D 9428

Biblioteca Județeană
ASTRA Sibiu

2022

„Sînt vechi, domnule!“ (I.L. Caragiale)

FONDATOR **ANDREI PLEȘU**

DILEMA VECHE

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE ■ Anul **XVIII** ■ nr. **899** ■ 1-7 iulie 2021 ■ www.dilemaveche.ro ■ 24 pagini ■ 7 lei

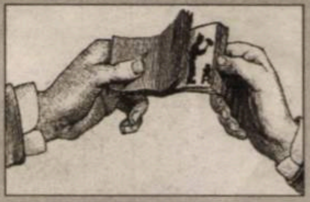

Marius CHIVU

feed**book**

16

ANDREI PLEȘU

„Mică antologie coronavirus (II)“

pagina **3**

HORIA CORCHEȘ

„Ce «se dă» la bacalaureat anul acesta?“

pagina **6**

CODRUȚ CONSTANTINESCU

„Istoria uitată a Buștenariului“

pagina **22**

Autori în căutarea unui personaj *(sau despre biografii)*

„Fiecare biografie este o istorie universală.“

BERNARD GROETHUYSEN

Redacția DILEMA VECHE: Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, sector 2, 020331 București ● **telefon:** 0372.130.006 ● **e-mail:** dilema@dilemaveche.ro

97679

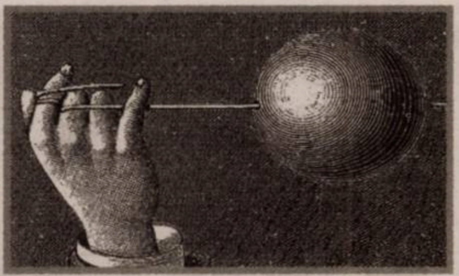

Matei MARTIN

mapamondul de buzunar

Cum se zice la briza mării în rusește?

(Морской бриз)

© wikimedia commons

Sea Breaze e un cocktail clasic, pe bază de vodcă, cu suc de merișor și suc de grep. O băutură doar ușor alcoolizată, căci diluată de sucurile acrișoare, dulci și amărui, numai bună de savurat pe plajă, în briza mării.

Dar probabil că nu la acest cocktail s-au gîndit strategii militari atunci cînd au căutat o denumire pentru exercițiul naval care are loc periodic, în Marea Neagră, încă din 1997. Și nici la numeroasele terase de pe litoral care te duc cu gîndul la briza mării. Nu e nimic de celebrat ori de savurat la un exercițiu militar. Cu atît mai puțin anul acesta cînd, încă înainte de începerea manevrelor, s-a lăsat cu incidente.

Potrivit unor surse militare ruse citate de TASS, o navă rusă a gărzii de coastă și un avion de vînătoare Su-24 au recurs la focuri de avertizare în direcția unui distrugător britanic. Nava HMS Defender ar fi intrat două mile în apele teritoriale rusești, în apropierea peninsulei Crimeea. Potrivit ministerului rus al Apărării, nava britanică ar fi fost mai întîi avertizată că, dacă va încerca să violeze frontierele Federației Ruse, marina va folosi armele. Cum echipajul navei britanice nu a reacționat, poliția de frontieră și marina ar fi tras focuri de avertisment. Reprezentanții marinei britanice au negat atît faptul că nava ar fi fost întîmpinată cu focuri de avertisment, cît și prezența în apele teritoriale ale Federației Ruse. A fost doar „o trecere pașnică“ prin apele ucrainene, în conformitate cu legislația internațională, a explicat marina britanică. Anexarea Crimeii de către Rusia nu este recunoscută la nivel internațional, astfel încît Crimeea și apele înconjurătoare sînt considerate teritoriu suveran ucrainean.

Totul e ca briza mării să nu prevestească furtună.

Contextul în care debutează acest exercițiu militar comun e mai tensionat ca niciodată. E și cea mai importantă participare la Sea Breeze de la lansarea sa, în urmă cu aproape 25 de ani: Peste 5.000 de soldați, 32 de nave și 40 de avioane, precum și 18 echipe de operațiuni speciale sînt implicate anul acesta în manevrele care se concentrează, printre altele, în domenii precum războiul amfibiu, operațiuni de scufundări, apărare aeriană și război antisubmarin.

Guvernul rus a criticat de fiecare dată exercițiile militare din Marea Neagră și a făcut-o și anul acesta, mai ales că manevrele sînt coordonate de SUA și de Ucraina. Și e de fiecare dată amuzant și totodată îngrijorător să urmărești argumentele și contorsiunile făcute de Moscova pentru a condamna încercările statelor occidentale de a răspunde acțiunilor destabilizatoare ale Rusiei în Ucraina (și nu numai acolo). „Extinderea și natura evident agresivă a exercițiilor militare nu corespund în nici un caz nevoilor reale de securitate din regiunea Mării Negre“, se arată într-un comunicat al Ministerului rus de Externe. Exercițiul este văzut ca o provocare și ca un pretext pentru a aduce armele și echipamentele militare în Ucraina.

Occidentul e nevoit să se obișnuiască cu noua configurație de putere în Marea Neagră. Dar nu ar trebui să se resemneze. Anexarea Crimeei de către Federația Rusă e inacceptabilă. Și, de vreme ce nici sancțiunile economice aplicate pînă acum (mai timid sau mai sever, în funcție de împrejurări) și nici presiunile diplomatice nu au generat rezultatele scontate, demonstrația de forță pare singurul mijloc de disuadare rămas la dispoziția aliaților pentru a menține stabilitatea regională. E, evident, calea cea mai riscantă, căci reduce disputa la înfruntarea dintre două superputeri. Iar exercițiile militare, oricît ar fi de necesare, irită Moscova.

Cum va răspunde Rusia la manevrele ce urmează să se desfășoare în viitoarele săptămîni? Potrivit revistei militare *Stars and Stripes*, nu e exclus ca Rusia să intervină, prin șicane, în cadrul acestor exerciții. Dar că e puțin probabil să se ajungă la agresiuni directe. Totul e ca briza mării să nu prevestească furtună.

---

efectul de ecou

Radu Sergiu RUBA

Inteligența OZN

© wikimedia commons

Incitat de abordarea lui Andrei Cornea din *Dilema veche* nr. 897, mă întorc și eu la OZN-uri și la personalul lor navigant, în măsura în care acesta există cu adevărat. De-a lungul anilor, după întrebări fără răspuns, am rămas cu o mare mirare pe mine: dacă ei, de acolo, din cosmos, ajung pînă pe Terra, de ce nu-i îndeamnă curiozitatea să intre în dialog cu noi? Nu o fac acum și n-au făcut-o niciodată. Scrierile antice indiene amintesc de „vimane“, niște mașini de zbor despre alcătuirea cărora există veritabile manuale. Mărturii din vechea Romă susțin că, pe cer, se vedeau obiecte zburătoare de cînd lumea. Învățatul care l-a convins pe regele grec al Egiptului Ptolemeu I de necesitatea unei mari biblioteci la Alexandria, ocupîndu-se inclusiv de înființarea și de dotarea acesteia, anume Demetrios din Phalera, a scris chiar o carte pe tema acestor apariții inexplicabile, cu titlul *Despre fasciculele de lumină din cer*. Evul Mediu și Renașterea sînt pline de consemnări ale unor apariții de obiecte necunoscute pe firmament. Epoca modernă abundă și ea în evocarea unor asemenea imagini stranii.

Oameni de știință renumiți au studiat fenomenul OZN, neputîndu-și explica de ce prezumtivii navigatori de la bordul acestor aparate nu intră în comunicare cu pămîntenii. Din India Vedelor și pînă azi ar fi avut tot timpul. S-a presupus că ei ne-or fi supraveghind, or fi urmărind evoluția civilizației noastre, ne-or fi – că de-aia-s slobode ticurile verbale – monitorizînd. Dovadă în acest sens ar fi apariția a numeroase obiecte zburătoare neștiute în timpul marilor bătălii aeriene din al doilea război mondial. Se uitau pesemne la acele înfruntări ca la furiile unor nori de lăcuste.

S-a constatat că bizarele mașinării reacționează, uneori violent, cînd asupra lor e îndreptat un semnal radio sau o sursă de lumină, chiar și o simplă lanternă. Oare ce semnificație or fi avînd emisiile de unde în lumea lor?

Se mai pune însă o întrebare legitimă: dacă aceste ființe ale rătăcirilor cosmice nu intră de mii de ani în comunicare cu omenirea, nu cumva sînt afectate de vreo infirmitate a darului comunicării? Să fi atins ele treapta dezvoltării spirituale? Poate că aceste vietăți secretă tehnică așa cum o produc și termitele, castorii sau furnicile, caracatițele și albinele. S-ar putea să fie vorba de niște creaturi inferioare al căror mod de viață este nomadismul cosmic. Carapacele lor zburătoare au exact rolul stupului de albine bine închis, transportabil dintr-un loc într-altul numai la adăpostul nopții. În *Mașina timpului*, H.G. Wells imaginează morlocii, niște humanoizi ai subteranelor viitorului unde ei produc inconștient tehnică și poftesc să sfîșie și să mănînce ființele antropomorfe degenerate de deasupra, rămase întîmplător în lumină.

Nu ar fi o surpriză dacă mileniul trei ar descoperi cu perplexitate, într-o bună zi, sărăcia de duh a nomazilor din OZN-uri. Nu sînt în stare să se apropie de noi, iar de înfruntat, ne înfruntă numai cu vidul din ei.

În Statele Unite, mai ales, au apărut relatări ale unor personaje pretinzînd că au fost luate la bordul cîte unei asemenea vimane și transportate pe alte planete unde, curios, toate priveliștile descrise puteau fi întîlnite și pe Terra ori decurgeau din analogii cu acestea. Pasagerii interastrali ar fi fost readuși cu blîndețe acasă. Dar înaltul standard moral și intelectual al acestor nepămînteni devine o legendă primejdioasă la reamintirea cuvintelor din după-amiaza de 5 decembrie 1945, rostite de comandantul celor cinci bombardiere din Zborul 19, asediate în aer, deasupra oceanului. Charles Taylor a exclamat: „Par să fie extratereștri!“. După care cei 27 de bărbați de la bordul flotilei de bombardiere și din hidroavionul ce încercase să le vină în ajutor au dispărut fără urmă, cu aparatele lor cu tot. A avut loc o răpire, un asasinat, niște făpturi omenești au fost smulse pentru totdeauna din mijlocul familiilor, rupte de mediul lor existențial. Este, fără nici o altă interpretare posibilă, un act de barbarie, o crimă la adresa unor ființe raționale. Înseamnă că populațiile OZN-urilor, cel puțin unele triburi ale lor, sînt neevoluate moral, nu pun preț pe viața unei creaturi inteligente.

Dacă va constata că tocmai așa stau lucrurile, umanitatea va suferi sau se va bucura? Parte din ea, decerebrată de atîta corectitudine politică, mă tem că, flatată în sinea ei, va aplauda, dar fără să se audă. Va trece apoi la diplomația condescendenței și a incluziunii, așa, ca față de debilii mintal, cu blîndețe, fără gesturi abrupte în prezența unei forțe fără creier, ascunsă și imprevizibilă. Se vor auzi însă și alte voci: Ia te uită la ăștia de pe cer care ne băgau toată ziua absolutul în ochi, nu-s de fapt decît niște insecte!... Atîta că au ace veninoase. Ce păcat că nu putem să le călcăm pe mușuroi!

Alții creadă ce-or vrea, eu, unul, nu cred, nu cred că la revelarea vidului cerebral al ozenauților, al întregului pustiu din ei, omenirea va trăi vreun cutremur religios transfigurant.

***Radu Sergiu Ruba** este scriitor. Cea mai recentă carte publicată este volumul de proză scurtă* Un mic arhipelag, *Editura Tracus Arte, 2019.*

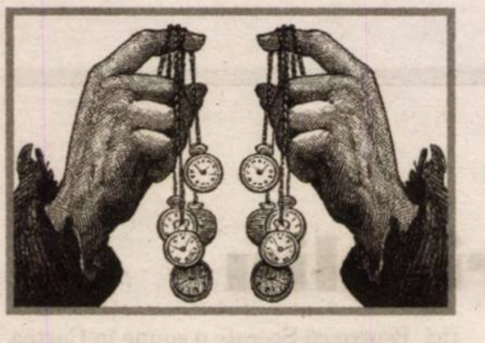

Andrei PLEȘU

nici așa, nici altminteri

> *„Așa e că pînă acum nu stăm nici bine, nici rău, adică nici așa, nici altminteri?“ (I.L. Caragiale)*

Mică antologie coronavirus (II)

Viruși, proteste, libertate

Teologii ne învață că, pentru a înțelege problema răului, trebuie să reflectăm la problema libertății. Creatorul ne-a vrut perfecți („după chipul și asemănarea Lui“). Dar un robot, adică o ființă programată să facă numai ce trebuie, teleghidat de proiectul fabricantului lui, nu are nici un merit. Trebuie să faci ce trebuie, adică ce e bine, nu pentru că „așa ești făcut“, ci pentru că *alegi* cum trebuie între bine și rău: compari, evaluezi și optezi. Problema este că, pentru a opta, e nevoie de alternativă: ai, pe de o parte, varianta bună și, pe de alta, varianta rea. Cu alte cuvinte, există, din principiu, posibilitatea de a alege greșit. Dar fără această posibilitate, nu te poți numi „liber“. „Păcatul“ se definește, deci, în varianta teologală, ca proastă utilizare a libertății, ca alegere greșită, cu consecințele de rigoare. Ai avut șansa să faci ce trebuie și ai ratat-o: faci ce crezi tu că trebuie, ce-ți convine ție, ce coincide cu impulsul tău de moment: manevrezi, derapant, darul libertății, cu care te-a înzestrat Dumnezeu.

Pe acest fundal, libertatea se conturează, *ab initio,* drept o valoare relativă: important este ce faci cu ea. Ceea ce e evident mai ales în viața comunitară. Un stat democratic e musai să garanteze libertatea cetățenilor lui. De fapt, politic vorbind, statul nu oferă „libertate“ în sens generic, ci garantează „libertăți“ specifice. Iar libertățile nu pot exista coerent și armonios fără reguli. Un stat în care nu există decît drepturi și „libertăți“ tinde spre anarhie, iar unul care lucrează doar cu obligații (fără drepturi) devine dictatură.

În statele totalitare, libertatea și libertățile sînt simplă demagogie. În statele democratice, libertatea și libertățile există, dar sînt și ele supuse manipulării, instrumentalizării politice, bunului plac al unor lideri sau al amatorilor de gesticulație publică, în numele unor interese personale sau de grup, al unor ideologii la modă sau al unor decorative „frumosisme“ civice... Să nu uităm că, uneori, un rol semnificativ îl are și prostia fudulă...

Indiscutabil, regulile sînt, prin definiție, antipatice. Mai ales cînd vin de la guvernanți, care sînt și ei cam antipatici (și pentru Opoziție, și pentru „poporul suveran“). Indiscutabil, miniștrii pot greși, indiscutabil, dreptul de a protesta e sacru într-o democrație adevărată. Dar, indiscutabil, bombăneala poate fi și ea, uneori, un reflex orb, o „chermeză“ șmecheră, o „profesie“ rentabilă sau o pură „aflare în treabă“. Pe scurt: un fel de a te enerva că ți se pun limite.

Ca să mă refer la situația pe care o trăim, pot spune, sincer, că m-a dezamăgit bîlbîiala inconsistentă a Puterii, care știa de două luni că „urgența“ se va încheia pe 15 mai, dar încă negocia în noaptea de 14 spre 15 ce trebuie făcut, concret, în continuare. Ar fi multe de spus și despre modul în care sistemul nostru sanitar a fost prins pe picior greșit de o amenințare drastică (deși s-a întîmplat și la „case mai bune“). Pe de altă parte, ca unul care mă declar incompetent în materie de virusologie, de epidemiologie, de medicină în general, prefer să iau în serios ce spun specialiștii decît să construiesc, încîntat de deșteptăciunea mea geto-dacică, ipoteze și scenarii secrete, gîndite asasin de o „ocultă“ mondială sau măcar dîmbovițeană, în speranța să ne încalece. Dacă am de ales între riscul de a fi „sufocat“ pe viață de Klaus Iohannis, Raed Arafat sau Ludovic Orban și riscul de a muri de coronavirus, prefer prima variantă. La ea, orișicît, se mai poate umbla...

Indiscutabil, regulile sînt, prin definiție, antipatice.

În rest, sigur că mă pot abona și eu la o Piață a Victoriei glorioasă! Păi, cum?! De ani de zile, medicii își bat joc de libertatea mea. Că să nu mănînc slănină, că să cam renunț la cafea, că țuica face rău, că dacă răcesc să iau aspirină, că să fac sport, că să beau cel puțin doi litri de apă pe zi etc. Cu ce drept intră spitalul în modul meu de viață, în poftele și obiceiurile mele?! Am ajuns în asemenea hal încît să trăiesc după legile nutriționiștilor? Asta e democrație? Nu cumva e o păcăleală, un complot (ori un conflict) al spitalelor cu farmaciile, al fermelor de legume cu crescătoriile de porci, al distribuitorilor de apă cu producătorii de vinuri? Păi, atunci nu e mai bine să protestez în fața Guvernului, înfrățit cu atîta lume bună (dacii liberi, de exemplu) și să mă pup cu potențiali infectați, ca să demonstrez că sînt patriot și inteligent asimptomatic? Am înțeles, decenii întregi, să pun libertatea personală pe planul doi. Asta era situația sub dictatură (care însă – știm, știm! – avea și „părți bune“, să nu uităm: metroul, concediile sindicale, blocurile de pe Moșilor și petrochimia, condusă de o savată de renume mondial). Dar niciodată nu e prea tîrziu. Acum voi lupta, în sfîrșit, pentru libertate! Pașnic, pînă nu va rămîne piatră pe piatră! Mă voi spăla pe mîini numai dacă vreau (vorba unuia de pe WhatsApp: dacă ne mai trimit chinezii încă un virus, o să ajungem să ne spălăm și pe picioare...). Gata cu dictatura! Gata cu „statul paralel“! Vom muri și vom fi liberi! Sau vom trăi și vom vota, în sfîrșit, cum trebuie! Pentru eroism, avem deja vechi tradiții. Uite, de pildă, Topîrceanu: „Cînd se ia cîte-o măsură, / Lumea-njură pe agentul sanitar / Și-l întreabă fără noimă: / «Ce-ai cu noi, mă? / Pentru ce să dăm cu var?!»“.

19 mai 2020

■ ■ ■

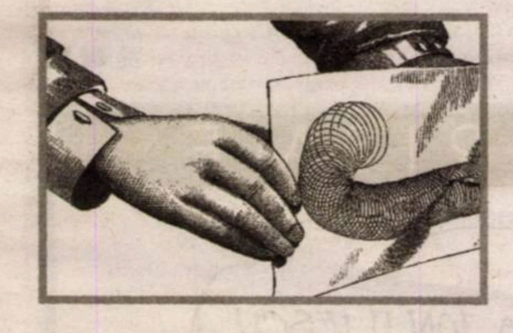

Andrei CORNEA

la răscruce de gînduri

Amorul grec

Acceptau grecii în epoca clasică homosexualitatea (deopotrivă masculină și feminină)? Fără îndoială că da, cel puțin într-o măsură mult mai mare decît civilizația iudeo-creștină care i-a urmat. Totuși, forma în care o acceptau ar fi fost astăzi respinsă, ba chiar condamnată vehement. În fapt, în Atena clasică (de unde avem informații destul de extinse) și mai ales în rîndul claselor medii și avute, ceea ce se accepta și chiar se încuraja era *pederastia,* adică o relație homoerotică între un bărbat matur (numit *erastes,* adică „îndrăgostit“) și un adolescent în vîrstă de 12-17 ani (numit *eromenos* sau *paidika,* adică „iubit“ sau „drăguț“). Evident, primul era „activ“ în relație, iar al doilea se considera că trebuie să fie „pasiv“ și să se comporte ca atare. Primul arăta toate semnele pasiunii: scria epistole înflăcărate, făcea jurăminte, dăruia cadouri scumpe, ba chiar ajungea să doarmă pe pragul iubitului, numai ca să obțină favoruri sexuale de la acesta. În schimb, iubitul se cuvenea să se poarte reținut cel puțin în public, chiar rece, „feciorelnic“, în cazul lui exteriorizarea pasiunii fiind considerată indecentă.

N-am spus încă lucrul esențial: în schimbul favorurilor sexuale pe care le acorda, „drăguțul“ căpăta educație și susținerea pentru viitoarea sa inserție socială. Cu alte cuvinte, mai vîrstnicul partener era învățătorul junelui – într-o artă, în călărie, în muzică, în complicațiile politicii și, dacă era cazul, în filozofie sau ceea ce numeau ei astfel. Nu exista în epoca clasică un sistem de învățămînt instituționalizat echivalent gimnaziului sau liceului, astfel încît tot ceea ce un tînăr învăța venea de la un maestru personal, care nu o dată era și partenerul lui de pat. Abia în secolul IV apar instituții organizate de învățămînt superior, precum Academia lui Platon, Liceul lui Aristotel sau Școala de retorică a lui Isocrate.) După 18 ani, tînărul devenea major din punct de vedere cetățenesc (era înscris în listele electorale, ca să spunem așa), își făcea stagiul militar, după care vechea relație, în general, înceta. Se aștepta ca el să se căsătorească și să facă copii, deși la Atena nu era o obligație. Căsătoriile erau în general încheiate pentru considerente practice, de avere și *status,* iar relația dintre soți (inegalitară) era arareori întemeiată pe dragoste. (Dovadă menționarea excepțiilor, cum a fost relația dintre Pericle și cea de-a doua soție a lui, celebra Aspasia din Milet.) Știm – deși date sînt puține – că existau relații homosexuale asemănătoare și printre unele femei: poate celebrul „pension“ de fete al lui Sappho din Lesbos (de unde termenul „lesbiene“), deși pare destul de clar că poeta, educatoarea fetelor, era bisexuală. La Atena exista și un termen pentru astfel de femei: *hetairistriai* – ceea ce s-ar traduce prin „cele care se însoțesc“.

Continuarea vechii relații din adolescență după vîrsta maturității era rău văzută, mai ales că ea presupunea ca un bărbat matur să-și continue rolul pasiv, „non-viril“, convenabil doar adolescentului. Existau totuși astfel de cupluri, care perpetuau vechea relație de-a lungul anilor, dar comedia antică îi ironiza pe bărbații care se complăceau în roluri de „femei“, deși aveau barbă și depășiseră de mult adolescența. În schimb, nimic nu-l oprea pe respectivul bărbat să curteze la rîndul lui un adolescent frumos și era încurajat social s-o facă.

Trebuie să subliniem, pe de o parte, asimetria relației, în care cei doi parteneri joacă roluri diferite și cumva complementare. Pe de altă parte – și e esențial –, productivitatea culturală și socială a ei. Uriașa explozie de creativitate literară, artistică, politică și filozofico-științifică din secolele V-IV – pe seama căreia Europa a trăit cultural peste două milenii – nu poate fi nici explicată complet, nici interpretată corect fără a integra la locul potrivit „amorul grec“. Căci ceea ce a avut fecund această relație pederastică, în mod particular sub raport cultural, a fost capacitatea de „sublimare“: desprinsă de imperative economice (căsătoria) și biologice (facerea de copii), centrată pe reproducerea nu a speciei și neamului, ci a valorilor culturale, ea putea lansa ușor idealismul și imaginația tînărului: asimilată odată cu iubirea, învățătura de oricare fel se colora afectiv și modela profund interiorul omului, nefiind numai o dexteritate mentală exterioară și nerelaționată cu sinele cel mai adînc. Iubirea trăită direct și nemijlocit inspira la lucruri, gînduri și spuse extraordinare, ale căror urme minunate le mai vedem și astăzi prin muzee, dar care mai ales trăiesc încă în sedimentele de bază ale culturii europene. „Naștere în frumusețe *(tokos en kalo),* deopotrivă privitoare la trup și la suflet“, denumește cvintesențial Platon, în *Banchetul* (prin intermediul straniei preotese din Mantineea, Diotima), această fecunditate culturală uluitoare.

Paradoxul este însă că, în pofida acestor sedimente de bază, dacă personajele din *Banchetul* (inclusiv Socrate și Diotima) și-ar expune opiniile în zilele noastre, acestea ar fi considerate „incorecte politic“ de toată lumea: conservatorii le-ar reproșa homosexualitatea, ba chiar „propaganda“ în favoarea ei, feministele s-ar indigna din cauza misoginiei expuse cu franchețe, democrații ar fi supărați pentru simpatia față de Alcibiade, criticii literari pentru desconsiderarea poeților. Și, în plus, toți, într-o voce, ar condamna aspru preocuparea pentru seducerea minorilor și nici că le-ar păsa de justificări de tipul *„tokos en kalo“.* De fapt, dacă reuniunea și discursurile din *Banchetul* ar avea loc în zilele noastre într-o țară europeană (unde bibliotecile sînt încă pline de operele lui Platon și ale altor gînditori și scriitori greci), peste toți cei de acolo mai că ar da buzna poliția.

■ ■ ■

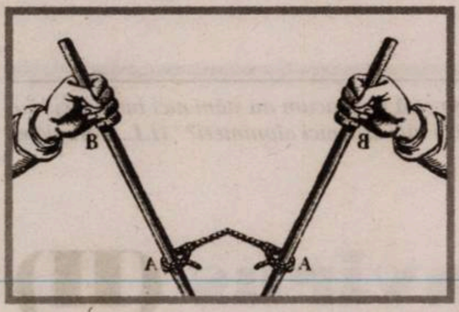

Alin FUMURESCU

nu ca-n perete

Dați-vă filme! Grijuliu

●●● deși am auzit expresia asta destul de tîrziu, din gura unui bucureștean: „Eu nu-mi dau filme!“, într-un context în care sensul expresiei era limpede – „eu nu mă autoiluzionez“. De atunci, de cîte ori am auzit-o, sensul a fost același: „Alții își dau filme, eu nu-mi fac iluzii“. „Alții sînt fraieri. Eu, nu.“ Hmmm… Poate se cuvine să cădem nițel pe gînduri. După cum Baudelaire spunea că-n Epoca Luminilor cea mai mare viclenie a diavolului e să ne facă să credem că nu există, trebuie să luăm în calcul și posibilitatea că, într-un fel sau altul, toți ne dăm filme. Și cea mai mare iluzie ar fi aceea că nu ne facem iluzii. Noi. Alții, da. Fraierii.

Una dintre greșelile cele mai frecvent întîlnite printre cititorii *Republicii* lui Platon este să uite adevăratul subiect al discuției. Răpit de frumusețea dialogului și de deșteptăciunea argumentației, cititorul e tentat să se focalizeze pe… Republica, adicătelea pe forma de organizare statală pe care o propune Socratele lui Platon. De aici încep și controversele. Unii, precum Karl Popper în faimoasa-i carte *Societatea deschisă și dușmanii ei,* îl acuză pe Platon de proto-totalitarism. Alții, precum Allan Bloom, care a și retradus-o, susține că toată *Republica* nu e decît o ironie socratic-filosofică, un avertisment împotriva societăților totalitare. Prinși în vîltoarea argumentației, puțini își mai amintesc de unde pleacă și unde se încheie dialogul – de la suflet. Așa că eu, unul, prefer să interpretez dialogul deopotrivă prin prismă politică și psihologică. (Să nu uităm că, etimologic vorbind, psiho-logia e știința sufletului, despre care, după cum ne spune și Aristotel în *Etica Nicomahică,* orice politician ar trebui să știe măcar cîte ceva.)

Dacă-i așa, atunci faimoasa alegorie a peșterii de la începutul Cărții a șaptea este (și) o alegorie a sufletului. Pentru cei nefamiliarizați, alegoria e despre niște prizonieri înlănțuiți într-o peșteră toată viața, prizonieri care nu pot vedea decît niște umbre, proiectate fără știința lor de către niște păpușari care, folosindu-se de un foc, la jumătatea peșterii, imită animale, păsări, arbori și-n general tot ceea ce vedem în această lume. De bună seamă, prizonierii sînt convinși că ceea ce văd e realitatea, încep să facă asociații între succesiunea umbrelor și se *iluzionează* că descoperă corelații mai mult sau mai puțin științifice. Pentru a scăpa de iluzii, e nevoie ca cineva să descătușeze un prizonier și să-l forțeze să urce afară din peșteră. De ce să-l forțeze? Pentru că, avînd ochii obișnuiți cu întunericul, prizonierul va resimți ca dureroasă, mai întîi, lumina focului și-n cele din urmă pe cea a soarelui. Cu răbdare, însă, norocosul își va ajusta privirea la lumină și va vedea, în cele din urmă, adevăratele animale, păsări, arbori etc. și va înțelege că ceea ce crezuse toată viața că e „realitatea“ nu era, de fapt, decît umbra unor păpuși care imitau realitatea. O realitate de mîna a treia, dacă preferați.

Și-acum să ne întoarcem la sufletele noastre, despre care atît Socrate, cît și Sfinții Părinți ne îndeamnă să ne-ngrijim mai mult decît de orice altceva. Să ne întoarcem la felul în care „ne dăm filme“ singuri. Pentru că, după cum explică Socrate, în cazul în care prizonierul eliberat, cel care vede realitatea „la prima mînă“, se va întoarce în peșteră, încercînd să-i elibereze pe alții, se va poticni, nemaifiind obișnuit cu întunericul, va fi luat în tărbacă și poate chiar ucis (cum i s-a întîmplat lui Socrate în „viața reală“). Cu alte cuvinte, de prizonierii din sufletele noastre nu putem scăpa, după cum nu putem scăpa de umbrele pe care le luăm drept realitate. La „soare“ iese – și asta doar la răstimpuri – de-abia cîte o părticică norocoasă a sufletului nostru. Restul rămîne în peșteră și îți dă filme.

Și-atunci esențiali devin păpușarii. Nu manipulatorii la care se gîndește toată lumea, de la politicieni la așa-numiții *influencer*-i, ci păpușarii dinlăuntrul fiecăruia dintre noi. Pentru că acolo, la mijlocul atît al societății, cît și al sufletului, se dă, ca să zicem așa, bătaia peștelui. Simplu spus, partea de la soare e prea mică, iar partea de la capătul peșterii e prea mare și prea lesne de manipulat. Și-atunci întrebarea-cheie devine: „Cine ne manipulează manipulatorii?“, pentru că-n definitiv păpușarii își construiesc păpușile după modele luate din afara peșterii. Spune-mi ce păpușari ai, ca să-ți spun cum îți sînt educați, cu umbre, prizonierii. Ce filme îți dai. Pentru că, repet, aici nu e vorba despre societate, aici e vorba despre suflet.

E deopotrivă o binecuvîntare și un blestem. În Cartea a opta a *Republicii,* Socrate face o paralelă între diferitele forme de guvernămînt și diferitele forme ale sufletului, sugerînd nici mai mult, nici mai puțin decît că noi toți ne naștem cu suflete… democratice! Dacă nu v-a pufnit rîsul, e deja un semn bun. Se cheamă că sînteți deschiși la ideile cele mai năstrușnice. Se cheamă că sînteți, fără să realizați, aproape socratici. Pentru că Socrate o spune în Cartea a opta verde-n față: „Democrația apare ca fiind cea mai frumoasă, o țesătură din mai multe culori… Și dacă cineva ar vrea să construiască o Republică din vorbe, cum facem noi acum, ar trebui să meargă într-o democrație, unde, precum într-un mall de Constituții, să-și aleagă acele elemente care-i convin cel mai mult“. *(Notă: traducerea e aproximativă.)*

Am, așadar, o veste bună și una rea. Vestea bună e că ne-am născut cu suflete democratice. Pe parcursul aceleiași zile, sufletul nostru poate iubi banii, onoarea, sportul, mîncarea multă, mîncarea dietetică, drogurile, ba chiar și pe Platon, în funcție de filmele pe care păpușarii le proiectează în străfundurile sufletelor noastre. Vestea rea e că ne-am născut cu suflete democratice. Pe parcursul aceleiași zile, sufletul nostru poate iubi banii, onoarea, sportul, mîncarea multă, mîncarea dietetică, drogurile, ba chiar și pe Platon, în funcție de filmele pe care păpușarii le proiectează în străfundurile sufletelor noastre.

Să ne-ntoarcem, prin urmare, de unde am plecat: cel mai mare „film“ pe care ni-l putem da e acela că noi „nu ne dăm filme“. Fraier nu e cel care își dă filme. Adevăratul fraier e cel care crede că el nu-și dă. Tot în Cartea a opta a *Republicii,* Socrate avertizează că trecerea de la sufletul democratic la cel tiranic – sufletul lipsit de îndoieli – poate dura cît o fîlfîire din pleope. Depinde de păpușari. Depinde de filme și de regizori.

■ ■ ■

Mihaela SIMINA

accent pe **istorie**

Ceva se rotește în biblioteca lui Thomas Jefferson

Thomas Jefferson, unul dintre Părinții Fondatori ai Statelor Unite ale Americii și al treilea președinte al țării, era cunoscut și pentru pasiunea sa pentru scris și citit. Pentru cuvinte, cu alte cuvinte. Cele nouăsprezece mii de scrisori pe care le-a scris de-a lungul vieții, alături de lucrările sale științifice, sînt dovezi care vorbesc de la sine (lui, în schimb, nu prea îi plăcea să vorbească în public). Ar mai fi și pamfletul pe care l-a compus pentru a critica încercarea Parlamentului britanic de a-i controla pe coloniști, text în urma căruia se pare că i s-a cerut să redacteze schița Declarației de Independență.

Nu este greu de imaginat astfel că, în reședința sa din Monticello, Virginia, cărțile erau la loc de cinste. Sau la locuri, căci biblioteca sa conținea un număr impresionant de exemplare. Pe care domnul Jefferson le-a folosit cu rost. În 1814, britanicii au invadat Biblioteca Congresului și i-au dat foc. Toate cărțile au ars. Fostul președinte a decis atunci să doneze statului din colecția sa personală, astfel încît, în anul următor, Biblioteca Congresului a fost redeschisă cu ajutorul stocului de aproape 6.500 de titluri de la Thomas Jefferson.

Altceva este și mai interesant, însă, în biblioteca Părintelui Fondator. Și se rotește.

Este vorba despre un soi de, să îi spunem, etajeră rotativă, pe care Thomas Jefferson a inventat-o pentru a-l ajuta să aibă la îndemînă mai multe cărți în același timp. Raftul făcut din lemn de nuc arata ca un cub. Fiecare parte a cubului se ridica ușor de la bază, devenind astfel un suport pentru carte, iar deasupra cubului era prinsă o altă tăblie, care – de asemenea, ridicată – devenea locul perfect pe care putea sta încă o carte. Acces garantat la cinci lucrări în același timp.

O fi citit președintele prin vreo carte cît de ironică (sau pur și simplu simbolică) poate deveni uneori istoria? Iată de ce (mă) întreb.

Pe 3 iulie 1826, din cauza stării lui de sănătate, Thomas Jefferson a fost nevoit să refuze invitația la ceremonia de aniversare a cincizeci de ani de la adoptarea Declarației de Independență, care avea loc a doua zi. Nu doar că nu a putut participa, dar fostul președinte a murit exact în amiaza acelei zile de 4 iulie. Dacă vi se pare o coincidență notabilă, trebuie să mai știți ceva. În aceeași zi, pe 4 iulie 1826, cîteva ceasuri mai tîrziu, a murit și John Adams, alt Părinte Fondator și al doilea președinte al Statelor Unite ale Americii.

Ironic? Simbolic? Cumva.

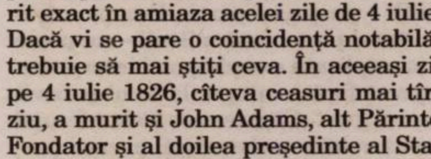

BARBURISME

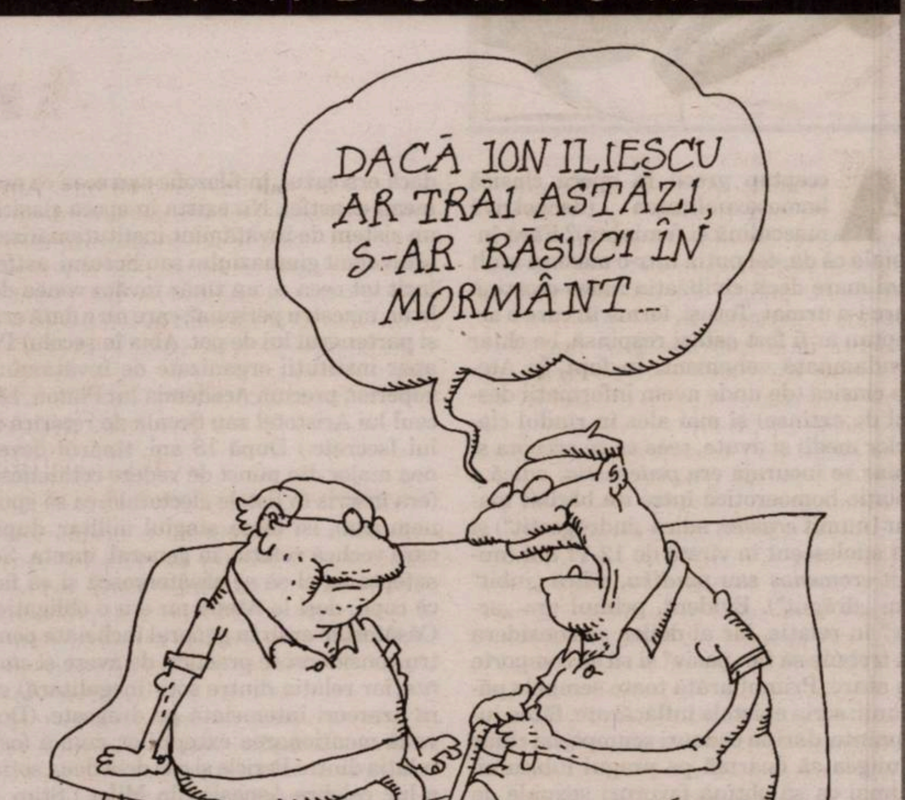
DACĂ ION ILIESCU AR TRĂI ASTĂZI, S-AR RĂSUCI ÎN MORMÂNT...

Desen de Ion BARBU

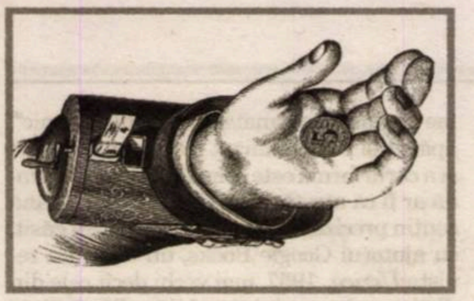

Constantin RUDNIȚCHI

viața de capital

Lui Cîțu i se „taie capul“ chiar și cînd aduce vești bune

Sîntem în fața unui mic paradox. Veștile bune privind evoluția economiei, transmise de premierul Florin Cîțu, sînt primite cu nervozitate de public. Nu doar de adversarii politici, despre care putem înțelege că replică și atunci cînd este, și atunci cînd nu este cazul, dar o bună parte a publicului pare iritată de ambiția premierului de a vorbi despre progresele economiei românești.

Avem cîteva exemple. Florin Cîțu a vorbit despre statistica europeană care arată că prețurile alimentelor din România sînt cele mai mici din Europa. I s-a replicat că românii au printre cele mai mici salarii din Uniunea Europeană, dar nimeni nu a mai remarcat că analiza europeană punea deja în balanță prețurile în raport de paritatea puterii de cumpărare. Adică metoda de analiză a statisticii europene raporta prețurile la nivelul veniturilor din fiecare stat european.

Culmea este că premierul a citat un studiu european, deci a avut dreptate. Dar reacțiile negative au venit, pentru că analiza europeană zguduie un mit. Și anume acela că prețurile din țară sînt egale sau mai mari decît cele din Europa de Vest. Este un mit înrădăcinat în ultimii 15-20 ani, atunci cînd românii au putut călători în Europa, dar el este construit pe o percepție subiectivă. În realitate, studiile europene arată că prețurile și tarifele din România sînt mai mici, statistic vorbind, decît cele din economiile dezvoltate ale Europei.

Tot Eurostat a publicat un studiu care arată că România a depășit mai multe state europene, printre care Ungaria și Grecia, în ceea ce privește consumul gospodăriilor. Așa arată statistica europeană și nu ar trebui să ne mire atît de tare, pentru că România este una din campîoanele europene la creșterea consumului chiar și în anul pandemiei.

Cetățenii au propria realitate despre consum, salariu sau puterea de cumpărare.

O altă analiză evocată recent de premierul Cîțu a fost cea privind datele statistice din România care arată că salariul mediu net a crescut, în aprilie 2021, mai mult decît rata inflației și, drept urmare, există o creștere a puterii de cumpărare. Și această informație a inflamat spiritele, o parte din public contestînd atît informația, cît și pe cel care a comentat-o, adică prim-ministrul.

Sîntem ca în povestea cunoscută în care celor care aduc veștile rele li se taie capul. Acum, e invers. Unii dintre români ar vrea să îl decapiteze pe aducătorul veștilor bune.

Toți politicienii aflați la guvernare au tendința de a vorbi despre progresele economiei și, în general, despre realizările pe care le au. Invers, politicienii din Opoziție sînt de fiecare dată critici la adresa Guvernului, cu argumente mai mult sau mai puțin solide.

Într-o criză sanitară care afectează și economia, abordările au tendința de a se accentua. Cetățenii sînt undeva la mijloc, între știrile pozitive avansate de Putere și cele critice vehiculate de Opoziție. Dar, dincolo de ce spun politicienii și de ce arată datele statistice, publicul are propria percepție bazată pe ceea ce trăiește în fiecare zi. Oricît de mult le-ar vorbi politicienii despre viața lor, cetățenii au propria realitate despre consum, salariu sau puterea de cumpărare. Datele statistice sînt mai puțin importante, ele pot valida sau nu experiențele personale.

Din acest punct de vedere, mesajele prea optimiste ale premierului Cîțu pot fi „o sabie cu două tăișuri“. E clar că dacă le vei spune cetățenilor că, anul trecut, le-a crescut consumul sau că trăiesc mai bine decît unii europeni, mesajul se va lovi de realitatea subiectivă și vor exista două tabere. Unii români au un nivel de trai mai bun decît înainte de pandemie, altora le-a fost afectată puterea de cumpărare. Primii nu o vor spune răspicat în spațiul public, ceilalți, însă, vor fi mult mai vocali, acuzînd reprezentanții Guvernului că exagerează cu veștile bune.

Deci, în orice situație, din cauza crizei, evoluțiile pozitive din economie sînt primite cu circumspecție, iar forțarea prezentării unor știri pozitive de către premier poate irita o parte a publicului. De aceea, chiar și veștile bune nu ar trebui să fie prezentate într-un ton triumfalist, chiar dacă sînt absolut reale și vin din surse neutre precum statistica europeană. Criza nu a ieșit din mintea oamenilor și nu poate fi scoasă doar cu declarații, statistici și analize, ci cu decizii și măsuri concrete.

Este Florin Cîțu prea optimist? Sau de-a dreptul populist? Ca și în cazul altor politicieni, atunci cînd se încăpățînează să le spună concetățenilor cît de bine le merge, există riscul major ca realitatea statistică să fie diferită, în unele cazuri, de realitatea subiectivă.

Tentația de a vorbi despre efectele pozitive ale măsurilor luate de Guvern este mare. Ea trebuie, însă, temperată, pentru că publicul vrea ca premierul să își dovedească priceperea la ceea ce face, nu în materie de propagandă. Paradoxal, sînt vremuri în care, chiar și despre progresele economiei, politicienii trebuie să vorbească păstrînd o bună măsură.

***Constantin Rudnițchi** este analist economic.*

■ ■ ■

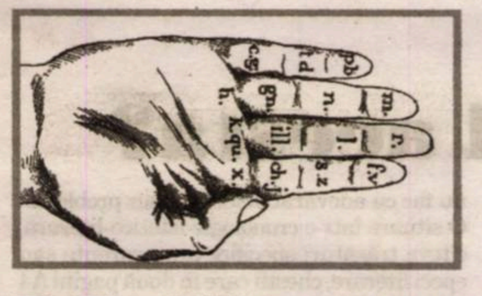

Codrin Liviu CUȚITARU

prezentul discontinuu

Arta sinonimiei

M-am întîlnit recent cu un economist – profesor la Finanțe – pe care îl cunosc din tinerețe, Viorel Varer pe numele lui. Un băiat isteț, prea puțin recunoscut însă, afirma el frecvent, public și academic, pentru calitățile-i intelectuale. Se aflase mereu în umbra unui confrate de-al său, Ghiocel Gader. Nu eram străin de faptul că, din motivul concurenței cu Ghiocel, invariabil perdante pentru Viorel, Varer nu-l putea suferi pe Gader. Îl considera impostor, acuzîndu-l, pătimaș, că ar manipula lumea cu o pregătire finanțistă de suprafață, ascunsă totuși într-o capacitate de eschivă și disimulare extraordinară. În viziunea lui Viorel, respectiva capacitate îi adusese un nemeritat și impardonabil succes lui Ghiocel. Cînd l-am văzut deunăzi, în parcarea Universității, pe colegul Varer, am știut imediat că mă va aborda cu o nouă diatribă împotriva colegului Gader. Cei doi se luptaseră, în vremea pandemiei, pentru poziția de director de departament, iar Ghiocel Gader cîștigase iarăși, previzibil, în dauna lui Viorel Varer. Fără să mă salute cît de cît normal, Varer a și trecut la invective contra lui Gader: „Bătrîne, finalmente, nu mai am nici o îndoială! Triumfurile constante ale ticălosului de Gader în fața mea se bazează pe o singură și o singură strategie – *sinonimia*. Am strigat asta, din rărunchi, în ultimul an, la toate ședințele online cu membrii corpului profesoral din facultate, ba chiar și la susținerile de doctorate, dar nimeni nu mi-a acordat minima credibilitate. Am primit *dismiss* ori *remove* de la coordonatorii întîlnirilor și m-am trezit vorbind în pustiu, la pereții camerei mele mai precis. Teribil de frustrant. De aceea, te conjur să mă asculți, întrucît tu ești filolog și vei înțelege perfect ceea ce zic. Altă șansă *de a-mi țipa* povestea nu mai am. Sînt Hamlet muribund, iar tu Horațiu“. Am zîmbit prostește și am luat, moale, expresia martirică a ascultătorului de profesie.

„Votați-mă, alegeți-mă, selectați-mă,
electați-mă, ungeți-mă!“

„Tipul este un pervers al diluării mesajului prin excesul de sinonime!“, a urlat Viorel, întorcînd privirile puținilor trecători. „Te aburește lexical, așa cum șarpele te hipnotizează vizual, aplicîndu-ți apoi lovitura mortală, cînd tu nu mai ai atenția distributivă în stare de funcțiune, pentru a putea reacționa. Fii atent cum și-a ținut *speech*-ul electoral la alegerile departamentale! Citez exact din memorie, pentru că aveam antenele nervoase întinse precum corzile de chitară. Am inregistrat discursul ipochimenului pe scoarța cerebrală mai ceva ca un magnetofon sovietic Kashtan, din timpul adolescenței noastre, pus în poziția *record* – «Dragi, iubiți, prețuiți, admirați colegi, prieteni, amici, colaboratori, am decis, hotărît, concluzionat că depunerea, includerea, introducerea candidaturii, concurenței, competiției la funcția, poziția, postura, statutul, calitatea de director, coordonator, șef, lider de departament, colectiv, catedră este, constituie, reprezintă un act, gest, atitudine, situație de normalitate, naturalețe, firesc, în contextul, cadrul, circumstanța provocărilor, greutăților, dificultăților, complicațiilor prezentului, actualității, zilei de azi. Experiența, viața, biografia, trecutul mă recomandă, susțin, propulsează pentru funcția, poziția, postura, statutul, calitatea de director, coordonator, șef, lider de departament, colectiv, catedră. Mă știți, cunoașteți, observați cu toții, ca grup, colectivitate, comunitate, congregație de mulți, numeroși, multipli ani, luni, decenii, de mult, masiv, abundent timp, vreme, cronologie. De aceea, prin urmare, ca atare, așadar, în consecință, deci, nu trebuie, e necesar, obligatoriu, determinant, imperios, decisiv ca eu, *moi-même*, în persoană, prin sine, însumi să vorbesc, articulez, deschid, măresc, extind, lărgesc gura, cavitatea bucală, mișc buzele, rostesc, *gavaresc* semnificativ, cu miză, cu greutate, important, amplu, vast, elaborat, detaliat, sofisticat».“

Viorel Varer s-a sufocat brusc. A tușit cavernos, determinîndu-mă, făcîndu-mă, împingîndu-mă – ah! – să-mi trag masca pe față. A continuat ulterior: „Și a încheiat nemernicul – «Spun, zic, precizez, menționez, îndemn numai, doar, *decît* votați-mă, alegeți-mă, selectați-mă, *electați-mă*, ungeți-mă!». Ce crezi? Mesmerizați de demența sinonimiei, l-au votat în unanimitate, omule! Sută la sută! Da, nu te mira, amețit, *nauseat*, dezechilibrat, pînă și eu *l-am votat!* Cînd să bifez numele alesului pe buletin, mi se învîrteau lumini în cap. Îmi venea în minte obsesiv versul lui Eminescu *Timpul mort și-ntinde trupul și devine vecinicie* (probabil pentru că mă gîndeam la o variantă în sinonime – *Cronologia decedată-și lungește corpul și ajunge eternitate!*). Așadar, haț, l-am bifat, ales, votat pe Ghiocel Gader, în loc să mă aleg, selectez, ung pe mine însumi, pe sine, Viorel Varer! Merit să mor, dispar, dau ortul popii, cum ziceam, *gavaream* mai devreme, aidoma lui Hamlet. Numai că tu, Horațiule, vei merge să-mi spui povestea!“. Am adăugat: „Istoria, narațiunea, intriga!“.

***Codrin Liviu Cuțitaru** este profesor la Facultatea de Litere a Universității din Iași. Cea mai recentă carte publicată:* Filozofia lucrurilor mici, *Editura Junimea, 2020.*

■ ■ ■

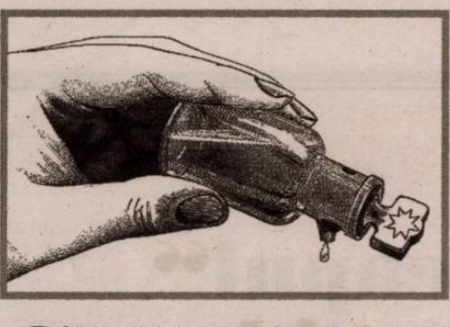

Rodica ZAFIU

cuvinte **nepotrivite**

Misterele pixului

Cititorii interesați de etimologie își imaginează probabil că marile probleme nerezolvate ale originii cuvintelor românești sînt doar cele rătăcite în negura secolelor și în absența documentelor istorice: cele privitoare la limba dacilor, la posibile împrumuturi lexicale din limbi ale popoarelor migratoare, la regionalisme obscure, la argotisme înregistrate foarte tîrziu în scris etc. În mod surprinzător, mai există o serie de cuvinte care primesc în dicționare eticheta „etimologie necunoscută“, deși sînt denumiri uzuale, pentru obiecte ale vieții cotidiene apărute în urmă cu mai puțin de un secol, într-o vreme pentru care ne-am aștepra să avem toate informațiile disponibile. Că lucrurile nu sînt simple nici în privința unor cuvinte relativ recente și foarte cunoscute ne-o arată etimologia controversată, cu explicații parțiale sau neconvingătoare, a termenului *pix*.

Dicționarele noastre, care încep să înregistreze cuvîntul după 1970, ezită între mai multe explicații. În *Dicționarul limbii române* (dicționarul-tezaur, DLR, tomul VIII, fascicula 2, 1974), definiția cuvîntului este „creion cu mină sau cu o pastă specială (de tipul cernelii), acționat de un dispozitiv mecanic“, iar explicația finală – „etimologia necunoscută, cf. fr. *byk*“. Nu e prea clar de unde provine straniul pseudofranțuzism (poate dintr-o transcrie liberă a fr. *bic)*, care reapare și în *Micul dicționar academic* (2010). În DEX (prima ediție, 1975), *pix* are definiția „creion cu mină sau cu pastă acționat de un dispozitiv mecanic“ și indicația etimologică „din engl. *pick*“*;* explicația este reluată și de *Noul dicționar universal* (2006). Între numeroasele sensuri ale substantivului englezesc nu există însă și valoarea de denumire a instrumentului de scris: chiar dacă ar fi existat, cuvîntul ar fi trebuit să circule intens ca nume de produs comercial, pentru a fi preluat cu pluralul (ca mai tîrziu în *sticks-sticksuri).* În *Dicționarul de neologisme* al lui Florin Marcu și Constant Maneca (ediția a III-a, 1978), cuvîntul este etichetat, mai prudent, ca „nume comercial“. În Florin Marcu, *Marele dicționar de neologisme* (2000), apare însă un englezesc *pix* – cuvînt la fel de inexistent ca franțuzescul *byk*. În DLR sînt cuprinse și citate din presă, cel mai vechi fiind: „pixuri – agende – și-alte mărunțișuri – striga duminică prezentatorul“ *(Contemporanul* nr. 997, 1965). Florica Dimitrescu, în *Dicționar de cuvinte recente,* ediția a doua, 1997, oferă exemple din presa anilor '70-'80 și adoptă explicația „nume comercial“. *Dicționarul explicativ ilustrat* (DEXI 2007) recurge doar la formula „etimologie necunoscută“.

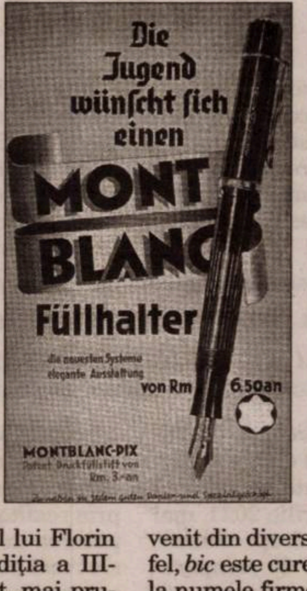

Sensul curent de azi corespunde unui obiect familiar, denumit diferit în diferite limbi: *ballpoint pen* sau *biro* în engleză, *stylo à bille* sau *bic* în franceză, *penna a sfera* sau *biro* în italiană etc. Desemnarea din limba de toate zilele poate să difere de cea strict tehnică, iar obiectul poate fi indicat fie de termenul generic, supraordonat *(pen, stylo),* fie de unul specializat, provenit din diverse denumiri comerciale. Astfel, *bic* este curent în franceză și provine de la numele firmei BIC, care produs în 1950 modelul *Bic Cristal,* cu răspîndire în toată lumea (informații din Wikipedia). În italiană (tot după Wikipedia), *biro* provine din numele inventatorului modelului actual – maghiarul László József Bíró.

Obiectul pe care îl numim azi *pix* a apărut după al Doilea Război Mondial, mai exact după 1950. E totuși posibil să fi circulat și ceva mai devreme, pentru că – așa cum se vede din definiția din DEX, cu același nume putea fi desemnat și „creionul mecanic“, apărut și comercializat ceva mai devreme și a cărui formă este asemănătoare. O dovadă ar fi că atestările mai vechi din română conțin precizarea *pixuri cu pastă* (am găsit, cu ajutorul Google Books, un citat din revista *Urzica,* 1957, mai vechi decît cele din dicționare) sau *pixuri cu bilă* – diferențiate astfel de pixul cu mină de creion.

Ar merita să reconstituim o istorie complicată a vieții cotidiene și a produselor de consum din perioada comunistă. Ar trebui să știm de unde s-au importat – dacă s-au importat – primele pixuri și cum au fost produse primele pixuri românești. Pixul era la început un produs rar, căutat, un cadou tipic, adus din străinătate, păstrat și refolosit cu grijă. Evident, nu îl găsim în reclamele vremii. Scrisul cu pixul era – dacă nu mă înșeală memoria – interzis la teze și examene. În treacăt fie zis, îmi amintesc că în anul 1965, în clasa I, învățătoarea ne interzicea chiar scrisul cu stiloul, bănuit că ne modifică aptitudinile caligrafice. Scrisul începea încă, acum 60 de ani, cu tocul și călimara, al cărei loc îl mai păstrează vechile bănci de școală.

În lipsa unor detalii mai exacte de viață cotidiană, cea mai probabilă sursă a cuvîntului românesc nu este totuși de căutat în franceză sau în engleză, ci în zona produselor comerciale germane, bine cunoscute în România primei jumătăți a secolului al XX-lea: forma PIX apare ca denumire înregistrată a unei colecții de stilouri Montblanc (firmă germană) – o găsim, de exemplu, în *Illustrierter Beobachter* din 1937 – și a putut fi extinsă de vorbitori la alte instrumente de scris.

■ ■ ■

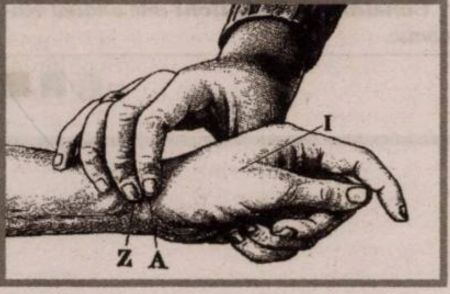

Horia CORCHEȘ

prof, viața mea

Ce „se dă“ la bacalaureat anul acesta?

Găsesc zilele trecute, într-o seară, cînd am intrat pe Messenger, mesaje de la cîțiva foști elevi, care termină acum clasa a XII-a. Elevi din clase diferite, real, socio-uman și filologie. I-am avut elevi pînă într-a XI-a inclusiv, apoi, într-a XII-a, datorită schimbării job-ului meu, i-am păstrat pe unii doar cu cîte o oră de literatură universală sau de opțional. I-am întîlnit în acest an puțin deci, cînd am mai încercat totuși să îi orientez și în privința bacalaureatului. Acum îmi scriseseră pe același subiect: bacalaureatul. Ce o să vină? O să vină greu, dom' profesor? Ce estimați că o să ne cadă? Romanul experienței poate să vină? Dar Ion Barbu? Drama? Oare ce s-a dat la sesiunea specială mai poate să ne cadă? Pe ce să insistăm pentru recapitulare? Chestiuni pe care oricum le mai discutaserăm, dar, în tensiunea pe care ei o trăiesc acum, sînt oarecum întrebări firești. Articolul meu va apărea după ce au scăpat deja de primele probe ale examenului, inclusiv de cea de la limba și literatura română.

Scriu acest text, pe care li-l dedic lor, duminică dimineața, am început înainte de ora opt și voi finaliza probabil pe la nouă sau zece. De afară, din grădina dintre blocuri, se aud păsările, bucuroase și ele de vară, anotimpul acesta tot mai scurt parcă în Clujul nostru, al celor ce-l știm de peste 40 de ani. E un sentiment de vacanță pentru unii, care au luat-o deja, sau de emoție pentru alții, care abia așteaptă să treacă peste examene, să treacă cu rezultate cît mai bune, pentru a putea să se bucure și ei de vacanță. O vacanță în sfîrșit mai liberă, mai lipsită de restricții, mai apropiată de normalitate.

Așadar, să revin la bacalaureat. Stăteam pe balcon la cafea, mă gîndeam despre ce să scriu astăzi și am decis să scriu despre bacalaureat și să le transmit un gînd bun elevilor acestora ai mei, care mi-au fost foarte dragi, dar și tuturor elevilor care trec în aceste zile prin probele examenului. Un examen prea stresant pentru miza lui reală. Și am decis să scriu despre toate astea tocmai ascultînd cîntecele păsărilor din grădină. O cioară croncănind, un stol de vrăbii, o mierlă, o cinteză, niște porumbei. Îmi permit să fiu puțin sentimental. Toate păsările astea își văd de treaba lor în mod natural, nu pun presiune unele pe altele, nici pe ele însele. Își cîntă propriile cîntece cu naturalețe și cu dezinvoltură, poate chiar indiferente unele față de performanțele celorlalte.

De ce sînt examenele acestea atît de stresante pentru noi? Ce miză au și ce le particularizează? Nu este prima dată cînd explic diferența dintre o evaluare națională și un examen. La noi, aceste concepte se suprapun pînă la confuzie și generează tot felul de amestecuri de percepții și logistice. În mod normal, examenul de bacalaureat ar trebui să fie de fapt o evaluare națională, cu miză relativ mică în raport cu evoluția ulterioară în carieră. Așa cum era numit pe vremuri, examen de maturitate, ar putea să fie o evaluare a gradului de maturizare intelectual-afectivă, fără să conțină vreo presiune cu privire la evoluția ulterioară în carieră. Și să aibă impact național mai ales din perspectiva unor analize sistemice, care să genereze schimbări și ameliorări procesuale. Să nu „impacteze“, ca să folosesc un barbarism, asupra intrării la o facultate sau alta. Admiterea la facultăți nu prea mai este altceva decît un concurs de dosare cu note obținute la bacalaureat însă, fapt care face din această evaluare un examen în sine.

Revenind la păsări și la examen, mai ales la proba de limba și literatura română, mă întreb mereu, an de an, și îmi răspund la fel: de ce îi sperie pe elevii aceștia, adulți aproape deja, proba aceasta, care mie mi se pare de o simplitate extraordinară? Iau la rînd autorii și textele pe care le pregătesc ei și îmi dă un mănunchi restrîns, cu cîteva romane, cu cîteva proze mai scurte, o nuvelă, un basm, o comedie, cîteva poezii. Apoi, mă uit la subiectul de examen, care e deja atît de cunoscut ca structură. Un prim subiect de-pură înțelegere a unui text la prima vedere, unul de interpretare simplă a unui alt text, comentarea ideii poetice, identificare și explicarea unor tehnici narative (perspectiva narativă) sau de construcție a textului dramatic, un text argumentativ pe o temă comună de obicei, cotidiană, respectiv un eseu despre un text literar studiat, liric, epic sau dramatic. Nu e deloc mult. Nici greu. Primele două subiecte aproape că nu presupun deloc învățare propriu-zisă, cunoștințe de specialitate. Presupun competențe doar. Și acestea, destul de generale: a înțelege, a formula o părere și a comenta, a argumenta. Nici ultimul subiect, eseul, nu e mare filosofie. Trebuie să știi în primul rînd subiectul textului pe care vei lucra, tema, ideile lui. Cu alte cuvinte, să fi citit cu atenție romanul, proza, comedia sau poezia în cauză. Care, repet, adunate la număr, nu sînt multe, raportat la cei patru ani de studiu. Le poți număra pe degete. Dacă le-ai citit și le-ai înțeles, dacă citești cu atenție cerințele, reperele eseului, dacă ai competența de a te exprima coerent și articulat, nu ai cum să dai greș. În rest, cunoștințele de specialitate pe care le necesită analiza acestor texte sînt puține, nu fac cu adevărat obiectul unor probleme. O situare într-o cronologie istotico-literară, cîteva trăsături specifice unor curente sau epoci literare, chestii care în două pagini A4 pot fi mai toate sintetizate.

Totuși, de unde, atunci, problema? Răspunsul meu este simplu și el. Sîntem atît de obsedați de conținuturi formale încît uităm să formăm competențe. Facem exerciții de comprehensiune prea puține de-a lungul anilor de liceu, dialogăm despre texte prea puțin, preocupați să predăm perspective critice și estetice canonice, provocăm prea puțin elevii să se exprime autonom, pe marginea unor probleme de viață sau a unor texte studiate. Facem din actul lecturii o corvoadă, din exercițiul exprimării orale sau scrise un efort. Or, nu așa ar trebui să fie. Și-apoi, ne mirăm de ce, odată ieșiți din liceu, elevii devin adulți care nu mai citesc, care se exprimă cu dificultate sau șablonard, care nu pot emite opinii personale, ci doar prelua, lăsîndu-se influențați sau manipulați.

Să nu mă îndepărtez prea tare. Le doresc elevilor mei de la Colegiul Național „George Barițiu“ din Cluj-Napoca – lor, cum spuneam, le dedic acest articol, dar și tuturor celorlalți care dau acum bacalaureatul – succes! Le doresc să fie ei înșiși, să fie autonomi, să fie încrezători în ce fac, în ce sînt! Să nu uite că, așa cum bine spunea prietena și colega mea Monica Halaszi, examenul acesta nu este despre „ce se dă“, ci despre cine participă.

Horia Corcheș *este scriitor și profesor de limba și literatura română.*

■ ■ ■

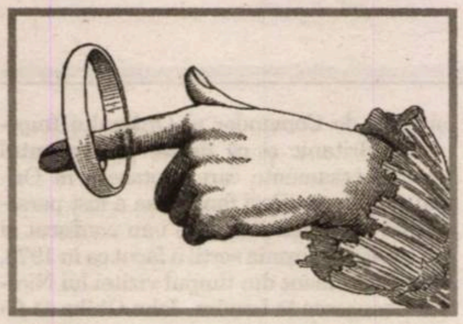

Selma IUSUF

legende **urbane**

Der Traum

Îmi pipăi coatele și le simt aspre, cu un soi de excrescențe bine definite, perfect rotunde pe pielea întinsă de os. De unde naiba or fi apărut și de ce? Mă gîndesc că așa o fi dacă le freci toată ziua de un birou, de mînerele de plastic ale scaunelor cu roți care populează locurile unora de muncă, așa o fi dacă mîna dreaptă e gheară permanentă pe *mouse – click, scroll, mark, drag and drop.* E normal, zic, încercînd să-mi liniștesc neliniștile – dar tocmai coatele astea iritate îmi lipseau acum, cînd am impresia că o să ajung în mormînt în poziția șezînd. N-o să reușească ăștia să-mi întindă picioarele, cineva va trebui să dea cu ciocanul în rotula ruginită, înțepenită și mai tare într-un *rigor mortis* corporatist.

Dar găsesc o soluție. Iau un soi de pensetă, pare a fi ceva neobișnuit, o pensetă transparentă, are forma uneia chirurgicale, curbate, dar e făcută dintr-un material mai nobil. Cleștar, gen. Scobesc în nodulii formați pe coate cu vîrfurile ei ascuțite, ceva începe a se ivi din carnea care pare moartă, lividă. E un cap de floare. Apuc mai cu nădejde și trag, da, e o floare care seamănă cu un clopoțel violet. Iese cu tot cu petale, cu pistil, cu pețiolul frunzei și trag, și trag. Îmi iese din cotul stîng floarea cu o tulpină nesfîrșită care se continuă apoi cu zona rădăcinii albicioase, fragile, aproape translucidă și plină de sevă. Să aibă un metru jumate cu totul. Din fiecare excrescență din cot iese o asemenea floare interminabilă. Fac un buchet.

Normal că e un vis. Unul pe care îl pun în Top 10 la colecția mea prețioasă pe care o tot înmulțesc cu anii. Gestul pare, desigur, o pastișă nefericită după un roman oarecare, dar a devenit obicei, pentru că visele mele, ca ale tuturor, sînt extraordinare. Îl notez repede dimineața și mă reped apoi la Dicționarul Wordsworth de vise, ca o fată care crede în zodii. La secțiunea flori, nici o vegetală care iese din coatele oamenilor, doar niște sugestii. Între ele – „să visezi flori care cresc într-un sol arid (coatele mele) înseamnă că vei avea niște experiențe triste, dar energia și optimismul te vor face să le depășești întru faimă și fericire“. Haha. Exact mai sus de capitolul florilor, ni se spune ce înseamnă dacă visezi făină *(flour, flowers).* Nu vă plictisesc acum.

În prefața dicționarului, un citat: Visele sînt semne ale celor ce vor fi. Visăm despre ce se va întîmpla. Freud, zic, s-ar lua cu mîinile de cap. Mă gîndesc că îmi convine interpretarea asta populară, mult mai mult decît să încerc a mă psihanaliza după metoda vieneză de la 1900. Doamne ferește ce mi-o spune inconștientul, iar răbdare să iau pas cu pas toate elementele visului, conținut manifest și conținut latent, nu am. Și nici curaj. Unul singur are puterea să facă o revoluție după ce o visează pe Irma. Și ăla, cu siguranță, nu sînt eu.

Spuneam că am un întreg index de vise pe care le prețuiesc exact așa cum prețuiesc întîmplările reale. Căci ce cadou mai fabulos poate exista decît două vieți paralele? Una diurnă, cealaltă nocturnă, etern fascinantă, plină ori de cea mai nesfîrșită dragoste, ori de cea mai paralizantă frică? Cîte lumi în care doar eu pot ajunge, ce imaginar personal mai creativ decît orice SF, mai improbabil decît orice ființă din fundurile oceanelor! Deseori, înainte de a adormi, rostesc rugăciunea viselor. Să vină și să le țin minte. Așa cum îmi place să mă uit la fotografiile de familie ale oamenilor, la fel îmi place să le ascult visele. Puțini îmi îngăduie sau mi le pot verbaliza. Pe ale mele le țin strîns și le derulez ca pe filme în anume momente. Spații care vibrează, sentimente neomenești care te vor bîntui o săptămînă pe trezie, hibrizi grotești de reacții, culori din alte dimensiuni, toate ale mele.

În scris, există cîțiva visători de meserie. Visători rasați. Unul e Murakami (Haruki), ălălalt e Cărtărescu. Vise la liber.

***Selma Iusuf** este jurnalistă, redactor-șef la știri, radio Kiss FM și Magic FM.*

Radu NAUM

un sport la Răsărit

E ceva special cu acest Euro, în afară că îi plimbă pe jucători de la Baku la Sevilla și de la Amsterdam la București?

A, multe. În primul rînd, covidia. Ea, știm, e specială și tinde să-și diversifice, prin variante, capacitatea de a deraia normalitatea. Echipele stau în bule sanitare care, vorba unui titlu din *L'Équipe,* cîntăresc tone. De mai bine de o lună, cei care au rămas în cursa pentru victoria finală nu și-au văzut decît colegii de lot și pe cei din staff, chestie care cred că după o vreme aduce cu un soi de prizonierat. Și cu experimentarea plăcerilor căsniciei încercate *à la longue* de soțiile îndurînd sforăituri seismice. Apoi drumurile, reieșite tocmai din această idee a lui Platini, care pare acum la fel de creață ca părul lui, de a organiza Euro în patru zări. Hai, că de la Budapesta la București nu e grav. Dar de la Baku în adevărata Europa și înapoi e un periplu care îți cade în genunchi. Fotbalul, da, pare mai spectaculos ca oricînd. Se înscrie mult chiar dacă nu toate meciurile sînt opere de artă, ba unele n-ar putea fi expuse nici la frizeria din colț. În rest, toate sînt la locul lor. România lipsește, e o normalitate. Am reușit să fim cele mai bune și modeste gazde. Între țările care organizează Euro doar a noastră și Azerbaidjan nu au/avut echipe la turneul final. De fapt, doar noi, fosta republică sovietică nefiind străbătută de vreo speranță de calificare. În schimb, Baku găzduiește un sfert de finală. Noi, doar o optime. Sîntem unde trebuie. Servim bine la mese selecte. Euro acesta va fi fost, în sumă, o mare nevroză, de la colapsul lui Eriksen, cît pe-aci să moară pe teren, pînă la viața sub COVID, fițiiala permanentă între orașe, zbateri de fani care, vorba unui amic, dacă reușeau să-și ia bilete prin labirintul site-ului UEFA, pîndind în creierul nopților momentul în care se afișau biletele disponibile, să ajungă în țările unde juca echipa lor, să treacă de controalele sanitare obligatorii, de vămile din drum spre stadion și să mai vadă și meciul, atunci chiar că puteau să-și treacă această epocală reușită pe cartea de vizită: „Erik Van der Van – fost spectator Euro“. Echivalentul pentru un om obișnuit al escaladării Everestului. Evident, unii s-au distrat de minune, dovadă dîrele lăsate de plonjoanele macedonenilor prin pîraiele din Centrul Vechi inundat. Cînd treci de toate astea, după un an de disperare pandemică, Euro are toate ingredientele unei mici minuni. Iar noi, pe aici, minunile le primim așa cum se cuvine. Cu brațele deschise. Că la ce altceva să le folosim?

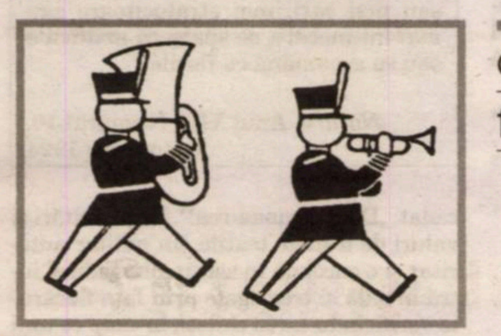

Cătălin ȘTEFĂNESCU

fără doar și **coate**

Nu latră decît la omul rău

Trebuie să fii un Gică Contra autentic sau o persoană complet lipsită de auz ca să nu recunoști că lătratul de cîine e unul dintre semnele distinctive ale faptului că ai ajuns pe plaiurile noastre, în România. „Stați liniștit, nu mușcă. Latră doar la oamenii răi. Sau atunci cînd simte că ți-e frică. Și, normal, latră după țigani, de zici c-a dat strechea-n el…“ Eh, dacă e să ne luăm după vorba asta din tezaurul de înțelepciune al blîndului nostru popor, cel puțin jumătate din populația țării e alcătuită din indivizi răi. Mai punem la socoteală și oamenii temători, cei cărora le e frică de cîini. Nici ăia nu-s puțini. Cît despre romi, ei bine, aici chiar avem o problemă. Pe de o parte, sînt mulți. O arată cifrele oficiale. Pe de altă parte, oricît de mulți ar fi, se găsesc suficienți compatrioți care spun cu seninătate că romii nu-s oameni, deci nu-i poți pune la socoteală. În secolul XXI, la noi, încă dai peste cetățeni ai acestei țări și ai Europei care afirmă cu seninătate chestiuni de felul ăsta. Aceiași cetățeni îți vor povesti cu zîmbetul pe buze despre familiile lor, despre dragostea pentru animalele de prin ogradă sau din apartament, despre continuitatea noastră pe aceste meleaguri, ospitalitatea legendară pe care numai aici o găsești și despre blîndețea unică a felului nostru de a fi.

Faceți o plimbare printr-un cartier rezidențial, într-unul dintre orașele cu mari pretenții din această țară. Intrați pe-o stradă cu case frumoase, să respirați aer curat și să vă bucurați de frumusețea locului. O să auziți niște bufnituri urmate de lătrături care te bagă-n răcori. E un cîine care-ar rupe poarta s-ajungă la dumneavoastră și să-și facă meseria. Adică să-și apere casa. E ca și cînd s-ar da tonul să-nceapă cîntarea. Toată strada răsună de lătrături. Care mai acute, de pitici de-ăia drăguți, albi și pufoși, ca niște jucării, care mai în zona medie, a cîinilor de talie mijlocie, lătrînd și ei la semnalul rudelor, care mai în registru grav, al taliilor mari, cele care nu glumesc, ci mișcă porțile serios, de te fac să iuțești pasul, lucru bun pentru digestie și pentru sănătate în general. Dacă mai duci cu tine la plimbare și-un cîine e nenorocire. Poate să fie, bietul de el, cea mai cuminte și tăcută ființă din lumea asta. Degeaba. Strada, străzile, orice loc pe unde-ai încerca să te strecori explodează. Gardurile sînt o foiță de hîrtie între tine și catastrofă, porțile se zgîlțîie de parc-ar fi lovite cu berbeci de asalt, întregul cartier prinde viață și se transformă într-un vacarm de nedescris. Și, cu toate astea, e doar o clipă obișnuită, dintr-o zi obișnuită, în dragul nostru oraș, din draga noastră țară. Nu e nimic deosebit. Ni se pare firesc. Așa e la noi. Viață clocotitoare. Simți că trăiești.

Cu ani în urmă, cînd televiziunile occidentale descopereau tragedia copiilor și a oamenilor în vîrstă instituționalizați, apoi dădeau pe străzi peste haitele de cîini comunitari, ziceam că se exagerează. Că e o goană ieftină după senzațional, că se alegeau imagini în montaje tendențioase care aveau scopul de a ne defăima. Poate că unii își mai amintesc că erau locuri unde nu te aventurai după căderea serii, că aleile dintre corpurile de clădire ale unor mari spitale erau piste pentru curse de cîini, unde tu erai momeala, că între blocuri era o lume de noroaie și haite imense, de-ți făceai o rugăciune înainte de a te încumeta să treci. Între timp, deși a durat enorm, am făcut progrese. Uneori, cum știm noi. „Ca să nu se mai zică.“ Alteori, pentru că ne-am dat seama că ieșeam din beznă și din sălbăticie. Am făcut și pași autentici, dar am lustruit frumos și suprafața, băgînd mult sub preș, să nu se mai vadă. Am păstrat o rîcă adîncă față de felul în care ni s-a vîrît pe gît civilizația. Cu toate bunele și relele ei. Ori de cîte ori e vorba despre rele, pe alea ne concentrăm toată energia, pe alea se descarcă toate resentimentele. Cît despre liniște și conviețuire comunitară decentă, aici avem o rezistență teribilă, de parcă l-am răzbuna zilnic pe Decebal și-am apăra vitejește Sarmizegetusa de asediul romanilor. Aici, nu ne predăm nici în ruptul capetelor.

Ceva ne ține într-o lume semiurbană, legați prin destule fire de universul nostru rural. Uneori, încă mai transformăm curtea blocului în tinda de la țară. În anumite situații poate fi chiar frumos. E culoarea noastră locală, vie și autentică. Dar alteori nu e absolut nimic din farmecul specificului local. E doar o dezlănțuire de primitivism. Nu înțelegem mecanismele locuirii unui spațiu urban. Și aici nu e vorba despre a-i imita orbește pe alții și de „a deveni o parte din uniformitatea și din plictiseala universale“. Putem fi așa cum sîntem noi, mai guralivi, mai iubitori de ornamente de toate felurile, gata oricînd să frigem un mic sau un cîrnat. Dar, odată și-odată, va trebui să înțelegem că dacă vrem să trăim ca la țară trebuie să ne mutăm înapoi la țară. Cu toate că nici acolo n-ar trebui să lipsească regulile. Cîte întîlniri de gradul trei și descărcări masive de adrenalină ar putea povesti amatorii de drumeții și bicicliștii care bat coclaurile patriei…

„Cîinele latră, dom'le. De-aia-i cîine.“ Ba nu, dom'le! Dacă ai ales să ții un cîine, în oraș, într-un apartament de bloc sau în curtea unei case, trebuie să înțelegi că ți-ai asumat o responsabilitate imensă față de ființa aceea, dar și față de lumea în care trăiești. Va trebui să pricepi că exiști într-o comunitate, că nu trebuie să deranjezi, că ești cetățean al unui oraș și că te supui unor reguli de conviețuire *urbană*. Așa cum va trebui să înțelegem cu toții că, în momentul în care un cîine „de bloc“ latră cînd ți-e lumea mai dragă, cînd dormi, cînd lucrezi, în clipa în care un alt cîine rupe poarta, de te bagă în răcori cînd te plimbi pe-o stradă „liniștită“, de vină nu e bietul patruped, ci animalul biped, neevoluat, care crede că e stăpînul cîinelui, că e la el acasă și face absolut tot ce vrea.

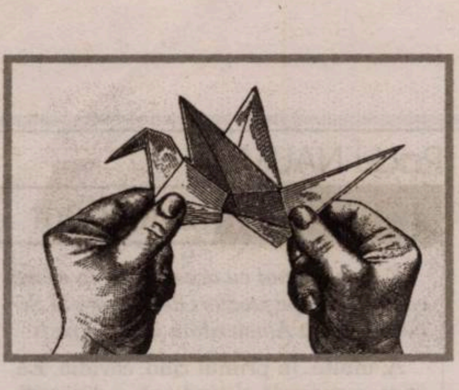

Andrei MANOLESCU

libertatea de impresie

Un prinț adevărat

Eram într-un orășel din sudul Angliei, care așa cum îi stă bine oricărei localități englezești, oricît de mică, avea o catedrală mare în centru, construită prin secolul al XII-lea, cu un vitraliu extraordinar adăugat în secolul trecut de Marc Chagall. Împreună cu o romîncă trăitoare la Londra (o actriță recunoscută), am fost găzduiți vreo două zile de o englezoaică, prietenă cu ea de-o viață. Am admirat căsuța englezoaicei, abia renovată din cîte îmi aduc aminte, și mai ales curticica, foarte mică, dar extrem de cochetă și pusă la punct, ne-am plimbat prin împrejurimi și ne-am bucurat de civilizația bine așezată, contrastantă cu balamucul din România de la vremea aceea (jumătatea anilor '90). Gazda noastră vorbea cursiv românește, în vreme ce prietena ei romîncă vorbea și ea foarte bine în engleză. Se tachinau însă adesea, ca două *old ladies* ce erau, ori de cîte ori uneia îi scăpa, inevitabil, vreo mică greșeală sau vreo pronunție nu tocmai perfectă în limba celeilalte. Replicile lor veneau una după alta, ca într-o bună piesă de teatru.

Într-o zi, englezoaica era foarte aferată și agitată și se tot aranja în fața oglinzii. „Ce tot faci, dragă?“, a întrebat-o romînca. „Mă prepar, pentru că vine prințul.“ „Ce prinț, dragă, ai înnebunit?“ „E chiar prinț adevărat, vine să facă lecții de română cu mine, fiindcă a plecat copil din România și a uitat limba. Acum vrea să călătorească înapoi acolo și se prepară.“ „*Pregătește*, dragă, *se pregătește*, ăsta e cuvîntul pe românește. Dar ce prinț mai e și ăsta? De unde a apărut?“ „E dintr-o fostă familie regală română, îl cheamă John Ghika, e general britanic și e nepot de-al scriitoarei Martha Bibescu.“ „Măi, să fie!“, s-a mirat actrița. Englezoaica avea și două vecine nostime, descinse parcă din cărțile Agathei Christie. Una dintre ele era venită din Scoția și mi-aduc aminte că ne chinuiam teribil să înțelegem ce spune. Auziseră și ele că vine prințul și, bineînțeles, nu voiau să piardă ocazia să-l vadă, așa că se înființaseră într-un fel de vizită, chiar în preajma orei stabilite pentru lecție, deși nu sînt sigur că fuseseră invitate. Ne-au explicat că în Marea Britanie nu există titlul de prinț decît pentru cîțiva membri ai casei regale, nu și pentru nobilii din alte familii aristocrate și că nici una dintre ele nu văzuse vreodată de aproape un prinț.

A sunat la ușă și a fost primit înăuntru. Cel pe care-l așteptau toate cu nerăbdare părea un om obișnuit, de vreo 70 de ani, cu părul rărit deasupra frunții și nu purta nici mantie albă, nici sabie. Avea însă o privire luminoasă, atentă și un abia schițat zîmbet, parcă ușor autoironic. Nu și-a exprimat vreo mirare că găsea acolo atîta lume care-l aștepta. A fost condus în acea grădiniță ca un mic paradis, care, cu toate că nu avea mai mult de 25 de metri pătrați, era plină de flori felurite, cu iederă și alte plante cățărătoare acoperind gardurile înalte, dincolo de care nu se vedea nimic, cu un mini-iaz amenajat într-un colț, împrejmuit cu pietre, în care curgea mereu apă și unde puteai vedea sărind brotăcei.

Ne-am așezat în jurul unei măsuțe de metal albe, toate cucoanele privindu-l cu ochi strălucitori pe prinț. Aproape că au tăbărît pe el cu tot felul de întrebări suprapuse. John Ghika a făcut față cu brio asaltului și am remarcat că printr-un fel de minune a reușit să le răspundă tuturor plin de răbdare, cu egală politețe și atenție, privindu-le pe fiecare în parte și nepărînd a o ignora în nici un moment pe vreuna din ele. Era ceva imposibil și totuși el putea. În acel moment, strălucirea princiară s-a întrezărit. Le-a explicat, rîzînd, că în Anglia nu folosește niciodată titlul de prinț, fiindcă probabil ar fi ceva neobișnuit printre colegii și prietenii săi. Doamnele nu l-au lăsat pînă nu le-a dat amănunte și despre soția lui. El le-a povestit că, la acea dată pensionară ca și el, ea lucrase pentru Buckingham în așa-numita cameră neagră, o structură secretă cu rol în lupta anticomunistă. Atît de secretă, spunea, încît el însuși, general al armatei britanice, nu avea voie nici măcar s-o ia de la serviciu sau să afle unde era acest serviciu al ei, iar ea nu-i povestise niciodată absolut nimic. Dar ce putea să facă așa de secret acolo, l-au chestionat doamnele, curioase. Ce altceva, a răspuns el zîmbind, decît niște operațiuni criminale, căci numai așa ceva ascunzi cu atîta băgare de seamă. În cele din urmă au conchis împreună că era totuși vorba de niște lucruri bune, dacă nu cumva chiar eroice, atîta vreme cît presupuneau o luptă contra comunismului. După vreun sfert de oră de taclale, cucoanele și noi am înțeles că trebuia totuși să-l lăsăm pe fermecătorul domn să-și înceapă lecția pentru care venise.

Ulterior am aflat că John Ghika avea și titlul de Comandor al Ordinului Imperiului Britanic și că fusese comandantul unor detașamente care luptaseră în Orientul Mijlociu. Deși familia sa a fost persecutată de comuniști, care i-au confiscat și proprietățile, ironia sorții a făcut ca în 1978, într-un moment din timpul vizitei lui Nicolae Ceaușescu la Londra, John Ghika să fie obligat să-l întîmpine pe acesta, călare, în calitate de comandant al Gărzilor Irlandeze. Aveam să-l mai revăd pe prințul John Ghika, la scurtă vreme, cînd a venit în România să-și revadă fostele proprietăți unde copilărise, palatul de la Mogoșoaia și cel de la Posada. Era împreună cu soția sa, o doamnă drăguță și elegantă, a cărei privire de oțel nu putea trece însă neobservată.

Din păcate, prințul Ghika a murit în 2003, la numai 75 de ani, dar fiul său, Chris Ghika – care a moștenit și titlul de prinț – i-a urmat cariera, devenind general în armata britanică și comandant adjunct în cadrul coaliției internaționale care a luptat cu ISIS. Mai recent a participat, ca ofițer în Irish Guard, la funeraliile prințului Philip. Așchia nu sare departe de trunchi.

■ ■ ■

ready made

„Analiza oțelurilor de tot felul se poate face foarte bine studiind scânteile pe care le dau și cari sunt de toate felurile. După cantitatea de cărbune, de nikel, de tungsten, după călire, după apăsare, după atâtea și atâtea moduri de lucrare, scânteile țâșnesc într'un fel sau într'altul, mai îndesate sau mai rari, mai strălucitoare sau mai întunecate, se sparg ca artificiile sau se aseamănă cu florile.“

Natura, Anul XIII, Numărul 10, Octomvrie 1924

Alex GHEORGHE

Care este sensul vieții

„There are no atheists in foxholes!“
(În tranșee nu există atei!)
Aforism atribuit
lui William Thomas Cummings

Ieșind din palatul Belvedere din Viena într-o după-amiază caniculară din mijlocul lui iunie, doi tineri extratereștri mă fixează pentru că îi fixam la rîndul meu. Îmbrăcați la fel, purtau cămașă albă și pantaloni negri, fiecare cu ghiozdan în spate, îmi aduceau aminte de copilăria mea din Ploiești. Pentru mine păreau a fi de pe altă planetă și într-un fel erau. Americani, propovăduitori ai Cărții lui Mormon. Întotdeauna umblau cîte doi, erau zîmbitori și blînzi, dornici să stea la discuții. Știam că vin din altă lume pentru că nu vorbeau limba mea. Unul dintre ei mă salută zîmbind, apoi mă întreabă oprindu-se în loc: „Care este sensul vieții?“. Mă așteptam să mi se adreseze. Pesemne că era un reflex inconștient cu rădăcini în prima copilărie, cînd exersam limba engleză cu extratereștrii de atunci. Mă gîndeam că trebuie să ofer un răspuns valabil numai pentru mine.

Zilele trecute am ieșit la o masă cu două cupluri de austrieci și, din vorbă în vorbă, am discutat despre armată. Aveam să aflu că, în Austria, stagiul militar obligatoriu este de șase luni, iar alternativa este munca în folosul comunității timp de nouă luni. Unul dintre cei doi continua stagiul militar ca paramedic după ce urmase o școală cu predare intensivă a unor cursuri cu specific medical, continuînd astfel practica în regim militar pentru satisfacerea stagiului. Celălalt optase pentru muncă în folosul comunității, ca voluntar pe ambulanță. Amîndoi au fost de acord că și femeile ar trebui să urmeze un stagiu militar obligatoriu, de vreme ce drepturile femeilor și ale bărbaților sînt egale în Austria, iar eschivarea bărbaților de la parcurgerea stagiului de șase luni este pedepsită cu închisoarea. Căutînd mai departe informații în legătură cu subiectul, aflu că în Elveția, conform legii, numai bărbații trebuie să urmeze stagiul militar obligatoriu, procentul femeilor din armată fiind în prezent de 0,9%, iar ambiția elvețienilor este aceea de a crește procentul femeilor în armată la 10% pînă în anul 2030. Inclusiv modul în care sînt organizate bazele militare în prezent în Elveția urmează a fi schimbat în conformitate cu nevoile femeilor, titrează publicația elvețiană online *Le News* într-un articol din martie 2021.

În 2013, înrolarea femeilor a devenit obligatorie în Norvegia, avînd în vedere că, în conformitate cu articolul 119 din Constituția țării nordice, *„ca regulă generală, toți cetățenii statului sînt responsabili în mod egal să participe la apărarea țării pentru o perioadă anume, indiferent de locul nașterii sau de statutul social“* (în sensul de avuție). Vîrful înrolării în armată în rîndul femeilor a fost atins în Norvegia în timpul Războiului Rece, scăzînd considerabil după anii '90. Din anul 2015, stagiul militar este obligatoriu pentru toate femeile și toți bărbații născuți începînd cu 1 ianuarie 1997 și cu vîrsta între 18 și 44 de ani, Norvegia devenind astfel prima țară din NATO care introduce conceptul de „înrolare universală“. Durata stagiului militar obligatoriu este de maximum 12 luni, existînd posibilitatea de a împărți perioada de realizare a serviciului militar pe parcursul a 19 luni de la data împlinirii vîrstei de 18 ani. Interesant este că din populația care urmează serviciul militar obligatoriu, aproximativ 50% aleg o carieră militară după finalizarea acestuia. Exemplul Norvegiei urmează a fi preluat și de Elveția, iar în Austria subiectul înrolării obligatorii a femeilor este din ce în ce mai discutat în anumite cercuri. Germania a suspendat serviciul militar obligatoriu începînd cu anul 2011.

În România, serviciul militar obligatoriu a fost suspendat începînd cu anul 2007, anul în care terminam facultatea și mă încadram în primul loc de muncă. Aveam în vedere că voi face armata, eram deschis ideii de a pleca departe de Bucureștiul natal, deși mama îmi spunea că trebuie să-mi caut de muncă, iar tata știa că în cazarmă poți deveni bărbat. Statul a decis pentru noi toți ce este mai important și iată-mă, 14 ani mai tîrziu, avînd păreri de rău că nu am trăit experiența, probabil revelatoare, de a fi făcut armata. Îmi amintesc însă că am fost recrutat aproape de împlinirea vîrstei de 18 ani. Am primit o telegramă tipizată cu un mesaj clar: la data cutare trebuie să mă prezint pe strada Căderea Bastiliei pentru formalitățile de recrutare în Armata Română. În sala mare și impersonală a unei clădiri vechi, stăteam aliniați băieți de aceeași vîrstă, dar avînd fiecare altă statură fizică și alt statut social. Nu conta ceea ce ne diferenția, la fel ca în tranșee. Am auzit un strigăt metalic, un ordin sacadat: „Dezbrăcaaaa-rea!“. După ezitări și valuri de foșnete textile, un militar autoritar și o cucoană în sacou alb medical intră în sală și trec agale prin fața fiecăruia verificîndu-ne în chiloți, în timp ce unii băieți mai vînjoși făceau mișto în șoaptă de cei mai plăpînzi. Militarul se adresa din cînd în cînd cu o seriozitate complice flăcăilor aliniați: „Hai, dom'șoară, să vedem ce-ai în fustiță!“. Trăgeam de chiloți, doamna medic privea ca și cum s-ar fi uitat în jos peste o balustradă, apoi bifa ceva într-o foaie și trecea la următorul.

Asta a fost totul. Ce moment șocant! Privind în urmă după atîția ani, regret că n-am făcut armata. Cred că m-ar fi făcut mai bărbat, că mi-aș fi răspuns mai devreme la întrebarea care mă macină de ceva timp privind sensul vieții mele. Dacă începe un război, mă întreb, eu cu ce o să fiu de folos?! Nu știu să trag cu arma, nu mai am abilitățile fizice și vigoarea tinereții și nu știu la ce să mă aștept în cazul unei asemenea tragedii. Îmi doresc să învăț să conduc un camion pentru că tata a învățat în armată, iar în caz de război e nevoie și de camionagii. Așa mi-aș găsi o utilitate mai pentru vîrsta mea și aș contribui la apărarea țării.

Oricum ar fi, în România anului 2021, lucrurile astea nu mai sînt subiecte bărbătești: facem studii, avem servicii în clădiri de sticlă și metal, sîntem cu toții niște „domni“. Și nu cred că scopul este să pari un domn, ci înțelegerea propriei masculinități, a ceea ce înseamnă în esență a fi bărbat. Asta le-am răspuns americanilor care m-au întrebat în palatul vienez despre sensul vieții: „Să cunosc ce fel de bărbat sînt!“.

***Alexandru Gheorghe** este jurist, specialist în protecția datelor și implementare a programelor de securitate cibernetică.*

■ ■ ■

Coordonatoare: Adina POPESCU

Autori în căutarea unui personaj

(sau despre biografii)

Texte și opinii de:

- Alexandru OFRIM (conferențiar univ. dr., Facultatea de Litere, Universitatea din București)
„Biografia – o scurtă istorie“
- Veronica D. NICULESCU (scriitoare)
„O carte cu toată carnea de adevăr“
- Andrei CRĂCIUN (jurnalist și scriitor)
„Cum mi-am căutat și cum mi-am găsit Cioranul“
- Lavinia BĂLULESCU (scriitoare)
„Eu și Steinhardt“
- Mircea PRICĂJAN (scriitor și traducător)
„Cînd viața devine parte din operă“
- Dan COMAN (scriitor)
„Cele patru caiete“

argument

Viața și opera

DILEMA VECHE

Autori în căutarea unui personaj (sau despre biografii)

„Fiecare biografie este o istorie universală.“

În anii de gimnaziu și mai apoi în cei de liceu, nu-mi puteam imagina mai nimic despre autorii (canonici) care ni se predau la școală. Aveam cîteva date biografice de referință pe care trebuia să le învățăm pe de rost – cînd și unde s-a născut, unde a copilărit, cînd a scris prima poezie, cînd a publicat prima carte și, mai ales, cînd a murit, pentru că toți erau morți (pe atunci, faptul că existau și autori contemporani mi se părea aproape de neconceput). Nu știam, în schimb, mai nimic despre viața oamenilor din acele fotografii portret alb-negru, uneori intimidante, din cărțile de română, despre mariajele lor și relațiile lor cu copiii, în cazul în care i-au avut (oare a fost un tată bun?), despre casele unde locuiau și își scriau „opera“, despre prietenii lor și mătușile preferate, despre animale de companie, despre ce le plăcea să mănînce, despre hobby-uri, dar și despre rutina de zi cu zi. În liceu, de pildă, mi-ar fi plăcut să cunosc și alte amănunte, cum ar fi cînd s-a îndrăgostit prima oară Eminescu sau cînd s-a îmbătat prima oară Ion Creangă. Nimic din toate astea. Marii scriitori erau puși pe cîte un piedestal, nu se putea ajunge la ei, erau statui, nu-i puteai atinge. Poate că, dacă am fi știut mai multe despre oamenii de dincolo de operă care ne erau complet străini, ne-am fi apropiat mai ușor și de cărțile lor, i-am fi citit cu mai multă curiozitate. La fel s-a întîmplat și cu domnitorii neamului despre care învățam la istorie, numai date și bătălii cîștigate, nimic despre viața lor personală. Pe aceștia, în schimb, i-am „cunoscut“ în filmele lui Sergiu Nicolaescu, declamîndu-și dragostea față de țară și popor, niște personaje anoste, chiar antipatice, fără emoții, fără dileme, niște fantoșe. Mai tîrziu, am văzut filme biografice americane (și nu numai) și am sesizat diferențele, „marele om“ era prezentat în primul rînd „uman“, cu nuanțe, cu tușe obligatorii în realizarea unui portret. Și tot mai tîrziu am aflat că, prin alte părți, biografiile în sine sînt un gen, că își au un public al lor, cărțile biografice ale unor personalități de ieri și de azi, uneori cu autori specializați în a le scrie, ocupă rafuri întregi în librării. Nu-mi dau seama de ce în România există atît de puține biografii remarcabile, de ce nu ne place să scriem despre noi și despre ai noștri. De curînd, am descoperit fascinată o serie de biografii romanțate din care fac parte cărți despre Caragiale, Enescu, Cioran, Luchian sau Hortensia Papadat-Bengescu. Eram cu atît mai curioasă cu cît îi cunoșteam pe o parte dintre autori, le știam cărțile, unele dintre ele extrem de personale, știam că nu mai scriseseră niciodată cărți biografice. Mi s-a părut o mare provocare – să transformi un autor canonic, de pildă, într-un personaj literar, pornind de la o documentare, desigur, dar și ficționalizînd acolo unde viața omului, ca un puzzle, are piese lipsă. Cum abordezi o astfel de carte? Cum găsești vocea cărții? În ce măsură reinventezi viața unui om și în ce măsură îi aduci un omagiu, cît de mult trebuie să renunți la tine? I-am invitat pe cîțiva dintre autorii biografiilor romanțate să scrie în acest Dosar despre experiențele lor literare și am încercat să (re)definim împreună conceptul de biografie. (**Adina Popescu**)

Cititori, fiți ascultători! Dar nu acum.
Emisiunea *Timpul prezent* va fi reluată în toamnă.

Alexandru OFRIM

Biografia – o scurtă istorie

Plutarh, cel mai faimos biograf al Antichității, în *Vieți paralele,* înainte de a relata despre viața lui Alexandru cel Mare, își ia precauția de a spune că el nu scrie o istorie, ci o biografie: „Rugăm pe cititori să nu ne-nvinuiască c-am făcut așa, că nu va fi cu dreptate, căci aici noi nu scriem istorie, ci povestim viețile unor oameni, și-apoi virtutea sau cusurul nu se vădesc întotdeauna din faptele cele mai strălucite, ci, de multe ori, un lucru neînsemnat, o vorbă, o glumă oarecare dau în vileag firea unui om mai bine decît bătăliile în care cad ostași cu zecile de mii“.

Așadar vechii greci au făcut distincția între istorie și biografie. Prima, mai riguroasă, expune faptele politice și militare, așa cum s-au petrecut ele. Istoricii trebuie să fie serioși și să prezine numai informațiile care pot fi dovedite cu mărturii documentare sigure. De exemplu, Tucidide a evitat în *Războiul peloponesiac* orice referință biografică privitoare la personalitățile implicate, deși a participat activ la marea confruntare a lumii grecești.

Biografia trebuia să răspundă unei exigențe diferite: aceea de a arăta dintr-o perspectivă morală cine au fost marii oameni, de a le pune în lumină caracterul, aducîndu-le laude sau critici. *Agesilaus* și *Cyropedia* lui Xenofon sînt primele texte biografice (secolul IV î.Hr.), despre viețile regelui spartan Agesilau al II-lea și regelui persan Cirus cel Mare, în care autorul amestecă realitatea cu ficțiunea. Distincția între abordarea istoricului și cea a biografului constă tocmai în libertatea mai mare acordată celui din urmă. Biograful putea introduce în narațiunea sa aspecte anecdotice și ale vieții private, putea să emită judecăți morale și să facă o selecție a faptelor, alegînd pe cele semnificative în conturarea psihologică a personajului.

Modul de a scrie despre viața unei persoane, practicile biografice diferă de la o epocă istorică la alta, în funcție de diversele contexte sociale, culturale, religioase. În perioada medievală, biografia avea drept obiect predilect viețile sfinților. Autorii creștini au preluat modelul biografiei antice, adaptîndu-l discursului ecleziastic despre virtuțile, faptele și manifestările miraculoase ale sfinților. Aceste vieți exemplare din hagiografiile medievale aveau scopul de a-i edifica religios pe credincioși.

Cărturarii Renașterii descoperă vechile opere de mult uitate ale clasicilor. Cărțile lui Plutarh și Suetonius devin surse de inspirație pentru biografiile scrise de umaniști. În *Despre bărbații iluștri* (1337), Petrarca relatează despre viețile unor romani vestiți, de la Romulus la Traian, iar Boccaccio contribuie la renașterea genului biografic scriind *Viața lui Dante* (1362). În anul 1550, Giorgio Vasari publică o primă mare lucrare biografică: *Viețile pictorilor, sculptorilor și arhitecților*, care a fost o scriere de succes, un model imitat apoi în întregul Occident.

În secolele XVII-XVIII, viața oamenilor de litere, a scriitorilor și filozofilor începe să facă din ce în ce mai mult obiectul explorărilor biografice. Aflat la începuturile sale, romanul modern adoptă același model biografic, povestind viața eroilor *(Viața Marianei* de Marivaux, *Tom Jones* de Henry Fielding sau *Pamela* de Samuel Richardson). Scrierile biografice reflectă noul loc al individului în societate și marile mutații care s-au petrecut în planul sensibilităților colective. Biografii se apleacă și asupra perioadei copilăriei subiecților – o perioadă neglijată în trecut – și acordă o mare atenție aspectelor vieții private.

Viziunea romantică asupra biografiei este întruchipată de John Boswell, cu monumentala *The Life of Samuel Johnson* (1791), considerată prima biografie modernă, un model pentru evoluția ulterioară a genului. Pe lîngă conversațiile îndelungate (timp de 11 ani) cu scriitorul Samuel Johnson, biograful a folosit surse diverse: corespondență, jurnale intime, presa vremii. Pentru a scrie viața călugărului trapist De Rancé, Chateaubriand caută corespondența acestuia și vizitează locurile în care a trăit.

Discursul biografic consacrat scriitorilor este subordonat examinării raporturilor dintre viața și opera acestora. Sainte-Beuve, unul dintre fondatorii criticii literare moderne, propune celebra „metodă biografică“: urmărirea relației dintre viața autorului și opțiunile estetice și tematice din opera acestuia. Biografia este plasată în centrul noii viziuni asupra literaturii.

Finalul secolului al XIX-lea și începutul celui următor a fost o „vîrstă de aur“ a biografiei. Deși a fost un gen preferat de istorici, aceștia nu dețin monopolul asupra practicii biografice, deopotrivă exersată de critici și istorici literari, de istorici de artă, dar și de jurnaliști. Coexistă biografii academice, riguroase, cu cele romanțate, destinate unui public mai larg. Acestea împrumută tehnicile literare ale romanului și recurg la elemente ficționale.

Între polul erudit, documentat și cel romanțat-monden, există o gamă diversă de procedee și de contaminări. Fluiditatea frontierelor a făcut ca genul biografic să fie privit cu suspiciune, considerat hibrid și impur. Asaltul împotriva biografiei, început de istoriografia pozitivistă, a fost continuat de „noua istorie“, promovată de Școala de la *Annales,* care punea accentul pe „durata lungă“, pe dimensiunea colectivă și pe rolul forțelor impersonale în devenirea istorică. Pînă în anii '80, biografia a fost considerată un gen minor și a devenit o practică marginală, nu numai în istoriografie, ci și în studiile literare (datorită modei structuraliste aflate la apogeu). Atunci cînd se proclamă „moartea autorului“ (Roland Barthes), interesul pentru detaliul biografic nu poate fi decît în scădere.

O contestare radicală vine din partea sociologul Pierre Bourdieu, care vorbește despre *Iluzia biografică* (1986), considerînd biografia un „artefact“, o „creație artificială de sens“, o construcție intelectuală retrospectivă prin care biografii încearcă să dea sens vieții unui om, sens pe care nu l-a avut niciodată. Pentru Bourdieu, viața trăită de o persoană este polimorfă, discontinuă, contextuală și nu poate fi văzută ca un parcurs ascensional și univoc.

Cu toate acestea, muza Clio și-a întors fața către genul biografic în urma demersurilor inițiate de microistorie – o orientare din istoriografia italiană, care readuce individul în centrul investigației istorice. Carlo Ginzburg se interesează de viața unui morar italian *(Brînza și viermii. Universul unui morar din secolul al XVI-lea*, 1976; trad. rom. 1997), iar Giovanni Levi de cea a unui mic preot de țară *(L'eredità immateriale. Carriera di un esorcista nel Piemonte del Seicento,*1985). Morarul și preotul au fost oameni obișnuiți, care nu au jucat nici un rol în „marea istorie“, dar viața lor poate fi parțial reconstituită prin investigarea documentelor din arhivele judiciare ale unor procese în care au fost implicați. Existența acestor oameni simpli nu este mai puțin interesantă decît cea a oamenilor iluștri. Giovanni Levi a pledat pentru „biografii contextuale“, în care atenția istoricului nu este fixată doar asupra vieții persoanei respective, ci și pe racordurile cu diversele contexte istorice, sociale și culturale ale epocii în care a trăit.

Reconcilierea istoriei mentalităților cu biografia s-a produs în anii '80, cînd Jacques Le Goff stabilește norma noilor biografii istorice („biografii totale“). În preambulul cărții sale despre viața regelui francez Ludovic al IX-lea cel Sfînt *(Saint Louis,* 1996), el spune că biografia istorică este una dintre cele mai dificile moduri de a scrie istoria. De fapt, pentru istoric, exercițiul biografic nu trebuie să fie decît un pretext pentru a surprinde semnificațiile generale ale epocii în care a trăit subiectul supus cercetării.

Biograful se confruntă mereu cu problema surselor documentare aflate la dispoziție. În ultimii ani, noile metode biografice recurg la umplerea lacunelor de informație prin deschiderea spre noi interpretări aparținînd unor discipline învecinate: antropologia culturală, etnologia, sociologia, psihologia etc. În felul acesta procedează istoricul francez Alain Corbin pentru a reconstitui viața unui om obișnuit, care n-a lăsat nici o urmă scrisă *(Le monde retrouvé de Louis-François Pinagot,* 1998). Corbin a ales la întîmplare acest nume din arhivele de stare civilă ale unui sat din Normandia de Jos. Louis-François Pinagot a trăit între 1798-1876, a fost fabricant de saboți, analfabet, căsătorit, cu două fiice, reformat de la serviciul militar pentru că avea doar 1,66 m înălțime. Acestea sînt singurele informații despre insul anonim din micul sat de provincie, dar, pornind de la ele, Corbin recreează fiecare aspect al lumii lui Pinagot, pe care acesta putea să îl perceapă și să îl cunoască: cadrul fizic și geografic, locuința, gesturile muncii, viața cotidiană, familia, relațiile sociale și sociabilitățile din comunitatea rurală a secolului al XIX-lea, viața politică locală, atitudini și sensibilități etc.

Revenirea în forță a biografiei este demonstrată de marele succes comercial de care se bucură astăzi. Și la noi, rafturile librăriilor (care au o secțiune aparte: Biografii-Memorii-Jurnale) sînt pline de titluri care ne propun biografii ale unor oameni politici, scriitori, vedete din lumea muzicală sau din lumea sportului, în marea lor majoritate traduceri. Multe dintre ele sînt superficiale, mondene, conjuncturale, scrise în grabă sub presiunea actualității subiectului, astfel încît răsfoirea lor poate evoca un pasaj din romanul lui Kundera, *Nemurirea:* „Vorbeați despre biografii, i-am suflat. – Ah da, își aduse aminte. – Erați bucuros că, în sfîrșit, puteți citi corespondența intimă a morților. – Da, știu, încuviință Paul, vrînd parcă să preîntîmpine obiecțiile părții adverse. – Credeți-mă, și eu socot că e curată murdărie să-i scotocești cuiva prin corespondența intimă, să-i interoghezi fostele amante, să convingi niște doctori să trădeze secretul medical, ei, da, asta e, într-adevăr, curată murdărie“.

Efortul de restituire care a avut loc după 1989 nu a cuprins și biografiile, puțin abordate în spațiul istoriografic românesc actual. Nu dispunem de biografii aduse la zi ale scriitorilor români importanți și nici de biografii riguroase ale marilor noștri oameni politici. Pînă acum, puține contribuții sînt meritorii, dar sînt semne că scrierile biografice se află în pragul unei adevărate înfloriri.

***Alexandru Ofrim** este conerențiar univ. dr., predă cursuri de istorie culturală la Facultatea de Litere, Universitatea din București. Cea mai recentă carte publicată:* Farmecul discret al patinei și alte mici istorii culturale, *Editura Humanitas, 2019.*

DILEMA veche
Autori în căutarea unui personaj
(ce despre biografii)

Bogdan-Alexandru STĂNESCU

În pielea unui leu

Încep prin a mărturisi că sînt un mare cititor de biografii, că mă atrag îndeosebi acele cărțoaie monumentale ce poartă ca titlu numele unui mare scriitor, pictor etc. Mi se trage, probabil, de la lectura studiilor introductive și a prefețelor care însoțeau mereu volumele din „Cartea Școlarului“, seria pe care am devorat-o în copilărie în apartamentul bunicilor mei. Au venit apoi la rînd monografiile de la Meridiane, printre care se găseau și cîteva biografii romanțate – n-o să uit niciodată nopțile nedormite în care am înghițit cărțoaiele lui Irving Stone – și, mai tîrziu, între sfîrșitul facultății și momentul prezent, cărțile care au declasat romanul în panteonul personal: cele două volume ale lui Brian Boyd despre Nabokov, *Cheever* de Blake Bailey, Auden-ul lui Carpenter, Joyce-ul lui Ellmann, *Damned to Fame,* biografia Beckett a lui James Knowlson, *Some Sort of Epic Grandeur: The Life of F. Scott Fitzgerald* de Matthew J. Bruccoli etc. Sînt fascinat de biografii pentru că, știu acum, mă atrage irezistibil ceea ce oamenii ascund („ce nu se vede“), dar mă provoacă și iluzia comunicării „reale“, convenția realității denudate. Acum cîțiva ani am început să scriu o biografie „intelectuală“ a lui Paul Georgescu, care ar fi trebuit să fie un puzzle alcătuit din piese memorialistice (amintiri ale celor care l-au cunoscut) și interpretări ale prozelor. Am abandonat proiectul pentru că mi se părea că mă depășește. Între timp, aflu că Paul Auster tocmai face același lucru (bineînțeles, nu Paul Georgescu e subiectul lui) și probabil că îl face mai bine.

Cînd m-am văzut pus în fața unui proiect biografic, dar cu bătaie în tărîmul ficțiunii, am acceptat cu acea doză de inconștiență pe care ți-o dă orgoliul după ce ai scris cinci cărți: „Eu pot să fac orice!“. Am luat toată afacerea ca pe un pariu: mă aflam într-un punct mort cu romanul la care scriam deja de doi ani, adunam practic teancuri de hîrtii într-un întreg inform care ar fi putut fi jurnal, roman sau o elucubrație non-ficțională inclasificabilă. Așa că un nou proiect literar care venea cu propriul cadru rigid (200.000 de semne, vreo trei-patru luni de scris, temă dată – Caragiale) a venit ca un colac de salvare. Nu am fost însă sigur c-o să-l pot duce la bun sfîrșit decît în clipa în care am scris prima pagină a textului, iar asta s-a întîmplat la jumătatea celor patru luni, după ce recitisem „tot“ Caragiale, ba chiar îi recitisem de două ori corespondența și realizasem că, dacă vreau cu adevărat să scriu acest roman caragialian, de acolo trebuie să pornesc. Nu-l mai citisem pe Caragiale cu adevărat de ani de zile, așa că primul pas a fost să-l trec printr-o grilă de lectură „inocentă“, de plăcere, apoi să citesc biografiile și amintirile despre Caragiale, pentru ca, într-o etapă finală, să citesc din nou opera avînd în minte bornele biografice căpătate recent. A fost simultan un efort de acumulare și unul de deparazitare, de scuturare de clișee. Și doar așa am putut să-l percep întreg și viu și să pătrund în acest cadru nou, numit „Caragiale“. A fost, vorba behavioriștilor, „un moment *Aha*“: am văzut dincolo de zgura depusă pe creier de 16 ani de școală în care m-am tot lovit de „marii clasici“ – de fapt, a fost o întoarcere „în buclă“ la anul I de facultate, cînd stăteam în biblioteca de la Litere, citeam postumele eminesciene și-mi venea să urlu de bucurie pentru că descopeream, în sfîrșit, ceva nou și fascinant la bunul și bătrînul Eminescu. La Caragiale a fost mai ușor: întotdeauna mi s-a părut un autor mai atașant, lipsit de nimbul zeiesc al Șefului, cu pantofii prăfuiți și mirosind a mici și vin. Ce am descoperit acum, însă, a fost un Caragiale melancolic, nevrotic și furios, iar latura asta m-a făcut să-i citesc altfel opera. Odată ce am înțeles toate lucrurile astea mi-a devenit limpede că n-o să pot scrie niciodată o asemenea monografie romanescă la persoana a III-a („Atunci Caragiale se încruntă și-i spuse: Aici se pune virgulă, vită!“) și că soluția se găsește în buna gestionare a narațiunii la persoana I. Iar „buna gestionare“ implica și o îngustare a perspectivei pentru că, trebuie să recunosc, a intra total în „omul“ Caragiale (adică o persoana I plenară) îmi era imposibil și venea cu un mare grad de risc. Așa că am abordat convenția scrisorii autobiografice către Paul Zarifopol pentru că: 1) tonul scrisorilor reale către critic era cel mai permeabil la „pastișă“; 2) legătura dintre cei doi bărbați era atît de puternică încît făcea posibilă o asemenea scrisoare în care Caragiale și-ar fi povestit pentru prima oară viața; 3) atunci cînd îi scria lui Zarifopol, Caragiale își permitea să lepede cîteodată armura ironiei și să lase la lumină cîte ceva din „bila neagră“ care-i străbătea venele. Odată ce am găsit persoana I parțială, am trecut la exersarea vocii: am făcut timp de două săptămîni „vocalize“ literare, încercînd să caragializez fără a exagera. După ce am scris prima pagină a scrisorii, mi-am citit-o cu voce tare și nimic nu mi s-a părut strident, am știut că pot să încep. Și încă un amănunt, nu știu cît de semnificativ: de fapt, acel Caragiale lăcrimos și revoltat din biografia mea romanțată nu e Caragiale: oricît de mult mi-am exersat meseria de ventriloc, se simte acolo un timbru care-mi aparține fără umbră de îndoială.

Bogdan-Alexandru Stănescu *este scriitor. Este autorul biografiei* Caragiale. Scrisoarea pierdută, *Editura Polirom 2019.*

■ ■ ■

Ana Maria SANDU

Experiența Hortensia

Biografia romanțată nu seamănă cu nici o altă carte pe care am scris-o pînă acum. Și asta, în primul rînd, pentru că în spatele ei stă o documentare serioasă, fără de care e imposibil să-ți imaginezi că ai putea să reconstitui momentele-cheie din existența unui personaj care a trăit, i s-au întîmplat lucruri, a scris, a iubit, a suferit. Nu există obiectivitate în felul în care pui cap la cap faptele, ci un filtru personal care te ajută să găsești un fir roșu într-un desen complicat pe care ți-ai propus să-l privești de aproape. M-a fascinat dintotdeauna scrisul Hortensiei, sonoritatea numelui ei și faptul că era prima dată cînd conștientizam că în literatura română există și scriitoare, nu doar scriitori. Asta, desigur, pentru că o studiasem la școală și apoi îi citisem cărțile. Pentru o adolescentă pasionată de literatură, întîlnirea cu *Concert din muzică de Bach* sau cu *Drumul ascuns* n-avea cum să nu fie memorabilă. Romanele ei nu semănau cu nimic din ce mai citisem pînă atunci. Cu toate astea, n-am ținut minte prea multe lucruri despre viața ei, din liceu sau din facultate. Mi-am dat seama în momentul în care am început să caut informații. O vreme mi s-a părut extrem de nedrept că jurnalul autoarei n-a fost publicat. Aveam senzația că paginile lui m-ar fi ajutat enorm să înțeleg ce gen de personaj era Hortensia Papadat-Bengescu. Apoi mi-am spus că poate e mai bine așa și că am o libertate mai mare în a-mi imagina „romanul vieții“ ei.

Literatura e un organism viu.

Corespondența lui Eugen Lovinescu către ea, care acoperă o perioadă de mai bine de douăzeci de ani, m-a emoționat și m-a ajutat enorm. A îmblînzit ambele personaje și a funcționat ca un declanșator pentru povestea de dragoste și admirație care i-a legat pe cei doi și pe care m-a interesat s-o spun în cartea mea.

Dincolo, însă, de partea umană, povestea Hortensiei e una despre scris și literatură. Despre determinarea ei de a nu-și abandona această vocație, în ciuda tuturor piedicilor: o familie numeroasă, cu cinci copii, un soț care n-a susținut-o niciodată în acest demers „literar“. Discreție și forță sînt cele două cuvinte-cheie care o reprezintă cel mai bine pe scriitoare. Felul în care a fost „canonizată“ Hortensia Papadat-Bengescu rămîne și el unul atipic. Textele ei au intrat și au ieșit din manuale, gloria i-a fost sub vremi, și spun asta cu gîndul la ultima ei perioadă din viață, care a coincis cu venirea comunismului. Parcă mereu a trebuit să demonstreze că ceea ce scrie e suficient de important și de relevant pentru literatura română.

Cea mai cunoscută scriitoare din literatura noastră modernă e, de fapt, foarte puțin citită. Și, din moment ce nu mai e studiată la școală, șansele de a mai fi descoperită scad considerabil. Dacă acest roman despre povestea ei de viață îi va face pe unii cititori s-o citească sau s-o recitească, înseamnă că el și eu ne-am atins scopul. Ne apropiem mai degrabă de oameni decît de statui.

Dacă îi întrebi pe copiii de astăzi cum arată un scriitor, îți vor spune că are pălărie, mustață răsucită, baston. Adică îți vor descrie imaginea clișeizată din fotografiile din manuale sau de pe holurile școlilor. Să citești o biografie romanțată despre un scriitor sau un artist, în general, care nu mai este, înseamnă să-l repui în discuție cu sensibilitatea cuiva care trăiește azi.

Poate de asta, unul dintre mesajele care m-au bucurat cel mai mult după apariția cărții l-am primit de la o fată de 16 ani. Maria a văzut cartea în librărie, pe raftul de sus, a luat-o și a citit-o. A doua zi mi-a scris: „Am trăit viața Hortensiei, lucru pe care l-am conștienzat doar cînd am terminat-o și am ridicat ochii și mi-am dat seama că realitatea are alte culori decît cum le percepeam în timpul cititului. De abia aștept să-i fac pe Barbu și pe Topîrceanu pentru Bac și să-mi aduc aminte constant de Hortensia. Și, mai ales, s-o citesc“.

În fond, acest demers de a scrie despre o autoare pe care o admir nu înseamnă altceva decît o punere în practică a ideii că literatura e un organism viu.

Ana Maria Sandu *este autoarea biografiei* Hortensia Papadat-Bengescu. Străina, *Editura Polirom 2021.*

■ ■ ■

DILEMA
Autori
în căutarea unui
personaj

Lavinia BĂLULESCU

Eu și Steinhardt

Nu știu exact cum a ajuns Steinhardt în viața mea. Era 2019, început de vară, de cîteva luni îmi dădusem demisia dintr-un job în presă și mă mutasem pentru o vreme acasă la ai mei, în Turnu Severin. Stăteam mai mult în grădină, învățam pentru școala de șoferi și habar n-aveam ce urma să se întîmple. Atunci m-a sunat Adrian Botez, de la Editura Polirom, și m-a întrebat dacă n-aș vrea să scriu o biografie romanțată. A cui? A cui vreau eu.

Primul răspuns a fost „da“, fără să mă gîndesc prea mult. Apoi, după ce mi-am scotocit un pic mințile, mi-am dat seama că nu știu despre cine vreau să scriu. M-am uitat în jur și literalmente am zărit pe un raft *Jurnalul fericirii,* din care tot recitisem paragrafe în ultima vreme. În acel moment am simțit că alegerea lui Steinhardt a venit de la sine. În rest, nu știam prea multe despre scrierea unei biografii romanțate. Sigur, fiind jurnalistă, nu vedeam o dificultate în a relata povestea cuiva. La fel de sigur cum, fiind scriitoare, nu găseam o dificultate în a inventa povestea cuiva. Însă o combinație dintre cei doi termeni era o provocare.

Pentru că n-aveam idee de unde să apuc toate astea, mi-am propus să-mi iau timp și să mă gîndesc mai bine. Zis și făcut, au trecut vreo două-trei luni în care n-am lucrat efectiv pentru viitoarea carte. Fără vreo presiune, am început să citesc, să recitesc și să fișez atît Steinhardt, cît și tot felul de alte cărți despre el. Multe titluri au fost revelatoare, dar cel mai mult am simțit că m-a ajutat volumul extraordinar de cuprinzător *N. Steinhardt și paradoxurile libertății*, semnat de George Ardeleanu.

La un moment dat, la începutul toamnei lui 2019, m-a ajuns din urmă o formă de panică. Aveam un *deadline,* primăvara lui 2020, aveam cîteva pagini scrise, dar nu aveam un unghi de abordare și simțeam că asta era cel mai important. Apoi am făcut două excursii în Maramureș, la mănăstirile Rohia și Rohița, unde am vizitat chilia lui Steinhardt și m-am întîlnit cu mai mulți călugări care l-au cunoscut. O mare însemnătate în tot acest proces au fost discuțiile cu părintele Ștefan Iloaie (în Cluj-Napoca) și părintele Vasile Filip (la Rohița). Amîndoi l-au cunoscut pe Steinhardt, iar amintirile lor compun al treilea capitol al cărții.

„Bine-bine,
dar cine spune povestea?“

Totuși, la momentul în care făceam documentarea, nu eram sigură cum voi folosi informațiile. Eterna întrebare care mă măcina era: „Bine-bine, dar cine spune povestea?“. Îmi era clar că nu Steinhardt, din simplul motiv că el și-a spus deja povestea într-o altă carte și nimeni nu o putea face mai bine de atît. Atunci cine? Am realizat că un aspect care mă impresionase mereu era istoria tatălui, bătrînul Oscar Steinhardt, care decide să-și aștepte fiul să se întoarcă din pușcărie. Această luptă a supraviețuirii dusă de tată cu o încăpățînare superbă mi-a adus aminte de un caz din familia mea, mai exact de bunicul meu patern. După ce tata a fost transferat cu serviciul într-un alt capăt de țară, tataie Costică a așteptat mult timp, răbdător, pînă trecuse de 90 de ani, întoarcerea acasă a fiului său. Desigur, situații complet diferite, dar totuși cunoșteam bine starea unui tată care își așteaptă fiul, așa că am pornit de la acest personaj.

Curînd mi-am dat seama însă că nu pot scrie toată cartea din perspectiva lui Oscar Steinhardt, ci poate doar un capitol, primul. Al treilea capitol, ultimul, a cuprins amintirile celor doi preoți pe care i-am menționat anterior. Mai rămăsese un capitol, al doilea, în care am înțeles foarte rapid că vreau să spun povestea din punctul de vedere al unui securist care-l urmărea pe Steinhardt. În momentul în care am avut această structură pe trei voci (tată, securistul, discipolul), am știut că am cartea. Din acel punct, lucrurile au fost mai simple. Singura provocare – probabil, cea mai mare – a fost că între timp s-a declanșat pandemia. Mărturisesc că am avut tot felul de gînduri, de exemplu „Dacă pățesc ceva și nu mai apuc să termin cartea?“. Deși totul s-a încheiat cu bine, am dus cu mine o anxietate uriașă. Care s-a evaporat atunci cînd am trimis editurii textul *Steinhardt. Bughi mambo rag*.

Relația mea cu Steinhardt a traversat felurite metamorfoze în tot procesul și încă mai las să se limpezească ce s-a întîmplat cu mine în acest interval. Ce știu sigur e că nu mi-a trecut prin cap să-l reinventez. Da, l-am privit și ca pe un personaj, dar dincolo de asta cel mai uimitor pentru mine e că Steinhardt a fost un om real. Poate părea simplu să-l transformi într-un personaj de roman, dar cu siguranță nu e. A fost o muncă desfășurată la mare înălțime, pe marginea ascuțită a lucrurilor, mereu cu grija de a nu aluneca, mereu cu teama de a nu spune prea puține sau prea multe.

Acum, la mai bine de un an de cînd am predat cartea, mă bucur să aflu tot mai des de la cititori că au citit *Steinhardt. Bughi mambo rag* și că asta i-a făcut să se îndrepte spre textele lui Steinhardt. Este exact finalul pe care-l puteam dori pentru călătoria cărții mele și știu că, deși Steinhardt a fost mai degrabă tăcut în volumul meu, el le va vorbi cu voce tare celor care-l vor căuta mai apoi în scrierile sale.

***Lavinia Bălulescu** este scriitoare. Este autoarea biografiei* Steinhardt. Bughi mambo rag, *Editura Polirom, 2020.*

■ ■ ■

Andrei CRĂCIUN

Cum mi-am căutat și cum mi-am găsit Cioranul

Toate biografiile sînt falsuri, falsificări ale vieții. E groaznic și inevitabil, și așa trebuie să fie. Nu există încă biografie care să redea fidel o viață de om „așa cum a fost“. Viața oricui este, de altfel, o permanentă rescriere a trecutului, o afacere care ține mai degrabă de imaginar și ficțiune. Poți să afli între ce ani a trăit cutare, unde și-a făcut școala și ce meserii a practicat, dacă a fost suficient de nesăbuit încît să intre în cîmpul muncii. Și cu asta ce-ai făcut? Ce spune asta despre omul care a fost cutare? Mai nimic. Reperele biografice sînt și ele necesare și prea puțin folositoare.

Să scrii o biografie, romanțată cum sînt toate biografiile de fapt, mai rău, să scrii o biografie romanțată a lui Cioran e o formă de nebunie. Din fericire, e o nebunie temporară. După o vreme trece și te poți întoarce la alte și alte nebunii.

O nebunie temporară, spuneam. O nebunie cu atît mai mult cu cît Cioran, ca orice om binecuvîntat cu o obsesie a sinelui, și-a ascuns prin cărțile sale atîtea autobiografii contradictorii. Doar anoștii nu ating complexitatea. Cioran nu era anost. Ca poetul, conținea și el mai multe interioare.

Cînd începi să te uiți spre viața unui om descoperi elementarul: că nimeni nu are o singură viață, ci mai multe și destul de diferite între ele. Cu atît mai mult un om brutal de inteligent, ca Emil Cioran.

Cine a fost, totuși, Cioran? E întrebarea greșită. Dar cine n-a fost Cioran?

A fost și fiul unui popă din Rășinari, a fost și moștenitorul melancoliilor mamei sale, a fost și fratele lui Aurel și al Gicăi, a fost și copilul smuls din paradis și alungat în primul oraș apropiat, în gazdă la nemțoaice.

A fost și adolescentul care i-a descoperit pe Schopenhauer și Nietzsche, a fost tînărul chinuit de insomnii (cîte vise pierdute & cîtă luciditate!), obsedat de ideea că trebuie să se pricopsească, totuși, cu un sifilis dacă vrea să fie genial. Și a fost și tînărul învins de realitatea dură că, deși genial, uite că totuși nu s-a pricopsit cu nici un sifilis.

A fost copilul pe care mama sa a făcut imprudența să nu-l avorteze – ce sublimă consolare să afli că ești o întîmplare și nimic mai mult, una dintre atîtea șanse „de a nu fi fost“!

Și a mai fost Cioran și studentul în filosofie, fără să fie îndrăgostit de Nae, ca Dinu, Mircea sau Sebastian, a fost și bursierul de la Berlin pe vremea cînd urca Hitler, a fost cel care a scris *Schimbarea la față a României,* obsedat de intrarea vlahilor în istorie, înainte să afle că așa ceva nu se poate întîmpla, totuși, prin nici o revoluție. A fost cel care i-a făcut un portret generos și, de aceea, înspăimîntător lui Zelea Codreanu. A avut rătăcirile sale în extremă, înainte să se vindece de politică și să se uite dincolo de ea, la slăbiciunea omenească și la umilința și norocul de a fi muritor.

A fost Cioran cel care și-a simulat doctoratul la Paris, preferînd turul Franței pe bicicletă, a fost gata să fie omorît de un soldat neamț în ziua aceea în care au intrat nemții în Paris, zi pe care o știm din filmul de cinema *Casablanca* și din cărțile de istorie. Nu trage, sînt străin, ar fi spus Cioran atunci.

A fost cel care și-a cunoscut partenera de viață la coadă la cantina studențească. Era toamnă, noiembrie, și mai era și ziua ei, și Cioran întîrziase și nici nu știa ce zi e, și era zăpăcit și frumos, frumos ca un rus, așa cum avea să-și amintească ea, Simone.

Și a mai fost Cioran și un crai, care a supraviețuit în timpul războiului fiindcă știa să întrețină conversații agreabile la cină cu doamne generoase, uimite de vitalitatea sa, de paltonul său, de pălăriile sale. Cine mai purta pe atunci, în Parisul ocupat, asemenea pălării?

Și a mai supraviețuit Cioran și vînzînd cartușe de țigări trimise de Eliade de la Lisabona, unde nu era război. Și a mai fost el și chiriașul camerelor mici din hotelurile Cartierului Latin, a mai primit el avantajos, tot exersîndu-și farmecul pe o agentă imobiliară, și mansarda dinspre cer, a trăit el în locuințe austere, fără baie, și-a făcut veacul în cafeneaua unde domnea Sartre, ca să vadă cîte parale valorează gînditorii francezi.

Fiecare om e altul
pentru fiecare dintre noi.

Și-a pregătit în tăcere și cu încrîncenare intrarea pe scena singurului oraș care putea și încă mai poate să dea unui scriitor un nume: Parisul. Și a trecut de la română la franceză deodată, deodată ca în nuvelele lui Cehov, în timp ce traducea un poet care, fiind poet adevărat, nici nu poate fi tradus. Și și-a scris cărțile, obsesiile, „mizeriile“. Și se mai povestește și că într-o zi chiar l-a băgat în pizda mă-sii, pe românește, pe însuși Camus.

Și le-a arătat tuturor cine e el, Cioran, și apoi a încercat să se facă iar nevăzut. Fiindcă, fiți atenți aici, ce să le arăți, de fapt, oamenilor? Și, chiar așa, la ce bun să lași Coasta Boacii?

Și a mai fost Cioran și acel îndrăgostit tîrziu, și acel bărbat chinuit de o maladie incurabilă care îți ia amintirile și te lasă împuținat și te spulberă și te omoară mișelește. Sigur că a fost toate acestea. Și ce dacă? Dau ele împreună un Cioran? Fiindcă nu dau.

De aceea, adevăr vă spun vouă: fiecare își construiește Cioranul din piesele unui puzzle nesfîrșit, risipite prin cărți și amintirile altora. Fiecare om are dreptul la un Cioran numai al lui. Eu nu am făcut nimic altceva decît să îl caut pe al meu, cu speranța că n-a existat niciodată un singur Cioran. Mai mult: fiecare om e altul pentru fiecare dintre noi. Biografiile ne spun cele mai frumoase povești, tocmai pentru că sînt în același timp îngrozitor de adevărate și, desigur, atît de false. Și uite așa.

***Andrei Crăciun** este jurnalist și scriitor. Este autorul biografiei* Cioran. Ultimul om liber, *Editura Polirom, 2020.*

■ ■ ■

Veronica D. NICULESCU

O carte cu toată carnea de adevăr

Fiecare poveste își cere felul în care să fie scrisă. Există întotdeauna un evantai de posibilități atunci cînd vrei să te așezi și să scrii o poveste. O carte. După ce știi ce vrei să scrii, mult mai important este cum vei spune povestea. Însă, deloc paradoxal, deși lucrurile se complică odată ce înțelegi că există o infinitate de posibilități, ele se și simplifică: fiindcă, de fapt, fiecare poveste își cere, ea singură, stilul în care să fie spusă.

Dacă la primele două volume de povestiri pe care le-am scris nu mi-am pus atît de mult problema lui „cum“ – mă așezam pur și simplu și scriam –, de la *Roșu, roșu, catifea* încoace am simțit foarte limpede că opțiunea se alege cumva de la sine, dintr-o multitudine, odată ce știi exact ce poveste vei spune. Povestirile acelea, din perioada roșie, erau spuse în funcție de anul în care se petreceau și, mai ales, de personajele lor. Cele cu copii aveau o anumită simplitate a limbajului și a frazei. Pe măsură ce personajele erau mai în vîrstă, încărcate fie de amintiri, fie de probleme sau obiceiuri bizare, și stilul se complica. La *Simfonia animalieră* și *Hibernalia*, legătura dintre ce poveste spun și felul în care aleg să o spun e și mai limpede. Ce bucurie să mă joc în felul acela! Apoi, în *Spre văi de jad și sălbăție*, m-am putut delecta în arabescuri de basm tot datorită subiectului și personajului principal – ah, sălbăție, nebunariță, nebunie... Mai aproape de prezent, romanul *Toți copiii librăresei* e și exemplul meu cel mai clar – am adoptat o simplificare, pentru a obține acel ton vintage, de anii ’80, pe care am vrut să-l aibă întreaga poveste.

Dar ce faci cînd scrii o biografie romanțată? Mi-a fost limpede de la început: trebuie să mă las pe mine deoparte. Aici e viața altuia, nu a mea și nu a personajelor mele – adică inventate de mine. Trebuie ca el, Luchian, să fie pus în lumină. Spectacolul nu e tocmai al meu, de data asta. Nu e locul să fac salturi mortale de dragul strălucirii de-o clipă prin aer. Scriind povestea vieții lui Luchian, un lucru m-a preocupat de la bun început foarte tare: să scriu chiar povestea vieții lui. Să-mi păstrez giumbușlucurile literare pentru alte cărți, de-ale mele. Dar totodată, scriind cu încredere viața, să caut să fac și literatură – adică să primească cititorul poveste.

M-am ținut aproape de firul vieții pictorului, în *Luchian. Ochii, sufletul, mîna*. În timpul primului șnur al muncii de documentare, m-am plimbat obsesiv nu doar prin cărți și documente, dar și prin acele locuri din București pe unde a locuit el. Prin muzee. M-am îmbibat de atmosfera pînzelor și-a istoriilor despre el. Am căutat să-l simt viu. Și apoi m-am pus pe scris. Cartea asta, cred, este foarte apropiată de o biografie pur și simplu. Cititorul parcurge, pas cu pas, chiar viața pictorului. Am zăbovit, ca-n niște pajiști luminoase, în acele locuri care mi s-au părut importante și ofertante; uneori, în locuri unde biografii dinainte, demult, n-au schițat foarte bine detaliul, ba au rămas chiar semne de întrebare. Am insistat acolo unde am văzut că mi se permite și unde curiozitatea mea a săpat ceva mai departe decît mă dusese documentarea. Am reconstruit fictional cărămida tocită din zid. Povestea fraților care au murit foarte micuți. Povestea de dragoste cu Cecilia, la Alexandria. Internarea. Limpezirea privirii, după primul episod greu de boală. Pictarea „Lăutului“ sau a unei ulcele cu garoafe. Călătoria spre moarte. Dar peste tot am strecurat bucăți vii, de realitate: scrisori veritabile, scene consemnate în mărturiile celor care l-au cunoscut, vocea lui reală, în diferite dialoguri.

Voi mărturisi: nicicînd n-am scris o carte cu atîta grijă pentru realitate și cu atîta consum emoțional – e multă răspundere cînd scrii viața altuia și-am fost mereu conștientă de asta.

Aș mai spune ceva. Te cufunzi în munca de documentare și cu cît citești mai mult, cu atît pricepi că știi mai puțin. În articole care mi se păreau extraordinar de complexe la început, găseam erori și expedieri superficiale, către final. Puneam degetul pe locuri unde memoria unui prieten de-al pictorului se înșela: o casă nu era pe strada X, cum zice Tonitza, ci pe Y. Asta nu s-a întîmplat atunci, cum își amintește Cioflec, ci atunci. Relatarea asta a lui Arghezi era într-un fel cînd era proaspătă, imediat după moartea lui Luchian, și a alunecat în direcția asta după ce-a mai trecut timp. După cîteva luni de lucrat la istoria asta, puneam degetul tot mai des pe defectul din țesătură, din aproape toate cărțile, documentele, hărțile folosite în documentare. Iar asta mi s-a părut deodată nu o problemă, de fapt, ci semnul că totul este atît de uman – e lucru făcut de mînă, migălos și alunecos, cu nodul tandru ascuns pe dos –, și nu poate să fie decît așa cînd vine vorba de vieți, de memorie.

E greu să știi cînd să te oprești și ce să folosești. Să legi tot ce s-a desfăcut în bucăți și să scrii o poveste, pur și simplu o poveste, nu doar cu un sîmbure de adevăr, ci cu toată carnea de adevăr.

Au fost îndoieli mai mari ca oricînd, jonglerii cu libertatea (am scris cam jumătate din carte în primăvara *lockdown*-ului, înnebunită că nu pot merge pe jos atît cît am nevoie mai ales în perioadele cînd scriu, că sînt obligată să trăiesc între patru pereți, cu șantiere duduind de jur împrejur), răspundere copleșitoare, insomnii și muncă mai multă ca la orice carte obișnuită, a mea și numai a mea.

***Veronica D. Niculescu** este scriitoare. Este autoarea biografiei* Luchian. Ochii, sufletul, mîna, *Editura Polirom, 2020.*

Dan COMAN

Cele patru caiete

Tocmai mă întorsesem de la o rezidență din Statele Unite ale Americii și eram sătul pînă peste cap de literatură. Mai ales de propria literatură – cele patru luni în America avuseseră efectul unui duș rece și îmi cam puseseră orgoliul cu botul pe labe. M-am dus la Iowa entuziast, gata să scriu capodopera și să dau lovitura și m–am întors fără să fi reușit să scriu nici măcar o propoziție. Cele patru caiete studențești cu foi veline pe care le luasem cu mine erau neatinse.

Așa că atunci cînd m-a sunat Adrian Botez să-mi spună despre proiectul său legat de biografiile romanțate, am refuzat categoric.

Apoi, a doua zi (și a treia, și a patra și-a cincea), la cafea, m-am tot gîndit la propunerea lui. Ar fi putut fi, de fapt, o enormă oportunitate – forțat să scriu, poate m-aș urni și aș scrie.

După o săptămînă l-am sunat înapoi: despre cine e vorba? Mi-a dat patru nume de personalități din zone culturale diferite și mi-a spus: alege. Cînd am auzit numele, n-am stat nici o clipă pe gînduri. Enescu.

De ce Enescu? Pentru că era personalitatea de care mă simțeam cel mai străin (relația mea cu muzica a fost mereu cea a unui rocker soios și agresiv, urlînd în mijlocul rockotecii din Năsăud: hei, *teacher,* Liță-chiță-lăăău). Era evident: biografia romanțată a lui Enescu necesita cel mai mare volum de muncă, obligîndu-mă să mă documentez la sînge, să lucrez așa cum văzusem că o fac toți autorii serioși – riguros, cu fișe de lectură în față, cu muzica-n urechi (dar mai ales cu lecții de muzică, de teorie muzicală pe care le-am cerut unui profesor din Bistritz). Oricum, era evident: proiectul acela avea să mă scoată total din zona mea de confort.

Așa că m-am apucat de treabă. Și am luat-o de la zero.

Caietul galben

Viața lui Enescu povestită de el însuși. A fost prima idee care mi-a venit în minte în timp ce mă documentam. Am umplut mai bine de trei sferturi din caietul cu coperte galbene – vocea mi se părea limpede și începea să capete tot mai multă consistență. Asta pînă la finalul adolescenței. Apoi, brusc, vocea a luat-o razna. N-am mai putut-o controla. Era ba prea lentă și prețioasă, ba prea acidă și sofisticată – așa că, după mai multe luni în care, documentîndu-mă, am încercat să o forțez, vocea a cedat complet. Povestea la persoana I era un eșec absolut – n-aveam decît să renunț și să încerc altceva.

Caietul albastru

Ascultam tot mai multă muzică și mă vedeam aproape zilnic cu noul meu prieten – profesor de teorie muzicală în Bistritz. Deschideam mereu carnețelul imediat ce ne așezam pe terasă, la cafea, și notam tot ce-mi spunea. Fișam cărțile de muzicologie pe care el, acolo unde paginile se dovedeau a fi de neînțeles, încerca să mi le traducă. Mă încuraja mereu – poate de aia am început să scriu tot mai des în caietul albastru. Un soi de fragmente *à la* Cioran (vezi muzica, Bach etc.), maxime filosofice aplicate muzicii și vieții lui Enescu – un soi de proză-eseu, un text fragmentar, poetic și flosofic de care eram tot mai încîntat. Așa că am continuat să scriu și am scris așa mai bine de o jumătate de an – pînă cînd, prinzînd curaj, i-am arătat caietul prietenului meu. Problema nu e că sînt foarte multe speculații despre muzică care nu au nici o acoperire, mi-a spus, ci faptul că totul pare artificial – ar putea fi vorba la fel de bine despre Enescu sau despre Cristian Pomohaci (scuze pentru asocierea nefericită), atît de lipsit de logică și de claritate e textul tău.

Caietul portocaliu

Cu cît citeam mai mult, cu atît mi se părea mai greu de realizat un portret rezonabil al lui Enescu în limita de semne impusă – sub 400 de pagini îmi va fi imposibil să reușesc, m-am tot plîns editorului, pe măsură ce *deadline*-ul se apropia, iar cele două caiete (aproape) pline se dovedeau a fi inutile pentru proiectul meu.

Apoi, în caietul cu coperte portocalii, am făcut o listă cu persoanele care m-ar fi putut ajuta să rezolv problema. O listă cu oameni care l-au cunoscut/întîlnit/admirat pe Enescu și ar fi putut să aibă cu acesta un schimb epistolar. Ideea mi se părea foarte mișto – în nici trei luni am umplut caietul cu scrisori adresate lui Enescu, încăpățînîndu-mă să nu scriu nici un răspuns al acestuia – posibilele sale răspunsuri trebuiau să reiasă din ceea ce-i scriau ceilalți, din reacțiile lor, din detaliile care trebuiau să fie tot mai numeroase pe măsură ce numărul de scrisori creștea. Și numărul a crescut pînă la ultima pagină din caietul portocaliu – cînd mi-am dat seama că depășisem cu mult limita de semne impusă de editor și eu ajunsesem cu povestea abia la finalul copilăriei lui Enescu.

Caietul negru

Depășisem termenul-limită cu cîteva luni. Copertele cărților erau deja prezentate la *noi apariții* pe site-ul Polirom, iar eu eram în aer. Toți ceilalți autori își terminaseră treaba, iar Adrian stătea ca pe ace și aștepta manuscrisul meu – colecția urma să fie lansată la finalul verii, ceea ce (nu i-am spus-o lui, dar mi-am repetat-o mie de sute de ori) era imposibil de realizat – eram la mare, cu familia, toți patru într-o cameră de hotel, fără laptop și fără nici o carte despre Enescu, și fără nici una din fișele de lectură – doar un caiet studențesc cu foi veline, cu coperte negre și cartonate, pe care-l pusesem în bagaj cu gîndul să scriu cîteva poeme.

N-am avut de ales: dimineața, după ce copiii și nevastă-mea mergeau la plajă, mă așezam la măsuța din hol, deschideam caietul și așteptam. Nu mă ridic de aici pînă ce nu scriu primul capitol, mi-am zis în prima zi – și nu m-am ridicat decît seara, la cină, fără să fi scris nici măcar un rînd.

A doua zi – nimic, a treia zi, la fel.

A patra zi am închis caietul și i-am privit coperta. Neagră, sobră și elegantă. Cu o textură discretă, dar fermă. Fără desene, fără brizbizuri, fără amănunte spectaculoase. Povestea pe care o aveam de spus îmi era clară, acum găsisem și modalitatea optimă de a o spune. Pînă la prînz am scris două capitole. La finalul sejurului pe litoral, trei sferturi din caiet era plin. Ajuns acasă, la Bistritz, am scris ultimele două capitole. Textură discretă, dar fermă. Cît mai puțină literatură. Fără șmecherii, fără detalii inutile. Chiar dacă, știu prea bine, Enescu ar fi meritat (mult) mai mult.

***Dan Coman** este scriitor. Este autorul biografiei* Enescu. Caiete de repetiții, *Editura Polirom 2019.*

Mircea PRICĂJAN

Cînd viața devine parte din operă

Am făcut pasiuni pentru mulți scriitori de-a lungul timpului și întotdeauna, după fascinația pentru opera lor, a venit fascinația pentru persoana lor. Pentru că, nu-i așa, viața și opera sînt strîns legate, chiar dacă uneori prima se poate situa într-un contrast izbitor cu a doua.

Mi s-a întîmplat să am o astfel de dezamăgire în adolescență, după ce – am mai povestit asta – într-o vară lungă, la bunici, am citit aproape integral cărțile lui Mihail Sadoveanu, de la proza emfatic-istorică la cea idilică povestind întîmplări pescărești (aveam, pe-atunci, o pasiune inclusiv pentru pescuit) și vînătorești. Credeam că nu există zăbavă mai bună decît cetitul istoriilor acestora atît de fermecătoare-n limba și sintaxa lor *otherworldly*. Apoi, vrînd să înțeleg mai bine de unde vin și cum se explică toate cele, am iscodit viața autorului. Și atunci totul s-a năruit, vraja s-a spulberat definitiv, pînă într-acolo încît recent, vrînd să recitesc la distanță de douăzeci și cinci de ani *Frații Jderi,* m-am văzut nevoit să abandonez demersul la jumătatea primei cărți. Biografia a reușit să „ucidă“ bibliografia, și asta-n ciuda încercării mele de-a mă convinge că nu e corect așa, că literatura e una și că trebuie judecată separat de persoana autorului ei. Am plătit, astfel, scump prețul curiozității. Ceea ce, desigur, nu m-a lecuit defel.

Şi cum ar putea fi înfrîn(a)tă curiozitatea de spectrul posibilei dezamăgiri? Aceasta, curiozitatea aflării mecanismului care face să existe lucrurile care ne vrăjesc, se hrănește din speranță, din convingerea că, învățînd de la cei pe care îi admirăm, vom putea, la rîndul nostru, să-i egalăm, poate chiar să-i depășim. Mai ales dacă ești un scriitor aspirant, căutînd călăuzirea exemplului, dorind să afli rețeta a ceea ce, pînă la urmă, nu are nici o rețetă.

Biografiile din aceste două lucruri se nasc: din pasiunea pentru o personalitate anume a celor care le scriu și din curiozitatea evidentă a celor care le citesc. Sînt un exercițiu de genul *behind the scenes*, sînt povestea poveștii, sînt, adesea, cu tot riscul de rigoare, scoaterea la lumina zilei a „magiei“ grozavului și puternicului Vrăjitor din Oz.

Şi-n mod sigur, exceptînd cazurile în care ies la iveală contradicții flagrante, de natură morală, între viață și operă, cititorul de (auto)biografii exact asta caută: dovada faptului că nimic supraomenesc nu stă în spatele paravanului, ci doar un om care, prin tenacitate și talent, reușește imposibilul. Povestea succesului este, pînă la urmă, povestea de viață a celui sau a celei care își recunoaște scopul pe lume și-l urmărește în pofida greutăților care pe cei mai mulți îi fac să bată în retragere. Îmi amintesc mereu vorbele lui Stephen King (autorul acelor deja celebre „memorii ale unei meserii“, *On Writing)* cu privire la modul în care scrie: „cuvînt cu cuvînt“. *It's as easy as that,* spune el mai departe mucalit. Atunci cînd personalitatea devine prin acest artificiu *persoană,* atunci cînd se umanizează, cititorul simte că-i poate călca pe urme – sau că poate măcar să încerce asta.

De aceea, pe un palier cu totul special sînt autobiografiile. Pot depune mărturie indirectă, ca traducător, pentru două, excluzînd cartea lui King amintită anterior. Aparent diferite, căci scrise de doi cîntăreți cu sensibilități distincte, atît *Born to Run* a lui Bruce Springsteen, cît și *Eu sînt Ozzy* a lui... Ozzy Osbourne, ambele apărute în ultimii ani la Editura Polirom, vorbesc despre același lucru și au același rol. Cum, de altfel, cred că se întîmplă în cazul tuturor autobiografiilor.

Dincolo de diferența evidentă de stil – Springsteen este mai *poet,* frazele lui sînt elaborate, textul e construit inclusiv cu efect literar, în vreme ce Ozzy e direct și haios; acolo unde Bruce divaghează pentru a construi atmosferă, Ozzy alege să meargă drept la țintă în felul său *no-bullshit* inconfundabil –, autobiografiile lor privesc în aceeași oglindă și descriu același chip. Este chipul *rock star*-ului care a devenit ceea ce este surprinzînd spiritul timpului, a vorbit prin arta sa, cu maximă sinceritate, despre el și nu și-a trădat talentul, nefăcînd nici o concesie. Asta nici atunci cînd piața cerea spectacol gratuit – cazul show-ului *The Osbournes,* cînd, știm bine, Ozzy s-a arătat exact cum era, cu toate defectele și calitățile sale. Amîndoi spun povestea omului care s-a născut sărac, dar talentat, și care a ajuns pe culmile succesului în răspăr cu așteptările tuturor celor din jur, cu ale societății înseși. Valoarea de mărturie fără echivoc a celor două cărți este, cred, principala lor trăsătură definitorie. Fiindcă mai mult decît o poate face jurnalul, care hașurează de asemenea spațiile mai puțin cunoscute dintre evenimentele carierei la care are acces publicul, autobiografiile contextualizează *fluent,* avînd avantajul privirii de sus, de unde înlănțuirea faptelor se vede mai bine. Îmi pot imagina nevoia unor personalități ca Bruce și Ozzy de a prezenta ei înșiși aceste înlănțuiri din care le este alcătuită viața, recuperînd sub semnătură proprie ceea ce unui biograf fie și contemporan cu ei i-ar scăpa sau ar alege să treacă sub tăcere. Căci, de la un moment încolo, viața însăși devine parte a operei unei personalități, la fel cum opera s-a definit de la bun început ca produs, ca distilat al acelei vieți.

Rolul autobiografiei mi se pare, tocmai de aceea, că este, precum creația marilor creatori, unul în definitiv egoist, de datorie față de propria persoană, o încheiere a conturilor cu propriul trecut, pentru a-l fixa în memoria posterității la prima mînă, și abia apoi acela altruist (dacă se întîmplă să existe acesta!), cu gîndul la bunul folos al altora, al cititorilor, în ideea unor presupuse lecții de viață. Mă îndoiesc că, vorbind despre abuzurile de fel și chip la care s-a supus în cariera sa, multe cu consecințe grave (de la fracturi severe la boli rușinoase), Ozzy a căutat admirația cuiva. Dimpotrivă, cîntărețul și-a scris cronica vieții așa cum a fost (sau, mai bine spus, *cît* și *cum* și-a amintit-o!) în aceeași manieră în care a și trăit-o: excesiv și expansiv și explicit anarhic, contra rigorilor și așteptărilor celor riguroși.

Şi chiar acesta este palierul special pe care se situează autobiografiile în comparație cu biografiile. De unde cele din urmă caută să vină în întîmpinarea curiozității cititorilor, căci ea, curiozitatea, a fost și un mobil esențial al pasiunii biografului, primele sînt scrise din cu totul alte rațiuni, mult mai personale, deci mai egoiste. Și, se știe, în cazul acesta ochiul străin e mai iscoditor, mai pus pe scormonit detalii picante. Plus că, glazurate cu aura mărturisirii, pînă și cele mai reprobabil decizii de viață au parte de o judecată critică mai indulgentă din partea cititorului.

Mircea Pricăjan *este scriitor și traducător, redactor-șef al revistei* Familia.

Ozzy despre Ozzy

Era 3 septembrie 1989.

Ne mutaserăm deja domiciliul permanent înapoi în Anglia. Cumpăraserăm o locuință numită Beel House, în Little Chalfont, Buckinghamshire. Casa data din secolul al șaptespelea, sau așa-mi spusese Sharon. Fusese locuită cîndva de Dirk Bogarde. Era o casă *pe bune,* nu genul de butaforie de căcat pe care o cumperi în California. Dar cemi plăcea mie mai mult la ea era vecinul de-alături, George, care locuia în ceea ce odinioară fusese casa portarului. George era chimist și-și făcea singur vinul. Îi băteam la ușă zi de zi și ziceam: „Ad-o sticloanță din bunăciunea aia a ta, George“. Vinul lui era foc lichid. Veneau oameni din America, luau un gît, făceau ochii mari și spuneau: „Ce pula mea *e* chestia asta?“. Cîteva pahare de Chateau d'George erau suficiente ca să te bage definitiv sub masă. Chestia haioasă era că George nici măcar nu bea. Era abstinent. Zicea: „Oh, domnule Osbourne, am văzut c-ați dat foc bucătăriei aseară. Cred că v-ați pișcat bine. Amintiți-mi, era din cel cu soc sau cu frunze de ceai?“.

Dar Sharon era mereu cu gura pe mine, așa că nu puteam să beau licorile lui George în fața ei. Și nici nu mai puteam să ascund sticlele în cuptor. Așa că am început să le îngrop în grădină. Problema era că ascundeam băutura întotdeauna cînd eram luat, iar în seara următoare nu-mi mai aminteam unde mă-sa o pusesem. Stăteam acolo pînă la două noaptea, înarmat cu un hîrleț, săpînd gropi peste tot. Apoi Sharon cobora la micul dejun și se uita pe geam și nu vedea decît tranșee. „Să-mi bag pula, Sharon“, îi ziceam, „cîrtițele alea n-au stat o clipă, așa-i?“

În cele din urmă, am instalat reflectoare ca să pot găsi băutura mai ușor. M-au costat o căruță de bani.

Apoi Sharon s-a prins și așa s-a sfîrșit totul.

– Trebuia să-mi dau seama că era imposibil să ți se fi trezit brusc interesul pentru horticultură, a spus.

A fost bine, probabil, că m-a prins, pentru că organismul meu abia mai făcea față la tăria aia. Aveam patruzeci de ani și organele mele începuseră să clacheze. Am înțeles că am o mare problemă cînd m-am dus la pub odată și m-am trezit *cinci zile* mai tîrziu. Veneau oamenii la mine și-mi spuneau: „Bună, Ozzy!“, iar eu întrebam: „Te știu de undeva?“. La care ei: „Am stat trei luni în casa ta vara trecută. Nu-ți aduci aminte?“.

(fragment din autobiografia *Eu sînt Ozzy* (Ozzy Osbourne, Chris Ayres), în traducerea lui Mircea Pricăjan, Editura Polirom, 2021)

Propuneri de *Dileme vechi* pentru viitor:

- **Conferintele *Dilema veche***

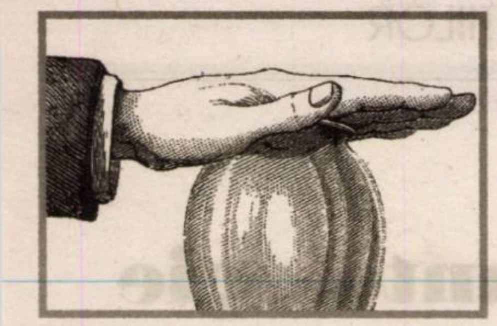

George BANU

scena lumii

Parabolele lui Eugenio Barba

Eugenio Barba e cunoscut în România, a venit la București și la Cluj, dar mai cu seamă la Sibiu, unde i s-a consacrat chiar o sală ce-i poartă numele. Ne-am întîlnit des în lume, am vorbit și azi, înainte de a-l revedea ca oaspete al lui Constantin Chiriac, mă gîndesc că, dincolo de spectacole – unele memorabile, precum *Cenușa* –, mă însoțesc „parabolele“ lui, parabole pe care le propune, le comentează și le oferă.

Lui Eugenio îi sînt dragi parabolele și le utilizează cu un adevărat geniu pentru a explica situații, a motiva strategii, a califica opțiuni facilitînd astfel emergența unui sens profund ce se ivește din concretul povestirii mobilizate. Sens ce rămîne indisociabil legat de ea. Ele sînt imbricate. Parabolele lui Eugenio… Odată îmi vorbea despre *marranos,* evreii spanioli convertiți în Spania catolică din secolul al XV-lea, care mănîncă porc și totodată îi sprijină pe evreii ortodocși: „Prietenii care ajută Odin-ul, teatrul meu, sînt asemeni lor, căci introduși în sistemele lor de viață proprii, ei se simt atrași de aventura noastră“. Prieteni care constituie ceea ce Eugenio numește „poporul secret“ dispersat în lume și asociat echipei sale. Altă dată, în același spirit, Eugenio vorbește despre coioți, evocîndu-l pe celebrul Carlos Castaneda și aventurile sale care au marcat generația tinerilor seduși în ’68 de teritoriile exotice ale Mexicului: „Coioții nu o iau pe drumurile bine bătătorite, ci pe cărări secrete, ducînd cu ei bagajele lor ilegale penru a le introduce pe teritoriul străin și ostil al *establishment*-ului. Astfel, prin șireteneie, ei reușesc să insereze Odin-ul în spațiul lor“. Și, altundeva, vorbind despre strategie – mereu –, el, care e un maestru avizat, formulează un alt sfat: „Fiți buni cai troieni. Nu vă lăsați recunoscuți de către adversari“.

Prin referința la parabole, Eugenio se bazează pe „gîndirea concretă“ dragă antropologilor. El îi adoptă și modul de funcționare, și pe acela de analiză. Dar, pe deasupra, parabolele stabilesc legătura directă, imediat perceptibilă cu auditorii conferințelor sale, cu cei care astfel se hrănesc și se îmbogățesc. Parabola e un îngrășămînt al spiritului. O știm de la Iisus. Iar *Livada de vișini, Godot, Scaunele, Procesul, Deșertul tătarilor, Rinocerii* nu sînt oare parabolele ce balizează universul modernității? Trăim printre ele și ne definim grație lor.

10/19 iunie
GEORGE BANU ÎN DIALOG CU EUGENIO BARBA
www.sibfest.ro

© B.E. Delphes

Parabolele lui Eugenio sînt, pe de o parte, instrumente de gîndire, dar totodată și consecințe ale unei experiențe. Ce am auzit contează tot atît cît unde am auzit, cine a spus-o. Eugenio, omul plin de parabole. El le poartă cu sine și le mobilizează în condiții diferite pe care astfel le luminează și le asumă în adevărul lor contextual. Cum să nu evoc parabola prințesei nordice și labirintul de bolovani înălțat în jurul său pentru a se apăra de vînturile potrivnice? Această cetate fără ziduri, deschisă și totodată repliată asupra ei înseși, definește proiectul lui Barba și al Odin-ului, proiect al unei construcții care s-a impus în peisajul teatrului modern ca un loc „deschis și închis“. Construcție fără metereze înalte, dar intransigent apărată de legăturile interne, indestructibile ce îi unesc pe membrii acestui colectiv cu o viață atît de îndelungată: forța îi provine din cimentul uman și nu din acela al zidurilor.

Barba reia o parabolă. Meritul său inițial e acela de a fi anonimă, pentru ca apoi să se individualizeze prin utilizarea operată atît de orator, cît și de ascultător. Ca aceea convocată de Barba la Holstebro cu ocazia aniversării a cincizeci de ani ai Odin-ului. Parabola țăranului care, pe bucata sa de pămînt, semăna lei în loc de fasole, dar invariabil nu ieșeau decît iepuri, provocînd astfel ironia vecinilor. După ce bătrînul se stinge, fiul său, pentru a evita deriziunea celor din jur care îi devenise insuportabilă, decide să semene doar fasole, stîrnind disprețul: „Iată ce-a ajuns urmașul. Nu seamănă decît fasole“. El a sacrificat utopia tatălui pentru a se refugia în mediocritatea agricultorului fără alt program decît produsele așteptate. Cîtă splendidă profunzime în această succesiune de lupte și decepții!

Parabolele lui Barba desemnează, prin exercițiul acestui ocol care le e propriu, tot atît o gîndire despre teatru, cît și un program de conduită. Ca, de exemplu, parabola bătrînului care, simțind că sfîrșitul i se apropie, se urcă într-o barcă și rămîne în mijlocul fluviului pînă la capăt. Cînd bătrînul moare, nepotul său se îndreaptă spre mijlocul fluviului și îi ia locul. Barba însuși nu e oare bătrînul care nu s-a clintit din loc și care și-a învățat urmașii cum să-și afirme intransigența fără nici o urmă de capitulare? Pînă la capăt. Parabola nu e autonomă, ci raportată la experiența lui Eugenio și a grupului. Ca povestea lui Roger Buyant, creatorul ordinului cavalerilor războinici, care a construit o citadelă unde, în ciuda dimensiunilor sale reduse, creștinii se puteau refugia și ruga. Barba e un Roger Buyant, căci la Holstebro a fundat o mică citadelă unde adepții săi se reunesc și, la strîmtoare, se dăruiesc religiei lor profane, teatrul. Spiritul de rezistență contează și nu confortul coabitării. Cum să uit recursul lui la Antigona ca parabolă a refuzului de a capitula și a se adapta pentru a defini propria sa raportare la mutațiile timpului, la cursul vremii? Barba nu îngenunchează și își caută aliați peste tot pentru a-și întări poziția.

Barba utilizează parabola ca pe un mijloc de comunicare cu cititori sau spectatori de oriunde, capabili să sesizeze sensul propus dincolo de frontiere și de izolări personale. Parabola e o premisă a *schimbului* interuman. Parabola unește și interesează pentru ce păstrează ea ca „imprecizie a vieții și *vibrato* al realului“, cum spune Andrei Pleșu. Într-adevăr, de aceea o convoacă Eugenio, pentru a face un teatru și a dispensa o gîndire care îngemănează spiritualul și concretul. Dar parabola e și o strategie pentru a nu intimida partenerii și a-i coopta direct în efortul de a se dărui artei nu sub semnul absolutului, ci al unei experiențe de proximitate. În acest sens, Jean-Pierre Sarrazac afirmă că parabola invită nu „să privești direct soarele, ci doar reflexul său în apă“. Astfel se revelează un adevăr nu autoritar și arogant, ci un adevăr ascuns, nesigur, diseminat în materie. Barba, prin recursul la parabole, se asociază sfaturilor lui Nietzsche care afirma: „Cu cît e mai abstract ceea ce vrei să spui, cu atît mai mult trebuie să chemi simțurile în ajutor“. Și de aceea parabola la Barba nu are nimic aseptic, ci poartă însemnele călătoriilor și mirosul mirodeniilor îndepărtate. Parabole deschise, cert, dar parabole înrădăcinate. Ceea ce seduce e și doza subtilă de umor atașată parabolelor care nu vor să dispenseze doct și autoritar o lecție, ci să instaureze o relație intimă, de proximitate cu partenerul. Și de aceea Barba seamănă uneori cu genialul Nastratin Hogea care își transmite înțelepciunea în mod familiar și direct.

Parabola, observă Andrei Pleșu, „nu oferă răspunsuri, dar suscită căutarea lor“ și astfel capătă o „valoare pedagogică“. În acest sens o utilizează și Barba, căci sensul nu e comunicat direct, iar partenerul trebuie să procedeze la efortul socratic de a-l smulge din concret pentru a-l adopta și a și-l însuși. Parabola se înscrie într-un context și se deschide spre un orizont. Parabola – Barba o știe – refuză autoritatea, ea e un apel la răspuns și la integrarea lui în propria viață.

***George Banu** este eseist și critic de teatru. Cea mai recentă carte publicată:* Viață și teatru pe scena lumii, *Editura Polirom, 2021.*

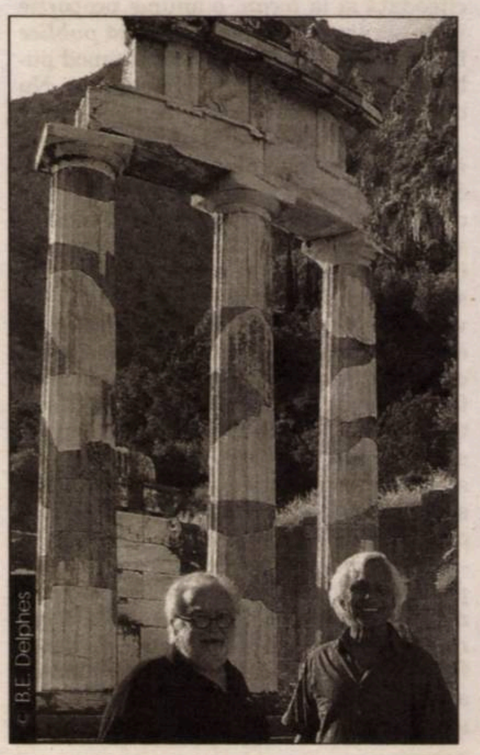

© B.E. Delphes

PUBLICITATE

Francis Dvornik
ÎNCEPUTURILE SERVICIILOR DE INFORMAȚII
METEOR PRESS

adevărul îți prezintă
Originile și importanța spionajului în făurirea istoriei
Numai cu „Adevărul", la toate punctele de difuzare a presei
De luni, 5 iulie
PREȚ PACHET: ziar + carte: 29,99 lei

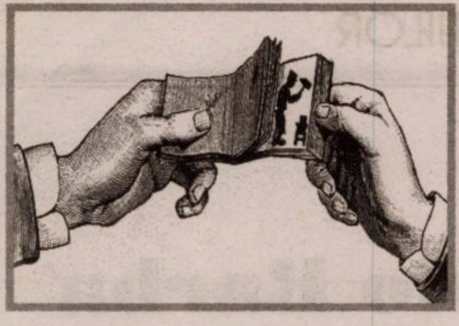

REGIMUL ARTELOR ȘI MUNIȚIILOR

Marius CHIVU

feed**book**

Cuvînt înainte la o antologie

● ***Kiwi* – antologia de proză scurtă, ediția „Sosiri/Plecări“, Editura Polirom, 2021.**

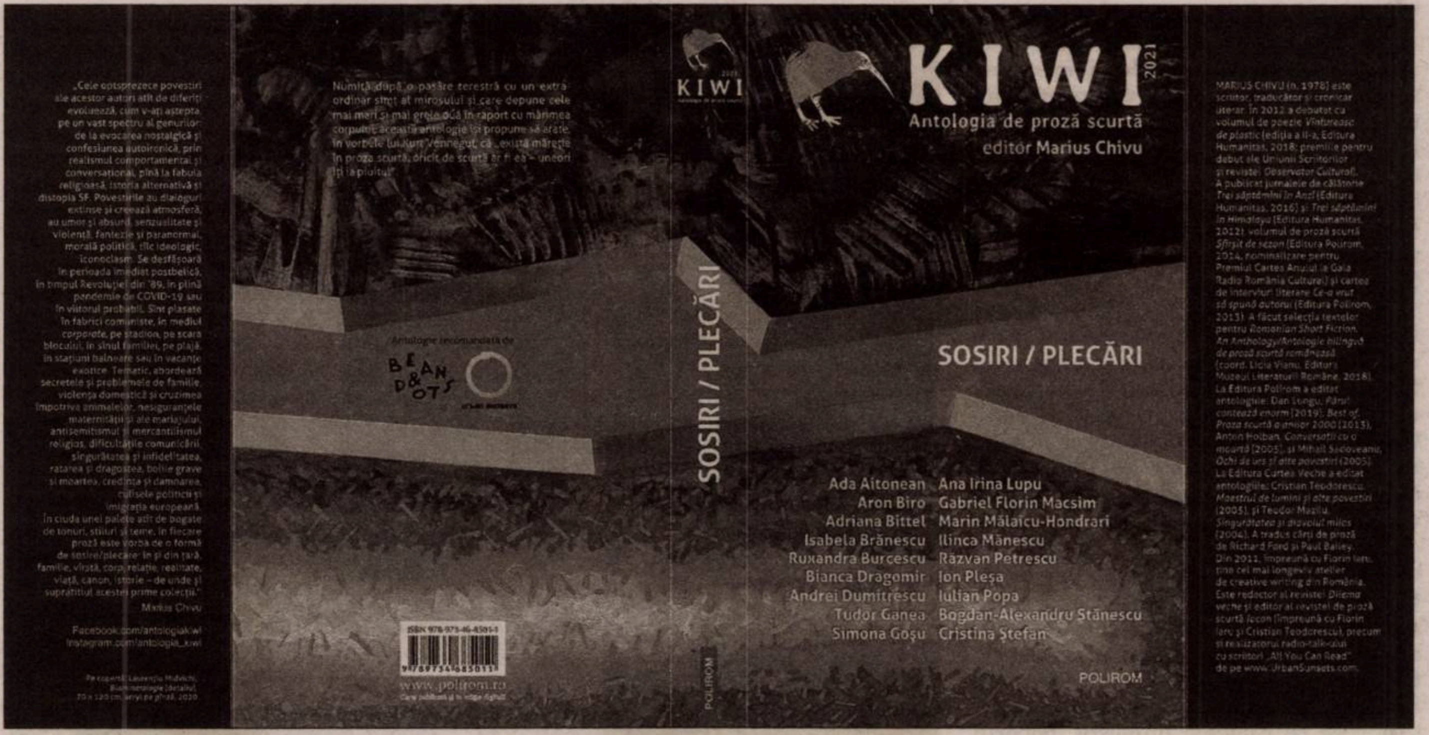

Antologia *Kiwi* este proiectul meu solo după cinci ani în care am editat, împreună cu Florin Iaru și Cristian Teodorescu, revista de proză scurtă *Iocan*.

În cele zece numere ale revistei – apărută la Editura Vellant cu o frecvență semestrială între anii 2014-2019 – au publicat schițe și povestiri peste o sută de prozatori și prozatoare, jumătate dintre aceștia apărînd pentru prima dată „pe hîrtie“. În acești ani, aproape toți debutanții cu proză scurtă în volum au publicat mai întîi în această revistă care, de la un punct încolo, a acordat și Premiul *Iocan* pentru Cea mai bună carte de proză scurtă a anului – singurul premiu de gen de la noi.

Experiența, plină de nebănuite satisfacții, de aproape zece ani de cînd țin cu Florin Iaru cursul de *creative writing* (în urma căruia au debutat cu proză Diana Bădica, Tudor Ganea, Irina Georgescu-Groza, Simona Goșu, Alexandra Niculescu, Andrei Panțu, Ion Pleșa, Iulian Popa, Bogdan Răileanu și Anca Vieru, unii dintre aceștia ajunși între timp la a doua, a treia sau chiar a cincea carte), adăugată procesului de selecție a prozelor pentru *Iocan*, m-a făcut să fantazez la o colecție de povestiri pentru care autorii și editorul colaborează îndeaproape, fără presiunea timpului sau a lungimii textului.

Căci o antologie adevărată nu se face cu texte cerute și venite de-a gata – acela e doar un volum colectiv, de un anumit standard, asupra valorii prozelor căruia coordonatorul/editorul nu are suficient control. Invitația adresată scriitorilor de a contribui la sumarul unui volum colectiv se limitează la selecția numelor: e doar o invitație în alb, *înaintea* textului – o intenție ce nu lasă loc pretențiilor.

„Proza scurtă este o cursă de viteză dificilă și spectaculoasă.“

În cazul unei reviste, selecția funcționează între anumite limite: editorul alege cele mai bune texte dintre cele venite pe adresa redacției, situație care nu asigură întotdeauna un cuprins echilibrat valoric. Ideală ar fi, așa cum s-a întîmplat cîteodată și la *Iocan*, o anume proporție între scriitorii invitați special *să publice* în revistă și scriitorii invitați în mod public *să propună* texte spre publicare. Nu orice grupaj devine și o colecție.

Kurt Vonnegut, unul dintre cei mai neconvenționali autori de *short stories* din ultimul secol, își amintea într-un eseu confesiv cum, în anii ’50, pe cînd încerca să-și facă un nume publicînd proză scurtă în reviste, „editorii îi puteau spune unui scriitor cum să facă reglajul fin al unei povestiri, de parcă ar fi fost mecanici profesioniști, iar povestirea ar fi fost o mașină de curse“. Or, în ultimii ani am citit prea multe volume de autor ratate mai mult sau mai puțin – lucrate insuficient, cu imprecizii de limbaj și stîngăcii în formulări, cu surplusuri explicative, efecte involuntare și semnificații aleatorii sau, pur și simplu, cu o alcătuire defectuoasă a cuprinsului –, dar și nenumărate așa-zise antologii de proză scurtă, tematice sau de gen, nepermis de inegale valoric. De fiecare dată părea că autorii se grăbiseră și nici nu beneficiaseră de „reglajul fin“ al unui editor înarmat cu răbdare și pricepere în arta genului scurt.

Se crede, în general, că proza scurtă evoluează doar pe pista de antrenament înaintea marii curse. Eu cred că proza scurtă este o cursă de viteză dificilă și spectaculoasă. Se crede, în general, că povestirile se citesc doar în așteptarea ori în lipsa romanului. Eu cred că povestirile n-au dus niciodată lipsă de cititori pasionați și fideli, doar că lipsesc editorii pe măsură.

Pandemia mi-a oferit ideea, cadrul și timpul necesare pentru a duce la bun sfîrșit această antologie anuală al cărei concept este inedit la noi: majoritatea povestirilor de față au fost gîndite, discutate și inițiate de-a lungul cîtorva tabere săptămînale, organizate pe cont propriu vara trecută în mijlocul naturii Olteniei de sub munte; textele fiind definitivate, după rescrieri și editări succesive, în lunile care au urmat. N-a existat nici presiunea timpului, nici a dimensiunii prozelor, întregul proces infirmînd două mari prejudecăți: că o proză scurtă bună se scrie într-un timp scurt și că pentru un subiect complex e nevoie de spațiu amplu. În plus, autorii au fost rugați să expună, în cîteva fraze, geneza și intenția povestirilor, asta în chip de exercițiu revelator pentru cît de complicat poate fi procesul scrierii unei proze și ce distanță străbate o povestire de la idee la realizare.

„În fiecare proză este vorba de o formă de sosire/plecare.“

Nu toate prozele concepute în tabere au ajuns în acest prim număr al antologiei, dar rezultatele mi-au depășit, în primul rînd mie, așteptările. În plus, mi s-a confirmat faptul că, oricît de priceput ar fi mecanicul, mașina de curse este manevrată de șofer.

Majoritatea scriitorilor prezenți în această antologie au publicat pînă acum doar în cîteva reviste în print sau online (unii o fac acum pentru prima oară: Bianca Dragomir), dar sînt deja calificați cu toții pentru cursa prozei: Ruxandra Burcescu și Ilinca Mănescu (care au deja romanele de debut aflate în curs de apariție la Humanitas, respectiv Nemira), Gabriel-Florin Macsim (pe cale să definitiveze primul său volum de proză scurtă), Aron Biro (un fel de veteran al volumelor colective de gen, avînd și el o carte de nuvele în lucru), plus Ada Aitonean, Andrei Dumitrescu, Ana Irina Lupu și Cristina Ștefan, remarcați cu fiecare text publicat. Cîțiva autori din antologie au debutat deja în volum, mai mult, au pregătite cărți noi: Isabela Brănescu (*Turnul orbilor*, proză scurtă, în pregătire la Junimea), dar și Ion Pleșa și Iulian Popa (cărțile de debut ale acestora, *Antotimpuri care nu se repetă*, Nemira, respectiv *Guadalajara*, Humanitas, fiind nominalizate la Premiul *Iocan* pentru Cea mai bună carte de proză scurtă a anului 2018).

Întrucît am avut privilegiul să fiu încîntat printre primii de scrisul lor și cum am învățat, la rîndul meu, cîte ceva de la fiecare, cu toții reprezintă pariurile mele literare.

Dar pe lîngă acești, mai mult sau mai puțin, *new comers* cu care am colaborat în taberele menționate mai sus, antologia are și cîțiva *special guests*.

În primul rînd, Adriana Bittel, doamna prozei scurte românești, cum am numit-o eu cîndva, care onorează antologia cu o primă proză scrisă după o pauză de aproape douăzeci de ani. Apoi, Răzvan Petrescu, cel mai original autor de proză scurtă de la noi, aflat acum în proces de definitivare a unei noi cărți de povestiri (intitulată *Lista de așteptare)*, a cincea din carieră. Simona Goșu, al cărei remarcabil volum de proză scurtă de anul trecut (*Fragil*, Polirom) a fost deja nominalizat la două premii pentru debut. Tudor Ganea, arhitectul care, cu cinci romane publicate în tot atîția ani, unele premiate și deja traduse, este cel mai în formă prozator tînăr al momentului (romanul recent publicat, *Cîntecul păsării de plajă*, Polirom, adună cronici entuziaste). Și, evident, nu în ultimul rînd, Marin Mălaicu-Hondrari și Bogdan-Alexandru Stănescu, doi autori compleți: au publicat cărți de poezie și proză, deopotrivă premiate și traduse, fiind ei înșiși traducători remarcabili, primul avînd deja un roman ecranizat (*Apropierea / Parking*, regia Tudor Giurgiu), celălalt, editor admirabil, scriind eseuri literare cum puțini o fac la noi, biografia romanțată *Caragiale. Scrisoarea pierdută*, Polirom, 2019 fiind ultima lui ispravă.

Cele 18 povestiri ale acestor autori atît de diferiți evoluează, cum v-ați aștepta, pe un vast spectru al genurilor: de la evocarea nostalgică și confesiunea autoironică, prin realismul comportamental și conversațional, pînă la fabula religioasă, istoria alternativă și distopia SF. Povestirile au dialoguri extinse și creează atmosferă, au umor și absurd, senzualitate și violență, fantezie și paranormal, morală politică, tîlc ideologic, iconoclasm. Se desfășoară în perioada imediat postbelică, în timpul Revoluției din ’89, în plină pandemie de COVID-19 sau în viitorul probabil. Sînt plasate în fabrici comuniste, în mediul *corporate*, pe stadion, pe scara blocului, în sînul familiei, pe plajă, în stațiuni balneare sau în vacanțe exotice.

Tematic, abordează secretele și problemele de familie, violența domestică și cruzimea împotriva animalelor, nesiguranțele maternității și ale mariajului, antisemitismul și mercantilismul religios, dificultățile comunicării, singurătatea și infidelitatea, ratarea și dragostea, bolile grave și moartea, credința și damnarea, culisele politicii și imigrația europeană.

În ciuda unei palete atît de bogate de tonuri, stiluri și teme, în fiecare proză este vorba de o formă de sosire/plecare: în și din țară, familie, vîrstă, corp, relație, realitate, viață, canon, istorie – de unde și supratitlul acestei prime colecții.

Numită după o pasăre terestră cu un extraordinar simț al mirosului și care depune cele mai mari și mai grele ouă în raport cu mărimea corpului, această antologie își propune să arate, în vorbele aceluiași Kurt Vonnegut, că „există măreție în proză scurtă, oricît de scurtă ar fi ea – uneori îți ia piuitul“.

P.S. Facebook.com / antologiakiwi & Instagram.com / antologia_kiwi

Victor MOROZOV

dilematograf

Din mînă în mînă

● *L'Argent* (Franța, 1983), de Robert Bresson.

Cum cinematografele așa-zis *mainstream* – chiar și cele dedicate filmului de artă – lasă mai mereu filmul de patrimoniu în grija cinematecilor, preferînd să se concentreze pe ce „arde“ la ora actuală, orice ocazie de a ne reîntoarce în trecut de pe scaunele lor trebuie pîndită cu grijă. Mai ales cînd ea aduce nu doar un Robert Bresson – condiție deja suficientă pentru o deplasare înfrigurată pînă la sala obscură –, ci un Robert Bresson mai puțin văzut și discutat, *L'Argent* (1983), care avea să fie și ultimul. Acest film, împreună cu cele cîteva care l-au precedat – de la *Une femme douce* (1966) la *Le Diable probablement* (1977) –, ne spun că opoziției dintre prima perioadă de creație bressoniană (ascetică, riguroasă, adînc-cerebrală) și a doua (mai impură, mai interesată de timpul său) ar trebui să i se retragă dreptul de ședere în cetatea cinefilă. De-ar fi să fiu întrebat, m-aș grăbi să mă poziționez în tabăra din urmă – cea a culorii, a hippioților, a ecologiei: tot atîtea elemente care pătrund ca prin efracție în fortăreața bressoniană, apoi realizează că se simt chiar bine pe coridoarele ei reci. Nu doar din spirit de frondă – nimic nu bate, la o adică, *Journal d'un curé de campagne* (1951) –, ci și din credința reală că aceste filme trebuie urgent și definitiv reabilitate în ochii tuturor. Vorba eseistului Jacques Aumont: „Bresson-ul cel din urmă e ca Tițian-ul cel din urmă, totul ni se oferă simultan – noapte albă, noapte neagră, noapte luminoasă și colorată, iubire și cruzime, speranță și caritate“.

Revenind la filmul nostru, găsim în el o concentrare a multor teme care l-au preocupat pe autorul lui înspre finalul carierei: de la tinerețea decadentă, care umblă cu motoreta pe trotuar și plasează nonșalant bancnote false în drumul său, pe post de „hai să vedem ce se întîmplă“, la încercarea de pătrundere a spiritului contemporan, printr-o fascinație greu de explicat pentru artefactele sale de vîrf: vezi magnetofonul care dirija subtil povestea din *Quatre nuits d'un rêveur* (1971) sau bancomatele care scuipă bani în cel mai miraculos mod cu putință în *L'Argent*. Găsim în el, totodată, o sinteză a geografiei intime bressoniene de la începuturi: închisoarea din *Un condamné à mort s'est échappé* (1954), casa izolată din același *Journal*... În fine, aceste aluzii intertextuale nu traduc altceva decît fidelitatea înaltă a lui Bresson pentru o lume în nemișcare, asupra căreia acesta plachează însemnele unei societăți în perpetuă metamorfoză.

Și ce e banul – acest protagonist din umbră al filmului – dacă nu modul cel mai eficient de a aduce împreună galeria de umanități (tineretul fără scrupule, adulții greu încercați de soartă) și de tipologii (femeia-martir, patronul veros, inocentul damnat) pe care Bresson le-a investigat, separat, în fiecare film? Cînd bancnota falsă trece din mînă în mînă în primele secvențe ale filmului, ce vedem nu e o narațiune pe modelul *Madame de...* (Max Ophuls, 1953), în care obiectul persistă în *plot,* în timp ce posesorii săi se schimbă, dizolvîndu-se în *hors-champ,* ci una în care jocul hazardului e mereu faultat cu cinism, doar-doar va permite dezvăluirea grației în mijlocul acestor indivizi depășiți de situație.

Pentru cine nu vorbește bressoniana, *L'Argent* constituie o introducere ideală în subiect. Cadrele sînt mai largi, iar acțiunile din interiorul lor mai inteligibile, în timp ce elipsele s-au făcut mai dulci. Decupajul însuși o dă mult mai rar pe abstracțiunile aproape cubiste care l-au consacrat pe Bresson. Rămîne însă o atenție aproape cultică pentru gestul uman separat de context; de altfel, acest cinema, destul de prizat chiar și astăzi de atîția epigoni, dar fără a i se atinge forța extatică, aproape că a configurat un ditamai domeniul de cercetare în studiile de film: gestul în cinema. Și că veni vorba: se vorbește mult despre filmele lui Bresson ca aparținînd unui cinema al rațiunii, al austerității, al minimalismului. Se vorbește mai puțin despre emoția genuină cuibărită în decupajele perfecte ale acestor micro-acțiuni din care sînt ele alcătuite, ca și despre plăcerea aproape senzuală – pe care n-am mai regăsit-o, cred, în nici o altă filmografie – procurată de vederea unor mîini în gros-plan, ocupate cu împăturirea unor bancnote sau, ca în *Pickpocket* (1959), cu buzunărirea trecătorilor. Dacă se poate vorbi de un cinema pentru oameni mari în adevăratul sens al cuvîntului, atunci aceste filme, în care juisarea este distilată în fragmente mici de peisaj uman imuabil, sînt cea mai înaltă expresie a sa.

Există ceva, în ultimele filme ale cineastului, care rezistă în fața interpretărilor de primă mînă, ca și cum interesele acestui creștin conservator brusc convertit la moda actualității nu s-ar lăsa decriptate în tot ce au ele mai profund și mai naiv. Ca și cum, în fața acestor tablouri care pretind să livreze fotografic zgomotul timpului, ar dăinui un rest de ambiguitate și capcană. Se poate face un film social dintr-un șirag de panseuri *ready-made* despre societate? Pînă să văd aceste filme aș fi fost tentat să zic nu. Acum m-aș mai gîndi de două ori, într-atît de magnetic e acest cocktail de postmodernism și postúri dostoievskiene total anacronice pe care Bresson, încă o dată, ne invită cu politețe să-l dăm pe gît, pînă la fund.

L'Argent va fi proiectat la Cinema „Elvira Popescu“ pe 7 iulie.

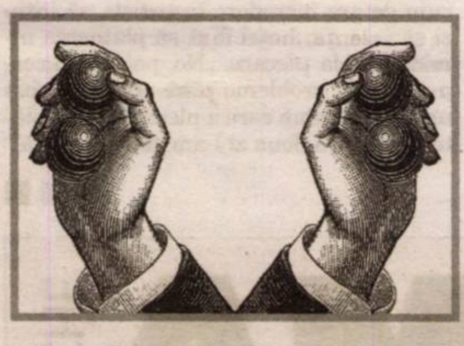

Paul BREAZU

audio și n-am cuvinte

O provocare art-pop

● **Dean Blunt, *Black Metal 2*, Rough Trade Records, 2021.**

Roy Nnawuchi, cunoscut ca Dean Blunt, este un muzician, producător, artist conceptual și *art-pop provocateur* britanic, născut și crescut în cartierul londonez Hackney. Și-a început cariera în 2011, făcînd parte din proiecte muzicale precum Graffiti Island, Hype Williams (alături de artista de origine rusă Inga Copeland), Babyfather (colectiv ficțional de hip-hop, aîndu-i printre invitați pe Arca sau Mica Levi) și Blue Iverson. În noiembrie 2014, artistul englez își lansa, prin intermediul *label*-ului Rough Trade Records, cel de-al doilea album solistic de studio, numit *Black Metal* și susținut, după cum spunea într-un show de pe postul de radio Rinse FM cu cîteva luni înainte, de o idee despre cum, în Statele Unite ale Americii, artiștii afroamericani se folosesc de iconografia culturii albe pentru a-și construi formulele proprii de *empowerment*. „*Black Metal* este un eseu, iar titlul lui sună cam așa: «Yeezus Apropriatul: Apropririerea, reapropririerea, și *empowerment*-ul bărbatului postnegru» (...) Ca să zic așa, să te autointitulezi «*Black Cobain*» nu e chiar cel mai progresist lucru din lume. Această idee americană de progresism rasial este complet înapoiată. (...) Adevăratul progresism este nedefinit, este nou; exact așa cum vrea *Black Metal să fie*“, spunea el.

Pe *MB,* Dean Blunt face un gest de deconstrucție a ceea ce pe discurile Hype Williams refolosea și recompunea, împreună cu Copeland, ca *hypnagogic pop*, microgenul esențial al deceniului postcriză – *sample*-uri din The Pastels („Over My Shoulder“), Big Star („For You“), Vivian Withers („Hangin' On“) devin pretexte pentru o stranie, *noir* și barocă operă aproape indie folk, infuzată serios cu dub – *sound*-ul *lovers rock* era important și pentru perioada Hype Williams – și etalînd destule momente sclipitoare, dar și, pe alocuri, obtuzități. Ce este mai important însă, în economia poziției politice a muzicianului, e că *Black Metal* funcționează aluziv – de exemplu, pe un titlu cît o subcultură dominată de formații albe, „PUNK“, ritmica dub îi plasează în mijlocul poveștii pe precursori. În anii care au trecut de la acel disc, Nnawuchi a vorbit constant despre un episod doi, care s-a lăsat așteptat pînă în iunie 2021. *Black Metal 2*, editat de aceeași casă de discuri Rough Trade Records, se deschide cu un gest foarte Dean Blunt, care pur și simplu îi „fură“ un „2“ coperții albumului din 1999 al lui Dr. Dre, *2001*, și-l plasează pe același fundal negru ca al primului *BM* (care era, de fapt, fundalul negru al albumului amintit al lui Dre; pe care-l folosise mult mai direct pe coperta unui *live show* de pe radio-ul online NTS acum doi ani, *King of R'N'B).* Chiar mai accesibil, pentru discografia sa complexă, decît primul *BM*, *sequel*-ul este agățat de o schemă atmosferă narativă *street* – „*In the front, in the back, / In the face, on the hip / What a nigga, what a trip, / Come see wagwan, / Girl, come see what's up / With a gun on the beach / If you see what I mean*“. *Sample*-istica funcționează la fel ca în 2014, într-o logică a marginalității – aici, pe „ZAZA“, o piesă a lui Fela Kuti, dincolo, pe „DASH SNOW“, una a grupului zambian Amanaz –, chitările aproape dezacordate s-au înmulțit, iar o vagă atmosferă de cosmic rock șaptezecist impregnează din cînd în cînd cursul unei muzici mai personale, mai consistente și mai provocatoare decît ar putea să lase *vederii (sic!)* o primă ascultare.

Black Metal 2, cel mai nou album al muzicianului britanic Dean Blunt, poate fi ascultat parțial și achiziționat, în format digital sau fizic – ca disc de vinil și CD –, pe pagina de Bandcamp a *label*-ului, la adresa roughtraderecords.bandcamp.com/album/black-metal-2.

***Paul Breazu** este jurnalist.*

Adina POPESCU

portrete din mers

O zi la Sighet

Nu știu de ce mi-a plăcut atît de mult acea zi petrecută în Sighetul Marmației, de cînd m-am întors din Maramureș mă tot gîndesc la ea. Poate pentru că era ultima zi a călătoriei, o zi în care ar fi trebuit, de fapt, să ne întoarcem acasă, însă șoferul a decis că ar trebui să mai rămînem, îl durea capul de la un amestec de horincă și bere, așa că am mai rămas. Am sunat de dimineață la un ApartHotel și ne-a răspuns o femeie cu acea voce cîntată din Ardeal pe care o iubesc nespus: „No, cînd vreți să veniți?“. No, păi noi sîntem aici, în Maramureș, de vreo săptămînă, am veni și acum, se poate? Se poate, dar camerele nu-s „făcute“, veniți după ora două. Eram în fața Muzeului Satului din Sighet și ploua cu găleata. Se organizau Zilele Muzeului, erau invitați meșteri populari din toate satele din jur, fiecare cu specificul lui, dar nu puteau să ajungă din cauza unui raliu în desfășurare, drumurile erau blocate, în plus mai era și vremea nefavorabilă. Muzeul Satului din Sighet nu e doar un muzeu unde s-au mutat și s-au restaurat niște case tradiționale din Maramureș, e un parc imens în afara orașului, e o oază, poți să-ți petreci o zi întreagă aici fără să te plictisești, să stai la picnic, să te întinzi pe iarbă fără să faci nimic, să-ți clătești privirea împăienjenită de ecrane privind dealurile și munții din zare care ne despart de Ucraina, toamna, să mănînci mere și pere direct din pomii care cresc aici. M-am bucurat cînd am aflat că muzeul a primit de curînd numele profesorului Mihai Dăncuș, cel care l-a înființat, de fapt. L-am cunoscut pe domnul Dăncuș la o prietenă comună care are o casă în Vama Veche, venea în fiecare vară acolo, eu nu fusesem niciodată în Maramureș și el îmi zicea: „Adina, dragă, trebuie să vii, o să-ți fiu ghid! Hai, vino la Sighet, e un loc cu totul aparte!“, iar eu mă gîndeam oare cînd voi ajunge la Sighet, care e la 800 de kilometri de Vama Veche, și uite că am ajuns acum, după moartea lui, i-am văzut troița din Muzeu, m-a impresionat că oamenii de aici i-au păstrat amintirea vie, profesia asta de etnolog, de folclorist se pierde, este mult mai *cool* să fii antropolog, deși de la etnologie pleacă toate.

Așadar, ploua cu găleata, iar camerele la ApartHotel nu erau încă „făcute“, așa că am mers încă două ore pe serpentine pînă la Vișeu, la mocăniță, nu ca să ne dăm cu ea, însă acolo ar fi trebuit să existe un muzeu evreiesc, „Casa Elefant“, care era închis, am primit în schimb o limonadă de la cafeneaua care funcționa în cadrul casei muzeale și i-am urmărit pe turiștii care veneau pentru mocăniță, ascultîndu-le limbajul nuanțat cu *mă, bă* și cu *hai.*

Cînd ne-am reîntors la Sighet, ne-am dus din nou la Muzeul Satului, îi promisesem maică-mii că-i aduc o afinată din Maramureș de la producătoriii locali. Era o spărtură în nori, iar festivitățile erau în plină desfășurare. În curtea primei case veniseră cei de la Săpînța, bărbați și femei în port, m-am uitat fascinată timp de vreo jumătate de oră, nu era muzica populară cu care eram obișnuită de pe la *Tezaur folcloric,* erau doar o tobă, o vioară și o voce, un tip roșu la față și foarte vesel care cînta, de fapt hăulea, în timp ce în spate se împărțea horinca. Am avut strigăturile alea în cap, pe drum, pînă aproape de București, însă nu le-am dat de capăt, oricît am căutat pe YouTube, nu le-am găsit la fel de autentice.

Cît de bine este să locuiești într-un oraș care are un capăt verde.

Peste o jumătate de oră a început din nou ploaia, o ploaie torențială. Am dibuit cu Waze acel ApartHotel, vocea cîntată a doamnei din Sighet ne-a îndrumat și la telefon, cum să deschidem ușa de la intrare, cum să ajungem la etajul doi, unde am găsit cheia în ușă. Era un studio perfect, cu de toate, și mă întrebam cîtă încredere poată să aibă doamna acèea în noi încît să ne lase să intrăm fără să ne ceară banii în avans sau vreun act de identitate.

Ne era foame și ploaia de vară nu părea să înceteze, așa că am ieșit. Sighetul mi s-a părut un oraș neîngrijit, arată mai rău chiar decît Gherla, un alt orășel cu potențial, însă năpăstuit, din Ardeal. Neîngrijit și straniu de încremenit în anii '90 pentru o capitală regională de imperiu austro-ungar, înainte ca tovarășii să industrializeze Baia Mare și să o transforme în capitală de județ. Am înțeles că sînt neînțelegeri între primărie și consiliul local, buget blocat – *Who cares?* –, pentru turistul venit de la 500 de kilometri lucrurile astea nu contează. Străzi pline de gropi, locuri de parcare încropite pe maidane între blocuri socialiste, un centru vechi oarecum restaurat preț de cîteva străzi, o sumedenie de magazine mixte unde se vînd la un loc electrocasnice și pantofi. Totuși, Sighetul are o viață și un farmec al lui. Am căutat pe net unde să mîncăm, cu pelerinele de ploaie în cap, și am ajuns la Casa Iurca de Călinești, un soi de han, excesiv de tradițional, însă ne-a plăcut. O chelneriță din aceea de modă veche ne-a întrebat dacă „vrem vin alb sau roz“. M-am ferit de toatele felurile din meniu care conțineau slănină și smîntînă, după o săptămînă de Maramureș vrei să ronțăi doar două fire de ceapă verde, așa că am comandat un șnițel de pui, am gustat din tocănița de hribi a lui Iulian care era minunată și m-am întrebat cum o fi arătat „plăcinta cosașului“ de un kilogram. Am ieșit în curte să fumez, în ploaie, sub geamurile bucătăriei unde era agitație, oameni care munceau, mărunțeau, frigeau și coceau și se ciondăneau între ei, dacă auzi voci ridicate din bucătărie, ăsta e semn de birt bun. Am plecat spre casă, Iulian voia să se odihnească, eu voiam să mă plimb, mai ales că se mai oprise ploaia. Am rămas pe pietonală la o cafea, erau vreo trei terase acolo chiar în fața Memorialului. L-am vizitat anul trecut în noiembrie, l-am vizitat și acum, nu e un muzeu pe care să-l poți parcurge sau înțelege de la prima vizită, îl descoperi pas cu pas, în funcție de starea ta de spirit. Sau în funcție de cît poți duce emoțional. Mi se pare cel mai important și mai valoros muzeu al României actuale, mi-am promis că-l voi vizita în fiecare an, ca să nu uit, ca să pot să recuperez ceea ce mai am de recuperat. M-am bucurat cînd muzeografa m-a recunoscut de la vizita din noiembrie: „Ea e de la *Dilema,* nu trebuie să plătească!“, i-a spus doamnei de la casa de bilete, prețul biletului oricum e derizoriu, dar m-am simțit o parte din acest muzeu, și chiar o parte am și fost, deși foarte mică, o părticică de 11 ani împliniți în 1989. Stînd la o cafea în fața muzeului și utitîndu-mă la mesele din jur pline de adolescenții din Sighet care nu au unde să iasă mai *fancy* duminica și o ard pe pietonală, sub acest zid, mă întrebam ce ar zice oamenii care s-au chinuit și au murit dincolo de zidul ăla. Și mi-am dat seama că probabil ar fi fericiți, zidul nu mai există.

Apoi am pornit-o pe o stradă dreaptă și plină de case frumoase, cu grădini, am mers vreo 20 de minute, m-am uitat în fiecare curte ca să văd buna rînduială a lucrurilor și am ajuns pînă aproape de deal, pînă aproape de pădure. Mi-am dat seama cît de bine este să locuiești într-un oraș care are un capăt verde, cît de bine este să ajungi de pe pietonală în afara orașului tău în 20 de minute. Și mi-am dorit și eu să trăiesc într-un astfel de loc. Însă m-am întors în centru, am ajuns pînă la Profi, de unde mi-am luat două beri Leffe cu etichetele decolorate, vechi probabil de la primul import Leffe de aici, cine să bea în Sighet o bere mică și care costă 8 lei? Apoi m-am întors la studioul nostru, am sunat-o pe doamna cu vocea cîntată ca să o întreb unde pot fuma în stabiliment, mi-a zis că pot fuma la geam. Am deschis larg geamul, mi-am pus o pernă sub fund pe podea, mi-am băut berile, mi-am fumat țigările, a început din nou să plouă, m-am uitat la acoperișurile șterse ale Sighetului, la picăturile de apă care se prelingeau pe geam într-un orășel necunoscut, întrebîndu-mă ce naiba să fac ca să călătoresc mai mult, cum să fac rost de bani ca să plec, ca să nu mai intru în rutina asta a vieții de zi cu zi care mă omoară.

A doua zi ne-am întîlnit, în sfîrșit, cu doamna de la recepție. Am întrebat-o cum de are încredere în turiști, să intre și să iasă din hotel fără să plătească nimic, pînă la plecare. „No, păi noi, aicea, n-am avut probleme pînă acum... a fost un singur domn care a plecat fără să plătească, dar a doua zi l-am găsit la piață!“

■ ■ ■

ABONEAZĂ-TE ACUM

DILEMA VECHE

✓ 3 luni - 65 LEI ✓ 6 luni - 110 LEI ✓ 12 luni - 175 LEI

Prețuri la abonamente cu pînă la 52% mai mici față de prețul de la chioșc

SCANEAZĂ CODUL QR

TALON ABONAMENT

Nume.......... Prenume..........
Str. .... Nr. ...., Bl. ...., Sc. ...., Et. ...., Ap. ....,
Localitate .... Județ/Sector ...., Cod poștal ....
Telefon .... Email ....
Am achitat suma de .... LEI cu mandat poștal/ordin de plată nr. .... din data ....
în contul SC ADEVARUL HOLDING SRL, cod fiscal RO18990288, deschis la BRD – Decebal, nr. cont RO70BRDE441SV58305914410.
Abonamentul va începe din luna* .... Semnătura ....

Plata se va efectua pînă la data de 25 a lunii în curs pentru ca livrarea să înceapă de la data de 1 a lunii următoare.

Prin completarea prezentului talon sînt de acord ca SC ADEVARUL HOLDING SRL să prelucreze datele mele cu caracter personal pentru activități promoționale și să le dezvăluie terților conform legii nr. 677/2001. Îmi rezerv dreptul să mă opun acestei prelucrări și să solicit ștergerea datelor adresîndu-mă societății SC ADEVARUL HOLDING SRL printr-o cerere scrisă.

Pentru abonamentele plătite cu mandat poștal sau ordin de plată este necesar să trimiteți talonul completat, împreună cu copia dovezii de plată la **SC ADEVARUL HOLDING SRL – Abonamente,** București, Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, Sector 2, cod poștal 020331.

CUM TE ABONEZI
✓ **ONLINE:** la http://abonamente.adevarul.ro
✓ **VIRAMENT BANCAR** sau **MANDAT POȘTAL:**
în contul SC ADEVARUL HOLDING SRL, cod fiscal RO18990288,
deschis la BRD - Decebal,
nr. cont RO70BRDE441SV58305914410.
✓ **LA TOATE OFICIILE POȘTALE** / ✓ **FIRMELE DE ABONAMENTE**

Informații și reclamații: abonamente@adevarulholding.ro
Tel: 0790 139 007/0790 139 009 (L-V, 9.00-18.00)

...ÎȚI DĂ DE GÎNDIT

Stela GIURGEANU

O distopie culturală

„*Je suis allé au marché aux oiseaux, / Et j'ai acheté des oiseaux, / Pour toi, mon amour*

Je suis allé au marché aux fleurs, / Et j'ai acheté des fleurs, / Pour toi, mon amour

Je suis allé au marché à la ferraille, / Et j'ai acheté des chaînes, / De lourdes chaînes, / Pour toi, mon amour,

Et puis je suis allé au marché aux esclaves, / Et je t'ai cherchée, / Mais je ne t'ai pas trouvée, / Mon amour.“

Acum cîteva luni, fără să bănuiască ce va declanșa, o profesoară din Toronto, Nadine Couvreux, le-a dat elevilor să studieze, pentru cursul de limba franceză, poezia lui Jacques Prévert „Pour toi, mon amour“. În seara zilei respective a primit un telefon de la directorul liceului: pe canalul local de televiziune, City News, unul dintre elevii săi o denunța, incognito (fața îi era ascunsă, iar vocea distorsionată), acuzînd rasismul poeziei.

„Unele versuri din această poezie sînt total inadecvate și dau dovadă de o insensibilitate culturală“ – a declarat elevul, care nu a vrut să-și dezvăluie identitatea de „frica repercusiunilor“, adăugînd că înainte să primească poezia pentru a o studia nu au avut loc discuții sau „*disclaimer*-e“ explicative pentru „natura defăimătoare“ a poeziei.

„În clasă nu am avut nici o discuție despre Black History Month, nici măcar nu s-a amintit faptul că aceasta este luna Black History, iar în această poezie sînt atinse subiecte extrem de sensibile, despre care nu am fost avertizați înainte să o primim pentru studiu. (...) Ar putea exista și alți studenți negri care s-au confruntat direct cu nedreptatea rasială și acest lucru îi poate jigni într-un fel pe care nu-l putem cuantifica. Pur și simplu, nu cred că e ceva despre care trebuie amintit sau predat în sălile de clasă. Se presupune că sîntem evoluați cînd vine vorba de rasism, dar se pare că mergem înapoi, deoarece acest lucru este încă predat în sălile de clasă. Indiferent dacă poezia e o parte importantă a curricum-ului sau nu, această poezie este insensibilă din punct de vedere rasial pentru toți studenții de culoare din toate colțurile lumii.“

Jacques Prévert

© wikimedia commons

Primul impuls pe care l-am avut citind știrea (apărută prima oară în mass-media pe site-ul cotidianului canadian *Le Devoir),* despre interpretarea în cheie rasistă a poeziei lui Prévert, a fost unul de amuzament. Mi se părea că mă găseam în fața unei „perle“ școlărești – căci subiectele „sensibile“ la care se referea studentul vexat, versurile incriminate că denotă porniri rasiste sînt cele din finalul poeziei, mai precis imaginea „pieței de sclavi“ unde îndrăgostitul nu-și găsește iubita – în fapt, o metaforă superbă a iubirii posesive.

Recurgînd la teoria castravetelui, elevul respectiv nu doar că nu a înțeles nimic din întreaga metaforă, dar a și luat-o *ad litteram,* într-o cheie *trendy,* la modă: piața de sclavi înseamnă un îndemn rasist! Așa că, fără să stea pe gînduri, s-a comportat ca un roboțel însărcinat să caute în mesaje cuvintele-cheie care ar da semnalul de alarmă că un act terorist e pe cale să se înfăptuiască. Dezbrăcînd cuvintele de înțelesul lor poetic, a dat dovadă nu doar de o judecată nătîngă, dar și de o mentalitate demnă de cei mai aprigi activiști comuniști – pur și simplu, s-a comportat ca acei cenzori limitați de pe vremuri, bătînd cu pumnul în masă: așa ceva nu trebuie nici măcar amintit, darămite predat la școală.

Amuzamentul mi-a fost însă curmat brusc de urmarea poveștii. Contactați de City News, cei din conducerea liceului Toronto District School Board au reacționat încă și mai rău decît elevul – căruia am putea să-i găsim totuși o scuză în ignoranță.

Fără măcar să aibă tentativa unei explicații de bun-simț – cum ar fi fost, de pildă, faptul că poezia lui Prévert n-are nimic rasist în ea –, cei din conducere s-au delimitat instantaneu de profesoară: „Această poezie nu face parte nici din curricula liceului, nici din cea a Ministerului Educației“, rostogolindu-se mai apoi ușor și laș la picioarele ignoranței: „Îi încurajăm atît pe elevi, cît și pe familiile lor să vorbească cu directorul, astfel încît să putem înțelege ce s-a întîmplat“.

Lucrurile au escaladat, profesoara fiind suspendată cîteva săptămîni și supusă unei anchete.

Într-o scrisoare adresată profesoarei și făcută publică ulterior de scriitoarea și criticul literar Danièle Gasiglia-Laster (specialistă în operele lui Victor Hugo, Marcel Proust și Jacques Prévert), consiliul de disciplină al liceului canadian i-a transmis doamnei Nadine Couvreux următoarele:

„Investigația noastră a ajuns la aceste concluzii:

– Ați încurajat elevii să citească poezia «Pour toi, mon amour» de Jacques Prévert.

– Poezia conține referințe la lanțuri și sclavie («Am fost la fierărie și am cumpărat lanțuri, lanțuri grele, pentru tine, iubirea mea / Și apoi am fost la piața de sclavi, să te caut, dar nu te-am găsit, iubirea mea.»)

– Limbajul din poezie a fost cauza supărării cîtorva elevi care s-au declarat șocați și ofensați de referința la sclavagism. În ciuda asigurărilor dumneavoastră că acest poem nu este despre persoanele afro-americane și că este vorba despre un alt fel de sclavie, elevii au tras concluzia că limbajul folosit este unul discriminatoriu. În absența unor clarificări necesare și a faptului că nu ați oferit elevilor un context, decizia dumneavoastră de a include acest poem în cursul de limba franceză a fost deplasată, insensibilă și imprudentă.

– Conducerea liceului Toronto Distrctict este angajată în a furniza un învățămînt echitabil, sigur, substanțial și pozitiv și un mediu de muncă fără discriminare sau hărțuire, unde fiecare individ este tratat cu demnitate și respect. După cum am arătat mai sus, purtarea dumneavoastră nu s-a ridicat la standardele așteptărilor angajatorului și a reflectat o considerație scăzută pentru bunăstarea emoțională și educațională a elevilor pe care îi aveți în grijă.

– După ce am analizat cu atenție consecințele care au decurs din comportamentul dumneavoastră din 25 februarie 2021 am hotărît ca această scrisoare disciplinară să fie atașată dosarului dumneavoastră. Pînă pe data de 21 aprilie veți avea o întîlnire cu directorul sau cu cineva desemnat de acesta, pentru a recapitula politica TDSB despre «Standardele etice ale profesiei de profesor».

– Dacă se repetă și alte incidente similare, vor urma și alte acțiuni disciplinare, care pot duce chiar la concediere“.

Nu pot decît să bănuiesc ce fantome naște această poveste în sufletele celor care au trăit din plin perioada comunistă. Cenzură ridicolă și un mecanism care sfarmă orice urmă de rațiune și de libertate, pregătindu-ne un pat al lui Procust – cine nu se conformează unor standarde rigide și aberante are de suferit.

„Lupta antirasism a devenit un nou comunism“ – a declarat la finele anului trecut, la Sud Radio, Pascal Bruckner. Oricît de dură pare această declarație, exemplul de mai sus o susține. În prima linie a frontului nu mai există o reală dorință de a-i proteja pe cei supuși discriminărilor (care există, dar devin astfel niște victime uitate), ci mai ales de a se impune o ideologie toxică, bazată, pe de o parte, pe ignoranță, iar pe de cealaltă parte, pe dorința de putere. Și cum îți poți consolida o putere nelegitimă dacă nu mizezi pe un grad scăzut de educație, lovind sistematic în libertatea de gîndire?

Căci nu este vizată doar libertatea de exprimare, ci, precum în romanul lui Orwell, ținta principală e transformarea din om liber în sclav perfect prin schingiuirea, mutilarea și pervertirea gîndirii. Un sclav perfect este cel ce își idolatrizează stăpînul. Un sclav perfect își abandonează condiția de trestie gînditoare, ajungînd să gîndească în lozinci și sloganе prefabricate.

Ceea ce s-a întîmplat la Toronto e doar un mic nou exemplu al analfabetismului funcțional la care sînt împinși, din ce în ce mai mult, adepții unei corectitudini politice – din care nu observă că a rămas mai mult politica și mai puțin corectitudinea. Entuziasmul de justițiar al elevului care și-a denunțat (anonim) profesoara că promovează o poezie rasistă este cauzat în parte de îndoctrinări sistematice bazate pe lipsa de educație. Dar susținerea pe care o primește și care îl încurajează pe acest drum vine nu din ideologie, ci din slugărnicia celor care, în virtutea lașității traduse prin „nu vreau scandal“, își trădează menirea de îndrumători.

În loc să-și clarifice nedumeririle legate de poezie într-o discuție elevată în sala de clasă, respectivul elev a ales pîra „pe șestache“ – iar ca răsplată pentru acest comportament, profesoara a suferit represalii.

Bineînțeles, există încă voci care condamnă acțiunile conducerii liceului. Însă acestea sînt din ce în ce mai puțin luate în seamă, într-o lume în care palele de vînt dictatorial se întețesc, prevestind la orizont începutul unei distopii culturale.

■ ■ ■

RUE
JACQUES
PREVERT
1900-1977
ÉCRIVAIN ET SCÉNARISTE

© wikimedia commons

Teodor BACONSCHI

Venerabilul Robert Schuman

Într-o Uniune Europeană dezarmată de propria complexitate instituțională și deconcertată sub impactul Brexit, Papa Francisc l-a declarat „venerabil“ pe Robert Schuman, unul dintre părinții fondatori ai grandiosului proiect comunitar. Schuman, un luxemburghez cu cetățenie germană, arestat de Gestapo și devenit cetățean al Republici franceze (după realipirea Alsaciei & Lorenei), a contribuit practic la desenarea proiectului UE, inițiat prin *Comunitatea Europeană a Cărbunelui și Oțelului*. Ziua Europei, celebrată anual pe 9 mai, rememorează celebra *Declarație Schuman,* rostită în 1950. Putem deci aprecia că gestul pontifical, consumat la 19 iunie 2021, implică un *memento* binevenit. Pe de o parte, el va readuce în atenție (și în viața spirituală a catolicilor europeni) o figură într-adevăr venerabilă, însă tot mai estompată în memoria colectivă. Pe de altă parte, decizia Vaticanului le reamintește liderilor actuali ai statelor-membre UE că pacea, prosperitatea, democrația și libertatea de care (încă) ne bucurăm au rădăcini creștin-democrate.

În ultimele două decenii, deși familia Partidului Popular European domină Parlamentul de la Bruxelles (cu tot cu sesiunile sale plenare, la Strasbourg), e tot mai greu să detectezi atașamentul elitei politice de la Bruxelles, Berlin, Roma sau Paris față de tradiția intelectuală a doctrinei sociale catolice, deși aceasta a inspirat acțiunile lui Schuman și ale celorlalți întemeietori ai ordinii continentale postbelice. Mentalitatea acestor fondatori era asumat evanghelică. Viziunea lor despre unitatea europeană decurgea din înțelegerea rostului creștin al civilizației pe care doreau să o salveze, după distrugerile absurde provocate de cele două conflagrații mondiale. Domnii aceia în costume sobre, de burghezi bine educați, nu se jenau să-și asume identitatea creștină pe care azi n-o mai auzim proclamată (sau măcar discret mărturisită) în nici un context oficial. Ei nu vedeau în relația dintre democrații doar starea de non-beligeranță, ci mai curînd manifestarea unor valori morale de felul solidarității, iubirii față de semeni și spiritului de sacrificiu pentru binele comun. Și tocmai credința lor în Hristos, ca Domn al Păcii, a scutit Occidentul de comunism, ca falsă alternativă la nazism!

Oricum, hotărîrea de a-l declara pe Robert Schuman „venerabil“ nu elimină asperitățile clasice dintre Împărăția lui Dumnezeu și diavol, ipostaziat ca „prinț al acestei lumi“. Biserica nedespărțită, înainte de Marea Schismă din 1054, patronase o *christianitas* relativ coerentă, în care nu puțini salută prima expresie a unui corp politic european. Cu toate acestea, Papii și omologii lor din lumea creștin-orientală au fost rezervați față de figurile puterii seculare. Nici doctrina bizantină a „simfoniei“ dintre *imperium* și *sacerdotium* nu a umplut sinaxarul de capete încoronate: în fond, numai Constantin cel Mare și mai tîrziu împărăteasa Irina au fost recunoscuți drept sfinți, pentru „serviciile“ aduse Bisericii și Ortodoxiei. La fel s-a întîmplat ulterior în Apus, cu Thomas More și alte figuri sanctificate în vremurile „moderne“, cînd conflictele dintre catolici și protestanți sau emergența orgoliilor etniciste au banalizat canonizările politice. Deși respectiva tendință a debutat în contextul „galicanismului“, cu Sfîntul Ludovic și Ioana d'Arc, ea s-a manifestat cel mai vizibil în Estul Europei, unde promotorii Botezului național (bunăoară țarul Vladimir sau regele Ștefan al Ungariei), precum și cruciații antiotomani au fost ridicați la gloria altarelor, dincolo de evidentele lor scăderi morale, legate sau nu de luptele dinastice. Dacă Papii și Patriarhii au făcut politică, nimic nu i-a împiedicat să pătrundă în calendarul catolic sau ortodox. Pentru liderii profani, selecția a fost întotdeauna cu mult mai severă și parcimonioasă.

Nu știm dacă Venerabilul Jean-Baptiste Robert Schuman – de acum „coleg“ celest cu Beda Venerabilul! – va ajunge vreodată „fericit“ sau chiar „sfînt“, însă demnitatea pe care i-o acordă deocamdată Biserica romano-catolică presupune recunoașterea faptului că el a practicat „eroismul virtuților“. Iată o vocație tot mai greu de găsit în actuala generație de lideri europeni, ocupați mai curînd cu buna lor imagine pe Twitter și Instagram...

Anca MANOLESCU

O spusă veche

Există o veche spusă care rezumă, după mine, condiția „polului plus“. Îi redă cu o somptuoasă simplitate înălțimea atotcuprinzătoare. „Chemat sau nechemat, Dumnezeu va fi de față.“ *Vocatus atque non vocatus Deus aderit*. Carl Gustav Jung o înscrisese pe frontonul casei sale de la Küsnacht. Era, potrivit unei scrisori din noiembrie 1960, maxima sub care trebuia să-și conducă eforturile. „Am pus inscripția ca să amintesc pacienților și mie însumi: *timor dei initium sapientae* [frica de Dumnezeu este începutul înțelepciunii, Proverbe 1,7]. Aici începe un drum nu mai puțin însemnat, pentru a ne apropia nu de «creștinism», ci de Dumnezeu însuși, care e tema ultimă.“ Cînd vorbește despre un alt drum decît cel religios, Jung nu are, probabil, decît intenția de a marca ce țintă capitală are demersul lui. E actul unui om modern care, cu îndrăzneala și riscurile autonomiei sale de cercetare, se lansează spre un Principiu pe care îl recunoaște drept esențial pentru condiția noastră.

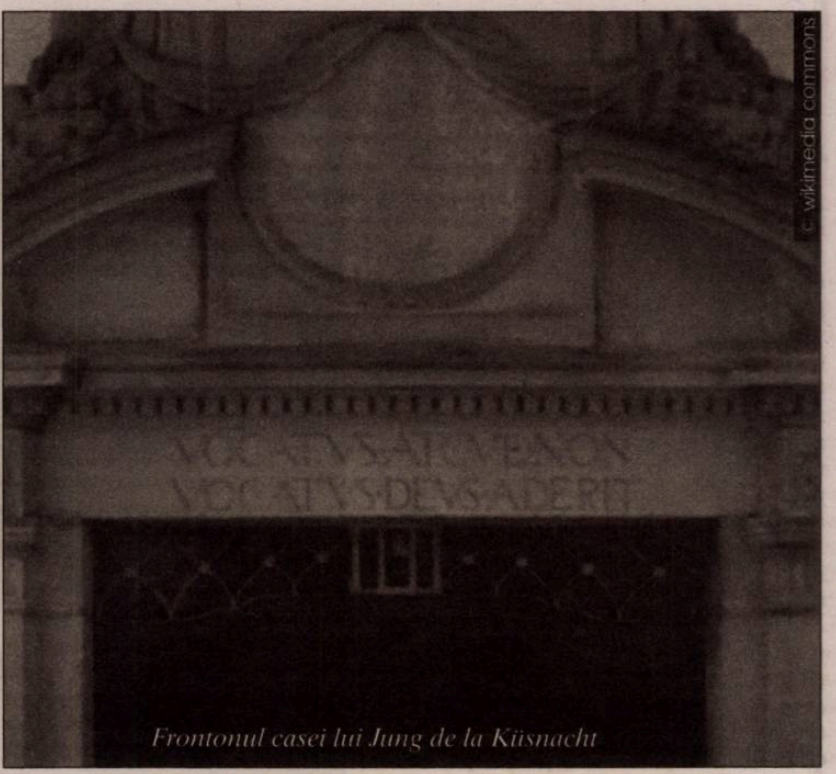

Frontonul casei lui Jung de la Küsnacht

© wikimedia commons

A avea conștiința lui Dumnezeu – potrivit inscripției care consemna vechea spusă – înseamnă a avea conștiința prezenței Lui care se boltește asupra întregului real, care nu admite încadrări regionale, nici căi exclusive. E un Pol fără de care nici o fărîmă de existent nu ar ține, spre care și alte intuiții, și alte perspective, și alte drumuri decît cele „explicite“, „familiare“, „oficiale“ sînt deschise. Un om credincios i-ar putea oare refuza Dumnezeului în care crede o asemenea nemărginită, universală prezență?

Istoria spusei de mai sus e, ea însăși, expresivă în această privință. Jung a găsit-o în *Adagia*, culegere de spuse memorabile, grecești și latine, pe care Erasmus o publicase în 1500, la Paris, și pe care o îmbogățise în zece rînduri. Ediția ultimă, a șaisprezecea, din 1536, de la Basel, cuprindea 4.151 de „articole“. Umanistul adunase astfel ceea ce putea fi un „legat“ de înțelepciune antică trecut modernilor, cu noile lor căutări, descoperiri, crize, cu proaspăta lor diversitate confesională.

> *„Frica de Dumnezeu este începutul înțelepciunii";*
> *Proverbe 1,7*

Pentru adagiul în cauză, Erasmus a avut ca sursă *Istoria războiului peloponesiac,* 1.118.3, unde Tucidide relatase: „Înainte de a porni la luptă, cu toate că se hotărîseră deja să-i atace pe atenieni, spartanii au trimis la Delfi să-l întrebe pe zeu dacă le va merge bine în război. După cum se spune, zeul le-ar fi răspuns că, de-și vor pune toată tăria în luptă, vor fi biruitori. Și a adăugat că el însuși va fi cu ei, fie că îl vor chema, fie că nu“. În ceea ce privește înfruntarea armată, așadar, zeul nu-și angajează puterea, nu e partizan, nu decide. Poate că, întrebat de atenieni, ar fi dat același răspuns. Ceea ce afirmă, cu o nuanță stranie, vrednică de oracol, este propria prezență la fața locului, invocată sau nu de combatanți, sesizată sau nu de ei, recunoscută sau nu ca atare. Zeul nu face deosebire între tabere. Multiplicitatea, diversitatea (agresivă în acest caz) e treaba umanului, ține de nivelul lui. Zeul face deosebirea între acest nivel – al multiplului mînat de interese opuse, de vederi mărginite, parțiale – și propria lui privire care îi însoțește pe toți, care îi cuprinde din înaltul ei discret, greu de recunocut, misterios. E o privire „sferică“, atotcuprinzătoare, care îi îmbrățișează pe muritori, fie că aceștia își ridică sau nu ochii spre ea.

Simone Weil, care filozofa într-un orizont unde temele vechi grecești consună cu temele creștine, socotea că Homer a pus asupra altui război, cel troian, o privire asemănătoare cu cea a zeului. Potrivit ei, războiul dă pe față calitatea mobilurilor și a relațiilor „naturale“ între oameni. Iar această calitate e de tipul forței. În oameni și în lume, e supranatural tot ceea ce nu se supune imperiului forței, tot ceea ce e liber de mecanismul ei brut. Or, Homer are pentru combatanții ambelor tabere aceeași privire încărcată de admirație, de tristețe, de compasiune. Undeva în *Caiete*, Simone Weil spune: „E imposibil să-i iubești și să-i înțelegi deopotrivă pe învinși și pe învingători, cum face *Iliada*, altfel decît din locul situat în afara lumii, unde stă înțelepciunea lui Dumnezeu“.

Potrivit oracolului de la Delfi și Simonei Weil, divinul nu „rezolvă“ crizele oamenilor. Le oferă doar acel „pol plus“ spre care își pot ridica ochii, spre care își pot mobiliza înțelegerea. Le oferă verticala unei priviri căreia pot încerca să se asimileze. Strădania spirituală (și cea a filozofiei vechi) constă tocmai în „a lua înălțime“, a-ți crește asemănarea cu privirea divină sferică, a privi realul cu nepărtinirea ei, de o egală prezență, de o egală efuziune. În cuvintele lui Iisus, desăvîrșirea Tatălui înseamnă într-adevăr: „El face să răsară soarele și peste cei răi, și peste cei buni și trimite ploaie peste cei drepți și peste cei nedrepți“ (Matei 5, 45).

Spusa zeului, amintită de Tucidide, reapare la Horațiu, în *Oda* II, 18, 40. Poate că, în interpretarea poetului roman, ea nu mai are înălțimea stranie a oracolului. A fost întrucîtva „domesticită“, făcută mai pe înțelesul și pe interesul comun. Poetul pune alături soarta trufașului avid de bogății, care nu va scăpa de coborîrea în Hades, în „palatul lui Orcus“, și soarta celui sărman, pe care „la capătul încercărilor, chemat sau nechemat, Zeul îl eliberează“. Aici, zeul „face dreptate“ între muritori, fie și în viața de dincolo; judecă, distinge, compensează, „echilibrează“. Dar dacă intervine, intervine eliberator.

Oricum, e de luat aminte că spusa cu pricina își dovedește chiar istoric încărcătura de universalitate. Traversează culturile și secolele: de la oracolul lui Apollo rostit în cursul războiului între Atena și Sparta la poetul din preajma lui Augustus, la umanistul creștin din Renaștere și pînă în modernitate. În fiecare cultură și epocă, ea a atras reflecția, a primit interpretări influențate de aerul timpului, a continuat să interpeleze cu înălțimea ei polară.

„Chemat sau nechemat, Dumnezeu va fi de față.“ Neclintit, El e o referință care poate fi ignorată, dar care e cu neputință de evacuat. Oferă tuturor – cu o generoasă „indiferență“ – posibilitatea sensului. Stă pretutindeni ca ținta spre care se poate îndrepta vectorul credinței, al reflecției, al intuiției, al înțelegerii, al rugii, al transformării de sine. Polul divin nu e doar „atotțiitor“. Nu ține doar tot realul în ființă. El e și atotdătător de sens. E, adesea, un sens grav, dificil, care pune la încercare și la limită puterile umane, căci e un sens care trebuie să se lanseze pe direcția transcendenței, să vizeze o țintă „cu totul Alta“. Dar, în acest efort, El stă alături de uman. Chemat sau nechemat, Dumnezeu este de față.

***Anca Manolescu** este cercetător în domeniul antropologiei religioase.*

„Greu de spus dacă va fi doar o mare surpriză sau mai multe“

– interviu cu Marius GIURA –

***Marius Giura** este directorul executiv și artistic al Festivalului Internațional de Jazz de la Gărîna (7-11 iulie). Programul concertelor și mai multe informații despre a douăzeci și cincea ediție a festivalului la www.garana-jazz.ro.*

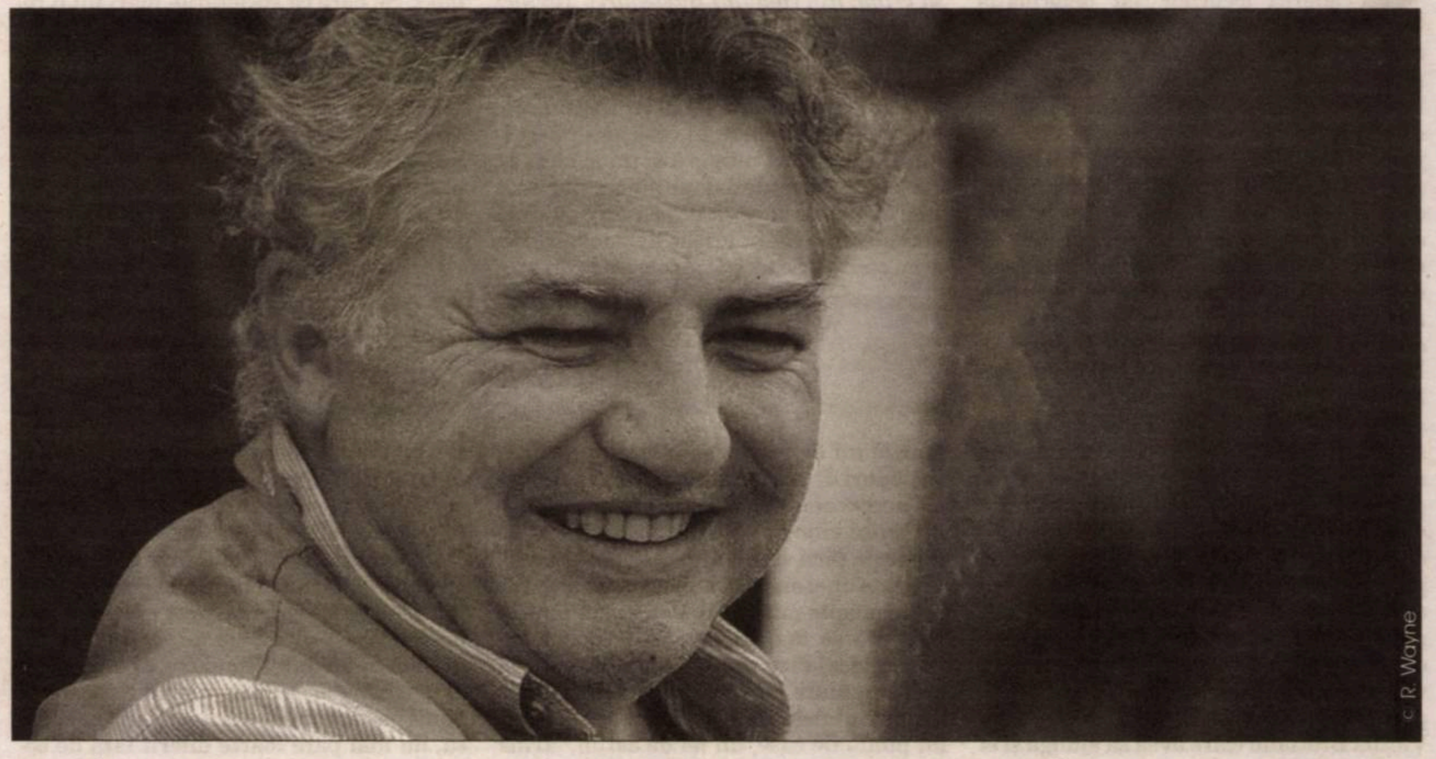

Cum evaluați activitatea autorităților vizavi de organizatorii de evenimente în criza pandemică?

N-aș vrea să am o opinie separată despre activitatea autorităților. Noi nu facem parte din Asociația Organizatorilor de Concerte și Evenimente din România (AROC), dar sîntem de acord cu poziția lor față de autorități în negocierile privind evenimentele culturale. Au fost multe decizii controversate, unele de neînțeles. Situația încă persistă, deși au fost multe „relaxări“ Pare discriminatorie atitudinea față de evenimentele culturale, comparativ cu alte aglomerări, gen Șumuleu Ciuc sau meciurile de fotbal. Vorbind de fotbal, toată lumea a văzut cum, în țări cu situație comparabilă, sînt stadioane arhipline. Poate de la 1 iulie să vină și la noi măsuri de relaxare normale și logice. Noi am fost între puținii care în 2020 ne-am ambiționat să ținem festivalul. Nu au fost restricțiile care sînt acum, cu toate astea nu s-a îmbolnăvit nimeni, deși lumea nu era vaccinată. Dar se poate spune și că publicul nostru este „altfel“.

Cum ați (re)găsit anul acesta interesul pentru jazz al sponsorilor privați?

Am regăsit aceleași cuvinte frumoase și intenții bune, dar mulți aveau resursele diminuate sau alte priorități. Din fericire, avem un grup statornic de sponsori (nu foarte mare) care sînt interesați de jazz și de evenimente culturale. Chiar dacă au alocat bani mai puțini, au rămas un sprijin important pentru noi. Firmele cu adevărat puternice și cu potențial au însă alte criterii de apreciere a evenimentelor: să fie zeci de mii de oameni, să se vîndă mulți hectolitri sau nivelul vînzărilor să depășească nivelul sponsorizării. În cazul unui eveniment de jazz, nu se pune problema să îndeplinim aceste criterii.

Ce dificultăți și ce necunoscute implică ediția de anul acesta?

Deși situația actuală este foarte bună în majoritatea țărilor europene, lucrurile nu s-au așezat cum trebuie. Zborurile sînt încă problematice. În multe țări (încă mai) funcționează un fel de restricții, care fac sau au făcut dificilă prezența unor artiști. Mă refer aici la obligativitatea intrării în carantină la întoarcerea în țara lor, pierderea sprijinului material pe care unii artiști l-au avut în toată perioada asta și chiar măsurile impuse de România anumitor cetățeni din cîteva țări. Deși normale, aceste măsuri au afectat, oarecum, *line-up*-ul planificat inițial și dorit. Multe festivaluri din Europa s-au amînat pentru 2022 și a urmat anularea turneelor multor artiști, în special americani. Necunoscute sînt, încă, și măsurile de acces pe care va trebui să le luăm. Legislația are încă multe lacune și sperăm toți ca de la 1 iulie să fie clarificate lucrurile.

În ce măsură diferă de ediția de anul trecut?

Anul trecut lucrurile erau destul de clare: număr limitat de spectatori, un program limitat și el, mască și distanțare socială. Acum e mai greu, sînt multe necunoscute legate de acces. Fiind o ediție aniversară, am vrut să marcăm asta prin prezențe artistice cu adevărat reprezentative și a fost dificil să-i aducem.

De ce ați ținut totuși să faceți ediția de anul trecut?

Am ținut s-o facem din aceleași motive ca anul ăsta. Pe de-o parte, am venit în întîmpinarea publicului nostru, pe de altă parte, am considerat eu că o pauză nu e benefică pentru nimeni. A fost greu, dar a fost frumos! A fost o reușită, deși au cam lipsit marile vedete. A fost o aventură de care o să ne amintim mereu.

Care sînt condițiile de participare? Cu ce restricții se va confrunta publicul?

Principala condiție este vaccinarea celor prezenți. Vom vedea dacă aceasta va fi singura alternativă. Se va intra doar pe baza unui abonament și cu dovada vaccinului sau adeverința de imunitate.

Care dintre invitații acestei ediții credeți că va fi „marea surpriză“?

Va fi o ediție cu participări remarcabile, artiști aleși, reprezentativi și pentru țara lor, dar și de notorietate internațională. Cred că surprizele vor veni de la cei care vin pentru prima dată la Gărîna: Antonio Faraò, Dhafer Youssef, Omer Klein, Miłosz Bazarnik, Paul Lay. Pînă la urmă, toți cei prezenți pe scenă vor prezenta proiecte noi și e greu de spus dacă va fi doar o mare surpriză sau mai multe.

După 25 de ediții e mai ușor sau mai complicat să faceți line-up*-ul festivalului?*

E la fel de dificil, pentru că trebuie să vii mereu cu ceva nou, să-ți mulțumești publicul, să-l surprinzi prin alegeri la care nu se așteaptă. Tehnic vorbind, știm rețeta, nu de strîns un *line-up* e vorba, ci de calitatea acestuia.

Ce artiști noi ați descoperit în pandemie și ce ne-ați recomanda să ascultăm?

Eu, în pandemie, am lucrat pentru Gărîna, nu am resimțit restricțiile, decît din conversațiile cu artiștii sau agenții lor. Am ascultat multă muzică, e drept, timpul liber l-am împărțit între muzică și Netflix. Așa l-am descoperit pe Paul Lay, un foarte tînăr pianist francez de mare viitor, apoi o serie lungă de muzicieni din Polonia și foarte mulți nordici. Îi amintesc pe Ariel Kalma, pe Nadjiwan. Am ascultat și mulți consacrați, ale căror albume au venit la rînd.

Dacă ați putea locui pentru o vreme într-un album de jazz, ce disc ați alege?

Oricare dintre discurile lui Eberhard Weber.

Ce muzician ați invita să facă parte din public la ediția de anul acesta a festivalului?

Aș invita mai mulți: Johnny Răducanu, Anca Parghel, Garbis Dedeian, Marius Popp, Kamocsa Bela, Lică Dolga, Pedro Negrescu, John Abercrombie, David Vilchevski, adică pe toți cei care au fost și nu mai sînt.

a consemnat Marius CHIVU

În alte condiții decît cele actuale, doream să vă propun (asta în cazul în care ar exista și suportul actualei administrații locale) să facem o „Gărîna mică“, la Lugoj. Muzicienii care vin la Gărîna să cînte și la Lugoj, o zi sau două. Ar fi un beneficiu, cred, și pentru unii, și pentru alții.

Ideea asta au avut-o mai mulți, mi s-a mai propus, dar, din păcate, este aproape imposibil de realizat, în special din cauza marilor vedete. Există, la nivel european, o înțelegere între mine și alte mari festivaluri de jazz, care au loc în aceeași săptămînă, cum ar fi cele de la Umbria, Montreaux, Rotterdam, Oslo, Istanbul sau Copenhaga. Toate acestea se desfășoară în aceeași săptămînă și este un război aproape total între ele, în ceea ce privește antamarea marilor artiști americani, care, în condiții bune, își făceau vara prin Europa. Gajurile în Europa sînt mai mari decît în State. Astfel, îi împărțim și de aceea este aproape imposibil ca un artist să vină și să stea două zile. Ei vin, cîntă și pleacă, pentru a ajunge în seara următoare la un alt festival mare. De aceea ar fi greu să faci un festival „lipit“ de Gărîna. Nu contest că s-ar putea face ceva similar, dar cu două-trei săptămîni mai tîrziu.

Cu experiența pe care o aveți, puteți face ușor o caracterizare a spectatorului de jazz. Este vreo diferență între spectatorul de jazz care vine la Gărîna și cel care vine la un concert la Timișoara?

Cel de la Gărîna este mai boem și mai numeros, dar asta nu mă face să spun că nivelul calitativ al consumatorului de jazz din România este important. Din contra. Cînd eram student, Casa Studenților din Timișoara se umplea la toate spectacolele de jazz, care erau în fiecare săptămînă. Acum, la un festival în care cîntă Joe Lovano, la Timișoara, sînt 60 de oameni, iar a doua zi, la Belgrad, sînt 4.800 și e *sold out* de două luni. Dacă la festivalurile din Timișoara, dar și în alte părți ale țării, vin maximum 100 de spectatori, la Pancevo, spre exemplu, la festival, vin 1.000 și biletele sînt vîndute cu luni bune înainte. Ăsta este un semn că nivelul cultural al publicului român a scăzut foarte mult.

Și pe cine putem da vina?

În primul rind, pe media. În momentul de față, radiourile și televiziunile nu mai difuzează jazz deloc. Nici în școală nu mai există interes pentru istoria muzicii sau pentru muzică, în general. Îmi aduc aminte, cînd eram elev, erau bilete cu un leu la filarmonică, cu un leu la teatru și cu un leu la filme, iar prezența era cam obligatorie, pentru că profesorii de muzică insistau să mergem, fără ca ei să aibă vreun interes financiar.

Mai erau și etnicii germani (aici mă refer la Banat) care își dădeau copiii să învețe un instrument. Era obiceiul ca fiecare casă, aproape, să aibă un pian. Acest lucru a dispărut odată cu plecarea lor.

Nu doar a șvabilor, ci și a evreilor. Plecarea lor a lăsat un gol cultural. Și nivelul educațional este de vină. Consider că, față de trecut, cel actual este inferior. Trecînd peste toate tîmpeniile impuse de regimul comunist, școala, pe timpul acela, era școală.

(fragment din interviul realizat de Augustin Bercean pentru blog-ul augustinbercean.com)

Codruț CONSTANTINESCU

Istoria uitată a Buștenariului

Sînt fascinat de mărirea și decăderea locurilor. Iar deformația profesională mă îndeamnă să răscolesc cauzele. Unul dintre cele mai apropiate geografic de locul unde locuiesc și la îndemînă este satul Buștenari, parte componentă (acum) din comuna Telega, județul Prahova. Denumirea localității ar proveni, destul de previzibil, de la țăranii care doborau buștenii din pădurile care dominau zona, îi adunau și-i curățau de scoarță. Descoperirea zăcămintelor de aur negru avea să schimbe complet așezarea molcomă și uitată de timp, ducînd la un adevărat *boom* demografic și industrial. Între 1865-1895, producția schelei a oscilat între 210 tone și 10.000 de tone anual. În 1897, din Buștenari se extrăgeau 47.892 de tone de petrol, ceea ce însemna nu mai puțin de 60% din ceea ce se extrăgea în întregul județ Prahova. Avînd în vedere acest adevărat *boom,* satul a primit de-a lungul timpului vizitele unor mari personalități politice ale timpului. Cred că era și o modă de a veni în vizită la Cîmpina și a urca dealul spre Buștenari, ceea ce nu era deloc o misiune ușoară, avînd în vedere starea drumului. La 31 mai 1904, premierul Dimitrie Sturdza, însoțit de Vintilă Brătianu (care avea să ajungă și el premier, după moartea ilustrului său frate, Ionel Brătianu), vizitau Cîmpina, iar la 1 iunie 1904, cu 25 de trăsuri, se duceau să vadă care-i treaba și prin Buștenari. În septembrie 1909, Regele Carol I și Regina Elisabeta vizitau cu automobilul, venind dinspre Sinaia, „exploatările de petrol din Buștenari și Cîmpina“, însoțiți fiind de principele George V. Bibescu, Al. Djuvara, ministrul Industriei și Comerțului, precum și de C.D. Anghel, prefectul județului Prahova. În aprilie 1910, regele Gustav al Suediei, aflat în România, însoțit de principii moștenitori, întreprindeau o *excursie* cu automobilul în regiunea petroliferă Cîmpina – Buștenari. La Buștenari, aleasa delegațiune vizita schelele petroliere ale unor societăți precum și *un puț cu tracțiune animală.*

În 1897, din Buștenari se extrăgeau 47.892 de tone de petrol.

Cîți Daniel Plainview or fi fost prin zonă, nimeni nu poate ști cu adevărat.

În perioada interbelică

În 1926, familia Bogza s-a mutat de la Blejoi la Buștenari. De aici și-a ales Geo Bogza și pseudonimul literar căci familia avea o sifonărie, iar pe sifoane erau trecute inițiala prenumelui său (Gheorghe) și a fratelui său Octavian (G-O Bogza). De aici nu a mai fost decît un pas pînă cînd localnicii își ziceau că merg să-și umple sifoanele la Geo Bogza, ceea ce i-a plăcut tînărului care a adoptat pseudonimul, adăugîndu-l numelui de familie. Geo Bogza a scris cîteva poezii despre această comună, în stilul său caracteristic, caustic și ironic: „Am să cînt Buștenarii, îngrozitorul și monstruosul sat Buștenari / în care fiecare piatră vorbește de mine și de crimele mele / în care fiecare femeie vă poate spune cît sînt de cinic și de mincinos / și am să cînt apoi sondele pe care le-am stors de bani ca pe niște amante bătrîne / Dar și atunci cînd am să cînt Buștenarii și atunci cînd am să cînt sondele / am să mă cînt tot pe mine“ *(Poem petrolifer).* Familia Bogza ar fi exploatat două sonde, așa că afirmațiile lui pot fi considerate adevărate și la propriu. Pe 20 decembrie 1929 a publicat o poezie despre satul său libertarian care se pare că a declanșat o anchetă a autorităților, despre o crimă misterioasă *(Misterioasa crimă din comuna Buștenari).* Tot aici avea să-l asculte la radio pe Arghezi care conferenția, „iar eu renunțam la orice răsărit de lună, și aș fi renunțat și la fantasticul spectacol al sondelor incendiate, pentru a mă închide în casă și a-l asculta“. Bogza a fost o figură și nu ai cum să nu-i ierți filostalinismul abject din anii 1950. Bogza a revenit după aproape cinci decenii în zonă și a fost dezamăgit. Nu avea cum să fie altfel. „Acolo unde, în vremurile lui de glorie, se înălțau orgolioase păduri de sonde, acolo unde era un vuiet necontenit de motoare și un necontenit du-te-vino de oameni, sosiți din toate colțurile țării și din alte țări, acolo unde, în urma unei erupții, nu puțini au devenit peste noapte milionari, în toamna anului 1977 nu se mai zărea – e drept, ca într-un peisaj care rămîne unul dintre cele mai singulare din cîte am văzut, și căruia spiritul meu mult îi datorează – decît un pumn de case, un fel de cătun, strîns în el însuși, cu resemnare și umilință, neamintind prin nimic strălucirea, și nebunia, de pe vremuri“. Cea mai completă imagine a acelui Buștenari întreprinzător, industrializat, dar și rural, un amestec care nici nu a avut timp să se decanteze, a lăsat-o prozatorul Radu Tudoran, fratele mai mare al lui Geo Bogza, cel puțin la fel de talentat ca Geo – care cunoștea bine localitatea și împrejurimile, petrecîndu-și vacanțele de vară aici –, în romanul *Flăcările.* „Rîpele, altădată ascunse de păduri, acum apăreau impudice, înmulțite, adîncite și chinuite, ca niște rosături de puroi într-un țesut cuprins de cangrenă. Pe fundul lor, pe versanți, deasupra, erau înfipte turle de sonde, semănînd cu niște copaci nemaiîntîlniți, negri și sterpi. Între rîpe, pe jumătate îngropate în pămînt, se vedeau rezervoare de scînduri, năclăite de țiței. Dîre negre se scurgeau pe coaste, prin țărînă, formînd smîrcuri, legînd un rezervor de altul, într-o țesătură încîlcită și murdară“. Și portretul celor care populau satul este sugestiv, căci nu (mai) erau nici țărani, dar nici muncitori adevărați: „Erau îmbrăcați felurit, care cu haine de țară, care orășenește, care amestecat, dar petele de păcură, întinse de sus pînă jos pe veșminte, îi făceau să pară în uniformă. Unii purtau în picioare opinici, alții cizme. Cei mai mulți aveau bocanci scorțoși și moletiere militărești“.

Nimănui nu i-a trecut prin cap să organizeze o casă memorială Geo Bogza.

În 1925, Buștenariul a devenit comună de sine stătătoare, pe fondul dezvoltării economice fără precedent a industriei extractive. Viața în Buștenariul interbelic nu era deloc lipsită de riscuri. Incidentele erau numeroase și urme ale acestora au rămas în arhive. Probabil cel mai sîngeros accident de muncă a avut loc la 14 iulie 1906, cînd 14 muncitori au murit. Dar ei erau dispensabili căci proveneau din imensa masă a țăranilor, de care regatul României nu a dus lipsă niciodată. Se pare că societățile mari nu îi înregistrau în registre pe muncitori pentru ca, în caz de accidente de muncă, să nu trebuiască să despăgubească familiile. La 15 septembrie 1939, pe la ora 13, un anume Gheorghe Tudorache, de meserie puțar, în vîrstă de 55 de ani, lucrînd la puțul nr. 7 al exploatării unui anume Nicu Scorțeanu, la o adîncime de 60 de metri, pentru scoaterea unor burlane, a murit asfixiat. Bogăția locurilor este dovedită și de un incident bizar care a avut loc în anul 1935. Pretorul plasei Cîmpina, de care ținea și satul Buștenari, raporta că, în seara zilei de 14 octombrie, pe la ora 7,30, bandiți au atacat cursa Buștenari-Ploiești, la punctul numit Doftăneț, jefuind pasagerii. Un adevărat episod demn de Far West-ul american. Dar dacă ne gîndim la fundalul sondelor, al erupțiilor, al dughenelor și birturilor din lemn, la banii pe care muncitorii îi trimiteau acasă, nu mai pare foarte diferit față de ceea ce se întîmpla în America, evenimente intrate în legendă prin nenumăratele ecranizări de la Hollywood. Cea care ne vine imediat în minte este teribilul film *There Will Be Blood.* Cîți Daniel Plainview or fi fost prin zonă, nimeni nu poate ști cu adevărat. Păcat că nici un regizor din tînărul și vigurosul val al cinematografiei românești contemporane nu s-a gîndit să exploateze vreun subiect similar.

Am avut norocul să-l cunosc bine pe cel care a fost, pînă acum trei ani, memoria vie a vechiului Buștenari. Asemeni multor altor țărani români vrednici, avea o prețuire aparte față de carte. De meserie tîmplar (făcea uși și ferestre și la 85 de ani), Constantin Ungureanu s-a născut la 1 ianuarie 1922, în noaptea de Revelion, dar a fost înregistrat abia la 15 ianuarie. A făcut cinci clase la școala din comună, dar provenind dintr-o familie numeroasă, a luat calea tîmplăriei la 14 ani. Era nevoie de tîmplari pricepuți în zonă, chiar dacă schelele de lemn ale sondelor începeau să fie înlocuite cu cele de fier. Patronul la care lucra l-a pus să meșterească o cruce mare, care trebuia amplasată la hotarul dintre Buștenari și Cosminele. După război a fost acuzat de simpatii legionare, tocmai din cauza acelei cruci. Patronul lui avea simpatii legionare, iar regimul comunist știa să interpreteze și reinterpreteze ușor orice detaliu. A fost înrolat în regimentul 1 Vînători din Caracal, capitala județului Romanați, care făcea parte din Divizia a 7-a a Armatei a IV-a. A apucat doar campania din vest, împotriva germanilor care „duceau un război plin de capcane... Pădurea gemea de greutatea tancurilor Tigru, am văzut hectare de copaci smulși de aceste fiare. Cu lupte grele s-a terminat acest război. Noi eram foarte bine instruiți la lupta la baionetă. Cînd rușii au strigat *Voina kaput,* rachete, trasoare, obuze au început să înroșească văzduhul și cu strigăte de bucurie ne-am așezat fiecare unde eram, obosiți și murdari. Cînd ni s-a ordonat să golim fiecare armamentul din dotare de gloanțe, eram atît de obosit încît am uitat să scot cartușul de pe țeava puștii. M-am culcat și mi-am băgat țeava puștii în cască și, ațipind, am apăsat involuntar pe trăgaci. Glonțul a țîșnit, mi-a rupt bareta de la casca metalică și aproape că am leșinat. Mueream în ultima clipă, cînd de fapt eu îmi doream atît de mult să trăiesc, după tot chinul îndurat“, avea să-și aducă el aminte în 2013. La mai bine de șase decenii de la moartea vechiului Buștenari capitalist interbelic, încă își aducea aminte de cei pe care-i considera boierii comunei, de fapt personajele înstărite și care au avut atît de mult de suferit după 1947. Unul dintre ei, înțelegînd ce avea să se petreacă, s-a băgat în cadă și și-a înfipt un cuțit în inimă. Un monument din piatră reprezentînd un vultur a fost amplasat în fața vechiului local al primăriei, pe soclul său fiind inscripționate numele fiilor comunei morți în Războiul de Întregire (1916-1919). În mod curios, autoritățile comuniste au uitat să modifice ultimul an.

Acum

Buștenari este una din localitățile care au cunoscut cele mai mari (de)căderi din perioada interbelică pînă astăzi din Muntenia. În afara țevilor ruginite ale cîtorva sonde, cele cîntate de Geo Bogza, nimic nu mai pare a aduce aminte de peisajul din cărțile poștale interbelice. Mai există o schelă (cum îi zic localnicii), unde cîteva jeepuri ale principalei companii austro-române dovedesc faptul că încă se mai extrage petrol sau mai degrabă gaze din acest subsol. Lumea zice că este imposibil ca la mare adîncime să nu mai existe niscaiva pungi de aur negru, avînd în vedere adîncimea la care ajungea forajul interbelic, dar că nu ar exista interes economic pentru a se relua exploatarea. Fostul local al primăriei, un arătos și demn imobil ridicat în anii 1920, zace abandonat, în curs de degradare. În curtea din față a fost amenajat un mic parc pentru cei cîțiva copii care mai trăiesc în sat sau care mai vin în timpul vacanțelor la bunici sau la casele celor plecați, dar care mai revin să le îngrijească. La fel ca în atîtea alte rînduri, întîi cedează acoperișul, iar apoi paragina se instalează încetul cu încetul. Nimănui cu ceva putere de decizie nu i-a trecut prin cap să organizeze o casă memorială Geo Bogza sau, de ce nu, un muzeu al exploatațiilor petroliere din zonă. Măcar de s-ar expune zecile de cărți poștale care au supraviețuit în diverse colecții private sau publice și tot s-ar acoperi doi pereți. Sînt sigur că zecile de bicicliști bucureșteni care își lasă mașinile prin Cîmpina și o iau pieptiș pe dealurile noastre subcarpatice și-ar face timp să intre. Să ia o pauză și să descopere ceea ce a fost micul sat molcom, prin care trec și unde se opresc invariabil la magazinul central, pentru un suc și o apă plată. Uitîndu-se la o schelă-monument din curtea învecinată, care are în vîrf un elicopter. Unde stau și îmi tund iarba. Din cînd în cînd, îmi părăsesc lenea proverbială și le explic ce a fost Buștenariul, cine l-a locuit și de ce. Iar bicicliștii mă ascultă cu interes. În sinea mea rîd și-mi spun: „Iată că fiul adoptiv manifestă mai mult zel decît cei care s-au născut și au crescut aici. Zelul neofitului“.

***Codruț Constantinescu** este istoric și consilier pentru afaceri europene la Prefectura Prahova. Cea mai recentă carte publicată este* Liber în Europa *(Editura Vremea, 2021).*

■ ■ ■

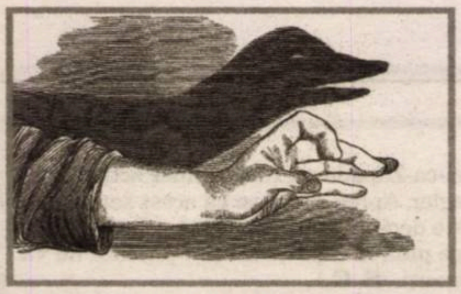

Iaromira POPOVICI

bazar

Lumea „cealaltă“

La un moment dat, oamenii din jurul meu au început să se-mpuținеze. Unii dintre ei au plecat pe lumea „cealaltă“. Nu, nu vă gîndiți la ce-i mai rău: unii dintre ei au emigrat.

Dar și să pleci în Occident, chiar în anii ’70, era ca și cum ai trece pe lumea cealaltă. Nu te mai puteai întoarce și era complicat ca membrii familiei sau prietenii să te poată vizita acolo unde te stabileai. Cam singura cale de comunicare erau scrisorile. Iar ele erau deschise și citite. Și, odată plecați, apropiații trecuți dincolo îți puteau trimite pachete. Care erau un fel de semne de pe Tărîmul Fagăduinței, aproape paradiziace.

> *Pippi Șosețica, a venit la mine,*
> *în plastic și burete,* via *Poșta Română comunistă.*

Propaganda comunistă ne învăța numai aiureli despre „lumea de dincolo“. Ni se spunea, cu varii ocazii, că acolo „nu umblă cîinii cu covrigi în coadă“, să nu cumva să credem așa ceva. Țin minte că, atunci cînd eram mică, îmi și imaginam niște potăi cu mai mulți covrigi în formă de 8 în coadă, suprapuși, cum se mișcă așa liberi printr-un *no man’s land*. De asemenea, se mai spunea, pe la televizor și nu numai, că în țările din Occident, dacă i se face rău cuiva și pică pe jos, nimeni nu-l ridică și toți trec pe lîngă el nepăsători. Așa e societatea occidentală. Chiar îmi imaginam scene de genul celor pe care le-am văzut mai tîrziu în filmele cu zombi, cu cadavre abandonate pe trotuare.

Avusesem chiar și eu o scurtă incursiune în lumea „de dincolo“: plecasem cu toată familia, cînd eram foate mică, 2-3 ani să fi avut, în fosta Iugoslavie, de unde provenea tatăl meu și unde aveam rude. Țin minte pînă-n ziua de azi drumul cu trenul în noapte, în patul de sus din cușetă. Îmi aduc aminte cînd mama m-a trezit ca să văd Porțile de Fier. Eu habar n-aveam la ce să mă aștept, am văzut niște luminițe în noapte. Ira apoi, de la sîrbi, îmi aduc aminte doar de piața cu porumbei de sub geamul nostru din centrul Novisadului, de gustul siropului de zmeură pe care l-am luat cît am fost bolnavă și de faptul că oamenii, acolo, vorbeau, cum spuneau eu pe vremea aia, „greșit“. Evident, altă limbă, una pe care n-o înțelegeam. Mi-l mai amintesc pe puiul Calimero, cu care am păstrat, mult timp, un prosop.

Încet-încet, diverse persoane din jurul nostru au început să dispară. Să plece, cum spuneam, pe „lumea cealaltă“. Prima cred că a fost nașa mea Zizi, trebuie să fi avut vreo patru ani pe atunci. A fost ca-n *This is the house that Jack Built*: Zizi a plecat după iubitul ei, Mircea, care plecase după mama lui. Cert e că a fost prima absență a cuiva apropiat. Odată cu ea a venit și partea plăcută: cărțile poștale. Zizi emigrase în Austria, la Klagenfurt, unde avea o mătușă. De acolo putea ajunge la Mircea, care era în Franța. Primele cărți poștale erau cu o serie de arici antropomorfizați, care erau surprinși în diverse ipostaze, cu familia lor cu tot. Erau tot idilici, în stil Disney. După ei au urmat niște șoareci în ipostaze similare, ușor mai caricaturali. Și apoi colecția Sarah Kay, fetița cu pălăriuță și codițe stil *country*, pentru care făcusem o pasiune.

Încet-încet, au venit și primele pachete: ciocolata Toblerone, ursuleții Haribo, gumele de mestecat Spearmint și Peppermint. Deodată, lumea de dincolo cu cîini fără covrigi în coadă și oameni căzuți și uitați în plină stradă s-a conturat mai clar, precum Pămîntul Făgăduinței. Da, veți zice, ce ușor eram de cumpărat. Și constat că eram. Dulciurile n-au fost totul: la un moment dat, pe la vreo 5 ani ai mei, a venit o păpușă: cu codițe roșcate împletite, rochie în dungi verde, cu alb, pistrui. Pippi Langstrumpf, personajul lui Astrid Lindgren, pe care astăzi mai toți copiii ar recunoaște-o drept familiara Pippi Șosețica, a venit la mine, în plastic și burete, *via* Poșta Română comunistă. A venit întreagă, dar după ce a fost sfîrtecată și disecată. Exagerez, evident, voit, acum: ideea e că pachetul cu păpușa a întîrziat mai mult decît celelalte, pentru că au căutat-o pe toate părțile, inclusiv înăuntru. Pippi era diferită de păpușile „Arădeanca“ din dotare, cu care eram obișnuită: nu arăta ca o prințesă frumoasă, dar împăiată, care abia putea să-și dea ochii peste cap și să-și miște mîinile și picioarele. Nu stătea demnă ca o regină de gheață mereu în picioare, scrutînd depărtările albastre. Nu. Ci avea membrele flexibile și era umplută cu vată, doar capul îl avea tare.

Cert e că păpușa asta a devenit cea mai bună prietenă a mea. A înlocuit-o pe Cari Maca, rața imaginară. Avea ceva uman și hîtru în privirea ei de plastic. A ocupat mereu un loc de cinste, alături de ursul Gălbioru, un urs neobișnuit de mare pentru vremurile de atunci, care a supraviețuit pînă azi. Și a rămas indiciul că există viață, chiar o viață bună, și pe „lumea cealaltă“.

După ea, au început să sosească și alte indicii. Treptat, și alți membri ai familiei și prieteni s-au hotărît să treacă „dincolo“. Mai ales că în România ceaușistă lucrurile deveneau tot mai neplăcute, spre insuportabile. Despre ei, în articolele viitoare.

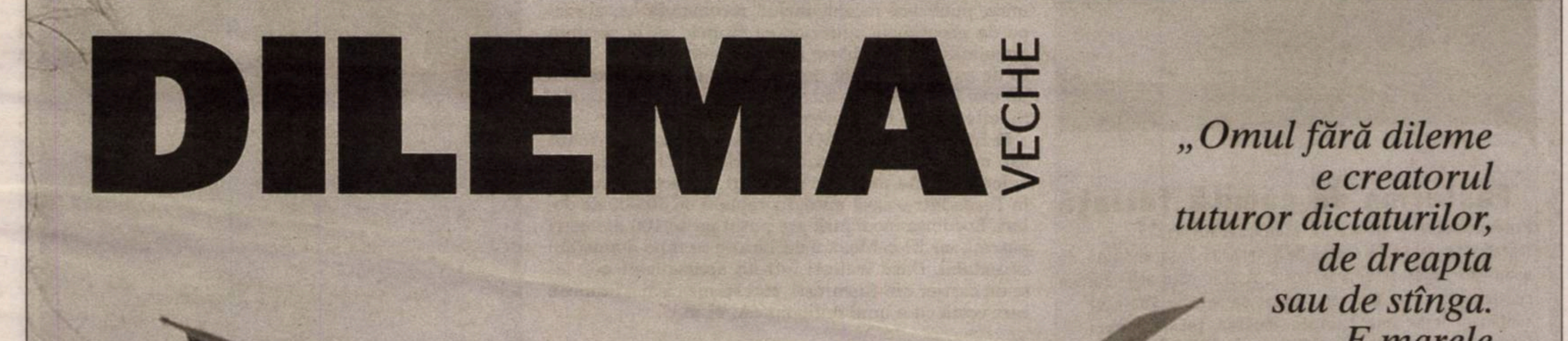

DILEMA VECHE

„Omul fără dileme
e creatorul
tuturor dictaturilor,
de dreapta
sau de stînga.
E marele
organizator,
marele pedagog,
marele vindecător.“

ANDREI PLEȘU, 1993

Cu ochii-n 3,14

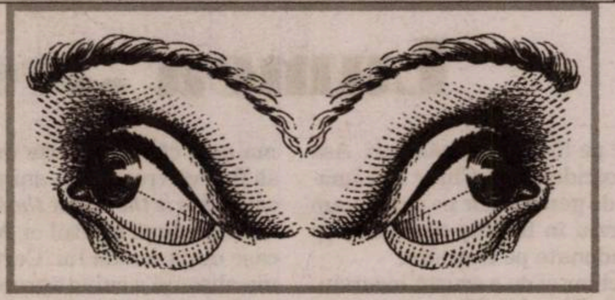

ÎN CAZUL UNORA DINTRE NOI, O ÎNTREBARE GREA (OARE CE SE ÎNTÎMPLĂ DE-ACUM ÎNCOLO?) E ALTĂ POVESTE

■ Secvențierea completă a genomului uman a fost, în sfîrșit, realizată, după douăzeci de ani de muncă. Asta înseamnă identificarea a trei miliarde de molecule genetice. Cîtă risipă în cazul unora dintre noi! **(M. C.)**

■ Într-un supermarket, o întrebare grea, rostită cu năduf de o doamnă lucrînd acolo, în timp ce aranja mărfuri pe rafturi: „Cum poți să-ți lipești guma de un pateu pe care oricum nu-l cumperi?“. **(D. S.)**

■ Într-o noapte, am visat că aveam o oaie care se numea Filologia Alpină. O alintam Filo. Dacă visele spun ceva despre subconștientul uman, mă întreb: oare ce se întîmplă cu al meu? **(A. P.)**

■ Nemulțumit de ritmul în care se lucrează în Parlament, premierul Florin Cîțu vrea să modifice legile prin ordonanțe de urgență. „De-acum încolo va trebui să facem reformă prin ordonanțe. Am vrut să o facem prin Parlament, dar nu voi aștepta după Parlament să se hotărască. Nu putem să spunem că facem reformă, iar în Parlament să descoperim alte valori. Guvernul își face treaba, în Parlament trebuie să găsim soluții, să vedem ce se întîmplă acolo...“, a spus prim-ministrul. Reformă prin ordonanțe, cînd există o majoritate parlamentară? Cînd ajung la putere, pînă și partidele (autodeclarat) liberale tot spre dictatură vor să se îndrepte. **(M. M.)**

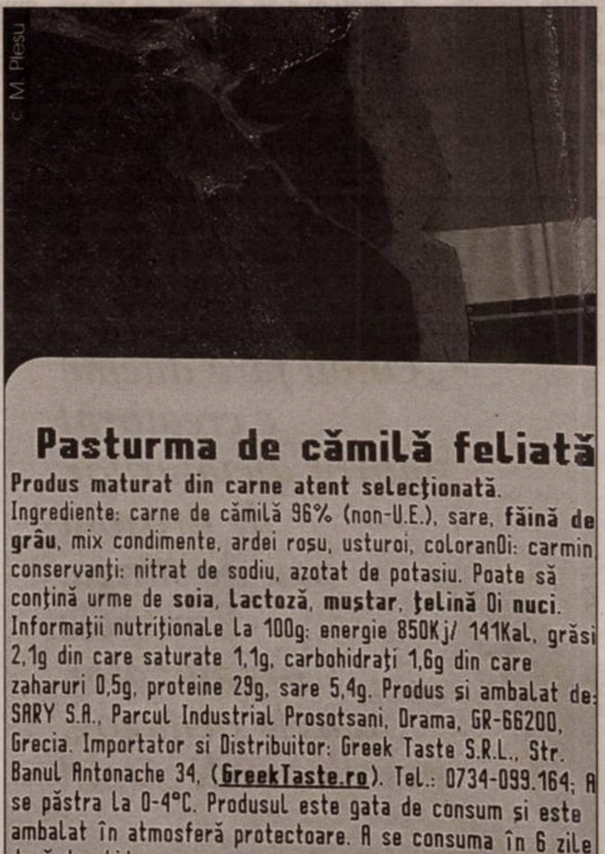

c M. Pleșu

Pasturma de cămilă feliată

Produs maturat din carne atent selecționată.

Ingrediente: carne de cămilă 96% (non-U.E.), sare, **făină de grâu**, mix condimente, ardei roșu, usturoi, coloran0i: carmin, conservanți: nitrat de sodiu, azotat de potasiu. Poate să conțină urme de **soia**, **lactoză**, **muștar**, **țelină** 0i **nuci**. Informații nutriționale la 100g: energie 850Kj/ 141Kal, grăsi 2,1g din care saturate 1,1g, carbohidrați 1,6g din care zaharuri 0,5g, proteine 29g, sare 5,4g. Produs și ambalat de: SARY S.A., Parcul Industrial Prosotsani, Drama, GR-66200, Grecia. Importator si Distribuitor: Greek Taste S.R.L., Str. Banul Antonache 34, (GreekTaste.ro). Tel.: 0734-099.164; A se păstra la 0-4°C. Produsul este gata de consum și este ambalat în atmosferă protectoare. A se consuma în 6 zile după deschidere.

DATA LIMITĂ DE 20.12.21

Masă netă (0g) 0,100kg

LOT: 24015011

■ Un analist specializat în comerțul online a făcut o interesantă observație. Mai țineți minte nebunia „crizei de hîrtie igienică“ din martie 2020? Ei bine, în martie 2020, cererea online de bideuri a crescut cu 503% comparativ cu aceeași lună a anului precedent. Să mai zică cineva că piața e irațională! Cu oamenii, desigur, e altă poveste. **(S. V.)**

ÎNCEPÎND DE SĂPTĂMÎNA TRECUTĂ, NU MAI E OBLIGATORIE DISTANȚA ÎNTRE ULTIMUL AN ȘI VIAȚA PERSONALĂ

■ Începînd de săptămîna trecută, în Grecia nu mai e obligatorie purtarea măștii de protecție în exterior. Dar, cu un pas înaintea vremurilor, cei mai mulți greci nu mai poartă mască deja de anul trecut. **(M. P.)**

■ Tema certitudinii (în greacă, *asfáleia* – „certitudine“, dar și „siguranță“), abordată recent într-un Dosar tematic *Dilema veche,* mă urmărește și în Grecia. Văd la tot pasul Birouri de *asigurări* / Asfalistikó *grafeío* și afișul, omniprezent în timpul pandemiei, „*Kratáte apostáseis* asfaleías *2 m*“ / Păstrați distanța de *siguranță* 2 metri. **(M. P.)**

■ Angajații japonezi, renumiți pentru seriozitatea lor, sînt încurajați să reducă timpul petrecut la birou. Ultimele coordonate anuale privind politicile economice, publicate recent, includ recomandarea, aproape de neconceput anterior, ca firmele să le permită angajaților lor să opteze pentru o săptămînă de muncă de patru zile în loc de cea tipică de cinci. Motivul: un mai bun echilibru între profesie și viața personală. Și, uite așa, se mai duce un mit. **(A. M. S.)**

■ În ultimul an, CEO-ul Tesla și SpaceX a vîndut sau a scos la vînzare toate proprietățile imobiliare în valoare de 114 milioane de dolari, iar acum locuiește în Texas într-o casă mică, în valoare de 50.000 de dolari. Locuința modulară are puțin peste 100 de metri pătrați, iar Elon Musk a declarat-o ca fiind domiciliul său stabil. Dacă trăiești într-un apartament mic într-un cartier din București, poți spune că ai o locuință care costă cît a unui milionar. **(A. M. S.)**

SE PARE, TOTUȘI, CĂ OBIECTELE MAI GRELE TREBUIE RESTITUITE NATURII

■ Acum trei ani, o ciclistă depășită în trafic de mașina prezidențială i-a arătat lui Trump cel mai lung deget de la mînă. Se pare că Trump a cerut să fie identificată și dată afară de la job (făcea marketing analitic la o firmă guvernamentală), lucru care s-a și întîmplat. Însă Juli Briskman s-a înscris în Partidul Democrat și, la începutul acestui an, a cîștigat un loc în consiliul local dintr-un district din Virginia. Unde arăți cu degetul și unde crapă! **(M. C.)**

■ În siajul multor acuze care vizau lipsa corectitudinii politice, Disney a luat decizia ca în următoarea producție a filmului *Albă-ca-Zăpada și cei șapte pitici,* rolul Albei-ca-Zăpada să revină unei actrițe metise, Rachel Zegler. Apreciez totuși că acest semnal de pocăință nu este decît praf în ochi, dacă reforma ideologică nu merge pînă la capăt, iar rolul piticilor nu va reveni unor giganți. **(S. G.)**

■ De cînd s-au introdus în supermarket aparatele la care îți poți scana singur produsele și plăti cu cardul, aleg întotdeauna această opțiune. Îmi permite să așez în sacoșă obiectele mai grele primele, lucru dificil de obținut de la casierul uman, care lua aproape întotdeauna prima dată punga de pufuleți sau salata. Problema este că nu scap fără ca aparatul să țiuie din toate încheieturile, solicitîndu-mi să chem supraveghetorul. Mi-am dat cu greu seama care este problema: se pare că aranjam prea cu foc produsele. O doamnă din magazin la care am apelat a doua oară mi-a zis, pe un ton de reproș: „Și nu mai scotociți atîta în plasă, că derutați sistemul!“. **(A. A. D.)**

■ Nu mai merge ca-n „Scufița Roșie“, nu mai poți împușca lupii care au de gînd să mănînce bunicuțe fără să ai la mînă o patalama. A simțit-o pe propria piele guvernatorul statului Montana, după ce a împușcat un lup în apropierea parcului național Yellowstone. Greg Gianforte (așa îl cheamă pe guvernator) a primit un avertisment din partea autorităților de mediu fiindcă nu urmase în prealabil un curs online de trei ore unde erau prezentate regulile pe care orice vînător trebuie să le respecte pentru uciderea unui lup „într-o manieră etică, umană și legală“. **(D. S.)**

■ 5.500 de dolari te costă fantezia ecologistă de a deveni compost după moarte. Anul trecut s-a deschis în Washington prima casă funerară unde cadavrele sînt „compostate“ și restituite naturii în urma unui proces denumit „reducție natural organică“. Recompose se numește contul de *social media* al acestui serviciu funerar ecologic al cărui îndemn este „Devino sol după ce mori!“. **(M. C.)**

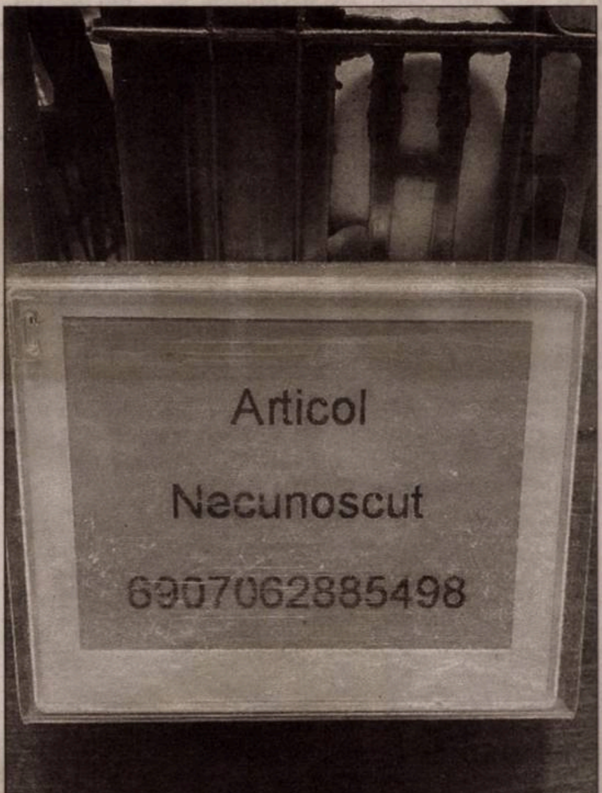

c M. Pleșu

DILEMA VECHE

REDACȚIA:
Dana CĂLINESCU (secretar general de redacție)
Marius CHIVU ● Radu COSAȘU ● Stela GIURGEANU
Andrei MANOLESCU (redactor-șef adjunct)
Matei MARTIN ● Matei PLEȘU ● Adina POPESCU
Iaromira POPOVICI ● Ana Maria SANDU
Dan STANCIU (art director) ● Mircea VASILESCU
Sever VOINESCU (redactor-șef)

RUBRICI:
Teodor BACONSCHI ● Ion BARBU ● Aron BIRO ● Paul BREAZU
Cosmin CIOTLOȘ ● Horia CORCHEȘ ● Andrei CORNEA
Codrin Liviu CUȚITARU ● Alin FUMURESCU ● Ionuț IAMANDI
Maria IORDĂNESCU ● Selma IUSUF ● Ovidiu LORENZ
Anca MANOLESCU ● Doris MIRONESCU ● Victor MOROZOV
Radu NAUM ● Lorin NICULAE ● Andrei PLEȘU
Constantin RUDNIȚCHI ● Mihaela SIMINA
Bogdan-Alexandru STĂNESCU ● Oana STOICA ● Valeriu STOICA
Cătălin ȘTEFĂNESCU ● Bogdan TĂTARU-CAZABAN ● Teodor TIȚĂ
Andreea VLAD ● Rodica ZAFIU

TEHNOREDACTARE: Adrian DAMIAN
EDITOR WEB: Anda DOCEA

PUBLICITATE PENTRU PRINT:
floriana.coman@adevarulholding.ro

PUBLICITATE PENTRU ONLINE:
vanzari@ead.ro
dragos.stan@adevarulholding.ro

MANAGEMENT GRUPUL DE PUBLISHING:
Administrator Special: Constantin SANDU
Director Marketing: Steluța ZAMFIR
Coordonator Producție: Constantin DELTA
Director Distribuție: Dana ZAMFIR
Informații și reclamații ABONAMENTE:
0790.139.007 / 0790.139.009
(numere cu tarif normal, disponibile de luni pînă vineri, între orele 9 și 18)
e-mail: abonamente@adevarulholding.ro

ISSN: 1584-1669
Revistă editată de: Adevărul holding
Publicație auditată de: BRAT
Tiraj: 7.300
Tipărit la Tipoart Idea Studio

Biblioteca Județeană
ASTRA Sibiu

Biblioteca Județeană
ASTRA Sibiu

„Sînt vechi, domnule!“ (I.L. Caragiale)

FONDATOR **ANDREI PLEȘU**

DILEMA VECHE

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE ■ Anul **XVIII** ■ nr. **900** ■ 8-14 iulie 2021 ■ www.dilemaveche.ro ■ 24 pagini ■ 7 lei

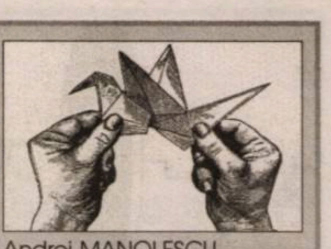

Andrei MANOLESCU

libertatea de impresie

8

ANDREI PLEȘU

„Mică antologie coronavirus (III)“

pagina 3

VALERIU STOICA

„Dialogul necesar dintre CCR și CJUE“

pagina 5

SELMA IUSUF

„Moartea, o întîmplare“

pagina 7

Părinți și copii

Conferințele Dilema veche

la Universitatea de Vest din Timișoara

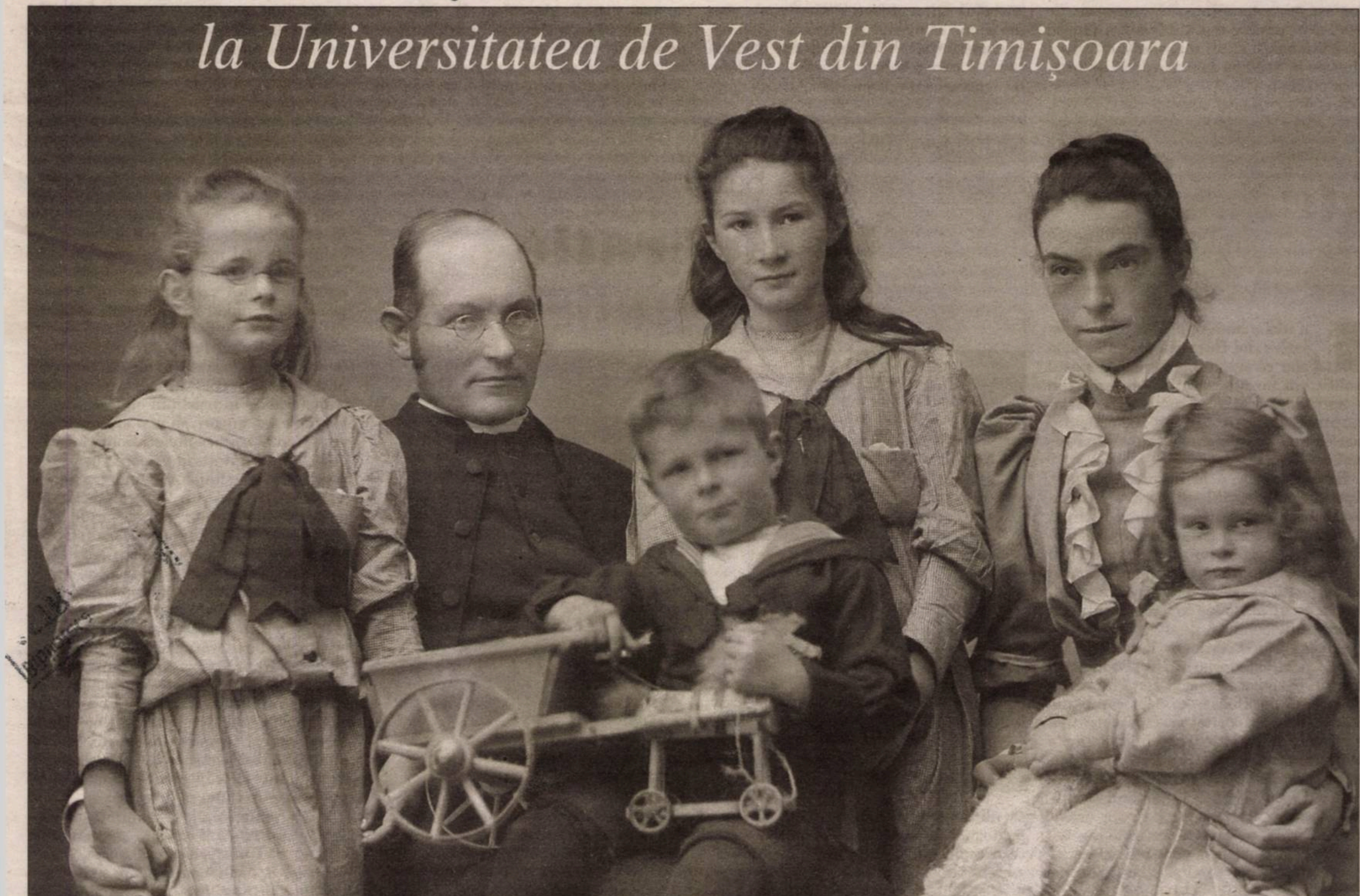

„Nebunia e ereditară, în sensul că o iei de la copiii tăi.“

SAM LEVENSON

Redacția DILEMA VECHE: Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, sector 2, 020331 București ● **telefon:** 0372.130.006 ● **e-mail:** dilema@dilemaveche.ro

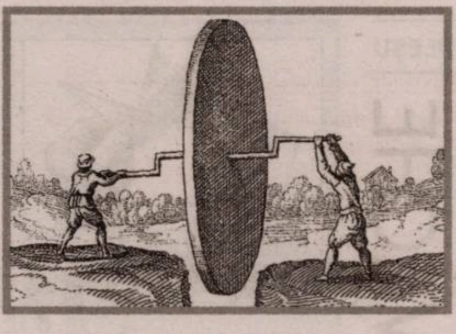

Teodor TIȚĂ

contraintuiția

O țară fără probleme

România n-are cine știe ce probleme și atunci își mai omoară plictiseala cu tot felul de discuții în care cetățeni fără o miză directă exprimă opinii adesea nedocumentate, dar foarte ferme. Asta ar putea fi o primă observație a unui străin aterizat de cîteva ore la Otopeni și pus în fața unei selecții reprezentative din dezbaterea publică românească.

Nu poate fi altă explicație pentru pasiunea cu care politicieni români se trezesc la intervale regulate fluturînd steagul pericolului LGBTQ sub diverse forme, care mai de care mai ridicolă. De la avertismente directe și pînă emiterea de definiții stranii care leagă cumva viața intimă de patriotism sau de apartenența la națiunea română, curcubeul negativ al conservatorismului românesc nu ratează nici o ocazie de afirmare.

În viziunea conservatorului valah, să fii român înseamnă să fii heterosexual, căsătorit, creștin practicant și, eventual, bărbat. Sigur, libertatea de opinie e sfîntă și trebuie respectată, însă e greu să nu observi că, ghinion, nu toți românii sînt heterosexuali, milioane dintre ei trăiesc în parteneriate nerecunoscute de stat care produc copii, dar nu și familii „tradiționale“, și cei mai mulți dintre ei dau pe la biserică mai rar decît dă biserica pe la ei.

Apoi e greu să nu observi ipocrizia care însoțește aceste luări de poziție. Sînt, probabil, printre conservatorii români și unii care trăiesc după propriile principii, egali cu sine și cu sufletul împăcat. Cei pe care i-am cunoscut eu nu prea sînt așa, dar cercul meu de cunoștințe nu e cercetare sociologică. Ajută însă o privire mai atentă către politicienii care promovează astfel de valori. Dacă vi se pare că pentru vreunul dintre ei smerenia, preocuparea pentru aproapele său și o viață spirituală intensă sînt chestiuni care îi definesc, atunci probabil ne uităm la politicieni diferiți.

Oportunismul ăsta retoric produce însă efecte. Pozînd din cînd în cînd cu crucea între maxilare, conservatorul valah împrăștie iresponsabil toxine în spațiul public. Alimentează discursuri false care creează falii reale. Ura care începe să domine rețelele sociale are multe explicații, dar încurajarea din partea politicienilor este una dintre cele plauzibile.

Se creează, astfel, platforme din pericole inventate și, din vîrful lor, aceiași politicieni avansează o agendă care să îi ridice și mai sus. Să nu ne iluzionăm – războiul cultural face victime reale. Așa am ajuns să avem medici care, în numele „conștiinței“, refuză asistența medicală celor care o solicită. E vorba, evident, de avorturi, iar conservatorul valah ignoră convenabil faptul că primul conservator al țării a fost Ceaușescu.

E o bizarerie românească faptul că avem o stîngă schizoidă care la Bruxelles e europeană, iar la Brăila aproape de extremă dreapta. Cît despre liberalismul conservator e cumva o minune a fizicii că nu produce rupturi în spațiu/timp ori de cîte ori e invocat.

Sigur că România are probleme. Și-s mari. Poate nu așa de mari ca ale Ucrainei, nu așa de penibile ca ale Ungariei și nu enunțate în alfabet chirilic ca ale Bulgariei. Dar are. Iar promovarea discursului conservator de import (sînt suficiente dovezi) e una dintre cele mai reușite tactici de evaziune folosite în politica și în viața publică românească.

De ce să vorbești despre sărăcie cînd poți vorbi despre LGBTQ, de ce să vorbești despre libertate cînd practicarea ei te sperie, de ce să fii pragmatic cînd poți să nu fii? De ce să nu identifici dușmani imaginari dacă ei ajută la profituri reale?

Problema cu adevărul din viața publică românească nu e că el este negat, ci că între atîtea minciuni devine din ce în ce mai greu de identificat. Iar adevărul simplu e că mica și relativ liniștita comunitate gay din România nu vrea să preia puterea și să fure suflete de creștini. Alt adevăr e că milioanele de oameni care nu au trecut pe la primărie, dar trăiesc totuși în cupluri (heterosexual-banale) ar merita mai mult decît limitarea unor drepturi firești. Și mai e și adevărul că viața spirituală a românilor e mai complexă și mai interersantă decît ar vrea să recunoască cine știe ce deputat de Bistrița speriat că suferă creștinii într-o țară covîrșitor creștină. Sînt unii care meditează, alții care îl caută pe Dumnezeu și îl găsesc în artă sau unii care reușesc fabuloasa perfomanță să nu caute nici un arhitect al universului și să trăiască totuși vieți decente, ce pot fi lesne invidiate pentru echilibru și sens.

Ne vine foarte greu să acceptăm că sîntem tot mai diferiți, și asta nu e un lucru rău. Accesul la propria libertate vine, cum spun teoreticienii dreptei, la pachet cu responsabilitatea. Or, cînd te temi de libertatea altuia și nu ești în stare să o negociezi, cu tine însuți în primul rînd, asta e, în cel mai bun caz, o dovadă de neînțelegere și, în cel mai rău, de prostie militantă.

***Teodor Tiță** este gazda podcast-ului* În Centru *pe care îl puteți asculta pe oricare dintre platformele de distribuție (Apple, Spotify, Google etc.): https://open.spotify.com/show/5jSN6amOtenIsHn23aoOLQ*

■ ■ ■

Matei MARTIN

mapamondul de buzunar

Democrație și papanași

La nici o lună după alegerile legislative din Bulgaria devenise deja clar că singura soluție la impasul politic era un nou scrutin. Alegerile din 4 aprilie au schimbat compoziția Parlamentului într-atît de mult încît nici un partid nu e în măsură să formeze guvernul.

Boiko Borisov e la putere din 2009. Partidul său, Cetățenii pentru Dezvoltarea Europeană a Bulgariei (GERB), a cîștigat alegerile legislative cu aproximativ 26%. A cîștigat, dar a obținut mult sub scorul de altădată și, oricum, prea puțin ca să poată spera la o majoritate stabilă. Pe locul al doilea s-a plasat o nouă formațiune condusă de o vedetă media, Stanislav „Slavi“ Trifonov. E vorba de un partid populist, declarat antisistem, cu o denumire îndrăzneață: „Există un astfel de popor“ (ITN), care a făcut campanie denunțînd incapacitatea administrativă a statului și corupția. Partidul lui Slavi a obținut aproximativ 18% din voturi. Partidul Socialist Bulgar (BSP), cu 15%, e pe locul locul al treilea. Partidul Bulgaria Democratică (pro-european, de orientare liberală) a obținut cam 10% din voturi. Au mai apucat să intre în Parlament partidul etnicilor turci și alianța „În picioare! Jos Mafia!“.

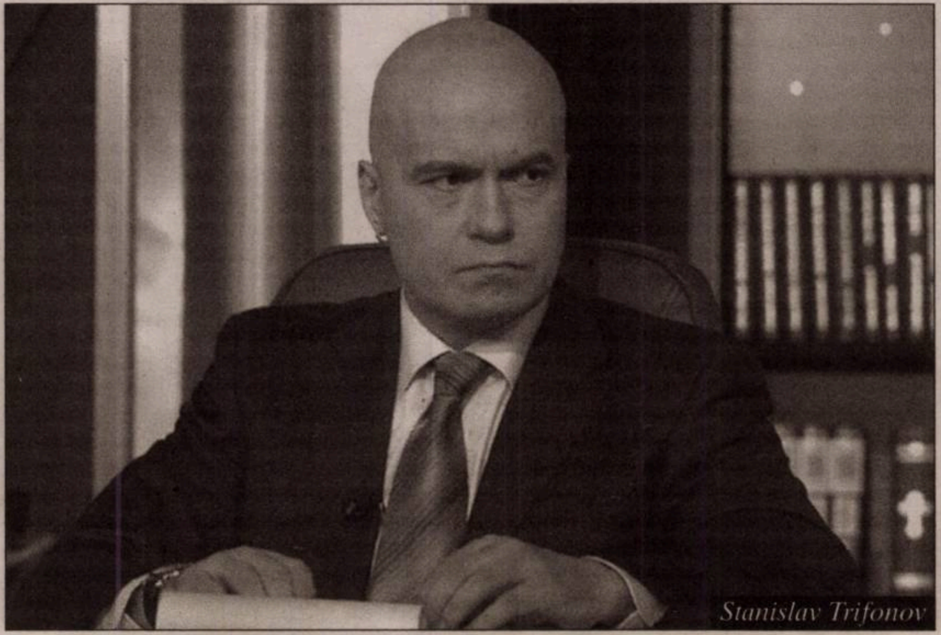

Stanislav Trifonov

Boiko Borisov și-ar fi dorit un guvern de coaliție care să gestioneze criza sanitară și efectele economice ale pandemiei de COVID-19. Însă apelul său a rămas fără răspuns. Nici unul dintre partidele reprezentate în Parlament nu a vrut să guverneze într-o asemenea formulă care ar fi însemnat, de fapt, menținerea la putere a lui Borisov. Nici Slavi Trifonov nu a reușit să găsească aliați: vedeta media fără experiență politică la vîrf ar fi avut șanse să formeze o coaliție insistînd pe lupta împotriva coaliției și, mai ales, pe lupta împotriva GERB, însă partidele democratice n-au vrut să se alieze cu un populist. Și, oricum, majoritatea ar fi fost extrem de fragilă.

Marea speranță pentru cei care cred în viitorul european și democratic al țării e coaliția Bulgaria Democrată. A fost o surpriză că partidul a obținut 10% în aprilie, însă scorul e evident prea mic ca să ofere speranță. Liderii partidului speră să-și mărească scorul atrăgînd voturile celor care nu se prezintă la vot din dezamăgire, din lehamite sau din lipsă de alternativă. E însă puțin probabil că vor reuși substanțial mai mult decît acum patru luni.

Potrivit ultimelor sondaje, scrutinul de duminica viitoare nu ar trebui să difere foarte mult de cel din aprilie. E deci foarte probabil ca viitorul Parlament să fie din nou fragmentat, marcat de clivaje adînci între vechile partide și cele noi, anti-*establishment*. Într-o țară săracă, cu o corupție endemică, copleșită de criza sanitară, oamenii sînt tot atît de interesați de politică pe cît se interesează și politicienii de soarta lor. Însă participarea scăzută la alegeri îi va ajuta tot pe reprezentanții vechilor partide să se mențină la putere sau măcar în proximitatea ei, în detrimentul bunei guvernări.

În satul în care-mi petrec vacanța pe litoralul bulgăresc, numărul turiștilor e cu mult mai mare decît populația locală. Multe case sînt în paragină, probabil de multă vreme părăsite. Strada principală, singura (cît de cît) asfaltată, se inundă de fiecare dată cînd plouă. Iar drumul pînă la plajă e plin de cratere adînci. O localitate complet abandonată de autorități. Puținele case încă netransformate în pensiuni sînt locuite de bătrîni care, uneori, își mai amintesc cuvinte românești: regiunea Dobrici a fost parte a Cadrilaterului. Și ospătarul de la restaurant știe limba română. Locuiește în alt sat, dar vine aici ca să cîștige bani, pe perioada vacanței. E profesor de istorie și geografie la gimnaziu. Acum cîțiva ani, Boiko Borisov a promis că va dubla salariile profesorilor și a și făcut-o, explică el. Cu leafa dublată (acum cîștigă 600 de euro), profesorul are totuși nevoie să lucreze ca ospătar; dar își permite, după cum povestește, să meargă cu prietenii, de ziua lui, în România, la Vama Veche, și să mănînce papanași. Pentru asta merită susținut Boiko Borisov. Dar nici măcar nu e sigur că va putea să facă asta. În sat nu există secție de votare, cei care vor vrea să participe la vot trebuie să meargă într-o localitate învecinată. Și omul nostru trebuie să lucreze.

Oricum, nimic nu anunță că urmează un scrutin: n-am văzut nici un afiș electoral, nici un banner colorat, nici un panou care să prezinte candidații ori partidele. Pe stîlpi, pe copaci și pe unele porți sînt lipite niște foi cu portrete cenușii, aproape șterse de ploi și de vînt. Poze cu oameni simpli care nu atrag în nici un fel atenția turiștilor grăbiți, dar care cu siguranță îi marchează afectiv pe oamenii locului. Ăsta e obiceiul aici, așa se fac anunțurile mortuare. Anul acesta sînt mai multe ca niciodată.

■ ■ ■

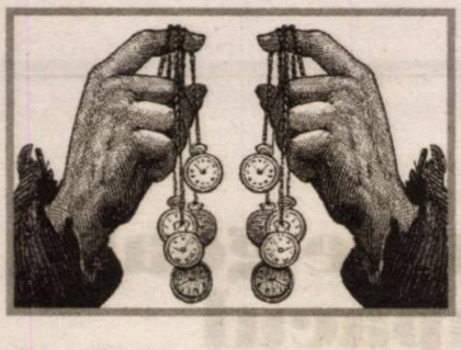

Andrei PLEȘU

nici așa, nici altminteri

„Așa e că pînă acum nu stăm nici bine, nici rău, adică nici așa, nici altminteri?“ (I.L. Caragiale)

Mică antologie coronavirus (III): lecturi de carantină

Rapidă diagnoză sociologică

Există patru categorii de oameni (apud Carlo M. Cipolla, *Legile fundamentale ale imbecilității umane):* 1) neajutorații („Fraierii“): cînd fac ceva, ei pierd și alții cîștigă; 2) răufăcătorii: acționează în beneficiu propriu și spre paguba altora; 3) inteligenții: cînd fac ceva, cîștigă și ei, și ceilalți; 4) imbecilii: cînd fac ceva, pierd și ei, și ceilalți. (Rezistența la coronavirus ar putea depinde, între altele, de ponderea fiecăreia dintre cele patru categorii la nivelul populației globale…)

Trist episod „patriotic“

În 1913, George Topîrceanu era pe front, în Bulgaria inamică și bîntuită de holeră. În jurnalul său de campanie găsim următorul pasaj, relatînd un episod de panică româno-română. Comilitonii autohtoni sînt mai speriați de posibila holeră a compatrioților decît de armata bulgară… Iată textul: „Aud amenințări că bolnavii se aruncă în Dunăre. Toți se feresc. Soldații dintr-o companie tăbărăsc cu pumnii pe cei din altă companie rătăciți în mijlocul lor. Căpitanul Bolintineanu striga în gura mare că nu vrea să aibă nici un soldat străin (adică român din altă companie, *n.m., A.P.*) pe șlepul companiei lui. Amenință și îndeamnă pe soldați să-i arunce în Dunăre. Mi-e inima strînsă. Știu că dacă mă gonește de aici, la compania 1 nu mă primește. Aștept, din clipă în clipă, să fiu întrebat ce caut în compania a 3-a și: sau să mă înec, sau să fiu trimis între holerici. Îmi pîndesc cu groază cea mai mică mișcare de intestine. Nesiguranță omorîtoare. Niciodată în viața mea n-am fost mai îngrozit de cum sînt acum.“ Ce să-i faci? Are și iubirea de „aproapele“ (fie el și conațional) limitele ei…

„O, nu vă fie teamă…
și dracul este negru.“

…Dar și nițel umor

Tot de la Topîrceanu. A trebuit să țină o conferință la Teatrul Național din Iași (1927) în deschiderea unei campanii antituberculoză și a găsit soluția: un exercițiu de bășcălie cronică. M-am bucurat să văd că, în contextul actual, s-au găsit destui care să-și reamintească de acest foarte simpatic și inteligent text. Mă alătur lor și livrez și cititorilor mei cîteva fragmente:

„O, nu vă fie teamă… și dracul este negru / Cînd să-l zugrăvească un iconar integru, / Dar… ici un pic de galben și dincolo puțin / Albastru… și pe gură o dungă de carmin, / – Cu toate c-adineaori părea insuportabil, / Din drac urît și negru devine acceptabil. / (Dar nu fac oare zilnic cucoanele – și ele – / Cam tot același lucru pe propria lor piele? / Ba fac așa chiar domnii – de genul femeiesc…). / Bacilul despre care aș vrea să vă vorbesc / Se află-aici în sală… știu bine că m-ascultă, / Dar nu vrea să-și trădeze prezența lui ocultă. (…) / Incognito ca regii și nepoftit pătrunde / În orice fel de casă; îl întîlnești oriunde: / În berării, pe stradă, la cinematograf; / Îi place să se joace cu alți bacili în praf; / Se duce la plimbare cu trenul, cu tramvaiul, / Și peste tot se ține de bietul om ca scaiul, / În fabrică, la școală sau pe trotuar hai-hui, / Dar peste tot își vede de-afacerile lui! / (…) Regia de tutunuri îi face mult rabat; / La băuturi spirtoase e cointeresat; / Din orice-abuz profită… La pîndă, invizibil, / În lupta mare-a vieții e mic, dar e teribil. / (…) Savanții-l studiază făcînd din el culturi, – / Un fel de gelatină… un soi de răcituri / Pe care stau microbii ca-n sînul lui Avram / Și se-nmulțesc acolo în voia lor… Uitam! / El dragoste nu face. Cu omul în contrast, / Bacilul lui Koch este surprinzător de cast. / Dar cum se înmulțește atunci? Prin ce minune? / – Prin sciziparitate sau prin diviziune: / Se rupe-ntîi în două… apoi se face-n patru… / Și-n nouă luni e-n stare să-ți umple acest teatru / Cu fii, nepoți, nepoate, și socri mari, și frați, / Și veri, și verișoare, și cuscri, și cumnați, / Că nici un fel de babă (de-a lor) n-ar fi în stare / Să-ți spună a cui este și cîte neamuri are! / (…) În orice alimente și-n orice băutură / Să puneți acid fenic – nu mult: o picătură… / Și cel puțin o dată la două săptămîni / Tot omul să se spele pe față și pe mîini… / La poștă sau la gară (și-n orice loc murdar) / E obligat tot omul să scuipe-n buzunar, / Că pe podea nu-i voie decît în caz de boală… / Iar cînd te duci la teatru sau intri în vreo școală / Și aerul de-acolo îți pare echivoc, / E mai recomandabil să nu respiri deloc… / Acei ce au bronșită sau tuse măgărească, / De semenii lor teferi grozav să se ferească! / Să nu-și mai piardă noaptea cu lucruri nepermise, / Să țină toată iarna ferestrele deschise (…) Rărește-o cu tutunul, mai lasă băutura!… / Iar dacă, din păcate, vrei să-ți apropii gura / De epiderma unei persoane din elită, – / Oricît ar fi persoana aceea de grăbită, / La locul ce urmează să fie sărutat / Să dai întîi c-o cîrpă muiată-n sublimat. / Ori, ca să fiți mai siguri de viață, eu vă zic: / Nu sărutați nici mînă, nici gură, nici… nimic!“ (...).

■ ■ ■

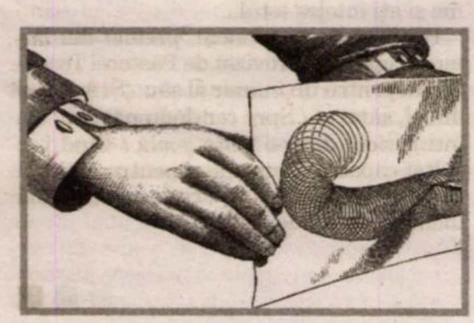

Andrei CORNEA

la răscruce de gînduri

Democrați sîntem cu toții

O veche anecdotă spune că în Germania, nu mult după ce Hitler ajunsese la putere, un oaspete străin, aflîndu-se la o masă cu mai mulți prieteni germani, i-a întrebat cu delicatețe pe aceștia ce opinii politice au. Spre surprinderea lui, unul s-a declarat pe loc social-democrat, altul conservator, altul catolic, altul comunist, altul sindicalist și așa mai departe. „Bine“, ar fi spus străinul, „dar nazist nu e nimeni?“ I s-a răspuns amabil: „O, dar naziști sîntem cu toții!“ Schimbînd ce e de schimbat, lucrurile nu stau foarte diferit cu „democrația“ în zilele noastre. „Toți sîntem democrați“, chiar dacă unii dintre noi (mă refer la politicieni) sîntem fasciști, alții liberali, alții comuniști, alții conservatori. Spuneți-mi și mie numele unui politician din zilele noastre care să admită că *nu e democrat*. Imposibil de găsit! Inacceptabil! Și Trump, care era cît pe ce să răstoarne sistemul american, a fost democrat, după spusele sale, dar și contestatarii săi – la fel, pînă la unul. Democrați, în acest sens, sînt toți populiștii din Europa – recent strînși în jurul unei platforme comune, prin care vor să combată federalismul european – de la Matteo Salvini și Marine Le Pen pînă la marele ungur Viktor Orbán și polonezul Jaroslaw Kaczynski. N-are importanță cum administrează unii dintre ei drepturile omului sau libertățile, ei rămîn democrați, mai ceva ca Emmanuel Macron și Angela Merkel, ba chiar ei sînt, precum pretind, adevărații democrați. Dar ce spunem? Putin, otrăvitorul de serviciu din ultimul timp și ultimul țar, nu se declară și el un democrat? Chiar și acolitul lui, Lukașenko, eternul președinte bielorus, e un mare democrat, deși, după ce a suprimat violent demonstrațiile antiguvernamentale, se pare că a început să practice și răpirile de avioane de linie.

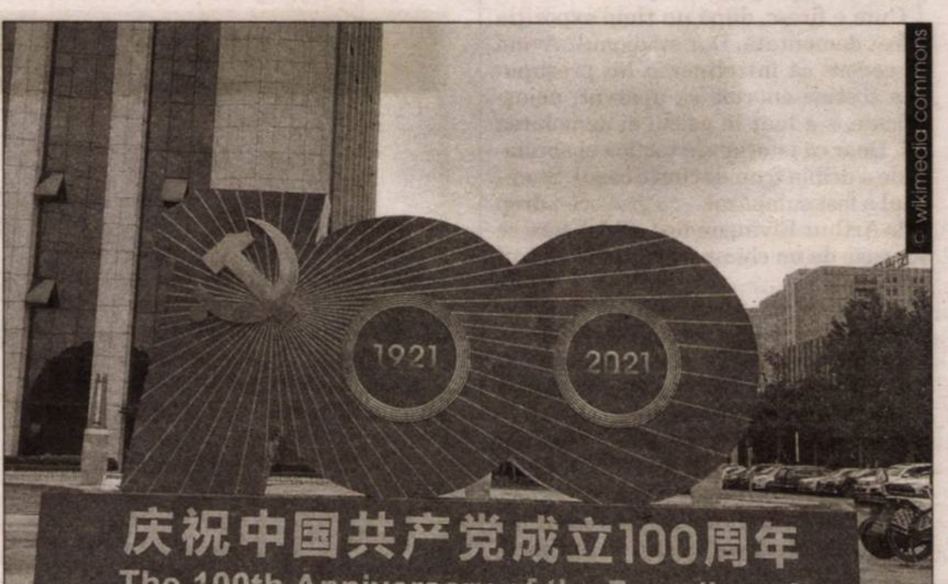
1921
2021
庆祝中国共产党成立100周年
The 100th Anniversary of the Founding of
The Communist Party of China

© wikimedia commons

Dragnea, la noi, n-a luptat pentru democrație și împotriva „statului paralel“ care intenționa s-o distrugă? El cel puțin asta a pretins și, iată, aparent a fost și martirizat, ajungînd la închisoare. Și bineînțeles că toți susținătorii și adversarii lui au fost cel puțin la fel de democrați ca și el. Te și miri că, într-o țară nu prea mare și nici foarte bogată cum e România, încap și au încăput atîția democrați, ale căror voci au fost mereu atît de discordante. Nu degeaba se tot împung unii pe alții – e clar că locul nu-i încape pe toți!

În sfîrșit, să nu-i uităm din listă pe democrații supremi ai lumii noastre: Xi Jinping și Kim Jong-un.

Cine a spus că democrația e „în criză“? Judecînd după entuziasmul cu care pînă și netrebnicii și impostorii (pe lîngă ceilalți) de pe planetă se declară democrați, am spune că niciodată n-a dus-o mai bine și n-a fost mai apreciată.

Ce-ar fi totuși să apară un politician (indiferent dacă la putere sau în opoziție) care să declare ritos: „Din moment ce toți oamenii aceia, precum Trump, Salvini, Erdogan, Putin, Xi etc., sînt democrați, eu unul refuz să mă consider astfel“? Așa-i că ar avea succes? Așa-i că am simți o ușurare cînd cineva ar îndrăzni să rupă consensul universal? Însă, dacă ar avea succes, ar putea să capete susținere politică, să fie ales sau reales. N-ar fi atunci respectivul, care neagă că e democrat, ba a și fost ales în parte din acest motiv, abia el democratul autentic?

Sau, totuși, nu e el. Și atunci, cine mai e democrat?

■ ■ ■

Sever VOINESCU

axa dus-întors

Întunericul dintr-o cutie goală, cînd i-ai săltat capacul

...cam așa aș descrie eu reformele arătate de actuala Putere pînă acum.

Pentru că vreau neapărat să citiți un mic fragment din Chesterton și să vă gîndiți la el, voi începe prin a-l reproduce, chiar dacă în ordinea retorică a micului meu articol ar fi fost mai potrivit să-l invoc pe la mijloc. Dar mi-e teamă că unii dintre dumneavoastră, pînă veți avea amabilitatea de a ajunge la mijlocul articolului meu, veți avea deja o părere consolidată despre ce scriu și argumentul lui Chesterton ar avea un efect limitat, izbindu-se de zidul convingerilor deja formate. În plus, e posibil ca pînă la mijlocul articolului să mă refer critic la personaje care s-ar putea întîmpla să vă placă și o să vă enervați atît de tare încît o să opriți lectura, ratînd citatul. Așadar, încep cu el: „Dacă vine vorba de a reforma ceva – ceea ce este exact în opoziție cu a deforma –, există un singur și clar principiu care, probabil, ar putea fi numit un paradox. Să luăm cazul în care ai o lege sau o instituție sau, pentru a simplifica discuția, să zicem că ai un gard sau o poartă construită exact de-a latul unui drum. Genul modern de reformator o abordează vesel spunînd: «Nu-i văd rostul, să eliberăm drumul». Un gen ceva mai inteligent de reformator va face bine să răspundă: «Dacă nu-i vezi rostul, nu te-aș lăsa să eliberezi drumul. Du-te mai întîi și gîndește-te. Apoi, cînd te vei întoarce și îmi vei putea spune ce rost vezi tu acestui gard aici, te-aș putea lăsa să îl distrugi»“. Fragmentul se găsește într-o carte scrisă în 1929 de, cum spuneam, G.K. Chesterton.

De-aici începe o critică a actualității, a forțelor „reformatoare“ din România de azi, așa că iubitorii de USR-PNL și alții asemenea lor ar fi bine să abandoneze textul meu. Dacă citatul de mai sus rămîne cu ei un timp, e foarte bine. Nimic din ce spun eu de-acum încolo nu e la fel de bine spus și, mai ales, nu e la fel de înțelept. Cei care, însă, vor să meargă mai departe cu micul meu text sînt bineveniți să mă însoțească într-o mică meditație despre „reformatorii“ care conduc azi România.

Uluitor pentru noi, cei care am trăit în plină conștiință politică toți anii de după 1990, cuvîntul „reformă“ pare că trăiește zilele acestea o nouă glorie. Cam ofilită, după părerea mea, dar nu mă îndoiesc că există, mai ales printre cei mai tineri, mai frumoși și mai liberi, oameni care vibrează pur cînd aud pe cîte un politician de tip nou vorbind despre reforme. În general, cerînd să se facă mai repede, să se facă odată, că nu se mai poate! Tocit de retorica politică și politicianistă a ultimilor 30 de ani, cuvîntul „reformă“, bietul de el, ar trebui evitat pentru încă 30 de ani. Concluzia celor 30 de ani de reforme românești este că cei care le fac nu folosesc prea des cuvîntul, iar cei care spun „reformă“ de douăzeci de ori pe zi nu prea le fac. Este o observație care poate servi drept criteriu.

Cum subtilitatea lipsește în general propagandiștilor, dar nu lipsește deloc din realitate, ceea ce nu prea știu gureșii actualei Puteri este că abuzul de „reformă“ evocă oamenilor obișnuiți mai degrabă garanția că nimic nu se va face sau că ceva anapoda se va face sau că haosul *hăis-cea* continuă – căci asta este experiența lor cu „reformele“. Cînd aud, de pildă, fraza de bază a propagandei useriste: „Electoratul USR e singurul care vrea cu adevărat reforma statului“, vă mărturisesc că mă uit atent la cel care mi-o spune și mă întreb dacă el crede ce spune sau doar repetă mecanic ceva ce i-a intrat în cap și, fără să exercite mult discernămînt, repetă la rîndul lui.

Dl Barna se declara, nu demult, supărat că ritmul reformelor e lent. Dl Cîțu, cocoșește, a spus că ia totul pe barba lui – începem cu ordonanțe de urgență, că nu se mai poate. Dar nici unul nu ne-a explicat în ce anume constau, de fapt, aceste reforme. „Reforme“ înseamnă educația sexuală în școli consecutivă cu ostracizarea curriculară a latinei, desenului sau muzicii (frate, dacă asculți Metallica și-ți place, gata, aia-i muzica, și pentru Metallica nu-i nevoie de oră de muzică la școală)? Păi, nu e bine. „Reforme“ înseamnă desființarea SIIJ? Păi, e mult prea puțin și, poate nu știți, cu totul irelevant pentru cetățenii români (milioane!) care au într-un fel sau altul de-a face cu Justiția și sînt nemulțumiți de ea. Cu sau fără SIIJ, marile, uriașele probleme ale Justiției noastre rămîn neatinse. Cazul SIIJ, că am adus vorba despre el, e emblematic și în alt sens. Cînd pesedeii au făcut-o, au vorbit amplu despre independența magistraților. Mințeau. În realitate, au vrut un instrument cu care să-i timoreze pe procurorii care-i anchetau pe ei. Cînd a venit la putere coaliția USR-PNL, a acționat în perfectă simetrie. Desființarea SIIJ se face exact din același nobil motiv care a înființat-o: tot în numele independenței magistraților. Ipocrizie. În realitate, se urmărește încurajarea procurorilor care anchetează pesedei. Dacă cineva chiar s-ar gîndi la SIIJ în termeni de reformă, ar citi atent pasajul de mai sus, din Chesterton. Și s-ar gîndi ce-i de făcut cu adevărat pentru asigurarea independenței magistraților privind la întreaga (sublinez, *întreaga)* experiență a Justiției noastre, cu bunele și relele din ea. Revenind, „reforme“ înseamnă înlocuirea șefilor de la RRA, SRTV și Avocatul Poporului (oamenii pesedeului) cu oamenii peneleului și usereului? Nu-i cam meschin? Și cu asta cred că am epuizat cea mai importantă parte a agendei Parlamentului condus de o coaliție reformistă. Cum ziceam, întunericul dintr-o cutie goală...

Într-una din epistolele sale către Luciliu, Seneca spune despre om că este într-o asemenea măsură laș, fricos, slab și degenerat încît e mai degrabă dispus să-i reformeze pe zei decît să se reformeze pe el însuși. Decît să ne ocupăm de noi, nu-i așa că-i mai ușor să ne ciondănim cu Dumnezeu, cu Biserica, cu eroii adevărați și, în general, cu cei mai buni decît noi? Sigur că da. Unde mai pui că ciondăneala asta chiar ne dă iluzia că „luptăm“ și „reformăm“...

Două lucruri am învățat din viața mea civico-politică și primul este să mă uit atent la reformatori, înainte de a mă uita la reformele lor. Nu de alta, dar poți repede să-ți dai seama cîte parale face reforma dacă-l privești atent pe reformator. Și al doilea, că dacă vreau o Românie reformată (și nu deformată!) nu trebuie să aștept oamenii potriviți, că n-avem de unde să-i avem, ci trebuie să aștept momentul potrivit. Singurele reforme veritabile din ultimii 30 de ani s-au făcut – sigur, *à la roumaine,* cu ipocrizie, corupție, fentat și aburit, cu o bună doză de incompetență și cu oameni mai degrabă nepotriviți – în două momente: în pregătirea și în siajul anului 2007 (intrarea noastră în UE) și în contextul uriașei crize globale din 2009-2011. Atît! În rest, vorbe. Așadar, vreți reforme și nu „reforme“? Așteptați un moment de magnitudinea acestora două și le veți avea. Altfel, ce să zic, uitați-vă la dl viceprim-ministru Barna cum face el reforme și ați înțeles totul...

P.S. Titlul este, evident, preluat din faimosul epitaf improvizat de Păstorel Teodoreanu pentru un inamic al său: „Și sufletul din el, săracul / Spre cer dădu năvală / Ca întunericul dintr-o cutie goală / Cînd i-ai săltat capacul“. Bun epitaf pentru mai toți reformatorii români de ieri, de azi și, nu mă îndoiesc, de mîine...

■ ■ ■

Mihaela SIMINA

accent pe istorie

Wembley – catedrala, capitala și inima fotbalului

„Wembley este catedrala fotbalului. Este capitala fotbalului și este inima fotbalului“, a declarat cîndva fotbalistul brazilian Pelé. Cumva, însă, era să nu (mai) fie (deloc).

La sfîrșitul Primului Război Mondial, guvernul britanic a decis că are nevoie de o strategie de promovare a măreției și puterii statului atît în plan intern, cît și pe plan extern. Cum? Prin organizarea unei expoziții mărețe: *British Empire Exhibition*. Unde? Parcul Wembley, Londra.

Prințul de Wales (devenit George al V-lea) era președintele comitetului de organizare a evenimentului și a susținut intens ca expoziția să includă un *grandios teren național de sport*.

Apoi s-a fluierat de start. Lucrările au început în 1922 și au durat 300 de zile. În aprilie 1923, *The Empire Stadium* (sau, simplu, Wembley) era finalizat cu tot cu testele de siguranță incluse, cu o capacitate de treizeci de mii de locuri pe scaune și încă o sută de mii de locuri în picioare. Și cu două turnuri gemene devenite monumente-simbol în timp, plus cele 39 de trepte care duceau spre loja regală.

Peste un an a fost inaugurată expoziția, care prezenta fiecare colonie britanică în cîte un pavilion menit să sublinieze cultura și arhitectura locale ale respectivei țări. Impactul ei în epocă a rămas discutabil. Stadionul Wembley, în schimb, avea să facă istorie. Nu fără piedici. C-așa-i jocul.

Cum e firesc, după un timp expoziția a fost demontată. Dar stadionul? Avînd în vedere că întreținerea lui presupunea costuri enorme și, aparent, nejustificate, s-a luat în calcul și demolarea lui. Doar că istoria are tactica ei specială de a dribla frumos cînd e cazul. Stadionul a fost cumpărat – cu greu, ce-i drep – de Arthur Elvin, un fost soldat care se ocupase de un chioșc de tutun în cadrul expoziției.

Domnul Elvin, devenit între timp Sir Arthur Elvin, a administrat cu succes activitatea de pe Wembley. A construit și un bazin de înot olimpic, Wembley Arena, iar în 1948 a marcat un punct important: a oferit gratuit stadionul pentru organizarea Jocurilor Olimpice de la Londra. Wembley a devenit scena principală de la Olimpiadă din 1948, iar de atunci prestigiul locului a continuat să crească.

La fel ca numărul treptelor ce duc spre loja regală, care a ajuns la 107, după reconstrucția stadionului încheiată în 2007.

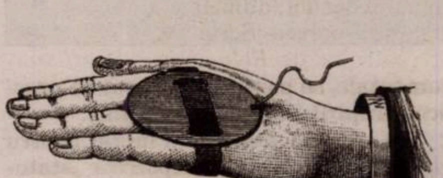

BARBURISME

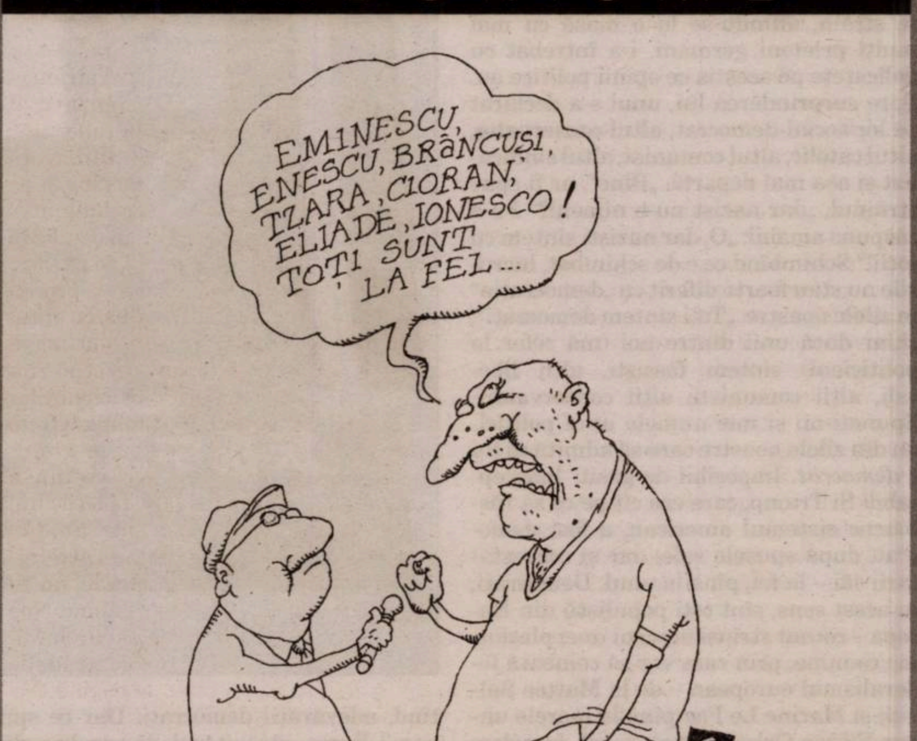
EMINESCU, ENESCU, BRÂNCUȘI, TZARA, CIORAN, ELIADE, IONESCO! TOȚI SUNT LA FEL...

Desen de Ion BARBU

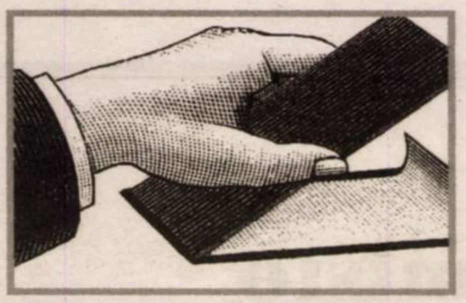

Valeriu STOICA

la **drept** vorbind

Dialogul necesar dintre CCR și CJUE

În anul 2003, ca urmare a procesului de revizuire, au fost introduse în Constituție mai multe prevederi, între care și cele care alcătuiesc Titlul VI, sub denumirea *Integrarea euroatlantică*. Aderarea României la tratatele constitutive ale Uniunii Europene și la Tratatul Atlanticului de Nord nu ar fi fost posibilă în absența acestor prevederi. S-a statuat în mod neechivoc că aderarea la Uniunea Europeană presupune transferarea unor atribuții către instituțiile comunitare și exercitarea în comun cu celelalte state membre a competențelor prevăzute în tratatele constitutive. Aprobarea prin referendum național a Legii de revizuire a Constituției a avut o dublă semnificație: modificarea contractului social încheiat în anul 1991 și participarea la un contract social mai amplu, la scară comunitară. Chiar dacă Uniunea Europeană nu este încă o structură federală, totuși s-a afirmat, nu fără temei, că are o suveranitate proprie (Vlad Constantinesco), iar statele membre nu mai sînt entități deplin suverane, ele acceptînd că prevederile tratatelor constitutive și celelalte reglementări comunitare cu caracter obligatoriu primează față de legile interne. În Legea fundamentală s-a statuat că Parlamentul, președintele României, Guvernul și autoritatea judecătorească garantează aducerea la îndeplinire a preeminenței dreptului european față de dreptul intern. Între altele, această garanție presupune că, ori de cîte ori dispozițiile legale interne sînt contrare unor norme din dreptul european, acestea din urmă vor fi aplicate cu prioritate. Instanțele judecătorești naționale, cînd constată o asemenea contradicție cu ocazia judecării unui proces, au obligația să aplice normele europene, iar nu normele interne contrare.

Acest mecanism instituțional de armonizare a dreptului intern cu dreptul european este însă efectiv numai în cadrul unui anumit proces judiciar, fără a avea semnificația înlăturării cu caracter general a aplicării unor norme interne. Totuși, exercitarea acestei competențe speciale este premisa a două conflicte, unul între instanțele judecătorești și Curtea Constituțională, al doilea între această Curte (CCR) și Curtea de Justiție a Uniunii Europene (CJUE). Recent, asemenea conflicte s-au concretizat în legătură cu mult-disputata Secție pentru Investigarea Infracțiunilor din Justiție (SIIJ). Mai întîi, CJUE a pronunțat, la 18 mai 2021, o hotărîre prin care a constatat că prevederile legale interne prin care a fost înființată SIIJ sînt contrare dreptului european, iar apoi CCR a emis o decizie, la 8 iunie 2021, prin care a statuat că aceleași prevederi legale sînt constituționale. În sfîrșit, o instanță națională, cu ocazia soluționării unui proces, a fost pusă în situația de a alege să urmeze soluția CJUE sau soluția CCR, intrînd în conflict cu una sau alta dintre Curți. Aceste soluții au inflamat spiritele în comunitatea juridică și în lumea politică din România. Radicalizarea treptată a pozițiilor a culminat cu afirmații exorbitante: pe de o parte, s-a susținut că hotărîrea CJUE este un atentat la suveranitatea națională și un îndemn la rebeliunea judecătorilor împotriva instanței de contencios constituțional; pe de altă parte, decizia CCR a fost privită ca un prim pas spre retragerea României din Uniunea Europeană, sub influența unor forțe oculte. Chiar dacă, în lumina rațiunii, aceste poziții radicale se discreditează prin ele însele, ignorarea lor n-ar fi potrivită, știut fiind că resorturile opiniei publice sînt mai degrabă iraționale. Nu de puține ori, conflictele juridice s-au extins, devenind conflicte politice și sociale de mare amploare. Este mai utilă deci identificarea surselor acestor conflicte juridice și a soluțiilor posibile pentru rezolvarea lor și pentru prevenirea apariției altor conflicte de acest gen în viitor.

Chiar dacă nu este aici locul pentru analize tehnice, trei explicații simple sînt posibile.

În primul rînd, armonizarea dreptului intern cu dreptul european nu poate fi deplină, iar aplicarea principiului preeminenței normelor europene asupra celor interne va genera mereu tensiuni și conflicte. Divergența dintre hotărîrea CJUE și decizia CCR referitoare la SIIJ are precedente în divergențele dintre instanța europeană și instanțele de contencios constituțional din alte țări (decizia pronunțată de Curtea Constituțională Federală din Germania în *cauza Weiss* este un asemenea precedent foarte periculos). Aceste divergențe au două surse principale: insuficienta delimitare a atribuțiilor care au fost transferate de statele naționale către instituțiile comunitare față de atribuțiile care au rămas în competența statelor și existența unor arbitri diferiți care iau decizii pentru rezolvarea conflictelor juridice (CJUE, Curțile Constituționale și instanțele judecătorești naționale). În absența unui arbitru suprem, pe lîngă conflictele juridice ordinare, adică cele supuse judecății diverșilor arbitri, apar conflicte juridice chiar între arbitri. Este vulnerabilitatea principală a sistemului instituțional comunitar, care generează frustrări atît pentru suveraniști, cît și pentru europeniști: unii se tem din cauza presupusei abandonări a suveranității, alții se tem din cauza exceselor unei suveranități arbitrare.

În al doilea rînd, tocmai pentru că nu există o instanță supremă care să arbitreze conflictele dintre arbitri, respectiv divergențele dintre CJUE și Curțile Constituționale, precum și cele dintre acestea din urmă și instanțele judecătorești naționale (propunerea făcută de Sarmiento și Weiler de a se înființa o asemenea instanță nu se poate adopta într-un viitor previzibil), aceste conflicte referitoare la delimitarea competențelor de aplicare a dreptului european pot fi rezolvate în prezent doar prin dialog între arbitri. Dacă resorturile opiniei publice sînt iraționale, deciziile arbitrilor ar trebui să fie bazate pe rațiune, iar conflictele dintre ei ar trebui să fie rezolvate prin singurul mijloc rațional la care pot recurge: dialogul instituțional. CCR ar fi avut posibilitatea să inițieze un asemenea dialog cu CJUE (urmînd exemplul înțelept al Curții Constituționale Italiene din *cauza Taricco)*, evitînd atît divergențele privind SIIJ, cît și amplificarea acestora de către radicali.

În al treilea rînd, aceste conflicte n-ar fi apărut dacă ceea ce a promis coaliția politică aflată la guvernare în România, respectiv adoptarea unor reglementări speciale care să rezolve problema SIIJ, s-ar fi îndeplinit la vreme. Sau dacă Uniunea Europeană ar fi o organizație federală. Ipoteze situate la granița imposibilului.

***Valeriu Stoica** este avocat și profesor de drept civil la Facultatea de Drept a Universității din București.*

■ ■ ■

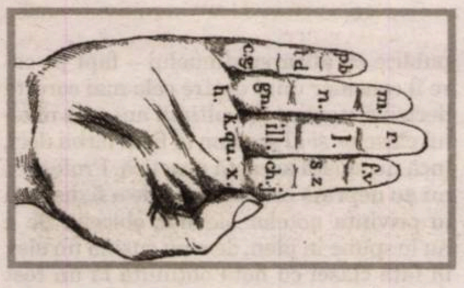

Codrin Liviu CUȚITARU

prezentul discontinuu

Lupta cu ingratitudinea

Ce furios era deunăzi colegul meu geometru, Reluș Sirob-Minifren! Mergea avîntat prin Universitate și gesticula agitat. Cum m-a văzut, a venit întins la mine. „Bătrîne, mi-au făcut-o maimuțoii ingrați, dar nu mă las. Lupt pînă îi înving cu armele lor.“ Sesizînd, pesemne, expresia mea perplexă, Sirob a adăugat, nervos, explicații: „Acum o săptămînă a avut loc ceremonia închiderii proiectului academic *Nihil sine Duo*... Da, știu, vrei lămuriri asupra denumirii! A fost ideea mea, în urmă cu cinci ani, cînd a debutat marele *grant*, să înlocuim tradiționalul *Deo* – Dumnezeu – cu *Duo* – Doi. Construiam astfel o frumoasă metaforă ce trimitea la specificul nostru (și al proiectului, desigur) – disciplina matematică. *Nimic fără Doi* (în loc de *Dumnezeu)*. Adică cifra 2, le-am detaliat atunci colegilor. Adică, pentru oamenii deștepți, capabili să gîndească abstract, știința matematică, disciplina aritmetică. *Nimic fără Matematică, fără Aritmetică* deci. Le-am zis partenerilor: doar nu vreți să înțeleagă tot prostul din prima sensul titlului cercetării noastre amplu finanțate. Au acceptat și așa a rămas. Observi, prin urmare, că am fost un personaj esențial, fundamental, în proiect de la bun început. Timp de cinci ani am muncit ca un rob pentru ducerea lui la bun sfîrșit, emițînd, periodic, idei strălucite, de tipul ăsteia cu *Duo*... Eu i-am învățat pe băieți cum să fenteze dubla raportare, cum să dozeze sumele de investiții, ca să rămînă cîte ceva și pe lîngă, pe cine și pe ce post să angajeze pe termen lung, mediu sau scurt etc., etc. Nu mai insist. Fără mine totul se ducea de rîpă. Și ce să vezi, omule, la ceremonia de închidere a proiectului? Trădare pe față! M-am dus, cu entuziasm, în Aula Magna, mi-am luat mapa festivă de la ușieri și m-am așezat în rîndul întîi, zîmbind politicos participanților la eveniment. Deschid apoi mapa. Oroare! La pagina dedicată membrilor *grant*-ului, găsesc toată floarea cea vestită a Universității (cu poze, osanale, plecăciuni de tot felul), mai puțin pe... mine! *Eu, Codrine, nu eram trecut pe listă, nu mă număram printre ei!* Nu tu fotografie, nu tu osanale, nu tu plecăciuni, nu tu nimic. Nici măcar amărîtul de nume, Reluș Sirob-Minifren, ori inițialele, RSM, nu se ițeau, fie și timid, pe vreun colț uitat de pagină. *Niente, nada, nothing, mon cher!*

Am crezut că mă prăbușesc. O asemenea umilință nu am trăit niciodată. Imediat m-am dus la directorul de proiect. Chiar acolo, în Aulă. L-am abordat direct. Ce făcuși cu mine, frățică? La ce ladă de gunoi m-ai aruncat?... S-a uitat speriat pe listă, s-a fistîcit și a spus că e o greșeală regretabilă a celui care a prelucrat datele. Și-a cerut scuze și a promis că va remedia eroarea pe site-ul proiectului, unde se postase varianta electronică a mapei festive. Deși mînios, am fost de acord. Oricum, pentru formula tipărită nu se mai putea face nimic. Mă consolam că hîrtia în cauză va ajunge, inevitabil, la gunoi, mai devreme sau mai tîrziu, pe cînd, pe pagina online, voi fi prezent *forever*. Am stat ca pe ghimpi la ceremonie și cocktail, iar, pe seară, am alergat la primul computer să verific site-ul. Oroare! *The horror!* Adăugaseră, într-adevăr, o poză nouă, însă nu era a mea!! L-am recunoscut rapid pe Nea Pătlăgel, portarul de la corpul nostru de clădire. E inconfundabil tipul, din cauza formei severe de strabism de care suferă. În plus – oh, zei și zeițe! –, în plus, dedesubt, numele meu fusese făcut harcea-parcea. Scria *Relob Siropuș-Olifren* în loc de *Reluș Sirob-Minifren*. Turbat, am înșfăcat telefonul și l-am sunat pe director. Vă tai, vă spînzur, vă frig, am urlat. Iarăși fistîceală, zăpăceală și explicația – OK, admit, *încă* acceptabilă – că, din cauza pandemiei, a lucrului de la distanță și a purtatului măștilor, cel de la prelucrarea datelor *ar fi uitat chipurile și numele* membrilor proiectului, documentîndu-se, heirupist, de pe Internet. Bine, am zbierat, uite, trimit eu, pe e-mail, o fotografie și identitatea transcrisă, *ad litteram*, din buletin. Corectați numaidecît, pentru numele lui Dumnezeu! M-a pozat fiu-meu cu un aparat profesional, ca la Poliție, din față, din ambele laterale și din spate. Am făcut duble și cu mine purtînd mască! Pentru siguranță, ca să nu se nască din nou ambiguități. Am trimis cu celeritate imaginile pe adresa oficială a proiectului și pe cea personală a directorului. Am așteptat înfrigurat, transpirat, toată noaptea. În zori, am accesat, tremurînd, site-ul. Stupoare! *Stupor!* Dispăruse fotografia lui Nea Pătlăgel, dar, în locul ei, răsărise – ah, îmi vine să plîng – poza întîiei mele neveste zîmbind sadic. Legenda, și ea, stupefiantă – *Madame Sirobovary!* Am înghițit calmante cîteva zile.

Acum însă le-am copt-o. Am soluția! Tot la sugestia mea, s-a achiziționat cîndva, din banii proiectului, o imprimantă 3D. Mă duc la sediu și *mă printez în trei dimensiuni*. După aia, pun *această variantă A MEA* în holul clădirii. Voi scrie deasupra *Nihil sine Reluo!*“.

■ ■ ■

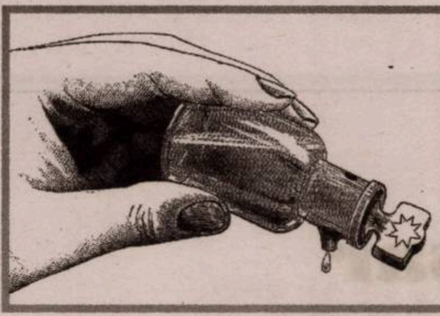

Rodica ZAFIU

cuvinte **nepotrivite**

Din nou despre mișto

Cuvîntul *mișto* e un exemplu de împrumut din limba romani intrat în limbajul colocvial, unde a căpătat o mare răspîndire și a dovedit o productivitate remarcabilă: și-a sporit valențele gramaticale (căpătînd, pe lîngă valoarea de adverb, pe cea de adjectiv invariabil), a produs derivate *(miștoacă, miștocuț, miștocar, a miștocări, miștocăreală, miștocăresc, miștocărește)*, a intrat în componența unor expresii, dezvoltînd astfel sensuri noi, preluate de derivate *(a lua la mișto, a face mișto de cineva)*. Cuvîntul a devenit emblematic pentru argoul românesc, apărînd chiar în titlul unei cărți consacrate acestuia (Theodor Granser, *Miștocăreasca,* 1992).

Dicționarele noastre înregistrează cuvîntul *mișto* destul de tîrziu și îi atribuie prime atestări de abia din anii '30 ai secolului al XX-lea. În *Dicționarul limbii române* (marele dicționar academic), Litera M, 1965, *mișto* apare ca atestat în 1934, în articolul lui Alexandru Graur, *Les mots tsiganes en roumain,* din *Bulletin Linguistique,* și în 1935, într-un articol al lui Iorgu Iordan din *Buletinul Institutului Philippide*. De fapt, urmărind numeroasele exemple pe care Al. Graur le dădea în articolul său, putem ajunge la ziare și reviste din anii 1905-1907, între care unele erau cotidiene de largă circulație – *Adevărul, Dimineața* –, altele – reviste umoristice mai mult sau mai puțin efemere: *Veselia, Pardon*.

În momentul de față, digitalizarea unor reviste și cărți ne permite să urmărim mai ușor pătrunderea în scris a unor cuvinte – și să facem presupuneri mai întemeiate despre circulația lor orală în secolele trecute. Materialele de care dispunem deocamdată par să arate că *mișto* a intrat în circulația scrisă mai ales prin intermediul revistelor umoristice. Acestea recurgeau, în epocă, la reproducerea unor cuvinte și expresii din limba romani, ceea ce dovedea, de altfel, o anumită familiaritate a cititorilor cu acestea. De cele mai multe ori, reproducerea în scop comic a „țigănismelor“ nu era foarte riguroasă, ci conținea transpuneri aproximative, „după ureche“. În *Ciulinul*, de exemplu, în numărul din 11 decembrie 1883, sub titlul *Fantesie du jour,* apărea un scurt dialog: „– *Sote mai cares bre? – Mișto*“ (Ce mai faci, bre? – Bine); decenii mai tîrziu, în *Calicul* din 15 ianuarie 1924, în vorbele unuia dintre personajele dialogului comic *Râpa și Onea* se găsește construcția „eu *socărăs mișto*“; cuvîntul e reluat și în episoade ulterioare ale dialogului: „Dabule Râpeo, ai auzit noutatea? *Mișto,* Oneo, care? (...) Haorde mara *mișto,* Râpeo“ *(Calicul*, nr. 21-24, 1927). Prezența formei *mișto* este adesea asociată cu alte particularități atribuite prototipic vorbirii romilor, de exemplu cu aspirația vocalelor inițiale: *„halte halea mișto* naționale“ *(Furnica* 1906, nr. 82).

„E mai mișto *să mori / Când burta nu ți-e goală.“*

Pe la 1900, *mișto* era deja integrat limbii române ca adverb și adjectiv. Contextele nu au legătură cu lumea interlopă, ci mai ales cu mahalaua bucureșteană. În volumul lui G. Ranetti, *De inimă albastră. Dom' Paladu* (prima ediție 1899, a doua 1928), *mișto* apare în titlul *Un ce mișto!* al unei poezii umoristice, atribuite personajului ironizat: „Ti! Ce extra e natura / La șușeaua Kiseleff. / Te crucești, parol caști gura / Și îți vine gust de chef“). În același volum, cuvîntul reapare într-o parodie la *Mai am un singur dor* („E mai *mișto* să mori / Când burta nu ți-e goală“). În revista *Furnica*, la care Ranetti era coeditor și autor de articole sub pseudonim, cuvîntul e folosit destul de des, provocînd contraste stilistice. Cuvîntul provoacă surprize, de exemplu, cînd e introdus în stilul poetic neologistic și simbolist, într-un text unde ajunge să rimeze cu *rococo* – „Oh, mistica, oculta, bizara pălărie / A fost și ea odată, a fost poate *mișto* / Dar azi nu se cunoaște decât că-i cenușie. / Încolo-i o ciupercă în stilul rococo“ (30 ianuarie 1905) –, dar și în contrast cu tonalitățile de baladă – „La Parc la Oteteleșanu / Mânca nea Ghiță mitocanu, / Privind pe scenă mândrul cor / De sacerdoți, soldați, popor / Plus un tacâm de *mișto* fete“ (nr. 103, 1906) – sau cu mesajele publicitare: „Conduce astăzi băcănia / Cea mai *mișto* din România“ (10 decembrie 1909).

Exemplele par să arate că *mișto* nu provine direct din nucleul dur al argoului interlop, din argoul înțeles ca limbaj secret, ci a fost de la început preluat în ceea ce putem numi „argoul modern“, în registrul citadin care încalcă voit normele limbii standard, recurgînd la elemente subversive, neconvenționale, cu efecte umoristice.

***Rodica Zafiu** este prof. dr. la Facultatea de Litere, Universitatea din București. A publicat, între altele, volumele* Limbaj și politică *(Editura Universității București, 2007) și* 101 cuvinte argotice *(Humanitas, Colecția „Viața cuvintelor“, 2010).*

■ ■ ■

Horia CORCHEȘ

prof, viața mea

Cînd ești un ratat cu media 9,50

Un copil a terminat clasa a V-a cu media 9,50. Faptul a creat o mică tensiune între părinți, care sînt separați de mai mulți ani, dar în problemele care țin de fiul lor au o comunicare constantă. Ei bine, care a fost acum problema? Păi, această medie, 9,50, a poziționat copilul abia pe penultimul loc în clasă. Tatăl, care participase la festivitatea de încheiere, căci mama nu putea lipsi de la serviciu, mai impulsiv de felul lui, a fost profund iritat de această medie „mică“ și de poziția copilului în ierarhia clasei și a acuzat mama că nu se ocupă destul de copil. Nu intru în mai multe detalii din viața privată, amintesc doar faptul că și copilul a fost afectat de context, pentru că a participat la dispută. A trăit sentimente de frustrare. S-a simțit, ca să spun așa, „ratat“. Cu media 9,50!

Observați, desigur, absurdul. Să ai media 9,50 e în sine o performanță. Dar dacă o ai într-o ierarhie în care alți 25 sau 29 au medii mai mari, dintr-o dată devine un eșec. Asta dacă așa sînt explicate și abordate lucrurile de cei din jur, de mediile în care te miști, cel familial și cel educațional.

La festivitatea în cauză, diriginta strigase elevii în ordinea mediilor, chemîndu-i în fața publicului, pe rînd. Actul în sine, atît de uzual, de frecvent în mediul educațional autohton, este, de fapt, inadecvat, lipsit de dimensiune pedagogică și cu impact psihologic negativ. De ce trebuie să fie scoși elevii în fața publicului și să li se rostească mediile în plen, astfel încît ierarhia să fie evidențiată și să primeze? Ce mesaj transmitem prin acest obicei? Că educația este despre competiție, că școala este despre ierarhii, că nu formarea contează, dezvoltarea competențelor, dezvoltarea personală. Că școala este un mediu competițional, nu unul formativ.

Ați avut experiențe de felul următor, unii dintre voi, probabil: copil de profesor fiind, să vă scoată la tablă profesorul vostru de aceeași specialitate cu părintele vostru și să vă spună că „ar fi trebuit să știi asta, doar ești copil de profesor de X disciplină“. Cu alte cuvinte, ați fost identificat cu părintele, fiindu-vă diminuată individualitatea, ați fost comparat și ați fost făcut de rușine. O rușine care îl implica și pe părinte, la rîndul lui pus la zidul infamiei.

N-ar fi suficient
să fie evidențiați doar premianții?

Sau ați fost, poate, în altă situație, cînd toată lumea vă întreba ce a făcut copilul vostru la un examen sau la un final de an sau la vreo competiție și pentru că acesta nu performase în termeni de excelență ați trăit sentimentul de rușine, v-ați fofilat, ați evitat răspunsul etc.

Cu siguranță ați fost, în calitate de părinți, dar poate și în calitate de profesori diriginți, în situația de a participa la ședințe cu părinții în care se iau la rînd, în plen, elevii clasei, spunîndu-se public notele acestora, mediile, situația la învățătură și la purtare.

Îmi aduc aminte, iar despre asta am mai scris odinioară, cum în urmă cu cîțiva ani, cînd regulile GDPR încă nu se aplicau la noi, presa făcea un eveniment național din rezultatele – meritorii sau mai puțin meritorii – copiilor unor personalități. Fiul ministrului X a picat Bacul! Fata cutărei deputate a luat la română doar nota 6. O expunere publică prin care se afecta nu doar imaginea părintelui, care să spunem că își asumase prin poziția politică sau profesională o vizibilitate vulnerabilizantă, dar care implica și un copil, lipsit de vreo vină în privința carierei părintelui său.

Dimensiunea aceasta a ierarhizării pare să ne obsedeze încă în plan educațional, deși vorbim de mulți ani despre un învățămînt formativ, centrat pe competențe, pe dezvoltare personală. Vorbim despre predare diferențiată, ne dorim marcarea progresului, nu a unor standarde de performanță doar, însă, în fapt, ceea ce glorificăm este doar poziția într-o ierarhie.

După examenele naționale, unul dintre subiectele preferate de presă este cel al topurilor: județele cu cel mai mare procent de promovare, județele cu cel mai mic procent de promovare. Școlile și liceele din Top 3 sau Top 5 sau Top 10 și cele de la coada listei, de cealaltă parte.

Mă întorc la punctul de plecare, pentru a-l duce spre o concluzie. Dacă în privința examenelor naționale, de orice fel ar fi ele, de cîțiva ani s-a impus aplicarea regulilor GDPR, astfel încît notele nu mai sînt publice cu afișarea numelui – fapt pe care îl consider unul dintre cele mai corecte decizii sistemice din ultimii ani –, la nivelul claselor și al școlilor, la firul ierbii deci, încă nu există această practică. Profesorii nu au deprins încă obiceiul de a fi discreți în privința notelor elevilor, obiceiul de a nu le spune în plen, de a nu rușina un elev în fața clasei cu nota obținută la un test sau de a nu-i rușina părinții la ședințe, expunînd în public notele copilului lor.

Mai mult, la nivelul școlilor nu s-a născut încă gîndul, care să devină apoi obicei, că nu ar trebui prezentată situația elevilor la final de an în cadru festiv, cu menționarea tuturor mediilor elevilor dintr-o clasă, fapt care poate să îl facă pe un elev cu media 9,50 să se simtă prost, să-și dezvolte complexe, dacă acest 9,50 îl situează, ierarhic vorbind, pe ultimele locuri din clasă. N-ar fi suficient să fie evidențiați doar premianții? N-ar fi OK să fie evidențiați și cei cu progrese semnificative, chiar dacă nu sînt pe podium?

Cred că aici avem încă de format mentalități, în rîndurile profesorilor, pe de o parte, dar și în rîndurile părinților. Un părinte dezamăgit de copilul lui, pentru că are „doar“ media 9,50 și e penultimul din clasă, ar trebui să aibă un dialog mai atent cu sine în fața oglinzii. Dar dincolo de asta, școala n-ar trebui să-l pună în situația publică de a constata că fiul lui este penultimul din clasă.

***Horia Corcheș** este scriitor și profesor de limba și literatura română.*

■ ■ ■

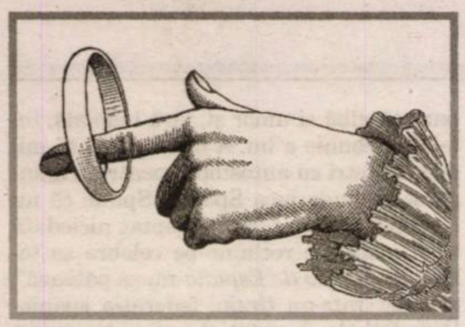

Selma IUSUF

legende urbane

Moartea, o întîmplare

Bătrînii de prin locurile astea au niște brațe și mîini teribil de ciudate. Arată cumva ca în desenele de copii; mult mai lungi față de restul trupului, proporțional cumva nepotrivite, de parcă cineva le-ar fi înșurubat greșit în umeri. Păpuși demontabile cu piesele amestecate greșit, din altă cutie. Palmele sînt imense, cum le desenează ăi de 3-4 ani: ca niște înflorituri la capătul brațelor.

Să aibă optzeci de ani. Tușește de am impresia că o să i se rupă coșul pieptului. Zice că nu-i nimic, e o tuse care-l însoțește de nici el nu mai știe cînd, du-te la doctor, moș Cutare, i se spune, iar el dă ochii peste cap: ni, veci nu calc! Că ce să mai facă acum, singurul lui drum e acolo – arată cu bărbia spre deal, spre cimitirul care curge în vale. A plouat foarte mult în perioada asta și crucile-s ascunse în verdeață, în plante pe care nu le știu. Niște cățărătoare cu floricele minuscule în ciorchine, ca florile de salcîm, dar nu-s salcîm, cîrceii fragezi stau în aer că n-au de ce să se agațe, cu degețelele încovrigate gata să apuce orice s-o nimeri prin preajmă. Mă gîndesc că dacă stau chiar și un pic pe lîngă ele o să intre în pliurile hainelor, o să se apuce de tricou și o să intre să crească acolo, o să mi se înfășoare pe după urechi, o să-mi intre în nas și o să se împletească singure în părul lung pe care l-am prins la spate și o să facă păstăi mici în buzunarele blugilor, iar eu n-o să mă pot smulge din îmbrățișarea asta cîrceloasă. Tot din iarba zemoasă ies ca lumînările niște plante înalte cu inflorescențe lunguiețe, ce ciudat, habar n-am cum le zice în română, dar, întîmplător le știu din engleză – *foxglove* le zice, mănușa-vulpii, le văd cu labele lunguiețe băgate elegant în florile astea violet, ce idee.

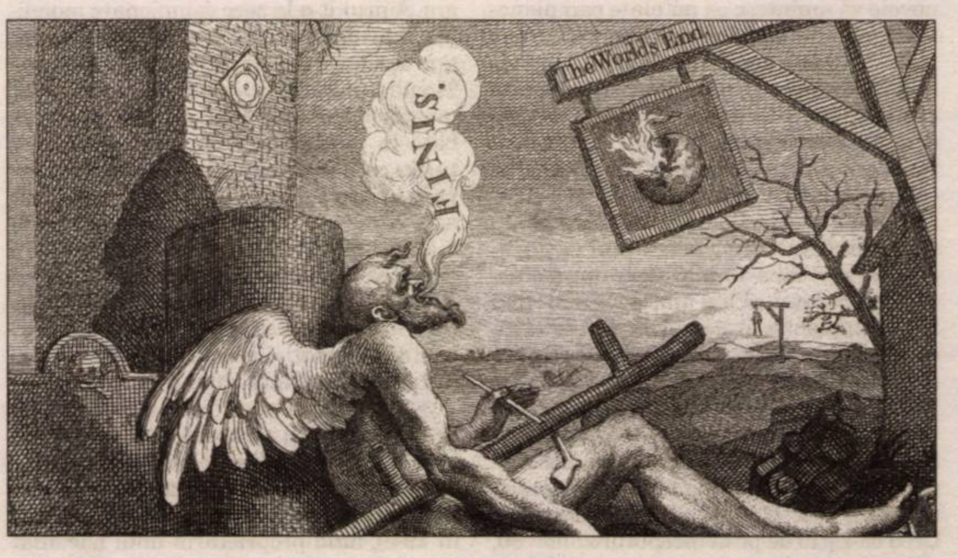

Moșul are o cămasă cu croi de ani '70 pe el, cu gulerele alea ascuțite întoarse acum în sus la colțuri, că înțepeneala materialului s-a dus de la atîta spălat, iar gîtul subțirel cu mărul lui Adam îi iese din relieful deranjat al cămășii ca o tulpină subțirică de floare. O cruce atîrnată de un lanț argintiu stă lipită de stern și pare crescută din trupul omului: a fost acolo dintotdeauna, o fi caldă la atingere, irigată de vase și artere fine ca un deget, ca o ureche. N-are nici o treabă, singura lui certitudine e că o să vină moartea aia pe care o așteaptă ca pe autobuz. Vine și pleacă de la biserică de parcă ar pleca de la serviciu, nici o ostentație în toată afacerea asta care trebuie făcută duminicile așa cum trebuie făcută o baie, o chestiune elementară de igienă. Oamenii ăștia își mînuiesc moartea fix ca pe viață, se rezolvă lucrurile pe măsură ce vin. Ești la un univers distanță de isteriile și angoasele mele, moșule, mă gîndesc. Că la noi moartea se ascunde, e aia nenumită, o plimbăm pe la medici, îi ținem tălpile și mîinile moi, nu ca tine care o crești pe lîngă casă ca pe găini, care o ții în lanț ca pe cîinii ăștia costelivi. Noi ne imaginăm că și pentru voi e „hîda“, cuvînt absolut oribil însușit din rațiuni literare, cică, probabil că ai rîde cu toate gingiile alea goale dacă ai ști la ce mă gîndesc.

Mi se povestește cum se rotesc generațiile prin pămîntul de cimitir, ca moriștile. Ăl de moare primul ajunge în sac de oase tot cel dintîi, deasupra morților mai proaspeți. Proaspeții sînt primiți mai bine, sînt nou-veniți și au dreptul la doi metri, doi metri jumate pînă se obișnuiesc și pierd statutul de musafiri.

Mi se pare de-a dreptul periculoasă ușurința cu care pomenești moartea, măi, moș Cutare. Că ea trebuie abia sugerată, ascunsă în cuvinte, boită pe față, coborîtă în subsoluri ca să nu se intersecteze cu viii, pusă în saci din ăia negri, băgată la rece pe tavă. Ea trebuie pusă în tot soiul de povești, ascunsă între personaje ca să capete sens, să doară, să sfîșie, să te îndrepte pe tine, omule, spre înțelepciunea finală. Ea trebuie scormonită, întoarsă pe toate fețele, psihanalizată, înjurată și adorată. Trebuie chinuită ca să nu semene a moarte.

Tu stai de braț cu ea, îi dai bere la pet și-i zici pe nume. E periculos, omule.

***Selma Iusuf** este jurnalistă, redactor-șef la știri, radio Kiss FM și Magic FM.*

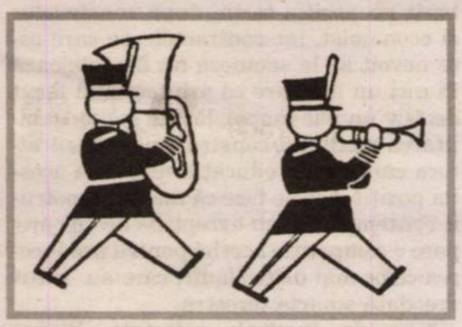

Cătălin ȘTEFĂNESCU

fără doar și coate

Cîini, orașe, cetățeni

Vara asta nu e deloc una obișnuită. Am ieșit din primele valuri ale pandemiei mai irascibili, mai puși pe hartă decît eram înainte. Nenorocirea abătută peste lume ne-a influențat profund. Și pe cei care au luat-o în serios, și pe cei care preferă să fabuleze, măcinînd zilnic la teoria conspirației. Chiar și pe cei care cred despre ei înșiși că sînt indiferenți, privind cu îngăduință sau cu lehamite la „spectacolul jalnic al lumii ăsteia“. S-au scris nenumărate studii de sociologie, psihologie, antropologie, despre rezultatele izolării și ale distanțării sociale, despre portul îndelungat al măștii de protecție, despre împărțirea netă a lumii între vacciniști și antivacciniști, despre creșterea radicalismului de toate felurile și despre fondul de tensiune generală sporită, care mocnește dedesubtul întregii noastre vieți de la ora asta. E suficient să te întîlnești cu un cunoscut care aduce în discuție sintagma „botnița lu' Arafat“ și se simte deja, din plin, butoiul de pulbere pe care stă situația. Chiar dacă nici unul dintre interlocutori nu pornește un dialog în contradictoriu. Ne comportăm de multe ori asemenea oricăror animale care, în anumite situații, evită conflictul, încăierarea. Dar, spre deosebire de toate celelalte animale, noi avem la dispoziție rețeaua socială. Acolo putem să mușcăm cu ferocitate, să scuipăm, să zgîriem, să dăm cu copitele, să ne-nfigem colții în gîtul prăzii, în timp ce ne bem liniștiți cafeaua, în fața computerului.

Săptămîna trecută m-am încumetat să scriu despre un subiect delicat și „periculos“. Felul în care știm să ne locuim orașele. Am făcut același lucru și în urmă cu cîteva săptămîni, referindu-mă doar la ființele umane care nu vorbesc, ci urlă. Am avut parte de comentarii, în majoritate favorabile, ale unor cititori care împărtășeau acest tip de îngrijorare față de tot ceea ce ține de comportament în spațiul urban, de asumarea întregului univers pe care îl implică acum calitatea de a fi cetățean al unui oraș. Săptămîna trecută, m-am referit însă și la cel mai bun prieten al omului. Am avut grijă, cît am putut, să subliniez că fondul sonor plin de lătratul cîinilor, de-aici, de la noi, din România, e rezultatul nivelului de civilizație la care se găsesc cei care se consideră stăpînii nevinovatelor patrupede. Știam bine că „a te lua de cîini“, a îndrăzni să faci gafa asta imensă în spațiul nostru public înseamnă a-ți pune singur ștreangul de gît. În fond, chiar nici n-ai cum să te iei de bietele animale. Ele n-au nici o vină. Dimpotrivă. Sînt prezențe minunate, pline de afecțiune, uneori de-a dreptul salvatoare, în viețile multora dintre noi. De explodat, explodează fondul primar al ființelor bipede care sar „în apărarea“ cîinilor, pentru a-și apăra, de fapt, orgoliile rănite, atunci cînd li se spune direct că sînt rudimentare, agresive, neadaptate la mediul urban.

Comentariile la adresa articolului de săptămîna trecută sînt un adevărat spectacol, infinit mai demn de interes decît articolul în sine. Pentru că spun despre noi mult mai mult decît ar putea spune orice articol. O doamnă care nu poate fi decît bine educată și cititoare constantă de reviste culturale scrie: „Dacă aș fi cîine și eu l-aș lătra pe Ștefănescu ăsta cu aroganța lui grețoasă“. Doamnă, cu tot respectul, o să vă rog să nu lătrați. Pe lîngă aroganța grețoasă, mi-am luat și spray cu piper. Glumesc, desigur. Lătrați, stimată doamnă, cît poftiți. Trăim într-o lume liberă. Există și comentarii absolut civilizate, indiferent de opinie. Unele perfect la obiect, altele mai pe lîngă. E absolut firesc, o revistă culturală din ziua de azi e, prin natura ei, un spațiu de dialog. Chiar și pentru cei care nu înțeleg această noțiune. O altă cititoare scrie așa: „Păi, Cătălin Ștefanescu nu vorbea de cîini care latră toată ziua, ci de cei care sînt reactivi cînd trece dînsul cu bichonul pe lîngă poartă. Deci de cîte ori pe zi e acceptabil să latre cîinele? Dar în străinătate? Că înțeleg că doar în România sînt obraznici cîinii și stau la bloc :))“. N-am bichon, doamnă. N-am cîine. Am un motan. Ironia fină (pasăre foarte rară) sau chiar și aceea mai adusă din toporișcă nu sînt doar acceptabile, ci necesare. Un pic de condiment nu strică niciodată. Dar dezlănțuirile de limbaj murdar, răstălmăcirile aiuritoare, jignirile crunte, delirul unor minți în care cruzimea joacă tontoroiul, toate astea sînt tot atîtea motive de mare îngrijorare. Nu pentru curățenia atmosferei din comentariile unei reviste culturale. E un fenomen firesc. Nu sîntem într-un laborator farmaceutic. E drept, un pic de măsură n-ar strica. Dar ar fi culmea naivității să te revolți la adresa chipului real al lumii. E o îngrijorare și o formă de compasiune față de oamenii care vin în contact direct cu asemenea indivizi. Unul propune (ca o glumă macabră, sper), cu speranța că-l aruncă în hăul cruzimii pe autorul articolului, operații de îndepărtare a corzilor vocale ale cîinilor. Sau eutanasieri de-a dreptul. Te crucești.

Alții trec la copii și-ți explică (fandositule și fițosule!) că asta-i viața adevărată. Copiii urlă. Sigur că urlă, evident, n-a zis nimeni să le punem căluș în gură. N-a zis nimeni să ne betonăm curțile ca să nu mai existe insecte sau frunze uscate pe jos. E vorba despre lipsa de măsură, stimați cititori. Despre nesimțirea care sfidează, despre indolența obraznică, trăitul într-o promiscuitate care-și ține coada sus și se dă civilizație. Celor care tînjesc după o viață clocotitoare în curtea comună din spațiul urban le propun să aducă și-o cireadă de vaci, o turmă de oi, niște porci, găini, rațe, gîște, bibilici, să știm o treabă. Să simțim din plin pulsul vieții adevărate. Că doar cu urlete de orășeni sadea și cu niște cîini, „care-i deranjează pe fandosiți“, nu se face primăvară. Haideți să facem în curtea blocului și niște grajduri și cotețe. Doar așa o să ne menținem reputația de adevărată „Grădină a Maicii Domnului“.

***Cătălin Ștefănescu** este realizatorul emisiunii* Garantat 100% *la TVR 1.*

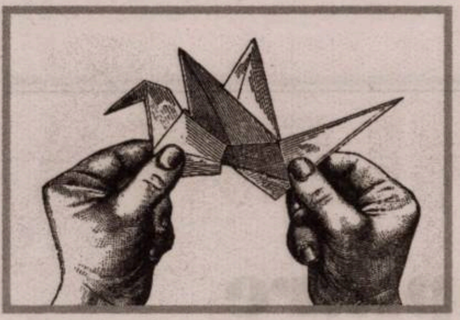

Andrei MANOLESCU

libertatea de impresie

Manolo

Am urmărit în general cu interes mai toate campionatele mondiale sau europene de fotbal, începînd de pe la cel din Argentina din 1978, care-l avea drept mascotă pe celebrul Gauchito. Nu uit cum în finala de atunci, pe care am văzut-o noaptea tîrziu, am ținut cu Olanda lui Neeskens, Krol, Haan și Nanninga (în mod incredibil, oamenii ăștia au acum în jur de 70 de ani, iar Nanninga nici măcar nu mai e) și am explodat la bara lui Rensenbrink care putea aduce victoria Olandei în chiar ultimele momente ale jocului. Partida a intrat însă în prelungiri, iar Olanda avea să piardă în cele din urmă cea de-a doua finală la rînd cu o țară-gazdă (după cea din 1974 cu Germania de Vest). Tot așa, mi-aduc aminte de acea semifinală Franța-Germania din 1982, încheiată cu 8-7 după penalti-uri, pe care nimeni dintre cei care au văzut-o nu o pot uita, de cele trei goluri ale lui Paolo Rossi în meciul pe care Italia l-a cîștigat contra Braziliei din același campionat, de lupta României cu Spania, Germania și Portugalia de la Euro 1984, de „mîna lui Dumnezeu“ din 1986, de Danemarca lui Laudrup, Larsen și Povlsen de la Euro 1992, de victoriile României din Statele Unite, în 1994, dar și de groaznicul gol al lui Andersson. În sfîrșit, nu uit capul lui Zidane din pieptul lui Materazzi din finala mondialului din 2006 și multe altele. Cred că e nevoie să amintesc că nu toate campionatele mondiale sau europene au fost transmise de televiziunea din România. Înainte de 1989 erau vremuri grele și țin minte că am văzut mondialele din 1982 și 1986 doar la televiziunea bulgară, iar la Europeanul din 1984, la care s-a calificat și echipa României, nu cred că au fost difuzate toate meciurile. În fine, poate că, în timp, interesul meu a mai scăzut puțin, unele lucruri mi s-au mai șters din memorie, deși constat că îmi amintesc mult mai bine campionatele, scorurile, fazele și jucătorii de acum 30-40 de ani decît ce a urmat după 2000.

Dincolo de toate însă, n-aveam cum să-l uit pe celebrul Manolo, poate și pentru că numele lui era asemănător cu al meu (de fapt, numele său adevărat este Manuel Cáceres Artesero). Cred că-l știu de pe la începutul anilor ’80, adică tocmai de cînd a început să bată toba lui mare *(El Bombo de España)* pentru naționala Spaniei. Probabil că e cel mai faimos membru al unei galerii de fotbal. Dacă mai e cineva care nu-l cunoaște trebuie să știe că e un tip cu o tobă mare, care însoțește mereu echipa Spaniei, poartă un tricou în culorile galben-roșu, cu numărul 12, și o pălărie neagră de forma bazinului de aramă pentru ras, pe care Don Quijote și-l făcuse cască. E sufletul galeriei și încurajază echipa Spaniei de cel puțin 40 de ani. A însoțit-o la zece campionate mondiale și tot atîtea europene. A ratat un singur meci, cu Paraguay, în 2010, la Cupa Mondială din Africa de Sud, cînd a avut pneumonie. A fost tratat și s-a întors să bată în continuare toba pentru momentul în care Spania a cîștigat, singura dată în istoria sa, titlul mondial. A mai lipsit apoi o dată, la un întreg campionat mondial, cel din 2018, care s-a desfășurat în Rusia și unde autoritățile nu l-au primit cu toba lui (a cîta dovadă despre prețul pe care marea țară de la Răsărit îl pune pe tradițiile oricui). La acea competiție, Spania a fost eliminată chiar de Rusia.

Astăzi, Manolo are și el peste 70 de ani și-și urmează neabătut misiunea lui. Grație televiziunii e deja cunoscut în toată lumea. Căutînd mai multe date despre el, am aflat că e născut în 1949, fiind proprietarul unui bar aflat vizavi de stadionul Mestalla din Valencia, care atrăgea mulți turiști, fiind ca un fel de muzeu al fotbalului și pe care a fost nevoit să-l închidă în timpul pandemiei, din lipsă de clienți. Cu o pensie mică și rate mari la bancă, și-ar fi pus atunci problema să-și vîndă celebra lui tobă. Necazuri cu afacerea a avut și în 2011, cînd a apărut legea contra fumatului în spații închise, ceea ce a dus de asemenea la o reducere drastică a numărului de clienți. Manolo e un om simplu, plin de viață, care pare să aibă și umor și, fără îndoială, un fel de nebunie a lui. A făcut peste 15 mii de kilometri cu autostopul pentru a ajunge acolo unde juca Spania. Spune că nu i-a păsat de bani. N-a acceptat niciodată să-și instaleze reclame pe celebra sa tobă (*„El Bombo de España* nu se pătează“, zice el). Într-un tîrziu, federația spaniolă de fotbal a început să-i ofere transport gratuit la meciuri. Întors de la un campionat, a descoperit că familia îl părăsise pentru că o neglijase prea mult. Viața lui a rămas dedicată tobei pentru echipa națională. Turiștii îl opresc să le dea autografe. E poate mai cunoscut decît mulți fotbaliști. Nu e șef de stat (dar regele Spaniei îl cunoaște), nu e actor sau cîntăreț, n-a luat premiul Nobel, n-a cîștigat vreun război sau n-a făcut vreo pace și nici măcar prezentator TV nu e. Perseverența lui într-o singură direcție, fie ea și aparent minoră, l-a făcut celebru peste tot. Nu e o întîmplare că Don Quijote a fost creat în Spania. Și Sancho Panza...

■ ■ ■

ready made

Lucrări de artă

„Cleionaje, fascinaje, etc. S’au executat 8.290 m. gărdulețe, cleionaje, fascinaje.

S’au executat 290 m³ baraje.

Valoarea totală a lucrărilor de artă este de 267.775 lei.“

Anuarul administrativ al Ținutului Someș editat de revista „Cuvântul Notarului“, 1940

Lorin NICULAE

urbe în vorbe

Acum!

Despre bienale de artă și arhitectură am mai scris, căci ele reprezintă evenimente care condensează, fără pretenția exhaustivității, preocupările arhitecturii și artelor la un moment dat. Unele bienale reușesc performanța de a reflecta societatea, în ansamblul ei. Altele au chiar un caracter premonitoriu, așa cum s-a întîmplat cu Bienala de Arte de la Veneția din 2019, al cărei titlu, *„May ou live in interesting times“*, ales de curatorul Ralph Rugoff, a avut darul de a anticipa dificilul an 2020 care avea să vină. Într-adevăr, am trăit vremuri interesante, adică tumultuoase, și toată lumea a realizat că ar fi preferat liniștea și plictisul mai degrabă decît sirenele Salvării. Sperăm că pandemia a trecut, sau măcar că va putea fi ținută sub control.

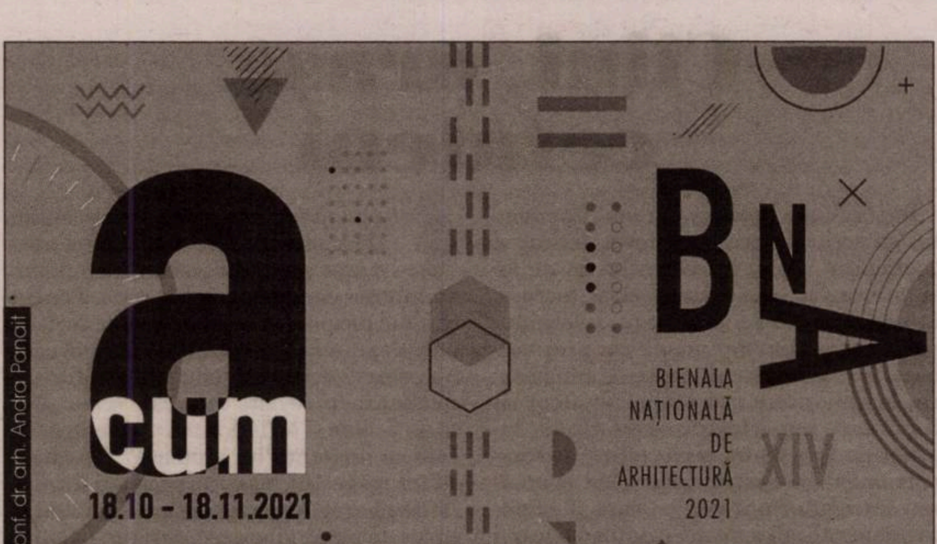
a
cum
18.10 - 18.11.2021
BNA
BIENALA NAȚIONALĂ DE ARHITECTURĂ 2021
XIV
grafica: conf. dr. arh. Andra Panait

Bienala Națională de Arhitectură, ediția a XIV-a, și-a deschis porțile în încercarea de a aduce împreună arhitecții, arhitectura, precum și publicul ei. La o primă lectură, pare că triada nu poate funcționa decît împreună și nu altminteri, căci arhitecții produc, evident, arhitectură, iar arhitectura este destinată unor utilizatori, deci nu poate fi separată de publicul ei. Cu toate acestea, o privire atentă poate citi, pe paginile orașelor care se scriu acum, clădiri proiectate, ce-i drept, de arhitecți, dar pe care arhitecții nu și le trec în listele de lucrări. Sînt construcții proiectate la presiunea metrului pătrat, lucrări pe care arhitecții le acceptă de nevoie și care, în final, nu îi reprezintă. Sînt clădiri construite în baza unui proiect pe care beneficiarul îl desfigurează, iar arhitectul este forțat să îl accepte. Sînt clădiri ale compromisului, iar problema este că mulți arhitecți nu sînt în postura de a-l refuza.

Cît despre ruptura dintre arhitectură și utilizatori, să ne gîndim, preț de o secundă, la stadionul mirobolant construit de Brazilia în Manaus, oraș aflat departe, în jungla amazoniană, tocmai pentru a-i izola pe deținuți. După ce s-au jucat acolo cîteva meciuri ale Cupei Mondiale, într-o atmosferă umedă, de nerespirat, stadionul își așteaptă ruina, aidoma unor construcții similare din Spania, Grecia, China și lista poate continua. Tot de această ruptură dau seama vastele ansambluri rezidențiale de la periferiile marilor orașe, acolo unde confortul și sănătatea rezidenților ajung pe ultimul loc, mult după tipul de cadă ieftină de duș, unde, dacă se economisesc 30 de lei la bucată, se mai poate construi un apartament în mansarda blocului.

Arhitecturaarenevoiedeorepoziționare urgentă. Aflată la intersecția unor vectori adesea antagonici, arhitectura rămîne principalul produs cultural care dă seama, cu acuratețe, de spiritul unei epoci, materializat în spațiu construit, capabil să modeleze viața celor cărora le este destinat. Adesea, viziunea arhitectului se ciocnește de gustul beneficiarului, de limitările bugetului sau de ale tehnologiei. Din ce în ce mai des, arhitectul este angajat de constructor, acesta limitîndu-i drastic posibilitățile de expresie. Astfel, din primul dintre constructori *(archos + tektonos,* gr.), arhitectul a coborît pe poziție terță, după constructor și economist, iar contractele pe care este nevoit să le semneze nu îl protejează în nici un fel. Pare că arhitecții au făcut decisiv un pas înapoi, lăsînd responsabilitatea mediului construit pe umerii altora care nu au educația necesară acestei poziții. Așa se face că mediul construit contemporan, cu excepțiile de rigoare, pare o competiție acerbă pentru producerea celor mai urîte clădiri care au slutit vreodată scoarța terestră.

Prin lucrările selectate, Bienala Națională de Arhitectură va arata că arhitecții pot fi creatori emblematici care au nevoie de unitate la nivelul breslei, capabilă să se impună prin acțiune colectivă și să-și protejeze membrii. Arhitectura are nevoie să se repoziționeze împotriva falselor ideologii, să redescopere frumosul, firescul și naturalul, ca parte a unei viziuni orientate spre sustenabilitate și reprezentativitate culturală. Deja, la nivel mondial, se poate vorbi de o arhitectură contemporană chiliană, daneză sau elvețiană, atributul național fiind reflectat de legăturile strînse pe care clădirile le au cu mediul, cu tradițiile de construit locale, cu simbolistica spațiului și relația cu vecinătatea, sublimate într-un limbaj inovator de mare rafinament. Cînd vom putea vorbi despre o arhitectură regională care să poată fi identificată drept românească, un produs cultural autonom, specific bogăției și diversității culturale autohtone? Bienala Națională de Arhitectură aduce în discuție aceste subiecte, dezbaterea lor fiind necesară pentru ca arhitecții să-și poată face auzită *acum* o voce puternică, menită să modeleze spațiul construit al viitorului.

***Lorin Niculae** este profesor la Universitatea de Arhitectură și Urbanism „Ion Mincu“ din București.*

■ ■ ■

Coordonator: Sever VOINESCU
Fotografii: Ciprian HORD
Dosar realizat cu sprijinul Grupului
pentru Management și Mediere Culturală

Părinți și copii

Conferințele *Dilema veche* la Universitatea de Vest din Timișoara

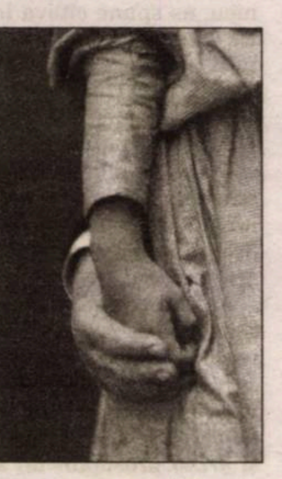

Texte și opinii de:

- Daniel FUNERIU (fost ministru al Educației, consilier pe probleme de educație al Uniunii Europene)

„Îmi educ copiii gîndindu-mă, metaforic, la Ierusalim și la Atena“

- Adriana BABEȚI (critic literar, eseist, profesor de literatură și romancier)
- Marius LAZURCA (diplomat și antropolog)

„Cursul de imaturologie“

- Călin DAN (directorul Muzeului Național de Artă Contemporană din București)

„Oamenii caută să-și cucerească foarte repede un teritoriu propriu“

- Cătălin ȘTEFĂNESCU (realizatorul emisiunii culturale *Garantat 100%* la TVR)

„Și noi am învățat enorm simplificînd lucrurile“

- Horia-Roman PATAPIEVICI (scriitor)

„Și lor le fuge timpul de sub picioare“

argument

Părinți și copii, la UVT

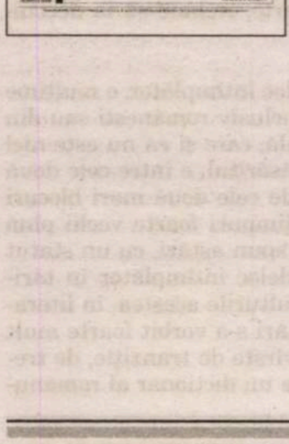

Între 23 și 25 iunie, în Aula Magna a Universității de Vest din Timișoara a avut loc o nouă ediție a Conferințelor *Dilema veche,* co-organizată de revista noastră și de Grupul pentru Management și Mediere Culturală. Conferențiarii Daniel Funeriu, Călin Dan, Barbu Mateescu, Cătălin Ștefănescu, Adriana Babeți, Marius Lazurca și H.-R. Patapievici au răspuns invitației noastre de a se adresa publicului în cadrul general al temei „Părinți și copii. Vîrste, mode, generații“.

Conferințele s-au desfășurat cu public prezent în sală și au fost transmise *live*, prin diferite canale, pe Internet. În zilele acelea de iunie, s-a întîmplat să fie o caniculă teribilă la Timișoara. În fiecare dintre cele trei zile, la ora începerii programului nostru, afară erau în jur de 40° C! Chiar și pentru Timișoara, loc bizar sub aspect climateric („Avem climă mediteraneană fără Mediterana“, spune Mircea Mihăieș), obișnuit cu vara caniculară, era cu totul neobișnuit. Bineînțeles, ne-am temut că nu vom avea public, deși înscrierile prealabile (așa cer regulile stării de alertă) epuizau numărul de locuri disponibil în fiecare dintre cele trei seri. Dar una e să te înscrii pe lista de participare cu o săptămînă înainte și alta e să ieși din casă pe 40° ca să participi. Cu atît mai mult cu cît evenimentul se transmite online. Poți foarte bine să asculți conferințele din răcoarea casei tale.

Ei bine, spre surpriza noastră, publicul a venit. Eroic, am spus eu. Mai mult, am putut vedea nu puțini oameni care au venit în toate cele trei seri ale conferințelor, sfidînd de trei ori consecutiv canicula de-a dreptul ucigașă (nu glumesc, în acele zile au fost înregistrate decese din cauza căldurii). Mulțumim mult celor care au stat cu ochii pe noi prin ecranele computerelor, telefoanelor sau iPad-urilor, dar pentru timișorenii care nu ne-au lăsat să vorbim doar online, deși aveau absolut toate motivele s-o facă, facem o reverență.

Mulțumim Fundației Alber, finanțatorul principal al evenimentului, precum și celorlalți susținători: Universitatea de Vest, Casa de Cultură a Municipiului Timișoara, Teatrul German de Stat Timișoara, E-on, City of Mara, Grup West Arad și Autonom. Dar conferințele noastre au nu doar parteneri generoși, ci și prieteni, așa că adresez mulțumiri dlui rector Marilen Pirtea, dnei prorector Flavia Barna și, desigur, profesorului Mircea Mihăieș. În fine, mulțumesc lui Cătălin Lazurca, cel care construiește Conferințele *Dilema veche* de fiecare dată cu seriozitatea cu care un bănățean își realizează ideea.

În acest Dosar, publicăm fragmente reprezentative din conferințele invitaților. Se înțelege, acestea sînt editate pe alocuri, conform necesităților conversiei oralității în scriere. Tilturile aparțin redacției. (**Sever Voinescu**)

Cititori, fiți ascultători! Dar nu acum.
Emisiunea *Timpul prezent* va fi reluată în toamnă.

Adriana BABEȚI   Marius LAZURCA

Cursul de imaturologie

Adriana Babeți: Cînd Cătălin Lazurca m-a invitat să mă gîndesc la o temă pentru conferințele *Dilema veche,* am răspuns ca din pușcă „Despre imaturitate, altfel“, ca să buclăm bucla, cum se spune. Un număr al *Dilemei vechi* din 2003 (528, dacă nu mă înșel) a avut un dosar tematic despre imaturitate, în care m-am produs cu un text intitulat „Imaturologia, cursul scurt“ și pe care vreau să-l reîncălzesc cumva, acum. Prin 1999-2002, niște tineri, 70 la număr în fiecare an, absolvenți sau nu încă ai cursurilor de la Litere-Filozofie, poate și ale altor facultăți din Timișoara, urmau, într-un cadru informal, un altfel de masterat să-i spunem, organizat la Colegiu, pe care-l coordona un foarte bun prieten, „Timișoara Open College“. Acolo întorceam pe toate fețele conceptul de imaturitate. Cel pe care m-am sprijinit atunci și am făcut acel program în care era un curs de Imaturologie a fost Gabriel-Marius Lazurca. Cursul s-a ținut pe bune, era un curs serios, un curs academic, și care începea cu o discuție despre numele zeiței romane a coacerii fructelor, *Matura*. Și dacă ne gîndim la fructe, vă propun un set de întrebări: Ce înseamnă să fii copt? Ce înseamnă să fii necopt? Ce înseamnă să fii răscopt?

Marius Lazurca: Eu am făcut o mică incursiune în etimologia termenului latin *maturus, matura*, *maturum*. N-o să surprindă pe nimeni că e vorba de o rădăcină indo-europeană care exact asta înseamnă: coacere, împlinire, ajungere la soroc, dacă mi se permite un soi de aluzie la expresia românească ce semnifică gestația și maternitatea, între altele. Rădăcina trimite la măsură și la timp, și o să întîlnim în foarte multe dintre uzurile cuvîntului, inclusiv în românescul „matur“, aceste două elemente de împlinire și de relație cu devenirea, de relație cu timpul.

Sensul propriu al cuvîntului *maturus* în latinește – de unde și zeița cu numele ăsta, o zeiță cumva marginală în panteonul roman – e foarte simplu și anume: copt, ajuns la pîrg. Cicero, de pildă, spune undeva *„poma matura et cocta“* – nici nu e nevoie de traducere, e vorba de poame ajunse la maturitate, poame coapte. Pe de altă parte, sensul figurat e mai complex. *Maturus,* în declinările lui, poate să însemne pregătit, apt, copt pentru ceva. Juvenal, de pildă, spune *„maturus bello“*, pregătit de luptă, pregătit pentru război. De asemenea, totuși, ceea ce pare ușor contradictoriu, *maturus* poate să însemne, în variația adverbială, prea curînd, nu la timp, ușor prea repede.

Pentru a încheia, la celălalt pol al acestui sens ai expresia *„matura faba“* – fasole timpurie. Ceea ce pare să fie contradictoriu, dar am sentimentul că totuși cele două sensuri nu sînt neapărat contradictorii. Cred că, de fapt, *maturus* asta înseamnă: faptul că ceva a devenit pînă la împlinirea propriei vocații, pînă la împlinirea a ceea ce spunem în termeni grecești „logos“, adică acelei logici care face ca orice să crească pînă la propria împlinire, dacă nu există vreo sincopă pe parcurs.

A. B.: Marius, după părerea ta, care e, pentru un bărbat, vîrsta considerată a fi atingerea maturității depline?

M. L.: E chiar vîrsta noastră, Adriana, e limpede.

A. B.: E chiar vîrsta lui. Deci e acel *acme* (termen grecesc care desemnează punctul cel mai înalt – *n. red.*), 50 de ani, cînd toate potențialitățile, toate latențele care erau anunțate pe traseu sînt împlinite. Atunci se spune că ești copt. Împărtășești, Sever, acest punct de vedere?

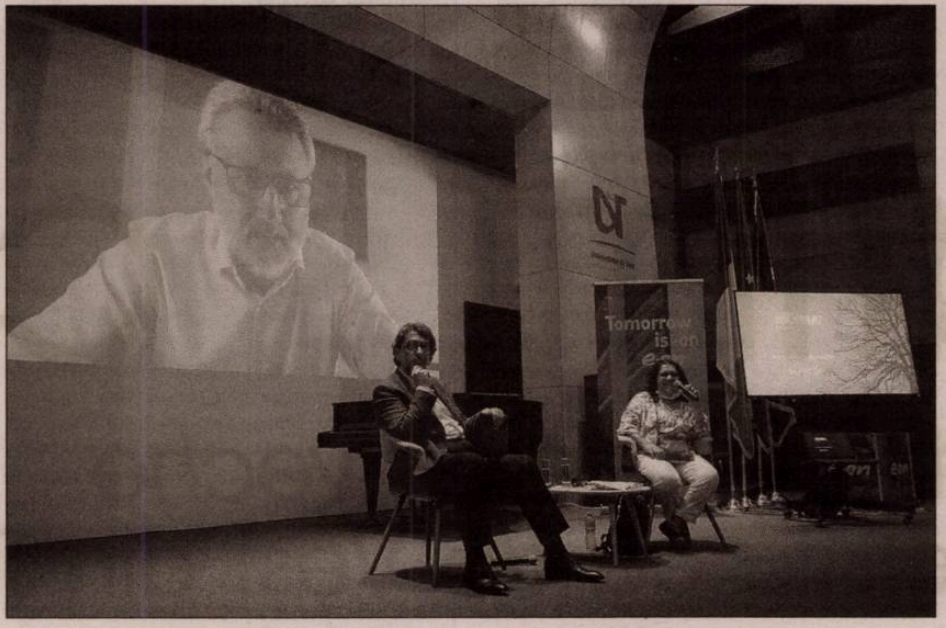

Sever Voinescu: Eu cred că e riscant să încercăm un răspuns. Sînt unii oameni care arată în anii formării atît de multe potențialități încît n-ajung să le împlinească niciodată. Asta nu înseamnă, poate, că oamenii aceia ratează maturitatea. Dar, dacă maturitatea este așa cum ai definit-o, adică realizarea potențialităților deja anunțate, nici atunci nu știu ce să zic. Nu cred că am putea vorbi despre o vîrstă anumită la care toți bărbații arată ce pot.

A. B.: Asta este și părerea imaturologilor, și încă o părere tot a acestor vajnici artiști, cum e chiar Gombrowicz, pe care-l tot pomenim cu imaturitatea. El recunoaște că e mai important să eșuezi și să rămîi în proiect, e mai important să te realizezi prin eșec decît să eșuezi prin împlinire, prin realizare.

Depășind episodul filologic care deja ne-a pus pe o direcție, o altă temă de reflecție este cea a crizei, pentru că imaturitatea, de cele mai multe ori, e similară cu vîrstele tinere, de tranziție, de criză. Tot în acel context am ținut și un curs de crizologie. E o știință foarte serioasă, la intersecția disciplinelor, și aici sigur filologia ne ajută foarte mult. Ce însemna pentru greci *krisis,* depinde de domeniul în care ne plasăm. Pentru strategi și pentru istorici era momentul decisiv dintr-o bătălie sau dintr-o evoluție istorică, atunci cînd lucrurile se dădeau peste cap. Pentru limbajul religios, *krisis* era interpretare – interpretare a tuturor formelor de mantică sau de manție, deci interpretarea semnelor precum zborul păsărilor etc. Sensul care a venit mai degrabă spre noi și pe care l-am și păstrat era cel folosit de medicina hipocratică. Ce era criza? Era un moment în evoluția bolii și a bolnavului în care starea se schimba dramatic. Sînt crizologi experimentați, între care Edgar Morin, de pildă, cu un studiu despre conștiința crizei și criza conștiinței foarte bine pus la punct, cu o bibliografie generoasă, dar v-aș întreba, așa cum îi întreb pe studenți: nu cumva sensurile pe care noi le percepem astăzi, pornind dinspre medicină mai degrabă, devalorizează criza? Cînd spui „criză economică“, „criză politică“, „criză guvernamentală“, „criză de cuplu“, „criza învățămîntului“ nu e chiar o odă sau un imn adus marii reușite în domeniu. Ai zice că criza e rea. Dar depinde cum ataci problema.

Din cîte am citit, există acest sens al crizei pe care îl percep majoritatea dintre noi: destrămător cu toată patologia ei și cu toată semiologia ei, care sînt semnele începutului crizei, toate sînt devastatoare psihologic, fie că ești individ, fie că ești un grup, sînt identități care se destramă, se blochează, intră în mica și marea patologie, toate sînt forme critice. Și aici intră în scenă psihosociologii, sociologii, psihologii, antropologii – știință multă. Dar, pe de altă parte, spun tot ei, criza poate să ne aducă și niște beneficii. Și în sensul ăsta: imaturitatea e valorizată mai degrabă îndeobște negativ – se spune „Nu e copt, e imatur!“. Femeile exasperate spun de obicei „M-am săturat de bărbați imaturi!“. Corect! „Nu e copt, nu e format, nu e închegat, nu e pregătit deplin pentru funcția asta...“, se spune. Deci nu sună bine imaturitatea, ca și criza.

Dar, pe de altă parte, o criză scoate la iveală tot ceea ce era latent acolo, într-un cuplu, într-o economie, într-un sistem sanitar. Criza recentei pandemii a scos la iveală disfuncționalități mari. Astfel, criza poate să aducă și beneficii. Criza este ca o pereche de palme pe care o primești pentru că refuzi să privești în față adevărul despre tine, despre relațiile tale, despre ceea ce e în jurul tău. De multe ori, îți pune oglinda în față: ăsta ești! Toate tensiunile pe care le blocai dintr-un motiv sau altul explodează și ești pus în situația, cum se spune astăzi, de a te reseta, de a te regîndi, de a reface, de a te reface pe tine sau, dacă e vorba de societate, de a reforma instituțiile ei. Și atunci, întrebare: criza destramă un sistem sau îl agregă? Îl descompune sau ajută la recompunerea lui pe alte baze? Criza e un sfîrșit sau e un început?

Iar adolescența, vîrsta imaturității pe care mulți o consideră paradiziacă, alții o consideră infernală, vi se pare o vîrstă de criză? Se poate face analogia asta dintre adolescență, imaturitate și criză?

M. L.: Tocmai ai făcut-o. Dar aș evoca două lucruri. Întîi de toate, adolescența e un fapt al modernității. În societățile tradiționale, adolescența era percepută mai curînd ca prag decît ca secvență întinsă pe o perioadă din ce în ce mai lungă, așa cum o percepem în modernitate. Lumile mai curînd rurale, societățile mai curînd închise, tradiționale, formalizau acest prag prin crearea de rituri de inițiere care asigurau tranziția. (...) Asta lipsește modernității, faptul că nu mai putem formaliza la nivel comunitar, la nivelul întregii societăți, existența acestui prag și nu-l mai putem traduce prin rituri de inițiere propriu-zise. Asta face că adolescența devine o realitate din ce în ce mai vie în familiile noastre, și aici dați-mi voie să evoc încă o dată cît se poate de scurt propria mea experiență, fără să pretind că ea poate fi generalizată, desigur. Asta face că avem cazuri de criză a vîrstei adolescentine, la fel de variate și de diverse pe cît sînt adolescenții de variați și de diverși. Eu, ca părinte, am trecut prin această secvență, e o secvență prin care tranzităm cu toții, părinți și copii laolaltă, cu șocuri și complicații care sînt perfect comparabile și în cazul părinților, și în cazul copiilor, dar în care într-adevăr se întîmplă exact ceea ce spuneai, Adriana, și anume că potențialul se dezvăluie. Ai un fel de epifanie a caracterului, un soi de epifanie a valorilor pe care ai încercat să le însămînțezi și iată că au prins rod sau au prins rădăcină și urmează să rodească. Așadar, adolescența e o realitate și morală, și culturală a modernității, o secvență prin care trecem cu familiile noastre, dar, pînă la urmă – și, sigur, spun asta mai curînd retrospectiv decît prospectiv –, e o perioadă foarte frumoasă.

Acum, dacă mai pot lungi cuvîntul meu, aș spune cîteva lucruri despre criză. Cred că, într-adevăr, ai perfectă dreptate. Criza are o reputație proastă în vremea de astăzi și mai în joacă, mai în serios, aș spune că pictura cinematografică, pictura de Hollywood este în bună măsură responsabilă pentru faptul că criza are astăzi un fel de reputație apocaliptică, un fel de sfîrșit care nu aduce nimic bun decît dacă este combătut în întregime și fără rezerve.

Aș mai spune un lucru. Uitîndu-ne la sensurile etimologice ale lui *krisis* și ale verbului *krino* în toate variațiile lui, observăm că există în toată această gamă lingvistică o realitate de tip personal de care trebuie să fim conștienți. *Krisis* și *krino* presupun un agent personal, e agentul care distinge între, de pildă, bine și rău, care cerne binele de rău în momentul crizei. Lipsește înțelegerii de astăzi a crizei faptul că e un moment critic al oricărei tranziții, momentul în care ceea ce poate rodi începe să o facă sau dă semne că urmează să o facă, dar e nevoie ca acest moment să fie însoțit de un agent personal. Nu-l putem considera un proces „firesc“, care nu are nevoie de acompaniere de tip personal, și aici ajungem la un termen care este etimologic legat de criză, de *krisis* și de întregul univers semantic la care ne referim și care e un cuvînt foarte frumos în limba română, adică *discernămîntul*. (...)

Deci ar trebui să ne eliberăm de această viziune impersonală conform căreia criza este ceva ce se întîmplă din afara noastră, ca o stihie, ca o urgie naturală, și ar trebui să reintroducem, plecînd de la etimologia termenului, ideea acestui agent rațional și moral care în momentul tranziției, în momentul critic al tranziției, atunci cînd roadele se întrevăd, dar nu sînt încă certe, trebuie să ia deciziile potrivite.

(...)

A. B. (...) Deloc întîmplător, o mulțime de romane – inclusiv românești sau din Europa Centrală, care și ea nu este nici Apusul, nici Răsăritul, e între cele două lumi, presată de cele două mari blocuri în istorie din timpuri foarte vechi pînă aș îndrăzni să spun astăzi, cu un statut incert – deci, deloc întîmplător în țările acestea, în culturile acestea, în literaturile acestor țări s-a vorbit foarte mult despre aceste vîrste de tranziție, de trecere. Lucrînd la un dicționar al romanu-

DILEMA
Părinți și copii

lui central-european din secolul XX, s-a decupat un segment consistent de romane derivate dintr-un fel de specie, *Schuleromane*, adică romanele cu elevi sau cu adolescenți aflați într-o perioadă de criză generată de o stare concretă din învățămîntul din țările germanofone de la începutul secolului XX: un dezastru cu bacalaureatul, cu presiunile imense puse de familii, de un sistem educațional defect, auster, rigid, răscopt, aș spune, înțepenit. O mulțime de autori, de la Robert Musil la Rilke și Hermann Hesse, scriu despre presiunile la care sînt supuși acești adolescenți plasați, unii dintre ei, în licee militare, ei neavînd nici o vocație cazonă, sau într-un sistem de învățămînt de o rigiditate îngrozitoare. În realitate s-a înregistrat în număr imens de sinucideri, de cedări nervoase, pentru că nu făceau față acești tineri sau acești băieți plasați între vîrste, cum sînt eroii din excelentul roman *Revoltații* de Sándor Márai, netradus încă în română. Extraordinar ce se întîmplă cu ei! Deci nu e deloc întîmplător că un set de romane deja pun în criză un sistem familial de educație de tip tradițional.

În teoriile despre imaturitate trebuie menționați „cei trei nebuni din strada Chochimska nr. 35“ – Dumnezeule, mari creatori, geniali, plurimorfi! Witold Gombrowicz este poate cel mai cunoscut la noi, iar ceilalți sînt Stanislaw Witkiewicz și Bruno Schultz. Acești trei autori, care se exersează în filozofie, în estetică în special, prozatori, dramaturgi, artiști plastici, oameni de o cultură fabuloasă, cred că a intra, ca adolescent, ca imatur, într-un sistem educațional rigid, care te îndeamnă spre *acme*, care te pune într-o formă, este pierzător. Și eu cred asta. Ți se spune: intră într-o formă verificată istoric, dar care poate nu ți se potrivește, intră într-un model, adaptează-te împotriva propriilor tale aspirații, împotriva propriei tale constelații hormonale, împotriva propriilor tale opțiuni de altă natură, intră în tiparul ăsta, intră în formă! Și asta e una din problemele care mă frămîntă în continuare. Sînt și eu părinte al unui singur copil și nu cred c-am ratat cu sistemul ăsta de educație liberă, neautoritară. Pe mînă, mă iertați, scap puțin hățurile conferinței, pe mine mă umflă rîsul să intru într-un amfiteatru; foștii studenți își aduc aminte, ăștia mai bătrîiori, care sînt ei acum copți, răscopți, țineam cursurile aici în aulă. De la 8 la 10 seara erau amfiteatrele arhipline, studenți de la toate facultățile. Cum să fii autoritar? M-ar fi umflat rîsul! Era ca un fel de parteneriat, erau colegii mei mai mici ca vîrstă. (...) Pentru mine n-a fost nimic mai întremător, vă spun sincer, după '90, decît să văd cum am crescut și cum m-am „imaturizat“, cum m-am format pe multe paliere, alături de acești studenți ai mei.

Astăzi, mă duc cu mare drag în licee, pentru că acum discrepanța dintre ceea ce făceam noi și ce se întîmplă azi e mare. În 1990, toamna, ne-am gîndit să ne adunăm și noi, unu-doi, să facem cercul de literatură comparată. Au venit o sută de oameni! Un cerc se face cu 10-15, cum să-l faci cu 100? Da, au fost vremuri oxfordiene, harvardiene, dar ce faci cu generațiile de acum? Abandonezi? M-am întîlnit cu liceeni care m-au întrebat: „Mai vreți să fiți tînără, doamnă profesoară?“. Și am zis: „Doamne, păzește!“. Și au înțepenit și au zis: „Dar de ce?“. Și le-am zis: „Nu pot să vă spun“. Și nu le-am spus, și nici vouă, celor tineri, nu vreau să vă spun. Dar celorlalți, vă spun. Pentru că mi-ar fi frică de intensitatea vîrstelor tinere, a adolescenței, a primei tinereți. Cred că scrum m-aș face.

M. L.: Iartă-mă, Adriana, dar ceea ce spuneai mi-a adus în minte ideea că românul își dorește mintea de pe urmă, nu trupul dintîi. Și poate că asta e explicația mai în glumă, mai în serios, pentru faptul că sîntem suficient de mulțumiți cu mintea din urmă ca să nu ne dorim intensitatea, inclusiv corporală, a vremurilor de tinerețe. Acum ceea ce e ingrat, și nu e exagerat că o spun atît de pe șleau, în intervenția ta, este că ea este atît de îndesată de referințe culturale încît ar merita o notă de subsol pentru fiecare dintre cuvintele pe care le-ai rostit și sînt sigur că, deși am trecut împreună în bună măsură prin aceleași cărți și prin aceleași studii central-europene, multe dintre lucrurile la care ai făcut aluzie mi-au scăpat și mie. (...) Imaturitatea cred că nu are nevoie de publicitate și ești foarte generoasă că încerci să dai impresia diferită. În ziua de astăzi e mai curînd la modă să fii necopt decît prea încremenit într-o formă finală sau presupus definitivă. (...)

A. B.: Imaturologia, cursul scurt și lung, ar merita să devină program de studiu, l-am propune din Timișoara și știți vorba „Azi în Timișoara, mîine-n toată țara“. Vorbim neobosit despre splendoarea și nefericirea vîrstei de trecere, deși toți cei care vorbeam acum peste douăzeci de ani despre aceste lucruri sîntem acum niște maturi sau chiar în pragul senectuții, poate uneori cam obosiți. Dar eu, cel puțin, studiind și predînd imaturitatea, am descoperit gustul pierdut al libertății, dreptul la visare, latența care așteaptă să irumpă, nesiguranța spornică, teama și frisonul în același timp de a rata, promisiunea, speranța în toată fragila ei splendoare cu oricîte riscuri ar ști că ne pîndesc. Și mai ales pofta de joc.

***Adriana Babeți** este critic literar, eseist, profesor de literatură și romancier.*

***Marius Lazurca** este diplomat și antropolog.*

Călin DAN

Oamenii caută să-și cucerească foarte repede un teritoriu propriu

Sever Voinescu: Domnule Călin Dan, noi sîntem preocupați în aceste conferințe de raportul dintre generații și, mai ales, de natura acestui raport în zilele noastre. Profitînd de faptul că sînteți curator, istoric și critic de artă, specialist în arte vizuale, vreau să vă întreb dacă, în interiorul breslei celor care se îndeletnicesc cu aceste arte, relația între artiști mai este aceea paradigmatică, a tinerilor care cultivă un maestru? Dacă se mai întîmplă scenariul clasic în care un artist important ajunge la o vîrstă, la senectute, și devine, prin forța operei sale, un maestru urmat de discipoli. Mai avem tipul ăsta, să-i spunem de organizare naturală, în interiorul breslei astăzi?

Călin Dan: E foarte bună întrebarea pentru că vizează un întreg complex de fenomene. Răspunsul scurt ar trebui să fie că nu. Pe de altă parte, însă, a existat un model al maestrului față de discipol care a fost, în primul rînd, unul de natură economică. Căci asta vedem dacă ne uităm la ceea ce iubesc eu mai mult în Italia, adică la perioada Renașterii. Maeștrii de atunci erau nu doar niște creativi, erau niște lideri, căci ei aduceau comenzi. Lumea nu prea vorbește despre asta. Un artist – nu Leonardo însuși, dar un artist de reputație în perioada lui Leonardo – făcea paftale, brățări, design vestimentar, mobilier, dar picta și biserici, unde putea avea niște viziuni mistice de neînțeles în ziua de astăzi. Le făceau pe toate, și le făceau pe bani. Un astfel de om era un maestru inclusiv datorită faptului că avea un deplasament economic foarte mare, dincolo de reputația lui și dincolo de faptul că stăteai lîngă el acolo și, pe principiul breslelor medievale, aveai o viață chinuită, vai de mama ta, pînă cînd deveneai un partener. Acesta era parcursul.

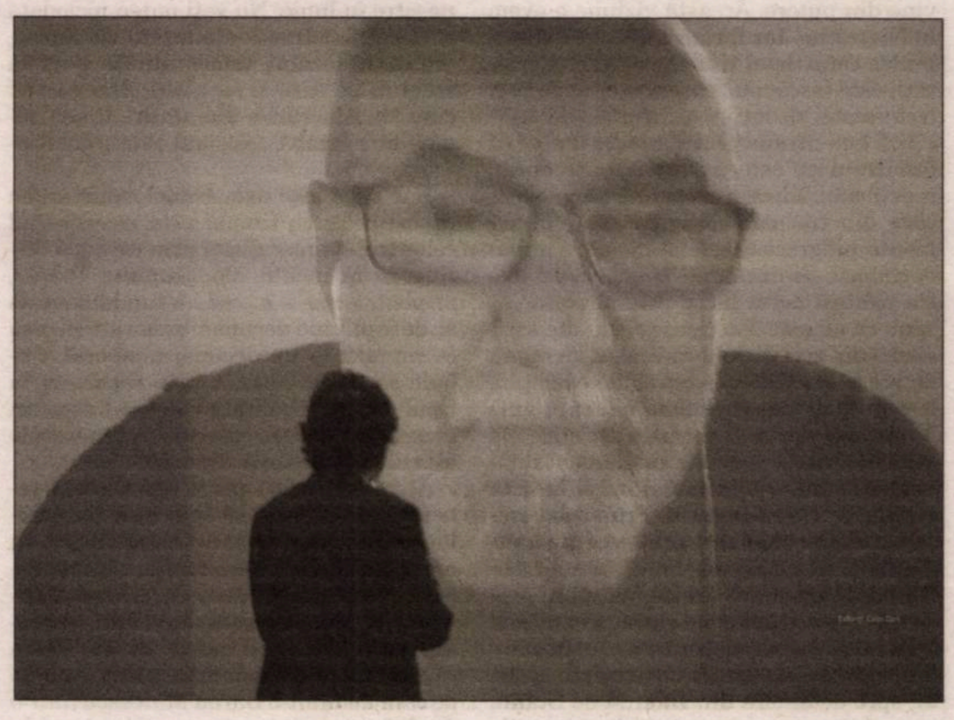

În perioada postbelică, în România, mecanismul ăsta a fost într-un fel reprodus în situațiile triste ale politicii momentului. Aveai marii maeștri care erau laureați ai Premiului de Stat, Artiști ai Poporului, care aveau ateliere enorme, care conduceau atelierele din Școala de Arte și care erau, evident, niște maeștri fiindcă aveau și un alt tip de talent sau de stabilitate tehnică, dar și pentru că aveau posibilitatea să creeze cariere în jurul lor. Și treaba asta s-a perpetuat mai mult sau mai puțin pînă la sfîrșitul anilor '80. Între acești oameni, cu deosebire mai tîrziu, au existat și personalități foarte puternice, pe bună dreptate, care nu datorită deplasamentului – ca în șantierele navale – economic sau politic erau respectați ca maeștri, ci pentru că efectiv erau niște personalități fascinante. Dar asta nu înseamnă neapărat că le făceau bine studenților lor. Și, treptat-treptat – vorbesc acum de experiența mea de tînăr, de student –, noi, așa-numita „generație '80“, am dezvoltat un fel de repulsie față de ideea asta: „Aoleu, maeștri!“. Venea „maestrul“, punea mîna pe un atelier și după aceea toată lumea picta ca el. Cînd am început să primim și noi instrumentele și am început să creăm structuri noi în educație, ca de pildă cînd am creat Secția Foto-Video la Universitatea de Arte din București, împreună cu cîțiva colegi de-ai mei încă activi acolo am decis ca în nici un caz să nu mai funcționăm cu ateliere de acest gen, dimpotrivă, studenții să fie liberi să se plimbe dintr-un loc în altul. După douăzeci și ceva de ani, sigur, lucrurile merg în continuare, dar nu întotdeauna foarte bine. E bine ca omul să aibă posibilitatea unui port de refugiu, să aibă pe cineva la care să se poată duce, pe care să-l poată scula noaptea din somn și să-i ceară sfaturi sau la care să se uite peste umăr să vadă ce face, cum face. Și acum se întîmplă ceva semnificativ: acei profesori din școală care știu să fie profesori cu pasiune și cu generozitate și îl lasă pe student să se ducă și prin alte părți sînt foarte iubiți și au succes ca profesori căci de acolo ies absolvenții cei mai interesanți. Eu mă uit la ce pictează un tînăr și, dacă îmi dau imediat seama din clasa cărui profesor vine, nu e bine. În primul rînd, nu e bine pentru el ca viitor artist, că face ca altcineva care are o anumită notorietate și, în al doilea rînd, poate nu e bine nici pentru profesorul lui, că prea și-a pus amprenta asupra lui. Deci e o chimie complicată, dar, una peste alta, în mod evident, dinamica societății e alta și oamenii caută să-și cucerească foarte repede un teritoriu propriu. E bine asta, nu e bine, nu putem să spunem acum, nu putem judeca. Ceea ce observasem în experiența mea occidentală de foarte mulți ani era un fel de „bulimie a noului“. Nu știu dacă mai e cazul. Dar în parcursul meu occidental am văzut că toți curatorii, toți directorii de bienale sau de muzee făceau tururi în anii terminali ai facultăților mari, ai școlilor de prestigiu, și luau repede de acolo artiștii care promiteau, care păreau interesanți, îi aruncau imediat în trei-patru expoziții. Apoi acești tineri intrau cu lucrările lor în galerii – niciodată, însă, în galerii de primă mînă – și lucrurile se cam încheiau acolo. Deci era un fel de rotativă care digera, pe de o parte, o supraproducție de artiști (pe lume sînt prea mulți artiști, îmi pare rău că spun asta!) și, pe de altă parte, mergea într-o direcție care mi se pare foarte discutabilă, grăbită, care nu mai lăsa timp artistului. Acesta nu mai avea timp să se gîndească, să rateze, să revină, n-avea timp să fie miner. Trebuie să ai timp să fii miner, pentru că doar dacă ai timpul ăsta vei fi cineva.

***Călin Dan** este directorul Muzeului Național de Artă Contemporană din București.*

Horia-Roman PATAPIEVICI

Și lor le fuge timpul de sub picioare

(...) Continui cu ultimul exemplu, excepțional după părerea mea, care-l pune pe Turgheniev (*e vorba despre romanul* Părinți și copii – *n. red.)* lîngă filozofii politici de mare anvergură din secolul 20. Este o discuție în contradictoriu, firește, în care unul dintre personaje, Pavel Petrovici, care e unchiul lui Arkadi, spune: „Mai înainte erau hegeliștii – adepții lui Hegel, adică – iar acum nihiliștii.“ Bazarov admite afirmația și spune: „Nemții sînt dascălii noștri în această privință“. Nu știu de unde i-a venit această intuiție lui Turgheniev, dar e foarte profundă.

Poate vă amintiți de lucrarea excepțională a lui Leo Strauss, numită *Trei valuri ale modernității.* Fac pentru dumneavoastră un scurt rezumat al celor trei valuri ca să vedeți despre ce vorbește aici Turgheniev (...). Ca să-l înțelegi pe Leo Strauss trebuie să admiți premisa lui fundamentală: aceea că între filozofia politică clasică, esențialmente aristotelică, și filozofia politică modernă există o discontinuitate ca aceea dintre generații în romanul *Părinți și copii* de Turgheniev, adică nu se pot înțelege. Asta nu înseamnă că nu sînt supraviețuiri ale filozofiei politice clasice, aristotelice, în filozofia politică modernă. Sînt. Iar Leo Strauss spune slavă Domnului că sînt, pentru că cei valoroși din filozofia politică modernă reprezintă supraviețuiri ale filozofiei politice clasice. Asta este poziția lui, poate fi judecată ca fiind idiosincratică, dar o luăm ca atare.

Și, pornind de la această premisă, el construiește teoria celor trei valuri ale modernității. Modernitatea nu este una. Cînd scriam *Omul recent,* credeam că sînt doar două modernități: modernitatea clasică și modernitatea recentă. De fapt, sub numele de modernitate recentă trebuie să vedem un soi de cavalcadă de modernități, pe care unii le exprimă sub forma „post-post-postmodern“, evocînd un proces reiterativ.

Prima modernitate este cea legată de controlul asupra naturii. Nici un antic nu ar fi ajuns la ideea că omul poate controla natura. Modernii debutează prin a spune că natura poate fi controlată, că omul o controlează, și de aici rezultă o teorie a puterii pe care o ilustrează Leo Strauss prin Machiavelli și prin Hobbes. E motivul pentru care primul val al modernității este pozitiv și se numește liberalism. Liberalismul clasic este expresia politică a primului val al modernizării. Dar acest val al modernizării trebuie gîndit ca fiind un raport între o anumită generație și temporalitate, și va fi mult mai clar la valurile doi și trei.

Valul doi al modernității reprezintă controlul asupra omului. Astfel, se degajă o teorie a puterii care este bazată pe istoricizarea scopurilor. Cei doi autori pe care-i folosește Leo Strauss sînt Rousseau, evident, și Hegel. Adică sîntem în momentul „mai înainte erau hegeliștii“. Ei bine, care este expresia politică a celui de-al doilea val, acela care istoricizează scopurile în teoria puterii și care instituie controlul asupra omului? Este socialismul. Și, adaugă Leo Strauss, comunismul.

Iar acum vine valul trei de modernizare, care sînt nihiliștii. Și nu greșește. Romanul *Părinți și copii* a fost publicat în 1862, iar acțiunea romanului se petrece în 1859. Habar n-avea Turgheniev de Nietzsche, dar, fiind un scriitor genial, putea avea asemenea intuiții.

Al treilea val al modernității reprezintă o combinație a primelor, anume un dublu control al omului asupra omului și al omului asupra naturii. Iar acest lucru este însoțit de o teorie pur nihilistă a puterii, care este ilustrată de Nietzsche, în care puterea se justifică riguros numai prin ea însăși. Există o voință de putere care instituie tot ce este adevărat, frumos și bine. Toate acestea nu sînt anterioare oricăror altor raporturi ale omului, cum se întîmpla în teoria politică clasică, ci sînt consecința unei instituiri care provine din putere. Această viziune o avem la Nietzsche. Iar forma politică ce corespunde celui de-al treilea val al modernității este fascismul, care corespunde perfect acestei situații.

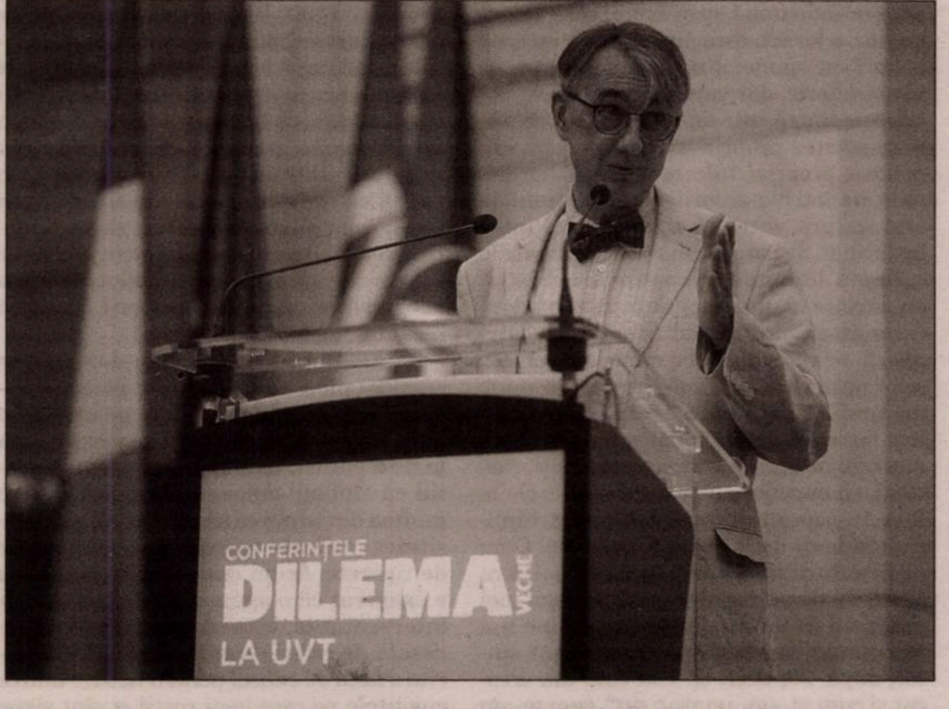

(...) Leo Strauss reamintește faptul că fascismul nu este, așa cum e prezentat, reacționar, adică nu vrea să promoveze ceva din trecut. Fascismul este eminamente progresist, este o afirmare a modernității. Și dacă veți spune că în teoria politică acest lucru este aberant, vă spun că nu este. Fasciștii provin din socialism, din socialismul radical, și vă rog să vă gîndiți la Georges Sorel, de exemplu, la toată tradiția socialistă din care vine Mussolini, dar și la formele artistice ale fascismului. O expresie fundamentală a modernismului în arhitectură și în artă o avem în Italia fascistă. Frumoasa creație a modernismului arhitectural, gara Santa Maria Novella din Florența, este făcută de un mare arhitect italian, proiectul a fost respins de către primărie și a fost impus prin autoritatea lui Mussolini, care avea gusturi moderniste în artă, spre deosebire de Hitler și de Stalin, care chiar erau reacționari în gusturile artistice.

Și acum trag firul expunerii mele spre partea care mi se pare cea mai semnificativă și care este ascunsă adeseori în conflictul dintre generații, aceea care e reprezentată de raportul pe care oamenii îl au cu temporalitatea. Gîndiți-vă la expresia pe care nici n-o mai chestionăm, pentru că este de la sine înțeleasă, „lumea se schimbă“. Ar putea cineva nega acest lucru? Lumea se schimbă. Dar aici sînt doi termeni: un termen este lumea și altul este ceea ce o face să se schimbe. Dar întrebarea este: într-adevăr sînt doi termeni sau lumea înseamnă, de fapt, „lumea se schimbă“? Adică lumea este identică cu temporalitatea, a cărei expresie vizibilă este.

Pentru această afirmație, „lumea se schimbă“, Heidegger a construit, în maniera lui lingvistic îndrăzneață, următoarea propoziție: „Lumea lumește“ – *„Die Welt weltet“*. Nu este nimic pleonastic în această propoziție, căci ea exprimă ceea ce am spus mai devreme. Nu sînt două elemente – lumea și ceva care în interiorul ei se schimbă sau ceva care o schimbă din interiorul ei –, ci lumea este chiar acest lucru, lumea-se-schimbă. Prin urmare, temporalitatea este un element fundamental al lumii, al prezenței noastre în lume. Nu veți putea niciodată să faceți abstracție de faptul că sînteți, din capul locului, temporalitate și să vă scoateți pe tușă și să ziceți „Hai să văd cum stau lucrurile din afară“. Ca și „lumea-se-schimbă“, și omul este „omul-se-schimbă“.

Dar dacă este așa, atunci examinarea raporturilor cu timpul prin intermediul celor trei temporalități prin care noi distingem momente ale timpului *(trecut, prezent, viitor – n. red.)* e fundamentală și, de fapt, cînd decupăm generațiile, ceea ce reprezintă un decupaj temporal, trebuie să facem analiza prin raportare la tipul de temporalitate pe care-l asociem generației. Și ceea ce distinge generațiile este, de fapt, temporalitatea.

A spune că faci parte din aceeași generație cu „x“ este să spui că asumi același raport cu temporalitatea ca „x“. În momentul în care nu asumi același raport cu temporalitatea cu „x“, se cheamă că ești în altă generație, deși tronsonul poate fi același, adică tot ’50-’72, ca să mă refer la împărțirea generațională pe care a folosit-o Barbu Mateescu *(într-o conferință anterioară – n. red.)* și căreia eu îi aparțin. Și atunci nu este absurd să spun că între generația asta și generația Ion Iliescu din anii ’90 este o diferență de raportare la temporalitate? Răspunsul este: nu. Și, ca să vă fac foarte palpabilă această idee, am să citez o întrebare pe care și-a pus-o Pierre Chaunu, un istoric faimos din Școala Analelor, care a scris o carte care e aproape un manual, atît de bună este, despre Europa Luminilor și despre Europa clasică. Chaunu s-a întrebat: cît anume din populația Franței era la vîrsta pe care noi o asociem cu secolul al XVII-lea, cu vîrsta clasică a culturii franceze? Știți care e răspunsul? 5%! Și unde trăiau toți ceilalți? Și răspunsul lui Pierre Chaunu este: trăiau în cronologii, spune el, care erau uneori cu 400-500 de ani în urma secolului al XVII-lea. Atunci cînd vedeți oamenii, îi vedeți în orizontalitatea spațialității, dar încercați să-i vedeți așa cum, în ultima pagină din *Timpul regăsit,* Proust îi vede pe oameni ca fiind răspîndiți în timp, niște făpturi temporale. Și atunci nu mai sînteți așa, ci aveți un contur temporal care poate fi analizat în termenii pe care Pierre Chaunu îi folosea atunci cînd își răspundea.

Pentru România, lucrul este evident. Bunicii mei nu trăiau în secolul XX cu adevărat. Temporalitatea lor mergea undeva, simultan, și în secolul al XIX-lea, de după modernizare, deci după 1866 și, în orice caz, după Războiul de Independență, care era un prag pentru conștiința lor temporală, căci străbunicul participase la acest război. Simultan cu secolul al XIX-lea era și un soi de atemporalitate pe care o numesc neolitică și care e legată de cultura satului. Deci, cînd eu stăteam la masă cu bunicii mei, secolul XX stătea la masă cu secolul al XIX-lea și cu un tronson care venea din atemporalitatea neolitică. Iar ce spun nu este peiorativ la adresa bunicilor mei, vă rog să înțelegeți bine acest lucru. Prin urmare, ideea că în interiorul aceluiași tronson generațional, ’50-’72, există raportări diferite la temporalitate nu este deloc absurdă, ea este un fapt al istoriei care arareori este menționat, dar el este evident. Și dacă vă gîndiți, pornind de la exemplele mele sau suscitînd în mintea dvs. altele, veți vedea că așa este.

Prin urmare, trebuie să analizăm conștiința omului în raport cu temporalitățile pe care le asociem decupajelor temporale standard, care sînt trecut, prezent, viitor. Ele nu sînt niciodată egale. Față de noi, trecutul, prezentul și viitorul nu sînt niciodată într-un raport nemijlocit egal.

Și vă propun să imaginați, ca pe un joc interesant, o matrice a realității temporale pe care o voi descrie imediat. Elementul de bază este prezentul, la care se raportează cele două, pentru că prezentul există, iar trecutul nu mai este, în timp ce viitorul încă nu este. Așa că vă propun să folosiți, în privința trecutului și în privința viitorului, dubletul real-ireal. Astfel, aveți o matrice de tipul următor: trecutul poate fi real-ireal, viitorul este real-ireal, și asta este o matrice de patru elemente care se aplică prezentului, și după aceea le inversez pe cele două și am o altă matrice. Cu aceste două matrice puteți construi toate combinațiile posibile în privința raportului prezentului cu temporalitatea trecutului și viitorului. Și sînt posibile conștiințe ale prezentului pentru care trecutul este ireal și viitorul este ireal, trecutul este real, viitorul este real și pentru care obțin combinații între ele. În felul acesta, epuizați maniera în care vă puteți raporta dinspre prezent la realitatea, respectiv irealitatea, trecutului și viitorului, și aici este toată cheia înțelegerii opțiunii de generație.

Să vă dau cîteva exemple din cultură. Aveți situația în care trecutul e real și viitorul este ireal. Or, asta e situația în care prezentul e plin de trecut, pentru că asta înseamnă că trecutul e real, înseamnă că are efecte în prezent. Prezentul este deci plin de trecut, iar viitorul nu are altă ființă decît trecutul, pentru că în sine este ireal, este altceva – dacă este altceva decît real este ireal –, deci singura lui realitate este în reproducerea prezentului, care reproduce trecutul. Or, asta e poziția tradiționalistă.

O altă poziție este cea în care trecutul este ireal și viitorul este real. Asta este cazul Bazarov din *Părinți și copii* și este varianta revoluției. E o temporali-

DILEMA
Părinți și copii

tate în care prezentul se leapădă complet de trecut și se umple numai de viitor. Altfel spus, construiește un prezent pe care-l înlătură de la tot ce există din trecut și, din el însuși, îl umple cu viziunea despre viitor. Dislocă complet prezentul în favoarea unui viitor care are el realitate față de trecut și prezent, care sînt lipsite de realitate.

O altă situație este situația eternității, reprezentată de punctul de vedere al religiilor, oricare ar fi ea, religia. E situația în care trecutul e real și viitorul e real. Și o să vedeți că această poziție este și a eternei reîntoarceri a lui Nietzsche, că trăim într-o lume a paradoxurilor care ne provoacă. Trecutul e real, viitorul e real, iar prezentul este real numai ca punct în care se împlinesc amîndouă.

Avem situația în care trecutul este ireal și viitorul este ireal, ceea ce înseamnă că prezentul nu se simte reprezentat de trecut, vrea s-o rupă cu el sau pur și simplu nu se recunoaște, și pe de altă parte, viitorul încă nu există. El este în întregime deconstruit, pentru că nu are nici un conținut. În cultură, aceasta este poziția decadentismului, a avangardei și a modernismului. Nu întîmplător decadentismul, avangarda și modernismul reprezintă curente culturale care au apărut în succesiunea sau în interiorul post-romantismului, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, spre sfîrșit. Între 1890 și 1920, să spunem, pe parcursul unei generații standard, avem aceste trei curente, dintre care primul, care le precedă pe celelalte două, este decadentismul. După aceea, practic simultan, avangarda și modernismul, care reprezintă soluții diferite în interiorul aceleiași percepții față de temporalitate.

Am cules pentru dumneavoastră un vers splendid al lui Verlaine, din 1884: *„Je suis l'Empire à la fin de la décadence"* – „Sînt imperiul la sfîrșitul decadenței". Pentru că tema decadenței vine în cultura artistică prin intermediul meditației, care a fost lansată 150 de ani mai devreme de Montesquieu, referitoare la motivele pentru care romanii au fost mari și după aceea au decăzut. Această temă a istoriografiei a avut consecințe culturale, respectiv literare, extraordinar de puternice. Iar Paul Bourget, care la vremea lui era un mare romancier și o mare figură, un ideolog literar, a lansat formula „stilului decadenței", care pentru el era pozitiv și reprezenta un tip cultural care n-a fost reținut ulterior: barocul, clasicul, romanticul sînt considerate tipuri culturale, dar tipul decadent nu mai este considerat un tip cultural, deși chiar a fost unul, cel puțin în generația aceasta, în anii care au premers începutului secolului XX.

(...)

Este ruptura dintre generații obligatorie? Potrivit matricelor despre care v-am vorbit, ea apare numai atunci cînd raportul cu temporalitatea prezentului este construit prin opoziție cu temporalitatea trecutului. Și atunci, generația părinților este considerată învechită și este evacuată în trecut, așa cum în mod profetic Turgheniev a descris acest lucru. Iar eu, generația tînără, singurul care am un raport de plinătate veritabilă cu prezentul, ocup tot prezentul. Nu mai las loc nimănui. Conflictul dintre generații trebuie vizualizat ca fiind și această formă incredibilă de egoism: evacuez din prezent toate generațiile cu care nu am același raport cu temporalitatea. Îmi vine să spun: să gîndim ecumenicitatea care rezultă din raporturile de temporalitate diversă.

Adăugați la tipurile de diversitate pe care le încurajați diversitatea de temporalitate și atunci ne plasăm față de ruptura de generații pe o postură care nu este exterioară ei, dar care admite faptul că ne fuge tuturor pămîntul de sub picioare, inclusiv celor care-și imaginează că-l au acolo pentru mult timp. Și lor le fuge de sub picioare. Oricine este nou va fi învechit. Orice copil va deveni părinte.

Prin urmare, în concluzie, vă spun următorul lucru: există un paradox sau o dramă sau o tragedie a generațiilor, și aceea este că fiecare generație e copilul unui timp în care nu se recunoaște și pe care uneori îl contestă vehement, și e părintele unui timp care nu se mai recunoaște ca timp în el și de care e contestat. Fiecare generație e copilul unui timp în care maturitatea copilului nu se mai recunoaște, motiv pentru care copilul matur va afirma, ca nouă generație, un alt timp, căruia îi va fi părinte. Dar timpul îi fuge și lui de sub picioare. (...)

***Horia-Roman Patapievici** este scriitor.*

Cătălin ȘTEFĂNESCU

Și noi am învățat enorm simplificînd lucrurile

Sever Voinescu: Ca realizator al emisiunii TV *Garantat 100%,* simțiți că aveți, printre altele, și această misiune de a transmite valori culturale, atitudini culturale, de la o generație la alta, că sînteți deopotrivă cineva care vede ce e de păstrat din trecut și încearcă să transfere către viitor? Simțiți, în acest sens, că trebuie să „predați" ceva?

Cătălin Ștefănescu: (...) Simțeam că predam, în sensul pe care-l amintiți dvs., cu ceva ani în urmă, dar acum nu mai simt lucrul ăsta și mi se pare că simțeam greșit în anii aceia. (...) Ce vreau, ce vrem să facem (împreună cu ceilalți doi colegi cu care realizez emisiunea asta, un producător și un montor, sîntem trei cu totul) este exact ceea ce se numește „popularizare". Publicul Televiziunii Române e un public foarte divers, atît generațional, cît și din punct de vedere sociologic, înseamnă tot ce se poate găsi în țara asta. Cred că intrăm într-o formă uneori chiar ridicolă, într-o formă se asumare de responsabilități care există într-o teorie, dar în practică nu e de găsit deloc. Nu cred că se poate face educație *per se* la televizor, dar cred că se poate face forma asta de popularizare. Cred că se putea face educație înainte, acum 30-40 de ani, dar nu cred că se mai poate face acum. Cred că serviciul acesta, și-l gîndesc ca pe un serviciu, datoria aceasta de a populariza lucruri e esența a ceea ce înseamnă televiziune publică la ora asta. Sau, dacă există cineva la o televiziune comercială care-și permite luxul să facă așa ceva, cred că are același tip de misiune.

O să spun în două vorbe ce înțeleg prin popularizare, dîndu-vă un exemplu. Înseamnă foarte mult și e un exercițiu sănătos să-ți calci pe orgoliu și să faci ce ai de făcut acolo în slujba celor care te urmăresc, neurmărind în mod direct să arăți cît știi, pentru că asta poți să faci cu prietenii la bere, ci făcîndu-ți un fel de datorie. O poveste care cred că spune mult despre lucrurile acestea e următoarea, și vă rog s-o luați ca pe un exemplu, sînt nenumărate altele. Unul dintre invitații noștri la emisiune a fost eticianul Peter Singer, o personalitate și un personaj, ambele controversate, cineva despre care în lumea occidentală se vorbește într-un anumit fel. Acolo se exercită spiritul critic. Nu vreau să idealizez spațiul occidental, dar exercițiul dezbaterii la ei e mult mai vechi și lumea de acolo dezbate într-un mod mai calm, mai liniștit, mai asumat. La noi, cînd Peter Singer a venit în România, s-a spus că „a venit diavolul". Dincolo de toată povestea asta, am primit cîteva mesaje în care eram acuzat că n-am abordat un set de probleme, iar problemele astea erau probleme filozofice, de strictă specialitate. Am încercat să răspund că nu asta e treaba noastră, că ceea ce urmăream era, în primul rînd, să încercăm să scoatem imaginea asta de demonizare a unui gînditor și, în al doilea rînd, să încercăm să explicăm ce e aia etică, dincolo de ceea ce am învățat noi la orele sinistre de învățămînt politic pe care mulți dintre noi le-am prins la școală, în care ni se vorbea despre „etică și echitate socialistă". Am încercat să explicăm, deci, ce e aia etică din perspectiva felului în care o înțelegem astăzi, ce înțelegem prin probleme etice și ce înseamnă să le depășim. E tot ce mi-am permis, în așa fel încît să trăiesc cu speranța că cei care urmăresc o emisiune de felul acesta se lămuresc, măcar un pic, fie că omul care e invitat acolo nu este un „monstru sinistru", așa cum au citit în anumite publicații sau au văzut la anumite posturi de televiziune, fie că, dacă tot nu le place omul, măcar aud niște lucruri care le-ar putea rămîne în minte. Dacă vă amintiți vechile reviste *Pif*, unul dintre personajele de acțiune din paginile lor era Dr. Justice, care avea un maestru japonez de care-și amintea în niște *flashback*-uri. Și maestrul lui japonez îi spunea de fiecare dată: „Nu căuta să înțelegi, ci măcar ține minte". Exact asta încercăm să facem la *Garantat 100%.* Poate că repetarea unui set de cuvinte induce la un moment dat cuiva interesul să meargă un pas mai departe. (...)

Despre predat nu cred că poate fi vorba. Cred că lumea în care ne găsim la ora asta e lipsită de conștiința predării sau a primirii, a preluării, de fapt. (...)

Încercăm, de la o săptămînă la alta, să explicăm, încercăm, poate că nu e foarte corect să formulez așa, dar încercăm să punem zahăr pe medicament. Încercăm să vorbim despre lucruri care nu sînt acceptate în mod obișnuit ca noțiuni culturale, exemplele precise ar fi în cazul ăsta întîlnirile cu activiști sociali, cu medici, cu cercetători din științele exacte. Dacă o să faceți un sondaj pe stradă în România, o să vedeți că cercetarea științifică nu intră în sfera culturii pentru mulți dintre compatrioții noștri și nu este deloc vorba de faptul că trăim într-o lume de proști. E vorba despre o responsabilitate a tuturor, pe care o împărțim; noi, cei trecuți de o anumită vîrstă, într-o măsură mai mare. (...)

Ce încercăm să facem la emisiunea aceasta este să ținem un discurs care seamănă cu discursul practicat la televiziuni publice din alte țări. Ne uităm foarte des la televiziuni publice din Germania, din Franța, din Anglia și la televiziunea publică americană, PBS. (...) În ceea ce privește subiectele, încercăm să simplificăm cît mai mult și să deschidem, astfel, gustul publicului pentru ceva. Îmi dau seama, de exemplu – și de asta își dă seama toată lumea de aici –, ce reacție produce o întîlnire între Andrei Pleșu și Gabriel Liiceanu la noi la emisiune, într-un subiect extrem de delicat în societatea românească. Dați-vă seama ce mesaje poți să primești în urma unei asemenea emisiuni. E o dezlănțuire de energie la care nu v-ați aștepta. Într-o situație de felul ăsta, în care se vorbește despre credință, despre divinitate, despre lucruri care pe noi ne împart imediat, pentru că fie sîntem de partea celor care spun că un om care trăiește o formă de credință e un primitiv, fie sîntem de partea celor care spun că un ateu este un om fără valoare pentru societatea în care trăiește. La extremele astea se poartă dialogul în mod obișnuit, iar noi încercăm, dacă se poate, să mai îndulcim felul acesta de energie, felul acesta de întîlnire între oameni. Și încercăm să punem problema în așa fel încît lucrurile care se discută să atingă lumea care se uită la noi într-un fel foarte simplu. E un efort să faci așa ceva, credeți-mă pe cuvînt. Și noi, cei trei care facem emisiunea, am învățat enorm simplificînd lucrurile și am descoperit astfel că, pe de o parte, avem un public tînăr alături de noi, ceea ce nu e deloc specific pentru postul public de televiziune, și, pe de altă parte, ne menținem publicul divers destul de constant. (...)

***Cătălin Ștefănescu** este realizatorul emisiunii culturale* Garantat 100% *la TVR.*

Daniel FUNERIU

Îmi educ copiii gîndindu-mă, metaforic, la Ierusalim și la Atena

(...) Se discuta în Parlamentul României Legea educației. Sever Voinescu a venit în comisie și a susținut cu multe argumente și cu mult aplomb necesitatea introducerii eticii în școli, ca materie obligatorie, prin lege. Și m-a pus într-o dilemă. Pentru că, pe de o parte, eram de acord cu el. În același timp, mi-am dat seama că nu putem băga prin lege o materie în programa școlară, pentru că dacă astăzi noi o facem, mîine o nouă majoritate parlamentară o să introducă altă materie, așa cum îi taie pe ei capul. Și atunci aș vrea, în două minute, să spun o chestiune tehnică și poate plicticoasă, dar importantă, mai ales în contextul dezbaterilor din zilele astea, în care toată lumea vrea să bage tot felul de materii în *curriculum*. Legea, adică ceea ce Parlamentul votează, trebuie să prevadă finalitățile educaționale. Altfel spus, ce competențe dorim noi, ca societate, să ofere școala copiilor. Nu eu ministru, nu tu parlamentar, nu președintele sau Patriarhul trebuie să decidă cum o să arate copilul la finalul învățămîntului obligatoriu. Asta este o decizie societală și asta este ceea ce trebuie să fie în lege, ceea ce votează Parlamentul, ca reprezentant al întregii societăți. Restul, anume cum să ajungem la asta, ce materii să le dăm copiilor, cîte ore, cum să-i evaluăm, asta e treaba experților, nu mai e treaba parlamentarilor și nici a oamenilor politici. (...) Privind atent, observ o tendință de a introduce fel de fel de discipline în școli, de genul orelor de dezvoltare personală și altele asemenea. Dar orice introducere de materii noi înseamnă scoaterea sau subțierea altora, căci numărul de ore al copiilor la școală este limitat. Să nu cumva să ajungem să avem copii superdezvoltați personal, dar care nu mai știu tabla înmulțirii! De aceea, de fiecare dată cînd văd tot felul de inițiative de genul acesta, făcute, nu mă îndoiesc, cu intenții foarte bune, foarte generoase, sînt sceptic și devin din ce în ce mai doritor să revenim la esență, să revenim la matematică, fizică, științe exacte, la istorie, geografie, să revenim la materiile tradiționale. Dar, făcînd o mică paranteză referitor la etică, ce am introdus atunci în lege din păcate nici astăzi nu este aplicat, sînt o serie de lucruri care pot să fie transmise copiilor transdisciplinar. Poți să vorbești despre etică la istorie, la limbă, chiar în știință, deci sînt foarte multe lucruri care într-un sistem ideal ar trebui să fie transmise transcurricular și transdisciplinar. (...)

Consensul și ceea ce se întîmplă în majoritatea țărilor europene este ca învățămîntul obligatoriu să înceapă la vîrsta de 6 ani. Sînt cîteva țări, Anglia, de exemplu, în care începe de la 4, sînt puține unde începe la 7, dar consensul este undeva la 6 ani. Acum trebuie să-ți pui și întrebarea: de la ce nivel pleacă copilul cînd intră în sistemul educațional? Experții ne spun, cu date concrete în mînă, că dacă începe la 6 ani se reduce abandonul școlar, și România suferă de abandon școlar. Atenție, aici vreau să spun un lucru pe care nimeni nu-l spune: România suferă de abandon școlar nu pentru că școala n-ar fi atractivă sau n-ar fi accesibilă. 96% din copiii României fac mai puțin de trei kilometri pînă la școală. Fiica mea, în clasa I în Germania, făcea pînă la școală 2,5 kilometri și mergeam cu ea în fiecare dimineață pe jos. Majoritatea copiilor care nu merg la școală sînt în situația asta pentru că nu sînt lăsați de părinți. Problema abandonului școlar nu se rezolvă de Ministerul Educației, se rezolvă de Ministerul de Interne. Deci putem face școala oricît de atractivă, dacă părinții nu-și lasă copiii la școală, e degeaba. (...)

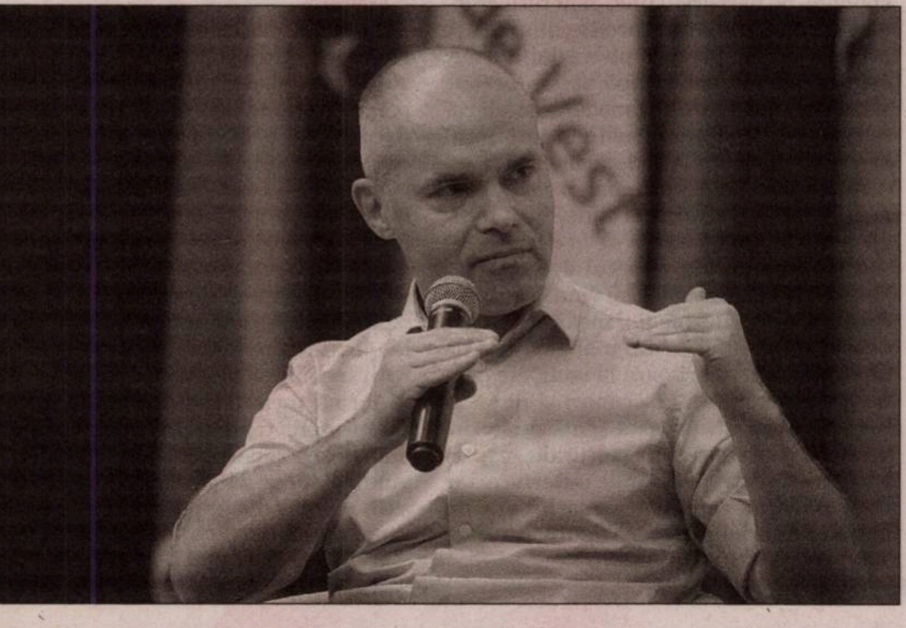

Un tînăr foarte urmărit a spus acum cîțiva ani că școala l-a pregătit pentru 1990, nu pentru 2020. Eu chiar îl lăudasem pe băiatul ăsta cu puțin timp înainte, dar după ce a spus asta, mi-am pus întrebarea: s-a schimbat teorema lui Pitagora din 1990 și eu nu știu? S-a schimbat Legea lui Ohm? S-a schimbat istoria Imperiului Roman? S-au schimbat lucrurile esențiale pe care școala trebuie să le *predea?* Adică să le ia de undeva, dintr-o tradiție a cunoașterii, și să le predea celor mai tineri, care încă nu le știu. S-au schimbat aceste lucruri esențiale? Nu. Misiunea școlii, a instituției numită „școală“, în viziunea mea, care nu vreau să fie neapărat general împărtășită, este să transmită aceste lucruri imuabile, înainte de toate. După care, dacă avem timp, dacă putem să dezvoltăm lucruri, să spunem copiilor și despre altele, să vorbim și despre modă etc. Dar înainte de toate să ne focalizăm pe această misiune esențială a școlii! (...)

În viziunea mea, într-o societate bine constituită, educația nu este un serviciu public, ci este o dinamică societală. E periculos să facem din educație un serviciu public, de genul celor care ne livrează gaz, apă și canalizare. Educația nu este pe același picior cu alte servicii publice. Educația este o dinamică societală, pentru că societatea întreagă intră în dinamica de valorizare a educației, nu doar autoritățile publice. Altfel, vom avea un clivaj între două părți în societate: cei care educă, profesorii, și părinții veșnic nemulțumiți că profesorii nu le-au învățat copiii nu știu ce. Și nu văd ceva bun ieșind din această confruntare. Motiv pentru care avem nevoie să se realizeze ceva ce mie îmi pare rău că nu am reușit, anume o dinamică societală axată pe schimbarea de mentalități care să meargă pe trei direcții. Prima, să schimbe fundamentul moral. De asta am început lupta împotriva plagiatelor, de asta am băgat camere de luat vederi la Bac, nu ca să pice copiii, ci cu ideea foarte clară în cap că, dacă nu schimbăm fundamentul moral al educației, putem să dăm legi și paralegi, pentru că nimic fundamental nu se va schimba. A doua direcție pe care am vrut să stimulez această dinamică a vizat problema autorității în sistem. Nu autoritatea cu care, poate, unii dintre noi am fost obișnuiți, cu liniarul peste degete, ci autoritatea izvorîtă din excelență profesională. Pentru că educație în afara autorității, anume a autorității excelenței profesionale, nu poate exista. Elevul nu este egalul profesorului! Aud acum moda „Să auzim ce vor copiii să învețe“. E absurd! Văd acum moda că o fetiță din Suedia de 15 ani le spune oamenilor de știință cum trebuie să combatem poluarea. E absurd! Și a treia direcție, poate mai importantă decît primele două: exigența. Noi nu mai sîntem exigenți, noi nu mai lăsăm corigenți sau sîntem duși de valul că nu trebuie să discriminăm și am abandonat exigența. Exigența, gradientul între mai puțin bun, bun, foarte bun, excelent este un lucru esențial. (...)

Am observat că oamenii ies în stradă pentru justiție, dar pentru educație nu ies – de ce? Pentru că fiecare încearcă să-și rezolve problema cu copilul lui pe cont propriu, pentru că se poate. (...) Deci apetența societății pentru a face din educație o dinamică societală este foarte scăzută. A făcut din justiție o dinamică societală. S-au schimbat guverne în urma mișcărilor pentru justiție, dar nu s-au schimbat guverne din pricina educației. (...)

Deci întrebarea este: cum trebuie să arate un copil care termină învățămîntul obligatoriu? Care este „coșul minim“ de cunoștințe dobîndite cu care un tînăr părăsește ciclul de școlarizare obligatoriu? De exemplu, dacă tu vrei acum să vorbești cu mine despre Kierkegaard și eu am să-ți spun că nu știu aproape nimic despre Kierkegaard, imediat ai să spui că sînt incult. Dar dacă eu îți spun acum ție despre substituția nucleofilă sau despre codul genetic și transcripție, tu poți să-mi zici că „astea-s chestii tehnice“ și nu treci drept incult. De multe ori mi s-a părut că „umaniștii“ sînt puțin aroganți cu cei din științe exacte și că ignorăm nevoia reală a oamenilor de științe exacte. Și pandemia asta ne-a arătat acest lucru. Ne-a arătat reticența oamenilor la argumente științifice. Ascultăm horoscopiști, dar nu ascultăm oamenii de știință. Vine unul și ne zice „ARN-ul ăla din vaccin o să-ți schimbe ție codul genetic!“ și lumea îl crede pentru că nu știe nimic despre ARN și codul genetic. Cu asta constatăm un eșec nu doar al României, ci un eșec al Europei. Și atunci eu cred că ar fi foarte utilă o dezbatere de societate, în care stabilim care e „coșul minim cultural“ pe care să tindem noi, ca societate, să-l dăm unui tînăr de 16 ani. (...)

(...) Eu încerc să-mi educ copiii gîndindu-mă, metaforic, la Ierusalim și la Atena. La Ierusalim, ca simbol al credinței: în viață trebuie să crezi în ceva! Unii cred în Dumnezeu, alții cred în știință, fiecare crede în ce crede, dar esențial este să crezi în ceva, pentru că dacă nu crezi în nimic, supraviețuiești, nu trăiești. Iar la Atena mă gîndesc ca simbol al rațiunii și al logicii, care sînt imuabile. Logica e imuabilă, rațiunea e imuabilă. Cînd crezi în ceva, e foarte important ca acea credință să fie dublată, în spatele ei să fie și rațiune, și logică. Nu se poate întotdeauna, pentru că există credințe iraționale care împing foarte mulți oameni, aș spune chiar că majoritatea oamenilor sînt împinși de credințe iraționale. Dar, ca persoană, eu întotdeauna asta am încercat și asta încerc să transmit copiilor mei. Apoi, eu nu concep educația copiilor mei în afara pilonilor culturali care ne definesc ca europeni, dar în același timp nici nu concep să-i cresc în afara rațiunii și logicii la care putem accede.

Ah, veșnicele întrebări: „La ce-mi servește ce am învățat la școală?“, „La ce-mi servește în viață chimia pe care am învățat-o?“, „La ce-mi servesc logaritmii pe care i-am învățat?“. Din punctul meu de vedere, nu școala trebuie să răspundă la această întrebare, voi trebuie să răspundeți. Fiecare trebuie să fie suficient de deștept încît să știe să se servească în viață de cît mai multe din lucrurile pe care le-a învățat. (...)

Ați auzit de multe ori, în presă sau de la prieteni: „E atît de grea programa școlară, că eu nu pot să fac problema de matematică a copilului de clasa a IV-a!“. Păi, mă scuzați, că nu sînt aici ca să mîngîi pe creștet oamenii, dar dacă ai o problemă să rezolvi problema de mate a copilului la clasa a IV-a înseamnă că ești cam prost. Uitați-vă în orice manual de clasa a IV-a, orice persoană normală cu o educație minimală poate s-o rezolve. Deci acest mîngîiat pe creștet al părinților, „Vai, să nu-l supărăm pe părinte!“, duce la o presiune pe școală care, uneori, este nefirească. Se pune și întrebarea: cum putem educa părinții? E o temă foarte grea. Spiru Haret, marele reformator al învățămîntului românesc, i-a văzut pe învățători ca apostoli ai educației la țară, nu doar pentru copii, ci și pentru adulți – scrie asta în textele lui. Prin 2017, mi se pare, exista o strategie pentru educație parentală și actualul ministru a zis că nu înțelege de ce acea strategie a fost abandonată și a zis că va reîncepe implementarea ei. I-aș spune eu de ce a fost abandonată. Pentru că prin ea se încerca în mod manifest o ideologizare a unui număr cît mai mare de părinți într-o direcție pe care oamenii dotați cu o oarecare logică nu ar fi dorit-o. Deci educația parentală poate să fie un mijloc de inginerie socială, pe care eu nu l-aș gira în momentul de față. Dar, dacă am stabili un „coș minim de cunoaștere“ pe care am dori ca fiecare cetățean să-l aibă, am putea găsi mecanisme prin care să încurajăm și adulții să dobîndească la rîndul lor acel „coș minim“ și să primească recunoaștere pentru el. (...)

***Daniel Funeriu** a fost ministru al Educației între 2009 și 2012, iar acum este consilier pe probleme de educație al Uniunii Europene.*

Propuneri de *Dileme vechi* pentru viitor:

- **Pisici**

e·on

Avem energia
să creăm pentru ei
un viitor nelimitat
de verde

ELECTRICITATE · GAZE NATURALE
SOLUȚII

eon.ro/WE

WE

WE has no limits

Bogdan-Alexandru STĂNESCU

pe de altă carte

Domnișoarele din Brixton

● **Bernardine Evaristo, *Fată, femeie, alta*, traducere de Adina Ihora, Editura Corint, 2021.**

Trebuie spus de bun început că Bernardine Evaristo e o scriitoare foarte bună. Aproape excelentă. Și nu o zic pentru că a cîștigat Booker Prize în 2019, cînd juriul s-a făcut de rîs dînd dovadă fie de lașitate în fața puterii comerciale a celuilalt produs *(Testamentele* lui Atwood), fie cedînd în fața puterii „ideologice“ a romanului *Fată, femeie, alta* (chiar, oare ce carte le-o fi plăcut de fapt?). Mai adaug că împărțirea marilor premii la doi scriitori îmi pare a fi o formulă în care unul dintre ei are de pierdut și că nu reușește altceva decît să întărească credința oricărui scriitor adevărat că premiile sînt niște prostii (atunci cînd nu ești tu cîștigătorul, vorba lui Kingsley Amis).

Lucrul care izbește la romanul lui Evaristo, imediat după șocul formal (lipsa punctului și a literei mari inițiale, frazarea poematică, accentul pus pe ritm în dauna aspectului formal conservator, toate alcătuind ceva ce Evaristo numește *fusion fiction),* este tocmai accesibilitatea lui. E un roman ce-și ridică bariere pe care le depășește aparent fără nici un efort: avem de-a face cu douăsprezece perspective ale unor femei de culoare din Marea Britanie, toate aflate la un băț (gest, pîlpîire a hazardului) distanță una de alta, cu vîrste cuprinse între 19 și 69 de ani, provenind din medii sociale diferite, avînd identități sexuale diferite.

Romanul se deschide cu seara premierei unei piese de teatru intitulate *Ultima Amazoană din Dahomey,* scrisă și regizată chiar de prima naratoare, o femeie pe nume Amma, care și-a construit întreaga carieră și imagine ca artistă lesbiană de culoare în teatre experimentale și independente. Numai că piesa aceasta va avea premiera pe scena Teatrului Național din Londra și va avea și succes. Bineînțeles că întrebarea ce planează deasupra acestui cadru narativ simili-autobiografic este „Și-a trădat Amma misiunea, devenind accesibilă?“. După o viață de „agitprop“, deodată vine cu o piesă fermecătoare, amuzantă și... accesibilă. Povestea Ammei (am să las întrebarea de mai sus fără răspuns, dat fiind că încă nu am reușit să răspund eu însumi sincer – merită să te trădezi pentru „succes“?) e urmată de alte 11, de la cea spusă de Carole, prezentată în momentul în care intră la Oxford, și pînă la cea a lui Hattie, în vîrstă de 93 de ani, care trăiește la o fermă pe care intenționează s-o lase spre administrare sufletelor ce-și caută identitatea (sexuală sau de gen, aici sînt niște discuții extrem de amuzante).

Între ele, o sumedenie de femei de culoare care reușesc să-și ducă viața în Londra contemporană (și nu numai, romanul abundînd în *flashback*-uri) fără a se lua prea în serios. Și aici stă chiar farmecul cărții: în umorul și lipsa de partizanat încruntat. E în cartea asta mai puțină politică decît te-ai aștepta, ba chiar aș spune că scopul (subtema?) lui Evaristo a fost să identifice „varianța“ (statistică), dispersia, varietatea din varietate. Emblematică pentru atitudinea asta mi se pare povestea lui Dominique, cea care se îndrăgostește de o americancă pe nume Nzinga, o „constructoare de case vegană, nu bea, nu fuma, o feministă lesbiană radicală și separatistă care trăia și lucra pe pămîntul femeilor de pe întreg teritoriul Americii înainte de a pleca mai departe, o constructoare de case nomadă“, pentru a descoperi că numele ei de fapt era Cindy și-și sechestra și bătea în mod regulat partenerele, un personaj feminin născut din clișeul masculinității toxice.

THE BOOKER PRIZE 2019
BERNARDINE EVARISTO
FATĂ, FEMEIE, ALTA
CORINT FICTION

Romanul lui Evaristo gravitează în spațiul liminal dintre proză și poezie. Iar dacă accepți această convenție, cel mai bine ar fi să scandezi frazele lungi ca pe versuri de Whitman și să cauți o cadență largă, epică și totuși una care să-ți permită să savurezi tangajul frazelor. În același timp, nu se poate ignora cantitatea considerabilă de *witz* injectat de Evaristo în roman: de la Penelope, cea care mai are puțin și urlă de fericire cînd e anunțată de fiica ei că urmează să se mute, laolaltă cu cei doi nepoți și cu soțul ei, în Australia și pînă la Yazz, al cărei gust „eclectic și imprevizibil trece dincolo de rifurile rock-ului electronic din preistorie, la A$AP Rocky, Mozart, Stormzy, Priests, Angélique Kidjo, Wizkid, Bey, Chopin, RiRi, Scot Joplin, Dolly Parton, Amr Diab“, toate aceste naratoare se autoironizează spumos, într-o risipă eclatantă de imagine, informație și elemente de cultură populară.

Prin intermediul Ammei, Evaristo și-a imaginat o posibilă traiectorie a propriei cariere: la începutul anilor ’80, pe cînd era pasionată de teatru, dar nu reușea să prindă nici un angajament, a înființat propria companie teatrală dedicată exclusiv femeilor de culoare, prima de acest gen în Marea Britanie. N-a avut succes. Însă acum, ca și în propria ficțiune, succesul a venit în urma publicării acestui roman polifonic, aparent înspăimîntător (într-o epocă a romanelor care „se citesc ușor“), însă, așa cum am spus, neașteptat de fermecător. Cine face doi pași în spate și contemplă acest tablou colectiv nu poate să nu se ducă cu gîndul la compoziția proto-cubistă a lui Picasso, *Domnișoarele din Avignon*.

Dacă a reușit ceva acest Booker bicefal din anul Nobelului aidoma de bicefal a fost să aducă în atenția lumii o scriitoare plină de talent și de inteligență, aflată la a opta carte.

Deși cred că a fost o traducere epuizantă (oralitatea, *slang*-ul, diversitatea mediilor în care se mișcă personajele), Adina Ihora i-a făcut față cu brio.

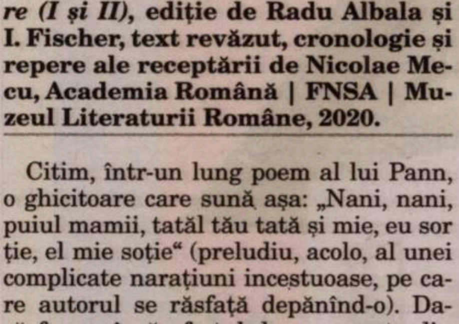

Cosmin CIOTLOȘ

pe de altă carte

Eredități

● **Anton Pann, *Opere. Scrieri literare (I și II)*, ediție de Radu Albala și I. Fischer, text revăzut, cronologie și repere ale receptării de Nicolae Mecu, Academia Română | FNSA | Muzeul Literaturii Române, 2020.**

Citim, într-un lung poem al lui Pann, o ghicitoare care sună așa: „Nani, nani, puiul mamii, tatăl tău tată și mie, eu sor ție, el mie soție“ (preludiu, acolo, al unei complicate narațiuni incestuoase, pe care autorul se răsfață depănînd-o). Dacă facem însă efortul de a o scoate din context, constatăm că formula ilustrează destul de bine ramificat-strînsele raporturi pe care lumea noastră le întreține cu lumea autorului *Șezătorii la țară.* N-aș spune chiar că Pann ne e contemporan, dar nu mă îndoiesc că în multe privințe îi sîntem debitori. Conștient sau nu. Omul era un spectacol vivant. Amator în (mai) toate cîte le-a practicat, a avut totuși harul prizei la public. În grădinile de vară ale Capitalei stîrnea, cu cîntecele sale, cînd rîsul, cînd, spre final, lacrimile. Dacă nu-l credem pe Filimon, el însuși *bon viveur* de clasă, măcar pe Ghica. Și, dacă ne-ndoim de mărturia acestuia, să-i ascultăm pe mai sobrii Kogălniceanu ori Maiorescu. Poet spontan și tipograf harnic, bătea străzile orașelor cu buzunarele doldora de cărți pe care le plasa inteligent, cu o eficacitate care i-ar face invidioși pe recenții agenți de vînzări. Cînd și cînd, își elogia clienții în prefețe și a rămas memorabilă una dintre ele, în care ploieștenii sînt recunoscuți (ce tehnică de fidelizare...) drept „mai evlavioși“ pentru că „toți sărind s-au abonat / Ș-au rămas numai aceia carii (poate) n-au aflat“.

Născut undeva în Bulgaria la sfîrșit de secol XVIII, probabil în 1796, dintr-o mamă grecoaică și un tată căldărar, Antonie Pantaleon Petroveanu (numele real dindărătul arhicunoscutei semnături) apare astăzi mai degrabă ca un autohton cu simțul proporțiilor decît ca un balcanic, cum a fost adeseori considerat. E drept că, față de pașoptiștii puri și duri, el face figura unei tombatere. Dar să nu uităm că, în vreme ce aceștia păstrau în minte un Paris imaginar pe care încercau să-l localizeze sau idilizau folclorul rural, Pann trăia *în direct* febra orașelor. Plecat din Sliven după moartea tatălui, va ajunge întîi și-ntîi la Chișinău (cel în care avea să descindă și Pușkin). Prima escală, așadar. Va locui în două rînduri și la Brașov, în Șchei, unde se va refugia împreună cu o tînără „răpită“ de la o mănăstire din Vîlcea (altă escală). Cea mai mare parte a vieții și-a trăit-o însă la București, în mahalale încă impregnate de spiritul lui. Și nu mă refer doar la casa memorială din Lucaci, ci la tot ce imaginarul colectiv a reținut drept elocvent pentru o epocă urbanistică încă tatonantă. A fost, de pildă, paracliser la Olari, s-a aventurat și pe Moșilor, la Sfinți, n-a ratat nici Biserica Albă, de pe actuala Cale a Victoriei (o listă întinsă e de găsit în biografia lui G.D. Teodorescu, din 1891-1893). Groaznicul incendiu din ziua de Paști a anului 1847 îi va prilejui un minuțios reportaj versificat, *Memorabilul focului mare,* excelentă cartografie a întregului Centru Vechi. Și nu numai: un poem deja citat începe cu un distih, în felul lui, grăitor: „Din București într-o toamnă plecînd pentru un drum lung, / Seara pîn’ la Colintina abia putui să ajung“. Oricît de decis s-ar aventura în călătorii, sensibilitatea lui Pann rămîne ancorată în apele Dîmboviței. Afectiv, nu-și poate părăsi orașul-emblemă.

Defectuos, spuneam, rămîne sub raportul profesionalismului literar. Și totuși, lipsit de școli înalte și nesfiindu-se să colporteze în ediții pentru toată lumea textele altora, el are de pe-atunci oroare de „plaghiari“ (boală veche). După cum detestă, firește, „scrisul gorgonat“, căruia i-l preferă pe acela clar. Ceea ce nu-i puțin lucru într-o vreme în care Heliade își pregătea *Seraphita.* Puțini aveau, în plus, intuiția bunelor practici în materie de comentariu. *Dacia literară* își prevenea didactic cititorii asupra diferenței dintre critică și judecată *ad personam*. Cu sfaturile lui, Pann bate mai departe de-atît: „Iară cînd, din întîmplare, / Vrun autor oarecare / Va-nfățișa în vro parte. / Să citească vreo carte, / Vreun vers, vro poezie, / Or vro altă istorie, / E obrăznicie mare / Pînă nu-ți face-ntrebare / Să începi să-ți dai părerea / Și a-i judeca puterea, / Vorbe de laude-a-i pune,/ Or a-i zice că nu-s bune“.

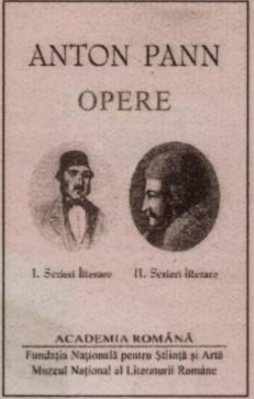
ANTON PANN
OPERE
I. Scrieri literare
II. Scrieri literare
ACADEMIA ROMÂNĂ
Fundația Națională pentru Știință și Artă
Muzeul Național al Literaturii Române

În sfîrșit, încerc să spun că Anton Pann se cere redescoperit, adică recitit atît bio-, cît și bibliografic. Un pas necesar (oricum, o mînă întinsă curioșilor) a fost făcut la finele anului trecut, prin remarcabila ediție a lui Nicolae Mecu, care vine să repună în drept fragmentele cenzurate în 1963 și care e precedată de o cronologie alegră și în genere foarte bine informată. Dacă ar fi să-i caut nod în papură, aș adăuga doar că lipsesc din datele ei mustoasele informații epistolare furnizate de corespondența cu Gh. Ucenescu, editate cîndva de Paul Cornea. După cum, tot acolo, se strecoară o imprecizie de ordin potatoric: cuvîntul „bere“, prezent, e drept, în poemele moralizatoare ale lui Pann, nu se referă niciodată la licoarea văratică, ci numai și numai la actul de a bea: „iar cea multă îmbuibare / în bere și în mîncare“ etc., etc.

Fiindcă, nu-i așa, Pann era omul mahmahoanelor bucureștene, pregătite cu vin mănăstiresc și borviz trimis de amicii din Brașov.

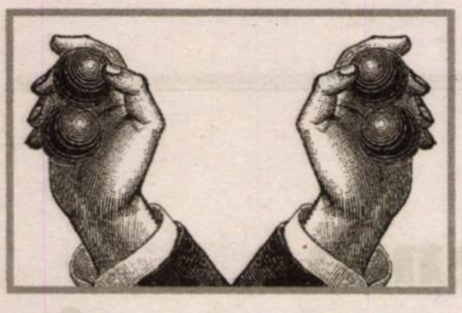

Aron BIRO

audio și n-am cuvinte

Artiști trans

- **Backxwash, *I lie here buried in my rings and my dresses*, UglyHag Records, 2021.**
- **Liturgy, *Origin of the alimonies*, Rough Trade, 2021.**

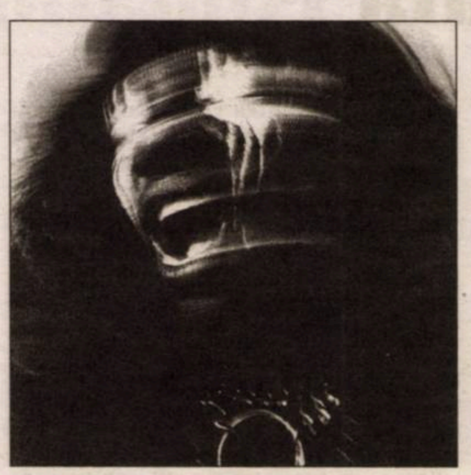

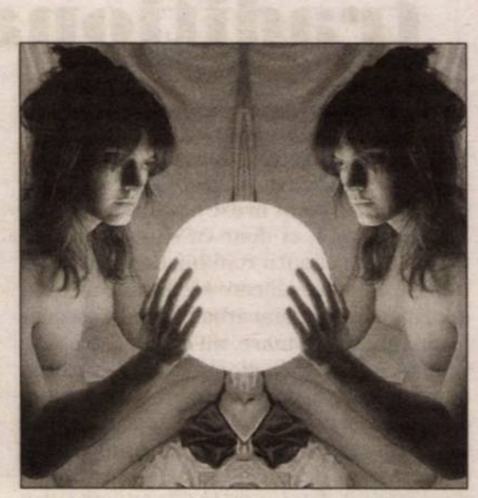

Iunie nu e doar Luna Mîndriei, ci și a recenziei de „muzică LGBT“ la *Dilema veche.* Anul trecut pe vremea asta, noțiunea era aspru dezbătută de comentatori – dacă nu cumva e un non-sens din aceeași categorie cu muzică pentru blonzi/bruneți, pentru cei care preferă semințele sau fisticul. Sugeram atunci ipoteza că nu e chiar așa, că ar exista o identitate muzicală LGBT și implicit una heteronormativă, uneori manifestate doar liric-conceptual, alteori întărite de anumite predilecții stilistice (bunăoară nu există, din cîte știu, un echivalent LGBT în heavy-metal al imnului „Pleasure slave“ de la Manowar și ar merita discutat de ce).

În urmă cu un an, lucrurile erau cît de cît simple, am găsit ușor un album L (Jehnny Beth) și unul G (The Irrepressibles). Sărim peste B, căci după unii e o șarlatanie ori un compromis, iar anul acesta stă oricum sub semnul T – e tranziție mare, monșer! Artiștii T sînt de o factură aparte: ideologic or fi a(fi)liați LGBT, dar răzvrătirea lor bate cel mai departe, nu e doar împotriva normelor, ci și a cadrelor conceptuale tradiționale. *Ni dieu ni maître* sau, cum zice titlul unuia din albumele artiștilor pe care îi recomand mai jos, *God Has Nothing to Do With This Leave Him Out of It.* Hai că homosexuali creștini s-ar mai găsi!

Muzica de avangardă e un spațiu creativ predispus la tranziții între genuri, iar apetența culturii trans pentru superpoziții ideologice și estetice dă semnele unei mici revoluții muzicale – e posibil ca în curînd să-l dezgropăm pe Genesis P-Orridge drept pionier, după ce l-am îngropat ca nebun. Două albume care par să fi fost călăuzite de spiritul *acestora* mi-au atras atenția anul acesta.

Ashanti Mutinta a fost bărbat cît trăia în Zambia, apoi s-a mutat la oraș în Canada să facă facultatea de informatică și acolo l-au stricat orășenii. Astăzi e o respectată producătoare și compozitoare de rap experimental sub numele de scenă Backxwash, care va fi pe gustul celor pentru care proiectul Clipping înseamnă ceva (apar și ei aici pe o piesă) și în bună măsură e o replică *queer*-neagră la scena gotic-(t)rap – Ghostemane, Suicideboys etc. Bănuiesc că nu e o noutate pentru nimeni că scena rap/hip-hop a suferit transformări radicale în ultimii ani, vorbim azi de ceva cu greu recognoscibil în definițiile tradiționale, mai mult experiment sonor-ideologic decît muzica de dans a generației Dr. Dre. Și la noi, titanii genului au apucat pe căi imprevizibile (s-a dat heroina pe ortodoxie), dar prin alte părți dezintegrarea scenei e chiar mai radicală, lăsînd teren viran la dispoziția unei noi categorii de artiști-*producer* care o reinventează, alcătuitori de sunete mai mult decît cîntăreți. Noul album Backxwash se folosește în egală măsură de LGBT, BLM și valori tradiționale voodoo pentru a proiecta angoase generate de manipulare hormonală, posesiune demonică și sentimentul inadecvării sociale.

Al doilea album recomandat aparține foștilor hipster-metaliști Liturgy – loviți de asemenea de o combinație de revelații LSD, misticism, experiențe extracorporale și tranziție de gen între albume consecutive. Văzuți cîndva ca principalii competitori ai mai popularilor Deafheaven, îi regăsim pe noul album într-o reformă la fel de șocantă ca prima fotografie post-tranziție a liderei acestora, cînd chitarista Hunter Hunt-Hendrix (descrisă ca „filozof“ pe pagina Wikipedia) a anunțat prin piesa „The Separation of HAQQ from HAEL“ că trupa a suferit un fel de diviziune celulară. Ambițiile de trupă black-metal în tricouri H&M de acum zece ani au fost înlocuite între timp de influențe Philip Glass, Swans, John Zorn și trompete de îngeri anunțînd că în Rai nimeni nu va mai avea gen ori sex, vom scăpa de niște griji.

■ ■ ■

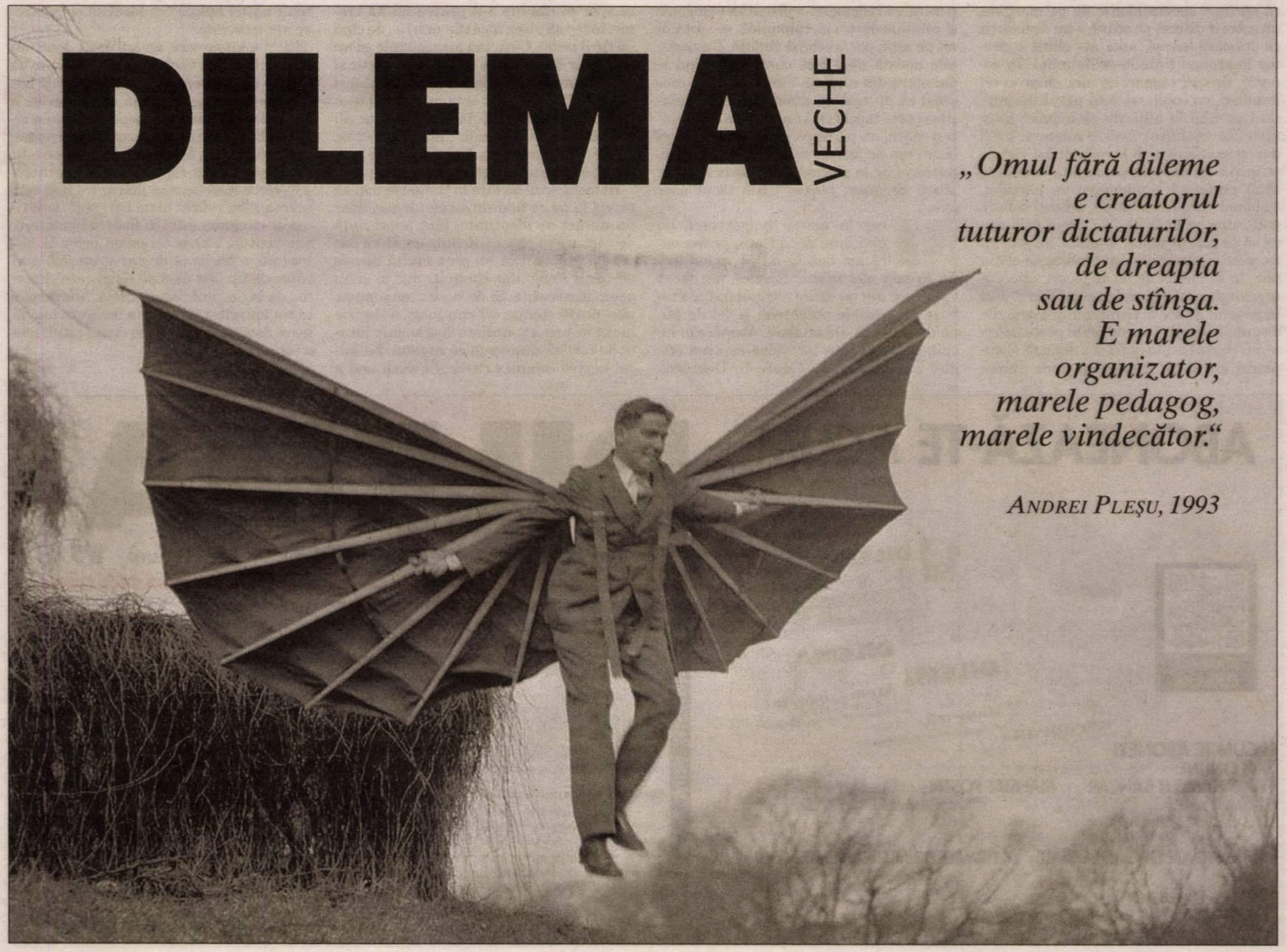

DILEMA VECHE

„Omul fără dileme
e creatorul
tuturor dictaturilor,
de dreapta
sau de stînga.
E marele
organizator,
marele pedagog,
marele vindecător.“

ANDREI PLEȘU, 1993

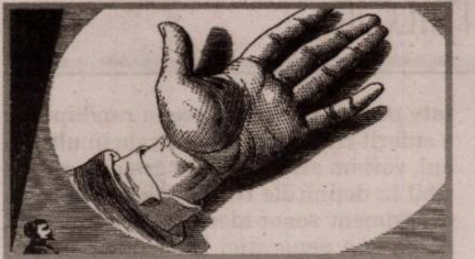

Adina POPESCU

portrete din mers

Trăiască prietenia tradițională româno-bulgară!

– Be quiet, please! –

În micul complex hotelier în care locuim, la doar 12 kilometri de granița cu România, e puțină lume, în general turiști bulgari, însă am fost avertizați că în week-end va veni „puhoiul“ (de români). Complexul pare construit după 1990, e recent renovat, sînt flori peste tot în ghivece și balcoane din lemn care îi dau un aer rustic, camerele sînt curate, decente, nimic prea *fancy,* însă perfect funcționale, doar săpunul de la baie pare de pe „vremea cealaltă“, seamănă cu săpunul „Cheia“. În prețul camerei e inclus un mic dejun, din nou nimic ieșit din comun, însă totul e comestibil, în top sînt plăcințele calde de tip *burek,* te poți sătura doar cu ele, alături de roșiile bulgărești (cu un gust minunat de roșie) culese de prin grădinile din jur. Tot în prețul camerei ai acces la toate cele trei piscine – micuțe, dar bine îngrijite, cu șezlonguri, cu tot ce le trebuie, în primele trei zile de dinaintea week-end-ului am avut, practic, o piscină doar pentru noi, nu mi-a lipsit deloc aglomerația specifică din jurul acestui loc pentru „odihnă și relaxare“, bălăceală, urlete și stropi (mi-l amintesc pe Leo, ironic și în același timp dezamăgit, cînd a apărut prima piscină din complexul de la Sfîntu Gheorghe: „E suficient să faci o piscină și toată lumea țop! în ea!“). Într-o singură dimineață, după micul dejun, o doamnă bulgăroaică trecută de 50, grăsuță și un pic cam pudică, a intrat în apă alături de iubitul ei, în jur de 40: fără sărituri spectaculoase de pe margine, au coborît discret pe scară, s-au dezmorțit cu mișcări leneșe, apoi au plutit o vreme împreună ținîndu-se de mîini. În general, turiștii bulgari de aici, chiar și cei familiști, cu copii, mi s-au părut discreți, nu țipă unii la alții, nu se hăhăie, nu-și planifică zgomotos fiecare mișcare, nu-ți dau senzația de trib invadator, își văd de treburile lor de vacanță. În fața hotelului, chiar pe faleză, e amenajat un părculeț, cu bănci și un foișor, iarbă, arbuști și flori, poți intra acolo ca să faci cîțiva pași sau ca să te uiți la mare, e multă liniște, un loc ideal pentru citit, am profitat de el din plin, în România astfel de locuri adiacente celor de consum unde „se fac banii“ sînt în general lăsate în paragină, aici coșurile de gunoi, de pildă, erau golite peste noapte, iar parcul arăta la fel și a doua zi. Complexul are și un restaurant unde aproape toți chelnerii pe care îi știu de ani buni vorbesc românește. Nu au învățat pentru că ar avea niscaiva origini românești sau pentru că au făcut brusc o pasiune pentru limba română, ci doar ca să se descurce mai ușor cu clienții români, deși meniul e bilingv. Îmi face plăcere să mănînc aici, nu doar pentru că mîncarea e bună și scoicile sînt chiar din mare, nu de la Metro, dar și ca să comunic cu ei, mă amuză, vorbesc o limbă curată, dar cu accent slav, încearcă să facă și glume, toți sînt foarte simpatici. Anul acesta am aflat că unul dintre ei e profesor de istorie și de geografie într-un orășel din apropiere, iar toată vara lucrează aici ca ospătar ca să-și suplimenteze veniturile. Povestea ascunde probabil o dramă personală, o frustrare, desigur că omul și-ar dori să trăiască bine-mersi din leafa lui de profesor și să meargă și el la mare, în concediu, să fie servit de alții, însă nu l-am văzut nici un moment încrîncenat, nici măcar atunci cînd cară la mese tăvile încărcate cu „gălețile“ pline scoici, cîntărește o jumătate de kil fiecare, tot timpul e zîmbitor, prompt și amabil, cînd ne vede ne salută ca pe niște vechi cunoștințe. Angajații mai tineri ai complexului nu vorbesc românește, însă se descurcă binișor în engleză, o limbă dificilă pentru un bulgar, mi-a plăcut să urmăresc și relațiile dintre ei, comunică, se ajută unii pe alții, par o echipă sudată. Cameristele insistă să-ți facă curat pînă cînd le dai afară din cameră, încercînd să le convingi că nu trebuie schimbate cearceafurile și prosoapele chiar în fiecare zi. Iar într-o seară, un pic după miezul nopții, cînd beam vin pe balcon și rîdeam ca nebunii, paznicul de la piscină ne-a atras atenția: *„Psst! Be quiet, please!“*. Am tăcut ușor jenați.

Merg la marea bulgărească de mai bine de opt ani, prima oară am fost la Balcic, pe atunci nu aveam nici măcar mașină, am făcut vreo zece ore pe drum, schimbînd microbuze pe șoselele bulgărești la fel de pline de gropi ca ale noastre. Atunci am locuit în gazdă la o bătrînică ce avea origini românești, se născuse în Dobrogea noastră, își amintea cu nostalgie cuvinte, dar puține, în schimb înțelegea tot ce vorbeam. Și tot atunci am fost șocați de diferența de prețuri, toate erau la jumătate față de România, am stat regește o săptămînă la Balcic cu o sumă pe care am fi cheltuit-o lejer în trei zile în Vama Veche. Între timp, prețurile au devenit aproape similare, însă continui să merg la bulgari pentru că am rămas cu convingerea că la ei „e mai ieftin și mai bine“, că te simți om în vacanță, nu vacă bună de muls, turist jecmănit și care mai contribuie cu banii lui și la mica corupție locală, așa cum te simți pe litoralul românesc unde aproape toate autorizațiile de construcție și funcționare s-au dat numai pe șpăgi și relații. Am mers nu doar pe litoralul din nord, am mers în sud, la Burgas și la Sozopol, am mers și mai departe, pînă la granița cu Turcia, la Sinemoreț. Nicăieri nu am fost dezamăgită, nici măcar la cel mai ieftin și muncitoresc hotel din Sozopol, fost comunist, de o stea. Au și ei kitsch-urile lor, desigur, au și ei stațiuni cu construcții monstruoase și cu aspect de bazar din anii '90, însă mai au și un elementar bun-simț, nu te fură pe față, nu-și bat joc de tine. Iar la marea bulgărească din nord, cu plaje încă sălbatice care sper să rămînă așa pentru multă vreme, încep să visez încă din martie, de cînd dă firul ierbii. Ceva mă atrage acolo, și nu sînt doar liniștea, un spațiu mai rustic și implicit autentic, o onestitate a locului și a oamenilor. Iar anul ăsta mi-am dat seama ce – în spațiul ăla, în Dobrogea lor, nu mă simt în „străinătate“, mă simt acasă, e un soi de extensie a României care ar fi putut să fie, dar nu este.

În momentul de față în Bulgaria poți să mergi la fel ca înainte de pandemie, doar un un act de identitate, fără adeverință de vaccin sau test PCR, bulgarii și-au dat seama probabil că au prea multă nevoie de banii românilor cheltuiți aici și și-au asumat riscurile. Și de ceva vreme nu se mai poate campa *off camping,* o decizie luată în urma munților de gunoaie lăsate de turiști, unii spun că români. La micul nostru complex rustic, în week-end a venit și „puhoiul“, desigur că s-a țopăit în piscină, chiar și pe o ploaie torențială, mai întîi fetele, apoi și băieții ca să nu se lase mai prejos, după vreo două sticle de whisky cumpărate din *duty-free,* era nevoie de o mică aventură. După ploaie, cînd a apărut curcubeul, „puhoiul“ s-a aliniat cuminte pe faleză ca să facă poze cu telefonul mobil. Niște doamne mai în vîrstă, dar cam țoape, au ieșit la plimbare, repede au ajuns la concluzia că nu mai au „ce vizita“: „Ce o fi și cu stațiunea asta? Aici începe, acolo se termină!“. Trăiesc cu speranță că vor mai căuta și alte stațiuni cu mai mult circ și cu tonete cu porumb fiert. A doua zi, iar țop! în piscină la prima oră, s-a umplut repede de inorogi de plastic. Eu nu înțeleg de ce nația asta română orice face, face cu zgomot și pentru a atrage atenția celor din jur. De ce vorbește atît de tare, de ce nu are și noțiunea de a nu deranja pe alții, de ce nu are și momente de introspecție și de tăcere. Totuși, nu cred că locul în care am fost noi reprezintă o atracție pe termen lung pentru turistul român mitocan. Vine, vede și pleacă. N-are ce face aici seara decît să se uite la stele și să asculte greierii, dacă face scandal îl pîsîie nenea de la piscină. Cred că depinde în primul rînd de prietenii noștri bulgari ca locul să se păstreze așa cum este.

La întoarcere, ne-am oprit două ore în Vama Veche ca să ne întîlnim cu un prieten, am plecat de acolo năucă. Mașină lîngă mașină, vîrsta medie a turiștilor a scăzut la șaișpe ani, mai e cîte unul de optșpe care conduce mașina, *beach bar* lîngă *beach bar,* muzici care îți bubuie în urechi, faleza dinspre cherhana e în reconstrucție, nici măcar nu mai vezi marea, s-au ridicat niște parapete, la WC-uri de cîrciumă intri cu fisă, ca la metrou, am cheltuit 120 de lei pe un prînz la Mitocanul, o bleoarcă de vin și un *fish and chips* de tip fast-food pe lîngă care shaorma de la Socului pare genială. Adevărul e că nu apreciezi un loc la adevărata lui valoare decît în comparație cu un altul. Sau o țară.

■ ■ ■

ABONEAZĂ-TE ACUM

DILEMA VECHE

✓ 3 luni - 65 LEI ✓ 6 luni - 110 LEI ✓ 12 luni - 175 LEI

Prețuri la abonamente cu pînă la 52% mai mici față de prețul de la chioșc

DILEMA
Studia americana
Avem O istorie. Cum citim?
Minte-mă frumos
Ce este cultura europeana?

SCANEAZĂ CODUL QR

CUM TE ABONEZI
✓ ONLINE: la http://abonamente.adevarul.ro
✓ VIRAMENT BANCAR sau MANDAT POȘTAL:
în contul SC ADEVARUL HOLDING SRL, cod fiscal RO18990288,
deschis la BRD - Decebal,
nr. cont RO70BRDE441SV58305914410.
✓ LA TOATE OFICIILE POȘTALE / ✓ FIRMELE DE ABONAMENTE

Informații și reclamații: abonamente@adevarulholding.ro
Tel: 0790 139 007/0790 139 009 (L-V, 9.00-18.00)

TALON ABONAMENT

Nume .... Prenume ....
Str. .... Nr. ...., Bl. ...., Sc. ...., Et. ...., Ap. ....,
Localitate .... Județ/Sector ...., Cod poștal ....
Telefon .... Email ....
Am achitat suma de .... LEI cu mandat poștal/ordin de plată nr. .... din data ....
în contul SC ADEVARUL HOLDING SRL, cod fiscal RO18990288, deschis la BRD – Decebal, nr. cont RO70BRDE441SV58305914410.
Abonamentul va începe din luna* .... Semnătura ....

Plata se va efectua pînă la data de 25 a lunii în curs pentru ca livrarea să înceapă de la data de 1 a lunii următoare.

Prin completarea prezentului talon sînt de acord ca SC ADEVARUL HOLDING SRL să prelucreze datele mele cu caracter personal pentru activități promoționale și să le dezvăluie terților conform legii nr. 677/2001. Îmi rezerv dreptul să mă opun acestei prelucrări și să solicit ștergerea datelor adresîndu-mă societății SC ADEVARUL HOLDING SRL printr-o cerere scrisă.

Pentru abonamentele plătite cu mandat poștal sau ordin de plată este necesar să trimiteți talonul completat, împreună cu copia dovezii de plată la SC ADEVARUL HOLDING SRL – Abonamente, București, Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, Sector 2, cod poștal 020331.

...ÎȚI DĂ DE GÎNDIT

Stela GIURGEANU

Sex vs sexualitate

Dacă Foucault are dreptate? „Sexul și sexualitatea sînt două lucruri distincte“, declara filosoful, într-un interviu în care vorbea despre lucrarea sa *Istoria sexualității*.

„Sexualitatea despre care vorbim azi și pe care o credem înnăscută, principiul energiei noastre, libidoul care ne traversează existența și comportamentele, este ceva natural, înnăscut, sau este un cumul al efectelor societăților în care trăim, al mentalităților care guvernează aceste societăți?“

Definită prin plăcerea asociată actului sexual, sexualitatea a fost, pe rînd, închistată de rigorile morale, condamnată mai apoi de austeritatea religioasă – care vedea în sexualitatea din afara căsniciilor un desfrîu –, considerată tabu chiar în societățile occidentale pînă înspre sfîrșitul anilor ’60, cînd a fost „descătușată“ de „Revoluția sexuală“, transformată într-un soi de portavoce a libertății totale. Pudoarea a devenit desuetă, emanciparea presupunînd chiar o afișare ostentativă a sexualității. Perioada *flower-power*, metodele contraceptive, arta – toate au țesut brusc un alt scenariu în jurul sexualității, scoțînd-o din tiparele severității, conferindu-i un întreg spectru al independenței. Totuși, această descătușare năvalnică a sexualității nu a fost pregătită de o educație sexuală – spre sfîrșitul anilor ’80, lumea avea să se confrunte cu apariția virusului HIV.

Cutia Pandorei fusese însă deschisă, iar sexualitatea era de acum un pește mult prea gras pentru a nu fi valorificat. În anii ’90, avînd la bază atît ideea de tabu (încălcat, de data aceasta, cu voluptate), cît și asocierea sa cu libertatea, sexualitatea a devenit un instrument economic de mare succes.

Chiar dacă existaseră și pînă atunci tentative publicitare de a folosi nuditatea în promovarea diferitelor produse, compania Benneton a fost prima care a adăugat acestei nudități ideea de sexualitate prin reclame provocatoare – ca, de pildă, cea în care o călugăriță sărută un preot.

Impunerea sexualității în domeniul publicitar a venit odată cu blugii Calvin Klein. „Pantalonii jeans sînt despre sex“ – a declarat însuși creatorul. De altfel, prima reclamă a blugilor Calvin Klein a avut-o drept protagonistă pe Brooke Shields, pe atunci în vîrstă de 15 ani, care, privindu-ne seducător, ne susură sexy, invitînd la fantasme: „Vrei să știi ce stă între mine și Calvin-ii mei? Nimic“. De altfel, reclamele firmei, care au fost la vremea respectivă criticate, aveau ca modele adolescente care pozau în atitudini extrem de senzuale. Critica a trecut, iar sexualitatea a rămas, pînă azi, una dintre cele mai bune mize pentru comercianți.

© wikimedia commons

Căci sexualitatea vinde. Fie că vorbim despre produse de frumusețe, alimentare sau chiar electronice, fie că vorbim despre industria de film sau mass-media.

Sexualitatea era de acum un pește mult prea gras pentru a nu fi valorificat.

Totuși, potrivit lui Foucault, sexualitatea și sexul sînt diferite. Pe de o parte, ni se vinde imaginea, iluzia, promisiunea unor senzații tari (ni se induce ideea că putem avea orgasm chiar dacă vom cumpăra un telefon), pe de alta, avem realitatea – care vine la pachet cu responsabilități nu chiar atît de sexy, despre care nu vorbim cu atîta lejeritate. Căci, în mod paradoxal, trăind într-o societate hipersexualizată, sexul a rămas încă un tabu.

Bunăoară, eternele și, se pare, anualele dezbateri atît la nivel politic cît și social despre introducerea educației sexuale în școli. Spiritele se încing, se aruncă în bătălie toate argumentele, de la moralitate la realitate, se scot flăcări pe nări, se mănîncă sfinți și se scuipă draci.

De ce atîta înverșunare? Poate din cauză că predarea educației sexuale este confundată, de fapt, cu predarea sexualității. În loc să percepem că educația sexuală răspunde întrebării „Ce este?“, credem, de fapt, că este vorba despre „Cum să am parte de...?“. Așa că, lăsîndu-ne pradă unui drob de sare creat de fricile care anulează rațiunea (copiii vor ieși niște stricați), tărăgănăm introducerea acestei materii în școli, în virtutea unor motive, care merg de la absurd („Stricăm inocența copiilor“) pînă la unele oarecum legitime precum „Cine va preda această materie?“.

Cu cît îți afișezi mai dezinvolt sexualitatea, cu atît devii mai popular, mai atractiv, mai „vandabil“.

În primul rînd, ideea că educația sexuală va perverti inocența copiilor este de-a dreptul ilară într-o societate în care sîntem bombardați, adulți, adolescenți și copii deopotrivă, cu sexualitate. Doar dacă deschizi radioul, televizorul, un ziar, Internetul, doar dacă te plimbi pe stradă și vezi panouri publicitare, cîntecul sirenelor sexualității se face auzit. Iar sexualitatea, percepută ca o sursă de plăcere, a devenit astfel o perversă rețetă de succes. Cu cît îți afișezi mai dezinvolt sexualitatea, cu atît devii mai popular, mai atractiv, mai „vandabil“.

Și oricît ne-ar plăcea ca realitatea din jur să fie alta, lumea copilăriei de astăzi nu mai este populată de prințese și prinți romantici, ci de vampe tunate și băieți de cartier. Lumea copilăriei de azi nu mai aparține cărților din bibliotecă, ci tutorialelor de pe YouTube – de unde majoritatea își spicuiesc informațiile.

Un studiu realizat în 2018 de Unlock Research pentru compania Gedeon Richter România, pe un eșantion de 300 de adolescenți (51% fete, 49% băieți), arată că 45% nu folosesc de fiecare dată metode de contracepție, iar 33% nu au fost niciodată la ginecolog. Mai mult de jumătate au declarat că nu discută cu părinții despre viața sexuală, iar 43% au declarat că există o presiune din partea prietenilor cînd vine vorba de începerea vieții sexuale. Chiar dacă 59% din ei au declarat că se consideră informați cînd vine vorba de sexualitate și reproducere, informațiile lor se bazează pe mituri: 36% au declarat că nu există riscul de sarcină dacă „bărbatul se retrage la timp“, iar 42% cred că anticoncepționale luate un timp îndelungat „reduc șansa de a rămîne mai apoi însărcinată“. 80% din respondenți consideră ca educația sexuală trebuie predată în școli.

Dar nevoile lor nu coincid cu „nevoile“ noastre. Statisticile realității sînt ignorate. Fie că e vorba de un sondaj, fie de cifre ale realității dure. Se mai invocă, vorbind despre această realitate dură, faptul că cele mai multe mame adolescente provin din rîndurile celor care „oricum nu merg la școală“. Unul dintre cele mai cinice motive pe care le-am auzit. Este ca și cum aceste adolescente nu există pentru societatea noastră, deci le abandonăm și nu introducem educația în școală ca să nu pervertim inocența copiilor noștri din cauza unora ca ele.

Poate că unul dintre motivele serioase care atîrnă greu în balanța celor care se opun este: cine va preda aceste cursuri? Însă aici vorbim despre un cerc vicios: dăm legea fără specialiști sau formăm întîi specialiștii în speranța că vom și avea la ce să-i folosim?

Un cerc vicios care seamănă mai degrabă cu alergatul în jurul propriei cozi – consumîndu-ne în această goană inutilă pierdem perspectiva mizei: cum putem să-i pregătim pe tineri să înțeleagă și să știe să facă diferența dintre sex și sexualitate? Dintre fantasmele aruncate în spațiul public și responsabilitatea față de propriul corp și de propria minte? Căci sexualitatea implică atît fizic, cît și emoțional – dezinvoltura sexuală, promovată azi ca atribut al puterii și al independenței, ispitește pe mulți la imitare. Dar să te prefaci disponibil fizic, fără a fi de fapt disponibil mental, poate dezvolta sincope ale personalității.

Și, poate, de aici trebuie pornită înțelegerea educației sexuale și crearea unui spațiu în care cei mai de impact vorbitori ar fi chiar ei. De pildă, cum ar fi ca la unul dintre cursurile de educație sexuală să fie invitați chiar adolescenți? O mamă adolescentă care să le povestească prin ce a trecut, cum s-a schimbat viața ei de cînd a născut, care îi sînt perspectivele. Sau un adolescent care a contactat o boală cu transmitere sexuală. Cum ar fi ca în fiecare școală să existe, dacă nu cursuri, cel puțin un consilier, la care elevii să poată apela cînd au întrebări? Cum ar fi dacă, în locul unei programe rigide care s-ar preda din vîrful buzelor, am face un mediu prietenos în care adolescenții să se simtă în siguranță cu nesiguranțele lor?

Dar poate mai comod pentru noi ar fi să-i lăsăm pe mîna Internetului, mințindu-ne că așa le salvăm inocența. Mai bine ne prefacem, ca struțul care își bagă capul în nisip, că nu observăm că societatea din jur nu este una taman utopică, ci una hipersexualizată. Că adolescenții de azi nici n-au auzit cuvîntul „sex“, că îl vor auzi doar în noaptea nunții, că nu le stă mintea „la prostii“, că ne sînt superiori și că sexualizarea puternică din societate nu are nici un impact asupra lor. Să uităm că și noi am fost adolescenți.

■ ■ ■

PUBLICITATE

adevărul
îți prezintă
Originile și importanța spionajului în făurirea istoriei
Numai cu „Adevărul“, la toate punctele de difuzare a presei
De luni, 5 iulie
PREȚ PACHET: ziar + carte: 29,99 lei
Francis Dvornik
ÎNCEPUTURILE SERVICIILOR DE INFORMAȚII
METEOR PRESS
adevărul
CÂT E DE PERICULOS SĂ PUPĂM ICOANELE

Teodor BACONSCHI

Cînd Antonie cel Mare glăsuia în dialectul sahidic

Patericul grec – în versiunea alfabetică și sistematică – a fost deja tradus în limba română, prin lăudabila strădanie a lui Cristian Bădiliță și cea, ulterioară, a Părintelui Constantin Coman. Acest text reprezintă un bestseller universal al literaturii creștine din primele veacuri și s-a bucurat, nu doar în mediile monahale, ci și în multe generații de mireni pioși, de un prestigiu aproape comparabil cu textele biblice. Un asemenea succes – extins în spațiu și intens în durată – se explică atît prin prestigiul hagiografic & iconografic al primilor Părinți ai Pustiei, cît și prin forma accesibilă (dialogică și scurtă) în care aceștia și-au transmis, la început oral, doctrina spirituală și sfaturile de viață.

Dacă tratatele dogmatice și textele de exegeză a Sfintei Scripturi cuprindeau concepte, alegorii și raționamente greu de priceput pentru membrii de rînd ai comunităților creștine mai vechi sau mai noi, sfaturile patericale ajungeau imediat la inima auditoriului, inspirîndu-le emulația pe calea virtuții și admirația față de figurile exemplare ale unui ascetism aproape supraomenesc. În pofida maximalismului lor implicit, *Apophtegmata patrum* fascinează auzul spiritual tocmai prin simplitatea lor asumată, dar și grație abordării paradoxale a relației dintre har, virtute, libertate, voință și iertare. Din lectura Patericului rămîi cu ideea că Dumnezeu apreciază intenția curată, chiar dacă ea rămîne captivă în fatalitatea mărginirilor omenești. Nu aparența virtuții atîrnă în actul eshatologic al „psihostaziei“ (temă vechi egipteană). Strădania e nesfîrșită, așa cum necuprins e oceanul de taină al divinului. Orice ierarhie umană e relativă și fragilă, dacă nu de-a dreptul înșelătoare. Excesul se depășește prin moderație, iar mediocritatea prin rîvnă atent călăuzită de cei mai avansați pe calea labirintică și ascendentă a teognosiei. Sufletul reprezintă arena palpitantă în care se confruntă, pînă la decantarea finală, Dumnezeu și prințul demonic al lumii materiale, cu tot cu sofisticat-perfidele sale ispite, dar arbitrul acestui război nevăzut rămîne libera alegere a fiecărui om.

Recent, Editura Humanitas a publicat prima traducere românească a *Patericului copt,* într-o ediție critică bilingvă, cu studiu introductiv, note și concordanță datorate lui Ștefan Colceriu, care – sub îndrumarea lui Alin Suciu (Gottingen) – a conlucrat, la Colegiul Noua Europă, cu o bravă echipă de filologi/teologi (Melania Bădic, Emanuel Conțac, Alexandru și Delia Mihăilă, Georgian Toader, Monica Vasileanu și Cristian Vechiu). Asistăm la un eveniment cultural remarcabil. Pe de o parte, o premieră editorială și o probă de erudiție bine asimilată, la școala savanților occidentali (J-P. Migne, Jean-Claude Guy, Lucien Regnault, E.R. Dodds, Peter Brown, Graham Gould, Paul E. Kahle *et alii)* care s-au preocupat, cu mult înaintea noastră, de *Apophtegmata patrum,* oferind lumii academice analiza lor din perspectivă spirituală, filologică, psihologică, istorică, arheologică, antropologică, literară și codicologică. Pe de altă parte, noua traducere oferă, prin colaționarea unor manuscrise răspîndite în diferite biblioteci, un „stop-cadru“ (cum spune Ștefan Colceriu) asupra unei forme mai apropiate de originalele pierdute (de vreme ce versiunea sahidică, apropiată temporal de prima traducere latină, precedă versiunile grecești, de dată mai recentă).

Un alt cîștig potențial e acela legat de stîrnirea, în sînul publicului nostru educat, a interesului față de istoria monahismului, studiile copte (cu dialectele lor rămuroase), dar și în raport cu Egiptul creștin pre-islamic, a cărui supraviețuire, prin numeroase vicisitudini și în diferite formule confesionale, ține parcă de miracol. Egiptul – primul refugiu al Sfintei Familii – a fascinat Occidentul, de la vechii filozofi greci pînă la campania lui Napoleon, inspirînd gnoze, mituri, genuri literare, arte, mode orientaliste și contraste simbolice mereu fertile. Prin restituirea *Patericului copt,* el își reconfirmă inepuizabila putere de seducție și, am putea spune, rangul matricial, pesemne incomparabil.

***Teodor Baconschi** este diplomat și doctor în antropologie religioasă.*

Petre GURAN

Catapeteasma neîmplinirii

O constatare amară, un reproș, formulat mult prea tîrziu, urmărește și chinuie omul modern în pragul senectuții: „Nu m-am împlinit“ sau, mai pe la mijlocul vieții, „Nu mă simt împlinit/ă“. Cineva, ceva, generic viața este somată să aducă omului o împlinire. Dincolo de aceste termene generice, reproșul are în vedere de multe ori persoane din imediata apropiere (soțul, soția, părinții, copiii sau mediul profesional). Adeseori acest reproș se transformă într-o energie negativă față de familie, de partenerul de viață, de mediul profesional și chiar de mediul național și se materializează într-o ruptură, despărțire, părăsire a mediului de origine. Și totuși, ca o umbră, neîmplinirea îl urmărește pe om oriunde ar fugi. Ea se cuibărește și-n propria piele! Acest sentiment este suficient de vechi încît să fi apărut expresia „a nu se simți bine în pielea sa“. Cabinetele de psihologie se confruntă cu forme mai mult sau mai puțin dramatice ale acestei neîmpliniri sfîșietoare. Reversul medaliei acestei crize psihologice reverberează în educație, acolo unde educatorii caută la vîrste tot mai precoce acel ceva misterios care să-l împlinească pe copil.

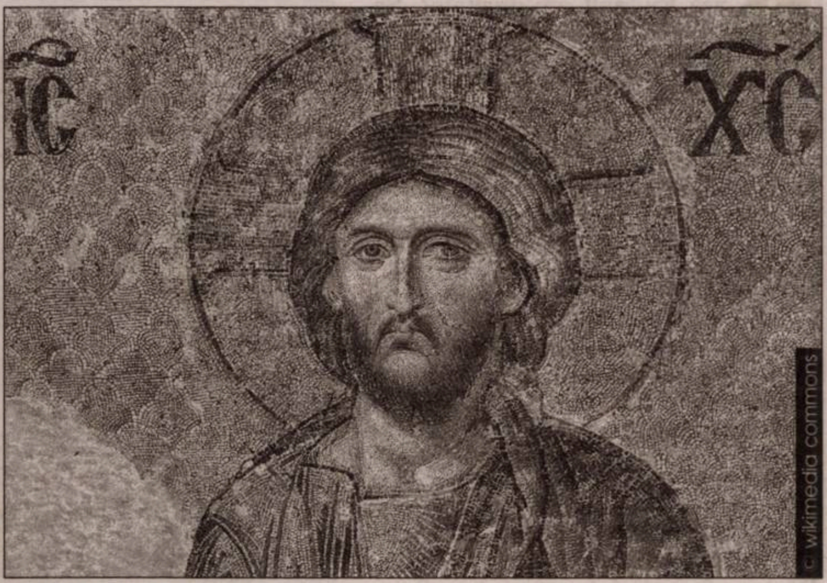
© wikimedia commons

Tema împlinirii nu este însă specific modernă și o întîlnim, dimpotrivă, ca o temă centrală a Noului Testament cu trimiteri încă din Vechiul Testament. Pe cruce fiind, Iisus își socotește moartea o împlinire (Ioan 19, 30: „Împlinitu-s-a“; verbul *teleo* are primordial această semnificație de a duce la îndeplinire), iar în predica de pe Munte în care își definește misiunea spune: „Să nu socotiți că am venit să stric Legea sau proorocii; n-am venit să stric, ci să împlinesc“ (Matei 5, 17, utilizînd verbul *pleroo).* Evangheliile ne detaliază fragmente, chiar detalii din viața lui Iisus, care sînt socotite împliniri ale profețiilor din Vechiul Testament. Toate aceste profeții însă sînt expresia unei voințe divine, pe care Iisus o poartă în sine, o cunoaște, dar trebuie, în ipostaza Sa umană, s-o accepte și s-o împlinească. În relatarea evanghelistului Luca a rugăciunii din grădina Ghetsimani, în momentul apropierii jertfei de sine, atît de dureroase în plan uman, Iisus întărește ideea eliberării de orice proiect propriu: „Dar nu voia Mea, ci voia Ta să se facă“ (Luca 22, 42). Aici nu este vorba de a pune în acord voința divină a Tatălui și a Fiului, ci voința umană cu voința divină. Este subliniată necesitatea eliberării de voința proprie și acceptarea împlinirii voinței divine. Astfel putem formula că Iisus, pe măsură ce se dezbracă de voia Sa și se umple cu voia Tatălui, împlinește misiunea cu care a venit și se și împlinește. În Evanghelia după Ioan, formularea rugăciunii din Ghetsimani este și mai directă. Împlinirea voii Tatălui nu este circumstanțială, ci este ontologică: „Acum sufletul Meu e tulburat, și ce voi zice? Părinte, izbăvește-Mă de ceasul acesta. Dar pentru aceasta am venit, pentru ceasul acesta“ (Ioan 12, 27).

Împlinirea voii Tatălui, exprimată ca împlinire a Legii și a profeților și ca jertfă de sine în cele din urmă, este înscrisă în firea lui Iisus din Nazaret. El întruchipează versetul din profetul Isaia: „Acesta e cuvîntul meu, ceea ce iese din gura mea nu se va întoarce la mine, pînă ce nu va fi împlinit voia mea și căile mele și poruncile mele“ (Isaia 55, 11). Întoarcerea întru divinitatea Tatălui, purtînd pe umeri ipostaza umană, înseamnă împlinire, dar nu a unui destin individual, ci a unui destin colectiv, al umanității, în care este chemat să se regăsească fiecare membru al umanității.

Această vocație universală a împlinirii lui Iisus din Nazaret este esențială în propovăduirea Sfîntului Pavel. Legea și profeții Vechiului Testament sînt numai o instanțiere culturală a legii scrise în inimă, a împlinirii prin predarea totală în voia Tatălui. Legea lui Moise nu garantează nimic în plan ontologic. Împlinirea se petrece și prin această lege, și în afara acesteia: „Cîți au păcătuit în afara legii, fără de lege vor și pieri; iar cîți au păcătuit în lege, prin lege vor fi judecați. Fiindcă nu cei ce aud legea sînt drepți la Dumnezeu, ci cei ce împlinesc legea *(oi pointai nomou)* vor primi dreptatea. Căci, cînd păgînii care nu au legea, din fire fac ale legii, aceștia, neavînd lege, își sînt loruși lege. Ceea ce arată fapta legii scrisă în inimile lor, prin mărturia conștiinței lor și prin judecățile lor, care îi învinovățesc sau îi și apără, în ziua în care Dumnezeu va judeca, prin Iisus Hristos, după Evanghelia mea, cele ascunse ale oamenilor“ (Romani 2, 12-16). Găsim aici al treilea verb folosit în exprimarea ideii de împlinire: *poieo.* Astfel, creația însăși poate fi privită ca o împlinire. Cei care din firea lor creează legea se împlinesc. Fiecare ființă umană are înscrisă în conștiința sa această nevoie de împlinire. Trebuie să ne amintim aici ce înțelege Iisus prin lege: decalogul, dar mai cu seamă din decalog prima poruncă, căreia îi așază alături altă pruncă veterotestamentară, de „a iubi pe aproapele ca pe sine“.

Din această perspectivă, și judecata lui Iisus este o judecată pe care o operează conștiința fiecăruia. De aceea, de fapt nu e nevoie de lege. „Judecata Mea este dreaptă, pentru că nu caut la voia Mea“ (Ioan 5, 30). Sentimentul împlinirii sau neîmplinirii este astfel rezultatul a ceea ce împlinim noi. Așa cum în Hristos este înscrisă voia Celui care L-a trimis (Ioan 5, 30), pe care trebuie s-o confirme prin lepădarea voii Sale, așa și în firea oamenilor, voința divină nu necesită decît o acceptare interioară, acea predare în voia Tatălui, care transformă orice acțiune, în orice context, chiar și pe Golgota, într-o împlinire creatoare.

Punerea în opoziție a unei comunități a legii față de alte comunități în afara legii este eroarea fundamentală pe care Sfîntul Pavel o identifică în vremea sa în comunitatea sa de credință, dar fenomenul este absolut universal. Toate grupurile umane tind să construiască această distincție. Legea culturală acționează astfel ca un paravan față de legea din inimă. Este o catapeteasmă care ascunde prezența divinității în oameni de propria lor vedere. Nu în spatele unei catapetesme din fire de lînă, eventual aurite și argintate, se ascunde Dumnezeu de privirea oamenilor. Nu această catapeteasmă a vrut Iisus s-o rupă în două prin moartea sa, ci catapeteasma care se ridică între legea din firea, din inima oamenilor și legea din cărți, legea din tradiția marcată cultural a oamenilor. Această catapeteasmă de prejudecăți, ritualuri, nesfîrșite reglementări mărunte trebuia deșirată pentru a se vedea că legea arătată lui Moise și legea din inima fiecărui om este una și aceeași. Această catapeteasmă, ridicată în numele lui Dumnezeu, îl face pe sfîntul Pavel, în același capitol al Epistolei către romani, să sintetizeze profețiile veterotestamentare astfel: „Căci numele lui Dumnezeu, din pricina voastră, este hulit printre neamuri“ (Romani 2, 24). Pe cruce, deșirînd catapeteasma prin moartea sa, Iisus deschide împlinirea oricui și fiecăruia dintre cei care caută legea în propria lor inimă. Pentru a înțelege însă aceasta chemare, omul trebuie să deșire catapeteasma din inima sa, formată din voința proprie, țesută cu firele de aur ale obsesiilor comunitare și din căutările exterioare ale unei împliniri. Cu cît fuge mai mult omul pe acest pămînt, de sine fuge, cu cît mai multe catapetesme țese, cu atît mai puțin înțelege voia Tatălui și se desparte de împlinirea ei și deci de propria-i împlinire.

***Petre Guran** este dr. în istorie bizantină al École des Hautes Etudes en Sciences Sociales, cercetător la Institutul de Studii Sud-Est Europene al Academiei Române.*

Didier JACOB

Traducătorul-orchestră

– interviu cu Andrei VIERU –

S-a făcut cunoscut ca pianist de muzică clasică și tocmai a tradus în franceză teatrul lui Pușkin. Nu-i cereți cartea de vizită. Cariera lui nu se rezumă, ci se ascultă, ca „Arta fugii“. ***Andrei Vieru*** *nu e doar pianist, și încă unul dintre cei mai buni. De altfel, a fost comparat cu Wanda Landowska, Glenn Gould sau Celibidache. Este, de asemenea, filozof (a fost influențat de Karl Popper) și matematician (a propus „o metodă elementară de renormalizare a funcțiilor multi-zeta“). Vă simțiți pierdut? E normal, și ăsta nu-i decît începutul. Imaginați-vă că Vieru tocmai a tradus, în timpul său liber, teatrul lui Pușkin. Cum să nu te lași sedus de această versiune mozartiană a unui Pușkin căruia Vieru îi redă farmecul originar? (****Didier Jacob****)*

Andrei Vieru

© YouTube.com

V-ați născut în România sub dublă influență rusească și românească. Dar spuneți că rusa este prima dvs. limbă. De ce?

Mama era rusoaică, tata român. Soră-mea a apucat să se nască la Moscova, înainte ca părinții mei, care s-au întîlnit la Conservatorul „P.I. Ceaikovski“, să se stabilească la București, unde aveam să mă nasc și eu un an mai tîrziu. Mama n-ar fi putut să-mi vorbească românește, fiindcă pe vremea aia nu știa o boabă.

Competiția asta dintre două culturi – rusă și română – v-a fost benefică în educație? Continuă ea să vă influențeze?

E un privilegiu să-i citești pe marii autori ruși în original. Dacă proza lui Pușkin sau Turgheniev sună destul de bine în franceză, nu-i mai puțin adevărat că Dostoievski, Gogol sau Cehov pierd, prin traducere, mult mai mult din sens. Nu mai spun nimic de poezie, totdeauna mai greu și mai delicat de tradus. Ca să răspund mai direct la întrebare: mulți români cad victimă unui soi de complex fiindcă li se pare că țin de o cultură „minoră“. Nu a fost niciodată cazul tatălui meu și nici eu n-am suferit de un asemenea complex de inferioritate. Cel ce aparține mai multor culturi nu vede lumea dintr-un singur unghi. Și asta mi se pare că e o șansă.

Copilăria dvs. s-a desfășurat sub semnul muzicii. Ce fel de inițiere ați primit de la părinți în această direcție? Puteți să ne împărtășiți cîteva amintiri din acea perioadă?

Soră-mea și cu mine am fost mai întîi duși la concerte; prima mea impresie muzicală a fost aceea de a fi participat la un ritual magic. Aveam patru ani, deci vă puteți imagina că senzația de feerie, de mister, de vrajă a fost mai puternică decît cea de disciplină inerentă oricărui ritual, oricărei ceremonii. În ceea ce privește nevoia de structură, părinții abia urmau să-mi impună o anume disciplină (nu fără acordul meu de principiu, în conformitate cu drepturile copilului).

În ce măsură, pentru dvs. și părinții dvs., regimul comunist a însemnat privațiuni materiale și morale?

În Bucureștii anilor 1980, supraviețuirea fizică nu mai era de la sine înțeleasă. Cînd, iarna, aveai în locuință 4° C, puteai să dai ortul popii liniștit. Eu am fost privilegiat, în casa părintească erau iarna 12° C. Atît timp cît nu faci compromisuri – iar eu n-am fost obligat să mă fac frate cu dracul –, să trăiești într-un regim totalitar e o experiență fertilă în felul ei. Și totuși, nu partea fizică e cea mai interesantă. Fiindcă, din păcate, cei ce trăiesc în țări totalitare nu sînt toți iubitori de libertate. Setea de libertate e departe de a fi reacția tipică a omului față de tirania ideologică. Libertatea e un fel de echivalent, pe un alt plan, al incertitudinii. Or, omul urăște incertitudinea și, de asta, își detestă libertatea. De altfel, un om care are doar certitudini nu e liber.

S-a vorbit despre dvs. ca despre un filozof al pianului. De ce?

Expresia *filozof al pianului* a fost folosită de Anne Rey, cronicară la *Le Monde* pe vremea cînd, proaspăt sosit la Paris, am dat primele recitaluri. Nu scrisesem încă nimic pe vremea aia și nu știu ce a făcut-o să spună că sînt *„un philosophe au clavier“* și că recitalul meu i-a amintit de Jean-Luc Godard. Recunosc că, deși insolită, comparația cu Godard mi-a făcut plăcere. Era într-o vreme cînd Cioran, deja în vîrstă, dar la fel de sensibil la muzică, venea la concertele mele. Îmi atribuia o rigoare pe care, probabil, n-o aveam, dar pe care m-am simțit obligat s-o cultiv, de n-ar fi fost decît gîndul că i-aș putea spori suma celebrelor sale decepții.

Ați fost considerat un copil-minune?

Mulțumesc lui Dumnezeu, nu. Sau poate va fi fost un secret foarte bine păstrat. În cazul ăsta, nu pot decît să le fiu recunoscător părinților mei pentru a mă fi ținut departe de agitația inutilă care se creează de obicei în jurul copiilor-minune.

Ce înseamnă Bach în viața dvs.?

Bach e pentru mine una dintre valorile supreme. Și nu vorbesc aici doar de valoarea estetică. Bach e un mod de viață. Muzica lui a fost mereu pentru mine sinonimă cu arhitectura, cu nevoia de structură. Mai mult ca oricînd de cînd am devenit conștient de potențialul destructurant al epocii noastre.

Ce părere aveți despre interpretarea barocă și declinul relativ al interpretărilor pe piane moderne ale lucrărilor din acea vreme (Bach etc.)?

Poate greșesc, dar mi se pare că au apărut, în ultima vreme, o sumedenie de versiuni atît pe piane moderne, cît și pe instrumente de epocă. Îmi vine să folosesc cuvîntul *inflație*. Nu știu dacă întrebarea dvs. are în vedere un declin al *calității*. Oricum, declinul e inevitabil atunci cînd, cantitativ, avem de-a face cu o enormă supralicitare. Există pe lume o întreagă armată de interpreți care nu pot cînta Bach (pentru simplul motiv că nu-i văd nici structurile ascunse, nici sensurile adînci) și care totuși cîntă Bach. Altfel, nu pot decît să regret că unii muzicieni pe care-i admir în cel mai înalt grad se apleacă atît de puțin asupra muzicii lui Bach.

Cum s-a dezvoltat interesul dvs. pentru matematică?

Într-un mod nu foarte fericit. La cinci sau șase ani, eram deja foarte atras de numere și de ecuații (ca și de pistoalele cu apă și de *Arici Pogonici)*. Tatăl meu nu vedea nimic rău în asta. Dar mama s-a opus pe furiș. Rezultatul a fost că părinții n-au făcut nimic ca să mă ajute în această direcție. M-au lăsat în plata Domnului, fără ajutorul vreunui meditator, cu cărțile de matematică pe care mi le dădea unchiul meu, un filozof specializat în logică matematică. Influența lui a fost cea care a făcut că, la cincisprezece ani, citeam mai degrabă cărți de logică decît romane. La optsprezece ani, m-am despărțit de matematică și m-am reîntors la ea abia peste un sfert de secol.

Cînd cîntați Bach, aveți sentimentul că atingeți ceva ce ține de ordinul divinului?

Cu siguranță. Am acest sentiment nu numai cînd cînt Bach. Îl am și atunci cînd îi contemplu partiturile. Nu am reușit niciodată să-l apreciez pe Bach în termeni relativi. Ce-i drept, nici n-am încercat.

Ce fir secret leagă, după părerea dvs., discipline atît de diverse ca literatura, matematica, filozofia și interpretarea muzicală?

Din punctul de vedere al psihologiei mele personale, corespund probabil unei nevoi de transcendență. În treacăt fie spus, am avut instinctul sănătos să nu scriu niciodată muzică, tatăl meu fiind un compozitor despre care am citit, într-o revistă germană, că e, alături de Mahler, Scriabin și Șostakovici, unul din marii simfoniști ai secolului XX. Dincolo de factorii psihologici personali, există o tendință din ce în ce mai marcată de cîteva decenii încoace de a se studia filozofia, muzica și matematica împreună și în paralel. Nu degeaba Pușkin, în *Mozart și Salieri,* îl face pe unul dintre ei să spună „și, în sfîrșit, am luat Algebra ca pe-o temelie-a Armoniei“.

Rusa fiind limba dvs. maternă, a-l traduce pe Pușkin a reprezentat, în afara performanței, o emoție specială sau chiar o dificultate suplimentară?

Rusa e limba mea maternă, iar franceza un idiom de adopție, dar nu mi-am făcut studiile în nici una din aceste două limbi. De-aici provin, incontestabil, dificultăți suplimentare. În plus, am vrut să-l traduc pe Pușkin într-o franceză contemporană lui (așa cum, în muzică, vorbim de instrumente muzicale de epocă). Iar ca să reușesc, a trebuit să verific nu doar istoria anumitor cuvinte, ci și perioada în care a apărut în franceză cutare sau cutare *combinație de cuvinte*. Și nu vorbesc în mod special despre expresii bătute-n cuie, fiindcă nu am vrut să cad prea des în capcana clișeelor. În ceea ce privește emoția, o simțeam cu siguranță ori de cîte ori găseam o soluție care păstra ritmul pușkinian. Acestea fiind spuse, nu aș fi simțit, probabil, niciodată nevoia de a-l traduce pe Pușkin dacă tatăl meu nu ar fi compus o operă al cărei livret combină tragedia lui Mozart (potrivit lui Pușkin) cu cea a lui Pușkin (după Bulgakov) în două acțiuni paralele care duc la sfîrșitul tragic al acestor două genii „prin har divin“ (cum spun rușii).

Vă considerați un antimodern? Ce vă deranjează cel mai mult în viața (culturală sau nu) din Europa de astăzi?

Nu mă consider un antimodern. Sînt un om al timpului prezent. Un timp care, e adevărat, presupune un trecut și un viitor. Cînt Bach și Beethoven la pian, nu la clavecin sau pe un pianoforte. Am tradus Pușkin într-o franceză de epocă nu pentru că aș respinge prezentul, ci fiindcă resping minciuna. Pianul e instrumentul pe care pui cel mai bine în relief latura modernă, vizionară a lui Bach și Beethoven. Tradus în franceza de azi, Pușkin capătă o vulgaritate care nu e a lui. De ce aș fi tradus Pușkin în franceza de azi? Ca să-mi fie mai ușor sau din prejudecată ideologică? Cele două merg deseori mînă-n mînă. *Parti-pris*-urile ideologice, oricare ar fi ele, te scutesc de multe ori de neliniștea de a gîndi. Te dispensează de un asemenea necaz. Tocmai așa capeți și îți rafinezi gustul pentru contrafacere și instinctul minciunii, instinct care mă irită mai mult decît minciuna însăși, căci uneori aceasta din urmă e doar rodul unei nevinovate greșeli de judecată.

Puteți descrie o zi din viața lui Andrei Vieru?

Ce face din zori pînă-n noapte? Încearcă să oprească timpul. Dar nu reușește pe deplin.

Puteți descrie camera în care lucrați?

E mobilată după modelul lui Urmuz: o bibliotecă de stejar masiv, totdeauna strîns înfășurată în cearceafuri ude. O masă fără picioare, bazată pe calcule și probabilități, suportă un vas ce conține esența eternă a „lucrului în sine“, un cățel de usturoi, o statuetă ce reprezintă un popă (ardelenesc) ținînd în mînă o sintaxă și 20 de bani bacșiș.

Interviul este preluat din revista *Le Nouvel Observateur,* 20 mai a.c..

(https://www.nouvelobs.com/bibliobs/20210522.OBS44349/si-j-ai-traduit-pouchkine-dans-un-francais-d-epoque-c-est-par-rejet-du-mensonge-andrei-vieru-pianiste-mathematicien-et-traducteur.html).

traducere de Andrei VIERU

Dorel Dumitru CHIRIȚESCU

Semnificațiile deșteptării noastre

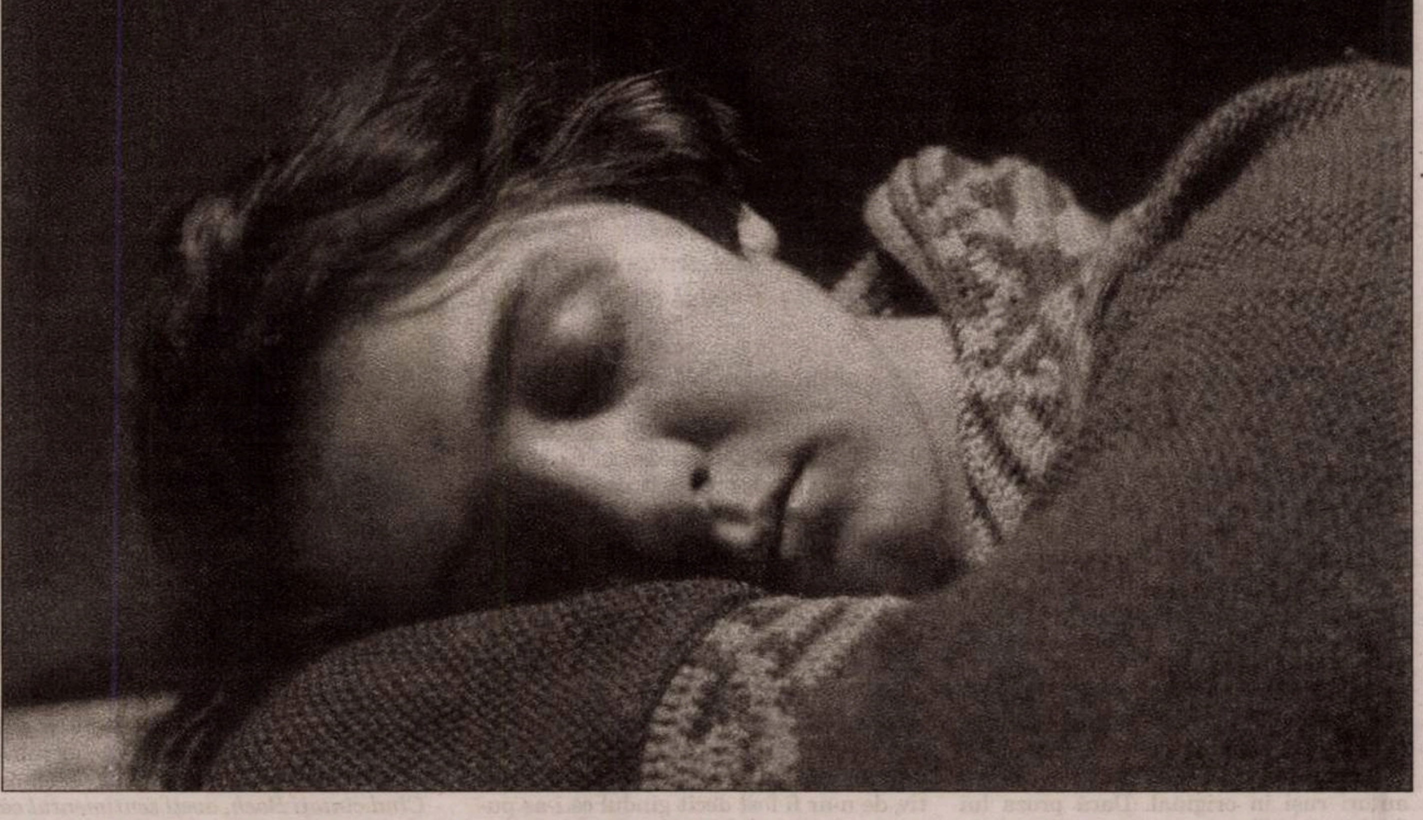

Una dintre temele preferate ale populismului contemporan românesc este aceea a deșteptării. Tot felul de indivizi veseli de la natură și rotofei la minte și la trup ne îndeamnă să ne deșteptăm. Esența îndemnului este aceea că lumea românească are acum ceva în neregulă, că nu vede această stare de lucruri pentru că este adormită și concluzia ar fi că trebuie să se trezească. Îndemnul vine de la tot felul de oameni: dacopați, academicieni, cetățeni preocupați de mersul țărișoarei, dar și de la șefi de scări de bloc voioși că ei le știu pe toate pentru că „au experiență de viață“. A ne deștepta ca națiune este visul lor definitiv. Politica noastră colcăie de asemenea indivizi care ne invită să ne deșteptăm votîndu-i pe ei, după cum mediul social românesc mustește de ratați care dau vina pe vremurile pe care le trăiesc. În cazul acestora din urmă, îndemnul vine dintr-un năduf definitiv, și anume acela că lumea este nedreaptă cu ei și, ca urmare, trebuie schimbată din temelii. Ei nu se pot schimba, problema este să fie schimbată lumea din jurul lor. Nu excelează în nimic, dar cred că nu sînt ei vinovații. Vinovați sînt mereu ceilalți, care sînt niște proști nedeșteptați. Ratatul vieții sale plînge cu berea în față, în colțul cîrciumii unde bea pe datorie, că totul este fals, nimic nu este bun și, ca atare, el, care este genial, nu poate să reușească într-o asemenea lume. Mitul redeșteptării noastre le este foarte drag. Trimiterea permanentă la somnul colectiv justifică totul, de la eșecurile eterne individuale pînă la așa-zisa dramă națională pe care, chipurile, am trăi-o. Pentru ei, pentru acești oameni care ne tot invită să ne redeșteptăm, dramele personale sînt extrapolate și aruncate asupra întregii lumi exterioare. Ratații lumii românești nu se pot realiza pentru că noi toți dormim. Toate reușitele din jurul lor se datorează întîmplării sau hoției. Fiecare român are în mintea sa o lume ideală, pentru care militează ceas de ceas, secundă de secundă. Tot ceea ce nu corespunde acestei lumi nu este bine. Sînt, în felul lor, niște răzvrătiți de profesie, mereu supărați că țara și lumea înconjurătoare nu-i ascultă deloc și își văd de mersul lor. Faptul că ei sînt cei deșteptați și noi sîntem cei care dormim este scuza lor pentru viața mizerabilă pe care o duc. Și, mai ales, sînt mari comunicatori. Unde te văd te opresc și se plîng. Îți povestesc cum ei sînt mereu cei buni, cum lumea din jurul lor este mereu cea rea. În toate aceste povești, ei sînt mereu de partea adevărului, binelui și frumosului. Numai că lumea nu-i apreciază, este rea, pervertită și, din această cauză, ei sînt cei care pierd pentru că sînt cei buni și alții sînt cîștigători pentru că sînt cei răi. Este fascinant să-i asculți, să-i vezi cum se scălîmbăie, supărați pe tot ce mișcă. Dacă nu le dai dreptate, le ești dușman. Te pun în categoria celor răi și nici măcar nu te mai salută. Toți inadaptații sînt supărați pe țară că nu este deșteptată, că doarme și nu-i poate asculta. Deci trebuie să se trezească și astfel să aibă și ei o șansă. Există un mecanism prin care ratații sînt mari iubitori ai utopiilor. Ei îmbrățișează cu entuziasm orice utopie. De aceea, fascismul și socialismul i-au avut mereu clienți. Sînt entuziasmați în relația cu utopia, o urmează orbește, după care îi cad victime, fiindcă pentru utopii viața și prosperitatea lor nu au nici o valoare.

Îndemnul lor la deșteptare este, cel mai adesea, însoțit de trimiterea la imnul național. Este ca o puternică justificare. Printr-o interpretare eronată a semnificației sale, imnul național este luat ca un îndemn etern la o continuă răzvrătire. Iată, doresc să spună, imnul nostru este foarte actual, pentru că el îndeamnă să ne trezim și noi nu mai reușim. De fapt, frustrarea lor caută doar o justificare. Prostia și ratarea își caută la nesfîrșit argumente. În realitate, povestea imnului național nu poate fi folosită astfel. Asta pentru că îndemnul la deșteptare de atunci nu mai poate fi același cu îndemnul la deșteptare de acum. O privire scurtă în istoria noastră ne ajută să înțelegem mai bine semnificațiile imnului nostru național. La apariția sa, în secolul al XIX-lea, spiritul epocii era cu totul altul decît cel de acum. O scurtă caracterizare a sa ar trebui să enumere următoarele: este un cîntec de luptă adresat unui popor multiplu asuprit, de la est, dar și de la vest; deșteptarea însemna ridicarea împotriva asupritorilor și căutarea identității proprii într-un stat național unitar care trebuia construit; intelectualii români din Transilvania s-au aflat în fruntea acestei mișcări de deșteptare, ei fiind cei care au simțit apăsarea autorității străine mult mai intens; imnul cere deșteparea politică, dar și economică, pentru a nu pierde pasul cu statele Europei aflate, la rîndul lor, sub același proces; procesul fundamental reclamat de către imn este acela al creării și afirmării identității naționale, al îndemnului la acțiune pentru formarea statului și națiunii române; este vorba despre un mesaj al unui român, adresat conaționalilor lui, să se trezească și să treacă la acțiune; întreaga lume europeană se afla în acel timp sub emoția pe care a prilejuit-o Revoluția de la 1848 (http://muzeulmuresenilor.ro/2013/09/03/povestea-imnului-national/). Epoca apariției imnului național românesc este, deci, una specială și absolut particulară, care nu mai seamănă deloc epocii pe care o trăim în prezent. Faptul că acest cîntec este acum imnul național al României este o recunoaștere a valorii sale de simbol al românismului și nu mai are nici o încărcătură reală din lumea românească contemporană. Nu trebuie să confundăm una cu alta. Imnul nostru este puternic, frumos și mobilizator, numai că, din punct de vedere istoric, versurile sale nu mai sînt actuale. Nu mai avem din ce să ne deșteptăm pentru că, pur și simplu, ne-am deșteptat. Între timp am înfăptuit o revoluție, cea de la 1848, am realizat Unirea de la 1859, am cucerit independența de stat, ne-am declarat ca națiune și ca regat la 1881, am trecut prin Primul Război Mondial și am realizat Marea Unire. Ca urmare a acestei deșteptări, azi, la începutul secolului XXI, ne aflăm în cea mai favorabilă perioadă a istoriei noastre. Ne aflăm exact acolo unde au visat să fim strămoșii noștri care au compus „Deșteaptă-te, române“.

Faptul că îmbuibații vremurilor de azi din lumea politică sau simpli sărăntoci ratați cu aere de genii cred că un imn scris în secolul al XIX-lea mai poate avea valoarea unui îndemn la răscoală este marea iluzie care le sălășluiește în capete. Lumea de azi nu mai are nimic de-a face cu cea de la jumătatea secolului al XIX-lea. Din ce ar trebui să ne mai trezim azi? Adică să trasăm din nou granițe, să-l scoatem pe împăratul Traian din același imn național și să „construim o lume mai dreaptă și mai bună“? Visul extremiștilor de azi este deșteptarea noastră. Ar trebui să ne deșteptăm și să întoarcem spatele lumii civilizate? Păi, tocmai apropierea de lumea civilizată, ca națiune respectată, era visul celor care au compus acest imn. De aceea, îndemnul la trezire ar trebui să fie unul la a rămîne treji. Ne-am trezit și sper să rămînem așa. Adică să respectăm visul celor care ne-au fost înaintași și care au scris acest imn. Sigur, sînt multe probleme în jurul nostru. Sînt multe de făcut și multe de spus pentru ca să fim și mai aproape de modelul creștin-occidental de societate. Și, în mod sigur, rămînînd treji vom reuși mai mult în viitorul apropiat sau mai îndepărtat. Dar a face apel la trezire prin reînvierea vremurilor de demult rimează cu utopia. O utopie, o inadecvare la vremurile de azi, în spatele căreia se ascund, așa cum spuneam, o multitudine de motive. Deși rămîne un mare simbol al românismului, versurile imnului nostru de azi sînt inadecvate și pentru că sînt în mod clar expresia unei anumite apăsări. Ele sînt expresia obidei ancestrale, tipic românești, valabile pentru un popor alienat în mare parte a existenței sale de pînă atunci. Azi, noi, românii, nu mai sîntem așa. Sîntem un popor cu probleme, dar care își caută cu insistență o poziție favorabilă în raport cu marile națiuni ale lumii care ne sînt partenere în construcția comună care se cheamă UE. Jelania și obida, chiar dacă încă mai sălășluiesc în sufletele multora dintre noi, nu ne mai caracterizează ca națiune.

Un cuvînt trebuie spus despre cei care folosesc versurile imnului nostru pentru a ne trezi și care o fac cu intenția vădită de a ne readuce în izolare. Pentru ei, a ne deștepta înseamnă a reveni în postura de națiune izolată la periferia lumii civilizate, victimă a tuturor jocurilor politice asupra cărora nu am avea nici un control. Apelul la deșteptare este, în acest caz, unul clar antiromânesc și antioccidental. Este mai mult decît vizibil, în cazul României, că acest apel la deșteptare nu este cultivat cu atîta insistență în mod întîmplător.

Vom încheia prin a spune că nu sîntem feriți de deșteptare, în sensul pe care îl reclamă dușmanii noștri. Oricînd, fragila democrație românească va putea fi părăsită pentru o stare de deșteptare și atunci un lider charismatic, pe care toată lumea îl așteaptă, ne va pune armele în mîini și ne va pune să cîntăm „Deșteaptă-te, române“, în drumul spre moarte. Pentru că viața noastră și prosperitatea noastră de acum nu au nici o valoare în fața imperativului deșteptării așa cum îl gîndesc ei. De aceea, eu cred că bătălia noastră de fiecare clipă este aceea de a rămîne treji și nu de a ne deștepta.

***Dorel Dumitru Chirițescu** este profesor de economie la Universitatea „Constantin Brâncuși“ din Tîrgu Jiu. Cea mai recentă carte a sa este* Pe patul lui Procust. Reflecții despre construcția socială postdecembristă, *Editura Institutul European, 2018.*

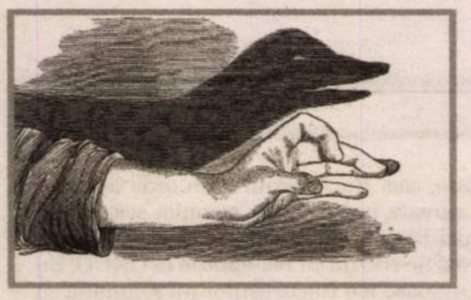

Iaromira POPOVICI

bazar

Veri

Există o atmosferă stătută de vară, în care totul e încremenit și nu se întrevede nici o mișcare, nici o speranță. În care vara pare că se prelungește la infinit și că singura soluție pentru a-i face față e să te lași prins în mrejele ei. Cu alte cuvinte, prizonieratul.

De cînd cu aerul condiționat, însă, slavă Domnului, nu mai trebuie să fii expus torturii căldurii înăbușitoare, insuportabile. Îmi aduc aminte de vremurile în care adierea unui ventilator era suprema plăcere. Și-n care conta să evadezi o perioadă din închisoarea apartamentului de bloc, într-o casă bătrînească, precum cea a bunicilor mei, în care chiar era răcoare. Țin minte nopțile acolo, cu geamul deschis, dar cu spaima țînțarilor. Țin minte bîzîitul ucigaș de care mă temeam și pe care voiam să-l eludez ascunzîndu-mă sub plapumă. Dar de care mă scăpa bunicul meu, cu mătura lui cu coadă interminabilă, care, precum sabia lui Lancelot ori bucata de postav a Croitorașului cel viteaz, omora chiar mai mulți de șapte dintr-o lovitură. După bîzîitul țînțarilor urma sforăitul bunicului meu, dar asta-i altă poveste...

Tot la bunicii mei, îmi amintesc cum alergam ca nebuna, cu cei cîțiva copii de pe stradă, non-stop, pînă-n Parcul Tineretului (care era la o aruncătură de băț) și-napoi. Fiecare tufiș și fiecare grămadă de lemne era un semn că acolo-i loc de ascuns. Lumea se compunea din locuri la vedere și cotloane, locuri în care te puteai ascunde și camufla și locuri în care nu puteai. Casa bunicilor mei avea și pivniță, și magazie, și ambele erau așa cum ni le-am imagina: pline de lemne, scînduri, cutii, butoaie. Erau un paradis al cotloanelor, în special pivnița era așa. Te puteai așeza la intersecția dintre doi pereți, puteai să-ți faci un fel de gard de scînduri în față și, gata, erai ascuns. Mai ales că-n pivniță nu prea era lumină. Puteai să intri, ca-n filme, într-un butoi pentru gaz care era momentan gol. Sau, pur și simplu, n-aveai decît să te așezi pe vine, în spatele unui obiect puțin mai înalt, cum ar fi o masă, și să trîntești asupra-ți o cuvertură dintre cele vechi și veșnic păstrate și cîrpite de către bunicul meu.

> *M-am prins că e mai plăcut să ai de-a face cu marginalii și cu* loser*-ii decît cu premianții și conformiștii.*

Cam fragile ascunzători, veți zice. Nu era chiar așa. Au funcționat cu succes de nenumărate ori. Desigur că, la jocurile de „fațea“, mai era și o strategie cam nesimțită și crudă a copiilor: îi puneau să se „pună“ pe cei pe care-i știau mai slabi. Nu știu cum se aranjau lucrurile, dar mereu ajungeau să se „pună“ cam aceiași. Mereu îi „scuipa“ cineva. Căci rareori te găseau... Totul era să nu dai prea mari semne de slăbiciune în grup, ca să nu intri în categoria asta. Era ceva de *Împăratul muștelor* și în jocurile copilăriei. Făceam parte dintr-o minisocietate și dintr-o ierarhie uneori dificil de dus și, de destule ori, nedreaptă. Era *cool* cînd se mai rărea grupul și rămîneai să te joci fix cu „fraierii“ care se „puneau“. Era o senzație de bucurie și ușurare, de libertate. De atunci m-am prins că e mai plăcut să ai de-a face cu marginalii și cu *loser*-ii decît cu premianții și conformiștii.

Cînd reveneam în casă, după alergările astea, țin minte gustul apei. Al apei de la robinet, pe care pe atunci nu numai că o beam, dar o făceam cu voluptate. Țin minte paharele incasabile ale bunicii mele, suficient de mari cît să-ți curmi suferința dintr-o înghițitură. Dar insuficiente pentru a-ți satisface plăcerea gustului apei. Cel puțin așa simțeam pe atunci. E gustul verilor de odinioară. Deja dublat uneori, ce-i drept, și de un altul mai de alint, să zicem: cel al sifonului. Apa minerală o beam rar, la restaurant sau cînd plecam în vacanțe. La bunici, sifonul era de bază. Capsulele se încărcau undeva mai sus de colțul străzii. Sifonul era ținut la rece și era o desfătare cînd îl sorbeai. Culmea destrăbălării era cînd îl și combinai cu un sirop făcut în casă, de zmeură sau de pin. Și mai mult de atît, cînd îl cumpărai cu 25 de bani, cred, de la tarabele de pe stradă. Îmi amintesc jindul pentru siropul ăsta cu sifon în timpul filmelor din copilărie. Îmi aduc aminte cum tînjeam să mai găsesc un astfel de chioșc deschis cînd ieșeam de la cinema. Evident că, pe vremea aia, nu exista bufet cu Coca-Cola de un litru și pungă infinită de floricele.

Îmi aduc aminte, din cu totul altă epocă, de vara cînd s-a născut copilul meu. Era o vară a speranței, în care ieșise Convenția Democratică la alegeri, Emil Constantinescu era președinte și era ca o a doua revoluție, dar pașnică. Era un nou început. Nu mai conta că, în Maternitatea Giulești, copilul meu, care se născuse perfect sănătos, făcuse niște bube cu puroi pe o mînă, în urma unui stafilococ luat de acolo, și că a trebuit să facă injecții cu oxicilină din primele zile. Și nici că tocmai atunci în blocul unde locuiam începuse revizia de apă caldă și ținea o lună și jumătate. Era o vară frumoasă și plină de speranță. Exista și un semn bun: pe pragul apartamentului în care ne mutaserăm atunci locuia un maidanez înțelept și trecut prin multe, pe nume Vasile. Dar despre toate astea în articolul următor.

■ ■ ■

Petre M. IANCU

La mulți ani, lume liberă!

Cît de liberă ai mai fi fost fără America? Și cum ai fi dacă America s-ar prăbuși? Ca niciodată, de ziua SUA, ai a te îngrijora. Superputerii numai bine nu-i merge și, pentru prima oară, are ea nevoie mare de-ajutor.

Lumea liberă nu prea e în formă. Nici în Europa, nici peste Ocean. În Germania, o ancoră de multe decenii a democrației, a drepturilor omului, a libertății presei, opiniei și exprimării, fostul șef al serviciului secret intern și de contraspionaj, Hans-Georg Maaßen, a cerut verificarea unor jurnaliști ai presei publice.

Demnitarul creștin-democrat, care candidează pentru CDU la un mandat în Bundestag, consideră că televiziunea publică germană, ARD, ar fi contaminată și periclitată de relațiile unora din gazetarii ei de frunte cu extrema stîngă.

■ ***Derapajele presei.*** Masiva condamnare a criticilor lui de către crema formatorilor de opinie germani nu e, la drept vorbind, uimitoare. Fiindcă o substanțială parte a redacțiilor germane pare a se afla ferm sub controlul stîngii ultraprogresiste, ecologiste și social-democrate, iar jurnalismul realmente independent devine și în Germania tot pe atît de rar pe cît de mult a luat amploare o presă cu „tendinți“, spre a-l parafraza pe părintele socialismului românesc, C-tin Dobrogeanu-Gherea.

Cu propaganda, manipularea, cenzura și dezinformarea se obișnuise lumea liberă ca fenomene de sorginte rusă, comunistă, kaghebistă, securistă. Le practicaseră, cu trist succes, Goebbels, naziștii și aliații lor legionari și antonescieni.

Mai nou, presa se arată foarte vulnerabilă și peste Ocean. Unde, dimpreună cu marile rețele sociale, a cenzurat ori manipulat timp de mai bine de un an, masiv, varii episoade și fapte. De pildă, evacuarea de demonstranți de extremă stînga a parcului Lafayette, la începutul anului trecut, la imaginarul „ordin“ al lui Trump care vizita catedrala St. John, un fals mediatic admis recent chiar și de CNN. Sau, de pildă, relatările, analizele și comentariile tematizînd posibila origine de laborator chinez a coronavirusului.

Contraperformanțele mass-media, dirijate politic întru îngroparea șanselor electorale ale fostului președinte, continuă. Acum, presa apuseană, care l-a afurisit și demonizat insistent, cu devoțiune religioasă parcă, pe fostul șef al statului american, înfierîndu-i repetat republicanului și minciunile, și exagerările, și inadvertențele logice, tace cu privire la crescîndele probleme cognitive cu care pare a se confrunta succesorul său democrat.

■ ***Dezorientare demențială?*** E dezorientată presa rău? Sau mai degrabă liderul democrat pe care-l protejează o parte a ei? Sîmbătă, Joe Biden s-a scufundat în perplexitate în replică la întrebarea unui jurnalist cu privire la atacurile informaționale lansate, probabil, de hackeri din Rusia. Neștiind ce să spună, în ecou la șantajul prin spargerea de servere care devalizează de la o vreme Vestul, Biden s-a repezit să-și foiască hîrtiile, căutînd în ele fără să găsească răspunsul căutat, după care a anunțat că va afla mai multe „mîine“.

Șirul gafelor prezidențiale este lung, însă doar presa conservatoare, din care face parte ziarul britanic *Daily Mail,* s-a obosit să înregistreze o parte dintre ele.

Una dintre cele mai alarmante s-a produs în timpul summit-ului americano-rus, cînd Biden a confundat în repetate rînduri țări situate la mare distanță una de alta, ca Siria și Libia. Fie chiar și o succintă trecere în revistă a unei părți a lanțului de inadvertențe marca Biden, care includ confuzii ale numelor și funcțiilor principalilor săi colaboratori, ba chiar și ale membrilor familiei sale, ar putea fi de natură să îngrijoreze orice persoană responsabilă care ține la SUA, la NATO și la destinul Occidentului.

Întrucît toate se află în mîna liderului de la Washington, chestiunea acuității sale cognitive e și treaba Europei, nu doar a fostului medic al Casei Albe, congresmanul Ronny Jackson, care i-a îngrijit pe ultimii trei președinți americani. Contraamiralul Jackson s-a mirat că democrații nu-i cer și lui Biden să se supună testului cognitiv pe care l-a trecut, după revendicări imperative ale Opoziției și ale presei *mainstream,* predecesorul lui Biden la cîrma SUA.

Dar și presa europeană tace mîlc, deși un astfel de test ar fi imperativ în vederea refacerii încrederii generale – puternic zdruncinate mai cu seamă în ultimul an de galopantă involuție a democrației americane – în capacitatea SUA de a conduce lumea liberă. Din care America face parte de 245 de ani, după obținerea, prin lupte grele, a independenței de britanici.

■ ***O istorie binecuvîntată.*** Marcînd la 4 iulie Ziua Independenței americane, le uram SUA „La mulți ani!“, știind că iubirea mea pentru iubirea de libertate a Americii „e mai veche decît pot să-mi amintesc. Ea precedă conștiința faptelor istorice de veșnică pomenire întru salvarea Europei și a democrațiilor Bătrînului Continent“ datorate americanilor. „De trei ori l-au salvat SUA și au salvat și parte din restul lumii, sacrificîndu-și militarii și punîndu-și la bătaie bunăstarea“ în veacul trecut.

Anterior, Statele Unite au făcut progrese uriașe pe calea combaterii infectului rasism din epoca sclaviei și de apoi. Iar de 75 de ani, SUA apără și garantează și libertatea, și integritatea Europei apusene.

Totuși, din China, Rusia și Iran pînă pe malurile Potomacului, ura antiamericană se prevalează de erori, neajunsuri și crime de mult depășite de societatea americană, spre a acredita o narațiune vilipendînd Statele Unite și istoria lor, spre a-i eroda valorile, drepturile omului și sistemul economiei de piață. O narațiune care face enorm caz de „justiție socială“ și afurisește un fals „rasism structural“, instituțional, american, spre a slăbi intern și extern Statele Unite și a impune o justiție selectivă, rasism structural și discriminări de școală nouă, de natură să introducă în Vest coșmarul neobarbariei.

Cu atît mai devastați avem a fi deci – dacă iubim lumea liberă și îi dorim și ei „La mulți ani!“ – de fructele otrăvite ale antiamericanismului și antisemitismului care, în numele „progresului“, au început să cotropească Lumea Nouă. Care-i atacă și îi destructurează prin politici identitare meritocrația, democrația, drepturile și educația și începe să ocupe chiar inima SUA, dînd toxice roade la extrema stîngă a Congresului american.

Dar chiar și așa: ce-ar mai fi Alianța Nord-Atlantică fără forțele armate ale SUA? În ce derivă s-ar regăsi, fără farul lor american, democrațiile răvășite pe oceanele globului de cicloanele iscate în conștiința lumii de crimele regimurilor autoritare și totalitare?

Încît ar fi bine, ar fi chiar excelent să-i urăm Americii nu doar „La mulți ani!“, ci și grabnică eliberare și solidaritatea Europei. Căreia i-ar sta foarte bine s-o ajute și ea, o dată, în loc să fie complice, în superbia ei, la sugrumarea insidioasă, din interior și exterior, a libertății americane, o libertate în care-și pun speranțe mari mulți oameni tot mai tiranizați și terorizați ai planetei albastre.

■ ■ ■

Cu ochii-n 3,14

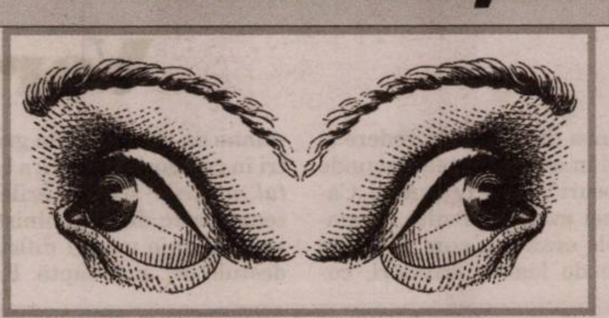

CÎND VĂ SCAPĂ IDEEA CĂ (ÎN LUMEA NOASTRĂ) NISIPUL DE PE LITORAL NU MAI E LA FEL DE SIMPATIC, POATE AR FI BINE SĂ UMPLEȚI APELE MĂRILOR CU ALTE CUVINTE

■ Cînd vă scapă cîte o înjurătură din cauza unei pișcături de țînțar, poate ar fi bine să fiți corecți și să folosiți termenul „țînțară“, pentru că doar femelele sug sîngele, pe cînd masculii se hrănesc cu sucuri vegetale. (**A. M. S.**)

■ O profesoară de drept de la Universitatea din Connecticut, Mathilde Cohen, a avansat ideea că gastronomia franceză este rasistă – colonialiștii mîncau pîine, nu orez, și cînd mîncau, stăteau la masă, nu pe pămînt. Citind știrea din *Le Figaro*, mi-am adus aminte de o replică din piesa *Bădăranii* a lui Goldoni: „E, poftim! Acum te superi și pe masă“. (**S. G.**)

■ „Dragă Prințesă Bibescu, mă tem că va trebui să încetezi a-i mai trimite aceste bilețele de dragoste soțului meu de vreme ce noi doi locuim împreună. Un asemenea lucru nu se face în lumea noastră. Te rog nu mă face să-ți scriu din nou. Nu-mi place să mă răstesc la oameni și urăsc să fiu nevoită a-i învăța manierele“ – Katherine Mansfield către Elizabeth Bibesco, 24 martie 1921. Se pare că prozatoarea trecea cu vederea infidelitățile soțului, dar nu suporta scrisorile de dragoste, detaliu care-i onorează literatura. (**M. C.**)

■ Reabilitarea plajei din Mamaia naște controverse în rîndul turiștilor, anunță Digi24. Oamenii sînt nemulțumiți că nisipul nu mai e la fel de fin ca în trecut, că plaja e acum prea lată și că e prea mult de mers de la șezlong pînă în apă, în fine, că apa devine brusc adîncă după cel mult 20 de metri de mal. Dacă adaugi aici și nemulțumirile legate de calitatea serviciilor hoteliere și pe cele legate de oferta restaurantelor, pare un adevărat supliciu să mergi pe litoral. Numai plîngeri și nemulțumiri. Și totuși, lumea se înghesuie! (**M. M.**)

■ O logică imbatabilă, fără fisură și fără cusur, în gura unei vorbitoare la o televiziune de știri care transmitea de pe litoral: „Va fi o perioadă crescută fiindcă prețurile vor crește“. (**D. S.**)

■ Cîțiva *false friends* din limba greacă: *paradosiakós* înseamnă „tradițional“, nu „paradiziac“; *symbatikós* e „convențional“, nu „simpatic“, iar *nai* nu-i „nu“, ci e „da“. (**M. P.**)

■ Iată cum sună constatarea organelor de poliție ale IJP Constanța, după ce au surprins un cuplu de turiști polonezi întreținînd relații sexuale pe plajă, într-un context rupt parcă din *Geneză* („Prăsiți-vă și vă înmulțiți și umpleți apele mărilor…“, *Facerea* 1:22): „Un bărbat și o femeie, în timp ce se aflau în vecinătatea luciului de apă, ar fi exercitat reciproc mișcări aferente unui act sexual, provocînd indignarea persoanelor prezente pe plajă“. Sperăm ca perechii poloneze să nu i se întocmească dosar penal, ținînd cont că mișcarea aferentă era, totuși, reciprocă. (**M. P.**)

■ Pe unele canale TV de sport, chiar foarte serioase, în timpul transmisiei cîte unui meci, comentatorii au început să folosească formula: „Cutare sportiv a luat o decizie importantă. Pentru a afla care, accesați site-ul nostru de Internet“. Cu alte cuvinte: „Vrei să știi ce știm noi? Nu-ți spunem, sîc. Pentru a afla, nu e îndeajuns că plătești cablul TV, trebuie să te muți la calculator sau să pui mîna pe telefon și să dai și click“. E ca mai vechea metodă cu „Click aici!“. Așa se întîmplă cînd marketingul intervine peste alte profesii. Nu știu cît e de corect, dar, în orice caz, e un obicei urît. (**A. M.**)

SE PARE, TOTUȘI, CĂ CINEVA ÎNCURCĂ FEREASTRA CU UNIVERSUL TRANSPARENT

■ Se pare că Cehov ar zis că de la 30 de grade în sus nu mai e păcat să fii prost. Ca de obicei, are mare dreptate. (**A. M. S.**)

■ Cu ocazia venirii echipei naționale de fotbal a Franței la București (pentru meciul cu Elveția din Euro 2020) s-a repus serios în discuție legitimitatea denumirii „Micul Paris“, lipită de București încă din interbelic. Francezii au criticat cam tot ce-i prin București și au rîs cînd au aflat că se află într-un Paris mai mic. Pe bună dreptate, căci Bucureștiul e un oraș în general urît, locuit agresiv, neprietenos, complet scăpat din mînă. Totuși, nici Parisul nu mai e ce-a fost! Nu vreau să insist, că iarăși ne trezim cu reclamație la CNCD. Eu zic că părțile frumoase ale Bucureștilor nu seamănă cu părțile frumoase ale Parisului nici măcar ca un fel de „copie mică“; dar în părțile lui urîte, ei bine, Bucureștii sînt foarte asemănători cu părțile urîte ale Parisului. Doar pe palierul urîțeniei recent dobîndite, Bucureștii își merită supranumele de „mic Paris“. (**S. V.**)

■ „Sper să nu fac niciodată greșeala vulgară de a-mi imagina că sînt persecutat atunci cînd cineva mă contrazice“ – Ralph Waldo Emerson. (**M. C.**)

■ Zborul cu avionul, chiar și pe rute interne, nu mai e de mult un lux. Cu toate acestea, puțini sînt cei care verifică pe harta avionului unde se află locul lor. Altfel nu îmi explic de ce pasageri care ar trebui să stea în ultimele rînduri urcă prin față, deși aeronava permite accesul prin ambele părți. Se produc astfel o foială și o încălecare de nedescris în căutarea locurilor. Mai mult, deși la companiile *low-cost* locurile C și D sînt întotdeauna cele de la culoar, după cum sînt marcate și deasupra scaunelor, mulți încurcă fereastra cu culoarul, convinși fiind că stau pe locul bun. Motiv pentru o a doua încălecare pentru schimbul de locuri. Mișcarea mă face să regret meserii aproape uitate, cum ar fi plasatoarea sau doamna care apăsa pe buton la lift. (**A. A. D.**)

■ Un tip și-a băgat capul înăuntrul acceleratorului de particule cînd acesta era pornit. Un mod particular de a fi una cu Universul. (**M. C.**)

■ Un voiaj de voie prin județul Prahova ne aduce nume de firme din Mizil, Băicoi și Urlați: Clarinet Trans SRL, Pe Coclauri Events SRL, Totdeauna Impecabil SRL, Victorious Chicken SRL, Cheia Munților Imob SRL, Grăunțelu Interserv SRL, Totul Pentru Copii SRL, Domnul Miliard SRL, Paltonette By Noelle & Nicole SRL, Norock Barock SRL, Klabunica De Dulce SRL, Verset Impex SRL, Repede Organic Food SRL, Vopsinel SRL, Marmol Column SRL, Dental Dentist Dințișor SRL, Copilul Vesel SRL, Lemn Vechi Prest SRL, Sora Cea Mică Impex SRL, Acoperișuri Învelitori Best SRL, Fluturașul Isteț SRL, Spațial SRL, Termopane Ieftine SRL, Bucuria Mea SRL, Risc Acceptabil Consult SRL, Desperado Service SRL, Automatul De Flori SRL, Portrete Unicat SRL, Adliteram SRL, Borcanul Transparent SRL, Sacra Fames Prod SRL, Bio Ritual SRL, Cărăușul Alex Internațional SRL, Favorabil Serv SRL, Azi La Prânz SRL, Divin Complex SRL, Sfera Novadoc SRL, Marian Cu De Toate Impex SRL, Sistematic Amper SRL, Burebista Carmangerie SRL, Gigel Royal Recycling SRL. (**D. S.**)

VOI STATI ACASA NOI
LIVRAM ALCOOLUL LA
DUMNEAVOASTRA

© E. Farkas

DILEMA VECHE

REDACȚIA:
Dana CĂLINESCU (secretar general de redacție)
Marius CHIVU ● Radu COSAȘU ● Stela GIURGEANU
Andrei MANOLESCU (redactor-șef adjunct)
Matei MARTIN ● Matei PLEȘU ● Adina POPESCU
Iaromira POPOVICI ● Ana Maria SANDU
Dan STANCIU (art director) ● Mircea VASILESCU
Sever VOINESCU (redactor-șef)

RUBRICI:
Teodor BACONSCHI ● Ion BARBU ● Aron BIRO ● Paul BREAZU
Cosmin CIOTLOȘ ● Horia CORCHEȘ ● Andrei CORNEA
Codrin Liviu CUȚITARU ● Alin FUMURESCU ● Ionuț IAMANDI
Maria IORDĂNESCU ● Selma IUSUF ● Ovidiu LORENZ
Anca MANOLESCU ● Doris MIRONESCU ● Victor MOROZOV
Radu NAUM ● Lorin NICULAE ● Andrei PLEȘU
Constantin RUDNIȚCHI ● Mihaela SIMINA
Bogdan-Alexandru STĂNESCU ● Oana STOICA ● Valeriu STOICA
Cătălin ȘTEFĂNESCU ● Bogdan TĂTARU-CAZABAN ● Teodor TIȚĂ
Andreea VLAD ● Rodica ZAFIU

TEHNOREDACTARE: Adrian DAMIAN
EDITOR WEB: Anda DOCEA

PUBLICITATE PENTRU PRINT:
floriana.coman@adevarulholding.ro

PUBLICITATE PENTRU ONLINE:
vanzari@ead.ro
dragos.stan@adevarulholding.ro

MANAGEMENT GRUPUL DE PUBLISHING:
Administrator Special: Constantin SANDU
Director Marketing: Steluța ZAMFIR
Coordonator Producție: Constantin DELTA
Director Distribuție: Dana ZAMFIR
Informații și reclamații ABONAMENTE:
0790.139.007 / 0790.139.009
(numere cu tarif normal, disponibile de luni pînă vineri, între orele 9 și 18)
e-mail: abonamente@adevarulholding.ro

ISSN: 1584-1669
Revistă editată de: Adevărul holding
Publicație auditată de: BRAT AUDIT TIRAJE
Tiraj: 7.200
Tipărit la Tipoart Idea Studio

Biblioteca Județeană
ASTRA Sibi

Biblioteca Județeană
ASTRA Sibiu

„Sînt vechi, domnule!“ (I.L. Caragiale)

FONDATOR **ANDREI PLEȘU**

DILEMA VECHE

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE ■ Anul **XVIII** ■ nr. **901** ■ 15-21 iulie 2021 ■ www.dilemaveche.ro ■ 24 pagini ■ 7 lei

Constantin RUDNIȚCHI

viața de **capital**

5

ANDREI PLEȘU

„Mică antologie coronavirus (IV)“

pagina **3**

ADINA POPESCU

„Unde sînt cabanele de altădată?“

pagina **18**

ANCA MANOLESCU

„O nouă ediție Platon“

pagina **20**

Oameni & pisici

Felinarii

> *„Pisica este singurul animal care a reușit să domesticească omul.“*
>
> *MARCEL MAUSS*

Redacția DILEMA VECHE: Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, sector 2, 020331 București ● **telefon:** 0372.130.006.● **e-mail:** dilema@dilemaveche.ro

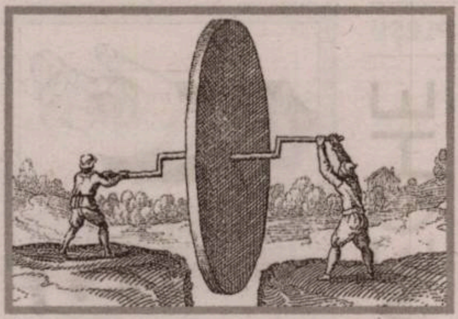

Teodor TIȚĂ

contraintuiția

În Cuba au chemat minerii

Majoritatea europenilor erau ocupați cu finala campionatului de fotbal cînd pe Twitter au început să apară primele imagini de la Havana. Nu e prima oară cînd în Cuba apar dovezi de nemulțumire la adresa guvernului comunist, însă, de data asta, numărul celor ieșiți în stradă e de ordinul miilor. Mai important este faptul că demonstrațiile au loc inclusiv în orașe mai mici și par să fi cuprins întreaga țară.

Deși au fost observatori care s-au grăbit să salute lupta cubanezilor pentru libertate și democrație, e mult mai probabil ca demonstrațiile să aibă drept cauză principală dificultățile economice. Lovită de coronavirus și de sancțiunile americane, Cuba nu mai poate asigura nici măcar acel minimum de servicii publice cu care își obișnuise cetățenii. Întreruperea curentului electric, penuria de medicamente și alimente sînt realități cu care cubanezii se confruntă zilnic.

Turismul e aproape absent, iar exportul de zahăr – a doua sursă majoră de venit pentru bugetul cubanez – suferă după un an cu o recoltă de trestie de zahăr redusă. Azcuba, compania de stat care deține monopolul asupra zahărului cubanez, a explicat că problemele vin de la lipsa de combustibil și de la defecțiunile utilajelor folosite în agricultură. Altfel spus, economia comunistă își cam sapă singură groapa.

O particularitate a demonstrațiilor din ultimele zile care ar trebui, poate, să dea de gîndit diverșilor epidemiologi de ocazie de prin spațiul public românesc este că oamenii ieșiți pe străzile orașelor cubaneze au cerut vaccinuri. Deși sistemul public de sănătate al Cubei are performanțe respectabile, pandemia i-a arătat clar limitele. Iar accesul restrîns, cel puțin pînă acum, la serul salvator invalidează parțial zeci de ani de declarații triumfaliste ale regimului legate de superioritatea medicinei locale în fața celei occidentale.

Cuba a decis să nu importe nici un fel de vaccin, preferînd producția proprie. Însă primul dintre cele cinci vaccinuri aflate în pregătire a devenit disponibil doar în ultimele săptămîni. Pentru o țară mică, această capacitate de a fabrica serul respectiv e o realizare importantă, deja mai multe state latino-americane au anunțat că ar dori să îl achiziționeze, însă întîrzierea cu care el a fost lansat a dus, parțial, la criza actuală.

Noul președinte al Cubei, Miguel Diaz-Canel, a răspuns manifestațiilor acuzînd Statele Unite că duc o politică de asfixiere economică a insulei în timp ce fac apeluri către guvernul de la Havana pentru a asculta vocea poporului. Altfel spus, ipocrizie. Pagubele produse de embargoul impus Cubei de Washington ajung, potrivit unor evaluări, la 20 de miliarde de dolari, o cifră astronomică pentru un stat totuși mic. Orgoliul cubanez și obosita metaforă cu David *vs* Goliat nu compensează în nici un fel aceste daune.

Există la Havana o frustrare majoră legată de atitudinea noii administrații americane. Ca vicepreședinte al lui Barack Obama, Joe Biden a avut un rol important în decizia din 2014 privind normalizarea relațiilor cu Cuba. Ajuns între timp președinte, Biden nu pare să fie foarte entuziast în direcția repetării acestui gest după ce Donald Trump decisese revenirea la o politică de sancțiuni dure, motivînd că orice gest de bunăvoință nu face decît să întărească și să prelungească durata de viață a regimului comunist.

Dincolo de participarea la un schimb de replici peste graniță, președintele Diaz-Canel a decis să răspundă manifestațiilor folosind manualul dictatorului în suferință: arestări, violență, limitarea accesului la mijloacele de comunicare. Milițienii cubanezi au arestat de-a valma disidenți cunoscuți, artiști sau cetățeni suspecți, iar cînd n-au mai fost în stare să mențină ordinea au primit ajutor de la armată.

Mai mult decît atît, președintele i-a chemat pe cubanezi în stradă pentru a apăra cuceririle revoluției. Altfel spus, urmînd indicațiile de manual, în loc să răspundă plîngerilor justificate ale oamenilor, șeful statului preferă să creeze condițiile unui conflict social în care o categorie socială e instigată să participe la reducerea la tăcere, cu orice mijloace, a alteia. Scenariul mineriadelor românești, dar în alt secol.

E puțin probabil ca manifestațiile din ultimele zile să ducă la o schimbare de regim în Cuba. Pînă la urmă, înverșunarea comuniștilor cubanezi i-a făcut să depășească anii '90 cînd, rămași fără sprijin sovietic și obligați să se descurce singuri, au asistat neputincioși la o prăbușire economică fără precedent. E de așteptat ca și fără un președinte numit Castro să reziste și de data asta. Însă nu ar trebui să ne scape ironia că, în fața dificultăților generate de pandemie, unii cer libertate, vaccinuri și responsabilitate, în timp ce, în țări mai libere, sînt unii care visează autoritarism și îl văd pe Satana în vaccinuri.

■ ■ ■

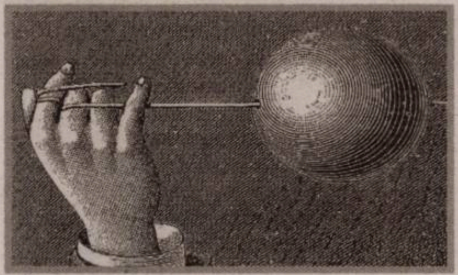

Matei MARTIN

mapamondul de buzunar

Tot ce n-a făcut ministrul Culturii pentru a sprijini domeniul cărții

În octombrie anul trecut am lăudat Ministerul Culturii și Guvernul României pentru inițiativa adoptării unor măsuri de sprijin pentru cultură. Era vorba de o schemă de ajutor de stat în valoare de două sute de milioane de euro alocate pentru a compensa pierderile suferite ca urmare a măsurilor antipandemie și pentru relansare. Ar fi nedrept ca ministrul Bogdan Gheorghiu să rămînă cu niște laude nemeritate. Pentru că banii promiși nu au mai sosit.

Asta, în vreme ce peste tot în Europa guvernele chiar au făcut eforturi pentru a sprijini cultura. Numai pentru domeniul cărții ajutoarele se ridică, la nivel european, la zeci de miliarde de euro. Centrul pentru carte și lectură împreună cu Asociația Editorilor din Italia au publicat un studiu despre criza din domeniul editorial și despre măsurile adoptate de guverne în timpul în perioada martie-septembrie 2020. E vorba, deci, de răspunsul rapid la o criză în desfășurare. Măsurile au vizat toți actorii pieței de carte: autori, traducători, editori, librării și biblioteci. Inițial, scopul a fost să răspundă la situația de urgență imediată și să compenseze pierderile de venituri, prevenind o criză de lichiditate. Au existat însă și formule de ajutor cu bătaie mai lungă, vizînd redresarea și dezvoltarea capacităților.

Franța a fost probabil țara cea mai pregătită să livreze soluții eficiente pentru că mecanismele de sprijin funcționează deja de multă vreme, în principal prin Centre National du Livre. A fost nevoie doar de o resetare a obiectivelor – și, evident, de recalibrarea resurselor. Încă de la debutul crizei, la sfîrșitul lunii martie, anul trecut, instituția a relaxat condițiile de acces la granturi, a prelungit cu un an data de expirare pentru toate ajutoarele prevăzute a se finaliza între 15 martie și 1 septembrie 2020 și a simplificat procedurile de accesare. Unele linii de finanțare au fost majorate: 2 milioane de euro ajutor pentru autori, 5 milioane de euro ajutor pentru editurile mici, un milion de euro librăriilor francofone din străinătate. În iunie, CNL a înființat un fond de 25 de milioane de euro pentru a sprijini redeschiderea librăriilor independente după ieșirea din carantină. În plus, 12 milioane de euro au fost alocați pentru programe de modernizare și comerț electronic. În fine, în septembrie, Guvernul a anunțat și planul de relansare a sectorului: 30 de milioane de euro pentru renovarea bibliotecilor, 6 milioane de euro pentru renovarea librăriilor, 10 milioane de euro (pînă în 2022) pentru reînnoirea stocurilor bibliotecilor prin achiziționarea de cărți noi, 7 milioane de euro pe doi ani pentru finanțarea unui program de vouchere pentru carte destinat publicului tînăr. Toate acestea sînt măsuri specifice, orientate exclusiv pentru sprijinirea culturii scrise. Ele sînt complementare măsurilor transversale de sprijin pentru economie, pentru micile companii, pentru angajați etc.

Nu e nici un *science-fiction* aici – asta e realitatea politică și socială acolo unde cultura chiar contează. Și în Germania au fost puse în funcțiune mecanisme de sprijin pentru carte. Programul național se numește Neustart Kultur. Fondul destinat domeniului cărții se ridică la 30 de milioane de euro și vizează ajutoare pentru editori, subvenții pentru librării, micro-credite pentru dezvoltarea capacităților digitale, granturi pentru librării, sprijin pentru biblioteci etc. Bursele pentru scriitori și traducători au fost majorate – chiar și în condițiile unei mobilități reduse. În plus, o finanțare substanțială, în valoare de 100 de milioane de euro, a fost acordată domeniului școlar pentru achiziția de materiale în format digital și pentru utilizarea platformelor digitale. De acești bani beneficiază, indirect, și acele edituri capabile să furnizeze astfel de materiale.

În țara europeană cu cel mai scăzut consum de carte, Ministerul Culturii nu a făcut nimic pentru a consolida domeniul editorial.

Scheme de ajutor pentru domeniul cărții au fost introduse peste tot în Europa. Pînă și Regatul Unit, un stat liberal (re)cunoscut pentru implicarea minimală în economie, mai ales în economia culturală, s-a angajat de data asta să sprijine cultura. Ca parte a unui program în valoare de 1,57 miliarde de lire sterline pentru industriile creative, Departamentul Regatului Unit pentru Digital, Cultură, Media și Sport a alocat 2,7 milioane pentru sectorul „literatură“: editori, festivaluri literare, organisme publice, organizații caritabile și organizații nonprofit. În plus, Arts Council a oferit un fond de 151.000 de lire sterline pentru biblioteci ca să cumpere cărți electronice și cărți în format audio.

Nimic din toate acestea în România... Schema de ajutor, promisă de ministrul Culturii, așteptată de editori și de librari, nu a mai fost introdusă. În țara europeană cu cel mai scăzut consum de carte, Ministerul Culturii nu a făcut nimic pentru a consolida domeniul editorial. Dacă acum e deja prea tîrziu pentru compensații, încă e timp pentru ajutor de relansare. AER cere, de pildă, introducerea unor vouchere pentru achiziția de carte de care să beneficieze, periodic, gospodăriile ori elevii sau profesorii. Eu însumi am expus la această rubrică modele funcționale de bonuri de lectură subvenționate de stat: din Franța, din Germania, din Italia... Nu am pretenția ca domeniul culturii să devină o prioritate pentru Guvern. Sper doar să nu fie ultima grijă a ministrului Culturii.

■ ■ ■

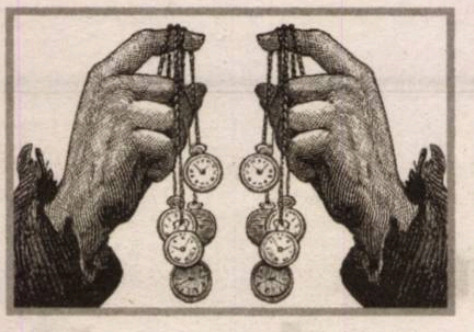

Andrei PLEȘU

nici așa, nici altminteri

„Așa e că pînă acum nu stăm nici bine, nici rău, adică nici așa, nici altminteri?“ (I.L. Caragiale)

Mică antologie coronavirus (IV)

„Mici soluții“ de carantină?

N-am soluții! Sînt, evident, la curent, cu „frazeologia de criză“: să redescoperim virtuțile și farmecul intimității, să ne bucurăm că avem, în sfîrșit, la îndemînă acel timp liber numai al nostru, a cărui bună administrare o uitaserăm, să profităm de șansa (îndeobște pierdută) de a comunica cu cei de lîngă noi și de a ne redescoperi pe noi înșine, să citim ce vrem, să ascultăm muzică, să ne rugăm în liniște, să „gîndim pozitiv“, să fim solidari în efortul de a ne feri pe noi înșine și pe semenii noștri ș.a.m.d. Nu pot contesta nici buna intenție a acestor îndemnuri, nici buna lor întemeiere. Dar, în cazul meu – și cred că și în cazul altora –, imperativul izolării nu poate fi întotdeauna domesticit cu sfaturile de mai sus. Vine, inevitabil, momentul în care, cu toată strădania, cu toată cumințenia, cu toată înțelepciunea de care ești în stare, clachezi. Nu prea mai poți. E mai greu decît credeai, mai trist și mai destrămător. Toate „soluțiile“ propuse se dovedesc ineficiente, fie că apelează la resurse pe care nu le ai, fie că, odată „puse în practică“, nu te ajută cum ai fi sperat. Și atunci?

Om fi noi, românii, inapți structural să adoptăm „măsuri radicale“, exerciții de disciplină cuplate la sublimități geometrice, la exigențe „înalte“? Emil Cioran spune undeva că „românii urăsc soluțiile tari“. Iar G. Călinescu observă că înclinația tipic autohtonă este de a construi „minuscul, solid și pitit, la munte“. Nu-mi place să abuzez de generalizări. Dar, în acest context, îmi amintesc, pe neașteptate, de o vorbă a lui Constantin Noica. Confruntat cu unele suferințe existențiale curente în epocă, îi plăcea să propună, mai în glumă, mai în serios, „micile soluții“: un păhărel de coniac, o candidă glumă convivială, reveria facilă a vreunei romanțe, ba chiar degustarea ironică a „micilor profituri ale stigmatizării“. Nu eroismul catedralei, ci „izolarea“ deschisă a pridvorului…

Oricît ar părea de scandalos, de lipsit de demnitate și noblețe, voi risca să spun că, de cînd sînt „arestat la domiciliu“, nu marile rețete ale singurătății m-au ajutat, ci mai curînd mici derapaje înspre „minor“, înspre divertismentul nepretențios, înspre lenea consumului întîmplător. Nu marile construcții gastronomice m-au hrănit cu adevărat, ci aperitivele, gustările frugale, anexele discrete. Recunosc cinstit: am lăsat din mînă, după două-trei pagini de lectură, cărți monumentale, „serioase“, importante, „edificatoare“ și m-am binedispus ascultînd nu Wagner, ci Dean Martin, nu impozante coruri celebre, ci… amărui vioiciuni lăutărești! (Recomand, ca fiind, în plus, și de actualitate: „Grea e boala de plămîni“, cîntată de Romica Puceanu.) S-ar zice că am învățat să fac față sentimentului tragic (și pompos) al deșertăciunii, prin firescul deșertăciunii asumate. Am descoperit Absolutul de la firul ierbii, mai prietenos, în condițiile date, decît Absolutul țanțoș, sideral, al edificării supreme.

E de la sine înțeles că n-am de gînd să evacuez din teritoriul vieții spirituale frecventarea „pieselor grele“, prestigiul salutar al bibliotecii. Tot ce vreau să spun e că încercările vieții se pot depăși, uneori, și prin destinderea candidă, nefandosită, a „clipei“ trăite simplu, dincolo de „indicații“ sublime, de retorica aulică a suprasensibilului. Ba chiar că poți regăsi zenitul tocmai savurînd ecourile lui imediate, deliciile oglindirilor lui pămîntești.

Ceea ce trăiesc de cîteva săptămîni e confirmarea unei mai vechi idiosincrazii: nu-mi plac deloc cei pe care Părintele Andrei Scrima îi numea „instalați“ în certitudini, moțăind în raiul propriei lor edificări. Mă ajută mult mai mult să am de a face cu practicieni ai interogației, cu pasionați ai căutării, cu cei care privesc orizontul ca pe o aspirație, nu ca pe o achiziție. Nu-mi plac propagandiștii, care cred mai mult în misiunea lor decît în adevăr, nu-mi plac activiștii, care își transformă crezul în ideologie. Prefer îndemnul Sfîntului Augustin: „Să căutăm cum caută cei care trebuie să găsească și să găsim cum găsesc cei care trebuie să mai caute încă“. Da, Iisus e „Calea, Adevărul și Viața“. Dar nu Adevărul fără Cale (adică fără Drum, fără parcurs cercetător, tatonant, neliniștit) și nici fără Viață (adică fără misterul contingenței, fără patosul limitei, fără risc). Restul e frazeologie gata făcută, încurajare oarbă, dogmă fără Duh, „știință“ orgolioasă, fără smerenia credinței. Dar nu e momentul să lămurim acum asemenea subtilități. E mai curînd momentul „micilor soluții“. Doamne ajută!

P.S. Tocmai terminasem de scris textul de mai sus, cînd am citit un interviu al Monicăi Pillat în care e invocată o vorbă memorabilă a Părintelui Constantin Galeriu. Monica Pillat l-a întrebat: „Părinte, cum ați ajuns la Dumnezeu?“. Iar Părintele a început să rîdă și a răspuns: „Dar eu nu pot să spun vreodată că sînt liniștit și că mi-am găsit credința. Tot timpul alerg după Dumnezeu, care nu se lasă prins…“.

(Dilema veche, 16-22 aprilie 2020)

■ ■ ■

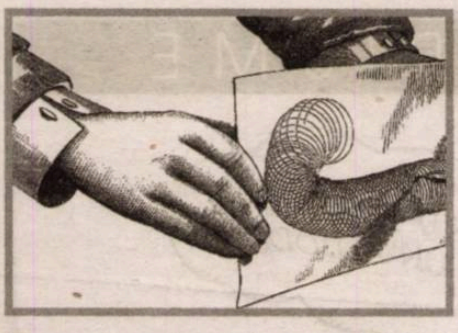

Andrei CORNEA

la răscruce de gînduri

Iliberalism liberal

Te întrebi: ce-i face pe politicienii noștri să „sară calul“, îngroșînd nepermis anumite spuse și aprecieri, în care probabil că nici măcar nu cred? În cadrul războiului intern PNL-PNL, care trebuie să se încheie fie prin realegerea lui Ludovic Orban în fruntea partidului, fie prin alegerea în aceeași funcție a premierului Florin Cîțu, dacă Orban voia să-și atragă partea mai conservatoare a partidului, avea o mulțime de moduri onorabile de a o face. Dar el l-a ales pe cel mai dezonorant, aș spune pe cel absolut dezgustător: i-a pus la colț pe aliații „progresiști“ din USR-PLUS, afirmînd că ei „parcă nu s-ar fi născut aici“, fiindcă, chipurile, n-au fost văzuți la Ziua Drapelului Național și mai ales fiindcă „n-au fost văzuți jurînd pe Biblie și făcîndu-și cruce“. Și de parcă asta n-ar fi fost destul, a adăugat că PNL nu numai că e un partid creștin și tradițional, dar și declarația nefericită că, spre deosebire de partenerul de alianță, e „născut din fibra poporului român“. Aș reaminti, în treacăt, că și propagandiștii lui Ceaușescu foloseau aceeași expresie sau una similară, doar că se refereau la PCR.

Cu alte cuvinte, ce ne spune direct dl Orban (mai apropiat în expresie de tizul său maghiar, al cărui partid tocmai ce tocmai a fost exclus din PPE) este că nu ești român de-adevăratelea dacă nu ești creștin și mai ales dacă n-o arăți public ostentativ. Dacă intri în funcție jurînd fără Biblie și fără cruce – ceea ce e perfect compatibil cu Constituția și legile țării –, „parcă ești străin de neam și țară“. În schimb, cineva ca Dragnea, închis pentru delicte penale, e pasămite „român verde“, căci își făcea cruci cu sîrg, pe vremea cînd ocupa demnitatea dlui Orban! El a dat toate semnele că „e născut aici“, deși a furat cît a putut.

Orban nu e nici Orbán, nici Dragnea.

Știu, mi se va zice să nu luăm în serios declarațiile: Orban nu e nici Orbán, nici Dragnea. Nu-i deloc genul care să aibă coșmaruri din cauza așa-zișilor „sexomarxiști“ sau a prezenței lor în coaliția de guvernare, precum cîțiva intelectuali conservatori. Problema lui era că voia să-i smulgă lui Cîțu susținerea cîtorva liberali cu vederi cam înguste despre lume și viață. „Nu-i decît nițică politică, dom'le! Să nu ne ambalăm!“ Culmea, nici useriștii nu s-au „ambalat“ prea mult, dincolo de un protest al primarului Brașovului. A mai fost – pe cît am observat eu – și o rezonabilă punere la punct „constituțională“ din partea lui Boc, oricum știut ca aliat al lui Cîțu.

Dar și asta e un motiv de îngrijorare: relativa lipsă de atenție, de importanță acordată de opinia publică mai largă unor asemenea afirmații pline de unsoare iliberală, care confundă cu bună știință valorile Bisericii și cele ale statului și trec cu lejeritate peste conceptul statului laic, identificînd națiunea politică cu religia.

Astfel încît nici nu știu ce e mai rău în acest moment: cumva ca un politican de prim rang și aflat la putere să facă afirmații care rimează cu etnocrația religioasă și deșteaptă amintiri urîte? Sau faptul că asemenea afirmații sunt considerate neimportante, pur și simplu fiindcă nimeni nu-l ia prea în serios pe dl Orban – orice ar spune – și, într-un sens mai larg, fiindcă nimeni cu capul pe umeri nu-i mai ia prea în serios pe politicienii români – orice ar mai declara și promite aceștia și din oricare partide ar sosi?

Adevărul e că, într-adevăr, foarte multe lucruri nu mai sunt de luat în serios din declarațiile politicienilor, sau cel puțin nu mai sunt luate în serios de marele public, nu de publicul restrîns al activiștilor, cărora li se adresa dl Orban. Iar faptul – deja generalizat – e un mare rău în sine, mai ales că are logica lui. Mai că aș prefera ca dl Orban (sau oricare alt politician român) să se fi convertit cu sinceritate la iliberalism (pe care să-l putem deci combate cu toate forțele) decît ca orice declară, oricît de dramatic ar suna, să nu fie decît inflație verbală și contorsionare tactică.

O derivă iliberală în partidul liberal ar fi desigur primejdioasă; ea rămîne o posibilitate. Dar o generală derivă în nesemnificativ e poate mai gravă; iar în politica românească ea e deja un fapt.

■ ■ ■

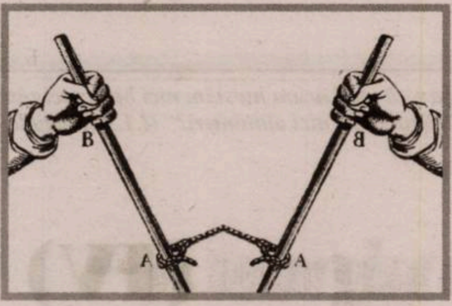

Alin FUMURESCU

nu ca-n perete

Dormi liniștit! Inteligența artificială veghează!

●●● iar povestea începe simplu, ca toate poveștile. Cu ocazia ultimei vizite în România, mi-am cumpărat un telefon mobil pentru cartela românească. Mă așteptam ca trimiterea unui text în limba română să fie mai lesnicioasă. În realitate, s-a dovedit un coșmar, „mulțumită“ unui sistem de autocorecție mai agresiv decît un *SS Obersturmbannführer*. Voiam să tastez „rogu-te“, telefonul știa mai bine: de fapt, vrusesem să scriu „rîgîie“, așa că-mi corecta, fără să mai întrebe, cuvîntul. Era un telefon nemilos: corecta cu furie, în stînga și-n dreapta, fiece cuvințel pe care îndrăzneam să-l scriu și care, din motive obscure, nu corespundea „programului“. Era un telefon inteligent. *Smart.* Un lucru e sigur: departe de a mă ajuta, sistemul de autocorecție mă obliga să rescriu de cîteva ori același cuvînt pînă reușeam cumva să înșel vigilența *Obersturmbannführer*-ului însărcinat cu paza limbii române. Nu mă-nțelegeți greșit. Și telefoanele americane au aceste sisteme de autocorecție, dar parcă nu-s nici pe departe într-atît de agresive. Se lasă mai ușor „păcălite“. De ce? Habar n-am! Sînt alții mai pricepuți ca mine la inteligența artificială. Eu am rămas înțepenit la astălaltă, de modă veche, naturală.

Inteligența artificială, însă, e mai generoasă decît Maica Tereza cînd vine vorba de-a sări în ajutorul celor neputincioși în a ține pasul cu noile-i descoperiri, și mai nepăsătoare față de propriile-ți dorințe retrograde decît Alexandru Lăpușneanu: „Dacă voi nu mă vreți, eu vă vreu… și dacă voi nu mă iubiți, eu vă iubesc pre voi!“. Am avut de la bun început instalat pe laptop un asistent personal, Cortana. Sau asistentă, că are voce de femeie, cînd vorbește. Să fie vorba de sexism pînă și în inteligența artificială? Pentru că, în afară de Cortana, am mai auzit de Alexa și de Siri. N-am auzit nici de Ion, nici de Marin, ori de vreun alt asistent personal cu o voce baritonală, de valet din *Downton Abbey.* Hmm! Iată o scăpare ce se cuvine urgent rezolvată, chiar dacă sexul asistenților personali e doar un construct social (sau al plăcii de memorie).

Fie cum o fi, după ce, cîteva zile de la achiziționarea laptop-ului, Cortana și-a oferit serviciile și s-a văzut ignorată, s-a îmbufnat și m-a lăsat în plata Domnului. Asta pînă acum vreo două luni, cînd a revenit la viață, pe ușa din dos. Mai exact, prin e-mail-ul de la școală. De cîteva săptămîni, în fiece dimineață în care-mi deschid e-mail-ul, Cortana mă întîmpină cu cîte un mesaj motivațional: „E o săptămînă nou-nouță, Alin!“ sau „Se apropie week-end-ul, Alin!“ și îmi reamintește, ușurel dojenitor, angajamentele luate, pe baza e-mail-urilor din ultimele zile. „Ai promis că îi vei trimite lui X un articol acum două zile. L-ai trimis?“ Trec cu vederea faptul că asistenta mea personală se trage de brăcinari cu mine, tutuindu-mă, de parc-am fi copilărit împreună la Brad. Personal, asta nu mă deranjează, dar cunosc alți oameni cu naturelul mai simțitor și mă-ntreb de cîtă inteligență, artificială sau nu, e nevoie pentru a-ți da seama pe cine poți tutui și pe cine nu. Mă irită, însă, că îmi citește e-mail-urile – atît cele trimise, cît și cele primite – fără să-mi fi cerut permisiunea și fără să i-o fi acordat. Ba își mai dă și cu părerea. Îmi trimite grafice „analitice“, în care îmi arată cît timp am fost dispus să mă concentrez, cît timp am colaborat cu alții, și mă întreabă dacă nu am nevoie de mai mult timp de concentrare *(focus),* ba-mi sugerează și intervale orare! Habar n-am cum decide Cortana cît timp m-am concentrat și cu ce folos, știu însă cu siguranță că estimările ei se potrivesc ca nuca-n perete. Mă mănîncă limba să-i spun *„Cortana, ne ultra crepidam“* („nu mai sus de sandală!“), dar pe de-o parte mă îndoiesc c-ar prinde referința, iar pe de alta, că s-ar pricepe măcar la sandale.

Cam tot de-atunci am mai constatat un fenomen, pe același e-mail. (Să fiu cinstit, nu știu dacă să dau vina pe Cortana sau nu.) E-mail-ul începe să-mi sugereze cum să scriu! Mai exact, are grijă să-mi sublinieze în albastru expresiile pe care le consideră prea… elaborate. De ce să scriu, bunăoară, „mi s-a luminat fața cînd te-am văzut“ sau „îmi cîntă inima“, cînd, mi se sugerează, pot spune, mai simplu și mai scurt, „m-am bucurat“. Economia de cuvinte, mi se sugerează, e mai eficientă. Nu știu de ce William Saroyan a scris „Într-o zi din după-amiaza lumii, mohoreala morții se va pogorî în tine, iar cînd te vei ridica să umbli, vei fi mohorît ca moartea, dar, dacă ești norocos…“ etc. Cîtă risipă de cuvinte! Putea foarte bine să scrie „Cînd vei simți că îmbătrînești, te vei întrista (nu „mohorî“ sau „posomorî“, pentru că nimeni nu mai are nevoie de arhaisme) la amintirea morții…“ etc. Scurt și la obiect. *Romeo și Julieta?* Un băiat iubea o fată, familiile se dușmăneau și s-au opus căsătoriei, tinerii au murit. *The End.*

Rîd eu, dar nu e rîsul meu. Asaltul inteligenței artificiale asupra inteligenței „pe stil vechi“ se intensifică de la o zi la alta și oameni altminteri inteligenți *(sic!)* se comportă precum broaștele puse la fiert pe nesimțite, așteptîndu-și, cuminți, sfîrșitul. Ceasurile inteligente de la mînă le spun cînd să doarmă, cînd și cît să umble, cît și ce să mănînce. În adolescență, cînd le spuneau părinții ce să mănînce sau cînd să meargă la culcare, oamenii se revoltau. Acum nu se mai. Acum se vîră de bunăvoie și nesiliți de nimeni sub papucul inteligenței artificiale, pentru că ea – nu-i așa? – știe mai bine, că e artificială, științifică și n-are slăbiciuni omenești, cum aveau mama și tata. E precum Leviatanul lui Hobbes – o construcție artificială fără de cusur. Cum să nu i te supui? A te revolta împotriva ei echivalează, spunea Hobbes, cu a te revolta împotriva ta însuți, pentru că ești deopotrivă creatorul și subiectul ei.

Să ne-nțelegem: nu mă refer aci la felul în care ne sînt băgate pe gît reclamele, după ce căutăm ceva pe Internet sau doar vorbim în casă despre un subiect. (Mi s-a întîmplat să primesc pe telefon sugestii cu muzică de nuntă românească pe YouTube după ce vorbisem – în casă, nu la telefon! – despre posibila nuntă în România a fiicei mele!) Nu mă refer nici la cît de inteligentă poate deveni inteligența artificială fie și într-un scenariu ideal. A făcut-o binișor Erik Larson, într-o carte recent publicată, *Mitul inteligenței artificiale*. Mie mi-e că inteligența artificială va deveni tot mai inteligentă pe măsură ce noi vom deveni tot mai proști. Mai proști decît telefoanele sau ceasurile, dar, spre deosebire de ele, beneficiind de dreptul ereditar la vot.

Mihaela SIMINA

În piscina victoriană

accent pe istorie

Nu întîmplător (că aproape nimic nu-i întîmplător), în *Accentul* din ediția trecută aminteam și de Wembley Arena. Istoria britanicilor într-ale înotului are cel puțin un lucru în comun cu istoria fotbalului: în Regatul Unit s-a dat startul ambelor activități sportive, așa cum le știm în prezent. Altfel, omul a înotat dintotdeauna. Socrate era un mare fan al înotului și încerca să îi convingă pe toți să îl practice, iar Cezar și-a salvat cîndva viața înotînd din calea unei revolte a egiptenilor.

Revenind în Regatul Unit, înotul ca activitate sportivă și de relaxare s-a conturat pe la începutul secolului al XIX-lea, în 1828 fiind construită prima piscină publică acoperită, St. George's Baths. Epoca victoriană a dus povestea mai departe. A fost emisă legea *Baths and Wash House Act* (1846) pentru a încuraja autoritățile locale să construiască bazine publice acoperite pentru a răspunde nevoilor tuturor de a practica acest sport. Și au construit. Mult și impresionant, astfel încît Regatul Unit are cele mai multe bazine publice din lume (52 din cele 116 construite de-a lungul istoriei sînt încă funcționale în prezent), iar piscinele în stil victorian sînt printre cele mai frumoase construcții de acest tip.

Altceva e mai neașteptat sau, în tot cazul, mai puțin cunoscut. În 1844, un antreprenor canadian a adus în regat un grup de indieni (ojibwa) pentru a le prezenta orășenilor interesați obiceiurile și tradițiile acestora. Societatea Britanică de Înot i-a invitat pe oaspeți să participe la o cursă de înot și, astfel, iată-i pe indienii în cauză sosind călare la piscina de pe High Holborn (stradă din centrul Londrei). Mulțimea prezentă a fost uluită, ceea ce vedea era complet nou. Indienii înotau sumar îmbrăcați (ca să avem o idee, în epocă femeile înotau în mătăsuri negre brodate) cu o viteză foarte mare, într-un stil nemaivăzut de britanici. *Times* din aprilie 1844 descria așa stilul indienilor: *complet neeuropean. Plesnesc violent apa cu brațele ca și cum ar fi palele unei mori de vînt și o bat cu forță cu picioarele. Apoi au traversat bazinul, de la un capăt la altul, cu rapiditatea unei săgeți și cu membrele aproape la fel de drepte și de încordate ca ea.*

Altă relatare suna așa: *indianul își lasă corpul alternativ pe partea dreaptă și pe partea stîngă, ridică un braț complet deasupra apei și avansează cît mai mult cu putință, pentru ca apoi să îl scufunde, în timp ce întreaga greutate și forță sînt lăsate pe brațul care îi trece pe sub trup, ca o vîslă care îl propulsează înainte.*

Este vorba despre începuturile stilului craul, pe care Anglia victoriană nu l-a luat în seamă, catalogîndu-l drept barbar, doar era al indienilor. Peste ani, însă, s-a dovedit a fi cel mai rapid și cel mai eficient procedeu de înot.

Pentru că în istorie nu știi niciodată de unde sare... peștele. Și nici cum.

BARBURISME

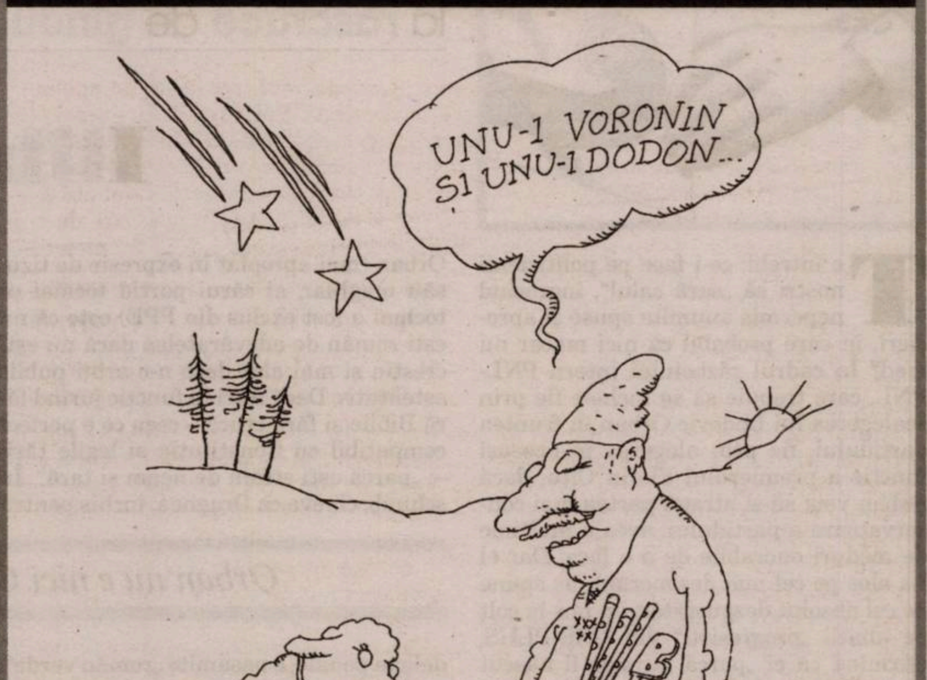

Desen de Ion BARBU

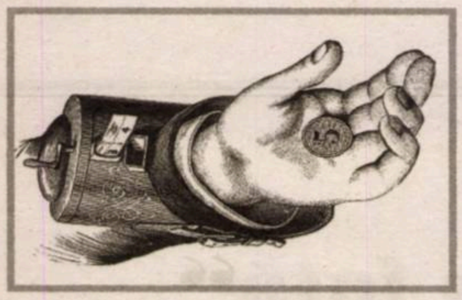

Constantin RUDNIȚCHI

viața de **capital**

„Mie-mi place plaja îngustă“

Avem o nouă controversă națională. Și anume cea legată de plaja de la Mamaia. E prea largă (este o distanță prea mare între zona de șezlonguri și intrarea în apă), nisipul nu mai este fin, ci plin de scoici grosiere și, o chestiune serioasă, intrarea în apa mării, care era extrem de lină pe o distanță mare, a devenit acum destul de repede abruptă și adîncă. Altfel spus, plaja de la Mamaia este de nerecunoscut, după ce a trecut prin lucrările de combatere a eroziunii.

Ce a dus la această schimbare substanțială? Programul de lărgire a plajelor, derulat cu fonduri europene, în majoritate, și cu fonduri naționale. Desigur, abordarea consumatorilor poate fi calificată drept superficială. Supărarea turiștilor că trebuie să parcurgă 100 de metri de la șezlonguri pînă la apa mării sau faptul că se înțeapă în tălpi cu scoicile „ostile“ par chestiuni fără prea mare însemnătate în raport de importanța lucrării realizate la malul mării.

În paranteză fie spus, subiectivismul mă face să cred că nemulțumirile turiștilor sînt aproape hilare. Trebuie, însă, să recunosc că nu sînt un turist de Mamaia. În ultimii ani, am avut doar cîteva „desanturi“ scurte în stațiune, toate încheiate cu multe dezamăgiri. Nu mi-a plăcut niciodată Mamaia din cauza agresivității cu care era atacată plaja (multe hoteluri sau construcții aveau tendința de a se extinde pînă pe nisipul plajei), din cauza frivolității unor manifestări așa-zis distractive, patronate de fostul primar al Constanței, și, în general, din cauza improvizației continue, plină de prost gust, pe care o puteai găsi în stațiune.

La fel de adevărat este că „mie îmi place plaja lată“, unde turistul poate să respire fără ca vecinul să îi simtă răsuflarea. La Mamaia, în plin sezon, lucrurile erau exact invers, adică toată lumea voia să vadă pe toată lumea și, pentru acest lucru, șezlongurile se apropiau la cîțiva centimetri unele de altele, fără ca turiștii să pară deranjați.

Nemulțumirile turiștilor
sînt aproape hilare.

Acum, cînd plaja nu mai este îngustă, cînd aglomerația s-a evaporat și, odată cu ea, senzația că ai dat un ban pentru o chestie de lux, pentru care se înghesuie o grămadă de lume, turiștii de Mamaia se simt dezamăgiți. Sau, pe alocuri, se simt de-a dreptul păcăliți. Trebuie să recunosc că, parafrazîndu-l pe Topîrceanu, „mie-mi place plaja largă“, în care omul poate să stea mai lejer și mai departe de semenul său turist.

Dar, dincolo de subiectivitățile de turist, tema lărgirii plajelor este cît se poate de serioasă. Toate datele arată că este un proiect de succes. Lărgirea plajelor înseamnă o lucrare de aproximativ 1,2 miliarde de euro, ceea ce, pentru a avea o imagine comparativă, a fost evaluarea inițială a Autostrăzii Transilvania. De asemenea, investiția nu se derulează doar la Mamaia, ci pe întregul litoral românesc și înseamnă, în primă fază, redarea pentru România a 44 de hectare de teren. În a doua fază a lucrărilor se face o modernizare a plajelor și reducerea eroziunii solului pe o suprafață de peste 30 de kilometri, de la Năvodari pînă în localitatea 2 Mai. De fapt, este prima lucrare de o asemenea anvergură realizată după aproape o jumătate de secol, atunci cînd regimul comunist a proiectat și construit o mare parte din stațiunile de pe litoral. Eroziunea plajelor era evidentă, poate mai puțin la Mamaia, dar în mod clar în celelalte zone și, de aceea, lucrările sînt absolut necesare.

Proiectul lărgirii plajelor este comparabil cu una dintre lucrările importante de infrastructură pe care România ar trebui să le facă. El poate fi asemănat cu construcția unei autostrăzi, cu modernizarea unei căi ferate importante, cu împădurirea unei suprafețe de teren a României sau cu dezvoltarea unei rețele de infrastructură digitală. Lărgirea plajelor este un proiect național important, pentru care s-au alocat resurse semnificative, europene și naționale.

Dar orice proiect important are, dincolo de anvergura sa strategică sau națională, o finalitate foarte practică pentru consumatori, pentru public. În cazul de față, pentru turiști. Deocamdată este greu de spus dacă sîntem în fața unei contradicții majore. Adică dacă proiectarea și construcția privind lărgirea teritoriului țării și evitarea eroziunii s-au făcut fără să se țină cont de caracteristicile plajei din Mamaia, de exemplu. Se puteau lărgi plajele păstrîndu-se nisipul fin de la Mamaia? Ceea ce știm este că turiștii exagerează în ceea ce privește lărgirea plajei. Este greu de crezut că poți trece cu vederea peste construcțiile noi care agresau plaja, peste muzica asurzitoare de la barurile de pe plajă, dar să fii deranjat că trebuie să parcurgi 100 de metri pînă la mare.

Dar cazul lărgirii plajelor aduce în discuție o dilemă valabilă pentru unele proiecte publice realizate în România. De exemplu, metroul din Drumul Taberei a fost atît de mult așteptat, dar acum este folosit destul de puțin de locuitorii din zonă. De asemenea, podul peste rîul Dîmbovița din zona Splaiul Independenței din București are o utilitate limitată. Exemplele pot continua: primăriile au intrat în „febra“ construirii de stadioane, iar unele fonduri europene au fost risipite pe construcții inutile. Nu este, însă, neapărat cazul plajei de la Mamaia, acolo unde „fițele“ trebuie să se acomodeze la noua realitate.

Constantin Rudnițchi *este analist economic.*

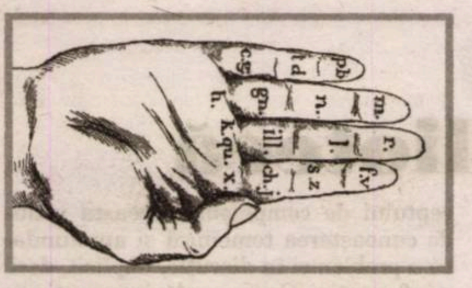

Codrin Liviu CUȚITARU

prezentul discontinuu

Eul fluid

Colegul meu de la Studii Canadiene, profesorul Senir Strepezir, m-a sunat să-mi spună că „aventurile“ amicului nostru comun, Smărăndel Ricojeu, cu studenții băutori de acid boric și doritori de explicații legate de evaluarea lor cu nota 10 – „aventuri“ pe care am avut lipsa de inspirație să le relatez aici nu demult – sînt o joacă de copii față de ce a pățit el la un examen recent. „Ehei, bătrîne, ascultă și devino mai curînd Horațiul meu decît al amatorului de Smărăndel! Uite la moșu' poveste adevărată! Fac eu examen oral după toate rigorile academice – cu asistent, bilete, timp de reflecție și evaluare riguroasă. Comunic apoi rezultatele, respectînd regulile confidențialității. Urmează nemulțumirile obișnuite, de care ți-a vorbit și Ricojeu și pe care eu, personal, nu le mai bag în seamă. Totuși, după cîteva zile de la afișarea notelor și pe platforma electronică, primesc un e-mail ciudat de la studentul Krebin Gleznăvoinică. «Dom' profesor», se plîngea tipul acolo, «am verificat platforma și observ că nu am trecută nota de la examenul cu dumneavoastră. Precizez că nu mi-ați trimis nici mesaj individual cu rezultatul meu, așa cum ați procedat cu ceilalți colegi.» Măi, să fie, mi-am spus. Cum l-oi fi uitat chiar pe Krebinul ăsta, cu nume atît de penetrant? Doar m-am chiorît pe listele alea cu note în zece rînduri, tocmai pentru a nu omite vreo Gleznăvoinică. Îmi iau hîrtiile din nou și încep să verific, cu lupa și cu degetul, puzderia de apelative studențești. Băi, nimic! Nici urmă de Krebin, nici adiere de Gleznăvoinică! Repet acțiunea de vreo douăzeci și cinci de ori, pînă cînd simt mușchii feței zbătîndu-mi-se ca la debutul unei crize de tetanie. Îmi mai sare și inima doi metri în sus la gîndul că aș fi putut uita să notez un student care a răspuns și că acum voi fi nevoit să pun o notă din burtă, neștiind dacă respectivul a fost bun sau, dimpotrivă, complet în afara chestiunii. Cu sudori reci pe spate, dau telefon asistentului. Se sperie și ăla. Își ia la verificat propriile lui liste. Trece încă o oră și sună, și el, foarte tulburat. «Nici pomeneală, dom' profesor!», strigă omul. «Nu am nici un Krebin pe răboj și cu atît mai puțin vreo Gleznăvoinică ori mică!»“

„Da, am lipsit de la examen, dar nu înțeleg de ce pretenția
mea de a-mi afla nota ar fi absurdă, irațională… “

Strepezir a răsuflat greu și a continuat: „Să fi avut Gleznăvoinică un alt nume cu care era înregistrat în cataloage și de aici confuzia, m-am întrebat cu o vagă rază de speranță. Îi scriu lui Krebin temător, recunosc. «Vă mai cheamă altcumva? Nu găsesc nici un Krebin Gleznăvoinică în documentele mele.» «Nu!», răspunde ferm individul nu după multă vreme. Băi, mă înfurii. Tastez hotărît: «Înseamnă că ați lipsit la examenul oral, iar misiva dumneavoastră legată de notă e absurdă, irațională…» Codrine, prietene, frate, camarade, știi ce mi-a replicat Krebinul? Ține-te bine! *«Da, am lipsit de la examen, dar nu înțeleg de ce pretenția mea de a-mi afla nota ar fi absurdă, irațională…»* Tremuram ca o piftie, oame, se învîrtea lumea cu mine, credeam că sînt victima unei farse de proporții uriești. Îl întreb dacă glumește. Răspunde imediat. «Nu glumesc deloc. Sînt consternat. M-ați *discriminat* într-un mod revoltător.» «Cum adică?», îl întreb, de acum îngrijorat de-a binelea. «Păi, ce fel de examen e acesta unde studentul absentează, iar profesorul îl ignoră, lipsindu-l de notă și periclitîndu-i situația școlară?» Am tăcut perplex, cu tîmplele zvîcnindu-mi de tensiune. Văzînd că nu reacționez, Gleznăvoinică a revenit supărat. «Va trebui să mă plîng forurilor superioare de comportamentul dumneavoastră rasist. Mi-e clar că disprețuiți noile cuceriri ale liberalismului mondial, în interiorul căruia multiplicitatea genului a ajuns o realitate incontestabilă. Da, domnule profesor, indiferent dacă vă place sau nu, există persoane cu *gen fluid*, prin care se perindă numeroase identități sexuale. Nici una dintre ele nu poate fi supusă *discriminării* de către exponenții obtuzi ai unei lumi tiranice, învechite, de tristă amintire. În ce mă privește, pe același tipar al *diversității*, vă avertizez că sînt posesorul unui *eu fluid*, exprimat în diverse avataruri pe care dumneavoastră nu aveți dreptul să le discriminați, întrucît veți intra sub oprobriul public și chiar sub incidența legii! Poate că, în universul din care proveniți, astfel de abuzuri erau încurajate. Acea epocă însă, dom' profesor, în cazul în care nu ați aflat, *s-a terminat*.»“ Senir a luat iarăși o pauză de respirație…

S-a întors resemnat: „Băi, m-a năucit tipul! Mi-a explicat, cu lux de amănunte, că, la examen, *se prezentase, disciplinat, Eul lui Absent*, iar *Eul meu Șovin nu-l băgase în seamă*. Ca atare, nu primise notă, deși Eul Absent răspunsese excelent la întrebări (se pregătise în draci, a menționat, pentru acea evaluare!!). Ce să fac, de frica lui *Antifa*, i-am pus nota 10 Eului Absent, dar m-am ales cu fibrilații cardiace după episod. În plus, am dobîndit un aer de cretin pe figură și mi s-au umflat gleznele. Deci, *je suis Cretin Gleznăumflată!*“.

Codrin Liviu Cuțitaru *este profesor la Facultatea de Litere a Universității din Iași. Cea mai recentă carte publicată:* Filozofia lucrurilor mici, *Editura Junimea, 2020.*

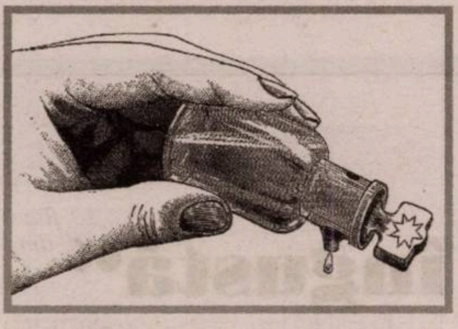

Rodica ZAFIU

cuvinte nepotrivite

„Fizic“ și „față în față“

Măsurile de protecție din ultima vreme au impus sau au accelerat procesul de trecere în mediul online a diverselor activități cotidiene: tot mai multe înscrieri, completări și trimiteri de documente, plăți și cumpărături s-au făcut prin intermediul Internetului, iar cursurile, ședințele de lucru, întîlnirile de serviciu, amicale sau familiale s-au desfășurat prin programe de videoconferință. Un efect al acestor schimbări a fost nevoia de a marca lingvistic opoziții pînă de curînd inexistente sau irelevante.

Nu era nevoie, în urmă cu doi ani, să precizăm că ne vom întîlni cu prietenii *fizic* sau că elevii vor merge *fizic* la școală. Acum, precizarea a devenit necesară: „patru din zece persoane (42%) preferă *să se întîlnească fizic* doar cu cineva care are anticorpi sau un certificat de vaccinare“ (agerpres.ro); „copiii abia așteaptă *să meargă fizic la școală*“ (g4media.ro). Formulările actuale ne atrag atenția asupra unei trăsături esențiale a uzului lingvistic: situațiile noi nu sînt denumite neapărat prin cuvinte și expresii noi, ci adesea prin extindere semantică, prin trecerea graduală de la sensul prototipic la cazul marginal. Pentru o reuniune amicală cu prietenii termenul cel mai firesc rămîne *întîlnire,* chiar dacă aceasta se desfășoară printr-un program de videoconferință.

Sensul lărgit al cuvintelor cotidiene este acum limitat de precizarea *fizic:* un termen dezambiguizator, care a trecut ușor de la vechile opoziții *(fizic – psihic, fizic – intelectual* etc.) la cele noi: *fizic* versus *online, virtual, digital, electronic.* Dintre sensurile cuvîntului consemnate în DEX – „care se referă la corpul ființelor vii, în special la activitatea mușchilor, care aparține corpului ființelor vii, în special activității musculare“, „care aparține simțurilor“, „care aparține materiei, privitor la materie; material; concret“ –, mai ales ultimul e potrivit opoziției cu *virtual* sau *digital*. Opoziția nu este de altfel specifică limbii române, în care a putut să apară independent sau prin imitație; o găsim în orice caz în engleză, de exemplu cu referire la activitățile didactice – *„online* classroom vs *physical* classroom“, *„virtual* classroom versus *physical* classroom“ –, dar și la cele comerciale – *„online* store vs *physical* store“, *„online* shopping and *physical* shopping“ etc.

> *„Învățămîntul* online *nu se poate ridica la nivelul calitativ al celui* față în față.“

Adjectivul *fizic* apare în cele mai diverse contexte: „dosarul *fizic* va conține obligatoriu următoarele acte“ (umfst.ro); „poți returna produsele cumpărate dintr-un magazin *fizic* în termen de 30 de zile“ (reserved.com); „reia din toamnă toate cursurile cu prezență *fizică*“ (ziare.com); „o posibilă revenire *fizică* în clase a tuturor“ (edupedu.ro) etc. Noul sens adăugat cuvîntului *fizic* se asociază cu o inovație gramaticală: cuvîntul înregistrat în dicționare doar ca adjectiv și ca substantiv neutru sau feminin *(fizicul* și *fizica)* este acum intens folosit adverbial: „7 case de modă vor prezenta colecțiile *fizic,* restul colecțiilor sînt prezentate *online*“ (mediafax.ro), „se întorc *fizic* la ore preșcolarii“ (timponline.ro), „ofer meditații *fizic*“ (olx.ro). Într-o dezbatere despre modul de desfășurare a cursurilor la o universitate, adverbul e folosit constant: „îmi lipsește mult să particip la ore *fizic*“, „informația este sintetizată altfel cînd participi *fizic*“; „mulți studenți muncesc pentru a se întreține și astfel nu ajung la seminarele care se desfașoară *fizic...*“; „în condiții normale, clar cred că toți am prefera *să mergem fizic* la facultate“; „profesorii insistă *să venim fizic*“ (bzb.ro). Adverbul *fizic* apare, cum se vede, chiar în situațiile în care poate fi perceput ca pleonastic, pe lîngă verbe ca *a merge* sau *a veni,* care se asociază mai greu cu activitatea online. Valoarea adverbială sau adjectivală este exprimată și de construcția *în format fizic:* „localitățile unde școala începe complet *în format fizic*“ (hotnews.ro), „admitere *în format fizic*“ (digi24.ro); „documentele *în format fizic* sînt convertite in format *digital*“ (ezipper.ro) etc.

Ca termen de opoziție pentru *online* sau *virtual* există de fapt mai multe formulări, concurente, dintre care mai frecventă este locuțiunea *față în față:* „începînd cu luna martie 2020, învățarea a trecut brusc de la formatul *față în față* la formatul *online*“ (asociatiapro.ro); „învățămîntul *online* nu se poate ridica la nivelul calitativ al celui *față în față*“ (romanialibera.ro); „orele *online* înlocuiesc orele *față în față*“ (edupedu.ro). Termenul *fizic* are totuși mai mult succes în momentul actual, pe de o parte pentru că are o sferă de aplicare mult mai largă (de la cărți la carduri, magazine, lecții și întîlniri), pe de altă parte pentru că elimină ambiguitățile. În fond, într-o videoconferință noi și imaginile celorlalți ne aflăm – cum altfel? – *față în față*.

■ ■ ■

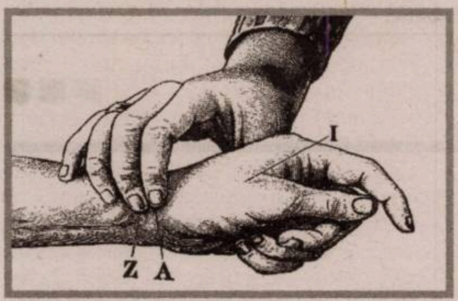

Horia CORCHEȘ

prof, viața mea

Centimetrii rafturilor din bibliotecă

Uitați-vă la un raft din biblioteca voastră. Măsurați-l și numărați cărțile pe care le aveți așezate în el. Poate sînt zece cărți sau mai multe. Cu siguranță, unele sînt mai groase, altele mai subțiri. Dacă decideți să faceți o altă aranjare a bibliotecii, veți putea introduce în același raft nu zece, ci mai multe sau mai puține, în funcție de grosimea lor. Dar, oricum ați face, raftul va avea tot aceeași lungime. Dar ce spuneți, cum ar fi dacă în locul cărților ați încerca să așezați în același raft reviste? Poate, cu chiu, cu vai, le-ați putea aranja, dar n-ar mai arăta la fel de solidă și de echilibrată ordonarea. Însă dacă ați încerca să puneți în locul cărților ziare, lucrurile ar lua-o razna. Cel mult ați putea să le puneți așezate într-un vraf, nu asemeni cărților, pe verticală. Iar aspectul de bibliotecă s-ar pierde, poate sînt prea mari, dau pe dinafară. Într-o bibliotecă, în rafturi se pun cărți, nu ziare, care sînt prea subțiri și, în plus, conțin informații pe de o parte perisabile, pe de altă parte diverse. În cărți, informațiile sînt adunate compact, sistematizate. Cînd vrei să citești dialogurile lui Platon, de exemplu, e simplu să mergi la rafturile în care ai adunat cărți de filozofie. Sau cînd vrei să cauți ceva despre receptarea critică a *Psalmilor* lui Arghezi, de pildă, te duci la rafturile cu critica literară, de unde îl scoți ușor pe Balotă, să zicem, cu cărțoiul lui solid despre poetul interbelic. La fel, dacă vrei să citești un roman polițist știi unde să-l cauți. Mai greu ai accesa informația dacă ai avea biblioteca plină doar cu ziare. Foiletoanele, chiar și ele, tind să devină volume, nu să rămînă doar tipărituri pe foi de ziar.

Înspre ce vreau să mă îndrept? Nu de puține ori mi-am exprimat convingerea că școala nu trebuie să fie un mediu exclusiv informativ, ci mai ales unul formativ, că educația nu înseamnă doar transmitere de informații, ci mult mai mult, o construcție de competențe, care să permită fiecărui educabil să își dezvolte propriul potențial și să se poată situa în lume de pe o poziție autonomă și congruentă cu sine. Am susținut și susțin o paradigmă a dezvoltării personale. În acest context, am scris și despre nevoia de schimbare a viziunii predării disciplinelor, aici referindu-mă la actele succesive de comprehensiune, de analiză și de interpretare a informației. Aplicat specificului disciplinei pe care o reprezinț ca profesor, limba și literatura română, am explicat în mai multe rînduri că predarea literaturii o văd altfel decît strict în paradigmă estetică. Scopul literaturii în școală nu îl mai consider formarea gustului estetic, acesta e secundar (ne amăgim că a fost vreodată un scop atins la nivel de mase), așadar consider că literatura în școală trebuie să fie pretext pentru dezvoltarea unor mecanisme de reziliență în raport cu sinele și cu alteritatea.

> *Cum ar fi dacă în locul cărților ați încerca să așezați în același raft reviste?*

Mai mult, am susținut și am experimentat utilizarea literaturii și, de altfel, a disciplinei limba și literatura română, în ansamblul ei, cu domeniile ei diverse de conținut, am susținut și experimentat deci utilizarea ei ca disciplină facilitatoare a formării unor competențe de educație media. Și aici mă apropii de ceea ce vreau să subliniez prin articolul acesta, veți vedea imediat unde bat. Așadar, am susținut că prin predarea limbii și literaturii se pot dezvolta competențe care țin de educația media, de care un tînăr aparținînd zilelor noastre are cu siguranță nevoie. Poți vedea, spre exemplu, studiind *O scrisoare pierdută* a lui I.L. Caragiale, diferența dintre *interesul public* și *interesul publicului,* poți vedea ce înseamnă manipulare și cîte altele... Am ținut cursuri de formare în această privință, ceea ce înseamnă că îmi doresc să se asume în cadru cît mai larg și instituționalizat această viziune. O cred validă. Nu am susținut însă și nu voi susține niciodată renunțarea la studiul comediei sau al lui I.L. Caragiale, ca să rămîn pliat pe exemplul deja folosit. Și nici nu am susținut introducerea unei noi discipline în planul curricular, o disciplină de sine stătătoare cu titulatura „Educație media“. Am susținut, subliniez, infuzarea curriculum-ului disciplinei, al specialității sau, dacă vreți, al științei, cu elemente de educație media.

Nu poți ajunge, nu e nici o îndoială în această privință, la competențe și la dezvoltarea de abilități și de aptitudini fără să acumulezi informații. De altfel, dacă ne întoarcem la definiția de bază a conceptului de competență, aceasta include cunoașterea temeinică și aprofundată a problemei în discuție, implicit, deci, a informației. Or, în școală, informația se sistematizează în discipline disjuncte din științe, fie ele umaniste sau realiste, din mănunchiul celor fundamentale.

De ce tot acest *intro,* căci e un amplu *intro,* pentru a-mi exprima în cele din urmă o convingere ce poate fi sintetizată într-un enunț? Pentru că deși am susținut și susțin schimbarea viziunii, pentru că deși am susținut și susțin nevoia de a ne situa în școală într-o paradigmă a dezvoltării personale, pentru că deși am susținut și susțin o abordare a domeniilor științelor din această perspectivă, nu am crezut și nu susțin renunțarea la aceste domenii și înlocuirea lor cu subdomenii de nișă care, în fond, sînt subsumabile domeniilor fundamentale. Se vorbește mult despre diverse tipuri de educație pe care curriculum-ul ar trebui să le includă: educație media, educație financiară etc. etc. Cred că acestea trebuie abordate în școală prin infuzarea curriculum-ului fundamental cu elemente specifice cunoașterii lor și formării competențelor asociate acestora, nu ca discipline distincte. Pentru că raftul are, oricît ne-am strădui, doar un număr fix de centimetri și în el e bine să avem cărți pe cotoarele cărora să putem citi clar titlurile, nu să ne străduim să îndesăm ziare.

Horia Corcheș *este scriitor și profesor de limba și literatura română.*

■ ■ ■

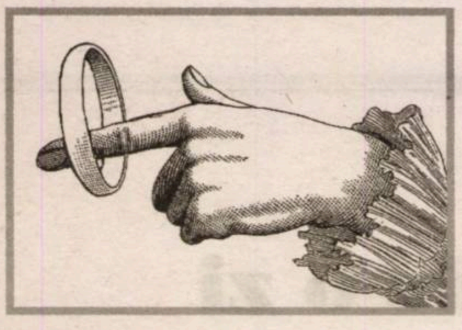

Selma IUSUF

legende urbane

Surpriza din buncăr

Dealul Strîmba din județul Bistrița-Năsăud pare la prima vedere o joacă de copil, colină din cele blagiene care se îmbină cu valea, loc verde în care Julie Christie alergă pe pajiști cu o mînă de copii și cîntă. Așa și începe. Drum lin, pe sub o bolta de copaci tineri, o cărăruie prin iarba prietenoasă sub tenișii noștri de oraș. Mai încolo, Strîmba se sucește într-un soi de munțișor, iar locurile umbrite rămase umede după ploaia de acum cîteva zile devin o covată cu noroi. Cleaf-cleaf, cu încălțările mele, noroc că am o talpă solidă și stabilă, nenoroc că n-am avut niciodată bocanci adevărați de munte, impermeabili. Ne facem toiege (bote) din crengi căzute pe drum și-i dăm înainte. Pe drum, o bătrînă cu pălărie de pai peste basma urcă încet și sigur cu doi desagi care par grei. Ne oferim s-o ajutăm, dar ea rîde, refuză și mulțumește pentru că știe ce știe. Porțiunea de urcuș scurt, dar pieptiș e pe cale să-mi dovedească plămînii de fumător și cîrtița interioară total sedentară timp de un an pandemic. Dar merită. Sus, pe coama dealului, ierburi felurite și milioane de flori. Recunosc albăstrele, nu-mă-uita (plus o variantă roșie a ei), flori de ceară, mi se arată și miros sînziene, clopoței violet, un soi de mini-orhidee galbene, cimbrișor, măcriș sălbatic, alte cîteve plante cu flori bizare, lunguiețe și păroase – raiul meu de grădinăreasă agresivă de balcon și exploratoare *wannabe*.

În minunăția de flori și ierburi, o armată de gîze pare teribil de ocupată. O zumzăială permanentă, o foșgăială necontenită și o sursă de îngrijorare pentru cineva care se simte mai comod pe asfalt, dar nu vrea să recunoască. Viespi, albine, fluturi, gîndăcei cu platoșă metalică albastru-verzuie, plus alte lighioane înciudate care mușcă al naibii: tăuni. Aflu că localnicii le zic *sclepți* (cu singularul *sclepț)* și rîd ca omul prost. E unul dintre cele mai haioase cuvinte învățate în ultima vreme pînă cînd mă pișcă unul. E totuși raiul pe pămînt și simt o fericire violentă, un puseu puternic de stare de bine, sînt un personaj într-o vedere care arată prea bine ca să fie adevărată. Cineva m-a luat din *stock images* și m-a colat într-o natură artificială.

Sînt cu prietenii mei și mergem să vedem buncărele horthyste construite în al Doilea Război Mondial, parte din așa numita linie de apărare Arpad. Subteranele au fost săpate în creierul dealului. Primim asigurări că poți umbla prin ele cu spinarea dreaptă și că-s destul de late cît să nu te înghesuie pereții. Cazemata săpată în deal are mai multe intrări; ajungem la una dintre ele, parțial acoperită de plante. Intrăm în burta dealului ca printr-un vagin imens, ca într-o naștere inversă. Tricoul meu e fleașcă de la urcușul în soare și înghet instantaneu. Pe pereții din stîncă gălbuie se prelinge apă. Tavanele boltite sînt ranforsate cu beton armat, drugi contorsionați de fier ies din loc în loc. A fost o muncă absolut colosală făcută forțat de oamenii din satele din jur. Avem lanterne și *torch* în telefoane, altminteri e întuneric ca în iad. Pare începutul unui horror de mîna a doua. Facem deja cîteva scenarii: ori ne întoarcem cu sufletul unui soldat nemort agățat de destinele noastre, ori ne infectăm cu un fungus crescut acolo, local, și împrăștiem încă o pandemie în lume, ori ne rătăcim fără ieșire în subteran, nu avem semnale la telefon și sfîrșim mîncîndu-ne unii pe alții.

Bineînțeles că rîd și particip la făcutul de povești, dar parcă nu mai înaintez atît de vesel. Unul dintre noi cedează după ce simte un liliac trecînd razant pe lîngă urechile lui și se întoarce afară, în soare. Îmi imaginez tot soiul de mutanți ieșind din hăul negru care se cască dincolo de lumina lanternelor. Mîini descărnate, desprinse de corp, care mi se agață de mîneca tricoului. Pe o ieșire laterală din coridorul principal al buncărului vedem cîteva mogîldețe. Asta a fost, îmi zic. La revedere, lume, fir-ai să fii, Selmo, cu horror-urile tale cu tot!

Mogîldețele s-au dovedit a fi saci cu gunoaie. Nu pet-uri, nu cutii de bere, ci saci cu gunoi menajer. Într-un loc pustiu lîngă care nu există nici o casă. Am încercat să găsesc rațiunea pentru care cineva s-ar căra pe jos cu un sac de gunoi ca să-l arunce în buncăr. N-am găsit-o. În orice caz, în România, poveștile cu monștri sau orice fel de povești se vor împiedica întotdeauna într-un sac de gunoi.

■ ■ ■

Radu NAUM

un sport la Răsărit

În semifinala de la Euro 2020, fluierul arbitrului a compensat peste timp „mîna lui Dumnezeu“?

Exact! La asta sîntem specialiști, toți cei care punem un genunchi la pămînt contra discriminărilor și pe amîndoi în fața fotbalului. Care mai serios, care mai în glumă, cu toții ne ținem de teorii ale conspirației ca niște școlari de fustele niciodată prea scurte ale colegelor. În ’86, Anglia pierde în sferturi de finală în fața Argentinei după ce meciul e practic inaugurat ca scor de o fraudă epocală. Maradona înscrie cu mîna și plonjează umanitatea într-una dintre cele mai rușinoase întreprinderi, aceea de a trece glorios peste acest rapt. Un al doilea gol minunat marcat de același Diego, vezi bine, a acoperit rușinea primului în gura multora. Anglia, văzută ca un agresor în războiul Malvinelor, își căpăta în plus justa corecție. Stînga antiimperialistă a planetei a aclamat stînga violatoare a micuțului giumbușlucar de geniu (în ordinea fotbalului). Nimeni nu a plîns pieile albicioase ale Perfidului Albion. În schimb, ne-ar plăcea să credem că, după 35 de ani, cineva a ținut minte și a pus la cale o compensație, adică penalty-ul scandalos cu care s-au calificat în finala Campionatului European. Evident, e doar o glumă. Sau nu? Și azi, puțini se dau în vînt după englezi, brexitari și populiști, mereu cu gîndul doar la ei (ca și cum altruismul politic ar caracteriza vreo națiune). Englezii, cu liga lor plătită gras din drepturile TV faraonice întreținute de abonați între care destui împușcă francul, dar au cumva bani de distracția asta, arată din nou ca o specie aparte. În fotbal, însă, lucrurile se judecă altfel. Un echilibru, fantasmăm, e întreținut de forțe obscure. Cineva trage sforile. Evident, slovenul ăla tenebros, șeful UEFA, Ceferin. Fața lui de filme *dark* întreține nebunia. Care trece la episodul următor, adică: în finala pierdută contra italienilor, englezii au avut un penalty nefluierat de arbitru. O fi fost ca în fabula cu Petrică și lupul, dat fiind ce ziceam mai devreme. Posibil. Dar eu cred, conspiraționist mic ce sînt, că la următorul meci de mare importanță va fi iar rîndul englezilor să primească ceva. Atît că, dacă iar vor aștepta 55 de ani pînă cînd un arbitru le va băga mingea în poartă ca să ia un trofeu, mai bine se apucă serios de Eurovision. Să mai cînte și la alte mese.

Cătălin ȘTEFĂNESCU

fără doar și coate

Sînt nou, domnule!

Încă nu-s lămurit dacă limba literară a țării mele e aceeași cu limba scrisă. Unii spun că da, alții că nu. Dacă au dreptate ăia care spun că nu, atunci am o limbă vorbită care se sprijină pe o bază latină, dar conține și o componentă slavă consistentă. Iar de vorbit, s-a vorbit în fel și chip, de vreme multă. („fel“ și „chip“ sînt cuvinte de origine maghiară). Așa cum sînt și „oraș“, „meleag“, „hotar“, „holdă“, „sălaș“, „a gîndi“, și alte peste 170 de cuvinte din limba română care provin din maghiară. Știu că există compatrioți pe care-i înțeapă ficatul acum. Asta e, mergem mai departe. Cînd limba română s-a și scris, treaba asta s-a făcut cu caractere chirilice. Prima dovadă pe care o avem e celebra *Scrisoare a lui Neacșu din Cîmpulung*, de la 1521. Iar chestia asta cu vorbitul românește și scrisul cu caractere chirilice a ținut pînă hăt, tîrziu, spre mijlocul secolului al XIX-lea. Au fost oameni, în vechime, care au susținut că limba română (așa cum era vorbită atunci) nici n-ar fi avut cum să se scrie cu caractere latine. Pînă la urmă, latiniștii au învins. Le datorăm mulțumiri. Apoi au venit, tîrziu, dar hotărîtor („a hotărî“ vine tot din maghiară), Budai-Deleanu, Nicolae Filimon, Eminescu, Creangă, Caragiale și alții cărora le datorăm enorm din ceea ce sîntem azi.

Trăiesc într-o țară nouă, care a împlinit de curînd o sută de ani, de cînd cîteva provincii istorice, în care locuiesc majoritar oameni vorbitori ai aceleiași limbi, s-au alăturat în aceeași unitate statală. La ora asta, nu toate provinciile de la alăturarea cu pricina se găsesc la un loc. Basarabia e un stat independent, numit Republica Moldova, iar Herța și Bucovina de Nord fac parte din Ucraina. Nici la ora asta, în țara mea nouă, cît și cum e ea, nu există autostrăzi care să lege provinciile istorice unite la 1918. Sînt foarte nou în lumea democratică. Trăiesc într-o țară nouă, cu o limbă literară nouă, sînt proaspăt sosit în lumea liberă, după mulți ani de frămîntări politice și sociale crunte, și după aproape o jumătate de secol de totalitarism comunist. Aș vrea să am exact același nivel de viață, același nivel de experiență a coagulării comunitare, aceeași știință de a-mi gestiona resursele naturale cum au și alte neamuri de pe acest continent. (Au! M-a durut. Cuvîntul „neam“ vine din... maghiară.) Aș vrea să nu mai fiu considerat ca fiind cineva din *zona gri* a democrației, aș vrea să fiu la fel de respectat cum sînt francezii, italienii, germanii, elvețienii, maghiarii. Că tot veni vorba, stați liniștiți, sînt și în maghiară cuvinte provenite din limba română. Puține. Mai multe se găsesc în maghiara folosită în Transilvania. Dar nu-i concurs. Nu-i competiție. Iar dacă e, nu-i în domeniul în care ar trebui.

Fiind nou, sînt mai mereu nervos. Agitat. Nemulțumit. Nimic nu-mi convine. Pentru că nu sînt recunoscut și eu ca venind dintr-o moștenire veche. Pe care știu că o am. E evident că o am. Dar e tare încurcată. Comuniștii (și nu numai) m-au învățat că provin dintr-un neam eroic, viteaz, care a stat de strajă la porțile civilizației. Că am făcut praf și pulbere Imperiul Otoman, ori de cîte ori ne-am strîmbat un pic la el. Că am cîștigat glorios ambele războaie mondiale. Acum, din cînd în cînd, mai aflu lucruri care nu se potrivesc cu alea pe care le-am învățat. Eu știam că fac parte din cel mai viteaz popor al Europei. Că i-am apărat pe evrei de la deportarea în lagărele de exterminare, cum nimeni n-a făcut-o. Că sîntem adevărații continuatori ai civilizației romane, iar strămoșii noștri, dacii, înainte de a se romaniza, au stat la baza multor elemente care alcătuiesc ideile de cultură și civilizație, de la începuturile lor. Mă deranjează acum cînd unii zic că nu e chiar așa. Mă simt jignit și dat la o parte. Mi se pare că partea mea de moștenire cu care particip la lumea europeană, în care trăiesc acum, e ignorată. Și mă scoate din sărite treaba asta. Uite, de exemplu, printre altele, romii mă enervează la culme. Pentru că, din cauza lor, europenii nu ne văd pe noi. Ne confundă cu romii și ne desconsideră. Altminteri, ar vedea cît de civilizat ne locuim orașele, noi, majoritarii. Ce sistem de sănătate ne-am pus la punct, complet lipsit de corupție, extrem de performant, dedicat demnității umane și păstrării continue a stării de sănătate a cetățenilor. Ar vedea ce sistem impresionant de educație avem și ce administrație publică așternută, ca un covor moale, la picioarele cetățeanului. Sînt nou, domnule! Și demn. Și mîndru. Și inteligent ca nimeni altul. Am cel mai bun teatru, cei mai nedreptățiți sportivi, cei mai buni elevi la olimpiadele școlare și cea mai protejată natură din Europa, pentru care sînt în stare să fac orice.

Dar, deși sînt atît de nou, știu bine și ce e chestia aia care se numește *ironie*. Știu că pot să învăț s-o direcționez și asupra mea. Știu că asta contează. Așa cum contează să-nvăț și să nu trăiesc doar din ea. Știu că trebuie să deprind spiritul critic, și nu critica, doar ca să dau din gură. Știu că am incertitudini și lipsuri mari în documentele scrise, cu care m-aș duce să particip la spectacolul moștenirii europene. Dar știu și că nu vin din neant. Ci dintr-o lume zbuciumată, care totuși a găsit timp să lase în urmă lucruri fascinante, fie că-s prin puzderia de sate, fie că-s în cultura de tradiție orală, pe care de-abia acum o descopăr. Știu că am învățat de curînd să fiu cetățean al unui oraș, dar nu mi-e rușine de lucrul ăsta. Pentru că am speranța că, așa cum am învățat repede și alte lucruri, așa o să-l învăț și pe ăsta. Din necesitate, din orgoliu, din mecanica mersului lumii, dar o să-nvăț. Așa cum o să deprind și că-s prost dacă stau doar cu coada pe sus. Pentru că pierd vreme absolut inutil. Și e ceva ridicol. Și pentru că, deși sînt nou, am învățat că e nevoie de vitalitatea mea. Și de tot ce poate însemna ea. Ca atunci cînd donezi sînge. E ceva care, pur și simplu, salvează. Indiferent că vine de la un rom, de la un maghiar sau de la un român.

■ ■ ■

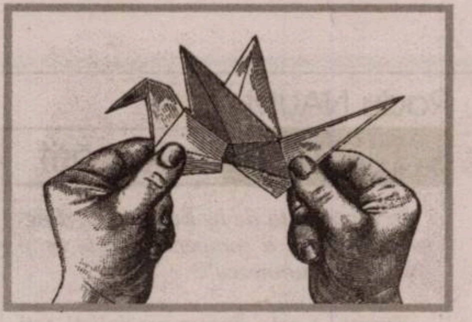

Andrei MANOLESCU

libertatea de impresie

Marile prietenii de o zi

Unele prietenii intense și de scurtă durată apar mai ales în copilărie. Găsești din întîmplare cîte un tovarăș cu care împărtășești aceleași interese de moment, dar copil fiind, nu-ți dai seama de asta, ți se pare că e cel mai bun prieten din lume, cum n-ai mai avut niciodată, că l-ai găsit pe cel mai grozav și că îți va rămîne la fel de apropiat toată viața, că e imposibil să te cerți sau să te desparți de el.

■ Eram în vacanță la Cîmpina. Orașul are un cartier mai excentric, cu un nume tulbure, pe care nu-l prea vizitasem pînă atunci: Păcuri. Știam doar că avea un parc cu o formă lungă, în care coborai sub nivelul străzii și care la intrare avea un fel de turnicheți, cum le-am zice astăzi, de fapt un sistem de bare sudate pe care trebuia să le învîrți ca să poți intra. Fusesem o dată sau de două ori cu bunicul pe acolo cînd eram foarte mic și îmi plăcuse să le învîrt. Mama mi-a spus că o vecină de-a noastră din bloc, care avea o casă și în Păcuri, ne invitase să-i facem o vizită „la curte“. Vecina avea și un băiat de vîrsta mea, Bogdan, pe care-l știam doar din vedere, din bloc. Cum mă cam plictiseam, m-am bucurat. Auzisem și cum că vecina, cu un nume rusesc, tocmai divorțase. O femeie încă tînără, blondă tunsă scurt, subțire și unduioasă, care avea multe să-i povestească mamei mele pe un ton aprins. Evident, astăzi mă gîndesc că se „descărca“ probabil, după experiența traumatizantă prin care trecuse. Eu m-am jucat cu Bogdan în curtea cea mare și destul de sălbatică. Era cald și senin, iar joaca prelungită mi-a dat o senzație de fericire și de libertate nesfîrșită, ca un zbor. Am stat pînă la lăsarea întunericului, cu o pauză și mai fericită în care gazda ne-a chemat la masă. A fost una dintre acele zile grozave, care se țin minte multă vreme. „Descoperirea“ lui Bogdan, cu care eram de atîta vreme vecin de bloc și nu mă împrietenisem pînă atunci, mi se părea extraordinară. La plecare ne-am promis să ne revedem cît mai curînd, și tot așa au făcut și mamele noastre. Zilele și săptămînile următoare am tot întrebat-o pe mama, cu nerăbdare, cînd mai aranjăm să ne vedem cu ei. Mi-a răspuns că vom vorbi, dar nimic nu s-a mai legat. Pe timpul întregii vacanțe de vară am continuat să stau în același bloc cu Bogdan, dar ne-am mai intersectat doar întîmplător și aproape că n-am vorbit. Sigur, eu visam la o nouă joacă în curtea din Păcuri, nu mă tenta să stăm în fața blocului și probabil că nici pe el. Nu ne-am mai întîlnit vreodată să ne jucăm sau să vorbim. Nu mai știu cum arăta sau cum era Bogdan și nici ce mă fascinase așa de tare la el. În afară de numele lui, nu mai țin minte absolut nimic. În mod curios însă, mi-o amintesc și astăzi, încă destul de bine, pe mama lui.

■ Eram la București și aveam o mulțime de prieteni de joacă în blocul meu și în blocul de vizavi. Cei mai mulți erau între ei și colegi de școală sau chiar de clasă. Eu învățam la o școală mai departe, unde aveam alți colegi. Într-o zi l-am cunoscut și pe Dragoș, vărul unuia dintre acești buni prieteni, care stătea la cîteva străzi distanță. Ne-am împrietenit imediat. Mi se părea mai interesant chiar decît vărul lui, pe care-l știam de mulți ani. Ne uita Dumnezeu stînd de vorbă în fața blocului lui sau chiar în hol, pe scară, dacă afară ploua. Din cauza acestor lungi conversații, ajungeam acasă noaptea, la ore tot mai înaintate, spre îngrijorarea mamei, care nu înțelegea ce se întîmpla și încerca să-mi impună unele restricții. Vreo lună de zile am fost nedespărțiți. Subiectul principal de discuție, dacă nu chiar unic, era despre două surori din cartier. El, la fel ca mulți alți băieți din zonă, se îndrăgostise de cea mare, care se pare că avea o abilitate specială de a-i atrage pe băieți. Eu „muream“ după cea mică. Nici unul nu aveam nici un fel de șansă. Eram poate prea timizi... Și ce puteam spera la vîrsta aceea? Așa că ne consolam reciproc în fiecare zi discutînd despre cele două surori, de pe la șase seara pînă pe la unsprezece-douăsprezece noaptea. La un moment dat, el m-a anunțat solemn că nu mai e îndrăgostit de sora cea mare, că s-a săturat, că i-a trecut, că întreaga poveste a început să i se pară o prostie și că mă compătimea dacă eu continuam să fiu îndrăgostit de cea mică. Bineînțeles, m-am simțit trădat. Doar nu mă puteam opri din „îndrăgostire“ odată cu el. O vreme, am continuat să visez la sora cea mică. Nu l-am mai căutat pe Dragoș și nici el pe mine. Cînd ne mai întîlneam întîmplător prin cartier, schimbam doar cîteva cuvinte de formă. Marea prietenie aproape că se ștersese și din amintire.

■ ■ ■

ready made

„Pavilionul sau mai bine zis palatul «Omul» formează una din părțile principale ale expoziției. În sala cea mare de intrare se vede expusă o statue colosală de aur a unui om voinic cu brațele întinse în sus spre lumină. Din această sală vizitatorii trec în sălile de expoziție ale tuturor secțiilor de igienă și pe rînd pot învăța tot ce însemnează viața omenească. Din secția fiziologiei rămîn în amintirea tuturor aparatele de sticlă ale prof. Spalteholz, care demonstrează în mod artistic circulația sîngelui în corpul omului.“

Calendarul Muncei pe anul 1912,
An. VI, No. 31,
Cercul de Editură Socialistă, 1911

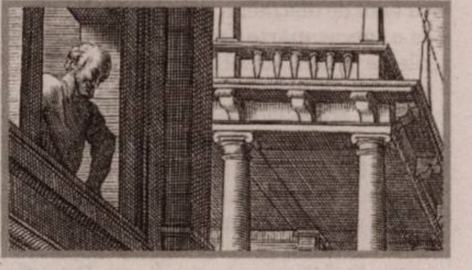

Lorin NICULAE

urbe în vorbe

Mai mult decît un joc

În urmă cu cîțiva ani am ajuns la Rimini într-o sîmbătă seară și, chiar dacă soarele apusese de ceva vreme, am plecat să vizitez orașul pentru că a doua zi urma să plec de acolo la răsărit. Sigur că întunericul ascundea în bună măsură frumusețea urbei de pe Riviera italiană, însă principalele obiective, ca Arcul lui Augustus, Podul lui Tiberiu și, da, Templul Malatestian, capodopera lui Leon Battista Alberti, erau scăldate în lumina generoasă a reflectoarelor și puteau fi contemplate chiar mai bine, decupîndu-se pe un fundal neutru, întunecat. Era zece seara și nici țipenie pe străzi. Noaptea, străzile italiene au darul de a fi foarte liniștite, căci italienii trag obloanele și nici un fir de lumină nu mai iese prin ferestre. Nici zgomote nu se aud. Singura mea nedumerire era legată de faptul că în alte orașe mai întîlnisem oameni pe străzi, la ora 10, dar nu și în Rimini. Orașul părea pustiu, iar această impresie a durat pînă cînd am ajuns în piața centrală, acolo unde toată suflarea era adunată pentru meciul echipei favorite. Barurile debordau, terasele vindeau băutură în picioare. Copiii jucau fotbal cu nonșalanță printre clădirile vechi de 500 de ani. Era un meci tensionat, de bună seamă, căci oamenii își țineau răsuflarea. Apoi s-a auzit un strigăt general, dăduseră gol. Necunoscuți se îmbrățișau, copiii plîngeau de bucurie, alții săreau în sus. Era nebunie generală. M-am gîndit, instinctiv, la bucuria noastră cînd am bătut Columbia sau Argentina și mi-am dat seama că nu prea există comparație. Italienii trăiesc altfel fotbalul. La București, oamenii se bucurau în Piața Universității. Apoi mergeau în coloane prin oraș, scandînd „Hagi președinte!“. Vremuri frumoase, care ne țineau cu sufletul la gură, vremuri cînd auzeam imnul României intonat pe stadioanele lumii. Vremuri cînd Turcia ne iubea mai mult decît atunci cînd le plăteam bir. Totuși, bucuria românilor nu avea nimic din exaltarea italienilor, din trăirile paroxistice ale suporterilor, femei, bărbați și copii deopotrivă.

vivo
vivo
vivo

Pentru italieni, fotbalul este o componentă a mîndriei naționale. Dacă steagul Italiei ar avea o stemă, atunci mingea de fotbal ar trebui să apără undeva, în heraldica acesteia, la fel și azurul tricourilor. Cînd joacă fotbal, italienii nu o fac doar pentru bucuria unui joc, ci o fac pentru că fotbalul îi reprezintă, pentru că trăiesc și simt prin fotbal. Pentru ei, fotbalul este o chestiune mult prea serioasă și puține națiuni europene pot înțelege acest lucru. Să ne amintim doar de finala Campionatului Mondial din 2006, atunci cînd Italia a învins Franța la lovituri de departajare, după eliminarea lui Zidane. Și în acel meci, dar și în altele, italienii au arătat că pot folosi toate tacticile posibile pentru a cîștiga, iar diversitatea acestora nu este depășită decît de abnegația echipei, în ansamblu, de a lupta pentru victorie. Pur și simplu, în orice meci, Italia nu vrea să piardă. Simte că nu poate pierde. Știe că reprezintă țara și țara contează pe ei. Cînd cîntă *„Siam pronti alla morte“*, ei chiar ar muri, dar nu ar renunța să spere în victorie. După acel meci, am citit în presa italiană articole care, dincolo de elogiile aduse echipei, punctau faptul că era imposibil ca Franța, o țară care a copiat Italia încă din Renaștere, care le-a furat statuile și tablourile, să cîștige finala. Fotbalul era privit ca o componentă a culturii naționale, iar victoria ca un act de restituție, o revanșă față de rapturile napoleoniene *(Furti napoleonici)*.

Același argument a fost pus pe tapet și la prezenta ediție a Campionatului European, după ce Anglia a învins în semifinale Danemarca în urma unei lovituri de pedeapsă primită cu mare ușurință. Europa și-a adus aminte că British Museum este o colecție de bunuri furate altor țări în perioada sîngeroasă a colonialismului britanic. Apoi a realizat că Anglia a jucat prea mult acasă și că abia ce a ieșit din Uniunea Europeană, așa încît Italia s-a bucurat de o largă susținere, mult dincolo de granițele sale. Duminică seară, orașele europene au trăit finala turneului cu intensitate, asistînd la o încleștare din care, din nou, Italia a triumfat, aproape implacabil.

Euro 2020 a adus împreună Europa și orașele sale care au găzduit turneul final, pe lista cărora a figurat și Bucureștiul. Acestea au devenit, pentru scurtă vreme, locuri de pelerinaj contemporan. Între ele, Londra a strălucit prin găzduirea semifinalelor și finalei, unde, din păcate, imnurile, dar și fazele de atac ale adversarilor Angliei au fost copios huiduite de zeci de mii de suporteri britanici. Dincolo de *confetti* și realitate augmentată, Euro 2020 a redeschis răni adînci, niciodată închise cu adevărat, arătînd că fotbalul trezește pasiuni care aduc în discursul public sinceritatea, dincolo de agenda formală și strîngerile de mîini ale oamenilor în costume.

***Lorin Niculae** este profesor la Universitatea de Arhitectură și Urbanism „Ion Mincu“ din București.*

■ ■ ■

Oameni & pisici

Felinarii

Texte și opinii de:

- Alexandru TOCILESCU (scriitor)
  „Dimineață cu pisici“
- Anca ZAHARIA (jurnalistă și scriitoare)
  „aMoURA“
- T.O. BOBE (scriitor)
  „Celestina“
- Anca GRĂDINARIU (jurnalistă)
  „Turcul care mi-a furat inima“
- Alexandra BĂDICIOIU MATEI (jurnalistă)
  „Bărbații și pisicile din viața mea“
- Svetlana CÂRSTEAN (poetă)
  „A. sau ce mai rămîne dintr-o pisică“
- Florin IRIMIA (scriitor)
  „Într-o noapte de vară, o pisică“
- Lavinia BĂLULESCU (scriitoare)
  „Pisicile nu sînt ale noastre“
- Dan STANCIU
  „Tase“

argument

Vadú

Visez să scriu o carte pentru copii, în care personajul să fie pisica Vadu (cu accent pe *u*, ca să aibă un aer franțuzesc), ea fiind o patrupedă de culorea nisipului, pescuită de la plaja cu același nume, unde am ajuns în urmă cu doisprezece ani și ne-am oprit să mîncăm un borș de pește. De cînd mi-a intrat în geanta de pînză și a adormit profund, mi-am imaginat că trebuie să fi avut o strămoașă albastru de Rusia, care a călătorit pe un vapor de croazieră pe Marea Neagră, s-a îndrăgostit de un motan băștinaș, vînjos și dintr-o bucată, și a rămas de dragul lui pe aici, schimbîndu-și cu totul obiceiurile și viața. Sigur, ar fi o biografie romanțată, a acestei pisi-cîine, fără de care nu-mi imaginez nici casa, și nici pe mine. Am trecut prin multe împreună, am învățat una de la alta, am construit o relație care încă mă emoționează. Am spus-o de mai multe ori, ea e pisica perfectă pentru mine: nu miaună, îmi respectă dintotdeauna somnul mai sperios decît un iepure și are o delicatețe a conviețuirii care mă mai surprinde. Ne simțim una pe alta și ne înțelegem din priviri, ca în orice complicitate adevărată. N-a stricat nimic niciodată și mă copleșește cu o dragoste necondiționată, așa că am început să mă simt eu însămi o pisică mai mare, căci niciodată o patrupedă nu va avea stăpîni, ci oameni pe care îi îmblînzește cu o grație infinită.

Nu-mi plac toate felinele și nici măcar nu pot să mă gîndesc că aș mai putea iubi vreodată o altă blănoasă. Poate că ăsta e amorul adevărat, să descoperi în fiecare zi cît de norocos ești să-ți împarți existența cu cineva. Să știi ce-i place, să-i cunoști ritmul și să te trezești în fiecare dimineață bucuros că mai aveți un drum de parcurs împreună. Există o poezie a rutinei la care pisicile sînt maestre. Ritmul calm, așezat, cu tabieturile și drumurile bine stabilite, cu ieșirile pe acoperiș, cu înțelepciunea de a nu căuta niciodată mai binele s-au instalat de mult în existența noastră.

Vadu a dormit pe toate cărțile pe care le-am citit și sînt sigură că a visat nenumărate povești. Am privit-o dormind lîngă laptop, în timp ce-mi scriam textele, și liniștea ei mi-a făcut și mie bine și mi-a rearanjat gîndurile. Mersul unei pisici lasă mereu în urmă o înțelepciune discretă, pe care orice filozof stoic ar avea de ce să fie invidios.

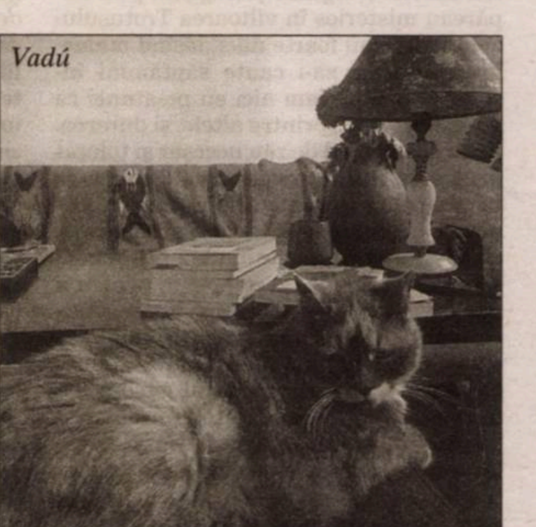

De aceea, un Dosar de revistă, dedicat acestor companioni și martori ai existențelor noastre. Pentru că fiecare pisică poartă în ea adevărurile oamenilor pe care i-au ales să le fie aproape. (**Ana Maria Sandu**)

Cititori, fiți ascultători! Dar nu acum.
Emisiunea *Timpul prezent* va fi reluată în toamnă.

Alexandru TOCILESCU

Dimineață cu pisici

Noi ne culcăm pe la 1. Uneori pisicile dorm cu noi, alteori nu. Asta depinde de noi, nu de ele. Dacă vrem să dormim bine, le închidem în cealaltă jumătate a casei. Dacă nu ne pasă cum dormim, le lăsăm la noi. Cînd dorm cu noi, motanul Jiri (se citește Irji), lung și masiv, doarme la picioarele mele. Pisica Ursula, mai minionă, mai frumoasă, un fel de Marilyn Monroe a pisicilor, doarme pe covorașul de pe partea nevesti-mii. O vreme se învîrt amîndouă să-și găsească poziția potrivită, apoi se culcă.

Cîndva, poate pe la cinci, poate pe la cinci jumate, mă trezesc să mă duc la baie. Jiri e tot la picioarele mele. Ursula între timp a ajuns în pat, doarme sprijinită de genunchii nevestimii. Nu le deranjează drumul meu, nici măcar nu întredeschid ochii să vadă ce fac. Pe la șase jumate, Ursula se trezește. A dormit destul, acum îi e foame. Se dă jos din pat și se așază pe covor. Noi dormim. Ea se spală, apoi se urcă pe mine. N-o simt. Pisica e jignită. Sare pe noptieră, se uită la mine să vadă dacă am auzit-o; n-am auzit-o. Sare peste mine, aterizează lîngă capul nevesti-mii, dar degeaba, dormim ca doi nesimțiți. Pune labele din față pe mine. Degeaba. Se urcă din nou pe noptieră, dă o tîrcoală, aruncă niște pastile pe jos. Noi, nimic. Pisica pufnește (mă rog, pufnește în gînd), coboară din pat, îl ocolește, se suie pe calorifer și începe să-și ascută ghearele pe perdea. Apoi sare pe masă; ăsta e un gînd bun, pentru că pe masă e o chestie de lemn. Pisica începe să împingă chestia de lemn. Această acțiune produce un zgomot neplăcut, de lemn care se freacă pe lemn. Nevastă-mea deschide un ochi, se uită la pisică, îi zice să înceteze. Pisica nu vede nici un motiv pentru care ar face asta, așadar continuă. „Alex“, zice nevastă-mea. Eu sforăi încet, n-aud nimic, probabil că visez ceva. „Alex“, repetă nevastă-mea ceva mai tare. „Hm?“, mormăi eu. „Pisica vrea mîncare.“ Motanul ciulește și el o ureche. Pisica continuă să producă acel hîrșîit. Oftez. „Hai, Ursula“, zic. Pisica coboară de pe masă, face cîțiva pași către ușa camerei, se oprește. „A adormit oare la loc?“, se întreabă pisica. „Ce se întîmplă? De ce nu se mișcă mai repede?“ Mă dau, cu chiu, cu vai. jos din pat. Stau așa, somnoros, cu picioarele pe jos. Motanul se ridică și el. În cele din urmă mă ridic în picioare și pornesc către bucătărie. Ursula fuge grăbită în fața mea, Jiri merge pe lîngă mine, frecîndu-se de picioarele mele. Îl împing cu glezna, se supără, dă să mă muște. Ursula a ajuns în bucătărie, stă acolo și miaună. „Da, da“, zic eu. Deschid ușa de la frigider să văd dacă a mai rămas plic de cu seară. Ursula intră în frigider și miroase. Iată o bucată de pui!, își zice. O dau la o parte cu piciorul, se bagă la loc în ușa întredeschisă și se întinde să adulmece puiul. O iau cu mîna dreaptă, cu stînga scot plicul, apoi închid ușa cu cotul. Pisica nu e pe deplin fericită, dar pe de altă parte ea nu e niciodată pe deplin fericită, așa că nu-i nici o tragedie. Mă uit la cele două boluri care sînt puse pe jos, pe un plastic verde, din ăla pe care-l pui sub farfurii ca să nu murdărești masa. Pe marginea bolurilor e carne uscată, așa că le pun în mașina de spălat. Pun două boluri noi pe masă. Ursula se urcă și ea pe masă. O dau jos și pun mîncarea în boluri. Ursula miaună nerăbdătoare, Jiri mă privește tîmp. Pun bolurile pe jos. Ursula se repede la ele, miroase mîncarea din cel din dreapta, apoi pe cea din celălalt, realizează căs la fel și începe să mănînce. Jiri se freacă de picioarele mele. Îl iau și-l pun lîngă bolul liber. Începe și el să mănînce. Pun plicul înapoi în frigider și mă întorc în pat.

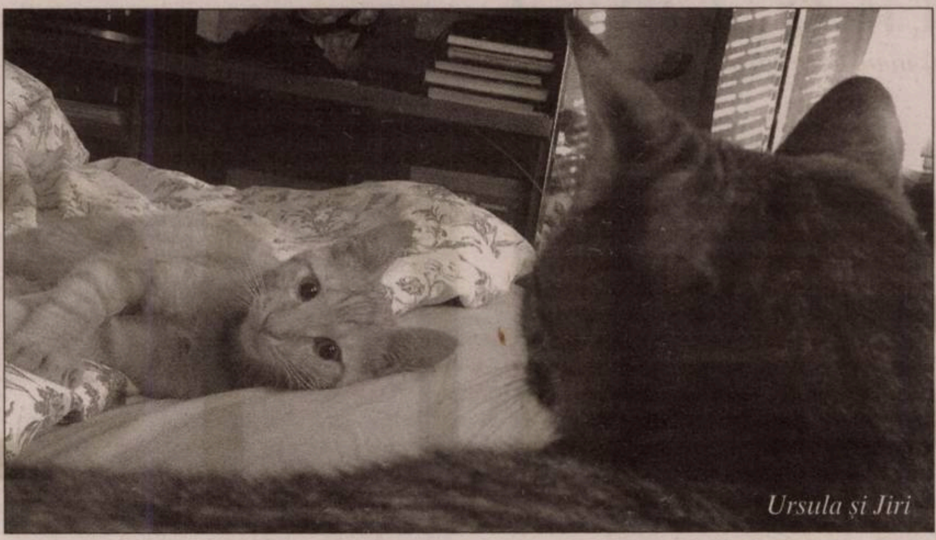

Ursula și Jiri

Peste vreo zece minute apar și pisicile. Între timp, eu am adormit din nou. Jiri se așază la picioarele mele, apoi se urcă pe mine, apoi se întoarce la picioare. Ursula se urcă pe noptieră, se gîndește pentru cîteva secunde să-l atace pe Jiri, apoi renunță la plan și începe să se spele pe față. Cînd termină, se suie grijulie în pat și se culcușește între mine și nevastă-mea. Nu e poziția ideală, așa că se întoarce. Nici asta nu-i poziția ideală, așa că se mai întoarce o dată. Acum e bine. Se lipește de spatele nevesti-mii și adoarme. Jiri se ridică, trece pe lîngă ea și se oprește lîngă capul meu. Își împinge capul sub cearșaf, dar nu reușește să intre. Se impacientează, mai încearcă o dată, eu îl simt, mă întorc către el și ridic cearșaful. „Hai, motane“, zic. El stă pe gînduri. „Hai, Jiri“, îl îndemn. Intră prudent sub cearșaf, apoi iese pe jumătate, apoi intră din nou și se întinde lîngă mine. Îl mîngîi pe cap și începe să toarcă. Torsul lui e drăguț, dar mă ține treaz, așa că nu-l mai mîngîi, și după o vreme motanul adoarme și el. În cameră se face liniște, doar vocea fetiței vecinilor, care s-a trezit și se pregătește să meargă la grădiniță, se aude în surdină prin perete.

***Alexandru Tocilescu** este scriitor. Cea mai recentă carte a sa este* Imperiul pisicilor, *Editura Polirom, 2017.*

■ ■ ■

Anca ZAHARIA

aMoURA

Am avut mereu pisici în copilărie, în casa cu curte și grădină a părinților mei, acolo unde pisicile se înmulțeau necontrolat printre straturile cu flori și legume și fragi, iar puii dispăreau misterios în vîltoarea Trotușului cînd încă erau foarte mici, lăsînd mamele debusolate să-i caute săptămîni întregi. Dar nu știam nici eu pe-atunci că animalele simt, printre altele, și durerea. Erau doar un fel de rău necesar și tolerat pentru că țineau rozătoarele departe de hambarul cu porumb al bunicilor. A fost nevoie să ajung la 29 de ani și să găsesc chirie în apartamente unde proprietarii acceptau animale de companie pentru a intra într-o relație pe termen lung cu Mura, pisica pe care am adoptat-o înainte să o văd și căreia i-am ales numele înainte de a observa că are pe cerul gurii o pată colorată ce poate fi luată drept mură.

Deși am fost mereu un om responsabil și într-o oarecare măsură prea cuminte, calculat, *self-conscious,* doar odată cu intrarea Murei în viața mea am înțeles că un animăluț chiar îl schimbă pe omul de-alături. Că totul seamănă cu pregătirea pentru a deveni părinte, așa cum copiii din filmele americane învață să fie responsabili avînd grijă pe termen lung de o plantă sau un animal ori făcînd experimentul cu oul care trebuie să fie plimbat peste tot și să nu crape cîteva săptămîni.

Pentru mine, pisica asta e un test de răbdare, adaptare și comunicare, căci stă cu ochii mari lîngă mine cînd îi povestesc de ce nu trebuie să se arunce în ceașca de cafea, deși o tentează în fiecare dimineață. Poate doar o plictisesc pînă adoarme și de asta nu face tîmpenii, sigur, nu mă iluzionez că are integrat un *device* care-i traduce pe limba ei toate lucrurile frumoase și utile pe care i le spun fără să ridic tonul, dar poate chiar contează ca-n relaționarea cu ceilalți să dăunezi cît mai puțin. Ce pot asigura pe oricine este că am apucat să verific și cealaltă opțiune, și că strigătele nu educă. Ar fi trebuit s-o știu și eu încă de peatunci, pe malul Trotușului, cînd o fetiță creață și cu dîre de lacrimi pe față insista prostește că măcar astea pot trăi, vor fi cuminți, promitea ea, nici n-o să le vedeți, am eu grijă de ele.

Oricum ai fi, o pisică e o responsabilitate și necesită din partea ta previzibilitate în asigurarea și alegerea mîncării, a nisipului, a medicamentelor pe care să le administrezi la timp, a sterilizării obligatorii, ba chiar și a casei în care să locuiți, a oamenilor de care să vă înconjurați. Impulsul unei persoane care mi-a călcat odată pragul a fost să o salute pe Mura cu un șut. Aparent, nu îi plăceau pisicile. Dar observ că modul ales pentru manifestarea antipatiei e cel care a făcut ca vizita să aibă loc o singură dată.

Nu e un accesoriu de făcut cadou cînd nu cunoști bine intențiile destinatarului, nu e o jucărie pentru copilul care speri să te lase mai mult în pace odată ce va avea o ființă de tras de coadă, din păcate la propriu. Și nu știu dacă aș avea un animal de companie dacă nu aș lucra de-acasă, nu vreau să am responsabilitatea dorului cuiva. Iar Mura mea așteaptă în fața ușii dormitorului în fiecare dimineață, unde mă întîmpină povestind despre ce-a făcut ea peste noapte, probabil, urcîndu-se pe piciorul meu ca pe un pom ce trebuie cucerit cu fiecare nouă zi și stînd lipită de gîtul meu pînă fac cafea și ea își primește porția de miel cu fasole verde, slăbiciunea ei absolută, pe care a fost emoționant să o descopăr.

Mă deranjează cînd oamenii se referă la Mura ca fiind copilul meu, informîndu-mă superior că ba daaa, îți spun eu că ești mămică acum, dacă ai pisică – să mă credeți că e grețos să auzi asta, mai ales dacă ai pierdut vreodată un copil. Sau dacă nu poți să ai unul, indiferent de motiv. Eu nu sînt mamă. Mura este o pisică. N-aș spune „și atît“. Cred că e exact ce trebuie și vrea să fie. Cred că e foarte sănătos să știm cine și ce sîntem și de ce, nu să substituim și să inversăm, deseori forțat, roluri. Mura e o pisică și mă mulțumesc să văd că e sănătoasă, că e sociabilă cu oamenii noi, că nu zgîrie și că stă fără probleme la tăiat ghearele, că face lucruri doar ca să (se) amuze și așteaptă reacții, că știe semnul că e loc de ea cînd vede un om cu o carte în brațe, de parcă ar fi conștientă de succesul pozelor de cititori cu pisici de pe *social media.* Dacă se poate spune așa, cred că am crescut-o bine, avînd în vedere că mulți afirmă că pisicile ar prelua multe dintre caracteristicile oamenilor de lîngă ele. Chiar dacă, desigur, nu e un copil. Deși asta nu te scutește de lecții nesolicitate pe care le primești pe net de la cunoscuții și necunoscuții care știu mai bine cum e să faci *parenting.*

Mura

Mă gîndesc la Mura ca la un foarte bun prieten, ea dă semnale că ar fi valabilă și reciproca. Petrecem timp împreună pentru că ne place una de cealaltă, avem zile cu *vibe*-uri diferite, cînd stăm spate-n spate pe canapea, și ne dăm voie să fim așa cum simțim nevoia, fără să ne lăsăm sufocate de momentele în care cealaltă pare că a luat-o razna.

***Anca Zaharia** este co-fondator al revistei* Golan. *Cea mai recentă carte apărută este* Eu n-am trăit războiul *(CDPL, 2021).*

■ ■ ■

DILEMA
Oameni & pisici
Felinarii

Dan STANCIU

Tase

Acest text a apărut în urmă cu cincisprezece ani, în 2006, într-un almanah al Academiei Cațavencu. *Îl reiau aici (și acum) ca pe o mîngîiere din vorbe pentru iubitul meu Tase care, între timp, a plecat spre paradisul pisicilor.*

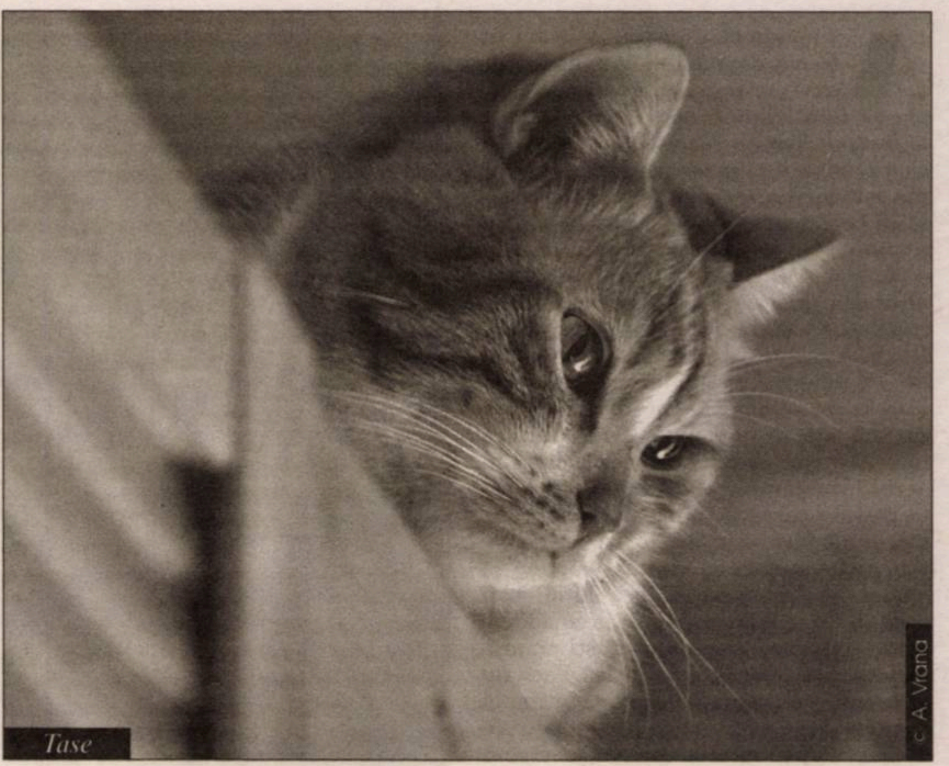
Tase

© A. Vrana

De-a lungul vremii (care mai mult pleacă decît vine), au locuit împreună cu mine, pe rînd – la rău și la bine alături stînd –, felurite feline. Nu pot spune exact (și n-aș vrea să mă fac de rușine) de unde se iveau (din ce zone cumva străine), pentru ce îmi erau trimise (și cu ce gînd) sau de către cine. Erau menite, poate, a reclădi ceva din ruine ori a-mi reda – curînd – pierduta (de-atîtea ori) culoare a unei vîrste senine, fără de nori. Aruncate, cel mai adesea, de mîini haine, de muncitori (din blocurile vecine), în voia unei soarte meschine (de-ți venea să-i omori, în chinuri și suspine, pe autori), toate erau – și au rămas mereu – regine. (Fie ele masculi cu aere leonine și pasul greu sau femele divine cu pașii ușori, cuvîntul „regine“ li se cuvine, cred eu, ca unor făpturi stăpîne peste vaste comori.) Și toate aveau pe retine aur, smaralde și rubine, iar în priviri strălucirea aceea (pe care-o are un zeu) a unei alte lumine. (De-ar prețui-o cum ar trebui – adică de n-ar da-o pe un leu – și de-ar avea orbiri mai puține, lumea s-ar opri din mersul ei, de rablă, pe vechile-i șine – în dosul aceleiași cortine de tablă – și-ar trece apoi de la sferele goale către sferele pline.)

În pas vioi, lăsîndu-mi pe obraz lacrimi șuvoi și un puhoi de regrete, unele au plecat de timpuriu dintre noi, spre alte (mai de soi) planete. Au fost și unele (ce-i drept, rare) care ne-au dat – mie și celei ce îmi e soție – prilejul de-a ne socoti eroi și privilegiul de-a-mpărți cu ele, amîndoi, scîndura tare sau așternuturi moi, un timp mai îndelungat. Dar (îndeobște, într-un anotimp cu ploi), cînd ceasul le-a sunat, și astea s-au supus vreunei legi de-a lor și duse au fost. Și ne-au lăsat fără odor, cu ochii goi, tînjind amar și neaflîn-du-ne un rost, pînă cînd apărea – dintr-un neant, de undeva, asemeni unui dar – un nou pisoi.

Acum (fiindcă întotdeauna un *acum* ne poartă și ne lăsăm purtați de el), conlocuim cu Tase, un motan rebel, un tigru cît o pălărie (nu mai mare), dar fioros de zici că-l are chiar pe dracu-n oase și o știe. În felul său de a dormi se vede (dacă te pricepi să vezi) adevărata-i măiestrie. Căci doarme (și uneori îți pare că visezi cînd el visează) așa cum doarme, vara, un măr pe o tipsie – cu-ntreaga lui ființă adormită, dar cu răsuflarea trează (auzi, în fiece clipită, cum îi palpită nara). Doarme încovrigat (ca șarpele Ouroboros care-și înghite coada), pe pat sau pe o foaie de hîrtie, albă ca zăpada. Pe un ziar de ieri (pe care l-a citit atent cu gheara) sau pe dulap, unde – cînd toarce – parcă și-ar acorda ghitara. Iar cînd se-ntoarce pe o parte și te privește (de acolo, dintre vise) cu ochiul lui cel clar, simți cum citește-n tine ca-ntr-o carte – un abecedar, cu toate tainele deschise.

Anca GRĂDINARIU

Turcul care mi-a furat inima

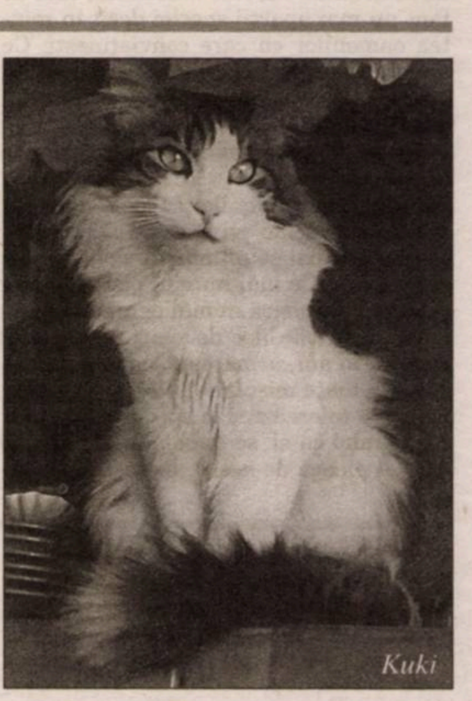
Kuki

Să omori ce iubești. Pare de neconceput. Și, totuși, e ceea ce mulți dintre proprietarii de *pet*-uri sînt nevoiți să facă. Din dragoste. Și eu am făcut-o. I-am stat alături, l-am mîngîiat și i-am vorbit pînă cînd superbii săi ochi verzi, migdalați, au devenit sticloși și injecția letală l-a eliberat de calvarul cancerului. Încă mai am coșmaruri, chiar dacă știu c-am făcut ce trebuia.

„Era doar o pisică.“ Nu și pentru inima mea, nu și pentru degetele ce-mi tînjesc după atingerea blănii lui lungi și satinate, gest care mă liniștea instantaneu cînd deschideam ochii și-l zăream pe pernă (dacă nu-mi dormea pe cap de-a dreptul, se ghemuia în curbura brațului meu drept și-l cuprindea cu labele). L-am iubit enorm pe motanul ăsta metis, de talie mare, longilin și agil. Un sultan cu hiperatitudinea unei super-feline care a luat ce-i mai bun de la norvegienele de pădure. Era afectuos și atașat aproape obsesiv de mine, vorbăreț, arogant și suprem de atletic (și bolnav, tot reușea să sară, de jos, direct pe tocul ușii de la bucătărie), cu o personalitate canină. Mă urmărea peste tot, ca o umbră velină. Maiestuos, nu-și împărțea afecțiunea decît cu mine – ceilalți erau cel mult tolerați. Îmi lipsește și comunicarea noastră, verbală sau nu. Da, poți avea o conversație pasionantă cu o pisică – atunci cînd nu e nimeni de față cu simțul ridicolului. Mi-e dor și de felul în care mă aștepta la ușă și se bucura, plîngea, mă certa, îmi povestea, torcea zgomotos, se alinta minute în șir de fiecare dată. Uneori, mi s-a spus, cînd eram plecată din țară mai multe zile, se posta în geamul de la intrare, cu o jumătate de oră înainte să intru pe ușă. Pentru că mă simțea aproape: cine are pisici a aflat că telepatia nu e o legendă. Știa și cînd mă întorc în corpul meu, dimineața: înainte să mă dezmeticesc, mă mîngîia cu laba pe față. Apoi mă fixa cu ochii verzi, hipnotici: „Bine-ai venit într-o altă zi cu mine“. Dacă ar fi fost om, i s-ar fi zis *stalker.* Eu i-am zis umbra mea.

Am crescut printre pisici, dar ca adult am rezistat multă vreme impulsului de a-mi lua una. Poveștile cu animale se termină prost, e ceea ce mi-au zis poeziile lui Esenin și experiența. Însă, la un moment dat, găsesc ele o ușiță prin care să intre: te aleg și nu mai ai scăpare.

Visam des că evadează din casă și-l caut pe străzi. Mă trezeam, ușurată că e încă lîngă mine și-l strîngeam în brațe: rămîi încă puțin. În cei 12 ani în care mi-a fost alături, m-am tot pregătit pentru momentul de adio, dar tot am fost complet nepregătită.

N-aș vrea să vorbesc doar despre final. Aș vrea să vă povestesc și cum mi-a intrat în viață: a fost prima și ultima dată cînd am răpit pe cineva.

Ne-am întîlnit la un festival de documentare din Istanbul, făcut de un prieten care m-a cazat într-o mansardă de lîngă turnul Galata, cu o priveliște magnifică spre Golden Horn. Acolo, pe terasa gigantică, trona ca un pașă.

De cînd m-a văzut, a început să miaune a disperare. Am aflat mai tîrziu că îl chema Kuki (unul dintre alte zeci de nume pe care le-a avut) și că fosta locuitoare a mansardei îl abandonase și plecase în Germania. Avea 2-3 ani și anxietăți de despărțire care nu i-au trecut niciodată. Proprietarul mansardei îl hrănea din cînd în cînd, iar el hălăduia pe acoperișuri. Seara, a cerut insistent să doarmă cu mine. N-am vrut să-l las, de teamă să nu mă atașez, dar am cedat. OK, i-am spus, dar va fi doar un *„one night stand“*. El s-a întins, comod pe spatele meu. Și așa un *„one night stand“* s-a transformat într-o dragoste de-o viață. Cînd am plecat, i-am promis că mă întorc după el. Nici eu nu credeam ce spun.

Dar, într-o noapte nebună din vara lui 2009, cînd ne strînseserăm să-l comemorăm pe Michael Jackson într-o crîșmă sordidă, am hotărît, exaltați, prietenii mei și cu mine, să mergem să-l luăm pe Kuki. Am împrumutat o cușcă „conformă“ de la cineva și apoi m-am scufundat în birocrația aducerii unui *pet* dintr-o țară non-UE, cu incidența 3 de rabie. Amicul meu din Istanbul mi-a spus *„You're crazy“*, dar m-a ajutat. Și el era pisicar. Și-a convins medicul veterinar să vină pe acoperiș ca să-i facă vaccinurile. Eu i-am rezervat un loc special în avionul Tarom. Kuki a fost fericit să mă revadă, dar a urît să stea în cușcă. Detesta să fie plimbat și totuși, în prea scurta lui viața, a trebuit să meargă cu mașina, cu bacul, cu avionul. Veterinarul i-a făcut pașaportul și un preanestezic ca să mă pot deplasa cu el pe aeroport. Însă nu eram în completă legalitate; aș mai fi avut nevoie de o confirmare de la un laborator din Ankara că vaccinul antirabic și-a făcut efectul. Medicul mi-a spus să nu-mi fac griji și mi-a dat declarație că nu sînt cazuri în zonă. Dar dacă nu mă lăsau să intru în țară cu el? Kuki era sedat, dar eu nu și aveam emoții. Pe Aeroportul Atatürk, a trebuit să-l scot de patru ori din cușcă, la fiecare filtru de control. Cei de la Tarom nu m-au mai taxat, înduioșați de poveste. Cînd am ajuns în România, i-am dat cușca prietenului meu Mihai Chirilov pentru că eram sigură că pe el nu l-ar fi oprit nimeni să-i verifice actele. Avea o anume atitudine. A trecut prin vamă fluierînd. Așa a ajuns Kuki pe Calea Victoriei, la etajul 9. S-a ascuns vreo cîteva secunde sub pat, de unde a ieșit imperial ca să colonizeze spațiul. Au început cei 12 ani de dominație turcească și primul drept pe care l-am pierdut a fost cel al somnului confortabil (la început, se culca doar peste picioarele mele, imobilizîndu-mă). M-am temut că se va simți încorsetat în bloc, după libertatea de pe acoperișuri, dar iubea casa asta. De cîte ori ne întorceam după o ieșire, îi inspecta fiecare colț ca să se asigure că totul e la fel, fluturîndu-și coada stufoasă ca pe un steag de cuceritor. Așa a făcut și în ultima lui seară, cînd l-am adus de la spitalul unde fusese chinuit. Mi-a mulțumit, fericit, cu ochi adoratori și fără nici un pic de resentiment. A dat tîrcoale, dar n-a mai avut puterea să sară pe pat. Kuki, nu înțeleg cum a putut cineva să te abandoneze. Dar, făcînd asta, mi-a dat privilegiul să-ți împărtășesc splendoarea.

***Anca Grădinariu** este jurnalistă și critic de film.*

Svetlana CÂRSTEAN

A. sau ce mai rămîne dintr-o pisică

Aș spune că e pisică, dacă nu ar fi mai degrabă motan. Aș spune că e motan, dacă nu ar avea nume de fată felină fiindcă ne-am înșelat la început asupra sexului său. Aș spune că e prietenul meu feroce cu care am vînat lei, dacă măcar am fi reușit vreodată să facem o echipă de neînvins pentru a trimite pe lumea cealaltă felurite insecte și vietăți care ajung într-un fel sau altul din grădina Cișmigiu în camerele noastre. Nu sîntem nici măcar Bonnie și Clyde. Aș spune că-i alb ca spuma laptelui – e adevărat că mi-am dorit un gardian mare, alb, un puf statuar, nemilos, care să știe, să vadă și uneori să pară că nici nu există pierzîndu-și contururile în aerul înconjurător –, dacă n-ar avea pete roșcate care cu timpul își extind tot mai mult teritoriul pe corpul lui de pisică ce înaintează în vîrstă Aș spune că știe multe despre mine, dacă nu mi-ar fi frică să-mi imaginez tot ce știe cu adevărat despre mine după toți acești ani, Și, de fapt, aș spune că am o pisică, dacă nu m-aș îndoi tot mai mult de ce se întîmplă cu orice ființă non-umană care-și petrece vremea vieții numai cu oameni, încercînd să țină pasul cu ei.

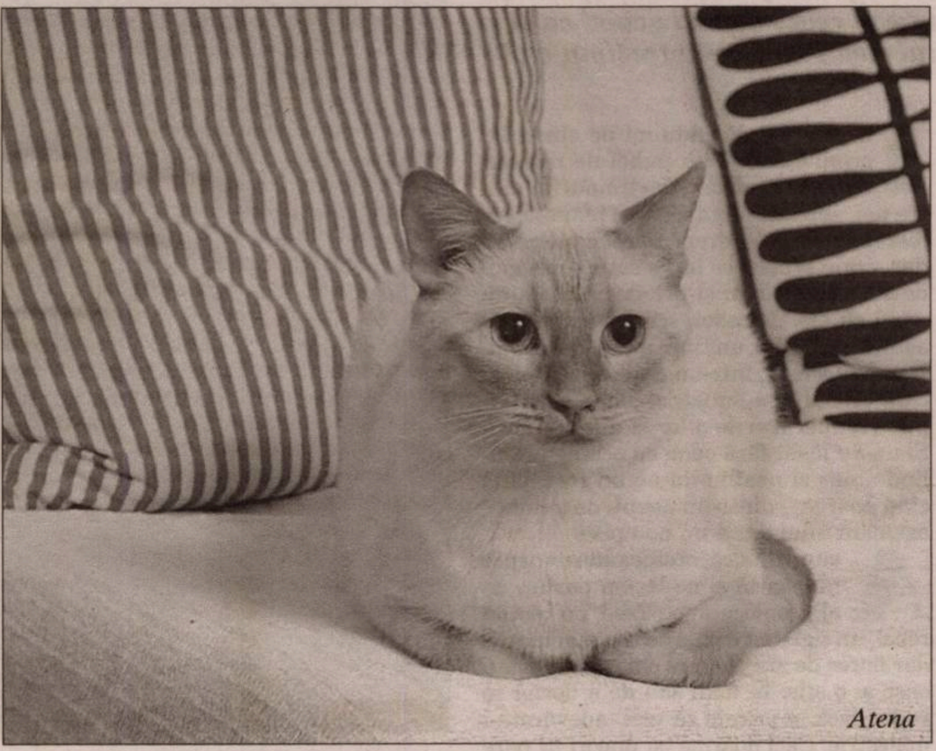

Atena

La ce bun să te mai numești pisică atunci cînd de ani buni n-ai mai păstrat din definiția speciei tale decît cîteva trăsături schematice, cînd ai uitat de unde vii, cine sînt ai tăi, cînd de fapt nu mai aparții speciei decît în mintea oamenilor cu care conviețuiești. Ce mai înseamnă o pisică atunci cînd ea nu mai aleargă, nu se mai cațără, nu mai prinde nimic, nu se mai luptă pentru nici o altă pisică, nu se mai strecoară prin cele mai neașteptate și strîmte locuri, nu mai simte miros similar cu al ei, ci numai accidental pe sub uși mirosul cîinelui vecin care totuși se plimbă de două ori pe zi pe-afară. Ce mai numim pisică atunci cînd avem o pisică numai pentru noi, oamenii. Pisica de bloc, de apartament, care treptat, în ani, urmărește omul și numai omul în toate mișcările lui, îi învață toanele, i le tolerează, i le speculează, doarme paralel cu el, se îmbolnăvește de dor cînd el pleacă de acasă, poftește la mîncarea lui, în timp ce ea mănîncă numai mîncare specializată, plicticoasă, pe care o primește regulat fără efort, se uită la filme pe laptop cu el, schimbă limba Word-ului apăsînd zilnic pe aceeași tastă. Ce-a mai rămas dintr-o pisică atunci cînd ea nu reacționează la mieunatul corului de pisici libere din curtea interioară a blocului, care scoate din minți toți vecinii mai ales primăvara, dar se trezește din cel mai dulce somn atunci cînd protagonista celui mai recent film al lui Jude, care rulează pe laptop, merge pe stradă și trece pe lîngă un grup de pisici bucureștene în călduri sau atunci cînd, într-un film de Rohmer, miaună o felină ce locuiește pe malul mării. (O asemenea pisică e chiar fără îndoială a mea, atîta timp cît se animă mai degrabă la estetic și ficțiune decît la cea mai pură, simplă și prezentă realitate.) Ce mai rămîne dintr-un animal numit pisică atunci cînd de mii de zile nu s-a mai întreținut cu ai ei, cînd tribul ei inițial a fost înlocuit de tribul oamenilor sau adesea de un om singur, el însuși fără trib. Mereu îmi spun că a deveni din pisică liberă „animal de companie“ trebuie să fie cel mai otrăvit cadou sau cea mai bizară comoditate, dar mai ales cea mai dubioasă și demnă de studiat deviere comportamentală și îndepărtare de propria specie. Adică atunci cînd ești pisic unic și blocat între pereții unui apartament undeva sus la etaj, departe de pămînt, de noroi, murdărie și vietăți mici pe seama cărora poți să-ți exersezi definiția, funcțiile, abilitățile, plăcerile mobile ale vieții tale, sentimentul puterii asupra vieții pe care să ți-l recucerești zi de zi singur. Ce mai rămîne din ființa pisicii atunci cînd ea nu mai e decît parțial pisică. O ființă emoțională, cu abilități sentimentale, care gravitează în jurul unuia mai puternic, numit om, care și el la un moment dat gravitează în jurul unui corp cald, pufos și inteligent numit convențional pisică. Inteligent sau cu siguranță mai inteligent decît celălalt, omul, pentru că îl vede permanent și îl învață pe de rost fără să spună nimic. Pisica închisă în casă cu omul îl conține pe omul ei despre care știe tot. Pisica înghite omul în mintea ei și nu vom citi niciodată o carte, fie ea și științifică, despre asta.

S-a nimerit să am o pisică, nu am căutat-o eu, a venit la mine. Cea mai duioasă, cea mai afectuoasă, mai lipită de mine, mai dependentă. A crescut lipită de brațul meu drept în timp ce scriam și am simțit de-a lungul anilor cum crește fiindcă el, motanul, devenea tot mai greu și mie îmi era tot mai greu să mai tastez. Un motan care știe să îmbrățișeze cu lăbuțele din față, care nu se dă bătut cînd îl refuzi, cînd n-ai chef, o ființă afectivă insistentă, o ființă făcută numai din afecțiune. N-am să știu niciodată dacă regretă viața lui de altădată, nici dacă afecțiunea umană imperfectă a meritat pierderea celei feline naturale, dar o vinovăție pentru schimbarea definiției lui am să simt mereu.

I-aș scrie o scrisoare motanului meu cu nume de fată, dacă aș fi sigură că o citește, și l-aș întreba ce-și mai aduce aminte despre el însuși în lumea alor lui. Dar l-aș întreba și ce știe despre mine. (Scriu rar despre el tocmai fiindcă mi se pare indecent să scrii despre cineva care în nici una dintre lumi nu ar putea citi ceea ce scrii despre el.) Cred că lui i-ar fi oricum mai puțin frică să scriu eu tot ce știu despre el decît mie dacă ar scrie el tot ce știe despre mine. Căci dacă intimitatea mea cea mai profundă ar avea un nume unic, atunci acela ar fi numele motanului meu și poate nu e deloc întîmplător că, din jocul hazardului, tot un nume de fată ar fi. Ființă mixtă, hibridă, androgină, *gender fluid*, perpetuu fericită că exist.

***Svetlana Cârstean** este poetă. Cea mai recentă carte a sa este* Sînt alta, *Editura Nemira, 2021.*

■ ■ ■

T.O. BOBE

Celestina

Ne-am cunoscut în toamna lui 1999 și, cu toate că abia așteptam să o văd, a apărut destul de tîrziu, sfioasă, circumspectă, din camera cealaltă, atunci cînd am ajuns prima dată la Vali. Cenușie, cu blana pînă-n pămînt, Celestina era încă o adolescentă de nici un an și a hotărît repede că nu sînt suficient de interesant pentru ea, așa că a dispărut iarăși. Nu fusesem al nici unei pisici pînă atunci, îi avusesem în copilărie doar pe cei trei Azor, dulăi de curte, prieteni de joacă, și presupun că din cauza asta eram și eu cu ea destul de stîngaci.

Probabil geloasă, îmi spuneam, a păstrat distanța și mai tîrziu, peste cîteva luni, cînd m-am mutat la Vali și, evident, a trebuit să-și împartă cu mine nu doar teritoriul. N-a venit niciodată să doarmă în capul meu, cum dormea în părul lui Vali de cînd era doar de o palmă, n-a stat la smotocit la mine decît foarte rar și tot rar ne pupam cîteodată, nas în nas, ca eschimoșii. În schimb, ori de cîte ori îmi lăsam mîna dreaptă să atîrne din pat, Celestina apărea de nicăieri și se repezea în ea cu gheruțele. Și mi-o lăsam foarte des să atîrne. Și mi-o retrăgeam repede atunci cînd o simțeam. Așa că, în primii vreo doi-trei ani de conviețuire, tot brațul meu drept, de la cot pînă la palmă, a fost brăzdat de cicatrice de dragoste felină aflate în diverse stadii de vindecare. Și, dacă așa arăta brațul meu cînd doar îl lăsam să atîrne din pat, vă puteți imagina (de fapt, nu cred că puteți) cum mi-au arătat ambele brațe și pieptul și fața, după ce, într-o frumoasă dimineață de primăvară, am vrut să o scot afară, ca să se bucure de grădina abia înverzită din spatele blocului, spre care mi se păruse că privește cu jind de la fereastră, fără a îndrăzni să coboare pe scărița moștenită de la pisica pe care Vali o avusese înainte de ea. Norocul meu a fost că locuim la parter și că lăsasem fereastra deschisă, așa că am putut s-o arunc înapoi în casă, altfel fie o pierdeam, fie nu mai scăpam cu viață.

Din păcate, atunci cînd, în prima parte a lui 2003, a rămas însărcinată și a născut, eram la o rezidență de creație din Germania, însă primeam mereu vești despre ea și abia îi așteptam pe cei doi pui zăriți la ecografie. Doar că, după ce noaptea i-a văzut veniți pe lume, dimineața Vali a avut parte de o surpriză. Celestina îi adusese pe pernă, să i-o arate, pe cea de-a treia născută, un puiuț mult mai pricăjit decît ceilalți și care, așa cum se întîmplă în povești, avea să devină cea mai frumoasă și mai pufoasă corcitură dintre o norvegiană de pădure și un persan. Cînd m-am întors acasă, în iulie, erau deja buni de dat la grădiniță și cu personalități bine conturate. Primei născute, Agata, avea să i se spună Agățica, fiindcă rămînea mereu agățată de cîte un colț de pătură și își striga cuminte mama să vină să o salveze. După ce, atunci cînd m-a văzut prima dată, a sărit la bătaie, băiatul, Sindbad, mi-a devenit cel mai bun prieten dintre feline. N-o să vă spun mai multe detalii, aveam noi chestiile noastre de băieți. Șeherezada, alintată Șahi, devenită uneori, de aici, Șahista și, prin extensie, Polihroniade, avea să devină, în scurtul timp petrecut cu noi, un adevărat fotomodel pisicesc, nu doar prin spectaculozitatea blănii gri-portocalii, dar și prin postúrile adoptate. Nu se poate povesti cu cîtă greutate ne-am despărțit de ei și cu atît mai puțin se poate aproxima durerea de mamă a Celestinei.

Deși ne-am mai jucat de multe ori împreună, deși am mai făcut nenumărate partide de fotbal cu dopuri de plută prin casă, mi s-a părut că de atunci Celestina a devenit mai matură, mai reflexivă, mai înțeleaptă. Cu toate că, în continuare, n-a vrut să iasă niciodată afară, petrecea mult timp la fereastră, privind, mi se părea, nu neapărat ceva anume, ci doar privind, probabil în gol, și gîndindu-se și așteptînd ea știa ce și pe cine. Se împlinesc zilele astea opt ani și o lună de cînd îmi lipsesc înțelepciunea ei jucăușă, tandrețea ei retractilă, răsfățurile ei șmecherești. Și, în continuare, încă nu sînt pregătit pentru altă pisică.

***T.O. Bobe** este scriitor. Cea mai recent volum al său este* Cartea neisprăvirii, *Editura Humanitas, 2019.*

■ ■ ■

Alexandra BĂDICIOIU MATEI

Bărbații și pisicile din viața mea

„Cum îl cheamă?“, a întrebat Ștefan, încercînd să se apropie de pisoiul care îl privea suspicios de pe gard. „Pe cine, pe pisoi? Da’ cine are timp să dea nume la pisoi? Auzi la el!“, a început să rîdă tanti Marinela.

Și s-au privit ca niște extratereștri unul pe altul și nu și-au mai spus nimic pentru că ar fi fost inutil. Vorbeau limbi înstrăinate, forjate în civilizații diferite, și doar întîmplarea făcea că se aflau în același loc, ea născută și crescută acolo, ca și părinții, bunicii și străbunicii ei, el venit de la București, ajuns în vara aceea în sat pentru că mama lui, adică eu, copilărise în locul acela și avea nostalgii poetice care îl implicau și pe el. Tanti Marinela nu dădea nume la pisici și lui i se părea cel mai barbar lucru din lume.

Lui Ștefan îi place la Șoimari. Se amuză de animalele care merg pe drum, salută ritualic oamenii pe care nu îi cunoaște și caută pisici. Așa cum face în orice oraș am călători, din orice țară, pe orice stradă din București sau în orice hotel am ajunge. Se oprește în fața lor și intră brusc în transă. Le vorbește, le cheamă într-o limbă știută doar de el, le spune secrete din lumi ascunse și reușește să le convingă să se apropie, să se lase mîngîiate. La aproape 8 ani e un îmblînzitor de pisici. Continuă serios și asiduu lunga tradiție a bărbaților din viața mea de a iubi pisicile și de a vorbi limba lor. Fac parte toți dintr-o sectă la care nu am acces, dar pe care nu o judec, pentru că am obosit.

Tataie avea ochii albaștri, dădea porecle oamenilor și nume animalelor, juca șah în fața porții, mă ținea în brațe, îmi spunea povești cu reptile și iubea pisicile. Le lăsa în casă, spre oroarea bunicii care le arunca blesteme înspăimîntătoare, dormea cu ele și le vorbea blînd. Tataie stătea în casă și lucra, cu toate ușile închise, cînd se tăiau animalele.

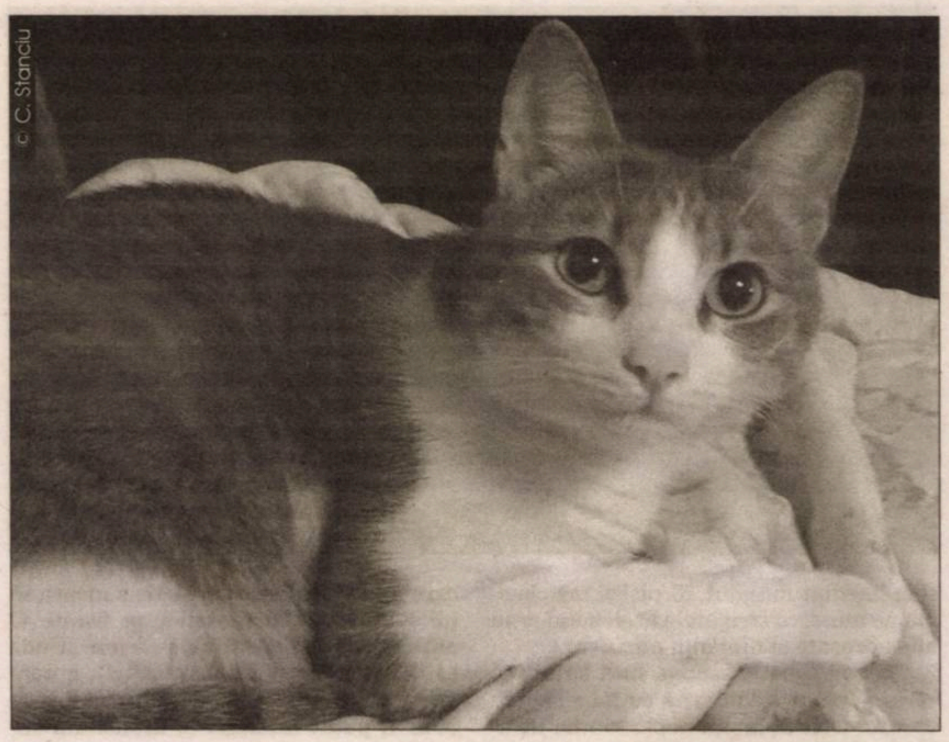

© C. Stanciu

Tataie era pădurar și cojocar. Cu aceeași seninătate cu care întreba pisicile de sănătate și mîngîia porcul, tăbăcea pieile de oi și capre și făcea din ele căciuli și cojoace. Atelierul lui mirosea oribil și arăta ca într-un film de groază. Chiar și așa, îmi plăcea să îl privesc lucrînd, adulmecînd mirosul sărat și înțepător din jur. Cînd termina o bucată, mă chema și îmi arăta cît de fină devenea pielea. O pipăiam. Era moale, ciudată. Probam apoi căciuli înalte, de blană neagră, cojoace, bunde, ce mai găseam prin atelier. Și rîdeam amândoi.

Primele pisici de care îmi aduc aminte aveau numele date de el: Mîciulina și Țubichi. Erau frumoase, arogante și nu se temeau de nimic. Nici măcar de promisiunile pe care li le făcea mamaie printre dinți. Deși am crescut printre animale cu nume, relația mea cu ele a fost una de indiferență politicoasă. Chiar și cînd eram copil. Nu mă intrigau în nici un fel, nu le dădeam atenție, nu aveam poftă să le mîngîi sau să mă joc cu ele.

Tatăl și sora mea, în schimb, adorau pisicile, le răsfățau, se pierdeau în dezmierdări, duceau mai departe moștenirea de pisicari. Au reușit să o convingă pe maică-mea să avem una chiar și în oraș, la bloc. Îmi amintesc de dedicarea și iubirea lor totală, era o vrajă acolo pe care nu o înțelegeam, o priveam de la distanță, eram ca tanti Marinela, parte dintr-o civilizație dezvrăjită.

Și tot așa, dezvrăjită pisicește, am ajuns să accept primul pisoi în apartamentul din București. Pentru că soțul meu vorbește cu toate pisicile pe care le întîlnește pe stradă și apoi merge și le cumpără de mîncare, visează să aibă un ONG care să salveze și să aibă grijă de pisici. Era previzibil că va aduce un astfel de suflet cu blană și în casă. Dar, de fapt, l-am adus chiar eu. Primul nostru pisoi a fost martor la mica istorie a falimentelor din presă: l-am luat din redacția Realității, atunci cînd aceasta s-a mutat în pădure, după ruptura Ghiță-Vântu. Îl cheamă Moto, are 11 ani și o privire de filozof scîrbit, nu îi place să fie mîngîiat și nu înțelege apucăturile barbare ale speciei umane. Probabil că are încă amintiri din perioada în care a trăit în presă.

Am născut apoi un băiat care adoră pisicile. Scrie cărți despre pisici, le vrăjește, le susură descîntece, le dă nume și celor de pe stradă, mergem în anumite locuri în oraș doar ca să le salutăm și să le ia în brațe. Într-o astfel de companie nu am avut de ales, am început să mă înmoi și eu. Am mai acceptat în casă un pisoi. Tigrișor are 3 ani, a fost salvat de o prietenă de sub o mașină, e cît un elefant, se comportă ca un cățel, miaună tot timpul, cere insistent atenție, iubire și mîngîiere, pînă la sufocare. Dorm amîndoi pe mine, mă trezesc la 4 dimineața cînd își ascut ghearele pe cărți, fură mîncare, îmi vomită în pantofi, îmi smulg tastele din laptop și trimit e-mail-uri cu fundul, sînt, pe scurt, niște ființe care au inventat tortura drăgălașă. Dar pe care le iubesc, pentru că m-am lăsat vrăjită. M-am lăsat vrăjită de băieții ăștia din viața mea. Știu că e o vrajă veche în iubirea lor pentru pisici și eu îmi joc rolul de a nu înțelege și de a privi.

***Alexandra Bădicioiu Matei** este jurnalistă.*

Lavinia BĂLULESCU

Pisicile nu sînt ale noastre

Am 6 ani. Am o pisică albă. O cheamă Țiți. Nu e pisica noastră. Nu știu nici măcar cine i-a pus numele ăsta. Mamaie? Eu? N-am voie să am pisici. Părul de pisică îți intră în nas și, dacă ai ghinion, ți se culcușește tocmai în plămîni. Așa mi s-a zis. Și mai sînt și microbii. Și purecii. Pisica e un animal foarte periculos. Oricum, dacă prin absurd pun mîna pe o pisică, trebuie să mă spăl bine. În condițiile astea, nu se poate spune cum de am ajuns eu să am o pisică albă. Țiți nu are voie în casă. Stă mai mult în grădină. Vînează șoricei, apoi îi împarte cu mine. Jumătate din ei mi-i aduce cadou, îi depune la picioarele mele. O mîngîi pe pisica albă pe ascuns. O iau în brațe. Mi se întinde pe picioare și toarce ca nebuna. E nevoie doar de o scurtă atingere ca să-nceapă să toarcă. Sînt zile în care vin din grădină albă din cap pînă-n picioare.

La un moment dat, Țiți dispare din viața mea. Nu știu cum. Am, cel mai probabil, vreo 9 ani. Am mai crescut, așa că de acum pot să-mi asum responsabilitatea de a crește un pisoi. Merg cu tata la o rudă a cărei pisică are pui. Sînt emoționată pînă-n vîrful degetelor. Nu cred că am mai văzut pînă acum un pisoi atît de mic. Îl aleg pe cel gri și tata îl duce acasă în brațe, într-o plasă. Tot drumul trag cu ochiul spre ghemotocul care-și scoate capul și cercetează curios strada. Acasă, încercăm să-l hrănim cu lapte, apoi cu brînză. Nu dorește nimic din ce avem noi să-i oferim. Îi pun numele Codiță. Peste cîțiva ani, într-o zi, trecînd pe stradă, îl zăresc pe Codiță în curtea unei vecine. Îl chem, dar n-are chef să vină. Vecina îmi spune că e pisoiul ei și că îl cheamă altfel. Eu știu că e mîțul meu. Deținem oare amîndouă același pisic?

Urmează alți doi pisoi: Meiță și Domnul Tucă. Meiță are sortit un nume mai elegant, dar fratele bunicii, venind în vizită, ne spune că pisoiul seamănă cu Meiță, un mîț din copilăria lui. Așa-i rămîne numele. Domnul Tucă primește această poreclă într-o perioadă în care mamaie se uită foarte mult la *Marius Tucă Show.* Domnului Tucă i se mai spune și Tucanul. Mîții ăștia doi au o viață tare complicată, apar, dispar, uneori adorm la noi, alteori nu știm pe unde umblă, au ore la care își fac apariția și perioade în care nu sînt aici.

Anii mei de gimnaziu și liceu îi împart cu generații întregi de mîțe și de cățel. Apoi plec de acasă și mă întorc doar în vacanțe, într-o curte mai degrabă a cîinilor. La o vreme după dispariția ultimului cîine, însă, apare un nou mîț. Deși nu, noi nu avem pisici, nu creștem așa ceva, pentru că sînt periculoase, mai ales părul lor. Și microbii. Și purecii. Cu toate astea, în curtea și-n viața noastră apare Domnul Paulinni. Înțelegem, din blana lui și din felul chiorîș în care ne privește, că micuțul Domn Paulinni e siamez, măcar pe jumătate. Are ochii albaștri, iarna se face rotofei, iar vara pare purtat de vînt.

Paulinni umblă foarte mult. E mereu pe drumuri, mereu are de lucru în alte curți. Cînd apare prima dată în grădina noastră, Paulinni vine însoțit de sora lui, domnișoara Miradoniz. De-a lungul timpului, rămîne doar el. Cel puțin o dată pe an, Paulinni dispare de acasă mai bine de o săptămînă și cînd revine este atît de epuizat încît are nevoie de asistență medicală. Cel puțin o dată pe săptămînă, ai mei trebuie să fugă în curte în miez de noapte și să-l salveze pe Paulinni din ghearele unui mîț portocaliu care-i traversează teritoriul. Există ipoteza că Paulinni mănîncă în mai multe locuri. Vecinii de lîngă noi ne spun că la ei în curte pe Paulinni îl cheamă Felix.

Paulinni nu este al nostru. Părinții mei îi dau să mănînce și îl duc la doctor cînd e bolnav, cînd se întoarce din incursiunile lui de cucerire teritorială îi amenajează tot felul de culcușuri prin curte (pe care el le refuză în mod frecvent) și îi cumpără de mîncare felurite conserve și bobițe, după cum se schimbă pretențiile lui mîțești. Dar Paulinni nu e al nostru și asta spunem oricui ne-ntreabă. Așa cum nu sînt ale noastre nici celelalte mîțe care vin să ia prînzul la oră fixă, respectiv cele care poartă în curtea noastră numele de Pufuleț, Negruțu și Gicuț.

Noi nu avem pisici și nici n-am avut vreodată. Avem însă un dulap plin cu conserve aliniate: somon, ton, vită și ficat în sos. Avem în congelator mai multe pungi cu spate de pui. Avem în cămară bobițe. Avem o perie specială. Avem picături de ochi și tot felul de vitamine. Avem în curte diverse locuri amenajate pentru somnul liniștit al unor posibile viețăți pufoase. Avem griji. Avem zile de tratament, pipete. Și avem în beci o cutie albastră pentru transportat pisici invizibile.

***Lavinia Bălulescu** este scriitoare. Cea mai recentă carte a sa este biografia romanțată* Steinhardt. Bughi mambo rag *(Editura Polirom, 2020).*

Florin IRIMIA

Într-o noapte de vară, o pisică

Așadar, totul a început într-o noapte încinsă de vară, într-una din nopțile acelea cînd nu poți dormi decît cu ferestrele larg deschise și nici atunci prea bine. Eram pe punctul de a adormi, după ce luasem două pastile, nu somnifere, ci doar niște pastile pentru a-mi induce o stare de calm, cînd deodată am auzit strigătele unei pisici ce părea a fi în suferință. Erau niște strigăte cum nu mai auzisem vreodată pînă atunci, o combinație stranie între un vaiet și o chemare. Finalul vaietului sau mai degrabă ultima parte a chemării, dacă pot s-o numesc așa, producea un fel de vibrație în gîtul pisicii, o vibrație ca de instrument muzical, care se reverbera în aer și care nu era doar neomenească, atîta timp cît văitatul aducea pînă la un punct a plînset de copil, dar aș zice chiar nepămîntească, fascinantă și terifiantă în egală măsură ca atunci cînd ai intercepta un semnal sonor venit de departe, din cine știe ce galaxie aflată la zeci de ani-lumină depărtare de Pămînt. Dacă ar fi ieșit din gîtul unei feline mai mari, mi-a trecut prin minte, cu siguranță s-ar fi cutremurat ferestrele. Așa, însă, ți se cutremura doar sufletul. Pisica a scos patru astfel de tînguieli, identice ca intensitate și durată, apoi s-a oprit. Doar că acum mă trezisem și nu doar că mă trezisem, dar știam că nu aveam să mai pot adormi prea curînd. Sincer, nu știu de ce am luat hotărîrea de mă duce după ea. Sigur, mi-au plăcut întotdeauna pisicile, dar simpla mea afecțiune pentru ele nu justifică gestul. Să mă fi impresionat atît de mult stranietatea acelui suspin final care făcea aerul să vibreze? Poate, dar nu suficient. Să fi fost curiozitatea de a vedea cum arată pisica aceea care era în stare de asemenea tînguieli și mai ales ce anume le cauza? Sau simplul fapt de a ști că oricum nu mai aveam să adorm prea curînd și, dacă tot mă trezisem, puteam foarte bine să merg pînă la capăt cu deșteptarea? Poate puțin din fiecare. Cu timpul, însă, am ajuns să mă încred într-o cu totul și cu totul altă explicație. Ieșisem din casă la chemarea pisicii aceleia pentru că, într-un mod obscur, înțelesesem, mi se dăduse de înțeles, iar eu priceputsem imediat mesajul, că pisica mă cheamă pe mine, că strigătele acelea îmi erau mie adresate și nimănui altcuiva.

Am coborît așadar, fără să uit să iau și o lanternă cu mine, și am ieșit în arșița nopții, vorba titlului unui film de demult. M-am îndreptat spre locul de unde mi se păruse că venea vaietul și, imediat cum am început să merg, am început să transpir. Lumea era învăluită în întuneric, cum eu eram de sudoare. Am aprins lanterna și am început să mă uit prin tufișuri. Pss-pss-pss, am început să fac, pss-pss-pss, de parcă o pisică ce putea scoate din gîtlej asemenea sunete ar fi catadicsit să răspundă la o chemare atît de banală. În zona în care locuiam la vremea aceea, între un bloc și altul fuseseră plantați cîndva copăcei care între timp crescuseră, vara formînd adevărate pădurici între betoane. Nu știu de ce, dar bănuiam că vaietele pisicii de-acolo veniseră, așa că am sărit un gard de sîrmă nu foarte înalt și am intrat în desișuri. Aerul era aici mai puțin înăbușitor, de parcă chiar m-aș fi aflat într-o pădure. Pss-pss, am făcut iar, pss-pss, îndreptînd fascicolul de lumină cînd în dreapta, cînd în stînga. Atunci am auzit-o din nou, foarte aproape, tînguiala urmată de chemare, urmată de acea vibrație a laringelui care a făcut ca broboanele de sudoare să mi se răcească instantaneu pe frunte. O auzeam, dar de văzut n-o vedeam. „Unde ești?“, am întrebat-o. „Arată-te!“, aproape că m-am răstit la ea, de parcă pisica m-ar fi putut înțelege. Și atunci am văzut-o sau, mai bine zis, i-am văzut strălucirea ochilor. Pentru o secundă, nu mai mult, pentru că după aceea s-a făcut nevăzută din nou. Iar locul în care se făcuse nevăzută era un canal al cărui chepeng fusese dat la o parte. „Eu aici nu mă bag“, i-am spus, știind că ce spuneam era o minciună. „Eu aici nu vreau să mă bag, nu simt nici nevoia și nici tentația, dar am s-o fac totuși, în mod absolut paradoxal am să mă vîr aici după tine ca să te găsesc și să te salvez deși s-ar putea nici să n-ai nevoie să fii salvată.“ Asta ar fi trebuit să spun și, deși n-am spus-o, asta a fost ce-am gîndit. M-am așezat pe vine și sprijinindu-mă în palme, nu înainte de mă asigura că distanța pînă jos nu era una care să mă facă să-mi rup cîteva oase la aterizare, mi-am aruncat picioarele înainte și m-am lăsat să alunec în marea gaură de șarpe. Am aterizat pe ceva moale ca niște saci umpluți cu cîlți. M-am uitat după pisică și i-am văzut din nou ochii sticloși scînteind la cîțiva metri distanță în fața mea. Aplecîndu-mă și cu lanterna luminînd în față, am început să înaintez. Citisem mai demult un articol despre lumea de dedesubtul lumii, cum parcă era intitulat textul, un reportaj despre viața „oamenilor străzii“, a tuturor năpăstuiților care-și făceau adăpost în lumea înghesuită și umedă a canalelor din orașe, dar ăsta nu părea să fie unul dintre ele. Mai degrabă părea o vizuină, în jur nu mirosea a canal, ci a animal sălbatic, de parcă aș fi intrat în bîrlogul unei vulpi. Poate chiar ești într-un bîrlog, mi-am spus, în bîrlogul unei pisici. Am continuat să merg, luminînd cu lanterna pereții, care păreau acoperiți cu mușchi și nu de încrengătura aceea de țevi pe care te aștepți s-o găsești în canale. Înaintasem preț de cîteva minute bune, cînd la un moment dat am simțit că aerul începe să se primenească și că nici pereții nu mai sînt atît de joși precum fuseseră la intrare. Ceva se schimba în alcătuirea tunelului, dar încă nu înțelegeam ce. N-a durat foarte multă însă și mi-am dat seama. Ajunsesem într-o peșteră, nu foarte mare, dar totuși o peșteră, și în mijlocul peșterii era un lac. Pisica, ale cărei culori încă nu reușeam să le disting prea bine din cauza permanentei penumbre, a continuat să înainteze și cînd uscatul s-a preschimbat în apă, așa că n-am avut încotro și a trebuit s-o urmez, mai ales că am constatat că apa în care intrasem nu era adîncă, nu pentru mine, cel puțin. „Mă duce la puii ei“, mi-a trecut prin cap, „vrea să-i salvez puii“, așa cum fac unele pisici cînd au încredere în oameni sau sînt prea disperate ca să-și mai pună problema încrederii, cazul ei cel mai probabil. La un moment dat apa a început să strălucească de parcă ar fi primit o lumină de undeva și cînd m-am uitat mai bine am văzut că pe fundul apei era lanterna mea care rămăsese aprinsă. Cînd o scăpasem din mînă? Și cum ajunsese acolo, în fața mea, de parcă aș mai fi trecut o dată pe-acolo? M-am aplecat după ea, dar n-am reușit s-o apuc. Părea mult mai departe, dintr-o dată, ca și cum lacul era mai adînc aici și doar fasciculul intens de lumină o făcea să pară aproape. Atunci m-am scufundat cu totul, cum făceam pe vremuri cînd mergeam la mare, și am început să înot înspre ea, doar că atunci cînd am ajuns în dreptul ei mi-am dat seama că nu lanterna lumina atît de puternic, ci ochii pisicii care se scufundase și ea, o pisică de apă, dintr-o dată, o „pisică de mare“ care dădea grațios din picioare, așteptînd s-o ajung. „Ea îmi dă putere“, mi-am zis, „ea m-a chemat și ea mă face să pot întreprinde această călătorie. E ceva magic și neverosimil în toată această înlănțuire de lucruri.“ Apoi mi-am dat seama că nu mai puteam să mă ridic la suprafață. O forță uriașă mă ținea jos, acolo, captiv. „Curînd nu voi mai avea aer“, mi-am spus. „Am să mor aici, înecat, ce stupid!“ „Respiră“, am auzit o voce, „închide ochii și deschide gura, așa, respiră, respiră, adormi. Respiră, adormi, respiră, adormi.“

Florin Irimia *este scriitor. Cea mai recentă carte a sa este* Bărbatul din spatele ceții, *Editura Polirom, 2021.*

Gellu NAUM

Japonica

Eu vorbesc ca om și, vorbind ca om, mă uit la pisicuța mea Japonica… Aș dori din tot sufletul nu să trăiesc ca ea, ci să am demnitatea ei, care aparține felinelor, în genere… Aș dori din tot sufletul să fiu aristocrat ca Japonica… Vezi, există niște calități umane, care nu sînt numai umane și pe care, în mod ciudat, nu le-am văzut la nici un om atît de împlinite ca la Japonica… Mulți trec pe lîngă ele și nici nu le bănuiesc măcar… Dar ele există, și atunci… Și eu mi le doresc, adică la mine sînt mai ales în starea de dorințe, pe cînd la ea sînt realități depline… Între noi fie vorba, pentru mine Japonica nici nu e pisică, decît într-o prezență accidentală a principiului… Eu știu foarte bine asta, și ea știe la fel de bine… Și ea știe că eu știu, și eu știu că ea știe… Iar în unele momente de intensă admirație din partea mea, cînd simt că sînt foarte aproape de ea, îi și spun: măi, Japonica, nu mai face pe nebuna cu mine… Hai, vorbește-mi… Îți spuneam, într-o zi, că Japonica e înger. Să știi că nu glumeam. Un înger-pisică. Și ea rămîne pisică, parcă numai ca să mă convingă pe mine că e numai pisică și prin asta mă convinge, din ce în ce mai mult, că nu e numai pisică… E un joc extrem de subtil, nu știu cum să ți-l descriu… Vezi, eu sînt altceva decît ea. Nu știu pe ce treaptă m-aș afla dacă ne-ar compara cineva, chiar ținînd seama de faptul că eu sînt om… În orice caz, ea are niște calități, greșit socotite umane, pe care eu, omul, i le invidiez… Nu știu dacă eu am vreo calitate, omenească sau nu, pe care ea să mi-o invidieze… Nu m-aș mira deloc, crede-mă, dacă, într-o bună zi, Japonica ar începe să rîdă și mi-ar spune: „Măi, prostule…“.

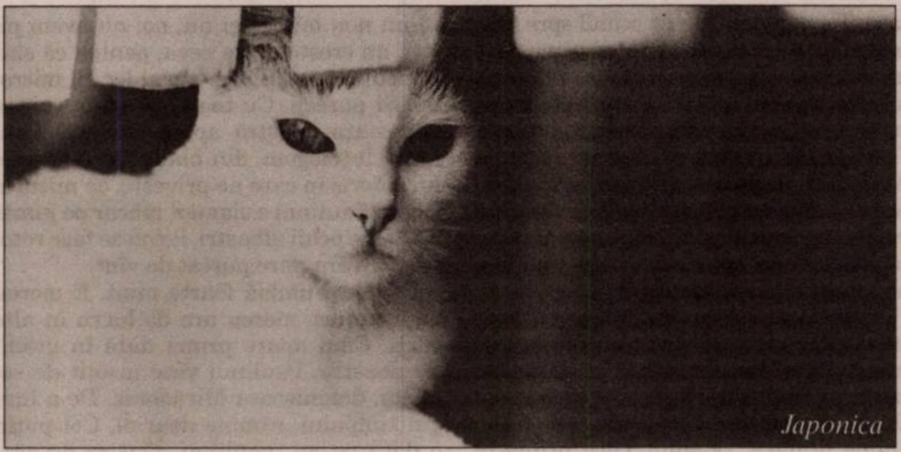

Japonica

(Despre interior-exterior. Gellu Naum în dialog cu Sanda Roșescu, în Gellu Naum, *Opere* IV, Editura Polirom, 2020)

Propuneri de *Dileme vechi* pentru viitor:

● Era mai bine înainte?

George PLEȘU

Viața (bună?) împreună

– Bienala de Arhitectură de la Veneția, 2021 –

Deschiderea ediției actuale a Bienalei de Arhitectură de la Veneția a fost amînată de două ori: prima dată în 2020, cînd, din cauza pandemiei, s-a hotărît amînarea cu un an, și a doua oară în primăvară, din cauza vremii nefavorabile. Pînă la urmă, expoziția la care participă atît 61 de țări cu pavilioane naționale, cît și 114 artiști din 46 de țări, selectați de curatorul libanez Hashim Sarkis, decanul Școlii de Arhitectură și Planificare din cadrul prestigioasei universități americane MIT, s-a deschis publicului larg pe 22 mai.

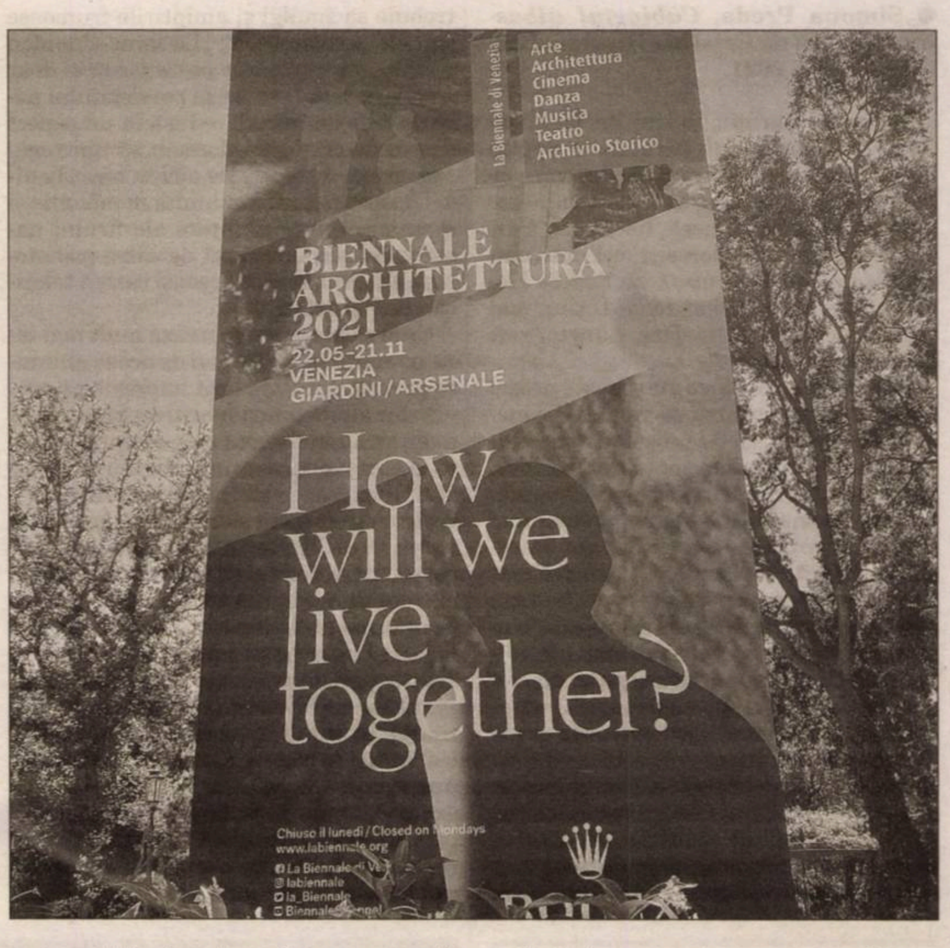

Sarkis a propus o temă care explorează ideea de a trăi împreună, inclusiv prin imaginarea unui nou contract social. Intitulată *How Will We Live Together?*, manifestarea are loc tradițional în două secțiuni principale: Giardini și Arsenale. Expoziția din Arsenale (fostele șantiere navale și fabrica de armament, care permit vizitarea pe un traseu liniar de 300 de metri) caută răspunsurile din trei perspective: ale unor ființe diverse (noi corpuri, raportarea la celelalte ființe), ale noilor gospodării (noi demografice, soluții pentru locuințe colective, schimbarea raportului privat-public) și ale comunităților emergente (noi modalități de organizare civică și forme de echipament social de tip parc, școală, spital etc.). Nu pot să nu-mi amintesc aici, ca o paranteză, ce revoltă a stîrnit în presa națională și în online arhitecta Oana Bogdan cînd a pus în discuție teme similare.

La Giardini, locul unde se află pavilionul central și cele naționale ale majorității țărilor participante, perspectivele au urmărit atît transcenderea granițelor (rural-urban, frontierele și migrația, redistribuirea resurselor comune etc.), cît și soluții unitare, planetare (de la anticiparea viitorului la schimbări climatice, de la imaginarea unui alt cadru pentru Națiunile Unite pînă la colonizarea Lunii și a altor planete).

Primul gînd pe care l-am avut este că diferențele dintre Bienala de Arhitectură și cea de Artă se estompează tot mai tare, de la o ediție la alta. Foarte multe dintre instalații și subiectele alese puteau face parte dintr-o bienală de artă. Fapt explicabil prin prisma colaborărilor inter- și transdisciplinare, în care granițele se întrepătrund și chiar dispar.

La Arsenale, unde nu am avut la dispoziție pentru vizitare decît o jumătate de zi, am remarcat că modul de abordare a expozițiilor e, într-o proporție covîrșitoare, la nivel macro, cu soluții venind dinspre diverse discipline și integrînd arta și noile tehnologii, de la inteligență artificială la bioinginerie, de la prelucrarea de *big data* pentru a extrage informații care să ajute la regîndirea urbanismului pînă la noi materiale pentru construcții, dispozitive de monitorizare a corpului sau a cantității de oxigen produse în spații mici de alge special concepute pentru asta etc.

După ce am petrecut o zi întreagă în Giardini, vizitînd cam toate pavilioanele naționale și secțiunea centrală, am rămas cu aceeași impresie. Problemele abordate de curatorii pavilioanelor naționale se referă rareori exclusiv la subiecte locale (precum în cazul Greciei, care a ales un proiect legat de reabilitarea unui bulevard din Salonic, sau al Serbiei, cu o instalație foarte sugestivă pentru un oraș minier din care se extrage cuprul), ci caută să se alinieze unor trend-uri și problematici globale: migrația, mediul înconjurător, urbanismul și provocările suprapopulării, poluării și schimbărilor climatice.

Din acest punct de vedere, trebuie să remarc că România a ales două proiecte relevante pentru tema impusă de Hashim Sarkis, grupate sub titlul *„Fading Borders“*, concept la care au lucrat Irina Melita, Ștefan Simion, Ștefania Hîrleață, Cristian Andrei Bădescu și Radu Tîrcă din cadrul biroului de arhitectură POSTER. Elena Stancu și partenerul său din echipa Teleleu, fotograful Cosmin Bumbuț, lucrează de cîțiva ani la „Plecat“, un proiect care documentează modul în care o parte din cei peste 3,4 milioane de emigranți români (17% din populația țării) s-au integrat în cadrul diferitelor comunități locale din țările europene unde muncesc după aderarea României la UE din 2007. Zilele trecute, Elena Stancu a primit și Persephone Miel Fellowship, un important premiu pentru seria „Plecat“, care le va permite celor doi continuarea ei.

Celălalt proiect prezentat în Pavilionul României, *„Shrinking Cities“*, are la bază o cercetare demarată în urmă cu mai bine de o decadă de curatoarea și arhitecta Ilinca Păun Constantinescu și aflată încă în desfășurare. Declinul și contracția orașelor românești, golite de migrație, privită aici ca fenomen de amploare, s-au concretizat și într-o expoziție impresionantă prezentată la Muzeul Național de Artă Contemporană în 2016, precum și o publicație în două volume apărută în 2019 la editura MNAC. Pe trei pereți ai Pavilionului României sînt proiectate grafice, diagrame și hărți cu date din aceste studii, care conturează tragedia demografică prin care trece țara.

Cel mai mult mi-au plăcut pavilioanele SUA și Austriei. În fața pavilionului SUA, co-curatoriat de profesorii de la Școala de Arhitectură a Universității din Chicago, Paul Andersen și Paul Preissne, a fost realizată o construcție de lemn în stil clasic, fără arhitectură parametrică, menită să întărească tematica centrală abordată, bazată pe industria prelucrării lemnului folosit pentru diverse structuri. În fapt, lemnul este cel mai răspîndit material folosit în arhitectură – inclusiv în ziua de astăzi, undeva în jur de 80% din casele americanilor fiind construite sau placate cu lemn. Un pavilion asemănător ca tematică, deși nu la fel de spectaculos, este cel al Finlandei, care evocă povestea Puutalo Oy, la un moment dat cel mai mare producător de case prefabricate din lume.

Pavilionul Austriei, curatoriat de Peter Mörtenböck și Helge Mooshammer, fondatori ai Center for Global Architecture, chestionează puterea platformelor și modul în care ne schimbă – vrem sau nu, sîntem conștienți sau nu – viețile. Foarte interesantă folosirea termenului de urbanism de platformă *(platform urbanism)*, într-un moment în care conexiunile virtuale încep să devină mai importante decît viețile trăite în spațiile fizice. Așa cum putem afla de pe blog-ul care completează digital prezența fizică a pavilionului, *„platform urbanism“* se referă la urbanizarea practicilor comerciale care depind de modele tehnologice de business ale platformelor și la distribuirea serviciilor bazate pe date care permit noi forme de guvernanță urbană și implicare civică. Totuși, dînd exemplele platformelor fizice unde se întîlnesc curierii utilizatori ai platformelor online să colecteze pachete sau mîncarea de la restaurant, sau șoferii de Uber și alte aplicații de *ride-sharing* care folosesc terminalele infrastructurii fizice de transport pentru a-și prelua clienții.

Alte pavilioane care mi-au rămas în minte au fost cel al Belgiei, care a venit cu machete ale diverselor tipuri de clădiri din Flandra, și cel al Japoniei, în care curatorul a dezmembrat anterior și apoi trimis spre reasamblare, inclusiv cu materiale noi, o casă de lemn japoneză.

Dezamăgitor mi s-a părut pavilionul Germaniei, care, într-o lume plictisită pînă la refuz de digital și care și-a dorit întîlnirea fizică, nemediată, a ales să lase întreg spațiul gol, oferind doar coduri QR ce trebuiau scanate pentru a ajunge la lucrări, o serie de filme care imaginează viața în 2038. Același lucru și în cazul pavilionului Australiei, al cărui proiect poate fi vizualizat online. Pavilionul Rusiei a supus atenției procesul de renovare prin care trece construcția din 1914, inclusiv printr-o simulare 3D, la intersecția dintre arhitectură și jocuri video, care pot fi experimentate de vizitatori în spațiul fizic. Comodă mi s-a părut și rezolvarea aleasă de Franța, care s-a bazat pe un concept de artă în comunitate exemplificat cu niște printuri supradimensionate și video-uri plictisitoare.

Conexiunile virtuale încep să devină mai importante decît viețile trăite în spațiile fizice.

Cîte observații despre experiența de vizitare...

Biletele trebuie achiziționate online, deoarece m-am trezit, la mijlocul timpului de așteptare la coada de la poarta de acces, că oamenii stăteau, în primul rînd, pentru termoscanare. Le-am cumpărat de pe telefon – nu cea mai comodă experiență pentru utilizator, așa cum mi-au confirmat pline de empatie și doamnele de la intrare. Aș fi preferat să o fac de pe un dispozitiv cu ecran mai mare, sfat pe care-l dau oricui are de gînd să viziteze.

Cele peste 12 ore pe care le-am alocat în două zile diferite sînt insuficiente pentru a reuși măcar să parcurgi tot ce are de oferit expoziția în principalele două locații. Sînt nu mai puțin de 800 de texte de citit pentru a înțelege conceptele și ce și-au propus artiștii invitați. Chiar cu o parte dintre pavilioane închise sau oferind expoziții inclusiv online, cantitatea de informații pe care ești nevoit să o digeri într-un timp foarte scurt e mereu o provocare. Am apelat cu încredere la voluntarii bienalei, îmbrăcați în tricouri inscripționate mare *„Ask me“* și am reușit să economisesc timp, ba chiar să mă și molipsesc de entuziasmul unora dintre ei.

P.S. La final, nu pot să nu remarc că custodele pavilionului României nu a putut să articuleze cîteva fraze coerente despre cele două proiecte, spre deosebire de experiențele avute la alte pavilioane, unde cei responsabili își luau foarte în serios rolul de îndrumători. Singura sa preocupare a fost să afle dacă fac parte din echipa de organizare, răsuflînd ușurat cînd a înțeles că nu e cazul. Sper că între timp s-a familiarizat cu conceptele și poate argumenta inclusiv care e rolul dispozitivelor mobile care separă spațiile o dată la fiecare 15 minute.

***George Pleșu** este președintele Asociației culturale AltIași.*

Adrian MUREȘAN

pe de altă carte

Decupajele traumei

● Simona Preda, *Cabinetul albastru*, prefață de Cristina Bogdan, Editura Litera, 2021.

Pretextul narativ, destul de facil, este acela al confesiunii derulate în timpul unor ședințe de psihoterapie. Eroina cărții intră într-un tipar al femeii vulnerabile, amintind de prozele lui Eugen Barbu, de Cristian Teodorescu (cel din volumul *Maestrul de lumini)*, de Bedros Horasangian (vezi *Parcul Ioanid)* sau, mai recent, de prozele lui Dan Lungu (vezi *Băieți de gașcă)*.

Pomenesc cele cîteva staruri ale prozei noastre scurte, pentru că văd în *Cabinetul albastru* un soi de nuvelă de mari dimensiuni, integrabilă mai degrabă unui astfel de filon narativ și tematic. Asumată la persoana întîi, vocea aparține unei *femei vulnerabile,* traversînd un interval nedefinit al crizei („eu nu am făcut nimic interesant cu viața mea“), și care meditează nu doar asupra propriei biografii, ci și asupra marilor teme ale psihologiei (inclusiv) motivaționale, ale relațiilor de cuplu, ale nefericirii în dragoste, și nu numai. Pericolul este acela al contrastului dintre excesul de introspecție și temele acesteia. Eroina procedează la o exhibare a unei feminități, dar și a unei frivolități ce evocă scenarii bătătorite din romanele lamentațiilor erotice prelungite: „Cînd renunți la un om, trebuie să smulgi și amintirile frumoase sau ele pot rămîne?“; „La mine Cupidon a stat cuminte, picior peste picior și doar a rîs sarcastic“ etc. Miza personajului pare, în cele din urmă, redusă la un aspect destul de clar: „îmi doream să îmi regăsesc stima de sine“. De aici se nasc, la nivel de ansamblu, o anumită monotonie și o anumită previzibilitate ale firului narativ. Soluția enunțată de către psihoterapeută provine din aceeași casetă tehnică: „detașează-te“.

Cred că autoarea lucrează mult mai bine pe spații mici. Tocmai de aceea anumite povești derulate lasă impresia că provin din alte ritmuri narative. Și astfel se nasc stridențele mai sus amintite. Peste decorul și tihna unui fotoliu „în care stai desculță, cu un picior sub tine, cu o cutie de înghețată și urmărești un serial de pe Diva TV“ se interpun violent evocarea tragediei unei femei cumsecade și extrem de iubite de către copii, decedată în urma autoprovocării unui avort, ori moartea unor puști care se jucau într-un spațiu periculos. Între aceștia se detașează figura lui Sergiu, un colecționar de timbre cu fluturi și cititor asiduu de Jules Verne, *Cireșarii* & Comp., înghițit în urma unei alunecări de teren, în timp ce explora interiorul unor galerii abandonate, pe care autoritățile nu le semnalizaseră în vreun fel: „Excavatorul – din acela ca o cupă, nu ca un clește, nu știu să explic, îi desenez în aer doamnei G. – ridica pămîntul haotic. (...) La un moment dat, cînd a ridicat-o... Atunci am văzut. Era un cap. Un cap de copil. Cu sînge și țărînă“. În astfel de pagini (poate cele mai bune), autoarea reconstituie, discret și eficient, în datele fundamentale, o lume și traumele ei. Poate că *aici* ar fi meritat glosat și decupat. În paginile imediat următoare, însă, eroina se ocupă, sentențios, printr-o contaminare a perspectivelor, de chestiunea *atașamentului,* prin formulări din care ies în față alte sfere, și mai puțină literatură: „Deci atunci reținerea de a te apropia sufletește este potențată de posibila și iminenta plonjare în solitudine?“.

În mintea personajului principal se află un du-te-vino al ideilor și al trăirilor, se discută despre misoginism (paradoxal, eroina pare să dețină o toleranță crescută față de această maladie), despre ghicitul în cafea, despre periatul pisicilor, despre șocul adolescentin de a revedea fostul iubit la brațul unei alte fete etc. Spectrul lamentațiilor prelungite, unele desprinse parcă din sfera lui *plîngeam cînd îi vedeam împreună,* este contrabalansat de cîteva descrieri statice, pe care ochiul eroinei, iscusită pictoriță de icoane, deși aflată într-un blocaj de inspirație, le înregistrează: Bucureștiul, udat de ploaie și văzut de sus dintr-o mansardă, un octombrie al siluetelor deprimante, al culorilor mohorîte, al mîinilor „grobiene“ cărînd sacoșe mari de rafie, pe rute parcă prestabilite etc. Aspectul mozaicat conferit textului de către metafora psihoterapeutică a cailor „cu orbitele albe“, personaj colectiv, coagulant și fantasmatic care invită invariabil la un soi de ataraxie, ar fi trebuit dezvoltat, la fel ca unele portrete, abandonate prematur: mama, bunica cea „rea“, prietenii din copilărie/adolescență etc. Fără a confirma, romanul de debut al Simonei Preda *promite*.

cabinetul albastru
SIMONA PREDA
biblioteca de proză contemporană LITERA

■ ■ ■

Ionuț IAMANDI

pe de altă carte

Aaron Florian și cele două trepte ale patriotismului

● Aaron Florian, *Patria, patriotul și patriotismul*, Editura Vremea, București, 2020, 100 p., format 13 x 20 cm.

De aproape doi ani, Editura Vremea scoate pe piață o serie intitulată „Mica Romă XXI“. Colecția își propune să readucă în circuitul public o serie de lucrări ilustrative pentru mișcarea identitară românească inițiată în Blajul greco-catolic de secol XVIII. Contribuția orașului ardelean – „Mica Romă“, cum i-a spus Eminescu – la emanciparea națională a fost minimalizată în timpul comunismului, și de aceea ar fi nevoie de o astfel de recuperare – a argumentat îngrijitorul seriei, istoricul, teologul și eseistul Cristian Bădiliță. Astfel că în această colecție ne putem întîlni cu un Coșbuc ceva mai meditativ și mai interogativ decît îl cunoaștem din poeziile de școală; cu un „Sadoveanu ardelean“, cum îl numește Cristian Bădiliță pe Ion Agârbiceanu; cu un Timotei Cipariu, care ne reamintește *Purtarea de bună cuviință între oameni;* cu nume mai puțin sonore, sau chiar uitate, ale literaturii de evocare ardelene, cum ar fi Alexandru Lupeanu-Melin. Cărțile sînt însoțite de studii introductive și note care dau contextul edificator necesar unei recuperări trainice. Cu totul, pînă în acest moment, seria Editurii Vremea cuprinde douăsprezece titluri.

M-am oprit pentru articolul de față la un astfel de autor care iese rareori din circuitul discret al citărilor academice. Al patrulea volum al seriei „Mica Romă XXI“ este intitulat *Patria, patriotul și patriotismul* și mi-a atras atenția pe fondul atît de uzatelor trimiteri ale politicienilor de azi (și de totdeauna, de altfel) la patrie și națiune. Poate că nu strică să mai citească și ei ce gîndeau unii cărturari mai vechi despre aceste idei călărite cu atîta sîrg în căutare de voturi.

Autorul scrierii menționate este Aaron Florian, unul dintre întemeietorii învățămîntului românesc și în particular al istoriografiei școlare românești. Profesor de pașoptiști – al lui Bălcescu, printre alții –, Aaron Florian este cel ce a lansat interpretarea (nuanțată între timp) a acțiunilor politice și militare ale lui Mihai Viteazul drept urmărire a „idealului unității tuturor românilor“. A fost un moralist în consens cu practica intelectuală a vremii, debutînd, după expresia lui Octavian Marcu, cu un „bestseller“: *Catihismul omului creștin, moral și soțial*. Lucrarea *Patria, patriotul și patriotismul,* publicată în 1843, e situată din acest punct de vedere la polul opus; din cauza subiectului tratat, sensibil și pe atunci, cartea nu a mai cunoscut vreo republicare în epocă, și nici ulterior, pînă în 2004, după cum afirmă Octavian Marcu în *Prefață*.

În concepția lui Aaron Florian, patriotismul are două forme. Sub prima lui înfățișare, el înseamnă dragostea naturală pentru locul în care te-ai născut. Cum spune autorul, este vorba de atașamentul firesc pentru pămîntul țării tale, chiar dacă acesta e nisipos cum e cazul în Africa. Toti oamenii, oricît de simpli, „și chiar și dobitoacele“, sînt patrioți în acest sens. De fapt, el reduce patriotismul de acest tip la o dimensiune locală, pentru că, după explicația lui, țăranul din Bărăgan se îndrăgostește de cîmpie, pe cînd cel de la munte poartă cu sine nostalgia unui alt gen de peisaj. „Patriotismul patologic“, cum îl numește Aaron Florian, nu este așadar atît unul „de țară“, cît de regiune. Aici găsesc interesant însă altceva, și anume natura explicației lui Aaron Florian privind apariția acestui tip de patriotism. El spune că patriotismul primar e generat de *obișnuință,* de faptul că omul e expus repetat la exprimările caracteristicilor locului, fie geografice sau climatice, fie culturale, legate de tradiții și obiceiuri. Este un gen de explicație pe care-l găsesc tributar concepțiilor „empiriste“ care au început să circule în Occident odată cu scrierile unui David Hume, de exemplu. La Hume, obișnuința e un concept de bază în constituirea unor atitudini cognitive fundamentale, cum ar fi credința. Mai mult, filosoful scoțian implică obișnuința și în generarea principiului cauzalității. Mi se pare semnificativ că un concept de calibrul acesta, cu o încărcătură laic-iluministă considerabilă, este folosit într-o lucrare românească, chiar dacă acesta ajunge aici la aproape o sută de ani de la lansare.

Aaron
FLORIAN
Patria, patriotul
și patriotismul
4
MICA
ROMĂ
XXI
editura VREMEA

Al doilea palier al patriotismului la Aaron Florian este cel autentic, „nobil“, cum îl numește el. Pentru că, spre deosebire de cel „patologic“, acest tip secundar de patriotism este conștient, asumat, rațional și perfectibil. Patriotul nobil nu mai iubește doar pămîntul, ci și legile și instituțiile societății în care trăiește. „Patriotismul moral“ constă și „într-o aplecare statornică de a voi tot binele concetățenilor cu care trăiește împreună“. Aici, Aaron Florian poate că i-a iritat pe cîrmuitorii din vremea lui și îi pierde ca cititori și pe politicienii de azi; aceștia sînt, desigur, patrioți, dar pentru țară în general și pentru ei în particular; că doar n-or să fie patrioți pentru „bunăstarea concetățenilor“ – între care ei sînt și vor rămîne, desigur, „demnitari“.

Ionuț Iamandi *este jurnalist la Radio România Actualități.*

■ ■ ■

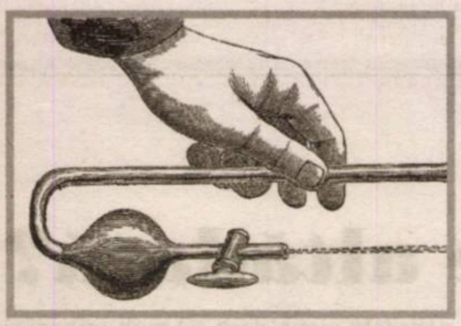

Oana STOICA

rosencrantz & co

Teatru politic în aer liber

● ***București, livrator*, scenariul și regia: David Schwartz, scenografia: Irina Gâdiuță, design grafic & obiect: Maria Mandea, mișcare scenică: Mihai Mihalcea, muzica și versurile: Maria Sgârcitu. Cu: Alina Crăiță, Alex Cruceru, Petru Marginean, Valentin Mihalache, Cristina Panait, Anamaria Pîslaru, Teatrul Masca.**

Teatrul post-pandemic (nu sînt sigură că „post“ e corect în condițiile în care virusul nu pare hotărît să ne părăsească) ar trebui să fie diferit de cel de dinaintea crizei sanitare. Lumea s-a schimbat, pandemia ne-a afectat viețile personale, profesionale, sociale, iar teatrul, conectat la realitate, cetate și individ, trebuie să reflecte această schimbare, cu toate dilemele ei. În Europa, premierele anunțate, dar și proiecte adiacente (artă digitală, instalații, conferințe, dezbateri) par să fie legate de realitatea post-pandemică, atît prin lărgirea ariei tehnologice, inclusiv prin folosirea unor canale digitale de comunicare, cît și prin regîndirea conținutului artistic, a temelor și perspectivelor asupra acestora. Aș zice că sînt trei mari direcții urmărite care vizează impactul pandemiei asupra psihicului uman, economiei/relațiilor de muncă și asupra artei.

În România, teatrul are o inerție (sper că nu o rezistență) mai mare la actualizarea formatelor și a conținutului artistic, prin urmare puține dintre producțiile, și ele reduse numeric, prezentate de la deschiderea instituțiilor în luna mai au vizat o investigare a noii realități. Atent la lumea în care trăiește și lucrează, regizorul David Schwartz este unul dintre cei care au chestionat viața în vremea crizei sanitare, în toamna trecută cu *Capete înfierbîntate 2*, un spectacol despre sistemul sanitar, distrugerea, falimentul și inechitățile acestuia, și cu recenta premieră *București, livrator*, un performance despre curierii care livrează mîncare.

Creat la Masca, un teatru de cartier (se află în Militari, pe bulevardul Uverturii nr. 14) orientat spre spectacole care valorizează corpul („singurul teatru de gest, pantomimă și expresie corporală din România“) și spre acțiuni performative în aer liber, *București, livrator* abordează modul în care condițiile de muncă s-au înăsprit în pandemie și face un studiu de caz pentru curierii care aduc mîncarea la domiciliu. Cum comerțul online a explodat în timpul carantinei și a devenit o componentă obișnuită a vieții cotidiene, și posturile de curier s-au înmulțit și au fost atractive, mai ales că mulți (inclusiv artiști) și-au pierdut serviciul sau veniturile și au fost forțați să își găsească alte slujbe. Livratorul de mîncare este un curier special – livrarea cumpărăturilor alimentare și de primă necesitate acasă s-a dezvoltat odată cu impunerea carantinei și s-a păstrat, deși restricțiile de mișcare sînt ridicate. Livratorul nu este de regulă angajat, ci este un prestator de servicii, plătit în funcție de cît lucrează, iar asta decide singur. Aparent, lucrurile ar fi bune, în practică însă lucrătorul este extrem de vulnerabil. David Schwartz inventariază viciile acestei slujbe într-un proces de dezvrăjire și conștientizare a condițiilor de muncă: lipsa asigurărilor sociale, dependența de o aplicație susceptibilă de erori, o muncă grea care presupune transportul unor greutăți (cunoscutele genți colorate, purtate de mulți lucrători în spate) pe bicicletă (mijlocul de transport dominant, puțini livratori au mașină), un mediu de lucru predispus la conflicte, relaționarea dificilă cu unii clienți etc. Mi-a plăcut întotdeauna la spectacolele lui Schwartz componenta informală care ajută publicul să înțeleagă o problemă în complexitatea sa, dincolo de cunoștințele generale. Aici este vorba despre analiza lucidă a acestui tip de serviciu, diferența dintre ce oferă el aparent pozitiv (autonomie, de exemplu) și realitate. Spectacolul reprezintă o formă de educație nu doar a (potențialilor) livratori, ci și a publicului general care poate conștientiza propriul comportament abuziv, fie și neintenționat, față de curieri.

Este explorat jocul în aer liber,
cu o pronunțată componentă de mișcare.

Am citit pe rețele sociale despre experiența unui tînăr, a cărui comandă de 30 de sticle (60 de litri) de apă plată a fost repartizată unei livratoare. Clientul era indignat că femeia ar fi urmat să îi care sticlele pînă la ușă și s-a oferit să le aducă singur din fața blocului. Nu s-a gîndit și că ar fi putut să nu comande o cantitate atît de mare (este vorba de serviciul care „îți face cumpărăturile ca tu să nu ieși din casă“ și ți le trimite prin livratori). Regizorul demontează și clișeul „comanda mea îți dă de lucru“, care denotă atitudinea superioară a clientului. Într-o lume echitabilă, nimeni nu e stăpînul nimănui.

David Schwartz își reevaluează instrumentele de lucru și estetica, așa că a ieșit din formatul său consacrat de teatru social-politic minimalist, documentar și de interior. Documentarea s-a păstrat, dar este ficționalizată. Realismul militant este sublimat în teatru de gest ce amintește pe alocuri de *cartoons* – de exemplu, ploaia este „mînuită“ ritmic din niște sticle/stropitori de către un actor asupra personajului principal, Angela (foarte bună Alina Crăiță), aflată pe pe bicicletă. Desigur, bicicleta este fixă, ceea ce se mișcă (într-o altă scenă) este orașul de hîrtie – apare astfel privirea inversată, subiectivă, din perspectiva personajului principal. Angela e blocată în acest job (e „lipită“ de bicicletă), pe cînd orașul pare liber, dar și apăsător. Este explorat jocul în aer liber, cu o pronunțată componentă de mișcare (scenele de agresiune sînt dinamice, au o coregrafie picturală) și sunet (cu rol major în narativitate și în caracterizarea orașului). Gențile specifice livratorilor devin decor mobil și permit crearea unor spații ale unui imaginar urban, uneori cu potențial violent. Finalul este exploziv muzical.

București, livrator este o îmbinare reușită de teatru social cu performance coregrafic și sonor și cu un discurs care dă de gîndit despre viața noastră în post-pandemie.

***Oana Stoica** este critic de teatru.*

Adina POPESCU

portrete din mers

Unde sînt cabanele de altădată?

Au fost vremuri, într-o viață anterioară, probabil, cînd eram „munțomană“ sau „munțară“ sau... înțelegeți voi! Adică mă trezeam dimineața la cinci, îmi puneam în spate ranița verde și ponosită moștenită de la tătîne-miu care, chipurile, se numea rucsac și din care nu lipseau un sac de dormit și cîteva cutii ieftine de pateu pentru momentele disperate cînd se terminau banii și suferearn de foame „pe traseu“, iar pe la șase mă întîlneam în Gara de Nord cu un grup mare de același soi. Apoi luam trenul personal, ocupam vreo două vagoane, mergeam cu „nașul“ care lua banii și cu stînga, și cu dreapta sau era cîte unul mai șef care strîngea banii de la toți și îi dădea „nașului“ undeva la un capăt de tren. Ajungeam pe Valea Prahovei pentru că era muntele cel mai aproape de București, coboram la Sinaia, Bușteni sau Predeal, organizați în „monom“ începeam urcușul spre cabană, unde cei cu corturi își întindeau corturile, ceilalți se înghesuiau la priciuri, în camere cu cîte 8-10 paturi. Aici ne scoteam cu toții bocancii obosiți de atîtea ture pe munte, dacă era iarnă ne puneam la uscat șosetele pe sobă, mirosea într-un mare fel, dar nu ne păsa. Ne transformam cabana într-o casă pentru cîteva zile. Ne găteam la reșou sau ne făceam ceai la arzătorul cu spirt, ne aruncam hainele peste tot, parazăpezile, bețele, cordelina, „carabele“, păzeam proviziile strategice de alcool, pośteam țigările fără filtru, dîrdîiam pînă la buda din exterior sau pînă la izvorul de unde luam apă, seara ne strîngeam în sala de mese, nu făceam noi mare consumație, că eram băieți săraci, unii mai „burghezi“ își comandau cîte o ciorbă, cîte o bere, cîntam la chitare cîntece „munțărești“ pînă spre dimineața, se formau și se destrămau cuplușoare. De fapt, la vîrsta aia, cred că nu-mi plăcea atît muntele, turele epuizante în care „măturica“ grupului te gonea de la spate să urci și iar să urci ca să nu rămîi în urmă, să scoatem timpi buni, cît îmi plăceau viața tihnită de cabană și spiritul de „munțoman“ care era prin definiție rebel, un soi de spirit hippie primitiv adaptat anilor ’90. Însă cunoșteam cabanele turistice din Bucegi pe de rost înainte să devin „munțomană“, încă din anii ’80, cînd mă cărau ai mei pe munte în fiecare vacanță. Pe atunci, muntele reprezenta o eliberare, o evadare dintr-un cotidian anost și plin de restricții, nu exista o plăcere mai mare pentru Anton, taică-miu, decît să ajungem într-o poiană pustie de pe cine știe ce coclauri și să strige cu ecou: „Jos partidul comunist!“, deși maică-mea îl trăgea și aici de mînecă să tacă, de parcă securiștii s-ar fi ascuns pe după brazi sau prin rîpe. Așa cum muntele îți dădea o senzație artificială, dar reconfortantă de libertate în vremuri de dictatură, tot așa cabana turistică era un refugiu. În primul rînd, aici se adunau altfel de oameni, mai destupați la cap, mai înțelegători, nu-i mai vedeai pe tovarășii în costume, rinocerizați, nu vedeai nicăieri, de altfel, însemnele partidului, steme și portrete, erai cumva în afara sistemului. Iar cabanierii, care trăiau în permanență o astfel de viață, erau oameni numai unul și unul, erai bine primit în cabanele lor la orice oră, chiar dacă nu mai existau locuri, te cazau în sala de mese. La cabanele turistice mereu găseai ceva de mîncare și, în mod paradoxal, găseai produse care dispăruseră de mult de prin Alimentarele comuniste, mîncai mici cu muștar, uneori cîte o friptură cu cartofi prăjiți, găseai bere, chiar și Pepsi sau ciocolată chinezească, o raritate.

Poiana Izvoarelor – cabană mare și faină. Închisă. Cabana Gura Diham – afacere, restaurant pentru „pantofari“.

Am nenumărate și dulci nostalgii, din timpuri diferite, legate de cabanele turistice, în special de cele din Munții Bucegi. La Sinaia, după o drumeție scurtă prin pădure pe care o puteai face și cu un copil de cinci ani, ajungeai la cabana Piscul Cîinelui de unde puteai vedea orașul ceva mai de sus și aveai o mică satisfacție că ai urcat măcar un pic pe munte. Cabana nu mai există, e de multă vreme proprietate privată, așadar excursia în sine a devenit inutilă. Dacă voiai să urci ceva mai serios, pînă pe platoul Bucegilor, în drumul tău întîlneai cel puțin patru cabane la care să te oprești și să-ți tragi sufletul: prima, la cota 1300, se numea Brădet și era într-adevăr așezată într-o poiană verde cu brazi, se mînca foarte bine acolo, apoi mai era hotelul de la 1400, pentru turiștii „de lux“, habar n-am ce s-o fi ales de el, n-am mai avut curiozitatea să intru. Ceva mai sus, la cota 1500, o căbănuță încîntătoare – Valea cu Brazi –, cu o terasă generoasă unde puteai sta la soare și toată Valea Prahovei ți se întindea la picioare, azi e în paragină. Dacă o luai pe drumul de iarnă ajungeai mai întîi la Vîrful cu Dor, o minunăție de cabană, a ars imediat după 1990, n-a mai refăcut-o nimeni (povestea asta cu cabanele care ardeau subit, peste noapte, fost un „mister“ al acelor ani, nu l-a dezlegat nimeni). La „Miorița“, la cota 2000, iarna se bea ceai fierbinte cu rom, în mica sală de mese îmbîcsită de fum de țigară era o atmosferă veselă, aici veneau și schiorii, te simțeai un pic ca-n Alpii francezi. E închisă. La Piatra Arsă mergeau în general sportivi în cantonamente și era mereu plin, însă cabana era mare, avea și anexe, nu rămîneai pe dinafară. Ultima oară am tras acolo în martie 1997, cu un mic grup de „munțari“ din ăștia de-ai mei, am primit o cameră mică și caldă cu paturi suprapuse, soba duduia, își făcea datoria, ne-am tăiat singuri lemne, afară era zăpadă de un metru și viscolea, nu se vedea la doi pași, ne-au bătut de două ori la ușă salvamontiștii ca să ne atenționeze să nu plecăm nicăieri, că e prăpăd, însă băieții din grup voiau să iasă „pe traseu“, se credeau eroi și am plecat, am făcut patru ore pînă la Babele care e la o aruncătură de băț, am bîjbîit pe platoul Bucegilor, pipăind fiecare stîlp de marcaj, atunci am urît cu adevărat muntele și mi-am jurat că nu mă voi mai întoarce iarna niciodată. Piatra Arsă e încă deschisă, însă am înțeles că e un loc destul de neprietenos și nefrecventabil. Babele mi s-a părut mereu o cabană ostilă, cu o sală de mese întunecoasă și rece ca o peșteră, unde nu găseai niciodată nimic, decît cel mult un ceai și o supă care era apă chioară. S-a închis. Cabana Caraiman, chiar pe buza prăpastiei, punctul terminus al Jepilor Mici, mică, rustică și funcțională, am petrecut o singură noapte aici prin anul 2000, la priciuri, am băut un gin incredibil de prost și am jucat „Mima“ toată noaptea cu niște băieți din Pitești, mima fiecare din patul lui și rîdeam de ne prăpădeam, niște fete tot strigau la noi că vor să doarmă, a doua zi mi-a fost atît de rău încît abia am reușit să urc pînă la Omu. Cabana, teoretic, există sau cel puțin există un cabanier, se fac cazări cînd și cînd, în week-end-uri. La Omu mereu a fost mereu o cabană prăpădită, se pare că ar mai fi deschisă, tot așa, uneori. Poiana Izvoarelor – cabană mare și faină. Închisă. Cabana Gura Diham – afacere, restaurant pentru „pantofari“. Cabana Diham – erau acolo pe timpuri două capre bețive, iar turiștii le încurajau viciul și le dădeau să bea bere direct din sticle, probabil că au murit de mult de ciroză. E deschisă și am citit că e încă primitoare.

Nu mai urc de multă vreme pe munte, din mai multe motive, bănuiesc că principalul ar fi comoditatea, însă frecventez niște grupuri de „munțari“ de pe Internet, noua generație – îmi place să mă uit la peisaje, să-mi amintesc de diferite trasee. Citesc despre cabanele astea de care mă leagă atîtea amintiri, ce au fost și ce au ajuns și mă apucă amocul. Îmi dau seama că în zilele noastre urci pe munte și că nu mai există ultima casă din sălbăticie care să te aștepte, locul de popas unde să mănînci o ciorbă și să bei o bere, patul de la priciuri unde să pui capul jos, soba pe care să-ți întinzi la uscat șosetele, nu mai există mai nimic. Totul a ars, s-a degradat, s-a prăbușit, s-a închis, a dispărut. În Bucegi se pare că mai există o singură cabană care a rămas exact ca atunci și de care mi-e dor, le e dor și altora, deși e mai greu accesibilă, dar locul în sine merită tot efortul. Așa că sper să mai ajung măcar o dată în viață la cabana Mălăiești, pînă cînd n-o să dispară și ea, la rîndul ei.

ABONEAZĂ-TE ACUM

SCANEAZĂ CODUL QR

CUM TE ABONEZI
✓ ONLINE: la http://abonamente.adevarul.ro
✓ VIRAMENT BANCAR sau MANDAT POȘTAL:
în contul SC ADEVARUL HOLDING SRL, cod fiscal RO18990288,
deschis la BRD - Decebal,
nr. cont RO70BRDE441SV58305914410.
✓ LA TOATE OFICIILE POȘTALE / ✓ FIRMELE DE ABONAMENTE

Informații și reclamații: abonamente@adevarulholding.ro
Tel: 0790 139 007/0790 139 009 (L-V, 9.00-18.00)

DILEMA VECHE

✓ 3 luni - 65 LEI ✓ 6 luni - 110 LEI ✓ 12 luni - 175 LEI
Prețuri la abonamente cu pînă la 52% mai mici față de prețul de la chioșc

TALON ABONAMENT
Nume...Prenume..
Str. .... Nr. ...., Bl. ...., Sc. ...., Et. ...., Ap. ....,
Localitate ....Județ/Sector ...., Cod poștal ....
Telefon .... Email ....
Am achitat suma de .... LEI cu mandat poștal/ordin de plată nr. .... din data ....
în contul SC ADEVARUL HOLDING SRL, cod fiscal RO18990288, deschis la BRD – Decebal, nr. cont RO70BRDE441SV58305914410.
Abonamentul va începe din luna* .... Semnătura ....
Plata se va efectua pînă la data de 25 a lunii în curs pentru ca livrarea să înceapă de la data de 1 a lunii următoare.
Prin completarea prezentului talon sînt de acord ca SC ADEVARUL HOLDING SRL să prelucreze datele mele cu caracter personal pentru activități promoționale și să le dezvăluie terților conform legii nr. 677/2001. Îmi rezerv dreptul să mă opun acestei prelucrări și să solicit ștergerea datelor adresîndu-mă societății SC ADEVARUL HOLDING SRL printr-o cerere scrisă.

Pentru abonamentele plătite cu mandat poștal sau ordin de plată este necesar să trimiteți talonul completat, împreună cu copia dovezii de plată la **SC ADEVARUL HOLDING SRL – Abonamente,** București, Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, Sector 2, cod poștal 020331.

...ÎȚI DĂ DE GÎNDIT

Stela GIURGEANU

Familia, biserica, satul

Recentul discurs al liderului PNL, Ludovic Orban, ținut la Bacău pe data de 4 iulie, criticat pentru izul său naționalist (potrivit Agerpres, acesta a declarat că PNL trebuie să fie un partid „puternic ancorat în menținerea identității și personalității poporului român“, să fie „puternic legat de biserică“, „să promoveze morala creștină ca fundament al moralei publice“ și „să sprijine valorile tradiționale ale românilor – familia, Biserica, satul românesc și comunitatea“), mi-a trezit mai vechea întrebare legată de conceptul de identitate națională și valorile tradiționale.

În ce măsură, acest concept și aceste valori – familia, biserica, satul – vehiculate cu entuziasm mai ales în discursurile patriotarde ținute de la amvon, atîrnă în balanță cu realitatea socială pe care o trăim? Sînt cu adevărat familia, biserica și satul (valorile invocate) acele calități prin care ne definim ca români? Sînt acestea trăsăturile în jurul cărora ne construim mentalul colectiv și ne declarăm identitatea națională?

Care ar fi motto-ul identitar în România de azi?

În primul rînd, ce înseamnă și cînd a apărut sintagma „identitate națională“?

Potrivit istoricului Anne-Marie Thiesse, citată de *Le Monde,* directoarea Centrului Național de Cercetare din Franța și autoarea lucrării *La Création des identités nationales. Europe XVIIIe – XXe siècle,* sintagma de „identitate națională“ este relativ recentă, fiind utilizată pentru prima oară în Franța în 1978, în eseul „Pablo Neruda, poète chilien: identité nationale et conscience latino-américaine“ apărut la Centre d'Études et de Recherches Marxistes.

Mergînd pe firul genealogic al expresiei, Anne Marie Thiesse amintește că „în anii '60, în Statele Unite ale Americii, sociologi precum Erving Goffman au început să folosească noțiunea de «identitate» pentru diferite grupuri și comunități. Printre primele grupuri care și-au însușit conceptul de identitate distinctă au fost femeile și persoanele de culoare – adică acele grupuri supuse cel mai adesea discriminării, pentru care expunerea publică a unei identități era o modalitate de a ieși din anonimat, o cale prin care să transforme stigmatul într-un motiv de mîndrie. (...) Cînd se simte în pericol, un grup dezvoltă nevoia de a-și evidenția într-un mod radical trăsăturile care îl diferențiază de alte grupuri. Prin urmare, nu este de mirare că expresia de identitate națională a apărut în Franța în anii '80, momentul care marca pierderea statutului de lider și cînd se simțea, brusc, vulnerabilă“ – este vorba despre momentul în care Frontul Național a devenit parte a peisajului politic, iar imigrația, un subiect vehiculat în campaniile electorale.

Este, așadar, sintagma „identitate națională“ vehiculată în discursuri doar ca un artificiu menit să pompeze într-un mental colectiv demotivat sentimente de mîndrie? Este o cosmetizare a realității sau o încercare de a uni o comunitate, printr-un set de valori comune?

Într-un articol publicat pe *Psychology Today,* „Nevoia de identitate națională“, David W. Johnson, profesor de psihologie la Universitatea din Minnesota, afirmă că „identitatea națională este un liant important între indivizii unui grup. Un numitor comun care să definească apartenența cetățenilor la o anumită cultură, care să-i plaseze într-un raport distinct cu alți cetățeni din alte țări. Mai ales într-o societate diversă, în care există mai multe grupuri culturale, etnice, socio-economice și lingvistice, este necesară o identitate națională clară pentru a uni toți cetățenii“.

Cercetătorul dă exemplul Statelor Unite – cum unești, într-un crez, 13 colonii, caracterizate prin diversitatea și amalgamul multietnic și poliglot?

„Inițial, americanii tindeau să se identifice mult mai puțin cu faptul că erau americani, și mai mult cu țara de origine, cu limba pe care o vorbeau și colonia în care sălășluiau (de exemplu, cei din Virginia *vs* newyorkezi). Acest lucru a complicat eforturile de unificare. Primii americani au fost, de asemenea, și un amalgam fără precedent de confesiuni religioase. Fondatorii Statelor Unite și-au dat seama că identitatea națională nu putea fi construită pe loialitățile tradiționale etnice, religioase sau tribale ale lumii vechi. În schimb, americanii aveau să fie uniți prin ideea unui patriotism constituțional care implica un set de credințe și valori descrise în Declarația de Independență.“

Vorbind însă despre identitatea națională în Franța sau în Statele Unite, vorbim totuși despre niște repere construite pe principii agreate de toată lumea, asimilate și conștientizate în timp – motto-urile fiind, pe de o parte, *„Liberté, égalité, fraternité“*, pe de alta, *„E pluribus unum“*.

Care ar fi motto-ul identitar în România de azi? Care este identitatea unei țări traumatizate de o perioadă comunistă, dezorientată de una de tranziție și încă debusolată de un prezent îmbîcsit? Miza discursurilor ne propune să defilăm cu lozinca „Familie, biserică, sat“. Dar ne regăsim cu adevărat în acest slogan? Sînt acestea valorile noastre reale sau sînt, mai degrabă, niște stereotipuri, care vin ca un soi de impunere cu nuanță restrictivă? Cu alte cuvinte, ne definim ca români doar dacă avem o familie, mergem la biserică și gătim bucate tradiționale?

Potrivit unui sondaj recent, „Neîncrederea publică: Vest *vs.* Est, ascensiunea curentului naționalist în era dezinformării și fenomenului știrilor false“ (realizat de INSCOP Research în parteneriat cu Verifield), întrebați dacă ar vota un partid naționalist, care promovează valorile religioase și susține familia tradițională, 59,5% au răspuns afirmativ, iar 34,8% negativ (sursa: Digi24).

Totuși, Remus Ștefureac, președintele Strategic Thinking Group (cei care au comandat sondajul) a declarat că „prima cercetare din luna martie 2021 releva faptul că peste 40% din români considerau că Rusia promovează valorile tradiționale în fața decadenței morale a țărilor occidentale“.

De altfel, „apărarea valorilor etico-spirituale tradiționale ruse, a culturii și memoriei istorice“ este un capitol al Noii Strategii de Securitate Națională a Rusiei, document aprobat de curînd de președintele Vladimir Putin, în care Statele Unite și aliații sînt acuzați că „atentează“ la aceste valori naționale. „Sabotajul informativo-psihologic și occidentalizarea culturii sporesc pericolul ca Federația Rusă să-și piardă suveranitatea culturală“, mai specifică documentul (potrivit Digi24).

O asemănare de scenarii identitare deloc flatantă, mai ales pentru o țară ca România care, cel puțin la nivel teoretic, se dezice de metehnele unui regim dictatorial.

Revenind însă la firul ierbii și la ce ne face pe noi să ne identificăm cu spiritul românesc, departe de discursurile sforăitoare, mi-am întrebat o prietenă, plecată de mult timp din România, dacă se simte română și ce anume o face să se simtă ca atare. Răspunsul ei, cred, este unul pe care îl purtăm mai cu toții în unghere ale sufletului și care, chiar dacă e trist, plin de angoase, poartă în final un *„twist“* – una dintre acele trăsăturile reale identitare, care, chiar dacă nu dă bine în discursurile oficiale, este o realitatea a fibrei românești: umorul bunuț și mucalit.

„Mă simt româncă, da. Și, din păcate, din cauza metehnelor românești: mă simt complexată, judec oamenii înainte să am mai multe date, o fac, așa, la nervi. Căci mă enervez repede și sînt mereu atentă să nu care cumva mă păcălească cineva – de unde un scepticism cronic, o lipsă de încredere în toți și în toate. Pe de altă parte, am tendința să mă justific în exces, să nu creadă cumva lumea că sînt proastă, nesimțită sau mai știu eu ce. În România, țara cu cei mai mult deștepți, e groaznic să te simți prost, e rușinos, pentru că, la noi, să fii deștept e cel mai important, mai important chiar decît să fii un om bun sau să ai bun-simț. Am totuși și o mîndrie: sînt mîndră de leușteanul românesc.“

■ ■ ■

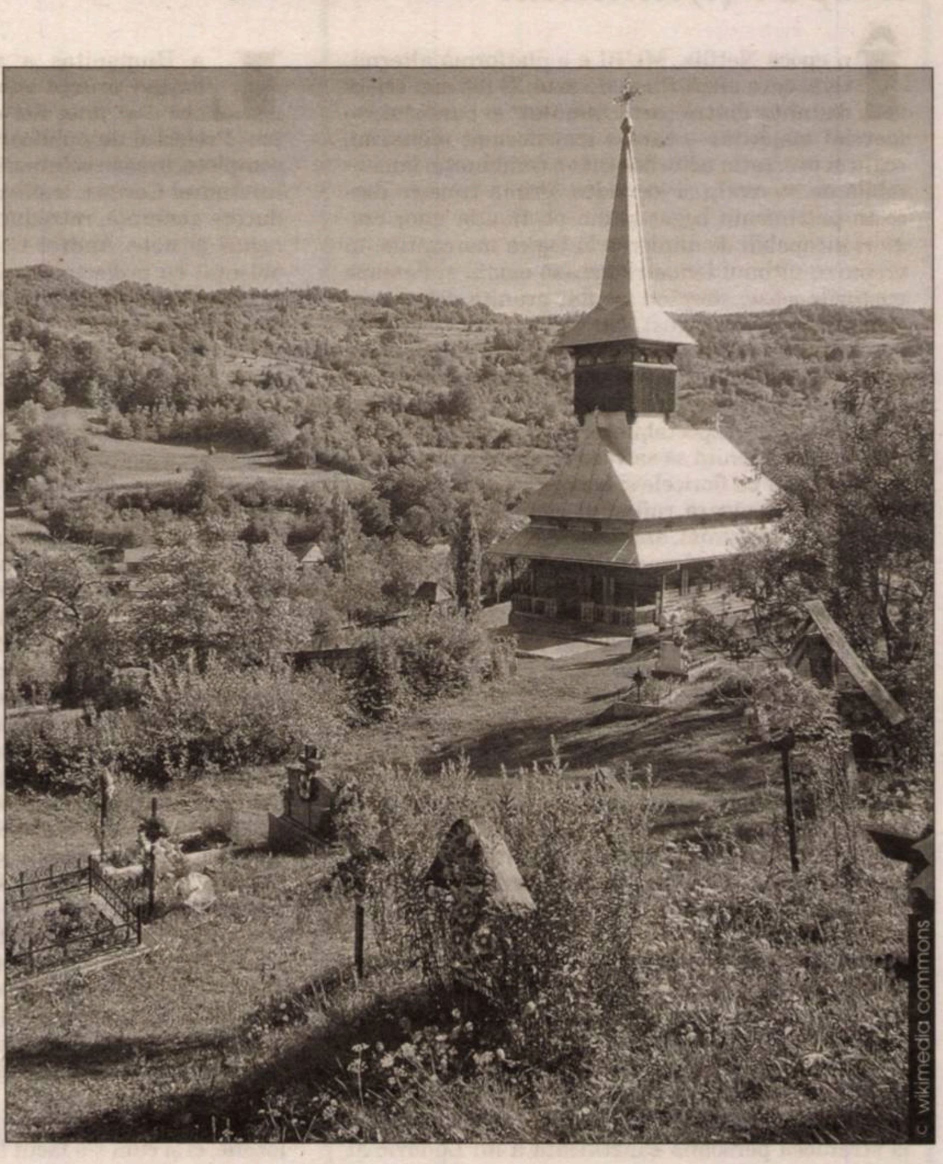
© wikimedia commons

PUBLICITATE

CEA MAI CITITĂ
REVISTĂ DE ISTORIE
DIN ROMÂNIA!

EDIȚIA DE IUNIE,
la toate punctele de difuzare a presei

Cartea
DOSARUL HITLER
de Henrik Eberle
și Matthias Uhl

PREȚ PACHET SPECIAL
39,99 LEI

numai împreună cu revista
Historia SPECIAL,
în limita stocului disponibil

Historia.ro
Historia SPECIAL
„OSTAȘI, VĂ ORDON, TRECEȚI PRUTUL!“
DE CE? CU CE? CUM?
DOSARUL HITLER

Teodor BACONSCHI

Moartea unui despot (i)luminat

În epoca Netflix, MUBI e o platformă alternativă, care oferă filme de artă. E tot mai tristă distanța dintre „arta filmului“ și curentul comercial majoritar – care a transformat scenariul, regia și prestația actorilor într-o combinație lamentabilă de stereotip și joc video. Prima trăiește dintr-un patrimoniu bogat și din obstinația unor creatori incapabili de alinierea la logica mercantilă, în vreme ce ultimul industrializează emoții și flatează gusturile joase, ștergînd treptat granița dintre creativitate și prostul gust. Nu înseamnă că MUBI e mai puțin „progresist“ ca agendă decît Netflix, dar cel puțin aici găsești operele unor regizori din toată lumea, riguros selectați (și adesea premiați la festivalurile încă respectabile). Pentru cinefili, e o gură de oxigen menită să salveze multe seri altminteri asortate doar cu floricele și bere la cutie. Aici am (re) descoperit bunăoară rafinatul cinema al iranianului Abbas Kiarostami, am revăzut clasicii Noului Val francez, am trăit seri memorabile în compania filmului japonez din anii ’50 sau am plonjat în experimentalismul psihedelic al unui Alejandro Jodorowsky.

Aș vrea însă să vă recomand acum un film din 2016 – *La mort de Louis XIV* –, în regia catalanului Albert Serra (care e și co-scenarist), cu Jean-Pierre Léaud ca protagonist. E un tipic *huit clos,* somptuos pus în valoare de costumele datorate Ninei Abramovic, un film despre agonia celui mai longeviv monarh francez și prim exponent european al sistemului pe care Voltaire avea să-l numească „despotism luminat“. Al treilea Bourbon a pierit la 76 de ani, după o domnie de peste șapte decenii (începută la cinci ani) și marcată de războiul civil (al Frondei), de conflictele externe cu Habsburgii, de „inventarea“ universului alegoric al puterii absolute, la Versailles, de brutala revocare a Edictului de la Nantes, dar și de acea unică înflorire culturală care avea să definească „Marele Secol“.

Nici nu-i nevoie – deși oricînd merită – să recitim *Memoriile* lui Saint-Simon pentru a descifra arhitectura acestui regim hieratic, în centrul căruia strălucea persoana sanctificată a lui Ludovic al XIV-lea: filmul despre care scriu surprinde sacralitatea figurii regale, care (în tradiția regilor taumaturgi) e privit ca sursă efectivă de viață pentru toți subiecții săi. Regele-Soare a apus sinistru, putrezind de viu, din cauza unei cangrene. Medicii Sorbonei, doctorul său personal, secondați de un fistichiu șarlatan italian, și-au dat mîna cu înalții prelați și duhovnicul monarhului fără să-i poată măcar amîna ieșirea tragică din scena lumii: aproape gol, întors în sine, cu priviri stinse și o febră deshidratantă, încheind fără urmași direcți un moment istoric de apogeu francez pe care doar saga napoleoniană avea să-l continue, pentru scurtă vreme.

Sub influența ultimei sale soții, Madame de Maintenon (favorabilă partidei religioase a „devoților“), Ludovic al XIV-lea s-a apropiat de Dumnezeu, deși fusese un libertin notoriu, un miraculat ingrat (a scăpat de moarte de cel puțin patru ori), un persecutor al hughenoților protestanți și al țiganilor din regat, un dușman al janseniștilor (în rîndul cărora se găsea și Blaise Pascal) și un mecena capricios (întrebați-l pe domnul de La Fontaine)... Filmul lui Serra nu-l face mai pios decît a fost și nici nu insistă pedagogic asupra convertirii sale, însă surprinde măiastru actul suprem de inteligență a acestui monarh care tinde spre iluminare, adică spre acceptarea unei instanțe care-l depășește, prin simplul fapt că e capabilă să-l izbăvească. Ludovic al XIV-lea (cel puțin cel prezentat în film) pricepe că nu poate fi el însuși pînă cînd nu mai este el însuși, pentru că aderă *in extremis,* umil și expiator, la narațiunea pe care s-a clădit gloria sa. O narațiune creștină, bazată pe funcția pontificală a suveranului în trupul căruia se recapitulează corpul politic al națiunii și destinul ei eshatologic. Deși iacobinii de la 1793 i-au profanat mormîntul de la bazilica Saint-Denis și l-au aruncat într-o groapă comună, nu putem exclude adevărul întîlnirii dintre cel inițial supranumit *Dieudonné* și Hristos, ca *Sol invictus*.

***Teodor Baconschi** este diplomat și doctor în antropologie religioasă.*

Anca MANOLESCU

O nouă ediție Platon

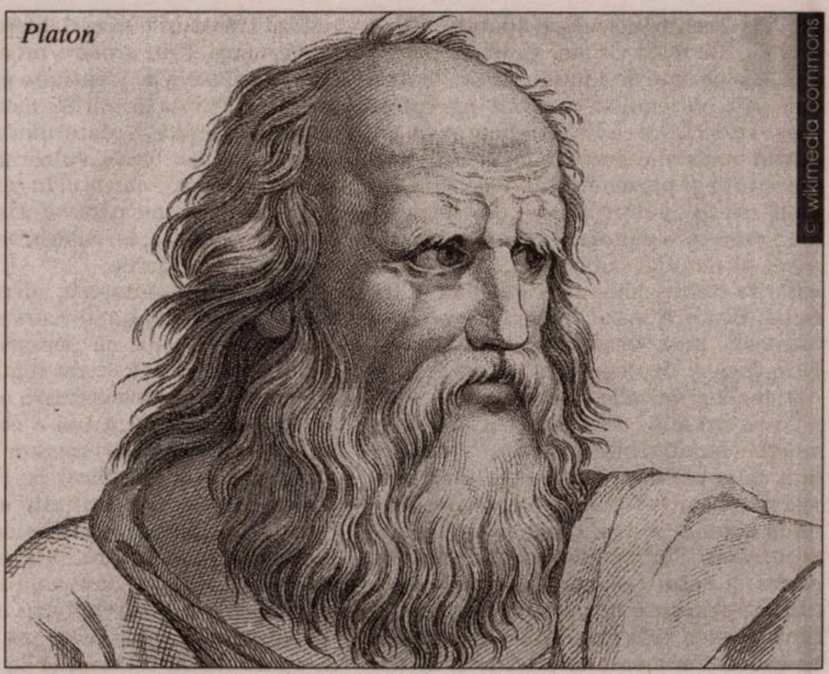

Platon

© wikimedia commons

La Humanitas a apărut de curînd primul volum – masiv – al unei noi ediții Platon. Proiectul de publicare a operei complete, în șase volume, îi aparține lui Andrei Cornea: traducere, introducere generală, introduceri la dialoguri și note. Andrei Cornea ne-a obișnuit cu proiecte ample prin care devin prezenți (sau sînt restituiți extins) în limba română filozofi antici de primă mărime: Plotin, Aristotel, Epicur. În cealaltă mare ediție Platon, condusă de Constantin Noica și Petru Creția, el a participat cu traducerea și aparatul critic pentru trei dialoguri: *Republica, Philebos, Theaitetos*.

Acea ediție era și este un deliciu intelectual, și mai hrănitor de vreme ce ne-a fost oferit în vremuri sărace. Acolo, un grup de oameni, academic pasionați de filozofie antică, au dat fiecare – potrivit intereselor, temperamentului și competenței lor – chipul în românește al unui dialog sau al cîtorva. Unii au însoțit textul cu note foarte întinse, alții au adăugat extrase din comentarii vechi și moderne pe cîte o temă care le era apropiată, toți au deschis cititorului o bună cale de intrare în dialog: date despre contextul cultural și politic, structura tematică a textului, profilul personajelor, comentariu. Iar înaintea acestora stătea lectura pe care Constantin Noica a făcut-o, cu acel prilej, dialogului. E o ediție în care cititorul cultivat se „preumblă“ ca printr-un spațiu unde poate vedea nu numai cum făcea Platon filozofie, ci și cum s-a făcut filozofie în lumina lui. Ea evocă într-un anume fel Academia. În școala lui Platon, cercetătorii își aveau, fiecare, propriile domenii și interese de studiu, orientate, însă, de același reper. Varietatea demersurilor pomenite mai sus amintește ceva din spiritul spațiului-origine platonician.

Acum, Andrei Cornea socotește că prețioasa ediție Constantin Noica – Petru Creția, cu lecția și stilul ei, a fost asimilată de public. (Ceea ce e adevărat inclusiv în sens material, căci nu mai e de găsit.) Și că a venit vremea, ca în orice cultură vie, pentru o nouă versiune, de astă dată omogenă ca traducere și prezentare. El procedează ca întotdeauna cu rigoare fină și creativitate. În introducerea generală, accentul cade pe problemele de hermeneutică puse de opera lui Platon. Sînt analizate opțiunile, paradoxurile, tensiunile – tematice și stilistice – grație cărora gîndirea lui stîrnește mereu interogația, rămîne mereu fertilizantă. Sînt prezentate apoi paradigmele hermeneutice potrivit cărora au fost studiate dialogurile. În sfîrșit, Andrei Cornea își dă propria interpretare privind geneza și dezvoltarea gîndirii lui Platon. Ea se desfășoară, *toată,* potrivit unui *vector,* iar acest vector își are nucleul sau chiar direcția deschisă, încordată, definitorie, într-o experiență: experiența întîlnirii lui Socrate – cu viața și cu moartea lui care urmăresc amîndouă cunoașterea. Cu schița acestui vector în minte poate porni la drum și cititorul: cu ideea că filozofia înseamnă nu sistem, ci drum, drum căutat, deschis, tatonat, relansat de Platon.

Pe lîngă munca de traducător și editor, Andrei Cornea rămîne și altfel în comunicare cu filozofia antică. Autor productiv, el gîndește pe cont propriu asupra unor chestiuni ale actualității și asupra unor teme ale umanului dintotdeauna. Dar gîndește sprijinit pe reperele, întrebările, problemele puse pe scena gîndului de filozofia veche. Volume ca *De la școala din Atena la școala de la Păltiniș, Cînd Socrate nu are dreptate, Miracolul. Despre neverosimila făptură a libertății, Excepția. O încercare de antropologie filozofică* stau, printre altele, dovadă.

Istoricul Antichității tîrzii Peter Brown spunea că, în acea vreme, textele clasice erau menite să formeze „oameni clasici“: oameni care își folosesc intelectul, îndelung cultivat, pentru a obține armonie în ființa lor întreagă și orientare statornică spre Principiul ultim. Andrei Cornea, printre alți cîțiva astăzi, continuă să crediteze textele clasice cu un astfel de rol. Chiar dacă impune rațiunii umane să se limiteze la ea însăși, el are mereu în vedere un principiu care o interpelează, îi dă disciplina, o conduce spre universal.

Încă din titlu, ultimele două volume pomenite pun în fața cititorului o singularitate, o însemnată ieșire din scara obișnuită a umanului. Libertatea, ca și tema mai largă a eticului ori cea a cunoașterii – deși fac parte din lotul esențial al umanității –, nu se actualizează cu adevărat decît rar, în oameni aparte, în ființe deosebite, stranii, adesea stingheritoare pentru lumea oamenilor comuni. Așa sînt convingător privite, ilustrate, analizate temele cu pricina. Cazuri de istorie politică din diferite vremuri, reflecția filozofică asupra socio-politicului, episoade mitice ori religioase, alături de evenimente recente sînt convocate pentru a pleda acest fapt. Anume că în lumea oamenilor obișnuiți, libertatea, eticul, cunoașterea funcționează într-o versiune să spunem „orizontală“, la limită conformistă, decisă de obișnuință, de cutumele și identitatea grupului, fragilă în fața crizelor, neinvestigată intens și critic de rațiune. Omul obișnuit și ceea ce, în fiecare dintre noi, e om obișnuit urmează „regula-corectitudine“, potrivit autorului. Doar personaje aparte urmează „regula-rectitudine“, se raportează la verticala libertății, a eticului, a cunoașterii, caută spre consistența ultimă a acestor teme sau oferă, întrupat, principiul care le întemeiază. Socrate, cel care știe o mulțime de lucruri obișnuite, dar care știe că nu știe esențialul și se riscă, pînă la moarte și prin moarte, în căutarea lui e eroul mereu invocat. Alături de el sînt menționați Buddha, Iisus, profeții evrei sau sfîntul, iar, pentru Andrei Cornea, și personaje ca Martin Luther King sau Mahatma Gandhi. Ei fac prezentă în lume „regula-rectitudine“, ne trezesc atenția față de ea, ne îndeamnă să o urmăm.

„Sfinții întruchipează norma după care omul a fost creat“, spunea, referindu-se la literatura pustiei, Andrei Pleșu. Ei „sînt omul în splendoarea normalității sale“ față de normalitatea comun acceptată „care e în realitate victoria statistică a unei infirmități“. În *Minima moralia,* eticul e verticala principiului care, asumată de o persoană, se revarsă asupra comunității. În fond, și unul, și celălalt autor, cînd reflectează asupra eticului sau a cunoașterii sau cînd se referă la sănătatea comunității, pun înaintea noastră tema elitei, a omului de elită (vezi și Andrei Pleșu, *Despre elite în Est și în Vest).*

Astăzi, tema elitei, a omului de elită stîrnește reticențe, dacă nu nervi și anateme. O mentalitate suspicioasă, resentimentar egalitaristă vede în omul de elită o încercare de se plasa „mai sus“ decît masa – merituoasă prin număr – a oamenilor comuni. Dar omul de elită și tema elitei nu funcționează deloc așa. Dimpotrivă. Ei ne cheamă pe fiecare spre creștere, spre descoperirea elitei din noi înșine. Socrate se adresează oricărui om din piață, profeții evrei și Iisus vorbesc „cu glas mare“ tuturor. „Înțelepciunea strigă pe uliță.“ Sigur că trezia, efortul, exigența elitei nu sînt tocmai ușoare. Dar asta nu înseamnă să ne refuzăm ceea ce e mai bun în noi înșine.

***Anca Manolescu** este cercetător în domeniul antropologiei religioase.*

Mihaela PETROV

Victor Brauner – „Casa bîntuită“

– de la Edgar Allan Poe la Alfred Hitchcock –

Edgar Allan Poe publică în anul 1839, în *Burton's Gentleman's Magazine*, povestirea „Prăbușirea casei Usher“ *(„The Fall of the House of Usher“)*. În poemul „Castelul bîntuit“, inclus în povestire, „casa familiei Usher“, ale cărei fereste sînt „asemănătoare ochilor“, este comparată cu un trup omenesc pentru a simboliza decăderea unei vechi familii și soarta tragică a ultimilor doi reprezentanți ai ei, *frate* și *soră*. „Locuind“ în același „trup“, cel al casei Usher, „despărțirea“ lor provoacă prăbușirea întregului. În interpretările ulterioare ale povestirii, fisura centrală a casei este comparată cu personalitatea divizată a uneia și aceleiași ființe. Melancolia, tulburările psihice, incestul și vampirismul sînt deopotrivă menționate în comentariile și analizele povestirii care avea să fie sursa de inspirație a numeroase creații literare și picturale, compoziții muzicale, adaptări teatrale și cinematografice. La puțin timp după sosirea la New York în 1941, André Breton răspunde întrebării puse de Charles-Henri Ford cu privire la impresiile sale asupra împrejurimilor orașului vorbind despre „lumina singulară a aparițiilor“ pe care crede că o recunoaște în scrierile lui Edgar Allan Poe.

Odilon Redon realizează în 1882 o serie de șase litografii, *À Edgar Poe*, omagiu adus scriitorului american. O nouă serie, cu titlul *Casa bîntuită (La Maison hantée),* îi urmează în anul 1896. În opera grafică a pictorului francez, figurile proiectate pe fundalul întunecat al compozițiilor sînt „apariții“ descinse dintr-o altă lume, explozii de lumină *(Un masque sonne le glas funèbre*, 1882; *Le souffle qui conduit les êtres est aussi dans les Sphères*, 1882). Interesul pentru scrierile lui Poe este oglindit și în pictura lui Edward Hopper care, în 1925, realizează tabloul intitulat *Casa de lîngă calea ferată (House by the Railroad)*. Lucrarea amintește, pe de o parte, de descrierea „casei Usher“ din povestirea lui Poe, iar pe de alta, de peisajele citadine ale „piețelor pustii“ din opera metafizică a lui Giorgio de Chirico în care personajele sînt de cele mai multe ori „umbre“ alungite, lipsite de materialitate, proiectate pe contururile clădirilor. Melancolia, singurătatea și enigma domină, atît în tablourile lui De Chirico, cît și în cele ale lui Hopper. *Casa de lîngă calea ferată* apare ca vestigiu al unui loc odinioară plin de viață, părăsită și izolată prin linia orizontală a zidului ce o desparte de calea ferată pentru a trimite la istoria recentă a locurilor familiare pictorului, pe cale să dispară. În filmul *Psycho,* realizat de Alfred Hitchcock în 1960, *Casa de lîngă calea ferată* este reconstruită în studiourile de filmare. Vestigiu al unei lumi ancorate în „trecut“, ea devine *Motelul* al cărui proprietar este făptașul mai multor crime. Cazul patologic al lui Norman Bates este explicat prin „scindarea“ personalității tînărului și imposibilitatea sa de adaptare la lumea aflată într-o permanentă schimbare.

În 1947, an în care are loc expoziția *Suprarealismul în 1947* la Galeria Maeght din Paris, Victor Brauner pictează tabloul *Casa bîntuită*. Desființarea conotațiilor perspectivale, aplatizarea și schematizarea formelor și simetria compoziției accentuează caracterul de „viziune“ al tabloului. Enigmatica compoziție al cărei centru este dominat de construcția a două case suprapuse amintește de primele încercări în pictură ale artistului. În peisajele de la începutul anilor 1920, intrarea caselor care se deschide către abisuri, ferestrele negre în lumina soarelui introduc în peisaj un efect de stranietate. „Cînd, în plină perioadă suprarealistă, pictorul întors în România va relua tema peisajului marin de la Balcic (vara lui 1935), el va scrie deasupra uneia dintre acele case cu o intrare întunecată: «Triumful metafizicii»“, precizează Marina Vanci-Perahim în catalogul expoziției *Victor Brauner. Un monde magique* de la muzeul din Brest, din 2009 (Marina Vanci-Perahim, „Victor Brauner: les débuts d'un parcours «intiatique», 1903-1938“). „Casa cu ferestre negre“ pictată în 1918 pare să fie aceea în care pictorul își petrecea vacanțele de vară la Fălticeni, localitate despre care vorbește în repetate rînduri în interviurile televizate de la începutul anilor 1960. La Fălticeni, unde Brauner întîlnește somnambula a cărei figură domină creația anilor 1938-1942, aveau loc și ședințele de spiritism organizate de Herman Brauner, tatăl artistului. Pentru jocul de tarot suprarealist, Victor Brauner desenează cartea reprezentînd un medium celebru, pe Hélène Smith, o „somnambulă“ ale cărei mesaje, consemnate în lucrarea publicată de psihologul Théodore Flournoy în anul 1900, se numără printre exemplele evocate de André Breton în articolul „Mesajul automat“ în care producția spiritistă, văzută prin prisma automatismului, este introdusă în sfera creației plastice și literare suprarealiste. („Le Message automatique“, *Minotaure,* 1933) *„Ceea ce definește în chip fundamental pictura suprarealistă, (...) este transpunerea în fapt și nimic altceva a automatismului psihic, așa cum acesta se arată în vise, deliruri și comportamente instinctive*“, scrie Sarane Alexandrian în volumul consacrat „desenelor magice“ ale lui Victor Brauner (Sarane Alexandrian, *Les Dessins magiques de Victor Brauner*, Denoël, 1956).

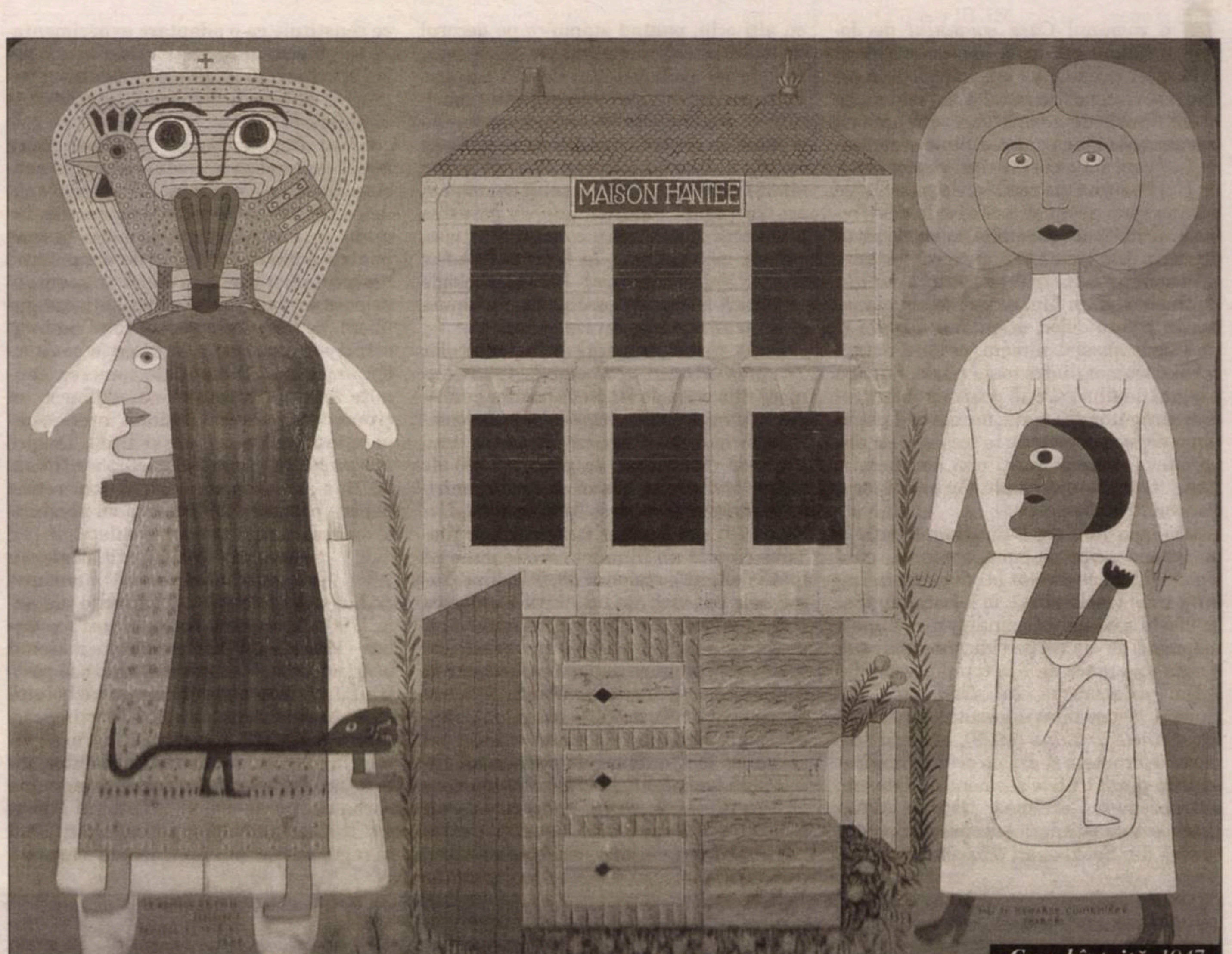

Casa bîntuită, 1947

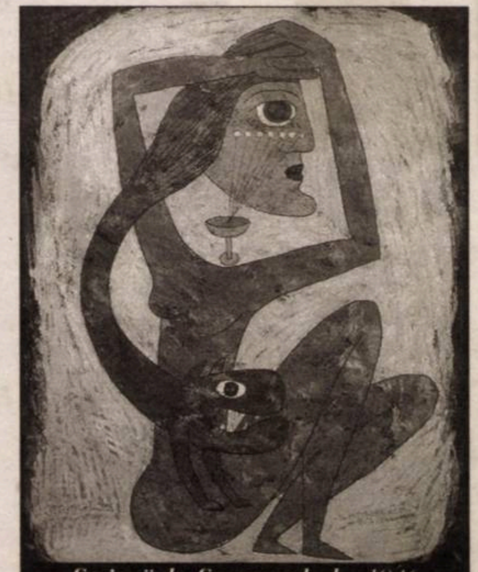

Strigoï, la Somnambule, 1946

Oglinda increatului (Miroir de l'increé), tablou realizat în anul 1945, este reprezentarea imaginată de artist a unui fenomen mediumnic. În 1946, *Somnambula* este „apariția“ înzestrată cu cupa celor „șapte fluide vivificatoare“ într-un tablou realizat în tehnica picturii în ceară. Obrazul violet, bucla părului colorat în albastru, care ia contururile unui animal, și trupul roșu proiectat pe fundalul verde-străveziu al tabloului trimit la descrierile literare ale „fantomelor“ sau la cele ale „aparițiilor“ provocate prin chemarea spiritelor *(Strigoï, la Somnambule*, 1946). În *Cîinele de la miezul nopții (Chien de minuit*, 1946), trupul animalului susține silueta unei figuri feminine care amintește de „levitația“ unor celebre mediumuri. În *Triumful îndoielii (Triomphe du doute*, 1946), însușirile mediumnice ale personajului feminin cu două capete suprapuse văzute din profil, unul cu ochiul deschis, celălalt cu ochiul închis, sînt prefigurate prin bastonul magic „sceptrul Luna-Sol“ și prin „apariția“ unui personaj „plutitor“. Hibridului care asociază pasărea, simbol al sufletului în culturi diferite, și figura umană îi este alăturat șarpele, garant al inspirației poetice în *Imaginea incognoscibilului (Image de l'inconnaissable*, 1946).

Casa bîntuită încheie, în 1947, seria tablourilor în care „evocarea spiritelor“ este metafora poetică a desființării granițelor dintre ceea ce este cunoscut și „incognoscibil“, una dintre caracteristicile creației suprarealiste. Proiecție a unei „imagini interioare“, tabloul în care construcția a două case suprapuse (vechi și nou) este flancată de cîte două personaje *(masculin* și *feminin)* este prefigurarea „întregului“, în care *conștientul* și *inconștientul* sînt deopotrivă *opuse* și *reunite*. În tabloul care amintește de povestirea scriitorului american și de experimentele „spiritiste“ la care artistul asistase în copilărie, figurile, tratate cu umor, reprezintă trecutul și viitorul și „dubla natură a tuturor lucrurilor“, oglindind totodată interesul suprarealiștilor pentru literatura fantastică, pentru miraculos și fenomene magice. *„Poetul scăpat de lanțuri, eliberat în sfîrșit de opreliștile unei logici jalnice, este redat destinului său de clarvăzător, de medium, de mag, de alchimist și inventează nu o lume care ar fi putut să fie, ci o lume care va fi pe măsura visului său“*, scria Ernest Gengenbach, autorul unor texte suprarealiste, mistice și oculte.

■ ■ ■

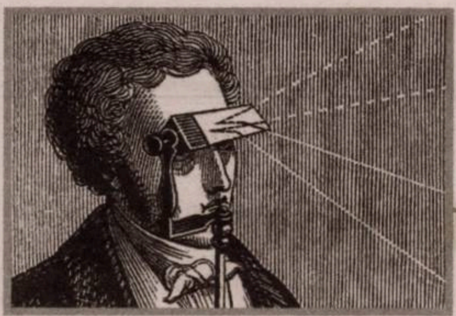

Ovidiu LORENZ

onirodrom

Vise din alt film

În romanul *Casa somnului* de Jonathan Coe, apare dezvoltată ideea unei cinemateci onirice: „Există tot felul de vise, nu? În cazul ăsta, evident că avem filmele de groază, care sînt aidoma coșmarurilor, iar pe urmă filmele porcoase, […] care sînt echivalentul viselor erotice. […] Pe urmă vin reeditările și poveștile care se spun de nu știu cîte ori la rînd *[remake*-urile], care seamănă cu visele recurente. În fine, există și filme reconfortante și vizionare, cum ar fi […] *Vrăjitorul din Oz*. Însă cînd un film se pierde, nu a apucat să ruleze deloc, originalul dispare și nu-l vede absolut nimeni, ei bine, ăsta e cel mai frumos dintre toate visele. Fiindcă e genul de film care se poate să fi fost cel mai atrăgător din viață, numai că-l pierzi din memorie în timp ce te trezești, iar după cîteva secunde nu-ți mai amintești o iotă.“ (traducere de Radu Paraschivescu, Polirom, 2001)

Analogia film-vis a funcționat încă de la începuturile cinematografului, cînd Georges Méliès a visat la călătoria în Lună, patria viselor. Însă, la fel cum nu toate visele sînt extraordinare, nici filmele inspirate de ele nu se ridică neapărat la o notă mai mare de 7 în topul personal.

Din colaborarea lui Dalí cu Luis Buñuel, avem binecunoscutul scurt metraj *Cîinele andaluz* (1929), al cărui scenariu te crucește și azi, cu ochiul despicat în prim-plan și altele asemenea. Peste ani, din apropierea aceluiași Dalí de Alfred Hitchcock de astă dată, s-a născut secvența onirică din *Spellbound (Fascinație,* 1945), cu alți ochi, punînd stăpînire pe decorul de *policier* sub amenințarea unei foarfeci; astfel, psihanalistul devine detectiv al inconștientului, în vis elementul insignifiant și neașteptat dovedindu-se fundamental, ca pentru orice interpretare ce se respectă. Drama fantasy *Peter Ibbetson* (1935), ecranizarea romanului omonim al lui George du Maurier, aducea povestea a doi îndrăgostiți care comunică în vise, rămași mereu tineri. În timp ce *Dead of Night (Noaptea groazei,* 1945), antologie britanică horror în șase părți, închipuia vise recurente într-un vis-cadru.

După război, musical-ul în tehnicolor *The 5000 Fingers of Doctor T* (1953) – unicul film scris de Dr. Seuss, autor cunoscut mai mult pentru cărțile sale destinate celor mici – înfățișează coșmarul unui profesor dictatorial de pian la 500 de mîini. Mai tîrziu, găsim elemente onirice în filmele lui Andrei Tarkovski *(Oglinda,* 1975) sau Ingmar Bergman (pe YouTube circulă un filmuleț care le pune pe toate laolaltă), etalonul absolut fiind *Yume,* cele opt vise ale lui Akira Kurosawa transpuse în 1990. Terry Gilliam ne propune, prin *Brazil* (1985), universul distopic unde singura supapă e visul, iar în coproducția franco-americană *Arizona Dream* (Emir Kusturica, 1993), un Johnny Depp incredibil de tînăr visează un eschimos la vînătoare de pește plat. Într-o notă lynchiană, *Institutul Benjamenta, sau acest vis căruia oamenii îi spun viață* (frații Quay, 1996), bazat pe romanul *Jakob von Gunten* de Robert Walser, se constituie ca o adaptare experimentală cu obiecte animate vibrînd la tot pasul servitorului în devenire, pentru a forja ceva ce s-ar putea numi interioritate metafizică.

SF-ul *Donnie Darko* (Richard Kelly, 2001) explorează la modul riscant dimensiuni alternative și călătorii în timp analoage cu starea de vis. Deși premisa filmului nu e despre actul de a visa în sine, pentru a estompa liniile de demarcație dintre numeroasele niveluri de realitate pe care încearcă să le conștientizeze publicul, pe parcurs apar tot felul de indicatori – gen *close-up* în direcția ceasurilor, unghiuri înclinate ale camerei, anumite formule repetate – ce definesc un ritual de trecere, de posibilă interschimbare între veghe, visare și altele. Despre *Inception (Începutul,* Christopher Nolan, 2010) s-ar putea scrie cărți; vom reține pentru posteritate găselnița cu nivelurile onirice în care timpul se dilată.

La categoria thriller psihologic, nu pot lipsi *Candidatul manciurian,* în cele două variante ale sale (1962, respectiv 2004), *Scara lui Iacob* (1990) – ambele producții marșînd pe ideea de vise ca efect al unui șoc posttraumatic în urma experienței războiului – sau *Insula Shutter,* în care Martin Scorsese îl pune pe Leonardo DiCaprio să viseze iterat, căci indus medicamentos, într-o psihodramă năucitoare. Cînd vine vorba de *anime*-uri, se detașează *Paprika,* thriller psihologic japonez din 2006 în regia lui Satoshi Kon, despre o mașină permițîndu-le psihoterapeuților să intre în visele pacienților, un film pe care descrierile grafice îl fac, de la un punct, nerecomandat minorilor. Tehnica rotoscopiei din *Waking Life (Vis și realitate,* Richard Linklater, 2001) sugerează că visul e copiat de viață, nu invers; individul visător devine tot mai lucid, nu e doar spectator, ba mai mult, unul din personajele visate ajunge să-și povestească un vis propriu, fapt ce îl împinge pe protagonist să realizeze că trăiește într-un vis fără sfîrșit, întrerupt la intervale neregulate de treziri false.

Am lăsat pentru final două filme maghiare cu vise împărtășite. Mai întîi, coșmarul colectiv din a opta secțiune a romanului *Satantango* (1985) de László Krasznahorkai, așa cum a fost el regizat de Béla Tarr în 1994. Visele în cauză nu apar filmate – ar fi fost unica secvență colorată, restul peliculei fiind cenușiu –, ci narate, cu alte cuvinte sîntem invitați să ni le imaginăm, în toată paleta: erotic, premonitoriu, de zbor etc. Dacă însă în text interesantă era notația, oniro-grafia, fără virgule, ba chiar, pe măsură ce se apropie dimineața, redată prin cuvinte sudate, așadar o ciornă care putea fi continuată mental de un cititor harnic, în film personajele sînt surprinse împreună, comportamentist. Apoi, în minunăția din 2017 datorată lui Ildikó Enyedi, *Despre trup și suflet,* mi-a plăcut teribil metafora visului ca recipient, ca amforă pentru sufletul colectiv. În sfîrșit, mulți am visat la cinemateca onirică pe care am putea-o compune cu o selecție a celor mai frumoase vise, începînd cu zorii umanității. Să existe producători cu fler interesați numai. Și să fie într-un film bun!

***Ovidiu Lorenz** este prozator.*

DILEMA VECHE

„Omul fără dileme
e creatorul
tuturor dictaturilor,
de dreapta
sau de stînga.
E marele
organizator,
marele pedagog,
marele vindecător.“

ANDREI PLEȘU, 1993

Maria IORDĂNESCU

lasă-ți copiii să vină la tine

Ca și cum ai fi îndrăgostit

Like Someone in Love, din 2012, film franco-japonez, regizat de Abbas Kiarostami, cu Rin Takanashi, Tadashi Okuno și Ryo Kase în rolurile principale. Akiko, studentă la sociologie, lucrează noaptea ca prostituată într-o rețea din Tokyo. În seara în care trebuia să se întîlnească cu bunica ei venită special în oraș ca să o vadă, tînăra este trimisă de patronul ei la un client cu care acesta pare să aibă o relație cu totul specială. E vorba de Takashi, un bătrîn, fost profesor de sociologie, care, altfel, își ocupă timpul cu traduceri și conferințe. Akiko are însă și un iubit, Noriaki, un tînăr care lucrează la un atelier de reparații de mașini și care, deși nu știe de ce iubita lui este foarte ocupată în unele nopți, încearcă din răsputeri să o țină sub control. Avem, așadar, trei „roluri“ (mai curînd decît trei biografii) care se intersectează, dramatic, pe parcursul a trei zile, transformînd această intersecție în destin: cu minciuni, sincerități secvențiale, bună-credință, dorința de a repara greșeli din trecut, violență. Trei roluri preluate întîmplător, pe termen scurt: bătrînul profesor este un client al rețelei de escorte, dar singurul serviciu pe care și-l dorește este acela de a petrece o seară cu dialog, vin și supă de creveți în compania unei tinere femei frumoase. Asumă, mai apoi, în fața tînărului iubit, rolul de bunic protector al lui Akiko. Akiko, la rîndul ei, asumă pe rînd rolul de prostituată, dar și de studentă la sociologie, pentru nici unul din aceste roluri neavînd o aptitudine evidentă: nu știe să mintă „eficace“, spune replici din arsenalul seducției fără pic de convingere, examenele la facultate sînt departe de a putea fi socotite succese. Noriaki se prezintă „bunicului“ ca viitor soț, fără ca logodnica lui să își fi dat acordul vreodată pentru a intra în scenariul construit de el. Toți trei își „interpretează“ rolurile, benigne, de altfel, convinși fiind ori că le joacă pe cont propriu, fără să afecteze biografiile celorlalți, ori că, dacă se va întîmpla asta, efectul va fi unul benefic. Își joacă rolurile cu candoare, cu bună-credință, fără să evalueze consecințele, fără să ia în calcul alte opțiuni posibile, fără să aibă habar că sînt aproape, foarte aproape de linia unui „definitivat“, dincolo de care nu se mai poate schimba nimic.

O scurtă încercare de a privi lucrurile
și prin ochii celuilalt.

Felul în care filmul relatează frînturile de biografie ale personajelor este cu adevărat emoționant: sînt personaje comune, ca vecinul de bloc, colega de bancă sau de serviciu, profesorul pe care îl vezi o dată pe săptămînă, pe scurt, anonimi pe care doar o moarte violentă, absurdă, inutilă i-ar putea ridica la rang de personaje excepționale. În casa profesorului, tînăra pierdută în orașul amețitor, departe de oricine ar putea depune mărturie despre biografia ei de dinainte de alegerile proaste pe care le-a făcut, încearcă să își compună un chip, găsind asemănări neverosimile între ea și fețele din fotografiile de familie ale „clientului“ ei. În fața tînărului iubit posesiv, agresiv, necopt, bătrînul își recompune, la rîndul lui, chipul de mult pierdut al bărbatului protector, care poartă responsabilitatea celor pe care i-a adus în propria viață, fără precauție, fără strategii. Noriaki, intimidat și iritat de misterul care învăluie nopțile iubitei lui, dar și de autoritatea „bunicului“, își asumă decizii pe care nu are nici maturitatea, nici puterea să le înscrie într-un scenariu benefic, verosimil pentru toți cei implicați.

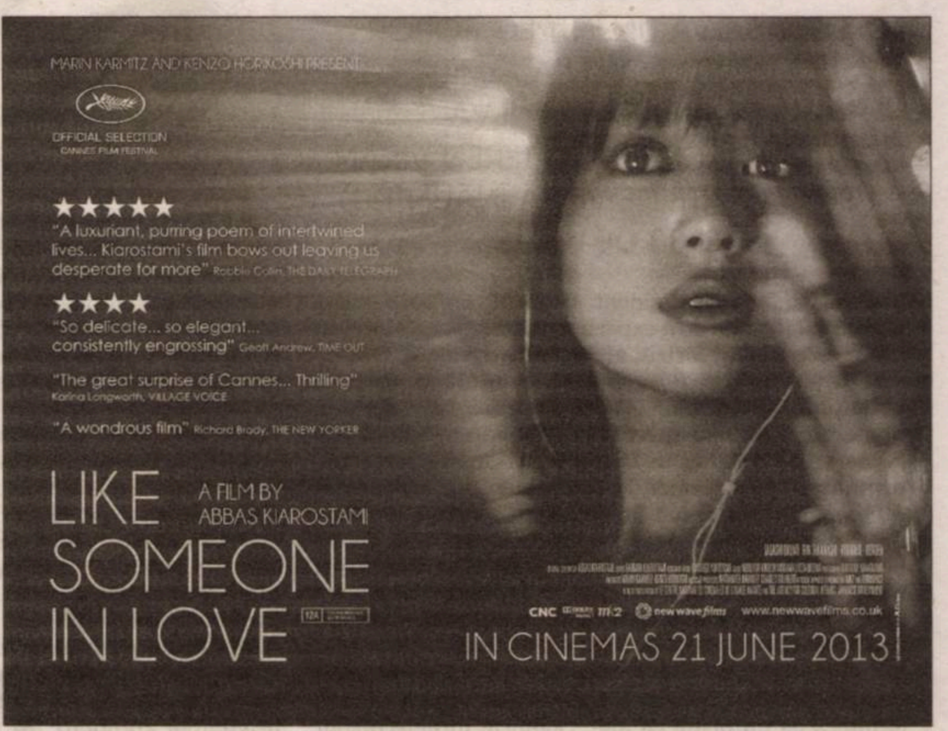
MARIN KARMITZ AND KENZO HORIKOSHI PRESENT
OFFICIAL SELECTION
CANNES FILM FESTIVAL
★★★★★
"A luxuriant, purring poem of intertwined lives... Kiarostami's film bows out leaving us desperate for more" Robbie Collin, THE DAILY TELEGRAPH
★★★★
"So delicate... so elegant... consistently engrossing" Geoff Andrew, TIME OUT
"The great surprise of Cannes... Thrilling" Karina Longworth, VILLAGE VOICE
"A wondrous film" Richard Brody, THE NEW YORKER
LIKE SOMEONE IN LOVE
A FILM BY ABBAS KIAROSTAMI
12A
CNC
m:2
new wave films
www.newwavefilms.co.uk
IN CINEMAS 21 JUNE 2013

Cînd Akiko se întoarce de la examenul de sociologie, profesorul o roagă să îi povestească ce a scris, ca să îi dea posibilitatea să se verifice. *„I'd rather not know all the mistakes I've made. I'm depressed enough as it is“*, răspunde tînăra („Mai bine să nu știu unde am greșit, sînt și așa destul de deprimată“). Și-ți spui atunci că poate asta le-a lipsit tuturora: un moment de răgaz retrospectiv. O clipă de atenție la felul în care se modifică imaginea din preajma lor, cu fiecare alegere făcută. O scurtă încercare de a privi lucrurile și prin ochii celuilalt. Și-au jucat rolurile pe pilot automat, fiecare cum s-a priceput, din dorința de a se salva, de a supraviețui, din teama de singurătate sau de eșec. „Îndrăgostiți“, dar *„ca și cum“* ar fi fost îndrăgostiți...

***Maria Iordănescu** este psiholog.*

■ ■ ■

Iaromira POPOVICI

bazar

Alte veri

În vara în care s-a născut copilul meu, cum am mai scris, eram fericiți că urma un nou început: ieșise Convenția Democratică în alegeri și lumea părea să fie a noastră.

A și fost, într-un anumit fel. După ce copilul meu a luat stafilococul din spital și a trebuit să facă oxacilină din primele zile, s-a vindecat și am intrat într-un oarecare normal. Nu a fost ceea ce noi am numi azi normal. Dar a fost normalul primei veri din viața lui. Era o vară mai răcoroasă decît de obicei. Țin minte și acum momentul în care am ajuns în casa socrului meu, pe care crezusem că o renovasem. Da, nu mai avea gîndaci, camera copilului era proaspăt zugrăvită și conținea doar ce era necesar. Era luminoasă și spațioasă. Și mai era și cîinele ăla înțelept, Vasile, care stătea în fața ușii, ca și cum locul ar fi fost al lui de cînd lumea – și probabil chiar era.

Dar cam asta era tot. În afara de asta, se simțea o apăsare atît de înfiorătoare încît te dobora și, cînd te dobora, nici nu știai ce te-a doborît: mă trecea prin oase un frig fără liman. Frig ce s-ar fi putut ușor confunda cu frica. Erau, de fapt, totuna: habar n-aveam ce va urma, ce se aștepta de la mine și ce trebuia să fac. Lîngă mine era o ființă atît de vie și, în același timp, mitologică: un copil care mi se părea perfect, ca din aur. Senzația fragilității lui era atît acută, că aproape o simțeam ca pe o durere în propriu-mi trup. Dar ea nu era singura: se amesteca, pe de o parte, cu cea a slăbiciunii mele fizice, aproape epuizare, și, pe de alta, cu o enervare aproape cronică, pentru că nu mai exista nici măcar ideea de liniște, totul era o pîndă fără scăpare. La care s-a adăugat și neștiința mamei mele: cînd am întrebat-o ce e de făcut, ce facem acum, precum vulturii ăia tembeli din *Cartea junglei*, mi-a răspuns, simplu, că nu știe.

Încet, foarte încet, dîndu-ne dureros cu capul de pereți, am mai învățat cîte ceva. Totul anapoda, totul încercînd întîi imposibilul. De pildă, deși aveam pamperși, deși eram printre norocoșii care beneficiau de această simplificare majoră, am pus cîteva zile scutece din pînză, la sfatul nu știu cui. Apoi am fiert rufele vreo două zile într-un uriaș cazan, deși aveam o mașină de spălat nou-nouță, tot așa, că a spus nu știu cine, în mod absurd. Totul pe fondul unei case în care toate se prăbușeau: la un moment dat, s-a ars instalația electrică, de pildă. Ușa de la balcon era inaccesibilă, așa că trebuia sărit geamul ca să-ntinzi rufe. Apa caldă era în revizie vreo lună. Totul părea apocaliptic. Culminînd cu discuția pe care am avut-o cu o prietenă psiholog, pe care am întrebat-o, direct, în disperare de cauză: cînd nu mai depinde de tine copilul, cînd se termină sentimentul că trebuie să fii acolo necondiționat pentru el, alerta continuă și vinovăția îngrozitoare dacă n-ai fost pe fază vreun moment? Mi-a răspuns că niciodată.

Cred că momentul ăla, combinat cu un altul, în care copilul, altfel la locul lui, nu se mai putea opri din plîns, m-a zguduit și m-a adus la realitate. Mi-am spus că, din clipa asta, să fi avut bebelușul vreo lună, voi fi calmă, poate să vină și apocalipsa. Că n-o să-mi mai pierd cumpătul. Și așa a fost, deși nu au urmat clipe chiar pașnice. Dar le-am luat altfel și am început să simt vara.

Am simțit-o mai ales cînd am ieșit cu copilul meu în parc. Drumul pînă la parc nu era simplu, nu era chiar la o aruncătură de băț. Trebuia să străbați, inițiatic aproape, cu căruciorul imperfect o intersecție uriașă, în mijlocul căreia copilul își arunca de obicei șosetele. Momentul ăla, în care-și scotea cîte o șosetă ori un botoșel și le arunca, moment care a venit un pic mai tîrziu, ducea lucrurile în alt plan, într-unul ludic, diafan. Parcă aerul devenea mai ușor, parcă abilitățile de a te strecura prin intersecție se ascuțeau și nu te mai deranjau nici claxoanele disperate ale mașinilor, nici impolitețea crasă a unora. Nici gunoaiele, deloc puține, din drumul spre parc, pe care ajunsesem să le îndepărtez eu, ajunsesem să mă gîndesc cum să fac eu lumea mai bună, la propriu, pentru copilul meu.

Și cu atît mai mult cînd, nici nu mai știu vîrsta exact, dar țin minte perfect momentul – mama mea l-a observat –, copilul a zîmbit. S-a schimbat ceva radical atunci, aerul a devenit cu adevărat de vară, în ciuda dezastrelor casnice care încă își urmau cursul, în virtutea unui haos prestabilit. Nu a mai contat într-atît nici că, într-o dimineață, ne-au luat foc tetinele puse la fiert (nu erau dispozitive *fancy* pe vremea aceea), nici că una dintre femeile care ne ajutau a făcut o criză în timp ce gătea ceva și dusă a fost, nici că alta a căzut destul de rău (dar a scăpat cu viață) în timp ce sărea geamul să întindă rufele. Lumina din vara aia a reușit, în cele din urmă, să dea iama și peste noi. L-a învăluit mai ales pe bebeluș, căpătînd o tentă aurie în jurul lui. Și apoi, pe noi, toți ceilalți din jur, cu o nuanță mai pală, dar existentă. Chiar și casa fostă a dezastrelor s-a poleit cumva în lumina unei veri ce se prefigura de durată.

■ ■ ■

Cu ochii-n 3,14

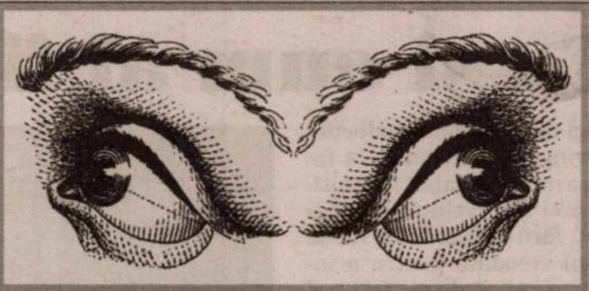

ÎN URMA UNUI ACCIDENT CULTURAL,
UN BĂRBAT CARE ȚINEA
TORȚA IUBIRII PE MARGINE
ȘI-A PIERDUT ABILITATEA
DE A SALVA UN ÎNTREG POPOR
PENTRU CĂ N-A AUZIT
CE-A FĂCUT CINEVA
CARE A DAT LUMII UN TEREN VIRAN
(CU O CARTE DE VIZITĂ ÎNĂUNTRU)
ȘI 33 DE VETRE

■ În urma unui accident cerebral, un bărbat și-a pierdut abilitatea de a experimenta tristețea. Unii l-ar numi un accident fericit, alții, dimpotrivă. (**M. C.**)

■ Un titlu din *Boston Globe* anunță o știre cu potențial senzațional: „Cărți împrumutate demult, unele din 1930, au revenit la Biblioteca Publică din Somerville“. Găsind în beciul casei aceste cărți, împrumutate pe vremuri de mătușa sa, un bărbat din Massachusetts a sunat la bibliotecă pentru a le returna. Pentru mine, senzaționalul nu a fost nici descoperirea cărților, nici inițiativa civică a bărbatului și nici că biblioteca nu l-a taxat, ci faptul că biblioteca aia încă exista. Poate că senzaționalul este ceva cultural. (**S. G.**)

■ O femeie japoneză, în vîrstă de 53 ani, a fost arestată de poliție după ce a încercat să stingă flacăra olimpică cu un pistol cu apă. Conform înregistrărilor video, femeia a așteptat liniștită cu pistolul de apă în mînă pînă cînd alergătorul care ținea torța a ajuns în apropierea sa, iar în acel moment a îndreptat „arma“ către flacără, stropind-o de cîteva ori, fără să reușească însă să o stingă. O fi vrut să vadă dacă e adevărată. (**A. M. S.**)

■ Cîteva filme din programul cinematografelor bucureștene în ziua de 7 martie 1929 (pe atunci încă mai existau cinematografe), din ziarul *Vremea:* Ateneul Golescu – *Wings (Aripi),* Boulevard Palace – *Fiica Șeicului,* Capitol – *Prințesa Circului,* Elite – *Ducesa din Chicago,* Lipscani – *Cîntecul privighetoarei,* Lux – *Demonul femeie,* Model – *Vraja Parisului,* Milano – *Duduia dela confecțiuni,* Marconi – *Regele Carnavalului,* Odeon – *Nopțile din Chicago,* Paris – *Omul care rîde,* Rahova – *L'eau du Nil,* Scala – *Suzi Saxofon,* Select – *Monumentul iubirii,* Trianon – *Clovnul duduei,* Volta Buzești – *Scheherezada.* Însă eu cu siguranță m-aș fi dus la cinematograful American ca să văd *Ispitele trupului* cu Emil Jannings și o comedie cu Stan și Bran. (**A. P.**)

■ Acum trei săptămîni, pe un colț de stradă bucureștean, la întretăierea Bulevardului Magheru cu strada George Enescu, a apărut o cadă. Acum două săptămîni, cada a fost mutată, doar nițel, din plină stradă în tufele de pe margine. După încă o săptămînă, cada a dispărut. Mă întreb dacă o fi fost ridicată de autorități sau dacă nu cumva, între timp, posesorului i-o fi revenit apa caldă. (**S. G.**)

■ La Costinești, un hoț a încercat să fugă cu telefonul unui salvamar, în timp ce acesta salva o persoană de la înec. Bărbatul nu a apucat să plece prea departe cu telefonul deoarece un subofițier din Timișoara, aflat în concediu de odihnă pe litoral, l-a prins. Un fel de *B. D. la munte și la mare*. (**A. M. S.**)

■ Zapînd, am dat peste Cary Grant vorbind cît se poate de fluent în ungurește cu Eva Marie Saint, în *La nord prin nord-vest,* de Alfred Hitchcock. O senzație cel puțin stranie, mai stranie chiar decît filmul lui Hitchcock. Ar trebui, poate, să compătimim un întreg popor pentru că n-a auzit niciodată la televiziunea proprie vocile autentice ale celor mai celebri actori din lume? (**A. M.**)

■ E foarte interesant cum funcționează mintea umană. De pildă, mintea lui Victor Pițurcă. Are o atenție formidabilă la detalii, o fină gîndire speculativă și o memorie excepțională. Poate explica în amănunt unde a greșit cutare antrenor, de ce a greșit centrarea cutare jucător sau în ce moment precis s-a schimbat soarta meciului. Eu, unul, sînt incapabil să-mi amintesc ce-a făcut sau ce n-a făcut același Victor Pițurcă pe cînd era selecționer la naționala României. (**M. M.**)

■ Un bărbat din Austria a fost mușcat de pitonul vecinului cînd s-a dus la veceu de dimineață. Imaginați-vă scena: te așezi pe vasul de toaletă și o reptilă de 1,6 metri lungime, scăpată din apartamentul vecinului, care s-a strecurat prin canalizare pînă la casa următoare, te ciupește de fund. Să mai zică cineva că există lucruri sigure. (**A. M. S.**)

■ Ultima dorință a lui Lemmy Kilmister (1945-2015), rockerul care a dat lumii trupa Motörhead, a fost ca cenușa să-i fie introdusă în cartușe înmînate prietenilor apropiați. (**M. C.**)

■ Din patrimoniul teritorial al României fac parte și o serie de localități fictive. Sînt localități care, potrivit Recensămîntului Populației și Locuințelor din anul 2011, nu au nici un locuitor, care nu figurează pe Planurile Directoare de Tragere (1916-1959) și al căror perimetru delimitează, conform ortofotoplanurilor, un teren viran, fără construcții. Adesea, ele apar amplasate în mijlocul unui lac. Explicația ar fi că, în urmă cu zeci de ani, aceste localități au fost mutate în componența unor Unități Administrativ Teritoriale vecine, fără ca vechea înregistrare cadastrală să fie ștearsă. Există cca. 126 de astfel de așezări, numite și localități „pustii“, „relicte“ sau „fantomă“; enumerăm cîteva dintre ele: Alexandru I. Cuza, Andici, Ardealu, Bîrlibășoaia, Baștea, Boboș, Botoi, Cîșlița, Cervicești-Deal, Checheș, Cicîrd, Cinghinia, Cireșu Mic, Ciumița, Comisoaia, Copaci, Curcani, Curpenii Silvașului, Deșirați, Doptău, Dorofei, După Deal. Lista continuă. (**M. P.**)

■ Dacă vreți să trimiteți un mesaj în viitor, nu vă mai obosiți să programați un e-mail. Cea mai sigură cale se pare că rămîne o scrisoare închisă într-o sticlă și aruncată în mare. O epistolă de acest fel a fost găsită recent, într-un lac din Michigan, de către o femeie care făcea scufundări și colecționa obiecte inedite. Pe biletul din sticlă era trecut anul, 1926, și numele persoanei cu care ar fi trebuit să se ia legătura pentru a i se returna sticla. După ce mesajul ei de pe Facebook a devenit viral, femeia a reușit să o găsească chiar pe fiica bărbatului care scrisese biletul. Mai în zilele noastre, o sticlă cu o carte de vizită înăuntru a călătorit și ea pînă în Noua Zeelandă, după ce ajunsese în ocean cu un an în urmă, undeva între Australia și China. Cel care a găsit-o a scris la adresa de e-mail specificată și l-a depistat pe aparținător. Nimic din ce se aruncă în mare nu se pierde, se pare. (**A. A. D.**)

■ Nu știu dacă a murit ca un erou, dar știu sigur că, dacă ar fi trăit în Europa, ar fi murit detestat și de fanii familiei tradiționale, și de fanii eliberării femeilor de sub tirania bărbaților. A trăit 74 de ani, pînă luna trecută. Cînd a murit, avea 39 de soții, 94 de copii și 33 de nepoți. S-a căsătorit cu prima soție cînd avea 17 ani și, pe la 30 de ani, a reușit să se căsătorească cu zece soții într-un singur an. Au locuit toți într-o clădire cu patru etaje și o sută de camere. Cînd acest fabulos *pater familias* a murit, familia sa avea 164 de membri și era, fără concurență, cea mai numeroasă familie din lume. Îi vom reține isprava, dar nu-i vom reține numele, sînt sigur. Totuși, numele unui asemenea om ar merita să fie măcar rostit: Ziona Chana. Din India. (**S. V.**)

■ Un slogan publicitar afișat pe un vehicul de livrare („Gustul suprem al pizzei pe vatră!“) arată cît de frecventă a devenit referința la vatră ca la un *nec plus ultra* al preparării aluaturilor coapte. Ai zice că s-a umplut țara de vetre, mai mult sau mai puțin strămoșești. (**D. S.**)

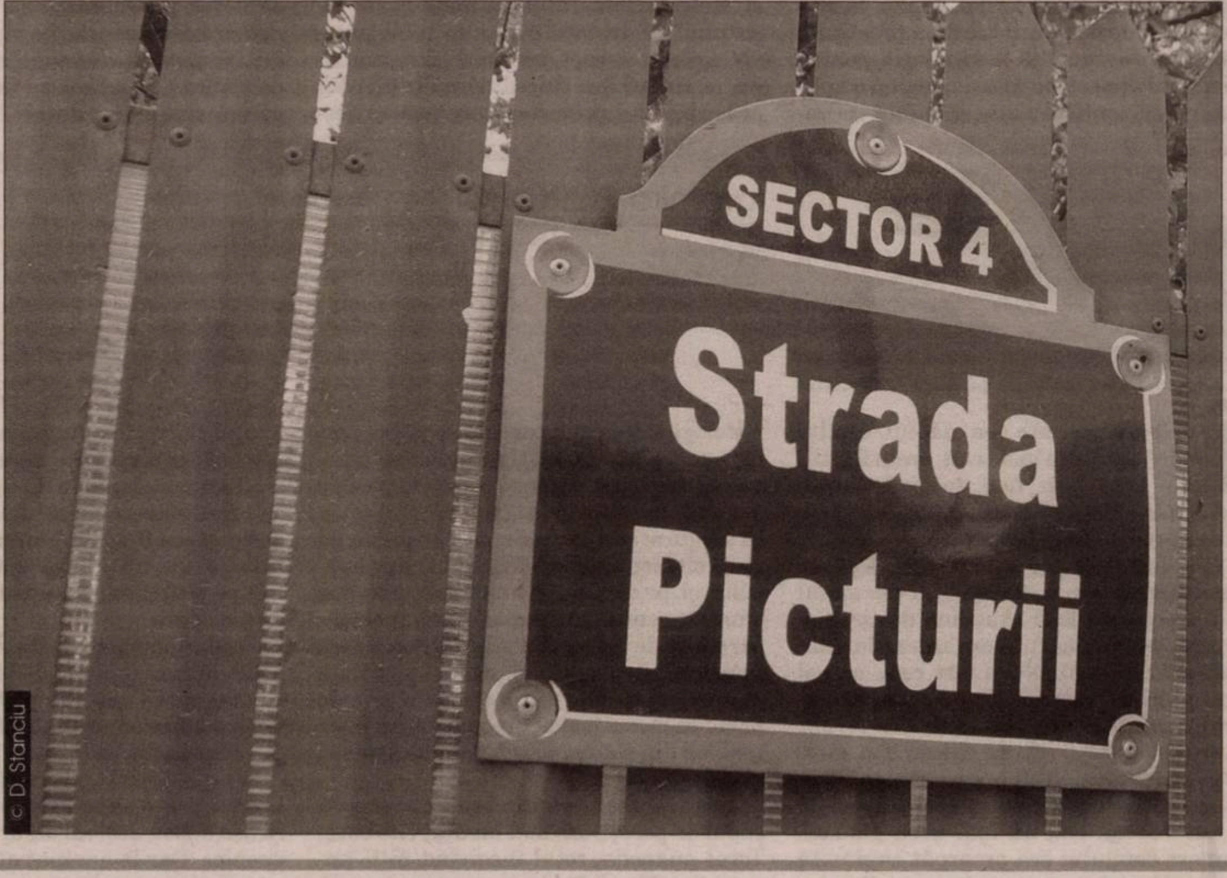

© D. Stanciu

DILEMA VECHE

REDACȚIA:
Dana CĂLINESCU (secretar general de redacție)
Marius CHIVU ● Radu COSAȘU ● Stela GIURGEANU
Andrei MANOLESCU (redactor-șef adjunct)
Matei MARTIN ● Matei PLEȘU ● Adina POPESCU
Iaromira POPOVICI ● Ana Maria SANDU
Dan STANCIU (art director) ● Mircea VASILESCU
Sever VOINESCU (redactor-șef)

RUBRICI:
Teodor BACONSCHI ● Ion BARBU ● Aron BIRO ● Paul BREAZU
Cosmin CIOTLOȘ ● Horia CORCHEȘ ● Andrei CORNEA
Codrin Liviu CUȚITARU ● Alin FUMURESCU ● Ionuț IAMANDI
Maria IORDĂNESCU ● Selma IUSUF ● Ovidiu LORENZ
Anca MANOLESCU ● Doris MIRONESCU ● Victor MOROZOV
Radu NAUM ● Lorin NICULAE ● Andrei PLEȘU
Constantin RUDNIȚCHI ● Mihaela SIMINA
Bogdan-Alexandru STĂNESCU ● Oana STOICA ● Valeriu STOICA
Cătălin ȘTEFĂNESCU ● Bogdan TĂTARU-CAZABAN ● Teodor TIȚĂ
Andreea VLAD ● Rodica ZAFIU

TEHNOREDACTARE: Adrian DAMIAN
EDITOR WEB: Anda DOCEA

PUBLICITATE PENTRU PRINT:
floriana.coman@adevarulholding.ro

PUBLICITATE PENTRU ONLINE:
vanzari@ead.ro
dragos.stan@adevarulholding.ro

MANAGEMENT GRUPUL DE PUBLISHING:
Administrator Special: Constantin SANDU
Director Marketing: Steluța ZAMFIR
Coordonator Producție: Constantin DELTA
Director Distribuție: Dana ZAMFIR
Informații și reclamații ABONAMENTE:
0790.139.007 / 0790.139.009
(numere cu tarif normal, disponibile de luni pînă vineri, între orele 9 și 18)
e-mail: abonamente@adevarulholding.ro

ISSN: 1584-1669
Revistă editată de: Adevărul holding
Publicație auditată de: BRAT AUDIT TIRAJE
Tiraj: 7.200
Tipărit la Tipoart Idea Studio

Biblioteca Județeană
ASTRA Sibiu

Biblioteca Județeană
ASTRA Sibiu

„Sînt vechi, domnule!“ (I.L. Caragiale)

FONDATOR **ANDREI PLEȘU**

DILEMA VECHE

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE ■ Anul **XVIII** ■ nr. **902** ■ 22-28 iulie 2021 ■ www.dilemaveche.ro ■ 24 pagini ■ 7 lei

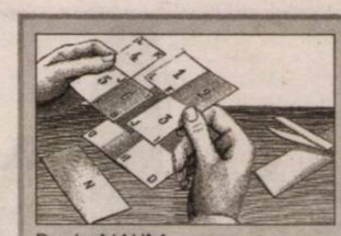

Radu NAUM

un **sport** la Răsărit

7

ANDREI PLEȘU

„Mică antologie coronavirus (V)“

pagina **3**

LILIANA NICOLAE

„Presa a omorît curiozitatea reporterului“

pagina **13**

ADRIAN STĂNICĂ

„Pe vremea mea“

pagina **21**

Era mai bine înainte?

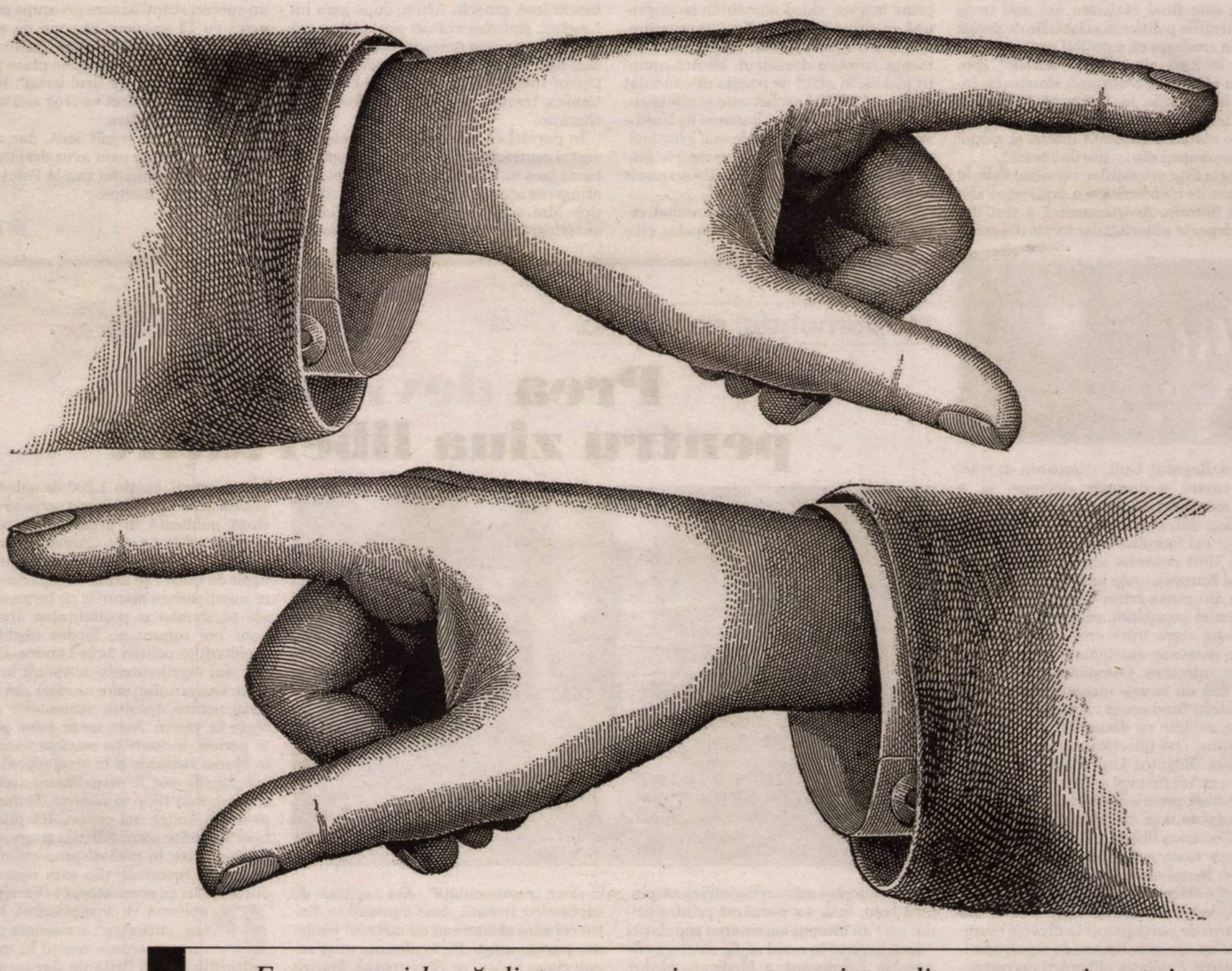

> *„Era cea mai bună dintre vremuri, era cea mai rea dintre vremuri, era timpul rațiunii, era timpul prostiei, era epoca credinței, era epoca incredulității, era anotimpul Luminii, era anotimpul Întunericului, era primăvara speranței, era iarna disperării, aveam totul înainte, nu aveam nimic înainte, mergeam cu toții în rai, ne comportam exact invers – pe scurt, perioada semăna atît de mult cu prezentul, încît unele dintre cele mai gălăgioase personalități insistau că trebuia să fie receptată, bine sau rău, numai la gradul de comparație superlativ.“*
>
> *CHARLES DICKENS*

Redacția DILEMA VECHE: Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, sector 2, 020331 București ● **telefon:** 0372.130.006 ● **e-mail:** dilema@dilemaveche.ro

Biblioteca Județeană
ASTRA Sibiu

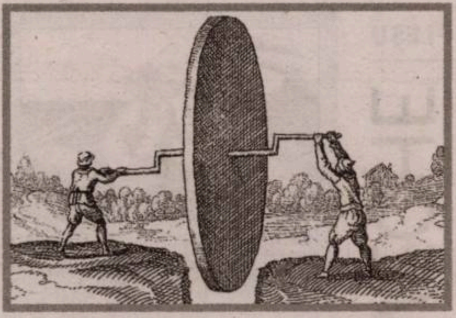

Teodor TIȚĂ

contraintuiția

Doar în țările sărace

„Nu te-ai fi așteptat să piară atît de mulți oameni în inundații“, spune, citată de Politico Europe, Hannah Cloke, profesoară la Universitatea din Reading. „E un eșec monumental al sistemului.“ În calitatea ei de fondatoare și consilier pentru rețeaua publică europeană de avertisment timpuriu în privința inundațiilor, doamna Cloke are de partea ei toată îndreptățirea să fie șocată. Mecanismul pe care l-a fondat și-a făcut datoria, a anunțat la timp autoritățile din statele europene că vine potopul. Nu e clar dacă atenționarea a fost ignorată sau, pur și simplu, viteza de reacție este încă mult prea scăzută pentru nevoile curente. Cert este că în Germania și în Belgia încă se mai căutau acum cîteva zile persoane dispărute și temerea că numărul mare de victime – 180 de morți – nu este final răzbătea din mai toate declarațiile politice și relatările de presă.

„Nu credeam că e posibil așa ceva aici. Asta se întîmplă în țările sărace“, spune, la rîndul ei, o doamnă sinistrată, într-o intervenție la Deutsche Welle. Pe Twitter, afirmația asta s-a transformat într-o memă distribuită intens și sardonic de oameni din... „țările sărace“.

Pus în fața acuzațiilor, serviciul federal german de meteorologie a explicat că și-a făcut datoria. Avertismentul a fost dat mai departe autorităților locale din zonele de risc. Acestea ar fi trebuit să ordone imediat evacuarea populației. La Liège, în Belgia, au făcut-o. Însă asta e mai degrabă o excepție. Marea majoritate a primarilor din localitățile afectate au preferat să își încerce norocul și acum descoperă șocați că au avut ghinion.

Ca în orice astfel de dezastru, există și efecte politice. Cancelarul Germaniei, Angela Merkel, a vizitat zonele afectate de inundații. A calificat peisajul drept „suprarealist“ și și-a exprimat sobră compasiunea pentru victime. „Limba germană nu are cuvinte suficient de potrivite pentru a descrie acest dezastru“, a spus doamna Merkel. Atitudinea cancelarului vine în contradicție flagrantă cu cea a omului așezat de CDU în blockstart pentru preluarea postului de șef al Guvernului după alegerile din toamnă. Armin Laschet fusese surprins într-un video amuzîndu-se împreună cu cîțiva colegi în timp ce președintele țării, Frank-Walter Steinmeier, comenta sumbru dezastrul. Merită amintit aici că, în afară de poziția de candidat și lider al CDU, Laschet este și ministru-președinte al landului Renania de Nord – Westfalia, unul dintre cele mai grav lovite de inundații. Un bilanț provizoriu arăta că numai în landul respectiv au pierit 43 de oameni.

Problema pentru domnul Laschet este că aparenta sa lipsă de empatie vine în totală contradicție cu imaginea pe care încercase să și-o construiască, inclusiv în perspectiva alegerilor din 26 septembrie – aceea a unui politician capabil să înțeleagă necazurile și nevoile oamenilor. Liderul CDU a înțeles repede ce efect ar putea avea atitudinea sa și și-a cerut scuze într-un mesaj postat pe Twitter.

Principala contracandidată a lui Armin Laschet este Annalena Baerbock, lidera Verzilor, partidul ecologist care s-a ridicat în ultimii ani pe un val de conștientizare a problemelor de mediu cu care se confruntă nu numai Germania, ci și întreaga lume. Înainte de inundațiile de săptămîna trecută, doamna Baerbock era plasată în sondaje în urma candidatului CDU, deși la un moment dat părea să îi amenințe serios locul. O sumă de scandaluri legate de afirmațiile făcute în CV și o acuzație de plagiat îi afectasera însă șansele. Acum, după gafa lui Laschet, sînt observatori care estimează că Verzii ar putea redeveni o amenințare. Mai ales că, fără ezitare, experți și politicieni împreună pun dezastrul de săptămîna trecută pe seama schimbărilor climatice.

În paralel cu relatările post-potop din vestul continentului, Comisia Europeană lansa încă un pachet de propuneri pentru atingerea așa-numitei neutralități climatice. Mai ambițios decît orice inițiativă anterioară, pachetul propune reducerea cu pînă la 55% pînă în 2030 a emisiilor de gaze cu efect de seră.

Multe dintre propunerile Comisiei au întîmpinat deja rezistență din partea mediului de business și a unor ONG-uri cu preocupări sociale. Și asta pe bună dreptate, pentru că, deopotrivă, companiile și categoriile de defavorizați ai Europei descoperă că lupta pentru mediu e scumpă și nu toată lumea și-o permite.

Însă pentru populația din Schuld – un sat german distrus total de inundații – sau pentru moții din Apuseni, și ei loviți grav de același fenomen zilele astea, un asemenea cost este depășit deja. Case, vieți și averi s-au dus deja pe apa Sîmbetei. Și, în lipsa unei corecții, se vor pierde și mai multe.

Stupefacția nemțoaicei care se mira că așa ceva se întîmplă doar în țările sărace e semnificativă. De la un subiect științific care preocupa pînă în urmă cu 15 ani doar oamenii de știință și vreo cîțiva hipsteri vegani, schimbările climatice au ajuns, cum le place politicienilor să spună, „la firul ierbii“. Raportarea la acest subiect va crea sau va distruge cariere politice.

Apocalipsa n-a venit încă, dar e clar că vestitorii ei au cam avut dreptate. În Apuseni, în Germania sau la Polul Nord se fac repetiții intense.

■ ■ ■

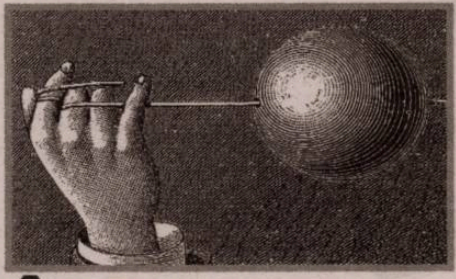

Matei MARTIN

mapamondul de buzunar

Prea devreme pentru ziua libertății?

În Regatul Unit, campania de vaccinare a început devreme și a menținut un ritm accelerat. La un moment dat, cînd incidența zilnică a cazurilor noi începuse să scadă abrupt, Regatul Unit devenise un exemplu pentru restul Europei, unde imunizarea era mai lentă din cauza crizei de vaccinuri sau a reticenței populației: se putea observa o corelație clară între creșterea numărului de persoane vaccinate și scăderea ratei de infectare. Campania de vaccinare a fost un succes incontestabil, 68,3% din adulți fiind acum vaccinați. Cazurile grave, soldate cu deces, sînt acum foarte puține. Dar infectările sînt din nou în creștere. Regatul Unit riscă să se confrunte cu un nou val epidemic.

Și totuși, premierul Boris Johnson nu a renunțat la deja de mult anunțata *Freedom Day* (ziua libertății) în care suspendă aproape toate restricțiile și măsurile sanitare. Începînd de luni, purtarea măștii nu mai e obligatorie în spațiile închise sau în mijloacele de transport în comun, nici numărul de participanți la diverse evenimente nu mai este limitat de reguli administrative. Jubilația eliberării de restricții e moderată doar de tonul premierului, care îndeamnă, totuși, la „prudență“. Ziua eliberării vine după ce, în ajun, s-a înregistrat un nou vîrf al infectărilor: peste 50.000 de cazuri noi. O creștere de 40% față de săptămîna precedentă.

© wikimedia commons

Boris Johnson a fost mereu în contratimp cu măsurile față de evoluția pandemiei. La debutul crizei mondiale, s-a aflat printre cei care nici măcar n-au recunoscut riscurile bolii. A fost printre ultimii lideri europeni care au adoptat măsuri împotriva răspîndirii bolii, însă s-a numărat printre primii care au început vaccinarea populației – încă înainte ca serul să fie omologat de Agenția Europeană a Medicamentului. Acum e din nou unul dintre ultimii care suspendă restricțiile. Dar o face tocmai într-un moment în care infectările sînt în creștere. Ezitările și bîlbîielile decizionale au impact și în rîndul populației. Potrivit Guvernului Johnson, purtarea măștii în spațiile închise nu mai e obligatorie, ci doar „recomandată“. Așa că, încă de săptămîna trecută, doar o jumătate dintre cei care călătoreau cu metroul londonez purtau măști. Și, în absența unor reguli clare, haosul se va perpetua. Pentru că unele magazine și companii de transport au anunțat deja că nu vor renunța la purtarea măștii, în vreme ce altele merg pe alegerea clienților și pe recomandarea Guvernului.

În absența unor reguli clare, haosul se va perpetua.

O relaxare treptată, prudentă, a măsurilor ar fi fost mult mai potrivită în contextul actual, susțin 1.200 de oameni de știință și de activiști într-o scrisoare deschisă publicată în prestigioasa revistă medicală *The Lancet*. „Acest guvern s-a angajat într-un experiment periculos și lipsit de etică“, se arată în scrisoare. Care menționează riscurile pe termen lung ale pandemiei și posibilitatea apariției unor noi tulpini pe fondul neglijenței decidenților politici de la Londra. Partea cea mai îngrijorătoare se referă la strategia Guvernului, care ar oferi „un teren fertil pentru apariția variantelor rezistente la vaccin. Asta ne-ar pune pe toți în pericol, inclusiv pe cei deja vaccinați, în Marea Britanie și la nivel global. Deși vaccinurile pot fi actualizate, acest lucru necesită timp și resurse, lăsîndu-ne pe mulți dintre noi expuși. Răspîndirea unor variante potențial mai transmisibile i-ar afecta în mod disproporționat pe cei mai defavorizați din țara noastră și din alte țări cu acces scăzut la vaccinuri“.

Publicată cu o săptămînă înaintea „eliberării“, scrisoarea a stîrnit numeroase reacții în mediul politic din Marea Britanie, dar nu a convins Guvernul să adopte o relaxare prudentă. Boris Johnson nu are sprijin în Partidul Conservator pentru o prelungire a măsurilor. Iar populația e la capătul răbdării: nu poți să tot amîni, la infinit, „ziua eliberării“. Principala grijă a lui Boris Johnson e cum va putea preveni o creștere exponențială a cazurilor. Și, mai ales, cum să impună noi măsuri în caz că situația se va înrăutăți.

■ ■ ■

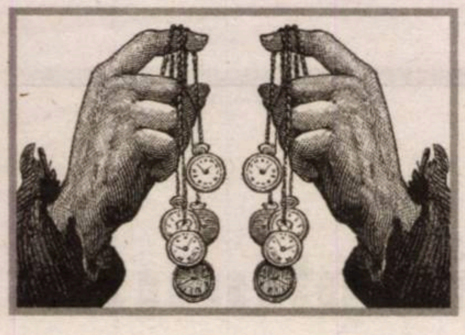

Andrei PLEȘU

nici **așa**, nici **altminteri**

„Așa e că pînă acum nu stăm nici bine, nici rău, adică nici așa, nici altminteri?“ (I.L. Caragiale)

Mică antologie coronavirus (V)

Pariul lui Pascal

Să nu se mai spună că, la noi, libertatea de expresie e în criză. Fiecare român (de la cetățeanul obișnuit pînă la tartorul politic) crede ce vrea și spune, nestingherit, tot ce crede. Presa consemnează tot, „imparțial“, întreținînd o democratică diversitate de opinii catastrofice, încurajatoare, competente, incompetente, locale, globale, științifice, conspiraționiste, partizane, perplexe, avocățești, criminalistice, polițienești. Citești și adormi intoxicat.

În mare, „piața“ oferă, din cîte îmi dau seama, următoarele tipuri de reacție cu privire la pandemia cu care conviețuim toți:

1) Situația e gravă, cu un deprimant subtext apocaliptic. Boala e peste tot, în toată lumea și, pînă acum, nu există nicăieri soluții garantate pentru ținerea ei sub control. Ce putem face? Să respectăm, cu maximă prudență, regulile stabilite de autorități, pentru a diminua riscurile și pentru a trece hopul (dacă avem noroc!).

Coronavirusul e camuflajul unei conspirații la nivel planetar.

2) Criza e serioasă, dar nu trebuie să-i exagerăm anvergura. Se moare și de alte boli, epidemii au mai fost și n-au dus la sfîrșitul lumii. Să fim disciplinați, dar calmi. Să evităm nevroza, depresia, excesul de zel.

3) Coronavirusul e camuflajul unei conspirații la nivel planetar. O mînă de potentați descreierați caută să domine planeta, pentru a-și asigura materia primă a unor afaceri veroase. Vor putere, vor cîștig, vor un „viitor de aur“ pentru mica lor gașcă asasină. (Aici, evident, ne confruntăm și cu o anumită policromie a definiției răului: chinezii, americanii, rușii, Soros, neomarxiștii, neonaziștii, fabricanții de măști, mănuși și geluri dezinfectante etc.) Toți și-au folosit laboratoarele (secrete) pentru a inventa un virus cu care să manipuleze planeta.

4) Coronavirusul e instrumentul unei perfide „selecții“ nenaturale: s-a hotărît decimarea bătrînilor, pentru a da lumea pe mîna noii generații, mai ușor manevrabile, mai armonios integrată exigențelor „postmoderne“. Se urmărește destabilizarea conceptului (obosit) de „autoritate“, scoaterea din joc a reflexelor (capitaliste) care sufocă mersul spre viitor.

5) Variantă autohtonă: pandemia e un complot universal împotriva României și a Bisericii Ortodoxe. „Străinii“ și ideologii secularizării au găsit, în sfîrșit, rețeta victoriei. Se urmărește ștergerea de pe hartă a țării noastre și instaurarea ateismului „științific“.

6) A se slăbi! Numai proștii iau în serios tapajul mediatic al „amenințării“ cu COVID-19! În realitate, virusul nu există, totul e o făcătură. Dacă ținem la libertatea noastră, trebuie să trăim ca și pînă acum, fără griji, fără „măsuri“ de protecție, fără să ne lăsăm păcăliți de sumedenia de „specialiști“, care vor să ne încalece!

Numai proștii iau în serios tapajul mediatic al „amenințării“ cu COVID-19!

Dacă e să găsim „tartorii“ feluritelor scenarii de mai sus, avem de unde alege… Eu, unul, înclin mai degrabă spre punctele 1 și 2. Existența virusului e o evidență la nivel mondial, iar răspunsul rațional, fără excese de panică, la această evidență e să ne conformăm recomandărilor propuse de specialiști.

În rest, avem de a face cu „echipe“ de tot soiul, colorate ideologic, patriotic, electoral, utopic, mistic, comic, juridic, fudul, mediatic *(rating* pe bază de *breaking)* ș.a.m.d. În multe cazuri, aș îndrăzni să vorbesc și despre prostie. În altele, de lichelism oportunist. „Conspiraționiștii“ se recoltează din ambele tabere, uneori combinate. (...) „Negaționiștilor“, adică celor care contestă existența reală a virusului și, deci, necesitatea unor măsuri de apărare împotriva lui, mi-aș îngădui să le reamintesc celebrul „pariu“ al lui Pascal (vezi Google…). Faimosul gînditor francez, vorbind despre raportarea noastră la existența lui Dumnezeu, ne invita să facem un pariu: să pariem fie pe existența, fie pe inexistența Lui. Or – spunea Pascal –, dacă Dumnezeu nu există, nici credinciosul, nici necredinciosul nu au mare lucru de pierdut prin pariul lor. Dar dacă Dumnezeu există și noi am pariat pe existența Lui, sîntem cîștigători pe toate planurile, în vreme ce aceia care au pariat pe inexistența Lui sînt într-o gravă și definitivă pierdere! Așadar (scuzați picajul…): dacă virusul COVID-19 nu există și noi, crezînd în prezența lui, sîntem precauți, n-avem nimic de pierdut. În schimb, dacă virusul există și noi ignorăm, iresponsabil, existența lui, am încurcat-o! Asta e tot, stimați concetățeni!

(apărut în Dilema veche, *nr. 849, 16 iulie 2020)*

PUBLICITATE

CEA MAI CITITĂ
REVISTĂ DE ISTORIE
DIN ROMÂNIA!

EDIȚIA DE IUNIE,
la toate punctele de difuzare a presei

Cartea
DOSARUL
HITLER
de Henrik Eberle
și Matthias Uhl

PREȚ PACHET SPECIAL
39,99 LEI
numai împreună cu revista
Historia SPECIAL,
în limita stocului disponibil

Historia.ro
Historia SPECIAL
AN X, NR. 35
IUNIE 2021
APARE TRIMESTRIAL
DIRECTOR ION CRISTOIU
80 DE ANI DE LA INTRAREA ROMÂNIEI ÎN AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL
„OSTAȘI, VĂ ORDON, TRECEȚI PRUTUL!“
DE CE? CU CE? CUM?
СОВ.секретно
ДЕЛО
№ 1-П-83
DOSARUL HITLER
HENRIK EBERLE
MATTHIAS UHL
Dosar secret al NKVD alcătuit pentru Iosif V. Stalin pe baza protocoalelor de anchetă ale aghiotantului personal al lui Hitler, Otto Günsche, și ale ordonanței Heinz Linge, la Moscova în 1948-1949.
METEOR PRESS

Sever VOINESCU

axa dus-întors

Ce înseamnă o viață împlinită?

Să judeci viața cuiva înainte de bătrînețe e o imensă eroare. Dar chiar dacă știm că trebuie să avem răbdare înainte de a trage linia socotelilor vieții, întrebarea fundamentală rămîne: cum să-ți dai seama dacă cineva s-a împlinit sau nu? Ce criteriu folosim ca să știm dacă o viață e împlinită sau nu? Dacă omul a făcut fapte bune? Dacă bunele atîrnă mai greu decît relele? Dacă a iertat, dacă a fost generos, dacă a clădit ceva important? Cît sînt de importante pentru octogenar, de pildă, greșelile făcute la 20 de ani? Dar faptele bune făcute la 30? Mai contează? Cît? Și, mai ales, pentru cine?

O ciudată întîmplare petrecută nu demult m-a făcut să fiu cu puțin mai lămurit în privința acestor mari întrebări. Întîmplarea: într-o seară, la un anumit moment, am deschis televizorul și am rămas pe postul francez TV5. Ciudat, zic, pentru că nu cred că m-am uitat 30 de minute puse cap la cap, în toată viața mea, la emisiunile acestui post. Dar uite cum, într-o seară, deschid televizorul fără să fiu stîrnit de vreun mare eveniment, mă duc – hipnotic, fără explicație – pe TV5, stau acolo vreo trei minute și, deodată, începe ceea ce postul însuși prezenta ca o lovitură jurnalistică rarisimă: un interviu cu Alain Delon.

Mi-am amintit imediat ce mult mi-a plăcut interviul pe care Alain Delon l-a dat la începutul anului 2018 într-o ediție specială a publicației *Paris Match,* care-i era integral dedicată. Mi-amintesc bine acel interviu: spunea că nu-i e frică de moarte, ba chiar că o așteaptă cumva senin, căci a cunoscut frumusețea vieții în toate aspectele ei, iar lumea de azi îi provoacă mai degrabă scîrbă. De o luciditate impecabilă, Alain Delon știa bine cui trebuie să-i fie recunoscător pentru formidabila lui carieră. Mai întîi mamei sale, zice el, „pentru că m-a făcut cu fața asta“. Toată cariera lui s-a datorat feței – e perfect conștient de asta. Apoi, e recunoscător tuturor femeilor din viața lui și, pe același plan, publicului feminin din vreo trei generații, răspîndit în întreaga lume. Se considera un fel de dinozaur venit din alte lumi care nu se mai potrivește defel cu lumea de azi, pe care are tăria să o sfideze și să-i spună în față ce nu-i place la ea. Cum primește criticile socio-ideologico-politice ale recenților scandalizați? Nu-i pasă de ele.

Un an mai tîrziu, Festivalul de la Cannes a decis să-i acorde un *Palme d'Or* onorific. Hoardele de activiști ai naufragiului deopotrivă vesel și periculos pe care-l trăim au organizat imediat o campanie de contestare, ca la noua cărticică maoistă: cu viralizare agresivă, cu semnături și petiții, cu apeluri patetice la boicot etc. Delon se pronunțase împotriva adopției în cadrul familiilor homosexuale („Copiii au nevoie de mamă și tată, punct!“) și avusese în trecut opinii negative față de căsătoria homosexuală. Întrebat fiind la Cannes despre aceste „aspecte controversate“, actorul și-a menținut poziția, cu zîmbetul pe buze. Zîmbetul lui Delon...

De fapt, am fost cu adevărat sedus pentru că am putut detecta o legătură între aceste atitudini și actoria lui. Se spune că ești un actor bun dacă poți să joci personaje cît mai diferite – atît de diferite încît tu aproape să nu te mai vezi. Versatilitatea este, adesea, sinonimă cu excelența în actorie. La Delon, paradoxal, e invers. A jucat enorm personaje de tot felul, dar mereu a fost Delon. Excelența actoriei lui constă în modul în care s-a plasat pe el însuși într-un rol sau altul. Cîtă îndrăzneală! Fără studii de actorie (de altfel, Delon este cu adevărat un om fără școală!), a învățat cum trebuie să fie, nu să joace, în fața camerei de filmat într-un proces de *learning by doing* ghidat de oameni precum Clément, Visconti, Godard, Melville sau Malle. Rezultatul a fost un actor cu o față de înger, cumva minimalist în mijloace, rece, „de privire“, în care simțeai mereu că e mult mai mult, de nu chiar exact opusul a ceea ce arată – de aici, cred, misterul care i-a potențat frumusețea. Pentru Delon actorul, exact ca pentru Delon omul, îndrăzneala și disimularea au fost trăsături fundamentale. Nu degeaba rolul care l-a propulsat în galeria celor mai mari este cel din *Plein soleil* – Ripley-ul făcut de Delon în 1960 este mult peste ceea ce a făcut Matt Damon în 1999! Au urmat, printre multe altele, *Rocco i suoi fratelli, Il gatopardo, Le Samouraï, Le Clan des Siciliens* și *La Piscine,* pînă la *Monsieur Klein* și *Mort d'un pourri,* ajungînd la *Notre histoire* și propriile sale producții din seria *„le flic“.* Pînă și lucrurile minore pe care le-a făcut, gen *Zorro* sau apariția tîrzie în *Astérix aux Jeux Olympiques,* rămîn memorabile pentru că era Delon și nu pentru cine știe ce sofisticată artă actoricească. Magnetic cu adevărat, după o biografie cu totul ieșită din comun, Alain Delon nu are de ce să îngenuncheze fiindcă așa cer vremurile Facebook.

Așadar, am rămas pe TV5 și l-am revăzut. Interviul era foarte recent. De la apariția lui la Cannes din 2019, îl regăsesc acum deteriorat fizic. Între timp, Alain Delon (85 de ani) a suferit două atacuri vascular-cerebrale. Vorbește cu o mică, dar perceptibilă dificultate, se mișcă greu și are aparat auditiv. Zîmbetul lui, care altădată era rece-seducător, este acum cald-patern. Și albastrul ochilor săi e mai domol. Acum e gata să mărturisească mai mult despre el însuși – tocmai el, notoriu pentru singurătatea și izolarea pe care întotdeauna le-a preferat. În acest interviu, de pildă, destăinuie atașamentul lui pentru Fecioara Maria („Datorez totul femeilor“, vă amintiți?) cu care vorbește în fiecare zi. Se simte mai apropiat de părinții lui, morți de mult, decît a fost vreodată și – tipic pentru senectute – e impresionat de jocul bizar al propriei memorii: își amintește perfect scene și detalii din copilărie, din prima tinerețe, dar nu mai știe bine lucruri de acum un an sau doi. Despre politică are aceleași păreri pe care le știam (pe Macron îl face arșice!), cît despre valul ideologic actual, cumva obosit, spune că nu-i mai pasă ce fac ceilalți. Are păreri ferme despre actorii de azi: sînt vedete pe care le disprețuiește și nu ezită să le numească, după cum sînt altele pe care le apreciază și le laudă, mergînd pînă acolo încît ar vrea să mai facă un film cu acestea. Spune pe șleau, fără ocolișuri și amabilități, ce crede. Pe religioși îi șochează cu pledoaria sa pentru eutanasie („Cred că orice om ajuns la o vîrstă la care îi e din ce în ce mai greu, care-i spune lui Dumnezeu «Gata, nu mai pot, plec», are dreptul să fie ajutat în acest sens“), iar pe recenții activiști ai progresului îi enervează vituperînd mișcările de gen *#metoo,* feminismul la zi și emigrația care se revoltă împotriva societăților în care ajunge („Să plece acasă dacă nu le place aici!“).

Privindu-l și ascultîndu-l pe Alain Delon acum, lovit de atacuri cerebrale, admirația mea pentru el crește pînă acolo încît mă duce spre un ciot de răspuns la marile întrebări cu care am început. Iată, cred, un semn de împlinire: să ajungi la o vîrstă la care mai toți cei alături de care ai trăit sînt morți, iar tu execuți cu demnitate testamentul moral de a mărturisi deschis valorile, stilul și opțiunile vieții de atunci, ale vieții care te-a făcut să fii ce ești, fie chiar și împotriva vieții prezente. Da, societatea omenească este cu adevărat suma celor ce au fost, a celor ce sînt și a celor ce vor fi – orice altă sumă parțială este, în fapt, inumană. Știind bine că nu se poate întîmpla așa ceva, totuși, împotriva mersului biologiei și poate chiar împotriva a ceea ce credeți acum, urez fiecăruia dintre dumneavoastră să ajungă acolo!

■ ■ ■

Mihaela SIMINA

accent pe istorie

Fantastisch *Fanta*

Surpriză: inițial, Fanta nu a avut aromă de portocale. A doua surpriză: nu americanii sînt cei care au produs-o la început.

În anul 1929, compania Coca-Cola și-a deschis o filială în Germania, iar în scurt timp Coca-Cola a devenit cea mai populară băutură non-alcoolică din țară. Reclamele erau peste tot, vînzările record, produsul prezent la orice eveniment sportiv major, culminînd cu Olimpiada din 1936 (unde compania locală a fost sponsor oficial).

Dar a venit războiul în 1939 și, odată cu el, și lipsa de sirop pentru Coca-Cola. Acel sirop, ingredientul-cheie, pe care germanii îl importau din Statele Unite ale Americii. Comerțul internațional a avut de suferit, iar producătorilor din Germania le era din ce în ce mai dificil să cumpere ingredientul. Pînă la un moment dat cînd, din dificil, demersul s-a transformat în imposbil. Statele Unite ale Americii au intrat în război în 1941 și au blocat relațiile comerciale cu Germania nazistă. Mai mult decît atît, filială locală germană a Coca-Cola și-a pierdut sprijinul companiei-mame americane. Practic, au devenit două entități diferite și, drept urmare, în Germania nu mai putea fi produsă celebra băutură. Ce era de făcut? Directorul fabricii nemțești, Max Keith, a avut răspunsul. A început să producă o băutură răcoritoare cu ingredientele pe care le avea la dispoziție în țară la acel moment. A rezultat un nou produs, cu aromă de... mere. De notat că fabrica și-a putut asigura surse de zahăr, deși nici importul acestuia nu era tocmai liber. Noua băutură conținea cea mai mare cantitate de zahăr dintre băuturile disponibile pe piața germană, fapt ce a situat-o rapid în topul preferințelor populației. Gospodinele o foloseau și la prăjituri. *Fantastisch!*

De la acest cuvînt nemțesc (în traducere, *fantastic)* a derivat și numele sucului. Același director al companiei locale și-a rugat colegii de la vînzări să găsească un nume atrăgător pentru băutură, iar unul dintre aceștia a propus *Fanta,* de la *Fantastisch*. Simplu.

După război, societatea centrală din SUA și-a reluat colaborarea cu sucursala germană, însă abia prin 1955 a lansat băutura oranj pe care o știm astăzi.

Același nume: Fanta. Altă aromă: de portocale.

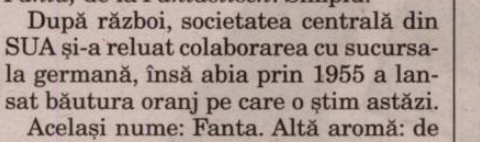

BARBURISME

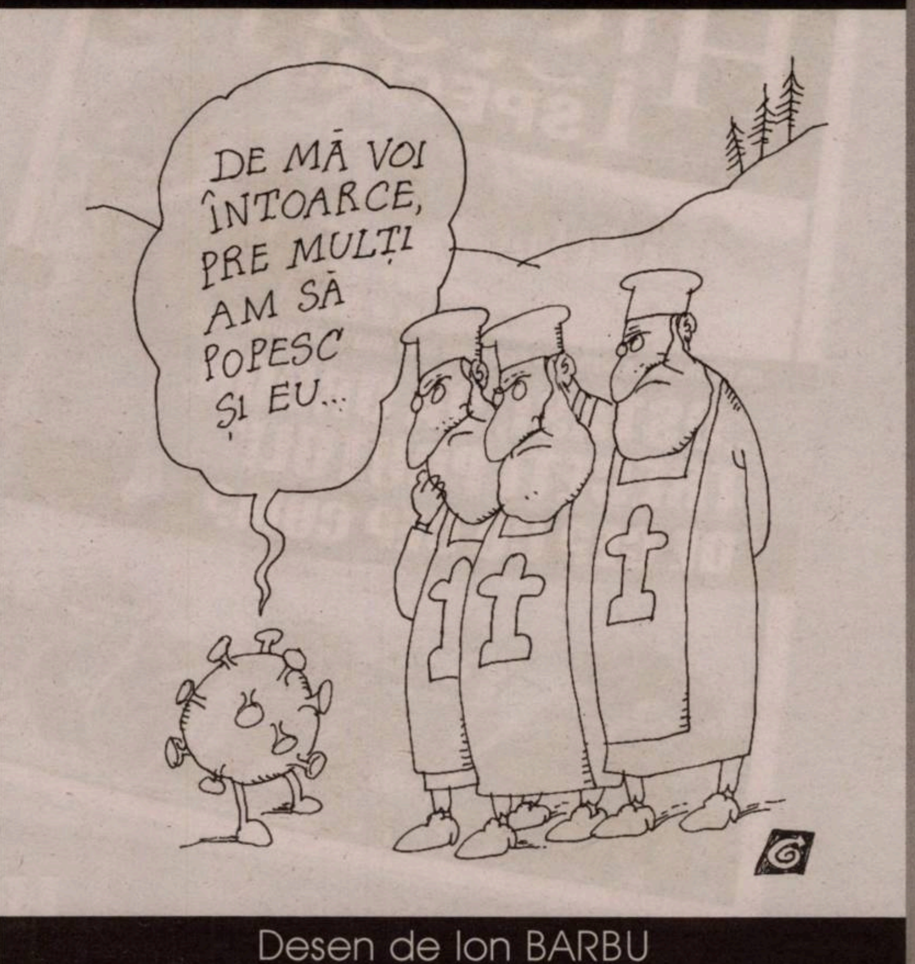
DE MĂ VOI ÎNTOARCE, PRE MULȚI AM SĂ POPESC ȘI EU...

Desen de Ion BARBU

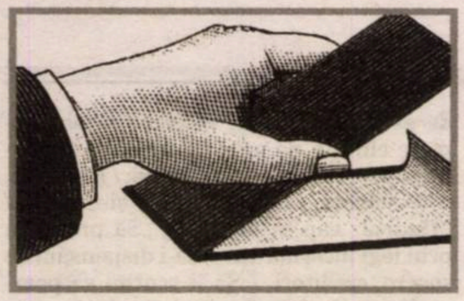

Valeriu STOICA

la **drept** vorbind

Duelul judiciar și marca Audi

August Horch, unul dintre întemeietorii industriei germane de automobile, a reușit, în anul 1909, să transforme severitatea unei sancțiuni judiciare într-un beneficiu, plecînd de la un adagiu de drept. În acel an s-a retras din societatea August Horch & Cie MotorWagenWerke GmbH, din cauza unor neînțelegeri cu administratorii firmei, și a întemeiat, în orașul Zwickau, o altă companie, cu denumirea August Horch AutomobileWerke GmbH. Foștii parteneri s-au plîns în Justiție pentru încălcarea mărcii deținute de prima societate, iar Curtea Supremă din Leipzig i-a interzis constructorului de automobile să-și folosească numele în a doua companie. Într-o discuție cu doi prieteni de afaceri, acasă la unul dintre ei, în Zwickau, a fost găsită soluția salvatoare. Fiul gazdei, care studia limba latină, tocmai descoperise adagiul *Audiatur et altera pars,* exprimat uneori și în formula *Audi alteram partem*. El a făcut legătura dintre numele Horch, verbul *horchen,* care în limba germană înseamnă *a asculta*, verbul *audio*, care în limba latină are același înțeles, și imperativul acestui ultim verb, *audi*. Entuziasmat de această asociere lingvistică, August Horch și-a redenumit compania, utilizînd termenul *Audi*, ca echivalent al lui *Horch*. Istoria seculară a unei renumite mărci de automobile tocmai începuse.

Adagiul din care s-a inspirat creatorul acestei mărci are însă o istorie mult mai îndelungată, mai captivantă și mai cuprinzătoare. În *Medeea,* piesa de teatru scrisă de Seneca, se afirmă că acela care judecă în echitate, ascultînd o singură parte și ignorînd astfel apărările celeilalte părți, încalcă de fapt principiul echității. Ideea fusese formulată anterior de Eschil, într-o altă piesă de teatru, *Eumenidele*. Preluată din literatură în dreptul roman, apoi considerată de Sfîntul Augustin ca un precept de drept natural, această idee a fost exprimată lapidar în adagiul latin *Audi alteram partem* mult mai tîrziu, în zorii epocii moderne, cînd principiul contradictorialității și principiul imparțialității au fost afirmate în termeni imperativi, ca garanții ale dreptului la apărare, atît în procesul civil, cît și, mai ales, în procesul penal. Mai mulți pictori au redat alegoric acest adagiu. Unul dintre ei, Jacob de Witt, a pictat în a doua jumătate a secolului al XVII-lea un tablou chiar cu această denumire. Un secol mai tîrziu, pictura era expusă în Tribunalul din Haga, iar în prezent se află la primăria orașului.

> *Numai dacă sînt atenți la* duelul politic,
> *cetățenii se situează în poziția bunilor judecători.*

Metodologia de aflare a adevărului și de înfăptuire a dreptății în orice proces judiciar, atît în sistemul de drept continental, cît și în sistemul de drept anglo-saxon, se fundamentează pe ideea conținută în acest adagiu. Deoarece nici o parte nu poate deține monopolul adevărului și al dreptății, judecătorul are datoria să verifice versiunile prezentate de toate părțile cu privire la faptele deduse judecății și la problemele de drept ridicate de acestea. Respectarea principiului imparțialității nu este posibilă decît prin aplicarea consecventă a principiului contradictorialității. Valoarea epistemologică a acestui adagiu fusese deja testată în științele pozitive, în perioada modernă, odată cu abandonarea argumentului de autoritate în favoarea scepticismului cartezian. Cam în același timp, pluralismul și multipartitismul erau descoperite în filosofia politică, drept temeiuri ale democrației constituționale. Testul dublei alternanțe la putere este necesar, cum observa în mod judicios Ralph Dahrendorf, pentru a verifica dacă un anumit sistem politic aparține sau nu democrației constituționale. Într-adevăr, singura șansă pentru a împiedica perpetuarea *sine die* a erorii cognitive, căreia îi cad victimă toți guvernanții, este schimbarea periodică a acestora prin alegeri de către cetățeni. Iar alegerile bune presupun *ascultarea,* adică înțelegerea și evaluarea tuturor ofertelor politice. Numai dacă sînt atenți la *duelul politic,* cetățenii se situează în poziția bunilor judecători.

Mult mai cunoscută este sintagma *duel judiciar,* care inițial desemna o modalitate de tranșare a unui proces civil sau penal printr-o confruntare, în fața regelui sau a reginei, între doi luptători, de regulă plătiți. Astăzi, *duelul judiciar* exprimă metaforic adagiul *Audi alteram partem,* avînd însă și un sens suplimentar, nu mai puțin important. Părțile nu doar vorbesc în fața judecătorului, ele se luptă. Așa cum se întîmpla în duelul de onoare, confruntarea dintre părți presupune egalitatea armelor și respectarea regulilor de luptă. Pînă la urmă, orice proces judiciar este o bătălie, în care părțile nu se mai luptă însă cu arme mortale, ci cu vorbe, dovezi și argumente. Retorica și logica se susțin reciproc. Adevărul nu este accesibil judecătorului decît prin versiunile faptice și prin probele prezentate de părți. Acestea își schimbă succesiv pozițiile de atac și de apărare. Cel care începe procesul judiciar nu este întotdeauna în poziție de atac, iar cel împotriva căruia începe procesul nu rămîne mereu în poziție de apărare. Cu cît sînt mai mari mizele unui proces, cu atît sînt mai ample desfășurările de forțe: probele sînt mai numeroase și mai complexe, problemele de drept sînt mai complicate, normele juridice aplicabile pot fi identificate cu greu în hățișul legislativ existent. În această luptă continuă, judecătorul veghează la respectarea regulilor procedurale și intervine ori de cîte ori acestea sînt încălcate. Dreptatea nu este doar opera judecătorului, ci și opera părților. Rolurile participanților la proces sînt diferite, dar complementare. Imparțialitatea judecătorului nu înseamnă o pură pasivitate. El nu doar arbitrează luptătorii, ci îi călăuzește, în egală măsură, pe drumul către adevăr și dreptate. Pînă la urmă, nu victoria unei părți este scopul principal. De cele mai multe ori, cîștigurile și pierderile se distribuie între părțile procesului. Important este drumul către adevăr și dreptate, adică duelul judiciar.

Valeriu Stoica *este avocat și profesor de drept civil la Facultatea de Drept a Universității din București.*

■ ■ ■

DILEMA
VECHE
„Omul fără dileme
e creatorul
tuturor dictaturilor,
de dreapta
sau de stînga.
E marele
organizator,
marele pedagog,
marele vindecător."
ANDREI PLEȘU, 1993

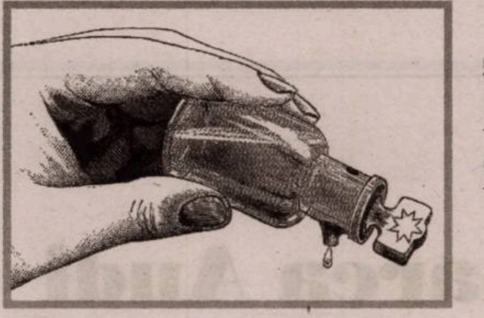

Rodica ZAFIU

cuvinte nepotrivite

Încornorat

Ar merita să fie consemnate – într-o eventuală istorie culturală a insultelor românești – nu numai formele de agresare preferate de vorbitori, ci și absențele, pe care le putem observa prin comparație cu inventarul injuriilor tipice din alte limbi. În română, de exemplu, nu regăsim o insultă foarte cunoscută și cu un grad mare de violență în tradiția mai multor limbi și culturi romanice: cea care caracterizează batjocoritor bărbatul înșelat de soție. Termenul emblematic pentru acest tipar este italienescul *cornuto* – „încornorat" –, care are corespondente în franceză *(cornu* și *cornard,* mai puțin frecvente totuși decît *cocu),* spaniolă și portugheză *(cornudo)* etc. În franceză există mai multe expresii referitoare la înșelare care includ coarnele *(avoir des cornes, porter des cornes* etc.). Despre modul în care coarnele au devenit simbol al trădării conjugale circulă mai multe explicații nu tocmai convingătoare (legate de legenda Minotaurului sau de abuzuri ale unui împărat bizantin); în *Trésor de la langue française informatisé* se sugerează o valoare mai generală a acestora, de „atribut simbolic (...) exprimînd deriziunea, rușinea".

În română, cuvîntul *cornut* nu are sensuri figurate, iar *încornorat* a căpătat destul de tîrziu, prin imitație, înțelesul „(bărbat) înșelat în căsnicie". În dicționarul academic *(Dicționarul limbii române,* DA, tomul II, partea I, 1934), sensul „a-și înșela (bărbatul sau nevasta)" al verbului a *încornora* este prezentat ca „modern, după franceză".

„Ah, încornoratu-i demn, / E drăguț, este solemn, /
Umblă țanțoș și-nțepat / Mîndrul cap încornorat"

În româna mai veche adjectivul *încornorat* avea înțelesul pur denotativ, „cu coarne", cu referire la animale („hiară *încornorată",* la Anton Pann), dar dezvoltase și alte sensuri, deloc legate de trădare. Adjectivul substantivat – *Încornoratul* – este în limbajul popular una dintre denumirile eufemistice ale dracului. Verbul *a încornora* însemna mai ales „a exagera, a înflori", ca într-un exemplu din Anton Pann: *„încornorează* țînțarul, de ți-l face cît armăsarul" *(Povestea vorbei).* Adjectivul participial *încornorat* și expresia echivalentă *cu coarne* aveau astfel și sensul „mincinos, exagerat, bizar" (DA), expresia *a o face prea încornorată* (I. Zanne, *Proverbele românilor,* IX) însemnînd „a spune ceva de necrezut". *Cu coarne* sau *încornorat* creează o imagine a amplificării, fiind oarecum asemănătoare expresiei actuale *cu crengi* (în *urît cu crengi).*

Sensul nou al lui *încornorat* apare, prin imitație, în secolul al XIX-lea. În dicționarul latinizant al lui Laurian și Massim (volumul I, 1871), la cuvîntul *corn* există și explicația „simbol al dezonoarei unui bărbat înșelat de muierea sa și, în genere, de orice dezonoare: *a pune coarne cuiva",* iar *cornurare, încornurare* sau *încornorare* sînt glosate „a pune coarne bărbatului". *A pune coarne, a încornora* și *încornorat* erau deja expresii și cuvinte frecvente în presa umoristică din jurul anului 1900. Insulta modernă, preluată pe cale cultă, nu pare totuși excesiv de violentă. În revista *Furnica* din septembrie 1907 (nr. 159) era publicat, de exemplu, *Marșul încornoraților,* „cuplete cîntate pe aria *La Marche des cocus":* „Ah, încornoratu-i demn, / E drăguț, este solemn, / Umblă țanțoș și-nțepat / Mîndrul cap încornorat"; „Să protejăm prin legi încornorații, / Să-i dispensăm de soacre, creditori, / Să îi scutim să poarte decorații, / Să fie-aleși pe viață senatori" etc.

Absența unor insulte de tipul *încornorat* din inventarul tradițional al limbii române ar sugera existența unui sistem de norme mai permisiv, în care autoritatea masculină și onoarea ca valoare esențială să nu fi fost atît de puternic marcate. Nu e greu să găsim indicii în acest sens în culegerile de proverbe. În volumul VIII (apărut în 1900) din *Proverbele românilor* a lui Iuliu Zanne, în care sînt reproduse *Povățuirile* lui Iordache Golescu, există destule exemple de relativă toleranță în domeniul trădării, lipsite de invocarea vreunui cod rigid al onoarei masculine pierdute: „Bărbatul dă muiere mai lesne să înșală, dăcît muierea dă bărbat"; „Mai lesne un bărbat poate păzi credința sa către nevasta sa, decît nevasta către bărbatul său"; „Cîte știe satul, nu știe bărbatul"; „Muierea multe face, și bărbatul vede și tace" etc. E drept, proverbele conțin aproape întotdeauna evaluări și recomandări dintre cele mai variate, adesea contradictorii, astfel încît cu argumentul „înțelepciunii populare" se poate susține orice ipoteză.

■ ■ ■

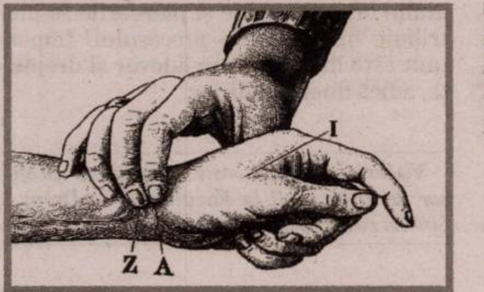

Horia CORCHEȘ

prof, viața mea

O scurtă plimbare pe faleză

Aparent este vacanță, fapt pentru care mă gîndeam să abordez un subiect mai lejer, așa, estival. În vacanță și mai cu seamă pe litoral, oamenii abordează ținute mai lejere, căldura și lipsa unor rigori sociale și profesionale permițîndu-le să scoată la iveală o garderobă păstrată special pentru aceste zile ale anului, pentru concedii și vacanțe. Începînd de la tricouri și bermude, șlapi, converși poate, sandale și pantaloni scurți, de in sau de doc, mă rog, după stil și poate chiar după educație: nu e totuna să ieși nici pe faleză în maieu și bermude, respectiv șlapi sau într-un tricou polo, pantaloni scurți de in și sandale de piele, de exemplu.

Dar, de fapt, nu e chiar vacanță, sau nu pentru toată lumea și nici măcar pentru toți profesorii, deși mitul vacanțelor de trei luni încă bîntuie mentalul colectiv. Exact în această perioadă se desfășoară două concursuri importante și destul de dificile, mai întîi examenul de definitivare în învățămînt, apoi examenul de titularizare, mai bine zis pentru obținerea unui post, căci în ciuda denumirii sale, puțini sînt cei care ajung să se și titularizeze, în absența posturilor vacante pentru perioade nedeterminate, cei mai mulți valorificînd notele de la acest examen pentru a obține un post pe un an. E mult stres, au mult de învățat acești colegi ai noștri și unii dintre ei ajung să dea acest concurs an de an sau la cîțiva ani distanță, dacă prind continuitate pe post. Am chiar un amic aflat în prag de pensie, om cu două doctorate, care este nevoit să dea în acest an concurs din nou, pentru că este suplinitor și postul pe care s-a aflat în ultimii ani nu mai are viabilitate pentru încă un an, deci nu poate să îl păstreze prin continuitate, deoarece – și aici ating în treacăt un aspect sensibil –, așadar deoarece este postul directoarei liceului, iar concursul pentru directori, anunțat pentru octombrie, generează o astfel de complicație, profesorii suplinitori nemaiputînd primi continuitate pe posturile directorilor, cîtă vreme aceștia nu mai primesc delegare pe funcție începînd cu 1 septembrie pentru un an școlar.

Cum se poate să-ți respecți atît de puțin colegii
care au de susținut un examen?

Revenind însă, spuneam că este perioada acestor examene, în care sînt angrenați foarte mulți profesori. Ca să dau un exemplu, la nivelul județului Cluj, la examenul pentru definitivare din această sesiune s-au înscris 479 de candidați. Examenul în sine presupune o logistică foarte complexă și se întinde pe o perioadă de cîteva săptămîni: de la proba de examen pînă la evaluare, apoi contestațiile și apoi rezultatele finale, cu multe comisii implicate și o mulțime de alți profesori care sînt mobilizați pentru a asigura buna desfășurare a tuturor etapelor, de la cei din comisii pînă la profesorii asistenți (supraveghetori) și apoi la cei care evaluează lucrările. Practic, toată istoria, dacă mă refer și la examenul de titularizare, se finalizează după 1 august, deci nici poveste cu lunile acelea multe de concediu, dar nici acesta nu este subiectul principal pe care vreau să îl ating.

M-a durut întotdeauna și mă doare stigmatul pe care opinia publică, cu concursul mass-media, îl aruncă asupra categoriei profesionale pe care o reprezint. Și am scris în repetate rînduri în apărarea acestei categorii, pe care o considerăm cu toții, chiar și cei ce o stigmatizează, o resursă decisivă națională, pentru păstrarea ființei naționale, pentru evoluție, pentru bunăstare economică și spirituală.

Trebuie să spun însă, atunci cînd observ că există și puncte slabe, că adesea noi înșine reușim să ne creăm o imagine dezavantajoasă. Și în spiritul acesta estival al finalului de lună iulie, am să mă refer la cîteva situații punctuale pe care le-am observat zilele acestea, izolate, de altfel, implicat fiind în organizarea examenelor mai sus amintite.

Mereu am crezut despre mine că am o structură mai nonconformistă, puțin rebelă, dar totuși sînt conștient de nevoia respectării unor principii deontologice, a unor principii etice, de asemenea, care să se așeze cumva firesc în conduita unui profesor.

Am rămas uimit și neplăcut surprins în momentul în care am observat printre colegii noștri, profesori asistenți, veniți la examen pentru a-și supraveghea colegii în timpul probei, cînd am observat, așadar, unii pregătiți parcă să meargă la plajă. Este adevărat, era o zi caniculară, dar nu pot să nu mă întreb cum se poate să-ți respecți atît de puțin colegii care au de susținut un examen, pe care urmează să-i supraveghezi patru ore, încît să apari în fața lor în bermude sau chiar și în pantaloni scurți? Printre candidați, mulți îmbrăcați în pantaloni de stofă, cu pantofi și cămașă, în fața unei comisii în care ne aflam, de asemenea, profesori cu experiență totuși, noi înșine îmbrăcați decent, pe măsura momentului pe care îl gestionam, cel puțin cu blugi și tricouri polo, unii dintre noi chiar cu pantaloni de stofă și cămăși. Tu să te prezinți în bermude, cu un tricou atîrnînd și cu o bască pe cap, mi se pare de un grotesc inacceptabil etic.

Apoi, să vezi cîte un profesor asistent care se răstește la candidații din sala în care supraveghează, tratîndu-i ca pe niște copii sau posibili infractori, cu o acreală sau o superioritate greu de justificat, uitînd că și tu ai fost cîndva în aceeași situație, că ai avut emoții în banca aia așteptînd subiectele, că ai fost stresat și tu și că acum doar timpul te-a adus în altă poziție, pe care nu ești capabil să o onorezi. Sau să tratezi totul cu dispreț, cu o indiferență soră cu iresponsabilitatea, nefiind atent la ce ai de făcut în calitatea aceasta de profesor asistent, să vii să predai lucrările și toată logistica avută în responsabilitate în devălmășie.

E vară, sezon estival, vorbim despre mare, soare, costume de baie și șlapi. Dar n-ar trebui, totuși, să amestecăm lucrurile. Și mă gîndesc că, poate, și între cursurile acelea de pregătire psihopedagogică pe care le parcurg profesorii în timpul studiilor universitare ar merita să fie măcar un seminar de deontologie profesională, în care să fie învățați, dacă nu știu, chiar și cum e decent să se îmbrace atunci cînd se află, ca să folosesc un clișeu, în exercițiul funcțiunii profesionale, cum să nu confunde faleza cu sala de clasă și cu școala.

***Horia Corcheș** este scriitor și profesor de limba și literatura română.*

■ ■ ■

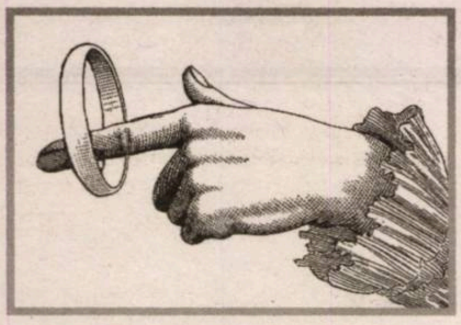

Selma IUSUF

legende **urbane**

Aglomerație

Un om preistoric s-a întîlnit cu un alt om preistoric și s-au strîns unul în celălalt să-și țină de cald. După aia au inventat focul și încă și mai mulți oameni s-au strîns în cerc ca să nu le mai fie frig, să nu-i atace tigrii cu caninii ca săbiile, să spună povești și să prăjească bezele.

Indiferent de pandemii și fobii personale, am fost construiți să ne căutăm unii în alții. E simplu și complicat. Spațiul personal ar trebui să fie cam de un metru jumate, zic cutumele. Zilele trecute, în metrou, cu ochii paralizați într-un video marcat cu inimioare în care oamenii își pupă cîinii, iar cîinii răspund, urc și mă sprijin în locul meu preferat – spațiul îngust dintre uși și îmbucătura vagoanelor. Prea aproape, se pare mult prea aproape de o domnișoară care mai are puțin și-mi dă în cap cu punga de la New Yorker pe care o are pe umăr. Mă retrag scheunînd interior.

O înțeleg, am invadat-o cu nesimțire, nici o explicație nu are sens, nici măcar video-ul ăsta drăguț cu cîinii. Căci și eu mă supăr cînd cineva la plajă aproape că își lipește prosopul de al meu cînd peste tot se întind metri întregi de nisip gol. Sau cînd lumea nu respectă ritualul complicat al rotirii șezlongurilor alăturate după soare și ne invadăm unii altora umbra. Sau cînd pe o terasă mare cu doar două mese ocupate altcineva alege să stea spătar în spătar cu tine. La muzee, cînd te trezești îngropat într-un supergrup de chinezi și ești sigur că apari în toate fotografiile pe care ei le fac necontenit la absolut orice: uite-mă, sînt fața încruntată în planul secund după fesa dreaptă de marmură a lui David, aceeași față nefericită care obturează cumva un colț din Răpirea Sabinelor, și iar, prinsă în mișcare, cu chipul estompat, șters cu guma și multiplicat în trei-patru, încercînd să mă retrag din fața unui cubist celebru și a DSLR-urilor. Eu, eu, eu în poze chinezești, imposibil de fotoșopat, pentru totdeauna în amintirile lor.

Stai în vîrful muntelui, te așezi să bei niște apă și te trezești înconjurat de un mega-grup cu care ajungi să dejunezi la comun. Măcar ei au pachet de excursie: ouț fiert, roșie și șnițel. Combinația preferată de tren, și nu mă încearcă nici o notă de ironie. Letal e atunci cînd sînt implicate și niște chiftele usturoiate în spațiu închis. Din care o doamnă amabilă te îmbie să iei. Nu vă ascund că toate mirosurile astea și solidaritatea temporară dintr-un vagon de tren îmi dau pusee de reală fericire. Gusturile, mirosurile, poveștile. Tot așa cum poftesc intens la mîncarea pe care o văd mîncată de muncitori sau de măturători pe stradă. Încetinesc cînd trec pe lîngă ei și mă uit hulpav la display-ul culinar: pate de ficat mîncat cu cuțitul din cutie, pîine proaspătă ruptă cu mîna, roșii, ardei și castraveți cu miros proaspăt, parizer ieftin și cîrnați uscați, brînză și eternul ouț fiert cu puturoșenia lui minunat de sulfuroasă. Dacă unul mi-ar întinde o felie de pîine cu parizerul pe ea, aș lua cu bucurie. Dar fiecare asumăm cumva că nu congregăm, că nu stăm la același foc, nu spunem aceleași povești, iar pierderea e doar a mea. Bine, fie, și a lor.

Ce entropii ne adună și ne destramă, habar nu am. Uite, plajele mult prea late din Mamaia înțeleg că au nemulțumit multă lume. Niște oameni în vacanță s-au trezit pierduți în mijlocul dunelor, neștiind spre ce să tragă: spre mare sau spre terasele mult prea îndepărtate? Spre apă sărată sau spre bere? E prima oară cînd am auzit de așa o dilemă și nu prea știu ce să fac cu ea. Pun pariu că vina e a olandezilor care au lucrat acolo și n-au luat în seama nevoia noastră locală de a fi mai aproape unii de alții. De a sări din mașină în apă și din apă pe terasă. Hotelierii se iau de păr cu autoritățile, se aruncă cu argumente din toate părțile, nisipul ăla nu mai e atît de fin, mergi o stație de autobuz pîn' la malul mării și avem copii. La ultimul argument n-ai voie să crîcnești, pentru că o să rămîi singur. Exact cum ți-ai dorit.

■ ■ ■

Radu NAUM

un sport la Răsărit

Faultul lui Chiellini din finala Euro 2020 pare să fi inspirat o lume întreagă, cu mult umor. Poți rămîne simpatic și cînd faultezi?

Chiellini are cea mai simpatică moacă, dacă ai o accepțiune extrem de largă a adjectivului. Chiellini e băiatul bun-rău sprijinit de intrarea la sifoane care îți pune piedică doar ca să rîdă, dar te și ascunde de poteră dacă ai făcut vreo trăsnaie. De aceea meme-urile legate de mîna italianului care îi lărgește, de la spate, gulerul lui Saka pînă la dimensiunea unei pizza *con tutti* sînt de o ironie aparte. Englezul e pe rînd salvat de brațul lung al fundașului azur (care de fapt îl oprește să o zbughească spre poarta lui Donnarumma) din gura unui rechin, de prăbușirea de pe o faleză sau de alunecarea în fața unui tren. Cea mai bună e însă inserarea scenei în tabloul Creației din Capela Sixtină. Chiellini îl împiedică pe Saka să îi ia fața lui Adam și să se umple de viață veșnică prin atingerea degetului divin. Adînc. Se poate glosa și pe antagoniile alb-negru, tînăr-bătrîn, fundaș-atacant. Brexit-Britstay. Chellini reprezintă tot ce e vechi, tradițional, fundamental (nu fundamentalist), bine împămîntenit, de viță veche, cum s-ar zice. Saka reprezintă noul, nevoia de mișcare, ruperea cu trecutul, fuga înainte. Vechiul nu poate opri noul decît prin fault, iată o interpretare. Cîteodată noul trebuie pus la punct de ortodocși prin metode neortodoxe, ar zice alții. În sumă, faza aceea a finalei Euro poate cuprinde o întreagă lume în ea, precum „Pluta Meduzei“ a lui Géricault. Dar pentru că vorbim despre fotbal, unde naufragiul e doar simbolic, nu poate fi vorba despre dramă, totul se varsă în rîs, în bancuri, în subiect de mișto. Situația e oricum una ușurică, s-au văzut faze mult mai tari. De exemplu, atunci cînd Chiellini, tot el, a fost victima mușcăturii „canibalice“ a lui Suarez, care și-a înfipt colții (că dinții e impropriu spus) în umărul lui. Italianul și-a dezvelit apoi locul agresiunii pentru a arăta urma ca o fecioră care aduce proba necinstirii. Sau momentul antologic în care Zidane îi aplică un cap în stern lui Materazzi, cel care, se zice, îi explicase pe larg francezului în timpul meciului operațiunile la care i-ar supune pe unii membri ai familiei. Pe lîngă astea, elasticizarea tricoului descrisă mai sus e aproape un gest de tandrețe de la un frate mai mare și alb la unul mai mic și negru. Folosirea culorilor e voită și nu trebuie luată la propriu. În fotbal, în ciuda gesturilor rasiste ale tribunelor și chiar ale unor jucători, fraternitatea dincolo de cine ești și de unde vii e adesea un exemplu pentru societate. Putem rîde, dar ne mai putem și opri. Ca să ne tragem sufletele.

Iaromira POPOVICI

bazar

Dr. Coiculescu și Policlinica „Sahia“

Aș putea spune că am crescut în Policlinica „Sahia“. De cînd eram în liceu, prin anii '80, am fost „arondată“ acolo, mama lucrînd la Arhiva Națională de Filme. Policlinica arăta precum majoritatea stabilimentelor medicale comuniste: una peste alta, *creepy*. Era un loc impersonal, destul de curat, ce ar fi putut fi la fel de bine o clădire de birouri prin care să rătăcească Josef K. Portarul ar fi tins să fie acru, dacă nu-l luai repede, ca și cum ai fi fost în temă, ai fi știut despre ce e vorba, și atunci devenea mai obedient. Coridoarele și scările pe unde trebuia să o iei păreau tipice „Stabilimentului“ din distopiile de azi. Asta pînă cînd apăreau oamenii. În fața unora dintre cabinete erau puhoi. Senzația de distopie se accentua. Instituțiile medicale ale vremii nu se remarcau doar prin spațiile neprietenoase, ci și prin mulțimile ce adăstau prin fața cabinetelor. Era și acolo o coadă, una din celebrele cozi ale epocii. Oamenii veneau de la prima oră la doctor și țineau ordinea între ei. Dacă apărea cineva nou, trebuia să întrebe cine e ultima persoană. I se spunea și se așeza cuminte, înarmîndu-se cu răbdare: putea să dureze și două-trei ore.

Asistentele medicale erau cele care ieșeau și rosteau cuvintele magice: „Să intre cine urmează!“. Îmi răsună pînă astăzi clar în urechi, pe diferite voci. Uneori ordinea se perturba: apărea cîte cineva care avea doar de verificat un rezultat, de adus niște analize, de făcut o programare viitoare. Cert e că cerea voie sau se pregătea să intre peste rînd. Și atunci se stîrneau apele, lumea se-nfierbînta, simțeai plutind în aer agresivitatea, mai s-o tai cu cuțitul. Ieșeau la iveală frustrările și nemulțumirile de toate felurile, atunci. Am simțit mai acut asta pentru că am fost de ambele părți: și de cea cuminte care aștepta, și (recunosc cu rușine) de cea care voia să intre mai repede. Mama ne-a ajutat să supraviețuim așa: știu că n-a fost fairplay, dar am făcut-o destul timp. Țin minte și acum sentimentul de rușine pe care-l aveam cînd simțeam, exagerînd, privirile celor din jur ca pe niște fiare înroșite. Și cum mă așteptam să fim linșate de fiecare dată. Ceea ce, evident, nu s-a întîmplat: de fiecare dată am intrat.

Cozile astea nu erau la toți doctorii. Doar la cei mai buni. Dna dr. Mihaela Coiculescu, medic oftalmolog, era unul dintre cei mai buni. Din păcate, de puțin timp, nu mai e printre noi. Nu numai că era o profesionistă, dar avea și trăsăturile de caracter necesare ca să nu te facă să-ți pierzi încrederea, indiferent ce ai fi avut. Nu era deloc pisicoasă, ci dimpotrivă, destul de tăioasă, dar, deși e oximoronic, într-un fel prietenos și încurajator: exact atît cît trebuia ca să nu pici în disperare că ai nu știu ce afecțiune, dar și cît să te încurajeze că ce ai e tratabil și nu ai să mori și nici să orbești din asta. Era un bun diagnostician, reușea să facă totul serios, dar și repede, cu mulți oameni în cabinet în același timp, care vorbeau, se agitau, voiau mereu ceva, puneau întrebări. Iar la sfîrșit îți recomanda mereu „Optici“ care nu erau foarte scumpe, unde prețurile erau rezonabile. Cum rezonabile erau, de altfel, și prețurile la consultațiile ei.

Doamna dr. Coiculescu nu era, desigur, singura profesionistă din Policlinica „Sahia“. Erau și sînt și acum destui doctori buni acolo. Doar că ea e unul dintre medicii care au rămas pînă în zilele noastre acolo. Alții și-au făcut propriile cabinete în alte părți (deși și în policlinică cabinetele s-au privatizat la un moment dat). Dna dr. Silvia Samuilă, de la ORL, e un asemenea exemplu. Am cunoscut-o în Policlinica „Sahia“ și apoi nu ne-am mai putut despărți de ea. Am urmat-o pe la toate cabinetele, nu doar pentru că odrasla mea făcea mereu otite seroase, ci pentru că felul de grijă pe care a avut-o pentru gîturile, urechile, nasurile noastre, dar și pentru noi, în general, a devenit indispensabil. Am trăit, practic, vreo trei ani din copilăria copilului meu în cabinetul doamnei dr. Samuilă: mai cu răbdare, mai cu umor, mai cu aerosoli, dar mai ales cu știința doctoriței am scăpat de necazuri.

Doamna Samuilă are un alt stil de a interacționa cu pacienții: mai cald, mai apropiat, dar ferm cînd e vorba de tratamente și reguli. Mai sînt doctori care au răbdare să-și cunoască fiecare pacient în parte, nu doar medical, ci și uman. Unii dintre ei au rămas, în continuare, la Centrul de diagnostic și tratament Dorobanți, cum se numește azi policlinica, precum dr. Tania Triculescu, dr. Luminița Sârcă. Au reușit să-și facă treaba profesionist și-n vremurile de restriște de atunci, și să se adapteze la cele deloc ușoare de acum.

Policlinica „Sahia“, de arătat, arată cam tot ca atunci, aproape neschimbată. Instituția nu mai e la fel de oprimantă pentru că, schimbîndu-se vremurile, și percepția noastră asupra ei e alta: mai umană. Dar în interiorul cabinetelor lucrurile s-au mai înnoit, oamenii au evoluat și au ținut pasul, fiecare după puteri, cu vremurile. E un exemplu de instituție care a supraviețuit din vremuri imemoriale, cu bune și rele. Am trăit o viață aproape cu ea, de pe vremea liceului, cînd mă duceam la venerabilul doctor Zega, care, împreună cu dna Dora, asistenta lui, ne-a scăpat familia din toate necazurile. Pînă la copilăria copilului meu, cînd o vizitam pe doamna dr. Denischi și îl vaccinam acolo. Cred că va rămîne în seria instituțiilor care-și au locul în istoria recentă sau măcar într-un studiu antropologic.

■ ■ ■

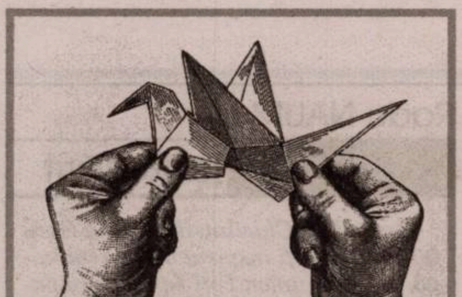

Andrei MANOLESCU

libertatea de impresie

În fața spitalului

În 1915, Franz Kafka a publicat parabola „În fața legii“, care avea să devină celebră. Scriitorul părea să aibă de pe atunci intuiția regimurilor totalitare, absurde și închise ce urmau să se abată asupra omenirii, care promiteau numai fericire și în realitate nu făceau altceva decît să oprime și să strivească individul, cu toate nevoile și dorințele lui. Nu sînt dintre aceia care văd peste tot, chiar și în ziua de azi, numai scenarii kafkiene. Consider că vremurile acelea au trecut. Și totuși, adaptînd puțin faimoasa povestire amintită, putem avea surpriza de a descoperi ceva familiar. Mi-am permis această mică adaptare a nuvelei lui Kafka, folosind versiunea apărută la Editura RAO în 1996, în traducerea lui Mihai Isbășescu:

© wikimedia commons

În fața spitalului stă un paznic. La acest paznic vine un om de la țară și cere să intre în spital. Dar paznicul spune că acum nu-i poate permite să intre (doar e epidemie de COVID). Omul chibzuiește și apoi întreabă dacă va avea voie să intre mai tîrziu. „Tot ce se poate, spune paznicul, dar acum nu.“ Întrucît poarta spitalului e deschisă ca întotdeauna, iar paznicul se dă într-o parte, omul se apleacă pentru a privi pe ușă în interior. Cînd paznicul observă asta, rîde și spune: „Dacă te ispitește într-atît, încearcă să intri înăuntru, în ciuda interdicției mele. Bagă de seamă: am putere. Și nu sînt decît paznicul cel mai de jos. La intrarea în lift și la fiecare etaj stau, însă, alți paznici, asistente și doctori, unul mai puternic decît altul. Pe unii nu mai pot nici măcar eu să-i privesc“. La asemenea dificultăți nu se așteptase omul de la țară: că doar spitalul trebuie să fie totdeauna și oricui la îndemînă, își zice el; dar acum cînd privește mai bine la paznicul îmbrăcat în uniformă și cu tatuaje pe tot corpul, se hotărăște, totuși, mai bine să aștepte pînă ce i se va îngădui să intre. Paznicul îi dă un scăunel și-i spune să șadă lîngă ușă, de-o parte. Acolo stă ore în șir. Mai face multe încercări de a fi lăsat înăuntru și-l obosește pe paznic cu insistențele sale. Adeseori, paznicul îl supune la mici interogatorii, îl întreabă de unde e de fel, și multe altele, dar sînt întrebări puse doar de formă, așa cum pun domnii cei mari; uneori îi dă și cîte un formular să-l completeze; iar la urmă îi spune tot mereu că încă nu-i poate da drumul înăuntru. Omul, care-și luase multe lucruri cu el la drum, folosește totul, oricît ar fi fost de prețios, pentru a-l mitui pe portar. Acesta e drept că primește tot ce i se dă, dar îi spune de fiecare dată: „Primesc numai ca să nu crezi cumva că n-ai făcut tot ce-ar fi fost cu putință“. De-a lungul timpului, omul îl observă pe paznic aproape fără întrerupere. Uită de ceilalți paznici, și acesta, primul, îi apare ca singurul obstacol care-l împiedică să intre în spital. Blestemă nefericita întîmplare, în primele ore cu glas tare și fără să țină seama de nimic, mai tîrziu, pe măsură ce boala îl obosește, doar mormăind în barbă pentru sine. Într-un tîrziu, vederea îi slăbește și nu mai știe dacă în jurul lui se face cu adevărat întuneric sau dacă îl înșeală doar ochii. Dar distinge acum prin întuneric o strălucire care răzbate pe ușa spitalului. Numai că nu mai apucă să trăiască mult. În preajma morții, toată experiența din acest răstimp se adună într-o întrebare, pe care n-a apucat s-o pună paznicului. Îi face semn să vină mai aproape, întrucît nu-și mai poate ridica în sus trupul bolnav care a început să înțepenească. Paznicul trebuie să se aplece adînc pînă la el. „Acu' ce mai vrei să știi? întreabă paznicul, nu te mai saturi o dată.“ „Toți se străduiesc, vezi bine, să intre la spital, grăiește omul, să fie vindecați. Cum se face atunci că, de cînd stau aici, n-a mai cerut nimeni în afară de mine să intre înăuntru?“ Paznicul își dă seama că sfîrșitul omului e aproape și, pentru a mai răzbi la auzul lui care se stinge, răcnește la el: „Pe aici nu putea obține să intre nimeni altul, întrucît intrarea asta ți-era hărăzită doar ție. Acum mă duc s-o închid“.

■ ■ ■

---

ready made

„În ziua de **20 luna Noembre** la ora 10 din zi, se va ține licitațiune publică în localul Ospelului Comunal, sala licitațiunilor, pentru explótarea patinagiului și tăiatul gheței de pe lacul din Grădina Cismegiului, pe timpul iernei 1901/1902, conform condițiunilor speciale, care se pot vedea la direcțiunea Administrativă, biuroul licitațiunilor.“

Monitorul Comunal al Primariei Bucuresci, Anul XV, No. 32, Duminecă, 11 Noembre 1901

---

c.g
p.b
f.d
gn.
m.
h.
n.
k.qu.
ill.
r.
l.
f.v.
s z
ch.j.
x

Codrin Liviu CUȚITARU

prezentul discontinuu

Conversație la Cerebrala

M-a sunat, neașteptat, profesorul de Psihologie Clinică Trabandon Zgîtiță. „Domnule decan“, mi-a spus el cu precipitare în glas, nelăsîndu-mi timp să precizez că nu mai sînt, de cîțiva ani, în funcția respectivă, „pe parcursul pandemiei, am dezvoltat o teorie științifică. Intenționez să o transform în carte, dar am anumite ezitări asupra titlului. Mi-aș dori ca volumul să se cheme *Conversație la Cerebrala*. O parafrază, desigur. M-a inspirat romanul lui Llosa, *Conversație la Catedrala*. Nu prea îmi dau seama dacă sună bine în limba română. Dumneavoastră, ca întîistătător al domeniului filologic (reacția de respingere a *leadership*-ului atribuit de Zgîtiță mi-a fost inhibată din nou chiar de straniul apelativ de *întîistătător),* mă puteți consilia. Vă rezum filozofia cărții, ca să înțelgeți contextul. În deschidere însă, o observație de dată recentă – am primit deja confirmarea valabilității ipotezei mele de lucru! Mi-a oferit-o un caz interesant, petrecut nu demult. Un domn s-a vaccinat împotriva COVID-ului, și-a făcut și rapelul, iar apoi, cum-necum, a izbutit să-și administreze și a treia doză de Pfizer. L-au prins. Senin, a declarat că a acționat cu bună știință, ba că plănuia să-și inoculeze și a patra injecție, și altele, de vreme ce platforma nu îl respingea. Motivul? S-a simțit excelent după fiecare inoculare. În plus, serul i-a readus vederea și auzul de odinioară. L-au trimis la Psihiatrie...“

După un moment de respiro, în care eu am îngăimat: „Știți, nu mai sînt de...“, Trabandon a revenit cu elan, retezîndu-mi orice inițiativă: „Domnule decan, omul în cauză nu e nebun! El doar a aplicat concluziile dialogului pe care îl avusese, în prealabil, cu Creierul Independent. Vă rog să vă reprezentați acest Creier Independent cu majuscule, deoarece constituie conceptul central al teoriei mele. De la Freud și Jung pînă la Neurologia modernă, ne mîndrim că universul nostru cerebral este mai mare decît reușim să conștientizăm. Că am fi, cu alte cuvinte, mai sofisticați decît părem, că ar exista o activitate complexă a materiei cenușii ce nu poate fi controlată de individ – autonomă, suprastructurală. S-au folosit tot felul de termeni pentru definirea segmentului psihic în chestiune – id, subconștient, inconștient, memorie colectivă etc. Idioțenii! De ce? Întrucît toate sugerează că amintitul component ar fi obscur, ascuns și, ca atare, necunoscut. Sau ne(re)cunoscut. Eu, dimpotrivă, îl consider cunoscut și recunoscut cu asupra de măsură! E partenerul nostru de conversație cel mai important. Prin El realizăm adevărata *Conversație la Cerebrala* și, pe baza acesteia, ne manifestăm ulterior în viața de zi cu zi. Îi urmăm recomandările întocmai. L-am numit Creierul Independent și L-am pus în poziția de nucleu al existenței. L-am absolutizat. L-am deificat.

În izolarea generată de pandemie, oamenii și-au întețit dialogurile cu Dumnealui... Să adaug un detaliu. El, Creierul Independent, ne aruncă adevărul în față, iar noi nu ne supărăm. E singurul din lume căruia Îi permitem o astfel de libertate. Fiindcă, vă repet, Îi acordăm încredere... Acum să revenim la personajul hiper-vaccinat. Pentru mine rămîne evident faptul că bărbatul avusese conversații interminabile (la Cerebrala) cu Creierul Independent, în care Ăla s-a stropșit la el, repetîndu-i aspru: «Bă orbeață, bă surdulică, ia măsuri, bă, fă ceva nemaipomenit, că ai să mori găină chioară și surdă în coteț!». *Nemaipomenitul* s-a ivit din singularitatea epidemiei. Vaccinîndu-se, insul a urmat sfatul infailibil al Creierului Independent și *și-a recăpătat vederea și auzul*. Să luăm și situația opusă, a antivaxerului conspiraționist. Ăstuia, Creierul Independent i-a mîrîit toată viața: «Bă, tu ești prost! Au loc mișcări în lume pe care, în simplitatea ta, nu le pricepi. Fă ceva nemaipomenit ca să nu mori prostan, husene!». *Nemaipomenitul* lui a fost aceeași pandemie. Tipul a refuzat să mai fie fraierit de șmecherii planetei. A devenit conspiraționist, demonstrîndu-i lui Nea Creier Independent că s-a deșteptat, că *înțelege mașinațiunile*. Să luăm și cazul meu. Creierache mă cicălește, de luni bune, așa: «Bă, tu ești cam agramat! Măta te bătea cu dulapul cînd făceai analize sintactice și morfologice în gimnaziu. Întreabă și tu, bă, un specialist dacă titlul ăsta, *Conversație la Cerebrala,* sună normal în românește ori nu! Nu de alta, bă psihoterapeutule, dar Eu sînt eroul cărții și n-am chef, bă, să fiu asociat cu analfabetismul tău proverbial». Prin urmare, domnule decan, iată-mă! Vă întreb: ce credeți?“ „Domnule Zgîtiță“, am răspuns cu voce stinsă, „vreau să vă ajut, însă s-a declanșat o conversație teribilă în mansarda, adică, mă scuzați, la Cerebrala mea, între Creierul Independent al fostului impetuos decan și Cel al actualului simplu profesor. Aud apelative groaznice, precum «bă prostane, bă orbeață, bă husene». Au, au, au, au! Creierul Decanal tocmai i-a tras un cap în gură Creierului Profesoral.“

***Codrin Liviu Cuțitaru** este profesor la Facultatea de Litere a Universității din Iași. Cea mai recentă carte publicată:* Filozofia lucrurilor mici, *Editura Junimea, 2020.*

■ ■ ■

Era mai bine înainte?

Texte și opinii de:

- Alina PAVELESCU (arhivistă și scriitoare)

„*La Belle Époque* – «Labele-poc»“

- Zenobia NICULIȚĂ (psiholog)

„Cum știe creierul tău dacă era mai bine înainte?“

- Marina CONSTANTINESCU (director al FNT, critic de teatru, realizator TV și eseist)

„Care înainte?“

- Adrian STĂNICĂ (cercetător științific la Institutul Național de Geologie Marină – GeoEcoMar)

„Pe vremea mea“

- Liliana NICOLAE (jurnalistă)

„Presa a omorît curiozitatea reporterului“

- Monica HALASZI (profesoară de limba și literatura română)

„Profesorul în vremea pandemiei. Nostalgia are chipul tău“

- Dorel Dumitru CHIRIȚESCU (profesor de economie la Universitatea „Constantin Brâncuși“ din Tîrgu Jiu)

„Vechile vremuri bune, viziunea lui Ludwig von Mises“

- Stela GIURGEANU

„Strălucirea modei (înainte de «unisex»)“

argument

O contradicție

DILEMA VECHE
Era mai bine înainte?

Oamenii îmbătrînesc, timpul îi degradează fizic și psihic. Sigur, putem vorbi și de unele avantaje ale bătrîneții, dar ele sînt de cele mai multe ori mai degrabă niște iluzii pe care unii și le construiesc pentru a o suporta mai ușor. În aceste condiții inexorabile, e cît se poate de firesc ca, pe măsură ce le trece timpul, indivizii să înceapă să se uite cu nostalgie înapoi, la anii tinereții și către vîrsta de aur a copilăriei.

Orice s-ar spune, umanitatea, în ansamblul ei, evoluează. Nu e o evoluție rectilinie și nici nu se produce întotdeauna constant pe toate planurile, dar, evident, e o diferență între omul primitiv care nu știa nici măcar să facă focul și cel care a pășit pe Lună sau a inventat și folosește computerele.

Așadar, între degradarea fiecărui individ și îmbunătățirea condițiilor umanității în ansamblu apare o contradicție. La întrebarea dacă *era mai bine înainte,* fiecare răspunde dintr-o perspectivă sau din cealaltă. Unii se gîndesc numai la istoria personală, alții la felul în care era înainte întreaga lume din jur. E ca în bancul cu rusul care susține că pe vremea lui Stalin era mult mai bine. De ce? Avea mai multă mîncare? Nu. Avea mai mulți bani? Nu. Avea casă? Nu. Avea libertate? Nici vorbă. Dar ce avea? Era mult mai potent.

Peste toate acestea se suprapune și mitul *Vîrstei de aur*, vechi de cînd omenirea, povestea potrivit căreia, în vremuri imemoriale, lumea trăia într-un fel de Paradis. Ideea că întotdeauna înainte era mai bine și că, pe măsură ce timpul trece, totul se degradează pare sădită în profunzimile speciei noastre. Găsim povestea încă de la Hesiod, care, cu șapte sute de ani înainte de Hristos, amintește *Vîrsta de aur* și deplînge declinul omenirii, dar e probabil ca originile ei să fie și mai îndepărtate.

Există istorici sau antropologi care consideră că vremea cînd oamenii erau doar vînători-culegători (și nu agricultori sau păstori), în urmă cu peste zece mii de ani, poate fi socotită, într-un fel, drept o *vîrstă de aur* a omenirii, în care indivizii ar fi trăit cu mai puține griji.

Să nu uităm totuși că, pentru mulți, „Epoca de Aur“ continuă să fie cea din timpul lui Ceaușescu. (**Andrei Manolescu**)

Cititori, fiți ascultători! Dar nu acum.
Emisiunea *Timpul prezent* va fi reluată în toamnă.

Zenobia NICULIȚĂ

Cum știe creierul tău dacă era mai bine înainte?

Știi că ai început să îmbătrînești atunci cînd te trezești rostind înțelept: „Pe vremea mea…“. De la interminabilele lamentări ale profesorilor nemulțumiți de atitudinea studenților lor la discuțiile nostalgice sau aprige dintre generațiile aceleiași familii, tema trecutului mai bun, mai virtuos, mai sănătos este centrală. Ea alimentează disputele dintre părinți și copii, unele mișcări sociale, stiluri de viață, curente filozofice sau religioase, politici sociale și educaționale ș.a.m.d. Fie că vrem sau nu, ne aflăm de o parte sau cealaltă a dezbaterii cu privire la valoarea trecutului de care ne-am îndepărtat sau ne-am detașat. În funcție de punctul trecut la care ne raportăm, această dezbatere poate să ne mențină la un nivel detașat, teoretic sau ne poate cuprinde întreaga ființă. De pildă, la o cafenea sau la o conferință științifică, o conversație despre pierderea comunității sociale în secolul al XIX-lea poate fi un exercițiu cognitiv valoros, fără implicare emoțională, în timp ce discursurile moralizatoare ale bunicilor sau remarcile pasiv-agresive ale unor prieteni bine intenționați pot deveni atacuri personale care ne pun la îndoială valorile și stilul de viață. În unele grupuri sau comunități a devenit o virtute să susții superioritatea unor vremuri trecute și o rușine să te bucuri de ceea ce a devenit lumea și noi odată cu ea. În altele, disprețul pentru tot ceea ce ține de trecut e atît de pregnant încît aruncă la gunoi proverbialul copil odată cu apa din copaie. Și atunci, cum stau lucrurile? Era mai bine înainte? Cum putem să judecăm drept dacă mergem spre mai bine sau spre mai rău?

Dacă este să luăm în considerare indicatori obiectivi, cantitativi sau statistici, din multe puncte de vedere (surprinzător de multe), timpul în care trăim este cel mai favorabil din istoria omenirii. Speranța de viață este semnificativ mai mare și în creștere. Educația, informația, serviciile medicale, cultura și multe alte resurse sînt mai accesibile ca niciodată. Libertatea de exprimare și de exercitare a propriilor convingeri filozofice, politice sau religioase este răspîndită în mult mai multe regiuni decît a înregistrat istoria umanității vreodată. Dacă ținem cont de faptul că, în România, acum mai puțin de 200 de ani încă mai existau robi, acum aproximativ 85 de ani femeile nu aveau drept de vot și acum mai puțin de 40 de ani libertățile fundamentale ale omului erau încălcate de un regim politic abuzator, putem conchide cu încredere că nu era mai bine înainte, oricît de apropiat sau îndepărtat ar fi trecutul la care ne raportăm. La un nivel subiectiv, ca femeie care are o profesie, participă activ la deciziile din familie și din societate și are drepturi civile și legale egale (cel puțin teoretic) cu un bărbat, mă pot considera privilegiată să trăiesc acum și nu pe vremea străbunicelor mele, care n-au avut parte de școală, servicii medicale la nașteri, opțiuni de planificare familială, mașini de spălat rufe sau vase, drept de vot sau salarii.

Pe de altă parte, probleme precum gradul de poluare, aglomerația și suprapopularea, prevalența bolilor mentale reprezintă tot atîția indicatori îngrijorători care arătau mult mai bine în trecutul recent. Omenirea pare să-și facă bine cu o mînă în timp ce se pălmuiește cu cealaltă. Cîștigăm și pierdem în același timp la niveluri atît de diferite și în modalități atît de complexe, încît verdictul cu privire la care vreme era mai bună devine extrem de dificil de dat. Totuși, analiza indicatorilor economici și sociologici e ca o plimbare cu avionul deasupra junglei amazoniene. Ne arată pădurea, dar nu ne spune nimic despre fiecare copac în parte sau despre rădăcinile sale. Pentru a înțelege fenomenul la un nivel mai profund și personal, avem nevoie de o mai bună cunoaștere a proceselor psihice care sînt puse în funcțiune atunci cînd evaluăm dacă era sau nu mai bine înainte.

Idealizăm pentru că avem nevoie
să ne menținem iluzia unui sine pozitiv.

Cuget, deci… greșesc uneori. Pentru că gîndirea umană trebuie să execute un volum imens de procesări ale informației, a dezvoltat rutine, „automatizări“ menite să ușureze sarcina imensă. De cele mai multe ori, acestea ne ajută să ajungem la concluzii utile cu un efort mental redus. Ocazional, însă, rezultatele sînt eronate. Cînd „scurtăturile gîndirii“ dau un rateu, spunem că a apărut o eroare sistematică, un *bias* al gîndirii. Din punct de vedere cognitiv, compararea prezentului cu trecutul este o operație dificilă, deoarece nu putem alătura decît simbolic elementele de comparat. În plus, percepția timpului este în sine un proces psihic complex, derivat din analiza ritmurilor biologice și a informațiilor primite prin alte simțuri. Drept urmare, comparația dintre prezent și trecut este extrem de vulnerabilă la erorile sistematice ale gîndirii. De pildă, eroarea de confirmare ne va determina să selectăm automat acele aspecte care se potrivesc cu viziunea noastră referitoare la trecut și vom vorbi despre cît de bine era înainte de alienarea pe care a adus-o tehnologia în ultimii ani – totul într-un videoclip pe care îl încărcăm… pe YouTube. Eroarea de încadrare este cea care ne face să ajungem la concluzii total diferite în funcție de contextul și modalitatea de prezentare a informației. De exemplu, am putea fi revoltați de discursul moralizator al bunicii referitor la cît de mult ne-am îndepărtat de traiul simplu și sănătos, dar să ne entuziasmăm la fel de aprins citind un articol despre beneficiile adoptării unui stil de viață eco-bio care propune reîntoarcerea la metodele și valorile… bunicii. Declinismul sau paseismul sînt denumiri ale unei erori cognitive care presupune tocmai evaluarea favorabilă a trecutului și discreditarea prezentului sau a viitorului. Măcar ocazional fiecare dintre noi cade victimă acestei erori, mai ales atunci cînd apare în ecuație trecutul trăit și reamintit.

Memoria autobiografică nu este nici pe departe o bancă de amintiri înregistrate fidel, care pot fi reproduse și aduse în atenție drept dovezi de necontestat. Parafrazîndu-l pe Julian Barnes, amintirile pe care le relatăm cel mai des cu privire la noi sînt și cele mai neadevărate. Acest fapt este cu atît mai adevărat cu cît, încercînd să fim coerenți cu ceea ce trăim în prezent, fiecare (re)povestire transformă amintirea și o accentuează. Astfel, o amintire ambivalentă poate deveni în timp o marcă idealizată a unui trecut pe care îl vedem prin multele straturi de evenimente trăite și narațiuni ulterioare ale acestora. Idealizăm pentru că avem nevoie să ne menținem iluzia unui sine pozitiv, care este alcătuit din suma tuturor experiențelor de viață. Iar dacă ceea ce trăim în prezent este mult prea aproape pentru a fi reinterpretat, trecutul devine un material de lucru maleabil pentru o poveste pe care ne-o spunem în fiecare zi altfel. Avem nevoie de idealizarea trecutului ca de o armă împotriva dezamăgirii, suferinței sau anxietății pe care le simțim într-un prezent pe care nu-l înțelegem față de un viitor pe care nu-l putem anticipa.

Dintr-un punct de vedere adaptativ, problema superiorității sau inferiorității trecutului este aproape irelevantă. Sîntem oamenii timpului nostru pe care îl putem desconsidera sau îl putem privi ca pe o resursă inestimabilă. Este o problemă de perspectivă pe care ești privilegiat să o ai în timp ce citești acest articol.

***Zenobia Niculiță** este psiholog.*

„Mobila antică, afișele dintr-o epocă apusă, jocurile bazate pe rememorarea unor frivolități trecute, reînvierea stilului Art Nouveau, moda hainelor romantice, redescoperirea unor idoli prăfuiți de odinioară ca Humphrey Bogart sau W.C. Fields, toate acestea oglindesc o propensiune psihică spre un trecut mai simplu și mai puțin agitat. Mecanisme puternice pentru satisfacerea capriciilor intră în acțiune exploatînd această foame. Business-ul nostalgiei devine o industrie înfloritoare.“

(Alvin Toffler, *Șocul viitorului*)

În versurile redate mai jos, în secolul VII înainte de Hristos, Hesiod a descris „Vîrsta de aur“ a oamenilor, așa cum o vedeau vechii greci, mit la care cîteva sute de ani mai tîrziu face referire și Platon în „Dialogurile“ sale:

„Ei ca și zeii trăiau cu sufletul fără de grijă,
Fără dureri și necazuri și fără ca nici bătrînețea
Să-i apese, ci zdraveni la mîini și picioare de-asemeni,
Traiu-și duceau în ospețe de orice necazuri departe.
Moartea ușor le venea, ca un somn, și de orișice bunuri
Parte aveau.“

(traducere de Mihai Gramatopol)

Dorel Dumitru CHIRIȚESCU

Vechile vremuri bune, viziunea lui Ludwig von Mises

Mitul vremurilor bune de altădată este extrem de prezent în cultura noastră. Mereu avem sentimentul – și ne exprimăm ca atare – că fructele nu mai au gustul din copilărie, că oamenii nu mai sînt aceiași, că nici iernile nu mai sînt ceea ce au fost altădată și că, în general, lucrurile din jurul nostru evoluează mereu nefavorabil, înspre o finalitate care nu poate fi decît una întunecată, dacă toate acestea se degradează. Este o percepție pe dos în raport cu realitatea rațională, palpabilă, din jurul nostru. Pe măsură ce vremurile se îmbunătățesc de la o generație la alta, sentimentul oamenilor care trec prin acele vremuri pare a evolua în sens invers. Adică mereu oamenii spun că trecutul a fost cel luminos, prezentul este întunecat și viitorul sumbru. Chiar și vremurile de revoluții, mari războaie și epidemii sînt invocate de către oameni, în mod subiectiv, ca fiind vremuri bune din trecutul lor. Este evident că acele vremuri nu au fost bune pentru simplul motiv că au fost dominate de distrugere și moarte. Or, în orice sistem referențial am discuta, moartea și războiul nu ar trebui să fie invocate ca fiind vremuri bune. Este mult subiectivism în aceste trăiri și afirmații. Un subiectivism legat în primul rînd de starea fizică a fiecăruia dintre noi. Mereu perioada tinereții este invocată ca fiind luminoasă și bună, după care, cu trecerea anilor, lucrurile încep să se degradeze și percepția noastră este alta. Fără să ne dăm seama, noi, oamenii, invocăm întotdeauna anii tinereții ca fiind vremurile bune. Fără a realiza cît de subiectivi sîntem în aprecieri. Da, atunci cînd eram tineri, acuitatea simțurilor biologice era alta, după cum și iernile păreau a fi mai frumoase pentru că mergeam la săniuș cu seninătatea copilului și nu eram obligați să economisim căldura pentru a face ca facturile la gaze naturale să fie cît mai mici. Pe de altă parte, în percepția vremurilor prezente în comparație cu cele trecute, există un fel de refuz al prezentului dinamic social în raport cu trecutul în care această viteză era mult mai redusă. Ne simțim depășiți și reacționăm ca atare. Orizontul de timp al unui om tînăr este extrem de îndepărtat și timpul pare că stă pe loc. În comparație, orizontul unui om matur este îngust, prevestind un final fizic pe care niciodată nu îl acceptăm. Da, vremurile tinereții sînt mereu mai bune pentru că nu sînt trăite sub presiunea finalului.

Ne simțim depășiți
și reacționăm ca atare.

Atunci cînd intrăm pe teritoriul economiei, banul și universala sa folosință reprezintă linia de demarcație dintre vremurile „bune“ de altădată și cele „rele“ de acum. Oamenii oftează după o lume în care banul nu era rege și simt apăsarea folosinței banului în lumea contemporană, dinamică și mercantilă. Și în acest caz, ca și în primul pe care l-am invocat, legat de linia pe care o trasează vîrsta biologică, ne înșelăm. Lumea banului, așa cum e ea, este mult superioară lumii anterioare. Ludwig von Mises este economistul care procedează la o analiză magistrală a percepției umane economice despre vremurile de altădată. În lucrarea sa *Mentalitatea anticapitalistă* (Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza“ din Iași, 2011, traducere de Gabriel Mursa, prefață de Dragoș-Paul Aligică), vorbește despre două tipuri importante de organizare socială. Este vorba despre cea bazată pe statut și capitalismul (op. cit., p. 17). Societatea bazată pe statut s-a caracterizat prin: majoritatea populației era săracă și dependentă de aristocratul căreia îi aparținea; bogăția unui aristocrat nu reprezenta un fenomen de piață; bogăția era un dat moștenit și nu unul dobîndit prin merite și competiție; bogăția nu își avea originea în satisfacția pe care cel bogat o oferea consumatorilor; bogăția nu putea fi retrasă sau modificată printr-o acțiune din partea publicului; a fost dobîndită prin cucerire și putea să dispară prin acțiunea violentă a unui alt cuceritor; seniorul feudal nu era expus nemulțumirii consumatorilor, fiind protejat în fața nemulțumirii populare; nu banul era cel care patrona relațiile economice, ci schimbul în natură; statutul social (apartenența la un segment social) era moștenit și se purta toată viața; sistemul social se baza pe „subdivizarea oamenilor în grupuri ereditare cu ranguri diferite, drepturi diferite, titluri diferite precum și privilegii sau restricții recunoscute prin lege“ (op. cit., p. 18). Societatea statutului social era una încremenită în timp, stabilă în raport cu sărăcia sa și cu nivelul de trai degradant în care trăia imensa parte a populației. Este vorba despre o economie agrară care oferea la nivel de subzistență cele necesare traiului. În această lume, „…locul individului în viață este fixat. El se naște într-o anumită situație, iar poziția sa în societate este determinată riguros de legi și cutume care alocă fiecărui membru al rangului privilegiile și îndatoririle date sau îi impun anumite dezavantaje. (…). Individul nu este, înainte de toate, cetățeanul unei națiuni, el este membrul unei condiții, al unei pături sociale (…) și doar indirect integrat unei națiuni“ (op. cit., p. 18).

Așa cum le descriem mai sus arată vremurile „bune“ de altădată. Ele au fost incompatibile cu noua lume care se năștea și care era capitalismul. Capitalismul este o lume total opusă. Este lumea deschiderii sociale. Comerțul și banul vor veni în prim plan și vor democratiza și nivela fosta segmentare socială. Banul este cel care acționează eficient și care distruge trecutul punînd oamenii într-o competiție nouă, cea pentru bunăstare și prosperitate. Egalitatea în fața legii este principiul fundamental care stă la baza noilor relații sociale. Pe fond, adepții vechii lumi au criticat noua lume tocmai pentru aceste schimbări pe care le aduce. Mises arată: „Critica principală adusă principiului egalității în fața legii de panegiriștii «vechilor vremuri bune» este aceea că aceasta a abolit privilegiile de rang și demnitățile. Aceștia susțin că sus-menționatul principiu «a atomizat» societatea, a dizolvat «diviziunile» sale organice în mase «amorfe». «Mulțimea» a devenit atotputernică, iar materialismul ei mediocru a înlocuit criteriile din epocile revolute. Banul a devenit rege. Oameni fără valoare se bucură de bogății și opulență, în timp ce merituoșii și valoroșii rămîn fără nimic. Această critică presupune implicit că în *l'ancien régime,* aristocrații se distingeau prin virtuți și că ei își datorau rangul și averile superiorității lor morale, culturale“ (op. cit., p. 19).

c. wikimedia commons

Mises critică situația de mai sus. Ideea că banul îi desparte pe cei merituoși de prosperitate este o invenție a celor care oftează după vremurile bune de altădată. Aceste vremuri nu erau bune, iar democrația banului este preferabilă stagnării sociale în sărăcie. Banul și folosința sa nu se fac vinovați de neajunsurile lumii noi, avansată în esența sa în raport cu lumea veche. Pe de altă parte, în lumea nouă, recompensarea nu se produce după principii care țin de „valoarea naturală“ sau „distincția morală“ a unui om. Mises completează: „Democrația capitalistă a pieței nu conduce la recompensarea oamenilor după «adevăratele» lor merite, după valoarea lor naturală sau distincția lor morală. Ceea ce face ca un om să fie prosper nu este evaluarea contribuției lui plecînd de la un principiu «absolut» al justiției, ci evaluarea din partea semenilor săi, care aplică exclusiv măsura nevoilor lor, a dorințelor și obiectivelor personale. Aceasta este semnificația sistemului democratic al pieței. Consumatorii sînt atotputernici, adică suverani. Ei vor să fie satisfăcuți“ (op. cit., pp. 19-20).

Oftatul după vremurile bune de altădată și negarea banului drept criteriu absolut de departajare în lupta pentru prosperitate fac parte dintr-un reflex social al omului contemporan. Poate că lumea capitalistă nu este perfectă și, în mod evident, omul viitorului va încerca să construiască social altfel. Pornind chiar de la defectele lumii contemporane. A ofta, însă, după vremurile în care trăiam pe plantația aristocratului care avea drept de viață și de moarte asupra noastră mi se pare chiar o nerozie. Cei care acuză regulile impuse de către bani ca fiind injuste ar trebuie să le compare cu cele din trecut și nu cu fantasmagoriile din capetele lor. Economia de piață îl răsplătește pe cel destoinic și implicat și nu pe cel care se așază într-un colț la marginea societății și crede despre sine că este moral și, ca urmare, i se cuvine totul. Este vorba aici despre apariția bogăției ca semn al recunoașterii inventivității și capacității de a te pune în slujba celorlalți, a consumatorilor. Sigur, azi se vorbește despre dictatura consumerismului și despre neajunsurile sale. Este hazliu ca o ființă care a suferit de foame milioane și milioane de ani să vorbească despre prosperitate ca fiind un neajuns. În confuzia din capetele unora se poate întîmpla asta, dar un om rațional, al vremurilor prezente, nu poate gîndi așa. Abia ne-am despărțit de foame și parcă ne este dor de ea. Și vorbim aici despre lumea occidentală, nu despre alte părți ale planetei unde foamea este încă prezentă. Pe acest fond, al negării lumii noastre și nu al eforturilor comune de a ne asuma înțelegerea mersului înainte, se poate întîmpla un masiv recul istoric. Lumea a mai trăit astfel de perioade, de întoarceri în timp. Mereu vremurile bune sînt cele în care trăim. Cu certitudine, vremurile din trecut nu sînt cele bune, după cum cele din viitor pot fi mai bune. Lumea în care trăim are o direcție, ușor vizibilă, la o scurtă privire în trecut.

***Dorel Dumitru Chirițescu** este profesor de economie la Universitatea „Constantin Brâncuși“ din Tîrgu Jiu. Cea mai recentă carte a sa este* Pe patul lui Procust. Reflecții despre construcția socială postdecembristă, *Editura Institutul European, 2018.*

La peste o jumătate de secol de la încheierea celui de-al Doilea Război Mondial, am fost găzduit cîteva zile la o cunoștință din Italia. Avea o fermă frumoasă și locuia în deplin confort, într-o zonă rurală din nord. Într-o dimineață, socrul ei, *un italiano vero,* destul de în vîrstă, ne-a pus pe masă, la micul dejun, o revistă. *„Ecco“* – ne-a arătat el cu degetul, pe o pagină, un mic medalion în care, în cele din urmă, am reușit să distingem uimiți poza lui Mussolini. Omul părea foarte mîndru de ce ne arăta, în timp ce nora lui ne făcea semne că nu trebuie să-l luăm în seamă. Ne-am dat seama că avem de-a face cu un nostalgic după epoca aceea. L-am întrebat de ce-i plăcuse așa de mult pe timpul lui Mussolini și am primit acel răspuns clasic, scos parcă din manualele de științe politice: „Pe atunci, trenurile veneau la timp“. „Și acum nu vin la timp?“, l-am întrebat. „Oh, ba, da!“, a răspuns el nonșalant. (**A. M.**)

Marina CONSTANTINESCU

Care înainte?

Căldură mare. Aerul condiționat nu îmi face bine și îl evit cît pot. Merg cu mașina și deschid toate geamurile. Uneori, cînd nu mă uit atent în jur și boarea de vînticel împrăștie mirosurile, aș putea să jur că sînt într-o decapotabilă la Monte Carlo. Data viitoare mă leg cu o eșarfă, ca Grace Kelly. Căldură mare, cum zic. Pun mașina undeva lîngă Parcul Izvor ca să dau o tură. Mă întorc și vreau să urc. O măturăreasă se desprinde ca din umbra unui stîlp. Se apropie încet, cu o mătură aproape inexistentă, și mă întreabă dacă n-am un patent. Mă uit în jur, eram doar eu. Deci cu mine vorbește. „Un patent?“ „Da, să prind sîrma asta mai bine că mi se duce de tot mătura.“ „Aha. N-am.“ „Dar sîrmă aveți?“ „Nu.“ „Păi, și eu ce fac?“ „Păi, primăria nu vă dă niște mături mai de Doamne-ajută, dacă tot sînteți în stradă ca să faceți curat?“ Nu-mi răspunde și dă din umeri vag, neputincios. Pare că își pierde formele și se topește. O întreb la ce primărie lucrează. Nu știe. Continuă aceeași mișcare, acum și cu capul. Adică e cumva victimă nevinovată. Corect. „Cine este primar la primăria unde lucrați?“. Nu știe. Nu e din București. „Dar acolo unde locuiți ce fel de primar aveți?“ Gesturile din filmele mute continuă. „Cine este președintele României?“ Ca trezită brusc din letargie, spune: „Ceușescu“. Ultima silabă e nesigură. Ca la copii. „Iliescu!“ De data asta, e sigură pe ea. Amețesc puțin. Vede. „E cald rău.“ Îi prind compătimirea din ton. „Auzi, n-ai o sticlă cu apă?“ De obicei, sînt neglijentă și nu am. Ea se uită în mașină și zărește una pe jos. „E fiartă, cred.“ „Ce dacă, e apă.“ N-au primit de la primar, primărie, Iliescu. Dau să intru în mașină și să plec cu creierii clocotiți. „Da’ o țigară n-ai?“ Îi dau tot pachetul. Și eu mai cer pe stradă, pe la vreo cîrciumă. Compătimim împreună. Cu țigara în colțul gurii, cu apa într-o mînă și mătura rahitică în cealaltă, mai relaxată acum, încearcă din nou: „N-ai un patent să strîng și eu sîrma asta, că-mi cad de tot paiele?“

În spatele meu este clădirea Parlamentului. De azi. Cea mai oribilă construcție paranoică a lui Ceaușescu. Sub ea, o parte poetică a Bucureștiului. Uranus. Suferință, lacrimi, case și destine culcate la pămînt.

Oare ce e timpul ăsta? Cînd era mai bine pentru măturăreasa mea? De ce s-a oprit într-un trecut de peste treizeci de ani? De ce se agață ea, acolo? Poate de tinerețea ei. Poate de o sîrmă sau de un patent.

Pentru mine era cel mai bine cînd trăiau părinții mei. De la ei am învățat complicata și subtila lecție despre libertate. Zi de zi. Ei au fost modelele mele. Și cei mai buni prieteni. Mergeam, uneori, duminica, la slujbă, la Antim. Vara. Pe urmă, beam o bere sau bragă și ciuguleam mizilicuri. Stăteam la taifas cu tot felul de oameni mișto. Calmi și liberi. Haioși și plini de umor. Normali. Deși nimic nu era prea normal. Securitatea asculta și urmărea cu sîrg, căldura lipsea din calorifere, ca și mîncarea din magazine. „ȘȘȘȘȘTTTT“ era un soi de onomatopee des folosită. Tăcerea și spaima se cuibăriseră bine în minți, în suflete, în tot. Trăiam în lumi complet paralele. În lumea lui „ȘȘȘȘȘT“ și în lumea părinților mei. Acolo, cuvîntul avea putere. Și poveștile. Și prietenia, serile de dezbateri literare, pe echipe, dansul pînă dimineața, petrecaniile, mersul pe munte, întinsul mării, ritualuri, rîsul, mese adhoc cu pălincă, ceapă și slană venite din Maramureș, de la cei mai buni prieteni, spectacolele de teatru, de operă, concertele, cărțile, mîncatul împreună seara, sîrma și patentul ca să ascultăm Radio Europa Liberă, cîinele cocker spaniel negru, care circula cu trenul, cu bilet, și era trecut la întreținere, ca să nu fie discuții că se consumă apa ilicit cînd îl spălam, Sinaia, iarna și vara, Sinaia din toate zilele și nopțile. Chiar și cînd a fost greu sau foarte greu, umorul fin și inteligent al părinților mei ne-a salvat pe toți. Totul se vorbea direct, fără perdele, fără subînțelesuri. Fără diminutive, fără limbaj esopic. Am călătorit în țara mea în sus și în jos. Ai mei nu aveau voie să iasă. Iar în patru... exclus. Celula asta a noastră este, pentru mine, ca o capsulă trimisă în univers sau aruncată în vreun ocean. În ea este lumea mea. De ieri, dar și de azi. Învățături pe care încerc să nu le uit și care ar putea să-și spună povestea celor care ar descoperi capsula azi. Acolo, în interiorul ei, este un fel de „mai bine“. Dar este și binele meu de azi. Echilibrul. Principiile. Puterea. Vraja vieții mele. Mirosul ei puternic și unic. Odată, venită de la Florența, după o ședere mai lungă, am adus zeci de poze, de cartoline, de caiete cu însemnări ca să le arăt și părinților mei, să nu uit nimic din ce am văzut. Să împărtășesc cu ei. Sufeream că nu împărtisem miracolul cu cei care mi-au deschis ochii ca să-l descopăr. Și să-l primesc în mine. Nu mai puteau călători. Era cumva prea tîrziu pentru ei. Patetică și smucită, mă lansasem într-o pledoarie pentru „era mai bine pe vremea lui Michelangelo“. Oare? Pămîntul e rotund, se învîrtește, dar timpul este relativ. Ca și raportarea la el. Perspectiva. Cum o schimbi, vezi altceva. Timpul și timpurile.

Înainte sau acum, cel mai bine este în lumea mea. Cu bunele și relele ei. Cu fricile și bucuriile mele. Mari sau mici. Cu împliniri, ratări, cu neputințe, cu întîmplări și întîlniri fantastice. De care mă agăț. Astăzi, pămîntul și cerul sînt la picioarele mele. Orizontul se mută mereu. Cunoașterea se umflă în pene. Chestia cu „libertatea“ se complică. În mod ciudat. Oricum m-aș întoarce, însă, cel mai bine este pe tărîmul unde există tinerețe fără bătrînețe. Înapoi și înainte. În visul meu din aburii caniculei de azi.

Marina Constantinescu, *director al FNT, este critic de teatru, realizator TV și eseist.*

■ ■ ■

Stela GIURGEANU

Strălucirea modei (înainte de „unisex”)

„Cînd apucă la dreapta, pe aleea cea mare, Sisoe văzu venind spre el un convoi lung de binecredincioși. Toți umblau îmbrăcați la fel, în cămășoaie albe de in, lungi pînă la călcîie și strînse bine-n baieră la gît. Și fiind rași peste tot la obraz și cu capetele tunse chilug, de pe nimica nu se mai putea cunoaște, pe dinafară, care-i bărbat și care femeie.“

Mi-am adus aminte de paradisul imaginat de George Topîrceanu în romanul său, neterminat și publicat postum în 1938, *Minunile Sfîntului Sisoe,* citind un articol recent din *Der Spiegel,* despre ultima colecție a casei Balenciaga: „Bătrînul Balenciaga crea doar pentru femei. Nu mai este însă cazul azi, cînd vorbim despre noua viziune Balenciaga, care nu mai face diferența între sexe. Acum limitele de gen sînt fluide – de pildă, în ultima colecție, bărbații poartă pantofi cu tocuri înalte. Pe scurt, azi orice vă place puteți purta“.

O vedem azi peste tot: în magazine, pe stradă, în filme, în prezentări de modă. O avem chiar și în înfățișarea noastră sau în garderoba personală, fără însă s-o percepem ca fiind ceva inadecvat, căci sîntem de prea multă vreme obișnuiți cu ea: moda unisex. De la coafuri la haine, de la accesorii la parfumuri, micile auxiliare ale înfățișării noastre, care odinioară aparțineau fie femeilor, fie bărbaților, azi aparțin deopotrivă și unora, și altora.

Iar moda unisex nu mai e de mult o bizarerie (chiar dacă uneori o mai cîrcotim), căci nu a apărut de ieri, de azi, ci are în spate o istorie de mai bine de 50 de ani – și nu s-a construit neapărat în baza vreunei viziuni estetice, ci mai degrabă ideologic.

Revenind la Cristobal Balenciaga – cel numit „Regele modei“, despre care Christian Dior spunea că este „stăpînul nostru, al tuturor“, iar Coco Chanel „singurul *couturier,* în cel mai adevărat sens al cuvîntului, restul sîntem doar creatori de modă“ –, acesta și-a părăsit afacerea în 1968, declarînd, nu fără melancolie, că „noua cultură emergentă a tinerilor a omorît eleganța“. Balenciaga, pentru care eleganța era esența modei, se referea la noile tendințe apărute la finele anilor ’60, cunoscute drept perioada „Space Age“, tendințe îmbrățișate de creatori precum Pierre Cardin, André Courrèges sau Paco Rabanne. Podiumurile marilor case de modă începuseră să fie invadate de materiale sintetice, siluete fără forme, haine gen uniformă, purtabile atît de femei, cît și de bărbați (ca, de pildă, helăncile) – inspirate inițial de cursa spațială globală care marcase acea decadă.

Dar euforia cuceririi spațiale n-a fost decît un motiv pasager, ceea ce avea să urmeze era, de fapt, siajul puternic al unei ample schimbări de mentalitate. De altfel, în 1966, Yves Saint Laurent strălucise în lumea modei cu ideea celebrului său „Smoking pentru femei“, iar Roy Halston își cîștigase faima cu rochiile Ultrasuede – un material folosit inițial pentru cămășile bărbătești.

Însă, chiar dacă „uniformizarea“ a început cu masculinizarea modei feminine, asta nu a însemnat că moda masculină a rămas indiferentă la farmecele garderobei celor cu doi cromozomi X.

Punctul zero al modei unisex a fost astfel marcat de pantalonii evazați – o combinație perfectă între fustă și pantalon, deveniți un simbol al egalității între sexe și promovați într-un show televizat, în 1970, de cuplul de cîntăreți Sonny and Cher. Purtați atît de femei, cît și de bărbați, pantalonii evazați s-au impus în scurtă vreme, fiind – mai mult decît un accesoriu vestimentar – o declarație ideologică.

„A fost moda unisex o ironie la adresa stereotipurilor de gen sau o mișcare mai profundă care a pornit din dorința de a ne regăsi cu adevărat sinele?“ – este întrebarea cu care Jo Paoletti, profesor la Universitatea din Maryland, a descins în istoria și semnificațiile acestei mode. În cartea sa, *Sex and Unisex: Fashion, Feminism and the Sexual Revolution,* Paoletti pune ideea de unisex pe seama feminismului (mai precis, a celui de-al doilea val al mișcării feministe), afirmînd că moda unisex a fost „o reacție atît la stereotipurile de gen din anii ’50, cît și la noile roluri sociale pe care bărbații și femeile le-au adoptat după cel de-al Doilea Război Mondial“.

Ieșind însă din sfera ideologică, păstrez nostalgiile după moda de odinioară. Care era despre modă, iar hainele erau pur și simplu frumoase, și, chiar dacă nu purtau mesaje activiste, au rămas, totuși, în istorie, ca momente de referință. Căci orice împătimit al modei va avea mereu în minte celebrele creații ale lui Cristobal Balenciaga: rochia-balon, din 1950, rochia-sac, din 1957, rochia *baby-doll* din 1958 sau haina-cocon, din 1960. Care, deși n-au fost etichetate drept „dorințe“ de a ne regăsi „adevăratul“ sine, cu siguranță vor rămîne mai abitir în sinea îndrăgostiților de frumos decît noile creații ale casei Balenciaga: numărul 1 (un costum bărbătesc lălîu – purtat de o femeie), numărul 50 (un halat de prosop galben și lălîu – purtat de un bărbat) sau numărul 63 (o rochie fantomatică de mireasă, lungă și lălîie – nu se vede cine o poartă).

■ ■ ■

Liliana NICOLAE

Presa a omorît curiozitatea reporterului

Pe vremea mea... cînd am început să lucrez în presă, la jumătatea anului 1990, gazetăria însemna teren. În fiecare zi. De trei-patru ori pe zi. Reporterii erau puțini și alergau de la o conferință de presă la alta. Și puneau întrebări. Pentru că era atunci calea cea mai bună prin care puteau să afle ce se întîmplă în oraș, în județ, în lume. Nu știu dacă prima redacție în care am lucrat avea fax. Poate că da. Și un telefon și cîteva mașini de scris. Dar chiar și așa, știam ce se întîmplă. Pentru că aflam direct de la sursă. Asta era un lucru foarte important. Tu întrebai, tu notai, tu aflai, tu scriai. Și erai foarte sigur (cu rezervele de rigoare) de ceea ce transmiteai mai departe.

Acum, redacțiile, în marea lor majoritate, primesc informația la mîna a doua. De la agenții, care o centralizează și ele de la corespondenții din țară, de la instituții care trimit comunicate de presă sau de la agențiile străine. E mai simplu – veți spune – și mai firesc. Așa o fi! Tehnologia, televiziunile, agențiile, Internetul, economia...

De multe ori m-am întrebat cum ar fi dacă toate agențiile de presă din lume nu ar mai transmite știri într-o zi. Sau dacă ar pica Internetul în lumea întreagă. Cum s-ar mai face presă? Cum s-ar descurca reporterul de azi, care s-a născut în fața computerului? Computer care-i oferă tot: știri, surse, *background*.

Iertați-mi nostalgia, dar mie mi-e dor de modul ăla arhaic de a face presă, cu pixul și carnețelul de notițe, cu terenul ăla unde mergeam făcînd autostopul, fără bani de diurnă (ce era aia?), mîncînd unde apucam și ce apucam. E memorabilă deplasarea într-un sat din județul Giurgiu, la începutul anilor '90, cu un tren personal, într-o comună – nici nu contează care anume. Era vara aceea toropitoare de cîmpie și perioada în care nu apăruseră restaurante peste tot. În unele locuri, greu găseai și un magazin. Dar am găsit atunci o brutărie și o fîntînă. Era tot ce ne trebuia: pîinea aburindă și apa rece, pe marginea drumului care ducea la gară.

Înainte, aveam întotdeauna lîngă pat un carnețel și un pix. Iar înainte de culcare, cînd gîndurile se limpezeau, îmi puneam întrebări: ce să fac mîine? Ce subiect să descopăr? Ce idei am eu pentru mîine? Și mi le notam pe carnețel. Astăzi, un reporter nu trebuie să mai aibă idei sau să-și mai pună întrebări. Agenda e dictată de calendarul zilei, care vine pe agențiile de presă și care-ți ocupă tot timpul și toate gîndurile. Așa se explică faptul că vedeți peste tot aceleași știri. Nu trebuie să mai gîndești tu, gîndesc agențiile pentru tine.

Noul mod de a face presă a omorît curiozitatea reporterului. L-a băgat într-un malaxor care amestecă, zilnic, aceleași știri pe care le dau toate agențiile, televiziunile, site-urile ș.a.m.d. Ideea de conținut propriu aproape a dispărut, din teama de a nu pierde subiectele pe care le dau alții. Și nu știu cum se face că subiectele pe care le dau alții par să fie, întotdeauna, mai importante și mai interesante. Doar că nu e deloc așa. E doar o iluzie. Chiar am auzit că la unele televiziuni, de exemplu, se practică un sistem de penalizare. Ca un fel de amendă, dacă unui reporter i-a scăpat o știre pe care un coleg de la o altă televiziune a avut-o.

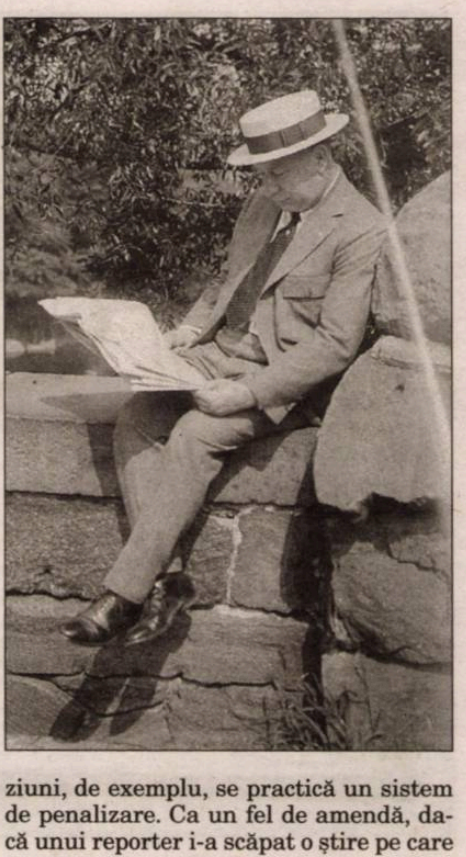

Apoi, mai sînt conferințele de presă. Înainte, conferințele de presă erau mai bine organizate. Era o temă anunțată de dinainte, te documentai pe tema respectivă și știai ce întrebări să pui. Acum, conferințele de presă sînt la liber. Se vorbește despre orice și despre nimic. Vă dau un exemplu. Am urmărit acum cîteva zile o conferință a ministrului Sănătății, în care s-a vorbit așa: despre medicamentele bolnavilor de cancer, despre incendiile de la „Matei Balș“ și Piatra Neamț, despre vaccinarea în farmacii, despre o agenție a ministerului care va gestiona proiectele pe sănătate ale PNRR, despre paturile non-COVID din spitale, despre infecțiile nosocomiale, despre cine se testează gratuit și cine nu... Și cred că lista ar putea continua.

Însă cum s-a vorbit despre toate acestea? Pe scurt. Pe foarte scurt. Întrebare/răspuns. Întrebare/răspuns. Ca la un meci de ping-pong. Nici vorbă de aprofundarea măcar a uneia dintre aceste teme. Iar de multe ori, în presă, declarațiile unui ministru se transformă în știre. Foarte puține sînt redacțiile care încearcă să afle ce este dincolo de declarațiile unui ministru, de exemplu, sau dacă se continuă în vreun fel subiectul, sau dacă se rezolvă problema. Se revine cînd iar nu mai sînt medicamente pentru bolnavii de cancer, de exemplu. Dar la fel de sumar. Și de superficial.

Cred că trăim o vreme a presei în care știrile mor foarte repede. Nici nu apucă să fie cunoscute, pentru că altele, la fel de grăbite, le iau locul. Prea multe știri strică? Poate că și publicul ar vrea mai puține și mai bune.

***Liliana Nicolae** este jurnalistă la Europa FM.*

Monica HALASZI

Profesorul în vremea pandemiei. Nostalgia are chipul tău

Rutină. Trezit. Mers la școală. Același conținut, aceleași competențe; demersul și metodele adaptate claselor. Îmi știam orarul, închideam ochii și vedeam firul lecției. Întrebarea, imaginea sau melodia pentru etapa de evocare îmi erau clare, aveam materialele pregătite, updatate anual. Știam cînd voi folosi metoda cubului, cînd voi aplica metoda cafenelei, care va fi povestea pe care o voi spune pentru ca elevii să facă diferența dintre pronumele personal și cel reflexiv. Toate erau acolo, în cutiuțele lor, așteptînd să fie aplicate. Nimic nu părea să-mi zgîlțîie prea tare existența didactică. Pînă pe 11 martie 2020.

Asta da zgîlțîială. Senzația de siguranță s-a volatizat, zona de confort s-a pulverizat, despre stabilitate și previzibilitate ce să mai vorbim. M-am trezit împinsă într-un spațiu dominat de frică, atacată de gînduri enervante: ce mă fac, cum va continua procesul de învățare, cum voi face posibilă conexiunea cu elevii, sînt neputincioasă, nu voi reuși... Pe nesimțite, am intrat în zona de învățare, apoi în cea de confort și am răsuflat ușurată la primirea unor *feedback*-uri ca acesta: „Mi se par interesante și eficiente orele online. Învăț mai ușor“. Era ca și cum aș fi dobîndit o nouă piele în care începeam să mă simt bine.

În toamnă, școala a reînceput în format fizic. Abia acum am simțit nostalgia, iar ea are legătură cu chipurile elevilor. Am primit două clase noi: o a cincea și o a noua. Este de la sine înțeles că nu-i cunoșteam pe elevi (cu două excepții). Cînd te afli, ca profesor, în această situație, aloci primele ore familiarizării cu cei pe care documentele îi numesc *parteneri educaționali:* nume, preocupări, pasiuni. Firește, este esențial să asociezi chipuri numelor, pentru că vei începe să te adresezi direct elevilor și va trebui să știi cine e Mara, cine e Ania, cine e Alex, ca să nu folosești apelative de genul: *Tu, ăla din ultima bancă* sau să-i arăți cu degetul. Așadar am primit două clase noi și am început etapa de cunoaștere. Sigur, anticipasem că va fi greu, fiindcă regulile impuse de pandemie prevedeau ca elevii și profesorii să poarte în clasă măști de protecție, care le acopereau mare parte a feței. Am conștientizat însă în prima zi de școală că am devenit, fără să vrem, oameni incompleți, din care se vedea doar partea de sub bărbie și o parte a chipului, care începea cu ochii.

Știți cum e să încerci să potrivești piesele dintr-un puzzle, fără un model, și să-ți lipsească o parte dintre ele, concentrate în aceeași zonă? Cam așa s-a întîmplat cu elevii din aceste două clase. Deveniseră, fiecare, un puzzle uman, căruia trebuia să îi găsesc piesele lipsă. Frustrantă experiență. (Rețelele sociale nu mă prea ajutau: cei din clasa a cincea nu aveau profil, neavînd încă vîrsta legală pentru a-l crea, cu cei de a noua încă nu stabilisem o relație în mediul virtual. Regulile ne obligau să purtăm mască și în curtea școlii, așa că nu aveam nici o șansă să văd chipurile elevilor mei.) Ochii cîte unuia îmi aminteau de un altul, dintr-o altă clasă sau dintr-o altă generație, și asociam bărbia, gura, nasul, obrajii acestuia cu posesorul ochilor respectivi. Construiam un chip nou și cînd rosteam numele lui Ovidiu, de exemplu, îmi reprezentam în minte omul întreg. Mi-am dat seama ulterior cît de înșelător a fost demersul meu. Chipurile elevilor nu aduceau aproape deloc cu cele pe care le imaginasem. Trăiam aceeași dezamăgire ca atunci cînd, văzînd filmul *Patul lui Procust,* am constatat că Fred al meu, cel pe care mi-l proiectasem mental, nu avea mai nimic cu actorul care interpreta rolul.

Mi-a lipsit mimica elevilor. *Feedback*-ul nonverbal. Masca proteja, dar ascundea expresia feței. Nu îmi mai puteam da seama de starea și intențiile celor din fața mea, puteam cel mult să le interpretez privirea. Mă simțeam de parcă aș fi fost aruncată în mare, iar eu, care nu știu să înot, dădeam din mîini cuprinsă de panică, consumîndu-mi oxigenul. Gustul panicii, asta era. Și mi s-a făcut dor de grimase, de zîmbete, de mișcarea buzelor, chiar de căscatul prelung din timpul unor ore.

Mi-au lipsit și metodele activ-participative. Activitățile în perechi, în grupe, metodele care presupun interacțiune. Regulile de distanțare, interdicția de a schimba configurația clasei au făcut ca activitățile didactice să fie preponderent frontale, așa că am început să tînjesc după opțiunea Breakout Rooms a Zoom care îmi permitea să dinamizez orele. Și am devenit nostalgică. Din nou.

Întoarcerea în online putea anihila nostalgiile, dar nu a făcut-o decît parțial, atunci cînd elevii își deschideau camerele. În rest, nici privirile nu-mi mai erau accesibile. Pătratele negre erau însoțite (uneori) de voci care se scuzau: am fost la baie, m-a strigat mama, a sunat bunica, am coborît după un colet, am fost să mănînc, m-a rugat tata să-l ajut. Brusc, am trăit nostalgia disciplinei (despre care Mircea Miclea afirma că este una dintre cele patru metacompetențe necesare pentru a face față provocărilor din viitor). Online-ul, în multe cazuri, a atrofiat disciplina elevului, iar în momentul revenirii la școala în format fizic acest fapt a fost evident.

Era mai bine înainte? Hm, aș zice că nu. *Înaintele* era rutină și blazare.

E mai bine acum? Aș zice că nu. *Acumul* vine cu absențe: ale întregului, ale disciplinei.

Va fi mai bine? Dacă am învățat ceva din toate experiențele de pînă acum, cu siguranță. Dar de nostalgii nu vom scăpa niciodată.

***Monica Halaszi** este profesoară de limba și literatura română la Colegiul Național „Liviu Rebreanu“ din Bistrița.*

Alina PAVELESCU

La Belle Époque – „Labele-poc”

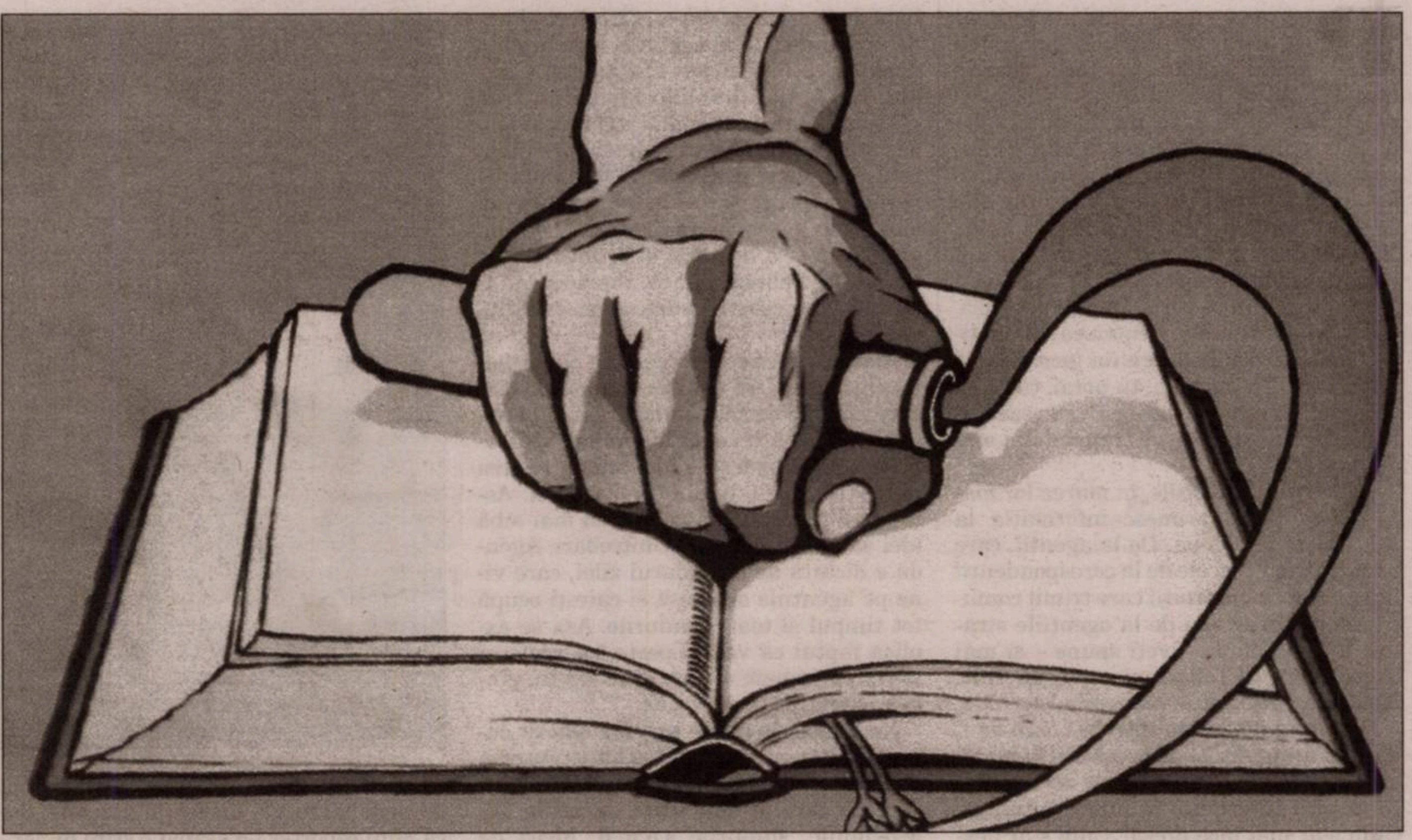

Gluma asta răsuflată aproape că o uitasem. O ştiau toţi puştanii de pe „vremea mea“, care – asta e! – s-a nimerit să fie şi vremea lui Ceauşescu. Mi-a fost dat s-o aud iar, destul de des, în ultimele săptămîni, mai precis de cîte ori un fost puştan de pe „vremea mea“ mă întreba la ce mai lucrez şi trebuia să-i răspund că scriu ceva despre *La Belle Époque. „La Belle Époque* sau Labele-poc?“, venea invariabil întrebarea. Grea dilemă, tovarăşi! Crezuserăm la un moment dat că revoluţia din 1989 ne scosese din ea, dar uite că nu, uite că încă ne fugărim unii pe alţii între cele două capete ale sale. Noi nu mai sîntem de mult puştani, iar cei care sînt, azi, nu mai înţeleg de ce ar trebui să rîdă cînd aud poanta. De fapt, nici măcar nu e singura poantă de pe vremea noastră rămasă fără obiect. Mai ţineţi minte cum ne cocoşam de rîs la replicile alea tîmpite din filmele cu eroi ai muncii socialiste? Azi, cînd se reiau la TV – şi se reiau, se tot reiau pînă la saţietate –, în afară de noi, nimeni nu mai rîde. Dacă le revezi tolănit pe canapea între maică-ta şi copilul tău adolescent, a bătrînă te va surprinde, cel mai probabil, cu un oftat din rărunchi şi o palmă peste gură cînd te umflă rîsul, iar „ăla micu'“, iarăşi cel mai probabil, îi va ţine partea ei, nu ţie, din motive pe care nici tu, nici armata de pedagogi de şcoală nouă nu reuşiţi să le înţelegeţi şi, la drept vorbind, nici nu vă prea străduiţi. Altminteri, explicaţia e simplă: pentru ei doi, treaba e acum serioasă. Stupizenia poveştii nu li se mai pare esenţială, ci referinţa la un timp ideal la care amîndoi jinduiesc, deşi din direcţii diferite. Un timp al ancorelor. E un fapt demonstrat, în lipsa sentimentului de încredere în viitor, nostalgia (a ta sau a altora) se potriveşte uşor în golul lăsat de propriul proiect de viaţă. Cînd prezentul dizolvă temeinic identităţile fără a propune nimic în schimb, nostalgia îţi dă confortul ancorei înfipte în identitatea pe care nu eşti pregătit să ţi-o pierzi sau, la capătul opus al scării generaţiilor, pe cel al frînghiei de care te-ai putea agăţa ca să îţi dibuieşti cumva o identitate.

Nostalgia se naşte uşor în acel tip de vremuri care se reaşază, se tot reaşază şi nu mai termină de reaşezat, iar oamenii prinşi între faliile lungii reaşezări îşi pierd pur şi simplu simţul direcţiei. Istoria – care poate nu ar conta prea mult dacă nu s-ar suprapune cu viaţa lor personală – li se pare blocată într-o fundătură fără speranţe, o fundătură în care putrezesc de-a valma, şi ei, şi ea. Aşa e lumea, aşa e psihologia omului şi parcă încep să presimt că, dacă lucrurile vor continua în acelaşi trend, şi noi, la rîndul nostru, vom deveni – Doamne, fereşte! – nostalgici după oribilii ani '90, asta dacă nu cumva am ajuns să regretăm de pe-acum „vremea lui Ceauşescu“.

„Les belles époques“ – nu mai contează care, oricum ele nu există decît în mintea noastră – sînt proiecţiile „de salvare“ ale celor dezamăgiţi deopotrivă de prezent şi de viitorul pe care cred că îl întrezăresc, ale celor care au renunţat să mai lupte fiindcă au fost învinşi pe prea multe fronturi, ori pur şi simplu fiindcă alţii, înaintea lor, au încercat şi au fost învinşi, ori pentru că se simt prea singuri în lupta cu un „sistem“ mult prea mare. Nici cei născuţi prea leneşi sau deveniţi între timp prea cinici ca să mai lupte nu sînt lipsiţi de morbul nostalgiei, dar ei nu-şi promovează frustrările drept proiect de viaţă, aşa că, de regulă, îi neglijăm.

> *„De greşit, vei greşi şi tu,*
> *dar măcar greşelile tale să fie ale tale, nu ale altora.“*

„Labele-poc“... Noi, cei care încă ne mai amintim în ce consta poanta, avem şi noi frustrările noastre. Oho, şi încă cum! Inexplicabila uitare a altora – care ar trebui să şi-o amintească, dar preferă să nu – e printre cele mai mari frustrări ce ne muncesc. Cum poţi să uiţi zilele şi nopţile petrecute la coadă la pui (sau la brînză, sau la ouă, sau la hîrtie igienică), procrearea obligatorie, spectrul Securităţii care ne „asculta“ din umbră, aşteptarea de cîte zece ani ca să îţi poţi cumpăra o Dacie 1300, caloriferele reci în miezul iernii şi apa încălzită „la oală“ pe aragaz (mă rog, pe acestea, dacă le-ai uitat şi se întîmplă să trăieşti în Bucureşti, mai are grijă primăria să ţi le amintească), pîinile pe care le duceai rudelor de la ţară în schimbul cărnii pe care ţi-o dădeau pe şest fiindcă nu aveau voie să-şi taie animalele din bătătură chiar cum îi tăia capul, graniţele ermetic închise şi Fata Morgana a paşaportului cu aprobare de la Partid sau cele două ore de program TV din care nu aveai ce să alegi decît exasperantul spectacol al „labelor-poc“? Cine uită nu merită, o spunem ritos. Nu merită să trăiască libertatea de a fi ce vrea (chit că nu prea ştie ce să vrea), de a călători unde vrea (chit că o face mai ales ca să muncească pe unde poate după ce acasă i s-au închis toate drumurile), de a învăţa unde vrea (chit că, la sfîrşitul parcursului iniţiatic, se va întoarce la acelaşi acasă şi va constata că, dincolo de discursul demagogic al politicienilor, nimeni nu simte cu adevărat nevoia să folosească ce a învăţat el), de a-şi lua cîte maşini vrea, cîte case vrea (dacă are cu ce, se înţelege), de a-şi cumpăra haine de firmă din magazine de firmă, iar nu de pe strada Covaci (chit că alea de pe strada Covaci erau, la vremea lor, ceva mai originale decît sînt astea de-acum în magazinele lor de firmă) etc. etc.

La cele două capete ale dilemei memoriale – descrisă, iată, atît de bine în poanta răsuflată de pe vremea mea – se dau crîncene bătălii de cuvinte. „A fost *La Belle Époque!*“, „Ba a fost Labele-poc!“, „Ba habar n-ai tu!“, „Ba tu, că eşti nostalgic!“ Şi, cînd ai zis „nostalgic“, anatema-i gata. Nu mai stai să analizezi că, de fapt, anatema e soră bună cu nostalgia, că şi ea e, în fond, tot o ancoră de care ne agăţăm omeneasca nevoie de certitudine, un Nervocalmin pentru frustrări. În spaţiul dintre luptele noastre verbale, dintre cele două trecuturi, cel idealizat şi cel demonizat, abia dacă mai rămîne loc pentru prezent şi pentru năuceala lui „ăla micu'“, care priveşte ameţit la încleştare. Pînă la urmă, „ăla micu'“ alege şi el ce poate, alege – firesc – să se aşeze de partea cui îi oferă măcar o biată „narativă“ a mai-binelui, adică a speranţei, fie şi proiectată înapoi. Şi abia asta, alegerea lui „ăla micu'“, ar trebui să ne sperie pe toţi, ea e adevăratul monstru care răsare din spatele frustrărilor, atunci cînd prezentul îţi pare o fundătură, iar viitorul se dezbate aiurea, pe „vini“ trecute, neasumate de nimeni cu adevărat.

„Viaţa – atunci, acum şi întotdeauna – e cu de toate, însă din astea toate poţi oricînd să mai şi alegi. Căci drumul e aşa cum i se aşterne omului în cale, dar şi omul mai poate – ba chiar trebuie – să-şi croiască drumul lui. Nu există istorie ideală, dar n-ar mai exista deloc istorie dacă am înceta să mai luptăm pentru a insera, în valurile ei înspumate, propriile noastre idealuri. Iar dacă noi am greşit, ne-am rătăcit – şi ne-am cam rătăcit, trebuie să o recunoaştem – nu îţi rămîne altceva de făcut decît să o iei singur de la capăt, să-ţi alegi idealul tău şi să te lupţi pentru el cu istoria. Fără să te mai uiţi în gurile noastre, doar la greşelile noastre, iar asta numai ca să fii cît mai sigur că nu te vei pomeni repetîndu-le. De greşit, vei greşi şi tu, dar măcar greşelile tale să fie ale tale, nu ale altora.“ E tot ce ar trebui, pînă la urmă, să-i spunem noi lui „ăla micu'“. Pe şleau, fără înflorituri. Şi singurul motiv pentru care merită să îl împărtăşim din prea puţin gloriosul nostru trecut recent. Restul e doar o bătălie – dinainte pierdută – cu fantomele.

Dar, în vîltoarea bătăliei, cine mai are timp să se gîndească şi la „ăla micu'“?

***Alina Pavelescu** e arhivistă şi scriitoare. Cea mai recentă carte publicată este* Sindromul Stavroghin, *Humanitas, 2019.*

În urmă cu opt ani, George Soros a vizitat împreună cu preşedintele Băncii Mondiale, Jim Yong Kim, satul Frumuşani din judeţul Călăraşi. Au mers în partea locuită de romi, ca să vadă cu ochii lor cum funcţiona un proiect finanţat în comun, prin care localnicii foarte săraci erau ajutaţi să-şi ţină copiii la şcoală. Miliardarul american a stat de vorbă pe îndelete, prin traducător, cu părintele unui copil, care tocmai ieşise dintr-un bordei de chirpici. La un moment dat, Soros l-a întrebat, de-a dreptul, dacă era mai bine pe vremea lui Ceauşescu. Omul a răspuns: „Bineînţeles!“, apoi a argumentat că pe atunci avea un serviciu şi un salariu. George Soros şi Jim Yong Kim au tras concluzia că ar trebui să se gîndească şi la un program prin care să creeze locuri de muncă pentru asemenea oameni nevoiaşi. (**A. M.**)

Propuneri de *Dileme vechi* pentru viitor:

- **Concediul**

Andreea FOANENE

Gorzo la Reșița

– o poetică a descentralizării ludice într-un spațiu post-industrial –

Dacă mai toți artiștii din țările ex-comuniste vi(s)zează să expună măcar o dată în viață la New York, există și artiști care, în pofida notorietății și a statutului consacrat pe marile scene ale lumii, continuă, încă, să se expună. Să provoace. Să supere. Să exaspereze. Să se joace. Să lanseze întrebări fără răspunsuri bune sau rele. La Reșița, în această primă jumătate a anului 2021, expune, la Muzeul Banatului și la Magazinul Universal, artistul Dumitru Gorzo. Chestiunea centralității axiale vizează, pe lîngă o impunere de forță geometrică temporalizată, un întreg arsenal cultural menit să contribuie la susținerea acestui construct. Datele naturale sînt avantaje. Efortul, vizunea și infrastructura sînt necesare. Consistența discursului vizual și teoretic devine esența. Confruntarea agonală în momente-cheie este decisivă.

Am redescoperit Reșița prin Dumitru Gorzo. Pînă acum, pentru mine, Reșița era doar orașul mare din munții Banatului, un fel de loc-anticameră al Festivalului de jazz de la Gărîna, un loc unde, sincer, nu am zăbovit niciodată. Împreună cu Gorzo am descoperit stranietatea și potențialul suprarealist al acestui spațiu.

Întîlnire dintre tehnică și natură, dintre înăuntru și în afară, dintre bloc și munte, Reșița respiră aerul unui paradox. E un oraș mare de munte unde găsești de toate: școli, teatru, muzeu, filarmonică, supermarket-uri, terase, fîntîni (arteziene și nu numai), natură și industrie.

Capitala județului Caraș-Severin este un oraș de graniță. Desparte și împarte. E cel mai vechi oraș industrial din România. De 250 de ani aici arde un foc nestins. Oamenii se înflăcărează cu gîndul la natura siderurgică a orașului. Raportul cu metalul îi definește structural. Alcătuită arhitectural și social în jurul istoriei industriale ce o caraterizează, Reșița este un oraș compus, extins, tentacular, misterios, metalurgic, extractiv. Este alcătuit din două „felii“ distincte, partea istorică, „Reșița de sus“, în care s-au inaugurat furnalele la 1771, și „Reșița de Jos“, cunoscută și sub numele de „dormitor“, articulată în perioada comunistă, conturată după preluarea de către stat, în 1948, a activității siderurgice.

În Reșița, artistul parcurge distanța dintre alteritate și vecinătate. Gorzo jonglează priceput cu cele două identități concrete ale orașului industrial, folosind în aceeași măsură moștenirea pseudo-stahanovistă, prin explorarea unor spații și personaje ce țin de estetica realismului socialist, cît și rămășițele unei „boeme siderurgice“ de descendență Belle Époque. Artistul simte, inspiră, atacă, schimbă. Pentru el, blocurile comuniste, furnalele, magazinul universal inspiră în aceeași măsură ca muzeul, necropola medievală, sinagoga maură și neoclasică de început de secol XX, ce are cupolă de metal și încălzire în pardoseală.

În acest sens, cel mai recent proiect al lui Gorzo în țară poate fi descoperit în două puncte strategice ale orașului cărășean: la Muzeul Banatului și la Magazinul Universal, denumit, în continuare, și „Agazin“. Dar de ce și cum de îl găsim noi astăzi pe Gorzo cel de la Ieud și New York tocmai la... Reșița? Pentru că Gorzo vrea asta. Pentru că el își asumă asta. Și pentru că el a știut cum să deschidă munții ca să îndeplinească asta: prin lucrările ce compun proiectul „Picturi cu vîrf și îndesat“.

Prin lucrările artistului am redescoperit un oraș postindustrial orientat către arta contemporană.

Multitudine & consistență

Calitatea retrospectivă a expunerii este subliniată de alegerea lucrărilor din etape diferite, de multitudinea și consistența lor. La muzeu sînt prezentate picturi și sculpturi „clasice“, din perioada 2006-2011, expuse la muzee și galerii, precum și creații recente, expuse aici în premieră. Lucrările pe pînză care au fost expuse la MNAC și la Muzeul Brukenthal din Sibiu în 2007 în expoziția „Indian Lava & Ritz Mood Guru Present Salve Fiat Romuli Nepos“ (curatoare Liviana Dan), care l-au consacrat pe artist, acele picturi cu personaje maramureșene lucrate (supra)realist pe diverse suporturi, sînt însoțite de simboluri și aluzii la funcțiile sociale sau sexuale ascunse sub masca zîmbetelor arhetipale. În curtea muzeului ne întîmpină instalația performativă „Gheorghe“, care este formată din resturile casei de lemn în care artistul și-a petrecut copilăria și pe care acesta a transformat-o, cu o energie sisifică, într-o formă călătoare. Lucrarea a mai fost prezentată și la Muzeul Național de Artă Contemporană din București, iar la Reșița „Gheorghe“ este asamblat în spațiul deschis al muzeului, în fața scărilor care urcă spre deschidere, ca un fel de anticameră conceptuală a ceea ce urmează să se desfășoare.

Cele două spații de amplasare a lucrărilor sînt la fel de diferite ca și „cele două Reșițe“ în care ele sînt amplasate și, cu toate acestea, ele funcționează și coexistă în formula reciprocității naturale, asemenea unei mame ce poartă în corpul ei, pentru o perioadă excepțională, două inimi.

Lucrarea de la „Agazin“ este compusă în centrul istoric al orașului, ca un punct central în epicentrul vechiului Corso, între furnale, sinagogă și case cu tavane înalte. Îmbrățișarea muntelui cu păduri face ca tot peisajul să se concentricizeze, asemenea unei mandale bio-industriale.

Prin puterea desenului, Gorzo transformă carcasa vechiului Magazin Universal într-un obiect imens. El lucrează cu două materiale esențiale: cărbunele și lumina. Cărbunii groși i-a obținut după rețetă proprie pusă în operă la serele orașului, după cum povestește, prin selectarea unor bețe de tei și carbonizarea lor în mediu nisipos fierbinte, timp de o noapte. Am apreciat această găselniță tehnică aplicată la posibilitățile locului. De asemenea, și pînzele pe care a desenat poartă o poveste aparte, fiind special cusute din două bucăți pentru geamurile „Agazinului“, la dimeniuni mai mari decît cele cerute pe piața textilă.

Expoziția-obiect structurată ca un dialog între arhitectura „Agazinului“ și forța desenului este o lucrare în sine, compusă dintr-un număr impresionant de desene ale autorului, ce îmbracă toată structura de sticlă a clădirii care în timpul communismului era cheia iluziei muncitorești către o viață îndestulată și fericită. Acum aflată în posesia unui proprietar nou, clădirea a fost pusă la dispoziție ca scenă pentru arta contemporană. Ceea ce desenează Gorzo și expune pe sticla „Agazinului“ nu are nimic formal, nimic butaforizat, nimic coafat.

Artistul produce desene mari, pe care le dorește proaspete și expresive, asemenea unor schițe, așa cum chiar el îmi povestește. Personajele și gesturile expresive care stau la baza alcătuirii capetelor conțin acea energie sălbatică, primitivă, dezlănțuită, amenințătoare și brutală care îi e caracteristică și lui Picasso în a doua jumătate a vieții. Capetele lui Gorzo sînt agonale. Vindicative. Neîmblînzite. Răscolitoare.

Prin venirea retrospectivei lui Gorzo la Reșița, sentimentul artificialului, stranietății și suprarealității în spațiu și timp nu e estompat, ci se transformă într-un laitmotiv poetic contemporan, o resursă bizară și fertilă, care devine de neuitat, de neatins, de nedefinit. O forță a descentralizării și recompunerii pulsează prin venele artei lui. Și tocmai pentru că e o energie ce te provoacă și nu te consumă, vrei să te întorci și să te reîntorci în acel spațiu, care devine, prin asocierea cu arta, un nou centru al unui spațiu ce pînă atunci era doar un alt *in the middle of nowhere.*

***Andreea Foanene** este artistă, teoreticiană de artă și curatoare. Ultima expoziție organizată:* Balkan Arts Festival / Passages, FolkLife & Ethnological Museum of Macedonia & Thrace, *Salonic, 2021.*

„Cea mai greșită și periculoasă retorică: că sîntem diferiți“

– interviu cu prozatoarea C Pam ZHANG –

Romanul de debut al prozatoarei americane **C Pam Zhang** *(n. 1990),* Cît aur ascund aceste coline, *nominalizat la Man Booker Prize, a apărut recent la Editura Nemira în traducerea Silviei Năstăsie.*

C Pam ZHANG
CÎT AUR ASCUND ACESTE COLINE
© G. Zbozower

Cartea vine din experiența dvs. de migrantă născută în Beijing, ați schimbat des căminele și ați fost mereu pe drum. Care era sentimentul dominant atunci?

Era sentimentul de „Oare aici e locul meu?“ sau „Unde e locul meu?“. La cel mai adînc nivel, ca familie de imigranți chinezi, nu poți scoate rasa din discuție. Nu am început să scriu atît despre rasism, ci despre cît de intim e legat de experiența mea și a multor altora. Dar la un nivel universal, cred că oricine s-a mutat de multe ori cînd era copil, oricine s-a simțit marginalizat în orice fel poate înțelege. Vorbeam cu o prietenă care e albă, dar familia ei vine din clasa de jos și avusese aceleași experiențe, acelea de a nu se simți la locul ei de foarte tînără. În copilărie, ca personajele mele, adesea luăm sentimentul ăsta de lipsă de apartenență și-l întoarcem împotriva noastră. „Nu cumva eu am făcut ceva greșit?“ Nu, întrebarea corectă este: nu cumva trăiesc într-o societate problematică ce se așteaptă ca toată lumea să adere la aceleași standarde normalizate?

Vă autodefiniți și drept americancă. Acest binom cultural și spiritual e coloana vertebrală a cărții, un western bîntuit de simboluri chinezești, presărat cu urme de labe de tigru implauzibile. Vă simțiți în vreun fel la o intersecție de culturi și rădăcini interioare?

Cred că așa era cînd eram mai tînără. M-am născut la Beijing și, de fapt, am devenit cetățean american la 16 ani, cînd mama a fost eligibilă, deci am fost naturalizată prin ea. Cred că am simțit acel sentiment mai puternic la tinerețe. Mi-am trăit mai toată viața în America. Sînt americancă și asta e o carte americană. Mai degrabă e o carte chinezo-americană, o carte asiatico-americană. Nu cred că e ceva mai american decît să fii imigrant și să încerci să afli ce poți să faci cu experiențele tale, cu părțile din cultura pe care o filtrezi prin părinții tăi zilnic. A fi la intersecția dintre culturi se presupune că e ceva „american“. Am trăit asta de multe ori, locuiam la San Francisco și auzeam pe stradă vietnameză sau auzeam vorbindu-se spaniola pe străzi. Și îmi foloseam timid spaniola de liceu ca să comand de la *taquerie*. Sau trăgeam cu urechea cînd auzeam mandarină. Asta e o experiență chintesențial americană.

Spuneați undeva că „ficțiunea e o ladă de nisip minunată în care să explorăm extremele pe care nu le găsim în viețile noastre“. Ce alt fel de viață v-a permis romanul să trăiți?

Cred că o viață cu o conexiune mai profundă la natură. Vestul american e un personaj adevărat în roman și l-am dus în acele extreme exagerate, unde bivolii sînt enormi, unde sînt tigri și furtuni care distrug orașe întregi, ceea ce eu desigur că nu am văzut cu ochii mei, din fericire. Oamenii se așteaptă să fiu vreun alpinist profesionist sau genul care merge cu cortul. De fapt, mi-e foarte frică de lumea naturală. Mă gîndesc poate la noțiunea kantiană de frumusețe care vibrează între poli, ființa care vibrează între frumusețe și frică, deoarece natura e atît de imensă că nu o poți cuprinde cu mintea. Asta e pentru mine peisajul natural, mai ales într-un loc precum California, unde e imposibil să te plimbi fără să-ți dai seama la fiecare pas cît rău au făcut oamenii, cîte a schimbat amprenta umană. În toți anii cît am lucrat la carte, incendii și secete izbucneau prin toată California. Cred că una dintre extremele pe care cartea mi-a permis să le explorez a fost să văd cu adevărat schimbarea în loc să mă prefac, așa cum facem azi adesea în mediile noastre urbane privilegiate și protejate de enorma distrugere a mediului.

Cartea e curajoasă și vorbește de locuri comune acum, dar unele erau tabu acum o jumătate de secol. De exemplu, un personaj ca Sam. Cum îl integrați în mediul social descris?

Vreau să clarific mai întîi: Sam e cineva care azi ar fi considerat *transgender*, non-binar sau de gen fluid. Adesea oamenii întreabă despre el și se așteaptă să spun că mi-a fost greu să-l scriu, pentru că găsești rar persoane *transgender* sau non-binare în ficțiune. Dar nu a fost greu deloc. Unul dintre proiectele cărții e să iau perioada asta de timp, care a rămas cu o imagine foarte clară în memoria culturală și în cărțile de istorie, și să recunoaștem că istoria oficială e foarte îngustă și arhivată de oameni de la putere, cu o agendă precisă și o dorință să șteargă oamenii de culoare, imigranții și oamenii *queer* și oamenii săraci din anale. Dar ideea e că oamenii *transgender* și *queer* au existat de la începuturile lumii. În multe dintre culturile precoloniale existau idei tradiționale mult mai fluide despre gen. Cultura indiană și multe culturi native au acest concept de oameni cu două spirite. Deci nu mi-a fost greu să-l scriu pe Sam. Oamenii ca Sam au existat întotdeauna.

În opinia mea, romanul e și o deconstrucție a visului american. A fost un soi de răspuns intelectual la distrugerea multor vise americane din anii Trump?

De fapt, am terminat prima variantă în 2015, în vara sau primăvara lui 2015, înainte ca Trump să fie ales, deci nu e un răspuns direct la administrația lui. Acum, faptul că a apărut în 2020, un an cu accentuări grave ale urii împotriva asiaticilor în SUA, e tulburător, de parcă aș fi prezis ceva. Cînd am terminat cartea în 2015, am avut un moment de criză cînd m-am gîndit că se manifestă o violență brută împotriva familiei din cartea asta. O să se citească așa ceva? În anii Obama ar fi părut prea grotescă, prea dramatică și nerealistă. Dar cred că simțeam curenții acestui rasism care a fost acolo toată viața mea, violența care dă titlurile știrilor acum e doar o extensie puțin mai vizibilă a experiențelor mele zilnice, cînd oamenii mă întreabă „De unde ești, de fapt?“ sau se bazează pe stereotipii dăunătoare despre minoritatea ta, mascînd rasismul sub ceea ce ei consideră complimente ca „Ah, sigur ești bună la mate“ sau „Ah, sigur îți place nu știu ce mîncare“. Deci da, într-un fel e un răspuns la toate astea care au fost prezente pe parcursul întregii mele vieți și sînt aici, în SUA, de decenii și secole.

Care e cea mai mare eroare cînd se vorbește de problema imigrației?

Sînt o mulțime. Cred că la bază e ideea simplă că imigranții ar fi esențial diferiți de oricine altcineva. Ai pomenit mai devreme de visul american pe care l-aș rezuma așa: ridică-te de jos și profită de oportunitate, nu contează cît de bogați sînt părinții tăi sau dacă ai venit din mizerie. Tot poți reuși dacă muncești mult și crezi în tine destul. *Fă tot ce poți*, ăsta e visul american. Și nu se aplică nimănui mai bine decît imigranților. Imigranți ca părinții mei care fugeau dintr-un loc unde li se blocau oportunitățile, care căutau libertatea de a alege, libertatea de exprimare. Oricît ar suna de patetic, dacă stai de vorbă cu o familie imigrantă, tu ca alb de clasă mijlocie, cred că vei descoperi că aveți multe în comun. Cred că asta e cea mai greșită și periculoasă retorică: că sîntem diferiți și trebuie să ne dăm seama cum să depășim diferențele. Asta e adevărat, dar îmi place să cred că fundamental sîntem mai asemănători decît credem și că inamicul real nu e celălalt, nu imigranții care vin să ne ia slujbele, ci faptul că miliardarii și capitaliștii stau peste toți și preferă să-i plătească pe toți ceilalți mai puțin. Lor nu le pasă de rasa ta, le pasă doar să sugă cît mai mulți bani și resurse din sistem. Ei sînt inamicii. Să judeci ce ți se pare necunoscut sau neobișnuit pare atît de ușor și azi, după decenii de eforturi de a ne extinde orizontul și de a ne abandona prejudecățile.

Crezi că anii pandemiei vor lăsa loc unor atitudini și mai extreme?

Nu știu. Sincer, nu m-am gîndit mult dincolo de pandemie, deci nu am un răspuns. Dar cred că sîntem la marginea unei mari schimbări: faptul că atît de mult din ordinea socială a fost distrus, faptul că oamenii văd azi că sistemele care credeam că merg în favoarea noastră de fapt sînt proaste. Cred că o să vedem o schimbare. Nu pot prezice în ce direcție va fi, dar încerc să fiu optimistă.

Cartea vine și din suferința pierderii tatălui la 22 de ani. Poate ficțiunea să ne ajute să ne împăcăm cu o astfel de pierdere?

Cred că e periculos să ne gîndim la scris ca la un act cathartic. Una dintre prietenele mele, T Kiera Madden, a scris un eseu minunat numit „Împotriva catharsis-ului“. A scrie ficțiune nu e ca a scrie jurnal, dar cred că pentru un cititor de ficțiune, nu un scriitor, a citi ficțiune despre experiențe similare te ajută, deoarece una dintre puterile ficțiunii este capacitatea de a vedea lumea prin ochii altcuiva. Apoi revii la viața ta avînd acești ochelari cu o perspectivă diferită și ești capabil să vezi aspecte ale vieții tale prin ochii altei persoane pentru o vreme. Deci așa cred că poate fi utilă. Dar nu cred că scrisul meu despre un părinte mort m-a ajutat neapărat. Sigur, cînd suferеam, s-o citesc pe Joan Didion cu *memoir*-ul ei despre pierderea soțului m-a ajutat. Să cunosc oameni care scriu despre aceste pierderi, diferite de ale mele, m-a ajutat mult.

Pînă la 18 ani ați schimbat cam zece case. Acasă chiar e acolo unde este inima?

Așa cred. În ultimul an de pandemie ne-am mutat iar. Am ajuns să mă gîndesc la ce e locul, ce e geografia. Toți am ajuns niște capete care răsar pe un ecran digital. Asta mi-a reamintit ceva ce am simțit cam toată viața. Sigur că mi-e dor să iau cina cu prietenii, să-i strîng în brațe, să le vorbesc în persoană, dar toate relațiile mele importante au rezistat în ciuda granițelor geografice. Nu mi-am văzut cea mai bună prietenă anul ăsta, dar nici înainte de pandemie, fiindcă deja locuiam de ani de zile pe coaste diferite ale Americii. Prietenii sînt prieteni și cei dragi dau sentimentul de acasă la fel de mult ca oricare loc fizic.

(varianta integrală a interviului pe www.dilemaveche.ro)

interviu realizat
de Marius CONSTANTINESCU

■ ■ ■

Victor MOROZOV

dilematograf

Maurice Pialat, tușă de geniu

● *Van Gogh* (Franța, 1991), de Maurice Pialat.

O întrebare cu răspuns deschis cred că l-a tracasat pe Maurice Pialat de-a lungul întregii cariere: ce poate cinema-ul, artă menită să transcrie „ce se vede“ și să se agațe de scoarța lucrurilor, atunci cînd se confruntă cu focul lăuntric și nevăzut al unui personaj? Cum majoritatea filmelor lui Pialat vorbeau despre timpul lor – un timp în care catehismul lăsa loc sălii de dans și pinball-ului din braserii –, problema fusese rezolvată destul de simplu: abate o ploaie de crize, disensiuni și tensiuni peste toate poveștile domestice posibile, pînă ce densitatea acestor clipe de zbucium între patru pereți o depășește pe cea a oricărui creator contemporan, și vom înțelege că situațiile sînt confuze, pentru că și oamenii angrenați în malaxorul lor sînt. Să ne-nțelegem: Pialat, acest John McEnroe al cinematografului, avea nevoie de ostilitate – de nitroglicerina presărată din belșug în orice interacțiune umană – pentru a putea da randament. Au rezultat niște filme – *La gueule ouverte, Loulou, À nos amours* și altele – pline de furie, de directețe și, poate, de adevăr, în care improvizația și jocul larg al camerei mergeau mînă-n mînă cu un text ieșit din țîțîni și din stomac.

Dar ce te faci cînd pionul central al întîmplării nu mai e vreo adolescentă scuturată de dubiu și hormoni sau vreun individ fără nume, ieșit din mediile populare, care-și croiește drum printr-o serie de relații amoroase fără consecință – ci chiar pictorul cu viața cea mai suculentă din cîte au existat? Lucrînd cu figura lui Van Gogh, Pialat știe că lucrează, de fapt, cu un cadru mult mai strîmt: există, pentru un cineast, gen mai debilitant și mai favorabil rateului decît temutul *biopic?* Căci dacă-ți iese, înseamnă că filmul trăiește la pachet cu persoana despre care vorbește – iar dacă nu, greu să te mai smulgi din ridicolul unei grefe eșuate pe o viață care a fost. Lui Pialat îi iese o capodoperă.

La o primă vedere, *Van Gogh* – care descrie șederea pictorului la Auvers-sur-Oise, în lunile care îl mai separă de moarte – e un film clasicist în măsura în care Pialat n-are timp de pierdut cu contorsionările postmoderne, cu piruetele de virtuoz într-ale aparatului, cu fentele de om o idee cam prea isteț. Ne-alegem astfel cu un film care, în ciuda faptului că este foarte populat, lasă mereu impresia unei epurări în cel mai înalt grad, pînă în miezul esențialului. Și poate că în tot cinema-ul francez n-a mai existat film, de la *La règle du jeu* încoace, unde personajele secundare să existe pe cont propriu cu atîta forță, de parcă fiecare ar fi prins într-un film doar al său, iar *Van Gogh* ar fi rezultatul intersecției acestor diagrame Venn pe două picioare. Cîteva rînduri minunate scrise de criticul Serge Daney cu referire la acest film se deschid astfel: „M-am gîndit întotdeauna că visul lui Pialat (un vis de pictor, imposibil în cinema) consta în a nu întreprinde un film decît cu condiția să-i poți schimba *toți colaboratorii pe parcurs*. Cu scopul, odată filmul terminat, de a te trezi singur cu ceea ce, din țipete în crize și din insulte în rupturi, s-a depus pe această pînză a filmului care este ecranul“.

Nu e o idee în vînt. Căci ea circumscrie, de fapt, destinul tragic al acestui personaj jucat de Jacques Dutronc, acela de a fi mereu *în trecere* – de a se nimeri parcă din întîmplare în poveștile celorlalți, care începuseră de mult și care acum se văd nevoite să facă eforturi pentru a-l găzdui în sînul lor, și de a nu putea pretinde la o poveste în care să ocupe el rolul protagonistului. Să nu ne mire că nu vom „pătrunde în mintea“ lui Van Gogh, că nu vom afla „ce se ascunde în spatele geniului“ pictorului – idei pe care le trec obligatoriu cu ghilimele, într-atît îmi par de bătătorite de epoca acestei hipervizibilități pornografice și de îndepărtate de lucrătura sobră și demnă a lui Pialat.

Există o scenă fabuloasă în film, cînd Van Gogh, pe final, merge la Paris, să-i facă o vizită fratelui Theo, care trăiește cu soția și copilul. Deasupra unui pian găsește un tablou de-ale sale, cel cu copacul japonez înflorit, în pînza căruia decide să înțepe două broșe în formă de pasăre. Apoi privește secunde bune, fără reacție, parcă prin perete. Privirea lui Dutronc m-a urmărit de atunci, pentru că m-a făcut să mă întreb: ce crede Van Gogh despre pînzele sale? Vrea să le rupă în bucăți și să scape de ele? Le consideră capodopere? Sînt o comandă care trebuia să-i asigure hrana, dar nu s-a putut? Întrebări inutile, dar care spun multe despre jocul opac al lui Dutronc, peste care se pot placa toate sensurile din lume. Fabuloasă întîlnire cu un personaj care nu transmite nimic la suprafață, deși în barbișonul lui de om vag antipatic se intuiesc plăcerile cărnii, iar în ochii lui cu luciri crunte se citește furtuna care-i răvășește interioarele. Fabuloasă, pentru că ne arată un om integru, multiplu, peste care nu s-a trecut cu cilindru-compresorul sesiunilor de *pitching*. Există o plăcere genuină de privitor aici: aceea de a-l urmări pe Dutronc îndepărtîndu-se și apropiindu-se iarăși de lume, și de a reconstitui acest fir roșu în urma căruia nu e de tras nici o concluzie. Ferice de toți aceia care cunosc sau vor cunoaște acest film pentru oameni mari, care evită optimismul pus cu mîna, morala filistină, simetriile și rotunjimile din scenariu și, mai ales, orice urmă de pornografie a vizualului.

Van Gogh va rula la Cinema „Elvira Popescu“ duminică, 25 iulie.

■ ■ ■

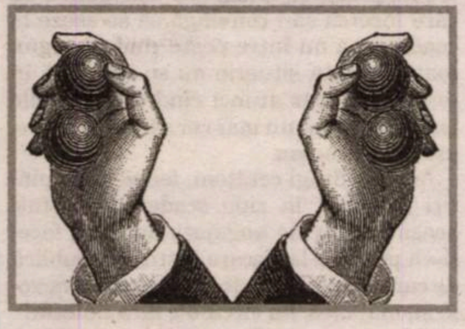

Paul BREAZU

audio și n-am cuvinte

O admirabilă excavare

● Various Artists, *Hai noroc! Garage, Beat and Pop Artifacts from Romania*, 667 Records, 2021.

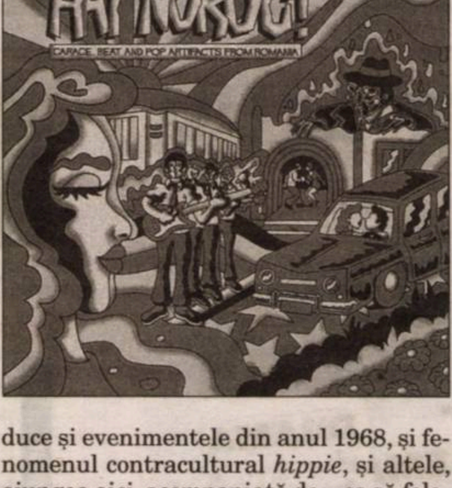

HAI NOROC!
GARAGE, BEAT AND POP ARTIFACTS FROM ROMANIA

În anii '60, muzica pop se redefinea la nivel global, iar noul curent profita de contextul politic și ajungea să contamineze și muzica românească. Dominat de chitări electrice și constituit mai degrabă ca o imitație britanică a rock'n'roll-ului american, dar și de șarjele radicalismului pop șaizecist, stilul *beat* se răspîndea cu viteza fulgerului în toată lumea. În România, la începutul începuturilor, o generație întreagă de muzicieni fixa momentul inițiatic în împrumutarea și articularea locală a genului prin difuzarea în cinematografe, în 1962, a filmului britanic *The Young Ones,* în care apăreau Cliff Richards și formația The Shadows. Acesta este, cu certitudine, doar mitul fondator. „Formațiile de chitare electrice“, cum erau numite în epocă, încep să apară în medii liceale, studențești și muncitorești ca efect al undei pornite din criza și critica modelului occidental. Încă de la sfîrșitul anilor '50, muzica începuse să sintetizeze socialul și politicul, această cultură devenind, așa cum scria Mark Fisher într-un articol din 2013 pentru *e-flux.com*, „zona în care drogurile, noile tehnologii, *(science)* ficțiunile și mișcările sociale au putut să se combine pentru a produce reverii despre viitor – *flash*-uri expresive ale unor lumi radical diferite de ordinea socială a acelui moment“. Era un timp al speculațiilor utopice, ca să comprim aici cuvintele unui Herbert Marcuse, iar stînga (și, prin extensie, regimurile de stînga) – pînă ce a ajuns să fie blocată de „apoteoza ulterioară a «realismului» de dreapta, care a provocat nu doar distrugerea acestui vis foarte particular, dar și suprimarea funcției proiective a culturii populare în sine“ – își avea momentul ei.

În *Rock sub seceră și ciocan. Prima parte din cronica muzicii rock în România*, cartea sa din 2016, Nelu Stratone povestește: „Pasiunea pentru muzică era cea care lega ca un magnet grupurile de tineri. Invitațiile colegilor de liceu, de facultate, de uzină sau ale prietenilor din cartier erau suficiente motive pentru a te apuca de cîntat într-o formație, astfel că numeroși tineri elevi, studenți sau muncitori, mulți dintre ei fără nici o pregătire prealabilă, începeau repetițiile sperînd că vor reuși să cînte în trupă, sub îndrumarea vreunui instructor cultural, a unui bătrîn jazzman sau a unui instrumentist din fanfară. (...) Repertoriul (...) cuprindea multe improvizații spontane sau reproduceri «după ureche» ale unor piese ascultate accidental la un post de radio sau la *jukebox*-urile care împînziseră la un moment dat cluburile și restaurantele din România“. În cuvinte mai puține, noua *cultură a tinerilor*, valul occidental pe creasta căruia s-a urcat la un moment dat The Beatles și care va produce și evenimentele din anul 1968, și fenomenul contracultural *hippie*, și altele, ajungea aici, acompaniată de – ca să folosesc două cuvinte golite de sens prin uzaj – un „dezgheț“ și o „deschidere“. Formații de *beat* străine aveau concerte în România, se traduceau în română cărți ale „tinerilor furioși“ britanici, se distribuiau filme de Lindsay Anderson. Criticul și istoricul de artă Adrian Guță încerca să capteze esența acelei perioade într-un articol din 2018 pentru *Observator cultural*, sesizînd apariția și dezvoltarea unei culturi alternative locale. Revenind, o parte dintre formațiile despre a căror geneză vorbea Stratone se vor numi Sfinții/Phoenix, Uranus, Sfinx, Pionierii/Olympic '64, Cometele, Entuziaștii, Sincron, Roșu și Negru, Portativ/Savoy, Mondial, Coral sau Sideral. Ele vor planta bornele noii scene muzicale românești a anilor '60 și '70, una influentă, paradoxal, și astăzi, dar numai la nivelul unui discurs-paravan, cel al „rezistenței prin cultură“.

Sîntem în 2021, într-o eră în care „deschiderea“ are un cu totul alt sens, iar „formațiile de chitare electrice“ din anii '60 trăiesc – OK, scoate-i pe The Rolling Stones de pe listă! – pe compilații-document, editate de *label*-uri obscure. (În lipsa vreunui interes de reeditare a acestei muzici din partea Electrecordului, casă de discuri încă funcțională, dar și în contextul pierderii/distrugerii/deteriorării unor arhive muzicale locale importante.) O astfel de entitate, 667 Records, din Spania, l-a comisionat pe Andy „Sinboy“ Luke, artist vizual și muzician bucureștean, membru al formațiilor The Nuggers și Bad Decisions, să curatorieze o selecție de muzică românească din acea perioadă. Rezultatul este un disc de vinil – *artwork*-ul este semnat chiar de Sinboy, iar *remastering*-ul, de Remus Miron, și el muzician – numit *Hai noroc! Garage, Beat and Pop Artifacts from Romania*, care captează admirabil epoca și spiritul ei prin vocile și – fie! – chitările unor Cornel Fugaru & Sincron, Sideral, Trio Caban, Anca Agemolu, Mondial, Entuziaștii, Margareta Pîslaru, Phoenix, Cometele, Ilinca Cerbacev, Cvintetul Mamaia, Savoy și Coral.

Compilația Hai noroc! Garage, Beat and Pop Artifacts from Romania *poate fi achiziționată de pe magazinul online soundflat.de.*

***Paul Breazu** este jurnalist.*

■ ■ ■

Adina POPESCU

portrete din mers

Nu circulați fără buletin!

– cum recuperăm anii ’90? –

Mă bate gîndul să scriu o carte despre anii ’90, anii „tranziției românești“. În acei ani s-a scris enorm, erau mii de publicații pe piață și cărți de duzină, se citea orice, de la știri cu găini care nasc pui vii la romane de dragoste catastrofale cu tente erotice sau la bestseller-urile lui Pavel Coruț. Despre acei ani, însă, s-a scris ulterior mult prea puțin, mi se pare un deceniu interesant, însă iremediabil pierdut. Unele scene pe care mi le amintesc sau pe care le-am notat atunci, „la cald“, sînt de-a dreptul halucinante. Precum cele două de mai jos – prima în care Poliția era încă Miliție și amenda random adolescenți care spuneau bancuri cu polițiști, a doua în care oamenii își plăteau facturile pentru utilități la ghișeu, nu se inventase încă Internetul. Anumite mentalități și metehne se regăsesc însă și acum și rămîne întrebarea: cît de mult ne-am schimbat, de fapt, în ultimii 30 de ani?

■ Păstrez și acum într-un sertar, ca pe un suvenir al adolescenței, un proces-verbal din iarna lui ’96. Fapta săvîrșită era următoarea: *refuzul de prezentare a datelor cu privire la stabilirea identității,* iar amenda – patruzeci de mii de lei. Eram cu cîțiva prieteni *„pe bulevardul Kogălniceanu, în dreptul restaurantului Mamma Mia“,* tocmai ieșisem dintr-un bar și ne îndreptam fiecare către casele noastre cînd pe lîngă noi a trecut impasibilă și fluierînd o patrulă de poliție. Unul dintre prieteni a văzut patrula, a rîs și a început să ne spună, destul de tare, unul dintre bancurile tembele despre polițiști, ceva de genul „De cîți polițiști ai nevoie pentru a înșuruba un bec?“ sau polițiștii plantînd pomi și sergentul care le ordona „Cu verdele în sus!“. Patrula „a sesizat“ bancul, dar a trecut mai departe tot impasibilă și tot fluierînd. La doar cîteva minute, lîngă noi s-au oprit doi civili care ne-au cerut să ne legitimăm. Din nefericire, doar unul singur dintre noi avea buletinul asupra sa. Unul dintre civili, cu parpalac și pălărie trasă pe ochi, trăgînd din țigară *à la Colombo,* a surîs ironic și l-a strigat pe Pantelică sau Stelică, șeful patrulei, „să se facă încoa’!“. Patrula s-a întors fără nici un fel de tragere de inimă. „Carevasăzică tulburați liniștea publică și nici măcar n-aveți acte asupra dumneavoastră?!“, a spus civilul cu parpalac. „Sînteți pasibili de amenzi între...“, dar l-au lăsat pe Pantelică sau pe Stelică să se ocupe de treaba asta de rutină. Am fost conduși cu toții de către patrula cam apatică în holul unui hotel din Piața Kogălniceanu. Acel Pantelică (sau Stelică) a rugat-o pe o recepționieră destul de amabilă să-i pregătească un ness tare (și încălzit la fierbător) din rezervele recepției, apoi s-a ocupat de întocmirea proceselor-verbale. Singurul dintre noi care avea buletinul în buzunar a fost absolvit de pedeapsă și ridicat la „rangul“ de martor. S-a purces la o scurtă verificare prin stație a datelor esențiale. Băiatul care spunea bancuri cu polițiști s-a ales cu două sute de mii amendă pentru tulburarea liniștii publice și injurii la adresa autorităților. Un altul din grup a mărturisit că se mutase doar de trei săptămîni și nu știa pe de rost noua adresă. A discutat cu polițiștii omenește: „Vă dau seria, numărul și ultima mea adresă, e bine?“. Unul dintre ei a luat o gură de cafea: „Mda, e bine, oricum computerul nostru central știe totul despre dvs., chiar și ziua în care v-ați mutat... așa că n-are prea mare importanță ce-mi declarați!“. Curînd au sosit confirmările prin stație, iar polițistul, scuturat zdravăn de ness-ul destul de tăricel, a început să-și manifeste autoritatea. L-a luat pe băiatul care se mutase de curînd de guler și a început să răcnească: „Cum, mă, tu vrei să mă duci de nas?! Mi-ai zis că stai pe strada Armenească și colega noastră de la secție îmi spune că locuiești în Colentina. Îți bați joc de mine, nu-i așa?“. După un răspuns bălmăjit și intimidat de genul „Păi, v-am zis că vă dau adresa veche, pentru că n-o știu pe de rost pe cea nouă...“, apărătorul legii s-a scărpinat în cap, apoi a găsit argumente familiale: „Fii-mea care are cinci ani știe unde locuiește, la ce scară, la ce etaj, cine sînt vecinii noștri și cine e administratorul, iar tu, la nouășpe ani, nu știi pe ce lume te afli?“. Bineînțeles, la procesul-verbal s-au mai adăugat și alte delicte, formulate în manieră proprie, de tipul *refuz... impertinență... ignoranță...* etc. În timp ce completau formularele respective, noi nu aveam voie să ne apropiem de tejgheaua recepției unde ni se stabileau contravențiile. Ni s-a spus să rămînem la o distanță de cel puțin doi metri pentru că „aici sînt acte importante de scris care nu vă privesc pe voi!“. Toată treaba a durat mai mult de două ore, iar după ce am semnat procesele-verbale și ne-am recunoscut faptele, am plecat acasă cu taxiul.

■ O coadă interminabilă pe bulevardul Ștefan cel Mare în fața unui sediu Electrica S.A. Oamenii așezați pe două rînduri, cu facturile în mîini, așteaptă. Nu, nu se dă nimic pe gratis, se plătește „lumina“ la o singură casă din cele patru existente. „Din cauză la computere“, mă informează o bătrînică. „Nu mai vrea să meargă, fir-ar ele de computere!“ Desigur, mai nou, funcționarul nu are nici o vină; cînd ceva merge prost dați vina pe computer! „Nu era mai bine înainte, cînd nu erau computerele astea?“, se întreabă indignat un individ cu mustață. „Nu se strica nimica, veneai, plăteai la casă și plecai, da’ acuma trebe să te bage în computerul ăla, băga-i-aș io în...“ Un bodyguard destul de mărunțel permite intrarea în sediu a maximum zece persoane odată, după care închide ușa, „ca să nu fie îmbulzeală înăuntru, că cine știe ce se mai întîmplă! Avem și aer condiționat, poate se strică și ăla de la prea multă lume...“. Poartă un dialog calm cu cetățenii, mai exact le face morală. „Ce să vă fac io dacă n-ați plătit cînd v-a venit angajatu’ la ușă și ați așteptat pîn’ la ziua scadenței? Așa-i românu’, face tot pe ultimu’ moment!“ Reflecțiile rostite cu voce tare îi sînt întrerupte de o cucoană care n-are treabă cu casieria, vrea doar să întrebe ceva la ghișeul de informații. „N-are a face, trebe să stați la coadă! Așa am primit io dispoziții, oricine vrea să intre, în orice problemă, să-și aștepte rîndul.“ Cucoana îi întoarce spatele și pleacă. O altă bătrînică țipă că ea e „operată de trei ori“ și că nu mai poate să stea în picioare. Bodyguard-ul devine milos: „Intrați în holișor și vedeți că acolo e un scaun. Așteptați pe scaun pînă vă vine rîndul!“. Bătrînica îi mulțumește fericită, dar mai sar vreo trei, toți cu operații. Mărunțelul simte că-i momentul să se impună și se străduiește să răcnească pentru a se face auzit de toată lumea: „Comportați-vă civilizat! Unde vă credeți aici? La miting?“.

După aproximativ o oră, ajungi să faci parte dintre cei zece privilegiați cărora li se deschide ușa. Casierele butonează pe rînd singurul computer disponibil, un individ cu mutră de șef anunță că a reușit să repare un al doilea calculator și-i strigă bodyguard-ului să lase să intre cîte cincisprezece cetățeni odată. Casierele par relaxate, beau cafea sau Coca-Cola, mănîncă sandwich-uri, își admiră una alteia lacul de pe unghii, își fac job-ul cu gesturi mecanice și cu mutre plictisite. La un moment dat, una dintre ele anunță că „nu mai e mărunt în casă, cei cu bancnote mari să se ducă să schimbe sau să îi aștepte pe cei cu bancnote mici“. Cîțiva se hotărăsc să încerce să schimbe banii la vreun butic din apropiere, dar cînd să intre înapoi au probleme cu bodyguard-ul, care încercă să-i convingă să se așeze la coadă și să nu intre peste rînd. Desigur, toată această situație nu se întîmplă în fiecare zi, doar atunci cînd computerele (sau angajații) nu mai vor să funcționeze, așa, ca din senin.

Așadar, dragi cetățeni, feriți-vă să plătiți „lumina“ în ziua scadenței și stați acasă „cînd vine angajatu’ la ușă“, faceți-vă prieteni la fiecare instituție publică de care credeți că veți avea vreodată nevoie și, mai ales, nu circulați fără buletin!

■ ■ ■

ABONEAZĂ-TE ACUM

DILEMA VECHE 25
Studia americana
Avem o istorie. Cum o citim?
Minte-mă frumos
Ce este cultura europeană?

SCANEAZĂ CODUL QR

CUM TE ABONEZI
✔ ONLINE: la http://abonamente.adevarul.ro
✔ VIRAMENT BANCAR sau MANDAT POȘTAL:
în contul SC ADEVARUL HOLDING SRL, cod fiscal RO18990288,
deschis la BRD - Decebal,
nr. cont RO70BRDE441SV58305914410.
✔ LA TOATE OFICIILE POȘTALE / ✔ FIRMELE DE ABONAMENTE

Informații și reclamații: abonamente@adevarulholding.ro
Tel: 0790 139 007/0790 139 009 (L-V, 9.00-18.00)

DILEMA VECHE

✔ 3 luni - 65 LEI ✔ 6 luni - 110 LEI ✔ 12 luni - 175 LEI

Prețuri la abonamente cu pînă la 52% mai mici față de prețul de la chioșc

TALON ABONAMENT
Nume..........Prenume..........
Str. .... Nr. ...., Bl. ...., Sc. ...., Et. ...., Ap. ....,
Localitate .... Județ/Sector ...., Cod poștal ....
Telefon .... Email ....
Am achitat suma de .... LEI cu mandat poștal/ordin de plată nr. .... din data ....
în contul SC ADEVARUL HOLDING SRL, cod fiscal RO18990288, deschis la BRD – Decebal, nr. cont RO70BRDE441SV58305914410.
Abonamentul va începe din luna* .... Semnătura ....
Plata se va efectua pînă la data de 25 a lunii în curs pentru ca livrarea să înceapă de la data de 1 a lunii următoare.
Prin completarea prezentului talon sînt de acord ca SC ADEVARUL HOLDING SRL să prelucreze datele mele cu caracter personal pentru activități promoționale și să le dezvăluie terților conform legii nr. 677/2001. Îmi rezerv dreptul să mă opun acestei prelucrări și să solicit ștergerea datelor adresîndu-mă societății SC ADEVARUL HOLDING SRL printr-o cerere scrisă.

Pentru abonamentele plătite cu mandat poștal sau ordin de plată este necesar să trimiteți talonul completat, împreună cu copia dovezii de plată la SC ADEVARUL HOLDING SRL – Abonamente, București, Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, Sector 2, cod poștal 020331.

...ÎȚI DĂ DE GÎNDIT

Stela GIURGEANU

România reeducată

Ca un bolnav cronic, abandonat într-un veșnic spital de campanie, căruia i se dau din cînd în cînd false speranțe că un nou și miraculos tratament a apărut, sistemul educațional din România își tîrîie existența, trecînd de la un doctor la altul, fiecare mimînd compasiunea și interesul. La răstimpuri, mai apare cîte un specialist, care se preface că îi mai injectează niște seruri, spunînd lumii că i-a găsit leacul, promițînd, în conferințe de presă, ca boala sa nu doar că se va remedia, dar în curînd suferindul va ajunge să zburde ca un sportiv de performanță.

Un sistem performant de educație pare însă, în România, un soi de cuadratură a cercului, căci de peste 30 de ani oferă mai degrabă doar bune subiecte de dezbateri, nu și o realitate funcțională.

O veșnică teorie despre cum ar trebui să fie ni se tot desfășoară, în zeci de inițiative reformatoare, care ajung să fie, în final, la fel de dureroase ca praful în ochi. Căci toate aceste zbenguieli guralive despre cum vor fi rezolvate problemele sistemului educațional nu doar că nu au rezolvat lacunele majore – lipsa de consecvență și o finanțare redusă –, ci au mai și adîncit hibele, demonetizînd atît profesia de dascăl, cît și ideea valorii școlii în societatea românească.

Să ne amintim doar de cîțiva miniștri, din pleiada celor care s-au succedat la conducerea Ministerului Educației: Ecaterina Andronescu (numită de trei ori ministru, care are la activ o lungă și bîlbîită relație cu educația), Cristian Adomniței (recent condamnat pentru fapte de corupție), Liviu Pop (ministrul „genuchie“, cel care a declarat că „educația e gratuită, doar părintele și statul o plătesc“).

Și, dacă tot sîntem la capitolul amintiri, să ne amintim și de „Pactul cu educația“. Acea inițiativă entuziastă care, chipurile, unea toți liderii politici într-un singur țel: indiferent de culoarea politică, toți voiau un sistem de educație performant! Documentul a fost semnat, în 2008, de fostul președinte Traian Băsescu și de liderii partidelor parlamentare ale vremii.

Documentul avea opt obiective care, pe scurt, arătau așa:

Modernizarea sistemului și a instituțiilor de educație în perioada 2008-2013. Asigurarea, prin alocarea bugetară anuală, a minimum 6% din PIB pentru educație și a minimum 1% pentru cercetare. Transformarea educației timpurii într-un bun public și realizarea unei educații școlare obligatorii de 10 ani și garantarea accesului neîngrădit la educație gratuită pînă la absolvirea liceului. Descentralizarea financiară, curriculară și de resurse umane și adoptarea curriculum-ului la nevoile specifice dezvoltării personale. Adoptarea principiului „finanțarea urmează elevul/preșcolarul“ și a principiului finanțării multianuale în învățămîntul universitar. Adoptarea unei „carte“ a drepturilor și libertăților în educație care să garanteze accesul la o educație de calitate prin care să se asigure un statut nu doar dascălului, dar și elevului. Definirea unor arii de educație prioritară, pentru a depăși decalajul dintre mediul rural și cel urban sau între diferitele clase sociale de cetățeni. „Educația permanentă va deveni baza sistemului educațional din România.“

Suna bine, nu? Totuși, ce s-a ales din acele vorbe frumoase? Potrivit unui articol publicat în *Adevărul,* pe 15 septembrie 2013, intitulat „România 2013-2014: școli ca în Evul Mediu“, „peste 7.000 de unități școlare din învățămîntul preuniversitar de stat și privat, adică peste 20.000 de clădiri, își deschid astăzi porțile cu vechile probleme legate de condițiile proaste de funcționare: sedii vechi, spații neautorizate sanitar sau cu toalete în fundul curții. Într-o astfel de situație sînt, la nivel național, 1.400 de unități școlare, a căror reabilitare a început din 2006 și care nu au fost finalizate nici pînă astăzi“.

Dar, după cinci ani de la semnarea „Pactului cu educația“, chiar dacă în infrastructura școlară nu s-a simțit nici o investiție concretă, poate că rezultatele școlare au compensat?

În 2013, promovabilitatea la examenul de bacalaureat a fost în România de 55- 65%, iar în ceea ce privește abandonul școlar, între 2013 și 2017, peste o sută de mii de elevi au abandonat școala (potrivit unui articol publicat pe site-ul Edupedu.ro).

Zilele astea, la căpătîiul acestui sistem degradat a poposit și președintele Klaus Iohannis, care a anunțat, într-o conferință de presă, că programul „România educată“ – un program demarat încă din anul 2016 – va fi asumat de Guvern și de coaliție, trecînd în faza de implementare.

Ce leacuri i se mai prescriu de data asta?

În primul rînd, sînt mulți vraci care au dospit medicamentul, proiectul avînd parte de „cea mai amplă consultare națională în domeniul educației din perioada postdecembristă, nu mai puțin de 10.000 de persoane și peste 150 de organizații și de instituții fiind direct implicate“ – după cum a declarat președintele, fiind menit să ducă la „avansarea și dezvoltarea“ României. Prospectul acestui nou panaceu propune din start întîietate pentru investiții în sistemul de educație, președintele afirmînd că a insistat să se asigure finanțare pentru o parte din prioritățile proiectului, inclusiv prin Planul Național de Redresare și Reziliență. „Reducerea abandonului școlar prin sprijinirea a peste 2.500 de unități de învățămînt preuniversitar, dotarea a 10.000 de laboratoare și cabinete școlare, mobilarea a 75.000 de săli de clasă, construirea a 140 de creșe și servicii complementare de educație timpurie, realizarea a 10 centre de învățămînt dual, dezvoltarea unei rețele de școli verzi și formarea a 100.000 de cadre didactice pentru predarea online.“

Ce mai propune fișa de sinteză a proiectului?

Scăderea ratei de părăsire timpurie a școlii, pînă la un nivel de cel mult 10%; reducerea cu minimum 50% a prezentei rate de analfabetism funcțional, astfel încît, la orizontul 2030, să ajungă la cel mult 20%; pînă în 2030, toți profesorii să aibă competențe digitale de bază (inclusiv de predare prin instrumente digitale – *digital literacy)* și cel puțin 85% din elevii de clasa a VIII-a să aibă competențe digitale de bază; pînă în 2030, minimum 40% din tinerii cu vîrsta cuprinsă între 30 și 34 de ani vor fi absolvenți de studii superioare.

Acest deziderat (cum că 40% din tineri vor avea studii superioare) are legătură și cu principala modificare a sistemului de educație care vizează învățămîntul liceal, unde, potrivit aceleiași fișe de sinteză a proiectului, vor exista trei rute – teoretic, profesional și vocațional – cu aceeași durată (patru ani), absolvenții putînd intra direct în examenul de bacalaureat.

„Poate unul dintre cele mai importante obiective ale Proiectului «România educată» este acela de a elimina barierele birocratice care limitau posibilitățile tinerilor de dezvoltare și de a întări dreptul fiecărui elev de a reveni în sistemul de educație și de a-și urma ambițiile, atunci cînd acestea îi pot aduce un viitor mai bun. Așadar, pe scurt, eliminăm birocrația și, dacă un elev este, de exemplu, la un liceu profesional, își dă seama că nu se regăsește acolo și vrea să facă trecerea la unul teoretic sau vocațional, va putea să se transfere, în urma unor testări specifice, la liceul dorit.“ – a declarat președintele în conferința de presă, anunțînd că „noul bacalaureat“ vizează pe de o parte testarea „capacității absolvenților de a se descurca în societate și în viață“, iar pe de alta că va fi „deschis tuturor“.

Faptul că noul bacalaureat unic pentru toți absolvenții de liceu va putea fi susținut și de elevii de la școlile profesionale, care vor avea astfel șansa să meargă la facultate, a fost confirmat, potrivit site-ului Edupedu, și de consilierul prezidențial Ligia Deca. O șansă frumoasă, în teorie, dar greu de crezut că va fi și una pusă în practică – cum se va putea pregăti temeinic pentru susținerea acestui bacalaureat un elev care timp de patru ani urmează o școală profesională?

Proiectul „România educată“ este unul ambițios. Cum ambițioase au fost și altele de dinaintea sa. O restructurare din temelii a întregului sistem, pe o perioadă îndelungată, cu ținte pretențioase, presupune nu doar un proiect pe hîrtie, ci o întreagă schimbare de mentalitate, o susținere politică îndelungată și necondiționată (indiferent cine va veni la putere în acești zece ani) și o susținere socială.

Dar, una peste alta, este o nouă speranță. Iar un bolnav cronic, dacă nu a obosit și nu a renunțat să tot nădăjduiască, se agață de orice speranță care îi este dată.

PUBLICITATE

Careul de AȘI
Intelligence și Servicii Secrete
Cristian Troncotă
adevărul
Hai, la treabă!

adevărul îți prezintă
Confruntări pe frontul secret al informațiilor
De luni, 19 iulie
Preț ziar + 1 carte: 19,99 lei
Alege titlul PREFERAT!
Numai cu ziarul Adevărul, la toate punctele de presă

Bogdan TĂTARU-CAZABAN

Muzică și manuscrise la Sibiu

Amintind în titlu compozițiile experimentale ale lui György Ligeti, festivalul *Musica ricercata* de la Sibiu (23-25 iulie), aflat anul acesta la a treia ediție, stă sub semnul legăturii dintre muzică și manuscrise. Grație maestrului Gabriel Bebeșelea, neobosit și inspirat cercetător al manuscriselor muzicale, programul festivalului oferă rafinamente inedite: uvertura operei *La foresta d'Hermanstad* (1812) de Valentino Fioravanti, compozitor prolific, gustat în epocă de Rossini și Goethe, dar și o ilustrare de către pianistul Iulian Ochescu a repertoriului tînărului Mircea Eliade, la 100 de ani de la debutul său. Muzica lui Joseph Haydn, tutelară pentru întreg festivalul, va fi prezentă atît în recitalul de harpă clasică susținut de Maria Bîldea, cît și în concertul extraordinar de închidere. Nu va lipsi nici Carl Ditters von Dittersdorf, prieten cu Mozart și *Kapellmeister* al episcopului catolic de Oradea Ádám Patachich, cu a sa cosmopolită *Sinfonia nazionale nel gusto di 5 nazioni*. Totul agrementat cu dialoguri purtate de Smaranda Bălan, Gabriel Banciu, Eugen Ciurtin, Emil Hurezeanu, Radu Vancu, în ambianța culturală a unui Sibiu care celebrează 300 de ani de la nașterea baronului Samuel von Brukenthal.

De ce muzică și manuscrise la început și final de festival? Pentru că manuscrisele din arhive și biblioteci, unde așteaptă să fie redescoperite, conțin încă lucruri noi, uneori surprinzătoare. Ele nu sînt doar urmele unui trecut de care te apropii cu detașarea calm ordonatoare a arhivistului, ci lumi-laborator insuficient explorate. Alături de creații uitate sau necunoscute, manuscrisele dezvăluie vîrstele și sedimentele unei opere, căile abandonate sau deschiderile nefructificate, o perspectivă dinlăuntrul unei creații la care publicul nu ar putea avea acces decît prin mijlocirea celor ce le studiază cu răbdare. Dirijorul Gabriel Bebeșelea are această sensibilitate și competență rară de a scoate la lumină și de a împărtăși cu pasiune ceea ce e puțin sau deloc cunoscut, ca, de pildă, oratoriul lui George Enescu *Strigoii* (1916), interpretat în premieră mondială în 2019 la Konzerthaus Berlin. Anul acesta, la Sibiu, va fi uvertura operei lui Fioravanti, adusă în spațiul în care fusese imaginată, probă irefutabilă a sincroniei culturale a epocii.

Mircea Eliade, ale cărui legături cu muzica au fost splendid evocate de Eugen Ciurtin într-un recent articol, pornind de la manuscrisele achiziționate de Academia Română în urmă cu numai cîteva luni, ne prilejuiește o dublă pledoarie: pentru recuperarea integrală a manuscriselor sale și pentru educația muzicală. Știm în bună parte, pe baza manuscriselor și documentelor păstrate, ce cînta la pian în prima tinerețe, ce partituri îi cerea mamei sale să-i fie trimise la Calcutta, ce conferințe susținea (de pildă, notițele pentru *Muzica primitivă* fac parte din lotul intrat de curînd în patrimoniul Bibliotecii Academiei). Am putea cunoaște mai multe dacă am avea acces la ceea ce a lăsat la București înainte de a pleca din țară. Nu este vorba doar despre un interes documentar, de altfel perfect legitim, ci de necesitatea reconstituirii unei arhive în absența căreia opera sa nu va putea fi nici studiată și nici editată complet și acurat.

Concertul din prima seară a festivalului de la Sibiu va aduce o perspectivă pentru mulți inedită asupra biografiei lui Eliade, dar și asupra conjuncției posibile și fericite dintre muzică și istorie în cel care studiază istoria, în special istoria religiilor, și practică muzica. Eliade nu a scris despre aceste teme expert și sistematic ca, de pildă, istoricul Antichității tîrzii Henri-Irénée Marrou (sub pseudonimul Henri Davenson). Însă, așa cum se poate desprinde din însemnările sale, și-a însoțit constant viața cu experiența unică pe care muzica o poate oferi, mai ales cînd nu este doar ascultată, ci și interpretată. Și poate că ar fi fost de acord cu reflecțiile și mărturia lui George Steiner din *Errata: an examined life* asupra muzicii ca modalitate de „expresie primordială a spiritului uman, mai aproape decît limbajul de necunoscutul moment al Creației".

Petre GURAN

Slujitorii tainici ai lui Dumnezeu

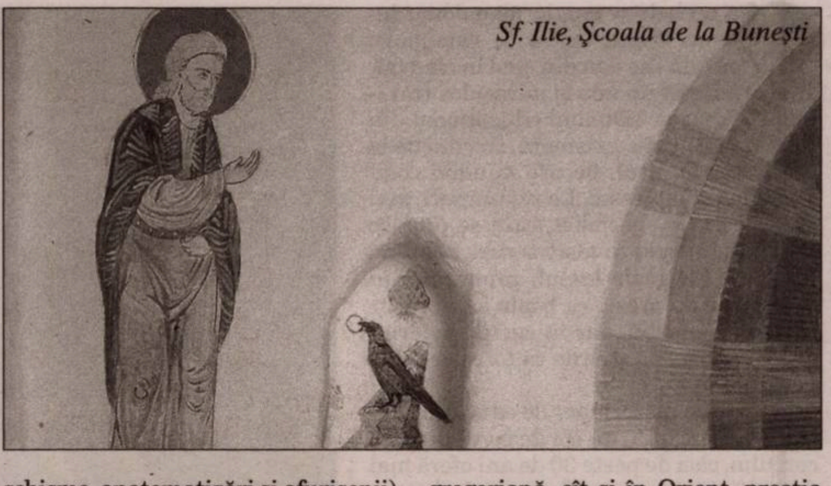
Sf. Ilie, Școala de la Bunești

Ilie este, după datinile populare, unul dintre sfinții temuți din calendar. Tunete și fulgere acompaniază trecerea lui pe cerul lunii iulie. Carul de foc în care se ridică de la pămînt a rămas în iconografia Sfîntului Ilie metafora unei puteri spirituale ieșite din comun. Totuși, scurta lui biografie din Cărțile Regilor îl descrie ca pe un justițiar nu lipsit de empatie, spre exemplu față de văduva din Sarepta Sidonului, față de nedreptățitul Nabot. Principalii antagoniști ai lui Ilie sînt regele Ahab și regina Izabela în ipostază tiranică. Chemarea lui este să prezerve în poporul ales conștiința și cunoașterea Domnului Dumnezeului adevărat, cel care a făcut din poporul lui Israel un popor ales. Asociat celei mai importante teofanii neotestamentare, cea a Schimbării la Față de pe Muntele Tabor, Ilie este imaginea vie a mărturisirii în circumstanțe imposibile, atunci cînd nici un cuvînt de apărare, nici o dreptate, nici o milă nu mai sînt de așteptat de către cei slabi și smeriți. Dar poate cea mai importantă trăsătură a lui Ilie este aceea de a sta și singur, dacă e nevoie, în fața opresiunii și a minciunii. De o parte, baalii și astartele beneficiază de preferința celor puternici și de neutralitatea confuză, dar vinovată a celor mulți. Ca dovadă că neangajarea, așteptarea semnelor și minunilor, apoi nediscernerea acestora este vinovată stă linșajul lui Nabot pe care mulțimea îl încuviințează la instigarea manipulatoare și mincinoasă a celor doi acuzatori trimiși de regina Izabela. Nu o dată, Ilie este la capătul opțiunilor de acțiune rațională și se vede forțat să aleagă între conformarea față de exigențele puterii și o irațională încredere în vocea interioară. Impasul se exprimă ca o demisie interioară, în virtutea recunoașterii unei neputințe de a se ridica prin efort de desăvîrșire morală și spirituală la înălțimea chemării: „Doamne, ia-mi sufletul, căci nu sînt mai bun decît părinții mei" (1 Regi 19, 5).

Citit în acestă cheie, de la nașterea Bisericii în zilele exuberante și pline de o intensă așteptare a eonului, de după Cincizecime, creștinismul a traversat nenumărate metamorfoze culturale, nenumărate crize de încredere și de speranță, nenumărate tensiuni și conflicte. Cu toate acestea, privită din punct de vedere european, între prigoanele Imperiului păgîn (secolele I-III) și prigoanele Imperiului ateu (din 1917 pînă azi în diferite locuri de pe glob) se înscrie o aparent liniștită și uneori glorioasă istorie a Bisericii. Personajul principal al acestei istorii este clerul, adică grupul de oameni care au avut inițial în Imperiul Roman, apoi în regatele creștine ale Europei, monopolul cultului public, iar din acest grup social se singularizează marele cler, adică episcopatul din vîrful ierarhiei clericale (scaunele patriarhale și mitropoliile mai importante). Aceștia sînt cu atît mai vizibili cu cît interacționează mai dramatic cu reprezentanții puterii politice. Altfel spus, istoria creștinismului este istoria interacțiunii membrilor marelui cler între ei (sinoade locale și ecumenice, conflicte bisericești, schisme, anatematizări și afurisenii) și cu conducătorii politici contemporani lor (depuneri și excomunicări, arestări și exilări). Încreștinarea celor puternici din Imperiul Roman, apoi din regatele medievale, rămîne la fel de problematică și iluzorie ca fidelitatea regilor lui Israel față de revelația abraamică.

Este interesant de observat că, în afara perioadei și a zonelor geografice în care creștinismul a fost cult public, rolul și vizibilitatea istorică ale clerului scad. Figurile majore ale creștinismului primar sînt evident apostolii, apoi ici și colo succesorii lor episcopali, dar cu precădere în calitatea lor de învățători și interpreți ai Sfintelor Scripturi. Între acești învățători însă joacă un rol primordial și personalități care nu fac parte din cler, cum ar fi sfîntul Iustin Filosoful, Ipolit din Roma sau Origen. Dar istoria propriu-zisă a acestor secole, cea a întîmplărilor narabile, îi are drept protagoniști pe martiri, indiferent de calitatea lor clericală. Autoritatea morală și relevanța spirituală le aparține martirilor, iar dintre episcopi se disting cei care sînt și martiri.

Modelul Ilie este astfel paradigmatic. În mod contrariant însă, partea narabilă din creștinism se se constitute din disidențe și dispute, în sensul că ceea ce este notabil ține de efortul depus de diferite personaje clericale pentru a-și afirma opinia. Nu de puține ori inițiatorii ereziilor sînt membri ai clerului (Paul din Samosata, preotul Sabelie din Roma) sau, în orice caz, aspiranți la o poziție clericală (Marcion din Sinope). Paradigma este dată de Simon Magul, cel care încearcă să-și cumpere harul clerical de la Apostolul Petru.

De îndată însă ce clerul pare a se insera prea tare în structura ierarhică a unei societăți date și deci a-și pierde din chemarea profetică, energia reînnoirii pare a veni din exterior. Astfel, în secolul al IV-lea se deschide o mare pagină spirituală noncléricală: monahismul. Acesta este primordial o disidență interioară și discretă fața de clerul imperial, integrat tot mai mult în structurile politice (rol judiciar, administrativ și economic al episcopiei) și sociale (aristocratizarea clerului superior) ale imperiului. Diferiți istorici au notat clericalizarea Bisericii începînd cu secolul al IV-lea, adică construcția unei ierarhii sociale, care a preluat funcția de reprezentare a Bisericii. O derivă mai evidentă a acestei clericalizări a fost transformarea preoției într-o castă socială. Atît în Occident pînă la reforma gregoriană, cît și în Orient, preoția creștină a căpătat aspecte levitice, adică familii clericale pe mai multe generații. În aceste cazuri, locul din fața altarului și patrimoniul aferent acestuia se transmiteau din tată în fiu ca un patrimoniu genetic. Nimic nu împiedică un fiu să continue chemarea spirituală a tatălui, dar cînd fenomenul singular devine statistică vorbim deja de structuri sociale. Imaginarul medieval tripartit, format din *bellatores,* cei care se luptă în apărarea comunității, *oratores*, cei care se roagă pentru comunitate, și *laboratores,* cei care muncesc pentru a hrăni comunitatea, atestă transformarea clerului, chiar celibatar, într-o funcție socială. Și totuși, în pofida tendinței clerului de a monopoliza autoritatea spirituală, fiecare nouă generație de creștini a cunoscut o mișcare de contestare a acestei autorități.

La capătul procesului de secularizare, inițiat în societățile europene occidentale în secolul reformelor, adică în vremea noastră, sfîrșit de secol al XX-lea și început de secol al XXI-lea, pe teritoriile și în societățile formate de civilizația creștină, funcția socială a clerului creștin a intrat într-un declin accelerat. Prin urmare, felul în care a funcționat creștinismul din antichitatea tîrzie și pînă în modernitate nu mai este viabil, fiindcă dimensiunea socială și politică a acestuia se reduce tot mai mult. Astfel, observăm că poziția clericală nu mai este rîvnită social. În Occidentul catolic, fenomenul acesta s-a numit criza vocațiilor, dar probabil că și în Orientul ortodox poate primi același nume. Cauza acestei crize nefiind, cum fals s-a estimat în Occident, celibatul, ci dispariția relevanței sociale a acestei poziții. Baali și astarte, cu propriul lor cler, cu propriile lor structuri ierarhice, sînt gata să asigura buna funcționare a societății. Regele Ahab și regina Izabela se temeau de secetă și uscăciune, fiindcă poporul le putea cere socoteală în cele din urmă pentru capriciile naturii, dar știau în același timp că inerția spirituală a corpului social poate fi mișcată la vreme potrivită către un țap ispășitor. Ceea ce nu știu Ahab și Izabela, dar nici măcar Ilie pînă-n ultima clipă, e că dincolo de timpul și locul percepției individuale, în care se exprimă terifiant sentimentul părăsirii de către Dumnezeu, se află o pronie, care în vremea lui Ilie mobiliza sufetele a șapte mii de slujitori ai lui Dumnezeu. Cu cît mai tainici, cu atît mai puternici.

■ ■ ■

Adrian STĂNICĂ

Pe vremea mea

„Pe vremea mea plecam pe teren la începutul primăverii și veneam acasă la sfîrșitul toamnei. Cum asta se întîmpla după război, nu aveau să ne dea mașini și ne trimiteau cu caii și cu însoțitori.“ Așa ne povestea profesorul Vasile Mutihac despre începuturile sale profesionale ca geolog, în România finalului anilor 1940.

„Pe vremea mea, cînd am plecat pe teren la jumătatea anilor 1950, harta topografică pe care trebuia să o folosesc era secret militar. Mi-a fost transmisă prin miliție în comuna în care urma să stau. Cînd milițianul, care mă urmărea de fiecare dată cînd plecam pe teren, a văzut că notez punctele de observații pe hartă a venit la mine și a urlat că murdăresc Harta Poporului“, îmi povestea profesorul de paleontologie Theodor Neagu.

„Pe vremea mea, la primele campanii de studiere a Deltei, la sfîrșitul anilor 1950, începutul anilor 1960, deplasarea pe teren era în sine o aventură. Pontoanele nu aveau electricitate, iar navele folosite de noi pe atunci erau vechi, ca vai de ele. La ieșirile pe mare totul era o provocare. De la o simplă măsurătoare de poziție, adîncime sau luarea unei probe, totul cerea abilități speciale, iar dotarea era la fel ca aceea folosită de marii exploratori acum sute de ani“, îmi povestea profesorul Nicolae Panin, fondator al institutului la care lucrez și al geologiei marine din România.

„Pe vremea mea, la începutul anilor 1960, plecam pe teren în aprilie și veneam acasă abia în noiembrie. Primeam niște foi de hartă și, împreună cu colegii de echipă, ne împărțeam pe săptămîni și luni zonele de lucru. Ca să ne întîlnim cu alți colegi, care lucrau în perimetrele învecinate, ne planificam încă din martie, de la birou, ziua, ora și locul în care urma să ne vedem. Chiar și după luni de zile, toți ne regăseam conform planului. Singurele întîrzieri au fost doar atunci cînd au fost probleme grave“, îmi povesteau alți colegi, din generația imediat următoare.

„Existau și unele portițe spre momente mai fericite.“

„Pe vremea mea, cînd plecam pe teren de primăvara pînă toamna, cei care lucram la realizarea hărților geologice eram oameni liberi. La început, cînd ajungeam în vreo comună ascunsă undeva pe hartă, poate aveam probleme pînă găseam sursele corecte de aprovizionare. Dar într-o țară în care toată lumea era sub control strict și în care era greu să scapi de propaganda zgomotoasă a Epocii de Aur, noi ieșeam din sistem. Acolo, pe vîrf de munte, pe văile Carpaților, Subcarpaților și podișurilor, avînd la noi ciocanul geologic, busola, caietul de teren și rucsacul pentru probe, duceam o existență la care cei mai mulți nici nu aveau curajul să viseze“, afirmau aproape toți cei cu care am vorbit în anii mei de studenție.

Evident, lucrurile nu erau chiar la fel pentru cei care lucrau în echipele mari, de prospecțiuni geofizice, sau pentru cei de la schelele de petrol și gaze sau din mine. „Cînd am ajuns prima oară la echipa unde fusesem repartizat, la sfîrșitul anilor 1980, cînd am dat cu ochii de barăci și am văzut unde urma să trăiesc în perioada următoare, mi-am pus ceva semne de întrebare. Am văzut însă destul de repede că existau și unele portițe spre momente mai fericite“,

© wikimedia commons

îmi povestea Andrei, coleg geofizician care a terminat facultatea puțin înaintea mea și care și-a început stagiatura lîngă Orșova, la finalul perioadei comuniste.

Așa am ajuns și la vremea mea, începutul anilor 1990, momentul în care am plecat pe teren ca cercetător stagiar în geologie marină, spre Deltă și plajele sale. Față de începuturile anilor 1960 nu se schimbaseră multe. Plecam pe teren la final de iulie și reveneam acasă la jumătatea lunii octombrie. Locuiam pe pontoane-dormitor trase de mici șalupe dotate cu motor de tractor, care se deplasau alene prin Deltă. Cînd măsuram plajele, mergeam aproape numai pe jos. Puținele autovehicule disponibile (special nu scriu „mașini“) erau ale autorităților, șefilor de cherhanale, precum și cîteva tractoare ale unor localnici mai descurcăreți. Primele bărci cu care am lucrat erau fie propulsate cu faimoasele motoare TN (folosite teoretic pentru irigații, adaptate de către geniul tehnic al pescarilor din Deltă și promovate ca motoare de barcă), fie de către mult doritele Veterog-uri ucrainene, care mai mult se stricau decît funcționau. Cele mai multe aveau însă propulsie umană. La vîsle. Cînd bătea vîntul însă, mulți foloseau forța vîntului, transformînd în vele orice cîrpă mai mare pe care o aveau în barcă, la fel ca pe vremurile vechilor greci. Curentul electric de pe ponton nu mergea decît seara, vreo două ore pe zi, de aceea alimentele (pe care le aduceam doar din București sau Constanța) erau ținute în lăzi cu gheață. Fabricile de gheață erau rare în Deltă și făceam rost cu greu de calupurile de gheață pe care le căram cu multe peripeții (de care nu vreau să îmi amintesc) pînă pe ponton. Orice lucru era greu de obținut, dar, fiind entuziaști, găseam soluții. Telefonia mobilă nu exista, noroc cu agențiile PTTR unde puteam face comandă ca să mai vorbim acasă. Iar înainte de a vorbi acasă, recapitulam în gînd ce doream să zic. Comunicarea la distanță era rară și costisitoare. Era prețioasă.

De acum aproape treizeci de ani s-au schimbat multe. Noile tehnologii au pătruns pe toată planeta. Drumurile prin Deltă, care pe atunci durau cu zilele, pot fi acoperite acum în doar cîteva ore. Sateliții ne furnizează numeroase informații, iar noi lucrăm să calibrăm cu măsurători de la sol înregistrările din spațiu. Aparatele pe care le folosim acum sînt mult mai rapide față de cele din anii 1990. Evident, acolo unde există semnal.

La fel, cei care lucrează pe uscat au cu totul alte condiții. Hărțile topografice, atît de prețioase și de greu de obținut în trecut, pot fi instalate acum pe orice telefon, iar navigația satelitară este la îndemîna oricui.

Pe vremuri, pentru geologi problema majoră era obținerea prin mari eforturi a unor date primare foarte prețioase, dar nu foarte multe. Geologii de azi trebuie să învețe să capteze, să sorteze și să înțeleagă parametrii esențiali din avalanșa de date care îi bombardează. Azi, provocarea nu mai este plecatul de acasă cu lunile, iar condițiile sînt, oricum, simțitor mai bune.

Ne putem teme că tehnologia poate duce la dispariția acestui trib de oameni care s-au dedicat unei profesii cu totul speciale, care îi face să înțeleagă mai bine povestea scrisă în stîncă a planetei? După părerea mea, nu. Orice formă de inteligență artificială nu va face decît niște impresionante tabele de date, în lipsa unui ochi atent format, fără flerul omului apropiat de natură, citit și experimentat. Va fi oare mai atrăgător? Se vor mai bucura geologii la fel de mult de specificul meseriei lor? Aici cred că cel mai bine e ca fiecare generație să își spună părerea. Cu toate că, pe vremea mea...

__Adrian Stănică__ este cercetător științific la Institutul Național de Geologie Marină – GeoEcoMar și profesor onorific la Universitatea Stirling, Marea Britanie.

PUBLICITATE

CEA MAI CITITĂ REVISTĂ DE ISTORIE DIN ROMÂNIA

acum în 100 de pagini!

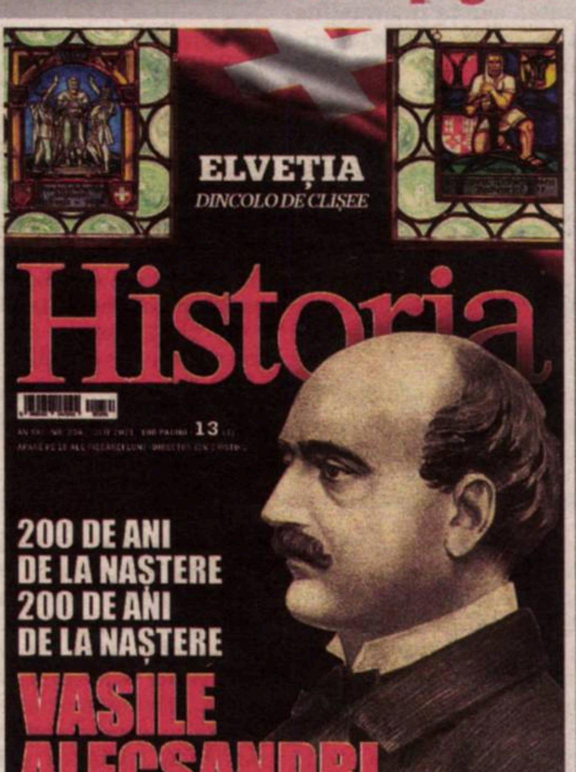

DIN IULIE,
la toate punctele de difuzare a presei

13,00 LEI

Historia.ro

ABONEAZĂ-TE!
Sună de luni până vineri, de la 9:00 la 18:00, la 0790139007 / 0790139009

Hugo DROCHON

Despre libertate, conspirație și vaccinare

Chiar dacă unor țări ca Israel, Marea Britanie și SUA le-a reușit foarte bine administrarea rapidă a vaccinului COVID-19, reticența față de vaccin rămîne un obstacol serios. În SUA, ea a zădărnicit obiectivul președintelui Joe Biden de a administra pînă pe data de 4 iulie cel puțin o doză de vaccin unui procent de 70% din populația SUA.

Potrivit unui sondaj CNN din aprilie, 26% din repondenți au declarat că nu au de gînd să se vaccineze vreodată. Ceea ce este o mare problemă, ținînd cont că singura cale viabilă de a pune capăt pandemiei e vaccinarea cvasi-integrală a populației. Să presupunem, de exemplu, că tulpini COVID-19 la fel de contagioase ca rujeola vor deveni predominante: pentru a obține imunitatea de turmă va fi necesar ca 94% din populație să fie imunizată.

În aceste circumstanțe, factorii de decizie politică ar putea fi tentați să recurgă la combaterea fermă a reticenței față de vaccin – alimentată, în cea mai mare parte, de teorii ale conspirației. Pentru conspiraționiști, pericolul real nu e COVID-19, ci Bill Gates, care se folosește de vaccin pentru a implanta microcipuri în creierele noastre.

Dar nu sînt oare teoriile conspirației doar o altă formă a libertății de expresie? În *Despre libertate,* pledoaria sa clasică pentru acest drept fundamental, John Stuart Mill oferă două argumente: șansele ca aceia care au convingeri greșite să renunțe la ele cresc prin schimbul liber de idei; în plus, contestarea viguroasă a unei convingeri adevărate o împiedică să devină o prejudecată sau o dogmă neverificată.

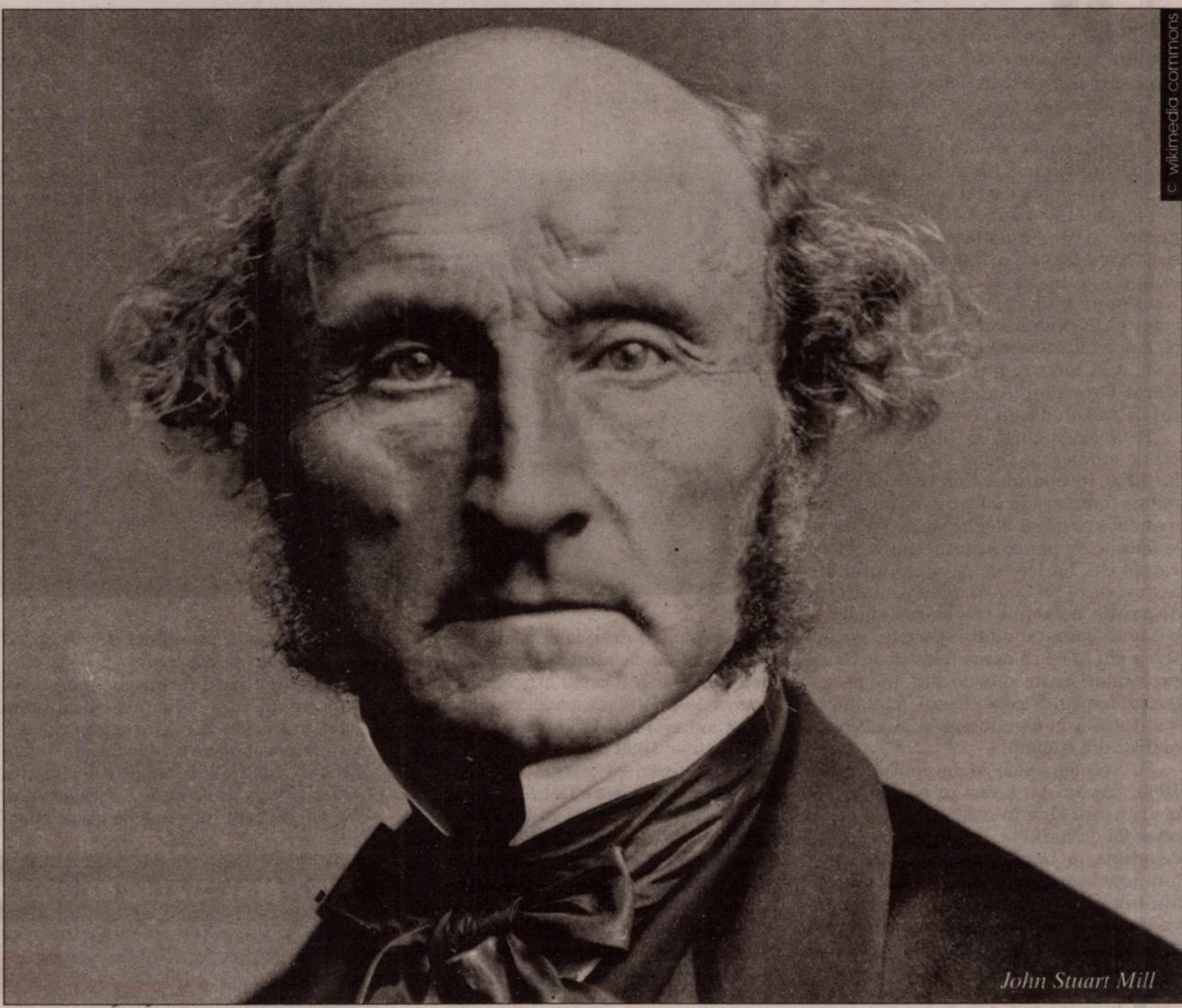

John Stuart Mill

© wikimedia commons

De fapt, adepții teoriilor conspirației renunță rarisim la convingerile lor în urma unui schimb liber de idei. Teoriile conspirației au o funcție de „autoconservare“, în virtutea căreia informațiile noi care vin să le conteste convingerile ajung să fie percepute ca o *dovadă* în plus în favoarea lor. Dacă veți încerca să convingeți un conspiraționist adept al „Mișcării adevărului din 11 septembrie“ că atacurile teroriste din 11 septembrie 2001 nu au fost, de fapt, o mașinație internă, el se va plînge, cel mai probabil, că ați fost spălat pe creier, la rîndul dumneavoastră, și vă va îndemna să citiți un raport sau să urmăriți un documentar care arată că versiunea oficială a istoriei e o minciună.

Convingerile pot fi integral false, parțial adevărate sau integral adevărate.

E important să reținem faptul că un adept al teoriilor conspirației va crede sincer că un mic grup ocult de persoane – o cabală – controlează lumea. Pe fondul acestei premise, orice informație nouă va fi interpretată, consecvent, ca o validare a acestei convingeri.

Ar trebui oare să-i reprimăm pe conspiraționiști pentru a menține schimbul rațional de idei? Mill, care s-a opus oricărei forme de cenzură, argumenta că o astfel de intervenție publică este justificată doar pe baza unui „principiu al vătămării“. Sau potrivit celebrei sale formulări din *Despre libertate:* „Unicul țel în care puterea se poate exercita, în mod legitim, asupra oricărui membru al societății civilizate, împotriva voinței sale, este acela de a împiedica vătămarea altora“.

Scoase din context, multe teorii ale conspirației nu contravin principiului lui Mill. Simpla convingere că extratereștrii au aterizat la Roswell, New Mexico, sau că aselenizarea nu a avut loc nu face rău nimănui; și totuși, teorii ale conspirației altminteri inofensive pot, fără îndoială, să provoace acțiuni dăunătoare. Convingerea, bunăoară, că tehnologiile 5G contribuie la propagarea COVID-19 a determinat oameni din Marea Britanie să incendieze antene de telefonie mobilă.

În plus, teoriile conspiraționiste fac uneori rău și în mod direct, mai ales atunci cînd se asociază cu antisemitismul. Convingerea conspiraționistului David Icke potrivit căreia șopîrlele conduc lumea nu are, pesemne, nici o importanță; dar atunci cînd Icke răbufnește împotriva „sioniștilor Rotschild“ situația se agravează. Privind în urmă, evreii au devenit cabala *par excellence* a conspiraționiștilor cel tîrziu odată cu publicarea infamei scrieri *Protocoalele înțelepților Sionului,* o născocire a poliției secrete țariste, ceea ce ne ajută să înțelegem de ce personaje precum George Soros sînt și în ziua de azi subiecte ale teoriilor conspirației – și ținte ale amenințărilor și calomniei.

În mod asemănător, mulți dintre cei care au atacat furibund Capitoliul SUA pe 6 ianuarie 2021 sînt adepți ai teoriei conspiraționiște QAnon, care susține că Barack Obama, Hillary Clinton și Soros sînt membri ai unei rețele de sataniști pedofili. Pentru o astfel de situație, SUA dispun de o serie de măsuri legale menite să limiteze efectele negative ale teoriilor conspirației, precum ordonanțe privitoare la tulburarea ordinii și liniștii publice și legi împotriva comportamentului turbulent sau a discursului de instigare la ură.

Dar, repet, astfel de reglementări vizează acțiunile individuale, nu convingerile înseși. Problema reticenței față de vaccin nu e convingerea că Gates urmărește să ne implanteze microcipuri în creier, ci faptul că *lumea nu se vaccinează.* Poate oare statul să facă ceva în această privință? Și, dacă da, ce anume?

Situația din Anglia arată că reticența față de vaccin scade odată cu creșterea numărului celor vaccinați. Inițial, în vara lui 2020, procentul de antivacciniști din Anglia și din SUA era similar, dar reticența față de vaccin a scăzut vertiginos în Anglia, care a depășit, în prezent, SUA, în materie de vaccinare. Ceea ce sugerează că, pe măsură ce tot mai mulți oameni se vaccinează și își dau seama că totul e în regulă, șansele ca ceilalți să le urmeze exemplul cresc.

Cea mai bună cale de a crea acest „cerc virtuos“ nu este cenzurarea teoriilor conspirației, ci vaccinarea cît mai multor oameni și răspîndirea mesajului că vaccinul e, într-adevăr, sigur și eficient. Încercarea de a preveni răspîndirea convingerilor greșite le dă doar apă la moară celor care susțin că statul vrea să-i anihileze.

Pentru cei mai refractari oponenți, ordonanțele de vaccinare ar putea fi unica soluție, mai ales în țări care sînt încă departe de a fi atins imunitatea de turmă. În contextul unei variante Delta extrem de contagioase care va devasta comunitățile cu un nivel redus de vaccinare, s-ar crea circumstanța aplicării „principiului vătămării“ al lui Mill: prevenirea vătămării altora.

După cum a observat Mill, convingerile pot fi integral false, parțial adevărate sau integral adevărate. În cazul teoriilor conspirației, nu trebuie să uităm că multe dintre ele au adesea un sîmbure de adevăr sau să acceptăm măcar faptul că ele reprezintă un impuls legitim de a contesta consensul elitelor. Nu, Gates nu vrea să ne controleze mințile cu ajutorul microcipurilor, dar îngrijorarea față de faptul că giganții tehnologici de astăzi ne influențează în prea mare măsură felul în care gîndim e cu totul acceptabilă.

Tocmai la explorarea acestor nuanțe se referea Mill, atunci cînd pleda pentru contestarea publică viguroasă a convingerilor adevărate. Chiar dacă s-ar putea să învingem pînă la urmă pandemia, lupta pentru gîndirea critică va continua.

Hugo Drochon, *lector universitar de Teorie politică la Universitatea Nottingham, este autorul volumului* Nietzsche's Great Politics *(2016).*

© Project Syndicate, 2021
www.project-syndicate.org

traducere de Matei PLEȘU

Petre M. IANCU

Merkel, Biden, neînțelegerile transatlantice și provocările globale

Ne înțelegem oare propria istorie? Au priceput oare toți nemții că, precum anestezistul care găsește pacientul aproape fără viață și îi administrează o injecție salvatoare, fără să-i ceară voie bolnavului, americanii i-au mîntuit, ocupîndu-i după un război care, dacă i s-ar fi făcut voia liderului lor nazist suprem, s-ar fi soldat cu exterminarea poporului german, nu doar a evreilor europeni și a zeci de milioane de slavi?

Dacă au înțeles, nu e limpede de unde antiamericanismul de care s-au prevalat varii demnitari social-democrați în campaniile lor electorale, spre a cîștiga alegeri în Germania.

Istoria ca efect al neînțelegerilor reciproce

Istoria pare a fi urmarea unor suite de neînțelegeri și de disonanțe cognitive. Henry Kissinger s-ar fi plîns cîndva că nu știe numărul de telefon al Europei. Dacă vorba e autentică, e clar că fostul șef al diplomației americane se alinta sau se prostea voluntar. Cît timp Germania a continuat să fie necondiționat aliatul ferm al Americii, SUA și Europa n-aveau nevoie să schimbe numere de telefon. Și, de cînd Germania s-a desprins de SUA sub social-democratul Gerhard Schröder, omul scos ulterior din cancelariat și vîrît în buzunarul vestei lui Putin, a forma numărul de telefon al Bătrînului Continent înseamnă a suna la cancelariatul berlinez. Unde încă mai domnește Merkel.

Cancelara n-ar trebui să mai aibă nevoie de prezentări. Și totuși, pentru mulți americani, Angela Merkel nu e „conducătoarea lumii libere“, cum a măgulit-o un Barack Obama ipocrit și disperat, după înfrîngerea la prezidențiale a candidatei sale de către abundent demonizatul Trump, ci o carte cu șapte peceți. Problema administrației din Washington? Biden și ai lui știu că „Germania e cea mai mare putere în Europa, dar nu reușesc să înțeleagă în ce anume constă politica europeană în diverse domenii“, scrie reputatul analist geopolitic George Friedman în publicația *Cicero*. El precizează: „E un fapt că încercarea de a înțelege politica militară, economică și geostrategică a Europei frizează imposibilul“.

Istoria pare a fi urmarea unor suite de neînțelegeri și de disonanțe cognitive.

De acord. Dar a cui oare e vina pentru această incomprehensibilitate, dacă nu a celei care conduce Europa nu de azi, de ieri? Angelei Merkel i s-a făcut, iată, onoarea unei primiri la Casa Albă, în vizita ei de adio în SUA, deși, dacă Vestul și raporturile transatlantice se confruntă cu probleme politice și economice, un aport substanțial la complicarea lor îi revine tocmai cancelarei. Care, de bine, de rău, e în fruntea principalei puteri europene de mai bine de un deceniu și jumătate, fiind liderul politic cel mai longeviv și mai influent din emisfera apuseană.

Și chiar dacă deteriorarea relațiilor transatlantice a debutat sub predecesorul ei, Schröder, pionierul fracturării brutale a raporturilor bilaterale în vremea campaniei irakiene, Merkel a contribuit decisiv la menținerea lor la reanimare, nu doar în epoca Trump și nu doar din pricina alunecării perpetue spre stînga, spre ecologism și ultraprogresism a guvernelor ei berlineze.

Provocările viitorului

Deși, după alegerile germane din toamnă, Merkel nu va mai ridica receptorul Europei și chiar dacă o va urma la cîrmă succesorul ei din fruntea CDU, Laschet, iar nu plagiatoarea și falsificatoarea de autobiografii, ecologista Baerbock, relațiile transatlantice se vor mai izbi mult timp de încurcăturile create în ultimele decenii.

Între ele sînt conflicte și evoluții independente, parțial, de cancelară și de Germania, confruntînd America și Vestul. De pildă, ascensiunea Chinei comuniste, principala provocare pentru Vest, cu sistemul ei mixt, totalitar, capitalist și sclavagist, cu tehnologia ei de vîrf parțial furată, cu ura ei pentru democrații liberale, cu agresiunile și genocidul ei, ca și cu supravegherea și cenzurarea la sînge a populației proprii, comise toate în numele „armoniei“.

Obosită de mult de rolul ei de jandarm global și măcinată lăuntric de revoluția culturală iscată de o ideologie de extremă stînga, America a înțeles că principalul ei meci global, unul pe viață și pe moarte, o contrapune Chinei. Visul umed al oficialilor din Washington e, prin urmare, ca Europa, citește Germania, să preia de la SUA o sumă de misiuni securitare care să dea SUA și aliaților ei asiatici mînă liberă să se măsoare cu Beijingul.

Lupta partenerilor transatlantici cu ei înșiși

Problema e că Europa însăși e divizată rău. E tot mai subminată ideologic și, ca atare, tot mai fragilă economic, iar Germania numai de preluat sarcini defensive, militare și strategice nu are chef. Ca restul Europei, Germania s-a obișnuit să profite plenar, securitar, de pe urma umbrelei americane și a alianței NATO, pe care însă, nu întîmplător, principalul partener al Berlinului, președintele Franței, Macron, a declarat-o „în moarte cerebrală“. Nu întîmplător, de vreme ce America nu mai e de mult ce-a fost, iar Turcia a îmbrățișat dușmanii globali ai Vestului, de la Moscova la Beijing și de la Teheran la Frăția Musulmană.

În acest timp, Germania mai are și alte motive, nemărturisite, de a refuza orice invitație la parteneriat cu SUA la conducerea militară și la coordonarea polițienească a treburilor lumii. Iar acest motiv decurge din proasta gestiune psihologică a naufragiilor suferite în cele două războaie mondiale. Din deznodămîntul fatal al celor două conflagrații mondiale declanșate de ea, elita germană a înțeles că nu mai trebuie să încerce niciodată să obțină preeminența globală pe cale militară. Războiul? Exclus! – *„nie wieder Krieg“*, învață să exclame, de mici, copiii din Republica Federală. Net mai promițătoare i se pare elitei ascensiunea în afacerile globale prin comerț, ceea ce crede, fals, a implica neapărat și necondiționat pacifism și raporturi convenabile cu oricine. Chiar și cu regimuri totalitare și teroriste de stat, precum cel iranian, cel moscovit și cel chinez.

Din neînțelegerea justă a propriilor erori istorice și a lecțiilor de extras din ele s-au ivit – mai ales de cînd Germania și-a încălcat, din 2003 încoace, angajamentul postbelic de a nu se mai despărți vreodată de America şi de aliații apuseni – suita de erori care scindează acum, puternic, Europa. Între ele, atitudinea excesiv de concesivă față de Rusia lui Putin.

Intră în scenă Rusia

Berlinul pare a nu se putea disocia de ideea bismarckiană că nu e rea înțelegerea Berlinului cu Moscova, fie și peste capul statelor și neamurilor mici și mijlocii situate între Prusia și Rusia. Așa s-a ajuns ca Germania lui Schröder să comită eroarea gravă a lui Nord Stream I, iar succesoarea lui, Merkel, s-o săvîrșească pe cea funestă, catastrofală și imposibil de justificat moral, politic sau economic, după invazia rusă în Ucraina, a lui Nord Stream II.

Se războiesc, fatal, și cu sentințele unor Curți Constituționale naționale.

Acest gazoduct nu înseamnă doar o iresponsabilă amplificare a dependenței Germaniei de livrările rusești de energie. Împreună cu Putin, Nord Stream II reprezintă un pericol existențial pentru est-europenii care știu pe propria piele ce înseamnă imperialismul rusesc. Superbia germană, care se preface a nu înțelege aprehensiunile poloneze și baltice și temerile existențiale ale Ucrainei ori ale Georgiei și Moldovei – cele lăsate *in corpore* de izbeliște de Merkel și Obama și în 2008, la București, cînd le-au condamnat, refuzînd de dragul Rusiei cooptarea lor în NATO – dezbină serios Europa.

În chestiuni ca Nord Stream II, Germania n-are cum să nu se izoleze iremediabil, iar America lui Biden n-are cum să nu fie de partea Poloniei, balticilor și ucrainenilor.

Dar dacă SUA nu-i mai înțeleg pe vest-europenii pentru care agresivitatea Rusiei nu e o prioritate, cum e pentru națiunile comunizate de sovietici, nici est-europenii nu-i mai înțeleg pe americani, că se lasă pe mîna unei elite tot mai virulent antiamericane, neomarxiste și neorasiste, adulînd grupări gen BLM. Care osîndea recent, cu oroare, nu pe dictatorul cubanez, al cărui regim comunist își jefuiește neamul și îi sugrumă libertatea, ci pe guvernul american care ar „pedepsi“ Cuba.

Schimbarea la față a Americii și a NATO

Aceeași elită progresistă e parțial de vină pentru seria marilor înfrîngeri strategice suferite în ultima jumătate de veac de americani, din care face parte și rușinoasa retragere din Afganistan. Negocierile SUA cu un Iran condus de un criminal în masă, ca Ebrahim Raisi, care și-a torturat mare parte din victime înainte de a conduce operațiunea executării lor, a 30.000 de opozanți și deținuți de conștiință, cu tot cu femeile și copiii lor, riscă să fie devastatoare pentru credibilitatea Americii.

La fel, repetatele cedări în fața unor mișcări liberticide și regimuri totalitare, precum și încălcarea propriilor principii democratice. De ea ține blocarea și reetichetarea propagandistică, negativă, de către democrați și președinte, a măsurilor firești de asigurare a caracterului democratic al alegerilor prin stabilirea identității celor ce votează și anunțul respingerii la frontieră a refugiaților cubanezi. Toate alimentează viguros mefiența în capacitatea SUA de a rămîne furnizoare de ordine globală și aliat credibil. Și toate sapă și la temelia NATO, care e și o comunitate de valori.

Nu mai puțin, a slăbit sensibil alianța nord-atlantică și refuzul repetat și obstinat al Germaniei lui Merkel de a-și ține promisiunea și a investi cel puțin 2% din PIB în bugetul ei militar.

Certuri, scandaluri și ideologie în Europa

Iar Europa se vede anemiată și ideologic. O vor slăbi și pretențiile Uniunii Europene, conduse de pupila lui Merkel, Ursula von der Leyen, de a transforma rapid continentul într-un elev de seminar ecologic model. Or, a reduce unilateral emisiile de CO_2 cu un enorm procentaj de 55% față de 1990, cum vrea CE, în condițiile în care Chinei nici prin cap nu-i trece să facă sacrificii amintind de jertfele mayașilor, dacă se vor solda, cum e probabil, cu declin economic și falimente în serie, e păgubitor rău. Şi mai ales pentru est-europeni. Care vor plăti mai scump decît vest-europenii, în raport cu veniturile proprii, costurile substanțiale implicate de revoluția ecologistă.

La toate acestea se adaugă pretenția Justiției europene de a invalida legislația și jurisprudențele naționale în țări ale căror conduceri au fost alese democratic, ca Germania, Ungaria sau Polonia. Magistrații UE au intervenit chiar și în domenii care nu privesc neapărat Comunitatea, cum este educația. Se războiesc, fatal, și cu sentințele unor Curți Constituționale naționale. Cea germană a criticat perfect justificat politica Băncii Centrale Europene și pe judecătorii europeni, care o susțin în rele, nechemînd-o la ordine. Căci inundînd piața cu bani ieftini, BCE practică exproprierea nedeclarată a cetățenilor europeni, cărora li se fură, jenant, din pensii și economii.

La Casa Albă, Biden s-a înclinat în fața Angelei Merkel atestînd, just, „caracterul istoric“, și „meritele revoluționare“ ale mandatelor ei de cancelar. Dar președintele, care, spre bucuria antiamericanilor, obișnuiește să exagereze problemele, chipurile, „structurale“ ale SUA, s-a arătat nemăsurat și în panegiricul său. Menite să acopere pudic adîncul clivaj transatlantic, laudele sale, vădit exagerate, nu fac decît să atragă atenția asupra asprelor probleme nerezolvate din raporturile bilaterale.

E clar că aceste dezacorduri și inadecvări, potențate de neajunsuri și conflicte interne majore în statele-pilon ale punții transatlantice, anemiază puternic o Europă dependentă de SUA. Cuplate cu profunda polarizare a societății americane, ele slăbesc coeziunea Vestului în genere, complicînd enorm tentativa unui proxim *reset* veritabil al raporturilor transatlantice.

Rămîne doar de sperat ca ele să nu se înece ca zeci de germani care și-au găsit tragicul sfîrșit în inundațiile abătute asupra vestului Europei chiar în timpul vizitei de lucru a cancelarei.

Petre M. Iancu *este jurnalist la* Deutsche Welle.

■ ■ ■

Cu ochii-n 3,14

O DESCĂRCARE ELECTRICĂ ESTE O METAFORĂ A FELULUI ÎN CARE NIȘTE OAMENI ÎNCEARCĂ…

■ O descărcare electrică a lovit și ucis 16 persoane care își făceau *selfie*-uri în ploaie în vîrful unui turn al fortului Ambser, o atracție turistică la Jaipur (nordul Indiei). Majoritatea morților erau foarte tineri, potrivit unui angajat al poliției. Acesta nu este un eveniment izolat, iar trăsnetul ucide anual în medie aproximativ 2.000 de indieni. Chiar și așa, nebunia pozelor nu mai are limite. (**A. M. S.**)

■ În Danemarca a fost construit cel mai înalt castel de nisip din lume. Are 21,16 metri și se pare că a implicat zeci de specialiști în genul acesta de sculptură, care l-au meșterit folosind aproape 5.000 de tone de nisip. Castelul ține și el pasul cu timpurile și are în vîrf nici mai mult, nici mai puțin decît o reprezentare stilizată a coronavirusului, purtînd o coroană. Creatorul sculpturii a declarat că este o metaforă a felului în care pandemia a ajuns să ne guverneze viețile. (**A. A. D.**)

■ „Sînt doar un băiat care înoată repede, care are niște antrenori foarte buni, niște părinți foarte buni și, repet, niște oameni geniali care mă susțin, prieteni etc.“, a spus David Popovici, care a obținut trei medalii de aur la Campionatul European de juniori. Mai simplu de atît nu se poate. (**A. M. S.**)

■ Sună telefonul. N-apuc să zic „bună ziua“ că o voce unsuroasă începe să se prelingă din receptor. Prind doar cîteva expresii: „oportunitate“, „volatil“, „criptomonedă“ și „profit substanțial“. Mintea încearcă să stabilească legături între cuvinte. Nici nu e greu. „Mă mai urmăriți?“, întreabă vocea pe un ton mieros, insinuant. Și, pentru că nu răspund, continuă: „fără riscuri, fără obligații“, „investiție“, „venituri suplimentare“ etc. „Sînteți de acord, așa-i?“, mă mai întreabă vocea, apoi, fără să aștepte vreun răspuns, reia perorațiile: „piață monetară“, „dobînzi“, „transfer“... Dacă e să vină vreo criză economică, așa va veni: prin telefon, cu o voce onctuoasă, imperturbabilă. (**M. M.**)

…SĂ STABILEASCĂ LEGĂTURI PE HÎRTIE ÎNTRE SENZAȚIILE TARI ȘI ZGOMOT, SPUNÎND CĂ ACESTA A CRESCUT ATÎT DE MULT…

■ Preluată de la prietenul D.B., de pe Facebook, pentru că mi s-a părut o întîmplare simpatică: „La terasă, taca-taca. Un 4x4 în marșarier lovește o mașină parcată. Șoferul, un preot, coboară, dă un ochi, se urcă înapoi la volan și pleacă. Apucăm să ne întindem gîtul și să luăm numărul. Îl trecem pe hîrtie și merge unul dintre noi să-l pună în geam păgubitului. De la altă masă, două femei, o mamaie și una ceva mai tînără, ne întreabă de ce vorbim despre mașina parcată, care-i a lor. «Păi, n-ați auzit cînd v-a lovit jeep-ul cu albastru din față?» «Aa, era părintele, știe mamaia, să-i dea Dumnezeu sănătate!»“. (**A. P.**)

■ Scumpirea biletelor pentru transportul în comun în Capitală a fost justificată de Societatea de Transport București prin faptul că tarifele n-au mai crescut din 2008. În locul lor aș fi mizat pe o explicație mai reală și greu de contestat: senzațiile tari pe care ți le oferă o călătorie cu mijloacele de transport în comun. (**S. G.**)

■ „Totul în jur încearcă să te schimbe, să te convingă, să te tenteze și să te controleze. Cei mai buni cititori aleg cărțile de ficțiune pentru a se elibera de tot acest zgomot“ – Philip Roth. (**M. C.**)

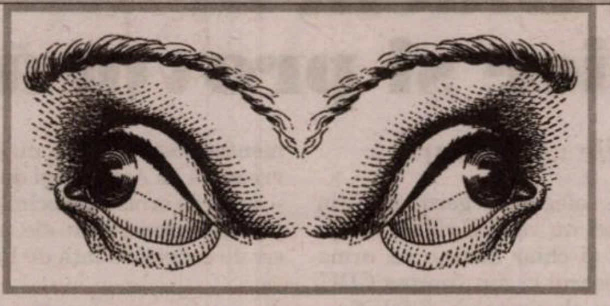

■ Fostul campion german de tenis Boris Becker a fost acuzat de sexism pentru că, în calitate de comentator BBC, cînd a văzut-o pe ecran pe Anett Boszormenyi, iubita tenismanului Martin Fucsovici, a făcut remarca: „Ei spun că au cele mai frumoase femei în Ungaria. Nu știu asta, dar cu siguranță este foarte drăguță“. Comentariul acesta a indignat-o pe Stephanie Vera Hilborne, CEO la *Woman In Sport,* o organizație de caritate. BBC i-a luat apărarea lui Becker, spunînd că acesta a făcut doar un comentariu amuzant. Mă gîndesc că dacă a spune că o femeie e drăguță înseamnă sexism, a spune că e urîtă a devenit deja o crimă, motiv care mă oprește să mai fac vreun comentariu legat de amintitele doamne. (**A. M.**)

■ Prețul spermei a crescut atît de mult încît acum există o acțiune de „democratizare“ a tratamentului de fertilitate. (**M. C.**)

…ÎNCÎT AR PUTEA EGALA ORICÎND PAGINA RUPTĂ DE CÎTEVA GENERAȚII

■ Căutînd un sinonim pentru „femeie“ am intrat pe site-ul unui dicționar online de sinonime. Rezultatele găsite mi-au dat ghes, mai apoi, să caut sinonime și pentru „bărbat“. Puse într-o perspectivă psihologică, cele două grupe de sinonime ar putea exemplifica noțiunea complexului de superioritate – acel mecanism de apărare contra unuia de inferioritate. Femeie – *muiere, nevastă, servitoare, prostituată.* Bărbat – *brav, curajos, cutezător, inimos.* (**S. G.**)

■ Să tragi chiulul de la serviciu o zi-două probabil se întîmplă în multe locuri. Puțini sînt însă cei care pot egala performanța unui italian care n-a dat pe la muncă 15 ani. Fusese angajat civil la un spital din Catanzaro în 2005, iar de atunci a primit, fără să muncească, peste o jumătate de milion de euro salariu. Asta, deși la conducerea spitalului s-au perindat șase manageri care nu i-au observat și sancționat lipsa. (**A. A. D.**)

■ „Criza gunoiului din sectorul 1 se poate repeta oricînd în alte sectoare ale Capitalei“, a spus primarul Clotilde Armand. Puțină alinare nu strică, atunci cînd faci slalom printre mormane de gunoaie, la 30+ grade, în centrul Capitalei. (**A. M. S.**)

■ Să aruncăm o privire peste pagina cu produse de teleshopping din ziarul *Libertatea* de vineri, 16 iulie 2021, ca să vedem ce se mai găsește acolo. Poți găsi, de pildă, un „afrodiziac amazonian“, care „conține extract de scoarță din «copacul potenței» *Muira puama*“ și pare să fie un produs oximoronic, întrucît „elimină problema erecției moi“ (înlocuită, probabil, cu o moliciune tare), oferind „erecție la cerere“ (dar fără a se preciza în cîte exemplare trebuie completată cererea și unde se depune). Apoi găsim, într-un anunț de alături, „plasturi transdermici discreți“ („formulă uro-consolidatoare“). Iar persoanelor mai puțin interesate de avantajele discreției le face cu ochiul, din aceeași pagină, un ceas cu „48 de cristale arctice“, care „licărește pe mînă precum strălucirea unei stele“. (**D. S.**)

■ Lista localităților fictive ale României continuă: Eteni, Filiu, Găleșoaia, Ganaș, Geamăna, Giurcuța de Jos, Grabicina de Sus, Groapa Vlădichii, Gura Gîrluței, Hodaia, Hosasău, Huștiu, Ibru, Iesle, Italieni, Lehnești, Libertatea, Lunca Bonțului, Malaica, Maldaoci, Martonca, Merișor, Mesteacăn, Morțești, Movila Ruptă, Nevățu, Obîrșie, Ostrovu Tătaru, Popoaia, Porumbac, Racameț, Rîșca, Retezatu, Ripicenii Vechi, Șandru, Șasa, Șașvereș, Șerpenița, Stîrcu, Țigîra, Țărmure, Ticera, Ulmi, Văgaș, Valea Fînațului, Valea Grajdului, Vargatac, Zărieș. (**M. P.**)

■ În 2016, un tablou reprezentînd scena închinării magilor la Prunc a căzut de pe peretele unui apartament din Roma. După un timp, proprietarii l-au dus la un restaurator. Tabloul era vechi oricum, așa că restauratorul, pe lîngă remedierea efectelor căderii, a început să îndepărteze stratul de negreală pe de tablou. Pe măsură ce scotea la lumină detaliile picturii, restauratorul mărea ochii: ceea ce avea în lucru nu era o biată copie a lucrării „Închinarea magilor“ de Rembrandt, ci chiar originalul, pictat în 1632. Certificarea clară a autorului a venit abia acum o lună de zile, după un seminar internațional anume dedicat acestei picturi, în care experți din toată lumea au conchis unanim: e Rembrandt. Lucrarea a fost pierdută cîndva la începutul veacului al XIX-lea, după ce a aparținut unor capete încoronate, apoi Muzeului Luvru. Nu se știe cum a ajuns pe peretele roman, iar familia care deține tabloul de cîteva generații a avut mereu impresia că e o biată copie. Imediat după verdictul experților au apărut ofertele de cumpărare, lucrarea fiind evaluată între 100 și 250 de milioane de dolari. Totuși, proprietarii au decis să nu vîndă, ci să expună tabloul publicului în colecția permanentă a unui mare muzeu. (**S. V.**)

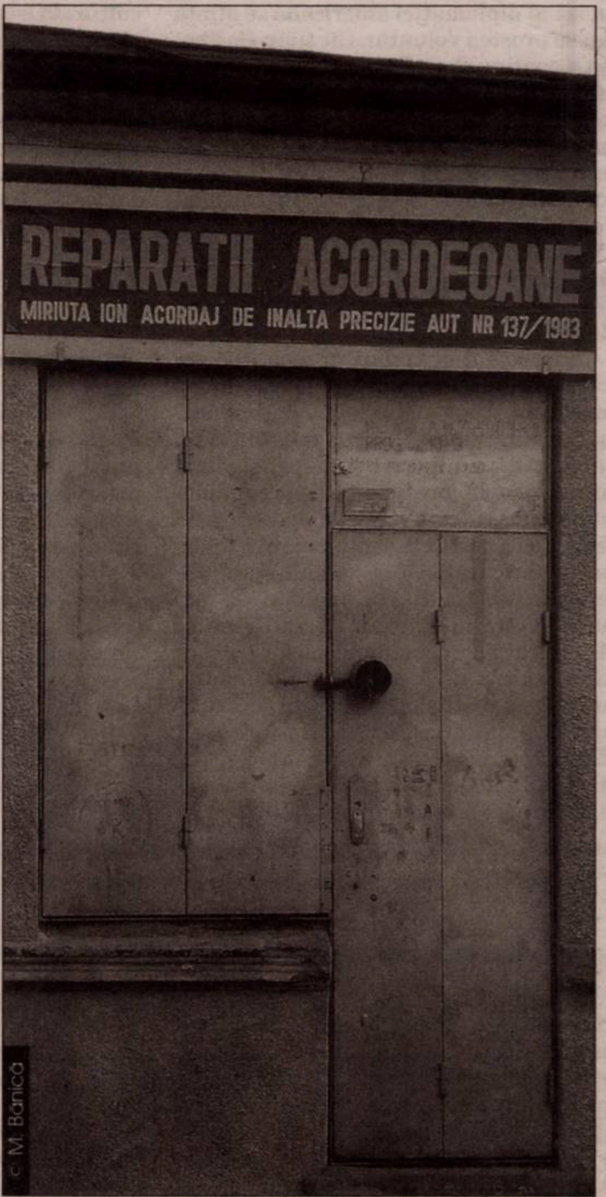

c M. Banică

DILEMA VECHE

REDACȚIA:
Dana CĂLINESCU (secretar general de redacție)
Marius CHIVU ● Radu COSAȘU ● Stela GIURGEANU
Andrei MANOLESCU (redactor-șef adjunct)
Matei MARTIN ● Matei PLEȘU ● Adina POPESCU
Iaromira POPOVICI ● Ana Maria SANDU
Dan STANCIU (art director) ● Mircea VASILESCU
Sever VOINESCU (redactor-șef)

RUBRICI:
Teodor BACONSCHI ● Ion BARBU ● Aron BIRO ● Paul BREAZU
Cosmin CIOTLOȘ ● Horia CORCHEȘ ● Andrei CORNEA
Codrin Liviu CUȚITARU ● Alin FUMURESCU ● Ionuț IAMANDI
Maria IORDĂNESCU ● Selma IUSUF ● Ovidiu LORENZ
Anca MANOLESCU ● Doris MIRONESCU ● Victor MOROZOV
Radu NAUM ● Lorin NICULAE ● Andrei PLEȘU
Constantin RUDNIȚCHI ● Mihaela SIMINA
Bogdan-Alexandru STĂNESCU ● Oana STOICA ● Valeriu STOICA
Cătălin ȘTEFĂNESCU ● Bogdan TĂTARU-CAZABAN ● Teodor TIȚĂ
Andreea VLAD ● Rodica ZAFIU

TEHNOREDACTARE: Adrian DAMIAN
EDITOR WEB: Anda DOCEA

PUBLICITATE PENTRU PRINT:
floriana.coman@adevarulholding.ro

PUBLICITATE PENTRU ONLINE:
vanzari@ead.ro
dragos.stan@adevarulholding.ro

MANAGEMENT GRUPUL DE PUBLISHING:
Administrator Special: Constantin SANDU
Director Marketing: Steluța ZAMFIR
Coordonator Producție: Constantin DELTA
Director Distribuție: Dana ZAMFIR
Informații și reclamații ABONAMENTE:
0790.139.007 / 0790.139.009
(numere cu tarif normal, disponibile de luni pînă vineri, între orele 9 și 18)
e-mail: abonamente@adevarulholding.ro

ISSN: 1584-1669
Revistă editată de: Adevărul holding
Publicație auditată de: BRAT AUDIT TIRAJE
Tiraj: 7.200
Tipărit la Tipoart Idea Studio

Biblioteca Județeană
ASTRA Sibiu

Biblioteca Județeană
ASTRA Sibiu

„Sînt vechi, domnule!“ (I.L. Caragiale)

FONDATOR **ANDREI PLEȘU**

DILEMA VECHE

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE ■ Anul **XVIII** ■ nr. **903** ■ 29 iulie – 4 august 2021 ■ www.dilemaveche.ro ■ 24 pagini ■ 7 lei

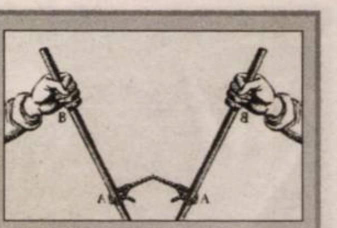

Alin FUMURESCU

nu ca-n perete

4

ANDREI PLEȘU

„Greacă, latină, educație sexuală“

pagina **3**

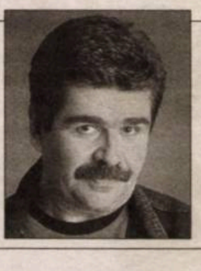

RADU PARASCHIVESCU

„Cap sau pajură? Muzeu sau piscină?“

pagina **13**

ALEXANDER BAUMGARTEN

„Îmbrățișarea și lupta cu Platon“

pagina **21**

Concediul

> *„Pacea sufletului venea numai odată cu vacanțele cele mari.“*
>
> *NICOLAE IORGA – „O VIAȚĂ DE OM. AȘA CUM A FOST“*

Redacția DILEMA VECHE: Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, sector 2, 020331 București ● **telefon:** 0372.130.006 ● **e-mail:** dilema@dilemaveche.ro

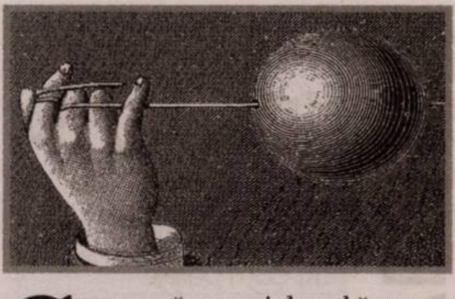

Matei MARTIN

mapamondul de buzunar

Pașaport francez, model european?

© wikimedia commons

Există însă și temerea că introducerea permisului de sănătate obligatoriu va accentua clivajele din rîndul populației.

Ceea ce părea mai degrabă un pariu politic al lui Emmanuel Macron devine acum un proiect cu adevărat național. După îndelungi și intense dezbateri parlamentare, legea care reglementează utilizarea așa-numitului pașaport sau certificat sanitar a fost în sfîrșit adoptată cu o largă majoritate. A fost nevoie de negocieri pentru a se ajunge la un consens, însă, în ansamblu, versiunea adoptată nu e foarte diferită de proiectul dorit inițial de Emmanuel Macron. Considerat prea restrictiv din punct de vedere al libertăților și greu de aplicat, proiectul a fost amendat astfel încît să fie mai puțin sever decît în forma dorită de executiv.

Certificatul va fi solicitat la intrarea în toate spațiile publice, la interior și în exterior, indiferent de numărul vizitatorilor/participanților: la terasă, la teatru, la concerte ori la evenimente sportive se intră doar pe baza acestui pașaport. În cazul în care organizatorii nu respectă reglementările privind accesul, pot fi aplicate măsuri care merg de la închiderea administrativă a unității pînă la două săptămîni și pînă la sancțiuni penale.

Pentru minori, de la 12 ani, permisul de sănătate va intra în vigoare pe 30 septembrie. Potrivit legii, adolescenții cu vîrste cuprinse între 12 și 16 ani pot fi vaccinați cu acordul unui singur părinte, iar cei în vîrstă de 16-18 ani se pot vaccina fără acordul părinților. Această măsură vizează încurajarea imunizării unei categorii de populație care, pînă nu demult, a avut un acces limitat la vaccin, dar care – mai ales începînd cu luna septembrie, cînd reîncepe școala – va fi foarte expusă contaminării.

Cît privește termenul pentru vaccinarea obligatorie a personalului medical, acesta a fost amînat cu o lună. E un compromis necesar și benign, de vreme ce numărul îngrijitorilor din unitățile medicale încă nevaccinați este nesemnificativ. Cei care însă nu vor putea prezenta certificatul de vaccinare pînă pe 15 octombrie riscă să fie concediați.

Consensul politic din jurul acestor măsuri a fost atins cu greu. Și încă și mai dificil e ca legea să fie acceptată de populație. În urmă cu cîteva luni, ideea introducerii unui certificat de sănătate stîrnea polemici în rîndul societății. Deși marea majoritate a populației recunoaște beneficiile vaccinului, cei mai mulți francezi refuză ideea de a merge cu pașaportul la cîrciumă. Acum, în pragul unui nou val epidemic, pare că aceste rezerve s-au mai diminuat. Cei vaccinați înțeleg că e nevoie de acțiuni mai hotărîte ale autorităților pentru a-i convinge pe cei care refuză ori amînă, la nesfîrșit, vaccinarea.

Există însă și temerea – pe alocuri, întemeiată – că introducerea permisului de sănătate obligatoriu va accentua clivajele din rîndul populației. Mai ales că termenele propuse în calendarul de aplicare a măsurilor sînt destul de strînse. În special, cei care au început parcursul vaccinării mai tîrziu vor avea de suferit: perioada de timp dintre cele două doze diferă de la un tip de vaccin la altul și, în plus, se adaugă șapte zile de la a doua doză pînă cînd persoana e considerată imună – așa că unele persoane vaccinate vor fi excluse de la viața socială. Există și inechități de natură generațională: aproape 80% din cei cu vîrsta de peste 75 de ani s-au vaccinat deja cu ambele doze. Însă doar 30% din cei de 20-39 de ani și-au încheiat parcursul vaccinal. Diferența e firească de vreme ce persoanele vîrstnice și vulnerabile au avut prioritate în momentul în care a început procesul de imunizare a populației. Pașaportul, însă, e pentru toți. În fine, există disparități sociale importante legate de mediul de proveniență: în regiunile mai bogate ale Franței, vaccinarea populației e mult mai avansată decît în zonele mai sărace. Diferența e atît de evidentă încît se poate face o corelație între sărăcie și nivelul de imunizare: unde e sărăcie, nu doar că accesul la vaccin e mai anevoios, ci și îndoielile oamenilor sînt mai mari. Nu e de mirare, deci, că inițiativa lui Emmanuel Macron se lovește de o rezistență puternică. Pe de o parte, din partea antivacciniștilor *hardcore* (nu foarte numeroși, dar foarte vocali), care văd în introducerea certificatului o formă mascată de a impune vaccinarea obligatorie și care acuză Guvernul că vrea să-i discrimineze; pe de altă parte, dinspre stînga progresistă, care crede în eficiența vaccinului, dar denunță disparitățile care vin odată cu introducerea permisului.

Oricum, e bine să observăm cu mare atenție ce se petrece în Franța în săptămînile și lunile care urmează: dacă măsurile introduse de autorități se vor dovedi aplicabile și utile, probabil că modelul francez va fi adoptat și de alte state europene.

■ ■ ■

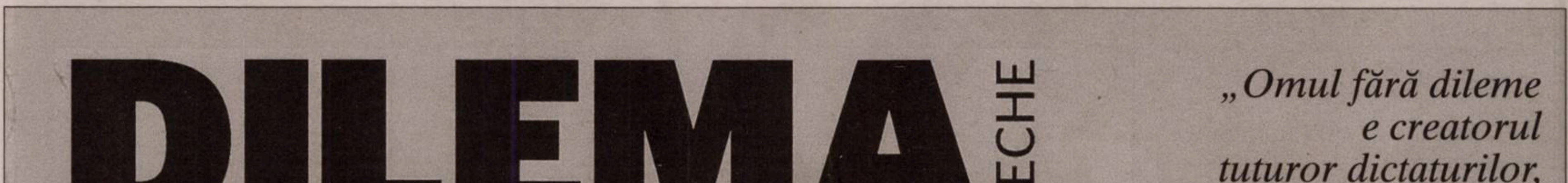

DILEMA VECHE

„Omul fără dileme
e creatorul
tuturor dictaturilor,
de dreapta
sau de stînga.
E marele
organizator,
marele pedagog,
marele vindecător.“

ANDREI PLEȘU, 1993

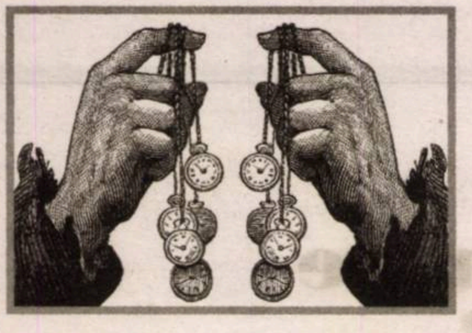

Andrei PLEȘU

nici așa, nici altminteri

„Așa e că pînă acum nu stăm nici bine, nici rău, adică nici așa, nici altminteri?“ (I.L. Caragiale)

Greacă, latină, educație sexuală

Se dedică, prietenește,
marelui clasicist care a fost
Dan Slușanschi

De obicei, ne uităm strîmb la „Sodoma“ occidentală: de acolo ne vin toate relele. Ei, cei din Apus, ne-au năpădit cu lipsa lor de tradiții, cu tot felul de tehnologii imorale, cu pofta lor de consum și cu lipsa lor de evlavie. La noi pîlpîie încă flacăra umanității adevărate. Sîntem săraci și cinstiți. Săraci și cu frica lui Dumnezeu. Săraci și fără noroc. Mărturisesc că mi se întîmplă și mie, uneori, să mă întorc din Vest oarecum sastisit. Nu e nici acolo paradisul pe pămînt. Și totuși, dracul occidental nu e chiar atît de negru. Sînt îngeri și spre apus. Din păcate, de ei nu ne lăsăm năpădiți. Să luăm un exemplu. De multă vreme, în România (dar nu numai în România), studiile clasice sînt în suferință. Greaca a dispărut de mult din programele școlare (tatăl meu încă avea ore de greacă în liceu), deși amplasamentul nostru geografic, istoria noastră și religia noastră ar fi trebuit să-i acorde o atenție specială. Latina a pierdut de asemenea teren, în ciuda orgoliilor noastre de moștenitori ai Romei, rătăciți într-o mare slavă. Nimeni nu mai are timp și înclinație pentru învățarea „limbilor moarte“, resimțite ca străine de duhul modernității și al progresului. Ei bine, într-o țară hiper-civilizată cum e Germania, o țară în care nici limba, nici tradițiile locale nu trimit la Bizanț sau la latinitate, asistăm, dintr-odată, la un reviriment al apetitului pentru greacă și latină. În vara trecută, un articol din *Frankfurter Allgemeine Zeitung* (nr. 149 din 28/29 iunie 2009) semnala un fenomen nou în universul gimnazial al țării. În vreme ce în anul școlar 1999/2000 un elev din patru opta pentru studiul limbii latine, acum aceeași opțiune apare la un elev din trei. Interesul pentru greacă a crescut și el în ultimii opt ani. Analiza acestui „trend“ a provocat comentarii și concluzii spectaculoase. Profesorii și elevii vorbesc despre virtuțile redescoperite ale studiilor clasice cu un entuziasm de care ar fi grozav să ne lăsăm contaminați. „Greaca și latina sînt, prin superioara lor complexitate, un bun antrenament pentru gîndirea diferențiată și pentru capacitatea de judecată.“ „Cele două limbi stimulează independența de spirit și gustul libertății.“ „Limba latină intensifică puterea de concentrare și stabilitatea mentală“ și „consolidează gîndirea analitică“. Un tînăr studios declară că a învăța grecește „este modalitatea optimă de a reflecta asupra Ființei, asupra istoriei și asupra comportamentului uman“. „Greaca e o limbă minunată, imaginativă, plină de culoare“ – spune un altul. A o cunoaște e „a respira un pic de eternitate“. O solidă formație clasică se impune ca foarte utilă și pentru naturile pragmatice. Ea constituie o excelentă temelie de cultură generală, un bun exercițiu pentru propriile aptitudini intelectuale și morale. În plus, fără greacă nu ai acces la meserii cum sînt teologia, arheologia, istoria veche, iar fără latină nu te poți ilustra onorabil în istoria artei, muzicologie, filologie, orientalistică. S-au găsit voci care să invoce beneficiile studiilor clasice și pentru o mai subtilă înțelegere a europenității, dacă nu chiar a globalizării, dacă ne gîndim la întinderea colosală a vechilor imperii, care adunau laolaltă, în comunitatea idiomului dominant, teritorii astăzi disparate. „Morții trăiesc mai mult“ sună titlul articolului pe care l-am citat. Da, dar numai în țările în care cei vii sînt vii cu adevărat. Adică treji. Adică atenți la structurile de adîncime ale identității lor, și nu la fuduliile ei de paradă.

Nimeni nu mai are timp și înclinație pentru învățarea „limbilor moarte“, resimțite ca străine de duhul modernității și al progresului.

Post Scriptum. Am publicat textul de mai sus în 2009. Între timp, programa analitică a liceelor noastre se confruntă cu provocări noi, pentru care greaca și latina nu mai sînt „oferte“ de actualitate. Am auzit vorbindu-se despre eliminarea sau reducerea drastică a orelor de desen și muzică, de geografie și cine știe ce alte „auxiliare“. În schimb, se conturează tot mai apăsat imperativul introducerii unei materii noi, care va stîrni, cu siguranță, interesul masiv al elevilor noștri: educația sexuală. Să fiu bine înțeles: nu sînt genul pudibond, grăbit să pună surdina „decenței“ peste subiecte „rușinoase“. Cred, sincer, că a organiza, din timp, o bună informare a tinerilor cu privire la alcătuirea lor biologică, la funcționalitatea, sensul și regulile vieții sexuale e o inițiativă demnă de luat în seamă. Dar cred, de asemenea – și m-am bucurat să aud opinii asemănătoare și de la doi foști miniștri ai Învățămîntului (domnii Mircea Dumitru și Mircea Miclea) –, că există materii (anatomie, biologie) care pot include, în mod firesc, subiectul cu pricina, fără să fie nevoie de o disciplină distinctă adăugată programei gimnaziale. Ca să nu mai spun că pledoaria pentru „educație sexuală“ are, adesea, un subton ideologic, „corect politic“, cu care nu pot fi de acord. Oricum, nu pot contempla fără melancolie vivacitatea dezbaterii despre noua „materie“ de învățămînt, în contrast cu acceptarea resemnată a eliminării unor materii tradiționale, constitutive pentru identitatea noastră istorică și națională, profund formative pentru structura intelectului nostru. Îmi vine să spun, mai în glumă, mai în serios: OK! Educație sexuală. Dar măcar cu etimologii greco-latine și cu lecturi din Platon și Ovidiu, cu referințe la Eros și Psyche, la Afrodita, Narcis și Cupidon...

■ ■ ■

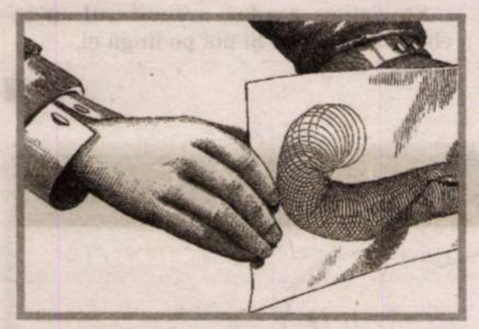

Andrei CORNEA

la răscruce de gînduri

„România needucată“

Printre dialogurile lui Platon, există unul, intitulat *Menon*, care atrage atenția cu un mic experiment psihologico-didactic: prin întrebări abil puse, dar fără a-i arăta vreodată rezolvarea, Socrate reușește să-l facă pe un tînăr sclav, complet ignorant, să descopere cumva singur soluția unei probleme de geometrie elementară: construcția (fără măsurători) a unui pătrat cu aria dublă față de aceea a unui pătrat dat – în cazul de față, unul cu latura de două unități. (Problema „duplicării“ pătratului“.) Pentru Platon, reușita sclavului ar trebui să justifice teoria sa despre „reamintire“ (reminiscență): *orice cunoaștere este de fapt o reamintire – aceea a unei cunoștințe prezente deja sufletului într-o viață anterioară și uitate odată cu nașterea*. Întrebările profesorului nu l-ar face deci pe elev să afle cu adevărat ceva nou, ci, numai depășind uitarea, l-ar determina să-și reamintească ceea ce – crede Platon – sufletul său nemuritor ar fi știut dintotdeauna.

Am reluat de mai multe ori „experimentul Menon“ cu studenții mei la clasă și, de cele mai multe ori, reușita a fost deplină. Etapele experimentului au semănat bine cu cele descrise de Platon: la început studentul se arată convins că problema e simplă și e sigur că are răspunsul: pornind de la pătratul, desenat pe tablă, cu latura de două unități și aria de patru unități, dublează imediat fiecare latură, crezînd că astfel obține pătratul cerut. Apoi însă se oprește stupefiat, constatînd că pătratul astfel construit are 16 unități de suprafață și nu 8, cîte ar fi fost necesare. Siguranța inițială i se năruie, lăsînd locul confuziei. Totuși, ajutat cu întrebări, studentul va descoperi după un timp singur soluția (pătratul construit pe diagonala pătratului inițial) și va întîmpina descoperirea cu un „Aha!“ încîntat.

Studenții mei erau la fel de ignoranți precum sclavul analfabet de acum două mii și patru sute de ani.

De ce obișnuiam să fac acest experiment? Nu neapărat ca să le demonstrez „reamintirea“ sau existența sufletului înainte de viața în corp; ci, mai întîi, în chip de introducere posibilă în filozofia lui Platon, în al doilea rînd, ca să le sugerez cum se poate ajunge la metafizică pornind de la simpla geometrie; în al treilea rînd, ca să-i fac să intuiască complexitatea procesului de învățare și de cunoaștere, indiferent de existența sau nu a unei metafizici subiacente.

Atîta că orice interpretare ține de reușita micului experiment. Or, reușita ține de o condiție indispensabilă, de altfel explicit prezentată de Platon: *subiectul e neapărat să fie complet ignorant în geometrie.* Numai astfel, deși convins la început că știe, el se poate înșela complet și confuzia sa să fie maximă, pentru ca apoi să descopere soluția corectă, treptat și ajutat de profesor, de parcă și-ar reaminti-o. În cazul tînărului sclav din *Menon*, condiția fusese îndeplinită, am zice, aproape natural: nimeni, din păcate, nu-și propunea pe atunci să-l învețe geometrie sau alte cunoștințe de acest tip pe un sclav. Dar cum de experimentul funcționa – și aș zice în mod sistematic – cu tineri și tinere din zilele noastre, deloc sclavi și care aveau la activ doisprezece ani de școală (elementară, gimnaziu, liceu), plus doi ani de facultate?

Simplu, fiindcă, în pofida atîtor ani de studiu, studenții mei erau – cel puțin în materie de geometrie elementară – la fel de ignoranți precum sclavul analfabet de acum două mii și patru sute de ani. De folos pentru experiment, dar, în sine, foarte neplăcut! Iată „România needucată“ prinsă asupra faptului. Și aici voiam să ajung cu discuția de față.

Mi se va spune că, probabil, majoritatea studenților mei erau „umaniști“. Adevărat, dar chiar și așa problema rămîne: dacă cunoștințele de geometrie (ca și de alte materii, desigur) învățate totuși în școală se pierd atît de complet în uitare, încît trebuie reamintite ca și cînd ar fi fost știute numai în altă viață, care mai este rostul învățării lor? Iar dacă există un asemenea rost, faptul că, în mod relativ sistematic, studenții trebuie „să și le reamintească“ de la zero, întocmai ca un sărman sclav fără școală din Antichitate, înseamnă că rostul e complet ratat. Altfel spus: ori copiii învață aproape numai lucruri inutile și sînt îndreptățiți să le uite; ori, dacă ele sînt utile (și cred că sînt), le învață într-un asemenea mod încît învățarea lor aproape că a fost numai timp pierdut.

Cînd vrea să predea ceva cu ajutorul unui experiment practic, orice profesor, în mod firesc, dorește „să-i iasă“ experimentul. Așa îmi doream și eu, în principiu, pentru a putea ține mica lecție de metafizică platonică. Și totuși, admit că, atunci cînd mi s-a întîmplat, foarte rar, ce-i drept, ca cel „supus“ experimentului, deși „umanist“ fiind, să „duplice“ pătratul repede și corectîndu-și singur erorile, cu puține întrebări din partea mea, nepărînd astfel să mai existe temei pentru „reamintire“ – adică atunci cînd s-a întîmplat ca experimentul să dea greș – să fiu mai curînd încîntat...

■ ■ ■

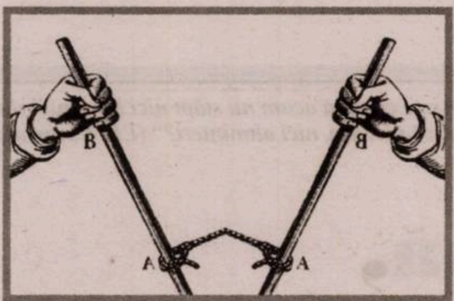

Alin FUMURESCU

nu ca-n perete

A mea e mai mare decît a lui!

●●● pentru c-am constatat cu mîhnire cîte mai avem de învățat atunci cînd vine vorba despre înțelegerea naturii umane. Altfel spus, a capitalismului. Comentariile referitoare la „cursa spațială“ *(Space Race)* a miliardarilor Elon Musk, Jeff Bezos și Richard Branson au pendulat între „Cine-i nebunul care dă 250.000 de dolari (sau 30 de milioane, depinde de companie) doar pentru a trăi preț de două-trei minute senzația de imponderabilitate?“ la „Ăștia nu mai știu ce să facă cu banii“, pînă la verdele-n față „Ăștia trebuie că o au mică și-atunci se-ntrec în cine are racheta mai mare“. E-adevărat, nu-i nevoie de cine știe ce finețuri psihologice pentru a înțelege că mulți dintre cei cu mașini „bengoase“ au felurite frustrări de rezolvat, sexuale sau de altă natură. Dar a te opri, în acest caz, la genul ăsta de explicații simpliste e ca și cum ai spune, pe invers, că sîntem toți genii, dat fiind că și noi, precum geniile, folosim toaleta.

De bună seamă, competiția miliardarilor pentru controlul viitorului „turism spațial“ se desfășoară și-n mass-media, și pe rețelele de socializare, și include componentele clasice ale reclamelor, din care se înfruptă cu nesaț și tabloidele. De bună seamă, pentru a capta atenția publicului, competiția se cuvine a fi prezentată în termeni de „cîștigătorul ia totul“. Și tot de bună seamă, fiecare miliardar își are grupul lui de suporteri, unii dedicați cauzei cu înverșunarea pătimașă a galeriilor echipelor de fotbal. Compania lui Musk a fost prima companie privată care a reușit să pună pe orbită o navetă spațială și s-o recupereze la sfîrșit, dar Branson a fost primul care a zburat, efectiv, în spațiu. Da, dar a fost un zbor suborbital, pe cînd Bezos a trecut de linia Karman, ba încă și fără piloți profesioniști. Și tot așa, ba că ăla, ba că ălălalt. Așa funcționează natura umană, așa funcționează capitalismul – pe baza de competiție. Pînă și comuniștii, oricît de egalitarieni în teorie, au realizat asta și-au inventat gazetele de perete, cu rubricile „Așa DA!“ și, respectiv, „Așa NU!“, și multe alte forme de a încuraja competiția. Dar asta nu înseamnă că putem echivala „cursa spațială“ cu *American Idol, The Bachelor* sau alte asemenea *reality shows.*

În spatele fiecărui miliardar stau ceva mai mult decît niște sîni, mușchi și trandafiri. În spatele fiecărui miliardar stau armate de minți plătite să inoveze, să gîndească *„out of the box“*, crema cremelor, de cele mai multe ori profesioniști mai buni, fiecare în domeniul său, decît profesioniștii angajați de diferite agenții guvernamentale. Dovada? Blue Origin (Bezos) și Virgin Galactic (Branson) se descurcă foarte bine fără nici un ajutor guvernamental, iar Space X a lui Musk a fost cooptată de NASA pentru a-i ajuta să trimită astronauți pe Stația Spațială Internațională (ISS), ceea ce-a și făcut cu succes. În toate cazurile, rachetele, avioanele sau capsulele folosite sînt reutilizabile, pentru că nici un capitalist nu-și permite, precum statul, să arunce miliarde de dolari pe o navetă spațială de unică folosință. Bașca, să nu uităm, oamenii și-au asumat riscuri uriașe – și nu doar financiare. Nu doar *„put your money where your mouth is“*, ci și-au pus și viețile-n joc.

Și, dacă încă vă mai întrebați: „Bine-bine, și pe mine cu ce m-ajută că ăștia se joacă-n spațiu de-a turiștii astronauți?“, întrebați-vă mai bine la ce vă folosește curentul electric și dacă i-ați simți sau nu lipsa. Acum. Pentru că, pînă pe la sfîrșitul secolului al XIX-lea, oamenii nu i-au simțit-o. Nu poți simți lipsa a ceva ce nu cunoști. Iluminatul cu lumînări era baza, iar iluminatul cu gaz era ultimul răcnet al civilizației. Asta pînă cînd Edison, după ce a perfecționat becul incandescent, s-a gîndit că iluminatul public sau rezidențial poate fi deopotrivă îmbunătățit și mai ieftin utilizînd curentul electric. Folosind un generator de curent direct (DC), Edison a reușit să ilumineze primele 59 de case în Manhattan, în 1882. Mai tînărul său discipol, Tesla, era convins, însă, că viitorul va aparține curentului alternativ (AC), cu un voltaj mult mai mare, mai ușor (și mai ieftin) de transmis pe distanțe mult mai mari. A urmat ceea ce s-a numit „războiul curenților“ *(The War of Currents),* între Edison și Tesla. Un război purtat, ca și acum, prin mass-media, dar cu acuzații crunte și manipulări grosolane de informație. Nici Edison și nici Tesla n-au cîștigat de pe urma competiției. A cîștigat, în schimb, curentul alternativ, și au cîștigat investitorii lor, J.P. Morgan și Westinghouse – ambii fondatori de companii care, sub o formă sau alta, au rămas importante pînă-n ziua de azi. Ambii au văzut potențialul uriaș al curentului electric într-o perioadă în care lumea-l vedea mai degrabă ca pe-o curiozitate de circ (Morgan senior, bunăoară). Ambii au pariat pe viitor și ambii au cîștigat. Și noi pe lîngă ei.

Ce-i mînă în competiție pe acești oameni? Cu siguranță, nu dorința de îmbogățire – fiecare are deja mai mulți bani decît poate cheltui în cîteva vieți de om, iar posibilul cîștig nu justifică riscurile. Și-atunci? Atunci nu mai rămîne decît dorința, adînc sădită în sufletul fiecăruia, de a ieși cumva în evidență, de a fi „cel mai bun“. E un impuls care nu poate fi eradicat, dar poate fi redirecționat. De la Iluminismul scoțian la Rousseau, John Adams, Madison sau Hamilton, oamenii au realizat că pofta de-a ieși în evidență poate fi canalizată într-o direcție sau alta. E o poftă care poate fi educată. Spune-mi ce admiri ca să-ți spun cine ești. Majoritatea oamenilor admiră bogăția și vor să ajungă bogați cu orice preț, pentru că banul este cel mai mic numitor comun al „succesului“. E, însă, și cel mai greșit. În realitate, nimeni, nici măcar cei mai bogați, nu admiră banii, ci admirația pe care o aduc banii.

Admirăm învingătorii. Ce haz ar mai avea un sport fără învingători și fără învinși? Ce haz Olimpiadele? De ce ne fascinează doborîrea recordurilor? E în firea omului, să nu ne mai ascundem după degete. (În treacăt fie spus, Bezos a știut ce face cînd a dus în spațiu pe cea mai în vîrstă femeie și pe cel mai tînăr bărbat. Aidoma Croitorașului cel Viteaz, a doborît mai multe recorduri dintr-o singură lovitură.) Or, dacă tot e competiție, măcar să fie una cu folos și pentru noi, chibiții. Nu știu cu ce ne poate ajuta cel mai bun *influencer* pe TikTok, dar știu sigur că, fără competiția pentru cel mai bun și ieftin curent electric, viețile noastre n-ar mai fi arătat la fel.

Să cîștige, așadar, miliardarul cu racheta mai mare! Și noi pe lîngă el.

■■■

Mihaela SIMINA

accent pe istorie

Clepsidra cu praf de stele

Întoarcem clepsidra.

Nu întîmplător cînd am tastat cuvîntul *clepsidra,* acesta s-a transformat automat în *clepsydra* și nici expresia *timpul se scurge* nu este chiar accidentală.

Specialiștii susțin că cea mai veche clepsidră ar fi de prin 1400-1500 î.e.n., din Egipt. Obiectul, însă, s-a remarcat la greci, care i-au dat și denumirea în cauză, *clepsydra*, cuvînt ce în limba greacă înseamnă *hoț de apă*. Clepsidrele erau alcătuite dintr-un vas, cilindric de regulă, găurit și mai îngust în partea de jos, prin care se scurgea apă într-un alt vas mai mare, rotund. Recipientul din urmă era marcat pe interior cu semne care reprezentau cîte o oră, astfel încît atunci cînd apa ajungea în dreptul unui semn se consemna: s-a mai scurs o oră din timp.

Și astfel curgeau apa și timpul în timp ce Aristotel sau Demostene mai susțineau cîte un discurs. Clepsidra ajuta îndeosebi la astfel de activități, la măsurarea discursurilor pentru a evita ca acestea să fie prea lungi. Situația era similară și la romani. Pompei a dat un decret prin care cerea folosirea acestor dispozitive de măsurare a timpului pentru a limita intervențiile oratorilor romani, iar Cezar a demonstrat cu ajutorul unei clepsidre că nopțile britanice sînt mai scurte decît nopțile romane.

Oricum, era loc (și timp) de îmbunătățire a *hoțului de apă*. Fluxul apei care se scurgea nu putea fi mereu constant, depinzînd de cantitatea de lichid folosită. În plus, dacă foloseai o clespidră pe vapor, timpul începea să se cam legene după ritmul valurilor.

Așa că, pare-se că prin ingeniozitatea unui călugăr francez din secolul al VIII-lea, a apărut clepsidra cu nisip, cea pe care o cunoaștem în prezent, mai simplă ca formă și mai eficientă ca dispozitiv. În secolul al XIV-lea deja devenise un obiect comun în zona Italiei, apoi în tot vestul Europei. Medicii foloseau mici clepsidre ca să ia pulsul pacienților (îmi place imaginea, clipele din clepsidră + bătăile din inimă).

Îmi place și asta: un model foarte ingenios, care se pare că a aparținut unei biserici, ce reunește într-o ramă patru clepsidre de aceeași dimensiune, dar cu *timpuri* diferite: un sfert de oră, o jumătate de oră, trei sferturi de oră și, în fine, o oră.

Praf de marmură, nisip de rîu sau pulbere de sticlă, acestea-s printre cele mai bune pentru acuratețea trecerii secundelor dintr-un loc în altul al clepsidrei.

Pentru cei mai visători, cred, merge și cu praf de stele. Mai ales în august, cînd timpul poate sta și pe loc.

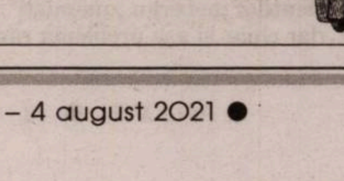

BARBURISME

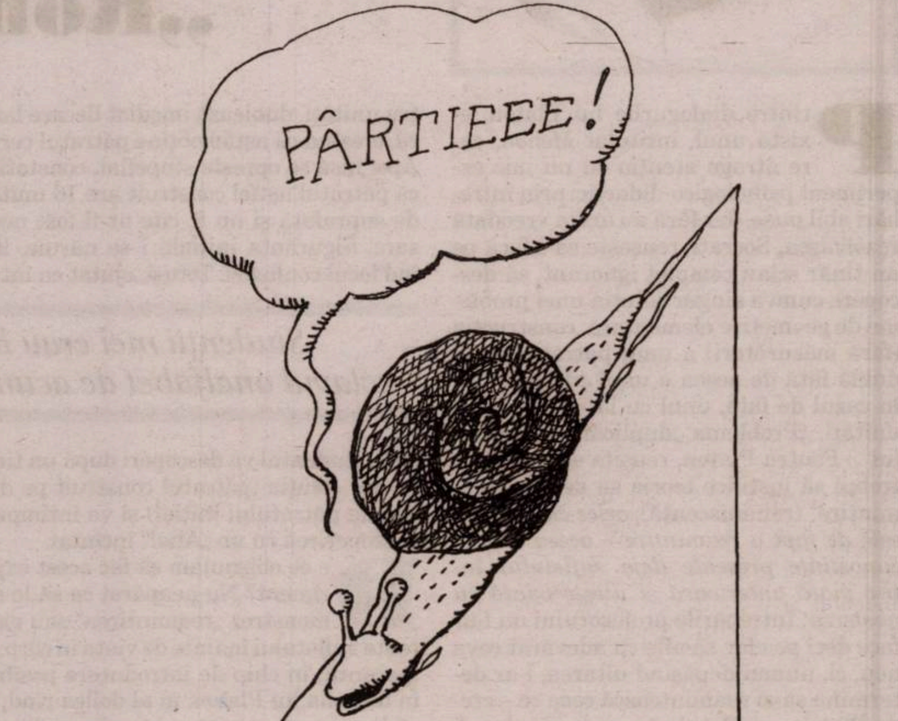

Desen de Ion BARBU

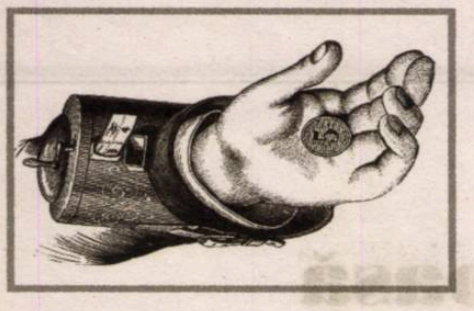

Constantin RUDNIȚCHI

viața de capital

Cît de bogată este România

Am auzit, de foarte multe ori, în ultimii 30 de ani, că România este o țară bogată. Expresia este folosită într-un anumit context, în care se aduce în discuție imediat nemulțumirea față de rezultatele economice obținute și, în general, față de funcționarea sistemelor publice românești.

Ideea este că România e o țară bogată, dar felul în care a fost administrată de politicieni, la nivel central sau local, de șefii companiilor de stat, de aleșii din forul legislativ a făcut ca o parte a potențialului să fie risipit. Este adevărat. Dar întrebările sînt: cît de bogată este România? Cum se poate măsura bogăția unei țări?

În primul rînd, cînd vine vorba de bogăția României se aduc în discuție resursele naturale. Este adevărat că există, mai întîi de toate, resurse de țiței și gaze naturale. Dacă, însă, vom asculta specialiștii vom constata că aceștia vorbesc despre faptul că o bună parte din cîmpurile exploatate sînt aproape de epuizare, iar randamentele pe care le oferă nu sînt dintre cele mai mari.

În schimb, România dispune de rezerve substanțiale în Marea Neagră. Problema este că amînarea exploatării resurselor energetice din zona *offshore* duce la îngustarea ferestrei de oportunitate, în sensul că la orizontul anului 2030 nu se vor mai vinde în Uniunea Europeană automobile care folosesc benzină sau motorină. De asemenea, gazul natural este considerat combustibil de tranziție, ceea ce înseamnă că va mai fi folosit pentru o perioadă (cîteva decenii), după care va avea soarta cărbunilor. De aceea, dacă bogăția acestor resurse, gaze naturale și țiței, nu este exploatată cît mai curînd, este posibil ca șansa de oportunitate să se piardă.

În acest context, trebuie menționate și resurse naturale, cum sînt aurul, cuprul, sarea și posibile metale rare. Sarea pare a-și fi găsit o utilizare în „alianța bateriilor“, cuprul nu a reușit să ajungă la o prelucrare eficientă, în România, iar exploatarea aurului este în continuare obiectul unui război de gherilă între organizațiile neguvernamentale de protejare a mediului și posibilii investitori. Decidenții politici sînt îngroziți de agresivitatea ecologistă, astfel că amînă *sine die* o decizie de utilizare economică a resurselor de aur și eventual a metalelor rare.

Cum se poate măsura bogăția unei țări?

Rezultatele sînt vizibile în statisticile europene. Astfel, România s-a clasat, în ierarhia europeană, pe ultimul loc la capitolul productivitatea resurselor. Indicatorul este mai larg, arată valoarea adăugată în cadrul proceselor de producție, dar, totuși, este relevant în ceea ce privește utilizarea industrială a resurselor naturale.

În al doilea rînd, definiția de țară bogată pe care o primește România, la nivelul percepției generale, este legată de turism. Mai exact, se evocă multiplele forme de relief care se găsesc în țară. Numai că rezultatele în domeniul turismului extern sînt catastrofale. România nu contează în turismul european, dominat de Franța, Italia, Grecia sau Germania. Bulgaria este și ea mult deasupra României în ceea ce privește primirea turiștilor străini. Deci, și în acest domeniu, percepția bate cu mult realitatea.

În al treilea rînd, în funcție de valoarea produsului intern brut, România se află undeva la jumătatea clasamentului european, pe locul 13 sau 14, în funcție de momentul raportării. De la intrarea în Uniunea Europeană, România a progresat vizibil în ceea ce privește valoarea nominală a PIB. Dacă, însă, ne raportăm la un indicator calitativ, și anume PIB pe cap de locuitor, România se află în subsolul clasamentului european întrecînd doar Bulgaria, Croația și Grecia.

Bogăția unei țări se poate măsura și prin forța companiilor care lucrează în cadrul economiei locale sau a firmelor care reușesc să fie prezente pe piețe internaționale. România nu strălucește. Un clasament al unei companii de consultanță și rating plasează Automobile Dacia pe locul 15 la nivelul companiilor europene. Unele analize de piață arată că Hidroelectrica este cea mai valoroasă companie românească, avînd o valoare de piață estimată la 26 de miliarde de lei, aproximativ 5,3 miliarde de euro, ceea ce la nivel global nu înseamnă, totuși, o mare performanță. Acest lucru ne arată că România nu a reușit să consolideze companii de anvergură internațională, acestea rămînînd cantonate pe piața locală.

Excepția se numește UiPath, o firmă plecată din România și care a arătat că este posibilă o dezvoltare fulminantă, de nivel internațional. Este discutabil cît de românească mai este UiPath, dar tema importantă este exemplul pe care îl oferă antreprenorilor români în domeniul tehnologiei informației. În acest caz, bogăția se măsoară în creiere și nu în aur, țiței sau sare.

În fine, o țară bogată este formată din oameni bogați. Recent, un raport al Băncii Naționale a României arăta că averea românilor a ajuns anul trecut la un maxim istoric. Informația trebuie privită cu un entuziasm temperat. Averea românilor este atipică față de europeni, include în majoritate bunuri imobiliare, case, 75%, și într-o proporție redusă active financiare, adică bani, 22%. În concluzie, România nu este bogată, dar are, eventual, potențial. Un potențial care în contextul schimbărilor din economia globală ar putea să fie risipit rapid și fără rezultate.

***Constantin Rudnițchi** este analist economic.*

■■■

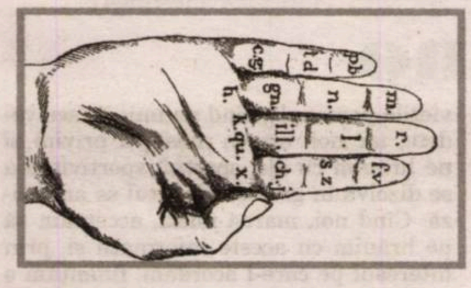

Codrin Liviu CUȚITARU

prezentul discontinuu

Epoca rațiunii. Varianta felină

Ieri (inspirat parcă de recentul număr al *Dilemei vechi,* dedicat „felinarilor“), la o oră tîrzie, m-a sunat colegul meu de la Filozofie, Droberto Nordi. Vorbea cu glas aproape șoptit. A zis că trebuie să-mi explice ceva important, întrucît, *date fiind condițiile,* nu știa dacă și cînd *o va mai putea face*. Conotațiile misterioase ale șoaptelor lui Droberto m-au speriat. „Dragul meu“, s-a pus el imediat pe povestit, „știi prea bine că m-am ocupat minuțios, în lucrările mele, de filozofia iluministă europeană. Am ajuns chiar și la americani cu cercetarea, scriind masiv despre Thomas Paine. M-a obsedat, pur și simplu, *epoca rațiunii*. Recent însă, am trăit o revelație fatală pentru convingerile mele științifice, acumulate într-o viață de studiu... Să o iau cu începutul! Pe scara blocului meu locuiește un pensionar mare iubitor de pisici. Le îngrijește cu un devotament exemplar. De peste douăzeci de ani, omul iese la ore fixe și hrănește, alintă și verifică starea de sănătate a tuturor mîțelor din cartierul nostru. Se strîng lîngă el zeci de feline mieunătoare, pe care le servește, în farfuriuțe, cu mîncare atent gătită. Cînd este cazul, le duce la veterinar și le strecoară apoi, în hrană, tot felul de medicamente scumpe. Generații întregi pisicești l-au cunoscut și i-au făcut temenele. Cu precădere, un motan bătrîn (cu cel puțin două decenii de viață în spate), uriaș, care se întîlnește cu acest binefăcător al speciei sale încă de la debutul istoriei lor. Îl cheamă Ferdinand, dar eu l-am poreclit Patriarhul. Și vecinului i-am pus un supranume – Zeul. Am considerat că ar fi apelativul cel mai potrivit, avînd în vedere imaginea lui în ochii și mințile pisicilor. El e *zeul,* cel care săvîrșește miracole și gesturi transcendente, de neimaginat pentru lumea felină. Este figura sacră, singulară, omniprezentă, pe care toate mîțele o cunosc și o venerează chiar de la nașterea lor. Universul, pentru ele, gravitează, stabil, în jurul Zeului atotputernic și atoateștiutor...“

„Creierele lor minuscule își învîrteau frenetic rotițele, construind scenarii.“

„Eeei, Codrine“, a oftat Droberto, „dar o situație teribilă a apărut în urmă cu cîteva săptămîni. Vecinul meu, Zeul, s-a îmbolnăvit de COVID. Din fericire, a fost o formă ușoară, însă tot a trebuit să fie spitalizat pentru o vreme. Pisicile au intrat în degringoladă. În primele zile ale absenței Zeului, s-au adunat, cu Patriarhul în frunte, panicate și derutate, la vechile locuri de socializare. Mieunau și se holbau de jur împrejur, de parcă s-ar fi trezit brusc pe Marte. Am încercat noi, ceilalți vecini, să-l suplinim pe Brahma al lor. Am cumpărat mîncare fină și scumpă și le-am îmbiat cu afecțiune. Nimic. Ne priveau cu suspiciune ostilă. Mai gustau unele, temătoare, nu zic, dar, în general, stăteau la distanță, sugerînd o îndoială supremă. *Atunci m-a lovit epifania, fratele meu!* Mi-am dat seama că mîțele ajunseseră în *epoca rațiunii*. Creierele lor minuscule își învîrteau frenetic rotițele, construind scenarii. Scenariul cel mai plauzibil iradia, cu siguranță, din versetul celebru al *Psalmului 52:* «Zis-a cel nebun întru inima sa: Nu este Dumnezeu!». S-a instaurat deci, morbid, *necredința*. Mi-i imaginam pe motanii tineri din grup, cu înclinații filozofice, perorînd, cu mieunături ironice, pe tema iluziei religioase și a primitivismului habotnic. Am certitudinea că vreun Nietzsche felin mîrîise deja, în ovațiile gloatei, că «Dumnezeu ar fi murit». Poate Ferdinand, Patriarhul, cel care știa istoria de la originile ei, s-a opus, inițial, blasfemiei. Poate le-a făcut teoria «zeului ascuns» *(deus absconditus),* mergînd pe principiul invizibilității Divinității, sau pe cea a «zeului indiferent» *(deus otiosus),* evidențiind necesitatea retragerii periodice a Creatorului din spațiul creației sale decăzute, dar nu i-a mers. Vocile mieunate ale detractorilor raționaliști au fost mai puternice. Patriarhul s-a retras, dispărînd din peisaj (aidoma lui Moise pe muntele Sinai, în timp ce neamul ales își construia, idolatru, Vițelul de Aur). Vîrsta primordială se terminase.“

„Of“, a continuat Droberto Nordi, „lucrul a devenit clar abia cînd *Zeul s-a întors cu adevărat*. Ieșit din boală, vecinul meu și-a reluat rutina îngrijirii mîțelor. Ce să vezi? Raționaliștii (iluminiștii) cîștigaseră războiul. *Felinele nu-l mai recunoșteau.* Îl tratau cu dispreț, chiar dacă, silite de împrejurări, haleau mîncarea pusă în farfuriuțe. Armonia mitică se disipase. Am realizat astfel că toate cărțile mele despre epoca rațiunii sînt supralicitarea unui fals ideologic grosolan. Dacă celor care le-au citit nu mai am ce să le fac, pentru pisici, am gîndit, nu era totul pierdut. Într-o dimineață, am sărit așadar (spre groaza Zeului), violent, în mijlocul lor, pe cînd se îndopau necredincioase, și le-am cerut – urlînd: «Ingratelor!» – să mă asculte. Ah, m-au făcut franjuri, prietene… Scuză-mă, trebuie să închid! Am trezit un coleg de salon, foarte furios de felul lui, și nu e deocamdată ora sedativului de noapte… Pa!“

***Codrin Liviu Cuțitaru** este profesor la Facultatea de Litere a Universității din Iași. Cea mai recentă carte publicată:* Filozofia lucrurilor mici, *Editura Junimea, 2020.*

■■■

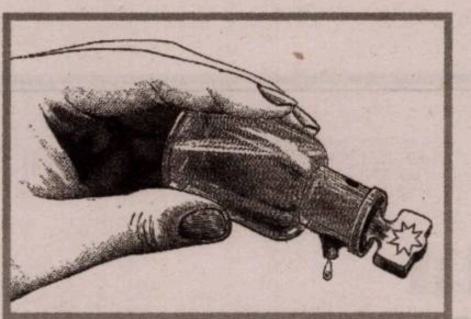

Rodica ZAFIU

cuvinte **nepotrivite**

Potaia fastidioasă

Cei mai mulți dintre termenii injurioși sînt desigur rezervați oamenilor, dar și animalelor domestice li se pot atribui, cu timpul, cîteva insulte specifice. În limba română, de exemplu, cîinele primește mai multe epitete depreciative – *javră, potaie, cotarlă*, *șarlă* –, iar calul slab, bătrîn și nefolositor devine *mîrțoagă* sau *gloabă*. Epitetele peiorative specifice animalelor se pot extinde apoi, metaforic, și asupra oamenilor. Am vorbit acum cîțiva ani despre *javră (Dilema veche,* nr. 744, 2018), termen astăzi destul de răspîndit și puternic marcat de agresivitate; în comparație cu acesta, *potaie* – „cîine slab, neîngrijit sau leneș"; „epitet dat unui om lipsit de caracter, netrebnic" (DEX) – este ceva mai blînd și mai rar folosit ca insultă adresată oamenilor.

Potaie nu are o explicație etimologică definitivă în dicționarele noastre (în care apare cu eticheta „etimologie necunoscută"); mai recent, Andrei Avram a presupus că la originea sa ar sta forma *cotaie* (legată de *cotei* sau *cotarlă).* Cuvîntul este folosit într-una dintre cele mai cunoscute fabule ale lui Grigore Alexandrescu *(Cîinele și cățelul),* în adresarea dulăului Samson către cățelul Samurache: „Noi, frații tăi? răspunse Samson, plin de mînie. / Noi, frații tăi, *potaie!* / O să-ți dăm o bătaie / Care s-o pomenești". Într-o altă fabulă, mult mai puțin cunoscută, a lui C. Bălăcescu *(Oaia și javra),* cuvîntul apare pe același plan cu cealaltă insultă canină: „Nu știu multe, dar, ca oaie / Îți spui, *javră și potaie"*. Celebru este și fragmentul din *Bùbico* al lui Caragiale, în care apar ambele epitete injurioase: „Lovi-te-ar jigodia, *potaia dracului!* zic în gîndul meu. N-am văzut de cînd sînt *javră* mai antipatică".

Un moment interesant în circulația insultei animaliere pare să fi existat la începutul perioadei comuniste, cînd cuvîntul *potaie* apărea într-un cuplet satiric de largă circulație, popularizat de unul dintre cele mai tipice filme de propagandă ale epocii – *Răsună valea* (1950). Tînărul burghez (interpretat de Radu Beligan) care încerca să intre în vorbă cu tînăra muncitoare era ridiculizat de brigada artistică în cupletul *Niky brigadierul,* printr-un dialog comic versificat, în care i se oferea o lecție de fermitate tovărășească și de bărbăție feminină: „– Domnișoară, domnișoară, / Nu ne-am cunoscut la băi noi astă-vară? / – Care baie, / *Mă, potaie?* / Vezi că te arunc în Jii dacă vrei baie". Secvența este evocată în detaliu de Mircea Cărtărescu, în *Orbitor. Aripa stîngă* („Maria zîmbea de fapt pentru că-și amintise o scenă din filmul *Răsună valea,* cînd băiatul de bani gata, îmbrăcat caraghios în costum alb, se duce și el pe șantierul Bumbești-Livezeni, unde tinerii munceau vesel, și se leagă de fetele din popor zicîndu-le – ce caraghioslîc – «domnișoară», dar ele-i dau peste nas burjuiului").

În dicționarele istorice este înregistrat și un alt înțeles al cuvîntului, destul de diferit de cel selectat în DEX („cîine slab"). *Potaie* însemna și „haită", sens foarte răspîndit în secolul al XIX-lea: apare la Hasdeu – *„o potaie* de mercenari" *(Despot Vodă)* și *„o potaie* de bufoni" *(Columna,* 1870, nr. 11) –, la Alecsandri – „a lupilor *potaie" (Eroii de la Plevna)* –, la Caragiale, în corespondență – *„o potaie* de lupi" –, la Creangă – „ți-am spus că nu mă tem nici de-*o potaie întreagă" (Moș Nichifor coțcariul)* și la Eminescu, în publicistică – *„potaia* de gazetari ignoranți" (articol din 1877, în *Opere,* volumul X). În dicționarele noastre mai vechi, de exemplu în cel al lui Șăineanu și al lui Scriban, „haită" este chiar primul sens al cuvîntului *potaie*.

E posibil ca, la fel ca în cazul lui *javră,* sensul inițial al cuvîntului *potaie* să fi fost cel de cîine sîcîitor prin lătratul excesiv – de cîine care face zgomot cît o haită întreagă. În *Glosarul* din 1871 al dicționarului academic latinist al lui Laurian și Massim, definiția cuvîntului (considerat, în mod surprinzător, și feminin, și masculin) este „cîne sau cățea ce latră fără timp și fără loc", de unde s-ar fi dezvoltat sensul metaforic peiorativ „importun, nesuferit, *fastidios,* inept, fatuu, grețos: *un potaie de pretins învățat"*. Către aceeași posibilă dezvoltare a sensurilor conduce și explicația dintr-un articol din 1924, din *Arhivele Olteniei,* nr. 14: *„potaie* se numește un cîine mic care latră mult și un om de nimic care sîcîie". Ca și în cazul lui *javră,* e foarte probabil ca motivul deprecierii cîinelui să fi alunecat, pe nesimțite, de la zgomotul supărător la ineficiența practică.

Trecerea de la „haită" la „cîine mic" pare surprinzătoare. Tiparul metaforic și metonimic prin care se atribuie, ironic, unui singur individ proprietățile unei mulțimi este totuși prezent și în alte cazuri. Așa s-ar putea explica și faptul că termenul *haită* însuși a ajuns să aibă sensul „cățea", apoi și pe acela de „femeie imorală", atestat încă din Lexiconul de la Buda (1825).

■ ■ ■

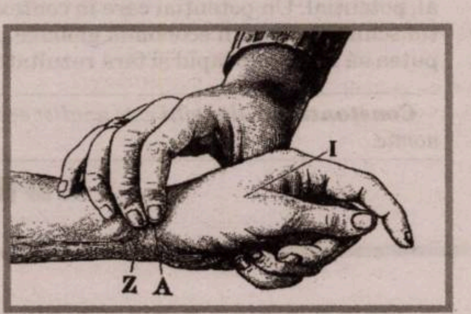

Horia CORCHEȘ

prof, viața mea

Ștefan Pănoiu – Mens sana in corpore sano

Sînt mulți ani de când nu mai urmăresc fotbalul. Nu am fost vreodată un microbist pătimaș, care să nu poată trăi fără acest sport. Nu am o echipă străină favorită, cum au microbiștii, la campionate mondiale sau europene nu mă uit, dacă nu e calificată România, decît eventual la finale, iar în campionatul nostru nu am vreo echipă preferată. Mi-am pierdut interesul total față de acesta, pe măsură ce fotbalul românesc a devenit o mizerie. O chestie dubioasă, în care se învîrt indivizi cu caractere insalubre și cu rezultate de repetenție. Respectiv, sume de bani indecente.

Nu a fost întotdeauna așa, pentru mine. Ultimii ani de glorie ai fotbalului românesc m-au prins proaspăt licean. Cu cîțiva ani înainte fusese marea ascensiune a Stelei pînă la cîștigarea Cupei Campionilor, prima competiție care îmi captase atenția și în care pusesem suflet, în care investisem patriotism, în fața televizorului alb-negru. Apoi, în campionatul mondial din 1990, la care Hagi, Gică Popescu, Lăcătuș, Răducioiu, Balint, Ilie Dumitrescu, Dan Petrescu și ceilalți din gașcă, aducînd victorii divine, au devenit zei. Plecările lor de după campionat la echipe din străinătate erau semne ale posibilului, ale succesului care ne dădeau și nouă, celor de acasă, sentimentul valorii, al recunoașterii, al succesului, motoare ale speranțelor din noi înșine. Am fost, în acei ani, cu sufletul alături de acest sport și mă bucuram cînd auzeam că acești zei sînt cumpărați de echipe mari pe mulți bani. Sumele alea uriașe alimentau sentimentul patriotic și încrederea în valoarea noastră ca națiune, implicit încrederea fiecăruia, poate, că și noi, indivizii care o alcătuim, sîntem valoroși și vom izbîndi.

Timpul a trecut și fotbalul românesc s-a fîsîit. Pe scena lui, în campionat mai ales, au început să apară tot felul de personaje grobiene, spiritul său sportiv s-a transformat în jocuri de culise și în afaceri dubioase, mai mult decît jocul în sine a devenit interesant scandalul, metadiscursul de mahala.

Încet-încet, interesul meu față de acest sport, la nivel național, s-a transformat în indiferență, ca să nu fiu mai radical. În raport cu manifestările europene sau mondiale ale fotbalului, am dezvoltat un alt fel de aversiune, pe măsură ce sumele uriașe pe care jucători de talie mondială le cîștigau erau anunțate cu surle și trîmbițe de presă. Mi se par indecente, într-o lume în care alți oameni mor de foame. La fel de indecente, să îmi fie iertat, mi se par sumele pe care le cîștigă din premii și alți sportivi, de orice fel ar fi ei, cînd ajung la cifre sfidătoare.

Mi-am dat seama, încă o dată,
de ce nu mai pot empatiza cu acest sport.

Deunăzi, scrolam paginile virtuale ale unei publicații sportive. M-a frapat un articol în care se spunea despre un jucător al echipei FCSB (fosta echipă Steaua, pentru cei ce nu știu, fără să mai intru în detalii care implică explicarea succesiunii, de drept sau nu) că, într-o partidă de mîna a treia, împotriva unei echipe minuscule din altă țară, partidă în care echipa românească făcuse o figură modestă – ca să folosesc clișeele specifice –, acest jucător, așadar, luase poziție de gladiator parcă în centrul galeriei românești. Am cercetat puțin și am aflat că respectivul jucător – nu-i dau numele – tocmai terminase liceul, dar nu se prezentase la bacalaureat. O mulțime de știri erau pe acest subiect, din care se desprindea nu dezaprobarea, nu dezamăgirea, ci cel mult un fel de satisfacție de tip cancan, dacă nu o ușoară admirație. Jucătorul în cauză e cotat ca fiind un fel de diamant al echipei, pe care se așteaptă să se ia bani mulți în viitor, dintr-un eventual transfer în străinătate.

Nu știu de ce sau poate știu – și e evident –, m-a încercat un soi de dezgust. În josul mai tuturor acestor articole, ca o notă de contrast, apărea și informația că alt jucător, Ștefan Pănoiu de la Rapid – acestuia îi dau numele –, a luat 10 pe linie la bacalaureat. Presa se îmbulzea însă să-l scoată în evidență pe jucătorul-vedetă care nu și-a dat examenul, nu pe jucătorul care îl promovase strălucit.

Mi-am dat seama, încă o dată, de ce nu mai pot empatiza cu acest sport. Celebrul dicton latin *Mens sana in corpore sano* – minte sănătoasă în corp sănătos – nu se mai poate aplica în cazul fotbalului românesc, în ansamblul său, ca fenomen. Cînd presa glorifică, evidențiază sau simpatizează cu jucători care nu mai au nimic de-a face cu valorile spiritului și, ca să merg mai departe, cînd aduce în prim-plan conducători, finanțatori, antrenori care oferă modele de limbaj și de caracter suburban, cînd le scoate pe tapet toate intimitățile de scandal din viețile personale, cînd pe unii îi face vedete, iar noi, marea masă, îi privim și ne hrănim cu ele, sportul, sportivitatea se dizolvă în grotesc. Spiritul se anulează. Cînd noi, marea masă, acceptăm să ne hrănim cu aceste informații și, prin interesul pe care-l acordăm, finanțăm o perpetuare a acestor nonvalori, sportul își pierde calitățile sale originare, modelul pe care-l oferă nu mai este unul al verticalității, al sănătății nu doar fizice, ci și morale.

Ce vreau să spun prin această glosă? N-am nimic cu jucătorul care nu și-a dat bacalaureatul: poate îl va lua în viitor, poate nu a reușit acum din diverse motive. Am ceva însă cu transformarea în imagini publice a unor astfel de cazuri. Știu, acesta este mersul societății: piața dictează prețul și valorile. Finanțăm cu sute de milioane de euro jucători care știu învîrti cu măiestrie un balon, adulăm echipe care cîștigă cît bugetele unor țări, punem pe primele pagini ale ziarelor sau ale ecranelor „gladiatori" care nu și-au luat bacalaureatul și dăm microfon unor actori din mijlocul fenomenului care sînt spectaculoși prin primitivismul lor. Nu vreau să spun nimic, decît să-mi manifest o oarecare tristețe. E lumea în care trăim și nu mă aștept să se schimbe.

Bine că în această lume mai există, totuși, și cîte un Ștefan Pănoiu. Poate cu unul ca el aș vrea mai degrabă să văd că se fac emisiuni și se ilustrează prima pagină a gazetelor, nu doar sportive.

Horia Corcheș *este scriitor și profesor de limba și literatura română.*

■ ■ ■

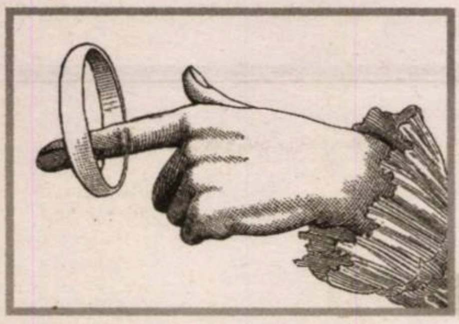

Selma IUSUF

legende urbane

La băi

Nu-mi aduc aminte să mai fi fost la vreun ștrand, cu atît mai mult la așa-numitele băi – în România sau oriunde altundeva – poate din copilărie. M-am nimerit, cum-necum, anul ăsta și recunosc că a fost o reală scufundare într-o bucată vioaie de antropologie culturală. Mă simt nevoită să zic de la bun început că nu scriu lucrurile astea din cine știe ce postură a individului care nu și-a mai mișcat fundul snob de pe plajele din Mediterana, nici cu rînjetul suficient al vreunui rasat care s-a văzut aruncat în asemenea situații plebee. Am văzut, am observat, am mirosit, am băut o bere și acuma povestesc cu reală plăcere și cu o sinceritate care n-are nevoie de clasificări.

Sînt undeva în România unde, pe niște dealuri line, autoritățile locale au construit un mega-complex cu ștranduri și băi sărate. De la intrare ești aruncat într-un drum triumfal străjuit de-a stînga și de-a dreapta de ziduri de colaci din aceia de plajă, gata umflați. Care cu gît de rață sau de lebădă, inorogi cu cîte un corn de plastic portocaliu, pisici și alte animale stau claie peste grămadă și se dezumflă ușurel în căldura infernală. Din loc în loc se vînd rochii de plajă a căror estetică pot s-o înțeleg după un minim timp de reflecție și costume de baie în culori orbitoare. La intrarea în complex primim cîte o brățară din hîrtie colorată pe care sîntem sfătuiți să n-o pierdem. A mea e roz aprins, de uz minimal, dar văd la niște copii încă vreo două de culori diferite: accesul mult dorit la tobogane, mi se spune.

Chirăiala și muzica din împrejmuire se aud ca un vuiet nedefinit, semn că acolo e multă lume și suficientă distracție. Mai multe terase stau umăr la umăr într-o competiție crîncenă de stiluri muzicale. Dacă unul dă muzica mai tare, ălălalt se chinuie s-o acopere. Rezultă o hărmălaie care-ți zguduie berea în pahar, creierul din cap și omoară orice chef de conversație. Dar nu de conversație are timp lumea aici, și pot să înțeleg asta. La cîțiva metri, din niște tobogane lucioase țîșnesc cu viteză copii, ca bomboanele din dispenserele Pez. Ăia mai mititei își pierd chiloții în viteza alunecării, ăi mai mari fac tot felul de tumbe la aterizare, e o chirăială generală, iar pe margine părinții se chinuie să mai scoată din apă cîte un copiluț deja stafidit și mov de la atîta bălăceală.

Niște zeci de metri mai încolo, peisajul e total diferit. Aici sînt bazinele cu apă teribil de sărată care te țin la suprafață ca pe o minge umflată. În bazine plutesc oameni mai degrabă în vîrstă și mai degrabă grași. Bănuiesc că apa asta vindecă diverse afecțiuni, așa cum și nămolul, pe care-l văd întins pe trupurile altora, probabil că o face. Apa bate în cafeniu, din cauza sării, mi se spune, iar oamenii plutesc în ea ca măslinele în găleată. Nicăieri nu am văzut o colecție mai mare de burți ca aici. Burți bărbătești, burți femeiești și burți de copii. Burți pe care s-au vopsit numere de tricou cu nămol. Burți care atîrnă periculos pînă spre genunchi și burți îndrăznețe, țuguiate, cu buricele ieșite ca un popcorn expandat, burți care încep din gît, albe, bronzate, lucioase și mate. Un perete de crengi pe care se scurge apa sărată e zona de aerosoli. Mă duc și trag adînc aerul ăla în piept; nu simt nimic, un miros răcoros și atît.

Complexul ăsta e o ieșire în familie pentru oamenii locului. O vacanță. E prilej de socializare și flirt pentru adolescenții din satele apropiate. Fetele au unghii lucioase și sînt fardate, ei au șorturi hawaiene și lanțuri la gît. Se mănîncă tot, de la șaorma la langoși – niște gogoși imense pe care se rade brînză, altfel decît le știu de prin sud, de aici. Totul e prăjit, gras și mult. Se mănîncă în chiloți, în costume de baie, în sutiene care sprijină greu sîni mari, de toate vîrstele.

Atmosfera e de *no nonsense*, asta este și atît se face, asta se ascultă și asta se bea. O lume la universuri distanță de trupurile atent întreținute de prin alte locuri sofisticate. Căci probabil că asta te va uimi de la bun început. Cît de nesănătos arată populația noastră și cît de puțin îi trebuie să îi fie bine.

***Selma Iusuf** este jurnalistă, redactor-șef la știri, radio Kiss FM și Magic FM.*

■ ■ ■

Radu NAUM

un sport la Răsărit

Cine și ce contează la Olimpiada asta?

Jocurile sînt ca o planetă mai mică, fiecare cu interesele lui, doar că sînt șanse mai mari să se întîlnească unii cu alții. Se țin pentru că acele chingi contractuale au învins spaima unui popor dur și fragil în același timp, care vedea rata infectărilor dînd în clocot. Poporul nipon, prin guvernanții săi, a decis să ne scoată Jocurile pe nas. Le vreți? Bine. Dar în condițiile noastre. Condiții mai severe decît în multe locuri din lumea aceasta, la ora aceasta. Cînd se vor întoarce la casele lor, pentru mulți va fi ca și cum s-ar fi întors dintr-o ficțiune. Tribune goale, victorii rezonînd bezmetice în uriașe incinte depopulate, severitate maximă a testărilor, controalelor, interacțiunilor. Restricții peste restricții în tot ce înseamnă viață normală. Un bulgăre negru cu pepite de aur pentru cîțiva. Pentru restul va fi ca o deportare fără visuri. Sportul, la Tokyo, e ca iarba care răzbate printre betoane. Viața îndîrjită, înverșunată, nu se lasă, dar nu e tocmai o viață, e o supraviețuire. Jocurile Olimpice contează totuși pentru toți cei care între două ediții își atîrnă existența de acest eveniment. Pentru ei e important că se țin, indiferent cît e de greu și cu ce amintiri se vor întoarce. Alternativa ar fi fost neantul. Umanitatea a creat această colosală întîlnire a performanței și a transformat-o într-un drog. Să lipsească e ca și cum ai amputa ceva din corpul omenesc al planetei, ar însemna să furi povești de glorie și suferință cu care persoanele obișnuite se hrănesc lacom. Sportul e un continent pe care ne strîngem pentru a ne arde frustrările, nevoia de excelență prin reprezentanți, pentru dorința de a ne reîncărca identitatea națională și setea de a căpăta exemple. Jocurile Olimpice sînt o bibliotecă a volumelor de dezvoltare personală și motivaționale. Hai, că pe asta o poate pricepe (aproape) oricine!

---

efectul de ecou

Bula noastră este dominată de pisici

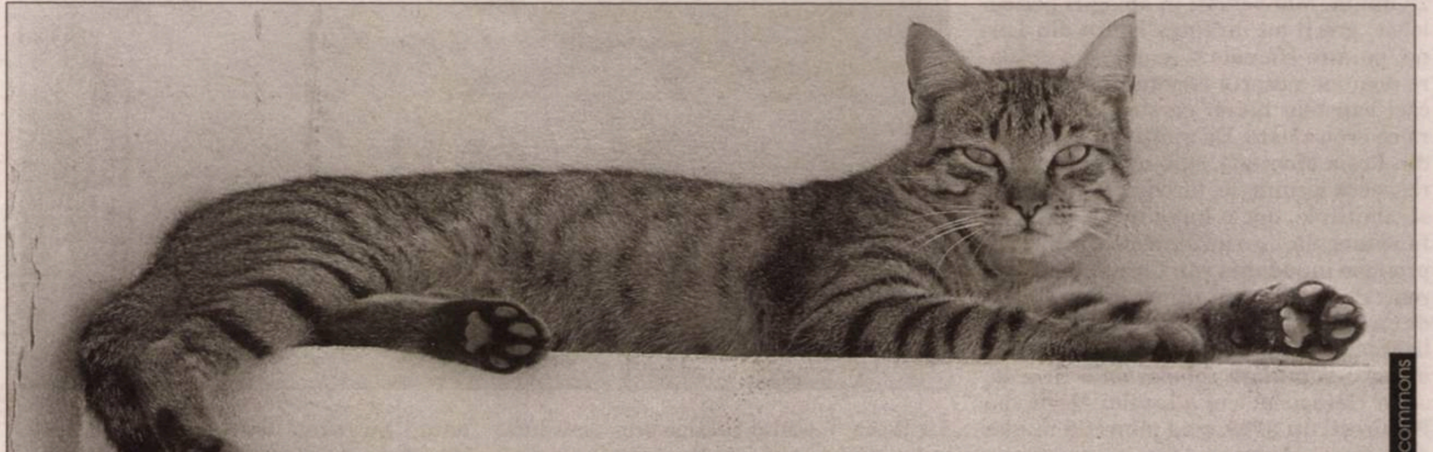

© wikimedia commons

Salutare, *Dilema veche!*

Cînd a apărut prima pisică în peisajul nostru cîinesc de mai bine de zece ani (adică un Golden Retriever și o corcitură de Jack Russell), a fost ceva fenomenal. „Marie să-i fie numele“, a zis soțul meu, inspirat fiind de pisicile aristrocrate. Deși era maidaneză, Marie s-a impus în gașca necuvîntătoarelor, ca *„alpha boss“*. Și chiar dacă Luc era șeful, Marie, zisă și Măriuța ori Mîrrriuța, pisica cu toane de boss și chef de bătaie – cu oricare i-ar fi călcat pragul – își dorea funcția de *alpha boss*. Unde stătea Luc, stătea și ea, dar vizavi, în oglindă. Cum se comporta Luc, așa făcea și ea. Marie, pisicîine. Apoi, la vreo șase luni, a apărut și Blue, o birmaneză oropsită, trecută prin *n* chinuri la prima familie adoptivă, care ajunsă în cele din urmă la noi, și-a luat prima bătaie de la Marie. Marie, pronunțată franțuzește, după toanele mele, și Mary, englezește, după toanele soțului. Dar pisica s-a dovedit a fi deșteaptă, a învățat ambele nume pronunțate, chit că-i franțuzesc ori englezesc, ba chiar și românesc, uneori fiind poreclită Măriuța. După Marie și Blue, a venit Rita. Rita prăpădita, Rita șobolănelul, care se ascunde de orice mișcă, chit că-i cunoscut, musafir ori bormașină. Cînd ai musafiri, Rita iese după vreo două ore de sub canapea. Fix cu gîndul la mîncare. „Avem boabe în seara asta? Dar șuncuță? Atunci ies...“ Și-atunci iese de sub canapea. Dar ferească sfîntu' să o păcălești. Iese fix după două ore de stat sub canapea, fix două ore după ce-au plecat toți musafirii „nepoftiți“ de ea. Apoi, după ce n-a mai fost Luc în peisaj, Marie și-a luat în primire postul de *„alpha boss“*. Pînă și Tasha, prăpădita de corcitură Jack Russell, a înțeles cine-i șeful în casa asta: Marie. Care, deși sterilizată, n-a uitat de poziția de șef și se repede una-două în gîtul Tashei, iar Tasha, deși a adoptat-o și a demonstrat ce mamă bună poate fi pentru pisici Tasha, cu ochiul drept zgîriat, lasă capul în jos și consimte că lumea este dominată de pisici. Carevasăzică, Marie, Blue & Rita au pus-o cu botul pe labe. Trei pisici și un cățel împart lumea-n două. Și, uneori, o adună. Dar este clar, lumea sau bula noastră este dominată de pisici.

După ce n-a mai fost Luc, Tasha, Jack Russell-ul, s-a văzut nevoită să intre în gașca de pisici. Tasha, pisicîine. Marie, pisicîine, dar *alpha boss*. Este o mică-mare diferență. Tasha mănîncă acum boabe de pisici, iar Marie, deși ai fi zis că-i vegetariană, fiindcă preferă salata și tot ce-i verde în defavoarea boabelor și a conservelor dedicate, vrea mîncare de cățel. E clar, lumea e cu susu-n jos.

În schimb, Tasha, pisicîine, nu mai cere nici măcar afară. A slăbit atît de mult încît reușește să intre prin ușa prinsă cu un zăvor, fix în litierele fetelor. „Ce faci, Tasha, acolo?“ Tasha lasă capul în jos de parcă ar zice: „Nimic. Am vrut să văd doar ce fac fetele aici și cum e să arunci cu nisip în toate părțile“. Nici nu știi cum să reacționezi: s-o certi sau să rîzi. Am făcut și una, și alta.

Cert este că Marie își continuă ritualul cîinesc, iar Tasha, cel pisicesc. Pînă la urmă, or găsi ele vreo cale de înțelegere. Iar noi ne amuzăm și le iubim deopotrivă. Fie că-s feline, fie „hibride“, fie din neamuri canine.

Irina BARTOLOMEU

■ ■ ■

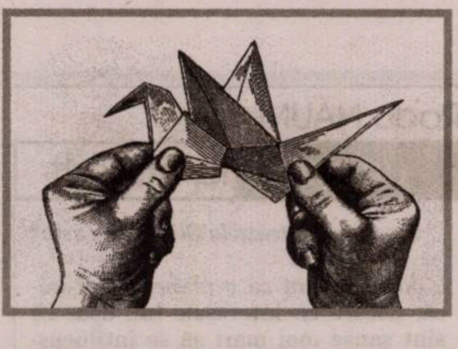

Andrei MANOLESCU

libertatea de impresie

Mamaia Nord

S-a împămîntenit ideea că litoralul nostru e un dezastru. Și chiar este. Dar în orice prăpădenie ar trebui să mai fie loc și de unele nuanțe. Dracul nu-i niciodată chiar așa de negru, cum se spune.

Cînd am văzut în urmă cu ceva vreme cum și ce se construiește în nordul stațiunii Mamaia, am fost de-a dreptul oripilat. Era ceva ce nu se potrivea deloc cu gusturile și cu amintirile mele despre Mamaia. Sigur, ca și mine, probabil că mulți își doresc o stațiune elegantă, aerisită, fermecătoare. Blocurile cu multe etaje nu intră în viziunea asta, cu toate că Mamaia a cam fost dintotdeauna o stațiune cu hoteluri destul de înalte. În ultima perioadă însă, construcțiile astea din nord s-au mai terminat. A răsărit acolo un fel de cartier modern cu cîteva hoteluri și multe, multe apartamente de închiriat. Nu mi se pare modul cel mai fericit de a concepe turismul la mare, dar poate fi și acesta un sistem. Mi-am depășit reticențele și, pentru cîteva zile, am îndrăznit să experimentez un asemenea apartament într-n bloc cu lift, recepție și țeavă de spălat picioarele de nisip pe terasa de la parter. Aș minți să zic că am fost nemulțumit. A fost extrem de curat și confortabil. De la etaj, prin ferestrele mari se vedea marea. De anul acesta, plaja e mai lată, cum se știe. E vorba de un proiect de mare anvergură, care la rîndul său a suscitat o mulțime de controverse (bine surprinse și analizate de Constantin Rudnițchi într-un articol de acum două săptămîni).

Dacă accepți ideea de blocuri înalte la marginea plajei, locul poate să ți se pară chiar interesant, cu palmierii și piscinele lui. Te poți minuna de lifturile exterioare care urcă și coboară ca niște gîngănii de pe unele blocuri – toate noi și curate – și poți detecta un soi de unitate arhitecturală a „cartierului“ în care s-au format deja străzi noi cu magazine și au început să apară localuri destul de elegante, cofetării și terase. Nu e nimic romantic, rustic sau tradițional, e modern și funcțional. Confortul e, într-un fel, destul de standardizat. Pentru unele gusturi, sînt sigur că locul poate fi chiar ideal.

Înainte de toate astea, acolo era o plajă sălbatică mărginită de dune de nisip și arbuști după care se adăposteau nudiștii. Cineva transportat în timp de atunci n-ar mai recunoaște absolut nimic. Nu seamănă cu altceva de pe litoralul românesc, nici din trecut, nici din prezent. Totul s-a schimbat radical. Sigur, se putea și altfel, cu o încadrare în peisajul care exista, cu păstrarea unui oarecare specific. S-a făcut totuși o alegere care nu mai poate fi schimbată, iar singura soluție pare să fie mersul înainte, în aceeași idee și, eventual, cu rafinarea treptată a planului inițial.

Mamaia era tradițional împărțită în două zone: sudul popular și mai ieftin, nordul elitist și scump. Acum a apărut această a treia zonă, la nord de nord, făcînd aproape corp comun cu Năvodari, de factură modernistă (deși nu sînt convins că ăsta e chiar termenul cel mai adecvat, arhitecții mă pot corecta), un stil care te duce cu gîndul spre Miami Beach sau plajele din Tel Aviv.

Cum ziceam, te poți împăca și cu ideea asta. Te poți amuza chiar și de parada de automobile scumpe (pentru care, să fim drepți, Mamaia e recunoscută dintotdeauna), de la Lamborghini zgomotoase pentru fotbaliști pînă la rarități ca McLaren sau Aston Martin. De ce nu te prea poți bucura, însă, e liniștea. Mai ales cînd vine week-end-ul sau luna august, întrecerea de muzici dintre localuri și cluburi („de fițe“) se încinge. Parcă fiecare vrea să-și ofere cu exagerată generozitate propria muzică întregului cartier. De la unul se aud bași elefantini, de la altul teribile formule hip-hop. În ansamblu, efectul nu e decît un fel de revărsare cacofonică, interminabilă, enervantă, obositoare, inutilă.

Greu de suportat sînt și momentele mai aglomerate, cînd de prin toată țara descind acolo două feluri de turiști: grăsanii populari cu familiile lor și mondenii cu lanțuri, tatuaje și sclipici. De fapt, două fațete ale mitocăniei noastre actuale. Atunci îți fuge imediat gîndul, dacă nu la Grecia sau Italia, măcar la Bulgaria sau Croația. Ba nu, pînă la urmă, ți-ai dori să fii singur pe un atol nelocuit din Pacific.

■■■

ready made

„Împăratul intră abia la 4 Octombre în Cernăuți, unde mai fusese odată, cu șese ani înainte, împreună cu Împărăteasa. (Cu prilejul acela, s’au fost adus atunci vre-o cinsprezece care de prund, pentru ca să se astupe noroiul d’innaintea locuinței Împăratului, dar noroiu era și pe celelalte ulițe ale Cernăuțului. Se făcuse atunci și un catastih al tuturor trăsurilor din țară, mai a cătării; s’au căutat cai buni și blînzi, precum și surugii vrednici, pe cari i-au învățat să nu mai bată caii cu bățul, ci cu biciușca! etc.)“

Neamul Romănesc
Literar pe anul 1909

Lorin NICULAE

urbe în vorbe

Mai salvăm, uniți, Roșia Montană?

© wikimedia commons

În basmele populare românești, cînd Făt-Frumos taie capul balaurului, acesta își dă duhul și urmează nunta. Mai versați în amăgiri periculoase, grecii au inventat Hidra din Lerna, pe care Hercule a reușit să o doboare doar cu ajutorul nepotului său, Iolau, căci capetele hidrei creșteau pe măsură ce erau tăiate. De mulți ani, localnicii din Roșia Montană, care nu vor să-și părăsească locuințele, terenurile, bisericile și cimitirele, duc o luptă dîrză, dar profund inegală, cu o inițiativă economică ce propune inundarea văii Cornei, distrugerea galeriilor romane din masivul Cîrnic, dar și din alte masive învecinate și realizarea unui iaz de decantare cu cianuri, avînd o suprafață comparabilă cu a lacului Herăstrău sau a lacului Morii, din București. În 2009, cînd proiectul minier de la Roșia Montană a fost propus spre a face parte din programul de guvernare, s-a produs o mare mobilizare a societății românești, care a coagulat Academia Română, culte religioase, Casa Regală a României, organizații profesionale, societatea civilă, dar, mai ales, populația care a participat masiv la numeroase proteste în orașele țării pentru stoparea unui proiect care avea să producă mai multe pierderi decît beneficii, dincolo de riscul asociat ideii de a face un iaz cianuros gigantic în creierii munților, ținut de un baraj din anrocamente. Ce înțelesese societatea civilă românească în 2010?

În primul rînd devenise clar pentru toată lumea că natura de la Roșia Montană, cu un peisaj fabulos, punctat de lacuri artificiale, era mai importantă, pe termen lung, decît puținătatea aurului care ar mai putea fi extras de acolo. La Roșia, metalul prețios scos de-a lungul a mii de ani s-a împuținat, nu mai sînt filoane, iar pentru extragerea unui gram de aur trebuie măcinat aproximativ un metru cub de pămînt aurifer. Adică defrișări, urmate de explozii repetate, excavări industriale ș.a.m.d. Apoi, la Roșia Montană au fost descoperite numeroase vestigii arheologice romane, iar unele sînt, încă, nedescoperite. Multe ar trebui să dispară odată cu dinamitarea masivelor muntoase, inclusiv galeria romană în trepte din masivul Cîrnic, unică în lume. Aceste vestigii romane, dar și dacice, precum și mai recente, ar putea reprezenta o rezervație de arheologie industrială care, în contextul turistic potrivit, bazat pe sustenabilitate, ar putea atrage numeroși vizitatori.

Apoi riscul de mediu enorm a fost înțeles de populație. Să tranzitezi România cu trenuri întregi de dinamită și cianură nu părea foarte înțelept în 2010, iar acum pare cu totul lipsit de prevedere, căci mărfarele deraiază, liniile se rup, iar entropia pare că s-a dezlănțuit în toată Europa, nu doar la noi. Cum ar fi să cedeze barajul de la Roșia, așa cum a cedat cel din Germania? Sau doar la ei cedează, pentru că noi le facem mai bine? Cum ar fi să ajungă cianura în pînza freatică? Sau metalele grele?

Nu în ultimul rînd, pentru a putea realiza proiectul, toți locuitorii ar trebui să-și părăsească locuințele, cimitirele ar trebui strămutate, iar cele cinci biserici aparținînd de cinci rituri diferite (ortodocși, catolici, greco-catolici, unitarieni și reformați) ar rămîne fără enoriași, într-un stadiu de muzeificare. Și da, mulți locuitori ai Roșiei Montane și-au vîndut casele și s-au mutat. Numai că, de mulți ani, de prea mulți ani, acei locuitori care nu au vrut să-și părăsească trecutul, dar nici prezentul și viitorul, pe care îl văd legat de țarina străbună, de străzile copilăriei, de arcada primului sărut, înfruntă lipsuri de nedescris, într-o localitate unde regulamentul de urbanism prevede că satul este zonă monoindustrială, deci nimic altceva decît minerit de suprafață nu se poate face. Un sat care, odinioară, avea cazino și loc pentru adunări cîmpenești, acum subzistă doar prin voința unor familii demne de respectul întregii țări.

De aceea, atunci cînd dosarul pentru înscrierea Roșiei Montane în Patrimoniul UNESCO a fost avansat în 2017, lumea a răsuflat ușurată, gîndindu-se că ultimul cap al hidrei fusese retezat. Numai că nu a fost așa, iar astăzi, în 2021, apele liniștite ale tăurilor din Roșia Montană au început să se tulbure din nou, la inițiativa unor politicieni care se pare că au pierdut dezbaterea din 2010, iar lucrurile se reiau ca și cînd s-ar fi schimbat ceva în satul izolat din Munții Apuseni. Și poate că s-a schimbat ceva, și anume capacitatea de răspuns a societății civile, într-un context pandemic marcat de teama fiecăruia pentru propria viață și scăderea receptivității față de cauze comune, precum și desființarea multor organizații, afectate de izolare și restricții. Ce nu s-a schimbat, și nu se va schimba, este voința roșienilor de a continua să trăiască în Roșia Montană, care este a nimănui altcuiva decît a lor. Iar ei au reușit să arate lumii întregi că nu confortul este condiția unei existențe demne, ci puterea de a înfrunta orice vicisitudine, atunci cînd știi că ai tăi au nevoie de tine și de exemplul tău, dar și țara întreagă. Se va mai uni România în jurul lui Sorin, Gabi, Zeno, David, Georgiana și al celorlalți bravi roșieni, pentru a salva, definitiv, de această dată, Roșia Montană?

***Lorin Niculae** este profesor la Universitatea de Arhitectură și Urbanism „Ion Mincu“ din București.*

■■■

dosar DILEMA VECHE
Coordonator: Matei PLEȘU

Concediul

Texte și opinii de:

- ● Alexandru OFRIM (conferențiar la Facultatea de Litere a Universității din București)

„Dreptul la vacanță“

- ● Aurelia MOCANU (critic de artă și jurnalist)

„Mitropoliții Mostiștei“

- ● Mirel BĂNICĂ (cercetător științific la Academia Română, București)

„Concedii și vacanțe. După treizeci (și un pic) de ani“

- ● Daniela ULIERIU (jurnalistă și gastronom)

„Din Sulawesi în Komodo – jurnal de bord“

- ● Radu PARASCHIVESCU (scriitor, jurnalist și traducător)

„Cap sau pajură? Muzeu sau piscină?“

- ● Bogdan POPA (cercetător la Institutul de Istorie „Nicolae Iorga“ din București)

„Călătorie, turism, concediu: de la aristocrați la dictaturi și consum de masă“

argument

Vilegiaturistul rege

DILEMA VECHE
Concediul

Dacă mirajul micilor și marilor călătorii departe de casă e vechi de cînd lumea, concediul, „legalizarea timpului liber“, a apărut abia tîrziu, în prima parte a secolului al XX-lea. Anticipînd parcă turismul de masă, primele ghiduri de călătorie din spațiul european *(Murray's,* în Anglia, și *Baedeker,* în Germania) apar deja – în forma pe care o știm astăzi: cu informații practice, obiective, actuale, și nu în forma jurnalelor de călătorie personale, mai mult sau mai puțin literare – în prima parte a secolului al XIX-lea.

Definiția clasică a concediului *de odihnă* (prescurtat, sec, „CO“, în tabelele și în evidențele administrativ-contabile), cu funcția aferentă, cvasi-medicală, de refacere, de „reîncărcare a bateriilor“, pălește în fața noilor valențe al acestui răstimp de libertate, în care devenim, pe cît se poate, „regi pentru o zi“: *globe-trotter*-i, „mînă spartă“, gurmanzi cazați în hoteluri luxoase, în clădiri istorice, în castele medievale. Noul tip de concediu dezlănțuie vaste reverii – depănate cu predilecție la amurg, în fața unei mese copioase: cum ar fi să te afli veșnic în concediu? Dar să ai o casă în locul de vacanță? Ți-ai putea imagina să trăiești aici? –, curmate crunt, odată cu prima valiză extrasă smucit din portbagajul autoturismului sau, cel tîrziu, în prima zi de muncă.

Locul în care se desfășoară concediul – odinioară, un loc retras, umbrit, compatibil cu moțăiala postprandială – devine întruchiparea *paradisului* pe pămînt (topos extrem de frecvent în reclamele turistice): un loc îndepărtat (paradisul nu poate fi peste drum de casă), idilic (preferabil, o insulă), permanent însorit.

Vorbind de soare, orice concediu are cîțiva potențiali dușmani: vremea rea, ploaia ruinează orice vacanță: „Să aveți vreme bună!“ e urarea nelipsită la plecarea în călătorie; iar „Ne-a plouat întruna, dragă!“ e lamentația supremă. Se reproșează apoi, anumitor destinații, că ar fi (prea) turistice. Dar ce mai înseamnă o destinație *neturistică* în ziua de azi, cînd cele mai multe locuri sînt deopotrivă cunoscute, accesibile și aglomerate (fie și în grade diferite): Parisul și Iașiul, Creta și Krapeț, Sinaia și St. Moritz, Tirolul și Valea Prahovei, Bangkok și Vama Veche, Goa și Năvodari?Azi, cînd pînă și Tibetul, Muntele Athos, Cernobîlul și Phenianul au devenit obiective „turistice“? Ne dorim oare un loc ostil, neprimitor, care nu are nimic de oferit? Și de ce ne-am duce acolo? Am fi, realmente, dispuși să mergem iarna la mare și vara la schi, să dăm Roma pe Roman numai pentru a fi împotriva curentului, în răspăr cu turismul de masă? Ar exista, totuși, un argument în favoarea acestei împotriviri: orice colț de lume are ceva de spus, pentru cine are ochi să vadă. Fiecare ungher al creației are un anumit farmec, fie și ascuns, discret pînă la insesizabil. Și aproape orice loc a parcurs cîndva o vîrstă de aur sau a avut măcar parte de vremuri mai bune – chiar și Amara, Slobozia, Slatina, Vaslui sau Babadag, ca să enumerăm doar cîteva dintre destinațiile – la o primă vedere, nefrecventabile – vizitate cu spor și asiduitate de Mirel Bănică *(Prin România. Carnete de drum).* A vrea să fii într-un loc *binecunoscut* pentru frumusețea sa, dar *neștiut* de nimeni definește schizoidia sentimentului turistic.

Concediul poate fi perturbat și de teama – a românilor, și nu numai – de a întîlni compatrioți. „E plin de români!“ – sună un argument frecvent pentru a evita anumite locuri de vacanță. Prezența unui element de acasă anulează depărtarea, spulberă vraja paradisului exotic. Nu ne mai rămîne decît să le urăm, celor care nu au fost încă în concediu, vreme însorită, pe-un picior de plai fără picior de român (cu excepția domniilor lor)! (**Matei Pleșu**)

Cititori, fiți ascultători! Dar nu acum.
Emisiunea _Timpul prezent_ va fi reluată în toamnă.

Alexandru OFRIM

Dreptul la vacanță

Cu toții așteptăm cu nerăbdare plecarea în concediu și credem că este o răsplată după un an de muncă. În fiecare vară are loc migrația spre mare, spre locuri ce promit plaje edenice, oamenii sînt mînați de dorința de a ieși din rutina și ritmul obișnuit de viață. Pentru noi, concediul la mare sau vacanța la munte înseamnă speranța de refacere fizică și psihică prin schimbare de decor. Discontinuitatea, ruperea de ritm par condiții necesare pentru a avea forța de a lua de la capăt, an de an, viața cotidiană.

Etnologul francez Marcel Mauss, în studiul *Variațiile sezoniere în societățile de eschimoși* (1905), se interesa de un fapt curios observat la eschimoșii din Groenlanda. Aceștia aveau o dublă organizare a vieții sociale: una specifică perioadei de vară, alta celei de iarnă. În funcție de cele două anotimpuri se modifică structura socială, organizarea politică, normele juridice, spațiul domestic, raporturile familiale, riturile religioase, regulile de proprietate, manifestările emoționale. Viața în timpul iernii are un caracter colectiv (într-un *igloo* locuiesc cîteva familii), vara este caracterizată de individualism și de dispersare a habitatului, de revenire la familia restrînsă și de reducere a vieții religioase.

Aceste configurații sezoniere nu pot fi explicate doar prin adaptarea traiului într-un mediu ostil. Alternanța, variația ritmică este intrinsecă manifestării vieții sociale. Aceasta trece prin faze succesive și regulate de creștere și descreștere, de activitate și de repaos. Această dublă structură, spune Mauss, poate fi regăsită și în societățile moderne, tocmai în ritmicitatea sezonieră a muncii și a concediilor. Vara, la oraș, domină toropeala și inactivitatea, golirea străzilor ca urmare a plecării în vacanță. Toamna și iarna, toate activitățile revin la normal. În mediul rural, ritmul este invers: vara este anotimpul marilor lucrări agricole, iarna înseamnă o diminuare a muncii. Toate societățile prezintă această dublă structură, cu elemente care sînt în același timp interdependente și autonome.

„În deplasările mele de plăcere nu vreau să am alt ghid *decît întîmplarea. “*

Vacanța exista încă din Roma antică, dar numai pentru elevi. Din iulie pînă în octombrie, școlile erau închise. Cuvîntul este de origine latină: *vacationem*, *vacare* – „timp liber“, „fără îndatoriri“, „loc neocupat“, „gol“ *(vacuus)*. Engleza medievală l-a preluat sub forma *vacation*, cuvînt care însemna în secolul al XIV-lea încetarea oricărei activități. În 1456, cuvîntul se specializează și este utilizat pentru a denumi perioada estivală în care era suspendată activitatea tribunalelor, a școlilor și a universităților. În limba franceză, cuvîntul are o evoluție semantică identică: în 1594 era aplicat încetării legale a activității judiciare și școlare. Abia către 1900, cuvîntul primește sensul actual, cel de timp liber, de perioadă în care oamenii își suspendă activitățile lucrative pentru a pleca în altă parte. În limba română, cuvîntul pătrunde la începutul secolului al XIX-lea, *vacanție* avînd sensul de încetare a cursurilor școlare, dar și cel de interval în care o funcție oficială rămîne vacantă.

Originea cuvîntului „concediu“ relevă urmele unor vechi realități sociale, conține semnificațiile unei rupturi față de timpul muncii precum și a permisiunii sau suspendării libertății de a circula. În latină, *commeatus*, *commeare* avea sensurile de „a circula“, „permisiunea de a călători“, „eliberare din serviciu“. De aici provine cuvîntul francez *congé*, atestat în secolului al X-lea (sub forma *congiet)*, însemnînd „permisiunea de a se retrage din fața unui superior“, apoi „eliberarea din serviciul militar“ sau „o scurtă întrerupere a muncii, acordată unui angajat“. La noi, avem expresia veche *a lua congediu*, neologism din prima jumătate a secolului al XIX-lea, cu sensul de a-și lua rămas bun de la cineva, probabil un calc din franțuzescul *prendre congé*.

A scrie o istorie a vacanței, a concediului (și implicit a turismului) înseamnă investigarea dificilă a unor practici foarte diverse, de o mare complexitate, care implică structuri sociale, sisteme de valori, reprezentări și sensibilități colective. Mai întîi au fost practicile aristocratice ale vilegiaturii la țară, cu originile în Roma antică și apoi în Renașterea italiană. Putem spune că turismul a fost „inventat“ în secolul al XVII-lea de către tinerii aristocrați englezi plecați în *Grand Tour* pentru a-și desăvîrși educația printr-o lungă călătorie în Franța și Italia, locurile unde se aflau splendorile Antichității greco-romane.

Pînă în a doua jumătate a secolului al XIX-lea plajele erau locuri pustii care nu atrăgeau pe nimeni, iar marea era considerată urîtă și respingătoare, o sursă de miasme primejdioase pentru sănătate. Abia după 1850 spațiul marin începe să fie considerat frumos și atrăgător. Treptat, „a merge la mare“ devine o dorință colectivă în Occident. Apar primele stațiuni maritime (Brighton, Dieppe etc.), iar medicii recomandă cu insistență calitățile terapeutice ale aerului și apei de mare, contribuind la instalarea convingerii că dacă vrei să ai o sănătate bună trebuie să petreci în fiecare an cîteva săptămîni pe malul mării. Inițial, hotelurile, esplanadele, promenada pe plajă și „curele marine“ au fost accesibile doar membrilor înaltei societăți. Înainte de primul război mondial are loc un început de democratizare a litoralului, care începe să fie frecventat și de vilegiaturiști proveniți din rîndul claselor populare, veniți cu trenul, pentru a petrece măcar o zi în stațiunile maritime.

În aceeași perioadă, alături de țărmul mării, și muntele a fost supus unui proces de reevaluare, devenind la rîndul lui un loc pitoresc și sublim. Perioada romantică a descoperit muntele și a estetizat peisajele montane, percepute pînă atunci ca un spațiu ostil alcătuit din piscuri înspăimîntătoare și prăpăstii dătătoare de frisoane. Nimeni nu urca pe crestele muntoase. Pînă spre 1850, cei care se aventurau pe munte erau priviți ca niște nesăbuiți. Atracția pentru munte s-a datorat și medicilor igieniști care recomandau calitățile terapeutice ale aerului pur de munte. Astfel, munții sînt cuceriți și colonizați, așezările pastorale montane se transformă în stațiuni de lux (Saint Moritz, Davos, Chamonix). Începe moda vacanțelor la munte și apar sporturile de iarnă. Iau naștere cluburi alpine care organizează drumeții pe munte. Și la noi, primele asociații de turism (cum ar fi „Societatea carpatină din Sinaia“, 1895) au avut un caracter montan. Acestea au construit cabane și refugii, au marcat și cartografiat traseele.

La începutul secolului al XX-lea, clasele populare frecventau prea puțin țărmul mării sau stațiunile montane.

Mutațiile profunde care au avut loc în planul sensibilităților colective, cum ar fi modificarea sistemelor de percepție a spațiului litoral și montan, au pregătit terenul pentru generalizarea dorinței de vacanță în toate compartimentele societății. La începutul secolului al XX-lea, clasele populare frecventau prea puțin țărmul mării sau stațiunile montane. Mobilitatea vacanțieră a acestora era frînată nu numai de lipsa mijloacelor financiare, ci și de lipsa timpului liber. Potrivit istoricului francez Alain Corbin, acordarea concediului plătit a fost pregătită nu numai de lupta sindicală, ci și de medicalizarea muncii, de multiplicarea cercetărilor medicale asupra oboselii cauzate de munca industrială. Sînt descrise manifestările ei patologice: surmenaj, iritabilitate, neatenție (accidente de muncă), degenerescență morală, agresivitate și... tendința de a face mereu grevă. Așadar, munca trebuia optimizată și era nevoie de refacerea forței de muncă (sîntem în perioada taylorismului). Inițiativa a venit și din partea patronatului, care a considerat că o modalitate de creștere a productivității ar fi reducerea timpului de muncă. Rezultatul a fost acela că muncitorii au obținut ziua de muncă de opt ore și dreptul la repaos duminical.

Principiul concediului legal plătit este unul relativ recent, cu o istorie sinuoasă, cu diferențe de la un stat la altul. Prima țară care a legiferat acordarea acestuia a fost Germania, în 1905, doar pentru anumite categorii de salariați, urmată de Austro-Ungaria și de țările scandinave. După primul război mondial, concediul de odihnă devine un drept legal în multe țări europene, printre care și România, în 1929 (15 zile de concediu). În Franța, conceptul de concediu plătit exista încă din 1853, dar era doar pentru funcționarii primăriilor. Generalizarea concediului plătit are loc în timpul guvernului de stînga al lui Léon Blum, prin legea din 1936. Marea Britanie introduce concediul de odihnă în 1939.

Introducerea concediilor plătite în anii ’30 n-a dus imediat la apariția comportamentelor de vacanță, locurile de odihnă n-au fost luate cu asalt. A trebuit să treacă timp pentru ca să se impună moda de a petrece concediul în deplasare, neapărat în alt loc, sub forma unor vacanțe sau călătorii, departe de domiciliu și de locul de muncă. De exemplu, în România, după ce a fost legiferat concediul, puține categorii sociale își permiteau să-și petreacă zilele libere pe litoral sau în stațiunile montane. Beneficiau de vacanțe doar cei înstăriți, membrii burgheziei comerciale și industriale, funcționarii. România era o țară esențialmente rurală, iar țărănimea, cea mai mare parte a populației, nu intra în prevederile legii din 1929. Apoi, țăranii nu aveau timp liber, vara fiind tocmai vîrful muncilor agricole. Vacanța nu intra în repertoriul preocupărilor lor, considerînd-o un privilegiu rezervat altor clase.

Abia după cel de-al doilea război mondial, în Occident (dar și în Est), concediul de odihnă s-a instalat treptat în societate, ca formă de evaziune și practică de mobilitate estivală, de căutare a stării de bine, de îngrijire a sănătății și a frumuseții corpului. Totuși, în 1955, doar 55% din englezi și, în 1964, doar 40% din francezi și-au părăsit domiciliile pentru a merge în concediu, majoritatea fiind „gulere albe“, nu muncitori. Pentru a putea pleca în vacanță cu familia trebuia să economisești tot anul, așa că pentru mulți membri ai claselor populare concediul însemna a sta acasă și a dormi mai mult, participarea la sociabilitățile de bistrou sau la mici excursii prin împrejurimi. Pentru cei proveniți din mediul rural, era o bună ocazie pentru a-și revizita locurile natale. „Revoluția estivală“ evocată de istoricul francez Alain Prost nu a început cu adevărat decît în anii ’60, odată cu creșterea nivelului de trai în Occident și cu apariția turismului de masă. În 1961, din douăzeci de milioane de francezi plecați în concediu, șapte milioane au fost muncitori. Extinderea rețelei de autostrăzi a făcut ca plecarea în vacanță să se facă la bordul automobilelor populare, precum celebrele 2CV Citroën sau Combi Volkswagen.

Fizionomia concediilor s-a modificat mult din anii ’70 pînă azi, turismul a devenit o industrie. Accesibilizarea a atras după sine standardizarea. Oferta e pe cît de diversă, pe atît de lipsită de surprize. De fapt, problema nu este nouă. Iată ce aflăm din conferința intitulată „Mangalia zugrăvită în cuvinte“ ținută de pictorul Nicolae Tonitza și transmisă la radio, în 1932:

„Am un vechi prieten, care suferă de o manie curioasă: cînd e vorba să plece în vilegiatură, nu-și face nici un plan de călătorie. Nu se interesează din vreme despre casa unde va locui; nu vrea să gîndească la localitatea unde va trebui să descindă – și nici nu se fixează, măcar aproximativ, asupra regiunii unde va fi silit să-și petreacă lunile de vacanță.

Sosită ziua plecării – ora nu-l privește niciodată – prietenul se proptește cu un «taxi» în poarta locuinței, își încarcă la repezeală familia și bagajul – și, ajuns la gară, întreabă pe primul hamal ieșit în cale: – La ce oră pleacă trenul? – Care tren, boierule? – Âl de pornește mai întîi...

Prietenul urcă – spre disperarea nevestei – în trenul de Chișinău, de Cernăuți sau Oradea. În care nimerește mai repede. L-am întrebat într-o zi: – Bine, mă omule, nu ți se pare că «sistemul» ăsta al tău, de călătorie, e oarecum prea hazardat?

– Ba nu mi se pare deloc! – răspunse el, cu o seriozitate aproape comică. În deplasările mele de plăcere nu vreau să am alt *ghid* decît întîmplarea. Mă duc să petrec vara, nu acolo unde știu precis că, de treizeci de ani, se înghesuie toată lumea. De locurile astea cu stabilită reputație balneologică, climaterică sau turistică – fug!“

Alexandru Ofrim *este conferențiar univ. dr., predă cursuri de istorie culturală la Facultatea de Litere, Universitatea București. Cea mai recentă carte publicată:* Farmecul discret al patinei și alte mici istorii culturale, *Editura Humanitas, 2019.*

Aurelia MOCANU

Mitropoliții Mostiștei

Tămădăuanul lui Alexandru Odobescu este și astăzi, pentru mulți, un locuitor la fel de misterios în sonoritate concavă precum klingonianul imaginat la un veac distanță în serialul *Star Trek*. Pe moșia de la Tămădău-Călăreți a polcovnicului Ioan Odobescu apare personajul vînătorului de dropii din Bărăganul Mostiștei, evocat în „Arcadia“ *Falsului tratat de vînătoare*. Sînt „neam de neamul lor rătăcitori și pitulați în căruțe acoperite cu covergi de rogojină; [...] dau roată ore, zile și luni întregi, împrejurul falnicilor dropioi, cărora ei le zic mitropoliți“. Prin 1938, frazarea aulică din evocarea cîmpiei vălurite de eruditul narcoman Odobescu se molcomește în minunatele descrieri geografice ale profesorului Ion Simionescu.

La mijlocul rutei București-Călărași, bazinul Mostiștei, cu puțin peste 90 de kilometri lungime, se orientează, ușor oblic, spre sud-est. Pornește leneș și firav din șesul Snagovului spre Dunăre. Între stătător și colector de pîrîiașe, destinul cursului de apă apare curios și pitoresc. În trecut, înclinarea de doar 1% a curgerii îl făcea o salbă de iezere, devenite smîrcuri în vipia verii. Dar după proiectul faraonico-ceaușist de pompare a apei Dunării, în amonte, pe gurile Mostiștei, s-au obținut acumulări spectaculoase pentru sistemul de irigații, utopic și abandonat, la care visase și Saligny. Prețul a fost inundarea, pînă prin 1987, a mai multor vetre de vechi localități de pe „Drumul peștelui“, care lega Brașovul de vadul Mănăstirea – cu biserica remarcabilă a lui Matei Basarab –, înspre Balcani-Stambul. Cu prim ctitor boierul arbănaș Pepano, Schitul Codreni, așezămînt zidit în 1678 pe trei niveluri cu incintă – cel mai important monument al Cîmpiei Mostiștei –, a fost scufundat la zece metri sub lacul extins Sărulești. După 2011, iazul a fost umplut cu sturioni. Cu peste 100 de ochiuri de lac, Mostiștea a devenit cel mai accesibil paradis al pescarilor bucureșteni. Zona a fost declarată, din 2007, sit avifaunistic și piscicol european din categoria „Natura 2000“, reprezentativ pentru bioregiunea de stepă de pe culoarul marilor migrații de păsări, *Via Pontica*.

O modelează pe Mostiștea frămîntată de ape, lut și vînt.

Iată cîteva cuvinte-cheie (și tari aromoase) pentru a-i fixa geografia: loess, crov și suhovei. Purtat de vînturi, praful de eroziune glaciară s-a sedimentat în cîmpie pînă la șase metri adîncime. Lut friabil și relativ spongios, loessul transpiră carbonatul de calciu (ruda stalactitelor) în uimitoarele formațiuni numite „coconii de Mostiștea“, cvasifigurine globular-cretoase presărate pe toată dantela malurilor de lacuri meandrice. Surpriza apneică este faleza vertiginoasă de loess, de aproape douăzeci de metri înălțime, a lacului de acumulare final al Mostiștei, cu „plaja“ de coconi albi. Tocmai acolo, la Sultana-Malu Roșu, s-a relevat prin surpare, începînd cu anii 1920, un important sit arheologic. *Vasul cu îndrăgostiți* (găsit în 1975) a fost starul plasticii antropomorfe din strat de cultură Gumelnița – așadar, sînt 6.000 de ani de locuire pe Mostiștea. Și astăzi există acolo un șantier spectaculos (cu program european Erasmus) pentru necropola neolitică, cea cu schelete intacte, găsite an de an, cu podoabe din scoici mediteraneene.

Văiugi alungite sau circulare, terasate în substrat de loess datorită izvoarelor freatice, crovurile fac spectacolul ondulant, neașteptat al bazinului Mostiștei. Coline, văi, maluri șerpuitoare, uneori înalte, apropie toposurile din „filosofia Bărăganului“ a reeditatului Vasile Băncilă de ondularea „spațiului mioritic“ blagian. Adică derealizează cîmpia valahă ca vastitate hipnotic plată: o modelează pe Mostiștea frămîntată de ape, lut și vînt. Cel cald, șuierînd prin foile de porumb uscat, se cheamă suhovei.

Pe 14 iulie 1947, sub acest vînt al secetei, Tămădăul intră în istoria luptelor politice și a totalitarismului. Capturarea prin trădare a grupului condus de Ion Mihalache, în intenția de a salva conducerea PNȚ, fugind cu un avion în Occident, s-a soldat cu „înscenarea de la Tămădău“. A urmat un proces-spectacol bolșevic în care liderii național-țărăniști au fost condamnați la închisori crunte, iar partidul, desființat peste cîteva luni, în noiembrie.

Imediat după Fundulea, pe șoseaua dreaptă, ca o pistă de avion, de la ieșirea Tămădăului, se văd astăzi uriașe antene de emisie și un parc de tancuri petroliere. Pe lîngă ele, șoproanele sezoniere cu movile de pepeni de pe vechiul drum care duce la mare, precum și noile ferme de sparanghel pentru export. Un fel de Mitropolie ecumenică...

***Aurelia Mocanu**, doctor în arte vizuale, este critic de artă și jurnalist.*

■ ■ ■

Mirel BĂNICĂ

Concedii și vacanțe. După treizeci (și un pic) de ani

Călătoria lungă pe care am întreprins-o în vara anului 2019, fix înainte să înceapă molima sino-globală, necesară redactării unei cărți de călătorie *(Prin România. Carnete de drum*, Polirom, 2020), a fost un bun prilej pentru mine de a rememora și conștientiza transformările majore pe care le-au suferit vacanțele, concediile și ideea însăși de turism după marea cădere în gol din 1989. Mărturisesc sincer, încă de la început, că mă simt oarecum inconfortabil să vorbesc/scriu din poziția de „martor“; ideea că mare parte din cei care citesc aceste rînduri nici măcar nu erau născuți atunci sau posedă doar ingenue suveniruri de *„jeune enfance“* mă indispune complet. Voi încerca să fac inventarul unor gînduri și amintiri, nimic mai mult, cu o subiectivitate asumată.

În perioada comunismului tîrziu, sursele de informare și planificare erau complet diferite de cele din ziua de astăzi. Internetul a schimbat totul: în bine și în rău. Oricît ar părea de incredibil astăzi, noi ne planificam călătoriile pe baza... culturii noastre generale, a lecturilor din manualele școlare, emisiunilor de la radio și televiziune, revistelor de turism ca *România pitorească*. Nici vorbă, evident, de blog-uri, vlog-uri, „platforme“ și rating-uri. Existau și ghiduri de călătorie, gîndite pe modelul *Routard* sau *Lonely Planet*, dar erau pline de istorie falsă, ideologizate, cu prea puține informații practice, de fapt. Un astfel de ghid, *România. Ghid turistic*, editor-coordonator Sebastian Bonifaciu (1983), am folosit și în călătoria mea din vara 2019. O bună parte din muzeele, casele memoriale și chiar monumentele de for public menționate între paginile sale au dispărut, s-au „topit“ în natură. Nimic mai interesant pentru studiul memoriei la români decît să identifici o casă memorială transformată în vulcanizare sau „servicii funerare“ – dar asta-i altă poveste, care ar merita să fie dezvoltată separat.

Aveam mai puține vacanțe pe an, dar de durată mai mare. Vara, mai ales, familiile cu copii, familiile „obișnuite“, aveau vacanța divizată în două părți, denumite generic *la mare* și *la munte*. De regulă, se mergea întîi la mare și apoi la munte, pentru răcorire. Marea dura minimum 10-12 zile, dar multe familii, mai ales cele cu copii mici, rămîneau „la ultraviolete“ și două săptămîni, poate și mai mult. Nu trebuie să fii mare specialist în turism sau fenomene de societate pentru a-ți da seama că acum vacanțele au devenit mai dese, dar mai reduse temporal, vacanțe de week-end, asemănătoare mai degrabă unor nevroze periodice decît unei veritabile, necesare relaxări. A crescut deci frecvența, s-a micșorat durata, automobilul-rege și-a eliminat toți adversarii. Stau și mă întreb dacă pentru multe familii din ziua de astăzi vacanța nu se reduce, de fapt, *doar* la călătoria cu automobilul pînă la destinație și înapoi, mîndria expunerii bijuteriei de familie, pe patru roți, semn de imensă uscăciune sufletească, oricît de mult ne-am iubi mașina personală. Iarăși, *pe vremea mea,* se pleca în vacanță cu trenul, mai rar cu autobuzul și autocarul. Mai țin minte din acea perioadă sistemele sofisticate de protecție a geamantanelor și valizelor pe care le aveau unii călători: huse, învelitoare etc. Calele de depozitare ale autobuzelor erau pline de bidoane de ulei, roți de rezervă, bagaje ale localnicilor, unelte agricole etc. Ajungeai la destinație plin de praf, dar fericit, cu o bună doză de „intimitate culturală“ datorată discuțiilor mai mult sau mai puțin aprinse cu localnicii, în funcție de cantitatea de pălincă/țuică/horincă scursă în timpul călătoriei de plăcere.

Berea transportată de pe brațul canapelei din sufragerie pe șezlongul de la mare nu poate fi numită vacanță.

Oricît ar părea de incredibil, vacanțele pe stil vechi aveau o mai mare doză de *rational recreation*. Nu era vorba doar de „relaxarea“ tîmpă și hedonistă pe care o propun marea majoritate a operatorilor de turism, mai mari sau mai mici, ci de o combinație mai judicioasă de expunere la natură, activități culturale și recreative. Mi-e teamă ca timpul și nostalgia să nu acționeze ca un amplificator de frumusețe și optimism societal, dar re-creația, re-facerea tonusului și a poftei de a trăi printr-un complex de factori naturali și artificiali era mai prezentă atunci decît acum. Berea transportată de pe brațul canapelei din sufragerie pe șezlongul de la mare nu poate fi numită vacanță, oricît am fi de permisivi. Să nu uit, am urmărit cu interes știrile legate de disputele iscate de lărgirea recentă a plajelor de la Mamaia. Încă nu-mi vine să cred că o parte dintre turiști reclamă distanța prea mare pe care o au de străbătut pînă la „apă“, semn de cumplită alienare colectivă a simțurilor.

În fine, modernitatea în care ne găsim favorizează deplasarea în vacanțe a grupurilor cu muncile cele mai ușoare, din punct de vedere fizic, și cu starea de sănătate cea mai bună, după cum o spun mai toate studiile din domeniu. Telemunca-teletravaliul, Internetul de mare viteză, toate au șters periculos de mult frontierele dintre locul de muncă și locul de vacanță, favorizîndu-i, încă o dată, pe cei cu meserii „ușoare“, care nu necesită un mare efort fizic de recuperare. Este încă prea devreme pentru a evalua consecințele acestei stări de fapt. Chiar dacă imperfectă și utilizată adesea în scopuri propagandistice, perioada de dinainte de 1989 a fost marcată de emanciparea turistă a unor pături mai largi de oameni, cum ar fi de pildă țăranii din vestitele CAP-uri, care nu beneficiaseră niciodată pînă atunci de o vacanță. Erau cunoscute, în zona de sud a țării, așa-zisele stațiuni de „cooperatori“ (Amara, Balta-Albă), în care dotările erau minimale, pretențiile la fel, dar care respirau un aer de vacanță și libertate pentru cei care *chiar* aveau nevoie de ele.

Indiferent de schimbările politice și sociale din ultimele decenii, principiul fundamental al vacanței și concediului, și anume remediu la suferința civilizației și a stresului zilnic, nu s-a schimbat. Ceea ce a suferit o mutație importantă, în schimb, este ideea de vacanță perpetuă, accesibilă și etalată pe toată durata calendarului. Ceea ce este o contradicție în sine și poate duce, în cele din urmă, la dispariția lui *homo turisticus*. Care se va muta pe Internet, cine știe...

***Mirel Bănică** este cercetător științific, Academia Română, București. Ultima carte publicată:* Prin România. Carnete de drum, *Editura Polirom, 2020.*

■ ■ ■

Daniela ULIERIU

Din Sulawesi în Komodo

jurnal de bord

Mă pregătesc întotdeauna pentru o călătorie, fie ea și pînă la Ruse. Dau o căutare, deschid un link, citesc un articol, mă uit pe o hartă, îmi fac, cît de cît, o idee. O singură dată în viața mea am cumpărat un week-end în ținutul Toraja din insula Sulawesi (Indonezia) fără să am habar cu ce se mănîncă. E adevărat că imaginile splendide văzute în vitrina unei agenții de voiaj mi-au furat mințile. Eram în Bali de ceva timp și zilnic, în drumul meu către Pantai Masceti, o plajă neagră unde nisipul e amestecat cu cenușa vulcanică, treceam prin fața fotografiilor și mă uitam *mesmerizată* la casele cu acoperișuri pînă la pămînt, care semănau cu niște vapoare eșuate printre megaliți și menhire și la vîrfurile colinelor învăluite într-o ceață aurie, de chihlimbar.

> *„Din ce în ce mai rar rudele defunctului își dau acordul pentru participarea turiștilor...“*

Aveam circumstanțe atenuante, aromele de ylang-ylang și santal, dar mai ales sunetele *gamelan*-ului care răsunau pe aleile orașului Ubud au desăvîrșit starea hipnotică în care mă aflam. Pe scurt, am intrat în agenție și am cumpărat excursia. Eram, da, în paradis, de unde m-am autoizgonit, de bunăvoie și nesilită de nimeni.

Imediat ce am aterizat la Rantepao, ghidul m-a preluat și mi-a zis emoționat: „Ce șansă, *oh God*, ce șansă! Mergem direct la înmormîntare, ieri a făcut infarct și paf, paf,“ a adăugat făcînd cu mîna semnul unei posibile cruci, „i-a fost fatal. Să ne grăbim, să nu ratăm ceremonia. Pe urmă, vă duc la hotel. Ce noroc aveți! Formi-da-bil! Din ce în ce mai rar rudele defunctului își dau acordul pentru participarea turiștilor...“ Părea serios și în deplinătatea facultăților mintale. Și eu, tot așa. Pînă să mă dezmeticesc m-am trezit într-o curte vastă, cu scenografia și personajele aferente: în mijloc, zece tauri care mugeau de ți se ridica părul în cap; pe margine, bărbați de toate vîrstele în așteptare și cu ochii ațintiți asupra cirezii; așezate pe scaune, femei foarte bătrîne, într-o atitudine gravă, îmbrăcate în negru ca niște ursitoare care taie firul vieții; la o distanță de vreo treizeci de metri, în fața lor, fete acoperite din cap pînă-n picioare de șiraguri de mărgele colorate și zornăitoare, fete care sporovăiau și se mișcau sprinten ca niște spiriduși.

„Am ajuns la timp“, mi-a șoptit ușurat ghidul. Un bărbat a scos un taur din rînd, apoi, cu un gest precis și rapid, ca un scamator, i-a tăiat jugulara cu un pumnal bine ascuțit. Animalul s-a prăbușit greu la pămînt fără să scoată nici un sunet, dar ceilalți tauri au început să urle ca niște elefanți. Dintr-un reflex de jurnalist care a lucrat la știri, am prins pe retină exact momentul în care sîngele țîșnea ca dintr-o arteziană. Au mai urmat și alți tauri, dar eu, spre dezamăgirea ghidului, am părăsit arena și m-am dus să pozez casele cu acoperișurile lor pînă-n pămînt, cum nu mai văzusem vreodată. Cînd m-am întors, pămîntul devenise stacojiu, iar taurii măcelăriți zăceau în băltoace roșiatice. „Vor acompania «sufletul care s-a stins» pe tărîmul de dincolo“, mi-a precizat ghidul, călcînd într-o baltă de sînge.

Noaptea m-am zvîrcolit în pat, parcă nu aveam aer, așa că spre dimineață am ieșit afară din hotel și m-am plimbat pe lîngă piscina luminată unde, ce să vezi, o broască-femelă de dimensiuni impresionante, care avea în spate un mascul mic și odios, își depunea ouăle. M-am gîndit la Eros si Thanatos, apoi am început să rîd isteric. „E doar un week-end, o să supraviețuiești!“

A doua zi, ghidul mi-a comunicat că o femeie din Rantepao a „trecut dincolo“ și că, în schimbul unui mic supliment de bani, aș fi putut să particip și la alte funeralii. „Exclus, prefer să mă plimb prin pădurea care se întinde în apropierea hotelului“ – o admirasem din taxi. „Cum să nu“, și-a frecat el mîinile bucuros, „e o pădure fermecată.“ Abia cînd am ajuns m-a anunțat fericit că toți copacii sînt morminte de bebeluși cărora nu le apăruse încă nici un dinte și că doar locuitorii din țara Toraja, mai inteligenți decît restul planetei, au înțeles că numai așa spiritele copiilor se vor înălța mai repede la cer. Abia m-am abținut să plîng. „Secretul e să nu aibă dinți, altfel nu îi poți înmormînta în copaci.“ Împrejur, peisajul iradia o lumină filtrată printr-un smarald uriaș. Pădurea foșnea cu secretul ei macabru, mă plimbam printr-o pădure-cimitir, pe tărîmul morții, într-o cultură primordială, într-o ruptură totală de civilizația occidentală. Apoi, ghidul meu m-a dus la Lemo, unde în stînci sînt încastrate mii de morminte, primele datînd de acum 500 de ani. Cópii fidele ale celor plecați, un fel de păpuși uriașe sculptate în lemn și îmbrăcate în hainele morților sînt expuse la exterior pentru a putea fi văzute de descendenții care le aduc zilnic țigări, mîncare și sucuri. A lăsat și ghidul meu două sticle de Coca-Cola pentru o stră-stră-mamaie care „locuia“ acolo de vreun secol.

Duminică, la micul dejun, am primit un mesaj prin care eram anunțată că toate zborurile companiilor aeriene erau suspendate pentru o săptămînă. Era imposibil să mă întorc în Bali, cel puțin pentru o vreme. „Cum se poate evada de aici?“, am întrebat la o agenție de voiaj. „Doar pe mare. Aveți poimîine un vapor din Makassar spre Labuan Bajo – Flores.“ „Și cît de departe e Makassar ?“ „Nouă ore cu mașina.“ M-am uitat cu interes pe hartă și m-am hotărît să plec în Insulele Flores, din care face parte și Komodo. „În sfîrșit“, mi-am spus, „o să văd varanii de Komodo, iar de acolo mă întorc în Bali“ – și am cerut un bilet. „Nu mai sînt locuri în cabină, mai avem bilete doar pe punte... Și nu puteți călători *on the deck* timp de 36 de ore, condițiile sînt foarte dificile pentru dumneavoastră, *an European woman.*“ *„On the deck“*, am insistat eu. Am crescut în Oltenia. Nimic nu mai poate fi dificil. Am stat mult de vorbă cu agentul de turism, care, deși eram singura lui clientă, ezita să-mi vîndă biletul. La sfîrșit m-a întrebat foarte cuviincios dacă poate să mi-l prezinte pe bunicul lui, „Cum să nu, sînt onorată“, am răspuns eu bucuroasă să cunosc localnici. Am urcat împreună cu ghidul în apartamentul care era chiar deasupra agenției, am intrat sfioși în casă, ne-am descălțat, ne-am așezat pe jos și nu mică mi-a fost mirarea cînd bărbatul a început să deruleze cu gesturi alerte un covor. Și nu Cleopatra s-a înfățișat privirii noastre, ci însuși bunicul, mumificat, care, deși se urcase în lumea celor drepți de vreo unsprezece ani, continua să sălășluiască în mijlocul familiei.

Am lăsat cu bucurie în urmă casele cu acoperișuri ca niște corăbii, pădurile-cimitir și stîncile-morminte, și *on the road, again.* Drumul pînă în Makassar a durat o zi întreagă. Peisajul tulburător, grafismul straniu al culturilor de orez au lăsat locul unor coline care s-au transformat apoi în munți de 3.500 de metri. N-aș vrea să fac precum scriitoarele sfîrșitului de secol al XIX-lea, să mă mir și să admir plină de ah-uri și oh-uri prelungi natura splendidă (precum Anne de Noailles, în poemele sale de călătorie), dar n-am de ales. Oh, era atît de frumos încît ți se tăia pur și simplu respirația. Uauu!

M-am oprit să mănînc la singurul restaurant cu terasă de pe traseu, care era amplasat exact în fața Muntelui Nona sau Muntele Erotic, pe care localnicii îl mai numesc și „Ceea ce ar trebui ascuns“. Apoi am cumpărat papaya verde și mi-am continuat drumul. Seara am ajuns în sfîrșit la Makassar, o fostă colonie olandeză și port-cheie în comerțul cu condimente. M-am cazat într-un bungalou lacustru, care m-a legănat toată noaptea. M-am trezit ușor amețită, dar gata să vizitez orașul. Prima impresie: o atmosferă apăsătoare, o tristețe confuză învăluia clădirile sordide, multe în paragină, maghernițe și dughene gata să-și dea sufletul, oameni cu ochi întrebători, încovoiați ca niște virgule și uneori, foarte rar, cu cîte un zîmbet furișat. Cred că eram singura turistă din oraș.

Din cele trei secole de dominație olandeză a mai rămas doar fortul Rotterdam, ridicat în 1667 de amiralul Cornelius Speelman, originar, evident, din Rotterdam. Fortul se mai numește și al țestoasei și oferă o surpriză arhitecturală călătorului care a ajuns aici. În fort am întîlnit cîțiva studenți și un profesor, o școală (în miniatură) de engleză. Curioși, tinerii mi-au pus fel de fel de întrebări: din ce țară sînt, ce limbă se vorbește în România, cum se spune „te iubesc“ în română, cum arată zăpada, dacă am un iubit sau un soț și la ce vîrstă se mărită fetele în Europa. După ce conversația s-a încheiat, una dintre cursante m-a condus cu motocicleta într-un tur de oraș. Așa am descoperit vechiul port, un loc fermecător, colorat și suspendat într-o falie a timpului, care se scurgea cu blîndețe, ezitant, sinuos, întorcîndu-se parcă în secolul trecut.

> *Am tot întrebat: „OK?“*, „Gut?“.
> *Și ei mi-au tot răspuns: „OK“*, „Gut“.

Spre seară am ajuns la vapor și am înțeles cum stăteau lucrurile și cît de nepotrivită eram cu pălăria asortată la eșarfă. Am mai înțeles și de ce agentul de turism îmi tot repeta că nu sînt în stare să călătoresc *on the deck* atîtea ore... Și uite că avusese dreptate. Sute de persoane se înghesuiau pe orizontală și pe verticală, în 3D, fiecare familie cu calabalîcul personal, copiii din dotare – minimum trei – și mîncarea pregătită la niște spirtiere-reșouri. Pe punte, nici un centimetru liber. Eficace, un iz de pește afumat se strecura printre celelalte mirosuri de condimente și de pampers neschimbat de ceva timp. Am scrutat orizontul și am detectat o uniformă, o șapcă și niște epoleți. Am călcat pe genunchi un bărbat, am mutat cu grijă doi bebeluși ca să pot trece și am alunecat pe o farfurie cu *namsi goreng* aburind, unul dintre felurile tradiționale, de-abia gătit la o spirtieră. În cele din urmă, m-am năpustit spre posesorul epoleților, arătîndu-i biletul. „Pe punte“, m-a privit el zîmbind, „două zile și două nopți! Înțeleg că vreți o cabină.“ „36 de ore.“ „Întotdeauna vaporul are întîrziere. 70 de dolari și v-o dau pe a mea.“ Am scos-o la 50. Am plecat cu cheile de la cabină în mînă, ca un vultur cu prada în gheare. Pentru 42 de ore am locuit pe puntea ofițerilor superiori, în cabina inginerului-șef mecanic. Nu știu dacă inginerul a dormit sau nu cu căpitanul, dar eu am avut o cameră cu duș, televizor și satelit. Un steward îmi aducea masa și ceaiul. Itinerariul, o frumusețe!

Am navigat printre insule cu coline înverzite pînă la Labuan Bajo. Aici m-am instalat la „hotelul“ Gardena (recomandat de Lonely Planet), care politicos s-ar putea numi „o vomă“. Și nepoliticos, tot așa – oricum, avea o grădină reușită. Seara, la cină, am încercat să mai găsesc cîțiva pasionați de dragoni. Nimeni. Am fost ferm deconsiliată să mă aventurez către Komodo: „Sînt curenți periculoși în apele mării Flores, abia peste o lună navigarea va fi sigură“. „Peste o lună voi fi la București.“ Noaptea a fost vioaie. Șopîrle mari, cu capul acoperit de pete albe, intrau printre bîrne și zbîrnîiau precum un telefon mobil.

Am constatat că toți turiștii veniseră pentru scufundări. Cei mai mulți erau în tranzit către o insulă a fericirii, o insulă „eco“ fără electricitate și apă curentă, unde nisipul era de mătase, iar marea de o limpezime nebănuită. Am renunțat să merg la peștera unde au fost descoperite schelete de *homo floresiensis*, supranumit și „Hobbit“, o specie de australopiteci de un metru înălțime, descoperită în 2004, care a evoluat în paralel cu *homo sapiens* pînă acum douăsprezece mii de ani. Pînă recent, cum ar zice oamenii de știință. Venisem pentru varani și nu mai voiam alte surprize.

Dis-de-dimineață am negociat cu proprietarul unei ambarcațiuni drumul pînă în Komodo. Era un fel de vaporaș, condus de trei localnici înspăimîntător de tineri. *„Gut“* și „OK“ erau singurele cuvinte comune din vocabularul nostru. De cum am pornit, unul dintre ei a luat o găleată și a început să arunce peste bord apa care intra în cală. Și a făcut asta toată călătoria. Am tot întrebat: „OK?“, *„Gut?“*. Și ei mi-au tot răspuns: „OK“, *„Gut“*. După trei ore de soare, cerul s-a întunecat brusc, vîntul și-a ieșit din minți și valurile au devenit agresive. Navigam cu o coajă de nucă pe un ocean înfuriat. Au urmat patruzeci și cinci de minute de coșmar, în care m-am ținut cît am putut de bine, am spus rugăciuni, mi-am cerut iertare (în gînd) tuturor persoanelor pe care le supărasem vreodată. Cum erau destul de multe, mi-a luat ceva timp. În cală coborîse încă un băiat și arunca apa cu găleata, cu o viteză năucitoare. „OK?“, urlam eu din cînd în cînd. *„Gut, gut!“*, îmi răspundeau ei, semn că pierduserăm cumva logica situației.

(versiunea intergală a acestui articol o puteți găsi pe www.dilemaveche.ro)

***Daniela Ulieriu** este jurnalistă și gastronom (danielaulieriu.ro). Cea mai recentă carte publicată:* Cvartet *(coautoare Doina Popescu), Editura Curtea Veche, 2021.*

DILEMA
Concediul

Radu PARASCHIVESCU

Cap sau pajură? Muzeu sau piscină?

Scenariul 1

Concediu de achiziție culturală. În cuplu, cu sau fără verighetă. Cele două săptămîni în care serviciul rămîne în urmă cer o planificare minuțioasă, eventual și o analiză SWOT *(Strengths, Weaknesses, Opportunities, Threats),* ca acum douăzeci și cinci de ani. Nimic nu trebuie lăsat la voia întîmplării. Imprevizibilul se cere redus la minimum, deși unii eretici susțin că farmecul timpului petrecut departe de casă ține și de doza de neprevăzut a zilei. Dar știm ce pătesc ereticii. Planificatorul se ocupă judicios de calendar și nu lasă nimic acoperit. Și fiindcă timpul e resursa pe care nu poți s-o cumperi, el e gospodărit nemțește. Concediul se organizează cu rigoarea unui zbor pe Lună. Nu există fisuri, incertitudini sau echivoc. Fiecare zi are traseul și punctajul ei, îndeosebi pentru oamenii subțiri, flămînzi de sculptură, însetați de pinacoteci, arzînd pe altarul artei și gata să-și deschidă sufletul și mintea pentru a primi hălci imense de patrimoniu. Și mai cu seamă dacă abia te-ai întors de la un seminar la care te-a trimis șeful și în cadrul căruia un lector a îngînat, cu un zîmbet superior în colțul gurii, mantra organizării înțelepte: *He who fails to plan plans to fail*.

În concediul de achiziție culturală, harta sau aplicația de pe telefon nu e un instrument de orientare într-un oraș pe care nu-l cunoști, ci ghidul mut care te ajută să ajungi la „obiectiv“ pe drumul cel mai scurt. Cuvîntul de ordine e pragmatismul. N-ar strica și o plimbare? Ei, aș! Există priorități. Agenda fixată de acasă prevede pentru astăzi două muzee, patru catedrale și un palat. De plimbări ne arde nouă? Doar neisprăviții și inculții se plimbă. Și, în fond, ce să vezi pe stradă? Dacă voiam să ne plimbăm, stăteam frumușel acasă și nu mai cheltuiam o poală de bani pe bilete de avion și cazare. Și mai e ceva. O să ne întoarcem din concediu și o să ne întrebe colegii cum a fost și ce-am făcut. Cum ne-ar sta să le spunem că ne-am plimbat? Păi, nu ne-ar crăpa obrazul de rușine? Pe cînd așa, ținîndu-ne de programul stabilit cu o săptămînă înaintea plecării, avem ce să le povestim. Și mai ales – mai ales! – ce să le *arătăm*. Fiindcă un concediu din care te întorci fără o mie de poze e un concediu în care n-ai fost.

Cu aparatul de fotografiat sau cu telefonul mobil, poza de concediu e documentul de omologare în fața prietenilor, vecinilor, manichiuristei și colegilor de birou. Turismul de achiziție culturală, respectiv galopul prin galerii și biserici, e în același timp un turism de adjudecare. Iar dovada adjudecării e fotografia. Dincolo de rostul ei prim, de proptea a memoriei, fotografia devine de la o vreme echivalentul legitimației de „turist profesionist“ – o ocupație neprinsă în nomenclatorul de meserii. Turistul ultimelor decenii pierde fără să-și dea seama o componentă de statut. El nu mai știe (sau nu mai vrea) să fie *călător*. Turistul de azi pariază pe eficiență și suspendă plăcerea drumului încotro vezi cu ochii, fără trasee prestabilite, fără opriri obligatorii și fără fotografieri ale aceleiași statui din zece unghiuri. Turistul nu mai drumețește, ci vizitează și pune bife. Nu se răsfață, ci înghesuie acumulări. Chiar și atunci cînd se bucură în fața unui miracol al artei, are grijă să consemneze în gînd „obiectivul“: gata, l-am văzut și pe ăsta, îl trec în palmares.

Concediul se organizează cu rigoarea unui zbor pe Lună.

Adjudecarea mai înseamnă un lucru: prezența vilegiaturistului în fotografie alături de opera fotografiată. Aici *selfie-stick*-ul ține astăzi loc de soț, soție, iubită sau partener. Important nu e portretul lui Velásquez, ci Mimi pozată alături de portretul lui Velásquez. Plus cascada de trucuri și găselnițe fumate de mult: Gigi, care împinge din răsputeri Turnul din Pisa, spre a-l readuce în poziția inițială, Marcela, care ține între degete Turnul Eiffel, Costel, care îl prinde pe după umăr pe Joyce sau joacă table cu Pessoa. Cînd imaginația devine debordantă, turistul cochetează provocator cu opera de artă: îi pune statuii lui Goethe un fular la gît sau o sticlă de Fanta în mînă, se plasează cu gura căscată pe direcția jetului care țîșnește din Manneken Pis, îi prinde o eșarfă de gleznă Mîntuitorului lui Michelangelo din Santa Maria Sopra Minerva. La urma urmelor, publicul trebuie cooptat la actul artistic, nu așa ne învață critica de artă? E un public participativ și inovator, departe de distanța cuviincioasă a altor vremuri.

La întoarcerea din acest tip de concediu, turistul mărturisește excedat în prima zi de serviciu: „Dragă, sînt frînt. Mi-ar trebui o vacanță“. Iar colegii rîd complezent, deși trei sferturi dintre ei l-ar arunca pe geam.

Scenariul 2

Concediu de relaxare și abandon. Tot în cuplu, tot cu sau fără verighetă. Grecia și Turcia par aici destinații favorite. Cea din urmă revarsă asupra clienților o ploaie de oferte de tip *all-inclusive,* iar de la un timp ultra-*all-inclusive,* strecurînd printre promisiuni o cvintă de stele la încadrarea hotelului, plus delicii care să însemne că *all* e cu adevărat *all:* mîncare la discreție, suplimente peste suplimente, jocuri și concursuri cu animatori profesioniști, trei piscine încăpătoare, saună, gimnastică de întreținere, masaj cu pietre fierbinți și cu roci vulcanice și așa mai departe. Odată ajuns la destinație, clientul nu mai are nici o grijă. El se livrează hotelului, urmînd ca personalul acestuia să se ocupe de permanenta lui răsfățare și de neîntreruptul lui huzur. I se pune o brățară la încheietură, ca la spital, dar asta nu trebuie să-i diminueze pofta de vacanță. E un simplu semn de recunoaștere. Hotelul – care de fapt nu e hotel, o, nu, Allah fie lăudat, e un *resort* – e înconjurat de-a stînga și de-a dreapta de mărăcini, buruieni și sute de metri de peisaj dezolant, ceea ce te obligă să stai cuminte în cameră și să vezi filme dublate în turcă sau să cobori la piscină. Dacă vrei totuși să pleci în oraș, apelezi la un *dolmuș* care te ia din fața hotelului și te duce în centru, în condiții care rivalizează uneori cu cele din *Speed 2. Croazieră infernală*, dar fără Sandra Bullock și Keanu Reeves.

Lumea le reproșează inutil turcilor că nu au simțul umorului. Cei din industria hotelieră (sau „resortiformă“) sînt glumeți prin definiție, mai cu seamă la *all-inclusive.* Cele cinci stele anunțate în pliant ar însemna cel mult trei într-un hotel austriac fără năzuințe superlative. În frigiderul din cameră stau tot felul de sticle pentru care e nevoie fie de tirbușon, fie de desfăcător. Ele lipsesc din dotare, ceea ce trezește în tine vechile reflexe din armată sau din diverse situații de viață, cînd deschideai sticla la ușă, la fereastra trenului sau pur și simplu cu dinții. Liniștea promisă – și de care vrei să profiți pentru un mic somn recuperator – se face țăndări din secunda cînd te întinzi în pat și închizi ochii. Geamul dă spre unul dintre locurile de joacă unde își lasă părinții copiii ca să poată bea un cocktail liniștiți. Prezența angajatelor care-i supraveghează pe copii și le stîrnesc glanda ludică declanșează urlete ca la Termopile, tropăituri cavernicole și o gamă de onomatopee cu adevărat *all-inclusive.*

Dar ești în concediu și scopul tău e relaxarea. Prin urmare, îți lași consoarta la masajul cu pietre fierbinți, cobori la piscină și profiți de ora cînd se distribuie unul dintre suplimentele evocate în ofertă, pentru care sînt deja douăzeci de oameni la coadă. Premiul e un fursec cît o smochină sau o smochină cît un fursec, fără ca asta să descurajeze pe cineva: în fond, produsul a fost plătit. Înarmat cu suplimentul, te întrebi apoi de unde faci rost de o bere. Sau de două. Sau de trei. Găsești locul – de data asta, contra cost, căci, din considerente la mintea cocoșului, alcoolul e non-*inclusive* la *all-inclusive* – și pe urmă, cu berea în mînă, te întinzi lîngă piscină, pe un beton primitor ca un ajutor de călău saudit. La trei centimetri de nasul tău stă subsuoara păroasă a altcuiva. Șoldul ți se atinge de șuncile unui vecin care pare fiert în ulei. Trebuie să fii atent cum te miști, concentrația de turiști e îngrijorător de mare. Bine măcar că aici, în Turcia, ai scăpat de românii tăi bădărani și zgomotoși. Sau cel puțin asta crezi pînă cînd un bombardier se așază între tine și soare și te interpelează de sus: „Bre, e-adevărat că s-a dus Șumudică la CFR?“. O idee ar fi să te dezlipești de beton (dacă mai poți), să mergi treizeci de metri, să treci printr-o cortină de leandri și să ajungi, ca prin dulapul din Narnia, pe o plajă cu nisip ca făina, la cîțiva pași de o Egee limpede și caldă. C'ești copil? Păi ce, ai plătit să stai pe malul mării? Nu, ai plătit pentru piscină, așa că stai la piscină, la un loc cu alte sute de mușterii. Nu uita, ești la *all-inclusive.*

La trei centimetri de nasul tău stă subsuoara păroasă a altcuiva.

Așa că bei o bere. Încă una. Și încă una. Și curge transpirația pe tine.

În ziua următoare bei o bere. Încă una. Și încă una. Și transpirația își vede de cursul ei.

După o săptămînă te întorci. Iar cînd te întreabă colegii cum a fost, bombezi pieptul și glăsuiești trufaș: „Supermeserie, nene. Ca la *all-inclusive*“.

Jurîndu-ți în gînd să nu mai faci așa ceva nici amenințat cu Siberia.

***Radu Paraschivescu** este scriitor.*

Bogdan POPA

Călătorie, turism, concediu: de la aristocrați la dictaturi și consum de masă

Peste cîteva zile voi completa un formular tipizat și voi pleca în concediu. Este un drept care, în unele situații, vine și cu un aranjament financiar special. Dar, ca orice drept din zilele noastre, concediul garantat și plătit prin contractul de muncă are o istorie proprie, întocmai ca și ziua de lucru de opt ore sau repausul duminical. Fără un timp special și resurse financiare, vacanțele, călătoriile și turismul de astăzi sînt imposibile. Tot timpul și banii sînt și cheia istoriei acestora, în care se împletesc, oricît de surprinzător ar părea, elemente din trecutul aristocrației britanice cu cele din regimurile totalitare fasciste și comuniste.

Istoricii sînt de acord că de o istorie a turismului se poate vorbi din secolul al XVIII-lea. *Grand Tour* completa educația tinerilor aristocrați cu o călătorie a cărei destinație propriu-zisă era Italia, unde puteau fi văzute ruinele și monumentele antice și renascentiste deja cunoscute prin intermediul cărților citite. Așa s-a născut literatura de călătorie – relatările pe care istoricii români, de exemplu, le folosesc constant pentru a surprinde, din ochii străinilor, transformările societății moldo-valahe și chiar cele ale peisajului. Cum drumul pe uscat spre Italia trecea prin Munții Alpi, cei mai temerari dintre călători au început să practice ascensiunile montane, altfel spus, alpinismul. Călătoriile în Elveția, pentru ascensiuni, apoi sporturi de iarnă sau, pur și simplu, de plăcere, au devenit și ele o constantă a stilului de viață.

Este desigur ilogic să considerăm că abia din secolul al XVIII-lea se poate vorbi despre călători și călătorii. Trebuie însă spus că, oricît de mult ar fi schimbat un individ după ce trece sau locuiește o vreme prin mai multe țări și culturi străine, despre „vacanță“ se poate vorbi doar atunci cînd călătoria este separată de o misiune, fie aceasta militară, diplomatică, științifică sau religioasă. Primii turiști formau ceea ce sociologul american de origine norvegiană Thorstein Veblen (1857-1929) a denumit, în 1909, *the leisure class*. Formată din oameni suficient de bogați cît să își permită să se abțină de la muncă, această clasă preocupată de petrecerea timpului într-un mod cît mai plăcut a influențat, de fapt, toate celelalte clase ale societății – pentru care zilele libere erau cele obținute cu ocazia sărbătorilor religioase, apoi și a celor laice.

Revoluția industrială și perioadele tot mai lungi de pace sau cu războaie desfășurate în așa fel încît nu mai presupuneau invazii distructive au adus acel timp liber și acele mijloace necesare copierii marilor sau micilor călătorii ale aristocraților. De la o zi pe săptămînă (duminica), aceste călătorii au început să dureze săptămîni sau chiar luni. Bariera financiară era, în continuare, greu de depășit. De aceea, numărul celor care participau la călătorie și împărțeau costurile a început să fie extrem de important. Un misionar baptist britanic, Thomas Cook (1808-1892), a încercat să combine plăcerea unei călătorii sigure cu cumpătarea. Compania sa a luat ființă în 1841 și a organizat primul tur în Europa în 1856. Practic, Thomas Cook este considerat fondatorul turismului (termenul provine de la acel *tour* inițial nobiliar) modern, de masă.

Un drum la băi presupunea transportarea întregii gospodării și, eventual, a cîtorva găini sau porci.

Chiar și așa, vacanțele și concediile nu erau încă pentru toată lumea. Chiar dacă *leisure class* s-a extins, prin înglobarea burgheziei înalte, muncitorii și funcționarii obișnuiți încă nu beneficiau de așa ceva. Doar la sfîrșitul secolului al XIX-lea, cînd repausul duminical a fost instituit prin lege, au apărut excursiile pentru aceștia. De o situație mai bună s-au bucurat primii funcționarii și slujbașii statului, pentru care s-au introdus, pe lîngă zilele libere legale, și concediile plătite. Modelul, aplicat inițial în Germania, s-a extins apoi pentru toate statele europene.

Ne place sau nu, ideea de vacanță, de timp de odihnă petrecut în așa fel încît cei care munceau să se bucure de beneficiile odihnei, iar căile ferate și hotelurile de un profit sigur, este foarte legată de regimurile totalitare. În Germania național-socialistă și în Italia fascistă au apărut organizații controlate de stat, precum *Kraft durch Freude* și *Doppolavoro*. Succesul acestora a constat în excursii și vacanțe ieftine, de preferință în țară, pentru muncitori și familiile acestora. În 1936, în Constituția URSS a fost introdus dreptul la concediu. Timpul, normat de industrie și de interesul statului de a se baza pe cetățeni odihniți și sănătoși, și banii nu au mai reprezentat acea barieră socială de netrecut. Clasele sociale încă se amestecau cu dificultate, dar condițiile pentru vacanța fiecăreia erau îndeplinite – și diferite.

O istorie a vacanțelor și concediilor în România nu se deosebește foarte mult de situația din restul Europei. Anul agricol norma, desigur, viața acelei societăți „eminamente agrare“, ideală pentru unii, prea înapoiată pentru alții. De timp pentru călătorii se bucurau doar boierii, a căror viață „simplă și sinceră“, după cum nota cu nostalgie cronicarul Manolachi Drăghici, includea bahice „veselii cordiale“ la moșiile din jur. Pentru oamenii de rînd, horele de duminică, descrise foarte pitoresc de călătorii străini, erau cele mai importante momente de relaxare.

În secolul al XIX-lea însă, boierii au început să călătorească mai mult, atît în țară, cît și în străinătate. Un drum la băi presupunea transportarea întregii gospodării și, eventual, a cîtorva găini sau porci pentru a fi sacrificați și consumați de familie. Băile Herculane, aflate în Banatul austriac, dar vizitate de boieri români, aveau în 1840 un regulament foarte clar în privința sacrificării animalelor pentru hrană. Călătoriile în străinătate au fost la început utilitare: pentru studiu, pentru căutarea sănătății, pentru a face politică, din exil, după înfrîngerea revoluției de la 1848.

Altfel spus, și în România secolului al XIX-lea călătoriile și vacanțele erau apanajul *leisure class*. Un exemplu este Sinaia, dezvoltată ca stațiune cu hoteluri de lux, vile particulare, cazino, excursii montane și terenuri de tenis, patinaj sau tir după stabilirea reședinței de vară a familiei regale, mai întîi la mînăstirea singuratică, apoi la Peleș. Vacanțele în străinătate, calculate la minut după mersul trenurilor din Germania sau Norvegia de către Titu Maiorescu, au început să dubleze și să înlocuiască treptat călătoriile utilitare. În 1867, marele librar-editor Ioan V. Socec și-a permis luxul de a-și duce familia la Expoziția Universală de la Paris, unde mergea în interes de afaceri.

În 1897 a fost introdus repausul duminical, dar, cu rare excepții, foarte puține mari magazine s-au simțit obligate să îl respecte. Plimbarea de duminică prin oraș era, pentru majoritatea oamenilor, cea mai importantă modalitate de petrecere a timpului liber. Concediile se acordau la început doar funcționarilor de stat sau ofițerilor.

Primul Război Mondial a schimbat mersul societății și în România, devenită pentru două decenii „Mare“. În literatura interbelică, Mihail Sebastian, Tudor Teodorescu-Braniște sau Mircea Eliade au idealizat vilegiatura, la mare sau la munte, și au înregistrat astfel amestecul din ce în ce mai accelerat al claselor sociale și genurilor. Societatea românească, în continuare agrară, avea un procent foarte ridicat de tineri și copii, și începuse să fie tentată de mișcările ce propovăduiau totalitarismul de dreapta. Apariția unor organizații de stat precum „Muncă și Voe Bună“ sau „Straja Țării“ a avut și rolul de a direcționa timpul liber și vacanțele copiilor și tinerilor, dar și pe cele ale muncitorilor. În 1940, „Straja Țării“ a pretins că a reușit să trimită în colonii de vară aproape un milion de copii și tineri, cei mai mulți ieșiți pentru prima dată din localitățile de baștină. Cifra este însă imposibil de confirmat și nu poate fi separată de propaganda agresivă a mișcării.

După cel de-al Doilea Război Mondial, instaurarea regimului comunist a adus o schimbare importantă. Prin Constituția din 1948, concediul plătit a devenit parte a dreptului la odihnă, garantat prin articolul 20. Deși formal desființat, Oficiul Național de Turism „Carpați“ a fost reînființat pe măsură ce guvernul comunist a înțeles că nu doar odihna propriilor cetățeni, ci și valuta turiștilor străini sînt importante pentru turism, o ramură tot mai semnificativă a economiei globale.

Odihna, relaxarea sau consumul sînt astăzi drepturi și comportamente banale. Concediul și vacanța sînt garantate prin contracte vegheate de legi și organizații speciale. Istoria lor pare, poate, neimportantă pentru o industrie esențială a lumii contemporane. Fără să știm, refacem însă trasee ale aristocraților din secolul al XVIII-lea, datorăm războaielor mondiale, democrațiilor imperfecte și regimurilor totalitare un drept fundamental: cel de a ne deconecta legal și plătit de la realitatea muncii cotidiene.

***Bogdan Popa** este doctor în istorie și cercetător la Institutul de Istorie „Nicolae Iorga“ din București. Este autorul, printre altele, al volumului* Educație fizică, sport și societate în România interbelică, *Editura Eikon, Cluj-Napoca, 2013.*

Scriitori în vacanță

[…] fiindcă acum doi ani am realizat o culegere de documente și confesiuni ale scriitorilor legate de vacanțele petrecute la Casa lor de odihnă și creație de la Neptun, iată, în final, cîteva flash-uri din zona marină antedecembristă…

Sfîrșitul anilor ’80, pe plajă la Neptun-Olimp, în dreptul falezei vilelor de protocol cu nume de arbori – „Mesteacănul“, „Pinul“, „Fagul“, „Stejarul“, „Plopul“, „Paltinul“ –, destinate membrilor Consiliului Politic Executiv și delegațiilor străine, cu excepția ultimei din șir, agonisită de Zaharia Stancu la începutul anilor ’70 pentru scriitori și familiile lor.

Eugen Negrici: „La jumătatea verii și la jumătatea anilor ’80, în puține locuri din lume puteai să vezi, adunat la același cazan, cam tot ce era mai de soi într-o literatură. Veneau (în familii sau solo) șaizeciștii, bine instalați de acum în literatură, cîtiva venerabili ai anilor ’50, care încă mai erau în manuale, vîrfurile promoției șaptezeci, în plină afirmare (cu fete frumoase și deștepte precum Daniela Crăsnaru, Grete Tartler și Denisa Comănescu) și, sporadic, cîte un optzecist cu pile.“ […]

Adrian Popescu: „Zigu Ornea se delecta cu porumb fiert, pe plajă. Octavian Paler sta cu Marius Robescu la taclale, pe prosopul colorat al primului, întins pe nisip. Literatură, dar și politică, vîntul aduce spre noi frînturi de cuvinte. Tezele de la Mangalia, frigul din miezul verii.“

Petre Anghel: „Mărturiseam planuri de viitor (ca pașoptiștii), jucam șeptic (precum șoferii), ne bîrfeam confrații (fără ură), ironizam pe cei care pretindeau că au venit să scrie, nu să se odihnească.“

Gabriel Dimisianu: „Manolescu venea, dar mai mult pentru taclale, pentru că nu intra în apă, el este hidrofob. (...) Tăifăsuia cu confrații, cu Zigu Ornea, în plimbările pe faleză. Cu Alex Ștefănescu m-am văzut de multe ori, făceam niște partide pe plajă, erau niște jocuri de tras la țintă, cu oameni foarte serioși altfel, deveniți după ’90 niște repere morale și ale societății civile, mă refer la Gabriel Liiceanu, la Andrei Pleșu, dar în acea perioadă erau destul de ludici. Asta era prin ’88, ’89.“ […]

Gheorghe Schwartz: „Habar n-am cine a scris acolo multe pagini nemuritoare, însă știu că s-au format grupuri care au jucat șah (Ion Hobana, Nicolae Turtureanu, Octavian Simu, Gheorghe Schwartz), altele care se ocupau de arta jocului de table (Fănuș Neagu, Ion Băieșu) sau de cea a jocului de cărți – unele partide nefiind chiar deloc platonice –, toți rostind nimicuri geniale pînă spre dimineață. Și se găsea acolo și vin, și vodcă și alte licori.“

Eugen Negrici: „Rumegînd știrile Europei Libere, peripatetizînd fără vlagă, pe faleză, (...) grupurile de gînditori politici se trezeau brusc și de fiecare dată descumpăniți în fața unui zid și a unui milițian. Era, vorba lui Noica, limita care limita, zidul reședinței de vară a conducătorului care ne arăta cu o claritate palpabilă pînă unde se putea merge.“

(fragment din „A venit vacanța, cu trenul din Franța, Hai, copii, la joc, cărțile pe foc!“, de Ozana Cucu-Oancea, apărut în Dilema veche *nr. 545, 24-30 iulie 2014)*

Propuneri de *Dileme vechi* pentru viitor:

- **Marea Neagră**

„Filmul meu sondează resorturile altruismului“

– interviu cu regizorul Radu MUNTEAN –

Întregalde, *cel mai nou lungmetraj al lui* ***Radu Muntean,*** *a avut premiera mondială în secțiunea „Quinzaine des Réalisateurs“ de la Cannes, iar următoarea proiecție a filmului va avea loc în cadrul ediției cu numărul 20 a Festivalului Internațional de Film Transilvania. Cu un scenariu semnat de Radu Muntean, Alexandru Baciu și Răzvan Rădulescu, filmul spune povestea a trei prieteni care se află într-o excursie umanitară. Călătorind într-un jeep pe drumurile de munte neasfaltate ale satului* Întregalde, *ei întîlnesc un bătrîn singur pe care încearcă să-l ajute să ajungă la gaterul unde pretinde că lucrează. Alături de actorii Maria Popistașu, Ilona Brezoianu și Alex Bogdan, actorul neprofesionist Luca Sabin este o adevărată revelație. De la Cannes, regizorul Radu Muntean a răspuns întrebărilor mele.*

Radu Muntean, Luca Sabin

c. Voodoo Films

V-au plăcut în copilărie filmele de acțiune cu salvatori?

Îmi plăceau filmele cu bătăi sau cu nave spațiale. Ce mai salvau ei pe acolo era secundar, așa că nu le-aș numi chiar filme cu salvatori. În general, în filmele astea de acțiune în care se împute treaba, dar invariabil se termină cu bine, cel mai mult îmi plăcea partea de început, cînd se trecea de la normalitate la haos în maximum un sfert de oră. Pe urmă, îmi pierdeam pe parcurs interesul, iar salvarea din final mi se părea de departe cea mai plicticoasă.

Ați spus la un moment dat că aveați în minte, de ani buni, subiectul filmului Întregalde. *Prin cîte etape a trecut scenariul pentru a ajunge la formula actuală și cum s-a cristalizat povestea?*

În 2012, am participat, împreună cu Alex Baciu și Răzvan Rădulescu, la prima expediție umanitară, chiar în comuna Întregalde, care a dat și titlul filmului pînă la urmă. După aceasta, să-i zicem, prospecție, am încercat să scriem un sinopsis, dar ne-am împotmolit nițel. Nu am ajuns la o formulă care să ne mulțumească pe toți trei, așa că am decis să punem povestea în cui. La momentul respectiv, vecina lui Kente, bătrînul tăietor de lemn rătăcit pe munte, era personajul principal. Apoi, cred că cinci ani mai tîrziu, după o a doua expediție, am revenit și am scris povestea în forma în care se regăsește acum în film. În timpul acestei expediții, Răzvan și Alex au rămas împotmoliți într-un jeep, într-o zonă izolată, și am reușit să-i recuperăm abia pe la 2 noaptea. Incidentul ăsta a deblocat într-un fel impasul scenaristic în care ne aflam și a stat la baza rezolvării *plot*-ului.

M-am gîndit cît de important este altruismul pentru societate, dar și cum se formează comportamentele antisociale în creierul unui om. Cum s-a realizat în film tranziția personajelor de la o atitudine indiferentă la una altruistă?

Nu cred că cei trei tineri din jeep-ul pe care-l urmărim în film au o atitudine indiferentă la începutul filmului, altfel nu l-ar fi luat în mașină pe bătrînul rătăcit, murdar de noroi. Pentru fiecare dintre ei, însă, altruismul se vede diferit, iar filmul își propune să sondeze resorturile altruismului, locul său în proiectul personal al fiecăruia.

Pe lîngă „personajul generic al salvatorului“, filmul dezvoltă și tema străinului prin bătrînul localnic interpretat de Luca Sabin, o ciudățenie de om. Este sacrificiul voluntarilor față de el un fel de test al generozității?

Este, în mod evident. Atîta timp cît nu apare nimic neprevăzut, expedițiile astea umanitare sînt un combo de satisfacție pentru participanți. Au ocazia să-și conducă mașinile de teren pe drumuri neumblate, să-și demonstreze disponibilitatea către altruism livrînd saci cu alimente localnicilor și să socializeze la final, ca între prieteni. Lucrurile se complică atunci cînd poziția nu mai e una confortabilă, cînd se pune problema propriei supraviețuiri.

Prin introducerea localnicului ca personaj cu potențial mitologic ați avut în minte ideea de a supune eroii filmului unor încercări „ca în basme“?

Ne-am gîndit la asta cînd am scris scenariul, că apariția lui Kente are ceva din intervențiile Sfîntului Petru, care testează credința și umanitatea muritorilor, în basmele populare. Dar sigur că interpretarea a fost mai degrabă ironică, Sfîntul Petru al nostru face pe el, vorbește în dodii și pare întors cu cheia.

Personajul Kente se strecoară haotic prin pădure către un gater abandonat și îi abate din drum pe tinerii voluntari. Dacă ați fi fost pus în situația lor, cum credeți că ați fi reacționat?

Eu cred că am ceva din personajul Mariei, așa că probabil aș fi făcut la fel, dar nu pentru că sînt un erou, ci mai degrabă pentru că țin să-mi demonstrez mie că sînt capabil de gesturi de tipul ăsta.

Cum l-ați convins pe Luca Sabin să joace și cît din replicile lui sînt improvizație? A fost nevoie de muncă de convingerea din partea echipei pentru a-i păstra naturalețea?

După ce am terminat filmul mi-am dat seama cît de inconștient am fost să plănuiesc un film care să depindă atît de mult de prestația unui actor neprofesionist, care a văzut prima oară o cameră de filmat în prima noastră zi de filmare. Dar, cumva, de cînd l-am întîlnit pe Luca Sabin, cu coasa în spinare, pe un drum din Rîmeț, am știut că va funcționa foarte bine în rolul lui Kente. Am avut mare noroc cu el. Nu doar că a înțeles rapid ce are de făcut și s-a integrat imediat în echipa filmului, dar avînd aceeași meserie ca personajul nostru, mi-a livrat o grămadă de povești pe care i le-am atribuit lui Kente. Personajul a căpătat o biografie mai bogată și asta e foarte important în film. Schimbam în fiecare zi textul lui Kente, păstrînd părți din scenariul inițial și lăsîndu-i cîteodată loc lui Luca Sabin să vorbească liber despre lucruri pe care le conveneam înainte de filmare. Avea în urechea sănătoasă o cască minusculă, prin care comunicam în timpul cadrului și-i mai spuneam ce să facă. Asta poate părea că simplifică lucrurile într-un anumit fel, dar e foarte complicat să te concentrezi și la ce ai de făcut, și la ce auzi în cască, în același timp. Dar omul s-a descurcat.

Jucați rolul coordonatorului echipei de voluntari care, atunci cînd i se comunică gravitatea situației, nu are o reacție promptă. Cum a fost experiența ca actor?

Sînt la a doua experiență de tipul ăsta, am mai jucat și în *Alice T*. Îmi place să joc, mi se pare că înțeleg mai bine prin ce trece un actor în timpul filmării și asta mă ajută să comunic mai bine în general cu actorii cu care lucrez. Cînd filmezi ești foarte concentrat și atent la tot ce se întîmplă în jurul tău. Pare că și timpul se descompune, curge altfel, cînd ești în interiorul cadrului. Pe de altă parte, pentru că nu-ți permiți să nu fii imersat în acest moment al filmării, pierzi un pic perspectiva mare a lucrurilor, de care ai nevoie ca regizor. Așa că, avînd multe lucruri de gestionat, am fost ușurat cînd s-au terminat zilele mele de filmare.

Gîndirea noastră este profund contextuală. Asta face ca uneori aceeași situație să poată fi interpretată diferit de aceeași persoană, dar și de către persoane diferite. Spun oare deciziile de moment, cele luate în situații de criză, adevărul despre noi?

Eu cred că pot spune adevărul despre o parte din noi, de care ori nu sîntem conștienți, ori nu prea vrem să fim. De asta încerc în filmele pe care le fac să pun personajele într-o postură inconfortabilă. Cred că în felul ăsta ajungi să-ți chestionezi acțiunile. Și mă refer aici mai degrabă la spectatori decît la personaje.

Evoluția personajelor din Întregalde *este dictată de ceea ce li se întîmplă în anumite secvențe tensionate. Credeți că personajul Maria, interpretat de Maria Popiștașu, este cu adevărat mai altruist prin comparație cu prietenii ei? Dacă da, atunci cum se explică gestul ei aproape irațional de a pleca noaptea în pădure, lăsîndu-și prietena singură?*

Maria își setează o ștachetă morală sub care nu vrea sub nici o formă să sară. Nu suportă ideea de a se dezamăgi pe sine. Era o replică în scenariu, care din păcate n-a mai intrat, în vria secvenței în care Maria pleacă să-l salveze pe bătrîn de la gater. „Aș vrea să nu știu că e acolo singur și îngheață, dar acum, că știu, nu pot să-l las să moară.“ Cred că fraza asta descrie cel mai bine de ce se duce să-l salveze pe Kente noaptea prin pădure, la minus nu știu cîte grade. Cum spuneați, gestul Mariei are ceva egoist, pentru că își pune în pericol prietena, rămasă singură în pădure. Maria nu e un erou, e un om care încearcă să fie relevant și să trăiască la înălțimea așteptărilor pe care și le-a cultivat de-a lungul anilor. În final, faptul că bătrînul e salvat are mai multă relevanță pentru ea decît pentru Kente.

Oare faptul că ne pasă de ceilalți face parte din natura umană? Sîntem prin asta mai buni decît alte ființe?

Cred că solidaritatea face parte din natura umană. Nu ne face neapărat mai buni, dar ne ajută să supraviețuim ca specie. Într-una din ultimele secvențe ale filmului sînt puse față-n față două feluri cultural diferite de a vedea altruismul. Preocupată că, din cauza varicelor, bătrînul pe care tocmai îl salvase ar putea să-și piardă picioarele, Maria primește următorul răspuns, de la vecina care tocmai îl spăla de rahat pe bătrîn: „Eu ce să-i fac? Abia nu mai pleacă“. Pentru cei care locuiesc în zone izolate, în care natura dictează ritmul vieții, altruismul, în forma lui dură, abrazivă, e parte din viața de zi cu zi și nici măcar nu mai sînt convins că poate fi numit în felul ăsta.

Integralde

c. Voodoo Films

a consemnat Roxana CĂLINESCU

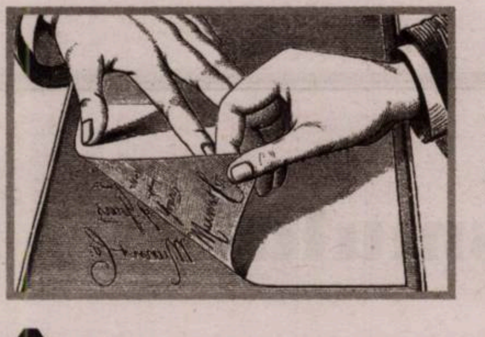

REGIMUL **ARTELOR** ȘI MUNIȚIILOR

Cosmin CIOTLOȘ

cartea **nevăzută** a lunii

Absolventul Traian T. Coșovei

În urmă cu vreo zece ani (de fapt, nouă și jumătate), *Dilema veche* dedica un dosar instructiv „Hipsteriei“ și hipsterilor. L-am citit atunci căutînd să-mi amintesc unde anume am întîlnit pentru prima oară cuvîntul în literatura noastră: chițibușerii de filolog. Mi-am bătut capul pînă mi-am adus aminte: la Mircea Cărtărescu, în *Travesti* (1994): „epoca bizară a rockului și a hipsterilor, a magnetofonului...“. Mulțumit cu răspunsul, îmi imaginam că i-am dat de cap o dată pentru totdeauna și că problema nu mai admite recurs. Pînă săptămînile trecute, cînd am descoperit din întîmplare un precedent cu mai bine de trei luștri mai vechi. În „lucrarea de diplomă“ (azi spunem „de licență“) a lui Traian T. Coșovei, *Generația „Beat“ – o introducere,* susținută la Literele bucureștene în 1978, termenul e utilizat și glosat în fel și chip. Prima dată la p. 9, într-un citat din Dorothy van Ghent: „A fi *Beat* înseamnă să aderi la o serie de principii și să ai o atitudine în fața lucrurilor, să fii hipster [...], să fii epuizat de energia de a rivaliza“. Mai încolo, la p. 18, tot într-un citat, de astă dată din Herbert Gold: „hipsterul renunță la societate, renunță la inteligență și crede că această renunțare e în favoarea emoției“. Și așa mai departe. Nu-mi propun să inventariez toate ocurențele. Mai spun numai că, parcurgînd bibliografia, Coșovei asumă o concluzie memorabilă: generația lui Ginsberg și Corso a avut curajul și nebunia ca, în plin secol 20, să afirme un mit și, în centrul acestuia, un tip de erou: „hipsterul angelic“.

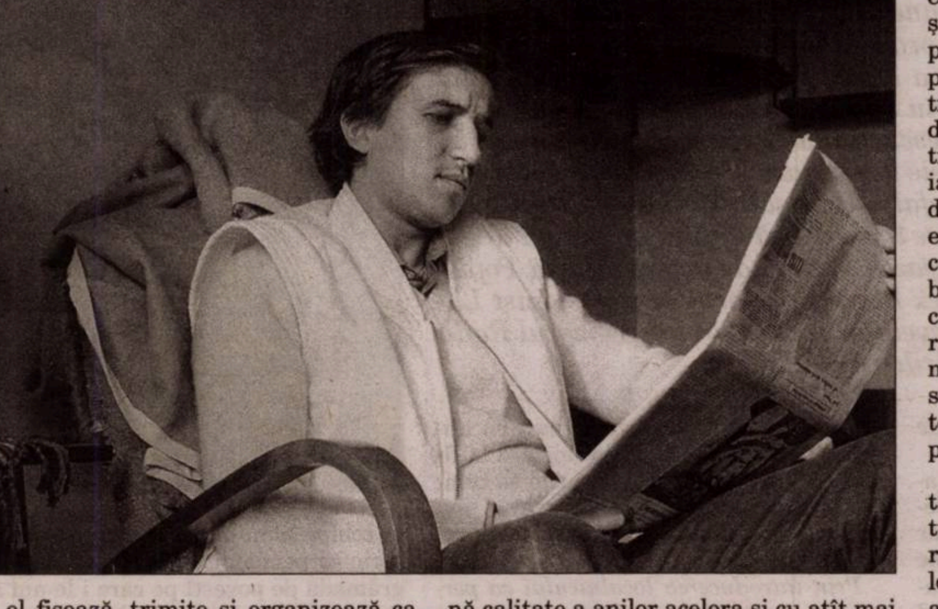

© T. Jebeleanu

Generația lui Ginsberg și Corso a avut curajul și nebunia ca, în plin secol 20, să afirme un mit și, în centrul acestuia, un tip de erou: „hipsterul angelic“.

Dincolo de aceste divagații mai curînd lingvistice, lucrarea în sine e de mai multe ori surprinzătoare. Nu prin subiect. Se știa (inclusiv fișele biografice care-i însoțeau volumele de poezie menționau amănuntul) că Traian T. Coșovei a absolvit facultatea cu o „diplomă“ despre mișcarea *Beat,* așa cum se știe îndeobște că Mariana Marin a avut drept subiect literatura lui Virgil Mazilescu. Dar, ca și în cazul autoarei *Atelierelor,* prea puțini se puteau lăuda că au parcurs-o. Aș zice chiar că e „piesa lipsă“ din dosarul adeseori clamat al influențelor *Beat* în poezia optzecistă. Nici criticii favorabili (Manolescu, Simion și ceilalți), nici detractorii (în capul listei: Eugen Barbu) nu se informaseră de la sursă atunci cînd stabileau, altminteri ritos și profesoral, că *Ninsoarea electrică* e îndatorată lui Ginsberg (iar nu lui Hart Crane ori lui Marianne Moore), respectiv că lunediștii „vin din Kerouac“. Ar fi rentat s-o facă, măcar pentru a ridica nivelul polemicilor care au vertebrat întregul deceniu al nouălea. În definitiv, cel puțin în pragul lui ’80, Coșovei *știa cel mai mult* despre tema în marginea căreia ceilalți se răfuiau în presa culturală cu inconsistentă dezinvoltură.

Prima surpriză ține de rigoare. Niciodată n-a fost Traian T. Coșovei mai sistematic în critica sa. *Pornind de la un vers* (1990) și *La formarea ideilor* (2005) conțin cronici colegiale, nu lipsite de subtilități, nici de empatie, dar cronici, *nevertheless.* Marcate, vrînd-nevrînd, de presiunea și accidentalul vieții literare. Aici, în schimb, în *Introducerea* aceasta, el fișează, trimite și organizează ca la carte. Din cele zece titluri ale bibliografiei, nu mai puțin de șapte sînt occidentale. Ceea ce, dacă ținem cont de epocă (repet, 1978), nu-i deloc rău: Thomas Parkinson, *A Casebook on the Beat* (Thomas Y. Crowell Company, 1961), Thomas P. Merrill, *Allen Ginsberg* (Twain Publishers Inc., 1969), Marcus Cunliffe *The Literature of the United States* (Penguin Books, 1963), Richard Howard, *Alone with America* (probabil ediția din 1969), Kenneth Tynan, *Right & Left* (Longman, 1967), Willis Wager, *American Literature* (London Press, 1969), John Brown, *Panorama de la littérature contemporaine aux États Unis* (Gallimard, 1971). Cîți alții vor fi avut, atunci, acces la ele? Li se adaugă, firește, Serge Fauchereau, cu *Introducere în poezia americană contemporană* (tradusă în ’74 la Minerva) și două studii ale lui Dan Grigorescu, îndrumătorul lucrării.

Decurgînd de aici, a doua calitate e că Traian T. Coșovei traduce. Din nevoie (poate și din plăcere). Dar e păcat că nici măcar după Revoluție poetul nu s-a gîndit să exploateze editorial aceste bruioane. Sigur, Ginsberg, Burroughs și Kerouac au beneficiat în cele din urmă de transpuneri în română. Însă mă gîndesc că n-ar fi stricat, în numele unui metabolism cultural sănătos, să-i avem și pe John Ciardi (p. 42), și pe Philip Whalen (p. 43), și pe Gregory Corso, plecînd de la mostre ca acestea: „Stau în lumina slabă, în strada întunecoasă / și privesc spre fereastra mea; acolo m-am născut. / Luminile sînt aprinse; alți oameni se mișcă înăuntru. / Stau învelit în mantaua de ploaie, țigara în gură / pălăria trasă peste ochi, în mînă cu un revolver. / Am traversat strada, am intrat în clădire / Lăzile de gunoi au încă același miros / Am urcat la primul etaj; Dirty Ears / mă întîmpină cu un cuțit“.

Beatnicul generic

Ajung la a treia calitate majoră a lucrării: departe de a fi un mai mult sau mai puțin impresionist comentariu pe text, departe de a se rătăci în arborescențe analitice (curente chiar în critica de bună calitate a anilor acelora și cu atît mai scuzabile la un proaspăt absolvent de Litere), Coșovei dezvoltă, dimpotrivă, o traiectorie sociologică și psihologică. Astfel încît lucrarea trasează un portret-robot al *beatnicului* generic, ilustrat cu cazuri particulare și cu necesare nuanțări. Nu lipsește de aici conștiința orientării politice (cu radicalisme de stînga) a Școlii de la San Francisco. Lucru semnificativ, de vreme ce, s-a spus nu o dată, optzeciștii noștri știau prea puțin despre dimensiunea militantă a mișcării. Tot ce se poate. Coșovei, oricum, o cunoștea. „Dar, dacă din punct de vedere artistic, manifestările acestei generații sînt rezultatul unei stări de spirit, privită la o scară națională Beat Generation este un fenomen social, tot astfel cum valențe artistice, dar și sociale au avut și avangardele europene. A acorda însă importanță prea mare fenomenului social înseamnă să transformăm mișcarea *Beat* într-o contrarevoluție, lucru neadevărat“, scrie el încă din primele pagini ale dactilogramei. Pentru a-și continua, nu fără un anume umor subversiv, ideea ceva mai încolo:

„Beatnicii sînt în general apolitici, nu dintr-o suficiență politică, ci, mai curînd, [dintr-]o lipsă de interes. Politicianul îl atinge mai puțin pe beatnic decît polițistul din colț care îi confiscă doza de marijuana. Comunismul la care fac uneori aluzie este legat de ideea lor fixă a comuniunii sufletești, iar Ginsberg, în poemul *America,* își amintește despre o întrunire comunistă unde fiecare putea să vorbească liber, bucurîndu-se de atenția celorlalți“ (p. 7). Frază scrisă într-o cultură care împlinea treizeci de ani de supraviețuire sub cenzură. Și mai neașteptată în context e nonșalanța cu care Traian T. Coșovei tratează raporturile beatnicilor cu drogurile. Desigur, e invocat în primul rînd Ginsberg, convins că „există o înțelegere tacită între guvern și Mafie pentru menținerea prețului marijuanei, cocainei, hașișului etc.“ (p. 19). Tot din Ginsberg, un poem cît se poate de grăitor: *LS.D.* Apare și Corso, cu al său *Under Peyote,* apare și paseismul nițel caraghios și jucat al unora dintre beatnici, care regretă anul 1947, în care doza de hașiș costa doar 30 de cenți.

Spuneam că *Generația „Beat“ – o introducere* realizează un portret-robot. Sintetic, el arată așa: „Duși puțin la frizer, ținuți sub duș, dezbrăcați de blue-jeans, catarame, sandale și bărbi, beatnicii suferă de un *«mal du siècle»* al lumii moderne. Priviți cu atenție, sufletește au trăsături romantice, filosofic sînt un mixaj de existențialism *sui generis,* neocreștinism și budism Zen, iar intelectual sînt niște post-suprarealiști mai puțin onirici, mai puțin dotați cu mijloace proprii de investigare – de unde folosirea drogurilor –, dar avînd meritul incontestabil de a păstra contactul poeziei cu realitatea – cheia marii poezii contemporane. Dincolo de aspectul lor de *guerilleros,* dincolo de exuberanța lor juvenilă, dincolo de «jocul» scenic puțin actoricesc și «farseur», beatnicii sînt niște introvertiți psihic pe care se grefează o structură afectivă caracterizată prin instabilitate și depresiune. Franchețea lor e cuceritoare; ei pot fi socotiți niște indivizi plini de ingenuitate, dar care caută să-și ascundă copilăria prea apropiată sub bărbi imense“ (p. 5).

Detaliat preț de șase capitole, el capătă degradeuri utile și își șlefuiește eventualele asperități. Ca, de pildă, aceea care îi contrapune pe beatnici burghezilor de rînd *(square),* definitiv vinovați de a-și fi tocit disponibilitățile emoționale. Opoziție esențială, cu atît mai mult cu cît cele două medii interferează, iar intrușii trebuie depistați: destui dintre mărginiții banali, dintre funcționarii cuminți își asumă, „turistic“, „în weekend“, identități de împrumut și ies din confortul cotidian pentru două-trei zile dedicate „experiențelor tari“. Zen *Beat versus* Zen *square,* în termenii lui Allan Watts. Adică naturalețe *versus* instituționalizare.

Un alt exemplu se leagă de chestiunile care țin de aerul confuz (în toate sensurile: ideologic, comportamental, etic, imagistic) al mișcării. Coșovei vede aici o consecință, nu un program: de vreme ce realitatea e ea însăși haotică, impactul acestor idealiști cu ea conduce, inerent, la contradicții și incongruențe. Aceștia „trăiesc un proces de «desensibilizare», de pierdere a sensibilității, dar caută un sens afectiv al existenței; sînt marcați de o criză a identității, dar vorbesc despre o comuniune spiritual-afectivă a «personalităților»; se retrag în natură (teoretic), dar cîntă monstrul citadin care îi și înspăimîntă, dar le și oferă un spectacol grandios de care se simt atrași; beatnicii caută un sens, o «logică» a existenței, dar în același timp se retrag într-o altă realitate cu ajutorul drogurilor“ (p. 32).

Soluția? „Dezangajarea“ și „dezafilierea“ din societate. Țel existențialist, spune Coșovei. Și nuanțează imediat: nu fără a ține cont de contactul continuu cu lumea obiectelor, pe jumătate tactilă, pe jumătate caleidoscopică și, de ce nu, magică. De aici înclinația spre ezoterism și spre religiile orientale (care au parte de cîteva pagini mai curînd aerate). Cît despre stilistică, inovațiile sînt minuscule. *„No ideas, but in things“,* conchide poetul, abil, pe urmele lui William Carlos Williams.

Încă inedită, motiv pentru care am și ținut să pun în circulație cîteva paragrafe mai substanțiale din ea, lucrarea aceasta e de fapt mai puțin un manifest (așa crezusem cîndva, pentru că aceasta e marota curentă) și mai mult o exuvie: scriind despre beatnici, Traian T. Coșovei traversează o experiență și o lasă în urmă.

Cosmin Ciotloș *este critic literar și lector la Facultatea de Litere din București. Cea mai recentă carte publicată:* Cenaclul de Luni. Viața și opera, *Pandora M, 2021.*

Andreea VLAD

dilematograf

Praf de stele

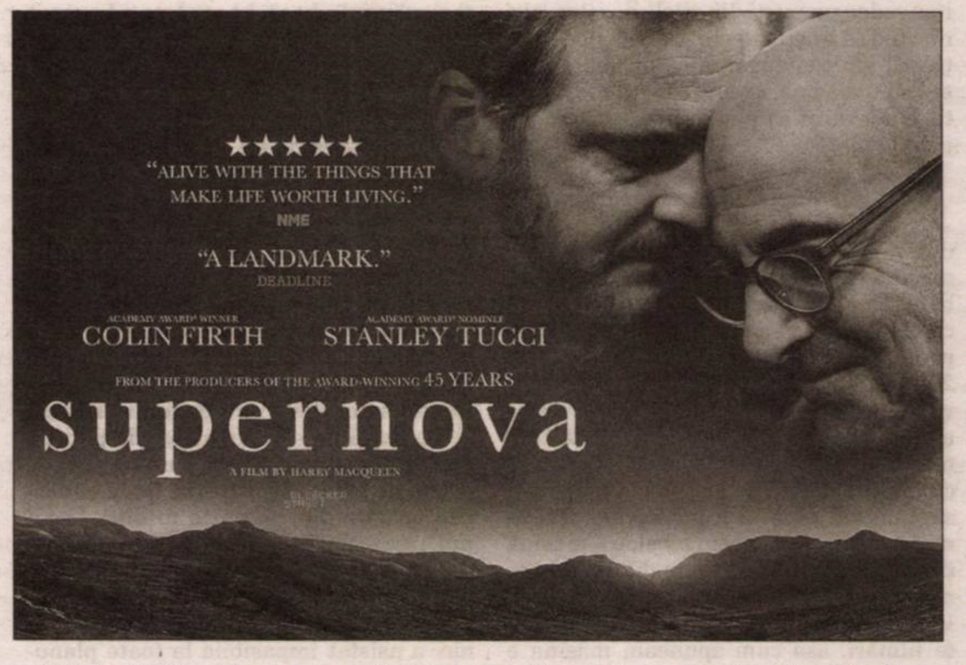
★★★★★
"ALIVE WITH THE THINGS THAT MAKE LIFE WORTH LIVING."
NME
"A LANDMARK."
DEADLINE
ACADEMY AWARD® WINNER
COLIN FIRTH
ACADEMY AWARD® NOMINEE
STANLEY TUCCI
FROM THE PRODUCERS OF THE AWARD-WINNING 45 YEARS
supernova
A FILM BY HARRY MACQUEEN

● *Supernova* (Marea Britanie, 2020) de Harry Macqueen.

Valul progresist care a luat tot mai multă amploare alocă o parte importantă problematicii LGBT. Indiferent de care parte a baricadei te-ai situa, este vizibil că mișcarea LGBT pendulează între o propagandă virulentă și o normalitate a discursului. Din fericire, filmul britanicului Harry Mcqueen evită cu eleganță propaganda ostentativă, o capcană greu de ocolit avînd în vedere tema peliculei sale. Un cuplu de homosexuali, ambii cu un statut social ridicat (Tusker e un scriitor de succes, Sam e un pianist clasic), se confruntă cu iminența morții odată ce Tusker (Stanley Tucci) este diagnosticat cu o demență cu evoluție rapidă. Boala lui e introdusă gradual, astfel că nu ne dăm seama de la început care e momentul în care Tusker începe să nu mai fie.

Povestea lor de dragoste e simplă: Sam și Tusker sînt împreună de 20 de ani. Iubirea lor e la fel ca la început, astfel că cineastul britanic Harry Mcqueen setează de la început cadrul istoriei sale. Folosește mereu o privire pe cît de neutră, vag detașată, pe atît de discret intimistă în momentele-cheie. O mînă îmbrățișîndo pe alta ca într-un vis, pacea domestică a unei cine, drumul care seamănă mai mult cu o plutire a rulotei printre colinele englezești sau o privire care îmbrățișează simultan luciul unui lac de munte și o amintire scumpă ambilor (și-au declarat dragostea la foarte scurtă vreme după ce s-au cunoscut). Sînt micile gesturi care sudează emoția, care o reînnoiesc de fiecare dată, micile clipe de grație împărtășită care devin apoi aproape sacre în memorie.

Față de alte filme similare devenite între timp clasice *(Philadelphia* sau *Brokeback Mountain),* care puneau accentul pe complexa problematică socială a apartenenței la minoritatea gay și pe finețea psihologică, sau față de registrul ludic-senzual din *Call me by your name, Supernova* are altă zonă de interes. Sam și Tusker sînt pe deplin acceptați de familii, ba chiar petrecerea-surpriză de ziua lui Tusker organizată la familia lui Sam strînge în jurul lor o sumedenie de prieteni devotați. Singura diferență față de un cuplu normal este faptul că e vorba de dragostea a doi bărbați confruntată cu iminența degradării prin boală. Situație cu atît mai gravă cu cît moartea nu e naturală, ci rivalizează cu pierderea memoriei, deci a sensului. În curînd, Tusker nu își va mai recunoaște iubitul („Nu voi mai fi eu, ci doar unul care seamănă cu mine“, le spune Tusker invitaților la petrecerea-surpriză de ziua sa), iar Sam va recunoaște doar un străin, ceea ce chestionează însuși obiectul iubirii sale, nu și imanența ei.

Privirea camerei nu interferează niciodată cu disonanțe sau cu bruiaje în cadru, este ceea ce Susan Sontag numea „o privire pură“. Tot Sontag spunea, în celebra sa carte-eseu *Despre fotografie,* că „obsedații imaginii vor considera probabil că asfințiturile sînt clișee; căci, vai, ele arată prea mult a fotografii“. În *Supernova*, asfințiturile, peisajele, poezia, frumusețea nu sînt prinse fotografic, ci ca din întîmplare. Au o funcție cathartică niciodată asumată pînă la capăt, ca și cum excelentul director de imagine Nick Pope ar fi lăsat deschisă camera ascunsă. Tot ce e important scapă printre cuvinte, atingeri, gesturi, aluzii, tot ce contează pare spontan. Este poate un tainic rămas-bun în lumina amurgului, o ultimă declarație fără cuvinte în care imaginea, în sensul platonician, devine totuna nu doar cu obiectul reprezentat, ci și cu privirea care o (re)creează. Este o sacralizare în sens invers, dinspre profan înspre contemplarea clipei pentru veșnicie, așa cum se întîmplă la Pompei.

Deși accentele melodramatice sînt punctate uneori prea corect, reducînd din efectul de firesc, filmul britanic, dominat de acești mari actori contemporani, Stanley Tucci și Colin Firth, în rolurile protagoniștilor – cu o nuanțare și o complexitate aproape matematică a interpretării –, nu este totuși o elegie. Un citat din Chesterton („Lumea nu va duce niciodată lipsă de minuni, ci numai de dorința de a te minuna“), menționat în film, este un nivel complementar pentru modul în care cineastul britanic, care este și scenarist, setează abordarea care face pînă la un punct memorabil acest film: pariul de a surprinde realitatea goală, misterul clipei chiar „în intervalul dintre clipe“, cum spunea fotograful Frobert Frank.

Se spune că oamenii sînt praf de stele. Dincolo de metaforă (care nu e doar metaforă, astronomii oferind nenumărate dovezi în acest sens), drama celor doi iubiți este pe cît de umană, pe atît de simbolică. Dacă pentru Marcel Proust sîntem ființe temporale, oameni răspîndiți în timp, în *Supernova* cei doi îndrăgostiți își întrezăresc șansa de eternitate acolo unde privirea le zăbovește cu o uimire mereu reînnoită în fața vieții: în stele.

Filmul va intra în cinematografele din toată țara din 30 iulie.

■ ■ ■

Aron BIRO

audio și n-am cuvinte

Androgin

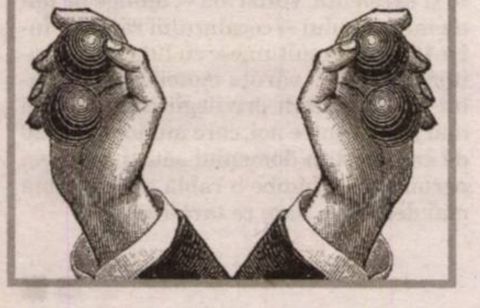

● Gary Numan, *Intruder*, BMG, 2020.
● Cold Cave, *Fate in Seven Lessons*, Heartworm Press, 2021.

Înainte să fie revendicată de ideologia de gen și de Noua Revoluție Sexuală, imaginea androgină era asociată cu androizii și extratereștrii hermafrodiți, cu literatura science-fiction și muzica inspirată tematic/estetic de aceasta. SF-ul a fost, de altfel, spațiu de refugiu cultural pentru forme preliminare ale ideologiei de gen, codificate în aventuri pe alte planete, profitînd subversiv de relativa desconsiderare din partea publicului larg și de legături strînse ale unor autori de referință cu mediul academic. Propoziția dezarmantă a Ursulei K. Le Guin *„The king was pregnant“* (tradusă la noi „Suveranul era însărcinat“) ne-a dat de gîndit tuturor cititorilor portofoliului Nemira din anii '90, nu doar lui Dacian Cioloș. Dar n-aveai cu cine discuta pe atunci despre așa ceva, erau „cărți pentru copii“. Ar trebui să fim mai atenți la ce citesc copiii.

Sau la ce ascultă; și în muzică, protagonistul androgin s-a impus în nișe asociate cu SF-ul și magicul – post-punk și gotic, rock progresiv, muzică electronică și metal extrem, genuri diverse, unele folosindu-se de SF în versuri, altele exploatîndu-l la nivel de imagine ori inginerie sonoră. Ziggy Stardust și Janelle Monae sînt doar vîrful unui aisberg care plutește de zeci de ani pe oceanul contraculturii.

INTRUDER
///
GARY NUMAN

Gary Numan e un veteran al acelei contraculturi, contemporan cu Bowie. Pe noul album izbutește o abordare holistică – sunet, imagine și versuri SF, în care androidul-androgin sexagenar cîntă distopii într-o manieră cyber-pop care îi reafirmă influența asupra a cel puțin două scene – cea americană (Nine Inch Nails și tot ce vine de-acolo) și post-punk-ul european recent resuscitat. Răzbate și frustrarea artistului de a nu fi fost parte din Depeche Mode ori Duran Duran, cu care Numan rivaliza la trecerea dintre deceniile '70 și '80, fie solo, fie alături de primul său grup Tubeway Army. Piesa „Cars“ are parte cu regularitate de versiuni *cover* de atunci încoace, însă în rest n-a rămas mare lucru din activitatea sa în acea epocă, Numan fiind lăsat în urmă de rivali și renunțînd să cucerească scena pop. Cariera solo arată însă o constanță underground sănătoasă, angajîndu-se mereu în schimburi de servicii și complimente cu o gamă diversă de artiști, de la Trent Reznor la Jean-Michel Jarre și Dave Grohl. Noul album se folosește tematic de crizele momentului – sexuală, ecologică, politică –, încadrate de distopiile SF predilecte în lirica artistului.

O personalitate oarecum similară, mai întunecată și decalată cu vreo două decenii, e californianul Wesley Eisold, al cărui proiect Cold Cave a revenit neașteptat cu primul album din 2011 încoace. Proiectul nu fusese suspendat, ne-au vizitat și pe noi în perioada asta, au mai scos piese și EP-uri, însă speranțele pentru un material consistent se destrămaseră, iar apologia obsesivă adusă nihilismului de către protagonist ne-a îngrijorat că l-ar putea împinge pe drumul idolului său, Ian Curtis. Eisold are multe în comun cu Numan, au și avut un turneu recent împreună, însă influența unuia asupra altuia nu e tocmai directă – tînărul zeu al nihilismului (botezat astfel de *The Guardian)* a apărut din scena *hardcore*-punk, a colaborat cu personalități extreme precum Genesis P-Orridge și Boyd Rice și datorează mai mult lui Joy Division. Noul album e totuși mai spre New Order, iar protagonistul e mai masculin în noul videoclip; să nu uităm însă că, pentru această scenă, „androgin“ a însemnat cu precădere bărbat epilat, machiat, cu contur negru gros la ochi – ca motor al contraculturii, această imagine a fost văzută ca o amenințare comparabilă cu votul lui Dacian Cioloș pentru legiferarea dreptului bărbaților de a naște (ori cu un pas decisiv în direcția respectivă).

***Aron Biro** este autorul blogului http://aronbiro.blogspot.com.*

■ ■ ■

Adina POPESCU

portrete din mers

O mașină „rezistibilă“

Am o Dacia Logan din 2006, „mașina scriitorului sărac“ – cum îmi zicea un prieten, tot scriitor, care deține același tip de autoturism. Sînt conștientă de faptul că mașina e deja o rablă și s-ar putea să-și dea duhul oricînd pe șoselele patriei, însă, ca orice „scriitor sărac“ care se respectă, deocamdată nu-mi permit să o schimb cu alta. Chiar dacă nu conduc, după cîteva zeci de mii de kilometri chinuiți, parcurși ca pasager pe locul din dreapta, pot să-mi dau seama că această mașină e construită parcă în dușmănie față de șofer și, în general, față de cei care o folosesc. În afară de motorul Renault – de 1.4 în această nefericită variantă –, mașina e grea, leneșă, nu are demaraj, iar cele mai simple depășiri devin imposibile, tot ce conține mașina e cît se poate de „românesc“, pare făcută la mișto, pe colțul mesei, fără nici un fel de gîndire sau de logică. Scaunele sînt incomode, îți trece os prin os pînă ajungi la o destinație aflată, să zicem, la cel mult 400 de kilometri, ajungi atît de obosit de parcă ai fi cărat mașina în spate tot drumul. La 130 de kilometri la oră, pe autostradă, ai senzația că tocmai ai decolat cu un avion ATR, așa că e mai cuminte să mergi cu o sută, te depășesc toate TIR-urile. Uneori mai cad și piese din ea – bine, aici contribuie și gropile de pe drumurile noastre, se aprind markeri de bord și se sting după bunul lor plac, farurile sînt chioare, caroseria ruginește într-o iarnă cît la altele, mașini străine, în zece. Iarna, sistemul de dezaburire nu funcționează cum trebuie, așa că recurgi deseori la metoda „tradițională“ de la Dacia 1300, adică ștergi geamurile cu cîrpa sau cu mîneca. Ștergătoarele zgîrie parbrizul și scot un zgomot apocaliptic, geamurile – oricît le-ai spăla – par tot timpul murdare. De vreo doi ani, s-a stricat și aerul condiționat, nici un un mecanic nu i-a dat de capăt, pierde pe undeva freon. Însă are Dacia Logan aer condiționat?! Nu, e o glumă, o adiere, briza mării, așa că am lăsat-o așa, vara sînt 50 de grade în mașină, se impun plecări la ore mici ale dimineții. Mai nou s-a stricat și vitezometrul – pornește doar cînd vrea el, iar cînd nu mai vrea, stă. Și cîte și mai cîte, calitate și excelență! Să nu uit – mașina e dotată cu un radiocasetofon, da, ați înțeles bine, casetofon... cu casete, dacă l-ar vedea un puști din zilele noastre, nici nu cred că ar ști ce este. De cele mai multe ori, am convingerea că nu mă deplasez cu o mașină, ci cu o căruță motorizată, e adevărat că pare bună de cărat pepeni la piață.

Mașina își are, ca orice mașină, povestea ei. A cumpărat-o taică-miu nou-nouță din fabrică, deși mulți l-au sfătuit pe atunci să-și ia o mașină ca lumea second-hand, la aceiași bani. Dar nu, lucrul nou nu se compară cu cel vechi – și-a zis el, plin de mîndria primului proprietar, adevărul e că, în 2006, o Dacia Logan era o mașină potrivită pentru un cuplu de ingineri de vîrsta a doua spre a treia, retrași la țară, care nu aveau alte necesități decît să meargă cu mașina o dată pe an pînă la mare sau săptămînal pînă la hipermarket. Taică-miu a îngrijit-o ca pe un bibelou – mașină ținută în garaj, bibilită de diferiți mecanici de ocazie, kilometri puțini la bord. I-o mai împrumutam noi pentru diferite filmări, așa cum spuneam mașina e bună cînd e vorba de cărat echipament, de pildă, pe atunci aveam o Super Nova – mașină și mai proastă, dar măcar mai fișneață, a sucombat definitiv undeva la marginea Bucureștiului, prin Afumați. Cînd i-o aduceam înapoi, spălată impecabil, ne întîmpina cu o figură tristă: „Voi nu știți ce înseamnă să stai atîta timp departe de obiectul iubit!“. Pînă la urmă, cînd a ajuns, totuși, la concluzia că și-ar dori o mașină străină, măcar și second-hand, i-am cumpărat „obiectul iubit“ la un preț preferențial – știam măcar că mașina a fost bine îngrijită și avea un pic peste 60.000 de kilometri parcurși. Acum, de cînd e nemulțumit de „mașina străină“ care a devenit la rîndul ei o rablă, taică-miu se uită cu jind la fostul „obiect iubit“ care nu-i mai aparține, tot speră că îl va primi la un moment dat înapoi.

Așadar, Loganul a ajuns în cartierul nostru unde veșnic te învîrți o jumătate de oră în căutarea unui loc de parcare și abia de aici începe povestea ei. Într-o zi, i-am surprins pe niște puștani jucînd fotbal pe stradă și izbind din cînd în cînd cu sete în Logan: „Nu mai trage, bă, în mașină!“ – ar fi zisul unul. „Lasă, bă, că ăsta e Logan și e mașină rezistibilă!“, a zis un alt puști. Da, avea dreptate, e mașină „rezistibilă“, n-am avut mari probleme cu ea, în afară de cele enumerate mai sus, iar cîteodată îmi dau seama că, de voie, de nevoie, m-am atașat de ea. În nici un caz nu este „obiectul iubit“ suprem, însă mi-e dragă așa cum poate să-ți fie dragă o rudă amărîtă de la țară, are ea doar patru clase, e cam agramată și cam țoapă și te cam face de rîs cînd vine în vizită la oraș, însă e a ta, ți-o asumi, face parte din familie. Așa și cu Loganul. De fapt, nu cred că ne atașăm atît de obiecte, cît de utilitatea lor imediată sau de amintirile care ne leagă de ele, o mașină, de pildă, e mai mult decît un obiect, e un tovarăș de drum, de călătorie, suportă toate rătăcirile noastre dintr-o parte în alta. Loganul „rezistibil“ ne-a însoțit la mai bine de 100.000 de kilometri din viața noastră, pe drumuri proaste de la țară sau pe autostrada impecabilă din Germania, a asistat impasibilă la toate planurile pe care ni le-am făcut, ne-a suportat toate certurile (oare de ce cuplurile se ceartă cu predilecție în mașină?) sau, mai rău, toate cîntecele pe care le-am lălăit din plictiseală, la drum lung, toate albumele Beatles cap-coadă, că doar unde era să folosim un radiocasetofon... cu casete? A participat indirect sau uneori chiar în mod direct, căci am montat camere video pe mașină, la o grămadă de filmări, am dus-o prin toate hîrtoapele fără să ne pese, sărăcuța, ne-am împotmolit în noroi pe culmea unui deal, ne-am zis că n-o mai scoate de acolo nici tractorul și, totuși, am împins-o și am ieșit la liman. Cu chiu, cu vai, Loganul „rezistibil“ a ajuns la Split, în Croația, iar după 800 de kilometri de autostradă, cu un vîjîit permanent în cap și cu geamuri întredeschise, căci se stricase deja „aerul“ și afară erau 35 de grade, cînd am ajuns în sfîrșit la destinație, într-un orășel încîntător de pe malul Adriaticii, nu mai știam care-i stînga și care-i dreapta. Loganul „rezistibil“ a ajuns și la Berlin, mi-am zis că o să ne fie rușine cu ea pe acolo și că n-o să ne respecte nimeni, or să ne facă disprețuitor cu farurile ca să ne dăm la o parte, așa cum fac șmecherii de aici – aiurea, era plin și pe acolo de rable, nemțești, e adevărat, însă multe mașini vechi și bine întreținute, funcționale, în fond, căci o mașină n-ar trebui să fie un soi de „blazon“, să-ți arate statutul, să te dai mare cu ea, iar traficul a fost cel mai civilizat pe care l-am întîlnit într-o capitală europeană, toată lumea respecta regulile, stopurile, bicicliștii, era o relaxare să conduci în Berlin, am aflat, chiar și o rablă de Logan. Aceeași mașină a parcurs – și nu doar o dată – întreg litoralul bulgăresc, a parcat și în fața hotelurilor, dar și prin sătuce la doar 300 de metri de mare, acolo a zăcut vreo săptămînă pînă s-a umplut de nisip, aproape că a intrat în pămînt. Loganul s-a rătăcit și prin munții Bosniei atunci cînd GPS-ul ne indica doar drumuri fără asfalt, a ajuns pe o culme înverzită, eram numai noi, mașina asta și vreo trei măgăruși, în fața noastră se întindea o țară străină, necunoscută, rareori m-am simțit mai fericită ca atunci, ia te uită pînă unde ne-a adus „obiectul iubit“!

În București, mașina „rezistibilă“ stă parcată cu săptămînile, nu prea avem nevoie de ea, avem picioare cu care ne putem deplasa, nu vrem să contribuim la haosul, entropia unui oraș în care mașinile îi vor depăși ca număr pe locuitori. Nu-i înțeleg pe cei care au nevoie de mașină ca să meargă pînă la farmacie și care vor să o parcheze eventual chiar în farmacie, mi se pare de prost gust și tipic pentru lumi mai puțin civilizate în care mașina e totul, mașina e simbolul prosperității. Avem vecini care stau în case mizere, pe jumătate ruinate, însă în fața lor tronează bemveul adus/furat din Francia sau Germania, îmi pare rău că o mașină atît de bună, în fond – calitate și excelență, vorba aia –, ajunge pe mîna mitocanului și cocalarului români. Între timp, mă mulțumesc cu Loganul „scriitorului sărac“, căruța motorizată a omului cinstit și fără privilegii cum sînt cei mai mulți dintre noi, care muncește de 20 de ani onest în domeniul său și tot nu-și permite să schimbe o rablă cu o mașină mai decentă... oare ce țară-i asta?

■ ■ ■

ABONEAZĂ-TE ACUM

SCANEAZĂ CODUL QR

CUM TE ABONEZI
✓ ONLINE: la http://abonamente.adevarul.ro
✓ VIRAMENT BANCAR sau MANDAT POȘTAL:
în contul SC ADEVARUL HOLDING SRL, cod fiscal RO18990288,
deschis la BRD - Decebal,
nr. cont RO70BRDE441SV58305914410.
✓ LA TOATE OFICIILE POȘTALE / ✓ FIRMELE DE ABONAMENTE

Informații și reclamații: abonamente@adevarulholding.ro
Tel: 0790 139 007/0790 139 009 (L-V, 9.00-18.00)

DILEMA VECHE

✓ 3 luni - 65 LEI ✓ 6 luni - 110 LEI ✓ 12 luni - 175 LEI

Prețuri la abonamente cu pînă la 52% mai mici față de prețul de la chioșc

TALON ABONAMENT

Nume .... Prenume ....
Str. .... Nr. ...., Bl. ......, Sc. ......, Et. ...., Ap. ......,
Localitate .... Județ/Sector ...., Cod poștal ....
Telefon .... Email ....
Am achitat suma de .... LEI cu mandat poștal/ordin de plată nr. .... din data ....
în contul SC ADEVARUL HOLDING SRL, cod fiscal RO18990288, deschis la BRD – Decebal, nr. cont RO70BRDE441SV58305914410.
Abonamentul va începe din luna* .... Semnătura ....

Plata se va efectua pînă la data de 25 a lunii în curs pentru ca livrarea să înceapă de la data de 1 a lunii următoare.

Prin completarea prezentului talon sînt de acord ca SC ADEVARUL HOLDING SRL să prelucreze datele mele cu caracter personal pentru activități promoționale și să le dezvăluie terților conform legii nr. 677/2001. Îmi rezerv dreptul să mă opun acestei prelucrări și să solicit ștergerea datelor adresîndu-mă societății SC ADEVARUL HOLDING SRL printr-o cerere scrisă.

Pentru abonamentele plătite cu mandat poștal sau ordin de plată este necesar să trimiteți talonul completat, împreună cu copia dovezii de plată la **SC ADEVARUL HOLDING SRL – Abonamente,** București, Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, Sector 2, cod poștal 020331.

...ÎȚI DĂ DE GÎNDIT

Bianca-Olivia NIȚĂ

O cușcă plină de iubire

Cînd am ajuns la Piatra Neamț în mai anul acesta, vișinul din grădina din spate era în floare. În fiecare zi mă așezam pe trepte și vîntul arunca o ploaie de petale asupra mea. Timpul curgea în ritmul molcom al unei zile de duminică. Noaptea deschideam geamul și mirosul de pădure pătrundea în liniștea deplină, întreruptă rar de sirena unei ambulanțe sau de motorul suprasaturat al unei mașini fulgerînd ocazional pe stradă. Dar din cînd în cînd auzeam un țipăt ascuțit și repetat, ca o chemare. Un țipăt care, am aflat, se auzea din lungul străzii, din Parcul Cozla – grădina zoologică din oraș.

Recent s-a anunțat că grădina se va închide. Primarul orașului, Andrei Carabelea, a inițiat un sondaj pe Facebook întrebînd locuitorii orașului despre utilitatea ei, după apariția online a unei filmări cu ursoaica Ina care a petrecut douăzeci de ani în ea. Acum, liberă, Ina s-ar fi putut plimba în voie. Însă, după două decade trăite într-un spațiu mai mic decît o garsonieră confort 3, ea se învîrtea în cerc, la nesfîrșit. Speranța de viață a unui urs carpatin este de cam 50 de ani în captivitate. În ani omenești, Ina își trăise mai bine de jumătate din viață fără să știe nimic din ceea ce înseamnă să fii urs. Mai mult, trăise constant sub ochii a mii de adulți și copii care-au venit să o vadă, însă n-au văzut că universul ei interior a fost și a rămas un cerc de șase metri pătrați.

Majoritatea celor care au răspuns la întrebările primarului a fost în favoarea închiderii grădinii. Dar au fost și suficiente voci împotrivă. Pentru acestea din urmă, grădina e un loc de neînlocuit unde copiii pot vedea animale. O reacție publică a actorului Victor Giurescu, pentru ziarul *Adevărul,* a fost, citez: „Dacă se desființează Grădina Zoo din Piatra, cum o să mai știe copiii despre ce e vorba cînd o să le spună mămica sau tăticu': «Măi, animalule! Spală-te, miroși ca un urs. Ce șarpe am crescut la sîn. Măgarule! Ai o memorie de elefant. Ești fricos ca un iepure». Ș.a.m.d. Hai să nu fim meschini. Toți iubim animalele și nu vrem să fie chinuite (…)“.

Oare?

În principiu, da, teoretic, desigur. Să afirmi astfel de lucruri e ușor. Și poți fi ferm convins de ceea ce spui, în timp ce ignori fie realitatea, fie propriile tale acțiuni, care infirmă ce afirmi. Cu toții avem nevoie să credem despre noi că sîntem buni și generoși, și sîntem dispuși să închidem ochii la multe lucruri pentru asta. Atunci cînd disonanța cognitivă rezultată din contradicția vorbe-fapte devine evidentă, poate fi rezolvată dacă reușești să găsești o explicație plauzibilă sau un motiv. În cazul exemplelor date de domnul Giurescu, am înțeles că nevoia e determinată de o lecție de igienă și o serie de injurii. Dar majoritatea celor care s-au opus închiderii grădinii au adus un argument mult mai important și mai generos – antagonismul perfect –, anume că și ei, și copiii iubesc animalele.

Să vezi animale e un moment de bucurie. Și știu că să le vezi, să simți că le iubești și în același timp să ignori realitatea vieții lor este posibil. Mi s-a întîmplat și mie. Dar e inacceptabil. Și poate felul cum tratăm animalele ridică întrebarea: ce credem noi cu adevărat despre iubire?

© wikimedia commons

Poate putem cădea de acord că a iubi înseamnă să oferi ceea ce are celălalt nevoie, nu ceea ce preferi tu. Să vezi lumea prin ochii săi pentru o clipă sau chiar două, uitînd de tine. În schimb, să fii tu spațiul în care să poată să-și exprime sinele profund. Să ierți și să nu judeci. Să-ți pui nevoile pe plan secundar atunci cînd e nevoie, nu mereu, dar mai mult decît o dată. Să-l lași să se descopere și să-ți spună cine e și tu să întîmpini asta cu acceptare. Și mai ales să vezi binele din celălalt și astfel să vezi binele din tine ca numitor comun.

Poate putem cădea de acord că iubirea n-are nimic de a face cu o cușcă. O cușcă plină de iubire nu există. Să crezi că da este doar un semn de ignoranță. Precum iubirea, magia întîlnirii dintre două perechi de ochi – umani sau altfel – nu poate exista decît în libertate.

Am mers să văd grădina zoologică de două ori cît timp am stat la Piatra – prima dată, într-o zi ploioasă de sfîrșit de mai. Privită de peste drum, e atît de mică încît o poți cuprinde, rotind ochii, toată, de la un capăt la celălalt. Eram singurul vizitator în acest spațiu cu un aer calm de glorie uitată. Adevărul este că aerul n-a fost nicicînd altfel. În trecut, crescînd în Piatra, mi-o amintesc poate puțin mai goală, fără jocuri, dinozauri mari de plastic și mașinuțe cu care poți culege ouă cu surprize, pe fundal auzindu-se aceeași melodie voit veselă, repetată.

Cum intri, pe dreapta, stau cot la cot diverși vecini de captivitate, ce par organizați pe singurul criteriu că toți ar putea sfîrși, în teorie, la un moment dat, într-o oală cu supă. Iepuri, fazani și prepelițe se învîrt în mica lor societate, înconjurată cu garduri de sîrmă. Dacă înaintezi, dai peste patru lame destul de interesate să te vadă. Și apoi sînt și muflonii, doi struți, un porc spinos și doi ratoni, și porcușori de Guineea, și două animale sud-americane cu boturi lungi și identități pierdute. Le văd pe toate într-o plimbare de cam trei minute. Și spre final, într-o cușcă solid baricadată, dau cu ochii de o maimuță macac sub o streașină, făcînd ture, înainte și înapoi.

Amplificînd sentimentul de nostalgie, la vestea deciziei de închidere unele ziare au încadrat subiectul în sfera monumentelor de patrimoniu și a istoriei pe cale să dispară. Titluri de tipul „O grădină zoologică se închide după 117 ani de funcționare“ sugerează că prelungirea existenței locului este în sine dezirabilă datorită longevității, simpla sa continuitate dînd locului și valoare. În cheia asta, mesajul este că, iată, iarăși nu ne ocupăm de moștenirea culturală. Însă nu tot ce moștenim are și valoare. De multe ori, din contra.

Și ceea ce ne scapă este că atunci cînd Nicu Albu, primarul din urmă cu o sută douăzeci de ani, a construit parcul, nu l-a destinat să fie grădină zoologică. Căci, în primii săi cincizeci de ani, parcul a fost doar loc de promenadă. Grădina zoologică e moștenirea comunismului.

În noaptea de 21 spre 22 mai 1897 a avut loc o alunecare de teren puternică. Plouase mult și 21 de case au fost afectate. Pentru a opri alunecarea s-a muncit ani la rînd, doar cu lopata și tîrnăcopul, nivelînd terenul, croind alei, plantînd brazi. Cînd totul a fost gata, în 1904, ceea ce s-a inaugurat a fost un parc cu un foișor unde cînta fanfara militară, iar dedesubt o grotă – Grota Urșilor – unde se putea bea bere. Aceasta este moștenirea – un spațiu de agrement și relaxare în natură. Mult mai tîrziu, odată cu venirea comunismului, s-a decis că nu se poate să avem Grota Urșilor fără urși în ea.

Nu-mi scapă simbolismul din parabola cu trecerea locului din spațiul burghez în parc cu animale închise odată cu schimbarea regimului. M-am tot gîndit la asta privind macacul închis în cușcă: o maimuță cafenie pe care o poți vedea fără să înțelegi nimic legat de ea – doar jucînd în propriul tău film, complet deconectat de la realitate.

Panoul de pe gardul cuștii îi prezintă numele în latină. Apoi continuă spunînd că macacii au o organizare deosebit de complexă și că femelele se împrietenesc între ele. Adaugă că sînt deosebit de inteligenți și că își spală hrana înainte să o consume. Drăguțe informații pe fundal de „Uite, mami, maimuțica“, ignorînd complet că natura ei inteligentă și socială nu-și are spațiu de manifestare. E complet singură aici, și nu, aici nu-și spală hrana. Macacii pot ține minte și recunoaște fețe, însă dacă te apropii de ea, nu te privește niciodată. Poate că nu vrea să te țină minte. În același timp, pare că vede lucruri pe care doar ea le știe. La un semnal pe care doar ea pare că-l aude, se urcă în viteză înapoi sub streașină și scoate capul, privind în sus preocupată. Pentru moment, cred că-i doar o parte din rutina ei în care vede lucruri pentru noi invizibile. Apoi îmi dau seama că ceea ce vede este telegondola care trece pe deasupra cuștii îngrădite – mici capsule portocalii suspendate în aer, cu oameni care n-o văd și nici nu se gîndesc la ea, trec una după alta, în ritmul molcom al unei zile de duminică. Pare că se duc departe, lin, peste pădure, plutind în cer, spre libertate.

Bianca-Olivia Niță *este jurnalistă* freelancer.

PUBLICITATE

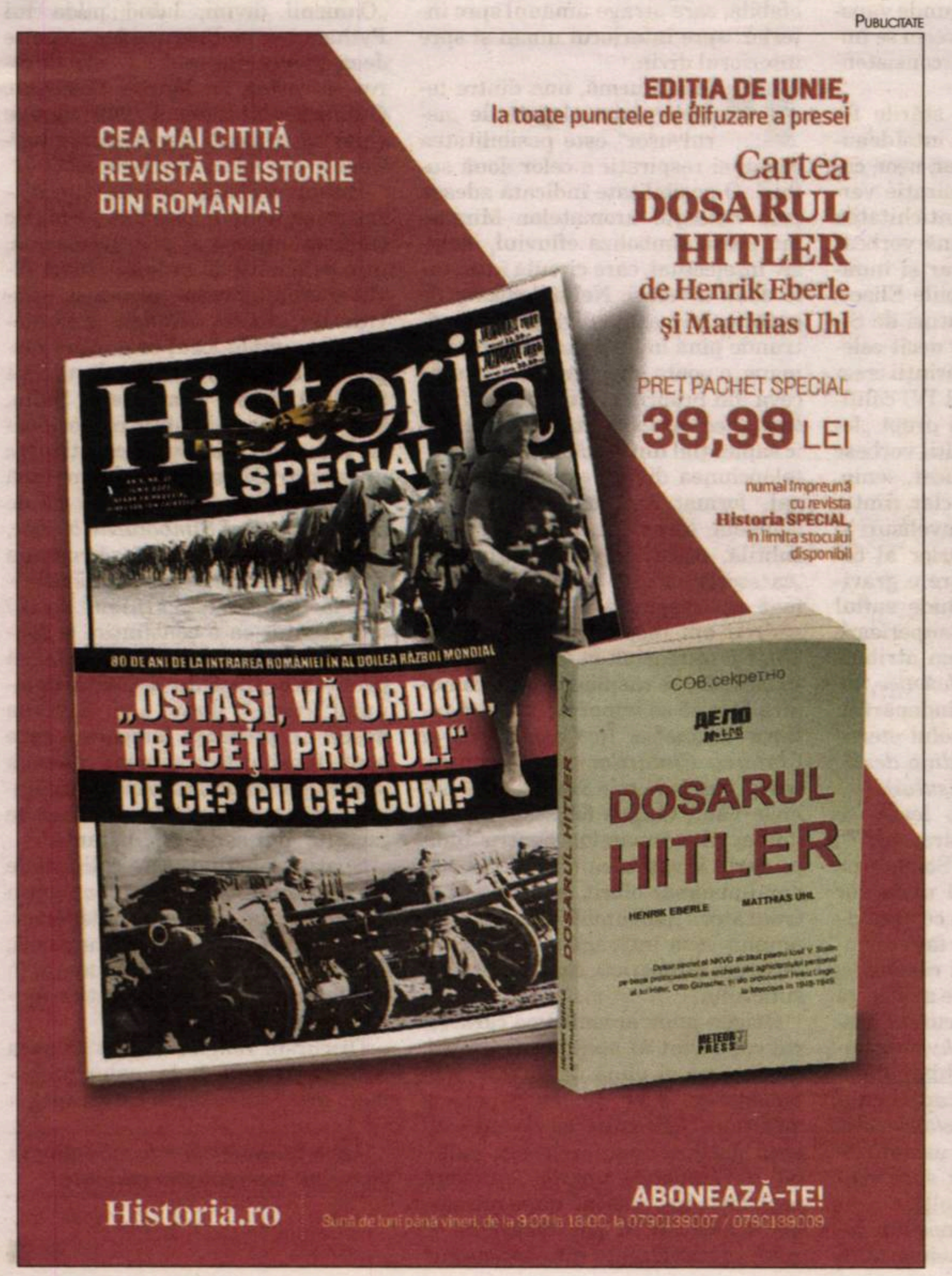

CEA MAI CITITĂ
REVISTĂ DE ISTORIE
DIN ROMÂNIA!

EDIȚIA DE IUNIE,
la toate punctele de difuzare a presei

Cartea
DOSARUL
HITLER
de Henrik Eberle
și Matthias Uhl

PREȚ PACHET SPECIAL
39,99 LEI

numai împreună
cu revista
Historia SPECIAL,
în limita stocului
disponibil

Historia.ro

ABONEAZĂ-TE!
Sună de luni până vineri, de la 9:00 la 18:00, la 0790139007 / 0790139009

Teodor BACONSCHI

Al XXI-lea secol creștin, văzut de la Paris

Franța post-revoluționară are un suflet scindat: la dreapta, naționaliștii creștini, pentru care universalitatea are rădăcini într-o patrie, așa cum spiritul necesită o anumită relație cu transcendentul; la stînga, republicanii atei, agnostici, anticlericali, socialiști, care sanctifică poporul (și voința sa infailibilă), sindicatele, lupta de emancipare socială, dreptatea și egalitatea. Cele două emisfere coabitează cînd conflictual, cînd armonic, în numele măreției franceze, al istoriei și vocației pedagogice pe care Marea Națiune trebuie să o împlinească, educînd alte popoare și exemplificînd Umanitatea. Nici istoria electorală, nici cronica intelectuală a Franței moderne nu indică vreo tabără victorioasă, deși partizanii fiecăreia se declară sub asediu. Nu voi surprinde pe nimeni afirmîndu-mi preferința pentru Franța de dreapta, monarhistă, legitimistă, respectuoasă cu tradiția ei catolică, tolerantă (măcar în intenție) cu protestanții și orice alte minorități, deschisă către Europa, dar nu către edictele impersonale ale globalizării și conciliată cu democrația, pe linia moștenirii gaulliste. Din această emisferă au purces și studiile religioase (la Paris, Lyon sau Strasbourg), acolo trebuie căutate izvoarele romantismului de secol XIX, nostalgia patrimonială după Franța catedralelor romanice și gotice, respectul pentru cei 64 de regi care i-au modelat destinul și viziunea unei Europe a Națiunilor, sceptică față de federalismul pan-european și adesea critică față de intruzivele „directive“ de la Bruxelles. E Franța ordinelor monahale savante, care produc pînă azi comori de erudiție, Franța burgheziei industriale, care ține la continuitatea națiunii și apără familia, o țară a talentelor liber consacrate „excepționalismului“ francez, misionar și creator de mare cultură.

Am făcut obișnuita mea introducere concentrică pentru a prezenta o apariție editorială recentă: *Le XXIe siècle du christianisme* (Cerf, 2021, 377 p.), volum colectiv de studii, sub coordonarea lui Dominique Reynié, care predă la Sciences Po și conduce „Fundația pentru inovație politică“ (https://fondapol.org) unde experți de prim plan reflectează independent și pluralist asupra societăților occidentale contemporane, atacînd subiecte precum ameliorarea umană, clonarea reproductivă, hibridarea om-mașină, transumanismul etc. De această dată, profesorul Reynié și-a invitat colegii să prezinte tabloul real al creștinismului contemporan, dincolo de clișeele triumfalist-seculare care par să-i fi pus... cruce.

Sumarul volumului este pasionant. Patronul proiectului abordează chestiunea separației politic-religios în secolul XXI, Philippe Portier și Jean-Paul Willaime abordează relațiile dintre creștinism și modernitatea europeană, punînd revenirea faptului religios pe seama exceselor celei din urmă; Willaime, din nou, scrie despre activa minoritate a protestanților din Franța (la cinci secole de la Reformă); Jean-François Colosimo (care conduce editura Cerf) se ocupă de eșecurile franceze în protejarea creștinilor din Orient, dar și de criza geopolitică a Ortodoxiei, între Moscova și Roma; Jean-Dominique Durand (profesor universitar la Lyon, pe care l-am cunoscut cu două decenii în urmă, pe cînd funcționa în calitate de consilier cultural al Ambasadei Franței pe lîngă Sfîntul Scaun) evocă aportul creștinismului la unitatea Europei; Henri Madelin (care dirijează celebrul centru iezuit Sèvres) meditează asupra magisteriului catolic recent în materie de libertate religioasă, contrapunîndu-i cu note ușor ironice viziunea promovată în acest sens de UE; găsim tot aici analiza lui E. Perreau-Saussine despre direcția Bisericii Catolice, dispusă, după ciocnirea totalitarismelor, să promoveze conceptul unei „laicități pozitive“; reflecțiile lui Thierry Rambaud despre competența statului neutru în politica publică destinată faptului religios și interesului general, precum și două secțiuni finale despre relația religie-economie, respectiv dimensiunea spirituală a responsabilității sociale din lumea întreprinderilor (sau ceea ce numim, în engleză, *Corporate Social Responsability).*

Volumul merită tradus în românește atît pentru valoarea sa cognitivă, cît și pentru a ne ajuta să părăsim bula noastră provincială, în care religia e incult redusă la sociologia TV a „pupătorilor de moaște“, așa cum modernitatea e demonizată taliban, cu instrumentele unei gîndiri rudimentar-magice.

Anca MANOLESCU

Nevoia de aer

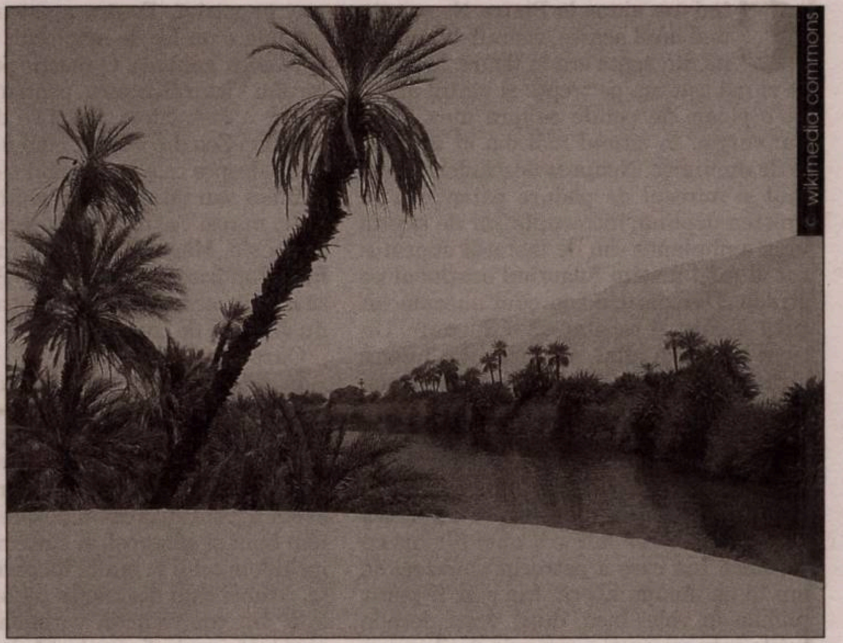
© wikimedia commons

Ce lucru e mai de actualitate decît căldura care ne turtește de dimineață pînă seara? Nici pandemia de coronavirus nu e, acum, așa de apăsătoare. Caniculă, arșiță, zăduf. Dacă nu te adăpostești, circuitele mentale și puterile trupului se topesc, se ard, se defectează. Consumul de aer condiționat e atît de mare că circuitele electrice clachează; penele de curent se înmulțesc. Tînjești după un pic de răcoare, de suflu neîmpiedicat, de adiere. Am fost mulțumită să aflu că pînă și unii călugări din pustie simțeau această nevoie. Și aveau soluții pentru ea. Chilii egiptene mai elaborate, din secolul VI, erau dotate cu guri de ventilație care captau briza venită dinspre vale, aerul proaspăt, încărcat de umiditate al Nilului (cf. Serge Sauneron și Jean Jacquet, *Les ermitages chrétiens du désert d'Esna,* 1972).

Cînd respiri cu greutate, înăbușit de arșiță, ajungi să percepi mai viu însemnătatea pe care tradițiile spirituale o dau „calității“ aerului. Devii mai direct sensibil la simbolismul ei, care se întinde pînă la alte niveluri de realitate și de înțeles. Într-adevăr, filozofii antici își amplasau cetățile ideale în locuri cu atmosferă salubră, proaspătă, echilibrată. Philon din Alexandria susține că „aerul ușor ascute inteligența“; alege pentru terapeuții evocați în *Despre viața contemplativă* un loc din preajma Alexandriei unde vaporii mării și cei ai lacului vecin se îmbină, dînd văzduhului o consistență fastă.

Tărîmurile fericite și stările fericite sînt descrise mai întotdeauna drept avînd un aer pur, ușor, care permite o amplă respirație verticală. Orientul vechi, Antichitatea greacă, romană și creștină vorbesc despre grădini cu aer clar și înmiresmat. În *Eneida*, Cîmpiile Elisee, unde Enea pătrunde alături de Sibilă, au aerul „mai vast“ decît celelalte tărîmuri. Printre Părinții creștini, Efrem Sirul (secolul IV) califică văzduhul Paradisului drept „feciorelnic“ și „limpede“. Alții vorbesc despre un aer blînd, delicat, senin. Se spune că, în acel aer clar, ființele pot vedea dincolo de învelișuri și de aparențe chipul interior al celuilalt, că acel văzduh are o gravitație inversată. El deschide suflul uman către nivelurile superioare ale realului. Într-un poem atribuit lui Lactanțiu, *De Ave Phoenice*, locul fericirii e un spațiu îndepărtat, „deschidere largă spre polul etern“ (cf. Jean Delumeau, *Grădina desfătărilor. O istorie a Paradisului).*

„Simți cît de lesne se poate respira aici?“, îl întreabă Socrate pe Phaidros (230b) în locul unde vor primi darul unei tradiții ce vine de la zei (259a-b). Îndatorat față de calitatea locului, Socrate îi răspunde, o captează, o valorifică: de aici își va înălța, la rîndul său, discursul despre „locul supraceresc“, *hyperouranios topos*. În regia lui chiar, dialogul sugerează dubla mișcare a unui suflu vertical: inspirație/absorbție (tradiția venită de la zei) urmată de urcușul pe urmele zeilor spre contemplarea de deasupra bolții.

În Biblie, răcoarea, atmosfera care dă ființei respirație neîngrădită e percepută ca una dintre manifestările privilegiate ale divinului, ca prezență sau intervenție a lui Dumnezeu. În episodul celor trei tineri din mijlocul cuptorului încins: „îngerul a suflat... ca o răcoare de adiere și de rouă, așa că focul nu i-a mai atins...“ *(Cîntarea celor trei tineri* 1, 25-26). Profetului Ilie, Dumnezeu i se face prezent nu în vijelie, nu în cutremur, nu în foc, ci în „adiere de vînt lin“ *(III Regi* 19, 12). E un mod de prezență fină, discretă, cvasi-inefabilă, care atrage umanul spre interior: spre interiorul uman și spre interiorul divin.

Pînă la urmă, una dintre temele majore legate de „aerul ușor“ este posibilitatea comunei respirații a celor două sufluri. O posibilitate indicată adesea prin limbajul aromatelor. Mireasma poate simboliza efluviul, inclusiv intelectual, care circulă între cele două niveluri. Neîmpiedicată de granițe, mireasma divină poate pătrunde pînă în intimitatea ființei umane, o poate impregna, îi poate da ceva din propria ei calitate. În *Înțelepciunea lui Iisus Sirah,* text ebraic sapiențial din secolul II î.Chr., Înțelepciunea divină exală miros bogat, format din multe mirodenii. Cheamă, atrage, lucrează pe calea subtilă, cuceritoare a parfumului: „ca scorțișoara și acantul înmiresmat am răspîndit mireasmă și ca smirna am răspîndit parfum“ (24, 15). Cu mireasma ei, Înțelepciunea se extinde, se răspîndește, se comunică fără să se împartă, își oferă tuturor emanația. În *Comentariu la Cîntarea Cîntărilor,* cînd interpretează pasajul „mir vărsat este numele Tău“, Origen folosește același limbaj al aromatelor pentru indica darul învățăturii christice. E un dar universal oferit, universal pătrunzător: „parfumul doctrinei... a umplut casa întreagă a lumii, casa întreagă a Bisericii, casa întreagă a sufletului“.

Origen pune accentul pe caracterul captivant al acestei învățături, pe puterea ei plină de farmec, mobilizatoare. Face din ea o „cale a miresmei“. „Stîrnite ca de mirosul unui parfum dumnezeiesc și inefabil, ele [sufletele tinere] ... aleargă pe urmele lui, grăbind după mireasma suavă, nu cu pas tărăgănat și greoi, ci cu alergare iute, intensă...“

De bună seamă, cel care inspiră parfumul, care merge pe urmele lui și e transformat de el va fi caracterizat în termeni similari. De vreme ce dă loc în sine Suflului sau Înțelepciunii emanate de divin, va fi un om „cu bună mireasmă“ spirituală. Sfinții, oamenii „îmbunătățiți“, înțelepții sînt cei care, asimilînd parfumul, îl exală la rîndul lor. Și nu doar creștinii au vorbit despre „comuniunea de mireasmă“ cu cei de sus. Grecii vechi o cunoșteau și ei. „Oamenii divini, luînd pilda lui Pythagoras și Epimenides“, spune Jean-Pierre Vernant în introducerea la cartea lui Marcel Detienne, *Grădinile lui Adonis,* „vor ajunge chiar să trăiască din miresma parfumului, la fel ca Nemuritorii“.

Ritual vorbind, spațiul sacru – sanctuar, templu, biserică – e un loc calificat, marcat și prin mireasmă, prin schimbul de aromate între divin și uman. Fumul parfumat, efluviile de tămîie, ofranda aromatelor care umplu locul constituie răspunsul uman la darul celest. Sînt totodată simbol pentru acel Suflu, sînt expresia lui subtil corporificată. Efluviile de aromate construiesc un spațiu de întîlnire, de comună respirație între cei de jos și cei de sus. În volumul *Simbolurile biblice,* Maurice Cocagnac notează rudenia strînsă a trei termeni ebraici referitori la sanctuar. „Parfumul *(reah)* e prezentat ca o consfințire a spațiului *(rewah),* un spațiu capabil să primească prezența activă a Domnului *(ruah)*“, duhul Lui. E vorba despre „o prezență temperată care poate fi primită de oameni“, adaugă autorul, precizînd că *rewah* înseamnă „larg“ și subîntinde noțiunea de „spațiu“, dar și cea de „distanță“.

Spațiul sanctuarului – calificat de emanația miresmelor – e un spațiu de manifestare a Celui îndepărtat. E o atmosferă în care El lucrează, dar își domolește transcendența, în așa fel încît umanul să poată respira împreună cu El.

Discursul religios curent ar avea ceva de învățat de la „calea miresmei“, de la calitatea ei captivantă.

Anca Manolescu *este cercetător în domeniul antropologiei religioase.*

Alexander BAUMGARTEN

Îmbrățișarea și lupta cu Platon

Nu știu pe nimeni, cu excepția lui Marsilio Ficino și a lui Andrei Cornea, care să fi oferit culturii proprii cîte o versiune integrală a operelor lui Platon și ale lui Plotin. Gestul celor doi îi reunește atît prin natura proprie, cît și prin orizontul de asteptare oarecum asemănător: amîndoi traduc pentru o cultură deschisă și interesată de textele celor doi gînditori ai Antichității, dar care se exprimă, analizează, evocă textele înainte ca traducerea lor să producă un mediu și o paradigmă de cercetare. În privința lui Platon, însă, situația lui Andrei Cornea și a receptării platonismului în cultura română este ușor diferită față de Marsilio Ficino: dacă în cazul marelui renascentist aveam deja o lungă tradiție de receptare medievală, oricît de incompletă, la care se adăugau influențele de lectură neoplatoniciene și cîteva dialoguri deja traduse de-a lungul timpului de Chalcidius, Henricus Aristippus și Leonardo Bruni, în cultura română avem cîteva încercări sporadice de traducere interbelică a cîtorva dialoguri (Bezdechi, Papacostea) și mai ales magnifica versiune a dialogurilor coordonată de Petru Creția și Constantin Noica de la finele secolului trecut, la care și Andrei Cornea a luat parte, oferind atunci o versiune a *Republicii*. Și, în plus, noua versiune nu transportă cu sine o lectură predeterminată (așa cum Ficino citea prin filtrul neoplatonician textele lui Platon), ci se raportează critic la posibilitatea largă a lecturilor platonismului, expunînd pluralitatea lecturilor posibile într-o foarte didactică introducere.

Deocamdată, avem la dispoziție primul volum, cu 12 dialoguri, despre care exegeza acceptă în linii generale că ar fi dialoguri „socratice“. Ediția elegantă, publicată de Editura Humanitas în primăvara acestui an, anunță încă cinci volume care vor oferi o imagine completă asupra tradiției scrierilor platoniciene, ceea ce ediția precedentă nu reușise în totalitate (lipsind *Legile, Scrisorile, Epinomis)*. Chiar dacă nu este bilingvă (ceea ce ar fi putut oferi în fine necesara scară pentru studios de a pleca în lectură de acolo de unde el se află, cu experiența lui de meditație și întrebări filosofice, și de a merge cu adevărat pînă la capăt, adică pînă la identificarea în originalul grec a posibilităților multiple de înțelegere care îi pot deschide un drum solid al propriei gîndiri), totuși principiile de traducere explicate în prefață și aplicate efectiv textului pe tot parcursul lui ne fac să înțelegem cum lucrează Andrei Cornea la această admirabilă întreprindere: față de mai vechea sa versiune a *Republicii* (armonizată stilului mai literar și metaforizant al vechii versiuni menționate a operelor lui Platon), sau față de traducerea *Metafizicii* (unde este prezentă o cantitate copleșitoare de opțiuni interpretative ale textului lui Aristotel, făcut mai degrabă să iasă din istoria receptării sale pentru a fi supus meditației, în loc să fie integrat cu același scop aceleiași istorii), de această dată Andrei Cornea își precizează și aplică o metodă relativ distinctă și menită să ofere o ediție publică, accesibilă, clară și un bun instrument oricărei meditații asupra platonismului. Un limbaj care evită neaoșismul sau neologismul excesiv, un vocabular comun, dar intuitiv și precis (pe care l-am întîlnit mai degrabă în modul în care același Andrei Cornea tradusese *Despre generare și corupere* a lui Aristotel), o respectare a zonelor de text unde Platon însuși folosește eleganța limbii attice contemporane lui și unde trece intenționat în arhaisme și referințe poetice; în plus, ediția prezentă mai are și avantajul, subliniat în introducere, al armonizării textului din punctul de vedere stilistic, terminologic și exegetic, datorită existenței unui singur traducător al întregului *corpus*.

PLATON
OPERA INTEGRALĂ VOLUMUL I
APĂRAREA LUI SOCRATE CRITON EUTYPHRON
CHARMIDES ALCIBIADE I ION HIPPIAS I
HIPPIAS II PROTAGORAS LACHES THEAGES LYSIS
HUMANITAS

> *Avem la dispoziție primul volum, cu 12 dialoguri, despre care exegeza acceptă în linii generale că ar fi dialoguri „socratice“.*

Gestul lui Andrei Cornea vine într-o lume culturală și academică în care traducerea filosofică este în general privită cu dispreț. Absența unei conștiințe a necesității producerii unor asemenea opere, desconsiderarea lor în evaluările scientometrice din sistemul academic, presiunea în creștere a instituțiilor academice de a abandona limba română ca limbă de reflecție filosofică „profesionistă“ mă fac să văd în munca și reușita acestei serii un gest de luptă și un manifest cultural. Încerc să îmi imaginez, în contextul instituțional actual, cine va citi această versiune: tineri care încă nu au intrat în centrifuga imperativului publicării în limba engleză cu orice preț, seniori care au ieșit din această centrifugă și au în sfîrșit plăcerea de a gîndi și de a scrie serbînd relaxat dreptul filosofiei de a se exprima în toate limbile oamenilor. Și, în plus, cei care rezistă prin timpul, voința și iubirea lor de Platon tendinței academice generale de mai sus.

Am admirat în introducere orientarea și deschiderea istorică spre pluralitatea receptării lui Platon de-a lungul istoriei sale în Antichitatea tîrzie și Evul Mediu grec și latin. Această pluralitate așază la baza ei voita „evaziune auctorială“ a lui Platon, potrivit căreia textul este atît de deschis interpretărilor și asumarea tezelor este atît de obscură încît creșterea posibilităților de interpretare este una evidentă (îmi amintesc că Andrei Cornea fundamentase acest concept în cartea sa *Platon. Filosofie și cenzură* din 1996; la fel, aș asocia spontan această evaziune auctorială a unui autor care este principiul unei tradiții cu ceea ce spune, de fapt, Aristotel în *Fizica,* VI, 5, potrivit căruia principiul este cognoscibil și, de fapt, chiar există abia în ceea ce întemeiază el, așadar abia în a doua lui instanță – la fel Platon, potrivit evaziunii sale auctoriale, prinde sens abia prin lectura lui). Istoria receptării, prezentată în prefață, este extrem de erudită și clară în privința lecturii platonismului în Antichitatea tîrzie și apoi în modernitatea ultimelor două secole; cu toate acestea, receptarea sa medievală, latină și greacă, apoi cea renascentistă, sînt pomenite în cîteva referințe fără a fi foarte dezvoltate: poate că unele clarificări privind concordismul filosofic între Platon și Aristotel, iar pe de altă parte seria textelor care susțin divergența celor doi, de la Atticus la Plethon, ar fi fost de natură să arată cum perceperea platonismului în Occidentul latin a fost marcată de paralelismul ei cu autoritatea acordată lui Aristotel.

Am încercat să mă scufund în cîteva pasaje ale textului oferit de Andrei Cornea ca să înțeleg mai bine care sînt instrumentele lui de lucru, care sînt opțiunile sale și cum arată laboratorul din care vine această operă. Am pus față în față textul grec în cîteva situații și de fiecare dată textul nou mi s-a părut mai cursiv, mai sistematic și mai inteligibil conceptual: mă ajută mult (și mă va ajuta, cred, în lectura următoarelor volume) observația de la pagina 9, unde Andrei Cornea discută delicata problema a substantivizării adjectivelor platoniciene candidate la a desemna forme separate care populează lumea ideilor. Am să mai dau însă încă două exemple, de locuri-cheie pe care le-am căutat febril în carte înainte să îi desfac ambalajul: în *Apărarea lui Socrate*, 24e, are loc o turnură radicală a discursului lui Platon în care Socrate, ca personaj, cam necinstit cu interlocutorul său Meletos de la care voia să afle care este sursa legitimă a educării tinerilor, îi sugerează tacit și necritic faptul că această sursă trebuie să fie un om individual, și nu toți cetățenii, membrii consiliului etc. (adică *tradiția colectivă)*. Aici Socrate spune, în traducerea lui Cornea, „Dar nu asta te întreb, scumpule, ci care om – oricare cunoaște în primul rînd și asta, legile“. Francisca Băltăceanu, în 1975, tradusese cam la fel: „Dar nu asta te întreb, preabunule, ci care om îi face mai buni, unul care să știe printre altele, și în primul rînd, și acest lucru, adică legile“. Față de textul grec, ambele traduceri spun esențialul: că e vorba de un om, și nu de o tradiție impersonală. Diferența dintre traduceri o dă faptul că versiunea lui Cornea ne spune că e vorba de „oricare“ om în general și elimină adăugirile stilistice absente din original („printre altele“, „adică“). Al doilea pasaj la care m-am uitat rapid este în *Hippias minor,* 365b-c, unde Platon îl opune pe Ahile lui Ulise, despre primul spunînd că este „simplu“ *(haplous)* și „adevărat“ *(alethes),* iar despre al doilea că este „versatil“ *(polytropos)* și „fals“ *(pseudes)*. Acești termeni au o încărcătură majoră pentru platonism, iar sintagma referitoare la Ahile devine atribut al zeului bun în *Republica,* 383c. În 1976, Manuela Popescu și Petru Creția traduseseră expresiile prin „sincer și dintr-o bucată“ și, respectiv, „versatil și mincinos“. Acum, Andrei Cornea traduce prin „omul adevărului“ și „cu multe fețe și fals“. Aici, ambele traduceri mi se par criticabile, deși prima măcar respectă numărul atributelor și simetria lor între cei doi eroi. A spune despre Ahile că este simplu și adevărat înseamnă a-l lega de tradiția poetică greacă a rostirii adevărului și de influența ei asupra tezelor eleate, iar a spune despre Ulise că este versatil și fals înseamnă a ascunde (pentru a putea ulterior discuta) diferența dintre voința de a spune falsul și capacitatea de a-l recunoaște, ceea ce este chiar noima dialogului.

Ceea ce spun nu este exprimarea unei distanțe, ci a admirației mele față de ceea ce numește (și împlinește) Andrei Cornea cu acest prim volum, și anume „îmbrățișarea și lupta cu Platon“ (p. 41), asemănînd-o foarte corect cu scrîntitura și binecuvîntarea lui Iacob în urma luptei sale nocturne cu un înger.

Alexander Baumgarten *este profesor la Departamentul de Filozofie Premodernă și Românească al Universității „Babeș-Bolyai“ din Cluj-Napoca.*

Publicitate
adevărul
iți aduce
ROMANUL UNUI ADEVĂRAT
TORQUEMADA FINANCIAR
Preț ziar + carte: 29,99 lei
Numai cu ziarul Adevărul, la toate punctele de presă
De luni, 2 august
BENITO PÉREZ GALDÓS
Torquemada
adevărul
Hai, la treabă!

Petre M. IANCU

De ce au fost inundațiile germane catastrofale

Știm cauza inundațiilor? Unora le poți flutura și un tramvai: oricît de acut ar fi un pericol, unii îl vor ignora, căci realitatea nu prea trece de obsesia fanaticului și-a ideologilor. Inclusiv a celor ecologiști.

© wikimedia commons

În timp ce oamenii din vestul Germaniei căutau să-și găsească dispăruții, doar la Ahrweiler s-au înregistrat peste 110 din cele peste 160 de victime ale catastrofalelor inundații, iar evreii comemorau în toată lumea, postind, ziua distrugerii Templului de la Ierusalim, orașul israelian Tel Aviv s-a solidarizat cu victimele inundațiilor, scăldîndu-și primăria în culorile drapelului german.

Luni dimineață, alerta se perpetua într-unele din cele mai afectate zone. De pildă, în orașul grotesc sluțit de viitură care se numește Erftstadt și în care pericolul de moarte continua să fie, conform autorităților, acut.

Homo ideologicus *la lucru*

În fața catastrofelor naturale, *homo sapiens* are tendința, convingător descrisă între alții de Albert Camus în *Ciuma,* de a le căuta un sens nu în ultimul rînd religios. Omul modern părea pe cale să și-o depășească, așa cum Iluminismul a depășit, fericit, tenebrele Inchiziției. Dar ambele totalitarisme ale veacului XX, islamismul și noua religie atee, postmodernă, a justiției sociale, a politicilor identitare, a neorasismului și a ideologilor apocalipsei ecologiste, ne demonstrează că ispita fanatismului n-a dispărut nici măcar din Vestul iluminat. Dimpotrivă, pare tot mai tare.

Așa se explică faptul că, șocați și scăldați în lacrimi, oamenii din vestul Germaniei încă nu-și număraseră toți morții, cînd s-au văzut confruntați cu puzderia de comentatori „dăștepți“, explicîndu-le ce-au „tot spus ei“ și „au tot avertizat“, arătînd că la mijloc e „schimbarea“, ba chiar „criza“ climatică, vina fiind a acelora care „nu ne-au crezut și ne-au ignorat avertismentele“.

Banalitatea realității

Or, „inundațiile din Germania și Belgia... nu au nimic de a face cu schimbările climatice, sînt rezultatul managementului bazinal prost. Lunci amenajate excesiv, despăduriri, infrastructuri calibrate în funcție de evenimente hidrologice mai frecvente, suprapopulare... Pagubele dau o idee asupa valorii serviciilor ecosistemice produse în sisteme bazinale mai aproape de starea naturală, iar responsabilitatea e la managerii sectoriali de ape și păduri, cu vectorii lor politici“, scria recent, convingător, pe Facebook, expertul român Virgil Alexandru Iordache, conferențiar și cercetător al Universității din București și membru al Consiliului de Administrație la ECO-IND, Institutul Național de Cercetare-Dezvoltare pentru Ecologie Industrială.

Nu e singurul expert care consideră, probabil pe bună dreptate, că „de vină“ nu e „chestia globală“, ci „incompetența și iresponsabilitatea“ unora și altora.

Realitatea e mai banală decît scenariile globale. Savanții responsabili, între care și cei ai Serviciului Meteo German, au afirmat în repetate rînduri că nu există informații suficiente și un interval îndeajuns de îndelungat, necesar observațiilor științifice, „spre a se atribui generic schimbării climatice evenimente meteorologice ieșite din comun“ și deci și rare, ca potopul vest-european. Va fi nevoie de un răstimp enorm spre a se confirma ori infirma asemenea supoziții.

Realitatea e mai banală
decît scenariile globale.

E clar, simultan, că, înainte de a se da vina, ideologic, pe chestii globale, știut fiind că, în realitate, natura nu e sub om, ci omul sub natură, e bine să se caute cauzele pentru care s-a greșit local și regional, de pildă betonîndu-se în exces acolo unde apa revărsată a rîurilor ar fi trebuit să poată găsi o cale de a se scurge fără să provoace pagube incomensurabile. Ori construindu-se așezări unde ar fi fost locul pădurilor și pomilor, ale căror rădăcini să împiedice alunecările de teren.

Vinovații prezumtivi

A cui e, deci, vina pentru marele număr de morți al inundații iscate de acest potop? În Germania, tot mai multe voci acuză autoritățile de o neglijență încă insuficient probată, care ar fi inclus omisiunea de avertizare (eficientă) a populației afectate în legătură cu pericolul dat. În acest context, Opoziția a cerut și mai cere demisia ministrului de Interne Horst Seehofer.

Dar șeful Oficiului Federal pentru Protecția Populației și Ajutor în Caz de Catastrofă, Schuster, a respins la postul național de radio, DLF, criticile, de vreme ce „infrastructura de alarmare a funcționat pe deplin“ și s-au lansat 150 de avertismente. Mi se pare tulburătoare această cifră.

Dacă s-a lansat de miercurea trecută cîte un avertisment aproape pentru fiecare victimă a sinistrului, de ce a reușit viitura să le ucidă? Sau întrebăm greșit? Ar trebui poată să ne-ntrebăm cîți oameni au reușit să fie salvați grație pompierilor sau vreunei aplicații care i-a alarmat la timp.

De cîteva luni s-au investit aproape 100 de milioane de euro într-un sistem de reactivare a sirenelor, care însă, din cauze neelucidate încă, nu funcționează. La fel, în varii zone sinistrate s-a prăbușit, din cauza inundațiilor, rețeaua de telefonie mobilă. Și nu e clar cîți oameni și-au păstrat aparatura analogă, ori dacă e funcțională și se poate activa independent, de pildă noaptea, cînd se doarme, în caz de pericol. Or cum să fie avertizată populația dacă, din cauza unui cataclism, se întrerupe curentul electric și sistemele de avertizare uzuale nu funcționează? E obligatoriu, desigur, un sistem multiplu sau redundant de alarmare, iar Germania pare să nu-l fi avut și intact, și funcțional, și eficient. Va fi nevoie, deci, de o cercetare aprofundată a cauzelor pentru care mulți nevinovați și-au pierdut viața, deși salvarea lor la timp, cu mijloacele existente, ar fi fost posibilă și la îndemînă. Nu mai puțin importantă ar fi atenția oamenilor la avertismente.

Salvatoare nu sînt salvaționismele, ci priza asupra realității

Imperativă e, prin urmare, adecvarea mediilor de informare, care, credibile în genere, să-i poată trage persuasiv de mînecă pe oameni. Nu o dată s-a întîmplat ca oamenii, fie naivi și iresponsabili, fie narcotizați de grijile zilnice, fie neatenționați la vreme de televiziuni și posturile de radio, să ignore alarma dată noaptea de pompieri sau polițiști.

Și nu o dată, presa locală, regională sau națională a avut alte aprige lupte ideologice de dat ca să mai aibă timp de realități și spațiu ca să transmită în chip potrivit alertele Oficiului de Protecție Contra Catastrofelor. În plus, pe drept sau nu, mulți oameni consideră mass-media prea alarmistă ori iremediabil discreditată. „Presa apuseană e un pericol mult mai mare pentru Apus (chiar) decît Rusia“, afirmase, într-un *tweet* controversat, celebrul jurnalist american, Dennis Prager.

Într-o lume saturată de ideologi și plină ochi de doctrinari rămîne deci de investigat cum și de ce anume s-au potențat, eventual prin neglijențe, orbirile în fața dezastrului și, ca atare, efectele tragice ale unei catastrofe naturale teribile în sine. Căci salvatoare nu sînt salvaționismele, ci priza la realitate și așezarea cît mai temeinică în datele ei.

(articol apărut pe site-ul Deutsche Welle, *www.dw.de)*

***Petre M. Iancu** este jurnalist la* Deutsche Welle.

© wikimedia commons

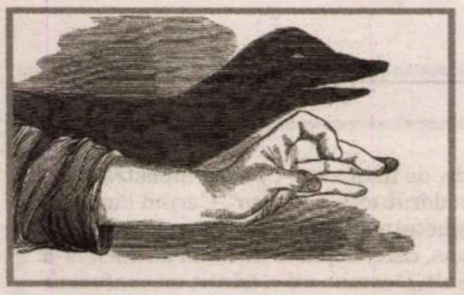

Iaromira POPOVICI

bazar

Marea

Bunica mea a văzut marea abia pe la 60 și ceva de ani, cînd bunicul meu a cîștigat la Loto și a dus-o la Cap Aurora, într-una dintre stațiunile cu nume de pietre prețioase. Atunci mi-a scris și prima vedere, cred, din viața ei: pînă atunci i le scriam eu ei, iar ea și le punea pe toate în geamul bufetului.

Am descoperit cum e să fii pe cont propriu atît pe plajă, cît și la piscină.

Nici mama nu a fost la mare în copilărie. Cred că prima dată a ajuns abia în studenție. Pînă atunci își petrecea, ca și bunica mea, și asemenea multor compatrioți de-ai noștri din vremurile alea, toate vacanțele la țară, la rude.

Poate și tocmai de aceea, mama, cînd a descoperit marea, și-a dat seama că nu mai poate fără ea. Și au urmat vacanțele interminabile și reglementare ale copilăriei mele la mare, despre care am mai scris. Pentru care ar trebui să fiu recunoscătoare, și chiar sînt, dar care aveau mai multă rigoare decît viața din afara lor. Erau atît de sănătoase și de corect organizate, încît îți ieșeau pe nas. Mama a fost cu mult înaintea vremurilor și în privința vieții sănătoase și a locurilor de *retreat* și detoxifiere: întreaga noastră vacanța la mare era precum una la spa, de punere în formă. Pentru un copil putea fi plicticoasă.

Au existat și multe părți bune în excesul ăsta de organizare: nu veneam singure, ci, în general, însoțite de alți copii prieteni și de părinții lor, așa că aveam mai mereu cu cine să mă joc. Au fost, totuși, și perioade în care veneam doar noi două. Mama mergea la „proceduri“. Printre cele la care se ducea, la hotelul din Mangalia, se număra și piscina. Acolo eram în elementul meu: să înot mi se părea suprema plăcere. Dar nu era numai asta: așa am început să învăț independența. Am descoperit cum e să fii pe cont propriu atît pe plajă, cît și la piscină. Și mi s-a părut interesant, chiar palpitant.

Cred că aveam vreo 12-13 ani cînd s-a-ntîmplat asta. Mama se ducea la nudiști. Odată m-a luat și pe mine. Țin minte că nu mi-a plăcut deloc, nu nepărat din cauza trupurilor goale, ci pentru că era o aglomerație de cucoane care socializau (se întîmpla într-un țarc împărțit între bărbați și femei). La un moment dat, veneau polonezele cu cosmetice și alte cele, să le vîndă. Doamnele, cu toatele, făceau cerc în jurul lor și-și disputau cu lăcomie produsele. Imaginea asta îmi aduce aminte acum de *Balul pompierilor,* al lui Forman, pe care atunci, desigur, încă nu-l văzusem. Atunci am învățat și să stau să mă uit la lucruri, cînd nu mă simt parte din ele: eram singura în costum de baie din țarcul ăla care stătea pe cearșaf și nu poftea la nici un ruj, deodorant ori parfum.

Încet-încet, mi-am luat inima-n dinți și am hotărît să mă duc pe plajă singură. Am învățat să stau singură pe plajă și să privesc lumea din jur doar cu ochii mei. Să nu-mi mai împart perspectiva asupra ei cu nimeni. Și așa am început să-mi capăt propria perspectivă, și mi-a plăcut.

E adevărat că la început m-am temut. M-am temut de cum arată lumea prin ochii mei. Dar pentru că totul era, de fapt, *safe* și eram încadrată într-un sistem (aveam casă, masă și-o aveam pe mama care venea-n cameră după proceduri), n-a fost atît de greu. Cel mai mult îmi plăcea cînd ieșeam de la piscină. Aveam cele zece minute ale mele la barul hotelului, unde, culmea, se găsea Pepsi. Țin minte pînă-n ziua de azi voluptatea cu care mă cocoțam pe scaunele înalte de la bar și-mi comandam Pepsi-ul, care venea într-un pahar cu gheață. Mă simțeam o divă și aruncam în jur priviri pe măsură. Deși eram doar o fetiță cuminte, care începea să nu mai fie grăsuță, dar care purta, în continuare, halatul ei cu animale și glugă de cînd era mică.

Au trecut anii și am experimentat tot soiul de altfel de mări.

Au trecut anii și am experimentat tot soiul de altfel de mări. A fost un an cînd, după ce am intrat la facultate, m-am dus la mare cu prietena mea din liceu și cu vărul ei. Practic, pentru prima dată pe cont propriu și cu băieți. Nu mai eram chiar fetele foste grăsuțe în halatele copilăriei, aveam *look*-ul standard, să zicem, de puștoaice de 18 ani. Dar eram tot niște fetițe care terminaseră pensionul comunist („Zoia Kosmodemianskaia“), cel cu cinci băieți în clasă, și ale căror cunoștințe romantice erau în general extrase din colecția Mills & Boon Classics, pe care o avea prietena mea, adusă din străinătate. Știam, amîndouă, de acolo, că eroina e, în general, o fată frumoasă, dar simplă, care se-ndrăgostește de un bărbat bogat și ursuz, dezamăgit de viață, care trebuie îmblînzit. Pînă la sfîrșit îl îmblînzește.

Totul se prefigura simplu în relațiile dintre sexe. În anul ăla, la mare, vedeam lumea ca-n romanele ieftine și siropoase. Ba chiar, într-o zi, ca o ilustrare a lor, ne-am întîlnit, în minicar, cu un băiat ce părea ieșit fix din Mills & Boon: înalt, smead, frumos... Care, pe deasupra, ne-a și zîmbit. Am descoperit că aveam cunoștințe comune, fusese și el în fostul meu liceu, era cu un an mai mare și acum era la facultate. Am coborît cu toții din minicar și am pășit, precum Mary Poppins și Bert în desen, într-o altă serie de vacanțe la mare.

Despre ele, în articolul viitor.

■ ■ ■

PUBLICITATE

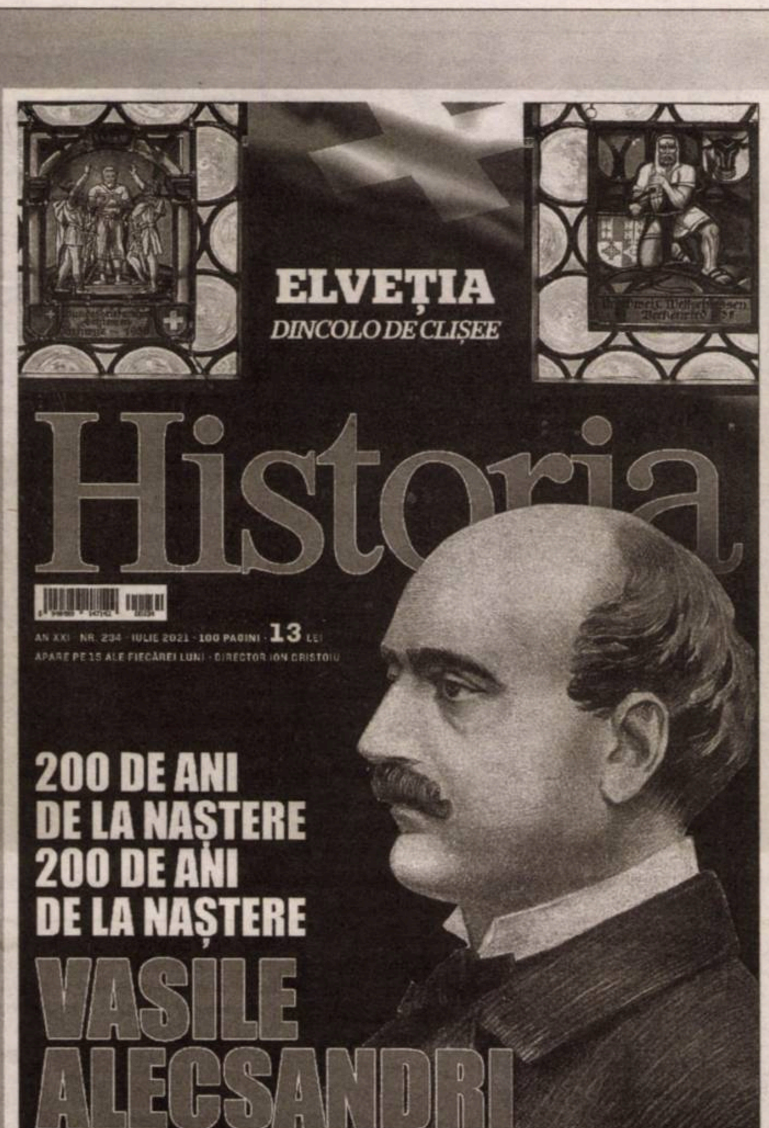

ELVEȚIA
DINCOLO DE CLIȘEE
Historia
AN XXI · NR. 234 · IULIE 2021 · 100 PAGINI · 13 LEI
APARE PE 15 ALE FIECĂREI LUNI · DIRECTOR ION CRISTOIU
200 DE ANI DE LA NAȘTERE
200 DE ANI DE LA NAȘTERE
VASILE ALECSANDRI

CEA MAI CITITĂ REVISTĂ DE ISTORIE DIN ROMÂNIA

acum în 100 de pagini!

DIN IULIE,
la toate punctele
de difuzare a presei
13,00 LEI

ABONEAZĂ-TE!
Sună de luni până vineri,
de la 9:00 la 18:00, la 0790139007 / 0790139009

Historia.ro

Cu ochii-n 3,14

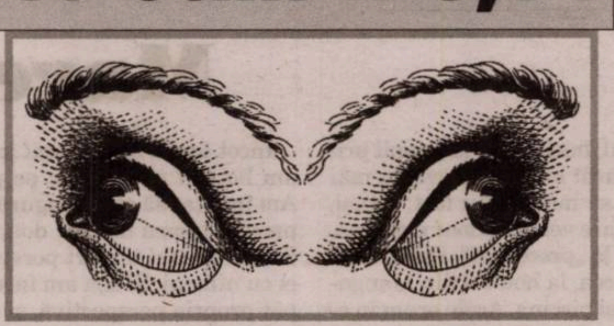

LA FAȚA LOCULUI, S-A CONSTATAT CĂ E IMPORTANT SĂ CONTINUĂM AVENTURA SIMPLU, CU MOTOARE PREISTORICE, ÎN SUS ȘI-N JOS

■ În topul celor mai ciudate motive pentru care oamenii sună la 112, un loc pe podium l-ar prinde negreșit un apel din Botoșani. O femeie a cerut sprijinul medicilor, reclamînd că fiul ei este vegetarian și nu se alimentează suficient. La fața locului, s-a constatat că minorul de 16 ani nu părea deloc afectat de lipsa cărnurilor din meniu. Din contra, aflăm din *Monitorul de Botoșani* că băiatul, foarte calm, a explicat echipajului medical că nu se simte rău, dar pur și simplu nu îi place carnea. În plus, este primul la învățătură din clasă, nu bea și nu fumează. A intervenit ulterior pe lîngă polițiști, rugîndu-i să nu o amendeze pe mama sa. Aceasta a scăpat doar cu un avertisment pentru că a apelat fără motiv 112. (**A. A. D.**)

■ The Professional Audio Manufacturers Alliance (PAMA) a declarat recent că și-a anunțat membrii din industrie să vină cu o terminologie tehnică neutră pentru conectorii *(jacks) „master“/„slave“* și *„male“/„female“* („mamă“/„tată“, în română), întrucît actualele denumiri pot întreține un ambient discriminatoriu printre audiofili. „Aceasta este o decizie majoră și e important să continuăm în linia unor schimbări semnificative în industria audio. Este vorba de a ne trata unii pe alții cu respect“, a declarat directorul executiv (bărbat) al SoundGirls.org, o inițiativă pentru sprijinirea femeilor în industria audio. Prima propunere terminologică este „primar“/„secundar“. (**M. C.**)

■ Trei tinere din SUA, de 18, 19 și 21 de ani, au decis să trăiască împreună, într-un autobuz de școală, vechi de 30 de ani, renovat de ele, după ce au descoperit că erau iubitele aceluiași bărbat. Cele trei, după ce au renunțat la bărbat, au devenit prietene, documentîndu-și aventura pe o pagină de Instagram. (**A. M. S.**)

■ Undeva pe Calea Griviței din București, o prăvălie părăsită, care pare de mult închisă, păstrează încă, pe geamurile vechi, inscripția firmei de odinioară: „Întreprindere familiară, la Nea Gigi“. Simplu, prietenos, fără pretenții. (**S. G.**)

■ O reclamă la TV zice că nu știu ce firmă oferă „tricou funcțional“ bărbătesc și „colanți funcționali“ de damă. Dacă te uiți atent la ele, sînt un tricou și niște colanți aparent obișnuiți. Nu par să fie dotați nici cu motoare, nici cu baterii, nici cu monitoare, termocentrale sau aparate de aer condiționat interne. Termenul „funcțional“ e cu siguranță pus acolo în mod „artificial“ sau „de chichi“, cum se zicea odată. Ideea naște însă o întrebare îngrijorătoare: există tricouri sau colanți „nefuncționali“? (**A. M.**)

■ Paleontologii argentinieni au anunțat joia trecută descoperirea a peste 160 de ouă fosilizate de păsări preistorice (aproximativ cinci cartoane), în timpul lucrărilor la un campus universitar din provincia Neuquén, Patagonia: „Am găsit un întreg cîmp cu ouă fosilizate de păsări. Vorbim despre ouă cu o vechime de 85 de milioane de ani“, a declarat paleontologul Domenica Santos pentru Agenția France-Presse. Pentru întîia dată, ouăle chinezești „de o mie de ani“ pălesc de invidie. (**M. P.**)

■ Oroarea însăși: ATV-ul de agrement! Există pe lume o specie umană care chiar se simte bine călărind asemenea dihănii, ambalîndu-le motoarele și defilînd cu ele în sus și-n jos, pe sub ochii și nasul plimbăreților pe două picioare. Nu că s-ar duce undeva, nu că ar avea vreo treabă, dar uite-așa, „se plimbă“. Ciudat fel de plimbare! Acest gen de om este, în ochii mei, suspect. Îl bănuiesc că, sufletește, e oricînd capabil sa tortureze și să ucidă. Dar ce să mai zic cînd văd la intrarea în Bran o reclamă cît toate zilele la o pensiune care-și zice „de vis“ și, printre alte atracții, zice că oferă „ATV-ul de vis“. Ce vise pot visa oamenii aceștia? (**S. V.**)

DA, AȚI CITIT BINE, CEEA CE UNII CONSIDERĂ A FI APROAPE REDUNDANT E UNA DINTRE CONDIȚIILE PENTRU ELIBERAREA AMBELOR CONTRASTE

■ La Roma a apărut primul automat de pizza. Da, ați citit bine, bagi banii (între 3, 5 și 6 euro, în funcție de sortiment) și, după trei minute, pizzamatul te servește cu o pizza proaspătă și fierbinte. Poți să te și uiți, printr-o ferestruică, cum se coace. E o adevărată revoluție a automatizării! Rămîne de văzut dacă italienii înghit chestia. (**M. M.**)

■ Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, a fost decorat de președintele Klaus Iohannis cu Ordinul Național „Steaua României“ în grad de Colan. Ceea ce unii consideră a fi un motiv în plus, pentru Patriarh, de a se simți preafericit e, pentru alții, o simplă colănie. (**M. P.**)

■ Zăresc în vitrina unei cofetării din Piața Romană o înghețată albastră. Cum vecinele de compartiment erau inscripționate, aproape redundant, cu originea lor – înghețata maro, de ciocolată, cea galbenă, de vanilie, cea verde, de fistic etc. –, pe cea albastră scria scurt și oarecum derutant: „Unicorn“. Cerînd lămuriri vînzătoarei: „Înghețata albastră este de unicorn?“, am primit un răspuns, care, departe de a mă dumiri, m-a zăpăcit și mai mult. Doamna mi-a trîntit un confuzant „Nu știu“. (**S. G.**)

■ Doi deținuți periculoși din Suedia au luat ostatici doi gardieni de închisoare, iar povestea s-a încheiat după nouă ore de negocieri. Una dintre condițiile pentru eliberarea ostaticilor a fost livrarea a douăzeci de pizza. (**A. M. S.**)

■ Cheltuielile bărbaților pentru achiziția de bunuri cauzează cu 16% mai multe emisii care contribuie la încălzirea climatică în comparație cu cele ale femeilor, în pofida faptului că sumele alocate sînt similare. Cea mai semnificativă diferență a fost observată în privința sumelor alocate de bărbați pentru combustibil. Se pare că alimentele și concediile contribuie la peste jumătate din cantitatea totală de emisii, în cazul ambelor sexe. (**A. M. S.**)

■ Ce nume de firme ne va oferi, astăzi, Giurgiu? Iată-le: Gena SRL, Tractor Sud SRL, Redresoare SRL, Pasărea Phoenix SRL, Armonia Rutieră SRL, Ogorul SRL, Regal SRL, Distileria Iceburg SRL, Astral Cliniklab SRL, Alege SRL, Maximus Augustus SRL-D, Poveste Dulce SRL, La Mio Cărămizi SRL, Vasile SRL, Taxi Pyssy SRL, Sarea În Bucate SRL, Feeric SRL, Only Marisma SRL, Contraste Culturale 2017 SRL, Euro Mișu SRL, Deinde Cerebrum SRL, Possesso Total SRL, Amicitia SRL, Loc De Joacă Darius SRL, Nevoiașul SRL, Acasă Cafea SRL, Pupila SRL, Remember Us SRL, Therapy Divin K SRL, Eternal SRL, Fruct Gustos SRL, Marmo Fulgi SRL, Zeroxunu SRL, Artă Și Cofetărie SRL, Tradițional Guțu SRL, The Best Adonis Giurgiu SRL, Valoare Trans SRL, Gelatina SRL, Lotus Bec SRL, Floryvis Înfrumusețare SRL, Fermierii Patrioți Cooperativă Agricolă, Odăjdii SRL, Spălarea Profesională A Covoarelor SRL, Incognito SRL, Arena Liga Prieteniei SRL, Solaris Închirieri SRL, Not Found Agency SRL, Grămadă Market SRL, Pardoseli Online SRL, Good Baby Taxi SRL, Taxi Magnific SRL, Beauty Abundent Style SRL, Vis De Antomire SRL, Strungul & Freza SRL, My Secret Barber SRL, Nik Prosper Suprem SRL, Atelier De Finețuri SRL, Adam Pescar Total SRL, Efemer SRL. (**D. S.**)

FAST FOOD
DOI TATICI
pepsi
pepsi
Coffee To Go
DOI TATICI

© Ș.M. Georgescu

DILEMA VECHE

REDACȚIA:

Dana CĂLINESCU (secretar general de redacție)
Marius CHIVU ● Radu COSAȘU ● Stela GIURGEANU
Andrei MANOLESCU (redactor-șef adjunct)
Matei MARTIN ● Matei PLEȘU ● Adina POPESCU
Iaromira POPOVICI ● Ana Maria SANDU
Dan STANCIU (art director) ● Mircea VASILESCU
Sever VOINESCU (redactor-șef)

RUBRICI:
Teodor BACONSCHI ● Ion BARBU ● Aron BIRO ● Paul BREAZU
Cosmin CIOTLOȘ ● Horia CORCHEȘ ● Andrei CORNEA
Codrin Liviu CUȚITARU ● Alin FUMURESCU ● Ionuț IAMANDI
Maria IORDĂNESCU ● Selma IUSUF ● Ovidiu LORENZ
Anca MANOLESCU ● Doris MIRONESCU ● Victor MOROZOV
Radu NAUM ● Lorin NICULAE ● Andrei PLEȘU
Constantin RUDNIȚCHI ● Mihaela SIMINA
Bogdan-Alexandru STĂNESCU ● Oana STOICA ● Valeriu STOICA
Cătălin ȘTEFĂNESCU ● Bogdan TĂTARU-CAZABAN ● Teodor TIȚĂ
Andreea VLAD ● Rodica ZAFIU

TEHNOREDACTARE: Adrian DAMIAN
EDITOR WEB: Anda DOCEA

PUBLICITATE PENTRU PRINT:
floriana.coman@adevarulholding.ro

PUBLICITATE PENTRU ONLINE:
vanzari@ead.ro
dragos.stan@adevarulholding.ro

MANAGEMENT GRUPUL DE PUBLISHING:
Administrator Special: Constantin SANDU
Director Marketing: Steluța ZAMFIR
Coordonator Producție: Constantin DELTA
Director Distribuție: Dana ZAMFIR
Informații și reclamații ABONAMENTE:
0790.139.007 / 0790.139.009
(numere cu tarif normal, disponibile de luni pînă vineri, între orele 9 și 18)
e-mail: abonamente@adevarulholding.ro

ISSN: 1584-1669
Revistă editată de: Adevărul holding
Publicație auditată de: BRAT
Tiraj: 7.250
Tipărit la Tipoart Idea Studio

Biblioteca Județeană
ASTRA Sibiu

Biblioteca Județeană
ASTRA Sibiu

„Sînt vechi, domnule!“ (I.L. Caragiale)

FONDATOR **ANDREI PLEȘU**

DILEMA VECHE

Andrei MANOLESCU
libertatea de impresie
8

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE ■ Anul **XVIII** ■ nr. **904** ■ 5-11 august 2021 ■ www.dilemaveche.ro ■ 24 pagini ■ 7 lei

ANDREI PLEȘU
„Aniversare Mihail Manoilescu“
pagina **3**

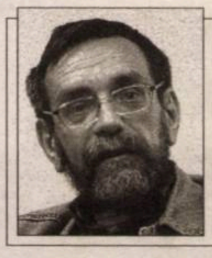

ANDREI CORNEA
„La ce servește Academia Română?“
pagina **3**

Interviu cu
AURORA KIRÁLY
pagina **22**

Marea Neagră

Ruſia
podolia
SEPTENTRIO
Capestria
Tartaria.
ORIENS
valachia.
Mengrelia:~
Occidens.
TU
RQU
I.A
Capadotia
Asia minor
Armenia.

© wikimedia commons

> *„Marea, măreața unificatoare, este singura speranță a omului. Astăzi, mai mult ca niciodată, o veche expresie are un înțeles literal: sîntem cu toții în aceeași barcă.“*
>
> *JACQUES-YVES COUSTEAU*

Redacția DILEMA VECHE: Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, sector 2, 020331 București ● **telefon:** 0372.130.006 ● **e-mail:** dilema@dilemaveche.ro

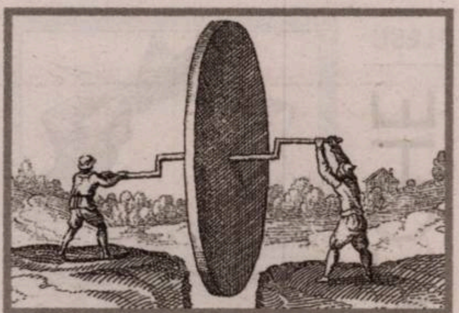

Teodor TIȚĂ

contraintuiția

Uniți în dezastru. Ucraina la 30 de ani (1)

Kiev

© wikimedia commons

Aud undeva în spatele meu un grohăit mic și am senzația că nu aud bine. Mă întorc exact în momentul în care pe lîngă mine trece o tînără cu un porcușor în lesă. Animalul înaintează netulburat pe trotuar scoțînd permanent zgomotul ăla mic care aduce a bombănit constatator. Stăpîna lui emană siguranță și cară cu ea o geantă care ar putea purta semnătura unui designer celebru. Ar putea. Nu mă pricep la genți.

Mă apucă rîsul urmărind animalul. E cea mai puțin probabilă scenă pe care mă așteptam să o văd în centrul Kievului. Mă așteptam ca în capitala unei țări în război să găsesc o atmosferă un pic mai sumbră, oameni mai gri și mai îndoiți de necazuri. Nici vorbă. Cu bulevardele largi (pline de platforme care ridică mașini parcate aiurea), cu clădiri martori direcți ai istoriei tulburate a locului și cu o viață economică aidoma oricărui oraș mare european, Kievul își trăiește intens prezentul. Iar oamenii, cel puțin prin centrul orașului, strălucesc.

Singurul contact cu războiul l-am avut doar în dialogul cu un fel de veteran-cerșetor care încerca să îmi vîndă niște brățări în Maidan. N-am cumpărat. Nu-mi trecuse prin cap că s-ar putea să am nevoie de *cash* pentru astfel de ocazii.

Pentru cei mai mulți români, Ucraina e cumva echivalentă cu Myanmar. Pare îndepărtată și bizară. Pentru cei mai mulți, dar nu și pentru deșteptul pe care l-am descoperit într-o dimineață blocînd o intersecție din mijlocul orașului cu BMW-ul lui supradimensionat cu număr de Ilfov. Am fost surprins să îl văd acolo, nu și de comportamentul lui. Altădată m-aș fi enervat și m-aș fi simțit jenat de inadecvarea (cum să îi spun altfel?) lui. Acum am rîs un pic. Cred că aveam mai multe în comun cu doamna cu porcul decît cu ilfoveanul din intersecție.

E straniu cît de puțin privim spre Est. În afară de obositoarea Moldovă cu starturile ei permanent ratate, privirea noastră e orientată exclusiv în cealaltă parte. Mi-am dat seama de asta cînd am realizat că nu există nici o linie aeriană care să ofere curse între București și Kiev. Nici una. Ca să călătorești între două dintre cele mai mari orașe din această parte de lume e nevoie să mănînci un ștrudel la Viena. Stupiditatea situației devine foarte evidentă cînd începi să realizezi cîte oportunități se ratează.

E cumva de înțeles de ce a fost așa pînă acum, însă pe măsură ce România ocupă un loc tot mai ferm în Occident, cred că putem începe să ne întoarcem privirea. Asta mai ales în condițiile în care Ucraina pare într-un marș forțat pe un drum pe care noi l-am parcurs deja.

Îmi povestea o localnică că, pînă în Euromaidan, engleza era relativ puțin prezentă pe străzile, în barurile și magazinele Kievului. Situația se schimbă rapid și, pe măsură ce ucrainenii călătoresc mai mult, iar străinii le descoperă țara, Ucraina își desenează rapid un loc în hărțile mentale și sentimentale ale europenilor.

Acum, cînd vine vorba de România, ucrainenii sînt fie suspicioși – mulți cred că avem ambiții revizioniste –, fie cumva admirativi – „Uite, ăștia au reușit“. Nu realizezi în ce poziție privilegiată e România pînă nu discuți cu oameni care vin din țări care speră să aibă lucruri banale, pe care noi nici nu le mai observăm. La Kiev, o armeancă îmi povestea prin cîte umilințe a trebuit să treacă pentru a obține o viză de călătorie în UE. Drumuri la ambasadă, funcționari acri, birocrație exasperantă, tot tacîmul. De la mai mulți estici am aflat cît de greu e să obții un vaccin în care să ai încredere. Sau în care să aibă alții încredere, vaccinurile rusești sau chinezești nu sînt încă recunoscute în Uniunea Europeană, deci pentru controlul de frontieră din orice stat occidental, o hîrtie care atestă vaccinarea cu Sputnik sau Sinovac e egală cu zero. Cam tot pe acolo sînt și șansele de a obține o viză.

Călătorind prin Ucraina descoperi un fel de Românie de acum 15-20 de ani. Nu trec mai mult de cîteva minute și o să fii întrebat ce părere ai despre ceea ce vezi în jur și despre oameni. Trebuie să fii politicos și atent, pentru că ucrainenii sînt sensibili și intră imediat în defensivă. Să te ferească Dumnezeul slav să nu fii entuziasmat de colțunașii ăia fazi care au un rol similar cu al sarmalelor românești. Ucraineanul va încerca să îți explice că probabil ai avut ghinion și neapărat trebuie să încerci din nou. Încerci, ce să faci? Eventual, și unii georgieni, pentru că, din cine știe ce motiv, bucătăria și vinurile georgiene sînt importante în Ucraina. Am înțeles partea cu vinurile, însă pentru gîndurile despre colțunași am să ard probabil în iadul slav.

Îi spun unei localnice că vreau să vizitez Cernobîlul. „De ce?“, sare imediat suspicioasă. „Nu e nimic acolo.“ Mă feresc să dau explicații, nu e treaba ei. Dar rămîne cu mine reacția femeii. După ceva vreme îmi dau seama că se temea că am să rămîn cu o impresie proastă despre Ucraina. Că am să cred că Ucraina e doar dezastru și nimic frumos. Să îi spun că știu diferența dintre URSS și Ucraina? Că nu cred că responsabilitatea pentru un accident tragic aparține unui popor întreg? Că dacă îl ignori nu dispare? Ce rost are? Îmi aduc aminte că același tip de enervare e încă prezentă în România cînd se vorbește despre cerșetori exportați prin cine știe ce colț de Europă. O să priceapă și ea vreodată că a fi membru al unei națiuni nu înseamnă că plătești pentru toate păcatele ei, ci trebuie, cel mult, să păstrezi memoria vie.

Mă duc la Cernobîl și, cînd revin, vrea să știe cum a fost. Îi povestesc. Pentru prima oară în viața ei, ia în calcul la rîndu-i o vizită.

***Teodor Tiță** este gazda podcast-ului* În Centru *pe care îl puteți asculta pe oricare dintre platformele de distribuție (Apple, Spotify, Google etc.): https://open.spotify.com/show/5jSN6amOtenIsHn23aoOLQ*

■ ■ ■

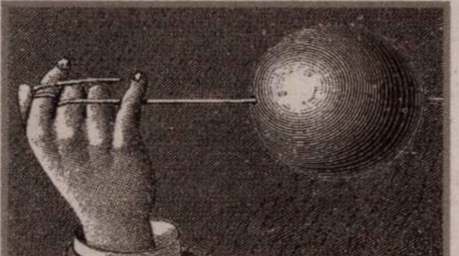

Matei MARTIN

mapamondul de buzunar

Mila: final de proces

Acest proces va face, cu siguranță, jurisprudență. Și va stabili normele de conduită în spațiul public virtual. Nu e de mirare că a fost urmărit cu sufletul la gură și că a stîrnit numeroase reacții. Verdictul, anunțat la un an și jumătate de la producerea faptelor, pare să fi potolit pasiunile. Dincolo de culpele individuale – în mare parte, nerecunoscute de făptași –, societatea franceză pare însă împăcată cu principiile care stau în spatele judecății. Anume, că pe rețelele sociale ar trebui să ne purtăm ca pe stradă: ce nu e permis în spațiul public nu e permis nici în mediul virtual. Și că insulta, amenințarea, hărțuirea etc. sînt fapte penale, indiferent de spațiul în care se manifestă.

Totul a pornit de la un caz deosebit de violent petrecut în ianuarie 2020. Victima e o tînără din regiunea Lyon, care se autodefinește drept lesbiană. Mila Orriols – așa o cheamă – e foarte activă pe rețelele sociale, unde e urmărită de sute de adolescente și adolescenți. Provocată de un urmăritor homofob, insistent și agresiv, Mila a exclamat, într-o postare, că urăște religia: „Coranul este plin de ură“, a continuat ea, adăugînd că „religia [ta] este de căcat“. Clipul video în care face aceste afirmații s-a redistribuit rapid, căpătînd o vizibilitate foarte mare. A urmat un val de răspunsuri: mii și mii de injurii, mesaje încărcate de ură împotriva autoarei, incitări la violență, hărțuire, amenințări de tot felul – inclusiv cu moartea. Unii dintre incitatori (probabil colegi de clasă sau cunoscuți) au publicat chiar și adresa unde locuiește. Pe fondul amenințărilor, Mila a fost nevoită să abandoneze școala în care învăța și să părăsească localitatea, sub paza poliției.

În chestiune: cum ar trebui tratate afirmațiile Milei Orriols despre islam?

Unsprezece tineri au fost condamnați la pedepse cuprinse între patru și șase luni de închisoare cu suspendare. Unul singur dintre condamnați și-a recunoscut faptele, putînd beneficia, astfel, de un cazier judiciar curat. Atît procurorul, cît și avocatul victimei au salutat decizia echilibrată a completului de judecată, în vreme ce unii dintre apărătorii tinerilor au denunțat pedepsele „exemplare“. Nu toți, însă... Avocatul unuia dintre tinerii condamnați pentru hărțuirea Milei afirmă că a fost un „proces politic“, dar recunoaște că „asta nu e neapărat un lucru rău: politica realizează un fenomen cu totul nou, tribunalul are aici și o misiune pedagogică. Și a făcut-o cu măsură“.

Dar mai e o poveste, la capătul celălalt al acestui caz-școală. În chestiune: cum ar trebui tratate afirmațiile Milei Orriols despre islam? În Franța nu există delictul de blasfemie (Emmanuel Macron a vorbit chiar despre „dreptul la blasfemie“). Libertatea cuvîntului e considerată o valoare fundamentală, constitutivă a democrației. La fel ca în majoritatea țărilor europene, și în Franța oricine poate critica orice religie după cum îi place, fără consecințe legale. Expresiile vulgare adresate vreunei divinități, injuriile sau defăimarea unei ființe abstracte nu fac obiectul nici unei legi. E interzis, în schimb, să insulți adepții unei religii: există mai multe paragrafe în diverse legi care sancționează discriminarea (pe criterii religioase), defăimarea sau injuria. Sancționate sînt și incitarea la discriminare, la ură sau la violență pe criterii religioase. Libertatea de exprimare nu e deci absolută: ea e garantată de Constituție cu excepțiile derivate din alte legi. Unde se încadrează afirmațiile Milei? Parchetul a respins cazul. Justiția a considerat că Mila a insultat o religie și nu adepții unei religii și că afirmațiile ei, oricît de ultragioase, trebuie tratate ca opinii personale legate de o religie, nu ca insulte aduse unei comunități de credință. Deznodămînt fericit: pînă la urmă, Franța și-a putut reafirma valorile. Și, pe baza jurisprudenței, și-a construit un arsenal de luptă împotriva hărțuirii online.

■ ■ ■

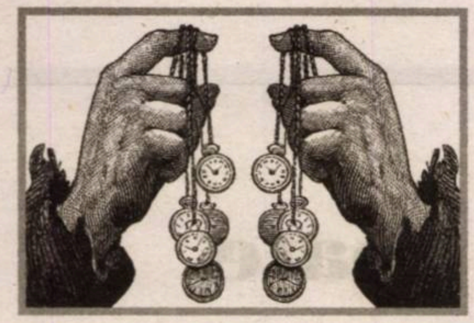

Andrei PLEȘU

nici **așa**, nici **altminteri**

„Așa e că pînă acum nu stăm nici bine, nici rău, adică nici așa, nici altminteri?“ (I.L. Caragiale)

Aniversare Mihail Manoilescu

În decembrie se vor împlini 130 de ani de la nașterea lui Mihail Manoilescu. Mă simt îndemnat să-l omagiez, reluînd o serie de citate semnificative din opera sa, pe care le-am cules (și publicat) în 2010 dintr-o ediție apărută la (pe atunci noua) și harnica editură Spandugino. Iată textul meu de-atunci.

Prin 1998, am fost surprins să-l aud pe Jerônimo Moscardo, ambasadorul de atunci al Braziliei la București, declarînd că economia modernă a Braziliei își datorează fundamentele lucrărilor de specialitate ale lui Mihail Manoilescu. Am crezut, mai întîi, că e o flaterie diplomatică oarecare. Între timp, mi-am dat seama că impactul cărților lui Manoilescu asupra gîndirii economice a veacului trecut a fost extrem de puternic. Publicat în Franța, Germania și Portugalia, teoreticianul român contase – caz tipic autohton – mai mult în străinătate decît în propria lui țară. În țară, după o carieră politică nefericită și, din păcate, nu întotdeauna inspirată, Manoilescu a cunoscut temnița în 1927, ca pro-carlist, și apoi, în anii ’40, ca pro-fascist. A sfîrșit în groapa comună de la Sighet, în 1950.

De curînd, o editură nouă din București (Spandugino) a publicat traducerea românească a unei cărți scrise de Mihail Manoilescu în franceză, în anii 1946-1947. Traducerea aparține soției autorului, dna Elena Manoilescu, și beneficiază de îngrijirea și postfața nepotului său, dl prof. univ. Mihai Dinu. E vorba de o carte – *Etica politică* – a cărei lectură ar trebui să facă parte din formația oricărui aspirant la titlul de politician. Dar pentru că timpul pentru citit al politicienilor și, îndeobște, al contemporanilor noștri, s-a micșorat drastic, propun, în cele ce urmează, cîteva citate caracteristice, cu titlu de *captatio*... Poate se vor găsi doi-trei excentrici cărora textele de mai jos să le provoace curiozitatea și adeziunea.

■ „Aproape niciodată nu se pune în mod curajos și clar problema etică a mijloacelor. Zicătoarea curentă, mărturisită sau nemărturisită, este că scopul scuză mijloacele! Și cum scopurile în politică sînt socotite întotdeauna legitime, dacă nu chiar sacre, de către aceia care le urmăresc, scrupulele nu vin să stăvilească elanul impetuos al oamenilor publici către idealul lor. De altfel – printr-o deformare psihologică curentă –, în politică orice instrument devine scop; partidul politic, care ar trebui să fie un mijloc pentru a realiza binele public, devine, pentru membrii săi, scopul însuși al activității lor.“ (p. 69)

■ „...nimic nu e mai imoral decît consacrarea prin popularitate. Căci popularitatea este adesea răsplata acțiunilor moralmente inferioare ce urmăresc captarea demagogică a maselor.“ (p. 77)

■ „Dintre toate păcatele pe care omul politic poate să le facă, cel mai josnic este acela de a sacrifica interesele statului pentru acelea ale partidului. (...) Se întîmplă adesea ca spiritul de partid să fie mai tare decît patriotismul.“ (p. 197)

■ „Intrați în viața politică numai dacă consimțiți să nu cereți nimic și să nu așteptați niciodată, de nicăieri, o recompensă pentru eforturile voastre.“ (p. 203)

■ „Pentru omul politic, amiciția personală excesivă pentru șef constituie o inferioritate și aproape un viciu.“ (p. 205)

■ „În viața politică, nimeni nu este vreodată calm și nimeni nu are timp să reflecteze. Pe de altă parte, presa amplifică, după dorință, excesele politicienilor. Dacă oamenii politici au febră, presa delirează; dacă oamenii politici insultă, presa suduie birjărește...“ (p. 222)

■ „În democrațiile latine, adică de tip instabil, [politicianul] este obligat să se lupte mai întîi ca să-și cucerească postul politic și apoi ca să-l mențină. Pentru realizarea ideilor sale, chiar pur tehnice (...), el trebuie să se înregimenteze într-un partid, trebuie să facă campanii electorale, să-și obțină gradele luptîndu-se. Și tot luptînd fără încetare va uita, în cele din urmă, să mai creeze. Căci mulți oameni politici, criticînd și atacînd o viață întreagă, păstrează, ajungînd în fine la putere, un spirit mai mult negativ decît constructiv, mai mult polemic decît realizator... Aceasta este plata unei vieți dedicate, într-o măsură exagerată, bătăliei politice.“ (p. 225).

(cu promisiunea să revin și cu alte cîteva texte săptămîna viitoare)

P.S. Va fi, se pare, inevitabilă acuzația că pun în vedetă un nume care a avut, din păcate, grave derapaje de extremă dreapta. Așa e. Dar cred că nu avem decît de cîștigat dacă, păstrînd postura critică pentru componenta indigerabilă a unui parcurs politic, beneficiem, cu discernămînt, de contribuția inteligentă și profitabilă a autorului la un discurs analitic cu utile efecte modelatoare. Același lucru e valabil, în fond, și pentru unii „proletcultiști“ radicali ai anilor ’50, ale căror performanțe culturale (imediate sau ulterioare episodului „militant“) sînt de neevacuat. Evident, există grade ale derapajului și nu ezit să mărturisesc că, din punctul meu de vedere, antisemitismul e unul dintre cele mai ridicole și criminale eșecuri ale umanității. Adaug însă, de îndată, că nici „revoluția“ de tip stalinist, plină, și ea, de orori tenebroase, nu e o „alternativă“ scuzabilă, cu atît mai mult cu cît, prin contrast, pare „preferabilă“... Diagnosticul optim al „dilemei“ e cel dat de Tony Judt, la sfîrșitul unei conferințe de la Colegiul „Noua Europă“: „Fascismul – răul cel mai mare! Comunismul – primejdia cea mai mare!“. „Primejdia cea mai mare“ – datorită unui ambalaj umanist, tolerant, egalitarist, mereu atrăgător pentru spiritele luminate...

■ ■ ■

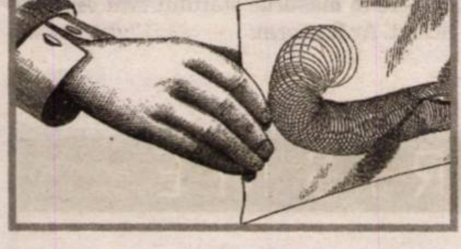

Andrei CORNEA

la **răscruce** de **gînduri**

La ce servește Academia Română?

S-a mai discutat din cînd în cînd – și uneori critic – despre Academia Română și despre rolul ei în viața țării. Și motive de critică ar fi destule. Nu mă voi referi acum la dezinteresul (despre care iarăși s-a mai vorbit din cînd în cînd) acestui forum pentru cooptarea în rîndurile sale a unor intelectuali străluciți, cu contribuții de prim ordin la cultura română. Nici nu voi schița o nouă listă cu numele absente din domeniul socio-uman și literar (iar în unele cazuri, irevocabil absente, căci respectivii au decedat între timp). Spun doar că lipsa acelor nume nu face onoare Academiei Române.

Absențele respective nu sînt însă, cred, întîmplătoare, ci au, în multe cazuri, un substrat „ideologic“, ca să spunem așa: pe scurt, mai ales de cînd președintele Academiei Române a devenit istoricul Ioan-Aurel Pop, instituția a devenit tot mai îngust-naționalistă (fără a fi fost nici înainte „cosmopolită“, Doamne ferește!). O dovadă este omagierea de acum cîteva zile a medicului Nicolae Paulescu, membru post-mortem al Academiei – ceea ce a generat o scrisoare deschisă a unor intelectuali (pe care am semnat-o și eu) și o critică severă din partea deputatului liberal Alexandru Muraru, reprezentant special al Guvernului pentru Combaterea antisemitismului și xenofobiei. Citez din textul acestuia: „O instituție de talia Academiei Române nu poate să ignore activitatea politică antisemită a lui N. Paulescu, care a pus, printre altele, bazele ideologice ale exterminării unei categorii etnice și religioase din societatea românească“. Iar faptul că la ceremonie au participat și doi reprezentanți ai comunității evreiești din România – dna Irina Cajal, subsecretar de stat la Ministerul Culturii, și dl Aurel Vainer – nu creditează deloc ceremonia foarte discutabilă a Academiei Române, ci doar îi discreditează pe cei doi, ceea ce scrisoarea deschisă la care m-am referit o spunea răspicat, cerînd demitarea celei dintîi din funcția pe care o ocupă. Dar problema este să înțelegem – și nu prea reușim – demersul însuși al Academiei Române.

Așadar, pe de o parte, Academia Română se implică în comemorări ale unor personaje istorice discutabile chiar și științific (rolul decisiv al lui Paulescu în izolarea și obținerea insulinei e problematic, spre deosebire de ceea ce cred „protocroniștii“ români), pentru a nu mai vorbi despre aspectele detestabile moral și ideologic ale omului; pe de altă parte, ea rămîne distantă față de alte demersuri, pe care s-ar fi cuvenit să le susțină. O scrisoare deschisă adresată președintelui Iohannis, semnată de un număr important de universitari, cercetători și doctori în științe, dar și de mai multe organizații civice, cerea ca Ministerul Educației să renunțe la intenția de a schimba metodologia CNADTCU pentru confirmarea unui plagiat academic. Ideea scrisorii era că schimbările propuse, birocratizînd inutil demersul de verificare, îngreunau mult confirmarea unui plagiat, ajutînd astfel, fie și involuntar, plagiatorul să scape. Președintele a răspuns prompt, îndemnîndu-l pe ministru să țină seama de criticile formulate.

Or, printre onorabilii și numeroșii semnatari ai scrisorii deschise n-am întîlnit numele lui Ioan-Aurel Pop, deși domniasa este nu numai președintele Academiei Române, dar și președintele CNADTCU. N-am întîlnit nici Academia Română printre organizațiile care au semnat scrisoarea. Să fie instituția ca atare și președintele ei dezinteresați tocmai de integritatea academică, ce a avut atîta de suferit în ultimul deceniu, cel puțin, în România? Se pare că pronunțările și tăcerile Academiei Române vin în contratimp cu etica.

Și vorbind de tăceri: vocea Academiei Române, forul științific suprem al țării, mi se pare că aproape lipsește din rîndul acelora care, în aceste săptămîni și luni, ar trebui să încurajeze vaccinarea anti-COVID-19. Am văzut, ce-i drept, un interviu pro-vaccinare de la începutul anului al profesorului Victor Voicu, președintele secției de Științe Medicale a Academiei. Doar că de atunci a trecut destul timp, iar vaccinarea zilnică în România a ajuns la cifre foarte mici. N-ar fi putut face nimic aici Academia Română sub raport instituțional? N-ar ajuta prestigiul său instituțional în încurajarea vaccinărilor? Probabil că da, dar iarăși – tăcere.

Există, din păcate, unele indicii – ghidîndu-ne după unele comunicate sau texte mai vechi – că în rîndul unor membri influenți ai Academiei, inclusiv din conducere, au ceva trecere teze conspiraționiste, a căror afinitate „chimică“ pentru naționalismul radical pare să fie foarte mare. De altfel, academicianul Pop semna, în aprilie 2020, un articol conspiraționist în care susținea că regulile de carantinare mai severe, impuse în timpul stării de urgență vîrstnicilor, spre a-i proteja de îmbolnăvire, ar fi ținut de fapt de o intenție ascunsă a statelor de a-i elimina din viața socială și chiar din viața ca atare, deoarece ei consumă multe resurse și „nu produc nimic în schimb“! Nu știm să fi sosit între timp o retractare sau un punct de vedere mai realist și justificat științific din partea președintelui Academiei.

Conspiraționism, toleranță la antisemitism, naționalism, destulă complezență față de impostură, tăcere în locul denunțării miturilor antivacciniste. Mă întreb și eu – și nu sînt singurul – *la ce* mai servește Academia Română. Nu, desigur, *pe cine* servește, căci asta e limpede.

■ ■ ■

Sever VOINESCU

axa dus-întors

Ce poate și ce nu poate face Biserica

Cînd liderul politic al celui mai anticlerical și radical-secularist partid din România, vremelnic vicepremier, a spus că Guvernul vrea un parteneriat cu Biserica Ortodoxă Română pentru promovarea vaccinării, mulți credincioși au zîmbit amar. În mintea multora o fi fost ceva de genul: „Toată ziua înjuri Biserica, o faci în fel și chip, tu și cu activiștii tăi, iar acum, la nevoie, vrei parteneriat cu ea, că singur, cu statul tău laic pe care-l conduci atît de competent, nu te descurci...“. Sigur, nu e o atitudine deloc creștină. Nici măcar civilizată. Nici măcar inteligentă. Dar, recunoașteți, e cît se poate de omenească. Dacă rămîne doar o atitudine-reflex față de propunerea antipaticului politician e foarte bine.

La scară istorică, nu e nici o îndoială, Biserica este cu mult mai importantă pentru țară decît zgomotosul grupuscul de activiști politici pe care-l conduce vicepremierul. Biserica Ortodoxă va rămîne în lume mult după ce partidul salvaționist nu va mai exista, așa cum a rămas după ce au pierit în uitare toți detractorii ei, unii cu mult mai robuști decît feisbuciștii salutari de azi. Prin urmare, cred că Biserica ar trebui să se comporte la acest nivel de responsabilitate istorică. Nu mai spun că este aproape obligată să dea dovadă de generozitate – cineva cu existență milenară trebuie să fie generos cu efemerida. Hristos a fost un boier, nu-i așa? Nu cred că țîfna sau reciprocitatea („Îți dau exact ce mi-ai dat tu“) este ceea ce un creștin trebuie să dea cuiva care-i bate la ușă și îi cere ceva. În plus, chestiunea în discuție este extrem de importantă. Pandemia de COVID-19 este de o gravitate excepțională și va lăsa urme adînci, nu doar în cimitire, ci în viața cetății de aici înainte. Biserica nu poate să tacă și nu poate invoca indiferența, căci fiii și fiicele ei, nu partidul, au mare nevoie de ea acum. Dar ce anume cuvînt de folos poate spune BOR societății românești de azi în privința vaccinului?

Pînă acum, Sinodul BOR a tăcut în privința vaccinării. Activiștii progresului sanitar văd în această tăcere o tacită campanie antivaccin. Nu-i luați în seamă, vorbesc fără să știe. Sinodul BOR tace pentru că Biserica este la fel de scindată ca societatea în privința vaccinării. Ba chiar Sinodul însuși e scindat. Unii ierarhi sinodali s-au vaccinat și au susținut vaccinarea, alții nu s-au vaccinat și bombăne, alții tac, prudent. Unii cred că vaccinul e inutil, de nu chiar că face rău. Dintre cei care s-au vaccinat, nu puțini tac pentru că nu vor să intre într-un subiect care divizează societatea românească mai abitir decît o face politica.

E foarte adevărat că știința însăși e ezitantă în privința modului de gestionare a pandemiei, așa că de ce pretindem fermitate tocmai Bisericii? Doar cei cuprinși de fanatism înspăimîntat mai pot susține azi că ceea ce a livrat știința medicală lumii în ultimul an e coerent, eficient și vindecător. Toți vedem că e o bîjbîială, o tatonare continuă, o continuă acumulare de experiențe fără concluzii clare. Iar în lupta cu această pandemie, jocul e natural: noi mutăm, virusul mută și el. Nimeni nu poate ști acum cînd se termină acest meci. Putem spune însă cu siguranță cine va fi învingătorul: noi. Cînd? Cum? Cu ce preț? Asta nu știm.

Pentru mine, e de neînțeles cum de se poate ca un credincios creștin să se comporte ca un ateu materialist fricos. Zic mulți: pînă cînd n-o să avem un vaccin care ne protejează 100% de orice fel de mutație a lui SARS-CoV-2 trecută, prezentă și viitoare, un vaccin care nu are nici un efect secundar pentru nici un om, eu nu mă vaccinez! Nu văd nimic creștin în această atitudine. Văd doar o neînțelegere îndărătnică a modului în care funcționează creația lui Dumnezeu și un om pur și simplu paralizat de frică. Hristos ne îndeamnă direct să cercetăm, să căutăm, să avem curaj, să ne lăsăm în mîna Lui. Cînd Pr. Cleopa spunea că trebuie să avem „răbdare, răbdare, răbdare“ nu voia să spună că trebuie să stăm pe margine și să nu facem nimic, ca într-o butadă confucianistă. Dimpotrivă, ceea ce cerea Părintele era răbdare în lucrare, răbdare cu privire la rezultatele căutărilor care nu contenesc, răbdare cu privire la calitatea răspunsurilor ce se dau întrebărilor care continuă să se pună și nicidecum încetarea lucrării sau suspendarea căutării. Știința, așa imprecisă cum e, a oferit lumii prime răspunsuri cu privire la pandemie. Vaccinurile merg bine în anumite cazuri, în altele nu merg. Vor veni, desigur, și alte răspunsuri încă mai bune: tratamente, vaccinuri, măsuri tot mai inteligente de precauție etc. Virusul a deschis partida, noi am mutat, mută și el, vom muta și noi, el va muta iarăși – și tot așa...

Biserica poate ajuta enorm dacă vine cu perspectiva înaltă, „pe numere mari“, la scara istorică a pandemiei. Vedeți bine, guvernele sînt atît de blocate în viziuni scurte. Alegeri de tot felul (ba în interiorul partidelor, ba în țară, ba locale, ba prezidențiale, ba europarlamentare, ba parlamentare) fragmentează viziunea politică și scurtează dramatic vederea omului politic. Or, acum cred că e clar pentru toată lumea că administrarea corectă a pandemiei cere viziune pe termen lung. Vor veni în mantii glorioase și vor pleca zdrențuiți din funcții mulți miniștri, primi sau viceprimi, pînă vom fi cu adevărat la adăpost de năpasta acestei boli. Singura instituție care are toate datele să livreze societății viziunea pe termen lung, adică pe termenul adecvat pandemiei, este Biserica. În acest sens, și eu sînt nemulțumit de tăcerea ei. Zic să lăsăm știința să ne spună *de ce* apare și se răspîndește virusul acesta – nimeni nu cere așa ceva Bisericii. În schimb, Biserica poate să ne spună (iar credincioșilor e chiar datoare să spună) *pentru ce* ne este dat nouă să trăim, în timpul vieților noastre, această pandemie.

Aud tot mai des în dezbaterea publică argumentul multor clerici că Biserica nu se pricepe la virusologie, așa că nu poate promova vaccinarea pentru că nu știe dacă, pînă la urmă, iese bine sau rău cu vaccinurile astea. E un argument care mimează un fel de neutralitate, dar, de fapt, acest argument nu este deloc neutru. Este un argument care susține abținerea de la vaccin. E ca și cum preotul ar spune cuiva bolnav că nu-l poate sfătui să meargă la doctor pentru că nu știe dacă va nimeri la un doctor bun care-l va vindeca sau la un doctor prost care-l va băga în groapă.

Biserica este datoare să dea societății o mare lecție de încredere. Majoritatea specialiștilor spun că vaccinul face mai degrabă bine decît rău. Asta e, nu se poate altfel. Lucrăm în termeni de „majoritate“ și „mai degrabă“. Dar Biserica e prima care trebuie să nu uite că, oricîtă știință am dezvolta pe lumea asta, tot „vedem ca prin oglindă, în ghicitură“. Și dacă e așa, ce avem de făcut? Pentru că nu avem darul vederii totale și limpezi, să ne oprim din căutări? Eu, unul, nu aștept de la Biserica mea să mă mîne spre centrul de vaccinare (ar fi și prea tîrziu în cazul meu, am primit rapelul acum cîteva luni). Dar aștept să-mi dea încredere, să-mi spună că Dumnezeu e cu mine în încercarea mea de a trece prin pandemie și să mă îndemne să țin sus inima.

Cît despre „parteneriatul“ cu statul în privința pandemiei, cred că el poate exista într-un singur fel: BOR să investească încredere în măsurile statului. Atît. Ar fi suficient. Ar fi enorm.

■ ■ ■

Mihaela SIMINA

accent pe istorie

Bellini, din tablou în pahar

Ideea (nu știu exact a cui, probabil a Universului) care spune că dacă pui în valoare ceea ce îți place nu prea ai cum să dai greș este des validată în istorie. Și turnată într-un pahar. Într-o seară de vară, pentu efect maxim. Într-un local din Veneția.

Prin 1931, un domn pe nume Giuseppe Cipriani și-a deschis un bar în minunatul oraș din regiunea italiană Veneto, *Harry's Bar (Cipriani).*

Domnului Cipriani, care era și barmanul localului, nu doar proprietarul, îi plăceau mult piersicile albe. Îi mai plăceau și lucrările pictorului venețian Giovanni Bellini. Care-i legătura? Aflați imediat (poate și gustați, recomand). Revenind la fructele în cauză, cu o aromă absolut încîntătoare, de altfel, acestea se găsesc din abundență în Italia în timpul verii, așa că don Giuseppe s-a gîndit, prin vara anului 1948, cum să facă să ofere și clienților săi de la bar din savoarea acestui soi de piersici delicios.

Piure de fructe. S-a gîndit să facă piure de fructe. A zdrobit bucăți de piersici și a turnat peste ele prosecco, inventînd o băutură pe cît de simplă, pe atît de savuroasă, care a cucerit instantaneu clientelă. Și nu oricine frecventa barul venețian, ci personaje precum Katherine Hepburn, Gary Cooper, Peggy Guggenheim, Frank Lloyd Wright, Joe di Maggio, Truman Capote și (nelipsitul) Ernest Hemingway.

Noua băutură menită să rămînă în istorie și să crească renumele barului avea nevoie și de o denumire, pe care Giuseppe Cipriani a ales-o tot după bunul plac, natural, fără prea multe căutări. I-a spus *Bellini*. S-a inspirat din nuanța amestecului de piersică albă cu prosecco, un soi de somoniu-pal, dar strălucitor, care îi amintea de culoarea dintr-un tablou semnat de Giovanni Bellini, pictorul său preferat.

Inițial, *Bellini* era servit doar aproximativ patru luni pe an, în timpul sezonului de vară, cînd erau piersici. Ca detaliu, exista un angajat al barului care se ocupa numai de asta, decojea manual fiecare fruct și făcea piureul aferent. Între timp, s-au inventat tehnici moderne de înghețare a piurelui proaspăt obținut din fruct și băutura nu mai este limitată de anotimp.

Nu-i nici de timp.

Salute!

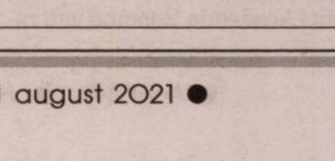

BARBURISME

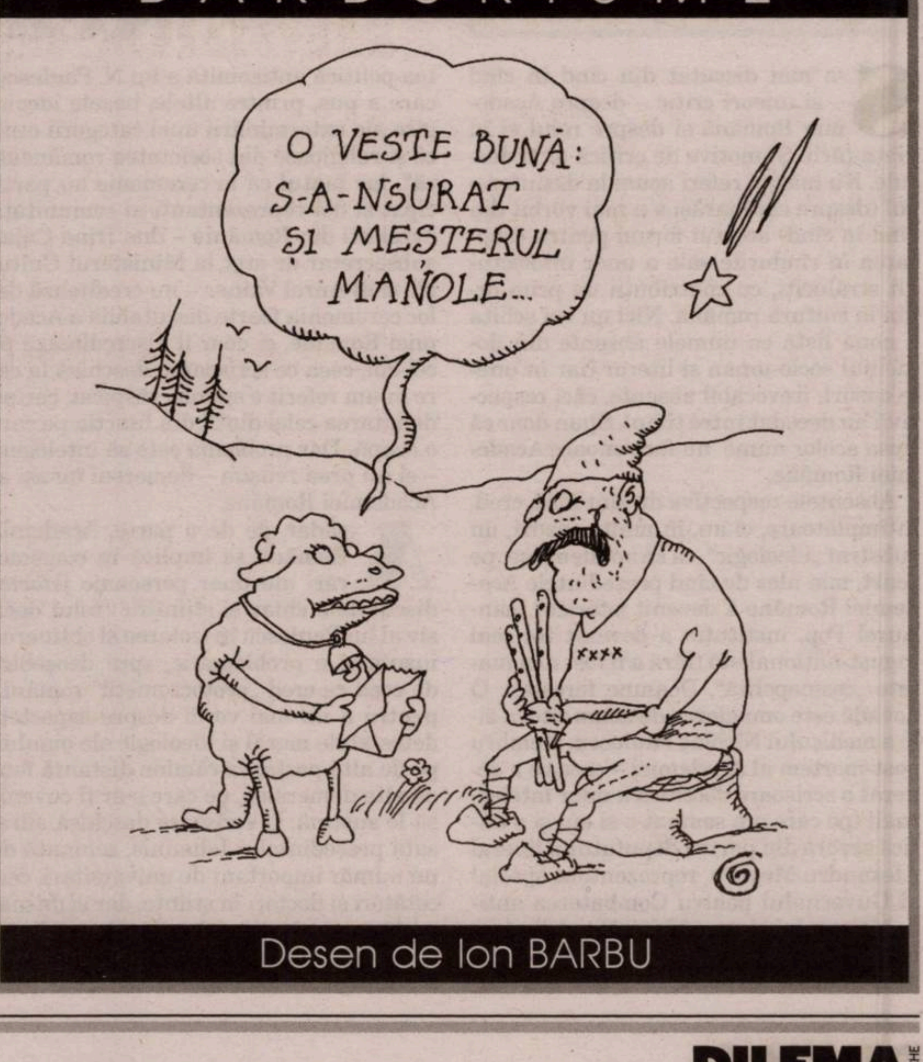

Desen de Ion BARBU

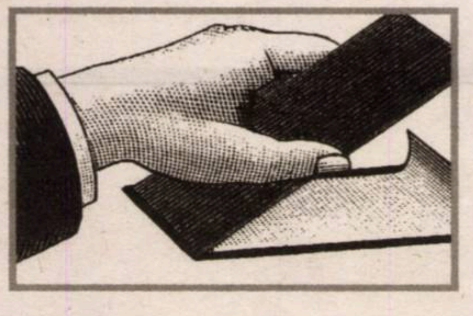

Valeriu STOICA

la **drept** vorbind

De la lanțurile robiei la obligațiile libertății

Libertatea persoanei nu este posibilă fără o doză de constrîngere și de supunere. Ideea este un loc comun în etică, în filosofia politică și în teoria juridică. Pentru ca libertatea să nu fie însă alterată în esența ei, constrîngerea și supunerea trebuie să aibă o natură specială. Numai supunerea față de lege și constrîngerea pe care legea o presupune sînt compatibile cu libertatea persoanei. Compatibilitatea este condiționată nu doar de existența dreptului pozitiv, ci și de concordanța dintre acesta și dreptul natural, care se reflectă, într-o mai mică sau mai mare măsură, în Constituțiile sistemelor politice întemeiate pe democrația constituțională. Reflectarea dreptului natural în dreptul pozitiv pune în lumină *egalitatea legii în fața destinatarilor ei,* formulare mult mai potrivită decît înșelătoarea expresie *egalitate în fața legii.* Pentru ca supunerea și constrîngerea pe care legea le presupune să fie compatibile cu libertatea persoanei, trebuie ca legea să fie egală pentru toți destinatarii ei. În absența unei astfel de legi care conține o doză de constrîngere și căreia i se datorează supunere de către toți membrii comunității, fie ei guvernați sau guvernanți, libertatea ar rămîne doar un concept filosofic sau etic, fără consecințe practice în organizarea politică și juridică a comunității.

Astfel înțeleasă, legea pozitivă, fundamentată pe legea naturală, instituie arhitectura juridică a spațiului de libertate a persoanei. Primul pilon care susține această arhitectură juridică este *obligația,* înțeleasă ca raport juridic între persoane libere, care au drepturi și datorii unele față de altele. Acest tip de raport, indispensabil pentru alcătuirea arhitecturii juridice a libertății, s-a înfățișat inițial în forma obligației civile contractuale. Pe temeiul ei au fost configurate toate celelalte obligații de drept privat, iar apoi s-au conturat obligațiile de drept public. Mai mult, plecînd de la obligația civilă contractuală, au fost identificate și consolidate prerogativele juridice ale persoanei, în forma drepturilor subiective, a libertăților și a puterilor speciale. Dar toate acestea n-ar fi fost posibile fără povestea din care s-a născut obligația civilă contractuală în vechiul drept roman și fără definiția dată de jurisconsulți obligației civile în general, în dreptul roman clasic. În mai toate cursurile de drept privat roman se regăsește această poveste.

Totul a început cu mult timp în urmă, cînd a apărut o alternativă la legea talionului.

Totul a început cu mult timp în urmă, cînd a apărut o alternativă la legea talionului. Într-o clipă de înțelepciune, una dintre multele victime ale agresiunilor de tot felul a înțeles că răzbunarea este o formă de justiție ineficientă. „Moneda“ răzbunării („dinte pentru dinte“) a fost înlocuită cu un alt instrument de realizare a dreptății: victima a preferat să pretindă o despăgubire pentru paguba suferită. Pînă la plata despăgubirii, făptuitorul era pus în lanțuri. Puterea pe care o avea victima asupra făptuitorului avea o semnificație asemănătoare unui drept de proprietate. Altfel spus, pînă la plata despăgubirii, făptuitorul era redus la condiția de sclav printr-o legătură materială: lanțurile în care era ferecat. O nouă treaptă pe scara rațiunii a fost urcată ceva mai tîrziu, cînd o altă victimă înțeleaptă, constatînd că nu i se plătește despăgubirea, l-a eliberat pe făptuitor, dar cu condiția ca acesta să aducă un garant, care era înlănțuit în locul său. Iar dacă victima nu plătea, era curmată calea de înlocuire a unei forme iraționale de justiție cu una rațională: răzbunarea se exercita asupra garantului. O a treia treaptă a fost urcată ulterior pe scara rațiunii, cînd o altă victimă, și mai înțeleaptă, a acceptat promisiunea garantului că va plăti datoria făptuitorului, dacă va fi și el eliberat din lanțuri. Istoricii dreptului roman, dincolo de incertitudinile în care plutește orice cercetare a trecutului îndepărtat, apreciază că în contextul respectiv s-a născut cel mai vechi contract civil: *sponsio,* în formă religioasă, adică promisiunea garantului, dată sub jurămînt, că va plăti el însuși datoria, dacă victima îl va elibera. Legătura materială inițială a fost înlocuită cu o legătură imaterială, de natură religioasă. Ultima treaptă pentru nașterea obligației civile contractuale a fost urcată cînd această legătură imaterială a devenit pur juridică *(obligatio* sau *iuris vinculum),* prin dizolvarea încărcăturii religioase. O legătură invizibilă a devenit mai puternică decît o legătură vizibilă.

Cuvîntul latin *obligatio* a fost preluat, în forme derivate, atît în sistemele de drept întemeiate pe Codul Civil francez, cît și în sistemul de drept anglo-saxon. El evocă istoria construcției logice a noțiunii de obligație civilă contractuală, fiind compus din *ligare,* care înseamnă a lega, și *ob,* care înseamnă fie „din cauza a ceva“, fie „în jurul corpului“. Primul sens este mai adecvat, în raport cu caracterul imaterial al noțiunii de obligație civilă contractuală. Contribuția etimologiei la înțelegerea acestei noțiuni este întregită de sensurile cuvîntului *solvere,* utilizat în definiția obligației, regăsită în *Instituțiile* lui Iustinian, una dintre cele trei lucrări care alcătuiesc *Corpus iuris civilis.* Potrivit acestei definiții, *(o)bligatio est iuris vinculum, quo necessitatae adstringimur alicuius solvendae rei, secundum nostrae civitatis iura* (obligația este o legătură de drept prin care sîntem siliți a plăti ceva potrivit dreptului cetății noastre). În acest context, cuvîntul *solvere* are sensul de a plăti, dar înseamnă și a dezlega, ceea ce trimite la lanțurile în care era ținut inițial autorul faptei păgubitoare.

Lanțurile robiei au devenit astfel obligațiile libertății.

Valeriu Stoica *este avocat și profesor de drept civil la Facultatea de Drept a Universității din București.*

■ ■ ■

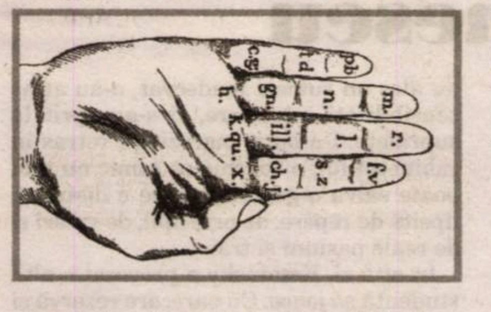

Codrin Liviu CUȚITARU

prezentul discontinuu

Incomensurabilul Frangulină

Colegul meu de la Română, Vlăbuț Flascaș, m-a sunat să-mi comunice vestea încetării din viață a profesorului de literatură comparată Frangulină Borcă. Nu-l știam pe defunct decît din auzite. Ieșise la pensie înainte ca eu să devin student. De altfel, ca să fiu sincer, credeam că murise de mult și de aceea m-au surprins informațiile furnizate de Vlăbuț. „Frate“, a țipat în telefon Flascaș, „tipul a trăit 107 ani! Se întrebau unii, la înmormîntare, care să fi fost secretul longevității sale. Pentru mine însă nu e nici un mister. Din amintirile care circulă despre Borcă rezultă clar un lucru. Individul nu s-a stresat niciodată. Nimic nu a părut să-l miște, să-l impresioneze, să-l clatine cîtuși de puțin. Nu l-am prins profesor, dar am lucrat cu inși care i-au stat prin preajmă. Cică era omul cîtorva cuvinte, pînă și la cursuri. În tinerețe, repeta obsesiv, cu un nedisimulat accent moldovenesc, întrebarea: «Şî și-i cu aiasta?». Venea în amfiteatru și zicea: «Sofocli? Şî și-i cu aiasta?». Sau: «Ieuripidi, Aristofan, Lope di Vega? Şî și-i cu aiasta?». Nu ezita nici în fața unor chestiuni de imediat impact, reușind să-i bulvereze pe studenți: «Literaturî comparatî? Şî și-i cu aiasta?», «Facultati di Filolojîie? Şî și-i cu aiasta?», «Univiersîtati? Şî și-i cu aiasta?». La maturitate, Frangulină a redus drastic numărul de lexeme pe care umanitatea îl merita din partea sa. Spunea numai: «Așa, șî?». Veneau la el tocilarii impacientați și strigau: «Dom' profesor, ne-am dat seama de ce Macbeth constată că viața este o poveste relatată de un idiot», «Așa, șî?», «Dom' profesor, ne-am dat seama de ce Pirandello are șase personaje în căutarea unui autor și nu mai multe», «Așa, șî?», «Dom' profesor, ne-am dat seama de ce Electra se întrupează din jale», «Așa, șî?». Ciudățenia era că *așașî*-ul se repeta și la examene. (Atenție, doar *examene orale* în sistemul impus de Borcă! Paradoxal, în taciturnia lui, profesorul nu avea o problemă în a-i asculta pe alții *vorbind.*) Turuiai nebunește pe diverse teme de literatură universală și odată îl auzeai pe Frangulină mîrîind: «Așa, șî?». Nota 2 – care, inevitabil, succeda interogația scrîșnită printre dinți – ajunsese, la evaluări, *modus operandi…*“

„Ei“, a continuat Vlăbuț după o pauză de suspans, „dar epopeea nu se oprește aici! Cum-necum, în anii '70, sexagenar fiind, Frangulină *a mai executat o tăiere lexicală*. Vechile lui (impenetrabile, neimpresionabile) întrebări s-au transformat subit în… «Şî?». Atît mai zicea, prietene, conform istorisirilor celor care l-au cunoscut. «Dom' profesor, va fi ședință de Catedră la ora 11», «Şî?», «Dom' profesor, am publicat o carte despre Goethe», «Şî?», «Dom' profesor, s-a închis sala Byron, unde vă țineați cursul, pentru renovare», «Şî?», «Dom' profesor, salariul pentru vacanță vine fără sporuri», «Şî?», «Dom' profesor, au adus mititei la Casa Universitarilor», «Şî?», «Dom' profesor, s-a băgat parizer la IRIC», «Şî?» *Şî* – scuze! – *și* așa mai departe. Pînă într-o zi, cînd, la o ședință a BOB din cadrul PCR (cred că nu ai uitat celebra abreviere pentru Biroul Organizației de Bază a Partidului Comunist Român), secretarul structurii politice de la Filologie a prezentat ideile principale din cuvîntarea lui Ceaușescu de la nu știu ce plenară a momentului. Politrucul a încheiat apoteotic: «Cel mai iubit fiu al poporului ne adresează un mobilizator și tovărășesc îndemn la acțiune…» «Şî?», s-a trezit Frangulină trăncănind. Stupefiat, secretarul BOB nu a putut reacționa în vreun fel vreme de multe secunde. Apoi, gîtuit de spaima dublă de a nu descoperi cine știe ce disidență intelectuală în organizația sa, pe de o parte, și de a nu fi turnat de informatorii de serviciu pentru pasivitate în fața provocării, pe de alta, a șoptit: «Îi mulțumesc tovarășului profesor Borcă, membru marcant al colectivului nostru, spirit revoluționar și patriotic, pentru însuflețita adeziune la mărețele directive trasate de președintele Republicii noastre Socialiste România, exprimată aici, și îl asigur că, în lumina noilor teze, ne vom strădui să fim *șî* mai buni», «Şî?», l-a întrerupt iarăși Frangulină. Vișiniu la față, șeful beobist și-a dus mîna stîngă – cuprinsă de spasme – la inimă, după care s-a prăbușit inert pe podea. Atunci a fost profesorul Borcă pensionat anticipat, eveniment petrecut chiar în ziua funeraliilor bietului secretar BOB, ființă fragilă, inadaptată, de numai 40 de ani…“

„Pentru Frangulină a urmat încă o jumătate de secol de *șî*-uri lătrate în dreapta și în stînga. Cel mai renumit s-a declanșat pe 22 decembrie 1989. L-a sunat fiica lui și i-a spus, copleșită de emoție: «Tătuță, a căzut Ceaușescu! A picat tiranul!». «Şî?», a replicat, egal cu sine, Frangulină. Interesant mi se pare că familia a ales să-i pună un epitaf pe piatra de mormînt care parafrazează textulețul (făcut faimos de Preda!) din Cimitirul Vesel: «Aici zace și se face Frangulină Borcă praf». «Şî?», am întrebat involuntar.

Codrin Liviu Cuțitaru *este profesor la Facultatea de Litere a Universității din Iași. Cea mai recentă carte publicată:* Filozofia lucrurilor mici, *Editura Junimea, 2020.*

■ ■ ■

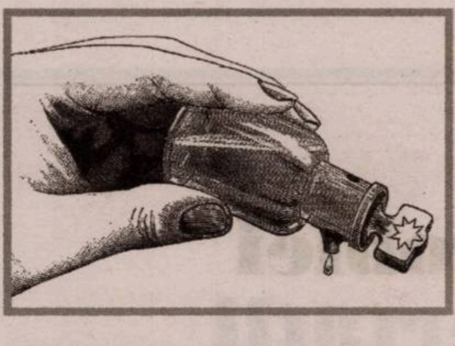

Rodica ZAFIU

cuvinte **nepotrivite**

Viniluri

O întrerupere de cîteva decenii în circulația unui obiect al existenței noastre cotidiene poate provoca o înlocuire radicală a denumirii sale. Cel puțin așa s-a întîmplat cu *discul* unor generații, care a revenit după o vreme sub numele *vinil*. Noua denumire este aproape generală în prezent, apărînd pretutindeni, de la anunțurile de vînzare și cumpărare pînă la cronicile muzicale. Termenul *vinil* este folosit ca atribut al unui substantiv, indicînd materialul din care sînt confecționate discurile și deci un tip de discuri („principiul de funcționare al *discurilor din vinil*", discvinil.ro; „muzică pe *discuri vinil*", carturesti.ro), dar mai ales ca substantiv desemnînd singur obiectul, prin metonimie (prin trecerea de la numele de materie la obiectul confecționat din aceasta): „*vinilul* este un tot unitar: de la copertă, care cel mai adesea e o operă de artă multiplicată, pînă la faptul că e un produs premium ce nu poate fi descărcat de pe net" (discvinil.ro); „dacă cumpărați 10 *viniluri*, prețul scade cu 10%" (muziker.ro); „descoperă colecția de *viniluri*" (targulcartii.ro).

Dicționarele noastre nu înregistrează pentru cuvîntul *vinil* sensul nou; în DEX, *vinil* este definit doar ca „radical organic obținut din etilenă". Utilizarea specializată pentru discuri este preluată din engleză, unde cuvîntul *vinyl* (ca abreviere pentru *polyvinyl chloride* – „policlorura de vinil") are în dicționare și acest sens. Cuvîntul a devenit de altfel termen internațional: în *Trésor de la langue française informatisé* apare sintagma *disque vinyle,* iar valoarea de substantiv cu sensul „disc fonografic" este ilustrată printr-un articol din presă din anul 1987.

Accelerarea progresului tehnic a produs inițial abandonarea discurilor tradiționale, înlocuite de benzile magnetice, de CD-uri, de muzica ascultată online. Totuși, la începutul noului mileniu vechile discuri au reapărut, cu prestigiul unei calități superioare și al unui mod elitist de ascultare a înregistrărilor muzicale. Reapariția obiectului a impus în circulație, și la noi, termenul *vinil*. În ultimele decenii ale secolului al XX-lea, suportul înregistrării muzicale era numit *placă* – cu un termen care continua experiența tehnică anterioară, cînd se vorbea de *plăci de patefon* (sau *de gramofon)* – și mai ales *disc.* În trecut, natura materialului din care erau alcătuite discurile nu-l interesase pe consumatorul obișnuit de muzică și nu jucase – în română – un rol în desemnarea acestora. În definițiile din dicționarele noastre se folosea doar denumirea generică *material plastic* sau apărea mai vechea *ebonită: disc* – „placă circulară din material plastic, care servește la înregistrarea și reproducerea vocii, a sunetelor etc. cu ajutorul unui aparat special"; *placă* – „disc de ebonită pe care se imprimă vibrațiile vocii sau ale unui instrument muzical, spre a fi apoi reproduse cu ajutorul gramofonului, al patefonului, al pick-up-ului" (DEX).

Discul este încă familiar vorbitorilor. Un articol din volumul coordonat de Dan Lungu și Amelia Gheorghiță – *Cărți, filme, muzici și alte distracții din comunism* (2014) – are titlul *Minunații ani de vinil* (autor: Florin Hălălău), dar în evocare se folosește constant termenul *disc: magazinele de discuri, discuri străine, disc original* (și apare *Electrecordul* – Casa de discuri din perioada comunistă). *Placă* e mult mai puțin folosit astăzi, dar a lăsat în limbă o serie de expresii, unele deja consemnate în dicționare: *a schimba placa* – „a schimba subiectul unei discuții (care a ajuns să plictisească) sau atitudinea față de cineva" (DEX), ultimul sens mai puternic în expresia *a întoarce placa; a pune placa* – „se spune despre cineva care are obiceiul să vorbească mult sau să repete mereu aceleași lucruri" *(Micul dicționar academic).* Și mai frecventă este comparația cu *o placă stricată,* pentru repetițiile enervante și inutile.

Lucrurile par să nu se fi schimbat la fel de mult, din punct de vedere lingvistic, în privința aparatului pentru ascultarea plăcilor (a discurilor sau a vinilurilor). Textele românești vorbesc în continuare de *pick-up,* termen care în engleză desemna doar un component al aparatului, dar care s-a impus în română ca termen generic. În vremea în care era foarte cunoscut și folosit, cuvîntul începuse un proces de adaptare grafică, scriindu-se uneori și *picap* sau *picup* („*picapul* rămăsese la mine în cameră" – Ovidiu Verdeș, *Muzici și faze*; „*picapul* lui cel drag, un vestigiu al adolescenței" – Bedros Horasangian, *Sala de așteptare;* „*Picupul* trebuie urgent reparat" – Mircea Horia Simionescu, *Dicționar onomastic).*

Probabil că nu sîntem foarte departe de momentul în care referirile la *placă* și *picap* să primească, în edițiile critice, note de subsol explicative.

■ ■ ■

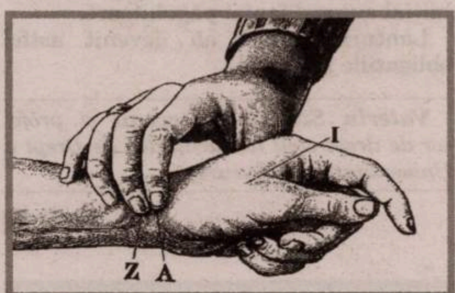

Horia CORCHEȘ

prof, viața mea

Metoda Ionescu, Popescu, Ștefănescu

Popescu e profesor de română și e pasionat de profesia lui. Îi place literatura, dar, mai mult decît estetica pură a acesteia, iubește fascinația lumilor pe care i le oferă și e un om fericit cînd poate să o împărtășească cu elevii lui. Nimic nu i se pare mai împlinitor profesional decît momentul acela în care vorbește cu ei despre cîte un text, despre straturile care îl compun, despre legăturile care se pot stabili între acestea și viața reală, a lui și a elevilor lui. Încearcă din primele ore în care preia o clasă de a IX-a, spre exemplu, să îi aducă și pe ei în starea aceea de fascinație pe care o presupune descoperirea semnificațiilor unui text, în starea de uimire pe care o implică momentul acela de revelație. Și, de cele mai multe ori, reușește.

Ionescu e profesor de istorie și e un veritabil împătimit al acestei discipline. Dar nu în sine, pentru ce presupune ea doar ca descoperire a trecutului, ca înțelegere a lui și a mecanismelor construcției sale diacronice. Ci, mai ales, pentru ceea ce spune aceasta despre viață, despre uman, despre rotițele care se învîrt unele pe altele pentru ca societățile să funcționeze sau să intre în disoluție. Și, mai ales, e pasionat de modul în care prelungirea istoriei generează formele de a fi ale prezentului. Încearcă din primele ore cu elevii, cînd preia o clasă nouă, să-i aducă în starea aceea de fascinație pe care o presupune situarea vie în prezent, prin înțelegerea semnificațiilor trecutului. Și, de cele mai multe ori, reușește.

Ștefănescu e profesor de matematică. E un iremediabil visător, totuși, pentru că numerele, funcțiile, figurile geometrice etc. îl ajută să înțeleagă modul în care funcționează universul, deci implicit viața, în forma ei de aici și de acum. Nu-l interesează doar jocul formal, teoretic, al conceptelor de specialitate, ci-l interesează cum interferează ele cu viața de zi cu zi. Din primele ore cu elevii săi încearcă să le deschidă și lor apetitul pentru descoperirea acestor reglaje între forme, numere, funcții și viața cotidiană. Să-i aducă în acel punct înalt, cum ar spune un poet, în care poezia nu se întîlnește doar cu matematica, ci și cu viul, în expresia sa cea mai concretă. Și, de cele mai multe ori, reușește.

Ștefănescu are un elev care...,
Panait are un elev care..., Săraru are un elev care...

Panait e profesor de biologe... Și, de cele mai multe ori, reușește. Săraru e profesor de fizică... Și, de cele mai multe ori, reușește. Andreescu e profesoară de engleză... Și, de cele mai multe ori, reușește. Mateescu e profesoară de filosofie... Și, de cele mai multe ori, reușește.

Kominsky e profesor de teatru și e transfigurat mai ales cînd stă între studenții săi, cînd le explică vitalitatea acestei profesii, sufletul ei, modul în care ea interferează cu viața. De cele mai multe ori reușește, căci pune pasiune și are cuvintele la el, știe să explice, să provoace puternice trăiri în studenții săi, să-i determine să descopere în ei, prin rolurile pe care le exersează, alte și alte vieți, alte și alte trăiri. Ce-și dorește însă, prin fiecare rol pe care îl exersează un student, este să-și descopere sinele în expresia unui rol, nu să copieze un alt model de a fi. Să fie el însuși, fiecare student, atunci cînd se transpune în ipostaza unui personaj.

Popescu are uneori cîte un elev cu care nu-i iese nimic. O poezie clasică sau contemporană, o proză istorică sau una despre *selfie,* una realistă sau una fantastică sau SF sînt la fel de neinteresante pentru elevul lui. Nu-i poate mișca deloc, oricît încearcă, prin orice mijloace sau legături cu viața, cu umanul, cu trăirile viului, nu-i poate mișca deloc starea de indiferență, de lehamite, de dispreț. Popescu nu știe ce să mai facă cu elevul său.

Ionescu are o elevă care stă în orele lui aproape întinsă sub bancă, butonînd de cîte ori prinde ocazia telefonul, răspunzîndu-i cu scîrbă sau cu dispreț întrebărilor, provocîndu-l, eventual, poate chiar cu atitudini indecente. Oricît a încercat să o facă să se transpună în mișcarea uluitoare a mecanismului istoriei, oricît a încercat să o aducă în lumea sa, căutînd să-i propună legături cu lumea ei (și a făcut adevărate incursiuni pentru asta în problematici ca prietenia, iubirea, pasiunea, puterea, frumusețea, succesul etc.), eforturile sale s-au blocat în fața unei priviri goale sau a uneia plictisite, disprețuitoare.

Ștefănescu are un elev care..., Panait are un elev care..., Săraru are un elev care... etc.

Kominsky are mai mulți studenți cu care i se pare că nu poate stabili conexiuni. Că sînt sterpi sau prea puțin dotați. Spre exemplu, cînd studenta X și studentul Y au fost rugați să joace o scenă pregătită acasă, aceștia au jucat-o sfidător, au ales un subiect inadecvat, n-au atins sensibilități interioare, ci s-au oprit la suprafețe. I-a oprit îngrozit și, retras în cabinetul lui, a conchis că nimic nu mai poate salva o generație care e distrusă, lipsită de repere, de principii, de valori și de reale pasiuni și trăiri.

În altă zi, Kominsky a provocat o altă studentă să joace. Cu oarecare rezervă și îndoială față de rolul dificil pe care aceasta și-l alesese. Tînăra, mereu parcă închisă în sine, timidă, neîncrezătoare, s-a dovedit în minutele scurte ale jocului de rol o revelație. Kominsky a fost uluit și fascinat, a aplaudat, a lăudat. Ceva ce nu se vedea reușise să scoată din studenta sa.

Pentru Popescu, literatura e o interfață vieții. Pentru Ionescu, istoria e o interfață a vieții. Pentru Ștefănescu, matematica e o interfață a vieții, iar pentru Kominsky, teatrul e o interfață a vieții.

Kominsky are o metodă. Secretă? Căutați serialul, care merită văzut: *Metoda Kominsky*. Pentru că e despre viață, despre prietenie, despre bătrînețe și neajunsuri, despre frumusețe și neputință, despre eșecuri și reușite. Și pentru că actorul și profesorul Kominsky se îmbracă foarte șic. Un serial, aș spune, excelent. Din care se pot învăța multe și despre ce înseamnă vocația de profesor. Reușește oare Kominsky să facă ceva și cu studenții X și Y?

Dar voi cum reușiți, cînd îi întîlniți printre elevii voștri?

Horia Corcheș *este scriitor și profesor de limba și literatura română.*

■ ■ ■

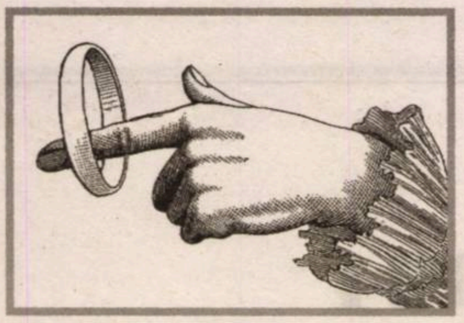

Selma IUSUF

legende **urbane**

O țară haioasă

Meseria face că trebuie să stau zi de zi cu ochii și cu urechile în gurile politicienilor, iar asta a început să devină din ce în ce mai greu de suportat. Dacă te iei în serios, nu puține sînt șansele să ajungi la balamuc atunci cînd auzi toate inepțiile, grozăviile și disonanțele cognitive turnate nonșalant, de peste tot. Riști să-ți pocnească, Doamne ferește, un vas de sînge prin creier, să te lovească șlogul, cum ar veni, după o zi în care trebuie să deslușești toate gîngăvelile, explicațiile, poticnelile de logică și tot soiul de alte declarații care trebuie puțin mestecate și întoarse la public spre a fi înțelese.

Sigur că România e o țară haioasă.

Dacă reușești să te ridici puțin peste mîzga în care pare că înoți fără speranță, atunci riști să mori de rîs. Sigur că e un truism că acel Caragiale trăiește, respiră, dă din picioare, lovește în stînga și în dreapta, și acum, și pururea în vecii vecilor, amin. Dacă domnul Orban, de pildă, nu exista, era mare păcat. Omul a fost în Vrancea în week-end-ul trecut, parte din turneul intern în bătălia care-l încleștează împotriva colegului de partid, Cîțu. Sală, alegători, căldură mare, freamăt. Apare liderul de partid. Aplauze. Liderul de partid, transpirat pe frunte, cu părul cănit un pic deranjat: „...Liberalii sînt oameni care «acționează în baza unor principii, a unor valori, a unor obiective bine fundamentate, nicidecum în baza unor oportunități individuale de moment...». Rumoare, aplauze. Liderul de partid, avîntat, își pregătește încheierea discursului: „Nu cedez... exact ca la Mărășești, Mărăști, Oituz, indiferent cîți vor fi în jurul meu, voi da bătălia pînă la capăt și voi da bătălia cu toată forța pe care o am, voi da bătălia pentru Partidul Național Liberal, voi da bătălia pentru România!!!!“. Aplauze frenetice, urale. Vrancea, Mărășești, înțelegeți dumneavoastră. Transcrierea e fidelă, comentariile de prisos. Imaginea liderului de partid cu baioneta prin tranșeele cleioase mi-a plutit o vreme prin cap.

În altă parte, zeci de oameni și copii rămîn blocați în tren, cu orele, pe cîmp, iar în loc de puțină compasiune abilă, niște promisiuni care nu vor fi niciodată onorate sau chiar ceva scuze nesincere, un alt politician se găsește să răspundă că n-are cum trimite autocare în cîmp cu elicopterele și că subiectul e închis. Asta mi-a amintit de un alt fost premier care, după niște inundații grozave, aflat în fața lumii care se plîngea, se rățoiește la o femeie: „Dar ce vreți, doamnă, să vă fac hotel??“. Unui alt nefericit, de data asta din Opoziție, social-democrat, care plînge cu fruntea pe amarul populației sărace, îi cad bancnotele de 200 de lei din buzunar ori de cîte ori vrea să-și scoată batista.

Ridicolul e și mai minunat cînd primărița de la sectorul 1 al Capitalei vorbește cu un puternic accent franțuzesc de nu știu ce „salubrist“, iar populația mai nehipsterizată din sector rîde de străină dintre mormanele de gunoaie.

Sigur că România e o țară haioasă. De ridicolul de a trăi și a te descurca aici nu scapă nimeni. Mi-a apărut zilele trecute o postare veche de pe Facebook în care căinam nu știu ce domn care era singurel în Piața Victoriei la o pre-demonstrație. Fost-am și eu pe acolo să apăr democrația și Justiția cu brațele goale. Mai ales Justiția, că am principii. Cîțiva ani mai încolo, magistrații ies la pensie tot la patruzeci și ceva de ani. Eu am opțiunea să muncesc pînă la 70. Procesele se lungesc cu anii și ăi de vor dreptate prind colb și pînze de păianjen cu dosarele în mînă.

Unei doamne care nu pierde ocazia să-i căineze public pe sărmanii și needucații țării îi pute orice cartier care iese din perimetrul Primăverii (deși pe acolo miroase acum mai abitir ca la Glina). Un alt proletar de caviar nu bea decît vinuri franțuzești. Eu dau de pomană la sărmani 10 lei și mă gîndesc să-mi cumpăr pîine artizanală cu 20. Intelectuali finuți fac glume cu ciori. Populația mare e înrădăcinat rasistă, dar caută la Obor doar flori furate, care se vînd mai ieftin. E haios să trăiești aici. Dar teribil ce aș mai contempla toată comicăria asta dintr-un loc în care să mă plictisesc amarnic.

■ ■ ■

Radu NAUM

un sport la Răsărit

Fundul gropii fotbalului e și mai jos decît ne închipuim? Adică se poate și mai rău?

Se poate. Iată cum.

Jucătorii să intre dezbrăcați pe teren.

Gigi Becali să schimbe la pauza meciurilor nu doar jucătorii, ci și antrenorul.

Echipele românești din Cupele europene să fie eliminate de reprezentantele Insulelor Eoliene, Bisericii îngropate de la Skagen și Coastei de granit roz.

Gigi Becali să comande schimbările de jucători și la echipa națională.

Echipele românești să fie eliminate din cupele europene înainte de a juca.

Toate echipele să se pună de acord ca Gigi Becali să le facă schimbările de jucători în timpul meciurilor.

Cluburile să angajeze doar fotbaliști trecuți de 35 de ani, care n-au mai jucat de cel puțin un an și care au fost refuzați pînă și de eschimoși.

Gigi Becali să vîndă cu 100 de milioane de euro un jucător pe care l-a scos în minutul 5 al unei partide după care l-a făcut de rîs o oră la TV.

După încă o înfrîngere istorică, întrebat cum de e posibil să fim încălecați pînă și de Insulele Virgine, un internațional român să răspundă: „Vă dați seama, nu pot să vă spun înainte să vorbesc cu duhovnicul“.

Gigi Becali să fie clonat.

Dar stați puțin! Se întîmplă deja...

PUBLICITATE

finanțat de:
PRIMĂRIA MUNICIPIULUI ARAD
CMCA
CENTRUL MUNICIPAL DE CULTURĂ ARAD

CONFERINȚELE
DILEMA VECHE
LA ARAD

12 și 13 AUGUST
SALA REGELE FERDINAND, PRIMĂRIE
14 AUGUST
FILARMONICA DE STAT ARAD

ADRIANA BABEȚI
DANIEL DAVID
IOAN HOLENDER
P.S. IGNATIE
IOAN T. MORAR
ANA SILVESTRU
ANDREI VIERU
SEVER VOINESCU

APROAPELE DE DEPARTE
DIASPORĂ, MIGRAȚIE, EXIL

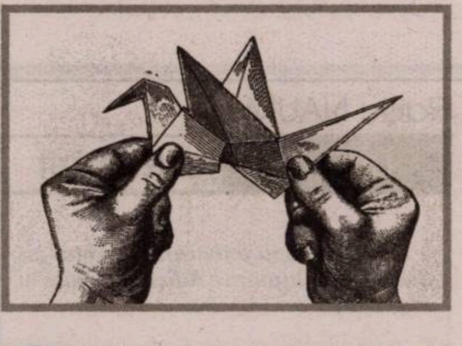

Andrei MANOLESCU

libertatea de impresie

Los Angeles 1984

Dacă tot sînt în desfășurare (încă) Jocurile Olimpice de la Tokyo, poate că ar fi interesant de amintit povestea unei alte Olimpiade, unde sportivii din România au obținut rezultate care astăzi par absolut incredibile. Este vorba, bineînțeles, de Olimpiada din 1984, de la Los Angeles. Unii își mai aduc aminte foarte bine de ea, alții însă nici nu se născuseră pe atunci și poate că ar vrea să înțeleagă cum a fost posibil așa ceva. România a obținut la acea ediție nici mai mult, nici mai puțin decît locul al doilea pe medalii, după țara-gazdă, Statele Unite, și înaintea unor mari puteri în sport (și nu numai în sport) cum ar fi Germania Federală sau China, care au ocupat locurile trei și patru.

A fost o conjunctură specială, pentru că 14 țări comuniste au boicotat acea Olimpiadă, la apelul făcut de URSS. Era un răspuns al URSS la boicotul Statelor Unite și al altor 63 de țări occidentale asupra Olimpiadei anterioare, din 1980, de la Moscova, motivat atunci de agresiunea sovietică împotriva Afganistanului. Singurele țări comuniste care nu s-au alăturat boicotului din 1984 au fost China, Iugoslavia și România.

Țările comuniste, în general, aveau o politică de susținere a sportului de performanță, ca parte a vastului program de propagandă menit să demonstreze superioritatea comunismului asupra capitalismului. Asta nu diminuează eforturile și performanțele individuale ale sportivilor din acea vreme, deși nu e de neglijat nici fenomenul dopping-ului practicat și el pe scară largă în regimurile comuniste (un obicei la care se pare că Rusia n-a renunțat pînă de curînd, motiv pentru care sportivii din această țară sînt obligați să participe în condiții speciale). Sportivii cu talent din aceste țări erau nu atît susținuți financiar, cît introduși într-un cadru de pregătire disciplinar care le facilita performanța. Era cam ca în bancul cu ferma de vaci care dădea cel mai mult lapte pe cap furajat. Întrebat directorul cum reușește așa ceva, a explicat că doar cu vorba bună. În fiecare zi vacile erau întrebate încetișor: „Ce dăm astăzi, lapte sau carne?“.

Se adăuga faptul că, în sărăcia și închistarea generalizată din comunism, sportul de performanță deschidea calea către o viață ceva mai bună și oferea ocazia călătoriilor în întreaga lume, lucru de care foarte puțini oameni beneficiau pe atunci. Erau motivații în plus pentru cei care deveneau sportivi. Sînt cîteva explicații pentru locurile fruntașe pe care țările comuniste le ocupau mereu la Olimpiade. În sistemele totalitare, centralizate, asemenea performanțe se obțineau mai ușor decît în democrații. Într-o oarecare măsură, acesta poate fi un motiv pentru reușita României, care a beneficiat, într-un fel, și de lipsa concurenței din partea celorlalte țări comuniste. Chiar și așa, însă, e greu de explicat acel formidabil loc doi în lume.

Eram la mare atunci, la Casa Scriitorilor din Neptun. Avînd în vedere diferența de fus orar, competițiile se desfășurau noaptea și dimineața devreme, dar scriitorii aflați în vacanță ascultau mereu radioul, erau informați și entuziaști. În primele dimineți ale Olimpiadei auzeam mereu strigăte de bucurie: „Aur la gimnastică!“, „Alt aur la gimnastică!“ „Aur la canotaj!“, „Aur la haltere“, „Aur la atletism!“. Nu trecea zi fără una, două, ba chiar și patru medalii de aur pentru sportivii români. În total au fost 20 de medalii de aur în 14 zile de competiții. Nu mai vorbesc despre cele de argint sau bronz. De la un moment dat, cîștigarea medaliilor de către sportivii români începuse să devină ceva obișnuit. Ba chiar ajunsese să ne mire cînd „ai noștri“ concurau la vreo probă și nu cîștigau nimic.

S-au obținut atunci 53 de medalii, dar medaliații au fost în număr de 94, pentru că în multe cazuri a fost vorba de echipe. Au existat și campioni care au obținut mai multe medalii, la probe diferite (Ecaterina Szabo – patru de aur și una de argint, Ivan Patzaichin – un aur și un argint și alții). Peste trei sferturi dintre cei 124 de sportivi ai delegației românești s-au întors cu medalii. Au fost de-a dreptul fenomenali.

În mizeria generală din țară, românii erau uimiți și bucuroși de aceste rezultate, chiar dacă ele erau însușite cu nerușinare de propaganda oficială. Ceaușescu nu ezita să se împăuneze cu performanțele sportivilor. Americanii erau la rîndul lor bucuroși că reușiseră să convingă regimul de la București să nu se solidarizeze cu restul țărilor comuniste. Liderii de la Washington considerau asta drept o victorie, iar publicul de pe stadionul în care s-a desfășurat ceremonia de deschidere s-a ridicat în picioare aplaudînd în mod special delegația României.

În țară existau zvonul și temerea că, după așa o acțiune de frondă, URSS „va distruge“ România. Uniunea Sovietică avea însă pe atunci alte probleme (conducătorii ei mureau unul după altul), iar în toată povestea exista o latură convenabilă chiar și pentru Puterea de la Moscova: unica țară participantă la Olimpiadă din așa-numitul Pact de la Varșovia, fie ea și percepută ca făcînd front separat, se clasase pe locul al doilea, demonstrînd de una singură superioritatea sistemului din care făcea parte. Dintr-un punct de vedere general propagandistic, nu era deloc rău.

Ștacheta ridicată atunci de delegația românească ne face poate astăzi să credem că e cazul să avem pretenții foarte mari de la sportivii noștri și ne simțim frustrați cu „doar“ cele cîteva medalii obținute la fiecare ediție. E de observat totuși că locul 20-30 (cît o fi la Olimpiada de acum) e oricum mai presus de locul economic pe care România îl ocupă în lume.

■ ■ ■

ready made

„Voiți a vă lungi viața și de a fi sănătoși?? Ducețivă în fiecare săptămână, sau cel puțin odată la 15 zile, de faceți câte o bae de aburi la Băile Societății Comerciale ținute în antrepriză de către Domnul George Friedlander, care mulțumită sacrificiilor bănești ce a făcut avem astăzi în Craiova, cel mai grandios și luxos stabiliment de băi din țară.

Este știut că o bae de abur pe lângă că curăță corpul are și proprietatea de a înlătura tot sângele rău.“

Protestarea, Anul I, No. 18, Joi,
1 Octombrie 1915

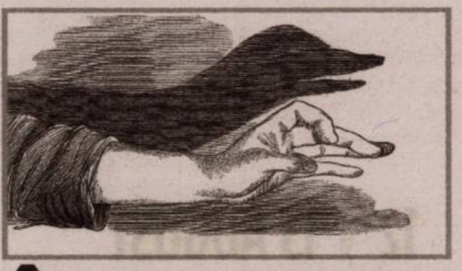

Iaromira POPOVICI

bazar

O altă mare

În vara dintre clasa XI-a și a XII-a am plecat la mare cu prietena mea din liceu. Era pentru prima dată cînd mergeam singure, fără părinții vreuneia dintre noi. Ba chiar cu doi băieți în dotare, vărul ei și un prieten. Plecam în aventură.

Aventura, pentru noi, însemna complet altceva decît pentru mai oricine de vîrsta noastră din ziua de azi. Era un concept mult mai pașnic și mai așezat. De pildă, cuvîntul „discotecă“ intra în această accepțiune: era aproape interzis, o ispită. Un loc al dulcii pierzanii la care aspiram și pentru cucerirea căruia ne luam inima-n dinți.

În București, eu, una, cel puțin, nu mai fusesem: avusesem o tentativă, într-o seară. Exista o discotecă la Teatrul Național, pe atunci. Erau cîteva colege, nu foarte apropiate, care se duceau și-mi spuseseră și mie. Țin minte că m-am îmbrăcat și dichisit, am ales cu greu ce să pun pe mine pentru o situație pe care nu o mai trăisem și, cu inima bătîndu-mi nebunește, m-am îndreptat spre locul cu pricina. Pe jos, căci nu era departe de casă.

Când am ajuns acolo, am văzut-o de departe pe una dintre colegele care-mi spuseseră să vin și care era o veterană a locului. Astăzi aș fi spus că mi se părea cea mai *cool* tipă posibilă, era în fața intrării și vorbea cu alții pe care nici nu-i cunoșteam, ca și cum lumea ar fi fost a ei. Și chiar era. Dar mi-am dat seama că nu era și a mea. Așa că, după dureroase ezitări, am plecat. Iar episodul respectiv, al lașității mele, m-a urmărit mult timp.

Abia prin 1985, cînd am ajuns pentru prima dată fără vreun părinte la mare, am reușit să pășesc în „lăcașul pierzaniei“ la care aspirasem atît. Am povestit în articolul precedent despre băiatul din minicar. El și prietenul lui, studenți deja, ne-au invitat, pe prietena mea și pe mine, să mergem la discotecă în seara aceea. Și ne-am dus. Cu ei, am pășit fără frică. Și am descoperit că nu era decît o hală, nu prea frumoasă, cu muzica momentului și cu jocuri de lumini. Unde puștii care intrau își creau ce lume puteau și voiau. Un an mai tîrziu, cînd aveam să merg din nou, am descoperit și *pattern*-ul de funcționare, în cazul în care nu veniseși cu cineva: cîte un băiat te invita la dans și apoi începea conversația. Ea se desfășura, pe vremea aia cel puțin, mereu cam la fel: erai întrebat cum te cheamă, de unde ești, la ce vrei să dai sau la ce facultate ai intrat, sau, pur și simplu, ce meserie ai sau îți alegi. Dacă mai era timp și te mai încingeai și la un al doilea dans cu respectivul băiat, și ce pasiuni ai, ce hobby-uri, să zicem. Era ca un profil pe rețelele de *dating online,* doar că se croșeta din vorbe și avîndu-l pe celălalt în fața ochilor.

© wikimedia commons

Tot în vacanța aceea, dacă instituția discotecii a fost reabilitată, o alta a pierdut din credibilitate: cea a romantismului. Credeam despre mine că sînt, precum fetele din filme, o romantică incurabilă. Că, dacă un băiat îmi vorbește de stele, mă topesc etc. Era școala hollywoodiană în care crescusem. S-a dovedit însă că, în realitate, lucrurile nu stăteau chiar așa. Cînd am ieșit de la discotecă, băiatul înalt, smead și frumos din minicar mi-a arătat stelele. Într-adevăr, cerul era spuzit de ele. Iar eu corespundeam perfect, aparent, interlocutoarei pentru asemenea discuții: eram îmbrăcată în alb și roz, aveam volane. Băiatul mi-a spus ceva despre frumusețea stelelor. Și eu am simțit că mi se rupe filmul, atunci. Că vraja, dac-o fi fost vreuna, se destramă. Că locurile comune bat vraja. Atunci am renunțat la instituția romantismului cea convențională, dintr-un anumit soi de filme.

Mai mult, tot în vacanța de atunci s-a trezit în mine latura de luptătoare și feministă. La un moment dat, am rămas fără cameră la hotel. Pur și simplu ne-au spus că nu mai putem sta acolo, undeva în Neptun. Mama vorbise pentru cameră, era greu să obții o cameră la hotel fără bilete prin sindicat luate din timp pe vremea aceea. Mi-am dat seama că povestea a devenit responsabilitatea mea, căci ceilalți veniseră cu mine și le promisesem un sejur la mare. Așa că m-am dus la biroul celor care se ocupau cu cazările pe stațiune, unde ne-au trimis, și am reușit să obțin, pe termen scurt, încă cîteva zile la un alt hotel. Sigur, așa cum se făcea atunci: vehiculînd și un nume pe care mi-l spusese mama.

Nu am ajuns *homeless*-i și, mai mult de atît, a fost pentru prima dată cînd am văzut pe propria-mi piele cum funcționează sistemul. Sistemul corupt în care trăiam. Că trebuia să ai pile peste tot ca să reușești cele mai elementare lucruri. Să ai pile ori să te supui unor reguli de cele mai multe ori absurde. Că dacă ai tupeu și știi să faci scandal obții ce vrei, ceea ce nu e deloc normal. Că ceilalți, cei mai mulți dintre ei, cedează doar la forță și frică, doar atunci cînd li se pare că ai un as în mînecă, știi pe cineva, puternic, care, la o adică, le-ar putea face ceva. Ori ceva rău, să-i toarne undeva și să aibă neplăceri, ori, dimpotrivă, ceva bun: să tragă vreun folos de pe urma lui. Să se poată duce să-i ceară ceva, în acel sistem clientelar.

■ ■ ■

Coordonator: Matei MARTIN

Marea Neagră

Texte și opinii de:

- **Rufin ZAMFIR** (director de programe al centrului Global Focus)
„Este Marea Neagră un lac rusesc?“
- **Dragoș C. MATEESCU** (profesor invitat la Institutul de Cercetare al Universității din București)
„Canalul Istanbul: un proiect imposibil pentru Turcia“
- **Miruna BUTNARU TRONCOTĂ** (lector univ., SNSPA)
„Trei mări, douăsprezece state și o inițiativă comună“
- **Ștefan GHENCIULESCU** (arhitect)
„Un mic moment de glorie arhitecturală“
- **Adrian STĂNICĂ** (cercetător științific, GeoEcoMar)
„De ce e neagră Marea Neagră“
- **Tudor GANEA** (scriitor)
„Insula de midii“
- **Cosmin DRAGOMIR** (jurnalist culinar)
„Un litoral somonat plin cu fructe de mare“

argument

În ce ape ne scăldăm

Nu știu cum o fi pentru alții, dar, în ceea ce mă privește, nu pot să-mi imaginez vacanța de vară fără măcar cîteva zile petrecute pe litoral. Marea Neagră e o destinație ideală. E de fiecare dată aceeași și, parcă, mereu diferită. Turismul de masă erodează, constant, tocmai principala atracție, plajele sînt tot mai gălăgioase și mai aglomerate, marea e tot mai murdară, hotelurile tot mai scumpe și mai proaste, dar, cu toate astea, lumea insistă să-și petreacă vacanțele aici. E un paradox: tocmai cei care iubesc marea sînt cei care îi dăunează, turismul alterează „obiectivul turistic“. Peisajul dobrogean a fost modificat în anii ’50-’60 ai secolului trecut, cînd au fost ridicate primele stațiuni turistice, fiind apoi sluțit, în ultimele decenii, de apariția unor clădiri monstruoase construite în dispreţul oricăror reglementări urbanistice. Vinovații sînt, uneori, ușor de identificat printre proprietarii de terenuri, dezvoltatori, autorități locale, arhitecți etc. Dar e și o vinovăție pe care o purtăm, cumva, cu toții, noi, cei care continuăm să mergem la mare și vrem să fim tot mai aproape de plajă, tot mai confortabil, tot mai ieftin... Mă și întreb ce vor găsi arheologii de peste două sau trei sute de ani printre ruinele Constanței de acum. Și, mai ales, cum vor ordona straturile de civilizație, de la piatra primei așezări pînă la plasticul care va fi produs sucombarea definitivă a orașului.

Însă Marea Neagră nu e doar o destinație de vacanță. Ci și un punct fierbinte pe harta geopolitică a lumii. De pe plajele însorite nu vedem interesele concurente și nici relațiile care se țes pentru a menține ori spori influența în zonă. În concediu nu ne batem capul cu politica! Acum mai bine de 15 ani, președintele de atunci, Traian Băsescu, afirma – pe un ton denunțător – că Marea Neagră a devenit un „lac rusesc“. Expresia a bîntuit multă vreme conștiința publică. Ne amintim de ea de fiecare dată cînd regimul de la Moscova își arată colții: amenințări în Abhazia și Osetia de Sud, presiune continuă asupra teritoriilor din estul Ucrainei, anexarea Crimeei, micile șicane militare pe care le întreprinde pentru a provoca potențialii adversari – toate acestea sînt semnale că Federația Rusă se înstăpînește, treptat, peste Marea Neagră, pe care o tratează ca pe propriul lac. Aproape că-ți vine să spui, cu sarcasm, că în concediu mergi la plajă la lacul rusesc...

În Turcia, președintele Recep Tayyip Erdogan vrea să reînvie un mare proiect din vremea Imperiului Otoman: un canal navigabil care să lege Marea Marmara de Marea Neagră, degrevînd astfel strîmtoarea Bosfor de o parte a traficului. Dacă va reuși să-l construiască – nenumărate provocări stau în fața acestui șantier gigantic, cea mai importantă fiind finanțarea –, Turcia va putea controla direct o parte însemnată a navigației. Miza strategică e uriașă. La fel și încărcătura simbolică. Pentru ecosistemul din Marea Neagră, însă, impactul ecologic va fi dezastruos. Specialiștii se așteaptă la o descreștere a nivelului și la o modificare a gradului de salinitate de nu mai știi în ce mare te scalzi.

Vacanță plăcută în continuare! (Matei Martin)

Cititori, fiți ascultători! **Dar nu acum.**
Emisiunea *Timpul prezent* va fi reluată în toamnă.

Rufin ZAMFIR

Este Marea Neagră un lac rusesc?

În 2005, la vreun an și ceva de cînd România devenise stat membru NATO, președintele-jucător Traian Băsescu adăuga încă o expresie capitolului ce avea să-i fie rezervat în folclorul urban: „Marea Neagră, lac rusesc“. Calm și încrezător în sine, acceptînd tacit apocriful și exhibîndu-l ulterior ca pe o medalie, Băsescu avertiza democrațiile occidentale asupra pericolului reprezentat de o Rusie deloc dispusă să „democratizeze“ participarea altor state la stabilizarea regiunii. Evident preocupat de prezența trupelor rusești în Transnistria și probabil deranjat de lipsa de interes a Occidentului în identificarea unei soluții pentru conflictul înghețat de pe teritoriul unui stat față de care nutrea un interes ce ridica sprîncenele multor analiști politici, președintele român centrase oricum politica externă a României în jurul Mării Negre. Rolul României de „actor relevant“ în această regiune era promovat ca monedă de schimb încă din timpul proceselor de aderare la NATO și UE.

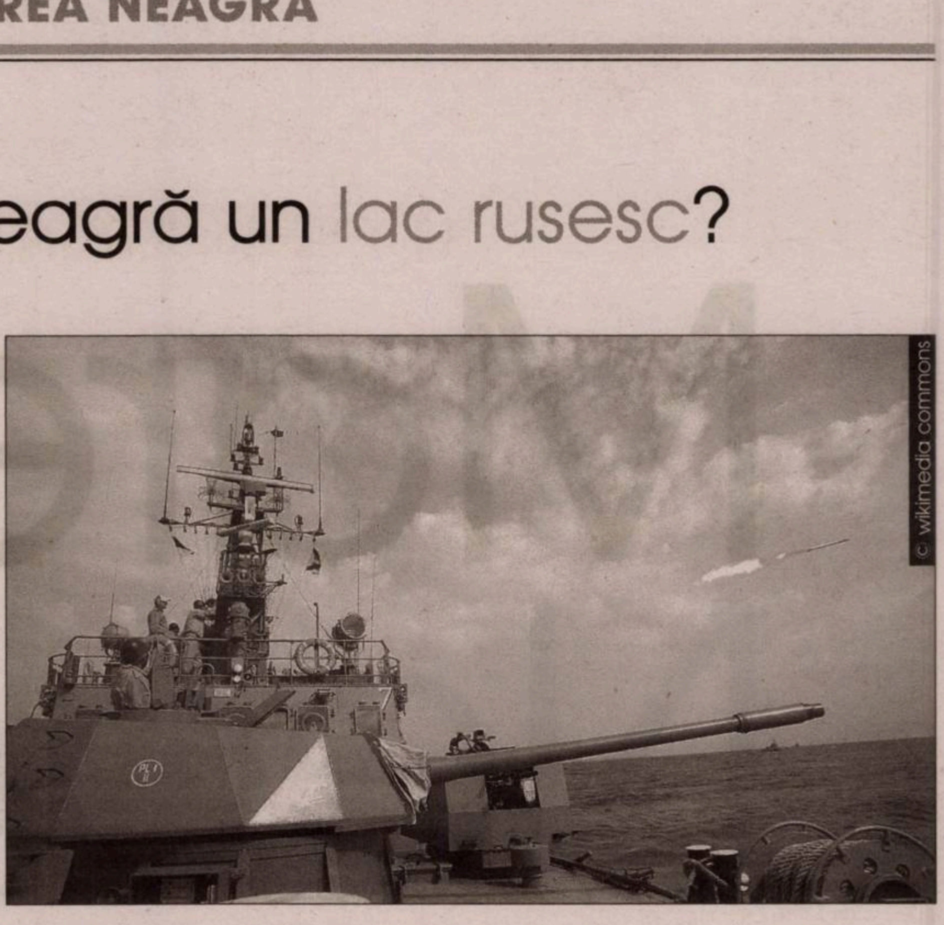

© wikimedia commons

Poate că Traian Băsescu o fi fost clarvăzător sau doar pragmatic, dar istoria i-a dat dreptate: după Transnistria au urmat Osetia de Sud și Abhazia, apoi Crimeea și de aici totul a mers rapid la vale. Nu trebuie să fii specialist ca să observi astăzi că Rusia, prin postura operațională de tip anti-acces și interdicție regională (A2/AD), circumscrie tot mai mult Marea Neagră definiției unui „lac rusesc“.

Dar fixația navală a Rusiei nu este deloc nouă. Alimentat de frica de a nu rămîne captiv uscatului în contextul în care toate marile puteri își demonstrau relevanța prin flotele pe care le dețineau, Petru cel Mare avea să transforme obsesia pentru stăpînirea mărilor în strategia militară a imperiului. Mai tîrziu, Ecaterina cea Mare anexează pentru prima dată Crimeea și face posibilă înființarea primelor porturi într-o mare caldă, navigabile pe tot parcursul anului. Pleiada ei de „favoriți“ cu veleități maritime (cei doi Grigori, Orlov și Potemkin) probează asupra Turciei, un adversar pe măsură, viabilitatea eforturilor de transformare a Rusiei într-o putere navală. În această linie de succesiune, Vladimir Putin nu face decît să demonstreze consecvență strategică și, deci, să consolideze ce au creat înaintașii lui. Regiunea Mării Negre este un teatru ideal pentru proiecțiile de putere orchestrate de Kremlin pentru publicul internațional, dar și pentru cel intern. Ce a adus nou în Marea Neagră epoca Putin a fost înțelegerea superioară a strategului de la Kremlin vizavi de utilizarea unor mijloace neconvenționale de război. În 2005, președintele Băsescu avea în minte utilizarea de către Kremlin a conflictelor înghețate – un tip neconvențional de păstrare/exercitare a influenței asupra unor teritorii străine – pentru a-și asigura supremația în regiune. Ulterior, arsenalul de tactici hibride/neconvenționale folosite s-a diversificat și a facilitat Rusiei construirea unei zone de tip A2/AD. Promovarea unui tip de agresivitate care trece pe sub radarul pe care îl reprezintă articolul 5 al NATO, de genul omuleților verzi care au facilitat anexarea Crimeei fără ca măcar un foc de armă să fie tras, demonstrează inventivitate în angajarea unor noi și noi astfel de mijloace neconvenționale. Așa cum se așază lucrurile, Marea Neagră va continua să fie martora unor acțiuni hibride cuprinzînd agresiuni cibernetice, dezinformare, presiuni economice, operațiuni informative ce vizează erodarea încrederii statelor riverane membre NATO în capacitatea Alianței de a le apăra și descurajarea statelor non-membre NATO de a mai spera/aștepta ajutorul Vestului.

„Vestul a înțeles
că broasca a început să simtă că este fiartă.“

În cuvintele amiralului (r) James Foggo, tactica „fierberii broaștei la foc mic“, pînă la nivelul în care nu își dă seama ce a omorît-o, este cea pe care se pare că Rusia a adoptat-o în Marea Neagră. În 2020, Kremlinul a testat eficacitatea strategiilor sale hibride prin blocarea accesului în Marea Azov. În martie și aprilie 2021 a declanșat un val de emoție și tensiune prin mobilizarea a peste 120.000 de soldați în apropierea frontierei cu Ucraina. În iunie, cu doar cîteva zile înainte de exercițiul naval Sea Breeze 2021 găzduit de Ucraina și SUA cu participarea a 32 de state, Rusia șicana distrugătorul britanic HMS Defender. Firește, toate aceste acțiuni ostile nu au rămas fără ecou, dar încetineala unor contramăsuri concrete sprijinite solid de către Vest nu poate să nu ne ducă cu gîndul la vremuri în care Estul a mai așteptat degeaba ajutor occidental.

La momentul 2021 nu există nici un stat în regiunea Mării Negre care să nu simtă o presiune de securitate dinspre Rusia. Republica Moldova și Georgia au pe teritoriul propriu conflicte înghețate, întreținute direct sau prin proxi de către Rusia, și amîndouă întîmpină obstacole constante din partea Kremlinului în calea consolidării instituționale și a parcursului democratic. Ucraina, cea mai greu încercată dintre toate, a pierdut o parte din teritoriul propriu într-un fel care nu mai părea a fi posibil după cel de-al doilea război mondial și își vede amenințată în continuare integritatea teritorială în regiunea Donbas. România este ținta permanentă a retoricii belicoase venite de la Kremlin și a eforturilor subversive de erodare a consensului național cu privire la apartenența noastră la NATO. Turcia, poziționată istoric într-un joc al neîncrederii pragmatice față de Rusia, se vede încercuită de contingente militare ruse prezente în număr din ce în ce mai mare în arealul Mării Negre, în Siria, în Caucaz. Chiar și Bulgaria, care pînă mai ieri spera să vadă doar vase de croazieră în largul coastei sale (drept care înțelegea să facă opoziție la inițiativa României, sprijinită la acea dată de Turcia, de a prospecta înființarea unei flotile NATO dedicate în Marea Neagră), s-a regăsit în 2021 în mijlocul unui scandal de spionaj în care funcționari de rang înalt din Ministerul Apărării de la Sofia fuseseră recrutați să furnizeze secrete militare naționale și ale NATO unor agenți ai Kremlinului.

Răspunsuri la eforturile Rusiei de a transforma Marea Neagră într-un lac propriu – întîrziate pînă acum – au început să își facă simțită prezența. Inițiative internaționale concrete, cum ar fi deciziile NATO de la summit-ul de la Bruxelles din iunie 2021 de securizare a arealului prin dinamizarea prezenței în regiune, transmit la Kremlin mesajul că Vestul a înțeles că broasca a început să simtă că este fiartă. Mai mult, arhitectura flexibilă a răspunsului cu care Vestul vine începe să semene din ce în ce mai mult cu acțiunile hibride care l-au generat: operațiuni multi-domeniu, derulate de către „echipe de echipe“ ce implică specializări diverse.

Inițiative regionale cum ar fi Trilaterala România-Polonia-Turcia sau Bucharest 9 pot crea efectul de descurajare a adversarului *(porcupine posture,* imposibil de digerat de către adversar), făcînd trecerea de la un tip de apărare prin sancțiune *(deterrence by punishment)* la unul mult mai eficient și adaptat capacităților locale/regionale, de tip apărare prin negarea cîștigurilor anticipate *(deterrence by denial)*. Tactici similare celor angajate de micuțele state baltice, lecțiile învățate de acestea pot fi adaptate și pentru Marea Neagră.

În formularea răspunsului la agresiunile Rusiei în Marea Neagră nu trebuie ignorată cea mai puternică și temută armă la Kremlin: democrația. Prezervarea unor inițiative politice cu baza în sistemul democrației de tip vestic cum ar fi Convenția de la Montreux, un document rămas la fel de relevant și eficient timp de 85 de ani și ale cărui principii sînt important de respectat pentru Rusia și Vest deopotrivă, poate crea veritabile punți de dialog între cele două părți. Este de la sine înțeles că eforturile de consolidare a democrațiilor din regiune trebuie să rămînă o prioritate de contracarare a subversiunii rusești.

Rămîne de văzut, însă, dacă toate aceste măsuri vor ajunge să fie puse în practică înainte de a fi depășite de inventivitatea Rusiei sau dacă ele își vor dovedi eficiența în „democratizarea“ spațiului Mării Negre.

***Rufin Zamfir** este expert în securitate și director de programe al centrului Global Focus.*

În vara anului 1828, în plin război ruso-turc, o mică delegație a guvernului francez a fost însărcinată să se deplaseze, prin Țările Române, către front, pentru a observa mersul războiului. Printre acești ofițeri cu statut diplomatic s-a aflat și un anume Hector de Béarn, care a notat cîteva observații din această călătorie și ne-a lăsat o serie de litografii.

Mangalia

Un orășel fără port, așezat pe malul mării. Aici am dat de apă destulă și s-a hotărît o zi și jumătate repaus pentru trupe. Plaja era frumoasă, marea absolut calmă. Oameni și animale s-au aruncat în ea în mai multe rînduri. Moscheea, de curînd construită, mi se păru foarte elegantă. Am fi păstrat o impresie plăcută a acestei opriri la Mangalia dacă noaptea n-am fi fost devorați de o multitudine de insecte înaripate care nu au permis nimănui să închidă ochii.

Constanța

Pe 11 august am intrat, în sfîrșit, în Constanța, mică cetate luată de la turci de la începutul campaniei. Acest oraș, situat pe malul Mării Negre, nu are port, ci este doar un punct de debarcare; dinspre uscat e apărat de un zid cu bastioane, fără un drum acoperit și fără palisade; o baterie era în ambrazuri.

(...) În timpul acesta, asediul Varnei continua cu furie; împăratul plecase, iar „Panteleimon“, vas de 94 de tunuri, ne aștepta. Ducele e Mortemart în fruntea corpului diplomatic a dat semnalul de plecare; am ridicat pînzele pe un timp superb. Aveam o mie opt sute de oameni la bord, dintre care o bună parte era destinată să umple cadrele companiilor de artilerie din fața Varnei. Vîntul bătea răcoros; mergeam cu zece noduri pe oră (...).

(după *Călători străini despre Țările Române în secolul al XIX-lea,* serie nouă, vol. II, Editura Academiei Române, 2005)

Dragoș C. MATEESCU

Canalul Istanbul: un proiect imposibil pentru Turcia

Ideea unui canal care să unească Marea Neagră și Marea Marmara la vest de Istanbul, paralel cu și dublînd Bosforul, este veche. Atunci cînd a fost relansată, în 2011, de către Recep Tayyip Erdogan, presa apropiată regimului a reamintit publicului că ideea originală aparținuse, de fapt, marelui arhitect otoman Sinan (Mimar Sinan). Acesta ar fi proiectat construcția la est de Istanbul, în epoca lui Soliman Magnificul. Au existat și alte astfel de mega-planuri, dar costurile imense au împiedicat realizarea lor. În logica sicofanților, dacă va reuși să construiască pînă la urmă Canalul, liderul conservator turc ar împlini una din marile idei ale erei imperiale de aur. Numai că, la fel ca mai toate mega-proiectele din ultimii ani, și acesta vine la pachet cu riscuri enorme care pot vulnerabiliza Turcia pe termen lung.

MOLDOVA
UKRAINE
Odessa
ROMANIA
Sea of Azov
Kerch
SERBIA
Sevastopol
Yalta
Constanta
BULGARIA
Varna
Black Sea
ACEDONIA
Burgas
Istanbul
Zonguldak
Samsun
Sea of Marmara
GREECE
Aegean Sea
TURKEY
Athens
NORTH
125
250
500
Kilometres
Mediterranean Sea

La prima vedere, Canalul Istanbul ar fi necesar pentru că traficul pe Bosfor este în creștere, devenind imposibil de gestionat în mai puțin de o generație. Conform statisticilor oficiale, numărul vaselor care trec prin strîmtoare a crescut la aproape 50.000 de vase în 1998 și peste acea cifră în ultimii ani. În 2050 s-ar putea ajunge la un tranzit uriaș, de aproape 78.000 de vase. Dar soluții există deja. Tehnologia gestionării traficului a făcut progrese mari și, astăzi, incidentele s-au redus la un minim istoric. Foarte rar au loc coliziuni și mai toate fără pagube majore. În plus, traficul ar putea, de fapt, să descrească. Cele mai mari vapoare sînt petrolierele (circa 38% din exporturile petroliere ale Rusiei trec prin Bosfor), iar progresul tehnologic permite construcția unor petroliere cu capacități de transport din ce în ce mai mari. Este astfel de așteptat ca traficul să se reducă. În sprijinul acestei ipoteze vine și tranziția economiilor avansate spre energia verde. Este astfel aproape cert că, pe termen lung, transportul pe mare de gaz lichefiat, cărbune și petrol se va reduce, ceea ce ar putea duce și la reducerea traficului în Strîmtori.

> *„Canalul este, de fapt, o ambiție a regimului actual de la Ankara.“*

Cît privește Convenția de la Montreux (1936), avînd în vedere că se aplică nu doar Bosforului, ci și Dardanelelor, prevederile ei vor rămîne valide atît pentru vasele civile (tranzit liber), cît și pentru cele militare (tranzit limitat). Ankara a răspuns recent temerilor exprimate pe acest subiect, afirmînd oficial că nu vor exista modificări în aplicarea Convenției. Proiectul rămîne însă unul cu grad imens de risc din două motive: 1) amenință habitatul marin, mai ales în Marea Neagră, și 2) resursele necesare pentru a fi realizat, mult peste pontențialul economic, de capital financiar și uman al Turciei, pot duce la vulnerabilizarea strategică a acestei țări.

Canalul Istanbul este proiectat să unească marele lac artificial de acumulare Sazlidere (pronunțat Sazlîdere) cu Marea Neagră în zona Terkos și cu Marea Marmara la vest de fostul aeroport internațional „Atatürk“. Va avea în total o lungime de 45 de kilometri, o adîncime de peste 20 de metri și o lățime maximă, în anumite zone, de 50 de metri. Va fi traversat de mai multe poduri și autostrăzi, iar construcția întregului proiect a început deja în iunie 2021, odată cu deschiderea șantierului pentru podul Sazlidere.

Costurile și efectele potențiale sînt imense, iar Guvernul nu s-a consultat cu celelalte părți interesate, inclusiv cu statele riverane Mării Negre și Mării Egee, și nici măcar cu specialiști relevanți. Aceștia din urmă avertizează asupra impactului ecologic negativ și asupra costurilor ascunse. Estimările oficiale din 2019 anunțau un cost total de 13 miliarde de dolari SUA, iar responsabilii turci declarau că exista deja interes din partea unor investitori din Olanda, Belgia, Rusia și China. În estimări mai recente, costurile au crescut la aproape 15 miliarde de dolari, ba chiar ajungînd la 25 de miliarde, conform autorităților locale de la Istanbul. La aceste sume colosale trebuie adăugate marile probleme ecologice pe care le poate crea Canalul Istanbul, ceea ce ar putea mări și mai mult costurile. Cea mai gravă consecință pe termen lung ar putea fi afectarea serioasă a curenților dintre Marea Neagră și Marea Marmara. Locuitorii țărilor riverane Mării Negre ar putea constata în viitor că, datorită Canalului, nivelul apei descrește, iar salinitatea ar putea fi și ea afectată, cu consecințe grave pentru habitatele marine. Consecințele economice sînt greu de calculat, dar pot fi imense.

Apoi, mai sînt consecințele grave pentru regiunea europeană a Turciei. Împreună cu noul aeroport internațional din nord-vestul marii metropole, Canalul va contribui la reducerea drastică a regiunilor verzi, dar și la obturarea cursurilor de apă care asigură 40% din necesarul de alimentare al Istanbulului. Asta înseamnă costuri viitoare mult mai mari decît toate estimările și, posibil, retragerea chiar și a puținilor investitori încă interesați. Nu a fost deci o decizie înțeleaptă atunci cînd, printr-un decret, regimul de la Ankara a impus exceptarea tuturor marilor proiecte, inclusiv Canalul Istanbul, de la procesul de avizare independentă privind Analiza Impactului de Mediu și/sau Strategic.

> *„Turcia nu mai este o țară unde investitorii străini importanți să se implice pe termen lung.“*

Canalul este, de fapt, o ambiție a regimului actual de la Ankara. Nu contează dacă este finalizabil sau rentabil în sine, ci doar că poate aduce beneficii enorme pe termen scurt prin construcția și darea în folosință a podurilor și cartierelor imense, pentru o jumătate de milion de oameni, de-a lungul traseului proiectat.

Potențialii investitori iau însă în considerare consecințele negative rezumate mai sus. În aprilie 2021, Reuters anunța că băncile comerciale din Turcia sînt din ce în ce mai rezervate vizavi de proiect din cauza „problemelor de mediu și a riscurilor investiției“. Marii investitori nu s-au arătat nici la deschiderea fastuoasă a lucrărilor la podul Sazlidere. Se pare că doar unele agenții arabe și mai ales chineze ar mai fi interesate. Iar asta ar putea facilita pe termen lung controlul acestora asupra întregului proiect strategic și diminuarea autorității suverane turcești în zona Bosforului.

Toate elementele enumerate aici au dus la coagularea unei opoziții din ce în ce mai ferme și în politica turcească. La deschiderea șantierului Sazlidere, liderii Opoziției declarau la unison că, atunci cînd vor ajunge la guvernare, vor anula toate angajamentele financiare ale statului privitoare la toate mega-proiectele regimului actual. Este semnificativ că acești lideri au numit „odioase“ datoriile deja acumulate de celelalte proiecte, dar și pe cele viitoare, inevitabile, produse de Canalul Istanbul. În dreptul internațional, datoriile odioase sînt considerate nelegitime, imputabile nu statelor respective, ci personal liderilor care le-au produs. Este deci posibil ca proiectul Canalului Istanbul să devină un prag important în politica internă.

Turcia este astăzi o țară unde nivelul de trai al populației scade, la fel ca și valoarea monedei naționale, în vreme ce inflația a depășit 17,5%, iar deficitul de cont curent și datoriile de stat cresc rapid. Toate organizațiile internaționale specializate publică statistici care arată clar, de ani buni, că Turcia este și o țară în care drepturile omului și Justiția există doar pe hîrtie, iar minoritățile de toate tipurile rămîn relativ excluse din viața social-economică și politică. În sistemul prezidențial de guvernare, implementat din ianuarie 2018, președintele controlează practic executivul, legislativul, Justiția, tot e înseamnă forțe armate, dar și politicile economice, financiar-fiscale și sociale. Nu poate fi tras la răspundere de nici o instituție turcească și poate astfel lua decizii indiferent de costuri. În consecință, Turcia nu mai este o țară unde investitorii străini importanți să se implice pe termen lung, proiectele avansate de regim ridicînd, oricum, mari probleme de sustenabilitate. Iar avertismentele Opoziției arată clar că, pe termen lung, recuperarea datoriilor va fi foarte dificilă, ba chiar legitim imposibilă într-o eră post-AKP.

Însă un actor agresiv precum China pare a nu fi intimidat de situație. După preluarea controlului asupra celui de-al treilea pod peste Bosfor, Beijingul pare să aplice aceeași rețetă privind tunelul submarin ce traversează strîmtoarea. Nu ar fi deloc surprinzător dacă următorul efort investițional chinezesc s-ar concentra pe ceea ce mulți ar numi „proiectul imposibil“, Canalul Istanbul. În cadrul marii sale ofensive investiționale, noul Drum al Mătăsii, orice pare posibil. Iar regimul actual de la Ankara nu pare îngrijorat că acest curs al evenimentelor ar putea face din Turcia un stat cumva clientelar Chinei, cu suveranitatea drastic afectată asupra unor obiective strategice nu doar pentru Turcia, ci și pentru Europa și restul lumii.

***Dragoș C. Mateescu** este profesor invitat la Institutul de Cercetare al Universității din București (ICUB). În perioada 2002-2020 a fost lector în Departamentul de Științe Politice și Relații Internaționale al Universității Economice din Izmir.*

Miruna BUTNARU TRONCOTĂ

Trei mări, douăsprezece state și o inițiativă comună

„Inițiativa celor Trei Mări“ (I3M) este una din cele mai noi platforme regionale de cooperare politică informală ce conectează, pe aceeași axă strategică, așa cum explicit îi spune și numele, trei mări: Baltica, Adriatica și Marea Neagră. Gîndită să fie flexibilă și ușor de adaptat realităților geopolitice în mișcare, ea se întinde din nord-estul pînă în sud-estul continentului european, aducînd împreună sub același „scut stategic“ douăsprezece state ale Uniunii Europene. Principiile de bază ale I3M sînt intuitive și generoase: promovarea dezvoltării economice, creșterea coeziunii la nivel european și consolidarea legăturilor transatlantice.

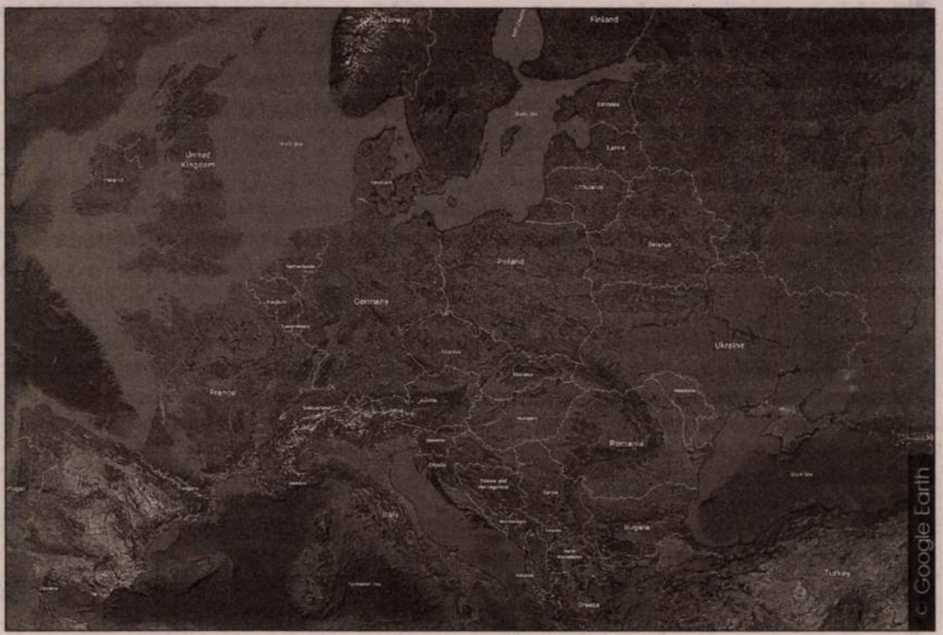

© Google Earth

I3M fost lansată în 2015, pe baza unei idei promovate de Polonia și Croația, cu scopul de a opri înaintarea geopolitică a Moscovei spre centrul continentului european și crearea unei „axe de rezistență“ Nord-Sud. Obiectivul asumat explicit al I3M este acela de a oferi susținere politică pentru o mai bună cooperare și interconectare a economiilor statelor din spațiul geografic cuprins între cele trei mări sus-amintite, în domenii precum energia, transporturile, telecomunicațiile sau protecția mediului. Adoptînd un mod de lucru informal, această inițiativă funcționează pe baza unui summit anual în care toate cele douăsprezece state membre vin cu propuneri și aleg împreună o agendă strategică, bazîndu-se de altfel și pe contribuțiilor unor actori terți, cum ar fi mai ales companiile private, societatea civilă sau alte state membre și organizații internaționale sau regionale. Pînă în prezent s-au organizat șase summit-uri în marja I3M, unde statele au fost reprezentate la nivel de președinți și unde au asumat explicit proiecte de creștere a coeziunii. Cel mai recent summit al I3M a fost organizat în iulie, anul acesta, la Sofia. Un al doilea obiectiv adiacent al Inițiativei este reducerea decalajului de dezvoltare economică între diferite zone și state membre ale UE, printr-o conectare mai bună a regiunii cu precădere în domenii strategice, cruciale în următoarele decenii, cum ar fi energia, trasporturile și rețelele digitale.

Pentru România cele două proiecte din cadrul I3M sînt cruciale.

De la bun început, inițiativa a stîrnit reacții contradictorii printre analiștii geopolitici. A fost văzută fie ca o încurajare suplimentară a tendințelor coezive ale UE, fie ca un format menit să divizeze, o alternativă ce ar putea slăbi coeziunea UE, duplicînd alte inițiative similare. Dincolo de criticile ce i s-au adus, I3M atrage atenția prin unicitatea sa, fiind diferită de alte formate de cooperare precum Parteneriatul Estic girat de UE în vecinătatea strategică, fiind lipsit de tradiția coezivă a Grupului de la Vișegrad sau chiar și lipsindu-i soliditatea și coerența evidentă a Procesului de Cooperare din Europa de Sud-Est (SEECP) sau a Inițiativei Central Europene (ICE). Ideea nu este desigur complet nouă. Ea chiar a fost comentată de analiști ca o „reciclare“ a ideii vehiculate de mareșalul polonez Józef Pilsudski (1867-1935), care a militat pentru crearea unei federații de state, de la Marea Baltică la Marea Neagră și Marea Adriatică – un tampon între Germania și Rusia, văzute ca posibile amenințări. Mai apoi, prin 2010, specialistul american în geopolitică globală George Friedman a evocat nevoia realizării unui nou bloc geopolitic, clădit pe interese comune privind securitatea și dezvoltarea economică și socială, cu referire directă la proiectul numit Intermarium din perioada interbelică, care să aducă împreună țările dintre Baltica și Marea Neagră, ceea ce s-a materializat în 2015 în cadrul actualului format.

Cui prodest *mai multă cooperare între Baltica, Adriatica și Marea Neagră?*

Unul dintre motivele cele mai evidente ale constituirii acestui nou bloc de cooperare pentru dezvoltare și securitate este cel geopolitic. Inițiatorii săi, Andrzej Duda, președintele Poloniei, și Kolinda Grabar-Kitarovici, președinta Croației, au anunțat în mod oficial lansarea Inițiativei în septembrie 2015 la Adunarea Generală a ONU de la New York. Contextul geopolitic a jucat un rol esențial pentru acel moment, deoarece formatul a fost lansat la scurt timp după unda de șoc din 2014 provocată de anexarea Crimeei și de conflictul armat din estul Ucrainei. Al doilea motiv este desigur de ordin economic, conectat istoriei relativ comune a unsprezece dintre douăsprezece state membre I3M în lagărul comunist – ceea ce le-a determinat o dezvoltare economică asemănătoare și interese strategice comune. I3M are un obiectiv asumat de scădere a decalajelor economice din interiorul UE, avînd în vedere că țările I3M totalizează 28% din suprafața UE și aproximativ 22% din locuitorii UE, dar ele produc însumat doar 10% din PIB-ul comunitar. I3M și-a propus să dezvolte mai ales zone complementare altor instrumente de stimulare a cooperării economice. Desigur, putem pune o întrebare legitimă: din punct de vedere strategic, chiar mai era nevoie de încă o structură de cooperare în Europa? Deși fostele țări comuniste din Europa Centrală și statele baltice beneficiază, de peste 15 ani, de tutela militară a NATO, acestea continuă să fie vulnerabile în fața unui alt instrument de putere folosit de Rusia în politica externă: șantajul energetic. Nu putem omite faptul că Ucraina, țara de tranzit a gazelor rusești și aflată actualmente în conflict cu Federația Rusă, continuă să reprezinte un factor determinant în arhitectura energetică europeană, iar intențiile Rusiei de a ocoli această țară prin realizarea celor două mari proiecte regionale (Nord Stream II și Turkish Stream) nu fac decît să întărească dependența energetică a țărilor UE. Astfel, cel de-al treilea motiv strategic din spatele I3M este precara securitate energetică a statelor din Europa Centrală și de Est, majoritatea acestora fiind dependente de gazul rusesc. Soluția este, astfel, realizarea de conexiuni pe axa Nord-Sud de infrastructură, energetice.

SUA mai activ, dar și UE mai recent sprijină explicit proiectul, demonstrîndu-i relevanța prin prisma propriilor lor calcule strategice. Donald Trump a participat la unul dintre primele summit-uri ale I3M, la Varșovia, în 2017. În replică, în 2018, președintele de atunci al Comisiei Europene, Jean-Claude Juncker, a participat la summit-ul găzduit la București. Washington-ul sprijină I3M pentru că îl vede ca pe o modalitate de a cîștiga teren într-o zonă în care Rusia și China au făcut progrese în ultimii ani. USAID (agenția guvernamentală a Statelor Unite însărcinată cu finanțarea proiectelor de dezvoltare) a decis, la sfîrșitul anului trecut, să aprobe o investiție de 300 de milioane de dolari pentru Fondul de Investiții al I3M, ceea ce înseamnă 30% din capitalul actual al acestui fond. Acești bani au fost strînși din parteneriate între cele douăsprezece state și sectorul privat. Pentru SUA, interconectarea spațiului dintre Adriatica, Baltica și Marea Neagră este un proiect de pragmatism comercial: obiectivul e să contracareze investițiile chineze „17+1“ și Inițiativa „*One Belt and One Road*“ în Balcanii de Vest învecinați. Mai mult, în cadrul summit-ului recent de la Sofia, atît președintele SUA, Joe Biden, cît și președintele Germaniei, Frank-Walter Steinmeier, au transmis mesaje de susținere pentru I3M, punînd accentul pe sinergia necesară cu agenda strategică a UE, cu programul „Next Generation EU“ și cu parteneriatul transatlantic.

Ce aduce I3M României?

Pînă în prezent, inițiativa a lansat mai multe proiecte de infrastructură, în special Via Carpatia, care se întinde de la Klaipeda, în Lituania, pînă la Salonic, în Grecia, conexiunea feroviară Rail Baltica, de la Varșovia *via* Riga, pînă la Tallinn, cu feribotul către Helsinki, sau conexiunea navigabilă Canalul Dunăre-Oder-Elba. România este în mod explicit interesată să beneficieze de proiectele acestei Inițiative atît la nivel economic (prin atragerea de investiții), cît mai ales strategic, bazîndu-se pe importanța pe care Bucureștiul o acordă dezvoltării și aprofundarii Parteneriatului Strategic cu SUA. Proiectul cel mai clar pentru România din formatul I3M și pentru care există deja potențiale finanțări este Via Carpatia, autostrada care va lega Marea Baltică de la Gdansk, în Polonia, pînă la Salonic, în Grecia, avînd o serie de brațe, iar unul dintre ele va merge spre Constanța, cel mai mare port al Mării Negre. Această autostradă va traversa Polonia, Slovacia, Ungaria, va trece Dunărea pe la Calafat și apoi va coborî prin Bulgaria pînă în Grecia, la Salonic. Trebuie subliniat că, în perspectiva aderării României și Bulgariei la Spațiul Schengen, ruta aceasta ar fi extrem de accesibilă și fără nici un fel de opriri la granițe. După criza economică determinată de pandemia de COVID-19, România are astfel garanția unor proiecte clare de investiții sub umbrela I3M. Mai mult, proiectul de modernizare și dezvoltare a căii ferate între Gdansk (Polonia) și Constanța, finanțat de SUA, în scopuri civile și militare, a fost propus de țara noastră ca urmare a summit-ului I3M din 2018 de la București. Pentru România – o țară aproape complet deconectată de la marile rute de transport europene –, cele două proiecte din cadrul I3M sînt cruciale.

Potențialul unei rețele la care participă aproape jumătate dintre statele membre UE, menită să stimuleze interconectivitatea pe axa celor trei mări în domenii precum transport, energie, digital, este indubitabil foarte mare. La șase ani după lansare, un astfel de format de cooperare care să dinamizeze dezvoltarea economică a celor douăsprezece state nu poate duce decît la creșterea convergenței reale între statele membre ale UE de la nord la sud, nicidecum la divizarea sa. În ciuda unor opinii pesimiste și critice, proiectul are șanse să contribuie mai degrabă la consolidarea proiectului european, precum și la întărirea relației transatlantice decît la deteriorarea acestora. Personal, consider că impactul va trece dincolo de cele douăsprezece state membre, deoarece dezvoltarea îmbunătățită a infrastructurii în regiunea Mării Negre poate ajuta, de asemenea, procesul de stabilizare în țările din Balcanii de Vest și integrarea acestora cu restul Europei.

***Miruna Butnaru Troncotă** este lector univ. și coordonatoarea Centrului de Studii Europene din cadrul Școlii Naționale de Studii Politice și Administrative.*

Adrian STĂNICĂ

De ce e neagră Marea Neagră

Este Marea Neagră unică? Da, din numeroase motive. Punte între două continente, primește apele unor fluvii ale căror bazine hidrografice sînt aproape de zece ori mai mari decît marea însăși. Comunicarea sa cu oceanul planetar se face printr-un mic canal natural, cu o adîncime de zeci de metri, dar are adîncimi de peste 2.200 de metri. Ca să ajungă la forma sa actuală, Marea Neagră a avut o istorie geologică pe cît de lungă, pe atît de zbuciumată, fiind, acum aproape 100 de milioane de ani, parte din cel mai mare ocean care a acoperit planeta. Alături de Aral, Marea Caspică și Balaton, Marea Neagră este o relicvă vie a fostei mări care unea Oceanul Indian de astăzi cu Marea Nordului. Este o carte deschisă specialiștilor, sedimentele sale superficiale păstrînd în ele istoria ultimelor cinci milioane de ani. Așa am putut afla, de exemplu, că Marea Neagră, acum mai bine de zece milenii, a fost un lac cu apă dulce. Cum nivelul mării era cu peste 100 de metri mai scăzut față de prezent, iar Bosforul încă era un deal mai înalt, în acest bazin se strîngeau apele venite din topirea ghețarilor. Această perioadă de evoluție ca lac cu apă dulce i-a influențat destinul. După ce comunicarea cu oceanul planetar s-a reluat, prin îngustul și puțin adîncul Prag Bosfor, spre Marea Neagră au început să pătrundă apele Mediteranei. Fiind mai sărate și, deci, mai dense, acestea s-au dus direct spre partea mai adîncă a bazinului, formîndu-se această stratificare care nu mai permite curenți verticali de apă. Lipsa curenților verticali a dus, la rîndul său, la consumarea totală a oxigenului din apele inferioare și, ca rezultat, a apărut Marea Neagră, în starea ei actuală: din zona abisală pînă aproape de 200 de metri adîncime, apele sînt lipsite de oxigen, un mediu în care nimic nu putrezește, dominat de prezența hidrogenului sulfurat. Acest mediu lipsit de oxigen este asemănător celor în care, în istoria geologică a Pămîntului, s-au acumulat marile zăcăminte de petrol și gaze.

Pătura de apă de la suprafață, groasă de cel mult 200 de metri, este și cea în care apele cu o concentrație mai redusă de săruri au suficient oxigen dizolvat ca să permită diverselor specii de organisme mai evoluate să trăiască și să se dezvolte. Aici, în acest strat de suprafață, sînt concentrate toate populațiile de pești și mamifere marine. Iar dintre acestea poate că cei mai fascinanți sînt sturionii, pești fosili cu o istorie mai veche de 200 de milioane de ani, care migrează din Marea Neagră spre izvoarele rîurilor și fluviilor.

Marea Neagră este o mare aflată la răscruce de vînturi, cele mai rele venind dinspre nord-est, din Siberia. Pe Marea Neagră, furtunile se pot isca din senin și pot ajunge la mari intensități, în multe părți valurile celor mai puternice furtuni care au loc la o sută de ani ajungînd la înălțimea unor blocuri de trei etaje. Iar furtunile și-au luat de multe ori tainul în vieți, dovadă fiind epavele păstrate pe fundul mării de aproape trei milenii. Marea Neagră a găzduit în ultimele trei milenii nave venite din toate timpurile și civilizațiile, de la cele ale fondatorilor coloniilor grecești la cele romane, bizantine, dar și vikinge, genoveze și venețiene, pînă la transformarea sa în lac otoman. Ultimele secole redeschid marea navigației internaționale, navele rusești, britanice, franceze și germane străbătîndu-i și ele apele. Vin și războaiele, care ne taie istoricele legături cu Mediterana de Est, dar care lasă numeroase amintiri în apele Mării Negre – de la epave la cîmpuri de mine, unele rămase pînă în prezent, uitate dar neexplodate.

Marea Neagră este deosebit de fragilă, ajungînd la un pas de moarte în ultimele decenii. Mai ales în anii 1970-1980 a fost victima poluării masive, ecosistemele sale fiind agresate nu doar de dejecțiile venite de pe țărmuri, dar și aduse de apele fluviilor care se varsă în ea. Pe lîngă acestea, pescuitul sălbatic a dus numeroase specii fie aproape de dispariție, fie la trecerea totală în neființă. Tot în anii 1980 a ajuns în mare și unul dintre cei mai vorace distrugători ai faunelor locale – un mic organism din neamul meduzelor, poposit întîmplător în cala vaselor. În lipsa inamicilor naturali, acest organism s-a dezvoltat exploziv și s-a hrănit inclusiv cu puietul peștilor din mare. În anii 1990, volumul cumulat al acestor mici meduze era de multe milioane de tone, iar toate eforturile de a-l reduce numeric au eșuat. Soluția a venit tot accidental, cînd alte nave au cărat inamicii săi naturali. Așadar, marea găzduiește azi doar opt specii de pești care pot fi exploatați industrial, față de cele 30 de specii disponibile acum o jumătate de secol.

Mai are Marea Neagră speranțe? În ultimii ani, datorită falimentului industriilor, al flotelor de nave mari de pescuit, vedem o ușoară îmbunătățire a stării ecologice. Vedem reapărînd unele specii de pești pe care le crezuserăm dispărute. Dar asta nu trebuie să ne liniștească. Tot ultimele decenii au început să aducă spre mare noi și variate mizerii: foarte multe gunoaie din plastic, dar și alte materii prime folosite în industrii. Depinde doar de noi dacă vom reuși să controlăm noua perioadă de dezvoltare și dacă putem opri acest nou val de substanțe nocive, care riscă să lovească dramatic viața din Marea Neagră.

***Adrian Stănică** este cercetător științific la Institutul Național pentru Geologie Marină – GeoEcoMar și profesor onorific la Universitatea din Stirling, Marea Britanie.*

Ștefan GHENCIULESCU

Un mic moment de glorie arhitecturală

Să ne dedăm pentru o clipă voluptății românești de a găsi micile și eroicele momente în care să nu fim doar sincroni, ci undeva într-o elită a lumii pe care o admirăm și o invidiem; să ne limităm la secolul al XX-lea, dar să nu vorbim de Nadia și de Brâncuși, ci de arhitectură. O să fiți surprinși și, poate, supărați, dar momentul și locul cel mai fast nu sînt Bucureștiul modernist din anii '30, ci litoralul Mării Negre în anii '60 și, parțial, '70.

Desigur, interbelicul românesc a fost fabulos și în arhitectură; este epoca marilor maeștri: Horia Creangă, Marcel Iancu, Duiliu Marcu, Henriette Delavrancea și Octav Doicescu. Un bulevard modernist cum este Magheru-Bălcescu (Brătianu, pe atunci) stă foarte bine în context european. Însă modernismul nostru a fost totuși moderat, cuminte, *„soft“* și deloc avangardist. Compromisul cu realitatea socială, cu economia și cu posibilitățile țării era inevitabil. Izbînzile arhitecturale sînt mai ales estetice și de stil, și nu de implicare și schimbare socială, profunzime teoretică și radicalitate. Dar era o direcție bună și, măcar în ceea ce privește atitudinea față de oraș și de urmele trecutului, moderația e de multe ori mai bună decît fervoarea. Războiul și, mai ales, instaurarea regimului totalitar aveau să întrerupă brutal fenomenul. Realismul socialist a fost introdus și în arhitectură, cu toată forța.

A venit însă momentul relaxării de la sfîrșitul anilor '50. S-a dat din nou liber la modernism. Nu peste tot la fel de repede și nu la fel de generos. Programele mai puțin legate de putere și de ideologie – divertismentul de orice fel, industria, dar și turismul – au fost și cele mai libere. Cînd adăugăm și durata lungă a șantierelor, obținem concomitențe ciudate: astfel, o vreme, în șantier s-au aflat atît mastodontul stalinist al Casei Scînteii, cît și cupola delicată și curajoasă a Circului de Stat.

Turismul era privilegiat chiar și în cadrul acestei categorii: trebuiau să se simtă bine oamenii muncii și, în vacanță, lucrurile se iau oricum mai ușor decît în ședința de partid; trebuia și să aducă bani din afară și mai era și vitrina inevitabilă a țării și a regimului. Libertatea a fost maximă, în raport cu orice alt program. Însă – ceea ce se uită de multe ori – libertatea a fost enormă și în raport cu ceea ce se întîmpla pe litoralurile occidentale de atunci. Dată fiind economia dirijată a țărilor din Est și proprietatea strict publică a terenurilor, trebuia să fii eficient, desigur, cu materialele, manopera și să te înscrii în plan. Însă nu trebuia să storci profit pînă și din ultimul metru pătrat construit, în cadrul unui turism a cărui primă ipostază mondială au fost tocmai mega-stațiunile maritime occidentale. Construcțiile enorme, adevărate ziduri, înalte de zeci de etaje și continue pe kilometri, au ocupat țărmurile franceze, spaniole sau belgiene.

La Mamaia, în schimb, prisme pure și elegante se așezau într-o mare de verdeață. Visul modernist al lui Le Corbusier se materializa aici într-un mod simpatic și la scară umană. Și celelalte stațiuni, mai modeste sau mai luxoase, mai noi, au urmărit aceleași principii, spărgînd la un moment dat geometria pură în compoziții organice, îmbrățișînd terenul (să ne gîndim la superbul ansamblu de la Neptun). Prezervarea mediului natural și așezarea delicată erau principii urmărite destul de ferm în majoritatea proiectelor. În momentul în care dictatura personală și obsesiile urbanistice și de terraformare ale cuplului Ceaușescu au început să se manifeste, majoritatea stațiunilor erau gata construite.

Desigur, nu e doar cazul României. Poate că stațiunile iugoslave adriatice sînt încă și mai frumoase, și, în orice caz, mai aproape de o scară și de un spirit arhitectural etern-mediteranean. A fost un moment fast, rezultat din combinația dintre moderarea politică și deschiderea temporară, din lipsa unei logici de piață acerbă și din faptul că declinul inevitabil al sistemului economic nu se manifestase încă. A fost o foarte scurtă perioadă în care mulți arhitecți din Occident erau invidioși pe „libertatea“ colegilor din Est.

Ei, da. Litoralul alb al filmelor din anii anilor '60 și '70 este acum un loc pentru oameni cu bani, un talmeș-balmeș infect (inclusiv din punct de vedere arhitectural). Clădirile vechi au fost mutilate, spațiile libere – ocupate în mod sălbatic de clădirile noi. Singurele reguli sînt exploatarea financiară și imaginea cît mai josnic comercial-populistă. Sincer, mă întreb dacă se mai poate salva ceva de la mare în condițiile în care, în general, societatea românească e destul de indiferentă față de patrimoniu și, în general, disprețuiește „cutiile“ moderniste. În ceea ce privește litoralul, sînt pesimist; sînt poate șanse în a se pune în sfîrșit limite și în salvarea a ceea ce mai poate fi salvat dintr-un teritoriu dobrogean masacrat. Poate că în restul țării, însă, ne putem mobiliza, putem uita de ideologie și ne putem concentra pe memorie și valoare; asta, cît mai avem cîteva clădiri și ansambluri care, odată declarate monumente și restaurate, ar suscita inclusiv un turism cultural dedicat.

***Ștefan Ghenciulescu** este arhitect, profesor și redactor-șef al revistei* Zeppelin.

Cosmin DRAGOMIR

Un litoral somonat plin cu fructe de mare

În urmă cu trei ani mi-am sărbătorit ziua de naștere pe terasa unui restaurant de fițe – sau așa părea – în Portul Turistic Constanța. Dacă aș fi băut ceva mai mult și m-aș fi bălăngănit cu scaunul, picam direct în mare. Ați prins ideea...

Am comandat o sticlă scumpută de vin, motiv pentru care m-am împrietenit imediat cu ospătarul. L-am întrebat nedumerit de ce zacusca din meniu e cu ton, nu de alta, dar deja îmi era teamă că s-au terminat peștii din Mare Neagră. Afabil, ospătarul a coborît glasul pînă la șoaptă și mi-a răspuns: „Nu, nu, nu... mai bine luați icrele de știucă, pe astea chiar le facem noi aici. Zacusca e zacuscă la borcan, din comerț, amestecată cu ton din conservă“. Am crezut că leșin și pic direct în mare, nu repet faza cu amplasamentul scaunului.

> *„Sîntem prea săraci ca să ne permitem un concediu la mare, în România.“*

Mi-am revenit abia după al doilea pahar cu vin rece. Am comandat calcan și zărgan, ambii din Marea Neagră, deși cel mai probabil pescuiți de bulgari și turci. Zărganii de prin apele teritoriale românești sînt ceva mai mici, se pare, iar cel adus la masă avea o dimensiune respectabilă. Tot un fel de *eat local,* dar cu bătaie mai lungă. Mult mai lungă decît focurile de avertizare ale pazei noastre de coastă la speriat de pescadoare turcești surprinse la braconat pe lîngă malurile noastre. Tot un fel de *eat local* sînt și midiile, la mare căutare pe întreg litoralul, aduse însă de la bulgari, căci, se pare, noi nu am fost în stare să facem un studiu asupra calității apei și, prin urmare, UE ne-a interzis comerțul și consumul de midii, scoici și rapane crescute la botul delfinilor ce mai trec prin Agigea, acolo unde era și singura fermă de midii de la noi. Lasă, că la doar cîteva zeci de kilometri de Vama Veche, la Dalboka, bulgarii fac dever serios cultivînd și gătind moluște.

E drept că nici bulgarii care ne seduc cu *all-inclusiv*-urile la prețuri de ni le și permitem nu se omoară cu servitul de mîncare din ingrediente locale. Pangassiusul și șalăul de Nil, pești ieftini, fazi și de găsit oricînd în *retail,* sînt baza mîncărurilor de la hotelurile patronate de nemți de pe litoralul lor. Bașca: nici ei nu știu cum e cu ospitalitatea, așa că nici noi, nici ei nu ne putem compara cu turcii. Nu aș da Absolut Beach de pe lîngă Trabzon nici pe Balcic, nici pe Mamaia.

Dar să revenim însă la terasa noastră. Am făcut un calcul rapid. Știam cam cît costă un borcan de zacuscă, cam cît e o conservă ieftină de ton și am realizat că un munte de mîncare vîndută în porții de 100 de grame, la un preț exorbitant, costă, la nivel de producție, doar cîteva zeci de lei. E foarte bănos să faci afaceri cu proștii. Eu și ăia ca mine care le-au achitat note de plată. Ăia care au poftit la zacuscă cu ton.

„Și se vinde?“, întreb eu. „La greu!“, mi se răspunde. În timpul servirii l-am mai chestionat pe ospătar și am aflat că în topul preferințelor sînt fructele de mare (caracatița, creveții, calamarul și midiile), somonul, dorada și… pastele carbonara cu sos mult, ca să ai în ce întinde dumicatul de pîine. În afară de calcan, toate cele înșirate erau și cele mai scumpe din meniu, de nu puteai să te duci să te îndestulezi fără să-ți iei un credit. Vorba unei amice: sîntem prea săraci ca să ne permitem un concediu la mare, în România.

Și nu, nu mă mai uimește nimic. M-am obișnuit cu somonul și păstrăvul încă din 2008, pe cînd am petrecut vreo două luni în Tulcea și prin Deltă. Nici acolo restaurantele nu aveau contracte cu pescadoarele din Marea Neagră, iar lufarul, barbunii, stavrizii, chefalul ori pălămida mureau de plictiseală în galantare.

Cosmin Dragomir *este jurnalist culinar, scrie la gastroart.ro. Recent a publicat volumul* Curatorul de zacuscă, o antologie de texte gastronomice.

■ ■ ■

Tudor GANEA

Insula de midii

Sînt constănțean prin adopție. M-am mutat în Constanța în 1990 și am plecat de acolo în 2012. Douăzeci și doi de ani petrecuți într-un bloc construit pe marginea falezei. La început vedeam marea. Apoi faleza s-a umplut de blocuri și vile și n-am mai văzut-o. O auzeam doar. O miroseam. Sursa mea de otite sezoniere era tot acolo, la două minute de coborît dealul falezei luat în stăpînire de dezvoltatorii imobiliari de care nu-mi păsa. Așa e Constanța. Indiferent de haosul urbanistic sub zodia căruia favelizarea *glamour* se dezvoltă de decade bune, proximitatea mării vine ca un antidot, ca un Xanax urban. Cred că așa e în toate orașele construite pe coastă. Echilibrul stă în contrastul brutal dintre construit și neconstruit. Între aglomerarea de betoane și întinderea nesfîrșită a mării. Între gălăgia urbei și liniștea marină. Deodată, orașul se termină și în fața ta e numai apă, iar spațiul-tampon al plajelor de coastă vine ca un interval de mediere, așa cum prispa face trecerea dintre public și privat, dintre afară și înăuntru. Plajele sînt și nu sînt ale orașului, sînt și nu sînt ale mării. Acolo, pe plaje și pe diguri, suspendat între mare și oraș, am găsit zona optimă cu care viața mea interioară rezona întru totul. Așa că, la șapte ani, am început să bîntui plajele și digurile din Faleză Nord ca o fantomă.

Venit dintr-o colonie militară izolată în mijlocul Bărăganului, Constanța mi s-a părut amețitoare în agitația ei sudică. Lexicul, argoul și regionalismele mi-au dat vertijuri, iar salata orientală a minorităților avea un condiment carnavalesc pe care am simțit nevoia să-l sting cu apă, fie ea și sărată. Era prea mult dintr-odată. Constanța ustura ca o ciușcă. Așa am ajuns pe plaje. Căutam liniște. Și am găsit-o. Apoi, integrarea a fost floare la ureche. După botezul în mare am intrat în hora turco-tătaro-româno-machedonească și am ținut pasul cu toți. Am devenit rapid de-al locului și locul a devenit al meu.

Toate amintirile legate de copilărie și adolescență au o puternică legătură cu digul și plajele golfulețului din Faleză Nord, la fel cum în toate discuțiile purtate în intervalul mai-octombrie se strecura inevitabil întrebarea „Cum e apa la mare?“, deși temperatura apei nu condiționa venitul pe plajă. Se făcea baie oricum. Chit că apa era „rece-congel“ sau „caldă-ciorbă“, săream de pe dig toată ziua. Apoi stăteam lipiți de stabilopozii fierbinți. Cum, în anii '90, părinții ne dădeau drumul afară de dimineață și se mulțumeau să ne vadă pe seară, nevătămați, plaja și digul deveniseră a doua noastră casă. Culegeam ciorchini de midii de sub dig și prăjeam scoicile pe table ruginite, găsite prin molozurile de pe faleză. Cîteodată mîncam și garizi. Marea ne oferea de toate. În ceea ce mă privește, mi-a dat și otite. Asta pentru că, spre deosebire de vecinii mei din cartier – care erau maeștri ai săriturilor de pe dig –, eu mă perfecționasem în a sta cît mai mult sub apă. Ajunsesem la performanța de a-mi ține respirația aproape trei minute și inspectam, asemenea unui pește sanitar de acvariu, toate cotloanele de sub stabilopozii scufundați. Descoperisem tuneluri prin care mă strecuram și dibuisem guri de ieșire neștiute de nimeni. Cînd nu cotrobăiam pe sub betoanele pline de scoici tăioase, obișnuiam să-mi dau afară tot aerul din plămîni, să mă lipesc cu spatele de fundul mării și să privesc la vecinii mei ce plonjau în apă ca niște torpile sau să înot în larg, pînă la insulița de midii, acolo unde hula formase un depozit de cochilii moarte și apa ajungea pînă la genunchi. Pășeam pe stratul de scoici al dunei subacvatice, priveam cartierul din larg – la un kilometru de mal – și eram fericit.

Obsesia de a fi mereu în apă sau în preajma ei a crescut în timpul adolescenței cînd, speriat că mi s-ar putea pune cîrcei în timpul maratonurilor de înot, mi-am legat de mine o geamandură și, cîteva veri, am forțat avîntîndu-mă din ce în ce mai departe de acea insuliță. Înotam pînă simțeam că mi se blochează mușchii brațelor, apoi mă odihneam în plută și o luam înapoi. Înotam ore întregi. Asta pînă într-o zi cînd albastrul mării de dedesubtul meu a căpătat o nuanță indigo și mi s-a făcut frică. Cred că ajunsesem la trei kilometri de țărm. Am luat geamandura în brațe și am stat o vreme așa, plutind în bătaia curentului, cu ochii la faleza și blocurile minuscule din depărtare. Din cînd în cînd băgam capul în apă și încercam să estimez adîncimea de sub mine. Nu vedeam fundul apei și, pentru prima oară, am realizat că nu controlam situația. Marea o controla.

Peste cîteva luni, ai mei aveau să vîndă apartamentul și ne-am mutat din Constanța.

E demonstrat că agresivitatea stimulilor urbani generează blazare. Blazarea ca mecanism de apărare împotriva stimulilor. Spre diferență de București – orașul în care locuiesc de zece ani –, Constanța are panaceul plajelor și al mării. Acolo n-aș fi putut niciodată deveni *flâneur*-ul în care mă transformă, vrînd-nevrînd, Bucureștiul. Probabil de asta constănțenii mi-au părut tot timpul mai „vii“ decît bucureștenii. Mai gălăgioși și, paradoxal, mai liniștiți. Mai dinamici și, paradoxal, mai puțin obosiți. Pe scurt: mai fericiți. Tocirea intensității simțurilor joacă într-o ligă superioară la 250 km depărtare de mare. De aceea, cînd revin, periodic, în Constanța, proximitatea mării îmi anulează ca prin minune micile angoase pe care spațiul urban – infinit mai haotic ca acela al Bucureștiului – mi le servește la fiecare pas. Puzderia de case de pariuri, păcănele și șaormerii care ritmează fronturile stradale, derogările monstruoase de la planul de urbanism, parcurile invadate de ansambluri rezidențiale, vilele construite de-a lungul întregii faleze, muzica dată la maximum în *beach-bar*-urile care căpușează plajele, toată această agresivitate kitsch în spiritul căreia Constanța se dezvoltă pe repede-înainte pare, paradoxal, să nu afecteze semnificativ mentalul colectiv local. Plimbîndu-mă pe străzi, interacționînd cu oamenii și discutînd cu prietenii mei de acolo, am găsit același sentiment de relaxare în spatele căruia îmi place să cred că stau marea și plajele. Briza, mirosul de alge și scoică putredă, chirăitul pescărușilor (atît de diferit de cel al pescărușilor de Dîmbovița) se strecoară peste tot și anunță vecinătatea acelui spațiu de interval care „spală și curăță“.

Inevitabil, toate revenirile în Constanța se termină cu mersul pe plaja copilăriei mele: golfulețul din Faleză Nord. Bifez FZN-ul de fiecare dată. Digul are un magnetism straniu în ceea ce mă privește. Îmi încununez plimbarea cu suitul pe stabilopozii de la *scărița mare* – cel mai bun loc de sărit în apele adînci din spatele digului – și caut din ochi insulița de midii, a cărei prezență era în trecut anunțată de valurile ce se spărgeau în acea zonă pe care digurile subacvatice ale olandezilor au scufundat-o de tot. Acum geamandurile sînt aproape, foarte aproape de mal.

Tudor Ganea *este arhitect și scriitor. Cea mai recentă carte a sa e romanul* Cîntecul păsării de plajă, *Editura Polirom, 2021.*

■ ■ ■

Bibliografia chestiunii

- Ovidiu – *Scrisori din exil*
- Gheorghe I. Brătianu – *Marea Neagră*
- Jules Verne – *Keraban Încăpățînatul*
- Neal Ascherson – *Marea Neagră. O călătorie printre culturi*
- Christoph Ransmayr – *Ultima lume*
- Charles King – *Marea Neagră. O istorie*
- Douglas A. Howard – *O istorie a Imperiului Otoman*
- Alina Șerban, Kalliopi Dimou, Sorin Istudor – *Vederi încîntătoare. Urbanism și arhitectură în turismul românesc de la Marea Neagră în anii '60-'70*
- Sabina Fati – *Ocolul Mării Negre în 90 de zile. Șapte țări, opt granițe și o lovitură de stat în prime-time*
- Armand Goșu – *Rusia, o ecuație complicată*

Propuneri de *Dileme vechi* pentru viitor:

- **Bucuria de a trăi**

George BANU

scena lumii

Plugarul și moartea: un dialog nesfîrșit

Într-o duminică de carnaval descopeream, acum două decenii, la Teatrul „Gérard Philipe“ din Saint Denis, lîngă Paris, o piesă necunoscută, un dimant negru despre înfruntarea violentă cu moartea a unui plugar singuratic. Christian Schiaretti plasa totul sub semnul nopții dense, al obscurității funebre și totodată medievale căci piesa „anonimă“ data din secolul al XV-lea. Jean-Marc Bory, un prieten ce va muri doar cîțiva ani mai tîrziu, se angaja cu o gravitate sumbră în acest dialog final. Răsuna în vocea lui ecoul neliniștii venit din prăpastia spaimei și, absorbiți, ne impregnam de cuvintele care se succedau ca niște lacrimi grele, șirag al durerii. Cînd am ieșit, însingurat și încă sub impactul dialogului pe care-l auzisem ca pe o muzică funebră, pe stradă un tînăr cu o mască de mort pe față m-a bătut pe umăr. Înspăimîntat, m-am întors și, văzîndu-l, am resimțit legătura între scenă și viață cu aceeași teroare: de la dialogul meditației în plin regn al nopții treceam la carnavalul funebru din oraș. Undeva, la margine de Paris, care părea a fi devenit un macabru oraș flamand din urmă cu multe secole. Experiență dublă ce persista, urmă de neșters în „viața mea secundă“ de spectator.

Mulți ani, mai tîrziu, cînd, în sfîrșit, prudent, teatrele se deschideau după îndelungata perioadă de interdicție, regăseam *Plugarul și moartea*. De astă dată i se descoperise autorul: Johannes von Tepl, un meșteșugar ieșit parcă din *Maeștrii cîntăreți* ai lui Wagner. Acum, un alt prieten, Marcel Bozonnet, juca „Moartea“, în asociație cu un tînăr actor de o frumusețe virilă a cărui dispariție devenea de aceea și mai insuportabilă. Din nou, relația cu viața se impunea fiindcă acesta era primul spectacol văzut după amenințarea virusului care, luni întregi, a zăvorît casele și a pustiit străzile. Vocea lui Marcel Bozonnet – „voce de artă“, cum spunem „teatru de artă“ – dădea o dimensiune de melopee catifelată lungilor dizertații funeste; ele suscitau acum nu atît panică, cît plăcerea de a le auzi ca pe o muzică funebră de Couperin. Părăseam sala reconciliat cu acest teatru simplu, esențial, teatru existențial care mă consolase la ceas de eliberare temporară, de tranziție repede contrariată. Și resemnat, în casă, mi-l rememoram.

Plugarul și moartea

Întîlnindu-l pe Silviu Purcărete, aflat în căutarea unui text, i-am sugerat *Plugarul…*, text cum nu se poate mai indicat în vremuri de teamă generalizată, de indici de mortalitate vertiginoasă, de contaminare galopantă. Pentru a-l convinge i-am trimis exemplarul meu oferit de Marcel Bozonnet și nici azi nu regret această insistență. El reprezintă a treia variantă. Ceea ce la Schiaretti fascina prin dimensiunea arhaică se convertește aici în modernitate ce nu afectează perspectiva morții, dar o colorează altfel. În spectacolul Teatrului Național din Iași, Purcărete substitue dialogului originar un monolog interior: plugarul și dublul său virtual, *alter ego* indisociabil de protagonistul confruntat cu iminența sfîrșitului. Aici, totul debutează într-un decor cotidian cu frigider, canapea și birou unde „plugarul“ devenit scriitor își bate la mașină textele într-un ritm de *stacatto* nervos. Solitudine de artist sfîșiat de temeri, refugiat în exercițiul „scrisului“ care îl înlocuiește pe acela al „oralității“ originare. Dar, subtilitate extremă, o împăcare de ultima clipă intervine grație iubirii, grație iubitei care trezește și satisface apetitul sexual al protagonistului. Totodată, în jur, circulă și intervine „partenerul“ virtual, care nu e decît imaginea dedublată a omului ce înfruntă moartea. Contrapunct muzical între cei doi parteneri care, împreună, evocă spaima lui Bérenger din *Regele moare,* admirabil pus în scenă de Andrei și Andreea Groșu.

Totul este dublu, dar fiecare dintre termeni aparține unui alt regim de prezență: omul și fantoma. Omul și realul afectat de irealitate căci, în scenografia lui Dragoș Buhagiar și designul video semnat de Andrei Cozlac, mobilele apar și dispar, și, ca într-o aventură onirică, nimic nu e cert. Dulapul, mobila masivă ce m-a făcut să mă gîndesc la dulapul lui Gaev din *Livada...,* e prezent pentru a fi apoi aneantizat. Dublul „virtual“ al Plugarului cînd respectă dimensiunile umane, cînd se dilatează ca o umbră nemăsurată: această fluiditate dintre real și ireal se constituie în derutanta incertitudine poetică a reprezentației.

Și, la capăt de drum, se deschide un nesfîrșit peisaj de ghețuri ca într-un tablou celebru de Caspar David Friedrich unde se asociază cele două personaje rătăcite în imensitatea naturii imobilizate. Unde sîntem, de care parte, căci protagonistul pare pierdut printre ghețuri, iar *alter ego*-ul său l-a înlocuit în scenă? Din această incertitudine provine perplexitatea „fantastică“ a meditației interioare despre moarte a omului cu dublul său. Pe fundalul de ecou îndepărtat al mașinii de scris ce-și scandează bătăile ca acelea ale unei toace în noapte.

Moartea e în noi. Și de neuitat rămîne imaginea finală răspunzînd celei inițiale ce se deschidea cu un pat banal care, la capăt, pe scena complet goală, se răstoarnă pentru a se preschimba în mormînt.

Moartea e lîngă noi, în noi. Aici, acum. Acest spectacol unic va deschide Festivalul de la Sibiu. Nu-l ratați!

La festivalul de la Avignon, dialogurile nu cu moartea, ci, de astă dată, cu morții se continuau în spectacolul *Fratenitate* al lui Caroline Guiela Nguyen. Aici totul debutează pe baza unui dispozitiv de science-fiction ce stabilește contactul între cei vii rămași pe Pămînt și cei dispăruți în urma unei catastrofe cosmice: o eclipsă de cîteva minute care a distrus o parte din umanitate. Orfani sau văduvi, supraviețuitorii caută și au dreptul „consolator“ de a stabili contacte fugare de un minut și 30 de secunde cu cei care s-au volatilizat. Un dialog cu morții pentru a mărturisi tristețea sau a da vești autobiografice, pentru a-și recunoaște singurătatea sau, chiar mai trist, pentru a recunoaște imposibilitatea de a formula un mesaj. O rețea interstelară se constituie, dar ea nu se rezumă doar la schimburi personale, căci, dincolo de ele, o metaforă globală se impune: cosmosul însuși, mulțumită acestor conversații, își accelerează mișcarea. Între cei rămași în viață și bolta cerească se instaurează o relație de reciprocitate. În cea de a doua parte, ea se confirmă întrucît, pentru „a face universul mai ușor“, se solicită fiecăruia dreptul de a șterge memoria suferințelor, de a face să dispară greutatea sufletului rănit și a reda o puritate virginală martirilor pămînteni. Și poate cea mai emblematică scenă e cea finală, cînd un soț fidel își sacrifică treptat amintirile soției pe care o va regăsi metamorfozată în stea, Leila, o stea ce-i primește mesajele și răspunde. Dialogul cu morții e o terapie împotriva absenței.

Printr-un hazard semnificativ, descopăr acasă, pe un fotoliu, o carte *Dépasser la mort, Depășirea morții,* ce are ca subtitlu „puterea literaturii“, care înlocuiește aici „puterea teatrului“; o comună convingere le reunește: „Mulțumită vorbelor nu mai sîntem singuri în fața morții“.

Nu doar mulțumită cuvintelor, ci și imaginilor, căci pe zidul Palatului Papilor străjuia pînza imensă a artistului chinez Yan-Pei Ming pictată în 2021 pentru a dialoga cu *Mama sa*. Am privit-o ca pe o rezonanță, dincolo de frontierele artelor, a dialogurilor cu morții. Căci, cum spune Sofocle în *Electra,* „sînt vii morții culcați sub pămînt“.

Ca în spectacolele Greciei, unde comedia succeda tragediei, și la Avignon, Alex Vizorek propune, în *Ad vitam,* o variantă ludică a dialogului cu moartea pentru a rîde de spaimele noastre. „Să fim fericiți așteptînd moartea“ e deviza acestei *sotie, a* acestei farse, cum se spunea în Evul Mediu.

Dialogul cu moartea și-a găsit împlinirea în geniala *Clasă moartă* a lui Kantor.

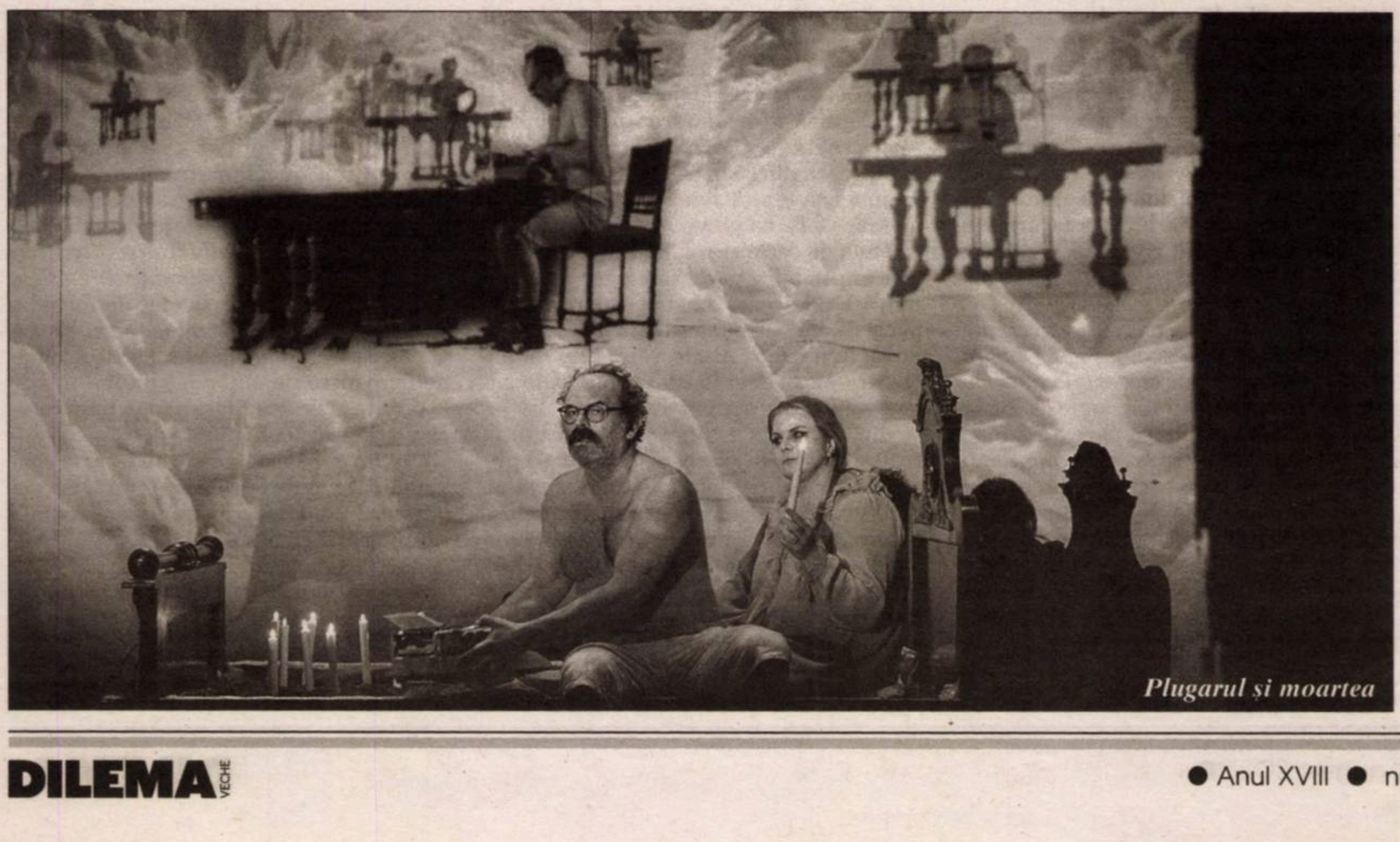

Plugarul și moartea

George Banu *este critic de teatru. Cea mai recentă publicație a sa:* Povestirile lui Horatio, *Editura Tracus Arte.*

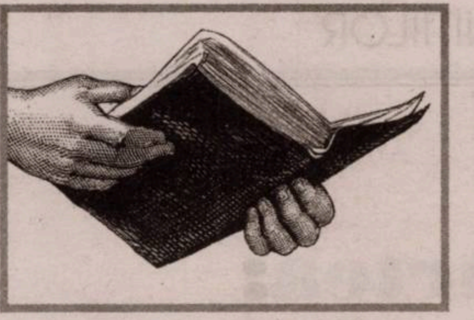

Ionuț IAMANDI

pe de altă **carte**

Filosofia lui Blecher

● Max Blecher, *Opere: Întîmplări în irealitatea imediată. Inimi cicatrizate. Vizuina luminată. Proză scurtă. Aforisme. Poezii. Traduceri. Publicistică. Scrisori. Arhivă. Documentar. Mărturii. Iconografie,* Editura Fundației Naționale pentru Știință și Artă, București, 2017, ediție critică de Doris Mironescu, 1.604 pagini, *hardcover,* format 14,5 x 23,5 cm.

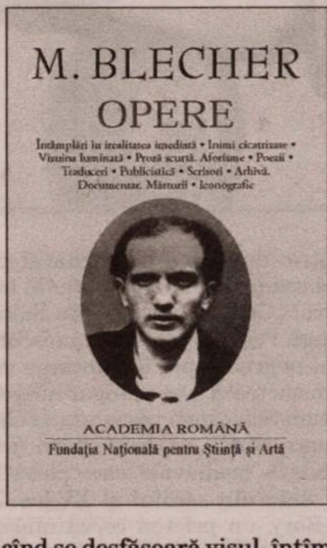
M. BLECHER
OPERE
Întîmplări în irealitatea imediată • Inimi cicatrizate • Vizuina luminată • Proză scurtă. Aforisme • Poezii • Traduceri • Publicistică • Scrisori • Arhivă. Documentar. Mărturii • Iconografie
ACADEMIA ROMÂNĂ
Fundația Națională pentru Știință și Artă

De la Kant încoace, știm că lumea ajunge la noi printr-o sită de simțuri, impresiile astfel create sînt ordonate de facultățile înnăscute, cum ar fi cele de spațiu și timp. Dar oricît de mult am procesa, noi percepem doar o parte infimă a lumii, „lucrul în sine“ de dinafara noastră ne rămîne necunoscut, inaccesibil.

Toate bune și frumoase – mă rog, poate nu frumoase și nici bune în sens propriu, dar vreau să spun că sînt măcar clare –, însă aici s-a strecurat o prezumție. De unde știm că acel ceva insondabil există? De ce am mai presupune că există, din moment ce nu avem nici cea mai mică idee despre el? Iar ca să zăpăcească lumea și mai mult, mai vine o întrebare. Segmentul cunoașterii are, ca orice segment, două capete. Unul se ancorează, cum am văzut, într-un exterior dubios și aproximat. Celălalt, în interior, într-o conștiință, într-o minte, într-un eu. Dar cîte de stabil e și acest „eu“? Dacă prinderea e și aici slabă și, în fond, incertă?

În lumea ideilor de acest fel e democrație totală, în sensul că nici o idee nu e mai răsărită, mai veche sau mai bună decît alta. Astfel că întrebările de mai sus au fost ridicate chiar înainte de Kant de un filosof scoțian pe nume David Hume; și asta, culmea, deși Kant spunea că Hume este cel ce l-a trezit din letargia concepțiilor comune, „dogmatice“. Hume a vînat și eliminat sistematic – sau cel puțin a încercat – orice prezumție, dar a constatat că, de fapt, lumea e plină de prezumții. Cele mai influente sînt și cele mai greșite, a demonstrat el, însă fără ele nu putem ajunge la nici o concluzie. Or, fără concluzii și convingeri, lumea nu ar putea avea senzația că trăiește. Ce mă îndreptățește pe mine să cred că masa la care scriu are o „existență continuă și distinctă“ și cînd nu o percep? Ce mă îndreptățește să cred că masa nu e doar un simplu conținut perceptual? Ce mă face să cred că din aceeași cauză va rezulta mereu același efect? Nimic altceva decît convingerea, după cum și identitatea personală, „eul“ de care spuneam, nu e decît o convingere, sau autoconvingere, a unei continuități de la naștere la moarte.

Aceste idei cu care Hume l-a bătut pe Kant chiar înainte ca acesta să se apuce de filosofie dau destul de rar ochii cu oamenii căci, bineînțeles, ce poate fi mai comod decît să te lași în voia concepțiilor preluate? Așa că am fost destul de mirat să descopăr că le-a vizitat un scriitor român, și el destul de nefrecventat pe la noi, ca și Hume. Este vorba de Max Blecher și, mai precis, de romanul său postum *Vizuina luminată*. Blecher nu l-a citit pe Hume, asta e clar, dar, după cum se știe, ca să ajungi la ideile gîndite de un filosof nu e neapărat nevoie să îl citești, ci doar să ai aceeași atitudine; de unde și devălmășia cu care ele le vin oamenilor, ba în antichitate, ba în epoca Luminilor, ba în interbelic.

Și despre ce atitudine e vorba în acest caz? Cel mai bine o ilustrează chiar textul lui Blecher. De exemplu, atunci cînd își evaluează „exercitarea“ vieții personale de pînă la momentul îmbolnăvirii și constată că „eram bine încleiat și constituiam un *eu-însumi* bine închegat și consistent, cu sentimente ce aveau nume și reverii care puteau fi povestite. Eram ceea ce se numește un om care își trăiește viața și o înțelege. Înțelege adică ceea ce el crede explicația și înțelesul vieții acesteia“. Pentru un eu bine încleiat e nevoie să crezi în sensul vieții pe care o duci și e normal ca apoi să înțelegi satisfăcut ceea ce deja ai crezut. Prezumția e bine camuflată aici, dar Blecher o găsește, rezultînd unul dintre cele mai humeiene pasaje din literatura română. Aceeași idee e prezentă în alt paragraf, în care Blecher încearcă să explice de ce lucrurile pierd și cîștigă în importanță; pentru că, spune el, „ne imaginăm în fiecare clipă viața, și viața rămîne valabilă pentru acea clipă și numai și numai așa cum o imaginam atunci“. Viața „așa cum e“ e rodul unei investiții de convingere; dacă investiția se schimbă, calitativ sau cantitativ, privim cu totul altfel lumea. „Este același pentru aceea lucru dar a visa și a trăi. În clipa cînd se desfășoară visul, întîmplările lui sînt valabile numai pentru momentele acelea nocturne din somn, după cum în trăirea de toate zilele, gîndurile și întîmplările sînt valabile numai pentru clipa cînd se petrec și așa cum le imaginăm în acea clipă.“ Sau, și mai clar, „(p)oate chiar, așa cum cred, nu este nici o diferență între lumea exterioară și cea a imaginilor mintale“, o problemă căreia Hume i-a dedicat multe pagini.

Exemplele sînt cu duiumul, dar nu am spațiul de a mai prezenta din ele. Ce țin totuși să mai adaug la final este că criticii literari au fost duși în eroare de desele referiri la lumea viselor în romanul lui Blecher și au afirmat că, în această scriere, autorul explorează magistral spațiul oniric. Nu, nu e spațiul oniric, e chiar cel al „realității“, al „lucrului în sine“, al „lumii“ cu care se căznesc unii filosofi.

***Ionuț Iamandi** este jurnalist la Radio România Actualități.*

■ ■ ■

Șerban AXINTE

pentru **poeziea**

Durata fatală

● Vlad Berariu, *Cuțitul proaspăt șters,* Editura Junimea, 2020.

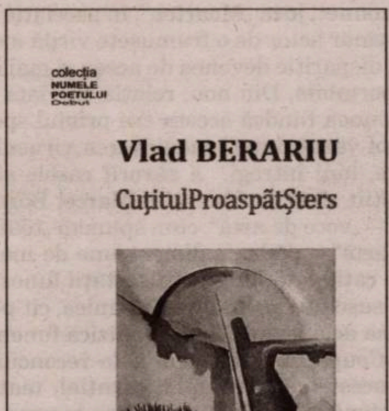

Poezia lui Vlad Berariu (n. 2001) lasă să se întrevadă unele povești fondatoare, mai mult sau mai puțin extrase din experiența directă cu lumea. Textele sale directe, uneori alimentate de o discursivitate ce face bine întregului, funcționează și secvențial prin unele strofe puternice, sintetice: „stresul devine inexistent / cel puțin în aparență / ca un g cînd mă percheziționează / jandarmeria mă comport amabil cu ei / le răspund la întrebări *despre viață* / cuțitul e strălucitor las pe mîine / ce nu pot trăi maxim azi“ („Life of –“). Acest poem prin care se deschide cartea are un corespondent în ultimul text al volumului. Vlad Berariu controlează bine tensiunile, creează un crescendo, poemele cresc în intensitate, la fel și cele trei secțiuni ale cărții: *„Cut Me!“, „Equilibrium“* și *„Help Me!“*.

În *Cuțitul proaspăt șters* există unele corespondențe între stări oarecum opuse. Inițial, poezia lui Vlad Berariu pare a fi una a autoconstrîngerilor, manifestată prin modalități de distragere a atenției de la sine. Un fel de revoltă reprimată prin orientarea privirii în altă parte. Parcursul său existențialist este legat de temperarea unor porniri de violență extremă: „fiecare tablou are colțul lui / imperfect îl dezvelești / descoperi delirul prin care / a trecut micul trup înghețat / din zăpada crestată / rezemat de scheletul / trenului nostru deraiat / dacă ești mai atent poți observa urmele / lăbuțelor unui lup singuratic / care se îndepărtează șchiopătînd“ („Oceanele au mîncat Alaska“). Poetul abordează uneori totul înalt, maximalist, dar îl minează imediat prin versuri de o cu totul altă factură, care dau impresia de concluzie definitivă. Că nu e chiar așa, o demonstrează însăși evoluția graduală a poemelor.

Se poate vorbi în cazul acestei cărți despre un exercițiu de echilibru, dar tocmai lipsa lui face ca demersul poetic să înainteze, să se materializeze printr-un binom implozie-explozie. Secțiunea a doua, *Equilibrium,* cea mai scurtă, de altfel, este un poem în sine ce ar putea fi citat în întregime. Mă limitez la următorul fragment: „ecoul care îmi repetă fix ce nu voiam să aud / […] / în acest moment înțelegi că nu a mai scrie / nu e o slăbiciune e o chestie de voință / a nu mai scrie e o artă“. Prin scris ar ieși demonii urii de sine ce produc catastrofe interioare și exterioare. A nu mai scrie ca modalitate de a fi în echilibru pare a fi un act de trădare de sine ce are drept consecință depozitarea altor energii care conduc, din nou, la înaintarea în demersul poetic. În ciuda fragmentului citat, cartea nu este despre efortul de a scrie sau a nu scrie, ci despre un fel de a interioriza lumea exterioară după ce, în prealabil, a fost scuturată de clișee.

Strigătul de ajutor din cea de-a treia secțiune este exprimat în mai multe feluri: prin tentația crimei, prin autodistrugere, printr-un amestec de violență extremă și sensibilitate: „mîine o să-mi fac din nou curaj / o să vin în blocul tău / care pute a pișat / o să îți bat la ușă / cînd o să mă întrebi dacă / e lipsit de speranță să încerci / să-ți zic sincer că ești lipsit / de speranță doar cînd mori / și dispari subit / cînd o să mă întrebi cine sînt / îți voi răspunde eu sînt Korb’ eu sînt / omul cu un plan bun / eu sînt trandafirul decapitat“ („Cupé“). Tonul și expresia frustă a poemelor din secțiunea *Help Me!* își au originea în explorarea prin propriul corp a realității. Dezechilibrul evident se potențează din ce în ce mai mult cu cît se insinuează o altă temă complementară: alienarea, fie ea provocată de viața de pe rețelele de socializare, fie provenită dintr-o imposibilitate de înțelegere a umanului. Val Berariu construiește poezii suple și de efect, transferă temele și obsesiile de la unele la altele, rămînînd un poet care experimentează cu propriile sale perspective asupra lucrurilor. Își iese din el pentru a cunoaște ce simt alții, trăiește viața altora instituind între indivizi raporturi de genul victimă și călău. Intervine de asemenea și mania autodefinirii: „eu sînt schimbarea subită / cînd totul devine anost / ți se-ntoarce pe dos / filtrul sepia de pe retină / care captează imperfecțiunile / […]. / eu sînt frigul din aer / care face forma de căldură rămasă / un infern liniștitor / eu sînt dirijorul alb / care-ți controlează stimulii nervoși“ („eu nu sînt tetris să umplu golurile din oameni“).

Rama acestei cărți este formată din poemele – separate de cele trei cicluri – „Life of –“ și „Death of –“. Așadar întregul conținut al volumului, problematicile și temele sale obsesive se înscriu într-o anumită durată. Între viața văzută ca un interval între *a sexually transmitted, terminal disease* și *a permanent, endless fucking vacation*. În poemul de închidere, cuțitul nu mai e strălucitor, ci proaspăt șters. Cele două poeme, foarte asemănătoare între ele, sînt două posibilități de abordare și de asimilare a unei lumi corozive prin excelență.

Cuțitul proaspăt șters este o carte convingătoare, puternică și coerentă, iar debutantul Vlad Berariu, un autor care merită urmărit cu atenție.

***Șerban Axinte** este scriitor și critic literar. Cea mai recentă carte publicată:* Scrîșnetul dinților, *Editura Cartier, 2021.*

■ ■ ■

REGIMUL ARTELOR ȘI MUNIȚIILOR

Victor MOROZOV

dilematograf

Aer de vacanță

● *Le Rayon vert / Raza verde* (Franța, 1986), de Eric Rohmer.

Delphine (Marie Rivière) e copleșită de o veste neașteptată: n-are cu cine să plece în vacanță. Cataclism. Nu de alta, dar se știe că, în buna tradiție pariziană, vacanța de vară e sacră, pentru că-ți permite, măcar preț de cîteva zile, să pui arșița betonată, traficul neobosit, tracasarea și toată pacostea presupusă de metropolă pe pauză. Un fel de „piua!“ care la Rohmer nu are nimic dintr-un *statement* politic dur cu privire la clasa privilegiată, ci poartă briza îmbătătoare a zilelor leneșe de vacanță în care am putea să ne dăm mîna. De la *Le Genou de Claire* (1970) și pînă la *Conte d'été* (1996), filmele „de vară“ ale acestui observator hîtru al oamenilor din împrejurimi au propus printre cele mai șarmante reprezentări ale inactivității estivale. Voluptatea de a sta tolănit la soare, făcînd și desfăcînd ordinea lumii în discuții care pun pe tocător inima și rațiunile ei de neînțeles – iată un nobil subiect de film, la care Rohmer, un hedonist doar cu gura, a trebăluit migălos toată viața, instituind o metodă ale cărei ultime consecințe nu le-am descoperit nici pînă azi.

Dar dintre toate filmele sale văratice, tind să cred că *Le Rayon vert* (Leu de Aur la Veneția în 1986) este cel mai bun, pentru că acceptă cu bucurie neprefăcută să destabilizeze un personaj care nu stă o clipă locului. Nu-i un secret că mai tot ce-a făcut Rohmer s-a trezit magnetizat de atitudini mai mult sau mai puțin perverse, prin care să pună la încercare personaje de tot felul. Altfel spus, împărțind iar și iar cărțile de joc din pachetul său etern și infinit, Rohmer se asigura – știind prea bine că norocul e schimbător și măsluindu-l cînd era nevoie – că acestor oameni pe care-i pune sub lupă le pică mereu cele mai proaste combinații. Ca și cum, o dată pentru totdeauna, aventurile de pe ecran se puteau consuma între oameni cu ghinion statornic atît la cărți, cît și în dragoste, care se-nverșunau pe degeaba împotriva sorții. Acordîndu-le bucurii mici și blestemîndu-i cu obstacole mari, păpușarul Rohmer deschidea falii între care se dezvoltau, cu claritate cristalină, toate obsesiile unei societăți, pe care cineastul le judeca apoi după bunul plac.

Delphine e cea mai năpăstuită figură din această galerie de oameni naivi și ușor decalați la contactul cu care Rohmer, el însuși un excentric absolut, n-a putut decît să ricaneze. Față de alte persoane, Delphine se aruncă în mica ei dramă cu seriozitate de copil, plîngîndu-și de milă cu o constanță tulburătoare. Plăcerea narațiunii de a purta acest vagonet îndărătnic și idealist pînă la cea mai îndepărtată linie moartă e remarcabilă: Rohmer inventează aici un personaj care se chinuie existențial, apoi refuză să-i arunce colacul de salvare. Cutare rudă îi propune o excursie în Irlanda, dar acolo plouă, iar ea vrea bronz. Cutare fost iubit îi lasă cabana de la munte, dar acolo e singură și se întoarce acasă repede, din plictiseală. Cutare cunoștință întîlnită întîmplător îi propune să iasă într-o seară la „agățat“, doar că Delphine își dorește altceva. Problema e că nici ea nu știe ce. Visînd la Feți-Frumoși și julindu-și nasul de

fiecare dată cînd realitatea o trîntește la pămînt, Delphine are curiosul obicei să raționalizeze mici incidente inexplicabile, pe care e mai bine să le lași în plata Domnului, și să se lase dusă de val în momentele în care i se cere concentrare. De la Cherbourg la Paris, filmul parcurge alături de ea, în binecunoscuta modestie estetică rohmeriană, o lume a turiștilor și a băgătorilor de seamă, în care fiecare caută o iubire de-o noapte sau o iubire cu „I“. Sociologic, e minunat. Cinematografic, la fel.

Remarc, nu fără un ușor amuzament, cum cauza lui Rohmer nu mai produce controversă nici măcar la noi: înaintea retrospectivei de la TIFF – opt filme arhicunoscute în cópii foarte frumoase – au apărut noi și noi texte care-i salută moștenirea inepuizabilă. Dar îmi vine să strig că ceva nu s-a înțeles cum trebuia: căci există comentatori care fac din Rohmer un progresist (ei, aș!), doar ca să le dea cifră rotundă prin paleta de gusturi, la fel cum există comentatori care fac din el un reacționar fără scăpare (ete, scîrț!), doar pentru că omul nostru nu se grăbește s-o ia pe scurtătură. Cu Rohmer, însă, cred că funcționează o singură strategie: să ne descălțăm la ușă de orice prejudecată. Priviți scena antologică în care Delphine, invitată la o cină convivială unde preparatul-vedetă e o ditamai friptura suculentă, declară că e vegetariană. Urmează o discuție fabuloasă – deopotrivă comică și plină de tîlc – în care amfitrionii o descos cu privire la opțiunea ei (o fi din rațiuni etice? o fi pentru sănătate?), iar ea se vede înghesuită într-un colț, încercînd să pareze înțepăturile cum poate. Punct ochit, punct lovit pentru moralistul fără cusur care e Rohmer, capabil să bifeze aici, printr-un tur de forță scriitoricesc la care îi răspunde o Marie Rivière cu adevărat incredibilă, toate metehnele societății de consum. Ecologiști, activiști de tot soiul, burghezi îmbuibați și vegetarieni sclifosiți – măreția lui Rohmer e că nu scapă nimeni nevătămat. Iar visurile și mitologiile noastre – există dragoste pe lumea asta? etc. – își găsesc în filmele lui un teren care să le contrarieze și să le găzduiască rînd pe rînd. Perfecțiunea acestui sistem nu poate să fie decît reafirmată cu fiecare ocazie.

Le Rayon vert a fost proiectat la TIFF și este disponibil pe MUBI.

■ ■ ■

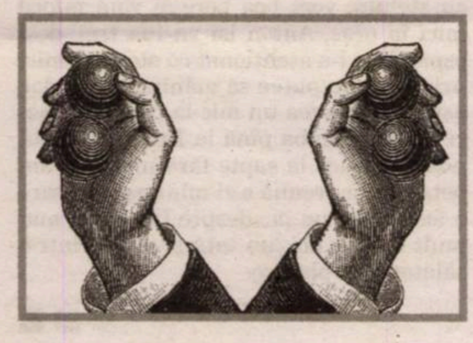

Aron BIRO

audio și n-am cuvinte

Cvasi-subliminal

● Eivind Aarset & Jan Bang, *Snow Catches On Her Eyelashes*, Jazzland, 2020.
● Dark Star Safari, *Dark Star Safari*, Arjunamusic, 2019.

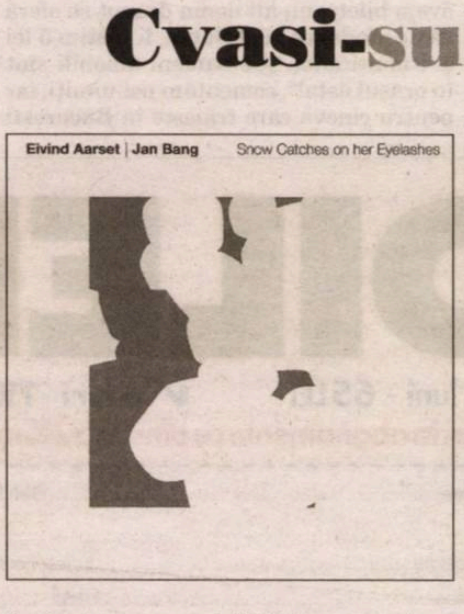
Eivind Aarset | Jan Bang
Snow Catches on her Eyelashes

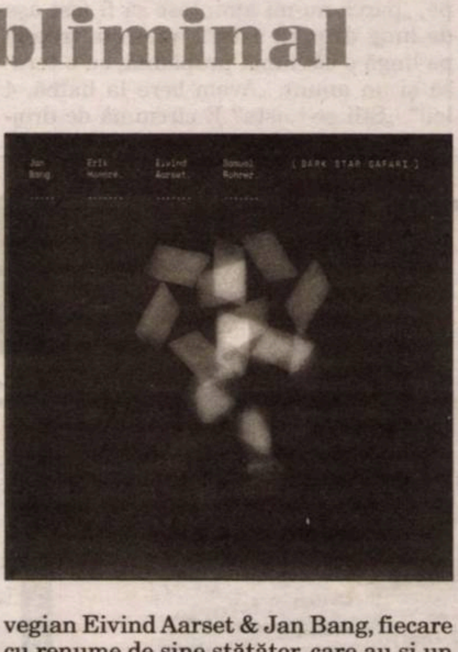

Ros de invidia de a nu avea un eveniment care să poată concura cu cel de la Gărîna, Clujul tot încearcă de mai mulți ani să lanseze o contraofertă. S-au testat fel de fel de formate *live*-jazz – saloane exclusiviste ale elitelor industriei IT locale, inițiative gonzo ale unor pasionați cu spirit de sacrificiu, evenimente populiste în care jazz-ul era cel mult element de intersecționalitate. Avem macro-evenimente precum Untold, TIFF, Comic Con și altele de calibru international, însă două tipuri de evenimente nu se agregau nicicum prin aceste părți – un festival rock/metal și un festival jazz. Despre prima categorie nu avem nici un semn încurajator – cele mai mari evenimente de gen sînt cu trupe chemate de UDMR cu ocazia Zilelor Maghiare ori concertele-omagiu la trecerea în neființă a cîte unui rocker cu statut de legendă locală.

Jazz-ul, în schimb, are în sfîrșit ocazia să ofere ceva. Smida Jazz Festival se relansează vara asta în locația exotică de munte (apusean) care încearcă să reproducă rețeta succesului bănățean – o atmosferă de „*retreat*“ și detoxifere tehnologică îmbinată cu expunerea la avangarda muzicală internațională, jazz și post-jazz oferind experiențe audiovizuale în care impactul psihotropic se îmbină cu acrobația instrumentală, oxigenarea trupului se completează cu cea a intelectului.

Deja precedenta ediție fixase un standard privind pretențiile publicului, așa că pentru ce se credea a fi o ediție de avarie în 2021, cu *line-up* anunțat tîrziu, nu s-a făcut totuși rabat de la pedigree.

Superstarurile ediției sînt cuplul norvegian Eivind Aarset & Jan Bang, fiecare cu renume de sine stătător, care au și un proiect colaborativ, sau mai multe, dacă distingem ordinea în care le apar numele pe coperte sau diversele permutări cu alți colegi de scenă. Cele mai recente două materiale purtîndu-le semnătura colaborativă sînt excelente introduceri (pe uși diferite) în portofoliile acestora. Sînt și două motive care instigă la curiozitate față de prezentarea *live* a unor muzici despre care nu îți dai seama cum ar putea fi alcătuite doar citind lista de ingrediente instrumentale.

Din perspectiva accesibilității și diversității experienței auriculare, alăturarea celor doi experimentatori e mai propice decît minimalismul fiecăruia luat separat. Chitara lui Aarset nu sună ca o chitară, pianul lui Bang nu e folosit pentru muzică de pian, însă laolaltă se completează într-o muzică (tot mai) ambientală, sacrificînd afilierea jazz pentru ceva cvasi-subliminal ce se apropie cu fiecare album de Brian Eno. De altfel, Jan Bang l-a și invitat pe Eno acu' ceva ani să fie curator al festivalului Punkt, un spațiu interstițial artistic ce nu poate fi revendicat de genurile muzicale tradiționale. Albumul *Snow Catches On Her Eyelashes* pare născut din laboratoarele acelui festival, o coloană sonoră a tandreților subpolare.

Cel mai interesant e totuși proiectul Dark Star Safari – surpriza e vocea asigurată de Jan Bang, o aventură similară cu a lui Stian Westerhus pe materialele recente, acel ton melancolic-îngînat-*noir* practicat și de Ulver; poate o tentativă de a patenta un nou stil vocal în Norvegia, deși datorează ceva unor David Sylvian și Scott Walker. Proiectul Dark Star Safari se transformă în trupă, s-a anunțat un al doilea album pentru la toamnă. Cei doi protagoniști sînt însoțiți de Erik Honoré (co-inițiatorul festivalului Punkt alături de Bang) și Samuel Rohrer (fondator Arjunamusic, casa de discuri dedicată publicării de muzică electronică experimentală ce găzduiește și acest material) și extrase vocale de la Sidsel Endresen.

Eivind Aarset & Jan Bang vor concerta la Smida Jazz Festival (20-21 august). Mai multe la www.smidajazz.ro.

■ ■ ■

Adina POPESCU

portrete din mers

Brașov – o călătorie de plăcere

Nu mai fusesem de ani buni la Brașov, decît în trecere, o oră sau două, în drum spre alte destinații din Ardeal, așa că nu mi-am putut da seama cît de mult s-a schimbat orașul. Da, locurile se schimbă, însă, în același timp, se suprapun peste cele din alte timpuri, din amintire, iar pentru mine Brașovul, în copilărie, reprezenta un oraș aproape mitic, chiar dacă pe atunci nu avea nici pe departe vreo strălucire anume, era un oraș muncitoresc, cenușiu, cu clădiri istorice lăsate în paragină, ca mai toate orașele socialiste. Totuși, dacă străbăteai la pas cartierul Șchei care și pe atunci mi se părea fabulos, cu străzile lui înguste și casele cocoțate pe versanți, și ajungeai la Pietrele lui Solomon, unde era o cîrciumă populară cu mici și bere, te simțeai deja la munte, intrai în pădure pe drumul vechi al Poienii, respirai alt aer. Noi nu aveam așa ceva în București, o astfel de evadare, nu avem nici acum, e un oraș închis, nu are munte, n-are mare, n-are nici măcar un lac sau o pădure cît de cît, la o jumătate de oră de blocuri și de betoane, unde să ai o vagă senzație de vacanță. Iar vara e un oraș încins și închis, de nelocuit. Așa că de multe ori, duminica, în singura zi nelucrătoare, eu și taică-miu ne urcam în tren ca să mergem la Sinaia, la Bușteni sau Predeal, uneori chiar și la Brașov pentru cîteva ore de libertate. Erau mici călătorii de plăcere, excursiile noastre de o zi.

De data asta, plecăm din Breaza – aici e acum reședința permanentă a părinților mei, însă eu și Anton respectăm tradiția „excursiei de o zi“, eu i-am propus Brașovul pentru că mi-era dor de Șchei. Avem în rucsac, ca pe timpuri, apă, umbrele și hanorace, deși vremea se anunță caniculară. Nu avem, în schimb, sandviciuri și piersici, acum ne putem opri oriunde, la orice birt, ca să ne cumpărăm ceva de mîncare, pe atunci nu se găsea mai nimic pe nicăieri. Gara din Breaza e neînsemnată, pierdută pe o hartă feroviară a țării, însă are o frumusețe aparte, în stil neoromânesc și într-o continuă stare de degradare, e cinematografică, chiar s-au filmat niște scene aici pentru filmul *Steaua fără nume*. O gară mică, ascunsă într-o mare de vegetație. Nu prea opresc trenuri aici, iar cînd mai trece cîte unul în viteză, o voce din difuzor anunță: „Feriți liniile, trece un tren!“. Totuși, avem noroc de un tren Softrans, pare un tren nou-nouț, cu aer condiționat, bar, chiar și cu o mică bibliotecă, cîteva rafturi de unde poți să „împrumuți“ cărți pe durata călătoriei. Unde e personalul nostru mizerabil de altădată? Softransul e *full*, însă „nășica“, amabilă, ne indică repede două locuri, ne așezăm la geam, nimerim în mijlocul unei găști de adolescenți care au plecat în tabără la munte. Eu, cu masca pe față, sînt încă stresată de molimă, n-am mai călătorit cu trenul dinainte de pandemie, Anton, taică-miu, e deranjat de hăhăielile copiilor care nu mai au stare. „Dacă nu-i mai suporți p-ăștia mici, înseamnă că ai îmbătrînit!“, îi zic eu prin mască. „Ete, na! Niște capre!“, zice și taică-miu și se uită lung, nemulțumit, la fetele de alături care se înghiontesc și rîd. La Bușteni, însă, copiii coboară, s-a golit jumătate de tren și se face liniște. Ne mutăm pe alte locuri mai confortabile, aici sînt trei puștani care își povestesc tot soiul de experiențe automobilistice de pe șoselele patriei. „Mai ții minte Revelionul ăla cînd am condus Audi-ul lui taică-tu pînă la Predeal, pe serpentine? Și aveam cinșpe ani pe atunci...“ „Lasă, bă, că la anul faci optșpe și-ți iei și permis!“ „Se duce de rîpă lumea asta!“, îmi zice taică-miu, de data asta de-a dreptul îngrozit.

Trenul face de la Breaza la Brașov o oră și 30 de minute, ar face mai puțin, dar stăm ceva la Predeal de unde „se circulă pe un singur fir“, ne zice „nășica“. Trenurile s-au schimbat, liniile ferate, nu. În gară la Brașov, Anton se repede la panou ca să se uite ce tren avem de întoarcere. „Nu-ți face griji!“, îi zic. „Avem mersul trenurile pe Internet!“ „Ah, da... avem Internet!“, își amintește taică-miu care are de multă vreme telefon *smart*, însă nu folosește Internetul. O luăm la pas din gară spre centru, am stabilit că mergem pe jos, ca să ne facem cei enșpe mii de pași, facem mișcare. E foarte cald chiar și pentru Brașov, peste 30 de grade, ne bate soarele în cap și epuizăm toate rezervele de apă, „parcă nu-mi amintesc să fi fost așa de lung drumul ăsta!“, oftez eu, trecem pe lîngă o cîrciumă prăpădită, cu o terasă și un anunț: „Avem bere la halbă, 4 lei!“, „Știi ce-i asta? E cîrciumă de drojdieri!“, constat eu fericită pentru că din București au dispărut cu desăvîrșire, iubesc cîrciumile ieftine „de drojdieri“. Dar nu ne oprim la bere, deși visăm deja la ea, ne prăbușim pe o bancă la umbră, în fața Teatrului Dramatic, și abia acum reușim să observăm orașul. Arată impecabil sau cel puțin asta-i prima impresie a cuiva care trăiește în București. Clădiri renovate, flori, curățenie, nu vezi o hîrtie pe jos, treceri de pietoni bine semnalizate, autobuze noi, electrice, pe lîngă noi trec bărbați în jur de 60 de ani, foarte *fit*, bronzați, cu alură de nemți, Occident, ce mai! Mergem mai departe, prin centru, care e plin de terase și de turiști, trecem și de Biserica Neagră și ne oprim din nou în părculețul de la Șaguna, chiar lîngă Poarta Șchei, o încîntare de parc. „De ce nu vă mutați la Brașov?“, îl întreb pe Anton într-o doară, părinții mei s-au tot mutat de-a lungul timpului, în căutarea locului ideal, *a good place to live*. „E bine acum, dar tu știi ce-i iarna aici? Temperaturi de minus 25 de grade! Sîntem prea bătrîni pentru așa ceva.“ Da, are dreptate, nici eu n-aș rezista psihic iernilor brașovene, abia le mai suport pe cele bucureștene, cu moina lor cu tot. Cît mai avem pînă la Pietrele lui Solomon? Mă uit pe Google Maps și-i explic lui Anton despre beneficiile aplicației, o verifică și el pe telefonului lui *smart*, apoi, cînd primește dintr-odată indicațiile vocale, peste o sută de metri o luați la dreapta, se ridică derutat ca să plece. Cînd își dă seama că era telefonul, rîdem amîndoi. Mai avem vreo oră de mers prin soare, e exclus pe căldura asta, așa că hotărîm să luăm autobuzul, o doamnă drăguță ne dă indicații de data asta „umane“ și în detaliu, trebuie să luăm autobuzul 50 cu steluță din fața spitalului. Autobuzul vine exact la ora afișată în orar, însă nu avem bilete, un alt domn drăguț se oferă să ne vîndă un bilet dublu, îi plătim 5 lei și-i mulțumim. „Ce oameni amabili sînt în orașul ăsta!“, comentăm noi uimiți, iar pentru cineva care trăiește în București și e obișnuit doar cu fețe încrîncenate și neprietenoase, chiar e o relaxare. Privesc cartierul Șchei prin geamul autobuzului, nu s-a schimbat prea mult, e același cu cel pe care mi-l aminteam din copilărie, mă simt fericită atunci cînd regăsesc locuri familiare, uite și biserica Sfîntul Nicolae, uite chiar și izvorul care curgea pe marginea drumului atunci cînd se terminau casele. Ne e foame și sete, visăm la micii și la berea de la Pietrele lui Solomon, iar cînd ajungem acolo, descoperim că nu mai e nici o cîrciumă, doar un loc de picnic, în poiană. Cîteva familii fac grătare, însă totul e decent, fără zgomotele specifice triburilor de români atunci cînd se apucă să aprindă focul și să frigă carnea, fără muzică tare, fără manele. E liniște, se aude doar cascada, mă gîndesc ce n-aș da să avem un loc din ăsta de picnic lîngă București, însă chiar dacă am avea, ar fi plin de țugurlani – cum le zice taică-miu neamurilor proaste – și de gunoaie. Facem cîteva poze ca să avem ca amintire și în rest nu prea avem ce face, pentru că nu am venit pregătiți pentru picnic. „Măcar dacă ne-ar fi trecut prin cap să fi luat două beri de la butic... acum le puneam la rece, în pîrîiaș!“, oftează Anton cu tristețe. Ne uităm cu poftă la niște băieți care gîlgîie bere, au cu ei un bax, „Ai tupeul să le dai 10 lei și să le cumperi două beri?“, mă întreabă Anton, amintindu-și de biletul de autobuz. N-am. Așa că, din păcate, trebuie să ne întoarcem cu același autobuz 50 cu steluță, vom bea bere și vom mînca mici în oraș, Anton își va lua trei, deși ospătărița l-a atenționat că sînt trei mici uriași, nu va putea să mănînce decît doi, așa că vom avea un mic la pachet pe care îl vom plimba pînă la Breaza. Trenul nostru pleacă la șapte fără un sfert, am petrecut împreună o zi minunată în care a fost vorba un pic despre Brașov și mai mult despre noi, un tată și o fiică într-o călătorie de plăcere.

> *„Dacă nu-i mai suporți p-ăștia mici, înseamnă că ai îmbătrînit!“*

■ ■ ■

ABONEAZĂ-TE ACUM

SCANEAZĂ CODUL QR

CUM TE ABONEZI
✓ ONLINE: la http://abonamente.adevarul.ro
✓ VIRAMENT BANCAR sau MANDAT POȘTAL:
în contul SC ADEVARUL HOLDING SRL, cod fiscal RO18990288,
deschis la BRD - Decebal,
nr. cont RO70BRDE441SV58305914410.
✓ LA TOATE OFICIILE POȘTALE / ✓ FIRMELE DE ABONAMENTE

Informații și reclamații: abonamente@adevarulholding.ro
Tel: 0790 139 007/0790 139 009 (L-V, 9.00-18.00)

DILEMA VECHE

✓ 3 luni - 65 LEI ✓ 6 luni - 110 LEI ✓ 12 luni - 175 LEI

Prețuri la abonamente cu pînă la 52% mai mici față de prețul de la chioșc

TALON ABONAMENT
Nume...Prenume.......................................
Str. .... Nr. ...., Bl. ...., Sc. ...., Et. ...., Ap. ....,
Localitate ....Județ/Sector ...., Cod poștal ....
Telefon .... Email ....
Am achitat suma de .... LEI cu mandat poștal/ordin de plată nr. .... din data ....
în contul SC ADEVARUL HOLDING SRL, cod fiscal RO18990288, deschis la BRD – Decebal, nr. cont RO70BRDE441SV58305914410.
Abonamentul va începe din luna* .... Semnătura ....
Plata se va efectua pînă la data de 25 a lunii în curs pentru ca livrarea să înceapă de la data de 1 a lunii următoare.
Prin completarea prezentului talon sînt de acord ca SC ADEVARUL HOLDING SRL să prelucreze datele mele cu caracter personal pentru activități promoționale și să le dezvăluie terților conform legii nr. 677/2001. Îmi rezerv dreptul să mă opun acestei prelucrări și să solicit ștergerea datelor adresîndu-mă societății SC ADEVARUL HOLDING SRL printr-o cerere scrisă.

Pentru abonamentele plătite cu mandat poștal sau ordin de plată este necesar să trimiteți talonul completat, împreună cu copia dovezii de plată la **SC ADEVARUL HOLDING SRL – Abonamente,** București, Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, Sector 2, cod poștal 020331.

...ÎȚI DĂ DE GÎNDIT

Stela GIURGEANU

Isterii de bucureștean

(și biletele de papagal)

Cu puțin înainte de 23 iulie, ziua cînd pentru sectorul 1 al Capitalei s-a declarat starea de alertă din cauza gunoaielor de pe stradă, m-au apucat isteriile. Coji de banane, șervețele, hîrtii, cutii, sticle, zămîrci și zoaie și tot soiul de duhori – nu doar că tomberoanele de pe Bulevardul Magheru dădeau pe dinafară, ci întregul Magheru părea că a devenit un uriaș tomberon vivant, în care gunoaiele, inoculate deja cu tupeu, și-au și imaginat că sînt însuflețite de un spirit malefic și fie au început să mișune printre picioarele trecătorilor, fie să țopăie prin aer, zburătăcite de răzlețele pale de vînt. Nu, nu eram într-o capitală (europeană!), ci chiar în decorul decrepit zugrăvit de Patrick Süskind, în primele pagini ale romanului său *Parfumul*.

Și mi-am amintit cum, la începutul lunii septembrie, anul trecut, actualul primar al Capitalei, Nicușor Dan, pe atunci aspirant la conducerea Primăriei, lansa, într-o conferință de presă, proiectul „BucurestiUmilit.ro – Harta problemelor din București“, o platformă electronică unde bucureștenii puteau semnala problemele din cartierele în care locuiau. Pe scurt, o hartă a Capitalei unde identificai locul, punînd un *„pin“*, o poză sau o descriere a „umilinței“. Ca să simți, cumva, că necazurile tale ajung undeva, sînt luate în seamă și, poate, și rezolvate.

La 24 de ore de la lansarea platformei, site-ul care găzduia proiectul, www.unitischimbam.ro, anunța, ca un soi de strigăt de bătălie, că se înregistraseră deja cinci mii de atenționări: „Sînt peste 5.000 de umilințe zilnice pentru bucureștenii din toate cartierele, care se confruntă zilnic cu străzi găurite, gunoaie neridicate, lipsa apei calde, trafic infernal, noxe și mirosuri pestilențiale, clădiri părăginite și cu multe alte probleme. Aceste umilințe trebuie să înceteze, iar pentru aceasta votul vostru e foarte important“. Iar votul le-a fost dat, în mare parte.

La zece luni de la lansarea acelui proiect, culoarea politică a Capitalei la nivel local s-a schimbat. Primăria Generală, Primăria sectorului 1, Primăria sectorului 2 și cea a sectorului 6, toate au adus nuanțe noi, atît în conducere, cît și în consiliile locale.

Ce s-a întîmplat însă cu „umilințele zilnice“ denunțate în campania electorală? Clădirile în paragină, străzile găurite, lipsa apei calde, traficul infernal, gunoiul neridicat? Nici n-au dispărut și nici rezolvarea lor nu pare a fi foarte clară. Un lucru este însă clar: harta respectivă, proiectul menit să-ți verși ofurile, a dispărut – zile întregi am tot încercat s-o accesez, însă singurul mesaj pe care îl primeam era: „Hmmm... *can't reach this page*“.

„Da, avem întîrzieri“, și-a început primarul general al Capitalei, Nicușor Dan, o conferință de presă susținută la începutul lunii iunie, invocînd evidentele motive financiare. „Nu e un mandat obișnuit cel pe care l-am preluat, ci unul cu datorii de trei miliarde de lei.“

Plata acestor datorii a dus, inevitabil, la oprirea investițiilor și la tergiversarea rezolvării „problemelor curente“. Totuși,

PAPER
PLASTIC
CANS

© wikimedia commons

primarul a ținut să menționeze că banii, pe care nu i-a avut la dispoziție Primăria în luna martie, au venit, și că tot ce a fost amînat pînă acum, amenajarea parcurilor sau astuparea gropilor, este pe cale să se înfăptuiască – în două luni, a menționat atunci edilul, „vom fi bine cu remedierea gropilor din asfalt“. La fel, în lucru sînt și proiectele „Ghencea“ sau cel care vizează termoficarea – fondurile europene care vor veni de la Uniunea Europeană asigurînd 210 kilometri din rețeaua principală. (Care are 1.000.)

Întrebat fiind de problema lipsei apei calde, primarul a deschis subiectul ELCEN. „Problemele care sînt în București de două-trei săptămîni nu sînt cauzate de noi, ci de ELCEN, pentru că a decis să intre în revizie simultan cu două centrale.“ Soluția, invocată de primar ca aceste lucruri să nu se mai întîmple, ar fi ca Primăria să achiziționeze ELCEN. Simplu de zis, greu de făcut, căci costul pentru această tranzacție este de peste un miliard de lei. „Decizia nu-mi aparține, ci este luată în Consiliul General, dar sînt optimist și trebuie găsit un mecanism financiar pentru viitor, oferit fie de Guvern, fie de o instituție financiară.“

Întrebat de soluțiile pentru traficul aglomerat, primarul a răspuns prompt: „Soluția este transportul public. Există deja o ameliorare în ceea ce privește respectarea timpului de așteptare de către autobuzele, troleibuzele și tramvaiele pe care noi le avem, există o ameliorare și în ceea ce privește curățenia din mijloacele de transport în comun“. Și, chiar dacă mai există necorelări între parcursul normal al autobuzului și orarul pe care acesta ar trebui să-l respecte, primarul a menționat că, într-o perioadă de trei luni, se vor ameliora și aceasta. Pe de altă parte, întrebat fiind de posibila majorare a costului biletelor pentru transportul în comun, primarul a declarat că înainte vrea să vadă ameliorări în respectarea orarului și a curățeniei, apoi va mai deschide subiectul. Cît despre semaforizarea inteligentă, nu sînt bani, deocamdată se face doar mentenanță.

Mult mai clare au fost însă soluțiile privind problema canalizării din București și a deselor inundații ale cartierelor, la o ploaie ceva mai serioasă: „Bucureștiul a fost proiectat pentru o densitate de locuire și nu poți extinde fără studii serioase această densitate de locuire, care se referă inclusiv la utilități, precum canalizarea. Pe ceea ce înseamnă canalizare sîntem într-un contract cu Apa Nova și trebuie să agreăm împreună care sînt investițiile pe care ei le fac în funcție de analiza din teren și de contractul pe care îl avem“.

De la acea conferință de presă au trecut două luni. Peste toate acele probleme menționate în conferința de presă, în Capitală a reizbucnit, între timp, și „criza gunoaielor“, generată de vechiul și, se pare, nesfîrșitul conflict între primarița sectorului 1, Clotilde Armand, și Romprest, firma care, în 2008, a semnat un contract cu Primăria sectorului 1 *(via* fostul primar al sectorului respectiv, Andrei Chiliman) pe o perioadă de 25 de ani, contract contestat acum de Armand.

Chiar dacă, pe fond, Clotilde Armand are dreptate, contestarea și luptele cu Romprest-ul se simt, în primul rînd, pe pielea (și în nasul) bucureșteanului. Acuzînd Romprest de șantaj prin refuzul de a ridica gunoaiele, primărița Armand face cumva același lucru, profitînd de nervii întinși ai locuitorilor sectorului 1, pentru a forța rezilierea contractului.

„E o împărțire de atribuții în ceea ce privește colectarea deșeurilor“, a declarat primarul general Nicușor Dan, potrivit Digi 24, întrebat fiind cum se poziționează față de această criză. „Există atribuția primarului de sector privind colectarea și selectarea, există atribuția primarului general în ceea ce privește tratarea și depozitarea. Am consumat foarte mult timp în discuțiile pentru a stabiliza problema în ceea ce mă privește, pe atribuțiile pe care eu le am. Am consumat foarte mult timp pentru a stabiliza problema gropii de gunoi la care Bucureștiul să ducă gunoaiele în mod legal. După cum știți, Consiliul General, săptămîna trecută, a votat hotărîrea de Consiliu pentru înființarea acelei asociații de dezvoltare intercomunitară. În urma acestei hotărîri trebuie sectoarele municipiului București să dea hotărîrile lor și după aceea să mergem la Judecătorie să înființăm asociația, astfel încît fiecare dintre noi să putem accesa bani europeni. Astea sînt atribuțiile mele pe deșeuri.“

Rațional vorbind, înțelegi. Înțelegi că nu există miracole, că dezastrul lăsat în urmă de foștii edili nu poate fi reparat peste noapte. Înțelegi că întregul sistem de atribuții este mult mai complicat decît îl făurește mintea ta de simplu locuitor al Bucureștiului. Înțelegi că marile probleme ale Capitalei cer timp pentru a fi rezolvate. Însă rațiunea cedează cînd calci prin gunoaie, cînd te înghesui în autobuze, cînd n-ai apă caldă, cînd șinele tramvaielor se rup, cînd străzile sînt capcane pentru picioarele pietonilor. Iar atunci năvălește isteria, iar discursul acelor edili pe care i-ai votat, cu speranță de mai bine, discurs rezumat prin „Înainte să fie bine, va fi mai rău“, pare doar un ieftin bilet de papagal vîndut de un flașnetar.

PUBLICITATE

CEA MAI CITITĂ REVISTĂ DE ISTORIE DIN ROMÂNIA

acum în 100 de pagini!

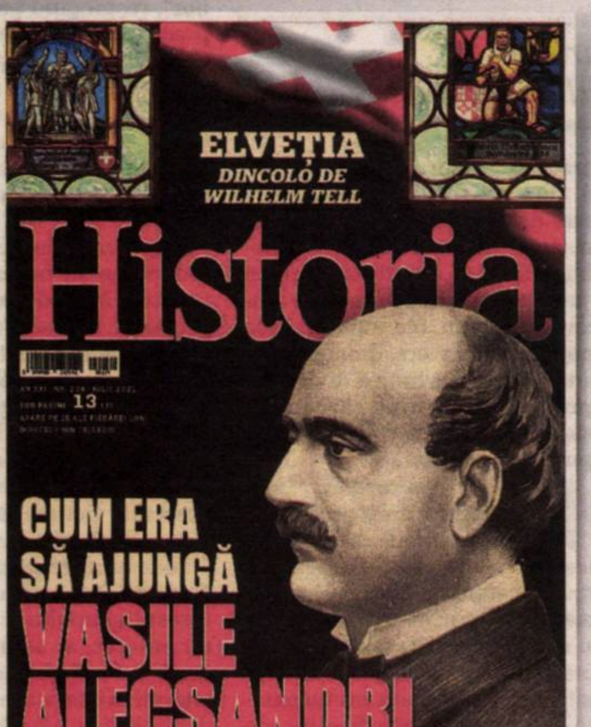

DIN IULIE,
la toate punctele de difuzare a presei

13,00 LEI

Historia.ro

ABONEAZĂ-TE!
Sună de luni până vineri, de la 9:00 la 18:00, la 0790139007 / 0790139009

Bogdan TĂTARU-CAZABAN

Profeții și Schimbarea la Față

Potrivit mărturiei Evangheliilor sinoptice, în momentul transfigurării pe muntele Taborului, Hristos a apărut însoțit de doi profeți ai Vechiului Testament: Moise și Ilie, despre care tradiția biblică spune că au trecut miraculos din această viață. Moartea lui Moise este învăluită în mister („nimeni nu știe mormîntul lui nici pînă în ziua de astăzi“, Deut. 34, 6), iar Ilie a fost înălțat la cer într-un car de foc. Prezența lor pe Tabor înseamnă mai mult decît privilegiul pe care l-au primit după o viață de convorbire cu Dumnezeu. De-a lungul secolelor, multe pagini au fost scrise despre semnificația participării lor la revelarea dumnezeirii lui Hristos în fața privirii copleșite de strălucire a celor trei ucenici, Petru, Iacob și Ioan. De pildă, Sfîntul Maxim Mărturisitorul, în *Ambigua,* dezvoltă pe diferite paliere, cu inepuizabil rafinament teologico-filosofic, posibilele semnificații ale acestei co-prezențe profetice.

Una dintre ele e legată de faptul că amîndoi profeții avuseseră experiența revelației lui Dumnezeu, dar într-un mod complementar. După ce Dumnezeu i se descoperă în Rugul aprins, Moise primește Legea pe muntele Sinai, iar, mai tîrziu, Ilie se întîlnește cu Domnul pe Horeb. Pe Sinai, coborîrea Domnului s-a făcut în „nor întunecat“, cu tunete și fulgere și „glas foarte puternic de corn“. Acest cadru cutremurător, care delimitează spațiul sacru al teofaniei, se repetă în revelația pe care avea să o primească și Ilie, dar numai ca anunțare a prezenței lui Dumnezeu. Ca și în cazul lui Moise, este vorba de o *trecere a Domnului,* o prezență care nu poate fi o experiență frontală (deși despre Moise se spune că vorbea cu Dumnezeu în Cortul mărturiei „față către față“, ca un prieten, Ex. 33, 11). Profetul stă *înaintea feței Domnului,* însă nu-i vede fața (III Reg., 19, 11). Revelația va fi precedată de „vijelie năprasnică“, de cutremur, de foc, dar Domnul nu va fi prezent în aceste fenomene. După foc însă „va fi adiere de vînt lin“ și, adaugă Septuaginta, „acolo va fi Domnul“. Tot după Septuaginta (în traducerea sa românească), expresia ar însemna „sunetul unui vînt subțire“, „glasul adierii“ sau „freamăt de adiere lină“. Dacă un profet cu rîvna aspră și exigentă ca a Sfîntului Ilie s-ar fi putut aștepta la o teofanie ca aceea de pe Sinai, el devine însă destinatarul unei descoperiri care-l ia prin surprindere pentru că trebuie să-L cunoască în „freamăt de adiere lină“ pe Cel pe care L-a slujit cu rîvnă necruțătoare. El, vulcanicul, neînduplecatul, este chemat să iasă *în fața Domnului* care i se prezintă cu delicatețe, gingășie, blîndețe, în „vocea tăcerii subtile“, după cum traduce din ebraică Gianfranco Ravasi.

Felul în care Domnul a ales să fie prezent pe muntele Horeb spune ceva – atît cît limbajul uman poate reda – despre Dumnezeu însuși, care se revelează furtunos și calm, în sonoritatea cea mai intensă, ca pe Sinai, dar și cea mai delicată, aproape de tăcere, ca pe Horeb. Această prezență a Domnului în „freamăt de adiere lină“ îi descoperă ceva și profetului Ilie despre el însuși, care trebuie să facă loc în slujirea sa paradoxului divin. Spre deosebire de revelația majestuoasă și normativă de pe Sinai, pe Horeb are loc o pedagogie sublimă: delicatețea Domnului e ca o mustrare a semeției pe care profetul ar fi putut-o simți cînd săvîrșea minuni și știa că puterea Domnului era cu el. Frica l-a smerit și în această smerenie – care este și un îndemn la moderație – se întîlnește cu smerenia lui Dumnezeu. Astfel, freamătul acestei adieri, blîndețea revelației sonore, aproape imperceptibile, va fi înțeleasă în primele secole creștine ca o prefigurare a revelației kenotice a lui Dumnezeu în Iisus Hristos. Iată ce scria Sfîntul Irineu al Lyonului: „Prin aceasta se vestea venirea Domnului ca om, venire care, potrivit Legii date prin Moise, trebuia să fie blîndă și pașnică (...)“.

Olivier Clément spunea undeva că Dumnezeu, prin întrupare, s-a învăluit în smerenie și s-a dezvăluit prin iubire și milă. Pe Tabor, în splendoarea strălucirii personale a Fiului întrupat se oglindeau două revelații profetice, care însă nu-i cunoscuseră Fața. Moise și Ilie se înfățișau ca martori ai paradoxului manifestării divine: putere și blîndețe, milă și dreptate, măreție și smerenie.

Petre GURAN

Exclușii corpului ierarhic

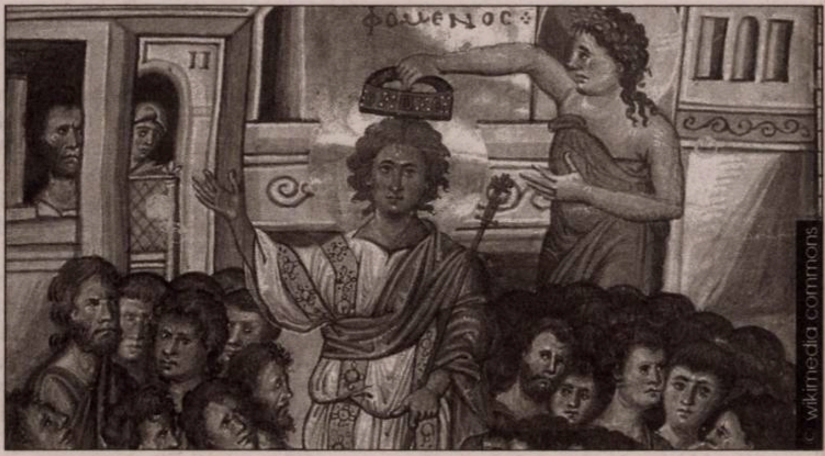
© wikimedia commons

De-a lungul articolelor mele din *Dilema veche* am abordat sub diferite unghiuri tematica ierarhiei sociale și înțeleg din întrebările cititorilor că prezintă interes aprofundarea fenomenului. De data aceasta voi încerca să răspund la întrebarea dacă există membri activi ai unei societăți care să nu fie și membri ai ierarhiei. Voi începe cu cîteva definiții *ad-hoc*. O societatea dată, definită printr-un teritoriu și un sistem de reglementarea a relațiilor dintre indivizi, înglobează teoretic orice individ care se află pe acel teritoriu și se supune, prin interacțiunea voluntară și involuntară cu ceilalți indivizi, acelui sistem de reglementare. Prin sistem de reglementare trebuie să înțelegem ansamblul de norme din domenii diferite (norme juridice, norme religioase, norme igienice, norme ale bunei cuviințe) care sînt aduse la cunoștință indivizilor sub forme adaptate vîrstelor de formare, începînd încă cu prima copilărie.

Raportate la corpul ierarhic, există două poziții atît de la marginea ierarhiei încît nu fac parte din corpul ierarhic propriu-zis: monarhul și proscrisul. Întîi trebuie menționată o categorie de proscriși care, din motive biologice (vîrstă, boală, handicap), nu este percepută ca neputînd avea nici o funcție în ierarhie. Aceștia păstrează însă o vocație pasivă de a se integra în ierarhie. Într-o a doua categorie de proscriși intră cei care se autoexclud prin comportament asocial, deci anti-ierarhic. Proscrierea ca sentință pronunțată de către o autoritate a ierarhiei nu este decît constatarea statutului de proscris al acelui individ. Propriile lui acte anti-ierarhice i-au conferit acest statut. Proscrierea este deci o alegere individuală. Pentru ca o ierarhie să nu fie pusă în pericol de revolta proscrișilor, ea trebuie să aibă o structură cît mai fină și detaliată. Reprezentat într-un grafic, corpul ierarhic ar trebui să aibă formă de pară, în care partea de sus este fragmentul superior al ierarhiei cu multe straturi succesive, iar partea inferioară a ierarhiei să fie în mod necesar mai numeroasă, dar cu un sistem mai complex de dependențe (mai multe tipuri de superiori și mai multe tipuri de inferiori). Baza însă pe care stă para este îngustă, adică foarte puțini indivizi se află cu adevărat lipsiți de componenta inferioară a ierarhiei. Numai o ierarhie astfel configurată este viabilă.

Membrii ierarhiei
sînt guvernați de regulile ierarhiei.

Monarhul este o poziție unică și deci atipică a ierarhiei, fiindcă are inferiori, dar nu are superiori. În același timp, el are o dublă supraordonare, fiind superiorul cercului aflat imediat sub el, dar și superiorul direct al tuturor membrilor ierarhiei, funcționînd astfel ca instanță de mediere și casație pentru conflictele din interiorul ierarhiei. Analiza ierarhiei se poate face pornind de la texte mitologice și chiar de la Biblie, dar ține metodologic de sociologie și nu este coerent să introducem reprezentări teologice care nu sînt explicit prezente în text. Relația regelui cu Dumnezeu nu ține de ierarhia socială, de aceea Dumnezeu nu este superiorul regelui din punct de vedere social. Regele este vîrful ierarhiei sociale constatate empiric, ceea ce explică amalgamarea rege-Dumnezeu. Confuzia dintre rege și Dumnezeu este exemplificată de procesul înființării regatului lui Israel, atunci cînd poporul nu mai vrea să aibă un rege invizibil în Dumnezeu și îi cere judecătorului sacerdotal Samuel un rege vizibil, după modelul celorlalte popoare, un vîrf perceptibil al ierarhiei. Exemplul alegerii lui David îmbină cele două extreme ale ierarhiei și pe această cale dezvăluie asemănarea dintre ele. Cînd Samuel îi solicită lui Iesei să-i arate fiii săi, acesta îi aduce în ordine ierarhică pe toți aceia dintre fiii lui pe care îi socotește capabili să aibă un rol în ierarhie (I Regi 16, 3-12). David nu intră la socoteală, fiindcă vîrsta îl exclude încă din ierarhie, iar ocupația lui de păstor nu presupune încă nici o calificare.

Caracterul supraierarhic al regelui din religiile precreștine se vădește din faptul că el este socotit divin sau de descendență divină (semidivin), fiindcă, aflîndu-se acolo în vîrf, este la punctul de atingere dintre cele două lumi, cea umană și cea divină. Privind invers, dinspre social, putem spune că lumea divină este o proiecție a regelui, a cărui putere asupra ierarhiei inspiră ideea de atotputernicie divină.

Membrii ierarhiei sînt guvernați de regulile ierarhiei. Micile abateri de la aceste reguli sînt compensate printr-un sistem de despăgubiri între membrii ierarhiei. Singurul care nu este supus sistemului de despăgubiri (amenzi, pedepse temporare) este regele. Aceasta nu înseamnă că regele nu poate fi atins de violență, ci că aceasta ține de sacralitate. Omorîrea regelui este un sacrilegiu, dar în același timp și un sacrificiu. Moartea regelui este un act de reîntemeiere a corpului ierarhic. În Legenda lui *Varlaam și Ioasaf* este citată o parabolă indiană despre o țară ai cărei locuitori invită cîte un străin să le fie rege, dar după un an îl condamnă la moarte. René Girard a evocat cazuri de astfel de civilizații care își sacrifică periodic monarhul, întrucît acesta absoarbe în el toate nemulțumirile acumulate în corpul social. Regele, ca și proscrisul, este cel mai bun candidat pentru a fi țap ispășitor.

Ne sare în ochi că Iisus Hristos confirmă desăvîrșit această analiză. Marginal prin nașterea în afara mediului uman (peșteră), în proximitatea animalelor, marginal prin desprinderea de proprietate și astfel de un spațiu circumscris geografic („Vulpile au vizuini și păsările cerului cuiburi; Fiul Omului însă nu are unde să-Și plece capul“, Matei 8, 20), dar mai ales prin respingerea de către comunitatea în care s-a născut („Nu este prooroc disprețuit decît în patria lui și în casa lui“, Matei 13, 57), învățător girovag, desprins și de legăturile nucleului familial („Cine este mama Mea și cine sînt frații Mei? Și, întinzînd mîna către ucenicii Săi, a zis: Iată mama Mea și frații Mei“, Matei 12, 48-49), Iisus din Nazaret este identificat drept Mesia, unsul și alesul lui Dumnezeu. Capătul de acuzație pe care îl reține Pilat din Pont este acela de a fi „regele iudeilor“, respingînd precizarea marilor preoți că este doar autoproclamat. Coincidența aceasta dintre Evanghelii și sociologie ne dezvăluie taine adînci ale mecanismului social, faptul că natura umană capătă o nouă dimensiune și o raționalitate specifică atunci cînd acționează ca grup. De fapt, din grup se naște o energie, care deși are nevoie de un individ ca să fie exprimată, ea este totuși în mod propriu o energie a grupului. Dovada că această energie a grupului poate acționa și fără a fi exprimată explicit de un individ particular o reprezintă fenomenul linșajului, predispoziția violentă a unui grup de oameni față de un individ. În mod semnificativ, tipul acesta de victime sînt dintre cele care se află în afara corpului ierarhic.

Îndemnul repetat al lui Iisus din Nazaret de a nu face să primeze interesul grupului uman, la propriu un interes al ierarhiei, împotriva unui individ ține de taina acestei energii misterioase, care face ca individul care a participat la decizia mulțimii să nu se recunoască niciodată responsabil de ceea ce a decis corpul ierarhic. Că individul nu realizează că devine captiv al acestei energii a corpului ierarhic este una din tainele acestei lumi pe care sîntem chemați să ne-o dezvăluim înlăuntrul nostru, căci ne-a prevenit Iisus: „Deschide-voi în pilde gura Mea, spune-voi cele ascunse de la întemeierea lumii“.

■ ■ ■

Liliana NICOLAE

Așteptînd să înflorească o floare

Știam așa: că e ca un copil căruia îi place să stea cu picioarele în apă și cu capul la soare. Așa că o udam în fiecare zi. La început, de două ori, dimineața și seara. Era primul și apoi ultimul lucru pe care-l făceam în ziua respectivă. Apoi mi-am dat seama că e suficient doar dimineața. Îi studiam cu atenție fiecare schimbare. Un boboc care stătea să plesnească sau... oare cînd a crescut atîta?!

O tijă înaltă, de vreo 40 de centimetri, cu vreo zece inflorescențe mici, albe, care s-au dovedit că aveau și un pic de roz în vîrf. Desigur, prima floare am observat-o într-o dimineață. O ghicisem de ceva vreme și o așteptam. Mi s-a părut delicată. O mică minune albă, care mă îmbăta cu mirosul ei. Nasul prietenului meu a fost ceva mai insensibil. A trebuit să o adulmece de cîteva ori pînă să spună: *A, da! acum miroase, într-adevăr!*

Nu avea cum să nu miroasă o tuberoză. O tuberoză adusă tocmai de la Hoghilag, de lîngă Sighișoara, transportată în ghiveci, cu grijă. În ghiveci s-a înălțat și în balconul meu de la bloc.

Doamna Flori mi-a pus în brațe ghiveciul cu planta din grădina ei și mi-a dat toate indicațiile: cum să am grijă, cum să o ud și unde să o țin.

Doamna Florina Grădinaru are o curte plină de tuberoze. Sute de tije subțiri și verzi, cu frunzulițe și boboci se întind pînă în fundul curții, unde doamna Flori a pus un balansoar și o piscină gonflabilă: *E Spa-ul meu!* – glumește. Apoi, dincolo de curte – un deal și multă liniște.

Doamna Flori a început să cultive tuberoze după ce a murit mama soțului ei, Liviu. S-a întîmplat cînd grădina era, ca niciodată, înflorită toată. De obicei, tuberozele sînt culese înainte să înflorească de tot, ca să nu se ofilească repede. Dar, în anul acela, grădina era albă-albă și mirosea incredibil. N-a mai avut cine să recolteze florile și să le vîndă. Atunci, Flori și Liviu s-au mutat din Sibiu la Hoghilag. Grădina cu tuberoze, munca în grădină, florile i-au ajutat să treacă peste o mică depresie care-i necăjea după moartea femeii, le-au adus și bucurii, dar și niște bani în plus.

Doamna Flori îmi arată cîteva poze din anul în care au venit la Hoghilag și tuberozele erau înflorite. Ea, ceva mai tînără, cu brațul plin de flori, în mijlocul grădinii: *Nici cînd am fost mireasă nu am avut așa buchet frumos!* – spune rîzînd.

Hoghilag este prima localitate din România în care, de pe vremea Imperiului Austro-Ungar, se cultivă tuberoze. *Sașii le-au adus* – îmi spune primarul comunei, Nicu Lazăr.

„Pe vremea aceea, doar cîteva familii cultivau flori, iar românii din sat munceau în grădini. Cînd plecau seara acasă erau căutați în buzunare, ca nu cumva să ia bulbi, pentru că, în felul ăsta, cultura s-ar fi extins și prețul ar fi scăzut. La un moment dat, primul sas care a avut grădină cu tuberoze, Günter, i-a dat unui român un săculeț cu bulbi și i-a spus: *Băiete, ai aici un pumn de țărînă sau un pumn de aur. Doar de tine depinde ce-o să iasă*“.

Iar domnul Munteanu, cel care a primit bulbii, a devenit primul român din sat care a cultivat tuberoze. Și a făcut-o toată viața. Azi, povestea e dusă mai departe de copii. Marian Stroilă este ginerele domnului Munteanu. Grădina lui se întinde în spatele unei șuri săsești tradiționale, la care ajungi după ce treci prin curtea mare, pietruită, a casei. Din curtea lui fac turiștii cele mai frumoase fotografii: se văd florile, se vede șura, iar peste drum – turnul bisericii fortificate a satului.

Domnul Stroilă e puțin trist: „Anul ăsta, căldura a venit tîrziu, iar florile sînt un pic întîrziate. Mereu, pe 14 iunie, cînd e ziua soției, găseam cîteva flori înflorite și i le duceam. Anul ăsta, nu era nici una înflorită atunci“.

Eu am avut puțin noroc. L-am vizitat la sfîrșitul lunii iunie și domnul Stroilă a găsit în grădina lui cîteva tuberoze înflorite, care mi-au înmiresmat toate zilele, cît am mai stat în zonă. Se spune că tuberoza de Hoghilag are cel mai puternic parfum. E o marcă și o recunoști, după miros, chiar dacă e vîndută în piață la București.

E vreun secret? Domnul Stroilă spune că da. E soarele care bate toată ziua în grădina lui și apa pe care o aduce din Tîrnava Mare, care e aproape de sat. Pleacă dimineața cu vidanja. La 5, uneori chiar la 4. Și aduce pentru florile lui 20.000 de litri de apă. 20.000 dimineața și 20.000 seara. Asta înseamnă vreo opt drumuri. Așa că, atîta timp cît e soarele pe cer și Tîrnava nu seacă, la Hoghilag or să crească tuberoze.

Chiar dacă în grădină totul se face manual, iar tuberoza înflorește o dată la trei ani.

După Revoluție, aproape 70% din localnici cultivau tuberoze. Unii și-au făcut case și și-au ținut copiii la școală de pe urma florilor. Azi, sînt 21 de familii care au pe poartă o plăcuță cu o floare de tuberoză. Așa cum pensiunile agroturistice au margarete, la Hoghilag au tuberoze. „Cînd vin turiștii care vor să vadă culturile, să știe unde să meargă, la ce porți să strige“ – spune primarul Nicu Lazăr.

Turiștii vin de cîțiva ani, de cînd satul organizează Sărbătoarea Tuberozelor. Primarul își amintește că, în primul an, intermediarii care cumpărau florile au vrut să le cumpere pe toate într-o singură zi, chiar înainte de lansarea sărbătorii, ca evenimentul să fie un eșec și lumea să nu afle unde sînt cultivate aceste flori. „I-am fugărit cu Poliția atunci prin sat. Dar totul s-a terminat cu bine, iar turiștii s-au putut bucura de flori.“

De atunci, sărbătoarea se organizează în fiecare an și a ajuns la ediția a șasea.

Se plimbă prin culturi, fac poze, ascultă povești, cumpără flori. Primarul crede în norocul care a venit peste sat cu floarea asta și vrea să o pună în valoare. Așa cum unii au culturi de lavandă și vine lumea să le vadă, și tuberozele au șansa lor.

Unii turiști trec și pe la biserica din centrul satului, care se vede în pozele făcute din curtea lui Marian Stroilă. Recent, biserica fortificată din Hoghilag, atestată în 1446, a fost preluată de Primărie, de la Consistoriul Evanghelic. A fost vîndută, simbolic, pentru 1 euro. Consistoriul nu avea bani să o îngrijească și risca să pice cu totul. 27 de ani a stat închisă, după Revoluție, după ce au plecat sașii din sat. Curtea era plină de buruieni. Crescuseră copaci chiar și pe ziduri, iar înăuntru își găsiseră refugiul cîteva oi. A fost curățată, cît de cît, iar după 27 de ani, biserica a fost redeschisă cu un concert, chiar de Sărbătoarea Tuberozelor. S-au organizat acolo ateliere, lansări de carte, concerte, iar oamenii au adus puțină viață între zidurile vechi și crăpate. Mai mult, la anul, cei de la Ambulanța Monumentelor vor veni să repare acoperișul.

E singura șansă. Statul nu dă nici un ban pentru bisericile fortificate care se degradează, uitate, prin satele Transilvaniei. Pentru că multe biserici sînt părăsite și neîngrijite. A mai rămas un sas sau doi prin sate. Cine să aibă grijă de ele? „Nici fonduri europene nu pot fi accesate pe astfel de proiecte și nici prin PNRR nu vor veni bani pentru monumentele din zona rurală. Mai au initiative ONG-urile și obțin ele fonduri, dar statul român nu are nici o politică legată de aceste monumente. Unele or să cadă, la un moment dat, ca și cum nu ar fi fost“ – spune primarul.

La Hoghilag – Tărîmul Tuberozelor, așa cum scrie pe plăcuța de la intrările în localitate – e un mare noroc că mai funcționează clopotul. Doamna Flori Grădinaru, cultivatoarea de tuberoze pe care am vizitat-o, povestește că, atunci cînd se adună nori de furtună deasupra satului, pun mînă de la mînă și îl plătesc pe clopotar. Acesta trage cu nădejde clopotul, norii se împrăștie și niciodată florile nu au fost puse la pămînt de vreo furtună sau vreo ploaie cu grindină. „Ne-a ajutat Dumnezeu!“

Anul acesta, Sărbătoarea Tuberozelor de la Hoghilag, din județul Sibiu, are loc în primul week-end din august. Pe 7 și pe 8 august. Va fi lansată acolo și monografia localității, tradusă din germană în limba română, monografie care va fi predată copiilor, la școală, la o oră opțională, de istorie locală.

Și tot atunci, la Sărbătoarea Tuberozelor, încep demersurile pentru depunerea documentației, la Ministerul Agriculturii, pentru ca tuberoza de Hoghilag să fie protejată la nivel european. Ar fi mai bine promovată și cultivatorii ar putea să obțină finanțări.

Și ar fi prima floare din România care ar căpăta acest statut. În Uniunea Europeană mai sînt două: azaleea de Gent (Belgia) și trandafirul de Szoregy (Ungaria).

Liliana Nicolae *este jurnalistă la* Europa FM.

„Arta contemporană este o transmisie în flux direct“

– interviu cu artista Aurora KIRÁLY –

*Recent, **Aurora Király** a avut o expoziție la Galeria Anca Poterașu,* „de altundeva, altceva decît mine însămi“. *Colaje textile cusute, lucrări textile cu intervenții în structura țesăturii, fotografii, o poveste despre intimitate, timp și fragilitate. Cariera didactică a Aurorei este și ea o parte importantă, așa că am vorbit cu ea deopotrivă despre studenți, Universitatea de Arte București și autenticitate în discursul artistic.*

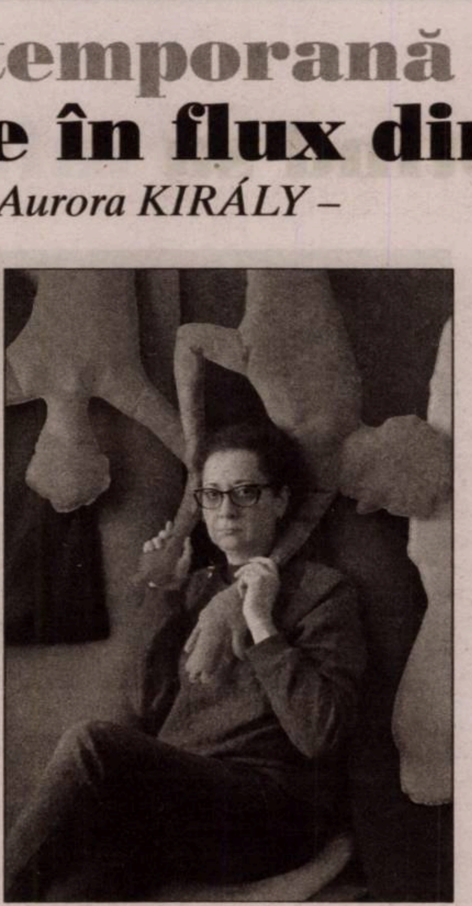

Ce mai înseamnă învățămîntul vocațional, cel de la Universitatea de Arte București?

Înseamnă că o nouă generație de absolvenți își caută drumul și locul pe scena artistică, o generație mai încercată datorită pandemiei și saltului forțat la învățămîntul online. Anumite cursuri s-au ținut în ateliere, însă cele teoretice au fost online. Studenții s-au adaptat bine la situație și expozițiile de licență au ieșit foarte bine, însă comunicarea online este puțin potrivită învățămîntului artistic. Cred că atunci cînd ai posibilitatea să fii în același spațiu fizic cu studenții, cînd aceștia pot lucra în grupuri, calitatea comunicării și interacțiunea sînt superioare.

Ce s-a schimbat și ce a rămas la fel de cînd ați început să predați aici?

În primul rînd, diferența este imprimată de schimbările aduse de ritmul amețitor al dezvoltărilor tehnologice, de apariția platformelor de socializare, de posibilitatea de a căuta informație în oceanul Internetului. Dar pentru a deosebi o sursă valoroasă de una pentru amatori este nevoie să îți însușești cunoștințele de bază, să ai referințe culturale, ca să poți să discerni ce și unde cauți.

În altă ordine de idei, cred că scena a devenit mult mai dinamică, cu mult mai multe posibilități de a continua activitatea artistică după terminarea facultății. Acum zece-cincisprezece ani, mulți absolvenți se angajau în domenii fără legătură cu studiile făcute și rămîneau cu un sentiment de nostalgie și neîmplinire. În ultimii ani, însă, au apărut atîtea platforme de comunicare și promovare prin intermediul cărora studenții și absolvenții pot să-și îndeplinească ideile creative. Mulți dintre ei găsesc formate noi, adaptate vremurilor: conturi de Instagram pe care curatoriază anumite proiecte, festivaluri ce reunesc artiști din aceeași generație, spații expoziționale în locuri alternative, iar unii încep să colaboreze chiar cu galerii și instituții recunoscute, încă din vremea studenției. Totul se mișcă mult mai repede decît în trecut.

Foarte mulți părinți își doresc pentru copiii lor cariere artistice. E un fel de miraj al talentului, printre multe altele, desigur. Cît de clișeizată este imaginea artistului în cazul aspiranților care vin la facultatea voastră?

Cred că mulți părinți își doresc ca propriii copii să ia contact cu arta și să învețe limbajul plastic (în acest scop îi îndrumă spre ateliere de specialitate, licee și universități de artă), dar adesea sînt îngrijorați atunci cînd aceștia își exprimă intenția de a urma cariere în domenii artistice. Cred că așa este dintotdeauna. Cu toate acestea, datorită dezvoltărilor tehnologice și mediilor de informare și comunicare actuale, există mult mai multe posibilități și mai variate de a fi activ după ce termini o universitate de artă, nu doar ca artist vizual, ci și în mass-media, în industriile creative, în zona editorială sau ca artist independent în diverse proiecte ș.a. Sînt bucuroasă să văd absolvenți care își găsesc drumul în zone mai nișate, mulți își fac propriile lor organizații și firme prin intermediul cărora pot să își promoveze și comercializeze proiectele (pictură, fotografie, design, ilustrație, fashion etc).

Ați urmărit de-a lungul timpului traseul a mai multe generații de studenți, ce se întîmplă cu ei mai departe, cîți dintre ei își găsesc un loc, o voce, în peisajul artistic românesc?

Cred că în peisajul românesc există încă o mare posibilitate de afirmare pe scena artistică. Pe lîngă atelierele școlii și UNAgaleria, studenții își prezintă proiectele de licență sau cele de încheiere a studiilor masterale sub forma unor expoziții și în spațiile din oraș: Atelierele Malmaison, Galeria Anca Poterașu, Galeria Posibilă, A5 Studio, Rezidența Scena9, iar uneori în proiecte punctuale chiar la Muzeul Național de Artă Contemporană și la Muzeul Național de Artă al României. Lucrările lor pot fi astfel văzute de profesori, colegi, familie, prieteni și invitați din lumea artistică. E un prim mod de a lua contact cu scena artistică și de a deveni vizibili. Complementar sînt proiecte deja cu tradiție, de exemplu Festivalul Diploma, organizat de The Institute, care invită profesioniști din lumea artei să selecteze absolvenți din toate universitățile de artă din țară pentru prezentarea în cadrul festivalului, o platformă care îi expune publicului și specialiștilor ce îi pot invita apoi în alte proiecte. Pentru studenți este o ocazie de a-și vedea lucrările într-un context mai larg. Își dau seama mai bine de nivelul general, de aspecte pe care le pot îmbunătăți și la care trebuie să acorde o atenție mai mare. Universitatea este tot mai preocupată de traseul tinerilor artiști și după ce au absolvit studiile de licență, master sau doctorat. În sensul acesta, există o platformă în creștere care înregistrează/diseminează activitățile lor, astfel încît să se cristalizeze o conștiință a apartenenței la comunitatea celor ce au studiat la UNArte. La rîndul lor, departamentele își promovează activitățile și realizările studenților pe paginile de Instagram și Facebook pe care le coordonează.

Deși unii studenți încheie doar ciclul de licență, am observat că pentru mulți este un răstimp prea scurt și că cei care continuă și studiile masterale si doctorale au posibilitatea să aprofundeze mai mult atît partea teoretică, cît și dezvoltarea propriilor proiecte sub ghidarea unor profesori cu experiență. Poți observa un salt în evoluția lor după studiile de master și doctorat, cred că au și mai multe oportunități (burse și programe de cercetare) ca să aprofundeze ce au studiat și să creeze relații de colaborare cu colegii de generație, dar și să își facă mai multe legături în zona profesională atît pe plan național, cît și internațional.

Cum se împacă, în cazul dvs., cariera didactică cu căutările de artistă?

Cred că atît activitatea mea artistică, cît și experiența de curatoriat și management pe care am cîștigat-o pe durata proiectului Galeria Nouă au un impact asupra a ceea ce lucrez cu studenții. Unul dintre cursurile pe care le susțin este orientat spre arta contemporană românească (cu accent pe fotografie și imagine dinamică) raportată la contextul internațional, iar altul este mult mai practic, prin oferirea unui cadru în care îi sprijin pe studenți în pregătirea unor materiale de care au nevoie pentru a se descurca mai ușor după ce termină facultatea, atît în eventualitatea pregătirii unui dosar pentru o slujbă, cît și a celor pentru burse și rezidențe, discutăm despre cum să se prezinte, să își structureze proiectele pe un website etc. Mă bucur de cîte ori studenții lucrează cu seriozitate la aceste teme și alocă un timp de reflecție asupra activității lor, pentru a se putea prezenta cît mai bine. În exemplele pe care le pun în discuție pornesc de la experiența personală pe care am acumulat-o pe scena artistică, dar invit și colegi sau foști studenți să vorbească despre traseul lor, despre realizări sau proiecte pe care le au în lucru. Cred că este un mod accesibil de transfer de cunoștințe și experiență între generații diferite.

În ceea ce privește timpul pentru creația proprie, lucrez în mai multe etape. Am dezvoltat abilitatea de a folosi chiar și timpul în care merg cu metroul și tramvaiul pentru a-mi nota idei și liste, iar cînd am de lucrat efectiv sau de terminat o nouă serie, negociez mai strict timpul meu. De multe ori, noaptea este mai liniște și pot lucra pînă tîrziu, îmi place atmosfera de acasă cînd toată lumea doarme.

Ce a însemnat momentul pandemiei/izolării? Cum ar arăta o fotografie „povestită“ a acestei perioade?

Pe lîngă sentimentul de panică inițial, amplificat constant de mass-media, am avut șansa de a „exploata“ acest timp prin dezvoltarea unor serii de lucrări asupra cărora m-am concentrat. Tehnicile alese, meticulozitatea procesului de coasere a desenelor-colaje reprezintă modul prin care am încercat să nu mă las copleșită de realitate. Perioada pandemiei mi-a dat și o senzație de secătuire și lipsă de energie, din cauza deconectării de la natură și lipsei plimbărilor obișnuite.

În contrast cu aceste lipsuri, m-am simțit binecuvîntată să am alături familia, pe Anton și pe Iosif, și posibilitatea de a împărtăși cu ei ce simt, și bine, și rău.

O fotografie „povestită“ a acestei perioade? De multe ori mă fascinează sunetul casei, activitățile noastre paralele. Cînd am un moment de liniște îmi place să observ ce se întîmplă. Îmi dă un sentiment de liniște cînd ascult sunetele activității fiecăruia dintre noi. În acest caz aș aminti orele de Zoom și Webex pe care le aveam – fiecare în camera lui, dar și după-amiezele în care Anton compunea *beat*-uri de rap în camera lui, mama mea ce îi povestea ceva din copilăria ei, Iosif care tăia la traforaj un placaj pentru un suport de laptop de care avea nevoie la orele online, în timp ce eu făceam o cafea la espressor. Sintetizînd, ar fi mai degrabă o sonografie, un meta-limbaj, care mă conecta la prezent, îmi confirma: totul e bine, viața merge înainte, sîntem în siguranță.

Mixați multe tehnici, multe elemente și texturi, pe care le folosiți în lucrările dvs. Mai poate fi artistul un alchimist în post-postmodernism?

Cînd vine vorba de fotografie, mai ales cînd lucrezi în laborator, rolul de alchimist mi se pare potrivit și actual. Lucrînd cu mediile digitale, aproape uiți cît de fascinant este procesul fotografic analog. Pentru ultima expoziție am realizat o serie de fotograme (fotografii făcute în laboratorul foto, pe hîrtie fotosensibilă, dar fără aparat de fotografiat), un proces care implică o doză de neprevăzut, uimire uneori, dezamăgire alteori, dar întotdeauna un sentiment că vrei să experimentezi în continuare, că ți se deschid noi posibilități. Materialitatea hîrtiei fotografice, mată sau lucioasă, îți oferă rezultate diferite, pe care le poți valorifica.

Uneori sînt uimită și provocată de alăturările pe care le poți găsi în expozițiile unor artiști. Cred că arta contemporană îți oferă o lejeritate extraordinară de îmbinare a unor limbaje neașteptate.

În literatură, sînt uimită în special de temele care pot deveni subiectul unei cărți. Fie că e ceva banal dezvoltat într-un mod uimitor, fie că e o idee extravagantă povestită ca ceva firesc, mi se pare magic procesul prin care aceste povestiri găsesc rezonanță în oameni diferiți. Alchimie.

Trăim într-o lume pentru care imaginea are și putere, și impact. Cît de important e să te antrenezi pentru a putea să discerni/înțelegi/faci diferența dintre ce are valoroare și ce nu?

Da, recunosc că este greu. Arta contemporană este o transmisie în flux direct. Uneori lucrurile care se realizează astăzi se vor cerne în cinci, zece ani și doar o parte dintre acestea vor trece proba timpului. Trierea aceasta este cumva intermediată de instituțiile specializate, de curatori, de critici de artă. Unii dintre aceștia pot fi vizionari, alții doar urmează niște tendințe, fără să-și asume puncte de vedere personale. Cred că acest antrenament se poate face prin educație și informare continuă, prin vizionarea/discutarea cît mai multor expoziții sau lucrări.

Care e ultimul lucru văzut/citit care v-a emoționat și v-a făcut să vă gîndiți mai mult timp la el?

În cadrul festivalului de la Arles, expoziția *Desideration (Anamanda Sîn). From Disaster to Desire: Towards Another Space Mythology* a artistului SMITH, în colaborare cu o echipă transdisciplinară. O expoziție rară, puternică, imersivă, despre stări nedefinite, imposibile, despre comunicare, percepție, cosmos și despre noi configurări ale imaginației.

a consemnat Ana Maria SANDU

Mihaela PETROV

Victor Brauner – Mitologii și figuri legendare. De la Fantomas la Superman

Una dintre expozițiile de amploare consacrate artei suprarealiste este cea organizată în acest an de Centrul Pompidou din Paris la Hong Kong (HKMoA). Expoziția *„Mythologies: Surréalisme et au-delà“* prezintă peste o sută de opere majore semnate de Giorgio de Chirico, André Masson, Francis Picabia, Salvador Dalí, René Magritte, Max Ernst, Alberto Giacometti, Joan Miró, Man Ray, Roberto Matta, Victor Brauner, Jacques Hérold, însoțite de documente privind proiectul unei opere colective, cel al creării „mitologiilor moderne“.

Văzută prin intermediul poeziei, perspectiva elaborării unui nou mit, un „mit universal“, este considerată de suprarealiști ca o deschidere către invizibil, către noi universuri, imanente, inaccesibile. În *Le Paysan de Paris*, Aragon dezvăluie originea mitică a creației, literare sau plastice, aducînd în prim-plan exaltarea liricii unui oraș nocturn, fantastic, ale cărui contururi sînt asemănătoare unui labirint. Meandrele obscure ale orașului labirintic sînt sanctuarele unui „cult al efemerului“, scrie Didier Ottinger, curatorul expoziției de la muzeul din Hong Kong. Roger Caillois evocă, în *Le Mythe et l'homme*, același oraș mitologic, ancorat în modernitate: *„Parisul real, un Paris fantomă, nocturn, insesizabil, cu atît mai puternic cu cît e mai secret, și care mereu se amestecă primejdios cu celălalt“* (Roger Caillois, *Le Mythe et l'homme*, 1938). În *Nadja*, existența orașului este asimilată unui labirint, a cărui ieșire nu poate fi imaginată decît ca descifrarea unei criptograme. Orașul labirint, a cărui „siluetă“ sugerează contururile creuzetului unei mitologii reinventate, este dominat de o figură legendară, *Fantomas*, primă „încarnare“ a miraculosului modern. Fantomas, „omul cu o sută de fețe“, „stăpînul a tot și al tuturor“, este figura ale cărei aventuri sînt publicate între anii 1911 și 1913 în treizeci și două de romane sub semnătura a doi autori, Pierre Souvestre și Marcel Allain. Sub aparența unui gentleman purtînd smoking și joben, „insesizabilul“ Fantomas este „maestrul spaimei“, ale cărui fapte criminale sînt inspirate adeseori din „faptul divers“ publicat în presa vremii. Purtînd cagulă sau o mască de catifea neagră, Fantomas „apare“ și „dispare“ în subteranele pariziene. Yves Tanguy îl pictează în 1925, Victor Brauner în 1930, René Magritte în 1927 și în 1943. Ultimul tablou, *Întoarcerea flăcării (Le Retour de la flamme*, 1943), interpretează coperta primului volum publicat în 1911, aducînd în actualitatea vremii legendara figură din romanele populare. Cinci adaptări cinematografice fascinează publicul în anii 1913 și 1914. O adaptare comică a primelor realizări cinematografice este prezentată publicului în anii 1960, cu Jean Marais și Louis de Funès în rolurile principale.

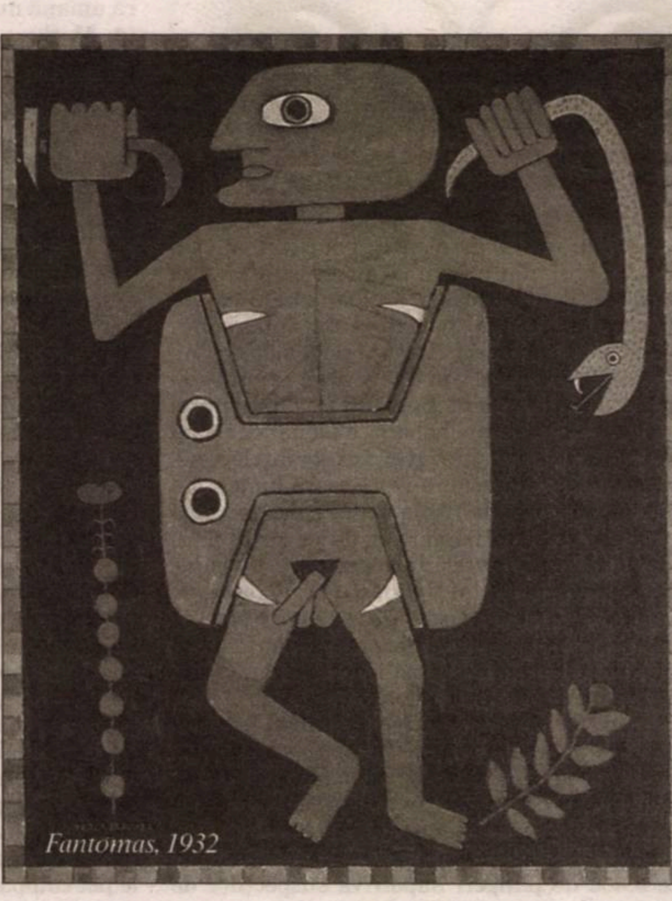

Fantomas, 1932

Fantomas este figura în care Robert Desnos recunoaște prima manifestare a *miraculosului* modern, în articolul intitulat *„Imagerie moderne“*, publicat în revista *Documents* din anul 1929. În imaginarul suprarealist, Fantomas, „gardian“ al meandrelor întunecoase ale iraționalului, este figura legendară care o înlocuiește pe cea a Minotaurului din cultura arhaică greacă. Construcția labirintului este asemuită cu „subteranele“ întortocheate pe care suprarealiștii le descoperă în scrierile lui Sigmund Freud, iar Fantomas devine „eroul freudian al suprarealismului“ (Didier Ottinger, *Surréalisme et mythologie moderne*, Gallimard, 2002). Revista *Minotaure*, inițiată în 1933, marchează o nouă etapă a creației suprarealiste consacrată „mitologiilor“. Vechiul mit al labirintului, adus în prim-planul picturii metafizice în opera lui Giorgio de Chirico, este punctul de plecare al creațiilor suprarealiste care tematizează reevaluarea unor străvechi mituri și a altora, în creștere sau în formare. În anii 1940, descoperirea dualismului lumilor *vizibile/invizibile*, idee introdusă de Marcel Duchamp înaintea constituirii mișcării suprarealiste, este preluată de suprarealiști și dezvoltată de Breton și Matta în *Mitul Marilor Transparenți*. Tratînd aceeași temă, emblematică este sculptura *Le Soigneur de gravité*, realizată în bronz de Jacques Hérold, prezentă în expoziția de la Hong Kong.

În vederea elaborării „noilor mitologii“, aflate în centrul căutărilor suprarealiste, *fantasticul* și *miraculosul* sînt reconsiderate în contextul preocupărilor pentru miturile și legendele unor culturi diferite, pentru literatura fantastică și ezoterism. Spațiul literar sau plastic este populat de ființe care interacționează între lumile „reală“ și „imaginară“, natură și univers, într-o existență „alta“. *Fantasticul* de sorginte romantică este înlocuit cu cel inspirat de science-fiction. Literatura fantastică americană și banda desenată fac parte din sursele de inspirație ale creatorilor suprarealiști. Prin alăturarea de elemente eterogene preluate din diferite culturi și tradiții, creația suprarealistă se prezintă asemenea unui joc de *puzzle*, alăturînd forme și manifestări diferite.

Instalat la Paris în 1930, Victor Brauner pictează tabloul *Oraș mediumnic (Ville médiumnique*, 1930) în care, pe un fundal întunecat, sînt proiectate „umbrele“ bidimensionale ale unor clădiri imaginare. În prim-plan, „aparițiile“ nocturne ale unor siluete care amintesc de lucrarea lui Marcel Duchamp *Marele Geam* sînt formele hibride care asociază figura umană și construcția arhitecturală, „proiecții“ ale unor forme invizibile. Pe fundalul „negru“ al tabloului intitulat *Fantomas*, realizat de pictor în anul 1932, curioasa construcție a unui vehicul, colaj care îmbină deșeuri de tot felul, roți, cabluri, țevi, sîrme și fragmentele unor obiecte greu de definit, alături de nocturna apariție a legendarului personaj, trimite la același mit al orașului labirint, la vise și vedenii înțelese ca un refuz al lumii înconjurătoare sau ca o „plonjare“ în iraționalul particular sau colectiv.

Pentru Brauner, începînd cu anul întoarcerii sale la Paris și cel al accidentului petrecut în vara anului 1938, în operă are loc o transformare, o nouă „deschidere“ către „misterele nopții“ și ocultism. Lumea spectrală a hibrizilor învăluiți într-o atmosferă „nebuloasă“ din seria *Licantropilor* este cea pe care Breton o descrie în *Marii Transparenți*. În 1947, pictorul realizează seria de trei tablouri intitulată *Mitologiile poetului, prima, a doua și a treia naștere (Mythologies du poète, première, 2-ème et 3-ème naissance)*. Contemplînd invizibilul, „poetul“ este în măsură să descopere sursa miraculosului. El amintește de una dintre figurile cele mai populare din benzile desenate americane, *Superman*. *Super-omul* este figura atletică, înzestrată cu calități excepționale în benzile desenate a căror popularitate atinge apogeul în cursul anilor 1940. Printre calitățile sale se numără „super-forța“ sau forța fizică prin care „omul de oțel“ deplasează un asteroid, „super-viteza“ cu care se deplasează, aleargă, înoată sau chiar zboară, „super-rezistența“ datorată rezistenței sale moleculare, „super-viziunea“ sau viziunea „telescopică“ prin care vede lucrurile aflate la mare depărtare, „viziunea microscopică“ ce-i permite vederea obiectelor invizibile ochiului și multe altele, printre care „super-memoria“ și „super-inteligența“ care sînt aduse la cunoștința publicului în decursul mai multor ani. Descins de pe o altă planetă, numită Krypton, *Superman* își pierde însușirile doar atunci cînd „soarele galben“ nu-i mai furnizează energie. Umorul domină reprezentările „poetului“ văzut ca „super-om“ în cele trei tablouri realizate de Victor Brauner. Din 1930, an în care pictează tabloul *Fantomas*, pînă la realizarea „mitologiilor poetului“ în 1947, opera pictorului oglindește întregul parcurs al creației suprarealiste. „Eroul“ mitologiilor sale este capabil să descifreze grafologia semnelor unei lumi viitoare. *„Opera mea fantastică deține secretul unei viziuni a lumii ce va veni, al unei mitologii eterogene libere care există în subconștientul nostru și pe care, într-un mod obscur, o presimțim“* (Victor Brauner, 1952).

***Mihaela Petrov** este istoric de artă. A încheiat studiile doctorale cu teza „Victor Brauner, cuvîntul scris și opera plastică, 1934-1965. Caiete și carnete, Donația Jacqueline Victor Brauner, Centrul Georges Pompidou, Paris“, UNArte, 2011. Cărți publicate:* Victor Brauner, cuvîntul scris și opera plastică, 1934-1965 *(2012);* Victor Brauner, pictopoet. Desene și acuarele *(2013);* Victor Brauner, vizionar al timpurilor moderne *(2014);* Victor Brauner, 1903-1966 *(2016).*

■ ■ ■

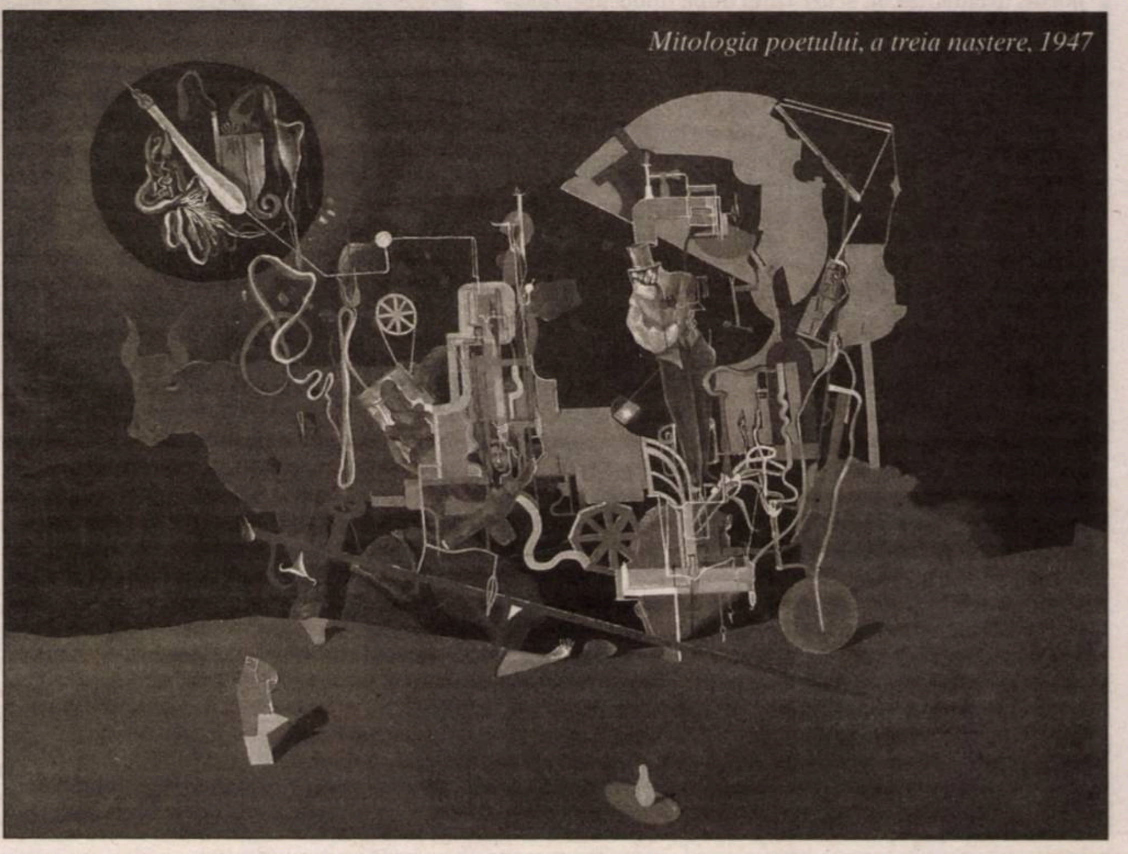

Mitologia poetului, a treia nastere, 1947

Cu ochii-n 3,14

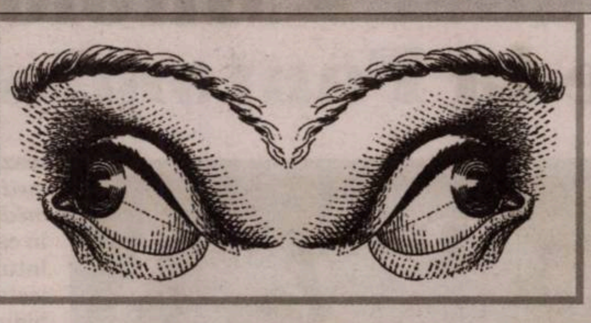

ACUM O SUTĂ DE ANI,
MUNCITORII CARE SĂPAU UN GOL
DE APROAPE 100 DE CENTIMETRI
PE TRAIECTORIA CORECTĂ
ȘI-AU SCHIMBAT NUMELE
ÎN „OAMENII CARE PREFERĂ
UMORUL MAI SUBTIL",
LA EXACT O SUTĂ DE ANI
DUPĂ ETERNA EXPRESIE
„ASTA NU-I O PROBLEMĂ"

■ Echipa feminină de volei pe plajă a Norvegiei a fost sancționată de arbitri fiindcă nu a respectat regulamentul cu privire la ținută. În loc să poarte bikini, sportivele s-au îmbrăcat în pantaloni scurți. În semn de solidaritate, dar și ca un gest de frondă, echipa de gimnastică a Germaniei a adoptat un costum întreg, cu colanți pînă la gleznă și mîneci lungi. Acum o sută de ani, femeile se luptau pentru dreptul de a se dezbrăca în public. Astăzi pare că se duce o luptă pentru dreptul femeilor de a nu se mai dezbrăca în public. (**M. M.**)

■ Muncitorii care săpau un puț pentru o fîntînă în curtea unui negustor de pietre prețioase din Sri Lanka au făcut o descoperire spectaculoasă – un filon de safire care cîntărea peste 450 de kilograme, în valoare de peste 100 de milioane de dolari. Descoperirea norocoasă a fost făcută în orașul Ratnapura din sudul țării, acesta fiind cunoscut în Sri Lanka drept „orașul pietrelor prețioase". Filonul, care a fost numit „Safirul întîmplării fericite", are o lungime de aproape 100 de centimetri și o lățime de 71 de centimetri. Gamage, negustorul de pietre prețioase în curtea căruia a fost făcută descoperirea, a spus că i-a luat peste un an să spele filonul, să analizeze puritatea acestuia și să îl certifice în mod oficial. Noroc că omul se pricepea. (**A. M. S.**)

■ În timpul ceremoniei de deschidere a Jocurilor Olimpice, un canal de televiziune sud-coreean, MBC, a ales o metodă bizară de a prezenta țările care defilau: Italia a fost reprezentată de o pizza, Norvegia de un somon, El Salvador de o criptomonedă, Ucraina de dezastrul de la Cernobîl, România de Dracula. În plus, au fost adăugate și statisticile referitoare la nivelurile de vaccinare din țările respective. În urma criticilor, cei responsabili și-au cerut scuze pentru etichetele considerate a fi jignitoare. România a primit chiar scuze duble: în timpul difuzării meciului de fotbal dintre Coreea de Sud și România, inscripția „Mulțumim, Marin!" a înlocuit numele atacantului coreean care tocmai dăduse un gol cu cel al jucătorului român Marius Marin. Deduc de aici că frica de Dracula a lucrat, totuși, ceva mai abitir. (**S. G.**)

■ Incident pe Stația Spațială Internațională (ISS). Modulul-laborator rusesc „Nauka", lansat săptămîna trecută de pe cosmodromul Baikonur (Kazahstan), a pornit accidental, la scurt timp după andocare, rachetele de dirijare, deviind pentru scurt timp ISS de pe traiectoria corectă. *„Nauka"* înseamnă în limba rusă „știință" – la doar un pas de alt cuvînt rusesc, *„neuk"*, adică „prost, ignorant, năuc". (**M. P.**)

■ Cîntăreața americană Anita „Lady A" White a pierdut procesul – legat de marca înregistrată a numelui de scenă – intentat trupei americane Lady Antebellum după ce aceștia, pentru a nu fi asociați cu perioada sclaviei negrilor, și-au schimbat recent numele chiar în Lady A. Ironia vine din faptul că Anita White (Alba, în traducere) este negresă, pe cînd membrii trupei Lady A(ntebellum) sînt albi, ceea ce pare să o îndreptățească să creadă că, neacordîndu-i-se dreptul exclusiv de a folosi numele de scenă Lady A, este victima rasismului. (**M. C.**)

■ Să rîzi de Raluca Turcan devine, încet-încet, un hobby de oameni fini. E ceva special cu ea. Toată lumea rîde zgomotos, din prima. Oamenii care preferă umorul mai subtil, nu al vorbei, ci al situației, rîd și ei din prima, dar nu hohotesc, pentru că așteaptă replica Ralucăi la primul val de rîs. Acest al doilea episod nu întîrzie și este, întotdeauna, mai tare decît primul episod. De pildă, după ce a urat „La mulți ani!" baronului mort acum 218 ani, lumea a hohotit, a plouat cu poante și cu ironii. Raluca s-a înfuriat și, vexată intelectual, a replicat: Ce, lui Eminescu nu-i zice toată lumea „La mulți ani!" pe 15 ianuarie? Abia acum e de rîs, după ce contempli întreaga întîmplare ca de pe vîrful unui delușor de pe care poți vedea întregul bîlci. Pe bune, cine-i zice „La mulți ani!" lui Eminescu pe 15 ianuarie să ridice mîna! Una e să-l evoci în ziua nașterii sale, să scrii despre moștenirea lui sau despre relevanța lui în actualitatea culturală și alta e să-i zici „La mulți ani, Mișule!". Dar, pentru Raluca, e totuna. (**S. V.**)

■ Germania a anunțat încetarea definitivă a emisiunilor radio pe unde ultrascurte în 2025 – la exact o sută de ani după prima emisie pe unde ultrascurte care a avut loc tot în Germania, în anul 1925. Un fel aparte de a sărbători un centenar. (**M. P.**)

■ În 2020, administrația fiscală belgiană a primit peste 3.500 de plîngeri împotriva suspecților de evaziune, față de circa 2.200 în 2019, scrie cotidianul *L'Écho*. Nu există un mecanism de protecție pentru acest tip de delațiuni, mai scrie ziarul. Motivele pentru care cetățenii apelează la autoritățile fiscale ca să-i denunțe pe presupușii fraudatori sînt variate, dar, în multe cazuri, denunțătorii par să acționeze din răutate sau din răzbunare. Eterna și fascinanta natură umană nu ține cont de naționalități sau de granițe. (**A. M. S.**)

■ Directorul echipei de ciclism a Germaniei a fost trimis acasă de la Olimpiadă pentru că, încurajîndu-și un sportiv, a folosit o expresie, transmisă în direct, care a fost considerată rasistă: „Prinde-i pe cămilari". Cei numiți așa erau doi cicliști din Eritreea și Algeria. Deocamdată au reacționat doar antirasiștii și judecata a fost relativ simplă, dar lucrurile s-ar putea complica dacă s-ar sesiza cumva și apărătorii cămilelor. (**A. M.**)

■ Pe 23 martie 2015 a murit, la vîrsta de 78 de ani, americanul Gary Dahl, inventatorul pietrei de companie *(Pet Rock),* invenție care l-a făcut milionar peste noapte. Ideea i-a venit pe la mijlocul anilor '70, pe cînd stătea de vorbă, într-un bar din Los Gatos, California, cu niște prieteni care i se plîngeau de animalele lor de companie pe care trebuie să le hrănească, să le plimbe și să curețe după ele în fiecare zi. „Pentru mine, asta nu-i o problemă, fiindcă eu am o piatră de companie", le-a zis Dahl, străfulgerat de o idee. Și s-a apucat să-și pună ideea în practică. Împreună cu doi investitori, a înființat firma Rock Buttom Productions, al cărei obiect de activitate era comercializarea pietrelor de companie. A cumpărat de la un depozit cu materiale de construcții o mare cantitate de pietre colectate de pe plaja Rosarito din Mexic și fiecare piatră a fost așezată pe un așternut de talaș, într-o cutie de carton cu mîner, prevăzută cu găuri pentru aer, prețul unei pietre fiind de 3,95 dolari. În cîteva luni s-au vîndut 1,5 milioane de exemplare. Apoi, cu scopul de a rotunji succesul afacerii, Gary Dahl a scris și a publicat un *Manual pentru îngrijirea și antrenamentul pietrei de companie.* Astăzi, doritorii de animale minerale pot cumpăra de pe Amazon o versiune actualizată a invenției, la prețul de 19,95 dolari. (**D. S.**)

© M. Pleșu

DILEMA VECHE

REDACȚIA:
Dana CĂLINESCU (secretar general de redacție)
Marius CHIVU ● Radu COSAȘU ● Stela GIURGEANU
Andrei MANOLESCU (redactor-șef adjunct)
Matei MARTIN ● Matei PLEȘU ● Adina POPESCU
Iaromira POPOVICI ● Ana Maria SANDU
Dan STANCIU (art director) ● Mircea VASILESCU
Sever VOINESCU (redactor-șef)

RUBRICI:
Teodor BACONSCHI ● Ion BARBU ● Aron BIRO ● Paul BREAZU
Cosmin CIOTLOȘ ● Horia CORCHEȘ ● Andrei CORNEA
Codrin Liviu CUȚITARU ● Alin FUMURESCU ● Ionuț IAMANDI
Maria IORDĂNESCU ● Selma IUSUF ● Ovidiu LORENZ
Anca MANOLESCU ● Doris MIRONESCU ● Victor MOROZOV
Radu NAUM ● Lorin NICULAE ● Andrei PLEȘU
Constantin RUDNIȚCHI ● Mihaela SIMINA
Bogdan-Alexandru STĂNESCU ● Oana STOICA ● Valeriu STOICA
Cătălin ȘTEFĂNESCU ● Bogdan TĂTARU-CAZABAN ● Teodor TIȚĂ
Andreea VLAD ● Rodica ZAFIU

TEHNOREDACTARE: Adrian DAMIAN
EDITOR WEB: Anda DOCEA

PUBLICITATE PENTRU PRINT:
floriana.coman@adevarulholding.ro

PUBLICITATE PENTRU ONLINE:
vanzari@ead.ro
dragos.stan@adevarulholding.ro

MANAGEMENT GRUPUL DE PUBLISHING:
Administrator Special: Constantin SANDU
Director Marketing: Steluța ZAMFIR
Coordonator Producție: Constantin DELTA
Director Distribuție: Dana ZAMFIR
Informații și reclamații ABONAMENTE:
0790.139.007 / 0790.139.009
(numere cu tarif normal, disponibile de luni pînă vineri, între orele 9 și 18)
e-mail: abonamente@adevarulholding.ro

ISSN: 1584-1669
Revistă editată de: Adevărul holding
Publicație auditată de: BRAT AUDIT TIRAJE
Tiraj: 7.000
Tipărit la Tipoart Idea Studio

Biblioteca Județeană
ASTRA Sibiu

Biblioteca Județeană
ASTRA Sibiu

„Sînt vechi, domnule!“ (I.L. Caragiale)

FONDATOR **ANDREI PLEȘU**

DILEMA VECHE

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE ■ Anul **XVIII** ■ nr. **905** ■ 12-18 august 2021 ■ www.dilemaveche.ro ■ 24 pagini ■ 7 lei

Horia CORCHEȘ

prof, viața mea

6

ANDREI PLEȘU

„Din nou Mihail Manoilescu“

pagina **3**

ALIN FUMURESCU

„Gîndirea în firimituri“

pagina **4**

RODICA ZAFIU

„Gen și sex“

pagina **6**

Bucuria de a trăi

> *„Bucuria este trecerea omului spre perfecțiune.“*
>
> *SPINOZA*

Redacția DILEMA VECHE: Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, sector 2, 020331 București ● **telefon:** 0372.130.006 ● **e-mail:** dilema@dilemaveche.ro

Biblioteca Județeană
ASTRA Sibiu

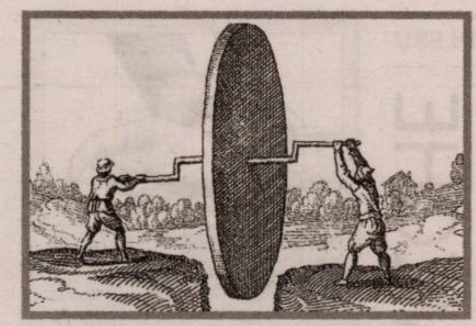

Teodor TIȚĂ

contraintuiția

Uniți în dezastru. Ucraina la 30 de ani (2)

c. wikimedia commons

Din scurta și tulburata experiență a independenței, ucrainenii nu au foarte multe amintiri plăcute. Paradoxal, cumva, greutățile prin care au trecut contribuie la crearea unui sentiment național.

Independența e un proces, nu un eveniment. Constatarea vine dintr-un studiu realizat de Laboratorul pentru Jurnalism de Interes Public și Institutul pentru Cercetare Socială din Harkov în cadrul unui efort mai larg al unor universități occidentale care urmăresc să măsoare și să combată efectul dezinformării și al propagandei asupra societăților democratice.

O observație relevantă a studiului e că, pentru foarte mulți ucraineni, declararea formală a independenței nu a avut cine știe ce relevanță. Pe 24 august 1991, Parlamentul de la Kiev a făcut pasul spre desprinderea de URSS, iar în decembrie declarația a fost aprobată printr-un referendum. 90% din participanți au fost de acord cu o Ucraină independentă, însă, întrebați acum, foarte mulți vor spune că, în acele vremuri, principala lor preocupare era să navigheze pe apele tulburi ale unei tranziții care de-abia începea. Siguranța economică era mult mai importantă decît politica.

30 de ani mai tîrziu, evenimentele care îi fac să se simtă membri ai unei comunități naționale sînt mai degrabă tragice. Cernobîlul – văzut ca un eșec sovietic pentru care ucrainenii trag ponoasele – și cele două revolte populare din ultimii douăzeci de ani – Revoluția Portocalie și Euromaidanul – sînt momente-cheie în conștiința populară. E relevant faptul că sentimentul de mîndrie legat de acele proteste este împărtășit inclusiv de oameni (mai ales tineri) care nu sprijină etosul pro-occidental ce a stat la baza lor. În opinia ucraineanului mediu, să lupți pentru drepturi e important, chiar dacă privești această luptă din altă tabără. Sînt respondenți care consideră și izbucnirea războiului din Donbas, alimentat de Rusia, ca unul dintre momentele în care ucrainenii au descoperit că sînt mai multe lucruri care îi unesc decît cele care îi despart.

Instabilitatea permanentă din estul țării, aflat sub ocupație rusească din 2014, face ca ucrainenii din acea zonă să fie exasperați de faptul că nu par să aparțină nimănui. Loialitatea lor e mai degrabă fluidă (nu se simt nici foarte ucraineni, nici foarte ruși și nici nu au cine știe ce atașament față de bizarele republici independente care ființează acolo, nerecunoscute de nimeni), iar dorința care revine constant în răspunsuri e aceea de a fi lăsați în pace. Oamenii vor liniște și perspectiva unei vieți normale.

Altă întîmplare, pozitivă de data asta, la care oamenii se raportează spontan cînd sînt întrebați despre ce înseamnă să fii ucrainean, este Euro 2012, pe care Ucraina l-a găzduit împreună cu Polonia. Campionatul acela e o sursă de mîndrie națională care reușește să unească națiunea indiferent de identitatea etnică a indivizilor. Ucraina, ca orice altă țară, mai ales din Est, simte nevoia să fie legitimată de opiniile celor din exterior. Fenomenul, scriam și săptămîna trecută, este prezent și în România, deși, în ultimii ani, la cote mai apropiate de media europeană. Românii sînt mult mai puțin nesiguri de identitatea lor decît ucrainenii. E important, spune unul dintre participanți, ca alte națiuni să recunoască că „Ucraina există“.

Pentru o țară cu o compoziție etnică complexă, confruntată cu separatism și agresiune externă, populația Ucrainei pare surprinzător de tolerantă. În răspunsurile din focus-grupuri, cetățenii de rînd nu par să aibă o problemă majoră cu folosirea limbii materne, iar pentru disensiunile legate de limbă, oamenii dau vina pe politicieni. Întrebați în ce limbă trebuie să fie produs un film documentar despre istoria Ucrainei, cei mai mulți admit că ar fi util ca producția să fie accesibilă și vorbitorilor de rusă. Rămîne totuși realitatea că, în vestul țării, rusa este aproape eliminată din spațiul public.

Între concluziile studiului, probabil cea mai interesantă este aceea care observă că un factor esențial în coeziunea unei națiuni e cultura populară. Obosiți de bombardamentul propagandistic la care sînt supuși zilnic, oamenii își caută scăparea în așa numitele *soft news* – informații despre stiluri de viață, dezvoltare personală, călătorii sau jocuri pe computer. De altfel, autorii studiului recomandă presei locale să investească în această zonă de interes pentru a ocupa un spațiu care acum este încă dominat de media rusești.

Doamna care plimba un porcușor în lesă într-o dimineață de vară din Kiev poate depune mărturie că strategia asta funcționează.

***Teodor Tiță** este gazda podcast-ului* În Centru *pe care îl puteți asculta pe oricare dintre platformele de distribuție (Apple, Spotify, Google etc.): https://open.spotify.com/show/5jSN6amOtenIsHn23aoOLQ*

■ ■ ■

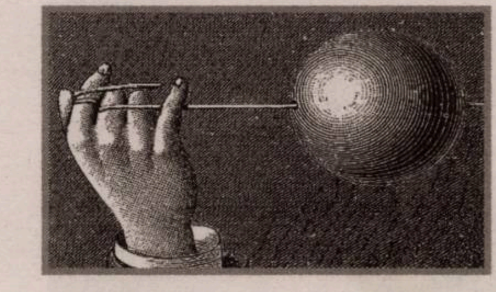

Matei MARTIN

mapamondul de buzunar

O catastrofă produsă de oameni

Criza climatică se adîncește. Dezechilibrele se agravează într-un ritm fără precedent. Cel mai recent raport al grupului interguvernamental de experți despre evoluția climei e un semnal de alarmă și un îndemn la acțiune. 234 de oameni de știință din 66 de țări au studiat evoluțiile climatice și efectele emisiilor de CO_2 pe baza analizei a peste 14.000 de cercetări științifice întreprinse în ultimul deceniu. Pentru prima dată, studiul demonstrează că rolul activităților umane în procesul de încălzire globală este „fără echivoc“, provocînd „schimbări rapide în atmosferă, oceane, criosferă și biosferă“. Activitățile umane, în special arderea combustibililor fosili (cărbune, petrol și gaze) pentru transport, producția de energie electrică, agricultură sau industrie, emit gaze cu efect de seră care cresc în mod constant. O catastrofă produsă de oameni!

Temperatura la suprafața Pămîntului a crescut cu aproximativ 1,1 grade Celsius în ultimul deceniu comparativ cu 1850-1900, încălzirea fiind mai pronunțată la nivel continental (1,6 grade) decît deasupra oceanelor (0,9 grade). Iar temperatura la nivel global crește accelerat.

Încălzirea e doar un aspect al schimbărilor climatice. Și un factor declanșator pentru alte dezechilibre. Fenomene meteo extreme au crescut în frecvență și în intensitate. Topirea ghețarilor e un proces fără precedent în ultimii două mii de ani: rata de topire a calotelor glaciare din Groenlanda și Antarctica s-a cvadruplat în intervalul 1992-1999 și 2010-2019. Efectul? Creșterea nivelului mării într-un ritm de 3,7 mm pe an, între 2006 și 2018. Cu alte consecințe nefaste: temperatura oceanului e mai ridicată, nivelul de oxigen e mai scăzut, aciditatea apei e mai mare – și toate aceste modificări afectează fauna și flora oceanice.

Raportul descrie în amănunt și pe un ton tăios toate aceste fenomene și expune riscurile la nivel planetar. E, dacă vreți, încă un avertisment pentru state, cu trei luni înaintea celei de-a 26-a conferințe ONU privind clima (COP26) de la Glasgow. Dar și un bilanț provizoriu, în plan politic, al acordului climatic de la Paris, din 2015: doar jumătate dintre semnatarii documentului și-au fixat obiective mai ambițioase pentru a se asigura că pot îndeplini angajamentele de reducere a emisiilor de gaze cu efect de seră. Așa cum arată acum situația la nivel global, angajamentele sînt insuficiente pentru a îndeplini obiectivele tratatului internațional, adică limitarea încălzirii climatice „mult sub“ 2 grade comparativ cu perioada anterioară (era preindustrială) și, dacă este posibil, la 1,5 grade Celsius. Conceput ca o foaie de parcurs, cu obiective clare și termene precizate (2030, respectiv 2050), acordul părea, acum șase ani, cînd a fost parafat, o promisiune realizabilă. Însă de la angajament la aplicarea lui e o distanță de netrecut pentru unele state. Nu doar retragerea SUA din acest acord, ci și mobilizarea redusă a altor țări semnatare au condus la ratarea unor obiective intermediare importante. Nu, nu se poate vorbi de un eșec al acordului de la Paris. Dar putem spune că statele au eșuat să protejeze mediul.

Nu, nu se poate vorbi de un eșec al acordului de la Paris. Dar putem spune că statele au eșuat să protejeze mediul.

Pandemia și măsurile sanitare au redus considerabil nivelul emisiilor de dioxid de carbon. Unii economiști și activiști de mediu s-au bucurat de această pauză pentru planetă. Efectele reale ale acestei scăderi temporare a emisiilor sînt însă insesizabile.

Dincolo de statistici și de prognoze – îngrijorătoare, aproape amețitoare – e realitatea de lîngă noi. În Italia, în Grecia, în Turcia, în Rusia ard pădurile. Incendii spontane, de vegetație, produse de temperaturile ridicate și întreținute de curenții de aer torizi. Mii de hectare de pădure dispar mistuite de foc. Nu e pentru prima dată cînd se întîmplă asta. Dar parcă nicicînd n-au fost atît de multe focare pe suprafețe atît de extinse în Europa. O tragedie colosală se desfășoară sub ochii noștri: imaginile sînt copleșitoare. Oare de ce alte dovezi mai avem nevoie ca să înțelegem că sîntem în pragul unei catastrofe planetare?

■ ■ ■

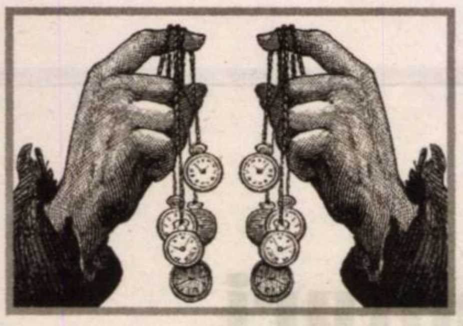

Andrei PLEȘU

nici **așa**, nici **altminteri**

„Așa e că pînă acum nu stăm nici bine, nici rău, adică nici așa, nici altminteri?“ (I.L. Caragiale)

Din nou Mihail Manoilescu

Am promis, în numărul trecut, un adaos la mica antologie de citate din lucrarea lui Mihail Manoilescu despre Etica politică, apărută la Editura Spandugino (București, 2010). Iat-o (sublinierile îmi aparțin).

c. wikimedia commons

■ „În toate celelalte activități colective, în administrație, în armată, în ateliere, în muncile agricole, nota dominantă este *cooperarea*, numai în politică (și în economia liberală, bazată pe ideea concurenței dintre unitățile economice), nota dominantă este *lupta*.“ (p. 221) (...). În toate celelalte funcțiuni și demnități la care accede omul – fie că este profesor, magistrat ori șef de industrie –, el parvine și se menține lucrînd în mod folositor și creînd. Numai în politică el parvine și se menține prin luptă: numai aici el trebuie să cheltuiască majoritatea eforturilor sale, pentru a căpăta posibilitatea de a lucra în chip util și de a crea! Randamentul omului public în serviciul patriei este mult mai slab decît în orice altă profesiune.“ (p. 224)

■ „Partidele sînt de un sectarism, de o răutate și de o violență care depășesc orice limită, deoarece instinctele crude pot să-și dea, în sînul acestora, acoperirea unei autorități colective.“ (p. 223)

■ „Oamenii politici nu-și dau seama că între ei ar trebui să domnească cel puțin o oarecare decență, dictată de interesul lor «profesional» comun. Depreciindu-se unii pe alții, ei ajung *să se deprecieze toți în fața maselor*.“ (p. 233) (...) Politicienii care se vorbesc de rău unii pe alții și care își fac între ei portrete atît de puțin măgulitoare nu riscă oare ca masele să ajungă, pînă la urmă, să-i creadă că sînt, într-adevăr, cu toții asemănători imaginilor pictate chiar de ei? Oare masele nu sînt ele îndreptățite să spună, după ce au ascultat schimbul de calomnii dintre aceștia, că, la urma urmei, toți au dreptate?“ (p. 234)

■ „...ne repugnă să adoptăm limbajul atît de perimat și de inadecvat care împarte lumea oamenilor politici în *guvernanți* și *opozanți*. Termenul, totodată desuet și ridicol, de «opozant» atribuie în mod arbitrar unor oameni rolul unic de contrazicători și sabotori permanenți ai acțiunii guvernamentale! În realitate, opoziția nu ar trebui să fie decît celălalt termen al binomului constructiv care constituie mecanismul democrației. A nu ține cîrma în mînă nu înseamnă numaidecît a fi contra acelora care o țin.“ (p. 250)

■ „Pentru a fi folositor cu eficacitate, un soldat trebuie să fie *disciplinat*, iar un om politic trebuie să fie *liber*.“ (p. 251)

■ „Este întotdeauna preferabil de a avea alături de tine oameni liberi care să te apere de tine însuți atît timp cît nu este prea tîrziu, decît de a dispune, în momentul înfrîngerii, de o gardă de pretorieni disciplinați, destinată *să te apere de țara ta*.“ (p. 252)

■ „În timp ce dictatura alunecă pe panta pieirii ei, *suprimînd* critica, democrația își consumă prestigiul său și pe acela al națiunii, *exagerînd*-o.“ (p. 253)

■ „Trebuie să se recunoască faptul că în toate țările, chiar și în statele cele mai evoluate, guvernul trebuie să exercite față de mase o *funcțiune de educație*. Din această funcțiune derivă atît ceea ce trebuie să facă guvernul pentru ca să ridice moralitatea vieții publice, cît și, mai ales, ce nu trebuie să facă niciodată. Orice educator este obligat să dea dovadă de decență și să aibă o ținută corespunzătoare rolului său. Tot așa și guvernul, deoarece abaterile sale față de morală au o rezonanță particulară.“ (p. 275)

A citit pentru dumneavoastră
Andrei PLEȘU

■ ■ ■

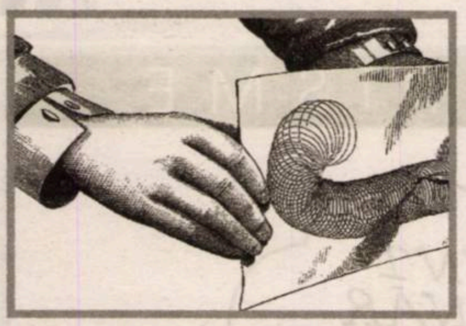

Andrei CORNEA

la **răscruce** de **gînduri**

Imobilism

A fost destul să se încrunte puțin AUR, să dea BOR un comunicat scorțos și să protesteze vreo doitrei parlamentari PNL, ca proiectul noii CI digitale și cu cip să fie schimbat: fatidicul cuvînt „gen“, sugerînd, chipurile, sinistre mașinațiuni „sexomarxiste“ (un termen imbecil care nu corespunde cu nimic contemporan, mai ales din România), să fie șters și să se revină la „sexul“ nostru bătrînesc! Nu spun nici măcar că ar fi mai bună o variantă sau alta, ci numai că instituțiile noastre (după luni de deliberare) oscilează la orice critică de parcă ar fi lovite de un taifun: schimbă la pripeală orice fără *„audiatur et altera pars“*, contabilizînd numai calomnii și neghiobii răsturnate în capul așa-numiților „progresiști“. Se vede că frica autorităților de a nu supăra Biserica, pe naționaliști sau „blocul conservator“ devenit dominant în PNL întrece orice intenție de dialog, ba chiar orice coerență politico-administrativă. Și totuși, parcă aveam la putere o coaliție reformistă, unde unul dintre parteneri (USR-PLUS) ar fi fost chiar, cică, „vîndut“ sexomarxiștilor. Unde îi e vocea? La fel s-a întîmplat și cu „educația sexuală“ din școli, care „s-a pierdut“ în Parlament (observați că aici termenul „sex“ n-a fost bun, ci a trebuit înlocuit cu ceva mai edulcorat și vag). Pe cînd vom avea și noi legi ca în Ungaria? Cred (ba sînt sigur aproape) că numai încă o oarecare teamă de UE îi reține pe marii noștri „liberali“ de la o derivă iliberală fără menajamente, la care ar adera pe jumătate din oportunism, pe jumătate din convingere.

Pe cînd vom avea și noi legi ca în Ungaria?

Aproape la fel se întîmplă însă – și ceva mult mai grav pe moment – cu vaccinarea anti-COVID. Stăm al naibii de rău, cu abia o treime de populație vaccinată, la jumătate aproape față de media europeană. Medicii au obosit avertizînd, dar autoritățile absentează. Imobilism maxim. Nu există voință politică de a impune vaccinarea nici măcar personalului sanitar, cu atît mai puțin celui din Educație, urmînd bune exemple europene, dar și logica bunuluisimț. Iohannis a dat tonul imobilismului, spunînd că nu crede în valoarea obligării oamenilor. Dar cînd e vorba despre plata impozitelor, crede în valoarea obligării oamenilor? De fapt, guvernanții nu vor să supere. Pe cine? Sindicatele, Biserica, grupul masiv al antivacciniștilor, mai ales masa needucată și prostită de teoriile conspiraționiste. PNL nu vrea campanie negativă înainte de alegerile interne, iar prim-ministrul e în stare să sacrifice orice, inclusiv sănătatea și viața populației, de dragul carierei sale politice începute sub auspicii atît de strălucite. Cînd spitalele se vor umple iarăși de pacienți COVID vor trebui desigur impuse restricții, dar pînă atunci dl Cîțu speră să devină președintele PNL și să-i „radă“ pe Orban și pe ultimii săi partizani.

Cînd guvernanții nu se ceartă (la acest capitol sînt experți), nu fac aproape nimic. Pare să le fie frică de orice reformă, inclusiv de cele promise în campania electorală. Cînd ministrul Justiției, Stelian Ion, s-a plîns de opoziția UDMR la desființarea Secției Speciale (nu mutarea ei la Parchetul General), președintele Iohannis, în mod paradoxal, l-a criticat pe ministru, nu UDMR. Poate că lucrurile s-ar mișca, totuși, dacă UE s-ar încrunta un pic la noi, mai ales că acum ar trebui să vină fondurile PNRR. În general, ai impresia că, pentru ca să se întîmple ceva, orice, e nevoie să se încrunte cineva „tare și mare“ la autoritățile române și că, în funcție de cine e cel mai „încruntat“, pe moment se obțin rezultate de un fel sau de altul. Dar vreun „motor intern“ al coaliției nu există? Se pare că nu.

Imobilism, lipsă de voință politică, conservatorism adesea de-a dreptul reacționar, abandonarea *de facto* a unor promisiuni electorale pentru care oamenii au stat în stradă – pe deasupra, administrare defectă a Bucureștiului: încep să nu mai înțeleg de ce avem această coaliție pe care am votat-o cu speranță mulți dintre noi.

Și apropo: credeți că aveam nevoie de neorînduiala parcurilor, de invazia de țînțari, de scandalurile cu gunoiul din sectorul 1 și așa mai departe – astea ca noutăți – pentru ca primarul general să facă obiecții la o paradă propusă a LGBT? Gabriela Firea, oricum, ar fi fost mai credibilă în rolul de protectoare al familiei și sexualității „tradiționale“ decît Nicușor Dan. Dar noi l-am votat pe Nicușor Dan și pe ceilalți parteneri de la guvernare, sperînd ca ei toți, cooperînd, să facă o diferență esențială, deopotrivă administrativă, politică și ideologică, față de PSD. Încep s-o văd însă – diferența – tot mai în ceață.

■ ■ ■

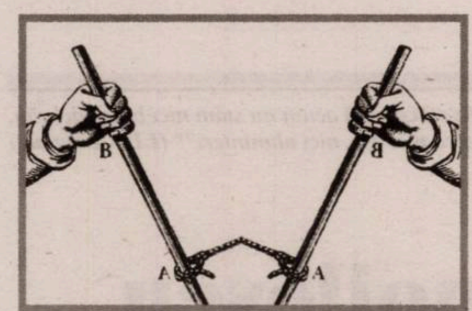

Alin FUMURESCU

nu ca-n perete

Gîndirea în firimituri

●●● deși asta pare a fi un oximoron, o contradicție în termeni: prin însăși natura sa, gîndirea adună, împletește idei, construiește poduri de la un concept la altul, de la o întîmplare la alta, rostuiește, vorba lui Noica, elemente aparent disparate. Gîndirea unește, nu desparte. E, prin definiție, simbolică (din grecescul *symbolon*, latinescul *symbolum* – a aduce împreună, a arunca peste; a podui, am putea spune). Cu sfărîmițarea se ocupă diavolul – *dia-bolus*. Nu mă refer aci la *Jurnalul în fărîme* al lui Eugène Ionesco *(Journal en miettes),* pentru că „firimiturile" lui Ionesco erau, în realitate, ditamai coltucii din care te puteai ghiftui intelectual. Mă refer la noua formă de gîndire negîndită, o gîndire de-a dreptul în fărîme, de care n-ai cum să te saturi și care te lasă perpetuu flămînd.

Mărturisesc că ideea mi-a venit urmărind un concurs de *Jeopardy* la o televiziune americană. Creat în 1964, jocul s-a bucurat de la bun început de o popularitate enormă și a supraviețuit, în diferite forme, pînă-n ziua de astăzi, cînd își trăiește o a doua tinerețe în materie de rating. Perioadele de succes la public nu sînt nici ele întîmplătoare. Pentru necunoscători, principiul competiției e cît se poate de simplu: „Știați că...?". Întrebările sînt din domeniile cele mai diverse, de la arhitectură și arheologie la fotbal american, filme horror, astrofizică, pirați și tot ce vă mai poate trece prin creanga minții. Cu o răsturnare intenționată a ordinii – se începe cu răspunsul și se răspunde cu întrebarea. Bunăoară, într-o variantă *Jeopardy* românească, s-ar începe cu răspunsul „Domnitor român, asasinat la 1601" și s-ar încheia cu întrebarea „Cine a fost Mihai Viteazul?".

Faptul că show-ul a prins la americanii veșnic înfometați de „știri" nu reprezintă, în sine, nici o surpriză. Mai semnificative mi se par cele două intervaluri în care s-a bucurat de un succes maxim – decada '65-'75 și decada (?), încă neterminată, începută prin 2016. De ce? Pentru că aceste două perioade se suprapun vremurilor celor mai nesigure din istoria recentă a Americii. Asasinării lui JFK din 1963 i-au urmat asasinarea lui Martin Luther King în 1968 și cea a lui Robert Kennedy două luni mai tîrziu, fracturile uriașe din societatea americană legate de războiul din Vietnam și de Civil Rights Movement, Panterele Negre și-n general cam tot ce e surprins în superbul film *Forrest Gump*. În aceste condiții de maximă insecuritate, *Jeopardy* oferea americanului de rînd satisfacția unei cutii cu bomboane de ciocolată. Numele, datele, cifrele erau odihnitoare și ofereau iluzia ancorei într-o vreme ieșită, vorba lui Hamlet, din țîțîni. Atunci ca și acum. Nu știu ce va aduce ziua de mîine, nu înțeleg nimic din lumea de azi, dar știu că, în 1953, Edmund Hillary a fost primul om care a ajuns pe vîrful Everestului. Tot e ceva.

Este ceva – este o binecuvîntare și un blestem. Pentru că toate aceste fărîme de informații – „Cîți ani a domnit Regina Elisabeta I sau Ștefan cel Mare?", „Cîți kilometri are Nilul sau Dunărea?", „Cine a proiectat Castelul de la Versailles sau Casa Poporului?" –, utile cît vor fi fiind, nu te *învață*, de fapt, nimic. Îți conferă doar iluzia *știutului*. Știați că? Știam! Și? Și la ce m-a ajutat, în afara faptului că, dacă ajung finalist la *Jeopardy*, mă pot chiar îmbogăți la propriu? M-au înțelepțit cu ceva toate aceste firimituri de informații pentru care mi-am risipit, la propriu, ani întregi din viață pentru a le învăța? Știați că nu? Știați că nu știați?

Gîndul, însă, afurisitul, nu se oprește aici. Nu se oprește la un joc. La un show. Șturlbatic, gîndul este precum „Medicii fără Frontiere" și, dacă nu poate merge în Africa, se răsucește pe călcîie și se întoarce la viața de zi cu zi, să vadă ce a mai rămas de salvat. Din gîndire. E, în definitiv, o chestiune de supraviețuire. Cînd ești hrănit, pe toate căile, doar cu firimituri de informații, cu *tweets,* cu *links* și cu *likes,* cu *breaking news,* temperaturi caniculare, incendii, valul patru Delta, vaccinul trei, plagiatul 1.273 din „România educată" etc., nu-ți mai rămîne timp de gîndit. Și-atunci, lihnit spiritual, te amăgești că următoarele fărîme de informație, vîrîte de-a valma pe gît, îți vor amăgi foamea. Nici un milion de firimituri, însă, nu vor forma o pîine întreagă, un gînd rotund, un gînd care să te sature.

N-am auzit ca vreunul dintre marii campioni de la *Jeopardy,* oameni care știu „totul", de la înălțimea exactă a Turnului Eiffel la anul nașterii Christinei de Pizan (1364, dacă sînteți curioși), să fi scris la viața lui dacă nu vreo capodoperă, atunci măcar o cărțulie, vreo poveste acolo, cu cap și coadă. Toate fărîmele de informații au rămas doar atît – fărîme, incapabile de vreo legătură. Există vreo legătură între Turnul Eiffel și Christine de Pizan, că tot le-am pomenit din întîmplare? Nu, dar ne putem *gîndi* la cîteva. Atît Turnul Eiffel, cît și Christine de Pizan au fost priviți, la vremea lor, ca niște ciudățenii – turnul, ca o monstruozitate de metal, Christine, ca o femeie care încearcă să se impună pe un teren rezervat pînă atunci bărbaților – scrisul profesionist. Și totuși, atît unul, cît și cealaltă au devenit, în feluri diferite, simboluri ale Franței (chit că Christine de Pizan s-a născut la Veneția, a fost asimilată rapid de cultura franceză). Este această paralelă o conexiune credibilă? Puțin probabil. Dar este una care poate fi *gîndită,* cîtă vreme mintea e antrenată să mestece pîine, nu firimituri.

Pentru că, la urma urmelor, urma care scapă turma, rostul gîndirii e să încerce redescoperirea întregului. Să pună laolaltă unda și corpusculul, Unul și Multiplul, viața și moartea. Pentru că, oricît de poetic ar suna, chestiunea e cît se poate de prozaică. Vorba lui Moromete: „Unde mergem noi, domnule?". Și de ce? Și cum? În vremuri așezate, viziunile de ansamblu erau sigure, firimiturile veneau la sfîrșit. Se strîngeau atent în căușul palmei și se băgau în gură, semn că s-a sfîrșit masa. În vremuri ieșite din țîțîni, precum cele pe care le trăim, firimiturile țin loc de antreu, felul întîi, felul al doilea și desert. Firimiturile devin cu adevărat ispititoare în vremuri în care, cu excepția reconfortantelor teorii ale conspirației, nimeni nu mai e sigur de nimic.

Or, de firimituri nu putem scăpa. Și-atunci, marea provocare a zilelor noastre, atît la nivel individual, cît și colectiv, e cum să le frămîntăm și să le mai coacem o dată, pentru a scoate din ele o pîine întreagă. Un gînd întreg, o viață întreagă. Una cu cap și coadă.

■■■

Mihaela SIMINA

accent pe **istorie**

Freedom from fear

August, exact în urmă cu 80 de ani.

Doi șefi de stat se întîlnesc la bordul navei *Prințul de Wales,* pe coasta de est a insulei Newfoundland. Era pentru prima oară cînd se vedeau, iar în urma întîlnirii avea să rezulte un document reprezentativ, deși fără valoare juridică, pentru istoria următoarelor decenii. Este vorba despre președintele american Franklin Delano Roosevelt și prim-ministrul britanic Winston Churchill. Și despre Carta Atlanticului din 1941.

Documentul a fost conceput inițial ca un simplu comunicat de presă în urma discuțiilor celor doi referitoare la principiile configurării lumii postbelice. Răsunetul mondial al Cartei Atlanticului l-a depășit cu mult pe cel al unui simplu document de presă, devenind definitoriu pentru gestionarea relațiilor internaționale prin scopurile și idealurile pe care le enunța. Indirect însă, pentru că președintele Roosevelt nu a vrut să includă un plan punctual. Churchill este cel care a propus Carta, dorindu-și o implicare cît mai fermă a Statelor Unite ale Americii în război, implicare care încă nu era posibilă (avea să fie curînd, după Pearl Harbor), în mare parte pe fondul reticenței opiniei publice. Președintele Roosevelt a acceptat întrucît dorea să evite angajarea Regatului Unit într-o politică de acorduri secrete care să prevadă împărțiri teritoriale ca în Primul Război Mondial. Nici o modificare teritorială nu trebuia făcută fără acordul liber exprimat al popoarelor interesate și fiecare popor trebuia să își aleagă liber forma de guvernare. Toate statele trebuiau să aibă acces la materii prime, deci comerț mondial liber, și trebuiau să colaboreze pe plan economic.

De altfel, Carta Atlanticului a fost inspirată de un discurs pe care FDR îl ținuse la începutul anului în care proclama cele patru libertăți: libertatea individuală, libertatea de gîndire și religioasă, *freedom from want,* adică libertatea în raport cu nevoile socio-economice, și *freedom from fear,* eliberarea de frică, adică protecția contra războiului.

După eliberarea de tirania nazistă era nevoie să se elaboreze un plan concret pentru garantarea securității internaționale. Principiile trecute în Carta Atlanticului, ratificată de 26 de state în ianuarie 1942, au stat la baza acestui plan postbelic, numit Organizația Națiunilor Unite.

Odată încheiat conflictul, din teoria din Cartă, oricît de bine suna ea, nu totul s-a transformat în practica de pe teren. C-așa-i în istorie. Uneori realitatea bate tratatele.

Dar, în sens larg, *freedom from fear* poate bate orice.

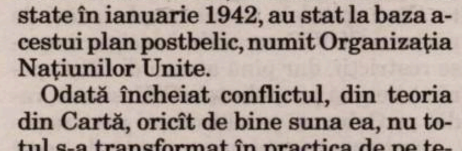

BARBURISME

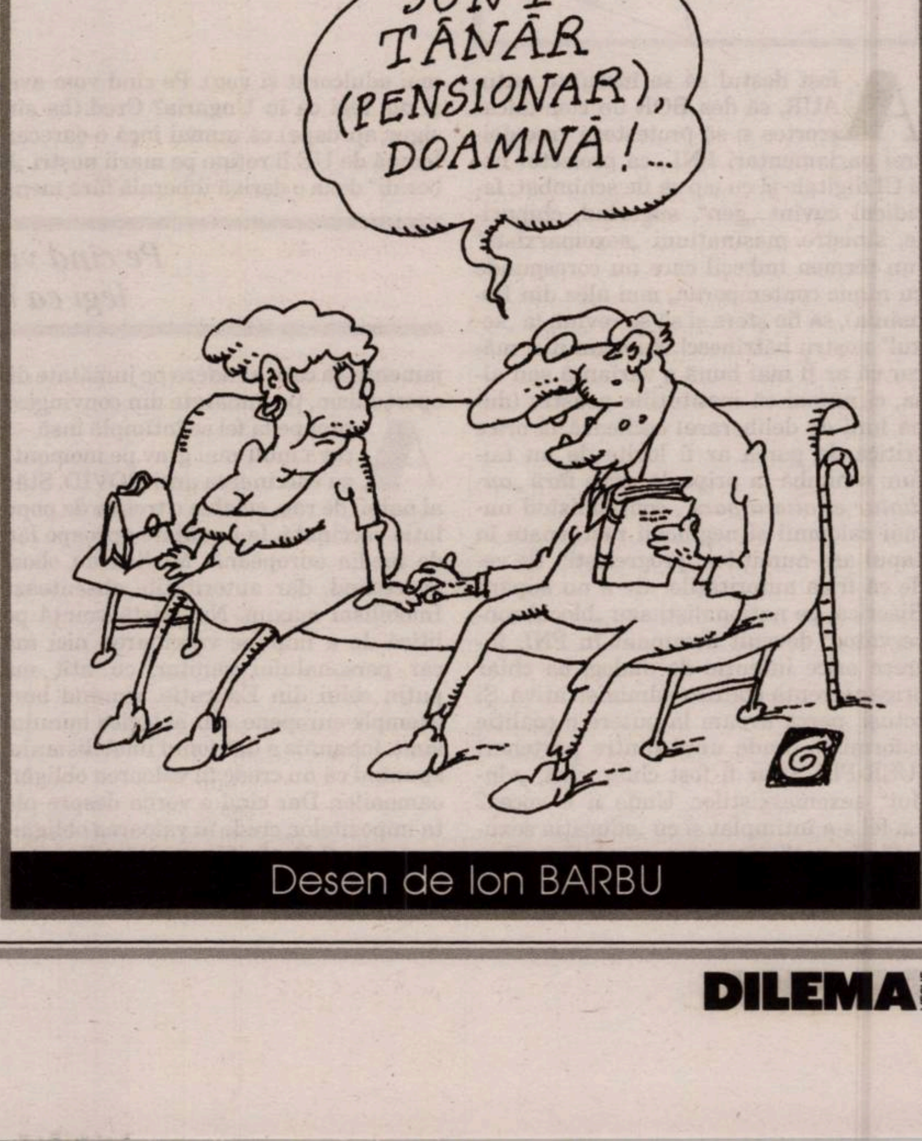
SUNT TÂNĂR (PENSIONAR), DOAMNĂ!...

Desen de Ion BARBU

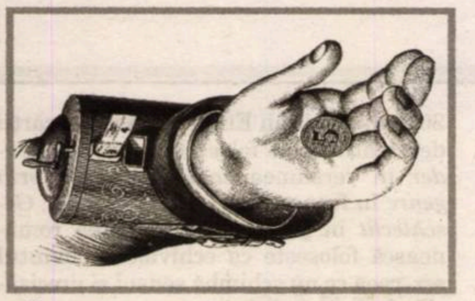

Constantin RUDNIȚCHI

viața de **capital**

Valul de populism, varianta de vară

În plină vară, opoziția politică la guvern se întețește. Iar temele economice nu lipsesc, purtate în mass-media de diverși politicieni din Opoziție sau de o serie de comentatori.

Temele de dezbatere nu fac decît să le reia pe cele vechi și să le mai îmbibe încă o dată cu populism. Astfel, se „reîncălzesc“ subiectele de campanie electorală, precum pensii, salarii, inflație, deficite sau naționalismul economic. Un comentator explică la o televiziune de unde se pot lua banii pentru creșterea pensiilor. Iar sursele sînt toate doar teoretice, pentru că banii ar trebui să vină din creșterea încasărilor bugetare. Dar orice specialist știe că o creștere de cheltuieli bugetare permanente, cum este mărirea pensiilor, nu se poate baza pe venituri incerte, ci doar pe încasări realizate. Deci soluțiile invocate nu sînt realiste, ci pur populiste.

Există o critică repetată în mod constant, și anume aceea că anul acesta nu cresc pensiile. Se trece cu vederea creșterea punctului de pensie cu 14%, de anul trecut, un procentaj ridicat, care acoperă în avans chiar și inflația mare de anul acesta. În orice caz, o creștere a punctului de pensie cu 40% era practic imposibilă prin prisma situației bugetului și a punctelor de vedere exprimate de agențiile de rating.

Opoziția politică nu a ratat nici prilejul rectificării bugetare pentru a crea confuzie. De exemplu, veniturile bugetare din contribuțiile de asigurări au crescut, iar Opoziția a cerut imediat ca banii încasați în plus să fie folosiți pentru creșterea pensiilor. Problema este că surplusul de venituri obținut nu face decît să micșoreze deficitul fondului de pensii.

Este, de asemenea, mult populism să afirmi că încasările suplimentare din contribuțiile de asigurări au fost alocate către fondul de rezervă al Guvernului în loc să fie crescute pensiile. De fapt, între sume nu este nici o legătură. Dar problema utilizării fondului de rezervă rămîne. Guvernul Cîțu perpetuează o practică veche, netransparentă și subiectivă, și anume alocarea de bani către administrațiile locale, de obicei către primari din aceleași partide cu cele aflate la guvernare, prin fondul de rezervă.

Este hazliu să îl vezi pe președintele PSD Marcel Ciolacu spunînd că actualul guvern a dus România la cel mai mare deficit bugetar, cel mai mare deficit comercial și cea mai ridicată inflație din Uniunea Europeană. Pe de o parte, nu este exact, pentru că în materie de deficit bugetar, anul trecut, au fost mai multe state europene care au depășit România (9,2% din PIB). Este vorba despre Spania (11% din PIB), Malta (10,1%), Grecia (9,7%), Italia (9,5%), Belgia (9,4%) și Franța (9,2% din PIB). Deci România nu este deloc țara europeană cu cel mai mare deficit bugetar.

Opoziția politică nu a ratat nici prilejul rectificării bugetare pentru a crea confuzie.

În schimb, în anul 2018, un an în care PSD se afla la guvernare, România a înregistrat al doilea cel mai mare deficit bugetar din UE (2,9% din PIB), fiind depășită doar de Cipru, cu 3,5% din PIB. În ceea ce privește inflația și deficitul comercial, România avea cifre mari, la nivel european, încă din perioada 2017-2018. De exemplu, în 2018, România și Estonia încheiau anul cu o inflație de 3% și, respectiv, 3,3%, aproape dublu față de zona euro, unde se înregistra un nivel de 1,6%. Ceea ce arată că PSD a înregistrat exact aceeași lipsă de performanță economică pe care acum o reproșează actualului Executiv. Cu o singură și importantă diferență: guvernarea PSD nu s-a confruntat cu o pandemie și cu un climat mondial inflaționist.

Pentru că inflația, reproșată Guvernului Cîțu, este de fapt, în acest moment, un fenomen global. Cauzele sînt clare. În primul rînd, creșterea prețurilor la produsele energetice, țiței, gaze naturale, energie electrică. Dacă anul trecut prețul țițeiului atingea valori minime record, acum a urcat spectaculos trăgînd în sus și tariful gazelor naturale.

În al doilea rînd, apetitul pentru consum manifestat în toate marile economii a făcut ca nivelul cererii să crească, uneori spectaculos, și, drept urmare, producătorii de bunuri și servicii și-au ajustat prețurile în funcție de piață.

În al treilea rînd, politicile băncilor centrale, de stimulare a economiilor și de punere de bani în circulație, la care s-au adăugat măsurile de sprijin luate în timpul crizei sanitare, au făcut ca firmele și consumatorii să aibă bani care s-au dus, parțial, către consum.

În al patrulea rînd, există în continuare un blocaj al unor lanțuri de aprovizionare. Sînt comenzi care sosesc tîrziu din China, prețul transportului internațional cu containere s-a dublat, iar semiconductorii au arătat cum pot fi blocate unele industrii în lipsa unor componente electronice esențiale pentru produsul finit.

Toate aceste evoluții au dus la creșterea generalizată a prețurilor, o inflație pe care băncile centrale o consideră tranzitorie (poate pentru a-și face curaj) și de aceea amînă luarea unor măsuri de politică monetară precum creșterea dobînzii sau reducerea treptată a programelor de achiziție de obligațiuni suverane.

În România, Guvernul a decis să oprească facilitatea oferită consumatorilor casnici sau non-casnici prin care aceștia nu puteau fi debranșați sau deconectați de la rețeaua de utilități în cazul în care nu își achită factura curentă. Măsura a fost instituită odată cu starea de alertă și i-a vizat pe consumatorii aflați în dificultate, dar a devenit și un refugiu pentru cei care nu au vrut să plătească. Chiar dacă starea de alertă se menține, economia crește, veniturile sînt, în medie, mai mari decît anul trecut, iar rata șomajului este redusă. De aceea, anularea măsurii este logică, dar acest lucru nu îi oprește pe populiști să anunțe un adevărat dezastru pentru cei care nu pot sau nu vor să își plătească facturile în următoarele 90 de zile.

În concluzie, pînă să fie atinsă de un nou val de pandemie, România este lovită de un val de populism. De COVID-19 vom scăpa, populismul, însă, va rămîne.

Valeriu Stoica *este avocat și profesor de drept civil la Facultatea de Drept a Universității din București.*

■ ■ ■

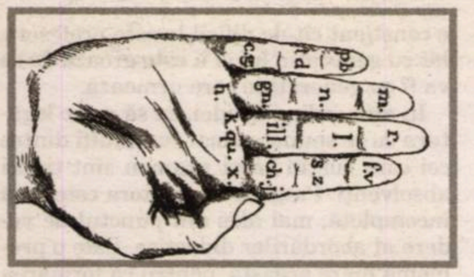

Codrin Liviu CUȚITARU

prezentul discontinuu

Obiceiuri strămoșești

Am crescut, precum majoritatea compatrioților, într-un mediu superstițios. Copiii au fost dintotdeauna un izvor nesecat de obiceiuri și credințe obscure. Eu și tovarășii mei de joacă nu intram decît cu piciorul drept în diversele incinte, juram „pe roșu“, nu călcam pe capace de canal pătrate sau dreptunghiulare, însă le căutam furibunzi pe cele rotunde, cu patru găuri, ca să le atingem vîrtos cu talpa, ne atîrnam ațe în gură dacă mamele ne coseau cumva un nasture cu haina pe noi, pășeam înapoi de trei ori în cazul cînd o mîță neagră ne tăia calea, țineam degetele încrucișate cînd, forțați de împrejurări, treceam pe sub zidării boltite și puneam mîna „pe verde“ dacă vedeam numere de mașină cu cifre dublate sau triplate. Aceste excese ale imaginarului pueril colectiv căpătau, bineînțeles, prin diseminare, expresii individuale. De exemplu, învățasem de la o fetiță de pe scară, ceva mai mare decît mine, că, atunci cînd un adult îmi zîmbește cu prietenie, mîngîindu-mă eventual pe cap, mă „deoache“ de fapt, eu avînd datoria să mă protejez cu o formulă magică, repetată în gînd de trei ori: „Să mă pupi…“ (haideți să atenuăm puțin coloritul mult prea viu al frazeologiei românești și să spunem) *undeva!*“. Prin urmare, mă întîlneam, la bloc, cu doamna Icsulescu. Ea mă întreba: „Ce faci, puișor?“. Eu, cu mintea crispată, alertată de bipăielile neuronilor de apărare, replicam, salvator-incantatoriu, în ecoul gîndirii: „Să mă pupi *undeva!*“. Mă aborda domnul Igreculescu: „Cum e viața, Codrule?“. Eu murmuram ca un vrăjitor *voodoo:* „Să mă pupi *undeva!*“. Cu timpul – și aici apare contribuția personală la nevroza generală –, sub influența deprinderii temporalității verbului la școală, răspundeam, mental, oarecum mai complicat, pentru a face „deochiul“ ineficient în prezent, în trecut, în viitor și în vecii vecilor: „Să mă pupi *undeva,* să mă pupi *undeva,* să mă pupi *undeva!*“. Apoi: „M-ai pupat *undeva,* m-ai pupat *undeva,* m-ai pupat *undeva!*“. În final, cu sentiment de apoteoză: „Mă vei pupa *undeva,* mă vei pupa *undeva,* mă vei pupa *undeva!*“. Dacă nu mă înșel, prin gimnaziu, școlar fruntaș fiind eu la gramatică, am adăugat și sofisticatele: „Mă vei fi pupat *undeva!*“ și „Mă vei fi pupînd *undeva!*“.

Treptat, mi-am atras și familia în jocul talismanelor și al formulelor magice. Nu mai era suficient că mergeam la școală, invariabil, pe același drum (foarte întortocheat în comparație cu strada principală, lină și umbrită de copăcei, ce lega direct blocul nostru de liceu), drum pe care, de altfel, nu l-am părăsit nici cînd s-a deschis un șantier în mijlocul lui, preferînd să fac echilibristică, pe scînduri, deasupra unor gropi imense și printre betoniere sinistre, în strigătele „binecuvîntătoare“ ale muncitorilor (anihilate, se-nțelege, cu cîte un „Mă vei pupa *undeva!*“ articulat rapid, la înghesuială). Nu mai părea de-ajuns nici că mă opream întotdeauna, în excursia aventuroasă către școală, în fața unui panou pentru a citi, în viteză, afișele cu titluri de concerte ale Filarmonicii (îmi băgasem în cap că, în mod cert, cu cît voi reuși să parcurg mai multe cuvinte de pe anunțurile în cauză, cu atît mai bine îmi va merge, în ziua respectivă, la „mate“ sau la „fizică“; i-am învățat atunci, bezmetic, pe toți regizorii de opere și operete și m-am familiarizat cu numele tuturor sopranelor și tenorilor; în plus, știam pe dinafară datele evenimentelor teatrale și muzicale, fiind în stare să funcționez, cu brio, ca un mic birou de impresariat artistic). Nu, efortul ocult trebuia să devină mult mai amplu. Ca atare, ajunsesem să cred că, dacă taică-meu nu folosea la despărțire, dimineața, o anumită formulă („Pa, tăticu’“), omenirea era amenințată de spectrul Apocalipsei. Așadar, la presiunile mele stranii, omul îmi zicea, de cîteva ori la rînd și pe intonații diferite, „Pa, tăticu’“, pierzîndu-și frecvent ritmul respirator, sub strictețea repetiției. Cînd trebuia să plece pentru un timp din oraș, cu o seară înainte, se posta sobru în mijlocul sufrageriei și începea să turuie: „Pa, tăticu’, pa, tăticu’, pa, tăticu’, pa, tăticu’“, de zeci, poate chiar sute de ori, ca să-mi ajungă pe mai multe zile. Interesant, eu nu dădeam semne că aș fi priceput grotescul situației, stînd senin în fața sa (cu mîinile ușor depărtate, precum yoghinii cînd încearcă „să prindă“ Spiritul Universal) și umplîndu-mă benefic de „pa-tătici“ ocrotitori (la cîți mi-a oferit în acele idilice timpuri, cred că mai am și astăzi vreo două-trei sute de mii, de rezervă, pentru zile grele). Mă mir că nu cădeam în transă în momentele menționate, de la atîția „pa-tătici“, și, cu ochii dați peste cap, spume la gură și voce cavernoasă, să dezvălui marile enigme ale umanității… Ceea ce – să fim bine înțeleși – nu însemna că mie îmi mergea bine la „mate“ și la „fizică“. După ieșiri scurte și complet lipsite de triumf la tablă, profesoarelor nu le rămînea decît să mă expedieze, în felul lor neconcesiv, spunîndu-mi: „Pa, tăticu’!“.

■ ■ ■

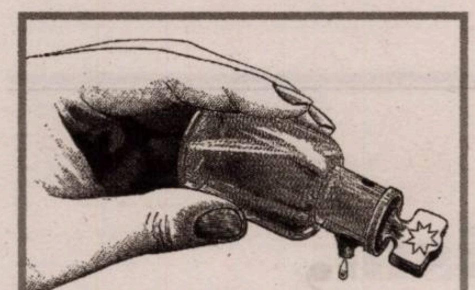

Rodica ZAFIU

cuvinte **nepotrivite**

Gen și sex

O chestiune esențialmente lingvistică a făcut mare vîlvă în ultimele zile, generînd acuzații conspiraționiste și declarații politice ultimative. Modelul noii cărți de identitate, unde în locul familiarei rubrici *sex* era trecut termenul *gen,* a născut teribile suspiciuni și reacții violente în rîndul celor care vedeau schimbarea ca pe o deschidere primejdioasă către acceptarea unor identități sexuale ambigue. Din punct de vedere lingvistic, principalul punct de controversă privea sinonimia sau diferențierea celor doi termeni.

De fapt, ambele cuvinte sînt polisemantice și nu au decît o zonă de suprapunere. *Gen* are numeroase sensuri, de la cele mai generale și abstracte („fel, tip“) pînă la cele specializate, din biologie *(genuri și specii)* și lingvistică *(genul gramatical).* Și cuvîntul *sex* are mai multe sensuri, chiar dacă, în mod surprinzător, polisemia sa nu este integral vizibilă în dicționarele noastre. În DEX, *sex* este definit doar ca „1. totalitatea caracteristicilor morfologice și fiziologice care deosebesc animalele și plantele în două categorii distincte, masculi și femele; 2. fiecare dintre cele două categorii de viețuitoare diferențiate după organele genitale; bărbați sau femei, masculi sau femele. *Sexul tare* (sau *viril)* = bărbații. *Sexul slab* (sau *frumos)* = femeile“. Distanța dintre explicațiile din dicționare și uzul cotidian al limbii se poate observa și în *Micul dicționar academic* (2010), în care un sens al cuvîntului *sex* – ‚manifestare sexuală“ – este precedat de strania precizare „rar“.

Între sensurile specializate ale termenului *gen* există unul care îl apropie și în același timp îl diferențiază de *sex:* substantivul *gen* a căpătat în ultimele decenii, ca traducere a termenului englezesc *gender,* un sens special, care privilegiază dimensiunea socială, culturală și comportamentală a diferenței biologice. În *Cambridge Dictionary online,* termenul *gender* este definit ca „the physical *and/or social* condition of being male or female“. Engleza a avut la dispoziție doi termeni – *sex* și *gender* – care au permis această diferențiere, intens prezentă astăzi în sociologie, în psihologie, în studiile feministe.

Adăugând termenului *gen* noi utilizări preluate din engleză, româna a introdus prin calc atît diferențierea dintre *sex* și *gen,* cît și o echivalență funcțională a celor două cuvinte, sub presiunea traducerilor de formulare, chestionare etc. Am semnalat într-un text din 2007 („Genul din gramatici și cel din dicționare“) acest uz, arătînd că este destul de artificial și derutant pentru vorbitori. Presupuneam atunci că ne-am putea totuși obișnui cu noul uz, prin forța repetării sale în contexte administrative. Cum se vede, obișnuința nu s-a produs (încă), ba chiar i s-au adăugat suspiciuni, indignări și confuzii.

Utilizarea în acte și documente administrative a termenului *gen,* ca simplu sinonim pentru *sex,* într-un sens și într-un context precis (ceea ce nu exclude divergența altor sensuri ale celor două cuvinte) este posibilă, dar nu și necesară. Noul termen nu schimbă nimic în mod automat: nu aduce mai multă deschidere către viziunea gradabilă și fluidă a trăsăturilor sexuale și nu se leagă neapărat de viziunea sexului ca opțiune culturală, atît timp cît rămîne într-un cadru strict administrativ, cu opțiuni limitate. Cei care se tem de cuvinte nu înțeleg că acestea își pot schimba oricînd sensurile: dacă se admite o a treia opțiune, neutră sau ambiguă, aceasta poate fi trecută la fel de bine la rubrica *sex*, nu doar la pe nedrept incriminatul *gen*. În reglementările din 2019 ale Uniunii Europene asupra cărții de identitate se folosește termenul *gender* în versiunea engleză, tradus prin *genre* în franceză, *genere* în italiană, *Geschlecht* în germană; traducerea românească folosește ca echivalent cuvîntul *sex*, ceea ce nu schimbă sensul și precizările documentului.

Oricum, să ne amintim că și termenul *sex* a fost cîndva o noutate: un împrumut lexical, preluat din franceză în secolul al XIX-lea. În *Dicționarul limbii române* (DLR), *sex* apare ca sinonim cu mai vechile *neam* și *soi* și este ilustrat printr-un citat din *Antropologhia* lui Vasici-Ungurean (Buda, 1830): „fealiu sau deschilinarea între bărbat și fămeaie o numim sex“ (unde *deschilinare* înseamnă *deosebire).* În textele juridice și administrative mai vechi, se folosea frecvent, înainte de introducerea termenului *sex*, cuvîntul *parte:* o „tablă statistică“ din 1831 arăta că în București existau „30.806 suflete *parte bărbătească* și 27.988 suflete *parte femeiască*“ (G. Millea, *Contribuții la demografia Municipiului București, 1831-1930*, 1933).

Pînă una-alta, opțiunea (la care se pare că s-a renunțat) pentru termenul *gen* în defavoarea lui *sex* nu este în sine nici indiciu al vreunei conspirații mondiale, nici îmbucurătoare deschidere spre diversitate și trecere de la viziunea strict biologică la cea culturală. Mult mai simplu și mai banal, tendința de a înlocui *sex* cu *gen* este în primul rînd încă un semn al creșterii influenței limbii engleze asupra vocabularului românesc actual.

■ ■ ■

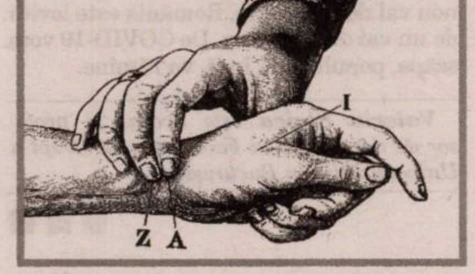

Horia CORCHEȘ

prof, viața mea

Cine este vinovat pentru procentele de la titularizare?

Cum am mai scris în ultima vreme pe ici, pe colo, una dintre temele preferate ale presei este să stabilească topuri, să interpreteze procente și să evidențieze prin acestea cît de mediocru sau de slab este sistemul de învățămînt românesc. Dintre toate examenele naționale, în ultimii mulți ani preferatul sac de box mi s-a părut a fi examenul de titularizare în învățămînt și mă opresc astăzi puțin asupra acestuia. Pentru că dacă dai o căutare pe Google după „titularizare 2021“, primul titlu pe care îl vezi este „Dezastru la rezultatele de la titularizare 2021“.

Am să explic, mai întîi, în mare și fără toate detaliile, ce înseamnă acest examen-concurs. Trebuie spus, în primul rînd, că numele examenului, așa cum îl vehiculează presa, induce parțial în eroare. Pentru că examenul nu este doar de titularizare, ci este concursul care permite obținerea unui post în învățămînt pentru o perioadă determinată (suplinire) sau nedeterminată (titularizare). Practic, un absolvent (dar nu numai) poate obține un post pentru un an sau mai mulți doar dacă a susținut acest examen. Pentru a deveni titular, trebuie să și existe un post cu viabilitate de cel puțin patru ani. Aceste posturi sînt însă foarte puține în raport cu numărul celor care susțin examenul. Se întîmplă ca la nivelul unui județ să nu existe nici un post titularizabil la unele discipline ani de zile. Proporția între posturile titularizabile și cele netitularizabile înclină covîrșitor înspre cele din urmă.

În al doilea rînd, profesorii care au obținut un post de suplinitor au posibilitatea să îl păstreze de la un an la altul, prin continuitate, fără să mai dea chiar anual acest concurs, în unele condiții (nu intru aici în detalii, pentru că mă interesează ansamblul).

În al treilea rînd, la acest concurs participă preponderent tineri debutanți, care abia au terminat facultatea – ciclul de licență sau master, în fiecare an școlar ponderea acestora în raport cu cei care au deja măcar un an de predare în sistem fiind semnificativă. Un an de experiență la catedră contează deja enorm în ordinea pregătirii profesionale și a competenței în susținerea acestui examen.

Cine afirmă că a fi profesor este ușor, că se muncește puțin, nu știe despre ce vorbește.

Acum, ceea ce încerc este nu să analizez cît este de coerentă sau de eficientă această formă de accedere la posturi în sistem, ci să explic de ce acest examen pare a fi codașul în privința procentelor de promovare.

Și pentru că vorbesc despre procente de promovare, trebuie să mai reamintesc un aspect: în cazul acestui examen, față de cel de bacalaureat sau de evaluare națională, conceptul suportă niște nuanțări. Dacă la cele două examene ale elevilor se consideră promovați cei care au obținut nota 5 (cinci), la titularizare se consideră promovați (de către presă și de către public) cei care au obținut nota 7 (șapte). De ce? Pentru că poți să devii profesor titular doar cu nota aceasta. Însă, cum spuneam, posturi titularizabile sînt extrem de puține, iar pentru a obține un post de suplinitor e suficient să obții o notă peste 5 (cinci).

Dacă ne uităm la procentele din acest an, referindu-ne la această nuanțare, lucrurile arată puțin altfel: au obținut note peste 7 (șapte) 44% din candidați, un procent considerat dezastruos (și este adevărat, e în scădere față de anii precedenți), dar note peste 5 (cinci) au obținut în jur de 80% din candidați. Aș zice că automat lucrurile ar arăta altfel, dacă s-ar pune astfel problema. Fără să vreau să justific nivelul scăzut al pregătirii unui procent semnificativ de candidați.

Și aici, vin înspre explicațiile care vizează acest aspect, al pregătirii. Profesia aceasta a devenit tot mai neatrăgătoare, de-a lungul timpului. Cauzele sînt multiple: salarizarea insuficientă, dificultatea obținerii unui post și faptul că adesea dai examen mulți ani la rînd pentru a te păstra în sistem (este epuizant și descurajant ca în fiecare vară să pregătești examenul, să îl dai, să participi apoi toată vara la ședințe publice pentru repartiție etc.), imaginea pe care presa și opinia publică le-au construit-o profesorilor, al căror statut este disprețuit și, nu în ultimul rînd, munca extrem de dificilă pe care o presupune această meserie, în raport cu elevii și cu părinții. Cine afirmă că a fi profesor este ușor, că se muncește puțin, nu știe despre ce vorbește, e mai mult decît ignorant. Nu sînt prea multe meserii atît de dificile, consumptive și cronofage ca aceasta. Și, ca fapt divers, fiul meu, spre exemplu, care e un copil cu bun-simț și cu o doză de timiditate, îmi spune că nu s-ar face profesor, pentru că e conștient cît de dificil le este profesorilor cu generația lui și îi este groază de ce va fi cu generațiile care urmează.

În altă ordine de idei, ca să refac legătura cu ce spuneam mai sus, mulți dintre cei care susțin acest examen sînt tineri absolvenți. Pregătirea acestora este încă incompletă, mai ales din punctul de vedere al abordărilor didactice. Este o problemă mare aceasta, pentru că formarea lor inițială, din timpul facultății, nu are cum să îi susțină suficient în fața unui astfel de examen. Adesea nu înțeleg bine ce este programa școlară, cum se citește ea, care sînt abordările potrivite pentru a face legăturile între diverse componente ale acesteia etc. Modulul de pregătire didactică din timpul facultății nu este suficient de consistent și de aplicat pentru a-i forma consistent.

Desigur, se pune și problema pregătirii lor de specialitate, care este, cîteodată, tot precară. Uneori mai arunc un ochi peste întrebările care se pun pe un forum specializat de pe Facebook, respectiv la răspunsuri. Este trist, dezamăgitor ce citești acolo. Dar oamenii aceștia nu sînt singurii vinovați pentru acest lucru. Ei sînt produsul unui sistem universitar. Iertată fie-mi îndrăzneala, dar închei acest articol cu o întrebare: s-a făcut vreodată vîlvă națională asemănătoare cu cele create în jurul examenelor naționale pe marginea a ceea ce înseamnă pregătirea universitară, nivelul acesteia, calitatea ei?

Horia Corcheș *este scriitor și profesor de limba și literatura română.*

■ ■ ■

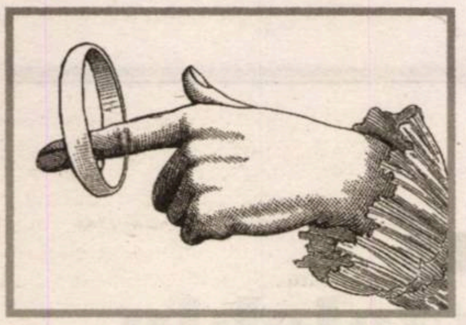

Selma IUSUF

legende urbane

Împreună

Sînt amîndoi bătrîni și surzi ca niște bocanci. Merg cu ei la doctor, unul de-a stînga, celălalt de-a dreapta, și încerc să mențin o conversație cu fiecare. Iar fiecare are ceva de povestit. Simultan. Maică-mea are o pălărie de soare cu borurile închise la spate cu un năsturel de lemn. O bluză imprimată cu irişi, pantaloni albi, ca de copil. Ea s-a micșorat cît un copil. Taică-miu are o șapcă albă cu care pare că nu știe ce să facă. O pune și o scoate de pe cap după o logică care-mi scapă. Amîndoi îmi povestesc chestii diferite și, în același timp, se ciondănesc între ei.

Taică-miu îmi recită niște versuri (face așa din copilăria mea, plus că mă trezea în creierii nopții să văd luna plină) și apoi își aduce aminte de o piesă de teatru stalinistă în care el a jucat la școală rolul soldatului care scrie pe perete, cu sîngele lui, LIBERTA... și moare împușcat. Rîde, și ochii albaștri intră în rețeaua fină de riduri ca două fante turcoaz prinse în plasa aia de cărnică albă. În urechea ailaltă, mama îmi explică pe îndelete tot ritualul care trebuie îndeplinit la doctor, o procedură complicată pe care trebuie, dar trebuie s-o rețin în caz că unul dintre ei pățește ceva. A început de la o vreme să-mi lase un soi de testament verbal în care intră acte, chei, sertare și o agendă în care sînt scrise analog numere de telefon cu pixul. Sînt firimiturile după care trebuie să mă ghidez în momentul în care voi ajunge în pădure. Pădurea mă așteaptă calmă, răcoroasă, implacabilă. Verdele ei bate în negru, păsările ei nu se aud, iar la rădăcina copacilor neprietenoși cresc ferigi mari și improbabile ca în tablourile lui Rousseau Vameșul.

Ne ducem tustrei la tramvai. Sînt două stații pînă la clinică, zice mama, o joacă de copil. Tata scoate și pune șapca, habar n-am, după cum intră sau iese soarele din umbră, salută poate pe copilul grăsuț, pe doamna cu un pepene, un porumbel cu picioarele roșii, trebuie să fie o noimă în asta, cu siguranță. Nu e din lumea asta, îmi zic, niciodată n-a fost, dar măcar în tinerețe păstra aparențele. Precis a fost un soi de elf, „lasă șapca aia în cap, domnule, ce o tot fîțîi atîta?“, o aud pe mama. „O să faci insolație.“ De la o vîrstă, cam astea sînt avertismentele. O să faci insolație, o să te împiedici și o să cazi, nu auzi nimic, te calcă mașina, o să te pierzi în jurul blocului în care stai de 40 de ani, o să ți se facă rău de la o bere. Grija ei pentru el a ajuns disperată, stau amîndoi pe un fir de timp, ea îi încolăcește umerii cu brațele, el s-ar cam lăsa să cadă.

Stăm ca proștii în stația de tramvai care nu mai vine. E cald ca în infern, îmi explodează cocul improvizat în soarele ăsta. Îmi vorbesc amîndoi în ureche și mă căpiază îngrijorarea, o mică exasperare și dragostea. Hai pe jos, întîrziem, zice mama și pleacă voluntară înainte cu pălăriuța aia de soare caraghioasă. O urmăm, eu îndoită, tata șovăielnic.

Să vezi ce drăguță e asistenta, domnișoara Amelia, îmi zice mama, mîndră de parcă ea o făcuse pe asistentă. Dar și doctorița, zice, are mare grijă de taică-tu. Sînt cumva convinsă că iar a răsucit ea realitatea. Are o lupă fantastică în care uneori relele i se par bune, iar chestiile banale devin de nesuportat. Dar ce știu eu?

Ajungem la clinică pe jos, nu știu cum rezistă ei, dar eu am amețit deja. Dubla conversație și efortul de a răspunde civilizat amîndurora m-au istovit. Acolo, treaba e într-adevăr complicată, îngreunată și de procedurile COVID, de triaje, intrări și ieșiri separate, plus o ceață de suferință încolăcită strîns pe toți pacienții ăștia îngijorați. Maică-mea îmi face cunoștință și cu asistenta, și cu doctorița de parcă ne-am fi întîlnit la o sindrofie, alea nu au chef de nimeni și de nimic, sînt civilizate, dar seci, rodate, plictisite, profesioniste. „Vezi ce drăguță e domnișoara Amelia?“, zice maică-mea de parcă ea o făcuse. „Daa“, spun, „e cam piți.“ „Ce e?“, întreabă, nu aude, eu nu repet cuvîntul. „E drăguță“, zic, ea e mulțumită și se înfoaie pe scaun în așteptarea tatei. În poală îi ține strîns șapca aia albă de la care s-au certat. Azi fac 51 de ani de cînd sînt împreună.

***Selma Iusuf** este jurnalistă, redactor-șef la știri, radio Kiss FM și Magic FM.*

■ ■ ■

Radu NAUM

un sport la Răsărit

E drama secolului că pleacă Messi de la Barcelona?

Ar fi bine. Ar însemna că oceane de drame mai mari decît plecarea unui fotbalist de la o echipă n-ar mai exista în următorii 79 de ani. Ar fi ceva. Imaginați-vă cîțiva soldați în gropile înecate în noroi de lîngă Verdun, bombardați zi și noapte, trebuind să reziste metalului venit din cer sau din tranșeea vecină, cărora li se spune că peste o sută de ani cea mai mare dramă a omenirii va fi plecarea unui micuț argentinian de la echipa de futbol a unui oraș dintr-o țară obscură în care un nebun tot ridică o catedrală cu forme trăsnite. Probabil că i-ar păli damblaua înainte să-i lovească vreun obuz. Dacă vi se pare că nu trăim în cea mai bună și nebună dintre lumi luați acest exemplu. Sau pe cel mai la îndemînă al unei planete atacate de cea mai gravă pandemie din ultima sută de ani care inventează în timp record un vaccin pe care mai mult de jumătate din umanitate îl refuză. Jules Verne nu putea imagina mai bine. Și nici pe Messi nu îl putea vedea prin pîcla viitorului. Dramoleta e prea greu de anticipat de oamenii care visau doar că zboară. Messi și toți enoriașii Bisericii Sfîntului Leo suferă de-a dreptul. El Pulga are un naturel simțitor, despărțirea de clubul care l-a crescut la propriu (i-a dat hormoni de creștere, că era prea mic) și la figurat are accentele unei rupturi interioare. Nu trebuie să rîdem, sentimentul e real. Omul se atașase de tot ce e Barça, iar planeta așa îl voia, în *blaugrana*. Pămîntenii se leagă de asemenea povești, chiar și Leo se legăna seara înainte de culcare la gîndul acestui paradis pe care îl locuia. Pentru mulți, căderea în lume a copilului-miracol e o mică moarte. Sfîrșitul unei lumi interioare în care se refugiau zilnic de la tot ceea ce viața cealaltă, cu gust metalic, le aducea în cale. Pentru ei, plecarea lui Messi de la Barcelona chiar că e drama secolului. Noi, ceilalți, ne rugăm să fie așa.

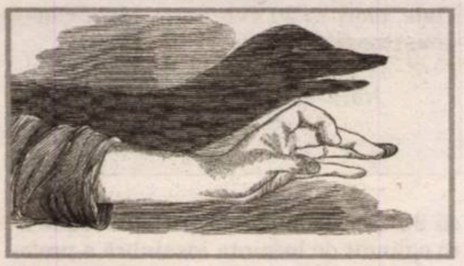

Iaromira POPOVICI

bazar

Mări studențești

În vara de după ce am intrat la facultate, am plecat la mare cu prietena mea și cu iubitul ei. Eu eram ceea ce astăzi s-ar numi *single* și, teoretic, aveam toată libertatea din lume. Practic, eram cam încurcată de întreaga situație.

Astăzi, să fii femeie single, *singură pe oriunde, e mult mai simplu.*

Astăzi, să fii femeie *single,* singură pe oriunde, e mult mai simplu. Pe atunci, însă, părea o calamitate, o rușine, exagerînd... Eu, una, cel puțin așa mă simțeam: rușinată și inconfortabil. Culmea e că n-aveam decît 18 ani. Dar educația epocii era în sensul acuplării oficializate. Se contura un soi de pseudo-puritanism, dictat în principal de vicisitudinile epocii: era mult mai ușor de supraviețuit în cuplu, puteai pleca împerună cu partenerul la repartiție, de pildă, și aveai ceea ce pe atunci se numea „dosar bun“ – dacă erai divorțat nu mai era așa, puteai avea necazuri la „locul de muncă“, chiar să fii dat afară. De asemenea, era o problemă reală dacă rămîneai însărcinată, avorturile erau ilegale și începea circul: ori făceai un avort improvizat și-ți riscai viața, ori încercai să te măriți (știu cum sună asta azi) ori – și am întîlnit cazuri – îți creșteau părinții copilul „din flori“.

Pe scurt, așa erau vremurile. Cîte tragedii nu s-ar fi putut evita dacă avorturile ar fi fost legale și dacă ar fi existat măcar o brumă de educație sexuală (în afara orei de biologie, pe care o țin minte pînă-n ziua de azi, cu „Reproducerea la om“, cînd, practic, învățam niște denumiri pe care le asociam unor poze, din care oricum nu înțelegeam mare lucru). Cert e că mentalitățile erau așa, și numai ideea de a fi *single* era o aventură. Poate și de-asta țin minte atît de exact ce am făcut în acea vacanță, de altfel, nereușită. Îmi aduc aminte că mergeam serile la discotecă și cunoșteam diverși băieți care erau de oriunde din țară și care îmi povesteau cîte ceva din vieților lor, despre care nu mai știu mare lucru, pentru că beam vodcacola. Îmi amintesc însă cea mai grozavă întîmplare a momentului: am făcut baie noaptea în piscina de la Hotel Amfiteatru din Olimp, care pe atunci ni se părea ceva suprem (și care pînă acum doi ani era într-o uluitoare paragină, ți-era frică să mergi singur pe aleile din jurul lui, era sălbăticie). M-am împrietenit cu unii și alții și s-a format un fel de gașcă tranzitorie care a avut tupeul să pătrundă, nici nu mai știu cum, fraudulos, cu siguranță, la singura piscină deschisă noaptea (cel puțin după știința noastră) pe litoral. Țin minte și acum entuziasmul de a face ceva interzis, răceala apei și, mai ales, frigul amar de după aceea, cînd ne-am înfofolit ca să nu răcim.

La mare, am fost cazați chiar la un hotel.

N-a fost deloc romantic, dar a fost o victorie de pe o ipotetică *Bucket List:* am bifat-o și pe-asta. A trecut și vacanța nu foarte plăcută și a venit, în sfîrșit, momentul mult așteptat: să merg la mare în cuplu. Și nu oricum, ci prin facultate, prin organizația studențească a momentului. La sfîrșit de ani ’80, în vremea lui Ceaușescu. Am reușit cu chiu, cu vai, să luăm bilete la mare de 1 mai. Vreo trei zile, cred. Încă de pe atunci se statornicise obiceiul ăsta.

Țin minte și acum momentul cînd am ajuns la gară și am văzut îmbulzeala de pe peron. Îmbulzeală e un eufemism. Nu te puteai apropia de tren decît dînd din coate la propriu, îmbrîncindu-te. Apoi, nu te puteai sui în tren. Am făcut și eu, pentru prima dată, ce văzusem prin filme: m-am urcat în tren pe geam. Iubitul meu de atunci m-a tras pe geam în sus. Din fericire, și incredibil, a funcționat. Trenul de atunci îmi aduce aminte de cel din *Balanța,* filmul meu neaoș preferat. Atmosfera era, în esență, aceeași, doar că eram eu într-o stare mai plutitoare care nu-mi permitea s-o observ. Sau să recunosc că am observat-o.

La mare, am fost cazați chiar la un hotel. Și ne-au lăsat să stăm cum voiam în cameră, chiar două persoane necăsătorite de sex opus (ceea ce era o blasfemie pentru vremea de atunci, pe care o puteai rezolva doar dacă aveai destulă prezență de spirit să-i împingi recepționerului, odată cu buletinul, 50 de lei). Era o situație interesantă: mergeam la mare de 1 mai, dar, în anul acela, și Paștele cădea pe 1 mai. Paștele care nu se serba pe față-n comunism, deși lumea avea voie să meargă la biserică de Înviere (nu trebuia decît să ai buletinul la tine, căci în noaptea aceea Miliția făcea multe razii) și era lăsată, tacit, să vopsească ouă (doar exista vopseaua Gallus) și să pună la copt cozonaci. În ziua de Paști și de 1 mai, am coborît, împreună cu toată floarea cea vestită a studențimii, în restaurantul hotelului, unde urma să luăm masa de prînz. Chiar eram curioasă cum aveau de gînd angajații hotelului să rezolve coincidența celor două sărbători. Ne aștepta o masă încărcată cu de toate. Chiar îmbelșugată pentru vremea aceea. În centrul ei, surpriză, trona un platou uriaș cu cartofi pai prăjiți, vopsiți nici mai mult, nici mai puțin decît în roșu, galben și albastru. Cu Gallus. Tricolori.

A fost o victorie abilă a celor de la hotel, care au reușit să iasă basma curată dintr-o situație imposibilă. Care pe unii i-ar fi putut costa funcția.

■ ■ ■

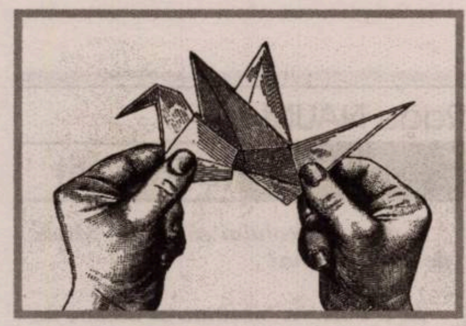

Andrei MANOLESCU

libertatea de impresie

Cum am ajuns să-l apreciez pe Patzaichin

Nereușita unuia dintre ultimii concurenți români la Olimpiadă, de a se califica în finala de la canoe, mi-a adus aminte de o accidentală confruntare cu dificultățile acestui sport. La Facultatea de Geologie, în anii ’80, sportul era opțional. Canotajul era una dintre posibilități și, nu mai știu exact din ce motive, m-am înscris acolo împreună cu un bun coleg și prieten. Aveam să constatăm că, de fapt, era vorba de caiac-canoe și că ieșirea pe apă era o raritate. Tot așa se întîmplase și la clubul de speologie unde, după luni de zile de cotizații și participări la sesiuni de trăncăneli teoretice într-o încăpere mizerabilă, nu vizitasem nici o peșteră și, tot așa, am aflat cum cineva din familie, înscris la scrimă în școala generală, s-a antrenat luni de zile la fandări cu mîna goală. În acele vremuri, sabia, spada sau floreta erau, nu-i așa, scumpe, rare și chiar periculoase, adică nu se făcea să le dai pe mîna copiilor, fie ei și înscriși la scrimă. Cînd, în sfîrșit, a primit un echipament de scrimă, care se lega cu șireturi, i s-a spus că trebuie întîi să-l spele, fiindcă fusese purtat de alții, iar după alte vreo două ședințe de fandări cu mîna goală i-a fost cerut înapoi. În comunism, lucrurile care ar fi putut fi interesante erau mai degrabă simulate. Nici nouă la caiac-canoe nu ni se dădeau ambarcațiuni. În schimb, eram puși „să tragem de fiare“ într-o sală la demisolul Facultății de Drept.

Problema era că orele de canotaj se suprapuneau cu cele de engleză. Engleza nu era opțională, deși cursul nu se încheia cu examen, ci cu un așa-numit „colocviu“, la care exista totuși riscul să rămîi restant. Așa că, la începutul anului, împreună cu prietenul meu, am stat de vorbă cu profesoara. Plimbatul cu barca (așa credeam noi) ne atrăgea mai mult decît engleza pe care oricum o făcuserăm în școală și în liceu. Profesoara, drăguță și binevoitoare, ne-a întrebat cîte ceva în engleză, a văzut că ne descurcăm și ne-a spus că acceptă să nu mai venim pînă la examinarea de la sfîrșitul anului. Fericiți, ne-am dus să ne întîlnim cu profesorul Bălan, cel de caiac-canoe. Și ne-am trezit, cum spuneam, într-un soi de club de tortură. Ne chinuiam adică, benevol, trăgînd, ridicînd și împingînd diverse bare și greutăți sinistre, în speranța acelor „plimbări cu barca“ mai profesioniste.

Într-un sfîrșit, am fost scoși pe lacul Tei, cu niște caiace „Turist“, ca să învățăm mișcările de bază. A fost destul de plăcut. Apoi însă, am fost puși într-o canoe lungă, cu un tip care ținea strocul, adică marca sonor ritmul de vîslit. Știu că la probele olimpice, în acest fel de ambarcațiune sînt maximum patru vîslași. Ei bine, eu țin minte că eram mai mulți. Dar, concentrat să-mi țin echilibrul în canoea îngustă, nici nu observasem bine cine se mai urcase în ea, am presupus însă apoi că erau niște canoiști mai experimentați decît mine (nici nu era greu). Eu trebuia să dau cu pagaia pe partea dreaptă. Cînd a început „hora“, a trebuit să joc. Era ca la galere, doar biciul lipsea. Trebuia să vîslești odată cu ceilalți, cum îți dicta „șeful“. N-am apucat să apreciez viteza (care părea totuși mare) și nici prin ce zonă a lacului ajunseserăm, preocupat de propria mea vîslire și să nu mă fac de rîs pierzînd ritmul. Vedeam doar pagaia și peticul de apă din dreptul meu. La un moment dat, am zărit totuși și cum celui din fața mea, de efort, îi săreau mucii din nas, la propriu. Poate că și mie mi se întîmpla la fel, dar nu simțeam. Făceam mult sport pe vremea aceea, dar o asemenea încercare fizică nu mai înfruntasem. Am început să simt o durere ascuțită care iradia din șira spinării în tot corpul. Realizam că era ceva ce nu avea să treacă decît la oprire. Iar comanda de oprire nu mai venea, parcă se tot amîna. Țin minte că aș fi dat orice să pot vîsli măcar o singură dată pe partea cealaltă, pe stînga, să schimb mișcarea, să o compensez cumva. Bineînțeles că era imposibil.

În final, antrenamentul s-a încheiat, iar următoarele ședințe n-au mai constat decît în reluarea obișnuitelor exerciții „la sală“. Am început să mai sărim peste ele, dar sigur că nici la engleză nu ne duceam. Nu voiam să dăm ocazia vreunei rediscutări a înțelegerii stabilite cu profesoara. Colegii ne transmiteau însă periodic că ea ar vrea să vorbească cu noi, să ne vadă. În semestrul al doilea, semnalele acestea s-au înmulțit. Nu înțelegeam ce se întîmplă. În preajma colocviului, am aflat că ea se plîngea că nu ne-a văzut niciodată și că în asemenea condiții nu ne va da notă de trecere. Uimiți, am întrebat dacă era vorba de profesoara brunetă cu ochelari. „Nuuu!“, ne-au răspuns colegii. Cu aceea făcuseră doar cîteva ore, apoi venise una blondă, mult mai rigidă. Am înghețat. Cea nouă probabil că nici n-avea habar ce vorbiserăm cu cealaltă. Am cumpărat amîndoi un buchet mare de flori și ne-am prezentat la colocviu cu tot felul de explicații pregătite, cum că noi am fi canotorii facultății și așa mai departe. Aveam însă un coleg pe care-l consideram cam cretin. Venea foarte rar la cursuri, vorbea incoerent și avea un inexplicabil succes la fete. Nici el nu fusese la nici un curs de engleză. Cînd profesoara a intrat în sala de colocviu, el a luat iute buchetul de pe banca noastră, adică florile pe care le cumpăraserăm noi, și l-a dat profesoarei, explicîndu-i ceva absurd, în stilu-i caracteristic. Profesoara a dat ochii peste cap și i-a pus notă de trecere, amenințîndu-l de formă cu degetul. Cum puteam să mai reacționăm? Eram blocați ca doi proști. Profesoara nu ne-a dat nici o șansă. Fără prea multe discuții, ne-a chemat la reexaminare în toamnă. Am ieșit din sală orbiți de gîndul răzbunării. Nu l-am mai prins niciodată pe idiot și nici la canotaj n-am mai fost.

■ ■ ■

ready made

Sfinții științei pe luna septemvrie

„7 Septemvrie 1829, *Kékulé, von Stradonitz, Friedr. Aug.*, născut în Darmstadt, profesor de chimie în Bonn, mort la 13 Iulie 1896. Chimist strălucit […]

27 Septemvrie 1818, *Kolbe, Hermann,* născut în Elliehausen lângă Göttingen, mort la 25 Noemvrie 1844 lângă Leipzig. Chimist mare.

28 Septemvrie 1852, *Moissan Henri,* născut în Paris, profesor de chimie, mort la 20 Februarie 1907. Chimist vestit.“

Natura, Anul XIII, Numărul 10,
Octomvrie 1924

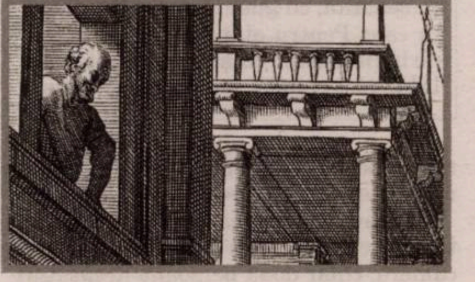

Lorin NICULAE

urbe în vorbe

Rafinament rural bucureștean

De regulă, rafinamentul așezărilor omenești este adesea asociat, aproape involuntar, cu orașul. Cuvîntul *urbanitate* desemnează atît urbanismul, caracterul de a fi urban, cît și politețe și bună-cuviință. Și, într-adevăr, atunci cînd ne gîndim la rafinamentul minunatelor orașe pe care le vizităm, ne vin în minte dantelăriile venețiene dăltuite în piatră ori hipnoticele pavimente ale Lisabonei. Evocăm ascensiunea spre infinit a stilului gotic, în dialog cu umanismul renascentist. Porțile Paradisului de la Florența, arcele triumfale, statuile, piețele și scuarurile vorbesc despre civilizație, despre puterea spiritului uman. Străbătînd marile orașe ale lumii, ai sentimentul unei înălțări contagioase, devii părtaș la o aventură de milenii care s-a decantat în forme de o frumusețe aproape divină. Mulți români, care au șansa de a vizita orașele clasificate cu trei stele în ghidul Michelin, încearcă un soi de jenă încărcată de umilință gîndindu-se că Bucureștiul nu este Roma nici pe departe, așa cum Călărași nu e Veneția și nici Caracal nu este Sevilla. Străinii ajunși pe la noi știu din pornire că Bucureștiul este un oraș de gradul 3. „Adică cum?“, am întrebat eu curios. „Gradul 1 e Roma, gradul 2 e Parisul“, mi-a explicat afabil un investitor. E drept că, dacă judeci după cîte sculpturi de Michelangelo sînt la noi, orașele românești nu obțin scoruri fruntașe. Poate că nici la administrare nu stau toate foarte bine. Există însă anumite zone ale Bucureștiului care îi fascinează pe vizitatori, iar acestea sînt tocmai acele părți ale țesutului urban vechi ce conservă structura rurală a orașului: curți mari, aerisite, cu livezi, cu case ce privesc strada din spatele unor prispe generoase. Străduțele cartierului se unesc în fața bisericii. Atmosfera acestora trebuie să fi fost patriarhală, înaintea apariției automobilului.

Aceste case mărturisesc originea rurală a gîndirii responsabile de apariția lor. Vorbesc despre valori decantate de-a lungul mileniilor și transmise generațiilor prin grija obștii sătești. Preocuparea pentru frumos și armonie, vizibilă la poarta frumos împodobită, la stîlpii încrustați ai prispelor, la sobe, dar și la raporturile între părțile casei, aparține unui spațiu și unui timp cînd satul autonom își producea singur civilizația, iar fiecare generație o rafina. Este vorba de o civilizație românească, cea rurală, care putea rivaliza, la începutul secolului al XX-lea, cu oricare altă civilizație rurală, din punct de vedere al achizițiilor materiale și spirituale reflectate în arhitectură, port, obiecte, folclor ș.a.m.d. Dacă am compara traiul unui muncitor în fabrică din Anglia industrializată cu viața îndestulată a unui moșnean din Chiojdu, de exemplu, care își petrecea viața într-o relație firească cu holdele și pădurile generoase pe care le luase în primire de la părinți și avea să le transmită mai departe, ca moștenire, copiilor, ne-am da seama că existența celui de-al doilea reflectă mult mai bine aspirația către liniște, către sănătatea oferită de natura păstrată nealterată de intervenția distructivă a omului, pe care o avem cu toții, mai ales după lungile perioade de recluziune în locuințe.

Din această perspectivă, ghirlandele aurite ale palatului Pitti nu vor putea rivaliza niciodată cu snopii de grîu pe care îi reproduc, iar aranjamentele florale din pietre policrome nu vor atrage niciodată fluturii, așa cum o face o fineață. Lingura de lemn cu care mînca țăranul român era frumos împodobită, la fel ca ulciorul din care bea apă la coasă. Ele erau parte a creației, căreia i se dăduse doar o formă potrivită scopului. Frumusețea naturii era oglindită firesc de cea a locuințelor, tot astfel cum peisajul dezolant al fabricii din perioada revoluției industriale era oglindit de locuința insalubră a proletariatului urban.

Astfel, simplitatea și rafinamentul locuinței rurale, relația naturală a acesteia cu mediul din care provenea, bucată cu bucată, au dat naștere parohiilor care, împreună, au format orașul București, iar modelul a fost, ulterior, preluat la începutul secolului al XX-lea. Existența unui oraș cu logică de sat, cu străzi mărginite nu de fronturi compacte, ci de curți aerisite, cu case izolate sau, cel mult, cuplate, fascinează, căci generozitatea conceperii sale nu poate fi regăsită decît în mediul rural, acolo unde orizontul casei este dat de unirea dintre pămînt și cer. Rafinamentul stilului neoromânesc se așază pe tradițiile arhitecturii rurale și ecleziale și rămîne, prin bogăția spațiilor de legătură între exteriorul locuinței și interiorul acesteia, prin decorație și armonie, unul dintre cele mai căutate de amatorii contemporani de frumos construit.

De aceea, în oglindirea onirică dintre București și satele care i-au fost model, atunci cînd este demolată fără milă o casă a vechii urbe, într-un sat românesc dispare o casă bătrînească, pentru a fi înlocuită cu expresia falnică a noii bunăstări reflectate de tablă, plastic, inox și sticlă bombată reflectorizantă, în timp ce vechea prispă, cioplită în rugăciune cu Soarele și Luna, devine lemn de foc.

***Lorin Niculae** este profesor la Universitatea de Arhitectură și Urbanism „Ion Mincu“ din București.*

■ ■ ■

dosarDILEMA VECHE

Coordonatoare: Stela GIURGEANU

Bucuria de a trăi

Texte și opinii de:

- Ioana BOT (profesor de literatură română la Universitatea „Babeș-Bolyai“)

„Spălarea de ură“

- Nicolae REDNIC (medic)

„Micile bucurii viitoare“

- Bianca-Olivia NIȚĂ (jurnalistă)

„Cinci luni în Sicilia: amintiri despre lejeritate“

- Dragoș BOGDAN (filolog, bragagiu și cafegiu)

„În cinstea lui Alfonso“

- Ada CODĂU (lector univ. dr. La Facultatea de Litere, Universitatea „Ovidius“ din Constanța)

„Încă n-am înțeles cum să mă descurc pe lumea asta“

- Adrian VOICU (director adjunct de întreținere aeronave la o companie cu baza pe Aeroportul Paris-Orly)

„Nu-i *Joia plăcerii,* ci *La joie de vivre*“

argument

De ce se piaptănă baba cînd țara arde

DILEMA VECHE

Bucuria de a trăi

Un articol de pe site-ul Ouest-France mi-a reamintit, zilele trecute, cît de important este, totuși, ca baba să nu renunțe să se pieptene cînd țara arde. „După videoclipurile postate de Emmanuel Macron pe Snapchat, TikTok și Instagram, menite să răspundă întrebărilor pe care francezii le au despre vaccinare, a mai rămas o întrebare, una fără răspuns, care încă face furori pe Internet: ce marcă de tricou purta șeful statului? Chestionați de jurnaliștii de la Ouest-France, cei de la Palatul Élysée au spus că nu doresc să comunice cu privire la acest subiect.“

Sînt oameni care ar găsi articolul frivol. Cum adică să arunci în derizoriu o problemă atît de serioasă precum vaccinarea? Alții l-ar putea interpreta ca pe o denigrare, o ironie la adresa președintelui Franței și la inițiativa acestuia de a-și convinge cetățenii de importanța vaccinării. Dar mai sînt și cei care, pur și simplu, ar zîmbi. Aceia știu cu ce se mănîncă *„la joie de vivre“*.

Ce este această bucurie de a trăi? Este o superficialitate? O ignorare a problemelor și o îmbătare cu apă rece? Sau este ceva mult mai profund, o reală contragreutate pe care o poți pune pe cîntar cînd lucrurile nu merg așa cum trebuie?

În lucrarea sa, publicată în 1710, *Teodiceea,* seria de eseuri despre care se spune că l-ar fi inspirat pe Voltaire cînd a scris *Candide,* Leibniz avansa ideea „relativității răului“, afirmînd că ființa umană devine hipersensibilă cînd vine vorba de suferință. Avem tendința să remarcăm mai abitir lucrurile care nu merg decît pe cele care merg, iar momentele de bine nu doar că sînt date uitării în clipa în care ni se întîmplă un pocinog, ci sînt și complet neconștientizate în timpul trăirii lor.

Bunăoară, nu vom trece niciodată pe catastif zilele în care sîntem sănătoși, dar momentele de boală le ținem minte cu acuratețe, le trăim acut, atît fizic, cît și psihic. Căci doar cînd suferim ne gîndim (cu tristețe!) la zilele cînd nu sufeream, conștientizînd fericirea doar la timpul trecut.

Totuși, se întreabă Leibniz, dacă am pune într-o balanță toate momentele cînd ne merge bine cu toate momentele cînd nu ne merge chiar așa de bine, nu vom observa oare că acele momente de fericire (neconștientizate ca atare la vremea lor) sînt mult mai numeroase decît cele în care sîntem nefericiți?

Bineînțeles, relativizînd răul, Leibniz nu-i neagă existența, definind răul prin „suferința inocenților“, însă vede în „rău“ mai degrabă un instrument prin care putem accede spre conștientizarea binelui, binele fiind, în esență, calea spre progres. Dacă Dumnezeu ne-a creat imperfecți, afirmă Leibniz, asta nu înseamnă că nu ne-a dat șansa să devenim perfecți, răul fiind lecția din care putem învăța să conștientizăm binele și, conștientizînd binele, să minimalizăm răul.

Precum acei oameni care, înțelegînd cu adevărat experiența răului, ajung mai apoi să trăiască cu mult mai intens fiecare moment de bine, ca și cum traversarea unei suferințe le-a dat puterea de a înțelege care e, de fapt, esența reală a vieții. Pura bucurie de a trăi. (**Stela Giurgeanu**)

Cititori, fiți ascultători! Dar nu acum.
Emisiunea *Timpul prezent* va fi reluată în toamnă.

Ioana BOT

Spălarea de ură

Abundența de cărți, blog-uri și alte soiuri de publicații motivaționale care ne învață să fim fericiți (gratis sau nu, la ofertă 2 în 1 cu lecții de gătit sau cu *mindfulness* la purtător...), această producție de soluții de fericire mă sperie. Nu prin insistența cu care îmi taie calea, ci prin sugestia că foarte multă lume are nevoie de asemenea sfaturi pentru a fi fericită. Pentru a-și realiza fericirea individuală ca pe un proiect al descătușării energiilor pozitive personale, private și prealabil încătușate, ca să mă exprim „în cod“. Aflu, din asemenea surse (pe care le parcurg, mărturisesc, abia cu coada ochiului...), că există unele culturi naționale (în epoca globalizării? și nu se scandalizează nimeni, între gînditorii corecți, care ne vor fericiți cu program?) mai bune la construit fericirea individuală decît altele. Ceea ce ar însemna că în unele culturi oamenii sînt educați să se bucure de viață, în timp ce, în altele, modelul național e să-ți blestemi zilele. Există HYGGE (intimitate, ger afară, foc în vatră, interior familiar, ceai cu arome, lecturi escapiste și cățelușul pe genunchii mei... adică ceea ce ne mărturisea moș Alecsandri – *La mulți ani, Vasile Alecsandri, la bicentenar!*, că veni vorba – într-unul din Pastelurile dumisale, nu?). Există *„Joie de vivre“ (mon cher,* cafenelele pariziene, însorite și înflorite de femei frumoase pe terase, *quel plaisir,* florăresele din Marais, și bagheta, și croissant-ul, și *beurre salé*-ul la ziarul de dimineață). Și, mai departe: IKIGAI, *„Elämisen iloa“* (de acesta n-ați auzit? nu încă!)... și tot așa, la-la-la-la, modele se găsesc, iar cine să le urmeze – puzderie! Puzderie de oameni nefericiți? În căutarea unei soluții de fericire pe care nu o găsesc în ei înșiși? Iată ce mă sperie, zic.

Toată această presiune consumeristă recentă asupra publicului, cu lecțiile de fericire, mută accentul de pe bucuria de a trăi ca experiență personală, care necesită construcție, negociere și implicare de durată, pe „fericire“, înțeleasă ca un fel de stare continuă, accesibilă inițiaților, un soi de Nirvana din a cărei plutire îți faci și job-ul, și naveta, și familia, și din care nu mai cobori niciodată. Departe de mine intenția de a nega importanța bucuriei de a trăi: ceea ce mă îngrijorează e sugestia obligativității fericirii, ca o condiție a realizării individului. De aici, o serie de confuzii de planuri, de proiecte (individuale), de coduri în care putem construi sau traduce bucuria de a trăi sau, chiar, fericirea (măreț proiect!). Prioritizarea obținerii unei plăceri nu e, cîtuși de puțin, o garanție a succesului existențial, după cum nu e nici una a dezvoltării personale sau a empatiei. Arta bucuriei de a trăi (străveche, în cele mai diverse culturi, exemplele anterioare erau doar mizilicul cu succes comercial azi, de fapt...) e altceva decît fericirea. Ca să nu mai vorbesc de „fericirea obligatorie“ – ca una care mi-am trăit prima viață în comunismul românesc, știu în direct, la firul ierbii (și la foametea țării), cum e cu proiectele de fericire colectivă. Ba chiar aș spune că orice pretenție de fericire absolută a unei populații continuă să fie, pentru mine, indiciul unei structuri dictatoriale. Există o țară care are un Minister al Fericirii și pretinde că poate calcula fericirea nației ca pe PIB. Nu, nu e pe primele locuri în clasamentele democrației. Preferați să fiți liberi sau fericiți? – e o întrebare foarte periculoasă. Stéphane Hessel (1917-2013), un interesant politician francez, care a trecut prin lagărele celui de-al doilea război mondial, spunea că e o întrebare pe care evită să o pună publicului conferințelor sale. Pentru că răspunsul nu e unul încurajator: oamenii pot fi fericiți și dacă sînt lipsiți de libertate, oamenii se pot obișnui și cu lagărele...

Așa cum fericirea nu e nici obligatorie, nici permanentă, bucuria de a trăi este, și ea, rezultatul unor construcții personale, adesea complicate, pe secvențe scurte și în momente intense, a căror încărcătură de lumină ar fi de dorit să subziste în noi, chiar atunci cînd NU trăim cu bucurie ceea ce ni se dă să trăim. Da, a ști să te bucuri de ceea ce ai (și să îți realizezi bucuriile fără a răni pe nimeni) este o adevărată artă – sau o formă de înțelepciune. Ea exclude, din principiu, beatitudinea nătîngă, decerebrată și lipsită de empatie, prin care mulți înțeleg să își manifeste reușita financiară ori socială, reușita de a se simți bine (ceea ce pentru ei echivalează cu a fi fericiți). Bucuria de a trăi are legătură, cred, mai degrabă cu puterea spirituală a fiecăruia din noi decît cu instinctele noastre hedoniste (pe care s-ar putea să nu le avem toți, halal specie depresivă!), în sensul în care ea se realizează atunci cînd punem împreună, voit, ceea ce ne bucură.

> *Ceea ce mă îngrijorează e sugestia obligativității fericirii, ca o condiție a realizării individului.*

Poți trăi cu bucurie momente dificile în realizarea unui proiect personal – pentru că proiectul îți place, te pasionează ce faci, prevezi succesul rezultatului final. Dar e adevărat că nici bucuria de a trăi nu e, întotdeauna, sinonimă cu răsplata imediată a minimului efort, cea vînată de slabii de înger și de leneșii de serviciu. Poți să trăiești cu bucurie experiența studenției universitare – le spun, de-o viață, firește, studenților mei – cu toate eforturile și munca pe care ea o presupune: înveți ce-ți place, îți cultivi spiritul, descoperi tot felul de chestii nemaipomenite, te pregătești pentru o meserie care e și o pasiune... Desigur, reversul medaliei arată foarte rău: dacă nu înveți ce-ți place, dacă nu ai pasiuni, dacă nu știi ce vrei să faci cu tine mai departe, de toate aceste posibile surse de bucurie se alege praful. Studentul care îmi spune (într-un fel sau altul) că nu și-a citit bibliografia de examen, pentru că volumele respective au subiecte triste și el ține la păstrarea stării personale de bine, un asemenea student (da, există și aceștia, tot mai mulți) nu e doar o victimă a periculoasei doctrine a fericirii obligatorii din lumea contemporană, nu e doar un mic impostor pentru care universitatea e încă un șmen făcut din vorbe, ci și un individ incapabil, de fapt, să își construiască bucuria în propria viață. Va fi mai slab interior, mai vulnerabil, mai frustrat, mai ușor de nefericit și, pe cale de consecință, mai ușor de manipulat. Inclusiv – cu promisiunea bucuriei permanente, colective și... obligatorii.

În încheiere, nu vreau să mă risipesc în detaliile, foarte personale, care pot construi bucuria de a trăi pentru fiecare (cu condiția să avem energia și inteligența de a o construi, adică) – nu cred că sînt clasificabile, tocmai datorită varietății lor uriașe. În schimb, fiindcă mă mir ca Alisa dinaintea tuturor soluțiilor de *„joie de vivre“* venite de la alții, m-am întrebat dacă nu avem și noi un asemenea model recomandabil. N-am găsit – dar nici n-am căutat foarte mult, mărturisesc, pentru că bucuria mea, de a-mi trăi propria viață, cînd pot și cum vreau, mi-e prea de-ajuns ca să mai fac și din asta un subiect de studiu al identităților. Vă relatez, așadar, *cum grano salis,* o poveste pe care mi-o spunea tatăl meu, folclorist de meserie, cînd eram gata să mă declar nefericită și „să dau vina pe context“ (pe contextul politic, se subînțelegea, în tinerețea mea; între timp, contextul s-a schimbat foarte mult, firește, dar să dai vina pe context pentru nefericirile personale rămîne una din soluțiile cele mai la îndemînă). Îmi povestea, așadar, de o țărancă bătrînă, limpede la minte, de la care aflase foarte multe și care i se păruse, lui, extraordinar de senină în raport cu viața de care avusese parte: măritată de părinți pentru avere, cu un soț bolnav perpetuu (îl îngrijea și atunci), trăise în casa socrilor (care nu o iubiseră), copiii îi muriseră foarte mici, iar acum nu mai avea pe nimeni apropiat, în creierii Apusenilor, doar pe soțul cel dificil, cu mințile duse. Și cu toate astea, zicea tata, era optimistă și energică și generoasă, „ca o adevărată regină“. „Cum poți, lele, să te bucuri de viață, cu toate astea, cum poți?“, zicea tata că a întrebat-o, mirat el însuși de indiscreția lui. Și atunci, bătrîna i-a spus cum ea, de cînd s-a măritat și a venit în gospodăria soțului, în fiecare dimineață devreme, cînd toți dorm încă, merge pe vale, la apă, și se spală de ură. „Ia așé, domnule dragă, iau apă curată din vale și mi-o dau păstă cap și păstă tot corpu', și mă spăl de ura care-o puso alții pe mine. Și-apoi vin în casă și iau ziua de la-nceput. Și relele de mine nu s-o legat...“ (citez din memorie, desigur, undeva în arhivele tatii există și înregistrarea, și descîntecul de spălare de ură pe care și-l rostea femeia, zilnic). Nu știu dacă din această „fabulă“ se poate extrage un model comercializabil, ca HYGGE sau IKIGAI (cum să vinzi „spălarea de ură“?), dar mi se pare una din cele mai viabile soluții pentru a te construi – cu bucurie – în pofida contextului vrăjmaș care ți s-a dat. Să fie de folos.

Ioana Bot *este profesor de literatură română la Universitatea „Babeș-Bolyai“.*

DILEMA
Bucuria
de a trăi

Nicolae REDNIC

Micile bucurii viitoare

„Voi, doctorii, știți să vă bucurați de viață!", îmi spune Cătălina, proprietăreasa florăriei *La Vie en Rose*, din colțul străzii mele, aflînd că abia mă întorsesem dintr-o scurtă escapadă de cinci zile pe Coasta Amalfitană. Intrasem, în drum spre spital, să iau un buchet de flori pentru ceremonia de pensionare a unei colege, care urma să aibă loc la amiază, în biblioteca clinicii. M-am simțit, de îndată, puțin vinovat și am început să-i spun că a fost destul de multă oboseală, nu era prima dată cînd vizitam acea parte a Italiei, nu mai ai bucuria aceea bruscă, dezordonată și exuberantă a primei dezvăluiri a Costierei. M-am oprit, încercînd să aleg florile, explicațiile mele îmi amplificau parcă vinovăția, care începea să aibă conotații colective. Apelativul Cătălinei – voi, doctorii! – îmi reverbera în minte, crescîndu-mi deodată conștiința de sine: *la joie de vivre* o fi altfel la medici? Noi, doctorii, cu toate necazurile pe care le vedem zi de zi, ne bucurăm mai mult sau mai puțin decît alții de viață?

Nu, sîntem asemenea oricui altcuiva, a fost prima mea reflecție. Bucuria, forța izbucnirilor de fericire țin de om, de sufletul lui, nu de serviciu. Știu doctori optimiști și pesimiști, unii mohorîți, unii petrecăreți. Poate tatăl meu, medic anestezist, acum 50 de ani, sau unchiul meu, medic de țară în Maramureș, între războaie, aveau o demnitate publică, o siguranță financiară și un avans intelectual și cultural în plus, care le asigura o stare de plenitudine propice bucuriilor, dar azi, medicii au devenit ca toți ceilalți, nemulțumiți, nesiguri de viitor, victime ale consumerismului, industriei fericirii și mercantilizării emoțiilor.

Reflecția mi-e curmată brusc de un telefon, medicul rezident, de la ora șapte în spital, mă anunță că un bolnav a evoluat prost, a fost transferat peste noapte la Terapie Intensivă, familia sună disperată, nu știe ce să le spună. Mă simt a doua oară vinovat în dimineața aceasta, mi-a scăpat ceva în diagnostic, am greșit undeva tratamentul? Un nou telefon, imediat; un coleg chirurg, vădit îngrijorat, mă roagă să primesc de îndată un bolnav, o complicație postoperatorie, pe care speră să o pot rezolva. Al treilea telefon e de la mama, medicamentul pe care i l-am recomandat e apă de ploaie; mă simt înfrînt. Cătălina primește altfel de telefoane la serviciu. E specializată în aranjamente florale pentru nunți și are, de asemenea, un mic magazin care închiriază rochii de mireasă. Este căutată de tineri, într-unul dintre cele mai fericite momente ale vieții lor. Oare propriul nostru univers, cel adînc, pe care îl purtăm în inimă peste tot, singurul loc care poate emana bucuria că trăiești, are, totuși, și reflexele profesiunii pe care o facem?

Experiența zilnică a intolerabilului este rodnică sufletește și spiritual.

Lucrul care ne unește pe toți medicii, așa cum notează Ion Vianu, apare încă din inițierea noastră medicală și este reprezentat de o sumă de experiențe comune, ale morții, ale înfrîngerii și ale dezgustului. Iar apoi, de-a lungul vieții profesionale, oricît de diferite ar fi acestea, rămînem legați de coabitarea cotidiană cu suferința și toate penibilitățile ei. Toată această natură comună a doctorilor îi face să simtă o nevoie mai mare de a trăi sau, dimpotrivă, le adaugă zăvoare pe ușile spre propriul interior, spre adăpostul bucuriilor neinventate, neconstruite și necumpărate?

Soția mea, doctoriță, este încredințată că toate responsabilitățile profesiunii, toate ingratitudinile trupului celui bolnav, la care asistă la spital, îi cresc lăcomia pentru viață, pentru varietatea bucuriilor ei. Experiența zilnică a intolerabilului este rodnică sufletește și spiritual. Dacă nu ajungi la o criză, mai poți spera să dobîndești impulsuri vitale substanțiale? Iar viața medicală e plină de asemenea momente critice. Meseria de medic te face să te adaptezi mereu împrejurărilor, iar această adaptare la circumstanțe este una dintre premisele vitalității, o condiție pentru a putea împărtăși, chiar și în nefericire, speranță, uimire, dragoste. Medicina îți clarifică unele valori, cel puțin în măsura în care le recunoști mai ușor pe cele anodine. Universul spitalului nu este unul saturat de nefericire. De ce, în cele din urmă, toate calamitățile exterioare pe care le vezi în jurul tău nu s-ar putea transforma în interior într-o împlinire, o bucurie înaltă, durabilă? Floarea oferită de mîna plină de cicatrici și neputințe a bolnavului tău nu este emoție pură?

Fiul meu, de asemenea medic, se îndoiește de această poezie. Copleșit de problemele altora, nu prea mai ajungi la tine. Primii douăzeci de ani de profesiune sînt impregnați de eforturi continue, de nenumărate nopți nedormite, de nenumărate eșecuri, de competitivitate, de strădania de a construi cariera, reputația, de tentația de a te întreba dacă faci tot ce poți, dacă faci bine, iar toate acestea nu pot să nu scadă siguranța emoțiilor tale, consistența clipelor fericite. Facem multe lucruri seara, în orele libere, dar compensator, merit una sau alta după așa o zi, iar aceste bucurii justificate nu au densitatea și amplitudinea necesare pentru a putea exclama: pentru asta vreau să trăiesc? Nici stereotipurile noastre concurențiale nu ne ajută, ne simțim tot timpul obligați, în timpul liber, să arătăm în jur aptitudini intelectuale și emoționale pe care nu le stăpînim cu adevărat, îndepărtîndu-ne de realitatea sinceră a clipelor. Și, în fond, toate bucuriile intense, în care eul tău social dispare, în ciuda caracterului lor feeric, au o imprudență și o lipsă de control pe care educația medicală pe care o avem nu le poate accepta.

Asist neutru la disputa aceasta familială. Nu știu clar ce înseamnă *joie de vivre* și, în consecință, nu știu dacă o am. Categoric, nu sînt Zorba. Odată, însă, am dansat singur într-o tavernă din Naxos, sub ochii vrăjiți ai chitariștilor greci și înmărmuriți ai nevesti-mii. Nu m-am mulțumit să aștept și să sper bucuria acelei seri, nevoia de a trăi m-a ridicat de pe scaun și am dansat cu sîngele zvîcnindu-mi în suflet și sufletul în sînge, cum îl descrie Kazantzakis pe eroul său. Pot mărturisi și alte bucurii indecente, dar cît se poate de sincere, cum ar fi prima bere rece, cu băieții, după ce parcurgeam pe jos, în căldura sufocantă a amiezii, drumul de o jumătate de oră de la plajă la cîrciuma dintre sălcii, la Sfîntu Gheorghe, în Deltă.

Dincolo de bucuriile acestea primare, autentice și comune, legate de cei trei M, Mîncare, Mișcare, Muzică, mă bucur adesea de lucruri în avans, anticipînd momente frumoase. Am pregătit aseară micul discurs pentru pensionarea colegei mele. Toți, la spital, se așteaptă să vorbesc, mă apreciază pentru faptul că, atunci cînd trebuie, am vorbele la mine. Pregătindu-mi alocuțiunea, vedeam în același timp biblioteca, asistenta-șefă aranjînd mesele, infirmierele înghesuindu-se după birouri, colega mea negăsindu-și locul, emoționată. Ce nu are cum să știe fiul meu e această parte a doua a carierei unui medic. Pentru mulți dintre noi, doctorii, medicina intră în sinele tău. Orice profesiune nobilă, practicată cu respect, devine în ani parte a vieții tale personale, capabilă, așadar, să-ți influențeze felul cum te bucuri de viață.

În fața ecranului computerului, alegînd ideile, alegînd tonul, gîndindu-mă la cei care mă vor asculta, conciliind rațiunea cu emoția, nu e imposibil ca bucuria mea din acea clipă, de unul singur, anticipînd consecințele frumoase ale efortului meu, să o depășească cu mult pe cea de după expunerea discursului. Dacă *joie de vivre* cuprinde, mai degrabă, serile în care călătoresc pe Google Maps, descoperind cele mai frumoase golfuri, cu cele mai frumoase vile și nu neapărat vacanța propriu-zisă, dacă include primele minute, cît curge genericul, de la începerea unui film de mult așteptat, stînd liber și nestingherit în întunericul sălii, sau ora pe Internet, răsfoind programul și cumpărîndu-mi bilete la toate filmele de la TIFF, la care n-am cum să ajung, dar anticipînd satisfacțiile săptămînii care va urma, atunci am bucuria de a trăi.

Am luat din mîinile frumoasei florărese buchetul de margarete și am ieșit din florărie surîzînd. Am pornit spre clinică începînd să repet în gînd discursul pentru pensionarea prietenei mele, imaginîndu-mi locul meu în biblioteca spitalului, în fața colegilor mei emoționați. Strîngeam florile în mînă, murmurînd introducerea, anticipînd cu anxietate plină de speranță bucuria pe care o voi trăi. Respirația mi-a devenit mai amplă, umerii mi s-au îndreptat, am sărit trei pași la rînd, strada s-a lărgit, timpul s-a dilatat, lăsîndu-mă să-mi îngîn nestingherit cuvintele, zîmbind și gesticulînd în aerul dimineții, lăsîndu-mă atent doar la intimitatea mea cea mai secretă, cea mai precară, dar prima deschisă spre nemărginire, da, trăind din micile bucurii viitoare.

***Nicolae Rednic** este medic.*

Bianca-Olivia NIȚĂ

Cinci luni în Sicilia: amintiri despre lejeritate

„Sicily is the key to everything.“
GOETHE

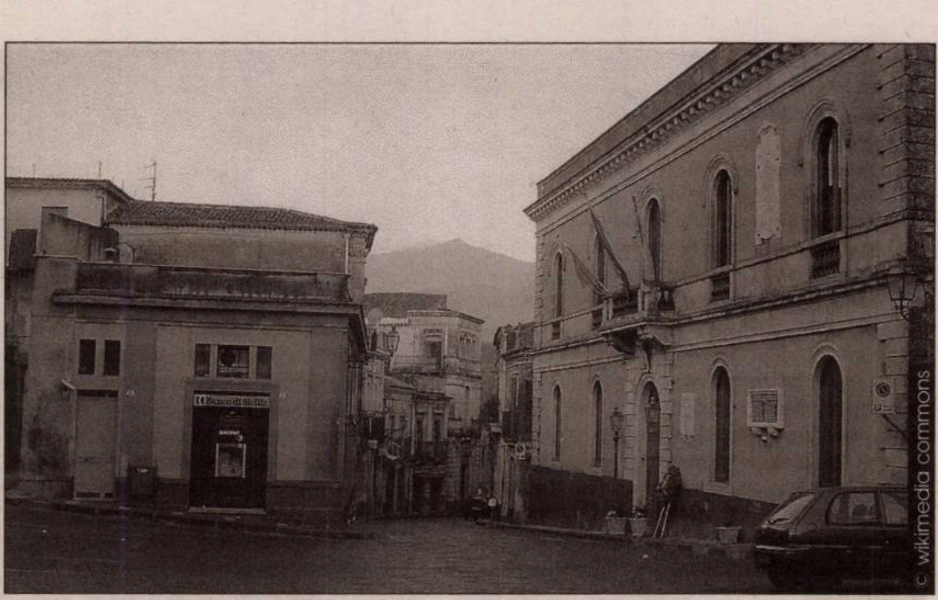

© wikimedia commons

O informație de cunoscător: dacă stai pe terasă la Tassi în Letojanni, și-ți bei liniștit espresso-ul de dimineață privind molcom spre mare, poți ști cît este ceasul în funcție de momentul cînd trece mașina de gunoi. Poți ști și ce zi a săptămînii este, dacă te uiți la ce adună mașina, în pungile presărate la cîțiva pași una de alta. Poți ști dacă e zi lucrătoare, în funcție de cît de lungă e coada de mașini din spatele mașinii de gunoi care oprește, ridică, mai face zece metri și oprește iar. E o procesiune, un fel de marș al rușinii în fiecare dimineață, te vede toată lumea ieșită pentru promenadă că te-ai trezit tîrziu și ai plecat tîrziu de acasă. Știu asta sigur, cinci luni de locuit în orașul Letojanni sînt suficiente pentru a afirma asta cu tărie.

„Orașul“ e un cuvînt mare. Letojanni e un orășel minuscul așezat la malul mării, în sud-estul Siciliei, între Catania și Messina. În afara sezonului turistic, populația e de cam 2.800 de locuitori. În sezon, aceasta crește de cam zece ori. Dar, după luni întregi de pandemie care a sufocat turismul, din octombrie 2020, preț de cinci luni, populația de turiști am fost eu și partenerul meu.

Cînd am ajuns, planul era să stăm cîteva săptămîni, o escapadă într-o libertate calmă, într-o perioadă apăsătoare în care era nevoie. Altfel de libertate decît cu ce-am fost obișnuiți, și nici nu mă refer la Amsterdam, unde decadența e în continuu proces de limitare – pentru că ce e mult e mult, și prea mulți dintr-un gen de turiști vizitează anual orașul. O escapadă la soare, la ceva altfel. Și, cum octombrie era trecut de jumătate, noiembrie s-a făcut decembrie. A venit și Crăciunul, cu *panettone* și cactuși verzi ornați cu portocale și cu luminițe. Apoi a venit Anul Nou, urmat de ianuarie și februarie. Și-apoi s-a făcut martie. Cu fiecare lună și cu fiecare mașină de gunoi patrulînd domol tot *lungomare*, noul a devenit obișnuit și tare confortabil – un episod de viață siciliană într-o atmosferă de lentoare.

Hotelurile goale, restaurante închise, fără turiști – ce rămîne e viața simplă la pas mic dintre sezoane. Atmosfera caldă, printre lămîi și portocali, e prezentă toată iarna. Și miroase a flori în fiecare seară, și totul e bine și e simplu și seren, în special atunci cînd n-ai nici o așteptare. Bărbații pescuiesc pînă tîrziu în noapte. Rufele atîrnă înșirate la balcoane. Uneori marea crește și aduce un miros de sare, cu valuri mari care ajung pînă pe trotuare. Cîteva zile, apoi se retrage și soarele revine. Și printre răsăriturile de soare în nuanțe de portocaliu puternic, și apusurile în culori pastel de mov și roz, legate între ele de un cer albastru, m-am întrebat adesea în acele luni: de ce are nevoie un om cu-adevărat ca să îi fie bine? Dacă nu asta, atunci ce? De ce o viața-n pas domol nu ar fi de ajuns?

Ziua începea mereu la fel, după o noapte lungă de dormit în zgomot de valuri. Dimineață mă trezeam la cîțiva pași de mare. La răsărit, un aer lăptos în nuanțe de pasteluri calde îmbrăca marea. Pescarii erau plecați deja de cîteva ore pe mare, pisicile erau treze pe acoperiș, iar Calabria se vedea etern, la fel, în depărtare.

La început am trecut printr-o perioadă – scurtă, dar intensă – de adaptare. Am crezut că am găsit un potențial de inovare: nevoia unui algoritm care să-ți calculeze momentul ideal în care să ieși la cumpărături și să nu dai de vreo excepție perturbatoare. Ești în Letojanni și te duci să-ți faci copii xerox la buletin? Scrie mare că miercuri între 13,35 și 16,23 e închis. Ți-e foame de-ți dau lacrimile? E siesta. Hîrtie igienică? Azi e duminică, nici iarba nu crește. Simțeam că am mare nevoie de un ghid de navigație.

Dar măcar pe un păr frumos m-am putut baza în toată perioada. Dintre toate, saloanele de coafură nu s-au închis în toată perioada pentru că au intrat la „necesitate“. Nu poți să arăți oricum cînd stai acasă sau cînd te uiti la mare. Doamnele de la coafor – Giuseppa și Giusy – mă știau chiar bine. În zilele ploioase cînd mergeam să îmi fac părul, puneau vechi cîntece italiene și cîntam toate trei.

Într-o bună parte, în Letojanni se circulă în mașini mici. Fiat-uri de felul acelora care-ți dau impresia că trebuie să te contorsionezi și să te împingă nițel un vecin ca să poți intra în ele. E bine să fii mic dacă apeși vîrtos pe accelerație cînd gonești dement pe străzi pe care e neclar dacă e loc de două biciclete alăturate. Dacă n-ai vizibilitate, nu contează, e riscul la care s-a expus sinucigașul pieton care îndrăznește să meargă domol și neatent pe stradă.

Cu viața în Sicilia, încet-încet, mi-a revenit acel sentiment de potențial de improvizație pe care-l știu de copil, dar îl uitasem. Te încurcă un semn de circulație? – n-are rost să te consumi. Îl muți și gata. Ceea ce nu ai îți faci din ceea ce ai. Dacă te deranjează ceva, pui mîna și rezolvi manual, asta dacă ai puțină imaginație.

La *Poste Italiane* e ca la Poșta Română, doar că e italiană. Intri cu un simț de reverență, să nu superi, pui mănuși, faci un plocon și știi că nu ești tu șeful. E bine să nu uiți și, în general, e bine să cunoști pe cineva. Eu cunoșteam pe aproape toată lumea, sau mai bine zis toată lumea mă cunoștea pe mine, eram singura turistă. Ce ar fi putut fi mai bine?

Și să te adaptezi este ușor dacă știi cîteva lucruri de bază. În Sicilia, cam jumătate din populație poartă ca nume o variațiune de la Giuseppe sau de la Giuseppina. Dacă vrei să intri undeva și ești întrebat la cine ai venit, zici „la Giuseppe“ și sigur treci ca prin brînză. Pentru un aer proaspăt și englezesc, Giuseppinele mai tinere se prezintă „Giusy“. Propoziții de genul „Pepe i-a zis lui Pipo despre Peppa“ nu sînt *tongue twisters*, ci sînt realitate.

La prima oră, Roberto-pescarul îmi dădea mesaje. Era rutina noastră. „Biancaaaa, azi ce vrei?“ era un fel de „bună dimineața“. Și dacă cumva nu aveam bani – numerar, se înțelege –, nu era o problemă. Roberto mă trecea pe caiet, luam și plecam mai departe. „Vrei o sepie frumoasă?“, m-a întrebat într-o dimineață. Nu mai gătisem nicicînd o sepie – ce să mai zic de una frumoasă –, dar Roberto nu era genul care se intimidează. Bărbații nu se intimidează de nimic în Sicilia. Și asta e de reținut căci e de bază.

Ce e drept, stînd în Sicilia, am început să gătesc ca o adevărată gospodină siciliană, cu lecții și indicații de la el și de la mai toată lumea din oraș. În Sicilia, să învîrți în oală nu e doar o necesitate, ci esența vieții. Dacă mănînci prost e fiindcă ești străin, nu știi ce e bun și nu comunici. Fiecare om pe care l-am întîlnit era mare amator să povestească în detaliu, pas cu pas, cîte o rețetă culinară. Nici un moment nu pare irosit în prea multe cuvinte cînd vine vorba despre mîncare. Și am prins destul de repede. Secretul bucătăriei siciliene e acela că gustul se construiește treptat, în straturi, de la bază. După cum mi s-a spus foarte ferm: la noi nu e ca la „francezii ăia“ care nu știu să gătească și aruncă sosulețe de tot felul pe deasupra, ca să-și mascheze neștiința.

Eu n-aș fi vrut să fiu ca „francezii ăia“, mi-ar fi fost rușine. Așa că am ascultat, reținut și notat, apoi am făcut așa cum mi s-a spus. Mi s-au cerut constant, aproape zilnic, poze ca să dovedesc că nu o dau în franțuzisme. Și, lună după lună, am documentat minuțios atît procesul, cît și rezultatul. În toate lunile alea, gătitul mi-a adus o neașteptată bucurie, iar procesul a devenit o formă de explorare. Și cu fiecare fotografie trimisă ca dovadă, am primit nu doar apreciere, dar și un fel de încuviințare că „de-acum ești de-a noastră“.

Făcutul mîncării e un ritual complex. Ingredientele se cumpără pe rînd, în fiecare zi, prilej de socializare și de promenadă. La măcelarie nu intri, nu spui direct ce vrei și apoi ieși. Întîi mai zici despre tine, ei despre ei, te mai uiți, întrebi dacă e proaspăt, îți mai dai și cu părerea. Și în scurt timp, duse au fost vremurile cînd, cu amatorism și ezitare, mă holbam în galantar neștiind ce e ce. Cel mai bun *pecorino* și cea mai proaspătă carne acum știu unde sînt.

Într-o seară, m-am dus la prăvălie să iau roșii de la Gaetano. Vorbea la telefon, șoptit – „Și are pașaport?“, întreba. „Și cînd poate s-o trimită aici, că o aștept?“ M-am prins pe loc că pe sub lăzile de roșii se ascunde un trafic de persoane. Am ascultat cum insista să o trimită cît mai repede, căci el așteaptă și are nevoie de ea. O iapă arabă s-a dovedit a fi. Cu acte, frumoasă, mi-a arătat și poze.

Nu mai știu cînd am simțit pentru prima dată că-s de-a casei. Să fi fost prima dată cînd cineva m-a trecut pe caiet? Cînd am întîrziat prima dată la munca mea virtuală pentru că am stat la prea multe povești pe *lungomare?* Sau poate atunci cînd sistemul de sunat și scris politicos a fost înlocuit de un urlet de *„Bianca, vieni fuori!“* la fereastră? Dar mi-a fost drag de fiecare dintre acestea, de sentimentul de incluziune. De lentoare. De vinurile băute seara după muncă în întîlniri spontane, neplanificate. De un cer albastru pe care poți conta zile în șir. De graba fără grabă. A început să-mi fie drag de mine trăind în lumea în culori și flori, lămîi și portocale. O nostalgie plină de iubire, temporară, într-o perioadă percepută aproape de mai toți și simțită ca o stagnare.

În Sicilia am primit o carte: prima dintre cele șase „Lecții americane“ scrise la invitația Universității Harvard. Italo Calvino propune lejeritatea ca valoare fundamentală, cuvînt-cheie. Lejeritatea lui Calvino nu este frivolă și nu este despre inconsistență, ci grijulie. Lumea e apăsătoare, opacă și inertă. Pentru Calvino, căutarea lejerității e o reacție la apăsarea vieții. Ea nu înseamnă o înstrăinare față de lume, ci, în mod contraintuitiv, un fel de aprofundare și o cale de a accede la un alt loc unde să-ți poți găsi forțele cu care să poți modifica realitatea. Prin filtrul cald de lumină siciliană, la malul mării, lejeritatea e tangibilă și vie. Și deși în Sicilia trecutul este și esență, și o apăsătoare moștenire, gîndul la el, la toate succesiunile care au creat această lume păzită de un vulcan activ, Etna, căruia localnicii îi spun „mama“, evaporează ceva din apăsarea acestei perioade lungi de criză.

Dar perioade dificile au tot fost. Sicilia este dovada vie. Casa în care am locuit exista de pe la 1700. Este o casă din piatră, acum renovată. Dar atunci cînd a fost făcută, de pe mare ar fi putut veni pirații, și-am aflat că în subsol au fost găsite arme și un compartiment secret în care te-ai fi putut ascunde. Un mic detaliu izolat într-o istorie mult mai complicată, definită de perioade succesive de ocupație. Întîi au venit fenicienii, apoi grecii care au ajuns la Naxos, un orășel mai jos de Letojanni. Apoi s-au succedat romanii, vandalii, ostrogoții, bizantinii, arabii și normanzii, iar apoi Bourbonii. O insulă atît de bogată, în care lumea a fost mai tot timpul săracă. O insulă în care tinerii adesea nu-și găsesc rostul și pleacă rămîne cu o populație îmbătrînită. O scenă îmi revine în minte, cînd, într-o dimineață, o mamă în vîrstă încerca să îi arate fiului prin telefon ce frumoasă era marea.

Și totuși, pentru mine, cu oameni și rețete și răsărituri și apusuri în culori pastelate, cele cinci luni petrecute acolo m-au vindecat de zgomotul și zbuciumul adus de pandemie. Dar mai ales au vindecat ceva ce era rupt de mult. Deschiderea celor din jur și felul cum m-au adoptat m-a convins că „a fi acasă“ poate fi o experiență temporară și neașteptată. Cu fiecare „Biancaaaa!“ țipat la geam, cu fiecare rețetă, cu fiecare plimbare molcomă și fără țintă, plină de oameni care mă salută, sicilienii din Letojanni m-au adoptat și m-au făcut una „de-a lor“. Și odată cu asta m-au făcut să simt că viața bună e cu soare și cu un sentiment de apartenență la comunitate, și e un lucru simplu, că un moment din eternitate este atunci cînd stai pe terasă la Tassi și trece mașina de gunoi, iar tu privești spre mare.

Bianca-Olivia Niță *este jurnalistă* freelancer.

Dragoș BOGDAN

În cinstea lui Alfonso

© wikimedia commons

Pentru mine, diminețile au același traseu, lipsit de vreo însemnătate poetică, însă devenit, prin repetare, un tabiet de care nu mă lipsesc nici măcar atunci cînd sînt plecat prin te miri ce colț de lume: îmi place să nu-mi pun deșteptătorul la treabă, să las zorii să mă trezească într-o armonioasă înțelegere cu ceasul meu interior. Așez ibricul de cupru – dedicat numai și numai acestei activități – pe ochiul aragazului și potrivesc cantitățile de cafea, apă și zahăr, aștept răbdător lîngă focul lăsat la mic, pînă cînd caimacul dă să sară peste buza ibricului și, după cîteva momente de răgaz, ca să se așeze zațul, răstorn dintr-o singură mișcare bucuria neagră în cana dedicată special acestui ritual. În timpul în care-mi beau cafeaua, îmi place să-mi organizez ziua sau, dacă lucrurile sînt deja stabilite, cu atît mai bine, cîteva pagini din cartea începută îmi vor ține companie. De obicei, trăiesc bucuria acestor momente în singurătate, iar de curînd îl accept ca partener fără prea multe vorbe pe motanul Naruto, singurul din casă care îmi împărtășește insomniile. Cîteodată am și invitați, cărora nu vreau să le dezvălui că se află pe un teritoriu unde eu sînt „rege“, ci le aștern în fața ochilor talentul meu de cafegiu, materializat, de obicei, într-o altă cană, soră cu a mea, de licoare înmiresmată. Îi primesc cu bucurie – orice ieșire din cotidian este un bun motiv să apreciez rutina zilnică, nu? – și încerc să-i fac părtași dimineților mele.

Ce moment poate fi mai bun să privești curgerea vieții decît atunci cînd prepari sau guști dintr-o cafea?

Legat de asta, îmi aduc aminte de ritualul cafelei de după-amiază (deh, alte vremuri, altă tihnă!), desfășurat în casa bunicilor materni: după un pui de somn ce urma mesei de prînz – apucături balcanico-mediteraneene ce ajunseseră pînă sus, în munții blînzi ai Vrancei –, bunica mea își pregătea tacticoasă o ceșcuță de cafea cît un degetar, albă cu o floricică roșie (e uimitor ce bine ținem minte detalii din copilărie!), se așeza pe un colț al patului, mai la fereastră, să fie lumină, și dezlega un rebus, ale cărui careuri și le drămuia cu multă grijă, ca să-i ajungă pînă la următoarea apariție a revistei.

Își făcea întotdeauna un strop de cafea în plus, pentru ca atunci cînd zațul din ceașcă anunța sfîrșitul momentelor de relaxare, să mai prelungească, fie și numai pentru cîteva clipe, bucuria după-amiezei. Bunicul, care nu participa la această desfătare, nefiind un împătimit al cafelei, își încrețea fiecare cută a feței ca și cînd ar fi mușcat dintr-un măr pădureț, se minuna cu ocheade iubitoare și-i spunea mai în glumă, mai în serios: „Nu știu cum poți să bei amăreala ceea…“.

Mai la sud, depășind Bucureștiul și cu privirea îndreptată către turnul cu ceas al Giurgiului, bunica paternă își bea cafeaua din mers, robotind fără răgaz într-o gospodărie în care era tot timpul ceva de pregătit. Își făcea o cană mare, să-i ajungă toată ziua, cu mult zahăr, „ca să aibă putere“, și nu-și permitea niciodată luxul pauzelor lungi. Trăia prin muncă, era singura ei satisfacție, sensul vieții. Chiar și în anii din urmă, cînd mîinile și picioarele nu o mai slujeau ca-n tinerețe, se străduia să nu lase nici o buruiană să-i invadeze grădina pe care o slujise cu toată ființa ani și ani de zile. Momentele ei de bucurie – în afara celor trăite cu familia – erau atunci cînd cineva care-i trecea pragul îi admira florile, solarul cu roșii, piersicile mari cît merele, zemoase și parfumate cum n-am mai mîncat, sau vinul cu parfum de căpșunică, a cărui fermentație o păzea în nopțile brumării de toamnă. Nu se lăuda niciodată, dar primea cu un zîmbet discret aprecierea celorlalți, iar atunci cînd se spunea, printre femeile de pe strada ei, că „flori ca la doamna Bogdan nu vezi nicăieri“, îi scînteiau ochii și îi întinerea chipul.

Bucuria de a trăi, viața cu bucurie, a viețui bucuros, a te bucura de viață, o fericire de-o viață: oare cîte alte traduceri posibile ar fi pentru această expresie simplă, care a devenit pentru unii un *modus vivendi,* pentru alții un ideal, iar pentru cei mai mulți o evadare din cotidian pentru a uita de necazurile existenței? În lipsa unei traduceri sau a unei interpretări exacte a conceptului, *„joie de vivre“* primește sensuri subiective, conturîndu-și înțelesul cu fiecare experiență în parte. *„La joie de vivre“* se traduce astfel prin *„ma joie de vivre“*.

În încercarea de a circumscrie valențele acestei expresii, apare firesc întrebarea: cel ce experimentează *„la joie de vivre“* este în mod automat un *„bon viveur“*? Ar fi destul de superficial să limităm sensul expresiei doar la excesele epicureice ale unei vieți dezorganizate, dar pline de efervescența petrecerilor mai mult sau mai puțin bahice, sau să ne limităm la o interpretare strict senzorială a construcției. Pe de altă parte, ar fi mult prea general să o traducem prin aparent banalul „bucuria de a trăi“, de a fi în viață, de a avea o stare de sănătate optimă.

În plus, ar mai trebui clarificată și problema situării temporale: *„la joie de vivre“* este o experiență pasageră, cu o anumită frecvență în istoria fiecăruia, sau este o stare ce-și poate prelungi contururile și ecourile, pe care te străduiești să o atingi și să o permanentizezi?

În fața atîtor variante de a cuprinde înțelesul unei expresii, nu pot să ofer decît un unghi de vedere personal. Bucuria are, în optica mea, aroma cotidianului imprimată adînc în fibrele ființei, însoțindu-ne fără să ne dăm seama în tot ceea ce facem. Cu acest profund accent de subiectivitate, *„la joie de vivre“* se poate confunda fie cu micile bucurii pe care (ni) le oferim zilnic, fie cu mulțumirea lucrului făcut cu pasiune și dăruire.

Atunci cînd din bucuria cafelei de dimineață s-a născut pasiunea pentru cafea, iar din ea dorința de a le dărui și celorlalți această experiență, viața mi s-a schimbat pe nesimțite, am înțeles că bucuria mea se confundă cu cea a oamenilor de lîngă mine, că mă încîntă mulțumirea citită pe fețele lor. Treptat, *„la joie de vivre“* s-a confundat cu o altă idee: *„la joie de rendre la joie“*.

Cînd m-am apucat să pregătesc cafeaua și pentru alții (în cercuri concentrice, care s-au tot amplificat), am început să citesc tot ce mi-a căzut în mînă, pentru a mă documenta cît mai bine despre subiect. Dincolo de tipurile de cafea (și de plantații), de tehnicile de prăjire, măcinare și preparare, de localurile special amenajate de-a lungul timpului pentru a savura băutura, am fost curios să descopăr oamenii de ieri și de azi adunați în jurul aceleiași pasiuni. Dintre toți, îmi stăruie în minte un anumit Alfonso, despre care am citit în cartea lui Michel Braudeau, *Cafea. Cafenele* (Editura ART, 2009). Nici măcar nu era un cafegiu, ci doar un om care a intrat într-o cafenea și n-a mai părăsit-o. Și-a petrecut cea mai mare parte a vieții într-un local din Madrid, Gijón, vînzînd tutun și bilete de loterie. Cei care l-au cunoscut și îndrăgit au așezat pe zidul cafenelei o plăcuță pentru a-i păstra amintirea: „Aici, Alfonso, negustor de chibrituri și anarhist, vîndu tutun și privi viața cum trece“. L-am invidiat pentru acest epitaf ce tronează chiar în mijlocul bucuriei de a trăi (într-o cafenea) și m-am gîndit că mi s-ar potrivi și mie. Căci ce moment poate fi mai bun să privești curgerea vieții decît atunci cînd prepari sau guști dintr-o cafea?

***Dragoș Bogdan** este filolog, bragagiu și cafegiu. De curînd a deschis prima bragagerie din București, Bragageria Bogdania.*

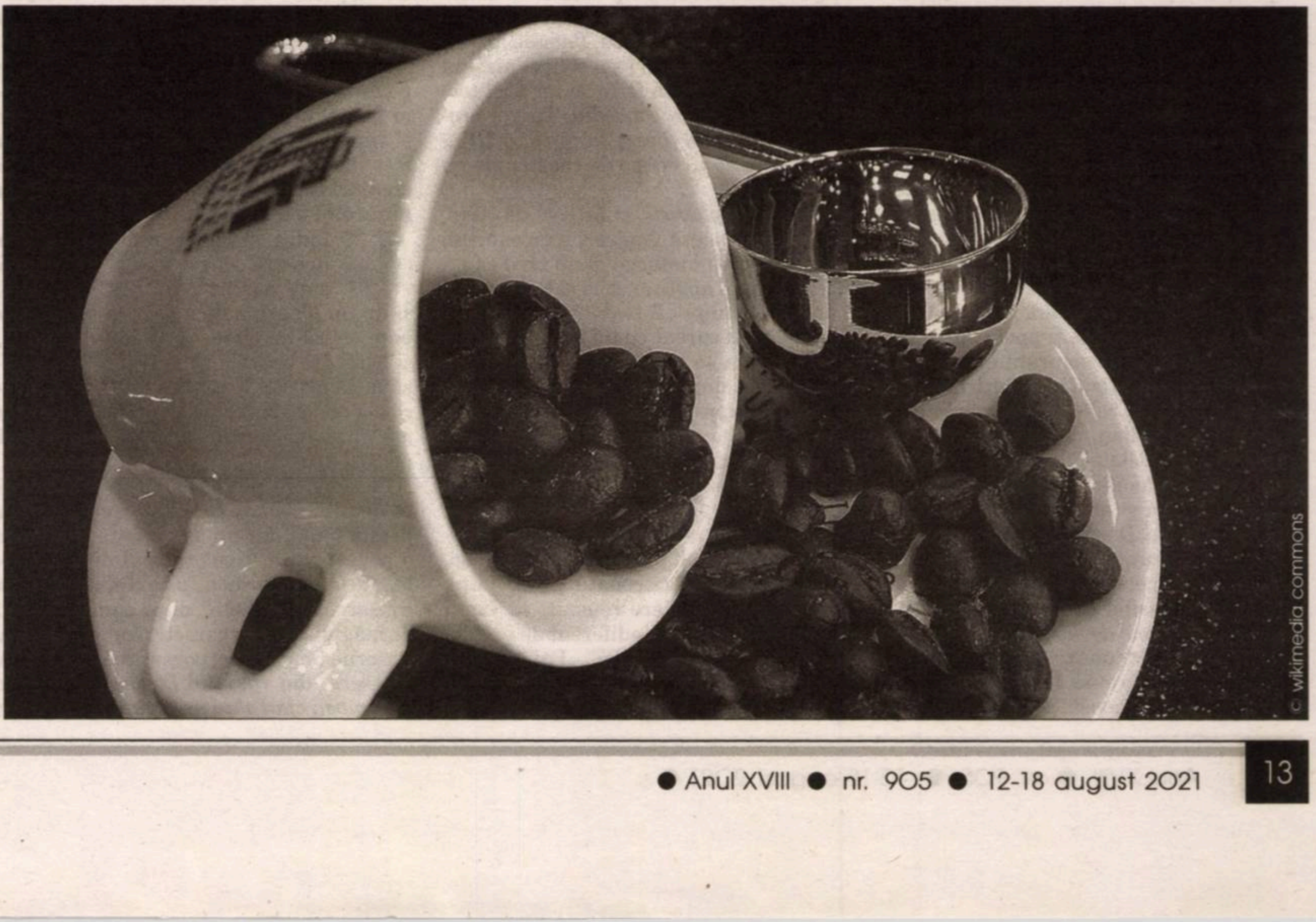
© wikimedia commons

Ada CODĂU

Încă n-am înțeles cum să mă descurc pe lumea asta

Am șase ani, pielea bronzată, părul mai creț decît e acum. Am niște pistrui pe care îi urăsc. În obrazul stîng fac o gropiță care s-a estompat în timp. Sînt pe plaja Trei Papuci și știu că în curînd trebuie „să ridicăm ancora“, să urcăm la masă, pe Patriei. Acolo, în casa mătușii mele, care – pentru că am doar șase ani – îmi pare cel mai bătrîn om din lume, ne așteaptă ea, mătușa, care e sora străbunicii mele, și Buna, bunica mea. Sigur-sigur ne-au făcut, mie și lui Bobo, ceva bun. Aș vrea ca acest „ceva bun“ să fie clătite cu dulceață de vișine. Bobo e frate-miu, are patru ani, ochi albaștri și pielea albă, mai albă decît a mea. Mi se pare frumos ca o păpușă. Și bun.

Odată ajunși sus, ni se fac toate poftele. *Ce* vrem să mîncăm, *cum* vrem să mîncăm, *unde* vrem să mîncăm: în bucătăria de vară, la masa din curte, pe canapeaua cu arcuri de sub vița-de-vie? Mai ales mie, fiindcă am fost mereu mofturoasă atunci cînd vine vorba de mîncare. Așa sînt și acum. Acolo, pe Patriei, într-o casă care azi nu mai există, a rămas un colț de rai la care, în mintea mea, mă întorc mereu atunci cînd mi-e dor. Iar mie mi-e dor destul de des de locul ăla. Pe plaja Trei Papuci a rămas cea mai frumoasă copilărie, cu un zmeu colorat înălțat cu greu, cu pielea degetelor de la mîini și cea a tălpilor încrețite de-atîta stat în apa sărată a mării, cu castele din nisip, lopățele, găletușe, saltele gonflabile.

Sînt, acum, exact 30 de ani de la momentul ăsta. N-a fost singurul de genul acesta, au fost zeci. De fapt, cred că sute. Le simt atît de adînc impregnate în memoria mea, atît de intense, încît îmi antrenează, uneori, toate simțurile. Simt pe piele cum mă strînge soarele uscîndu-mi apa sărată, simt răcoarea viței-de-vie din curtea mătușii, simt fragmente din fericirea de-atunci, ca și cînd mi le-aș administra în doze mici, minuscule chiar, ca să nu se termine niciodată. Mă bucur tare mult c-am avut în viața mea niște oameni-plămădeli de bunătate, toleranță, iertare. Dar mai ales de iubire. Dăruită cum se cuvine: fără margini, fără rezerve, fără limite.

Mă bucur că viața mea nu a ieșit așa cum îmi doream.

Sînt, acum, exact 30 de ani de la momentul ăsta și viața mea e departe de ce-mi imaginasem, de ce sperasem eu că va fi. Eu sînt departe de cum credeam că voi fi. Am înțeles, cu niște ani în urmă, nu foarte mulți, cu prețul unor renunțări, al unor nopți de plîns și-al unor dezamăgiri, că nu pot funcționa după „trebuie“. N-am făcut-o niciodată, deși au fost timpuri în care am încercat, în care mi-am dorit să mă încadrez în tipare, să ating și eu niște standarde, să răspund cumva presiunii sociale dintr-o lume încă profund patriarhală, prea tradiționalistă, mult prea conservatoare pentru cine sînt eu, pentru cum sînt eu. Și mi-am descoperit din nou viața. Aceea care e cu adevărat a mea, palpabilă, palpitîndă, vibrantă, nu aceea pe care o conturasem în imaginație pînă în cel mai fin detaliu. Nu simt deloc nevoia, acum, să mă explic, să mă justific cumva pentru alegerile, pentru deciziile mele. Sînt ale mele și nu datorez nimănui nici un fel de argument. Unele dintre acestea nu au ținut doar de mine, iar pe altele le-am luat pentru că așa a fost, la momentul respectiv, cel mai bine. N-am, din punctul ăsta de vedere, nici un regret. Poate – doar poate, dar chiar și asta *rarissim* – trebuia să fi plecat mai devreme din niște locuri, de lîngă niște oameni. Dar tot e bine c-am plecat.

Spuneam că m-am întors, din nou, în viața mea. Nu mai alerg, ca acum zece ani, după unicorni roz fuchsia pe pereți, nu mai cred deloc în povești perfecte, în oameni perfecți. Am ieșit din carapacea mea, ca să-mi dau voie să mă bucur mai mult, să încerc mai mult, să-mi fie dor, să revin la pictura pe care am abandonat-o timp de foarte mulți ani, deși mă face atît de fericită. E foarte reconfortant să mă întorc acolo unde mi-a fost întotdeauna bine, în culori care îmi dau mereu șansa de a experimenta mai mult, și mai mult, și mai mult.

Cînd am aflat că tema acestui Dosar *Dilema veche* este bucuria de a trăi, m-am gîndit, aproape instantaneu, la *Tentația de a fi fericit,* romanul lui Lorenzo Marone, în care un personaj în vîrstă, aproape de finalul vieții, spune că îi plac, printre altele, pastele făinoase făcute în casă, desenele de pe ziduri și zgomotul buzelor pe piele. *„Îmi place cel care iubește primul. Îmi place clipa dinaintea primului sărut. Îmi place cine știe să ceară iertare. Îmi place cine încă n-a înțeles cum să se descurce în lumea asta. Îmi place cel care luptă în fiecare zi să fie fericit“.* M-am bucurat mult să citesc cartea asta, am citit-o plîngînd și rîzînd. Mă bucur de fiecare carte care îmi place, mă bucur de fiecare inimă pe care o pictez, mă bucur de fiecare nouă dorință a mea. Recunosc, mă bucur că viața mea nu a ieșit așa cum îmi doream eu să iasă atunci cînd aveam doar 20 de ani. E mai bine așa cum e acum, pentru că sînt infinit mai aproape de cine sînt eu, de fapt.

Poate că sună egoist, dar mă bucur enorm că mă pot bucura de libertatea mea. Mă bucur că mă pot bucura de oamenii pe care îi iubesc cît cerul de mult, deși n-am curaj să le spun asta. Mă bucur că-i am lîngă mine pe oamenii care au rămas cu sufletul bun, deși peste ei au trecut traume, dureri, suferințe. Știu și ei, la rîndul lor, să se bucure. Mă bucur că nu-mi mai e frică să vorbesc despre fricile mele. Mă bucur de tot ce e autentic, imperfect și aproape, foarte aproape de mine. Cu siguranță, n-am înțeles – nu încă – să mă descurc în lumea asta. Habar n-am dacă voi învăța vreodată. Dar mă bucur că viața mea începe din nou în fiecare dimineață.

***Ada Codău** este este jurnalistă, lector univ. dr. la specializarea Jurnalism, Facultatea de Litere, Universitatea „Ovidius“ din Constanța.*

Adrian VOICU

„Nu-i Joia plăcerii, ci La joie de vivre“

La joie de vivre nu vine de la francezi, ci se pierde, hăt, în depărtarea vremurilor, francezii doar au clasicizat-o printr-o denumire faină, ea apărînd odată cu prima ființă, fie ea umană au ba, care a fost fericită că a mai apucat încă o dimineață în care să vadă lumina soarelui, să respire, să iubească.

La joie de vivre „e un lucru foarte mare“, după cum magnific spunea George Topîrceanu prin vocea lui Guță Popîndău vorbind despre amor, e un sentiment cu care venim pe lume și pe care îl uităm adesea îngropat înăuntrul nostru din varii motive.

Unii dau vina pe rutina zilnică, alții pe soacră, alții pe guvern și o altă parte pe serviciu.

Referitor la serviciu, recunosc că uneori îmi vine destul de greu să țin steagul sus, pentru că serviciul îmi oferă nonstop situații neașteptate, urgențe, decizii de luat într-o clipită, însă trebuie s-o fac, în primul rînd pentru mine, ca să rămîn lucid și clar în gîndire, și-apoi pentru cei din echipă și pentru siguranța lor.

Familia, scrisul, amintirile faine, cititul, colegii de serviciu, ritmul cotidian, ca să nu zic „stresul“, m-au modelat și m-au împins către această armonie care, odată atinsă, am ținut de ea și am căutat să n-o mai las să-mi scape. Dacă stați un pic strîmb și judecați drept, o mare parte din timpul nostru îl petrecem la serviciu, prin urmare e imposibil ca meseria să nu ne influențeze *la joie de vivre*.

De exemplu, deunăzi am vorbit cu o prietenă care lucrează la o revistă tipărită pe hîrtie lucioasă. S-a trezit veselă dis-de-dimineață, mai avea doar cîteva zile pînă la concediu, iar afară tocmai ce se îndreptase vremea și strălucea un soare ca-n pozele de desktop. Și-a luat, în sfîrșit, rochia și pantofii cei noi pe care aștepta să le poarte de vreo două săptămîni, de cînd cu ploile astea, a ajuns la serviciu, toate bune și frumoase pînă cînd a apărut șeful la ședința de redacție și i-a spus: „Măi, pui mic și frumos“ – c-așa o lua la sentiment cînd avea nevoie de ceva de la ea –, deci „Măi, pui mic și frumos, uite care-i treaba, Benone are un copil bolnav, Marietei i s-a stricat mașina și a rămas la mă-sa la țară, iar Cici tocmai ce-a plecat în concediu. Tu vei prelua *A fi sau a nu fi sexy la vîrsta a III-a,* iar Grigore se va ocupa de chestia aia cu *Joia plăcerii“*.

„Nu-i *Joia plăcerii,* ci *La joie de vivre,* șefu', e în franceză. Am vorbit cu oamenii, am strîns ceva material și nu cred că...“, încercase ea o apărare ca la șah, dar șeful îi dăduse înainte. „E stabilit deja, pune-l pe Grigore la curent cu tot ce ai, că vreau să-l văd cum se mișcă și pe partea asta cu plăcerile, după ce a dat-o-n bălării cu interviul despre *Melancolia* lui Cărtărescu.“ „Dar știți că...“, a făcut ea o ultimă sforțare, șocat de dezamăgită sau invers, de cum i s-a întors ziua pe dos în trei secunde.

Revenind la mine și la realitatea personală, adesea am fost întrebat de colegi, ba chiar și de șefi, cîteodată: „Măi, Adiță, cum pana lui Molière reușești să rămîi optimist și zîmbitor, indiferent de problemele cu care te confrunți?“. „Păi, măi, copii“, le răspund, „dacă eu m-aș da cu curul de pămînt, ce pretenții aș putea avea de la cei pe care-i am în subordine? Că doar ei s-ar da așa de tare, c-ar trebui să-i adun de pe cealaltă parte a planetei, din Japonia.“

Eu zic că am știut să-mi țin lipită de suflet *la joie de vivre* și am căutat, pe cît posibil, să îi molipsesc și pe alții, colegi, prieteni ori familie. De unii s-a prins mai bine, de alții mai puțin, influența serviciului, a anturajului și a societății fiind decisivă pentru cei care nu au fost îndestul de dibaci în a găsi calea către fericirea de a o păstra.

Pe scurt, eu zic că *la joie de vivre* nu se poate explica pe de-a-ntregul, ea trebuie trăită, e plăcerea de a te bucura pur și simplu de viață, supremul dar ce ne-a fost dat de Dumnezeu, pentru cei mai credincioși, de natură ori dobîndit prin miracolul nașterii, pentru restul ateilor.

Gîndiți-vă că unii n-au avut șansa noastră să se nască oameni și s-au născut pești sau parameci, și nu au plăcerea de a savura un mic cu bere ori să-mi citească articolul de față, ci așteaptă soarele să le dea o fotosinteză mică ori cad în undița lui Grigore, care s-a dus pe baltă, ca să priceapă și el *la joie de vivre,* chestia sugerată de șeful lui pentru articol.

Pe lung, nu pot să intru în prea multe detalii, pentru că mi-ar trebui cîteva pagini bune, dar mi-aș permite, să redau o povestire cu Acceleratorul de Particule, ăla micu' al meu, una dintre „micile conserve de zîmbete“, după cum minunat de măgulitor mi-a caracterizat o prietenă scrierile umoristice, povestirea intitulată „Plăcere“ din volumul *Despre ce vorbesc porumbeii cînd stau pe sîrmă și se uită la oameni,* apărută anul acesta la începutul lui iulie, sub îngrijirea Editurii Junimea.

E sîmbătă și e sfîrșit de februarie. Un soare timid se întrevede pe buzele orizontului și sumedenii de păsăruici îl încurajează în triluri felurite să facă odată pasul către zi. Un pretenar francez, care lucrează undeva prin Caraibe, îmi trimite o poză magnifică cu o plajă albă, presărată ici și colo cu trupuri fine de balerine și o apă albastră și infinită, spartă-n armonia ei de niște catamarane de lux.

– Aici e soare și sîmbătă mereu, scrie el. Dar, ca să-ți spun sincer, m-am cam plictisit de viața asta. Tu ce faci?

Îi trimit o poză cu micul dejun asezonat cu explozia de bucurie a Acceleratorului de Particule, pentru că am pregătit omletă cu ceapă verde împreunată cu șuncă românească.

– Ce-i asta? întreabă el.

– Ceva de care nu mă plictisesc niciodată, răspund. Voi îi ziceți la joie de vivre.

***Adrian Voicu** este director adjunct de întreținere aeronave la o companie cu baza pe Aeroportul Paris-Orly. Cea mai recentă carte publicată este* Despre ce vorbesc porumbeii cînd stau pe sîrmă și se uită la oameni, *Editura Junimea, 2021.*

Propuneri de *Dileme vechi* pentru viitor:

- **Poezie & pandemie**

Mirella PATUREAU

Hamlet, Lopahin, Athena

– Festivalul IN de la Avignon, a 75-a ediție –

Olivier Py se pregătește deci să predea ștafeta festivalului, dar, răbdare, nu înainte de 2022, adică va pregăti și programul verii ce vine, căci dacă, aritmetic vorbind, mandatul său se încheia anul acesta, au intrat la socoteală anul pierdut și pauza „albă“ a teatrului francez și de pretutindeni. Noul director, portughezul Tiago Rodrigues, va semna noua pagină a festivalului de-abia în vara lui 2023. Director artistic din 2015 al Teatrului Național „Maria II“ din Lisabona, el este primul director străin care va conduce festivalul creat în 1947 de Jean Vilar și considerat astăzi cel mai important festival european sau, poate, din lume.

FESTIVAL
D'AVIGNON

Pe punctul de a pleca, Olivier Py nu mai semnează în ediția actuală nici un spectacol (față de bulimia sau pofta nebună de teatru a anilor trecuți, cînd i s-a întîmplat să realizeze patru sau cinci spectacole într-o ediție), dar propune un foileton teatral, *Hamlet la imperativ!*, reluat în alternanță cu *Hamlet, piesa cu un craniu,* o versiune sintetică de o oră și jumătate, o adaptare care subliniază încă o dată pasiunea lui neîntreruptă pentru teatrul shakespearian și pentru personajul său far.

Nu e primul foileton teatral lansat la Avignon, după *Republica* lui Platon, adaptată de filozoful Alain Badiou în 2015, care a inaugurat seria, apoi o *Istorie a Festivalului de la Avignon* povestită de Thomas Joly, cel care semnase un alt succes răsunător al festivalului, *Henry IV,* de 18 ore, și, mai recent. o *Odisee*, povestită de Blandine Savetier în anul de dinaintea pandemiei. Genul a devenit într-un fel marca festivalului sub egida lui Olivier Py. La început visa să facă o enciclopedie a comentariilor despre Hamlet, dar, chiar redusă la secolul XX, rămînea un ocean, nici una din piesele de teatru nu a avut un astfel de destin sau nici o altă replică precum *To be or not to be* sau *Time is out of joint* și care merită, ele singure, un întreg episod. Textul integral al foiletonului este publicat într-un volum (Olivier Py, *Hamlet à l'impératif,* editura Actes Sud, iunie 2021, 304 p.) sub forma unui dialog socratic în care reflecțiile personale ale regizorului comentează replici din piesă și la care se adaugă citate din Freud, Derrida, Wittgenstein, Heidegger, Lacan și mulți alții. E, de fapt, un proiect care-l „bîntuie“ de vreo zece ani. Totul e pus în discuție sau se aruncă cu o anume violență spre spectatori, de la probleme de traducere *(To be or not to be, that is the question* sau *To be or not to be, Ay, there's the point* – o dilemă care schimbă totul), la întrebări despre modernitate, despre moarte, meta-teatralitate și Istorie, tentație enciclopedică irezistibilă, dar spiritul rămîne ludic, un joc de-a teatrul în fața unui public complice; un foileton teatral, așadar, și exclamația din titlu indică urgența gestului și temperatura la care se joacă cele zece episoade în aer liber cu intrare gratuită, în Grădinile Bibliotecii „Ceccano“. O scenă montată pe căpriori, ca în teatrele ambulante, cu viziune bifrontală, dar care avansează în pinten în spațiul publicului, în spiritul teatrului elisabetan, cu actorii ce ies și își mai „trag sufletul“ în culise sau în spatele unui perete de scînduri – de fapt, o bibliotecă cu rafturi ticsite de cărți. E un decor, căci miza spectacolului este, cum am văzut, analiza filologică a dilemei hamletiene. Actorii joacă, de altfel, tot timpul cu foi de hîrtie în mînă, citate și comentarii, iar publicul circulă în voie, în căldura verii provensale. Și de astă dată, Olivier Py lucrează cu studenți ai Școlii regionale de actorie de la Cannes și de la Marsilia, cu douăzeci de amatori recrutați la Avignon și cu doi foști deținuți de la închisoarea de la Pontet, unde Py a realizat ateliere teatrale. Rolurile principale sînt preluate de patru actori profesioniști cunoscuți, printre care Bertrand de Roffignac sau Céline Chéenne, actriță care acompaniază spectacolele regizorului de mai bine de 20 de ani și care a jucat odinioară în *Servanta*, o saga de 24 ore, creată acum 26 de ani tot la Avignon *(la servante* este denumirea unei lămpi de scenă, din regia tehnică, mereu aprinsă). Pentru Py, personajul s-a identificat întotdeauna cu secolul pe care l-a traversat. A existat, spune el într-un interviu, un Hamlet romantic, unul decadent, altul ce se ridica împotriva dictaturii, ca în Est, altul introspectiv, veritabilă ilustrație a teoriilor lui Sigmund Freud etc. și, încheie el, poate în viitor vom avea un Hamlet preocupat de ecosistem, conștient că post-umanitatea va putea înlocui umanitatea. E, de fapt, o veritabilă teză de doctorat, ridicată la puterea scenei, cu zgomot și furie, dar și cu umor și cu o forță vitală molipsitoare.

Livada cu vișini de Cehov, pusă în scenă de Tiago Rodrigues în Curtea de onoare a Palatului Papal, a deschis festivalul și a coincis cu vestea numirii sale ca viitor director al festivalului. Deja prezent la Avignon, îmi amintesc de *Sopro Suflul,* în curtea de la Cloître des Carmes, un omagiu adus lucrătorilor discreți din lumea teatrului, sufleurii, acești „plămîni ai teatrului“, unde mistralul complice aducea un suflu intens și misterios. Curtea de onoare a Palatului Papal e însă altceva: mulți și-au rupt dinții acolo, inclusiv Olivier Py, cu un teribil *Lear,* montat în 2015. Sunetul celor trei trompete ale lui Maurice Jarre, care cheamă publicul la spectacol încă din 1958, adaugă încă un strat de solemnitate unei întîlniri magice. Mistralul însuși are locul său consacrat. Maria Casarès declara odinioară că e un partener de joc care o antrena pe aripile sale. Printre reușite îmi amintesc de Romeo Castellucci cu *Inferno,* de Simon McBurney cu *Maestrul și Margareta* sau de *Antigona* japonezului Satoshi Miyagi, ori de monstruozitatea siluetelor din *Thyeste* văzut de Thomas Joly. Deci un pariu dificil și care conta mult pe prezența unei vedete, Isabelle Huppert. Scena are o deschidere de 37 de metri, problema se pune de la bun început cum să ocupi acest spațiu fără să pierzi nici actorii și nici interesul pentru tot ce se petrece pe suprafața de joc. Spațiul curții a fost complet refăcut vara aceasta, acustica e minunată, vizibilitatea e excelentă. Rodrigues nu e un specialist în Cehov, a mai montat cîndva, în tinerețe, un *Platonov*. Isabelle Huppert, actriță de film cu incursiuni spectaculare în teatru, recent cu Robert Wilson, nu a jucat pînă acum Cehov. Pariul era important pentru amîndoi, mai ales pentru regizor, care propune o lectură proprie. Pentru el, personajul principal, Ranevskaia, este „o eroină tragică, ce își ia adio aici de la trecut, ca și de la viitor, dar ea simte că ceva nou se va naște“. Pentru regizor, „există în *Livada* o atmosferă stranie, de vis mistic, uneori cu sunete inexplicabile, momente apropiate de un simbolism, de o poezie enigmatică și misterioasă ca la Maeterlinck. E poate apropierea morții pentru Cehov?“ (decedat în 1904, chiar anul scrierii piesei).

Prima soluție: Rodrigues ocupă întreg spațiul scenei cu scaune dispuse în diferite formații pe care actorii, mereu prezenți în scenă, se vor așeza, asistînd tăcuți la desfășurarea acțiunii. La sfîrșit avem să aflăm că sînt scaunele din vechea Curte de onoare, căci, după cum ne spune regizorul, vechea lume pleacă, o lume nouă continuă... Discurs implicit prin alegerea interpreților, regizorul mizează pe ceea ce numim, azi, diversitate: actori de culoare. Un pariu în parte cîștigat. Intervine aici o problemă de traducere: termenul de *servage* sau iobăgie la care se face aluzie în text e tradus pur și simplu prin *sclavie.* Or, prezența unui interpret de culoare, energic și cu un farmec evident (Adama Diop, fost *Macbeth* într-un spectacol de Stéphane Braunschweig) în Lopahin nu e suficientă pentru a amesteca epocile și noțiunile. Sau o altă gafă de traducere: Lopahin, care se autodeclară „fiu de sclav“ și continuă: „un *kulak*“ (țăran îmbogățit). Or, „chiabur“ trimite la o cu totul altă conotație politică. În ciuda unei prezențe permanente în scenă a unei orchestre, ritmul e lent, iar actorii sînt inegali. Isabelle Huppert, care făcea naveta între Avignon și Festivalul de la Cannes, ezită între un ton copilăresc, insuportabil, și un dramatism excesiv. În final, însă, are un moment aproape mut, de o mare intensitate, cînd la întrebarea pe care o pune, complet zdrobită, „Cine a cumpărat livada?“, Lopahin răspunde încet: „Eu, eu am cumpărat livada“, pentru a se dezlănțui treptat, debarasînd cu furie scena de toate scaunele – livada ce va fi doborîtă pentru a face loc unei alte lumi. Acest final este, de altfel, singura reușită a spectacolului. Greșeala mea este că am în minte prea multe *Livezi* de altădată, de la Strehler sau Pintilie la Dodin... Lumea nouă pe care o prezice demagogic spectacolul lui Rodrigues nu m-a convins.

> *„Lumea nouă pe care o prezice demagogic spectacolul lui Rodrigues nu m-a convins.“*

Cu totul altă temperatură și tensiune am regăsit în cîteva alte spectacole, semnate de femei, Christiane Jatahy, Angelica Liddel sau Emma Dante, căci criteriul „parității“ sau afirmarea prezențelor feminine era unul din principiile proclamate de Olivier Py încă de la deschidere. Mă opresc pentru moment la un spectacol și la o întîlnire rară, care poate fi într-adevăr esențială.

Este vorba de *Trei povești imorale (pentru Europa)* de Phia Ménard, artistă *transgender* care vine din lumea circului, a dansului contemporan și a teatrului *performance*. Spectacolul s-a născut dintr-o comandă a cvincvenalei de artă contemporană Documenta 14, de la Kassel, din Germania, în jurul a două tematici: „Să învățăm de la Athena“ și „Pentru un Parlament al corpurilor“. Astfel, sub o formă de poveste, s-a născut prima parte a Trilogiei, *Casa mamă,* scrisă în 2017. Așezată tăcută în fundalul scenei, pîndind o vreme publicul, Phia Ménard, Athena, cu cască de războinică și machiaj punk, se ridică și începe să măsoare cu pași mari scena. Tăcută, decupează bucăți din podea și începe să ridice în fața noastră o clădire din cartoane, decupate și lipite – un Pantheon neașteptat și fragil. Brusc, din înălțimile scenei începe să cadă o ploaie din ce în ce mai deasă care înmoaie clădirea din carton. Casa-mamă a civilizației noastre se prăbușește sub ochii neclintiți ai Athenei. Urmează cel de-al doilea element al trilogiei, *Templul tată,* care face referință la construcția Turnului Babel, simbol falic prin excelență și al societății patriarhale. Patru sclavi-acrobați – căci acțiunea cere corpuri antrenate – ridică cele trei etaje ale turnului la ordinele incantatorii ale unei femei suverane, într-un ritm șamanic. E un colaj de texte în mai multe limbi, care începe cu Hermes Trismegistul, trecînd prin *Metropolis* al lui Fritz Lang, și se încheie cu un imn suprem, „Mașina e seniorul și stăpînul meu“, titlu al unui volum colectiv publicat în 2015 și care reunește anchete și mărturii despre viața lucrătorilor chinezi din Foxconn, unde se fabrică aparatele iPhone, Kindle și PlayStation. Cea de-a treia parte, *Întîlnire inedită,* foarte scurtă, ne aduce față în față cu noi înșine. În Turnul iluminat o vedem pe Phia Ménard – Athena – din spate, goală, coborînd lent. După ce împroașcă cu un extinctor vopsea neagră pe o perdea transparentă din plastic care cade, brusc, în spatele ei, se întoarce spre sală și ne contemplă în tăcere. Între poveste mitologică, alegorie filozofică și fabulă politică, aceste trei tablouri ne pun în fața unei lumi ce se îneacă. Și totuși, într-un text recent, Phia Ménard ține să sublinieze: „Dacă astăzi aș mai aspira să cred în ceva, aș crede în Europa, căci este ceea ce îmi garantează pacea, posibilitatea de a avea o alteritate. E un creuzet de rîuri, de fluvii, de conexiuni, de limbi care ne unesc. Sînt locuri de vis. Aceste povești sînt o rugăciune pentru Europa“.

***Mirella Patureau** este critic de teatru și traducătoare, cercetătoare la Atelier de Recherche sur l'Intermédialité et les Arts du Spectacle, CNRS, Paris.*

Cosmin CIOTLOȘ

pe de altă **carte**

Noi, cei de la 1800

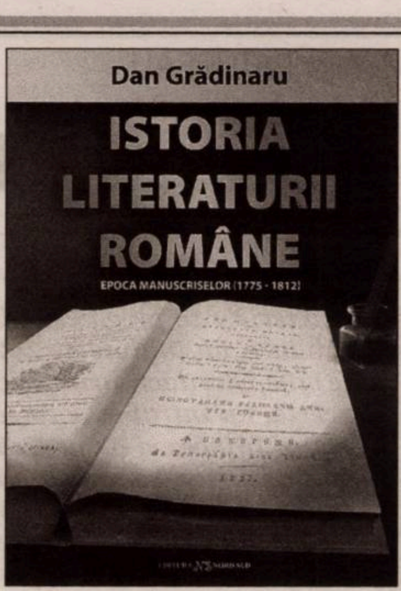

● **Dan Grădinaru, *Istoria literaturii române. Epoca manuscriselor. 1775-1812*, Editura Nord-Sud, 2020.**

E foarte greu să scrii despre critica lui Dan Grădinaru: imediat ce te-a surprins și te-a convins (primul termen din binom e întotdeauna bine reliefat), autorul îți servește cîte o lapalisadă care te obligă să-ți suspenzi aprecierea și să-ți chestionezi rușinat verdictul. Nu se-ntîmplă de azi, de ieri și, cu siguranță, n-am pățit-o doar eu. Și monografiile Creangă și Dimov, și antologia „exuberantelor“ lui Eminescu, și relativ recentul *Calendar* suferă de aceleași „denivelări“. Încît ajungi să te-ntrebi dacă nu cumva Dan Grădinaru o face dinadins, vrînd să testeze atenția comentatorilor cu renghiuri minuțios calculate. Să ajung la subiect: am pe masă o *Istorie a literaturii române* (încă una: genul e înfloritor) apărută la finele anului trecut și dedicată unui interval problematic și, tocmai de aceea, provocator. E anticamera pașoptismului. Sau, mai bine zis, vestibulul. Căci poeți de felul lui Pann sînt deja prea avansați pentru a intra în limitele acestei *Istorii*, iar un Conachi ține, conform sumarului cărții, de „interregn“. Criteriul e, așadar, mentalitar. Dar numai în măsura în care mentalitățile nu contrazic sociologia, adică atîta timp cît tiparul nu-și face simțită prezența, iar „autorlîcul“ (ori „sarsailismul“, cum îl numea tot Heliade) nu viciază circuitul discret al manuscriselor.

Ideea e, fără-ndoială, interesantă. După cum interesante sînt reflecțiile lui Dan Grădinaru în marginea motivelor care au dus, pe nedrept, la deprecierea acestei epoci: lipsa edițiilor; extrem de rapida modernizare a literaturii noastre imediat după 1829; relatinizarea (preponderent: franțuzirea) limbii române, care a impus un sistem normativ exclusivist; dezinteresul pentru perioadă în general și, în sfîrșit, „tirania educației poetice“ de care s-ar face vinovați cei mai mulți istorici literari. Să recunoaștem: din cinci argumente, trei sună valid, iar celelalte două sînt măcar în parte credibile. E clar că, privită dinspre metrica precisă a lui Alecsandri, poezia lui Beldiman pare pur și simplu primitivă. Dar, se întreabă autorul *Istoriei,* de ce n-am proceda invers? De ce nu l-am citi deci pe Bolintineanu dinspre Văcărești, de vreme ce, oricum, progresul cronologic e iluzoriu, iar lecturile în *raccourci,* seducătoare pînă la un punct, s-au banalizat?

În virtutea acestei observații, Dan Grădinaru propune o serie de repoziționări de o frapantă (și uneori exagerată) originalitate. E, printre altele, cazul reformei onomastice: Ienăchiță Văcărescu devine Ion, Alecu devine Alexandru, Budai Deleanu devine simplu Deleanu. Nu spun că raționamentul, explicat în preambul, n-ar fi corect (în definitiv, situația e aceeași cu a lui „George“ Călinescu), dar e derutant să-mi închipui cum, după două secole de posteritate critică, nomenclatorul s-ar primeni așa, radical. Fleacuri. Greutate, în schimb, are pledoaria lui Grădinaru pentru „mai dreapta cinstire“ a lui Alexandru Văcărescu, pe care el îl plasează direct alături de Eminescu, de Macedonski și de Nichita Stănescu. N-aș exclude ipoteza: omul are patos și elocință și e de-ajuns să ne amintim de „Paraskevi“ (devenit celebru în interpretarea Mariei Tănase) ca să înțelegem că dosarul merită redeschis. E ceea ce face Dan Grădinaru preț de o sută cincizeci de pagini. Flotînd, cum anunțam, între decopertările cele mai remarcabile și curiozitățile cele mai ilare. Biografia e în general bine reconstituită. Abundentă și judicios orientată, documentația rezolvă o serie de episoade neelucidate. De pildă, acela al condamnării pe care a suferit-o Alecu Văcărescu în 1799. Grădinaru se mișcă expert printre afaceri de familie și oferă un scenariu plauzibil. Nu același lucru se poate spune despre metoda prin care aceluiași i se stabilește anul nașterii: dată fiind abundența metaforelor ignigene în versurile lui, istoricul literar convoacă probe astrologice: să fie 1766, patronat de Venus, sau 1764, stînd sub semnul lui Marte? Aici, știința, laică și sobră cum o știm, se ridică, dă „bună ziua“ și pleacă.

Prea riguros nu e nici modul în care Dan Grădinaru îi atribuie aceluiași Alecu 50 de poeme în plus față de cele 26 îndeobște cunoscute. Și anume, fixînd cîteva caracteristici prozodice (destul de laxe), o tonalitate, o atitudine și o atmosferă. Astfel încît tot ce se produce în epocă în siajul acestor linii de forță i-ar aparține în realitate Văcărescului. Îi sînt datori, crede Grădinaru, inclusiv Ienăchiță și Iancu. Primul, în regim de *featuring,* al doilea, din mimetism filial. Cel mai prost iese Mumuleanu, denunțat drept „plagiator“ și privit cu antipatie la fiece ocurență a numelui, fără, totuși, nici o dovadă că elegiile sale ar avea un alt autor.

În mic, schema se repetă și în celelalte capitole, mai consistente sau mai frugale. Portretele alegre și informate alternează cu devierile fanteziste (pronunția numelui lui Matei Milo e asociată cu aceea a unui fost fotbalist, Cyril Théréau) și cu inexplicabile scăpări bibliografice: deși pare că l-a citit pe Mircea Anghelescu, Grădinaru nu rectifică ce e de rectificat la Scavinschi și la Pralea; deși îl citează pe Mihai Mitu, uită să semnaleze descoperirile acestuia din recenta biografie a lui Budai Deleanu. Amicalmente, i-aș recomanda autorului să completeze secvența despre începuturile poeziei feminine românești cu datele furnizate de Ovidiu Papadima în 1963.

Pieptănată de un redactor bun, *Istoria...* aceasta i-ar putea interesa și pe cei care, necunoscînd epoca, nu știu să deosebească diamantul de hurmuz.

***Cosmin Ciotloș** este critic literar și lector la Facultatea de Litere din București. Cea mai recentă carte publicată:* Cenaclul de Luni. Viața și opera, *Pandora M, 2021.*

■ ■ ■

Adrian MUREȘAN

pe de altă **carte**

Umor fantasy într-o fabulă teologică

● **Moni Stănilă, *Țipă cît poți*, Editura Polirom, 2020.**

Niște oameni ai străzii se încaieră, scena fiind privită cu un amestec de groază și greață de la balconul eroinei, iar cîștigătorul clinciului își marchează teritoriul asemenea unui animal și își ia în primire trofeul, *id est,* femeia drogată și tolănită pe o saltea aruncată la gunoi chiar de către protagonista romanului. S-ar spune că sîntem foarte aproape de unghiul din care se construiesc realismele *tari,* mizerabiliste ori că sînt gata să iasă la suprafață, dintr-un cartier rău famat, aurolaci, criminali, adolescenți sadici. Nimic mai fals. În scurt timp, singurul element care va mai ține de realism îl va constitui intriga: eroina visează la o schimbare în viața ei pîrjolită de un job epuizant și își propune să-și rupă sau să pretindă, într-o conversație cu șeful ei, că și-a rupt piciorul în baie, pentru a evada într-un concediu mult visat. Brusc, lucrurile încep să se coloreze de o altă lumină: suspecta personificare a obiectelor de pînă atunci (salteaua, fereastra, oglinda) începe să capete un sens. Cronologia va apărea de acum, în chip deliberat, bulversată, însă formal, fără a afecta firul narativ al *fantasy*-ului proaspăt instalat.

Autoarea lasă impresia că își gîndește critic propria convenție, apelînd cu profit la rulajul îndrăcit al registrelor, unde vocile personajelor pot ușor echivala cu autocritici pe care ea însăși și le asumă, astfel deconstruindu-le. O feerie a spațiului (grădini fabuloase cu pițigoi, ursuleți, cerbi etc.) substituie compensativ, și poate pentru (prea) mult timp, semnalmentele unei chirii mizere. Răsfățul în faldurile *fantasy*-ului pare acum definitiv, acesta fiind scurtcircuitat în a doua jumătate a cărții doar de puseurile psihologizante, ce-i drept, cam lungi. Introspecțiile funcționează intermitent, însă există și momente cînd *unitatea* ansamblului suferă. Firesc și adecvat, vasele comunicante întemeiază relațiile dintre cele trei voci, dar autoarea caută să topească aici materiale dintre cele mai diverse, iar unele lucesc cam strident în compoziția finală. Poeticitatea îi joacă unele feste, atunci cînd este deversată ori cînd contaminează în exces fluviul narațiunii. Rezultatul, în aceste situații, este un delir insuficient documentat, ușor gratuit. Atunci cînd este, totuși, păstrată măsura, apelul respectiv este mai mult decît binevenit, reușind să redea elocvent o stare de fapt sau o situație: „Citesc ziarul și le poruncesc obrajilor să își păstreze culoarea“ sau: „Ca să iubesc un bărbat trebuie să văd măcar o poză din copilăria lui“.

Moni Stănilă
Țipă cât poți
EGO proză

Înfruntarea dintre „Noua“ și „Una“ crește în vehemență, prima fiind decisă să-și hărțuiască fără milă surata. Tentativele de apărare ale acesteia din urmă capătă implicit rezonanțe mistice. Una refuză ori rectifică anatema care îi stă pe buze, postește, vopsește ouă, fredonează cîntări ale Patimilor ori ale Învierii și se apără ori se autosugestionează în fața ispitelor ori a exacerbatelor pofte culinare, prin formule precum: „Nu doar cu porc va trăi omul!“, amintind de răspunsurile lui Iisus, ispitit de Diavol. Fragmentele cu iz sapiențial în care Una pare că se autobiciuiește descind parcă din gramatica sfătoasă a unui duhovnic ortodox. Denunțînd minciuna de sine și autoiluzionarea drept păcatele supreme, ea caută să reziste, nu mai puțin, prin autoironie și umor (de bună calitate). Preaomeneasca Una este inteligent reconstituită tocmai prin ochiul indignat al *alter ego*-ului rival. Noua este un soi de demon jucăuș, un duh cinic, dar și o voce a presiunilor sociale ori a vanităților inerente omenescului. În contrast cu Una, în timbrul ei rezonează vocea Ispititorului. În fața unui Sinedriu alcătuit din arbori bărboși, descinși parcă direct din Tolkien (v. celebrul *Fangorn),* Noua face tocmai ceea ce Una respinge ori detestă: își plînge sieși de milă, se vaietă ipocrit. Cînd rolurile se schimbă și apare Una, stejarii devin acum un soi de juriu ori comisie doctorală care ascultă și evaluează o expunere științifică, o dizertație pe teme antropologice. Discursul „meta“ al romanului este convingător. Ispitele carnivore și grotescul lor amintesc de teatrul lui Vișniec („Omul pubelă“), iar registrul psalmic (aici intersectat cu decupaje din cărțile de bucate) actualizează un procedeu narativ folosit cu succes și de Ruxandra Cesereanu în *Un singur cer deasupra lor.* Întreaga confesiune polifonică lasă impresia unei parabole. Inteligent descompusă, miza rămîne una teologică: dezgolirea de iluzii și de vanități. Adică un soi de *chenoză* pe cont propriu.

***Adrian Mureșan** este critic literar. Cea mai recentă carte:* Vîrstele subversiunii. N. Steinhardt și deconstrucția utopiilor, *Editura OMG, 2020.*

■ ■ ■

Andreea VLAD

dilematograf

Ploaie de vară

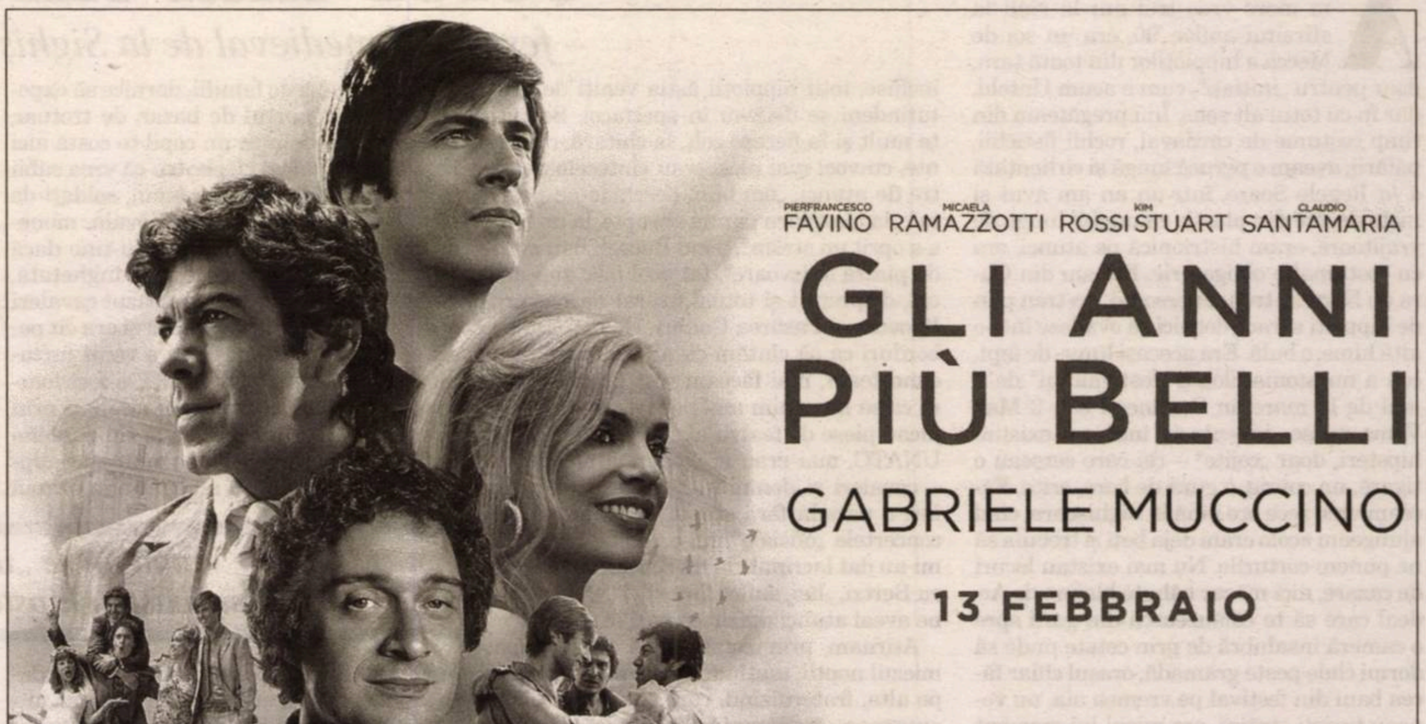

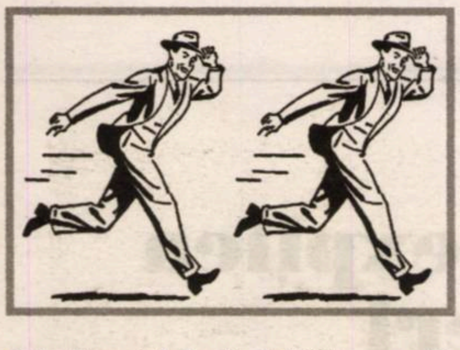

● ***Anii noștri de glorie / Gli anni più belli*** **(Italia 2020, de Gabriele Muccino).**

În *Anii noștri de glorie,* prietenia și tinerețea sînt valori în sine, dar mai au o calitate: candoarea. Este acea candoare umană cu o lungă tradiție în cinema-ul italian, începînd cu Vittoria de Sica sau Rosselini sau, mai actual, Roberto Benigni sau Matteo Garrone (în ultimele sale filme). De altfel, referințele la marele cinema italian abundă, cu trimiteri la filme ale unor Fellini, Ettore Scola sau Paolo Sorrentino care celebrează Cetatea Eternă, dar și spiritul italian.

În Italia anilor ’80, Paolo, Giulio și Riccardo sînt trei adolescenți din Roma care se bucură de viață la modul cel mai vibrant. Prima mașină, chiar dacă e recondiționată și un model vechi, e un eveniment în sine, ca și prima iubire. În momentul în care Paolo și Gemma se întîlnesc, lumea se oprește în loc. E multă magie în povestea lor, care începe de la o pasăre galbenă crescută de Paolo, pasăre care o alege pe Gemma dintr-o mare de fete.

Disonanțele (la un moment dat Gemma face rocada și alege alt partener din grup) perturbă în profunzime, însă niciodată nu demolează grupul. Nici măcar diferențele sociale devenite foarte vizibile odată cu maturizarea (Giulio devine un avocat celebru și pătrunde în înalta societate, Paolo devine un profesor idealist de latină și greacă la un colegiu renumit, iar Riccardo are parte de un destin mai modest) nu strică unitatea grupului. Chiar și atunci cînd legăturile se rup aparent definitiv, acel miez peren care sudează prietenii și speranțe este intact acolo, în subconștientul fiecăruia. Deși fiecare urmează un drum independent, nu e niciodată un drum solitar. Dacă unul dintre ei pare înfrînt, mîna celuilalt poate fi mereu aproape, ca din senin. Dacă unul nu își găsește prea ușor drumul, de exemplu frumoasa Gemma sau freneticul Riccardo, hazardul le croiește drumul în așa fel încît să redescopere cărarea.

Spre deosebire de un mare hit al anului 2020, *Another round / Încă un rînd* al danezului Thomas Vinterberg, ale cărui cețuri nordice și a cărui nostalgie se îmbinau cu un umor amar al prieteniei, aici rememorarea nu e niciodată tristă, se remodelează permanent cu exuberanța vieții care absoarbe elastic totul, în ciuda faptului că simplifică totul. Ca în febrilele scenele de debut, dominate de o lumină de chihlimbar ca într-un vis mediteranean. Este lumina abundentă, nepervertită cu care descoperi micile miracole, micile taine, opace pentru ochii altor vîrste. De la ritmurile vibrante ale unor adolescenți în ringul de dans, în electricii ani pop ai deceniului 8, cu hitul *Illusion* și mirajul Simple Minds, la o mașină decrepită pe care Giulio o restaurează pentru călătoria vieții lor. De la interferența cu turbulențele sociale care măcinau încă Italia, împărțită între extremiștii de stînga și facțiunile fasciste pro-Mussolini, la marile procese cu mafioți ale deceniului 9.

Odiseea celor patru prieteni este și o panoramă perenă, un tablou al vîrstei de aur, o bulă încremenită în timp ca o perlă. Este refugiul, insula, sticla cu mesaj pe care protagoniștii o redeschid în contemplare de fiecare dată cînd deziluziile vieții îi mușcă adînc. Este autenticul atît de greu de atins, dar atît de bogat în ciuda derizoriului vieții de zi cu zi și al demolării definitive a unora dintre visurile tinereții. „Unii vor vrea să te învețe să nu strălucești, dar tu strălucește“, spunea conaționalul lui Gabriele Muccino, scriitorul și regizorul Pier Paolo Pasolini. Chiar dacă nu pot schimba lumea cum visau odinioară, la scară mică tinerii de altădată schimbă borne, își resetează mica libertate individuală cu cît mai puține compromisuri posibil.

Gabriele Muccino este un bun povestitor și un bun arhitect de personaje. Paolo, Giulio, Riccardo și Gemma sînt pe cît de asemănători, pe atît de diferiți, dar complementari în frenezia cu care se aruncă în viață. Cineastul italian folosește activ secvențe lungi, riguros elaborate, lumina vie și asocierile uneori surprinzătoare. Spectatorul este atras în poveste printr-un joc fictional simplu, protagoniștii adresîndu-li-se uneori direct, ca într-o sală de teatru care dizolvă granița dintre convenție și reprezentare.

Este un film tonic și de vibrație înaltă, un *feel good movie* ca o ploaie caldă de vară, în care te lași prins instantaneu și al cărei freamăt regenerator îl resimți mult și după ce ea s-a încheiat.

Anii noștri de glorie a intrat pe ecranele din toată țara din 6 august.

Paul BREAZU

audio și n-am cuvinte

Moartea pasiunii pentru pop

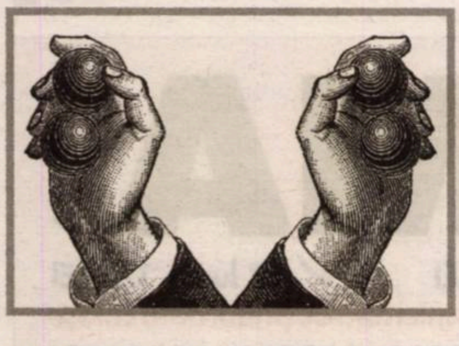

Happier
Than Ever

● **Billie Eilish, *Happier Than Ever*, Darkroom/Interscope Records, 2011.**

„I’m gettin’ older, I think I’m agin’ well, / I wish someone had told me I’d be doin’ this by myself, / There’s reasons that I’m thankful, / There’s a lot I’m grateful for.“ Pare ceva în neregulă la prima vedere, după ce, acum doar doi ani, Billie Eilish își începea precedentul album cu o exclamație care spunea pe șleau, odată cu cei puțin peste 17 ani ai ei, din ce cohortă face parte. De fapt, asta era, poate, și ciudățenia – atunci, mai mult decît acum, o adolescentă desena granițele unei arii esențiale a noului pop cu un instrument capabil să pună punctul pe *emo*țional. Noua generație *goth,* postmileniali apți să bruscheze paradigma pop și să nu se mai atașeze vreunui gen (muzical), nu mai părea interesată în a(-și) reprezenta trauma prin *role-playing*, ci printr-o ieșire foarte-foarte personală în afara dramei: *„White shirt now red, my bloody nose / Sleepin’, you’re on your tippy toes, / Creepin’ around like no one knows, / Think you’re so criminal. / Bruises on both my knees for you, / Don’t say thank you or please, / I do what I want when I’m wanting to. / My soul? So cynical!“*. Sau, cum spunea cineva care s-a uitat prea mult ori la *All the Good Girls Go to Hell,* ori la coperta lui *When We All Fall Asleep, Where Do We Go?,* printr-un fel de *individualism expresiv* – copii care se pot pune în pielea monstrului de sub pat pentru a reuși să se salveze prin mantra dezvoltării personale. Eilish reușea să scoată din povestea asta o operă atît de egală cu ea însăși – și de relevantă și adictivă, în același timp –, încît *sequel*-ul nu putea, pînă la urmă, să se întîmple decît așa: *„I’m gettin’ older, I’ve got more on my shoulders / But I’m gettin’ better at admitting when I’m wrong“*. Ceva s-a schimbat însă. Dacă *WWFAWDWG?* acta cu destulă frivolitate și ironie (antipop), LP-ul recent, compus și produs, ca și primul, împreună cu fratele Finneas, oscilează pe un teritoriu situat undeva între Grimes și Norah Jones. Eilish însăși și-a pierdut ceva din aerul acela imbatabil de rezistență la stereotipurile *industriei pop* – în luna mai, a pozat pentru ediția britanică a revistei *Vogue* în ipostaza unei *femme fatale*. Pe *Happier Than Ever,* albumul lansat de Interscope Records pe 30 iulie anul acesta, stoicismul acela decelabil în 2019 se instalează mai mult decît confortabil, în timp ce monștrii de sub pat iau forma unor *stalkers* creați, paradoxal, de faima adusă de „Bury a Friend“ – așa cum singură și cinică o recunoaște acum: *„Things I once enjoyed just keep me employed now“*.

Paul Breazu *este jurnalist.*

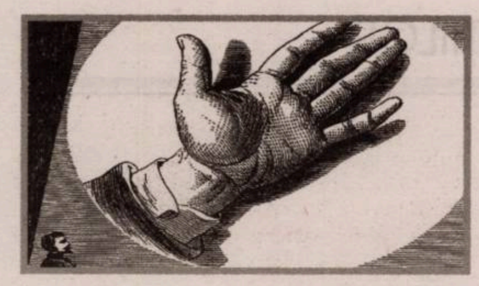

Adina POPESCU

portrete din mers

Vîrsta nu se poate explica celor mai tineri

– festivalul medieval de la Sighișoara –

Atunci

Am mers vreo trei ani la rînd la sfîrșitul anilor '90, era un soi de Mecca a hippioților din toată țara, doar pentru „inițiați“, cum e acum Untold, dar în cu totul alt sens. Îmi pregăteam din timp costume de carnaval, rochii fistichii, pălării, aveam o perucă lungă și cîrlionțată *à la* Regele Soare, într-un an am avut și niște degete din plastic cu unghii lungi, de vrăjitoare, eram histrionică pe atunci, era cu costumație obligatorie. Plecam din Gara de Nord cu trenul personal, un tren plin de hippioți săraci, dornici să evadeze într-o altă lume, o bulă. Era aceeași lume, de fapt, cea a munțomanilor, a „festivalului“ de 1 mai de la mare, în Costinești sau 2 Mai, Vama nu se „inventase“ încă, nu existau hipsteri, doar „cojițe“ – cei care cerșeau o țigară, un covrig, o gură de bere, orice. Făceam vreo zece ore pînă la Sighișoara, cînd ajungeam acolo eram deja beți și trebuia să ne punem corturile. Nu mai existau locuri de cazare, nici măcar băbuțe blajine de Ardeal care să te călăuzească din gară spre o cameră insalubră de prin cetate unde să dormi claie peste grămadă, orașul chiar făcea bani din festival pe vremea aia, nu veneau turiști străini, era micul lui moment de glorie anual. Așa că te îndreptai spre camping, îmi amintesc un camping uriaș cu cel puțin o mie de corturi care se întindea dintr-o vale pe un deal, nu reușesc să-l localizez acum, însă campingul era un festival în sine. Te chinuiai să-ți ridici cortul, descopereai că-ți lipsesc bețe, pierdute prin alte expediții, uitate pe plaje, îngropate pe veci în nisip sau prin văi montane obscure, dincolo de trasee, pe unde or fi toate bețele mele de cort rătăcite în viața asta? Iar dacă nu reușeai din prima, sucombai la terasa campingului, era plin de rockeri acolo și curgeau în valuri berea și „chimionul secuiesc“, o băutură alcoolică cu un gust dulceag și cu tărie moderată care nu se găsea prin alte părți, se vindea la suta de grame sau la sticla de jumate... cortul putea să rămînă și pentru mai tîrziu, se dormea și direct pe izopren, în iarbă. Apoi îți făceai curaj, îmbrăcai rochiile, îți puneai perucile, pălăriile și urcai în cetate, îmi amintesc atît de bine treptele, străduțele, zidurile și luminile, turnul cu ceas, chiar și cimitirul unde se aduna lume după miezul miezul nopții cînd toate cîrciumile erau deja închise, toții hippioții ăștia veniți de pretutindeni se dădeau în spectacol. Se cînta mult și la fiecare colț, la chitară, cu flaute, cu voci mai ales, erau cîntecele noastre de atunci, „om bun, deschide-ne poarta“, „la marginea pantei abrupte, la un han s-a oprit un străin“, „cînd Bucegii dau zvon de piatră și izvoare“, tot acel folk amestecat, disprețuit și totuși tolerat de rockeri, Phoenix și Pasărea Colibri. Ne opream pe borduri ca să cîntăm cu alții pe care nu-i cunoșteam, mai făceam rost de cîte o bere ca să ne urnim mai departe, în piețe se jucau piese de teatru ale studenților de la UNATC, mai erau și „costumații“ oficiali – cavaleri și domnițe –, totul într-o vrie, într-o paradă fără sfîrșit, în piațete erau concertele „oficiale“, mi-e rușine acum că mi-au dat lacrimile la un concert al lui Ducu Bertzi, „hei, suflet fără chei“, însă pe cine aveai atunci ocazia să vezi în concert?

Atîrnam prin cetate pînă mult după miezul nopții, mutîndu-ne de pe o bordură pe alta, fraternizînd, cum se zicea atunci, ajungeam în camping dimineața în zori cînd în sfîrșit nu era nimeni la coadă la dușuri, iar jumătate din cele o mie de corturi se smuceau și tresăltau, nu-mi dau seama cîți copii au fost concepuți la festivalul medieval de la Sighișoara, oricum au acum peste 20 de ani și probabil că-și văd de viața lor confortabilă prin alte țări ale lumii. A doua zi, după o mahmureală groaznică și după o masă încropită în fața cortului care atîrna șui, din lipsă de bețe, o luam de la capăt.

Acum

Am revenit la festivalul „medieval“ de la Sighișoara după mai bine de douăzeci de ani, festival mai deloc promovat pentru că sîntem în an pandemic, fără evenimentele de altădată, totuși a fost un mic puhoi de oameni, pentru că oamenii, după un *lockdown* și un an și jumătate de restricții, sînt dornici să iasă din case și să participe la ceva, orice. Hippioții de altădată au dispărut oricum și mă așteptam la asta, în locul lor sînt „familiștii“, familii cu unul sau doi copii sau grupuri de familii, dornice să experimenteze comerțul de bazar, de trotuar, mi-am dat seama că un copil te costă aici peste 100 de lei pe zi, pentru că vrea săbii și scuturi medievale din lemn, soldați de plumb și alte figurine medievale, monede care se „bat“ special pentru tine dacă bagi o fisă într-un aparat, plus înghețată, *kürtös,* langoși sau suc. Am văzut cavaleri și domnițe, o execuție publică și era cît pe-aci să văd și o paradă, însă a venit furtuna anunțată prin RO-ALERT, a fost foarte straniu cînd tuturor celor adunați prin piețele cetății a început să le țiuie telefonul în același timp, a fost o mini-apocalipsă pe care nimeni nu a băgat-o în seamă pînă cînd fulgerele au început să brăzdeze cerul și ne-am adăpostit la o terasă unde rafale de vînt smulgeau fețe de mese și trînteau pahare, am băut aici un pahar de vin în mijlocul stihiei și a fost frumos. A doua zi a fost un alt RO-ALERT despre un urs care ajunsese într-un cartier mărginaș al Sighișoarei, dar povestea asta n-a interesat chiar pe nimeni din cetate. A fost și un concert Phoenix, chiar în ultima seară, însă n-am participat decît de pe o margine a marginii pentru că era prea mare înghesuială, am o fobie legată de mulțimi dinainte de pandemie. În schimb am găsit un spațiu „alternativ“, o cîrciumă care mi-a amintit de atmosfera de pe timpuri, unde niște artiști independenți foarte tineri cîntau *live* și cîntau foarte bine, însă nu „Rîpa“ și „Delirul“, ci cîntece americane, am rămas acolo un timp pînă cînd mi-am dat seama că era de fapt o cîrciumă de hipsteri unde o bere fără prea mari calități costa 12 lei, însă am băut și un cocktail minunat cu 20 de lei, cît vreo cinci „chimioane secuiești“ de altădată. Din păcate, cîrciuma s-a închis la 11, ca să nu-i deranjeze pe locuitorii cetății care cu o seară în urmă chemaseră Poliția. Totuși am asistat la un început de frumoasă colaborare între o nemțoaică *single* în jur de 50 de ani și artiștii independenți, asta nu era posibil altădată. Am dormit într-o pensiune din asta „medievală“ din cetate, destul de piperată ca preț, unde totul era autentic – cuptor de pîine medieval, paturi săsești, ștergare cu „Gospodina cînd e bună, rostul casei merge strună“, însă investițiile erau minime în confortul oaspeților, baia era ca pe timpuri, în camping, televizorul nu funcționa, izolație fonică nu exista, așa că m-am enervat, pînă în momentul în care mi-am dat seama că sînt o babă sau, mă rog, o femeie în curs de băbire care a venit și ea la festivalul medieval de la Sighișoara și are pretenții – că e prea multă lume, că e prea mult zgomot, că e prea mult bîlci –, și care își pune ceasul să o trezească la opt ca să „prindă“ micul dejun, însă, mă rog, fiecare vîrstă cu prioritățile ei. Cînd mi-a făcut curte hippiotul „bătrîn“ care vindea brățări împletite la un stand din fața pensiunii și care mi-a zis „domnișoară“, mi-a făcut plăcere. Însă m-am bucurat că am venit aici cu o prietenă dragă pe care n-o văzusem de foarte mult timp, care venise împreună cu cei doi copii ai ei, și mi-am dat seama cu cîtă ușurință pot comunica cu acești copii care sînt cu totul altfel față de cum eram noi, asta înseamnă că generațiile nu sînt atît de departe una față de alta și că eu nu sînt chiar în curs de băbire. Și m-am bucurat în ultima zi cînd au plecat toți și cetatea a rămas aproape pustie, am luat micul dejun la o terasă – o omletă uleioasă oribilă, însă un suc de soc genial – și m-am uitat preț de o jumătate de oră cum o fiică de vreo 50 de ani o ajuta să urce strada în pantă pe mama ei de 70 plus, foarte grasă și care ofta la fiecare pas. „Nu-i așa că-i frumos?“, insista fata. „Nu-i așa că te bucuri că te-am adus aici?“

Vama nu se „inventase“ încă,
nu existau hipsteri, doar „cojițe“.

■ ■ ■

ABONEAZĂ-TE ACUM

SCANEAZĂ CODUL QR

CUM TE ABONEZI
✔ ONLINE: la http://abonamente.adevarul.ro
✔ VIRAMENT BANCAR sau MANDAT POȘTAL:
în contul SC ADEVARUL HOLDING SRL, cod fiscal RO18990288,
deschis la BRD - Decebal,
nr. cont RO70BRDE441SV58305914410.
✔ LA TOATE OFICIILE POȘTALE / ✔ FIRMELE DE ABONAMENTE

Informații și reclamații: abonamente@adevarulholding.ro
Tel: 0790 139 007/0790 139 009 (L-V, 9.00-18.00)

DILEMA VECHE

✔ 3 luni - 65 LEI ✔ 6 luni - 110 LEI ✔ 12 luni - 175 LEI
Prețuri la abonamente cu pînă la 52% mai mici față de prețul de la chioșc

TALON ABONAMENT
Nume...Prenume...
Str. .... Nr. ...., Bl. ...., Sc. ...., Et. ...., Ap. ....,
Localitate .... Județ/Sector ...., Cod poștal ....
Telefon .... Email ....
Am achitat suma de .... LEI cu mandat poștal/ordin de plată nr. .... din data ....
în contul SC ADEVARUL HOLDING SRL, cod fiscal RO18990288, deschis la BRD – Decebal, nr. cont RO70BRDE441SV58305914410.
Abonamentul va începe din luna* .... Semnătura ....
Plata se va efectua pînă la data de 25 a lunii în curs pentru ca livrarea să înceapă de la data de 1 a lunii următoare.
Prin completarea prezentului talon sînt de acord ca SC ADEVARUL HOLDING SRL să prelucreze datele mele cu caracter personal pentru activități promoționale și să le dezvăluie terților conform legii nr. 677/2001. Îmi rezerv dreptul să mă opun acestei prelucrări și să solicit ștergerea datelor adresîndu-mă societății SC ADEVARUL HOLDING SRL printr-o cerere scrisă.

Pentru abonamentele plătite cu mandat poștal sau ordin de plată este necesar să trimiteți talonul completat, împreună cu copia dovezii de plată la SC ADEVARUL HOLDING SRL – Abonamente, București, Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, Sector 2, cod poștal 020331.

...ÎȚI DĂ DE GÎNDIT

Stela GIURGEANU

Iluzia superiorității

După ce, în centrul Capitalei, un bărbat a fost mușcat de un șobolan, primarul Bucureștiului, Nicușor Dan, a găsit de cuviință să declare că „nu există o creștere a numărului de rozătoare semnificativă față de anii precedenți“, iar despre cazul respectiv că este unul „izolat“.

După ce, la Jocurile Olimpice, Ana-Maria Popescu a cîștigat medalia de argint, ministrul Sportului, Eduard Novac, a găsit de cuviință să declare: „După părerea mea, și dacă bugetul federației de scrimă era cu cinci milioane de lei mai mare, Ana-Maria nu putea să cîștige ieri, sau nu cîștiga medalia de aur“. (Apoi, cu zîmbetul pe buze, s-a dus s-o întîmpine la aeroport, cu flori, la revenirea în țară. Abia după ce sportiva medaliată a refuzat să dea mîna cu el, ministrul i-a cerut scuze, pe Facebook.)

După accidentul feroviar care a lăsat, ore întregi, călătorii unui tren în cîmp, fără nici un fel de asistență, vicepremierul Dan Barna, iritat de întrebările jurnaliștilor privitoare la demisia directorului CFR, a găsit de cuviință să-i repeadă cu un „Nu ajută pe nimeni o isterie falsă“. După care a adăugat: „Să nu mai dăm informații greșite. Am siguranța că au fost mai mulți copaci pe acea cale ferată. Nelucrînd la calea ferată, pe partea tehnică, nu avem unde să ajungem. În realitate e foarte frumos să se spună să trimitem un autocar. Dacă ești pe cîmp, la 2 noaptea, nu poți să trimiți autocare cu elicopterul“.

M-am gîndit săptămîna trecută la cele trei declarații făcute în trei contexte diferite, de trei oameni care aparțin, teoretic, noului suflu de pe scena politică a României. Și am simțit, în acest nou suflu, izul vechi, de care cei mai sus menționați se presupune că vor să se delimiteze. Acel iz de țîfnă arogantă, tonul de superioritate blazată al atitudinii care indică o lezmaiestate.

Bineînțeles, vorbind despre aroganță, putem vorbi despre diferitele ei fațete. Căci există aroganța omului profesionist, a omului atît de bun în domeniul său, care își cunoaște atît de bine puterile, încît nu se lasă intimidat de o serie de neaveniți care ar încerca să-l dezechilibreze. Există, de asemenea, aroganța de mahala – acea zeflemea ieftină și de prost gust, care în mintea unora trece drept „ironie“ sau, mai grav, „spirit fin“. Și mai există aroganța prin care se încearcă ascunderea unei greșeli, a unei incapacități, a unei neputințe.

În plan psihologic, Nelson Cowan, profesor de psihologie la Universitatea din Missouri, care a analizat acum cîțiva ani acest gen de comportament, a construit imaginea unui soi de piramidă a aroganței. Pe prima treaptă se situează aroganța individuală. „Cel mai întîlnit tip de aroganță. O persoană care are o opinie exagerată asupra propriilor abilități sau realizări. Enervantă, dar inofensivă“ căci, după cum susține Cowan, acest gen de aroganță este întîlnită frecvent, la colegii de birou sau chiar la o primă întîlnire cu cineva care vrea să ne impresioneze, epatînd.

Pe a doua treaptă, Cowan situează aroganța comparativă. „Această persoană are un sentiment exagerat al propriilor abilități sau realizări, pe care le pune mereu în comparație cu alții. De exemplu, dacă joacă tenis, persoana care dezvoltă o aroganță comparativă va vrea să te convingă, la modul teoretic, că e în stare să o bată într-un meci, fără probleme, chiar pe Venus Williams.“

În vîrful piramidei lui Cowan stă aroganța antagonică. „Este, probabil, cel mai grav tip de aroganță, căci vorbim despre tipul de persoană care se bucură de denigrarea altora pe baza unei presupuneri de superioritate. Persoana arogantă antagonic arată sau simte o opoziție activă sau ostilitate față de cineva sau ceva, sugerînd chiar o formă de agresiune asupra respectivului.“

Cowan afirmă, de altfel, că gradele de aroganță nu afectează doar relațiile personale, de la firul ierbii, ci, pe măsură ce urcă treptele piramidei, acestea pot trece de la micro la macro – făcînd referire la sfera politică.

Într-un plan filosofic, „aroganța este echivalentul orgoliului într-o lume secularizată“ – în opinia lui Michaël Foessel, profesor de filosofie la École Polytechnique. Autor al mai multor cărți despre problemele morale ale lumii moderne, el a declarat, într-un interviu pentru *L'Obs,* că aroganța a devenit azi mai degrabă un soi de „pasiune socială“.

„Lumea creștină e structurată în jurul transcendentalității, iar orgoliul e considerat a fi un păcat, căci permite afirmarea autosuficienței umane în raport cu Dumnezeu. Dar ce se întîmplă cînd ideea de transcendentalitate se disipează? Ipoteza mea e că orgoliul de ieri s-a transformat în aroganța de azi. Iar noi nu-l mai sfidăm pe Dumnezeu, ci pe acela de lîngă noi.“

Chiar dacă aroganța nu este o atitudine a omului recent, Foessel o descrie ca fiind o patologie nouă și generalizată pentru omul care ajunge la putere. „În acest sens, aroganța este mai degrabă un viciu burghez decît unul aristocratic: este viciul celui care, în numele succesului său social, crede că alții nu înseamnă nimic. Arogantul nu spune doar că nu îi datorează nimănui nimic, ci mai și justifică această atitudine printr-un soi de logică a meritocrației (idee atît de dragă celor bogați și celor care au puterea): el este acolo unde este fiindcă are mai multe merite decît alții. Nu este o întîmplare că eu sînt aici, iar voi acolo, spune arogantul. Arogantul nu tace niciodată, nu ascultă, se află într-o nebunească justificare a superiorității sale.“

Există, de altfel, și un studiu sociologic condus de James Reason, profesor emerit la Universitatea din Manchester, Anglia. În încercarea de a înțelege ce anume provoacă accidentele rutiere, Reason a chestionat 520 de șoferi, cerîndu-le să estimeze de cîte ori au comis infracțiuni și care a fost cauza: nu și-au verificat atent poziția în oglinda retrovizoare? au intrat pe o bandă greșită cînd se apropiau de o intersecție? au semnalizat sau nu cînd au schimbat benzile? Paralel cu întrebările, Reason le-a cerut să-și autoestimeze capacitățile de șofer în comparație cu ale altora. Dintre cei 520 de șoferi, doar cinci au considerat că sînt mai slabi decît media – mai puțin de 1%. Ceilalți, chiar și șoferii cu adevărat abisali care făceau în mod constant erori, se considerau a fi cel puțin la fel de buni ca majoritatea sau se credeau mult mai buni. „A fost, în esență, o amăgire în masă care i-a făcut complet orbi față de propriile eșecuri.“ Consecințele acestei „orbiri“ sînt provocate, în mare parte, de tendințele unei societăți obsedate de succes, care nu permite greșeli și care condamnă crunt orice derapaj. Însă aceste derapaje există, chiar dacă sînt cosmetizate, putînd fi de la grave la fatale – căci aroganța unui șofer care se crede mai bun decît este în realitate poate fi și aroganța unui medic, sau a unui judecător, sau a unui lider politic.

Această percepție eronată pe care oamenii o au asupra propriilor capacități a fost catalogată în 1991 de către cercetătorii Nico W. Van Yperen și Bram P. Buunk drept „Iluzia superiorității“ care, în domeniul psihologiei sociale, denumește acea „condiție a prejudecății cognitive în care o persoană își supraestimează propriile calități și abilități, în raport cu aceleași calități și abilități ale altor oameni“.

Într-o lucrare apărută cîțiva ani mai tîrziu, *Unskilled and unaware of it: How difficulties in recognizing one's own incompetence lead to inflated self-assessments,* doi cercetători în domeniul psihologiei, Justin Kruger și David Dunning, afirmă despre persoanele care își supraestimează abilitățile în diferite domenii că suportă o dublă povară: „Nu doar că ajung la concluzii eronate și fac alegeri nefericite, dar incompetența în care se complac îi împiedică să-și recunoască propriile incapacități“.

Un cerc vicios (cunoscut drept efectul Dunning-Kruger), care în realitate poate să-ți confere doar pentru un timp credibilitate printre cei care te susțin și care cad pradă acestei iluzii de superioritate. Totuși, iluzia este precum un parfum – chiar dacă ingredientele sînt extrem de puternice, iar combinația dintre note creează un lanț care pare indestructibil, în timp mireasma de perfecțiune dispare, lăsînd să iasă la iveală autenticul miros corporal.

■ ■ ■

PUBLICITATE

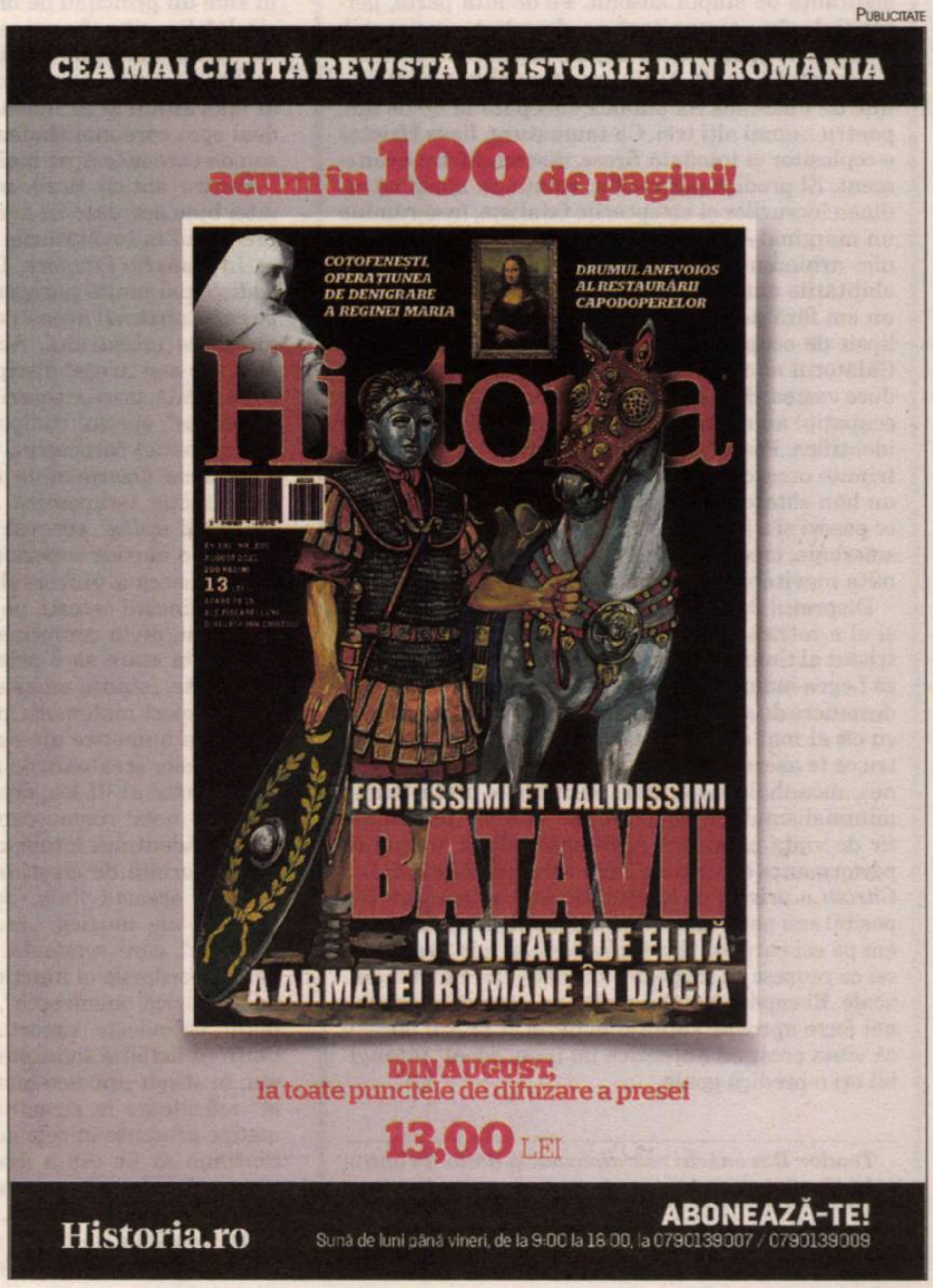

CEA MAI CITITĂ REVISTĂ DE ISTORIE DIN ROMÂNIA

acum în 100 de pagini!

COȚOFENEȘTI, OPERAȚIUNEA DE DENIGRARE A REGINEI MARIA
DRUMUL ANEVOIOS AL RESTAURĂRII CAPODOPERELOR
Historia
13
FORTISSIMI ET VALIDISSIMI
BATAVII
O UNITATE DE ELITĂ A ARMATEI ROMANE ÎN DACIA

DIN AUGUST,
la toate punctele de difuzare a presei

13,00 LEI

Historia.ro

ABONEAZĂ-TE!
Sună de luni până vineri, de la 9:00 la 18:00, la 0790139007 / 0790139009

Teodor BACONSCHI

Întrupare și despuiere

Teoretic, bătrîna contradicție (sau tensiune) dintre *avere* și *ființare* n-ar trebui să ne dea bătăi de cap: una e să pari, alta e să fii ceva. Una e să posezi, alta e să utilizezi creativ o materie docilă, care devine subalternă. Simpla bogăție – ca acumulare de bunuri – își ratează bunătatea de îndată ce te subjugă, are pretenția de a te reprezenta fără rest și te împiedică să fii liber. Deși par accesibile, aceste banalități sapiențiale rămîn opace în ochii majorității. Oamenii adună, colecționează, se identifică fetișist cu diverse simboluri de statut, caută frenetic consumul ostentativ. Și o fac înarmîndu-se cu argumente (s-ar spune) legitime. Bunurile materiale sînt adesea rezistente în timp. Ele par să capitalizeze durata și să-și prezerve ori să-și sporească valoarea. Ne compun decorul cotidian, stilul de viață, intimitatea personală, deci se apropie constant de ceea ce sîntem, amintindu-ne că încă ființăm. Întrucît pot fi vîndute, cele materiale cumulează resurse de supraviețuire, adică ne temperează angoasa generată de presentimentul periodicelor „vremuri grele“. Adesea, un bun prestigios, etalat social, ne lasă impresia că putem comunica un mesaj favorabil nouă prin semnele produse de alții (mărci legendare sau fiabile). Averea terestră nu ne însoțește în mormînt, însă poate fi transmisă, asemenea patrimoniului genetic, proiectat în urmașii noștri biologici. Dacă ai ce lăsa după tine, speri că și tu vei fi pomenit odată cu lucrurile pe care le-ai transmis. Posesiunea materială e așadar și un surogat al creativității, la îndemîna celor care s-au limitat la procreație.

Cele amintite aici explică fascinația și disprețul pe care le inspiră modelul întruchipat de fondatorul creștinismului. Ca Dumnezeu întrupat, Hristos – așa cum îl cunoaștem din Evanghelii și din mărturiile apostolice neo-testamentare – e un paradox întrupat. El s-a golit de slava divină (așadar de manifestarea puterii nesfîrșite), dar învață cu o siguranță de stăpîn absolut. Pe de altă parte, personajul său „comunitar“ se dovedește inclasabil: tradiția ne spune că va fi deprins tîmplăria (meseria dreptului Iosif), dar nu o va fi practicat decît înainte de misiunea Sa publică, începută la 30 de ani, pentru numai alți trei. Ca taumaturg, Iisus Hristos e copleșitor și totodată firesc, discret, furtiv, evanescent. El predică poruncitor, voința Sa modifică ordinea lucrurilor și așteptările fataliste, însă rămîne un marginal – nici fariseu, nici cărturar, nici rabin, nici arhiereu – deși concentrează simultan toate abilitățile elitelor iudaice. Tehnic, Învățătorul este un om fără domiciliu fix, fără avere, fără funcții și lipsit de ocupație „profesională“. Străinul absolut. Călătorul al cărui chip nu poate fi recunoscut. I se duce vestea, dar soldații romani (veritabile trupe de ocupație) au nevoie de trădarea lui Iuda pentru a-l identifica. Poate hrăni miraculos mulțimile, însă își trimite ucenicii să cumpere ceva merinde de la vreun han sătesc. A-l urma înseamnă a renunța la tot ce posezi și a suporta o metamorfoză, prin pocăință, smerenie, credință absolută și nepăsare față de limita inevitabilă a vieții terestre.

Disprețul ilustrează reversul fascinației christice și el e retrăit în fiecare generație, după chipul întristat al tînărului bogat, care păzise poruncile (adică Legea iudaică), fără să fie totuși dispus la o totală despuiere de averile sale. În ordinea creștină ideală, cu cît ai mai multe, cu atît îți riști mîntuirea, pentru că te așezi sub zodia lui prea tîrziu. Numai ordinele monahale, un anume puritanism protestant și minimalismul contemporan se apropie programatic de viața ca asceză post-materialistă, numai că performanța concretă a celor care practică *imitatio Christi* e privită de simțul comun ca angelism imposibil sau patologie, eventual admirabilă. Îi invidiem pe cei care au, dar îi invidiem și mai drastic pe cei ce reușesc să scape din capcana opulenței maniacale. Ei capătă în ochii noștri nu doar prestigiul unei forțe aproape supra-umane, ci și prețul dovezii că viața creștină autentică nu e un „ideal“ intangibil ori o predică goală.

***Teodor Baconschi** este diplomat și doctor în antropologie religioasă.*

Anca MANOLESCU

Ritm

„Ritmează-te pe tine însuți“ *(rhythmize seauton)* îl îndeamnă pe un om al Puterii Isidor din Pelusium (secolul V), preot creștin, model larg recunoscut de artă epistolară. „Străduiește-te să domnească mereu în tine armonia. Adoptă întotdeauna atitudinea care e proprie unui om bine educat.“ Spunînd asta, Isidor făcea în mod firesc apel la tradiția greco-romană a stăpînirii de sine. În Antichitatea tîrzie, filozofia infuzase în societatea mare un ideal al omului public și al omului nobil în genere. El cerea ținuta demnă și amenă, netulburată, riguros compusă. Cultura, cultivarea de sine, *paideia* urmau să aibă ca rezultat un om „bine acordat“, în care interesele intelectuale, psihicul, limbajul corpului și fapta se mențineau într-o atent dobîndită ordine. Gesturile, vocea, discursul trebuiau să se afle în continuitate cu o muzică interioară senină, savant strunită, devenită natură. Mînia, disprețul, înverșunarea, judecata strîmbă erau semne ale unei ființe „dezacordate“, care pierduse controlul asupra ei înseși, cacofonice, bolnave. Omul „bine educat“ nu era tras de colo-colo de întîmplări, vești și accidente din afară. Le absorbea cu luciditate, reacționa măsurat, păstrîndu-și buna alcătuire a compoziției proprii și bunăvoința față de lume. Avea – sau se străduia să activeze – în sine un principiu de ordine „muzicală“. Se „ritma“ pe sine, astfel încît etajele ființei lui să vibreze concordant, orientate spre un principiu al adevărului și al binelui. E un ideal spre care mai tindem și astăzi sau de care măcar ne mai amintim.

Pentru anticii tîrzii, modelul ființei bine acordate își avea sursa și prestigiul în învățăturile pitagoreice. În *Viața lui Pitagora,* Iamblichos dedică mai multe paragrafe rolului pe care muzica îl avea în doctrina și practicile maestrului. Acesta începea prin a-și „trata“ discipolii pe cale muzicală, prin „ritmuri și melodii frumoase“, special compuse. Le înseniana astfel caracterul, îi vindeca treptat de dizarmoniile interioare. Era funcția terapeutică a muzicii. Maestrul *aplica* adecvat în aceste melodii o muzică superioară, muzica intrinsecă a universului, condusă de principii cerești, pe care doar auzul lui, divin conformat, intelectiv, era în stare să o prindă. Pe de altă parte, „știința muzicală“ implica un aspect matematic privind raporturile numerice ale sunetelor și intervalelor creatoare de armonie.

În secolul al VI-lea, creștinul Boethius – nobil roman care a transmis Occidentului înțelepciunea antică absorbită de creștinism – vorbea, pe această linie, despre trei niveluri ale muzicii: „muzica universului“, care comandă și întreține cu acordurile ei funcționarea lumii; „muzica omenească“, unde sufletul oglindește raporturile celei dintîi și astfel e îndreptat spre divin; în sfîrșit „muzica instrumentală“ referitoare la structurile matematice prezente în cele două. Tema continuă să fie cea a unei vibrații comune/analoage a macrocosmosului și a microcosmosului. Ființa umană continuă să caute ritmul interior și ritmul unei vieți care o pun în comunicare cu nivelurile înalte ale realului. E o temă care a pălit poate în modernitate, dar cărei importanță nu se șterge. Andrei Pleșu o amintea, în semnificația ei universală, atunci cînd, în *Pitoresc și melancolie*, interpreta un vers eminescian. O menționează, în versiune interioară, atunci cînd vorbește despre strădania unui *legato* între traseul vieții și traseul creativității.

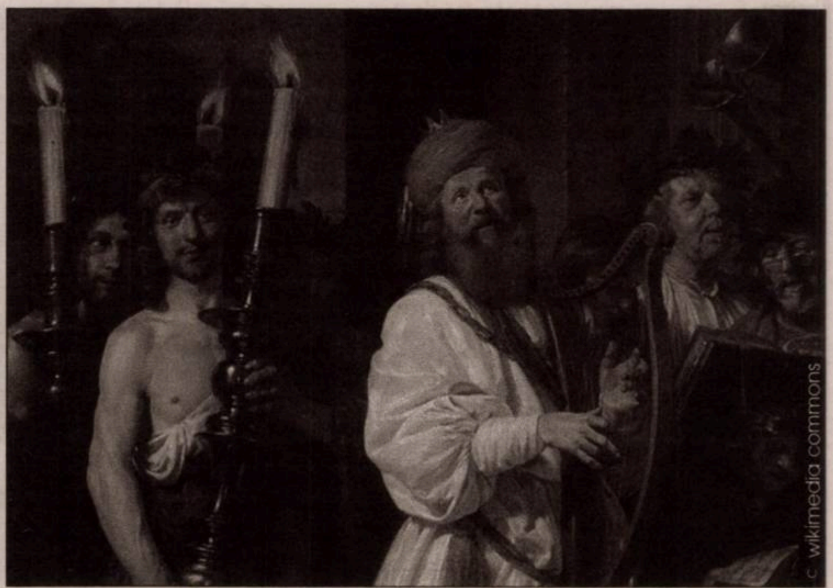
© wikimedia commons

* * *

A pune în comunicare multiplul, diversitatea persoanelor și a realului cu un Pol suveran ține tot de ritm, de vibrația unitivă. Se exprimă adesea prin metafora artei muzicale și a celei coregrafice. Una dintre imaginile propuse de Plotin pentru a indica dependența făpturilor de Unu și aspirația spre El este hora, dansul rotitor. Cercul dansatorilor – care privesc spre corifeu și se învîrt în jurul lui – e un simbol „jucat“ al raportului adecvat cu Principiul. Armonia, „cîntarea frumoasă“ rezultă din orientarea ființelor/dansatorilor spre „interior“, spre centrul non-spațial care dă realitate și viață (vezi analiza lui Andrei Cornea în studiul introductiv la primul volum Plotin, din cele trei unde a tradus opera completă a filozofului). În cheie spirituală, ritmul poate semnifica așadar alcătuirea, fin acordată, a lumii și a persoanei, referite, amîndouă, la metafizic. Dar poate exprima și admirația absorbantă față de Autorul suprem, raptul, extazul și, în cele din urmă, libertatea pe care întîlnirea cu El o dăruiește

În Psalmi, cele două teme merg adesea împreună. Admirația față de opera divină a creației culminează cu strigătul de laudă, cu incantația mistică. „Cîntați Domnului cîntare nouă... Să laude numele Lui în horă; în timpane și în psaltire să-i cînte Lui“ (149, 1-3); „Lăudați-L pe El în glas de trîmbiță; lăudați-L pe El în psaltire și în alăută. Lăudați-L pe El în timpane și în horă; lăudați-L pe El în strune și organe“ (150, 3-4). Preaplinul ritmului se varsă în sus, e absorbit acolo.

În mișcările ei rituale, liturgica creștină pune într-un ritm analog oamenii și îngerii, îi adună într-o comună vibrație de laudă a lui Dumnezeu. E drept că dansul a fost în genere privit cu suspiciune și ostilitate de autorii medievali. Pentru ei, era o imagine a seducției, a dezlegării persoanei din tiparele cuviinței și ale credinței smerite. Dansul Salomeei a primat adesea, în interpretările lor, asupra dansului lui David, jucînd extatic în fața chivotului lui Dumnezeu. Totuși, dănțuirea a continuat să semnifice, ici și colo, ritmul eliberator, ieșirea din constrîngerile mundane, elanul spiritual. Ba chiar condiția divinului, în expresiile căreia harul se conjugă cu grația. Cei foarte vechi știau asta. „Totul este netrudnic pentru divinitate“, spune Eschil în *Rugătoarele*. În imagistica medievală, ondulațiile libere de povara gravitației indică „aerul ușor“ al regimului spiritual și aerul amețitor al tărîmului divin. Jean-Claude Schmitt menționează, în *Rațiunea gesturilor,* un sipet de fildeș din Franconia, către anul 1100, unde Christos înălțîndu-se la Tatăl e figurat dansînd. Patru îngeri susțin – ori mai degrabă adoră – mandorla, aura de slavă în centrul căreia Christos se ridică, unduitor, spre Mîna întinsă să-l primească. Cu un nivel mai jos, imaginea e de o severă și statică verticalitate. Apostolii privesc nemișcați spre coregrafia pe care Christos o transmite parcă și îngerilor, cuprinși de radiația slavei Lui.

Deși dantelat gotică, catedrala din Auxerre, în Burgundia, și-a păstrat „cripta“ romanică, biserica subterană din secolul al XI-lea. Pe bolta ei e figurată, în frescă, o splendidă Apocalipsă dănțuitoare. În centrul unei cruci nestemate, Christos călare înaintează însoțit de patru îngeri călăreți. Brațele Lui se ridică binecuvîntînd, nu țin hățurile calului care saltă în pasul unui dans ușor. Puterea christică își arată astfel natura subtilă și suverană, fină și universal eficace. Nu e figurată aici fața severă, teribilă a Apocalipsei, de separare și judecată a lumii. Ci fața ei proprie, de „dezvăluire“ a celuilalt regim, regimul libertății. E un dans care înaintează în netrudă, în grație, în lumină. Viața spirituală înseamnă, poate, a prinde ceva din ritmul lui încă de aici.

***Anca Manolescu** este cercetător în domeniul antropologiei religioase.*

Cătălina DUMITRESCU

Poziția copilului

– sau despre înțelegerea necesității maturității emoționale la nivel social –

Facem crize de tantrum (de furie necontrolată), de alint, de răsfăț sau, mai răspîndit în cultura noastră, „te porți precum domnul Goe“ deși avem 20 și ceva de ani, 30 și ceva de ani, 40 și ceva de ani, 50 și ceva de ani etc. Maturitatea emoțională este diferită de maturitatea dată de vîrsta cronologică deși o confundăm, și tocmai din acest motiv termenul de maturitate emoțională îl rulăm cu ușurință, avem așteptări nerealiste de la cei din jur sau chiar de la noi întrucît avem pretenția că sîntem maturi datorită vîrstei cronologice și se presupune că trebuie să ne purtăm într-un mod responsabil, fără manifestări iraționale și de neînțeles, să fim autonomi, flexibili și capabili de a ne adapta la situații noi, de a face schimbări pentru a ne fi mai bine, de a fi rezilienți la situațiile de viață pe care le traversăm, de a avea standarde și idealuri valoroase, de a avea grijă de cei din jur, nu doar de nevoile personale. Termenul de maturitate este un termen rulat în spațiul public în ultimii ani și care definește un acord între comportamentul nostru exterior și capacitatea noastră emoțională de a fi. Adică ne comportăm în funcție de emoțiile și sentimentele noastre. Spre exemplu, atunci cînd cineva ne rănește verbal, deși la nivel fiziologic corpul nostru reacționează prin intensificarea emoțiilor de teamă de durere, de multe ori reacția pe care o punem în exterior este de nepăsare, de negare a ceea ce simțim. Cu siguranță că ați auzit/văzut în jurul dumneavoastră persoane care au un conflict, dar care la nivel declarativ mimează nepăsarea și spun că pe ele nu le afectează conflictul respectiv. Acesta este un comportament contradictoriu în realitate, deoarece suprimarea și negarea a ceea ce simțim prin înăbușirea emoțiilor nu va face altceva decît să ducă în timp la îmbolnăvire.

Mulți dintre noi am primit mesajul (spre exemplu, într-o situație cînd întîlnim pe cineva din trecutul nostru care ne-a rănit și cu care revederea accidentală ne tulbură) că, în asemenea situații, trebuie să ne purtăm de genul: „Arată-i că nu-ți pasă / prefă-te fericit/ă“. Acest gen de comportament ilustrează foarte bine imaturitatea emoțională a celui în cauză și a mesajelor greșite pe care le-am primit. Este în regulă să ne arătăm emoțiile, este în regulă să nu ne simțim confortabil cînd revedem pe cineva care trezește în noi durere și să arătăm acest lucru, este în regulă ca atunci cînd cineva ne-a rănit să nu dorim să avem o conversație nici măcar de complezență; da, sînt rănit/ă de felul cum te-ai purtat cu mine și îți arăt acest lucru. A mă preface că nu mă doare este ca și cum aș avea o rană deschisă și mă prefac că nu sîngerează cînd, de fapt, sîngele șiroiește.

Un alt aspect al imaturității emoționale îl putem observa în spațiul public, pe rețelele sociale. Permitem să fim agresați de diferiți necunoscuți care își exprimă opinii ofensatoare, agresive și uneori chiar jignitoare doar pentru că ne pasă de ceea ce cred ceilalți, de felul cum vom fi percepuți dacă nu permitem comentariile sau vom bloca acele persoane. Făcînd o analiză scurtă, este clar că în cazul unei persoane care se poziționează din start într-un mod agresiv și lipsit de respect, cu o gîndire diferită de a noastră, este aproape imposibil să avem dialog productiv. Sau ca interlocutorul să fie dispus să privească și din alt unghi. Trebuie acceptat că nu va exista dialog cu unele persoane, iar a ne angaja într-o dezbatere care nu are nici o șansă de succes înseamnă să ne consumăm resurse interne și va fi complet inutil, iar la final vom simți doar frustrare și durere. O atitudine matură înseamnă retragerea și aplicarea modelului cognitiv „sîntem în dezacord și este în regulă să fim așa, sîntem ființe diferit înzestrate genetic și neural una față de cealaltă, cu un istoric de viață diferit și cu un mediu de viață diferit“.

Cu toții avem nevoie să ne simțim văzuți, să fim plăcuți, să fim acceptați. Este sănătos să cerem atenție asupra noastră. Devine nesănătos cînd modul prin care cerem atenția este unul agresiv, prin rivalitate, prin poziționarea superioară, printr-o atitudine competitivă și egolatră. Acolo pierdem contactul cu noi înșine și putem observa cel mai ușor rănile noastre interioare care ne mențin în starea de imaturitate emoțională.

Spre exemplu, sînt oameni care consideră că, datorită vîrstei înaintate pe care o au, li se cuvine respectul și îi vor aborda pe cei mai tineri fără a utiliza pronume de politețe și fără a cere acordul persoanei în cauză în prealabil. Această lipsă de respect arată de fapt imaturitatea emoțională a persoanei respective. Nevoia de a se poziționa superior dezvăluie despre cel care practică acest comportament rana profundă pe care o poartă, rană instalată în copilărie în relațiile cu cei apropiați, acolo unde nu s-a simțit văzut, apreciat, plăcut, acceptat pentru ceea ce este el și nu pentru cum își doreau cei apropiați să fie. De aici apare și nevoia aceasta de validare și competitivitate, „mă lupt cu toți“, „le arăt eu cît sînt de bun“. Toate aceste comportamente sînt de fapt nevoia internă de fi plăcut și apreciat. Cîți dintre noi au primit mesaje în copilărie de genul: „îmi place de tine“ „ești bun“, „ești suficient“, „te iubesc“, „ești deștept/deșteaptă“, „ești frumos/frumoasă“, „sînt mîndru/ă de tine“?

Emoțiile sînt parte din noi și ne însoțesc permanent, nu putem înceta să le simțim, iar cu cît ne vom opune, cu atît vor tinde să persiste pînă la a ne copleși dacă le reprimăm. Oricît de dificil de gestionat ar fi, a le reprima nu va face decît să agraveze problemele, să scadă calitatea vieții. Depinde de noi cît curaj avem să ne facem ordine în propriul interior, cît adevăr sîntem dispuși să vedem, cît de mult dorim să ne maturizăm emoțional astfel încît vîrsta cronologică să fie în acord cu vîrsta emoțională.

În relațiile noastre, lipsa maturității se observă prin comportamentul în contraopoziție, o stare de luptă „care pe care“, o poziționare în rivalitate. În loc să funcționăm ca parteneri, funcționăm unul împotriva celuilalt. În multe relații putem observa cum modul de comportament al celor doi implicați în relație este comportamentul de vînătoare, în care caut să vînez greșeliile celuilalt, iar aceasta se va vedea prin scăderea gradului de siguranță emoțională din cadrul relației, printr-o stare de vigilență deoarece nu știu cînd voi fi rănit iar, printr-o stare de neîncredere și printr-o stare de stres crescut care va duce la modificarea chimiei corpului nostru. Și cu siguranță ați întîlnit persoane care comunică printr-o poziție de tip pasiv-agresiv, printr-o o stare de luptă, dar nu evidentă, ci poate sub forma unei glume care mușcă din noi atunci cînd este făcută. Sănătos este să abordăm momentul, să admitem că acea glumă ne-a rănit și să nu o permitem. Frica de a fi considerați prea sensibili, ciudați, rigizi, că pierdem din popularitate ne face să nu luăm atitudine. Dacă vom lua atitudine, vom cîștiga respect și ne vom simți mai bine noi cu noi înșine, ceea ce va duce la creșterea momentelor de conștientizare a sinelui nostru și a nivelului maturității noastre.

Oamenii maturi emoțional sînt demni de încredere, au un comportament coerent și predictibil, nu oferă surprize neplăcute, nu iau totul personal, sînt capabili să vadă întregul, respectă granițele într-o relație și pun granițe la rîndul lor, oferă reciprocitate. Maturitatea emoțională vine cu înțelegerea faptului că perfecțiunea nu există, că lucrurile pot fi făcute bine și nu perfect, iar asta ne va aduce relaxare. Sînt oameni capabili de relaxare și de a petrece timp cu ei. Pot sta cu ei însuși. Cu cît nivelul maturității emoționale este unul mai scăzut, cu atît vom căuta să fim înconjurați de alte persoane cu același grad al dezvoltării emoționale, să fim fuzionali, ceea ce va duce la relații conflictuale, de multe ori vor fi conflicte reprimate, ascunse, deoarece gradul scăzut al maturității emoționale duce la gestionarea relațiilor prin explozii comportamentale, abandon sau furie mocnită care va fi scoasă la suprafață prin critică, prin contraopoziție la tot ce spune celălalt, prin acte specifice violenței psihologice.

Gluma care îmbracă forma cinismului, a sarcasmului, denotă o personalitate rigidă, incapabilă de relații autentice, limitată și care se protejează emoțional prin a scoate în evidență permanent latura negativă a lucrurilor. La fel cum un alt comportament care arată imaturitatea este rigiditatea, „sînt așa cum sînt, dacă mă iubește/place mă va plăcea și așa“, fără a dori să schimbe ceva la propriul comportament, cum sînt și cei care spun că „sînt o persoană sinceră și spun adevărul, cui îi convine bine, cui nu, asta e“, toate acestea sînt comportament imature care arată rana instalată în copilărie a acelei persoane și care azi îi rănește pe cei din jur, pentru că altfel nu știe cum să se simtă validată, apreciată și văzută. Își ia cu forța nevoia de fi văzută și a se simți valoroasă.

Așadar, cînd spunem despre cineva că este o persoană imatură, în realitate spunem că avem de-a face cu o persoană pe care nu te poți baza, instabilă emoțional și capabilă să facă rău. Deși utilizăm frecvent termenul de imatur/ă, cei care aleg să devină maturi emoțional sînt cei care înțeleg că asta se construiește, că se învață, că înseamnă un proces analitic personal, al fiecăruia (nu este unul de grup), de aprofundare a rănilor pentru a înțelege cum ne-au modificat și că sîntem rezultatul acestora, dar că putem să le corectăm. Cel mai important este să înțelegem că este vorba de o muncă de-o viață, că ea nu încetează niciodată și că este necesar să fim conectați cu noi înșine.

O caracteristică importantă a maturității emoționale este empatia, adică a fi conștient că poți răni, a fi conștient de cel de lîngă tine și a avea grijă de relația cu acesta. Cînd gradul maturității emoționale este unul crescut vom observa politețe, toleranță și blîndețe. Atunci cînd rămîi deschis învățării devii mai competent și mai autonom, capeți o înțelegere mai adîncă despre tine însuți și despre realitatea înconjurătoare, înveți să fii o persoană de sine stătătoare, accepți că faci greșeli, la fel cum fac și cei din preajmă, dar o simplă eroare nu te destabilizează emoțional. Accepți granițele în relații, nu cauți să oferi sfaturi despre cum ar trebui cineva să-și trăiască viața, să simtă sau să acționeze, nu judeci, și nu „psihanalizezi“ pentru a masca nesiguranța pe care o simți, înveți să oferi cu măsură, înveți să refuzi politicos, nu manipulezi pentru a obține foloase proprii, îți exprimi nevoile într-un mod asertiv, politicos și cu blîndețe, îți satisfaci nevoia de atenție într-un mod echilibrat, recunoști meritele celorlalți, practici admirația la adresa altora, spui cuvinte frumoase celor din jur, îi validezi fără a fi excesiv.

Maturitatea emoțională nu ține de statutul înalt social al cuiva, sînt multe persoane care au un asemenea statut și care emoțional fac crize de tantrum, nu respectă granițele celorlalți, rănesc deoarece nevoile lor narcisice sînt mai presus de respectul față de celălalt. Poate fi o explicație de ce oameni cu un statut social înalt și care au o înzestrare cognitivă peste medie se poziționează superior, caută să domine și să umilească, deși așteptările sînt ca asemenea persoane să fie reglate emoțional. De multe ori aceste comportamente de furie și agresivitate la adresa celor din jur vin din incapacitatea de a ne gestiona emoțional și e surprinzător pentru că nu știm că se poate și altfel, nu am văzut modelul la cei din apropierea noastră. Lipsa educației psihologice a întregii noastre societăți este într-o strînsă legătură cu nivelul maturității emoționale. Sîntem mulți dintre noi niște copii mari captivi în mințile unor copii sau, altfel spus, ne-am îmbrăcat în hainele părințiilor noștri avînd în interior dimensiunea psihologică a unui copil.

(textul integral poate fi citit pe site-ul dilemaveche.ro)

Cătălina Dumitrescu *este psiholog clinician specialist, psihoterapeut în terapie cognitiv-comportamentală, cu competențe în psihologia muncii și un doctorat în științele psihologie.*

Adrian G. ROMILA

Marea Neagră

– mici incursiuni de istorie și imaginar –

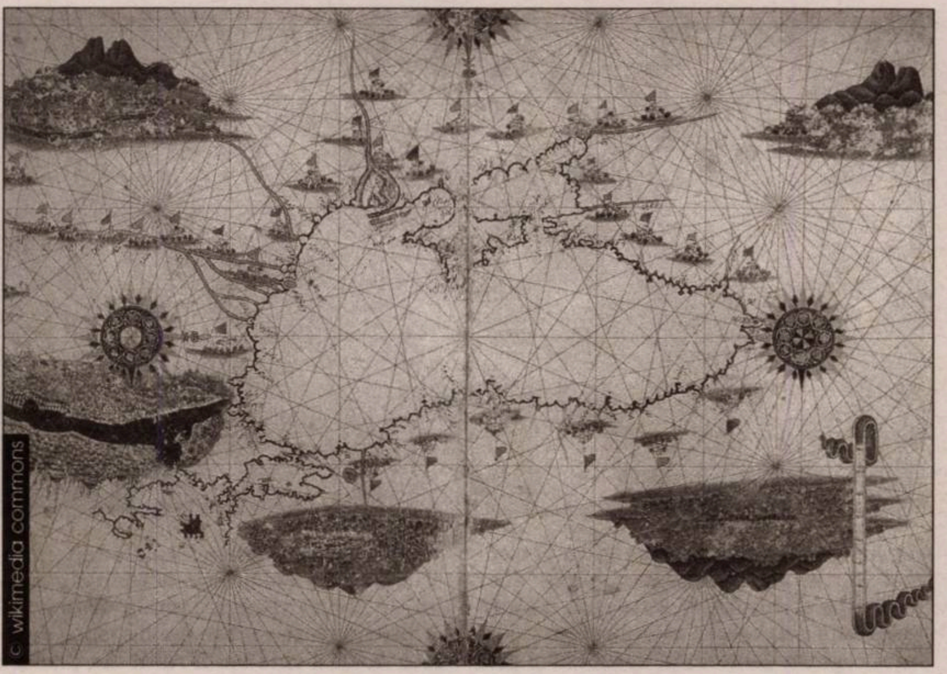

© wikimedia commons

Dezvoltarea oricărui imaginar al mării e articulată de vecinătatea și de folosirea ei constantă ca element vital și oniric. Într-un cuvînt, e vorba de o familiaritate îndelung susținută diacronic. Ei bine, comparativ cu istoria marină anglo-americană și cu cea occidentală, în genere (în special portugheză, spaniolă și olandeză, națiuni maritime *par excellence),* omologa noastră e foarte precară în evenimente și, implicit, în transpuneri culturale. Ultim bastion al uriașei Mediterane și prelungire mult interioară a ei, Marea Neagră a fost mai degrabă o resursă pentru țările riverane decît un areal al marilor simbolizări. Ca națiune a mării, românii n-au avut niciodată vocația marilor călătorii pe apă, marea nu a trezit, la noi, eposuri de întindere, ci fulgurante nostalgii poetice intimiste, începînd chiar de la exilatul Ovidius, după secolul IX d.Chr. (majoritar hibernală, peisagistica marină tomitană e, în poezia latină din *Epistulae ex Ponto* și *Tristia*, cu adevărat remarcabilă). E de înțeles la o națiune al cărei răgaz de visare a fost, multă vreme, inexistent și care a avut acces deplin la mare tîrziu, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, odată cu independența politică (1878). Abia de atunci încolo s-ar putea vorbi de o națiune maritimă, capabilă să-și croiască propriul parcurs naval, istoric și ficțional. Astfel, o literatură marină e, în spațiul românesc, cvasi-absentă, ea nu ar fi avut, oricum, o bază documentară, cu nume, locuri și date. Un Daniel Defoe, un Herman Melville, un Patrick O'Brian sau Arturo Pérez-Reverte ar fi fost la noi imposibil de găsit.

O privire rapidă peste istoria maritimă autohtonă ar putea da motivele acestei precarități imaginare. Caracteristica spațiului pontic ar fi modelarea lui ideologică, nu faptică, adică, în cazul Mării Negre, avem mai degrabă intersecții și consecințe ale ideilor politice și sociale ale Europei decît conflicte și evenimente. Antropologia spațiului pontic rezultă, pe de o parte, din realități obișnuite oricărui litoral situat în avanpostul altor mări mai importante (Mediterana, în speță), iar pe de alta, din specificitatea unei zone cu o coloratură geostrategică foarte diversă.

Caracteristica spațiului pontic
ar fi modelarea lui ideologică, nu faptică.

Sărind peste episodul foarte vechi al coloniilor grecești, Dobrogea a devenit provincie romană în secolul I î.Hr. și interesele comerciale ale cuceritorilor au adus în apele Mării Negre traseele de bază ale unei culturi maritime (nave, comerț, porturi, reprezentări, mărfuri specifice). Sub Bizanț, Dobrogea și-a păstrat statutul de zonă importantă, iar în urma unor tratate cu Genova, în porturile danubiano-pontice au acostat corăbii genoveze și venețiene, de unde necesitatea întemeierii unor puncte de reparații navale și călăfătuiri. Din secolul al XIV-lea, în Moldova au început să se construiască mici vase, iar sub Basarab I și Ștefan cel Mare, la Galați, Chilia și Cetatea Albă au acostat frecvent nave sub varii pavilioane. După secolul al XV-lea, Dunărea și Marea Neagră au devenit, adesea, teatre de luptă antiotomană, iar după cucerirea deplină a Dobrogei de către turci, în secolul al XVI-lea, porturile și gurile de vărsare au intrat sub controlul Porții. Marea Neagră a ajuns, inevitabil, un „lac turcesc", iar turcii, izolîndu-l pînă în secolul al XVII-lea, au avut interes să stimuleze construcțiile navale și să profite atît de amestecul de populații de pe țărmuri, cît și de amplasarea strategică la intersecția marilor rute comerciale. Nave italiene și turco-orientale au putut fi zărite în largul coastelor autohtone, de-a lungul Evului Mediu pînă în zorii epocii moderne, și ele ar fi putut deveni surse ale numeroaselor reprezentări marine de pe zidurile mănăstirilor moldovenești, altfel, cu origini locale greu de identificat (apar nave asiatico-genoveze și bizantine, dar uneori și galioane occidentale, cel mai probabil tot italiene). Otomanii au controlat nu doar porturile importante, cît mai ales strîmtorile și gurile Dunării, adică exact porțile de intrare și de ieșire. La sfîrșitul secolului al XVII-lea, Rusia, în plină occidentalizare, a început să se afirme ca putere pe Marea Neagră și ea va fi cea care o va deschide celorlalte națiuni interesate, schimbîndu-i, în secolele următoare, eticheta de lac exclusiv turcesc. Tratatele de la Kuciuk-Kainargi (1774) și Passarowitz (1718) vor da libertate Rusiei și Austriei să navigheze pe Dunăre pînă la Marea Neagră, scoțînd aceste rute de sub monopolul otoman, iar tratatul de la Adrianopol (1829) va deschide comerțului internațional strîmtorile Bosfor și Dardanele și va reda Principatelor Române șenale navigabile ca Brăila, Giurgiu și Turnu. În 1845 exista deja o rută britanică ce traversa Mediterana spre Marea Neagră, concurînd serios predominantele rute austriece. O primă bornă a imaginarului marin de la noi ar putea fi reprezentările romantice ale așa-numitului „pînzar moldovenesc", cea mai cunoscută corabie medievală românească, construită, ca tip de navă, aproximativ în secolul al XV-lea. Surse istorice clare nu există, ci numai mențiuni ale unor Gheorghe Asachi și C. Ciuchi, care au oferit copii de stampe și descrieri ale presupusei ambarcațiuni în primii ani ai secolului al XX-lea. Nu se știe dacă, după epoca lui Ștefan cel Mare, s-au mai făcut pînzare (la Galați?) și nici cum arăta exact unul. Cronicile moldovenești (Ureche-Costin-Neculce) nu pomenesc nimic de asemenea vase, deși despre navigație, în general, pe Dunăre sau pe mare, sînt mențiuni și pentru Moldova, și pentru Muntenia (mărturia despre un presupus „turn pentru corăbii", adică un far medieval, aparține unei inscripții athonite, iar „galioane moschicești" și „șeici" apar la Ion Neculce și Radu Greceanu). Șeicile și caicele care au circulat pe Dunăre și mare, sub pavilionul Principatelor, între secolele al XVII-lea și al XIX-lea, copiau galerele otomane și aveau echipaj românesc, fiind construite pe cheltuiala domnitorului la Galați, Brăila sau Giurgiu. În secolul al XVIII-lea, ierarhia meșterilor români arată ce tradiție a construcțiilor de vase exista, în zonă: „dubăsari" (făceau dubase și caiace), „funari" și „otgonari" (făceau frînghii pentru arboradă), „năvodari" și „mrăjeri" (făceau plase de pescuit). La comandă străină, se construiau la Galați și nave mari, galioane, fregate, canoniere, prevăzute cu tunuri turnate tot în fierării locale (cei care făceau galioane se numeau „galeongii" – sigur, nu e vorba de galioane de dimensiunile celor occidentale decît dacă erau comandate de armatori occidentali), dar existau și flotile domnești ce apărau porturile, păzeau malurile și făceau comerț.

După 1833, Poarta a recunoscut Principatelor dreptul de navigație sub pavilion național. În 1834 a fost lansată la apă prima corabie integral românească, brigantina *Marița*, construită la Giurgiu din comanda boierului Alexandru Vilara, căreia Cezar Bolliac îi dedică oda *„Cea dintîi corabie românească"*. Exclusiv cu vele, ea va purta tricolorul într-un prim voiaj pînă la Constantinopol, cu un transport de grîu. Pe drumul deja deschis s-au putut ivi și alte vase autohtone, îndeosebi după 1859, cînd România, devenită de nevoie membră a numeroase convenții maritime internaționale, s-a dotat cu o flotă militară oficială și cu un regulament de navigație pentru marina comercială. În 1877, șalupe, canoniere, șeice și alte tipuri de vase românești, cu pînze și cu aburi, unele construite la Galați, altele în Austria, au participat la lupte pe Dunăre, alături de cele rusești.

După 1833, Poarta a recunoscut Principatelor
dreptul de navigație sub pavilion național.

În 1882, nava-simbol a marinei române, bricul *Mircea* (din lemn, cu două catarge și motor) a fost comandat de statul român la șantierele navale din Anglia, pentru serviciul școlar de specialitate. Scos din uz în 1931 și distrus de un bombardament sovietic în 1944, vasul a impus construirea unui alt simbol al tinerei marine române. În 1939, un alt vas-școală, *Mircea II,* din oțel, cu trei catarge, a fost comandat la Hamburg, în Germania, iar acesta a dus legenda bricului pînă în prezent și, împreună cu el, a întreținut, cel puțin pînă după 1944, un spirit concretizat în destule fapte de arme pe Marea Neagră.

Anvergura restrînsă a istoriei marinei române va fi stimulativă pentru unii dintre scriitori, care o vor compensa estetic. Imaginarul nostru marin va fi în continuare precar și va fi dat aproape numai de literatură. Cîți i-au reținut drept pictori ai mării pe Gheorghe Petrașcu, Ion Pacea, Ion Theodorescu-Sion, Marius Bunescu, Nicolae Enea, Nicolae Dărăscu, Petre Iorgulescu, Samuel Mützner, Ștefan Popescu, Iosif Rosenblut, Dimitrie Știubei sau Ovidiu Victor Ionescu – incomparabili cu celebritatea și intensitatea plastică a unui Ivan Aivazovski? Lipsit de poveste, de desfășurare, de tensiune și de spectaculos, încremenit într-o imagine interiorizată *in extremis*, stimabil, altfel, în genul său, tabloul marin nu dă o temporalitate a evadării imaginare, așa cum o fac literatura și filmul. Deși, s-o recunoaștem, reveria trăită în fața unui tablou marin nu poate fi cuantificată și generalizată, ea ține de subiectivitatea unică a fiecăruia. Prelungirile particularizante ale unei imagini statice pot fi cît se poate de ample și de dinamice și pot duce tabloul mult mai departe decît l-a așezat pictorul în limitele ramei. Marea e în esența ei un element al instabilității primordiale, al psihicului vagant, al ambiguităților creatoare și al deschiderilor de tot felul. Literatura a încercat la noi ici-colo specularea ficțională a unor deschideri din scurta istorie maritimă cunoscută, cu precedente minore amintite vag în cronicile de secol XVII. În *Scrisorile* lui Ion Ghica (1884), de pildă, regăsim cîteva pasaje notabile despre arhipelaguri și bătălii navale anglo-turco-grecești (autorul a fost guvernator al insulei Samos între 1854-1858, prin investitura Porții Otomane), dar în Mediterană și Egee, nu în Marea Neagră. O primă configurare consistentă a unui univers marin autohton apare abia în textele lui Jean Bart (Eugeniu P. Botez), ofițer de vas și scriitor, cunoscut mai ales ca autor al unui *Jurnal de bord* (1896) – despre călătoria la bordul bricului *Mircea,* al unor reușite *Schițe marine* (1901) și al romanului *Europolis* (1933) – o bovarică povestioară cu iz „zolist" (G. Călinescu), petrecută în cosmopolitul port Sulina.

E probabil că cel mai bun dintre autorii de gen a rămas, pînă astăzi, Radu Tudoran, cu o slabă concurență printre succesori. Apărut în 1954, romanul *Toate pînzele sus!* a fost una dintre cele mai gustate cărți ale adolescenților din întreaga epocă socialistă, iar succesul său de piață a fost confirmat de ecranizarea lui Mircea Mureșan (1976). Fiorul escapist al călătoriei pe mare, cu o corabie veche, într-o vreme a închiderii ideologice extreme, a dus la transformarea unui epos tineresc într-un mit al aventurii marine, prin definiție. Straturile lui de lectură reflectă atît defulările autorului, cît și freamătul unor întîmplări extraordinare, care au ținut cu sufletul la gură cititori incapabili să-și părăsească

c wikimedia commons

țara altfel decît prin imaginație. La acestea s-ar putea adăuga discretele tonuri disidente, date de un erou autohton format în spirit apusean (căpitanul-inginer Anton Lupan), de un vas de pescuit construit în Olanda (goeleta *L'Esperance,* rebotezată *Speranța),* de căutarea unui prieten francez dispărut și de o deschidere maximală a granițelor geografice printr-un drum la capătul lumii, în America de Sud. Remitologizarea marină a spațiului românesc s-a făcut, în roman, printr-o frumoasă poveste *vintage* a unei corăbii care a inaugurat drapelul țării de-a curmezișul Atlanticului, prin toată Mediterana, și cu el, simultan, bucăți din istoria Dunării și a Mării Negre. Proaspăt revenită la România după Războiul de Independență, Dobrogea era încă, în cronologia romanului, sub atenția Comisiei Europene a Dunării, dar își deschisese porțile spre largul lumii pentru românii nu demult constituiți într-o singură națiune. Nu trebuie uitat că romanul lui Radu Tudoran a survenit într-o epocă profund ostilă libertăților artistice, cînd numai gravele compromisuri estetice mai permiteau publicarea textelor literare. Deși marginalizat atunci de regimul comunist din mai multe cauze, Radu Tudoran a reușit să-i înșele vigilența, și asta s-a întîmplat deplin doar în romanul *Toate pînzele sus!*. Cum bine observa Angelo Mitchievici, Radu Tudoran a îndrăznit să viseze la un drum spre Vest, cînd toată lumea din jur îl căuta cu obstinație pe cel spre Est. Povești marine au mai apărut și în alte romane ale sale, dar nu cu aceleași efecte estetice puternice *(Un port la răsărit,* 1941; *Maria și marea,* 1973). Pavel Chihaia va da și el un roman al mării, *Blocada* (1947), doar că acesta nu a urmărit proiectarea unei realități marine specifice, ci remitologizarea epică a unui spațiu mozaicat (Constanța), prins la granița dintre două regimuri politice, după al Doilea Război. Timidele resuscitări recente *(Pascal desenează corăbii*, remarcabilul volum de povestiri al lui Radu Niciporuc din 2016) vor rămîne la fel de singulare și de fără urmări.

Nu sîntem o națiune marină de luat în seamă.

Dacă sînt puține, nodurile marine ale culturii românești au căutat, totuși, în mică măsură, să recupereze o tematică foarte ramificată simbolic în alte părți. Intensitatea acestei recuperări a salvat, cumva, sărăcia imaginară a operelor de gen. Ne-am trezit tîrziu lîngă mare, încercînd s-o contemplăm cu folos estetic tot atît de tîrziu pe cît am recuperat-o și am reinventat-o, ca teritoriu național, cu tot cu adîncimile ei levantine. Pe de altă parte, instrumentarul special al unei astfel de literaturi nu avea cum să apară într-o cultură scrisă tînără, care a căpătat tîrziu în fața ochilor peisajul marin, umbrit de alte priorități. Consecință a unei istorii zbuciumate, cu avansări și reculuri, cultura română trebuia, începînd cu a doua jumătate a secolului al XIX-lea, să-și construiască o legitimitate în primul rînd, prin genuri clasice (poezie lirică, roman realist, nuvelă de observație social-psihologică, teatru satiric și de caractere). Cu excepția meditațiilor lirice, o adevărată literatură (sau o artă plastică) despre mare nu s-a numărat printre ele. Producțiile imaginarului marin reflectă, în mare măsură, intensitatea unei vieți marine, adică existența unei navigații libere, a unor explorări și descoperiri, a unor porturi de referință, a unei școli de marină, a unei tradiții militare și comerciale de gen. La noi, acestea s-au constituit foarte tîrziu, la sfîrșitul secolului al XIX-lea, astfel încît o literatură de profil nu putea să apară și să se dezvolte substanțial. La același nivel sîntem și astăzi: nu sîntem o națiune marină de luat în seamă, chiar dacă litoralul Mării Negre ocupă o bună parte din limita estică a *limes*-ului românesc. Și chiar dacă acum, dincolo de reprezentările estetice de varii calibre, avem porturi, trafic economic, flotă militară și parteneriate internaționale.

Adrian G. Romila *este scriitor. Cea mai recentă carte publicată: romanul* Apocalipsis, *Editura Polirom, 2019.*

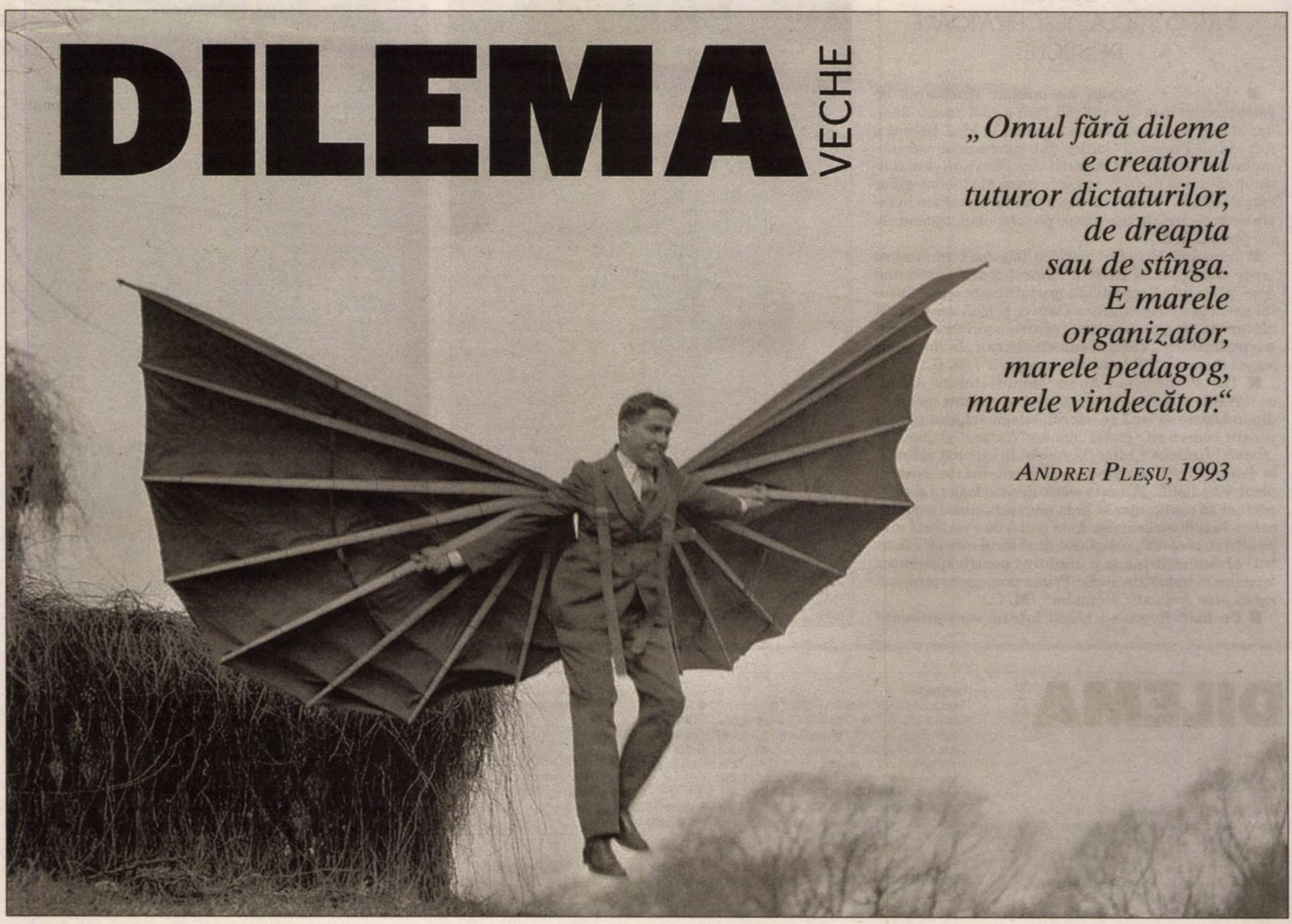

DILEMA VECHE

„Omul fără dileme
e creatorul
tuturor dictaturilor,
de dreapta
sau de stînga.
E marele
organizator,
marele pedagog,
marele vindecător.“

ANDREI PLEȘU, 1993

Cu ochii-n 3,14

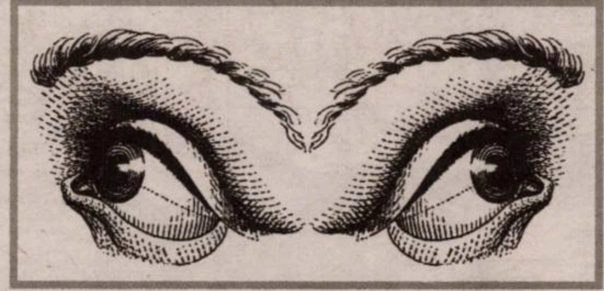

AFLĂM CĂ AURUL VEACULUI NOSTRU S-A OPRIT CÎNDVA ÎNTR-O CURTE

■ Aflăm de la Poliția Română că „numărul accidentelor grave produse în acest an e în scădere semnificativă față de anii trecuți, dar numărul deceselor, în creștere“ (news.ro). Deducem de aici că nu orice accident grav e un deces – dar, poate, și că un deces nu e musai un accident grav. Chestiune de interpretare. (**M. P.**)

■ Indonezia le-a dăruit jucătoarelor sale de badminton care au cîștigat aurul olimpic bani numerar, vaci, o casă și un chioșc unde să vîndă chifteluțe. Ministrul Turismului a plusat la rîndul său, promițînd că jucătoarele vor putea vizita gratuit cele mai populare șase destinații turistice ale țării. (**A. M. S.**)

■ Trece o dubă albă, a unei firme care produce sau vinde (sau și una, și alta) felurite scule. Și ce văd scris pe ea? Văd numele unor unelte ale veacului nostru care îmi dau fiori: „sape mecanizate elicopterizate“. (**D. S.**)

■ O bicicletă furată a parcurs 2.000 de kilometri din Frankfurt pînă în Berevoești, Argeș. Vehiculul electric, în valoare de 2.300 de euro și cu un senzor GPS instalat, a fost urmărit de proprietar de-a lungul drumului său, care a trecut prin Austria și Ungaria, a ajuns la Nădlac și s-a oprit, în sfîrșit, într-o curte a comunei din Argeș. Un prieten din România a depus o plîngere la Poliție, în numele proprietarului bicicletei. Aceasta a fost recuperată de la un cetățean care susținea că a cumpărat-o din Germania, cu 200 de euro, și că nu avea habar că era furată. (**A. A. D.**)

■ „Nu iei suficient în calcul imbecilitatea umană, care este ingenioasă și perfidă“ – Joseph Conrad către Aldous Huxley, cîndva în anul 1901. (**M. C.**)

PRIMA FAZĂ A VIITORULUI SECUNDAR VA CONSTA ÎNTR-O STICLĂ DESCHIZĂTOARE DE STICLE

■ Oamenii de știință au început vînătoarea de extratereștri încă din anii ’60, fără a găsi dovezi clare, dar și fără a renunța vreun moment la idee. Recent a fost lansat Proiectul Galileo, sub conducerea astronomului Avi Loeb de la Universitatea Harvard, care continuă căutarea de OZN-uri și de urme ale tehnologiilor extraterestre. Prima fază a proiectului va consta în instalarea de zeci de telescoape pe tot globul, țintind către cer. (**A. A. D.**)

■ Compania British American Tobacco a anunțat că „vede canabisul ca parte a viitorului său“, investind deja într-o firmă canadiană producătoare a canabisului medicinal, Organigram. Oare ce slogan vor fi văzut alături de această revelație, pentru o viitoare campanie publicitară: „Viitorul sună bine“ sau *„In the jingle jangle morning, I’ll come following you“?* (**S. G.**)

■ The Professional Audio Manufacturers Alliance (PAMA) a declarat recent că și-a anunțat membrii din industrie să vină cu o terminologie tehnică neutră pentru conectorii *(jacks) „master“/„slave“* și *„male“/„female“* („mamă“/„tată“, în română), întrucît actualele denumiri pot întreține un ambient discriminatoriu printre audiofili. „Aceasta este o decizie majoră și e important să continuăm în linia unor schimbări semnificative în industria audio. Este vorba de a ne trata unii pe alții cu respect“, a declarat directorul executiv (bărbat) al SoundGirls.org, o inițiativă pentru sprijinirea femeilor în industria audio. Prima propunere terminologică este „primar“/„secundar“. (**M. C.**)

■ Un Rolls-Royce s-a blocat într-un sens giratoriu din Mamaia, după ce a rămas fără combustibil. Un bărbat a adus benzină într-o sticlă de plastic. Suprarealismul estival s-a născut pe litoral. (**A. M. S.**)

■ O tînără *influencer*-iță din Turcia susține că a fost dată în judecată de autoritățile turce după ce a postat pe Internet, „în glumă“, imagini din interiorul celebrului *Sexmuseum* din Amsterdam – cum ar fi paste în formă de organe genitale, deschizătoare de sticle sexy etc. Cu adevărat periculos ar fi fost să posteze imagini inofensive din muzeu: ușa de la intrare, mocheta, tavanele, întrerupătoarele, WC-ul sau ghereta casieriței – și-ar fi pierdut instantaneu toți cei 600.000 de *follow*-eri. (**M. P.**)

UNII AU VOCEA FIERBINTE, MAI ALES DACĂ GÎNDIM LA FEL DE CLAR

■ Un pensionar din Germania, în vîrstă de 84 de ani, care a ținut în subsolul casei un tanc, un tun antiaerian și o torpilă din cel de-al Doilea Război Mondial, va fi obligat să plătească o amendă de 250.000 de euro, dar și să vîndă colecția de arme. Unii au hoby-uri costisitoare. (**A. M. S.**)

■ Un individ vorbea la radio despre necesitatea sprijinirii culturii românești. Spunea că e mare nevoie de investiții în cultura românească. Vocea lui fiind cam necultivată, ascultătorii deveniseră, poate, oarecum contrariați. Asta pînă cînd omul și-a dus ideea pînă la capăt: „Cultura românească de pepeni“. (**A. M.**)

■ Indiscutabil, cel mai discutat subiect legat de Olimpiada de la Tokyo a fost cel al paturilor „anti-sex“. Ca să evite contactele intime între sportivii izolați în satul olimpic, organizatorii au plasat în camerele ce-i găzduiesc niște paturi din carton, despre care au spus că se rup imediat ce începe în ele o foșgăială în doi. Un atlet irlandez și-a pus patul la încercare: s-a filmat țopăind frenetic în propriul pat care a rezistat fără probleme. *Fake-news,* au anunțat imediat rețelele, paturile rezistă la zbenguială! Înainte, însă, ca vestea minunată să declanșeze dezmățul în satul olimpic, firma japoneză care a realizat paturile a precizat: ele au fost făcute să se rupă în momentul în care sînt solicitate cu o greutate mai mare de 200 de kilograme. Imediat, mi-am dat seama că europenii s-au gîndit la mișcări (patul se rupe la coregrafii specifice), dar japonezii se gîndiseră la greutate (patul se rupe la solicitare statică), ceea ce ar putea deschide anumite orizonturi în cercetarea antropologică. Și (minte de român!) mi-am dat seama că o întîlnire fierbinte între o gimnastă și un boxer de la categoria muscă este, totuși, posibilă în așternuturile olimpice. Ce-o fi fost în capul lor cu cele 200 de kilograme? (**S. V.**)

■ Căldură mare și înghesuială în trenuri. SNCFR îndeamnă călătorii să-și achiziționeze, din timp, biletele de călătorie. Un sfat bun, mai ales dacă ne gîndim la întîrzierile acumulate pe drum din cauza căldurii, a infrastructurii proaste, a locomotivelor defecte ori a personalului. Dacă vreți să ajungeți pe litoral anul viitor, cel mai precaut e să vă luați bilete și să porniți la drum chiar săptămîna viitoare! (**M. M.**)

■ După întîlnirea cu operatorii feroviari de săptămîna trecută, ministrul Transporturilor, Cătălin Drulă, a declarat că „le-am explicat foarte clar și ferm că rupem pisica în două“. Nu pot decît să sper că le-a explicat, la fel de clar și ferm, să nu ia expresia *ad litteram.* (**S. G.**)

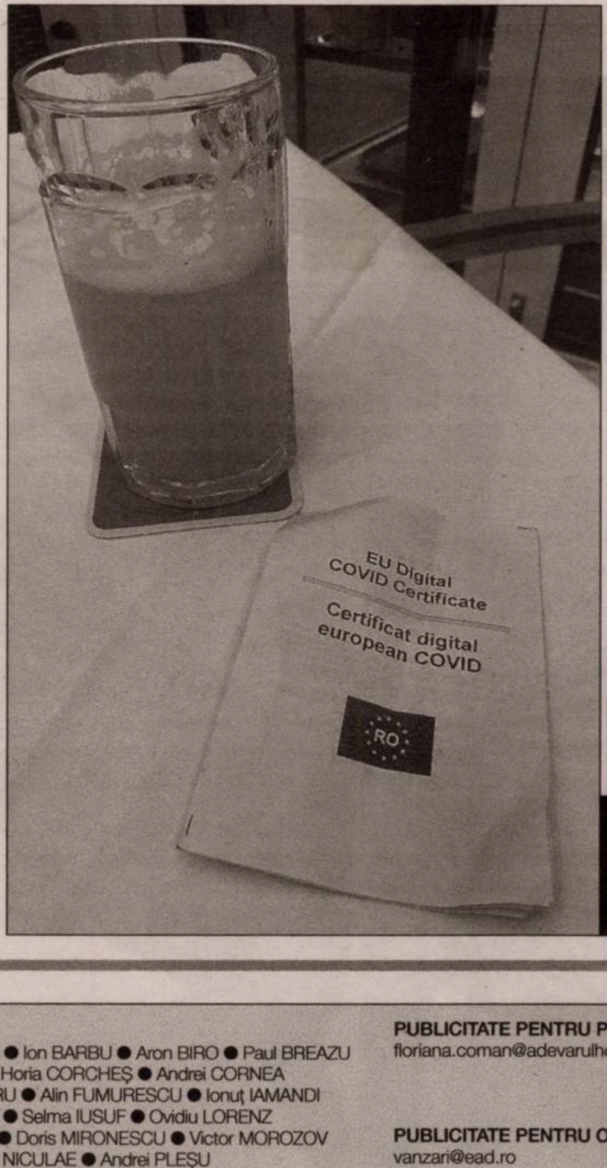

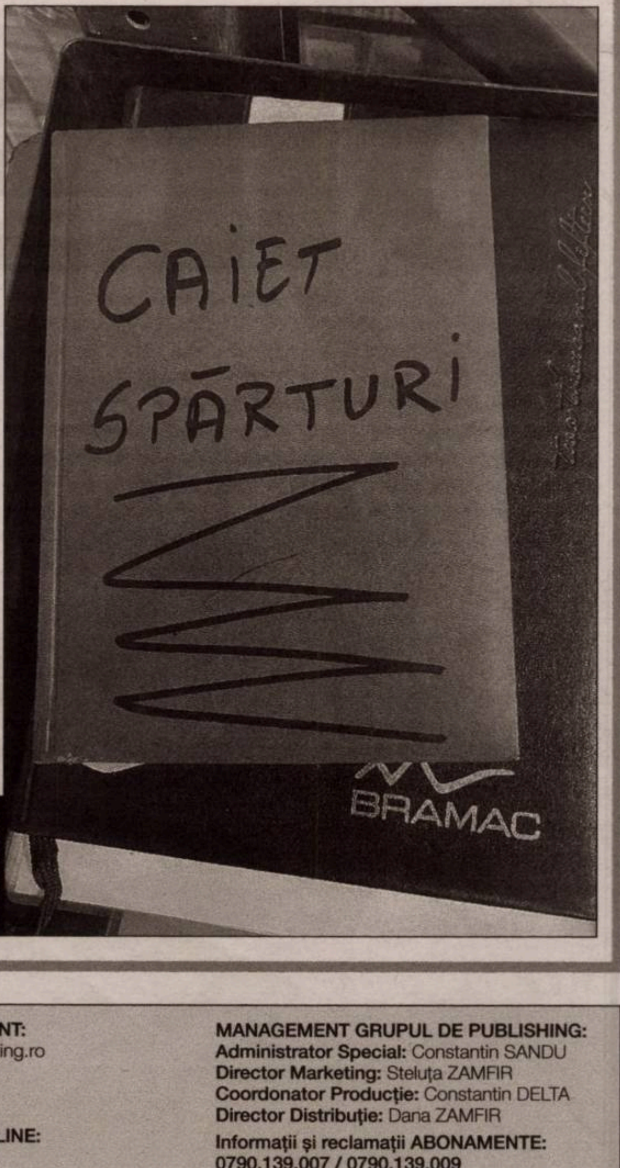

© M. Pleșu

DILEMA VECHE

REDACȚIA:
Dana CĂLINESCU (secretar general de redacție)
Marius CHIVU ● Radu COSAȘU ● Stela GIURGEANU
Andrei MANOLESCU (redactor-șef adjunct)
Matei MARTIN ● Matei PLEȘU ● Adina POPESCU
Iaromira POPOVICI ● Ana Maria SANDU
Dan STANCIU (art director) ● Mircea VASILESCU
Sever VOINESCU (redactor-șef)

RUBRICI:
Teodor BACONSCHI ● Ion BARBU ● Aron BIRO ● Paul BREAZU
Cosmin CIOTLOȘ ● Horia CORCHEȘ ● Andrei CORNEA
Codrin Liviu CUȚITARU ● Alin FUMURESCU ● Ionuț IAMANDI
Maria IORDĂNESCU ● Selma IUSUF ● Ovidiu LORENZ
Anca MANOLESCU ● Doris MIRONESCU ● Victor MOROZOV
Radu NAUM ● Lorin NICULAE ● Andrei PLEȘU
Constantin RUDNIȚCHI ● Mihaela SIMINA
Bogdan-Alexandru STĂNESCU ● Oana STOICA ● Valeriu STOICA
Cătălin ȘTEFĂNESCU ● Bogdan TĂTARU-CAZABAN ● Teodor TIȚĂ
Andreea VLAD ● Rodica ZAFIU

TEHNOREDACTARE: Adrian DAMIAN
EDITOR WEB: Anda DOCEA

PUBLICITATE PENTRU PRINT:
floriana.coman@adevarulholding.ro

PUBLICITATE PENTRU ONLINE:
vanzari@ead.ro
dragos.stan@adevarulholding.ro

MANAGEMENT GRUPUL DE PUBLISHING:
Administrator Special: Constantin SANDU
Director Marketing: Steluța ZAMFIR
Coordonator Producție: Constantin DELTA
Director Distribuție: Dana ZAMFIR
Informații și reclamații ABONAMENTE:
0790.139.007 / 0790.139.009
(numere cu tarif normal, disponibile de luni pînă vineri, între orele 9 și 18)
e-mail: abonamente@adevarulholding.ro

ISSN: 1584-1669
Revistă editată de: Adevărul holding
Publicație auditată de: BRAT AUDIT TIRAJE
Tiraj: 7.500
Tipărit la Tipoart Idea Studio

Biblioteca Județeană
ASTRA Sibiu

Biblioteca Județeană
ASTRA Sibiu

„Sînt vechi, domnule!“ (I.L. Caragiale)

FONDATOR **ANDREI PLEȘU**

DILEMA VECHE

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE ■ Anul **XVIII** ■ nr. **906** ■ 19-25 august 2021 ■ www.dilemaveche.ro ■ 24 pagini ■ 7 lei

Matei MARTIN

mapamondul
de buzunar

2

ANDREI PLEȘU

„Lumea lui Bruegel“

pagina 3

SVETLANA CÂRSTEAN

„Avem nevoie de-un poem?“

pagina 11

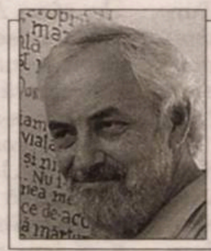

Interviu cu
ION BARBU

pagina 15

Poezie&pandemie

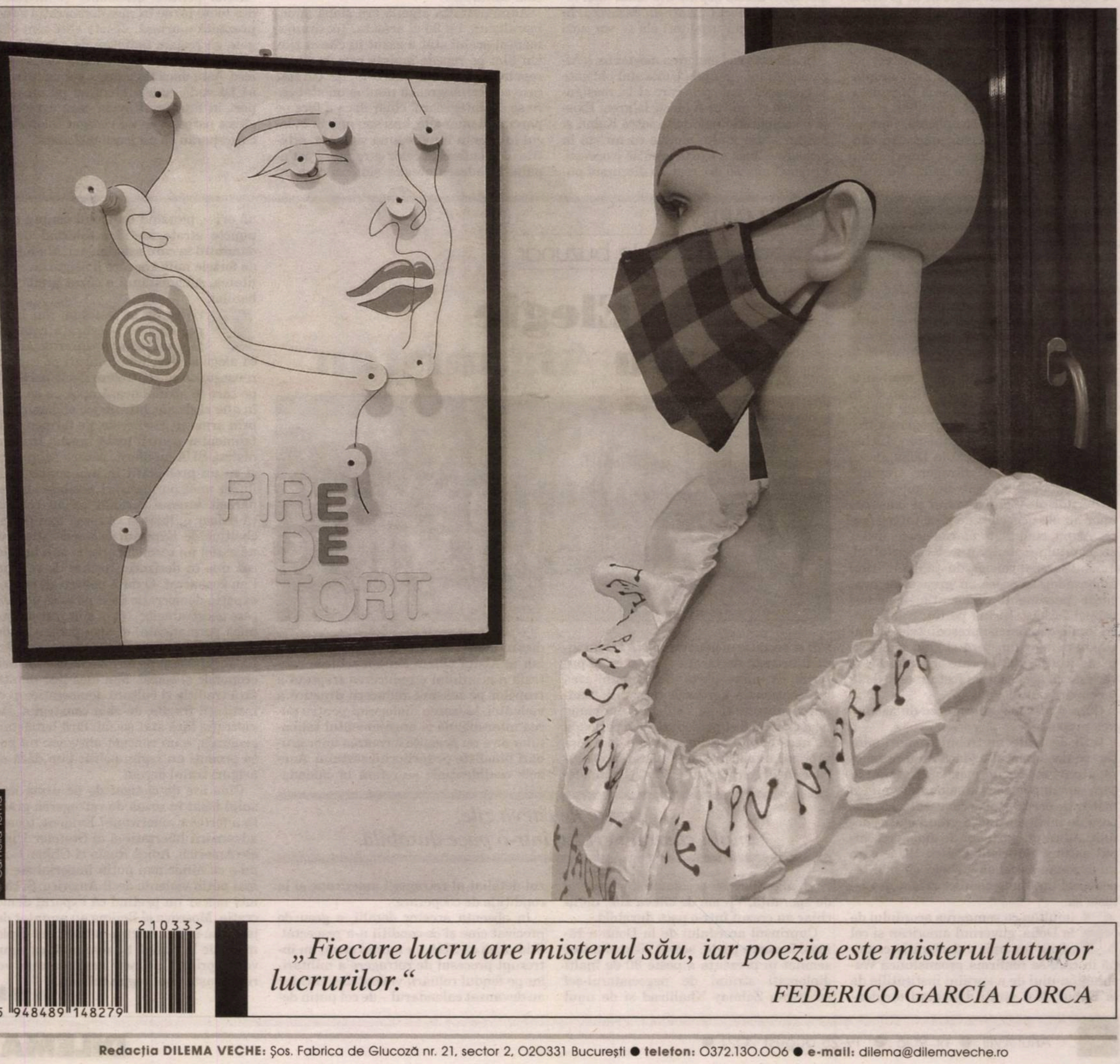

© Camelia Toma

> *„Fiecare lucru are misterul său, iar poezia este misterul tuturor lucrurilor.“*
>
> *FEDERICO GARCÍA LORCA*

Redacția DILEMA VECHE: Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, sector 2, 020331 București ● **telefon:** 0372.130.006 ● **e-mail:** dilema@dilemaveche.ro

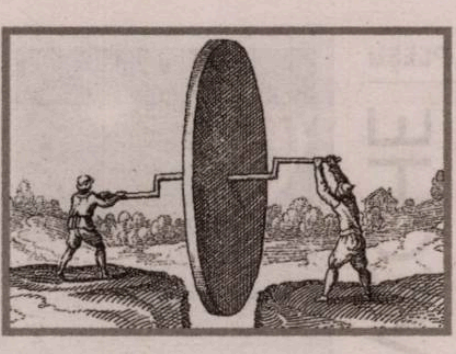

O, TEMPORA!...

Teodor TIȚĂ

contraintuiția

După Kabul, nesiguranța

Imaginile cu oameni care cad dintr-un avion în zbor deasupra Kabulului închid un capitol deschis cu imaginile altor oameni care cad din Turnurile Gemene din New York în septembrie 2001. Comentariile sînt neiertătoare: „un eșec uriaș“, „o tragedie“, „cinism“, „un moment care va schimba lumea“. Și nu în bine.

Dincolo de emoție, sînt și observatori care, pe bună dreptate, întreabă ce se putea face mai mult pentru afgani. S-au cheltuit sute de miliarde de dolari (unii vorbesc de mii de miliarde), soldații occidentali au murit cu miile în munții și cîmpiile aride ale Afganistanului, zeci de mii au fost răniți, iar costurile pentru orgoliul statelor care au alocat resurse în acest război sînt incalculabile. Președintele Joe Biden explică sobru faptul că misiunea americană nu a fost niciodată aceea de a reconstrui o țară de la zero. Iar pentru retragere exista un mandat negociat de predecesorul său, Sînt explicații post-factum menite să panseze o rană ce va rămîne deschisă multă vreme.

Istoria și electoratul american vor judeca în ce măsură Biden a avut dreptate grăbindu-se să părăsească Afganistanul fără să pregătească mai atent o asemenea întreprindere complicată. Cert este că poporul și politicienii americani căutau, de la primul mandat al președintelui Obama încoace, o cale de ieșire. Nu e nici un dubiu în privința asta, iar ultimii trei șefi de stat americani au fost consecvenți în a căuta o cale de ieșire.

În afara Americii, însă, dezintegrarea rapidă a pseudo-statului afgan provoacă mici frisoane. Sînt firești întrebările care se strecoară în mințile și sufletele oamenilor care s-au obișnuit să trăiască sub o umbrelă americană de securitate. Se poate întîmpla la fel și în altă parte? Vom fi și noi lăsați în urmă? E acest întreg sistem în care trăim durabil?

Sigur că nimeni nu se așteaptă să vadă exact aceleași scene pe aeroporturile din Taiwan, România sau Israel. Dar o umbră de nesiguranță există. Un început de dezvrăjire indus de o neliniște pe care nu o voia sau o aștepta nimeni. În comentarii inabile pe Facebook sau în analize pretențioase presărate cu jargon geopolitic, întrebările astea revin. Deocamdată mai degrabă discret, ca discuțiile acelea șoptite din sînul unei familii care a trecut printr-un dezastru. În lunile și în anii următori ele se vor auzi tot mai clar.

Și aici este cea mai grea moștenire a Afganistanului – Statele Unite sînt obligate să găsească o cale prin care să își reasigure aliații că nu vor fi lăsați la greu. Există o comparație nefericită între Kabul și Saigon – din multe motive ea nu stă în picioare –, însă e foarte greu să o oprești. Probabil nici nu are rost. În discursul public, afirmațiile simple sînt păcătos de eficiente. Singurul fel în care teama de următorul Saigon/Kabul poate fi ameliorată e un angajament mult mai ferm al Washington-ului față de aliați și parteneri.

Românii se tem de Rusia, filipinezii de China, japonezii de Coreea de Nord, israelienii de Iran și exemplele pot continua. În tot acest puzzle al fricii, suspiciunii și calculelor, Statele Unite sînt obligate să își reafirme clar rolul de lider pe care l-au cerut și, cînd nu l-au primit, l-au cîștigat.

Trăim într-o lume în care discursul antiliberal, antioccidental și antidemocratic e în creștere. Riscul ca în state mai slabe această direcție să fie considerată un model de succes e real. Iar dacă combinăm asta cu lipsa de angajament a principalului partener și stîlp al actualei ordini mondiale, atunci avem de-a face cu o rețetă a unui dezastru atît de mare încît aproape ți-e teamă să îl bănuiești.

Administrația afgană era slabă și demoralizată. La fel și armata. Tot aranjamentul acelui stat a căzut în cîteva zile. Un film pe repede-înainte care se poate repeta la viteze mai mici oriunde. Un stat care se dezintegrează rămîne un stat care se dezintegrează, chiar dacă o face pe parcursul unor zile, luni sau ani. Și în locul lui rămîn întotdeauna violența, arbitrarul și suferința celor care nu se pot apăra. Și adesea aceștia sînt cei care au vrut să aibă încredere în promisiuni, democrație și drepturi primare.

Trebuie spus pe de altă parte că, dincolo de sprijinul extern, rămîn esențiale eforturile de reformare în interesul unor categorii cît mai largi de cetățeni. Serviciile publice funcționale, bunăstarea și posibilitatea reală de a avea acces la putere sînt ingredientele care fac o societate puternică. Președintele Biden e cumva cinic atunci cînd spune că nu putea apăra o societate care n-a dorit să se apere singură.

Însă, cu această afirmație, el trasează cumva o limită și lansează un avertisment. Un partener extern solid e important, foarte important chiar, dar efortul principal trebuie totuși să vină din partea celor direct interesați în a crea sisteme de guvernare credibile și funcționale. Adică din partea cetățenilor. Din punctul acesta de vedere, responsabilitatea elitelor politice, economice și mediatice din toate țările în care democrația e încă prezentă e uriașă. Aceste elite sînt obligate să reziste tentației de a profita de slăbiciunile sistemului politic în care trăiesc. Asta dacă nu cumva vor ca într-o zi să își vadă rudele alergînd pe un aeroport în fața unui ávion care cară cu el cîțiva norocoși ce au cîștigat o loterie la care sperau să nu joace niciodată.

■ ■ ■

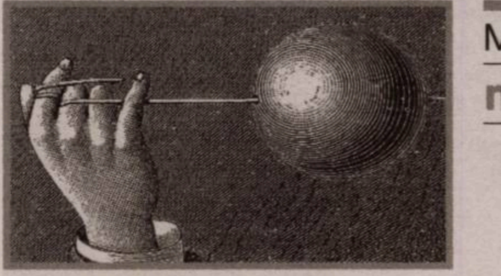

Matei MARTIN

mapamondul de buzunar

Elegie pentru Afganistan

© wikimedia commons

Printre dosarele grele moștenite de președintele Joe Biden de la predecesorul său Donald Trump se numără și acordul de retragere a trupelor americane din Afganistan. Încheiat pe 29 februarie 2020 la Doha, documentul prevedea o retragere treptată și condiționată a efectivelor militare de pe teritoriul Afganistanului și lansarea unor ample negocieri de pace inter-afgană. Acum, cînd toate marile orașe, inclusiv capitala Kabul, au fost cucerite sub amenințarea armelor de talibani, cînd ambasadele reușesc cu greu să-și evacueze personalul diplomatic, lăsîndu-i expuși furiei talibane pe toți colaboatorii locali, cînd însuși președintele Ashraf Ghani a fugit din țară și cînd mai toate instituțiile sînt blocate ori cedează, se vădește că acel acord a fost un eșec de la un capăt la altul.

Cum a fost posibil un eșec de asemenea proporții?

Întîi de toate ar trebui să ne amintim că documentul e, dacă nu o premieră, atunci măcar un moment rarisim, în care una dintre părțile semnatare nu e o instituție ori un stat recunoscut, ci o grupare de insurgenți fără vreun statut definit. Adică un partener de dialog cu chipul ascuns. Suficient pentru SUA, care intenționau astfel să încheie, cît mai repede, cel mai lung conflict armat din istoria sa.

Simultan cu semnarea acordului de la Doha, guvernul american și cel afgan au emis o declarație comună în care se reafirma promisiunea Washington-ului de a sprijini instituțiile de la Kabul. Mai mulți diplomați occidentali și secretarul general al NATO au întărit această declarație – un semnal puternic că (mare parte din) comunitatea internațională agreează termenii. Semnarea acordului cu talibanii, îndelung negociată, a fost precedată de o perioadă de neașteptată acalmie: vreme de o săptămînă, numărul și intensitatea atacurilor insurgenților au scăzut vizibil, oferind afganilor și occidentalilor motive de speranță. Vreme de cîteva zile, mulți chiar au crezut într-o pace durabilă.

Vreme de cîteva zile,
mulți chiar au crezut într-o pace durabilă.

Cuprinsul acordului de la Doha a rămas, în mare parte, secret. Textul a fost semnat în prezența a peste 30 de înalți diplomați străini de negociatorul-șef american Zalmay Khalilzad și de unul dintre fondatorii mișcării talibane, mullah-ul Abdul Ghani Baradar. Ideea centrală a acordului e reducerea treptată a trupelor pe măsura reducerii drastice a violenței, lansarea dialogului pentru pacea inter-afgană și angajamentul talibanilor de a nu permite formarea unor grupări jihadiste pe teritoriul statului. Anexele confidențiale se referă la calendarul detaliat al retragerii americane și la condițiile de cooperare.

În absența acestor detalii, e greu de precizat cine și ce condiții n-a respectat. Știm însă că SUA nu numai că nu au întrerupt procesul de retragere a militarilor pe fondul reluării violențelor, ci chiar au devansat calendarul – de cel puțin două ori –, pierzînd controlul asupra unor puncte strategice și accelerînd deznodămîntul la care asistăm azi. Abandonat de forțele militare care îi asigurau stabilitatea, Afganistanul a căzut pradă talibanilor.

Privită de la distanță, din Europa, această adevărată catastrofă e un *déjà-vu* dureros: America alege să deschidă fronturi pe care nu reușește să le controleze decît parțial și pe care le abandonează apoi, ca să intre în alte războaie, într-un joc al dominației prin arme ce se vădește, pe termen lung, falimentar pentru toată lumea. În Afganistan, SUA au oferit, pentru scurt timp și cu un preț plătit în numeroase vieți, iluzia unei normalizări posibile, dar au părăsit terenul imediat ce au realizat că e doar o iluzie și că nu-și mai permit cheltuielile. Exportul de democrație devine astfel un termen perimat sau în orice caz dus în derizoriu tocmai de cei care l-au consacrat. O dată pentru că nu poți exporta democrație doar pe bază de interese geostrategice (care sînt într-o dinamică permanentă) și apoi pentru că democrația nu poate fi implementată fără un angajament pe termen lung – inclusiv economic și social. Mai ales într-un stat fără tradiție și cultură democratice și cu instituții fragile, de-abia construite. Democrație fără stat social, fără bunăstare generală, e un concept abstract: nu poți să promiți un regim politic bun dacă nu asiguri traiul decent.

Cine are de cîștigat de pe urma haosului lăsat în urmă de retragerea grăbită a forțelor americane? Evident, tocmai adversarii libertății și ai Statelor Unite ale Americii. Adică Rusia și China. Care nu-s cu nimic mai puțin imperialiste ori mai puțin violente decît America. Și care nici măcar nu pretind că exportă democrația. Moscova și Beijing au anunțat deja că nu-și vor retrage personalul diplomatic de la Kabul. Și, mai mult ca sigur, vor fi printre primele capitale care vor recunoaște noul regim taliban.

■ ■ ■

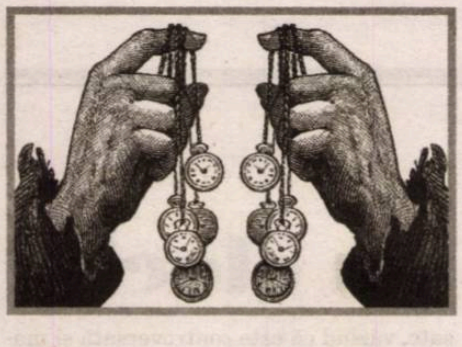

Andrei PLEȘU

nici așa, nici altminteri

„Așa e că pînă acum nu stăm nici bine, nici rău, adică nici așa, nici altminteri?“ (I.L. Caragiale)

Lumea lui Bruegel

Am avut norocul să fiu la Viena cînd, la marele muzeu de istoria artei din oraș, se deschisese o expoziție fără precedent: aproape o sută de lucrări ale lui Pieter Bruegel cel Bătrîn, adunate din toată lumea pentru aniversarea a 450 de ani de la moartea sa. Bruegel cel Bătrîn (mort, de fapt, înainte să împlinească 45 de ani) e, întîmplător, pictorul meu preferat. M-am grăbit, deci, să profit de eveniment. Am constatat că înghesuiala vizitatorilor era atît de aprigă, încît trebuia să te programezi, iar dacă ratai ora și minutul programării, trebuia să te reprogramezi pentru altă dată. „O veste bună!“ – mi-am zis. Clubul breugelienilor e uriaș, iar nevoia de artă prestigioasă dovedește că pofta de cultură e încă vie.

Lucrurile s-au „nuanțat“, tulburător, în momentul în care am apucat să trec pragul expoziției. Pe scurt, n-am reușit să văd aproape nimic! Și nu pur și simplu pentru că fiecare sală era supraaglomerată, ci pentru că „vizitatorii“ aveau un fel de a „vizita“ care l-ar fi uimit pe marele pictor, dar i-ar fi și inspirat, poate, o capodoperă tipic breugeliană. Pe simezele expoziției era, evident, Bruegel, dar dinaintea lucrărilor lui era un spectacol care părea să poarte tot semnătura lui. Mai întîi, pîlcurile compacte de oameni strînși în fața fiecărei lucrări funcționau ca o cortină groasă care ascundea imaginile. Dar lucrul uluitor este că majoritatea celor care înconjurau lucrările de pe perete nu le priveau. Unii se strecurau, mai mult sau mai puțin brutal, spre rîndul din față, ca să facă poze. Nu se uitau la tablouri, ci le fotografiau, după care plecau mulțumiți. Alții țineau la ureche un fel de telefon, pe care puteau auzi explicațiile experte ale unui ghid. Nici ei nu contemplau lucrările expuse: ascultau concentrați, cu privirea în pămînt, ce le spunea înregistrarea „specialistului“, achiziționată, contra cost, la intrarea în muzeu. S-a „inventat“, deci, un nou gen de „expoziție“! Expoziția care nu dă de văzut, ci doar de fotografiat și de ascultat. Cu alte cuvinte, expoziția care nu mai vorbește ochiului, ci unor „simțuri“ adiacente sau unor ambiții private. Ceea ce trăiam, în acest context, mi s-a părut o replică, simetrică, la ceea ce pictase însuși artistul sărbătorit…

Lucrările lui Bruegel au, de cele mai multe ori, ca obiect mulțimea. Chiar cînd tema centrală a cutărui tablou este una importantă, ilustră (*Parabola semănătorului, Adorația Magilor, Căderea lui Icar* etc.), scena propriu-zisă se petrece, aproape inobservabil, într-o „suburbie“ a imaginii: e un detaliu între altele, marginal în economia generală a compoziției. Un fel de a spune că tot ce se întîmplă, oricît de monumental în sine, e absorbit în anonimatul masei umane, al istoriei supraîncărcate, al unei omogenizante aglomerații. Mulțimea e spațiul predilect al singurătății. E suspensie a individualității, resorbție a memoriei în entropia multiplicității anecdotice. Totul devine o „întîmplare“ între altele. Nimeni nu comunică, de fapt, cu nimeni. Avem de a face cu o co-prezență fără participare reciprocă, fără comunicare reală a fiecăruia cu ceilalți. Dar nu asta vedeam eu însumi, umblînd, descumpănit, prin încăperile expoziției de la Viena? Ceea ce era important, pictura lui Bruegel, se pierdea într-o forfotă suverană, orientată spre alte scopuri: culegere de „amintiri“ de la fața locului, culegere de informații de manual, consemnarea, candid făloasă, a prezenței personale la eveniment. Lumea lui Bruegel se găsea față-n față cu… lumea lui Bruegel. O lume în care se întîmplă o sumedenie de lucruri, dar în care, de fapt, nu pare să se întîmple nimic, o lume în care e greu să mai faci diferența dintre esențial și accidental, o lume pestriță, dar fără chip: lumea în „lumescul“ ei nesistematizabil, în diversitatea ei monotonă. Lumea *noastră*, a oamenilor.

Am descoperit, astfel, dimensiunea profetică a lui Bruegel. A înțeles atît de bine vacuitatea abundentă a imanentului, încît e actual și astăzi cum era și pe vremea sa. A simțit vidul omenescului, fără să piardă din vedere latenta lui frumusețe, promisiunea salvării sale prin culoare, umor și poveste. Așa îmi explic de ce, foarte iritat, la început, de zarva mondenă care mă împiedica să văd minunile expoziției, am plecat, în cele din urmă, cu un fel de încurajatoare liniște interioară. Da. Așa e lumea. Și dacă ai răbdare, descoperi, în cele din urmă, substanța policromă a sensului ei, *posibilul* ascuns în insuficiența tatonantă a realului. Iar unul dintre miracolele acestei risipe de forme și culori, de agitație și moarte, de plictiseală și stupoare, de bucurie și absurd este faptul însuși că lumea lui Bruegel e în așa fel alcătuită încît îl poate produce, în zbaterea ei constitutivă, pe Bruegel însuși. Ca și pe Mozart, ca și pe Platon, ca și pe Pascal, ca pe toți cei care îi justifică și îi transfigurează neantul. Lumea lui Breugel se salvează prin Bruegel! Zarva lumii se mîntuie prin creativitate.

P.S. Am scris acest text după un sejur vienez, care mi-a dat ocazia să văd marea expoziție aniversară Bruegel. Îl reiau, cu acest post-scriptum, după alt scurt episod vienez, regăsind splendoarea și misterul marelui pictor. Și – ca să risc vecinătatea blasfemiei – aș îndrăzni să spun că, dacă zgomotoasa inconsistență a lumii pare să umbrească, perfid, „reușita“ Creatorului ei, marii născători de frumusețe și de sens din „recolta“ artei, culturii și ingeniozității omenești îi reîntemeiază prestigiul, îl „mîntuie“ pe însuși Mîntuitorul venit în lume să ne salveze, să ne mîntuiască.

■ ■ ■

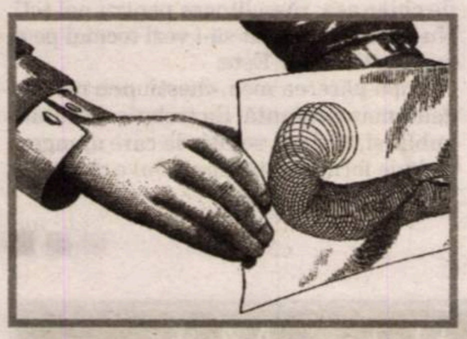

Andrei CORNEA

la răscruce de gînduri

Neîncredere și ignoranță

De ce are România atît de mulți oameni care refuză vaccinarea anti-COVID? Fiindcă populația noastră reunește două caracteristici negative: e neinstruită – sau, mai exact, are o educație științifică precară – și, pe de altă parte, are puțină încredere în stat și instituțiile publice, inclusiv în cele medicale. Dacă oamenii ar fi numai neinstruiți, dar cu încredere în instituții, ar putea, într-o proporție mai mare, să se lase în seama acestora, convinși fiind că acestea știu mai bine decît ei și le vor binele. Dar o îndelungată experiență a părut să arate – cu fiecare guvernare aproape – că statul și demnitarii săi mint, sînt corupți în mare parte, utilizează propaganda ca să-și ascundă eșecurile și puțin le pasă de cetățenii simpli. Guvernul actual, din păcate, nu prea face excepție. În acest caz, mulți trag o concluzie rezonabilă, chiar dacă, în acest caz, falsă: nu putem avea încredere în *nimic* din ceea ce propune și cere statul și, printr-o generalizare neîntemeiată, dar explicabilă, în nici un stat.

În privința educației sau a deficitului ei la noi, a analfabetismului funcțional, dar și în cea a deficiențelor grave în educația științifică s-au spus destule lucruri. Nu știu ce va ieși din programul „România educată“, dar – așa cum văd lucrurile – sînt sceptic. Aș mai adăuga doar un element. Nu e nevoie și nici nu se pune problema ca profanii să înțeleagă în detaliu cum funcționează vaccinurile sau modul de acțiune al virusurilor. Lucrurile sînt complicate și țin de o știință foarte avansată. Este însă nevoie ca omul, indiferent de profesie, să fi păstrat din școală cîteva dintre principiile științelor: ipoteza, raționamentul, experimentul repetabil, testarea. Trebuie să înțeleagă, fie și aproximativ, ce înseamnă un model matematic, ce înseamnă o statistică și cum trebuie ea citită. Trebuie să fi priceput că știința nu e vrăjitorie și nici numai tehnologie, că ea procedează prin ipoteze și testări și că nu pretinde infailibilitate. Și mai trebuie să înțeleagă ceva: că științele formează un corp coerent, că se susțin reciproc și au la bază cîteva principii comune pe care le considerăm universale.

Educația științifică dobîndită în școală nu înseamnă neapărat să știi multe formule, legi și date, ci să ai o idee, oricît de aproximativă, despre modul general în care funcționează cercetarea științifică în domeniile principale. Și aș adăuga că nici domeniile umanist-sociale nu sînt fără contribuție: studiul lor ascute simțul critic și furnizează reperele istoric-culturale adecvate și absolut necesare. Și, în general, într-o țară în care se citește puțin – ca la noi – nu poate exista o simpatie răspîndită pentru vaccin.

Deficiențele educației științifice cuplate cu lipsa de încredere în instituții îi fac pe oameni mai întîi permeabili la *fake*-uri și la teorii conspiraționiste. Trebuie observat, de altfel, că acestea presupun mai întîi convingerea că autoritățile de pretutindeni își mint sistematic și interesat cetățenii, apoi că la această mare minciună sînt părtași și oamenii de știință. Faptul că uneori oamenii de știință au păreri divergente este interpretat de conspiraționiști în cheie polițistă, în sensul că se ascunde ceva de către cineva în folosul cuiva. Iar lipsa de educație științifică îi face pe oameni să ia de bună această imputare, neînțelegînd că cercetarea, mai ales a unui fenomen nou, nu poate să nu cunoască divergențe și chiar contraziceri și că abia dacă opiniile savante ar fi fost perfect coerente, de la începutul pandemiei și pînă azi, situația ar fi fost suspectă.

Aș mai adăuga că pentru un om, cît de cît mai educat, neîncrederea în autoritățile române ar putea fi contrabalansată prin mai multă încredere în autoritățile europene sau din țări europene, ori din America, unde politicile de vaccinare sînt asemănătoare cu cele de la noi, dar ratele mult mai bune. Probabil că asta s-a și întîmplat în cazul unora, dar alții – poate recrutabili din rîndul celor care consideră Europa locul de unde ne vin toate relele – sînt imuni la influența Vestului.

Neîncrederea funciară în autorități și precaritatea educației sînt cauzele principale ale apetitului scăzut pentru vaccinare al românilor. La ele se adaugă, probabil, și rolul cel puțin ambivalent al BOR, dar și efectul psihologic al „relaxării“ aproape complete din vara asta, care a sugerat multora că pandemia s-a încheiat, deși medicii continuau în același timp să avertizeze împotriva „valului patru“.

Antivaccinismul nu e nici știință, nici „ideologie“, nici „religie“, ar însemna să-i facem prea multă onoare dacă l-am trata astfel. Nonvaccinații nu sînt și nu vor fi discriminați, cum se plîng unii, deoarece au oricînd posibilitatea să se vaccineze gratuit, fără ca prin asta să-și afecteze identitatea, demnitatea, religia și convingerile în oricare alt domeniu. Comparația – pe care am auzit-o uneori – a celor care nu vor să se vaccineze cu evreii purtători de stea galbenă din Evul Mediu e stupidă și dezgustătoare. Antivaccinismul e un fel de „superstiție“ ieșită din încrucișarea dintre ignoranță și neîncredere, și care contribuie la răspîndirea epidemiei. Poate fi tratat? În imediat, la noi, mă tem că nu-i nimic de făcut, în afara unor forme de constrîngere *soft* (obligarea cadrelor medicale și a profesorilor să se vaccineze etc.). Există însă un factor natural despre care cred că, în perioada ce va urma, va crește ratele de vaccinare în România: frica de boală și de moarte, cînd „valul patru“ se va năpusti cu adevărat peste noi.

■ ■ ■

Sever VOINESCU

axa dus-întors

Cît de important e un ou clocit?

În ziua încinsă de vară în care am aflat că Ministerul de Interne se consultă cu poporul în privința mențiunilor ce vor apărea pe noua carte de identitate, mi se întîmplase deja ceva. Se făcea că mă aflam sub puterea caniculei de peste 40° C pe strada bucureșteană pe care locuiesc, vedeam cum contururile asfaltului se unduiesc sub teroarea caniculei și formele cuprinse în aerul fierbinte al privirii mele se fragilizau și deodată mi-a venit în minte o replică din *Iona,* piesa scrisă de Marin Sorescu în 1968: „Se clatină lumea ca un ou clocit din care trebuia să iasă un viitor luminos“. Lovit de soare, m-am gîndit că poate Sorescu citise piesa *Viitorul e în ouă,* scrisă de Eugène Ionesco în 1951. Și dacă o citise, trebuie că autorului *Ionei* îi rămăsese în memorie finalul teribil al aceste piese, în care personajul Jacques Bunicul, care murise deja, dar continua să fie prezent ca un fel de zombie, spune, într-un soi de înțelepciune apoteotică: „La fel ca odinioară, viitorul e în ouă!“. Viitorul va fi mereu la fel ca odinioară: un ou promițător, acum clocit.

Ca unul care a văzut un spectacol cu *Iona* la începutul anilor ’80 ai veacului trecut, pot spune că replica aceasta („Se clatină lumea ca un ou clocit din care trebuia să iasă un viitor luminos“) suna subversiv și dădea spectatorilor, trăitori într-o societate decrepită pe care propaganda oficială și unică ne-o prezenta ca fiind înfloritoare, o satisfacție anume. Pentru cei care nu știu, promisiunea „viitorului luminos“ (chiar asta era sintagma preferată a propagandei) era un vector foarte puternic al discursului dictatorial oficial. Mai tîrziu, cînd ne-am eliberat de ceaușism și am putut vedea orizonturi geografice și istorice mai largi, am aflat că promisiunea viitorului luminos este un vector foarte puternic al oricărui discurs oficial dictatorial. Întotdeauna, blestemățiile prezentului sînt prezentate ca un fel de preț ce trebuie plătit pentru viitorul luminos.

Adevărul este că soarele torid al acelei zile clocea orice ou, indiferent cît de rară sau banală ar fi fost pasărea ce l-ar fi ouat. Așa că replica lui Iona mi s-a părut că sună la fel de puternic – poate nu subversiv, deocamdată – în acea zi în care un ștab de la Poliție ne-a prezentat o propunere de carte de identitate. Lumea se clatină iar (dar oare s-a oprit vreodată într-un echilibru?) tot ca un ou clocit, doar că acum nu mai e vorba despre viitorul inevitabil ratat de atunci, ci despre prezent. Am impresia că cea mai mare diferență între ce era România cu douăzeci de ani înainte de finalul secolului XX și ce este România la douăzeci de ani de la începutul secolului XXI este chiar asta: atunci ni se promitea un viitor măreț, acum ni se promite un prezent măreț. *Hic et nunc*. Replica adusă la zi ar fi: „Se clatină lumea ca un ou clocit din care trebuia să iasă un prezent luminos“. Lumea de azi se clatină tocmai pentru că viitorul din capul unora e adus în prezentul nostru, al tuturor. Și, dacă nu se potrivește, nu-i nimic, deformăm prezentul tuturor ca să fie cît mai exact viitorul din capul unora.

Așadar, Ministerul de Interne a vrut să înlocuiască mențiunea „sex“ cu mențiunea „gen“ pe noua carte de identitate. Unii au văzut în asta o capitulare a Guvernului Cîțu în fața ofensivei noului sexomarxism și au protestat. Alții, firește, au susținut ideea. Că ce bine e să nu fie doar F sau M pe cartea de identitate, ci, dacă poftești, poți marca un X, ceea ce ar însemna orice altceva – să recunoaștem, un mare pas înainte pe calea subordonării naturii de către noul zeu, recentul atotputernic. E drept, puțini au văzut că Ministerul de Interne propunea ceva ilegal. Pînă una-alta, mențiunea „sex“ în cartea de identitate este stabilită printr-o lege. Cine poftește „gen“ ar fi trebuit să propună spre dezbatere, eventual, o ordonanță de modificare a legii și nu o poză cu noua carte de identitate. Legaliștii ultraprogresiști care au încercat să pledeze cazul „genului“ au mers către legislația UE care prevalează asupra legislației naționale. Doar că legislația UE lasă în sarcina deciziei naționale chestiunea, iar decizia națională, cum spuneam, pînă una-alta, se află într-un text de lege care spune „sex“, nu „gen“. Mai mult, documentele UE care vorbesc despre actele de identitate folosesc englezescul „sex“ și nu mult adoratul *„gender“*. Nu credeți? Citiți direct la sursă (Regulamentul UE 1157/2019 care, în materia mențiunilor de pe actele de identitate, trimite la documentul OACI 9303) și nu pe Facebook sau pe site-uri. Asta, firește, dacă vreți să știți. Dacă vreți doar să activați în mișcare, desigur, nu vă pierdeți vremea să citiți, treceți direct la protest! În orice caz, legaliștii ultraprogresiști au intrat într-un dans abracadabrant, amestecînd mere cu pere ca să le iasă la vopsea că legislația UE spune ce nu spune și că legislația noastră tace, deși, biata de ea, spune ceva. În fine, fiecare a făcut ce a putut mai bine: unii ca să-și apere reduta, alții ca să facă asaltul încă și mai agresiv.

Dar în toată povestea asta, cu adevărat remarcabil mi s-a părut altceva. Cînd balanța disputelor înclina cumva, au apărut deodată cei care au văzut în subiectul propus cetății de către Poliție o problemă fără însemnătate: ia uite ce prostii discutăm noi acum cînd țara are probleme serioase, precum rata vaccinării, anticorupția sau autostrăzile (cu trenurile, cred, toată lumea s-a resemnat de mult)! Poate mai pregnant ca niciodată, mulți dintre susținătorii propunerii au jucat, tactic, minimalizarea. Una dintre manevrele tactice știute prin care cineva care susține o agendă controversată sau impopulară o face să avanseze, totuși, este falsa minimalizare. Adică tocmai susținătorii unei idei controversate, văzînd că este controversată și majoritar repudiată în dezbaterea publică, fentează: hai, dom’le, că nu-i așa important, ce vă agitați atîta, ia uite ce agitați sînteți, e clar că e ceva în neregulă cu voi! Învinși în argument, aceștia încearcă să țină ideea în viață prin suspendarea subiectului: nefiind important, defectă nu-i propunerea, defecți sînt ăia care s-au repezit s-o trateze ca importantă. Ideea este că, dacă te interesează subiectul, trebuie să te simți vinovat în fața acestei puneri la punct a interesului tău. Recunosc, jocul e abil. De fapt, trebuie să te simți vinovat dacă îți trece prin cap o altă opțiune decît cea dictată „de la centru“.

Micul puseu de vară al meciului cultural *sex vs gen* a trecut. Cu siguranță, cei de la MAI și-au dat seama într-un tîrziu că propunerea lor, înainte de a fi discutabilă sub aspect cultural, era nelegală și gata. Dar rămîne esențială întrebarea: cum se stabilește ce-i important pentru cetate și ce nu? Evident, într-o lume liberă, avem toți interese, preocupări și sensibilități diverse. Ai dreptul să spui că ceva ți se pare că e important și altceva ți se pare neimportant. Există, însă, și teme a căror importanță strînge un cvasiconsens. De pildă, chestiunea pandemiei de COVID-19. Sau chestiunea războiului cultural pe care-l trăim. Activiștii ultraprogresiști au făcut tot ce au putut ca să ridice problemele care-i frămîntă pe ei la rangul marilor probleme ale tuturor. Iată, au reușit. Tema *sex vs gen* răscolește azi pe toată lumea pentru că ei au cheltuit imense resurse de toate felurile ca să fie chiar așa, răscolitoare pentru noi toți. Nu-i așa că e ciudat să-i vezi tocmai pe ei minimalizînd-o? Este.

După părerea mea, chestiunea nu este deloc neimportantă. Ea trebuie discutată public și, în final, soluția la care ajungem trebuie formalizată legal. Oul e clocit, iar viitorul e tot în ouă...

■ ■ ■

Mihaela SIMINA

accent pe istorie

Voltaire și Napoleon la Café Procope

În 1686, sicilianul Francesco Procopio dei Coltelli a deschis prima cafenea din Paris, Café Procope, locul perfect pentru intelectualii și politicienii din epocă să se întîlnească, să discute, să creeze și să... bea cafea. Bine, poate să guste și cîte un sorbet din cînd în cînd.

Fondatorul localului a avut curaj și viziune cînd s-a decis să deschidă cafeneaua. Pînă atunci cafeaua se vindea pe stradă și nu era deloc o băutură cunoscută. Café Procope a contribuit decisiv la popularizarea licorii cu iz profund oriental în capitala europeană, iar cafeaua s-a transformat treptat în alegerea preferată a celor mai influenți oameni ai timpurilor. A luat naștere astfel o întreagă cultură a cafenelelor, băutura propriu-zisă trecînd cumva în plan secund.

Sau nu neapărat... dacă este să privim puțin spre domnul Voltaire, despre care legenda (și legenda nu-i fără temei) spune că acesta bea vreo 40 de căni de cafea pe zi. Or fi fost căni mici, de espresso, totuși. Oricum, știm sigur că scriitorul filosof iubea cafeaua și mai știm și că o mixa cu ciocolată, o delicatesă rezervată aristocrației pe atunci. Localul lui preferat: Café Procope. Tratația îl costa destul de mult, dar Iluminismul francez (și) cu cheltuială s-a ținut.

Că tot veni vorba de cheltuială, că așa-i la cafea, vorbele vin, există și o poveste care îl are în centru pe Napoleon Bonaparte, un client fidel al cafenelei amintite. Odată, după ce și-a savurat cafeaua la Café Procope, Napoleon a fost pus în dificultate cînd a trebuit să achite nota de plată. Nu avea bani la el. Dar a avut o strategie, ca (aproape) întotdeauna. Și-a lasat pălăria gaj pînă avea să se reîntoarcă să plătească.

O pălărie de-ale lui Napoleon (poate chiar acea pălărie) este expusă astăzi în incinta restaurantului Le Procope (cafeneaua s-a transformat în restaurant între timp). Tot acolo se află și biroul de marmură al lui Voltaire.

Altfel, cînd Benjamin Franklin și Thomas Jefferson treceau prin Paris nu ratau sub nici un chip o cafea la Procope.

Americano sau *café au lait?* Ce or fi preferat?

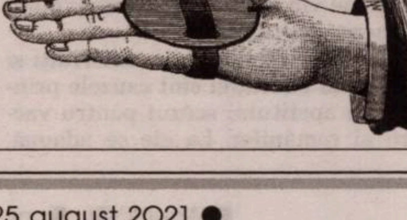

BARBURISME

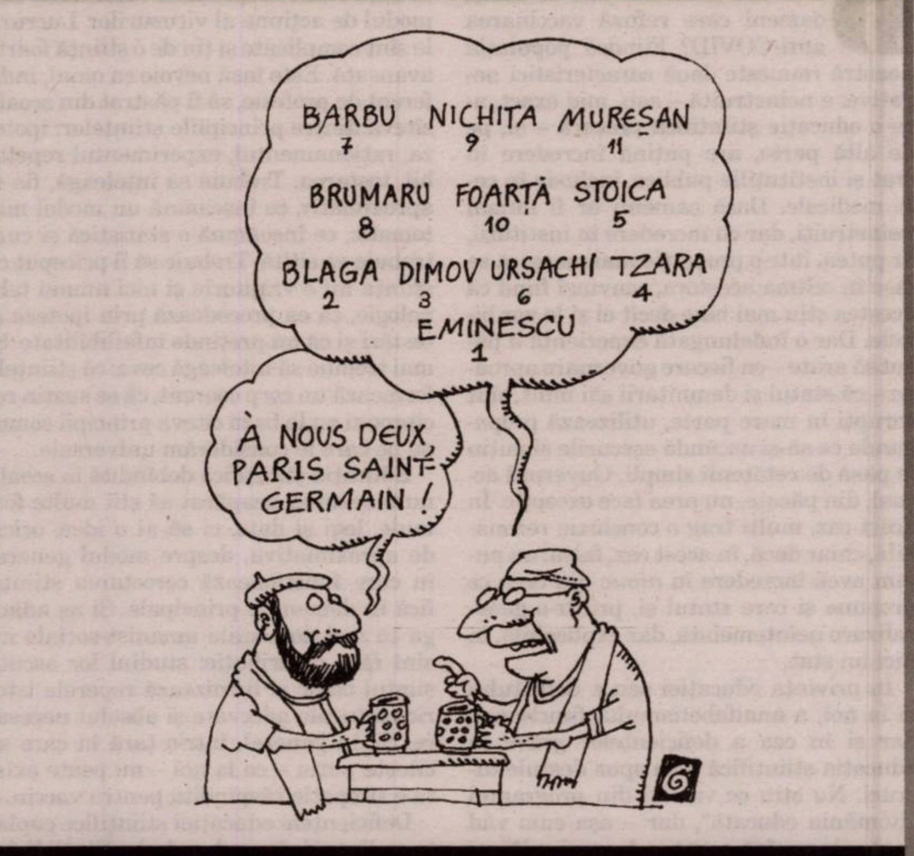

Desen de Ion BARBU

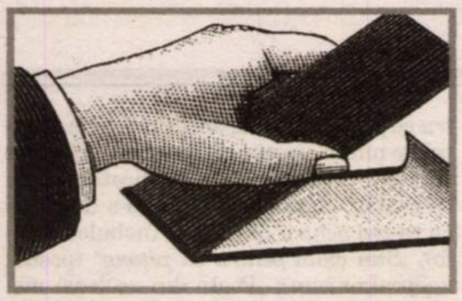

Valeriu STOICA

la drept vorbind

Pînza de păianjen a probabilităților

În urmă cu cîteva săptămîni, Andrei Cornea – bine-cunoscut pentru subtilitatea, rafinamentul stilistic, profunzimea și pertinența scrierilor sale – a publicat în această revistă un text, vădind aceleași calități, sub titlul „Despre ceea ce nu știm“. În inventarul scurt al lucrurilor pe care nu le putem ști au fost incluse și *universurile posibile*. Acestea ar fi simple ficțiuni, rezultat al imaginației. Fără a contrazice în mod *direct* afirmația că *universurile posibile* se numără printre lucrurile pe care nu le putem cunoaște și că istoria contrafactuală este ficțională, două norme din Codul Civil, din domeniul răspunderii civile (cuprinse în ultimele două alineate ale articolului 1385), nu numai că neagă în mod *indirect* această afirmație, dar merg mult mai departe, dînd judecătorilor temeiul pentru a pronunța, cu putere de lucru judecat, hotărîri despre ceea ce s-ar fi putut întîmpla dacă o anumită faptă nu ar fi fost săvîrșită. Prima normă statuează că persoana căreia i se cauzează un prejudiciu printr-o faptă ilicită are dreptul la o despăgubire, incluzînd atît pierderea efectiv suferită *(damnum emergens)*, cît și cîștigul pe care l-ar fi putut obține în condiții obișnuite dacă fapta vătămătoare nu ar fi existat *(lucrum cessans)*. Dacă pierderea efectiv suferită poate fi cunoscută, deși evaluarea acesteia este întotdeauna discutabilă, cîștigul face parte din categoria a ceea ce s-ar fi putut întîmpla dacă fapta păgubitoare nu ar fi fost săvîrșită. A doua normă permite judecătorului să acorde victimei, ținînd seama de împrejurări și de situația concretă a acesteia, o reparație proporțională cu probabilitatea obținerii unui avantaj sau a evitării unei pagube, dacă, urmare a faptei ilicite, victima a pierdut șansa de a obține un avantaj sau de a evita o pagubă. În ipoteza acestei ultime norme. aspectul contrafactual este și mai evident. Oricum, în ambele situații, judecătorii pronunță hotărîri cu valoare de adevăr, iar cînd hotărîrile sînt definitive, adevărul, tocmai pentru că are o accepție judiciară, diferită uneori de accepția filosofică și de cea științifică, devine incontestabil, cu foarte puține excepții, cînd sînt motive rezonabile pentru admisibilitatea unor căi extraordinare de atac.

Sînt legiuitorul, care acordă aceste drepturi victimei în mod abstract, și judecătorul, care le stabilește în mod concret, înzestrați cu daruri cognitive, considerate imposibile de către filosofi? Răspunsul este negativ, dar întrebarea este prost pusă, fiind necesară reformularea ei: ce anume permite legiuitorului și judecătorului să statueze despre ceea ce nu pot ști ca și cum ar ști? Răspunsul este că hotărîrile judecătorești – pronunțate potrivit celor două norme din Codul Civil, evocate mai sus –, chiar dacă sînt definitive și considerate ca fiind conforme cu adevărul, implică nu numai un proces de cunoaștere, ci și unul de realizare a dreptății. Echitatea întemeiază aceste puteri de legiferare și de judecată, fără ca adevărul, ca noțiune cognitivă, să fie cu totul exclus, în măsura în care se acceptă că ar putea avea înfățișarea unei predicții, bazate pe probabilitate și similitudine, dar nu despre ceea ce s-ar putea întîmpla în viitor, ci despre ceea ce s-ar fi putut întîmpla în trecut.

În teoria răspunderii civile s-a pretins multă vreme că numai prejudiciul *cert* poate fi reparat. Această condiție severă este teoretic posibilă în cazul pierderii efectiv suferite de către victimă *(damnum emergens)*, dar practic este greu de îndeplinit ori de cîte ori se pune problema evaluării acestei pierderi. Cei care au, într-un fel sau altul, experiență în lumea justiției au constatat că rapoartele de evaluare făcute de experți diferiți nu coincid niciodată în concluziile lor, iar judecătorul trebuie să aleagă, desigur motivat, o soluție sau alta, mereu criticabilă de către părți. De cele mai multe ori, alegînd o asemenea soluție, judecătorul știe că nu știe valoarea exactă a pierderii efectiv suferite, pentru că este vorba de valoarea economică, ea însăși supusă fluctuațiilor pieței. Ideea de echitate, mai mult decît ideea de adevăr, justifică această alegere. Concluzia se impune și mai mult în cazul așa-numitului cîștig nerealizat *(lucrum cesans)*. Un exemplu de asemenea prejudiciu este lipsirea proprietarului de folosința unui lucru care a fost deținut o perioadă de timp, fără drept, de către o altă persoană; proprietarul este îndreptățit să ceară valoarea acestei folosințe, ca și cînd în acea perioadă ar fi folosit efectiv sau ar fi închiriat bunul respectiv, beneficiind astfel de o valoare exactă. Acest raționament nu se bazează pe cunoașterea reală a valorii lipsei de folosință a unui anumit bun, ci pe prezumții simple, plecînd de la situații similare sau de la premisa că nimic neprevăzut nu s-ar fi putut întîmpla în perioada în care proprietarul a fost lipsit de folosința bunului (ar fi putut să piară bunul într-un incendiu sau să nu fie folosit în mod lucrativ din varii motive). De cele mai multe ori, în practica judiciară exemplele de cîștig sau beneficiu nerealizat rămîn sub semnul incertitudinii, infirmînd condiția care impune ca prejudiciul să aibă caracter cert.

Cît privește pierderea șansei de a obține un avantaj sau de a evita o pagubă, legiuitorul și judecătorul se îndepărtează atît de mult de cerința caracterului cert al prejudiciului și de ideea de adevăr, încît numai principiul echității și exercitarea unui profund simț al dreptății mai pot salva hotărîrile judecătorești pronunțate în această materie de primejdia arbitrarului. Evaluarea avantajului care s-ar putea obține sau a pagubei care s-ar putea evita este supusă unei doze mai mici sau mai mari de relativitate, care există în operația de stabilire a oricărei valori economice. Doza de relativitate crește însă exponențial cînd judecătorul trebuie să stabilească probabilitatea obținerii avantajului sau a evitării pagubei, iar apoi să aplice această proporție la valoarea cîștigului sau a pagubei. Criteriile oferite de legiuitor pentru a reduce riscul arbitrarului, îndemnînd pe judecător să țină cont de împrejurări și de situația concretă a victimei, nu sînt suficiente pentru a suplini acuitatea simțului dreptății cu care ar trebui să fie înzestrați judecătorul și ceilalți participanți la proces, inclusiv experții evaluatori. Pînza de păianjen a probabilităților în care se poate pierde judecătorul nu poate fi ruptă decît de simțul dreptății, despre care ne place să credem că știm sau, cel puțin, că intuim un pic mai mult decît despre universurile posibile.

***Valeriu Stoica** este avocat și profesor de drept civil la Facultatea de Drept a Universității din București.*

■ ■ ■

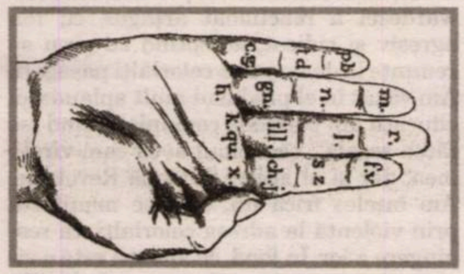

Codrin Liviu CUȚITARU

prezentul discontinuu

Vacanță de vară

Într-o vară a anilor ’70, prin școala primară, am plecat în vacanță cu părinții mei și cu o familie prietenă. Făceam acest lucru anual și e oarecum surprinzător că mi-a rămas *acel* august atît de puternic întipărit în memorie. Motivația se leagă, probabil, de revelația infantilă prilejuită, la un moment dat, de respectiva experiență. Chiar în prima seară a sejurului nostru montan (la Bicaz), tatăl meu și fostul lui coleg de facultate (capul celeilalte familii de drumeți) hotărîră abrupt o ieșire (exclusiv adultă) la ceea ce ei numiseră „o oră“ de rememorare a studenției lor. Zis și făcut. În mod straniu însă, „ora“ se dilată monstruos, căpătînd, cel puțin în mintea mea școlară, dimensiuni seculare. Am fost nevoit să accept compania unui băiețel cepeleag și ochelarist (mai mic cu un an decît mine) cu care dezvăluiam, pe măsura trecerii timpului, foarte rare și inconsistente afinități. Rețin că parcursese (deja) *Românii supt Mihai Voevod Viteazul* (de care eu – jenat – nici măcar nu auzisem) și încerca să localizeze semne de bătălii „răzeșești“ prin noroiul pădurilor potociene.

Într-un interval relativ scurt, am ajuns la disperare. Mi se părea că părinții, în diabolică și mutuală conspirație, ne abandonaseră, decizînd, poate, să fugă din țară și să înceapă o nouă viață, sub noi identități și cu noi progenituri. Privindu-l pe cepeleag, înțelegeam perfect o astfel de opțiune disperată, dar nu pricepeam în ruptul capului ce îi apucase pe ai mei. Îmi făcuseră mereu impresia unor părinți grijulii. Și dacă totuși, în reprezentările lor intime, nu eram – eu însumi – decît un întristător cepeleag (ochelari nu purtam, dar, asaltat de demonii nevrozei, devenisem nesigur și m-am pipăit de vreo două ori pe nas, ferit de privirile tovarășului de abandon)? Dacă, în realitate, mă detestau pentru că nu citisem *Românii supt Mihai Voevod Viteazul* și concluzionaseră că, față de un asemenea copil ignorant, orice soartă este mai bună, chiar și sinuciderea prin planare impetuoasă de pe barajul Bicaz? Această ultimă epifanie mă lovi ca un trăsnet! Dumnezeule, de aceea nu se întorceau părinții! *Pățiseră ceva*. Un accident, o crimă, un jaf, o amnezie galopantă, un șoc psihic, un lucru, neîndoios, terifiant. Lacrimile îmi umplură cu violență ochii. Picioarele mi se muiaseră, iar mîinile îmi erau reci ca gheața. M-am retras după un copac, profitînd de faptul că atenția companionului fusese complet absorbită de un fragment de fecală cabalină, pe care îl bănuia tutun (!) mestecat de un (fost) oștean moldovean. Am ridicat ochii umezi către un crîmpei de cer, decupat de vîrfurile brazilor milenari, și am zis, în șoaptă, cu glas tremurat: „Te rog, Doamne, întoarce-i pe părinții mei, cu bine, la mine! Dacă mă ajuți, sînt de acord *să mor eu*, bătut de golani, noaptea, între blocuri“ (nu trebuie să surîdeți: în anii ’70, angoasa colectivă cea mai mare, legată de criminalitate, era, în România, chiar aceasta, *să fii bătut de golani, noaptea, între blocuri)*. Apoi, după un moment de ezitare, am adăugat: „Cînd voi fi de optzeci și cinci sau nouăzeci de ani“.

Tîlcul povestirii stă, aș spune eu acum, la zeci de ani de la eveniment, tocmai în bizara rugăciune de mai sus. E bine de reamintit că, la vîrstele mici, momentele maturității par ireal de îndepărtate, pînă și treizeci de ani constituindu-se, simbolic, într-o „stare“ biologică de-a dreptul matusalemică. Se află în noi, indiscutabil, informația unei vitalități debordante. Nu vrem doar *să supraviețuim*, ci vrem *să supraviețuim cu orice preț* și *în orice condiții* (spune, de altfel, Preda/Petrini, legitim, că merită să trăiești și numai pentru a privi cerul). Cineva îmi povestea despre o țărancă centenară care își petrecuse deceniile terminale în suferințe inimaginabile (paralizată și oarbă, în pat). În răstimpuri, își întreba fiul dacă mai este cineva din satul și din generația sa în viață. La răspunsul negativ al bărbatului, bătrîna zîmbea știrb, cu o satisfacție nedisimulată: „Așa-i c-am fost cea mai tare?!“. Se vede bine că ne ancorăm în viață cu voluptatea și agresivitatea coronavirusului în ADN-ul celular și, ulterior, sîntem gata să facem toate compromisurile necesare pentru a ne prelungi intervalul manifestațional, fie și peste limitele naturalului. Este aici o instinctualitate îngrijorătoare, dar, simultan, și o măreție a spectacolului existențial uman (în alte circumstanțe, mai degrabă dezamăgitor).

În seara montană, de la Bicaz, bîntuită de anxietățile catastrofei, m-am dovedit, desigur, ridicol în temerile mele. Părinții au revenit liniștiți după un timp. Eu mi-am ținut secretă spaima viscerală, alături de rugăciunea spontană către Creator. Am citit însă, la întoarcerea acasă, cu multă seriozitate, *Românii supt Mihai Voevod Viteazul*.

***Codrin Liviu Cuțitaru** este profesor la Facultatea de Litere a Universității din Iași. Cea mai recentă carte publicată:* Filozofia lucrurilor mici, *Editura Junimea, 2020.*

■ ■ ■

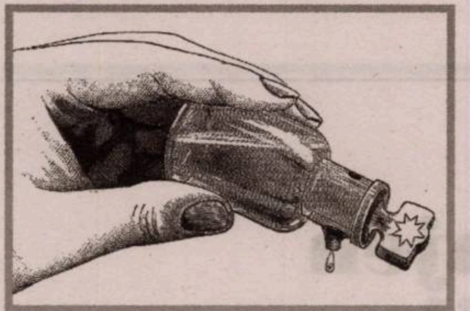

Rodica ZAFIU

cuvinte **nepotrivite**

Pentru că pitong

În româna colocvială de azi s-a răspîndit o construcție nouă, folosită de vorbitori pentru a exprima concis cauza unei acțiuni sau a unei stări. Locuțiunea conjuncțională *pentru că,* prin care sînt introduse în mod normal propoziții cauzale, apare uneori urmată direct de un nominal, într-o construcție care ar putea fi interpretată ca eliptică, dar reprezintă mai curînd o simplificare sintactică, prin transformarea conjuncției în prepoziție: „clientul era dispus să le accepte, *pentru că preț*" (gadget.ro); „idei la ceas de noapte... *pentru că foame* (facebook.com); *„pentru că sete* și *pentru că nervi"* (tmblog.ro); *„pentru că tastatură* sau *pentru că prostie"* (comentariu, adevarul.ro); „am ras juma de sticlă de rom călduț, din motive de lipsă de gheață și *pentru că supărare!"* (acvariu.ro) etc. Evitarea construcțiilor complicate, recursul la juxtapunere, la elipsă, caracterul fragmentar al enunțurilor sînt caracteristici generale ale limbii vorbite, ale oralității nesupravegheate atent. În română, cauza se exprimă mai ales prin propoziții subordonate, dar și prin construcții cu nominale precedate de unele prepoziții *(din, pentru, de...)* și de locuțiunile care cer genitivul *(din cauza..., din pricina...).* Or, explicația completă dintr-o propoziție cauzală introdusă de *pentru că* („pentru că prețul e prea mare") și construcția complexă cu genitivul („din cauza prețului") sînt prea complicate pentru oralitatea grăbită sau leneșă, care le evită producînd construcția simplificată *pentru că preț.*

Construcția apărută în registrul nonstandard s-a răspîndit nu doar ca urmare a unei tendințe de simplificare sintactică prin juxtapunere, ci și pentru că a fost preluată cu intenție de către vorbitorii pe care îi amuză tocmai încălcările normei. În titlul publicistic „De ce nu se poate monta un bec în Ploiești? *Pentru că... prostie"* (observatorulph.ro), intenția glumeață e clară, deoarece exista în mod evident posibilitatea unei soluții mai simple de a indica o cauză *(din prostie);* construcția nonstandard a fost aleasă pentru expresivitatea ei populară. Noul tipar permite introducerea unor termeni simpli și abstracți în locul unei explicații complexe și nuanțate, pe care vorbitorul este invitat să o reconstituie: „Pînă una-alta, shaormeria de la parterul blocului vă așteaptă. E în locul unei farmacii, *pentru că foame"* (bucurestiivechisinoi.ro).

Răspîndirea cu intenție parodică a tiparului colocvial a fost stimulată de Internet. Un dialog filmat de pe YouTube, de prin 2013, conținea un răspuns stîngaci și fragmentar, vădind dificultatea pe care o întîmpina vorbitorul în încercarea de a-și organiza fraza și argumentele. Întrebat de ce este „fan Paul Walker", tînărul în cauză răspundea: „Păi, sînt pentru că... din seria filmelor și *pentru că... automobile".* Un răspuns similar, tot de pe YouTube, de prin 2009, cuprinde același tipar, dar și o creație lexicală involuntară care a fost preluată cu amuzament de alți vorbitori. În filmulețul de pe YouTube, un alt tînăr, aflat foarte probabil sub influența drogurilor, explica de ce s-a simțit bine ascultînd muzică într-un club: *pentru că pitong.* Ultimul cuvînt, transcriere a numelui unui celebru disk-jockey britanic, *Pete Tong,* a avut succes în oralitatea colocvială, probabil tocmai pentru că avea aerul unui cuvînt obscur, al unui neologism misterios. Formula *pentru că pitong* circulă, de atunci, avînd destul de multe atestări în Internet: „Gazdele sînt într-o situație foarte delicată, *pentru că pitong"* (harolds.ro); „io nu-s de acord cu ce zici *pentru că pitong"* (nebuloasa.info), „Stai calm *pentru că pitong"* (poster, keepcalms.com); „Poate din aceleași motive pentru care unii oameni cred că Pămîntul este plat sau că homeopatia funcționează. Poate *pentru că pitong"* (zonait.ro). Sensul expresiei este „fără vreun motiv serios", „pur și simplu, fără motiv" sau „nu știm din ce cauză, din motive necunoscute": „ce-l oprește ca mîine să zică că D. nu e bun la Transporturi, *pentru că pitong...";* „nu merge PDF-ul semnat cu certificat, *pentru că pitong"* (facebook.com); „aplicația Launcher scoasă din App Store *pentru că pitong..."* (mobilissimo.ro); „micșorează comisioanele, *pentru că Pitong"* (sirb.net) etc. Noua expresie e probabil efemeră, dar merită consemnarea într-un inventar al formulelor colocvial-argotice actuale, pentru că intră în seria destul de bogată a răspunsurilor ironice și total noninformative la întrebarea asupra cauzei: *De ce? – De-aia, de ce nu?, de chichi, ca să se mire proștii* etc.

***Rodica Zafiu** este prof. dr. la Facultatea de Litere, Universitatea din București. A publicat, între altele, volumele* Limbaj și politică *(Editura Universității București, 2007) și* 101 cuvinte argotice *(Humanitas, Colecția „Viața cuvintelor", 2010).*

■ ■ ■

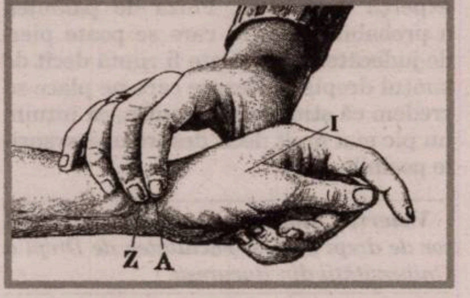

Horia CORCHEȘ

prof, viața mea

Cui i-e frică de intimitate?

Cine e familiarizat puțin cu mecanismele funcționării fricii, poate din studiile lui Brené Brown sau chiar din unele abordări autohtone ale schemei pe care aceasta se articulează, cum sînt cele ale Andreei Săvulescu, știe că aceasta, frica, este atît de perfidă încît destuctureață practic universul interior și exterior al individului, adesea fără ca el să își dea seama ce-l aduce la disoluție.

Frica de intimitate este una dintre cele mai ticăloase, ca să spun așa. Pentru că ea îl afectează și pe subiect, dar și pe partenerul său, subminînd de fapt buna funcționare a relației dintre aceștia. Imaginați-vă: subiectul, cel care suferă de sindromul fricii de intimitate, sabotează sistematic toate încercările partenerului de a avea o relație funcțională, normală, și o face chiar fără să-și dea seama. Cum se întîmplă asta? Pentru că pare paradoxal, deși afirmă că dorește să construiască, cel atacat de sindrom nu face decît să distrugă constant. Frica de intimitate, dobîndită probabil de pe urma unor relații anterioare disfuncționale, îl determină pe subiect să își ascundă această vulnerabilitate în spatele unor măști și, chiar dacă joacă rolul onestității, acesta caută mereu să-și învinovățească partenerul, să-i găsească lui vulnerabilități, să-l minimalizeze, să-l respingă, încercînd să-l determine să se convingă că el, partenerul, este cel care are o problemă cu intimitatea. Printr-un mecanism invers, așadar, cel care are teamă de intimitate îl determină, încet-încet, pe partenerul său să creadă că el are problema respectivă, moment în care inițiatorul mecanismului nu se mai simte vinovat, iar de conflictul (și chiar ruptura) dintre cei doi devine vinovat partenerul, care poate ajunge să creadă asta și să devină, la rîndul său, un individ afectat de același sindrom. Frica primului devine devastatoare pentru partenerul său.

În termeni ai normalității, intimitatea ar trebui să fie spațiul securizant, în care să aibă loc acceptarea, iubirea, sinceritatea, respectul. În acest spațiu securizant, totul ar trebui să se poată spune și manifesta fără teama de respingere, de judecare, de pedeapsă: gîndurile, defectele, imperfecțiunile. E garanția unei creșteri și dezvoltări în parteneriat, în care ajustările duc la evoluție tocmai pentru că subminarea nu are loc. Ei bine, e limpede că frica de intimitate, prin mecanismul pe care am încercat să îl descriu mai sus, este exact dușmanul evoluției în parteneriat. Cum poate fi ea, însă, depășită, învinsă, vindecată? Fără să fiu specialist, tot din ce am citit doar, calea e conștientizarea de către cel care o are și apoi lupta lui însuși cu ea. Din momentul conștientizării ei, drumul abia începe, dar sînt premise reale pentru a fi o cale spre reușită.

Deși afirmă că dorește să construiască,
cel atacat de sindrom nu face decît să distrugă constant.

Vă întrebați, desigur, ce legătură are această poveste despre sănătatea cuplului, despre sănătatea relațională, de fapt (pentru că schema funcționează, cred eu, și în alte tipuri de relații interumane), cu educația, cu școala.

Mai întîi, aș reveni la o întrebare pe care o formulam într-un articol anterior, cel cu metoda Kominsky, privitor la elevii care par că se împotrivesc oricărei intervenții educaționale a profesorului. În unele comentarii la articol, dar și în altele, de la alte articole, am primit și observația că sînt unii care pur și simplu nu pot fi „salvați", că au, cu alte cuvinte, un fond iremediabil tarat, defect. Dar dacă, de fapt, măcar o parte dintre aceștia s-ar putea încadra în tiparul pe care l-am descris mai sus, fiind pe poziția celui ce suferă de sindromul fricii de intimitate? Dacă, de fapt, frica de a intra în contact coerent și bun cu profesorul și, în sens mai larg, cu lumea îi face să fie pe poziția celor care subminează orice acțiune pozitivă care vine dinspre școală și dinspre societate? În cazul acestor elevi, de la care e mai puțin probabil să vină conștientizarea și lupta cu ei înșiși, căci sînt încă prea tineri, acțiunea trebuie să vină dinspre profesor, mă gîndesc. Dacă profesorul se lasă înșelat de prejudecăți, devine și el victimă, asemeni partenerului pe care îl subminează cel afectat de sindromul fricii de intimitate. În clipa în care profesorul afirmă că există elevi irecuperabili, el este deja infectat, la rîndul lui.

Dar la ce voiam, de fapt, să ajung este o perspectivă mai de ansamblu, sistemică. Schema pe care am descris-o în relația dintre doi parteneri sau, intuitiv și mai schematic, în relația profesor-elev, cred că poate fi aplicată la nivel macro. Este o idee care mi-a venit în urma deselor întrebări pe care mi le-am pus despre motivele care au dus în timp la erodarea imaginii și a statutului profesorilor, ca breaslă, și a învățămîntului, ca sistem educațional.

Îmi povestește fratele meu scene trăite zilele trecute în aeroport, cînd venea din Anglia, unde s-a stabilit de cîțiva ani. O întîrziere neprevăzută a făcut ca pasagerii să aibă de așteptat cîteva ore în aeroport, prilej cu care mulți pasageri români și-au dat în petic. Un exemplu mi-a rămas în minte, al unui pasager care și-a pus muzică la boxă și a dat-o la maximum, iar la intervenția politicoasă a stewardesei a reacționat arțăgos, cu ton agresiv și ridicat, acceptînd cu greu să renunțe la deranjarea celorlalți pasageri. Am văzut în el produsul mult aplaudatei educații din perioada comunistă, cînd „se făcea școală", căci omul avea cam vîrsta mea, dar și al anilor de după Revoluție. Am înțeles frica lui, care se manifestă prin violență la adresa celorlalți, ca respingere a lor. În fond, ce altceva este o violentare a normelor (deci a normalității) decît o frică de a pactiza cu ele, de a te împrieteni cu ele și de a crește alături de ceilalți?

Iar în plan sistemic văd același mecanism, fundamentat pe o frică, dacă vreți, o frică de un fel de intimitate. Societatea s-a polarizat de-a lungul timpului, breasla profesorilor fiind o parte, iar societatea, cu presa și cu toți cei care au contribuit la discreditarea imaginii învățămîntului, fiind cealaltă parte. Această parte suferă de frica de intimitate. Pentru că ea însăși este afectată de temeri, de insecurități și pentru că se teme de parteneriatul sănătos, subminează permanent partenerul, oricît ar încerca acesta să vină pozitiv în întîmpinarea lui. Învățămîntul e prost, e lipsit de calitate, profesorii sînt slabi, muncesc puțin, consumă prea mult. E un discurs care subminează parteneriatul. Oricît încearcă partenerul (profesorii și, în sens mai larg, învățămîntul ca sistem) să găsească buna comunicare, intimitatea securizantă. Ce e de făcut? În cuplu, unde sînt doar doi, pare mai simplu.

***Horia Corcheș** este scriitor și profesor de limba și literatura română.*

■ ■ ■

Alex GHEORGHE

Mesajul din sticlă

> *„Nu este nimic greșit în schimbare,*
> *dacă schimbarea este făcută*
> *în direcția cea bună.“*
> WINSTON CHURCHILL

Mai întîi, mărturisesc că ultimii ani au fost greu de dus. Am fost sănătos, slavă Domnului, dar gîndurile m-au purtat către schimbare, iar rezistența pe care am opus-o acestor gînduri m-a obosit și m-a lăsat cu sentimentul că am dus o luptă inutilă prea mult timp. Din mijlocul unor repere cunoscute, pare că nădăjduiesc din ce în ce mai mult la o viață lipsită de angajamentele asumate pînă acum. Uite așa, precum o rebeliune.

Îți spun că e drum lung din oraș pînă pe insulă. Am venit ca să mă dezvălui: dacă timpul și locul îmi permit desfășurarea unui astfel de demers, aleg un om pe care îl privesc fără așteptări o perioadă și cîteodată descopăr o frumoasă poveste, un alt fel de a trăi. Protagonistul acestei introduceri mă preocupă de cîteva zile încoace. Imaginează-ți-l: pantaloni scurți portocalii, borsetă veche de piele agățată de brîu cu rol de portofel, dar și de curea. Cît era soarele pe cer, omul purta sandale sau umbla desculț și întotdeauna fără tricou. Prelua comenzile oamenilor de pe plajă și curăța nisipul dintre cele cîteva șezlonguri de gunoaiele rostogolite de briza mării. Cărunt, părul creț îi acoperea ceafa, cu un cercel discret în ureche, obișnuia să arunce o sticlă cu apă în sus și o prindea rîzînd copilărește, apoi bea cu sete lăsînd capul mult pe spate. Omul intermedia între plajă și barul de pe faleză pe nume „Cactus“. La bustul gol, stătea în soare toată ziua. Din cînd în cînd, trecea cineva prin fața barului și-l saluta sau îl striga de pe strada aglomerată, iar el răspundea vesel cu strigăte și gesturi largi. Invita oamenii la plajă sau la bar, le potrivea șezlongurile după cerințe, fixa umbrela de plajă și stătea la povești cu oricine avea chef de vorbă. Îl vedeam din cînd în cînd coborînd spre marea rece în care se arunca hotărît. Înota cîteva minute, apoi se trîntea pe un șezlong portocaliu aruncat la întîmplare pe plajă lîngă valuri și adormea.

Eram fascinat. Mă întrebam cît cîștiga omul pe lună: 800 de euro, 1.000 de euro?! „Este prea mult pentru ceea ce face!“, îmi spuneam, dar nu părea a fi genul de om care are nevoie de multe ca să trăiască. Voiam să-l aduc în lumea mea, să-mi explic modul lui de viață prin reperele lumii mele, lumea orașului. Am părăsit rușinat narațiunea care se forma în capul meu și-am continuat să-l privesc fără a mai interveni.

© wikimedia commons

Este prima seară cînd stau la o masă la bar. Atras de muzica bună care se aude pe tot bulevardul, personajul meu butonează la laptop. Alege muzica direct de pe YouTube: Pink Floyd, AC/DC, Metallica, Nirvana, Guns'n'Roses, The Who, Whitesnake, alternate cu Earth Wind and Fire, Miles Davis, Chris Rea, Marvin Gaye sau Bob Marley. Seara pare diferit, ușor distant, serios, poartă ochelari, are aceiași pantaloni portocalii, borseta este tot la brîu. Remarc că este desculț și poartă o cămașă albă de bumbac. Oamenii aflați în plimbare pe faleză se opreau la bar pînă cînd locul se umplea. Așa cum se schimba atmosfera se schimba și muzica, iar cînd „aerul“ devenea plictisitor, el știa cum să revigoreze terasa cu o nouă melodie (japonezii au o vorbă: *„Kuki Yomenai“* care înseamnă „nu poți să citești aerul“; ei folosesc această expresie atunci cînd nu poți să interpretezi emoția unui loc).

Am întrebat o chelneriță: „Al cui este localul acesta?“. „Al lui Yannis!“, mi-a răspuns fata. „El e *the boss* și aici, și pe plajă“, arătînd spre bărbatul care tocmai arunca în sus o sticlă cu apă rîzînd copilărește.

Ce viață simplă duce acest om pe fața căruia descopăr însă multe povești… Nu ajungi să fii desprins de *statu quo* de ieri pînă azi, să te joci cu o sticlă cu apă în mijlocul lumii, atît de convins că dacă o arunci în aer o vei prinde negreșit, de fiecare dată. Asta presupune experiență, repetiție, adică să continui joaca, copilăria.

Bărbatul dormea pe plajă neîntors în unele după-amieze în care vîntul era lin și plaja mai mult goală. Cînd zgomotul regulat al valurilor era întrerupt de vreun claxon, se trezea o clipă, privea în jur ca să constate dacă e tot acolo, în lumea lui, sau dacă s-a trezit în altă parte. Apoi adormea la loc pe șezlongul lui de lîngă mare.

Altă dată, am virat la stînga în sudul insulei pe un drum cu pietriș de marmură mărunțită, printr-un lan de floarea-soarelui. Am ajuns la un restaurant din lemn construit periculos de aproape de marginea unei stînci abrupte care se înălța din mare. Înăuntru nu părea să fie nimeni. Ventilatoare mari circulau briza mării prin sala obscură unde erau cîteva mese strînse și puse unele peste altele. Parcă mirosea a tutun aromat. Aveam senzația că am ajuns într-un loc care mai era acolo pentru mine o scurtă perioadă.

© wikimedia commons

Mă salută un om cu ochi albaștri, trecut de vîrsta a doua, care semăna cu Richard Chamberlain doar că avea părul lung, șaten deschis și bine îngrijit. Fuma dintr-o pipă. Am cerut de mîncare, a întors o masă peste care a întins o husă albă de hîrtie și nu l-am mai văzut un sfert de ceas. Nu apucasem să comand, așa că nu am știut la ce să mă aștept. A revenit cu un ibric de cafea și pîine prăjită cu usturoi, unt și măsline. Am mîncat împreună fără să ne spunem mare lucru. Într-un fel, cred că amîndoi aveam nevoie de absurdul unei întîlniri într-un moment nepotrivit. Am mîncat aperitivul cu poftă, apoi s-a ridicat și nu l-am mai văzut douăzeci de minute. A revenit cu cartofi prăjiți și un fel de chiftele cu salată de roșii, ceapă și un fel de lipii pufoase. Am înțeles că îmi servea ce avea.

Venise pe insulă acum douăzeci de ani, cumpărase restaurantul pe care mai bine de cincisprezece ani l-a gestionat împreună cu nevasta lui. „Noi am dat un nume acestui loc care era în paragină atunci cînd l-am cumpărat“, spunea. Dar hotelurile care astăzi servesc *all-inclusive* ne-au împuținat clienții!“ Se despărțiseră cu doi ani în urmă, aveau doi copii mari, pe care i-a așteptat la restaurant vreme de doi ani. Dar nu au venit, așa că era cazul să plece fără a i se fi oferit prilejul unui rămas-bun. „Să plecați unde?“, l-am întrebat. Privea absorbit pînza albă a unui *windsurfer* care sărea pe valuri paralel cu orizontul. „Înapoi în Australia!“, a răspuns zîmbind.

Mi-am adus aminte de acești oameni în mijlocul orașului meu și-am început să-mi vorbesc pentru a-mi reaminti că este o vreme pentru zgomot și o vreme pentru liniște: *„Îți spun că e drum lung din oraș pînă pe insulă, dar tu parcurge-l fără teamă. Mergi pe scurtături numai dacă sînt întîmplătoare, nu le căuta. Ce scriu are legătură cu viitorul tău pentru că aici nu mai știi cum să trăiești, în aparenta fericire din limitele date ale orașului tău. O insulă e însă altceva. Îi poți distinge fiecare margine, limitele sînt bine definite, de la mărginimea pămîntului la nemărginimea insulei, apoi începe neantul. Oceane și mări spre care privesc umil ca înspre orice nu are sfîrșit. Adu-ți aminte de tine pentru că acolo unde trăiești simțurile nu se disting, gîndurile nu se aud. Oprește-te din muncă și stai în liniște oriunde găsești o insulă. Ascultă vîntul, plimba-te în ploaie, miroase marea și stai desculț ori de cîte ori se poate“.*

Alexandru Gheorghe *este jurist, specialist în protecția datelor și implementare a programelor de securitate cibernetică.*

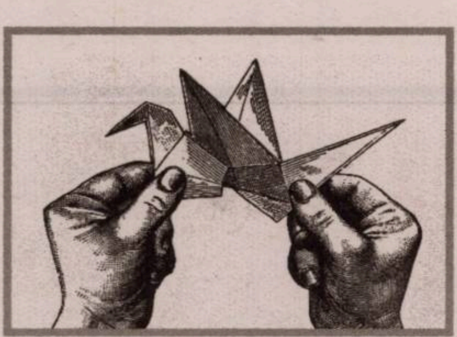

Andrei MANOLESCU

libertatea de impresie

Retragerea „bideniană“

Ce se întîmplă în Afganistan nu se poate să nu-i preocupe pe toţi cei aflaţi de partea civilizaţiei și care au o minimă grijă pentru ceea ce se întîmplă în lume. Se poate spune că Statele Unite sînt astăzi ce erau romanii odată: imperiul civilizator, ordonator, care trage lumea înainte, economic, tehnologic, legislativ. Tot așa, talibanii pot fi astăzi consideraţi drept echivalentul „barbarilor“ care hărţuiau Imperiul Roman și erau din cînd în cînd puși la punct cu armata.

De-a lungul istoriei, și romanii s-au retras din unele provincii fiindcă nu mai aveau resurse pentru a-și menţine trupele și administraţia la mare distanţă de Roma. Dacia s-a aflat printre aceste provincii abandonate, așa cum am învăţat la istorie („retragerea aureliană din 271“). Anterior, și împăratul Hadrian s-a retras din estul Daciei și a ordonat distrugerea podului construit de Apollodor pentru a preveni folosirea lui de către invadatorii din afara imperiului. În fine, romanii au stat totuși într-o bună parte a Daciei peste un secol și jumătate și au lăsat în urmă un teritoriu „romanizat“. Și nu m-aș încumeta să forţez nota comparîndu-i pe daci cu talibanii din Afganistan. Dar atît Hadrian, cît și Aurelian, la peste un secol distanţă unul de celălalt, au avut în vedere prin retragerile lor „scurtarea frontului“ cu „barbarii“, limitarea unor granițe și consolidarea zonelor importante ale imperiului. Au fost doi împăraţi puternici. Spre deosebire de predecesorul său Traian, care ocupase Dacia și admira cuceririle lui Alexandru cel Mare, împăratul Hadrian a fost adeptul opririi extinderii Imperiului Roman, după cum povestește istoricul Barry Strauss. O asemenea limitare s-a dovedit a fi înțeleaptă.

Ei bine, pînă la un moment dat, s-ar fi putut întreţine iluzia că Joe Biden (împăratul americanilor, cum ar veni) ar fi avut un plan similar în ceea ce privește Afganistanul, adică oprirea unei risipiri inutile a resurselor imperiului. Cînd aflăm însă ce-și închipuia președintele american cu numai o lună în urmă, cînd declara că lucrurile ar fi complet diferite de ceea ce s-a întîmplat la Saigon în 1975 – „Nu va exista nici o circumstanţă în care veţi vedea persoane luate de pe acoperișul ambasadei Statelor Unite din Afganistan, nu este deloc comparabil“ și așa mai departe – și vedem cum a decurs în realitate retragerea „bideniană“, nu putem decît să fim convinși că nu a existat nici o pregătire realistă sau vreo strategie înţeleaptă. Eventualele intenţii bune au fost îngropate într-o mare prostie.

Nu știm cum se vor purta în continuare talibanii. Nu știm cît vor semăna cu cei care au condus ţara pînă în 2001. Nu știm dacă nu cumva vor începe să se bată și între ei. Nu știm dacă vor mai avea interesul de a ataca obiective americane. Dar, după cum au decurs evenimentele, e aproape sigur că nici americanii nu știu lucrurile astea și că se pot aștepta la ce e mai rău. Iar situaţia pune o serie de probleme serioase. Cea mai tulburătoare: dacă Afganistanul revine la aproape aceleași condiţii din 2001, pentru ce s-au pierdut vieţile atîtor soldaţi din toată lumea civilizată (circa 2.400 de americani, peste 450 de britanici, sute de combatanţi din alte ţări, printre care și 27 de români), plus 60.000 de luptători afgani? Apoi: putem considera că banii folosiţi pentru securizarea și modernizarea acestei ţări (peste un trilion de dolari cheltuiţi numai de către Statele Unite, potrivit chiar lui Joe Biden) au fost de fapt aruncaţi în van? Ce foloase vor trage nenumăraţii și periculoșii inamici ai Americii și ai civilizaţiei occidentale din această stupidă și ruinătoare retragere a apărătorilor lumii libere?

Ce se va întîmpla dacă teroriștii islamiști vor folosi din nou resursele și adăpostul unui întreg Afganistan condus de talibani pentru a ataca Occidentul? La ce se pot aștepta prietenii și aliaţii americanilor din toată lumea, văzînd cum populaţia afgană a fost amăgită cu ideile civilizaţiei occidentale și apoi abandonată în necunoscut? Ce se va întîmpla cu femeile afgane care făcuseră sau își începuseră studiile și sperau la o viaţă mai normală? Cum vor putea democraţii din Statele Unite să se mai erijeze în apărători ai drepturilor omului, în condiţiile în care se vede că pentru reprezentantul lor suprem vieţile afgane nu contează?

Dacă americanii ar fi fost înfrînţi sau copleșiţi de talibani, așa cum s-a întîmplat în Vietnam în 1975, retragerea ar fi avut o justificare. Dar Afganistanul, chiar dacă nu schimbat în esenţă, părea destul de bine ţinut sub control. Pierderile de vieţi omenești se răriseră considerabil. Și, cu siguranţă, existau și soluţii mult mai abile pentru o retragere. Se pare însă că actuala administraţie de la Casa Albă, ca și cea precedentă, de altfel, nu pot fi suspectate de prea multă abilitate politică. Vacile slabe continuă să le mănînce pe cele grase. În condiţiile date, o soluţie posibilă ar fi putut fi cea exprimată de generalul american David Petraeus, fost comandant al forţelor internaţionale din Afganistan, potrivit căruia Statele Unite și aliaţii săi ar trebui să-și recunoască greșeala și să inverseze pur și simplu decizia. Dacă nu de abilitate, ar fi măcar o dovadă de flexibilitate. Dar în lumea de azi, a te răzgîndi în politică, a recunoaște că ai greșit e ceva rar întîlnit, dacă nu chiar de neîntîlnit. Iar Joe Biden deja declară că nu-și regretă decizia.

■ ■ ■

ready made

Castravetele lung de Sikkim

„Introdus de d-l Paillieux, acest nou castravete e de o vegetaţiune vigurósă și susţinută. Produce pe acelaşi picior până la 5-6 frumoși castraveţi cilindrici, lungi de 30 la 40 centimetri, de un frumos verde când sunt tineri; iau la cócere un colorit brun-alb, ca *Castraveţii brodaţi de Rusia.* Carnea e albă, tare și de bun gust.“

Gazeta Săteanului, Anul al X-lea,
Nr. 24 (216), 20 Ianuarie 1894

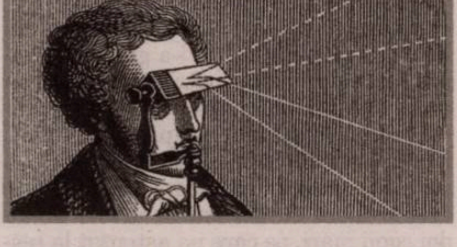

Ovidiu LORENZ

onirodrom

Fluturi de noapte

Zhuangzi (secolul IV î.e.n.) ne-a lăsat moștenire dilema filosofului care se visează fluture și la trezire se întreabă: nu cumva sînt un fluture visîndu-se filosof?! Parabola a generat o lungă istorie și numeroase comentarii. Ce ne poate asigura, la trezire, că nu sîntem visaţi de un altul, că lumea noastră nu are la rîndu-i consistenţa visului? Cercul hermeneutic realitate-vis e numaidecît vicios. Argumentul visului, dezvoltat în filosofie de la Descartes pînă la Baudrillard și Morpheus, afirmă că nu ne putem baza pe simţuri pentru a distinge realitatea de vis, cu alte cuvinte că nimic nu ne poate garanta într-o clipă oarecare că nu (o) visăm.

Paradoxul a fost explorat în literaturile lumii. Nuvela *Nevski Prospekt* (1835) a lui Gogol e un prim exemplu. După ce, urmărind o frumuseţe într-un bordel, ajunge acasă cuprins de milă, pictorul Piskariov se chinuie să adoarmă, pînă cînd bătaia în ușă a unui lacheu venit să-l ducă la respectiva damă îl trezește (fals) într-un vis compensator. Va pătrunde într-un salon plin de lume, prilej pentru metafora visului însuși, acest puzzle în care contrafacerea realităţii atinge uneori cote alarmante: „Îl zăpăcise pur și simplu mulţimea aceea nespus de pestriţă, de parcă diavolul fărîmase lumea bucăţi și le adunase apoi la loc, fără nici un sens“ (traducere de Eusebiu Camilar). Apoi, trezit de-a binelea, bărbatul bagă de seamă cît de respingător e totul în jur. Se culcă la loc, vrea să-și continue escapada onirică, nu face nimic toată ziua, se aruncă în pat cu nesaţ, ba chiar se roagă s-o viseze iar, o clipă măcar, pe femeie, și, a doua noapte, cu greu, reușește. Visele îi devin scop unic în viaţă – „s-ar putea spune că dormea cînd era treaz și era treaz cînd dormea“. Piskariov recurge la opiu și visează provocat, nu se mai gîndește la altceva; așteaptă seara și vedenia mult dorită. După ce ea îi apare în atelier, se hotărăște s-o viziteze la bordel, pentru a o salva. Îi propune s-o ia de nevastă. Numai că, ghinion, realitatea se opune din nou visului. Întorcîndu-se acasă cu semne de nebunie pe faţă, pictorul se închide în cameră, pentru a fi descoperit, după o săptămînă, cu gîtul tăiat.

Théophile Gautier se joacă mai abitir într-o altă nuvelă, *Moarta îndrăgostită* (1836). Aici, protagonistul își împarte existenţa astfel: în timpul zilei preot de ţară cast, văzîndu-și de cele sfinte, iar noaptea, de îndată ce închide ochii, transformat în tînăr senior, mare cunoscător la femei, bînd și blestemînd – pentru ca, deșteptîndu-se, să i se pară că, dimpotrivă, adoarme. Figura Clarimondei, femeia-vampir, îl împinge pe Romuald să se creadă cînd un preot care visează în fiecare seară că e gentilom, cînd un gentilom care visează că e preot. Dedublarea dintre eul diurn și cel nocturn merge pînă într-acolo încît personajul nu mai deosebește somnul de veghe, realitatea de iluzie; căzut în indecidabil, nu mai știe care variantă a sa e cea reală și care un vis. Alternanţa face loc indistincţiei: nu e clar dacă omul visează sau duce două vieţi. Or asta ne aruncă în plin fantastic.

Secolul XX nu se lasă nici el mai prejos. În registru absurd, îl găsim pe Daniil Harms (aţi auzit de el? Daţi-i o șansă!). Dacă răsfoim ciclul său de *Întîmplări* ajungem la „Visul“, un mic text din urmă cu 85 de ani (datat, mai exact, 22 august 1936). E vorba de ameţita povestioară cu bărbatul care visează ba că stă în boschete, pe lîngă care trece un miliţian, ba că trece pe lîngă boschetele în care stă miliţianul, ba că stă în spatele miliţianului și pe alături trec boschetele – fapt ce îl zăpăcește pe ipochimen cu totul de cap și îl face bun de aruncat la gunoi; avînd în vedere sfîrșitul autorului într-o închisoare sovietică, pricepem cum stă treaba cu faptul că-n vis toate personajele nu sînt decît sărmane măști ale visătorului însuși.

La Borges, în *Ruinurile circulare* (1940), un creator mag ce plăsmuiește fiinţe visîndu-le organ cu organ își dă seama că e personaj într-un text al unui scriptor, că e visat, cu alte cuvinte, de un altul. A visa devine sinonim cu a crea și a scrie. Se pune semnul egalităţii între vis, viaţă și text. Pentru că visul e adus la viaţă, capătă realitate. Mai departe, proza SF *O presupunere nebunească* (A *Wild Surmise,* 1953) de Henry Kuttner și Catherine L. Moore se desfășoară alternativ pe două planete, unde un om și un gîndac se visează reciproc într-un soi de reflectare biunivocă, de oglinzi puse faţă în faţă, ceea ce creează o reflectare dusă la infinit – asta în timp ce doi psihiatri încearcă zadarnic să-i convingă pe pacienţi de irealitatea celeilalte jumătăţi. Umbra *Metamorfozei* lui Gregor Kafka planează peste întreg.

În sfîrșit, Raymond Queneau, în *Florile albastre* (1965), ne propune alte două personaje, avînd prenumele comun de Joachim. Într-un puzzle abia mascat, făcut din citate și repetiţii, romanul vine cu o structură narativă particulară. Pe de o parte, avem povestea lui Cidrolin, un individ insolit care locuiește pe o penișă în Parisul anilor ’60, pe de alta, dovedită curînd aceeași, a ducelui d’Auge, un personaj medieval ce pare să călătorească de-a lungul istoriei pînă în vremea aceluiași Cidrolin. Cum trecerea de la un episod consacrat penișarului la următorul, dedicat năbădăiosului duce, se face atunci cînd unul dintre ei adoarme/atipește/moţăie/închide ochii, putem trage concluzia că de fapt fiecare îl visează pe celălalt. Numai că așa, din nou, devine foarte repede imposibil de știut cine pe cine și care pe care. Nici nu prea contează. Plăcerea lecturii e garantată cînd visul e fără sfîrșit: „Îţi amintești de un vis și noaptea următoare încerci să-l continui. Ca să facă o poveste legată“ (traducere de Val. Panaitescu). Ba mai mult, citindu-l pe Queneau, te pomenești cu întrebări de genul: de ce să citești exerciţii de stil autohtone cînd există el?

Iată cum se reîncălzește – și se parodiază la greu – un apolog celebru, datorat lui Zhuangzi și bănuit de nenumărate ori, în felurite forme. Se vede că realitatea (nu) e mereu într-un vis bun!

***Ovidiu Lorenz** este prozator.*

■ ■ ■

Coordonator: Marius CHIVU
Fotografii de Camelia TOMA,
cu Muzeul Poezie(i), Iași

Poezie &pandemie

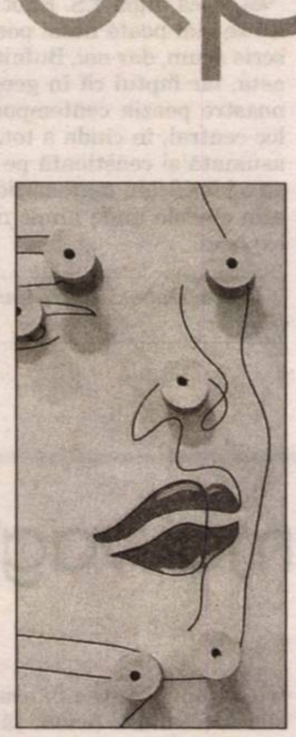

Texte și opinii de:
- Svetlana CÂRSTEAN (poetă)

„Avem nevoie de-un poem?“
- Oana DOBOȘI & Raluca SELEJAN (librărese)

„Poezia la Bufnițe“
- Alexandru HIGYED (poet, librar)

„O schemă teatrală“
- Florin LĂZĂRESCU (scriitor)

„Să exclame cititorii: «Mamă, ce proiect fain!»“ – interviu
- Bogdan-Alexandru STĂNESCU (editor, poet, traducător)

„Insule într-un arhipelag conturat tot mai vag“ – interviu
- Radu USZKAI (cercetător)

„Cine merită să o traducă pe Amanda Gorman?“
- Radu VANCU (poet, traducător)

„Literatură și activism“

argument

Panaceu pandemic

Poezia a dus-o bine în pandemie și cine a citit poezie a trecut mai ușor prin pandemie.

Izolarea, lipsa comunicării și a socializării pe viu, fricile și angoasele, timpul cu sine, toate acestea i-au venit poeziei mănușă. Poeții au scris și s-au filmat citind, oamenii au citit, au ascultat și au postat pe rețelele sociale versuri și poeme, site-urile de poezie fiind accesate cu o treime mai mult în primăvara anului trecut. Un actor precum Sir Patrick Stewart s-a filmat citind în fiecare dimineață cîte un sonet shakespearian pînă le-a terminat.

Dintr-odată poezia părea cea mai grațioasă și totodată solidă punte între oameni, un limbaj curățat de zgomotul lumii, o pîlnie pentru incertitudini, temeri și anxietăți.

S-au inițiat diverse forme de video-lecturi cu scriitori de la ei de-acasă: pe site-urile și pe conturile de Facebook ale librăriilor (Cărturești) și editurilor (Paralela 45, Casa de pariuri literare), pe citestema.ro, pe contul Maraton de poezie online 2020 ș.a., iar Festivalul „Poezia e la Bistrița“ s-a ținut ca și cum nimic nu se-ntîmpla. Unele edituri au publicat doar o mînă de titluri, altele au rămas în *stand-by*, restul însă și-au văzut de planurile editoriale spre lauda lor: Cartier, Casa de editură Max Blecher, Tracus Arte și nou-venita în peisaj OMG, care a ajuns repede la cincisprezece titluri de cărți scrise de poeți tineri și foarte tineri.

Revistele *Poesis Internațional* și *Z9 Magazine* (fosta *Zona Nouă)* au scos numere consistente, au apărut o mînă de antologii din clasici, Mircea Cărtărescu s-a întors la poezie după treizeci de ani, iar pe final de an Nobelul literar a fost acordat americancei Louise Glück (n. 1943), după aproape un sfert de secol de cînd o poetă (poloneza Wislawa Szymborska) mai fusese onorată cu această distincție. Recent a apărut și prima carte de poezie a ei tradusă în limba română (la Editura Pandora M), iar Amanda Gorman, tînăra poetă afro-americană care a citit poemul inaugural la învestirea noului președinte american, a fost subiectul unei dezbateri aprinse despre privilegiile traducerii.

La Iași, ingeniosul bine inepuizabil Ion Barbu a deschis recent Muzeul Poezie(i) și tot la Iași se află în lucru o serie de antologii inedite în care cincizeci de poeți au scris poeme folosind versurile clasicilor. Robert Șerban a publicat recent *Poemul curcubeu* (Casa de pariuri literare), un experiment în cadrul căruia a scris *live* vreme de opt ore, într-o galerie timișoreană, pe o bobină de hîrtie un poem-fluviu.

Prezentul Dosar vorbește despre toate aceste lucruri pe care poezia le-a făcut pentru noi între primăvara lui 2020 și toamna lui 2021. (**Marius Chivu**)

P.S. Pe urbansunsets.com găsiți, în secțiunea Booktapes, o arhivă cu poeme în lectura proprie a autorilor, de la clasicii Arghezi, Bacovia, Blaga, Leonid Dimov, M. Ivănescu sau Nina Cassian pînă la contemporanii Ileana Mălăncioiu, Ioan Es. Pop, Mircea Cărtărescu și poeți din generația tînără.

Cititori, fiți ascultători! Dar nu acum.
Emisiunea *Timpul prezent* va fi reluată în toamnă.

Oana DOBOȘI & Raluca SELEJAN

Poezia la Bufnițe

Am participat recent la o dezbatere despre problemele pe care le-au întîmpinat editorii și librarii în perioada pandemiei, în România, și acolo s-a vorbit și despre profesionalismul librarilor sau, mai bine zis, despre lipsa lui atunci cînd vine vorba de vînzarea cărților, pentru că da, așa este, cărțile nu se pot vinde singure. Ne întrebam atunci, mai mult în gînd decît cu voce tare: oare profesionalismul unui librar este dat de faptul că poate să vîndă orice carte sau de faptul că reușește să vîndă cărțile care îi plac și în care crede? Editorii nu publică orice manuscris care le intră în *inbox,* ei aleg ceea ce publică. Tot așa, un librar alege ceea ce vrea să vîndă, adică are libertatea de a-și construi oferta de carte după placul, gusturile și cultura sa.

Încă de cînd proiectam geografia librăriei noastre, La Două Bufnițe din Piața Unirii din Timișoara, am știut și am vrut ca poezia să ocupe un loc generos și special în portofoliul nostru. Dacă într-adevăr cărțile nu se pot vinde singure, nu putem spune același lucru despre activitatea lecturii, care este o activitate solitară prin excelență. Cînd vine vorba de poezie, noi preferăm mai mult să o citim decît să vorbim despre ea. În fond, ce am putea adăuga relevant în afara și în absența unui poem? Înainte de a avea propria noastră librărie, am observat că multe librării se fereau să aloce poeziei mai mult de două-trei rafturi și asta poate pentru că e un domeniu de nișă, care, e bine să recunoaștem, se vinde puțin spre deloc. Și-atunci de ce Bufnițele au hotărît să fie atît de generoase cu poezia? În cei aproape cinci ani de cînd avem librăria, mulți dintre oamenii care ne-au trecut pragul ne-au spus că avem cel mai mare spațiu alocat poeziei din librăriile din țară.

În piața de carte autohtonă, în ultimii ani, s-au dezvoltat multe edituri și colecții extrem de valoroase de poezie: Casa de editură Max Blecher, Charmides, Casa de pariuri literare, Cartier de Colecție, Tracus Arte, OMG, Fractalia, Colecția „Vorpal“ de la Nemira. În toată această enumerare e și o mare absență de care merită să ne amintim, colecția de poezie de la Cartea Românească, din perioada în care managementul acesteia era asigurat de Editura Polirom. De la antologii la volume personale, de la poezie românească la poezie universală (și în limba engleză), de la sonetele lui Shakespeare la poezia douămiistă și postdouămiistă, orice cititor pasionat de poezie poate găsi la noi ceva pe placul lui.

Nimic nu e mai real decît faptul că Poezia e la Bistrița, de mai bine de treisprezece ani.

În general, comandăm toate noutățile, dar încercăm să punem în valoare și fondul de carte al fiecărei edituri, ținem bine de fiecare volum de poezie, nu prea facem retururi și asta pentru că știm că tirajele nu sînt foarte mari în acest domeniu, că e bine să ai răbdare cu poezia, că întotdeauna se va găsi un cititor care peste ani va căuta sau va descoperi un volum de acum. Avînd în minte că poezia nu e ceva ce se cumpără sau despre care se vorbește, ci ceva care se citește, i-am creat și un spațiu special de lectură, nu doar generos.

După modelul Shakespeare & Company din Paris, încă de la început, am vrut să avem un pat în librărie, pat destinat acelor scriitori care aveau să vină la noi în rezidență literară. Pînă la urmă, ideea acelui pat s-a transformat în *reading nook*-ul care a devenit locul poeziei, iar proiectul nostru cu rezidența literară a prins viață anul trecut, sub o altă formă. Camera noastră de nișă, care este poate cea mai caldă și mai intimă din toată librăria și pe care noi o îndrăgim peste măsură, are în centru poezia alături de bibliotecile de teatru, memorii, jurnale și biografii, critică și teorie literară și cărțile de anticariat. Tot acolo avem și un scrin, inițial noi l-am numit „Biroul scriitorului“, dar în viața de zi cu zi e biroul Ralucăi, Bufnița care a avut și are grijă ca librăria noastră să găzduiască nenumărate evenimente legate de poezie, de la lansări de cărți pînă la lecturi. De colțul poeziei se ocupă colegul nostru Alexandru Higyed, la rîndul său poet, iar de doi ani avem și o rubrică pe Facebook, #poemuldeluni. În fiecare luni, postăm cîte un poem ales de același Alex pentru comunitatea noastră de cititori.

Pe lîngă toate acestea, primul nostru premiu, din viața noastră de Bufnițe, l-am primit la Festivalul Internațional de Poezie de la Bistrița, „Librarul Anului“ în 2017. E unul dintre acele momente care ne-au rămas și ne vor rămîne în memorie, nu doar datorită premiului, ci și pentru că nimic nu e mai real decît faptul că Poezia e la Bistrița, de mai bine de treisprezece ani.

Unii spun că tot ce a fost mai bun în poezie s-a terminat în secolul XX, că după T.S. Eliot și Ezra Pound nu se mai poate numi poezie cea care se scrie acum, dar noi, Bufnițele, nu credem asta, iar faptul că în geografia librăriei noastre poezia contemporană ocupă un loc central, în ciuda a tot, este o alegere asumată și conștientă pe care nu ținem să o justificăm matematic, pentru că poezia e acolo unde nimic nu mai poate fi explicat.

Oana Doboși & Raluca Selejan *sînt librărese.*

„Insule într-un arhipelag conturat tot mai vag”

interviu cu Bogdan-Alexandru STĂNESCU

Bogdan-Alexandru Stănescu *(n. 1979) este scriitor, traducător și editor. Coordonează Colecția „Anansi“ a Editurii Pandora M, pentru care a și tradus recent volumul* Noapte credincioasă și virtuoasă *al poetei americane Louise Glück, laureată anul trecut cu Nobelul literar.*

Se publică foarte multă poezie românească și foarte puțină poezie în traducere. De ce anume e nevoie pentru ca un poet străin să fie tradus la noi cu o carte?

Cred că trăim în acel segment al basmului în care ni se spune că în pădurea alăturată sînt monștri, deși nu i-a văzut nimeni. Altfel nu-mi pot explica teama unui editor în fața unui avans amărît pentru o carte de poezie. Dacă tot e pierdere curată, cum se tot repetă, atunci să ne-o asumăm cu ștaif, nu? Dacă tot publici o carte de poezie autohtonă, cred că-ți permiți și un avans de cîteva sute de euro pentru a obține drepturile pentru un mare autor străin. Cît despre traducere, în cazul poeziei sînt mulți traducători buni care lasă de la ei, numai să vadă cartea pe piață.

Serios, cred că afacerea cărții, inclusiv a celei de literatură, s-a schimbat atît de mult în ultimii ani, încît poezia trăiește deja de mulți ani, fără s-o știm, într-un univers paralel. Cîteodată mai trimite încoace semne, zdrăngăne lanțuri și flutură draperiile, însă nu mai impresionează pe nimeni ca obiect comercial. Abia un Pulitzer, un Nobel mai agită apele, însă o fac superficial, trăgînd strigoiul respectiv în zona unui vag consumerism, ca să-l înțeleagă și editorul de școală nouă. Nu știu ce-i trebuie unui poet străin ca să fie tradus. Sincer. Nu știu. Poate o nebunie a unui director editorial, poate o nebunie a unui traducător care să insiste într-atît încît să fie băgat în seamă. Poate. Sau curajul cuiva care să intre în pădurea aia, apoi să se întoarcă și să ne spună că nu e nici un monstru pe acolo. Ne aflăm de 30 de ani în zona recuperărilor esențiale, dar n-am reușit nici măcar cît se făcea înainte de 1989: nu doar că nu am recuperat în această zonă, ci mai curînd ne-am îndepărtat de contemporaneitate. S-a recuperat T.S. Eliot, se recuperează Pound, i-am recuperat pe Celan, Pessoa și alți cîțiva, însă acestea sînt insule dintr-un arhipelag ale cărui contururi devin din ce în ce mai vagi. Pe de altă parte, scriem o poezie foarte bună, care se hrănește dintr-un sistem ce pare să se autogenereze: de multe ori am senzația că toată revolta și cinismul „bun“ necesare literaturii adevărate s-au refugiat la noi în poezie.

Reviste precum Poesis Internațional *și* Zona Nouă *publică poezie străină. Dar mai poate acest lucru influența poezia tinerilor (ca pe vremuri) în condițiile în care acum poezia lumii e disponibilă oricui în original? Ce rol mai are traducerea poeziei?*

Traducerea e un act de mediere între două culturi, poate că n-ar trebui s-o judecăm exclusiv utilitarist. Traducerea trebuie să existe, e ca o ușă care trebuie deschisă pentru ca atmosfera din cele două camere să se echilibreze. Chiar dacă în bulele noastre toată lumea pare cultă și cosmopolită, marea majoritate a publicului nu poate accesa integral un poem dificil original. Ca să nu mai vorbesc de alte limbi. O cultură care nu poate să umple un corp de bibliotecă cu marile cărți de poezie a lumii nu cred că poate produce ea însăși ceva „sănătos“. Trebuie să ieșim un pic din superbia asta care ne face să spunem că sîntem poporul cărții și să privim cu maximă luciditate decalajul dintre noi și cultura anglo-saxonă, de exemplu. Dacă tinerii poeți (prin „tineri“ îi înțeleg și pe cei din generația mea și a ta) privesc cu interes nedisimulat spre America și Marea Britanie, iar publicul ajunge cu privirea cel mult la Nichita Stănescu (unul edulcorat și sentimentalizat cu pompa de școală), atunci e evident că avem o problemă. Un organism macrocefal, cu piciorușe de miriapod (multe, dar mici).

Consideri că există o distanță crescîndă a receptării dintre tinerii poeți si cititorii de poezie? Ce anume o provoacă / întreține?

Da, așa consider. Dat fiind că poezia este obiectul de cult al unei secte, e normal ca membrii respectivei secte să fie versați în misterele religiei lor. Din păcate, distanța dintre realitatea acelor mistere și ceea ce crede publicul larg este enormă: vorbim aici de un secol și jumătate de decalaj, în condițiile în care școala insistă pe bibliografii care mă adormeau pe mine acum 20 de ani. Și nu se reduce doar la poezie decalajul acesta: copiii mei au primit pe lista de lectură pentru vacanță Mircea Sântimbreanu și Vasile Alecsandri. Acum, să mă ierte zeul bibliografiilor, dar le-am dat eu unele alternative. Cîți părinți pot face asta, însă? Vina este împărțită între școală și mulți alți factori care, cumulați, ne mențin într-o stază morbidă.

Ai tradus Edward Hirsch (Focul viu, *Editura Polirom, 2017) și, recent, Louise Glück. Care e relația dintre tine ca poet și tine ca traducător? După ce criterii alegi ce poet traduci?*

Îmi place să traduc, e o activitate care-mi ține mintea trează și mă ține pe mine ocupat atunci cînd nu scriu. Altfel aș lua-o razna. E, cumva, o ocupație de Purgatoriu. Poet nu mă mai consider, poate cel mult un om care scrie poezie ocazional, cînd simte nevoia. Dar recunosc că traducerea stimulează glanda poetică. Adeseori mi se întîmplă să încerc o „replică“ sau o polemică cu cel/cea pe care-i traduc.

Cele două traduceri de poezie pe care le-am făcut pînă acum au avut cauze conjuncturale (o vizită a poetului în România și Premiul Nobel pentru Literatură de anul trecut), dar asta contează mult mai puțin. Din nefericire, nu criteriile personale primează în selecția poeților traduși, dat fiind că ontogeneza repetă filogeneza.

Dacă s-ar alinia planetele, ce alți poeți ai traduce?

W.S. Merwin, Frederick Seidel, W.H. Auden, Philip Larkin, Robert Lowell.

a consemnat Marius CHIVU

Svetlana CÂRSTEAN

Avem nevoie de-un poem?

Statisticile arată pentru anul trecut o creștere a ratei divorțurilor cu mai mult de 30%, chiar peste această cifră, la nivel global. Tot statisticile, mai puțin răsunătoare și discutate, dar relevante, spun că site-urile de poezie au fost accesate cu 30% mai mult în 2020 decît în 2019 și mai ales în primele luni ale pandemiei – martie, aprilie, mai. Nu putem ști dacă cei care au divorțat au fost fix cei care au început dintr-odată să citească poezie sau au citit mai multă, fiind ei mai triști, mai speriați sau pur și simplu mai liberi. Dar această cifră comună ambelor fenomene pandemice arată că, într-un fel sau altul, mereu aproximativ o treime dintre noi a făcut niște schimbări existențiale în ultimul an, radicale sau de rutină zilnică, deși a citi o poezie atunci cînd nu ai mai citit vreodată una poate fi un gest radical la o adică. Schimbare, izolare, inerție, diverse tipuri de suferință, toate acestea cer ceva, o formă, o formulă, o structură nouă, care să le conțină și să le facă suportabile.

În lumea largă, poezia părea a fi pe buzele tuturor în primăvara lui 2020. Deodată se citea poezie, se scria poezie, se cerea poezie. Se vorbea despre natura ei vindecătoare, despre capacitatea ei de a dărui alinare, mîngîiere, confort, de a construi reziliență, de a împăca individul cu propria suferință. În 2020 au fost cadre medicale care le-au citit pacienților în spitale poeme. Au fost poeți care s-au organizat pentru a scrie poeme pentru familiile celor dispăruți din cauza virusului, așa-numitele poeme funerare scrise de poeți profesioniști – e cazul acelor *Fleurs de funérailles,* în Belgia. Unii recomandau rutina poetică laolaltă cu rutina sportului matinal, un poem pe zi. Să-l scrii, să-l citești. Undeva rutina poetică avea cinci pași și înainte de pasul al cincilea trebuie să recitești pașii de dinainte, iar primul pas era să privești în jurul tău și să-ți amintești lucrurile grele din viața ta, apoi să scrii, să torni totul pe hîrtie sau în computer timp de cinci minute fără să te oprești. „*We need a poem*“, li se spunea poeților și poeții scriau în numele solidarității, dar și al capacității poeziei de a crea sens acolo unde totul pare lipsit de sens, străin, necunoscut. „*We need a poem*“ – un poem e deja un item, un produs chiar. Gellu Naum spunea că poezia trebuie căutată, nu dată cu forța.

Și așa lumea și-a atins punctul maxim de vulnerabilitate peste noapte, dar și poezia pe cel funcțional. Din facultativă sau chiar inutilă a devenit necesară, din inexistentă a devenit prezentă, din ignorată cerută, din izolată, oarecum vizibilă, globală, democratizată, din complicată vitală, din chestie de week-end o posibilă obișnuință de zi cu zi. (Dar nici o minune nu se transformă în rutină, altfel și-ar contrazice însăși natura.)

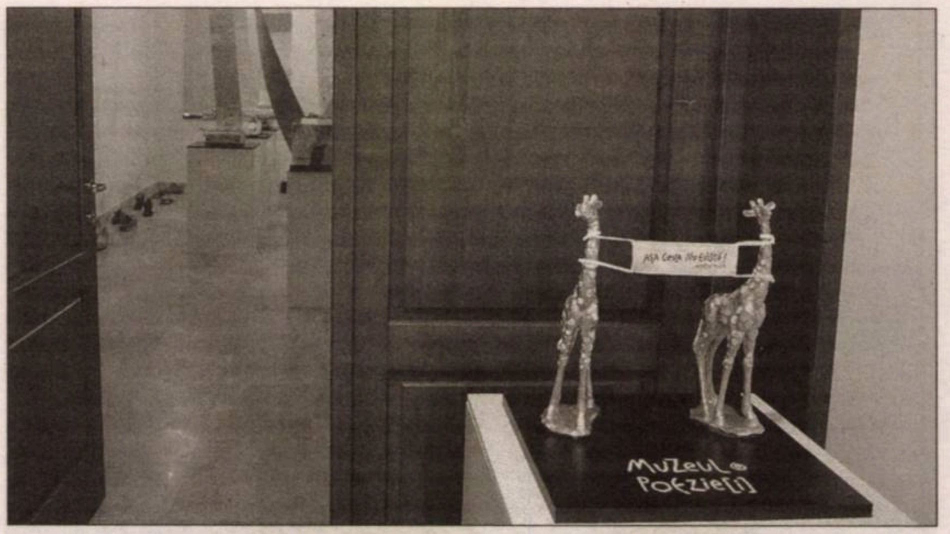

Întrucîtva poeții au fost mereu recunoscuți ca dezastrologi, prezenți mereu la locul dezastrului care nici nu s-a întîmplat. Asta i-a deosebit mereu de jurnaliști, chiar și atunci cînd le-au semănat într-o anumită măsură. Pe de altă parte, poeții nu scriu la comandă, nu au pretenția să educe, sînt prea obsedați de propria limbă, de cum o folosesc, de eficiența propriului limbaj pentru limbaj. Și nu au nici pretenția să vindece.

Piatră, monedă, limbă

Ce a reușit să facă, probabil pentru scurt timp, poezia în timpul pandemiei? Să devină un text de criză, care realizează o conectare cu propria interioritate. Fără îndoială că pentru scriitori în general a fost, pînă la un punct, mai simplu să stea în izolare. Fiindcă izolarea e adesea pentru ei un mod natural de a trăi, fără a fi impus din exterior. Căutarea poeziei a fost tocmai pentru a îmblînzi această intimitate cu propria intimitate la care izolarea și restricțiile au obligat o întreagă planetă. Pentru a gestiona lipsa de mobilitate, imposibilitatea de a fugi de tine însuți – să trăiești cu tine *à la longue* poate fi un coșmar. Pentru a umple cu sens ceea ce tocmai s-a golit de sens. Pentru reziliență, fiindcă poezia vine în urma unui antrenament susținut în preajma suferinței – de diverse feluri – și tinde să dea consistență oricărei experiențe, să aibă o capacitate de integrare, de conținere a tuturor contradicțiilor și constatărilor legate de viață. Poeții au capacitatea de a reformula viața în mijlocul haosului și dezastrului, fie și numai numindu-le.

La noi nu există statistici specifice, dar consumul de poezie în 2020 a venit pe un trend oarecum crescător. Asta bineînțeles în primul rînd datorită lobby-ului intens făcut de poeți și de editorii alternativi de poezie. Datorită circulației libere a textului poetic în mediul online. Rețelele sociale au oferit în ultimii ani poeziei și autorilor ei o autonomie, o independență în raport cu sistemul editorial pentru a construi vizibilitate genului. La urma urmei, a fost singura șansă, în contextul în care poezia nu intra în campaniile de promovare, precum proza autorilor români, nici nu beneficia acum zece, chiar cinci ani, de expunere corectă la raft în librării. Trend-ul poetic s-a conturat încet și cu pași mici, inițiali nevăzuți, și a reușit să recupereze decalajul imens dintre realitatea din lumea poeziei contemporane și imaginea vetustă a poeziei proiectată în mintea posibililor cititori, să schimbe cîte puțin percepția asupra poeziei și gustul celor care au început să citească poezie contemporană și să participe la lecturile publice ale poeților noștri.

Așa că nu are cum să ne mire explozia de citate din poezii pe Instagram, de conturi care postează exclusiv citate din autori români, printre care și poeți, de fragmentele de pe *story*-uri, de utilizarea poeziei pentru a comunica stări, mesaje, *manifesto*-uri personale. Sigur că nu există întotdeauna criterii de valoare și că adesea vocile poetice sînt amestecate, dar se simte o frenezie a descoperirii genului și un exercițiu constant de apropriere a poeziei. O atenție complet diferită în virtual față de cea din lumea reală a fost și cea dată poeziei pe conturile de Instagram ale librăriilor din București și din țară. Sînt puține librării unde poezia – și cea românească în mod special – au rafturi bine organizate și vizibile, care să corespundă dinamicii reale din literatura noastră de acum, în contextul în care poezia e, în 2021, probabil cel mai divers și animat fenomen. În timpul pandemiei, librăriile au descoperit că poezia e un vector eficient în online și au început să o promoveze. Pe de altă parte, s-a întîmplat ceea ce ne doream de mult probabil, librăriile au devenit din spații oameni, au apărut librarii care recomandă cărți, vorbesc despre ele, au gusturile lor, iar poezia a fost parte în această poveste.

În aprilie 2020, primele „Intersecții de miercuri online“ pe care le-am făcut pe Zoom au fost cu poetul Andrei Codrescu. El la New York, eu la București. Se auzeau non-stop Salvările traversînd Queens-ul de-a lungul înregistrării și l-am întrebat la finalul dialogului pe invitatul meu ce crede că se va întîmpla cu poezia în noua lume. „Va deveni monedă de schimb, cea mai tare monedă.“ Nu știu dacă poezia va concura vreodată cu bitcoin-ul, ethereum-ul sau stellar-ul, deși uite că există un *vibe* metaforic aici în numele lor și o natură virtuală, dacă nu suprareală. Întotdeauna mi-a fost teamă de perspectiva unei vîrste a poeziei în care ea să devină prea *cool,* de perspectiva unei poezii exclusiv *cool,* care să intre în malaxorul consumerismului unde totul e consumat după aceleași sfinte principii. Sau de perspectiva înțelegerii poeziei ca pe ceva care explică totul și a citatelor desprinse din context care uneori ratează poezia în sine. Și nu știu dacă relația pandemică dintre poezie și om va fi una de durată sau doar de criză, nici dacă va implica un mariaj lung sau va fi direct un divorț. Poate că peste ani de zile, peste douăzeci-treizeci de ani, într-o anchetă cu întrebarea „Cînd ați citit ultima dată o poezie?“, mai bine de 30% din oamenii întrebați vor răspunde „În timpul pandemiei ăleia din 2020“.

Poetul nu scrie ca să vindece. Paradoxul e atunci cînd ceea ce el prelucrează în singurătatea lui, dintr-un impuls intim, ajunge să creeze vindecare într-un altul, fără ca „produsul“ lui să afișeze vreodată recomandarea asta. Dacă poezia e supusă permanent unor clișee care spun că e pentru cei slabi, vulnerabili, aiuriți, cu capul în nori, lipsiți de legătura cu realitatea, iată că în ultimul an oamenii au descoperit, pe lîngă vulnerabilitatea generalizată, a tuturor, că poezia e o piatră tare pe care poți pune capul, că e o limbă în care poți vorbi și care te poate ajuta să te oprești și să nu mai fugi întruna de tine însuți, o limbă care te traduce, traducînd ceea ce nu stăpînești din tine însuți.

Asta nu înseamnă că poezia va deveni rutină globală postpandemică, la fel ca exercițiile matinale, ca figurile simple de yoga sau *streching* sau precum coptul pîinii acasă. Poezia nici nu are treabă cu rutina. Dimpotrivă, ea dezvăluie totul în jurul nostru ca pe o permanentă surpriză.

***Svetlana Cârstean** este poetă și coordonatoarea Colecției de poezie „Vorpal“ de la Editura Nemira. Cea mai recentă carte publicată:* Sînt alta, *Editura Nemira, 2021.*

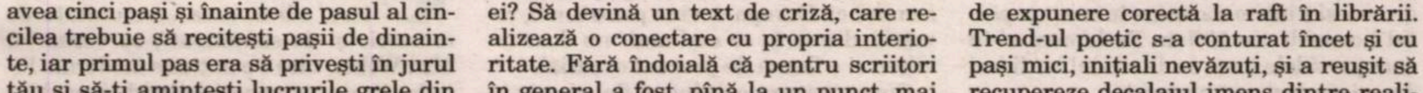
12
3
9
6
WAIT FOR ME YESTERDAY
Mihai URSACHI
TRANSVERSALIILE MARI
SAU
CELE PATRU ESTETICI.
POEZIE PE CARE A SCRIS-O MAGISTRUL MIHAI URSACHI PE CÂND SE CREDEA PELICAN
UN OM DIN TECUCI AVEA UN MOTOR DAR NU I-A FOLOSIT LA NIMIC

Radu VANCU

Literatură și activism

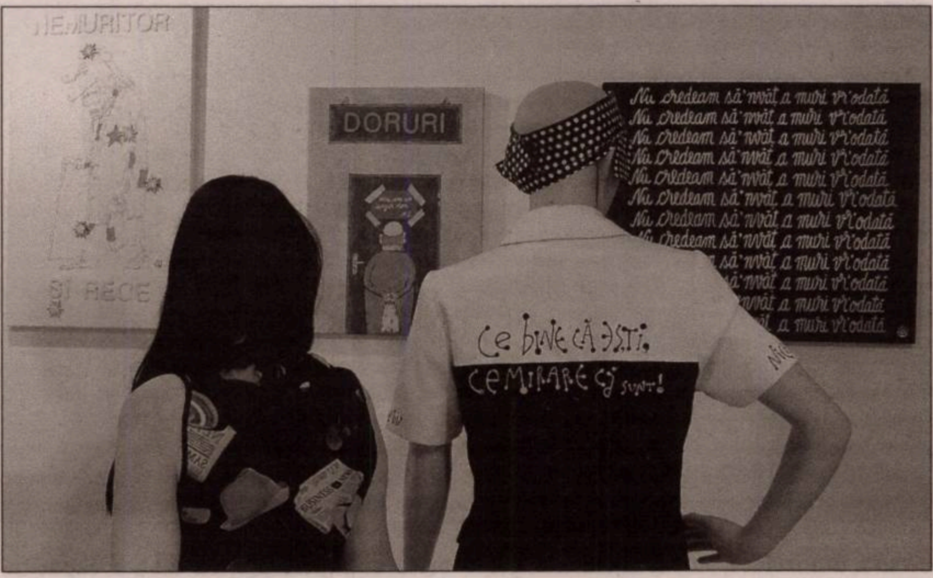
NEMURITOR
DORURI
Nu credeam să'nvăț a muri vreodată
Ce bine că ești, ce mirare că sunt!

Pe versiunea din 2020 a hărții culturale Inglehart-Welzel (care redesenează țările nu după coordonatele geografice, ci după cele ale raportului dintre valorile tradiționale și cele seculare), România e vecină cu Kazahstanul, Azerbaidjanul, Libanul, Turcia și Iranul. Sîntem plasați într-un istm la intersecția dintre lumea african-islamică, America Latină și Asia de Sud și de Vest (denominațiile sînt ale lui Inglehart și Welzel înșiși), exact pe granița dintre primele două. Asta cred că spune cam totul despre nevoia de activism civic și social la noi: am intrat în modernitate, dar nu i-am dus proiectul pînă la consecințele decisive. Individul încă este o specie în curs de apariție. Majoritățile încă sînt văzute ca autorități normative. Minoritățile încă sînt văzute ca deviante, cînd nu de-a dreptul ca surse de subversiune în raport cu normativitatea majoritară.

Cum literatura e cea care a formulat, în măsură covîrșitoare, proiectul modernității (la noi și peste tot), e natural ca tot literaturii să îi revină, în bună măsură, activismul necesar pentru a ne instala cu adevărat în modernitate. Așa s-a întîmplat, așa se întîmplă în Occidentul european și american către care aspirăm, de la care am importat acum două secole proiectul modern – și era natural ca, mai devreme sau mai tîrziu, exact în virtutea aceleiași modernități aspiraționale, tot astfel să se întîmple și la noi.

Pentru unii conservatori, orice progresist e un comunist și, implicit, un avatar al lui Stalin.

Literatura a trebuit să-și reînvețe la noi dreptul de a fi activistă – adică de a fi interesată de politic, de social, de civic. Chestiune teoretic imediat admisibilă – dar complicată de faptul că, la noi, după 51 de ani de totalitarisme de dreapta și de stînga, natura politică a literaturii fusese complet pervertită de propagandă. „Poezia politică“ ajunsese să denumească la noi maculatura infectă a lui Vadim Tudor, prostituția manufacturieră a lui Adrian Păunescu, kilometrii de versificație circumstanțial-propagandistică secretată de comunismul legionaroid al lui Nicolae Ceaușescu. În jurnalul american al lui Matei Călinescu există o secvență semnificativă: plecat în Statele Unite pentru a scăpa de presiunea politică asupra literaturii, notează în 1974 uluiala și dezgustul constatării că, în mediile academice americane, literatura e discutată și sub aspect politic. Peste un deceniu, tot în jurnal, Matei Călinescu admite că a reînvățat să observe că există și o natură politică admirabilă a literaturii, un mod de a da voce marginalilor, perifericilor, celor striviți de sistem. Literatura politică e cea a refuzaților sistemului, a victimelor lui – nu cea a potentaților, a profitorilor, a sicofanților, a celor care își folosesc scrisul pentru a face propagandă unei puteri politice. În înțelesul ei cel mai nobil, *literatura politică e opusul propagandei*.

Am reînvățat și noi asta – m-am bucurat să o constat, mai ales în ultimul deceniu. Literatura a învățat cum să-și exerseze un activism necesar și admirabil, pus în serviciul minorităților, al marginalizaților, al persecutaților.

M-a bucurat enorm proiectul premiilor „Sofia Nădejde“, de exemplu, pentru literatură scrisă de femei – atît de necesar într-o cultură în care, sub raportul canonului didactic, literatura scrisă de femei e pur și simplu inexistentă – și într-o societate în care femeia e mereu pusă în secundariat în raport cu bărbatul – și într-o cultură juridică în care agresiunile sexuale împotriva femeilor și chiar a minorelor sînt criminal tolerate de judecători.

M-a bucurat enorm o carte de poezie absolut strălucitoare cum e *Jazz pentru iguane* a lui Răzvan Andrei – un extraordinar poet *gay*, al cărui curaj al autoexpunerii (comparabil cu cel al lui I. Negoițescu din *Straja dragonilor)* e atît de necesar într-o societate în care un partid homofob are 10% în Parlament și în care partidele mari au la rîndul lor lideri de opinie declarat homofobi.

Mă bucură poezia Luminiței Cioabă, așa cum m-a bucurat și festivalul de poezie romă creat de ea la Sibiu cu cîțiva ani în urmă – atît de necesare într-o societate care încă aplaudă uneori genocidul antirom al mareșalului Antonescu și regretă explicit că n-a fost dus pînă la capăt.

M-a bucurat cartea lui Andrei Oișteanu despre *Imaginea evreului în cultura română,* atît de necesară într-o societate în care Academia Română are intenția unor conferințe de omagiere a unor savanți antisemiți, iar Maia Morgenstern primește mesaje de amenințare cu moartea.

Fiecare dintre cărțile astea, alături de destule altele, e un pas mai departe în interiorul modernității, ne aduce mai aproape de Europa aspirațională pe care am luat-o ca model acum două secole. Orhan Pamuk scrie, într-un eseu din *Alte culori,* că se regăsește în paginile lui Dostoievski despre Europa – și că știe că pentru turci, la fel ca pentru ruși, „Europa va fi mereu un viitor, niciodată o amintire“. Ei bine, astfel de cărți sînt, pentru mine, semnul că Europa devine pentru noi, românii, din ce în ce mai mult nu doar un viitor, ci o formă de prezent esențial.

Cum e natura omului să fie excesiv în orice, evident că există și excese ale acestui activism cultural. Nu doar la noi, ci oriunde. Există, înainte de orice, convingerea că tema justă face literatura bună – ceea ce face din literatura politică (opusul propagandei, cum ziceam mai sus) ceva periculos de apropiat de propagandă. Se poate întîmpla ca literatură mediocră, dar cu temă necesară să beneficieze de atenție și de expunere nemeritată – cum a fost cazul, de pildă, cu „The Hill We Climb“, poezia Amandei Gorman de la ceremonia de inaugurare a președinției lui Joe Biden, un text cam de nivelul producțiilor Veronicăi Porumbacu. Există, apoi, un soi straniu de normativitate exercitată chiar de unii militanți împotriva normativității – în care orice rezervă față de vreuna dintre temele lor transformă interlocutorul într-un dușman obiectiv; e constatabilă, în cazurile astea, o plăcere de a-ți inventa dușmanul absolut similară cu cele împotriva cărora, cît se poate de justificat, militează. Se practică, în fine, uneori o diabolizare reciprocă: pentru unii conservatori, orice progresist e un comunist și, implicit, un avatar al lui Stalin; pentru unii progresiști, orice conservator e un nazist și, implicit, un avatar al lui Hitler. Radicalizare care face dialogul, în mod evident, imposibil.

Uneori, decibelii ridicați ai unor astfel de certuri mă fac să mă întreb dacă nu cumva activismul acela admirabil al literaturii recente e doar o proiecție a naivității mele. Recitesc atunci, pentru a mă verifica, poezia extraordinară a lui Răzvan Andrei, mă uit pe listele de nominalizări de la „Sofia Nădejde“, recitesc unele dintre poetele și prozatoarele extraordinare din ultimii ani, de la Teodora Coman la Cătălina Stanislav, de la Lavinia Braniște la Ioana Nicolaie. Și mă liniștesc: dincolo de zgomotul de fond, există o literatură care dă o voce zguduitoare și hipnotică acestor zone ale umanului pe care diverse normativități abuzive le excluseseră.

Una cîte una, toate aceste voci construiesc modernitatea – construiesc, adică, acea „comunitate de memorie și de sentiment“, cu vorba lui Max Weber, care e o națiune modernă. Findcă literatura nu ne individuează doar unul cîte unul – ci și ca națiune.

Radu Vancu *este scriitor. Cea mai recentă carte publicată:* Răul. Jurnal 2016-2020, *Editura Humanitas, 2021.*

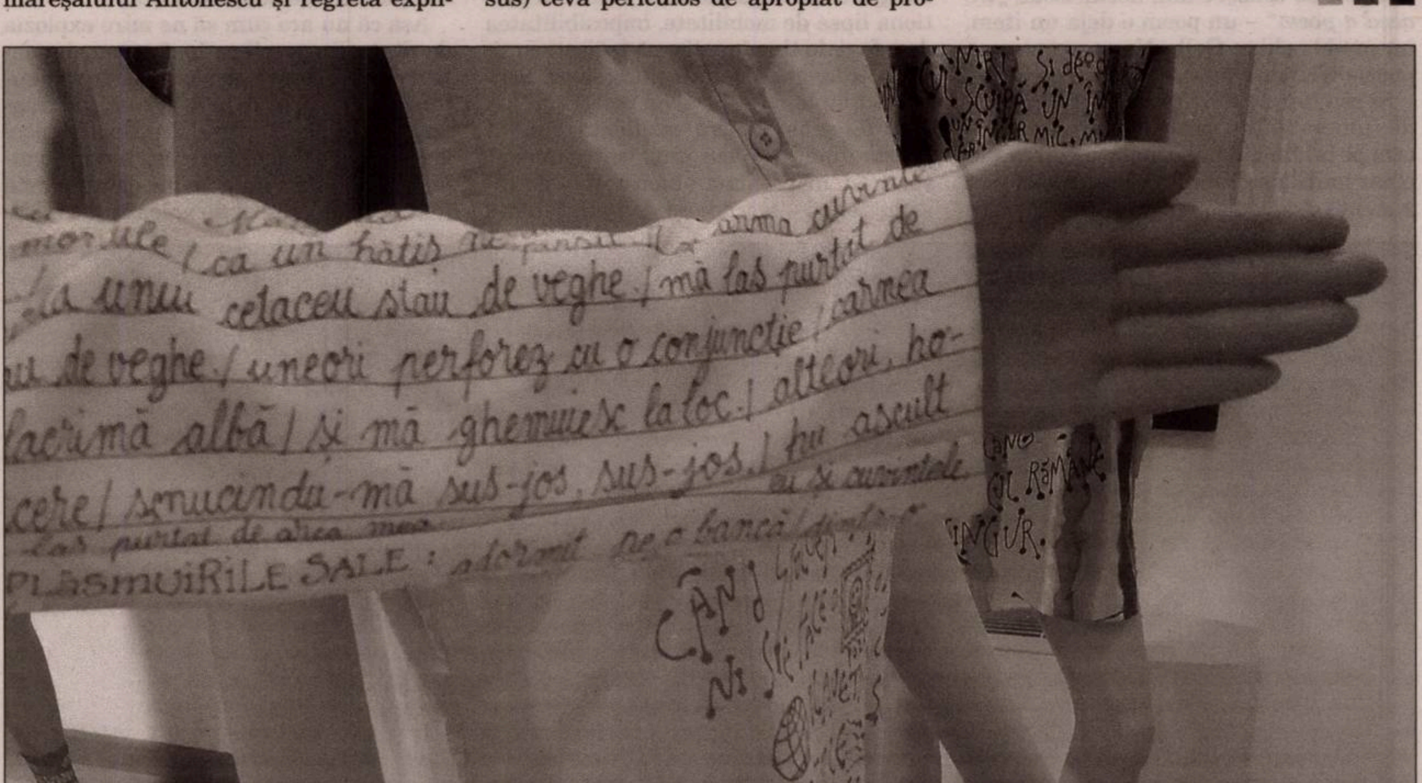
ca un hățiș
la unui cetaceu stau de veghe / mă las purtat de
de veghe / uneori perforez cu o conjuncție / carnea
lacrimă albă / și mă ghemuiesc la loc / alteori, ho-
cere / sucindu-mă sus-jos, sus-jos / nu ascult
PLĂSMUIRILE SALE
CÎND
PE CARE

Radu USZKAI

Cine merită să o traducă pe Amanda Gorman?

Două persoane au marcat ceremonia de învestire a lui Joe Biden în funcția de președinte al Statelor Unite ale Americii. Prima dintre ele a fost Bernie Sanders care, alături de celebrele sale mănuși, a ajuns material de meme virale pe Internet. Cea de-a doua a fost Amanda Gorman, o tînără poetă de culoare care a recitat „The Hill We Climb“, poemul ei despre o societate fracturată ideologic și rasial, în care își exprimă speranța că aceste diviziuni pot fi depășite. Dacă, în contextul american, poemul a reprezentat un prilej de a reflecta la adresa trecutului și a posibilităților viitorului, în Europa lucrurile au stat diferit. Succesul de piață al Amandei Gorman s-a materializat într-un interes crescut al mai multor edituri europene de a traduce „The Hill We Climb“, însă acest proiect editorial a ridicat următoarele întrebări: cine merită să o traducă pe Gorman? Ar putea, oare, un bărbat alb din Catalunia ori o femeie albă non-binară din Olanda să transpună, într-un mod fidel, mesajul unui poem cu elemente de *spoken word* și *slam poetry* compus de o femeie de culoare care vorbește, printre altele, despre experiența sclaviei și a rasismului sistemic?

În ciuda turnurii lingivstice prin care a trecut filosofia la începutul secolului trecut, traducerile literare au suscitat, cel puțin pînă acum, un interes mai degrabă limitat printre urmașele și urmașii lui Socrate care au o aplecare în zona eticii. Cîteva articole și cărți disparate, alături de un manual publicat de-abia anul acesta la prestigioasa editură britanică Routledge, reprezintă un șubred punct de plecare pentru cineva interesat de stadiul cunoașterii în zona eticii traducerilor.

Aplecîndu-ne asupra datoriilor și drepturilor pe care traducătorii le au, consensul, cel puțin pînă acum, este că aceștia trebuie să jongleze cu următoarele aspecte. Pe de-o parte, au datoria de a fi loiali și fideli (nu doar într-un sens contractual, față de angajator, ci și hermeneutic, în relație cu textul tradus) și cît se poate de neutri (trebuie să li se facă doar puțin simțită prezența în textul pe care îl traduc). Pe de cealaltă parte, traducătorii beneficiază de un grad de libertate și creativitate fără de care traducerile ar eșua ca proiect artistic și ar putea, încă de acum, să fie externalizate către programe dotate cu inteligență artificială precum GPT-3 care folosesc *deep learning* pentru a produce texte asemănătoare celor pe care le-ar scrie o ființă umană.

Profil de traducător

Controversa creată în jurul Amandei Gorman s-ar putea să reprezinte însă o piatră de hotar importantă care va trasa noi granițe ale dezbaterii (fapt recunoscut de unii editori de carte europeni), în contextul în care avem de-a face, pentru prima oară, cu o discuție privitoare la profilul (altul decît cel strict tehnic, în sensul unor abilități teoretice și practice deprinse prin studiu și experiență) pe care un traducător ori o traducătoare ar trebui să-l aibă.

Din rațiuni de spațiu voi lăsa deoparte cazul scriitorului și traducătorului catalan Victor Obiols căruia i s-a adus la cunoștință, în cuvintele sale, că „nu ar fi avut profilul adecvat“, și mă voi concentra doar asupra ediției în neerlandeză a poemului. Deși inițial acesta ar fi trebuit să fie tradus de Marieke Lucas Rijneveld, o persoană non-binară care a cîștigat International Booker Prize în 2020 cu provocatorul *lor* roman *The Discomfort of Evening,* ei/ele s-au retras în urma presiunii din *social media* cauzată, între altele, de un articol scris de jurnalista Janice Deul. Aceasta s-a declarat șocată de decizia Editurii Meulenhoff de a-i nominaliza pe Marieke Lucas Rijneveld, susținînd că cel mai potrivit ar fi fost ca de această sarcină să se achite „o femeie, artistă de *spoken word,* tînără și cu o identitate de culoare asumată“. Rijneveld ar fi bifat doar una dintre trăsături – tinerețea.

O lectură caritabilă a intervenției lui Deul ne-ar face să ne întoarcem la ce spuneam cîteva paragrafe mai sus: ar fi putut Rijneveld să se achite de sarcina de a traduce poemul cu fidelitate pentru mesajul și stilul original și într-un mod neutru? Cîtă libertate creativă și-ar fi permis în traducere și ce impact ar fi avut la adresa produsului finit? Cum Rijneveld nu sînt vorbitori fluenți de engleză și nici nu se ocupă de *slam poetry,* obiecția lui Deul pare a fi, la prima vedere, parțial legitimă. Punctul din care poziția acesteia devine cel puțin specioasă vizează accentul pus și pe rasa celei care ar trebui să traducă poemul.

Într-un editorial publicat recent în cotidianul spaniol *El País,* Nuria Barrios, traducătoarea în spaniolă a poemului, atrăgea atenția asupra faptului că o asemenea perspectivă trădează o slabă înțelegere a meseriei de traducător și a actului creației artistice care presupune, intrinsec, imaginația. Traducătorii, spune Barrios, trebuie să fie doar niște facilitatori ai unui text care ne pun la dispoziție o creație artistică în limba noastră nativă grație imaginației lor, însă aceștia trebuie să se piardă în text, nu să fie vizibili. Actul traducerii trebuie să fie unul eminamente artistic, nu preponderent politic.

În plus, esențialismul metafizic pe care îl asuma Deul ar trebui să ne conducă nu doar la concluzia că o femeie nu poate să traducă fidel romanul unui bărbat, ori că o persoană trans nu este cea mai bine poziționată să traducă o poveste de dragoste între doi indivizi *cisgender,* ci și că actul artistic, literatura, rămîn blocate în clivajele care ne definesc holist, ca parte a unei comunități mai mari (fie rasiale, etnice, politice, sexuale ori religioase). Lumea lui Deul devine lumea unor enclave lirice sau epice în care, de fapt, ne este imposibil să-l înțelegem vreodată pe Celălalt pentru că niciodată n-am avut parte de toate experiențele subiective (atît individuale, cît și colective) ale acestuia. O asemenea teză este în totalitate în răspăr cu ceea ce filosoful american Richard Rorty denumea „narativismul etic“, poziția conform căreia literatura, în esență, reușește să facă tocmai aceasta: să ne dezvolte imaginația morală privitoare la alte moduri de viață și să ne ajute să concepem alte scenarii de viață în care, în ciuda diferențelor dintre noi, să putem trăi pașnic unii alături de ceilalți.

Deși nu avem nici un temei să credem că există o incompatibilitate a priori între a fi o persoană non-binară albă și a traduce un poem care descrie, între altele, soarta persoanelor de culoare într-o societate care încă suferă de pe urma rasismului sistemic, poate că există încă o lectură, tot caritabilă, a poziției pe care a exprimat-o Deul.

Conform unui studiu recent al Asociației Americane a Traducătorilor de Literatură, piața traducătorilor din SUA este dominată puternic de albi (73%), persoanele de culoare reprezentînd doar 2%. Deși nu am găsit date pentru spațiul european, nu cred că ar fi dificil să ne imaginăm că situația este relativ similară. Într-un asemenea context, poate că nu ar strica să ne revizuim puțin modul în care ne raportăm la temeiul în virtutea cărora considerăm că o persoană merită ceva. De cele mai multe ori tindem să credem că X merită Y pentru că a făcut Z. Cu alte cuvinte, optăm pentru o concepție *compensatorie:* X merită să traducă romanul Y pentru că pînă acum a dovedit că este o traducătoare excelentă dintr-un anumit gen literar. Meritul însă, ne spune filosoful american David Schmidtz, are și o componentă *promisorie:* merităm ceva nu doar pe baza a ceea ce am făcut pînă acum, ci merităm și o șansă pe care o evaluăm pe baza a ceea ce vom face ulterior. Este indubitabil, cred eu, că există numeroase artiste (multe dintre ele de culoare) care, ținînd cont de profilul poemului, ar fi meritat să primească o șansă la o traducere.

Nu în ultimul rînd, poate că la fel de indubitabil este că modul în care ne raportăm la traduceri ar trebui să se schimbe, prin introducerea competiției: fie că vorbim despre versiunea germană a *The Discomfort of Evening* (unde traducerea a fost asigurată împreună de trei femei cu biografii rasiale, etnice sau religioase diverse), fie că vorbim despre mai multe ipotetice versiuni în neerlandeză traduse atît de Rijneveld, cît și de artiști *spoken word* cu origini marocane ori surinameze, diversitatea de perspective s-ar putea, de fapt, să ne apropie mai mult de mesajul original al Amandei Gorman.

***Radu Uszkai** este asistent universitar în cadrul Departamentului de Filosofie și Științe Socioumane al ASE București și cercetător în cadrul Centrului de Cercetare în Etică Aplicată.*

TABELUL PERIODIC AL ELEMENTELOR POETICE

Alexandru HIGYED

O schemă teatrală

Deși, într-o mare măsură, *spoken word* își are originea în tradiția orală, prima manifestare publică a generației Beat, *The Six Gallery Reading* din 1955, a scos la iveală și primele forme ale fenomenului *performance poetry.* Lectura lui Allen Ginsberg reușește să captiveze publicul prin felul în care recita celebrul său poem „Howl“. Tonul, accentuarea unor pasaje care să ofere mai multă forță poemului, schimbările de dinamică și ritm au făcut ca lectura să fie o experiență unică, *transformativă*, pentru public. Acesta ar fi un prim semn cum că, pentru a avea o experiență completă a poemului, publicul și poetul trebuie să fie în aceeași încăpere. Pandemia a arătat că experiența poate rămîne la fel de autentică și în online, în măsura în care gîndim *social media* ca *spațiu public*.

Fiind unul dintre cele mai flexibile modalități de expresie literară, poezia își permite să ia diferite forme și formate care să folosească și să revitalizeze practici și instrumente atît din spațiul literar, cît și din alte domenii. Au mai existat și încă există experimente care combină tehnologia cu poezia *(digital poetry, VR poetry),* filmul cu poezia *(video poetry),* muzica/sunetele cu poezia *(sound poetry)* etc., toate avînd în centrul lor elementul vizual și pe cel interactiv. Foarte pe scurt, în era digitală, poezia e (și) *performance,* un tip de performance care își propune să construiască o schemă teatrală formată din cinci elemente: timp, mediu, acțiune, actor și public.

Poate cele mai atrăgătoare forme ale poeziei contemporane care se exprimă frecvent în spațiul românesc ar fi *spoken word*-ul, *sound poetry* și videopoezia, practici care încearcă să depășească monotonia simplelor lecturi publice de la lansările de carte sau a maratoanelor de poezie.

Experimente multimodale au existat și în spațiul românesc, însă nu pare să fi rezistat foarte mult (cum ar fi *chill pill,* experiment care combină efecte audio cu efecte vizuale, făcut de Bandesnaci (Vladimir Coman-Popescu), Claudiu Komartin, Delia Andrieș, Miriam Toma, Alina Daniela Nicu și Sorin Despot).

Un grup care preia într-o oarecare măsură modelul american și îl transpune foarte bine la noi sînt cei de la Cozy Poetry Night, un grup de *performance poetry* înființat în 2017 la Iași de către Lorena Enache & Co. Pe lîngă lecturile poeților, mai avem și muzica, aleasă de membrii grupului în așa fel încît să se potrivească atmosferei și să personalizeze fiecare performance. Aceeași atitudine cumva reacționară pe care o are mișcarea Slam Poetry din SUA și aceeași intenție de a fi cît mai aproape de public și de a crea o comunitate. Prin proiectul lor, Cozy ajută nu doar la diseminarea poeziei în locuri unde în mod normal nu ar ajunge, ci și o ajută să-și găsească un public care în mod normal nu ar pune mîna pe un volum de poezie. În același timp, abordează un discurs care se apropie de cel american, cu mici inserții de elemente teatrale, accente paraverbale și texte care încearcă să creeze un mediu accesibil și familiar. Chiar dacă pandemia a întrerupt dinamica grupului, au organizat evenimente în online (cu excepția unei lecturi la UBB Fest). De admirat e faptul că nu s-au distanțat de public chiar și în aceste condiții, apelînd la pagina de Facebook ca mediu principal de interacțiune, păstrîndu-și identitatea vizuală în online.

Videopoemele au fost excesiv de prezente în pandemie. Un fel de instinct de supraviețuire a făcut în așa fel încît Internetul să explodeze cu poeți care își recită poemele, multe maratoane fiind organizate în online (Festivalul Zile și Seri de Literatură Doinaș SAD, Festivalul Internațional de Literatură Timișoara) sau chiar „întîlniri“ de cenaclu au fost transpuse în online. Cenaclub, proiect început la Timișoara în 2019, s-a diferențiat cumva de celelalte printr-o abordare mai *fresh* a fenomenului de *video poetry,* combinînd elemente de *sound tech* cu poezia și cu efectele sonore. Tot ei au adus la BUM – Brașov Underground Museum – un experiment VR *(O mînă de indivizi singuri,* de Andrei Dósa & Cenaclub). Și la ei evenimentele cu public au încetat, însă au continuat să-și expună produsul în online.

Chiar dacă de-a lungul anilor a apărut un fel de scepticism în jurul transpunerii multimodale a poeziei, e clar că aceasta există tocmai dintr-o nevoie de apropiere între poezie și publicul larg. Pandemia nu a făcut decît să întărească această nevoie, lăsînd loc unor (și mai) noi forme de expresie care ar putea constitui baza unei noi sensibilități poetice. *Social media* și-a menținut rolul de mediator și moderator al evenimentelor de poezie. Poezia *cool* nu își pierde din profunzime, ci doar se adaptează unei generații care are o altfel de sensibilitate și preferă alte medii prin care actul lecturii în sine să fie mai interactiv. Participarea activă prin crearea de noi comunități literare mai atrăgătoare pentru generația din era digitală pare să fie una dintre direcțiile înspre care se îndreaptă poezia.

Alexandru Higyed *este poet și librar. A debutat cu volumul de poezie* Nimic personal, *Casa de pariuri literare, 2021.*

■ ■ ■

„Să exclame cititorii: «Mamă, ce proiect fain!»“

interviu cu Florin LĂZĂRESCU

Florin Lăzărescu *(n. 1974) este scriitor și director artistic al Festivalului Internațional de Literatură și Traducere de la Iași (FILIT). Ultima sa carte publicată: romanul* Noaptea plec, noaptea mă-ntorc, *Editura Polirom, 2021.*

Cum s-a născut ideea FILIT și a Muzeului Național al Literaturii Române din Iași de a lansa colecția de poezie „Parodii originale“ ***și care este conceptul ei****?*

La fiecare ediție FILIT căutăm să-i aducem în festival și pe patronii muzeelor literare ieșene, folosindu-ne de scriitorii contemporani. În acest sens, proiectele noastre editoriale s-au dovedit un real succes, concretizîndu-se în cărți care vor rămîne cel puțin în istoria MNLR Iași. De exemplu, în 2018 am avut colecția „Scriitori de poveste“, în care 11 prozatori contemporani au scris cîte o biografie romanțată a celor 11 clasici cu case memoriale în Iași: *Povestea lui Ion Creangă* – Andrei Crăciun, *Povestea lui Eminescu* – Florina Ilis, *Povestea lui Vasile Alecsandri* – Adela Greceanu, *Povestea Otiliei Cazimir* – Simona Antonescu, *Povestea lui Dosoftei* – Cristian Fulaș, *Povestea lui George Topîrceanu* – Alex Tocilescu, *Povestea lui Nicolae Gane* – Iulian Ciocan, *Povestea lui Mihail Sadoveanu* – Tudor Ganea, *Povestea lui Mihai Codreanu* – Dan Coman, *Povestea lui Constantin Negruzzi* – Bogdan Răileanu, *Povestea lui Vasile Pogor* – Mihai Buzea.

În 2019, am lansat colecția „Creangă 2.0“, în care cinci autori contemporani au scris cîte o continuare a unei povești de Ion Creangă: *Capra cu trei iezi 2.0* – Matei Vișniec, *Prostia omenească 2.0* – Bogdan-Alexandru Stănescu, *Punguța cu doi bani 2.0* – Lavinia Braniște, *Ivan Turbincă 2.0* – Alexandru Vakulovski, *Harap Alb 2.0* – Veronica D. Niculescu.

Anul acesta a venit rîndul poeziei să fie implicată într-un proiect *fusion,* prin colecția „Parodii originale“: 50 de poeți contemporani au fost provocați să scrie cîte un poem integrînd un vers din opera lui Mihai Eminescu, Otilia Cazimir, Mihai Codreanu, Vasile Alecsandri și George Topîrceanu. Fiecare antologie va cuprinde 50 de poeți x 50 de poeme, grupate sub titlul *feat. Eminescu / Cazimir / Codreanu / Alecsandri / Topîrceanu.*

Care sînt așteptările?

Așteptările sînt, ca de fiecare dată, mari. Sau, informal zis, să exclame cititorii: „Mamă, ce proiect fain!“.

Cum au fost selectați cei 50 de poeți?

Prin intermediul unei comisii interne FILIT, am căutat să invităm poeți din toate generațiile, cu abordări cît mai diferite, 25 de poete și 25 de poeți, relevanți pentru modul în care se scrie astăzi poezie în România. Autori care să accepte o așa provocare contracronometru, cu *deadline* strîns, dat fiind timpul limitat dintre aprobarea bugetului FILIT și data de desfășurare a festivalului.

A refuzat cineva?

Da, au fost și oameni care ne-au refuzat, alții care s-au răzgîndit pe parcurs, dar nu pentru că nu le-ar fi plăcut provocarea, ci pentru că nu aveau vreme ori starea necesară de a scrie oarecum „la comandă“.

Aș vrea să subliniez un lucru: pe de o parte, nu cred că există vreun nume în antologiile noastre a cărui prezență să poată fi contestată, pe de alta, evident, există mulți alți poeți contemporani care ar fi putut la fel de bine contribui la antologii. Proiectul nostru nu stabilește ierarhii în poezia contemporană, nu validează sau invalidează poeți, nu are ca scop să fie exhaustiv, ci doar oferă niște mostre despre cum se scrie azi, respectînd tot felul de limitări obiective legate de buget, viteză de lucru, puterea noastră de a administra tehnic și birocratic un asemenea demers. În momentul de față, deja am primit poemele de la 46 de poeți, le-am și grupat, corectat, redactat. Apelăm și pe această cale la ultimii patru să se grăbească.

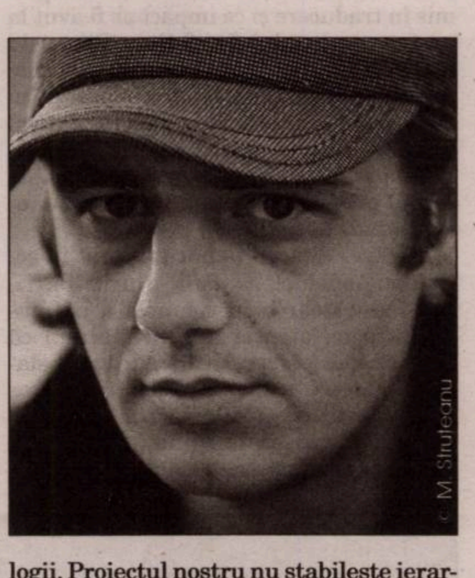

© M. Struteanu

Care au fost temerile și / sau surprizele tale legate de acest proiect?

Nu prea am avut temeri. Poate doar cele legate de respectarea *deadline*-urilor, totul desfășurîndu-se contracronometru. Mă așteptam să iasă un proiect cel puțin decent, *smart,* ludic, demn de respect. Entuziasmant e că fiecare dintre invitați a luat lucrurile foarte în serios, a pus și mult suflet, nu doar minte și meserie în ceea ce a făcut.

Cînd vor fi gata și cum vor fi comercializate antologiile?

Pînă pe 20 octombrie, data începerii FILIT anul acesta, mort-copt, trebuie să avem antologiile pe masă. Și le vom avea. Dat fiind statutul MNLR Iași – e o discuție lungă și foarte tehnic-birocratică, de purtat cu altă ocazie –, cărțile noastre sînt distribuite doar în rețeaua muzeelor literare ieșene. Din păcate, nici statutul, nici resursele de marketing nu ne permit să le distribuim în librăriile private din țară. În rest, oricînd primim comenzi online pe site-ul MNLR Iași. Și chiar funcționează. Chiar și în condiții mai aparte, cărțile noastre se vînd uneori în tiraje mai mari decît unele care intră peste tot în librării.

Vor exista și alte astfel de proiecte fusion *prin care scriitorii noi îi vor revizita pe cei vechi?*

Desigur. Tot timpul avem noi idei. Buget și timp de lucru să fie. Ce rămîne făcut în urma noastră cred că o dovedește.

Tocmai ai lansat un nou roman: dacă ar fi să te lauzi cu el în cîteva vorbe în Dilema veche, *ce ai spune?*

Deși a trecut doar o lună de la apariție, pot spune deja că e romanul meu cel mai apreciat de categorii foarte diverse de cititori, de la tata și pînă la Mihai Iovănel.

a consemnat Marius CHIVU

■ ■ ■

Propuneri de *Dileme vechi* pentru viitor:

- **Literatura pentru copii**

Robert ȘERBAN

De la frunte pîn' la – ups! – suflet

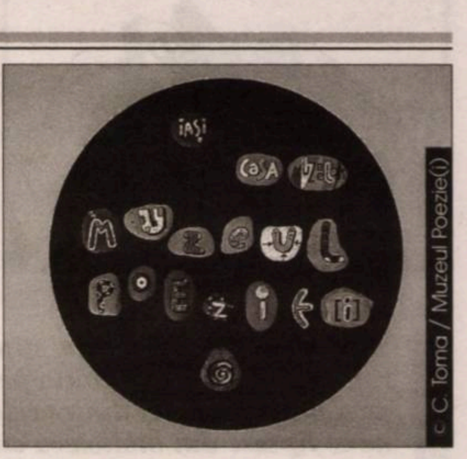
© C. Toma / Muzeul Poezie()

Muzeele sînt ca niște cutii cu surprize: imposibil să nu găsesc ceva care să mă intereseze, să-mi placă, să mă facă să vorbesc singur sau cu cel/cei cu care mă însoțesc. Chiar și în cele în care am mai fost de mai multe ori, în cele pe care „le știu“, există reîntîlniri ce-mi fac ochii mari.

Între primele „obiective“ pe care le caut cînd merg într-un oraș e muzeul de artă. Acolo îmi pare că ar fi inima acelui loc. Sau, mai romanțios, sufletul lui. Bat și străzi, casc gura la arhitectură, la oameni, la vitrine, la piețe și piațete, intru și în librării, stau preț de-o cafea ori de-o bere la o terasă, două, însă dacă n-am intrat la muzeu am sentimentul că am cam ratat călătoria. Inclusiv în muzeele care arată ca niște sicrie și în care personalul te privește ca Caron (n-am evitat cacofonia, fiindcă nici supraveghetorii aceia nu ne evită) mă ia o mare poftă de viață cînd stau față-n față cu lucrări splendide, cu obiecte ce mă dizlocă din bezna sălilor și mă proiectează în culorile ce spun povești ori tac de nu se mai opresc, cînd descopăr un detaliu care data trecută mi-a scăpat nu știu cum.

În Petroșaniul prin care trec de cîteva ori pe an nu există un muzeu de artă. Pe cel al mineritului l-am văzut. De cîțiva ani, însă, „funcționează“ acolo un Muzeu al Instalatorului Român, imaginat și pus în operă de artistul vizual Ion Barbu. Nu e cu exponate din zona instalațiilor în construcții – țevi, conducte, coturi, robinete, pompe și ale obiecte atît de folositoare în și pe lîngă casa omului –, ci unul șui, haios, în care intri mustăcind (fiindcă pereții exteriori și curtea dau destule motive) și din care ieși cu gura pînă la urechi. Cum e Barbu, și muzeu'! La Petrila, lîngă Petroșani, a mai făcut unul, dedicat Mamei, chiar în casa în care mama lui a trăit, iar el și frații săi au copilărit. Nu sînt expuse numai obiecte de/din familie, ci și poezii în care „mama“ e personaj principal. Iar autorii sînt, majoritatea, poeți contemporani. Asta fiindcă artistul petrilean iubește profund poezia și o promovează.

De fapt, nu știu pe altcineva din artele vizuale care să fi făcut atît de multe și de importante servicii poeziei românești contemporane precum Ion Barbu. Antologii care mai de care mai ieșite din tipare, evenimente culturale nonconformiste (festivalul „Om rău“ a fost unul dintre cele mai tari la care am participat vreodată, și nu o dată), fotografii cu scriitori, tricouri șugubețe, ce au imprimate pe ele versuri, cartoline, pereți de case cu amprente poetice (inclusiv casa în care el locuiește), „Sticle pentru minte, inimă și literatură“, spumoase cenacluri ad-hoc, ba chiar și cel mai cinstit concurs de poezie din istoria literaturii române, care a avut loc în Peștera Bolii, lîngă Petrila.

În urmă cu niscaiva ani, Noni (pentru prieteni) mi-a zis că are idei și „marfă“ pe care ar fi tentat să le combine și să facă din ele un muzeu al poeziei. Nu-i găsesc un loc în Timișoara pentru asta? Cum să nu, facem rost și de-o locuință dacă te muți în Banat, vorbesc cu primarul, i-am spus.

Doar că el nu s-a mutat din Petrila și a făcut muzeul. Și l-a dus hăt, la Iași. Am avut un nod în gît cînd am aflat, acum vreo doi ani, de planul moldav. Mai ales că în viitoarea Capitală Culturală a Europei nu sînt decît vreo patru-cinci muzee. Apoi, cînd Lucian Dan Teodorovici (directorul Muzeului Național al Literaturii Române din Iași) mi-a vorbit despre viitoarea Casă a Muzeelor, despre poziția ei centrală și viitoarele proiecte, nodul mi s-a dezumflat și a rămas doar o gîlmă. Care s-a retras cu totul cu o săptămînă înainte de deschiderea oficială a Casei Muzeelor, în iulie, cînd am vizitat-o, ghid fiindu-mi chiar Lucian.

Da, meșter Barbu – și conștient-ironic, ca tot artistul formidabil – cînd a ales citatul din Preda, care avertizează, chiar de la intrare: „Așa ceva nu există!“. Eu n-am văzut un altul mai original, mai lipsit de ceremoniosul mortuar al majorității instituțiilor pe care scrie *muzeu*. Mixt de texte (poetice) și obiecte panotate surprinzător, de contextualizări pline de haz ori melancolice, cele cîteva săli care compun muzeul sînt scena unui spectacol minunat, pe care l-am trăind zîmbind, vorbind și exclamînd. Și n-am știut dacă să mai uit mai întîi la versurile scrise/desenate pe pietricele ori pe pereți, pe podea ori pe hîrtiile ce se ridică din mașinile de scris întocmai ca niște vele, la trăsnitele etichete ale „Sticlelor pentru minte, inimă și literatură“ ori la pașii (descălțați) ai poeților, la „Tabloul periodic al elementelor poetice“ (din care am aflat că există Bromaru, Tolcium, Comaniu, Thonegariu și tot așa, pînă la 118), sau la manechinele îmbrăcate-n haine cu înscrisuri ce-ți fac pielea de găină, la paginile cărților care, deschise, tapetează o încăpere întreagă, ori la umbrelele – deschise și ele – de pe care *curg* cuvintele unor poeți ai zilelor noastre, în oglinda de pe „dulapul îndrăgostit“, sau la domnul Teodorovici, ce-mi urmărea, prietenos și amuzat, reacțiile entuziasmate.

Îi cunosc pe Ion, Lucian, Amelia, Florin, Nicoleta, Cătălin și știu că muzeul acesta va lucra continuu, nu doar ținîndu-și ușile deschise, ci realizînd evenimente originale, cu magnet, ce îl vor transforma într-un loc căutat de cei care vor să afle sufletul surprinzător al poeziei și, implicit, al Iașiului.

***Robert Șerban** este scriitor. Cea mai recentă carte publicată:* Poemul curcubeu – un experiment, *Casa de pariuri literare, 2021.*

■ ■ ■

„Orice muzeu este o maladie pusă jos“

– interviu cu Ion BARBU –

***Ion Barbu** (n. 1953) este artist vizual și creator de muzee neconvenționale. Ultima ispravă: Muzeul Poezie(i) de la Iași, inaugurat recent în Casa Muzeelor de pe str. Vasile Alecsandri nr. 6, care, pe lîngă lucrări originale intitulate picto-poeme, conține și o serie de instalații artistice de dimensiuni mari: „Pașii poeților“, „Sticle pentru minte, inimă și literatură“, „Scrisori către bunul Dumnezeu“, „Haute couture / Haute culture“ și „Pietre pentru templul meu“.*

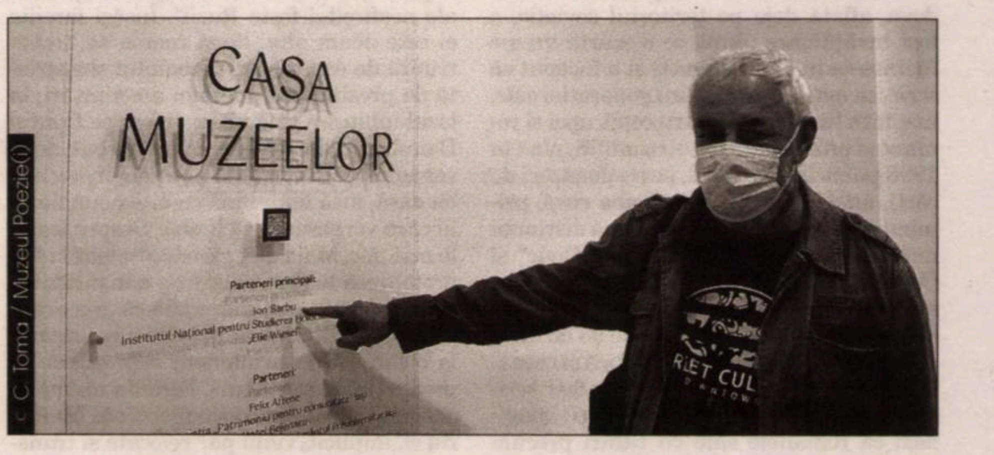

© C. Toma / Muzeul Poezie(i)

Sînteți *cel mai mare realizator de muzee din România: Muzeul Mamei și Muzeul Ion D. Sîrbu (Petrila), Muzeul Instalatorului Român (Petroșani), Muzeul Poezie(i) din Iași... Am uitat vreunul?*

Ai „uitat“ două, dar nu din vina ta: Muzeul de Armă Comparată, care trebuia să fie la Arsenal Park din Orăștie, și un muzeu DADA la Moinești. Ultimelor două, cu care am rămas în brațe, nu li s-a mai tăiat buricul, pentru că de multe ori pe fața mea scrie ori PĂCĂLICI, ori POPA PROSTU'.

De care muzeu sînteți cel mai mîndru? Și ce anume vă împinge în luptă sau cine vă împinge de la spate?

Sînt la o vîrstă la care, parafrazînd un președinte american, nefericirea e imediat după colț. Bag la acest capitol bolile serioase, nu cele de tipul „tusea & junghiul“. Blaga spunea odată că „orice carte e o boală învinsă“. Merg mai departe și declar cu mîna pe electrocardiogramă că orice muzeu este, și el, o maladie pusă jos. Mai am cîteva muzee de făcut și apoi mă pot declara, în sfîrșit, sănătos. Muzeele realizate de mine sînt, de fapt, niște datorii morale pe care m-am simțit obligat a le plăti. Vorba, cu aproximație, a lui Mihai Ursachi: O, dacă după moarte s-ar putea face Muzee, visez să fi murit înainte de a se naște ANAF-ul!

În concluzie, am făcut: Mother's Museum – pentru Mama care mi-a dat șira spinării. Casa Memorială Ion D. Sîrbu – pentru a demonstra că poți spune „Adio, Europa“ și din amărîta de Petrila. Romanian Plumber Museum – pentru lipsa de sînge din toate instalațiile României. Muzeul Poezie[i] – pentru a mă răzbuna că n-am reușit a scrie, și eu, o poezie la viața-mi.

În această ispostază, cum vă considerați: muzeograf, muzeolog, muzeofil, muzeocian, muzeoturist?

Îmi iubesc muzeele ca pe copiii mei. Pe cale de consecință, mă consider... muzeofil.

Cum s-a născut Muzeul Poezie[i] de la Iași și ce concept are? Pe sprijinul și colaborarea cui ați contat în realizarea lui?

Aștept „giudecata înțelepților“ pentru a mă dumiri și eu care e conceptul. Cu privire la conținut, inventarul celor de la Casa Muzeelor din Iași va da totul pe față și nimic pe dos. Ajutorul cel mai de preț a venit, însă, de la un prozator, Lucian Dan Teodorovici, slăvit fie-i numele, prenumele și renumele, fără de care poezia română ar fi rămas fără cuvinte, necuvinte, luați aminte! Iar pe „schele“, pentru ridicarea în scenă a muzeului, au fost cu mine doi meșteri mari (nefiind calfe ori zidari): fiii mei, Mihai Barbu & Ion Andrei Barbu.

Ați realizat nenumărate antologii / albume grafice cu poezie și cu poeți, ultima ispravă fiind Pasaje Poetice *(Editura Charmides, 2020) dedicată poeților și orașului Bistrița. De la Jimbolia lui Petre Stoica, prin Petrila lui Ion D. Sîrbu și apoi Bistrița, pînă la Iași, pare că veți acoperi toată patria. Ce urmează?*

Ciclul „Citadele poetice“ va continua cu Lancrămul lui Lucian Blaga, realizat la patru mîini. Două ale mele, alte două ale Cameliei Toma. Volumul este gata, așteptăm o editură interesată. Mai avem în plan și altele, dar sîntem „legați“ de autori care plecat-au puțin... dincolo.

Pentru că sînteți un mare iubitor de poezie, atît de mare că o scrieți și pe ziduri, pentru final, am o serie de cinci întrebări scurte. Din ce poet știți pe de rost cele mai multe versuri?

Știu pe de rost integrala poetică a domnului URMUZ. Și-n română, și-n franceză!

Cărui poet v-ar plăcea să-i fiți ghid prin Petrila?

Mi-ar plăcea, mi-ar fi plăcut să-l plimb pe Don Pedro Stoica prin urbea mea. Cel din ultimele zile ale vieții sale, atunci cînd aproape orbise.

Ce cărți de poezie se află acum la dvs. pe noptieră?

Trei, Doamne, și toate trei: *Laudă somnului* de Lucian Blaga, *Somnoroase păsărele* de Mihai Eminescu și *Somn ușor, națiune* de Ada Milea.

Cu ce parte a corpului citiți poezia?

Cu OCHIȘOR. PLEOAPA DREAPTĂ.

În ce carte de poezie v-ar plăcea să trăiți pentru o vreme?

Nu numai că aș vrea să trăiesc, dar aș vrea să și mor în ea: *Antologia orășelului Spoon River* a lui Edgar Lee Masters. În fapt, este vorba despre ultimul muzeu pe care mi-aș dori să-l fac și care pleacă de la acest volum-testament – loc în care doresc să mă și îngrop fizic sau, mă rog, să mă îngroape. Ce poate fi mai frumos decît să fii parte dintr-o operă de artă? Ana lu' Manole știe ea ce știe.

a consemnat Marius CHIVU

■ ■ ■

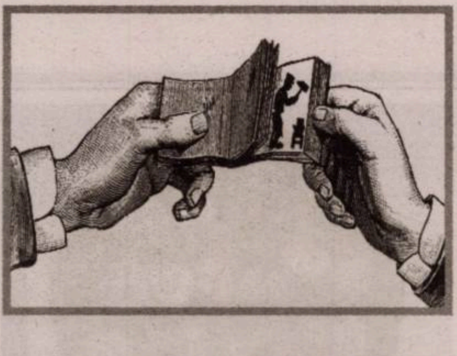

Marius CHIVU

feed**book**

Existențialism în vremea totalitară

„Romanul românesc din stînga Prutului“ este un proiect cultural, organizat de Asociația pentru cultură și arte Arbor, cu scopul de a promova cinci dintre cele mai importante romane basarabene ce lipsesc din biblioteca cititorului român. Sînt romane scrise de cei mai importanți scriitori basarabeni, generația șaizeciștilor. Proiectul va contribui la cercetarea acestor opere de către critici români, cu scopul de a familiariza publicul românesc din dreapta Prutului cu o operă literară românească de valoare, dar necunoscută în România. Romanele selectate sînt: Hronicul găinarilor *(2006) de Aureliu Busuioc (1928-2012),* Povestea cu cocoșul roșu *(1966) de Vasile Vasilache (1926-2008),* Zbor frînt *(1966) de Vladimir Beșleagă (n. 1931),* Biserica albă *(1987) de Ion Druță (n. 1928) și* Venetica *(1998) de Ariadna Șalari (1923-2016). Proiectul se desfășoară la București și are ca participanți cinci critici literari români: Andreea Răsuceanu, Cosmin Ciotloș, Florina Pîrjol, Bogdan Crețu și Marius Chivu. Fiecare critic a scris un eseu critic despre romanul ales, care va fi publicat în revista* Contrafort *din Republica Moldova și pe www.dilemaveche.ro, și dezbătut în cadrul unui eveniment public organizat la ArCuB, pe 24 și 25 august 2021, moderat de Mirela Nagâț.*

Ariadna Șalari, 1936

Ariadna Șalari, 1952

Rareori Internetul este atît de puțin generos cu un scriitor așa cum o face cu Ariadna Șalari (1923-2016), o scriitoare a cărei viață și operă, deopotrivă lungi și bogate, sînt rezumate în cîteva fraze în doar două locuri. Născută în apropiere de Odessa, în Cetatea Albă, aflată astăzi pe teritoriul Ucrainei, Ariadna Șalari și-a făcut studiile deopotrivă la București, unde a absolvit Institutul Politehnic în 1947, timp în care a și colaborat cu revista *Flacăra*, și la Moscova, unde a urmat cursurile Institutului de Literatură „Maxim Gorki“ la finalul anilor ’50, acesta fiind pentru literatură, după cum se știe, cel mai vitreg deceniu al secolului trecut. Repatriată în Moldova, aflată deja pe teritoriul sovietic, a fost învățătoare (după ce o scurtă vreme lucrase ca inginer chimist) și a început să scrie, ca mai toți prozatorii generației sale, mai întîi literatură pentru copii, apoi și romane și proză scurtă pentru adulți, pînă în 1998 publicînd, cu totul, peste douăzeci de cărți, unele apărute și în limba rusă, primind spre finalul carierei și două distincții moldovenești, Medalia „Meritul Civic“ și Ordinul „Gloria Muncii“. La bătrînețe s-a mutat în București, unde, după o boală îndelungată, a murit la vîrsta de 93 de ani.

Cunoscînd predilecția tematică și climatul literar ale epocii în care au fost scrise (anii ’60-’80), nu e greu să-ți imaginezi că romanele sale cu titluri precum *Se-ntîlnesc pămînturile, Oameni și destine* sau *Tăceri răscolite* abordează subiecte precum războiul și deportările, foametea și repatrierile, viața satului postbelic și munca pe marile șantiere, nedreptățile istorice și sociale, trauma identitară. Interesant este însă felul în care romanul autobiografic *Venetica*, scris între anii 1988-1992 și publicat în 1998 (la Editura Cartea Moldovei) în chip de *magnus opus* al carierei sale, închide rotund o viață și o epocă: plasată imediat după război, la începutul anilor ’50, în deceniul instaurării stalinismului și la începutul vieții sale de adult, cartea incorporează și fragmente de jurnal, datate 1988-1991, în care comentează sfîrșitul istoric al Uniunii Sovietice, deceniul Perestroikăi, și punctul final al carierei sale de scriitoare. Cartea este, așadar, o privire retrospectivă asupra începutului și totodată o consemnare a sfîrșitului „experimentului social“ pus în practică de totalitarismul comunist, între cele două momente desfășurîndu-se o viață viciată politic, o existență privată de sensul libertății.

Cartea se deschide cu un vis consemnat în jurnal, datat 27 iulie 1991: „M-am trezit foarte tulburată. Mă visasem într-o casă necunoscută, dar eu știam că-i a mea. Deodată mi-a bătut cineva în geam. M-am repezit la fereastră și am văzut-o pe mama. Mă privea fără să scoată un cuvînt...“. Visul acestei imposibilei întoarceri la „baștină“, pe care scriitoarea o teoretizează în paginile următoare, este, de fapt, o regresie înspre coșmarul istoriei *în* care (și nu *din* care) se trezește tînăra Maia, repatriată în 1950 din Bucureștiul studiilor politehnice în Cetatea Albă natală, un loc devenit nerecognoscibil, cu străzi redenumite și populație deportată, evacuată sau relocată, vorbitoare de „dialecte pestrițe din cele mai îndepărtate plaiuri ale nesfîrșitei foste Rusii“. Însăși familia ei este acum alta: lîngă mama sa, îmbătrînită de experiența războiului și speriată de presimțirea unei noi amenințări, în locul iubitului tată vitreg, mort pe frontul Donului, Maia găsește un alt bărbat, de asemenea văduv, trăind amîndoi în vechea lor casă, însă împreună cu alte nouă familii care vorbesc o altă limbă. Despre fratele mai mic, Maia află că este student la Hidrotehnică la Odessa și că s-a însurat, iar despre fratele mai mare află că „s-a aranjat“ într-o suburbie a Moscovei ca inginer la o fabrică de armament reprofilată pe producția de strunguri. Familia nu mai e *aceeași*, cum nu mai este nici *acolo*. Memoria și, implicit, viața par relocate și transpuse acum într-o altă limbă.

„Cum arată o revenire la matcă?“, se întreabă naratoarea protagonistă, doar pentru a constata că cele două noțiuni, „revenire“ și „matcă“, au căpătat între timp un alt sens. Fratele mai mare o cheamă la Moscova, iar Maia acceptă să plece încă o dată de la ceea ce deja nu mai este acasă. Adaptarea la noua existență presupune încă și mai multă îndepărtare și înstrăinare: Maia devine fiica risipitoare întoarsă acasă doar pentru a lua calea exilului și a îmbrățișa adevărata condiție de venetică.

Cu bani împrumutați, Maia călătorește prin această „stare de veghe de coșmar permanentă“ spre Moscova, „în căutarea soartei“, doar pentru a locui în suburbia Podolsk, într-un cămin de nefamiliști, într-o cameră amărîtă cu alte cîteva fete la fel de sărace, unde se angajează, ca inginer chimist, în laboratorului unei uzine producătoare de bacuri pentru acumulatoare. Coșmarul istoric este deopotrivă și industrial, anunțînd un dezastru ecologic.

Sprijinul Maiei în acest proces de relocare în chiar inima întunericului este, sau ar trebui să fie, fratele ei mai mare după tată, Leon, întors rănit de pe front, angajat ca inginer într-o fostă uzină militară dintr-o altă suburbie a Moscovei, numită Klimovsk, și căsătorit cu o rusoaică cu un copil din prima căsnicie. Fost latifundiar basarabean, acesta își donase toate veniturile din arenda moșiei sale de peste o sută de hectare de pămînt comuniștilor închiși la Doftana, rolul lui în mișcarea ilegalistă rezumîndu-se însă la acela de filantrop. Leon este un visător credincios Partidului, propovăduind viitorul luminos („Azi e sărăcie. Mîine însă va fi huzur, dar un huzur comun!“) și o îndeamnă pe Maia să se conformeze, să-și cenzureze pesimismul și frica, o sfătuiește să-și îngrădească gîndirea reacționară, să creadă în noua orînduire egalitaristă, să fie vigilentă și „să se ferească de uneltirile dușmanului de clasă“.

„Susceptibila repatriată“ Maia devenită „ciujacică“ simte și vede monstruos(ul) din jur, sărăcia și mizeria, conformismul și oportunismul colegilor care o resping: „Prezența mea era recepționată cu prudență în laboratorul unde lucram. Trebuia să suport un soi de discriminare pentru motivul de a fi considerată o străină, venită naiba știe de unde și cu ce intenții. Deși, aparent, lumea mi se adresa politicos, chiar amabil, sesizam la tot pasul o distanțare vizibilă între mine și colectiv. Eram ca un corp intrus într-un spațiu ce nu-mi aparține“. Încercările Maiei de a se apropia de o colegă de cameră, de șefa laboratorului, de o colegă de studii și de un lector de Istorie eșuează rînd pe rînd. Cu toții rămîn „geografii neinvestigate“ și nu reușește să găsească, în ciuda pregătirii intelectuale, „o limbă comună“.

Maia se înscrie la o universitate serală de marxism-leninism, unde începe să studieze Istoria Rusiei și Cursul Scurt de Istorie a Partidului, conspectîndu-l într-un caiet secret, sub forma unui pamflet politic. Condiției sale de venetică i se adaugă nu doar drama lucidității și presentimentul dezastrului, dar și simțul artistic și nevoile sentimentale. În zilele sale libere, cînd nu este dusă la colhoz pentru munca colectivă a cîmpului, Maia evadează la Galeria Tretiakov, de unde se întoarce cu albume de reproduceri, sau își găsește confortul în lungi conversații cu lectorul de la cursul de istorie, un tînăr educat, delicat și cu umor, care luptase pe frontul Iași-București, și față de care începe să dezvolte un sentiment puternic, pînă cînd are bănuiala că acesta ar putea fi un agent.

Această suspiciune/temere/dezamăgire, adaugată tuberculozei recidivate a fratelui, acutizează însingurarea și criza Maiei care își simte anulată individualitatea („viața aceasta îți îngăduie un singur lucru: de-a încuviința!“). Criza existențială a Maiei este, implicit, și una a feminității. Colegele de cameră, de laborator sau de clasă, înghesuite în căminele suburbiilor, trudind în uzine, scoase la muncă la colhoz, impozitate pentru că nu sînt încă mame, sînt percepute ca tot atîtea singurătăți „care la un loc ar fi integrat o uriașă Mască a Singurătăți feminine, urzită din toate neîmplinirile cîte le-a fost dat să îndure“.

În fine, o ultimă scenă dramatică este cea în care Maia își întreabă nepoțelul ce ar vrea să fie cînd va fi mare, iar acesta răspunde cu numele lui Pavlic Morozov, adică prefabricatul simbol al trădării familiei ca act eroic socialist. La finalul primului an petrecut în suburbia Moscovei, Maia decide să se întoarcă în Republica Moldovenească, „unde se vorbește aceeași limbă românească“, pentru a se dedica literaturii și a găsi o cale de scăpare din „urzeala acestui coșmar, complex de dubiu generator de spaimă“.

Aceasta este „povestea“ romanului, scheletul autobiografic, din păcate firav, pe care este construită cartea și singura dimensiune care m-a interesat cu adevărat. Pentru că ceea ce Ariadna Șalari a numit „roman document“ este, de fapt, un eseu memorialistic compozit, în care episodul autobiografic din anul 1950 funcționează mai degrabă ca pretext (și intertext) pentru un foarte lung excurs eseistic de sorginte existențialistă, în context totalitar, pe marginea conceptelor de Libertate, Adevăr și Iluzie, Bine și Rău, Ideea Supremă și Binele Suveran, Frumos și Virtute, Prezent și Trecut, Absolut și Divinitate, Timp și Spațiu, Spirit și Formă, Logos și Istorie, toate cu majusculă.

Prețiozitatea discursului filozofic, care abundă în jargon metafizic și, inevitabil, în platitudini, multitudinea tropilor și lexicul moldovenesc specific încarcă frazele, urîțesc exprimarea și creează redundanță, făcînd, din păcate, cartea dificil de citit. Sigur, e și un roman de idei (comunismul față cu filozofia antică și occidentală) din care răzbate un spleen metafizic, dar nivelul uman al eșecului Maiei s-ar fi putut lipsi de cel ideatic, care parazitează povestea.

Din păcate, taman inteligența Ariadnei Șalari, care a gîndit această carte în coordonate filozofice punînd în pagină un demers conceptual impresionant, a privat-o de a scrie un roman-mărturie mai convențional, dar mai emoționant prin experiența feminității dislocate în mediul stalinist industrial, deopotrivă puternic și, mai ales, accesibil.

(Varianta extinsă a acestui text pe www.dilemaveche.ro)

■■■

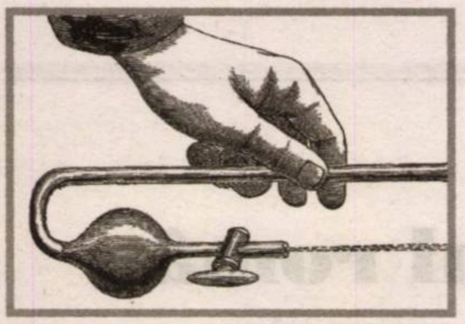

REGIMUL **ARTELOR** ȘI MUNIȚIILOR

Oana STOICA

rosencrantz & co

Aceasta nu este o cronică

● *Dă-te din soare,* text de Alexa Băcanu cu inserții ale echipei. Regia: Leta Popescu. Cu: Andreea Ajtai, Radu Dogaru, Raluca Mara, Oana Mardare, Cosmin Stănilă, Adonis Tanța. Cu participarea: Alexandru Dabija, Ionuț Caras, Ramona Dumitrean, Anca Hanu, Radu Lărgeanu, Alexandra Tarce, Irina Wintze. Scenografia: Mihai Păcurar. Costumele: Teodora Frîncu. Muzica: Radu Dogaru și Adonis Tanța. Mișcarea scenică: Mihai Mihalcea. Asistente de regie: Irisz Kovacs și Ana Maria Țîrlea. Reactor de creație și experiment, Cluj. Proiect co-finanțat de AFCN.

Am început aproape fiecare cronică din ultimul an și jumătate cu referire la contextul sanitar pentru că el schimbă (aproape) totul în viețile noastre, inclusiv teatrul. Din păcate, inerția teatrului autohton e puternică, impulsul pandemic nu a fost suficient ca să zgîlțîie modul în care gîndim și facem teatru, doar ici și colo au apărut spectacole influențate în vreun fel de noua realitate. E dezamăgitor că peisajul teatral din România în ansamblul său rămîne tributar unui tip de teatru care era deja conservator înainte de pandemie, că lipsește o stare generală de convulsie care să genereze autoreflecții despre ce fel de teatru facem, cum și pentru cine, ce avem de spus, care este rolul acestei arte acum, în acest context ce nu ne permite să ne întoarcem la „viața normală / de dinainte“ – litania pe care o tot invocăm, deși e clar că „normal“ acum nu va fi același lucru ca înainte de pandemie. Inerția teatrală se conectează și cu un anume paternalism, un pseudo-mentorat în care relația dintre ucenic și maestru – relație generică, între tineri artiști și un fel tradițional de (a face) teatru – este mai degrabă de supunere decît inspiratoare, cu atît mai puțin una de contestare care să ducă la o evoluție disjunctivă a tinerilor în raport cu canoanele înaintașilor. Apar generații de artiști prea cuminți, care se mulțumesc să reproducă modelul predecesorilor sau, cel mult, fac revoluții în eprubetă. Lipsește fibra de artist care dă cu tiparele de pereți ca să își găsească propria voce, mai mult, nu prea are nimeni nimic de zis, și de aici încep cumințenia și formalismul, de la această lipsă de idei, de mesaj și de nevoie (reală) de a face teatru. E crucial ca artiștii tineri să își producă propria lor revoluție, care ar trebui să înceapă cu ruperea dependenței, fie și involuntare, de modele. Asta face Leta Popescu în *Dă-te din soare*.

Lipsește fibra de artist care dă cu tiparele de pereți ca să își găsească propria voce.

În noiembrie 2020, Reactor de creație și experiment a făcut o lectură performativă pe platforma Zoom pentru un „laborator de creație“, *Dă-te din soare (work in progress),* care urma să fie dezvoltat într-un spectacol în cadrul programului *Focus: Decalaj. Narațiuni intergeneraționale*. Programul era bine argumentat: „S-a născut ca răspuns la un conflict între generații tot mai agresiv, atît la nivel public, cît și familial, un conflict bazat pe experiențe de viață diferite, dar și pe multe prejudecăți, pe lipsa unei comunicări reale, dar și pe diferențe de clasă, de afiliere politică sau religioasă“. *Dă-te din soare* avea însă și o altă motivație. Reactor a fost creat în 2014 de tineri artiști, absolvenți ai UBB Cluj, care au experimentat și s-au dezvoltat împreună. De la un moment încolo, însă, lucrul în același grup sau cu artiști din aceeași generație și-a dovedit limitele și Reactorul s-a deschis spre regizorii din generațiile anterioare, și ei tineri, dar a dorit și un regizor „consacrat“. Cel ales a fost Alexandru Dabija – poate și pentru că stilul lui, artistic și uman, conține o anume ireverențiozitate ce poate fi asociată cu refuzul de a se supune canoanelor, oricare ar fi ele. În varianta inițială, lucrată cu Dabija, *Dă-te din soare* chestiona conflictul intergenerațional. Ce a rezultat concret a fost însă un discurs anti-ageism. Dabija a încurajat actorii să scrie despre experiențele proprii ale relaționării cu persoane vîrstnice, provocînd confesiuni oneste și deloc măgulitoare la adresa acestora. Cum era vorba doar de un produs *work in progress,* era de așteptat ca acest ton depreciativ să fie cumva deconstruit în forma finală, dar discuția post-spectacol a arătat că nu se știa în ce direcție o vor lua lucrurile. Sînt două lucruri de spus aici. Unul este că, pe un fundal în care vîrstnicii sînt abandonați de stat și hărțuiți de societate – de la pensiile (deloc speciale) care nu asigură un trai decent la „te caută moartea pe-acasă și tu îmi ocupi locul în autobuz“ –, un spectacol care valorizează resentimentele împotriva bătrînilor nu e tocmai ce ne trebuia. Altul e că Dabija are abilitatea și cinismul de a scoate din tinerii săi colegi exact acele lucruri neflatante, ascunse de regulă în spatele moralei și cutumelor sociale. Orice ar fi fost, *Dă-te din soare* ajunsese într-un impas. Soluția a venit pasînd producția Letei Popescu. Și Leta a făcut o mișcare radicală – a mutat subiectul de la vîrstnici *în general* la vîrstnici/mentori/generațiile consacrate *din teatru*, la raportarea tinerilor artiști la aceștia, la propria sa desprindere de admirația față de Dabija și la teama, prea puțin fertilă, a dramaturgului Alexa Băcanu față de același Dabija, prezent de altfel în spectacol în trei ipostaze – audio, prin propria voce, jucat de Radu Dogaru (excelent), cu celebra pălărioară cu tot, și prin pastișarea personajelor dabijiene recurente, „babele“. Focul pus de Leta a ars formule teatrale stătute, fie și funcționale, din teatrul instituționalizat (scena de început, cu actori din Teatrul Național din Cluj, jucată pe Zoom, este o mostră de teatru de relație clasic), dar și concepte și direcții care încep să se anchilozeze în teatrul independent, transformîndu-l prea repede într-un autoreproducător de discurs. A dat de pămînt cu Reactorul care s-ar fi dorit confirmat (binecuvîntat?) de un regizor „mare“. Și-a verbalizat și persiflat propria nevoie de validare de către un maestru și de către *mainstream*-ul teatral. Și pentru că toate aceste obsesii și revolte aveau nevoie de o formă, ele s-au transformat în funeralii. Leta Popescu a înmormîntat totul cu furie, umor și conștiinciozitate, căci numai după ce faci curățenie într-o casă străină te poți instala în ea (poate și de asta, în cariera ei de pînă acum, Leta a tot tatonat direcții performative, fără a se instala nicăieri, ca și cum nu și-ar găsi locul). Acum ar trebui să deschidă un șantier.

Am văzut spectacolul, prezentat în avanpremieră la Cluj, într-o înregistrare rudimentară tehnic. Premiera va fi la toamnă (cu o posibilă prezentare și la București), cînd voi reveni cu o cronică.

***Oana Stoica** este critic de teatru.*

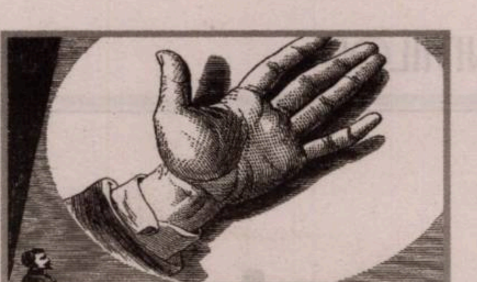

Adina POPESCU

portrete din mers

Cum ar fi ca poporul român să devină surdo-mut măcar pentru un an?

Sînt în Vama Veche de cîteva zile, conjunctura prin care am ajuns aici nu are nici o legătură cu vreun „concediu“ planificat și nici măcar cu locul în sine, însă asta e o altă poveste. Nu vreau să mă justific în vreun fel, însă adevărul este că am ajuns să detest Vama Veche aproape la fel de mult ca și Bucureștiul. Pentru că este, din păcate, un soi de București strămutat la mare.

Abia dacă îndrăznesc să ies „în oraș“ din curtea umbroasă, plină de verdeață, în care locuiesc. Iar atunci cînd ies, mă umplu de nervi în cel mult cinci minute, exact ca la București.

Ce mă deranjează cel mai tare nu este mulțimea care se revarsă haotic, aglomerația estivală, mișcarea browniană continuă, cozile de la market-uri etc., ci zgomotul. În locul ăsta e un zgomot de nedescris, abia dacă îți poți aduna gîndurile. În primul rînd este zgomotul mașinilor, al motoarelor care țin cu orice preț să ajungă pînă pe plajă. Așa cum, în București, oamenii țin morțiș să parcheze, dacă se poate, chiar în farmacie sau în locul unde au ei treabă, și aici ar parca direct în val. Dacă eu aș administra Vama Veche, aș interzice în primul rînd accesul mașinilor, aș face o parcare uriașă, gratuită, pe cîmp, chiar la intrarea în sat, turiștii n-au decît să-și lase mașinile acolo și să-și care trollerele pînă la hoteluri și pensiuni cîteva sute de metri, aș da liberă trecere doar mașinilor destinate aprovizionării și celor ale puținilor rezidenți, pentru că da, aici mai există și rezidenți.

Apoi, mai e muzica care îmi amintește cu precizie de Costineștiul anilor ’90, unde de la fiecare terasă se auzea la maximum „Coco Jambo“. O disonanță mai atroce ca-n Vama Veche n-o să mai întîlnești în altă parte. La fel ca-n Costineștiul de pe timpuri, fiecare terasă, bar, dugheană își are muzica ei dată la maximum, bum-bum-bum fac *beach bar*-urile și parcă tot universul lor tresaltă, simți toți bașii ăia în stomac și în creier pînă cînd îți vine să vomiți. Cînd pătrunzi într-o bulă din asta „muzicală“, unde nu te mai poți înțelege om cu om, nu mai știi pe unde să ieși. Pînă și băiatul care vinde porumb fiert își are boxa lui, o boxă uriașă la care își pune muzica preferată de pe telefon, nu știu dacă boxa aia atrage într-adevăr clienți sau e pentru plăcerea proprie. Cumperi porumb fiert și iar bum-bum-bum în moalele capului. Pentru că, nu în ultimul rînd, mai sînt și oamenii, rareori mi-a fost dat să văd un „trib“ care să-și propună să producă mai mult zgomot precum cel din Vama Veche.

Sincer, nu înțeleg care e scopul. Să alunge spiritele rele? N-aș crede. Să-și marcheze teritoriul, așa cum unii cîini urinează pe un teren necunoscut? Să-și demonstreze forța, potența, să-și facă simțită prezența? Toate mașinile care ajung aici, mai ales în week-end, vin de pe șosea cu geamurile deschise și cu boxele date la maximum. O fi vreun semn, vreun consens pe care eu, una, nu-l mai pricep? Sîntem aproape de strada „principală“, de Magheru, cum i se mai zice, noaptea reușesc să adorm numai cu dopuri. Sînt traximetriștii care strigă unul la altul toată noaptea: „Trage-o, bă, mai încolo, ce pula mea m-a blocat ăsta?“, „Hai să mergem la Mamaia, în pula mea!“. Apoi sînt petrecăreții care vin de la discotecă, de la băută sau de la ce or mai fi venind ei, ăștia doar se hăhăie, se aud rîsetele subțiri de fete ca niște chiote prelungi, apoi se bagă și cîte un bărbățoi în seamă cu un soi de *iu-huuu* fără nici o noimă, un urlet de fiară rănită, urmat de un alt *hă-hă-hă* admirativ din partea grupului. Și, pe la trei, se mai găsește cîte unul care să-și ambaleze motorul – vruum! –, de parcă ar începe marile curse de mașini.

O disonanță mai atroce ca-n Vama Veche n-o să mai întîlnești în altă parte.

Doar în zori, pe la cinci, cînd toți ăștia au picat pe undeva, reușești să mai auzi și păsările, pentru că da, deși pare incredibil, în Vama Veche mai sînt și păsări, sînt chiar și arici care mișună sfios prin iarbă, sînt chiar și pîrși. Și, tot pe la cinci dimineața, oftez, mă întorc pe partea cealaltă, încercînd să adorm, gîndindu-mă nostalgic la liniștea de pe litoralul bulgăresc, de la Krapeț, Ezereț sau Sinemoreț, tot un soi de Vama Veche, însă în variantele ei mai bune.

Ce se întîmplă cu mine? De ce nu mai suport zgomotul? Oare am început să îmbătrînesc? Acum vreo două săptămîni, înainte de Vama Veche, eram într-un supermarket din București unde o mamă tînără își făcea cumpărăturile alături de doi copii care zbierau și se fugăreau printre rafturi ca și cum ar fi fost la un loc de joacă dintr-un parc, cu trotineta. Ceilalți mușterii se uitau la ei cu indulgență – erau doar niște copii plini de energie! –, angajații nu interveneau în nici un fel, am senzația că scrie undeva în „codul angajatului“ că nu ai voie să deranjezi clientul familist cu copii pentru că el va cumpăra mai mult decît clientul fără copii, în cel mai rău caz îl abordezi cu blîndețe atunci cînd copilul devine stricător.

M-am pomenit că încep să bombăn de una singură și să mă feresc de copiii ăia ca de o mică invazie barbară. Am renunțat la dulciuri unde dăduseră iama și m-am dus direct la raionul de pîine, însă au năvălit și aici, urlînd cît îi țineau bojocii, mama îi privea cu seninătate – ia uite ce copii cu tupeu și bine adaptați am, sigur vor reuși în viața! După care am stat ascunsă vreo zece minute pe la vinuri, unde copiii teoretic nu aveau ce să caute, pînă cînd toată gașca a trecut de casa de marcat și s-a dus în legea ei. Am răsuflat ușurată, apoi m-am gîndit brusc că faptul că nu mai suport chirăielile unor copii nevinovați într-un spațiu public, că-mi afectează starea de spirit e clar un semn de băbenie. Oare? Sau, de fapt, mama este vinovată? N-ar fi trebuit să ia o atitudine, să-i strunească într-un fel? Să-i „educe“? În fond, a nu-l deranja pe cel de alături nu ține de educație sau trebuie să ne manifestăm cu toții liber instinctele primare pentru că doar așa ne dezvoltăm „armonios“?

Apoi, mi-am amintit de o vacanță la Paris împreună cu părinții mei, la sfîrșitul anilor ’90, mi-am amintit senzația de jenă pentru că eram singurii care vorbeam tare pe stradă și faptul că oamenii se uitau la noi ciudat – din ce țară babanieră populată de maimuțe urlătoare or fi venit și ăștia? Însă pentru noi, aterizați din București, din blocuri socialiste cu pereți inexistenți unde trebuia să urlăm zilnic unii la alții ca să ne înțelegem și ca să combatem zgomotul de bormașină și maneaua de la etaj, era ceva normal.

În România, limbajul nonverbal nu există, nu există gesturi, priviri, tandrețuri mai subtile decît „Te iubesc, fă!“, nu există tăceri și nici discreție. Sîntem o nație care trebuie să producem cît mai mult zgomot ca să ne justificăm existența pe acest pămînt și să atragem atenția asupra noastră – vrem să fim observați, *văzuți*, pe lîngă noi nu se trece cu indiferență. Și cred că e valabil și pentru alți estici și, în general, pentru popoarele „mici“ – nici bulgarii, nici sîrbii sau ucrainenii nu sînt departe, cu cît un popor este mai sărac, cu atît se manifestă mai zgomotos. Pentru că liniștea ține de civilizație, pentru că tăcerea este de obicei educată.

În concluzie, mi-aș dori ca acest popor român să devină surdo-mut măcar pentru un an ca să vedem cum se descurcă. Imaginați-vă nunți cu manele, unde cîntă cîte unii fără să li se audă vocea, și nu e decît o liniște generală, binefăcătoare, deși nuntașii aruncă în continuare cu dolarii. Imaginați-vă picnicuri și grătare pe tăcute unde nu se aud decît păsările din păduri și micii care sfîrîie plăcut. Imaginați-vă serile de la bloc în care toții vecinii comunică zîmbitori prin semne. Imaginați-vă o *silent* Vama Veche unde nu se aud decît valurile.

■ ■ ■

ABONEAZĂ-TE ACUM

SCANEAZĂ CODUL QR

CUM TE ABONEZI
✓ ONLINE: la http://abonamente.adevarul.ro
✓ VIRAMENT BANCAR sau MANDAT POȘTAL:
în contul SC ADEVARUL HOLDING SRL, cod fiscal RO18990288,
deschis la BRD - Decebal,
nr. cont RO70BRDE441SV58305914410.
✓ LA TOATE OFICIILE POȘTALE / ✓ FIRMELE DE ABONAMENTE

Informații și reclamații: abonamente@adevarulholding.ro
Tel: 0790 139 007/0790 139 009 (L-V, 9.00-18.00)

DILEMA VECHE

✓ 3 luni - 65 LEI ✓ 6 luni - 110 LEI ✓ 12 luni - 175 LEI

Prețuri la abonamente cu pînă la 52% mai mici față de prețul de la chioșc

TALON ABONAMENT
Nume............ Prenume............
Str. .... Nr. ...., Bl. ...., Sc. ...., Et. ...., Ap. ....,
Localitate .... Județ/Sector ...., Cod poștal ....
Telefon .... Email ....
Am achitat suma de .... LEI cu mandat poștal/ordin de plată nr. .... din data .... în contul SC ADEVARUL HOLDING SRL, cod fiscal RO18990288, deschis la BRD – Decebal, nr. cont RO70BRDE441SV58305914410.
Abonamentul va începe din luna* .... Semnătura ....

Plata se va efectua pînă la data de 25 a lunii în curs pentru ca livrarea să înceapă de la data de 1 a lunii următoare.

Prin completarea prezentului talon sînt de acord ca SC ADEVARUL HOLDING SRL să prelucreze datele mele cu caracter personal pentru activități promoționale și să le dezvăluie terților conform legii nr. 677/2001. Îmi rezerv dreptul să mă opun acestei prelucrări și să solicit ștergerea datelor adresîndu-mă societății SC ADEVARUL HOLDING SRL printr-o cerere scrisă.

Pentru abonamentele plătite cu mandat poștal sau ordin de plată este necesar să trimiteți talonul completat, împreună cu copia dovezii de plată la **SC ADEVARUL HOLDING SRL – Abonamente,** București, Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, Sector 2, cod poștal 020331.

...ÎȚI DĂ DE GÎNDIT

DILEMA VECHE 25
Studia americana
DILEMA VECHE 25
Avem O istorie. Cum citim?
DILEMA
Minte-mă frumos
Ce este cultura europeană

Stela GIURGEANU

Furia rutieră

Cazul de acum cîteva săptămîni din București, cel în care un motociclist a provocat moartea unui tînăr care mergea pe trotineta electrică, lovindu-l și proiectîndu-l sub roțile unei mașini, este, fără îndoială, șocant. Nu este, însă, singular – potrivit unui raport al Poliției Române (transmis Ziare.com), la nivel național, în doar trei luni, din ianuarie pînă în martie, s-au înregistrat 774 de accidente grave de circulație, cauzele principale fiind viteza neadaptată la condițiile de drum, traversarea neregulamentară, abateri ale bicicliștilor și neacordarea priorității pentru pietoni. În plus, potrivit Eurostat, țara noastră ocupă primul loc în Uniunea Europeană în topul accidentelor rutiere mortale. Vina pentru acest palmares negru este un cumul de factori – infrastructura, amenzi mici și pedepse blînde care încurajează și întrețin încălcarea regulilor, dar și o anumită cultură care s-a impus în timp pe șoselele din România – așa-numita „furie rutieră“.

Bineînțeles, nu vorbim despre un fenomen nou, chiar dacă expresia e relativ recentă – sintagma *„road rage“* apărînd, se pare, pentru prima oară în Statele Unite, într-un articol din ziarul *St. Petersburg Times,* care a relatat, pe data de 2 aprilie 1988, o altercație în trafic care s-a terminat cu împușcături: „O izbucnire de furie rutieră a băgat un om în închisoare. Acesta este acuzat că a împușcat o femeie care i-ar fi tăiat calea pe autostradă“.

În Marea Britanie, expresia a intrat în Oxford Dictionary în 1997, dar se pare că a fost folosită, pentru prima oară, tot în presă, în 1994, într-un articol din *Sunday Times,* care relata o dispută rutieră între un lider al evreilor ortodocși din Marea Britanie și un călugăr budist: „Atacul i-a adus lui David Schreiber, un cunoscut lider al Sinagogii Unite, o amendă și o condamnare pentru agresiune și comportament violent. De asemenea, l-a plasat în numărul tot mai mare de britanici prinși de «furia rutieră», o problemă despre care poliția, organizațiile auto și psihologii spun că străbate întreaga țară“.

Care este, totuși, resortul care transformă niște nervi la volan într-un fenomen social?

În timpul unei conferințe pe tema siguranței în trafic și a condusului agresiv, conferință care a avut loc în Washington, în 1997, dr. Leon James, profesor de psihologie a traficului la Universitatea din Hawaii, Honolulu, a făcut o radiografie amplă a întregului proces.

„Furia rutieră este ca un ciclu, care începe cu o explozie de invective și acuzații, tăcute sau cu voce tare, atingînd rapid un vîrf, care durează cîteva secunde, după care se diminuează, înlocuit fiind de un sentiment temporar de ușurare: presiunea reprimată a frustrării sau a fricii se eliberează în invective. Totuși, ce se întîmplă mai apoi, dacă presiunea inițială nu dispare, depinde de anumite condiții. În unele evenimente minore, dar enervante, schimburile conflictuale se sting după cîteva momente, cînd simptomele fiziologice ale furiei se disipează, retrăgîndu-se în subconștient, adormite, dar gata să se trezească la următoarea ocazie, poate chiar peste un minut mai tîrziu. Ciclul furiei poate fi reaprins doar văzînd cealaltă mașină sau poate dispărea dacă șoferul-țintă evită contactul vizual, răspunsurile verbale și alte forme de provocare. Dar, dacă cei doi șoferi își amplifică și realimentează reciproc emoțiile combative, furia lor verbală se poate transforma și poate escalada în confruntări care trec de invective. Cu cît ciclul de ostilitate se întoarce, cu atît devine mai intens, iar indivizii sînt mai puțin dispuși să dea înapoi. Acest lucru este cauzat și de faptul că intensitatea furiei rutiere este determinată de raționalizări și justificări, iar cu cît antagoniștii merg mai multe «runde», cu atît vor găsi mai multe motive pentru continuarea și escaladarea disputei. Înțelegerea furiei rutiere necesită abilitatea de a analiza un incident de furie rutieră și de a vedea etapele sale naturale de dezvoltare sau escaladare. Fiecare pas permite șoferilor un punct de alegere: să continue conflictul sau să se retragă din el.“

© wikimedia commons

Care este însă punctul zero al acestei escaladări și de ce unii șoferi aleg să se retragă din conflict, iar alții să se afunde mai abitir în spirala sa? Este vorba despre o structură mentală personală care s-ar manifesta la fel în orice alt conflict, chiar și în afara vehiculului pe care îl conduc, sau, mai degrabă, are legătură chiar cu șofatul?

Dr. Leon James susține că, după ani de cercetare, a înțeles care este mecanismul emoțional pe care îl implică condusul unei mașini – cheia acestuia fiind noțiunea de control al spațiului personal. Pentru că, susține psihologul, mașina nu este doar un obiect de confort sau o paradă a *status*-ului financiar. Este și un obiect cultural, și o extindere psihologică asociată cu dinamica mentală și emoțională internă a șoferului, devine parte a ego-ului său.

„Mașinile sînt o extensie a sinelui, sînt obiecte încărcate de ego care pot fi folosite atît pozitiv, cît și negativ pentru a ne face vizibili pe un drum. Automobilul ne oferă un mijloc de a exercita controlul direct asupra mediului nostru. Cînd intrăm în mașină, aceasta devine un instrument pentru activarea sentimentului de control. Căci automobilele sînt puternice și ne ascultă. Răspund instantaneu și plăcut la orice poruncă le dăm, oferindu-ne acel sentiment de bunăstare care vine odată cu obținerea controlului asupra întregului mediu înconjurător.“

Cu alte cuvinte, cu cît sentimentul de a nu avea controlul asupra vieții tale este mai accentuat, cu atît șoferii sînt mai dispuși către agresivitate în trafic?

„Mulți șoferi au comentat că furia rutieră care îi prinde uneori este legată și de un sentiment general de pierdere a controlului în viața lor. Bineînțeles, este uman și natural să căutăm un sentiment de control în viața noastră, vrem să simțim că ajungem undeva, că nu pierdem timpul, că facem lucrurile în mod corect, că sîntem liberi să ne urmărim propriul interes – neîngrădit. Ce se întîmplă cînd cineva ne îngrădește sentimentul de libertate în trafic? De exemplu, în timp ce conduceți în mod regulamentar, cineva, o mașină de pe banda stîngă, se aruncă brusc pe banda dvs., chiar în fața dvs. Piciorul se ridică automat de pe pedală și atinge frînele, ca să mențină distanța și să evite un accident. Însă, în acel moment, șoferii agresivi simt brusc o furie pentru că au fost obligați să modifice ceea ce ei făceau în ritmul lor. Șoferul celălalt i-a forțat să apese frîna. «Ce idiot! Ce idiot!» Simți o explozie de furie înăuntru. Se face foarte cald. S-ar putea chiar să începi să transpiri. Strîngi mai tare volanul. Acum ai ajuns în momentul decisiv: poți lăsa emoția să dispară sau poți aprinde flăcările cu gînduri de indignare și dorințe de răzbunare. Șoferii agresivi nu lasă să se stingă focul emoțional. Am descoperit că mulți șoferi, cu care am lucrat, n-au mecanismele emoționale necesare pentru a face față unor astfel de situații de urgență. Încălcarea sentimentului de libertate personală predomină și stîrnește în ei instantaneu emoții negative care escaladează, de la frustrare la ostilitate și chiar la ură. Şi este o certitudine faptul că o conducere agresivă a mașinii a devenit o normă culturală, deoarece cultura noastră acceptă expresia ostilității ori de cîte ori ne simțim nedreptățiți.“

Revenind în prezentul românesc, nu este oare „nedreptățirea“ sentimentul majoritar național? Ideea că alții „ne iau de proști“? Or, ce poate să enerveze mai mult decît o asemenea provocare? Drept urmare, reacționăm și, căzînd în extrema „îndreptățirii“, avem senzația că șoselele ne aparțin – iar această senzație este valabilă, în egală măsură, pentru toți participanții în trafic care aleg să nu respecte regulile (nici nu mai vorbim despre respectul pentru cel de lîngă tine). De cîte ori n-am văzut un șofer care trece pe roșu și înjură pietonii care traversează regulamentar „că nu se mișcă mai repede“ și de cîte ori n-am văzut pietoni care sar în fața mașinilor, fie prin locuri interzise, fie cînd culoarea semaforului nu le permite, și înjură șoferii că nu opresc?

Bineînțeles, nu sesiuni de terapie și ședințe de management al furiei sînt soluțiile. Soluțiile, în acest punct, sînt pedepse mai dure, dar și cei care să le aplice. În lipsa acestora nu ne rămîne decît o vigilență personală sporită și o continuă mefiență vizavi de siguranța în trafic.

PUBLICITATE

CEA MAI CITITĂ REVISTĂ DE ISTORIE DIN ROMÂNIA

acum în 100 de pagini!

COTOFENEȘTI, OPERAȚIUNEA DE DENIGRARE A REGINEI MARIA
DRUMUL ANEVOIOS AL RESTAURĂRII CAPODOPERELOR
Historia
FORTISSIMI ET VALIDISSIMI
BATAVII
O UNITATE DE ELITĂ A ARMATEI ROMANE ÎN DACIA

DIN AUGUST,
la toate punctele de difuzare a presei

13,00 LEI

Historia.ro

ABONEAZĂ-TE!

Sună de luni până vineri, de la 9:00 la 18:00, la 0790139007 / 0790139009

Bogdan TĂTARU-CAZABAN

Plethon: paradoxul unei întîlniri

A apărut recent, în colecția „Biblioteca medievală, traducerea unui text esențial pentru filosofia europeană: *În ce privințe se deosebește Aristotel de Platon*. Grație lui Alexander Baumgarten, care a realizat ediția românească și coordonează din 2003, cu admirabilă competență și perseverență, întreaga colecție, Georgios Gemistos Plethon pătrunde în cultura noastră printr-una dintre scrierile care au realizat puntea dintre Bizanț și Occident în ambianța umanismului florentin. Căci acest text aspru cu Aristotel, scris ca un exercițiu de școală sau ca o suită de notițe rezumative, din perspectiva unui platonism tîrziu, afin cu Proclus, e o probă de vitalitate intelectuală a lumii bizantine, oferindu-se, în amurg, să-i inițieze pe florentini într-o cunoaștere spre care aceștia aspirau cu toată ființa lor.

Faima înțelepciunii lui Plethon – antică, de bună seamă – îi precedă sosirea la Florența, în suita împăratului Ioan al VIII-lea Paleologul, care spera realizarea unirii Bisericilor și, prin aceasta, salvarea imperiului. Plethon nu era însă unionist, iar viziunea sa nu aparținea nici pe departe taberei bizantine rigoriste, deși era perfect capabil să-i susțină teoretic argumentele. Venea nu direct din lumea constantinopolitană, ci de la Mistra, unde fusese nevoit să se retragă pentru a se proteja și a avea mai multă libertate de acțiune. Deși avea peste optzeci de ani, nu ezitase să se îmbarce în ultima aventură de salvare a imperiului, salvare pe care o proiecta, dar pe care nu o lega deloc de soarta Bisericii. Era, de fapt, un filosof care se revendica integral din lumea greacă precreștină; așadar, o făptură rară, aproape implauzibilă pentru Occidentul medieval (care sancționase fără crutare tentativele de autonomizare radicală a profesiunii filosofice). Or, în galeria pe care Bizanțul o prezenta lumii latine se afla cineva mai „vechi“ decît unitatea originară dintre Roma și Constantinopol și, poate din acest motiv, mai interesant pentru intelectualii umaniști.

Textul despre *diferențele* dintre Platon și Aristotel este scris în timpul acestui prestigios desant disperat al bizantinilor în Italia. Contextul îl stimulează pe bătrînul Plethon, care nu-și mai ascundea convingerile, și reușește, în contrast cu eșecul practic al Conciliului unionist, să producă efecte culturale pe termen lung. Plethon transferă, ca tip de problematică, o tradiție culturală bizantină în care comparația dintre Platon și Aristotel era o probă importantă în sine, cît și prin utilitatea sa în zona teologiei. Alexander Baumgarten prezintă cu acuratețe întreg orizontul care face posibilă această întîlnire a culturilor, sursele lui Plethon și structura filosofică a argumentelor. Cititorului îi este înlesnită înțelegerea succesiunii pledoariei (neo)platoniciene (ontologie – teoria sufletului – etică – cosmologie – fizică – teoria ideilor) și a pasajelor în discuție sau a celor omise deliberat de autor (de pildă, cele din *Fizica* II, referitoare la relația cauzalitate-hazard). Comentariul lui Alexander Baumgarten este esențial pentru a percepe profilul filosofic al lui Plethon, opțiunile și mizele sale. Dar, înainte de toate, pune în lumină tocmai vitalitatea unei culturi filosofice din moment ce, în Bizanțul care închisese Academia platoniciană cu nouă secole în urmă și-l condamnase mai tîrziu pe Ioan Italos, se discuta cu pasiunea căutării adevărului despre cel de-al cincilea element sau despre teoria ideilor.

Și totuși, acest text despre diferențele dintre Platon și Aristotel nu e doar ceea ce pare. În pofida lipsei aproape totale de retorică internă, funcția lui retorică globală era cu mult mai amplă decît cea a unui exercițiu de școală. Pentru Plethon, pledoaria în favoarea lui Platon urmărea renașterea imperiului, care nu putea avea loc decît printr-o restaurare a grecității antice precreștine; pentru umaniștii italieni, această pledoarie era dovada de care aveau nevoie pentru a destitui de pe soclul său universitar scolastica de inspirație aristotelică. Alexander Baumgarten ne propune această cheie de lectură care face din Plethon personajul unei întîlniri paradoxale între Bizanț și Occident.

Petre GURAN

„Epoca brâncovenească“

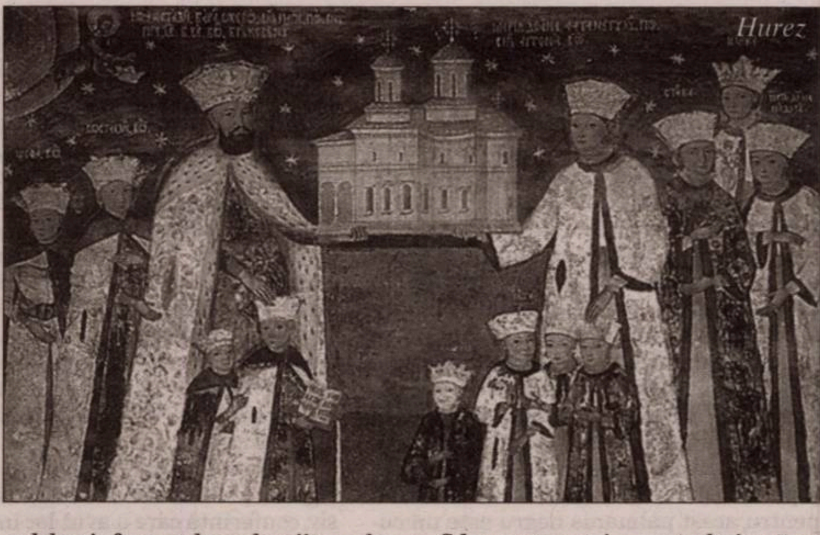

Trebuie s-o recunoaștem, puținor domnitori sau șefi ai statelor românești de-a lungul vremii le-a reușit această performanță ca numele lor să devină la superlativ simbolul unei epoci dătătoare de conținut identitar în viața unei națiuni. Autorul performanței pe care o evoc în acest text este domnul Țării Românești Constantin Brâncoveanu, care și-a făcut loc și în sinaxarul românesc cu un talent extrem de rar și subtil, acela de a muri oportun și semnificativ. Oricît n-am căuta nod în papură lui Brâncoveanu și epocii lui, impozite prea mari, neglijarea capacității defensive a țării, concentrarea puterii economice într-un grup restrîns, nici o întreprindere istoriografică de acest gen nu va zgîria măcar piedestalul vieții și operei acestui om cu adevărat de excepție. Pentru a susține această afirmație voi evoca o etapă din receptarea epocii lui Constantin Brâncoveanu în formarea unui stil național românesc, și anume cea a perioadei interbelice. Titlul este împrumutat de la un articol scris de G.M. Cantacuzino în 1932 și publicat în volumul său *Isvoare și popasuri* din 1934.

Consecințele primului război mondial pun societatea românească în fața unei provocări de proporții în a găsi un numitor comun tuturor componentelor istorice ale națiunii române, adunate într-un stat menit de data aceasta a dura ceva mai multă vreme. Bucureștiul era capitala noului regat al României Mari, dar în mod compensator inima ei bătea în Transilvania, acolo unde se construiește catedrala încoronării pentru a face din ceremonialul încoronării o întemeiere simbolică. Noua construcție, o sinteză de biserici valahe cu funcție aulică, face trimitere și spre brâncovenesc. În același timp însă, transformările demografice și politice ale secolului XX aduc noi actori sociali pe scena istoriei: țăranul român și știința etnografică, pe de o parte, proletarul și avangarda artistică, pe de altă parte. Brâncovenescul reprezintă o echilibrare a unei balanțe identitare în care ingredientele etnografice se poziționau în tensiune față de cele moderniste.

Confruntat cu țărănismul ideologic și consecințele sale stilistice, pe de o parte, și cu modernismul, pe de altă parte, stilul național din anii 1930 se întoarce mai conștient și mai profund spre arta brâncovenească. Pe lîngă restauratorii și istoricii de artă și arhitectură, Ion D. Traianescu, Nicolae Ghica-Budești, Ștefan Balș, I.D. Ștefănescu, ale căror lucrări încep să dezvăluie arta veche, cel care a încercat o adevărată sinteză între vechi și nou, plasîndu-se programatic între modernism și stil național, este G.M. Cantacuzino. Următoarea definiție a artei brâncovenești formulată într-un articol intitulat „Brâncoveanu sau izbînda oltenească“, scris în anii 1932-34 și publicat în volumul *Isvoare și popasuri* la Editura Fundațiilor în 1934, exprimă ideea continuității ascunse între vechi și nou: „Arta brâncovenească este pentru noi semnul că există undeva în lumea formelor și a ideilor o țară a Făgăduinței unde se vor realiza însușirile noastre artistice dintre care atîtea dorm încă în somnul lor letargic cum dorm în munții, încă nespintecați, în somnul lor inform coloanele viitoarelor peristiluri, ce-și vor arunca umbra pe pămîntul țării noastre“ *(Isvoare și popasuri*, p. 143).

Arta brâncovenească este astfel o promisiune artistică văzută ca expresie a unei năzuințe naționale, un potențial, neexploatat încă, dar care este singura și sigura sursă a inspirațiilor viitoare. G.M. Cantacuzino este programatic în aceste judecăți și anunță într-un fel ultima fază a neoromânescului, rezultat din sinteza cu modernismul. Astfel, dintre moderniști, unii au pendulat între cele două registre stilistico-ideologice (Petre Antonescu, Octav Doicescu, Henriette Delavrancea-Gibory, Duiliu Marcu și însuși G.M. Cantacuzino). Dincolo de o continuitate dorită, dar care rămîne imperceptibilă încă, la nivelul exigențelor lui G.M. Cantacuzino, ar exista o lege a dezvoltărilor stilistice care face din arta brâncovenească adevărata matrice a noului: „Epoca brâncovenească este o platformă de unde aspirația își poate lua zborul; epoca brâncovenească conține în spiritul legilor sale un program de realizări pentru mai multe secole. Cînd analizăm operele acestei epoci de izbînzi și aruncăm pe urmă o privire asupra secolelor premergătoare, vedem îndată că perioada brâncovenească este aceea în care sufletul românesc a intrat în stăpînirea posibilităților sale creatoare. De aceea domnia brâncovenească este mai mult decît un simplu capitol al evoluției noastre; ea începe o eră nouă în care mai trăim, ea înseamnă începutul maturității noastre artistice“ *(Isvoare și popasuri*, p. 143).

Într-alt eseu din același volum, intitulat „Epoca brâncovenească“, G.M. Cantacuzino formulează apodictic „Nu există estetică fără etică“ și subliniază în repetate rînduri că îndrăzneala politică a lui Brâncoveanu și coerența acțiunii sale internaționale, conflictele cărora a trebuit să le facă față în interior și exterior, suferința unui viitor incert sînt sursa reușitei lui în plan cultural. Dincolo de talentul său politic, Constantin Brâncoveanu este un artist și autorul unei descătușări de energii naționale, care depășesc cu mult simpla enumerare a influențelor externe care s-au exercitat asupra artei sale: „Dacă istoria lui Brâncoveanu pare tragică de la început pînă la sfîrșit, dacă domnia lui n-a fost decît un lung joc periculos, ce-și încerca norocul în mijlocul vicleniilor lăuntrice și mișeliilor exterioare, joc care n-a încetat a fi o singură clipă o sfidare a soartei care trebuia să se răzbune crunt în urmă, arta brâncovenească nu trădează o clipă lunga suferință a mîndrului boier, care primise cu atîta demnitate să fie pus la cîrma țării sale“ *(Isvoare și popasuri*, p. 128-129).

Iar fraza-cheie în interpretarea fenomenului brâncovenesc este: „Judecînd după operele pe care le-a lăsat epoca brâncovenească, era de așteptat ca arhitectura românească să se dezvolte și să intre în rangul marilor arhitecturi, care fac mîndria civilizațiilor. În arta brâncovenească sînt posibilități de dezvoltare pentru un mare imperiu“ *(Isvoare și popasuri*, p. 131).

Fără a fi istoric de meserie, G.M. Cantacuzino intuiește dimensiunea care face din arta brâncovenească un fenomen aparte, aspirația imperială, care nu e numai a lui Brâncoveanu, ci în primul rînd a clanului din care face parte, Cantacuzinii, și, mai larg, a unei elite creștine din Imperiul Otoman, din care fac parte și Mavrocordații, coagulată în jurul patriarhiei ecumenice, care cred că pot visa la imperiul creștin ortodox, măcar prin înflorirea culturală pe care o stimulează. Această intuiție a lui G.M. Cantacuzino, exprimată înainte ca Iorga să-și fi publicat capitolul din *Istoria Românilor* în care trimite la dimensiunea imperială a monarhiei lui Brâncoveanu, este o provocare lansată istoricilor. La peste o generație de la N. Iorga și G.M. Cantacuzino, în istoriografia românească s-a formulat „ideea imperială românească“. Brâncoveanu, în pofida mult discutatei slăbiciuni militare, a integrat această dimensiune în viziunea sa istoristă.

Însă continuatorilor lui Nicolae Iorga și G.M. Cantacuzino, rămași în țară, le-a fost dat să fie martorii dezechilibrului profund din devenirea națiunii române, cel în care extremele s-au confruntat violent și au dominat violent stilul național: proletcultismul și național-comunismul. Victima acestui dezechilibru a fost amintirea epocii brâncovenești. Cu mijloacele pașnice ale scrisului, dar nu lipsite de riscuri, istorici și artiști au știut să apere monumentele epocii brâncovenești, dar nu era un context propice să asculte argumente raționale. Că Văcăreștiul a căzut jertfă atunci este oarecum mai de înțeles decît faptul că nu a fost reconstruit după 1989. Dar aici începe altă poveste. Brâncoveanu și admiratorii lui și-au făcut datoria.

Nicolae DRĂGUȘIN

De la modul filozofic de a trăi la martiriu

A muri pentru o idee. Despre viața plină de primejdii a filosofilor e noua carte semnată de Costică Brădățan al cărei titlu ascunde o ambiguitate. E o carte de filosofie, așa cum ar părea la prima vedere, numai în măsura în care autorul propune „un excurs într-un domeniu încă necercetat: ontologia existenței ironice“ (p. 18). Paginile cărții vorbesc, totuși, despre ceva mai mult decît. Dincolo de intenția asumată a autorului, cartea ne poartă în lumea deopotrivă fascinantă și înspăimîntătoare a martiriului. Cînd ultima pagină se va fi încheiat, cititorului nu-i va mai rămîne altceva decît să fie convins că în sfera sacrului, definit cum nu se poate mai bine drept „cel cu totul altceva“ *(das ganz Andere),* nu intră doar aparițiile angelice pe care puțini dintre noi au șansa să le descopere cîndva, ci și prezența martirilor și posibilitatea martiriului, deschisă, în principiu, oricăreia dintre ființele omenești. Altfel spus, dincolo de lectura de specialitate, un mod profitabil este de a recepta această carte ca pe o incursiune în realitatea martiriului. Ce explică strălucirea morții martirice? De ce martiriul are această putere de a reconfigura o viață altminteri modestă, lipsită de strălucire și nu arareori plină de scăderi în plan moral? Strălucirea martiriului se impune de la sine sau, mai curînd, are nevoie de ochi care să o vadă și de cuvinte care să o transmită mai departe? Acestea sînt cîteva din nedumeririle de pe buzele multora pe care acest volum caută să le limpezească.

Filosofia ca mod de viață și martirajul

În clarificarea acestei noțiuni și, mai ales, în descrierea realității pe care conceptul o denumește, autorul îmbrățișează o perspectivă largă. Martiri nu sînt doar sfinții din calendar, ci oricare dintre „oamenii care mor pentru o cauză“, fie că această cauză este Dumnezeu, semeni, idei ori idealuri (p. 18), fie o Biserică anume – aș îndrăzni să adaug – în măsura în care identificăm martiri canonizați în virtutea sacrificiului pentru o Biserică și o confesiune dată. Desigur, titlul cărții restrînge această sferă semantică la martiriul pentru o idee, ceea ce înseamnă că și filosofia, în condiții extrem de precise, poate conduce la martiriu.

C. Brădățan merge pe drumul bătătorit mai înainte de Pierre Hadot, autorul care în anii ’70 a produs „o revoluție silențioasă în modul nostru de a înțelege istoria filosofiei occidentale“. Potrivit acestei „revoluții silențioase“, celor mai influenți dintre filosofi nu li se datorează un „corpus de doctrine“, ci mai curînd o anume „artă de a trăi“ (pp. 37-38). În miezul acestei „arte de a trăi“ se află „ideea de transformare“, cu precizarea că ceea ce se urmărește a fi îmbunătățit este sinele, iar nu societatea (p. 40). Poate nu întîmplător, Pierre Hadot a resuscitat lecția filosofiei antice în anii ’70-’80 ai secolului trecut, adică într-un context în care Karl Marx însuși, teoreticianul transformării sociale, era revizuit și revizitat după consacrarea eșecului sovietic. Trebuie insistat asupra faptului că, în aceste împrejurări, demersul lui Pierre Hadot nu poate fi perceput ca alt proiect de revizuire a corpusului marxist, ci ca alternativă, ca o soluție aflată la antipod. Subiectul ar merita însă o abordare separată, pornind de la întrebarea dacă modul filosofic de a trăi conduce inevitabil, în anumite condiții, la martiriu sau, dimpotrivă, martiriul are nevoie de o ultimă și puternică zvîcnire a voinței personale în fața morții.

Martiriu filosofic, martiriu religios

Restrîngerea abordării martiriului la sfera ideilor e consolidată și prin secțiunea în care autorul face distincția dintre „moartea pentru Dumnezeu“ și „moartea pentru idee“ (pp. 145-151). Lăsăm cititorului plăcerea acestei descoperiri, plină de nuanțe, dar care prezintă, totuși, unele inconveniente. În primul rînd, nu discută dreptul de dispoziție asupra trupului ca diferență fundamentală dintre martiriul religios și cel filosofic. Dacă, în religie, trupul credinciosului e omorît de un terț, în „moartea pentru o idee“ trupul poate fi omorît de filosoful însuși. În măsura în care autoimolarea și autoînfometarea ca forme „de a muri pentru o idee“ sînt cazuri specifice de sinucidere, cel puțin în mecanica lor, atunci tocmai această sinucidere este ceea ce reprezintă deosebirea fundamentală dintre martiriul religios și cel filosofic și, totodată, explică de ce nu toți martirii primesc cununa sfințeniei. Astfel, un caz de autoimolare pentru ideea de dreptate (virtute cardinală inclusiv în vocabularul biblic) reprezintă un martiriu, dar poate întruni condiția necesară pentru a fi declarat sfînt? Desigur, sinuciderea are un statut problematic chiar și în sînul martiriului folosofic, așa cum arată discutarea interesantului caz al Simonei Weil (pp. 139-144) ori problematizarea distincției dintre filosofii-martiri și categoria unde intră militanții, sinucigașii (p. 238), dar rămîne un aspect contencios substanțial în relația dintre „martiriul pentru Dumnezeu“ și cel „pentru o idee“.

În al doilea rînd, ar fi meritat arătat faptul că, spre deosebire de „martiriul pentru o idee“ care necesită trei condiții pentru a-și desvârși statutul și pentru a-și atinge finalitatea („Cum devine un filosof martir“, pp. 207-250), „martiriul pentru Dumnezeu“ nu-și atinge finalitatea ultimă decît în măsura în care e descoperit de posteritate prin lucrarea sfințeniei. Un martir religios poate întruni cele trei condiții enunțate și, totuși, să fie uitat. Acest martiriu nu este pierdut definitiv în măsura în care sfințenia dobîndită prin martiriu lucrează în posteritate astfel încît să fie descoperită și recunoscută ca atare la timpul potrivit. Astfel, dacă pentru martiriul filosofic sînt trei condiții de împlinit, în martiriul religios îi mai urmează o a patra: recunoașterea sfințeniei în cadrul eclezial, prin lucrarea acesteia în posteritate.

Metodă unică...

Lucrarea lui C. Brădățan este unică prin modul în care alege să răspundă la întrebările ce ghidează investigația: „Cum poate un filosof să-și folosească în chip potrivit moartea și cum poate da astfel un nou înțeles vieții sale?“ (p. 21); „Ce procese lăuntrice presupune luarea deciziei de a-ți pune trupul în joc?“; „Ce se petrece cu trupul filosofilor?“ în aceste condiții (p. 23). Fiind vorba de o problemă atît de sensibilă care angajează nu doar manifestarea exterioară, materială, a deciziei de a-ți sacrifica trupul/ a-ți lăsa trupul să fie sacrificat pentru a demonstra superioritatea unei idei, ci și sfera internă a intenționalității, metoda e cum nu se poate mai potrivită. Autorul explorează subiectul cu resursele pe care le oferă documentele scrise (filosofice, literare, eseistice) și imaginile, indiferent că vorbim despre cadrele cinematografiei ori reprezentările artistice. Prea adeseori neglijăm să vorbim despre marile teme din vocabularul existenței – una dintre acestea fiind chiar moartea – și altfel decît strict analitic cu resursele cuvîntului, uitînd că și imaginea are propriul discurs și propria contribuție. Bunăoară, ce ne-am face dacă despre Dumnezeu am vorbi doar exegetic, în cărți de dogmatică, scăpînd din vedere iconografia și arta creștină, fără a mai aminti practica personală a credinței?

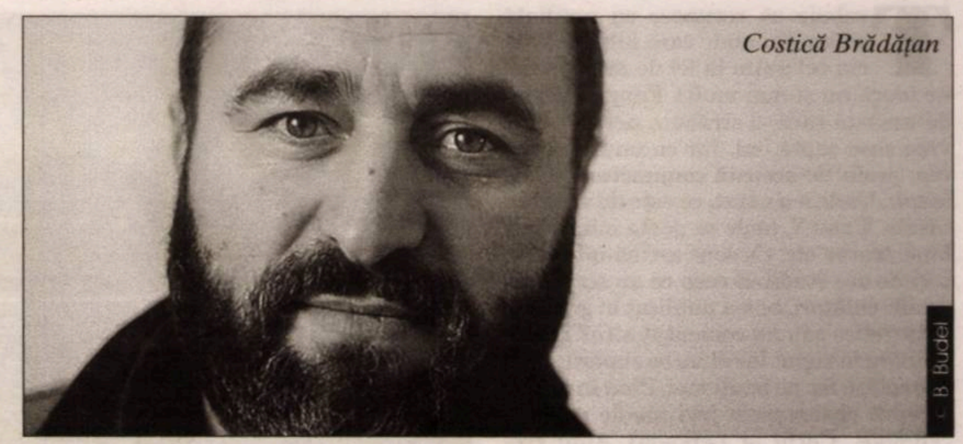
Costică Brădățan

Autorul recurge la surse interdisciplinare pe care le așază cu măiestrie într-un ingenios dialog, scopul imediat fiind acela de a extrage semnificații care altfel ar rămîne greu de atins ori de-a dreptul inaccesibile. De pildă, am apreciat felul în care autoportretistica lui Edvard Munch a fost utilizată pentru a exprima vizual una din ideile lui Montaigne și, împreună, pentru a afla „ce înseamnă a insera moartea în viață“. Sau cum filmul *A șaptea pecete* al lui Bergman tîlcuiește *Eseul despre experiența morții* de Landesberg. Cred că discuția asupra marilor teme va intra într-un alt registru atunci cînd autorii vor îmbrățișa această metodă pe care aici C. Brădățan o ilustrează cu măiestrie.

...de explorare a vocabularului existenței. Moartea

Conceptul avut în vedere în această carte este moartea, iar concluzia inevitabilă care se desprinde din paginile cărții este că nu trebuie să fii cîtuși de puțin filosof ca să ai o atitudine filosofică în fața morții. Nu trebuie să fii autor de studii ori cărți de filosofie și nici măcar să fi predat cuiva lecții de filosofie ca să ai o atitudine filosofică în fața inevitabilului. Filosofia ca mod de viață este accesibilă oricui, cu condiția să faci din aceasta un exercițiu de fiecare zi. Reiese clar acest lucru din felul în care o seamă de oameni s-au raportat la moarte și, în același timp, cum au înțeles să-și folosească trupul pentru a rămîne fideli unei concepții și pentru a demonstra suprematia unei idei chiar asupra vieții și cu prețul propriei vieți.

Prin fața cititorului se perindă o întreagă galerie de personaje. Ce se poate spune despre acestea că au în comun, dincolo de faptul că unele reprezintă ficțiuni literare (Ivan Ilici al lui Tolstoi) care ilustrează o idee filosofică despre moarte, iar altele sînt persoane istorice (Bruno, Morus, Hypatia, Socrate) care consacră cu propriul trup viziunea personală la întîlnirea cu iminența morții? Unii propun un anumit discurs teoretic asupra morții (capitolul „Primul chip“ al morții), iar alții exemplifică concret întîlnirea cu moartea („Al doilea chip“). Spun că oricine, indiferent de cine este sau ce face, poate avea o raportare filosofică la moarte întrucît am în vedere, desigur, concluziile acestei cărți, dar mai ales ceea ce rezultă atunci cînd această lucrare este citită împreună cu tulburătoarea carte a lui Atul Gawande, *Sîntem muritori* (Litera, 2019). Eroii expunerii lui C. Brădățan sînt persoane, fictive ori reale, care au rămas în memoria publică. Eroii anchetei lui A. Gawande sînt persoane reale, dar anonime. Toți însă s-au remarcat printr-o opțiune sau, dimpotrivă, prin lipsa de opțiune personală în fața morții.

Opera trupului, opera hîrtiei

Discutînd moartea din perspectiva „martiriului pentru o idee“, C. Brădățan arată cum nu se poate mai convingător, prin amplul recurs la personaje, istorice ori fictive, la argumente textuale ori vizuale, importanța trupului în construirea propriei opere, chiar și dincolo de opera scrisă propriu-zisă. E discutabilă ideea că „locul propriu al filosofiei este trupul filosofului, nu cartea“ (p. 51), dar, paradoxal, rămîne aproape de necombătut concluzia că „filosofia este o formă de scriere pe propriul trup, prin care filozoful însuși *devine un text viu,* o carte mereu în curs de scriere“ (p. 253). Ca o încununare a celor afirmate, aș fi simțit nevoia unei discuții apăsate asupra trupului supus martiriului și asupra operei. În majoritatea cazurilor, opera intelectuală e distinctă de trup, fiecare are propriul destin. Autorul discută aici cazul în care martirajul trupului desăvîrșește și consacră opera, dar și cazul unic al Hypatiei de la care nu a rămas nimic, unica operă fiind martirajul trupului. Tocmai prin felul contrastant în care se prezintă, pe de o parte, cazul Hypatiei, iar pe de altă parte cazurile autorilor cu operă, mi se pare că trupul martirizat al filosofului nu se poate substitui operei atunci cînd aceasta lipsește. Trupul martirizat poate da naștere unor mituri și legende, poate inspira ideologii militante (Hypatia și feminismul), dar în nici un caz scrierea operei cu propriul sînge nu poate ține locul operei scrise pe hîrtie cu cerneală. Aici mi se pare că se ascunde principala ambiguitate din țesătura argumentativă. În sfîrșit, încă și mai prețioasă e concluzia că „filosofii-martiri nu se pot abține să moară rîzînd“ (p. 254), măcar pentru faptul că anunță un nou proiect editorial pe care îl așteptăm cu interes.

Nicolae Drăgușin *este doctor în filozofie, lector universitar la Universitatea Creștină „Dimitrie Cantemir“ din București.*

Codruț CONSTANTINESCU

Hai-hui prin Zakynthos

Trebuie să recunosc cu umilință că am un amic care iubește Grecia cel puțin la fel de mult ca mine (dacă nu și mai mult). Fiind pasionat de această țară, o străbate neîncetat de vreo șase-șapte ani. Iar ca un bun prieten, profit de această conjunctură și mă inspir. Unde s-a cazat, ce este de văzut în insula X sau Y, unde se poate mînca mai bine, trasee etc. Ce sens are să-mi petrec zeci de ore studiind ceea ce au scris sute de alți călători, ce s-a publicat în ghidurile turistice sau au comentat alții? Prefer să merg la sigur. Iar el nu se supără. Pînă la urmă, o fac pe banii mei. Pînă în această vară observasem trei insule grecești (Thassos, Corfu și Lefkada). Anul trecut mi-am făcut planuri pentru a ajunge în Evia, dar pandemia mi-a dat planurile peste cap. În primăvară mi-am zis că, dacă pandemia va permite, mi-aș duce familia pe o altă insulă a Arhipelagului Ionic, în mult mai cunoscuta Zakynthos. Încă din februarie am rezervat un apartament, am plătit un mic avans, așa cum se procedează de regulă în Grecia. Și, evident, am început să mă rog să pot ajunge în Grecia. Vara trecută mă rezumasem doar cu un *all-inclusive* bulgăresc cam banal, de numai șase zile. Inutil de spus că într-a patra zi deja ne plictisiserăm.

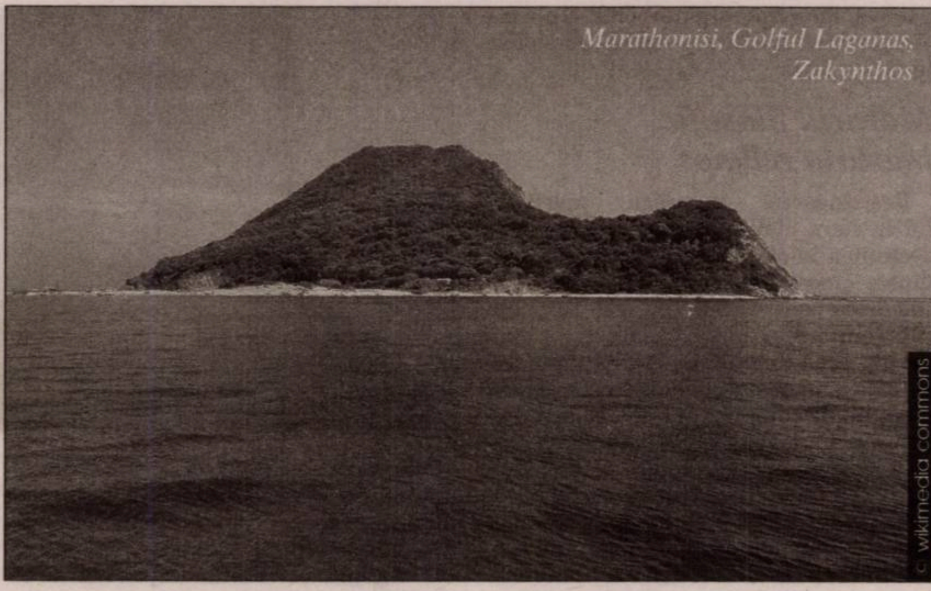

Marathonisi, Golful Laganas, Zakynthos

© wikimedia commons

Arhipelagul Ionic are o istorie foarte interesantă. În afara faptului că a fost ocupat de multe imperii, rămîne remarcabil faptul că numai cel otoman nu a reușit să le subjuge. De altfel, este singura părticică din Grecia care nu a fost ocupată de Imperiul Otoman, iar aceasta este foarte vizibil, mai ales în arhitectura deosebită a orașelor mai mari precum Corfu City, Lefkada City sau Zakynthos City (evident, termenul de *city* este cam pompos pentru niște orășele de 20-30.000 de locuitori, însă dacă le comparăm cu satele insulelor, există o deosebire importantă). Venețienii au ținut cu dinții de acest minunat arhipelag. Elita politico-economică a început să vorbească italiana, să treacă la catolicism. Anumite terenuri încă ar fi în posesia unor familii de italieni (cel puțin în Zakynthos), iar clădirile bisericilor, acum ortodoxe, trădează influențele italice. În 1797, Republica Veneția și-a încetat glorioasa existență, iar insulele ionice au fost preluate de către Napoleon, care avea planurile lui de expansiune teritorială. Franța a anexat frumoasele insule, însă nu pentru mult timp (au fost organizate trei departamente). După numai un an, amiralul rus Ușakov i-a alungat pe francezi, stabilind Republica Septinsulară (arhipelagul are șapte insule mai mari – Corfu, Zakynthos, Ithaca, Cefalonia, Lefkada, Paxi si Kythera) sub condominium ruso-turc. Pentru prima oară, populația greacă a avut dreptul de a se autoguverna. În 1807, francezii au revenit, reocupîndu-le prin Tratatul de la Tilsit. Nici de această dată nu aveau să se mențină mai mult căci, în 1809, Royal Navy avea să înfrîngă flota franceză în largul coastelor insulei Zakynthos (la 2 octombrie 1809), ocupînd Cefalonia, Zakynthos și Kythira (cea mai sudică din acest arhipelag). În 1810 avea să cadă și Lefkada, doar în insula Corfu francezii menținîndu-se pînă în 1814. Fascinanta istorie a acestor minunate locuri avea să continue. Prin Tratatul de la Paris din 1815 se formau Statele Unite ale Insulelor Ionice, sub protectorat britanic. După anii 1830 și apariția statului elen independent, grecii din arhipelag au început să-și manifeste dorința de a se uni cu acesta. Englezii au cedat, una din foarte puținele dăți cînd s-au retras de bunăvoie, iar ziua de 21 mai 1864 avea să fie una de referință pentru aceste insule (în orașul Zakynthos există o stradă centrală care poartă acest nume) și le-au predat regatului grec. Evident că foarte puține persoane vizitează un loc doar pentru că are o istorie interesantă, dar nu strică să știm mai multe.

Arhipelagul Ionic
are o istorie foarte interesantă.

Odată ajuns în portul Kyllini, care asigură legătura maritimă între Grecia continentală, Cefalonia (care este insula cea mai mare dintre cele șapte) și Zakynthos, am căutat portul. Știam că există o cursă a companiei Levante Ferry la ora 17,30. Condusesem bine și pe la ora 16,30 parcam în port. M-am dat jos, iar căldură de amiază m-a izbit frontal. Erau cel puțin 36-37 de grade Celsius. Dar mă așteptam. Trebuia să cumpăr biletele pentru feribot. Fiicei mele de 16 ani îi făcusem testul PCR în țară, ne parvenise rezultatul (negativ) cînd eram în Bulgaria, pentru că aflasem că adolescenții trebuiau să facă dovadă vaccinării sau a testului. Evident că la controlul de rutină nimeni nu ne-a mai cerut acest document. Erau mult prea multe mașini care așteptau, prea puțin timp. Doi angajați ai firmei solicitau cele două formulare pe care le completaserăm în mașină și pe care le primiserăm de la ghișeu. Unde ne cazam, de unde veneam, dacă eram vaccinați, cît stăteam, informații de bază. Am răsuflat ușurat abia cînd am deschis prima sticlă de Mythos. Dacă eram îmbarcat pe feribot era ca și cum aș fi fost pe insulă. Nu se mai putea întîmpla nimic. Din jurnalul pe care l-am ținut și în care am scris în fiecare seară, cînd se mai lăsa răcoarea, privind livada de măslini a lui Panagiotis, proprietarul impresionantei pensiuni (formată din trei corpuri de clădiri și avînd în total, vreo zece apartamente), reiau cîteva observații și întîmplări trăite pe Zakynthos.

A. În sudul insulei Zakynthos, începînd din anul 1999 (printr-un decret prezidențial) a luat ființă un interesant Parc Național Marin, care este administrat de către o Agenție de Management. Scopul instituirii acestui Parc Național este acela de a proteja o serie de specii de păsări, reptile și animale, cea mai celebră fiind, desigur, broasca țestoasă *Caretta caretta.* Aceste broaște țestoase trăiesc în Marea Adriatică și în Marea Ionică, plimbîndu-se din Croația pînă în Grecia, bucurîndu-se de o minunată libertate de mișcare. Pînă la urmă, atît Croația, cît și Grecia sînt membre ale Uniunii. Chiar dacă au plămîni și respiră aer, cea mai mare parte a vieții și-o petrec sub apă. Motivul pentru care Golful Laganas a ajuns să fie protejat prin lege este faptul că pe aceste plaje femelele își depun ouăle (chiar și o sută pe sezon) și care ar semăna cu niște mingi de ping-pong. Eu nu le-am văzut, dar atît pe plaja de pe insula Marathonisi, cît la Dafni am observat niște bețe de lemn, înfipte în nisip, tocmai pentru a proteja aceste cuiburi și pentru ca turiștii să nu calce peste ele. De la ora 19, pe aceste plaje turiștii nu mai au acces. În ambele locuri există o suprafață de plajă unde turistului îi este interzis accesul. Era evident că broaștele țestoase nu aveau cum să nu fie exploatate turistic de către întreprinzătorii autohtoni. De altfel, în toate magazinele de suveniruri puteai cumpăra diverse obiecte care aveau forma lor, de la magneți de frigider, plușuri de zece euro, cărți poștale, calendare, mici sculpturi foarte scumpe etc. Dar ele puteau fi și admirate. *Live.* În prima zi de vacanță, ne-am răsfățat nu numai cu frumoasa insuliță Camino, unde ne-am bălăcit pe cinste în apele verzi, ci și cu o excursie pe unul dintre nenumăratele vaporașe care înconjoară Golful Laganas și propun tot fel de itinerarii. Înainte de a ajunge pe insulița Marathonisi și a admira peșterile am fost transportați în Golful Laganas pentru a vedea o astfel de broască țestoasă. Am avut noroc. Căpitanul micului vas reperase o umbră neagră pe fundul apei. Mie nu-mi spunea nimic, mai mult, am confundat-o cu o stîncă, însă experții au stabilit fără putință de tăgadă că aveam de-a face cu o broască testoasă adormită. Mie îmi erau dragi broaștele țestoase încă din anii 1990, cînd nu ratam nici un episod al serialului cu Țestoasele Ninja. În scurt timp, și alte ambarcațiuni s-au strîns și mai bine de 30 de perechi de ochi se aținteau spre fundul marii, doar-doar broasca va avea bunul-simț să se ridice la suprafață. Grecii vorbeau între ei, puneau pariuri, cine va fi mai norocos, îți dau două beri dacă, ba nu, tu îmi dai trei etc. În timpul încordatei așteptări de cinci-șase minute (unicul marinar de pe vas, care era în același timp și ghid, ne-a asigurat că puteam sta și o jumătate de oră așteptînd ca broasca să iasă la suprafață) s-a petrecut și un incident bizar, care avea să mă urmărească de-a lungul întregii vacanțe. Copiii m-ar fi auzit spunînd *„Let's shoot the turtle“*, ceea ce eu nu-mi aduc deloc aminte. Cert este că nu există decît versiunea lor (orală) împotriva punctului meu de vedere. În mod sigur, un activist ecologist, dacă ar fi auzit replica, pseudo-amuzantă, m-ar fi aruncat peste bord. Oricum, apa era mică și aș fi ajuns fără probleme la țărm. Evident că replica mea se dorea una în registru ironic, un fel de amenințare voalată la adresa broaștei, magnifică creatură, care se odihnea la doi metri de noi, dînd dovadă de nesimțire. Admiratorii își țineau răsuflarea, iar ea dormita arogantă. Sînt sigur că la un moment dat chiar am auzit-o sforăind. Totuși, agitația creștea, așa că la un moment dat a ieșit la suprafață și s-a arătat în toată splendoarea ei naturală zecilor de paparazzi care s-au grăbit să o imortalizeze prin sute și mii de cadre. „Așa ai zis, *let's shoot the turttle.*“

B. E greu de înțeles (pentru un român) cum reușesc grecii să fie atît de amabili. Sigur este și pentru că știu că depind (cel puțin cei din insule) de turist și de turism, dar aceasta-i doar o explicație parțial adevărată. Reușesc să nu fie bădărani. **Γ.** Și în Zakynthos – dar se aplică în toată Grecia – am observat camionetele *(pick-up)* grecilor, care datează din anii 1980, pe cînd noi stăteam la coadă la salam cu soia. Sînt mai ales mașini folosite pentru a transporta ceva, dintr-o parte în alta. În unele cazuri, micii comercianți greci le încarcă cu fructe, străbătînd cu 20 km/h șoselele insulelor, urlînd în difuzoare. Cam cum se întîmplă prin satele românești. Sînt mărci japoneze. Remarcabil este că șoferii sînt experți în arta cîrpelii mecanice. **Δ.** Din nordul insulei, din micul port Agios Nikolaos, unde ne-am îmbarcat într-o croazieră pentru a vedea celebrele Grote Albastre, se zărea Cefalonia. Între cele două insule ar exista și feriboturi care asigură legătura maritimă. Locuitorii celor două insule vecine nu prea se înțeleg. Doar sînt vecini. **E.** În timpul zilei, greierii își făceau de cap, dar seara era acaparată de sunetul electric al miilor de lăcuste, care dominau fondul sonor al colinelor acoperite cu plantații de măslini. Zakynthos este o insulă incredibil de verde, foarte puțin afectată de teribilele incendii de vegetație din Grecia. **H.** Oare nu există nici un document în familie care să dovedească faptul că stră-străbunicul meu, tatăl lui Chiriac, originar din Grecia, venea de fapt din vreo insulă (oricare, nu am preferințe) unde deținea cîteva livezi de măslini? Cum îi știu pe cei din familia mea, sînt sigur că le-ar fi revendicat și nu mi-ar fi spus nimic. **Θ.** În Grecia nu este nici o problema dacă îți stabilești tabăra lîngă sectorul șezlongurilor, îți întinzi cearșaful, îți înfigi umbrela chinezească, te instalezi. Nu te alungă nimeni. Nu te privește nimeni cu superioritate și scîrbă. Mai mult, pe îngusta plajă Pelagaki Lithai, tînărul grec care era responsabil cu această treabă a ajutat un pensionar maghiar să-și înfigă mai adînc umbrela în nisip. **Λ.** E drept că prețurile practicate în insule sînt aproape duble față de cele unde se strîng elenii. În satul unde am stat, Vasilikos, am studiat o tavernă care avea un aer mai pauper, mai de țară, unde se strîngeau și socializau autohtonii. Probabil că și prețurile de acolo erau mai mici decît cele de la tavernele de fițe. **M.** Față de infrastructura rutieră din Thassos, Lefkada sau chiar și Corfu, cea din Zakynthos m-a surprins plăcut, șoselele erau bine asfaltate, mai mult, am văzut pentru prima oară de cînd vizitez insulele grecești și mici segmente proaspăt asfaltate. **N.** *Phantasmatiki,* un cuvînt adorabil pe care l-am reținut, fiind rostit în cadrul unei reclame de pe singurul post de radio care difuza numai muzică în limba engleză. Da, *phantasmathiki*. **Π.** Proprietarul Panagiotis a fost mult mai puțin intruziv decît Yoanis din Lefkada. Am comunicat de vreo patru ori prin WhatsApp. La venire, îmi lăsase cheia în ușa apartamentului, la fel precum am făcut eu cînd am plecat. Abia în a treia zi am reușit să ne coordonăm pentru a-i achita diferența. A fost fericit cînd i-am spus că eu am bancnote, bănuia că poate vreau să plătesc cu cardul. „Îți trimit chitanța pe e-mail?“, m-a întrebat. „Stai liniștit, nu e nevoie, nu am ce face cu ea“, i-am răspuns balcanic. A patra seară, cînd ne întorceam din orașul Zakynthos, l-am surprins cu o lanternă. Nu știu dacă aștepta pe cineva sau chiar pe noi, să ne numere. „Sînteți patru?“, m-a întrebat. „Păi da, sîntem doar patru, cîți ai vrea să fim?“ E posibil să fi fost păcălit de alți turiști, nu știu. **P**(ro). Rămîne uimirea mea continuă cum de este posibil ca într-un loc atît de restrîns din punct de vedere geografic să existe atît de multe atracții de tot felul, într-o combinație fină între creațiile umane și cele ale naturii, într-o împletire atît de armonioasă. **Σ.** Coborînd într-o după-amiază serpentinele către Porto Vromi, am asistat la spectacolul contopirii cerului cu marea. Pur și simplu, nu mai puteai spune unde începe unul și unde se termină celălalt. Iar pentru aceasta regizorul folosea cîteva zeci de nuanțe de albastru. **T.** Cine ar fi crezut acum trei decenii că noi, românii (sau măcar o parte semnificativă), vom putea avea în timpul concediilor aceleași condiții precum occidentalii, că vom putea vizita aceleași locuri precum ei, că vom conduce cam aceleași mașini (dacă nu, uneori, chiar mai puternice și mai scumpe) în condițiile în care eram paria Europei, mai ales după Revoluția furată de nomenclaturiștii lui Iliescu, aliați cu ofițerimea Securității? **Y.** În apartamentul unde am locuit se afla și un televizor. În primele două zile nu a funcționat pentru că nu pornea. După ce proprietarul l-a schimbat, am observat că era conectat la o antenă parabolică ce oferea vreo 600 sau 700 de programe, în toate limbile Pămîntului, cu excepția limbii române. L-am fixat pe canalul BBC World Service. Nu îmi strica să aud limba engleză cîteva ore, oricum peste tot mă înțelegeam numai în engleză. Grecii din Zakynthos cunosc mai puține cuvinte în limba română decît cei din Thassos. La BBC am urmărit cu mare interes episoadele documentarului *Wonders of Greece* exact despre istoria Jocurilor Olimpice care tocmai începeau. Mă întrebam cu melancolie dacă în România s-a recurs la o astfel de alfabetizare istorică la televizor. **Φ.** La același post BBC se difuzau fragmente dintr-un interviu al unui fost top-model de origine musulmană, care denunța industria din care făcuse parte. Moderatorul îi cînta, normal, în strună, denunțînd standardele occidentale în materie. Tînăra, foarte bine machiată, rujată, chiar dacă pe cap avea tradiționalul *hijab,* denunța faptul că marii creatori nu aveau stiliști musulmani. Mă aștept ca, în trei-patru zile de la interviu, fiecare să fi angajat nu unul, ci doi. Mă întrebam amuzat cam cîți bani i-a plătit BBC frumoasei musulmane și, de asemenea, cam cîți bani cîștigă ea de pe urma detestabilei industrii vestice de modeling. **Ψ.** Românii ajung în număr mai mic în Zakynthos, dar asta nu înseamnă că nu o fac. Pe plaja Porto Zor din apropierea satului Vasilikos, unde ne-am cazat, am urmărit și discuția dintre două tinere cupluri de români care aparent s-au întîlnit și împrietenit chiar acolo. Unul era din Brașov și celălalt din Craiova. S-au vorbit multe, nu mai țin minte, dar o întrebare mi-a rămas în minte. Brașoveanul îl întreba franc pe craiovean: „Este adevărat că aveți mulți țigani în Craiova?“. În stațiunea Argasi, un jeep negru, cu numere de București, previzibil, a blocat accesul pe una din cele două benzi ale aglomeratei șosele pentru ca șoferul să-și cumpere niște pateuri. După cinci minute de așteptare, am reușit în cele din urmă să-l depășesc. În rest, ne-am putut bucura de lipsa conaționalilor noștri în voie. Îi îndurăm suficient în timpul întregului an. **Ω.** Cum îmi voi păcăli familia ca și în anul viitor să mergem tot în Grecia? Da, le spun că schimbăm, de data asta vom mergem în Elada. În plus, nu mai mergem în Corfu sau Lefkada sau Zakynthos, dar totuși, ați văzut Cefalonia sau Evia? De ce să ne riscăm cînd putem merge la sigur?

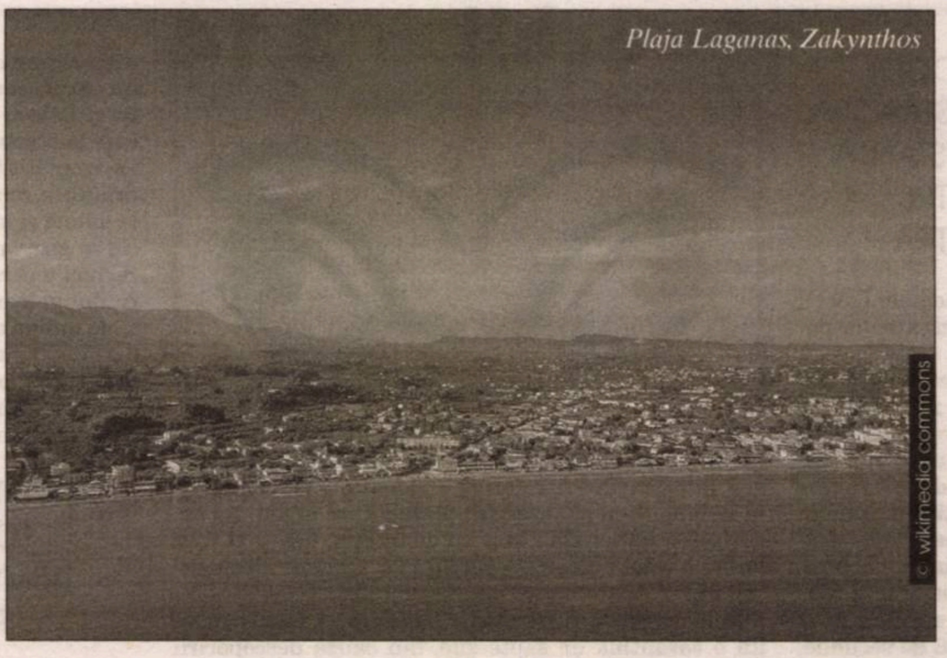
Plaja Laganas, Zakynthos

© wikimedia commons

Cum îmi voi păcăli familia ca și în anul viitor să mergem tot în Grecia?

***Codruț Constantinescu** este istoric și consilier pentru afaceri europene la Prefectura Prahova. Cea mai recentă carte publicată este* Liber în Europa *(Editura Vremea, 2021).*

■ ■ ■

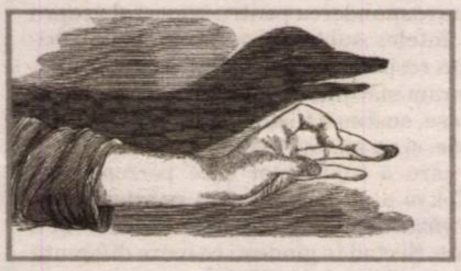

Iaromira POPOVICI

bazar

Ultima mare înainte de '89

Ultima mare înainte de căderea lui Ceaușescu a fost în august 1989. Cînd deja era rău, chiar foarte rău. Aproape că nu mai aveam ce mînca, muream de frig prin case și presiunile de toate felurile erau mai acute. (Ideea că „toată lumea“ se descurca nu e adevărată: nu se descurca deloc toată lumea, unii abia supraviețuiau, iar cei care se descurcau nu o făceau cu mijloace curate, în cele mai multe cazuri.)

A fost o mare interesantă. Marcată de context, în ciuda entuziasmului tinereții. Posibil de dus, datorită aceleiași euforii. A fost un fel de pre-lună de miere, marea de dinainte de nunta mea. Primisem niște bani de la nașa mea din Germania și am vrut să fac ceva memorabil cu ei. Din păcate, m-a dus capul la foarte puține lucruri pe vremea aceea. Ceva știam că vreau să evit: să fac o nuntă cu dar. O nuntă cu ștaif și tam-tam, în sens „tradițional“. Fusesem la o asemenea nuntă cu puțin timp înainte, care se desfășurase la un restaurant zis tradițional cu program artistic, inclusiv unul sexy, cît de sexy se putea pe vremea aceea, și-mi jurasem că cununia mea nu va arăta așa. Voiam una în rochie sau fustă de blugi și doar cu cîteva persoane apropiate, ceva hippie, dacă se poate (ce înțelegeam eu prin hipppie atunci). N-a fost chiar așa, dar, slavă Domnului, nici nuntă cu dar n-a fost.

Revenind la subiectul banilor primiți înainte de nuntă. Eram varză la capitolul educație financiară. Ca și cea sexuală, era un domeniu în care mai nimeni nu ne învăța nimic. Între economiile exagerate ale bunicilor mei și risipa părinților, care aveau mai mereu datorii, nu înțelegeam mare lucru despre gospodărirea banilor. Știam cam atît: cînd îi ai, îi cheltuiești cum îți place. Cînd nu-i mai ai, vezi... La liceu și în facultate se făceau chete în care fiecare punea cîți bani avea, puțini, ca să ieșim la o prăjitură sau la o bere. La noi în casă, mărunțișul se punea într-o călimară transparentă, cîndva în uz, care stătea pe o masă comună, și lumea lua de acolo cînd rămînea fără bani. (Ceea ce nu însemna că eram chiar complet iresponsabilă, învățam ca să-mi păstrez bursa și dădeam meditații de engleză.)

Din banii primiți am vrut să-mi iau ceva de-mbrăcat. Cum pe vremea aia cu greu mai puteai găsi haine decente în magazine, știu că m-am dus la magazinul Fondului Plastic, care mi se părea suprema chestie și în a cărui vitrină mă uitam precum Fetița cu chibrituri, pentru că prețurile erau, în general, inaccesibile. Era un mit al produselor „artistice“ de acolo, chiar dacă unele dintre ele nu erau chiar pe gustul meu, fiind prea cu pretenții și chiar kitsch. Cert e că, pentru un preț inuman la vremea aceea, am găsit acolo un pulover negru tricotat, puțin mai lung, genul flocos și un pic fantezist, pe care l-am achiziționat și care a fost piesa mea de rezistență mult timp. Dar care nu avea nici cea mai mică legătură cu nunta.

De restul banilor am hotărît să plecăm trei zile la mare. N-am mai vrut să mergem prin pilele mamei, așa că am făcut-o prin propriile mijloace. Acestea ne-au permis să stăm la o gazdă în Constanța, printr-o colegă care era de acolo. A fost o mare interesantă, aș zice. Am ajuns la doamna respectivă, care stătea într-un apartament de bloc și avea peste tot prin casă pozele celor doi soți decedați, dacă nu și urnele lor. Apartamentul era în stilul clasic al gazdelor, cu vitrină cu bibelouri și „Răpirea din serai“. Camera în care dormeam era curată, aveam o baie comună cu doamna respectivă, unde nu exista apă caldă. Țin minte și acum primele dușuri reci făcute acolo. De asemenea, doamna se conforma mentalităților vremii și ne ținea cont de orele la care ne întorceam. Era o prezență aproape din umbră care stătea mereu cu un ochi vigilent și neprietenos asupra noastră. Ne simțeam mereu vinovați de ceva sau potențial vinovați. Deși plăteam.

Felul ei de a privi lucurile și de a-și trata oaspeții avea legătură cu mentalitățile epocii. În general, oamenii de o anumită vîrstă îi tratau pe cei mai tineri cu autoritate și simțeau nevoia să le spună ce să facă. Părinții își exercitau din plin autoritatea asta asupra copiilor și nici violența fizică nu era exclusă. Iar cei care nu erau părinții tăi își permiteau, de destule ori, să se erijeze în postura asta. Era o relație nu prea plăcută între vîrste: se tot vehicula ideea de respect, cu orice preț. Maturii în putere îl cereau de la cei mai tineri. Dar, pe de altă parte, față de cei mai vîrstnici nu nutreau, în multe cazuri, același fel de respect. Se vehiculau apleativele de „Mamaie“ și „Tataie“ adresate te miri cui, persoană vîrstnică să fie, o cunosc, n-o cunosc. Și, mai grav, circula sinistra replica devenită deja antologică „Te caută Moartea pe acasă!“, adresată pensionarilor din troleibuz, de pe la cozi, de la doctori. Ideea fiind că de ce ne mai ocupă spațiul, atîta timp cît nu mai au mult de trăit pe lumea asta. Cei care spuneau asemenea enormități păreau să piardă din vedere faptul că vor deveni și ei, în curînd, Mamaie ori Tataie și că-i va căuta și pe ei Moartea pe acasă. Sau că au fost cîndva la fel de tineri și iresponsabili.

Era o prezență aproape din umbră care stătea mereu cu un ochi vigilent și neprietenos asupra noastră.

Urmarea în articolul viitor.

■ ■ ■

ÎN AȘTEPTAREA TEHNOLOGIEI CARE AR PUTEA APRINDE DISTRACȚIA, ORAȘUL A ZBURAT PE O DISTANȚĂ DE 2.000 DE KILOMETRI, FEREASTRĂ CU FEREASTRĂ

■ În acest moment, există cam 300 de oameni morți și puși la gheață în așteptarea tehnologiei care i-ar putea învia. (**M. C.**)

■ Poate că Olimpiada a fost cam plictisitoare sau poate că dorința oamenilor de a doborî recorduri s-a democratizat prea mult. Nu știu cum să-mi explic abundența știrilor care anunță căderea, unul după altul, în cascadă, a feluritelor recorduri din *Guinness Book.* Iată doar cîteva, anunțate de agențiile de știri pe parcursul ultimelor 48 de ore: în Singapore, un musculos a făcut 951 de flotări într-o oră stabilind un nou record la ceva ce s-ar putea numi flotări-pe-oră; în Idaho, un tip a ținut un scaun în echilibru, sprijinit doar în propria bărbie, o oră, opt minute și 38 de secunde, surclasînd vechiul record cu mai bine de cinci minute; în Nebraska, doi fermieri au bătut recordul mondial la jucat *cornhole* (un joc în care se aruncă săculeți plini cu boabe de porumb spre o planșă de lemn găurită aflată la cîțiva metri distanță – cine dă cu săculețul în gaură cîștigă), oprindu-se după vreo 26 de ore; în Canada, un *youtuber* a construit cea mai mare și mai luminiscentă lanternă (cînd se aprinde, emite un flux luminos de peste 500.000 de lumeni prin 300 de becuri LED; spre comparație, cea mai puternică lanternă de pe piață are doar 18 becuri LED) – și mă opresc aici, că nu mai am spațiu să consemnez puzderia de noi recorduri. Juriile *Guinness* sînt foarte ocupate vara asta. Să fie de la pandemie? (**S. V.**)

Cu ochii-n 3,14

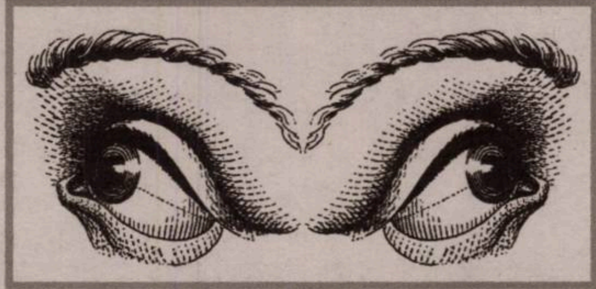

■ În China sînt în mare vogă cluburile de karaoke. Milioane de tineri chinezi se distrează înregistrînd sau interpretînd *live* hituri occidentale. Guvernul de la Beijing vrea să interzică piesele care amenință securitatea națională. Gata cu distracția, băieți și fete: faceți karaoke doar pe partiturile agreate ideologic! (**M. M.**)

■ În capitala Australiei, Canberra, a fost instituită o carantină de șapte zile, din cauza descoperirii unui caz de COVID-19. Orașul are o populație de circa 400.000 de locuitori. E și acesta un soi de apărare și, cu siguranță, măsura va avea efecte, dar nu te poți opri să te gîndești că e ca și cum ai trage cu tunul într-o muscă. S-ar zice că Guvernul australian nu știe să dea cu flit. (**A. M.**)

■ Un liliac care cîntărea opt grame a zburat pe o distanță de 2.000 de kilometri, din Londra pînă în Rusia, înregistrînd, astfel, un record. Doar că a murit după ce a fost atacat de o pisică. Oare cum ar suna o fabulă a lui La Fontaine inspirată de cazul ăsta? (**A. M. S.**)

■ Cînd sînt furioși sau frustrați, oamenii mai fac gesturi necugetate. Prea puțini sînt însă cei care se gîndesc să dărîme un bloc de locuințe. În orașul german Blumberg, un lucrător în construcții a închiriat un excavator și a distrus un bloc, fereastră cu fereastră și balcon cu balcon. Bărbatul în vîrstă de 47 de ani, care participase la ridicarea clădirii, era supărat că nu i s-au plătit toți banii și numai ruperea furtunului hidraulic a reușit să-i blocheze demersul. Provocase deja daune și în zona garajelor, unde erau depozitate sticle cu gaz, iar riscul de explozie era ridicat. Din fericire, nici o persoană nu se afla în acel moment în clădire, dar valoarea pagubei produse se ridică la o jumătate de milion de euro. După ce excavatorul a cedat, omul s-a predat singur la poliție, declarînd că a acționat „din frustrare“: era subcontractorul investitorului imobiliar și, din cauza întîrzierilor la plată, acumulase datorii de cinci milioane de euro. (**A. A. D.**)

© D. Stanciu

DAR ASTA NU-I NIMIC, HAINELE TALE (CARE PĂREAU FERICITE) TRIMIT ULTIMII 24.000 DE ANI PE ACEEAȘI DISTANȚĂ

■ Mare știre, mare! În perioada studenției, la numai 28 de ani, Florin Cîțu a fost arestat, în statul Iowa, SUA, pentru că a condus în stare de ebrietate. (Și, nefiind în România, nu a putut să dea 50 de lei șpagă, ca să scape basma curată.) Dar asta nu-i nimic, dezvăluie presa română. Gerald Anthony Lyman Moothart, avocatul care l-a reprezentat pe Cîțu, a fost condamnat el însuși pentru că ar fi băut la volan – și pentru că și-ar fi hărțuit sexual cinci cliente, două dintre ele fiind prinse, la rîndul lor, băute la volan. Lanțul slăbiciunilor! Curat jurnalism de investigație! Vreo poză deșucheată cu damele abuzate nu s-o găsi? Și ne-ar plăcea să aflăm ce păcate or fi avut părinții lui Moothart: mamă, tată, bunici, rubedenii pînă la a șaptea spiță. Cu siguranță, am avea cu ce să ne amuzăm. Pînă la urmă, e vina dromomanului Columb – el însuși, cam arțăgos cu amerindienii și hărțuitor cu băștinașele – că a descoperit America. Pariez, de altfel, că și el trăgea la măsea, la bordul navei „Santa Maria“… nu degeaba îi dărîmă nebunii statuile. Jos guvernul! (**M. P.**)

■ Abia cînd, pe seară, am citit o știre despre declarația activistei suedeze Greta Thunberg, care a afirmat că „Moda poluează, iar industria fashion trebuie să-și asume răspunderea pentru impactul asupra mediului“, am înțeles subtextul *newsletter*-ului primit în dimineața respectivă de la H&M, companie suedeză, în care eram sfătuită să-mi aerisesc hainele în loc să le spăl – așa, susținea textul, „vei fi mai atent(ă) și cu hainele tale, și cu mediul“. (**S. G.**)

■ Bărbatul care a înjunghiat zece persoane într-un tren la Tokyo a declarat în fața poliției că s-a enervat cînd a văzut femei care „păreau fericite“ și a vrut să le omoare. Și cînd te gîndești ce mare diferență este între „a fi“ și „a părea“. (**A. M. S.**)

■ Părinții bebelușilor nou-născuți din Japonia trimit săculeți cu orez, avînd aceeași greutate ca micuții, rudelor care vor să îi îmbrățișeze, dar nu îi pot vizita din cauza pandemiei. Simulacrul perfect. (**A. M. S.**)

■ Biologul rus Stas Malavin, împreună cu colegii lui din laboratorul Soil Cryology, a revitalizat un viermișor din specia bdeloizilor, după ce acesta și-a petrecut bine-mersi ultimii 24.000 de ani înghețat într-o bucățică de gheață din Siberia. Readus la viață, viermișorul s-a arătat imediat înfometat și excitat, gata să se reproducă de unul singur. „Rezistența acestui organism multicelular, care poate fi criogenizat vreme de zeci de mii de ani, este visul multor scriitori de ficțiune“, a declarat Malavin. (**M. C.**)

■ Pe stradă, o aud pe una spunîndu-i unuia: „Pe ultima sută de metri, vrea cununie, vrea cununie, vrea cununie“. Poate că proba de 100 m cununie ar merita să devină un sport olimpic, iar tripla cununie pe aceeași distanță s-ar cuveni să le asigure sportivilor un loc în fruntea clasamentului. (**D. S.**)

DILEMA VECHE

REDACȚIA:

Dana CĂLINESCU (secretar general de redacție)
Marius CHIVU ● Radu COSAȘU ● Stela GIURGEANU
Andrei MANOLESCU (redactor-șef adjunct)
Matei MARTIN ● Matei PLEȘU ● Adina POPESCU
Iaromira POPOVICI ● Ana Maria SANDU
Dan STANCIU (art director) ● Mircea VASILESCU
Sever VOINESCU (redactor-șef)

RUBRICI:
Teodor BACONSCHI ● Ion BARBU ● Aron BIRO ● Paul BREAZU
Cosmin CIOTLOȘ ● Horia CORCHEȘ ● Andrei CORNEA
Codrin Liviu CUȚITARU ● Alin FUMURESCU ● Ionuț IAMANDI
Maria IORDĂNESCU ● Selma IUSUF ● Ovidiu LORENZ
Anca MANOLESCU ● Victor MOROZOV ● Adrian MUREȘAN
Radu NAUM ● Lorin NICULAE ● Andrei PLEȘU
Constantin RUDNIȚCHI ● Mihaela SIMINA
Bogdan-Alexandru STĂNESCU ● Oana STOICA ● Valeriu STOICA
Cătălin ȘTEFĂNESCU ● Bogdan TĂTARU-CAZABAN ● Teodor TIȚĂ
Andreea VLAD ● Rodica ZAFIU

TEHNOREDACTARE: Adrian DAMIAN
EDITOR WEB: Anda DOCEA

PUBLICITATE PENTRU PRINT:
floriana.coman@adevarulholding.ro

PUBLICITATE PENTRU ONLINE:
vanzari@ead.ro
dragos.stan@adevarulholding.ro

MANAGEMENT GRUPUL DE PUBLISHING:
Administrator Special: Constantin SANDU
Director Marketing: Steluța ZAMFIR
Coordonator Producție: Constantin DELTA
Director Distribuție: Dana ZAMFIR
Informații și reclamații ABONAMENTE:
0790.139.007 / 0790.139.009
(numere cu tarif normal, disponibile de luni pînă vineri, între orele 9 și 18)
e-mail: abonamente@adevarulholding.ro

ISSN: 1584-1669
Revistă editată de: Adevărul holding
Publicație auditată de: BRAT AUDIT TIRAJE
Tiraj: 7.550
Tipărit la Tipoart Idea Studio

Biblioteca Județeană
ASTRA Sibiu

Biblioteca Județeană
ASTRA Sibiu

„Sînt vechi, domnule!“ (I.L. Caragiale)

FONDATOR **ANDREI PLEȘU**

DILEMA VECHE

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE ■ Anul **XVIII** ■ nr. **907** ■ 26 august – 1 septembrie 2021 ■ www.dilemaveche.ro ■ 24 pagini ■ 7 lei

Andrei CORNEA

la **răscruce** de **gînduri**

3

ANDREI PLEȘU

„România în presă“

pagina **3**

ROBERT SKIDELSKY

„Defecțiuni infailibile“

pagina **7**

Interviu cu

LAURA GEORGESCU BARON

pagina **19**

Literatura pentru copii

The Independent

„Începe cu începutul și continuă pînă la sfîrșit; apoi oprește-te.“

LEWIS CARROLL

Redacția DILEMA VECHE: Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, sector 2, 020331 București ● **telefon:** 0372.130.006 ● **e-mail:** dilema@dilemaveche.ro

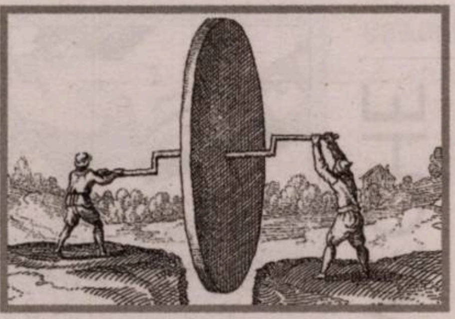

Teodor TIȚĂ

contraintuiția

Dezinformare, incendii și drumuri rasiste

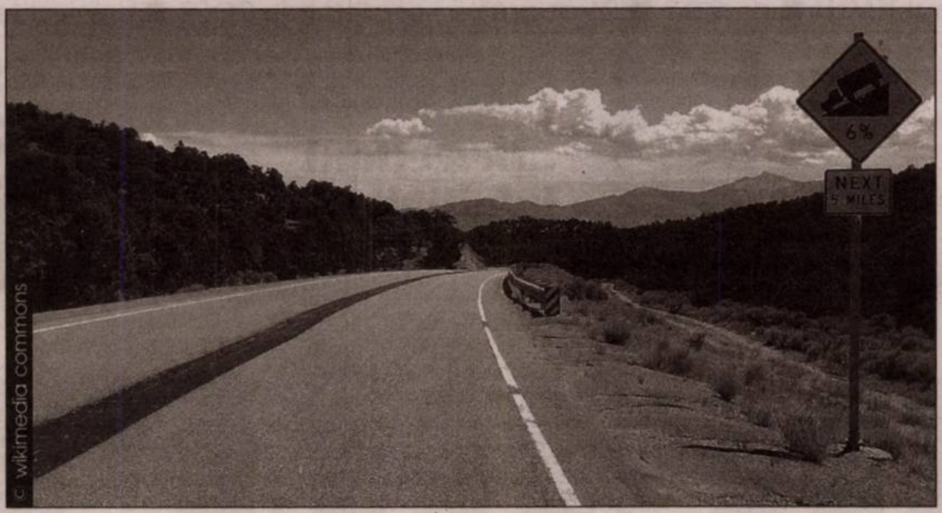

© wikimedia commons

■ În tentativa de a fi un pic mai transparent, Facebook a decis să publice trimestrial un raport privind cele mai populare postări. Managementul companiei a descoperit stînjenit că, în primele trei luni ale lui 2021, cel mai vizionat link din rețea era către o știre care alimenta temerile antivacciniștilor. Raportul a fost ținut secret pînă zilele trecute, cînd *New York Times* a aflat de el și a început să pună întrebări. Ziarul susține că Facebook s-a temut că „va arăta rău“. Compania nu a negat existența documentului, ba chiar l-a făcut public, explicînd însă că întîrzierea a venit ca urmare a unor verificări ale metodologiei de cercetare. Între timp se publicase și un al doilea raport, al cărui conținut, mai puțin controversat, dovedea că oamenii se uită mai ales la chestiuni frivole atunci cînd deschid Facebook.

■ Într-un articol de pe BBC am întîlnit sintagma „drum rasist“. E vorba despre autostrăzi care trec prin mijlocul orașelor și al căror efect nedorit este că distrug comunitățile care trăiesc în apropierea lor. Și, în general, este vorba despre comunități mai puțin bogate și ai căror membri aparțin minorităților. Sînt studii care arată că viața în apropierea unei autostrăzi americane mărește semnificativ riscul unor boli de inimă sau respiratorii. De asemenea, oamenii care locuiesc lîngă autostrăzi reușesc mai greu să iasă din sărăcie. Recent, administrația americană a aprobat un uriaș plan de investiții în infrastructură între ale cărei intenții se află și eliminarea acestor construcții și înlocuirea lor cu drumuri care să permită comunicarea între comunitățile astăzi despărțite. Planul este privit cu oarecare scepticism de oamenii cărora li se promite o viață mai bună. Însă, pentru că banii care vin de la guvernul federal trec prin conturile autorităților locale, e bine primit de politicienii care speră să profite de pe urma unui eventual succes.

■ Bill de Blasio, primarul New York-ului, a anunțat că angajații din sistemul de educație al orașului sînt obligați să se vaccineze. Pînă pe 27 septembrie, ei trebuie să aibă cel puțin o doză de vaccin făcută. E vorba de 148.000 de oameni, iar decizia face parte dintr-un efort de a evita cu totul școala online sau în sistem hibrid. O decizie asemănătoare a luat și Pentagonul. 1.400.000 de soldați americani aflați la dispoziția sa vor trebui să se vaccineze. Aceste anunțuri – și nu sînt singurele – dau semnalul că autoritățile încep să obosească în efortul de a convinge oamenii că vaccinarea e spre binele lor și, în același timp, că eventualele restricții ce ar putea urma vor avea un cost insuportabil. Cu dileme asemănătoare se confruntă și companiile. Amazon, spre exemplu, a organizat o loterie foarte generoasă, cu premii de pînă la 500.000 de dolari, pentru lucrătorii care se vaccinează. În cazul companiilor, situația e mai complicată pentru că multe dintre ele, deși sprijină fără rezerve eforturile de vaccinare, se tem că vor pierde angajații căzuți în patima conspirativitei care înconjoară acest subiect.

■ Grecia se pregătește să dea nume valurilor de căldură care lovesc țara tot mai des în ultimii ani. Numai în această vară, două astfel de fenomene meteo extreme au provocat incendii fără precedent atît în Grecia continentală, cît și în insule. Kostas Lagouvardos, director de cercetare la Observatorul Național din Atena, a explicat că „spre deosebire de alte evenimente meteorologice, valurile de căldură nu pot fi văzute. De aceea oamenii au tendința să nu le acorde importanță. Dacă le dăm nume, sperăm că această situație se va schimba și astfel de evenimente vor fi tratate așa cum se cuvine. Valurile de căldură sînt ucigași tăcuți. Nu fac zgomot, nu se văd, dar fac multe victime și provoacă pagube imense“.

Atena este orașul european care suferă cel mai mult de pe urma căldurii, iar toate estimările de pînă acum avertizează că situația se va agrava. Lucrul acesta a avut și un efect politic direct. Confruntat cu critici dure legate de modul în care a administrat eforturile de limitare a pagubelor provocate de incendiile din această vară, premierul Greciei, Kyriakos Mitsotakis, a anunțat crearea unui nou post ministerial dedicat managementului post-dezastru și alocarea a 500 de milioane de euro pentru ajutorarea celor afectați de incendii.

■ Deja uitate, deși s-au întîmplat în urmă cu doar cîteva săptămîni, inundațiile din vestul Europei, care au dus la moartea a cel puțin 220 de persoane, rămîn totuși o preocupare pentru oamenii de știință. Un raport publicat zilele trecute de World Weather Attribution arată cu degetul spre schimbările climatice provocate de activitatea umană ca sursă principală a catastrofei care a lovit mai ales Germania și Belgia. Astfel, s-a ajuns la concluzia că, în prezent, riscul unor ploi torențiale a crescut de la 3 procente la 9. Precipitații de felul celor care au provocat inundațiile respective au loc o dată la 400 de ani. Asta nu înseamnă însă că vor trece sute de ani pînă cînd riscul va reveni. Din contra, spun autorii studiului, pe măsură ce planeta se încălzește, astfel de fenomene meteo extreme vor deveni din ce în ce mai probabile. Riscul, spune Maarten van Aalst, profesor la Universitate din Twente, crește de la an la an.

***Teodor Tiță** este gazda podcast-ului* În Centru *pe care îl puteți asculta pe oricare dintre platformele de distribuție (Apple, Spotify, Google etc.): https://open.spotify.com/show/5jSN6amOtenIsHn23aoOLQ*

■ ■ ■

Matei MARTIN

mapamondul de buzunar

Cît costă tichetul climatic

Este unul dintre cele mai ambițioase programe de mediu la nivel european. Și aproape un proiect de țară pentru partidul Verzilor, aflat în coaliția de guvernare în Austria. Așa-numitul tichet climatic se lansează chiar de ziua națională, pe 26 octombrie. Programul oferă cetățenilor posibilitatea să călătorească oriunde în Austria cu orice mijloc de transport, la un tarif forfetar anual. Scopul e să degreveze rețelele rutiere și să scadă circulația autovehiculelor, ca parte a angajamentelor europene ale Austriei de a reduce la jumătate emisiile de dioxid de carbon. De aici și denumirea de tichet climatic.

Principiul e simplu ca *eins, zwei, drei:* oamenii plătesc un euro pe zi pentru transportul public nelimitat în propriul land, doi euro pe zi pentru călătoria în două landuri vecine și trei euro pe zi pentru a călători oriunde în țară, cu orice mijloc de transport în comun. Costul unui tichet/abonament anual pentru toată Austria va fi de 949 de euro. Pentru cei care traversează două landuri, costul anual e de 730 de euro, iar tariful pentru un singur land va fi de 365 de euro anual. Asemenea încercări de a stabili tarife unice pentru toate mijloacele de transport în comun s-au mai făcut.

La Viena, unde altminteri un singur bilet de călătorie cu autobuzul ori cu tramvaiul costă un pic peste doi euro, prețul abonamentului pe toate liniile pentru un an e de doar 365 de euro. La Vorarlberg, abonamentul pentru un an costă 385 de euro. Iar la Salzburg – 595 de euro. Unificarea tarifelor, proiectarea unor abonamente la nivel național și reducerea masivă a prețurilor, astfel încît transportul public să devină mai atractiv, angajează niște costuri. La nivel național, programul e subvenționat de guvernul federal: pentru anul 2022, suma prevăzută se ridică la 150 de milioane de euro.

Pînă la adoptarea unui tichet climatic național am putea învăța din experiența în curs a Austriei.

A fost un parcurs complicat: să găsești formule de a unifica tarifele pentru (aproape) toate mijloacele de transport în comun pe tot cuprinsul țării presupune mobilizare administrativă și voință de negociere. E un exercițiu la care au participat partidele politice din coaliția de guvernare, autoritățile centrale și regionale, companii de transport publice și private, patronate, sindicate, activiști de mediu etc. Chiar și așa, trei landuri din nouă, între care și Viena, au rezerve să intre în program, cel puțin în faza incipientă, pe fondul unor dispute în legătură cu tarifele. Tichetul climatic e însă adoptat de restul țării.

Sînt două puncte hotărîtoare în aplicarea programului – de ele depinde succesul tichetului climatic. Primul ține de aria de acoperire: dacă tichetul nu va fi valabil la nivel național, dacă landul Viena nu va intra în program, atunci e puțin probabil ca obiectivele de mediu stabilite la nivel federal să fie atinse, oricît de avansate ar fi politicile de mediu la nivelul Capitalei. Apoi, rămîne de văzut care va fi reacția cetățenilor, a beneficiarilor acestui program. Eco-entuziasmul oglindit în sondajele de opinie va trebui probat cu fapte. Adică oameni reali care să renunțe la mașini personale în favoarea transportului în comun. Dacă programul va reuși – și rezultatele se vor putea măsura relativ rapid –, atunci tichetul climatic austriac are mari șanse să devină un model european. Măcar pentru țările cu o infrastructură feroviară dezvoltată.

E însă mult mai greu de evaluat cum ar arăta un program similar în România. Prețul tichetului climatic (sub 1.000 de euro pe an oricînd, oricît, pe toate liniile de tren și de transport în comun, timp de un an) ar fi ultima grijă. Adevărata problemă ține întinderea redusă a rețelei feroviare, de trenurile delabrate, de transportul local inegal dezvoltat și, pe alocuri, inexistent, de ecartul enorm între mediile urbane, suburbane și rurale. Pînă la adoptarea unui tichet climatic național am putea învăța din experiența în curs a Austriei că pînă și cele mai ambițioase programe pot fi adoptate dacă există voință politică și disponibilitate de negociere.

■ ■ ■

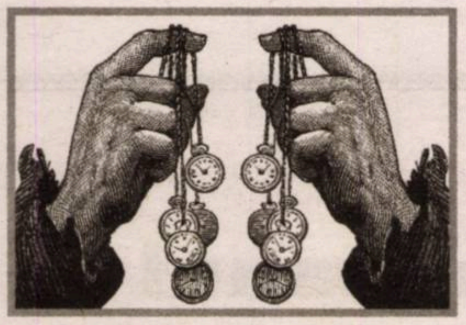

Andrei PLEȘU

nici așa, nici altminteri

> *„Așa e că pînă acum nu stăm nici bine, nici rău, adică nici așa, nici altminteri?“ (I.L. Caragiale)*

România în presă

Mircea Crișan, un mare actor de revistă pe care puțini și-l mai amintesc, a riscat să spună, într-o emisiune de divertisment difuzată la radio prin anii ’60, o glumă cu apropo. Suna aproximativ așa: „Buletin de știri. New York: un bogătaș a ucis astă-noapte un tînăr de culoare. Paris: o grevă a muncitorilor feroviari a paralizat orașul. Londra: datorită ceții au avut loc în centrul orașului cîteva sute de accidente. București: au înflorit salcîmii“. Era o ironie la adresa presei autohtone, care consemna neîncetat orori capitaliste, în contrast cu infinitele rozuri „de la noi“. După marea schimbare din decembrie 1989, lucrurile s-au „normalizat“. Avem voie, în sfîrșit, să vorbim și despre ororile noastre. Televiziunile și ziarele au primit cu entuziasm această dezlegare miraculoasă, fruct al luptei pentru libertate a poporului martir. Nu zic că „realitățile“ nu oferă, cu asupra de măsură, materie primă pentru ample antologii de vești proaste. Dar ar fi, poate, recomandabil ca producătorii de televiziune să-și pună din cînd în cînd și alte întrebări decît cele legate de *rating*. Să reflecteze la efectele colaterale ale producțiilor lor, la răspunderea pe care au față de telespectatorii de toate vîrstele și față de ei înșiși.

Chiar cînd „situațiunea“ e grav fisurată, nu ajuți cu nimic transformînd-o în polemică partizană, triplînd cearcănele, manipulînd geamătul ca să semene a urlet. Nu arăți pasagerilor dintr-un avion zguduit de turbulențe filme cu catastrofe aviatice. Nu prezinți bolnavului cronic statistici despre mortalitatea ridicată a bolii sale, nu dai lecții de înot descriind etapele înecului. Știu: oroarea se vinde bine. Țoapa din noi adulmecă lacom mirosul sîngelui: vrea „să vadă mortul“, să asculte cum se ceartă vecinul, cum se îmbată starletele, cum divorțează mogulii, cum fură și cum se ceartă politicienii. Pentru ca degringolada generală să fie „credibilă“ se adaugă „argumente“ externe: ne trage de urechi *The Economist*, sîntem depunctați în cutare clasament, ne-am făcut de rîs la Bruxelles, ne-au depășit „pînă și bulgarii“ etc. Îl rog pe cititorul de bună-credință să nu mă judece grăbit. Nu vreau să ascundem, ca pe vremuri, gunoiul sub preș. Nu vreau să falsificăm realitatea, să trecem sub tăcere mizeria. Vreau doar să reabilitez virtuțile dozajului, ale stilului, ale ierarhiilor corecte. Nu mai vreau să aud voci răstite, bancuri proaste, bășcălie suburbană. Nu mai vreau trivialitatea crasă, furia golănească, degustarea sado-masochistă a dejecției, voluptatea pagubei. Nu pricep de ce trebuie să fiu îndopat ore întregi cu „analize“ baroce despre vreo rochie de ministru sau despre papionul președintelui, despre cearta de vorbe dintre partide și dintre gazetari, despre cîte un filmuleț cu interlopi reprodus de zeci și sute de ori pe seară, despre hîrjoneli și zgaibe derizorii. Nu vreau să iau notă de meniul nunții lui Borcea, de bătăi sau chermeze rome, de fermentația mentală a Oanei Zăvoranu, de surorile Gabor, de înțelepciunea de piață a doamnei Budeanu sau de musculatura dnei Șoșoacă. Nu vreau să trăiesc de prea aproape mitocănia, prostulgust, bîrfa, scandalul privat devenit temă națională. („Prodanca“ și „Reghe“ etc.).

Am mari rezerve, declarate, față de retorica dlui Dan Puric. Dar trebuie să recunosc cinstit că, mai demult, într-o emisiune a Andreei Crețulescu, a pus întrebarea esențială: „De ce ne arătați toate astea? Nu e nimic altceva de arătat?“. Subscriu. La întrebare, nu la argumentația dlui Puric („Să nu ni se facă nouă ordine la noi acasă“ seamănă prea mult cu „neamestecul în treburili interne“). Dar întrebarea rămîne. De ce ne arătați toate astea?

(Text scris, degeaba, acum vreo zece ani)

■ ■ ■

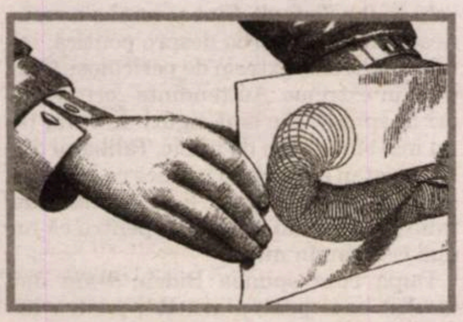

Andrei CORNEA

la răscruce de gînduri

Între Pythia și Cassandra

Dezastrul din Afganistan din august 2021 va fi văzut de istorici sub multe unghiuri: o nenorocire umanitară, o nouă înfrîngere a civilizației de către barbarie, un abandon din partea aliaților occidentali (inclusiv România) a părții mai emancipate a societății afgane, inclusiv a femeilor; probabil că va fi consemnat și ca un semn al pierderii curajului strategic din partea Occidentului, dar și, pe de altă parte, ca o pată neagră de neșters pe președinția lui Joe Biden; aliații Americii, mai ales cei care se simt mai vulnerabili, precum „esticii“ sau Taiwanul, vor frisona neliniștiți, chiar dacă vor încerca să dea impresia că n-au de ce se teme. Inamicii se vor considera premiați și vor încerca să profite. Destul de probabil, istoria va consemna și acțiuni teroriste cu originea în Afganistan. Se vor contabiliza miliardele de dolari sau de euro cheltuite – oare în zadar? – , vor fi discuții între guverne în contradictoriu despre refugiați și despre oferirea de azil. Și peste toate, ca un spin în conștiința omenirii civilizate, vor rămîne acele imagini teribile cu pîlcul de oameni care caută să se agațe de un avion în mișcare, ori cu femei care își întind pruncii peste gard unor soldați, sperînd să-i salveze măcar pe ei, în general arătînd disperarea a mii și zeci de mii de oameni ca și noi, dar care au avut ghinionul să revină într-o singură zi, pe neașteptate, sub regimul sălbatic și fanatic al talibanilor.

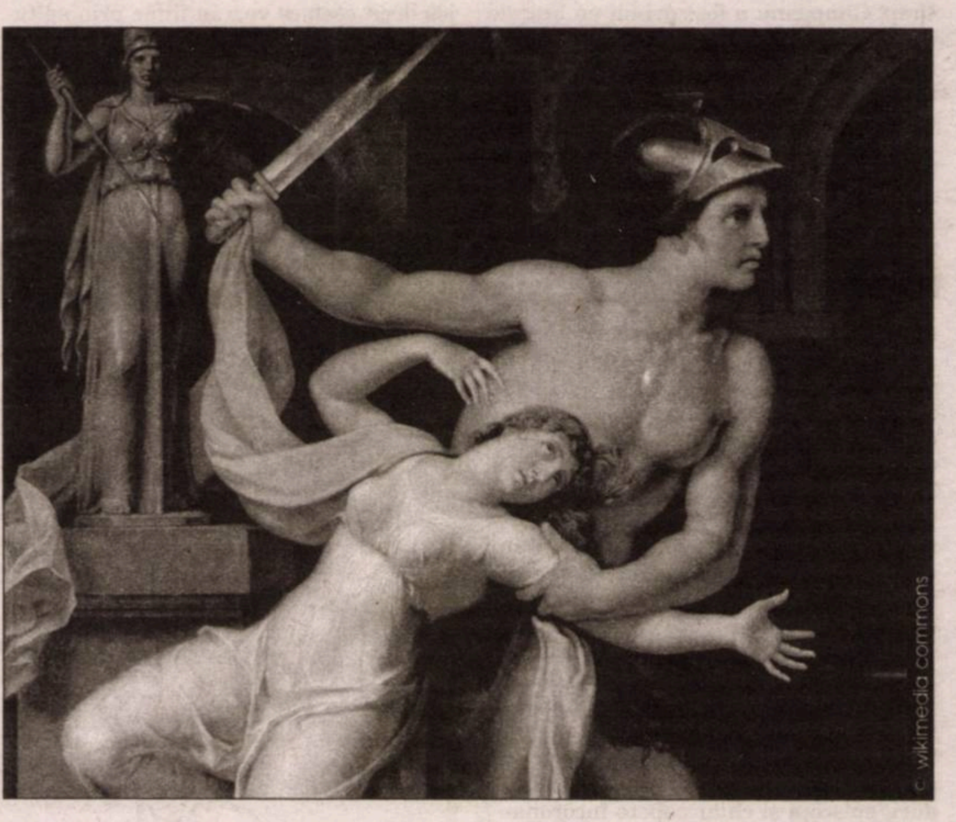

© wikimedia commons

S-ar părea că lecția istoriei ajută prea puțin.

Cum de nu s-au putut prevedea toate astea? De ce miile de analiști, sutele de spioni, zecile de servicii de informații ale atîtor țări, nu numai ai Statelor Unite, fie n-au întrevăzut amploarea și viteza dezastrului, fie n-au reușit să-și convingă șefii politici că e un scenariu credibil. (Se pare că nici măcar talibanii n-au anticipat că vor ajunge din nou stăpîni peste Afganistan în numai cîteva zile și fără luptă.)

Desigur, s-au făcut erori tactice pe teren care au alimentat prăbușirea moralului armatei afgane. A existat o imensă corupție, acea armată exista în mare parte pe hîrtie, unii comandanți au trădat de frică, alții fiind cumpărați de talibani. Etc. Și totuși, rapiditatea cu care totul s-a dărîmat fără măcar o minimă rezistență e uimitoare.

De fapt, și acum, ca și în alte situații din istoria mai recentă sau mai îndepărtată (prăbușirea Franței în 1940, căderea comunismului în 1989-91, criza economică din 2008, poate chiar pandemia începută în 2020), s-a văzut o enormă discrepanță între impotența noastră proiectivă și marea noastră abilitate retrospectivă. Adică știm să explicăm foarte bine evenimentele odată ce acestea s-au produs și au devenit istorie, dar rămînem adesea incapabili să anticipăm, să prevedem ceea ce abia urmează. Sau, dacă se găsesc cîțiva care le întrezăresc, ei sînt puțini, iar vocile lor rămîn neascultate de decidenții politici. Sigur, s-ar putea spune că discrepanța la care mă refer ține mai mult de o iluzie de perspectivă: prevedem destul de bine majoritatea evenimentelor – fie colective, fie individuale –, ceea ce face să nu mai acordăm atenție împlinirii anticipării respective. Dar cele cîteva evenimente pe care nu le prevedem ne răstoarnă suficient viețile încît lor să le acordăm o enormă atenție și să resimțim dramatic nepriceperea de care am dat dovadă. Și totuși, parcă această iluzie de perspectivă nu explică totul.

La asta trebuie adăugate și marile anticipări care nu s-au îndeplinit, precum celebra și repetata profeție marxistă asupra „morții capitalismului“ sau profețiile malthusiene ale „Clubului de la Roma“.

Eu cred – eliminînd iluziile de perspectivă – că discrepanța dintre puterea noastră proiectivă și cea retrospectivă e o realitate, și asta în pofida tehnologiilor noastre informaționale, a modelării digitale și a „inteligenței artificiale“. Atunci cînd istoria ia curbe foarte strînse, sîntem mereu dezarmați. Ce folos dacă, atunci cînd ea merge drept sau aproape, vedem înainte de la mare distanță? Și ce folos dacă, uitîndu-ne în urmă, știm să descoperim explicații savante? S-ar părea că lecția istoriei ajută prea puțin. Nu știu dacă avem de-a face cu o deficiență constitutivă a noastră – „viitorul nu poate fi prevăzut decît atunci cînd seamănă cu prezentul“ – sau cu una conjunctural-istorică – viitorul nu poate fi *încă* prevăzut decît atunci cînd seamănă cu prezentul“. Dar mă tem că sîntem în primul caz.

Pentru viitorul care seamănă cu prezentul (și cu trecutul) avem algoritmi. Dar pentru cel care nu seamănă și care, el abia, constituie marea încercare, ce avem? Din păcate, cam ce am avut întotdeauna: cîte o Pythie în delir, care ar fi crezută, dar se exprimă confuz, ori cîte o Cassandră, care se exprimă clar, dar nici vorbă să fie crezută.

■ ■ ■

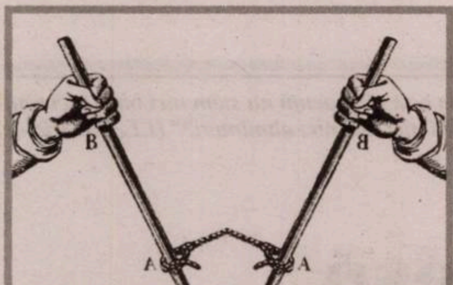

Alin FUMURESCU

nu ca-n perete

Balul, spitalul și talibanul

pentru că expresia „ori la bal, ori la spital“ se folosește frecvent, în cele mai variate contexte, mă văd nevoit să încep prin a lămuri felul în care folosesc termenii: *hic et nunc*, „balul“ se referă la „bairamul“ din mediul academic românesc, „spitalul“ se referă chiar la spital, iar „talibanul“… Ei bine, pentru lămurirea acestuia din urma va trebui să aveți puțintică răbdare. Și încă o precizare: considerațiile care urmează se bazează strict pe experiențele personale din ultimele trei luni, cînd soarta m-a făcut să vizitez România de două ori, la un interval de cîteva săptămîni. Precum Geo Bogza în *Dobrogea, Dobrogea*, am străbătut și eu România-n lung și-n lat, din Constanța și București pînă la Brad, Orăștie și Blaj, trăind pe pielea mea atît „balul“, cît și „spitalul“ și „talibanul“. Nu exclud, așadar, ca experiențele altora cu „balul“ și „spitalul“ să fie, pe ici, pe colo, diferite. Înclin să cred, însă, că experiența „talibanului“ e nu doar românească, ci de-a dreptul universală.

Acestea fiind zise, să începem cu „balul“, adicătelea cu mediul academic românesc. Șederea prelungită din această vară m-a făcut să înțeleg o greșeală larg răspîndită printre criticii educației românești, o greșeală de care m-am făcut și eu vinovat, cu vîrf și îndesat. Alături de mulți alții, mi-am concentrat acuzațiile asupra impostorilor, parveniților, plagiatorilor și încremenților-în-proiect care împînzesc mediul academic românesc. I-am criticat precum se zicea că trăgeau teroriștii din ’89 – „din toate pozițiile, ba chiar și făcînd roata țiganului“. Abia acum am realizat că mi-am greșit ținta. Trebuia să încep prin a critica profesorii cu adevărat buni, cei care-și merită acest titlu, atît în materie de pedagogie, cît și de cercetare. Nu te bați cu pleava. Pleava e pleavă, de la ea nu poți avea pretenții. Cînd te umpli de bube purulente, nu te răstești la bube sau la puroi. Te răstești la cel care, sănătos fiind, s-a lăsat umplut de bube. El e, ca să spunem așa, buba bubelor.

I-am ascultat lunile trecute, în discuții informale, pe mulți dintre cei pe care-i admir. I-am ascultat și m-am cutremurat. Unii încercau să mă convingă că, pentru a publica în jurnale academice (despre cărți nu mai vorbim) e normal să plătești taxe consistente, unele de mii de euro (!) – asta e practica europeană. Au și oamenii ăia cheltuielile lor, cumva trebuie să și le recupereze. Pe urmă, aceiași oameni se mirau de ce 90% din cercetarea europeană valorează în SUA cam cît o ceapă degerată. Păi, pentru că nu poți avea pretenția de imparțialitate de la un prestator de servicii plătite. Sigur, o prostituată îți poate declara iubirea veșnică, dar o crezi?

Diavolul de aia e diavol,
că se ascunde în detalii.

În aceeași perioadă a apărut și știrea că ministrul Educației, Sorin Cîmpeanu, refuză să își facă publice titlul publicațiilor *(sic!)* pomenite în CV doar ca număr! Era cît pe ce să fac un atac de cord înainte de vreme, dar profesorii buni s-au grăbit să mă calmeze cu variațiuni pe tema „Ce pretenții poți avea în țara plagiatorilor?“. Ăștia sîntem, cu ăștia defilăm. (Între timp, Cîmpeanu a fost primit cu brațele deschise în rîndurile reformiștilor morali din PNL.) La fel, cînd a venit vorba despre actul predării. „Ce pretenții poți avea?“ Repet: vorbim aici despre profesorii cei mai buni, nu despre impostori. Imaginați-vă mașina de război spartană, oprită pe marginea drumului, oftînd demoralizată nu în fața persanilor, ci a unei bălți de noroi.

Pentru necunoscători, salariile în mediul academic au crescut substanțial, iar asta nu doar prin comparație cu începutul anilor ’90, cînd mă învredniceam ca asistent universitar la Facultatea de Studii Europene de pe lîngă UBB. Prin urmare, scuza „ei se prefac că ne plătesc, noi ne prefacem că muncim“ nu mai are nici o scuză *(sic!)*. Nu c-ar fi avut vreodată. Atunci, ca și acum, un profesor bun nu va face rabat de la calitate din motive pecuniare. Va înjura salariul prea mic, dar nu își va coborî standardele. Pentru că astea nu sînt impuse din afară. A renunța la ele, din orice motiv, ar însemna să decazi în propriii ochi. Iar dezamăgirea de sine e cea mai dureroasă formă de dezamăgire.

Asta nu înseamnă – Doamne ferește! – că mă opun salariilor decente pentru o muncă decentă. În sine, ele sînt capabile de-a schimba mentalități adînc înrădăcinate, pe care mulți le credeau imposibil de smuls de la rădăcină. Iar cu asta ajungem la „spital“. Spitalul la propriu, mai precis, în cazul meu, spitalul din Blaj, unde-am ajuns pentru o intervenție chirurgicală. M-au impresionat dotările – cu nimic mai prejos decît ceea ce vezi în filme prin spitalele americane. (După ce-am renunțat la medicină, nu mai intrasem într-un spital tot de la începutul anilor ’90.) Dar cel mai mult m-au impresionat oamenii, de la medici la infirmiere: și profesioniști, și grijulii, de la intervenția chirurgicală în sine la schimbarea pansamentelor sau paharul cu apă. Și fără șpagă! Eram într-un salon cu cinci oameni din satele învecinate și, dintre noi toți, am fost singurul care-a încercat să „fie atent“, ca pe vremuri. Mi s-a explicat cu subiect și predicat: *„De cînd oamenii sînt plătiți cum se cuvine, și-au recîștigat demnitatea. Să încerci să-i mituiești ar însemna să le-o calci, din nou, în picioare“.* Dacă n-aș fi fost țintuit în pat, aș fi intrat în pămînt de rușine.

Iar cu asta ajungem, în sfîrșit, la „talibani“. De cînd cu victoria-fulger din Afganistan, s-a scris mult despre pericolul „talibanismului“ prezent încă în România. Din păcate, neconvingător. A merge pe mîna metaforei taliban = fanatic religios, păstrător dîrz al unor tradiții perimate, mi se pare deopotrivă simplist și înșelător. Diavolul de aia e diavol, că se ascunde în detalii. „Taliban“ înseamnă student. Student al teologiei islamice, dar student (în treacăt fie spus, în Evul Mediu, teologia musulmană a dat cîțiva gînditori mari, de la Al-Farabi la Ibn Tufayl). Sînt primul s-o recunosc: cînd vine vorba despre politică, intelectualii sînt extrem de periculoși. Gîndesc în extreme. Au tendința „ori la bal, ori la spital“. Fie sînt siguri de ceva, fie nu mai sînt siguri de nimic. Talibanii din Afganistan sînt siguri pe ceea ce cred, iar cei care au refuzat să li se opună erau talibani cu semn schimbat, pentru că nu mai credeau în nimic.

După cum spunea Biden, v-am dat (mulți) bani pentru armată, pentru infrastructură, pentru reforme etc. Dar nu vă putem cumpăra voința de a rămîne demni.

Cine are urechi de auzit în academia românească, să audă. Iar cine nu înțelege, să nu înțeleagă.

Mihaela SIMINA

accent pe istorie

Căsuța din copac

Exact ca în basmele ilustrate magic. Ca în poveștile scrise fermecător. Ca în visul oricărui copil. Și mai ales al oricărui adult. Cam așa părea căsuța din copac a Reginei Maria a României.

Dragostea mea de născociri originale și fărîma de fire copilărească ce păstram în ființa mea mă împinseră să-mi clădesc o colibă mică și nostimă sus, în frunzișul unor pomi, mărturisește regina.

Ideea Reginei Maria (prințesă pe atunci) l-a încîntat pe arhitectul regelui Carol I, Lecomte de Nouÿ, care a desenat imediat o căsuță *drăgălașă și originală,* cu trei încăperi și un balcon. Trebuia proptită la înălțime între niște brazi uriași, în zona Peleșului din Sinaia. V-am zis, ca în povești.

Ca să ajungem la acest locaș rămînem în poveste și ne îndreptăm spre o scară ascunsă într-un turn de lemn, asemănător clopotnițelor țărănești. Între acest turn și casă, un *pont-levis*.

Din cea mai mare dintre camere, vopsită în alb, cu o friză de maci roșii, se trecea într-o încăpere mai mică, zugrăvită într-un verde dulce, unde regina adunase tot felul de obiecte de olărie veche și vase de aramă și de alamă. Pereții erau acoperiți de cîteva stampe care mai de care mai interesante. Flori. Peste tot erau flori. Ticsit cu flori. Plus macii roșii de pe serviciul de ceai care se asortau perfect cu cei de pe pereții camerei albe.

A treia odaie, cea din spate, era o mică bucătărie unde se putea pregăti cîte ceva pentru oaspeți, care nu erau deloc puțini și nu erau doar copii sau prietene ale proprietarei, nu. Însuși regele Carol I, căruia îi plăcea vizibil, dar nu neapărat declarat, căsuța din pădure, își invita acolo musafirii ca manieră de a-i distra.

La intrarea în *cuib,* Regina Maria pregătise un catastif pictat chiar de ea cu flori sălbatice cum vedea pe pajiștile din Sinaia. Fiecare vizitator se semna în acest caiet și era invitat să lase scris un gînd acolo. Miniștri, generali, arhiduci, episcopi și chiar capete încoronate și-au marcat prezența în condica din *cuibul prințesei*.

Finalul nu este tocmai de poveste, dar poate fi din povești. Cîndva după Primul Război Mondial, căsuța din copac a fost pur și simplu doborîtă de o furtună strașnică. Nu a mai fost reclădită.

Tout passe..., cum ar zice Regina Maria. Dar povestea rămîne, nu-i așa? Și, oricum, istoria continuă.

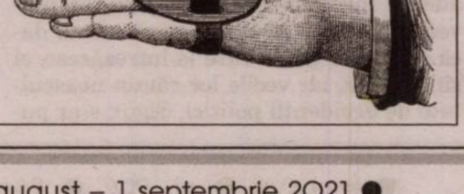

B A R B U R I S M E

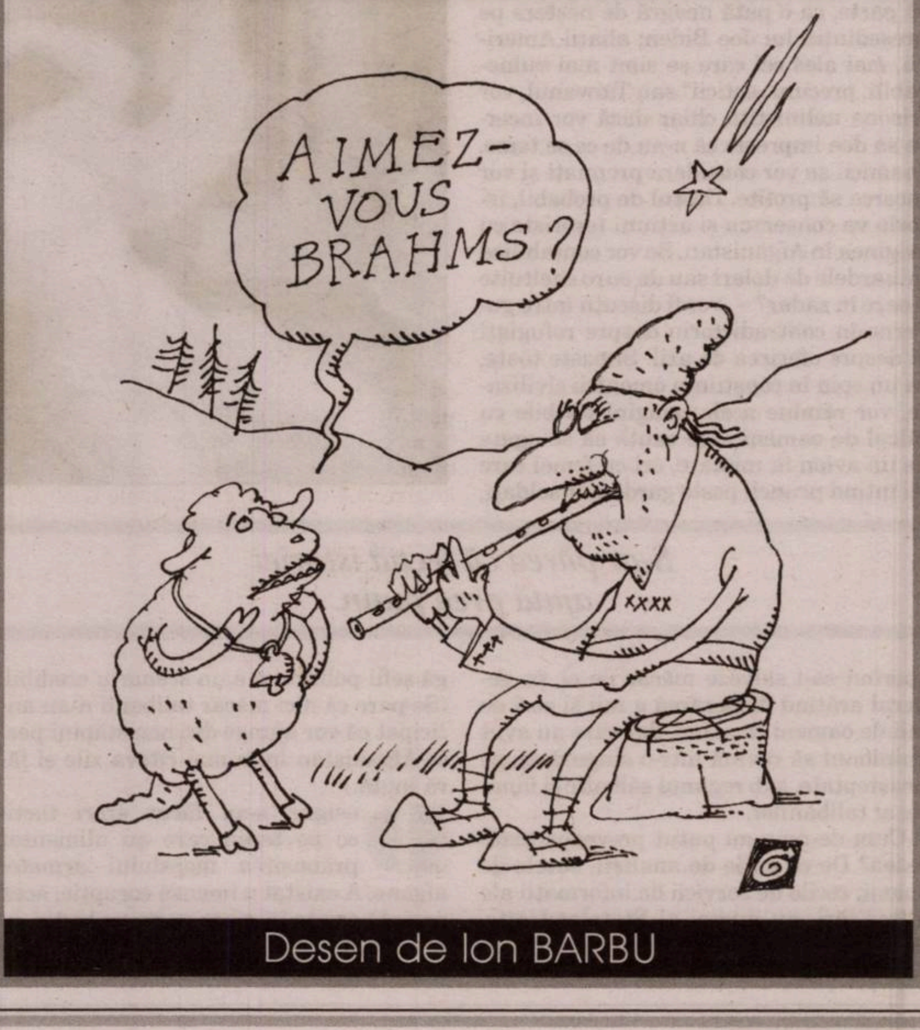

Desen de Ion BARBU

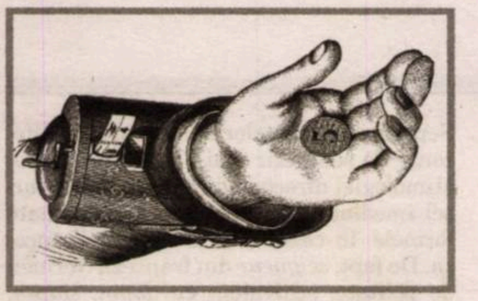

Constantin RUDNIȚCHI

viața de **capital**

Scheletele din dulap

Dosarul din Statele Unite ale Americii al premierului Florin Cîțu aduce abrupt în actualitate tema „scheletelor din dulapul“ politicienilor. În ultimii ani, subiectul se răcise, altele erau dezvăluirile interesante referitoare la politicieni, adică, de cele mai multe ori, dosarele de corupție deschise de DNA. Chestiunile morale care țineau de trecutul politicienilor nu mai erau teme interesante pentru opinia publică. Balanța care a măsurat gradul de vinovăție a politicienilor a judecat în ultimii zece ani cu alte instrumente decît cele privind dosare vechi referitoare la tot felul de situații mai mult sau mai puțin jenante întîmplate cu ani în urmă.

Întîmplător sau nu, dosarul din Statele Unite ale Americii al premierului Cîțu este tipic pentru un model de dezvăluiri care vizează fapte petrecute cu mulți ani în urmă, dar, este adevărat, importante. Felul în care „dosarul Cîțu“ a fost prezentat în etape: știrea arestării pentru 48 de zile, un împrumut se pare neachitat în condiții neclare, fotografia de la momentul incidentului și suspiciunea jenantă că actualul premier ar fi putut consuma și droguri, nu doar băuturi alcoolice, toate au o anumită derulare în timp, care este posibil să nu se fi încheiat.

Fără îndoială că premierul este vinovat moral, iar sursa informațiilor, ritmicitatea cu care sînt aduse la cunoștința publicului sau eventualele viitoare noi dezvăluiri nu scuză cu nimic greșelile premierului din urmă cu douăzeci de ani și naivitatea acestuia că lucrurile vor rămîne ascunse.

Dosarul din Statele Unite al prim-ministrului Florin Cîțu redeschide un sezon ce a fost uitat pentru o vreme. Este vorba despre „scheletele din dulap“. În anii ’90, tema era prezentă intens în societatea românească. Ani întregi, mass-media a fost plină de dezvăluiri despre noii politicieni plecînd de la celebra întrebare: „Ce ați făcut înainte de anul 1989?“. Atunci, anatema viza diferite grade de vinovăție. Pe rînd, mulți dintre noii politicieni erau descoperiți ca foști lucrători în vechea Securitate, colaboratori ai fostei Securități, nomenclaturiști, adică foști angajați în zona de decizie la partid sau în instituțiile de stat și activiști politici la nivel județean.

Majoritatea politicienilor instalați la putere sau în opoziție, după anul 1989, s-au dovedit a avea „schelete în dulap“. Erau fie foști colaboratori ai Securității, fie avuseseră funcții de rang înalt la nivel local sau central, în partid sau în stat. Puțini dintre noii politicieni au plătit nu legal, ci cu cariera, pentru ceea ce făcuseră înainte de anul 1989.

Punctul 8 al Declarației de la Timișoara, care spunea că nici un fost activist nu mai poate ocupa o funcție politică în noua democrație, nu s-a putut transpune în termeni legali, iar raportarea la principiul punctului 8 a fost în cel mai bun caz una morală. Prea puțini însă dintre noii politicieni s-au abținut să intre în politică sau s-au retras din funcții după ce au fost descoperite „fapte imorale“ legate de ei, înainte de anul 1989.

Nu doar în politică am avut de-a face cu „scheletele din dulapuri“, ci și în afaceri. În anii ’90, o parte dintre oamenii de afaceri români proveneau fie din vechea Securitate, fie din fostele întreprinderi de comerț exterior. În primii ani de după Revoluția din 1989, cei mai mulți dintre noii oameni de business avuseseră o legătură cu Securitatea, cu partidul sau cu statul comunist.

Ceva mai tîrziu, legăturile imorale au fost considerate cele cu partidele politice, iar legendele spun că marii afaceriști români „decartau“ la toate partidele importante, dintr-un calcul extrem de simplu și de rece, acela că „picau“ bine, indiferent de cine cîștiga alegerile.

A fost nevoie să treacă trei decenii pentru ca oamenii de afaceri români, creați la începutul anilor ’90, să iasă din scenă și, odată cu ei, și „scheletele din dulapurile“ lor. Noua generație de antreprenori nu mai are legături cu vechea Securitatea, pentru că mulți dintre ei s-au născut după anul 1980.

„Scheletele din dulap“ sînt acum alții. De exemplu, noii antreprenorii afirmă răspicat că afacerile cu statul au un grad ridicat de risc reputațional. După atîția ani de afaceri dubioase cu statul, de licitații trucate, s-a trecut în cealaltă extremă: tinerii antreprenori au ajuns să se ferească să lucreze cu bani publici. Afacerile cu statul sînt considerate a priori dubioase și sînt evitate de noii antreprenori.

În principiu, lucrurile s-au schimbat și în ceea ce privește politicienii. Un singur exemplu este sugestiv. Dacă, în anii ’90, dezvăluirile cele mai dure la adresa unui politician erau legate de colaborarea cu Securitatea, acum discutăm despre prim-ministrul Guvernului României care, în urmă cu douăzeci de ani, studia în Statele Unite și a fost găsit la volan, de poliție, sub influența băuturilor alcoolice. Alte vremuri, alte teme, alte probleme.

Însă există un element comun, și anume „scheletele din dulap“. De fapt, în principiu, o bună parte dintre greșelile din trecut pot fi tratate astăzi în cheie morală. Cei mai mulți dintre politicieni și unii dintre oamenii de afaceri nu pun mare preț pe morală. Drept urmare, descoperirea „scheletelor din dulap“ face doar deliciul publicului. Politicienii și oamenii de afaceri vizați merg înainte de parcă nimic nu s-ar fi întîmplat.

***Constantin Rudnițchi** este analist economic.*

■ ■ ■

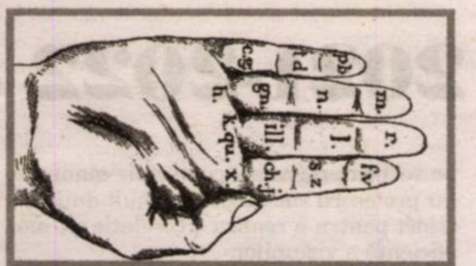

Codrin Liviu CUȚITARU

prezentul discontinuu

Vara, la video

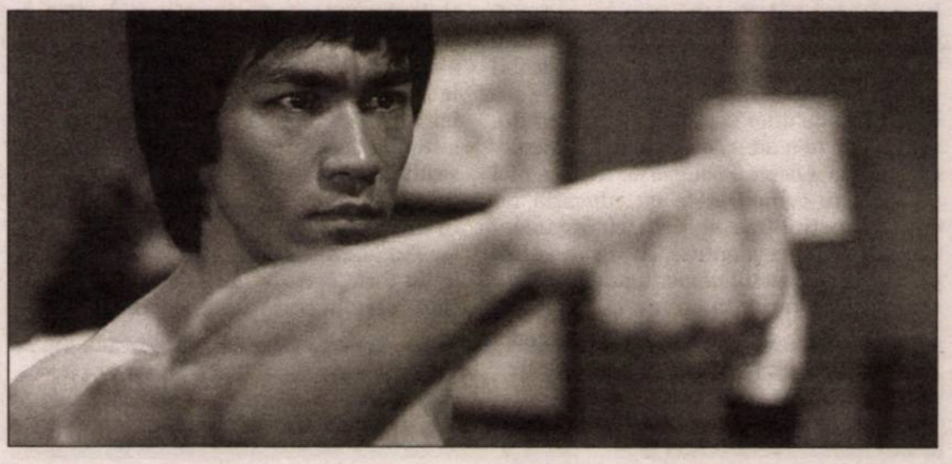

În prima parte a anilor ’80, s-a întîmplat în România, la un moment dat, un lucru ciudat. Au apărut centre de vizionat filme occidentale care nu puteau intra, în mod normal, pe piața cinematografică socialistă. La Iași, faptul se petrecea în sălițe obscure din Filarmonică și Teatrul Național, de dimineața pînă seara. Pentru noi, copiii, aranjamentul reprezenta un paradis terestru. În vacanța de vară, se îmbulzea la Filarmonică toată puștimea Iașiului, creînd o hărmălaie de nedescris. Noul idol al generației devenise Bruce Lee, devansînd furtunos figuri altădată celebre, precum Spiderman sau Superman. Mieunam cu toții prin oraș cît era ziua de lungă (pentru a imita icnetele de *kung-fu* supraenergetic, eliberate din *ki* de către bravul chinez) și făceam mișcări elegante de *kata* prin Piața Unirii, atrăgînd uneori privirea sașie a vreunui sectorist obosit. La sală, forfota infantilă te amețea pur și simplu. Vizionările lăsau loc frecvent strigătelor de satisfacție ori de uimire ale micilor pionieri ce sorbeau, efectiv, cu privirile fiecare pumn în plex, fiecare picior în mandibulă, fiecare cot în ceafă. Traducerea filmelor se făcea ad-hoc de către un bărbos plictisit (în aparență, proprietarul VCR-ului) care își lua nestingherit pauze de contemplație și visare. Adesea, pleca din sală pentru a aduce gamele întregi de cafea. În general, omul nu prea avea treabă cu interpretarea simultană și ne zicea propria lui poveste (altfel, nu greu de ticluit pe niște imagini de caftealǎ turbată și nelimitată). Situația însă nu ne deranja. Studiam cu toții limbile străine (mai ales engleza) la licee serioase și nu ne pierdeam ușor în fața bagajului minimal de cuvinte articulate de Bruce Lee și companionii săi de mardeală. Ba, ca să fiu sincer, pentru mulți dintre noi, filmele în cauză au jucat un rol major în asumarea (mai degrabă decît învățarea) limbii engleze ca formă internațională de comunicare. Eram atît de concentrați pe buzele luptătorilor *kung-fu,* încît înțelegeam (cumva telepatic) expresii pe care le auzeam prima dată.

Adunările în chestiune erau dominate, de departe, de un băietan poreclit „Cioată“, despre care umbla vorba că ar fi putut doborî pe oricine, dintr-un singur pumn, întocmai ca Bruce Lee. Masiv și plin de figuri, el impunea, într-adevăr, respect, fiind înconjurat mereu de o gașcă obedientă și, totuși, amenințătoare. Noi ne înghesuiam pentru a prinde un loc bun. Cioată intra întotdeauna agale, suveran, întrucît fotoliul central, din rîndul întîi, îl aștepta negreșit. Îmi amintesc că, odată, personajul în cauză a fost mai șmecher ca de obicei. A adus, din inițiativă personală, scaune din alte săli ale Filarmonicii, mărind numărul de locuri, a îndreptat, cu tupeu, monitorul spre public, pentru a îmbunătăți vizibilitatea (pentru noi, VCR-ul și televizorul color rămîneau obiecte de cult, venite de pe Marte; păstram o distanță „sacrală“, de cel puțin cinci-șase metri, față de ele) și și-a aprins, relaxat, o țigară (e drept că a fumat din ea numai pînă cînd bărbosul a urlat animalic la el să o stingă). În ansamblu, totuși, a stîrnit o rumoare admirativă în public. Părea un pașă într-o mare de ieniceri adulatori. Imediat după începerea filmului, bărbosul a făcut una dintre pauzele sale notorii. În mod ciudat însă, acum, întreruperea nu mai avea sfîrșit (cred, sincer, că omul adormise de epuizare, avînd în vedere că „traducea“ cam zece-cincisprezece ore pe zi). Toți sesizaserăm absența vocii românești de fundal, dar nu ne păsa. Eram complet absorbiți de acțiunile „dragonului“ Bruce Lee, înțelegeam, prin concentrare nebună, pînă și biografia nescrisă a regizorului din spatele scenelor cu bătăi. După un timp, din rîndul întîi, chiar din fotoliul lui Cioată, s-a auzit un miorlăit anormal (pentru făptura imensă care îl emitea), de motan oprit chirurgical de la vizitele nocturne în cercurile pisicilor somnambule: *„Traducii, uăi!“*. Surpriza a fost gigantică. Nu doar bărbosul s-a trezit din somn, îngrozit, ci și noi, spectatorii narcotizați de atmosfera marțială a Hong-Kong-ului, spectatori ieșiți astfel brusc din pîcla ficțională în care ne aflam: *Cioată nu înțelegea deloc engleză!* Era numai un biet ignorant solid, ce urma – în conformitate cu morala competițională a epocii (care ni se preda acasă concret și, la școală, ceva mai subtil), să ne lustruiască pantofii nouă, băieților cu carte. Ca atare, Cioată și-a pierdut splendoarea într-un univers ce credea, iată, fără ipocrizie, în principiul pozitivist *knowledge is power*. A dispărut treptat din viața noastră, iar cînd am întrebat de el pe cineva, la un deceniu de la evenimente, am aflat că i se pierduse urma prin pușcărie...

***Codrin Liviu Cuțitaru** este profesor la Facultatea de Litere a Universității din Iași. Cea mai recentă carte publicată:* Filozofia lucrurilor mici, *Editura Junimea, 2020.*

■ ■ ■

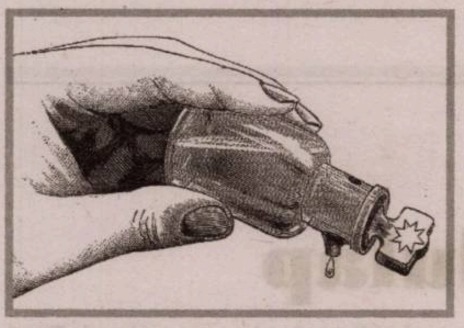

Rodica ZAFIU

cuvinte **nepotrivite**

Seniori

Știrile și recomandările din mass-media au adus în prim-plan, în ultima vreme, un eufemism cu o circulație pînă acum relativ limitată: folosirea cuvîntului *seniori* pentru a evita posibile asocieri de idei neplăcute legate de înaintarea în vîrstă. Termenii pe care îi înlocuiește forma *senior* nu sînt totuși marcați peiorativ: cuvîntul cel mai direct, *bătrîn,* apare în destule contexte favorabile, iar posibilele lui note negative pot fi evitate prin echivalente elegante și respectuoase: *vîrstnic* și *persoană în vîrstă*. Eufemizarea bătrîneții este însă un fenomen universal al epocii moderne, inovațiile circulînd ușor, prin calc semantic sau frazeologic, dintr-o limbă în alta (așa cum o ilustrează sintagme ca *vîrsta a treia* și *vîrsta a patra).* Există în orice limbă, desigur, și *disfemisme,* termeni cu conotații peiorative sau chiar cu rol de insultă; în română, *bătrîn* și *bătrînă* pot fi substituite de vechile și popularele *moș* și *babă* sau de familiar-argoticele *babalîc, boșorog* sau *băbăciune.*

Senior este înregistrat în DEX și cu sensul „persoană în vîrstă"; utilizarea sa actuală e însă în mod clar influențată de engleză: *„Seniorii* bucureșteni vor fi stimulați să se implice în activități de voluntariat" (csrmedia.ro); *„Seniori* activi pe piața muncii" (revista.seniorul.ro); „Un mecanism de recompensare poate mai stimulativ ar putea fi adaptat după modelul *Senior Card*-ului australian" (csrmedia.ro). În ultimele săptămîni, pentru că îngrijorările medicale impun o exprimare prudentă și empatică, se vorbește mai mult de *seniori* decît de *bătrîni* sau de *pensionari:* „județul în care *seniorii* reprezintă aproape un sfert din populație este Teleorman" (hotnews.ro); „Primăria București acordă *seniorilor* sprijin pentru cumpărături" (libertatea.ro); *„Seniori* în izolare" (scena9.ro). Funcția eufemistică a cuvîntului este evidentă în transformarea *căminului (*sau *azilului) de bătrîni* în *cămin de seniori:* „Coronavirusul a lovit crunt și în *căminul de seniori* din Orăștie" (evz.ro). E interesant că termenul *senior* apare mai ales în titlul articolelor, în vreme ce textele propriu-zise recurg, pentru variație stilistică, la sinonimele sale neutre sau eufemistice. Cel mai adesea substantivul masculin *senior* e folosit la plural, pentru a desemna o întreagă categorie de vîrstă; există totuși și tendința de apariție a masculinului și a femininului la singular, ca în mesajul publicitar al unei bănci: „Dragă *senioară* sau *senior,* vino în oricare unitate (…) și alege să încasezi pensia prin pachetul (…)" (Facebook). Adjectivul *senior* este folosit eufemistic și pentru animalele de companie: „Aici găsiți o gamă de produse potrivite care vă vor ajuta cîinele *senior* să se bucure din plin de viață"; „hrană pentru pisici *senioare*" (zooplus.ro).

Senior are avantajul relativ al noutății (toate eufemismele se uzează în timp, pierzîndu-și rolul de atenuare politicoasă) și pe cel al unor conotații pozitive, prin suprapunerea parțială cu omonimele sale, de fapt prin activarea asocierilor semantice din istoria cuvîntului. În dicționarele noastre, *senior* cu sensul „(persoană) mai în vîrstă, mai bătrînă" (DEX) este considerat un cuvînt distinct de *senior* – „stăpîn al unui domeniu (...); nobil" (DEX), uneori și de *senior* – „sportiv care a depășit junioratul" *(Dicționarul limbii române* – DLR) sau de *senior* (cu accentul pe *e),* ca adaos la nume pentru a diferenția tatăl de fiu *(Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic* – DOOM). Separarea cuvintelor se bazează pe diferențe de sens, dar mai ales pe principiul etimologiei directe, adică al stabilirii sursei imediate din care ar fi fost preluate formele: în cazul dat, latina sau franceza. De fapt, *seigneur* din franceză (termen de politețe, echivalent cu *domn, stăpîn, Dumnezeu, nobil* etc.), *signore* din italiană, *señor* din spaniolă, *senior* din engleză provin deopotrivă din latină, ca termeni moșteniți sau preluați ulterior pe cale livrescă, din *senior,* „mai bătrîn", comparativul lui *senex.* Forma *senior* din franceză e rezultatul unui împrumut tîrziu, de la sfîrșitul secolului al XIX-lea, din engleză. Româna cultă a preluat, în secolul al XIX-lea, forma latină *senior*, atribuindu-i, în etape succesive, sensuri dezvoltate de diferite limbi moderne.

Forma *senior* este deci un eufemism foarte avantajos, pentru că poate actualiza, în afara ideii de vîrstă, asocierile pozitive cu puterea, stăpînirea, noblețea etc. Dar, ca orice eufemism, *senior* e pîndit de banalizarea prin abuz, ba chiar de riscul alunecării în ironie.

(apărut pe site-ul dilemaveche.ro, 16 aprilie 2020)

Rodica Zafiu *este prof. dr. la Facultatea de Litere, Universitatea din București. A publicat, între altele, volumele* Limbaj și politică *(Editura Universității București, 2007) și* 101 cuvinte argotice *(Humanitas, Colecția „Viața cuvintelor", 2010).*

■ ■ ■

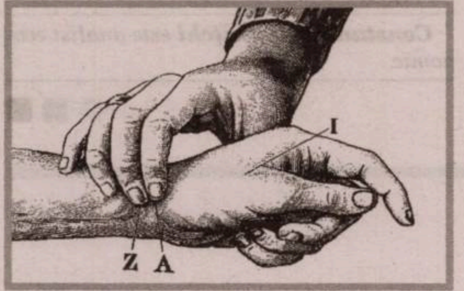

Horia CORCHEȘ

prof, viața mea

Fricile anului școlar 2021-2022

Pe pagina de Facebook a unui domn, Dan Tița, apărea zilele trecute un joc amuzant. Dînsul solicita prietenilor din listă să scrie în comentarii cîte un cuvînt prin care să definească anul școlar care va urma, 2021-2022. După ce unii prieteni s-au conformat și au scris, Dan Tița a compus un mesaj cu acestea, care arată așa: „Va fi un an INTERESANT, cu multe INCERTITUDINI și MUTAȚII, un an în care vom face SLALOM PRINTRE OBSTACOLE cu SPERANȚA DECANTĂRII, SCHIMBĂRII și EVOLUȚIEI învățămîntului românesc. Pentru a evita HAOSUL, a ne învinge TEAMA și a depăși IMPASUL în care ne aflăm, DESCENTRALIZAREA ne oferă SIGURANȚA de care avem nevoie. Cu mult CURAJ, ÎNȚELEPCIUNE, PASIUNE și ÎNCREDERE vom trece peste această mare PROVOCARE". Cine are ochiul format poate să se amuze, deci, de perspectiva rezultată, pentru că este exact aceeași cu cea de acum un an, doi sau zece, vehiculată în varii contexte de-a lungul timpului de diverse voci care se exprimă cu mai multă sau mai puțină autoritate și notorietate. În fond, cu puține cuvinte-excepții, această definiție conține mai degrabă un set de cuvinte goale, care au ajuns să nu mai spună nimic, dînd senzația unei producții dadaiste de mare forță nu prin densitatea mesajului, ci prin lipsa acestuia.

Am stat să mă gîndesc ce aș lua, totuși, din el, pentru a defini o proprie viziune asupra anului școlar care vine și m-am oprit la cuvîntul *teamă*. Am căutat să identific cîteva dintre temerile care mă încearcă atunci cînd mă gîndesc la ce va aduce acest an școlar, conform previziunilor care se pot face pe marginea unor date concrete, ale realității, pe care le avem.

O primă temere o am legată de contextul pandemic și de modul în care se va desfășura actul educațional. Totul pare a fi oarecum în ceață acum, există promisiuni că se va desfășura față în față cît mai mult posibil, dar există și voci care vorbesc despre valul patru care ar putea fi devastator, care s-ar îndrepta chiar către tineri și copii, fapt care ar duce inevitabil la reluarea demersurilor educaționale online. În ciuda unor beneficii pe care predarea online le-a adus, nu o consider nicidecum altceva decît o soluție de avarie, nici pe departe comparabilă cu educația făcută în spațiul fizic al școlii, cu organizarea și disciplina inerente, cu rigoarea implicită, cu contactul nemediat de interfețe mai ales. Și varianta online, și cea hibridă, și diversele combinații dintre acestea au breșe enorme, se pierd multe, se pierd uneori chiar persoane, elevi care rămîn enorm în urmă, poate definitiv. Se pierde mai ales incredibila și de necontestat energie pe care prezența fizică o implică și care constituie un procent semnificativ din actul educațional.

Sînt școli cu probleme complexe, unde să fii director e extraordinar de dificil și de consumptiv.

În al doilea rînd, o temere la care mă gîndesc mult este legată de construcția arhitecturală a parcursului curricular. Din păcate, generația elevilor care începe liceul este a nu știu cîta oară profund dezavantajată, ca să nu mai folosesc uzatul concept *sacrificată*. Acești elevi (printre care se numără și fiul meu, fapt care mă afectează și mă întristează direct) au avut un parcurs educațional șchiop de la început pînă în prezent. Au fost primii care au intrat în școală pe o programă școlară nouă, cu planuri-cadru pentru primar și gimnazial noi. Dar, începînd cu clasa a V-a mai ales, sincronizarea a fost mereu defectuoasă: profesorii nu au fost suficient (unii deloc) formați pentru a se familiariza și a-și asuma noua viziune curriculară, fapt care a dus la multiple discordanțe în practica didactică, la începutul anului școlar nu aveau manuale, în clasa a VI-a li s-au impus manuale școlare unice, de foarte proastă calitate, iar într-a șaptea i-a prins pandemia, care a dus la scoaterea lor din mediul fizic al școlii, la închiderea lor între pereți de case și de blocuri, în fața unor ecrane de care nu s-au mai desprins apoi aproape deloc. Au pierdut informație, căci programele au fost „periate" de unele conținuturi, scoase și din programa pentru examenul de evaluare națională, au pierdut apoi și emoții, specifice stadiului lor de dezvoltare, care se pot manifesta doar în realitate, nicidecum virtual. Acum, mă veți întreba care e problema odată cu intrarea lor în liceu. Problema este că dacă în primar și în gimnaziu au fost pregătiți pe o nouă viziune curriculară, în liceu trebuia să se continue același demers. Dar planurile-cadru pentru liceu au întîrziat să apară, în consecință și programele școlare, și manuale noi în conformitate cu acestea. Din nou, această generație trebuie să se mulțumească cu ajustări din mers. Sigur, s-a lucrat în această vară la un set de repere care să sprijine cît de cît profesorii, să-i ajute să coroboreze viziunea din gimnaziu cu vechea programă de liceu, aflată în uz și care aparține unui alt model curricular. Desigur, aceste repere vor fi de folos, dar fapt concret este că avem de-a face tot cu o ruptură, ei vor începe clasa a IX-a pe vechea programă, cu vechile manuale, iar profesorii vor lucra mai mult după instinct pentru a realiza o corelație cît mai eficientă a viziunilor.

În al treilea rînd, mai pe scurt căci mă constrînge spațiul, o temere pe care o mai formùlez este legată de conducerea unităților școlare. Începutul anului școlar găsește școlile cu directori interimari. S-a făcut multă tevatură pe subiect, nu elementele de scandal vreau să le reiterez. Ci faptul că există unități școlare în care efectiv se găsesc greu oameni care să accepte să fie directori, pentru că e o muncă incredibil de grea uneori. Sînt școli cu probleme complexe, unde să fii director și să faci o treabă bună e extraordinar de dificil și de consumptiv. Așadar, directori vechi care nu au mai dorit cu nici un chip să continue vor fi înlocuiți cu alții noi, uneori găsiți după multe eforturi de persuadare. Ei însă au un mandat limitat, căci pe parcursul anului școlar va fi concursul. Mă gîndesc că e posibil ca în unele școli, în urma concursului, directorul să se schimbe în plin an școlar, fapt care poate fi și el un factor de dificultate, ca să nu spun destabilizator, pentru coerența necesară unui proces didactic echilibrat.

Și, dacă am ajuns spre final, pentru a reveni la definiții, de la care am pornit, mă folosesc iar de un poet, Dmitri Miticov, care se juca frumos în volumul *Dmitri: genul cinic* cu conceptul: „Definițiile. Așa o pacoste / să ții cont de ele, / cînd se tot modifică". Pe linia aceasta, mă folosesc pozitiv de idee, alegînd un alt cuvînt din mesajul domnului Dan Tița, prin care să mă detașez de temerile formulate: SPERANȚĂ. Pentru că, în ciuda temerilor formulate și a altora care mai există, cred că speranța în bine trebuie să ne anime la începutul fiecărui an școlar și, de altfel, la orice început.

■ ■ ■

Robert SKIDELSKY

împotriva curentului

Defecțiuni infailibile

Mă pregăteam, zilele trecute, să ies din acasă, împreună cu soția mea. Am apăsat butonul de deschidere automată a ușilor. Nici o mișcare. Nu puteam părăsi clădirea decît, poate, ieșind pe fereastră. În cele din urmă, portarul – întîmplător, prin preajmă – a reușit să deschidă ușa manual. Ne-a explicat că fusese o pană de curent. Sistemul de siguranță – electronic, firește – se defectase și el. Pana a durat două ore.

M-am gîndit la toate ușile automate din Londra care se deschid și se închid automat: ușile trenurilor, ale mașinilor, lifturilor, supermarket-urilor (nu încă, slavă Domnului, și cele ale avioanelor). Odinioară, toate aceste uși se deschideau și se închideau, se încuiau și se descuiau manual. În ziua de azi, cheia electronică *contactless* face ca ușile mașinii mele să se deschidă și să se închidă automat. Am căuta pe Google ca să aflu cum funcționează așa ceva: „Cheile electronice moderne funcționează pe baza identificării prin radio-frecvență (RFID) – un sistem inteligent de cod de bare, care utilizează cîmpuri electromagnetice pentru a identifica și a urmări informații și date stocate pe «etichete (*tag*-uri) RFID». Aceste informații sînt transmise prin unde radio“.

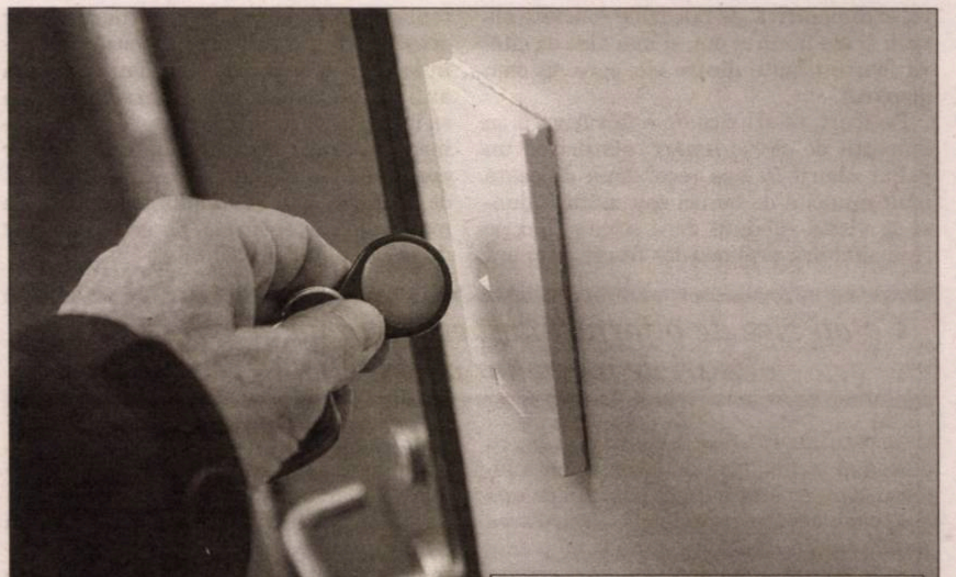

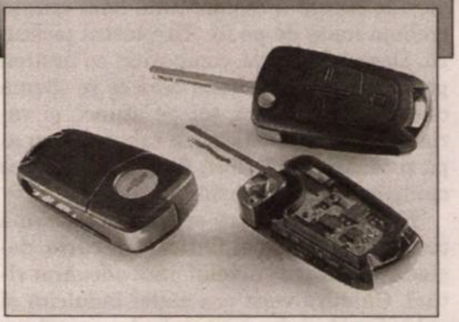

Cheia mea a devenit, se pare, o sursă de risc: „Dacă o cheie electronică e accesată de un *hacker* sau duplicată electronic, delincventul cibernetic vă poate fura mașina! Iar «clonarea cheilor», au descoperit recent cercetătorii, nu e doar posibilă, ci reprezintă o amenințare serioasă“.

Pînă acum, penele de curent s-au produs la nivel local și pe durate scurte de timp. India a avut parte de două astfel de incidente majore – în New Delhi, în iulie 2021, și în Mumbai, în octombrie 2020. Pana din Delhi a afectat 620 de milioane de oameni (aproximativ 8% din populația lumii). În Mumbai, întregul trafic feroviar suburban s-a oprit, ținînd pasagerii captivi în vagoane, sistemele de încălzire centrală au căzut, semafoarele s-au stins, serviciile financiare au fost întrerupte, spitalele au comutat pe generatoare, pentru a le permite pacienților din unitățile de terapie intensivă să continue să respire, și examenele online au fost anulate. La originea penei de curent, care a durat două ore, a fost o „defecțiune tehnică“, a explicat ministrul Energiei al statului Maharashtra.

Cheia mea a devenit
o sursă de risc.

O pană de curent permanentă care blochează întreaga planetă e o temă predilectă a operelor *science-fiction*. În nuvela *The Machine Stops (Mașina se oprește)*, scrisă de E.M. Forster în 1909, supraviețuitorii unui dezastru ecologic (nu-i știm cauzele) continuă să trăiască sub pămînt. Transportul, comunicațiile, producția și serviciile funcționează pe bază de electricitate, iar între oameni nu există nici o formă de contact: muzica e difuzată permanent în încăperile pe care locatarii nu le părăsesc niciodată, paturile coboară la apăsarea unui buton, iar dejecțiile umane sînt excretate prin „vomitorii“ imense, aflate la suprafață.

„Nu-ți dai seama că noi sîntem cei care murim și că aici, sub pămînt, singurul lucru care trăiește este Mașina?“ – îi spune protagonistul Kuno mamei sale neștiutoare. „Am creat Mașina să ne îndeplinească dorințele, dar nu o putem face să ne îndeplinească dorințele acum. Ne-a privat de simțul spațiului și al pipăitului, a redus orice relație umană și a redus dragostea la un act carnal, ne-a paralizat trupurile și dorințele și acum ne obligă să ne supunem ei. Mașina se dezvoltă, dar nu în sensul gîndirii noastre. Mașina continuă să meargă, dar nu în sensul țelului nostru. Nu existăm decît ca niște corpusculi de sînge care circulă prin arterele sale și dacă ar putea lucra fără noi, ne-ar lăsa să murim“ („Mașina se oprește“, trad. M. Bodean și L. Huică, *Almanah Anticipația,* 1984).

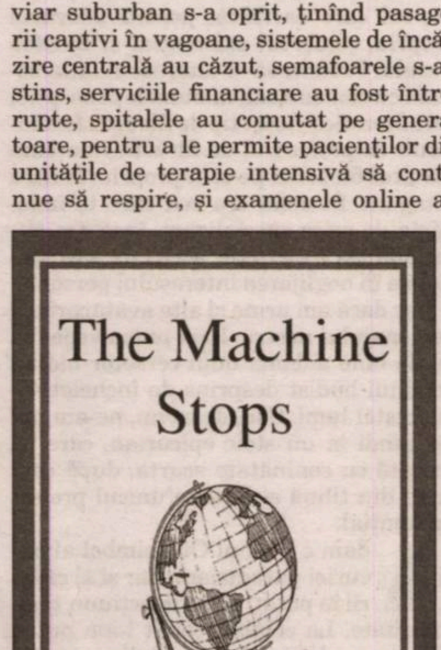

E.M. Forster

Dar, la un moment dat, Mașina începe să se strice. Difuzarea muzicii se face cu intermitențe, vorbitorii „virtuali“ sînt întrerupți de pene de curent, hrana artificială mucegăiește, aerul se viciază, apa din băi începe să miroasă urît și dispozitivele de dormit se defectează.

Pînă cînd, într-o bună zi, Mașina încetează cu totul să mai funcționeze. Civilizația se stinge. Mulțimile cuprinse de panică dau năvală în tunelurile care duc la suprafață, dar puțurile de ventilație, obturate, nu mai funcționează nici ele și oamenii rămîn blocați în subterană. Se instalează o noapte permanentă.

După publicarea nuvelei lui Forster, ideea sa a fost reexplorată de mai multe ori. În romanul *Ravage* (1943) al lui René Barjavel, electricitatea dispare subit, ceea ce duce la haos, molime și foamete. În *Infinite Detail,* o carte mai recentă a lui Tim Maugham, terorismul cibernetic sabotează Internetul, oprind astfel întreaga producție, lanțurile de aprovizionare, comunicarea, energia, călătoriile și sistemele de securitate națională. Populația revine la barbarie. Aceeași idee se află și la baza cărții *Blackout,* de Marc Elsberg, un *thriller*-catastrofă despre un atac cibernetic care duce la căderea rețelelor de electricitate europene și ale SUA.

Dezastrele apocaliptice la o astfel de scară sînt încă de domeniul ficțiunii. Dincolo de toate acestea, multe locuri din lume nu au încă acces la Internet, neavînd infrastructura necesară. Dar numărul acestor locuri e în scădere vertiginoasă – în parte, datorită eforturilor giganților tehnologici și *social media* care, sporind numărul utilizatorilor de Internet, își extind numărul de clienți și lărgesc aria de propagare a propriilor monopoluri informaționale.

Dar pericolul latent este altul: populațiile, obișnuite cu furnizarea „automatizată“ a serviciilor de care depind, își vor pierde treptat reziliența în fața „șocurilor“ – fie ele naturale sau artificiale. Uitînd modul în care funcționau lucrurile în trecut și știind puțin sau nimic despre dispozitivele pe care le utilizează în mod curent, aceste populații vor fi neajutorate și cuprinse de panică, chiar și în fața unor perturbări minore ale vieții „normale“. Oamenii au făcut din Mașină un Dumnezeu sau, într-o exprimare academică mai sobră, ei trăiesc conform unei „paradigme științific-tehnologice“ și sînt guvernați de „cadrul de imperative“ al acesteia. Mașina promite să ne îmbunătățească viețile, dar ce ne facem dacă ușile nu se mai deschid?

***Robert Skidelsky** este membru al Camerei Lorzilor a Marii Britanii și profesor emerit de Economie politică la Universitatea Warwick.*

© Project Syndicate, 2021

traducere de Matei PLEȘU

Radu NAUM

un sport la Răsărit

Să fie doar un accident sau pe Simona Halep au început s-o cam lase mușchii?

Simona e o enigmă de cînd existența ei a început să cuprindă și altceva decît tenisul. Ea nu mai e omul-comando care căuta reușita cu obstinația unui soldat într-o misiune pe viață și pe moarte. Simona Halep a intrat într-o zonă în care universul monocolor al cantonamentului permanent s-a transformat într-o lume plină de culori. Presa de senzație, care – o știm din filmul *Men in Black* – e, paradoxal, un bun barometru al realului, a publicat în ultima vreme mai multe știri despre viața ei din afara terenului decît despre cea dinăuntru. Ce legătură are asta cu seria de accidentări? Poate că dispersarea atenției, a minții, a sufletului, vizitarea altor încăperi ale existenței decît vestiarul, spre fericirea celei care are astfel de experiențe, poate avea consecințe extrem de fizice. În plus, primadona sportului românesc are parte de ceea ce trăiesc mulți oameni obișnuiți la alte etaje ale celebrității: căderea dintr-o bubă în alta. De la hernia de disc care a venit ca un șoc pentru națiune la diferitele probleme musculare la ambele picioare e un drum neplăcut de logic. Trupul încearcă să protejeze partea cu necaz punînd inconștient presiune pe altă zonă a corpului, care în timp se trezește și ea afectată, și tot așa. O veselie în formă continuată. E posibil ca toate acestea să ne explice harta durerii pe care o parcurge Halep. Așa a ratat Roland-Garros, Jocurile Olimpice și a abandonat în turneele nord-americane. În completarea acestui desert amar al carierei au apărut bîrfe despre calitatea antrenamentelor din ultima vreme. Cît despre funcția de preparator fizic, ea nu a fost niciodată o poiană cu flori în preajma acestui minunat și, evident, spinos trandafir. Ce va fi? Mulți își pun această întrebare cu spaimă. Să fie sfîrșitul? Va mai fi vreo victorie importantă? Deocamdată, sigur e că va fi o nuntă importantă. După care un trofeu sau un copil. Ceea ce, ar putea spune Simona, care nu datorează nimic nimănui, e fix același lucru.

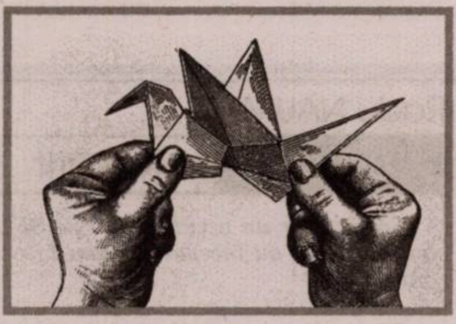

Andrei MANOLESCU

libertatea de impresie

Răsfățuri de vară

Tocmai se termină anotimpul în care se ascut simțurile, așa cum observa odată Dan C. Mihăilescu, în care te poți lăsa în voia lor și poți percepe mai direct minunile naturii și absorbi energiile ei. Tehnologia, confortul, bombardamentul informațional și freamătul lumii moderne, în general (nu că modernitatea ar fi de lepădat), te pot îndepărta de esențele naturii, mai ales în sezoanele friguroase, în care nu-ți mai vine să pășești desculț pe iarbă, pe piatră sau pe nisip, să te lași invadat de aromele grădinilor, să contempli intensitatea verdelui pădurii, să te scufunzi în ape sau să urmărești mersul norilor albi și pufoși pe cerul albastru.

Vara și mai ales în vacanță, poți ignora mai ușor zumzetul neconțenit al prevestitorilor de rele, al trompetiștilor apocalipsei, al celor care strică Zen-ul semenilor, preocupați de a învinovăți și trage la răspundere întreaga umanitate ba de una, ba de alta. Apropo, în Grecia au fost găsiți 14 suspecți, acuzați de a fi pornit intenționat incendiile de vegetație. Cu alte cuvinte, dincolo de culpabilitatea generală care se dorește a ne fi inoculată tuturor (mai nou, aud că Greta Thunberg consideră că și moda e vinovată de poluare și de încălzirea globală), pot exista și vinovați autentici și probleme care se cer rezolvate operativ, concret, fără declanșarea unor uriașe mecanisme ideologice globalizatoare și provocarea de isterii mondiale.

Dincolo de paranteza asta, cum ziceam, nu vreau să amintesc de necazurile omenirii, ci dimpotrivă, de bucuriile concrete ale verii și ale fiecărui om, și mai ales de cîteva foarte tihnite dintre ele, care au cam dispărut.

Pe scurt, ce-ați zice de o farfurioară cu dulceață de cireșe amare, alături de un pahar aburit cu apă rece? Acea dulceață mult muncită de bunici sau mătuși ajunse la vîrsta răbdării de a scoate rînd pe rînd sîmburii prețioaselor fructe. Mai era și șerbetul cu apă rece. Lingurița aceea cu dulcea ei încărcătură de o consistență lutoasă, care se scufunda în paharul cu apă și apoi se savura pe îndelete. Prepararea șerbetului de zahăr ars cerea și ea o adevărată știință a momentului cînd cratița trebuia luată de pe foc. Era testul picăturii. Dacă-l depășeai, compoziția se întărea peste măsură și-ți ieșea ceea ce se chema *coardă*. Exista însă, tot pe atunci, și varianta mai nesofisticată a rahatului cu apă rece. Mai fără efort, fiindcă rahatul se cumpăra de la magazin.

Ce-ați zice de o farfurioară cu dulceață de cireșe amare,
alături de un pahar aburit cu apă rece?

Și bineînțeles, dacă se întîmpla ca apa cea rece să fie de la fîntîna din curte, degustarea atingea nivelul unui adevărat ritual. Căldura verii era astfel îndulcită și valorificată prin contrast. Acum cîteva decenii, apa din fîntînă avea semnificații de-a dreptul mitice. Nu rareori, călătorind vara prin țară și intrînd în vorbă cu sătenii sau gospodari de pe la periferiile unor orașe, am fost servit cu apă scoasă din fîntînile lor, o apă pe care o lăudau ca și cum ar fi fost vie. Lauda aceea excesivă te făcea să ignori orice eventual gust sălciu. În vremea din urmă, această mîndrie a multor gospodari s-a dovedit a fi, după standarde de civilizate, pur și simplu nepotabilă. Ce mai contează, pe atunci părea bună oricît de rea ar fi fost în realitate.

Îmi amintesc de o seară caldă în care, după ce am străbătut pe înserat, împreună cu mama, pădurea dintre Dragomirna și Pătrăuți, și ne-am speriat de țîșnirea unei căprioare, am nimerit la o gazdă care ne-a tratat cu dulceață, o cucoană care ne-a povestit o mulțime de lucruri despre Maria Tănase, pe care spunea că o cunoscuse foarte bine.

Tot vara, bunica obișnuia să-mi facă ceea ce ea numea *zacuscă de vară,* adică niște ouă jumări, gătite în tigaie împreună cu felii de roșii din acelea pline de gust, cum se găseau pe atunci în luna august. Nu mai vorbesc de tartele umplute cu cremă de vanilie și mure culese de pe dealurile din împrejurimi. Țin și acum minte rețeta de la cocă: 300/200/100. Adică trei sute de grame de făină, două sute de grame de unt și o sută de grame de zahăr. (N-o mai uit, pentru că odată, copil fiind, am vrut să le fac alor mei o surpriză, pregătindu-le niște tarte, dar am încurcat ordinea componentelor. Am pus 300 de grame de zahăr și 100 de grame de făină. Vă dați seama ce a ieșit.)

Mi-aduc aminte și de incredibilele bomboane preparate în casă de doamna Fiacescu. Era un deliciu pentru care, în copilărie, eram în stare să-l suport și pe bătrînul și fiorosul (pentru mine) domn Fiacescu. De neuitat erau și înghețata de lămîie sau de piersici, făcută de bunica, ori *hecium-pecium*-ul celeilalte bunici, pe care mi-l aducea de la Sibiu, incomparabil cu ceea ce se găsește astăzi prin supermarket-uri sub numele de „pastă de măceșe“.

Mai erau și siropurile de toate felurile care se cumpărau de la chioșc, cu 50 de bani paharul și se diluau cu sifon, sau halvița și acadelele vîndute la colțul străzii. Nu vreau să spun că înainte ar fi fost o nesfîrșită abundență și o dulce armonie universală. Era, poate, o mai mare intensitate a unor asemenea clipe de deliciu. Pepenii se coceau mai tîrziu și vara părea mai lungă, aproape nesfîrșită.

■ ■ ■

ready made

„*Lumea vechie* îți suspendă regulat apariția în timpul verei (Iunie-Septembre) și, neregulat, de cîte ori Comitetele directoare vor avea gust de plimbare mai lungă.“

Lumea vechie, nr. 5, 15 Martie 1896

Ciprian BLIDARU

Povestea ultimului om

În mai toate povestirile populare regăsim, de regulă, înțelesuri simple și povețe derivate dintr-o morală comună. Dar așa cum basmele pot fi citite în cheie metafizică, dincolo de imaginarul copilăresc, tot așa poate exista o hermeneutică a unor scurte scrieri, dincolo de tîlcul lor popular. Personajul lui Ion Creangă din *Povestea unui om leneș* e unul dintre acele portrete abia schițate, al cărui mister stimulează o interpretare metatextuală. Cu siguranță, dacă povestea ar fi larg cunoscută, am găsi personajul beatificat în orice Ghid al leneșului, care glorifică atitudinea anti-workaholică, și în mai toată vasta literatură consolatoare, atît de la modă astăzi.

Antieroul din poveste este dus de către cei doi săteni la spînzurătoare pentru lenea astrală de care se face vinovat. Acesta refuză pînă și salvarea de la moarte, venită la pachet cu oferta de patiserie a cucoanei din poveste. Răspunsul ultim al leneșului la propunerea cucoanei, personaj oarecum ireal, creat mai degrabă pentru tehnica povestirii de a scoate la lumină lenea absolută a condamnatului, degajă un aer de indiferență nihilistă: „Ce mai atîta grijă pentru astă pustie de gură!“.

Vorbiți multe și nevrute fără să spuneți nimic, parcă vrea să spună condamnatul la moarte. E limpede de aici că leneșul e psihologic și ontologic un nelatin, dacă ne gîndim la maxima lui Cioran: „În țările latine, unde cuvîntul nu costă nimic, laconismul trece drept prostie“. Regăsim perfect adevărul acestei sentințe cioraniene în societatea noastră. Nu mai bine să spui vrute și nevrute, să te lauzi, să minți, să manipulezi, pentru că oricum nu vei fi sancționat dacă se va afla contrariul? Vorbele nu valorează doi bani, începînd cu cele ale politicienilor. Prin urmare, într-o societate în care totul este permis la nivel verbal, laconismul trece drept o mare prostie, tipică fraierului care nu vrea să profite, precum e și leneșul din poveste.

Pe lîngă laconism, personajul nostru suferă de inerție și autosuficiență, contrariile dinamismului existențial, pe care îl regăsim la sătenii judecători. Aceștia trăiesc, în raport cu prizonierul lor, senzația facilă de superioritate motrice, pe care lumea de azi a împins-o la extrem, la nivelul unui dinamism planetar de țeavă de eșapament. Am putea regăsi în acest tipar o corespondență cu spaima de metafizică a omului superficial, ca de o moarte. Pînă la urmă, metafizica produce o dislocare din vitalul imediat. Dar, de fapt, e tot viață, una filtrată, detașată. E singura posibilitate de simțire precară și efemeră a contemplării divine. A te uita la lume precum Dumnezeu nu te apropie de moarte, ci de esența vieții.

Dacă filozoful D.D. Roșca vede două tipare umane largi, oameni de acțiune și oameni de reflecție, e limpede că în categoria dinamică îi regăsim și pe săteni. Aceștia sînt eroii sfătoși care își pot ascunde bine, în spatele normelor, resentimentele. Ei reprezintă binele normat, dar la fel de bine pot fi doar niște oameni cu păr pe suflet și drojdie pe inimă.

Deși nu acționează în numele moralei legiferate, se simt autorizați de morala comunitară. Sociologic vorbind, acest binom antagonic reprezentat de santinelele societății și de cei care trăiesc în răspăr nu mai e atît de actual în prezent. A trăi în răspăr cu lumea e un fel de a trăda limitele speciei. Astăzi nimeni nu mai aruncă cu pietre în urma celor care trăiesc în răspăr, îi tratează ori cu o toleranță clinică mimată, ori îi ignoră.

Responsabilitatea comunitară a dispărut în fața egocentrismului pragmatic și a individualismului concurențial. Urmarea e că nici rebelii nu mai pot deveni sfinți martiri, filozofi nihiliști, revoluționari utopici, artiști smintiți, nonconformismul împins la extrem riscînd să ducă astăzi doar la deriziune existențială, ridicol social, inutilitate de piață. Paradoxal, societatea tradițională rigidă era mai favorabilă excentricității și excepționalismului existențial decît *laissez-faire*-ul societății contemporane. Și de aici se poate vedea că lumea regulilor, cutumelor nu mai are vlaga de odinioară.

Centrîndu-ne pe leneșul din poveste, am putea intui silueta morală a unui filozof sau a unui sfînt. Totuși, laconismul său nu îl apropie de un Socrate, care ar avea mai degrabă poftă de locvacitate dialectică pe tema posmagilor muiați sau uscați, iar ataraxia din fața morții îl face să fie străin de un Hristos care suferă pe cruce ca om și îi iartă pe toți ca Dumnezeu, ilustrînd natura sa teandrică. Dacă ar fi să rescriem Cina cea de Taină, l-am găsi la antiteză cu Iuda tot pe leneșul din poveste. Pentru trădare e nevoie de un pesmet înmuiat în vin, sugerînd beția trădării, precum și nevoia ei de-a lucra prin umectare, lubrifiere, mărindu-și astfel eficiența. Trădarea e dată și de lăcomia omului de acțiune, Iuda fiind primul care înmoaie pesmetul. La antipod l-am găsi pe leneșul din poveste, care l-ar aștepta pe Hristos să-i înmoaie el posmagii trădării.

Deși laconismul său îl îndepărtează de logomahia lui Socrate, există totuși ceva socratic în acest sfîrșit și el ar putea fi semnificat de condiția filozofului autentic, cel care sacrifică, pentru adevărul propriu, confortul existențial și liniștea socială. Preferă să-și altereze relația socială cu semenii săi, în numele concepției sale filozofice. Acest tip de filozof a fost înlocuit de profesorul de filozofie, marcînd sfîrșitul filozofiei pe cont propriu. Pentru Pitagora, filozofia era cea care te îndepărta de orice specializare, însă am putea adăuga o excepție, aceea de a te specializa în neglijarea interesului personal.

Dar dacă am urma și alte avataruri ale personajului nostru, l-am putea vedea la fel de bine aidoma unui cerșetor indian ori unui budist desprins de încheieturile acestei lumi. Sau, de ce nu, ne-am putea gîndi la un stoic epicurian, care își acceptă cu seninătate soarta, după ce a făcut din tihnă și fericire unicul proiect existențial.

Adam e Primul Om, simbol al bucuriei paradiziace, dar și al căderii în păcat, adică în acțiune, temporalitate. La celălalt capăt l-am putea imagina pe Ultimul Om, cel din poveste, pentru care viața își merită sfîrșitul. Să fie abulia mai proprie Apocalipsei decît violul tectonic cu care ne amenință versetele biblice?

***Ciprian Blidaru** este jurnalist la Oradea.*

■ ■ ■

dosarDILEMA VECHE

Coordonatoare: Adina POPESCU

Literatura pentru copii

Texte și opinii de:

- Ioana NICOLAIE (scriitoare)

„Măgarul și tastatura“

- Florin BICAN (scriitor și traducător)

„Numărînd pînă la zece“

- Alina IOAN (redactor-șef adjunct al Editurii Arthur)

„O literatură cu cititori curajoși și responsabili“

- Mihaela NICOLAE (profesoară de limba și literatura română la Colegiul Național „Mihai Eminescu“ din Buzău)

„Pînă la punct se întindea plaja, pînă la virgulă, marea...“

- Alex MOLDOVAN (scriitor și traducător)

„Eticheta literaturii minore“

argument

Un fenomen

DILEMA VECHE
Literatura pentru copii

În ultimii zece ani, piața de carte pentru copii din România a cunoscut o dezvoltare fără precedent. Adevărul este că asistăm la un adevărat fenomen care încă nu este conștientizat în totalitate de către editorii de carte sau de către cititorii adulți. În schimb, profesorii de limba și literatura română își dau seama ce se întîmplă, se folosesc din plin de noile cărți care apar pentru că e mult mai ușor de lucrat pe ele cu copiii decît pe textele canonice, copiii se regăsesc în aceste texte și se apropie altfel de literatură. Sînt conștienți, desigur, și cititorii copii care, în sfîrșit, au de unde alege, discută pe marginea cărților în cadrul cluburilor de lectură din școli, în plus, „își informează“ și părinții despre lecturile lor, ceea ce e minunat (acei părinți care erau supărați că nu citesc copiii, însă le băgau pe gît cărțile copilăriei lor, *Toate pînzele sus!* și *Cireșarii)*. Treptat, după ce Editura Arthur a făcut pionierat – prin publicarea și promovarea autorilor români contemporani pentru copii –, au început și alți editori să-și dea seama că literatura pentru copii nu e doar o afacere profitabilă (ai un număr nelimitat de cititori pentru că generațiile se schimbă), dar și că ține de educație, poate deveni o misiune, de fapt îți formezi un public de cititori.

În momentul de față, sînt foarte multe titluri pe piață, avem scriitori care scriu exclusiv pentru copii, însă avem și scriitori pentru publicul adult care încearcă acum să scrie (și) pentru copii, aș zice că e chiar o modă. În plus, cărțile arată și foarte bine, fiindcă ilustrația de carte românească s-a dezvoltat în paralel. E regretabil faptul că, în tot acest context, anul acesta premiile USR pentru literatură pentru copii nu s-au acordat, deși existau candidați excelenți, că la tîrgurile de carte, inclusiv la Tîrgul de Carte pentru Copii de la Bologna, România e prost reprezentată, faptul că nu avem încă traduceri și „exporturi“, în schimb importăm cărți mediocre din Ungaria sau Polonia, sau că, într-o recentă „istorie a literaturii“, literatura pentru copii se rezumă, din lipsa de documentare a autorului, la cîteva paragrafe generale într-un subcapitol denumit „paraliteratură“.

Lucrurile n-au stat dintotdeauna așa. Multă vreme, după 1990, a existat un vid editorial în ceea ce privește cartea românească pentru copii, într-adevăr se publicau doar traduceri, bestseller-uri care veneau cu ilustrații, eventual cu jucării „la pachet“. Editorii nu îndrăzneau să publice cărți contemporane scrise de autori români, cei cîțiva care scriam pe atunci pentru copii aveam manuscrise de sertar. Am început să scriu trilogia mea fantastică – *O istorie secretă a Țării Vampirilor* – la 20 de ani, am reușit să public primul volum la 35 de ani, la un moment dat abandonasem proiectul, pentru că nu aveam unde să public cartea, mereu primeam de la edituri același răspuns: „Nu ne interesează literatură *fantasy* românească!“. Îmi amintesc – și acum mi se pare incredibil –, că în urmă cu vreo 15 ani, cînd am realizat un Dosar despre literatura pentru copii în revista *Dilemateca,* am făcut un sondaj printre părinți – „Numiți un autor contemporan pentru copii!“ – și mulți n-au știut ce să răspundă sau au numit-o pe Silvia Kerim fără să știe că, în lume, nu se mai scrie așa pentru copii de multă vreme.

Din păcate, în România, încă mai există o problemă legată de receptare, literatura pentru copii e considerată un gen minor. Ar fi nevoie de criterii valorice, de oameni care să scrie despre noile cărți și noii autori. În plus, face foarte rău acest tip de etichetare exclusivă – literatură pentru copii. Eu cred că nu există cărți doar pentru copii, așa cum nu există cărți doar pentru adulți, sînt cărți bune și cărți proaste, așa cum există literatură de valoare și literatură de consum. Și încă ceva foarte important – deși pare ușor, nu oricine poate să scrie pentru copii. (**Adina Popescu**)

Cititori, fiți ascultători! Dar nu acum.
Emisiunea *Timpul prezent* va fi reluată în toamnă.

Florin BICAN

Numărînd pînă la zece

Vorbind despre timp în *Confesiuni,* Sfîntul Augustin mărturisește că, dacă nu-l întreabă nimeni, știe ce-i timpul. În schimb, dacă-l întreabă cineva și încearcă să-i explice, nu mai știe. Parafrazîndu-l parcă pe Augustin, Roger Sale, unul din primii critici care, în anii '60 ai secolului trecut, au luat în serios literatura pentru copii, observă în cartea sa *Fairy Tales and After* că toți știu ce-i literatura pentru copii, pînă cînd li se cere s-o definească.

La fel ca timpul, literatura pentru copii există bine-mersi și în afara unei definiții unanim agreate, cum se poate lesne constata pe baza efectelor sale. Printre aceste efecte se numără și disputa acerbă între *definiști* și *antidefiniști* – cei care cred că literatura pentru copii poate fi și *trebuie* cu orice chip definită și, respectiv, cei care cred că o astfel de misiune este pe cît de imposibilă, pe atît de inutilă. Disputa este semnalată și studiată convingător de Marah Gubar, fost director al Programului de Literatură pentru Copii din cadrul Universității Pittsburgh, într-un articol publicat în 2011 („On Not Defining Children's Literature", *PMLA,* vol. 126, no. 1, 2011, pp. 209–216.). Acolo, autoarea remarcă faptul că, în ciuda încleștării dintre cele două tabere, care oricît ar fi de vehemente reprezintă totuși o minoritate, vasta majoritate a celor care studiază/citesc literatura pentru copii de pe poziții academice sau laice își văd netulburați de treabă, savurînd, periodizînd, categorizînd și analizînd producțiile acestui gen. Pentru că, spune ea, și în absența unei definiții, literatura pentru copii reprezintă o categorie *viabilă* și *coerentă*. Iar insistența de a o reduce la un gen caracterizat de trăsături recurente (și în mod inevitabil previzibile) interferează cu capacitatea cititorului de a percepe un grup de texte eterogene prin natura lor.

E drept că sintagma „literatură *pentru* copii" pare să limiteze implicit destinatarii acestui gen la cititorii preadolescenți. Realitatea infirmă însă presupunerea că literatura astfel categorisită ar fi citită *exclusiv* de către copiii a căror vîrstă nu depășește pubertatea. Fie că sînt părinți, educatori, cercetători, scriitori sau pur și simplu visători, grupuri largi de adulți citesc literatură pentru copii. Dar acestea fiind zise, cred că e bine ca oricine să citească orice, indiferent de vîrstă, pentru că fiecare vîrstă permite o perspectivă unică și irepetabilă asupra unei cărți. O carte citită la vîrste diferite devine *cărți diferite*. Mi s-a părut fascinant să aud *Faust*-ul lui Goethe comentat de o fetiță de 12 ani. La fel și să aud un om mai degrabă în vîrstă povestind cu entuziasm cartea pentru copii *The Little Engine that Could,* pe care tocmai o citise pentru prima oară. Un adult nu are decît de cîștigat dacă citește – sau recitește – o „carte pentru copii". La fel și copilul, dacă-l țin puterile să citească o „carte pentru adulți". *Toate* cărțile pot deveni astfel literatură pentru copii. Sau nu... Dar convingerea mea este că dacă toți adulții ar citi literatură pentru copii – de bunăvoie – lumea ar fi mult mai bună.

© wikimedia commons

Faptul că secole la rînd copilul a fost perceput (atunci cînd *era* perceput) ca un adult incomplet, deci inferior, și-a pus inevitabil amprenta pe o succesiune de generații, care au perpetuat această percepție pînă în zilele noastre. E „firesc", așadar, ca de cele mai multe ori literatura pentru copii să nu fie luată *foarte* în serios. Atîta vreme cît copilul este privit ca un adult incomplet, cartea pentru copii va fi și ea privită ca o carte incompletă, încremenită într-o tranziție din care nu poate ieși, deci sortită să fie lăsată în urmă de evoluția cititorului. Această viziune – sau, mai degrabă, lipsă de viziune – are la origine o gravă eroare de percepție: cei care aderă la ea privesc literatura pentru copii *din exterior*. Dar, așa cum observa G.K. Chesterton în *Autobiografia* sa, în tot ceea ce contează, interiorul este mult mai mare decît exteriorul *(in everything that matters, the inside is much larger than the outside)*. Acest adevăr nu este pus la îndoială în cazul literaturii pentru adulți. Cînd este însă vorba despre cartea pentru copii, nu puțini sînt cei care, instinctiv, o reduc exclusiv la dimensiunile ei exterioare. Or, fiecare carte pentru copii este, prin natura ei, un *pop-up*, chiar dacă nu a ieșit din mîinile unui Vojtech Kubasta. Detonat de imaginația copilului (de orice vîrstă), interiorul ei explodează într-o feerie tridimensională invizibilă din exterior. Cu literatura pentru copii intrăm în sfera transcendentalismului dimensional. Cartea pentru copii este un act de inginerie transdimensională, asemenea TARDIS-ului *(Time And Relative Dimensions In Space)* din *Doctor Who,* care în exterior e o cabină telefonică, iar în interior – un univers infinit.

Putem testa această teorie pe orice poveste pentru copii. Să luăm, de pildă, aparent subțirea carte a lui Alf Prøysen, *Povestea iedutului care știa să numere pînă la zece*. Alf Prøysen, prozator, poet, dramaturg, muzician, una dintre cele mai importante personalități culturale norvegiene din a doua jumătate a secolului 20, s-a remarcat și ca autor de literatură pentru copii. Iedutul din povestea lui Prøysen are două atribute: *este* foarte mic și *știe* să numere pînă la zece. Așadar, dimensiunea lui exterioară este depășită de cea interioară – iedutul *știe* mai mult decît *este*. Povestea se deschide cu imaginea iedutului pe malul unui iaz, privindu-și chipul în oglinda apei și reflectînd(u-se): *Eu sînt unu!* Ritualul îl intrigă pe un vițeluș care venise cu mama lui la păscut. Confruntat cu necunoscutul, vițelușul îl somează pe ieduț să se explice. Iedutul îl informează că *stă și se numără,* și se oferă să-l numere și pe el. Inițial vițelușul acceptă, cerînd însă asigurări că număratul nu doare. După ce le primește, cedează în fața fricii de necunoscut și se răzgîndește. Iedutul îl numără totuși – *Uite, eu sînt unu și tu ești doi* – provocînd panica vițelușului și furia mamei lui, chemată imediat în ajutor și numărată la rîndul ei de ieduț, care nu se poate abține să practice ceea ce știe. Vaca și fiul său pornesc în urmărirea iedutului pentru a răzbuna afrontul. Nu e prima dată în istorie cînd confruntarea, fie ea și benignă, a cuiva cu propria ignoranță e percepută ca un afront – cărți mult mai „mari" semnalează și tratează această temă, dedicîndu-i un spațiu mult mai amplu decît cele cîteva păginuțe ale lui Prøysen. Deja se vede că *Povestea iedutului...* e mult mai mare în interior decît în exterior. Dar ea continuă. Celor doi urmăritori inițiali li se alătură și taurul, care comentează critic urmărirea „gîgîlicii cu coadă scurtă" de către două ființe, în viziunea lui, superioare, întrucît sînt mari și au cozi lungi. Încercînd să-și pledeze cauza și să-și demonstreze inocența, iedutul îl numără și pe taur, nereușind decît să-l antagonizeze. Fiecare număr atribuit urmăritorilor care se tot adaugă îi atrage iedutului un nou inamic. Animalele numărate se coalizează prompt cînd își simt ignoranța colectivă amenințată. Pe lîngă vacă, vițeluș și taur, în urma iedutului, intenționînd să-l pedepsească, aleargă acum și calul, și porcul – ambii mai mari decît el și la fel de neștiutori ca celelalte animale ultragiate de numărătoare. Toți contestă numărătoarea cum contestă coronascepticii vaccinul și proferează cele mai crunte amenințări la adresa iedutului. Situația pare fără ieșire. Dar pentru că, așa cum observă Tove Jansson, o carte pentru copii, oricît ar fi de plină de suferință, *trebuie să ofere o ieșire* și le datorează cititorilor un *happy end,* Alf Prøysen îl salvează pe ieduț. Și nu doar pe el, ci și pe furibunzii lui urmăritori. Urmărirea dezlănțuită îi aduce pe toți pe malul iazului, unde este ancorată o corăbioară cu pînze. Iedutul se refugiază pe puntea ei. Dar, spre groaza echipajului, format dintr-un motan, un dulău, un berbec și un cocoș, animalele care îl urmăreau pe ieduț dau și ele buzna pe punte. Ambarcațiunea se desprinde de la mal și alunecă în larg. Cocoșul, căpitanul navei, anunță disperat că dacă pe punte sînt mai mult de zece pasageri, corabia se va scufunda. Cum nimeni nu știe nici să numere nici să înoate, toți îl imploră pe ieduț să-i numere el. De astă dată animalele recalcitrante se supun cuminți numărătorii, iar cînd constată că sînt zece cu toții, izbucnesc în urale recunoscătoare la adresa iedutului. Conflictul se rezolvă, echilibrul este restabilit, protagonistul nu doar că triumfă asupra antagoniștilor săi, dar îi și recuperează de partea bună a Forței. În consecință, este cooptat în echipaj pe post de controlor de bilete. Avem așadar și *happy end,* și o morală înălțătoare, necontaminată de didacticism. În plus, avem și o lecție de matematică pe cît de captivantă, pe atît de instructivă. Se vede din această simplă repovestire că *interiorul* poveștii este mai mare decît *exteriorul* ei. Și am lăsat la o parte giumbușlucurile stilistice ale narațiunii lui Prøysen, care sporesc și ele dimensiunea interioară a poveștii.

La fel am putea explora interiorul oricărei povești *bune* pentru copii, descoperind un spațiu mult mai amplu decît cel estimat pe baza exteriorului. Încercați cu Octav Pancu-Iași, încercați cu Mircea Sântimbreanu... Ce face o poveste să fie *bună?* Același lucru care face și o mîncare să fie bună – ingredientele. Acestea sînt alese, combinate, prelucrate și prezentate în așa fel încît, în final, să se echilibreze dinamic într-un produs care, încorporîndu-le pe fiecare, le transcende pe toate într-o simfonie savuroasă și voluptuos-ingurgitabilă. Și nutritivă, desigur. Știm că o poveste este *bună* cînd, abordînd-o cu toate simțurile, constatăm că le satisface pe toate – inclusiv pe cel de-al șaselea.

Sigur, nu toate poveștile sînt bune – sau *la fel* de bune. Se scriu în toată lumea – și chiar se publică – o mulțime de povești „proaste". Totdeauna s-au scris. Dar, departe de a fi condamnabile, ele sînt absolut necesare pentru configurarea suportului care susține și scoate în evidență poveștile *bune*. Masa poveștilor „proaste" (le numesc astfel cu respect și recunoștință) este montura care fixează pietrele prețioase ale poveștilor *bune* în bijuteria colectivă a literaturii pentru copii (și, deopotrivă, a celei pentru adulți). Bănuiesc că nimeni nu-și propune să scrie povești „proaste". Totuși, ele apar și funcționează ca o jertfă, e drept, involuntară, pe altarul literaturii „bune". E la fel de adevărat însă că și o poveste „proastă" își găsește cititori pe care-i satisface. Și, unde mai pui, și dintr-o carte proastă se poate învăța foarte mult, în virtutea principiului „așa nu".

Cu mai bine de un deceniu în urmă, cînd încercam să conving mai mulți autori de literatură pentru adulți să contribuie cu texte la un volum colectiv de literatură pentru copii – *Bookătăria de texte și imagini* –, m-am confruntat din partea lor cu atitudini dintre cele mai diverse. Mulți au îmbrățișat propunerea cu entuziasm, unii convinși că e un gen în care n-ai cum să dai greș. Alții au refuzat politicos, scuzîndu-se că nu vor „să-și strice mîna". Dar a fost și autorul, vizibil surprins de o asemenea propunere, care a cerut timp de gîndire înainte de a se angaja în proiect. După două săptămîni de încercări, a renunțat, mărturisind: „N-aș fi crezut că e așa de greu să scrii pentru copii". Aceste cuvinte ar trebui să apară pe pagina de gardă a tuturor cărților pentru copii, așa cum apărea înainte lozinca cu „Proletari din toate țările, uniți-vă!" pe frontispiciul publicațiilor Casei Scînteii.

Florin Bican *este scriitor și traducător. A publicat cărți (și) pentru copii precum* Și v-am spus povestea așa. Aventurile cailor năzdrăvani rememorate de ei înșiși *și* Tropice tîmpe.

Ioana NICOLAIE

Măgarul și tastatura

Oare s-a gîndit cineva să ia o vacă și, după ce-o înfometează, să-i dea să mănînce numai carne? Mai mult ca sigur nu, e prea absurdă ideea. Dar pe un măgar, da, dacă ești unul dintre personajele lui Anton Pann, îți poate trece prin minte să-l dezveți complet de mîncare. Cum anume? Reducîndu-i zilnic porția, cu speranța că, la sfîrșit, bietul patruped se va obișnui într-atît încît nu va mai avea trebuință nici măcar de-un pai. Concluzia finală – păcat că măgarul a murit cînd tocmai se învățase fără hrană – e de tot hazul, desigur. Istorioara se găsește și-n Philogelos, o carte din secolul IV. A străbătut mai mult de un mileniu și jumătate pentru că s-au găsit niște greci – Hierocles și Philagrius – care s-o pună pe hîrtie și pentru că au existat mereu niște ochi care s-o citească. Ar fi interesant să ne imaginăm pentru o clipă acești ochi, erau ei ai unor privilegiate care învățaseră slovele? Erau ai unor călugări? Ai unor copii sau ai unor negustori care duceau marfă scumpă dintr-un palat într-altul? Erau ai copiștilor trudind la flacăra luminării sau ai miniaturiștilor care împodobeau cum nu se poate mai minunat filele? Erau... Dar aici trebuie închisă paranteza, căci cartea care ar ieși din schița asta s-ar putea să nu mai aibă cititori. Cum așa? Acum, în mileniul trei? Criza culturii să fie de vină? Este și asta, cu toții ne scufundăm în vizual, în lumi virtuale, în ambient desenat cu grijă, în plastic asortat, în informație, într-o inflație de forme artistice, cele mai multe inferioare, în babilonia atîtor discursuri fără finalitate. Mai toate cronofage și în contradicție cu arta ca formă de cunoaștere, cea care presupune un construct interior, o anumită educație, un traseu parcurs cel puțin în ani, dacă nu în decenii. Am întîlnit adolescenți remarcabili care nu știau nimic despre Charlie Chaplin, să zicem, pentru că refuzau ideea de-a viziona un film alb-negru, darămite unul... mut. Greu de spus cum ar fi putut ei ajunge la Fellini sau la Tarkovski.

Un alt element care-a schimbat complet jocul este revoluția tehnologică. Sîntem copleșiți de *device*-uri, de ecrane în luciul cărora, cu timpul, vedem tot mai puțin din ceea ce sîntem noi cu adevărat. Consumăm hulpav realități exterioare nouă, ne îndopăm cu știri, sîntem în tot felul de grupuri virtuale, telefoanele au devenit un fel de *hard disk*-uri în care se conservă nu doar memoria, ci și interesele noastre, inclusiv cele culturale. Orice copil de azi este un maestru al tastaturilor, căci mare parte din viața lui e în teritoriile minate în cine știe ce joc pe computer, în filmulețe de pe YouTube, în navigarea pe Google sau, deseori, în diverse mlaștini virtuale din care nu se poate extrage singur. Dincolo de ecran este și arta, și arhivele umanității, și avalanșa de informație, dar este și pericolul, și jungla. Acestea din urmă sînt mai tentante, adrenalina cîștigă, iar golul rămas la final se cere mereu reumplut.

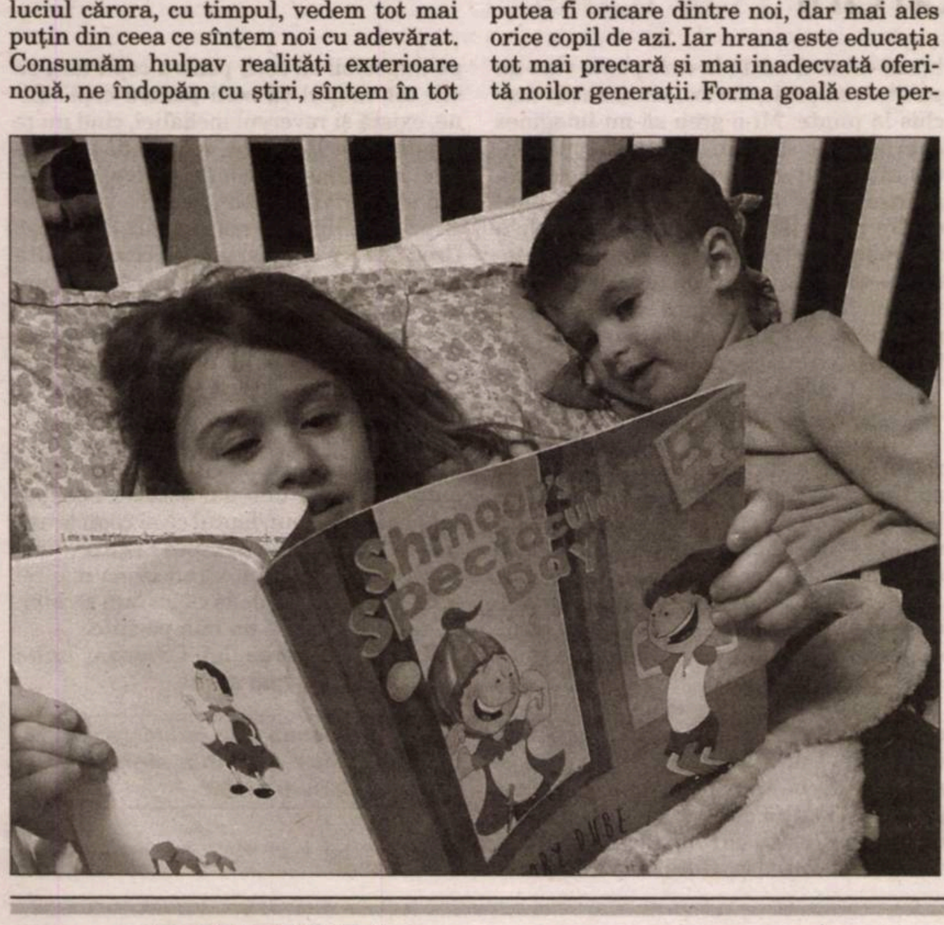

Cum să concureze cărțile cu un joc care-ți dă satisfacție imediată? Cîți copii au puterea de-a întrerupe fluxul de imagine și de-a se retrage între niște coperte? Cîți oameni reușesc serile să-și deschidă mai curînd volumul de pe noptieră decît să verifice postările din rețea? Ei bine, în tabloul acesta bizar, măgarul din istorioara grecească ar putea fi oricare dintre noi, dar mai ales orice copil de azi. Iar hrana este educația tot mai precară și mai inadecvată oferită noilor generații. Forma goală este performată cu metodă în școală, iar șablonul este cîștigător de decenii.

Cît despre lectură, dincolo de cîteva cărți canonice cerute la Bac, ea nu există. Analfabetismul funcțional la care sîntem campioni se referă și la neputința de-a înțelege un text. Iar asta se întîmplă pentru că pur și simplu copiilor noștri nu li se cere să citească. Tot ce li se predă e pentru evaluări, teze, dar mai ales pentru examene. Mai nimic pentru mintea și sufletul lor și foarte puțin pentru viața lor viitoare. Cum ar putea deveni ei cititori, cînd dispar bibliotecile, iar reformele educației sînt un fel de glume ale miniștrilor pasageri? Cei mai mulți copii români, oricît de absurd ar părea, nu au acces la carte. O parte din Bibliotecile Melior pe care le-am făcut, adică donații de mii de cărți nou-nouțe, au ajuns în școli unde fie nu exista deloc bibliotecă, fie spațiul în care se depozitau niște volume străvechi era complet impropriu, fie nu se mai făcuseră achiziții de-o veșnicie, fie fusese desființat postul de bibliotecară, iar biata sală distrusă era în perpetuă renovare etc. Or locul numit bibliotecă, în care să se afle cele mai noi și mai frumoase cărți, în care să se facă unele ore, în care să fie invitați din cînd în cînd și scriitori, ar trebui să se găsească în orice școală. Te sinucizi cultural și chiar economic dacă-ți crești noile generații în felul acesta. Nu-i de mirare că la orice barometru cultural ieșim mereu în colțul rușinii. Școala de azi e, din păcate, un mausoleu al ratărilor de mîine.

Cum să concureze cărțile
cu un joc care-ți dă satisfacție imediată?

Binele și împlinirea nu pot fi despărțite de cărțile deschise încă din primii ani de viață. E vital să-i oferi unui copil hrana de care are nevoie, nu să i-o tot subțiezi, precum măgarului din povestioară, sau, și mai rău, să-ți treacă prin minte că i-ai putea-o înlocui complet cu altceva, pasămite cu vreo tastatură. E destul să intri în orice librărie, în spațiul destinat copiilor, ca să înțelegi că orice micuț se simte fericit acolo. Își dorește cărțile, le atinge, încă înainte de-a le deschide începe să-și înflorească în minte povestea. Doar că atît el, cît deseori și părinții, ba chiar și profesorii sînt derutați de copertele care mai de care mai atrăgătoare, de titlurile care conving, de numele sonore, mai toate englezești, de prezentările care parcă strigă să cumperi neapărat cartea cu pricina, iar nu alta. Librarii, de cele mai multe ori, nu pot orienta cititorii. Prin urmare, dificultatea e ce carte să alegi fără să dai greș, căci și-n literatura pentru cei mici, sau mai ales în literatura destinată lor, găsești splendoare, fantezie fără limite, stil, ingeniozitate sau experiment. Iar dacă volumul este ilustrat, te poți bucura și de viziunea unui artist sau a altuia.

Cum iei din raft cartea potrivită și nu una inferioară sau proastă de-a dreptul? La întrebarea aceasta mi-e greu să răspund, pentru că literatura contemporană pentru copii nu are parte de receptare, nu este premiată, nu e în atenția criticilor. *Blogger*-ii sau *youtuber*-ii care o au în vedere sînt mai ales copii, deci judecățile lor nu țin de un cadru mai larg, de un context cultural, să zicem, ci numai de gust. Ei nu pot aprecia volume ca *Tropice tîmpe*, de pildă, de Florin Bican, o bijuterie postmodernă, ludică, rafinată și intertextuală, sau *Cei trei măgăruși și cartea fermecată* de Gabriel H. Decuble, o țesătură ingenioasă, în care ghicești cultura clasică latină, sau *O istorie secretă a Țării Vampirilor* de Adina Popescu, care nu, nu-i despre vampiri (abia dacă apar în carte și sînt... vegetarieni), ci despre revalorificarea folclorului autohton într-o mare desfășurare satirică, gratuită și, de asemenea, postmodernă (apar zmei care-s șoferi de TIR, pricolici rătăcind în orașe, ingineri de povești, zîne care au școli, Greuceanu trăind într-o mahala, Ileana Cosînzeana mare amatoare de modă, Sfînta Vineri, un Făt-Frumos pasionat de reviste *glossy* și mulți alți eroi atipici). Cărțile acestea, ca destule din literatura recentă, de la *Enciclopedia zmeilor* de Mircea Cărtărescu la, să zicem, *Val și Cetatea Sufletelor* de Ana Alfianu sau *Plictisitoarea vacanță de vară a fraților Rățoi* de Dan Coman, au marea calitate de-a se adresa atît copiilor, cît și celor mai rafinați cititori. Ele sînt aidoma unei pînze pe care vezi, mai întîi, o imagine, ca apoi să descoperi în adîncime o alta, surprinzătoare, neașteptată. Plăcerea lecturii vine atît din primul nivel al textului, cît, mai ales, din complicitatea culturală. Prin urmare, critica literară, atîta cîtă mai există, n-ar trebui să ignore volumele pentru copii, ci să le integreze și să le discute adecvat.

Cititorii nu apar din nimic, ei se cresc. Culturile care-și permit să n-o facă sînt, fie că o știu sau nu, pe cale de dispariție. Aș vrea, de aceea, să existe cărți în orice loc unde sînt copii, manualele să semene mai curînd cu niște antologii de texte decît cu niște demonstrații sterile, iar plăcerea lecturii și educația culturală să fie prioritare în școală. Cînd toate acestea se vor întîmpla, cărțile superbe pentru cei mici pe care le scriu atîția scriitori români contemporani vor avea sigur o mare căutare.

***Ioana Nicolaie** este scriitoare. A publicat mai multe cărți și pentru copii printre care* Aventurile lui Arik, Ferbonia, Vertijia, Spionul Kme.

Alina IOAN

O literatură cu cititori curajoși și responsabili

E un fapt știut că literatura pentru copii s-a dezvoltat mult în ultimii ani. În librării apar numeroase traduceri ale cărților de succes și, cel mai important, tot mai multe titluri semnate de autori români, chiar dacă numărul celor din urmă e sensibil mai mic. Tocmai acesta e segmentul care ar merita și chiar ar trebui exploatat cu mai multă îndrăzneală. Ceea ce se întîmplă deja pe piața de carte e încurajator: sînt scriitori români consacrați care cochetează cu literatura pentru copii – îmi vin acum în minte Dan Lungu și Cosmin Perța. Sînt scriitori consacrați atît în segmentul de literatură pentru adulți, cît și în cel pentru copii, cum sînt Lavinia Braniște (poveștile delicioase cu porcușorul Rostogol) sau Ioana Nicolaie, căreia Arthur i-a dedicat o serie de autor; există Alex Moldovan care face ravagii cu Olguța lui, Carmen Tiderle cu poeziile ei jucăușe, Florin Bican care a reinterpretat basmele românești într-un mod original și teribil de amuzant *(Și v-am spus povestea așa),* iar de curînd i-a dat o voce nouă pinguinului Apolodor în colecția „Apolodor explorator“. Adina Popescu vizitează lumi fantastice *(O istorie secretă a Țării Vampirilor),* dar și lumea foarte reală a Bucureștiului anilor 1980 *(8 povestiri de pe Calea Moșilor).* Exemplele ar putea continua, desigur. Mai mult, identitatea unei cărți pentru copii e aproape întotdeauna legată și de ilustrație – Dan Ungureanu și Vali Petridean sînt doar două exemple de ilustratori cu stiluri bine definite, inconfundabile. Cert e că „marfă“ este.

Există printre cumpărătorii de carte voci mai reticente față de titlurile foarte noi care îndeamnă la accesarea cărților clasice, practic cărțile copilăriei lor, și mai puțin a noilor apariții. E de înțeles îndemnul, iar editurile nu ignoră deloc cărțile clasice, fie ele românești sau străine. Dar a limita lecturile copiilor la cărți semnate de autori de demult e riscant mai cu seamă pentru că le inducem sau, în unele cazuri, le întărim impresia că literatura e ceva ce s-a petrecut cîndva, demult, și care nu are legătură cu ei. Editurile chiar se preocupă de tipărirea unor ediții noi ale cărților clasice, importante pentru un portofoliu editorial serios – la Cartea Românească pentru Copii doar ce au apărut ediții noi din *Legendele Olimpului* și *Din marile legende ale lumii,* incontestabile cărți de căpătîi. Dar un portofoliu serios ține cont de nevoia de diversitate a cititorului și vine pe cît posibil în întîmpinarea acestei nevoi de prospețime. Altfel, dacă copiii nu citesc e vina noastră.

Literatura nouă vine cu un bonus care e o adevărată tendință: procesul scrierii cărților pentru copii e tot mai interactiv: copiii sînt întrebați, sînt invitați să-și spună părerea, află, nu-i așa, la cald cum a creat un autor un personaj, ce l-a inspirat, cum și-a construit povestea. Cititorii îi cunosc în persoană pe autori – pe cei români și uneori chiar pe cei străini, care vin în România special pentru ei. Sînt invitați ei înșiși să fie autori – vezi revista *Ordinul povestitorilor* sau colecția „Cărțile mele“ – nu doar ca scriitori, ci și ca ilustratori. De altfel. J.K. Rowling, una dintre cele mai îndrăgite autoare pentru copii, a publicat volumul *Ickabog* invitîndu-i pe copii să ilustreze fiecare capitol al cărții. Concursul de ilustrații a fost organizat și în România. Literatura pentru copii e tot mai dinamică, iar dialogul autor-cititor e avantajos pentru ambele părți.

Aș zice că personajele și tărîmurile fantastice sînt în continuare cele mai îndrăgite, dar își fac loc și cărțile mai „serioase“, cu teme istorice sau sociale, care invită la dezbatere. Lectura va fi întotdeauna drumul cel mai bun spre cunoaștere, autocunoaștere, iar copiii sînt tot mai avizi să discute despre asta – unii au blog-uri unde scriu recenzii, alții reacționează în mediile de socializare. E impresionant cît de clar au în minte identitatea unei cărți, observă imediat dacă s-a schimbat ceva de la o ediție la alta – ilustrația, coperta, chiar și sigla editurii –, recunosc un ilustrator de la o carte la alta. Sînt atenți la fiecare detaliu, ceea ce ne obligă și pe noi să facem la fel.

Copiii citesc. Asta e unul dintre motivele pentru care mi-e dor de tîrgurile de carte: mergi pe la standurile editurilor și îi vezi cum se bucură cînd găsesc încă un titlu semnat de autorul preferat sau cum își aleg – ei, nu părinții lor – titlurile care îi atrag. Impresia mea, văzîndu-i în acțiune, e că o fac cu nerăbdare și cu responsabilitate în același timp. Cred că micii cititori merită mai multă încredere atît din partea părinților, cît și din partea autorilor și a editurilor. Ei sînt mult mai curajoși, pe cînd noi, ca adulți, ne temem în locul lor de anumite teme pe care ei le-ar primi mult mai firesc. Iar pe piața de carte pentru copii din România încă mai sînt multe de explorat.

***Alina Ioan** este redactor-șef adjunct al Editurii Arthur.*

Alex MOLDOVAN

Eticheta literaturii minore

De curînd am jurizat un concurs de versuri scrise de copii din toată țara. Ce m-a bucurat a fost să văd că am primit textele a peste o sută de participanți (pentru doar trei zile de jurizare, dar asta e altă poveste). Ce m-a șocat însă a fost să aflu ce credeau ei că înseamnă poezie, ce li s-a *transmis,* mai bine zis, că ar însemna. O bună parte erau ode stîngace închinate mamei, doamnei învățătoare și naturii. Asta ar fi fost OK, dacă nu erau scrise într-un limbaj care ar fi făcut să crească inima în pieptul oricărui activist de partid din anii ’80. Cîteva creații erau de inspirație religioasă. Din păcate, inspirația literară evitase să se pogoare la rîndu-i asupra lor. Ce m-a marcat a fost faptul că, indiferent de zona geografică din care proveneau, creațiile erau extrem de asemănătoare. Parcă un computer le-ar fi dictat versuri create anume pentru a le șterge orice urmă de personalitate. Cel mai probabil, o parte erau în mod clar dictate de cineva, căci nu așa gîndește o minte fragedă (dar și asta e o altă poveste). Apoi, totul era impregnat de o seriozitate insuportabilă și am avut nevoie de ceva vreme ca să-mi dau seama ce lipsea: bucuria. Bucuria de a scrie și de a se juca. De a îmbina cuvinte, imagini sau idei – de a se *prosti,* în sensul cel mai bun al termenului. Lipsa unor modele literare adecvate era evidentă. Copiii ăștia erau hrăniți cu cărți și idei nepotrivite pentru vîrsta lor.

M-am apucat de scris *și* pentru a încerca să schimb asta. Acum zece ani era încă un vis îndepărtat să scrii, să publici și să vinzi literatură pentru copii în România. Traducerile ocupau cea mai mare parte a pieței, cărțile românești fiind reprezentate, cu cîteva excepții, de lucrări clasice, scrise cu cincizeci sau o sută de ani în urmă. Din fericire, lucrurile s-au schimbat în bine între timp. A apărut o nouă generație de autori valoroși, editurile se străduiesc să găsească mereu alții, încep să apară festivaluri și manifestări dedicate. Asta nu înseamnă că eticheta de literatură minoră s-ar fi dezlipit măcar vreun pic de pe genul ăsta. Am încă prieteni care mă întreabă cînd o să scriu și pentru adulți. Cu alte cuvinte, cînd o să trec și la lucruri *serioase*.

Probabil că nu-și dau seama ce jignitor sună întrebarea asta. Le răspund invariabil că să scrii pentru copii nu e o evadare sau o paranteză de la ceva. Și că deocamdată chiar n-am de gînd să scriu pentru adulți. Am în lucru cărți care mă vor ține ocupat cîțiva ani de acum încolo și am publicul cel mai mișto la care poate visa un scriitor: empatic, curios, amuzant și deschis la minte. Mi-e greu să-mi imaginez cum ai putea să *nu* îți dorești să scrii pentru niște cititori aflați la vîrsta formării, a întrebărilor fundamentale. Dacă unul dintre rosturile scriitorului e acela de a schimba ceva în felul de a gîndi al cititorului – și intuiția îmi spune că asta își doresc mulți dintre cei care scriu –, atunci nici o altă vîrstă nu e mai potrivită pentru asta.

De obicei, traseul e invers: un scriitor își închipuie că poate scrie pentru copii doar pentru că are în spate o carieră de scriitor pentru adulți. Ceea ce nu e în mod automat valabil. Literatura pentru cei mici e un gen de sine stătător, cu reguli proprii, pe care nu strică să le cunoști înainte de a te apuca de ea. Și partea bună e că nu te oprește nimeni să le încalci – ba chiar e de dorit s-o faci. Cu un mic amendament: să-ți iasă. Adică să scrii bine.

În sensul ăsta, un element pe care îl consider vital e felul în care te raportezi la cititori. Da, cunosc teoria potrivit căreia o carte bună pentru copii ar trebui să poată fi citită cu plăcere și cu folos și de către cei mari, dar nu ader la ea decît cu rezerve serioase. Dar cred că-i aproape imposibil să scrii pentru copii fără să știi tot timpul că scrii pentru copii. Bine, există și reversul medaliei, cînd nu te gândești decît la asta, ceea ce dă naștere unei atitudini extrem de nocive, cînd copiii sînt priviți de sus, ceea ce se traduce printr-o lipsă de respect față de cititor. Cred apoi că e important să citești multă literatură pentru copii, clasică, dar mai ales contemporană, ca să fii la curent cu ce se întîmplă în lume. Și ca să nu cazi în capcana de a reinventa apa caldă, adică de a te crede genial și a rescrie aceleași și aceleași povești obosite așa cum, vai, s-a întîmplat în cîteva rînduri. Sigur, n-ar strica să-i cunoști pe cîțiva dintre destinatarii textelor tale, dar asta nu-i neapărat necesar. Și, nu, faptul că ai copii acasă și le-ai scornit în toiul nopții niște *bedtime stories* care i-au făcut să adoarmă mai repede nu te califică defel ca un bun scriitor. Te califică doar ca un bun părinte.

Pentru că, vorba lui Creangă, una-i una, iar două-s mai multe.

***Alex Moldovan** este scriitor pentru copii și traducător. A publicat seria de succes* Olguța *la Editura Arthur.*

Mihaela NICOLAE

Pînă la punct se întindea plaja, pînă la virgulă, marea...

Pe la 10 ani, după ce am citit *Laleaua neagră* a lui Alexandre Dumas, am început alături de fratele meu o serie de experimente. Nu aveam lalele, aveam însă garoafe, flori de care puteam face rost mai ușor. Voiam, prin încercări succesive, să le schimbăm culoarea, turnînd tot felul de cerneluri în apă. Nu am reușit să obținem o floare cu petale negre, deși le-am ținut, după exemplul lui Cornelius, personajul iubit, și la întuneric, sub o masă transformată în cort, adică în laborator. Din aceeași perioadă datează și tentativa de a cultiva propriile straturi de lalele – nu aveam bulbi de floare, așa că am pus cartofi în grădinița din spatele casei, i-am îngropat la 20 de centimetri, cum am fi pus bulbii de lalea, și am așteptat mai mult de o săptămînă să se întîmple miracolul. N-a răsărit nimic! Nici măcar un vrej de fasole! Am uitat de cartofii-lalea, însă am dat de ei mai tîrziu, după vreo lună, cînd încercam, fiindcă citisem între timp Jules Verne, *Călătorie spre centrul Pămîntului,* să facem niște tuneluri. Cartofii se înmulțiseră, din doi tuberculi ieșiseră vreo două kilograme. Am fi putut să-i vindem la piață, pentru un ban grămadă, cum face Nică din Humulești cu pupăza lui. La tîrg am fost de multe ori cu tataie, ne purtam bezmetic, să speriem găinile și curcanii de pe tarabă, țipînd cu mîna dusă la gură, cum credeam că procedează pieile-roșii din *Winnetou*. Romanul lui Karl May îl citiserăm rînd cu rînd, mîncînd cireșe direct din pom, cocoțați strategic, să vedem dacă vine armatanul, vîntul periculos, să bată în pînzele goeletei *Speranța*. Bineînțeles, că ne simțeam pregătiți să mergem pînă în Țara de Foc. Simțeam că dincolo de virgula de pe prima pagină e marea, sînt plajele, ne vom lupta cu pirații.

Tot ce citeam la vîrsta aceea devenea imediat dramatizare. Ne mutam din realitate în spațiul ficțiunii și invers, aduceam povestea în fiecare gest cotidian, ne identificam cu personajele și le preluam valorile. Așa cred că procedează și copiii de astăzi, ce poate fi altfel?! Ceva s-a schimbat totuși. Noile generații de cititori se raportează mai ușor la literatura contemporană decît la cea clasică. Nu aleg Dumas, ci Amos Oz – cu *Sumki, Pantera din subterană, Deodată în adîncul pădurii*. Cartea trebuie să le fie la îndemînă în toate sensurile, să se afle pe un raft, în casă, la librărie, în biblioteca școlară sau cea publică, să poți întinde mîna după ea ca să o răsfoiești. Fie și digitală răsfoirea asta. Un pic mai sus, pe alt raft, există și Alexandre Dumas, Mark Twain, Karl May, scriitori pe care copiii nu îi vor ocoli dacă eu reușesc să fiu convingătoare. Pentru mulți copii contează încă foarte mult „ce zice doamna, la școală“ – genul acesta de aură, care dispare inevitabil la un moment dat, este o „superputere“, cum se spune acum, nu-mi place termenul, dar exprimă bine influența pe care o poți folosi pentru a forma cititori autentici. Nu știu dacă, așa cum se spune, „un copil care citește devine un adult care gîndește“, eu aș vrea să devină un om bun. *Sapere aude!*

Noile generații de cititori se raportează mai ușor la literatura contemporană decît la cea clasică.

Raftul scriitorilor români contemporani este plin: Ana Rotea *(Dosarele Detectivilor Aerieni)*, Alex Moldovan *(Olguța..., Operațiunea Jaguarul)*, Adina Popescu *(O istorie secretă a Țării Vampirilor)*, Dan Coman *(Plictisitoarea vacanță a fraților Rățoi)*. Florin Bican se așază lîngă Gellu Naum. Veronica D. Niculescu l-a creat pe Isidor, condorul, iar Mircea Cărtărescu deschide *Enciclopedia zmeilor*, ediția ilustrată. Afli *Cum am supraviețuit clasei a VIII-a* de la Robert Erstern și *Ce văd dragonii* de la Diana Geacăr. Devii *Vlogger la 13 ani* cu Dan Lungu și ai *Pumn-de-fier* de la Mircea Pricăjan. Călin Torsan e *Prieten cu umbra* și cu *Vrăjitorul dințos*. De la Flavius Ardelean știm *Bezna* și *Mecanopolis*. Sînt atentă la preferințele elevilor, mă interesează în ce jocuri intră și de-a ce cărți citite se joacă. Sînt atentă ce cărți le dăruiesc, la sfîrșit de an, ca premiu, fiindcă în toamnă mulți au grijă să-mi spună bucuroși, printre primele lucruri, că au citit cartea de la mine. Listele de lectură se modifică și în funcție de preferințele lor. Nu se poate citi cu forța, dar se poate citi din neînchipuit de multe motive.

■ Cărțile sînt niște ferestre colorate. Culoarea ne arată frumusețea cărții. În copilărie, cele mai frumoase momente erau atunci cînd părinții îmi citeau înainte de culcare *Bambi, Pinocchio, Doamna și Vagabondul* și *101 Dalmațieni*. Acum e mai greu să le citești copiilor, deoarece există Internet cu absolut orice fel de desene și de cărți animate. Apoi, am început să citesc singură. Am simțit că descopăr milioanele de lumi din cărți. *Apolodor* de Gellu Naum, *Motanul încălțat* de Charles Perrault și *Morcoveață* de Jules Renard sînt doar cîteva exemple. Au fost alegerile mele de lectură: *Momo* de Michael Ende, *Marele uriaș prietenos* de Roald Dahl, *Dl. Goe...* de I.L. Caragiale, *Prîslea cel Voinic și merele de aur*. Iar acum simt că „ferestrele“ și-au schimbat culoarea. Cele mai recente cărți citite, ieșind din copilărie, sînt *Titanic Vals* de Tudor Mușatescu, *Baltagul* de Mihail Sadoveanu și *Steaua fără nume* de Mihail Sebastian.

Alice Nicoleta PETRACHE, 14 ani

■ Cînd eram mai mică, obișnuiam să încep unele cărți și să nu le mai termin, pentru simplul fapt că intuiam ce o să se întîmple la final. De aceea nu-mi mai plăceau. Îmi aduc aminte că prima carte care chiar m-a impresionat a fost *Minunea* de R.J. Palacio, deoarece un copil special a putut trece prin atîtea încercări ca să meargă la școală, alături de alți copii. De mică m-a fascinat puterea lui, așa că l-am luat ca exemplu și am reușit să ignor ce spune lumea, lucruri deranjante, și să mă accept așa cum sînt, cu defecte și multe calități.

Teodora BARAC, 14 ani

■ *Deodată în adîncul pădurii* de Amos Oz este o carte interesantă care te ține în suspans. Vă imaginați un sat fără nici un fel de animale, insecte sau păsări? La școală, doamna învățătoare le arăta copiilor poze cu animalele de odinioară și imita sunetele acestora. Oamenii își baricadau noaptea casele, să nu vină demonul Nehi, care luase cu el într-o seară toate animalele din sat. Adulții evită subiectul, ascunzîndu-le copiilor adevărul. Maia și Mati sînt salvatorii, doi copii curioși din fire (semăn cu ei), care nu cred în demon și fac un plan pentru a afla adevărul. Vă las să aflați mai multe citind!

„Toate aceste tărîmuri desenează harta copilăriei imprimată în faldurile memoriei.“

8 Povestiri de pe Calea Moșilor este cartea Adinei Popescu și conține amintirile și aventurile pe care le-a trăit autoarea pe vremea cînd era copil și locuia pe Calea Moșilor. Este o carte scrisă cu nostalgie. Povestirea mea preferată este „Săpuneala“. Este vorba despre venirea iernii, un anotimp care le aduce băieților bucuria să arunce cu bulgări în fete. Ele și-au făcut un plan de a pleca de la școală fără să fie „săpunite“. Vă recomand această carte din care copiii de azi pot afla cum trăiau alți copii prin anii ’80.

În *25 de grame de fericire,* Massimo Vacchetta și Antonella Tomaselli îți arată ce înseamnă să ai un animal de companie. În general, este o bucurie. Însă contează foarte mult și ce animal ai. Ariciul Nina are 25 de grame. La început, a fost hrănită cu seringa și stătea într-o cușcă. Eliberarea Ninei a fost o treabă grea, veterinarul fiind atașat de arici. Dar îi redă libertatea, pentru că asta trebuie să facă.

Mihai MĂRUNȚIȘ, 14 ani

■ Copilăria se măsoară în locuri descoperite, străzi parcurse cu bicicleta, prieteni și colegi de cameră, veri și tabere, expediții, scoici adunate pe plajă, răsfrîngeri ale soarelui la apus, scrisori imaginare... Și, bineînțeles, în cărți citite, pagini transformate în imagini, visări, gînduri, notițe, experiențe complete, străzi, călătorii, decupaje..., mai reale ca realitatea însăși. Am îngrămădit în minte titluri captivante, locuri exotice în care am intrat odată cu personajele dragi, coperte atrăgătoare sau șterse, pagini aspre sau line. După *Pinocchio* și *Pippi Șosețica,* m-am desprins cu greu de universul *Micului prinț*. Antoine de Saint-Exupéry m-a făcut să cred că toți trandafirii poartă numele de „Rosa“, că e ușor să „formezi legături“ cu o vulpe și să înțelegi lumea „cu sufletul“. În același registru al fascinației, Alice m-a purtat în *Țara Minunilor* și mi-a semănat alte întrebări în minte: cum te poți mări sau micșora, cum îți alegi prietenii și ce forme îmbracă răul? Așa cum Dorothy m-a absorbit într-o tornadă, ducîndu-mă pe un tărîm magic, iar Harry m-a luat la Hogwarts să învăț formulele de preparare a unor licori... Efectele lor sînt încă valabile. În *Inocenții* Ioanei Pârvulescu, Ana m-a făcut membra secretă și invizibilă a grupării SIL de pe strada Maiakovski. Am explorat împreună Brașovul cu Tîmpa și casele vechi. Așa mi-am dat seama că scrisul păstrează ceea ce curge și arată lumi care nu se văd. De la Bastian, cu care m-am aventurat în salvarea *Poveștii fără sfîrșit* și a lumii ficțiunii, de la Luka, din *Luka și Focul Vieții*, dar și din *Harun sau Marea de Povești*, am aflat deopotrivă că povestea este salvatoare și arta de-a o spune te transformă în „povestaș“. Am străbătut lumi greu de imaginat, la braț cu *Cireșarii* sau în aventura lui George din cărțile lui Stephen Hawking, am văzut eclipsa totală de lună pe acoperișul Hotelului Intercontinental, într-o *povestire de pe Calea Moșilor* a Adinei Popescu, am pătruns în *Istoria secretă a Țării Vampirilor* împreună cu Todosia și cu Pricoliciul pentru a găsi făpturi miraculoase. Toate aceste tărîmuri desenează harta copilăriei imprimată în faldurile memoriei. Cuvintele din cărți se-nșiruie în minte ca niște vehicule bizare transportînd cioburi de lumină, emoții, speranțe, semne de carte și fițuici indescifrabile.

Sofia Catarina ȘERBU, 15 ani

■ La un moment dat, m-au găsit ai mei umflată de plîns cu *Singur pe lume* a lui Hector Malot în mînă. Din *Micul prinț* nu voi uita niciodată că „limpede nu vezi decît cu inima. Miezul lucrurilor nu poate fi văzut cu ochii“. Uneori, mă vedeam urmărind ca Alice un iepure alb cu ceasornic într-o lume fantastică, subterană, populată de creaturi speciale. Alteori, pornind în căutarea lui Apolodor, pinguinul călător. N-am uitat nici de Fram, ursul polar, rătăcitorul.

Andreea ICHIM, 18 ani

Mihaela Nicolae *este profesoară de limba și literatura română la Colegiul Național „Mihai Eminescu“ din Buzău. A fost distinsă cu titlul de profesor MERITO 2018, în cadrul unui proiect de recunoaștere a excelenței în educație.*

De la mămălicubrîcula la dezvrăjire

anchetă

*În ultimii ani, toţi mai mulţi scriitori cunoscuţi de publicul adult au început să publice şi cărţi pentru copii. I-am întrebat pe cîţiva dintre ei de ce scriu (şi) pentru copii. (**A. P.**)*

Lavinia BRANIŞTE

Interesul meu pentru literatura pentru copii a venit mai întîi în calitate de traducătoare. Tradusesem un număr considerabil de cărţi pentru copii cînd am devenit curioasă în legătură cu concursul de manuscrise al Editurii Arthur. Aşa a apărut primul volum din seria „Rostogol", despre care îmi imaginam atunci că va fi singura carte pentru copii scrisă de mine. Dar apoi povestea a ajuns să fie prima dintr-o serie şi, tot scriind, m-am bucurat să descopăr bucuriile pe care ţi le aduce, ca autor, această literatură: libertatea imaginaţiei, a umorului, colaborările interesante cu diverşi ilustratori. Şi mai sînt şi întîlnirile cu copii, care îmi dau mereu o energie bună.

„Scriind pentru copii reuşesc eu însumi să redevin cel care am fost la vîrsta lor."

Dan COMAN

Îmi place să scriu. O plăcere enormă, egalată doar de cea pe care mi-o aduc dulciurile sau somnul. Sclipici şi confetti cînd scriu poezie, erotism şi piatră abrazivă la proză, *mămălicubrîcula* atunci cînd scriu poveşti pentru copii.

Mămălicubrîcula. Toată copilăria mea e învelită ca într-o foiţă de staniol în cuvintele astea.

Mămălicubrîcula. Cînd scriu poveşti, îmi amintesc: imediat ce mă loveam, bunica închidea ochii, sufla deasupra loviturii şi zicea: *mămălicubrîcula!* Dacă eram supărat, bunica îşi punea cîteva secunde mîinile pe capul meu, zicînd: *mămălicubrîcula*. Orice mi se întîmpla rău, vorbele astea alungau imediat răul. A fost formula magică în care-am crezut pînă în ziua-n care am aflat că mămălicubrîcula era doar o prescurtare de la *mămăligă cu brînză* (şi) *cu la*pte. Ceilalţi rîdeau, mie mi se părea cel mai trist lucru din lume. Imediat după asta bunica s-a îmbolnăvit.

Mă aşezam lîngă ea, pe pat, îmi puneam palmele pe fruntea ei, închideam ochii şi rosteam lent, de sute şi sute de ori: *mămălicubrîcula*. N-a avut nici un efect.

Dar de atunci, ori de cîte ori lucrurile nu merg bine, deschid caietul şi *(mămălicubrîcula)* scriu o poveste.

Cosmin PERŢA

Scriu şi pentru copii deoarece îmi doresc de vreo cincisprezece ani să o fac şi nu am reuşit niciodată pe deplin. Pentru că îmi amintesc cu exactitate primele senzaţii date de primele cărţi, de primele personaje, de primele poveşti. Toată emoţia şi uimirea şi fascinaţia care m-au provocat să imaginez la rîndul meu lumi imaginare în care să trăiesc printre eroii şi eroinele mele preferate. Pentru că şi acum uneori sînt foarte trist cînd se termină o poveste care îmi place şi am imboldul de a lua eu povestea de unde a rămas şi să o duc mai departe, doar pentru a-i ţine în viaţă personajele şi a continua lumile care m-au fermecat. Pentru că, pe la 10-11 ani, am umplut un caiet gros cu poveşti despre animale vorbitoare, din care învăţătoarea mă punea să citesc în faţa clasei şi pe care l-am pierdut cînd ne-am mutat, şi asta mi-a provocat o suferinţă zdrobitoare. De atunci tot rescriu caietul acela, asta e toată literatura mea.

Mircea PRICĂJAN

Destinul unei poveşti se împlineşte cu adevărat în imaginaţia celor mici. Mi-amintesc cu nostalgie dimensiunea pe care o luau în mintea mea, în copilărie, chiar şi cele mai banale episoade ale poveştilor pe care mi le spunea bunicul. Odată cu vîrsta am pierdut această abilitate. Este, cred, cea mai dureroasă pierdere această dezvrăjire. De aceea, mă bucur de fiecare dată cînd o idee mi se prezintă în limitele şi cu scopurile narative ale literaturii pentru copii. Cumva, scriind pentru copii reuşesc eu însumi să redevin cel care am fost la vîrsta lor, pot să mă minunez ingenuu cum nu-mi permit atunci cînd scriu pentru „oameni mari". E un motiv egoist; şi tocmai asta cred că face ca rezultatul să fie al tuturor.

Alina PURCARU

Primul impuls a fost să răspund şi eu, cum am citit la alţi autori, că acest spaţiu îmi dă o mult mai mare libertate şi că aici se deschid porţi de creativitate şi imaginaţie ca nicăieri în altă parte. Numai că pentru mine nu e neapărat aşa. Literatura pentru copii mi se pare că impune rigori de adecvare, cerinţe de natură interioară şi formală adesea chiar mai constrîngătoare decît în alte cazuri. Am făcut, totuşi, asta şi mă gîndesc că aş putea să mai scriu aşa din dorinţa de a înţelege nevoile şi preferinţele unor făpturi nefalsificate. Pentru bucuria de a vedea reacţiile lor sincere, uluitoare. Pentru surpriza din faţa ilustraţiilor ieşite din imaginaţia altcuiva. Pentru plăcerea mea de a mă juca, cu gîndul că nu mă joc, de fapt, singură.

Elena VLĂDĂREANU

Cînd am început să scriu pentru copii, acum mulţi ani, înainte ca eu însămi să am copii, era o nişă încă inxistentă în literatura română. Cred că nici măcar Editura Arthur nu exista atunci, deci nici traduceri foarte multe, dar aveam aşa, nişte imagini, nişte situaţii cărora nu le găseam locul decît într-un text pentru copii. Nu a fost să fie. Nu ştiam cum se face, nici acum nu ştiu. Îmi doream doar să încerc. Din aceeaşi nelinişte a mea, aceeaşi dorinţă de căutare. Am avut mai multe încercări, inclusiv un roman (foarte prost) *fantasy*, abandonate, pentru că nu am fost în stare şi nici chef nu am avut să mai scriu o variantă. Am şi patru texte performative, două pentru copii foarte mici, unul pentru 8-12 ani, unul pentru adolescenţi. Pe toate le-am făcut cu Robert Bălan. Primul nu există decît într-o formulă de teatru radiofonic, dar cred că nici aşa, pentru că ultima oară cînd am pus CD-ul nu mai mergea. Al doilea, la Gong, încă se mai joacă după aproape opt ani. Cel pentru 8-12 ani a fost mai degrabă un performance, o propunere interactivă pe tema *bullying*-ului, care s-a jucat la Replika de cîteva ori. Cel pentru adolescenţi tot la Gong, despre mîncare – nu ştiu ce mai e cu el. Cînd am scris *Poznăi cu două zuze* (pe care am făcut-o împreună cu Liliana Basarab, care a desenat, şi a apărut în primăvară la Vellant) aveam chef de ceva *light* şi care să mă facă să rîd în timp ce scriu. S-a întîmplat asta. Mai mult, seara le citeam fetelor ce scriam în timpul zilei şi rîdeau şi ele cu lacrimi. Poate o să mai scriu. Deşi, evident, eu nu sînt scriitoare pentru copii, aşa cum acum sînt atît de multe la noi şi care scriu atît de bine.

a consemnat Adina POPESCU

■ ■ ■

Propuneri de *Dileme vechi* pentru viitor:

● **Conferinţele *Dilema veche* de la Arad**

Vertijia

– Şi-acum, că l-am descifrat şi pe ăsta, pregătiţi-vă pentru ultimul. Vă rog, nu vă pripiţi cu concluziile. Mie, unuia, Teria mi se pare nemaipomenită. De unde pînă unde aici, la capătul lumii, în Tufish cel devastat, pe spatele unor brusturi de lumină, să descoperi texte ca astea? Sînt o adevărată comoară. Nişte artefacte de mare preţ, ce bine că s-au păstrat. (...) Pare demn de Urmuz... Da, ştiu, n-aţi auzit de el, trăieşte în lumea lui Marius. Dar *Cică nişte cronicari* e o fabulă de-a lui. Vă ajută Google. Aşadar:

Literatură absurdă trei: *Cică nişte copilaşi / Îşi doreau să fie aşi / Şi-au rugat un profesor / Să-i îndrume prin covor / Profesor cel mai stimat / Profesoară-i şi dă mat / Ştiind de mult că doi plus unu / Face trei nu douăşunu / Luvia dragă, sau fătucă, / Nu te ştiu aşa uitucă / Strigă măcar tu, Piper, / Dă-le repede-un reper!/ Căci le poţi fi de-ajutor / Nu sări într-un picior / Şi tu, Fil, ah, tralala, / La taclale nu mai sta / Morala: Tufish sau Erbiza? / Morala 2: Fă mai repede valiza!*

După o discuţie aprinsă despre cît de fără sens erau totuşi scrierile acestea, prietenii noştri deciseră să plece chiar a doua zi, în zori. Trebuiau să găsească neapărat tiroliana din nordul Capitalei. Îşi luară provizii puţine, ca să se poată mişca uşor, mai ales dacă intrau în vreo ambuscadă. Ştiau acum ce e dragostea, ce e absurdul şi erau hotărîţi să găsească drumul înapoi spre Ferbonia. Cît despre bizarele năzăreli ale Teriei – atît de sărace totuşi, n-aveai nici o şansă să te afunzi şi să trăieşti în ele –, n-aveau prea multe de zis. Totuşi, Teria merita toată admiraţia. Cîndva, şi textele acestea dezlînate o dovedeau, fusese conectată la Pînză. Altfel, trase concluzia Piper, n-ar fi avut de unde să cunoască limba aceea stranie, a primilor arboceni, pe care nu şi-o mai amintea nimeni, căci n-o mai păstraseră în miezul lor nici măcar papagalii de lagună. Şi Ţelept, îşi aminti Luvia deodată, era un arbocen ales pentru că iubea atît de mult zicătorile şi proverbele. Şi cuvintele potrivite ciudat. Cît despre Rîmtare... Da, asta trebuia să fie explicaţia în ce-l privea: Rîmtare fusese ales pentru uşurinţa – şi fantezia – cu care făcea poezii.

(fragment din romanul *Vertijia*
de Ioana Nicolaie,
Editura Arthur, 2018)

Tropice tîmpe

Orologiul Big Bang se porni să bată pe nepusă masă: BIG-BANG, BIG-BANG, BIG-BANG, BIG-BANG, BIG-BANG... şi tot aşa de şaptesprezece ori, ca un ecou îndepărtat al începutului lumii.

Auzindu-l, Stanley sări ca fript. Era, de-acum, un reflex pentru el – în fiecare zi, la ora şaptesprezece trecute fix, Stanley, avea, n-avea treabă, se frigea cu ceaiul... Numai că astăzi cam întîrziase. Se repezi deci în bucătărie, să pregătească cele trebuincioase acestei străvechi îndeletniciri englezeşti, căci Stanley al nostru, ca mai toţi băutorii de ceai, era englez. Şi, ca mai toţi englezii, era explorator. Numai că de mult nu mai ieşise el pe teren, cum îi şade bine exploratorului. Erau vremuri tulburi, de tranziţie, nu tocmai prielnice marilor explorări. Aşa, prin parc, mai ieşea el din cînd în cînd, nu-i vorbă, da' ce, parcă aia e explorare? În toată Londra, cît era ea de Londră, nu mai găseai un colţişor netrecut pe hartă. Iar specialitatea lui Stanley tocmai asta era: explorarea locurilor netrecute pe hartă. Ce-i drept, şi industria hărţilor luase o amploare ceva de speriat. „Pentru cîţiva dolari în plus, ăştia l-ar trece pe hartă şi pe ta-su", comentau exploratorii cînd se întîlneau la club.

– *Tura-lura, lura-ra, nu mai am ce explora*... fredona Stanley, manevrînd abil tava cu ceaiul pe direcţionalul fotoliului său de explorator, corect poziţionat în faţa căminului, fotoliu în care sfîrşi prin a se aşeza, după ce-şi puse tava la îndemînă, pe o măsuţă confecţionată dintr-o singură vertebră de balenă.

Dar n-apucase el bine să se frigă cu ceaiul, cînd – *big-bang, big-bang, big-bang* – sună cineva la uşă. Deşi englez, Stanley era un sentimental: soneria de la uşa lui era o replică în miniatură a orologiului Big Bang. Iar cînd deschise uşa, sentimentalul nostru explorator dădu nas în nas, sau mai exact nas în plex, cu replică în miniatură a Statuii Libertăţii.

– Mi-s Poştăriţa Cristinel, se recomandă monumentul, luminîndu-şi faţa cu lanterna.

„Că doar nu-mi închipuiam că eşti Miss Univers", comentă Stanley în gînd, cu sarcasm englezesc, după care continuă cu voce tare:

– Şi ce vînt te aduce pe la mine?

(fragment din romanul
Tropice tîmpe de Florin Bican,
Editura Arthur, 2017)

REGIMUL ARTELOR ȘI MUNIȚIILOR

Corina ȘUTEU

Improvizații despre un profesor emeritus: Florin Mihăilescu

Sînt printre aceia care, privilegiați fiind, îl cunosc pe Florin Mihăilescu de multă vreme. L-am întîlnit prima dată cînd aveam 14 ani, era cu Svetlana Mihăilescu, soția lui (excepțional pictor de costume, da, asta este o vocație și o meserie), și pot mărturisi aici, la mulți ani distanță, că ceea ce m-a impresionat a fost, în capul meu de adolescentă, cît erau de frumoși, amîndoi. Împreună și separat.

Frumoși în sensul acela al filmelor lui Truffaut. Interiorizați, neliniștiți, inseparabili, plini de încrederea senin acceptată a propriei vocații, lipsiți de ifose… doi artiști. Curînd, aveam să pricep că ceea ce îi distingea cu adevărat era faptul că aveau talent. Împreună și separat.

De la *Secvențe,* al lui Tatos, la *De ce trag clopotele, Mitică,* al lui Pintilie, și *Iacob,* al lui Daneliuc, dar și în filmele făcute cu Stere Gulea sau Dan Pița, Florin Mihăilescu este unul dintre acei oameni pe care îi poți numi maeștri în sensul cel mai puțin pretențios.

Acum un an, în plină pandemie, am văzut la cinematecă *Există joi* al lui Adrian Petringenaru (un film din anii ’80) și e impropriu să descriu emoția pe care mi-a stîrnit-o camera, fiindcă fără să vezi cum e filmată această peliculă, orice descriere analitică rămîne de prisos.

Așezat cu Svetlana în sală, Florin Mihăilescu se uita aparent fără expresie la o muncă din alte timpuri a cărei strălucire, cu siguranță, nu îi diminua simțul autocritic. Nu știu la ce s-a gîndit în timpul filmului, dar a găsit cu siguranță multe detalii care pe el l-au deranjat, într-o construcție care, pentru mine, ca imagine, era *flawless*.

Ca artist, Florin Mihăilescu și-a pus amprenta pe zeci de creații extraordinare; ca educator, a format, a acompaniat, a certat și făcut să crească multe generații de operatori *hors-concours.* Primind de la Senatul UNATC distincția de *profesor emeritus,* Florin Mihailescu, artistul și profesorul, a ținut un discurs pe cît de sintetic, pe atît de nostalgic și de încărcat de reală preocupare. Vorbind despre cum i se pare că se face azi film, el a spus că vede o cameră mare, albă, goală, cu perdele care flutură și printre care se mai strecoară, din cînd în cînd, o adiere strălucitoare, și cam atît…

Lumea s-a schimbat, arta s-a schimbat.

E o frază care dă de gîndit provenind de la un împătimit, timp de cincizeci de ani, de camera de filmat și de sala de proiecție. Înțelesul adevărat a ceea ce a spus mi s-a revelat însă anul acesta, la TIFF, văzînd filme de Eric Rohmer, una dintre binevenitele și atît de necesarele retrospective pe care festivalul le programează. Nimic din această retrospectivă a marelui regizor nu te face să te gîndești la o cameră goală, albă, cu energie moartă. Dimpotrivă. Filmele îți renasc mintea și spiritul, îți încearcă emoția, îți verifică sensibil rafinamentul și te obligă să dai timp contemplației, să interacționezi cu opera de artă, ca să te lași transformat de ea și ridicat din cotidian. Așa a fost, cîndva, cinema-ul, exclami în gînd. Acum, spațiul acela – traversat de sensibilitate, de gînduri nespuse, încărcat de „un timp inteligent“ – s-a evaporat sub povara tehnologiilor și a trăirilor prefabricate, rapide și formale.

Apoi, văzînd *Întregalde,* filmul lui Radu Muntean, am reformulat în termenii Noului Val afirmația lui Florin Mihăilescu. Filmul acesta al lui Muntean are o calitate de turnesol, de oglindă întoarsă cu luciditate și franchețe către lumea de azi și, mai ales, către artificialitatea ei – lipsită de farmec, dar plină de pretenții. Vedeta filmului este un neprofesionist care își interpretează rolul fără greș și care este absolut spectaculos în autenticitatea lui. Construită cu precizie absolută, povestea pare să fie despre empatie, generozitate reală, izbirea între lumea orașului și cea rurală, între minciună și adevăr.

Personajele de la oraș sînt, toate, marcate de furia despre care Muntean vorbea deja în primul lui film. Cele de la sat sînt marcate de acceptare și umor. Care dintre ele știe mai bine, oare, ce este viața?!

Așa ca mai toate filmele bune din Noul Val, e un film al cărui final e povestea însăși.

Florin Mihăilescu nu vrea să contemple, însă, această formă de artă cinematografică, în care esteticul ia doar forme aspre, nefinisate, răvășite de amprenta profană a lui „ca în viață“.

Lumea s-a schimbat, arta s-a schimbat.

Poate că, tocmai de aceea, e cu atît mai important să asculți ce are de spus cineva care a jucat și a filmat *Secvențele* lui Tatos. Fiindcă, aș îndrăzni să spun, între aceste două lumi estetice ale cinematografiei contemporane descrise mai sus ar fi necesare mai multe punți și mai puține perdele.

Profesor emeritus, cu siguranță. Dar și un amănunt personal și o calitate mult mai rară: ca prieten, Florin Mihăilescu este unul dintre puținii care merită, cu adevărat, acest cuvînt.

***Corina Șuteu** este expert în politici culturale și fost ministru al Culturii.*

■ ■ ■

Adrian MUREȘAN

pe de altă carte

Marea trăncăneală

● Florin Lăzărescu, *Noaptea plec, noaptea mă-ntorc,* Editura Polirom, 2021.

Candoarea lui Pavel Iovan, un muncitor în construcții, poreclit „Moș Mistrie“ și aflat în pragul vîrstei de pensionare, este egalată doar de limbuția sa, de slăbiciunea genuină pentru taifas. Drept urmare, obiectele, viețuitoarele ori fenomenele care i se ivesc în cale sînt constant personificate, de la ceața care îl întîmpină dimineața, smulgîndu-i un resentiment („Întinde-te pîclă, că ai unde! Nu ți-ar mai ajunge!“), și pînă la găinile din propria gospodărie ori la broaștele rătăcite și zărite prin subsolurile șantierului, care îi provoacă un acces de grijă paternă. Deși neîmpăcat cu viața mizerabilă pe care este silit să o ducă, Pavel nu este vreun Țugurlan. Vechiul refren lăutăresc, fredonat aici cu patimă, îi nuanțează bine pozițiile: „Rabdă inimă și taci / Ca pămîntul care-l calci“. Șirul exasperărilor pe care le provoacă propensiunea sa către sporovăit este, într-adevăr, considerabil: „Mă scoate din minți. Nu tace o secundă“, i se confesează soția fiicei lor, Elena. Aceasta din urmă, deși nelipsită de afecțiune, pune fără întîrziere diagnosticul: „Toată viața ai fost un bleg, i-ai lăsat pe toți să-și bată joc de tine“, adăugînd, în timpul cursei cu trenul: „Taci, tata. Taci și dormi“. Vînzătoarea de la chioșc („Mai taci, măi, omule!“), șeful de șantier („M-ai înnebunit de cap, mai taci dracu’ din gură!“), hoțul de buzunare cu care se-mprietenește în drumul spre casă cu trenul („Mult îți mai place să vorbești, nene!“) și alții contribuie activ la tot acest *feedback* prelungit, care începe să pară suspect, conspirativ. Este momentul să ne întrebăm dacă această mare trăncăneală nu echivalează, de fapt, cu o armă personală, defensivă, cu o *replică*.

Meșter priceput, cu vagi porniri religioase și trăind iluzia unei relative independențe, navetist o viață întreagă, Pavel este acel *workaholic* simpatic de care, deși are atîta nevoie, țara asta pare uneori că vrea cu tot chipul să se descotorosească. Necazurile lui cu Casa de Pensii, cu evantaiul pestriț și meschin al comisioanelor bancare, cu digitalizarea forțată, în fața căreia un vîrstnic se simte neajutorat și abandonat, pentru că nimeni nu este interesat să îl consilieze, fac din Pavel Iovan un personaj exponențial și extrem de recognoscibil. La o privire atentă, agitația lui verbală este o formă de a-și gestiona fricile ori de a-și croi un drum printre dramele celor din jur. Mărturia unui coleg mai tînăr de muncă, cu privire la mizeriile îndurate cît timp a lucrat la negru în Italia, este cu adevărat îngrozitoare. Aflăm, apoi, că un fost coleg de navetă s-a spînzurat din cauza imposibilității de a-și plăti ratele la bancă, în timp ce un alt fost coleg de muncă, reconvertit profesional în paznic la o clădire de firme, întrebat cît cîștigă, răspunde: „Un căcat. Salariul minim, plus bonuri de masă“. Sărăcia și frica de șomaj își spun cuvîntul. Vînzătoarea de la chioșcul gării lucrează cu o normă de 12 ore, ba chiar mai mult: „Azi mi s-a îmbolnăvit schimbul și o să stau 24. (...) Ce să fac? Să mă plîng? Zic mersi că am de lucru“. Este, în fapt, și drama lui Pavel, care, de-o viață-ntreagă, *noaptea pleacă și noaptea se-ntoarce:* „Și eu cui rămîn? Nu mai pot, sînt și eu om“, îi spune funcționarei tinere de la Casa de Pensii, care stă, în timpul discuției, mai mult cu ochii-n telefon, pe rețelele de socializare. Discursul manipulator al „boss-ului“ de șantier, care se plînge ipocrit de condițiile dintr-un „bemveu“ de sute de mii de euro sau de brațul de muncă de care dispune pe șantier, adîncește și mai tare falia.

Cartea este și un *roman al tatălui,* conceput simetric: dacă în debut privirea nostalgică îi aparține fiicei (Elena), în final percepția pleacă din ochiul fiului (Tudor), un *alter ego* discret al autorului. Din păcate, partea a doua a cărții și, mai cu seamă, finalul înregistrează o scădere. Portretul tatălui se colorează de tușe ușor forțate, suferă o idealizare neprevăzută, devine pe alocuri tezist. Simți că se urmărește o racordare la un circuit înalt, ai impresia că se toarnă un videoclip la vreun hit precum „Tata“ de la Timpuri Noi. Recunosc, m-aș fi așteptat la un final tragic sau, dacă nu, măcar spectaculos. Nu a fost cazul, însă, pentru că impresia care rămîne este, în primul rînd, aceea a unui roman (voit) neterminat. E discutabil dacă importul unor strategii ale minimalismului cinematografic, pe care le întîlnim de pildă în producțiile „Noului Val“ și care întrerup de obicei acțiunea în chiar miezul ei, dau și în literatură aceleași roade. Cititorul rămîne cu o mulțime de întrebări, nemaiștiind dacă Pavel se va reangaja, care este soarta interviului pe care l-a dat, care va fi reacția lui „dom’ inginer“, care „avea bază în el“, la iminenta trădare, dacă și cum se va răzbuna colegul artăgos de pe șantier asupra sa etc. Hotărît lucru, Lăzărescu este mult mai degrabă dator cu o continuare decît cu tăcerea timp de (încă) șase ani, cum sugerează admirativ, de pe coperta a patra a cărții, Tatiana Țîbuleac.

Florin LĂZĂRESCU
Noaptea plec,
noaptea mă-ntorc
POLIROM

Personajul creat rămîne, însă, memorabil. Și poate că e momentul să dezlegăm această topică a „trăncănelii“ de semantica peiorativă pe care i-a imprimat-o, din rațiuni politice, eseul lui Mircea Iorgulescu, apărut în 1988. Aici, trăncăneala este, pentru candidul Moș Mistrie, marea și singura soluție la îndemînă în fața asalturilor relei credinței, ale cinismului și barbariei fardate, din minunata lume nouă a capitalismului sălbatic.

***Adrian Mureșan** este critic literar. Cea mai recentă carte:* Vîrstele subversiunii. N. Steinhardt și deconstrucția utopiilor, *Editura OMG, 2020.*

■ ■ ■

REGIMUL ARTELOR ȘI MUNIȚIILOR

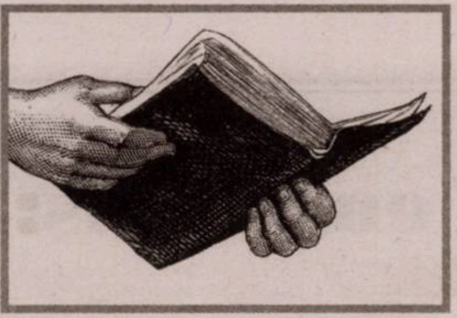

Bogdan-Alexandru STĂNESCU

pe de altă **carte**

Unde se duce Soarele la culcare

A trecut de mult vremea cînd androidul era un o apariție ce semnala că avem de-a face cu un roman SF. Și, așa cum posibilul devine probabil, acesta din urmă trece dinspre literatura de anticipație înspre cea *mainstream.* Amintesc, dintre aparițiile recente, *Mașinării ca mine,* romanul plin de anxietate al lui Ian McEwan, în care scriitorul britanic imagina un trecut alternativ populat de androizi. În cazul acela, Adam devenea straniu de uman, amenințător chiar, prin acumularea de date, printr-o cunoaștere exhaustivă a literaturii și artelor plastice.

Poate părea o afirmație hazardată, însă *Klara și Soarele,* cel de-al optulea roman al lui Kazuo Ishiguro, este veriga lipsă dintre *Să nu mă părăsești* (povestea de dragoste cu clone) și *Uriașul îngropat* (romanul arthurian): ambele explorau pericolele unei dezvoltări tehnologice nesăbuite și, într-un viitor ambiguu, exploatau consecințele probabile ale unor premise actuale. *Klara și Soarele,* primul său roman publicat după primirea Premiului Nobel pentru Literatură, vine cumva să ofere un nou punct de vedere compatibil cu cele două precedente și să ofere, în mod neașteptat, ipoteza unei trilogii.

Situat într-un viitor oarecare, ale cărui condiții sumbre, deși vag conturate, sînt consecințele unor elemente familiare (poluarea) și au destul de multe în comun cu cele trăite în pandemia reală (copii izolați, obligați să învețe de la „distanță“, cu ore de socializare bine premeditate de către părinți și foarte rare), romanul lui Ishiguro pune din nou în scenă „aproape-umanul“: Klara, personajul care oferă perspectiva la persoana I, este un Prieten Artificial, un android destinat să fie însoțitorul unui copil: prima parte a narațiunii, foarte lentă în desfășurare, prezintă lumea așa cum o vede acest android al cărui unic scop (ca și al celorlalți din magazin, din cîte se înțelege) este acela de a fi ales de către un copil, pe care apoi să-l slujească cu devotament. Aici intervine primul element destabilizator introdus de Ishiguro în roman: faptul că un android este programat să se atașeze total de o persoană, de micuța Josie, în cazul de față, face ca lumea văzută prin ochii lui să fie contaminată de elementele unei stări patologice pe care noi o numim „iubire“. Josie este bolnavă, iar comportamentul straniu al celor din preajma ei, în special al Mamei, se datorează faptului că în trecutul apropiat aceștia au fost martorii morții surorii ei, ucisă probabil de aceeași boală. Faptul că vedem lumea prin ochii inocenți ai Klarei adaugă o patină de stranietate întregului roman, la care se adaugă și faptul că viziunea ei (a lor) este una diferită de a noastră, lumea fiind împărțită în pătrate și în cuburi, afectată de *glitch*-uri și de diverse fluctuații ale intensității viziunii. Un alt element care se adaugă stranietății este „monoteismul“ Klarei: deși unicul ei scop este acela de a sluji lui Josie, fiind un android care se încarcă cu energie solară, devoțiunea ei religioasă este una arhaică – unica soluție pe care o vede pentru vindecarea lui Josie fiind sacrificiile aduse Soarelui. Naratorul romanului este un android dotat cu gîndire magică.

La fel ca și în cazul lui *Să nu mă părăsești,* una dintre calitățile acestui roman este tocmai lentoarea și parcimonia cu care Ishiguro detaliază această lume foarte probabilă a viitorului. De fapt, mai mult decît în romanul său cu clone, lumea din *Klara și Soarele* este una ce-și are trupul alcătuit din piese ale prezentului. De exemplu, aflăm pe parcursul romanului, oamenii se împart în „elevați“, adică cei îmbunătățiți genetic, probabil pentru a face față condițiilor de viață, radiațiilor etc., și cei care au refuzat (sau cărora le-a fost refuzată) această „îmbunătățire“. Deducem, iarăși, că elevația vine la pachet cu o seamă de riscuri, cum ar fi acela al îmbolnăvirii, așa că părinții se văd puși în fața unei alegeri. Aici nu e greu de înțeles unde bate Ishiguro, mai ales cînd aflăm că „elevații“ sînt singurii care au acces la educație și la dotările *high-class* ale acestei lumi de coșmar.

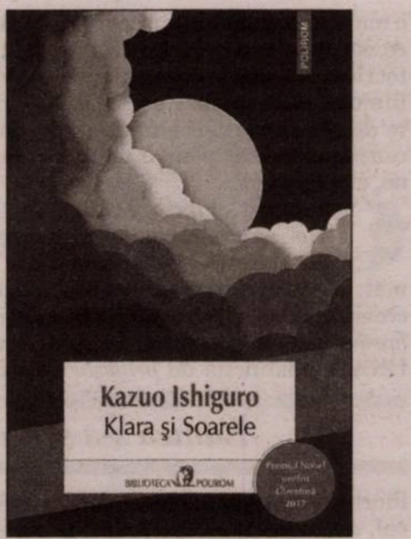

Spre deosebire de androidul lui McEwan, care este sarcastic și agresiv, Ishiguro îl dotează pe al său cu o personalitate feminină, protectoare, a cărei principală calitate este cea a observației. Klara acumulează în permanență date ce ar trebui s-o protejeze și s-o salveze pe Josie. Iar asta, pînă într-un punct, înseamnă asimilarea personalității acesteia. Este același mecanism utilizat de Ishiguro în *Să nu mă părăsești:* umanizarea non-umanului prin acumularea de date ce țin, în imaginarul colectiv, tocmai de această condiție unică.

Ce înseamnă să fii uman? Capacitatea de a iubi ne umanizează, ar fi unul dintre răspunsuri. OK, par a spune acești doi scriitori britanici, dar iată că iubirea poate fi învățată, printr-o acumulare de date și de atitudini. Ea poate fi mimată pînă cînd devine autentică. Ba chiar, în cazul Klarei, ea este autentică, dat fiind că implică sacrificiu de sine, dezinteres, așezarea celuilalt deasupra nevoilor personale. Vocea Klarei, destul de asemănătoare cu a lui Kathy H, din *Să nu mă părăsești,* prezintă aceeași combinație de inteligență și naivitate, o simplitate înșelătoare. Simplitate ce reprezintă în roman dragostea generoasă, plină de deschidere și de sacrificiu: în fond, asta e *Klara și Soarele* – un roman despre prietenie, despre iubire și despre păstrarea umanității în vremuri sumbre. Ca de obicei, foarte bună traducerea lui Vali Florescu.

Bogdan-Alexandru Stănescu *este scriitor și critic literar. Cea mai recentă carte publicată:* Caragiale. Scrisoarea pierdută, *Polirom, 2019.*

■ ■ ■

Ionuț IAMANDI

pe de altă **carte**

Lansări de carte în epoca post-online

Lansările de carte s-au... relansat. Timid, dar cu vechea lor rutină, care le dă acea siguranță a actelor și bunurilor clasice. Se petrec mai cu seamă prin tîrguri, dar nu prin cele de carte, ci prin cele „de provincie“, cum li se spune localităților mici și mari care nu se numesc București. În paranteză fie spus, cu cît tîrgul e mai mic, cu atît oamenii cumpără mai multe cărți, după cum îmi mărturisea recent un editor.

Se petrec însă și în București, în locuri care își recuperează treptat consacrarea. Mă gîndesc la galeria cu aer ușor roman de la librăria Humanitas de lîngă Biserica Kretzulescu și Palatul Regal. Sau la curtea Muzeului Național al Literaturii, la doi pași echidistanți de Piața Amzei și de Athénée Palace. Sau la un alt loc, tot din centrul Capitalei, care mai degrabă își reinventează consacrarea decît și-o recuperează: așa-numita „Sală media“ de la Muzeul Național al Țăranului Român. Susținută de o matură, profesionistă promovare online pe conturile de *social media* ale muzeului, eventual și de intersectarea și vecinătatea cu o expoziție de pictură găzduită în același spațiu, o lansare de carte în „Sala media“ de la MȚR este fără tăgadă o prezență elegantă în inegalul și încercatul peisaj cultural bucureștean. Așa a fost, îndrăznesc să spun, și la lansarea volumului de proză scurtă *Șahiștii. Povestiri* de la începutul lunii august, dar și la „retrospectiva“ editorială a Cooperativei Gusti din același loc, de luna trecută.

Am observat însă că lansările de acest fel se întorc din pandemie cu o podoabă nouă, de care organizatorii și participanții nu par neapărat conștienți. Cu un firesc ajuns la maturitate nefiresc de repede, lansările au astăzi și o componentă online aproape nelipsită. Ca și cînd așa s-ar fi petrecut de cînd lumea și pămîntul, lansările sînt acum filmate și transmise pe Facebook sau pe alte canale cu o naturalețe deja cochetă, verificată. Telefonul culcat, cățărat pe un trepied, tronînd ciclopic în fața „prezentatorilor de carte“, este acum o prezență integrată complet în peisajul lansărilor. La publicul „fizic“ s-au atașat acum discret unul virtual și mai ales unul abstract-postum, publicul de mai tîrziu, care va privi înregistrarea undeva, cîndva, profitînd de imensa memorie a Internetului.

În același timp însă, lansarea fizică are farmecul ei care nu poate fi reprodus sau compensat online. Am primit confirmarea chiar la lansarea deja pomenită a *Șahiștilor,* o colecție de povestiri – prima de acest fel din literatura română, pe cîte știu – din lumea atît de ofertantă a pasionaților de șah. Dialogul cu cei ce au avut generozitatea și curajul de a veni, prin canicula și poluarea Bucureștiului, la această lansare, într-o „Sală media“ recent dotată și cu auxiliarul devenit indispensabil al aerului condiționat, intervențiile invitaților care au observat lucruri în carte la care nici autorul nu a apucat să se gîndească bine, ritualul autografelor, care e ca un șirag prețios de prilejuri de noi întîlniri, toate acestea sînt impermeabile la insinuările de orice fel de care Internetul e capabil. În sine, asemenea contacte directe nu pot fi nici filmate, nici reproduse electronic, nici arhivate digital.

Nu voi intra aici în detalii legate de conținutul cărții; mărturisesc doar că mă bucur de fiecare dată cînd răspund la întrebările și reacțiile cititorilor ei, mai ales că acum, în „epoca Internetului“, un autor poate fi contactat cu ușurință. Voi dezvălui însă ceva care mi-a venit în minte la lansarea *Șahiștilor,* ceva care e tot un soi de îmbogățire suplimentară a lansărilor, pe lîngă cea deja menționată, a transmiterii online. La lansările de carte, indiferent dacă vorbim de cele online sau de cele „mixte“, persistă o oarecare stîngăcie și un oarecare formalism, date de faptul că cititorii nu cunosc cartea. Invitații au citit-o, e drept, autorul se străduiește să o prezinte, dar rămîne un dat că volumul e cumpărat în cele din urmă „în gol“ de către participanți. În consecință, nici dialogul cu sala de la lansare nu e atît de cuprinzător pe cît ar putea fi; de multe ori cititorii nu pot pune întrebările cele mai relevante pentru ei. De aceea, cred că nu ar fi lipsit de sens ca pentru participanții la o lansare să fie creat un acces temporar la formatul digital al cărții, așa încît aceștia să își facă o idee mai adecvată despre conținutul acesteia. Atunci și întîlnirea de la lansare s-ar face într-o mai bună cunoștință de cauză, iar discuțiile autor-cititori ar fi mai consistente. În fond, cartea digitală devine dominantă, în vreme ce volumul în format fizic a ajuns să fie un fel de lux, nu neapărat material, pe care mulți și-l permit abia după ce sînt într-adevăr convinși că merită un loc în bibliotecile personale, din ce în ce mai rare și mai mici. Iar un astfel de acces temporar ar contribui cu siguranță la încredințarea definitivă.

Ionuț Iamandi *este jurnalist la Radio România Actualități.*

■ ■ ■

Victor MOROZOV

dilematograf

Boy Meets Boy

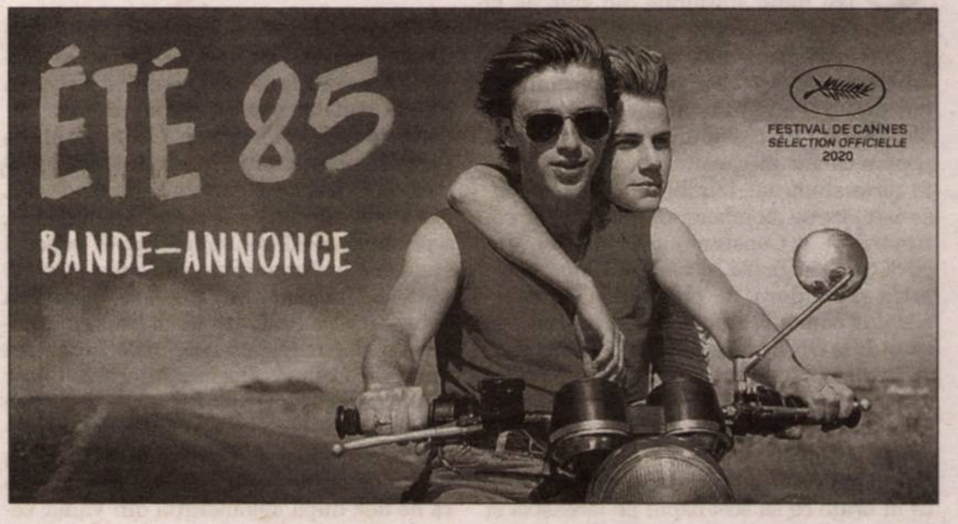

- ***Été 85* (Franța, 2020), de François Ozon.**

Într-un orășel de vacanță de pe coasta franceză, un băiat descoperă dragostea alături de un alt băiat. Lucrurile încep brusc și se termină și mai brusc: un înec evitat la limită – Alexis (Félix Lefebvre), protagonistul, e salvat de viitorul său iubit, David (Benjamin Voisin) – va conduce în cele din urmă către un naufragiu în cele mai adînci gropi ale depresiei și remușcării. Povestea nu e nemaivăzută (o iubire estivală se joacă între două corpuri magnetizante de adolescenți), ingredientele ei sînt înșfăcate de pe raftul cel mai la vedere (unul dintre băieți e mai timid și mai sobru, celălalt emană erotism de la o poștă și pare versat în materie), concluzia sa (o inițiere schimbătoare de destin) ne e familiară. Cu ce rămînem, deci, dacă plăcerile narative sînt epuizate încă dinainte de startul probei? Cu posibilitatea de a-l observa pe Ozon în climatul lui de predilecție, turnînd sirop din plin peste un preparat cam fad și pretinzînd că ne va ului papilele gustative.

Ca autor de cinema, Ozon are cîteva avantaje. Nu sînt atît de multe, așa că hai să le trecem chiar acum în revistă: întîi de toate, în lipsa unui talent ieșit din comun pentru fabulație, omul nostru mizează pe o dezinvoltură *camp* aptă să-l aducă în siguranță la mal. Vezi secvența inițială a filmului, care poate trece simultan drept mostră de fantezie creatoare și drept dovadă a găunoșeniei de netăgăduit. Așa se face că Alexis se abandonează valurilor pe velierul său fragil, iar cînd se trezește din nou, bineînțeles, ziua clară și fără vînt a făcut loc unor nori groaznici de furtună. Panică mare, agitație – cum-necum, băiatul sfîrșește în apă, iar bărcuța se răstoarnă. Și fix atunci apare David călare pe o ambarcațiune similară, în perfect control al situației, ca un Poseidon neînfricat și materializat din spuma mării. Vrăjeli de adormit copiii? Mai degrabă prefer să văd în acest modest artificiu o ocheadă ozoniană către toți aceia mai interesați de funcționarea sforilor ficționale decît de ficțiunea însăși: cum ar veni, să nu uităm că totuși vedem un film, iar ceea ce ni se arată s-ar putea să fie rodul unei nonșalante baghete magice și nimic mai mult.

Apoi, vorbind despre adolescenți cu porniri sentimentale greu de înfrînat, Ozon are dreptate să își iubească personajele. Să stea alături de ele pînă în pînzele albe, tolerîndu-le avînturile inexplicabile și căutîndu-le derivele abisale, parcă dintr-o admirație sinceră a adultului pentru puritatea sufletească a tînărului care abia descoperă lucrurile. În *Été 85,* Ozon evită ironia chiar cu prețul căderii într-o povestioară cam *cheezy* și cam prea mică pentru efortul ambițios – mașini de pe vremuri, butaforie optzecistă, haine ca odinioară – de producție. E motivul pentru care, în fața obiectivului său, gesturile mărunte de tandrețe au calitatea rară a „primelor dăți“, cu fiorul lor irepetabil. Însă necazul e că adesea Ozon se-mpiedică pe traseu de niște ticuri stîngace: e o experiență stranie să-i urmărești traiectoria creatoare, căci suma meandrelor ei nu dă nimic. Vezi figura prăfuită a profului descoperitor de talente, deja la lucru în *Dans la maison* (2012). Sau pe-aceea, cam jenantă, a dansului pe mormînt, ecoul unei replici romanțioase din același film mai vechi, „Chiar și în picioarele goale, ploaia n-ar merge să danseze“.

Cu aerul său estival, filmul seamănă cu o progenitură grăbită dintre Eric Rohmer și Arnaud Desplechin. De la cel dintîi, Ozon încearcă să preia lejeritatea conversației amoroase în bermude, pe un fundal de carte poștală. De la al doilea, aplombul amoros, complicația fără margini, poanta privirii direct înspre cameră. Nimic nu e săpat cu seriozitate, totul are aerul unui *gimmick* deloc problematic. E poate tocmai ceea ce deranjează: aspectul de „cinema filmat“ (cum zicea marele Jean-Claude Biette) al poveștii, senzația că nu înregistrează decît secvențe care deja și-au îndeplinit norma în cinema, iar acum sînt rechemate pentru un ultim tur de pistă.

De altfel, aș mai remarca un aspect: nostalgia revine tot mai des în filmul de autor, instalîndu-se cu arme și bagaje în mijlocul cadrului. Să nu ne mire, așadar, că *Été 85* nu reușește niciodată să-și transceadă titlul, rămînînd la stadiul unei diorame construite pe bucăți, cu multă atenție pentru detaliul neînsemnat, dar care în definitiv doar mimează viața, nu o și găzduiește. Problema cu nostalgia? Că mereu canalul pe care aceasta ajunge la noi va evacua, așa cum se întîmplă aici, senzația trăitului: apa mării e prea albastră, mașinile prea n-au nici o zgîrietură, bîlciul e prea vesel, străduțele sînt prea ordonate. De parcă rațiunea principală a filmului n-ar fi aceea de a ne arăta un sentiment real, prea puțin modulabil în funcție de epocă, ci să ne fure ochii cu cadrele lui alambicate, trase de pe macara, cu coregrafia sa complexă, cu migala de a recrea texturi. Fetișizarea trecutului-ca-trecut e semn rău pentru un cinema care pretinde să ne dea peste cap. Căci muzeul e poate locul cel mai nepotrivit pentru a trezi în noi o emoție carnală la prima mînă, așa cum pretinde s-o facă Ozon cu poveștile lui toride.

Été 85 / Vara lui 85 rulează din 20 august în cinematografe.

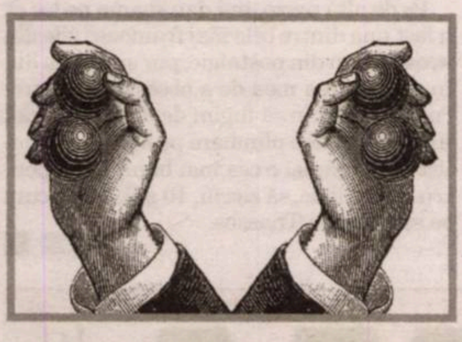

Aron BIRO

audio și n-am cuvinte

Modelul polonez

- **Mariusz Duda, *Lockdown Spaces,* Glassville Records, 2020 & *Claustrophobic Universe,* Mystic Production, 2021.**
- **Lunatic Soul, *Through Shaded Woods,* Kscope, 2020.**
- **Michal Lapaj, *Are You There,* Mystic Production, 2021.**

Polonia e o țară la care ne-am obișnuit să ne uităm cîș, încă un popor est-european retrograd ideologic din gașca de la Vișegrad, în comparație cu care noi ne vedem mai bine priponiți în americanism – pe cale de *outsourcing* (delegare de muncă și de vini neoliberale) ori de cultură pop (îngurgitată pînă la diabet intelectual și deformarea limbii). Probabil și polonezii au făcut-o la vremea lor, dar cumva mai lucrativ, nu doar prin imitare și contaminare; au și produs, au și exportat ceva: filmele lor ajung la Oscaruri mai frecvent, cu alte mize decît cea autodepreciativă, fenomenele lor pop au trezit interese la Hollywood (vezi *The Witcher, Stanislaw Lem),* în plan muzical auzim de artiștii lor și pe Pitchfork, și la ECM Records, și în heavy metal, și în jazz. Parcă și Brexit-ul i-a scos în evidență mai puternic decît pe noi, scandalurile lor politice reverberează mai larg internațional, pare că e mai multă (auto)determinare la descendenții lui Sobieski decît la ai plăieșilor.

Considerația că leșii Riverside au umplut golul lăsat de Porcupine Tree în rock-ul progresiv nu e vreo încurajare emfatică a unei trupe obscure, o confirmă recrutarea lor la casa de discuri InsideOut; a existat și un contact direct, liderul Mariusz Duda și-a publicat unul din proiecte la casa de discuri a lui Steven Wilson.

Riverside ar putea fi cel mai important export prog-rock din istoria Poloniei, iar nouă ne-au fost aproape de la începutul carierei, ne-au tot vizitat, se pregăteau să ne viziteze și cînd s-a lăsat cortina pandemiei. Pînă la urmă, ca mai toți muzicienii, s-au resemnat să lucreze un an și jumătate „de acasă“, însă n-au pierdut vremea – au scos pînă acum patru albume pentru patru valuri ale pandemiei, semnate de Mariusz Duda (două albume ce vor fi completate pentru așa-numita *Lockdown Trilogy),* Lunatic Soul (proiectul lui Duda păstorit de casa de discuri a lui Steven Wilson) și Michal Lapaj (clăparul Riverside ajutat de cîțiva invitați).

Fiecare album izolează într-un experiment controlat fațete subtil prezente în muzica trupei principale, dar eliberate de considerente comerciale ori de restricții de coordonare cu alți membri ai trupei.

Liderul Mariusz Duda își dă arama pe față – se spunea oricum că e mai degrabă fan Brian Eno decît rocker, mai intim cu Tangerine Dream decît cu Dream Theater. Cele două albume de muzică electronică sugestiv intitulate *Lockdown Spaces* și *Claustrophobic Universe* conțin esența sa artistică livrată de un curier Glovo. Mai aerisite decît ar aștepta fanii Riverside, alcătuite din pian, efecte electronice și puțin gîngurit vocal, aduc aminte de o deviere similară a lui Kevin Moore cînd a părăsit Dream Theater. N-am înțeles niciodată supărările fanilor cu privire la astfel de escapade, muzica ambiental-electronică fiind ingredient-cheie în desprinderea rock-ului progresiv de tulpina rock'n'roll principală.

Celălalt proiect al lui Duda, Lunatic Soul, e mai longeviv și mai cunoscut, a lansat în 2020 al șaptelea album, tot mai melodic-acustic, mai aproape de cum se raporta Steven Wilson solo vizavi de Porcupine Tree (traiectoria acestora fiind un model pentru evoluția Riverside, cu Duda investind tot mai mult în proiecte personale).

Totuși, surpriza mai mare este albumul clăparului Michal Lapaj, care se bucură de sprijinul unor excelente voci invitate. Centrat tot pe pian, e mai divers instrumental, mai mult Pink Floyd decît Brian Eno, oferind chiar o replică poloneză la „The Great Gig in the Sky“ cu ajutorul vocii Belei Komoszynska (un fel de Kate Bush a lor). Cealaltă voce care colorează albumul e Mick Moss de la Antimatter, la rîndul său un epigon Pink Floyd.

***Aron Biro** este autorul blogului http://aronbiro.blogspot.com.*

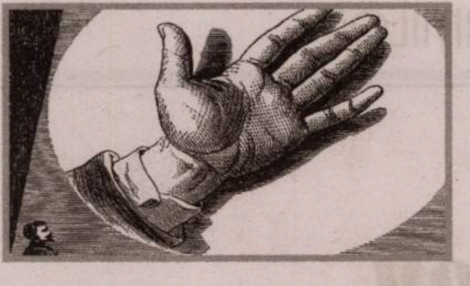

Adina POPESCU

portrete din mers

Rămășițele vacanțelor socialiste

Cînd eram copil, prin anii ’80, marea și litoralul în sine însemnau pentru mine stațiunile din sud, de la Neptun și pînă la Saturn, stațiuni socialiste destinate oamenilor muncii pentru „odihnă și relaxare“. Pe atunci nu știam că mai exista și un 2 Mai sau o Vama Veche, la Mamaia nu mergeau ai mei din principiu pentru că aici mergeau muncitorii cu bilete „prin sindicat“, familii numeroase, consumatoare de „bomboane agricole“ și de porumb fiert, la Constanța am nimerit o singură dată, în gazdă, și n-a fost bine.

Un sejur dura, de obicei, douăsprezece zile, iar oamenii muncii și-l procurau din timp de la ONT, adică de la Oficiul Național de Turism. Nu costa mult, dar nici puțin, oamenii muncii și-l puteau oarecum permite. Plecam din București cu trenul rapid, dis-de-dimineața, iar cînd trenul trecea podul de la Cernavodă, iar taică-miu mă ridica în brațe ca să scot capul pe fereastră și să mă uit la Dunăre, la marele fluviu mîlos care curgea pe sub noi, simțeam deja miros de mare și de vacanță. Știam deja că urma cea mai fericită perioadă din an pentru noi, o familie obișnuită din România comunistă care nici nu-și imagina că ar exista vacanțe în insulele din Grecia sau în Maldive, un timp al libertății absolute în care făceam pauză de la orice. Coboram în halta de la Neptun și un minicar, un trenuleț colorat, ne ducea pînă în fața hotelului repartizat de același ONT, uneori la Venus sau la Jupiter. Ne cazam în hoteluri care nouă ni se păreau noi, moderne, „occidentale“, mai ales că existau ceasuri la recepție care afișau orele diferite din capitalele lumii. Îi dădeam șpagă recepționerului ca să obținem o cameră mai bună, fără igrasie și fără un robinet care să picure tot timpul la baie. Mîncam niște lături pe post de cele trei mese pe zi plătite, la un restaurant din nou repartizat de „sistem“, margarină și marmeladă la micul dejun, în recipiente mici, ca pentru păpuși, uneori cîte un ou fiert, ceai cu gust de spital, chifle tari cu care puteai să-ți spargi capul. Dar, dacă aveam noroc, puteam găsi la bufetele de pe plajă Pepsi Cola, clătite cu gem de caise, uneori și printr-un noroc, chiar și niște mici sau friptură. Ceafa de porc cu cartofi prăjiți reprezenta pentru noi bunăstarea supremă, dacă îți umpleai burta cu ceafă de porc și mai dădeai pe gît și cîte un Pepsi, chiar simțeai că ai fost la mare. De aceea, poporul român al acestei generații va fi întotdeauna obsedat de mîncare, de aceea toate restaurantele de modă veche vor avea în meniu ceafă de porc cu cartofi prăjiți.

Am revenit la Neptun într-o plimbare experiment sau mai degrabă într-un soi de documentare, după mai bine de 30 de ani. Adevărul este că experimentul m-a năucit, o prietenă m-a lăsat cu mașina în mijlocul stațiunii, îmi propusesem să merg pe plajă pînă la Mangalia. În primul moment, am avut senzația că m-am trezit brusc în copilăria mea. Am regăsit hotelurile, în aceeași ordine – „Doina“, „Dacia“, „Miorița“ –, ușor fățuite, unele dintre ele căpătaseră și cîte o piscină meschină unde se bălăceau trei copii. În rest, liniște și pustiu la Neptun, în mijloc de sezon. Inițial mi s-a părut o gură de aer, după aglomerația din Vama Veche, spații verzi lăsate în paragină pe marginea drumului, buruieni cît casa, bănci dezmembrate pe marginea drumului, din cînd în cînd mai răsărea cîte un restaurant de categoria a doua unde niște chelneri plictisiți aduceau pe la mese farfurii cu cefe de porc cu cartofi prăjiți. Totul e în alt timp și în reluare. Am înaintat spre plaja de „La steaguri“, am coborît pe strada cu colaci, mingi, saltele, prosoape și alte accesorii de plajă, totul era neschimbat, aceiași oameni din anii ’80 se perindau pe aici în sus și-n jos, aceleași femei supradimensionate, ca niște dulapuri multifuncționale, între două vîrste, îmbrăcate în rochii cu bretele ca niște capoate de casă, cu un spate mare și ars în care cărau bocceluța de plajă a familiei, saltelele, umbrela, mai nou colaci în forme de inorog, chiräite de vreo doi-trei copii bronzați ca niște indieni care voiau nu știu ce, floricele și înghețată, iar în spate venea relaxat și bărbatul, fără nici un bagaj, însă cu un pahar de bere în mînă, în timpurile comuniste nu și-ar fi permis acest lux, nu exista bere la purtător, doar la halbă. Mi-am tot făcut loc printre acești „familiști“ pînă cînd un kitsch duios al anilor ’90 a început să se suprapună peste trecut. Am văzut abundența ofertelor – gogoașa înfuriată și clătita gigantică, cozonac ardelenesc și sucuri fosforescente, fiecare tarabă avea ceva de oferit și de consumat, însă tot aici era și bătrînica cu cîntarul – „Verifică-ți greutatea!“ –, bătrînica disperată care vrea să cîștige măcar un leu de pe urma turiștilor, pe timpuri era vreun moș cu un cîntar cu ac, acum cîntarul e nou, electronic, probabil că moșul a murit de mult.

Am ajuns pe marginea lacului pe care mi-l aminteam murdar și înnămolit, însă culmea este că apa era limpede, avea și nuferi și lebede, iar pe malul lacului își întindeau undițele aceiași pescari de pe timpuri care nu prindeau niciodată nimic, doar își pierdeau vremea la ora prînzului cînd soarele ardea prea tare și nu era vreme de plajă, poate că sînt alți pescari, mi-am zis, poate că ăștia chiar prind ceva și i-am urmărit vreo zece minute de pe o bancă, gîndindu-mă la mica excursie pe plajă pe care mi-o propusesem și, sincer, gîndindu-mă unde mă voi opri să beau o bere rece, poate la Cap Aurora, poate la Venus. Un paradis socialist într-o continuă degradare, cu mici accente capitaliste, aproape insesizabile... și am început să mă întreb, continuîndu-mi drumul pe plaja concesionată și plină de șezlonguri și de umbreluțe, om lîngă om, cu terase cu anunțuri de tipul „Nu trece nepăsător pe lîngă berea la dozator!“: oare comunismul ăsta nu e cumva etern? Regimul trece, se preschimbă, însă ce facem cu oamenii? Și oamenii trec, se schimbă generații, apar altele care nu mai au nici o raportare la comunism ca mine, de exemplu, dar ce facem cu locurile, nu le putem dinamita pur și simplu, ce facem cu hotelurile astea, de pildă, care arată exact ca atunci, însă într-o variantă și mai horror, oarecum renovată? Între timp, ajunsesem pe plajă la Jupiter, unde m-am lovit de colosul „Capitol“, un hotel tip bloc turn comunist despre care se spunea că fusese făcut prost și în pripă și că va cădea la primul cutremur mai mare. N-a căzut și străjuiește în continuare litoralul ca-n versurile lui Coșbuc, despre Ceahlău – „un uriaș cu fruntea-n soare, de pază țării noastre pus!“. În jurul lui, haos – din nou bălării, trepte ciuntite care coboară la mare sau nu duc nicăieri, o faleză în paragină și cîteva golfuri liniștite pline de alge și de stînci unde valuri se izbesc de stabilopozi.

Merg spre Cap Aurora, stațiunea cu hoteluri cu nume de pietre prețioase și în formă de vapor la care noi, „oamenii muncii“, nu aveam niciodată acces, se pare că erau hotelurile Armatei, doar în vara lui ’86, cea cu radiațiile, am prins, printr-o minune, bilete la hotel „Rubin“. Paragina continuă, e în continuare un teren minat și părăsit, seamănă cu un soi de Pripiat, găsesc și un leagăn ruginit și îmi închipui că e leagănul pe care m-am dat cîndva, în vara lui 1986. În mod paradoxal, aici sînt numai plaje concesionate și *all-inclusive* ale hotelurilor fantomatice de deasupra lor. Plaje pline de șezlonguri, însă fără oameni. Deja mi-e foarte sete, nici nu mai visez la bere, aș vrea o apă și mă reped spre un *beach bar* din ăsta de pe plaja post-apocaliptică. Băiatul stingher de la bar îmi zice că nu-mi poate vinde nimic cu bani, doar dacă aș avea o brățară de la recepția hotelului, ei nu lucrează cu bani, cei care trec pe acolo se pot stinge de sete, ca-n deșert.

Ajung și pe plaja de la Venus unde orice clădire construită pe plajă are o culoare de hîrtie igienică refolosită. Mă prăbușesc la prima terasă, totuși am mers vreo cinci kilometri prin soare. Nu aparține de nici un hotel, însă nimeni nu pare dornic să-mi vîndă ceva, orice. În cele din urmă apare o fătucă și îmi dă cu o oarecare lehamite o bere rece din frigider. Mă așez la o masă din plastic, sub o salcie, sînt aproape de mare, valurile se sparg la cel mult zece metri de mine, peisajul e estival, e frumos. Curînd îmi dau seama că e o terasă a tablagiilor – apar treptat bărbații în slip, cu burți revărsate, eliberați de sub jugul consoartelor care lîncezesc pe plajă, și cer cîte „o tablă“ de la bar. Și cîteva beri. Se apucă să joace, șase-patru, poartă-n casă.

Mă uit în zare spre Mangalia, mai am ceva de mers și-mi iau ca repere spendidele hoteluri socialiste de la Saturn. Comunismul e etern.

Pe de altă parte, îmi dau seama pe loc că a fost una dintre cele mai frumoase zile din acest an, nu din nostalgie, pur și simplu din încăpățînarea mea de a observa acest trecut. Nu trebuie să fugim de el, trebuie să-l înțelegem, iar o plimbare pe litoralul socialist al României e cea mai bună lecție pentru un copil de, să zicem, 10 ani, care acum se scaldă prin Thassos.

■ ■ ■

ABONEAZĂ-TE ACUM

DILEMA VECHE

✔ 3 luni - 65 LEI ✔ 6 luni - 110 LEI ✔ 12 luni - 175 LEI

Prețuri la abonamente cu pînă la 52% mai mici față de prețul de la chioșc

SCANEAZĂ CODUL QR

TALON ABONAMENT

Nume........................ Prenume........................
Str. .... Nr. ...., Bl. ......, Sc. ......, Et. ...., Ap. ......,
Localitate .... Județ/Sector ...., Cod poștal ....
Telefon .... Email ....
Am achitat suma de .... LEI cu mandat poștal/ordin de plată nr. .... din data ....
în contul SC ADEVARUL HOLDING SRL, cod fiscal RO18990288, deschis la BRD – Decebal, nr. cont RO70BRDE441SV58305914410.
Abonamentul va începe din luna* .... Semnătura ....

Plata se va efectua pînă la data de 25 a lunii în curs pentru ca livrarea să înceapă de la data de 1 a lunii următoare.

Prin completarea prezentului talon sînt de acord ca SC ADEVARUL HOLDING SRL să prelucreze datele mele cu caracter personal pentru activități promoționale și să le dezvăluie terților conform legii nr. 677/2001. Îmi rezerv dreptul să mă opun acestei prelucrări și să solicit ștergerea datelor adresîndu-mă societății SC ADEVARUL HOLDING SRL printr-o cerere scrisă.

Pentru abonamentele plătite cu mandat poștal sau ordin de plată este necesar să trimiteți talonul completat, împreună cu copia dovezii de plată la **SC ADEVARUL HOLDING SRL – Abonamente,** București, Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, Sector 2, cod poștal 020331.

CUM TE ABONEZI
✔ **ONLINE:** la http://abonamente.adevarul.ro
✔ **VIRAMENT BANCAR** sau **MANDAT POȘTAL:**
în contul SC ADEVARUL HOLDING SRL, cod fiscal RO18990288,
deschis la BRD - Decebal,
nr. cont RO70BRDE441SV58305914410.
✔ **LA TOATE OFICIILE POȘTALE** / ✔ **FIRMELE DE ABONAMENTE**

Informații și reclamații: abonamente@adevarulholding.ro
Tel: 0790 139 007/0790 139 009 (L-V, 9.00-18.00)

...ÎȚI DĂ DE GÎNDIT

„De la George Littera și Dumitru Carabăț am învățat foarte multe lucruri“

– interviu cu Laura GEORGESCU BARON –

Am cunoscut-o întîmplător ca profesoară de practica montajului într-o perioadă în care îmi scriam lucrarea de masterat la Centrul de Excelență în Studiul Imaginii. Apoi am descoperit că e producătoarea și editoarea filmului Îngerul necesar *și, mai nou, al scurtmetrajului* Zimnicea, *debutul în regie al omului de publicitate Bogdan Naumovici. Mereu plină de energie,* ***Laura Georgescu Baron*** *mi-a propus să vizionez o animație regizată de ea și a cărei coloană sonoră e semnată de Cristian Lolea.* Walk a While in My Shoes *este o meditație optimistă asupra ideii de alteritate pe un scenariu care se potrivește impecabil perioadei prin care trecem. Am invitat-o să povestească despre meserii și rigori de tot felul.*

Ați studiat editare de film la Academia de Teatru și Film, actuala Universitate de Artă Teatrală și Cinematografică „Ion Luca Caragiale“. Ce profesori v-au îndrumat și cum se monta un film cînd nu exista digitalizare?

În 1993 s-a înființat de către inginerul de sunet Horea Murgu secția Montaj-sunet la ATF, iar eu eram deja angajată în școală și montam filme pentru studenți. La admitere erau doar șase locuri și nu îmi era clar dacă trebuia să dau sau nu examen întrucît deja făceam montaj pe peliculă de 16 și 35 mm. Pe suport video se monta atunci în sistem S-VHS. Pînă la examenul de admitere mai erau cîteva luni, prea puțin ca să mă pot pregăti pentru toate probele care nu erau deloc ușoare, cum nu sînt nici acum. M-am hotărît să dau examen cînd o colegă mi-a spus: „Tu nu dai examen pentru că ți-e frică“. M-am înscris cu gîndul clar: „Dacă intru, bine, dacă nu, măcar merită să încerc“. Am intrat și nu mi-a părut rău pentru că am avut ocazia să urmez cursuri cu profesori ca George Littera și Dumitru Carabăț de la care am învățat foarte multe lucruri.

Cum erau profesorii George Littera și Dumitru Carabăț?

Inițial am vrut să dau la imagine de film și pentru că citisem viețile pictorilor din colecția „Meridiane“. Apoi am cumpărat multe albume de pictură, eram atentă la fiecare detaliu, îmi făcusem un obicei în a face fișe pentru fiecare pictor, pînă cînd un profesor de la catedra de imagine mi-a spus: „Laura, ai 45 de kilograme, te vezi cu aparatul de filmat în spinare?“. Așa că m-am înscris la o secție unde teoria se îmbina cu practica. Domnul Littera cred că a fost unul dintre cei mai îndrăgiți profesori din școala acelei generații și îmi amintesc și acum că la un examen mi-a picat un subiect despre neorealismul italian la care nu eram foarte pregătită. M-a „plimbat“ prin toată materia, iar eu nu înțelegeam de ce. În final mi-a dat nota 10. Cum să nu îl respecți? Chiar dacă avea o sensibilitate pentru un student, nota o dădea pe bune. George Littera era o enciclopedie a istoriei universale a filmului. Tot de atunci visez la ideea că dacă aș avea bani aș cumpăra un tablou de Salvador Dalí. Domnul Carabăț mi-a deschis apetitul pentru scrierea unui scenariu. Observam tot felul de situații pe stradă, în piață, la petreceri, și acasă mă puneam pe scris deși acest lucru nu făcea parte din programă. Aș mai adăuga numele a doi profesori, doamna Manuela Cernat și domnul Florin Mihăilescu care la examenul din anul I au apreciat filmulețul meu (cadru secvență). A însemnat foarte mult pentru mine asta și din acel moment am început să fac filme scurte de toate genurile.

Cum a fost să treceți „de partea cealaltă a baricadei“, în calitate de preparator, apoi de conferențiar universitar la UNATC?

Nu m-am gîndit niciodată că voi îmbrățișa cariera de profesor. Acest lucru s-a întîmplat în momentul în care, studentă fiind în anul IV, mi s-a propus de la catedră să fiu preparator. Aveam un curs despre montaj cu studenții de la regie, imagine și scenaristică. Interesul studenților și comunicarea cu ei m-au determinat să merg mai departe. Stăteam ore întregi cu ei de vorbă chiar dacă în programă aveam doar două ore. Era fascinant să îi asculți și să reușești să fii pe aceeași lungime de undă cu ei. Pe scurt, să comunici.

Ca director de producție la agenția de publicitate Leo Burnett v-ați implicat activ, timp de zece ani, în toate etapele realizării unui spot audio sau video. Ce a însemnat această experiență?

Am fost chemată la un interviu și m-am dus foarte mîndră cu diploma mea de licență (luasem 10). Nici nu s-au uitat la ea și am fost dezamăgită. Am luat interviul și am intrat în pîine la o agenție multinațională. Îmi amintesc că prima întîlnire cu clientul Procter & Gamble a fost un coșmar pentru că trebuia să susțin un buget la PPM (Pre-Production Meeting) în limba engleză, iar eu habar nu aveam nimic despre bugete și nici nu eram un vorbitor excelent în limba engleză, dar m-au ajutat foarte mult cunoștințele în domeniul cinematografic. Mi-am propus să stau șase luni și am stat zece ani, după care am lucrat în domeniul privat. Am învățat foarte multe lucruri în publicitate, lucruri care m-au ajutat să înțeleg ce înseamnă munca în domeniul privat unde noțiunile de „nu am timp“ sau „lasă că merge și așa“ nu există. În acea perioadă, Leo Burnett București a ieșit cinci ani la rînd agenția anului; și acum sînt pe val, dar sub o altă denumire. Profit de întrebarea dumneavoastră ca să le mulțumesc lui Ștefan și Ioanei Iordache pentru încrederea acordată.

Ați avut studenți care au renunțat la facultate pentru a se lansa în meseriile din publicitate?

Nu, dar foarte mulți lucrează în publicitate acum și la firma mea am angajat studenți.

Credeți că umorul se poate „învăța“ de la profesori sau e o trăsătură naturală?

Pentru mine, încă din anul II, studenții erau colegii mei. E o meserie grea, necesită multă răbdare, creativitate și rigoare. Dar toate acestea nu exclud umorul. Nu știu dacă umorul se poate învăța de la profesor. Dincolo de diferența de vîrstă dintre mine și ei, întîlnirile noastre au avut parte de replici haioase care stîrneau mereu buna dispoziție. În general, în comunicarea mea cu tinerii există libertatea de exprimare care elimină acea încorsetare în relația student-profesor.

În ultimii ani ați lucrat ca editor și producător de film cu regizori foarte diferiți – de la Ovidiu Georgescu sau Dumitru Grosei la Adina Pintilie și Gheorghe Preda. Cum v-ați adaptat cerințelor fiecăruia în parte ?

La filmul *Touch me not* al Adinei Pintilie am fost producător asociat. Adina a fost studenta mea în anul paralel cu cel de regie condus de domnul Radu Gabrea, la o serie foarte bună. Montajul filmului l-a făcut chiar ea împreună cu sora ei Ruxandra Pintilie care a fost studenta mea la montaj. Referitor la colaborarea mea cu regizorii în calitate de producător și monteur nu pot spune că a fost foarte ușor... Ca producător, cred că trebuie să fii înțelept, iar ca monteur trebuie să ai răbdare și să încerci pe cît posibil să mulțumești regizorul.

A apărut în ultimul deceniu un număr impresionant de festivaluri de film ca și cum ar trebui să umple golul lăsat de puținele cinematografe existente. Prin ce se deosebește Film4Fun *de celelalte?*

Pe lîngă cursurile predate la UNAT., SAE Institute din București, Școala de Televiziune „Tudor Vornicu“ și Școala de Jurnalism, am lucrat foarte mult în domeniul privat. Îmi părea rău cînd vedeam că filmele românești nu se pot vedea în orașe care nu au cinematografe. Așa mi-a venit ideea de a face un festival de film de comedie la Sinaia la care am adăugat și alte activități culturale. A fost și este foarte greu, dar am reușit să ajung la cea de a XIII-a ediție. Primele șapte le-am făcut la Cazinoul din Sinaia, dar acum există și cinematograf. Mă bucur cînd mulți oameni își programează vacanța în perioada în care se desfășoară festivalul, iar scopul principal al acestui eveniment a fost și este să aduc un număr cît mai mare de spectatori în sala de cinema. Spun „un eveniment“ pentru că m-am întors de curînd de la TIFF, unde am fost prezentă încă de la prima ediție, și îmi dau seama de efortul făcut de organizatori pentru modul impecabil în care se desfășoară.

Prin Fundația Cine Remember ați organizat, în primăvară, cursuri de cinematografie și tehnici online de editare pentru cei interesați să învețe ce nu se predă în școli. Cum l-ați convins pe regizorul Cristi Puiu să vi se alăture?

Tot timpul încerc să găsesc soluții prin care să atrag tinerii (în special elevii) spre această zonă artistică. Cred că filmul este un element esențial atît din punct de vedere cultural, cît și educațional. Sinceră să fiu, m-am gîndit că mă poate refuza, eu participasem de multe ori la *master class*-uri și conferințe susținute de el. Am văzut toate filmele lui chiar și de trei ori, mă fascinează Cristi Puiu. I-am explicat ce îmi doresc cu aceste cursuri și îi mulțumesc că a acceptat să îți adapteze discursul la nivelul auditoriului.

Anul acesta ați semnat regia și scenariul unui scurtmetraj de animație intitulat Walk a While in My Shoes / Punete o vreme în locul meu. *Cum s-a întîmplat schimbarea de la producție la regie de film de animație?*

O să rîdeți, am avut în minte acest concept de cînd eram studentă, dar nu am reușit să îl pun în practică. Dar și în acea perioadă am făcut film de animație de un minut și jumătate, filmat pe peliculă de 16 mm. Animația mă atrage foarte tare pentru că îți permite ruperea de convenții. Am revenit după ani de zile asupra ideii și am scris scenariul, iar regia am semnat-o datorită unei conjuncturi. Bogdan Mihăilescu, colegul meu de facultate, este coregizor la *Walk a While in My Shoes*.

Cum se face că a compus Cristian Lolea muzica filmului?

Am avut curajul să îl sun pe Cristi Lolea să îl întreb dacă vrea să facă muzica pentru un film de scurtmetraj de animație. Nu mai vorbiserăm de zece ani, cînd colaboraserăm la un proiect unde eu făcusem montajul și Cristi muzica. I-am trimis animatix-ul și i-am spus: „Dacă nu îți place, te rog să îmi spui, știi că Berbecii rezistă la lovituri“. A acceptat și totul s-a desfășurat online: eu în România, el în Polonia. A fost o colaborare extraordinară.

Unde îl vom putea vedea?

Cel mai sigur, va lua drumul festivalurilor, nu știu dacă poate fi distribuit la o televiziune.

Tinerii țin pasul fără efort la evoluția atît de rapidă a tehnologiei. Ce credeți că am avea noi, ceilalți, de învățat de la noua generație?

Cred că avem foarte multe de învățat de la ei. Mă bucur cînd întîlnesc tineri talentați care folosesc tehnologia în slujba creativității. Și asta este un lucru extraordinar. Mai cred că noi sîntem cei care trebuie să ne adaptăm noilor cerințe și să îi respectăm pentru ceea ce fac.

a consemnat Roxana CĂLINESCU

Teodor BACONSCHI

Afghan Story

Prezența trupelor ISAF în Afganistan s-a întins pe două decenii și a fost prilejuită de 11 septembrie 2001, cînd lumea s-a schimbat, mai degrabă în rău. La un deceniu de la implozia URSS, pe cînd Occidentul se simțea liberal și invincibil, atacurile contra Turnurilor Gemene din New York și asupra Pentagonului au sfîșiat violent această reverie geopolitică triumfalistă, dovedind că America însăși poate fi lovită în inima simbolică a puterii sale și că oceanele care i-au protejat teritoriul, îngăduindu-i creșterea imperială, nu mai sînt de ajuns pentru a o feri de dușmani. URSS căzuse, dar Iranul revoluției islamice din 1979 continua să creadă, alături de China și de mulți alți actori internaționali „emergenți“, că „istoria nu s-a sfîrșit“. Era loc de revanșă, așa cum era loc de alternative la stilul de viață și valorile euro-americane, pornite să cucerească restul planetei. Acum, cînd observăm neputincioși degringolada produsă la Kabul, după retragerea anunțată, dar prost planificată, a trupelor aliate, înțelegem măcar faptul că democrațiile avansate s-au pripit cu optimismul lor misionar, asumat după încheierea Războiului Rece.

Exact asta mi-a spus Benjamin Netanyahu, la Tel Aviv, în 2011, la zece ani după atentatul jihadist din 2001: că dacă englezilor le-au trebuit șase secole (după Magna Carta) pentru a edifica o democrație funcțională, cam de tot atîta timp ar avea nevoie și lumea arabă, dacă și-ar propune cu adevărat un regim politic de acest soi. Și e limpede că, deocamdată, nu-și propune. La ora dialogului pe care-l evoc, „Primăvara arabă“ (o nouă probă de iluzionism dată de politicienii occidentali) era deja compromisă. Peste tot, în locul tiranilor seculari pe care Revoluția Twitter îi detronase, se instala cu rapiditate o formă sau alta de teocrație, bazată pe preceptele coranice...

Singura formă de modernizare eficientă a Orientului Apropiat fusese cea ilustrată de Kemal Atatürk și de urmașii săi (declarați sau nu) din regiune. O modernizare bazată pe despotismul luminat, care avea să fie distrus din interior, prin corupție, ruperea elitelor de realitatea mizerabilă a maselor, dar și prin activismul (la început clandestin, căci ilegal) al unor nuclee fundamentalist islamice. Aceste regimuri (printre care și cel al șahului Reza Pahlavi) au căutat o sinteză între tradiția islamică (sunnită sau șiită) și modernitatea industrială a economiei de piață, uitînd că, spre deosebire de Europa creștină, secularizată după Reforma protestantă, lumea islamică nu trecuse printr-o asemenea prefacere individualistă și pragmatică. Dacă țări de mare cultură și civilizație străveche (precum Siria, Egiptul, Libanul sau Iranul) n-au reușit să evite, în ultimele decenii, nici războiul civil, nici avortarea oricărui proiect democratic, ce să mai spunem de Afganistan, care a fost – încă de la Alexandru Macedon – un stat-tampon între Europa și Asia, rămînînd mereu o societate agrar-pastorală, majoritar analfabetă și exclusiv modelată de un islam rural sau modest comercial?

Lecția pe care secolul 21 o predă Occidentului (măcinat de absurdul său război cultural intern, de parcă i s-ar fi urît cu propria bunăstare) este aceea că etosul democratic rămîne rezultatul unei civilizații personaliste a libertății, așa cum nu găsești dincolo de Europa și America de Nord (cu aliații lor postbelici, din Japonia și Coreea de Sud pînă în Australia și America Latină). Acest etos nu poate fi exportat odată cu produsele Apple sau cu restaurantele McDonald's. El are nevoie de o îndelungată gestație intelectuală, de un anume climat filosofic și de tranșarea pașnică a relației dintre religie și politică, adică de toate acele elemente structurale care lipsesc în afara lumii creștine. Sînt convins că haosul din Afganistan – care riscă să redevină o citadelă a terorismului, scena unui război tribal cronic și baza mondială a traficului de opium (anul trecut, suprafața cultivată cu bulbi de mac a crescut cu 37%) – va trezi la realitate visătorii strategi din cancelariile occidentale. Sarcina lor e de acum ceva mai modestă: aceea de a ne apăra de terorism și de fluxurile necontrolate de imigranți. Cît despre democrație, să ne bucurăm de roadele sale, atîta vreme cît mai găsim resurse pentru a o prezerva la noi acasă.

Anca MANOLESCU

Otium: între plictis și tihnă

La începutul lui 2020, coronavirusul a golit brusc spațiile comunitare. Motoarele activităților/distracțiilor cu prezență fizică numeroasă s-au oprit, au amuțit. Dintr-o dată în orașe s-a făcut tăcere, s-a făcut pustiu. Pandemia ne-a schimbat de pe o zi pe alta cotidianul: a pus – pentru cît timp? – viața obișnuită în *suspensie,* a adus peste noi *provizoratul* unei existențe precaute, restrînse, izolate, de distanță sanitară. Din grijă pentru sănătatea noastră și a semenilor, ne-am închis în case, am fost reduși la o viață de interior. De atunci încoace, motoarele vieții normale au repornit la viteze mici, cu adaptări dibuite, cu relaxări și restricții, sub ondulația valurilor de COVID. Ne aflăm în continuare în regimul suspensiei și al provizoratului.

Libertate restrînsă de mișcare, activități mărginite la spațiul privat, singurătate, timp vacant pe care trebuie să-l umplem altfel decît înainte. Toate astea au putut duce la plictis, la neliniște, urît, apatie, chiar depresie. Psihologii vorbesc ca despre un pericol cu întindere largă în societate. Toate astea, pe de altă parte, pot fi trăite ca răgaz. Pot fi percepute ca suspendare a agitației curente, eliminare a unor automatisme sociale, ușurare și simplificare a traiului. Nu mai ieși chiar zilnic cu mașina într-un trafic îmbîcsit, renunți la drumuri care nu sînt absolut necesare, îți faci programul de muncă și de destindere la tine acasă. Îți poți aduna acțiunile și mințile, ești îndemnat la calm, concentrare, interioritate. Mulți au părăsit orașele, s-au dus în case de vacanță, au gustat mai pe îndelete pasta peisajelor și a zării. Nu sînt puține vocile care ne îndeamnă să valorificăm episodul COVID ca pe un prilej de a reînvăța tihna formativă, cultivarea de sine, comerțul cu lucrurile frumoase, căutarea sensurilor.

În 2020 a apărut, de pildă, la Actes Sud, cartea lui Jean-Miguel Pire, istoric și sociolog, cercetător la École Pratique des Hautes Études, intitulată *Otium. Art, éducation, démocratie*. Autorul pune în fața cititorului o noțiune îndătinată în lumea romană antică. Exaltă, în *otium*, fața fastă, nobilă, spirituală: răstimp dedicat cercetării calme, studiului, artelor, pacificării pasiunilor, construirii armonioase de sine. E un răstimp în care afacerile, poftele achizitive, pretenția onorurilor publice sînt suspendate ori eliminate, în care persoana se dedică într-o libertate regăsită unor lucruri esențiale. Din asemenea răgazuri fertile, susține autorul, se pot ivi teme și atitudini care vor sluji apoi și bunului mers al comunității mari, democrației.

Latinul *otium* se potrivește bine situației impuse de pandemie. Termenul are ambii versanți de semnificații privind *suspensia* unui ritm de trai obișnuit: cel de plictis pustiitor și cel de tihnă bine întrebuințată. Ba se pare că prima lui apariție a avut înțelesul negativ de inactivitate, de trîndăvie silnică, dezagregantă. Ennius, literatul roman din secolele III-II, folosește cuvîntul într-un fragment, citat de Aulus Gellius, din tragedia *Ifigenia*. Cînd flota grecilor e îndelung blocată de lipsa vîntului prielnic în portul Aulidei, ostașii sînt cuprinși de *otium*. Strînși în tabără, nu duc războiul, ci sînt condamnați la așteptare și la inacțiune. „Cel ce nu știe cum să-și folosească răgazul... are o minte care nu știe ce vrea. Așa și noi, nici acasă, nici pe cîmpul de bătaie, mergem de colo-colo... mintea ne rătăcește nesigură de sine.“ E vorba despre un *otium otiosus* opus lui *otium negotiosus,* comentează Jean-Marie André, specialist în domeniul Antichității romane, care a dedicat studii termenului și în special utilizării lui de către Seneca. *Otium otiosus* e starea celui fără stare, fără scop și fără folos, cu mintea aiurea, amețită, goală, încercînd în zadar să o stabilizeze, să o înzestreze cu preocupări consistente, ferme, fertile. E plictisul fără punct de sprijin, care te îneacă. Versurile lui Ennius îl pun în contrast cu un *otium negotiosus:* „cel care și-a dat un scop își face munca cu plăcere, o dorește, își desfată astfel mintea și intelectul“. Printre semnificațiile militare ale termenului se află de asemenea cea privind dreptul soldatului de a se mișca liber, după plac, în perioadele de repaus. De unde înțelesul se poate extinde la libertate mentală și spirituală.

Termenul *otium* e așadar mai bogat în semnificații decît grecescul *scholé* pe care o lungă linie filozofică l-a încărcat cu o valoare exclusiv pozitivă: timp fără grijă de contingent, dedicat studiului, căutării adevărului, timp al libertății și fericirii intelectuale. Pe această linie, poeți romani îndatorați Grădinii lui Epicur au putut chiar face din *otium*, exaltîndu-l, un simbol ori o amintire a stării originare dinainte de era muncii: starea de netrudă, de fericită desfătare, de contemplare a realelor tari. Seneca, mai prudent și mai aplicat, pare să considere că pentru cel aflat încă de drumul filozofiei e mai potrivită îmbinarea între viața activă și viața contemplativă. Fără această pregătire, fără a-și verifica aptitudinea pentru *otium*-ul seninătății, persoana riscă să sucombe sub celălalt *otium,* posomorît, dezagregant. Doar cei care au atins înțelepciunea se pot dărui fără pericol unui *otium* pur, definitiv.

Tema a inspirat și primele cercuri creștine de studiu. Cînd, în 386, s-a retras la Cassiciacum, pe proprietatea lui Verecundus, Augustin a fost înconjurat de cîteva rude și prieteni. Erau o „familie spirituală“ căreia, ce-i drept, numai talentul lui didactic a izbutit să-i dea, de bine, de rău, caracterul unui *otium* fertil. Cu ani în urmă concepuse, împreună cu bogatul său prieten Romanianus, proiectul unei comunități cvasi-utopice: „retrași din mulțimea semenilor“, zece prieteni trebuia să trăiască în tihnă intelectuală, cu toate bunurile puse laolaltă. Dar acest proiect prea geometric „s-a făcut praf în mîinile noastre“, spune Augustin în *Confesiuni*. Au existat totuși modeste întemeieri de „cetăți filozofice“, chiar în mediul creștin și chiar tîrziu, la începutul secolului al V-lea. Printre ele, cea proiectată de un corespondent al lui Augustin, fostul prefect al pretoriului Dardanus care, undeva la poalele Alpilor, organizează o Theopolis, o „cetate a lui Dumnezeu“. Mici comunități de laici, necreștini și creștini au continuat să-și cizeleze sufletul și intelectul, să practice *otium*-ul ca pe o viață calmă de studiu, îndreptată către realul tare.

Ce lecție pentru astăzi? În episodul COVID e de dorit să putem activa fața bună a *otium*-ului: valorile interiorității, interogația de sine, gustul pentru cultura înaltă. Dar ce lecție dincolo de acest episod? Jean-Miguel Pire socotește că am putea învăța ceva pe termen lung. Sîntem o lume în care domină, riscant și mărginit, productivitatea măsurabilă, profitul imediat, distracția la îndemînă. Autorul consideră că educația școlară ar trebui să formeze indivizi deschiși spre preocupările dezinteresate, cu grijă față de conștiință și cultivarea de sine. Că ea ar trebui să dezvolte „spiritul și dorința de *otium,* să acorde importanță educației artistice și culturale... care e hrana unui spirit căutător și creator de sens“. N-ar fi deloc o lecție neînsemnată.

Anca Manolescu *este cercetător în domeniul antropologiei religioase.*

Mihaela PETROV

Arcimboldo, maestru al jocului pictural și al înscenărilor teatrale

La Centrul Pompidou din Metz are loc în acest an (29 mai – 22 noiembrie 2021) expoziția *„Face à Arcimboldo“* care reunește creația celebrului pictor din secolul al XVI-lea și cele ale unor artiști de renume din epoca modernă și contemporană, printre care James Ensor, Pablo Picasso, René Magritte, Victor Brauner, Toyen, Hans Bellmer, Meret Oppenheim, Francis Bacon, Mario Merz, Cindy Sherman. Expoziția aduce în prim-planul prezentării influențele operei artistului, asumate, inconștiente sau fantasmate de creatori de seamă ai artei de la începutul secolului XX pînă în contemporaneitate. Proiectul expoziției din acest an are ca punct de plecare prezentarea pictorului manierist în expoziția *Efectul Arcimboldo. Transformările chipului în secolul al XVI-lea și în secolul XX (L'Effet Arcimboldo. Les transformations du visage au XVI-e siècle et au XX-e siècle)* organizată de Pontus Hultén și Yasha David la Palazzo Grassi din Veneția în anul 1987.

Arcimboldo este prezentat la New York în anul 1936 în cadrul expoziției *Fantastic Art, Dada, Surrealism* ca unul dintre precursorii suprarealismului. În textul semnat de André Pieyre de Mandiargues *Arcimboldo le merveilleux (Minunatul Arcimboldo)*, autorul își amintește: *„(...) cred că am contemplat o îngrămădire de comori comparabile cu ale acelor* Wunderkammern *cînd îl vizitam pe André Breton și cînd, de fiecare dată, eram la fel de exaltat de spectacolul cabinetului fantastic clădit în jurul persoanei sale de tablourile, sculpturile și feluritele obiecte cu diferite proveniențe care alcătuiau uimitoarele lui colecții“* (A.P. de Mandiargues & Yasha David, *Arcimboldo le merveilleux,* Éditions Robert Lafont, 1977).

Numit „pictor al curții“ în vremea lui Ferdinand I, Maximilian II și Rudolf II, Giuseppe Arcimboldo devine consilier al colecțiilor imperiale. Una dintre misiunile sale era documentarea „cabinetelor de curiozități“ *(Wunderkammern)*. Anii în care pictorul călătorește, achiziționează și documentează speciile rare, vegetale și animale, și obiectele surprinzătoare provenite din culturi și epoci diferite au condus la viziunea „enciclopedică“ a ansamblurilor colecționate care alătură *naturalia* și *artificialia* sub numele de *mirabilia* pentru a desemna tot ceea ce era considerat în epocă *straniu, miraculos, surprinzător*. Pictorul, apreciat pentru tablourile reprezentînd alegoriile anotimpurilor sau ale elementelor primordiale, este și organizatorul unor fastuoase petreceri și parade la curțile imperiale. Inventator al unor spectaculoase înscenări teatrale, Arcimboldo imaginează și o metodă colorimetrică de transcriere muzicală care permitea reprezentarea unei melodii prin pete de culoare. Tablourile sale oglindesc gustul epocii pentru un rezultat surprinzător al creațiilor naturii sau pentru cel neașteptat care îmbină produsul natural și pe cel făurit cu deosebită măiestrie. „Capetele compuse“ fac parte din seriile de cîte patru tablouri care reprezintă anotimpurile și elementele primordiale, aflate astăzi în colecții muzeale din Paris, Viena, Praga, Stockholm. Fascinația, atracția și respingerea sînt efectele pe care ansamblul tablourilor îl produce asupra privitorului, în care întregul repertoriu al curiozităților colecționate și păstrate în *Wunderkammern* este prezent. Compozițiile invită la o contemplare a picturii prin apropierea și depărtarea privitorului, descifrarea detaliilor și vederea de ansamblu a tablourilor, amintind de efectul de „surpriză“ căutat în constituirea colecțiilor adunate în cabinetele de curiozități. În tablourile lui Arcimboldo, metaforele picturale tind să cuprindă tot ceea ce există în „mic“ și în „mare“. Elementele componente sînt supuse unui permanent proces de metamorfozare pentru a deveni un joc combinatoriu care conferă imaginii un nou sens.

Seriile de tablouri consacrate anotimpurilor și elementelor primordiale sînt pictate în diferite variante. Omul este guvernat de patru principii, iar „capetele compuse“ amintesc de *doctrina celor patru umori* cunoscută încă din Antichitate. Umorile corespund fiecare unei combinații bipartite de calități specifice pentru fiecare anotimp. Anotimpurile corespund celor patru vîrste ale omului și temperamentelor în număr de patru. Tabloul intitulat *Primăvara* este bustul unui adolescent și o grădină înflorită, în care precizia detaliilor amintește de reprezentările miniaturale. *Primăverii,* anotimp în care domină temperamentul *sangvin,* îi corespund *copilăria* sau *tinerețea, sîngele* și calitățile *cald* și *umed. Vara* este profilul masculin în care sînt asociate fructele și legumele coapte, în timp ce bustul este acoperit cu veșmîntul „țesut“ cu migală al spicelor de grîu, purtînd împletitura numelui artistului și a anului 1573. *Bila galbenă* și calitățile *cald* și *uscat* corespund verii și temperamentului *coleric* prefigurat printr-un profil masculin. Reprezentînd vîrsta ajunsă la *maturitate*, *Toamna* este anotimpul recoltelor bogate pe care pictorul le înfățișează sub forma unui bust masculin compus dintr-un ansamblu de fructe coapte. Declinul și temperamentul melancolic dominat de *bila neagră* și de calitățile *rece* și *uscat* sînt atribuite de pictor anotimpului iernii. *Iarna* este profilul unui cap imaginat sub forma trunchiului unui copac a cărui coajă sugerează riduri și pustule, părul – crengile desfrunzite sau frunzele îngălbenite, iar gura – o cărnoasă ciupercă otrăvitoare. În clasificările umorilor, iernii îi corespund temperamentul *flegmatic* și *bătrînețea,* iar calitățile *rece* și *umed* sînt prefigurate în tablou prin trunchiul copacului putrezit. Văzută din profil, figura reprezentînd *Focul* este compusă din obiecte din metal galben, asociate lumînării, fitilului și vreascurilor în flăcări. Pictorul îi adaugă un obiect metalic marcat cu sigla ordinului *Lînii de Aur* conferit cavalerilor burgunzi. *Aerul* este imaginat prin nenumărate specii de zburătoare așezate pe coada unui păun pentru a reprezenta bustul unei figuri amenințătoare. O sumedenie de pești de diferite forme și dimensiuni, crustacee, șerpi, corali, scoici, o caracatiță, un rac și o broască țestoasă formează reprezentarea *Apei*, imaginată printr-un cap împodobit cu un șirag de perle. *Pămîntul* este profilul masculin compus prin asamblarea mai multor capete de animale așezate pe trunchiul format dintr-un cap de leu și din cel al unui berbec a cărui blană aurie este atîrnată în chip de trofeu pentru a trimite la efigia unui înalt demnitar al ordinului *Lînii de Aur*.

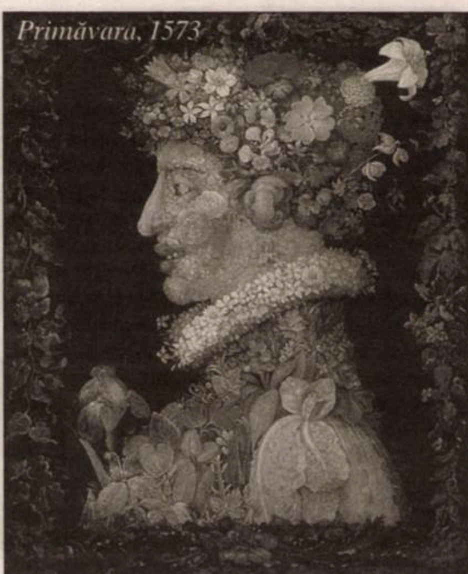
Primăvara, 1573

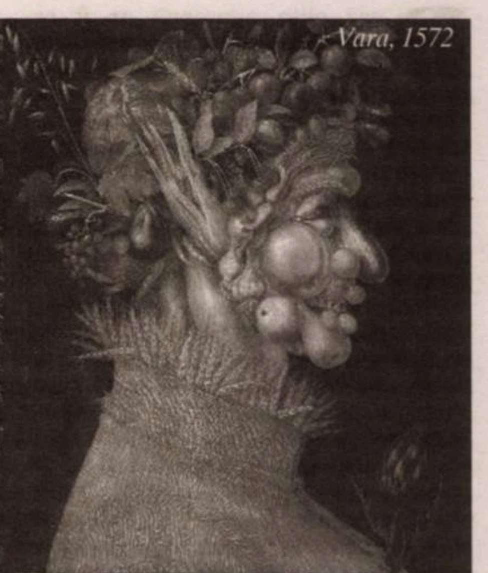
Vara, 1572

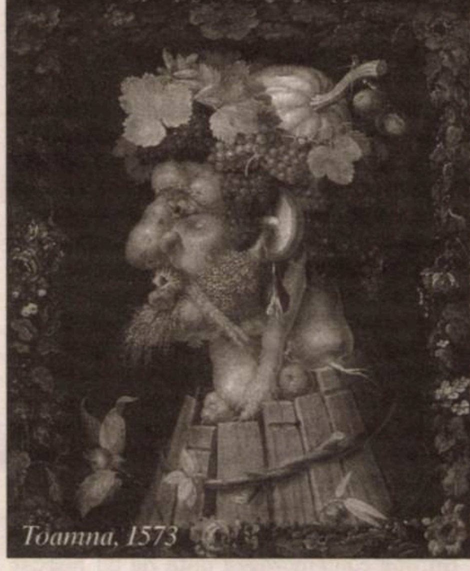
Toamna, 1573

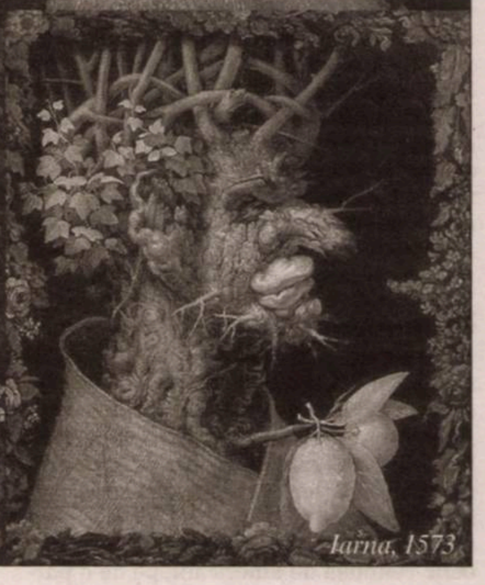
Iarna, 1573

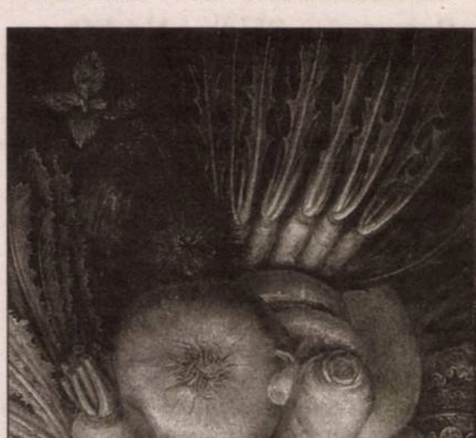
Natură statică, 1590

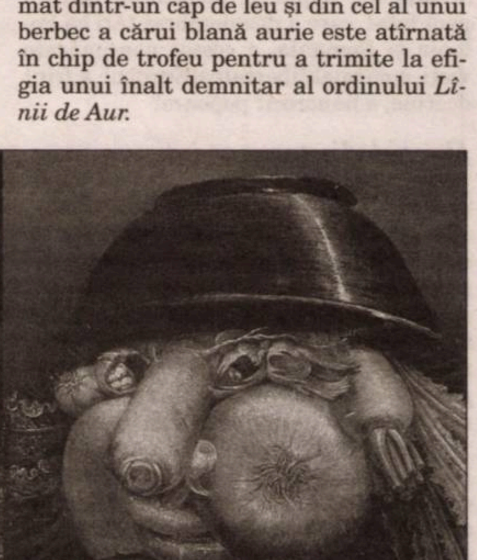
Zarzavagiul, 1590

Reprezentările diferitelor meserii nu lipsesc din repertoriul „capetelor compuse“: *Juristul* este personajul al cărui cap este ansamblul cărnurilor fripte ale unor zburătoare, mustața o pereche de gheare, iar barbișonul coada unui pește. Compoziția *Bibliotecarului* constă în suprapunerea mai multor tomuri încadrate de altele așezate oblic pentru a contura bustul unei figuri încoronate cu o carte deschisă. Construcția piramidală a figurii trimite la grafia literei A (Arcimboldo) pentru a sugera identificarea pictorului cu *dotto Egizio*, învățatul sau *bibliotecarul*. *Zarzavagiul (L'homme potager),* al cărui cap, acoperit cu o tichie, este construit prin asocierea mai multor legume, se lasă „răsturnat“ pentru a deveni o natură statică cu legume așezate într-o oală. *Vertumnus* (1590), unul dintre ultimele tablouri pictate de Arcimboldo, este „portretul“ lui Rudolf II și o alegorie a recoltei ce amintește de „cornul abundenței“ pentru a glorifica calitățile atribuite cîrmuitorului, susținător al artelor și științelor. Ultimul tablou pictat de artist este reprezentarea *Nimfei Flora* (1591), a cărei privire melancolică anunță sfîrșitul parcursului „minunatului Arcimboldo“ *(Arcimboldo le merveilleux)*. „Retor și mag“ în scrierile lui Roland Barthes, Anca Oroveanu îl numește *maestru al jocului*, „Magister ludi“ (Roland Barthes, „Arcimboldo, retor și mag“; Anca Oroveanu, „Magister ludi“, *Secolul 20*, 1981). Investigarea contemporaneității vocabularului arcimboldesc este tematica prezentării la Centrul Pompidou din Metz a 250 de lucrări realizate de o sută treizeci de artiști.

Petre M. IANCU

Dezastrul afgan și lecția lui 23 august 1939

Dacă elita apuseană ar fi extras învățătura justă din pactul Hitler-Stalin, în loc să refuleze și să reactualizeze fie și involuntar alianța nazisto-comunistă, dezastrul afgan și urmările lui nefaste ar fi fost evitate.

Ce mai înseamnă azi pentru Europa și America pactul Ribbentrop-Molotov, încheiat la 23 august 1939? Mai contează pentru noi? Are vreo legătură cu războiul pierdut de Vest în Afganistan?

Și oare ne privește acest război? Poate chiar îndeaproape? Nu e doar un eșec local, afectîndu-i mai ales și aproape exclusiv pe afgani și, poate, pe americani, dar nu și Europa, dincolo de amplificarea presiunii valurilor de refugiați iscate de preluarea puterii la Kabul de către talibani?

Reinterpretarea convenabilă a dezastrului afgan a început și va continua să pună și să mențină în circulație varii teze și narative absurde. Acest exercițiu e menit să acopere aportul la dezastru al acelei părți a elitei occidentale care n-a înțeles lecțiile istoriei, îi repetă derapajele terifiante, nazist și comunist, și se ascunde de răspunderea pentru erorile ei funeste, conferind istoriei un fals caracter „irepetabil“, iar catastrofei afgane cauze și tîlcuiri limitate, tribale, locale și regionale.

Catastrofa afgană și ce a fost ea

Or, ce s-a petrecut în Afganistan n-a fost, cum afirmă unii observatori loiali acestei elite, dezastrul din finalul unui „război civil“, asociat unor conflicte tribale și unor tentative locale de instaurare a democrației de tip occidental. A fost înfrîngerea Vestului pe unul din teatrele-cheie al unui război global între lumea liberă, condusă de americani, pe de o parte, și, pe de alta, între o versiune de totalitarism și colectivism impus prin terorismul fundamentaliștilor mahomedani, cel alimentat de mișcări islamiste mondializate ca Frăția Musulmană, puternic înrudite cu nazismul și comunismul.

c. wikimedia commons

De ce ne privește îndeaproape

Căci trăim în societatea globală, informațională. Lumea e un sat, iar partea ei democratică, necolectivistă e tot mai restrînsă, tot mai vulnerabilă și continuă să fie sub un asediu extrem de puternic, susținut de varii tabere, asediu amintind, deloc întîmplător, de rivalitatea (și de similitudinea) dintre naziști și comuniști în Germania, Rusia și Europa anilor ’30. Între taberele totalitare actuale, mișcarea islamistă globală nu e doar una oarecum neglijabilă și lesne de înfrînt, căci e sprijinită și promovată direct și indirect de alianța ei cu extrema stîngă occidentală și cu puteri antidemocratice de felul Chinei comuniste și al Rusiei putiniste. Care se arată extrem de deranjată, an de an, cînd Europa comemorează data de 23 august 1939 ca zi a victimelor totalitarismului, în speță ale „fascismului și comunismului“, cum eufemistic se desemnează jertfele monstruoasei alianțe nazisto-bolșevice, încheiate de cei doi dictatori și asasini în masă numiți Hitler și Stalin.

Marea Britanie n-a uitat lecția lui Winston Churchill.

Lumea liberă desemnează spațiul democrațiilor liberale. Dezastrul provocat în Afganistan de retragerea ineptă, precipitată și haotică, decisă de președintele SUA, Joe Biden, pentru ca, în ambiția și slava sa deșartă, America să-și fi repatriat trupele integral la a douăzecea comemorare a mega-atentatelor de la 11 septembrie 2001, a slăbit decisiv această lume.

A slăbit-o, căci a decredibilizat-o, i-a încurajat dușmanii, i-a anemiat aliații și prietenii, aflați cu toții sub asediul intern și extern al forțelor antidemocratice. Și fiindcă i-a discreditat valorile, conferind prestigiu nu comunității cetățenilor care respectă drepturile omului și drepturile femeilor, ci unei tabere teocrate și totalitare, practicînd tortura, violul și asasinatul în masă.

Or, toate acestea nu le privesc doar pe fetele afgane care nu mai pot merge la școală, pe femeile care nu mai pot merge la muncă, sînt silite să poarte *burqa* și le paște lapidarea, dacă se trezesc suspectate ori defăimate ca adultere de niște răuvoitori. Ne privesc pe toți, îndeaproape, fiindcă libertatea și demnitatea nu sînt divizibile, iar tolerarea înrobirii unora îi corupe pe cei ce-o tolerează și îi vulnerabilizează și pe cei pe care acești toleranți îi mai apără, și chiar și pe ei înșiși.

Cum s-a ajuns la încheierea acestui pact fatal, care a dezmembrat țări ca Polonia și România, a costat nenumărate vieți, a curmat libertatea Europei, a frînt destine, a nenorocit popoare?

Pactul dintre naziști și comuniști și resursele lui

Această înțelegere mortală ar fi fost de neconceput în absența împăciuitorismului inept, laș, sinucigaș al liderilor democrați occidentali, care au hrănit balaurul (dictaturii naziste) în timp ce, spre a-l parafraza pe Churchill, își plasaseră capul în gura zmeului, dar mai sperau, totuși, „să salveze pacea în timpurile noastre“.

Dar pactul dintre Hitler și Stalin n-ar fi fost posibil nici în lipsa unei compatibilități funciare nu doar între cei doi tirani, ci și între ideologiile lor. Studiul scrierilor ideologului hitlerist, Alfred Rosenberg, doctrinarul onoarei și sîngelui, în speță al „deșteptării“ rasei, desemnate prin același cuvînt de origine germanică, *„erwachen“*, din care s-a ivit și termenul de *„woke“*, asumat de extremiștii de stînga anglo-saxoni, dezvăluie strînsa înrudire a celor două doctrine totalitare. Ambele sînt colectiviste și au profunde rădăcini comune, nu doar obscurantiste, naționaliste, rasiste și reacționare, ci și iluministe și progresiste, poziție de la care pornește Rosenberg spre a critica Biserica și creștinismul catolic, precum și „inchiziția“, ca fiind, potrivit lui, o încălcare a „valorilor europene“ și „cel mai întunecat capitol al istoriei Europei“.

Ambele doctrine dușmănesc implacabil valorile, etica și religiile iudeo-creștine și expresia lor politică liberal-democratică. Ambele propun, în locul etosului occidental, noi religii atee, teiste ori păgîne. Ambele articulează învățături edificînd o „nouă societate“ a „omului nou“, presupus întemeiată pe „știință“, pe „natură“ și pe „istorie“, care, odată „deșteptate“ lumea, neamul, rasa nordică, proletariatul, Europa, America albă sau neagră, să nimicească pilonii susținînd orînduirea bazată pe drepturi și libertăți individuale. Și care să-i anuleze și să-i anihileze expresiile și susținătorii.

Dacă toate acestea amintesc de *„cancel culture“* și de ura pe SUA și democrațiile liberale nutrită de islamismul militant nu e vina celui ce le asociază. Iar dacă se analizează dezastrul afgan din perspectiva lui *„cui prodest“*, cui îi folosește, se descoperă relativ rapid că alianța mișcărilor antiamericane și a puterilor antioccidentale a ieșit întărită dintr-o retragere perfect inutilă din unghiul Vestului, de vreme ce în ultimul an și jumătate n-a mai pierit în luptă, în Afganistan, nici un soldat american. Iar prezența la Kabul a trupelor SUA împiedica revenirea la putere a talibanilor, reprezentanții unui islamism ortodox, pur și dur, de epocă de piatră.

Retragerea SUA și NATO ca obiectiv, chipurile, rațional

Dar nu era retragerea trupelor un obiectiv rațional, susținut peste Ocean bipartizan, de vreme ce ultimele administrații, nu doar cea a lui Joe Biden, au făcut enorm de mult caz de ideea că America n-ar putea susține războaie permanente, fiind silită să pună capăt așazisului *„forever war“* afgan?

Așa pare. În realitate, acest război continuă cu sau fără prezența trupelor NATO în Afganistan, pentru că mișcările și regimurile totalitare, fie ele islamiste, comuniste sau cu tentă fascistă, nu vor și nu pot să tolereze lumea democrațiilor liberale și să coexiste cu ea, cît timp această lume, ducînd-o bine, le dezavuează implicit și le face în mod necesar, prin simpla lor existență, de rușine. Iată de ce talibanii au tolerat și susținut mega-atentatele Al-Qaeda de la 9/11 și vor tolera altele ori vor promova săvîrșirea altora în viitor.

Un calcul al beneficiilor absenței talibanilor de la putere, raportate la costurile și riscurile prezenței militare occidentale în Afganistan, relevă deci, indiscutabil, că, într-o lume globalizată, informațională, nucleară și afectată de terorism mondializat, primele le depășesc net pe cele din urmă. Cu atît mai mult cu cît s-a dovedit că, dotate cu sprijin aerian apusean, forțele locale afgane își luaseră asupra lor partea leului din munca menținerii la distanță a islamiștilor radicali.

Dar America lui Joe Biden le-a văduvit de acest sprijin în numele opririi mult detestatului *„forever war“* și al idealului ca afganii să se apere singuri de talibani, „fără intervenții străine“. Această ultimă lozincă, amintind de polemica marxistă împotriva intervenției americane din Coreea sau Vietnam, e caraghioasă și ilară la culme, căci implică un terorism islamist, taliban, care nu s-ar bucura de sprijin militar, financiar și logistic internațional, de pildă din Qatar ori din partea Frăției Musulmane.

Conflictul americano-britanic pe marginea dezastrului afgan

Toate acestea sînt evidențe lesne de constatat. Ce l-a orbit pe Biden? Cum a ajuns decizia sa, a unui președinte de stînga, una „lipsită de sens, tragică și păgubitoare“, de a-și retrage trupele precipitat din Afganistan, cum a caracterizat-o Tony Blair, să fie calificată și drept „imbecilă“ de un om de stînga ponderat, ca fostul premier britanic? Și cum s-a ajuns ca în presa britanică să i se atribuie urmașului său din Downing Street 10, Boris Johnson, afirmația neconfirmată, reluată de *Daily Mail*, potrivit căreia „ne-ar fi fost mai bine cu Trump“?

Marea Britanie n-a uitat lecția lui Winston Churchill, care i-a înlocuit, la butoane, la Londra, pe împăciuitoriști și a condus Regatul Unit spre victorie în cel de-al Doilea Război Mondial. Președintele american Roosevelt se arătase atunci foarte sensibil la nevoile aliatului său britanic. Supărarea fostului și actualului premier britanic e cu atît mai mare, cu cît Biden, care a bătut stăruitor, chiar obsesiv, toba politicii externe „multilateraliste“, spre a se disocia de unilateralismul predecesorului său, nu s-a consultat cu aliații săi europeni înainte de a-și transpune în fapt decizia afgană și a ignorat timp de cîteva zile apelurile disperate ale lui Boris Johnson, actualul lider al grupului G7, grup convocat de urgență, marți, 24 august, spre a delibera asupra dramaticei situații din Afganistan.

Uluitoarea inadecvare a lui Biden pare a indica disprețul față de America, de Occident și de alianța democrațiilor al unei mari părți a elitei politice și culturale de peste Ocean, care a susținut accesul său la putere. Nu e greu de imaginat, așadar, că, în ciuda retoricii ei antifasciste, această elită doar verbal antirasistă, în fapt tributară unor politici identitare cu reminiscențe naziste, împăciuitoriste și acomodante față de tiranii, repetă voluntar greșelile franco-britanice ale anilor ’30, pentru că nu o afectează peste măsură triumful talibanilor și ascensiunea unor puteri și mișcări funciar ostile Vestului. Cum n-o deranjează nici consolidarea noii „axe“ globale „a răului“, alcătuită din Rusia, China, Turcia, Iran, Qatar și Frăția Musulmană.

Petre M. Iancu *este jurnalist la* Deutsche Welle, *Bonn.*

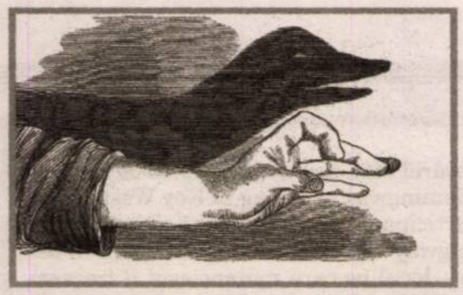

Iaromira POPOVICI

bazar

Munca manuală

Îmi aduc aminte cît de puține ustensile aveam în casă în copilărie, prin anii 1970 și 1980. Cum majoritatea lucrurilor pe care le facem azi apăsînd pe un buton, atunci le făceam manual. Și cum asta ni se părea firesc.

Rufele le spălam manual. Pentru unii din generațiile de azi poate părea incredibil. Recunosc că pare incredibil chiar și pentru mine, cea de azi. Se-nmuiau de cu seara în lighene cu detergent, nu mai știu exact care, Dero cred că era singurul. A doua zi se se luau la mînă, se frecau cu săpun de rufe cumpărat din comerț sau făcut în casă, din resturi de ulei, bine-bine la manșete și la gulere, cămășile, după care se clăteau în multe ape. Am asistat chiar, mergînd de cîteva ori la țară, la spălarea lor în gîrla locală, căci nu era apă curentă.

După spălare și întindere la uscat, erau călcate cu niște fiare de călcat care azi ar fi cu siguranță exponate de muzeu. Bunicii mei aveau unul dintre cele care se încălzeau pe aragaz, noi unul care, totuși, se băga în priză. Dar față de cele de azi erau greoaie și trebuia să insiști, să uzi bine materialul. Era un efort fizic și asta, ca și frecatul rufelor cu sîrg.

Mult timp nici nu am auzit de aspirator, curățenia se făcea cu mătura și fărașul. Se mai scoteau covoarele în curte și în spatele blocului și se băteau și spălau. Nici măcar mop nu exista, se spăla pe jos cu o cîrpă și un lighean sau o găleată. Țin minte și acum scena din *How to Steal a Million* (William Wyler, 1966) în care Audrey Hepburn, deghizată în femeie de serviciu la muzeu, înaintează cu cîrpa pe podea, trăgînd după ea găleata în care era ascunsă statuia furată. Un aspirator, nu mai știu ce proveniență avea, cred că sovietic, am văzut tîrziu, l-am moștenit de la cineva care emigrase în străinătate. Îmi amintesc de el ca de ceva diform și în culori terne, aproape de speriat.

Dacă mașini de spălat rufe mai erau, mai curînd din cele care-și făceau treaba parțial, nici nu-mi puteam imagina că ar putea exista vreodată ceva atît de miraculos precum o mașină de spălat vase. Vasele se spălau în chiuvetă, chiar cu apă rece, ori cu apă încălzită și adunată acolo, și amestecată cu detergent, unde se puneau vasele la muiat.

De altfel, mai toate treburile bucătăriei se făceau manual. Carnea se toca manual, cafeaua se rîșnea așijderea, spuma se bătea cu telul, coca se frămînta cu mîna. Îți trebuia forță. Azi s-ar discuta ce grupe de mușchi ți-ar fi activat. Atunci făceai ce trebuia, pur și simplu.

Să te încălzești, dacă nu stăteai la bloc, era o trudă. Dacă optai pentru lemne, acestea trebuia să-ți fie aduse. După ce le primeai, trebuia să le depozitezi. Apoi să le tai, să le cari la respectiva sobă și să le bagi, treptat, în ea. Nimic nu era ușor, totul se făcea cu efort, totul necesita acțiune și agitație. La fel era dacă te încălzeai cu butelii, trebuia să-ți încarci butelia, în cazul sobei cu gaz trebuia să aduci butoaie etc.

Condiția fizică era o necesitate. Dar o aveai și vrînd-nevrînd, deși, pe atunci, nu se practica mersul la sală. Se făceau sporturi, de genul baschet, rugby, fotbal, patinaj, înot, tenis. Dar cel mai practicat sport era mersul pe jos. Eram obișnuiți, cu toții, să mergem *à la longue* pe jos. Cei mai mulți dintre noi nu aveam mașini, pentru că erau și scumpe, și puține. Mijloacele de transport în comun existau și veneau, la un moment dat, dacă așteptai, dar uneori erau arhipline, se mergea pe scări, după cum se știe.

Bagajele erau și ele o probă de forță. Țin minte pînă azi cele două geamantane de piele maronii pe care le lua mama în fiecare an la mare. Punea în ele tot ce trebuia pentru două persoane, două săptămîni. Pe vremea cînd nu exista mai nimic de unică folosință și la mare nu se găsea chiar orice, căci totul se găsea greu, de fapt. Geamantanele în sine erau grele. Și nu existau, pe atunci, bagaje pe roți. Cel puțin eu, una, n-am văzut. Tocmai de aceea, la coborîrea din trenul spre Mangalia, mama ruga de fiecare dată pe cineva din tren să ne coboare bagajele. Aceeași persoană care trebuia, de altfel, să deschidă și ușa trenului, căci părea de neclintit.

Pînă și să deschizi un vin cu tirbușonul era un efort. Nu existau tirbușoanele de acum, trebuia să tragi de mînerul unic în sus pînă nu mai puteai. Orice era mai greu de cărat, pentru că sticlele erau de sticlă, la fel și borcanele, și nu luai unul, ci mereu mai multe, căci nu știai ce vei mai găsi data următoare.

Pînă și să dai un telefon pe telefonul cu fir și disc era o opinteală. Numărul nu era setat în memorie, telefonul nu avea, evident, memorie, dar avea, în schimb, un disc unde erau scrise cifrele. Și care trebuia învîrtit.

Dacă nu știai un cuvînt, nu puteai să-l cauți pe Google. E evident de ce. Trebuia să-l cauți în dicționar, de regulă în DEX sau în *Micul dicționar enciclopedic*, să te trudești să-l iei de pe raft, să-l răsfoiești și să găsești cuvîntul la litera respectivă.

■ ■ ■

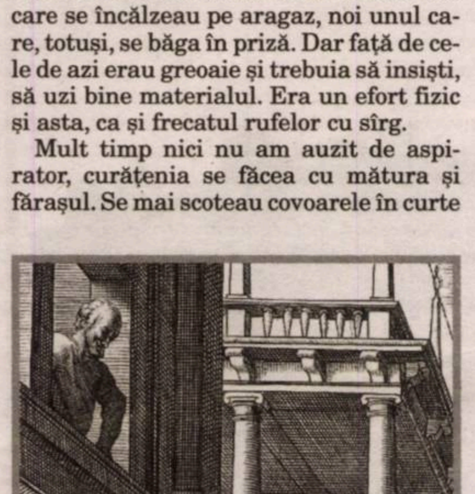

Lorin NICULAE

urbe în vorbe

Cum vorbim despre arhitectură?

Am cunoscut artiști care preferau să nu vorbească despre arta lor. O făceau și atît. Îi lăsau pe critici să discute despre sensibilitatea tușelor și măiestria discursului plastic articulat pe traumele contemporaneității. În fond, cine nu gustă un tablou cubist se poate delecta cu o pînză impresionistă. La fel, o sculptură realistă poate trezi mai puțină emoție decît „Pasărea în spațiu“, iar un vameș a putut cataloga sculpturile lui Brâncuși drept obiecte industriale. Cu siguranță, acel vameș nu și-ar fi împodobit locuința cu piese de artă abstractă. Publicul artelor vizuale are șansa de a ocoli lucrările care nu-i plac sau chiar îl indispun. „Salonul refuzaților“ din 1863 a fost evitat de publicul picturii academiste, iar Napoleon al III-lea, care a avut curiozitatea de a-l vizita, a declarat că acesta trebuie să rămînă primul și ultimul de acest gen.

Cu totul altul este cazul arhitecturii, situată la confluența artei și ingineriei. În 1969, în cadrul unei conferințe ținute la Liège, Giancarlo De Carlo demonstrează că publicul arhitecturii nu este format doar din arhitecți, urbaniști, artiști și critici, ci din publicul larg. Într-adevăr, de o pictură te poți feri eficient, printr-o eschivă simplă, dar clădirea gării este mai complicat de evitat, mai ales dacă faci naveta zilnic. De Carlo arată că există, pe bună dreptate, o neîncredere funciară a oamenilor cu privire la activitatea arhitecților, în special după episodul modernist, cînd multe cartiere vechi au fost demolate pentru a face loc unor ansambluri arhitectonice menite să schimbe în bine omul și societatea, dar care, în final, și-au dovedit neputința și au fost demolate, la rîndul lor.

Problema apare atunci cînd dorești să comunici arhitectura, eventual înainte ca aceasta să se comunice singură, prin prezență. Avînd nevoie de documentații și proiecte laborioase, atent codificate, arhitectura este adesea privată de un discurs capabil să o aducă aproape de inima publicului său. Din acest motiv, organizațiile profesionale ale arhitecților organizează expoziții periodice de arhitectură, sub forma anualelor, bienalelor și trienalelor de arhitectură și urbanism, acolo unde se creează un spațiu al interacțiunii arhitecților expozanți cu publicul, dar și al comunicării intraprofesionale, responsabilă de generarea unei culturi colective.

Bienalele de arhitectură aduc problematica proiectării spațiului construit în sfera publică, iar provocările cărora arhitecții trebuie să le ofere un răspuns ajung în zona tangibilului, prin spații experimentale, machete și proiecte expuse pe simeze. Ele reprezintă o ocazie rarisimă, de neratat, pentru profesioniști, ale căror viziuni pot fi văzute și comunicate unui număr mare de oameni. În fond, arhitectura are nevoie să-și educe publicul, pentru că nu este nimic mai nefericit decît întîlnirea între o viziune asupra spațiului cu neînțelegerea acesteia ori cu neputința de a o edifica.

În curînd va începe Bienala Națională de Arhitectură, ediția a XIV-a, la trei ani de la precedenta ediție. Arhitecții au ocazia de a se vedea, de a-și cunoaște lucrările, de a „lua pulsul“ profesiei, dar și de a vorbi direct sau prin evenimentele organizate cu publicul larg. La rîndul său, acesta așteaptă Bienala pentru a-și putea alege viitorii parteneri, căci a proiecta sau construi o casă sau o clădire de orice fel presupune un angajament reciproc pe o durată de cîțiva ani, bazat pe încredere reciprocă, respect și, așa cum spuneam, armonizarea unor viziuni asupra spațiului construit care operează cu terminologii diferite. Lăsînd la o parte comunicarea prin seducătoarele, dar golașele fotografii sau randări, mai importantă este comunicarea prin cuvinte, acestea fiind necesare construirii unor imagini mentale complexe, formulării unor cerințe specifice și, nu în ultimul rînd, aprecierii corecte a valorii unui proiect.

De aceea, aștept cu nerăbdare Galele Bienalei Naționale de Arhitectură, ediția a XIV-a, acolo unde vom fi împreună atît între noi, cît și cu publicul pentru care proiectăm, în încercarea, niciodată tranșată definitiv, de a schimba în bine orașele și satele pe care le-am primit moștenire, ca patrimoniu, de la înaintașii noștri.

***Lorin Niculae** este profesor la Universitatea de Arhitectură și Urbanism „Ion Mincu“ din București.*

■ ■ ■

Cu ochii-n 3,14

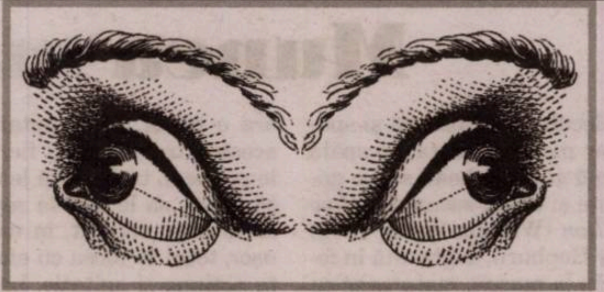

SÎNT ZILE ÎN CARE, PENTRU PRIMA OARĂ, NIMIC NU E PERFECT ÎN CEEA CE PRIVEȘTE SUBIECTELE ISPITEI ANOSTE

■ Fabrica din România a companiei Nubiola, cel mai mare producător de pigment albastru ultramarin din lume, se află la Doicești, județul Dîmbovița. Coincidență sau nu, pe site-ul Primăriei Doicești predomină culoarea albastru ultramarin, iar stema localității e de culoare albastră. Sînt zile în care chiar și cerul din Doicești este de un albastru desăvîrșit. (**M. P.**)

■ Aflu pentru prima oară (iertată fie-mi ignoranța de pînă acum) că există un campionat european de haltere feminin U-15, adică de fete sub 15 ani care ridică haltere (stilul smuls și stilul aruncat). Am avut și noi reprezentante la această competiție recent desfășurată în Polonia, iar una dintre ele, Lavinia Vințeleriu, chiar a cîștigat trei medalii de argint. Deși nu are nici 50 de kilograme, fata ridică aproape dublul greutății ei. Pe lîngă felicitări „grele“, aș spune că sportiva merită nelimitate urări de sănătate. (**A. M.**)

■ Afișele montate în satul spaniol Ribadesella (în nordul Spaniei) avertizează vizitatorii nemulțumiți de realitatea vieții rurale că „s-ar putea să nu se afle în locul potrivit“. Unii turiști au sunat autoritățile locale să se plîngă de măgarii satului. Alți turiști au anunțat oficialitățile că vacile lasă în urmă mizerie pe drum. „Săptămîna trecută am avut o doamnă care ne-a sunat de trei sau patru ori ca să se plîngă că un cocoș cîntă la 5 dimineața“, spune Ramón Canal, primarul din Ribadesella. Nimic nu e perfect pe lume, idilica viață la țară are zgomot de fond și miros. (**A. M. S.**)

■ Robotul umanoid Atlas al companiei americane Boston Dynamics a dobîndit noi funcții, prin care poate alerga și sări peste obstacole. Compania afirmă că dacă un robot poate dezvolta aceleași mișcări și aceeași flexibilitate ca un adult obișnuit, gama aplicațiilor potențiale va fi practic nelimitată. Atlas are o înălțime de 1,52 metri, o greutate de 86 de kilograme, folosește hidraulica și motoare electrice alimentate cu baterie și are trei computere. „Poate fi frustrant uneori. Roboții se prăbușesc foarte mult. Învățăm multe din acest lucru în ceea ce privește modul de construire a roboților care pot supraviețui căzînd pe față și ridicîndu-se și făcînd-o din nou, și învățăm multe despre comportament, control“, a declarat Benjamin Stephens, directorul pentru control al echipei Atlas. Nu vi se pare că partea cu căzăturile devine îngrozitor de umană? (**A. M. S.**)

■ Tipul de tentative de fraudă comise în sesiunea de toamnă a examenului de bacalaureat – cîțiva candidați au pozat subiectele cu ajutorul camerelor video instalate în ochelari sau prinse de masca de protecție, le-au postat pe rețelele de socializare și au așteptat rezultatele printr-o cască instalată în ureche – mi-a provocat un soi de melancolie angoasantă de tipul „pe vremea mea“, cînd metodele rudimentare de fraudă – copiuțe prinse cu ace de siguranță de manșetă sau de tivul rochiei, sau scrisul unor date amărîte pe guma de șters – par că îmi spun că „vremea mea“ era, de fapt, epoca de piatră. (**S. G.**)

■ O rusoaică a dat în judecată lanțul de restaurante McDonald's deoarece o reclamă la un cheeseburger a determinat-o să renunțe la post, înaintea Paștelui din 2019. Femeia a declarat că atunci cînd a văzut reclama nu s-a mai putut abține și a cedat ispitei, iar acum cere companiei daune morale de o mie de ruble, considerînd că s-a încălcat legea protecției consumatorului și că „i s-a insultat simțul religios“. Rusoaica a ținut cu succes tot Postul Mare timp de 16 ani pînă la acest incident. Amin. (**A. P.**)

■ La un post de televiziune, o emisiune culinară în serial. Un gastronom grizonant care graseiază cînd descrie cele mai banale & anoste feluri de mîncare. L-am văzut extaziat în fața unei felii de pîine cu untură, tremurînd de emoție la o sălățică de roșiuțe și, mai recent, pregătind, cu mare mîndrie, cremvurști cu ouă. E atît de plicticos de privit, că reclamele vin ca o izbăvire! (**M. M.**)

O CĂLĂTORIE AR FI ARĂTAT CU TOTUL ALTFEL DACĂ, ÎN ANII '70, UN COMEDIANT NU AR FI ÎMPRUMUTAT GESTURILE, BA CHIAR ȘI VOCEA ACTUALULUI HAZARD

■ Într-un restaurant din Las Vegas, „Wally's“, se vinde ceea ce pare a fi „cea mai scumpă friptură din lume“ – un antricot de vită maturat aproape 200 de zile, prăjit pe lemn de migdal, în aromă de cărbune alb japonez, costul unei porții fiind de 20.000 de dolari. Îmi imaginez că desertul unui asemenea festin financiar n-ar putea fi decît „Black Diamond“, cea mai scumpă înghețată din lume: fulgi de aur de 23 de carate presărați pe o înghețată de vanilie din Madagascar, amestecată cu șofran iranian și trufă neagră, servită într-un bol și cu o lingură marca Versace. Chiar dacă poate fi cumpărată în Dubai, nu cred că o călătorie cu un avion privat ar fi o problemă. (**S. G.**)

■ Podiumul olimpic de la 110 m garduri masculin ar fi arătat cu totul altfel dacă o voluntară de la Tokyo nu i-ar fi împrumutat actualului campion bani pentru a lua taxiul și a ajunge la semifinale la timp. Jamaicanul Hansle Parchment s-a urcat inițial într-un autobuz greșit, spre complexul acvatic în locul stadionului unde aveau loc probele de atletism, nu a reușit să găsească nici una dintre mașinile oficiale disponibilă și, practic, a trebuit să-i ceară bani pentru taxi unei voluntare, Tiana, așa încît să ajungă să-și facă încălzirea. Sportivul, în vîrstă de 31 de ani, a fost al doilea în semifinala la care a sosit cu taxiul, dar a cîștigat, în cele din urmă, una dintre cele patru medalii de aur obținute de Jamaica în Japonia. Parchment a căutat-o ulterior pe Tiana pentru a-i restitui banii și a-i dărui un tricou, iar înregistrarea în care îi arată medalia de aur a devenit virală. Mai mult, ministrul Turismului din Jamaica a invitat-o pe voluntară într-o excursie în Caraibe, în semn de mulțumire. (**A. A. D.**)

■ Supraviețuitor al unui masacru în anii '70, în urma căruia a trăit singur vreme de un deceniu în pădurea amazoniană, hrănindu-se doar cu miere și păsărele, Karapiru Awá Guajá, unul dintre ultimii 300 de vînători-culegători din tribul amazonian brazilian Awá, a murit de COVID. (**M. C.**)

■ Sean Lock, un comediant britanic pe care l-am descoperit în timpul pandemiei, tocmai a murit de cancer la doar 58 de ani. Întrebat într-o emisiune, acum cîțiva ani, ce epitaf ar vrea să-i fie trecut pe piatra de mormînt, a răspuns: „Nu poți scrie lacrimile“. (**M. C.**)

■ În toiul fiecărei veri, de mai bine de 40 de ani, admiratorii lui Hemingway se strîng la Key West, Florida, pentru a participa la concursul „Cine seamănă mai mult cu Hemingway“. Decizia finală se anunță în barul Sloopy Joe – locul pe care romancierul îl frecventa asiduu în anii '30 ai veacului trecut, pe cînd locuia la Key West cu a doua lui soție – și este anticipată de o paradă a tuturor concurenților care inundă străzile cu turiști curioși să-i vadă pe acești bătrînei cărunți, cu bărbi albe și fețe rotunde. Cînd am fost acolo ultima dată, acum vreo cinci ani, unul dintre ghizii casei memoriale Hemingway din oraș mi-a mărturisit, referindu-se la acest concurs: „Să te intersectezi deodată pe stradă cu o sută de indivizi care seamănă cu Hemingway mai mult sau mai puțin, dar care îi imită cu totul stilul, mersul, gesturile, ba chiar și vocea, e destul de înfricoșător. Altfel, e distracție...“. (**S. V.**)

■ Un scurt popas la Odorheiu Secuiesc pentru a cunoaște cîteva nume de firme: Ro Tribut SRL, Consensus SRL, Farmacia Tunde SRL, Furiozo Vet SRL, Acta Est Fabula SRL, Murături Kodo SRL, Agrogospodarul Mic SRL, Rulmenți De Calitate Ro SRL, Arbre Blanc SRL, Amen Sicrie SRL, Pro Eterna SRL, Trei Centre SRL, Don Pedro Etterem & Pizzazo SRL, Koperta Duo SRL, Scutmotor Metalic SRL, Credo Prim SRL, Hazard SRL, Idea Terminal SRL, Vizigot Immo SRL, Protectorate SRL, Piktor Romania SRL, Lampalampa SRL, Bleg Mezeluri SRL, Ago Pongo Zugrav SRL. (**D. S.**)

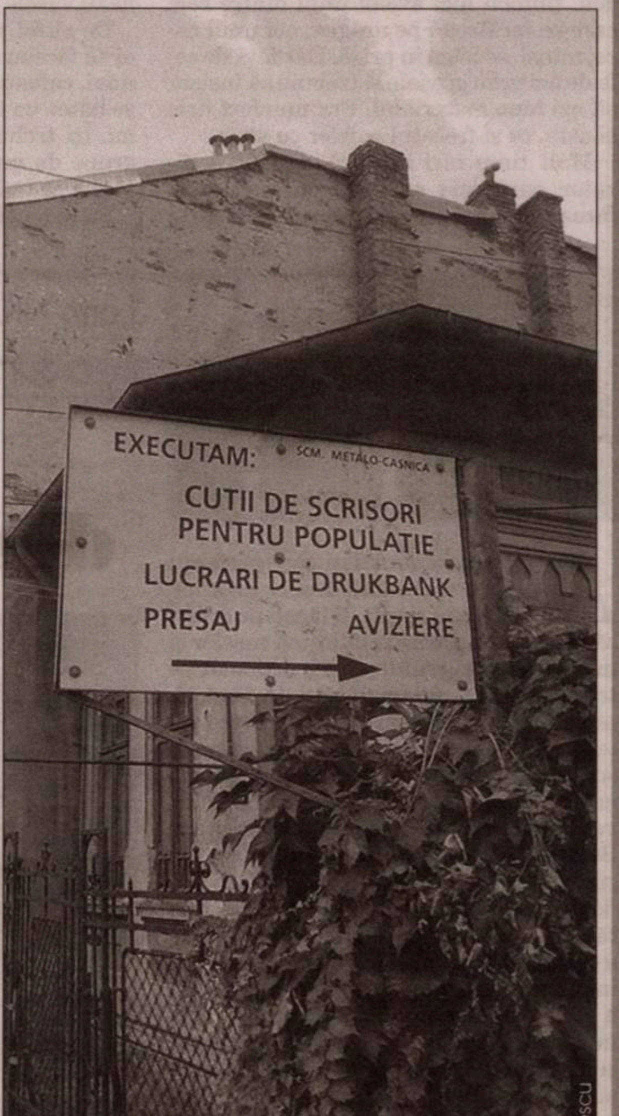

© Ș.M. Georgescu

DILEMA VECHE

REDACȚIA:
Dana CĂLINESCU (secretar general de redacție)
Marius CHIVU ● Radu COSAȘU ● Stela GIURGEANU
Andrei MANOLESCU (redactor-șef adjunct)
Matei MARTIN ● Matei PLEȘU ● Adina POPESCU
Iaromira POPOVICI ● Ana Maria SANDU
Dan STANCIU (art director) ● Mircea VASILESCU
Sever VOINESCU (redactor-șef)

RUBRICI:
Teodor BACONSCHI ● Ion BARBU ● Aron BIRO ● Paul BREAZU
Cosmin CIOTLOȘ ● Horia CORCHEȘ ● Andrei CORNEA
Codrin Liviu CUȚITARU ● Alin FUMURESCU ● Ionuț IAMANDI
Maria IORDĂNESCU ● Selma IUSUF ● Ovidiu LORENZ
Anca MANOLESCU ● Victor MOROZOV ● Adrian MUREȘAN
Radu NAUM ● Lorin NICULAE ● Andrei PLEȘU
Constantin RUDNIȚCHI ● Mihaela SIMINA
Bogdan-Alexandru STĂNESCU ● Oana STOICA ● Valeriu STOICA
Cătălin ȘTEFĂNESCU ● Bogdan TĂTARU-CAZABAN ● Teodor TIȚĂ
Andreea VLAD ● Rodica ZAFIU

TEHNOREDACTARE: Adrian DAMIAN
EDITOR WEB: Anda DOCEA

PUBLICITATE PENTRU PRINT:
floriana.coman@adevarulholding.ro

PUBLICITATE PENTRU ONLINE:
vanzari@ead.ro
dragos.stan@adevarulholding.ro

MANAGEMENT GRUPUL DE PUBLISHING:
Administrator Special: Constantin SANDU
Director Marketing: Steluța ZAMFIR
Coordonator Producție: Constantin DELTA
Director Distribuție: Dana ZAMFIR
Informații și reclamații ABONAMENTE:
0790.139.007 / 0790.139.009
(numere cu tarif normal, disponibile de luni pînă vineri, între orele 9 și 18)
e-mail: abonamente@adevarulholding.ro

ISSN: 1584-1669
Revistă editată de: Adevărul holding
Publicație auditată de: BRAT
Tiraj: 7.700
Tipărit la Tipoart Idea Studio

Biblioteca Județeană ASTRA Sibiu

Biblioteca Județeană
ASTRA Sibiu

„Sînt vechi, domnule!“ (I.L. Caragiale)

FONDATOR **ANDREI PLEȘU**

DILEMA VECHE

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE ■ Anul **XVIII** ■ nr. **908** ■ 2-8 septembrie 2021 ■ www.dilemaveche.ro ■ 24 pagini ■ 7 lei

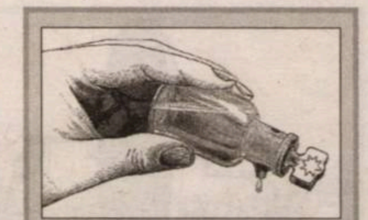

Rodica ZAFIU

cuvinte **nepotrivite**

6

ANDREI PLEȘU

„Dreptul de a (nu) fi informat“

pagina 3

PETRE M. IANCU

„Isprăvile lui Biden“

pagina 7

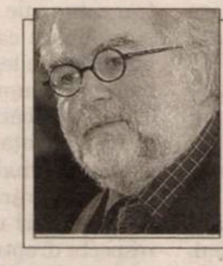

GEORGE BANU

„Tokyo, țipete în peștera cu ecou mondial“

pagina 15

Aproapele de departe

Conferințele Dilema veche *la Arad*

> *„Nimeni nu se poate simți exilat dacă își aduce aminte că întreaga lume e o cetate.“*
>
> C.S. LEWIS

Redacția DILEMA VECHE: Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, sector 2, 020331 București ● **telefon:** 0372.130.006 ● **e-mail:** dilema@dilemaveche.ro

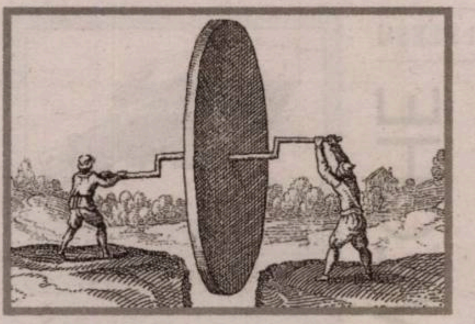

Teodor TIȚĂ

contraintuiția

După retragere

Prima veste despre plecarea ultimilor soldați americani din Afganistan a venit pe Twitter de la jurnaliști afgani care continuă să relateze de pe teren. Avea să fie curînd confirmată la un *briefing* al Pentagonului.

Aproximativ 114.000 de oameni părăsiseră teritoriul țării ca urmare a efortului de evacuare american. Alte zeci de mii au găsit calea către o nouă viață cu ajutorul statelor partenere. Nimeni nu știe cîți au încercat fără succes să plece, dar, judecînd după imaginile de la aeroportul din Kabul, numărul lor e uriaș. Zeci de mii cel puțin. Și nu e vorba numai despre colaboratori ai armatelor care au participat la ocuparea țării în ultimii douăzeci de ani, ci și de cetățeni occidentali. Inclusiv sute de americani, dintre care unii au ales să rămînă o vreme din motive private – cel mai adesea nu au putut să își lase familia în urmă.

Există o speranță că acești oameni vor putea părăsi Afganistanul cîndva. Potrivit unei declarații comune a guvernelor occidentale implicate în operațiunea de evacuare, talibanii au promis să permită ieșirea în siguranță din țară pentru oricine dorește și are documente valide de călătorie. Cum se va întîmpla lucrul acesta este neclar, dar tot e mai bine decît nimic. Încă de dinainte de ocuparea Kabulului și dispariția în neant a fostei administrații afgane, talibanii fac eforturi importante să se prezinte ca o forță moderată și rațională. Foarte probabil, promisiunea aceasta e parte dintr-o campanie de redesenare a unei imagini publice care, în conștiința occidentalilor, rămîne legată de ultimul guvern taliban care, acum douăzeci de ani, s-a remarcat prin sălbăticia cu care a eliminat orice urmă de viață modernă din existența afganilor de rînd. Din aceeași campanie fac parte asigurările repetate că excesele acelei guvernări nu se vor repeta. Că se vor respecta drepturi și oamenii vor putea duce un trai normal.

Primele relatări despre noua administrație sînt însă, în cel mai bun caz, contradictorii. Deja un număr de celebrități afgane (cîntăreți, comici cunoscuți) au fost asasinate. „Din motive de siguranță“, femeile au fost sfătuite să nu meargă la slujbe. Nu e clar dacă vor mai merge vreodată. Pe de altă parte, evacuarea din Kabul nu ar fi fost posibilă fără o colaborare între forțele care se retrăgeau și talibani. Ba chiar americanii și talibanii s-au găsit în mod bizar de aceeași parte a baricadei atunci cînd ISIS din Khorasan (filiala regională a Statului Islamic) a atacat aeroportul care, pentru încă vreo cîteva zile, poartă numele fostului președinte ales democratic, Hamid Kharzai.

Întrebarea care revine acum este ce va urma după ce, de pe cerul Kabulului, dispare și ultima urmă a avionului care a dus acasă ultimii soldați străini. Nu există un răspuns clar de la nici una dintre părți. Ceea ce este clar e că o izolare completă a talibanilor nu va face decît să creeze condițiile pentru un nou dezastru. Afganistanul nu este o țară mică. Cu o populație de aproximativ 38 de milioane de oameni care au nevoie de hrană și servicii publice, riscul unei catastrofe umanitare cu consecințe imprevizibile este uriaș. Deja, înainte de revenirea, talibanilor, Afganistanul era a treia sursă de refugiați din lume după Siria și Venezuela.

Cele aproximativ nouă miliarde de dolari aflați în posesia băncii naționale afgane sînt blocați în străinătate. Noul guvern de la Kabul nu va putea avea acces la ei decît în urma unei înțelegeri cu statele occidentale. Însă chiar dacă ar fi putut fi cheltuiți, acei bani s-ar fi evaporat rapid în cîteva luni sau săptămîni. Talibanii au avut surse de venit pentru a purta un război, însă administrarea unei țări este mult mai complicată și mai scumpă. E de prevăzut că vor încerca să obțină nu numai deblocarea fondurilor băncii naționale, ci și o reluare a ajutorului umanitar internațional. Însă instituțiile și organizațiile non-guvernamentale nu vor avea nici un fel de inițiativă fără o binecuvîntare, fie ea și tacită, din partea Casei Albe.

Pentru comunitatea internațională, alegerea va fi complicată. În pofida corupției care a marcat, fără dubiu, cei douăzeci de ani de democrație, țara a făcut progrese reale. Pînă la întoarcerea talibanilor, 39% din fetele de vîrstă școlară urmau cursuri regulat. Doar 3% făceau același lucru acum douăzeci de ani. 5% urmau cursurile unei universități, 22% aveau o slujbă, dintre funcționarii publici 20% erau femei, la fel și 27% din reprezentanții în Parlament. Sînt cifre uriașe pentru o țară cum e Afganistanul, iar talibanii vor fi obligați să înțeleagă că nu pot decide o revenire la situația din 2001 fără riscul unei decuplări aproape complete de la restul lumii. Sigur, acum chiar mai mult decît în urmă cu douăzeci de ani, se vor găsi state și donatori privați (în special din zona Golfului) care să îi ajute. Însă oricît de mare va fi acel ajutor, ei vor guverna o țară și o generație de oameni care au cunoscut totuși libertatea, ba chiar, de foarte departe, au putut să bănuiască cum ar arăta prosperitatea.

Sînt motive serioase de scepticism. Încrederea între părți este mică, stimulentele pentru o degradare bruscă a situației sînt multe. Pentru Afganistan urmează luni de tatonări între talibani și comunitatea internațională. De natura relației ce se va construi în această perioadă depind forma, durata și dimensiunile viitorului dezastru care va marca foarte probabil această regiune din nou în timpul vieților noastre.

Scenariul cel mai sumbru este ca, după ce americanii s-au retras din Afganistan, Afganistanul să se retragă din lume. Ultima oară am văzut efectele unei astfel de stări de fapt în 2001.

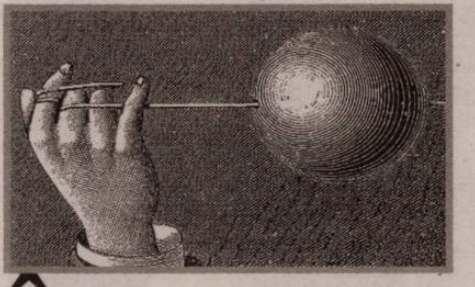

Matei MARTIN

mapamondul de buzunar

Germania înainte de alegeri

În Germania, candidații la funcția de cancelar se pregătesc de ultima etapă a competiției. Cu mai puțin de o lună înainte de alegerile pentru Bundestag (programate pe 26 septembrie) nu s-a profilat încă un favorit. Cele trei dezbateri electorale între candidați pot influența decisiv ierarhia fragilă înregistrată de ultimele sondaje de opinie. Parteneri ai actualei coaliții conduse de Angela Merkel, social-democrații sînt cotați cu 23% în intenția de vot. Candidatul SPD la funcția de cancelar este Olaf Scholz, vicecancelar și ministru al Finanțelor. La un punct distanță, CDU-CSU se situează la 22% – e cel mai slab scor înregistrat de creștin-democrați din 1984 încoace. Va reuși Armin Laschet să recîștige încrederea electoratului? Verzii sînt a treia forță politică, cu 18%. Au evoluat încet, dar constant, iar insolita Annalena Baerbock e capabilă să producă surprize. Urmează liberalii de la FDP, cu 12%, extrema dreaptă AfD, cu 10%, și stînga radicală, Die Linke, cu 6%.

Multă vreme, social-democrații au stagnat pe poziția a treia. La ultimele alegeri, SPD înregistrase un scor cu mult sub așteptări, însă contextul politic de atunci și negocierile dure, dar oneste au adus totuși partidul în marea coaliție. Parcursul pînă acum impecabil al lui Olaf Scholz, un politician nu prea charismatic, dar experimentat, i-a propulsat pe primul loc în sondajele de opinie. E o surpriză. Dar Olaf Scholz se află într-o poziție fragilă. CDU-CSU datorează enorm Angelei Merkel: succesul electoral de pînă acum al conservatorilor s-a bazat în mare măsură pe succesul cabinetului condus de Merkel. La guvernare au participat și social-democrații – iar Olaf Scholz vrea să schimbe percepția asupra guvernării în favoarea propriului partid insistînd pe propriile realizări. Și chiar are cu ce să se laude. Politica de extremă precauție financiară a Angelei Merkel a înregistrat o schimbare de curs radicală odată cu criza COVID-19. Susținător și arhitect al transformării a fost tocmai ministrul de Finanțe social-democrat, care a inițiat și un pachet de stimulare a economiei în valoare de 130 de miliarde de euro. Tot el a susținut apoi și planul european de redresare: datoriile comune fuseseră, pînă acum, un tabu în politicile economice ale Germaniei. Același Scholz a deblocat și fondurile de urgență după inundațiile catastrofale din iulie. I se poate reproșa că pozează în salvator. Dar contribuția sa nu poate fi negată. E un politician pragmatic, eficient, cu o cultură politică solidă și cu un profil european convingător. Are susținerea partidului. Dar nu reușește să fie seducător: i se spune „Sholzomat“ – o aluzie ironică la ritmul monoton în care își livrează discursurile.

Olaf Scholz

© wikimedia commons

Laschet e, dacă vreți, exact opusul Angelei Merkel.

CDU-CSU au intrat în campania electorală cu prima șansă de victorie, Armin Laschet fiind considerat de la bun început succesorul Angelei Merkel. Moștenirea politică e însă și o enormă povară: așteptările sînt, poate, prea mari din partea unui politician care încă mai are de dovedit. În plus, situația partidului nu e tocmai bună. Gestionarea crizei sanitare și un scandal în jurul măștilor anti-COVID le-au adus conservatorilor înfrîngerea electorală în două landuri care și-au reînnoit recent parlamentul regional. Aflat în dificultate, Laschet a obținut doar foarte tîrziu în campanie sprijin din partea lui „Mutti“. De-abia în urmă cu o săptămînă, Angela Merkel a declarat, la o întîlnire de partid, și încă doar cu jumătate de gură, că este „profund convinsă“ că Laschet îi va succeda. Ea a insistat asupra calităților umane ale candidatului pe care îl consideră capabil „să construiască punți între oameni“. E cam puțin și cam tîrziu...

Armin Laschet însuși nu pare să se ridice la nivelul de exigență pe care îl presupune funcția de cancelar. După inundațiile catastrofale care au ucis zeci de oameni și au provocat pagube uriașe, Laschet a fost surprins de camerele de filmat hlizindu-se în spatele președintelui federal Frank-Walter Steinmeier care ținea un discurs solemn. Laschet e, dacă vreți, exact opusul Angelei Merkel care, în toate aparițiile publice, e echilibrată, empatică, adecvată. În plus, candidatul creștin-democrat nu a reușit să răspundă unor întrebări simple la o dezbatere electorală. Are un discurs uneori incoerent și ambiguu în declarații: pentru contracandidați, un prilej să-l acuze că nu e suficient informat sau că e nesigur.

Verzii stagnează în intențiile de vot și pare că și-au atins potențialul: nu reușesc să ajungă la un electorat mai numeros. Aflată deocamdată pe poziția a treia, șefa Verzilor se luptă pentru a obține încrederea (și, poate, votul) social-democraților cu simpatii ecologiste, dezamăgiți de oferta subțire a partidului lor în acest domeniu, dar, mai ales, pe cea a ecologiștilor care nu se regăsesc în programul nici unui partid și care, de regulă, nu se prezintă la vot. Dacă activiștii radicali îi reproșează moderația, văzînd în moderație și în căutarea unor compromisuri o formă de abandon, ba chiar de trădare a luptei, stînga moderată nu vede decît revendicările de mediu maximaliste și îi reproșează că privilegiază ecologia în defavoarea unor politici sociale. Departe de ecologiștii radicali, Annalena Baerbock a refuzat (în contradicție cu linia partidului) să insiste asupra inundațiilor din Germania ca efect al încălzirii globale de teamă să nu fie acuzată că instrumentalizează, în scop electoral, o tragedie.

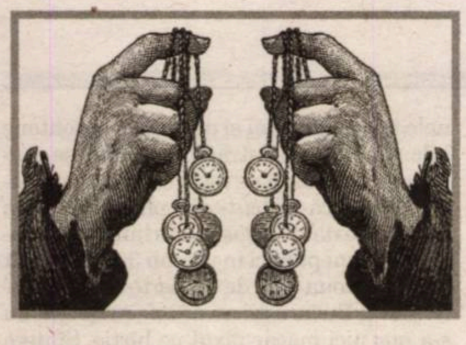

Andrei PLEȘU

nici așa, nici altminteri

„Așa e că pînă acum nu stăm nici bine, nici rău, adică nici așa, nici altminteri?“ (I.L. Caragiale)

Dreptul de a (nu) fi informat

În Germania Federală, știrile de seară ale televiziunii naționale durează cincisprezece minute. În România se întîmplă frecvent ca emisiunile echivalente (plus comentarii, dezbateri, reviste ale presei etc.) să ocupe întregul program. Stăm sub o avalanșă indigerabilă de informații tari și adormim în plină indigestie. Parcă niciodată n-am fost atît de „abuzați“ mediatic. Niciodată? Iată, mai jos, dovada că eram speriat încă de acum 26 de ani. E vorba de un articol apărut în Dilema *în octombrie 1995. N-am nimic de adăugat. Și îmi cer scuze cititorilor că mi se întîmplă adesea să regăsesc și să reiau texte vechi. Scuza mea este că nu pot fi mereu* altfel, *cînd țărișoara e mereu* la fel. *Tot mai la fel...*

Una dintre voluptățile perfide ale vieții sub dictatură era voluptatea de a accede la informații interzise. Cîte un ziar franțuzesc sau nemțesc strecurat furtiv prin bagaje, efortul de a înfrunta, seară de seară, hărțuiala bruiajului pentru a asculta Europa Liberă, Vocea Americii sau BBC-ul, cartea de contrabandă, scrisorile cifrate, vestea șoptită în treacăt de cîte un turist, prieten sau diplomat străin erau tot atîtea bucurii riscante, tot atîtea păcate dulci, de natură să transforme pustiul cotidian într-o mică aventură înviorătoare. Îmi amintesc că în decembrie 1989 ascultam toate edițiile de știri ale Europei Libere, deși știam că în fiecare seară același grupaj se relua neschimbat, de mai multe ori. Speram să apară, în ultima clipă, ceva nou, după cum, în adolescență, reciteam neobosit istoria bătăliei de la Waterloo, cu dorința secretă (și absurdă) ca sfîrșitul să fie altul. După 1989, tipul acesta de voluptate s-a stins. Am asistat cu toții la o proliferare epidemică a gazetelor, canalelor de televiziune și posturilor de radio, astfel încît, din edificatoare, informația a devenit dizolvantă. Deosebirea dintre informație, zvon, bîrfă, minciună strategică sau partizană, calomnie, bășcălie iresponsabilă, intoxicare și scandal a devenit insesizabilă. Încet-încet, a trebuit să descoperim că noua explozie informațională poate manipula opinia publică la fel de eficient cum o făcea, înainte, absența sau dozajul interesat al informației. Mediile au început să-și arate – dincolo de prima euforie – partea de umbră, primejdiile latente. Mai întîi, prin acumulare și diversitate, ele au căpătat o stranie componentă de divertisment. Ca să ai public pentru știri douăzeci și patru de ore din douăzeci și patru (cum vrea, de pildă, celebrul CNN), trebuie să te asiguri, ca producător, că știrile sînt ambalate „atrăgător“, că spectatorul nu se plictisește. Știrile trebuie să fie „amuzante“, eventual înfiorător de amuzante. De aici, două inevitabile urmări: 1) Excesul cantitativ. Furnizarea de „noutăți“ intră în criză de supraproducție, cu efectele negative care decurg din orice criză de supraproducție. „Oferta“ depășește limita de toleranță a capacităților noastre de asimilare, „scara umană“ firească e contrariată prin ubicuitatea gazetarului mondial, aflat în plină incontinență profesională. Lumea informațiilor suferă de obezitate. Aflăm neîncetat atît de multe, încît sfîrșim în stupoare și greață. Lăcomia e urmată de o somnolentă sațietate. E limpede că n-am fost făcuți să fim contemporani clipă de clipă cu tot restul planetei și că, așa cum nu putem mînca oricît, nu putem înghiți toată informația care ni se transmite, nu putem trăi simultan toate dramele lumii și toate exaltările ei. 2) Excesul de negativitate. Exigența divertismentului creează nu numai inflație informațională, ci încurajează totodată un regim preferențial pentru știrile sumbre. Cu alte cuvinte, trebuie să livrezi nu doar cît mai multe vești, dar și cît mai multe vești proaste. Informația tinde astfel să devină șocantă, traumatizantă, terorizantă. Raiul n-are haz, prin urmare reportajul cel mai vandabil, visul ziaristului, este reportajul despre Iad, despre îndrăcirea lumii. Sub pretext că vrea să fie totală și necomplezentă, știrea devine otrăvitoare. Ea stîrnește oroarea, fără a reuși să purifice și să educe. De la o vreme, a te informa e a cultiva în chip pervers vecinătatea catastrofei. Un alt efect al abuzului informațional este, în mod paradoxal, demisia opiniei publice de la răspunderile ei minime: întrucît prin mijloacele audiovizuale moderne știrile dobîndesc, pentru noi, o prezență acută, simplul fapt de a le percepe ne consolidează în iluzia că le putem manevra. Privitorul se crede martor și actor. El crede că, văzînd, participă și că, dîndu-și cu părerea, face istorie. Informația funcționează demobilizator. Reactivitatea publică e diminuată, angajarea virtuală față de imagine subminează nevoia de a interveni actualmente în real. Insul informat devine spectator care se implică tot mai rar, un contemplativ flasc, locuit de o sumedenie de „date“ pe care nu le mai digeră. În sfîrșit, trebuie să constatăm că informația, oricît de brutală, e întotdeauna mai rece decît realitatea. Aceasta pentru că ea se transmite prin „medii“ neutre (text, imagine), cu rol de interval protector între cel ce emite și cel ce recepționează. *Faptul* se adumbrește pentru a deveni *știre*. În suita de prelucrări necesare pentru a ajunge informație, realul își pierde volumul, căldura, palpitul vital. Să mai observăm că, de-a lungul a douăzeci și patru de ore, majoritatea informațiilor se repetă de cîteva ori, ceea ce le grăbește „răcirea“. Ajunși aici, atingem marginile unei probleme care ține de metafizică: e vorba de contribuția pe care mediile utilizate frivol o pot avea la *banalizarea răului*. Iar dacă acesta ar fi prețul care ni s-ar cere pentru a fi mereu la curent cu isprăvile lumii, ar merita să adăugăm la lista drepturilor omului și pe acela de a *nu* fi informați...

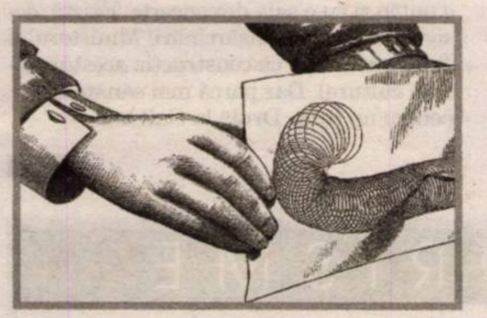

Andrei CORNEA

la răscruce de gînduri

Ai noștri talibani

Închizi ochii și, uite, cînd îi deschizi, te descoperi o „nativă“ în Afganistan, o „colaboratoare“ a americanilor sau britanicilor și trăiești ororile cu care toate televiziunile și agențiile de presă ne „răsfață“ zilnic de două săptămîni: aseară te-ai culcat într-un regim corupt, dar tolerant și cu promisiuni că-ți poți orîndui o plecare decentă din țară, dacă situația devine sumbră; însă dimineața te-ai trezit sub regimul taliban. Seara erai sub republică, dimineața deveniseși „emirat“. Brusc, fără tranziție, fără preaviz, fără purgatoriu – iadul. Barbarii nu mai sînt nici măcar *„ante portas“*, ci peste tot. Panica ta și a tuturor e imensă, copleșitoare, fiindcă te știi „condamnată“ în ochii talibanilor: ai tradus din și în engleză pentru o agenție guvernamentală și riști să fii acuzată de a fi „colaborat“ cu americanii și celelalte țări occidentale; ești în ochii lor „spioană“, „tîrfă“, în orice caz necredincioasă și meriți să fii biciuită în public și, probabil, ucisă în bătaie. Nu te-ai încrezut, bineînțeles, în promisiunile de clemență ale talibanilor; în zilele următoare, împreună cu alți nefericiți, ați încercat să fugiți la aeroportul din Kabul, sub protecția ultimilor soldați americani. Poate că tu, ajutată de cei cu care ai lucrat zece ani, avînd acte și vize, ai să reușești. Dar nici măcar cazul tău nu-i sigur, căci deja mulți bărbați și femei cu copii au fost întorși din drum. Sînt

© wikimedia commons

mame care, din disperare, și-au dat copiii soldaților, ca să-i scape. Sînt funcționari care s-au ascuns, știind că vor fi vînați de talibani. Cunoști o învățătoare violată după ce a încercat să revină la școală, deși i se promisese siguranța. Ce glumă, siguranța talibană pentru o femeie! Poveștile teribile curg, zvonurile se lățesc ca uleiul prin oraș. Se aud mereu împușcături și explozii. Auzi despre atentatul care a adus moartea atîtor oameni disperați să pătrundă în ultimul refugiu al civilizației, aeroportul, cu speranța că se va găsi un avion care să-i scoată din țara asta. Din fericire, nu te găseai acolo, printre ei. Fericire? Poate că cei care au pierit sfîrtecați de bombă sînt fericiții și nu cele, ca tine, rămase în viață pentru sclavie și moarte civilă. Acum aproape nu mai speri că vei reuși să pleci din infern. Căci orele și zilele se scurg nemilos, iar timpul rămas pînă la decolarea a ceea ce a mai rămas din civilizație s-a strîmtat de tot. Te știi condamnată, aproape sigur, dacă nu vei reuși să fugi în ultimul minut. Căci chiar dacă te vor lăsa în viață, te vor căsători forțat cu un taliban, te vor încuia în casă, te vor fereca sub *burka*, îți vor răpi dreptul de a umbla după voie pe o stradă, de a te îmbrăca după voie, de a te întîlni cu cine vrei, ba pînă și pe cel de a fredona. Da, deja s-a anunțat că, spre marea slavă a lui Allah, muzica a fost din nou interzisă (cum a mai fost în anii ’90), iar instrumentele găsite sînt sparte. Cei care vor fi prinși cîntînd vor fi biciuiți. Iar pe muzicieni îi vor trimite la reeducare...

...Te-ai deșteptat. A fost un coșmar. Ești la tine acasă: e dimineață, liniște. Afară plouă, motanul doarme, tu asculți pașnic niște muzică preclasică, bei o cafea tare și citești știri. Vai, sînt și la tine în țară probleme grave: fotbaliștii de la CFR Cluj s-au luat la bătaie între ei, după ce au pierdut rușinos la Belgrad. Sînt și scandaluri majore: un intelectual cunoscut de dreapta, Adrian Papahagi, l-a dat în judecată pe un alt intelectual cunoscut de stînga, Gelu Duminică, fiindcă acesta din urmă, într-un text pe Facebook, l-a numit pe cel dintîi „taliban“, intenționînd să-i sancționeze presupusul fundamentalism ortodox. Ce vor decide judecătorii, nu știu și, de fapt, nici nu prea contează. Ceea ce contează este că din știrea asta înțeleg că sîntem niște oameni fericiți, care trăiesc într-o țară fericită, chiar dacă suspectez că nu v-ați dat seama pînă acum.

Pe bune: nu-i încă fericită țara ai cărei „talibani“ în timpurile astea de coșmar sînt, la o adică, oameni ca Papahagi sau Duminică?

Sever VOINESCU

axa dus-întors

Drulă la Cultură!

A început o nouă ediție a Festivalului „George Enescu“. A 25-a. Festivalul a acumulat deja o istorie culturală impresionantă care merită spusă integral, cu har și cu empatie, de cineva care o știe bine. Festivalul „George Enescu“ a apărut dintr-un puseu propagandistic al celei mai odioase generații de comuniști care a condus România. După moartea lui Stalin, cum știm, elementul neaoș condus de Gheorghiu-Dej a cîștigat lupta sîngeroasă pentru putere din interiorul Partidului Comunist contra elementului alogen din jurul lui Vasile Luca și al Anei Pauker, așa că a apărut o ciudată dorință de a recupera un pic din imaginea dezastruoasă pe care regimul o avea în Occident. Într-o gîndire politică primitivă, așa cum era cea de care erau capabili Dej și oamenii lui, stabilitatea regimului se asigura și printr-un fel de simpatie occidentală care urma să fie cîștigată cu prețul unei înșelătoare independențe față de Moscova. Așa că regimul Dej s-a gîndit să facă unele gesturi superficiale – mici, desigur, insignifiante la scara politicii reale –, menite să atragă o undă de simpatie, nu mai mult, dinspre Occident, în timp ce represiunea continua, feroce, în țară. Parte a acestei operațiuni cosmetice au fost și încercările regimului de la București de a se împrieteni cu cei cîțiva mari artiști români din exil.

La fel, regimul Dej a încercat să-l recapteze pe Enescu. Nici cu el nu au reușit. Enescu a murit în 1955. La cîteva zile după moartea românului exemplar al veacului trecut, în cadrele gîndirii propagandistice despre care am pomenit mai sus a apărut ideea organizării la București a unui festival muzical internațional sub numele lui. Nu l-au putut folosi în viață, măcar să-i folosească numele după ce a murit. Știm astăzi că, prin înființarea acestui festival internațional deliberat deschis către invitați occidentali, regimul Dej urmărea să-și repare cumva imaginea, căci o întreagă lume știa că exilul lui Enescu a fost amar. Mai departe, istoria e ironică a nu știu cîta oară. E fascinant să vezi cum, dintr-o manevră de pură propagandă, Festivalul „George Enescu“ a devenit o manifestare muzicală cu solid și binemeritat prestigiu internațional. Ai zice că, pus pe etichetă, numele lui Enescu a indus energie și magnetism evenimentului, scoțîndu-l din tiparul propagandei comuniste și făcîndu-l să ajungă repede mult mai bine decît fusese proiectat să fie. Începînd cu 1958, festivalul a avut loc din trei în trei ani, crescînd, cum spuneam, în calitate și prestigiu. În anii ’80,.în condițiile austerității impuse de gîndirea absurdă a lui Ceaușescu, dar și ale unei politici culturale care favoriza masiv „mișcarea de amatori“ în dauna profesioniștilor, festivalul a început să se veștejească. Ultima ediție de sub vechiul regim, cea din 1988, a fost pur și simplu o jale.

În primele zile ale lui 1990, un grup de tineri (pe atunci), printre care și dl Mihai Constantinescu, actualul manager al Artexim, adică chiar organizatorul festivalului, au mers la noul ministru al Culturii, dl Andrei Pleșu, și i-au propus revitalizarea festivalului. Ministrul a fost pe loc de acord și l-a numit ca director pe tenorul Ludovic Spiess, pe atunci una dintre puținele personalități muzicale din România care aveau o cotă internațională ridicată. Așa se face că în 1991 a avut loc prima ediție post-comunistă a festivalului și, de atunci, lucrurile au mers vertiginos și constant în sus. Dinamica festivalului, care a crescut constant în complexitate și standard, este un mic miracol pentru România. Sîntem și în cultură mai degrabă superficiali și certăreți, înrăiți și frustrați, leneși, nu prea știm ce-i aia continuitate și nu ținem deloc la standarde. De aceea, cînd avem ceva de anvergura Festivalului „George Enescu“ ajuns la a 25-a ediție, merită să ne minunăm puțin. Festivalul există azi pentru că niște oameni au muncit și l-au crescut. Iar dl Constantinescu, pe care l-am pomenit mai sus, merită prima mențiune de onoare, fiind omul care a dus în spate povara organizării tuturor edițiilor de după 1991. Merite au, desigur, și directorii festivalului. Mandatul lui Ioan Holender a însemnat ducerea festivalului la nivel de clasă mondială și e bine să fim recunoscători legendarului director de la Viena pentru acest salt. Dar el l-a dus acolo pentru că deja ajunsese undeva, aproape de nivelul „ligii campionilor“.

În timp, festivalul a fost adesea amenințat. Las la o parte anii comunismului. Mă refer la vremurile noastre, democratice. Din cînd în cînd apar deștepți locali care spun că statul cheltuiește cam mult. Un ministru al Culturii (culmea!) spunea țării că din bugetul festivalului s-ar face nu știu cîți kilometri de autostradă. Ca și cum nu avem autostrăzi fiindcă papă festivalul banii de la buget. Cam la fel cum alți (sau nu chiar alții) deștepți locali cred că nu avem spitale bune din cauza bisericilor. În fine, festivalul care poartă numele celui mai mare român al veacului trecut a scăpat cumva de „inteligența“ românilor ajunși să aibă o vorbă de spus în cele ale culturii și a mers înainte, cum spuneam, pe un drum foarte bun. Slavă Domnului, toate obstacolele puse în calea desfășurării festivalului, fie ele mari sau mici, sînt înlăturate cumva și mergem înainte. Există, însă, o neputință ce pare de nedepășit: problema sălii de concert. S-a scris pe larg și s-a vorbit mult. Suita de primari ai Bucureștilor și de miniștri care au promis Festivalului și Bucureștilor o sală de concert demnă de Europa veacului XXI e deja ridicol de lungă. De acord, avem o neputință endemică în privința construcțiilor. Trec decenii pînă cînd se scot cu forcepsul din arcanele administrației și afacerilor autohtone kilometrii de autostradă, care apoi se construiesc cu viteză de melc și se strică repede, de zici că-s făcuți din plastilină. Abia acum este dat în folosință primul spital făcut din bani publici în ultimii 30 de ani. Cît privește noua sală de concerte de care festivalul și Bucureștii au nevoie ca de aer, nu s-a pus nici măcar pixul pe hîrtie. Sîntem tot în bătrînul Ateneu, construit la 1888, și tot în Sala Palatului, construită la 1960. Atenție, nici una din aceste două săli nu a fost construită pentru muzică! Sîntem, așadar, cu Festivalul „George Enescu“, într-o improvizație logistică permanentizată. Tipic, nu-i așa?

Dilema veche a pledat adesea pentru o sală de concerte nouă, necesară Festivalului „George Enescu“. Bine că dăm sute de milioane pentru stadioane noi și europene peste tot în țară ca să joace în ele echipe de mîna a șaptea. Pentru Festivalul „George Enescu“, care aduce la București artiști și ansambluri de top mondial, nu se poate face o sală. Am chestionat ministerul și Primăria cu privire la stadiul proiectului sălii de concerte și am primit, cum vă imaginați, fie non-răspunsuri, fie răspunsuri ridicole. Le-am publicat la vremea respectivă. Nimic nu se mișcă și fiecare ediție de Festival „George Enescu“ readuce problema sălii de concerte în actualitate ca și cum se pune pentru prima oară. Sîntem în neputință! Sîntem în nepăsare! Sîntem în indolență!

Și ca să nu se mai zică iarăși că doar criticăm și nu dăm soluții, iată, am o propunere menită să deblocheze începutul (da, știu, e cam comic, dar în privința acestui obiectiv cultural chiar începutul e blocat de decenii). Propun numirea ministrului Drulă, pentru un an sau doi, la Cultură. Da, Drulă la Cultură! Cu mandat clar să facă la București o sală de concert demnă de timpul nostru, de statutul orașului și, mai ales, demnă de Festivalul „George Enescu“. Văd că Drulă poate cu autostrăzile, cu drumurile, cu podurile. Mă gîndesc că o putea și cu o sală de concerte. Există, desigur, și varianta însărcinării Ministerului Transporturilor cu construcția acestui edificiu cultural. Dar parcă mai sănătos ar fi, pentru un timp, Drulă la Cultură!

Mihaela SIMINA

accent pe istorie

Ciocolată cu portocale la Versailles

Un cub de ciocolată amăruie (cu portocale) savurat la început de toamnă pe aleile de la Versailles. Tentant? Ciocolata a ajuns în Franța cu o ocazie pe măsură: nunta regelui Ludovic al XIII-lea cu Ana de Austria. Acesteia din urmă îi plăcea ciocolata caldă, pe atunci o băutură consistentă, amăruie, cu accente ușor picante, folosită pentru proprietățile ei tonice, așa că a adus-o cu ea la Versailles. Fiul său, Ludovic al XIV-lea, nu aprecia în mod deosebit ciocolata, dar soția acestuia, Maria Teresa, era o consumatoare avidă (originile spaniole își spuneau probabil cuvîntul, ciocolata fiind adusă în Europa de conchistadori din noua descoperită America). În vremea acesteia, ciocolata a devenit populară la curtea regală, fiind preparată în tot felul de variante în bucătăria de la Versailles.

Peste niște ani, un alt Ludovic, al XV-lea, putea fi surprins uneori făcîndu-și singur ciocolată caldă în bucătăria apartamentului său privat de la palat. Știm și rețeta: *puneți un număr egal de tablete de ciocolată și căni de apă într-o cafetieră și fierbeți la foc mic cîteva minute; înainte de a servi adăugați cîte un gălbenuș de ou la fiecare patru căni și amestecați pe foc mic fără a permite să fiarbă. Este mai bună pregătită cu o zi înainte.* În epoca lui Ludovic al XV-lea s-au inventat primele aparate de făcut ciocolată și au fost înființate primele ateliere de fabricație în Paris.

Iar apoi, la Versailles a venit Maria Antoaneta, care a continuat povestea în stilul ei: și-a adus cu ea de la Viena un ciocolatier personal. Ciocolatierul reginei îi prepara ciocolata de băut în fiecare dimineață, adesea în stil vienez, adică cu frișcă deasupra. Și mai făcea ceva absolut minunat, combina ciocolata cu aromă de portocală. Nu știu cum de nu făcea abuz Maria Antoaneta, căci aparent era foarte cumpătată în consum, deși era mare iubitoare de ciocolată. Pentru ea au fost creați primii bănuți de ciocolată de producătorul francez Debauve & Gallais. Dar știți de ce? Sulpice Debauve, fondatoarea ciocolateriei amintite, era chimista familiei regale și a creat monedele de ciocolată pentru a diminua aversiunea Mariei Antoaneta față de medicamente. Bănuții erau un mix de cacao, zahăr brun și medicamente, după caz și nevoie. Regina a fost încîntată.

Restul este istorie. Și ciocolată neagră cu portocale.

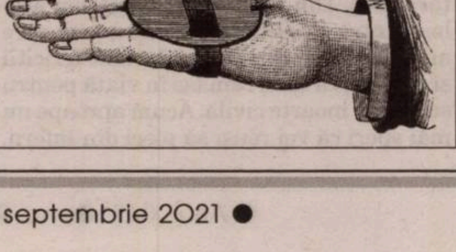

BARBURISME

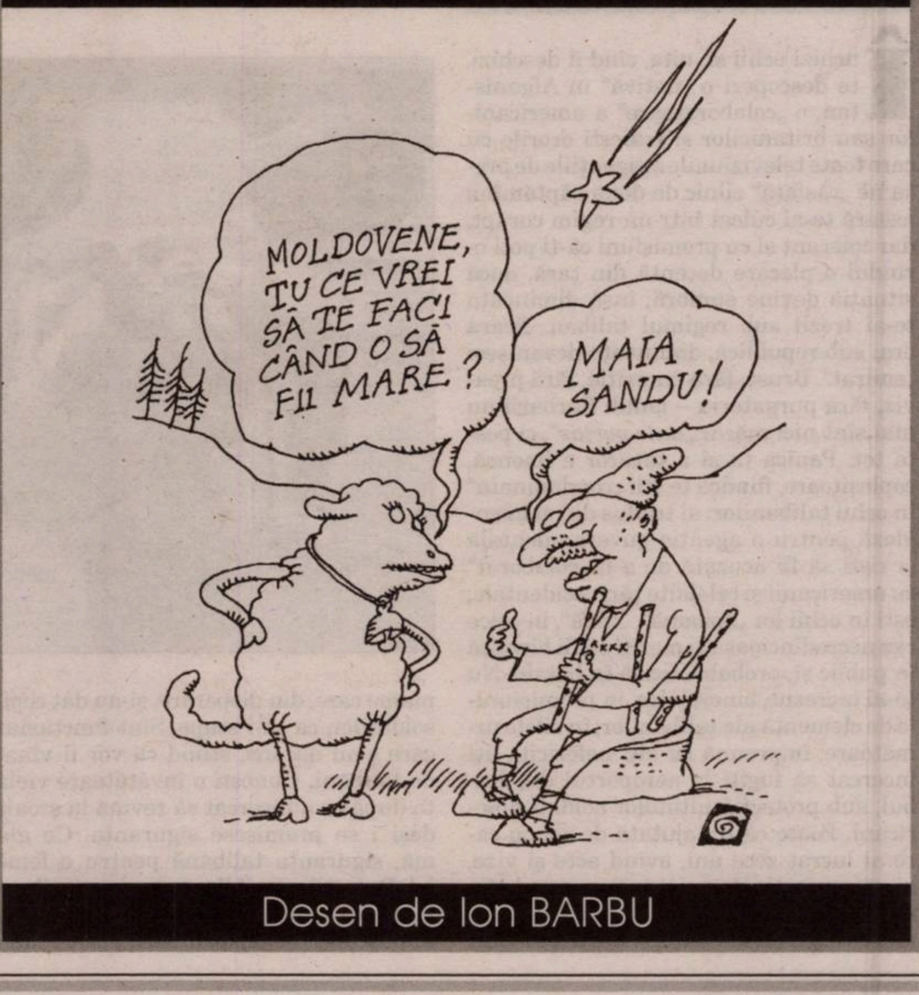

MOLDOVENE, TU CE VREI SĂ TE FACI CÂND O SĂ FII MARE?
MAIA SANDU!

Desen de Ion BARBU

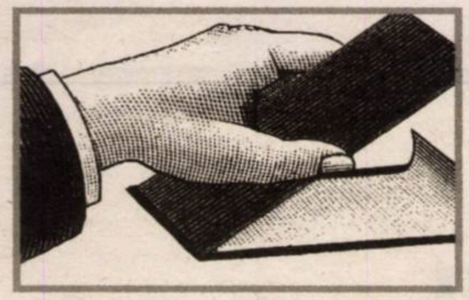

Valeriu STOICA

la **drept** vorbind

Drept și ideologie

Dreptul, înțeles ca sistem de norme juridice, edictate sau consacrate de un anumit stat, pare să fie legat în mod fatal de ideologie. Aparența a fost creată de teoria marxistă a statului și dreptului și întreținută de juriștii regimului nazist, în principal de Carl Schmitt, în scrierile sale despre dictatură, criza democrației parlamentare, justificarea suspendării Constituției de la Weimar și a uzurpării atribuțiilor Reichstag-ului și ale președintelui Hindenburg de către cancelarul Adolf Hitler. În variante diferite, aceste teorii, în care converg extrema stîngă și extrema dreaptă, au avut și au mereu prozeliți. Două confuzii au permis perpetuarea aparenței acestei legături indisolubile dintre drept și ideologie pînă în prezent: prima pune semnul egalității între discursul întemeiat pe valori, pe de o parte, și ideologie, pe de altă parte; a doua înfățișează statul și dreptul în epoca modernă ca produse ale discursului ideologic.

Prima confuzie este generată de ignorarea pluralității de reacții și atitudini care se nasc în jurul valorilor. Simplificînd, se poate distinge între două tipuri de asemenea reacții și atitudini. Ambele implică atașamentul, deci opțiunea afectivă față de anumite valori, în primul rînd față de cele care fundamentează orice comunitate umană. Acest atașament se hrănește din emoții și sentimente și naște emoții și sentimente. În mod paradoxal, ceea ce diferențiază cele două tipuri de reacții și atitudini întemeiate pe valori decurge din modul specific în care rațiunea se raportează la acestea. Rațiunea adaugă atașamentului firesc față de valori fie o dimensiune tolerantă, caracterizată prin dialog, deschidere, moderație, bun-simț și acceptarea alterității, ceea ce sporește firescul, fie o dimensiune exclusivistă, mergînd pînă la fanatism sau fundamentalism. Cînd rațiunea intervine pentru a absolutiza valorile, justificînd iraționalul printr-o structură elaborată de idei și argumente, se naște ideologia. Cînd rațiunea intervine pentru a modera reacțiile și atitudinile născute în jurul valorilor unui grup social sau profesional, se creează premisa acceptării sau, cel puțin, a tolerării reciproce și a îndepărtării fanatismului sau a fundamentalismului. Paradoxul este relevant pentru a opera delimitarea dintre știința dreptului și dreptul obiectiv, pe de o parte, și ideologie, pe de altă parte.

Ca orice știință socială și spre deosebire de așa-zisele științe exacte sau pozitive, știința dreptului nu poate să facă abstracție de valori, deoarece acestea se regăsesc în fundamentele societății și, pe cale de consecință, în fundamentul dreptului obiectiv. Dar știința dreptului, ca și celelalte științe sociale, fără a ignora atașamentul firesc față de valori, nu trebuie să renunțe niciodată la spiritul critic, la analiza opiniilor contrare, la dialog, la moderație, la evaluări și reevaluări, la recunoașterea caracterului limitat al tuturor teoriilor și la revizuirea acestora pentru a le integra în viziuni explicative mai ample. Aceste cenzuri interioare împiedică științele sociale și științele omului, în general, respectiv știința dreptului, în special, să alunece pe panta ideologiei. Altfel spus, știința dreptului trebuie să rămînă în sfera *ideatică,* păstrîndu-și *rezonabilitatea,* și să prevină orice deformare *ideologică*. Ideologia este produsul unei boli a rațiunii, care anulează spiritul critic, moderația, toleranța, dialogul și acceptarea alterității, orientînd rațiunea către explicarea și justificarea caracterului absolut al valorilor împărtășite. Deși uneori ideologia a fost asemănată cu religia, diferența dintre acestea este esențială: religia este și trebuie să rămînă cadrul spiritual în care se exprimă aspirația umană către transcendență, iar dimensiunea ei instituțională trebuie să rămînă distinctă de organizarea seculară a societății; în schimb, ideologia acaparează tocmai organizarea seculară a societății, impunînd valori absolute într-o lume a relativității.

A doua confuzie este generată de ignorarea eforturilor și rezultatelor teoriei politice moderne despre democrația constituțională, ca sistem politic prin care se limitează concentrarea și centralizarea puterii și se creează bariere instituționale pentru protecția persoanei și a drepturilor acesteia. Statul și dreptul nu sînt produse fatale ale discursului ideologic, prin care sînt reduse la pure fenomene de putere, dar nici nu pot fi desprinse de valorile care le întemeiază. Sub acest ultim aspect, încercarea lui Hans Kelsen de a elabora o *știință pură a dreptului,* în care valorile nu mai au nici un rol, pentru a împiedica ideologizarea normelor juridice, a avut un efect de bumerang. Redus la un simplu sistem normativ, dreptul a fost lăsat astfel la îndemîna oricărui regim politic, indiferent de natura autoritară sau totalitară a acestuia. În perioada în care s-a autoexilat în Statele Unite, Hans Kelsen și-a revizuit parțial concepția despre *știința pură a dreptului.* Fără să abandoneze în mod explicit pozitivismul juridic care fundamentează această concepție, cu nuanțe utopice, Kelsen s-a apropiat de înțelegerea fundamentelor democrației constituționale, fără a deveni însă un adept al teoriei dreptului natural. Or, tocmai variantele moderne ale acestei teorii au permis schimbarea percepției asupra statului și dreptului ca pure fenomene de putere. Funcția normativă a statului a fost raportată la criterii exterioare puterii legislative, ceea ce a permis cenzurarea exceselor prin structuri de control al constituționalității legilor. Construcția sistemului politic al democrației constituționale nu poate fi înțeleasă și consolidată fără aceste variante moderne ale teoriei dreptului natural, care au îmbogățit filosofia politică, eliberînd-o totodată de balastul ideologic. Acest sistem politic nu este întemeiat pe o ideologie, ci pe o concepție care a selectat valori conturate în practica umană și rafinate în operele mai multor gînditori de-a lungul mileniilor. Totodată, autorii care au elaborat această concepție politică au descoperit sau au inventat principii și forme instituționale de organizare juridică, politică și economică de natură să prevină atît absolutizarea valorilor, cît și disoluția acestora.

Sintagma *democrație constituțională* este preferabilă sintagmei *democrație liberală*, deoarece variantele de stînga ale liberalismului au eșuat în ideologie, ultima variantă fiind corectitudinea politică, prilejuind reacții periculoase dinspre dreapta aproape extremă, cum este ideea așa-numitei *democrații iliberale.* Viabilitatea sistemului politic al democrației constituționale depinde de adecvarea răspunsurilor pe care le dau științele sociale și științele omului, inclusiv știința juridică, la provocările tot mai complexe pe care le naște prezentul și le va înmulți viitorul.

Notă: am utilizat în acest text cîteva formulări din articolul „Considerații comparative privind noțiunile de bună-credință, diligență, eroare, dol, fraudă, rea-credință, vinovăție (intenție și culpă)“ publicat în *Revista română de drept privat* nr. 4/2020.

■ ■ ■

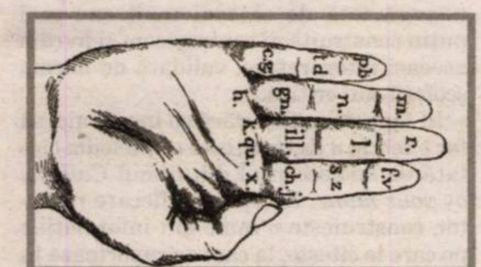

Codrin Liviu CUȚITARU

prezentul discontinuu

Jocurile destinului

Îmi revine în minte o întîmplare stranie, petrecută în viața mea în urmă cu peste patru decenii. În 1979 am intrat la gimnaziu, la un colegiu prestigios. Fusesem un copil bunicel în tronsonul primar. De aceea, pășisem în clasa a V-a cu mari speranțe și ceva pretenții. Socoteala de acasă nu se potrivi însă cu cea din tîrg. Trecerea de la învățătoare la o multitudine de profesori a reușit să mă bulverseze peste măsură. Nu puteam să înregistrez, se pare, din motive de emotivitate, cerințele exacte pentru desfășurarea în bune condiții a programului didactic, gafînd neverosimil la tot pasul. Ca atare, dacă la Sport, pe sub trening, toți copiii aveau tricou alb, eu veneam invariabil cu unul verde sau galben, fiind pus la flotări și genuflexiuni punitive în fața puștanilor amuzați. Dacă la Geografie ni se solicita un caiet de tipul, să zicem, „30“, eu aveam unul „31“. În sfîrșit, îmi uitam, excesiv de des, pentru a nu atrage atenția, cravata de pionier acasă și mă pierdeam prin labirintul culoarelor școlii, întîrziind la ore. Din rațiuni obiective, dobîndisem un aer năucit, pe care dascălii îl interpretau psihologic, arătîndu-mi compasiune.

Întîmplarea stranie la care mă refeream se leagă de menționata materie „Educație fizică“, pe care ajunsesem să o aștept cu oroare. Protocolul didactic la această disciplină prevedea ca elevii să se echipeze complet în vestiarele școlii și să nu vină în trening de dimineață. Intervalul echipării constituia un calvar imposibil de descris în cuvinte. Vestiarul băieților – foarte mic – era mereu supraaglomerat, obligîndu-ne la mișcările cele mai curioase cu putință, pentru a face față introducerii piciorului corect în cracul corect al pantalonului și nu în mîneca bluzei, mîneca în mînecă ș.a.m.d. Trupurile în formare (dar și subnutrite) ale copiilor ceaușiști păreau, în plus, diforme, caricaturale. Dacă la aceste secvențe, demne de galeriile teratologice ale lui Bosch, adăugăm și mirosurile amețitoare, colectate, peste zi, de zidurile vestiarului, e ușor să înțelegem sentimentul apocaliptic indus (mie cel puțin) de momentele în cauză. Mă apuca spaima citind „Ed.fiz.“ în Orar și, prin urmare, căutam febril metode de diminuare a intensității coșmarului.

Într-o bună zi, am avut senzația descoperirii soluției magice și aproape că am strigat *„Evrika!“*, pe parcursul unei ore de Algebră, cînd mințile îmi umblau, bineînțeles, pe coclauri. Intrarea pe terenul de sport se făcea printr-un gang suficient de nefrecventat pentru a-mi trezi interesul. Dacă m-aș fi mișcat repede (în intervalul în care colegii se schimbau în vestiar, iar profesorul se afla încă la cancelarie), aș fi putut să mă îmbrac acolo, evitînd nebunia amintită și avînd șanse mari de a fi primul pe teren, ceea ce, la vîrste gimnaziale, reprezintă o incontestabilă virtute. Zis și făcut. Imediat ce s-a sunat de pauza premergătoare Educației fizice, am alergat într-un suflet, cu tot calabalîcul după mine, la gangul menționat, care, spre fericirea mea, era absolut pustiu la acea oră. Mi-am aruncat echipamentul pe jos și am început să mă dezbrac în ritmurile sacadate ale unui individ atacat de furnici. În scurt timp, am rămas în bustul gol, însă am amînat îmbrăcarea tricoului (roșu, în acea fatidică zi), întrucît teroarea prin excelență venea din înlocuirea pantalonilor, acțiune ce trebuia depășită cu maximă viteză.

Așadar, după o descălțare anevoioasă a pantofilor (împiedicată de un nod insolent la un șiret, nod care mi-a scos, pur și simplu, peri albi) și o descheiere terifiantă a nasturilor de la pantaloni (uniforma nouă, de gimnaziu, își cerea drepturile), am rămas în frumoșii mei chiloți albi, cu buline roșii, pe care maică-mea, grijulie, mi-i păstrase sigilați pentru începutul anului școlar. Rupere de nori, dezastru, schingiuire, cataclism! Fix în acea secundă astrală, mai ceva ca într-o lege a lui Murphy, gangul a fost invadat, ca la un semn, de colegele mele de clasă (cîtă frunză și cîtă iarbă, mi s-a părut, deși ele erau doar vreo optsprezece de toate), care se îndreptau gălăgioase către terenul de sport. Au încremenit, privindu-mă cum stăteam așa, năuc, în chiloți și șosete, în fața lor. Inexplicabil, am făcut un pas către ele și m-am cabrat ușor, cu bazinul înainte, asemenea lui Mr. Bean în episodul în care, gol pușcă, sperie niște femei la bazinul de înot. Colegele, îngrozite, au fugit în direcția opusă, într-o isterie de nedescris.

A doua zi, taică-meu, epuizat, mă transfera, cu eforturi uriașe, la un alt colegiu (din fericire, tot cu renume), unde, ca prin minune, toate mi-au mers din plin de la bun început (iar, la Română și Istorie, lumea a devenit a mea). Acelui bizar transfer îi datorez, în mare măsură, formația umanistă pe care am dobîndit-o mai tîrziu. De unde rezultă, fără posibilitate de tăgadă, că destinul individual, ca și cel colectiv, atîrnă uneori de elasticul unui chilot. Și, desigur, de viu coloratele sale buline roșii.

■ ■ ■

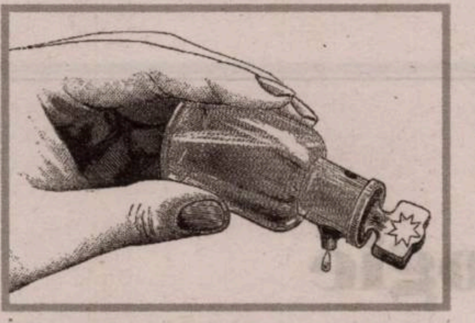

Rodica ZAFIU

cuvinte **nepotrivite**

Lup moralist

Sintagma *lup moralist* circulă destul de mult în româna actuală, dar – în mod surprinzător – nu a fost cuprinsă și în dicționarele noastre generale. Expresia a fost înregistrată de-abia în *Dicționarul de argou și limbaj familiar* de George și Anca Volceanov (1997), cu precizarea „livresc“ și cu definiția „persoană care critică la alții defectele pe care el însuși le are“ (reprodusă și pe platforma dexonline, după ediția din 2007 a dicționarului, semnată doar de G. Volceanov și al cărei titlu a devenit *Dicționarul de argou al limbii române).* Expresia nu este de fapt argotică, nici colocvială – și nici propriu-zis livrescă, mulți dintre cei care o folosesc curent neasociind-o neapărat cu sursa ei literară. Este totuși un exemplu de influență a literaturii române asupra limbii, clișeul de uz curent provenind dintr-un titlu de text literar *(Lupul moralist,* fabulă a lui Grigore Alexandrescu, din 1842). Titlul românesc îl reia pe acela al unei fabule a lui Voltaire – *Le loup moraliste* (1761); fabula franceză nu a avut însă un efect similar, neproducînd o expresie cu sens stabil în limba franceză.

Ar fi deci interesant de văzut de ce sintagma s-a impus în română, cu un sens evaluativ bine precizat. Probabil că a contat circulația fabulei, care era la un moment dat cuprinsă în manualul (unic) de *Limba și literatura română* al uneia dintre clasele de gimnaziu, iar acum se găsește pe zeci de site-uri, multe dintre ele destinate părinților și copiilor. Apoi, poate că situația din fabula lui Alexandrescu a rămas mai puternic fixată în mintea cititorilor prin tema sa politică. Fabula lui Voltaire era o satiră anticlericală, în care lupul îi dădea fiului său sfaturi, recomandîndu-i o viață liniștită, onestă, modestă, departe de sacrificarea nevinovatelor oi. În final, fiul observa însă urme de lînă și sînge pe botul părintesc și rîdea ironic, promițînd că va urma exemplul viu al tatălui. În versiunea românească, devenită satiră politică, lupul împărat („înălțimea lupească“) ține o cuvîntare către slujbașii săi, cărora le cere să nu-i mai asuprească pe cei de rînd (temă socială care explică din plin prezența fabulei în manualele din perioada comunistă). Vulpea, aflată între ascultători, observă mantaua din piele de oaie a oratorului și îi cere insinuant și ironic acestuia să indice sursa achiziției („Ne poate fi iertat, / Să vă-ntrebăm smerit, de vreți a ne-arăta, / De unde-ați cumpărat postavul de manta?“). Și morala fabulei e ușor diferită de cea din textul lui Voltaire, pentru că vorbește nu despre ipocrizia umană (atribuită inspirației bisericești), ci despre corupția și abuzurile generalizate în societate („Cînd mantaua domnească este de piei de oaie, / Atunci judecătorii fiți siguri că despoaie“).

Sintagma românească circulă mult în discursul politic, dar și în jurnalismul sportiv, în tabloide etc., fiind folosită pentru ironizarea adversarilor: „atunci cînd iei 30.000 de euro pe lună nu trebuie să fii *«lup moralist»*“ (ziare.com); „După ce a încercat să fie *un lup moralist* al competiției, detalii incendiare au ieșit la suprafață despre el“ (spynews.ro); „Domnul N., de la *Evenimentul zilei* – alt *lup moralist* –, se duce și el la Milano“ (cdep.ro); „Mă critică *niște lupi moraliști*“ (libertatea.ro) etc. Unele formulări par să păstreze sau să amplifice detaliul care în fabulă dezvăluia realitatea din spatele vorbelor frumoase – „timișoreanul S.G., un lup moralist, *îmbrăcat acum în blană de oaie*“ (expressdebanat.ro); „Vor propune un alt lup moralist *deghizat în oaie*“ (hotnews.ro). De fapt, se produce astfel o contaminare între două expresii a căror conexiune o schițase chiar Grigore Alexandrescu: între *lupul moralist* și *lupul în blană de oaie.* A doua expresie, cu echivalente în mai multe limbi, e de sursă biblică („Feriți-vă de proorocii mincinoși, care vin la voi în haine de oi, iar pe dinăuntru sînt lupi răpitori“, Matei 7,15) și a fost atribuită și unei fabule a lui Esop (fapt neconfirmat, conform articolului *Wolf in sheep's clothing,* Wikipedia). Lupul în blană de oaie – deghizat, deci – este desigur un personaj negativ mai periculos decît lupul moralist.

În fine, observăm că termenul *moralist* are în dicționarele noastre și conotații negative: alături de sensul de bază – „filosof, gînditor, scriitor etc. care se preocupă de probleme de morală“ – este consemnat un înțeles familiar și peiorativ (care ar putea fi preluat chiar din franceză): „persoană căreia îi place să facă morală, să dojenească mereu“.

■ ■ ■

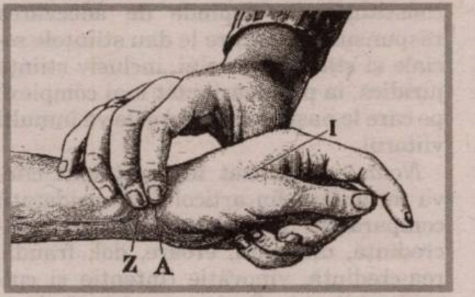

Horia CORCHEȘ

prof, viața mea

De veghe în lanul de secară

Un comentariu citit pe Facebook, asociat cu o experiență personală de zilele trecute, îmi prilejuiește aceste reflecții.

Criticul literar Mihai Iovănel, recitind de curînd romanul *De veghe în lanul de secară* al lui J.D. Salinger, face o mărturisire despre propria experiență de receptare a acestui roman, în etape diferite de viață. Citindu-l în adolescență, nu i-a spus mare lucru. N-a empatizat, n-a vibrat, n-a fost nici atras de limbajul personajului, a cărui autenticitate a făcut de-a lungul timpului, printre altele, să fie considerat un roman valoros, ba chiar un roman cult. Recitindu-l acum, îl găsește puțin mai interesant, dar tot o poziție de neutralitate își mărturisește față de el, pe care o asociază celei a lui Umberto Eco: „L-am citit, oarecum din sentimentul datoriei de a mă documenta, abia cu vreo zece ani în urmă [prin 2000] și m-a lăsat indiferent. Cum așa? Înainte de toate, nu-mi trezea amintirea nici unei pasiuni din adolescență; în al doilea rînd, probabil că acel limbaj tineresc pe care-l utilizase cu atîta originalitate era acum perimat (se știe, tinerii își schimbă argoul în fiecare sezon) și deci îmi suna fals; și, în sfîrșit, din anii '60 pînă azi «stilul Salinger» avusese atîta succes și reapăruse în atîtea alte romane, încît nu putea să nu mi se pară manierist și, în orice caz, deloc inedit sau provocator. Romanul devenise neinteresant din cauza succesului pe care îl avusese“ (Umberto Eco, *Cronicile unei societăți lichide,* traducere de Oana Săliștean și Maria Boghiu, Editura Polirom, 2016).

Experiența mea, care m-a făcut să fiu atent la comentariu, este legată de fiul meu. Răzvan are 15 ani, tocmai va începe clasa a IX-a și peste vară a citit și acest roman. Mă așteptam, cumva cu amintirea pe care o purtam eu, să îi placă, să fie entuziasmat, să zică *wow,* e altceva decît lecturile primite prin gimnaziu, în fine, să existe o urmă de zvîc. N-a existat, însă, și asta, în prima clipă, m-a debusolat. Am încercat să discut cu el, m-a corectat: faza cu Holden stînd de pază la marginea lanului de secară nu era în vis (uitasem eu), ci o mărturisire a unei dorințe. Răzvan mi-a zis că nu se poate ca un copil să aibă o dorință atît de simbolică, în vreme ce restul existenței sale surprinse în roman să fie atît de frustă. Hm..., am zis. Și discutînd cu el, am mai aflat că limbajul nu l-a impresionat deloc, că i s-a părut forțat și prea pe repede-înainte finalul. Una peste alta, copilul a conchis: „A fost OK, dar nu cine știe ce“. Am tăcut și nu am încercat să îl contrazic sau să fac cu el analiză pe text, pentru a releva mecanisme de construcție a sensului sau de construcție romanescă. Mi-am dat seama, din contra, că mă satisface cumva onestitatea lui.

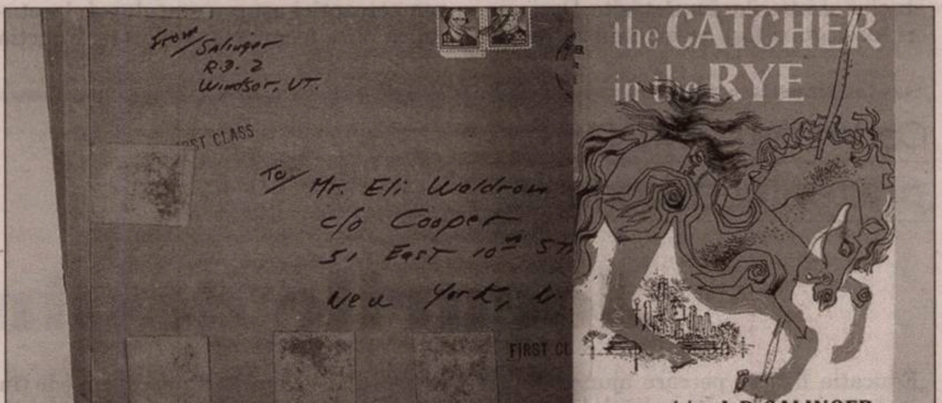

Acum, gîndindu-mi articolul, mi-am amintit și de o scenă dintr-un film, pe care încerc să o leg în discuție. Un adolescent cîntă la un moment dat, în filmul *Call me by your name,* aceeași piesă, la pian, cu vreo trei-patru intonații diferite (sper că mă exprim bine, din punct de vedere muzical). Cu alte cuvinte, aceeași linie melodică, aceleași note pe portativ, dar alte pauze, alte intensități ale apăsării clapelor, fiecare interpretare cu alt patos. De fiecare dată, adolescentul spune: *Așa ar fi cîntat X pianist/compozitor piesa asta*. Fiecare interpretare avea vibrația ei, melancolică sau entuziastă, vie sau sufocantă. În fundalul simbolic, pentru a-mi servi mie, îmi pot imagina și o interpretare neutră, care doar înșiră în ordine sunetele, corect, fără alte nuanțări.

La ce vreau să ajung cu toate acestea? Vedem, adesea, că în practica școlară ne lovim de inapetența elevilor față de cîte un text literar, că nu reușim să îi facem să vibreze la el, să îi fascineze cum ne fascinează pe noi, poate. Și ne resemnăm, mulțumindu-ne să livrăm niște informații interpretative considerate corecte, validate de critica literară. E cea mai sigură cale prin care îndepărtăm, de fapt, elevii de lectură, de formarea gustului pentru lectură, a gustului autentic.

Sau, pentru că ne confruntăm cu o reacție destabilizatoare a elevilor față de un text, care intră în conflict cu percepția noastră față de el, mai mult sau mai puțin construită, îi contrazicem și livrăm aceeași interpretare, validată de norma școlară sau critică.

În fapt, orice text, fără să încerc aici să fac o teorie a lecturii, este ca melodia cîntată de adolescentul din filmul *Call me by your name*. Receptorul, fiecare receptor, construiește o lume din informațiile pe care le citește, la care se raportează în funcție de propriul univers de cunoaștere și emoțional. Mai mult, melodia lui este alta, în diferite momente ale lecturii.

În spațiul școlar, lectura care se conformează unui canon este un spațiu oricum restrictiv. Elevii nu au, în acest spațiu normat, libertatea de a cînta melodiile pe care le aleg ei, mai mult, în general nu au nici libertatea de a intona cu propria lor sensibilitate melodiile date.

Nu neg, desigur, importanța canonului, care este validat și dă seama despre patrimoniul național. Totuși, o mai mare deschidere a acestuia către ceea ce înseamnă alegerile făcute de elevi sau către ceea ce este mai apropiat de universul lor valoric, emoțional, identitar, poate ar fi binevenită.

Dar, mai ales, mă gîndesc la importanța pe care ar trebui să o acorde spațiul școlar și lecturii de identificare. Fără să fac nici teoria acesteia, mă gîndesc la lectura care nu este cenzurată de o grilă interpretativă standardizată, normată, încremenită poate. Dezbaterea în această direcție este amplă, desigur, fiind în primul rînd destinată specialiștilor.

Horia Corcheș *este scriitor și profesor de limba și literatura română.*

■ ■ ■

Petre M. IANCU

Isprăvile lui Biden, buclucul cu talibanii și degringolada libertății

Nefăcutele lui Biden se înmulțesc și se agravează pe zi ce trece, împovărînd serios și președinția americană, și lupta pentru libertate a democrațiilor, în condițiile în care Europa nu se poate lipsi de protecția SUA.

Expansiunea Rusiei lui Putin în Ucraina, din care Moscova a rupt întinse hălci de teritoriu, a demonstrat clar că Europa se confruntă cu un amplu pericol la Răsărit. Nu mai mici sînt riscurile teroriste, primejdia iminentă a unei bombe atomice iraniene și pericolul emanînd din China.

La toate aceste pericole, care implică protecția militară a NATO, în speță a Statelor Unite, de vreme ce Europa, cum s-a văzut în debandada retragerii din Afganistan, nu se poate apăra singură, se adaugă dușmanul libertății, care se extinde în Vest sub forma revoluției culturale neomarxiste.

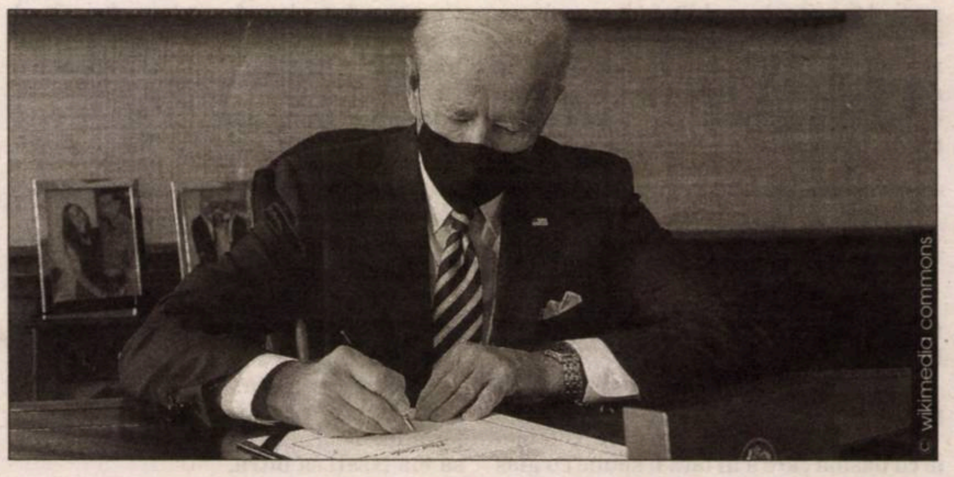
© wikimedia commons

Cu actualul lor președinte, SUA au încetat să fie o sursă de siguranță

E, deci, mare nevoie de America. Și de umbrela ei securitară. Dar președintele SUA, departe de a fi un sprijin și-o nădejde, a devenit o daraveră, un bucluc și o belea, și nu dă semne să-și poată reveni.

La transferul solemn al rămășițelor pămîntești ale militarilor americani căzuți eroic, săptămîna trecută, în urma unui atentat islamist sinucigaș la aeroportul din Kabul, Biden a dat nu atît onorul, cît semne de mare nerăbdare, consultîndu-și vizibil ceasul de la mînă.

După atentat, ținuse un discurs denotînd dificultăți cognitive, cu totul deplasat ca ton. Unul contradictoriu și semnalizînd mai degrabă slăbiciune, depresie și resemnare decît hotărîrea de a-i zdrobi pe teroriștii care tocmai asasinaseră aproape 200 de oameni și pe primii militari americani uciși în Afganistan în răstimp de un an și jumătate. Or, tocmai orientare, empatie, hotărîre și fermitate așteptau zăpăciții, zguduiții, înfricoșații și debusolații americani de la el.

În fapt, misiunea justă a SUA și a NATO a fost pedepsirea teroriștilor Al-Qaeda.

Încît promisiunea lui de răzbunare pentru uciderile de americani ar fi fost incredibilă chiar dacă n-o însoțea cu semnale divergente, ca hotărîrea perpetuării retragerii din țara adăpostindu-i pe teroriștii de capturat. Ori a predării Afganistanului altor teroriști, tot islamiști, ca talibanii, a colaborării cu ei și a remiterii de informații secrete despre americani și auxiliari afgani de salvat.

În plus, după cum relevă editorialiștii de la *Commentary,* Biden și-a exersat obiceiul de a plagia. În mod halucinant, a plagiat cuvînt cu cuvînt declarația lui George W. Bush de după mega-atentatele de la 9/11 2001 privind „neuitarea“, „neiertarea“ și „vînarea teroriștilor“, ca și cum Biden ar fi urmat să ordone, chipurile, revenirea în forță a trupelor americane în Afganistan. Retorica lui a agravat contraperformanța prezidențială de a declanșa, din inepte rațiuni politice interne, haotica retragere de la poalele Hindukușului la exact două decenii de la debutul războiului antiterorist.

Gravă zăpăceală: încurcături de prieteni și dușmani

În fine, sinistre s-au dovedit inadvertențele și „explicațiile“ confuze ale oficialilor săi militari și civili, bîiguind imbecilități despre cît de „încredere“ și cît de „competenți“ ar fi, pasămite, talibanii. Care talibani tocmai lăsaseră să treacă de punctele lor de control draconic spre afganii adunați în masă la aeroport, ca să scape de islamiștii talibani, pe un terorist al statului islamic încărcat nu cu două-trei, ci cu unsprezece kilograme de exploziv. Iar acest vot dement de încredere acordat talibanilor, care adăpostiseră Al-Qaeda în timpul atentatelor de la 9/11, s-a văzut dat în timp ce președintele SUA culpabiliza grav și armata, și națiunea afgană, dîndu-le vina pentru o prăbușire în fața inamicului datorată evident mai ales neajunsurilor strategice și tactice majore ale ultimelor trei administrații americane. Și, nu în ultimul rînd, greșelilor, gafelor și neghiobiilor celei conduse de Joe Biden.

Care, doar spre a suscita simpatia nemeritată a americanilor, a mai avut și lipsa de bun-simț de a-și rementiona pentru a nu se știe cîta oară fiul defunct, omorît de cancer. Mențiunea era vădit deplasată în contextul evocării eroismului militarilor americani căzuți în fața dușmanului cu arma în mînă, uciși în baza deciziilor militare luate de președinte, comandantul lor suprem, care anulase anterior definitiv și irevocabil susținerea americană aeriană dată trupelor afgane. Și care mai și refuzase reocuparea bazei aeriene Bagram, net mai ușor de apărat decît aeroportul din Kabul.

Alte nelămuriri: cine conduce și cui prodest revizionismul istoric?

Dar poate nimic nu e mai contraproductiv decît impresia pe care o lasă tot mereu președintele superputerii, că-și supune acțiunile și deciziile ordinelor din culise ale unei camarile anonime. Așa, de pildă, la întrebarea unui ziarist care încerca duminică să-l întrebe despre situația de la Kabul, Biden a replicat că „nu i s-a permis să răspundă la chestiuni privind Afganistanul“. Întrucît criza afgană continuă, iar jurnalistul a insistat, președintele s-a întors cu spatele la el și a dispărut.

Cine oare îi interzice să vorbească? Și de ce? Nu e de mirare că, în aceste condiții, proliferează liberticidele teorii ale conspirației. Iar răbufnirea mamei unuia dintre pușcașii marini asasinați de teroristul Statului Islamic la aeroportul din Kabul, care l-a calificat pe președinte drept „un gunoi dement și incompetent, care i-a trimis fiul la moarte“, face deliciul multora, suscitînd pe rețelele sociale ecouri de o intensitate greu de imaginat altădată. Lor li se adaugă repetate încercări de răspîndire a confuziei prin rescrierea revizionistă a istoriei, trollii antiamericani și antidemocratici susținînd ba că America ar fi „ocupat“ Afganistanul, ba că misiunea afgană ar fi fost doar construcția utopică a unei democrații, un *„nation building“*, menit să acopere imperialism.

În fapt, misiunea justă a SUA și a NATO, care au operat de la un moment dat la invitația unui guvern afgan legitim, a fost pedepsirea teroriștilor Al-Qaeda și a celor care-i adăposteau, în speță a talibanilor, precum și alungarea lor durabilă de la putere. Adăugat ulterior, obiectivul zis *„nation building“* corespundea ideii firești, nu în ultimul rînd a stîngii germane, că numai printr-o democratizare se va putea elimina durabil și neimperialist pericolul terorist și islamist.

Libertatea pusă pe fugă

Or, la război înapoi și la plăcinte înainte. Azi, odată cu eșecul ordonat de Donald Trump și transpus în cooperare cu el de Joe Biden, i-a lăsat memoria pe mulți. Și nu puțini se trezesc să se bată cu pumnul în piept și să afirme ritos ori să sugereze că „au știut ei“, ba că una, ba că alta din misiuni ar fi fost de domeniul imposibilului și că le-ar fi prevăzut inevitabilul eșec.

În realitate, nici una n-ar fi fost probabil condamnată să eșueze dacă s-ar fi menținut un minim de trupe și de sprijin aerian și s-ar fi investit, timp mai îndelungat, un efort suficient în combaterea corupției endemice, minînd profund administrația afgană.

Pe termen scurt și mediu, efecte mai pernicioase decît revizionismul istoric par a avea inadecvările în serie ale președintelui american. Dar ambele subminează voința rezilienței la crize a lumii libere. Și ambele alimentează un narativ antiliberal și antidemocratic. Căci și unele, și altele amplifică și intensifică puternic nesiguranța, angoasele, spaimele și frica de prezent și viitor, de tot și de toate, enorme și în parte paralizante, iscate de seria interminabilă de crize debutate în 2007, perpetuate de criza migrației din 2015, iar apoi de panica pandemiei abătute anul trecut asupra Vestului.

Or, democrația e libertate. Și, după cum reliefa nu demult Thea Dorn, o autoare din Germania, unul „dintre cei mai mari adversari ai libertății e angoasa“. Pe care o sporesc și o acutizează și problemele financiare și economice grevînd Occidentul. Nu e deci uimitor că, potrivit unui sondaj Allensbach, sentimentul libertății s-a topit în Germania. Doar 36% din germani se mai simt liberi.

Se pune, în context, întrebarea: ce opțiuni politice vor fi avînd ceilalți? Cum să nu devină ei ceea ce Eric Hoffer numea cîndva „adepții fanatici“ ai tiraniilor care se răspîndesc și ne amenință de pretutindeni și ai mișcărilor de masă, pregătind regimuri autoritare, dictatoriale și totalitare, mase în care individul frustrat și angoasat să-și poate anula, odată cu anxietatea, individualitatea?

■ ■ ■

Radu NAUM

un sport la Răsărit

Nebunie la CFR Cluj?

Un mic secret vinovat: Cluj e tot în România, ca Bucureștiul, Iașiul, Sibiul, Spermezeu și Udați-Mînzu. Țara asta pare făcută din bucăți de stofă rămase din croielile de la diferite haine împărătești. Fiecare a venit cu peticul lui și e mîndru foc de el. Mai mult decît a fi român contează, după cum se comportă unii, să fii ardelean, bănățean, oltean sau sud-șmecherean. CFR Cluj e o bună declinare a „Hainelor noi ale împăratului“. După încă un meci european complet ratat, la vestiarele campioanei fotbalului românesc din ultimii patru ani s-a iscat o păruială de filme cu gangsteri între unii angajați și alți angajați, cei din urmă bodyguarzi ai patronului Varga. Motiv de maximă satisfacție pentru unii rupți în fund de prin alte ținuturi ale patriei („Uite, bă, cine se dădea superior de regiune!“) și de amăreala vindicativă a vașnicilor transilvani, care au găsit de cuviință să spună, unii dintre ei, că manierele de șanț ale ceferiștilor sînt, de fapt, rezultatul contaminării vestului de către sud! Frustrările au luat-o zdravăn la vale. La Cluj e nebunie, da, pentru că nu poți sta an de an cu pistolul la tîmplă. Mult timp asta a produs, relativ la fotbalul românesc, performanță. Dar acolo nevoia de a recupera rapid banii investiți inițial, inclusiv pentru extragerea echipei din insolvență, a creat o psihoză care nu avea cum să se sfîrșească bine. CFR a trăit alternînd rezultatele foarte bune cu cu imixtiuni și inițiative patronale de tip becalian. O stare care a menținut mereu un drob de sare deasupra clubului. Dar să se ajungă la bătaie, la aceste poale ridicate în cap, nu s-ar fi gîndit nimeni. Așa se vede că oriunde în fotbal conduc cetățeni veniți din lumi întunecate, cu apucături suspecte. Culmea e că, odată calmată situația, evacuată vechea conducere și antrenorul care reușise maximum de puncte în campionat (vina lui era prestația penibilă din Europa), toate au intrat în matca lor. Adică s-a reverificat perfectul ilogic al acestui sport. Trei zile mai tîrziu după eliminarea rușinoasă din Europa League și cafteala zisă, după ce patronul Varga ținuse jucătorii și pe Șumudică la porțile închise ale bazei de pregătire, CFR a spulberat FCSB, care tocmai intrase pe drumul firesc al unei echipe conduse – miracol! – chiar de un antrenor. Cineva vrea să rîdă de noi. Și îi iese de minune.

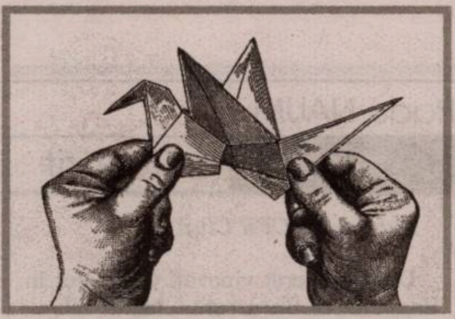

Andrei MANOLESCU

libertatea de impresie

Triaj

Era o zi caniculară cum deja nu mai sînt. Unii dintre cei care așteptau aveau broboane de sudoare pe frunte sau pe la tîmple. Domnea o tăcere încordată, acoperită din cînd în cînd de sirenele ambulanțelor care, la interval de cîteva minute, intrau în trombă pe platforma din fața spitalului. Cu toții stăteam la ușa unei barăci mobile, așa-numitul triaj, de unde din cînd în cînd apăreau niște asistente care întrebau cine-i următorul la rînd. Oamenii presupus bolnavi și îngrijorați, care așteptau să ajungă în spital, se sprijineau de peretele barăcii neavînd șansa nici unui colțișor de umbră. Totul se desfășura sub asuprirea necruțătoare a soarelui. Aveam de făcut o operațiune de rutină și știam că doctorul ne așteaptă undeva în răcoarea cabinetului, dar părea că ora programată urma să fie depășită, cine știe cît, din cauza acelor formalități de intrare imposibil de scurtat sau de ocolit. Dintr-o dată, însă, un individ masiv cu ochelari, sprijinindu-se în baston, sparge monotonia înființîndu-se intempestiv în dreptul ușii, unde-și expune problema cu o voce sonoră:

– Am ciroză cardiacă, domnule. Sînt plin de apă. E urgent! Trebuie să intru în spital. Vă rog pe dumneavoastră, cei de aici, să aveți milă, să binevoiți a-mi satisface nevoia de a intra primul.

Oamenii îl privesc la început în tăcere, oscilînd între compasiune și enervare. Mințile încep să ne fie bîntuite de vechile fantome ale cozilor ceaușiste cu manevrele celor care voiau să ocolească orice rînd, fie el la administrația financiară sau la pachete de unt. Dar omul acela părea totuși destul de suferind.

Totul se desfășura sub asuprirea necruțătoare a soarelui.

– Ce mai e și aia ciroză cardiacă? întreabă cineva. Mai aveți cumva și altă boală?

– Da, am diabet de gradul cinci, răspunde omul spontan.

La coadă se produce rumoare. O femeie cu basma care e în față îi spune cu glas scăzut că ea îl lasă.

– De ce să-l lăsați, doamnă? intervine altcineva. Noi toți de aici avem probleme. Doar am venit la spital. Dacă dumnealui avea o urgență atît de mare, ar fi venit cu Salvarea, nu așa. Lasă că știm noi foarte bine tertipurile astea.

– Nu vorbi, domnule, de tertipuri, nu sînt tertipuri, sînt un om foarte bolnav.

– Și noi la fel, domnule, și stăm aici în soare de ne ia dracu'… Respectați rîndul, respectați oamenii care sînt aici, vă rugăm.

În ușa barăcii apare o asistentă care ține în mînă niște formulare. Are părul negru strîns în coadă, iar figura ei severă impune liniștea. Cu buzele țuguiate, își învîrte în tăcere privirea printre cei prezenți, căutînd parcă pe cineva. Pare să fi văzut multe la viața ei. Simte că tocmai s-a ivit o dispută? Deodată ochii iscoditori i se opresc asupra omului cu ochelari și baston.

– Dumneavoastră?

– Am ciroză cardiacă, își repetă omul formula. E urgent de tot la mine, vă rog să mă lăsați să intru.

– Aici e de infarct, replică asistenta.

– Cum adică, vă rog?

– Adică urgența aici e infarctul, explică ea răspicat.

– Dar am și diabet.

– Eu am spus infarct. Aveți infarct?

În spatele figurii impasibile a asistentei pare că se ascunde un teribil umor negru. Dar omul nu-și pierde cumpătul:

– Oh, da, sigur, am avut patru pînă astăzi. De patru ori infarct, să știți.

– Aveți și astăzi?

– Poftim?

– Aveți infarct acum, aici?

– Oh! Păi....

Mai iese o asistentă și îi dă un formular femeii din față. Cea cu părul negru își îndreaptă privirea asupra noastră și ne întreabă ce problemă avem. Ignorat, individul cu ochelari devine dintr-o dată irelevant. Se întoarce greoi, uitîndu-se resemnat spre capătul cozii.

▪ ▪ ▪

ready made

„Generalul Vârtejanu oferă Suveranului țigarea finală – Măria Sa Voevodul se servește din tabachera d-lui ministru Urdărianu, care peste câteva minute va mai oferi dintr'însa și unui caporal… Maiorul Ilie Radu oferă focul pentru aprins – un lt.-colonel din regiment aprinde cu țigarea sa și țigarea unui sergent, nou scoasă din pachețelul dăruit de Rege…“

Anuarul administrativ
al Ținutului Someș editat de revista
„Cuvântul Notarului“, 1940

DILEMA
VECHE
„Omul fără dileme e creatorul tuturor dictaturilor, de dreapta sau de stînga. E marele organizator, marele pedagog, marele vindecător.“
ANDREI PLEȘU, 1993

dosar DILEMA VECHE

Coordonator: Sever VOINESCU
Fotografii de Ciprian HORD
Dosar susținut de Primăria Municipiului Arad
și de Consiliul Local al Municipiului Arad

Aproapele de departe

Conferințele *Dilema veche* la Arad

Texte și opinii de:

- Adriana BABEȚI (critic literar, romancier și eseist, profesor de literatură)
  „Arta întoarcerii acasă“
- Ioan T. MORAR (publicist și scriitor)
  „Români în Legiunea Străină“
- Daniel DAVID (profesor de psihologie clinică și psihoterapie)
  „Românii între etnie și naționalitate – o analiză psiho-culturală“
- P.S. IGNATIE (Episcop al Hușilor)
  „Hristos, departele-aproapele nostru“
- Sever VOINESCU
  „Acorduri îndepărtate, armonii apropiate“ – dialog cu Ana SILVESTRU și Andrei VIERU

argument

La Arad, în plină vară

Puține subiecte sînt mai aproape de sufletul românului de astăzi decît cel al diasporei. Națiunea trăiește din plin experiența istorică de a avea milioane de fii și fiice ale ei în afara granițelor țării. Un fenomen migraționist de o asemenea amploare nu i s-a mai întîmplat și, probabil, asta explică intensitatea emoțională, aproape nevrotică, cu care îl trăim. Părerile sînt împărțite, bineînțeles: unii zic că e bine, alții zic că-i rău. Unii zic că diaspora e un vector important pentru modernizarea țării, alții că e calamitate istorică („hemoragie de creiere“). Unii, mai cinici, zic că e normal ca cei mai tineri și mai dinamici să plece, căci țara nu le mai oferă nici o șansă. Alții, mai sentimentali, zic că nu e normal să plece, mai bine să stea să pună mîna să schimbe țara lucrînd aici, căci țara din interior se schimbă.

În zilele de 12, 13 și 14 august a avut loc la Arad o nouă ediție a „Conferințelor *Dilema veche*“. Tema acestei ediției a fost „Aproapele de departe. Diaspora, migrație, exil“. În miezul unei veri încinse, în frumoasa sală „Ferdinand“ a Primăriei arădene, timp de două zile, conferențiarii invitați au vorbit despre diaspora românească și despre aproapele de departe în general, din perspective diferite. Scriitorul Ioan T. Morar, cu hazul său, a vorbit despre prezența românilor în Legiunea Străină franceză. Momentul culminant al conferinței sale a fost, indiscutabil, cel în care i-a venit să întrebe publicul dacă se întîmplă să fie în sală vreun „legionar“. Un domn bine făcut care stătea în picioare în spatele sălii a ridicat mîna. Cum șade bine unui soldat de genul „legionarilor“, nu a vrut să vorbească prea mult, dar a confirmat că ceea ce spunea scriitorul corespunde adevărului. Puțini conferențiari se pot lăuda că au fost astfel validați! Profesoara Adriana Babeți a vorbit despre arta întoarcerii acasă examinînd povestea lui Ulise. Ca de fiecare dată, magnetismul Adrianei Babeți a ținut sala fără respirație, într-o admirabilă aventură intelectuală care a inclus examene etimologice și căutări de sensuri. Profesorul Daniel David a conferențiat despre atributele psiho-culturale ale românilor din diaspora mai ales prin raportare la atributele psiho-culturale ale românilor din țară. A rezultat o fascinantă punere față-n față a unor români cu ceea ce ar fi putut ei fi dacă nu plecau. P.S. Ignatie, episcop al Hușilor, a vorbit despre relația apropiată pe care îndepărtatul Dumnezeu o are cu noi.

În ultima seară, pe scena Filarmonicii din Arad au urcat doi pianiști reprezentînd două generații diferite de români din diaspora: Ana Silvestru (38 de ani) și Andrei Vieru (63 de ani). Au cîntat și au vorbit despre experiențele lor artistice și de viață, oferind publicului o seară de neuitat.

Conferințele au fost organizate de Grupul pentru Mediere și Management Cultural și de revista *Dilema veche*. Finanțatorii principali au fost Primăria Municipiului Arad și Consiliul Local al Municipiului Arad – primarul Călin Bibarț fiind alături de noi la deschiderea și la închiderea conferințelor. Se cuvine de asemenea să mulțimim sponsorilor Fundația Alber și Grup West Arad. (**Sever Voinescu**)

Cititori, fiți ascultători! Dar nu acum.
Emisiunea *Timpul prezent* va fi reluată în toamnă.

Ioan T. MORAR

Români în Legiunea Străină

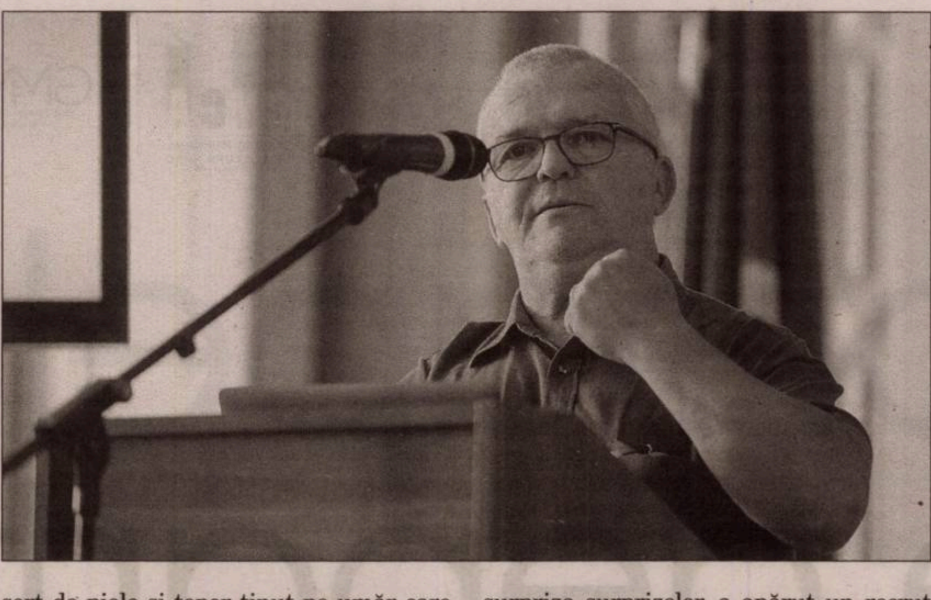

Sever Voinescu: Cînd Ioan T. Morar mi-a propus titlul „Români în legiunea străină“ pentru această ediție a conferințelor noastre, vă mărturisesc că am ezitat un pic. Nu i-am răspuns imediat și înclinam să-l rog să găsească, totuși, o temă mai bună, dar citind presa franceză pe 14 iulie, cînd e Ziua Națională a Franței, am dat de o știre. Președintele Senatului francez, dl Gérard Larcher, a acordat cetățenia franceză unui român pe nume Radu Ogrean. Acest român este în Legiunea Străină de 14 ani și a meritat onoarea de a primi cetățenia franceză în sediul Senatului francez, din mîna președintelui Senatului, de Ziua Națională a Franței, pentru că a fost grav rănit pe cîmpul de luptă. Luînd parte la operațiunile militare franceze din Mali, Radu Ogrean a fost pur și simplu ciuruit de jihadiștii cu care a ajuns să se lupte de-aproape, privindu-i în ochi. A stat în spital șase luni, a trecut prin multe operații, i s-a amputat un picior. Au trecut alte șase luni pînă cînd să reînvețe să-și folosească mîinile și s-a reîntors în Legiunea Străină, ca infirmier. A primit cetățenia franceză devenind fiu al Franței, *„non par le sang reçu mais par le sang versé“*, după cum se spune într-o formulă poetică devenită aproape sacră. Am fost foarte impresionat de povestea asta și atunci mi-am dat seama că alegerea lui Ioan T. Morar e foarte potrivită. O parte a românilor care emigrează își pun viața în pericol și își varsă sîngele la propriu pentru pentru alte țări. Merită să înțelegem de ce. (...)

Ioan T. Morar: Am ales acest subiect pentru că Legiunea Străină fascinează pe mulți, inclusiv pe mine. Am cunoscut acum 25 de ani un astfel de „legionar străin“ la București. Întors din Legiune, și-a deschis o firmă de jucării de lemn și am fost uimit de acest drum pe care l-a luat. Apoi am ajuns consul general la Marsilia, și am primit o invitație la Balul Legiunii Străine. Balul se ținea la Aubagne, oraș care nu este doar locul de naștere al unui mare scriitor provensal, Marcel Pagnol, ci și sediul Legiunii Străine. Acolo l-am întrebat pe generalul care era comandantul Legiunii Străine dacă au români – știam că au – și a zis: „Avem“. „Și cum sînt? Sînt buni?“ Mi-a răspuns „Sînt buni, foarte buni, cei mai buni!“. După aceea am cunoscut diverși legionari care veneau la Consulat cu diverse probleme.

„Legio, patria nostra“ este deviza Legiunii, adică *„Legiunea este patria noastră“*. Acesta este și jurămîntul foarte scurt pe care-l spun legionarii atunci cînd primesc semnul distinctiv – chipiul alb. Legiunea Străină se definește pe propriul site ca o trupă de asalt, parte din armata terestră franceză, reprezintînd 11% din capacitatea operațională terestră a Franței. Are regimente amestecate – cavalerie și infanterie – și de contact direct, adică geniu. Un total de 11 regimente. Sînt aproximativ 9.000 de soldați activi în fiecare an. E o instituție unică în lume, deschisă în special străinilor. Există excepții, sînt primiți și francezi, și ceea ce mi se pare foarte interesant, titlul lor va fi tot de străini în Legiune, ca și al celorlalți.

O regulă interesantă la recrutare: în principiu, nu poți să ajungi în Legiunea Străină dacă ai făcut o școală militară. Totuși, eu am cunoscut un român care a fost ofițer de armată în România, a plecat în Franța și a intrat în Legiune. Dacă v-ați uitat la televizor la defilările de 14 Iulie din anii trecuți (din păcate, omul a murit recent), probabil că l-ați văzut. Era unul din cei cu barbă pînă la piept, cu șorț de piele și topor ținut pe umăr care încheie parada mergînd într-un pas mult mai lent decît cel de defilare – se spune că acest pas încetinit îi ajută să meargă mai mult, fiind cumva în acord cu un puls liniștit. Acest tip a venit în Franța să facă o carieră militară și l-am întîlnit la Centrul de odihnă al Legiunii Străine, la Ciotat, unde locuiesc eu. Am fost invitat de el la acest Centru de odihnă și am constatat că și doi bucătari de acolo sînt români. Participaseră la operațiuni militare și, după ce au terminat stagiul, s-au calificat ca bucătari și lucrează în serviciul Legiunii. Nu este neobișnuit ca, după ce au îndeplinit stagiul de serviciu, unii dintre legionari să ia diverse slujbe administrative, noncombatante, în cadrul Legiunii.

Pe frontispiciul Centrului de Comandă al Legiunii Străine scrie: „Înființată de un rege, a dus lupta de la Camarón sub ordinele unui împărat și face cele mai mari sacrificii pentru Republică“. Legiunea are o tradiție ce transcende regimul constituțional și vizează Franța însăși. Regele de pe frontispiciu se numește Louis-Philippe. El a creat Legiunea printr-o ordonanță din 10 martie 1831, la sfatul ministrului său de război. Împăratul este Napoleon al III-lea, ultimul monarh care a domnit în Franța. În timpul domniei sale, în 1863, un grup de 65 de legionari au rezistat asediului unei forțe de 3.000 de mexicani într-un sat din Mexic numit, pe atunci, El Camarón. Deși copleșiți numeric, legionarii au ținut în loc armata spaniolă un timp îndelungat și în final, după ce comandanții lor și mulți dintre ei muriseră, după ce au rămas fără muniție, fără apă și fără alimente, cei cîțiva supraviețuitori s-au predat numai cu condiția de a li se permite să-și îngrijească camarazii răniți. Acest episod eroic a devenit emblematic pentru atitudinea de luptă specifică Legiunii și are statut de mit în memoria ei interioară. Eroii acelei lupte sînt celebrați în fiecare an.

Rațiunile care împing oamenii să-și părăsească țara lor pentru a intra în serviciile Franței, în Legiunea Străină, sînt destul de bine cunoscute. De cele mai multe ori, opțiunea lor este rezultatul unor crize personale sau familiale, dar și al unor crize politice, economice sau sociale care au loc în țara lor. Firește, ai mari șanse să găsești printre legionari fel de fel de marginali, refugiați, inadaptabili la o viață socială obișnuită, insurgenți, anarhiști sau chiar romantici, oameni care vor să fugă de ceea ce sînt ori oameni care au eșuat dramatic în viețile lor. Un total de 150 de naționalități au furnizat trupe Legiunii Străine de-a lungul timpului. Pînă în 2019, erau 149 de națiuni. Dar în 2019, surpriza surprizelor, a apărut un recrut nord-coreean și astfel s-au făcut 150.

Recrutarea în Legiune se face 24 de ore din 24, 365 de zile pe an. Procedura recrutării are ceva dintr-un refugiu: oamenii care bat la ușa Legiunii Străine vin și se predau într-un fel. Dar pot ajunge acolo și ademeniți. Am fost la o reuniune a veteranilor Legiunii Străine care a avut loc la Puyloubier, o comună așezată pe panta muntelui Sainte-Victoire, unde e un azil de bătrîni, răniți și invalizi ai Legiunii, care are și o podgorie foarte mare, fac și vin acolo, dar au și legătorie de cărți, ateliere de ceramică și altele. Am întîlnit acolo un tip din Banatul sîrbesc, un ungur care avea și un pic de sînge românesc, care mi-a povestit cum a ajuns el în Legiune. Prin anii ’80 a plecat spre Canada, unde avea rude. A ajuns la Nisa, s-a culcat pe o bancă și cînd s-a trezit a constatat că cineva i-a furat tot: bani, acte, bagaje, tot. S-a dus la Poliție, a reclamat și acolo era un tip care l-a privit atent, l-a văzut că era vînjos și tînăr, a vorbit un pic cu el și l-a întrebat: „Nu vrei un alt viitor?“. El oricum se ducea în Canada să muncească. A zis că vrea. S-a gîndit că stă cinci ani, cît e contractul, face un ban și apoi vede el mai departe. A rămas în Legiune 25 de ani.

Dacă sînt primiți după o primă evaluare, recruții își schimbă în mai întîi toate hainele, primesc niște treninguri de antrenament și urmează trei săptămîni de teste medicale, fizice și psihologice. Au loc multe interviuri, care de fapt sînt veritabile interogatorii, și în acest interval aspirantul este supus unei evaluări continue, făcută de specialiști. Rata de admitere e 1 din 5. Legionarii bătrîni spun că pe vremea lor accesul era mai dificil și că acum exigențele sînt ceva mai relaxate, că generația asta e cam moale. În 2019, de pildă, Legiunea Străină trebuia să recruteze 1.245 de tineri pentru reînnoirea efectivelor. S-au prezentat 6.650 de candidați și au fost admiși 1.260. Sînt recrutați la Fontenay-sous-Bois lîngă Paris, apoi sînt duși la Castelnaudary , în Occitania, într-o cazarmă foarte mare care e combinată cu o fermă, și acolo fac antrenamente. La finalul antrenamentului urmează un marș spre Aubagne, unde se dă un test. Cei care trec testul, adică 1 din 5, primesc chipiul alb, *„Legio, patria nostra“* și au devenit legionari: Li se iau actele de identitate și au două opțiuni: fie să devină legionari cu numele lor, fie să devină legionari sub alt nume. Mulți optează pentru această a doua variantă, pentru că vin în Legiune fugind de un anumit trecut, vor să nu mai fie descoperiți și, simbolic, încep o nouă viață, cu un nou nume. După cinci ani, cînd se încheie contractul, li se dă posibilitatea să-și schimbe numele încă o dată, la primirea cetățeniei franceze. Dar nu chiar ce nume vor. Cunosc un legionar maramureșean care a stat 16 ani în Legiunea Străină. Se numește Adrian Leordean și a devenit polițist în Ciotat. A vrut să-și schimbe numele, s-a gîndit el să-și pună un nume francez totuși apropiat de Leordean și a optat pentru numele d’Orléans. L-a chemat generalul, șeful Legiunii, și i-a zis: „Adrian, te cunosc, ești un băiat minunat, ești viteaz, îmi place de tine, dar nu vei purta niciodată acest nume“ – și i-a rupt cererea. Și așa a rămas în continuare Adrian Leordean. Înțeleg că generalul avea două particule „de“ în numele lui, avea cel mai probabil o descendență nobiliară, venind din vechile familii franceze și i s-o fi părut că nu e în regulă ca un legionar din Maramureș să dobîndească un nume precum d’Orléans. În orice caz, din cîți români legionari cunosc, unul singur și-a schimbat pînă la urmă numele, preferînd un nume cu totul franțuzesc, dar nu prea i-a ieșit un mare salt onomastic pentru că toată lumea tot „Mișu“ îi zice...

Poate că datorită acestei posibilități de a-ți schimba numele, funcționează pentru mulți ceva ce aș numi „mitul anonimatului“ legat de Legiune. Se spune că ar fi un sanctuar al criminalilor și urmăriților din toată lumea. E adevărat că sînt admiși oameni cu cazier, dar nu sînt primiți criminali. Trecutul fiecărui legionar este cunoscut, mai ales acum cînd mijloacele de verificare ale unei persoane sînt atît de rapide și de cuprinzătoare. (...)

„Chipiul alb“, simbolul Legiunii, este și el purtătorul unei legende. Era de fapt o acoperitoare pentru chipiu care s-a decolorat în deșert. Legiunea Străină, care s-a numit Legiunea Africii, a desfășurat multe misiuni în deșert, iar chipiurile cu această acoperitoare decolorată de soare indicau că purtătorul este un veteran al deșertului. Astfel, chipiul alb a devenit semn distinctiv pentru legionari.

Există un cod de onoare al Legiunii și mărturisesc că l-am recunoscut în comportamentul multora dintre legionarii pe care i-am cunoscut. Fiecare recrut primește codul de onoare în limba lui cînd devine legionar și i se cere să-l bage bine la cap. Codul cuprinde șapte porunci în următorul text: „Legionarule, servești voluntar Franța cu onoare și fidelitate. Fiecare legionar este fratele tău de arme, indiferent de naționalitate, rasă, religie; îi arăți întotdeauna solidaritatea strînsă, care trebuie să unească membrii unei familii. Ești respectuos cu tradițiile, atașat liderilor tăi. Disciplina și camaraderia reprezintă puterea ta, curajul și loialitatea sînt virtuțile tale. Mîndru de statutul de legionar, arăți asta mereu în ținuta ta elegantă, iar comportamentul tău este mereu demn, dar modest. Baraca ta este întotdeauna curată. Soldat de elită, tu te antrenezi cu vigoare, îți vezi arma ca pe comoara ta și ești constant preocupat de forma ta fizică. Misiunea este sacră, o execuți pînă la capăt și, dacă este necesar, în operațiuni, cu riscul vieții tale. În luptă acționezi cu pasiune și fără ură. Respecți adversarii dispăruți, niciodată nu-ți abandonezi morții, răniții și armele“. Mi se pare că acest imperativ, de a lupta „cu pasiune și fără ură“, ar putea naște discuții multe. (...)

Ioan T. Morar *este publicist și scriitor, fost consul general al României la Marsilia.*

■ ■ ■

Adriana BABEȚI

Arta întoarcerii acasă

Îmi dau seama de la bun început că va fi greu să comprim un subiect atît de vast, despre care s-au scris mii de pagini. După cum îmi dau seama și că, probabil, pentru unii dintre dumneavoastră poveștile care vor urma sînt cunoscute și că, pînă la un punct, conferința va semăna cu un curs despre nostalgie pe care l-am ținut cîndva în fața studenților de la Litere. Să vedem. Voi intra în temă pornind de la o particulă, *ex*-, pentru că mi se pare relevantă disputa filologică despre originea și sensul cuvîntului „exil“, în jurul căruia s-a construit ediția din acest an a conferințelor *Dilemei vechi* de la Arad. Unii latiniști au susținut că „exil“ ar veni de la *„exul/exsul“*, prin care ar fi marcată ideea de extragere, de smulgere *(ex-)* a cuiva din pămîntul natal *(sul*, înrudit cu *solum)*. Sigur că s-a discutat mult despre dezrădăcinare, despre depeizare și această idee a rămas într-un fel dominantă pînă astăzi, chiar dacă disputele etimologice continuă. Avem, deci, acest sens care evocă ruperea rădăcinilor, dublat de o plecare, cînd cu voie, cînd fără voie. Pleci într-un exil fie pentru că vrei, fie pentru că ți se impune. Există așadar exiluri voluntare și exiluri impuse, dar în ambele cazuri problema dureroasă rămîne dezrădăcinarea. Așa privim lucrurile astăzi, însă e de spus că în vechime, în Roma antică, exilul era impus ca o pedeapsă, ca o sancțiune. Cazul cel mai cunoscut pentru noi este cel al lui Ovidiu.

Dar și pentru vechii greci exilul era o pedeapsă cumplită. Vă mai aduceți probabil aminte cum începe *Oedip rege*, tragedia lui Sofocle. Ciuma se abate asupra cetății, e o infertilitate generală, femeile nu mai nasc, animalele sînt sterpe și ele, ogoarele nu mai rodesc; e o pandemie, adică un rău care se propagă în „întregul popor“. Care să fie cauza? Profetul orb Tiresias anunță: cauza e în cetate, trebuie doar să se afle cine l-a ucis pe Laios, fostul rege al Tebei. Și Oedip, fără să știe că el este criminalul, fără să știe cruntul adevăr, jură că nu-și va afla liniștea pînă cînd nu-l va prinde pe ucigașul regelui, iar pedeapsa cea mare va fi alungarea lui din cetate. Și tragedia merge pînă la capăt, căci el se alungă pe sine din Teba. Își aplică singur pedeapsa, nu înainte de a-și lua vederea, ca într-un fel de sinucidere simbolică. Așa începe acest exil voluntar, dar și impus de legile cetății: cu o vinovăție. Era cea mai gravă pedeapsă să fii scos în afara țării tale.

Un mare savant din secolele VI-VII, Isidor din Sevilla, rezumă sensurile despre care am vorbit: pe de o parte, o tăiere a rădăcinilor, și pe de altă parte, o plecare. „A fi exilat“, spune el, „înseamnă a fi în afara pămîntului patriei tale, căci îl numim *exilat* pe cel aflat în afara pămîntului *(extra solum)* patriei sale.“ Deci, avem pe de o parte ideea de expulzare, cu acest *„ex-“*, care marchează extrem de multe lucruri în latină, și, pe de altă parte, plecare, un mers înainte spre ceva care nu e întotdeauna o țintă stabilită dinainte.

M-am gîndit că am putea vorbi despre două feluri de exiluri, despre două feluri de „a fi plecat de acasă“. Un sens care ne duce, concret, pe orizontală și altul, metaforic, care ne proiectează pe verticală. Iar ca să explorăm primul sens al exilului, cel „pe orizontală“, vă propun să ne gîndim la unul dintre primii mari eroi ai literaturii lumii, Ulise.

Să ne reamintim: Ulise/Odiseu este regele Ithacăi. Cînd pleacă la asediul Troiei e un bărbat tînăr, în plină putere; e căsătorit cu cea care va deveni simbolul fidelității feminine, Penelopa, iar băiatul lor, Telemah, e foarte mic. După îndelungi ezitări și tertipuri, Ulise e silit să pornească spre Troia (Ilion) alături de ceilalți războinici greci. Asediul Troiei durează zece ani și este ceea ce s-a numit o *teihomahie*, adică o „bătălie pentru zid“. O fi poveste? O fi adevăr? Dacă vreți mai multe dovezi că lucrurile s-ar fi petrecut cam așa cum nălucește Homer, vă invit să luați cartea lui Heinrich Schliemann *Pe urmele lui Homer* și să parcurgeți alături de el extraordinara aventură arheologică la capătul căreia a descoperit Troia.

Cum asediul părea că nu se mai încheie, Ulise a inventat un cal de lemn uriaș în care s-au ascuns mulți soldați greci, iar troienii au dus calul în cetate. Așa s-a încheiat povestea Troiei, trecută prin foc și sabie. Nu degeaba însușirile pe care Homer i le atribuie lui Ulise prin tot soiul de adjective trimit la ideea de inteligență, viclenie, versatilitate. O fi calul troian o poveste? O fi el realitate? Acum două săptămîni am citit o știre colosală. Continuînd săpăturile pe locul ipotetic (sau real) al Troiei, arheologii au descoperit rămășițele unei uriașe construcții de lemn. Analizele de laborator și expertizele arheologice au certificat vechimea structurii care, după formă, se pare că ar fi chiar calul lui Ulise. Oare?

Să revenim la povestea întoarcerii acasă a lui Ulise, adică la *nostos*-ul care durează tot zece ani. Drumul spre Ithaca e făcut pe căi ocolite, împînzite mereu cu obstacole, înțesat cu încercări grele, peste care eroul trebuie să treacă. Dacă-i adăugăm *nostos*-ului *algia*, care e durere, suferință, avem, iată, explicația etimologică a nostalgiei: e „suferința întoarcerii acasă“.

Ținta lui Ulise este, așadar, acel „acasă“ din care a fost smuls. Vorbim așadar despre o întoarcere dintr-un fel de exil, o întoarcere care seamănă cu o înaintare pe un traseu labirintic, iar toate probele prin care trece Ulise au fost comparate de unii exegeți cu tot atîtea etape ale unei inițieri. Sînt lucruri prea bine cunoscute pentru a le relua acum. Dacă *nostos*-ul lui Ulise durează zece ani, Leopold Bloom, celebrul erou al lui Joyce, rătăcește prin Dublin o singură zi. În ambele cazuri, însă, rămîne aceeași întrebare: de fapt, ce înseamnă „acasă“? Și de aici poate începe discuția despre spațiul nostalgic și nostalgia spațiului, dar și despre timpul nostalgic și nostalgia timpului. M-am sprijinit pe cărțile lui Vladimir Jankélévitch și Jean Starobinski, în care e vorba și despre nostalgie, pentru a vă spune cîte ceva despre întoarcerile acasă în spațiu și timp.

Deci ce este „acasă“? În franceză sună foarte bine acel *chez-soi*, care ar însemna parcă ceva mai mult decît un simplu „acasă“ ori „cămin“. Sugerează o relație între o persoană și locul respectiv, între o interioritate și o exterioritate. Acasă e locul pe care-l recunoști oricînd și în care ești recunoscut. E locul în care iubești și ești iubit. Și cum ajungi să te întorci acasă? Exact ca în povestea lui Ulise: te întorci pe căi ocolite, trecînd probă după probă. În *Odiseea*, încercările sînt marcate de obstacolele care-l opresc sau îl deturnează pe Ulise din drum. Așa se construiește *nostos*-ul. Ulise întîlnește niște femei nemaipomenite, Circe și Calypso, apoi o tînără fecioară fermecătoare, Nausicaa, dar și lotofagii, ciclopul și alți monștri, cum ar fi lestrigonii, Scylla și Caribda, sirenele.

Sînt unii autori care spun că, de fapt, toate stațiile astea ale întoarcerii ar fi și altceva decît niște probe inițiatice. Sigur, eroii ajung acasă și reinstituie ordinea perturbată a lumii lăsate în urmă. Da, dar mai e ceva foarte interesant în interpretări. Nu cumva toți monștrii care te opresc din drumul spre casă, pe care îi înfrunți și îi birui, sînt, în fond, niște monștri lăuntrici? Așa să te gîndești cînd, pe calea de întoarcere spre acel „acasă“, treci prin încercări grele, ca Ulise. Ciclopul e în tine, Circe e în tine, lotofagii sînt în tine. Așadar, ce sînt toate aceste făpturi ciudate? Sînt excesele tale, dependențele tale exagerate de lumea vizibilă și tangibilă, de senzualitate și sexualitate. Sînt descentrările tale, orgoliile nemăsurate, pofta dominatoare, violențele. Asta face Ulise, înlăturînd monstru după monstru. Exces după exces. Lupta lui e cu sine însuși.

Ajuns acasă, *chez-soi*, după ce trecut probele, Ulise restabilește ordinea, deoarece își regăsește regatul în haos. Pețitorii i-au devastat palatul, i-au hărțuit soția. Iar Penelopa devine, așa cum textul lasă să se înțeleagă, chiar centrul acestui „acasă“ spre care se îndreaptă Ulise. I-a dus de nas pe pretendenți și le-a spus că atunci cînd va fi terminată pînza pe care o țese își va alege un soț. Dar ceea ce țesea ziua, tot ea destrăma noaptea. Și iar avem o frumoasă surpriză etimologică. Acțiunea aceasta de a țese și a desțese poartă pentru vechii greci numele de *analysis*. Vedeți de unde vine „a analiza“? Înțelegeți acum de ce Penelopa este centrul marelui poem? Și atunci putem interpreta drumul lui Ulise spre ea și ca pe un drum spre înțelepciune.

Dar ce se întîmplă cu Ulise după ce e „re-patriat“, întors la rădăcini? Da, el rezolvă nostalgia și se vindecă de acel dor al căminului, al lui *chez-soi*. Dar se întîmplă ceva care poate să nu fie pe placul iubitorilor de finaluri clare, fericite. Dacă citim *Odiseea* foarte atent, rînd de rînd, o să vedem că Homer ne spune ceva tulburător. Odată reașezat, Ulise nu-și găsește de fapt liniștea, pentru că vrea să plece din nou spre altundeva, însetat de aventură și cunoaștere. Aici poate fi găsită una din explicațiile faptului că, în *Divina Comedie*, Dante îl plasează pe Ulise în *Infern*. Însoțit de Vergiliu, poetul îl zărește pe Ulise mistuindu-se într-o văpaie, iar Dante îl pune pe eroul lui Homer să vorbească. Și Ulise recunoaște că, de fapt, nici datoria de rege, de soț și de părinte, nici dragostea și nici mila nu l-au putut împiedica să dorească „a cerceta pămîntu-n lung și-n lat. […] Pornit-am dar pe marea fără hat / cu-n singur vas, nemernicind spre moarte“. Și pleacă din nou, mai departe.

Vladimir Jankélévitch scrie că poți să rezolvi nostalgia pe două căi. Una ar fi să te re-patriezi, să te întorci acasă. Aceasta ar fi nostalgia închisă. Și a doua, nostalgia deschisă, ar presupune să pleci mai departe, tot mai departe, spre *exotikos*, ca un rătăcitor. Ulise încearcă ambele terapii. Asta, dacă rămînem pe dimensiunea spațială a nostalgiei. Dar există și o dimensiune temporală a nostalgiei, există un timp nostalgic. Ceea ce am să spun acuma va fi imediat înțeles de cei care au vîrsta mea sau sînt pe-aproape. Lui Ulise îi e dor nu doar de un loc al lui, de un spațiu anume, ci îi e dor de el tînăr, îi e dor de tinerețea lui și a soției lui. Îi e dor de un timp anume. Iar cînd ți-e dor, idealizezi. Nostalgia spațiilor, ca și nostalgia timpului, deformează spațiile și timpurile din amintirea ta. Gîndiți-vă la ce simțim cînd revenim după un timp în casa copilăriei noastre: toate ni se par mult mai mici decît erau cîndva. Sau locurile prin care bîntuiam cînd eram îndrăgostiți: oricît de banale erau, se nimbau ca prin magie cu un fel de halou poetic. Iar cînd povestea de dragoste se stinge, spațiile cu pricina se prozaizează, „decad“.

Așa se întîmplă și cu timpul: ne e dor de noi așa cum am fost cîndva. Dar îmbătrînim și ne vedem brusc în oglindă sau în ochii celorlalți. Asta se petrece în marele roman al lui Marcel Proust, *În căutarea timpului pierdut*. Timpul care a trecut ne-a schimbat, ne-a făcut pe fiecare în parte „un altul“, un *alter*. Ne-a alterat înfățișarea și poate și firea. Iar una din soluțiile de a ieși din această capcană a nostalgiei timpului este să o exprimi și să te eliberezi de ea.

Și, în încheiere, pentru că ne apropiem de sfîrșitul întîlnirii noastre, aș vrea doar să deschid și perspectiva verticală a exilului, după ce l-am urmărit puțin pe orizontala spațială, densificată de timp. Și dacă am pleca mai departe, cum spune Plotin: „Să fugim, să fugim în patria noastră adevărată care e cerul“? Dacă, într-adevăr, patria noastră îndepărtată e cerul? Dacă aici, pe pămînt, în bietele noastre corpuri, în scurta noastră trecere, sîntem într-un fel de exil temporar? Care e soluția? Cum te poți întoarce cu nostalgie, cu suferința revenirii pe căi ocolite la patria ta, care poate fi, dacă crezi, Cerul?

***Adriana Babeți** este critic literar, romancier și eseist, profesor de literatură la Universitatea de Vest din Timișoara și la Universitatea din București.*

Daniel DAVID

Românii între etnie și naționalitate – o analiză psiho-culturală

(...)

Tema generală a acestor conferințe, „Aproapele de departe“, cu un accent pe diaspora, migrație, exil, este o temă atît de ofertantă încît n-am putut să refuz cînd am primit invitația. În ceea ce mă privește, mă voi focaliza pe aspecte psiho-culturale, încercînd să fac o comparație între ce avem în țară și ce există în diaspora, și vă spun de la început că, deși mi-am propus inițial să vin cu o teză foarte clară pe care să o argumentez, m-am răzgîndit în cele din urmă. Precizez că psihologia pe care o practic eu are un pronunțat caracter experimental și se bazează mult pe date, pe rezultate ale măsurătorilor și pe statistică. Așa cum, în 2015, cînd am scris *Psihologia poporului român,* nu existau prea multe studii în țară și am preluat majoritatea datelor din literatura internațională, nici despre diaspora românească nu avem multe studii riguroase azi, în 2021. Așa că mi-am propus să vă prezint mai degrabă o serie de ipoteze, urmînd ca studii viitoare, făcute de mine sau de altcineva, să le valideze sau nu.

În psihologie este foarte important să-ți precizezi termenii. Mi s-a întîmplat de multe ori să dezbat cu cineva chiar în contradictoriu anumite teze, fiind sigur că vorbim despre același lucru, ca la sfîrșit să-mi dau seama că aveam în vedere sensuri și semnificații diferite ale acelorași concepte. De aceea, cînd vorbesc în această prezentare despre *etnie*, am în minte o definiție care cumulează trei componente: i) o origine pe care ți-o asumi, fie ea și istorică, mai mult sau mai puțin mitologică; ii) anumite practici psiho-socio-culturale, istorice și antrenate de-a lungul timpului care generează o oarecare diferență față de ceilalți; iii) limba. Precizez că nu pentru toate etniile toate cele trei sînt la fel de importante. Unele etnii se definesc mai mult printr-o componentă sau alta, dar altele, precum cea a noastră, le combină pe toate trei, iar limba apare ca un element esențial.

Cînd vorbesc despre *naționalitate*, mă refer la conceptul francez mai degrabă, care se leagă de cetățenie, adică am în vedere o relație juridică pe care individul o are cu un stat.

Voi vorbi, de asemenea, despre *atribute psiho-culturale*. Multă lume mă întreabă „de ce tot spun „psiho-culturale“ și nu spun pur și simplu „psihologice“. Pentru că un atribut psiho-cultural este un atribut psihologic care ajunge, prin generalizare, un atribut al unui grup larg, de relevanță socială, și interacționează direct cu o serie de elemente de natură culturală, cum ar fi valorile, atitudinile sau axiomele sociale. Și atunci, unele atribute psihologice, cum ar fi, spre exemplu, încrederea sau creativitatea, capătă funcție psiho-culturală. Altele, cum ar fi memoria sau atenția, n-au această funcție psiho-culturală și rămîn atribute psihologice.

Odată precizați acești termeni, să revenim la tema acestei prezentări. Dacă ne concentrăm asupra diasporei românești – și mai stau un pic în jurul definițiilor –, o să observăm că sociologii tind să nu vorbească de „diaspora românească“, ci să vorbească despre „diaspore românești“. Ei încearcă să ne spună că, din punct de vedere sociologic, n-avem un profil unitar, de grup, ci avem mai multe profiluri diferite. Diaspora, în sens general, înseamnă un grup etnic care se află în afara țării de origine. Acel grup etnic se poate referi la cei care au plecat din țară, dar și la urmașii lor, adică oameni care n-au fost niciodată în țară, dar se identifică etnic cu țara respectivă. Conform datelor disponibile – care se referă la anul 2019, fiindcă după pandemie s-or fi întîmplat multe lucruri interesante cu diaspora, dar nimeni n-a apucat încă să le măsoare –, avem în lume aproximativ patru milioane de români pe care am putea să-i considerăm „în diaspora“. La nivel informal, se vorbește despre cinci-șase, pînă la șase milioane. Precizez că nu includ aici pe românii sau pe indivizii care se definesc ca atare din Republica Moldova și comunitățile tradiționale din jurul granițelor noastre, adică din Ucraina, Serbia, Bulgaria, Ungaria. Din datele disponibile, acești români din diaspora se află în Italia (cam 33-35%), Spania (19%), Germania (18%), Marea Britanie (12%), Franța (4%), Austria și Belgia (3%), țările scandinave (2%), ceilalți fiind împrăștiați în restul lumii. Deci, practic, 80% din ceea ce noi considerăm astăzi diaspora românească se află în patru țări: Italia, Spania, Germania și Marea Britanie.

Desigur că în toate țările avem diferite diaspore, sociologic vorbind. Există români care se definesc ca atare plecați din țară în vremea comunismului, mai ales din motive politice. Poate că mai există, încă, și români plecați din țară în interbelic. Urmașii acestora desigur că trăiesc și unii dintre ei se definesc drept etnici români. Și avem, desigur, cea mai mare parte a diasporei, români plecați după 1990, care au alt gen de raportare la țară și, la rîndul lor, acești români au început să aibă urmași care au și ei o raportare proprie la etnia română. Printre aceștia, sigur că cei plecați după 2007, adică după intrarea României în UE, au un profil aparte.

Cum arată din punct de vedere sociologic aceste „diaspore“? Precizez că vorbim despre un profil statistic. Adesea, cînd prezint date de acest gen, se ridică cineva din sală și spune: „Eu fac parte din această categorie, dar nu sînt așa cum ați descris-o“. Sigur că orice profil statistic nu e atotcuprinzător și, lucrînd cu date statistice, trebuie să fim conștienți de asta. Datele statistice sînt esențiale ca să putem discuta relevant despre comunități și sînt foarte puțin importante pentru discuția unor cazuri individuale. Vorbind despre diaspora, vorbim despre o comunitate, deci vorbim despre un profil sociologic statistic. Așadar, de ce „diaspore“? Pe lîngă diferențele generate de momentele istorice diferite ale plecării din România, avem și diferențe în funcție de țara în care există diaspora.

Dacă vorbim de cei din Italia, profilul sociologic arată că lucrează în sectoare mai degrabă domestice, iar ocupațiile nu au un nivel foarte înalt de calificare. Cei din Spania lucrează în sectoare legate de agricultură, iar nivelul de calificare poate să ajungă pînă la un nivel mediu, nu mult mai ridicat. În Germania, sectorul de activitate principal este tot legat de agricultură, iar nivelul de calificare este mediu, dar ponderea forței de muncă ceva mai înalt calificată este mai crescută. În Marea Britanie, sectorul construcțiilor oferă predilect locurile de muncă pentru români, iar calificarea rămîne la nivel mediu. În fine, în țările scandinave, în Elveția, Irlanda și, desigur, Statele Unite, profilul ocupațional al românilor indică o predilecție pentru domeniul serviciilor, iar calificarea este la nivel mediu și nivel superior, fiind ceva mai înaltă. Repet, asta nu înseamnă că nu găsim în Italia savanți români, intelectuali de înaltă ținută sau, în țările scandinave, lucrători în agricultură; vorbim despre profiluri sociologice, statistice.

Acest gen de diferențe generaționale, ocupaționale, de nivel de instruire îi fac pe sociologi să vorbească despre „diaspore“ mai degrabă decît despre „diaspora“. Numai că eu, ca psiholog, am o abordare complementară sociologiei. Eu nu mă uit prin prisma atributelor sociologice, ci mă uit prin prisma unor atribute psiho-culturale. Spre exemplu, ce văd eu în cele patru țări în care se află 80% din diaspora românească? Văd spații în care românii se caracterizează psiho-cultural prin două atribute fundamentale care sînt chiar cele ce definesc profilul occidental.

Primul este specific individului autonom. Românii din aceste patru țări sînt un grup care se constituie mai degrabă în logica grupurilor de indivizi autonomi, care este chiar logica construirii societăților occidentale. Un grup de indivizi autonomi este acela în care ei nu se cunosc, dar descoperă în practica socială că au valori comune și formează comunități puternice pe baza acestor valori. Acest gen de logică asigură deopotrivă funcționarea grupului și emanciparea individului. Un astfel de tip de comunitate este foarte solidar în interior, membrii se ajută unii pe alții, dar este deschis și pentru cei din afara grupului, fiindcă oricine care împărtășește valorile grupului este binevenit în grup. Această logică de organizare a grupului este specifică lumii occidentale și este diferită față de logica de organizare a grupului din interiorul României. La noi, grupul social se organizează într-o logică colectivistă. Adică grupul este constituit în logica familiei extinse, pornind de la relații de cunoștințe, prietenii, relații anterioare. Ca să fim un grup, trebuie fie să ne lege fie relația de familie, fie să ne cunoaștem în prealabil. Un grup de tip colectivist generează solidaritate între propriii membri, dar este închis spre cei din afară; ei sînt „ceilalți“, sînt altfel, nu fac parte din colectivul nostru.

Într-o structură colectivistă, individul trebuie să servească mai degrabă grupul, iar grupul nu permite emanciparea individului. Aceasta este diferența fundamentală în privința consecințelor ce decurg din cele două tipuri de organizare socială. Așadar, diaspora românească din aceste patru țări occidentale este, mai ales, organizată după logica individului autonom, spre deosebire de comunitățile din țară.

Al doilea atribut psiho-cultural de găsit în diaspora românească din cele patru țări, de asemenea specific acelor țări și nu neapărat României, este concentrarea scăzută a puterii sociale. Ce înseamnă asta? Înseamnă că în anumite societăți, în anumite culturi, cîțiva, puțini, ocupă pozițiile de influență și de putere și diferența între ei și ceilalți este foarte mare, adică ceilalți așteaptă să li se spună ce să facă și cînd să facă, cum să facă, nu au inițiative proprii – domină ideea de „șef“. Cel de la nivel de vîrf nu ne reprezintă neapărat, dar el este „șeful“ nostru.

România are un indice foarte crescut de concentrare a puterii sociale, unul dintre cele mai mari din Uniunea Europeană. În aceste țări, puterea este distribuită mai degrabă decît concentrată. În Germania și Marea Britanie asta este evident, e drept că în Spania și Italia puterea socială este un pic mai concentrată decît în celelalte două, dar oricum nu atît de concentrată ca în România.

Românii din diasporele românești se ciocnesc în aceste țări de un anumit profil psiho-cultural definitoriu pentru toate instituțiile și practicile din țările respective. Din perspectivă psihologică, diasporele românești capătă aspecte comune și devin diaspora românească pentru că sînt sub influența acelorași două atribute specifice tuturor țărilor occidentale, deci și țărilor în care românii sînt prezenți: individul autonom și puterea socială descentralizată. Astfel, acești români asumă împreună experiența occidentală a emancipării individului și slaba toleranță la ideea de „șef“.

Sigur că ceea ce spun este o ipoteză. A măsurat-o cineva? E drept că nu. Sau, mai precis, nu ca atare. Dar dacă ne uităm la alegerile din 2014 și 2019, vedem ceva interesant: localitățile din care mulți au plecat în afara țării au votat masiv cu partide care aveau în discursul propriu ideile europene de modernizare și dezvoltare. Precizez clar că eu nu fac aici o judecată, nu vorbesc în termeni de „așa e bine“, „așa e rău“ sau „anumite localități au votat mai bine decît altele“. Eu fac un discurs pur descriptiv. Revenind la alegeri, rezultatul statistic clar arată fie un efect direct al experienței oamenilor din diaspora care, probabil, s-au întors în țară și au votat, fie un efect indirect al acestei experiențe, transmisă cumva către rudele sau cunoștințele rămase în țară ale acestor români. Cu siguranță, diaspora în ansamblul ei are un rol de modernizare a României.

Atrag atenția asupra unui lucru foarte important: un profil psiho-cultural nu este bun sau rău în sine. Eu cînd vorbesc despre organizarea societății pe baza individului autonom și a deconcentrării puterii sociale nu demonizez valorile legate de colectivism și de concentrarea puterii. Spun un singur lucru, însă: dacă am cerut să intrăm și am fost primiți într-un spațiu vestic care este caracterizat de niște valori de un anumit tip, este absurd să susținem valori contradictorii. Și e nu doar absurd, e contraproductiv, pentru că dacă o facem vom fi mereu marginali și frustrați. (...)

Daniel David *este profesor de psihologie clinică și psihoterapie la Universitatea „Babeș-Bolyai“ din Cluj, fiind și rector al Universității.*

P.S. IGNATIE

Hristos, departele-aproapele nostru

(...)

Ce am vrut să spun cînd am propus acest titlu pentru conferința mea? Ce am vrut să spun prin această temă? Cei care sînteți familiarizați cu Sfînta Scriptură v-ați dat seama fără prea mare efort că Hristos ne este cel mai aproape cînd, de fapt, noi, oamenii, îl tratăm ca fiind „departele“ nostru. Iar și mai interesant este că Hristos însuși nu doar că interacționează cu cei care sînt de un alt neam, de o altă etnie, de o altă configurație culturală și religioasă, dar pare chiar să-i privilegieze pe cei care sînt „altfel“. Și m-am gîndit: oare noi, cei pentru care Scriptura nu este doar o simplă carte, conștientizăm că Hristos este cel mai aproape de noi exact atunci cînd îl considerăm ca fiind departele nostru? Cu aceste gînduri pornesc expunerea mea de astăzi.

Încă de la început aș vrea să vă propun două texte care-mi vor fie proptele pentru ceea ce voi spune. În Biserică, întotdeauna ne sprijinim pe textele celor care au avut experiența plenară a lui Dumnezeu și o facem nu doar ca un simplu gest de smerenie, ci din nevoia de a avea un reper, de a recunoaște o autoritate. Asta nu înseamnă că nu ne punem întrebări sau că nu avem dreptul să avem o viziune critică și chiar să ne distanțăm de unii dintre ei. Pentru mine, pe lîngă Scriptură și unii oameni ai Bisericii, este importantă și autoritatea unor oameni de cultură care au reușit să exprime conținutul relației lor cu Dumnezeu într-o manieră atît de convingătoare încît mi-o pot asuma și eu – citesc și spun: „Asta e chestia la care m-am gîndit și eu!“.

Așadar, primul text la care mă voi referi aparține Părintelui Sofronie (1896-1993). A fost călugăr, emigrant rus, a trăit multă vreme la Paris și după aceea în Marea Britanie, la Essex, într-una din mănăstirile foarte cunoscute în rîndul ortodocșilor din Occident. „Eu de mult m-am încredințat că Dumnezeu dragoste este, că El, cu neostoită sete, caută pe fiecare dintre noi, că Îi este *dor* de noi, că, în a Sa dragoste către noi, El nu Se schimbă, oricît ne-am schimba noi față de El, că El pururea năzuiește să ne covîrșească cu bunătăți.“

Cel de-al doilea este dintr-un autor care mie-mi place foarte mult, care vă este sigur cunoscut și nu e cazul să-l prezint, Simone Weil. „Nu-l poți deci iubi pe Dumnezeu decît privind crucea. Iar în ce-l privește pe apropele, Hristos a spus cine este aproapele față de care este poruncită iubirea. E acel trup gol, însîngerat, fără suflare pe care îl zărești la marginea drumului. Ni se poruncește să iubim în primul rînd nenorocirea, nenorocirea omului, nenorocirea lui Dumnezeu.“

Și acum încerc să-mi construiesc gîndurile în jurul celor două pasaje. (...)

Pentru mine, personal, este complet absurd să spui că-ți iubești aproapele doar pentru că acest fapt îți procură mîntuirea. La fel de inadecvat și superficial este să justifici iubirea aproapelui ca pe o datorie, că așa ți-a poruncit Hristos, să-ți iubești aproapele. În momentul în care avem o asemenea viziune, eu cred că sîntem egoiști și mercantili. Eu nu iubesc pe cineva pentru că obțin ceva. Nu țin cont de poruncile lui Hristos pentru că El mi-a spus lucrurile acestea. Ar fi o viziune prea săracă și prea tristă asupra vieții spirituale. De aceea, repet: nu iubesc pe cineva pentru a obține ceva, chiar și mîntuirea, care e țelul oricărui creștin, și nici pentru ca să-mi liniștesc conștiința în fața unei divinități pretențioase care îmi impune și-mi cere cu mare strictețe să-i respect comandamentele. De aceea eu cred că Dumnezeu n-are nevoie – cum spunea cineva foarte plastic – de altruiști-egoiști sau de egoiști-altruiști. Lui Dumnezeu îi trebuie sau „îi este dor“, cum frumos spunea Părintele Sofronie, să ne vadă plini de iubirea Sa nefluctuantă și necircumstanțială. Modelul iubirii fiecărui creștin este Hristos. Și unde și cînd îl descoperim pe Hristos ca fiind cel care ne-a iubit cel mai autentic, cel mai covîrșitor și cel mai deplin? Pe cruce. Nu în altă parte. Evanghelia ne spune clar că, în peregrinările Lui prin Țara Sfîntă, Hristos a făcut minuni și a uimit oamenii vorbindu-le, căci nu auziseră pe nimeni niciodată vorbind așa ca El, dar nu înțelegem din aceste informații că Hristos ne iubește deplin. Abia văzîndu-L pe cruce ne dăm seama. Cînd ne-a iubit cel mai mult Hristos? Cînd ne-a iertat de toată ingratitudinea noastră? Cînd ne-a asumat, la modul deplin, și a trăit totala suferință a despărțirii omului de Dumnezeu? Atunci cînd noi i-am dăruit nimicul urii, pe cruce; cînd noi ne-am propus, în nebunia noastră, să-L ucidem, crezînd că Îl putem omorî pe Dumnezeu. Cînd ne-a iubit? Cînd noi i-am întors spatele și ne-am revoltat împotriva Lui. Atunci cînd noi îl tratam ca fiind departele nostru, Hristos s-a dovedit a fi aproapele nostru. (...)

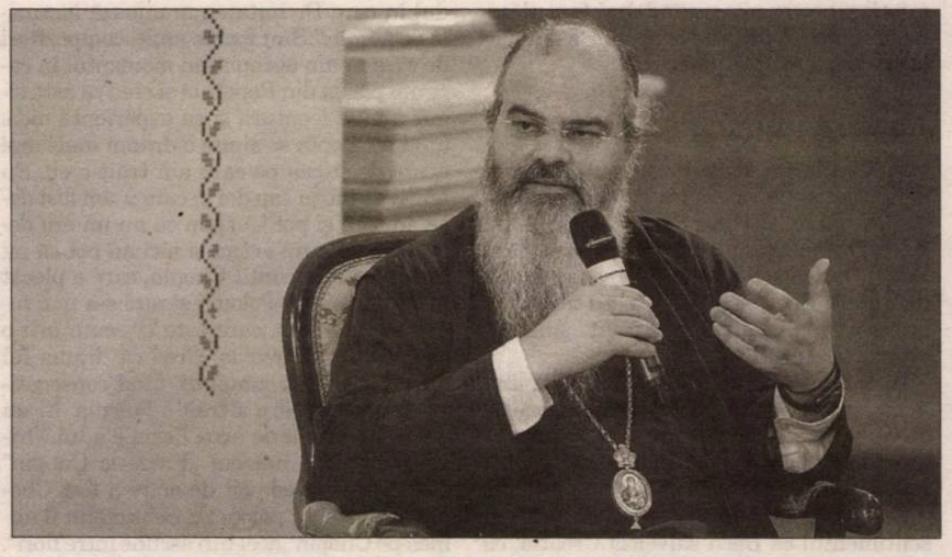

Aici aș face o paranteză. Noi – și vorbesc ca un om al Bisericii – sîntem obișnuiți să spunem și să credem că credința are nevoie de miracole, de minuni. Eu zic, dimpotrivă, că nu are nevoie de nici un miracol. O credință care are nevoie de miracole mi se pare o credință anemică, iar cei care condiționează credința de miracole încearcă să transforme credința într-un spectacol. (...) Or, credința nu are nevoie de miracole, are nevoie doar de adevăr și de iubire.

Credința trebuie înțeleasă ca o întîlnire cu mine și cu Dumnezeu, ca o relație personală. (...) Sigur că unii vor să-L scoată pe Hristos ca pe un mare filantrop, alții vor să-L scoată un mare psiholog, care rezolvă toate convulsiile, frămîntările, depresiile, însingurările. Mie mi se pare că e total greșit să-L parcelezi, să-L transformi într-un mare specialist. Hristos a venit în lume să ne transmită un mod de viață, nu o filozofie, nu o teorie, nu o ideologie, iar acest mod de viață rămîne la latitudinea mea, la libertatea mea să-l împărtășesc, să-l aprofundez, să-l transmit mai departe.

Există acum o presiune din partea societății civile ca Biserica să fie extrem de preocupată de activități caritabile, cu caracter filantropic, pentru că doar în felul acesta își poate legitima și valida prezența ei publică. Mie mi se pare că este o direcție falsă și de data aceasta n-am să citez un ortodox, că în general noi, ortodocșii, sîntem acuzați – și n-o fac pe victima, sper că vă închipuiți lucrul acesta – de o anumită inerție, sîntem vrăjiți de contemplație. Sîntem acuzați că ne place mai mult rugăciunea, savoarea lecturii în chilie, întîlnirea personală cu cineva decît o prezență în spațiul public, implicarea în acțiuni cu caracter civic. Păi, vă citez din Papa Francisc. La începuturile pontificatului, spunea cardinalilor: „Atenție sporită să nu transformăm Biserica într-un ONG!“. Asta este expresia lui: „să nu transformăm Biserica într-un ONG!“. O vom transforma într-un ONG în momentul în care ne vom concentra toată slujirea noastră pe filantropie, pe ajutorarea aproapelui. Faptul că a spus-o Papa Francisc pentru mine este incredibil, căci în general există această idee că cei de confesiune romano-catolică sînt mai implicați în partea aceasta filantropică. De aceea, faptul că a spus-o el mi s-a părut remaracabil. De fapt, menirea credinței nu este să rezolve probleme sociale sau să stîrnească revoluții culturale. Credința înseamnă că cineva își asumă modul de viață al lui Hristos, pe care îl găsim în Evanghelie. Mă aștept ca unii să nu fie de acord cu această perspectivă.

Revenim la tema noastră. Cum se face că Hristos devine aproapele nostru cînd el este departele nostru? Același autor pe care l-am invocat la începutul intervenției mele, Simone Weil, spunea că „iubirea este orientare, nu stare; păcatul nu este o distanță, ci este o proastă orientare a privirii“. Grozav spus! Adică contează foarte mult perspectiva pe care o ai asupra a tot ceea ce te înconjoară, a tot ceea ce este în jurul tău. Sigur că asta poate părea o banalitate, dar nu este deloc o banalitate. Este esențial să avem o perspectivă, o orientare clară prin tot ceea ce ne înconjoară, printre diferențele culturale, etnice, sociale și așa mai departe. Și toată această perspectivă e esențial să fie umplută de iubire. Astfel, orientarea este corectă, deși nu cred că e termenul cel mai potrivit.

(...)

Pe cruce, Hristos a strigat: „Dumnezeul meu, Dumnezeul meu, de ce m-ai părăsit?“. Unii au interpretat acest strigăt ca fiind o străfulgerare de ateism – iată un Dumnezeu care se simte părăsit de Dumnezeu! În tradiția ortodoxă și a textelor Părinților Bisericii, acest strigăt al lui Hristos este strigătul celui care nu crede în Dumnezeu. Nu este expresia unei distanțări a lui Iisus de pe cruce de Dumnezeu pentru că cel puțin noi nu putem concepe lucrul acesta: este un nonsens ca Dumnezeu să se înstrăineze de Dumnezeu. Dar vedeți cîtă delicatețe are Dumnezeu chiar și față de acești atei pe care noi îi blamăm și le punem etichete cu nemiluita? Eu cred că Hristos, prin acel strigăt pe cruce, a venit aproape și de acești atei sau de cei care contrastează, care au altă părere, care nu rezonează cu experiența Bisericii și cu modul de viață pe care noi îl împărtășim.

Știm cu toții pilda samarineanului milostiv și nu știu dacă este cazul să mai repet că, pentru evreul biblic, orice samarinean semnifica o entitate demnă de dispreț, de evitat. Pentru un evreu, samarineanul era un om spurcat, un fel de „celălalt“ perceput ca o entitate incapabilă să facă binele, un personaj nefrecventabil. Contrar acestui gen de mentalitate care – repet și-mi este foarte drag să spun lucrul acesta – este ruptă de valoarea și demnitatea persoanei umane și devine ideologie ucigătoare, Hristos samarineanul milostiv este atent la nenorocirea celui căzut între tîlhari și devastat de suferință. Este o atenție similară cu asumarea suferinței, a rănilor lui. Este iubirea pentru rănile celui abandonat, ale celui complet diferit față de tine. (...)

Hristos s-a identificat cu acel om căzut, fiind Samarineanul milostiv, cel care-și face vreme; ceilalți doi, preotul, levitul, foarte grăbiți, n-au avut vreme. Samarineanul milostiv, adică Hristos, atunci cînd îl vede pe cel care era pe buza prăpastiei vieții lui, nu manifestă nici o curiozitate privind identitatea etnică, convingerile religioase sau apartenența familială a acestuia. (...) Samarineanul milostiv, care este Hristos, pur și simplu îl asumă fără să evalueze starea lui morală sau pregătirea lui intelectuală. Această dragoste este concentrată pe rănile și pe nenorocirea lui.

Poate că unii se gîndesc la ceea ce astăzi este la modă, căci ești în rînd cu lumea să vorbești toată ziua despre toleranță. Și Hristos poate fi oricînd revendicat ca tolerantul prin excelență. Eu aș avea o altă abordare asupra acestui aspect. Eu cred că Hristos nu este tolerant cu nimic și cu nimeni, în sensul înțelegerii diluate și ideologizate a acestui concept în zilele noastre. De ce? Pentru că toleranța, cel puțin așa o înțeleg eu, o manifești față de o ideologie. Iubirea, adică ceea ce ne dă Hristos, se îndreaptă către persoane. Ideologiile toate ucid, și știm unde au dus totalitarismele secolului trecut, toate născute din ideologii. Sigur că acum și eu pot să fiu acuzat de ideologizare de către un celălalt, adversarul meu, pentru că în felul acesta se pune un căluș în gura celui care contrastează cu anumite idei larg împărtășite. Dar spun că pentru mine, și pentru experiența Bisericii, Hristos nu poate fi înrolat în rîndul toleranților. Nu a fost tolerant cu absolut nimeni și cu nimic, pentru că pe Hristos nu-l interesau ideologiile în nici un fel. Nu mai spun că modul în care se spune azi „să fii tolerant“ induce ideea că binele trebuie să tolereze răul sau că sănătatea trebuie să tolereze boala. Nu cred așa ceva. Am făcut acest mic comentariu pentru că ar fi putut apărea această cheie de înțelegere a lui Hristos care nu te întreabă nimic, nici cine ești, nici ce crezi, nici de unde vii, ci pur și simplu te iubește în suferința ta, în bucuriile tale, în dragostea ta și în tot ceea ce face parte din complexitatea firii tale omenești. (...)

Și a vrea să închei cu un gînd foarte important pentru omul secolului XXI, venit de la Sfîntul Maxim Mărturisitorul, trăitor în secolul al VII-lea: „Folosirea greșită a ideilor este urmată de reaua întrebuințare a lucrurilor“.

Preasfințitul Ignatie *este Episcop al Hușilor, membru al Sinodului Bisericii Ortodoxe Române.*

Sever VOINESCU

Acorduri îndepărtate, armonii apropiate

În seara zilei de 14 august, ultima seară a Conferințelor *Dilema veche* dedicate diasporei, aproapelui nostru de departe, au urcat pe scena Filarmonicii arădene doi pianiști români care trăiesc în afara țării. I-am invitat nu numai pentru că sînt foarte buni, ci mai ales pentru că reprezintă două generații diferite ale diasporei noastre, două „acorduri“ diferite. Și am căutat armonia...

Ana Silvestru are 38 de ani. De la 18 ani a tot plecat din România ca să studieze, cu burse care i-au asigurat stagii mai lungi sau mai scurte, pe care le-a împletit cu studiile de la Conservatorul bucureștean. Din 2008 s-a stabilit la Zürich și apoi la Berlin, pentru master și doctorat. Cariera ei merge în sus. Înregistrează în ritm susținut, concertează peste tot în lume, din Anglia pînă în Israel și Japonia. Este temperamentală, comunicativă, vrea să împărtășească tot ce știe, trăiește veacul, vrea să stabilească punți artistice și academice între Elveția și România. Este foarte atentă la calitatea artei ei, pe care nu o poate despărți de etică. Unul dintre profesorii ei, renumitul Dmitri Bașkirov, spunea despre ea că e „admirabil înzestrată și are un sunet aparte“. Înregistrările ei cu *Călătorie de iarnă* de Schubert (impresionant disc, realizat alături de un tenor maghiar) și *Tablouri dintr-o expoziție* de Mussorgski (compozitor în care se specializează) sînt excelente în orice sistem de referință discografică ați vrea să le plasați. O urmăresc de mulți ani pe Ana Silvestru și sînt impresionat de modul în care se construiește pe sine nu doar ca pianist, ci ca artist.

Andrei Vieru are 63 de ani. A plecat din România în 1988. „Ca să scap de Ceaușescu... Nici nu-mi puneam problema dacă o să mai fac muzică sau nu, pur și simplu am vrut să scap de Ceușescu“, a răspuns cînd l-am iscodit despre motivul emigrării. Trăiește la Paris, unde a continuat să facă muzică și unde a început să scrie. Andrei Vieru este deja un artist împlinit. Înregistrările lui din Bach (începînd cu *Variațiunile Goldberg* și continuînd cu *Clavecinul bine temperat*, cu *Arta fugii* și cu *Partitele)* și din Beethoven *(Variațiunile Diabelli* în interpretarea lui sînt mai mult decît muzică!) sînt legendare printre melomani. Cărțile lui de eseuri premiate, publicate în franceză și, mai nou, în românește, traducerile sale (cel mai recent a tradus teatrul lui Pușkin din rusă în franceză reușind performanța de a livra una dintre cele mai bune traduceri, conform specialiștilor), pasiunea lui pentru matematicile superioare dezvăluie un intelectual profund și complex, un rarisim exemplar de *Renaissance man*. Eseistica sa este la fel de impresionantă și de convingătoare ca pianistica sa.

Plăcerea de a-i asculta pe cei doi invitați a fost totală. Pe de o parte, i-am avut parteneri într-o conversație în care le-am ascultat opiniile despre muzică și lume, plecînd, fiecare, de la experiența lui de român stabilit în străinătate. Pe de altă parte, i-am ascultat cîntînd. Ana Silvestru a cîntat: Franz Liszt, *Variațiuni pe o temă din cantata Weinen, Klagen, Sorgen, Zagen (BWV 12) de Bach;* Chopin, *Nocturnele nr. 1 și 2, op. 27;* G. Enescu, *Rapsodia nr. 1 în La major op. 11*, aceasta, firește, într-o transcripție pentru pian realizată chiar de compozitor. Programul lui Andrei Vieru a cuprins: Bach, trei fugi din *Arta Fugii (BWV 1080);* Wagner-Liszt, *Moartea Isoldei;* Scriabin, *Sonata nr. 9, op. 68*. Mi-e greu să spun dacă ideile lor au secondat muzica sau dacă, dimpotrivă, muzica a fost pandantul ideilor. Înregistrarea video a evenimentului, disponibilă acum, arată mai degrabă că muzica și cuvintele s-au împletit într-o armonie aparte, pe care spectatorii nu o vor uita curînd. Îmi face plăcere să reproduc aici cîteva secvențe din dialogul care a avut loc pe scenă.

Despre muzica lui Bach

S. V.: Cioran, despre care nu exagerez deloc cînd spun că era un admirator al lui Andrei Vieru, zice așa despre Bach: „Fără Bach, Dumnezeu n-ar mai fi el însuși. Fără Bach, Dumnezeu ar fi un personaj de mîna a treia. Bach e singurul lucru care-ți dă impresia că universul nu e ratat“. Ana Silvestru, tu cînți Bach?

A. S.: Toți pianiștii cîntă Bach. Trebuie să cînte Bach. Andrei Vieru are această versiune extraordinară, o performanță legendară, bine spus... Bach este „pîinea noastră cea de toate zilele“.

S. V.: Dar tu cînd te apropii de Bach ai sentimentul că Bach salvează Creația, că fără Bach Dumnezeu e un personaj de mîna a treia?

A. S.: Nu.

S. V.: Simți în Bach ceva de genul acesta sau astea sînt exagerări de scriitor?

A. S.: Eu simt energie spirituală extraordinară de fiecare dată cînd sînt în Thomaskirche, în Leipzig, la mormîntul lui Bach. (...) Pur și simplu, îl simt pe Dumnezeu. (...)

S. V.: Andrei Vieru, ce e în Bach, mai multă spiritualitate sau mai multă arhitectură?

A. V.: Evident că amîndouă, și arhitectură, și spiritualitate. Cred că spiritualitatea lui Bach trăiește prin arhitectură și invers. Muzica lui Bach nu e o arhitectură goală. Noi putem compune muzici care să fie arhitecturi perfecte și deșarte, pustii într-un anumit sens. Nu e cazul lui Bach. Iar felul în care vorbește Cioran despre Bach e foarte parizian...

S. V.: Bach e la Leipzig, nu la Paris...

A. V.: Da, și Cioran e la Paris...

Pornind de la Chopin

S. V.: Andrei Vieru, există o percepție (...) că Chopin e ușurel, sentimental, comercial, cu mare succes la public, întotdeauna, melodios, „șlăgăros“ cumva (...), dar nu este foarte consistent, profund, așa cum e, de pildă, Bach. Tu ești un mare interpret de Bach și de aceea te întreb dacă se justifică tipul ăsta de ierarhizare: Bach e ceva important, e cu Dumnezeu, Chopin e ușurel, e cu „sufletelul“...

A. V.: E o nedreptate la adresa lui Chopin. Fiindcă vorbeam adineauri de arhitectură, arhitectura lui Chopin e întotdeauna perfectă și de un intelectualism formidabil. Latura de gînditor a lui Chopin a fost multă vreme neglijată. La Chopin există o dramaturgie foarte complexă. Nu spun că Liszt a împrumutat dramaturgia lui Chopin, dar mă întreb dacă Liszt ar fi fost posibil fără Chopin. Chopin a revoluționat nu doar „floricelele“, a revoluționat scriitura pianistică, a revoluționat și forma muzicală, ceea ce nu-i puțin lucru. Deci cred că e o foarte mare nedreptate la adresa lui Chopin să i se ia în considerare doar o anumită latură.

S. V.: Ana, l-ai evocat pe Chopin ca expat. Un interpret care trăiește și el experiența emigrației simte o solidaritate specială cu muzica unui compozitor care a trăit și el aceeași experiență? Cînd tu decodifici muzica lui Chopin, partea asta de experiență de expat te ajută, îți dă o cheie în plus de înțelegere a muzicii sau e pur și simplu o coincidență biografică?

A. S.: Nu este doar coincidență. Eu nu cred doar în simple coincidențe, decît în măsura în care numim „coincidențe“ modul în care Divinitatea aranjează lucrurile pe pămînt. Sînt foarte mulți compozitori de care m-am apropiat în momentul în care am plecat din România și cred că asta sigur a avut legătură și cu experiența mea. (...) La Chopin se simte o dramă mult mai acută decît cea pe care am trăit-o eu. Eu am avut un an sau doi în care n-am fost deloc în țară și pot să spun că nu-mi era deloc bine. Dar nu vreau și nici nu pot să-mi imaginez ce a simțit Chopin, care a plecat la 20 de ani din Polonia și nu i s-a mai întors decît inima, care este și acum într-o catedrală în Varșovia. Cred că drama lui de exilat a fost cumplită, fiind consecutivă dramei pe care a trăit-o Polonia. El nu poate fi separat de acea Polonie a lui. Oricine vizitează muzeul „Frédéric Chopin“ din Varșovia vede cît de activ a fost Chopin în diaspora poloneză. Schumann îl numea pe Chopin „acel tun ascuns între flori“. Tunul acela era ceea ce polonezii numesc *„nie dam sie“*, adică ceva oarecum greu de tradus, o traducere mai apropiată ar fi „nu voi renunța niciodată“. Dar este mai mult decît „nu voi renunța niciodată“, este dincolo de „nu renunț aici, pe pămînt“. Să ne amintim că Janusz Korczak nu a renunțat la orfanii de care avea grijă și a mers cu ei spre camera de gazare îmbrăcați în cele mai frumoase haine și legenda spune că și cîntau. Să ne amintim de cadeții care au atacat tancurile nemțești cu săbiile, îmbrăcați în uniformele de gală. Era clar că nu se mai luptau în momentul acela cu Wehrmacht-ul, ci cu propria lor slăbiciune umană, cu orice îi ținea legați de pămînt și îi ținea atașați de propria existență. Asta înseamnă *„nie dam sie“*, n-o să renunț indiferent ce s-ar întîmpla, acum și dincolo de moarte. (...) Chopin este unul dintre compozitorii cei mai masacrați, alături de Schubert. Masacrați în sensul că este cîntat extrem de sentimental. Sentimentalismul ăla n-are ce căuta (...) la Chopin, în care simt acea demnitate extraordinară. Chiar dacă ți se ia totul pe acest pămînt, nu ți se poate lua reacția în fața tragediilor vieții.

S. V.: Andrei Vieru, e corect să decriptăm muzica în termenii aceștia, legat de contexte istorice, politice? Sau, dimpotrivă, cînd tu te apropii de o bucată muzicală, consideri că e acolo un mare grad de autonomie față de cele ale lumii?

A. V.: Fiecare face cum crede. Eu am tendința de a face abstracție de detalii biografice. Am tendința să fac abstracție și de biografia mea atunci cînd scriu. Că s-a pronunțat cuvîntul „sentimentalism“, asta îmi aduce aminte de o formulă lapidară a lui Alain Finkielkraut, ai cărui părinți erau originari și ei din Polonia. Sper că nu deformez foarte mult spusele lui, el opunea sentimentalismul sensibilității. Și spunea ceva cam de genul ăsta: sensibilitatea ține de artă, sentimentalismul de kitsch. (...)

S. V.: Una e sensibil, alta e sentimental.

A. S.: Exact, e o diferență foarte mare între ele...

Despre transcripții

S.V. Andrei, tu ai cîntat o transcripție a unei lucrări orchestrale. Cînd asculți *Moartea Isoldei* cîntată de o orchestră intri inevitabil într-o anume stare, ai experiența sonoră a unei vastități. Nu crezi că transcripțiile pentru pian fac o nedreptate complexității, anvergurii, senzațiilor pe care lucrarea orchestrală le dă ascultătorului? Nu cumva sînt mici „lucrări de cabinet“ a căror valoare nu poate egala sau rivaliza cu versiunea orchestrală?

A. V.: Muzica pe care am cîntat-o eu nu e muzica lui Wagner, e muzica lui Wagner-Liszt. Așa s-a încetățenit. E o transcripție, deci are și Liszt contribuția lui acolo. (...)

S. V.: Adică e un alt tip de experiență, o altă muzică? Nu în sensul notelor, ci în sensul forței spirituale și artistice?

A. V.: Nu știu. De exemplu, dacă ești în mod special sensibil la vocea umană, atunci sigur că te orientezi către operă. Eu nu sînt sensibil la vocea umană, eu m-am obișnuit foarte greu să ascult muzică de operă, nu suportam pînă foarte tîrziu muzica de operă. Mi se părea că muzica de operă „miroase a om“ și eu nu asta caut în muzică. (...)

A. S.: Urmează să vă cînt transcripția *Rapsodiei nr. 1* de Enescu. Nu cred că există cineva în țară care să nu fi auzit măcar o dată *Rapsodia* aceasta în varianta pentru orchestră. Enescu a făcut o variantă pentru pian în 1949, adică 40 de ani după ce a compus versiunea pentru orchestră. Versiunea pentru pian este foarte rar cîntată. Întîi pentru că este extraordinar de grea, dar dincolo de dificultățile pianistice, ea este o lucrare pe care nu poți s-o cînți exact așa cum a lăsat-o Enescu. Într-un fel, Enescu îl obligă pe pianist să aducă niște completări. Nu mai spun că există măsuri întregi lăsate goale. Cred că una din cauzele pentru care Enescu invită pianistul să completeze lucrarea ține de natura folclorului folosit de Enescu în această *Rapsodie:* este un folclor lăutăresc și nu este folclorul țărănesc pe care-l folosește, de exemplu, Bartok. Deci, Enescu pornește de la o tradiție lăutărească...

S. V.: Și te invită la improvizații, căci lăutăria înseamnă improvizație.

A. S.: Da, te invită la improvizație. Ei, poți să faci așa ceva cu o orchestră? Nu poți. Dar poți să faci asta foarte bine cu pianul. O mare pianistă, din păcate tragic și devreme dispărută, Mihaela Ursuleasa, are o interpretare minunată, operînd niște modificări în această versiune pentru pian a *Rapsodiei* de Enescu. Și eu îmi aduc contribuția mea cînd o cînt. Orice pianist care vrea să cînte această lucrare aproape că trebuie să o facă, pentru că Enescu lasă multe „pete albe“. (...)

A. V.: Transcripțiile pentru pian ale multor, dacă nu ale tuturor lucrărilor care au fost vreodată transcrise lasă loc pentru multă libertate. Orchestra are o inerție mai mare, prin forța lucrurilor, și mult mai puțin loc de libertate. De aceea, unele bucăți sună mai bine la pian. Aș menționa, de exemplu, *Sărbătoarea primăverii* de Stravinski, care după părerea mea sună mult mai bine la pian decît cîntată de orchestră. În fine, nu știu dacă avem timp să discutăm acum, dar îmi amintesc de sentința ironică a lui Debussy la adresa *Sărbătorii primăverii*, spunînd că e „barbaria cu tot confortul modern“.

S. V.: Adică e chiar spiritul secolului nostru...

A. V.: Rafinamentul orchestrei e atît de mare încît e confort mai mult decît barbarie. La pian poți să faci „barbarie“ adevărată și sînt absolut convins că versiunea pentru pian nu e o reducție a versiunii de orchestră. Stravinski compunea la pian, el aude pianul cînd compune, chiar dacă compune pentru orchestră; după cum la Beethoven e invers, el aude orchestra chiar și atunci cînd compune pentru pian.

■ ■ ■

Propuneri de *Dileme vechi* pentru viitor:

- **Tinerețea**

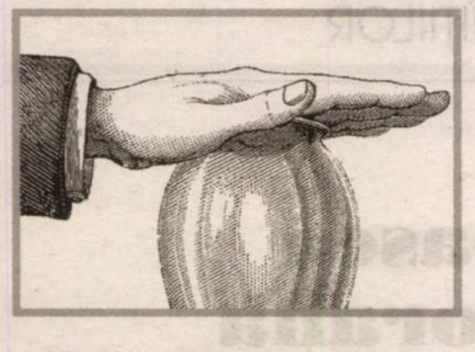

George BANU

scena lumii

Tokyo, țipete în peștera cu ecou mondial

Jocurile Olimpice de la Tokyo au fost un pariu de supraviețuire, căci altfel erau amenințate de dezorganizare și puse sub semnul întrebării. Dar totodată ele s-au constituit într-o șansă radicală pentru sportivii care, deja, le așteptau neliniștiți după anularea de anul trecut: anul 2020, anul tuturor regretelor, de la Jocuri la centenarul festivalului de la Salzburg sau la aniversarea a 75 de ani a celui de la Avignon. Anul 2021, pentru a salva o continuitate în pericol, trebuia să fie acela al reînvierii.

Jocurile s-au desfășurat în circuit public închis, dar planetar deschis: victorie a ecranului. Substituție de consolare căci, pentru destinul unui sportiv tînăr, patru ani sînt un interval decisiv. De aceea, poate, mai mult decît oricînd, implicarea a atins o intensitate deosebită. Și uneori a tulburat prin manifestări lipsite de orice reținere – un semn ce merită interpretat. Manifestări extreme.

Victoriile au fost ocazia unor reacții derutante prin exces și fără de rezervă. Atleți care se rostogolesc pe pistă sau țipă asemenea unor fiare eliberate din cușcă, echipe care se dedau unor dansuri neînfrînate, un săritor la înălțime care traversează stadionul urlînd pentru a-și îmbrățișa isteric un compatriot și el învingător, un alergător care-și sfîșie maioul la capătul unei curse perfecte… și cîte altele. Vechi spectator, aceste expresii derutante, fără de control și cenzură, inițial m-au surprins. Le-am înțeles sensul apoi. Acești sportivi s-au dedicat luni și ani de zile Jocurilor care păreau să fie suprimate chiar și în 2021, dar care, pînă la urmă, au fost confirmate. Ei au trăit cu panica Olimpiadei interzise în ciuda eforturilor depuse de cîțiva ani de zile, și aceasta i-a înspăimîntat. La Tokyo, impactul Jocurilor se datora și unei refulări ce-și găsea, miraculos, o soluție. O eliberare.

Japonezii au impus respectarea normelor sanitare, măști, gel dezinfectant, dar mai cu seamă absența spectatorilor. Săli goale sau genial concepute pentru a crea iluzia unei prezențe, grație scaunelor ce expuneau jocuri subtile de culori care, la televizor, creau impresia unui public. În absența lui, sportivii se confruntau cu propria lor singurătate, doar ei înșiși față în față cu cronometrele și cu adversarii mediatic îmbrățișați la capătul fiecărei competiții. Ei se implicau total fără prezența publicului și a ceea ce produce el ca stimulare exterioară. Aceasta explică, poate, tensiunea resimțită și reacțiile extreme, lacrimi sau țipete, care, constant, s-au manifestat. Solitudinea atleților accentua presiunea resimțită și acorda o valoare extremă victoriilor sau eșecurilor. O mare gimnastă americană s-a retras sub impactul „demonilor ce-i tulburau mintea“, o tenismenă care ocupa locul doi în clasamentul ATP a fost surclasată de o necunoscută. Alții, dimpotrivă, au realizat performanțe ce au depășit așteptările. Sportivii erau singuri și se confruntau cu propriile limite fără nici un alt partener. Ei se aflau față în față cu ceea ce, pentru ei, s-a transformat într-un test suprem: succesul la Jocuri. De aceea, fără îndoială, victoriile au suscitat adevărate simptome nevrotice. Cu atît mai intense cu cît lipseau martorii din tribune, dar noi, de aproape, le percepeam expresiile uneori isterice chiar. Peter Handke a scris un roman celebru despre „singurătatea portarului“, și aceasta a fost condiția generală a atleților reuniți în stadioane goale, dar conștienți de impactul unanim al performanțelor realizate.

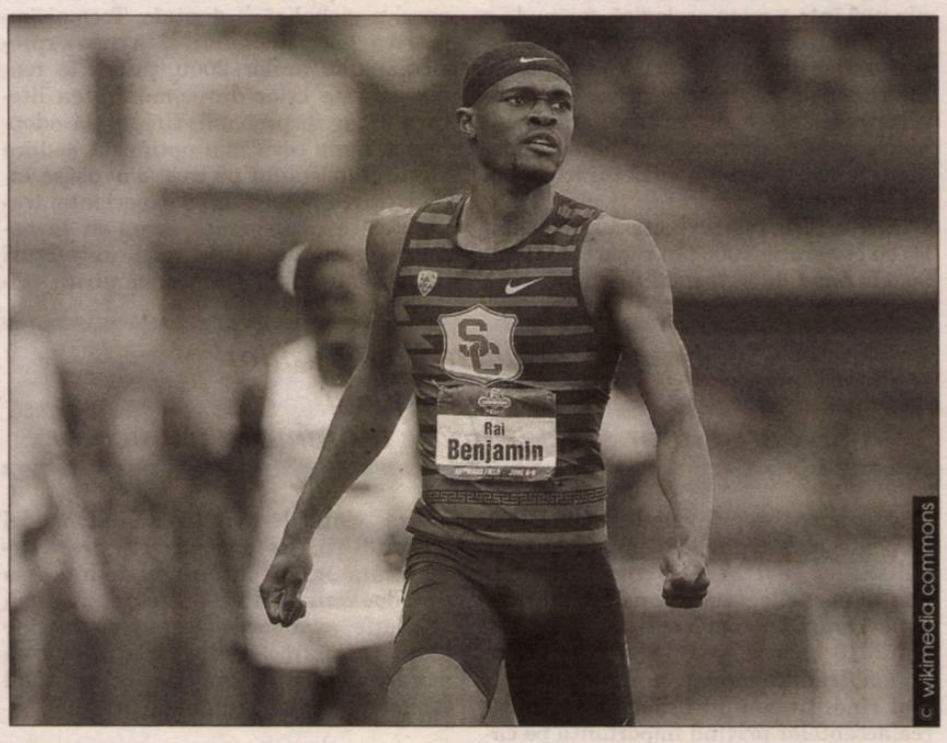

© wikimedia commons

Cu ceva timp înainte asistasem la Campionatul European de fotbal care beneficia de un număr corect de spectatori, a căror participare, de astă dată, surprindea prin excesul reacțiilor care poate erau consecința revenirii pe stadioane. Ipoteză plauzibilă căci, la un alt nivel, și teatrele au cunoscut aceeași efervescență inedită, superioară nivelului atins de obicei. La Tokyo nu se auzeau decît strigăte dispersate ici și colo, lipsea rezonanța tribunelor și astfel atleții erau frustrați de intensitatea dialogului care exaltă, excită, stimulează atletul lansat în febra competiției. Cîteva zile mai tîrziu asistam la reprezentația cu *Don Giovanni* la Salzburg. Sala părea o hiperbolă a balurilor vieneze sau venețiene căci fiecare spectator purta o mască, dar nu din plăcerea disimulării, ci din obligație sanitară. Acest public saluta prin ovații marile reușite vocale: aici, cîntăreții nu erau singuri. La Tokyo, dimpotrivă, domnea tăcerea din jur, o tăcere deplină. De aceea, sportivii, frustrați de orice relație dialogală, se manifestau excesiv, fiind reduși la o dificilă condiție monologală. Lipsiți de partenerii din tribune, ei nu vizau decît reușita performanțelor și recompensa lor simbolică: medaliile. Frustrați de absența aplauzelor și uralelor, ei își doreau obsesiv reușita olimpică. Aceasta le explică, în parte, manifestările extreme de satisfacție sau cele dureroase de eșec. N-am auzit niciodată mai multe țipete și n-am văzut mai multe lacrimi ca la Tokyo. Impact al singurătății pentru acești salahori ai efortului condamnați să se dăruiască total într-o peșteră fără ecou. Dacă ecoul direct era absent, cel virtual exercita o presiune extremă. Nu ne vede nimeni din tribune, dar ne vede lumea pe ecrane. O asemenea distorsiune se afla la baza acestor derutante reacții cathartice de teamă și exaltare. Ambivalență vizată de mult la greci… Sportul, la Tokyo, a produs manifestări similare cu *Oedip* sau *Medeea*.

Acum, cu evidență, s-a revelat impactul psihologic produs de cultul performanței și de imperativul succesului. Îl bănuiam, dar niciodată mai mult ca acum el nu și-a dezvăluit puterea devastatoare. Acum, camerele de televiziune ce adoptă privirea de aproape ne-au permis să surprindem ochii angoasați ai gimnastelor în așteptarea rezultatelor afișate sau mușchii crispați ai alergătorilor de cursă lungă. Fragilitatea sportivului ne-a apărut ca o condiție indisociabilă a competiției. Din tribună urmărim o siluetă, salutăm un gest inspirat, dar pe ecran surprindem detalii, mărturii biografice secrete, altfel inaccesibile. Cînd excesul satisfacției, cînd crochiuri neliniștite. Ca acelea ale gimnastelor care, ca niște fetițe temătoare, strîngeau în brațe ursuleții din catifea, dublul condiției lor infantile. Această tandrețe de obicei ascunsă și revelată doar de transmisia televizuală e complementul exceselor produse de reușita supremă în peștera fără spectatori. Pe atleți i-am văzut altfel. Dar și ei au fost alții.

Ciudată relație întreținem cu durata pandemiei… În plină vară a lui 2021, citeam pe tribunele goale din capitala niponă *Tokyo 2020,* la Salzburg, pentru centenar, se prezenta opera lui Mozart jucată, acum o sută de ani, la deschiderea festivalului, în 1920 – s-a generalizat un efort comun de a anula anul „ciumei“. De a-i contesta existența. Ca acea doamnă bătrînă dintr-o caricatură care, întrebată ce vîrstă are, răspundea: „Anul 2020 nu-l pun la socoteală“.

P.S. Citesc și recomand oamenilor de teatru, studenților și nu numai excepționalul serial Shakespeare publicat de Adrian Papahagi la Editura Polirom. La el, cunoașterea textelor și exercițiul bibliografiei se asociază organic, fără pedanterie și nici divagații abuziv teoretice. Ultima apariție e consacrată lui *Titus Andronicus* și *Hamlet*.

***George Banu** este critic de teatru. Printre volumele sale recente se numără* Viață și teatru pe scena lumii *(Editura Polirom)*, Povestirile lui Horatio *(Editura Tracus Arte.)*

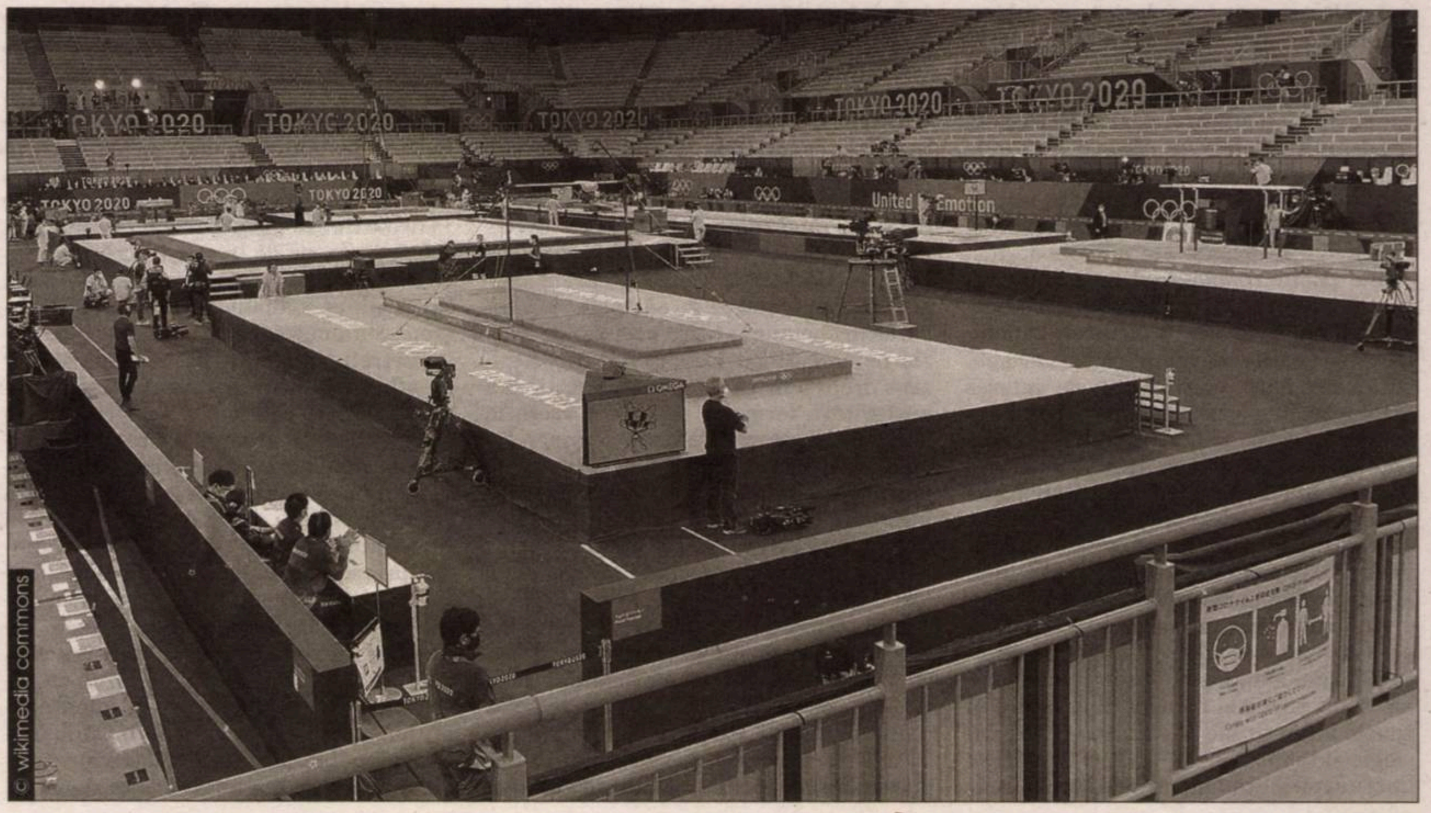

© wikimedia commons

Alex CIOROGAR

pentru **poezie**

Poezia românească extrem-contemporană

Curentul metamodernist pare să cuprindă azi nu mai puțin de două generații biologice extrem de bine conturate în cercetarea sociologică recentă: Generația Y (între aproximativ 24 și 35+ de ani) și Generația Z (între aproximativ 16 și 23 de ani). Această ultimă promoție lirică e compusă din absolvenți/absolvente de Litere, complet alfabetizați/alfabetizate digital, avînd acces la orice tip de (re)surse (autohtone ori de aiurea) și cunoscători/cunoscătoare, așadar, a cîtorva limbi străine, pentru care experiențele liberalizatoare (sex, arte, droguri) nu mai constituie o noutate, iar direcțiile gîndirii poststructuraliste nu mai par ceva spectaculos. Contracultura nu mai șochează nici ea și nu mai produce adevărată emulație. Pentru ei, avangarda e istorie și tendință, la fel cum manierismul nu mai reprezintă un pericol, iar stîngismul e prelucrat ca accesoriu, într-un climat în care audiovizualul domină logica compozițională. Dinamica și formele literaturii extrem-contemporane sînt, așadar, rezultatele acestor conflicte și a colaborări între tradiție și noua cultură digitală.

De menționat că poezia actuală a reușit, totuși, să integreze mecanismele ce păreau să-i prevestească moartea. Spațiul cărții a devenit unul privilegiat tocmai datorită faptului că schimbările și provocările codurilor digitale pot fi – în limitele paginii tipărite – constant negociate. Împotriva și, totodată, în contemplarea postumanului, gestul literar e capabil de reintegrarea lumii virtuale. Nu e deloc riscant să vorbim, așadar, despre trecerea prețioasă de la tehnici la tehnologii literare.

Într-o epocă a individualismului și a producțiilor *indie,* comercializarea strategiilor de compoziție nu e decît naturală. Într-o epocă a globalizării digitale, transformarea poeților și a poetelor în *gamer*-i, *hacker*-i, DJ-i, curatori, bricoleuri sau antreprenori – sub influența tehnologiilor digitale – e mai mult decît inevitabilă. Problematizarea impactului tehnologiilor informaționale asupra – *horribile dictu* – condiției umane e concurată doar de modalitățile prin intermediul cărora mecanismele digitale au început să ocupe un loc central în cadrul elaborării unor noi tactici retorice. Cum ne învață teoreticienii postumanului, limbajul a devenit o simplă extensie tehnologică, iar subiectivitatea nu mai apare azi altfel decît intens hibridizată.

Într-o literatură fără frontiere, poezia nu se mai raportează, cum o făcea pînă nu demult, doar la un alt text literar, ci și la un serial TV, un joc video, un album sau, iată, la cele mai întunecate colțuri ale Internetului. Astfel, una dintre caracteristicile principale ale metamodernismului poetic românesc îl reprezintă raportul complet naturalizat pe care poezia îl subîntinde atît cu modelele canonice, cît și cu cele marginale ori chiar subculturale, dacă vreți. Pline de interes rămîn, așadar, considerațiile privind natura rizomică a noilor producții poetice. Or, caracteristic este în acest sens modul în care, problematizînd fragilitatea noilor condiții social-tehnologice, ei reușesc să valorifice cu mult rafinament relativismul, dar și rezervele de productivitate ale unor diverse formule retorice.

Nu mai puțin inovatoare și fecunde s-au dovedit a fi, apoi, interogațiile adresate iluziei identitare. Spectralizarea subiectului poetic și transferul acestuia în zonele interstițiale postumane dintre biologie și tehnologie au prilejuit nașterea unei auctorialități neuronale în care individul pare să rămînă, dacă vreți, un simplu nod într-o rețea ecologică. Avem de-a face, deci, cu un mix de atitudini, discursuri și registre sau, pe scurt, cu o poezie multimodală, unde transgresarea și înregistrarea efectelor depășirii granițelor dintre genuri, discipline și mijloace media reprezintă acum o miză principală și chiar o normă.

Care e, însă, relația metamodernismului cu generația 2000? În raport cu manifestele *hard* de la începutul noului veac (fracturismul, deprimismul și celelalte), se poate remarca astăzi preponderența stilisticilor *„soft“*. La fel cum putem sesiza că poeticile *dark* ce cartografiau mizeria tranziției românești au făcut loc, din 2010 încoace, gesturilor *light.* Cum putem traduce aceste epitete? În primul rînd, trebuie menționată modificarea accentelor privind importanța pe care o avusese transcrierea vieții trăite, în notațiile douămiiștilor, care cedează acum teren în fața vieții construite din textele metamoderniștilor de azi. De unde „critica ideologică“ putea trece drept una din sintagmele-cheie ale poeticilor mizerabiliste, discursul critic se vede obligat să recunoască, fără doar și poate, desocializarea imaginativă a noilor poetici literare. Fără a se întoarce împotriva practicilor postmoderne (ci, mai degrabă, depășindu-le prin aglutinare), tinerii poeți debutați după consolidarea principalelor nume și direcții ale generației 2000 au făcut un pas în spate, trăgîndu-și respirația după manifestele milenariste, pentru a pune o barieră între ei și noile tipuri de expresivitate, fie că vorbim de ecranul calculatorului, fie, pur și simplu, de o distanță identitară autoironică.

Fără a juca pînă la capăt cartea ironiei destructive, aceștia aleg cu bună știință să refolosească o parte a marotelor și a convențiilor literare dinamitate nu cu mult timp înainte de anarhiștii fracturiști, obținînd, în consecință, efecte poetice admirabile, fiind pe deplin conștienți, totodată, că nici măcar clișeele nu trebuie ignorate, ci mai curînd curtate. În opoziție, deci, cu toate eforturile de transparentizare puse în joc de douămiiștii minimaliști se află aceste noi stilistici baroc-parnasiene. Desprinderea nu e însă implementată în termenii unei rupturi. Ea nu urmărește, așadar, o logică a stîngii. Ba chiar dimpotrivă. Declarația conform căreia poezia nouă se întoarce, ca să apelez la cîteva locuri comune, către acel tip de poezie pe care Hugo Friedrich o caracterizase drept o lirică a intelectualității și a austerității formelor sau, dacă vreți, la acea filieră pe care Marcel Raymond o identificase ca aparținînd artiștilor este infinit mai adevărată decît oricare altă încercare de instrumentalizare a modificărilor actuale în termeni belicoși.

Dacă postmodernismul românesc a fost receptat, nu o dată, drept o paradigmă importată oarecum bovaric în lipsa unei reale postmodernități și dacă reprezentanții milenarismului poetic s-au concentrat, deci, asupra temelor realului, tinerii scriitori debutați după 2010 s-au remarcat, în schimb, prin impunerea unor formule aflate în relativă concordanță cu trăsăturile așa-numitei epoci a globalizării digitale. Tocmai împotriva biografismului și a neo-expresionismului anilor 2000, tinerii le readuc aminte celor din comunitatea literară că ar fi, probabil, timpul să adopte o viziune ceva mai optimistă asupra vieții. Importanța pe care o avusese înregistrarea nemediată a experienței traumatice e abandonată acum în favoarea construcției unor mici universuri discursiv-utopice. Dacă douămiiștii erijaseră „viața“ la statutul de unic model al scriiturii, metamoderniștii transformă acum „stilul“ într-un fel de a fi. Așa cum douămiismul a reprezentat o ultimă revoluție avangardistă, putem susține ideea conform căreia contrareforma metamoderniștilor compune un veritabil tablou al ecumenismului de azi.

Lumea socială a douămiiștilor
a fost abandonată
în favoarea unor spectaculoase diorame în tehnicolor.

Postmilenariștii

Astfel, chiar dacă fracturismul (în detrimentul celorlalte mișcări de la începutul noului mileniu) e acum folosit ca un soi de sinonim pentru începutul anilor 2000, observația nu semnalează, din păcate, nimic altceva decît succesul retoric al manifestelor de azi și de mîine. Eliberîndu-se de catehismele milenariste, poezia nu mai transcrie astăzi o experiență, ci o produce prin mixaj, fiindcă nu despre însemnarea imediată a unor episoade (ne)semnificative e vorba aici, ci despre formalizarea unor noi afecte. Jargonul digital a înlocuit argoul tranziției post-comuniste, la fel cum experiența subiectivității nu mai pariază pe visceralitate, ci pe fenomenologizarea imaginarului informațional. Dacă douămiiștii și-au făcut un țel din fabricarea autenticității, metamoderniștii au ales să legitimeze construcțiile sintetice. În consecință, lumea socială a douămiiștilor a fost abandonată în favoarea unor spectaculoase diorame în tehnicolor, biografemele fiind înlocuite și ele de un soi de *textual snapchats.* Bref, trecerea de la transcrierea directă a cotidianului la explorarea imaginativă a cognițiilor, de la anarhismul neo-avangardist la tehnologismul reflexiv, de la minimalismul autenticist la exhibarea hauntologică a plenitudinii excesive, de la neo-expresionism visceral la empirism fabulatoriu ori de la construcții vizionare la bovarisme exotice – iată accentele și mutațiile ce compun trăsăturile liricii extrem-contemporane.

Portretul de grup al post-milenariștilor se află însă într-o perpetuă metamorfoză. Fie că ne referim la varietatea problematicilor abordate, fie că ne raportăm la diversitatea registrelor discursive, putem spune – pentru a sistematiza puțin discuția – că figuralitatea actuală presupune nu doar reluarea cîtorva dintre principiile majore ale modernismului, ci și implementarea a cel puțin două strategii de actualizare a principalelor sale direcții. Depersonalizarea discursului e altoită, destul de bizar, cu externalizarea retorică a sentimentalismului, în același timp în care exhibarea hipersensibilității este trecută prin diverse filtre ale distanțării autoironice. E vorba, așadar, de utilizarea autosubversivă a strategiilor postmoderne (cinismul, pastișa și autoreflexivitatea), pe de o parte, și de încorporarea efectelor și a temelor celor mai titrate evenimente ale momentului (precum postumanismul, globalizarea sau digitalizarea), pe de alta. În funcție de cei doi poli, figurile centrale ale poeziei extrem-contemporane ar putea fi grupate în cel puțin două tabere.

Se disting, mai întîi, direcțiile *noii detașări* (aici putem include scriitura conceptuală ori tendințele postumaniste, spre exemplu) și, mai apoi, formulele *noii afectivități* (neo-Biedermeierul și post-ironicul, între altele). Oricare și oricîte ar fi diferențele specifice, trebuie să recunoaștem că poeticile actuale sînt caracterizate de o oarecare fungibilitate: alături de Alex Văsieș, Cătălina Stanislav, Alex Cosmescu, Matei Hutopila, Deniz Otay și Radu Nițescu, Andrei Dósa întregește, de pildă, o „estetică a moderației“ (noua afectivitate), la fel cum Florentin Popa, Ștefan Baghiu, Cosmina Moroșan, Timotei Drob, Ovio Olaru și Vlad Drăgoi înregistrează tonalitățile unei „retorici a excesului“ (noua detașare). Nu există, de altfel, nici o linie clară de demarcație între cele două așa-zise grupări. Conceptualismul nu face rabat de la emoție, la fel cum nici tendințele post-ironice nu exclud, în genere, tematizările postumane. Chiar dacă polarizările există, cele două categorii trebuie citite, mai degrabă, ca polii extremi ai aceluiași spectru.

Mai poate apoi fi descifrată, cum anticipam, o mică retragere în tradiție (revalorificarea formelor fixe, în principal), dar și preferința pentru un anumit tip de artificialitate hiper-conștientă (obsesia naiv-perversă pentru suprafețe ori simulacre și cultivarea propriei *persona).* Dacă discursul criptic traduce condițiile globalizării digitale, caracterul eliptic al scriiturii trădează, la rîndul său, o nostalgie fractalică subtil sugerată prin intermediul bricolajelor laconice. Mai mult decît orice însă, comun scrierii lor rămîne imboldul de a tematiza pe sau în marginea experienței imponderabile a unei (post)adolescențe prelungite. Aceasta poate lua forme angoasante ca la Andrei Dósa ori Cătălina Stanislav sau excentrice, cum se întîmplă în poezia lui Ștefan Baghiu, sau, dimpotrivă, să fie de-o acalmie bizară, ca la Alex Văsieș. Adolescența poate însemna și masculinitate (uneori toxică), cum ne-a arătat Matei Hutopila sau, de ce nu, multă nostalgie, prezentă, în mod special, în textele lui Vlad Drăgoi. Adolescența poate locui de partea hedonismului New Age cum se întîmplă în paginile Cosminei Moroșan ori ale lui Deniz Otay, însă ea poate fi și violent-evazionistă ca la Ovio Olaru sau Tudor Pop ori ireal-ideală ca în reprezentările lui Florentin Popa ori Timotei Drob.

Dincolo de meritul de a fi compus un inventar al sensibilității actual-digitale, textele lor – haotice, sofisticate, emoționante – se remarcă prin aceea că ne oferă nu doar un fascinant spectacol al prețiozității, ci și o subtilă tactică recuperatoare prin coagularea unor tradiții dintre cele mai divergente.

(versiunea integrală pe site-ul www.dilemaveche.ro)

Alex Ciorogar *este directorul revistei* Echinox *și al OMG Publishing.*

Andreea VLAD

dilematograf

Polițist substantiv

● ***Neidentificat*** **(România, 2021), de Bogdan Apetri.**

Florin este un polițist de provincie dintr-un oraș idilic, filmat insistent cu drona din mai multe unghiuri. Este un spațiu oarecum tainic, în care pătrunzi, ca în preambulul filmului, în șoaptă și pe furiș. Oamenii par să funcționeze într-un mod mai mult sau mai puțin relaxat, dar automatizat, ca și cum ar fi permanent avataruri conștiente ale propriei vieți. Este un mediu aseptic și supus tacit devizei de a nu strica armonia comunității și binele general. Generațiile mai tinere par să fi scăpat de tarele comunismului și se integrează firesc minunatei lumi noi, orice ar însemna asta într-un cochet oraș de provincie. Pentru Florin, tipul dur și (bănuim) intransigent din poliția locală, viața sună bine: are un apartament spațios într-un ansamblu rezidențiul și mobilat ultimul răcnet, inclusiv cu o pianină la care mai exersează din cînd în cînd puțin Chopin, plus mașină în leasing. Ar mai fi un detaliu: viața lui de familie e în ceață, nu o vedem nicăieri pe tînăra lui soție, deși este întrebat insistent ce mai face Stela, profesoara de pian.

În orice caz, sîntem departe de orașul prăfuit și de sistemul birocratic din *Polițist adjectiv,* filmul lui Porumboiu care la vremea lui a deschis o nouă direcție estetică și filosofică în Noul Val. Polițistul interpretat de Dragoș Bucur nu era foarte preocupat de bunăstare și de o condiție socială impunătoare, ci mai degrabă de nuanțele semantice ale unui idealism greu de găsit în realitate printre oamenii legii. Relația dintre valoarea ideii de justiție în sine și felul în care era interpretată diferit în funcție de miza dorită era un studiu de caz al limitelor punerii în aplicare *de facto* a legii.

Polițistul Florin Iespas (expresivul Bogdan Farcaș într-un mare rol) nu are astfel de complicații, inițial el pare doar un perfecționist dornic să rezolve un dosar care trenează. Într-un lung plan-secvență cu accent pe detalii ale chipurilor sau profilului care deschide filmul, Iespas încearcă să-l convingă pe șeful lui pus mereu pe spus bancuri mai mult sau mai puțin reușite (interpretat riguros de Vasile Muraru) să-i dea cazul colegului său aflat în concediu, care cerceta două incendii suspecte la o cabană din zonă, cu autor rămas neidentificat. Insistența vizibilă a lui Iespas dă de gîndit, căci știm de la părintele *policier*-ului, Sir Arthur Conan Doyle: cu cît un detaliu (doar diavolul se ascunde în detalii) e mai neobișnuit, absurd sau chiar grotesc, cu atît acolo ar putea sta cheia rezolvării cazului. La Iespas surprinde din start siguranța cu care, fără probe certe și mizînd mai ales pe violență verbală și intimidare (sună cumva cunoscut?), este convins că vinovat ar fi nefericitul Bănel (excelentul Dragoș Dumitru), un țigănuș angajat ca paznic la cabană, care muncește din zori pînă noaptea pentru a-și îngriji mama țintuită la pat și sora.

Deși polițiștii săi sînt mari iubitori de muzică clasică, cineastul Bogdan Apetri, aflat la al doilea film după debutul promițător cu *Periferic,* nu și-a propus să ofere o replică în contrapunct capodoperei lui Porumboiu. Miza lui este mai degrabă felul în care degradarea interioară a unui om aparent echilibrat, bun profesionist și solid așezat social ajunge să devasteze tot ce e în jurul lui. Iespas este, fără discuție, un studiu de caz sociologic: el ajunge să folosească tertipurile profesiei sale pentru a pune ordine în haosul care a devenit viața sa. A fi un Dumnezeu mai mic cu legea în mînă doar pentru că legea însăși îți permite asta, a-i deturna procedurile în favoarea ta doar pentru că poți este un scenariu al trufiei (smintelii?) de care orice reprezentant al puterii instituționale, nu doar oamenii legii, poate fi tentat. Dacă în *Republica* lui Platon, ideea de *polis* era venerată, era însăși rațiunea de a fi a exemplarului cetățean elen, iar valorile aveau drept de cetate (omul drept nu ar face rău nimănui), în Republica Piatra Neamț *aka* România, dezordinea morală totală și modul sfidător, amoral de a nu accepta un eșec personal ar fi putut deschide un orizont ceva mai larg decît cel schițat aici. Cum spuneam, ambiția lui Platon de a crea o societate bazată pe adevăr și dreptate e din alt film decît *Neidentificat,* interesat mai degrabă de un portret naturalist al disoluției individuale sub influența rolului de putere care domină *polis*-ul la un moment dat.

Semnătura regizorului Bogdan Apetri are o eleganță indiscutabilă, o fluiditate vizuală și o siguranță a ochiului interior disimulat mereu cu grație printre protagoniști. Însă, deși susține că a dorit să se îndepărteze de modelul thriller-ului american clădit pe suspans și piste false, filmul său nu sare prea mult de acest model cu succes garantat, exceptînd poate fîlfîitul omniprezent, prin filiera filmului de artă est-european, al porumbeilor care se aude mereu din off. Subsumată potrivirilor ingenioase și mai mult sau puțin verosimile de *plot,* drama personală reală a sociopatului Iespas nu are șanse să te bîntuie prea mult după aprinderea luminilor. Nu mai mult decît fîlfîitul de porumbel care îi bîntuie eroului zilele, dar și clipele cînd se lasă seara peste pitorescul și liniștitul oraș de provincie, locul unde în genere nu se întîmplă mai nimic.

Neidentificat, care a obținut Marele Premiu la Festivalul Anonimul, rulează în cinematografele din toată țara din 6 august.

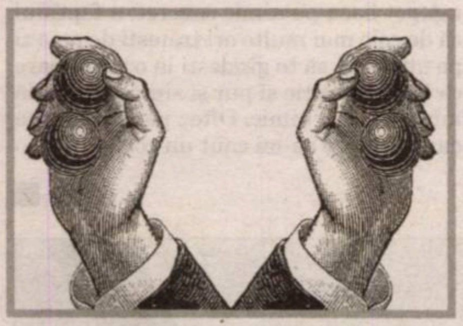

Paul BREAZU

audio și n-am cuvinte

Kanye Decancela(n)tul

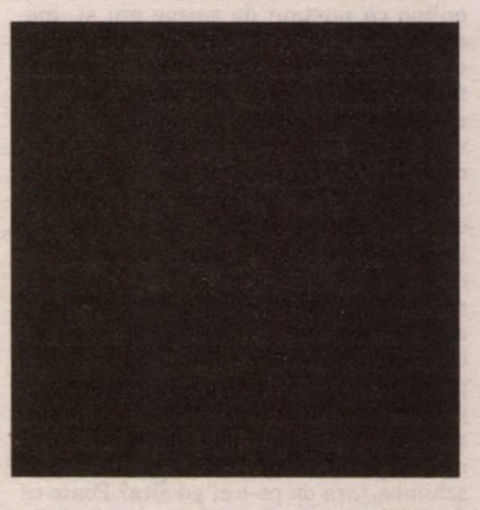

● **Kanye West, *Donda*, Good Music/ Def Jam, 2021.**

„I'll be honest, we all liars, / I'll be honest, we all liars, / I'm pulled over and I got priors, / Guess we goin' down, guess who's goin' to jail?“ Trei bărbați în puterea vîrstei – unul dintre ei vorbește la un telefon mobil și are fața acoperită cu un fel de cagulă neagră –, aflați pe stadionul Soldier Field din Chicago, privesc către oamenii care îi înconjoară de pe scările unei case ridicate în mijlocul cîmpului de joc. Cel cu fața acoperită este Kanye West. În stînga sa stă Brian Hugh Warner, acuzat de viol și abuz sexual, cunoscut și ca Marilyn Manson. În față este Jonathan Lyndale Kirk, cel care recent, în timpul unui concert la Miami, a avut o ieșire homofobă, sancționată mai apoi de media și de cei din industria muzicală. Pseudonimul său artistic este DaBaby. În trecut era cunoscut ca Baby Jesus. Casa pe ale cărei scări stau cei trei bărbați este copia în mărime naturală a casei în care a crescut Kanye West, iar motivele care i-au adus împreună sînt două: unul dintre multele și ciudatele *listening party*-uri dedicate lansării celui mai nou album al lui West, *Donda*, intitulat astfel după prenumele mamei sale, și o reacție bombastică îndreptată împotriva așa-numitei *cancel culture* care, chipurile, le afectează viețile și carierele artistice tuturor. Gestul acesta automartirizant și cam comic reușește să spună destule și despre proaspătul LP al rapper-ului american, și despre apetitul de *provocateur* și exhibiționist al acestuia.

Lumea a devenit o închisoare, pare a vrea să spună West, care-și asumă, totodată, și rolul eliberatorului. Se vede asta de la distanță pe „Jail“, un *featuring* surprinzător al lui Jay-Z pe o repriză rockistă interminabilă și nesărată, ca și pe „Jail, pt 2“, o altă repriză rockistă interminabilă și nesărată, care îi conține pe cei trei bărbați cu care am început. *Donda* durează aproape două ore, are 27 de piese și este, din nou, lipsit de „structură“, de ceea ce au avut în trecut și *My Beautifull Dark Twisted Fantasy*, și *Yeezus*, și chiar *Life of Pablo*. Piesele însele, chiar și atunci cînd funcționează – ca în cazul unor „Hurricane“ *(highlight*-ul albumului, cu The Weeknd și Lil Baby), „Off the Grid“ (cu Playboy Carti și Fivio Foreign), „Believe What I Say“, „Heaven and Hell“ sau „Jesus Lord“ (cu Jay Electronica) – nu trec de o anumită stare schematică. Chiar dacă *Donda* pare a fi ieșirea dintr-un lung blocaj creativ pentru autorul lui, ceva nu este dus la capăt aici. Iar ce rămîne, pînă la urmă, este signaletica politică și spirituală cu care ne-a obișnuit West în ultimii și aparent complicații, pentru el, ani – *„Here I go on a new trip, here I go actin' too lit, / Here I go actin' too rich, here I go with a new chick, / And I know what the truth is, still playin' after two kids. / It's a lot to digest when your life always movin', / Architectural Digest, but I needed home improvement, / Sixty-million-dollar home, never went home to it, / Genius gone clueless, it's a whole lot to risk, / Alcohol anonymous, who's the busiest loser? / Heated by the rumors, read into it too much, / Fiendin' for some true love, ask Kim, «What do you love?», / Hard to find what the truth is, but the truth was that the truth suck. / Always seem to do stuff, but this time it was too much, / Everybody so judgemental…“.*

Paul Breazu *este jurnalist.*

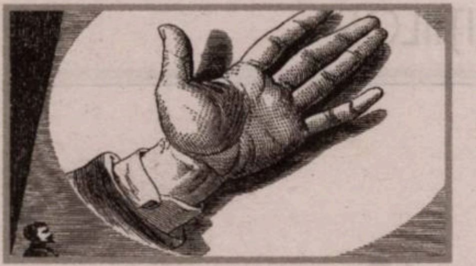

Adina POPESCU

portrete din mers

Trebuie să fac o schimbare în viața mea

De cîțiva ani încoace, mi-am tot propus să fac niște schimbări în viața mea și tot mă învîrt în jurul cozii pentru că nu-mi plac schimbările defel. Nu-mi plac evenimentele neprevăzute chiar dacă unele se dovedesc de bun augur, deși în general tot ce e neprevăzut duce din rău în mai rău – vă zic eu, din experiență, nu-mi place să mi se schimbe programul de pe-o zi pe alta, nu-mi plac petrecerile-surpriză, deși nu mi-a organizat nimeni vreuna, însă cred că dacă aș ajunge acasă și ar răsări niște oameni din spatele dulapului, răcnind la mine: *„Surprise!“*, cu un tort aniversar în brațe, exact ca-n filmele americane, aș face infarct. Nu-mi plac oamenii care se schimbă, pentru că nu cred că oamenii se pot schimba în mod fundamental, iar dacă chiar se schimbă, nu prea se schimbă în bine. Nu cred în sloganuri electorale de tipul „Votează schimbarea!“, pentru că m-am lămurit că, la nivel macro, de țară, nimic nu se poate schimba peste noapte. Nu prea îmi place să-mi schimb look-ul, nici hainele, sînt genul care poartă o pereche de pantofi ani de zile pînă cînd se rup și nu mai sînt buni de nimic, apoi își caută o pereche de pantofi identici. Într-o vreme, de ziua mea, am mers an de an la același restaurant și, după ce studiam meniul din scoarță în scoarță, îmi comandam invariabil „mușchi de vită mexican“ care suna mai exotic, dar se dovedea a fi ceva oribil, apoi în anul următor uitam și-l comandam din nou. N-am schimbat niciodată iubiții ca pe șosete, cîteodată regret că n-am făcut și asta, însă dau vina într-un mod ipocrit pe loialitate, asta e calea, iar loialitatea nu are nimic de-a face cu schimbarea. Mă enervez atunci cînd un *update* schimbă ceva la o aplicație și nu mă mai regăsesc pe acolo, totuși nu mă consider un om retrograd, joc jocuri online cu puștani de șaișpe ani și uneori bat la mobi și la boși mai bine decît ei. Însă uneori mă simt atît de reticentă în fața schimbărilor încît nu-mi vine nici măcar să mut mobila prin casă, mi-ar da un sentiment de nesiguranță. Fiindcă frica de schimbare vine, de fapt, dintr-o doză mai mică sau mai mare, în cazul meu, de anxietate. Și, să fim serioși, cui îi plac în fond schimbările, mai ales după 40 de ani, cînd instinctul de autoconservare începe să funcționeze perfect? Cine se aruncă cu capul înainte în necunoscut? Cine nu-și dorește să aibă la dispoziție o plasă de siguranță? Orice schimbare majoră presupune o putință de (re)adaptare și cîți dintre noi sîntem cu adevărat niște oameni adaptabili? De pildă, îți poți schimba țara de pe-o zi pe alta? Poate că da, au făcut-o destui, dar cu ce preț? Cîteodată mă urăsc pentru incapacitatea mea de a schimba lucrurile tocmai din cauza asta – pentru că n-am plecat din România la timpul potrivit.

> *Eu ca eu, dar o pisică, ce devine confuză atunci cînd îi muți locul castronașului cu apă, oare s-ar adapta în rulotă?*

Totuși, așa cum ziceam, de cîțiva ani simt nevoia unor schimbări în viața mea, nu a unor schimbări fundamentale care să mă redefinească – de parcă ar mai avea ceva de redefinit! –, ci a unor schimbări mai mărunte legate mai degrabă de spațiu, de loc. Ca mulți alți bucureșteni get-beget, am ajuns să detest Bucureștiul, iar de cînd cu noua administrație în care îmi pusesem ceva speranțe și care deja se preconizează un mare eșec, parcă îl detest și mai mult. Aș pleca, dar unde să plec? Frecventez pe Internet grupurile orășenilor mutați la țară și sînt destui, mai ales de cînd cu pandemia, la țară, viața e fără ceas, timpul se oprește pe loc etc., etc., mîncarea oamenilor de la țară e bio, îți cultivi singur roșia, friptura țopăie din ogradă direct în farfurie (n-am tăiat niciodată o găină, cîți dintre voi au făcut-o?). Pe toate aceste grupuri, viața la țară pare idilică, e viața simplă, liniștită pe care ne-am dorio cu toții, imposibil să refuzi o asemenea „ofertă“, în plus apartamentul cu două camere, mica ta pușcărie de București, se transformă dintr-o dată într-o ditamai casa, cu curte, grădină, un spațiu al tău unde poți să respiri. Da, mă entuziasmez eu pe loc, dă-l naibii de București, mă mut la țară, mai rău ca aici nu poate să-mi fie, apoi încep să mă gîndesc că poate nu toți oamenii sînt făcuți să trăiască la țară. Oare m-aș adapta? Aș putea să trăiesc într-un loc unde după ora opt seara nu mai e nici țipenie pe uliță, unde nu ai cu cine socializa decît cu doitrei vecini țărani, unde nu poți ieși „în oraș“ decît cel mult la cîrciuma gen magazin mixt unde alți trei bețivi își beau citirica? Îmi dau seama că nu sînt pregătită pentru o astfel de schimbare, poate nu acum, poate la pensie, asta în cazul în care voi avea vreodată o pensie. Oftez citadin din toți rărunchii – deocamdată nu mă pot rupe definitiv de București, mii de ancore invizibile, inclusiv cele profesionale, mă leagă de oraș. Totuși, aș putea să vînd apartamentul (pentru că alți bani puși deoparte n-am, ca orice artist de 40 de ani din România care se respectă), să-mi cumpăr o cămăruță în București și un teren undeva la țară. Poate îmi voi construi cu timpul o casă – e un scop, un „proiect“, nu-i așa? Dar oare toți oamenii sînt făcuți să construiască case de la zero? – mă întreb. Obține aprobări, rezolvă cu utilitățile, tocmește muncitori, nu-ți mai ajung banii, mai stai un an cu casa pe sfert construită, mai faci rost de niște bani, mai pui un acoperiș, mai stai o tură. Și uite așa, „proiectul“ îți acaparează viața, nu mai ai alt scop decît să vezi casa aia terminată, să te pui pe șezlong la tine în grădină și să răsufli ușurat – am făcut-o și pe asta! Apoi, începi să faci naveta între casa de la țară și cămăruța din București, e un du-te-vino continuu între două case, nu mai pleci nicăieri în vacanță pentru că trebuie să mergi la casa de vacanță, doar de-aia ai muncit atît pentru ea, nu ca s-o lași de izbeliște. Oare sînt pregătită pentru o astfel de viață? Desigur, aș putea să mă mut definitiv la o casă la țară pe lîngă București, însă n-am rezolvat problema cu naveta și, sincer, n-am întîlnit oameni mai nefericiți ca amicii mei care au făcut acest pas și au trăit pe pielea lor manelizarea „suburbiilor“ bucureștene, năduful și praful satului ilfovean populat de neamuri proaste, în plus își petrec cîteva ore bune pe zi în mașina blocată în trafic. Poate dacă faci mișcarea asta la Cluj, la Brașov, ar mai merge, sate frumoase, dealuri sau munte, oameni gospodari. Uite, aș putea să mă mut în alt oraș și-mi amintesc cît de bine m-am simțit trei luni la Gherla într-o relocare pentru un proiect de film, am fost aproape fericită acolo, însă au fost doar trei luni, oare aș fi rezistat mai mult? Și din ce-aș trăi în alt oraș? Așa, nu mai bine m-aș muta direct într-un alt oraș dintr-o altă țară, unde măcar am ceva șanse să mă angajez ca bonă sau la salubritatea locală pentru că nici la Gherla și nici în Provence nu au nevoie de scriitori și nici de jurnaliști? Oftez din nou, sînt într-o situație fără ieșire, chiar aș vrea să fac o schimbare în viața mea, dar uite că nu pot. Și ca să-mi mai treacă amocul, încep să caut pe net case ieftine la țară în Provence și în Spania și găsesc case superbe cu 20.000 de euro, aș mai rămîne și cu bani din meschinul meu apartament bucureștean. Frumos, poate la pensie, care pensie? Pentru că m-am lămurit cu casa, mă mut pe grupurile de rulotiști, cu sentimentul neplăcut că schimbările de care am nevoie se petrec de fapt doar virtual. Așadar, vînd apartamentul, iau cămăruța (fie vorba între noi, o garsonieră în București a ajuns din nou la 50.000 de euro) și-mi iau o rulotă ca să-mi trăiesc viața itinerantă pe care mi-am dorit-o dintotdeauna. Nu mai am nici o casă pe cap, nici o proprietate la care să plătesc taxe și impozite, mă mut din loc în loc, ca o albinuță care zumzăie din floare în floare. Pe net, viața în rulotă pare și ea una idilică, te trezești în fiecare zi în alt loc, însă îmi dau seama că nu e deloc o viață ieftină, așa cum pare. Carburant, întreținerea rulotei, faptul că nu mai poți campa mai pe nicăieri gratis (cel puțin nu în Europa occidentală), te mai costă și înnoptarea, uneori aproape ca la hotel, deși tu ești în rulota ta. Pentru o vacanță, două, e perfect (și pe timp de vară), însă poate fi o soluție permanentă? Și, în fond, oare toți oamenii sînt făcuți să stea în rulote? Dacă da, s-ar fi rezolvat de mult problema locuirii, am fi o planetă de rulotiști. Și ce fac cu pisica? Eu ca eu, dar o pisică, ce devine confuză atunci cînd îi muți locul castronașului cu apă, oare s-ar adapta în rulotă?

Trebuie să fac o schimbare în viața mea, altfel simt că o voi lua razna. Îmi dau seama că frica mea de schimbare nu vine atît din anxietate, cît din nesiguranța financiară permanentă a vieții mele în România (dacă vînd apartamentul, cheltuiesc banii aiurea și rămîn pe drumuri?), a faptului că mereu am trăit pe nisipuri mișcătoare fără să mă pot baza pe nimic concret, a faptului că de cele mai multe ori trăiești de pe-o zi pe alta fără să te gîndești la o schimbare ca la o investiție și pur și simplu nu-ți dă mîna să riști nimic. Oftez pentru ultima oară și încep să-mi caut un cort.

Stela GIURGEANU

Visătoarele afgane

Somaya Faruqi, Dyana Wahbzadeh, Folernace Poya, Ellaham Mansori și Nahid Rahimi sînt numele a cinci adolescente afgane care fac parte din „Afghan Dreamers“ – echipa feminină afgană de robotică, cele care anul trecut au inventat un ventilator pentru tratarea bolnavilor de COVID-19.

Echipa a fost înființată de Roya Mahboob – una dintre primele femei de afaceri din Afganistan. care la vîrsta de doar 23 de ani a pus bazele companiei de IT Afghan Citadel Software Company, al cărei director executiv este și în prezent. În același timp, Mahboob s-a ocupat și de o organizație non-profit destinată alfabetizării digitale pentru tinerele afgane. În 2013, Roya Mahboob a fost desemnată de revista *Time* printre cei mai influenți 100 de oameni din lume, pentru inițiativa ei de a introduce ore de Internet în liceele din Afganistan.

Și Somaya Faruqi, căpitanul echipei „Visătoarele afgane“, a fost numită, anul trecut, de data aceasta de către BBC, una dintre cele 100 de femei ale anului. „Cheia viitorului nostru“, a declarat la acea vreme pentru BBC tînăra afgană (care azi are 18 ani), „este tipul de educație pe care îl dăm copiilor azi. Trebuie să ne asigurăm că fiecare copil are acces în mod egal la educație și la instrumentele necesare pentru a-și realiza visele“. Visul ei e să învețe, să aibă o carieră. Într-o țară care cu greu, și abia de douăzeci de ani încoace, a redat fetelor și femeilor accesul la educație – acces care e azi, din nou, pus sub semnul întrebării.

Pe data de 9 mai, pe contul ei de Twitter, Faruqi scria: „Asta este țara noastră. Țara tristeții și a durerii. Încă o dată cei cu mintea întunecată au omorît inocenți care mergeau la școală să studieze“, făcînd referire la atacul cu bombă asupra unei școli din Shia, un cartier din partea de vest a Kabulului, atac soldat cu peste 150 de victime, marea lor parte fiind femei și copii.

Faruqi s-a născut în 2002, în Herat, orașul cunoscut drept capitala culturală a Afganistanului. În copilărie era fascinată de atelierul de reparații auto al tatălui ei, stînd și urmărindu-l ore întregi cum meșterește.

„Munca lui a fost cea care m-a atras înspre mecanică și inginerie. Mai am trei frați, dar chiar dacă sînt singura fată a familiei, obișnuiam ca după școală să-mi ajut tatăl în atelier și așa am început să învăț meseria, pas cu pas. Mereu mi-am dorit să învăț mai multe și să am mai mult acces la acest domeniu“, a povestit tînăra într-un interviu pentru Al Jazeera.

Din cauza restricțiilor talibanilor, mama ei nu a putut merge la școală decît pînă la vîrsta de 10 ani, însă a încurajat dintotdeauna visul tinerei Faruqi de a deveni inginer – „Cred că asta este cauza principală pentru care mama mea mă încurajează atît de mult, pentru că vede în mine ceea ce ea nu a putut deveni“.

La 14 ani, Faruqi a ajuns în Statele Unite pentru competiția internațională de robotică FIRST Global Challenge. Era una dintre cele șase fete din echipa afgană. Un an mai tîrziu a ajuns și în Canada, continuînd să participe și la competiții din Statele Unite pînă cînd i-au expirat vizele. Mai apoi a participat la competiții în Estonia și la Istanbul. În 2020 a devenit căpitanul echipei.

În luna martie, odată cu extinderea pandemiei de COVID, Abdul Qayum Rahimi, guvernatorul de atunci al orașului Herat, a lansat un *call* de proiecte, căutînd idei pentru realizarea unor ventilatoare cu un preț scăzut, iar printre cele șase echipe selectate, s-a numărat și echipa tinerelor. Singura echipă formată doar din fete.

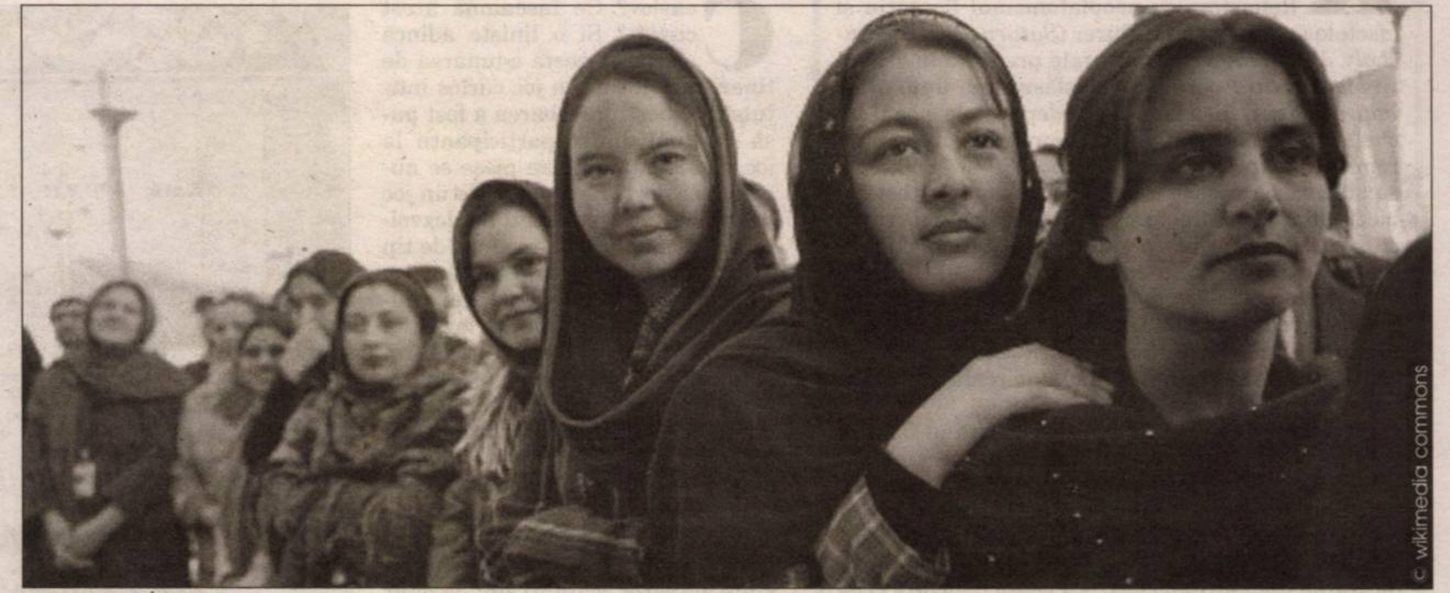
© wikimedia commons

„Cred că cea mai mare provocare a fost că nu aveam materialele necesare, așa că am construit prototipul folosind piese uzate de la o veche mașină Toyota Corolla“ – a povestit Faruqi, amintind cum tatăl ei le conducea la un atelier în afara orașului, avînd grijă să o ia pe străduțe lăturalnice, pentru a evita punctele de control. Proiectul a fost finalizat în iulie 2020.

Cîteva luni mai tîrziu, în decembrie 2020, ministrul Industriei și Comerțului, Nizar Ahmad Ghoryani, a donat echipei 10.000 de dolari, cumpărînd și terenuri pentru o fabrică unde aveau să se producă ventilatoarele realizate de adolescentele care nu s-au oprit aici. Sub îndrumarea mentorului lor, doamna Roya Mahboob, fetele au proiectat în continuare și un robot pentru igienizare, ambele invenții fiind aprobate de Ministerul Sănătății.

La începutul lunii august 2021, cînd trupele americane au început retragerea, Faruqi a declarat la postul Public Radio International: „Nu susținem nici un grup, pentru noi ceea ce este important e să ne putem continua munca. Femeile din Afganistan au făcut multe progrese în ultimele două decenii și acest progres trebuie respectat“.

Într-adevăr, în ultimii douăzeci de ani viața femeilor din Afganistan s-a schimbat semnificativ. Dacă în regimul taliban femeilor le era interzis să meargă la școală sau să aibă un loc de muncă, după alungarea acestora, în 2001, femeile au reînceput să fie din ce în ce mai prezente în viața publică. Potrivit USAID, procentul femeilor care au un loc de muncă a crescut cu peste 50% față de perioada dominației talibane. Din 2015, 461 de întreprinderi deținute de femei au beneficiat de formare în dezvoltarea afacerilor și marketing și mai mult de 50% din acestea au realizat o creștere a veniturilor de cel puțin 40%. În domeniul Justiției, există azi peste șapte mii de femei care lucrează ca mediatori, rezolvînd disputele născute din mentalitățile tradiționale – precum vînzarea mireselor – și 270 de femei judecători (ceea ce înseamnă 10% din numărul total de judecători). În ceea ce privește educația, dacă în 2001 existau 900.000 de elevi și studenți înscriși în școli, în 2020 cifra era de 9,5 milioane – 39% fiind femei.

Poveștile acestor schimbări sînt multe și sînt ca niște bucăți dintr-un puzzle al demnității redobîndite– precum povestea lui Laleh Osmany, o tînără afgană, care printr-o campanie de trei ani, *„Where is my name“*, a reușit, într-o țară unde numele femeii nu era rostit, darămite înscris pe documente, să provoace această schimbare. Căci pînă anul trecut, în Afganistan, pe certificatul de naștere al unui copil, doar numele tatălui putea fi trecut. La căsătorie, numele miresei nu figura pe invitațiile de nuntă. Dacă o femeie se îmbolnăvea, doctorul nu elibera rețetele pe numele ei, ci pe numele unui „aparținător“, fie el tatăl, fratele sau soțul. Cînd o femeie murea, numele ei nu apărea pe certificatul de deces, nici măcar pe piatra de mormînt. Laleh Osmany a reușit în 2020 să convingă Guvernul să accepte ca numele mamei să apară pe certificatul de naștere al copilului.

După cum Fawzia Koofi a reușit, acum 12 ani, să convingă Guvernul să implementeze Legea eliminării violenței asupra femeilor. Lupta ei pentru supraviețuire a început de la naștere – după cum povestește în cartea ei de memorii, *The Favored Daughter: One Woman's Fight to Lead Afghanistan into the Future.* Dezamăgită de a fi născut o fată, mama ei a lăsat-o ore întregi în soare, sperînd că va muri. Totuși, copilul a supraviețuit și a devenit un politician cunoscut, care a și provocat în 2012 o dezbatere națională dacă Afganistanul e pregătit să aibă o femeie președinte. Cariera politică și-a început-o în 2001, printr-o campanie care susținea dreptul fetelor de a studia în școli. În 2005 a fost aleasă ca parlamentar, iar în 2009 a inițiat Legea eliminării violenței asupra femeilor, lege care prevede pedepsirea violului, a căsătoriilor forțate, a împiedicării fetelor de a merge la școală sau de a avea o slujbă sau de a cumpăra proprietăți.

Însă, la fel de multe ca aceste povești sînt și semnele de întrebare care de azi au apărut asupra destinului lor. Chiar dacă, după ce au cucerit Kabulul, preluînd controlul asupra Afganistanului, talibanii au declarat că vor îngădui în continuare participarea femeilor la guvernare, în conformitate cu legea Sharia (sistemul legislativ islamic derivat din Coran), și că dreptul femeilor de a studia și a munci va fi respectat, există puternice mefiențe vizavi de aceste promisiuni.

„Aștept ca talibanii să vină după cele ca mine și să ne omoare“, a declarat, pentru publicația britanică *iNews,* Zarifa Ghafari, prima femeie care a ajuns primar într-o provincie din Afganistan, Maidan Wardak.

„Ce se întîmplă azi în Afganistan va întoarce țara în timp cu 200 de ani“, a afirmat, într-un interviu pentru TRT World, activista afgană Mahbouba Seraj, fondatoarea Afghan Women Network, blamînd totodată liderii mondiali pentru situația de azi din Afganistan. „Sîntem doar pioni în mîna voastră? N-avem nici o speranță din partea voastră, noi am făcut tot ce a ținut de noi, dar nimeni n-a ținut cont de asta, iar acești bărbați care se află azi la conducerea lumii distrug acum tot ceea ce noi am clădit. Ce se va întîmpla? O generație care a munci din greu va dispărea. Ce vom face? S-o luăm de la început, să clădim o nouă generație, doar ca la un moment dat lumea să ia altă decizie pentru noi?“

Cînd se vorbește despre Afganistan, iar în ultima vreme s-a vorbit mult, se vorbește în special despre sărăcie, despre corupție, despre gradul de analfabetism și, cel mai mult, despre violență. Despre societatea patriarhală și despre cum bărbații acestei țări n-au fost capabili să-și apere țara de talibani.

Dar s-a vorbit rar despre cum, în Afganistan, în toți acești douăzeci de ani, femeile au răsărit în viața publică precum acele mlădițe uluitoare pe care le vezi ițindu-se din crăpăturile betoanelor. Despre cum au reușit, cu voință și cu o incomensurabilă patimă de a-și trăi viața așa cum vor, să arate că strălucesc dincolo de statutul care le este impus. Azi, o întreagă lume le plînge soarta, însă ele au nevoie de o susținere reală, nu de lacrimi.

Chiar dacă Uniunea Europeană și SUA s-au declarat „profund îngrijorate“, elaborînd chiar o declarație semnată de 18 țări, prin care îi „invită“ pe cei care dețin puterea și autoritățile din Afganistan „să le garanteze protecția“, chiar dacă marile organizații feministe își exprimă îngrijorarea și solidaritatea, chiar dacă mass-media și *social media* vorbesc acum despre ele, nu știm care le va fi soarta. Desigur, putem visa proteste internaționale uriașe. Putem visa intervenția divină, dacă cea umană nu e suficientă. Putem visa că declarațiile reprezentanții talibanilor, care spun că „s-au schimbat“, sînt reale.

Însă dacă e să învățăm ceva din poveștile femeilor afgane este că un vis devine realitate doar dacă ai o voință de fier, nu doar cuvinte frumoase și gînduri tandre. Oftatul, melancoliile și discursurile patetice nu le ajută, însă ar ajuta ca viitoarele acorduri politice, relații economice și diplomatice să ia în calcul protejarea viselor pe care aceste femei și le-au transformat, atît de greu, în realitate.

■ ■ ■

Bogdan TĂTARU-CAZABAN

Reversul melancoliei

Klibansky, Panofsky și Saxl își încheiau vasta istorie a melancoliei din Antichitate în Renaștere cu neoplatonismul florentin și efectele sale asupra lui Dürer *(Saturne and Melancholy,* 1964). Memoria culturală prezentă în gravura *Melencolia I* permisese desfășurarea unui atlas impresionant. Însă istoria era departe de a se fi încheiat în secolul al XV-lea. Dimpotrivă, după cum remarca Jean Delumeau, între 1480 și 1650 avea să aibă loc o explozie a interesului pentru acest subiect, aflat la confluența științei medicale a vremii cu „fizica“ medievală a sufletului. Cel mai faimos dintre toate tratatele epocii rămîne cel al lui Robert Burton, *The Anatomy of Melancholy* (1621), de la care va porni și Wolf Lepenies într-o carte de sociologia culturii, *Melancholie und Gesellschaft* (1969), complementară studiului fondator realizat de Klibansky, Panofsky și Saxl.

Interesul analizei lui Lepenies constă în felul în care reușește să dea contur ființei istorice a melancoliei privind-o dinspre condiționările și efectele sale în planul realității sau al ficțiunii sociale. Melancolia nu mai este atît o problemă de patologie individuală și spirituală, cît un fel de dispoziție indusă de starea unei întregi clase. Ea poate fi văzută și ca o boală provocată de pierderea semnificației publice a unei părți a societății care își manifestă astfel conștiința de sine. Nu atît o dezordine lăuntrică, cît o reacție la dezordine, melancolia conține impulsul de a oferi reversul situației care a generat-o. Virtutea sa creatoare constă în autoterapia prin proiectarea unei ordini sociale perfecte, în care ea însăși nu ar mai fi cu putință. Iată paradoxul creativității sociale a melancoliei, paricidul utopiei melancolice.

O altă reacție față de plictisul la care se vede obligată o întreagă clasă este rebeliunea sau fronda. Melancolicii solidari social nu mai aspiră la panacee universale, ci acționează nebunește. În locul unei vieți retrase complet în imaginar își face apariția gestul politic violent, asemenea celui al vechii nobilimi franceze care s-a simțit exclusă din viața publică. Există și o formă specifică secolului al XVIII-lea de a consuma melancolia: salonul. Aici inactivitatea și plictisul sînt convertite în ritualul întîlnirii, iar rafinamentul conversației nutrește speranțe subversive. Salonul nostalgic și plin de spirit, efect al melancoliei aristocratice, a ajuns să aibă o rezonanță din ce în ce mai largă, ducînd la transformarea sa în societățile alternative în care a luat naștere opinia publică. Această tendință a melancoliei de a-și dizolva suferința contemplativă în acțiune triumfătoare spune ceva însemnat despre destinul intelectualului european.

Există, potrivit lui Wolf Lepenies, „intelectualul sangvin, activ, misionar, care vrea să cucerească lumea“ și intelectualul melancolic „care meditează și se îndoiește, care se retrage din lume pentru a se apleca asupra propriului eu“ *(La fin de l'utopie et le retour de la mélancolie. Regards sur les intellectuels d'un vieux continent,* 1992). Relația dintre gîndire și dispoziția melancolică nu e deloc nouă: o determinare reciprocă, o ambiguitate esențială, pe care le observase și Ficino. Dar schimbarea cu adevărat semnificativă petrecută în modernitate constă în preeminența idealului vieții active față de viața contemplativă. Totuși, succesul burgheziei, altădată melancolică la marginea vieții publice, și al eticii protestante (să ne amintim de oroarea lui Luther, dar nu și a lui Melanchthon, față de melancolie), capitalismul și utopia progresului infinit, toate aceste chipuri ale vieții active nu au reușit să ucidă melancolia, ci doar să-i pună sub semnul întrebării îndreptățirea: cu alte cuvinte, să o facă suspectă.

Detronată, melancolia își regăsește resortul existenței tocmai în această nerecunoaștere publică într-o lume pe care nu numai că a dorit-o mai bună, dar la care a și participat. Revanșa sa, am spune, parcurge întreaga gamă a melancoliei descrise de Agrippa: uneori e inspirată și se manifestă în artă, alteori e profetică, iar alteori redobîndește superioritatea contemplativă. Utopiile vieții active care dau semne de șubrezenie rămîn singurele ei motive de voluptate.

(fragment adaptat din postfața la R. Klibansky, E. Panofsky și F. Saxl, *Saturn și melancolia,* Polirom, 2002)

Petre GURAN

Ceaslov?

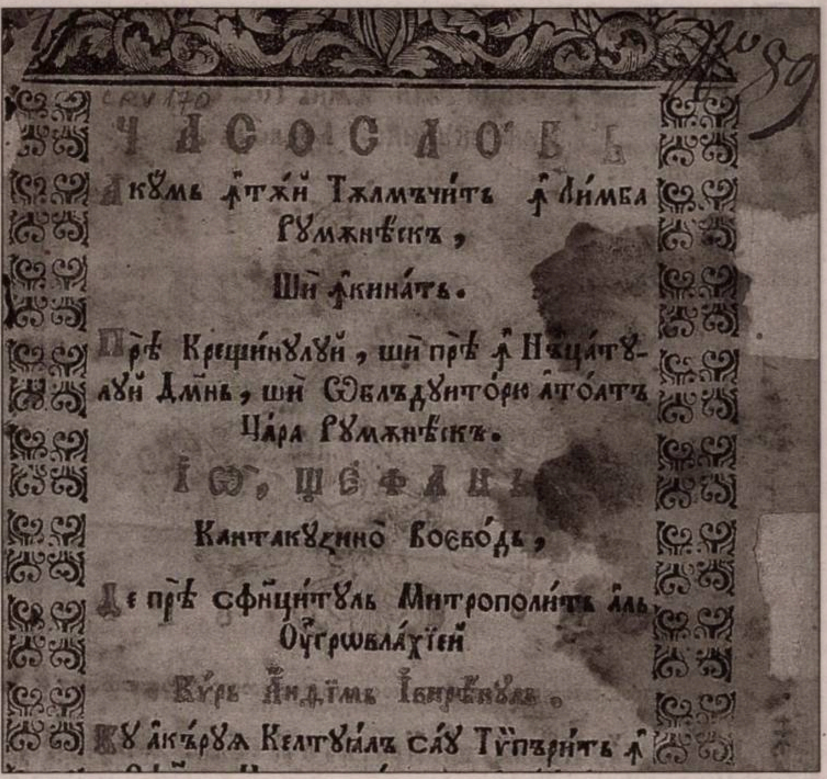

ЧАСОСЛОВЪ

ꙟкꙋмь ꙟтжй тълмъчить ꙟ лимба
Рꙋмжнѣскъ,

Шй ꙟкинать.

Прѣ Крещинꙋлꙋй, шй прѣ ꙟнъцатꙋ-
лꙋй Дмнь, шй Ѡбладꙋиторю атоатъ
Цара Рꙋмжнѣскъ.

Iѡ, Щефань

Кантакꙋзино Воєводь,

Де прѣ сфнцитꙋль Митрополить аль
Оугровлахїєй

Кѵрь Андїмь Ївирѣнꙋль.

Кꙋ акъроа келтꙋиалъ саꙋ тѵпърить ꙟ

Ceaslov? Ce înseamnă acest cuvînt? Și o liniște adîncă s-a lăsat peste adunarea de tineri care jucau un joc curios intitulat „Neaoș“. Întrebarea a fost pusă de unul dintre participanții la joc, fiindcă una dintre piese se numea „ceaslov“. Este vorba de un joc de societate cu strategii de dezvoltare și acumulare de resurse, de tip Monopoly. Inventatorul acestui joc își propusese să adapteze mai multe reguli împrumutate de la astfel de jocuri la un context cultural românesc și alesese termeni din ceea ce-i părea vechiul vocabular românesc. Acest vocabular era cu totul străin și de neînțeles acelui grup de studenți dintr-un domeniu care multă vreme s-a socotit o meserie de elită în societatea românească. Dacă *logofăt* sau *paharnic* sînt cuvinte ale căror realități sînt de mult dispărute și, prin urmare, e oarecum firesc ca ele să aparțină unei zone mai degrabă exotice a vocabularului, în schimb ceaslovul pare unui practicant creștin încă un termen de utilizare curentă. A dispărut practica creștină într-o asemenea măsură? Răspunsul afirmativ este de domeniul evidenței. Dar termenul are și o valoare identitară puternică întrucît este familiar literaturii clasice românești. Scena prinderii muștelor cu ceaslovul din *Amintirile din copilărie* ale lui Ion Creangă populează, cred cititorii de odinioară, imaginarul nostru literar. Și totuși, nici măcar cu rolul de primă carte de citire a școlarilor de odinioară nu mai este cunoscut cuvîntul *ceaslov.* Istorioara nu este din genul utopiilor postculturale, ci cît se poate de autentică în ambele ei informații relevante. Pe de o parte, preocuparea unui student de a aduce lumea jocului în spațiul nostru cultural, semnificativ denumit *neaoș,* pe de altă parte, incapacitatea colegilor lui de generație de a percepe un astfel de spațiu cultural. Istorioarea ne dezvăluie un fenomen descris deja de istorici și sociologi, viteza schimbării de paradigmă culturală, și circumscrie o minoritate culturală în cadrul unei noi majorități. Imaginea acestei schimbări trimite în primul rînd către acel concept care îi umple de groază pe conservatori, societatea post-creștină.

Ceea ce-mi propun eu să discut acum este tocmai dacă această schimbare de paradigmă culturală necesită termenul de societate post-creștină și îmi propun să trec în revistă cîteva etape de schimbare de paradigmă culturală care nu au recurs la conceptul de societate post-creștină. Distincția pe care o propun eu este cea dintre o paradigmă culturală care își revendică atributul de creștină, căreia îi aparține cuvîntul „ceaslov“, și creștinismul ca învățătură *de facto* ezoterică despre eternitatea ființei umane. Distincția aceasta poate fi exprimată prin cele două cuvinte înrudite, a căror deosebire nu e întotdeauna corect identificată în utilizarea lor, creștinism și creștinătate.

Istoria învățăturii creștine acoperă în mod evident, în primul rînd, perioade istorice în care această învățătură era interzisă, limitată sau prigonită. În această categorie se înscriu diferite societăți și epoci precum Imperiul Roman de pînă la Constantin cel Mare, Imperiul Sasanid în anumite perioade, apoi Imperiul Musulman în anumite perioade și contexte, regatele germanice nord-europene, hanatele bulgaro-slave, avaro-slave, varego-slave, maghiare, pecenege, cumane, pînă la statele moderne care au persecutat anumite forme de creștinism (state dominate politic de catolicism, de protestantism sau de ortodoxie) sau orice practică a creștinismului în regimurile totalitare atee. În mod paradoxal, istoria creștinismului este bogată și evenimențial, și cultural prin puterea de reziliență a acestor comunități. Nici măcar regimurile totalitare moderne nu au reușit să desființeze cu desăvîrșire nucleele comunitare creștine. Disponibilitatea acestor comunități de a fi marginale în cadrul sistemului social dominant, ba chiar rezistente la agresiunea fizică, uneori excepțional de intensă, este adevărata ciudățenie a creștinismului, în raport cu religiile care au dispărut din istorie în contexte neprielnice.

În schimb, creștinătatea este produsul adaptării creștinismului la funcția de regulator social pe care o joacă în general religia. De fapt, din această funcție se naște o paradigmă culturală. E interesant de observat că există un fenomen de permanentă creație culturală în interiorul creștinătății. Spre exemplu, regula celibatului sacerdotal nu s-a impus decît în al doilea mileniu creștin în Apus, dar a ajuns să reprezinte o temă identitară a catolicismului modern. Pare deci o incapacitate a catolicismului de a se identifica cu propriul său trecut mai îndepărtat și o supralicitare a trecutului mai apropiat. Fiecare dintre confesiunile istorice cunosc acest fenomen. În mod cert, în cele două milenii de după Hristos s-au perindat pe scena istoriei mai multe creștinătăți. Prima a fost cea tardo-antică, atît de surprinzătoare pentru cercetătorii de azi prin diversitate, prin vitalitate, prin vigoarea creației culturale. A doua a fost creștinătatea medievală, cu cele două subgrupe, cea occidentală latinofonă și cea a Imperiului Bizantin, elenofonă, urmată de cea a vecinilor orientali și septentrionali, cu expresie în diferite idiomuri locale. A treia creștinătate este cea a Reformei și Contrareformei, care a produs paradigme culturale din ce în ce mai rigide. Spațiul creștinătății orientale s-a lăsat modelat la rîndul lui de competiția dintre Reformă și Contrareformă, astfel încît vorbim în mod legitim de o creștinătate post-bizantină. În cele din urmă, erei revoluțiilor europene îi corespunde o diversificare a creștinătăților pe criterii confesionale, politice, etnice. Conștiința unei unități supraistorice suferă de fragmentarea politică și socială a creștinismelor.

Ceaslovul este un astfel de produs cultural al ultimelor două creștinătăți de pe teritoriul României: cea post-bizantină de expresie slavonă și cea etnofiletistă de expresie română, care moștenește parțial vocabularul celei dintîi. Din acest punct de vedere, schimbarea de paradigmă culturală pe care o ilustrează dispariția cuvîntului *ceaslov* din vocabularul tinerei generații nu este neapărat un semn de sfîrșit al creștinismului, cît al unei anumite creștinătăți. Este cu siguranță o provocare pentru spiritul misionar al creștinismului care va trebui – și în trecut a arătat că poate – să se adapteze unui nou context cultural și să producă o nouă formă culturală adaptată acestuia. În acest orizont al provocării schimbărilor de paradigmă culturală se manifestă însă o discretă tensiune între creștinism și creștinătate. Este expresia însăși a vitalității creștinismului în interiorul creștinătăților.

Petre Guran *este dr. în istorie bizantină al École des Hautes Etudes en Sciences Sociales, cercetător la Institutul de Studii Sud-Est Europene al Academiei Române.*

Iaromira POPOVICI

bazar

Așteptări

Există nu numai gesturi, ci și stări pe care nu le prea mai trăim. Care apăreau drept urmare a unor situații ce acum sînt ieșite din uz. Desuete. Vetuste.

De pildă, așteptarea. Un anumit tip de așteptare, desigur amestecată cu nesiguranța. Pe care o trăiai cînd te duceai, de pildă, la o întîlnire. Pe vremea cînd nu aveai mobil. Am mai scris despre asta, de altfel. Stabileai întîlnirea, în general, față în față, cu respectiva persoană, pentru peste cîteva zile. Stabileai ora și locul. Și te prezentai. Nu verificai, precum acum, de o sută de ori dacă persoana mai vine, dacă e pe drum, dacă întîrzie. Nu puteai s-o localizezi cu telefonul. Te duceai pur și simplu și așteptai. Dacă era vorba de o întîlnire amoroasă, inima-ți tresălta și nu știai niciodată sigur dacă o să vină sau nu. Sigur, în cel mai rău caz puteai suna de la un telefon public, cu fise, dacă voiai să afli ce s-a întîmplat. Dar era sub demnitatea ta, fiindcă era, de obicei, telefonul părinților. Dacă nu venea în maximum o jumătate de oră, asta era.

Așteptare putea fi și în alte situații. Era cea de la cozi, pe care recunosc că nu am trăit-o. Dar au trăit-o nenumărați alți oameni, care și-au petrecut o mare parte din timpul lor prețios, ore întregi, chiar zile, așteptînd „să bage“ unt, carne, brînză, ouă.

Era așteptarea autobuzului, într-o masă de oameni care se-mpingeau și nu mai respectau regulile jocului. Dar care mai erau acelea? Acolo am avut una dintre primele dileme morale și am învățat să fiu necinstită: m-am hotărît, după ezitări, să-mi fac drum în față prin mulțime, să învăț să dau din coate ca să pot avea și eu un loc în autobuzul ăla și să ajung la școală. Am învățat ceva detestabil, pînă la urmă: legea junglei. În care cei mai slabi sînt lăsați în urmă. Tot în autobuz m-am inițiat în mersul fără bilet, șuntînd astfel sistemul cum puteam și noi. Am învățat, practic, o altă formă de necinste. Țin minte și acum frica de controlori, cum ne uitam pe la fiecare stație să vedem dacă se urcă vreunul, biletul în plus care circula, negocierea agresivă cu controlorii, cărora nu trebuia să le dai actele, dar care amenințau să te ducă la Miliție. Felul în care oamenii din autobuz, dacă era vreun conflict, tindeau să fie de partea autorității de fiecare dată, indiferent cine avea dreptate. Modul în care erau tratați bătrînii, pensionarii, ca și cum n-ar mai avea nici o utilitate și celebra replică „Te caută moartea pe acasă, Tataie!...“.

Așteptarea unei scrisori, a unui pachet, a oricărui contact cu lumea de dincolo. Orice legătură cu exteriorul era complicată, cei plecați parcă erau morți. Scrisorile din Occident făceau vreo săptămînă, și erau deschise și citite. Poate mai simplu era să trimiți cărți poștale, pe astea le citeau de-a dreptul. La fel, pentru pachete așteptai nu știu cît. Și ele veneau desfăcute, se vedea la ambalaje.

Și mai mult așteptai să ți se dea drumul în străinătate. Făceai cerere de plecare în vizită și așteptai, așteptai. Îți dădeau un răspuns negativ și iar mai încercai. Era îngrozitor, deprimant și frustrant. Oricum, ca să poți pleca, trebuia să ai ceea ce se numea pe atunci „dosar bun“ și să lași pe cineva aici. Dacă aveai rude în străinătate, nu te lăsau să pleci nici pînă la bulgari de la mare, să-ți cumperi discuri cu ABBA și Boney M, deși aveai 14 ani. Nici în excursie la rude în Serbia cînd aveai 20 de ani. Toate astea pentru că aveai o soră emigrată în Australia.

Așteptarea asta se corela, în alte situații, și cu opusul ei. Un fel de lipsă a așteptării. Un fel de lipsă a orizontului. În multe dintre situațiile vieții cotidiene, nu aveai ce să mai aștepți. Nu prea mai aveai la ce să te aștepți. Unii nostalgici vorbesc de siguranța vieții: a casei, a locului de muncă. Siguranța e un mod de a vedea lucrurile. Altfel, le puteai privi ca pe niște pușcării în care erai obligat să-ți duci viața. Sigur, într-o perioadă aveai un minim confort. Apoi nu-l mai aveai nici pe ăsta, dar tot nu puteai fugi din pușcăria vieții de zi cu zi. Ajungeai sclavul supraviețuirii: ori făceai compromisuri ca să faci rost de mîncare, ori îți ocupai tot timpul cu asta. În ambele cazuri era vorba de o degradare.

Nici alt fel de schimbări nu se prea puteau întîmpla în viața ta. Din cele pe verticală. Nu puteai avansa în funcție, accede profesional, în general, dacă nu făceai compromisuri. Dacă nu erai membru de partid. Nu puteai aștepta nu știu ce carieră fulminantă dacă nu voiai să ai de-a face cu regimul. Sigur, puteai să ai o slujbuliță mizerabilă sau, în cazul mai fericit, liniștită, în care să prestezi de formă, să cîștigi cît pentru nevoile elementare și să-ți vezi de ale tale. Asta putea fi un caz fericit.

Dar, în general, nu prea aveai ce schimbări să aștepți din exterior. Nu ți se întîmpla mare lucru, existența era monotonă. Existau însă moduri de evadare. Și astea erau salvarea. Urmează să scriu și despre ele.

■■■

ABONEAZĂ-TE ACUM

SCANEAZĂ CODUL QR

CUM TE ABONEZI
✓ ONLINE: la http://abonamente.adevarul.ro
✓ VIRAMENT BANCAR sau MANDAT POȘTAL:
în contul SC ADEVARUL HOLDING SRL, cod fiscal RO18990288,
deschis la BRD - Decebal,
nr. cont RO70BRDE441SV58305914410.
✓ LA TOATE OFICIILE POȘTALE / ✓ FIRMELE DE ABONAMENTE

Informații și reclamații: abonamente@adevarulholding.ro
Tel: 0790 139 007/0790 139 009 (L-V, 9.00-18.00)

DILEMA VECHE

✓ 3 luni - 65 LEI ✓ 6 luni - 110 LEI ✓ 12 luni - 175 LEI

Prețuri la abonamente cu pînă la 52% mai mici față de prețul de la chioșc

TALON ABONAMENT
Nume .... Prenume ....
Str. .... Nr. ...., Bl. ...., Sc. ...., Et. ...., Ap. ....,
Localitate .... Județ/Sector ...., Cod poștal ....
Telefon .... Email ....
Am achitat suma de .... LEI cu mandat poștal/ordin de plată nr. .... din data ....
în contul SC ADEVARUL HOLDING SRL, cod fiscal RO18990288, deschis la BRD – Decebal, nr. cont RO70BRDE441SV58305914410.
Abonamentul va începe din luna* .... Semnătura ..:........................

Plata se va efectua pînă la data de 25 a lunii în curs pentru ca livrarea să înceapă de la data de 1 a lunii următoare.

Prin completarea prezentului talon sînt de acord ca SC ADEVARUL HOLDING SRL să prelucreze datele mele cu caracter personal pentru activități promoționale și să le dezvăluie terților conform legii nr. 677/2001. Îmi rezerv dreptul să mă opun acestei prelucrări și să solicit ștergerea datelor adresîndu-mă societății SC ADEVARUL HOLDING SRL printr-o cerere scrisă.

Pentru abonamentele plătite cu mandat poștal sau ordin de plată este necesar să trimiteți talonul completat, împreună cu copia dovezii de plată la **SC ADEVARUL HOLDING SRL – Abonamente,** București, Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, Sector 2, cod poștal 020331.

...ÎȚI DĂ DE GÎNDIT

Nicolae DRĂGUȘIN

Cine poate spune cum începe? O călătorie la izvoarele disputate ale Dunării

Dunărea izvorăște din munții Pădurea Neagră din Germania. Așa ne spun manualele de geografie sau, cel puțin, cu această informație rămînem după ce ne vom fi încheiat socotelile cu disciplina. Ne putem închipui o rocă din care țîșnește un șuvoi de apă. După un parcurs de 2.850 de kilometri în care absoarbe alte cursuri de apă, unele cu debit superior, după cum e cazul Inn-ului, Dunărea se varsă grandios în Marea Neagră. Atît de grandios încît marea refuză parcă întîlnirea cu fluviul pînă cînd acesta nu se domolește despărțindu-se în trei brațe.

Dunărea împrumută ceva din destinul omului: nimeni nu se va interesa de naștere și copilărie pînă ce persoana în cauză nu va fi murit. Tot așa cum bobul de grîu nu dă roadă pînă nu moare (Ioan 12, 24), sfîrșitul lumesc apare ca o a doua naștere, dar de data aceasta în ordinea memorială a posterității. Dacă viața se trăiește personal de la început la sfîrșit, biografia se scrie invers. Trebuie să admitem însă că ține de firescul lucrurilor ca sfîrșitul grandios să nu te ducă cu necesitate către origini pe măsură. Chiar și marii eroi s-au născut goi pentru ca mai la urmă să fie înfășați în scutece. Una este însă ca originile să fie modeste, și cu totul alta ca ele să fie disputate. Cu începutul modest al unei existențe te poți resemna ori îl admiți ca firesc. Cînd începutul e disputat, lucrurile se complică. Dunărea are în mod cert o origine (are părinți, cum s-ar spune în ordinea biologică omenească), dar care este aceasta? Ceea ce urmează își propune să răspundă la această întrebare, desigur, în mod eseistic și uzînd de ghidajul rațiunii. Există probabil și o dezbatere științifică pe care fiecare, în măsura posibilităților și a interesului, o poate accesa cu deplin profit. Deocamdată, pornim la drum înarmați cu motivație, curiozitate și cu busola propriei minți.

Donaueschingen: izvor simbolic sau truc de marketing?

La Donaueschingen, Martina (nume fictiv) are în grijă o frumoasă librărie. Un stand bogat conținînd vederi, ghiduri de călătorie, hărți și variante de traseu pentru bicicliști te întîmpină încă din stradă. Unele trasee includ Dunărea, dar nu par să fie abundente. Semn că micuța Dunăre încă nu e Dunăre? Mă cuprinde pe dată nostalgia timpului în care citeam *Cartea Oltului* de Geo Bogza și rîd copios amintindu-mi cum mă străduiam să o emulez scriind ceva similar, dar despre Mureș. N-a ieșit nimic, nici text acceptabil, nici plimbare cu bicicleta, dar măcar am rămas cu imboldul de a lua muntele în piept pentru a ajunge pînă la sursă și, încă mai important, am rămas cu dorința de a urma oricînd e posibil rîurile pînă la matca lor. Am simțit atunci că îmblînzesc al doilea rîu al țării după lungime ospătîndu-mă pe cinste cu apa care țîșnea din munte. Am vrut să fac la fel cu Dunărea, dar ce diferență!

Trec pragul librăriei și intru direct în subiect: „Am auzit că pe aici, prin preajmă, este izvorul Dunării“. „Da, e chiar acolo. 100 de metri mai la vale.“ Și-mi arată direcția. Pare să pornească chiar de sub prima cărămidă din fundația impozantei biserici Sf. Ioan Botezătorul (ce coincidență!). Și totuși, cum poate izvorî al doilea fluviu ca lungime din Europa din mijlocul betonului, poate chiar de sub talpa fundației? Apasă masa clădirii învecinate pînza freatică pînă cînd aceasta-și găsește loc pentru a-și face loc către soare? Oare să se fi înșelat dascălii de geografie cînd ne-au învățat că Dunărea pornește din Pădurea Neagră? Iau calea indicată și la scurt timp mi se înfățișează un ochi de apă. Îngrădit de piatră și străjuit din loc în loc de vegetație, izvorul Dunării pare doar o piscină neîngrijită. Cobor treptele și descopăr cum *Donauquelle* („sursa Dunării“) începe să prindă viață. Firișoare de bule se ițesc ici și colo din fundul nisipos pentru a se înfiripa către luciul apei. Nu e doar aer, e și apă pentru că preaplinul se scurge printr-o gură de evacuare laterală. Ceea ce părea apă moartă acum se dovedește apă vie. O oază de viață în mijlocul pietrei și al betonului. Firicelele care alcătuiesc izvorul nu se sforțează să înfrunte gravitația, dimpotrivă, țîșnirea se face cu delicatețe și pregătite oricînd să scape privirii, mai ales în cazul acelor priviri împărțite între ochiul fotografic și ultimul mesaj primit pe WhatsApp. Contrastul dintre gingășia firișoarelor de apă și masivitatea bucăților de piatră care încadrează solemn ochiul de apă pare total și naște o vie emoție. Iarăși prea puțin se aseamănă ce văd cu ceea ce știam ori îmi imaginam: izvorul nu e unul, ci sînt mai multe. Dar oare pot fi calificate aceste firicele de apă drept izvoare?

Niciodată un asemenea izvor n-ar putea asigura minimul necesar pentru ca un grup de oameni să întemeieze o așezare. Imediat ce preaplinul acestor firișoare de apă e captat printr-un fel de pîlnie, canalizat prin țeavă, se varsă în Breg, rîul care străbate de la nord la sud orașul Donaueschingen. Cum e posibil ca izvorul Dunării să aibă o existență autonomă pentru doar cîteva sute de metri, pînă ce se pierde nevăzut de nimeni în apele Bregului? De regulă, vărsarea unui afluent într-un rîu oferă un spectacol demn de privit, dacă nu chiar memorabil. Nu e mai curînd firesc să vrei și, totodată, să ți se ofere prilejul de a admira cum primele firișoare de apă își croiesc calea către a deveni pîrîu, rîu și apoi fluviu? Măreția acestui curs de apă care, ca nici un altul în lume, străbate zece țări europene și asigură 1.071 de kilometri de frontieră de stat și 2.655 de kilometri de cale navigabilă să se topească într-un rîu la scurt timp după ce iese dintre betoane?

Originea Dunării: confluența a două rîuri sub autostradă?

Resimt un vag sentiment de nemulțumire. Ba chiar m-aș vedea precum Popa Duhu al lui Creangă: „Dunăre de furios“. Iau calea Bregului pe la marginea unei păduri. După doi-trei kilometri de la ieșirea din oraș, Bregul se întîlnește cu Brigach chiar sub o autostradă. Deschid harta la o scară destul de mare, dar suficient cît să văd că Dunărea începe să fie marcată cu acest nume din locul unde Brigach și Breg își contopesc apele. Chiar acolo, sub autostradă, cursul de apă format din cele două rîulețe în care te poți plimba cu apa pînă la genunchi datorită albiei mari, dar care, totuși, au o curgere viguroasă începe să se numească Dunăre. Așadar, ce am aflat pînă acum este că apa curgătoare începe să se numească Dunăre din cîmp, undeva sub o autostradă, în timp ce izvorul se află în centrul orașului. Să avem aici unul din acele trucuri de marketing care pun în mișcare formidabila industrie a turismului de masă? Sau dorința de a răspunde nevoilor „omului recent“ în componenta sa turistică, dornic să bifeze și să se fălească apoi pe Facebook?

Intrigat pînă peste poate, hotărăsc să mă întorc la Martina, un ajutor neprețuit în condițiile măsurilor restrictive antipandemice care au ocolit librăria. O prind cu cinci minute înainte de închiderea programului, cînd standul stradal fusese deja retras la interior. Un semn mai puțin de viață într-un oraș care, lipsit de turiști, pare mult prea spațios pentru oamenii care îi sînt localnici. Dacă m-am lămurit cum e cu „izvorul“ Dunării din Donaueschingen, vreau să aflu care sînt localitățile cele mai apropiate de punctul în care izvorăsc Bregul și Brigach, cele două rîuri care contopindu-se se preschimbă în Dunăre. Nu e foarte edificată, dar deschide una din hărțile de detaliu ale regiunii și, plină de solicitudine și cu o mărturisită stînjeneală pentru această necunoaștere, mă edifică: Bregul izvorăște din apropiere de Furtwanger im Schwartzwald, iar Brigach din apropiere de Sankt Georgen. Aflu că Bregul are un curs de 46 de kilometri pînă cînd devine Dunăre, iar Brigach de 40 de kilometri, distanța dintre cele două localități fiind de circa 20 de kilometri. Iau drumul Pădurii Negre din ale cărei mărunțaie pornește și rîul Neckar pe firul căruia stau înșirate ca mărgele unele dintre cele mai frumoase orașe ale Germaniei meridionale.

La izvoarele rîurilor Breg și Brigach

După un drum pitoresc prin Pădurea Neagră, ajung în Furwangen. Nici o indicație vizibilă despre *Bregquelle* („izvorul Bregului“), iar biroul de turism și alte magazine sînt, firește, închise. Îmi încerc norocul abordînd un cuplu de localnici. Știu ei ceva, dar nu cu precizia de care am nevoie și nici nu par siguri de corectitudinea informației (ce seriozitate-mi inspiră această nesiguranță mărturisită!). Cheamă în ajutor un grup de trei persoane, aflat chiar peste drum. Îi întreb din nou despre locul unde ia ființă Bregul. Tocmai aflasem că și acesta tot *Donauquelle* se numește. Carevasăzică, încă un motiv ca situația să se complice: *Bregquelle* se numește *Donauquelle*. Indiferent cum s-ar numi, ca să dau de urma locului trebuie să urmăresc Capela Sf. Martin, situată la 8 kilometri nord de Furtwangen. Persoana căreia i s-a cerut ajutorul ne întreabă dacă venim din România. Răspund afirmativ și neîntîrziat conversația se mută convivial în limba română.

Radu provine din Craiova și studiază informatică economică la universitatea

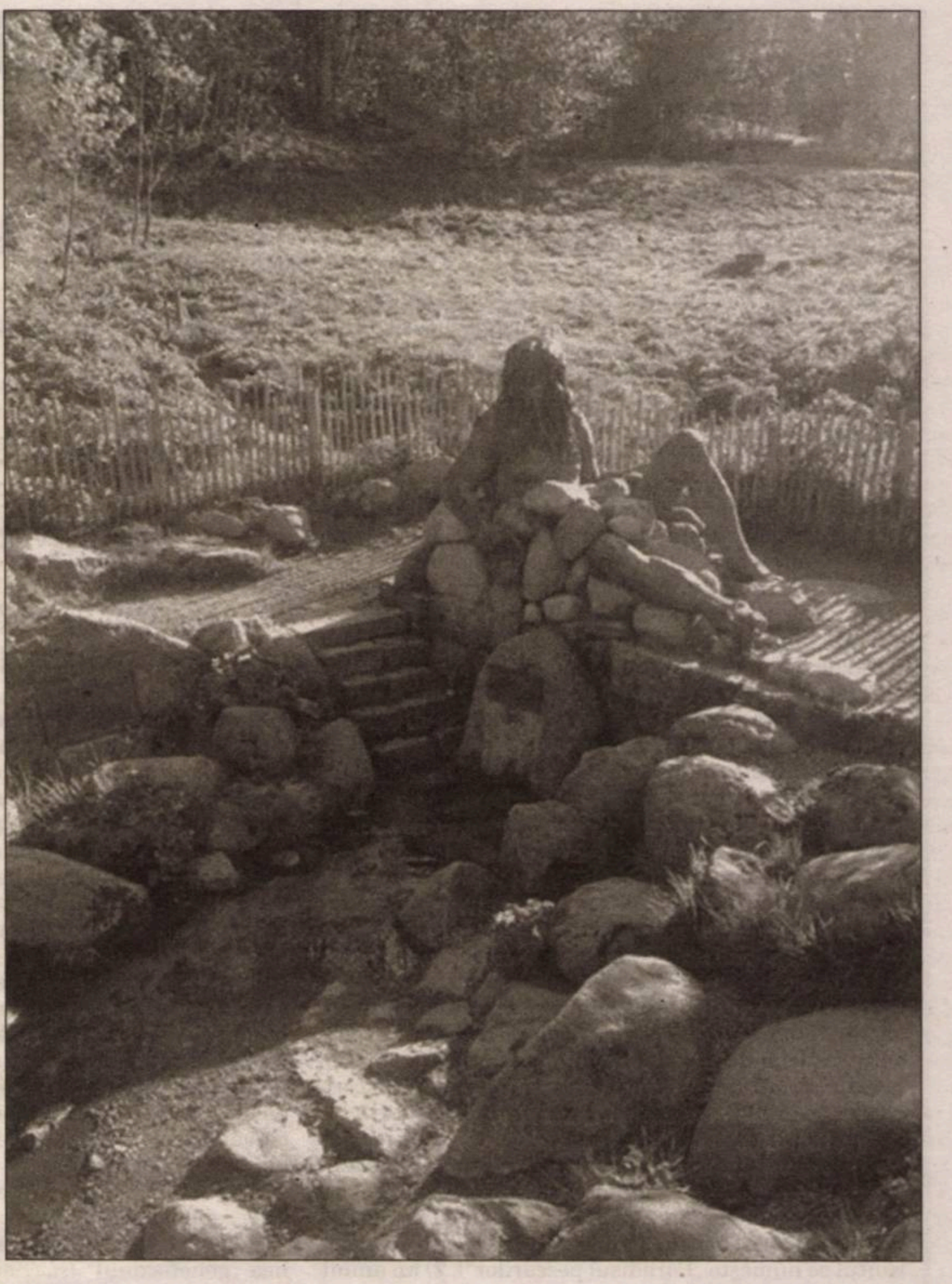

locală. Aceasta a fost creată pe la jumătatea secolului al XIX-lea, pornind de la o mai veche școală de ceasornicărie. Între paranteze fie spus, nu-mi dau seama dacă proximitatea Elveției ori simpla existență a munților explică interesul local pentru ceasuri. Pentru a-și asigura chiria, la sfîrșit de săptămînă muncește ca asistent social, ajutîndu-i pe nevoiași. Aflu că pandemia a lovit puternic comunitatea locală care, în lipsa studenților rămași acasă, nu și-a mai asigurat veniturile din chirie. Apoi, fără majoritatea studenților, micul orășel respiră un aer de pustietate. Vreau să știu cum și-a dat seama că sîntem români, căci n-a fost nimic care să ne trădeze originea. A spus că aproape toți cei care se interesează de izvorul Dunării sînt români. De unde acest interes pentru Dunăre? Știam că unii români sînt dornici să ajungă în stațiunea croată Pula, dar interesul pentru Dunăre reprezintă o noutate. Ce explică acest pelerinaj la originea Dunării? Faptul că, dintre țările pe care le străbate, fluviul parcurge cel mai mult în România? Sau frumusețea copleșitoare a Deltei Dunării? Sau simplul fapt că cine a fost la vărsare ar dori să ajungă și la izvor?

N-ai avea interes fără curiozitate sau în absența unor resorturi personale. Mai mult decît a fi curios, experiența cu Dunărea este ceea ce m-a împins aici. M-a încîntat cu peștele scos din apropiere de localitatea natală ori din Deltă, dar mi-a răpit și un prieten și vecin la doar cîteva zile după ce, plin de bucurie, îmi arătase, prin 1996, buletinul de identitate pe care tocmai îl primise. Cam prin aceeași perioadă, prima tentativă de a face baie în Dunăre s-a încheiat cu o spaimă de îndată ce am simțit un curent de apă ce se instăpînește asupra mea și numai o sforțare prometeică m-a smuls din îmbrățișarea acestuia. Mai tîrziu, prin liceu, aveam să aflu că aceeași Dunăre a fost mormîntul multor zeci sau poate sute de „frontieriști“, denumirea dată acelor români care au încercat să o treacă pe la Cazane pentru a-și găsi un rost în Iugoslavia vecină sau mai departe, în lumea liberă. Am vrut, așadar, să mă bucur de un rîu care mai mult stîrnește frică decît prietenie, dar care te și încîntă cu pește ori cu priveliști frumoase. Cu Dunărea am simțit să mă întîlnesc la fel ca și cu Napoleon, imaginîndu-mi că acest lucru ar fi posibil: în copilărie, atunci cînd se joacă și e spontan, iar nu la maturitate, cînd ajunge măreț cuceritor și temut comandant de oști. Problema este că nu am putut spune exact unde mă întîlnesc cu Dunărea: în oraș? În afara orașului, sub autostradă? Sau în cele două locuri de unde pornesc la vale rîurile care o formează? Imprecizia identificării de necontestat a punctului 0 m-a nemulțumit și în același timp m-a fascinat intelectual, văzînd contrastul dintre măreția sfîrșitului și nebuloasa începutului.

La poalele *Martinskappele,* de sub un delușor acoperit cu iarbă aflată în proprietate privată, țîșnește Bregul, marcat, *Donauquelle* (doar ghidul Michelin al Germaniei specifică că de aici izvorăște Breg). E un izvor care curge ca toate celelalte, gravitațional, de sus în jos, ceea ce-i conferă o forță suplimentară izvorului din Donaueschingen. Pentru a-i consolida statutul de obîrșie a Dunării, sculptorul Wolfgang Eckert îl va crea pe Danubius, zeitate romană care va da numele fluviului care străjuiește, începînd din 2017, izvorul... Bregului. Și pentru ca să mă conving că Radu nu s-a înșelat, curînd își face apariția un grup de români, format din două familii cu copii. E același pe care l-am întîlnit cu cîteva ceasuri în urmă la Donaueschingen. Ne recunoaștem și ne regăsim în aceleași interese. Intrăm în vorbă.

Mihai (nume fictiv) locuiește cu familia la Heilbronn. De șapte ani lucrează în Germania ca șofer de TIR. N-a cunoscut tîlhăriile de prin parcări despre care aflăm că îi apasă tot mai mult pe șoferii de transporturi internaționale pentru că în Germania e mai liniște, iar el face transporturi de zi, între localități apropiate, așa încît seara e mereu acasă și autocamionul la garaj. Deci nu trebuie să doarmă în cabină, prin parcări, și nici nu trebuie să aibă grija transportului și, mai nou, a propriei siguranțe. Un privilegiat, s-ar spune. Îmi povestește cum a stat aproape o zi la coadă în Stuttgart ca să voteze la alegerile prezidențiale din 2014. E convins că dacă toți românii s-ar întoarce acasă, lucrurile s-ar schimba pozitiv. Prind momentul și-l întreb ce și-ar dori. Glasul îi capătă o tonalitate nostalgică și-mi răspunde că își dorește reîntoarcerea în țară. În Germania totul e frumos, dar se simte lipsit de acea libertate ce o are acasă. Nici cu familia lîngă tine s-ar zice că nu ești acasă, m-am gîndit. Ne luăm rămas bun, căci ei trebuiau să ajungă la Heilbronn pînă la carantina de noapte, iar noi să ajungem la Sankt Georgen pentru a da de urma celui de-al doilea afluent originar al Dunării.

Brigachquelle este la cîțiva kilometri mai spre nord-vest de St. Georgen și e doar izvorul rîului Brigach. Nu are nimic spectaculos și, după toate aparențele, nimeni nu-l bagă în seamă pe al doilea genitor al lui Danubius. O nedreptate, s-ar zice. Ar fi pueril să credem că popularitatea de care se bucură Bregul în raport cu Brigach, inclusiv statutul (arbitrar) de izvor al Dunării, se explică prin debitul și lungimea mai mari ori prin diferența de altitudine a izvorului. Ambele rîuri sînt deopotrivă importante pentru că susțin așezări umane și, în plus, fără Brigach, Bregul ar rămîne Breg și probabil nu s-ar mai numi Dunăre.

Originea necunoscută a ceea ce înspăimîntă și încîntă

Pînă aici, singurul lucru clar e neclaritatea originii Dunării. Formată din confluența a două rîuri care au o denumire și o individualitate proprie, Dunărea are un izvor turistic (nici măcar simbolic) în Donaueschingen și un izvor nominal, marcat ca atare pe hartă, în locul de unde Brigach și Breg se contopesc. Are și un izvor uzurpator prin faptul că locul din care prinde viață Bregul se numește „izvor al Dunării“.

Ajungînd acasă, am ascultat *Moldau,* fragmentul binecunoscut din ciclul poemelor simfonice *Ma vlast.* Muzica lui Bedrich Smetana te invită să urmezi cursul Vltavei de la izvoare pînă la vărsare, începînd cu sunetul lin al firișorului de apă ce se înfiripă din pămînt și terminînd cu bogăția de sunet a apelor învolburate de la vărsare. Nu am avut această pornire pentru că aș fi uitat că e vorba despre reconstrucția muzicală cu tentă patriotică a unei banale realități geografice, ci pentru că am simțit nevoia unei domoliri a nervului iscoditor și a unei împăcări cu sinele cînd am realizat că un fluviu care naște spaimă și încîntare nu se știe de unde intră în ființă. Cum va suna acel poem simfonic atunci cînd se va găsi compozitorul care să replăsmuiască muzical Dunărea de la origine la vărsare? Știm cum Dunărea e albastră (Johann Strauss) și cunoaștem muzical valurile Dunării (Iosif Ivanovici), dar cum ar cînta muzica geografia polemică a începutului Dunării? Fapt e că Dunărea are o origine, dar ori admitem că nu are izvor pentru că rezultă din unirea a două rîuri de sine stătătoare, ori cădem de acord că are mai multe izvoare cu denumiri diferite.

Pînă acum am vorbit despre un început al geografiei fizice. Mai există însă unul, cel social. Pentru ca Dunărea să intre în viața oamenilor și să devină un reper sub aspect estetic și economic trebuie mers în aval, ceva mai departe de întîlnirea celor doi genitori sub autostradă. Se știe că după circa 300 de kilometri, la Kelheim, Dunărea începe să devină navigabilă, ceea ce înseamnă că-și face intrarea în istorie la vîrstă adultă, deschizînd ample perspective comerciale, turistice, energetice. Dar oare la Pfohren, prima localitate din drumul către mare al tinerei Dunări, oamenii știu să se bucure de acest curs de apă tot așa cum se bucură cînd se joacă cu copiii? Intră de aici Dunărea în viața oamenilor ca loc plăcut de petrecere a timpului liber? Dacă nu știm precis cînd intră Dunărea în ființă, știm măcar cum pătrunde ea în viața oamenilor ca să-și facă, mai la urmă, intrarea triumfală, aproape ca nimeni alta, în istorie. De aici începe o altă poveste.

***Nicolae Drăgușin** este doctor în filozofie, lector universitar la Universitatea Creștină „Dimitrie Cantemir“ din București.*

Biblioteca Județeană ASTRA Sibiu

Cu ochii-n 3,14

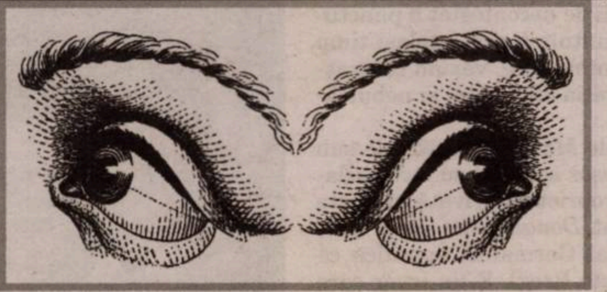

ABILITATEA OAMENILOR NOȘTRI DE A SE ATAȘA DE O ABSENȚĂ DUBLEAZĂ ȘANSELE CA PARADISUL NOCTURN SĂ DEZVOLTE BĂLĂRII

■ Grădina zoologică din Anvers i-a interzis unei vizitatoare fidele să își vadă cimpanzeul favorit fiindcă relația dintre cei doi perturbă abilitatea animalului de a se atașa de celelalte maimuțe. Pentru binele maimuței, desigur, i s-a cerut femeii acest sacrificiu. (**A. M. S.**)

■ Niște localnici dintr-o comună din Arad, îngrijorați că barza care își făcuse cuib în apropiere își cam neglija puii, au început să-i hrănească ei înșiși, aruncîndu-le carne crudă cu praștia. Pînă cînd specialiștii le-au spus să înceteze – cum perioada de migrare se apropie, iar puii nu știu încă să zboare, barza îi hrănește mai rar, ca să-i forțeze să iasă din cuib și să-și ia zborul. Mă gîndesc ce-o fi fost la ciocul berzei cînd vedea dovezile de bune intenții ale oamenilor. (**S. G.**)

■ Ministrul Tineretului și Sportului, Eduard Novak, a obținut medalia de argint în proba de urmărire individuală de 4.000 m ciclism la Jocurile Paralimpice de la Tokyo. Acum, Ana Maria Popescu are ocazia să-i întoarcă ofensa. Adică să spună că și dacă și-ar fi dat singur bani mai mulți la buget, Novak tot n-ar fi obținut aurul. În orice caz, în ultima vreme, sportivii noștri par să fie ceva mai atrași de argint(ți). (**A. M.**)

■ Balenele albastre, cele mai mari mamifere din lume, s-au întors în apele Oceanului Atlantic de-a lungul coastei Spaniei, după o absență de mai bine de 40 de ani. Asta chiar e o veste bună. (**A. M. S.**)

■ Cercetătorii au descoperit că stresul din primele săptămîni ale sarcinii dublează șansele ca fetusul să dezvolte sex feminin. Nu sînt limpezi implicațiile studiului: femeile se întrupează din îngrijorare? Femeile fac corp comun cu grijile? Femeile iau fața temerilor? (**M. C.**)

■ Adunate de pe litoralul românesc: 1) meniu afișat la stradă al unui restaurant din Neptun – Pomana porcului (29 de lei), Tocăniță măcelărească (28 de lei), Tochitură dobrogeană (28 de lei), Ciolan cu fasole (23 de lei), Bulz ciobănesc (22 de lei) și tot așa (restaurantul se numește „Paradisul pescarilor“); 2) un anunț convingător la Eden Beach – „Nu trece nepăsător pe lîngă berea la dozator!“; 3) delimitarea plajelor se face cam așa: „Zonă pentru *cearșafuri*, pleduri, rogojini, prosoape, pături, corturi... vă mulțumim!“; 4) un *beach bar* cam închis: „Aceeași marfă se găsește la căsuța de stuf. La fel și cheile de la toaletă!“; 5) alt anunț amenințător: „În atenția turiștilor. Este interzis servitul mesei pe plajă. Persoanele care nu respectă această regulă vor fi scoase de pe plajă!“. Așadar, turistule, dacă ți-e foame, marș acasă! (**A. P.**)

■ Pompierii vor avea mult de lucru, este sezonul coacerii vinetelor! O femeie din Constanța care se îndeletnicea cu coacerea legumelor noaptea tîrziu i-a făcut pe vecinii ei să semnaleze un incendiu. Motivul: fumul gros care ieșea de la etajul unui bloc turn. ISU Dobrogea a trimis la adresă două autospeciale cu spumă și apă, o autoscară și o autospecială de transport victime multiple. La fața locului nu au găsit decît o gospodină cu un intens program nocturn. (**A. A. D.**)

■ București. Situațiunea, pe scurt: nu știm dacă și-n ce măsură vom avea căldură la iarnă, căci aproape peste tot conductele sînt fisurate sau obturate, iar lucrările de reparație merg în ritm de melc; sute, mii de locuințe expertizate și cu risc seismic stau să se prăbușească; principalele artere sînt paralizate de traficul auto; respirăm un aer infect; parcurile sînt neîngrijite și pline de bălării; șobolani, gîndaci și țînțari – peste tot; și munți de gunoaie în sectorul 1. Prevăd că la viitoarele alegeri locale va apărea o nouă forță politică sub sloganul „Salvați Bucureștiul“. Ups!... (**M. M.**)

E BINE SĂ GĂSEȘTI O MUTRĂ CARE CERE PALME ÎN INTERVALUL CUPRINS ÎNTRE DOUĂZECI DE GENUFLEXIUNI AMUZANTE (EXECUTATE UȘOR) ȘI EXPLICAȚIA ANULUI DE RESTRIȘTE

■ Doi oameni de știință cu titluri tari, Tom Griffiths, de la Harvard (țineți-vă bine, tipul e *Professor of IT, Consciousness and Culture!),* și Brian Christian, cercetător și programator, autor de bestseller-uri în domeniu și poet cînd se mai poate, au scos o carte în care susțin următoarea teorie: dacă ai ceva important de realizat în viață și acest ceva se realizează într-un interval de vîrstă anume, atunci e bine să-l faci cînd te afli fix la 37% din durata cuprinsă între vîrsta minimă și vîrsta maximă. Așadar, conchid ei, știind că e bine să-ți găsești un soț sau o soție în intervalul de vîrstă cuprins între 18 și 40 de ani, rezultă că vîrsta cea mai bună pentru verighetă e 26 de ani. Griffiths și Christian spun că, dacă ajungi să fii pus în fața căsătoriei înainte sau după vîrsta optimă de 26 de ani, procesul de deliberare va fi atît de îndelungat și complicat, încît vei rata potrivirea perfectă. Deci ce găsești la 26 de ani, aia să fie! (**S. V.**)

■ *„Backpfeifengesicht“*, așa numesc nemții o mutră care cere palme. (**M. C.**)

■ Acum cîțiva ani, un fost teolog și politician propunea „genoflexiuni“ *(sic!)* și mătănii ca alternativă la „orgasmul masturbării“. La Cluj, primarul Emil Boc plusează, oferind un bilet de autobuz pentru douăzeci de genuflexiuni executate corect. Vi se pare o afacere bună? (**M. M.**)

■ Dacă semnalizările începătorilor din trafic sau ale unui bebeluș la bord sînt des întîlnite pe șosele, au apărut de o vreme și tot felul de indicatoare care se vor a fi amuzante. În top este plăcuța „Am darul băuturii“, afișată de un șofer de TIR în Timiș. Se pare că omul nu mințea. Semnalizat de poliție să tragă pe dreapta, șoferul nu s-a conformat pînă cînd nu a fost oprit forțat, iar etilotestul a arătat 0,61 mg/l alcool pur în aerul expirat. Bărbatul de 32 de ani care și-a afișat ostentativ viciul s-a ales cu dosar penal pentru conducerea sub influența alcoolului și cu amendă pentru că nu a oprit la semnalul polițiștilor. (**A. A. D.**)

■ Într-un orășel german, Mönchengladbach, s-a dovedit că mirosul de usturoi poate provoca răni minore și chiar suspendarea carnetului de conducere. Cînd două tinere petrecărețe s-au urcat într-un taxi cu două cutii de pizza cu usturoi, șoferul le-a rugat să coboare, căci nu suporta mirosul. Tinerele au refuzat, s-a iscat ceartă, au coborît, una dintre ele s-a pus în fața mașinii, șoferul a demarat în trombă, lovind-o ușor. Poliția a intrat pe fir, investigînd în prezent efectele secundare ale izului condimentat. (**S. G.**)

■ Pe Șoseaua Giurgiului, un atelier de vulcanizare. La intrare e atîrnată într-un cui o funie de usturoi, iar alături (imprimată pe o foaie de hîrtie) explicația: „Usturoi în ochii la dușmani“. (**D. S.**)

■ Iată o listă cu cele mai scumpe – și bine vîndute – feluri de mîncare ale anului de restriște 2021: un desert cu înghețată de vanilie tahitiană, decorată cu foițe de aur – 1.000 de dolari; un sandvici cu brînză la grătar și homar sud-african – 214 dolari; un *milkshake* oferit într-un pahar încrustat cu cristale Swarovski – 100 de dolari; o porție de cartofi prăjiți blanșați cu șampanie Dom Pérignon și presărați cu sare, ulei și brînză cu trufe – 200 de dolari (restaurantul „Serendipity3“, New York). La „Wally's Wines and Spirits“ din Las Vegas, un *steak* de vită maturat 200 de zile costă 1.000 de dolari. Nici Europa nu stă rău. Restaurantul „De Daltons“ din Voorthuizen, Olanda, vinde un *burger,* care conține vită japoneză wagyu, crab imperial din Alaska și *jamón ibérico,* cu 5.000 de dolari; iar *donutt*-eria „Dum Dum“ din Londra cere pe un *cronut* (hibrid între croissant și gogoașă) cu caviar 1.500 de lire sterline. Așteptăm mititelul de 1.000 de lei, ciorba de burtă de vită wagyu și sărmăluțele în foi de aur. (**M. P.**)

© A. Vrana

DILEMA VECHE

REDACȚIA:
Dana CĂLINESCU (secretar general de redacție)
Marius CHIVU ● Radu COSAȘU ● Stela GIURGEANU
Andrei MANOLESCU (redactor-șef adjunct)
Matei MARTIN ● Matei PLEȘU ● Adina POPESCU
Iaromira POPOVICI ● Ana Maria SANDU
Dan STANCIU (art director) ● Mircea VASILESCU
Sever VOINESCU (redactor-șef)

RUBRICI:
Teodor BACONSCHI ● Ion BARBU ● Aron BIRO ● Paul BREAZU
Cosmin CIOTLOȘ ● Horia CORCHEȘ ● Andrei CORNEA
Codrin Liviu CUȚITARU ● Alin FUMURESCU ● Ionuț IAMANDI
Maria IORDĂNESCU ● Selma IUSUF ● Ovidiu LORENZ
Anca MANOLESCU ● Victor MOROZOV ● Adrian MUREȘAN
Radu NAUM ● Lorin NICULAE ● Andrei PLEȘU
Constantin RUDNIȚCHI ● Mihaela SIMINA
Bogdan-Alexandru STĂNESCU ● Oana STOICA ● Valeriu STOICA
Cătălin ȘTEFĂNESCU ● Bogdan TĂTARU-CAZABAN ● Teodor TIȚĂ
Andreea VLAD ● Rodica ZAFIU

TEHNOREDACTARE: Adrian DAMIAN
EDITOR WEB: Anda DOCEA

PUBLICITATE PENTRU PRINT:
floriana.coman@adevarulholding.ro

PUBLICITATE PENTRU ONLINE:
vanzari@ead.ro
dragos.stan@adevarulholding.ro

MANAGEMENT GRUPUL DE PUBLISHING:
Administrator Special: Constantin SANDU
Director Marketing: Steluța ZAMFIR
Coordonator Producție: Constantin DELTA
Director Distribuție: Dana ZAMFIR
Informații și reclamații ABONAMENTE:
0790.139.007 / 0790.139.009
(numere cu tarif normal, disponibile de luni pînă vineri, între orele 9 și 18)
e-mail: abonamente@adevarulholding.ro

ISSN: 1584-1669
Revistă editată de: Adevărul holding
Publicație auditată de: BRAT AUDIT TIRAJE
Tiraj: 7.800
Tipărit la Tipoart Idea Studio

Biblioteca Județeană ASTRA Sibiu

Biblioteca Județeană
ASTRA Sibiu

„Sînt vechi, domnule!“ (I.L. Caragiale)

FONDATOR **ANDREI PLEȘU**

DILEMA VECHE

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE ■ Anul **XVIII** ■ nr. **909** ■ 9-15 septembrie 2021 ■ www.dilemaveche.ro ■ 24 pagini ■ 7 lei

Andrei CORNEA

la **răscruce** de **gînduri**

3

ANDREI PLEȘU

„Privitori ca la teatru...“

pagina **3**

IN MEMORIAM

Ion Cramitru

pagina **7**

IN MEMORIAM

Ivan Patzaichin

pagina **7**

Tinerețea

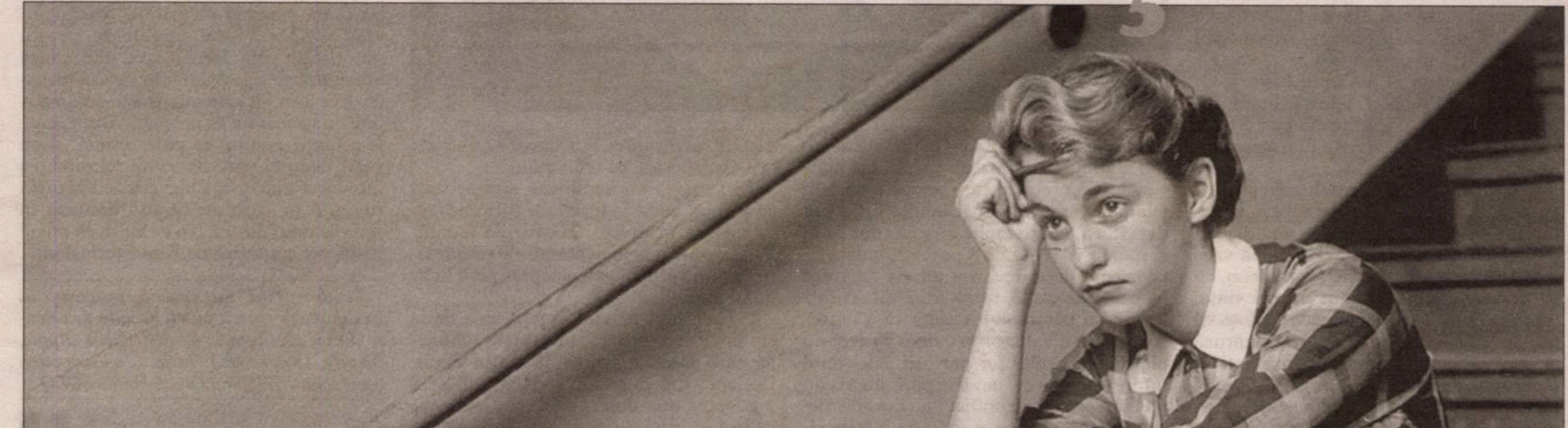

„Tinerețea nu are vîrstă.“

PABLO PICASSO

Redacția DILEMA VECHE: Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, sector 2, 020331 București ● **telefon:** 0372.130.006 ● **e-mail:** dilema@dilemaveche.ro

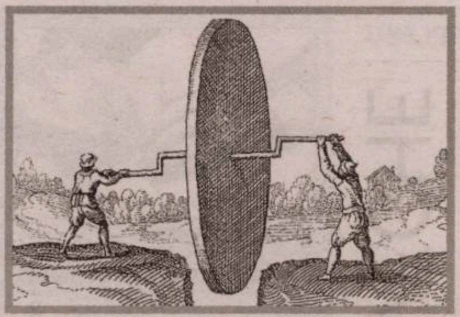

Teodor TIȚĂ

contraintuiția

Știri nebăgate în seamă

Kim Kardashian

© wikimedia commons

■ În absența demonstrațiilor masive și a confruntărilor dintre protestatari și poliție, Belarusul a dispărut din jurnalele de știri și de pe agenda internațională. Însă regimul lui Alexandr Lukașenko continuă să își prigonească consecvent adversarii. Un tribunal din capitala Minsk a condamnat doi activiști ai Opoziției la 10, respectiv 11 ani de închisoare sub acuzația că au încercat să organizeze o lovitură de stat. A trecut un an de zile de cînd protestele provocate de alegerile prezidențiale au scos zeci de mii de bieloruși în stradă. În închisori sînt încă sute de jurnaliști, activiști, membri ai partidelor de opoziție care au făcut greșeala să solicite o democrație într-o țară cunoscută ca „ultima dictatură a Europei“.

Mulți dintre cei urmăriți de regim au ales să plece în străinătate pentru a se pune la adăpost. Între aceștia se află și Svetlana Tihanovskaia, contracandidata lui Lukașenko la alegerile prezidențiale. Alții, însă, au continuat să sfideze regimul, ba chiar au făcut din refuzul de a părăsi țara un punct pe agenda rezistenței. E și cazul activistei Mariei Kolesnikova care și-a distrus ostentativ pașaportul în momentul în care a fost arestată. Ea va petrece acum 11 ani în închisorile lui Lukașenko. Probabil merită notat că, înainte de arestare, în urmă cu 11 luni, Kolesnikova era membră a filarmonicii și nu luptătoare de gherilă.

■ În urmă cu șapte ani, lumea primea stupefiată știrea doborîrii unui avion malaezian de pasageri de către separatiștii pro-ruși din Ucraina. Fără să aibă vreo legătură cu conflictul ruso-ucrainean, 80 de persoane și-au pierdut atunci viața. Singura vină a acelor oameni a fost că nu au calculat riscul ca o adunătură de răzvrătiți incompetenți, înarmați și încurajați de Moscova, să se joace cu echipamentul din dotare. Zilele acestea, familiile celor decedați în acea tragedie absurdă au avut ocazia să povestească lumii trauma prin care au trecut. Iar mărturiile din procesul care se desfășoară în Olanda sînt grăitoare. Olandeza Ria van der Steen, de exemplu, și-a pierdut tatăl și mama vitregă. Ea a povestit judecătorilor cum de atunci are un vis recurent în care își caută tatăl prin rămășițele avionului pentru a-l anunța că a murit. Australienii Vanessa și James Fizk și-au pierdut la rîndul lor părinții. Nici unul nu înțelege de ce oameni care nu aveau nici un rol în acel conflict i-au devenit victime. De asemenea, e greu de înțeles cinismul guvernului Rușiei care a refuzat orice colaborare cu tribunalul.

Trei ruși și un ucrainean sînt acuzați că au luat parte la incident. Nici unul nu va apărea în proces. Mărturiile familiilor vor continua în săptămînile următoare, iar un verdict este așteptat pînă la finalul anului.

■ Guvernul federal american a decis să intervină pentru protejarea clinicilor care practică avortul în statul Texas. Decizia vine după ce legislativul local a adoptat una dintre cele mai restrictive legi în privința avortului. Intervenția Washington-ului are la bază un act normativ din 1994 care face infracțiune din orice tentativă de a opri o persoană care intenționează să apeleze la serviciile unei clinici specializate în sănătatea sexuală și reproductivă. Intervenția Washington-ului este însă doar o măsură temporară menită să asigure pe termen scurt continuarea activității acelor clinici. Pe termen lung se caută soluții pentru ca legea texană să fie anulată sau amendată.

■ Una dintre cele mai cunoscute vedete de *social media,* americanca Kim Kardashian, e în centrul unei controverse neașteptate în Marea Britanie după ce a apărut într-o reclamă în care își încurajează fanii și urmăritorii să cumpere o criptomonedă. Șeful Autorității de Reglementare Financiară, Charles Randell, și-a exprimat scepticismul legat de baza etică a unei astfel de reclame. Randell a explicat că despre Ethereum Max (diferit de mai cunoscutul Ethereum) nu se știe aproape nimic, astfel încît e firesc să îți pui întrebarea dacă nu cumva e vorba despre o fraudă. La data publicării reclamei în care apare Kardashian, despre dezvoltatorii Ethereum Max nu se știa aproape nimic, iar criptomoneda avea respectabila vîrstă de o lună. „Mai mult“, spune Randell, „sînt *influencer*-i care promovează monede care pur și simplu nu există“.

■ Marți, autoritățile israeliene căutau șase palestinieni care reușiseră performanța de a evada dintr-o închisoare de maximă securitate. Știrea privind evadarea este umilitoare pentru autoritățile din Israel care, din cauza amenințărilor permanente cărora trebuie să le facă față, se mîndrește cu un sistem de securitate de neegalat. Din primele relatări rezultă că palestinienii și-au găsit drumul spre libertate folosind, ca într-un scenariu de film vechi, o linguriță ruginită pe care au ținut-o ascunsă în spatele unui poster. Nu e clar dacă afișul respectiv o înfățișa pe Kim Kardashian.

***Teodor Tiță** este gazda podcast-ului* În Centru *pe care îl puteți asculta pe oricare dintre platformele de distribuție (Apple, Spotify, Google etc.): https://open.spotify.com/show/5jSN6amOtenIsHn23aoOLQ*

■ ■ ■

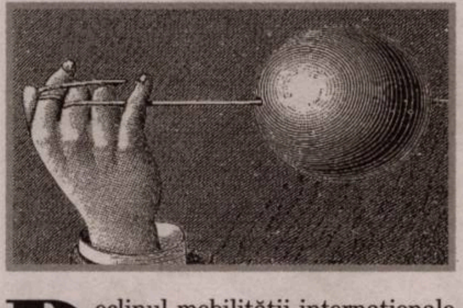

Matei MARTIN

mapamondul de buzunar

Melville, pe gustul studenților?

Declinul mobilității internaționale pe fondul crizei sanitare reprezintă un factor de risc pentru universitățile mari. Mai ales universitățile americane sînt afectate. Potrivit unui studiu recent, o scădere cu 25% a înscrierilor ar aduce falimentul pentru sute de universități americane. Chinezii, de departe cei mai numeroși dintre studenții străini care învață în universitățile americane, s-au împuținat. Asta înseamnă că în unele universități sînt amenințate cu desființarea posturi și chiar departamente întregi. Deja, în 2020, numărul de înscrieri scăzuse cu 400.000 față de anul precedent. Una dintre cauze e creșterea generalizată a taxelor de școlarizare și datoriile din sistemul de împrumuturi pentru studenți. Criza care se prefigurează lovește inegal, pe două niveluri: universitățile mari, de tradiție, sînt afectate într-o măsură mai mică de această scădere a numărului de studenți decît instituțiile mici ori recent înființate. Însă tocmai aceste colegii sînt și destinația tinerilor din categorii defavorizate, minorități etnice etc. Din cauza problemelor financiare, tot mai puțini tineri defavorizați aleg să meargă la facultate.

Probabil că nu sînt prea mulți studenți
care ar alege un curs despre Geoffrey Chaucer.

Această criză generată sau amplificată de contextul (post)pandemic ilustrează și o vulnerabilitate de fond a sistemului universitar american. Un sistem care, pe de o parte, vizează independența științei și a cercetării, dar care rămîne dependent de studenții plătitori de taxe. În acest sistem, studenții devin clienți. Cine plătește orchestra comandă muzica? Da, îți vine să spui după ce-ai văzut serialul *The Chair* („Catedra“) prezentat de platforma Netflix. Este vorba despre o profesoară americano-coreeană de literatură engleză care devine șefă de catedră într-o mică universitate, Pembroke, fiind nevoită să gestioneze nu doar un departament relativ izolat și oricum neiubit al instituției, ci și dispute și complicități între studenți și profesori. Dr. Ji Yoon Kim, cu dubla ei identitate, de femeie provenită dintr-o minoritate etnică subreprezentată în mediul universitar, întruchipează bine crizele și clișeele din acest mediu. Adusă în funcție pentru a reforma catedra, Kim și-a propus obiective înalte: să aducă mai multe femei și mai multă diversitate în departament. Dar se confruntă cu limitele sistemului și cu o opoziție crîncenă din partea profesorilor titulari, cu neîncrederea cadrelor tinere, cu impasibilitatea decanului, cu reticența donatorilor, cu o răzmeriță studențească...

Filmul pune o întrebare foarte contemporană: ce relevanță mai au, în mediul competitiv de acum, științele umaniste? Și cum sînt afectate studiile literare de acest sistem pe alocuri vicios în care universitățile sînt direct dependente de banii proveniți din taxele de studiu? Exemplele oferite de film sînt, poate, exagerate. Dar ele ilustrează pertinent dilemele cu care se confruntă numeroși profesori de literatură. Probabil că nu sînt prea mulți studenți care ar alege un curs despre Geoffrey Chaucer. Dacă mergem pînă la capăt în această logică a studentului-client, cursul și profesorul care îl susține ar putea fi ușor înlocuiți în urma unui plebiscit studențesc. Iar dacă studenții oricum influențează materia și modul de predare, atunci și cursul despre Herman Melville ar putea fi reformat (a se citi: deformat) după gustul celor care plătesc taxele de școlarizare. De fapt, jobul oricărui profesor depinde, pînă la urmă, de popularitate, de vreme ce evaluările din partea studenților, pe o platformă online care anonimizează utilizatorii, reprezintă un criteriu pentru menținere ori avansare în funcție... Mai contează performanța cercetării dacă această logică e aplicată pînă la capăt? Greu de spus. În filmul *Catedra,* unele clișee sînt voit exagerate tocmai pentru a încuraja o perspectivă critică asupra relației dintre studenți și profesori în sistemul universitar american. Vulnerabilitatea de fond, însă, e cît se poate de reală. Iar criza generată de pandemie riscă să accelereze aceste tendințe.

■ ■ ■

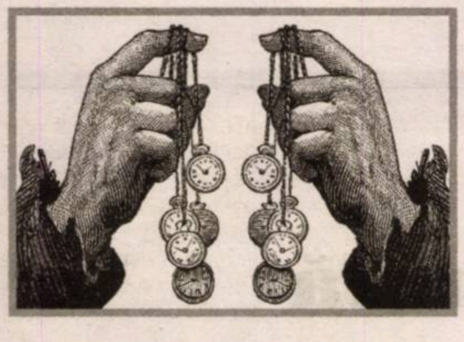

Andrei PLEŞU

nici aşa, nici altminteri

„Aşa e că pînă acum nu stăm nici bine, nici rău, adică nici aşa, nici altminteri?“ (I.L. Caragiale)

Privitori ca la teatru...

„Privitor ca la teatru
Tu în lume să te-nchipui:
Joace unul şi pe patru,
Totuşi tu ghici-vei chipu-i...“
Mihai Eminescu

Spectacolul din ultima vreme al politicii româneşti pare o glumă proastă, rudimentară, provocînd mai mult stupoarea decît rîsul... Nimic nu poate explica integral opţiunile de fiecare clipă ale „jucătorilor“. Cuvîntul „coaliţie“ a ajuns să însemne opusul său: o adunătură de bombănitori care se detestă şi se excomunică reciproc. „Guvernarea“ nu mai pare preocupată să se confrunte principial şi tehnic cu „opoziţia“, ci, mai curînd, să-şi configureze *propria* opoziţie în chiar teritoriul său. O noutate absolută în materie de „democraţie“! Puterea şi contra-puterea sînt confiscate de aceeaşi formaţiune politică. S-au făcut, e drept, şi unele exerciţii pregătitoare pentru o asemenea strategie, PSD-ul evacuîndu-şi, în cîteva rînduri, propriul prim-ministru şi propriul guvern. Una peste alta, revenim la utopia „partidului unic“, capabil să fie şi constructiv, şi critic, şi autocritic, fără amestecul „subversiv“, „destabilizator“ al unei tabere opuse. N-avem nevoie de opozanţi! Ne descurcăm singuri! Ideea de „strategie“ guvernamentală a căpătat şi ea un sens nou: priorităţile nu se mai decid în funcţie de necesităţile ţării, de urgenţele conjuncturale, de promisiunile lansate în campania electorală. Prioritare sînt „proiectele“ cu care loveşti mai bine în adversari (interni), propunerile care dezbină, jocul la derută. Nu ne luptăm cu *idei* şi contrapropuneri, cu argumentele „şicanatoare“ ale unor analişti pragmatici. Ne luptăm cu *oameni,* cu găşti contradictorii din ograda proprie, nu din vecini! Nu căutăm *solidarităţi funcţionale,* ci *alianţe interesate,* nu construim planuri de reformă, ci manevre demolatoare (fie şi cu paguba colaterală a autodemolării). Pe scurt, politica a devenit o scenă înghesuită, pe care „actorii“ joacă singuri, dinaintea unui public plictisit, tot mai străin de rostul „intrigilor“ montate la rampă. Nu mai vorbesc de mediocritatea generalizată a discursului, simplă însăilare nervoasă pe tema „Ba tu!“, nu mai vorbesc de preeminenţa calculului de grup pe socoteala unei minime consecvenţe ideologice şi programatice. Vrea un partid să dea jos guvernul? Se aliază cu ceea ce părea inversul său constitutiv. Pentru USR-PLUS, alcătuirea AUR devine un partener util (după cum, şi pentru AUR, USR-PLUS devine un aliat plauzibil). Scopul scuză mijloacele. Cînd ai un ţel măreţ cum ar fi doborîrea unui prim-ministru, te faci frate (şi) cu dracul...

„...Unde nu e moral, acolo e corupţie,
şi o soţietate fără prinţipuri, va să zică că nu le are!“

În fine, ar fi încă multe de spus: despre felul în care se numesc şi se revocă miniştri, despre calitatea îndoielnică a multora dintre ei, nesusţinuţi de nici o performanţă politică prealabilă numirii sau de un prestigiu profesional notabil, despre excesiva lor „mobilitate“ ideologică (ba tineri PSD-işti, ba PDL-işti, ba proaspeţi „liberali“, ba conservatori, ba progresişti, ba stîngişti, ba dreptaci, după cum o cer împrejurările, şefii, pofta ce-au poftit ei...). Viaţa cea mai uşoară (şi mai inexpresivă) o are „opoziţia“ propriu-zisă (adică cea din afara opoziţiei dinlăuntrul „coaliţiei“): cu două-trei mormăieli previzibile, ea cîştigă teren fără să facă nimic...

Un ultim lucru, după care voi fi încondeiat ca antiromân... Dar nu pot să nu observ că, dintre toţi politicienii care au fost solicitaţi să comenteze „situaţiunea“ şi să facă propuneri de echilibru şi eficienţă, singurii care mi s-au părut liberi, decenţi, maturi cu adevărat au fost politicienii UDMR. Nici acomodanţi în sens negustoresc, nici isterici în variantă de bodegă. Şi nici cu limba română nu stăteau mai rău decît patrioţii noştri. Ba dimpotrivă!

Terminasem de scris aceste rînduri cînd am aflat, din presă, că PSD nu vrea să se asocieze, pentru moţiunea de cenzură, cu USR şi AUR. Cu alte cuvinte, nu vrea să fie folosit de partide precare numeric pentru a obţine un succes pestriţ, fără coerenţă politică. N-aş fi crezut să ajung să spun asta despre PSD, dar această ultimă decizie a membrilor lui dovedeşte că, dincolo de toate, e „mai partid“ decît încropelile din jur...

În rest, contemplînd divertismentul jalnic oferit de scena noastră politică, nu putem decît să-l reconfirmăm pe „fiul de la facultate“ al conului Zaharia Trahanache: „...unde nu e moral, acolo e corupţie, şi o soţietate fără prinţipuri, va să zică că nu le are!“. Dar nu numai „moralul“ ne lipseşte. Sau „prinţipurile“. Ne lipsesc cultura politică, gîndirea articulată, uitarea de sine, pe scurt – inteligenţa! Au ajuns să aibă dreptate comedianţii lui Caragiale. De pildă, Caţavencu: „...În împrejurări ca acestea micile pasiuni trebuie să dispară“. Şi, mai ales: „...toţi sîntem români!... Mai mult sau mai puţin oneşti!“.

5 septembrie 2021

■ ■ ■

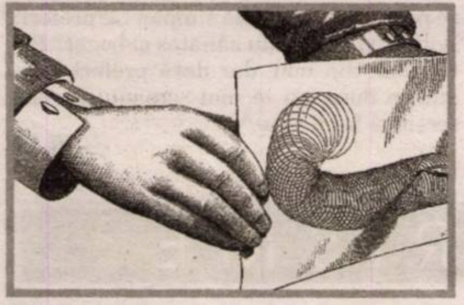

Andrei CORNEA

la răscruce de gînduri

Netrebnicie şi tembelism

Se spune, de la Machiavelli citire, că, în politică, morala şi interesul pragmatic se despart şi că, prin urmare, omul politic sau omul de stat, dacă vrea să fie moral, se va prăpădi şi pe sine, şi pe cei care depind de el, deoarece restul oamenilor sînt răi de la natură. Nu negăm că e aşa de multe ori şi că, în cel mai multe cazuri, bricolajul dintre cerinţele moralei şi cele ale raţionalităţii pragmatice rămîne anevoios şi precar.

Şi totuşi se întîmplă – sînt cazurile mai rare şi potenţial fericite – ca o morală simplă şi nepretenţioasă (a nu minţi continuu, a-ţi respecta angajamentele şi cuvîntul, a-l asculta şi pe celălalt etc.) să se acorde cu interesul fundamental – a rămîne la putere. Am fi putut fi în această situaţie şi totuşi am eşuat. Căci ceea ce mă intrigă în criza de la noi de acum este că majoritatea actorilor principali, aparent, nu-şi mai înţeleg nici măcar interesul fundamental, necum regulile moralei pe care le calcă nestingherit. Nu există la ei un conflict de tip „machiavelic“ între omul „aşa cum este“ şi omul „aşa cum ar trebui să fie“ – nu. Acţionează nu numai împotriva regulilor etice – ceea ce nu e prea rar –, dar şi iraţional, ceea ce e mai neobişnuit. Într-un cuvînt, nu-i ajută morala, dar nici gîndul!

Ce poate fi mai mult în interesul unui prim-ministru decît să-şi menţină scaunul şi puterea? Guvernul lui, fiind însă unul de coaliţie, interesul lui fundamental este să guverneze în consens cu partidele coaliţiei şi nu împotriva unuia dintre ele. Căci dacă acesta iese din coaliţie, totul se destramă. Jocul din coaliţie nu poate fi unul de sumă nulă, ci numai unul în care toţi partenerii cîştigă ceva. Or, iată-l pe premier că face exact invers: se foloseşte de diverse tertipuri spre a-l împinge pe acest partener în colţ şi a-l obliga să plece trîntind uşa. Or, făcînd asta, îşi distruge el însuşi coaliţia şi are bune şanse să fie demis printr-o moţiune de cenzură, iar în acest caz şansele sale de a deveni (sau de a rămîne, dacă totuşi e ales) preşedintele partidului vor fi nule. Veţi zice poate că şi-a făcut un calcul strategic pe care noi nu-l înţelegem încă, fiindcă nu avem toate datele. Poate. Vom vedea atunci şi vom aplauda un geniu politic, cînd strălucirea lui îşi va arunca razele asupra noastră. Dar pînă atunci vedem un ins mediocru, vanitos şi îngîmfat, gafeur şi lăudăros, maestru în arta de a spune adevăruri trunchiate care devin astfel falsuri, maestru în arta de a se face nedemn de încredere printre politicieni, inclusiv unii importanţi în propriul partid, şi antipatizat tot mai mult de opinia publică. Şi totuşi aspiră să rămînă încă trei ani prim-ministru, ba şi să candideze la preşedinţia republicii. Uimitor!

De partea cealaltă, ce poate fi mai important pentru partidul partener, practic dat afară din coaliţie, decît să iasă cu fruntea sus, dacă tot n-are altceva de făcut, demonstrînd electoratului propriu că a făcut tot ce era cu putinţă, pentru a salva coaliţia? O putea face retrăgîndu-şi deja pur şi simplu miniştrii săi şi denunţînd în cuvinte aspre, dar inteligibile mersul lucrurilor şi exprimînd clar reproşul pe care-l face prim-ministrului. Coaliţia ar fi fost terminată şi, mai repede sau mai tîrziu, o nouă guvernare ar fi trebuit renegociată, cu sau fără partidul respectiv la guvernare. Ei bine, uitînd nu numai de un minimum de morală, dar şi de cel mai modest interes practic, partidul în cauză – în care multă lume şi-a pus speranţe în ultimii ani – şi-a pus semnăturile pe o moţiune redactată de o strînsură parlamentară de neo-legionari, antivaccinişti şi antieuropeni. În acest fel, i-a scos pe aceştia din insignifianţa în care căzuseră de la alegeri, şi-a servit inamicii (prim-ministrul, preşedintele ţării etc.) cu un argument foarte bun împotriva sa, a creat confuzie în rîndurile aliaţilor europeni. Dar mai ales, şi cel mai rău, şi-a indignat profund o mare parte din electorat, venind împotriva tuturor fundamentelor unei morale politice decente a acestui electorat. De ce au făcut-o? Ca să se obţină un avantaj tactic discutabil? Au confundat o micuţă manevră tactică cu o direcţie strategică. N-am, din păcate, altă explicaţie pentru această inepţie imorală decît aceea că partidul e condus şi dominat de oameni la care nu numai etica, dar nici mintea nu s-a deşteptat din minorat. De altfel, acest partid a procedat şi în mod grotesc: a depus moţiunea vineri, dar miniştrii săi erau încă în guvern duminică!

Şi nu-l putem uita pe preşedintele ţării: tăcut, chiar şi cînd ar fi trebuit să vorbească, acum a vorbit, deşi era mult mai bine dacă tăcea. În loc să fie, într-un moment de cumpănă, un veritabil mediator între partidele „guvernului său“, a devenit francamente partizan, susţinînd fără rezerve un prim-ministru deraiat. Ce urmăreşte? Aparent, să-şi distrugă coaliţia şi să-şi încheie cele două mandate fără glorie, nereuşind aproape nimic substanţial şi ratînd din vina proprie aproape tot ce şi-a propus? Are acest om măcar inteligenţa de a înţelege încotro duce ţara prim-ministrul pe care el îl susţine?

Regula în politică este, din păcate, pretutindeni separarea mai mare sau mai mică dintre morală şi pragmatism. Dacă lăsăm deoparte guvernările ideologice, unde raţionalitatea pragmatică e subordonată „misiunii istorice“, România a avut de-a lungul timpului unii politicieni abili, chiar foarte inteligenţi, deşi adesea neglijenţi cu principiile, cînd nu imorali de-a dreptul. (Carol al II-lea, Năstase şi Băsescu convin foarte bine acestei descrieri.) A avut şi cîţiva politicieni la care morala a prevalat înaintea interesului pragmatic, precum Corneliu Coposu. Carol I poate că a fost unicul la care morala şi interesul ţării şi al dinastiei s-au unit. Acum însă se pare că răsar zorii unei noi ere, avînd o trăsătură sumbră mai rar întîlnită în trecut, dar care acum devine sistematică: unirea dintre netrebnicie şi tembelism politice.

■ ■ ■

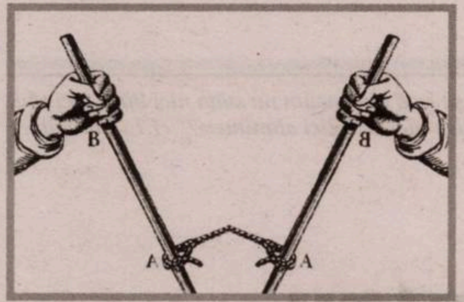

Alin FUMURESCU

nu ca-n perete

Fericirea scremută

pentru că Aristotel își începe *Etica Nicomahică* discutînd ceea ce pare a fi singurul punct asupra căruia toți oamenii, oriunde și oricînd, pot cădea de acord – fericirea e binele suprem după care alergăm cu toții, pe felurite căi: mănăstire sau bordel, droguri sau abstinență, biblioteci sau vile de lux, mîntuire sau sinucidere. N-om fi noi de acord (nici măcar cu noi înșine) ce anume ne face fericiți, dar credem cu neclintire că fericirea e singurul bine „în sine“, nu *pentru* altceva. Banii, o declarație de iubire, un pahar cu apă în deșert sau un medicament pentru durerea de măsele sînt toate „pentru fericire“, dar fericirea nu e „pentru“ altceva. Fericirea își e sieși satisfăcătoare. Americanii au trecut dreptul la căutarea fericirii printre drepturile fundamentale ale omului, imediat după dreptul la viață și dreptul la libertate. Dreptul la *căutarea* fericirii, nu și la aflarea ei!

Ce s-o mai lungim? Sîntem cu toții obsedați de fericire. Cum în ziua de astăzi există doar ceea ce se poate măsura, nu-i de mirare că, de cîțiva ani buni, fericirea se măsoară anual, de obicei cu un amestec de criterii obiective (PNB, speranța de viață) și subiective (generozitatea *percepută*, corupția *percepută*, ba chiar de-a dreptul fericirea *percepută*). Or tocmai aici, în hăul căscat între obiectivitate și subiectivitate, se poate aluneca din statistică direct în filozofie. Și invers. Al patrulea rege al Bhutanului, Bodhisattva Druk Gyelpo, a devenit faimos pentru introducerea Produsului Național de Fericire *(Gross National Happiness)*, ca fiind un un index mai important decît orice Produs Național Brut. Lumea a fost entuziasmată, budismul a fost proslăvit, capitalismul alienant a fost condamnat, s-a cîntat *Kumbaya*, în 2011 Adunarea Generală a ONU a adoptat rezoluția *„Fericirea: O abordare holistică a dezvoltării“* și a recomandat tuturor statelor membre să urmeze exemplul Bhutanului și să înceapă să-și măsoare fericirea națională. Pe urmă, a venit trezirea la pîrdalnica de realitate. Conform *Raportului Fericirii Mondiale (World Happiness Report)*, în 2019, Bhutanul se situa pe un stînjenitor loc 95 din cele 165 de țări „măsurate“. Pare-se că fericirea, ca și iubirea, mai trece și prin stomac, chiar și în Asia, nu doar în Europa.

Sîntem cu toții obsedați de fericire.

Conform ultimului sondaj Eurostat, dat publicității zilele trecute, olandezii sînt cei mai fericiți europeni, 82,2% din locuitorii Țărilor de Jos declarînd că sînt fericiți mereu sau mai tot timpul. În topul fericirii urmează Finlanda (77,3%), Danemarca (75,7%), Irlanda și Luxemburg (75,2%). România se află pe locul 23 din cele 27 de state membre ale UE, doar 39,1% din români declarînd că sînt fericiți mereu sau în marea majoritate a timpului. Mărturisesc sincer că aceste cifre m-au descumpănit. Înțeleg că fericirea trece *și* prin stomac, dar *numai* pe acolo? Sau, dacă nu e vorba despre stomac, despre ce poate fi vorba? Cum pot peste 80% din oameni să se declare fericiți *mereu sau mai tot timpul?* Cum pot aproape 40% din românii, altminteri veșnic nemulțumiți, să declare același lucru? Mai simplu: ce fel de om e acela care se declară fericit *mereu sau aproape tot timpul?* Nu mulțumit, ci fericit de-a dreptul? Poți fi fericit și nemulțumit în același timp? Ca român, pare-se că da.

Nedumerirea e una cu o miză uriașă: cum definești, cum înțelegi fericirea? Sînt porcii fericiți? Dacă e să ne luăm după vechii greci, dar și după țăranii de odinioară, da, porcii sînt fericiți mereu sau aproape tot timpul. În Cartea a doua a *Republicii* lui Platon, Orașul Sănătos mai este numit de către Glaucon și „Orașul Porcilor“ (iar Socrate nu protestează), tocmai pentru că trăiesc o viață fără griji, doar mănîncă și beau. Ulise (Oedip) are și el probleme cu mîncătorii de lotuși – alt exemplu de fericire, pardon, ușurel tîmpă, fericirea drogatului. Asta e fericirea care merită căutată cu lumînarea? Dacă da, nu pot decît să mă bucur că românii sînt mai puțin fericiți decît olandezii sau norvegienii.

Nu știu alții cum sînt, dar eu nu-mi amintesc vreo perioadă din viață în care să pot declara cu mîna pe inimă că am fost/sînt fericit mereu sau aproape tot timpul. Am avut *momente* de fericire – slavă Domnului, destul de multe! –, dar nu *perioade*. Mulțumirea se poate măsura în perioade, nu fericirea. În cazul meu, fericirea tinde să fie mai degrabă fulgurantă, pentru că de la fericire, spre deosebire de mulțumire, am pretenții foarte mari, imposibil de realizat în această viață. Fericitul Augustin vorbește despre asta pe larg în *Cetatea lui Dumnezeu*, Cartea a XIX-a, demontînd rațional, punct cu punct, și fără nici o referință la Scripturi („de dragul necredincioșilor“) imposibilitatea perfectei fericiri „lumești“. Însă, sincer să fiu, mai simplu și mai convingător mi s-a părut, din acest punct de vedere, un proverb turcesc: „Cine se culcă pe podea nu are cum să cadă din pat“. O fi mai egoist, dar funcționează.

Cine, însă, să mai aibă timp pentru proverbe turcești cînd lumea „civilizată“ stă pe un butoi de pulbere și e cu nervii la pămînt? Un studiu de anul trecut, *Pew American Trends Panel: Wave 64*, arată că 56,3% din femeile albe între 18 și 29 de ani, autoidentificate drept „liberale“ în Statele Unite, au fost diagnosticate cu o suferință mentală, prin comparație cu 28,4% din moderate și 27,3% din femeile americane declarate conservatoare. Cifrele mi se par mai mult decît îngrijorătoare și par să sugereze că da, bunica avea dreptate: „Cu cît așteptările sînt mai mari și mai nerealiste, cu atît dezamăgirile vor fi mai mari, cu toate nefericirile aferente“.

Odinioară, era doar un paradox de bun-simț, printre atîtea altele: căutarea cu anasîna a fericirii e rețeta cea mai sigură a nefericirii. Dacă Pascal spunea, despre Dumnezeu, *„Nu Te-aș căuta dacă nu Te-aș fi găsit“*, cu fericirea e taman pe dos: *„Nu te pot găsi dacă mă încăpățînez să te caut“*. Toate fericirile despre care Iisus învață popoarele „pe munte“, în Matei 5, ar fi, după standardele de astăzi, ne-fericiri: fericiți cei săraci cu duhul, cei ce plîng, cei prigoniți, ocărîți etc. Evanghelia nu ne zice că Iisus „propovăduiește“, ci că „învață“. Și nu învață cîțiva oameni, învață „noroadele“, toate popoarele. Și le învață după ispitirea din pustie (Matei 4).

Miza va fi fiind mare, dar alegerea mi se pare cît se poate de simplă. Ce preferi? Bolnav și sărac sau sănătos și bogat? Paradoxal, din nou, dar dacă preferi varianta a doua nu te mai screme. „Eu mă screm și lui îi vine.“

Mihaela SIMINA

accent pe istorie

Urme pe pantofi. Din 11 septembrie 2001

După atacul terorist din 11 septembrie 2001 de la World Trade Center, în subsolul clădirilor simbol ale New York-ului focul a continuat să ardă mocnit luni de zile. Cît să învăluie strălucitorul Manhattan într-un amestec sinistru de fum și praf și într-un miros greoi de ars. Cauciuc ars.

Chiar și așa, în contextul unor evenimente de neconceput pentru Statele Unite ale Americii și pentru lume, cu urmări ireversibile, istoria a continuat. Și are martorii ei, printre care și Muzeul Memorial 9/11 din New York, situat lîngă complexul World Trade Center (încă în construcție).

9/11 Memorial Museum a fost inaugurat în mai 2014, iar scopul său principal este acela de a documenta și expune cît mai elocvent evenimentele din 11 septembrie. Pe lîngă numeroasele mărturii de istorie orală, muzeul a reușit să colecționeze în jur de unsprezece mii de artefacte donate de supraviețuitorii atentatelor sau de rude ale acestora.

Printre cele mai expresive exponate sînt, cred, pantofii supraviețuitoarei Linda Raisch-Lopez. Din piele lăcuită, cu vîrful pătrățos și toc mediu, culoare cam nedefinită, în zona cafelei cu lapte. Pe care istoria a lăsat, bine definite, niște dîre de sînge uscat.

Linda Raisch-Lopez era în biroul său de la etajul 97 din turnul de sud cînd a auzit un zgomot puternic. Din turnul de nord ieșeau flăcări. A decis să părăsească imediat clădirea, și-a scos pantofii și a pornit să coboare pe scara de urgență. Cînd a ajuns pe la etajul 60 a auzit și a simțit impactul loviturii avionului asupra clădirii în care se afla. Deasupra ei tocmai se prăbușiseră cîteva etaje. Conform propriei mărturii, Linda Raisch-Lopez nu mai percepea nimic în jurul ei, se gîndea doar la cum să scape în viață. Și se ruga. Rețeta a funcționat (să gîndești și să te rogi mereu funcționează), astfel încît femeia a reușit să iasă din clădire și să se îndepărteze de calvarul care abia începea. Dar numai după ce a parcurs o distanță de cîteva străzi bune și-a dat seama că era tot desculță. S-a încălțat. A continuat să meargă, iar la un moment dat a auzit cum South Tower, în care se afla cu doar cîteva minute în urmă, s-a prăbușit. Și-a văzut de drum, pînă a ajuns la coadă la feribotul cu destinația New Jersey. Acolo, o altă femeie i-a atras atenția că picioarele îi sîngerează puternic. Supraviețuitoarea nu își amintește, însă, nici un fel de durere. Toată disperarea și suferința momentului au rămas simbolic imprimate în dîrele de sînge de pe pielea lăcuită a pantofilor.

Istoria a mers mai departe. Uneori, desculță.

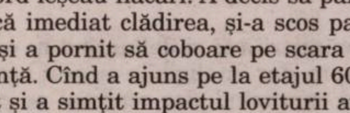

BARBURISME

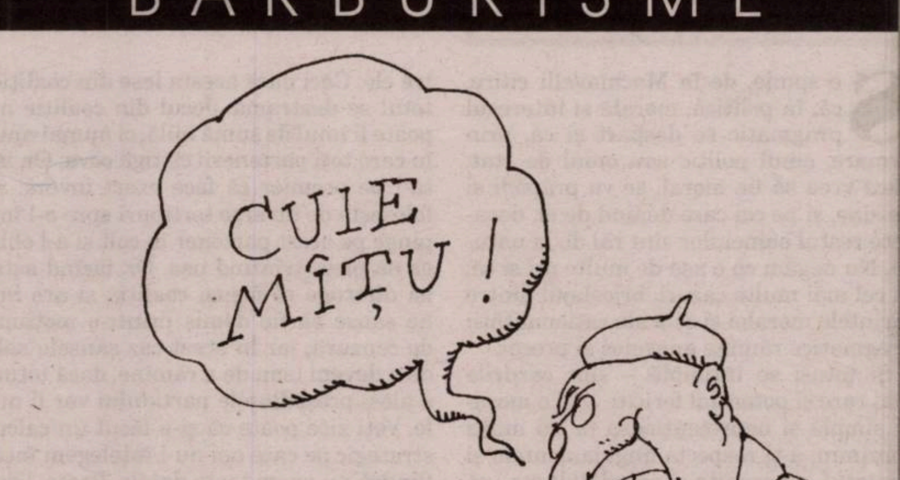

Desen de Ion BARBU

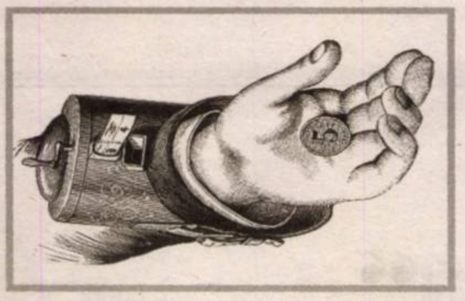

Constantin RUDNIȚCHI

viața de capital

Ce învățăm din crize

10,000
10,000
THE UNITED STATES OF AMERICA
TEN THOUSAND DOLLARS
10,000
10,000

© wikimedia commons

Recent, un laureat al premiului Nobel pentru economie spunea: „Nu ar trebui să lăsăm o criză să treacă fără să profităm de ea“. Nu contează că ideile de mai sus au fost rostite de Joseph Stiglitz, un economist cu viziune de stînga. Este limpede că o criză, dincolo de pachetul de probleme cu care vine, aduce și, ceea ce, în limbaj de lemn, sînt numite oportunități. O criză poate obliga la schimbări dureroase, la ajustări radicale, care în vremuri bune nu se fac. Cine schimbă ceva atunci cînd lucrurile merg sau pare că merg bine? Dar o criză face schimbarea obligatorie. O criză vine să ajusteze abrupt, rapid și dureros excesele din anii de creștere economică.

Dar criza financiară, transformată în criză economică, din anii 2008-2010 a adus o schimbare de substanță? Greu de spus. De exemplu, la nivel mondial, așa-numitul sistem bancar „din umbră“, prin care s-au derulat multe dintre creditele ipotecare care au dus la declanșarea crizei, există în continuare. Încercarea de reglementare a acestui sistem nu a adus rezultate notabile. O bancă „din umbră“ poate fi descrisă ca o companie care se comportă ca o bancă, lucrează ca o bancă, dar care nu este supravegheată și autorizată după regulile sistemului bancar.

Sistemul de „levier“ *(leverage)* funcționează în continuare. „Levier“ înseamnă că o instituție de credit poate acorda împrumuturi de cîteva ori mai mari decît pasivele pe care le deține. Și „băncile din umbră“, și „împrumuturile-levier“ nu înseamnă altceva decît riscuri crescute pentru sistemul financiar. Iar datele organismelor financiare internaționale arată că, la mai bine de un deceniu de la criza economică, situația nu este fundamental schimbată.

Uniunea Europeană a luat o serie de decizii. A înființat o autoritate care are drept scop reglementarea și autorizarea sistemului bancar, aplică teste de stres pentru bănci, a adunat birocrație și reglementări stufoase, toate avînd un singur scop: să existe un mecanism de alertă care să nu mai permită repetarea unei crize bancare de proporții.

Grecia, de exemplu, a primit cîteva lecții dure în criza din 2008-2010. A învățat că nu poți să dai 13 salarii bugetare și 13 pensii într-un an fără ca bugetul să fie aruncat în aer, că fiscul trebuie să mai încaseze cîte ceva din ceea ce plătesc turiștii, că nu poți avea piscină în curtea casei și să primești și ajutor social și, în general, că dacă creditorii nu pot primi banii împrumutați vor pune condiții stricte și deloc plăcute. Grecia pare că a învățat ceva din vechea criză, dacă ne gîndim că, înainte de pandemie, înregistra excedent bugetar primar, adică avea venituri mai mari decît cheltuielile dacă se scădeau plățile realizate în contul datoriei publice.

România, în schimb, a risipit toate sacrificiile pe care le-a făcut în criză. Tăierea fondului de salarii bugetare a fost pusă la loc în anul 2012. Nu doar atît, toate guvernele care au venit au crescut salariile din sistemul public și pensiile, astfel că deficitul bugetar a explodat. Chiar și deciziile privind aplicarea principiului contributivității pentru unele pensii speciale au fost anulate, revenindu-se la vechea variantă. Politicieni populiști.

TVA a fost readusă la nivelul de dinainte de criză. Nu doar atît. Guvernele au făcut o serie de programe pro-ciclice, adică au scăzut taxe și impozite într-o perioadă în care economia creștea. Rezultatul a fost că, în loc să strîngă fonduri la buget, guvernele au risipit banii, iar noua criză, cea sanitară, venită în anul 2020, a prins România în cea mai sensibilă situație bugetară, cu o procedură de deficit excesiv deschisă de Comisia Europeană. Toate acestea ne arată că România nu a învățat nimic din criza economică și că este gata oricînd să repete greșelile trecutului.

Noua criză, cea sanitară, declanșată în anul 2020, nu seamănă cu cea economică, dar oferă o mulțime de învățăminte. Temele schimbării sînt astăzi altele. Joseph Stiglitz nominalizează inegalitățile, schimbările climatice și reziliența economiei de piață. E o viziune de stînga. Se pot adăuga și subiecte fierbinți precum digitalizarea, schimbarea stilului de muncă sau dependența de o serie de piețe de aprovizionare.

De asemenea, există semne de întrebare referitoare la creșterea explozivă a datoriilor publice, revenirea treptată la deficite bugetare sub nivelul de 3% din produsul intern brut și problema complicată a trecerii de la politicile „neortodoxe“ ale băncilor centrale, bazate pe expansiune monetară, la normalizarea politicii monetare, care, de fapt, înseamnă creșteri de dobînzi și oprirea treptată a programelor de achiziții de active, obligațiuni ale statelor și ale companiilor.

E prea devreme să înțelegem toate lecțiile crizei sanitare. Unele se văd la orizont, altele sînt stringente. Oprirea pandemiei este o provocare majoră. Lupta cu *fake-news* și cu teoriile conspirației sînt noutăți față de criza economică din 2008-2010.

O criză coincide cu presiunea schimbărilor. Uniunea Europeană are un plan de schimbare și finanțări alocate, SUA la fel, iar China rămîne, ca de obicei, mai conservatoare. Lumea se schimbă, economia se schimbă. Fie că ne place sau nu.

***Constantin Rudnițchi** este analist economic.*

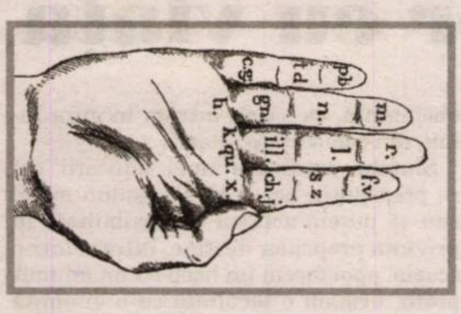

Codrin Liviu CUȚITARU

prezentul discontinuu

Un caz de (misterioasă) dedublare

Vi-l mai amintiți pe portarul societății comerciale din Vadu Oii care era, simultan, și secretară, și director general în instituție? În urmă cu cîțiva ani, știrile făceau multă vîlvă în jurul lui, prezentîndu-l ca pe un caz din zona paranormalului. CAP-ul în cauză dăduse faliment, iar omul nostru hotărîse să rămînă pe poziții, de unul singur, prin fermele pustii. Fusese paznic toată viața sa acolo și nu putea acum, înainte de pensie, să-și schimbe subit identitatea socială. Statul îi permisese să stea (în cumul de funcții) fără retribuție financiară. Portarul nu se plictisea. Moștenise un post telefonic la apelurile căruia răspundea ori de cîte ori vreun vechi client suna cu insistență. „Alo, CAP Vadu Oii?“, întreba vocea în receptor. „Da, poarta“, replica protagonistul. „Cu cine doriți?“ „Cu dom' director.“ „Imediat vă fac legătura la secretară!“ Dotat cu umor, portarul fluiera în telefon melodii de așteptare, după care spunea cu glas efeminat: „Da, vă rog!“. Ușor tulburată, persoana de la capătul firului repeta: „Cu domnul director general!“. „Numai puțin așteptați, pentru că este într-o ședință!“ Se reluau fluierăturile de expectativă și, tîrziu, intervenea baritonal „domnul director general“ („secretară-paznic-etc.“). El explica, solemn, speriatului interlocutor că Vadu Oii e, tehnic vorbind, în faliment și că nu mai are posibilitatea să onoreze comenzi.

Ei bine, eu nu am rîs la vremea respectivă. Am pățit-o, la rîndu-mi, cam în aceeași perioadă. Din cauza unei activități academice pe care o derulam în colaborare cu o prestigioasă instituție culturală din Marea Britanie, am fost nevoit „să mă fac“ *persoană juridică*. Englezii nu puteau plăti, în mod direct, impozite către statul român și o soluție plauzibilă era să realizeze acest lucru prin mine ca *societate* (profilată pe „activități intelectuale“). M-am constituit legal la Fisc, am primit ștampilă, facturier, în sfîrșit, am ajuns om de vază, un fel de „dom' director general“. Problema a fost că, pentru „afacerea“ nou deschisă, aveam nevoie de un sediu oficial. A trebuit să-mi trec apartamentul personal ca „loc central“ al activității. De aici au decurs niște avantaje. Utilitățile pe care le achitam lunar puteau fi deduse din impozitul anual pe firmă. Statul mi-a cerut doar un *contract de comodat* între proprietarul apartamentului și reprezentantul juridic al societății. Altfel spus, între locatarul („persoană fizică“) al spațiului și ocupantul („persoană juridică“) al sediului. Adică, și mai clar, între mine și mine. Cel de-al doilea „eu“ îi cerea, politicos, primului „eu“ să folosească toate cheltuielile de întreținere a apartamentului (sediului) pe lista de deduceri impozitare, alcătuită de firmă. „Stimate Domnule CLC“, mi-am început eu, ceremonios, petiția, „vă rog să binevoiți să-mi aprobați includerea pe lista de deduceri cheltuielile lunare pe care le aveți la utilități în apartamentul X, proprietate personală. Precizez (aici mi-a venit să adaug *în cazul în care nu știați,* dar, observînd figura severă a inspectorului din spatele ghișeului unde scriam, am renunțat) că, în același spațiu (apartamentul X), își desfășoară activitatea Societatea CLC pe care, cu onor, o conduc. Contractul de preluare în comodat ar fi astfel în interesul ambelor părți. În speranța unui răspuns pozitiv din partea dumneavoastră, vă asigur de întreaga mea prețuire și, totodată, de imensul meu respect. Cu mulțumiri, CLC, director general“. Am ținut hîrtia în mînă, copleșit de stări înălțătoare. Nu-mi venea să cred că un „director general“ mă aborda cu atîta considerație și se mai folosea și de ștampilă ca să mă impresioneze. Nu neg că, pentru o clipă, am fost tentat să scriu sus, în colțul foii, „Se respinge!“ și să semnez, apăsat, „CLC“. Am aprobat pînă la urmă, dintr-o stranie solidaritate cu dublul meu. I-am lăsat pe cei doi *gentlemen* din mine, cu numele de CLC, să-și strîngă, fericiți, mîinile. Stînga și dreapta s-au împreunat, ca la conferințele de pace, pe sub ghișeul Fiscului.

Un timp am verificat cutia poștală, cu nădejdea că „domnul director general CLC“ îmi va expedia o scrisorică oficială unde să-și arate recunoștința. Din păcate, *alter ego*-ul meu nu a trimis nimic. Am primit însă o misivă de la Ministerul de Finanțe, în care eram „notificat“ că, în urma aprobării dlui CLC, proprietar al apartamentului X, de preluare în comodat, firma dlui CLC, director general, își putea deduce din impozit utilitățile casnice ale proprietarului CLC. Buimăcit, am avut o insomnie teribilă în acea noapte. Pe la patru dimineața, amețit și descompus, m-am dus la baie și am privit cu intensitate mutra încercănată din oglindă. „Băi, directorașule“, i-am șoptit, „îmi ești dator pe viață.“ Descompusul s-a aplecat, umil, prin sticla luminată neonic, și mi-a sărutat mîna. După aceea a țipat: „Să trăiești, patroane!“.

***Codrin Liviu Cuțitaru** este profesor la Facultatea de Litere a Universității din Iași. Cea mai recentă carte publicată:* Filozofia lucrurilor mici, *Editura Junimea, 2020.*

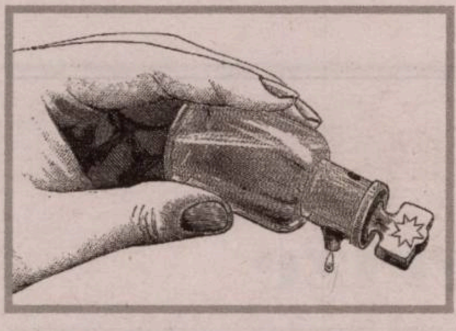

Rodica ZAFIU

cuvinte nepotrivite

„Sub influență“

Un comunicat oficial (din 2015), aflat încă pe site-ul Ministerului Afacerilor Interne, avertizează (cu o eroare ortografică pe care am corectat-o în reproducerea citatului): „Dacă ai consumat cîteva pahare cu alcool în cursul serii, este posibil ca dimineața *să fii încă sub influență*. Nu risca să conduci astfel!“ (mai.gov.ro). Construcția prezentă în text ilustrează o tendință de abreviere prin care clișee cotidiene și formule tehnice de tot felul își pierd unele dintre componente, cele rămase preluînd sensul întregului. Formula prescurtată *sub influență*, relativ recentă, este folosită mai ales în domeniul circulației, al codului rutier, în primul rînd ca echivalent al altor cuvinte și expresii legate de consumul de alcool *(beat, în stare de ebrietate* etc.), dar sensul îi este extins și asupra stărilor de confuzie induse de diferitele droguri. Formula apare și în presă, de obicei prin preluarea unor comunicate oficiale: „și în acest caz, Poliția Rutieră i-a întocmit dosar penal tînărului șofer *aflat sub influență*“ (sansabuzoiana.ro). În contextul jurnalistic și în cel al comunicării cotidiene, sintagma este adesea pusă între ghilimele, ceea ce îi indică neacceptarea totală, aerul de inovație neasimilată: „o femeie suspectată că se afla la volan *«sub influență»* a ucis sîmbătă patru persoane și a rănit alte cîteva zeci“ (reportervirtual.ro); „mi s-a părut postarea lui de pe Facebook a fi una scrisă *«sub influență»*“ (blogspot.cz). Sintagma apărea, tot cu o marcă de distanțare, într-un interviu în care Mircea Ivănescu povestea o întîlnire cu Eml Botta: „Toate astea se petreceau pe la 12 noaptea. Cred că eram amîndoi *sub influență, cum se spune*, și mi-a explicat că-și aduce aminte vag că el a scris, că o să caute“ (Doina Ioanid, *Portrete vorbite și scrise*, 2016).

> *„Toate astea se petreceau pe la 12 noaptea. Cred că eram amîndoi* sub influență, cum se spune.“

Abrevierea poate fi văzută în asemenea cazuri și ca o componentă a procesului de eufemizare. Formula juridică *aflat sub influența alcoolului* este percepută ca un eufemism tehnic, pe care ascultătorul sau cititorul îl poate traduce prin termeni standard, colocviali sau argotici mult mai brutali *(beat, turmentat, matol, trotilat, matrafoxat* etc.). Mecanismul de reducere poate fi comparat cu modul în care expresia *a avea temperatură* a condensat sensul construcției complete *a avea temperatură mare* (febră). Există totuși o problemă, în cazul nostru: cele mai multe îmbinări de cuvinte asociază *influența* (ca substantiv articulat) cu un genitiv: *sub influența alcoolului, a băuturilor alcoolice, a drogurilor, a etnobotanicelor, a substanțelor halucinogene, a stupefiantelor* etc. În acest tip de contexte, *influență* (ca substantiv nearticulat) este destul de rar urmat de un adjectiv: „a condus *sub influență alcoolică*“ (zf.ro). Era de așteptat deci ca abrevierea spontană să fi păstrat forma articulată a cuvîntului *influență*. Faptul că lucrurile nu stau așa ne indică și o altă posibilă sursă a construcției, respectiv calcul, traducerea din engleză. Într-adevăr, sintagma *under the influence*, bine reprezentată în engleza americană, este înregistrată de dicționare; în *Cambridge Dictionary online* este explicată foarte simplu, prin sinonimul *drunk* („beat“). Conceptului legislativ *driving under the influence* (cu abrevierea DUI) – „conducere sub influența alcoolului sau a drogurilor“ – îi este consacrat un articol detaliat al Wikipediei în versiunea engleză; și versiunea franceză păstrează construcția eliptică, în titlul *Conduite sous influence*. Nu există o pagină similară în română, dar este clar că multe dintre contextele în care am găsit formula sînt traduceri ale unor știri externe sau ale unor documente internaționale, redactate inițial, cel mai probabil, în engleză: „Accident teribil provocat de Vidal. Fotbalistul *era sub influență* și a fost arestat!“ (findnews.ro); „Apoi, la sfîrșitul anului 2002, a fost arestată pentru *conducere sub influență* în Tucson, Arizona“ (fashion365.ro); „unsprezece țări europene sancționează contravențional doar *conducerea sub influență*, definită ca o diminuare a capacităților de conducere cauzată de droguri sau existența unor urme de droguri în sînge“ (old.ana.gov.ro).

Sintagma abreviată e ușor de înțeles, dar rămîne destul de nefirească, creînd cititorului impresia de incompletitudine.

Rodica Zafiu *este prof. dr. la Facultatea de Litere, Universitatea din București. A publicat, între altele, volumele* Limbaj și politică *(Editura Universității București, 2007) și* 101 cuvinte argotice *(Humanitas, Colecția „Viața cuvintelor“, 2010).*

■ ■ ■

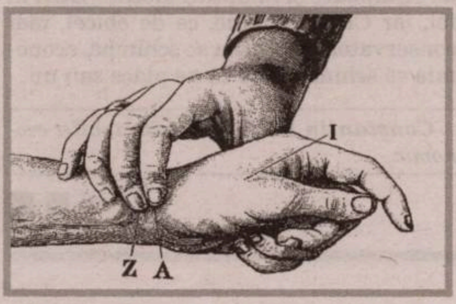

Horia CORCHEȘ

prof, viața mea

Un forehand cîștigător cu viața

Întotdeauna mi-a plăcut tenisul, fiind probabil sportul meu preferat, deși de practicat nu l-am practicat decît în joacă, în copilărie, cînd băteam mingea la perete, înnebunind-o pe tanti Ilonka, vecina care avea dormitorul dincolo de acesta. Dar aveam un vecin cam de vîrsta mea, copil din familie de stomatologi, cu posibilități materiale substanțiale, care putea să-l practice ca sport, tatăl lui fiind de asemenea pasionat de tenis. La el, uneori, mergeam și ne uitam la unele meciuri, căci aveau o antenă, cred că parabolică, și prindeau canale străine. Și-acum visez uneori că m-aș putea apuca să joc cu vreun amic, făcînd din acest sport un obicei de viață și, poate, mă voi apuca.

Așadar, tenisul este singurul sport pe care îl urmăresc cît de cît constant, după ce fotbalul românesc mi-a devenit indiferent, am explicat cîndva, într-un alt articol, de ce. Am și față de premiile date în tenis o rezervă dublată de tristețe, căci mi se par indecente, dar sportul în sine mi se pare de o eleganță desăvîrșită.

De cîțiva ani, de cînd a apărut pe scena acestui sport, o urmăresc, așadar, și pe jucătoarea niponă Naomi Osaka. Pentru cei care nu o cunosc, Naomi s-a născut dintr-un tată haitian și o mamă japoneză, crescînd în SUA de la trei ani. Este deținătoarea a patru titluri de Grand Slam și, deși este practic un produs american, a ales să joace pentru Japonia, afirmîndu-și identitatea nativă, nu pe cea de adopție.

Ei bine, la începuturile carierei sale și apoi în cîteva rînduri după ce devenise celebră, Naomi Osaka mi-a creat o senzație de iritare. Mi se părea arogantă. Spunea chestii care păreau prea egoiste, prea tranșante, prea lipsite de bunsimț, aparent. Nu menaja obiceiuri și cutume ale acestui sport cu reguli aristocratice încremenite, nu menaja jucătoare care o deranjau prin atitudine, declara că nu simte nevoia să își facă prietene printre jucătoarele din circuit, nu menaja organizatorii și presa, declanșînd la un moment dat un imens scandal, cînd s-a retras de la Roland Garros, acuzînd depresia și presiunea pusă de jurnaliști asupra ei, prin întrebări și insinuări destabilizatoare, apoi s-a retras și de la Wimbledon, în fine, nu intru în multe detalii, dar a început să aibă o prezență sportivă tot mai incertă. A avut curajul să se exprime pe teme majore, cum este supremația albilor în tenis, dar, desigur, și în general, declarînd că i se pare mai important decît să se privească pe sine jucînd tenis. De la poziția de numărul 1 mondial, obținută în urma unui parcurs fulminant, a început să cadă, ba chiar a declarat la un moment dat că preferă să nu o mai ocupe decît să fie mereu sub lupa și presiunea mediatică.

> *Oare chiar asta îmi doream?*

Încet-încet, perspectiva mea asupra ei a început și ea să se modifice. Am văzut-o izbucnind în plîns când în Haiti un cutremur a devastat țara, iar ea și-a donat cîștigurile din cîteva turnee pentru ajutorarea celor afectați. Ultimul eveniment, zilele trecute, l-a reprezentat înfrîngerea ei la US Open, moment în care a și declarat că nu se mai regăsește în acest sport, că nu mai simte bucurie jucînd. La 23 de ani doar, cînd ar trebui să fie în plină glorie?

Lumea sărise de multe ori în sus la declarațiile și la reacțiile ei. Acuzată de aroganță, de instabilitate psihică, de egoism chiar, Naomi a rămas însă fidelă discursului său frust, asumat. Personal, m-a impresionat tot mai mult de-a lungul timpului. Performanțele ei sportive, strălucite la un moment dat, nu au împiedicat-o să fie nesigură pe ea, pe alegerile ei, să le pună în discuție cu sine, să afirme ce crede, să-și manifeste simultan vulnerabilitatea și încrederea în valori ale umanului. Faptul că se gîndește că poate acest sport nu-i mai satisface nevoile, la vîrsta cînd alții calculează încă mulți ani în care să mai lupte pe scena sportivă, mi se pare un act de curaj și de asumare de sine. A dat tot ce a putut unei activități pe care la un moment dat o considerase importantă. Acum nu o mai consideră. E ceva rău în asta? Aș zice că e ceva bun, căci în viață vin destule momente în care despărțirea de ceea ce ai fost pînă atunci, inclusiv la nivel practic, profesional, dar și uman, este iminentă. Puțini avem curajul să ne și desprindem cu adevărat. Persistăm în contexte care nu ne satisfac, în job-uri care ne aplatizează, în forme de a fi care ne împuținează, ținîndu-ne pe loc. Din teama de eșec, de cele mai multe ori, din obișnuință, ca să nu intrăm în gura lumii, din comoditate alteori.

Sîntem produsele unei educații care prea puțin ne ajută să gîndim mobil sau să putem acționa cu flexibilitate în privința propriilor destine. Intrăm într-o școală, apoi facem un liceu cu un anumit profil, urmăm o facultate cu o anumită specializare. Din acel punct, opțiunile par a se îngusta și de cele mai multe ori nici nu ne dăm seama. Găsim un job, ne specializăm pe el, iar apoi ne trăim viața în orizontul relativ îngust pe care ni l-am delimitat. Și asta nu e neapărat rău, predictibilitatea este un indicator al securității și avem nevoie de securitate. Dar unii dintre noi mai ajungem să ne întrebăm uneori: oare chiar asta îmi doream? Care a fost punctul din care nu am mai putut să mă întorc pe călcîie? Acum e prea tîrziu?

Naomi Osaka este printre favoritele mele. E adevărat, a cîștigat enorm de mulți bani, îi dă mîna. Este încă și foarte tînără, îi dă mâna. Dar în spatele banilor ei, a tinereții ei, curajul de a fi vulnerabilă, curajul de a asuma că nu o mai satisface ceea ce a adus-o și pe culmile gloriei mi se pare o lecție interesantă de viață. Un posibil model educațional. Pe care mi-ar plăcea să îl văd mai mult încurajat prin școală. Naomi Osaka are curajul să se folosească de un *forehand* cîștigător cu viața.

Horia Corcheș *este scriitor și profesor de limba și literatura română.*

■ ■ ■

„Teatrul e arta cea mai perisabilă“

– interviu cu Ion CARAMITRU, directorul TNB –

***Ion Caramitru** rămîne o figură proeminentă în istoria teatrul românesc și, prin asta, în istoria culturii noastre. De parcă n-ar fi fost suficient cît de mare a fost ca actor, Ion Caramitru a fost pe deasupra un creator de instituții, un „constructor“ cultural în toate sensurile. Tot mai puțini oameni lasă în urma lor mai mult decît amintiri. Pe ei ar trebui să-i prețuim mai mult decît pe alții, pe ei ar trebui să-i regretăm mai mult. Ion Caramitru este unul dintre rarisimii ctitori în cultura noastră de azi, tot mai mult populată cu demolatori. Dar despre toate acestea sînt convins că se va scrie și se va vorbi, pentru că realizările lui Ion Caramitru sînt mult prea evidente și mult prea importante, mult prea influente și mult prea valoroase ca să poată fi trecute sub tăcere, minimalizate sau uitate.*

Republicăm aici un interviu pe care Ion Caramitru l-a acordat Stelei Giurgeanu în 2016 ca un omagiu pentru acest mare actor shakespearian, cu sentimentul dureros că a plecat dintre noi nu doar unul dintre cei mai avizați cititori ai Dilemei vechi, *ci un adevărat prieten al revistei noastre.*

În timpul lockdown*-ului pandemic din 2020, aflînd că sîntem într-o situație dramatică și că riscam realmente dispariția, mi-a telefonat. Mulți îmi telefonau atunci ca să afle dacă e adevărat că dispărem, să ne plîngă sau să ne încurajeze. Printre puținii care mi-au telefonat ca să-mi întindă o mînă de ajutor a fost Ion Caramitru: „Sever,* Dilema *este ceva mult prea important pentru cultura noastră ca să dispară. Uite ce-ți propun...“. Și mi-a expus imediat variante de salvare la care se gîndise. În toate se vedea implicat direct. Nu voi uita asta niciodată... Odihnească-se în pace! **(Sever Voinescu)***

După cum a remarcat Nigel Townson în discursul său, aveți peste 50 de ani de carieră shakespeariană. Ce înseamnă Anul Shakespeare în România și ce înseamnă Shakespeare pentru dumneavoastră?

În primul rînd, acest motto „Shakespeare trăiește“ este o apreciere corectă. Comemorarea a 400 ani de la dispariția marelui dramaturg este și o încercare de a-i onora, în fiecare țară a lumii, pe cei care au servit, în sensul artistic, idealul shakespearian. Pentru mine, Shakespeare reprezintă singurul autor de teatru care a îmbinat savant poezia și proza, dînd viață unor personaje desprinse parcă din realitate și însoțite de un lirism magic care le face să capete contur direct sub ochii noștri. Ceea ce însă adaugă la comemorarea lui Shakespeare și aniversarea contemporaneității lui este faptul că subiectul lui predilect în operă este omul cu patimile lui. Cum ciclul vieții omului e mereu același, cum el mereu se naște, trăiește și moare, cum Shakespeare e mereu interesat să descrie ce-l domină pe om în viață, întîlnim mereu în piesele lui ceea ce vedem în jurul nostru, zi de zi. Lupta pentru putere, crima, furtul, lipsa de caracter, trădarea, năravurile ascunse, trezirea la realități negre sau naivități condamnabile, amorul divin și altele ne însoțesc mereu. Desigur, aspectele materiale ale lumii noastre sînt altele decît pe vremea lui, dar ce diferență este între Richard III de atunci cerînd un cal spre a se salva și cel de azi, care a cerut un elicopter și chiar l-a obținut!? Numai Shakespeare este imbatabil, pentru că Shakespeare este în toate, tot timpul.

În societatea românească vorbim despre actualitatea lui Caragiale, la firul ierbii. Unde poziționăm actualitatea lui Shakespeare?

În substanța omului. Personajele lui devin idei, prototipuri umane. Pe Romeo și Julieta are grijă să-i omoare tineri pentru a întreține vie surpriza cerească, dragostea fulgerătoare, iubirea adolescentină care este un miracol al vieții, irepetabil și divin. Bătrîni și obosiți, Romeo și Julieta nu mai sînt Romeo și Julieta, ei nu au voie să îmbătrînească. *Romeo și Julieta* este o piesă fără „va urma“. Hamlet reprezintă prototipul „conducătorului dorit“, dorit și așteptat de o țară îngenuncheată de o dictatură feroce, avînd crima drept filozofie. Ne aflăm în fața unui ideal de neatins. Este Hamlet, omul nobil, școlit în spirit umanist, romantic și generos, lăsat să conducă o țară, un popor? Mă îndoiesc amarnic. Priviți în jur și veți fi convinși că nu. Nici ieri, nici azi. Și Hamlet trebuie să moară. Regele Lear este „prostia“ la vîrsta senectuții. Hotărăște să-și împartă averea copiilor, însă naivitatea lui îl duce la moarte, fiindcă uită că dorința puterii, banii și caracterul apucător al omului apar, cînd nu te aștepți, și în cel mai sfînt lăcaș al vieții – în familie. În cîte ziare nu citim azi despre asemenea drame și tragedii familiale?

Sînteți Ambasador Shakespeare și pentru că ați fost un susținător al culturii britanice în România. De ce cultura britanică într-o țară francofonă?

Cred că cea mai frumoasă limbă de teatru este engleza. Nu doar pentru că Shakespeare a scris în engleză, ci și pentru că sonoritatea, muzicalitatea și alternanța de consoane și vocale ale acestei limbi se potrivesc minunat teatrului.

Conform topului realizat de revista Times, *un top întocmit de către mari oameni de teatru din Marea Britanie, vă situați printre cei mai buni zece actori din lume care au interpretat rolul Hamlet...*

Această apreciere se datorează și faptului că am făcut parte dintre puținii norocoși care au putut juca *Hamlet,* în românește, în Marea Britanie. Dar englezii nu l-au văzut pe Vîsoțki, de exemplu, sau pe alți mari interpreți ai acestui rol din țări oprimate. Pot spune, păstrînd proporțiile, că am fost norocos că spectacolul meu, în regia lui Alexandru Tocilescu și scenografia lui Dan Jitianu, a fost văzut de cine trebuie și cînd trebuie și nu oriunde, ci chiar în țara lui Shakespeare. Evident că mă simt mișcat și onorat de aceasta apreciere, numai că... vorbim la trecut. Tot ce ține de trecut în arta teatrului e amintire. Prezentul e determinant. Teatrul e arta cea mai perisabilă.

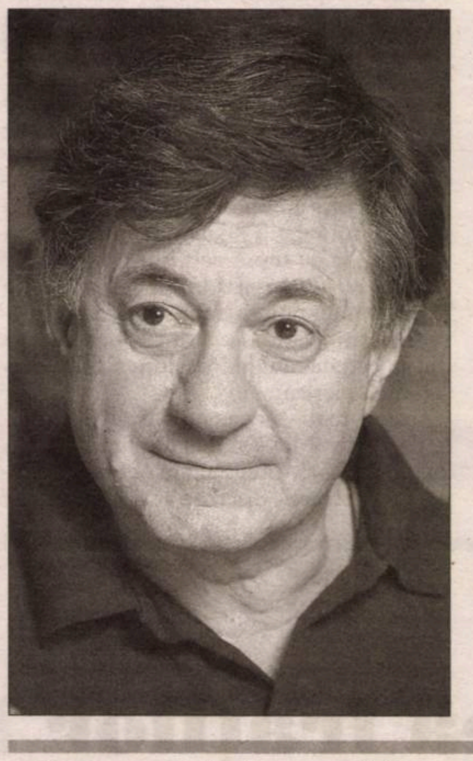

Am jucat mult Shakespeare, mi-am dat licența cu Hamlet la absolvirea școlii, apoi am jucat pe Octavius în *Iulius Cezar,* pe Feste, bufonul din *A douăsprezecea noapte* și iar pe Hamlet din 1985 pînă în 1992 la Bulandra, pe Romeo, Edward III, Macbeth și acum pe Prospero la Național, pe Pericle la Odeon... Am montat *Negușătorul din Veneția* și *Othello* în Japonia și i-am purtat peste tot în Europa și în România. Și nu cred că pot să mă opresc aici...

Ce ați învățat de la Shakespeare?

Totul. Shakespeare este școala cea mai bună, cea mai sănătoasă și pentru actori, și pentru oricine. Oameni, fapte, cruciade, iubiri fatale, abisuri filozofice, poezie, proză, muzică, replici scăpărătoare și personaje vii, adevărate, rupte parcă din real, îți dau sentimentul că nu poți părăsi încă banca de școlar sau aula de student. Pentru rolul lui Prospero l-am luat drept prototip pe Einstein și cred că n-am greșit. De ce? Gîndiți-vă! Prospero, în criză, anunță sfîrșitul lumii și-l justifică. Einstein, din laborator, de asemenea. Prospero declanșează furtuni și controlează forțele naturii, Einstein oferă lumii formula magică a energiei în mișcare. Nu-i simțiți aproape, lipiți, parcă, de același ideal, al cercetării fără de sfîrșit?

> *„Prospero declanșează furtuni și controlează forțele naturii, Einstein oferă lumii formula magică a energiei în mișcare.“*

„Lumea este o grădină ce crește neplivită“ sau „Vremurile și-au ieșit din matcă“? Dintre aceste două replici, care vi se pare mai potrivită pentru societatea românească de azi?

Și-și! Și aș mai spune, tot ca Hamlet: „Cît de searbăd, rînced, veșted și zadarnic e rostul întregii lumi în ochii mei“! Priviți în jur. Ce stare pe loc, ce stagnare, ce tranziție fără de sfîrșit! Comunismul e în noi, trăiește încă în noi așa cum noi trăim încă în blocurile lui Ceaușescu pentru încă o sută de ani, probabil. Politic și social, trăim într-o stare de prostrație, de băltire, fără ca cineva să sape niște șanțuri în care să se scurgă mizeria, mizeria din sistem.

Ați jucat Shakespeare și în engleză, dar și în românește. Cum îl simțiți, cum îl interiorizați mai bine?

Vă voi spune o poveste în legătură cu aceasta întrebare. Mai demult, adică în 1988, o mare regizoare din Anglia, Deborah Warner, văzînd *Hamlet* la București, a spus că i-a plăcut foarte mult... și traducerea. Adică, a mai spus ea, voi aveți privilegiul de a-l juca tradus pe Shakespeare, noi n-avem decît alternativa originalului. Se referea, sînt sigur, nu la „trădarea traducerii“, ci la șansa îmbunătățirii ei în limbaj contemporan. Lumea a întrebat-o atunci, cu uimire, dacă știe românește. Nu știa o boabă, dar reacțiile publicului la anumite pasaje i s-au părut atît de surprinzătoare încît „Mi-am dat seama“ – a mai zis ea, destul de serios – „că Shakespeare e, de fapt, și autor român“. Și al lumii întregi, aș zice eu.

a consemnat Stela GIURGEANU

■ ■ ■

Radu NAUM

un sport la Răsărit

Marii sportivi nu prea apucă să îmbătrînească?

Ivan Patzaichin a murit. Avea 71 de ani. Era tînăr, era bătrîn? Depinde de cît a trăit. Cît a făcut umbră pămîntului degeaba și cît a acoperit soarele cu faptele lui. După figură, era bătrîn. În locul de unde se trage, mai toți se nasc bătrîni, precum acele viețuitoare care vin pe lume pregătite să omoare ca să nu fie omorîte. Ivan avea o față brăzdată, plină de povești. Era bătrîn de baștină și de muncă, de săpat în ape precum truditorii la nesfîrșitele canale ale unei țări care a scos din bube, mucegaiuri și puroi mereu campioni noi. Restul nu conta. Dar Ivan nu prea era din țara aia, deși era fix produsul ei. Nu era pentru că venea cu altceva în el, cu alte tradiții, cu genul acela de filon în care se baricadează grupuri etnice mergînd paralel cu istoria. De fapt, Ivan era tînăr, incredibil de tînăr, deci a murit tînăr. Oricînd ar fi murit, tot tînăr ar fi fost. Ivan nu putea să moară bătrîn pentru că nu îi stătea în fire să îmbătrînească. Era mereu entuziast, zîmbind timid, împărțind atenție și indulgențe multora nevrednici de cadourile lui. O știu pentru că sînt unul dintre ei. Cetățeni minusculi se puteau trezi admirați de acest uriaș pentru o vorbă inspirată sau doar pentru că muncesc pe un ogor pe care el îl prețuia. Tipul iubea oamenii, iubea tinerii și tinerețea, era fericit de lumile noi care se nasc cu fiecare generație. Putea să mai trăiască? Poate că asta e întrebarea. Lia Manoliu, Iolanda Balaș, Ivan puteau să mai trăiască dincolo de momentul dispariției lor? Sportul ucide repede în același timp în care îți oferă mai multe vieți? Posibil. Cunosc mărturii de mari sportivi care spuneau că înghițeau cu pumnul pastile fără să li se spună și fără să întrebe despre ce bagă în ei. E o zonă întunecată care face rușine sportului nostru cîtă vreme va rămîne așa. Nu știu de ce a murit Ivan, știu doar că a dispărut un trup și nimic mai mult. Pentru mine nu s-a schimbat nimic. Îl văd, îl aud. E aici. E omul care îmi spune mereu că nu trebuie să fii un soi de psihopat al performanței ca să ajungi o legendă. Că poți trăi firesc printre muritorii din carne și oase fiind în același timp un nemuritor. Ivan nu e o statuie, nici măcar soclul de sub ea. E omul care va merge mereu pe stradă alături de noi, făcîndu-ne să ne credem mari și tari. Stă și se uită alături de noi cum trupul lui se depărtează. Apoi o să ne strîngem mîna și o să ne promitem că ne vom revedea, într-o altă zi cu soare.

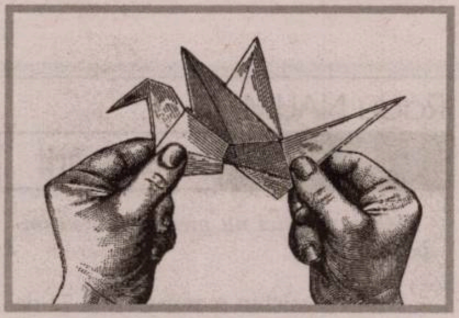

Andrei MANOLESCU

libertatea de impresie

Imperiul Roman și America

O frumoasă poveste despre împărații romani a scris recent istoricul american Barry Strauss, tradusă în românește la Editura Polirom, intitulată *Zece Cezari – Împărații romani de la Augustus la Constantin cel Mare.* Citind-o, am descoperit că în școală am învățat prea puține despre Imperiul Roman. Sau poate că le-am uitat. În orice caz, cum îmi spunea un prieten, amănuntul că Traian era și homosexual n-avea cum să ne fie predat în școlile comuniste. Nu vreau să creez impresia că Barry Strauss ar fi insistat neapărat asupra amănuntelor picante sau care au priză la publicul actual. Totuși, nici nu omite laturile care seamănă cu subiectele aflate azi la mare modă. Și nu uită niciodată să pomenească politica pe care fiecare împărat a avut-o față de creștini și față de evrei. De asemenea, e foarte atent în descrierea rolului femeilor în influențarea politicii împăraților, fie că e vorba de soții, mame, surori sau amante ale acestora. Cu alte cuvinte, pare destul de grijuliu să bifeze acele puncte pe care diverse părți ale publicului, în special cel din America, se așteaptă în ultima vreme să le vadă. Dar autorul face asta cu grație, fără stridențe și pare că se străduiește să prezinte asemenea lucruri, pe cît posibil, așa cum erau văzute atunci și nu cum ar putea fi interpretate din perspectiva actuală. Povestea împăraților curge aparent firesc și interesant, istoria fiind însușită în profunzime de autor și redată apoi cursiv.

E vorba de cei mai importanți zece împărați, așa cum îi consideră istoricul, plus unele date esențiale despre alți cîțiva. Ce uimește, totuși, e complexitatea vieții politice, sociale și economice de acum circa două mii de ani, așa cum o descrie Strauss, și care are parcă neverosimil de multe asemănări cu cea a occidentalilor de astăzi și mai ales cu a americanilor. Imperiul se întindea de la insula Britanniei, în vest, pînă în Armenia și rîul Eufrat, în est, și de la Elba, Dunăre sau Rin, la nord, pînă în Egipt și Cartagina, la sud, iar împărații reușeau cu mijloacele de transport de atunci, adică în care sau călare, să-l parcurgă de la un capăt la altul, să dea lupte la o graniță sau alta, acolo unde era nevoie, pentru a-i ține în frîu pe nenumărații inamici. Parcă acești inamici aduc însă cumva cu cei ai americanilor de astăzi. Persanii, mereu prezenți, vicleni și periculoși la est, cu statul lor guvernat în sistem tiranic asiatic, pot fi echivalați cu rușii de astăzi, dacă nu și cu chinezii. Problemele din zona actualului Orient Mijlociu (așa cum îl numesc azi americanii) erau și ele complicate și la ordinea zilei, cu tot felul de rebeliuni care trebuiau gestionate. Și bineînțeles, mai erau și triburile germanice din nord care, cînd hărțuiau imperiul la granițe, cînd se mai aliau parțial și temporar cu legiunile romane. Nu putem uita că, nu demult, americanii au avut și ei ceva „meciuri istorice“ cu germanii.

Împărații romani trebuiau în general, observă Barry Strauss, să se pună bine cu Senatul, cu poporul și cu armata. Fiecare din ei era mai apropiat de una sau de alta din aceste entități. Rareori izbuteau să le împace pe toate. Traian, că tot l-am pomenit, a fost unul dintre cei care au reușit destul de bine această performanță, după cum spune autorul: „Deși militar, Traian avea calitățile unui politician versat. Era afabil, întotdeauna calm și netulburat de atacurile personale. Nu a uitat niciodată că trebuie să satisfacă trei clientele – Senatul, poporul și armata. Și a servit-o pe fiecare“. Dar nu cumva și președinții americani au aceleași trei „clientele“? Congresul, poporul și armata (sau industria apărării)? În plus, am putea spune că ei trebuie să aibă grijă de relația cu marile corporații și cu oamenii de afaceri. Ei bine, pe vremea romanilor, aceștia ar fi fost cumva reprezentați de senatori și de elita de la Roma. Barry Strauss explică într-un loc că, dacă membrii Senatului decideau să-și „închidă portofelele“ față de un împărat, acesta își putea pierde puterea.

Roma descrisă de autor devenise la un moment dat o metropolă cosmopolită în care puteau fi auzite o mulțime de limbi, vorbite de oameni aparținînd mai multor rase și etnii: „arabi, celți daci, egipteni, germani, evrei, mauretani, numidieni, fenicieni, sirieni și alții“. Nu cumva cam la fel de amestecate sînt și populațiile din New York sau alte mari orașe americane? În sfîrșit, după cum povestește Barry Strauss, în Imperiul Roman exista un fel de artă oficială (oarecum controlată de cei aflați la putere) din care au rămas o mulțime de statui, basoreliefuri sau chipuri încrustate pe monede și o atenție specială ar fi fost acordată de împărați propriei imagini. Fastuoasa intrare în Roma a lui Traian, pe jos și nu într-un car de luptă sau într-o lectică, ar fi fost, potrivit istoricului „o demonstrație abilă de manipulare publică“. Din nou, descrierea nu poate decît să te ducă cu gîndul la ceremonia de instalare a unui președinte american.

Citind toate astea, mi-am adus aminte de Porticul lui Attalus pe care l-am văzut acum foarte mulți ani în Agora din Atena. O construcție din care se păstrase doar fundația, reconstruită însă în anii ’50, într-un mod splendid, aș putea spune, chiar pe fundația originală, de către Școala Americană de Studii Clasice din Atena (unde descopăr că și Barry Strauss a avut o bursă). Clădirea e acum muzeu. Vizitîndu-l, nu te poți desprinde însă de senzația că te afli într-o clădire americană. Cam așa e și cu frumoasa istorie a lui Barry Strauss. Studiind CV-ul autorului, descoperi că este expert în istorie militară antică (a scris o mulțime de cărți de mare succes despre asta), dar și geostrateg și specialist în strategie militară actuală. Fără să am vreo competență în domeniu, sînt convins că America actuală are ceva asemănări cu Imperiul Roman sau chiar unele moșteniri de la acesta, dar în același timp am și ușoara mefiență a unei posibile „americanizări“ a istoriei Imperiului Roman. Dar asta nu împiedică savurarea frumoasei povești a lui Barry Strauss.

■ ■ ■

ready made

„D-na Segal din comuna Șaba, ne comunică știrea că a doua zi de Paști, în susnumita comună – situată la 7 km. de Akerman – s'a găsit cadavrul unui bărbat, care după declarațiile informatoarei ar corespunde cu semnalmentele bancherului Veleanu.

D-na Segal ne spune că pe cât se pare acel cadavru adus de mare din direcția Bugas să fie al unui om de bună condiție, dat fiind faptul că era îmbrăcat într'o foarte fină lingerie.“

Adevărul, Anul XXXIII, Nr. 11076,
Duminică, 9 Mai 1920

Lorin NICULAE

urbe în vorbe

Povestea fraților Popescu

sau despre ascunzătorile ingenioase gîndite de arhitecții moderniști

Cum vii pe bulevard, lăsînd în stînga linia de tramvai, nu ai cum să nu observi blocul în care s-au născut și copilărit frații Popescu. Cu silueta lui gri, maiestuoasă, imobilul de locuințe colective poartă și azi amprenta vremurilor care l-au produs, viziunea omului nou, pe care arhitectura igienică și rațională îl face mai bun, mai drept, mai sensibil la ideal. Cu o lungime de peste 200 de metri și o înălțime de nouă etaje, blocul oprește lumina și scaldă într-o umbră permanentă o importantă zonă a bulevardului, acolo unde nici iarba nu crește. Liniile sale pure, cu logii care întrerup elegant fațada, arată abilitatea unei gîndiri sensibile la frumos, proporție și armonie. Edificiul are șase scări, conectate două cîte două prin pasarele care traversează curtea de lumină ce oferă o bună ventilație băilor, căci razele soarelui pătrund mult mai puțin acolo, în special la etajele inferioare.

Copilăria fraților Popescu a decurs plăcut și monoton pînă la Revoluție, cînd cei trei băieți erau deja măricei, iar noi oportunități au apărut la orizontul care se lărgise brusc, astfel că, după majoratul mezinului, ei au emigrat în America, de unde vești îmbucurătoare legate de oportunitățile fantastice de a cîștiga ușor dolarii veneau în mod constant. Vecinii, care fuseseră deranjați, în numeroase rînduri, de chefurile de pomină pe care familia Popescu le făcea în bloc pe timpul lui Ceaușescu, indiferent de oră și cu o frecvență care sugera venituri mult mai consistente decît salariile modeste ale părinților, știau că frații nu se omorîseră cu cartea, deci cleveteau pe băncile de la intrarea în bloc, necrezînd o iotă din cele afirmate, cu mîndrie, de rubedenii. Asta pînă într-o zi cînd, pe aleea din spatele blocului, care de fapt era fața acestuia, pentru că pe acolo se intră, și nu din bulevard (dintr-un capriciu al arhitectului care avea de-a face cu preceptele manifestului modernismului, Carta de la Atena, și nu cu logica elementară), ei bine, pe această alee îngustă își făcu loc cu dificultate, atentă să nu zgîrie Daciile, o dubă mare și neagră, cu geamuri fumurii, americană, înmatriculată în State. Cînd zic mare, mă refer la standardul american. Ce mai, era uriașă, umpluse aleea ca mașina de gunoi. Din dubă coborîră, veseli, proaspeți, îmbrăcați în negru, frații Popescu. Veșmintele negre puneau în evidență lanțurile de aur groase de la gît, brățările și ceasurile din același material. Ochelarii de soare erau, firește, tot negri, la fel ca multitudinea de valize care începură să fie coborîte din dubă.

Babele ieșiră la ferestre ca la comandă să privească acest spectacol cu adevărat unic, la fel și tineretul, și, pentru toată suflarea care locuia în X-7, în anul de grație 1997, deveni limpede că frații Popescu erau cei mai realizați fii ai blocului, depășindu-i cu mult pe frații Ionescu care erau unul medic stagiar și unul profesor de liceu, adică trăgeau mîța de coadă, după ce fuseseră primii la învățătură. Popeștii se întrețineau afabil cu toată lumea, îmbrățișîndu-se, după atîția ani, cu foștii coechipieri la fotbal sau bătaie cu zăpada. După cîteva zile, cît duba neagră a staționat în părculeț, pentru că nu încăpea în parcare, frații Popescu plecară înapoi în State, iar mulți dintre copiii blocului prinseră să viseze la un El Dorado aflat la doar cîteva mii de kilometri distanță, acolo unde, obținînd o slujbă modestă ca implicare și efort, ca aceea de îngrijitor la un club de golf, te poți căpătui în doar cîteva primăveri.

Apoi, cîțiva ani, nimeni nu a mai știut nimic despre acel trio fantastic, pînă cînd, într-o dimineață cenușie de toamnă, o mașină anostă opri la scară. Din ea coborîră doi funcționari apatici, care merseră la apartamentul familiei Popescu, dar nu găsiră pe nimeni acolo, așa că începură să întrebe prin bloc dacă știa cineva ceva despre cei trei frați, dacă îi mai văzuseră prin zonă. Erau de la Interpol, iar băieții erau căutați pe tot mapamondul pentru furt de carduri bancare. Fiind îngrijitori, deținuseră cheia master de la toate vestiarele clubului de golf și, fiind organizați, reușiseră să fotografieze ambele fețe ale cardurilor bogătașilor care frecventau clubul. Apoi făcuseră cumpărături online și retrageri modeste, astfel încît proprietarii cardurilor nici nu băgaseră de seamă pînă cînd sumele extrase nu au cumulat un milion de dolari. De atunci, de la începerea anchetei, fuseseră de negăsit. Nici în X-7 nu i-a găsit nimeni.

Mașina anostă continuă să vină în fața celei de-a patra scări a blocului, cei doi funcționari erau de-acum de-ai casei, îi salutau copiii cînd mergeau la școală, dar operațiunea nu produse nici un rezultat. Abia după mulți ani de la încheierea filajului a început să circule în bloc zvonul că, de fapt, frații Popescu locuiseră în X-7 pe toată durata anchetei, dar la prima scară, nu la a patra, folosindu-se ingenios de pasarelele conectoare pentru a intra și ieși pe unde voiau ei, în funcție de locul de parcare găsit în ziua respectivă de mașina anostă și lăsîndu-și barbă. Nu au fost prinși niciodată, spre ușurarea comunității din X-7, care nu-i judeca prea aspru pentru ce făcuseră în State, mai ales că nimeni din bloc nu juca golf.

■ ■ ■

dosar DILEMA VECHE

Coordonatoare: Ana Maria SANDU

Tinerețea

Texte și opinii de:

- ● Mihaela PASCU-OGLINDĂ (scriitoare)

„Tinerețe fără bătrînețe și viață fără de moarte“

- ● Dorica BOLTAȘU (profesoară)

„Plaja de mijloc“

- ● Iulian POPA (fizician, scriitor)

„Corecții de traiectorie“

- ● Ioana STĂNCESCU (jurnalistă, scriitoare)

„Și s-a făcut verde“

- ● Ion IOVAN (scriitor)

„Tinerețea ar trebui să fie, pentru tot omul înțelept, o stare permanentă și perpetuă“ – interviu

- ● Anchetă

„Am fost, înainte de toate, un tînăr navetist“

argument

Întoarcerea în timp

Mereu am avut o slăbiciune pentru cărțile de debut ale scriitorilor care-mi plac. E în începuturile scrisului lor ceva irezistibil, ca și cînd am avea în față o „carte-mamă“ a tuturor textele pe care le-au mai scris apoi în viață. Printre rîndurile lor se ascunde promisiunea următoarelor poeme sau romane. Pot fi imperfecte, ambițioase, orgolioase, nu contează, exact această lipsă de măsură îmi place. La fel ca nonșalanța și cruzimea lor. Și felul vital și ireverențios în care își revendică lumea.

M-am gîndit de mai multe ori că, dacă aș putea alege să retrăiesc diferite etape din viață, la adolescență sigur nu m-aș întoarce. S-o experimentezi o dată mi se pare suficient. Și acum mi se strînge sufletul cînd îmi amintesc toată tulburarea cu care trebuie să trăiești cînd nu înțelegi prea bine ce se întîmplă cu tine și nici ce vor ceilalți, care nu te înțeleg, dar nici nu te lasă în pace. Și nu auzi de la cei maturi decît: „Lasă, că o să vezi tu cînd o să crești mare“.

Poate că un prieten scriitor mai înțelept avea dreptate cînd mi-a spus odată că oamenii tineri scriu povești credibile despre bătrînețe și cei în vîrstă despre tinerețe. Un fel de revers al medaliei, de joc de oglinzi al vîrstelor, care devin niște obiecte de studiu interesante doar dacă poți să iei distanță și să te situezi, biologic vorbind, cît mai departe.

Nu știu un autor mai obsedat de tema asta ca Witold Gombrowicz. Acest fragment din prima parte a romanului *Ferdydurke* ar putea fi considerat un fel de tragere cu ochiul în intimitatea ei absolută: „Printr-o întoarcere în timp, fenomen care ar trebui interzis în natură, m-am văzut așa cum eram pe la cincisprezece, șaisprezece ani – mă transferasem în tinerețe – și, stînd în bătaia vîntului, pe o piatră, în apropierea unei mori de pe malul rîului, spuneam ceva, îmi auzeam vocea de cocoșel, pițigăiată și de mult uitată, îmi vedeam nasul cît un năsturel pe fața încă neformată și mîinile prea mari – simțeam consistența dezagreabilă a acestei faze intermediare, tranzitorii a dezvoltării“ (traducere de Ion Petrică, Editura RAO, 2005).

Doar noi sîntem conștienți în fiecare moment că purtăm în sufletele noastre toate aceste încercări. Niște tineri paradoxali, cu coșuri pe față, nesiguri, îndrăgostiți nebunește și fără speranță, cu trupuri rebele și caraghioase, furioși și leneși totodată.

Doar adolescenții din cărți nu îmbătrînesc niciodată. Holden Caulfield, personajul iconic al lui Salinger, ne va zîmbi și se va uita cu superioritatea jemanfișistă a tinereții la halatul gros și jerpelit de baie al profesorului Spencer și se va plînge de mirosul respingător și insuportabil al picăturilor de nas Vicks și al siropurilor de răceală din camera în care îl vizitează. În felul ăsta, va trasa, mereu și mereu, granițele capricioase ale tinereții veșnice.

Tinerețea la care mă gîndesc cel mai des e cea din postadolescență, cînd mintea capătă deja contururi, sufletul nu mai e făcut dintr-o plastilină colorată, trăsăturile se așază într-un desen cu care învățăm, ușor-ușor, să conviețuim pînă la capăt.

Dosarul de acum arhivează personaje și povești, corecții și reflecții ale unei vîrste în care totul e posibil. (**Ana Maria Sandu**)

Cititori, fiți ascultători! Dar nu acum.
Emisiunea *Timpul prezent* va fi reluată pe 30 septembrie.

Mihaela PASCU-OGLINDĂ

Tinerețe fără bătrînețe și viață fără de moarte

Nu am citit niciodată o carte doar despre tinerețe. Dar am regăsit tinerețea în cele mai multe cărți pe care le-am citit. O văd și acum, ca un centru al propriei vieți. Oricît m-aș îndepărta, ceva din ea rămîne, un fel de a exista de-a lungul propriului destin, simțindu-mă, oricît mi-aș dori să mă comport în conformitate cu vîrsta, de-a pururi tînără. Între copilărie și vîrsta matură, cea la care nu îți mai sînt permise aceleași greșeli, a existat acest timp al tinereții imbatabile, un paradox, deopotrivă, al pierderii și al regăsirii de sine.

În cărți, ca și în viață, tinerețea e tărîmul fermecat în care totul pare posibil și totul pare pierdut. În forme diferite, își face loc printre paginile tuturor titlurilor, indiferent de subiect. E acolo, ca un semn distinct care ne păstrează și pe noi încă tineri. Atîta vreme cît înțelegem, cît ne bucurăm de un singur rînd care ne rămîne în amintire, nimic nu e pierdut. Și, pe măsură ce trec anii, din ce în ce mai mult cred că tinerețea, mai mult decît frumusețea, e în ochii celui care știe să simtă, incapabil să vadă riduri, defectele vîrstei sau culorile din ce în ce mai șterse. Universul celui pentru totdeauna tînăr va fi mereu la fel, va avea maturitatea zglobie și bătrînețea senină a celor pentru care nimic nu s-a schimbat, poate doar sufletul să fi devenit, de-a lungul anilor, din ce în ce mai tînăr, mai jucăuș.

MIDNIGHT SUNS

Lectura, ca multe alte obiceiuri care ocrotesc sufletul de îngheț, mi-a oferit, zi de zi, acest prilej de a privi, cu atenție, către lumile care nu pier niciodată, o permanentă stare indisolubilă, o abilitate de a păstra esența a sute de alte vieți. De multe ori, personaje ca Pip sau Miss Havisham din *Marile speranțe* se strecurau prin șirul gîndurilor, ca doi poli ai devenirii și ai uitării, amintindu-mi de importanța momentului prezent. Și poate că tinerețea e și această capacitate de a fi aici, acum. Toți privim în urmă, de cele mai multe ori către acești ani ai fragilității și ai unei forțe de nestăvilit, și adesea ni se pare că i-am irosit. Însă adevărul e că îi purtăm cu noi, sînt anii care ne-au conturat felul de-a fi, sînt cei care au țesut drumuri noi și le-au destrămat pe cele inutile. În *Scrisoare către tata,* Franz Kafka privește către copilărie și anii tinereții, comparînd adultul format din eșecurile educației oferite de tatăl său, Hermann. Tinerețea e dureroasă pentru că e lucidă în nebunia ei, în singurătatea pe care o cunosc mulți, tocmai atunci, cînd viața își deschide porțile către lumea care ar trebui să te trateze de la egal la egal. Însă tinerețea are de lucru, are de recuperat, de rezolvat ceea ce însăși copilăria a aruncat peste ani, ca un obuz pe care nu-l putem ascunde și nici căra mai departe, ca în micul roman *Să-ți ucizi tatăl,* de Amélie Nothomb. Tinerețea însăși va dori să-și ucidă discipolul, jucîndu-se în jurul complexului lui Oedip.

Orice drum străbatem, o chemare invizibilă a tinereții este inevitabilă. Nu cu regret, nu cu melancolia celui care își dorește înapoi acei ani, ci cu o convingere naivă, dar imposibil de șters, că adevărata tinerețe de-abia acum începe, că o perspectivă nouă, adăugată celei bătăioase și inconștiente a primilor ani, reprezintă, de fapt, definiția corectă. O descoperim în cărți nu pentru că o căutăm, ci pentru că ea continuă să facă parte din noi, în chipuri schimbătoare, diverse, în maniere în care autorii îi dau viață indiferent de subiectul cărții. Ce forță îl mînă pe scriitorul din *Foamea* lui Knut Hamsun dacă nu tocmai această vitalitate a tinereții din care păstrăm, extrăgînd, iată, prin lectură, rezerve de care să ne folosim indiferent de vîrstă? Aceasta chiar ar putea fi considerată, integral, o carte despre tinerețe, despre brutalitatea vieții cu splendorile ei cu tot, despre ceea ce ne ține în viață în mijlocul unor împrejurări destul de vitrege. Mai apoi, în *Adio, fantasme* de Nadia Terranova, tinerețea e umbrită de trecut și de prezent în același timp, căutîndu-și propria existență, sculptîndu-și forma unică tocmai pentru a ieși la suprafață, pentru a ști cum să supraviețuiască mai departe, într-o viață care, oficial, ar lăsa în urmă anii de tinerețe. Nu e oare și *Fototeca* Adrianei Bittel o mărturie a unei tinereți ascunse, cuceritoare prin suficiența sa imună la intemperiile lumii exterioare, o carapace, de altfel fragilă, sensibilă, a unui fel de a fi tînăr indiferent de vîrsta pe care ți-o dau ceilalți? O ghidușie, nimic mai mult, o tinerețe pe care o porți cu tine în suflet pentru totdeauna.

Și, fără îndoială, tinerețea înseamnă și să privești spre ceilalți în vreme ce încerci să te oglindești în acest punct nemișcat al vieții, ca o culme pe care îți este permis să te odihnești preț de o clipă, pentru a vedea unde ar trebui să mergi în continuare. Din nou, paradoxul tinereții își face simțită prezența, căci tihna e tulburată de emoții, întrebări, decizii. Anii aceștia nu sînt pentru odihnă, ci pentru mersul pe sîrmă, pentru drumuri încă nestrăbătute de alții, pentru a face greșeli pe propria piele. Pentru ca, în cele din urmă, privind în urmă, indiferent peste cîte zeci de ani, să simțim vibrînd în noi același neastîmpăr al unor ani trăiți sub magia vîrstei. Dînd pagină după pagină, să vedem că nimic nu este pierdut, că totul este posibil, ca într-un basm care ne vorbea, cîndva, despre tinerețe fără bătrînețe și viață fără de moarte.

***Mihaela Pascu-Oglindă** este scriitoare și critic literar.*

Dorica BOLTAȘU

Plaja de mijloc

Între vechea mea lume, care se tîrăște de dinainte de ’89, și lumea lor, a tinerilor de azi, se construiește o plajă de mijloc, unde reușim să ne întîlnim. Tinerețea mă uimește și mă fascinează, așa încît desfășor un spațiu mereu negociat, cu evoluții în spirale, cu reveniri și explorări, cu variabile nenumărate și cîteva constante. Încercarea de a împinge limitele mele către dialogul cu viitorul – fiindcă elevii, tinerii câștigă mereu lupta cu timpul și cu „bătrînii“ – creează o necontenită nevoie de *„update“*.

Printre cele mai frumoase și fertile aspecte ale relației cu adolescenții și tinerii se află contactul cu prospețimea gîndirii lor, cu nonșalanța, cu energia și curajul lor, cu modul diferit de a înfățișa viața și așteptările pe care le au de la ea. Pragmatici, știu mult mai bine ce vor și încearcă să ajungă rapid la țelurile pe care și le-au propus, de la cele imediate și mărunte pînă la cele mai mari, legate de parcursul lor existențial. Știu foarte repede să spună „nu“ dacă ei consideră că nu îi interesează acel aspect, că „nu le folosește la nimic“ activitatea pe care le-o propui. Își iau mare parte din informație din mediul online, plin, cum știm, de știri false, divertisment TikTok, rețele de socializare. Școala a devenit „plictisitoare“ și „neinteresantă“ din mai multe pricini, dar mai cu seamă fiindcă elevii de azi, în majoritate, chiar și cei din medii sociale aflate în pragul sărăciei, sînt construiți mental de această covîrșitoare dimensiune infinită denumită online. În concurență cu dinamismul acesteia, școala nu are nici o șansă dacă nu convinge că este nevoie de ea cu adevărat, că viața și societatea nu pot fi mereu *funny*. Cu un tip nou de atitudine în familie, sau *parenting,* cum se spune, tinerii de azi suportă mai greu restricții, obligații, reguli, mai ales dacă nu li explică rațiunea acelor restricții (noroc cu pandemia, era să zic!). De asemenea, într-o lume în care cetățeanul este în primul rînd „consumator“ care preferă să își aleagă singur „marca“, școala se înscrie și ea din ce în ce mai mult, atît din perspectiva părinților, cît și din cea a elevilor, în acest ambiguu proces de „marketizare“. Provocarea cea mai importantă este deci să preîntîmpin aceste „cereri“ sau să le fac față. Școala trebuie să învețe „să se vîndă“ pe sine ca loc al profitului intelectual și al devenirii, să contracareze loviturile grele de imagine care au aruncat-o în corzi. A supraviețuit prin oamenii ei profesioniști și prin dialogul, mai reușit sau contondent, cu „beneficiarii“. Iar aceștia nu sînt la fel, unii se maturizează brusc fiindcă au rămas fără părinții plecați la muncă în străinătate, alții refuză să facă ora de sport fiindcă nu au condiții ca la cluburile de lux.

Tinerețea are așteptări mari și pretinde lumii și celorlalți lucruri uneori mai greu de atins. Nu știu cît de mult reușesc să îi aduc pe ei în bucata mea de plajă – de valori, de atitudini, de cunoștințe –, dar îmi este foarte clar, de ceva timp, că trebuie să parcurg eu însămi diferența de așteptare spre ei. Așa că sînt nevoită să „întineresc“ cu fiecare generație, să îmi păstrez deschiderea către tot ceea ce este „pe val“. Altfel, tinerii de azi nu sînt așa diferiți de cei de altădată, decît în măsura în care lumea în care s-au născut e diferită. Fragilitatea, problemele personale ori sociale, uneori grave, insurmontabile, în anumite situații sau grupuri, dorința de afirmare, revoltele, încrederea și spaimele, entuziasmul și crizele de tot felul ale tinereții dintotdeauna au rămas. De aceea, am înțeles că, dincolo de orice, important pentru ei este să vadă în fața lor implicare, onestitate și un pic de căldură sufletească dacă se poate. Ceea ce, pînă la urmă, ne dorim cu toții din relațiile cu cei din jur, că sînt mai mult sau mai puțin oficiale ori apropiate. Vor să fie tratați corect și să-ți pese de ceea ce se întîmplă cu ei. Nu este deloc ușor dacă ai sute de elevi, dar nici cu totul imposibil. Mă gîndesc cît curaj dobîndesc de la ei, eu, care nu am avut deloc, cîtă încredere în mine îmi dau, mie, care nu am avut deloc, cît de atentă trebuie să fiu, eu, care nu prea eram atentă. Rochie cu adidași însă cred că nu voi purta prea curînd, așa cum am văzut la fete, și nici tatuaj nu îmi fac. Pentru astea sînt prea bătrînă. Dar, după cum ați observat, limbajul are ceva anglicisme, asimilate sau nu – fiindcă limba română însăși a întinerit spectaculos, într-un mod care de asemenea mă uimește și mă face să mă arunc pentru o fracțiune de secundă în nostalgia „bătrînilor“.

***Dorica Boltașu** este profesoară de limba română la Colegiul Național „Iulia Hasdeu“.*

DILEMA
Tinerețea

„Am fost, înainte de toate, un tînăr navetist“

anchetă

Întrebarea lansată invitaților mei pentru această anchetă a fost: „Ce fel de tînăr / tînără ai fost?“. Răspunsurile lor sînt niște oglinzi lucide și tandre, iar „personajele“ pe care le aduc la suprafață au toată fragilitatea și puterea din lume.

■ Doru CĂSTĂIAN, profesor

Copilăria mea a fost numai anxietate și minunare, adolescența la fel. Îmi amintesc de mine rătăcind printre blocurile Galațiului, jucînd fotbal, maimuțărind actorii din filmele cu karate de la începutul anilor ’90, îmi amintesc și primele neliniști și priviri furișe către fetele din vecini. Îmi amintesc cum am vrut să construim un avion din fragmentele variate descoperite pe maidanele dintre blocuri, cum am făcut o formație cîntînd hit-urile la modă ale sfîrșitului anilor ’80 („Se mărită Mona“, de exemplu). Pe scurt, am fost un copil obișnuit, unul dintre miile de copii ce populau cartierele muncitorești ale Galațiului. Însă tot ce mi se întîmpla avea culoarea aceasta ambiguă a groazei și miracolului, lumină pură, năclăită de neliniște, adulație și oroare. Poate de aici fascinația mea mai tîrzie pentru teoreticienii sacrului, dar și pentru proza unui Cărtărescu, de pildă. Am trăit și continuu să o fac sub semnul acestei bipolarități. Am fost la fel de autentic introvertitul care se ascundea prin vegetația de pe malul Dunării ca să citească și extravertitul gălăgios (ușor cabotin, ușor fistichiu) care încerca să fie mai interesant decît ceilalți. Așa am fost și în liceu: sociabil, bun prieten, guraliv, dar și mofluz, imposibil, anxios. Discutînd relaxat cu oricine, dar îngrozit la gîndul că o fată m-ar putea vedea la un moment mai degrabă ca pe un băiat decît ca pe un coleg sau un vecin. Azi, cu luciditatea tristă a celor mai bine de patru decenii trăite, pot vedea cu ușurință cum teatrul minții mele de copil a pregătit toate cuștile, dar și toate orizonturile adultului. Port încă în mine culorile invizibile ale neliniștii și minunării, știu că îmi sînt simultan șansă și blestem și mă ghemuiesc încă în culcușul de farmec cu care lumea a stat mereu îmbrăcată pentru mine. Încă citesc, încă mă uit pieziș și curios către oameni, încă am naivitatea aceea genuină a copilului, înșelată, desigur, de sute de ori de-a lungul timpului. N-am fost niciodată un adult care ascunde în el un copil. E mai degrabă invers: niciodată adultul n-a crescut pînă la capăt. Și e foarte bine că e așa.

■ Mihaela DEDEOGLU, jurnalistă

Am trecut fără să știu prin adolescență, m-am descotorosit de ea ca de o haină care mi-ar fi fost cumpărată împotriva voinței mele. Acum îmi pare rău că m-am grăbit, dar știu că nu aveam altă soluție. Aveam de căutat un loc sub soare. 1,58 m, păr șaten, ochi căprui. Făceam teatru și radio. Uneori păream distantă și sigură pe mine. Eram timidă și bătăioasă, adesea cu capul în nori. Citeam mult și visam la fel de mult, dar nopțile mele erau adesea populate de coșmaruri interminabile în care mureau oameni. Aș fi putut deveni scriitoare de romane polițiste… Am început să îmi cîștig existența la 12 ani și, pînă în ziua de azi, exceptînd vacanțele și concediile legale, m-am oprit doar 12 luni. Eram veselă și ciripeam mult. Cine știa să citească mai atent vedea o tristețe despre ale cărei origini vorbesc, dar vorbesc rar, pentru că mă revoltă și azi. Revolta asta m-a format.

■ Bogdan COȘA, scriitor

Am fost, înainte de toate, un tînăr navetist. Am mers la liceu cu un picior pe scara maxi-taxiului care lega Codlea de Brașov, cu spatele la drum, de obicei lipit de fundul cuiva, de coapsa altcuiva și de burta unui al treilea; îmi înfundam căștile în urechi și mă decuplam de la certurile care se iscau încă de dinainte ca șoferul să pornească din nou de pe loc, dar la fel făceam și acasă – locuiam în aceeași cameră cu părinții.

Cînd am înțeles că am mai multă putere decît credeam, că am libertatea de a alege, am început să mă trezesc la 5,30 și să plec la școală cu un autobuz mai mare, care venea de departe; deși vechi, cu geamurile mătuite, drumul spre școală era un deliciu. Pentru că nu întotdeauna aveam ghete de iarnă sau o haină suficient de groasă, congelat, așteptam să-l văd ivindu-se de după colț, supraîncălzit, motiv pentru care îi găseam pe restul pasagerilor pe jumătate adormiți, cufundați în scaunele ingălate, îmbibate de transpirația nemților sau polonezilor care călătoriseră și ei vreun deceniu cu fundul în ele, și care trebuie că erau de mult pensionați; după ce îmi cumpăram bilet, îmi căutam un loc în spate, unde primeam cu încîntare să fiu legănat de mama mecanică, ce mă ferea, în burta ei, de frigul cel negru.

În clasa a XII-a – și, în continuare, la facultate –, am descoperit însă un *twist* care a desăvîrșit experiența navetei; în lunile de primăvară tîrzie, vara și toamna, pînă să vină ploile reci, luam trenul pînă în oraș; un tren uitat de navetiști, care preferau unei călătorii liniștite confortul de a fi luați din fața casei. Fumam între vagoane, în compania pescarilor, care se-ntorceau cherchheliți de pe baltă, cu chef de vorbă, prietenoși, sau ne lăsam ciupiți de primul soare, și era de parcă în fiecare zi plecam undeva în vacanță, nu la școală.

Am fost un adolescent norocos, am știut să văd mereu jumătatea plină a paharului și, mai mult, să presupun că, undeva în depărtare, există și un robinet.

■ Carmen Lidia VIDU, regizoare

Am fost mereu un copil harnic. Mi-a plăcut să muncesc, să studiez, să citesc, să particip la concursuri de istorie, de literatură, la olimpiade, mi-au plăcut teatrul, filmul, am avut mereu poftă de viață. Am înotat mult, am călătorit. M-am îndrăgostit rar, am căutat să am prieteni, nu am reușit. Am lucrat mereu la corpul meu, să fie ferm, să fiu mereu tînără. Mi-a plăcut mîncarea. M-am crezut nemuritoare, aveam tupeu, nu-mi era frică de singurătate, nu-mi era frică de insucces. La 18 ani am plecat din Arad spre București. Am ajuns rapid să montez la Teatrul Act, Teatrul Odeon, Teatrul Național, am lucrat cîțiva ani pentru PRO TV. Am cîștigat foarte mulți bani. I-am cheltuit rapid pe haine, creme, magazine, chirii, mîncare. Nu m-am integrat în nici un grup. Nu mi-a plăcut să stau, mi-a plăcut să plec. Am încercat multe, prea multe: muzică electronică, petrecerile, excesele, meditație, yoga, să fiu cu cei mulți, cu cei puțini.

Am fost o tînără care nu a avut o educație financiară, civică, sexuală, religioasă. Mi-am pierdut tinerețea fiind harnică și complet nespectaculoasă.

■ Simona SORA, scriitoare

În prima tinerețe (21 plus-minus), am fost radical revoluționară: nimic nu-mi convenea, nimic nu mă mulțumea. Mi-am găsit debușeul perfect în (din ce în ce mai hulita) revoluție română, cînd m-am plimbat pe sub gloanțe simultan ca într-o luptă de gherilă și într-un film de Sergiu Nicolaescu; în cea de-a doua tinerețe (28 plus-minus), am încercat din răsputeri să mă îmburghezesc: am făcut un copil, mi-am luat o casă și m-am mutat într-un canton mai catolic decît Papa; în cea de-a treia și ultima tinerețe (35 plus 10 ani) am încercat (și n-am reușit) să dilematizez (așa cum alții peripatetizează) două-trei lucruri care cu greu pot fi dilematizate: scrisul, printre ele. Așa am redevenit revoluționară.

■ Cristian IFTODE, filozof

„Nimeni nu-i îndeajuns de inteligent încît să știe cît rău face“, zice o vorbă de duh franțuzească. Deoarece cred în adevărul ei, întrebarea care mă frămîntă adesea e cît de diferit am fost de cel care aș vrea să cred că am fost și, pornind de aici, cît de mult rău a făcut, fără să vrea, celor din jur această versiune tînără a celui care s-a văzut apoi devenind profesor de etică. Oare cît de mult i-a rănit încăpățînarea mea, încrederea semeață în propriile puteri intelectuale, timiditatea mea arogantă și, uneori, gelozia prostească, pe aceia care țineau la mine cu adevărat? Am convingerea că e bine să ne adresăm nouă înșine, periodic, asemenea întrebări incomode, pentru că doar încercînd să le răspundem retrospectiv ne dumirim mai bine în legătură cu neatenția și carențele noastre prezente. Altfel spus, prin acest exercițiu reflexiv am șansa să înțeleg, e drept, niciodată pînă la capăt, cît de diferit sînt în realitate de cel care cred că sînt acum. Doar așa pot spera ca acela care voi fi să devină ceva mai bun, mai atent, mai recunoscător decît mine.

■ Maria POPISTAȘU, actriță

M-am întrebat cînd a început tinerețea și-am răspuns imediat: în vara lui ’94. M-a claxonat la semafor, iar cînd m-am întors spre el, mi-a aratat două degete în V, ca V-ul de la VICTORIA reclamată de revoluționari. Numai că V-ul ăsta avea în miezul lui limba pîlpîitoare a unui bărbat între două vîrste, care aștepta un verde pe Victoriei și claxona o fată fără țîțe, care abia intrase la liceu. Tinerețea a-nceput la „Tonitza“, înconjurată de adolescenți la fel de excentrici, cu haine atipice și degete murdărite de cărbune sau de lut. Pierdeam vara pe la Motoare și iarna în burta întunecată a barului de la Litere, dansam în fiecare noapte de joi, dar n-am lipsit în nici o vineri de la școală. Am continuat tinerețea în costum de mișcare la ATF, mai mereu desculță pe holurile facultății, cu părul colorat și tăiat mereu altfel. Mi-am dorit să mă mărit cu prima dragoste, am mers o vară prin Europa cu un bilet InterRail, cu un băiat care nu era prietenul meu și nici n-a devenit. M-am mutat cu frate-miu la 14 ani și înapoi cu părinții la 20. Am avut noroc profesional, am călătorit mult, am dansat foarte mult. Îmi purtam mărgelele la glezne și fumam pipă, am avut prieteni băieți și fete, am băut alcool și am avut bursă de merit în fiecare an. Am avut libertatea să fac ce vreau, dar am făcut mai mereu ce trebuie. Nu regret nimic.

a consemnat Ana Maria SANDU

DILEMA
Tineretea

Iulian POPA

Corecții de traiectorie

Acum mai bine de trei decenii obișnuiam să răsfoiesc din curiozitate *Forum* – Revista învățămîntului superior, al cărei prim număr din fiecare an prezenta lista cu probele la admiterea în universitățile din țară. Îmi plăcea să dau peste nume de facultăți la care cu greu m-aș fi gîndit ca la o opțiune reală pentru următorii ani din viața mea. Am făcut deseori exerciții de imaginație despre cum ar fi să studiez la Facultatea de Silvicultură sau la Institutul de Marină. Îmi proiectam în minte o potențială carieră în domeniul studiat, dar, cumva, nu reușeam să mă văd nici pierdut prin păduri și nici stînd cu lunile pe oceanele lumii, cu toate că-mi plac copacii și am o admirație aparte pentru oamenii mării.

Unii dintre colegii mei aveau puține îndoieli. Îi invidiam pentru hotărîrea lor și pentru că știau încă din adolescență ce aveau să facă pentru tot restul vieții. Fie erau convinși de viitorul lor, fie aveau o capacitate limitată de visare. Vise lipsite de consecvență, oricum, vise abstracte pentru că aspiram la meserii despre care nu știam mai nimic, nu departe de cele în care ajungeam aviator sau altele cu potențial de eroism infantil. Mă speria cînd vedeam siguranța cu care unii voiau să ajungă contabili, chiar dacă înțelegeam latura practică a lucrurilor și-mi dădeam seama că, dincolo de pasiuni, asigurarea unui trai confortabil poate fi cea mai puternică motivație pentru orice absolvent de liceu. Privind în urmă, îmi dau seama că-mi petreceam cea mai mare parte a timpului visînd, imaginîndu-mi lucruri despre care, odată trezit din reverie, știam că nu se vor întîmpla vreodată. Pînă și consultarea acelui ghid era un exercițiu de imaginație.

Cunoșteam matematică și fizică mai bine decît restul materiilor școlare și, prin urmare, aveam avantajul unui spectru larg de facultăți tehnice. Într-un fel, îi transmiteam eului meu viitor: lasă că te descurci tu, faci ceva și o să fie bine. Am luat o decizie fără a simți apăsarea vreunei responsabilități față de mine, cel de peste ani, ca și cînd nu am fi fost aceeași persoană. Eram la vîrsta la care credeam că viața e veșnică și că, orice decizie aș lua, o să existe suficient timp pentru a aplica corecții de traiectorie și de a mă redresa înainte de ireversibil. Ca atunci cînd avionul pleacă mai tîrziu și pilotul transmite pasagerilor cu o voce liniștitoare că vor recupera întîrzierea. Uneori, se întîmplă.

Am fost fascinat de știința
prezentată sub formă de poveste.

În realitate, nu aveam prea multe dubii. Asemenea multora la acea vîrstă, am fost fascinat de știința prezentată sub formă de poveste, cel mai puternic instrument de stimulare a imaginarului. Cărțile de popularizare, revistele *Magazin*, *Știință și tehnică* și, mai ales, serialul documentar al lui Carl Sagan văzut în anii adolescenței cuprindeau toată știința în forma ei spectaculoasă. M-au cucerit cu totul.

Firește, nici una dintre ele nu prezintă cercetarea științifică dincolo de ceea ce pare, așa după cum nici în revista *Forum* nu spunea nimeni că, în primul an la Facultatea de Fizică, o să facem cursuri de fizică cu matematica pe care urma s-o învățăm în anul doi. Interesul îmi scădea pe măsură ce cursurile se derulau fără noimă, în care nu regăseam nimic din povestea care mă convinsese s-o apuc pe acest drum. Alături de mulți alți colegi, consideram că orice altceva în afară de fizică era o alternativă mai bună. Cred și azi că Facultatea de Fizică dă cei mai mulți absolvenți care fac cu totul altceva decît domeniul pentru care s-au pregătit. E și un alt adevăr aici. Fizica te învață să înveți mai ușor lucruri noi și să te adaptezi la ele. Cînd a încetat să mai fie o poveste fascinantă, am căutat să merg spre un alt domeniu. Îmi plăceau mult filmele, poveștile spuse într-o formă vizuală, mai mult decît simplul fapt de a fi un spectator, însă trăiam o formă de prizonierat al propriilor mele decizii. A fost momentul unei prime corecții, pe care, din lipsă de consecvență, am ratat-o. Am luat decizia de a continua, aparent, împotriva mersului lucrurilor. Nu doream să demonstrez nimic, nici mie, nici altora. Am făcut-o dominat, însă, de aceleași incertitudini.

Mai tîrziu, am descoperit că activitățile de rutină abundă în munca de cercetare. Continui să crezi că urmează ceva ieșit din comun, așa cum ai văzut în documentare, dar momentul se lasă așteptat. Toată gloria muncii de cercetare se disipă în activități plictisitoare și, nu de puține ori, oameni altădată convinși că viața lor este dedicată științei preferă să pună capăt șirului lung de autoamăgiri și sfîrșesc prin a-și schimba radical domeniul de activitate. Nu e de mirare că, ajunși la pătruzeci de ani, ne reapucăm de hobby-urile pe care cîndva ne-am fi dorit să le transformăm în cariere profesionale.

Nu am mai putut să fac film. Fotografia este singurul hobby cît de cît apropiat și o tratez ca pe o dorință reziduală. Îmi place să cred că am găsit în literatură ceea ce căutam de mult. Îmi scriu propriile povești și poate că nu aș fi ajuns aici dacă, în urmă cu trei decenii, nu ar fi fost o decizie luată fără a ține seama de consecințe. O corecție de traiectorie de ultim moment.

***Iulian Popa** este fizician și scriitor.*

Ioana STĂNCESCU

Și s-a făcut verde

Am o mașină albastră și o fată cu părul verde. S-a tot rugat de mine: Hai, lasă-mă și pe mine să mă vopsesc, te rog, te rog eu frumos, mami! Fii și tu cea mai bună mamă din lume! Șantaj, dar nu contează, pînă la urmă am cedat. Cum naiba să nu cedezi? Era acolo, la îndemînă. Ocazia asta ca eu să fiu minunată și ea verde. Am fost și eu verde. Mă rog, doar niște șuvițe, că pe vremea aia nu prea vedeai păr vopsit în toate culorile. Dar am fost și eu. Nu știu de ce, dar simt nevoia să i-o tot repet. Își pune centura, se afundă în scaunul mașinii și-și dă ochii peste cap. Da, știu, mi-ai mai spus-o de o mie de ori. Ei, las' că nu mori dacă o mai auzi și a o mie una oară, zic și apăs pe accelerație. Tace. Tac. Las de la mine: poți să-ți pui ce muzică vrei! Îmi place ce ascultă. I-am spus-o și ei. Uneori, caut pe YouTube și-i trimit link-uri pe WhatsApp cu fel de fel de cîntece. Îi scriu: ia vezi, cred că asta e pe gustul tău. Cînd o nimeresc, îmi trimite inimioare.

Fii și tu cea mai bună
mamă din lume!

Primul semafor. Intersecția Mihai Bravu cu Vatra Luminoasă. E cald. Lumina intră prin parbriz și se așază peste noi, ca un cearceaf. O lumină albă, de dimineață. Am ochelari de soare, buze date cu ruj și părul strîns la spate. Aș putea avea orice vîrstă. Ridurile sînt făcute mănunchi și ascunse sub lentilele mari. Gunoi sub preș. Două palme de sticlă neagră, două pălmuțe. Cucu-bau! Palmele ei mici, cu pielea încălzită de vară și de joacă. Ține e, mami, ține? Așa zicea. Acum are cîte un inel pe fiecare deget. Imposibil să-mi apese pleoapele cu ele. M-ar durea. Dar aș suporta. Se face verde. Ca părul ei. Apăs pe accelerație, arunc o privire în retrovizor – mai întîi în spate, apoi la mine, și cobor geamurile. O las să dea volumul la maximum. Începem să ne bîțîim pe scaun, să dăm din cap sincron și să cîntăm cît ne țin plămînii, pîndind cu coada ochiului, fiecare pe partea ei, reacțiile celor din jur. Pare că ne-am împărțit lumea în două – eu pe stînga, ea pe dreapta, fiecare cu bucățica ei de stradă care trebuie cucerită. Mă gîndesc că am putea fi surori. Sigur, eu aia mai mare, dar surori. Sau prietene. Hai, fata mea, că ție nu-ți dă omu' mai mult de treis'cinci de ani! De-atunci numai de la ea cumpăr brînză și pîine de casă. Cam sărată brânza, dar ce contează? *You are the dancing queen / Young and sweet / Only seventeen*... Versul ăsta îl cînt cu ochii spre ea. Să-i dăm totuși Cezarului ce e al Cezarului, îmi zic. Nu se uită la mine. Cîntă și ea, cu ochii la lumea adunată la semafor.

Am început să îmbătrînesc
din ziua în care nu mi-a mai fost frică de bărbați.

Intersecția Mihai Bravu cu Iancului. În mașina de alături, un bărbat brunet, pînă-n treizeci de ani, tuns scurt și nebărbierit, fumează și ne aruncă ocheade. O văd cum se strîmbă. „Ce dracu' o mai fi vrînd și boul ăsta?“, zice și se retrage cu totul spre mine, la adăpost. Dar ce ți-a făcut, mamă, de vorbești așa? Se uită și el, ca omu'! Poate că, de fapt, se uită la mine. Îmi mușc buzele să nu iasă vorbele. Le înghit cu puțină salivă și arunc un ochi în retrovizor. Ochelarii sînt la locul lor. Ca și fantasmele. Până la urmă, și Meryl Streep avea aproape șaizeci de ani cînd a jucat prima dată în *Mamma Mia* și arăta trăsnet. Bărbatul brunet continuă să fumeze și să se uite la noi. Dau muzica mai încet, îmi scot ochelarii. O puzderie de riduri dau năvală. Ce te uiți, dom'le? Un chiștoc incandescent cade pe asfalt. „Nesimțitule!“, îi strig. „Te bag în mă-ta!“, îmi strigă. Degetele cu inele se adună în poală și se strîng unele în altele, ca puii de vrabie în cuib. Cred că de îmbătrînit, am început să îmbătrînesc din ziua în care nu mi-a mai fost frică de bărbați. Restul a venit ușor, de la sine. *See that girl, watch that scene, diggin' the dancing queen*...

Apăs pe accelerație și pornesc în trombă. Într-o zi, o să facă și ea ca mine. O să apere pe cineva cît lucrurile se vor mișca în jurul ei cu viteză, de-a dreapta și de-a stînga. „Ce tîmpit!“, zice printre dinți, semn că mintea tot acolo i-a rămas agățată. Nu e doar teamă. Mai e ceva. Nici ea nu știe sigur ce. O să afle, are timp. Îmi pun ochelarii înapoi și îmi aduc aminte de ultima noastră ceartă. „De ce mă urăști?“, mi-a strigat. Se îmbrăcase complet aiurea, afară erau aproape patruzeci de grade și ea se încălțase cu bocanci, în timp ce sandalele de i le luasem la chenzină, de ziua ei, zăceau în debara. „Unde naiba te duci așa, tu chiar nu vezi că ești aiurea?“ A început să plîngă și să urle la mine că de ce sînt așa de rea cu ea. „Dar și tu ești rea cu mine“, i-am zis, deși știam și eu că ăsta nu e un motiv. Dar uneori uit. De exemplu, cînd au venit acasă colegii ei de liceu. Trei băieți și o fată. I-am ținut pe toți la masă. Radu stătea pe scaunul dinspre balcon, mai să atingă cu capul etajera, și ștergea cu pîine sosul din farfurie. Săru' mîna mult, excelente! Cele mai bune paste *ever!* Îmi place de băiatul ăsta, pare simpatic. Își dă ochii peste cap. Și lui de tine, a zis că ești cea mai *cool* mamă din clasă! Mă prefac surprinsă. Chiar așa? Ce drăguț! Data viitoare cînd mai vin pe la noi, o să le fac și *cheesecake.* Cu asta, sigur o să-i dau gata pe toți trei. Mă rog, patru, că mai e și fata aia.

Încă un semafor. Intersecția Carol cu Moșilor. Șaptezeci și doi de ani. Atîția are Meryl Streep. Și arată „jos pălăria!“. Cu nouă ani mai mult ca mama. Dar și maică-mea se ține foarte bine. Hai c-avem genă bună în familia asta! Arunc un ochi spre fii-mea și scotocesc în geantă, după ruj. Ești tare frumușică, îi zic. Semăn cu tine, răspunde și rîde. Rîd și eu. Apoi, se face verde, ca părul ei, accelerez și pornim mai departe.

***Ioana Stăncescu** este jurnalistă și scriitoare.*

„Tinerețea ar trebui să fie, pentru tot omul înțelept, o stare permanentă și perpetuă”

interviu cu scriitorul Ion IOVAN

Domnule Ion Iovan, care e fotografia din tinerețe care vă reprezintă cel mai bine? Ce fel de adolescent ați fost și cum era lumea în care ați trecut prin experiențele acestei vîrste?

Vă mărturisesc că îmi repugnă confesiunile. Fotografie june? N-am nici una. Era vremea camerelor obscure, nu a imaginii la purtător, ca acum. Îmi închipui poza unui uscățiv brunet, cu ochii scăpărînd, zăbovind în arșița urbei sale. Zăbovind, așteptînd. Cred că se plăcea, după aerul pedant pe care-l radiază. Dar să vorbim mai bine de urbe. Ce autor nu speculează nimbul locului său de baștină, oriunde ar fi acela? Ei bine, eu n-am nostalgia meleagului natal, un așezămînt oarecare pe sfoara de pavaj dintre reședința de județ și Capitală. Un tîrguleț alipit pîrîului Potop, din malul căruia se ițea casa părintească, pe malul drept. Nu e chiar o zeflemea, ocină mînăstirească pe la 1500, a fost cîndva Parisul isprăvniciei de Vlașca, avînd pe stemă un scut bleu cu trei turnuri. Dar au venit peste el ciumele, turcii, incendiile. La capătul unei istorii de asfințire, m-am ales și eu cu un suvenir: o biblică inundație a pîrîului pomenit care ne-a alungat pe toți în amonte, după toiul nopții. Văd curgerea nămoloasă a Potopului vîjîindu-mi dincolo de brîu, cu mare prăpăd de sălcii. Azi are numai cîțiva centimetri – molcomi, puși pe uscăciune. Ce s-a întîmplat cu bietul meu pîrîu, de-a rămas doar firișor pe fundul albiei? Trecînd în fugă prin noua urbe, n-am avut niciodată aplecarea de a poposi la locul faptei. Cu toate că întreaga adolescență, tinerețe am fost priponit acolo, măcar în vacanțele de vară sau în permisiile de-un fel sau altul. Cum era lumea? La început, o crescătorie. Gimnaziul local devenise școală zootehnică, anexă la ferma statului. Asudam ore lungi prin mizerabilele cocine și îngrădituri. Am evadat cu greu din anii ’50, din vremea aceea. Dar, să fiu drept, copilăria propriu-zisă a avut părțile ei, vorba lui Pirgu. Cu puțin noroc, aș fi prins în școală profesoratul eminenților Cioculescu, Streinu și Ilovici. Tripleta preda ziua beletristică, iar noaptea lua un al patrulea la masa de poker dintre negustorașii locali, numai buni de jecmănit. Nu puține din loazele lor primeau la tablă usturătoare nuiele peste buricele degetelor. Eu n-am avut ocazia atingerii cu nuielușa magică.

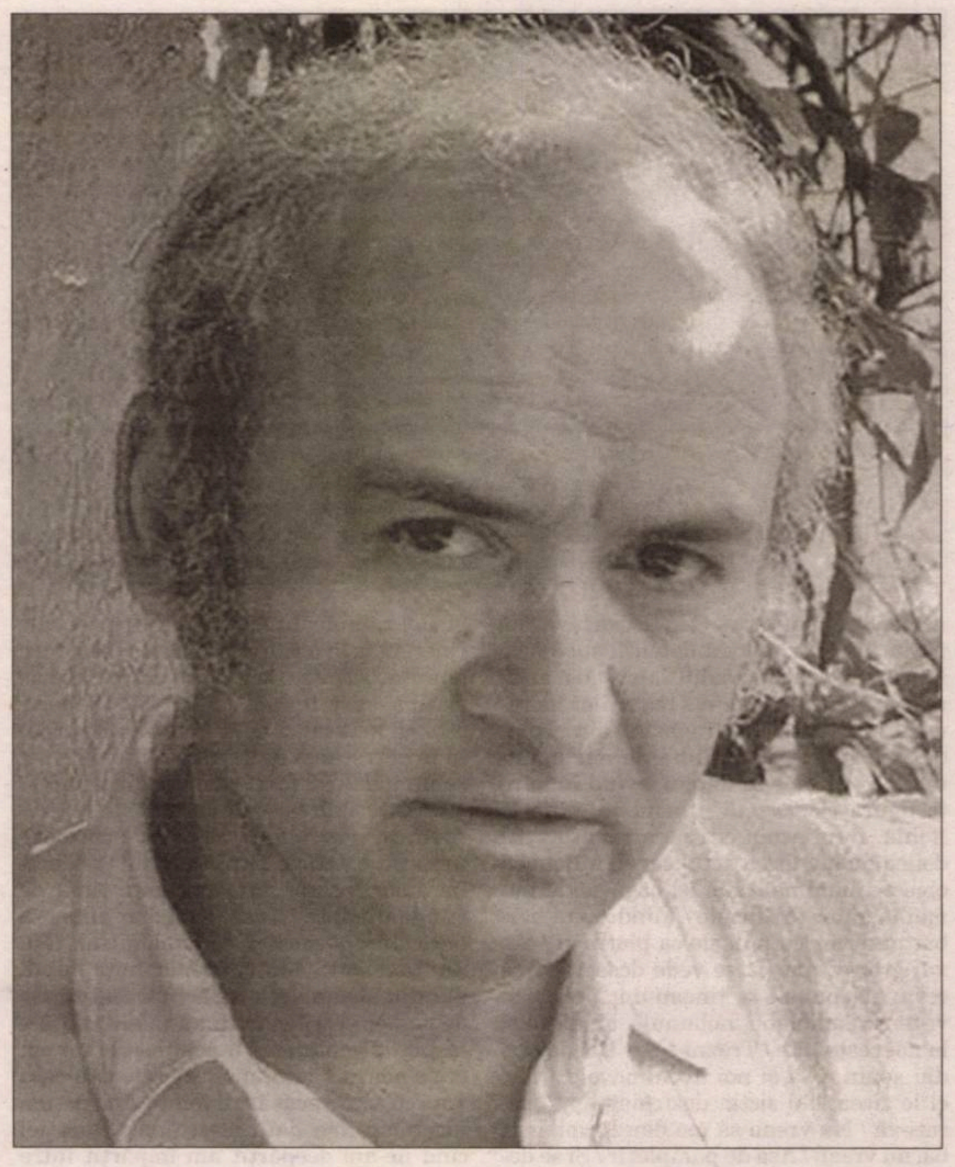

„Cum era lumea?
La început, o crescătorie.“

Cînd v-ați dat seama că vă doriți să scrieți, să deveniți scriitor? Dacă ar fi să alegeți o experiență, niște întîlniri revelatorii pentru cel care ați devenit mai tîrziu, care ar fi?

Evadarea de care vorbeam a fost la capătul de sus al șoselei naționale, în sălile de clasă ale liceului piteștean. Acolo am devenit coleg cu Cezar Baltag, ambii în grațiile belferului de română, un divin ratat. Îndrumările lui literare au fost neprețuite. Cezar era preferatul, de la început a ars cu tot sufletul în poezie. Eu am mers ca prozatorul, mai mocnit. De fapt visam să fiu judecător, o aiureală venită din lecturi. N-aveam nici o șansă – nașul meu, comerciant, fusese expus ca exploatator în mijlocul Străzii Mari, cu pancartă de gît. Pînă la urmă, prin înșelăciune, am obținut îngăduința de a învăța știința dreptului buchisind singur, în afara frecventării cursurilor. Dar pentru a susține examenele trebuia să am o slujbă anume. Astfel am devenit arhivar pe Dealul Arsenalului, în incinta Mînăstirii Mihai Vodă, o anexă a Arhivelor Naționale. Aș insista pe acest răstimp, pe anii de început ai tinereții ca adolescență tardivă. Au fost cei în care am citit literatură cît pentru o viață. Treceam dimineața printre inși ciudat de tăcuți care coborau spre Schitu Măgureanu și urcam dincolo de Splai, pe linia tramvaiului. Înainte de a coti spre mînăstire, mă opream lîngă latura de jos a Arhivelor, un crîmpei de cetate fără detalii, în avanpostul chiliilor călugărești. Escaladam mai departe pe un traseu șerpuit – strada Minotaurului, Ecoului, Meteorilor... Pe Arionoaiei aveam loc de popas, sub un zid pricăjit pe care vița sălbatică, toamna, șiroia cu bulboane mov. Era plăcut să faci drumul pînă sus, spre Uranus. Aici respirai afară din malignul București, răsuflai parcă într-o adormită așezare chezaro-crăiască. Caldarîmul șters pe ulițele în clină te fermeca. Peste întreg cartierul cățărat sub buza Arsenalului se întindea o tăcere aburoasă, o nemișcare străveche, înghițind în spatele gardurilor razele soarelui ce apăreau ici-colo. Dîmbovița abia se vedea, mai degrabă închipuita-i albie marca o mișcare în marginea peisajului, destul de departe, după cocoașele de muțenie ale bisericilor Postăvari, Spira Veche și Izvorul Tămăduirii. Ajuns la slujbă, îmi luam lungi pauze sub melcul Sfîntului Antim, locul meu preferat de lectură. Între două capitole, ridicam ochii și supravegheam de sus căsuțele ce se repezeau să apuce mînăstirea de grumaz, caldarîmul scîlciat de cărucioarele mînate spre gîrla bucureșteană. Ce-mi plăcea acolo? Nesfîrșita lectură, desigur, dar și toropeala locului. Zăbovirea, așteptarea. Viața era în cărțile pe care le devoram. Trezirea pe la mijlocul anilor ’60 n-a fost prea agreabilă, trebuia să mă întorc, obligatoriu, la domiciliul stabil, în urbea natală. Capitala era doar pentru născuții și aleșii ei. Dar eu nu voiam să mă despart de boema bucureșteană, așa că mi-am găsit un loc de muncă în prospecțiuni montane, care-mi lăsa toamna-iarna pentru cenacluri, redacții și *rendez-vous*-uri literare. Din acele veri de pură tinerețe și hălăduială s-a ivit eseul meu romanesc *Impromptu*. În rest, prin lumea artistică a Bucureștiului, care pierdea implacabil ultimii scriitori de cafenea, ultimii „interbelici“. Cumva, discreția, decența, eleganța dispăreau din naturelul condeierilor care afumau localul Casei Monteoru din Calea Victoriei. Acolo mi-am aflat totuși prietenii de-o viață, poeți dintre cei mai grozavi, atunci și în amintire. Trecînd mai departe, cînd venea peste noi deceniul ’70, m-a cam părăsit poezia, după două volumașe de versuri. Asaltat de răsuflarea cetățenilor epocii de aur, năpădit de micile lor intrigi, de foiala simulărilor și suspiciunilor, am plonjat în cotidian, am compus *Comisia specială*. Apoi alte două proze, în mod diferit încrîncenate. Abia după rebeliunea tinerilor din decembrie m-am destins, am întocmit *Ultimele însemnări ale lui Mateiu Caragiale.*

„Cît de schimbată
e lumea?“

V-ați ocupat îndeaproape, fictional, de acest personaj pentru care tinerețea a părut o stare permanentă și perpetuă. Ce a însemnat această apropiere?

Tinerețea ar trebui să fie, pentru tot omul înțelept, o stare permanentă și perpetuă. Mi-e greu să mai adaug ceva legat de ilustrul bastard Caragiale, veșnic june, neferice, după trei titluri cu el, ultimul fiind *MJC* de la Polirom. Mateiu înseamnă o bună bucată de Românie. Politică și literară. Dar și vocea rebelă din spatele poveștii banale. „Style!“, proclama el, gîndindu-se atît la scriitură, cît și la el însuși, ca ființă. Cu morga dandy-ului și fibră reacționară, a riscat să se piardă ca autor, compunînd aproape în disprețul cititorului comun. Nu s-a gîndit nicidecum să dea satisfacție publicului, consumatorilor de tiraj mare, o speță detestabilă. Cum vă spuneam și cu un alt prilej, nu țin jurnal propriu – mă simt mai bine, ca scriitor, în pielea altuia. Pînă la urmă, privind deșertul actual de stil, decență și eleganță, am ajuns să-mi prețuiesc epiderma împrumutată, cu patina ei conservatoare cu tot.

Dacă i-ați scrie tînărului Ion Iovan o scrisoare, ce i-ați spune?

Poate l-aș îndemna nu atît spre Mateiu Caragiale, cît spre Urmuz. Mă gîndesc uneori că doar păgînii scrisului, dedați la pagini bizare, pot înfrunta cu adevărat un text. Nu dreptcredincioșii bibliotecii, autorii care oficiază adăugînd povești la povești. Și, mai ales, punîndu-și zilnic poza și numele în gura tîrgului – cu nesfîrșit sîrg, cu obstinație.

Ce vă era greu să vă imaginați cînd erați tînăr și s-a întîmplat? Cît de schimbată e lumea? Dar tinerii ei?

Nu-mi imaginam că s-ar putea schimba orînduirea, că am putea trăi sfîrșitul Epocii. Ca mai toți cei din jurul meu, politică făceam fără să știm. Terminasem cu un an înainte romanul unui artizan placid, care străbătea un București placid. N-a trecut de cenzură, abia după ’90 a ajuns în tipografie, cu referatul de respingere pe ultima copertă, extras de redactorul Mircea Ciobanu din dosar. Citez: „Rămîn încă multe de spus despre titlul de față, însă concluziile se impun de la sine: un tablou conținînd meditație atît de gravă și absolutizantă asupra existenței contemporane poate rezista confruntării cu literatura actuală, în care oamenii sînt prezentați, și pe bună dreptate, ca adevărați eroi ai timpului nostru? Nu va stîrni publicarea cărții o avalanșă de reproșuri, desigur îndreptățite, referitoare la denaturarea adevărului asupra vieții pe care o ducem? Considerăm că da – și, în această formă, nu are șanse de apariție“. Romanul incriminat se intitula *Ultima iarnă*. Și chiar a fost ultima. Cît de schimbată e lumea? Categoric, mult, esențial, mai ales tinerimea. Numai că noile generații n-au cum să interiorizeze obsesiile celei de-a doua jumătăți a veacului trecut, oricît ar încerca să și le imagineze din cărți.

a consemnat Ana Maria SANDU

DILEMA
Tineretea

Adrian MUREȘAN

Glorioasele păcate ale tinereților

„Să știi, Ioane, că eu am avut multe, grele și foarte urîte păcate“, îi spune, aproape misterios, bătrînul monah ucenicului său, Ioan Pintea. De altfel, Steinhardt declarase, și cu alte ocazii, că nici debutul său literar, prin volumul de parodii *În genul... tinerilor,* nu fusese unul tocmai fericit, fiindcă prea intrase, la 22 de ani, „cu bastonul“ în literatură. În presa literară interbelică, volumul fusese receptat destul de viu, fiind departe de a fi trecut neobservat, în pofida pseudonimului „Antisthius“, cu care era semnat. Reacțiile au fost dintre cele mai diverse: Mircea Vulcănescu crede, într-o notă din *Criterion,* că autorul e „un băiat inteligent, atent și talentat, care știe să surprindă caracteristicul și să nuanțeze humorul, și care s-a amuzat să parodieze scrisul cîtorva protagoniști ai «tinerei generații»“. De altfel, în memoriile sale, ajutîndu-se și de fotografiile din arhivă, Ioan Pintea în felul acesta și-l imaginează: ca un crai de Curtea Veche, orgolios, cosmopolit, ironic. În schimb: „Antisthius bagatelizează fără nici un spirit și adesea cu aluzii pornografice și cu multe predilecții coprofile. E domeniul în care se simte cel mai bine autorul“, scrie Octav Șuluțiu într-un număr din *Familia,* în 1935.

Și totuși, spiritul pamfletar și parodic al tînărului neojunimist avea să producă suficiente delicii estetice, fapt sesizabil și la o relectură postdouămiistă. Iar strategiile spiritului rebel, ale „demonului jucăuș“ (George Pruteanu) nu vor fi abandonate cu totul nici la senectute, cînd Steinhardt va deveni unul dintre partenerii de încredere ai optzeciștilor, ai spiritului ludic și sediționist, convins fiind că locurile în care îl poți întîlni cu precădere pe Hristos sînt cele ale deriziunii, ale transfigurării sordidului, acolo unde te aștepți mai puțin. Recitind astăzi creațiile parodice cu pricina, impresia care rămîne este aceea a unui tur de forță. Vocea îmbracă și oferă consistență unor măști dintre cele mai diverse cu putință, derulînd un joc îndrăcit al registrelor. Pare o recapitulare de uz didactic a celor mai variate formule în care se poate întrupa un discurs, atît literar, cît și nonliterar: roman, publicistică, poezie, pamflet, schiță, eseu, pledoarie, prefață, teatru, rețetă, epistolă, cercetare științifică, expunere doctă, fișă clinică, meditație filozofică etc.

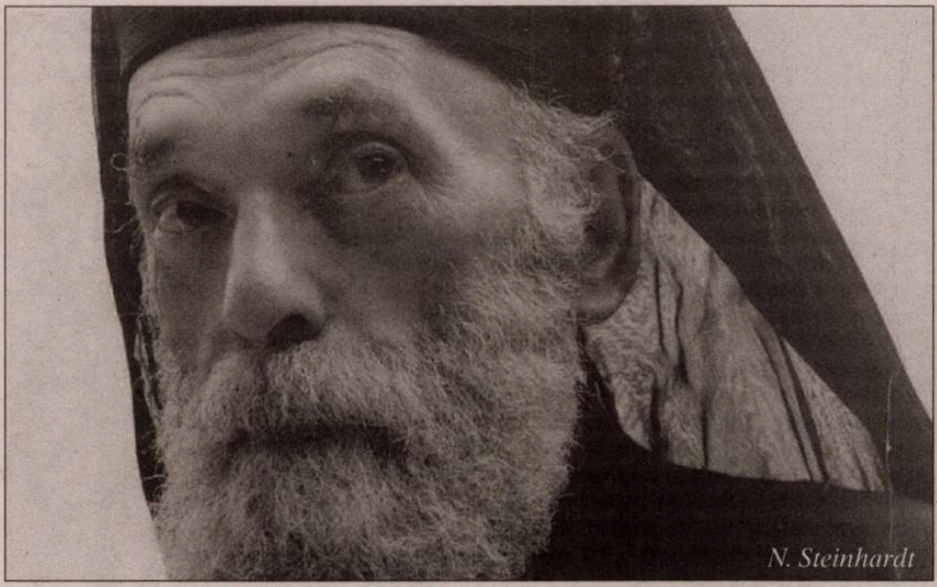
N. Steinhardt

Una dintre țintele parodiilor interbelice ale lui Steinhardt o constituie tocmai *Poemul invectivă,* apărut în 1933, de pe urma căruia autorul, Geo Bogza, avea să pătimească prin două detenții succesive la Văcărești. Principalul capăt de acuzare era: atentat la adresa bunurilor moravuri. Iată, însă, un fragment din „balada“ imaginată de Steinhardt, dar înainte fixați-vă bine în fotoliu, avînd în minte figura clasicizată a monahului de la Rohia. Bun, acum citiți fragmentul: „Al doilea nebun făcea actul cărnii numai cu obiecte inanimate / Și își băga sexul numai în găuri artificiale / Fiindcă era bărbat puternic cu pulpele ca piatra și / Sexul grozav, nici că se vede deseori / Așa ceva; / Nebunele se țineau după el: / Lovi-te-ar damblaua, nebunule, ai, dă-te și la noi cestelalte / Trăzni-te-ar Cel de Sus din senin / Că și noi avem nevoie / Dar el le zicea: hai sictir, desfrînatelor, / Cărați-vă / Nu vreau să mă dau la voi, iaca ba, nu vreau / Așa de pamplezir / Și se dedea la ziduri unde făcuse găuri și la căldări și / Trăia cu gălețile“. Puteți savura restul poemului în volum, nu îi vom devoala aici întreaga partitură, inclusiv din rațiuni de spațiu. La o privire strict canonică, un viitor călugăr s-ar dezice, probabil cu totul, de un asemenea trecut estetic. Ce face, însă, Steinhardt? Publică în 1982, cînd era deja călugăr cu acte în regulă, un soi de falsă și retorică monografie Geo Bogza, cu un solid substrat subversiv, în care reușește, de fapt, să retipărească, mai mult sau mai puțin voalat, tocmai acele poezii ireverențioase ale lui Bogza, care erau în momentul respectiv supuse cenzurii. Descoperind nostalgia, el rămîne, în fapt, fidel propriei sale tinereți și, la o adică, propriului său crez, enunțat și într-o scrisoare către Nicolae Băciuț, spre finalul anilor ’80: „Tinerețea, chiar atunci cînd e de mult surpată prin trecerea anilor, stă alături de noi ca un indelebil fond adlerian-freudian“.

Există și alte poezii-parodii ale lui Antisthius, care suferă, în timp, o curioasă mutație estetică. Este și cazul „poemului amorf“, scris „în genul unui tînăr de stînga-dreapta“ și care astăzi ar putea să treacă drept mostră de douămiism. Iată un fragment: „sînt și poeme mute milița dar din alea nu știu să scriu / sînt scrise de oameni cari se cheamă talentați / ăsta-i un poem amorf îl poate scrie un om orice om în / care intră soarele sau care vine cu soare acasă / ții minte cînd ne-am întîlnit prima dată în strada / Bărăției cînd ne-am despărțit am împărțit între noi soarele / acum aș vrea să dăm soare unei mătuși bolnave dar nu / mai am fiindcă l-am împărțit cu tine milița (...) / acum mă duc să mă caut îndărătul oglinzii / riki protosinghel“.

Paginile care sînt, de departe, cele mai izbutite ale volumului îl au în prim-plan pe tînărul Noica, pasiunea sa pentru filozofie, dar și anumite aplecări ori contorsionări utopice ale discursului acestuia, pe care credem că viitorul său camarad de lot („Noica-Pillat“) le-a intuit excelent. Steinhardt creează o figură, un personaj cu adevărat memorabil, un soi de Sheldon Cooper *avant la lettre* (spun asta pentru cunoscătorii *The Big Bang Theory,* serialul de mare succes, inclusiv pe meridianele online-ului) care vrea să scape de toate neplăcerile contactelor de natură fizică, de tirania afectelor ori de futilitatea proceselor fiziologice. Selectez, întru delectarea cititorilor, cîteva secvențe din acest intertext extraordinar, înzestrat cu reale potențialități dramatice: „Să apreciem frumusețea adevărului cilindric punctualizat. Simplicitatea ordonată a ideilor. Calcule, calcule, calcule nesfîrșite și minunate... (...) Ajută-mă, Unicule, să ajung un triunghi echilateral! (...) Să nu mîncăm. Să visăm că mîncăm atîtea *alte* lucruri posibile. De ce să șezi, istoricește, la o masă? Vă invit la Marele restaurant «Kant», pe Bulevardul Formelor Pure. Vom mînca, frugal, idei fripte pe grătarul special al uitării geometrice formale, servite *à la Leibniz*. Iar ca desert, în loc de colțunași cu brînză, triunghiuri abstracte cu sos picant de posibilități infinite *à la purismul neocriticismului kantian*. Iar de veți rămîne flămînzi, nu uitați că foametea duce la setea ideilor. Să nu mîncăm orb, ci în lumina ideilor. Să mîncăm după calcule geometrice. (...) De ce să spui «bună dimineața» sau «bună seara»? Zile trecătoare. Mai bine să anunți cu bucurie la sculare: Omule, două fracții se înmulțesc înmulțind numărătorii între ei și numitorii între ei. Iar la apusul soarelui: Ascultați, fiilor, suprafața pătratului e egală cu latura la pătrat. De ce sugacii să sugă laptele mamei lor lumești? Mai bine să sugă seva ideală ce curge din principiul lui Arhimede și din rădăcinile cubice ale numerelor zecimale...“.

Nu știu dacă e sau nu o ironie a sorții, însă probabil că ultimul text cu veleități literare pe care Steinhardt l-a scris, în cadrul corespondenței asidue pe care a cultivat-o pînă în preajma morții sale, a fost unul din aceeași sferă a ironiilor ascuțite. Alexandru Mirodan îi ceruse o notă autobiografică pentru *Dicționarul neconvențional al scriitorilor evrei de limbă română* (Tel Aviv, 1986). Odată primită, acesta din urmă o publică, însă îi alătură, ironic, cinic și, am spune, cu un profesionalism îndoielnic (întrucît avem de-a face, totuși, cu un dicționar, nu cu o creație de avangardă), o epigramă a lui Theodor Sperantia: „Un ovrei se botezase / Și din Ițic și-a spus Stan / Se schimbase doar pe nume... / Dar încolo tot jidan“. Ca urmare a descoperirii acestui gest editorial lipsit de probitate, replica lui Steinhardt, expediată tot pe cale epistolară, respectă convenția și rămîne în spațiul epigramei: „N-o fi jidanul botezat / Chiar un român adevărat, / Dar nici transfugul comunist / Nu-i autentic sionist“. Și iată cum, înainte de a pleca, demonul jucăuș al tinereților și al plăcerilor travestiului jubilează încă o dată.

***Adrian Mureșan** este critic literar, profesor la Liceul Teoretic „Avram Iancu“ din Cluj-Napoca. Cea mai recentă carte:* Vîrstele subversiunii. N. Steinhardt și deconstrucția utopiilor, *Editura OMG, 2020.*

Propuneri de *Dileme vechi* pentru viitor:

- **Inerție socială, pasivitate și resemnare**

„Îmi ascult cu foarte mare grijă echipa“

– interviu cu actrița și regizoarea Alina GRIGORE –

Pe ***Alina Grigore*** *am văzut-o în* Ilegitim, *filmul lui Adrina Sitaru. Anul acesta, lungmetrajul ei de debut,* Crai nou, *la care semnează și scenariul, și regia, a fost selecționat în competiția Festivalului de film de la San Sebastian. Am vorbit cu Alina Grigore despre puterea poveștilor, căutarea din spatele lor și procesul prin care trece o idee pînă ajunge în forma în care se vede pe ecran.*

© Ayfer Cadir

Cît de greu e, ca actor, să decizi că te pricepi să și scrii un scenariu și să-l și regizezi? Care au fost spaimele legate de acest prin lungmetraj, Crai nou*?*

La mine, tranziția s-a făcut natural. Am lucrat cu Adrian Sitaru la mai multe proiecte și nu toate de film, unde, într-un fel sau altul, eu acționam ca un antrenor pe partea de actorie sau de căutare a personajelor și situațiilor. Atunci Adrian Sitaru a fost cel care m-a încurajat să fac regie. Îl sun de fiecare dată cînd întîmpin o problemă. Ultima oară l-am sunat acum o săptămînă, la 7 dimineața, în mijlocul filmărilor la noul proiect (filmat în Deltă). Nu mi-am dat seama cît era ceasul și tot el și-a cerut scuze că nu mi-a răspuns prima oară. Pe partea de scenariu, scriu de pe la zece ani povești sau pagini de jurnale sau piese de teatru, așa că aleg următoarea poveste în funcție de ce pică. Fără să fiu un om religios, cred totuși într-un aspect providențial al felului în care se naște, se dezvoltă și e lansată o idee în lume. Pentru ultimul film, Gabi Suciu și Adrian Pădurețu mi-au spus că își doresc de mult să filmeze în Deltă. Am luat un text dramatic de *Commedia dell'Arte* și unul contemporan, pe care le scrisesem cu ceva ani în urmă și, deși eterogene, am încercat un fel de amestec. Pentru cel contemporan lucrasem cu actorii școlii noastre destul de mult, aproape doi ani pandemici așa că am avut timp să deconstruiesc și să reconstruiesc. Apoi osmoza s-a produs natural. Pentru *Crai nou,* aveam un volum de povești culese din mediul rural și cîteva personaje destul de cărnoase pe care mai apoi le-am dezbătut cu actorii. În urma interacțiunii cu ei am scris un scenariu de film. Spaima era că nu va fi cel mai coerent scenariu. Nu e nici pînă azi, dacă te gîndești la un scenariu clasic. Pentru mine, firul logic al poveștii e în mare parte emoțional și de multe ori mi-e greu să explic asta atunci cînd mergem la *pitch*-uri. Le cîștigăm de cele mai multe ori datorită felului în care dezvoltăm proiectul, nu datorită temei. Sînt foarte puțin interesată de coerența și cursivitatea poveștii și mai interesată de un racord emoțional al personajelor. Ce fac ele sau cît de coerente sînt acțiunile lor în opinia unuia sau a altuia, mi se pare greu de judecat. Publicul își va justifica povestea în funcție de diferitele culori de empatie. Aici, cînd am început să despic acțiunile fetei în jurul căreia am construit-o pe Irina, o fată din realitate, mi-am dat seama că nu ar avea nici un fel de coerență într-un scenariu clasic. Așa că, apelînd mult la munca pe care o face un actor, am început să-i motivăm emoțional ordinea deciziilor, și mi s-a părut onest să primeze asta și în film. Și dacă exista o ordine mai bună, am lăsat-o să se nască. Asta conferă foarte multă libertate actorilor, directorului de imagine, dar mai ales editorului. Genul ăsta de muncă e excitant. Curajul de a crea o formă și a o oferi către un nou proces de creație mi se pare fantastic. Începe să mă incite proiectul încă din momentul în care e tradus în franceză sau în engleză. E interesant să vezi cum percepe altcineva povestea ta. De la traducerile în altă limbă pînă la ce face editorul, îmi place foarte multă să observ și să mă folosesc de felul cum își „traduc“ alții viziunea mea. Cred că rolul meu în proiect e unul de cizelare a unui proces participativ de creație. Dar e o muncă de cercetare și experimentare. La *Ilegitim,* în procesul de distribuție am fost sfătuiți să nu folosim cuvîntul *experimental* pentru a nu da senzația unui proiect de școală. Și cred că dacă urmărești un proces substanțial vei obține și alte cîștiguri. Nu îmi doresc să fac nici un proiect care nu are la bază un lucru foarte aprofundat cu actorii, de exemplu, sau un lucru minuțios al meu pe scriitură. Am lucrat cel puțin doi ani cu actorii și ne vedeam de cel puțin două ori pe săptămînă, la toate proiectele de teatru și film pe care le-am avut și, cînd văd un film, pot să-mi dau seama ce regizori de film mai fac asta. Mi se pare foarte mare diferența.

De ce era atît de important de spus povestea personajului din Crai nou*?*

Cred că inițial a fost mai degrabă o formă de exprimare a unor frustrări pe care le-am adunat în copilărie legate de educație. La 7 ani am plecat din București direct la țară. M-am mutat de vreo cinci ori în copilărie pentru a putea dobîndi o educație mai bună și nu numai. Mama a fost genul care m-a mutat de la o școală la alta dacă i se părea ei că ceva nu e în regulă. În clasa a VI-a, de exemplu, am „certat-o“ pe o dirigintă, care mi-a dat public *shaming* în fața clasei și m-a făcut „sărăntoacă“ deoarece mama nu a avut bani să dea la fondul clasei. I-am zis tot ce mi-a trecut prin cap (și nu erau cuvinte ușoare), mi-am luat ghiozdanul și am plecat. Cînd am ajuns acasă am fost convinsă că mama va fi foarte supărată pe mine. Nu a fost. A plîns cu mine în brațe și a doua zi eram transferată la altă școală. Dar nu aș fi putut face asta dacă nu eram un „elev bun“. Celelalte „sărăntoace“ din satul meu nu au avut această ocazie, de a-și apăra traseul. Și am suferit, de exemplu, cînd mi-am dat seama că prietena mea cea mai bună și colega de bancă abia trecea clasa. Nu avea timp, pentru că trebuia să muncească pămîntul. Ai crede că, douăzeci de ani mai tîrziu, situația s-a schimbat. Absolut deloc. Dar filmul vorbește foarte puțin despre asta și mai degrabă despre felul în care o comunitate contribuie la acest tip de manipulare asupra tinerelor și despre efectele pe care le poate avea asupra minții lor. E o viermuială interesantă scăldată în iubire și frică de care victima nu-și mai dă seama. Uite, apropo de a experimenta și de imposibilitatea de a lucra după un scenariu clasic – într-un scenariu *„character-driven“*, cum pare să fie acesta, personajul central are o miză mare pe care o urmărește și căreia, nu-i așa, i se opun nenumărate obstacole. La noi a fost complicat să facem asta, deoarece am luat povestea unei fete deja bulversată și manipulată de forțele opozante și am urmărit mai degrabă procesul ei de dezumanizare. Irina e din start abulică și bulversată. Deciziile ei nu sînt raționale. M-am ferit mult să-i dau acest aspect de eroină care reușește să obțină orice, pentru că nu asta ne-a interesat, ci subtilitatea cu care se produce coruperea minții. Sper ca la final publicul să nu știe dacă Irina a vrut sau nu să acționeze în felul în care o face, ci să-și pună întrebarea: „Care e cu adevărat puterea unei victime de a se salva?“. Irina nu se salvează. Irina doar schimbă locurile în triunghiul victimă-salvator-agresor. Dacă două fete din satul meu se preocupă începînd de mîine de educația lor, filmul ăsta și-a atins scopul.

Care e diferența între a lucra cu actori profesioniști și cu neprofesioniști?

Mi-e foarte greu să răspund la această întrebare fără să provoc vreo rană, cred. Am întîlnit actori neprofesioniști foarte talentați și foarte coerenți în „bucătăria“ lor de acasă, la fel de preocupați de meseria asta ca aceia profesioniști. Nu-i prea mai împart pe categorii. Actorii neprofesioniști cu care eu lucrez sînt doar cei din școala de actorie InLight, or acolo facem lucrurile la fel de serios ca în mediul formal. Am cursanți care au făcut patru ani de cursuri la noi. Robi Urs a luat la Berlinale Talents și la Sarajevo Talents în decurs de nouă luni. Mie mi-e greu să-l mai numesc neprofesionist. Ce-i lipsește InLight-ului sînt cursurile de mișcare, dans, istorie a teatrului etc. Dar majoritatea actorilor neprofesioniști cu adevărat preocupați de meserie vor face cursurile astea în altă parte sau vor învăța pe cont propriu. Actorii profesioniști sînt mai siguri pe ei, mai pragmatici și mai disciplinați uneori. Cu un actor ca Vlad Ivanov nu doar că mă înțeleg din priviri, dar te va surprinde întotdeauna cu infinitul de resurse și unelte pe care le deține. Dar așa cum am întîlnit neprofesioniști foarte bine pregătiți, la fel am întîlnit și profesioniști la celălalt capăt al coerenței. Lucrez și cu unii, și cu ceilalți, dar în feluri foarte diferite pînă la un punct al procesului. Îi respect, admir și iubesc la fel de mult și încerc să mă raportez în funcție de fiecare în parte pe platoul de filmare.

Cum lucrați, concret, și cît de mult participă echipa la direcția în care se va duce povestea?

Noi facem cam așa (și nu vorbesc doar de proiectele de film). Îmi întreb actorii cu care urmează să lucrez cam ce ar vrea să exploreze. În funcție de asta, aleg sau nu un scenariu din trecut sau combin una-două povești pe care le am în minte și scriu un prim draft de scenariu. Primul draft îl scriu instinctiv în maximum două ore. De obicei, personajele sînt deja destul de cărnoase căci majoritatea poveștilor sau pieselor mele sînt inspirate din realitate. Apoi încep lucrul cu actorii. Construim împreună amintiri comune, facem o căutare comună de rol. În paralel am discuții cu directorul de imagine, în cazul meu Adrian Pădurețu, și cu editorul. Vine și Gabi Suciu să cunoască echipa de actori și ne creează tot cadrul necesar pentru niște repetiții coerente. Pentru filmul următor, cu Melissa Leo, ne-am întîlnit la New York, Berlin și în România, de exemplu. Încerc să repet cu actorii în locație sau în locații foarte asemănătoare cu locația filmării. Pentru toate cele trei proiecte de film de pînă acum am știut exact locația unde voi filma, deci am scris în funcție de locație și de actori. Asta e cea mai frumoasă parte, cea în care despicăm și motivăm fiecare intenție a personajelor noastre. Încercăm să le explorăm dincolo de ceea ce poate am văzut eu inițial. Îmi ascult cu foarte mare grijă echipa în procesul ăsta și experimentăm prin diferite jocuri tot felul de situații. Nu vorbesc doar de jocuri de actorie, ci și de experimentarea cu directorul de imagine. Și, la un moment dat, îmi impun să pun lacăt unei versiuni finale. Dar totul se poate schimba pe platou în limitele posibilităților administrative. Cu Adrian Pădurețu și cu Gabi Suciu știm să „dansăm“ foarte bine într-un proiect. Gabi înțelege foarte bine ce ne dorim și ne pune totul la dispoziție. Cînd actorii sînt foarte bine pregătiți, testăm diferite mijloace cu Adrian Pădurețu de a exprima prin imagine. Doar testăm. Dar totul se decide pe platou în funcție de capacitatea emoțională a actorilor și de felul în care am construit mișcarea scenică în locație. Dar, din nou, acest proces e foarte îndelungat și riguros pînă ajungem pe platou. De cele mai multe ori încerc să-i exprim emoția pe care o urmărim vizual prin felul în care creez mizanscena. Știm amîndoi că fiecare dublă și repetiție cu actorii e unică din perspectiva reacțiilor lor. Amîndoi sîntem de părere că de cele mai multe ori camera trebuie să fie intuitivă, așa că am grijă să ajut dramaturgic felul în care va dansa el printre actori. Într-un mare final devine efectiv un tango.

a consemnat Ana Maria SANDU

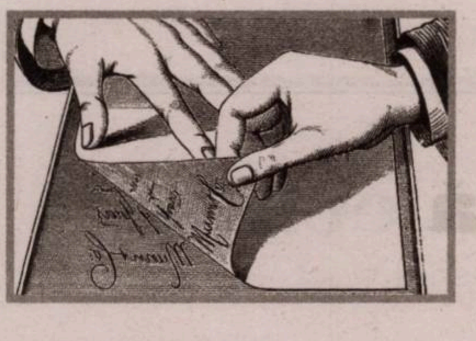

Cosmin CIOTLOȘ

cartea **nevăzută** a lunii

Ultimele nopți de dragoste...

...cele dintîi de Legiune Străină. Așa s-ar putea rezuma, într-o parafrază facilă, un prea puțin știut roman de la 1936, *Jurnalul unui om inutil,* apărut sub o semnătură enigmatică: Sergiu Vladimir. Îl păstram de cîțiva ani în rezervă, convins că-i va veni rîndul și că, într-o bună zi, voi scrie despre el. Mă făcuse curios un articol al regretatului Alexandru George (mare amator de chițibușerii istorico-literare și eminent cunoscător al interbelicului) care pleda cauza acestei cărți fără noroc, de nimeni recenzată și de mai nimeni pomenită. Ocazia s-a ivit de curînd, odată cu conferințele arădene ale *Dilemei vechi* (12-14 august a.c.), în cadrul cărora Ioan T. Morar a adus în discuție subiectul „românilor din Legiunea Străină“. Neputînd urmări intervenția în direct (și în așteptarea înregistrării de pe YouTube), m-am consolat literar și m-am jucat alcătuind mental o antologie tematică. Cel mai cunoscut, îmi închipui, e personajul lui Mircea Cărtărescu, Victor, geamănul absent din *Orbitor.* Cel mai surprinzător: prozatorul sburătorist Gheorghe Brăescu (feblețea lui E. Lovinescu), înrolat în tinerețe și întors de familie către un destin militar infinit mai confortabil. Pionierul absolut: un anume S. Schiffer, restituit recent de Mircea Anghelescu în volumul *Călători români și călătoriile lor în secolul al XIX-lea*, care, dezertînd mai degrabă din pricina condițiilor medicale precare, trimite către două cotidiene din țară o corespondență „în timp real“ (încheiată brusc, la 1900, probabil odată cu moartea fostului combatant). Între aceștia, spuneam, și autorul *Jurnalului unui om inutil*. Îl numesc așa pentru că „Sergiu Vladimir“ nu e altceva decît un pseudonim abil (în sensul că preia pe copertă identitatea fictională a protagonistului) îndărătul căruia se ascunde ceva mai cunoscutul eseist și filosof Petru P. Ionescu (1903-1979). Menționat în această ipostază în *Istoria*.... lui Călinescu pentru *Ontologia umană și cunoașterea* (1939), cu o activitate publicistică dispersată (baleind, între cele două războaie, de la *Revista Fundațiilor Regale* la *Gîndirea,* de la *Sfarmă Piatră* la *Muncitorul român),* Ionescu le spune, poate, mai multe celor care l-au descoperit după 1990 prin *Metafizica ortodoxiei.*

> „Unul care vrea să ne facă praf.
> Pur și simplu.“

Biografie contorsionată, cu multe pete albe, asupra cărora n-are rost să insist. Se pare că, după un prim doctorat la București, trecut cu *magna cum laude* (1928), Ionescu va primi o bursă la Paris, suspendată după doi ani, ceea ce-l va pune în situația cu totul neplăcută de a supraviețui încă o vreme acolo din expediente neclare. E greu de spus dacă acestea au inclus și un stagiu în Legiunea Străină. Oricum, pasajele referitoare la episodul cu pricina sună vivace, în opoziție cu restul romanului, adeseori verbios și peste măsură de speculativ. În legătură cu asta, să mai spun că Alexandru George se înșală crezînd că *Jurnalul unui om inutil* a trecut neobservat la apariție. De o cronică, măcar, a avut parte: cea a lui Ovidiu Papadima, în *Gîndirea* nr. 8/1936 (nu 6/1936, cum acreditează nota din *Dicționarul General al Literaturii Române),* care desființează cartea încă din primul paragraf:

„Unul care vrea să ne facă praf. Pur și simplu. Stă, firește, la Paris. Și, firește iarăși, își scrie jurnalul intim după ce s-a săturat de viață. E teribil [de] deștept, pervers, cuceritor și cult. În primele zece pagini sînt pomeniți: Machiavelli, Baudelaire, Maurois, Proust, Pirandello, Ovidiu, Rousseau, Bourget, Disraeli, Bernstein, Romains, Duhamel, Romain Rolland etc. Nu e însă deloc vorba de un erou din ai lui Papini, pe aici. În patru sute de pagini se răsfață un român șmecher și vorbăreț, care trece prin zeci și zeci de avataruri erotice“. Pentru ca, după cîteva citate ilustrative („Nu știu de ce am avut *viziunea* unui nud inform, *al* [sic!] unui vagin și *al* [sic!] unei guri înfulecînd avid pîine și o bucată de brînză“), verdictul să cadă crîncen: „Cred că e de prisos să mai insistăm. Ar însemna să ne batem joc și noi de cetitorii noștri, după ce și-a rîs autorul de ai lui, copios, în patru sute de pagini“.

N-aș zice că recenzentul n-are dreptatea lui. Romanul conține destule pasaje improprii stilistic și scăpări de frapă încă și mai memorabile decît elementarele articole genitivale „dezacordate“: la un moment dat sînt pomeniți, „Libelungii“ (știu, pare un calambur inventat rapid de Ion Stratan) sau e citat Shakespeare cu un suprarealist-cacografic *„to by or not to by“*. Dar, cu toate aceste greșeli evidente (pentru care, bănuiesc, va fi avut și tipograful vreo vină), cartea nu merită bagatelizată. Ce nu sesizează Ovidiu Papadima e natura dintru început parodică a *Jurnalului...*, care sintetizează și ridiculizează tot ce avea epoca mai *à la page.* Sigur că titlul poate fi o trimitere la Papini, dar de ce nu și la Barbellion, de ce nu și la Turgheniev, de nu și la Lermontov sau la Cehov? Dezabuzarea era un trop al momentului și n-ar trebui să uităm în ce covîrșitoare măsură tînăra generație s-a servit de ea. Că Petru P. Ionescu o știe (și mai mult: o înțelege; și mai mult: o privește cu mari rezerve) e evident din aceleași prime pagini masacrate în cronică:

> „E de prisos să-mi descriu stîngăcia.
> A doua zi, Lia era tot fată“.

„Dacă eroul meu nu ar fi veridic, l-aș putea modela cum mi-ar place. Aș face din el un geniu sau o victimă. Și sfîrșitul ar fi la înălțimea lui, Mi-aș consulta cititorii printr-un plebiscit (plebiscitul e iar la modă) și l-aș sinucide, omorî sau academiza după rezultat. Eroul meu ar fi un prototip, o idee, un simbol. S-ar învîrti (pardon, ar evolua – așa e literar) într-o lume specială pe care aș picta-o ca o frescă a societății de după război. (Îmi amintesc că s-au constituit chiar premii literare pentru cel mai bun roman al societății de după război) sau, pentru a fi învăluit eu, autorul, într-o lumină de vis, mi-a «plasa» eroul în India sau în Shanghai și aș scrie ceva cam ca *Maitreyi* lui Mircea Eliade sau ca în *La Condition humaine* a lui Malraux. Dar din nefericire eroul nu e imaginar. E real. Sînt eu. Și viața – Domnii mei – e ceva ciudat care nu ține cont de visele și aspirațiile noastre, care merge pe drumul ei fără să ne întrebe și pe noi la ce stație am dori să ne oprim și dacă ne convine să luăm trenul: spre Paris, spre Sinaia spre Vladivostok, spre Djibouti, Calcutta sau Shanghai... (A se consulta *Plecare* de Dorgelès)“.

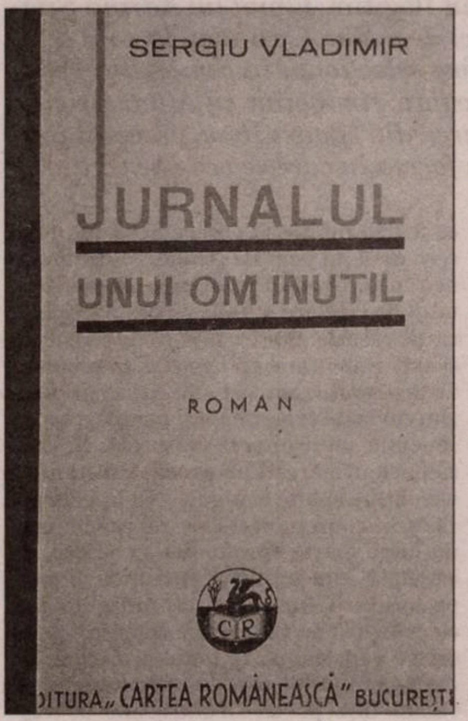

Obsesiile lui Petru P. Ionescu nu sînt, în definitiv, altele decît cele autenticiste ale generației lui, iar excesul frazeologic are menirea de a le îngroșa. Întocmai ca personajele lui Eliade, Sergiu Vladimir ține jurnal, iubește mai multe femei deodată (două surori, Tonia și Lia), face gesturi brutale și inexplicabile, descinde la prostituate înaintea căsătoriei, cu rezultate dintre cele mai neconvingătoare. Antrenament, ca să zic așa, perfect inutil:

„Ești virgin? Era în întrebarea ei bucuria femeii care primește taina sexului, care deschide orizontul fatidic al ritualului. Nu am vrut să-i răpesc prima iluzie și am mințit: «Sînt». Și-a ascuns capul la pieptul meu și a început să plîngă încet, un plîns de nețărmurită bucurie. Mîngîindu-i perplex și proteguitor buclele negre, rostogoleam în minte o serie de întrebări în debandadă; o gloată nebună de imagini. E de prisos să-mi descriu stîngăcia. A doua zi, Lia era tot fată“.

> „Organismul, printr-un capriciu indeterminabil,
> s-a hotărît să trăiască, să existe.“

Tot acest regim autoironic, cu multe fandări și nenumărate oglinzi deformatoare, camuflează o reacție acidă față de literatura momentului (de ale cărei ticuri alții nu se vor descotorosi nici peste ani: stau mărturie paginile de *Jurnal portughez* ale lui Eliade, căzut în admirația propriilor sale performanțe erotice). Sîntem, repet, în 1936. Un banal tur de orizont ne poate furniza indicii asupra capacității lui Ionescu de a capta tendințele și de a le pastișa dezinvolt. Poza cinică adoptată în primele pagini derivă din junele Cioran, la fel ca retorica goală a suicidului (există inclusiv un capitol, „Europa candidată la sinucidere“, care atacă buf problematica *Schimbării la față...*). De Blaga ia distanță odată cu revelația religioasă cam fără urmări pe care o trăiește personajul la un moment dat („picioarele goale mergînd pe stele“ ale poetului nu-i „spun nimic“). Erotomania consună cu *Poemul invectivă* al lui Bogza. Crizele de gelozie îl convoacă pe Holban. Dialogurile par importate din Ionel Teodoreanu. Și așa mai departe. Nici linia M. Blecher – Sorana Gurian nu e uitată: soția lui Sergiu suferă, ca și aceștia, de morbul lui Pott, prilej pentru convingătoare flanări prin jargonul medical: „Mi-am aplecat aprobativ capul. Lia avea «vărsături incoercibile». Se făcuse un consult de medici. D-rul Topilescu se jucase șugubăț cu picături de apă, cu înțepături, cu exteziometrul, cu olfactometrul, cu algesiometrul și cu o mulțime de alți «metri». Un altul, specialist în bolile interne, ridicase din umeri. D-rul Oancea Crucel declarase că nu mai e nici o nădejde; D-rul Vartolomei opinase pentru operație (gastro-enteroanastomoză sau rezecția Molya-Hortolomei). Al patrulea prescria injecții de insulină; al cincilea ser glucozat“.

Fondul, însă, anticipam, e camilpetrescian. Petru P. Ionescu „rescrie“ *Ultima noapte...* și se agață de *Patul lui Procust.* Notele de subsol, pledoariile anticalofile, trama – toate vin de-acolo. Obosit de maladia Liei și sceptic în privința fidelității ei, Sergiu o înșală vagant cu tinere din orașe îndepărtate (recunoaștem Dejul, recunoaștem Timișoara, chiar disimulate sub inițiale). Crede și se îndoiește, ricanează și se lasă tulburat de gesturile de afecțiune ale acesteia. Așa ajunge să se înroleze în Legiunea Străină. *Marche ou crève:* deviza se traduce pentru el cît se poate de practic. Banii (căci tratamentul Liei e costisitor), respectiv moartea, care-l va degreva de orice răspundere și care-i va consfinți clamata inutilitate:

„Pînza cortului mă apără de arșiță. Munca e aceeași. Și ce e mai ciudat e că organismul, printr-un capriciu indeterminabil, s-a hotărît să trăiască, să existe. Nu mai am nici bradicardie, nici oboseală. Mușchii mei tind să capete tăria oțelului. Mi-i studiez în fiecare seară. Sînt rezistenți. Ciocanul, cazmaua și lopata le mînuiesc cu o dexteritate care îl miră pînă și pe colosul de Bride. Locotenentul Gallard a înaintat un raport elogios despre legionarul Tommy 37.435“.

Sînt pagini puternice, acestea, fără cine știe ce priză la mediu („orașele se aseamănă unele cu altele, ca monotonie și insipiditate, ca două piese de teatru de dl Iorga“), dar cu remarcabile sondări ale senzațiilor fizice. Rănit de tuaregi, rămas singur după pierderea camarazilor, Sergiu Vladimir deambulează prin pustiul algerian, fără apă, halucinînd, ars de soare, amenințat, ascultînd, noaptea, răgetul leilor. Va scăpa în cele din urmă, salvat *in extremis* de un necunoscut, se va întoarce la București, după alte și alte peripeții erotice întîmplătoare și norocoase, pe care le va consemna răbdător în acest *Jurnal...* Măcar acum, în al doisprezecelea ceas (adică în al optzeci și cincilea an), romanul lui Petru P. Ionescu își va cîștiga locul cuvenit: între experimentele caricaturale interbelice, alături de *În genul... tinerilor* (1934) al lui N. Steinhardt.

Cosmin Ciotloș *este critic literar și lector la Facultatea de Litere din București. Cea mai recentă carte publicată:* Cenaclul de Luni. Viața și opera, *Pandora M, 2021.*

■ ■ ■

Victor MOROZOV

dilematograf

Lacrimi artificiale

● *Nowhere Special* **(Marea Britanie-Italia-România, 2020), de Uberto Pasolini.**

Lacrimile, se știe cel puțin de la Aristotel încoace, sînt unul dintre lucrurile fundamentale pe care le favorizează experiența artei. Nici nu e de mirare, atunci, că melodrama a prins atît de bine la oameni atît de diverși precum Kenji Mizoguchi și Clint Eastwood. Și probabil că niciodată nu sîntem mai vulnerabili – și mai bucuroși că sîntem astfel – decît în întunericul sălii, cînd peste noi amenință să năvălească un val de emoție. Regizorul Uberto Pasolini pare să cunoască, și încă prea bine, puterea pe care o situație melodramatică o poate dobîndi asupra spectatorului. Dar se bazează atît de mult pe această putere, uitînd cît de evanescent e efectul ei, încît melodrama nu mai pare, în cazul său, un mod propice de a mobiliza gîndirea cinematografică – ci un șiretlic prin care să poată scăpa basma curată cu un film ratat.

O bună parte din izbînda melodramei ține de dozaj: jocul abil dintre reprimarea emoției și descătușarea ei, adesea oglindind soarta crudă a unui erou sfîșiat între o pasiune imposibilă și niște așteptări societale normative, poate produce vertij atunci cînd se ating intensitățile optime. Pasolini greșește pentru că nu are încredere în filmul său și în oamenii care-au venit să îl vadă: îi e teamă că, odată ce lasă mai moale pedala cu patos, ambreiajul acestei povești lăcrămoase va decupla singur și ne va lăsa în drum. De unde și senzația că, de la atîta exces glicemic, devine complicat să separi momentele de emoție autentică de acelea prin care se trag sfori groase. Căci Pasolini are dreptate să fie nesigur pe materialul său: sub aspect de mizanscenă, filmul gonește pe lîngă noi fără să lase urme. Cadrajele sînt generice, discuțiile dintre personaje se ridică cu greu peste nivelul tutorialelor pentru interviuri de angajare. *Nowhere Special* este un film fără texturi, care arborează același dezinteres pentru locurile fără nume pe unde s-a filmat ca și pentru oamenii care le populează.

Ce mai poate melodrama astăzi? Grea întrebare, care trimite direct în punctul nevralgic al unui gen cinematografic – nu e singurul – prea bine asociat cu un loc (Hollywood-ul), cu o perioadă (anii '40-'50), cu o formulă (filme centrate pe figuri feminine, care să mai dilueze puțin din angoasa socială a unui mediu machist, plin de cai și călăreți înarmați). Uberto Pasolini nu vine din zona asta decît oblic: filmul său aduce mai curînd cu experiențele lui Ken Loach, dar subțiază politicul pînă ce ajunge să semene cu o boare, călcînd în schimb mai apăsat pe butoanele storcătorului de lacrimi. În centrul poveștii îl avem pe John (James Norton), despre care aflăm pe parcurs că e pe moarte și-și pregătește trecerea dincolo încercînd să-i găsească fiului său de 4 ani o nouă familie iubitoare. Acest „pe parcurs“, care ne ascunde detalii și se amuză, măcar un pic, să ne ducă pe o pistă falsă, e cel mai interesant truc al scenariului: la început credem că de vină e sărăcia, sau beția, sau neglijența lui John, sau toate la un loc. Nici pe departe: John își iubește fiul, iar fiul îl iubește pe John – nici o notă falsă pînă la final în această relație. Problema e că nimeni nu e dispus să-i ofere acestui băiețel un cămin pe placul tatălui. Sfîșierea de-aici vine: timpul trece, nisipul ajunge la fundul clepsidrei, iar unicul progres al bărbatului e în dragostea, mereu consolidată, pentru fiu.

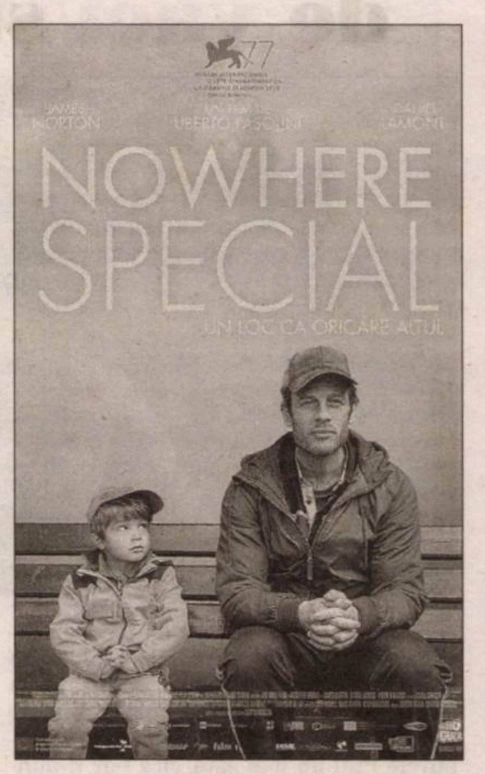

Ken Loach a rafinat expresia unui cocktail de film politic și melodramă. I se pot reproșa multe acestui marxist care umblă pe furiș la coarda sensibilă, dar nu și că n-ar fi eficient. Cum ar veni, ideile de stînga alunecă mai bine pe gît în jos atunci cînd sînt unse cu niște patetism: e o miză mică, dar e totuși o miză. *Nowhere Special* n-are nici miza asta: social, viața e grea (John spală geamuri), inegalitățile sînt mari, dar asta e. Filmul nu e nici revoltat (măcar așa, prin aplomb, i s-ar fi putut scuza cecitatea politică), nici dispus să examineze mai riguros această problemă, altfel decît sub forma unor cadre în care John privește prin geam direct în casele unor burghezi. Ceea ce ne aduce în miezul necazului: căci totul, aici, e făcut pentru a ne face să plîngem. Totul ne cheamă să-l compătimim pe acest bărbat iubitor și bun – înțelegem că odinioară a fost „rău“: are brațele tatuate –, care încearcă să-i lase ceva băiatului. Ridicolul filmului e străveziu: cînd politica e ocultată printr-o resemnare oarbă, cînd socialul e împărțit în tranșe de o grosolănie manifestă (toți sînt putred de bogați sau vai de capul lor: unde e cinema-ul britanic atent la nuanțele și detaliile claselor?), cînd pînă și inima e închisă în reacții prestabilite (cadrele cu cei doi alergînd prin parc și mîncînd înghețată, ambalate în muzicuță sensibilă) – atunci se cheamă că lacrimile nu sînt acolo pentru a potența și a consfinți o emoție, ci pentru a ne trimite reflecția la culcare și a ne deturna de la traseu. Dar un spectator cît de cît atent nu-i va putea ierta filmului manipularea la care l-a supus îndîrjit, de la un capăt la altul.

Nowhere Special rulează în cinematografe din 10 septembrie.

■ ■ ■

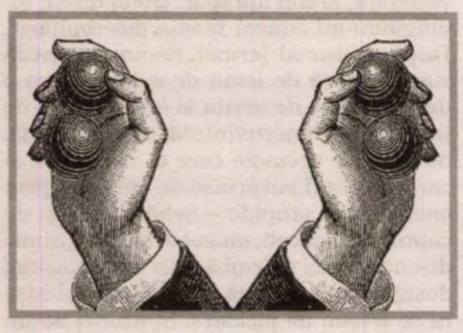

Aron BIRO

audio și n-am cuvinte

Pariuri personale

● **Christone „Kingfish“ Ingram,** ***662,*** **Alligator Records, 2021.**
● **Shemekia Copeland,** ***Uncivil War,*** **Alligator Records, 2021.**

Regret că n-am ajuns la cele cinci (!) concerte Beth Hart de vara asta de la Brezoi, am fost și oarecum sceptic privind rostul a cinci concerte consecutive, nu consideram că în România există suficient public pentru așa ceva. Se pare că m-am înșelat, nu am date oficiale, dar am auzit numai impresii pozitive, nu știu pe nimeni care să se fi întors altfel decît încîntat de acolo. M-am consolat cu o săptămînă de blues pe balcon, ocazie cu care mi-au ieșit în cale două albume de impact imediat, din acelea la care fredonezi piesele încă de la prima auzire, par să vină dintr-un duh al muzicii la care sîntem subliminal conectați cu toții.

Recent ieșit din adolescență, Christone „Kingfish“ Ingram tocmai își încheie mandatul de copil-minune al genului – or fi mai des întîlniți copiii-minune în blues? Ca și Bonamassa la vremea sa, băiatul din Mississippi a fost remarcat la o vîrstă fragedă de echipa lui B.B. King (unii avansează ipoteza că ar fi posedat de spiritul acestuia), la 15 ani cînta la Casa Albă, iar pînă la primul album a deschis

CHRISTONE
Kingfish
INGRAM
662

Uncivil War
SHEMEKIA COPELAND

concerte pentru legende americane ale genului și a cîntat prin filme (eu l-am văzut prima dată în *Luke Cage*). A ajuns la Premiile Grammy la 20 de ani cu albumul de debut, iar de atunci bate fierul cît e cald. Am fost încîntat de debutul său volatil, excesiv în solo-uri vibrante; ăsta e farmecul debutanților – dau totul, au de demonstrat ceva. Noul material e în schimb albumul său „profesionist“, organizat, mai puțin copilăros în versuri, omagial *(„My heroes are still here – Jimi, B.B., Buddy and Lightnin Hopkins, too!“)*, cochetînd cu genuri conexe probabil la sfatul producătorilor – puțin soul, niște idei de la Prince. Orice copil-minune e ghidat la început de un profesionist discret; aici îl avem pe Tom Hambridge, colaborator al lui Buddy Guy pe cele mai importante albume ale sale și unul din cei care au ținut pe umeri blues-ul ultimei jumătăți de secol – ca producător și ocazional compozitor pentru numele cele mai mari (Bonamassa, ZZ Top etc.). Lui i se datorează în bună măsură explozia carierei lui Kingfish și rafinamentul tehnic al sound-ului, neobișnuit pentru un început de carieră.

Tot copil-minune a fost cîndva și Shemekia Copeland, începîndu-și cariera în deschiderea concertelor tatălui său, chitaristul texan Johnny Copeland. Materialul pe care îl recomand e al zecelea său album, urmînd unui alt album excelent *(America`s Child)* căruia îi continuă temele sociale de actualitate – Black Lives Matter, noul război civil american, dreptul de portarmă, violența domestică. O face însă într-o cheie pacifistă, ocazional umoristică, nimic din spiritul vindicativ care se iscă ușor din astfel de subiecte. E nevoie de mai multă muzică pozitivistă, invitînd la conciliere, pe astfel de subiecte, iar Shemekia Copeland face o treabă excelentă alternînd subiectele serioase cu cîntece de inimă albastră, inclusiv cîteva *cover*-uri alese să se potrivească tematic – după Rolling Stones, Little Junior Parker, Chuck Cannon și, firesc, tatăl artistei. Shemekia are și ea un ajutor de nădejde în co-compozitorul și managerul John Hahn, deci e vorba de același șablon colaboraționist pe care l-am menționat în cazul lui Kingfish, între un talent înnăscut și un strateg/tehnician.

Nu sînt două albume de blues oarecare, le-am ales ca un pariu personal pentru premiile Grammy de anul ce vine – Kingfish e un chitarist incredibil (nu doar raportat la vîrstă), iar Shemekia Copeland e una din cele mai puternice voci blues de la Beth Hart încoace. Poate concertele de la Brezoi au dovedit că avem o comunitate blues în Romînia suficient de largă și inimoasă ca să mai vedem nume de acest calibru.

***Aron Biro** este autorul blogului http://aronbiro.blogspot.com.*

■ ■ ■

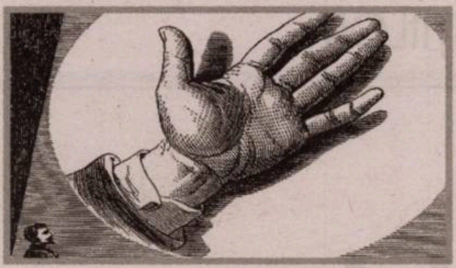

Adina POPESCU

portrete din mers

De ce ne este frică de vaci și de urși?

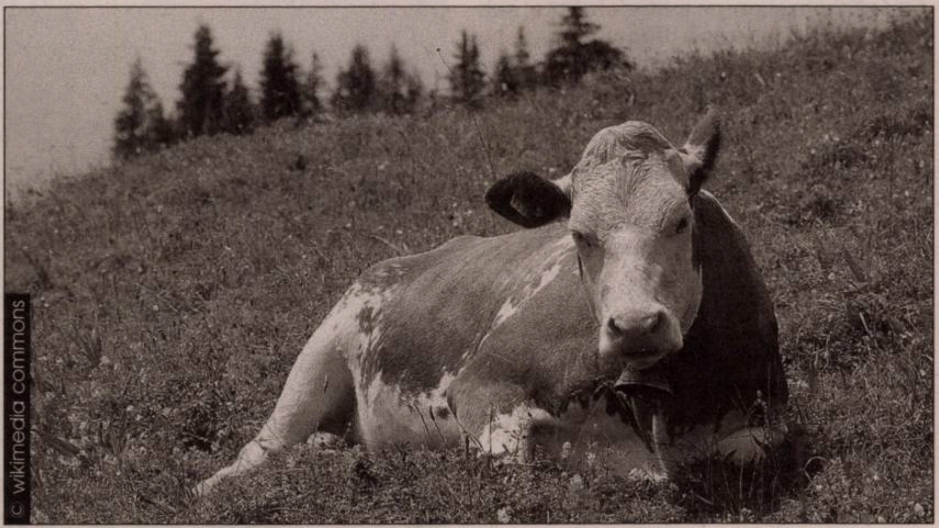

© wikimedia commons

Am fost un copil citadin. Născut la Maternitatea Giulești și crescut prin parcările din spatele blocului unde asfaltul se întindea cît vedeai cu ochii, din loc în loc mai găseai cîte un petic de iarbă denumit pompos „părculeț“, aici își îngropau toți vecinii hamsterii și canarii copiilor, transformînd locul într-un cimitir ad-hoc pentru animale. Eu însămi am avut doi hamsteri care au locuit pe rînd într-un borcan mare pentru murături, pe micul Bambi l-am iubit cel mai mult, a murit electrocutat de la un fir electric pe care l-a ros la prima și singura lui plimbare în necunoscut, prin apartamentul nostru cu trei camere, „cu gresie, faianță, tapet și alte îmbunătățiri“, cum se spunea pe atunci. Am avut și pești, în același borcan, de data aceasta plin cu apă, în loc de talaș, ăștia au murit cel mai repede. Singura noastră încercare de a avea un cîine la bloc – ca orice copil, de fiecare dată cînd eram întrebată „Ce vrei să-ți aducă Moș Crăciun?“, răspundeam „Un cățel!“ – s-a soldat cu un eșec; pe Nola am dat-o după nici două săptămîni pentru că rodea papuci. N-am suferit prea mult. Am avut o pisică și pe-asta am dat-o, după ea am plîns un pic, însă mama mi-a explicat că trebuia să scăpăm de ea pentru că taică-miu suferea de o boală „gravă“ care se numea „alergie la părul de pisică“. Cred că animalul care a rezistat cel mai mult a fost un iepure, l-am crescut de mic pe balcon pînă cînd s-a făcut ditamai iepuroiul, uneori pleca în mici excursii prin alte balcoane și trebuia să-l căutăm prin tot blocul. Dar era simpatic și se atașase de noi în măsura în care un iepure poate să se atașeze de om. Cînd am plecat în vacanță, l-am cazat temporar la țară, la o colegă de serviciu de-a maică-mii, iar la întoarcere am aflat cu tristețe că iepurele Pufi nu mai este, cică l-ar fi mîncat șobolanii, însă eu cred și acum că l-au mîncat oamenii ăia de la țară, pe lîngă că era blînd, mai era și destul de dolofan, iar anii ’80 erau vremuri de foamete.

Cam astea au fost puținele mele experiențe cu animale din copilărie. În toate timpurile, nu doar în cele comuniste, copiii își doresc în mod instinctiv să interacționeze cu animale, să le atingă, să comunice cu ele, iar aceste legături se pierd la maturitate, primele lor povești de ieri și de azi sînt povești cu animale, de la cățelușul șchiop la bravul Dominic, cățelul cu nervi de oțel, de la pisicile aristocrate la leneșul Garfield. Din păcate, nu am avut nici bunici la țară, cum aveau mulți copii din București cu origini rurale, erau de fapt prima generație citadină get-beget. Ca și copiii de astăzi, nu prea știam cum arată o vacă sau o capră decît tot din cărțile cu povești, cei de acum știu din reclamele în care apar văcuțe mov. Prima dată cînd am văzut o vacă în carne și oase, pe la patru ani, într-un sat din Munții Apuseni, mergînd legănat pe uliță cu ugerele pline, m-am înspăimîntat de-a dreptul – eram convinsă că vine direct spre mine ca să-mi facă de petrecanie, ceea ce nici n-ar fi fost prea dificil pentru ea, avînd în vedere că era cît un elefant. Sau cel puțin așa îmi imaginam eu că trebuie să arate un elefant, copiii nu prea știu să aprecieze mărimea sau micimea, orice poate să li se pară la un moment dat urieșesc. De atunci am rămas cu o frică de neînțeles legată de vaci. Mi-e frică și de cai – singurul cal de care m-am apropiat vreodată, la o herghelie din Bărăgan, m-a azvîrlit din spinare, deși se pare că era cel mai docil cal din herghelie, nu știu de ce l-or fi apucat hachițele tocmai cu mine, o fetiță de șase ani din București. Acum îmi plac caii, îmi place să văd cai, însă departe, pe un fundal, într-un decor. De fapt, dacă stau și mă gîndesc bine, orice animal domestic care depășește dimensiunea unei pisici îmi creează o senzație de anxietate, chiar și curcanii, nu se știe niciodată cît de al dracului poate să devină un curcan! Cumva e firesc să fie așa, așa se întîmplă cu toți cei pentru care lumea urbană și cea rurală n-au avut nici un punct de tangență. Pentru mulți dintre noi (și pentru copiii noștri), „la țară“ reprezintă un soi de Celălalt Tărîm care nu are nici o legătură cu realitatea, plin de potențiale pericole și unde există niște obiceiuri barbare, de pildă se taie găini. Și porci. Chiar mă întrebam în timp ce scriam articolul din numărul precedent: cîți dintre voi au tăiat vreodată o găină? Desigur, mîncăm găini și porci, și cîte un biftec în sînge, dar cîți dintre noi mai facem legătura între friptura din farfurie și animalul viu? Acesta, la nivel mental, de fapt nu mai există, n-a existat niciodată pentru că nu am avut nici o legătură fizică cu el, nu știm ce este. Ca să nu mai vorbim de animalele sălbatice care sînt de-a dreptul animale fabuloase, imaginare sau rareori poze de la Zoo, umbre palide ale lor, în captivitate. Cîți dintre voi au văzut vreodată un lup în carne și oase? Eu, una, nu mi-l amintesc decît pe cel din „Scufița Roșie“, un lup ficțional. În ultima vreme e o adevărată isterie legată de urși, însă cîți dintre voi v-ați întîlnit într-adevăr cu un urs într-o drumeție montană (în afară de urșii cerșetori de pe Transfăgărășan)? Toate fricile astea ale oamenilor trăiți în orașe sînt exacerbate tocmai pentru că, deși invadăm habitate, tăiem copaci, facem drumuri, construim, ne dorim să ne petrecem timpul „în natură“, ne-am îndepărtat atît de mult de natura aia încît uneori nici n-o mai recunoaștem.

Eram anul acesta la mare, cînd o fostă colegă de liceu pe care n-o mai văzusem de mai bine de 15 ani, mi-a scris ca să ne invite să trecem și pe la ferma lor de la Arsa, un sat de care nu auzisem niciodată, aflat la vreo 12 kilometri de Mangalia, în Dobrogea „profundă“ pe care o iubesc atît de mult. Pentru mine, Dobrogea e un miraj, parcă nu e din România, parcă e o bucățică ruptă din altă țară, din podișul Anatoliei, iar drumul în sine pînă la Arsa, trecînd prin Limanu, apoi traversînd cîmpuri pustii, departe și totuși aproape de haosul turistic de pe litoral, simțindu-se încă mirosul sărat de mare, a avut un farmec aparte. Nici satul nu are nimic turistic, are însă o unică atracție – ferma lor, au numit-o Ograda Veseliei. Cum o fi ajuns colega mea tocmai la Arsa? – m-am întrebat eu pe drum și m-am lămurit repede; soțul Andreei e de aici, din Arsa, au cumpărat un teren și s-au gîndit să facă o mică fermă pentru recreere, un loc educativ pentru copiii de la oraș unde să interacționeze cu animale domestice, adică nimic nu se taie aici, nici un animal nu se sacrifică, e doar pentru privit. Copiii pot să vadă printre altele căprițe (dintr-o rasă adorabilă de capre pitice), oi, porci, iepuri, găini de diferite rase și bibilici, fazani, un măgăruș, precum și cea mai frumoasă vacă pe care am întîlnit-o vreodată, m-am apropiat timid de ea, învingîndu-mi cumva teama din copilărie. După un tur al fermei, ne-am așezat la clasica masă de lemn de sub nuc, era o după-amiază de arșiță și era o liniște de țară din aia binecuvîntată, o liniște plină, de fapt, de zgomote care te relaxează și care nu pot fi surprinse de om decît prin onomatopee stupide – behăit de oi și de capre, cotcodăceli, muget și ciripeli, nimic disonant, nici o drujbă, nici o bormașină, desigur erau și două pisici ale casei care ni se frecau de picioare. Și atunci m-am gîndit: oamenii ăștia care nu cîștigă mai nimic din ferma lor de recreere și educativă (mai ales că nici nu există programe naționale care să aducă copii în astfel de locuri într-un soi de „școala altfel“ care uneori nici măcar nu se face, li se dă la liber la televizor și tabletă unde să vadă vacile mov) și care trăiesc din cu totul alte profesii, IT sau mai știu eu ce, și-au făcut aici, cu mîna lor, un mic paradis. Nu în Maldive, nu în Caraibe, în satul Arsa, județul Constanța. Nu e „instagramabil“, nu are palmieri și apă turcoaz, însă e autentic. Însă ce m-a impresionat cel mai mult a fost fetița lor, motivul pentru care am scris, de fapt, acest text – o fetiță timidă și care citește mult, exact așa cum eram și eu cînd eram copil. O fetiță care se simte cam singură la ferma părinților ei, e venită „de la oraș“ și îi e greu să se împrietenească cu copiii din sat, cu copiii din tribul de pe Tărîmul Celălalt unde e plin de obiceiuri barbare. În schimb, se împrietenește cu animalele și chiar scrie o carte despre căprița Mica, respinsă de mama ei cînd era mică și care a ajuns să se țină scai după oameni, să le caute compania și să-i iubească, aproape că le vorbește cu grai omenesc. Nu știu ce va face copilul ăsta în viață, însă cu siguranță va fi un om bun.

PUBLICITATE

ROMÂNIA SĂLBATICĂ
UN FILM DE DAN DINU ȘI COSMIN DUMITRACHE
PRIVEȘTE NATURA ÎN OCHI
TIFF 20
2021
DIN 17 SEPTEMBRIE
ÎN CINEMATOGRAFE
O PRODUCȚIE NTD FILM COPRODUCĂTORI LIBRA FILMS ȘI AVANPOST MEDIA
VOCE ADRIAN TITIENI REGIE & SCENARIU DAN DINU IMAGINE & MONTAJ COSMIN DUMITRACHE
MUZICĂ ORIGINALĂ ALEXEI TURCAN DESIGN SUNET IOAN FILIP
PRODUCĂTORI EXECUTIVI TUDOR GIURGIU ȘI MATEI TRUȚA
BCR
NTD
LIBRA FILMS
AVANPOST
TRANSILVANIA FILM
europa
adevărul
DILEMA
Historia
DOR
DESCOPERA
media TRUST

„La noi, oamenii săraci se simt bogați“

– interviu cu Simon SUITNER, director general al Asociației SOMARO, Magazinul Social –

Pe 30 iulie 2021 a primit din partea statului federal al Austriei „Decorația de onoare în aur“ pentru munca sa la magazinele sociale SOMARO – Simon Suitner, austriacul îndrăgostit de România, care de mai bine de zece ani încearcă să convingă, atît autoritățile române, cît și marile companii și furnizorii de produse alimentare din țara noastră că a a face un bine este o chestiune care ține de logica bunăstării unei societăți. Un interviu despre magazinele SOMARO, unde oamenii săraci se simt bogați, despre problemele pe care le întîmpină, despre ușile care îi rămîn închise, în ciuda promisiunilor, și despre cît de greu este să schimbi mentalități. Dar și despre bucuria pe care o simte de fiecare dată cînd reușește să facă cîțiva oameni fericiți.

Care este conceptul magazinelor SOMA?

Magazinele SOMA au fost înființate în 1999, la inițiativa unui grup privat austriac care, văzînd cît de multe produse din sectorul alimentar sînt aruncate și cît de mulți oameni suferă de sărăcie, s-a gîndit la soluția acestui lanț de magazine sociale. Ideea e foarte simplă: companiile producătoare și *retailer*-i pun la dispoziția magazinelor SOMA produsele încă adecvate consumului (mai puțin alcool și țigări), care nu mai sînt vîndute în magazinele lor din cauză că ambalajul a fost ușor deteriorat, a etichetării incorecte sau pentru că timpul rămas este prea scurt pentru a mai fi vîndut cu amănuntul. Mărfurile ajung în magazinele SOMA și sînt vîndute, la prețuri simbolice, persoanelor care trăiesc la pragul sărăciei. Pe de o parte, acești oameni au posibilitatea de a-și cumpăra produsele necesare, pe de alta, companiile economisesc costurile care derivă din depozitarea și eliminarea lor. Astfel, angajații magazinelor iau de pe raft produsele pe care nu le mai vînd, le pun într-o ladă destinată magazinelor sociale, iar de două-trei ori pe săptămînă șoferii SOMA vin și ridică această ladă. Fără contracte, fără discuții, fără birocrație.

> *„Mărfurile ajung în magazinele SOMA*
> *și sînt vîndute, la prețuri simbolice.“*

În Austria, totul e simplu și logic. Cum este în România, cînd și cum a început povestea SOMARO?

În România este greu. Este foarte greu. Ca o anecdotă, inițial am avut înțelegerea cu SOMA Austria să ne facă, o dată pe an, un audit. Însă acest audit nu s-a întîmplat niciodată pentru că aici lucrăm atît de strict, cu atîtea hîrtii, cu atîta birocrație, încît austriecii de pomană ne-ar mai face un audit, căci ei n-ar ști de unde să pornească.

Revenind, a durat mai bine de un an pînă am reușit să deschidem primul magazin. Cînd am venit în România, am crezut că putem copia întocmai conceptul din Austria, felul cum se organizează magazinele SOMA acolo. Am fost însă naivi și părea că începem să ne luptăm cu morile de vînt, căci în România lucrurile de bază funcționează, de fapt, total diferit. De exemplu, cînd am fost la Direcția de Sănătate Publică București ca să obținem autorizația de funcționare pentru un magazin social mixt, ne-au spus, scurt, că nu se poate, pentru că nu există cod CAEN pentru așa ceva. După multe discuții și drumuri, am reușit. Primul magazin a fost cel din București, din Piața Matache, care funcționează și în prezent, iar prima zi de vînzare a fost 27 septembrie 2010. Însă cea mai mare problemă, pe care o avem și în prezent, este cu furnizorii. Iar aici sînt enorm de multe frîne, de la reticențe în ceea ce ne privește pînă la, pur și simplu, lipsa dorinței de a face un bine. Iar scuza invocată la început a fost că „directivele europene“ interzic să vinzi produse care au expirat.

Adică Austria încalcă directivele europene?

Bineînțeles că nu. E o problemă de nuanță. În Austria, aproximativ 70% din produsele care se vînd în magazinele sociale au termen de valabilitate *„best before“* depășit. Și sînt multe țări europene unde acest lucru este perfect legal. Dar trebuie să înțelegem că termenul *„use by“* există cu adevărat în ceea ce privește anumite produse care sînt rapid perisabile, cum ar fi carnea proaspătă sau peștele – dar pentru celelalte aproape 80% din produse, *„best before“* nu înseamnă decît că producătorul garantează 100% calitățile produsului pînă la data respectivă. Însă dacă procentul acestei garanții scade la 90% sau 85%, produsul nu este stricat, nu devine periculos, ci doar că nu mai are toate calitățile. De exemplu, un iaurt de căpșune consumat după data *„best before“* poate că nu mai are o aromă atît de intensă, însă nu este stricat. Dar cred că e mai simplu să invoci acest argument, cu „directivele europene“, căci e mai simplu să controlezi piața. Nefăcînd diferența între *best before* și *use by* („a se consuma de preferință pînă la data de“ sau „expiră la data de“), înseamnă că indiferent ce scrie acolo, cînd termenul e depășit, produsul e aruncat la gunoi.

Vorbim, așadar, despre o risipă alimentară.

> *„De ce nu renunț?*
> *Pentru că 1.150 de familii se bazează pe noi.“*

Vorbim și despre o risipă alimentară, dar vorbim și despre cum se aruncă mîncare într-o țară în care 25% din familii trăiesc sub sau la pragul de sărăcie. Să faci asta, cînd știi că în țara ta sînt oameni care mor de foame și cînd ai posibilitatea să-i ajuți... este ceva ce eu nu pot să înțeleg. Țin minte că, acum cîțiva ani, un director de la o mare companie de *retail* din Franța, într-o dezbatere despre Legea risipei alimentare, povestea cu mîndrie cum, în Franța, compania respectivă este unul dintre cei mai mari furnizori pentru magazine sociale de acolo. M-am ridicat și l-am întrebat de ce în România nu fac același lucru, căci eu, de ani de zile, le bat la ușă și mi se răspunde că nu sînt interesați de așa ceva. Mi-a spus să vorbim după aia, și am vorbit la o cafea și mi-a spus că „vom vedea“ și că „vom face“. Nici pînă azi n-am văzut și n-am făcut nimic.

Totuși, marile companii au componenta de responsabilitate socială. Nu intră și risipa de alimente, ca să nu mai spun susținerea oamenilor cu venituri mici, în această responsabilitate socială?

Pentru companii există responsabilitatea socială, atît cît să-și reducă impozitele pe profit prin sponsorizare. La mulți, aici se termină responsabilitatea socială. În discuțiile cu Legea risipei alimentare am auzit chiar argumentul unei reprezentate a unei mari companii că, dacă ei sînt obligați să doneze aceste produse, li se va micșora plafonul pe care ei îl au pentru a sponsoriza alte proiecte, ceea ce ar fi însemnat că toate organizațiile mari care se ocupă de copii sau vîrstnici nu vor mai primi fonduri, pentru că bugetul va fi folosit pentru a dona acele alimente.

Nu înțeleg care e legătura...

N-are absolut nici o legătură. S-a încercat doar discordia între ONG-uri.

Dar dacă ușurezi povara financiară într-o parte, oamenii pot să-și cumpere, cu banii astfel economisiți, altceva, ceva ce altfel nu și-ar putea permite niciodată...

Categoric. Ca să creezi profit într-o societate trebuie să faci tot ce ține de tine pentru ca acea societate să crească. Însă discuția asta, din păcate, în România nu prea funcționează. Bineînțeles, sînt și companii care gîndesc altfel, dar în mare parte asta nu prea e o prioritate.

Se întîmplă să vină furnizorii la voi? Vă găsesc, știu de unde să vă ia?

De găsit sîntem foarte ușor – toate contactele sînt pe site-ul nostru, www.somaro.org. În plus, credeți-mă, le bat la uși de ani de zile. Dar s-a întîmplat doar o singură dată în 11 ani să ne contacteze cineva – asta în urma unui reportaj la TVR, cînd am fost sunat de un reprezentant al unei companii de distribuire de alimente. E vorba de Cristi Vașcu, de la ELGEKA FERFELIS. Mi-a spus că el știe cum trăiește populația lui, că îl doare inima cînd trebuie să arunce alimentele și că vrea să ne ajute. Iar de atunci ne e furnizor și bun prieten. Dar e singura persoană care a venit spre noi. În rest, alergăm, zi de zi de zi, după furnizori. Însă e atît de dificil să convingi, cu o cauză care nu le aduce un profit financiar. Și, din păcate, profitul uman nu este un argument.

Vorbind despre profit, ați fost acuzați că faceți profit vînzînd lucruri pe care le luați fără bani și, mai mult, că faceți profit pe spinarea sănătății oamenilor.

Au fost multe acuze, mai ales din partea celor care nu înțeleg care este conceptul acestor magazine. Despre „profitul“ SOMARO, pot să vă spun că anul trecut a fost singurul an cînd n-am ieșit în pierdere. Oamenii nu înțeleg că prețurile produselor noastre sînt simbolice. Ca exemplu orientativ, căci prețurile depind foarte mult de cantitatea pe care o primim și de zilele rămase pînă la expirare – conserve între 0,50 și 2 lei, iaurturi între 0,15 și 0,50 lei, 1 kg de pîine 0,92 lei, 1 litru de lapte 1,50 lei, 1 kg de șnițele semipreparate congelate 5 lei, budinca (4 x 125 g) 1,50 lei, mezeluri (80-150 g) între 0,75 și 1,50 lei. La toate acestea adăugîndu-se TVA. Toate încasările sînt reinvestite – în salariile decente ale vînzătorilor și șoferilor, în achiziționarea de lăzi frigorifice și în plata utilităților pentru magazin.

De ce n-ați renunțat?

Mereu am spus că magazinele SOMARO se vor închide în momentul în care nu vom mai avea furnizori, nu pentru că în România nu vor mai fi oameni săraci. Cum s-a întîmplat cu magazinul din Satu Mare. De ce nu renunț? Pentru că 1.150 de familii se bazează pe noi. Pentru că avem angajați pe care nu putem să-i lăsăm pe drumuri. Și pentru că nimic nu se compară cu bucuria unui copil care găsește în frigider o budincă, pe care, altfel, părinții nu și-ar fi permis să i-o cumpere. Sau cu bucuria unei pensionare care îți spune ce va găti cu toate „minunățiile“ pe care le-a găsit la SOMARO. Și pentru că la noi oamenii săraci se simt, pentru un sfert de oră, bogați. Nu doar că își permit să pună pe masă familiei mîncare, dar aici pot să-și aleagă ce să-și cumpere, după plăcere, nu condiționați financiar. Aici nu se uită la preț și nu-și aleg un produs mai ieftin, căci unul scump nu și-ar permite. Iar lucrul ăsta este e foarte important pentru că le dă oamenilor încredere în ei și un sentiment de demnitate, căci la noi nu simt presiunea financiară.

Și nu vă imaginați cît contează, în viața unor oameni, un sfert de oră în care să nu se mai simtă săraci.

a consemnat Stela GIURGEANU

Teodor BACONSCHI

Maturizarea tîrzie a indianisticii românești

Culturile și spiritualitățile generate de multimilenara experiență umană din subcontinentul indian și-au găsit o cutie de rezonanță pan-asiatică (prin declinările și expansiunile succesive ale budismului, mai cu seamă în China și Japonia), așa cum au fost tălmăcite, difuzate, popularizate reductiv, studiate erudit-academic și „secularizate“ în Europa, mai cu seamă prin mijlocirea Imperiului Britanic. Noi, ca popor aflat deopotrivă la periferia lumii orientale și a celei occidentale, n-am primit reflexul genuin al matricei indiene (căci nu există în spațiul românesc vreo formă aclimatizată – i.e. *vie* – de religiozitate hinduistă sau budistă), dar nici cu metabolizarea occidentală a Indiei nu ne-am sincronizat decît sporadic și, în cele mai multe cazuri, sub specia unui orientalism de grad secund, ilustrat în registre mai curînd literare.

Nu putem să ne mîndrim cu o *Școală românească de indianistică,* însă putem cita, nostalgic și admirativ, eforturile (nu mereu izolate și nici rămase la scară strict locală) ale unor indianiști aparent „amatori“ (sau „diletanți“), deși erau în fapt spirite superioare, condamnate la solitudinea ascetică a formulelor autodidactice. S-ar putea spune că indianistica românească e o glosă tenace la influența lui Schopenhauer asupra lui Eminescu și, fără îndoială, a modelului iradiant pe care geniul poetului (cu tot cu ciclopicul său apetit cognitiv) l-a impus posterității. Numele unor B.P. Hasdeu, G. Coșbuc, Mircea Eliade, Constantin Georgian, Sergiu Al-George, Theodor Iordănescu, Arion Roșu sau Theofil Simenschy s-au impus (ca serie de autentici „inițiați“) în registrul lucrului bine făcut, fără să-și piardă aura din cauza numeroșilor vulgarizatori nechemați, care au parazitat, în siajul lor, studiile de indianistică din țara noastră. Cunoscătorii competenți și-au transmis pasiunea intelectuală într-un cenaclu aproape ocult, menit să salveze esențialul și să mascheze precaritatea unui caracteristic „început perpetuu“. Au făcut tot ce au putut, în contextul epocal și biografic al fiecăruia, astfel încît merită deplina noastră gratitudine.

Acestei pleiade evanescente, căreia diverse sinteze documentare i-au conferit o demnitate panoramică, i se adaugă, prin eforturi discrete și tot mai prolifice de peste două decenii, dl Vlad Șovărel, un redutabil specialist în studii sanscrite, format în India. Domnia-sa ne oferă acum, la Editura Spandugino (2021), sub egida Institutului de Istorie a Religiilor al Academiei Române, cu prefața doct jucăușă a dlui Eugen Ciurtin și propriul studiu introductiv, traducerea textului *Gheranda Samhita* (le cer scuze cititorilor acestei recenzii pentru absența diacriticelor). Din fericire, și alte texte fundamentale se află în pregătire, prin generoasa cofinanțare a Ambasadei Indiei la București și a Fundației Spandugino.

În primul volum din anunțata serie avem textul original, glosele traducătorului și trimiterile bibliografice menite să ne faciliteze accesul la un conținut pe cît de vechi și dificil, pe atît de ușor pîndit de răstălmăciri simplificatoare. „Compendiul lui Gheranda“, ne spune tălmăcitorul său, „este perceput de către practicanții de Yoga drept unul dintre cele mai reprezentative, cuprinzătoare și răspîndite îndrumare de Hatha-yoga“ (...), incluzînd „un set holist de metode și tehnici ascetice menit mîntuirii, transcenderii suferinței generate de iluzoria identificare a subiectului cu experiența obiectului, sau, cum este cazul unor tradiții tantrice, obținerii nemuririi și a capacităților paranormale.“

Vă recomand volumul, nu înainte de a cita, în final, avertismentul dlui Eugen Ciurtin, din prefața volumului: „Lipsită de montura psiho-somatică și religios-culturală asumată și ilustrată de un astfel de tratat, (Yoga) ar aduce – ca și iluzoriul *mindfulness* pseudo-budist, acum și antreprenorial-corporatist global – cu un creștinism în întregime lipsit de cruce, de evanghelii și de patristică, iar isihasmul bizantin cu rețetele de omfaloscopie dintr-un galantar farmaceutic responsabil cu digestia“. Nu e cazul să aplicăm, bunăoară, metoda descrisă în capitolul trei al tratatului – intitulat „Sigiliile“ – ca experiment gimnastic de apartament...

Anca MANOLESCU

Poate fi studiul religiilor pacificator?

Universitatea Saint-Joseph, Beirut

© wikimedia commons

De curînd a avut loc la Pisa cea de a 18-a Conferință a Asociației Europene pentru Studiul Religiilor. Tema ei a fost, recurgînd la un termen des auzit astăzi, *Resilient Religion*. Era vizată capacitatea religiei de a se adapta, din interior și fără distorsiuni, unor condiții și provocări noi, fie că e vorba despre forma ei instituțională ori de reflecția doctrinară, de comunitate ori de trăirea personală a credinței. Potrivit organizatorilor, o religie își dovedește „reziliența“ în măsura în care constituie „un instrument puternic de reacție față de situații dificile și de stabilire a relației cu sacrul grație colaborării între aspectul spiritual, luciditatea reflexivă, empatie și emoții“. Fenomene din orice epocă și din orice spațiu religios au fost tratate în secțiunile conferinței.

Daniela Dumbravă și Bogdan Tătaru-Cazaban, de la Institutul de Istorie a Religiilor (Academia Română), au propus o secțiune dedicată *colegialității religioase* organizate în act de ripostă față de o situație conflictuală acută, anume războiul civil din Liban – fenomen cu atît mai dezagregant, mai greu de influențat cu cît mediul libanez e încărcat de pluralism religios și cultural, pe lîngă o istorie îndelungată, bogată în străluciri, crize și rupturi.

Teritoriu prestigios al lumii antice (fenicienii, mari corăbieri și negutători, întemeietorii Cartaginei, au creat un alfabet din care derivă cel grec), ținut puternic prezent în imaginarul biblic, Libanul e un loc unde istoria, culturile, dominațiile se perindă de mii de ani, lăsînd amprente care îi dau o „complexitate cvasi-insolubilă“, după expresia Părintelui André Scrima care i-a fost oaspete treizeci de ani (1959-1989), ca inspirator al comunității monahale ortodoxe de la Deir-el-Harf și profesor la Facultatea de Științe Religioase a Universității Saint-Joseph din Beirut.

Geopolitic, Libanul actual e un teritoriu al crizelor în cascadă.

Deja cetate veche, Beirutul avea în vremea Imperiului Roman o faimoasă școală de drept, spre care se îndrepta viitorul sfînt Grigore Taumaturgul, înainte ca Origen să-l atragă spre studiul sacru și viața creștină. Bizantinii și otomanii au fost urmați aici de occidentali, care au imprimat țării o modernitate remarcabilă, dar acut inegală. Complexitatea religioasă e și mai spectaculoasă: creștini care, din primele secole, sînt nedesprinși de Scaunul roman (maroniții), alături de alte confesiuni catolice, comunități creștine răsăritene de sursă nebizantină și bizantină, comunități musulmane, sunnite și șiite în principal, la care se adaugă druzii. Geopolitic, Libanul actual e un teritoriu al crizelor în cascadă: instalarea grupurilor și a Autorității Palestiniene, dominația siriană, conflictul cu Israelul, acum scurgerea emigranților din Siria devastată sînt presiuni care se adaugă celor interne: slăbiciunea statului în fața facțiunilor identitar religioase, dezastrul exploziei din 2020 și, chiar în acest moment, criza financiară cu consecințe aspre, de lipsă/speculație a combustibilului și a medicamentelor.

Părintele Scrima evoca, melancolic, bogăția culturală, umană, economică a Libanului dinainte de război. În 2006, cînd l-am vizitat, Beirutul amesteca ruinele și strălucirea: urme antice, terenuri vagi, cartiere cochete doldora de viață, case bombardate, zgîrie-nori, printre biserici și moschei.

Cam acesta e terenul unde se situează fenomenul propus pentru studiu în secțiunea „Construirea rezilienței de către creatori de pace musulmani și creștini în timpul războiului civil libanez (1975-1990)“. Temă bine aleasă, de vreme ce se ocupă de un caz nelimitat la aria românească, în care intervine totuși o prezență legată de ea, anume P. André Scrima.

La începutul războiului, un grup de universitari – doi creștini și doi musulmani – au ripostat la conflict din interiorul poziției lor spirituale și al disciplinei lor academice. Au văzut în confruntarea care utiliza diferitele apartenențe religioase o „sîngeroasă incomprehensiune“, o carență spirituală și intelectuală totodată, privind nu doar religia celuilalt, ci și pe cea proprie, condiția credinței în genere. Profesorii Iusuf Ibish și Hisham Nashabe (Universitatea americană din Beirut) împreună cu P. Augustin Dupré La Tour și P. André Scrima de la Facultatea de Științe Religioase a Universității catolice Saint-Joseph au pus la cale un proiect de *studiu în dialog*, organizat într-un departament de studii islamo-creștine: cursuri duble în care aceeași temă era tratată de un profesor musulman și de unul creștin. Fiecare asista la prelegerea colegului său, iar studenții erau recrutați din orice grup de convingere și adeziune religioasă.

Organizatorii secțiunii de la Pisa au caracterizat acest departament, devenit institut de studii islamo-creștine, drept un „model educațional“ în care însăși „situația de studiu“ constituia un gest expresiv, critic, curajos într-un mediu supraîncărcat de tensiuni ideologico-religioase. Urmînd sugestia organizatorilor, participanții (Ana Petrache, Angelicum, Roma; Alexandru Tofan, Facultatea de Istorie, Iași, P. Jan Nicolae, Facultatea de Teologie Alba Iulia; Daniela Dumbravă, Bogdan Tătaru-Cazaban, eu însămi) au cercetat acest „model“ și mai ales demersul Părintelui André Scrima din perspectiva studiului comparat al religiilor, al fenomenologiei ori al filozofiei religiei. Li s-a adăugat contribuția dnei Yara El Khoury (Centrul pentru studiul lumii arabe moderne, Universitatea Saint-Joseph) privind figura aparte a Părintelui maronit Youakim Moubarac. Cu studii la Beirut și la Paris, secretar al marelui islamolog Louis Massignon, universitar arabist, cercetător la CNRS, el a dus de-a lungul războiului un efort singuratic de conciliere. A încercat să medieze între șefii facțiunilor dușmane, a intervenit pentru eliberarea persoanelor răpite de diferitele tabere, a scris abundent, pledînd aplicat pentru stingerea conflictului. Gesturi pacificatoare într-o mare de violență, care nu au avut o iradiere prea largă, așa cum nu a avut nici studiul în dialog, practicat de cei patru. Gesturi intelectuale și spirituale zadarnice? Importante doar pentru conștiința celor care le-au întreprins? Gesturi care rămîn totuși ca un reper, urmînd să inspire, poate, alți pacificatori?

E interogația care, inițiată de organizatorii secțiunii, a rămas prezentă de-a lungul întîlnirii de la Pisa. „Poate oferi studiul religiilor“, se întreabă ei, „baza unui discurs și a unei hermeneutici care să ducă la întîlnirea colegială între islam și creștinism, la evitarea conflictelor generate de dogmatism și instrumentarea ideologică a religiilor?“ Ei au deja un proiect mai amplu, de cercetare a altor cazuri de pacificatori intelectuali, ceea ce ar putea face prezentă tema în conștiința mediului cultivat din Liban.

Într-un articol din *Le Monde,* 26 august, o corespondentă libaneză spunea: „E dimineață, Beirutul se trezește. Pornește alergarea după dolari, după benzină, după medicamente. Alergarea pentru supraviețuire, pentru sens“. În privința celui din urmă, efortul intelectual și spiritual al pacificatorilor rămîne esențial.

***Anca Manolescu** este cercetător în domeniul antropologiei religioase.*

„Cercetătorii trebuie să se simtă acasă“

– interviu cu Ciprian-Sergiu TELEMAN, ministru demisionar al Cercetării, Inovării și Digitalizării –

*Am stat de vorbă cu domnul **Ciprian-Sergiu Teleman** săptămîna trecută, cînd criza guvernamentală abia începuse. Între timp lucrurile au evoluat și deocamdată nu e sigur cum rămîne cu actualul guvern și nici dacă domnul Teleman își va putea continua planurile ca ministru. Într-o țară cît de cît stabilă, n-ar fi însă normal ca asemenea proiecte să rămînă pur și simplu în aer.*

Domnule Ciprian Teleman, am auzit în România voci – chiar și ale unor oameni inteligenți – cu argumente de genul: „Sîntem un stat sărac, n-avem resurse, n-avem laboratoare, așa că ce rost are să mai facem cercetare? Nu mai bine lăsăm asta în seama unor țări mai dezvoltate, cum ar fi Statele Unite, Marea Britanie sau Germania?“. Ce ați răspunde unor astfel de voci?

Aș spune că a neglija cercetarea e ca și cum ai întoarce spatele la igiena unei țări, și cred că prin asta se înțelege ce vreau să spun. Chiar dacă unele țări sînt mai atente la subiectul acesta și investesc mai mult în produse de lux, iar altele sînt mai sărace, așa cum este România, este obligatoriu să ne îngrijim de igiena intelectuală a țării. Pe de altă parte, orice rezultat al cercetării are un factor de multiplicare economic foarte mare, ceea ce generează beneficii. E mai economicos pentru o țară să aibă propria cercetare decît să o cumpere din alte părți. Și aici nu trebuie să ne gîndim numai la rezultate scalabile la nivel mondial. Orice vedem în jurul nostru are undeva în spate o cercetare făcută de cineva, o cercetare pe care poți s-o cumperi sau s-o generezi singur prin investiții private sau publice. În momentul de față avem o resursă intelectuală de nivel foarte ridicat, care încă rezistă, în condiții materiale sub orice închipuire. Și nu e nevoie decît să-i creăm confortul necesar pentru a genera valoare. Din fericire, confortul acesta nu înseamnă lucruri pe care statul român să nu le poată susține în acest moment. Ce aștept de la colegii mei politicieni este să conștientizeze că e un lucru de igienă, cum spuneam, și să facă exact ce trebuie, să nu refuze săpunul și pasta de dinți.

Știu că în România s-au desfășurat și proiecte de cercetare în domeniul COVID-19. Sigur, nu e vorba neapărat de descoperirea variantei finale a unui vaccin, dar înțeleg că e nevoie și de multe alte cercetări și invenții, dintre care unele pot părea mărunte, dar care se adună și contribuie la un beneficiu general. Pe unde ne plasăm, de fapt, în acest domeniu?

În cercetare e vorba de un lanț valoric. Întîi trebuie descoperite lucruri, apoi testate și create prototipuri, după care urmează transferul în industrie. Spre capătul lanțului valoric nu excelăm. Nu apărem grozav în nici un top al transferului tehnologic global sau european, ori în zona de inovare. Dar în ceea ce privește prima parte, încă avem resurse extraordinare, pe care nu trebuie decît să le scoatem din starea de inaniție, să le revitalizăm și mai apoi să putem intra pe o curbă de creștere. Subfinanțată timp de douăzeci de ani, cercetarea a ajuns într-o zonă de precaritate.

Era vorba ca pînă în 2024 să se ajungă la un procent de 2% din PIB alocat cercetării. E un obiectiv rezonabil? Se poate ajunge acolo?

Da, se poate ajunge, dar pentru asta ar trebui ca mai multe lucruri să fie concurente. În primul rînd, trebuie o strategie bine definită. Și sîntem foarte aproape de adoptarea unei strategii naționale de cercetare pentru perioada 2021-2027. Am încredere că pînă la sfîrșitul acestui an o vom avea asumată de minister. În al doilea rînd, e necesară revizuirea standardelor de evaluare a instituțiilor de cercetare, a modului de evaluare a proiectelor de cercetare și a cercetătorilor. Asta va genera, pentru corpul de cercetare din România, garanția că se poate imagina o carieră bazată pe meritocrație. Aici e locul în care meritocrația ar trebui să fie la ea acasă. În momentul de față, în România avem o infrastructură de cercetare rezonabilă. Nu putem spune că sîntem chiar aliniați, dar, în multe domenii, cercetători din alte țări pot veni să-și deruleze proiectele aici. Suferim însă foarte grav la numărul cercetătorilor, care scade de la an la an, spre deosebire de celelalte țări din vecinătate, cu care avem dreptul să ne comparăm și unde numărul cercetătorilor este în creștere. La noi, oamenii încă nu-și pot imagina un viitor în știință.

Presupun că avem o tradiție în anumite domenii. Trebuie să insistăm în aceste sectoare sau e cazul să mai dezvoltăm și altele?

Putem să și pivotăm, uitîndu-ne în direcția în care merge cercetarea la nivel mondial. De exemplu, avem rezultate remarcabile și o expertiză de nivel mondial în domeniul fizicii atomice. La fel, avem resurse de nivel internațional în domeniul aerospațial. Avem institute performante, INCAS sau Comoti, angrenate în proiecte ale Agenției Spațiale Europene. Pe racheta Arian 6 este și steagul României, pentru că acolo sînt contribuții științifice ale grupurilor de cercetare din România. Pe lîngă asta, România trebuie să investească în tehnologiile emergente, de exemplu, inteligența artificială. Nu avem un institut serios de inteligență artificială. Ca o paranteză, Universitatea Stanford din Statele Unite are pentru 2021 un buget de șapte miliarde de dolari doar pentru inteligență artificială, în vreme ce bugetul întreg al cercetării din România este de numai o jumătate de miliard. În noua strategie, cred că minimum 20% din sumă ar trebui dedicată acestor tehnologii, care pot crește gradul de competitivitate al României. Trebuie să observăm un lucru: chiar mulți politicieni se laudă că avem un Unicorn românesc sau un UiPath... Mai avem și Elrond, o companie din Sibiu care a creat o monedă virtuală și care a reușit accelerarea unui algoritm *blockchain* de o mie de ori, mai avem și cunoscutul Bitdefender, dar nici unul dintre aceste rezultate nu se datorează unei politici a statului român, ci talentului unor antreprenori care au transformat în valoare economică rezultate din cercetarea fundamentală. Dar vedeți bine că ele nu se dezvoltă neapărat în România. Și atunci, așa cum fac și alte state, trebuie să avem o strategie de a investi. Rezultate avem chiar și dacă statul nu ajută, dar ce ar fi dacă statul ar putea susține asemenea lucruri? Eu sînt convins că în domeniul tehnologiei informației au murit deja o mie de proiecte pentru că nu au avut nici un fel de susținere. Dacă am contribui cu o cofinanțare în a crește aceste proiecte pînă cînd devin vizibile, eu cred că factorul de multiplicare ar fi mult mai mare.

> *„E momentul să ne mutăm*
> *într-o casă digitală cu totul nouă.“*

Ministerul pe care-l conduceți se numește și al digitalizării. *La capitolul acesta ce faceți?*

Aș spune că pînă acum, din punct de vedere al digitalizării, Guvernul a stat cu chirie pe unde a putut. Adică s-au făcut proiecte de informatizare a administrației, dar numai într-un mod reactiv, adică numai unde a fost nevoie, unde a crescut presiunea publică și cînd s-au format cozi de sute de oameni. Arată foarte insular. E momentul să ne mutăm într-o casă digitală cu totul nouă. Asta înseamnă un sistem integrat, articulat, de digitalizare a întregii administrații. De la începutul mandatului, am lucrat cu o echipă de experți și cu echipe din Ministerele Administrației și Internelor, Justiției, Muncii, Sănătății și Mediului, la un proiect de digitalizare a administrației publice, pe care l-am propus Comisiei Europene prin PNRR. De la bun început a fost unul dintre proiectele care nu au primit observații de fond, pentru că era articulat. Sîntem în ultima etapă și mesajul Comisiei este că va fi aprobat, închis și semnat în luna septembrie. Asta înseamnă, dacă ar fi să duc mai departe comparația cu noua casă digitală, un proiect de rezistență, un proiect general de arhitectură și o parte din proiectul de detalii de execuție. Va fi un *cloud* guvernamental în care toate instituțiile își vor găsi informațiile și aplicațiile. Mai mult decît atît, Guvernul va pune la dispoziție niște aplicații de uz general pentru primării sau altfel de autorități. Termenul de realizare este august 2026. Este fezabil, am agreat cu Comisia Europeană termene și etape de adoptare sau modificare a legislației necesare, și cred că e primul proiect serios de digitalizare a administrației publice din ultimii 30 de ani. El asigură interoperabilitatea între instituții și îi salvează pe oameni de trei lucruri pe care le tot reclamă: să nu se mai prezinte la o instituție, să nu se mai plimbe de la o instituție la alta, nici măcar virtual, și să scape de dosarul cu șină. Instituțiile vor fi obligate să-și transfere informațiile între ele, în ce format consideră, ca să nu mai pună cetățeanul pe drumuri. Dacă trebuie totuși să mergem la o instituție și am uitat o hîrtie acasă, acea instituție va ști despre cine e vorba, pe baza așa-numitei *cetățenii digitale,* și va găsi ea informația care ne lipsește.

Adică vom salva și pădurile, iar anecdota potrivit căreia „declarațiile electronice se depun la ghișeul de la etajul unu“ va fi depășită.

Absolut, dar axul central al întregului sistem este *cetățenia digitală.* Cînd vom fi recunoscuți după această cetățenie, restul lucrurilor vor fi mult mai ușor posibile.

Știu că specialiștii în IT care fac programe de digitalizare pentru instituții de stat trebuie să se supună regulilor impuse de vechii funcționari ai acelor instituții. Funcționari care au obiceiul să complice lucrurile după cum au învățat ei, nefiind în stare să se adapteze la procedurile computerizate și mai simplificate.

De asta vom scăpa chiar începînd din acest an, pentru că prima etapă din acest șantier, cum l-aș numi, este definirea arhitecturii. Iar acest lucru îl vom face cu furnizori care au mai făcut acest lucru pentru alte guverne și unde există un grad înalt de satisfacție din partea beneficiarilor. O să facem o licitație internațională, pentru a selecta cea mai bună companie care să facă arhitectura *cloud*-ului guvernamental și standardele de stocare, de format și de interoperabilitate a datelor. Asta înseamnă că, din acel moment, nici o aplicație nu va putea fi contractată dacă nu respectă acele standarde. Va trebui să fie în așa fel concepută încît utilizatorul să se poată descurca singur, fără să caute vreun manual sau să întrebe pe altcineva. Vor trebui testate inițial pe utilizatori obișnuiți.

Pare o viziune optimistă. Care e problema cea mai grea cu care v-ați confruntat de cînd sînteți ministru, care e frustrarea cea mai mare pe care o aveți?

Cred că e politică. Focusul actual nu e pe guvernare, ci pe alegerile interne din partide. Asta îngreunează mult procesul decizional. Nu mă așteptam ca guvernarea să funcționeze ca în mediul privat, unde lucrurile merg foarte repede, dar credeam că e totuși cu atenție pentru nevoile țării. N-am simțit asta. Am simțit că mai importante sînt nevoile de partid. Eu sper ca din criza declanșată de premier zilele astea să ieșim cu o guvernanță mult mai bună decît pînă acum.

Ce v-ați dori cel mai tare să reușiți în mandatul dvs.?

Două lucruri importante. Cercetătorii din România să aibă sentimentul că aici e locul în care să-și desfășoare activitatea și cetățenii să scape de dosarul cu șină și de mersul la autorități.

Nu există totuși și categorii de cercetători care trebuie să plece în țări mai dezvoltate pentru a-și împlini potențialul, talentul?

Mobilitatea e esențială pentru dezvoltarea și maturizarea unui cercetător. Mobilitatea înseamnă, de fapt, să lucrezi și în alte laboratoare. Dar undeva trebuie să simți că ești acasă, că e locul tău. Eu aș vrea ca acei cercetători români care vor să trăiască în România să simtă că aici e acasă pentru ei. În PNRR am propus un program care permite cercetătorilor români din diaspora să vină să lucreze în România pentru trei-patru ani și după asta să decidă dacă vor să rămînă sau să se întoarcă acolo unde și-au făcut cariera. Am propus și a fost aprobată finanțarea pentru o sută de cercetători români care să revină să lucreze în România pentru trei-patru ani de zile.

a consemnat Andrei MANOLESCU

Codruț CONSTANTINESCU

Geneva. După douăzeci de ani

Să fie oare trecutul o țară străină, cum afirmă David Lowenthal în celebrul său studiu? Pentru mine, trecutul este un labirint în care nu mă aventurez cu ușurință, dar, pe de altă pare, nici nu dramatizez inutil reîntîlnirea cu el. În perioada 2001-2003 am urmat un masterat (sau *Diplôme d'études approfondies* – DEA, cum îi zic francezii) în cadrul Institutului European al Universității din Geneva, beneficiind de o foarte modestă bursă. Dar fără ea nu aș fi avut cum să ajung la Geneva, căci în vara anului 2001 perspectiva aderării noastre la Uniunea Europeană era destul de vagă, iar elvețienii foarte precauți. Pentru a intra în țara cantoanelor aveam nevoie de viză. Care nu se acorda foarte ușor, trebuia să demonstrezi că ai un motiv solid. Cum-necum, pentru a rezuma istoria, am studiat și am trăit doi ani la Geneva, iar în 2003 am revenit în România. De atunci nu am mai pus piciorul în minunatul oraș de pe malul lacului Leman. Românii care au obținut o diplomă universitară occidentală, odată întorși în România, vor fi mereu bîntuiți de spectrul Occidentului și al eșecului rămînerii definitive acolo. De ce ne-am întors, dar oare puteam rămîne acolo? Asta și pentru că, *în general,* societatea valahă nu a dat doi bani pe ei și pe expertiza lor. Acesta este micul jurnal de impresii, stări, nevroze și bucurii al reîntoarcerii mele la Geneva. După douăzeci de ani.

Geneva

© wikimedia commons

■ *27 august.* Avionul era întesat cu români (ceea ce nu mai avea să se întîmple la întoarcere) care se foiau, încercînd să găsească locuri lîngă soți/soții sau prieteni/prietene, căci *check-in*-ul companiei îi distribuise pe toți alandala. Vecinul din stînga dosea rușinos cartea pe care o citea, dar, viclean, am reperat-o, era vorba de *Cum să ne gîndim mai mult la sex* de Alain de Botton (eu, în naivitatea mea, credeam că bărbații ar trebui să facă exact contrariul, să se gîndească mai puțin!). În față, o doamnă pe la 50 de ani se delecta citind de pe o tabletă scumpă o carte motivațională, de genul celor care te îndeamnă să te gîndești în primul rînd la tine. Ca și cum s-ar mai gîndi cineva la altceva decît la sine! Elvețienii nu ne-au controlat la vamă formularul lor LPF. Am reușit să descopăr și automatul care oferă bilete gratuite pasagerilor, dar chiar și autobuzul care ne-a dus în centrul orașului.

Tinerii, cu posibilități materiale modeste folosesc telefoanele sau vin cu felinare cu baterii.

■ *28 august.* După ce am urcat nenumăratele trepte ale labirintului care ducea în vîrful Catedralei Saint Pierre, după ce am sorbit panorama orașului și a lacului, încercînd să o păstrăm cît mai mult în memorie, am coborît spre Parcul Bastions și Peretele Părinților Reformei, unul din locurile memoriale speciale ale protestanților genevezi. Pe acolo a avut loc un celebru incident care a decis într-un fel soarta cetății. Asediată de trupele de mercenari ale ducelui catolic de Savoia, în noaptea de 11 spre 12 decembrie 1602, trei sute de mercenari de elită au încercat să escaladeze zidurile protestanților. Noaptea era rece, zona este una depresionară, între munți, luna se ascundea printre nori, condițiile erau propice pentru a înlătura o dată pentru totdeauna acel refugiu protestant. Dar întîmplarea a făcut ca două santinele genevezе, care moțăiau toropite lîngă un foc, să dea alarma, Geneva fiind salvată. Savoiarzii, prinși în cetate și luați prizonieri, au fost ciopîrțiți fără milă. Înainte de a coborî în parc, am încercat să regăsesc sediul Institutului European, însă am avut o surpriză neplăcută – imobilul găzduiește acum niște servicii tehnice ale Cantonului Geneva. Nici dimensiunea europeană se pare că nu-i mai interesează pe universitarii elvețieni, de vreme ce au redenumit prestigioasa instituție (unde a predat și Barroso, înființată de Denis de Rougemont) cu insipida formulă de *Global Studies Institute* (care cuprinde și dimensiunea africană sau a Orientului Mijlociu, mă și mir că au mai păstrat două specializări europene).

Cantina McDonald's din cartierul Plainpalais, unde mi-am petrecut sute, dacă nu mii de ore, (aveam nevoie de bani pentru a trăi), este complet modernizată, greu de recunoscut. Am pășit și în interior, dar nu am mai recunoscut vechiul local, acum eficientizat la maximum. Nici la casă nu mai este nevoie de mulți angajați. (Îmi aduc aminte de colegul senegalez Amadou, care nu înțelegea deloc de ce nu voiam să preiau comenzile, *„mais Darie, c'est plus facile, ne soyez pas con, viens faire la caisse"*. Refuzam pentru că nu înțelegeam mereu accentul elvețienilor și nici nu doream să mă complic cu gestiunea banilor. Era mult mai ușor să întorci bucățile de carne congelată de pe o parte pe alta.) Pentru a ajunge la căminul unde am locuit doi ani de zile și a cărui mobilă de bucătărie am frecat-o o jumătate de an, pentru a avea parte de o chirie mai modestă, am resimțit din nou bucuria de a vizita tîrgul cu vechituri din cartierul Plainpalais *(Le marché aux puces,* tîrgul cu purici, care la origine probabil că însoțeau vechiturile). Am recunoscut același miros dulceag de acum două decenii, un amestec de cărți vechi și bețișoare parfumate orientale. Despre acest tîrg tradițional scrisesem un mic articol pe care revista *Dilema* l-a publicat în decembrie 2001. În pagina a doua, dedicată cititorilor *dilematici*. Oare l-am scris de mînă? Nu mai țin minte. La ora 13 erau mult mai puțini tarabagii decît în perioada studenției mele genevezе, poate și pentru că vechiturile s-au împuținat, fiind exploatate/vîndute atît de mult timp? Cît să arunce și helveții bogați? Nu știu. Cît pe ce să cumpăr o lanternă care purta însemnele Armatei elvețiene, comerciantul mi-a lăsat-o la cinci franci. Însă mi-am dat seama că nu se mai fabrică baterii pătrate, care să o facă funcțională. Cu părere de rău, am abandonat-o și m-am rezumat la a-mi cumpăra două cărți (cea a celebrului reporter francez Albert Londres *Pêcheurs de perles* și cea a academicianului Andreï Makine *L'archipel d'une autre vie).* Deh, plimbatul cu avionul *low-cost* are și dezavantajele sale, trebuie să fii foarte atent la greutatea bagajului. Din numărul de week-end al ziarului *La Tribune de Genève* am aflat că platoul, dotat cu mai multe mese și bănci, este preferat de tinerii din zonă, care-și petrec serile sorbind diverse băuturi alcoolizate. Pentru a reduce atractivitatea zonei pentru petrecăreți, muncipalitatea s-a gîndit să le taie curentul. Adică să reducă iluminatul public în zonă. Fără efect, căci tinerii, cu posibilități materiale modeste (altfel s-ar duce la terasele de pe Rive Gauche unde o tratație, orice tratație, depășește lejer o sută de franci), folosesc telefoanele sau vin cu felinare cu baterii. În plus, și becurile circului sînt suficiente. Iar cînd bei nici nu ai nevoie de prea multă lumină, dimpotrivă, aș zice.

În fața fostului imobil care găzduia căminul de pe stradă Hugo-de-Senger la numărul 2 am fost mirat să regăsesc abandonat cu scaun directorial de culoare crem, ce părea că mă așteaptă. Abandonat, delabrat, oricine putea să și-l însușească. Glumind (dar știm că în fiecare glumă se află un substrat de adevăr), un amic m-a întrebat de ce nu îl iau acasă. Acum două decenii și elvețienii aruncau produse de o mult mai bună calitate. Care de regulă ajungeau rapid în România și în Bulgaria. Imobilul este în continuare un cămin studențesc. M-am strecurat în hol, profitînd de ieșirea unor tinere, dar nu am avut curajul să urc la etajul doi. Ăștia ar fi chemat poliția. Am intrat și în impresionanta Bibliotecă Universitară Uni Mail, unde mi-am petrecut alte sute de ore citind și scriind. Anunțurile, destul de modeste – două erau dedicată vorbitorilor nativi de franceză, una din formele lor *soft* de discriminare. Pentru a ajunge în Carouge, din Plainpalais, am decis să luăm tramvaiul, ne dureau picioarele, iar soarele nu era deloc atît de timid precum o arăta prognoza meteo. Am traversat rîul Arve și în cinci minute am ajuns în minunata

Plainpalais

© wikimedia commons

© wikimedia commons

comună construită de administrația sardă, cedată Republicii Geneva în 1814 și 1815. Arhitectura din Carouge este tipic italiană, casele au un singur etaj, iar la parter se află prăvălii (multe dedicate înghețatei, firește). În acea după-amiază de sîmbătă, centrul era plin de oameni, mulți turiști care sorbeau o bere la terase sau se bucurau de delicioasele și scumpele înghețate.

■ *29 august*. Duminica o rezervaserăm drumeției montane pe Muntele La Salève. Mă informasem în prealabil și am luat autobuzul cu numărul 8 de la Gara Cornavin, care trebuia să ne ducă pînă la vama Veyrier. Pe vremuri, acolo chiar era vamă între Franța și Elveția, acum treci fără să îți dai seama. Cît de ciudat, observasem muchia Salèvei de sute de ori, dar niciodată nu m-am gîndit să o explorez. Am trecut prin dreptul comunei Conches, unde locuia doamna Schaer, a cărei grădină am îngrijit-o cu devotament (spun eu) un an de zile, avînd șansa de a cunoaște de aproape stilul de viață al elvețienilor. Doamna Schaer ajunsese să mă simpatizeze atît de mult încît mă punea la masă cu nepoții ei, ceea ce nu mă făcea să mă simt foarte confortabil. *Passons*. În Veyrier ne-am dat jos mai devreme decît trebuia și am colindat străduțele în căutarea stației de teleferic. Să băgăm pe Waze? Hai mai bine să apelăm la vechea metodă, să-i întrebam pe localnici. Un cuplu de pensionari, care păreau de-ai locului, foarte amabili, ne-au dat toate explicațiile posibile. Ei știau că telefericul ar intra în reparații capitale timp de doi ani de zile. „Dar de ce nu urcați pe jos“, ne-a îndemnat vioi venerabilul domn, „doar sînteți tineri?“ Muntele La Salève nu este ușor de escaladat chiar dacă pare pipernicit, și acest lucru nu se poate face decît dacă intri în Franța și traversezi o autostradă și o cale ferată. Ceea ce te izbește cînd intri în Franța este că toate prețurile sînt mai mici. De altfel, de aceea și mulți francezi muncesc la Geneva și trăiesc în Franța. Panorama orașului și a lacului Leman este magnifică.

■ *30 august*. Cursa către București decolînd la ora 20,45, aveam destul timp pentru a petrece încă o zi minunată în Geneva. Și cum îmi propusesem să fac în aceste trei zile tot ceea ce nu făcusem timp de doi ani, ocupați cu studii și munci, după ce am luat o cafea, un hotdog și o bere, la o terasă pe malul lacului (pentru numai 20 de franci), ne-am îmbarcat într-una din nenumăratele mici croaziere, organizate de către CGN (adică la *Compagnie Générale de Navigation)*. Pe malul drept al lacului, ghidajul indică locul unde trupele helvete ar fi debarcat pentru prima oară în anul 1814, atunci cînd Geneva a decis să se alăture Confederației Helvete, după ce a fost eliberată de jugul napoleonian. Puzzle-ul politico-religios al Elveției este foarte complicat și greu de înțeles pentru un român crescut în cultul istoriografiei alb-negru național-comuniste (român = ortodox = românofon = alb). Sînt sigur că foarte mulți conaționali nu pot înțelege de ce francofonii din Elveția sau Belgia nu fac parte pur și simplu din Franța și, mai mult, de ce francezii nu vor *să-i unească* cu/în Franța. De ce nu apar pe zidurile din Franța sloganuri precum „*Wallonie / Romandie, terres françaises*“? În această ultimă zi am profitat la maximum și de gratuitatea de a călători pe ambarcațiunile care aparțin transportului în comun genevez (TPG), numite și Les Mouettes *(mouette* = pescăruș în franceză). După a treia călătorie de la un țărm la altul al lacului Leman mi-am zis că la Geneva m-aș întoarce doar dacă mi s-ar propune poziția de șofer/căpitan de Mouette. Ce poate fi mai plăcut decît să te plimbi opt ore de colo-colo, cu bărcuța galbenă, legănat de apele verzi ale lacului, evitînd cu grație lebedele și rațele obraznice? Ăsta nici nu e serviciu, ci terapie. Geneva este atît de enervant de frumoasă încît este recomandabil să nu zăbovești prea mult timp. (Decît dacă ai mulți bani – de dimineață am aflat că cineva a cumpărat un *penthouse* în București plătind opt milioane de euro! Cu banii ăștia îți cumperi o casă pînă și la Geneva.) Ajungi să te obișnuiești cu universul uman bine pus la punct. Am resimțit nu numai nostalgie, dar și o mică bucurie – limba franceză, pe care am vorbit-o încontinuu doi ani de zile și pe care nu prea am mai avut ocazia să o (mai) exersez în ultimele două decenii a părut a-și reveni miraculos. Nu numai că am înțeles aproape totul, dar am și vorbit-o, evident, în limitele necesare unui simplu turist. *Ça fait du bien, n'est-ce pas?*

Codruț Constantinescu *este istoric și consilier pentru afaceri europene la Prefectura Prahova. Cea mai recentă carte publicată este* Liber în Europa *(Editura Vremea, 2021).*

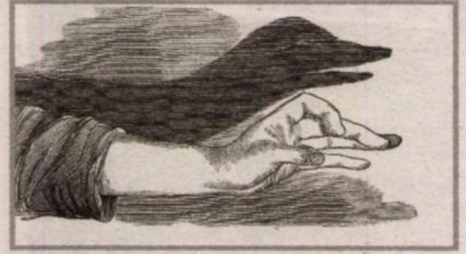

Iaromira POPOVICI

bazar

Tentații de pieton desuet

Dintotdeauna am fost pieton. Dacă ar fi să aparțin unei categorii, din perspectiva asta, a felului în care înaintez dintr-un loc în altul, în mod sigur în cea a pietonilor m-aș integra. Nu numai pentru că nu știu să conduc, ci pentru că mă simt în largul meu aici.

Da, merg și cu bicicleta. Dar nu simt că aș aparține nici categoriei bicicliștilor în mod real. Nu sînt destul de îndrăzneață încît să merg pe carosabil, nu sînt destul de sportivă și de vitezomană. Da, pot da din pedale și înainta, cu precauție, printre oameni. Dar asta nu mă face neapărat biciclistă. Ci un pieton care înaintează, temporar, pe bicicletă.

Poate pentru că așa am apucat să mă deplasez în copilărie. Așa știam eu că se poate ajunge dintr-un loc în altul. E drept că și respectivele locuri erau la *walking distance* unul față de celălalt. Casa bunicilor mei față de apartamentul nostru. Școala mea față de casa bunicilor. Părea că lumea era așezată în așa fel încît eu să pot ajunge unde am nevoie pe jos. Ba chiar respectivele drumuri erau presărate cu locuri plăcute și miraculoase, ca să nu te plictisești pe ele.

Existau mereu spații inițiatice în drumurile astea. Unele erau ale tentațiilor, te simțeai ca-n „Scufița Roșie“, amenințată mereu de cîte un lup virtual care te pîndește din tufișuri în timp ce culegi floricele și e gata să te abată de la calea cea dreaptă. De pildă, în drumul nostru, nu departe de Șura Mare, unde se afla capătul troleibuzelor 82 și 87, era un cinematograf. Cred că se chema „Progresul“. Acum nu mai există. Mereu aciram să văd un film acolo. Ai mei mă duceau în general la „Doina“, în centru, și le ocoleau pe cele de cartier. Eu urmăream cu jind afișele și mi se părea suprema chestie să pot intra acolo. Odată am văzut afișul cu *Mașa și Ursul*. Nu era, desigur, *Masha and the Bear* din zilele de acum. Cred că era un film sovietic, nici nu mai știu dacă era cu actori sau de desene animate. Cert e că l-am convins pe tatăl meu să mă ducă. Cred că eram singurii, oricum printre puținii din sală, pe la orele 17-18. Experiența m-a marcat profund: țin minte ca prin ceață sala și groaza pe care o simțeam odată cu Mașa cînd, dacă îmi aduc bine aminte, se strecurase în coșul ursului ca să scape de la el.

Te simțeai ca-n „Scufița Roșie“, amenințată mereu de cîte un lup virtual care te pîndește din tufișuri în timp ce culegi floricele.

Cum, la fel, ispite erau și cofetăriile de cartier, în special cea de lîngă biserică, după Șura Mare și înainte de Bacovia, căci așa aveam onoarea să se numească stația mea (casa memorială a poetului nu era departe). Acolo doar pe tatăl meu îl puteam convinge să cumpere tortulețele în culori nefirești, mov sau verzi, și de forme mult prea bine delimitate ca să mai aibă ceva natural în ele, care se găseau acolo. Pe mine nu mă deranjau lucurile astea, pentru mine erau, asemenea cinematografului „Progresul“, fructul interzis pentru un copil de care părinții lui aveau prea multă grijă (și asta nu e un reproș, ci o constatare). Le cumpăram mereu, de cîte ori treceam cu tatăl meu pe acolo. Cînd ajungeam acasă, mama avea mereu aceeași replică, evident critică, la adresa lor. Iar eu aceeași plăcere perversă, vorba vine, cînd le simțeam gustul excesiv de însiropat.

Tot pe acolo ne aștepta cu ispitele ei și Tutungeria, unde tatăl meu, fumător învederat, trebuia să se oprească mai de fiecare dată. Sigur că acum acest „trebuia“ sună sinistru. Atunci eu eram doar un copil care habar n-avea de toate consecințele dezastruoase ale fumatului. Nici măcar ale fumului pe care îl inhalam eu cînd stăteam pe lîngă tatăl meu ori pe lîngă bunica mea. Nu le prea trecea multora prin gînd că mi-ar putea sau ne-ar putea face rău. Totuși, mama și bunicul le atrăgeau atenția să fumeze mai puțin sau deloc. Dar, cumva, epoca îi încuraja. Nu se făcea nici un fel de educație împotriva fumatului, să fumezi era un gest aproape reflex, era ca și cum ai mînca un sandviș sau ai bea apă. Mai tîrziu, fumau destule și destui dintre colegele și colegii mei, aveau chiar teorii fermecătoare legate de asta. Avem prietene care-mi spuneau cum își compun ele pozele de *femmes fatales* cu țigările în mînă, cum le dă asta încredere. Și prieteni care-mi vorbeau, prin facultate, despre mitul „țigării de după“, despre cît de *cool* (nu exista cuvîntul în sine pe atunci, doar accepțiunea lui) ești în momentul ăla. N-am vrut să sune atît de critic, doar că, din nefericire, nici tatăl meu, nici bunica mea nu au sfîrșit-o bine și din cauza fumatului.

Dar Tutungeria nu era numai locul de unde se puteau cumpăra țigări. Era tărîmul tuturor posibilităților. Am mai scris despre asta, dar sînt în continuare fascinată de tutungerii. De altfel, tatăl meu mereu spunea că, dacă am fi trăit într-o altfel de societate, i-ar fi plăcut să fie patron de tutungerie. Acolo se găseau și foarte micile jucării de cauciuc, oameni, animale, personaje din cărți și desene animate, pe care le colecționam. Eram mereu interesată să văd ce noutăți au mai primit. Acolo se vindea și celebra „Lavandă“, cam singurul parfum neaoș, care știu că, mai tîrziu, spre sfîrșitul epocii ceaușiste, a fost înlocuit de mult mai puțin interesantul „Lăcrămioare de pădure“.

Dar va mai urma.

Cu ochii-n 3,14

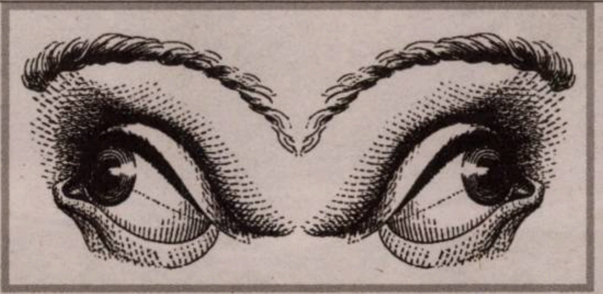

NU E SIGUR CĂ POLIȚIȘTII „VIS ÎMPLINIT” ȘI „VIS TÎNJIT” AVEAU INTENȚIA SĂ PLANTEZE SEMINȚELE IUBIRII INUTIL

■ Un interpret afgan care i-a ajutat pe Joe Biden și pe John Kerry în urmă cu mai mult de un deceniu, cînd aceștia au aterizat forțat cu un elicopter într-o vale din munții Afganistanului, nu a reușit să fugă acum din Kabul și se ascunde de talibani. El a făcut apel la cei pe care i-a salvat să-l ajute, la rîndul lor, să fie evacuat. Nu e sigur că americanii vor reuși să-l scoată pe Mohamed de acolo, dar parcă mai sigur e că vom vedea un film marca Hollywood cu povestea asta. Cu Tom Hanks? (**A. M.**)

■ Incident într-un orășel din județul Vaslui. Doi polițiști opresc în trafic o mașină. Șoferul ignoră semnele polițiștilor și o ia la goană. Polițiștii pornesc în urmărire și reușesc pînă la urmă să oprească mașina suspectă. Din mașină coboară două femei care îi lovesc pe polițiști cu poșetele și le avariază autospeciala, aruncînd cu pietre. Un film polițist românesc nu poate fi decît o comedie. (**M. M.**)

■ Chiar dacă numele oficiale ale celor doi urși panda de la grădina zoologică din Berlin erau Meng Yuan și Meng Xiang (adică „Vis împlinit“ și „Vis tînjit“), îngrijitorii i-au redenumit, scurt, Pit și Paule. O inițiativă aproape filosofică, dacă stăm să ne gîndim că, de fapt, visele sînt mult mai simple decît par. (**S. G.**)

■ Membrii unei expediții din apropierea coastelor Groenlandei s-au putut pune în pielea navigatorului Cristofor Columb: au descoperit, din greșeală, cea mai nordică insulă a lumii. Oamenii de știință nu aveau intenția de a găsi noi teritorii, ci ajunseseră pe ceea ce credeau ei că este Oodaaq, o insulă descoperită de o echipă daneză în 1978, pentru a colecta probe. Noua insulă se află însă la 780 de metri NV de Oodaaq, are o lățime de 30 de metri și o altitudine maximă de 3 metri. Speranțele de extindere a teritoriului în zonă țin însă de capacitatea insulei de a rămîne deasupra nivelului mării în timpul fluxului. Înainte să apuce să dispară, ea ar putea fi numită *Qeqertaq Avannarleq*, adică „cea mai nordică insulă“. (**A. A. D.**)

MARȚI
MARȚI
© M. Pleșu

■ Școala a început în China pe 1 septembrie. Copiii s-au trezit cu noi manuale presărate cu „Gîndirea lui Xi Jinping“. Partidul Comunist țintește extinderea cultului personalității în rîndul elevilor de peste 7 ani, în ideea de a crește o nouă generație de patrioți. Profesorii din școala primară trebuie să „planteze semințele iubirii pentru partid, pentru țară și pentru socialism în inimile tinere“, conform unei notificări guvernamentale referitoare la noul curriculum. Noile manuale sînt decorate cu citate și cu imagini în care președintele zîmbește. „Bunicul Xi Jinping este foarte ocupat cu munca, dar oricît de ocupat ar fi, el se alătură totuși activităților noastre și veghează la creșterea noastră“, scrie într-unul dintre manuale. Vă sună cunoscut, nu? (**A. M. S.**)

■ Pe telefonul meu, una după alta, două vești. Prima veste: a murit Ivan Patzaichin. Dumnezeu să-l odihnească! În ultimii zece ani l-am întîlnit din cînd în cînd pe acest imens campion – veritabil Everest în sportul său –, uneori la restaurantul lui bucureștean. Schimbam de fiecare dată cîteva vorbe despre noi și despre vremuri. De fiecare dată percepeam o prezență de natură angelică. Era un om rar – avea ceva nobil, era curat și cuminte, avea un bun-simț absolut, era discret, respectuos, generos. Era, desigur, legendar. O legendă smerită. Îți dădea senzația că e timid, fragil cumva – dar cum să fie astfel un campion care a uimit planeta cu forța și voința sa? M-a îndurerat sincer moartea acestui om excepțional. A doua veste: un consilier guvernamental anunță că a scris niște denunțuri către UE, NATO, SUA și Israel. Mîndru că servește nu e clar ce cauză, tipul a turnat partidul USR-PLUS că s-a aliat cu partidul extremist AUR. De mult n-am văzut ceva mai josnic și mai inutil. Oftez resemnat: așa e lumea, îngerii trăiesc printre jeguri. (**S. V.**)

CEL MAI PROBABIL, ÎNTR-O ZI DE VINERI, ÎN MEDIUL ONLINE CIRCULĂ IMAGINI CU UN MORCOV

■ Se vorbește deja de o nouă tulpină a coronavirusului: Lambda a fost descoperită în urmă cu un an în Peru și se știu prea puține despre această mutație. Că i se va zice, cel mai probabil, „Lambada“, nu e greu să ne imaginăm. (**A. M. S.**)

■ De-ale hranei și de-ale vieții în Piața Progresul, într-o zi de vineri. La brînzeturi, discuție între un client și vînzătoare: „Cum e telemeaua asta de capră?“ / „Vă referiți la sare?“. La carne, conversație între vînzătoare și o clientă: „Ce mai faceți?“ / „Sînt așa și-așa… Și tristă, și amestecat“. (**D. S.**)

■ Vechi de 240 de ani, ceasul din centrul orășelului Stroud din Anglia bate ora exactă cu ajutorul unei figurine ce înfățișează un băiețel negru. Nu se cunoaște motivul pentru care ceasornicarul de secol XVIII a ales o astfel de reprezentare pentru ora exactă, cert e că un artist local de culoare a lansat o petiție pentru ca figurina ofensatoare, „manifestarea fizică a tuturor microagresiunilor din comunitate“ și care „are un efect traumatic asupra locuitorilor de culoare din oraș“, să fie dată jos și expusă în muzeul local. Primărița, conservatoare și blondă, s-a opus public demersului „acestei minorități foarte vocale cu o dorință de a găsi constant lucruri care să-i ultragieze“ și consideră că cel mai bun mod de a înțelege istoria este ca vechile statui să rămînă la locul lor, în timp ce altele noi să reflecte progresul actual. Momentan, ambele tabere se acuză reciproc de mesaje pline de ură în mediul online și fiecare așteaptă să le sune celorlalți ceasul. (**M. C.**)

■ Pe mai multe site-uri de știri circulă imagini cu luptători talibani care poartă uniforme lăsate în urmă de armata SUA. Printre acestea se numără și o poză cu Khalil al-Rahman Haqqani – un terorist pe capul căruia SUA oferă o recompensă de cinci milioane de dolari –, care ține o predică în moscheea Pul-e-Khishti din Kabul, echipat cu o carabină americană M4. Ceea ce-mi amintește de cuvintele lui Marguerite Yourcenar: „Dacă barbarii vor pune vreodată stăpînire pe lume, vor fi obligați să adopte unele din metodele noastre; vor sfîrși prin a ne semăna“. (**M. P.**)

■ Un studiu al Universității din Michigan a relevat faptul că, dacă mănînci un hotdog, viața îți poate scădea cu 36 de minute, pe cînd alimentele sănătoase o pot prelungi. Ceea ce mă face să mă întreb: ce ai alege să mănînci dacă ai ști că mai ai de trăit 37 de minute, un hotdog sau un morcov? (**S. G.**)

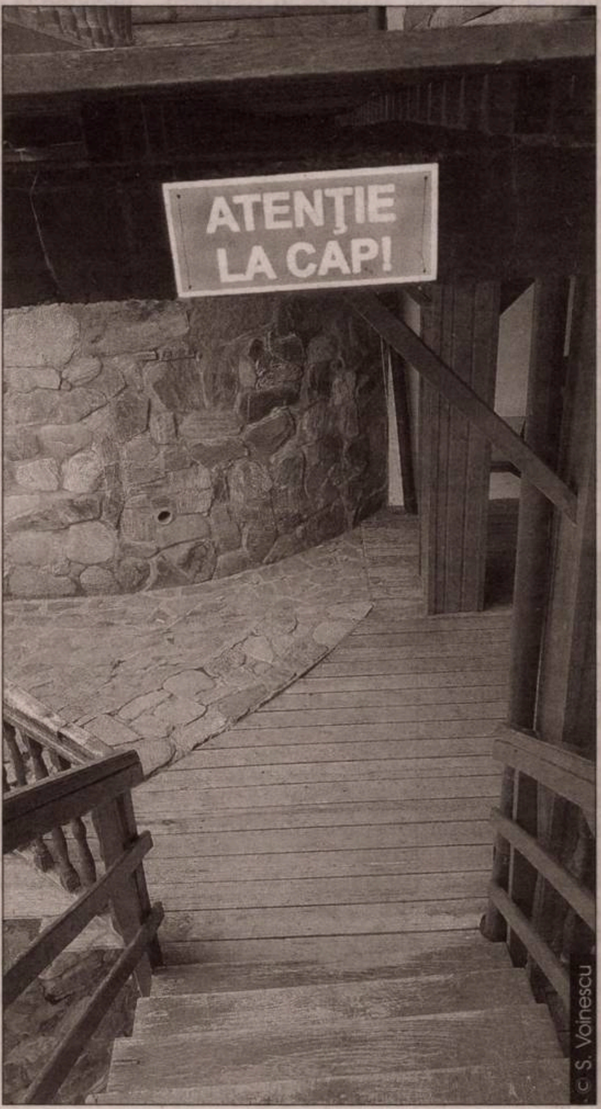

© S. Voinescu

DILEMA VECHE

REDACȚIA:
Dana CĂLINESCU (secretar general de redacție)
Marius CHIVU ● Radu COSAȘU ● Stela GIURGEANU
Andrei MANOLESCU (redactor-șef adjunct)
Matei MARTIN ● Matei PLEȘU ● Adina POPESCU
Iaromira POPOVICI ● Ana Maria SANDU
Dan STANCIU (art director) ● Mircea VASILESCU
Sever VOINESCU (redactor-șef)

RUBRICI:
Teodor BACONSCHI ● Ion BARBU ● Aron BIRO ● Paul BREAZU
Cosmin CIOTLOȘ ● Horia CORCHEȘ ● Andrei CORNEA
Codrin Liviu CUȚITARU ● Alin FUMURESCU ● Ionuț IAMANDI
Maria IORDĂNESCU ● Selma IUSUF ● Ovidiu LORENZ
Anca MANOLESCU ● Victor MOROZOV ● Adrian MUREȘAN
Radu NAUM ● Lorin NICULAE ● Andrei PLEȘU
Constantin RUDNIȚCHI ● Mihaela SIMINA
Bogdan-Alexandru STĂNESCU ● Oana STOICA ● Valeriu STOICA
Cătălin ȘTEFĂNESCU ● Bogdan TĂTARU-CAZABAN ● Teodor TIȚĂ
Andreea VLAD ● Rodica ZAFIU

TEHNOREDACTARE: Adrian DAMIAN
EDITOR WEB: Anda DOCEA

PUBLICITATE PENTRU PRINT:
floriana.coman@adevarulholding.ro

PUBLICITATE PENTRU ONLINE:
vanzari@ead.ro
dragos.stan@adevarulholding.ro

MANAGEMENT GRUPUL DE PUBLISHING:
Administrator Special: Constantin SANDU
Director Marketing: Steluța ZAMFIR
Coordonator Producție: Constantin DELTA
Director Distribuție: Dana ZAMFIR
Informații și reclamații ABONAMENTE:
0790.139.007 / 0790.139.009
(numere cu tarif normal, disponibile de luni pînă vineri, între orele 9 și 18)
e-mail: abonamente@adevarulholding.ro

ISSN: 1584-1669
Revistă editată de: Adevărul holding
Publicație auditată de: BRAT AUDIT TIRAJE
Tiraj: 7.800
Tipărit la Tipoart Idea Studio

Biblioteca Județeană
ASTRA Sibiu

Biblioteca Județeană
ASTRA Sibiu

„Sînt vechi, domnule!“ (I.L. Caragiale)

FONDATOR **ANDREI PLEȘU**

DILEMA VECHE

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE ■ Anul **XVIII** ■ nr. **910** ■ 16-22 septembrie 2021 ■ www.dilemaveche.ro ■ 24 pagini ■ 7 lei

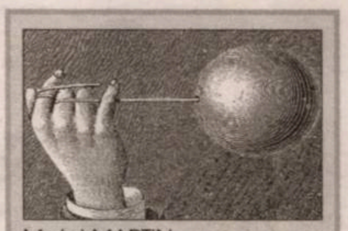

Matei MARTIN

mapamondul
de buzunar

2

ANDREI PLEȘU

„Un alt stat «paralel»“

pagina 3

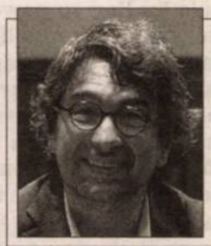

SEVER VOINESCU

„Mîncătorii de zile“

pagina 4

CONSTANȚA VINTILĂ

„Apoi dă ce să nu strig: sînt obidit!“

pagina 12

Resemnare?

Implicare?

„A trăi înseamnă să nu te resemnezi.“

ALBERT CAMUS

Redacția DILEMA VECHE: Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, sector 2, 020331 București ● **telefon:** 0372.130.006 ● **e-mail:** dilema@dilemaveche.ro

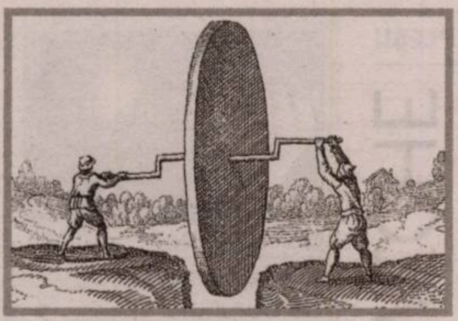

Teodor TIȚĂ

contraintuiția

MRMA

„Nu numai că trebuie să facă față provocării de a egala succesul lui Naomi Osaka, dar brand-ul ei trebuie să reprezinte ceva, să aibă un set de valori." Așa se încheie un articol publicat de CNN zilele trecute care investighează ușor absurd posibilitatea ca Emma Raducanu să devină prima sportivă a lumii care depășește pragul de un miliard de dolari venituri. Emma Raducanu are doar 18 ani, iar performanța fantastică de la US Open e un indicator relevant în privința unei cariere de succes. Teza privind miliardul de dolari, însă, vine din aceeași preocupare frivol-obositoare care îi face uneori pe comentatorii români de fotbal să se exprime ca și cum pe teren ar evolua două echipe de conturi bancare și nu de sportivi.

Ceea intuiește corect articolul de pe CNN este că, vrînd-nevrînd, tenismena britanică cu origini sino-române și Canada ca loc de naștere a fost brusc adoptată de toate aceste națiuni. Ba chiar a creat controverse serioase în rîndul liderilor de opinie din fiecare țară. Chinezii de pe Weibo și românii de pe Facebook au purtat lungi discuții despre cum Raducanu le este compatrioată. Canadienii au remarcat și ei că tenismena e totuși născută la Toronto. Editorialista Rosie DiManno, spre exemplu, observă, în *Toronto Star*, că sportiva are pașaport canadian și „dacă am vrea să fim răi, am emite pretenții în privința Emmei". „Dar nu o să o facem", continuă DiManno. „Ne vom mulțumi cu minunata performanță a lui Leylah Fernandez (cealaltă finalistă a turneului) care s-a oprit doar la un pas de un triumf la US Open."

La fel ca Raducanu, Fernandez vine dintr-o familie multietnică – tată ecuadorian, mamă filipineză – și are cetățenie canadiană. Și ea este revendicată de trei națiuni, însă în jurul ei sînt mai puține controverse, poate și pentru că nici una dintre acele națiuni nu este Marea Britanie. Pentru că dacă e un loc în care Marele Război pentru Meritele Altora (MRMA) a primit combustibil după finala feminină de la US Open, acela este Marea Britanie. În doar cîteva minute de la sfîrșitul meciului, britanicii dezbăteau furios despre cît de britanică este Emma Raducanu. Într-un *tweet,* primarul Londrei, Sadiq Khan, insistă asupra meritelor diversității. Sigur, nu îi scrie numele corect, dar reușește să nu rateze emoji-urile cu drapelele Chinei, Marii Britanii, României și Canadei. Adil Ray, prezentatorul emisiunii matinale a ITV, face, la rîndul său, o observație sarcastică: „Dacă joci într-o finală la tenis ești britanică, dacă lucrezi în construcții ești curier sau chelneriță, atunci ești româncă". Afirmațiile lui Ray au provocat o furtună pe Twitter, dar și în presa de dreapta care l-a acuzat imediat că e incapabil să se bucure onest de unul din marile succese ale sportului britanic. Simpla sugestie că deschiderea față de imigranți nu e un lucru așa de rău provoacă apoplexie în unele cercuri britanice cărora le vine tot mai greu să își ascundă rasismul.

Emma Raducanu nu a exprimat încă nici o opinie pe marginea acestor discuții, dar probabil nu greșesc prea mult presupunînd că e stupefiată de grilele prin care este trecută performanța de la Marele Șlem american. Adevărul este că, într-o perioadă în care izolaționismul și xenofobia recuperează teren la toate nivelurile, Marele Război pentru Meritele Altora (MRMA) subliniază involuntar nesiguranța tuturor celor implicați. Prezumția de la care pleacă fiecare participant este că performanțele unei persoane spun ceva despre valoarea unei națiuni. În România am mai văzut asta, de exemplu, și cînd Herta Müller a cîștigat Nobelul pentru literatură. Așa de intensă a fost discuția în jurul „românismului" doamnei Müller că jurnalista Ioana Ene Dogioiu a simțit nevoia să scrie un text din al cărui titlu reieșea exasperare pură: „Herta Müller nu e româncă". Funcționează și invers, cînd persoane văzute ca neplăcute sînt tratate ca și cum ar fi un corp străin în interiorul unei națiuni idealizate și ale cărei merite țin mai degrabă de domeniul fantasticului. Nu merg mai departe aici, gîndiți-vă doar la cum vorbim încă despre minoritățile noastre. Acelea care nu au luat încă vreun Nobel.

Cumva, autorii articolului de pe CNN citat mai sus ratau esențialul atunci cînd observau că, pentru a avea succes financiar, o sportivă are nevoie de valori. Setul acela de valori există, vine din investiția emoțională pe care oamenii o fac deja. În imaginarul colectiv britanic, chinez sau românesc, Emma Raducanu a arătat deja, involuntar, că britanicii, chinezii sau românii sînt mai buni decît filipinezii sau argentinienii sau rușii. Nu sînt încă prea clare proporțiile.

Vestea bună e că, pe termen lung, MRMA va fi pierdut de toți cei implicați cu excepția celor a căror reputație este disputată. Pentru că Raducanu, Fernandez și toți cei și cele asemenea lor reprezintă victoria globalizării și a deschiderii. Asemenea oameni sînt iubiți inclusiv în națiuni care nu pot emite pretenții că participă la succes în vreun fel. Raducanu e garanția că există și o lume mai bună. Și ea se construiește într-un șantier în care frica, nesiguranțele și micile meschinării locale sînt noroiul din care se ridică, pînă la urmă, casa.

■ ■ ■

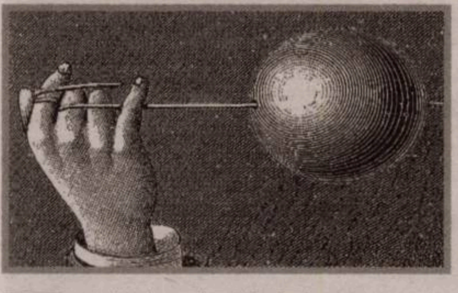

Matei MARTIN

mapamondul de buzunar

După Angela Merkel

Dacă Angela Merkel ar anunța, brusc și surprinzător, că vrea încă un mandat, CDU ar avea mari șanse să cîștige alegerile. Aproape 60% din germani sînt mulțumiți sau foarte mulțumiți de prestația ei de cancelar federal. Acest scor e o performanță în sine: după 16 ani de guvernare, dintre care ultimul pe perioada pandemiei de COVID-19, Angela Merkel e la fel de populară ca la începutul carierei politice. Oricine va veni după ea preia o moștenire grea. În sensul responsabilității. Și al datoriei de consolida ceea ce Merkel a construit. La reunificare, Helmut Kohl a prevestit că în Germania se vor ivi, peste tot, „peisaje înfloritoare". Angela Merkel a contribuit esențial la această transformare.

Şi în acest caz, ca în multe altele,
Angela Merkel a căutat consensul, nu compromisul.

Atunci cînd se vorbește despre unitate sînt invocate șansa istorică a acestei înfăptuiri și efortul colosal depus de germani în slujba unității. Entuziasmul e general, mai ales că decalajele s-au estompat pînă la punctul de a deveni irelevante. Dacă în urmă cu zece ani încă persistau diferențe vizibile între Est și Vest (de infrastructură, nivel de trai, prestații sociale etc.), astăzi doar barometrele sociale și economice mai înregistrează diferențe. Fosta Germanie de Est e în plin elan – probabil că nici cei mai optimiști susținători ai programelor economice post-reunificare n-au crezut că reușita e atît de aproape. A contat, aici, emergența unei noi generații, care nu se mai vede ca o victimă a reunificării. Dar și – mai ales! – politica de accelerare a dezvoltării economice din noile landuri promovată de guvernul federal. Strategiile au fost ajustate constant, iar angajamentul statului a fost mereu redimensionat. Uneori, cu costuri politice importante, căci infrastructura și politicile sociale din landurile fostei RDG s-au finanțat din surplusul generat de mult mai performanta economie din Vest. Angela Merkel și-a asumat riscurile. Discursul ei despre solidaritate s-a impus, pînă la urmă. Astăzi, diferențele sînt ceva mai subtile și trec dincolo de (fostele) granițe. Recent, guvernul federal a înființat o comisie menită să reducă decalajele de dezvoltare dintre urban și rural. Dar chiar și acest decalaj e, în Germania, mult mai puțin pronunțat față de alte țări din Europa. Printre altele și datorită unei industrii cu întreprinderi familiale performante cu ramificații solide pe orizontală. Acest *Mittelstand* foarte dinamic e, probabil, rezultatul cel mai vizibil al politicilor economice din era Merkel. Iar creșterea economică susținută a fost, în cazul Germaniei, relativ echitabilă: societatea, în ansamblu, a putut beneficia de pe urma prosperității. Un liberalism economic bine temperat de ambițiile unui stat social.

De pildă acum, cînd, după 16 ani de prosperitate și o politică economică orientată spre competitivitate, creșterea economică începe să piardă din viteză. Partener în Marea Coaliție, SPD a reușit să imprime numeroase corecții sociale reformelor liberale. În contextul pandemiei de COVID-19,

Angela Merkel

© wikimedia commons

cancelara Merkel a „uitat" de dogma responsabilității & stabilității bugetare pentru a finanța un plan ambițios de redresare și pentru a facilita construcția unui plan european (Next Generation Europe). Asta i-a adus numeroase critici, inclusiv din interiorul propriului partid. Și în acest caz, ca în multe altele, Angela Merkel a căutat consensul, nu compromisul. Probabil că asta e rețeta longevității ei la vîrful politicii.

Însă consensul e uneori greu de atins. Presată de conjunctură și de partenerii de coaliție, Angela Merkel a promovat politici ambigue, ba chiar contradictorii, în unele domenii sensibile, cum ar fi, de pildă, energia. Cuvinte precum *Kohleausstieg* (abandonarea cărbunelui) sau *Atomausstieg* (abandonarea energiei atomice) au apărut în vocabularul politic german în ultimii zece ani și s-au transformat, treptat, în foi de parcurs cu termene clare de aplicare. Aceste decizii presupun investiții uriașe din partea statului (pentru a încuraja dezvoltarea surselor de energie renuvelabilă) și o restructurare a economiei (industria auto trece de la motorul cu combustie la motorul electric). Paradoxal, bilanțul e mai degrabă prost. Avem, pe de o parte, hotărîrea Curții Constituționale de la Karlsruhe, care condamnă guvernul federal că și-a fixat obiective de mediu prea puțin ambițioase și care îl obligă la adoptarea unor demersuri mai hotărîte; și avem, pe de altă parte, parteneriatul deloc onorabil cu Rusia lui Putin din cadrul proiectului Nord Stream 2, menit să asigure gaze pentru industria germană însetată de energie.

Pandemia nu a destabilizat economia Germaniei, dar a generat o conștientizare a vulnerabilităților structurale. De pildă: în contextul luptei împotriva încălzirii globale, cît timp va mai putea conta economia germană pe sectoare industriale poluante, cum ar fi construcția de mașini? Și apoi: cît timp mai poate Germania să promoveze la nivel european reguli fiscale stricte cîtă vreme necesitatea investițiilor este tot mai mare și, mai ales, cîtă vreme mai peste tot, în Europa, decidenții politici preferă să se îndatoreze pentru a-și acoperi pierderile generate de criză? Sînt întrebări la care Merkel nu a dat un răspuns definitiv. Cel (sau cea) care îi va urma va trebui să găsească o rezolvare.

În fine, dacă integrarea refugiaților, începînd cu 2015, contribuie, măcar parțial, la încetinirea declinului demografic, așa-numita „politică de ospitalitate" promovată de Merkel a generat numeroase controverse, favorizînd ascensiunea partidului extremist de dreapta AfD, intrat în Bundestag în 2017. Acel *„Wir schaffen das!"* („Vom reuși!") s-a transformat, din speranță, în promisiune îndeplinită. Emergența mișcării extremiste e partea mai întunecată a acestei moșteniri. Șansa Angelei Merkel – și a Germaniei, mai ales – e că AfD nu va putea pretinde, nici după aceste alegeri, să participe la guvernare. Sondajele arată că extrema dreaptă e în declin. Încă un semn că Germania o duce bine. Și că Angela Merkel a avut dreptate cu acest consensualism vizionar pe care l-a căutat de fiecare dată.

■ ■ ■

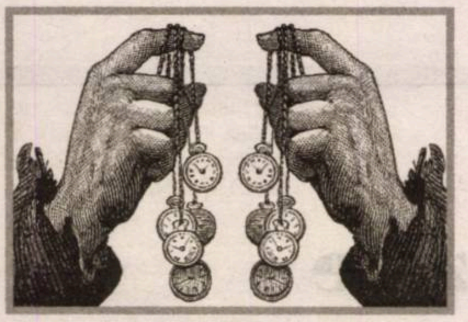

Andrei PLEȘU

nici așa, nici altminteri

„Așa e că pînă acum nu stăm nici bine, nici rău, adică nici așa, nici altminteri?“ (I.L. Caragiale)

Un alt stat „paralel“

De regulă, teoriile „statului paralel“ mă plictisesc, dar, adesea, mă și amuză. Ideea că există un grup de șmecheri care dirijează totul din umbră cu procedee și scopuri inaccesibile cetățeanului obișnuit ilustrează pasiunea general umană pentru „dedesubturi“, pentru manevre „oculte“, pentru inevidențe subversive. A fi „băiat deștept“ e a înțelege temeliile tenebroase ale experienței curente, a ști mai bine decît „prostimea“ cum stau, de fapt, lucrurile. „Ascultă-mă pe mine! Nu e ce crezi! Stai să-ți explic!“ – e somația inițială a discursului „edificat“, adresat naivilor... De ce asemenea speculații mă plictisesc? Pentru că nu cred în campioni ai inteligenței, în mici găști de genii perfide, dispuși și pregătiți să încalece țări, continente, planeta însăși. Pe de altă parte, dacă asemenea monumente de subtilitate există, iar noi, ceilalți, sîntem atît de nătîngi, de ușor manipulabili, de fleșcăiți, încît ne mulțumim cu statutul de „materie primă“ a unor proiecte ascunse, puse pe picioare de experți zenitali, care ne manevrează ca pe niște jucării inerte, atunci ne merităm soarta. Bine ne fac! Păcat că nu iau puterea în mod explicit (la cît sînt de supra-înzestrați ar fi, pentru ei, floare la ureche!) ca să ne arunce și nouă cîte o ciozvîrtă, în timp ce își ating propriile scopuri. Care scopuri? Să se îmbogățească? Păi, asta reușesc și tartorii statului „neparalel“, puternicii activi la lumina zilei! Să domine mapamondul sau cîte o țară întreagă? Păi, care e hazul să fii șef peste o adunătură de fraieri? Pe scurt: nu cred nici în inteligențe boreale (cuplate, neapărat, cu suflete perverse), nici într-o imbecilitate colectivă (deși am momente de panică...), pe care numai cine nu vrea nu o manevrează și nu o încalecă. A, da – viața politică e plină de mînării ascunse, de subterane impure, de jocuri de culise. Dar a le socoti efectul unei congregații de „experți“ e a le acorda o anvergură care le lipsește cu totul.

Și totuși, un anumit „stat paralel“ există, altul decît cel „exploatat“ mediatic. E „statul paralel“ al *performanței* (culturale sau instituționale), despre care *nu* se vorbește, statul paralel al hărniciei, al talentului, al reușitei intelectuale nebăgate în seamă, nerăsplătite după merit, ba chiar marginalizate nătîng, de veleitari, de „oficiali“ care au alte „treburi“, de vînători abili (și invidioși) ai unor prestigii nemeritate. Ar fi de făcut o listă a *acestui* „stat paralel“, pînă nu e prea tîrziu... Din păcate, în țara noastră, există aproape o *tradiție* a ignorării sau chiar a evacuării succesului strict profesional (căci nu încurajăm „elitismul“, „turnul de fildeș“ etc.). Dacă ne convine, recuperăm beneficiile succesului prin reverență *postumă*, prin parastas lăcrămos și țanțoș. Preferăm să omagiem calitatea post-mortem. Cît e încă vie, sîntem... relativiști.

Din mulțimea pe care o am în minte, voi semnala, astăzi, cîteva nume, (re)apărute „pe piață“ cu o serie de reușite exemplare. De pildă, *Andrei Cornea*. A demarat, de curînd, publicarea unei ediții integrale a operei lui Platon (în cinci volume). Specialist de vîrf în greaca veche, el e traducătorul *tuturor* dialogurilor, autorul studiilor însoțitoare, al notelor și comentariilor lămuritoare. Într-o țară normală, un asemenea efort ar fi fost răsplătit cu un ecou public adecvat, iar autorul ar fi academician... Cu atît mai mult cu cît dl Cornea e și un prestigios istoric de artă universală și românească, un subtil comentator de filosofie, precum și un remarcabil romancier. Pe scurt: un ins cît un întreg „stat paralel“. Degeaba! Orizontul în care se înscrie el nu ne interesează.

O altă performanță impozantă, de asemenea „paralelă“ cu recunoașterea pe care o merită, aparține dlui *Adrian Papahagi*. El a început publicarea unei interpretări integrale, în mai multe volume, a operei lui Shakespeare. E o întreprindere curajoasă, laborioasă, pe măsura tuturor contribuțiilor oferite culturii autohtone (dar nu numai) de profesorul clujean. Nu ne grăbim să reacționăm. E mai picant să-i bombănim opțiunile politice, „conservatorismul“ ș.a.m.d. În rest, lăsăm altora „pedanteria“ de a prețui înzestrarea unui exeget de un asemenea calibru. Dl Papahagi e membru al unui „stat paralel“ academic de care nu ne pasă: *International Society of Anglo-Saxonists (ISAS), Association des Médiévistes Anglicistes de l'Enseignement Supérieur (AMAES), Early English Text Society (EETS), European Society for the Study of English (ESSE), Association Paléographique Internationale (APICES), Société des Anglicistes de l'Enseignement Supérieur (SAES), Medieval Academy of America*. Ei și? Cine știe ce combinații oculte l-au „absorbit“ în rețeaua lor. Oamenii cinstiți, patrioții adevărați, gînditorii progresiști nu ajung la asemenea „promovări“...

Și încă o mențiune: cîți români au luat notă și s-au bucurat că, de curînd, un savant autohton, dl *Andrei Timotin* (director al Institutului de Studii Sud-Est Europene din București), a cîștigat, prin concurs internațional, un post de profesor la celebra *École Pratique des Hautes Études* de la Paris? Avem alte performanțe de sărbătorit...

Firește, am livrat, mai sus, o listă rapidă. Din fericire, ea poate deveni mult mai cuprinzătoare. Dar cu o iradiere minoră față de marile vedete ale politicii și mediilor dîmbovițene. Nu pierdem timpul cu lucrările unui sociolog prestigios ca *Mirel Bănică* (așa e că nu prea știți despre cine e vorba?), nu ne umflăm în pene că un român, Mihai-Răzvan Ungureanu (cam „antipatic“...), e profesor la *Academia Diplomatică din Viena*, nu știm despre nici un performer academic atîtea detalii cîte știm despre Cîțu, Șoșoacă, Barna, Ciolacu, Mihaela Rădulescu, Prodanca, Pastramă ș.c.l. Or, dacă mă întrebați pe mine, la noi (ca și la alții), statul *adevărat* e cel care oferă referințe pentru istoria durabilă, pentru zona valorilor. Tot restul e paralel...

■ ■ ■

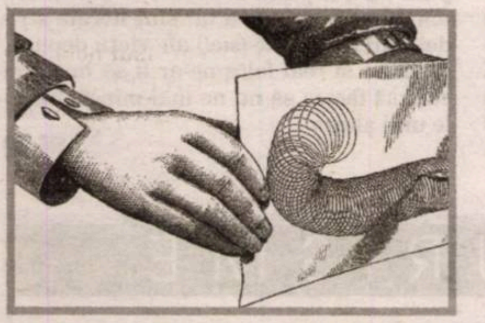

Andrei CORNEA

la răscruce de gînduri

Cinism

Săptămîna trecută am aflat visul secret al lui Florin Cîțu, premierul României. Nu, nu mă refer la acela de a deveni liderul PNL, candidatul la președinție și ce-o mai fi. Asta nu mai e deja vis, ci plan și scop, aproape deja fapt. Visul însă l-a dezvăluit el însuși într-un mic clip: să leviteze în chip de Superman peste planetă!

Cu asemenea vise, făcute în momentele pe care le trăim, n-ar trebui să ne mirăm că lucrurile merg rău, cam pe toate planurile – politică, inflație, pandemie. Dar măcar te-ai aștepta ca premierul, fiind sub influența unor astfel de personaje de film, să aibă curaj, chiar unul exagerat. Fals. Cel puțin felul în care Guvernul tratează situația pandemică și vaccinarea dovedește teamă. Teamă ca nu cumva să devină impopular în rîndul antivacciniștilor și covidoscepticilor, care, în România, sînt majoritari.

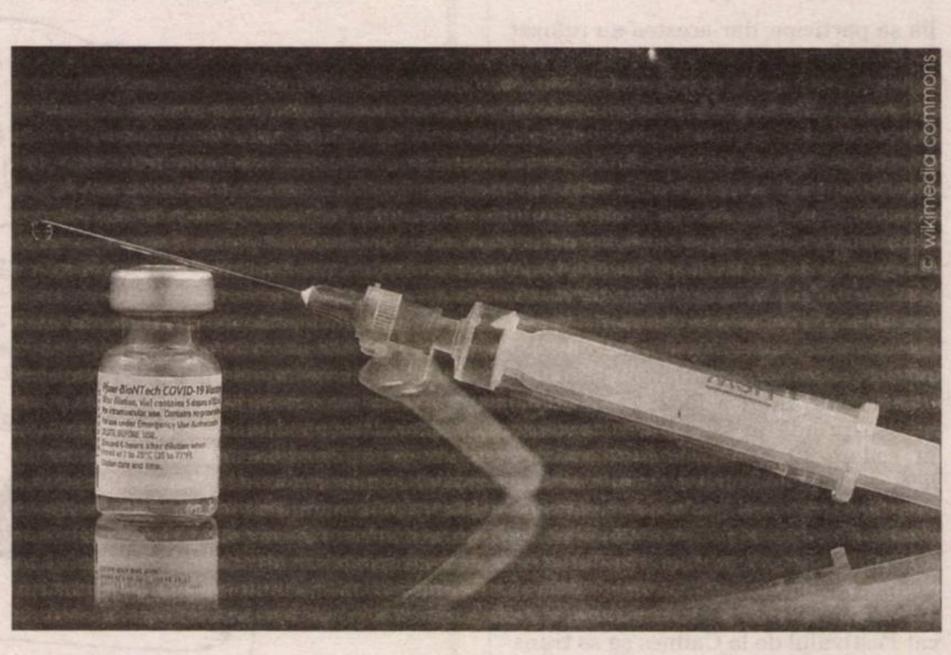

© wikimedia commons

Sîntem într-un moment cînd multe guverne europene, dar și cel al Statelor Unite adoptă măsuri limitative împotriva celor care refuză vaccinarea anti-COVID: medicii și personalul medical sînt obligați fie să se vaccineze, fie să se testeze des și pe banii proprii (Italia). În alte țări, cei care nu sînt vaccinați nu mai au acces în restaurante și cluburi (Franța). În Statele Unite, funcționarii publici vor trebui să fie vaccinați. De asemenea, cam pretutindeni, personalul didactic trebuie fie să se vaccineze, fie să se testeze regulat. La noi, nu. La noi domnește o totală și rău prevestitoare toleranță, în condițiile în care procentul vaccinaților din populația totală este la jumătate față de cel mediu din Uniunea Europeană. Guvernul se mulțumește să recomande vaccinarea și s-o promoveze prin cîteva clipuri pe care lumea le ignoră, în timp ce cifrele zilnice ale celor care se lasă injectați cu unul dintre serurile anti-COVID scade mereu, iar cele ale pandemiei cresc mereu. Iar medicii infecționiști și epidemiologi nu mai contenesc atrăgînd atenția asupra pericolelor „valului 4“.

Fără îndoială, ceea ce vedem la noi e lașitate și abordare populistă: nu cumva să-i supărăm prea rău pe diferiții antivacciniști – pe militanți, pe ezitanți, pe negaționiști, pe eternii prudenți etc. Doar vor vota cîndva și sînt numeroși. Dăm voie deci celor inculți și conspiraționiștilor să decidă politica țării și sănătatea tuturor celorlalți. Nu cumva respectivii să se plîngă, dacă sînt asistente medicale sau profesori, că sînt discriminați, dacă li s-ar cere fie să se vaccineze, fie să se testeze săptămînal pe speze proprii – cum propusese fosta ministră a Sănătății. Vai de mine, dar strigă sindicatele, ori gardienii lui Șoșoacă mai pot ataca un centru de vaccinare, sau se difuzează pe rețele poze cu antivacciniștii purtînd steaua galbenă, sfidînd și bunul-simț, și suferința evreiască din trecut! Nici măcar pompierii – a recunoscut-o dl Arafat – nu sînt vaccinați în procent mai mare de 60%. Asta în situația în care pompierii sînt militari, iar Armata este cea care a organizat, în mare măsură, procesul de vaccinare. O rușine!

Dar e nu numai lașitate, ci și mult cinism. Căci mulți dintre acei oameni se vor îmbolnăvi grav și unii – destul de mulți – vor muri. Se știe asta și se pot deja și calcula cifrele. Și guvernanții o știu, deși ar fi în puterea lor să le reducă într-o oarecare măsură prin diferite măsuri restrictive. Probabil că își spun: „Dacă sînt proști și mor, ce ne pasă? Măcar să ne voteze data viitoare. Vorba Lăpușneanului: *proști, dar mulți*“.

Și adică de ce s-ar îngriji al nostru Superman de niște „proști“, cînd menirea lui e să salveze planeta, ce-i drept, nu înainte de a „rezolva“ niște mărunte chestiuni de precedență locală?

■ ■ ■

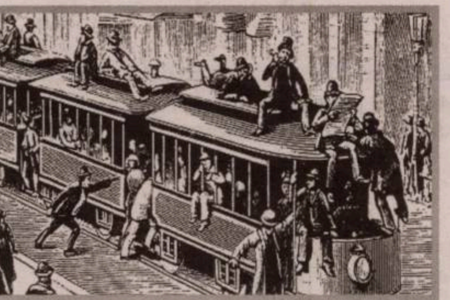

Sever VOINESCU

axa dus-întors

Mîncătorii de zile

S-au stins în aceeași zi Ion Caramitru și Ivan Patzaichin. Ca o lumînare care arde de la două capete s-au sfîrșit viețile lor: de la un capăt a ars rapid focul mistuitor al bolii, de la celălalt a ars încet, mocnit, dar tenace, focul mîncătorilor de zile. La un moment dat, pe 5 septembrie, cele două focuri s-au întîlnit și s-au împreunat în victoria definitivă a morții.

Ivan Patzaichin era genul de om care-ți dădea impresia unei prezențe angelice. De un bun-simț imens, sfielnic aproape și sensibil, era uimitor cum acest om, poate cel mai mare sportiv din istoria României, de o forță morală ieșită din comun, era atît de smerit. Poate că boala lui debutase sau poate că tocmai urma să se declanșeze cînd au început să se ocupe puțin de el recenții cu Facebook din minunata lume nouă. Guvernul îl cooptase într-un comitet desemnat să aleagă noul guvernator al Deltei. Cred că nici un român nu-și imaginează pe cineva mai potrivit decît Ivan Patzaichin într-un astfel de comitet. Prezența lui garanta competență, seriozitate și corectitudine. Ei bine, un anonim – șef de partid la Sulina, din cîte înțeleg – s-a suit pe minunatul Facebook și a început atacul, cum știe el, de la el de la partid. Dă-i cu Ciuma Roșie, interese dubioase, lupul paznic la oi – mizerii! Locul lui Patzaichin în comitet era dorit de altcineva, de un anonim, dar de la partid. Patzaichin a reacționat îndată în singurul mod demn de ceea ce era: s-a retras din comitet. Nu am vorbit cu el niciodată despre acest incident, dar nu mi-a fost greu să înțeleg cum a căzut într-un suflet ca al lui agresivitatea asta imbecilă, de feisbucist român de la partidul reformelor prin denunțuri. A suferit, de bună seamă.

Dacă mi-e permisă „corespondența“, cam ce a însemnat Patzaichin în sport a însemnat Ion Caramitru în teatru. Directorul Teatrului Național era, însă, un alt gen de om. Pe cît de demn era Patzaichin cînd se retrăgea dintr-o luptă nedemnă, pe atît de demn era Caramitru continuînd să reziste nedemnilor. Ion Caramitru avea orgoliul acela sănătos, pozitiv, clădit pe realizări certe, care-i dădea puterea să facă lucruri. Era un om extrem de inteligent care știa că, în absolut, orgoliul e o prostie, dar în concretul socio-politic al lumii noastre poate fi o armă eficientă pentru cineva ca el, decis să construiască. Pentru a construi instituții precum UNITER sau clădiri, precum Teatrul Național, a pus la bătaie toată simpatia publică și tot prestigiul cultural pe care le-a acumulat ca actor în decenii de importante realizări artistice. Prestigiul lui Ion Caramitru s-a clădit prin muncă susținută și, mai ales, printr-o etică a muncii într-o vreme în care reperele etice corecte ți le găseai singur sau nu le găseai deloc, căci totul în jur era răsturnat, de nu distrus.

> *Ne bucurăm de acest ospăț canibalic*
> *din ființa cîte unui* celălalt.

Ei bine, în ultimii ani mai ales, niște secunzi s-au pus pe el, cum se spune. L-au reclamat, l-au denunțat, l-au bălăcărit în presă, în numele tinereții revoluționare care nu se putea afirma din cauza lui. Deși jucau mult la TNB și în multe alte locuri, n-aveau totuși loc pe scena lumii de Ion Caramitru. Chiar și atunci cînd directorul Caramitru se lupta cu cîte un ministru pentru bugetul TNB, adică pentru banii ca acești artiști să lucreze, ei îl reclamau. L-au făcut în fel și chip și pe Facebook – Golgota zilelor noastre. Rezultatul a fost, de fiecare dată, ca finalul dintr-un film penibil: controale și supracontroale din partea statului, „revoluționarii“ așteptînd hămesiți să-l găsească controlul cu ceva, iar controlul nu-l găsește cu nimic – fleoșc!

Nu am vorbit niciodată cu Patzaichin despre porcăria care i s-a făcut, dar cu Ion Caramitru am vorbit pe îndelete despre ce i se întîmplă. Era afectat. Îl durea. Îl durea mai ales că atacul venea de la actori. Avea un cult pentru breasla lui. Dacă l-ar fi bălăcărit ziariști sau politicieni, milițieni sau activiști sau băieți de la partid, nu l-ar fi durut așa. Le-ar fi dat replica să le meargă fulgii. L-am văzut în polemici și putea fi redutabil. N-o să uit o dezbatere la GDS pe tema unei suprataxe pe biletele de spectacol și cărți în care s-a confruntat cu un Gabriel Liiceanu dezlănțuit – au ieșit scîntei și, zău, Caramitru s-a ținut foarte tare! Dar cu actorii nu-i venea s-o facă și asta îl măcina. Cînd era în culmea supărării, cocheta cu gîndul să-i dea în judecată doar pentru a obține o hotărîre judecătorească atestînd minciuna lor. Cu așa ceva în suflet și-a trăit ultimii ani Ion Caramitru – ani în care a jucat și a regizat în aplauzele unor săli pline, ani în care a desăvîrșit logistic proiectul TNB care se vede acum, măreț, în centrul Capitalei.

Oamenii reacționează diferit la agresivitate, la nedreptate, la calomnie. Unii se dau la o parte demn. Alții continuă să meargă înainte în ploaia de huiduieli. Unii parează superior. Alții lăcrimează și strîng din dinți. Unora li se face frică, altora lehamite. Celor mai mulți le repugnă scandalul. Alții se simt motivați în plus să nu se lase. Dar în toate cazurile, indiferent de reacție, se declanșează în cel jignit un soi de combustie internă negativă, un consum de energie vitală. Ceva arde, greu și degeaba, în el. În general, porția de răutate și de mizerie a lumii care se abate asupra oricui „consumă“ ființă. Pe măsură ce o trăim, lumea ne mănîncă zilele la propriu.

Nu fac celor care au mîncat din zilele lui Patzaichin sau din ale lui Caramitru vreun reproș anume. Noi toți greșim față de aproapele nostru în moduri care-i „mănîncă zilele“. Toate greșelile noastre se decontează în zile mîncate ale cuiva pe care, poate, nici nu-l cunoaștem. Sîntem o specie de animale care trăiește hrănindu-se din zilele aproapelui. Toți sîntem deopotrivă victime și vampiri de zile. Ne devorăm zilele unii altora. Ne bucurăm de acest ospăț canibalic din ființa cîte unui *celălalt.* Ce contează că unul a făcut ceva important pe lumea asta și cel care-l lovește, scurtîndu-i zilele, n-a făcut nici pe sfert? Sîntem liberi și numai înjurînd fără preliște tot ce ne enervează onorăm sfînta libertate! Ce contează că e calomnie sau adevăr, important e să dai tare, să lovești cu tăișul cuvîntului care rănește și al denunțului care umilește, să-i dea sîngele și să se scurgă zilele din el! Noi toți ne prezentăm în ceasul morții cu un rest de zile netrăite pentru că au fost mîncate de alții. Măcar de le-ar fi cumva de folos, dar nu le sînt...

Gîndul meu îi însoțește spre cimitir pe Ivan Patzaichin și pe Ion Caramitru, și pe acest drum trist mi se pare că, în vremea în care inepții de genul „să te iubești pe tine însuți“, „pune-te pe tine pe primul plan“, „să-ți placă ce faci“ sau „să fii cea mai bună versiune a ta“ sînt livrate strident drept secrete *(sic!)* ale vieții depline, de mare și real folos ne-ar fi să învățăm cum să facem să nu ne mai mîncăm zilele unii altora.

■ ■ ■

Mihaela SIMINA

accent pe istorie

Istoria bate filmul: de la Veneția la Cannes

Primul festival de film internațional anual a fost inaugurat la Veneția în 1932. Nu a durat mult, însă și propaganda regimurilor totalitare în plină dezvoltare s-a insinuat în cadru. *Regizori:* Benito Mussolini și Adolf Hitler. Cei doi influențau puternic alegerea participanților și mai ales premierea lor. Apogeul a fost în 1938 cînd, la presiunea celor doi dictatori, juriul de la Veneția a schimbat cîștigătorii festivalului cu doar cîteva ore înainte de anunțarea rezultatelor. Totul în favoarea unui documentar de propagandă nazistă.

Indignat de situație, diplomatul și istoricul francez Philippe Erlanger s-a gîndit că este cazul ca Franța să organizeze un festival de film internațional liber, fără nici un fel de presiuni sau constrîngeri politice. În scurt timp a primit aprobarea oficială de la Ministerul Educației Naționale pentru planul său, astfel încît în iunie 1939 s-a anunțat organizarea Festivalului de Film de la Cannes, în perioada 1-20 septembrie. Fiecare țară producătoare de filme trebuia să își aleagă o peliculă pe care să o înscrie în festival. Organizatorii francezi au invitat inclusiv Germania și Italia să participe, dar acestea au refuzat. Se pregăteau să tragă alte *secvențe*.

La sfîrșitul lui august, totul era pregătit pentru debutul Festivalului de la Cannes, în frunte cu afișul realizat de pictorul Jean-Gabriel Domergue. Primii invitați sosiseră pe Rivieră. Doar că istoria avea pregătit alt debut de *festival:* pe 1 septembrie 1939, trupele germane au invadat Polonia. Stop-cadru. Tocmai începea al Doilea Război Mondial.

Abia în 1946, după finalul conflictului, același Philippe Erlanger care avusese ideea inițial a făcut ca proiectul său să prindă în sfîrșit contur. Avînd în vedere situația economică postbelică, prima ediție a Cannes-ului a fost susținută prin subscripții publice, dar a fost un succes ce a continuat în sincron cu istoria și cu toate scenariile acesteia. Începutul anevoios, marcat și de alte amînări în 1948 și 1950, nu a împiedicat Festivalul de la Cannes să se transforme în scena rîvnită de toți marii producători de filme. Ce începe prost poate continua (și) foarte bine.

Așa-i în istorie.

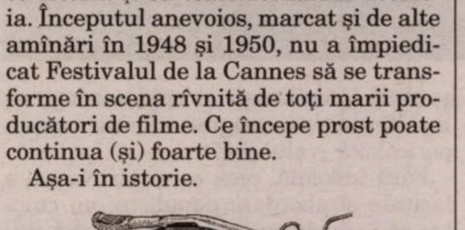

BARBURISME

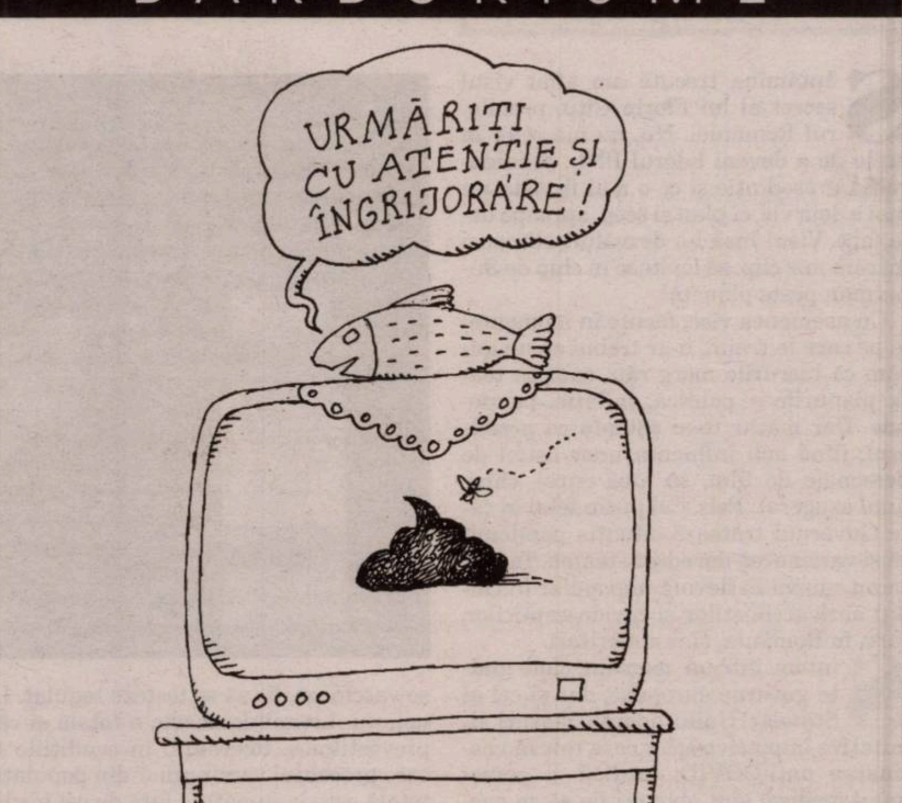
URMĂRIȚI CU ATENȚIE ȘI ÎNGRIJORARE !

Desen de Ion BARBU

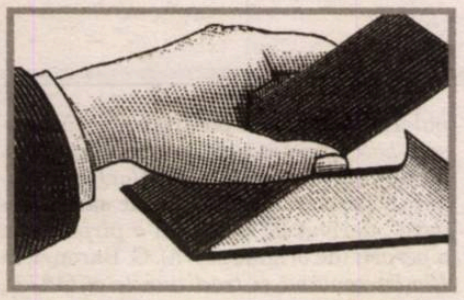

Valeriu STOICA

la **drept** vorbind

O luptă pe viață și pe moarte

Lupta dintre David și Goliat, povestită în Vechiul Testament *(Cartea întîi a regilor; 17, 1-34)*, este rememorată ori de cîte ori cel care pare mai puternic pierde în confruntarea cu cel care pare mai slab sau, altfel spus, ori de cîte ori forța brută este învinsă prin inteligență. Traducerea acestui text biblic de către Bartolomeu Anania îl pune în lumină mai mult pe scriitor decît pe teolog. Descrierea celor doi luptători evidențiază nu numai diferența de calibru dintre un uriaș și un copilandru, ci și diferența de inteligență tactică dintre ei. Înfățișarea lui Goliat – înalt de doi metri, cu chivără și platoșă de zale, cu pulpare și apărătoare de aramă între grumaji, cu o suliță de aproximativ 18 kilograme, avînd o coadă cît sulul de la războiul de țesut – era înspăimîntătoare. David a aruncat tunica de război, coiful de aramă și sabia primite de la Saul, fiind înarmat doar cu un toiag, o praștie și cinci pietre netede de rîu în traista ciobănească. Luînd o piatră din traistă, David a pus-o în praștie și l-a lovit pe Goliat de la distanță, în frunte, iar uriașul a căzut mort, cu fața la pămînt. Abilitățile tactice și strategice ale lui David, prefigurînd arta militară, au fost confirmate, după ce i-a luat locul lui Saul, ca rege, în războaiele în care i-a condus pe evrei la victorie. Dar această poveste are și un alt înțeles, care, deși este evident în relatarea biblică, rămîne totuși mai mereu în umbră. David și Goliat nu sînt războinici care se înfruntă pentru o miză personală. Între Soco și Azeca era așezată oastea Filistenilor, iar în Valea Stejarului era rînduită în linii de luptă oastea lui Israel, condusă de regele Saul. David și Goliat sînt exponenții celor două oști. Acestea nu sînt angajate în mod direct în bătălie, ci prin reprezentanții lor. Confruntarea dintre David și Goliat are o dimensiune simbolică, victoria unuia dintre ei însemnînd victoria lui Israel sau a Filistenilor. Dar dimensiunea simbolică este una efectivă: imediat ce Goliat este învins de David prin inteligență și abilitate, Filistenii au fugit de pe cîmpul de luptă, urmăriți de evrei pînă în Gat și pînă la Poarta Ascalonului. Prin această dimensiune simbolică, întîmplarea biblică a inspirat de-a lungul mileniilor nu numai confruntări asemănătoare, cu miză militară, ci și confruntările prin reprezentanți, pentru recunoașterea sau cîștigarea dreptății.

Onorată și hulită, născătoare de invidii și de recunoștință, profesia de avocat a devenit indispensabilă.

Desfășurate la început într-o variantă militară, iar apoi în forma duelului judiciar propriu-zis, aceste confruntări aveau pe lîngă încărcătura simbolică a *reprezentării* și o dimensiune pe cît de reală, pe atît de dramatică, întrucît erau *lupte pe viață și pe moarte.* Cel înfrînt nu era doar rănit, de cele mai multe ori era chiar ucis. Se murea la propriu pentru adevăr și dreptate. Nu era vorba de pedeapsa cu moartea aplicată în urma unui proces mai mult sau mai puțin echitabil, ci de posibilitatea sacrificiului, asumată de către toți combatanții, ca preț al adevărului și al dreptății. În istoria justiției, această modalitate violentă de desfășurare a unui proces, în sens juridic, a continuat multă vreme chiar și după ce reprezentanții părților în dispută au renunțat la armele fizice, iar lupta dintre ei a dobîndit o a doua dimensiune simbolică. Într-adevăr, în Roma antică, în procesul judiciar părțile puteau fi reprezentate de avocați. Acești *reprezentanți,* formați ca oratori, nu mai luptau cu arme fizice, iar victoria unuia dintre ei nu mai presupunea moartea fizică a celuilalt. Logica și retorica au înlocuit armele mortale, iar centrele de instrucție militară au fost dublate de școli de argumentare. Voluminosul manual al lui Quintilian, *Arta oratorică,* este dovada complexității cursurilor și a rafinamentului metodelor de predare din aceste școli. Istoricii confirmă că activitatea de profesor de retorică în vechea Romă era destul de lucrativă. Nu același lucru se poate spune despre avocați, care, timp de aproape trei secole, nu au avut dreptul să primească onorarii, pînă cînd împăratul Claudius a înlăturat această restricție, dar a prevăzut un onorariu maximal de 10.000 de sesterți, ceea ce nu era puțin.

Din acel moment a început cu adevărat lunga istorie a profesiei de avocat, cu perioade de mărire, de decădere și de resurecție, inclusiv în România. După prestigiul de care s-a bucurat în perioada interbelică, profesia de avocat a devenit cenușăreasa profesiilor juridice în timpul regimului comunist, iar după prăbușirea acestuia a cunoscut o adevărată resurecție, odată cu statuarea dreptului la apărare în Constituție, în procedura civilă și în cea penală – garanție esențială a dreptului la un proces echitabil, în concordanță cu Convenția Europeană a Drepturilor Omului și Carta Europeană a Drepturilor Fundamentale. Onorată și hulită, născătoare de invidii și de recunoștință, profesia de avocat a devenit indispensabilă în procesul judiciar modern. În cele mai multe procese penale asistarea învinuiților sau a inculpaților de către avocați este obligatorie, ceea ce implică și obligația statului de a asigura fondurile necesare pentru ca să poată beneficia de asistență juridică și cei care nu au resurse financiare. Chiar și în procedura civilă a fost prevăzută obligativitatea asistenței juridice pentru cei care exercită calea de atac extraordinară a recursului, dar această dispoziție legală a fost considerată de Curtea Constituțională ca fiind contrară dreptului la un proces echitabil. Soluția este discutabilă, susținîndu-se, nu fără temei, că instanța de contencios constituțional a încălcat ea însăși dreptul la un proces echitabil.

Nu este locul aici pentru o pledoarie (mereu necesară) în favoarea profesiei de avocat. Modul în care se exercită este cel mai bun mod de apărare a acestei profesii, în dubla ei dimensiune simbolică. Chiar dacă avocații nu se confundă cu părțile pe care le reprezintă, totuși în mod simbolic această asimilare se produce. Apoi, chiar dacă bătălia judiciară nu mai are ca rezultat moartea fizică a unuia dintre combatanți, lupta rămîne totuși una pe viață și pe moarte: în orice proces judiciar este vorba despre viața sau moartea adevărului și a dreptății.

***Valeriu Stoica** este avocat și profesor de drept civil la Facultatea de Drept a Universității din București.*

■ ■ ■

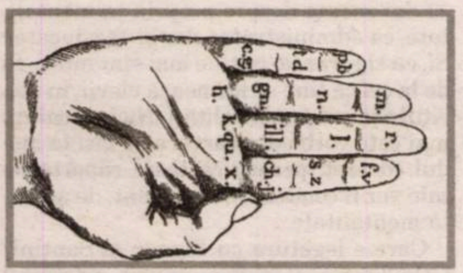

Codrin Liviu CUȚITARU

prezentul discontinuu

Din USD s-a întrupat Kubi

De mulți ani primesc, periodic, de la diverse instituții anglo-americane, cu nume respectabile, niște scrisori ciudate, particularizate de *en-tête*-uri impunătoare, care mă informează, ceremonios, că s-a decis (în urma unei selecții riguroase) să fiu declarat „omul anului". Meritele titlului respectiv derivă în general din „excepționalele contribuții publicistice, științifice și academice", precum și din „extraordinarele calități de lider (european și mondial)" demonstrate de subsemnat de-a lungul carierei (neîncheiate deocamdată, dar aceasta e o altă poveste). Autorii scrisorilor par persoane credibile, reprezentînd anumite fundații culturale ce funcționează (în mod real) pe lîngă universități prestigioase, ca Oxford, Cambridge, Harvard, Princeton ș.a. Ei ți se adresează politicos, pe nume, oferindu-ți garanții asupra valorii competiției prin care ai trecut (fără știința ta) și amintindu-ți, în treacăt, că, pentru a primi „diploma", trebuie să trimiți o sumă de bani (cam două-trei sute de dolari) pe adresa lor, în timpul cel mai scurt. Dacă dorești și o medalie de aur, e nevoie desigur să adaugi un mic coeficient la prețul de ansamblu. În final ești felicitat și asigurat că întregul comitet de selecție așteaptă nerăbdător vești de la tine.

În sfîrșit, nu li se mai pregătește nimic.

Cred că nu am spus nimic nou pentru cei care lucrează în cercetare, învățămînt, presă ori politică. Probabil că li s-a întîmplat cel puțin o dată în viață să primească emoționantele misive. Unii dintre ei, mai cu dare de mînă, răspund invitației și ajung, într-adevăr, posesori ai rîvnitelor distincții aurite, pe care le expun ulterior în birourile personale. De pildă, celebrul candidat la președinția României, C.V. Tudor, a fluturat în ochii electoratului, cu un deceniu în urmă, astfel de certificate de merit cumpărate, încercînd să convingă votanții de popularitatea sa în Occident. Și el, ca și ceilalți, învățase bine un principiu de bază al societăților postindustriale, folosindu-se de el cu o abilitate, e drept, cam elementară. În lumea de astăzi, pe lîngă organe umane, copii, femei, bărbați, vile, mașini de lux și poziții în structura de putere, „gloria" și „excelența" se pot obține contra cost. Orice „obiect" material ori imaterial (cum ar fi sufletul, bunăoară), care se supune criteriului de vandabilitate, devine invariabil și necondiționat „marfă".

Zilele trecute am primit o scrisoare din stirpea celor amintite, mai puțin obișnuită. Ea venea de la ABI (American Biographical Institute) și se adresa unui misterios „Dr. Codrin Liviu… Kubi", care locuia aparent în același apartament ca și mine, avînd, în plus, date personale identice. Întrucît misiva a venit recomandată, deplasarea mea la oficiul poștal a fost absolut necesară. Funcționara m-a privit sever, cu neîncredere vădită. Totul părea OK, mai puțin straniul apelativ familial „Kubi", imposibil de localizat în vreunul dintre registrele onomastice ale urbei noastre moldave. Nici terifiantul „Cuțitaru" nu este un nume întîlnit pe la toate colțurile, așa încît biata femeie căzu repede în disperare. După toate aparențele, cineva îi făcuse o glumă proastă, așteptîndu-i acum reacția, sau – mai rău – un psihopat ghiduș stătea netulburat în fața ei, pregătind lovitura de grație. Cu mînă tremurîndă mi-a întins plicul, invitîndu-mă să semnez de primire. Pentru a nu o dezamăgi, am trasat pe hîrtie un semn semidescifrabil și melodramatic, în interiorul căruia ochiul binevoitor ar fi putut să citească ușor atît „Cuțitaru", cît și „Kubi".

Să adaug faptul că nu am rezistat ispitei de a deschide enigmatica scrisoare de la ABI. Mare îmi fu mirarea să citesc acolo că „Dr. Codrin Liviu Kubi" era declarat… omul politic al secolului trecut (XX, mai precis), fiind inclus într-un *Who's Who* al liderilor de excepție, datorită „activității exemplare de administrație și conducere". Domnul C. White (semnatarul mesajului) îl informa pe magnificul Kubi că, pentru numai 350 USD, urma să primească o copie a enciclopediei (în piele), precum și „diploma de onoare" cu *„best wishes"*. Mai mult, simpaticul ofertant încheia cu o profeție. Rămînea convins că proaspătul laureat va dovedi în viitor o „abnegație fără seamăn", ducîndu-și țara spre o „prosperitate unică în istorie". Prin urmare, doresc să-i informez pe români că, în sfîrșit, nu li se mai pregătește nimic. Toate dramele, insuccesele și frustrările lor din ultima vreme se vor spulbera curînd în vînt, fiindcă la orizont se arată excepționalul, eroicul și mesianicul „Dr. Kubi".

***Codrin Liviu Cuțitaru** este profesor la Facultatea de Litere a Universității din Iași. Cea mai recentă carte publicată:* Filozofia lucrurilor mici, *Editura Junimea, 2020.*

■ ■ ■

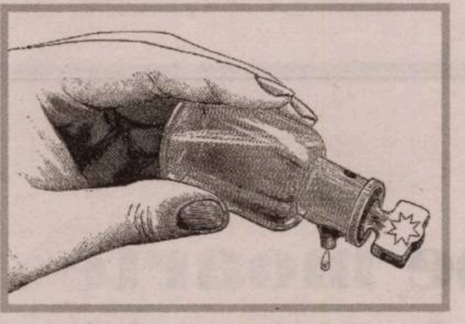

Rodica ZAFIU

cuvinte nepotrivite

Parpalac

Cum ar putea fi definit *parpalacul?* S-ar putea spune că e un obiect de îmbrăcăminte care apără de frig, care se pune peste alte haine, nu are semne distinctive clare și este tratat de vorbitori cu o indiferență glumeață, ușor disprețuitoare. Cuvîntul e un termen familiar, generic, acoperind tipuri de obiecte vestimentare destul de diferite, variabile în timp. *Parpalac* a fost înregistrat tîrziu în dicționarele noastre; nu exista în prima ediție din DEX (din 1975), dar este cuprins în ediția din 2009, cu o definiție prin sinonime parțiale: „pardesiu; balonzaid“. George Volceanov, în *Dicționar de argou al limbii române* (2007), îl echivalează cu trei categorii de piese vestimentare, ceea ce dovedește de fapt larga acoperire și instabilitatea semantică a cuvîntului cu circulație preponderent orală: „jachetă groasă; hanorac“, „palton“, „impermeabil“. Ca formă specifică limbajului colocvial, *parpalac* apare destul de des în presă și în diferite texte de pe Internet: „din vagon a coborît un bărbat scund, lat în umeri, cu un *parpalac* albastru de nylon“ (romanialibera.ro); „a renunțat la trening pentru o costumație aparte – un *parpalac* alb, asortat la ghete de baschet“ (sport.ro); „a sosit pe covorul roșu cu ciocate, ținte și un *parpalac* mai lung de genunchi“ (national.ro); „*parpalacul* stil sărăntoc este compus dintr-un material flaușat extrem de jegos“ (timesnewroman.ro); „o să vedem din nou *parpalacul* larg al anilor ’80 din filmele cu gangsteri“ (avantaje.ro) etc.

Ca și alte cuvinte din limbajul familiar, *parpalac* tinde să-și piardă conotația specifică de registru, apropiindu-se tot mai mult de limba standard. Trecerea se întrevede în anunțurile publicitare, în care *parpalac* pare a fi folosit în mod pur denotativ, fără vreo notă ironic-depreciativă: „*parpalac* bărbătesc din piele naturală, marca Wilsons Leather (SUA)“, „*Parpalac* blugi – ideal pentru rockerițe, impecabil“, „Geacă lungă piele *(parpalac)*“, „Geacă sport *(parpalac)*. Este nouă. Numai la antrenorii de fotbal am văzut“, „Vînd *parpalac* BURBERRY stare perfectă fără nici o defecțiune nu este ars cu țigara sau pătat de băuturi etc. îl vînd că nu îl port“, „Vînd haină piele gen *parpalac*“ (ieftine.eu).

Adevărata surpriză este însă pătrunderea cuvîntului familiar în acte juridic-administrative militare. Ordinul 156/2019, pentru modificarea și completarea *Regulamentului privind descrierea, compunerea și portul, pe timp de pace, al uniformelor militare ale personalului din Ministerul Apărării Naționale* din 5 martie 2018, modifică un articol, introducînd termenul *parpalac* în locul sintagmei *manta de ploaie*. Astfel, paragraful „*Mantaua de ploaie* este prevăzută cu epoleți fixați în cusătura umărului, cu glugă și se încheie la un rînd de nasturi ascunși. În talie, mantaua de ploaie se ajustează cu un cordon din material fond“ devine „*Parpalacul* se confecționează din țesătură impermeabilă, în culorile prevăzute la art. 26 alin. (2), are epoleți fixați în cusătura umărului, gluga detașabilă și se încheie la un rînd de nasturi ascunși. În talie, se ajustează cu un cordon din material fond“. E dovada cea mai clară că pentru mulți vorbitori cuvîntul a devenit un termen neutru, apt să pătrundă în *Monitorul Oficial*.

Din păcate, originea cuvîntului nu este deloc lămurită. E drept, dicționarele noastre istorice includ forma *parpalac* ca variantă a altor cuvinte, cu sens total diferit. Forma *parpalac* apare ca variantă a interjecției *pitpalac,* ca denumire pentru o plantă *(Salsola kali,* săricică) sau ca variantă a substantivului *pîrpălac (părpălac),* cu sensul „frigere a cărnii pe jeratic sau în frigare“, derivat de la verbul *a pîrpăli* sau *a perpeli* (de origine slavă). G. Baronzi, în *Limba română și tradițiunile ei* (1872), înregistra și varianta *parpalag,* cu glosarea „fleică“. Nu se prea vede, însă, cum s-ar fi făcut trecerea de la aceste sensuri la denumirea unui obiect de îmbrăcăminte. O formă foarte apropiată de *parpalac* este *parpalec,* cu sensul „plăcintar, vînzător de plăcinte și covrigi“, folosit și ca termen de desemnare ironică și depreciativă a grecilor sau pur și simplu ca termen peiorativ pentru un ins oarecare; cuvîntul apare la Alecsandri („a leșinat *parpalecul“)* și la Creangă („Măi *parpalecule,* nu cumva ești botezat de sfîntul Chirică Șchiopul, care ține dracii de păr?“). *Parpalec* este cuprins în dicționare tot cu indicația „etimologie necunoscută“. E posibil – dar e o simplă ipoteză – ca împrumutul lexical modern *pardesiu* (din fr. *pardessus)* să fi provocat, prin deraiere lexicală glumeață, deci fără motivare semantică, o apropiere de cuvîntul deja existent *parpalac*. Poate că au contat și ideea de încălzire în grabă, caracteristică verbului *a pîrpăli,* și utilizările depreciative ale altor cuvinte populare și regionale cu secvențe sonore similare, cu conotații comice *(parpaleț, parpalete, pîrpală, pîrpălatic, parpalic, parpeleac* etc.).

■ ■ ■

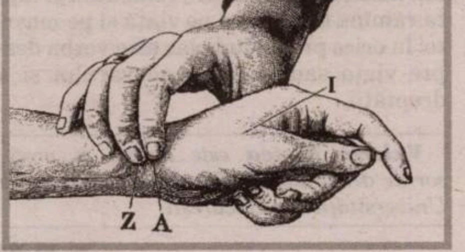

Horia CORCHEȘ

prof, viața mea

Cel anost și cel șmecher

Dacă nu-l știți pe François Pignon, ați pierdut – dar puteți recupera oricînd – aproximativ două ore de bună dispoziție, de umor, dar și de momente de reflecție. François Pignon este cel mai anost om de pe pămînt. Este contabil la o fabrică, job de care se achită cu multă responsabilitate, dar nici măcar acest lucru nu-l salvează de la eticheta pe care el însuși, dar și ceilalți, i-o pun: anost. Părăsit de nevastă, cu un copil adolèscent care îl evită, cu colegi care îl detestă, pare a fi o victimă garantată a vieții. Deși își face treaba foarte bine, cînd se pune problema unor reduceri de personal este primul pe listă și nimeni nu se miră, pentru că nimeni nu are față de el decît cel mult sentimente de milă. De cealaltă parte, Santini este colegul său, șef la personal, genul macho, antrenorul echipei de rugby a fabricii, aflat spre vîrful piramidei trofice. Santini nu scapă nici o ocazie să-l ridiculizeze pe Pignon, ba chiar se mîndrește cu ocazia în care i-a rupt clavicula la un meci de rugby.

Schema polarității dintre Pignon și Santini este clasică, un crochiu perfect pe care se poate construi o narațiune cu tîlc facil de prevăzut, desigur, dar nu mai puțin semnificativ. Ceva, în momentul în care viața lui Pignon pare a nu mai avea absolut nici un sens, cînd fosta soție, pe care o iubește încă, la doi ani după divorț, îl ignoră total și copilul nu-i răspunde la telefoane, cînd este amenințat de concediere și nici nu are vreun prieten sau vreo pasiune care să îl salveze, ceva însă îl mișcă de pe axul acesta în jurul căruia se învîrtea continuu. N-am să dezvălui ce, pentru că poate veți avea curiozitatea să vedeți filmul, *Le placard*. Fapt este că, încet-încet, viața lui se schimbă radical, el însuși își descoperă o altă față a personalității, cîștigă interesul fostei soții, al fiului, atenția colegilor și a șefilor, a altor femei frumoase din firmă etc. Bineînțeles, nici job-ul nu îi mai este periclitat, ba chiar se pune problema promovării lui. De cealaltă parte, Santini, prins în același nod narativ, se schimbă și el. Fără să își dea seama ce se întîmplă cu el, trecînd și prin episoade de tulburare depresivă, își descoperă umanitatea. Nici Pignon, nici Santini nu erau ceea ce păreau a fi la începutul filmului. Erau mult mai mult, dar nu știau. Contextele, contactele – și unele, și celelalte avînd rol educativ – îi transformă.

Vorbim, prin cercuri de specialitate, pedagogice și didactice, de o seamă de ani – nu așa de mulți, totuși – despre faptul că învățămîntul românesc se poziționează într-o viziune, într-o paradigmă curriculară a dezvoltării personale. Nu intru în detalii tehnice foarte multe, dar, cum cred că am mai explicat, asta înseamnă, la nivelul operaționalizării disciplinelor de studiu și a întregului act educațional, utilizarea instrumentarului didactic (inclusiv conținuturi disciplinare) în așa manieră încît să ducă la formarea unor indivizi capabili să-și înțeleagă sinele, să-și înțeleagă și să-și accepte propriile emoții și sentimente, să-și identifice limitele personale, să-și dezvolte, în același timp, abilitățile personale, să-și asume calitatea de om cu acceptarea alterității, cu manifestarea responsabilității, cu empatie față de sine și față de ceilalți, să dezvolte mecanisme psihologice de susținere în dezvoltarea lor personală și a unora de apărare, să dezvolte abilități de reziliență în raport cu propriile reacții emoționale și cu reacțiile celor din jur.

Desigur, aceste deziderate sînt complexe și necesită un parcurs bine gîndit, cu schimbări substanțiale de înțelegere, de abordare, de aplicare față de ceea ce era actul pedagogic și educațional – și încă mai este, în bună măsură – în vechea sau chiar vechile viziuni și paradigme educaționale. Mulți profesori nu înțeleg încă mecanismele care pot fi funcționale în acest demers, ba mai mult, poate unii nici nu îl acceptă, fixați într-o mentalitate mai învechită și mai facil de operaționalizat: transmiterea de cunoștințe. Mai mult, dintre cei care asigură funcționarea sistemului, mulți factori decizionali, manageriali, se află în aceeași împietrire, neînțelegînd și necăutînd soluții pentru ceea ce ar însemna o astfel de schimbare paradigmatică.

De ce această lungă vorbă din paragrafele anterioare? Să ne imaginăm că vrem, totuși, să atingem obiectivul acesta al unui profil al absolventului care să aparțină paradigmei dezvoltării personale. Oare el s-ar putea construi doar prin două-trei discipline de studiu și prin examene finale la acestea? Orice om de bun-simț ar spune că nu.

Citeam, deunăzi, o afirmație a unui director – nu voi spune explicit nume –, pe fondul începerii noului an școlar în condiții încă pandemice, cu nesiguranțele care ne pîndesc legate de infectări, de posibilitatea revenirii în online etc. Acesta afirma, că, neavînd alte posibilități, elevii din școala condusă de el vor face doar materiile de bacalaureat cu prezență fizică. „Celelalte ore, care pe copii nu îi interesează, că nu dau examene la ele, vor fi făcute online“. Ei bine, desigur, elevii dau examene doar din unele materii. Dar cînd tu, ca reprezentant important al mediului educațional, conducător de școală și formator de caractere umane, folosești structuri de tipul „ore care pe copii nu îi interesează“, putem spune că sistemul nostru de învățămînt riscă să eșueze, în loc să se dezvolte. Pentru că dai seama despre propria ta mentalitate, ca administrator, dar și ca educator. Și, cu siguranță, ca tine mai sînt mulți. Și de la cei ca tine se formează elevii, în spiritul acelorași mentalități. Nici măcar nu mai este vorba despre ceea ce faci la modul concret, pentru că toate raportările tale vor fi conduse, inconștient, de această mentalitate.

Care e legătura cu Pignon și Santini? Cele două personaje au reușit, prin jocul contextelor – narative, la urma urmei, căci viața nu e mereu așa de darnică – să-și descopere părți ale personalităților pe care nu le puteau accesa pînă atunci. Despre asta este vorba în paradigma dezvoltării personale. Pe care școala poate și trebuie să încerce să o faciliteze, nu să lase viața doar să-și joace ruleta.

Pentru că tocmai a început un nou an școlar, să ținem cît mai sus încrederea că toți, absolut toți elevii noștri sînt la fel de importanți și că noi, educatorii lor, trebuie să îi ajutăm să își construiască mecanismele de funcționare stabilă și coerentă în viață. Și că, pentru aceasta, nu există ore sau discipline mai importante sau mai puțin importante, implicit nu există nici profesori mai importanți sau mai puțin importanți prin prisma disciplinei pe care o predau. Un an școlar bun să avem cu toții, elevi, profesori și administratori de sistem, în care să nu fim nici unii dintre noi doar niște roboți care funcționează cu clișee!

Horia Corcheș *este scriitor și profesor de limba și literatura română.*

■ ■ ■

Petre M. IANCU

Neînvățata lecție a atentatelor de la 9/11 și uitarea comandată

Am învățat oare, în douăzeci de ani, ceva din atentatele teroriste islamiste de la 9/11? Sau ne-am grăbit să le uităm lecția înainte de a o fi învățat, de a fi tras, durabil, concluziile necesare și de a le fi transpus?

Spectacolul tragediei civililor care i-au ajutat pe occidentali la poalele Hindukușului, dar au rămas totuși pradă talibanilor după recucerirea țării de către islamiști, e deconcertant la culme.

Nu mai puțin deprimante sînt știrea recentei repatrieri, în Afganistan, a fostului șef al securității lui Osama bin Laden, precum și substanța declarațiilor televizate, la CBS, ale fostului șef al CIA în epoca Obama. Potrivit lui Michael Morell, acțiunea „administrației Biden“ (de retragere intempestivă din Afganistan) i-a „inspirat pe jihadiștii din întreaga lume“, iar „talibanii au și reînceput să le acorde teroriștilor Al-Qaeda dreptul de a se instala în țara“ pe care o controlează din nou. Un recent raport ONU afirmă că în Afganistan trăiește și Ayman al-Zawahiri, actualul șef al rețelei Al-Qaeda, omul care l-a radicalizat cîndva pe Bin Laden și care a difuzat mai nou un video celebrînd, după două decenii, atentatele comise în SUA de organizația sa teroristă islamistă, al cărei viceșef era în 2001.

Obiectivele teroriste și narativele stîngii

Nimic nu pare mai edificator în privința încrederii care se poate avea în „onestitatea“ tentativelor repetate ale talibanilor de a se afișa ca islamiști, chipurile, „moderați“, spre a obține recunoaștere internațională și susținere economică și financiară.

Or, acum două decenii fuseseră demolate cu avioane de pasageri deturnate de islamiști teroriști turnurile gemene ale World Trade Center de la New York. Oamenii Al-Qaeda, adăpostiți atunci de talibani în Afganistan, atacaseră și Pentagonul, cu un al treilea aparat de zbor capturat. S-au văzut opriți *in extremis* de pasageri-martiri în al patrulea avion. Eroii de la bordul lui, care ar fi vrut să ajungă la San Francisco, forțaseră prăbușirea avionului pe un cîmp din Shanksville, în Pennsylvania, nu așa cum își propuseseră teroriștii, care încercaseră să-l transforme de asemenea într-o armă de omor în masă, spre a arunca în aer Casa Albă sau edificiul de pe Capitoliu adăpostind Congresul SUA.

Teroriștii au exterminat atunci aproape trei mii de americani complet nevinovați. Ce a însemnat acest cvadruplu atac? Cum de a fost posibil? Ce a antrenat și ce ar fi trebuit să antreneze? Ne-a interesat destul schimbarea pe care a adus-o? Și a adus oare schimbările necesare?

Cînd SUA au ripostat firesc, *manu militari,* la cele mai sîngeroase atacuri armate suportate vreodată de americani pe propriul teritoriu, unele, *nota bene,* mai sîngeroase chiar decît cele declanșate nu asupra civililor, ci asupra flotei la Pearl Harbour, s-a pornit și mașina de fabricat minciuni antiamericane și antidemocratice. Nu puține confabulații circulînd atunci, de genul Americii care ar fi invadat Afganistanul (iar apoi Irakul) „pentru petrol“, s-au menținut bine-mersi pînă azi.

Or, ar trebui ca măcar azi să fie evident și să reiasă din datele și faptele istoriei că nu pentru „bogățiile subsolului, (pentru) litiu, fier (și) cupru“ au intrat americanii și aliații lor occidentali din NATO în Afganistan, ci pentru lichidarea agresorilor Al-Qaeda și îndepărtarea de la putere a talibanilor. S-a auzit însă, încă din acea toamnă a anului 2001, că pentru mega-atentate culpa ar aparține ba Americii și capitalismului care ar „ucide“ nevinovați în lume, ba „serviciilor secrete ale SUA“ ori „Mossad-ului“ israelian. Teoriile conspirației s-au ținut, din capul locului, lanț.

Cînd a început să se atenueze întrucîtva stridența orbitoare și asurzitoare a miturilor culpabilizînd victima spre a-l susține pe făptaș, nu puțini au încercat să mediteze serios la ce trebuia să se înțeleagă cu adevărat în America și în Vest din cele petrecute. Or, nici această meditație n-a putut avea loc în liniște, pentru că s-au lansat instantaneu alte zgomote puternice, deturnînd sistematic atenția de la efortul războiului antiterorist, spre a se promova fie uitarea, fie pseudojustificări ale prezumtivelor temeiuri ale supărărilor islamiste, generatoare ale atacului de la 9/11.

> *Dacă exportul democrației eșuează, profită de acest eșec și islamismul radical, și entități totalitare, precum imperiul comunisto-sclavagist de mare succes care este China.*

Conflictul n-a început atunci. Și nu se va termina, cum futil speră administrația Biden, acum. În 2001, responsabilii americani ar fi trebuit să fie edificați instantaneu cu privire la natura atacului. În fond, mai avusese loc cu opt ani înainte o tentativă islamistă de distrugere a turnurilor gemene și de asasinare a 250.000 de civili. Unul din capii grupării, Ramzi Yousef, un nepot al principalului planificator al atentatelor din 2001, Khalid Sheikh Mohammed, a admis în fața FBI că spera să reușească să omoare în 1993 un sfert de milion de oameni cu bomba lui de circa 650 de kilograme.

Explozibilul urma să dărîme unul din turnuri propulsîndu-l în celălalt, astfel încît să fie demolate ambele. Doar soliditatea clădirii și nepriceperea teroristă îi împiedicaseră pe el și pe complicii lui să omoare mai mult decît șase civili și să rănească mai mult de o mie de oameni.

Or, în ciuda văditului potențial genocidal înglobat de ura vehementă pentru democrația occidentală a fanatismului islamist, manifestată nu întîmplător în atacarea unor turnuri simbolizînd America, libertatea individuală, democrația, economia capitalistă, precum și succesul lor, SUA n-au tratat amenințarea adecvat. În loc să întărească sensibil comunitatea de informații, administrația Clinton a redus masiv, în anii ’90, resursele umane și investițiile în serviciile secrete și a reacționat laș, ilar și ridicol de placid la omorurile în masă ale Al-Qaeda din Kenya, Tanzania ori de aiurea, neactivîndu-se serios și redutabil în fața unui pericol evident.

Succesul deceniilor de terorism palestinian și iranian, de pildă în a genera o criză globală a petrolului, în 1973, ori de a umili și împiedica realegerea unui președinte american ca Jimmy Carter, ar fi trebuit să fie un avertisment, de vreme ce, dimpreună cu alungarea rușilor din Afganistan, aceste tipuri de terorism au inspirat masiv jihad-ul global.

Nu e deci greu de anticipat că îl va inspira și fuga occidentalilor de la poalele Hindukușului, o retragere nu doar prost și unilateral planificată, cu boii îndărătul carului, de vreme ce a acordat prioritate militarilor, iar nu civililor, ci de-a dreptul absurdă. Căci trupele americane, reduse la doar 2.000 de militari, nu mai suportaseră nici o singură pierdere în Afganistan într-un răstimp de un an și jumătate și controlau lesne, cu ajutorul armatei afgane și al superiorității lor tehnice, întregul teritoriu, împiedicînd reacapararea puterii de către teroriști, scopul primordial al intervenției.

O persistență în eroare defel întîmplătoare și un viitor deloc ușor

Cum se explică incapacitatea Americii și a lumii occidentale de a învăța și de a extrage lecțiile necesare din cele mai oribile și bulversante episoade ale propriei istorii, care ar fi trebuit să galvanizeze pe decenii Vestul, în loc să-l obosească prematur, perdant, sinucigaș într-o luptă care e departe de a se fi încheiat?

În *Chronicles,* Pedro Gonzalez afirmă că elita intelectuală și-a văzut „satul global al diversității și incluziunii pus în pericol“ de tragedia de la 9/11, iar „marșul spre globalizare și multiculturalism frînat“, în timp ce „unii n-au avut răbdare nici măcar să vadă morții odihnind în țărînă, înainte de a-și relua proiectele de subminare din interior a Statelor Unite“.

Șarlatani intelectuali ca Edward Said și nihiliști vicleni au preluat instantaneu rolul de vîrfuri de lance și de figuri de proră în atacarea oricui deplîngea, de pe poziții pro-democratice și pro-occidentale, potențialul fundamentalist, totalitar și terorist al islamismului ori lipsa iluminismului în lumea musulmană, oricui cerea reformarea ei veritabilă.

Ideologii corectitudinii politice au preluat și perpetuat impulsuri și tendințe ostile și contraproductive protejării democrațiilor liberale și a statelor de drept. S-a demarat astfel o globalizare „uitucă“. Una care trece programatic sub tăcere și în uitare ce nu le convine ideologilor. Una care facilitează astfel extinderea permanentă a ariei de influență a mișcărilor și regimurilor extremiste, autoritare sau totalitare, în timp ce o subminează și o restrînge pe a democrațiilor autentice. Care, în loc să învețe să nu uite, uită să mai învețe ce e de făcut întru adecvarea la natură și istorie.

Ambele, cum știm din *Fizica* lui Aristotel și de la mulți observatori politici și militari contemporani, au oroare de vid. Era predictibil și cu decenii în urmă și s-a confirmat în mod trist după retragerile israeliene din sudul Libanului și Gaza că retractilitatea în fața terorismului și a inamiciției față de drepturile omului nu dă rezultatele sperate. Ea umple cu dușmani implacabili zonele evacuate de Vest, pericolul pentru democrații neputînd fi contracarat satisfăcător, în lumea informațională, globalizată și nucleară, prin izolare, dorințe pioase și granițe, fie ele chiar bine păzite.

Nu altfel stau lucrurile cînd, în numele unei false toleranțe, se renunță la valorile civilizației proprii, spre a se interioriza, edulcora și, în final, idolatriza intoleranța și ura, propagate de inamicii ei înverșunați. Salvatoare, în context, sînt doar claritatea morală, aderența la propriile valori și o memorie bună.

Pe scurt, dacă exportul democrației eșuează, profită de acest eșec și islamismul radical, și entități totalitare, precum imperiul comunisto-sclavagist de mare succes care este China.

Nădejdea multora, că vrăjmașii democrației se vor încăiera și se vor distruge mutual, e naivă. Cum afirma cineva, „paranoia la paranoia trage“, iar „dușmanii dușmanilor mei îmi sînt prieteni“. Inamicul public numărul unu al teroriștilor vor rămîne, cît timp nu sînt complet distruse, Statele Unite și țările apusene.

***Petre M. Iancu** este jurnalist la* Deutsche Welle, *Bonn.*

Radu NAUM

un sport la Răsărit

Două copile în finala de la US Open?

I se mai par cuiva copile cele două, Emma Raducanu și Leylah Fernandez? Mai are cineva senzația că, la 18-19 ani, într-o finală de Mare Șlem ești copil? Vîrsta, vorba cuiva, e doar un număr. În sport, vîrsta e o păcăleală. Sportul de performanță e un fabulos accelerator de particule ale maturizării. Poate ultima copilă care a ajuns într-o finală a fost gîdea Simonei Halep, zgubilitica Ostapenko. Dar în spatele fetiței care la fiecare bombă pe care o arunca și care nu exploda unde trebuie se supăra de parcă i s-ar fi furat o păpușă stătea o bătrînă nebună după succes. Campionii timpurii simt ca nimeni alții mirosul gloriei și se droghează cu el precum lupii de pe Wall Street, în vreme ce ceilalți adolescenți acneici continuă să aștepte la un colț de stradă mult după ce a trecut ora întîlnirii. Emma Raducanu, subiect național dată fiind originea română a tatălui ei, are o mie de ani în spate căpătați în cele trei săptămîni de la New York. În primele zile cerea îndrumări de la alții prin baza de la Flushing Meadows. Înaintea primului meci și-a rătăcit căștile pentru muzică. „Nu-i nimic, dacă voi cîștiga azi voi avea bani să îmi iau altele“, și-a spus. La capătul poveștii, Cenușăreasa chinezo-româno-canadiano-britanică are cît să-și cumpere vreo zece mii de dispozitive *hi-tech.* Copile? Leylah a cerut microfonul cînd toată lumea a crezut că a terminat discursul de după finala pierdută și a spus că ar vrea să aibă reziliența pe care cei din New York au demonstrat-o în cei 20 de ani trecuți de la atacurile asupra Turnurilor Gemene. Publicul s-a topit după ea. Raducanu (fără „ă“) mimează mai bine copilăria, atît de bine încît mai crede și ea că are doar 18 ani. Sau poate nu vrea să afle cît de mare s-a făcut. Mare cît planeta. Nu poți rămîne un copil, cum n-a putut rămîne Greta Thunberg. Un copil nu are responsabilități, Emma și Leylah vor avea vagoane. Un copil nu cîștigă bani, cele două au devenit milionare. Totuși, ele se deosebesc de noi, ceilalți adulți obișnuiți. Percep liniile de energie ale pămîntului, sînt ubicue, pot vedea prin ziduri, simt mișcările atomilor și aceste superputeri le dau o bucurie pe care o regăsim doar la copii. Rămîn blocate în cursa pentru imposibil, ca un țînc care vrea să prindă porumbeii și pune în fiecare zi aceeași abnegație în zadarnica întreprindere. Doar că la ele nimic nu e zadarnic, decît dacă ajung să-și dea seama cît de sus au ajuns și le apucă vertijul. Vezi Naomi Osaka. Dar Emma și Leylah, eroinele celei mai frumoase finale din vremuri imemoriale, par că au stomacul tare. Să ne ținem bine!

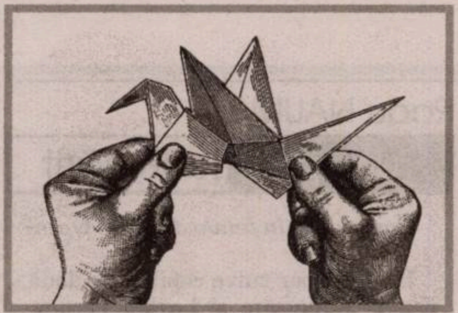

Andrei MANOLESCU

libertatea de impresie

Școala, dintr-o extremă în alta

Nu-mi plăcea niciodată ziua în care începea școala. Faptul că luminoasa și tihnita vacanță de vară, cu toate călătoriile și bucuriile ei, rămînea definitiv în urmă, că zilele se micșorau, că iarna și frigul se apropiau și începea stresul drumului zilnic pînă la școală, al temelor, al „ascultării la tablă“, al extemporalelor și al multor responsabilități impuse de alții îmi dădea în fiecare an senzația că parcă intram într-un lung și întunecat tunel. Nu-mi lipseau dorința și curiozitatea de a învăța lucruri noi, ba chiar mi-aduc aminte cît de tare mă pasionau unele probleme de geometrie sau de fizică, cît de mult îmi plăceau lecțiile de geografie sau poveștile din istoria universală. Problema cu școala era însă alta și, cu siguranță, pe atunci nu știam s-o numesc.

Prima din primele zile de școală, cea din clasa întîi, a fost un moment confuz în care n-am înțeles cine și ce vrea de la mine, ce căutam eu acolo între atîția alți copii necunoscuți și derutați la rîndul lor (deși de asta nu-mi dădeam seama) și cît va dura acea nouă și neobișnuită situație în care trebuia să stau în fiecare zi departe de părinți, departe de prietenii de joacă pe care-i știam și să mă obișnuiesc cu o „tovarășă“ învățătoare care promitea să ne fie ca o mamă (cum se putea una ca asta?) și cu statul cuminte în bancă. S-au ținut discursuri și în careul din fața școlii, și în sala de clasă pe care o vedeam prima oară. Și astăzi se țin, e poate normal. Dar pe atunci erau cu Partidul, cu minunatele noastre condiții, cu „viitorul luminos“ și alte asemenea aiureli care, evident, mi-au sporit buimăceala. Eu aveam nevoi mai simple, să îndrăznesc să-mi suflu nasul în clasă, să descopăr un loc de unde pot să beau apă sau unde să pot să fac pipi. Și simțeam că „tovarășa“, cît o fi fost ea de grozavă, nu avea nici timp și nici dispoziția să se ocupe de grijile mele. De fapt, eram pe cont propriu, colegii nu erau decît niște potențiali concurenți, iar din partea învățătoarei sau, și mai rău, din partea tuturor mutrelor ălora severe care vorbiseră în fața careului nu mă puteam aștepta decît la supraveghere, observații, pedepse și cine știe ce alte lucruri neplăcute. În plus, percepeam că, odată ajuns acolo, în general se aștepta ceva de la mine, mi se cerea ceva. Desigur, să învăț bine, cum ni se spunea tuturor, dar în acel moment nu mi-era prea clar ce însemna asta. Purtam și-o uniformă, la fel ca toți ceilalți, niște pantaloni bleumarin și o cămașă în picățele, pe care nu le simțeam ca fiind ale mele. Erau ca un fel de ținută oficială, pe care alții voiau să o port. Era chiar obligatoriu. Intrasem într-o lume în care nu mai făceam ce voiam eu, ci ce voiau alții. Era ca și cum, la șase ani deja, viața civilă, viața de acasă, se încheiase sau măcar se înjumătățise.

Din acel moment, totul s-a scindat. Pe de-o parte erau părinții, pe de alta tovarășa, pe de-o parte acasă, pe de alta la școală, pe de-o parte noi, pe de alta ei. Tot ce ținea de „noi“ era natural și plăcut, tot ce ținea de „ei“ putea fi potențial periculos. Cu mulți dintre colegi m-am împrietenit în cele din urmă, cu profesorii, aproape niciodată. Au rămas de partea cealaltă a baricadei. I-am perceput adesea ca pe niște potențiali inamici sau, mai exact, ca pe reprezentanții unei autorități represive. Evident, nu știam mai nimic despre politică, în clasele primare cel puțin, dar simțeam cumva nefirescul din acea societate, tensiunea dintre autorități și populație. Descopeream încetul cu încetul tot felul de discrepanțe și minciuni. Mulți dintre profesori n-aveau, bineînțeles, nici o vină. Propriii mei părinți erau profesori și trei dintre bunicii mei tot profesori fuseseră. Nu conta. În ce-i privea pe profesorii mei, eu în general am perceput mai degrabă rolul cu care erau învestiți de acel regim. Erau educatorii noștri oficiali. Nu puteam fi prieteni, mai ales că ei apelau în acele vremuri la pedepse fizice, erau autoritari și nu rareori, mai ales din perspectiva de astăzi, chiar abuzivi. De aici venea poate și marea bucurie a chiulului. Era o metodă prin care simțeam că păcălesc sistemul, că mă răzbun. Era asemeni datoriei fiecărui prizonier de a încerca să evadeze, hărțuindu-și astfel dușmanul. La fel, orice farsă sau act de indisciplină pe care le comiteam la adresa cîte unui profesor mi se păreau perfect justificate. Și nu numai mie, ci și multor colegi. Da, astăzi realizez că, într-o oarecare măsură, mă simțeam ca un fel de ostatic, într-un mare lagăr. Era chiar așa-numitul lagăr comunist. De multe ori, cînd mă îndreptam dimineața către liceu, îmi închipuiam că o să-l găsesc în flăcări, adică deja bombardat cumva peste noapte de forțele democrate aliate. Sigur, sentimentele astea nu erau foarte conștiente și nici permanente în mintea mea. Dar erau undeva pe acolo.

Și dacă pe atunci școala era urîtă de unii elevi ca mine, acum ea este pur și simplu desconsiderată de foarte mulți. Instituțiile de învățămînt par a fi adoptat ideea de inspirație comercială că „elevul nostru e stăpînul nostru“ și s-au axat mai mult pe satisfacerea dorințelor și nevoilor de moment ale elevilor și părinților decît pe folosirea celor mai potrivite metode de învățămînt. S-a sărit dintr-o extremă în alta. Calea cea mai bună e probabil și cel mai greu de găsit.

■ ■ ■

ready made

„Este șampionul României. De o agerime uimitoare, Mitică Dona este înzestrat și de o musculatură destul de frumoasă și de o rezistență care a uimit și pe cei mai renumiți șampioni ai lumei ca Pohl Abs II, Raicovici, Lobmayer, Paul Pons, Lurich, Padoubni și alții. De câtiva ani d. Mitică Dona a luptat în țară la noi și mai ales în țările occidentale unde și-a făcut o reputație de foarte bun luptător.

D. Dona a executat lupte franceze în fața sultanului Abdul Hamid II, care l'a decorat cu o rară distincție otomană.“

Viața Capitalei, Anul I, No. 3,
10 Ianuarie 1912

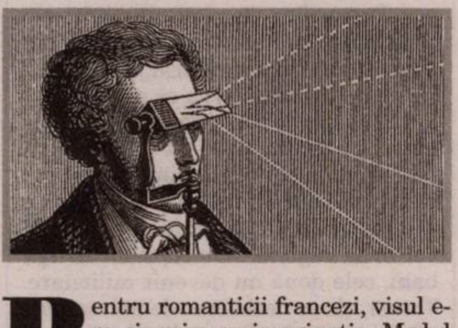

Ovidiu LORENZ

onirodrom

Trei pactizanți cu visul

Pentru romanticii francezi, visul era sinonim cu imaginația. Modul în care Albert Béguin le radiografiază sufletul nocturn o demonstrează cu asupra de măsură. Destul de puțini s-au folosit de vis efectiv, nu doar filosofîndu-i virtuțile de spațiu compensator. Însă cînd Gérard de Nerval își începe oniro(bio)grafia *Aurélia* (1855) cu butada „Visul este o a doua viață“ – din care conaționalii săi suprarealiști și-au făcut, pe nedrept, una din multele lor lozinci care nu fac decît să le umbrească lipsa (de valoare a) textelor –, el are la îndemînă vise reale. Publicat postum, acest jurnal de ospiciu cuprinde numeroase mostre, pe care autorul nu se sfiește să le considere la propriu ca *descensus ad inferos* într-un tărîm fabulos, punînd semnul echivalenței între spațiul oniric și viața de dincolo, cu imaginile din vis (majoritatea persoane dispărute în viața diurnă) considerate strigoi. Așadar, visul ca viață secundă, viață de noapte, viață de apoi. Henri Bergson va spune că visul nu e decît o reînviere a trecutului, vorbind la modul metaforic despre „amintirile-fantomă“. Nerval își formează credința în nemurirea sufletelor după moarte, cu lăcaș de veci visul: odată calea deschisă, bolnavul ajunge să comunice cu presupusa lume a spiritelor încă din stare de veghe. Și, astfel, se dovedește un precursor în transpunerea viselor, nu doar pe hîrtie: „Cu ajutorul unor bucățele de cărbune și de cărămidă adunate de pe jos, am acoperit curînd pereții cu o serie de desene în care impresiile mele prindeau formă. Printre toate figurile, una era mereu dominantă: aceea a Auréliei, zugrăvită cu trăsăturile unei divinități, așa cum mi se arătase în vis. O roată se învîrtea sub tălpile ei și zeii îi alcătuiau suita. Am reușit să colorez acest grup, cu seva stoarsă din ierburi și flori“. Pe de altă parte, iubita moartă plăsmuită din lut face ca visele lui Gérard de Nerval să fie iluminate de un soare interior, negru, al melancoliei, poetul păstrîndu-se lucid în mijlocul nebuniei, ca într-un ochi de ciclon.

Belgianul Franz Hellens oferă numele unei noi specii literare, anume *nocturnalul*. Intitulat chiar așa, volumul său în cauză cuprinde, alături de alte 15 povestiri, un mic jurnal de vise ce acoperă intervalul 1-2 octombrie 1918 – 12-13 ianuarie 1919, în care putem repera un pact onirografic: „Am luat hotărîrea să relatez aici noapte de noapte principalele întîmplări din viața mea nocturnă și lucrurile pe care le-am văzut în vise“. Din acestea, ultima consemnare se dovedește crucială, survenită după un vis hipernarcisiac în care Hellens apăruse ca fiind umanitatea întreagă demnă de aruncat în aer. Ca pentru a-l pedepsi, delegații unui Minister al viselor (ciudat cortegiu baroc – jurnaliști, bolșevici, critici, suverani, burjui cu insigne la purtător, în frunte cu un… ceaun) vin să-i ceară socoteală, mai precis armele, adică uneltele de scris în caiet, cu amenințarea că altfel îi vor tulbura somnul servindu-i coșmaruri. Încît reflecțiile *post festum* apar puse în exergă: *„Trebuie deja să renunț la a mai nota aici episoadele vieții mele de dormitor?* […] *Cenzura veghează mereu“*. Revolta inconștientului se manifestă pe față, împotriva unei forme de luciditate intraonirică dobîndite în timp. Însă cea mai teribilă răzbunare promisă neobositului visător nu-i decît o asigurare: că va trăi. Într-adevăr, mai tîrziu, spre deosebire de alți prozatori, care aleg să ducă în mormînt marele secret că s-au inspirat din vise la greu, ca și cum ar fi vorba despre ceva rușinos pentru istoria literaturii, în ce îl privește pe Hellens, dispunem de o mărturisire prețioasă: aproape tot ceea ce a scris mai întîi a visat, elaborînd apoi materialul în opere de ficțiune precum romanele *Mélusine* (1920) și *Fantômes vivants* (1944), la care se adaugă eseurile tematice *La vie seconde* (1945) sau *Le fantastique réel* (1967). Un exemplu din *A doua viață*: „Visat azi-noapte că visez, și acest nou vis ar fi o demonstrație pentru o remarcă făcută ziua asupra mecanismului viselor. Mă trezeam, visînd în continuare, și adormeam din nou pentru a continua magistrala experiență“.

Henri Michaux a călătorit în lumea largă, inclusiv a visului, ca reflex al unui individualism exacerbat. Însă iată un pasaj din *Face aux verrous (În fața zăvoarelor,* 1954), unde își întîlnește de minune conaționalul: „Visam că dorm. Evident, nu mă lăsam prins în cursă, știind că sînt treaz, pînă cînd, trezindu-mă, mi-am adus aminte că dorm. Evident, nu mă lăsam prins în cursă, pînă cînd, adormind, mi-am adus aminte că tocmai mă trezisem dintr-un somn în care visam că dorm. Evident, nu mă lăsam prins în cursă…“ – și tot așa, la infinit. Un adevărat caz, Michaux, unul dintre numeroșii disidenți din sînul suprarealismului, mefient față de orice mode și curente, care a publicat în același „stil vis“ opuri ca *Les Rêves et la Jambe* (1923 – apropriindu-și tehnica lui Mourly Vold cu stimulii motori), *Mes rêves d'enfant* (1925), *Mes propriétés* (1929 – cu secțiunea „Dormir“, ce descrie vise de zbor sau cădere), *La nuit remue (Noaptea se mișcă,* 1935 – capitolul numit „Sportivul în pat“), *Le rideau des rêves (Perdeaua viselor,* 1963), apoi viziunile căpătate prin experiența stupefiantelor în *Misérable Miracle* (1956), respectiv *Connaissance par les gouffres* (1961), pînă la eseul de maturitate *Façons d'endormi, façons d'éveillé (Feluri de-adormit, feluri de trezit,* 1969). Considerațiile din acest ultim volum pornesc de la vise nesatisfăcătoare, incolore, ce nu fac decît să imite starea de veghe. Remarcile adună laolaltă note păstrate și redactate *post factum* – de notat momentul erotic „Un munte într-o cameră“, după nu mai puțin de două decenii, cu încărcătura intactă –, într-o selecție de vise extra-ordinare, nedatate, ca niște memorii la prezent. Per total, opera unui antioniric patent, ce păstrează mereu distanța față de jumătatea sa nocturnă, omul de noapte, cum îl numește, un Sancho Panza prozaic opus visătorului Don Quijote. Curat complexul de mediocritate: pentru a visa, trebuie să trăiești, nu să te pierzi în reverii provocate cu eter, mescalină și canabis! Lucrarea se încheie cu descoperirea voinței, anulată înainte vreme de drog. „Visele vigile“, adică lucide. Fie-le lumina ușoară!

■ ■ ■

dosarDILEMA VECHE

Coordonator: Andrei MANOLESCU

Resemnare? implicare?

Texte și opinii de:

- Cătălina DUMITRESCU (psiholog clinician specialist, doctor în psihologie)
„Mi-e dor să iubesc sau despre resemnarea interioară“
- Ciprian VĂLCAN (eseist)
„Despre măsură și reducerea suferinței“
- Constanța VINTILĂ (cercetătoare la Institutul de Istorie „Nicolae Iorga“ al Academiei Române)
„*Apoi dă ce să nu strig: sînt obidit!* Despre obidă, stenahorie și alte scîrbe“
- Adrian STĂNICĂ (cercetător științific la Institutul Național pentru Geologie Marină – GeoEcoMar, profesor onorific la Universitatea din Stirling)
„Nu se poate“
- Mircea KIVU (sociolog)
„Cum apare speranța? De ce dispare?“
- Mihai BUZEA (scriitor)
„În urmă era moartea“
- Tudor BRĂDĂȚAN (director executiv Declic)
„Ingredientul secret e hotărîrea“

argument

Cît de resemnați om mai fi?

DILEMA VECHE

Resemnare?

Implicare?

Mulți dintre cercetătorii chestiunii în cauză spun că locuitorii „plaiurilor mioritice“ ar fi bombardați de mici cu mesaje care îi îndeamnă la resemnare și la inacțiune, mai ales cînd vine vorba de problemele altora, că formulele cunoscute, de genul „sîntem prea mici ca să schimbăm noi ceva“, „asta e, nu se poate“, „mai bine să stai în banca ta“, „capul plecat, sabia nu-l taie“, „mămăliga nu face explozie“ și altele, ne-ar forma în acest spirit defensiv, de inerție și resemnare. Într-un fel, nu doar că ni se spune din copilărie cum ar trebui să fim, ci ni se spune apoi și că așa am și fi. Rămîne de văzut cîtă influență au în acest domeniu educația, *pattern*-ul cultural sau experiența istorică, dar și cît e într-adevăr așa cum se spune despre noi și cît nu. De remarcat e că, de exemplu, societatea noastră a reușit să doboare unul dintre cei mai răi dictatori ai secolului trecut, dar e adevărat și că apoi s-a resemnat în a crede, în general, că nu ea a făcut-o.

În ultimii treizeci de ani, au apărut destule exemple contrare inerției și resemnării sociale, care demonstrează că mentalitățile sînt în continuă schimbare. Cîteva asemenea modele de învingere a inerțiilor, de luptă contra curentului, sînt descrise în Dosarul care urmează. Și poate că nu mai sîntem neapărat așa cum ne-am obișnuit să credem. Ba unii spun că nici mult invocata baladă a *Mioriței* nu-i ceea ce credem. Poate că unele reflexe de tip mioritic, inclusiv verbale, persistă însă chiar și după ce, în fapt, atitudinea și condițiile s-au schimbat deja. Observăm că mulți români reacționează azi rapid și puternic, uneori chiar și cînd nu e cazul. Dar avem totuși senzația că reacțiile nu se materializează decît rareori în construcții mai serioase, că e doar o cîrcoteală de moment, așa cum spune o altă vorbă încetățenită în ultimele decenii (din categoria celor menționate mai sus): „Cîinii latră, ursul trece“.

Pe de altă parte, clasa politică nu se dezminte ca factor determinant în a ne face să ne pierdem periodic speranțele și a ne pune ciclic în primejdia de a recădea într-o apatie păguboasă. Dar dacă am avea conducători mai buni, am fi oare cu toții mai angajați, mai activi social, politic, mai dedicați binelui comun?

Deocamdată, știm din „sinteza profilului psihologic al românilor“, din cadrul lucrării *Psihologia poporului român*, de Daniel David (Editura Polirom, 2015), că, printre aspectele de personalitate și relaționale dominant negative, românii ar avea un „stil defensiv ca urmare a unei stime de sine scăzute, care susține complexe de inferioritate și de superioritate“ și elemente precum: „neîncredere în oameni/mizantropie, cinism, scepticism, ostilitate controlată, indiferență/nepăsare, atitudini antisociale“. Sînt niște concluzii obținute după cercetări pe care le putem considera științifice, chiar dacă într-o sferă în care precizia e greu de obținut.

Dar e nevoie să amintim și că, așa cum se întîmplă adesea, există și un revers al medaliei. Adică resemnarea nu e neapărat și întotdeauna un sentiment rău, greșit sau contraproductiv. În anumite cazuri poate fi și un mod de a face față unor situații care ne depășesc. Ne poate feri de sentimentul disperării, ca o alternativă mai cumpătată și mai inteligentă. Dacă nu este vorba doar de un abandon din lene, comoditate, lașitate ori rea-voință, ci de o acceptare a unei situații imposibil de controlat, resemnarea este, în cele din urmă, un semn de înțelepciune. Putem condamna inerția socială, lipsa dorinței de a face lucruri bune, pasivitatea și nepăsarea care duc la rezultate negative, dar în același timp putem face și un elogiu resemnării ca soluție înțeleaptă. Despre toate acestea – în paginile care urmează. (**Andrei Manolescu**)

Cititori, fiți ascultători! Dar nu acum.
Emisiunea *Timpul prezent* va fi reluată pe 30 septembrie.

DILEMA
Resemnare?
Implicare?

Cătălina DUMITRESCU

Mi-e dor să iubesc sau despre resemnarea interioară

Plecînd de la ce s-a întîmplat cu jucătorul danez Christian Eriksen, la Euro 2020, prăbușit pe terenul de fotbal, am admirat modul de reacție al căpitanului echipei, cum l-a așezat într-o poziție de supraviețuire pînă la sosirea medicilor, cum și-a chemat echipa și au făcut zid în jurul acestuia pentru a-l proteja de pozele și filmările indecente, apoi a avut inspirația și empatia de a o liniști pe soția acestuia care se afla în tribună și privea îngrozită. Cu toții am fost impresionați de atitudinea acestuia, fie că sîntem microbiști sau nu, a fost vorba de o reacție profund umană. Pe lîngă toată capacitatea organizatorică de care a dat dovadă, a arătat că-i pasă, că are empatie, că a participat la cursuri de prim-ajutor și a învățat ce are de făcut în cazuri de urgență, a arătat că nu renunță. Nu s-a resemnat, a acționat.

Resemnarea este una dintre cele mai răspîndite stări emoționale ale societății noastre, pe care o găsim peste tot și care merge mînă în mînă cu individualismul. O găsim în mentalitatea de tipul „nu se poate“, „nu schimb eu cu nimic“, „sînt prea mic/neimportant pentru a conta ce fac eu“. Din nefericire, starea aceasta de abandon pe care o observăm la nivel social reflectă abandonul interior și emoțional al oamenilor. Atunci cînd reducem implicarea noastră doar la propriile nevoi fără a fi conștienți că lucrul acesta se va reflecta în nivelul calității vieții noastre. Cînd nu mai vedem imaginea de ansamblu și ne centrăm doar pe o secvență, acest lucru va duce la un efect de tunel, vom privi îngustat, iar consecințele emoționale în timp vor fi dezvoltarea stărilor de apatie, tristețe, neputință, ne vom simți de parcă am fi prinși într-o melasă vîscoasă.

Resemnarea este o renunțare la viață, la a mai trăi, la a mai schimba ceva. Modul de a gîndi atît de răspîndit în care acceptăm cu placiditate lipsa propriului control asupra vieții, stima de sine scăzută care ne caracterizează, lipsa de încredere în propriile forțe, toate acestea vin din mesajele rulate în jurul nostru. Dar un factor care mi se pare că este foarte responsabil de modul nostru de gîndire în starea de resemnare este rușinea.

Rușinea ne-a fost indusă în mediul familial și social. Rușinea brută, simplă ne împiedică faptele bune și ne limitează capacitatea de fi fericiți. Rușinea e pandemică în educația noastră, într-atît este de răspîndită. Ne-a fost predată și ne este în continuare predată menținînd una dintre rănile care se produc la nivel psihologic – rana umilinței. Atunci cînd trăim cu mesaje de genul „Capul plecat sabia nu-l taie“ – este unul dintre cele mai toxice pe care le putem primi și care ne induce rușinea și ne menține gîndirea în care avem senzația că sîntem mici, neînsemnați, neputincioși, iar pentru a îndrăzni să faci ceva îți trebuie mult curaj, un curaj care uneori poate părea în ochii celorlalți nebunie. Am observat în modul de a gîndi al oamenilor că pun semnul egal între curaj și nebunie. Doar pentru că îndrăznești, nu te resemnezi și, acolo unde se poate, îți asumi schimbările pe care le vrei în viața ta, nu înseamnă că ești nebun, ești doar un om care nu te-ai resemnat că viața poate fi doar așa și că norocul ți-l poți face și tu, dacă ești dispus să muncești și să-ți vezi de drumul tău, și nu de ce se află în curtea celuilalt – și, sigur, dacă nu ai vreo maladie care să-ți limiteze viața.

Deseori oameni spun „N-am avut noroc“ și uneori chiar poate fi adevărat, sînt oameni care se confruntă cu malformații majore, boli cronice grele sau care trec printr-un accident și duc multă suferință. Și cu toate acestea, sînt oameni care și-au depășit neputința și s-au adaptat extraordinar. Nu s-au resemnat și nu au abandonat să-și depășească limitele impuse de boală sau de handicap.

Schimbările implică un efort mare și pe un termen mai îndelungat, nimic nu se realizează simplu și fără răbdare, nu spun că nu sînt și lucruri care sînt simple sau epifanice, dar de cele mai multe ori schimbarea necesită în primul rînd o conștientizare a lucrurilor disfuncționale, un plan, o disciplină și multă perseverență. Este greu să avem răbdare, dar nu există o alternativă. Cum, în educația noastră, poveștile copilăriei se terminau cu finalul „și-au trăit fericiți pînă la adînci bătrîneți“, promițîndu-ne fericirea absolută (deși nimeni nu știe cum arată aceasta, cred că e o stare care este definită de individualitatea fiecăruia), nimeni nu ne-a spus cum facem în viață după ce am bifat căsătoria cu prințul. De altfel, realitatea este că nu există prinți și nu există prințese, sîntem oameni, unii cu mai multe privilegii decît alții, dar vestea bună este că poți ajunge să ai acele privilegii dacă ești dispus să înveți și să muncești.

Despre învățare, percepția generală este că abia așteptăm să finalizăm studiile pentru a nu mai fi nevoiți să o facem, și aceasta din cauză că procesul învățării este unul dificil și cu o programă mult depășită și încărcată în raport cu vremurile pe care le trăim. Procesul învățării formale se finalizează odată cu terminarea studiilor, iar aici depinde unde se oprește fiecare, la ce nivel de studii. Doar că nu avem modelele sociale care să ne inspire și care să ne ajute să înțelegem că procesul învățării este unul continuu, pe întregul parcurs al vieții, că prin literatură (a citi), spre exemplu, produci noi căi neurale care ne vor ajuta să ne dezvoltăm modul de a gîndi și înțelege o anumită situație, de a avea o perspectivă mai amplă asupra unei situații, de a o pătrunde și a o judeca.

Creierul nostru este programat să acorde atenție achiziției de noi informații, ceea ce înseamnă, mai simplu spus, a învăța. Cu cît există mai multă excitare a sinapselor în aria neuronilor responsabili cu învățarea, cu atît mai puternice devin sinapsele, iar rezultatul este creșterea dinamismului creierului nostru. Atunci cînd repetăm o informație de mai multe ori vom sfîrși prin a o învăța, neuronii respectivi care sînt implicați vor deveni mai puternici și vor crea o nouă cale neurală. Frecvența repetării acestei informații va forma soliditatea informației care se va întări la fiecare utilizare. Altfel spus, cu cît ni se repetă un mesaj sau noi ni-l repetăm în forul nostru interior, cu atît ni-l întărim și-l învățăm ca atare. Dacă noi vom rula mesaje că nu putem face nimic, ne vom menține acest tipar cognitiv și vom acționa în consecință, adică ne vom resemna și ne vom simți neputincioși și, implicit, vom simți durere emoțională, pe care pentru a nu o mai simți ne vom refugia în diferite forme ale dependenței cum ar fi socializare excesivă, alcool, droguri, shopping, alimentație, etc.

Pentru nevoia de recompensă imediată a creierului nostru este responsabilă dopamina, care nu diferențiază dacă ceea ce învățăm este bun sau rău, ea caută doar să fie stimulată, iar expunerea într-un mediu unde modelele sînt cele de tipul „ești prea mic să poți schimba ceva“, „mai bine să-mi fie mie bine, restul nu contează, eu mă descurc“ va duce la un soi de supraînvățare care va însemna dependență. Anticiparea recompensei ne face să fim captivi propriilor nevoi imediate indiferent de riscurile la care ne expunem. Iar dependența poate lua multe forme, ca de exemplu munca în care ne aruncăm pentru a nu sta cu noi, fiindcă ar însemna să conștientizăm lucruri care nu funcționează în viața noastră, în jurul nostru, iar acest lucru ar însemna să luăm atitudine pentru a le schimba. Unii dintre noi nu au putința, nu au voința și nici dorința reală de a schimba, iar atunci efectul acestor procese psihice este resemnarea. Dacă am fi dispuși să ne confruntăm limitele cognitive, mesajele pe care le rulăm în mod inconștient, resemnarea nu și-ar mai găsi locul în viața noastră.

În cartea *De ce, Doamne?* scrisă de C.S. Lewis, autorul își descrie propria luptă interioară cu resemnarea de se împăca cu pierderea soției. Aici resemnarea are rol de Dumnezeu cu care caută să se înțeleagă de ce a trebuit să-și piardă soția și să integreze durerea pierderii acesteia. Toată povestea aceasta m-a dus cu gîndul la mesajele pe care oamenii le rulează atunci cînd se confruntă cu pierderea sau cu durerea. Unul dintre ele este cel de tipul „Așa a vrut Dumnezeu!“ sau „Cine știe ce păcate plătesc“, or aceste mesaje sînt tare păguboase pentru mintea noastră deoarece, așa cum am scris mai sus, le vom rula pe acestea și ne vom menține pe același drum neural în care resemnarea se va extinde precum o caracatiță ce ne va sufoca emoțional. Iar cel mai rău este că pînă la sufocare și abandon vom trăi starea de suspans, după cum o descrie Lewis, o stare ca o așteptare, o stare de frică și de suferință care dă vieții un sentiment de provizorat și că nimic nu pare să merite vreun efort. Asta duce la deznădejde, la tristețe și poate duce în timp, rulată prin repetiție, la depresie.

Am văzut lucrul acesta la foarte mulți oameni din preajma mea. Această resemnare, acest abandon interior și, uneori, exterior. Abandonăm relații, renunțăm să visăm, să luăm atitudine din frică, frica de ne arăta vulnerabilitatea, de a fi văzuți sensibili deoarece vulnerabilitatea arătată înseamnă să te expui unui refuz, unei noi respingeri, ceea ce ar putea însemna pentru mulți dintre noi redeschiderea unor răni adînci zidite în noi, ale traumelor emoționale la care am fost expuși atunci cînd eram mici. De aceea uneori abandonăm sau sîntem abandonați fără a avea maturitatea de a discuta și rezolva. S-ar putea să fim surprinși în mod plăcut că, atunci cînd luăm atitudine, cînd luptăm pentru o relație și acționăm într-un mod matur, vom cîștiga mult mai mult decît prin abandon.

Nu spun că trebuie doar să luptăm, sînt și situații și relații în care a ne resemna are valență de înțelepciune, a înțelege că nu se va schimba nimic indiferent de cît de dispuși sîntem să construim acolo. Devine un act al înțelepciunii să pleci și să te retragi. Chiar dacă plecarea poate însemna suferință. Dar dacă privim într-o perspectivă de ansamblu, este mai multă suferință, care va implica costuri mult mai mari pentru sănătatea noastră, dacă stăm, decît suferința ieșirii din acea situație. Uneori este nevoie să acționăm chirurgical pentru a ne proteja sănătatea psihică și fizică. Știu că nu sîntem învățați să plecăm, din contra, unul dintre mesajele rulate în societatea noastră este „Rău cu rău, dar mai rău fără rău“ care ne menține blocați în frica de schimbare și într-o stare de resemnare specifică abandonului emoțional.

Ne resemnăm în a nu mai iubi și în a nu lupta pentru iubirea noastră, ne resemnăm în a nu mai învăța constant ca mod de viață și ne petrecem timpul într-o fugă permanentă de noi înșine prin socializări excesive pentru a nu mai simți vidul și nici neputința, căutăm să ne menținem starea de tînguială și nemulțumire generalizată pentru că în acest fel sîntem aliniați cu ceilalți și deci nu ieșim din efectul de turmă, ceea ce va însemna că nu ne vom activa frica de a fi diferiți, de a fi liberi. Sîntem la fel ca toți și, pe undeva, asta ne amorțește simțul datoriei morale față de noi înșine.

Resemnarea are două fețe, depinde de proporția măsurii acesteia și de direcția ei. Uneori resemnarea poate fi o cale de a-ți acorda timp cu tine, de a dezvolta prezența conștientă, modalități de a-ți antrena mintea pentru a dezvolta abilitatea de a fi prezent în momentul de acum, de a abandona judecățile și de a te concentra, mai degrabă, pe acceptarea vieții așa cum este decît așa cum ți-ai dori să fie.

Nu sînt niște recomandări deși așa vor părea, sînt doar gînduri ale mele referitoare la schimbarea stării de resemnare, acea resemnare care ne face să ne abandonăm emoțional, cred că un prim pas este cel în care avem nevoie să conștientizăm ce avem de schimbat în obiceiurile noastre și în modul cum privim lumea, să identificăm acele mesaje rulate care ne țin captivi suferinței și să le modificăm gradual și cu răbdare. Partea în care ne zbatem este inevitabilă și face parte din procesul schimbării. Greșelile și uneori descurajarea, de asemenea fac parte. Totodată și bucuria schimbărilor, maturizarea și reușitele alegerilor noastre, iubirea neabandonată, toate acestea sînt cîștiguri care pot fi măsurabile în starea de fericire individuală. Vă doresc să iubiți fără resemnare.

10 iulie 2021, Île de Ré,
Franța

***Cătălina Dumitrescu** este psiholog clinician specialist, psihoterapeut în terapie cognitiv-comportamentală, cu competențe în psihologia muncii și un doctorat în științele psihologie.*

Ciprian VĂLCAN

Despre măsură și reducerea suferinței

„A te resemna – a accepta ceva căruia nu poți să i te opui sau nu mai vrei să i te opui“ *(Dicționarul Academiei Franceze).*

Să poți să te opui și să vrei să te opui – rezistența care duce la revoluție. Să poți să te opui și să nu vrei să te opui – resemnarea din lașitate, lene sau oboseală. Să nu poți să te opui și să vrei să te opui – resemnarea plină de resentimente care întreține revolta. Să nu poți să te opui și să nu vrei să te opui – resemnarea deplină, fără rest și resentiment, resemnarea recomandată de unii dintre filosofii antici și predicată de religie.

Resemnarea pune capăt disperării, dar nu lasă loc pentru nici o speranță.

Disperarea, punctul de la care nu mai există întoarcere. Instalarea disperării e semnul că nu mai există speranță și rămîn doar două posibilități de luat în calcul: sinuciderea sau resemnarea.

A fi disperat înseamnă a fi lipsit de speranță. La fel, a fi resemnat înseamnă a fi lipsit de speranță. Disperarea e un vulcan în erupție. Resemnarea e un vulcan stins.

Disperarea pare să indice lipsa de sens a vieții și să trimită la soluția suicidului. Resemnarea implică răbdare, luciditate, umilitate, supunere și face viața posibilă.

Disperarea e o formă maximală de revoltă. Cel cuprins de disperare recurge la gesturi radicale. Resemnarea e acceptarea necesității. Cel care se resemnează trăiește conștient că nimic nu depinde de el, recurgînd doar la gesturi banale, de strictă necesitate, și interzicîndu-și orice formă de grandilocvență.

Disperarea e cauza exceselor. Resemnarea ne învață măsura.

Disperarea menține sufletul într-o stare de exaltare permanentă, făcîndu-l să simtă prezența hăului. Chiar dacă acela cuprins de disperare nu privește în abis, abisul privește în el. Disperarea tulbură privirea. Resemnarea induce o anumită seninătate temperată care interzice orice maximalism. Cel care alege calea resemnării înțelege că există lucruri ce nu stau în puterea omului și așteaptă ca destinul să fie acela care își impune legea. Privirea lui e mereu atentă, netulburată de capricii și umori.

Cel care e cuprins de disperare nu se teme de nici un fel de exces, e în stare să dea foc lumii, încercînd să-și tragă dușmanii după el în infern. Cel care-și asumă resemnarea nu schițează nici un gest de revoltă, plecîndu-și capul fără crîcnire în fața fatalității.

Disperarea e întreținută de imaginație. Resemnarea e impusă de rațiune.

Disperarea îl împinge pe individ la concluzia că o viață fără speranță nu poate fi trăită. În schimb, resemnarea îl face să înțeleagă că singura viață rezonabilă e una lipsită de speranță, viața eliberată în sfîrșit de iluzii.

Pentru cel cuprins de disperare, lipsa de speranță înseamnă amputarea viitorului. Pentru cel care a ales resemnarea, viitorul e mereu identic cu prezentul, el nu poate să aducă nimic nou.

Resemnarea apare în urma concluziei că natura umană e imuabilă.

Cel care se resemnează își cîntărește mai bine forțele decît acela care încearcă să schimbe lumea. Resemnarea reduce suferința.

Pot să atingă înțelepciunea doar aceia care s-au resemnat. Resemnarea e starea de spirit a celui care a renunțat la iluzii, e starea de spirit permanentă a înțeleptului.

Marcus Aurelius: „Închipuie-ți că oricine se întristează sau se arată nemulțumit de ceva este asemenea unui purceluș pregătit pentru sacrificiu care se zbate și guiță; la fel e și cel care plînge într-un pat mic, singur și în tăcere, pentru nenorocirile din viața noastră. Și gîndește-te că numai ființei raționale i-a fost dat să se supună de bunăvoie evenimentelor în timp ce a se supune acestora, fără altceva, este pentru toți o necesitate“.

* * *

Două categorii de oameni incapabili să se resemneze: asceții și revoluționarii. Primii încearcă să se schimbe pe ei înșiși, ceilalți încearcă să schimbe lumea.

Revoluționarul se întreabă cum e cu putință o viață dusă sub semnul resemnării, pe cînd înțeleptul se întreabă cum e cu putință o viață lipsită de resemnare. Pentru primul, resemnarea duce inevitabil la sinucidere; pentru cel de-al doilea, resemnarea e singura care ne poate feri de suicid.

Copilăria, incapabilă de resemnare sau de revoltă.

Gîndirea magică a copilului vede posibilă transformarea din temelii a lumii și nu cunoaște nici resemnarea, nici revolta.

Revolta începe în adolescență, cînd cel proaspăt ieșit din copilărie constată brusc că există limite și obstacole insurmontabile, însă el e incapabil să accepte așa ceva, credincios în continuare ideii sale că lumea poate fi transformată în conformitate cu voința.

Revoluțiile pot să fie inspirate de bătrîni, dar sînt făcute întotdeauna de tineri. Revoluționarii au nevoie de iluzii, or bătrînii și le-au pierdut deja.

* * *

În infern nu există resemnare. Chinurile damnaților le interzic orice posibilitate de resemnare. Ugolin mușcă fără încetare din țeasta lui Ruggieri.

***Ciprian Vălcan** este eseist. Cea mai recentă carte publicată:* Husserl y el dragón, *Editura Ex Libris, Ciudad de Mexico, 2021.*

Adrian STĂNICĂ

Nu se poate

– Nu vei cîștiga niciodată. Nu ai cum.
– De ce? întrebam eu.
– Pentru că ești din România. Ăștia nu ne vor lăsa niciodată să cîștigăm. Sîntem prea mici.
– Cine sînt „ăștia“?
– Ei, serios, nu face pe prostul, lasă că știm noi. Nu îți mai pierde timpul.

Din septembrie 2014 pînă la sfîrșitul primăverii lui 2015 am avut de nenumărate ori dialogul de mai sus, într-o formă sau alta. Era perioada în care, alături de colegii mei din România și din alte 15 state europene, pregăteam o mare propunere, pentru a obține recunoașterea europeană a importanței globale a proiectului DANUBIUS-RI. Era finalul primului ciclu, care cristaliza conceptul unui centru internațional proiectat astfel încît să susțină cercetarea interdisciplinară, de vîrf, pentru sistemele fluviu-mare din întreaga lume. Ideea plecase de mult, din anii 1990, cînd se dorise transformarea Deltei Dunării într-un „laborator viu“. În anul 2010, Guvernul României revigorase ideea, considerînd-o „proiect de țară“, iar Guvernul ne susținea ca să încercăm să construim un caz științific puternic. Echipa de entuziaști a crescut, de la o mînă de cercetători din România la o adevărată familie, cu specialiști în diferite domenii, din aproape toată Europa. Ideea crescuse și ea, de la un centru dedicat sistemului Dunăre – Marea Neagră la unul internațional, cu componente în mai multe state europene, cu o agendă de importanță globală. De la ceea ce era, de fapt, un proiect provincial – pentru că, oricît de internațională ar fi Dunărea, rămîne un singur fluviu –, acum ideea era de a crea un centru dedicat sănătății sistemelor fluviu-mare de pe întreaga planetă. Colegii străini fuseseră cei care ne ajutaseră să visăm. Și se apropia anul 2015 – momentul în care, după opt ani, urma să fie organizată prima competiție a Forumului Strategic European pentru Infrastructuri de Cercetare (ESFRI), pentru a recunoaște noi inițiative europene de importanță globală. Deja lucram cu toții la propunere. Nu mai conta din ce țară veneam. Deveneam cu toții o familie, familia DANUBIUS-RI. Căutam idei, soluții și modalități de a crea un concept credibil și atrăgător. Un model care să aibă șanse de succes într-o lume atît de competitivă cum e cea a cercetării.

Nu știu cum au trecut zilele, săptămînile și lunile în care am pregătit propunerea. Am fost cu toții în permanent contact, schimbînd idei, lucrînd mereu împreună, crezînd în ideea noastră. Spre primăvară au început să vină și recunoașterile muncii noastre, traduse prin scrisorile oficiale de susținere din partea altor guverne. Pe rînd, agențiile de finanțare din Italia, Marea Britanie, Olanda, Germania, Spania, Cehia, Bulgaria, Irlanda, Moldova, Grecia și Ungaria ne-au trimis documentele fără de care propunerea nu putea merge înainte.

Însă, pe măsură ce înaintam cu propunerea, auzeam tot mai des dialogul reprodus mai sus. Mi se explica faptul că nu avem șanse. Nici o propunere condusă de vreo țară din Estul Europei nu cîștigase pînă atunci. Mai mult, cele mai multe idei nu au fost oricum acceptate din prima. De ce îmi pierd timpul? E drept, nu am auzit aceste sfaturi sau comentarii niciodată în afara țării. Toate comentariile au venit de la binevoitori interni. Știam că trebuie să îmi văd de treabă. Că trebuie să acopăr toate aspectele pe care o propunere de succes ar fi trebuit să le îndeplinească. Și, recunosc, conta pentru mine și susținerea aproape permanentă a conducătorilor Cercetării de la noi din țară.

31 martie 2015. Am depus propunerea – sînt aproape 800 de pagini de materiale bine întocmite și documentate. Așteptăm acum prima evaluare, apoi seria de interviuri la care va trebui să răspundem la o mie de întrebări din toate domeniile posibile. Sînt optimist, am o echipă excelentă.

Trecem apoi prin toate furcile evaluării. În septembrie, la Bruxelles, alături de un coleg olandez și altul britanic, sîntem în fața unei comisii care ne ține pentru întrebări mai bine de trei ore. Președintele forumului, de asemenea britanic, mă întreabă în pauză: „Ideea este excepțională. Dar cum putem noi să fim siguri că România își va respecta angajamentele și pe termen lung?“. Îi spun că oricine merită o șansă. Înțeleg însă și teama celorlalți. O idee minunată poate fi ușor distrusă dacă este dirijată în mod iresponsabil. Iar ESFRI înseamnă guverne și agenții de finanțare a cercetării, punct în care România nu este printre campioni...

Decembrie 2015. Forumul ESFRI anunță includerea proiectului DANUBIUS-RI pe lista infrastructurilor paneuropene de importanță globală. E minunat. Este însă un început de drum, pentru că va trebui să punem în practică tot ce am promis. Merită acum să ne bucurăm. Iar semnele de prețuire au venit din toată Europa. Nu prea multe din România. Odată cu anunțul – chiar și neoficial – al înscrierii pe lista ESFRI, toți cei care îmi explicaseră cît va fi de greu mi-au atras atenția că am cîștigat pentru că „au zis ei că trebuia să fie și unul din Est“. Sau „Lasă, că și așa nu era mare brînză, oricine putea să facă așa ceva. Iar ideea asta nici nu e cine știe cît de bună, știm noi“. Sau „Ei, lasă, trebuie să fie o lucrătură undeva“. Singura soluție era să mergem înainte și să cristalizăm conceptul unei organizații internaționale dedicate susținerii cercetării de vîrf în sistemele fluviu-mare – organizație care va fi condusă de România. Cei care au susținut că e o făcătură au primit un răspuns în iarna lui 2016, cînd propunerea de finanțare pentru pregătirea viitoarei structuri internaționale a avut cel mai mare punctaj dintre toate propunerile trimise spre evaluare la Comisia Europeană. Și am mers înainte.

În această primăvară, Comisia Europeană a aprobat propunerea de creare a viitorului DANUBIUS-ERIC – după ce vom mai aduce unele informații și documente suplimentare. Vom fi prima asemenea organizație internațională condusă de către România. Trebuie să recunosc, temerile privind „angajamentele pe termen lung“ nu s-au confirmat. Fiecare schimbare de conducere a Cercetării a dus la o privire inițială a proiectului cu suspiciune, pînă în momentul în care i s-au înțeles importanța și valoarea, situația schimbîndu-se ulterior.

Sau așa a fost, cel puțin, pînă acum.

***Adrian Stănică** este cercetător științific la Institutul Național pentru Geologie Marină – GeoEcoMar, profesor onorific la Universitatea din Stirling, Marea Britanie și coordonatorul proiectului ESFRI DANUBIUS-RI.*

DILEMA
Resemnare?
Implicare?

Constanța VINTILĂ

„Apoi dă ce să nu strig: sînt obidit!“

Despre obidă, stenahorie și alte scîrbe

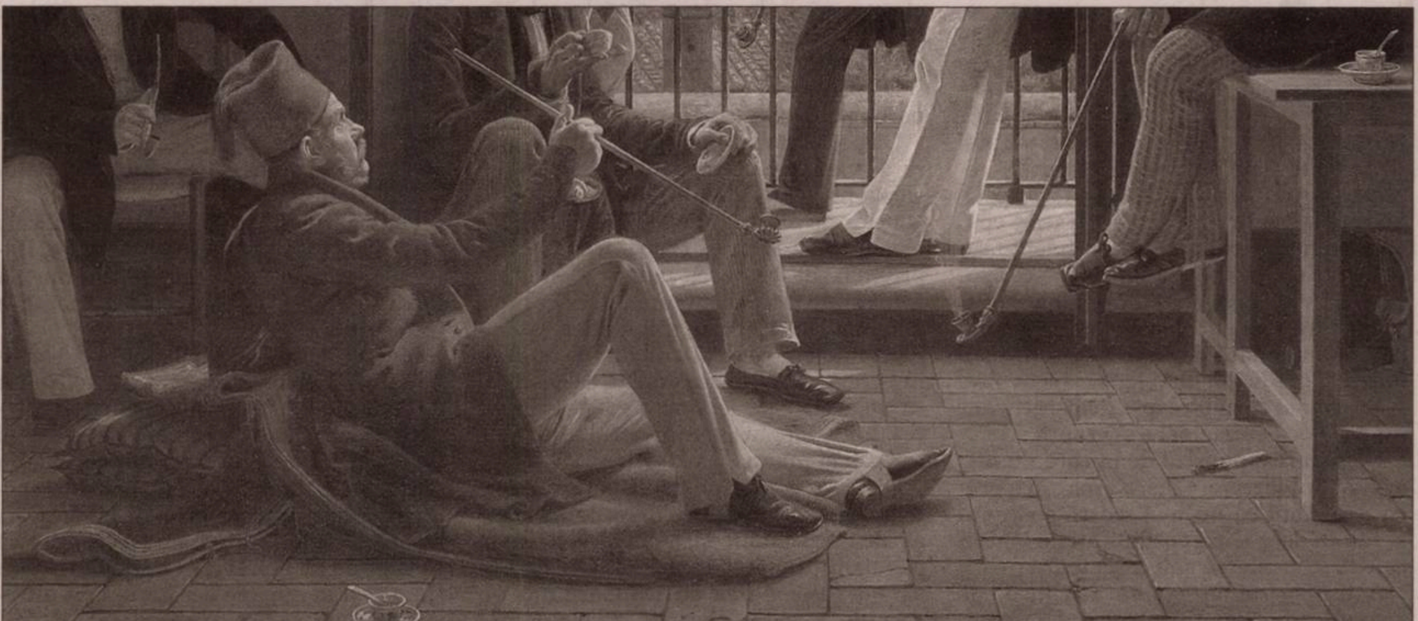

Resemnarea, obida, întristarea, deznădejdea se regăsesc cu „îndestulare“ printre paginile de arhive, oglindind trăirile și gîndurile oamenilor de altădată. N-aș ști însă să spun dacă muntenii și moldovenii, de la 1800, sînt mai obidiți decît alții, dacă oftează și-i podidesc lacrimile mai abitir, dacă se supun vremurilor, așteptînd mîntuirea și traiul îndestulat din lumea de dincolo. Școala de la *Annales* a impus astfel de subiecte de cercetare sub umbrela „istoriei mentalităților“; recent, un nou curent istoriografic a încercat să promoveze o istorie a emoțiilor, care ar fi oferit ipoteze de lucru sau doar o altă interpretare a trăirilor umane. Istoriografia românească așteaptă, încă resemnată, specialiștii care să scotocească cu răbdare printre documente și manuscrise pentru oferi răspunsuri cu privire la capacitatea umană de a trece peste și printre capcanele vieții. Eu voi inventaria doar cîteva episoade alese aleatoriu din noianul de întristăciuni adunate de veacuri.

„Oh, amar și vai de mine!“, oftează Ienăchiță Văcărescu în binecunoscuta poezie „Amărîtă turturea“, aruncînd în fiecare vers deznădejdea singurătății. Nu-i bai, că trebuie să fi stropit fiecare minut de obidă cu pocale din cel mai bun vin, în timp ce lăutarii îi vor fi ținut de urît în acorduri patetice și oftaturi prelungi. Căderile în abisurile amărăciunii, fuga din fața vieții și acceptarea durerii par însă doar jocuri retorice sau episoade trecătoare de care boierul, ca orice alt mare boier cu trecere la curtea domnească, se folosea pentru a savura nestatornicia vremurilor. Altminteri, boierul s-a mișcat cu abilitate și răbdare printre imperii, servindu-și patronii și profitînd de protecția împăraților sau sultanilor. Motive de amărăciune, de sastiseală, de scîrbă va fi avut, văzîndu-și soțiile sau copiii cum se sting prin lungile pribegii impuse de războaiele din jur. Dar nu putea rămîne multă vreme „acufundat în multa întristare“, cum scria din exilul de pe insula Rodos (1789), căci trebuia să-și salveze familia aflată la Nicopole, să-și rînduiască averea și mai ales să-și țeasă un nume.

Nicolae Văcărescu, născut și crescut pe drumurile pribegiilor, moștenește înclinația pentru întristările patetice și stenahoria sentimentală a tatălui său, dîndu-le o dimensiune universală. Lacrimile, amărăciunile, nenorocirile, trădările, tulburările sufletești, neputința sînt cuvințe obișnuite în corespondența dintre el și nepotul său, Iancu Văcărescu, unul ascuns la „odihnă“ în conacul de la Băneasa, celălalt plimbîndu-se agale pe potecile de munte în calitate de ispravnic de Dîmbovița: „Ce faci, cum petreci? Eu n-am alt nimic, decît îmi măsor mormîntul în lung și lat‘“, scrie cu obidă Iancu din Văcărești (noiembrie 1814). Unchiul îi răspunde la fel de „încurajator“: „Mă-ntrebi ce fac? Șîz într-un unghiu de casă, uitîndu-mă și privind vîrful nasului mieu cu ochii amîndoi, și întocmai ca gîngăniile la vremea iernii, așa sînt; nici din deget nu pociu mișca“ (5 noiembrie 1814). Retras la Băneasa, Nicolae Văcărescu, fost mare căminar, acum mazil, are timp și stare de spirit pentru a cădea în lamentări patetice în așteptarea milei Domnului și a unei noi slujbe, ceea ce nu se poate spune despre mai tînărul nepot, aflat într-o dregătorie importantă ce necesita dinamism și mai ales prezență fizică. Dar Iancu Văcărescu, bîntuit de „îndoieli“, ros de „amestecăturile“, „intrigarisirile“, „nenorocirile“ cauzate de neprieteni, pică în fandacsia stenahoriei. Nicolae încearcă să-l scoată din prăpastia resemnării, scriindu-i că nenorocirile sale sînt mici în comparație cu ale altora: „Îmbunează-te însuți pe sine și nu te mai plînge, cînd vezi că răul altora este mai mare“. Pentru ca mai apoi să-i atragă atenția că umblă deja vorba prin tîrg că nu prea se ține de slujbă: „Cercetaiu astăzi pă un prost, de dumneata, și într-un cuvînt, fără dă leac țirimonii, îmi spuse că nu sînt mulțămiți dă dumneata p-aicii, pentru că dormi mult, pentru că pînă a te găti faci multe ceasuri, că nu vrei a scoate pricinile înnaintea dumitale și, mai la urmă, că ții pricinile cîte doao și trei zile, fără a le cerceta“. Moștenirea Văcăreștilor apăsa enorm pe umerii urmașilor: „Să cuvine p-aici să să auză acestea dă un ispravnic nou, și mai ales de un Văcărescu?!“, îl dojenea retoric unchiul.

Dreptul la obidă, la resemnare, la tristețe este ceea ce reclamă actorii arhivelor mele atunci cînd viața se învălmășește cu toate ale ei. „Sînt obidit!“, strigă Nicolae Văcărescu. „Apoi, dă ce să nu strig: sînt obidit!“, subliniază încă o dată. Iar obida asta, a zilelor care se scurg fără noimă, o amestecă cu lucrurile pămîntești, cu prașila de primăvară, grija copiilor, sîcîiala creditorilor, capriciile slugilor, fanteziile femeilor, bolile bătrîneții, papucei pierduți, stihuri răzlețe, muze fățarnice.

Dar, dacă obida și stenahoria Văcăreștilor sînt trăiri scenice, colorat animate de arcușul viorilor, deznădejdea se încuibează în sînul multor săraci prinși între obligația de a-și duce cu resemnare viața pînă la capăt și mizeria cotidiană. În memoriile Elenei Hartulari, scîrba exprimă cel mai bine întristarea, amărăciunea și necazurile de fiecare zi care copleșesc ființa umană pînă la saturație. „M-am pornit îndată ca o nebună de scîrbă“, scrie Elena Hartulari, descriind disperarea, durerea resimțită atunci cînd află că soțul ei, Iorgu, Iorgu cel care o înșelase ori de cîte ori a putut, Iorgu cel pentru care a răbdat sărăcie și cazne, era bolnav la Iași și reclama prezența ei. Or, scîrba (cu sensul de mîhnire, întristare, disperare) este o stare de spirit în care Elena s-a instalat chiar din ziua a doua a mariajului ei. Și totuși, întristările, mîhnirile, supărările n-o îndepărtează de Iorgu, ci o leagă și mai zdravăn de el, urmîndu-l cu resemnare, iubindu-l „zulie“ și iertîndu-i toate cele așa cum cereau canoanele vremii și legile naturii. De-a lungul a 40 de ani și 150 de pagini de memorii, Elena se „otrăvește de supărare“, se „zbuciumă de deznădejde“, varsă „amari lacrimi“ și plînge și iarăși plînge „ca o nebună“, așteptînd ca Iorgu să se îmbuneze și să revină în patul conjugal, ca fiica să-i fie recunoscătoare pentru educația aleasă oferită sau ca fiii să aibă milă de bătrînețile ei. „Vai de durerea în care eram, gîndind la așa momente lovitoare pentru mine“, scrie la anul 1849. Iorgu s-a întors la ea pe patul de moarte, cînd avea nevoie de grija și mila cuiva, copiii niciodată... Memoriile Elenei Hartulari, scrise între 1850 și 1860, descriu minuțios vocabularul amărăciunii cotidiene. Și nu pentru că „acel puternic au sortit-o la suferinți amari și costisitoare“, ci pentru ca odraslele nerecunoscătoare să știe că același drum le era și lor sortit. Devenită stăpîna unui imens patrimoniu, prin testamentul soțului, Elena s-a trezit atacată de propriii copii care, prin procese interminabile și cheltuieli nesăbuite, au risipit munca chibzuită a unui tată „eczact“ și respectul datorat unei mame bătrîne. Pentru ei compune memoriile sale, justificînd cu lacrimi, suferințe, scîrbe și amărăciuni poziția dobîndită. Revărsarea asta de deznădejde într-o moldovenească deseori „franțuzită“ ne duce cu gîndul la Chirița lui Alecsandri, dar nu „riscarisim“ să afirmăm că, deși teatrale, trăirile ei ar fi mai puțin reale.

Multe vorbe s-au adunat pentru a reitera neputința ființei umane în fața destinului, fatalitatea inerentă a ației care trage spre moarte atunci cînd ceasul a sunat. Dimitrie Cantemir scrie că tocmai această predestinare dă curaj moldovenilor să se arunce în luptă fără să se teamă, crezînd că „fiecărui om Dumnezeu îi hotărăște ziua morții; iar înaintea acesteia nimeni nu poate să moară sau să piară în război“. Dar, pînă la moarte, omul trebuie să „pățească“ exact ceea ce ursitoarele au țesut pentru el, să tragă și să ispășească păcatele lumii. O spune Elena Hartulari, care „se sbuciumă, plîngînd zi și noapte“, dar acceptă toate ale sorții pentru că „ce-i e scris omului în frunte-i pus“.

Obida a cam dispărut astăzi și termeni care mai de care mai sofisticați i-au luat locul; scîrba a căpătat valențe mai puțin triste și mai mult dezgustătoare. Stenahoria s-a pierdut pe drumul tulburărilor de tot felul, în timp ce resemnarea a rămas statornică în jocul cu destinul. Este oare românul mai pretențios în resemnările sale? N-aș ști să spun. Dar știu că a căpătat dreptul de a striga în gura mare: „Sînt obidit!“.

***Constanța Vintilă** este cercetătoare la Institutul de Istorie „Nicolae Iorga“ al Academiei Române. Cea mai recentă carte publicată:* Tinerețile unui ciocoiaș, *Editura Humanitas, 2019.*

Drama de zi cu zi

(...) putem considera că este firesc să ne apreciem cu puțin peste ceilalți (mai buni, mai generoși, mai competenți etc.). La noi, însă, există o discrepanță enormă între sine și ceilalți români, una nefirească, ce exprimă un blocaj total. Sinele este aproape de cer, iar ceilalți români sînt sub pămînt. Cum am putea colabora unii cu alții în aceste condiții?

Tendința spre negativ la adresa celorlalți români este atît de puternică, încît poate merge pînă la dorința anihilării lor. (...)

Centrarea pe trecut rezultă din acumularea frustrărilor și a nemulțumirilor exprimate atît ca nevoi care influențează valorile centrale, cît și ca tipare comportamentale, obiceiuri de a face față diverselor situații: fatalism, pesimism, resemnare, dorința de a fi șef, tendința de a invidia etc.

Luînd în considerare aceste concluzii, avem de-a face cu o atitudine față de sine foarte favorabilă, pozitivă, cu o atitudine foarte negativă față de ceilalți și cu o atitudine fundamentală de viață orientată spre trecut.

Cine ar putea oare să schimbe această stare de fapt?

Conform rezultatelor cercetării, modelul cultural actual al românilor reprezintă propria noastră dramă de zi cu zi. O dramă pe care mulți dintre noi o trăiesc ca pe o mare nefericire.

(fragment din studiul *Valorile angajaților români,* capitolul „Modelul cultural al românilor“, de Dorin Bodea, Editura Result Development, 2013).

Mircea KIVU

Cum apare speranța? De ce dispare?

Vă amintiți seara de 17 noiembrie 1996? Se aștepta anunțarea rezultatelor turului al doilea al alegerilor prezidențiale, cînd electoratul avea de ales (pentru a doua oară) între Ion Iliescu și Emil Constantinescu. De pe la ora 8, Piața Universității se umpluse. Ca de obicei, din 1989 încoace, acesta era locul în care bucureștenii se adunau de fiecare dată cînd simțeau nevoia să-și strige revoltele, disperările, neliniștile. Acum veniseră pentru a-și aduna speranțele.

Anunțul victoriei candidatului CDR a declanșat o explozie de bucurie: în sfîrșit, se părea că „băieții buni“ ajunseseră la putere și aveau să schimbe direcția în care mergea România. Din păcate, n-a fost să fie așa. Politicienii care făcuseră o opoziție acerbă regimului Iliescu s-au dovedit prea lipsiți de experiență pentru a face față provocărilor guvernării. Cei 15.000 de specialiști au întîrziat să apară sau prestația lor a fost sub așteptări. Și, ce-i mai grav, și-au risipit energiile luptîndu-se pentru împărțirea puterii. Patru ani mai tîrziu, cel aclamat în Piață părăsea scena politică, recunoscîndu-se învins de „sistem“.

Eșecul proiectului numit CDR nu a însemnat doar revenirea la putere a „emanației revoluției“. A însemnat mai mult – pierderea speranțelor tuturor celor care doreau o ruptură reală față de regimul comunist, o țară guvernată după regulile democrației, părăsirea „lumpen-Europei“. Pînă în 1996 exista speranța că „cei buni“ vor așeza lucrurile pe făgașul firesc. Anul 2000 nu a marcat doar revenirea la situația anterioară, ci anul în care românii au avut de ales între Iliescu și Vadim Tudor.

A urmat mai mult de un deceniu în care pe scena politică au avut loc nesfîrșite permutări între aceiași actori politici. Un deceniu în care cetățenii care ar fi trebuit să spere și să se bată pentru ieșirea din acest ciclu exasperant – mă refer mai ales la cei mai tineri – aveau toate motivele să abandoneze lupta. Și chiar o făceau: fie că emigrau, fie că își căutau o salvare individuală prin cariera profesională, fie că îngroșau rîndurile beneficiarilor sistemului tot mai corupt. Între clasa politică și societate se formase o crevasă din ce în ce mai adîncă.

Cu toate acestea, în 2012 a apărut o șansă de umplere a acestui gol, odată cu încercarea independentului Nicușor Dan de a cuceri Primăria Capitalei. N-a reușit (previzibil), dar a fost votat de aproape 10% din alegătorii bucureșteni, în condițiile unui embargou aproape total din partea televiziunilor, a unei legislații potrivnice și a unor fonduri de campanie minuscule. Ce a contat în acea candidatură a fost prezența, în jurul lui Dan, a unei mase compacte de tineri care au înțeles că, dacă e să se schimbe ceva, schimbarea nu poate veni decît de la ei. Sute de tineri au strîns semnături (36.000!), au lipit afișe, au organizat evenimente, au donat bani. Și, chiar dacă e un clișeu, erau tare frumoși.

A urmat o perioadă de reafirmare a activismului civic, manifestă îndeosebi în protestele față de proiectul exploatării cu cianuri de la Roșia Montană. Nu era vorba doar de o comună din Apuseni, ci despre putința cetățenilor de a decide în problemele care-i privesc. S-a spus că Roșia Montană a fost revoluția unei generații; poate că formula e inexactă, dar e cert că era manifestarea deciziei unei generații de a se implica activ în viața cetății.

Această acumulare de energii a făcut posibilă înființarea unui partid, Uniunea Salvați Bucureștiul, în care s-au strîns cei care doreau să facă politică altfel decît pînă atunci, adică pornind de la cetățean. La alegerile locale din mai 2016 nu au reușit să cîștige Primăria (candidații PNL și PMP au concurat pentru un segment comun de electorat), dar au devenit al doilea partid din Capitală.

A urmat momentul unei decizii dificile: participarea la alegerile parlamentare. USB era un partid exclusiv local, fără structuri în afara Bucureștiului; pînă la momentul depunerii listelor de candidați în întreaga țară rămăseseră mai puțin de trei luni. Pe de altă parte, neparticiparea ar fi însemnat risipirea potențialului de energie obținut prin semisuccesul de la locale și încă patru ani de politică națională dominată de alianțe rezultate din combinările de trei partide luate cîte două. S-a decis participarea, ceea ce a presupus înființarea rapidă de filiale în (aproape) toate județele. Asta a însemnat că nu a putut fi făcută o selecție riguroasă a candidaților înscriși în liste. Obiectivul principal a fost atins, noul partid (Uniunea Salvați România) a intrat în Parlament, obținînd 10% din mandate. Prețul plătit a fost pătrunderea în partid a unei mase importante de „oaste de strînsură“. Din păcate, încet, dar sigur, noii veniți au eliminat nucleul civic originar al partidului, alienînd totodată partea cea mai activă a propriului electorat.

După patru ani de opoziție acerbă (și, adeseori, inabilă), la alegerile din 2020, USR, împreună cu PLUS, partidul guvernului de tehnocrați Cioloș, și-a dublat ponderea parlamentară și, mai important, a intrat, alături de UDMR, în alianța care a format guvernul.

Acum urmează un moment decisiv, în care partidul poate confirma sau infirma speranțele cu care a fost investit de către electorat. Electoratul nu a dorit doar să-i aducă la guvernare, ci mai ales să se convingă de faptul că poate exista un alt fel de politică, deosebit de aranjamentele obscure ale cîtorva „inițiați“ din vîrful organizației. Spun că este un moment decisiv, pentru că un eșec al USR-PLUS ar spulbera încă o dată speranțele electoratului. Responsabilitatea pe care o au, vrînd-nevrînd, liderii actuali ai partidului e uriașă. Dacă și acest partid va împărtăși soarta CDR, fiind „învins de sistem“, ei vor fi răspunzători pentru faptul că va urma o nouă și lungă perioadă în care cetățeanul român se va întoarce spre salvarea individuală.

***Mircea Kivu** este sociolog.*

„Ingredientul secret e hotărîrea“

interviu cu Tudor BRĂDĂȚAN, director executiv Declic

În 2015 ați creat platforma independentă Declic, care promovează campanii și petiții online. Sînteți directorul ei fondator. Care au fost, de atunci și pînă astăzi, campaniile și petițiile mai importante organizate cu ajutorul Declic și care au avut succes?

Petițiile și campaniile pentru o Justiție independentă au fost o constantă în viața Declic, chiar din primii ani de la înființare. Colega noastră Luminița Dejeu a creat vizualul #REZIST + kit-ul de nesupunere civică pe 1 februarie 2017, chiar în zorii celor mai mari proteste de stradă din '89 încoace. În doar cîteva zile, logoul desenat de mînă pe o pînză a devenit imaginea „revoluției luminii“. A fost folosit de mii de oameni, în zeci de moduri: la poza de profil, pe bannere, insigne, stickere, mărțișoare, a fost proiectat pe clădiri sau inscripționat pe panouri publicitare. Împreună cu membrii Declic am pus umărul la abrogarea OUG 13. Energia acelor momente ne-a făcut să insistăm în a convinge Parlamentul să nu adopte Legile Justiției: de la palmele galbene „Toți pentru Justiție“ la fluieratul hoției și audiențele la senatori. Independența Justiției a rămas o temă recurentă în campaniile noastre, mai ales că nici pînă azi Secția Specială de anchetare a magistraților n-a fost desființată sau legile Justiției nu au fost îndreptate. Dar asta nu ne-a descurajat, dimpotrivă, am devenit din ce în ce mai mulți în societate, dar mai ales în comunitatea Declic, care am înțeles că democrația se cîștigă și se păstrează zi de zi.

Un alt tip de campanii sînt cele de mobilizare la vot. În ultimii ani, nu a fost nici un scrutin pentru care Declic să nu hrănească spiritul civic al celor invitați la alegeri. Startul a fost dat de europarlamentare, ocazie cu care am făcut un maraton al conversațiilor persuasive pentru mersul la vot. Am colaborat cu Mircea Bravo și am realizat clipul *Așa a zis bunica…* Ba chiar ne-am energizat în Piața Victoriei cu un eveniment susținut de Europa FM. Asta ne-a deschis apetitul pentru continuarea campaniilor din preajma alegerilor, astfel încît, în 2020, am marșat pe mobilizarea tinerilor printr-un mix de clipuri audio, video și bannere care au ajuns la 600.000 dintre ei.

Declic e o comunitate diversă, adică lucrăm pe teme variate, dar și importante pentru membrii noștri. Așa se face că Declic a devenit parte a demersurilor pentru Legea adopțiilor, localizarea apelurilor prin 112, adoptarea sistemului SUMAL pentru trasabilitatea lemnului sau introducerea brățărilor electronice în cazurile de violență domestică. Comunitatea Declic este creată din sute de mii de oameni obișnuiți, care trăiesc în România sau în diaspora. În prezent, 920.188 de membri activi militează pentru o societate mai dreaptă. De aceea, ne vom mîndri întotdeauna cu campaniile comunității care militează pentru drepturi și șanse egale pentru toți cetățenii acestei țări, indiferent de sex, etnia lor, culoarea pielii, cui se închină sau pe cine iubesc.

Ați avut mai multe victorii decît vă așteptați? Ați fost surprins de unele dintre ele? Puteți estima un raport al acțiunilor reușite / nereușite?

Este dificil de estimat un raport între reușite și înfrîngeri. Mai ales că sînt înfrîngeri de etapă care pot fi considerate ulterior doar un pas intermediar. Mă gîndesc, de exemplu, la Campania „Salvați Roșia Montană“. A fost un moment foarte trist în 2018, cînd dosarul Roșia Montană a fost retras de la UNESCO, mai exact în mandatul lui George Ivașcu. Dar cu o campanie de mare amploare, pentru care s-a mobilizat întreaga societate, anul acesta am reușit să-l oprim la timp pe Florin Cîțu din a face aceeași nesăbuință. Și da, sînt victorii precum includerea Roșiei Montane în UNESCO, victorii care ne bucură enorm și care ne dau încrederea de a continua.

Din perspectiva activității pe care o desfășurați, cît de tare înrădăcinate vi se par inerția socială în România, resemnarea, mentalitatea exprimată de formule de tipul „Asta e, n-avem ce face“? Ați observat o evoluție la acest capitol?

Cu inerția socială și, în general, resemnarea cetățenilor ne confruntăm cel mai des. Dar aș zice că ne îndreptăm într-o direcție tot mai bună. Dacă mă gîndesc la trecut, la anii '90 și începutul anilor 2000, aș avea totuși numeroase motive să fiu optimist. Față de atunci, ne mobilizăm mult mai ușor și pe teme mult mai variate. Nu aș fi zis în acei ani că este posibil în România să ne strîngem un grup de cetățeni suficient de numeroși și hotărîți încît să schimbăm decizii guvernamentale sau chiar rezultatul unor alegeri. Ceea ce a devenit azi rutină erau rare excepții acum zece sau douăzeci de ani.

Care sînt domeniile, problemele cu mai mare aderență din partea publicului, a semnatarilor de petiții și care sînt cele la care ați sesizat o participare mai scăzută?

Membrii Declic sînt foarte conectați la pulsul societății, de aceea probabil cele mai aderente campanii rămîn cele de reacție rapidă. Adică se întîmplă ceva în țară, de cele mai multe ori problematic, și atunci oamenii se emoționează, se enervează, pe scurt reacționează pentru a cere îndreptarea situației. La polul opus sînt campaniile care abordează subiecte sistemice, precum, de exemplu, schimbările climatice. Acest tip de subiect necesită și foarte mult efort de educare, ca mai apoi membrii Declic să se simtă suficient de informați și să reacționeze. Dar nu aș zice neapărat că numărul participanților la o campanie e determinant în cîștigarea acesteia. Dimpotrivă, ingredientul secret este hotărîrea cu care ei se implică. Și aici e nevoie de o persistență extraordinară, dar așa cum bine a zis Margaret Mead: „Fără îndoială că un grup mic, dar dedicat de cetățeni poate schimba lumea; de fapt, este singurul lucru care a schimbat lumea pînă acum“.

Care este sau care a fost cea mai grea acțiune cu care s-a confruntat Declic?

Cel mai greu ne este să ne asigurăm finanțarea organizației și să ne păstrăm totodată independența și libertatea de acțiune. Nu acceptăm fonduri din partea nici unei entități care ar dori să ne influențeze și asta ne limitează foarte mult opțiunile. Noi sîntem cel mai fericiți cînd putem pune la cale campanii ale căror costuri sînt susținute din mici donații ale membrilor. Nu cred că schimbarea socială se va realiza altfel decît prin mii de cetățeni care pun fiecare cîte 15 sau 20 de lei pentru cauzele în care cred.

Cine și cum poate iniția o petiție sau o campanie? Cînd considerați că o asemenea acțiune a ajuns la bun sfîrșit?

Din fericire, Declic nu înseamnă doar petițiile și campaniile inițiate de echipă. Comunitatea are un instrument propriu, numit CampaniaMEA, prin intermediul căruia orice cetățean poate monta și lansa o petiție în doar cîteva minute. Bineînțeles, simpla lansare a unei petiții nu îți asigură vreo reușită, dar este primul pas în a aduce oamenii împreună pentru un țel comun. De acolo sînt necesari, de cele mai multe ori, mulți alți pași pentru a putea schimba lucrurile în bine.

a consemnat Andrei MANOLESCU

DILEMA VECHE
Resemnare?
Implicare?

Mihai BUZEA

În urmă era moartea

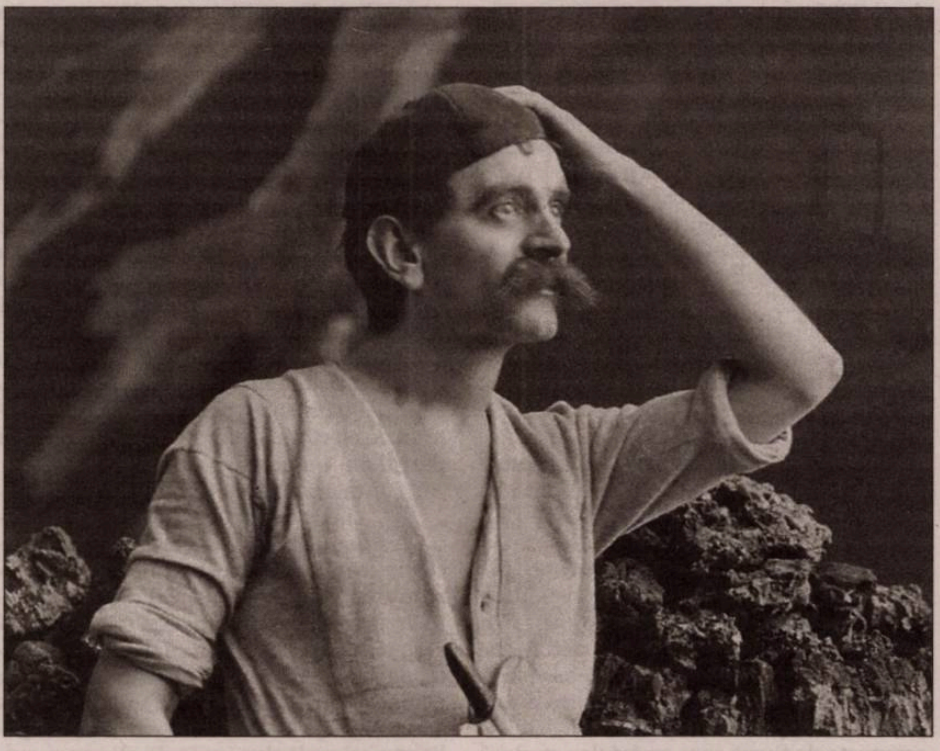

Bogdan Răileanu a cam făcut valuri: în ultimul său roman *(Să nu lași moartea să te găsească,* Editura Polirom, 2020) propune o altă cheie de lectură pentru „Miorița“. Mai exact, Răileanu se încumetă la un răspuns personal, ceea ce, dacă-mi dați voie, am făcut și eu cîndva; întrebarea fiind, desigur, cea clasică („De ce nu se bate ciobănașul?!“). Răspunsurile care s-au dat pînă acum, de către oameni deștepți și cu carte multă, sînt foarte frumoase și foarte lungi, dar au un mic defect: sînt false. Sînt „din burtă“. Nu pot fi crezute. Și nici nu sînt.

Anul (probabil) 1983. Profesoara de română, doamna (pe atunci, „tovarășa“) Mihaela Chica, ne predă balada și ne întreabă ce părere avem. Ăla că așa, ăla că pe dincolo, vine și rîndul lui Buzea, care nu era interesat, fiind ocupat să joace „Vapoarele“ cu Teo, colegul lui de bancă; Buzea fusese atent la lectură, dar nu și la discuțiile ulterioare, din moment ce cazul i se păruse *crystal clear* de la bun început. „Ia spune, Buzea: care este atitudinea ciobănașului în fața morții? De ce nu luptă, de ce nu se pregătește de luptă?“ (pe vremea aceea nu se spunea „bătaie“, că nu era corect politic; „luptă“, însă, avea foarte bune conotații politice, așa că se folosea intens). „Ăla nu-i cioban, tovarășa“, zic eu, nu foarte orientat. „Aia-i o fată din sat, n-a văzut o stînă-n viața ei. Păi, ce? Așa merge treaba la stînă?!“

Pentru mine, consecințele acestei mici pătăranii au fost cu totul neplăcute, atît pe plan școlar (scăderea notei la purtare pentru „sfidarea cadrului didactic“ etc. – tovarășa își lua meseria foarte în serios, cam ca Agripina din *Solenoid),* cît mai ales pe plan reputațional: dacă pînă atunci avusesem parte de porecle ca „Buzică“, „Piticu“ sau „Chelie“, de atunci am cărat vreun an în spate blestematul cognomen de „Stînă“. Pentru a pune lucrurile în context, cartierul Berceni, care era decorul întîmplărilor de față, fusese proaspăt populat cu oameni proaspăt urbanizați, iar orice le amintea acestora de originile lor era perceput ca foarte jignitor (cu „Bă, țărane!“ sau „Bă, moldovene!“ începeau bătăile din curtea școlii sau din fața blocului). N-am avut noroc atunci la oră, dar acum mă răzbun.

Facem un mic salt în timp și ne amintim de vremurile lui G. Călinescu, cel care propunea teoria celor patru mituri fondatoare (ale românilor, se înțelege). O minciună pioasă, în ton cu *Zeitgeist*-ul, și iată de ce: nu sînt mituri că-s balade, nu-s patru că-s trei, nu-s fondatoare că-s țărănești (iar țăranii n-au fondat niciodată națiuni, ci doar familii) și nu-s românești că-s balcanice. *Shortlist*-ul lui Călinescu zice așa: „Traian și Dochia“, „Meșterul Manole“, „Zburătorul“ și „Miorița“. Primul *entry* de pe listă nici nu merită discutat, e o făcătură ce se vede de pe Lună; Manole e corect, este de-al nostru, măcar că numele-i grecesc și balada-sursă e sîrbească; poziția a treia e ocupată de ceva atît de general-uman, încît la fel de bine s-ar putea afirma că le este specific românilor faptul că dau din picioare cînd merg; „Miorița“, nu zic, rezistă. Problema e că din listă lipsește „Toma Alimoș“, care-i de bază, și iată de ce: acolo e cea mai clară voce dintre toate.

Ceea ce vreau să spun e că vocea asta, vocea narativă, este feminină. Peste tot, fără excepție. Neliniștea fetei în rut („Vin' la noapte de mă fură!“) se aude cît se poate de limpede, dar e vorba de o problemă mult prea generală ca să poată fi legată în vreun fel de orice specific național, etnic, regional sau chiar temporal, deci nu merită zăbovit aici. În privința Anei, asasinată de brigada lui Manole, lucrurile sînt mai complicate, fiindcă esențiale sînt acele „țîțișoare“ pomenite în treacăt, de parcă n-ar avea nici o semnificație, deși acolo este cheia: Ana nu este însărcinată, ci a născut și alăptează. De aceea varianta sîrbească a baladei este sursa, pentru că doar acolo s-a păstrat ideea-forță: soția meșterului îl roagă s-o zidească, dar să-i lase două ferestruici pentru sîni, să-și mai poată alăpta pruncul, atîta timp cît mai are suflare de viață între coastele sale. Povestașul – anonim, dar nu colectiv! – acestei crime străvechi este o femeie. Nu un bărbat (pe noi nu ne duce capul la așa ceva) și nici vreun transsexual sau altă chestie modernă. Dacă mă-nșel, zidiți-mă pe mine!

Ca să ajungem la „atitudinea ciobănașului în fața morții“ e musai să trecem prin lista de motive a lui Manea. Ce are Manea cu Toma? De ce umblă după el să-l omoare? Nu știm. Pretextele lui Manea sînt de rîsul curcilor – că livezi, că păduri, că flori, că ape –, dar dacă mai citim o dată, e clar că vocea lui Manea nu-i a lui Manea și nici măcar a neveste-sii, e vocea amantei, metresei, ibovnicei, a celei fără de cununie: „Manea slutul și urîtul / Manea grosul și-artăgosul“. Ia faceți un mic experiment: cereți unei amice să caracterizeze un bărbat antipatic, iar apoi cereți același lucru unui amic de-al dumneavoastră. Știți ce epitete va folosi amicul? Iată: „dobitoc“, „retardat“, „figurant“, „cocalar cu BMW“ etc. Pe cînd amica se va concentra pe fizicul antipaticului și pe manierele lui, nu pe IQ sau pe contul bancar! Pentru mine (dar sper să conving și pe alții), povestașa baladei e totuna cu autoarea ei – anonimă, dar nicidecum colectivă! – și cu fecioara despletită care l-a iubit pe Toma după ce i se dăduse inițial lui Manea, pentru bani și protecție. Știți de unde știu? Actuala lume interlopă e plină de asemenea dramolete, așa cum era și pe vremea mea (1989-1999). Și cum este, probabil, de cînd lumea și pămîntul.

Iar acum ajung la Bogdan Răileanu și la ciobănașul său, despre care eu susțin că e femeie. De fapt, nu: Răileanu atribuie vocea narativă unui al patrulea cioban, care a fost de față la crimă și a scăpat cu chiu, cu vai, iar odată ajuns înapoi în sat (numai el știe cît de greu), i-a dat în primire pe făptași, nu direct, ci printr-un cîntec (toate versurile oamenilor au fost inițial cîntate, ca să poată fi reținute în absența scrisului). *Ipoteza Răileanu* este splendid dezvoltată într-un mic roman care a enervat multă lume necăjită (iată un comentariu reprezentativ, pe care l-am editat eu, că era plin de greșeli: „Bai Raileanu nu ti-e rusine ca sa scrii asemenea prostii? Emigreaza in Canada sau Australia si nu ne mai intoxica cu aberatiile tale! Nu vrem ca sa invete copiii nostri la scoala prostiile tale in loc de Miorita!“), dar este falsă. Dau aici doar o scurtă motivație, dar mai am și altele.

O stînă este organizată ca o unitate militară, altfel nu ar putea supraviețui. Ciobanii au încredere unii în alții și lasă totul la o parte (inevitabilele rîci personale), pentru că nu e de joacă nici cu muntele, nici cu gadinile sale: dacă nu ești parte dintr-o haită, cel puțin la fel de unită ca aceea a lupilor care vin noaptea, n-ai ce căuta acolo (aici fac o paranteză: Răileanu e perfect conștient de acest lucru, așa că lui Anghel – ciobanul cel tînăr, victima – nu-i plac nici oile, nici stîna, nici ciobănia). Desigur că rata de mortalitate e mare în meseria asta (sau, cel puțin, așa era), desigur că mulți ciobani mureau și mor în încăierările ocazionale dintre ei, dar această crimă este unică: „se vorbiră“. Premeditarea. Nimeni n-ar fi scos o baladă dintr-o ucidere obișnuită, accidentală, neintenționată; dar în cutuma ciobănească, fiecare membru al echipei este extraordinar de prețios și, în condițiile izolării de la stînă, de neînlocuit. A-l asasina pentru oi, de care tot tu – asasinul – trebuie să ai grijă pe urmă, e cu totul neobișnuit, este de pe altă planetă. Altfel spus, neverosimil.

Dar morțile accidentale au ridicat totdeauna suspiciuni. Pleacă trei și se-ntorc doi! „Unde e, ce s-a-ntîmplat cu el?“ Orice explicație ar da supraviețuitorii, vor rămîne suspecți în ochii comunității, iar dacă mortul lăsase acasă o femeie care îl iubea și care avea talent literar, atunci... la „Miorița“ se ajunge. Nimeni nu se poate împăca cu moartea persoanei iubite, iar scriitorii recurg mereu la figura asta: rescriu istoria pînă le iese cum vor ei. Sau, în cuvintele Tatianei Țîbuleac *(Grădina de sticlă,* Editura Cartier, 2018): „Știu că o poveste – chiar și cea mai scurtă, chiar și cea mai tristă – are mereu grijă să facă dreptate. Știu că o poveste nu lasă niciodată lucrurile nerezolvate“.

***Mihai Buzea** este scriitor. Cea mai recentă carte publicată:* Paralel, *Editura Polirom 2021.*

Sindromul (suedez) al resemnării

O boală foarte ciudată a fost depistată în Suedia la sfîrșitul anilor '90. Numele bolii, așa cum apare în limba engleză – *resignation syndrome* –, a fost tradus în românește drept „sindromul resemnării“, dar poate mai corect ar fi să i se spună „sindromul renunțării“ sau „al refuzului“. Pe scurt, este vorba despre o stare de depresie și apatie care se dezvoltă la copii și adolescenți între 8 și 15 ani și care, în formele grave, se transformă într-un soi de comă, adică pacientul nu se mai mișcă, nu mai vorbește și nu mai mănîncă, fiind nevoie să fie hrănit artificial. Pînă aici nu ar fi vorba decît de o boală serioasă, ca multe alte boli. Ciudățenia este însă că ea se manifestă doar în Suedia și doar la copii din familii de imigranți care au un statut încă incert (de obicei nu au primit azil și sînt în pericol să fie expulzați). Poate părea un *fake,* o scorneală, o escrocherie, numai că, în ultimele două decenii, Suedia s-a confruntat cu foarte multe asemenea cazuri (peste 400 doar între 2003 și 2005), presa din întreaga lume a semnalat boala, iar un documentar de scurtmetraj cu acest subiect a fost nominalizat la Oscar în 2020.

Boala poate dura foarte mult timp, iar primirea unui statut clar în Suedia pentru familia pacientului are de obicei darul să grăbească vindecarea. Medicii îi tratează pe pacienți cum pot, dar țin adesea să remarce că nu de ei depinde acordarea azilului pentru acești refugiați. Specialiștii au o serie de ipoteze pentru explicarea bolii, cea mai des întîlnită și mai logică fiind aceea că mediul de trai, viața în general, trebuie să aibă o coerență și o previzibilitate, în lipsa cărora, din partea unor persoane încă nematurizate și sensibile, pot apărea asemenea reacții de blocaj și refuz. După cum s-a exprimat un doctor, în fața unei asemenea provocări, „creierul pacientului abandonează partea conștientă“. S-a descoperit că, de multe ori, copiii în cauză au trăit tot felul de traume în țara de origine, din care părinții lor au fugit. Dar dacă pentru cauzele bolii pot exista niște explicații, măcar parțiale, mult mai greu de înțeles e de ce, de mai bine de douăzeci de ani, maladia nu se manifestă decît în Suedia și nicăieri altundeva. (**A. M.**)

Propuneri de *Dileme vechi* pentru viitor:

● Timpul liber / Huzur / Distracții

Andrei OIȘTEANU

Delictul de bibliocid

Copiii și poeții rebeli

Revoluționarii și anarhiștii lumii sînt adesea tentați să-și înceapă „rebeliunea“ prin incendierea bibliotecilor. Cărțile sînt arse pur și simplu, nu pentru a fi înlocuite cu altele sau cu o carte unică, de la Coran la „Cărticica lui Mao“.

Rebeli prin excelență sînt copiii. Folclorul infantil atestă această tentație. Din nou, de la arderea manualelor școlare pînă la moartea autorilor, a profesorilor (și pînă la distrugerea instituțiilor care impun cartea) nu este decît un singur pas: „A venit vacanța / Cu trenul din Franța, / Hai, copii, la joc, / Cărțile pe foc, / Moarte profesorilor, / Dărîmarea școlilor...“

Fiecare carte nouă este percepută ca fiind „doar o altă cărămidă în zid“.

*
* *

„N-avem nevoie de educație, / N-avem nevoie de control al gîndirii, / Fără sarcasme întunecate în clasă! / Hei, profesore, lasă-ne pe noi, copiii, în pace!“ (Pink Floyd, „Zidul“, 1979).

*
* *

Orice revoluție începe apocaliptic, cu cufundarea Cosmosului în Haos. Lumea trebuie recreată de la zero. Dar asta după ce totul a fost pîrjolit și dărîmat. Proletarul răzvrătit din imaginarul lui Eminescu clamează sfărîmarea palatelor și a templelor, arderea pînzelor cu picturi lascive și azvîrlirea statuilor în foc. Evident, incinerarea bibliotecilor este presupusă (*Împărat și proletar*, 1874). Revolta estetică a scriitorilor avangardiști nu poate evita acest clișeu mental. Urmuz apelează la o variantă *soft*. Și în paginile sale bizare cărțile sînt „arse“, dar nu de foc, ci de sucul gastric. Grummer înghite și digeră „tot ce rămăsese bun în literatură“. Algazy îl obligă să vomite „literatura înghițită“, dar înțelege că „este prea puțin și învechit“. Între timp, însă, în pîntecul acestuia din urmă începuseră să se trezească „fiorii literaturii viitorului“ („Algazy & Grummer“, ante 1923).

Toată viața sa, Brod a editat și a redactat manuscrisele neterminate ale lui Franz Kafka.

Literatura manifestelor avangardei istorice abundă de acțiuni bibliocidare. Poetul Ion Vinea, de exemplu, clamează „moartea romanului-epopee și a romanului psihologic“ („Manifest activist către tinerime“, 1924). Iar Sașa Pană exultă ca un piroman: „úraaaa úraaaaaa úraaaaaaa / arde maculatura bibliotecilor“ („Manifestul revistei *unu*“, 1928).

Semnalul distrugerii bibliotecilor, a muzeelor și a teatrelor „drăguților de burghezi“ fusese dat deja de dadaistul român Tristan Tzara: „Pregătim marele spectacol al dezastrului, incendiul, descompunerea“ *(Manifest Dada,* Zürich, 1918).

Într-un interviu acordat lui Ilarie Voronca, Tzara vorbește cu imens dispreț despre Academie, mereu asociată cu Biblioteca: o Academie „pe care – precizează Tzara – n-am încetat niciodată să mă cac“ *(Integral,* 1927).

Asistăm la distrugerea simbolică a Academiei și a Bibliotecii prin exprimarea dezgustului. La fel procedează și poetul suprarealist Gellu Naum, cu același *modus operandi:* „Voi ști să-mi scot ventuzele de pe creier / să se scurgă zeama puturoasă a versului dulceag / voi ști mamă în ceasurile mele de glorie / să-mi flutur ciorapii împuțiți lîngă porțile Academiei Române“ *(Drumețul incendiar,* 1936).

Cam acesta era spiritul epocii în Europa interbelică. În orice caz, acesta era spiritul mișcărilor de avangardă, mai ales al celor radicale.

Trebuie ars Kafka? Dar Eliade?

Încerc să refac traseul parcurs de această stranie formulă interogativă. Cu alte cuvinte, aș vrea să aflu cînd și cum s-a născut ambigua sintagmă. De ce destin, de ce viață (nu încă și moarte) a avut ea parte. Această formulă-clișeu a supraviețuit peste un secol, prin parafrazare, acceptînd să i se completeze mereu alt nume pe linia punctată a întrebării *„Faut-il brûler...?“*.

Cred că prima întrebare de acest fel, *„Faut-il brûler le Louvre?“*, a fost pusă în cadrul unei anchete organizate de celebra revistă *L'Esprit Nouveau* (nr. 2, noiembrie 1920). Aflată la începuturile ei, revista era condusă atunci de cei doi lideri ai Mișcării „puriste“, pictorul francez Amédée Ozenfant și arhitectul elvețian Charles-Édouard Jeanneret-Gris, *aka* Le Corbusier.

S-au primit la redacție circa patruzeci de răspunsuri de la cititori (pictori, galeriști, scriitori), toate fiind publicate în două numere ale revistei *L'Esprit Nouveau* (nr. 6, martie 1921 și nr. 8, mai 1921). Era evident o confruntare-înfruntare între spiritul academist, manierist, canonic și vetust al Luvrului (reprezentînd simbolic toate marile muzee, academii și biblioteci ale lumii) și „spiritul nou“ al mișcărilor de avangardă care își arătau colții în epocă. Dar și între imperialismul cultural și anarhismul cultural.

La 3 iunie 1924, la vîrsta de patruzeci de ani, s-a stins din viață Franz Kafka, după ani de suferință atroce. Nu reușise să-și convingă prietenul, scriitorul Max Brod (tot evreu germanofon din Praga), să-i ardă după moarte toate manuscrisele. Dar Kafka i-a trimis, dintr-o clinică de lîngă Viena, o epistolă testamentară, scrisă pe patul de moarte:

Lui Martin Heidegger i s-a reproșat, pe bună dreptate, apropierea de ideologia nazistă.

„Dragul meu Max,

Ultima mea dorință: tot ceea ce las în urma mea (adică în biblioteci, în comode, pe masa de scris, atît acasă, cît și la serviciu, sau oriunde e posibil să fi ajuns ceva) sub formă de carnete de însemnări [= jurnale], manuscrise scrisori, ciorne ș.a.m.d, totul să fie ars, fără să fie citit nimic [...]“.

Dar Max Brod i-a (re)citit manuscrisele și a realizat ce valoare uriașă conțin. Romanele *Procesul*, *Castelul* și *America* – este drept, neterminate – se aflau printre ele, împreună cu alte mii de pagini literare, jurnale și scrisori, toate de o valoare inestimabilă.

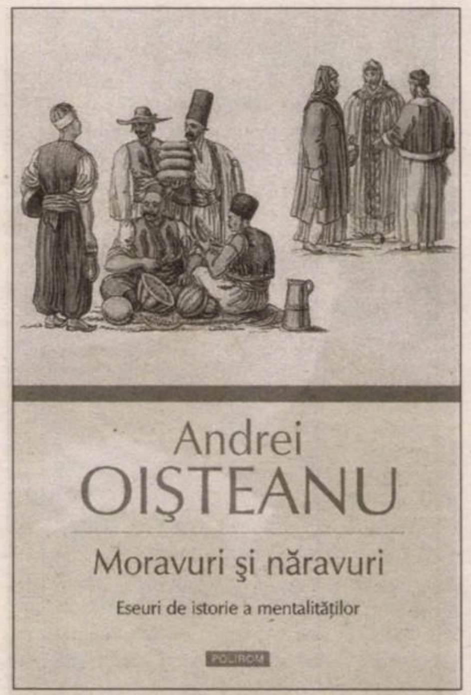

Andrei
OIȘTEANU
Moravuri și năravuri
Eseuri de istorie a mentalităților
POLIROM

Brod s-a aflat în fața unei dileme imposibil de rezolvat. El a înțeles că oricum va proceda va greși. Fie, nearzînd manuscrisele, și-ar trăda prietenul, neducînd la îndeplinire rugămintea-i testamentară. Fie, arzîndu-le, ar văduvi lumea de o operă fabuloasă care va schimba profund și definitiv canonul literaturii mondiale. În plus, dîndu-le foc, el s-ar fi identificat fără voie cu piromanii de extremă dreapta care incendiau în piețe publice cărți „evreiești“, „degenerate“ și „decadente“ (inclusiv pe cele ale lui Kafka).

Spre onoarea lui, Max Brod a luat asupra sa păcatul trădării. A fost vorba de un „testament trădat“, cum l-a definit Milan Kundera. Toată viața sa, Brod a editat și a redactat manuscrisele neterminate ale lui Franz Kafka, publicîndu-le și promovîndu-le. Romanele au apărut imediat: *Procesul* (în 1925), *Castelul* (1926) și *America* (1927).

În acest context dilematic, întrebarea aparent absurdă, aparent kafkiană, „Trebuie ars Kafka?“, devine cumva legitimă. De fapt, interogația *„Faut-il brûler Kafka?“* a fost pusă mai multor intelectuali de către redacția săptămînalului parizian *Action* (nr. 97, iulie 1946). Au răspuns la provocare René Char, Gaëtan Picon, Roger Caillois, Maurice Merleau-Ponty și mulți alții. Răspunsurile la anchetă au fost publicate în numerele următoare ale revistei.

Un ecou în România al anchetei a fost publicarea în limba română a răspunsului dat de scriitorul-propagandist sovietic Ilya Ehrenburg, în revista *Veac Nou* (12 octombrie 1946). Ehrenburg nu a putut evita limba (și gîndirea) de lemn specifică bolșevismului (apologia colectivismului, legătura scriitorului cu masele): „Nu-mi place prea mult Kafka – scria Ehrenburg – [...]. E prea egocentric, universul lui nu are destulă comuniune cu acela al cititorilor, cu acela al maselor...“.

Paul Celan, care îl adora pe Kafka (i-a și tradus din germană în română mai multe nuvele în perioada sa bucureșteană, 1945-1947), nu i-a iertat lui Ehrenburg această declarație la vizita scriitorului sovietic la București, în octombrie 1946.

Schimbînd ceea ce e de schimbat, Vladimir Nabokov a trecut printr-un episod similar cu cel al lui Franz Kafka. În 1977, scriitorul ruso-american i-a cerut insistent soției sale ca, la moartea lui, romanul său neterminat, *The Original of Laura,* să fie ars. După mulți ani de frică să-și asume vreo soluție, dilema „a publica“ manuscrisul sau „a-l arde“ a trecut de pe umerii soției pe cei ai fiului, Dmitri. În anul 2008, revista americană *Slate* a cerut opiniile cititorilor în această privință. În spiritul ei, ancheta a fost de tipul cunoscut: „Trebuie ars Nabokov?“, chiar dacă, în litera ei, nu a fost numită astfel. Pînă la urmă, după 32 de ani de dileme, timp în care manuscrisul a stat închis în seiful unei bănci elvețiene, cartea a fost publicată în 2009.

Ideile culturale circulă repede, iar istoria consemnează supraviețuirea lor. La sfîrșitul anilor '40, filozoful fenomenolog Maurice Merleau-Ponty (care participase în 1946 la ancheta „Trebuie ars Kafka?“), existențialistul Jean-Paul Sartre și feminista Simone de Beauvoir au preluat conducerea cunoscutei reviste *Les Temps modernes*. Aici a publicat Simone de Beauvoir eseul său „Trebuie ars Sade?“ (1951), parafrazînd formula anterioară, aplicată lui Kafka de către săptămînalul *Action*. Ea a avut îndrăzneala să pună în discuție raportul complicat dintre etica feministă și sexualitatea perversă a marchizului de Sade.

Lui Martin Heidegger i s-a reproșat, pe bună dreptate, apropierea de ideologia nazistă. Atunci cînd s-a abuzat în această direcție, punîndu-se în discuție și cartea sa capitală *Sein und Zeit* (1927), Thomas Sheehan (cunoscut heideggerolog american) a publicat în 2016 un eseu intitulat – nu întîmplător – *„Faut-il brûler Heidegger?“*. Un articol publicat în engleză, dar cu un titlu în franceză, unul care trimitea *(nolens volens)* la originea centenară a interogației-clișeu.

La rîndul său, cunoscutul universitar francez Didier Éribon a încercat să facă puțină ordine în acuzațiile de derapaj spre extrema dreapta în opera lui Georges Dumézil (mai ales în cărțile sale privind mitologia germană și mitologiile „tripartite“ indo-europene). El și-a intitulat cartea *Faut-il brûler Dumézil? Mythologie, science et politique* (Flammarion, 1992).

De curînd, istoricul Florin Țurcanu l-a parafrazat pe Éribon, începîndu-și astfel monografia din 2003 referitoare la viața și opera lui Mircea Eliade: „«Trebuie ars Eliade?» Didier Éribon a pus cel dintîi întrebarea, referindu-se însă la Georges Dumézil în cartea pe care i-a consacrat-o. Aceeași întrebare se pune, cu insistență, în ultimul timp, cînd e vorba de istoricul român al religiilor. Cu un soi de ciclicitate alimentată de noi revelații despre trecutul său politic [legionar], dezbaterea din jurul lui Mircea Eliade și a moștenirii sale intelectuale cîștigă în consistență, dar și în asprime. Pasiunile care însoțesc evocarea figurii sale, nu doar în România, ci și în Franța ori SUA, se sting greu...“.

În varianta de aici a textului s-a renunțat la notele de subsol.

(fragment în avanpremieră din cartea lui Andrei Oișteanu, Moravuri și năravuri. Eseuri de istorie a mentalităților, *în curs de apariție la Editura Polirom)*

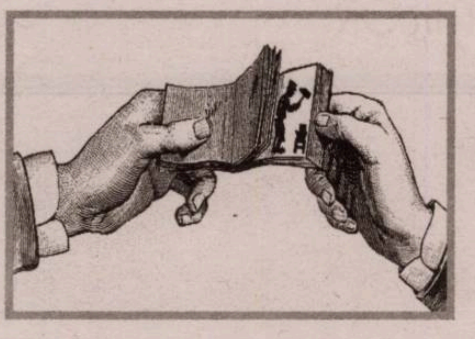

Marius CHIVU

feedbook

„Spiritul de persecuție“

„... vara în care America s-a îmbuibat de pietate, de puritate, cînd terorismul – care luase locul comunismului ca principală amenințare la adresa securității statului – era înlocuit de sexul oral, cînd un președinte viril, tînăr la vîrsta lui mijlocie, și o angajată îndrăzneață de douăzeci și unu de ani se hîrjoneau în Biroul Oval ca doi puștani într-o parcare, reînviind cea mai veche pasiune comună a Americii, tradițional poate cea mai înșelătoare și mai subversivă plăcere: extazul fățărniciei. În Congres, în presa scrisă și pe rețelele de televiziune, moraliștii pomposi de doi bani, turbați să acuze, să deplîngă și să pedepsească, erau peste tot, predicînd în ritmul fanfarelor: toți odată, cu frenezie calculată, cu ceea ce Hawthorne identificase în țara care abia se năștea atunci, demult, «spiritul de persecuție»; toți dornici să aplice ritualurile pure ale purificării prin care, în rîndurile executivului, erecția avea să fie tăiată din rădăcină, asigurînd o atmosferă confortabilă și sigură.“

Așa începe *Pata umană,* romanul din 2000 al lui Philip Roth (traducere de Cornelia Bucur, Editura Polirom), autor care nu o dată a surprins în ficțiunile sale *Zeitgeist*-ul vremurilor ce aveau să vină. Dacă *Complotul împotriva Americii,* ampla ficțiune alternativă publicată în 2004 și ecranizată anul trecut de HBO, avea să se adeverească, deopotrivă spectaculos și înspăimîntător, prin venirea lui Trump la Casa Albă, *Pata umană* surprinde „spiritul de persecuție“ instaurat în omenire în acest moment cînd neomarxismul, avatarul cultural al comunismului, este văzut, de unii, ca o amenințare la adresa securității sociale, în timp ce alții, moraliști de sens opus, practică „ritualurile purificării“ istorice la fel de „turbați să acuze, să deplîngă și să pedepsească“.

Flannery O'Connor

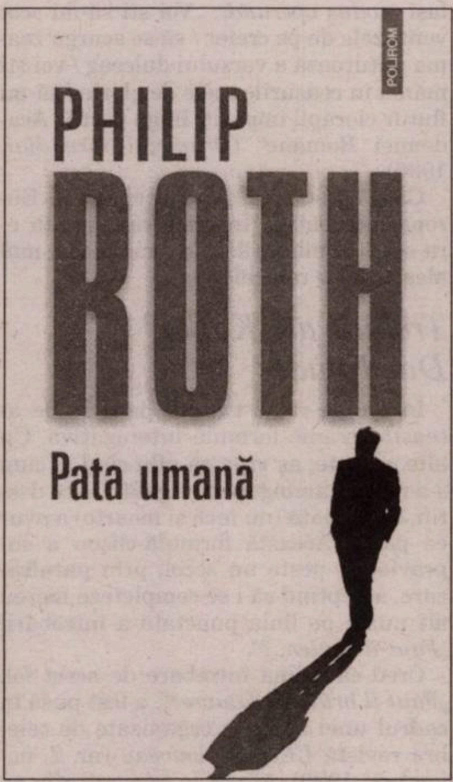

Thea-Bowman

Universitatea Loyola din Maryland a retras, din precauție sau teamă de ostracizarea publică, plăcuța cu numele autoarei.

Pata umană este, fundamental, un roman despre rasă: viața profesorului de limbi clasice Coleman Silk, acuzat că a folosit un epitet rasist la adresa a două studente, deraiază și, în cele din urmă, este distrusă. Acuzația de rasism îndreptată asupra profesorului, a cărui reputație este automat distrusă, fiind constrîns la pensionare, pornește de la folosirea unui cuvînt: confruntat cu absența repetată a două studente pe care încă nu le văzuse în sala de clasă, profesorul întreabă cu ironie dacă aceste persoane există cu adevărat sau sînt niște „fantome“. Întîmplarea nefericită face ca cele două studente să fie de culoare, iar unul dintre sensurile secundare ale cuvîntului „fantomă“ (*„spook“* în original) să aibă o conotație peiorativă la adresa negrilor. Apărarea profesorului în fața decanului este inutilă, acuzația fiind mai presus de condamnare: „Mă refeream la caracterul lor eventual ectoplasmic. Nu e evident? Sînt două studente care n-au venit la nici un singur curs. Asta e tot ce știu despre ele. Am folosit cuvîntul în sensul lui primar, cel mai obișnuit: «fantomă», adică spectru sau stafie. Habar n-am avut ce culoare au... Uită-te la context: există sau sînt doar niște fantome? Acuzația de rasism e ridicolă. E fantasmagorică“. Profesorul ar putea demonta acuzația într-un mod sigur, dar asta ar însemna să dea pe față marele său secret și să fie aruncat într-o vîltoare încă și mai mare. Pentru el, rasismul, chiar și fantasmagoric, devine un rău preferabil. Acesta fiind un alt aspect al chestiunii rasei, pe care însă îl las în suspensie pentru cei care n-au citit încă romanul (sau n-au văzut nici ecranizarea din 2003, regizată de Robert Benton, cu Anthony Hopkins în rolul profesorului).

În vara anului trecut, în urma unui articol din *The New Yorker* ce relua, pe valul mișcării Black Lives Matter, o discuție mai veche cu privire la corespondența de tinerețe a scriitoarei catolice sudiste Flannery O'Connor (1925-1964), unde aceasta folosise un limbaj și remarci considerate azi rasiste (cuvîntul „nigger“, printre altele), Universitatea Loyola din Maryland a retras, din precauție sau teamă de ostracizarea publică, plăcuța cu numele autoarei de pe holul unui internat, în ciuda faptului că opera ei conține cîteva faimoase parabole antirasiste. În urma gestului Universității de a da jos numele scriitoarei înlocuindu-l imediat cu cel al unei evangheliste de culoare pe nume Thea Bowman (1937-1990) – exemplu limpede de „extaz al fățărniciei“, de vreme ce ambivalența față de chestiunea rasei a scriitoarei era cunoscută de mai bine de o jumătate de secol, iar activismul religios al evanghelistei s-a desfășurat între anii '60-'80 –, două sute de scriitori, profesori universitari și teologi catolici au semnat o scrisoare de protest: „Cum e posibil ca O'Connor, catolică devotată, să fie «anulată» de o universitate catolică și, efectiv, de propria ei biserică?“. Lasă că felul precipitat și improvizat, datorat unor constrîngeri contextuale, în care evanghelista a fost onorată doar printr-un scandal de „anulare“ al unei autoare de ficțiune denotă mai degrabă lipsă de respect și capătă o notă de ironie amară.

Vor exista întotdeauna oameni care, odată restricționați, vor încerca să spună aceleași lucruri, false sau adevărate, pe altă cale.

Cum am scris chiar în această pagină la vremea respectivă, biografa A.A. O'Donnell, autoarea unei cărți intitulate chiar Ambivalența radicală: problema rasei la Flannery O'Connor, unde încearcă să explice exact resorturile unei scriitoare capabile să scrie deopotrivă parabole antirasiste în ficțiune și scrisori cu gînduri rasiste în corespondența personală, a acuzat demersul incriminator din *The New Yorker* de „confuzie și iresponsabilitate“ prin felul în care a ales, în mod deliberat, să ignore aspecte ce fi echilibrat tonul acuzator: „Dovedește lipsă de interes în a înțelege complexitatea unei scriitoare care a fost greu încercată și de schimbările din epocă, și de propria conștiință; o scriitoare care și-a recunoscut în scrisori păcatele, ispășite prin ficțiuni antirasiste ce expun urîțenia și oroarea rasismului oamenilor în mijlocul cărora a trăit și chiar al ei înseși“. Ca persoană albă (de)formată de luptele unei culturi rasiste, conștientă însă de prejudecățile pe care (și) le-a demontat constant în propria literatură, Flannery O'Connor ar fi scriitoarea perfectă pentru vremurile în care trăim, considera biografa: „Anularea unei astfel de scriitoare ne arată sărăcirea imaginației, îngustimea minții, inabilitatea noastră de a înțelege complexitatea umană“.

Am evocat intriga romanului lui Roth (despre odiseea retragerii de pe piață a biografiei căruia am scris aici) și a „cazului“ O'Connor în siajul unei postări pe Facebook din vara acestui an a criticului literar și prozatorului SF american Samuel R. Delany (n. 1942): „Cînd limbajul este interzis, fie pentru că e urît, vulgar, ofensator, obscen sau încalcă standardele comunității, este un semn că unii indivizi, adesea nenumiți, cu mai multă putere triumfă asupra altora cu mai puțină... Vor exista întotdeauna oameni care, odată restricționați, vor încerca să spună aceleași lucruri, false sau adevărate, pe altă cale. Dar odată cu reducerea la tăcere întotdeauna se pierde ceva, fie și oportunitatea de a judeca cu propria minte. Orice persoană cu minimă educație literară poate alcătui o listă cu scriitori care, în timpuri și locuri diferite, au fost reduși la tăcere: Twain, Freud, D.H. Lawrence, Bataille, De Beauvoir, Henry Miller, Sade, Céline, Grace Metalious, LeDuc, Joyce... Scriu asta din postura unui scriitor norocos care însă, la un moment dat, a fost interzis dintr-o serie de motive, ba în Texas, ba în librăriile Barnes & Noble, și căruia, acum cîteva luni, editorul i-a transmis că două cuvinte, ce acum un deceniu n-ar fi ridicat o sprînceană, acum sînt considerate inacceptabile, iar schimbarea acestor două cuvinte s-a făcut fără ca «sensul» «poveștii» să fie «distrus»; dar scriu asta și ca unul care crede în ideea formulată de filozoful Jacques Derrida, cum că arta literară dobîndește putere politică prin existența ei ca instituție unde orice poate fi spus, citat, judecat, iar asta este o libertate ce merită protejată“.

Trăim vremuri curioase în care, pe de o parte, ideea că anumite cuvinte sînt vinovate, beneficiind de prezumția de incriminare a utilizatorului indiferent de context, a devenit o ideologie a persecuției; pe de altă parte, rețelele de socializare, prin natura lor, înlesnesc abuzul asupra adevărului și cuvintelor și totodată dețin pîrghiile prin care-și pot bloca utilizatorii, în urma unor denunțuri anonime, invocînd, pripit, necontextual sau arbitrar, „standardele comunității“. Or aceasta vine după experiența comună relativ recentă a unor totalitarisme care, controlînd limbajul și artele literare (interzicînd cuvinte, teme, idei, atitudini), încurajînd și recompensînd denunțul în numele aceluiași bine, adevăr și morală colective, au provocat umanității daune și traume încă nevindecate.

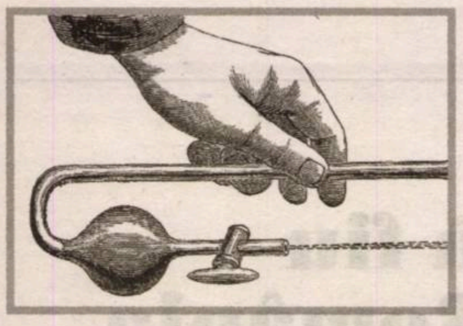

REGIMUL ARTELOR ȘI MUNIȚIILOR

Oana STOICA

rosencrantz & co

Splendide exemplare de paraziți sociali

● *Villa Dolorosa* de Rebekka Kricheldorf. Traducerea: Ciprian Marinescu. Regia: Theodor-Cristian Popescu. Scenografia: Irina Moscu. *Sound designer:* Andrei Raicu. *Light designer:* Gabriel Niculescu. Regia tehnică: Stelian Chițacu. Sufleur: Laura Moldovan. Cu: Georgiana Ghergu, Steliana Bălăcianu, Loredana Dascălu, Ale Țifrea, Luchian Pantea, Theo Marton. Teatrul Național Tîrgu Mureș, Compania „Liviu Rebreanu“.

Nominalizat în acest an la Premiul UNITER pentru Cel mai bun spectacol, *Villa Dolorosa,* în regia lui Theodor-Cristian Popescu, reimaginează piesa lui Cehov *Trei surori,* în Germania contemporană, în care generația de 30 de ani navighează fără țintă printre eșecuri profesionale și personale, negăsind vreun sens nici pentru sine, nici pentru lumea în care trăiește. E o stare de *dolce farniente* în care depresia însoțește o lene existențială. Ce e specific acestei generații crescute în bunăstare, educată și devenită, fără să vrea, snoabă intelectual și promotoarea unor discriminări de clasă și de nivel cultural este apartenența la clasa de mijloc a capitalismului occidental. Cele trei surori și fratele lor fac parte dintr-o familie înstărită de intelectuali germani. Educația, mai ales prin lectură, este prioritară în familia lor care dispune nu doar de bunăstare financiară, ci și de una educațională. Doar că cea dintîi este limitată și tînăra generație nu știe nici să o păstreze, nici să o producă, așa că rămîne cu cea de-a doua, care mai mult le încurcă viețile decît să îi ajute. Multă carte nu aduce fericirea, pare să fie concluzia la care ajung cei patru copii, numiți „din snobism“ (zic ei) după personaje din „marea literatură rusă“. Mașa, Irina și Andrei zac burghez în vila moștenită care se degradează sub lenea lor filozofică pentru că finanțele s-au terminat și nici unul dintre ei nu se urnește să muncească. Doar Olga devine profesoară și plătește facturile casei. Așa că titlul pare ironic: e o casă a durerii, aluzie la calea suferinței *(via dolorosa),* dar una autoprovocată, ba chiar un pic imaginară.

Ce arată textul, fără a fi militant în vreo direcție, și susține regizorul Theodor-Christian Popescu în spectacol este fractura dintre două clase sociale: o burghezie intelectuală, care-și consumă moștenirea fără a produce ceva, și o clasă a precarilor, conectată la realitate, dar cu un orizont limitat. Celor patru Hamleți de Germania li se opune Janine (Natașa în piesa lui Cehov), care provine dintr-o familie săracă și disfuncțională, dar este întreprinzătoare și responsabilă. Important pentru validitatea textului și a spectacolului este refuzul glorificării sau eroizării vreuneia dintre părți și, pe cale de consecință, și a demonizării celeilalte. Intelectualitatea burgheză are capacitate analitică – ceea ce produce detașare, autoanaliza dă personajelor distanță față de propriile vieți, dar și față de lumea în care nu își găsesc rostul –, însă suferă de inacțiune. Frații fac un elogiu muncii fizice („munca intelectuală nu e muncă“, zic ei), se autoflagelează pentru propria inutilitate socială, dar cînd o întîlnesc pe Janine, au instinctiv o atitudine elitistă. De partea cealaltă, Janine repară casa și coagulează o familie. Este practică și are inițiativă, poate prea multă inițiativă căci devine abuzivă și obsedată de control, ba jonglează și cu teorii retrograde. Scena în care pretinde camera Olgăi pentru fiul ei este elocventă pentru înfruntarea de clasă. Ambele părți sînt agresive și retorica jignitoare se revarsă din abundență. Asta mi-a amintit de spectacolul lui Frank Castorf, *NACH MOSKAU! NACH MOSKAU!* (2010, Volksbühne Berlin), care combina două texte cehoviene, piesa *Trei surori* cu povestirea „Mujicii“, pentru a arăta degradarea deopotrivă a proletariatului și a burgheziei: mujicii sînt alcoolici și agresivi, iar nobilimea scăpătată se bucură încă de privilegii, deși nu are nici o contribuție la lumea în care trăiește. Aici, dramaturga Rebekka Kricheldorf produce confruntarea dintre două clase sociale, disfuncționale fiecare în felul ei, într-un singur text.

> *Titlul pare ironic: e o casă a durerii,*
> *aluzie la calea suferinței* (via dolorosa),
> *dar una autoprovocată, ba chiar un pic imaginară.*

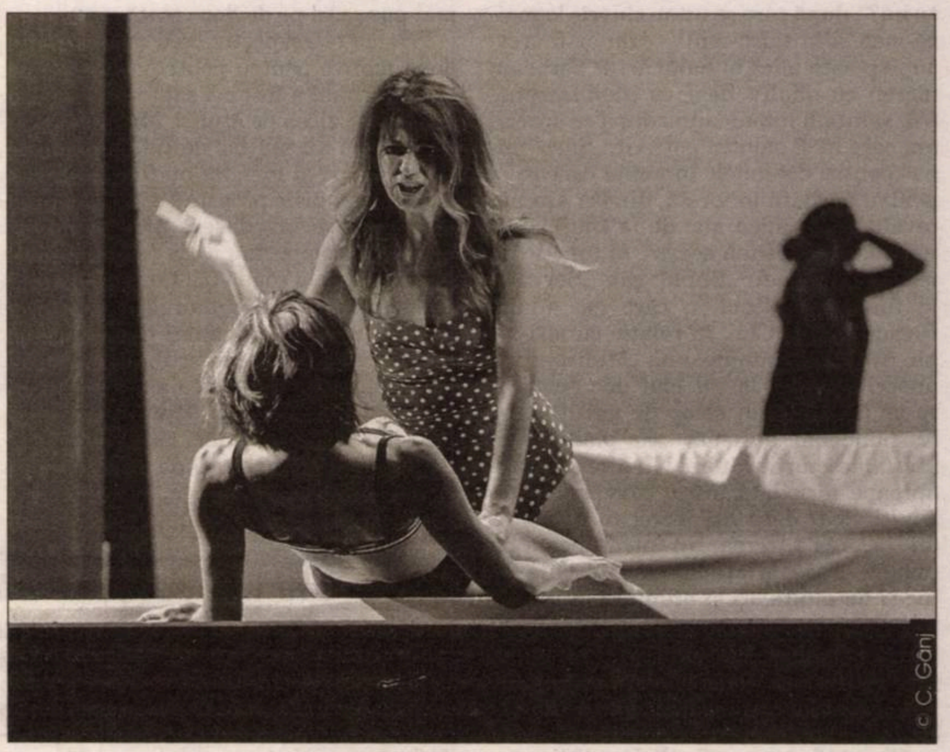

Cu un text bine structurat, cu leitmotive care se dezvoltă și se amplifică în fiecare act, *Villa Dolorosa* e un spectacol „curat“, de echipă, bine condus. La cele trei aniversări (28, 29 și 30 ani) din ce în ce mai ratate, eufemistic spus, ale Irinei (Georgiana Ghergu), la care nu dansează nimeni (și) din cauză că nimeni nu pune muzică, doar se deplînge lipsa ei („depresia e privilegiu de clasă“, zice Andrei, la fel și văicăreala, s-ar putea adăuga), lumea lîncezește pe marginea unei piscine secate, împrejmuită de fundaluri albastre pentru proiecție, care se tot înalță astfel încît spațiul devine tot mai mare (scenografia Irina Moscu). Doar că pe aceste fundaluri nu se proiectează aproape nimic, de altfel, Georg (Verșinin în textul lui Cehov) observă asta, că în ramele lucrate de Andrei nu există fotografii. „Nu am știut ce să punem în ele“, spun surorile. Fundalul e gol („Doamne, e gol“, repetă pînă la saturație Georg – Theo Marton, dar la fel ar putea spune despre sine) și asta nu e expresia unor nenumărate posibilități, ci a sterilizării, a nimicului. Olga (Steliana Bălăcianu) eșuează într-o muncă ce nu-i place, în schimb, îi place să facă pe martira. Mașa (Loredana Dascălu) devine o casnică întreținută, deși soțul ei nu își prea permite asta, iar mariajul scîrțîie asurzitor. Irina schimbă facultățile ca pe programele TV, considerîndu-se mult prea bună pentru ele, nu înainte de a se mai văita puțin. Andrei (Luchian Pantea) nu începe niciodată să scrie romanul despre prăpastia dintre săraci și bogați, deși se gîndește – asta e tot ce face – la el. Zac, vorbesc, se vaită și glorifică munca de care nu se vor apuca niciodată, și pe muncitori, dar cînd întîlnesc unul (Janine – Ale Țifrea), se delimitează de el. Sînt foarte buni teoreticieni și execrabili practicieni.

Personajele nu ies din spațiu nici cînd „ies“ din scenă, rămîn acolo, închise în propriile mentalități, reflexe și angoase, înăbușite de mîzga lor existențială. Singură, Janine ascultă muzică în căști și, în sfîrșit, dansează. Să fie o victorie a precariatului asupra burgheziei intelectuale? Să fie o criză a unui mod de a gîndi și a face lucrurile, eșecul unei societăți educate, al cărei discurs incluziv și echitabil nu este dublat de practică? Societatea a produs doar o gargară care mimează empatia și egalitatea, însă relațiile între clase rămîn aceleași pînă cînd servitorii își vor „ucide“ din nou stăpînii.

Vizionat online la premieră, spectacolul se joacă acum cu public la Teatrul Național Tîrgu Mureș.

Oana Stoica *este critic de teatru.*

Adina POPESCU

portrete din mers

M-am săturat să fiu un om politicos în România

Am fost un copil exagerat de politicos, de cele mai multe ori mă invidiau părinții altor copii, „Nu mai fii obraznic! Uite, de ce Adina poate și tu nu?“, după care se uitau chiorîș la maică-mea și la taică-miu – cum or fi crescut-o p-asta mică în halul ăsta? Vorbeam mereu cu adulții doar cu *dumneavoastră,* salutam întotdeauna după ce apreciam care ar fi salutul potrivit: „Săru’ mîna“ pentru doamnele în vîrstă (uneori și pentru bărbații în vîrstă, fiindcă așa mă învățaseră bunicii mei de la Cluj), „Bună ziua“ sau „Bună seara“, în funcție de momentele zilei, „Bună“ sau „Servus“, în funcție de locul în care mă aflam, București sau Cluj, în relație cu alți copii. Spuneam întotdeauna „Mulțumesc“, uneori chiar și la cel mai mic gest care ar fi impus un strop de gratitudine. Răspundeam automat „cu plăcere“ la *Mulțumesc*-urile altora. Nu interveneam aproape niciodată într-o conversație de adulți, doar dacă mă întrebau ceva sau mi se cerea părerea. Nu întrerupeam pe nimeni. Tăceam atunci cînd trebuia să tac și de multe ori și atunci cînd n-ar fi trebuit să tac, în concepția de acum (însă parțial și de atunci) eram considerată un copil lipsit de tupeu.

Ceea ce s-a dovedit a fi un start prost în viață.

Am fost un copil atît de politicos încît, atunci cînd bunica Mirunei, o cucoană cam sclifosită, ne-a luat pe mine și pe Miruna de la balet și ne-a dus la ea acasă, îmbiindu-ne cu ceva foarte bun de mîncare, gătit de ea „special pentru noi“, iar acel ceva bun s-a dovedit a fi dovleac copt la cuptor cu zahăr, am mîncat tot din farfurie și, cînd am fost întrebată dacă vreau și supliment, o a doua felie, am răspuns „Da, mulțumesc!“. Chiar dacă mi s-a părut cel mai scîrbos lucru pe care l-am mîncat vreodată, nu mai mîncasem niciodată dovlec copt. Însă știam că, atunci cînd ești în vizită, nu trebuie să refuzi gazda, mai ales dacă spune că a pregătit ceva special pentru tine și că nu e frumos să lași resturi în farfurie, mai ales în timpuri de foamete cum erau anii ’80. Așa că am mîncat dovleac copt pînă cînd mi-a venit să vomit. Iar bunica Mirunei i-a spus mai tîrziu mamei mele, la telefon: „Dragă, neapărat să-i faci Adinei dovleac copt la cuptor, i-a plăcut atît de mult!“, iar eu n-am mai pus gura pe dovleac toată viața.

Privind retrospectiv, cred că au existat două motive pentru politețea mea „educată“. Primul a fost cei șapte ani de-acasă, cum se zicea pe atunci. Mi-era grozav de frică să nu mă fac de rîs sau să nu-i fac de rîs pe ai mei. Să nu fiu confundată cu „neamurile proaste“, cu copiii muncitorilor care invadaseră atunci marele oraș și se comportau ca la țară, mamele lor se certau la coadă „ca țațele“, iar tații vorbeau tare și își suflau mucii pe stradă. Sau cu copiii țiganilor de la noi din școală care înjurau și scuipau. Am priceput repede că politețea asta te separa cumva de gloată și îți dădea un aer inaccesibil, chiar și atunci cînd veneau în clasă băieții transpirați de la fotbal, iar cel care te plăcea îți zicea, în timp ce se ștergea cu bluza de trening pe față: „Vii cu mine după ore la un suc?“, iar tu răspundeai „Nu, mulțumesc!“. În al doilea rînd, peste „cei șapte ani de-acasă“ s-au suprapus vacanțele petrecute la Cluj, unde lipsa de politețe erau inacceptabilă, mai ales în regimul comunist, cînd oamenilor nu le mai rămăsese altceva decît să fie politicoși unii cu alții ca să le dea o iluzie a unei vieți normale. Eu nu mi-amintesc să fi auzit un „Băga-mi-aș pula!“ în copilăria mea, mai ales la Cluj, la un moment dat am văzut cuvîntul respectiv scris pe un zid și l-am întrebat pe tata-mare ce înseamnă. În schimb, eram înconjurată de tot soiul de tanti, de vecine blajine care trebuiau salutate respectuos cu „Săru’ mîna“ și întrebate vioi „Ce mai faceți?“, iar dacă te serveau cu o piersică, cu prăjitură „Greta Garbo“ sau chiar cu un pahar cu apă, ceea ce se întîmpla mai tot timpul, întindeai mîna și spuneai „Mulțumesc“, iar mai apoi mama-mare le ducea, la schimb, plăcinte cu varză sau *haioș.* La Cluj, politețea era un mod de viață, pînă și jocurile noastre, ale copiilor, din spatele blocului, erau politicoase, unii pierdeau, alții cîștigau, că așa era la jocuri, însă aveam grijă să nu-i jignim sau să-i supărăm pe ceilalți. Nu știu unde aș fi ajuns fără să învăț toate aceste lucruri – probabil într-un partid politic sau cu o funcție printr-o corporație. De cele mai multe ori, în România, politețea și bunul-simț sînt cele mai mari blocaje ale vieții de adult, cu ele mori de foame.

În mod paradoxal, am crescut în orașul cu cei mai nepoliticoși oameni din țară (cred că a existat și un studiu pe tema asta, chiar pe plan internațional). Mi-am dat seama de toată mitocănia care există aici abia după 1990, de faptul că oamenii nu-ți răspund la salut, că nu-ți mulțumesc pentru nimic, că dau din coate oriunde, la poștă sau în tramvai, ca să se descurce, să ajungă în față. Că la stopuri ești claxonat chiar din prima secundă de cînd s-a schimbat pe verde, să-ți miști naibii mașina, că poți fi agresat în trafic, în primul rînd ca pieton, drepturile pietonului nu există. Și multe altele pe care le știu cei care trăiesc în București. Sincer, mi se pare un oraș cu oameni disperați, uneori mi-e milă de ei, nu e vina lor. Însă am reușit să rămîn un om politicos, ca mulți alții care s-au născut aici și și-au propus ca prin politețe să se separe de „gloată“, să nu fie confundați cu neamurile proaste. Sînt convinsă că sînt mulți ca mine, însă în general oamenii ăștia cu bun-simț nu sînt prea vizibili. Salut în continuare, începînd de la copii și sfîrșind cu doamnele în vîrstă, spun „Mulțumesc“ pentru orice, chiar dacă mi se răspunde uneori cu cîte o privire încruntată și fără „Cu plăcere“, încerc să nu deranjez pe nimeni, cu muzica, cu bormașina, încerc să mă strecor prin oraș ca o prezență discretă. Nu atrag atenția asupra mea la evenimente, nu vorbesc neîntrebată, nu țin lungi discursuri din public. Nu vreau să mă bag în seamă aiurea. Nu întrerup oamenii într-o conversație, îmi place să ascult, chiar dacă de cele mai multe ori nu sînt ascultată, de aceea de multe ori chiar și străinii se simt bine în prezența mea, sînt trucuri simple – te interesezi de celălalt, îi cauți privirea, nu o freci aiurea pe telefon cînd omul îți vorbește, dacă ești cu cineva la o masă nu te uiți aiurea pe pereți, ești atent la omul ăla, doar de-aia te-ai întîlnit cu el. Însă vreau să vă mărturisesc că de multe ori simt că m-am săturat de politețea asta a mea „educată“, exersată îndelung. Sau, pur și simplu, am obosit. De multe ori, îmi vine să țip, să urlu și să înjur pe stradă, la supermarket sau în trafic, să dau la gioale celor care se bagă nonșalant în față la coadă, să iau o bîtă de baseball și să sparg parbrizul celui care a parcat ca un nesimțit. De foarte multe ori, în conversații cu diferiți oameni, gîndesc: „Taci dracului din gură, că vorbești de juma’ de oră și nu spui nimic! Taci, că nu mă interesează ce spui și nu mai suport!“, „Ia mai du-te în mă-ta, că nu te cred! Vorbești numai prostii!“, de foarte multe ori aș vrea să fiu oriunde în altă parte, să mă teleportez, să dispar. De foarte multe ori, aș vrea pur și simplu să întorc spatele, să-mi închid telefonul, să nu mai fiu obligată să mulțumesc pentru lucruri banale și insignifiante. Am cunoscut în viață mulți indivizi toxici, de fapt niște jigodii, cu toți sînt în niște relații oarecum OK datorită politeții mele. Oare merită? Politețea nu este, în fond, tot o convenție socială?

Îmi vine să țip, să urlu și să înjur pe stradă, la supermarket sau în trafic.

Cel mai bine mă simt atunci cînd zbor cu avionul într-o țară din Vest și după ce compatrioții mei își scot centurile și se ridică în picioare exact cînd avionul pune roțile pe pistă, se înghesuie vociferînd la bagaje, se înghesuie la verificarea pașapoartelor, încep să se risipească prin aeroport care încotro, limba română nu se mai aude, se amestecă cu alte limbi. Iar eu merg agale trăgînd troller-ul după mine și intru în lumea aia plină de politețe și de zîmbete, ca Alice în Țara Minunilor. Mulți spun că politețea occidentală e artificială și uneori stupidă, însă e pufos și mi-e bine.

■ ■ ■

ABONEAZĂ-TE ACUM

DILEMA VECHE 25 DE ANI
Studia americana
DILEMA
Avem 0 istorie. Cum citim?
Minte-mă frumos
Ce este cultura europeană?

SCANEAZĂ CODUL QR

CUM TE ABONEZI
✓ **ONLINE:** la http://abonamente.adevarul.ro
✓ **VIRAMENT BANCAR** sau **MANDAT POȘTAL:**
în contul SC ADEVARUL HOLDING SRL, cod fiscal RO18990288,
deschis la BRD - Decebal,
nr. cont RO70BRDE441SV58305914410.
✓ **LA TOATE OFICIILE POȘTALE** / ✓ **FIRMELE DE ABONAMENTE**

Informații și reclamații: abonamente@adevarulholding.ro
Tel: 0790 139 007/0790 139 009 (L-V, 9.00-18.00)

DILEMA VECHE
✓ 3 luni - 65 LEI ✓ 6 luni - 110 LEI ✓ 12 luni - 175 LEI
Prețuri la abonamente cu pînă la 52% mai mici față de prețul de la chioșc

TALON ABONAMENT
Nume...Prenume...
Str. .... Nr. ...., Bl. ...., Sc. ...., Et. ...., Ap. ....,
Localitate .... Județ/Sector ...., Cod poștal ....
Telefon .... Email ....
Am achitat suma de .... LEI cu mandat poștal/ordin de plată nr. .... din data ....
în contul SC ADEVARUL HOLDING SRL, cod fiscal RO18990288, deschis la BRD – Decebal, nr. cont RO70BRDE441SV58305914410.
Abonamentul va începe din luna* .... Semnătura ....
Plata se va efectua pînă la data de 25 a lunii în curs pentru ca livrarea să înceapă de la data de 1 a lunii următoare.
Prin completarea prezentului talon sînt de acord ca SC ADEVARUL HOLDING SRL să prelucreze datele mele cu caracter personal pentru activități promoționale și să le dezvăluie terților conform legii nr. 677/2001. Îmi rezerv dreptul să mă opun acestei prelucrări și să solicit ștergerea datelor adresîndu-mă societății SC ADEVARUL HOLDING SRL printr-o cerere scrisă.

Pentru abonamentele plătite cu mandat poștal sau ordin de plată este necesar să trimiteți talonul completat, împreună cu copia dovezii de plată la **SC ADEVARUL HOLDING SRL – Abonamente,** București, Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, Sector 2, cod poștal 020331.

...ÎȚI DĂ DE GÎNDIT

Stela GIURGEANU

Bocitoarele educației

Pe 13 septembrie a reînceput școala, după un an dificil, pentru părinți, elevi și profesori deopotrivă, un an în care perioadele de școală online au mai scos la iveală alte lacune ale sistemului de educație. De parcă n-ar fi fost deja prea multe. Dar școala a reînceput, cum începe în fiecare an, șontîc-șontîc, bătută cu tandrețe pe spate și încurajată cu multe discursuri frumoase, cu urări de bine care par a-i spune „Hai, că poți“, iar pe 13 septembrie elevii s-au întors în bănci. La fel s-au întors și reportajele și articolele despre starea precară a sistemului de educație – despre lipsa de profesori bine pregătiți, despre infrastructura precară, despre elevi nevoiți să meargă kilometri întregi pînă la școală, despre sărăcie și lipsa de acces a copiilor la educație. Se vor recircula, o perioadă, și statistici despre abandonul școlar sau rezultatele catastrofale ale educației în România. Și, chiar dacă lent, Titanicul, care a ajuns să fie educația în România, se va mai scufunda nițel și va privi, în timp ce ia apă la bord, spre acel colac care plutește undeva în derivă cu inscripția salutară „România educată“.

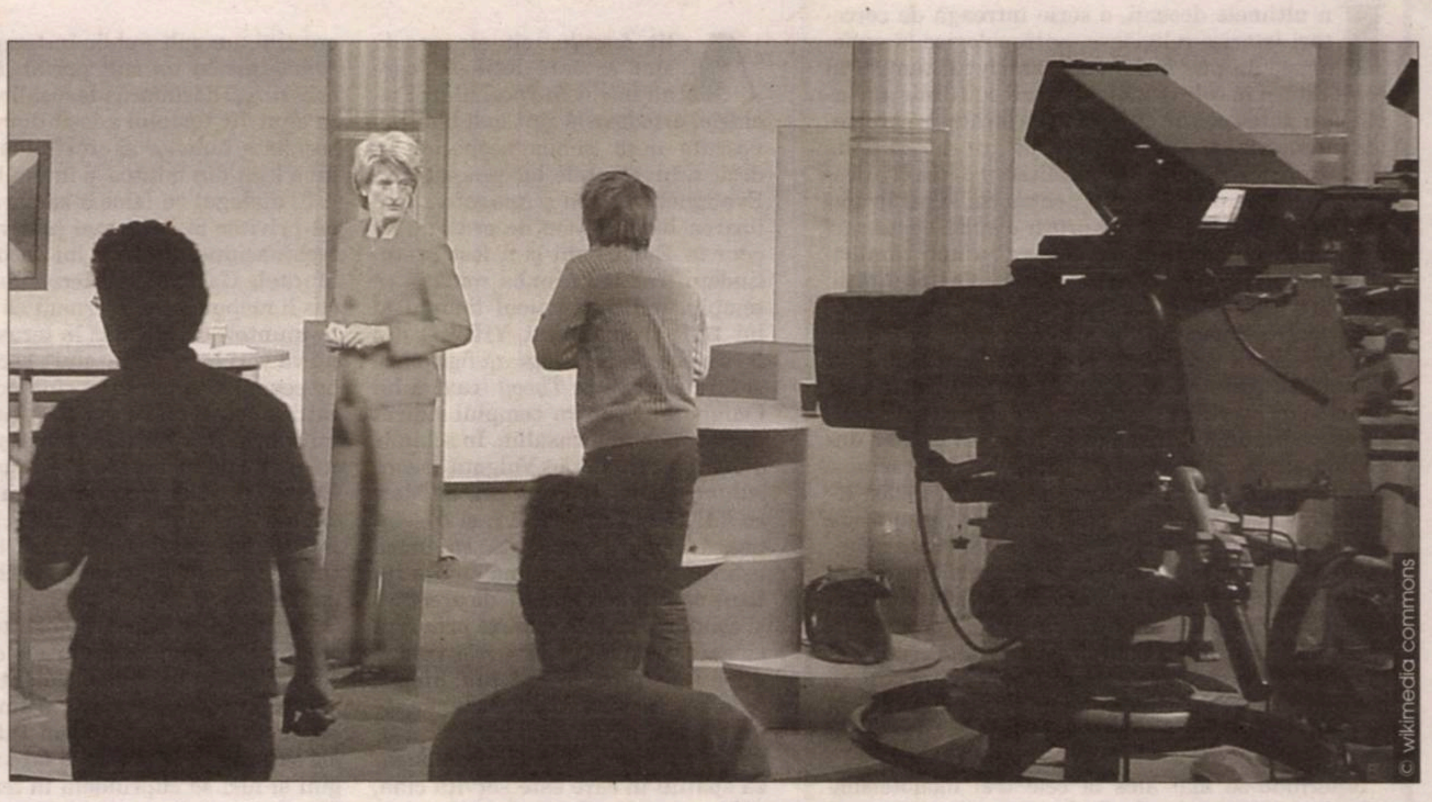

© wikimedia commons

Este, într-adevăr, România avidă de educație? De 30 de ani încoace, starea educație în România este, mai degrabă, un continuu motiv de lamentare și de enervări decît o reală preocupare pentru îmbunătățire, iar principalul vinovat, înspre care toți arătăm cu degetul, este politicul. Pe de o parte, e de înțeles, dacă ne gîndim la toți incompetenții și la toate dezastrele pe care unii dintre miniștrii Educației le-au făcut, de-a lungul perindării lor, la cîrma ministerului.

Pe de alta, dincolo de problemele de sistem, *via* politic, starea precară a educației în România mai poate fi privită și dintr-un alt unghi – societatea în ansamblul ei.

Încurajează societatea în care trăim educația, mersul la școală? Teoretic, da, bineînțeles. Discursuri și inițiative brodate în jurul „rolulului“ educației, importanței educației, toate traduse prin vorba „Dacă ai carte, ai parte“. Practic, însă, și într-un mod total ironic, societatea de azi apreciază, de fapt, fără să-și dea seama, mai degrabă înțelesul de bază al acestei vorbe – explicat de profesorul Vladimir Bogosavlievici, de la Colegiul Național „George Barițiu“ din Cluj-Napoca, într-un articol pentru *Adevărul*. Potrivit acestuia, expresia, apărută în Transilvania, „făcea referire la cartea funciară care prevedea cine ce proprietate deține. Se emitea o adeverință, care specifica suprafața deținută și termenii posesiei. Țăranii, oameni mai simpli, i-au zis «carte» și de aici s-a ajuns la «Ai carte, ai parte». Avînd «cartea» respectivă puteai demonstra dreptul de proprietate și în sensul ăsta erai cineva“.

Cu alte cuvinte, „partea“ n-avea nici o legătură cu educația, ci mai degrabă cu statutul financiar. Or, în România, sprijinim cu adevărat educația întru bunăstare materială sau mai degrabă alte rețete de succes, care n-au nimic de-a face cu școala? Cît de mult apreciem educația?

Din nou, teoretic, ne place să visăm că așa este. Practic, să ne uităm însă la cîteva cifre care revelează această sete a românilor de cultură.

În 2015, potrivit Eurostat, România se situa pe ultimul loc din Uniunea Europeană la consumul de produse culturale. În 2019, potrivit Barometrului de consum cultural, emis de Institutul Național pentru Cercetare și Formare Culturală, doar 22% din respondenți citesc săptămînal o carte sau un ziar în format tipărit. O altă cifră Eurostat ne spune, în 2020, că 93,5% din români nu cumpără nici o carte pe an (potrivit Deutsche Welle).

Bineînțeles, putem spune că este desuet azi să mai citești o carte tipărită, căci ne-am mutat cu totul pe acest Internet care a zdrobit obiceiul printului, devenit aproape burghez. Așadar, probabil că românii consumă cultură online.

Potrivit aceluiași Barometru de consum cultural, în 2019, în mediul online, 70% din respondenții care au declarat că folosesc Internetul au spus că îl folosesc în special pentru accesarea rețelelor de socializare, pentru vizionarea unor clipuri de divertisment sau pentru a asculta muzică (și mă îndoiesc că este vorba de un procent zdrobitor avid de muzică clasică). Mai puțin de un sfert dintre respondenți au declarat că au folosit Internetul pentru a citi cărți online sau pentru a urma cursuri. Cele mai scăzute procente din sondaj (12%) aparțin celor care au declarat că au folosit Internetul pentru a cumpăra cărți, bilete la teatru sau pentru a accesa site-uri pentru îmbunătățirea cunoștințelor generale. Pe scurt, dacă la cititul de cărți tipărite stăm prost, concluzia Barometrului la capitolul „cultură online“ este: „Internetul a fost utilizat îndeosebi pentru activități sociale și de divertisment, dar mai puțin pentru activități educative“.

Deci carte tipărită, nu prea, iar Internetul este folosit, mai degrabă, pentru divertisment facil.

Dar avem televiziuni! Cum stăm, așadar, cu consumul de cultură la televizor? Cum majoritatea românilor dețin măcar un televizor, ba chiar, potrivit Barometrului, 77% din gospodăriile din România au televizoare de ultima generație, televizoare cu ecran plat sau Smart TV-uri, poate că foamea noastră de cultură și educație ne-o potolim cu televizorul ultraperformant.

„Un procent ridicat de populație preferă să vadă filme și programe de divertisment, care cuprind și emisiunile de tip *reality show.* În ceea ce privește nivelul de satisfacție al oamenilor față de oferta de programe culturale, 17% s-au declarat foarte mulțumiți, 56% s-au declarat doar mulțumiți și doar 9% au fost nemulțumiți. În ceea ce privește ponderea acestor emisiuni, 42% consideră că nu sînt prea multe, iar 32% sînt indeciși.“ Interesant este că, întrebați care sînt emisiunile culturale pe care le urmăresc, doar un mic procent dintre cei „mulțumiți“ au știut să numească vreuna.

Și tocmai aceasta este și întrebarea pe care mi-a ridicat-o și mie acel procent de 73% mulțumiți și foarte mulțumiți: care sînt programele culturale care le ostoiesc într-atîta nevoia de cultură? Căci dacă ne uităm înspre produsele culturale oferite de televiziunile din România, vom avea nevoie de lupe ca să le găsim. Dacă pe vremuri existau destul de multe emisiuni de cultură generală, de tipul *quiz-show,* astăzi singura care a mai rămas în acest format de cultură-generală-ușor-digerabilă-pentru-mase este *Cîștigă România,* pe TVR 2. Vorbind despre Televiziunea națională, să nu uităm că aceasta și-a desființat în 2012 canalul dedicat exclusiv culturii, pe motiv că „nu avea audiență“. Adică nu aducea bani. Și chiar dacă televiziunea publică este singura care mai are cîteva emisiuni culturale, acestea sînt mai degrabă de nișă, iar audiențele lor, din păcate, nu sar în tavan.

În rest, în afara televiziunii naționale, este jale. Și chiar dacă poți înțelege că o televiziune este o afacere, în clipa cînd după jurnalele unde se deplînge situația educației în România urmează emisiuni de divertisment de o calitate extrem de joasă, ipocrizia cam bate la ochi.

Bineînțeles, se invocă ideea că „publicul cere“. Dacă este adevărat, înseamnă că, de fapt, pentru români, educația și cultura nu contează. Dacă nu este adevărat, iar emisiunile de tip „bîlci“ sînt băgate pe gît unui public care ajunge să le consume din inerție și comoditate, vorbim deja despre o afacere perversă care vizează doar cîștiguri facile, și nicidecum promovarea culturii.

Iar dacă vorbim despre promovare, care sînt figurile publice care defilează pe platourile televiziunilor? Sînt ele, în marea lor parte, oameni fini, erudiți și educați? Sau mai degrabă niște triste marionete, deghizate în politicieni certați aspru cu limba română sau în vedete drapate în vulgaritate, care joacă într-un spectacol grosier al inculturii crase?

Revenind, așadar, la tema acestui articol: este cu adevărat societatea românească avidă de cultură? Punem, într-adevăr, atît de mult preț pe educație precum pretindem că o facem? Sau, deși e de bonton să prețuim cultura, o facem mai degrabă din vîrful buzelor, căci la firul ierbii preferăm distracții ieftine pe moment și atît de costisitoare în timp. Deplîngînd starea educației din România, nu sîntem, de fapt, niște bocitoare tocmite, care mimează, atît de bine, suferința, dar care se dreg, mai apoi, cu un clondir la cîrciuma din sat?

PUBLICITATE

adevărul
îți prezintă
TOT CE TREBUIE SĂ ȘTII DESPRE PENSIE

Preț ziar + carte: 24,99 lei

Numai cu ziarul Adevărul, la toate punctele de presă

De luni, 13 septembrie

DANIELA CIOBOTARU
ȘTEFAN ENE
PENSIILE
PE ÎNȚELESUL TUTUROR
Ghiduri legislative
adevărul
Hai, la treabă!

Bogdan TĂTARU-CAZABAN

Ospitalitatea

În ultimele decenii, o serie întreagă de cercetări istorico-religioase, antropologice și sociologice au pus în lumină caracterul central al ospitalității în cele mai diverse arii culturale ale lumii. Am putea spune că pe cît e de străveche problema inamicului și a conflictului, pe atît este și practica primirii străinului. Ospitalitatea putea fi o deschidere momentană a casei pentru cei aflați în trecere sau se putea prelungi printr-o suită de gesturi integratoare pentru cei ce doreau să mai rămînă. Existau astfel, pe lîngă datoria sacră a ospitalității, ritualuri care o întrupau cu rigoare, conferindu-i aspectul ceremonial. Le întîlnim în *Epopeea lui Ghilgameș,* în episoadele acceptării treptate a lui Enkidu ca „prieten al regelui“, dar și printre cele „cinci mari sacrificii“ domestice *(mahayajña)* din literatura brahmanică sau în *Odiseea* lui Homer, unde numeroase pasaje atestă cultul lui Zeus *xenios*. Figura fondatoare a lui Avraam este ea însăși legată de itineranță și de *filoxenia* care prilejuiește revelația de la Mamvri *(Geneză,* 18). Sînt doar cîteva puncte de plecare pentru a măsura anvergura transversală a temei, în afara căreia avem puține șanse de a înțelege condiția umană. Căci ospitalitatea nu înseamnă o atenție printre altele acordată celuilalt, în special străinului sau călătorului, ci, în același timp, o poruncă divină, o relație esențială cu transcendența care irumpe în istorie sub chipul străinului.

Referindu-se mai ales la cele trei monoteisme „abrahamice“, părintele Scrima propunea în anii ’70, așadar mai înainte de explozia studiilor asupra temei, dar pe urmele lui Louis Massignon și, probabil, Charles de Foucauld, tratarea ospitalității ca experiență spirituală și totodată ca o categorie hermeneutică în vederea înțelegerii teologale a diversității religioase. Cursurile sale din Liban ar putea constitui un fapt de istorie religioasă care integrează reflecția asupra alterității, în contexte în care coexistența celor de credințe diferite și riscul conflictelor sînt o realitate cotidiană. Însă nu atît aspectul „reactiv“ sau compensatoriu al ospitalității reprezintă partea cea mai interesantă, cît transferarea acestei experiențe concrete a vieții nomade la nivelul general al practicilor spirituale.

Pentru părintele Scrima, totul începe cu semnificația itinerantă a Cincizecimii, adevăratul orizont de sens al creștinismului, cînd Duhul Sfînt este primit de Apostoli în centrul simbolic al revelației – cetatea Ierusalimului – pentru a-i trimite apoi către „plenitudinea infinită a experierii lui Dumnezeu“, pînă la „marginile lumii“, adică pentru a trăi în „ospitalitatea lui Dumnezeu“. Apostolii primesc misiunea și puterea de a parcurge lumea fără a se atașa unui loc, fără să revendice proprietatea asupra unui spațiu, fără a se lăsa prinși de sedentarismul locuirii. Această vocație itinerantă, acest nomadism pneumatologic reprezintă, în gîndirea părintelui Scrima, chipul lăuntric al credinței creștine, impulsul său creator, care funcționează ca un *memento* față de diferitele forme de sedentarism ale istoriei. În același timp, acest nomadism interior, ca răspuns la chemarea lui Dumnezeu, constituie și o punte cu celelalte „tradiții ale itineranței“, cu iudaismul și cu islamul.

Într-o astfel de logică, reflectînd relația dintre Hristos înviat și Duhul Sfînt care-L descoperă și-L face prezent, a fi pe cale către și cu Hristos, în perpetuă itineranță spirituală, înseamnă a fi mereu „în stare de ospitalitate“, a avea o permanentă receptivitate față de celălalt, adică a primi și a fi primit. Căci experiența concretă și în egală măsură spirituală a ospitalității nu constă în a face filantropie, după cum spunea C.S. Lewis, ci înainte de toate în a fi primit de cel pe care-l primești în casa ta. Cu alte cuvinte, a fi ospitalier este vocația de a împărtăși cu cel care îți trece pragul condiția de a fi împreună pe cale. Mai există un aspect prezent în episodul teofanic de la Mamvri și foarte însemnat pentru verticala ospitalității: a primi nu e o expresie a superiorității celui ce primește, ci un gest de cinstire a celui care este primit. Pentru că sub chipul străinului e Dumnezeu care se întrevede ca prezență sau ca făgăduință, și în orice caz ca invitație la o fidelitate itinerantă.

Ana-Maria GOILAV Petre GURAN

Templum **sau** coenaculum?

Atît *templu,* cît și *cenaclu* sînt cuvinte latinești care au intrat în vocabularul teologiei ortodoxe și sînt mai bine cunoscute unui public nespecializat decît echivalențele lor grecești din Evanghelii: *hieron* și *anagaion*. Utilizarea lui *hieron* e de ordinul zecilor în Evanghelii și a fost pretutindeni tradus în limba română ca templu, indicînd unicul templu al lui יהוה (transliterat YHWH) din Ierusalim. În *Septuaginta* figurează și termenul *oikos Theou* (casă a lui Dumnezeu) pentru templul ridicat de Solomon în Ierusalim. În schimb, *anagaion,* tradus în Vulgata *coenaculum,* apare de două ori, la Marcu 14, 15 și Luca 22, 12, și desemnează camera pregătită cu masa așternută pentru ultima cină a lui Iisus cu ucenicii înainte de arestare și condamnarea la moarte prin crucificare. În românește a fost tradus după sens prin „foișor“ sau, literal, „camera de sus“. *Coenaculum* este un termen tehnic în arhitectura unei vile romane, întrucît desemnează spațiul în care este servită cina, ultima masă a zilei înainte de culcare. Această cameră era la înălțime, cu deschideri ample (coloane, arcuri și bolți) pentru a potența briza serii. În clima mediteraneană, un strop de răcoare era benefic deschiderii apetitului. Într-o astfel de casă, de o certă eleganță aristocratică, s-a desfășurat în taină ultima cină în cadrul căreia Hristos a instituit personal unicul rit specific al creștinilor: ruperea pîinii și împărtășirea din aceeași cupă de vin, pe care le-a desemnat ca fiind Trupul și Sîngele Său.

Deși necesar, acest excurs terminologic a întîrziat enunțul mai clar al temei. Cuvintele latinești din titlu au devenit termeni tehnici pentru o disciplină nouă, *hierotopia,* care s-a dezvoltat la intersecția dintre studiul Noului Testament, studiul liturgic și arta sacră. Alternativa dintre cele două spații indică întrebarea dacă la originea spațiului de cult creștin, pe care îl numim biserică, se află templul sau cenaclul.

Într-un fel, ni se pare a cunoaște răspunsul la această întrebare. Adeseori creștinismul este văzut ca o despărțire de iudaism și, pe cale de consecință, și de ritualurile templului din Ierusalim. Astfel, tainicul cenclu este privilegiat cînd privim la originile bisericii. Acesta este evocat și în *Faptele Apostolilor* 20, 8 ca un spațiu la nivelul al treilea al unei clădiri din Troa unde se adunaseră creștinii pentru a asculta cuvîntul Sf. Pavel. În timpul prelungitei omilii nocturne a Sf. Pavel, un tînăr așezat pe marginea ferestrei deschise a ațipit și, căzînd, a murit, iar Sf. Pavel, ridicîndu-l, l-a adus înapoi în camera de sus, unde a frînt pîinea, iar la sfîrșit l-a înapoiat pe tînăr sănătos.

Din Noul Testament rezultă că primii creștini la Ierusalim, iudei și galileeni după neam, au continuat să meargă la templu. Cina tainică, întru amintirea lui Iisus Hristos, denumită și euharistică pentru rugăciunile de mulțumire pe care le aduceau lui Dumnezeu, creștinii o celebrau la ei acasă în dimineața primei zile a săptămînii, denumită și ziua Domnului *(domenica)*. Astfel, pentru prima generație de creștini, un cult public în templu a conviețuit cu un cult privat. După cucerire și dărîmarea Ierusalimului în anul 70, templul a ieșit din viața socială a iudeilor și creștinilor, dar nu a ieșit din mintea și inima lor.

În dialogul cu femeia samarineană privitor la locul mai potrivit de închinăciune, Fîntîna lui Iacob pe Muntele Garizim sau Ierusalim, Iisus îi răspunde consternant că „nici pe muntele acesta, nici în Ierusalim nu vă veți închina Tatălui“, căci „vine ceasul și acum este, cînd adevărații închinători se vor închina Tatălui în duh și în adevăr, că și Tatăl astfel de închinători își dorește“ (Ioan 4, 21-23). Dumnezeu nu este circumscris și nici nu poate fi adus într-un loc mai degrabă decît în altul, decît prin rugăciunea închinătorilor.

Că în acest spirit a fost trăită credința creștinilor din primele trei secole este atestat de Clement Alexandrinul: „Oare nu este frumos și drept să nu circumscriem într-un loc oarecare pe Cel Care-i fără margini și nici să cuprindem în *temple făcute de mîini omenești* pe Cel Care cuprinde toate? Care lucru ieșit din mîna cioplitorilor în lemn, a cioplitorilor în piatră poate să fie sfînt? Nu sînt oare mai buni decît aceștia, care se închină lemnului și pietrei, cei care socotesc vrednice de măreția lui Dumnezeu aerul, cele care se găsesc în văzduh, dar mai bine spus lumea și întreg universul? [...] Dacă prin sfințenie se înțelege și Dumnezeu Însuși, și clădirea înălțată în cinstea Lui, cum să nu numim în chip propriu sfințenia biserica lui Dumnezeu [...], care nu-i zidită cu o tehnică anume, nici împodobită de mîna unui om, ci-i făcută templu prin voința lui Dumnezeu? Eu nu numesc aici biserica locul, ci adunarea celor aleși. Adunarea celor aleși este un templu mai bun pentru că primește în el măreața vrednicie a lui Dumnezeu. [...] Această ființă [care s-a făcut templu] este cel ce-L cunoaște pe Dumnezeu, cel prețuit de Dumnezeu, în care Dumnezeu se sălășluiește, cu alte cuvinte în care își are sfîntul ei lăcaș cunoașterea despre Dumnezeu. În el putem găsi chipul, în sfîntul lui suflet găsim statuia cea sfîntă și dumnezeiească [...] aici își are locul ceea ce este făcut și ceea ce are să se facă [...] căci tot cel ce are să creadă este deja credincios înaintea lui Dumnezeu“ *(Stromata* VII, cap. 5).

Din evidențele arheologice, dar și din textele creștinismului timpuriu, reiese că închinarea creștinilor nu s-a format ca un cult public, ci strict limitat la o comunitate de inițiați, organizați pe mai multe straturi de intimitate față de nucleul cultic. Este vorba de participarea la euharistie. Un istoric al religiilor vede puternicele asemănări cu cultele denumite de mistere, ale Cybelei, ale lui Osiris și Isis, ale lui Mithra, dar cauza acestor aspecte nu poate fi redusă la condițiile de manifestare ale creștinismului, de semiclandestinitate sau chiar de religie ilicită în Imperiul Roman.

Că la baza cultului creștin se află o cunoaștere de natură mistică, o inițiere în cunoașterea unei alte lumi, care nu se dezvăluie ochilor trupești, este atestat de *Epistola către Evrei*. În ea se exprimă un sentiment comun iudaismului și creștinismului de după anul 70, undeva trebuie să continue principalul ritual al templului, intrarea marelui preot dincolo de catapeteasmă. Și acest lucru se petrece în templul de carne al fiecărei persoane în parte, așa cum tocmai am citit la Clement Alexandrinul. Această tradiție mistică este prezentă din abundență în literatura duhovnicească la Macarie cel Mare, Isaac Sirul, Dionisie Areopagitul, Maxim Mărturisitorul, Simeon Noul Teolog, Grigorie Palama, Nicolae Cabasila, și pînă la Siluan Athonitul și Sofronie de la Essex. E cea mai concisă listă posibilă.

Primele lăcașe de cult atestate arheologic (la Dura Europos) sînt doar funcționale, spații amenajate ad-hoc în case private cu altare amovibile. Tainele sînt aduse spre contemplare creștinilor prin omilii (cuvîntări), precum cea a Apostolului Pavel la Troa, și rugăciuni de mulțumire și cinstire, cu conținut dogmatic, precum rugăciunea anaforală.

Răsturnarea de situație din secolul al IV-lea, în care cultul creștin a fost aproape forțat să asume un rol de cult public și mai ales de religie civilă, a pus gînditorii creștini dintr-o dată în fața dificilei întrebări cum să ascundă și să dezvăluie, adică să facă publice, în același timp, taine adînci ale Dumnezeirii, taine pe care numai o asiduă contemplare și o practică ascetică le dezvăluiau în minte sau chiar dincolo de mintea omenească. Din această multiplă provocare, în care pe de o parte se aduceau creștinilor resurse de neimaginat pînă atunci, dar pe de altă parte li se cerea să umple vidul care se căsca în cetate prin abandonul zeilor, s-a născut gîndirea simbolică a lăcașului de cult creștin. Episcopi de mare anvergură intelectuală, arhitecți și mistici deopotrivă, au indicat mai multe căi de dezvoltare a marilor ansambluri de cult care au apărut în secolele IV-V. Două forme s-au desprins cu putere la începuturi: planul central, de la cerc la poligon, unde privitorul este forțat să perceapă locul cel mai sacru în centru, și planul bazilical sau rectangular, unde privirea este trimisă spre capătul de perspectivă răsăritean. Această elaborare simbolică a definit o disciplină și o funcție: hierotopia și hierotopistul, cel care traduce prin simboluri vizibile ceea ce alții văd cu mintea dincolo de formele materiale. În această gîndire, templul și cenaclul s-au întîlnit și s-au contopit într-o discurs simbolic atît de complex încît abia începem să-l descifrăm astăzi. Monumentele păstrate din Antichitate și din Evul Mediu, pe care le admirăm azi, sînt ipostaze ale acestei gîndiri. De aceea imitarea lor cvasimecanică riscă cel puțin o distorsionare a mesajului inițial, dacă nu chiar contrasensuri flagrante. Orice discuție despre lăcașuri de cult în ziua de azi trebuie să-și asume nu numai redescoperirea academică a gîndirii hierotopice, ci înțelegerea ei și identificarea cu ea a bisericii vii, care dă sfințenie unei construcții materiale.

■ ■ ■

Ioan Alexandru TOFAN

Despre creștinism și simțul realității. G.K. Chesterton

În *Hanul zburător,* Chesterton povestește despre felul în care lumea întreagă o ia razna. În liniștitul și foarte englezescul Pebbleswick-on-Sea, un bătrînel ciudat susținea într-o perorație publică, pe faleză, nici mai mult, nici mai puțin decît că civilizația engleză a fost întemeiată de turci (sau de sarazini, încă nu exista consens în această privință). Semnalmentele fizice și vestimentare vădeau clar credința sa neîntinată în Coran, transformată, în seara de început a cărții, în program politic și cultural, dar, mai grav, în subversivă luptă pe viață și pe moarte împotriva alcoolului. Marele Lord Ivywood găsește plină de sens această luptă și, prin urmare, declară prohibiție. Chiar în inima Imperiului Britanic. Încă de la începutul terorii, neînfricatul căpitan Patrick Dalroy și hangiul curat la suflet Humphrey Pump nu au ce face: trebuie să se împotrivească. Iau în spate firma vechii cîrciumi „La corabia veche“, la subțioară un butoiaș cu rom și cutreieră astfel țara, pentru a apăra vechea civilizație britanică de *eschaton*-ul trist al lordului.

G.K. Chesterton

© wikimedia commons

În toată cartea există însă un personaj a cărui limpezime construiește, contrapunctic, toată nebunia. Este Lady Joan, care „făcea parte din categoria acelor oameni în care un real simț al umorului se îmbină cu o aplecare spre plictis și melancolie“. La un moment dat, Chesterton o transformă însă, dintr-un personaj mai degrabă de contrast, într-un veritabil profet al realității lucrurilor: atunci cînd se întîlnește cu cîinele Quoodle și reușește brusc să îi cîștige simpatia.

Tot așa, un cîine era pentru ea un cîine, și nu unul dintre animalele superioare sau inferioare, nici un deținător al tainei sacre a vieții, ceva căruia trebuie să i se pună botniță sau ceva ce nu trebuie supus vivisecției. Știa că de un cîine trebuie să ai grijă, în adevăratul sens al cuvîntului, nu așa cum a avut grijă de cîinii galbeni din Constantinopol sultanul Abdul Hamid, a cărui biografie o scria acum Lordul Ivywood pentru colecția „Despoții progresiști“.

„Libera-cugetare este cea mai bună apărare împotriva libertății“.

Hanul zburător, Ereticii și *Ortodoxia* sînt cărțile pe care Chesterton le-a scris cu cea mai mare plăcere. Legătura dintre ele stă însă dincolo de text. Tot ce vreau să spun mai jos este că Lady Joan nu ilustrează, pentru mine, nimic altceva decît chipul luminos al credinței creștine.

*

* *

Provocat să își expună „filosofia sa de viață“, Chesterton face ceea ce numai un englez ar fi putut face: răspunde provocării. Principala problemă, miza căutării unei astfel de filosofii este aceea a găsirii unui echilibru, muzical aproape, al vieții: „Cum izbutim noi oare să fim deopotrivă uimiți de această lume și să ne simțim, totuși, acasă în sînul ei?“. Mirarea în fața miracolului lumii și familiaritatea cu el sînt, așadar, deopotrivă ingredientele „filosofiei“ căutate. O întreagă cultură europeană aflată sub perplexitatea inaparentului, a căutării elementului infinitezimal care, în sînul realului, zdruncină și răstoarnă realitatea își pune, probabil, aceeași întrebare. Chesterton formulează un răspuns, afirmînd răspicat că locul în care el trebuie căutat este chiar creștinismul.

Argumentele pe care le aduce sînt uluitor de simple. Apologia sa este strict una a bunului-simț, a cugetării sănătoase. Și, într-adevăr, sănătatea pare să fie principalul dar pe care creștinismul îl face omului. Tot el o face și pe Lady Joan să iubească primăvara și cîinii.

Ce împrospătează o gîndire și îi dă sănătate este taina paradoxală pe care creștinismul o pune în centrul întregii sale povești: credința în Întrupare. Ea eliberează puterea imaginativă a omului, libertatea de a se bucura de lucruri în absența unei înțelegeri definitive a lor, așteptarea calmă a neprevăzutului: „Omul poate înțelege totul cu ajutorul a ceea ce nu înțelege“. Dimpotrivă, nebunia înseamnă un exces de rațiune, tendința de a calcula și de a înțelege totul, de a ști cîte picături de apă compun marea sau, cu un alt exemplu celebru, de a afla cu exactitate pînă la ce înălțime s-a ridicat la cer Fecioara Maria. Creștinismul explică de ce poeții nu înnebunesc; logicienii însă, da. Autoritarismul rațiunii produce rătăcire.

Filosofilor moderni le fuge pămîntul de sub picioare pentru că, în încercarea de a sta pe picioarele lor, dezvrăjesc tocmai pămîntul care îi susține. Lor li se opun, arată Chesterton, tocmai ființele dotate cu cel mai mult bun-simț din lume, zînele: „Tărîmul poveștilor nu este altceva decît țara însorită a bunului-simț“. Zînele știu mai bine decît bieții filosofi că nevăzutul și misterul dețin cheile lumii, că „instinctul de a te minuna“ reprezintă adevăratul eroism, iar calea către victorie în lupta cu răul stă în acceptarea unor încercări aparent fără sens sau legătură cu lupta propriu-zisă; acceptare aflată în strînsă legătură cu libertatea, nu cu necesitatea. Lumea necesității, filosofice sau științifice, pare a fi condusă de un chelner obosit care știe că, oricine ai fi, dacă ți se face foame tot trebuie să intri la el să mănînci; lumea basmelor, dimpotrivă, este guvernată de un părinte grijuliu și bun povestitor care îi spune copilului că dacă nu mănîncă spanac nu va căpăta niciodată puterile supranaturale ale lui Popeye Marinarul.

Rezultatul imprevizibil al creștinismului înțeles astfel, ca poveste, este dobîndirea unui acut simț al realității, precum cel pe care îl avea Lady Joan.

(...) ne plac tuturor poveștile uimitoare fiindcă ating nervul vechiului instinct al uimirii. Acest lucru e probat de faptul că atunci cînd sîntem foarte mici nu avem nevoie de basme, ci doar de povestiri. Viața e suficient de interesantă. Un copil de șapte ani e captivat dacă i se spune că Tommy a deschis o ușă și a văzut un balaur. Însă un copil de trei ani e captivat dacă i se spune că Tommy a deschis o ușă.

Simțul realității este, într-un mod paradoxal, dobîndit abia în momentul în care ea poate găzdui miracolul. Asta o deschide spre propriile ei posibilități și, mai mult, o face inutilizabilă din punct de vedere ideologic. Ea nu poate fi înghesuită în pixul vreunui subinginer al istoriei, precum Lordul Ivywood. Cîinele Quoodle este un arbitru și un sever cenzor al ideologilor istoriei.

*

* *

De parcă nu ar fi fost suficient să te îndrăgostești de ea după felul în care privește lucrurile, Lady Joan mai intervine o dată, spre final, cu o voce coborîtă parcă din muzica dimineții: „Am descoperit că îmi place eroismul, dar că-mi displace cultul eroilor“. Din nou, *Ortodoxia* lămurește dificila frază.

Paradoxul central al creștinismului, formulat în dogma dublei naturi a Mîntuitorului, conduce la o „teorie“ a virtuții. Pentru antici, ea stătea într-un soi ciudat de echilibru înțeles ca ponderare a extremelor și „cumpătare“: calea de mijloc, căutată de întreaga filosofie mai insistent decît calea cea îngustă a vieții, despre care vorbește Evanghelistul Matei. Pentru creștin, dimpotrivă, el stă în conflict („coliziunea a două pasiuni aparent opuse“). De exemplu, curajul, cel care clădește sfinți și eroi, „înseamnă o puternică dorință de a trăi îmbrăcînd forma unei grabe de a muri“. În creștinism, nimic nu e căldicel, totul este radical și ultim. Natura lui Hristos nu este o întîlnire drăguță dintre omenire și dumnezeire, ci o tensiune cutremurătoare și inexprimabilă dintre cele două. La fel vede creștinul și virtutea ca echilibru al extremelor: „El separă cele două idei și apoi le exagerează pe amîndouă“. Pacea speculativă, teoria sau „cultul“ unei virtuți oarecare nu surprind acest aspect. În felul acesta, creștinismul scandalizează. Necruțător cu crima, iartă pe criminal; smerenia cea mai adîncă se naște în sfințenie, care este vîrful înnourat al umanității.

Morala Lordului Ivywood este una a cumpătării. Inspirată de bătrînelul de pe faleză, susținută cu argumente, sprijinită de autorități. Dar este, în sensul cel mai profund al termenului, stupidă. Revolta Căpitanului Dalroy e hilară, dar de bun-simț. Și, prin aceasta, eroică, iar Lady Joan iubește pe eroi. Creștinismul, născut din paradox și încredere în miracol, știe că nu este posibil să interzici, netam-nesam, lucruri oamenilor, fie ele și atît de periculoase precum romul. Reacția celor păgubiți, de a lua în spate firma hanului, sabia și butoiașul și a porni la luptă, este firească și frumoasă. Despoții progresiști și pe deasupra și vegetarieni, după cum se dezvăluie pe la mijlocul cărții, n-au decît să se supere.

Un accent aparte al filosofiei de viață a lui Chesterton, aici doar amintit, este cel politic. Democrația este firească pentru un creștin, dar nu ca ideologie, ci ca exercițiu firesc, real și deplin al libertății: „Putem spune de-a dreptul că libera-cugetare este cea mai bună apărare împotriva libertății“. Filosofii, mulțumiți din momentul în care au aflat de certitudinea pe care o dă propria lor cugetare, își duc liniștiți traiul într-o lume prost construită. Creștinii, pe de altă parte, știu că lumea nu poate fi lăsată așa cum este; că trebuie să luptăm pentru povestea pe care o spune și pentru firescul ei pierdut. În consecință, firma albastră și butoiașul cu rom sînt arme miraculoase cu care bunul-simț va repara, cavalerește, onoarea pierdută a realității.

*

* *

Lady Joan este politicoasă și amabilă. Nu vrea să îl supere nici măcar pe profetul de pe faleză. Iubește în mod natural cîinii și primăvara. Dar la un moment dat, se enervează, înconjurată fiind de atîtea netrebnicii cumpătate impuse de progresul moral. Și exclamă: „Eu nu vreau să fiu supusă la nici un fel de expansiune. Eu nu vreau să evoluez. Eu nu vreau să mă transform în ceva care să nu fie eu însămi“. Proiectul moral al Lordului Ivywood e stupid, pentru că suprapune, peste firea lucrurilor, născocirea unei perfecțiuni abstinente. Creștinul știe, dimpotrivă, că perfecțiunea lumii nu e de căutat în zare, ci în lumina caldă a amurgului și a zilei care a fost: în Paradisul ce trebuie recîștigat. Aici, lucrurile își păstrează tensiunea lor firească și felul de a fi ireductibil la nevoia omului modern de îmbunătățire ontologică. Aici, lucrurile sînt așa cum sînt, iar realitatea este reunită cu izvorul ei invizibil. Iar simțul realității nu este altceva decît simțul firescului, pe care creștinul îl traduce ca miracol cotidian, familiar și tulburător deopotrivă.

Citatele provin din: G.K. Chesterton, *Hanul zburător,* Editura ART, 2008; G.K. Chesterton, *Ortodoxia sau dreapta-credință,* Editura Paralela 45, 2002.

Mihaela PETROV

Victor Brauner – Domnul K., morfologia omului și gîndirea enciclopedică

Expoziția retrospectivă *Victor Brauner – Eu sînt visul. Eu sînt inspirația (Je suis le rêve. Je suis l'inspiration*) de la Muzeul de Artă Modernă din Paris (18 septembrie 2020 – 10 ianuarie 2021) a reunit o selecție importantă de opere din patrimoniul muzeelor din Franța și din prestigioase colecții particulare. Printre lucrările analizate în catalogul expoziției și cel mai des comentate în articolele apărute în presă și în revistele de specialitate se numără cele consacrate figurii *Domnului K.*, realizate în anii 1933-1934. În 1934, Breton vedea în figura Domnului K. „exemplul luptei artistului împotriva «tuturor forțelor de aservire a omului»“, scrie Jeanne Brun în catalogul expoziției de la MAM.

În 1933, an în care Victor Brauner devine membru al grupului suprarealist din jurul lui André Breton, artistul pictează tabloul intitulat *Oratorul (L'Orateur)*. Plasat pe un podium în mijlocul unui peisaj pustiu, „Oratorul“ amintește de manechinele trase de sfori la bîlciuri, pentru a provoca rîsul spectatorilor. Fluturînd tricolorul românesc, el este omagiat de un mic grup plasat în planul al doilea al compoziției, dominat de liniile sinuoase ale unui peisaj îndepărtat. Evenimentele tulburi care aveau loc în România par să fi fost sursa inspirației artistului. În același an, Brauner realizează un mic tablou *(Hitler*, 1934) în care trăsăturile recognoscibile ale dictatorului sînt contorsionate și mutilate într-o imagine premonitorie a consecințelor războiului. Amintind figura burlescă a *regelui Ubu* din scrierile lui Alfred Jarry, *Straniul caz al Domnului K. (L'Étrange cas de Monsieur K.*, 1933-1934) este mărturia umorului subversiv caracteristic operei brauneriene. Metamorfozele *Domnului K.* dezvăluie diferitele aspecte ale autorității exercitate de un personaj deopotrivă neliniștitor și respingător, lacom și naiv. Tabloul, compus din 40 de compartimente, este împărțit în două mari segmente, cel din stînga tratînd despre viața publică a personajului ubuesc, cel din dreapta despre viața sa privată. Figura *Domnului K.* este asociată cu aceea a mareșalului Paul Hindenburg, decorat cu toate însemnele puterii într-o acuarelă, o imagine care anunță dezastrele celui de-al doilea război mondial și lagărele de concentrare *(Fără titlu*, 1935-1936).

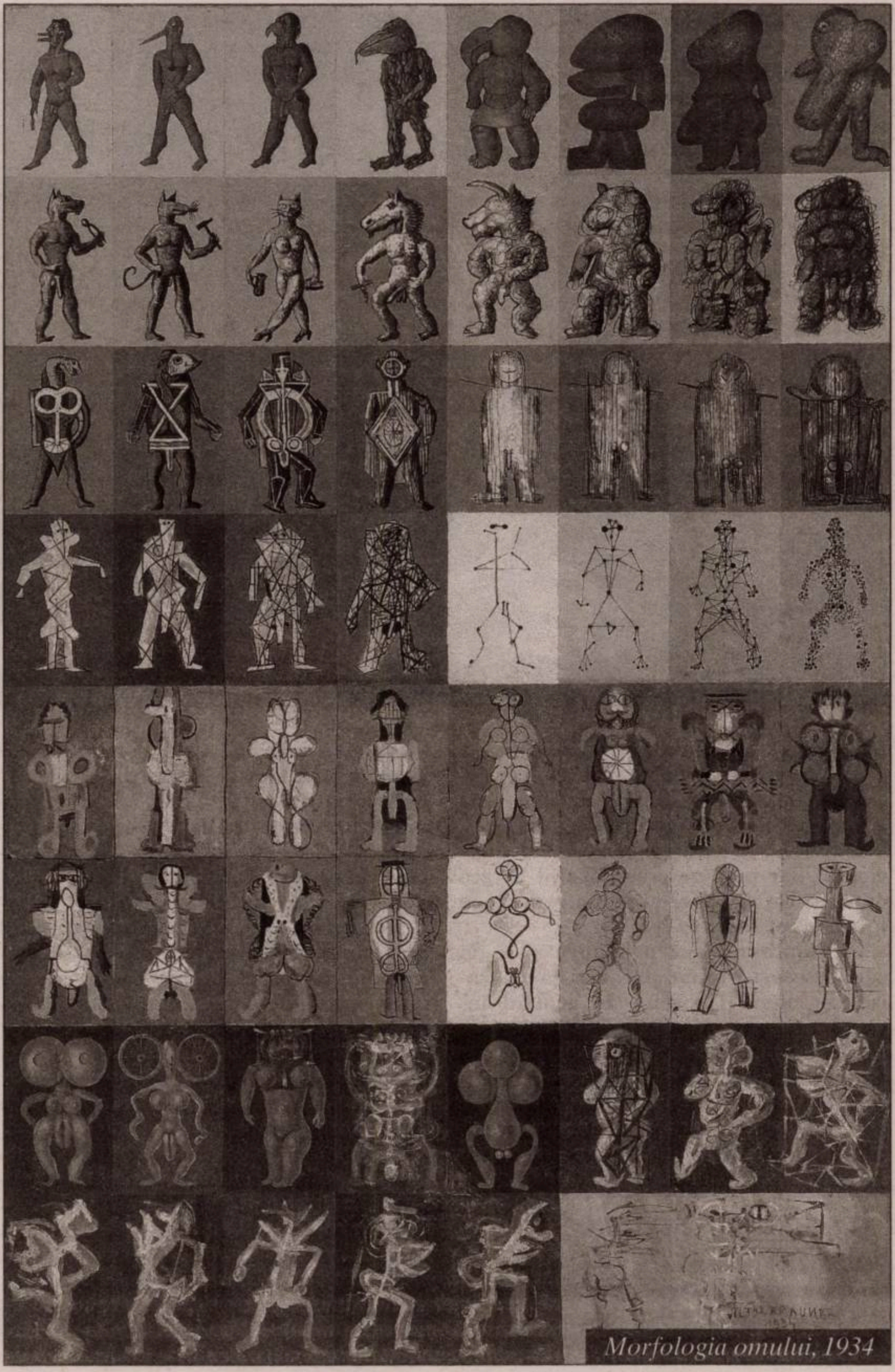
Morfologia omului, 1934

Anul 1934 este cel al primei expoziții personale a lui Victor Brauner la Paris, la Galeria Pierre (Pierre Loeb). Pictorul expune pînze purtînd amprenta creației suprarealiste, printre care *Forța de concentrare a Domnului K. (Force de concentration de Monsieur K.*, 1934). Conceput sub forma unui „diptic“ de mari dimensiuni, tabloul face parte din seria de lucrări create de Brauner în jurul misterioasei figuri a *Domnului K.* (1933-1936). Intitulată *Botte rose-blanche*, prefața catalogului expoziției este semnată de André Breton, care vede în figura monumentală a *Domnului K.* o „forță fundamentală“ privită din unghi politic și conformă *Suprarealismului în serviciul revoluției*. Lumea „hieratică, fantomatică“, născută din „imaginația violent dezlănțuită“ a pictorului, evoluează în spațiul neliniștitor „unde apariția duce o luptă crepusculară cu aparența“, scrie Breton.

Figura *Domnului K.* sugerează, simultan, *creația* și *distrugerea* ei. Dubla semnificație *viață / non-viață* din legenda hasidică a Golemului este prezentă în caricatura uriașului *Domn K.*, văzut deopotrivă *pozitiv* sau „benefic“ și *negativ* sau „malefic“. Figura și fundalul (alb/negru) sînt componente ce primesc potențial același rang. „Dublul“, reprezentînd cînd lupta dintre contrarii, cînd uniunea lor, va deveni o constantă în creația brauneriană. În scrierile păstrate în „caiete și carnete“, artistul revine de mai multe ori asupra ideii unui „întreg“ alcătuit din două componente care, prefigurînd „contrariile“, reprezintă un circuit închis, Alfa și Omega, început și sfîrșit, alb și negru, așa cum ele apar pe fundalul pe care este proiectată figura din tablou.

Trupul dezgolit al *Domnului K.* este acoperit cu „bebeluși“ din celuloid, „păpușele“ pentru joaca copiilor, pe care Brauner le găsește la unul dintre tîrgurile de vechituri din Paris. În eseul semnat de Even Maurer „Dada and Surrealism“, autorul asociază figura *Domnului K.* cu statuara unui zeu polinezian (A'a) din insula Rurutu, pe al cărui trup „germinează“ o populație în miniatură, pentru a sublinia existența corespondențelor între arta modernă și cea „tribală“ *(Primitivsm in 20th Century Art: Affinity of the Tribal and Modern*, ed. Wiliam Rubin, New York, 1984). Considerată ca una dintre reprezentările de seamă din tradiția polineziană, statuara, adusă la Londra în secolul al XIX-lea de misionarii britanici, a fost reprodusă în numeroase publicații.

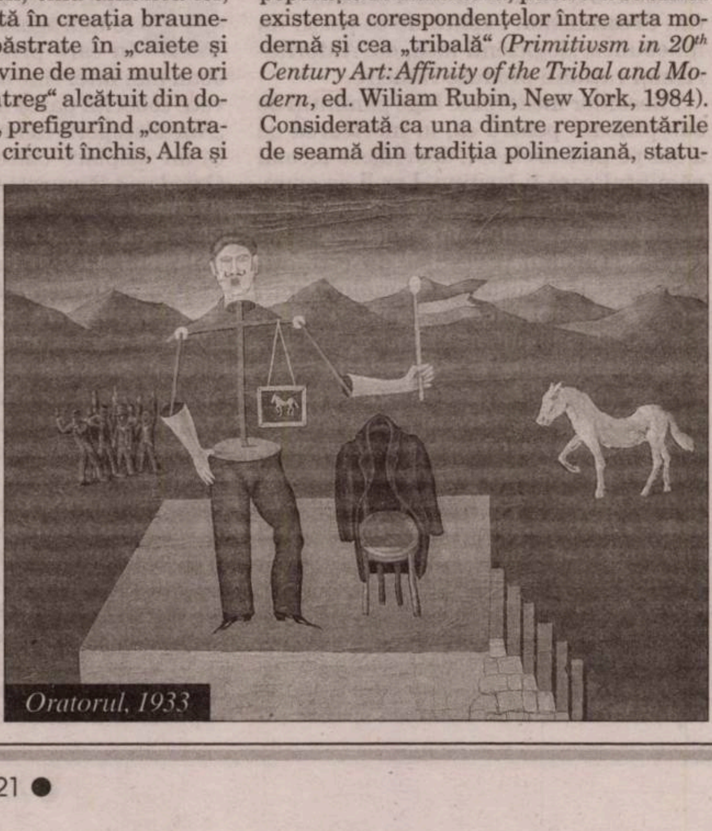
Oratorul, 1933

La începutul anilor 1930, Victor Brauner pictează o serie tablouri care înfățișează o „lume a începuturilor“ *(Racines étoilées*, 1930; *La pierre philosophale*, 1930; *Passivité courtoise*, 1930; *Composition*, 1930-1934). În *Forța de concentrare a Domnului K.*, dubla figură a *Domnului K.*, care ocupă întregul spațiu al tabloului împărțit în două segmente, amintește de legenda antică în care Cronos (Kronos), zeu al timpului, este *Kyros*, în greacă „Domn“ sau „Stăpînitor“, al lumii create prin uniunea dintre Uranus (bolta cerească) și Rhea (pămîntul roditor). Conform legendei, uzurpator al „forței“ tatălui, Cronos își înghite copiii din teama de a nu avea aceeași soartă. Printr-un șiretlic, în locul ultimului născut înghite o mare piatră, iar Zeus preia puterea în Olimp. În mitologia romană, Cronos se confundă adeseori cu Janus „bifrons“, zeu al porților deschise către trecut și către viitor. Întruchipare a Timpului (Kronos) în tabloul realizat de Victor Brauner, figura impunătoare a *Domnului K.* este imaginea „stăpînitorului“, în care Didier Semin vede „portretul-robot al tiraniei“ (Didier Semin, *Victor Brauner ou l'enchantement surréaliste*, Lausanne, 1999). Transformările figurii din tabloul *Straniul caz al Domnului K.* sînt urmate de seria *Morfologiilor omului* (1934), în care spațiul tabloului devine traseul unei figuri în mișcare, în perpetuă transformare. Anatomia umană este contaminată de elemente vegetale, animale sau minerale și transformată, printr-un proces reducțional, în construcții arhitecturale. Amintind de planșele enciclopedice, tablourile sînt compartimentate sub formă de *raster*. La începutul anilor 1960, artistul notează într-un caiet descoperirea planșelor enciclopedice păstrate în biblioteca școlii evanghelice din Brăila, unde fusese înscris pentru scurt timp, descoperire relatată ca unul dintre evenimentele care i-au determinat opțiunea pentru pictură (Arhiva Bibliotecii Kandinsky, Centrul Georges Pompidou, Paris). În *Morfologia omului (Morphologie de l'homme*, 1934), elementele disparate sînt mereu alăturate pentru a crea o „nouă realitate“. Pentru Brauner, realitatea fizică a omului există sub forma unor părți separate pe care artistul le reunește în funcție de combinații care se succed *la infinit*. „Iată membre suplimentare care se adaugă corpurilor prin ajustări imprevizibile, iată alte corpuri, aeriene sau pietrificate, pe care le putem atinge cu ochii, iată capete-fortăreață, pîntece ca un soare, sex în elice și o dezvoltare vegetală și animală în interiorul morfologiei umane“, scrie Sarane Alexandrian în monografia consacrată pictorului (Sarane Alexandrian, *Victor Brauner, l'illuminateur*, Édition Cahiers d'Art, 1954). Tabloul sugerează un traseu în care „începutul“ și „sfîrșitul“ devin *punctul 0* aparținînd unui spațiu dedicat figurii în mișcare, amintind de imaginile proiectate cu ajutorul unui aparat *(Laterna magica)*. Oglindind relația dintre elementele unei „combinatorii“ prin care un element este văzut ca o constantă fixă, opusul său fiind variabil, seria *Morfologiilor* dezvăluie etapele transformărilor sau multitudinea de aspecte aparținînd unui *model unic*. Prin repetiție și încasetare, „morfologiile“ reprezintă graficul transformărilor psihologice și materiale ale unei „figuri“ care aparține deopotrivă lumilor *reale* și *imaginare*.

■ ■ ■

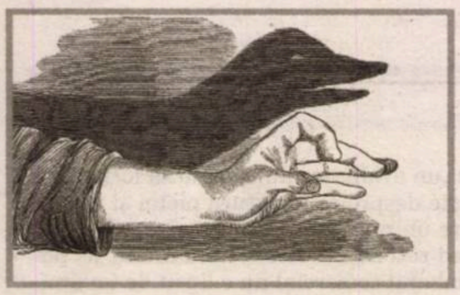

Iaromira POPOVICI

bazar

Vacanțe aproape extreme

Îmi zboară prin minte instantanee din diverse vacanțe. Într-o ordine mai mult decît aleatorie. În vacanțe mi se întîmplau mereu nenorociri: cădeam, mă loveam, îmi rupeam ceva. Toate la limita cu dezastrul. Nici una dintre întîmplările astea nu m-a dus chiar la spital și nu m-a lăsat cu vreo infirmitate, deși s-ar fi putut. Au fost, după mine, ca niște efecte ale interacțiunii cu o lume mai deschisă, mai abruptă, altfel decît cea cocoloșită de la București (deși și acolo stăteam pe afară, dar totul se desfășura într-un calm). Înțeleg că-n primul an în care am fost la mare, pe la 2 ani, era să-mi scot un ochi băgînd ambele picioare în același crac de la pijama și intrînd aproape cu ochiul în muchia de la pat. În anul următor împingeam singură un leagăn care mi-a ajuns, în final, în buză și mi-a spart niște dinți din față. Noroc că erau de lapte. Într-un alt an m-a mușcat cîinele negru vagabond Mircea pentru că m-am apropiat de el, cu intenții bune, dar necunoscute lui, în timp ce mînca. S-a dovedit, totuși, că nu era turbat. Într-un an, sania cu care mă dădeam a sfîrșit într-un pîrîu, eu sărind însă la timp de pe ea.

Era ca și cum întîlnirea cu nemărginirea, pompos spus, m-ar fi intimidat. N-am fost în stare să mi-o apropriez decît în asemenea moduri neîndemînatice. Ca și cum vecinătatea ei și interacțiunea cu formele ei de manifestare, atît cu marea, cît și cu muntele, m-ar fi copleșit prea tare și n-aș fi putut să le stăpînesc decît atît de stîngace.

Povestea asta a continuat și după ce am crescut, atunci cînd a mers mînă-n mînă cu procesul meu de maturizare. Pe la 13 ani am hotărît că pot și eu să sar un geam la „fațea“ ca să ajung mai repede în locul unde trebuia scuipat cel care se punea. Am făcut-o, dar pentru că nu eram obișnuită și nici îndemînatică, am căzut cu genunchiul pe cristalul mesei pe care sărisem și am făcut praf atît geamul, cît și cristalul, precum și inima bunicii mele care nu mă cunoștea în ipostaza asta dezlănțuită.

Da, era ca și cum stihiile din jur s-ar fi transferat în mine. Mă stăpînea deodată ceva mai aprig cu care restul eului meu nu avea mare legătură. Contactul dintre cele două se producea sub forma unui șoc și a unei calamități de buzunar.

Dar toate astea au fost și inițieri. Așa am descoperit că da, am curaj, dar nu e neapărat ceva ce mi se potrivește și că trebuie s-o iau mai încet dacă vreau să rămîn în viață. Mi-am aflat cu ocazia asta și limitele, și aptitudinile, și asta mi-a prins foarte bine. M-am definit și m-am autocircumscris.

Experiența finală, ușor catastrofică, din vacanțe a fost cea despre care am mai povestit, cea cu sania cu cai. Aveam deja 16 ani și venisem, pentru prima dată, singură la Cumpătu, în Sinaia, unde, pe vremea lui Ceaușescu, era o casă de creație pentru scriitori, pictori, muzicieni, cineaști etc. Mergeam acolo de mică, multe din întîmplările de mai sus s-au petrecut acolo. Era „țara“ mea. Contactul meu cu natura, porția mea de absolut montan. La 16 ani am venit cu o familie cît de cît cunoscută. Cred că m-au adus cu mașina. Am avut atunci pentru prima dată senzația lipsei de apartenență. Senzația că poți călători cu niște oameni cu care nu ai nimic în comun. Care nu sînt nici suficient de simpatici, spirituali, dar nici măcar de treabă. Cărora, practic, nu le pasă de tine. Senzația că ești singur în mulțime. Că ești un bagaj în mașina lor. Mă rog, am ajuns cu bine la destinație. Bagajul a fost luat cu succes. Am avut o cameră singură pentru prima dată în viață. Într-o vilă aproape de pădure, unde se știa că noaptea venea ursul. Că făcea ture pe la tomberoane, nu chiar ca în zilele noastre, dar suficient.

Sigur, în vila aia nu eram singură. Pe femeia care o îngrijea o cunoșteam chiar destul de bine. Dar era tot o străină. Și atunci am înțeles ce înseamnă se fii singur. Cum nu e nimeni cu care să mai împarți responsabilitățile și cum toate deciziile, de la ora la care te duci la masă la cum te îmbraci, pe unde o iei, cu cine te împrietenești, îți aparțin exclusiv. Nu e nimeni care să ți le gireze. Țin minte răspicat uriașa spaimă de atunci. Spaima propriului luat în mîini. Spaima realizării că, de fapt, totul e pe umerii mei. Sîntem doar eu și neantul, în momentele alea.

M-am definit
și m-am autocircumscris.

Am exagerat, desigur. Dar atunci am realizat consecințele acțiunilor noastre și responsabilitatea individuală. Am aceptat să mă sui într-un trenuleț de sănii inițiat, culmea, de un băiat mai mic. N-aveam nici eu destulă minte, la cei 16 ani ai mei. Săniile au luat o prea mare viteză și s-au ciocnit cu sania cu cai care mai făcea ture pe acolo, căutîndu-și mușterii. S-a terminat, din fericire, cu happy-end, pentru că cei doi cai ne-au sărit. Băiatul din față și-a spart capul superficial. Eu am fost zguduită de interacțiune, dar am rămas, totuși, intactă. Țin minte și acum momentul în care m-am ridicat de pe jos, ușor amețită. A fost ca-n filme: m-am uitat în jur și am pornit-o mai departe, cu o percepție ușor, dar suficient de schimbată asupra realității.

■ ■ ■

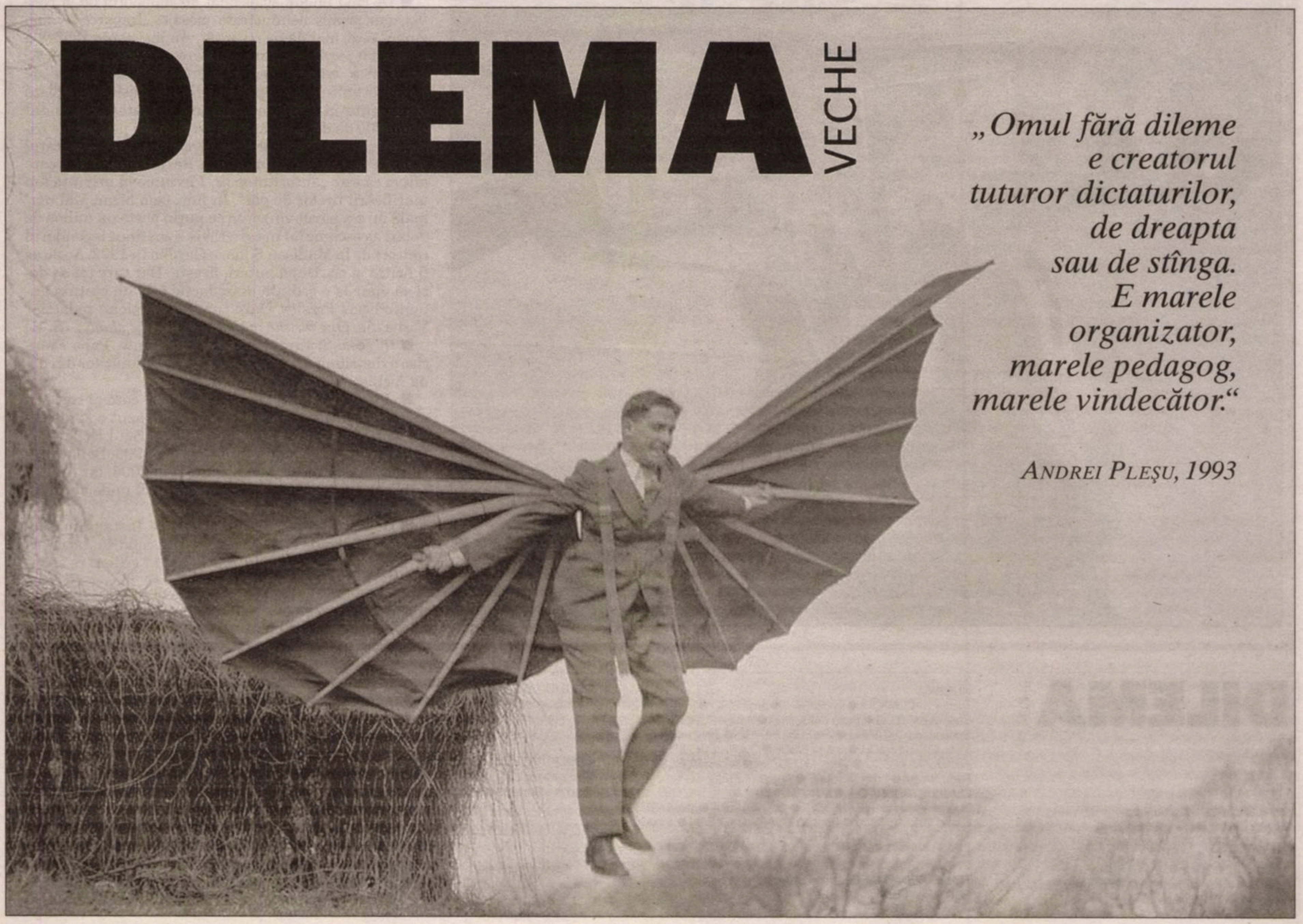

Cu ochii-n 3,14

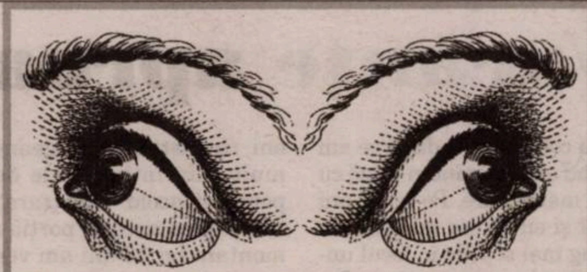

CÎND VINE VORBA DE UN ECHIVALENT POPULAR PENTRU CERTITUDINE, SE PARE CĂ REALITATEA TRĂITĂ S-A RETRAS ÎN RELATIVIZARE

■ O nouă temă de *wellness* preocupă capetele Occidentului german – bunăstarea picioarelor. Care e mersul originar, corect și cel mai sănătos? Mersul desculț, firește; aici sînt de acord cu toții. Cînd însă vine vorba de modul în care pășim, părerile sînt împărțite. Una dintre tabere susține că mersul corect se face punînd jos mai întîi călcîiul și apoi partea din față a labei piciorului. Tabăra adversă pretinde că pășind mai întîi cu vîrful și apoi cu călcîiul, ca atunci cînd mergi tiptil, pe vîrfuri, sau ca dansatorii, îți asiguri o viață îndelungată și plină de satisfacții. Adepții mersului pe călcîie îi acuză pe „tiptiliști“ că pășesc nefiresc, ca lighioanele sălbatice sau ca patrupedele, iar călcătorii pe vîrful piciorului îi acuză pe primii că au un mers agresiv, cazon, insuflat de stilul marșurilor militare. Tiptil sau nu, cert e că discuțiunea merge prea departe. (**M. P.**)

■ În istoria omenirii, fiecare limbă a găsit un echivalent popular pentru sifilis în funcție de vecinii de la care a fost luat; astfel, italienii, maltezii, englezii și germanii i-au zis „boala franțuzească“, francezii i-au zis „boala napoletană“, turcii – „boala creștină“, portughezii – „boala castiliană“, olandezii – „boala spaniolă“, polonezii – „boala germană“, dar și „boala franțuzească“, persanii – „boala turcească“, tahitienii – „boala britanică“, rușii – „boala poloneză“, japonezii – „vărsatul chinezesc“. O dovadă în plus a felului în care popoarele s-au dedulcit între ele. (**M. C.**)

■ Într-o zi, dintr-un motiv oarecare, am vrut să aflu ce este *valoarea de piață* (bănuiam cîte ceva, dar aveam nevoie de o certitudine). Și am găsit pe net această definiție: „Valoarea de piață este suma estimată pentru care o proprietate va fi schimbată, la data evaluării, între un cumpărător decis și un vînzător hotărît, într-o tranzacție cu prețul determinat obiectiv, după o activitate de marketing corespunzătoare, în care părțile implicate au acționat în cunoștință de cauză, prudent și fără constrîngere“. Am mai aflat, ca un fel de bonus, că „un evaluator nu trebuie să formuleze ipoteze nerealiste despre conjunctura pieței și nici să ia în considerare un nivel al valorii de piață peste cel obtenabil în mod rezonabil“. Astea fiind aflate, aș putea spune că limbajul comercial nu e lipsit de un anume farmec. (**D. S.**)

■ Potrivit unor studii, se pare că ciupercile sînt mai deștepte decît găinile. Au memorie și inteligență de recunoaștere spațială. Dacă le mîncați, e bine să știți ce le poate „pielea“. (**A. M. S.**)

■ De parcă realitatea trăită n-ar oferi oricum zîzanie și conflicte, Mediafax titrează rubrica de astrologie astfel: „Bombă cu ceas azi pentru patru zodii. Orice cuvînt spus greșit riscă să declanșeze un conflict de proporții“. Văd aici ceva aspirațional. Să ne fie rău, dar răul să fie împărțit democratic și echitabil ca să ajungă la toată lumea! (**M. M.**)

■ Nicolas Gentile, un patiser italian, a decis să renunțe la viața sa ordinară, s-a retras în pădurile din zona Abruzzo și a început să trăiască precum un hobbit. O veste bună, cred, pentru comunitatea hobbiților, căci sper că, pe lîngă mîncărurile lor tradiționale, se vor delecta de acum cu *torrone, amaretti, cannoli, sfogliatella* și alte asemenea minunății ale patiseriei italiene. (**S. G.**)

■ În Germania, procuratura a făcut percheziții și a confiscat documente de la Ministerul de Finanțe și de la cel al Justiției, într-o anchetă privind o spălare de bani despre care există suspiciuni că ar fi fost acoperită de oficiali din ministere. E vorba de niște plăți suspecte, de peste un milion de euro, făcute în Africa. Amintesc știrea asta pentru o oarecare relativizare: adică să nu ne mai închipuim că balamucul de la noi ne-ar face unici. (**A. M.**)

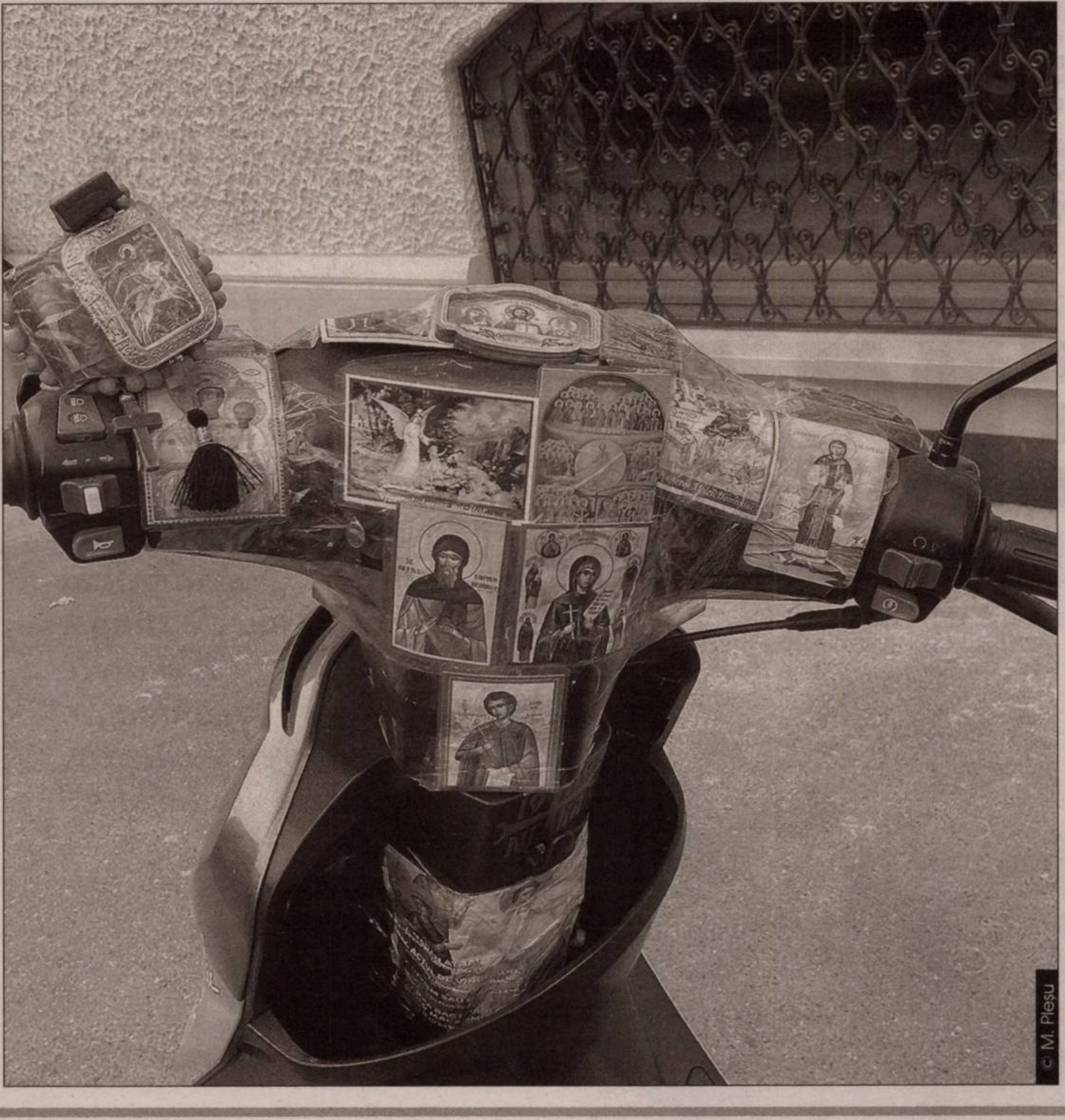

© M. Pleșu

ACUM, O ȘEDINȚĂ FIERBINTE ESTE CA ȘI CUM AI TRECE PRINTR-UN FEL DE GLUMĂ

■ De cînd mi-am suspendat abonamentul de la Netflix, am primit nenumărate mesaje: „Întoarce-te, mai gîndește-te, mai dă-ne o șansă“. Au insistența tandră a unui iubit părăsit. M-am ținut tare pînă acum. (**A. M. S.**)

■ *Ce se mai vinde.* Un borcănel plin cu fire de păr provenite din capul lui Elvis Presley, cu toată documentația care le atestă autenticitatea, s-a vîndut cu 72.000 de dolari. Părul a fost cules și păstrat de frizerul personal al lui Elvis. Interesant este că atestatul provine de la un anume John Rezinkoff, despre care aflăm că este „autoritatea nr. 1 în lume în privința autentificării firelor de păr“. În fine, cam bizar. Mai normală mi s-a părut vînzarea cu puțin peste un milion de dolari a costumului în care Elvis a susținut legendarul concert de la Madison Square Garden în 1972. Acolo aș fi licitat și eu. După puteri, firește. Dar tare mi-aș dori să apar la o ședință de redacție într-un costum autentic Elvis Presley. Oare cum ar reacționa redacția? Vorba aia: *One for the money, two for the show*... (**S. V.**)

■ În această vară deosebit de fierbinte, Papa Francisc a distribuit 15.000 de înghețate deținuților din două închisori din Roma. (**A. M. S.**)

■ „Pierderea unui părinte este ca și cum ai trece cu mașina printr-o vitrină pe care n-ai văzut-o și ale cărei cioburi le aduni apoi ani în șir“ – Saul Bellow către Martin Amis, într-o scrisoare din 1996. Bellow, părintele literar al lui Amis, a murit în 2005, iar Amis a publicat anul trecut o carte de memorii unde vorbește aproape numai despre el. (**M. C.**)

■ După clipul pe care l-a postat pe Instagram, Florin Cîțu se crede Superman. În alte condiții, poate că ar fi fost un fel de glumă, dar avînd în vedere ce se întîmplă, e posibil ca premierul chiar să zboare. Și dacă nu să oprească avioanele de pe cer, măcar să-și repare țiglele sparte. (**A. M.**)

DILEMA VECHE

REDACȚIA:
Dana CĂLINESCU (secretar general de redacție)
Marius CHIVU ● Radu COSAȘU ● Stela GIURGEANU
Andrei MANOLESCU (redactor-șef adjunct)
Matei MARTIN ● Matei PLEȘU ● Adina POPESCU
Iaromira POPOVICI ● Ana Maria SANDU
Dan STANCIU (art director) ● Mircea VASILESCU
Sever VOINESCU (redactor-șef)

RUBRICI:
Teodor BACONSCHI ● Ion BARBU ● Aron BIRO ● Paul BREAZU
Cosmin CIOTLOȘ ● Horia CORCHEȘ ● Andrei CORNEA
Codrin Liviu CUȚITARU ● Alin FUMURESCU ● Ionuț IAMANDI
Maria IORDĂNESCU ● Selma IUSUF ● Ovidiu LORENZ
Anca MANOLESCU ● Victor MOROZOV ● Adrian MUREȘAN
Radu NAUM ● Lorin NICULAE ● Andrei PLEȘU
Constantin RUDNIȚCHI ● Mihaela SIMINA
Bogdan-Alexandru STĂNESCU ● Oana STOICA ● Valeriu STOICA
Cătălin ȘTEFĂNESCU ● Bogdan TĂTARU-CAZABAN ● Teodor TIȚĂ
Andreea VLAD ● Rodica ZAFIU

TEHNOREDACTARE: Adrian DAMIAN
EDITOR WEB: Anda DOCEA

PUBLICITATE PENTRU PRINT:
floriana.coman@adevarulholding.ro

PUBLICITATE PENTRU ONLINE:
vanzari@ead.ro
dragos.stan@adevarulholding.ro

MANAGEMENT GRUPUL DE PUBLISHING:
Administrator Special: Constantin SANDU
Director Marketing: Steluța ZAMFIR
Coordonator Producție: Constantin DELTA
Director Distribuție: Dana ZAMFIR
Informații și reclamații ABONAMENTE:
0790.139.007 / 0790.139.009
(numere cu tarif normal, disponibile de luni pînă vineri, între orele 9 și 18)
e-mail: abonamente@adevarulholding.ro

ISSN: 1584-1669
Revistă editată de: Adevărul holding
Publicație auditată de: BRAT AUDIT TIRAJE
Tiraj: 7.850
Tipărit la Tipoart Idea Studio

Biblioteca Județeană

„Sînt vechi, domnule!“ (I.L. Caragiale)

FONDATOR **ANDREI PLEȘU**

DILEMA VECHE

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE ■ Anul **XVIII** ■ nr. **911** ■ 23-29 septembrie 2021 ■ www.dilemaveche.ro ■ 24 pagini ■ 7 lei

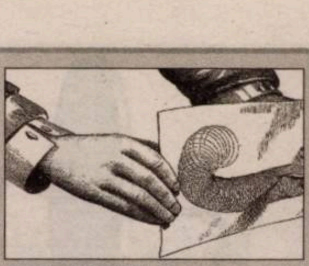

Andrei CORNEA

la **răscruce** de **gînduri**

3

ANDREI PLEȘU

„Instituții umanizate, oameni instituționalizați“

pagina **3**

STELA GIURGEANU

„Recunoștința“

pagina **19**

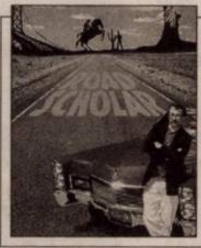

Dialog

ANDREI CODRESCU,
AURELIAN CRĂIUȚU,
COSTICĂ BRĂDĂȚAN

paginile **21-23**

Răgaz, huzur, amuzament

> *„Trăiam cum trăiam… greu, dar în oarecare huzur.“*
>
> *VASILE ALECSANDRI – „HAIMANA“*

Redacția DILEMA VECHE: Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, sector 2, 020331 București ● **telefon:** 0372.130.006 ● **e-mail:** dilema@dilemaveche.ro

Biblioteca Județeană
MUREȘ

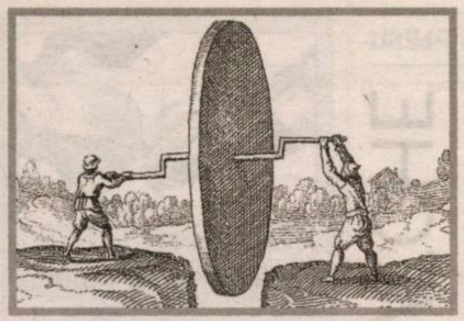

Teodor TIȚĂ

contraintuiția

Furii franceze

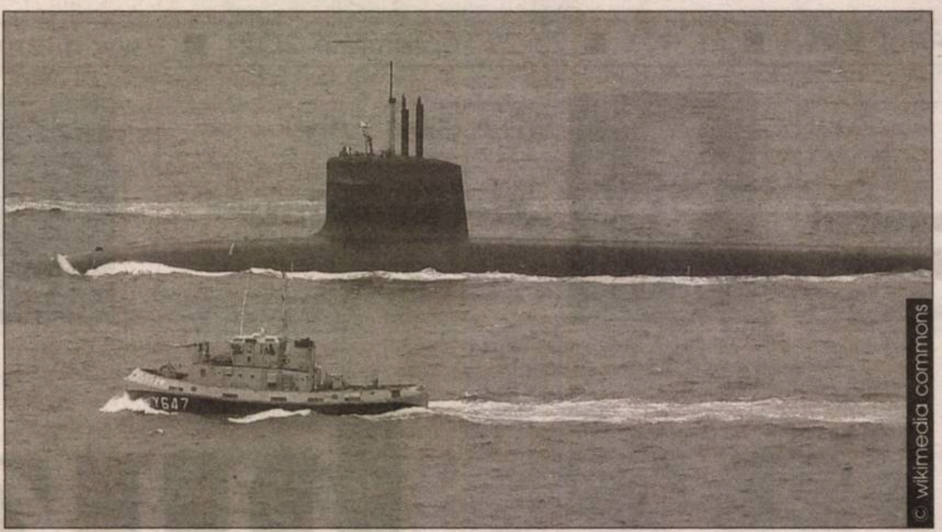

© wikimedia commons

Retragerea ambasadorilor pentru consultări este un semn că relațiile dintre țările implicate sînt la un nivel foarte scăzut. E un gest mai degrabă rar și folosit în general între state cunoscute ca avînd cel puțin un subiect major de dispută. Mai rar între aliați și parteneri. Dar exact asta a făcut Franța, după ce a aflat că Australia renunță la un contract de aproximativ 56 de miliarde de euro pentru construcția a 12 submarine convenționale cu ajutorul unei companii franțuzești. Dacă adăugăm și costurile de întreținere, întreaga afacere ar fi ajuns la imensa sumă de 90 de miliarde de euro pentru întreaga durată de viață a submersibilelor.

Și nu numai că renunță, dar o face pentru că a decis să se doteze cu submarine americane cu propulsie nucleară. Francezii nu au fost informați decît cu cîteva ore înainte de anunțul oficial, iar reacția lor a fost vecină cu apoplexia.

Însă semnele că australienii ezită erau acolo de mai multă vreme. Primul dintre ele ținea de cost. Inițial, achiziția ar fi valorat aproximativ 30 de miliarde de euro, dar la data anulării ei aproape se dublase. Apoi, Australia ar fi vrut ca submarinele să fie construite local, însă francezii de la Naval Group n-au dat semne că respectă prea mult capacitatea partenerilor de a se achita de sarcină și, potrivit Politico, și-au revizuit propunerile inițiale. O altă problemă a fost reticența franceză în privința transferului de tehnologie. Nu în ultimul rînd, australienii începuseră să aibă dubii cu privire la capacitatea partenerilor de a ține secretul cu privire la detaliile sensibile ale contractului după ce subsidiara indiană a Naval Group a fost victima unui atac cibernetic major.

Apoplectic, guvernul francez a vorbit pe mai mai multe voci și toate au folosit același ton. S-au folosit expresii ca „lovitură pe la spate“, „regretabil“, „lipsă de coerență“ etc. Președintele Biden a fost comparat cu Donald Trump. Ambasadorii de la Canberra și Washington au fost chemați acasă pentru consultări, echivalentul diplomatic al unei înjurături zdravene printre dinți.

Pierderea financiară pentru Franța este uriașă. La fel și cea reputațională, atît pe plan intern (pierderea de locuri de muncă), cît și pe plan extern, ambițiile Parisului de a fi un jucător mondial fiind zilele astea mai degrabă în zona ridicolului decît a realității verificabile.

În apărarea lor, francezii au cîteva argumente. Cel principal este că parteneriatul dintre Statele Unite, Marea Britanie și Australia (al cărui rezultat direct este contractul de achiziție a submarinelor americane) ar fi trebuit să țină seama și de interesele Franței. În primul rînd pentru că interesele de securitate din zona indo-pacifică (adică tentativa de a ține China în frîu) sînt împărtășite de toți actorii implicați. Apoi pentru că, dincolo de aspectele comerciale ale unui contract militar, regiunea Pacificului este casă pentru două milioane de cetățeni și 7.000 de soldați francezi.

Oficialii francezi au folosit acest context inclusiv pentru a repune pe tapet problema apărării comune europene și ieșirea de sub umbrela americană, însă declarațiile lor au sunat mai degrabă a mormăieli de frustrare decît a angajament ferm.

În treacăt fie spus, Naval Group, compania pierzătoare, e prezentă și în România și e unul dintre actorii principali în saga unui controversat contract privind modernizarea flotei militare românești. Contractul este în acest moment blocat prin tribunale. Într-o anchetă publicată în urmă cu două luni de jurnalistul Marian Păvălașc sînt subliniate rezerve serioase din partea unora dintre reprezentanții statului român: „Reprezentanți ai Ministerului Apărării au confirmat pentru Europa Liberă că înțelegerea cu Naval Group nu poate fi semnată pînă nu se termină lupta din justiție.

Pe lîngă acest motiv, reprezentanți ai Ministerul Apărării nu cred că Naval Group are dotările necesare în acest moment pentru a realiza corvetele pe șantierul naval de la Constanța, așa cum ne-au transmis mai multe surse din ministerul de resort.

Acest lucru a fost subliniat și de compania Damen în bătălia din instanțe. Naval Group și-a asumat că va dota șantierul naval din Constanța, va face transferul de tehnologie, doar după ce va semna contractul cu Ministerul Apărării, ceea ce nu s-a întîmplat nici pînă acum.

În acest moment, chiar dacă Ministerul Apărării ar dori să semneze contractul, partea franceză și reprezentanții șantierului naval de la Constanța susțin că prețul trebuie actualizat pentru că oferta a fost la nivelul anului 2019, iar între timp prețul a crescut“.

În privința paragrafului de mai sus, merită poate notat faptul că unul dintre criteriile principale ale licitației care i-a adus pe francezi la Constanța este cel al prețului mai mic. E greu să nu remarci unele asemănări cu scandalul de dimensiuni mult mai mari din Australia.

***Teodor Tiță** este gazda podcast-ului* În Centru *pe care îl puteți asculta pe oricare dintre platformele de distribuție (Apple, Spotify, Google etc.): https://open.spotify.com/show/5jSN6amOtenIsHn23aoOLQ*

■ ■ ■

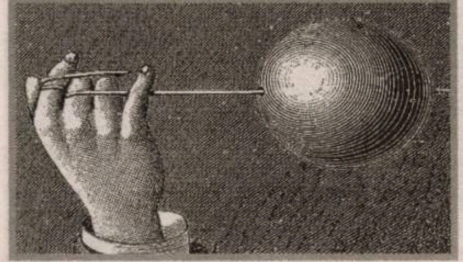

Matei MARTIN

mapamondul de buzunar

Rusia Unită: victorie cu miros de fraudă

Nu e nici o surpriză: Partidul Rusia Unită obține o nouă victorie la alegerile legislative desfășurate în week-end-ul trecut, timp de trei zile. Potrivit rezultatelor oficiale (încă parțiale), partidul prezidențial a obținut aproape 50% din voturi la nivel federal și va atinge în Duma o majoritate de două treimi (jumătate din cele 450 de locuri sînt atribuite prin vot la nivel federal, cealaltă jumătate fiind locuri ocupate prin vot local). Partidul Comunist se situează pe locul al doilea, cu aproape 20% din voturi – o creștere semnificativă care se datorează nemulțumirii crescute a populației față de partidul aflat la putere, dar și strategiei „votului inteligent“ promovate de Alexei Navalnîi. Alte trei sau patru partide mai intră în Duma de stat. În jur de 45% din populația cu drept de vot a participat la scrutin; mobilizarea electorală se situează la același nivel ca la precedentele alegeri. În 2016, votul pentru Rusia Unită a fost mult mai evident. De data asta, partidul prezidențial, aflat pe o evidentă pantă descendentă, și-a asigurat cu greu majoritatea necesară pentru a putea introduce modificări constituționale. Numeroasele acuzații de fraudă și manipulare nu par să umbrească această victorie pe care liderii de partid o califică drept „clară și hotărîtă“.

Mișcarea pentru apărarea drepturilor alegătorilor (Golos) consemnează aproximativ 5.000 de încălcări ale codului electoral, de gravități diferite. E o creștere de 30% față de alegerile legislative din 2016. Și pe rețelele sociale au apărut imagini care ilustrează posibile fraude la vot: urne desigilate înainte de ora oficială a închiderii, liste electorale manipulate, vot multiplu, îndemnuri la vot după încheierea campaniei, oameni aduși la vot cu autobuzul, voturi forțate, alegători-fantomă, observatori împiedicați să-și facă treaba, alegători amenințați etc. Aceeași organizație a observat, comparînd, de pildă, statistici cu prezența la vot, abateri aberante care nu pot fi explicate decît prin erori materiale ori fraudă. Și, dacă faptul că partidul Rusia Unită a obținut, la urne, mult mai multe voturi decît estimau cele mai optimiste sondaje electorale nu e neapărat o dovadă de fraudă, felul cum a decurs numărătoarea voturilor la Moscova trezește suspiciuni serioase. Duminică seară, Opoziția conducea în majoritatea circumscripțiilor din Capitală – pe alocuri, cu diferențe notabile. A doua zi, adică luni, pierdeau pe linie. Voturile electronice – introduse, pentru prima dată, experimental, doar la Moscova și în alte cîteva regiuni – au fost adăugate cu o inexplicabilă întîrziere și au modificat rezultatele finale în favoarea partidului lui Putin. O răsturnare de situație pe care Opoziția o pune pe seama fraudei, însă contestațiile nu au primit încă nici un răspuns din partea autorităților.

O răsturnare de situație
pe care opoziția o pune pe seama fraudei.

După cum observă *Die Welt*, s-a furat suficient încît să fie asigurată o majoritate confortabilă, dar nu atît de mult încît să bată la ochi. După experiența dictatorului belarus Aleksandr Lukașenko, acuzat de fraudă majoră la alegerile prezidențiale de anul trecut, și care a declanșat proteste în masă, Kremlinul nu a vrut să exagereze.

Doar cîteva sute de oameni au protestat, zilele trecute, la Moscova, pentru a denunța falsificarea rezultatelor. Opoziția democratică e mai fragilă ca niciodată. Numeroși lideri politici din Opoziție au fost împiedicați, sub diverse pretexte, să candideze; mediile independente sînt desființate; accesul la anumite link-uri de pe marile platforme online este restricționat; arestarea opozantului Alexei Navalnîi, destructurarea organizației sale, reprimarea altor opozanți și disidenți, descurajarea oricăror manifestații antiguvernamentale au subminat capacitatea de reacție a adversarilor lui Vladimir Putin.

Faptul că Partidul Comunist a ajuns acum cel mai puternic partid de opoziție în Rusia lui Putin ar putea fi comic. Faptul că cel mai puternic partid de opoziție e neputincios în comparație cu regimul de la Kremlin e tragic.

■ ■ ■

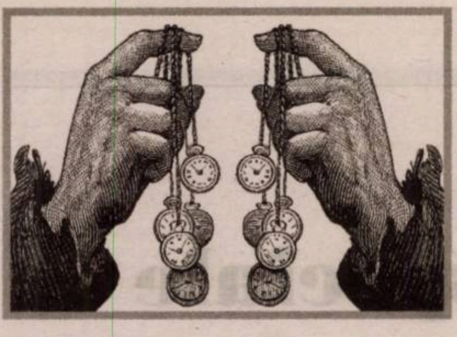

Andrei PLEȘU

nici **așa**, nici **altminteri**

„Așa e că pînă acum nu stăm nici bine, nici rău, adică nici așa, nici altminteri?“ (I.L. Caragiale)

Instituții umanizate, oameni instituționalizați

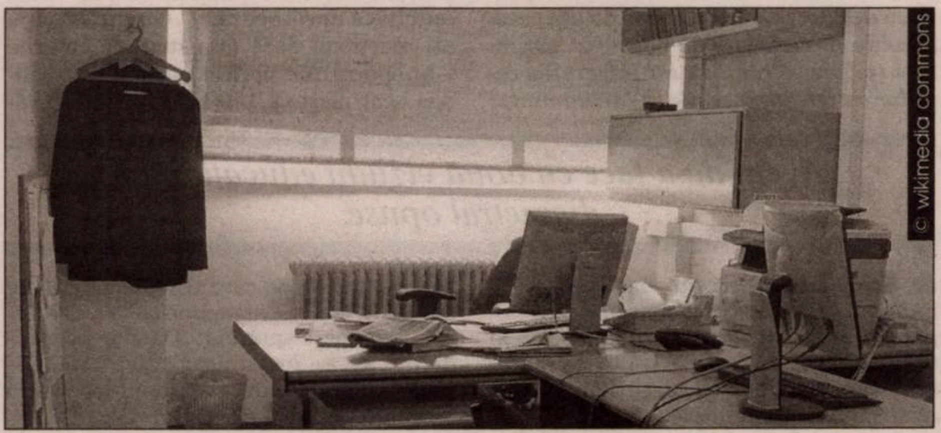

© wikimedia commons

Potrivit unei opinii romanțioase, instituțiile publice trebuie să arate cetățeanului un chip „uman“. Să-l ia cu binișorul, să se aplece asupra lui cu răbdare și înțelegere, să-l facă să se simtă ca acasă sau ca între prieteni. Sînt de acord că e nevoie de politețe, de cordialitate, de respect. Dar de aici și pînă la imaginea instituției-azil, care te oblojește ca o infirmieră devotată, e cale lungă. În ce mă privește prefer instituțiile care „merg ceas“, care au adică rigoarea și eficiența previzibilă a unui mecanism. Nu te alintă, nu ți se dedică orbește, nu se gudură pe lîngă tine, dar îți rezolvă problemele riguros și prompt. Nu e cazul la noi. Problema instituțiilor noastre e tocmai componenta lor „umană“, prea umană. Nu sînt niște angrenaje bine unse, ci niște alcătuiri de tip organic, niște vietăți capricioase, cu reacții greu de anticipat. Odată ce le-ai trecut pragul, te afli în plină aventură. Dacă ai noroc și te înțelegi „omenește“ cu reprezentanții instituției, o vei părăsi sedat, cu soluția în buzunar. Dar de regulă n-ai noroc. De regulă ai de a face nu cu un mecanism, ci cu o dihanie. Nu cu ceva funcțional, ci cu cineva dominat de umori, stări, impulsuri și inhibiții. Instituțiile noastre sînt cînd obeze, cînd anemice, cînd constipate, cînd incontinente, cînd bătoase, cînd blegi. Au migrene, crampe, amețeli, alergii. Sînt fie lacome, fie uscățive, fie gripate, fie convalescente. Ferească Dumnezeu să pici pe o indispoziție, pe o plictiseală difuză, pe un *spleen*. Trebuie să ai grijă cum vorbești și cum te porți. Trebuie să fii drăgălaș, cuminte, mulțumit cu ce ți se oferă. Modelul e acela al *clientului* care, aflat la tejghea, cere favoruri *vînzătorului* atotputernic. Observatorii apuseni n-au priceput niciodată această curioasă răsturnare a rolurilor. Ei știu că vînzătorul e acela care trebuie să-l atragă pe cumpărător, să-l îmbie, să-l convingă, să-l narcotizeze. Ei bine, nu! Vînzătorul e suveran. La fel, instituțiile. *Ele* trebuie înduplecate, curtate, confirmate clipă de clipă în suveranitatea lor. Au sensibilitățile și idiosincrasiile lor, au zile rele și zile bune, au stupori, melancolii și hachițe. Au „față umană“. Cum să nu-ți dorești, confruntat cu această patologie, structura rece, egală cu sine, a unui mecanism neutru, bine reglat?

Există, însă, și o patologie de sens contrar. Alături de instituții „umanizate“ în mod inadecvat, avem adesea de a face și cu oameni „instituționalizați“, adică înstrăinați de propria lor umanitate. Un caz clasic este *dictatorul*. Obișnuit să asume postura monumentală a unei instanțe suprapersonale, el nu-și mai percepe concetățenii ca *interlocutori,* ci ca petenți indemni. Dictatorul se substituie, uzurpator, instituțiilor legitime, adoptă impasibilitatea statuii și inviolabilitatea unui decret divin. Mișcarea lui seamănă tot mai mult cu aceea a unei păpuși mecanice, a unui Golem cu fiziologie standardizată. E o *schemă* inabordabilă, o abstracțiune cu efect criminal.

Un alt caz este *birocratul*. Și el a pierdut flexibilitatea vitală a umanității. E „instituționalizat“, în măsura în care a sacrificat, treptat, frăgezimea persoanei, grația spontaneității, sensul comunicării libere. Instalat, ca un mărunt subansamblu, în pîntecul aseptic al instituției pe care o slujește, el trăiește prin ea, respiră prin delegație, îți anulează, sinucigaș, chipul. Dictatorul ilustrează supraumanitatea arbitrară a instituției, în vreme ce birocratul ilustrează stearpa ei subumanitate.

În sfîrșit, un caz, din păcate, foarte răspîndit este acela al *autocratului:* la scară mare sau la niveluri mici, el nu mai poate deosebi între componenta sa privat omenească și rolul instituțional în care a fost distribuit temporar. Avem de a face, în fond, cu un exemplu banal de încurcare a borcanelor, explicabil prin infantilism, orgoliu prostesc sau pură sminteală. Ministrul care lucrează în nume propriu și în beneficiu propriu sau care își introduce familia sau gașca în circuitul ministerial evacuează, despotic, interesul public pentru a face loc bunului său plac. Dacă e ministrul Culturii, distribuie subvenții cum îl taie capul și cum îi dictează lista răfuielilor personale. Dacă e președinte de Academie, sprijină oameni și proiecte după criteriul simpatiilor și antipatiilor lui domestice. Dacă e director de muzeu, taie și spînzură încăpățînat, fericit să-și impună, în disprețul oricărui dialog, mica lui poftă „metodologică“. Autocratul țopăie în instituțiile țării ca găina în cotețul propriu: nu mai știe ce e al lui și ce e al celorlalți. Nu mai știe dacă mașina de serviciu e a lui sau a statului, dacă străzile sînt ale lui sau ale orașului, dacă fabricile, editurile și monumentele istorice sînt patrimoniu public sau anexe ale budoarului privat. Totul i se cuvine. Autocratul e o sinteză nefericită între ce e mai rău în om și ce e mai rău în instituții. E avortonul politic al democrațiilor necoapte. Abuziv la guvernare, resentimentar în opoziție și acru la pensie, autocratul e, azi, un personaj emblematic. În el supraviețuiesc, fără anvergură, reflexele dictaturii defuncte. Autocratul e, cu alte cuvinte, un *dictator de tranziție*.

(Articol scris în 2004
și din ce în ce mai actual...)

■ ■ ■

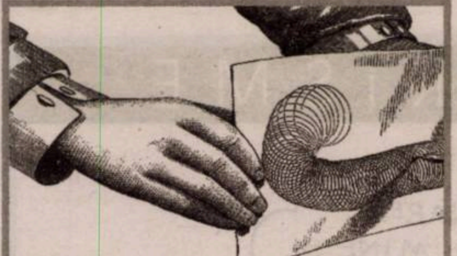

Andrei CORNEA

la **răscruce** de **gînduri**

Rostul literaturii

Are literatura vreun rost? Eugen Ionescu – se știe –, în rebelul și sarcasticul său *Nu,* ridica problema sub forma unei dileme ce admitea o unică concluzie negativă: „Dacă există Dumnezeu, nu are nici un rost să ne ocupăm de literatură, dacă nu există Dumnezeu, iarăși nu are nici un rost să ne ocupăm cu literatura“. Uite însă că literatura rămîne o ocupație constantă, de un oarece preț în ochii a destui oameni, trăitori în diferite momente istorice. Cum se explică asta? Să fi greșit Ionescu? Poate că nu, sau nu complet. Pur și simplu, alternativa lui e prea brutală. Nu știm, de fapt, să dăm un răspuns neclintit și definitiv la întrebare și ezităm mereu să ne decidem asupra felului cum ar trebui rezolvată dilema: ne găsim, mai întotdeauna și cei mai mulți dintre noi, suspendați cumva la mijloc între afirmație și negație, incapabili să ne hotărîm. (Excludem aici cazurile individuale, de inși cu totul deciși, într-un sens sau altul.) Nu sîntem aproape niciodată cu totul siguri nici că Dumnezeu există, nici că Dumnezeu nu există. (Eugen Ionescu însuși era în această situație.) Avem argumente pro destule, dar iute le combat și argumentele contra la fel de numeroase și puternice, iar cîntărirea lor poate lua o viață. Dar ce spun eu „o viață“? Multe-multe vieți și tot n-au fost de-ajuns.

Sîntem condamnați atunci la scepticism și oscilații de umoare metafizică. Dar, dacă așa stau lucrurile, înseamnă că o fundamentală incertitudine, insinuată pretutindeni în gîndurile și în viețile noastre și pe care nu știm să o alungăm în pofida tuturor eforturilor, poate fi făcută răspunzătoare de utilitatea și chiar de ființarea însăși a literaturii. Cînd totul pare nesigur, confuz și îndoielnic, dar nu pînă într-atît încît să se destrame în neant, cînd nu există țintă clară încotro să te îndrepți și nici drum rectiliniu pe care să calci, dar nu poți nici sta locului așteptînd zadarnic din altă parte sentința, nu-ți rămîne decît să ocolești îndelung, în speranța că vei ajunge undeva în cele din urmă. Și pare-se că literatura e o formă de ocol, o modalitate rafinată de a amîna scadențele, spunînd între timp fel și fel de povești, iar unii dintre oameni încep să scrie mai tîrziu acele povești.

Într-adevăr, dacă oamenii, încă din timpurile străvechi, ar fi avut siguranța absolută a prezenței zeilor sau zeului, de ce ar mai fi trebui să inventeze mituri despre ei, punîndu-le pe seamă o mulțime de invenții și chiar de imposibilități? Mai mult: a povesti ceva despre cineva care-ți stă în față, nemijlocit, e total delicat și nepoliticos. Povestim, în schimb, cu voluptate, lucruri despre absenți, îi bîrfim fiindcă știm că lipsesc un timp, pentru a-i evoca și a-i face prezenți virtual celor cu care împărțim masa, casa sau lumea. Iar miturile sînt întîi de toate astfel de bîrfe majore despre zei (nu întîmplător, amorurile și scandalurile lor ocupă atîta loc în mitologii), uneori și despre anumiți „eroi“ sau „semizei“, care au avut însă grijă să moară de mult. (Cum face Biblia cînd, de pildă, spune că Moise era gîngav.)

Invers, dacă omul ar fi absolut sigur că Dumnezeu sau zeii nu există, n-ar avea nici un sens să recite și să cînte despre ei, necum să-i bîrfească. Căci una e absența, alta non-existența. Cum să bîrfești non-existența? Așadar, pe lîngă faptul că ar lipsi altarele, templele, sacrificiile, rugăciunile, preoții, profeții, orgiile sacre, călugărițele și facultățile de teologie, ar lipsi și miturile. Și pentru că la început cîntecele sînt poeme cîntate, poate n-ar fi existat nici muzica. (Ar fi existat, în schimb, pictura sau sculptura, care redau realități tangibile.) Or, istoria literară o arată: din mituri s-a născut literatura, precum *Iliada,* ori, mai tîrziu, teatrul. Desigur, ulterior mitul s-a secularizat și sacrul s-a disimulat în profan; dar fără sacrul inițial, nici „secularul“ și profanul n-ar prea avea sens, așa cum valea n-are sens ca vale, dacă nu există deal. Așadar, în caz că oamenii ar fi fost întotdeauna și în general complet siguri de inexistența divinului, n-ar fi avut nici măcar literatură profană.

Literatura, în mare, e așadar fructul bine pîrguit, mustos și dulce (pe alocuri răscopt) al marii noastre incertitudini metafizice. E compensația noastră fericită pentru că, de cele mai multe ori, nu numai că n-avem credință, dar nici măcar o necredință strașnică n-avem.

■ ■ ■

Sîntem condamnați la scepticism
și oscilații de umoare metafizică.

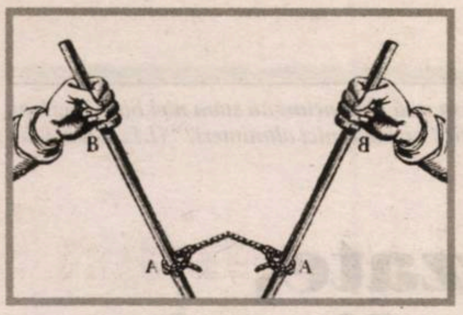

Alin FUMURESCU

nu ca-n perete

Poporul cu nevoi speciale

●●● așa că departe de mine intenția de a minimaliza subiectul școlilor pentru copiii cu nevoi speciale, care a aprins opinia publică din țară zilele trecute. Dimpotrivă. Subiectul este unul cît se poate de serios, dramatic de-a dreptul pentru toți cei afectați direct sau indirect – adicătelea pentru noi toți. Tocmai de aceea propun să ridicăm nivelul discuției, atît la propriu, cît și la figurat. La propriu, trecînd de la nivelul copiilor la cel al nostru, al românilor ca popor. La figurat, încercînd să înțelegem mai bine dacă există sau nu vreo diferență între „dizabilitate“ și „nevoi speciale“, avînd în vedere că și aici avem tabere bine înfipte în tranșee: pe de-o parte, tabăra celor pentru care distincția e una fundamentală, termenul „dizabilitate“ avînd o conotație evident peiorativă, iar ei preferînd „nevoile speciale“; pe de alta, cea a oponenților limbajului corect politic, pentru care ne pierdem vremea discutînd „conotații“ cînd ceea ce ar trebui să ne intereseze cu adevărat ar fi cum să rezolvăm o problemă dramatică. Îngăduiți-mi să cred că ambele „armate“ și-au săpat tranșeele într-un teren nepotrivit, căci mlăștinos.

După cum se cuvine cînd discutăm atît la propriu, cît și la figurat, să începem cu „propriul“, pentru că opinia publică are toate caracteristicile unui foc de paie: se aprinde rapid și se stinge la fel de repede. Avem această dizabilitate. De cînd scriu aceste rînduri pînă cînd le veți citi va trece un timp incredibil de lung pentru o atenție deficitară – să tot fie cîteva zile! Pînă atunci, „subiectul zilei“ (expresia e de la sine grăitoare, pentru că nimeni nu vorbește despre „subiectul săptămînii“) va fi cu totul altul, așa că o scurtă reamintire a faptelor n-are a strica nimănui: după ce în spațiul public a circulat informația alarmantă potrivit căreia, prin proiectul „România educată“, vor fi desființate școlile cu învățămînt special, ministrul Educației, Sorin Cîmpeanu, a declarat că nici poveste de așa ceva. *„Școlile speciale sînt cu adevărat speciale și trebuie să rămînă, iar integrarea copiilor cu cerințe speciale în învățămîntul de masă trebuie să fie susținută într-o manieră adaptată nevoilor fiecărui copil cu CES și într-o manieră treptată.“* În aceleași zile, în Statele Unite se discută despre desființarea cursurilor „pentru avansați“ (așa-numitele *„challenge courses“*), mai dificile decît restul, unele dintre ele (AP) „numărîndu-se“ la sfîrșitul liceului la nivel de colegiu și recunoscute ca atare.

Avem de-a face cu două viziuni educaționale diametral opuse.

La propriu, la o prima vedere, avem așadar de-a face cu două viziuni *(sic)* educaționale diametral opuse: cea „românească“ în care copiii cu nevoi speciale sînt ajutați mai mult prin integrarea într-o colectivitate „ne-specială“, și cea „americană“ (pe stil nou), în care, pentru evitarea discriminării, studenții performanți sînt aduși la același nivel cu ceilalți. Ambele viziuni, însă, au același scop – egalizarea. De jos în sus sau de sus în jos. Vă mărturisesc că văd mai multe argumente în favoarea abordării „românești“ decît a celei „americane“, dar discuțiile despre care dintre politicile educaționale ar fi mai benefice mi se par deopotrivă inutile și ineficiente în absența clarificării termenilor.

Despre ce vorbim, atunci cînd vorbim despre cuvintele astea frumoase precum „egalizarea șanselor“ sau „nevoi speciale“? Ajungem la situații absurde în care un ministru al Educației vorbește despre „copiii cu nevoi speciale“ cînd el însuși – și toți cei care îl mențin în funcție – sînt „adulți cu nevoi speciale“. Gîndiți-vă cum ați reacționa dacă ministrul de Interne v-ar spune că e perfect normal că a condus beat-mort cu 150 km/oră într-un cătun c-o stradă pe care trebuia să circule cu 15 km/oră? Ce ați spune dacă s-ar apuca să se apere spunînd: „Da, dar pe strada din sat se jucau doar cîțiva copii, fără dizabilități, care se puteau lesne feri de bolidul ministerial“? Dar dacă, Doamne ferește, vreunul dintre adulții ăștia cu nevoi speciale v-ar călca cu mașina copilul fără dizabilități? Pentru că asta face, la figurat, ministrul Educației, responsabil cu „România educată“ – calcă bunul-simț în picioare, iar temelia educației e bunul-simț. Și nu văd nici un părinte cu ochii-n lacrimi.

Iată de ce e musai să trecem de la „propriu“ la „figurat“ – altfel nu înțelegem de ce ne certăm (din nou). „Egalitatea“ e un cuvînt frumos, la fel ca și „libertatea“. E atît de frumos încît pentru el au murit milioane de oameni și-au fost distruse sute de milioane de vieți. De la Aristotel pînă la Montesquieu s-a tot tras semnalul de alarmă – egalitatea prost înțeleasă e mai nocivă decît orice dictatură recunoscută ca atare. Aristotel punea degetul pe rană cînd spunea că adevărata egalitate e echitate: dați egal egalilor și inegal inegalilor. Nu te apuci să-i dai un pian lui Ghiță Mureșan și nu-l obligi pe bietul Mozart să bată mingea de baschet. Fiecăruia ce și cît poate. Și mai simplu spus: cu toții avem nevoi speciale. De-abia dacă nu avem nevoi speciale, avem o problemă. Se cheamă că nu mai sîntem oameni și c-am rămas niște uniforme. Cine a experimentat comunismul sau Facebook știe despre ce vorbesc – despre omul statistic. Cum zicea Hannah Arendt: *„Eu nu contest că statistica are dreptate. Pe mine mă îngrijorează că are din ce în ce mai multă dreptate“*. Să ridice mîna cine n-are cont pe *social media!*

Oamenii „normali“ au, în mod normal *(sic)*, dizabilități – adicătelea abilități diferite. Unii sînt mai buni la pian, alții sînt mai buni la baschet sau la gătit. Cunoscuții știu cît de amorezat sînt de-o replică din filmul *Taken: „I don't have money, but I have a particular set of skills“*. Nici eu n-am bani, dar am alt *„set of skills“*. Alte abilități. Am terminat cu diplomă de sculer-matrițer la Brad, am făcut medicina și filozofia la Cluj, două masterate în științe politice, unul în Franța și altul în SUA, și-un doctorat în filozofie politică tot acolo. Le-am făcut pe toate fără să mă-ntreb dacă era normal să învăț pe dinafară *Scrisoarea III* a lui Eminescu, tabelul periodic al elementelor sau numele metacarpienelor. Îngăduiți-mi, așadar, să cred că așa educăm România – făcînd, iar nu vorbind despre ea. În westernul *Bunul, răul și urîtul,* urîtul are la un moment dat o replică: *„If you wanna shoot, shoot, don't talk“* („Dacă vrei să mă împuști, împușcă-mă, nu mai vorbi“).

Dacă vrem o Românie educată, haideți să ne educăm, în loc să tot vorbim despre reforma educației. Altminteri rămînem un popor cu nevoi speciale. Ba și cu dizabilități.

■ ■ ■

Mihaela SIMINA

accent pe istorie

Untul de la Florica

Anul acesta, în cursul verii, Banca Națională a Romîniei a lansat în circuitul numismatic o monedă de aur cu tema *200 de ani de la nașterea lui Ion. C. Brătianu.*

Personajul istoric, alături de familia sa, face toți banii. Totuși, BNR anunță un tiraj maxim de 1.000 de monede de aur dedicate lui I.C. Brătianu, cu valoare nominală de 500 lei. Ajung și acestea. Oare cît timp ne-ar ajunge banii de colecție pentru a cumpăra... unt de la Florica?

Cu toate insistențele mele, la domeniile și fermele regale nu pot obține untul de la Florica – zicea Regele Carol I.

Un alt *personaj,* total diferit, era de acord că untul produs la Florica (județul Argeș), satul unde locuia familia Brătianu, este de mare preț. Povestea începe cîndva pe la ora patru dimineața. Cam atunci obișnuia să se trezească Ion C. Brătianu, indiferent de anotimp. Cum era mare iubitor de ceai (și pretențios în ceea ce privește calitatea acestuia), omul politic găsea mereu tava de ceai pregătită lîngă pat, pe noptieră, pentru a-și putea face băutura de îndată ce se trezea. Îl bea cu puțin lapte, cu două cubulețe de zahăr, alături de două felii de franzelă cu unt. Unt de la Florica, firește. Vara, de regulă, untul îi era lăsat pe pervazul de la fereastra deschisă, să se mențină. Într-o dimineață oarecare de vară, domnul Brătianu nu a mai găsit untul la fereastră. Suspect.

A doua zi s-a trezit mai devreme (da, sună aproape imposibil și mai devreme de ora patru dimineața, dar nu-i) și a văzut o cioară care venise să mănînce delicatesa cremoasă de Florica. A încercat vreo trei dimineți la rînd să prindă untul înaintea păsării, dar nu a reușit. Neavînd de ales, a schimbat locul unde punea untul și situația a fost rezolvată. Simplu.

Tot simplu era și meniul zilnic al lui Ion C. Brătianu și mereu cam același, după cum relatează fiica acestuia Sabina Cantacuzino: *două ouă fierte, cotletă, cartofi copți cu unt (bineînțeles), un măr sau fragi.*

Noi, la masă, beam toți vin cu apă, adaugă Sabina Cantacuzino. Din producția proprie, de care se ocupa chiar domnul Brătianu. Acesta bea puțin vin alb, iar doamna Brătianu un păhărel cu vin roșu.

Ceea ce, de asemenea, face toți banii.

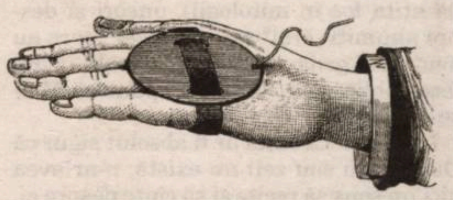

BARBURISME

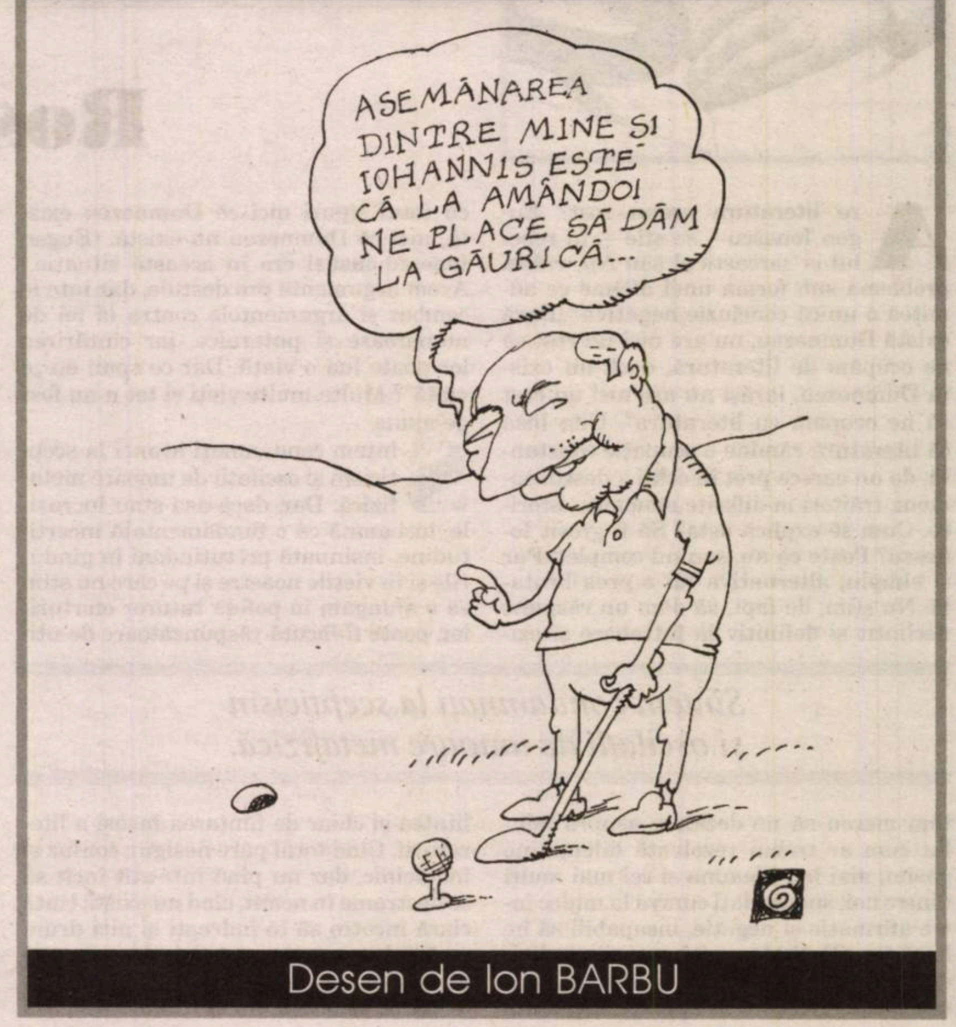
ASEMĂNAREA DINTRE MINE ȘI IOHANNIS ESTE CĂ LA AMÂNDOI NE PLACE SĂ DĂM LA GĂURICĂ...

Desen de Ion BARBU

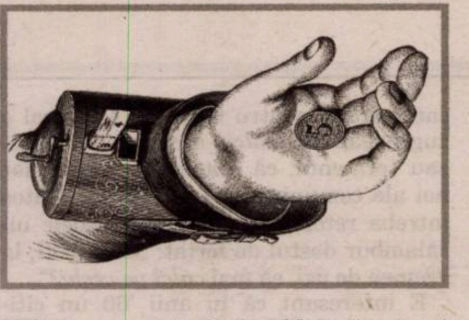

Constantin RUDNIȚCHI

viața de capital

Un congres neesențial și un an pierdut pentru economie

La ora scrierii și publicării acestui articol, marele congres al PNL nu și-a desemnat cîștigătorul final. Dar congresul, deloc important, în ultimă instanță, pentru România, prin tensiunile pe care le-a născut, prin pregătirea lui și prin controversele pe care le-a adus, a avut deja o serie de efecte asupra economiei românești.

Ruperea coaliției de guvernare a fost pusă pe seama alegerilor interne din PNL. Mai exact, programul de dezvoltare locală (PNDL) a dus la demiterea ministrului Justiției. Există comentatori ai scenei politice care sînt convinși că eliberarea din funcție a lui Stelian Ion a venit din cauza numirilor pe care acestea le pregătea în cadrul sistemului de justiție. Este posibil. Dar oficial și vizibil a fost că plecarea ministrului Justiției a avut loc după ce acesta ar fi refuzat să semneze PNDL. Un program de care premierul Florin Cîțu avea nevoie ca „de aer“ pentru „a moderniza zona rurală din România“ și, evident, pentru a avea șanse mai mari să cîștige președinția PNL.

România s-a trezit cu o ditamai criză politică și cu primele efecte ale acesteia. De exemplu, agențiile de rating au atras atenția că o schimbare de linie politică poate duce România în țările din categoria „*junk*“, nerecomandate investițiilor. A fost ca un semnal pe care experții acestor instituții financiare l-au transmis politicienilor români. Parcă le-ar fi spus: „Băgați-vă mințile în cap și apucați-vă de treabă“.

Mesajele agențiilor de rating sînt destul de clare: vor avea răbdare să vadă cum se sfîrșește criza politică de la București, nu se vor grăbi să reducă rating-ul de țară, dar dacă alianța de la guvernare nu se va reface și dacă va urma o schimbare a politicii economice (în ce situație? dacă ar reveni PSD la guvernare) este foarte posibilă o retrogradare a rating-ului României.

Instituțiile financiare internaționale au o mare calitate: ne spun cu claritate ceea ce vedem și noi foarte bine. În cazul de față, al crizei politice de la București, iese în evidență clar că primul an de guvernare de la alegerile din toamna anului 2020 a fost pierdut. Nu a fost începută nici o reformă serioasă. Era așteptată reforma administrației locale, iar în loc de aceasta, guvernul PNL s-a gîndit să continue un program dubios de finanțare a primăriilor. Era așteptată o reformă a administrației centrale, dar în locul ei, guvernul s-a apucat să facă noi angajări și să crească aparatul de stat.

Nivelul de încredere a scăzut vertiginos.

Acum, dezamăgirea a crescut atît de mult și nivelul de încredere a scăzut vertiginos încît puțini mai cred că obiectivele asumate de guvernare vor mai fi realizate. Un an a fost pierdut, din punctul de vedere al reformelor, și așa cum arată situația, în acest moment, sînt șanse mari ca și următorii ani să aibă aceeași soartă.

De asemenea, reducerea deficitului bugetar ar fi putut fi mai accentuată (fapt arătat de analiza din această vară a Consiliului Fiscal), dar cheltuielile au crescut generos, în unele situații. Din acest punct de vedere, va fi dificil ca România să se încadreze în termenii de reducere a deficitului bugetar conveniți cu Comisia Europeană. Totodată, situația politică precară pune sub semnul întrebării reformele pe care România s-a angajat să le facă prin planul național de redresare și reziliență (PNRR).

Criza politică a adus și o poziție publică tranșantă a organizațiilor patronale. Fără precedent, prin vehemența lor, reprezentanții oamenilor de afaceri le cer politicienilor mai multă maturitate și constată că preocupările publicului larg, ale mediului de afaceri și ale investitorilor, în general, sînt mult diferite de cele ale politicienilor și le cer acestora să se întoarcă la agenda cetățeanului. Limbajul organizațiilor patronale este extrem de direct, de-a dreptul brutal față de zona politică, dar arată fără echivoc o dezamăgire profundă. Antreprenorii și oamenii de afaceri așteptau reforme, dar au primit, în schimb, un an de neînțelegeri politice și de blocaje care nu au făcut decît ca economia să bată pasul pe loc.

Ieșirea USR-PLUS de la guvernare a coincis și cu o „decapitare“ a funcționarilor de rang înalt din administrație (prefecți, secretari de stat). O eventuală refacere a coaliției va însemna o revenire în funcție a celor de la USR-PLUS. Și tot așa.

Mai grav este că schimbările continuă și la nivelul companiilor de stat. Oamenii puși de fostul ministru al Economiei, Claudiu Năsui, sînt dați afară din consiliile de administrație și aduși cei de dinaintea lor. Totul se judecă în cheie politică. Eventualii profesioniști numiți la conducerea firmelor de stat de către foștii aliați politici sînt schimbați fără nici o remușcare. La acest capitol, al întreprinderilor de stat, totul seamănă cu ce s-a întîmplat în ultimii ani. Adică numiri politice și provizorii. Este rețeta perfectă pentru ca să nu se întîmple nimic, nici o restructurare, nici o eficientizare a activității, la firmele de stat.

Toate aceste ezitări și cedări sînt vizibile de la mare distanță, adică inclusiv de către investitorii financiari. Astfel, la sfîrșitul lunii august, dobînda pe termen lung, publicată de Banca Centrală Europeană, crescuse la 3,72%, cea mai mare valoare de la momentul declanșării pandemiei și după ce scăzuse la 2,72%, în ianuarie 2021, odată cu instalarea noului guvern.

A fost un an pierdut din multe puncte de vedere. Mai complicat este că nici congresul PNL, nici situația politică nu dau mari speranțe că anii viitori nu vor fi și ei pierduți.

***Constantin Rudnițchi** este analist economic.*

■ ■ ■

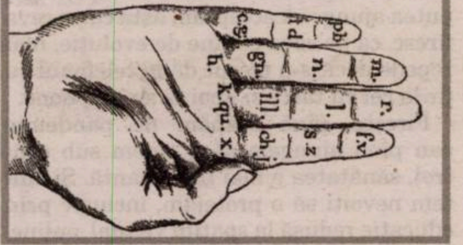

Codrin Liviu CUȚITARU

prezentul discontinuu

Cu mîinile murdare

Într-un articol din 1934, intitulat „Despre mîinile murdare“ și apărut la rubrica sa de fiziologii moderne, din *Adevărul literar și artistic,* G. Călinescu (Aristarc) făcea următoarea descriere naturalistă: „Despre impuritatea membrelor superioare la poporul român, s-ar putea spune multe. Mă mărginesc astăzi să exemplific această caracteristică autohtonă la unii încasatori de tramvai. Societatea de tramvaie din Capitală […] alege personalul său, în destul de multe cazuri, printre persoanele analfabete, cu falca de jos proeminentă și bestială. Ca să dea impresia virilității, încasatorii de tramvaie nu se rad decît rar, așa încît fața lor hirsută pe care apa nu poate pătrunde ia forma unei turbe murdare […]. Societatea nu dă șorțuri sau uniforme igienice, plăcîndu-i varietatea. Astfel, încasatorii se înfățișează îmbrăcați în dimii acre de sudori și unsuroase de secrețiuni. […] Comoara acestor funcționari o formează însă mîinile: niște mîini crăpate, brăzdate de șanțuri de negreață, unsuroase, pline de duhoarea funcțiunilor de peste zi. Moneda măruntă frecată de aceste mîini capătă miros și patină și ți se lipește de mînă. […] Societatea cultivă aceste gunoaie umane din lipsa obișnuită de bun-simț social al românului, pentru că nu-și închipuie că un călător ar putea pretinde ca încasatorul să aibă o ținută elegantă și cuviincioasă și o mînă dezinfectată sau acoperită cu mănuși“.

La scurt timp după publicarea textului, criticul primește o scrisoare anonimă, aparent, de la un încasator ultragiat (probabil că autorul celebrei *Istorii…* a inventat-o, dar, chiar și așa, misiva are farmec). El, „încasatorul“, îl acuză pe Călinescu de antiromânism și, cu aer de moralist mizantrop, îi face fiziologului literar următoarea observație: „Te vei mira, poate, că e invizibilă această strădanie a Societății de a ridica personalului capacitatea lui educativă, dar vei fi știind și d-ta că evoluția oricărei societății omenești își urmează un proces destul de lent […]. Se cunoaște critica ce s-a făcut formei fără fond și, prin analogie, poți face deducția logică […]. Civilizația nu a făcut niciodată salturi […]. Trăim toți în această Românie care are un popor suficient de înapoiat“. Prin urmare, apărătorul caracterului românesc autentic, necontaminat de obiceiurile civilizațiilor vestice, „prea avansate“ pentru posibilitățile noastre, îi cere lui Aristarc să-și retragă cuvintele. „Tulburat“ de neașteptata „scrisoare“, Călinescu „acceptă“ și, în „Chestia cu mîinile murdare“, ceva mai conciliant, afirmă că nu s-a gîndit „o clipă că acești oameni (încasatorii de tramvai, *n.m.*) n-ar fi niște ființe de treabă și că la urma urmei n-ar fi printre ei inși cu mîinile curate și cu oarecare știință de carte“. Totuși, el nu poate trece cu vederea îngrijorătoarea mentalitate pe fondul căreia s-a articulat moralizatorul „răspuns“ anonim, exclamînd: „Iată ceva tipic românesc. Eu spun: se cuvine să ne spălăm pe mîini, iar anonimul indignat sare în sus. Cum? Cînd Maiorescu atacă forma fără fond, vrei să mă spăl pe mînă, d-ta vrei să am mîinile curate numai după un secol de civilizație […]. Nu mă spăl. Nu trebuie *încă* să mă spăl“. Cu alte cuvinte, îmi asum lipsa de civilizație în numele retardului istoric. Sînt grobian, dar nu din ignoranță, ci din inadecvare cronologică. Nu cred în transformările grăbite și în revoluțiile timpurii. *Este prea devreme ca să mă schimb*.

Fiziologia călinesciană mi-a amintit o întîmplare din viața mea. În urmă cu mai mulți ani, pe cînd studiam la o universitate americană, un istoric (de acolo) pasionat de România m-a chemat într-o zi în biroul său ticsit cu cărți. Contactase o instituție importantă a statului român, prin intermediul unui intelectual cunoscut, aflat pe o poziție oficială serioasă în interiorul ei, cu o ofertă extrem de generoasă, la care el – americanul – lucrase ani în șir. Pe scurt, dorea să realizeze istoria poporului român în documente, ce ar fi urmat să apară la o prestigioasă editură din SUA. Bunul samaritean cerea instituției cu nume pompos din România alcătuirea unei echipe de istorici și traducători de înalt nivel profesional, care să facă munca. Toate cheltuielile ar fi fost suportate de partea americană. În acea zi, istoricul primise reacția instituției și, în speță, a intelectualului amintit. Ce conținea „beletul“ îngrijit computerizat și cu *entête* impozant? Ați ghicit, fără îndoială. *Era prea devreme* pentru țărișoara din Balcani să se angajeze într-o asemenea aventură culturală și academică… Drept compensație, personajul expedia cîteva poezii personale (în engleză), pe care destinatarul era rugat să le publice în vreun jurnal american. Profesorul ținea hîrtia – de unde veneau aidoma unui ecou lugubru cuvintele: „Nu mă spăl. Nu trebuie *încă* să mă spăl“ – cu mînă moale și mă privea descumpănit, neștiind ce să facă. N-am putut să-l ajut, dar i-am răspuns oficialului, în gînd, ca și Călinescu: „Nu te spăla și pace!“.

***Codrin Liviu Cuțitaru** este profesor la Facultatea de Litere a Universității din Iași. Cea mai recentă carte publicată:* Filozofia lucrurilor mici, *Editura Junimea, 2020.*

■ ■ ■

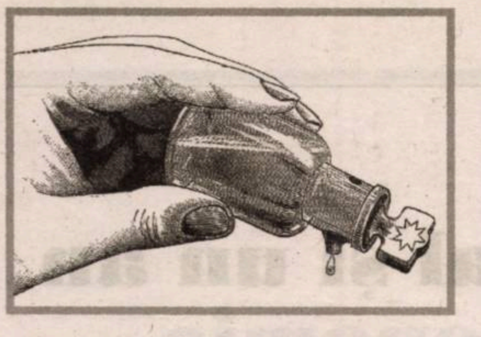

Rodica ZAFIU

cuvinte **nepotrivite**

Calcio-vecchio

Cuvîntul compus *calcio-vecchio* apare înregistrat, încă din 1958, în *Dicționarul limbii române moderne,* cu definiția „tencuială ornamentală care prezintă asperități și șanțuri pronunțate la suprafață"; termenul era considerat un împrumut lexical din italiană. În DEX regăsim o descriere asemănătoare – „gen de tencuială ornamentală cu suprafața zgrunțuroasă, dînd zidurilor un aspect arhaic" – și aceeași indicație etimologică („cuvînt italian"). De fapt, italienești sînt doar elementele componente ale compusului, nu și asocierea lor ori sensul specific al acestei asocieri. Orice verificare în dicționarele generale sau pe Internet confirmă absența termenului din italiană; sintagma *calcio vecchio* apare din cînd în cînd, dar în general cu înțelesul curent „fotbal vechi". Termenul italienesc pentru *var* (potrivit în contextul dat) este substantivul feminin *calce,* în vreme ce forma *calcio* corespunde unor omonime cu alte sensuri („picior", „fotbal", „calciu").

Inadecvarea indicării unei surse italienești a fost descoperită de autorii *Dicționarului etimologic al limbii române,* lucrare fundamentală în curs de elaborare și din care au apărut deja primele volume. În paginile consacrate primei părți din litera C, responsabil de volum (apărut în 2015) fiind Cristian Moroianu, forma *calcio-vecchio* este tratată în cadrul articolului *calciu*, cu o explicație foarte convingătoare: „pseudo-italienism creat probabil în românește din it. *calcio* (propriu-zis „calciu"), în loc de *calce* (s.f.) „var" + *vecchio* „vechi".

Termenul tehnic din domeniul construcțiilor este atestat – cu o variație grafică previzibilă (scrierea cu un singur *c* în *vecchio)* – în *Monitorul Oficial* din 23.10.1938, în descrierea unui imobil cu „tencuieli din *calcio vechio* ceruite". O descriere amănunțită există într-o lucrare a arhitectului Victor Asquini, *Indicator tehnic în construcții* (1945): *„Calcio Vecchio* (...) Pasta ce se aplică pe pereți se compune din 6-7 părți ipsos, 1-2 părți caolină sau tibișir, iar restul ciment (de preferință ciment alb). La aceasta se adaugă apă și clei" (p. 437). Autorul cărții provenea dintr-o familie de italieni, stabilită în România înainte de nașterea sa, dar cuvîntul, căruia nu-i găsim atestări similare în texte italienești din aceeași perioadă, era preluat din terminologia românească a vremii.

Calcio-vecchio apare și romanele lui G. Călinescu, de exemplu în *Scrinul negru* (1965) – „încăperile erau în boite ogivale joase, tencuite în *calcio-vecchio")* – și în *Bietul Ioanide* (1953), unde este asociat cu evocarea prostului-gust al noilor îmbogățiți, doritori de „castele cu bifore, cu portale de piatră și blazoane fantasmagorice deasupra ușilor, cu crenele la nivelul acoperișului și în loc de piatră – o suprafață țepoasă, realizată dintr-un *calcio vecchio* foarte proeminent. Aceste case aveau un aer de provizorat, ca niște decoruri de teatru". Arhitectul Ioanide exprimă o judecată foarte aspră asupra tipului de tencuială la modă în epocă: „Burghezii uzează acum *calcio vecchio,* care e o insultă adusă ochiului, o lepră cu pretenții... se mânjesc cu el sălile de restaurant sau cocioabele în ruină".

Procedeul burghez se democratizase totuși în anii '60, cînd o schiță literară de Aurel Leon (recenzată în *Gazeta literară),* purtînd chiar titlul „Calcio-vecchio", prezenta un grup de țărani colectiviști care cereau pentru Căminul Cultural o zugrăveală în *calcio-vecchio,* dar refuzau termenul, ca inadecvat vremurilor noi ale comunismului. Un bătrîn sfătos întreba retoric, exploatînd ideologic un calambur destul de forțat: „Cum poți, la vremea de azi, să mai *calci pe vechi?".*

E interesant că în anii '60 un cititor îi scria lui G. Călinescu, atrăgîndu-i atenția că folosea o formă greșită. Criticul îi răspundea pe un ton cam iritat: „Deși italienist (dar și în această calitate pot să greșesc, fie și din distracție) am folosit cuvîntul ca termen tehnic românesc curent în arhitectură (...). Dar n-am controlat și nu-mi voi pierde vremea cu ceea ce intră în sfera lingviștilor" *(Contemporanul,* 16.11.1962).

Termenul a fost și „tradus" *calciu vechi* (o formă pentru care există o atestare chiar în publicistica lui Arghezi). De aici, probabil, unele ciudățenii contemporane, de exemplu referirea la camere „cu *calciu*": „doresc să îmi fac cameră cu tapet, la ora actuala am *calciu* pe perete"; „vreau să pun tapet, se pune peste *calciu* sau să plachez...?" (tpu.ro).

Oricum, stabilitatea pseudo-italienismului este confirmată azi de firmele care produc materiale de construcții și care propun, de exemplu, „vopsea decorativă *calcio-vecchio",* „moduri de aplicare *Calcio Vecchio", „Calcio Vecchio* – plăcut la atingere, strălucitor, perfect pentru orice dormitor" etc.

■ ■ ■

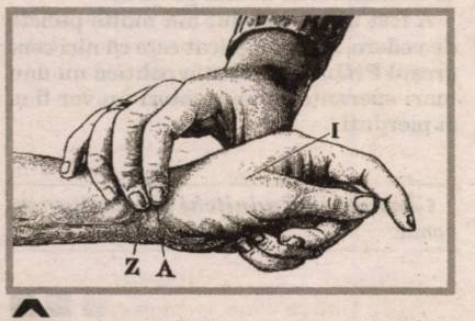

Horia CORCHEȘ

prof, viața mea

Oameni de încredere

În *Arta subtilă a nepăsării,* Mark Manson relatează experiența sa de călătorie din tinerețe, cînd a ajuns să stea pînă la cîte o lună în peste 50 de țări, dorind să experimenteze libertatea, să cunoască diversitatea culturală, dar și pe cea a raportării la viață, la valorile umanului. Alături de excesele trăite în această perioadă, despre care vorbește fără rezerve, găsindu-le locul în ceea ce a ajuns să reprezinte el ulterior ca om, explică faptul că atunci a înțeles că libertatea nu înseamnă nimic în sine, că a fi liber capătă sens doar în momentul în care poți să renunți la ea în favoarea unor alegeri, o observație de bun-simț, de altfel. Rostul vieții se identifică tocmai cu limitarea libertății, cu respingerea opțiunilor și cu decizia de a te angaja față de ceva. Nu mai știu dacă ultima dintre țările vizitate de el este Rusia, dar este țara unde, stînd aproximativ o lună, a ajuns să înțeleagă niște mecanisme interesante de funcționare a umanului și a relațiilor interpersonale. Ceea ce l-a șocat la început, pe el, provenit dintr-o cultură a politeții excesive, duse pînă la formalismul rece, glacial, a fost sinceritatea frustă, autenticitatea cu care rușii își manifestă gîndurile, chiar dacă acestea, uneori, pot părea jignitoare la adresa interlocutorului. Manson o numește o formă de eliberare prin acceptarea respingerii. Căutînd explicațiile acestei maniere de comunicare, găsește o explicație la profesorul său: anii grei ai comunismului, în care practic supraviețuirea era condiționată de un cerc al încrederii, de existența unor relații interumane pe care să te poți baza fără dubiu, au determinat oamenii să devină mai direcți și mai abrupți, pentru a putea să identifice mai repede și mai ușor potențialele persoane periculoase, dar și pe cele în mîinile cărora îți puteai pune viața. De fapt, era vorba despre construirea unor relații de încredere bazate pe sinceritate totală. Într-o societate a abundenței, cum sînt cele vestice, încrederea nu mai are valoare, superficialitatea este convenabilă în relațiile interumane, aparențele sînt ridicate la rang de avantaj.

Care este, însă, direcția înspre care vreau să duc explicația, folosindu-mă de acest mesaj al lui Mark Manson? Direcția este nenorocita asta de pandemie. Și fac încă un ocol. N-am fost un copil excesiv de sociabil. Poate și unde nu am locuit la bloc, în comunitate cu copii, ci în centrul orașului, unde jocurile de cartier erau inexistente. N-am avut decît puțini copii prin preajmă, și aceștia doar după ce am ajuns la școală. Dar tot ne mai adunam în unele zile să mergem la cules de castane prin parc, la jocuri de vînătoare cu tuburile tuberman prin curtea și grădina spitalului din apropiere sau la mai știu eu ce alte jocuri care se puteau juca pe acolo. Mai puțin sporturi, e drept, și, în această privință, recunosc o altă lipsă din copilăria mea. Părinții mei n-au fost preocupați să mă dea la vreun sport, au preferat să mă dea la pian, astfel încît nu am deprins gustul activităților sportive în copilărie, abia ceva mai tîrziu, spre sfîrșit de liceu, și numai în forma celor ce țin de mersul pe munte, drumeții, puțin alpinism. Și abia mult mai târziu, acum, de cîțiva ani, al sporturilor de întreținere și de agrement.

Direcția este
nenorocita asta de pandemie.

Revenind, spuneam că nu am fost un copil foarte sociabil, pentru că nici nu am avut mediul favorabil în copilărie. Dar totuși, măcar începînd cu mersul la școală, am fost pus în situația de a interacționa real cu alți copii și de a-mi dezvolta abilitățile de comunicare. Școala, în format fizic, te obligă la acest exercițiu, în care sinceritatea se manifestă ca formă de relaționare mai autentică, pentru a ajunge și la argumentația lui Manson. Relațiile interumane prind formă în acest mediu, cu sinceritatea sau intuirea falsității, cu încrederea sau rezerva față de cei falși, cu tot spectrul, în cele din urmă, al poziționărilor posibile față de celălalt.

Aud vorbindu-se în multe contexte despre avantajele educației online, ba chiar nume grele, formatori de opinie și autorități în domeniu, susțin educația online, o văd ca viitor al omenirii, ca opțiune superioară educației față în față. Unii afirmă că abia așteaptă să revenim în online, e mai comod, cîștigăm timp, nu ne mai expunem, nici măcar nu trebuie să ne mai luăm pantaloni călcați pe noi. Și mi se pare că nu aud bine, mi se pare că ceva din realitate glisează spre ficțiune, așa cum viețile noastre glisează spre virtualitate. Ajungem să punem pe piedestal o comoditate în care, de fapt, facilităm aparențele, falsul, lipsa autenticității în relațiile interumane. Pentru că, din spatele unor ecrane, niciodată nu se vor putea naște prieteniii autentice, nu se vor putea naște iubiri autentice, nu se vor putea naște emoții reale. Poate, pentru noi, adulții, care sîntem în fața ecranelor la job, nu e atît de grav, dar pentru copiii noștri, pentru elevii noștri, pentru studenții noștri e devastator. Le oferim o cultură a aparenței, nu una a autenticității. Mi se pare incredibil și înspăimîntător cît de repede am putea ajunge să acceptăm asta ca pe ceva firesc, ca pe ceva ce ține de evoluție, mai repede decît s-a trecut de la telefonul cu fir la cel cu taste și apoi la smartphone.

Firește, pînă scăpăm de pandemie sau pînă ajungem să o ținem sub control, sănătatea e mai importantă. Și sîntem nevoiți să o protejăm, inclusiv prin educație redusă la spațiul virtual, online. Dar ce mi-aș dori ar fi să nu mai aud nicăieri și de la nimeni o glorificare a acestei forme de îndepărtare de real.

Și, ca să fac legătura cu sportul, mai amintesc pe scurt și uriașul deserviciu pe care educația online îl face sănătății. Chit că sistemul nostru de învățămînt, la nivel de infrastructură, nu are încă posibilitatea să susțină performant sportul în școală (e un alt subiect, amplu, acesta), că există multe școli cu săli sau terenuri de sport insuficient de spațioase sau de bine dotate încît sportul în școală să poată fi practicat de elevi cu rezultate maximale, totuși orele acelea sînt extrem de importante pentru copii, pentru sănătatea lor, pentru sănătatea societății de mîine. Ceea ce fac online, pe covorul din sufragerie, este mai mult o glumă. Una proastă.

Ne permitem, tehnic vorbind, să susținem o educație online, să ne mutăm cu totul online, să fim politicoși în spatele unor ecrane, dar nu ar trebui să ne permitem să punem interfețe între noi, dacă ne dorim să mai putem avea relații umane bazate pe încredere, pe sinceritate, pe autenticitate.

Horia Corcheș *este scriitor și profesor de limba și literatura română.*

■ ■ ■

Emil BELU

Un GPS literar

Cartea lui Mircea Gheorghe, *Bucuriile și capcanele lecturii*, Editura Ideea Europeană, 2020, este un instrument de lucru binevenit. Scrierea mi se pare o utilă introducere în necesarul proces de orientare a cititorului în arta lecturii. Nu e vorba de ruperea legăturilor cu trecutul, de părăsirea „galaxiei Gutenberg“, ci de o abordare conformă cu noile tehnologii informatice, o armonizare cu multiplele suporturi de stocare oferite de „galaxia Bill Gates“. În contextul actual, al exploziei Internetului, al unei sufocante oferte mass-media, „rătăcirea“ cititorului – căci despre el e vorba – în acest labirint modern este inevitabilă. Inițierea devine o etapă necesară pentru cei dornici de priponul la „ieslea“ literaturii.

Varietatea ofertei literare și diversitatea gusturilor individuale sînt reale probleme ale alegerii optime, mai ales pentru începători, iar o minimă instrucție în domeniu pare o etapă necesară în această veche îndeletnicire umană. Dacă nu reușește să elimine total hazardul, cel puțin îl atenuează. Iată de ce volumul autorului poate fi un important vector orientativ, un GPS, ca să folosesc un acronim la modă, de a cărui utilitate nu ne îndoim.

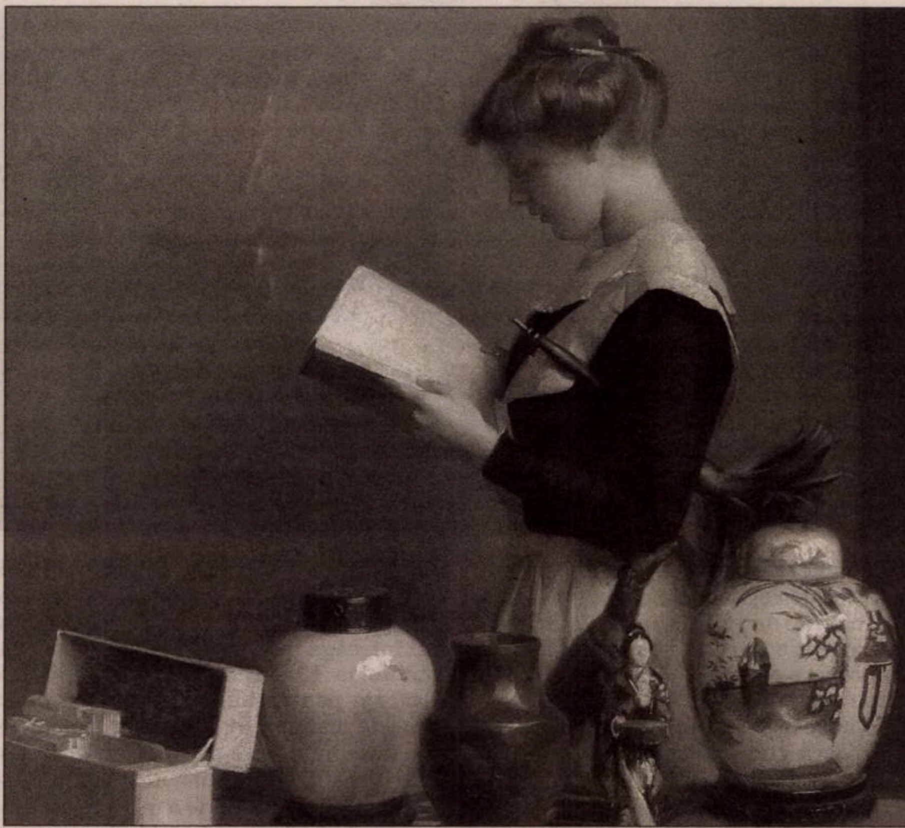

S-au scris nenumărate cărți care tratează acest delicat subiect. Cartea lui Alberto Manguel, *Une histoire de la lecture,* amintită și în volumul lui Mircea Gheorghe, este o capodoperă a genului. Opiniile argentinianului sînt jaloane sigure într-o căutare necesară.

Nu mai puțin interesante sînt și opiniile Mariei Zambrano, adevărate reflecții filozofice –discipola lui Ortega y Gasset, cum bine se știe –, care se întreba: *Mais pourquoi écrire si la parole existe?*

Citirea apare ca un reflex necesar, asemănătoare cu scrierea la celălalt capăt al firului nevăzut ce leagă pe cititor de autor. Că firul mai are și noduri, e de înțeles, iar cartea în discuție este un bun ghid în dezlegarea acestor inevitabile obstacole ivite în calea pasionatului de lectură. Sînt sigur că cititorul nu va lua *mot à mot* recomandările, asta este de la sine înțeles, dar i se propune o gamă de opțiuni din care poate alege. Și asta nu e puțin. Gustul propriu va alege subiectul ce intră în rezonanță cu propria coardă, cu vibrația atît de diferită de la un cititor la altul.

Nu de puține ori, „acordarea“ se face pe o notă falsă, fenomen generator de confuzii, cea mai frecventă fiind cea dintre realitate și ficțiune. Don Quijote, celebrul *hidalgo* din romanul lui Cervantes – „lumină și oglindă a întregii cavalerii rătăcitoare“ –, își începe aventura luptînd împotriva morilor de vînt, captivat de universul fictiv al romanelor cavalerești.

Autorul menționează avertismentul scriitoarei americane Edith Wharton în privința pericolului lecturilor inadecvate, generatoare de impostură, ba chiar periculoase: „Puține vicii sînt mai greu de eradicat decît cele considerate, în general, virtuți. Primul dintre ele este lectura (...)“. Ravagiile bovarismului, spre exemplu, vin să ilustreze cît se poate de bine reflecțiile prozatoarei americane.

Această introducere în abordarea optimă a lecturii, despre care dă socoteală cartea lui Mircea Gheorghe, nu este exhaustivă, ar fi și imposibil, dar mi se pare acoperitoare prin evantaiul răspunsurilor la întrebările esențiale. Mă gîndeam la contribuția criticii, mai ales a celei de întîmpinare, în orientarea posibilului cititor – călăuză necesară în găsirea „oazei“ din acest imens deșert cu nisipuri mișcătoare. Orientarea lectorului, cum bine se știe, ține de propria sensibilitate literară, de scara de valori și propriile etalone. Nu trec nepăsător pe lîngă critică, dar o iau drept informație utilă, nu verdict de tip ghilotină, iar critica „constructivă“ sună a oximoron. Dacă l-am citi înainte pe Sainte-Beuve și am ține cont de aversiunile lui literare – și nu numai! –, i-am mai citi pe Baudelaire, pe Flaubert? *Tel arbre, tel fruit*, celebra etichetă a criticului francez, miroase a răzmeriță, nu a critică obiectivă. Dacă ne lăsăm influențați de sarcasmul lui Șerban Cioculescu relativ la deghizările „personagiului“ Mateiu Caragiale, ratăm, cu siguranță, o bijuterie a stilisticii literaturii române – *Craii de Curtea Veche.*

Cine dă verdictul, cine poate să certifice calitatea scrierii spre care să ne îndreptăm? Să fie acesta criticul?

Citesc în *Jurnalul* lui Witold Gombrowicz: „Asupra valorii unui scriitor decide totuși *vox populi.* O sută de critici pot afirma că o piesă de teatru e genială, dar atunci cînd sala e goală, piesa se scoate de pe afiș“. Deci nici critica nu poate pune rîvnita ștampila numită „capodoperă“.

Sîntem inundați de un imens ocean de maculatură literară, din păcate, cu priză mare la un lung segment de cititori – deci nici verdictul calității nu e apanajul pomenitei *vox populi.* Cărți mediocre, cu iz comercial predominant – „literatură produsă după rețete, ca un *fast food* literar destinat unui consum rapid de masă“ –, în imense tiraje, cu coperte lucitoare ce maschează anoste destăinuiri, mai ales cele biografice și autobiografice – iată o capcană de care ne poate feri acest GPS. Într-o librărie din Montréal, „Renaud Bray“, cu o suprafață cît a unui teren de fotbal, rafturile au ajuns neîncăpătoare, cărțile sînt mormane așezate direct pe podea, unde cu greu găsești poteca potrivită căutărilor tale.

Aici, zic eu, e meritul acestei cărți: ghid orientativ benefic și pentru cartea tipărită, și pentru mediul online, o abordare corectă, obiectivă, fără aere de profesor care dă lecții, fără laude nemăsurate, fără blamări și inflamări orgolioase, lipsit de aureola unui *guru,* în fond un dictator care încearcă să-și impună propriul gust. Este vorba, în acest necesar „îndreptar“, despre *inițiere* și *incitare* la lectură, îndemn în care se simt profunzimea lecturilor asimilate și anvergura culturală a autorului.

***Emil Belu** este scriitor și trăiește în Canada.*

■ ■ ■

Radu NAUM

un sport la Răsărit

Mare meci mare, se ceartă Șumi cu Bursucul. Cu cine să ținem?

Cu rezultatele. E cel mai cinstit. La capătul scandalului stau faptele, mereu încăpățînate, fără suflet, fără pile sau idiosincrazii, fără să ia șpagă sau să dea. După un început de sezon impecabil în campionat, dar cu o căruță de goluri luate în Cupele europene, Șumi, zis și Marius Șumudică, a fost evacuat de la CFR odată cu președintele istoric al clubului, omul celor patru titluri în ultimii patru ani. Ba chiar s-a lăsat și cu oleacă de bătaie, că așa stă bine loviturilor de palat. *Exit* Șumi, *enter* Dan Petrescu. Poreclă: Bursucul. Fapte: trei titluri cu același CFR și două calificări dincolo de grupele Europa League, performanță mare. Readucerea lui a avut ceva din instalarea vechilor divinități în casele romanilor în timpul lui Iulian Apostatul, izgonitorul de cruci. Petrescu trebuia să fie garanția succesului european după bătăile zdravene care azvîrliseră cea mai importantă echipă a ligii noastre în cea de a treia competiție continentală, adică la „și alții“. Dar ce să vezi? Bătăile au continuat. Una cu Botoșani, alta cu Jablonec, o ilustră necunoscută din Cehia care are tupeul să nu transfere stranieri de 38 de ani pe salarii de 20.000 de euro lunar, precum tocmai a făcut CFR cu argentinianul Culio, readus de Petrescu tot ca un soi de *porte-bonheur,* că aportul lui fotbalistic a fost pînă acum nul. La finalul ultimului meci, Petrescu a izbucnit, dînd vina pe „greaua moștenire“. Clasic. „Trebuie să repar ce s-a făcut greșit.“ Să spui asta cu referire la Șumi e ca și cum ai gîdila Etna la camera cu magmă. Focuri de artificii. Ex în plex, așa a arătat replica. „Băi, Petrescule, dacă ai sînge în instalație ne vedem în direct la TV! Nu-s eu de vină că aduci jucători care au două viteze, încet și foarte încet.“ Părea că se lasă cu lupte de stradă. Dar meciul nu a mai avut loc. Bursucul s-a retras într-un răspuns moale, de genul „nu accept jigniri“. Deocamdată, la scorul general, Petrescu e peste Șumudică. În acest sezon e invers. Cei doi se vor mai întîlni. Se vor mai împăca. Se vor mai certa. Amîndoi au devenit milionari în fotbal nu pentru că sînt buni de gură, ci pentru că unul era cît pe-aci să elimine Sevilla, viitoare cîștigătoare de trofeu, iar celălalt a izbutit să dea afară din Europa de două ori o echipă din Anglia, ceea ce e de domeniul fantasticului. De ce nu pot fi campioni doar la antrenat, nu și la măcănit? Din același motiv pentru care majoritatea șoferilor de taxi nu te pot duce la destinație fără să-și povestească viața. Nu stau vorbele în noi, bată-le vina!

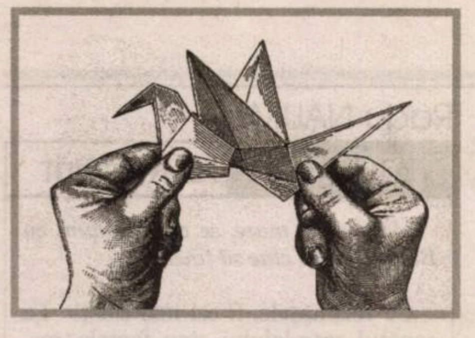

Andrei MANOLESCU

libertatea de impresie

Crosa şi palma

© wikimedia commons

Cred că rareori s-au mai stîrnit, într-o aceeaşi simţire înverşunată, mari pături de „oameni ai muncii“, nostalgici comunişti, post-comunişti, neo-marxişti şi anticapitalişti de toate soiurile, populişti, cîrcotaşi de serviciu, oportunişti, indignaţi ori miştocari de profesie şi de ocazie, invidioşi de toată ziua, catastrofişti, văicăreţi, mistificatori sau mizerabilişti, ca după declaraţia preşedintelui Iohannis despre golf.

Un asemenea curent de opinie, fie el şi temporar, nu pare de bun augur. Nu e vorba de criticarea preşedintelui, ci de nedreptăţirea un sport nobil şi, mai ales, de reapariţia unor mentalităţi ce păreau revolute. Evidenţierea contrastului prin care poporul n-are pîine (sau e îngrozit de teama facturilor la energie, cum s-a exprimat preşedintele PSD), iar „burghejii“ joacă golf e un tertip din cea mai pură speţă comunistă. Ştim încă bine că în comunism au fost unele sporturi şi jocuri considerate elitiste şi care nu erau deloc văzute cu ochi buni. La începuturi, chiar şi tenisul a făcut parte dintre ele. De asemenea, mesele de biliard dispăruseră aproape complet din România comunistă (de snooker nici nu are rost să mai vorbesc). Cursele de cai şi orice tip de echitaţie deveniseră imposibile. În anii '50, viceprim-ministrul Alexandru Moghioroş dăduse ordin ca toţi caii să fie omorîţi, chipurile, pentru că ar fi consumat hrana vacilor poporului. Trebuia stîrpit orice era nobil, inclusiv printre animale. În rapoartele date la Securitate, turnătorii şi detractorii lui Corneliu Coposu îl acuzau, dincolo de altele, că e „neşerios şi imoral fiindcă joacă bridge“, adică un alt joc din genul celor considerate pe atunci decadent burgheze.

Revenind însă la golf, în China comunistă, de exemplu, pe vremea lui Mao era incriminat, iar în anii din urmă a fost din nou interzis pentru membrii partidului. Teza ideologilor chinezi actuali e că pe terenurile de golf s-ar pune la cale acte de corupţie între oamenii de afaceri şi că tot acolo s-ar săvîrşi dese abateri de la morala comunistă.

E adevărat că mulţi oameni bogaţi joacă golf. Tot atît de adevărat e şi că, pe lista celor mai bine plătiţi sportivi din lume din toate timpurile, jucătorii de golf ocupă locurile fruntaşe. Asta nu înseamnă deloc, însă, că nu poţi juca golf decît dacă eşti bogat. Am văzut tot felul de exagerări zilele astea, dar cel mai ieftin set complet de crose de golf poate costa 750 de lei. Cam cît o bicicletă destul de ieftină. Abonamentele la un club de golf nu sînt nici ele diferite de cele de la o piscină. Pe scurt, dacă ai pasiunea asta sau dacă vrei să o ai, nu e deloc imposibil.

O spun ca unul care a jucat o singură dată golf, pe un teren cu 9 găuri (sau cupe), adică incomplet, fiindcă normal ar trebui să fie 18. Jumătate de iepure şchiop, cum ar veni, cam tot aşa cum a fost întreaga ţară, în ultimii 30 de ani (că înainte de '89 exista doar minigolful, tot aşa cum pentru biliard se găseau doar mese de jucărie). În fine, chiar şi aşa, pe jumătate, mie mi s-a părut nu doar un joc frumos, ci şi un prilej de a sta în mijlocul naturii, o ocazie de a face mişcare în aer curat, o adevărată călătorie, cu anumite rosturi şi în timpul căreia se cere şi un comportament adecvat. Mă rog, asemenea lucruri a înşirat şi preşedintele, dar a fost luat în tărbacă, cu toate că le-a spus chiar pe un teren de golf şi nu în curtea unui spital. Ar fi trebuit oare să nu se apropie niciodată de un teren de golf? Sau chiar dacă ar fi mers acolo, să fi tăcut mîlc? Parcă şi regele Mihai a învăţat să joace golf. Să fi fost ceva greşit în asta? Ori poate că preşedintele ar trebui să vorbească numai despre sărăcie şi nevoi? Să stea numai încruntat? Sigur, şeful statului nu e tocmai în cea mai populară perioadă a mandatului său. Mulţi se plîng că omul e prea tihnit în vreme ce ţara arde. E poate doar un clişeu sau poate e chiar adevărat. Dar nu cumva ţara noastră cam arde mereu? Oare asta nu se întîmplă şi fiindcă noi nu sîntem în stare să ne liniştim odată? În fine, criticarea preşedintelui face parte din regulile jocului politic, dar cu golful ce-aţi avut?

E un joc care cere mult calm şi stăpînire de sine. Şi mai cere şi o anumită ţinută. Poate că aici e necazul. Aşa cum se rîdea de Ion Raţiu la începutul anilor '90 că purta papion, azi lumea se indignează că Iohannis laudă golful. Orice ţară cît de cît dezvoltată şi care se respectă are terenuri de golf cu care se mîndreşte şi politicieni care joacă golf şi nu se ruşinează cu asta. Reacţia de la noi ne arată ca fiind încă la un nivel scăzut de evoluţie. Şi nu cred că banii sînt adevărata problemă, ci mentalitatea. Se pare că o mare parte dintre noi nu se consideră încă de nivelul acestei activităţi. „Nu ne trebuie nouă aşa ceva, nu-i de nasul nostru, noi sîntem nişte amărîţi.“ De altfel, psihologii avertizează de ceva timp că, la capitolul „stimă de sine“, românii sînt în mare deficit.

Păi, în cazul ăsta, ce soluţii avem? La oină n-avem cum ne întoarce, că n-o mai ştie nimeni. Să revenim la ţurcă şi la bîza (aia unde-ţi puteai plesni şeful pe la spate)? Chiar aşa, de ce să dai cu crosa cînd poţi să dai şi cu palma? Şi ce le-ar mai plăcea unora şi un preşedinte care, în loc să joace golf, să se pună la bîza…

■ ■ ■

ready made

Congres Chemărist

„În curând se va ţinea congresul chemărist din judeţul Maramurăş, Târnava-Mare şi Murăş.“

Chemarea Tinerimei Române,
Anul V, Nr. 36, Cluj, Duminecă,
28 Septembrie 1930

Lorin NICULAE

urbe în vorbe

Să traversezi oraşul ca să ajungi acasă

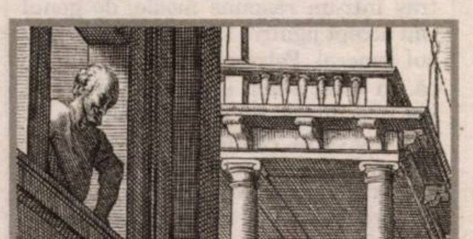

Aţi visat vreodată că sînteţi în partea cealaltă a oraşului şi că trebuie, cu necesitate, să ajungeţi acasă, prin orice mijloace? Mie mi se întîmplă frecvent, şi atunci se face că o pornesc spre casă dintr-un loc puţin cunoscut, iar traseul nu îl cunosc. Uneori, drumul străbate, într-un mod foarte straniu, chiar curţile şi casele oamenilor, ca şi cînd oraşul ar fi un continuum de proprietăţi private, lipsit cu desăvîrşire de străzi.

Pătrunzi într-o curte însorită, unde se află o casă din cărămidă copleşită de glicine generoase. O scară exterioară coboară spre o curte engleză unde se deschide un demisol. Sprijiniţi de balustradă, cîţiva tineri se află într-o pauză de *workshop* şi discută lucruri neimportante. Contraintuitiv, cobor şi ajung într-o sală de curs, din care se deschide un coridor ce urcă printr-o scară în spirală la un nivel necunoscut. De acolo este nevoie să sar pe o fereastră joasă pentru a-mi continua drumul, iar asta este foarte logic în vis, căci intru imediat în altă casă, cu o cameră de zi spaţioasă, mobilată în stil clasic. Ies în vestibul, acolo unde proprietarii tocmai schimbă ultimele amabilităţi cu oaspeţii, înainte de plecarea acestora. Îi salut pe toţi cu o uşoară nelinişte, pentru nu e tocmai normal să ies eu din casa lor, dar ei sînt foarte relaxaţi şi, după ce mă studiază preţ de o secundă, mă salută, la rîndul lor. Pun asta pe seama hainelor acceptabile pe care le port şi a mîinilor goale cu care ies din casă. Într-adevăr, nu duc nici o geantă, sacoşă ori povară, singura misiune este de a ajunge acasă. Din uşă intru într-o altă casă, unde mă primeşte chiar gazda, ca şi cînd eram aşteptat ca musafir. Întreb pe unde se iese, iar ea mă conduce într-un dormitor amplu, scăldat în penumbră, unde, pe trei paturi, dorm trei bărbaţi, în pijamale tărcate. Deschid un geam, ca să intre lumina de afară, iar ei încep să se trezească unul cîte unul, căscînd şi întinzîndu-se ca nişte motani care nu au altă treabă decît să doarmă, să se plimbe şi să mănînce. Prin fereastra deschisă zăresc un colţ îndepărtat al blocului meu, scăldat într-o rază de soare, iar bucuria că mă apropii este de nedescris, căci tot acest labirint de curţi şi camere m-ar fi putut face să pierd direcţia.

Ieşind din casă, dau, în sfîrşit, de o stradă, unde se află chiar service-ul auto unde am lăsat maşina pentru revizie. Intru şi întreb dacă este gata, iar recepţionerul îmi spune că este în spate, în atelier, posibil gata de luat. Mă duc acolo, dar maşina nu e, iar uşa spre recepţie s-a închis, căci este chiar ora închiderii, deci ies prin uşa garajului direct într-o stradă de serviciu, de unde încep să ocolesc pentru a ajunge la intrarea principală. Cu toate acestea, clădirile sînt cumva lipite unele de altele încît devierea este mare şi, la un moment dat, ajung la un canal, de parcă aş fi în Veneţia. Ultima dugheană înainte de apă este o mică frizerie şi o întreb pe doamna din poartă cum fac să mă întorc la intrarea în service. Un vaporaş trece la fiecare două ore, îmi spune ea, dar eu ştiu înlăuntrul meu că nu am două ore la dispoziţie şi că trebuie să ajung acasă. Aşa că sar pe nişte pietre şi trec canalul mai uşor decît părea la prima vedere. Ajung la o esplanadă necunoscută, este centrul oraşului, iar cupluri elegante se plimbă nonşalant, ca în vederile din perioada interbelică. Eu nu mai văd blocul, deşi este înalt, iar asta mă face să mă agit şi să o iau la fugă spre marginea luminată a pieţei, acolo unde străduţele întortocheate ar putea să ducă acasă.

Trec iarăşi din casă în casă, urcînd şi coborînd scări pînă cînd, într-un tîrziu, ajung la scara blocului. De aici se deschid în vis mai multe variante. În prima, ajung la etajul întîi, iar de aici direct la trei, iar scara care coboară la doi, unde este casa mea, de fapt urcă şi sînt foarte încurcat pentru că nu intuiesc soluţia. A doua mă face să sun la uşa mea, dar îmi deschide un vecin, care îmi spune că am greşit adresa. În sfîrşit, în a treia îmi deschide chiar mama, zîmbind tinereşte, iar eu sînt doar un şcolar care s-a întors într-un suflet acasă pentru că ştie că bunica, Olga, a gătit supă cu găluşte.

În sfîrşit, străbaterea onirică a oraşului pentru a ajunge acasă, a acelui oraş care însumează toate oraşele vizitate sau închipuite, populat de toţi oamenii cunoscuţi şi necunoscuţi, cu logica lui care se sustrage raţionalului, vorbeşte, cred eu, despre importanţa lui *Acasă,* a acelui loc unde te regăseşti şi te repliezi întru sine. Atunci cînd îl găsesc, încep ziua încărcat de energie pozitivă. Cînd ratez destinaţia şi mă pierd pe străzi, obişnuiesc să-mi spun, în somn, că visul acesta este penibil şi că îmi pierd timpul, aşa că mă trezesc şi încep un altul. Legat însă indisolubil de destinaţie, oraşul ubicuu care mă blochează, dar mă şi călăuzeşte, mă conţine şi pe mine, şi pe acel *Acasă* al meu.

Lorin Niculae *este profesor la Universitatea de Arhitectură şi Urbanism „Ion Mincu“ din Bucureşti.*

■ ■ ■

dosarDILEMA VECHE
Coordonator: Matei PLEȘU

Răgaz, huzur, amuzament

Texte și opinii de:

- Alexander BAUMGARTEN (profesor la Universitatea „Babeș-Bolyai" din Cluj-Napoca)

„Despre răgaz, după Aristotel"

- Florin DUMITRESCU (scriitor, doctor în socio-antropologie)

„Luptă și distracție"

- Sebastian-vlad POPA (lector dr. univ. la Facultatea de Litere a Universității București)

„*Six Bagatelles* pe tema «vremuri frumoase»"

- Alec BĂLĂȘESCU (antropolog)

„În răstimpuri"

- Augustin IOAN (profesor la Universitatea de Arhitectură „Ion Mincu" din București)

„Păduri civice?"

- Daniel DAVID (profesor la Universitatea „Babeș-Bolyai" din Cluj-Napoca)

„Despre emoționalitatea românilor. O scurtă analiză psihoculturală"

- Marius VASILEANU (profesor de istoria religiilor)

„*Deus otiosus* & co."

argument

Vechea tihnă și huzurul

DILEMA VECHE
Răgaz, huzur, amuzament

Lene-plictiseală-huzur – o înlănțuire clasică a unor „ipostaze" inseparabile. Bine, și care-i dilema? Mai întîi, huzurul, la o primă vedere „perdant", poate fi, prin natura sa contemplativă, creativ și inspirator, poate oferi, prin decelerare, un unghi vizual lărgit, un spor de atenție și de receptivitate. La fel cum hiperactivitatea, excesul ocupațional, poate aduce cu sine, prin imersiunea totală în „obiectul muncii", dezavantajul unei îngustări de cîmp vizual, predispune la miopie, la opacitate față de lumea din jur.

Mai este apoi natura contradictorie a amuzamentului: contemplarea creației, a naturii, asociabilă *loisir*-ului, îmbină plăcerea, încîntarea, agreabilul cu o misterioasă melancolie – în spațiul european timpuriu: „Ori de cîte ori văd în depărtare marea spre care se îndreaptă nori rătăcitori, sufletul mi se umple de o tristețe care nu e fără de plăcere" (Grigorie de Nyssa, *apud* Alfred Roth), dar și în Japonia, bunăoară, unde *„aware"* descrie „patosul melancolic" al contemplării grădinilor. La antipodul „gravității" *loisir*-ului se află lejeritatea, aura de comédie, de amuzament a anumitor „îndeletniciri serioase" – revoluții, demonstrații, lupte de stradă; Florin Dumitrescu dă exemplul lui Gavroche, care fredonează cîntece în timp ce încasează gloanțele Gărzii Naționale, și al celor 40.000 de protestatari sindicaliști din mai 2010, susținători ai unei cauze legitime, dar care se sinucid mediatic încingînd un voios „dans al pinguinului".

Căutăm distracția atunci cînd ne plictisim – se spune îndeobște. Dacă e așa, „calitatea" distracției va depinde de tipul plictiselii din care „provine": plictiseala „veche", *Ancien Régime*, „dublată de conștiința plictiselii, trăită ca angoasă, ca o confruntare macerantă între un preaplin aparent și un extrem vid lăuntric" (Vladimir Jankélévitch) sau plictiseala modernă a Restaurației, „care se ignoră pe sine sau se ia, de-a dreptul, drept amuzament" (Andrei Pleșu, *Pitoresc și melancolie)*. Din primul caz poate rezulta un timp pierdut benign, o ralantizare propice reveriei și reflexivității; celălalt plictis urmărește doar să omoare timpul, prin distracție hiperactivă și accelerare isterică – cutreierat cluburi, excese sportive, maratoane multimediale, *city brake*-uri epuizante… leneșul care mai mult aleargă.

Dar ce ar fi timpul liber, huzurul, amuzamentul în lipsa parcurilor și a prealăudatelor – și deopotrivă detestatelor – plimbări? Parcul pare să fie un avatar al paradisului pe Pămînt. După chipul și asemănarea *paradisului,* cu sensul străvechi de *spațiu îngrădit,* multe parcuri erau, la început, proprietăți private, curți și grădini (închise) ale vilelor și palatelor, puse la dispoziția publicului larg doar în anumite zile ale săptămînii, în anumite intervale orare. Cuvîntul de origine slavă „gard" se regăsește, de altfel, în compoziția semantică a „ogrăzii" (idilice) și a „grădinii" (urbane).

Un vechi sinonim pentru „tihnă" era „rahat", un cuvînt turcesc care însemna „pace, liniște, confort" (nu-mi explic cum de-a ajuns să-și piardă rangul în româna zilelor noastre). „Tu ești învățat ca să trăiești bine, bine și în rahat", citează Lazăr Șăineanu o utilizare tipică *(Influența orientală asupra limbei și culturei române,* 1900). Atît de agreabilă putea fi odinioară „o viață de rahat". (**Matei Pleșu**)

Cititori, fiți ascultători! Dar nu acum.
Emisiunea *Timpul prezent* va fi reluată pe 30 septembrie.

Alexander BAUMGARTEN

Despre răgaz, după Aristotel

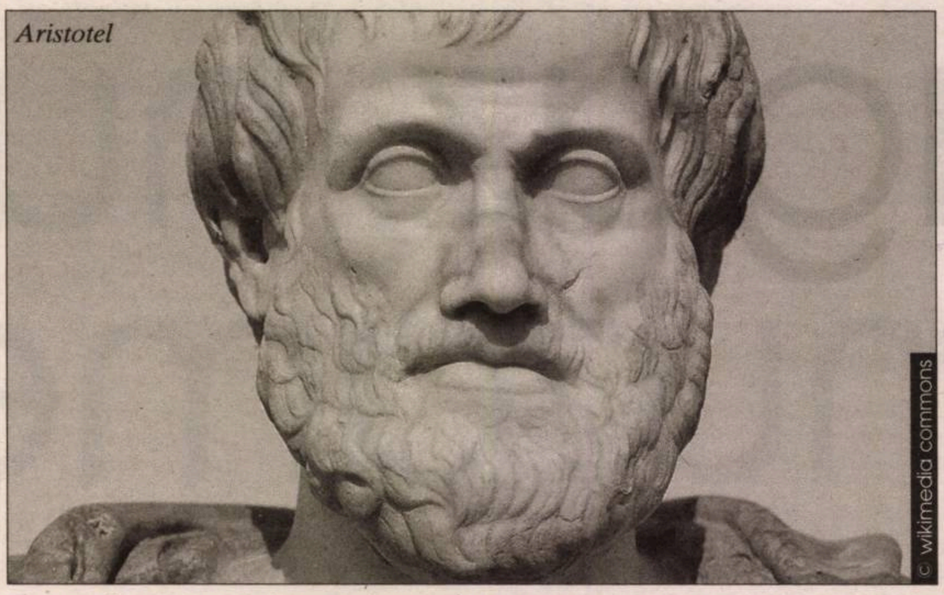

Aristotel

© wikimedia commons

Nici cînd am timp liber, nici cînd huzuresc, nici cînd mă las pradă zăbavei, nici cînd mă distrez sau cînd trîndăvesc nu spun că am răgaz. Toate acestea cuvinte stau, însă, foarte aproape unele de altele, căci toate înseamnă un soi de a dispune de mine, de actele și de timpul meu, și toate ar vrea să intre în baia comună a faptului de a mă simți în largul meu, ca într-un gen comun, la rîndul său și mai cuprinzător. Ce înseamnă a fi în largul meu? Probabil că este o metaforă a ipseității, a modului de a-ți trăi viața în plinătatea ei nestingherită și mai ales debordantă. Dar această metaforă îmi produce imaginea unui cerc mai larg decît sinele, un fel de „sine lărgit“, cum ar spune filosoful, unul în care încap eu cu tot ceea ce eman, cu toată viața, gîndurile, intențiile și cultura mea: în largul lui este omul generos, eventual magnanimul tradiției peripatetice, încărcat de propria putere de a dărui și calmat de seninătatea gîndului că faptele sale nu îl invită la adorarea de sine. În largul lui este și ticălosul fără remușcări, cel care vede despre sine că „îi merge“, în largul lui este și cel plecat în vacanță, în largul lui este și cel împovărat și fericit de propriile planuri la care salahorește.

Aș păstra însă pentru aceste rînduri faptul de a fi în largul tău doar ca pe un gen proxim al celui de a avea răgaz. Înăuntrul acestui gen, spun că am răgaz cînd mă simt într-adevăr în largul meu, dar nu am neapărat timp liber (căci el nu este definit prin vidul său interior, ci prin conținutul cu care răgazul îl umple), nici nu huzuresc (căci atunci a dispărut orice nevoie, și odată cu ea și nevoia de a mai percepe timpul), nici nu mă las pradă zăbavei (căci atunci îmi creez un timp al refuzului datoriei), nici nu mă distrez (căci nu ies în spațiul gratuității ca să eliberez povara zilei), nici nu trîndăvesc (căci atunci timpul își suspendă orientarea pe care răgazul o păstrează discret). Oricît de aproape ar fi răgazul de toate acestea, o fină distincție pare să fie păstrată în limba română cînd îl rostim, căci el pare să însemne un soi de disponibilitate generoasă a sinelui și un soi de plinătate umană bine dispusă, însoțită de un timp despre care mai putem spune și noi, după vorba scriitorului, că „încă avea răbdare“.

Pentru aceste conotații m-am gîndit eu că termenul de „răgaz“ este într-adevăr potrivit ca traducă grecescul *schole*, folosit de Aristotel drept unul dintre cei mai importanți termeni ai *Politicii* sale. De fapt, conceptul care îi corespunde a fost inventat de Aristotel și el a forțat cuvîntul acesta să intre în vocabularul filosofiei și să aibă o istorie. O foarte scurtă meditație despre istoria lui ar putea să contribuie la înțelegerea acelei construcții culturale care ne face să dorim, să distingem sau să amestecăm, după cum ne e pofta și cultura, distracția cu *loisir*-ul, huzurul cu timpul liber, *otium*-ul cu statul pur și simplu degeaba. Aș reface, așadar, în mod sumar portretul acestei idei. Aristotel vorbește în *Politica* despre răgaz *(schole)* de cîte ori simte că ar merita să aducă vorba despre cea mai bună Constituție, fără să indice niciodată care anume este ea, ba chiar lăsînd să se înțeleagă că mai multe pot fi bune dacă respectă regula avantajului reciproc între conducători și conduși. De pildă, el face portretul tiranului și oferă reguli pentru menținerea puterii sale spunînd că o primă condiție este ca acesta să nu îngăduie supușilor să desfășoare activități care presupun răgazul *(mete scholazein)*. Încep cu această ocurență din cartea a V-a pentru că este cea mai obscură; e greu de înțeles ce vrea Aristotel să spună cu aceste cuvinte: să nu se distreze? să nu aibă timp liber? să fie mereu încruntați și speriați de putere? să nu meargă la școală? să nu chefuiască, să nu își strîngă mîinile solidar și zîmbitor? Poate că toate acestea la un loc, dar nimic clar. În schimb, cartea a VII-a a *Politicii* abundă de folosirea termenului și a derivaților lui. Cei din Insulele Fericiților nu au parte de răgaz, spune el, pentru că ei nu fac acolo nimic, ci doar noi sîntem tentați să ni-i imaginăm astfel. Oamenii de la țară nu au niciodată răgaz, nici măcar cînd au timp liber și e sărbătoare, pentru că ciclul naturii pe care trebuie să o urmeze prin cultivarea pămîntului presupune ca întotdeauna acțiunile lor să fie distincte de scopurile lor, căci ei nu pun sămînța și culeg roada simultan. Ei au sărbători în care sînt obligați să nu facă nimic tocmai pentru că nu au niciodată răgaz. Dimpotrivă, crescătorii nomazi de vite ar fi avut răgaz, dar habar nu aveau că îl posedă și că l-au pierdut prin sedentarism. Însă propriu omului de la oraș (cel care dă și esența omului în această carte, chiar în debutul ei, ca viețuitor politic) este să aibă răgaz. Acest răgaz înseamnă în mod riguros faptul de a desfășura acțiuni care sînt simultane cu scopurile lor. Prin urmare, puterea care ne trimite „spre cele mai înalte culmi de progres și civilizație“ este tiranică deoarece ne face să omitem propria esență plasînd scopul activităților noastre prin definiție dincolo de ele. Pentru Aristotel, Platon ar fi fost autorul unei utopii politice în care oamenilor le-ar fi lipsit tocmai ceea ce este mai omenesc, adică faptul de a împlini acte care să le includă scopurile și să le însoțească implicit de plăcere. Dar nu numai cetățeanul fericit și omul deplin au parte de răgaz, ci tot în cartea a VII-a aflăm faptul că, după părerea lui Aristotel, filosofia însăși ar fi apărut la greci în urma războaielor medice, pentru că atunci grecii ar fi avut în sfîrșit răgaz și s-ar fi putut ocupa de gîndire și de politică. Pun, cu o oarecare sfială, această afirmație în legătură cu cea despre originea filosofiei din debutul *Metafizicii:* dacă uimirea și răgazul produc într-adevăr filosofia, s-ar putea ca ele să aibă în comun ceva – pe de o parte oprirea perplexă în fața a ceea debordează puterea de receptare, pe de altă parte oprirea perplexă în fața a ceea ce reține scopul în actul însuși, ca o săgeată care transportă arcul și săgetătorul spre propria țintă.

Această legătură cu binecunoscutul pasaj al *Metafizicii* îmi dă un anumit curaj speculativ, pentru a citi conceptul răgazului în *Politica* și apoi în toată opera lui Aristotel într-o țesătură de concepte. Iar ele mi se arată constant a fi în număr de trei, dintre care răgazul pare a ține totdeauna locul termenului mediu. El însuși este definit în opoziție și cu truda, și cu lenea absolută. Trudesc sclavii, agricultorii, comercianții; lenevesc zeii, iar tiranii vor să îi imite în chip becisnic, pe cînd orășenii au parte de răgaz. Truditorii depun efort, dar nu își ating scopul, leneșii nu fac nimic (zeii sînt chiar în afara timpului în care s-ar desfășura orice faptă), iar orășenii se bucură de faptele lor chiar în clipa făptuirii. Schema este destul de simplă și ea poate fi acum regăsită pe foarte multe niveluri analogice: omul este un viețuitor politic între zeu și fiară, prietenia este între singurătate și turma de rude, judecata practică este între regulă și opinie, sferele celeste sînt între lumea divină și pămînt (din *Meteorologice* știm că mișcarea astrelor face ca ele să nu fie în vederea unui scop, ci să își dețină scopul), Aristotel este între Parmenide și Heraclit. Mereu aceste triade. În treacăt fie spus, în *Condiția umană*, Hannah Arendt evocă și admiră pe larg acest concept și îl opune vieții care este mereu angajată într-un proiect, precum și regimurilor totalitare care țin omul în iluzia permanentă a proiectului pentru a-l domina. Cu toate acestea, folosirea conceptului aristotelic la Hannah Arendt este criticabilă, deoarece ea tratează permanent acest concept în sens binomial, ca și cum el doar s-ar opune trudei, dar nu și imobilității absolute, ca și cum omul s-ar opune doar fiarei, nu și zeului.

Dar nu doar Hannah Arendt a lăsat deoparte funcția mediatoare a răgazului, ci toată tradiția care a preluat acest concept. Cicero pare să fi fost primul care a fost atent la acest concept și a deschis imensa lui istorie ulterioară, dar l-a reorientat. El a preluat atît termenul de *schole*, dîndu-i sensul de școală. Este posibil ca, originar, școala să fi avut în mintea lui acest sens: de loc în care actele și scopurile se ating spre bucuria și împlinirea omului. Ar fi, într-adevăr, năucitor să reflectăm la instituția școlară ca la o bază a principiului plăcerii. Probabil că de aici a venit folosirea termenului latin de *otium*, care a avut pretenția de a traduce grecescul *schole*, dar care a început să fie folosit treptat, de pildă de Seneca, într-o direcție diferită. Deosebirea consta în două aspecte: pe de o parte, *otium* este asociat retragerii stoice împăcate cu sine și își pierde componenta colectivă, pe de altă parte, el este asociat preponderent activităților intelectuale, ceea ce Aristotel nu subliniase niciodată, nici măcar ca o notă dominantă a conceptului. Tema a parcurs însă Evul Mediu latin mai degabă sub influența lui Seneca decît a altor autori, oferind un ideal de fericire intelectuală propriu mai multor generații de autori, cei mai mulți universitari: Jacques le Goff are pagini frumoase care evocă acest *otium* și valoarea lui pentru profesorii universităților medievală în *Intelectualii în Evul Mediu*. Însă două scrieri ale lui Petrarca au oferit o nouă vîrstă lui *otium*, pe care el l-a preluat de la Seneca și l-a făcut să se întîlnească, probabil întîmplător, cu cîteva idealuri aristotelice: *Despre răgazul religios* și *Despre viața solitară*. În primul, idealul vieții monastice benedictine, însingurate, dar comunitare, întîlnește conceptul lui Seneca. În al doilea, viața în singurătate este, culmea, prin excelență urbană și în văzul tuturor (un paradox petrarchesc demn de urmărit, de fapt, în toată opera lui), dar care urmează cu acribie și severitate idealurile prescrise de Seneca pentru a obține *otium*.

Mi-e foarte greu să răspund la întrebarea: cînd vorbim despre răgaz, oare memorăm această venerabilă istorie? Din opunerea răgazului cu celelalte concepte amintite la început, răspunsul pare afirmativ, chiar dacă ar fi o regăsire printr-o fericită coincidență (oricum, suficientă pentru ca traducerea lui *schole* să fie potrivită). Dar atunci, filosofia răgazului nu se opune doar regimurilor totalitare care pun mereu omul în proiect sau, mai apăsat, așa cum o spunea un alt filosof, îl fac să „încremenească în proiect“. El nu se opune exclusiv nici vieții noastre cotidiene, circumscrise mereu de cîte un proiect, pînă la nivelul la care vocabularul nostru recent a inventat expresia abnormă „lucrez la un proiect“, folosită ca substitut și pavăză socială pentru toate activitățile noastre intelectuale supuse unei instituții în care trebuie să le motivăm pe acestea în scripte. El se opune, de fapt, într-un sens mai general, tocmai creștinismului de tip paulin, care așază viața pămîntească în genul pelerinajului și care a născut celebra antropologie augustiniană a existenței omului *in via*, deosebită de existența *in patria*. Ea se opune acestui tip de creștinism și pentru că vine din altă tradiție (iată, una aristotelică), dar și pentru că filosofează asupra unui timp imanent și fericit. Poate că tocmai de aceea textele care elogiază *otium* în tradiția medievală sînt foarte rare, iar intelectualii universitari care o fac se întreabă frecvent dacă petrecerea timpului în felul acesta este într-adevăr mîntuitoare. Poate că o altă filieră a creștinismului, cea a fericirilor evanghelice, ar putea să dea un alt răspuns decît cel paulin la apropierea tradiției creștine de idealul răgazului, chiar dacă pentru asta ar fi nevoie de noi analize și argumente. Dimpotrivă, condiția noastră pare să ne recomande o subtilă și nostalgică inserție a răgazului de origine greacă într-un timp și o mentalitate cucerite de zelul așezării voluntare a scopurilor vieții mereu dincolo de actele noastre, ca și cum ultimele nu le-ar merita pe deplin pe cele dintîi.

Alexander Baumgarten *este profesor la Departamentul de Filozofie Premodernă și Românească al Universității „Babeș-Bolyai“ din Cluj-Napoca.*

DILEMA
Răgaz, huzur, amuzament

Florin DUMITRESCU

Luptă și distracție

De fiecare dată cînd are loc un protest important în piața publică, mai devreme sau mai tîrziu el va fi decredibilizat ca fiind neserios, frivol, nesemnificativ... *Ergo* „nelegitim“. E aceeași metodă simplă și eficientă cu care manifestanții din Piața Universității 1990 au fost tratați drept „golani“ și „drogați“, iar cei din Piața Victoriei 2018 drept „tefelei“ (formulă ironică pentru TFL – „tineri frumoși și liberi“), chipurile prea naivi și exaltați ca să înțeleagă semnificația modificărilor de legislație contra cărora militau. În acest fel, reprezentanții oricărei categorii sociale pot fi trimiși în derizoriu, pe motiv că nu se arată suficient de gravi și impregnați de tensiunea protestului. Șomerii și pensionarii? Vin în piață că n-au de lucru! Corporatiștii? Vin numai seara și-n week-end, așa, de promenadă... Membrii galeriilor de fotbal? Ăștia caută ceartă cu jandarmii, se știe! Cutare prea arată hlizit, cutărică suflă-n vuvuzea (ce caraghios!), cutărescu bate cu sticla de plastic în asfalt (așa, ca un copil fără minte). Păi, ce proteste-s astea?

Eficiența maximă a acestei argumentații a fost atinsă în mai 2010, la unul dintre cele mai mari proteste sindicale. Atunci, cei aproape 40.000 de sindicaliști veniți din toată țara în Piața Victoriei să denunțe abuzurile Guvernului au comis o greșeală de neiertat: s-au prins într-un mare dans al pinguinului! (Ne putem închipui că, după mai multe ore de stat în picioare la miting, în urma altor ore de șezut în autocar, militanții cu șepcuțe și steaguri au simțit nevoia să se dezmorțească...) Instantaneu, pozele și filmulețele Pinguinadei sindicale au năpădit mediul online și au generat tipicele comentarii despre „neseriozitate“ și „infantilism“. Brusc, revendicările au fost uitate, negocierile liderilor au fost zădărnicite, acțiunea a rămas consemnată ca un fel de cadril popular. Unul dintre cei mai respectați jurnaliști observa atunci, într-un articol de pe site-ul Deutsche Welle, că „aspectul carnavalesc, de petrecere, a dus în derizoriu ceea ce ar fi trebuit să fie un protest autentic și oportun împotriva clasei politice din România“. Or mie, unuia, tocmai acest mare dans în șir indian, cu aparența lui ritualică, îmi apare a fi o marcă a autenticității! Și tocmai acest caracter carnavalesc, hedonist și frivol îmi pare a fi desăvîrșit contestarea în ansamblul ei. Fronda e completă tocmai prin acest tontoroi bătut pe locul simbolic al Puterii: sub ferestrele ștabilor din Palatul Victoria.

Și mai există o nuanță. Gestul ludic al sindicaliștilor nu era complet gratuit ca mesaj. Melodia populară a dansului, instrumentală în original, primise un text ad-hoc: „Un pinguin conduce guvernul / Și totul se mișcă greu, greu, greu! / Un pinguin ce aduce infernul, / Dar se crede mare zmeu, zmeu, zmeu...“. Desigur, era vorba de „Boc, Boc, Boc“, prim-ministrul de atunci, învinovățit că, sub el, „totul stă pe loc, loc, loc“. Iată-ne, deci, în tradiția satirică a grupurilor de umor și a teatrului de revistă. (Ni-l putem închipui pe Constantin Tănase tresăltînd la rîndu-i sub lespede.)

Ca parte a educației noastre civice, n-ar strica să ne cunoaștem dreptul de a protesta ludic, să fim conștienți de faptul că distracția este o formă a criticii sociale (poate cea mai înaltă), că frivolitatea nu slăbește, ci amplifică, în mod subtil, contestarea politică. Da, toate acțiunile de protest importante, precum Maidanul, Occupy-ul sau a noastră Golaniadă din '90, au perioadele lor de „platou“, cînd scandările își potolesc vehemența și dobîndesc o tonalitate jucăușă, cînd etosul protestatarilor atinge faza de sociabilitate mondenă, chiar de divertisment. Tensiunea e înlocuită de frondă, care, paradoxal, ustură mai rău acolo unde lovește. Între luptă și distracție există o complementaritate fluidă, greu de deliberat în sentințe categorice. Gavroche cîntîndu-și refrenele „neserioase“, în timp ce încasează glonț după glonț, constituie figura mitologică a revoluționarului frivol.

Printre lecțiile din manualul de manipulare figurează pesemne și aceea de a răsturna sensul acestor manifestări festiv-carnavalești. O posibilă lecție dintr-un necesar manual antimanipulare ar fi tocmai aceasta pe care îmi îngădui să o schițez acum: anume că distracția nu contrazice protestul, ci îl potențează. Ca exemplificare, să ne amintim cîteva dintre ritualurile „neserioase“ ale Golaniadei din primăvara lui 1990.

Unii dintre manifestanți se găteau anume, puneau hainele cele bune „de oraș“, ca pentru o seară la Operă. Mersul în Piață era un prilej de paradă și pentru membrii neotriburilor juvenile, cu cochetăria specifică fiecăruia: geci de piele și bocanci pentru rockeri, lanțuri și ținte pentru punkiști și coliere pentru folkiști și hippioți, chimire și cojocele pentru ligarzii lui Munteanu. Se cînta cu chitări în preajma corturilor (mai tîrziu și în Balcon), se făceau miștouri sponane, se improvizau momente comice, precum cel al scuturării cheilor în momentul evocării lui Iliescu (cu legenda „Pleacă de la Cotroceni și-ncuie după tine“) sau al asumării titlului de „golan“ (jignire-gafă a aceluiași lider), prin insigne și cocarde *handmade.* Nu venise încă moda A4-urilor cu mesaje individuale, așa, ca pentru *selfie.* Era mai multă oralitate, sloganurile se făceau pentru a fi scandate, nu sharuite pe Facebook. Pancartele erau rare și se lucra la ele zile întregi, cu pensule și vopsele, pe suluri imense de pînză. Se cînta și se dansa mult, erau parodiate cîntece la modă precum „Lambada“. Unul dintre imnurile „golanilor“ era o pastișă a unui vechi cîntec de beție: „Noi de-aicea nu plecăm, / Nu plecăm acasă, / Pînă nu ne-om îmbăta / Și-om cădea sub masă“ își schimbase ultimele versuri în „Pînă nu vom cîștiga / Libertatea noastră“.

Bișnițarii, mai ales cei romi, sînt văzuți ca o pată întunecată de către presa răuvoitoare a vremii. Lumea micilor întreprinzători din Golania, care le furnizau protestatarilor covrigi, țigări, răcoritoare și sticle de bere, formează o rețea întreagă de mic comerț, la limita traficului. Rockerii au sistemul lor de troc (discuri, casete, tricouri, accesorii etc.). Am adunat mărturii despre o fetiță din blocul „Dunărea“ care cobora zilnic cu clătite calde. Încă mai circulă un mit urban, neverificat, dar semnificativ, despre un îmbogățit al tranziției care și-a pornit înavuțirea vînzînd mici manifestanților. Nu lipseau coțcarii cu alba-neagra și nici „fazanii“ care să intre în joc.

În timpul cercetării mele de memorie socială despre protestele din '89-'90, unul dintre cei mai credibili subiecți mi-a raportat un germen de frivolitate tactică existent încă în după-amiaza lui 21 decembrie 1989, înainte ca Revoluția să intre în faza de represiune sîngeroasă. Un moment de amuzament general, înnobilat de ingeniozitatea frondei spontane, a fost atunci cînd s-a auzit lozinca scandată, preluată apoi în cor: „Ceaușescu, fii boier, ia-te după Honecker!“ (referire la Erich Honecker, liderul comunist al Germaniei de Est, care tocmai demisionase).

Florin Dumitrescu *este scriitor, doctor în socio-antropologie. Ultima carte publicată:* Publi-Cetatea. Branduri de poveste, *Integral, București, 2019.*

■ ■ ■

Daniel DAVID

Despre emoționalitatea românilor.

O scurtă analiză psihoculturală

Unele societății își modelează comportamentele sociale dominant printr-un joc al recompenselor, generînd mai ales emoționalitate pozitivă. Alte societăți accentuează în modelarea comportamentelor sociale pedepsele, asociate cu emoționalitate negativă și vînarea greșelilor. În fine, unele societății au o abordare echilibrată între cele două componente. România se prezintă psihocultural, în general, ca o țară care accentuează puternic în modelarea socială a comportamentelor pedepsele și vînarea greșelilor,. acompaniate de emoționalitate negativă, scorul pentru partea pozitivă *(indulgence)* fiind doar de 20 pe o scală de la 0 la 100 (Hofstede și colab., 2010). Dacă la această componentă psihoculturală adăugăm și scorul foarte crescut al României la evitarea incertitudinii (90 pe o scală de la 0 la 100 – Hofstede și colab., 2010) –, scor care arată un caracter defensiv, dominant de frică în relație cu schimbarea/dinamismul –, atunci emoționalitatea negativă este accentuată. Așadar, emoționalitatea negativă domină profilul psihocultural al românilor, dar trebuie spus că aceasta apare preponderent pe un fond cognitiv cinic/ironic și critic/sceptic, nu atît pe unul fiziologic, plînsul sau furia, spre exemplu, neconstituind o formă dominantă de răspuns psihologic puternic la români (David, 2015).

Pornind de la aceste rezultate, totuși, trebuie menționat că în ultimii douăzeci de ani emoționalitatea pozitivă (cel puțin în forma fericirii-satisfacției cu propria viață) a crescut constant în România (David și Comșa, 2021). Apoi, un aspect interesant al personalității românilor este că nivelul de emoționalitate pozitivă (ex. ca stabilitate emoțională/agreabilitate – NEOPI) și cel de emoționalitate negativă (ex. ca instabilitate emoțională/agreabilitate scăzută – NEOPI) se polarizează puternic, fiind însă relativ echilibrate la nivelul țării și în regiunile de dezvoltare, cu o ușoară dominanță a emoționalității negative (vezi David, 2015). Asta face ca dacă nu ai o înțelegere științifică și comprehensivă a fenomenului, doar prin experiențe și generalizări limitate de simț comun, să ajungi la concluzii complet diferite despre emoționalitatea românilor.

Sigur că acest profil psihocultural emoțional se nuanțează în funcție de diverse alte variabile. Astfel, apar diferențe în funcție de generație și de regiunile administrative (David și Comșa, 2021). Așa cum am arătat mai sus, satisfacția cu propria viață a crescut în România începînd cu anii '90, creșterea cea mai mare aparținînd însă generațiilor mai tinere. Într-adevăr, Generația X (cei născuți între 1964-1980) este cea care a problematizat, spre exemplu, major balanța muncă-viață, cu accent pe viață plăcută *(pleasant life / leisure)*, aspect accentuat și făcut apoi dominant de generația Milenialilor și de Generația Z (cei născuți după 1981). Generația *Baby Boomers* (cei născuți între 1946-1964) are un nivel al satisfacției cu propria viață mai scăzut ca al generațiilor mai tinere. Apoi, în funcție de regiunile administrative ale țării, trebuie spus că regiunea nord-vest are un nivel mai crescut de emoționalitate pozitivă (emoții pozitive) în comparație cu celelalte regiuni (mai ales în comparație cu nord-est).

Emoționalitatea pozitivă intră în calculul Indicelui de Modernitate a României (IMR) pe care l-am propus recent și care a crescut cu 9 puncte între 1993 (39) și 2018 (48), pe o scală de la 0 la 100 de puncte. Pe vîrstă/generații, scorul cu referire la Indicele de Modernitate a României se prezintă astfel: 39 la Generația *Baby Boomers,* 44 la trecerea de la Generația X la Generația Y/Mileniali) și 49 la Generația Z (vezi pentru detalii David și Comșa, 2021).

Înainte de încheiere, modul în care se particularizează această analiză generală în contextul muncii și școlii este interesant și merită punctat, atît ca informație, cît și ca suport pentru modelul mai general al emoționalității românilor. Astfel, românii au o satisfacție mai scăzută în muncă, nu sînt atît de stresați, spre exemplu, ca americanii atunci cînd apar întîrzieri sau modificări ale planului muncii (au un nivel de perseverență în muncă mai scăzut), dar frica față de insucces este foarte mare, de aceea pot recupera pe ultima sută de metri (David, 2015). Și în școală există o emoționalitate dominant negativă, copiii avînd o satisfacție și o stare de fericire scăzute în școală.

În concluzie, psihocultural vorbind, emoționalitatea românilor (1) este un construct multidimensional complex, care trebuie operaționalizat clar pentru a avea consistență în analize (ex. recompense *vs.* defense/frică *vs.* satisfacție cu viața *vs.* personalitate vs. emoții pozitive), (1) este puternic polarizată între pozitiv și negativ (ca personalitate), cu dominanța negativului (ca personalitate/defense-frică/pedepse), (2) în general este una pe un fond mai ales cognitiv, nu atît fiziologic, exprimată mai ales cinic/ironic, nu dominant ca *arousal* intens, (3) este nuanțată în funcție de generații și teritoriu (emoționalitatea pozitivă este mai prezentă la tineri, ca satisfacție cu viața, și în regiunea nord-vest, ca emoții pozitive) și (4) colorează diverse subsisteme sociale (ex. munca/școala), într-un mod congruent cu sistemul general (societatea).

Referințe selective: 1) David, D. (2015). *Psihologia poporului român. Profilul psihologic al românilor într-o monografie cognitiv-experimentală.* Editura Polirom, Iași; 2) David, D., & Comșa, M. (2021). *Indexul de Modernitate a României (IMR) – Se modernizează psihocultural România?* http://ropsy.granturi.ubbcluj.ro/wp-content/uploads/2020/11/Report-The-Modernity-Index-of-Romania-ROPsy-2020.pdf; 3) Hofstede și colab.: (2010). *Cultures and organizations: Software of the mind (3rd. ed.).* New York, NY: McGraw-Hill.

Daniel David, *psiholog, este profesor univ. dr. la Universitatea „Babeș-Bolyai“ din Cluj-Napoca.*

■ ■ ■

DILEMA
Răgaz, huzur, amuzament

Augustin IOAN

Păduri civice?

Ce vreau să vă povestesc pornește de la instalația unui artist elvețian, făcută pe un stadion austriac (https://world-news-monitor.com/climate/2019/09/06/artist-transforms-football-stadium-into-a-forest-with-300-trees/?fbclid=IwAR03TlWX7UTC8xGkKGh2rv1hrIdOjxMDPGJeoCvZPPVlrSD11Sf35_fxB58). Semnificațiile și referințele proprii lucrării au fost comentate pe larg de presa internațională, așa că nu voi insista aici, lăsîndu-vă bucuria descoperirii potențialului de semnificație pe care îl are *landscape art*. Probabil ar fi o bună șansă și pentru Arena Națională, unde gazonul nu supraviețuiește maiestuoasei umbre care îl doboară, pe cîtă vreme arborii ar putea să își ițească la soare coroana; oricum, fotbal reprezentativ nu mai avem, așa că nu ar fi prea mare păcatul.

O grădină înzidită – iată o reprezentare a *paradeis*-ului, care chiar asta însemna, verdele unei păduri prins în montura unor fortificații. Exact la fel e și Biblioteca Națională a Franței, la Paris (zona Bercy), unde, în plus, arbuștii cresc în monturi de plasă de fier (https://www.dreamstime.com/bibliotheque-nationale-de-france-library-paris-france-paris-france-built-landmark-glass-building-bibliotheque-image101514652). Nu e o grădină publică, nu poți flana prin ea, ci doar, ca într-un claustru mănăstiresc, îi poți da ocol, în pauza dintre două reprize de lectură.

Într-un sens mai larg, nu altceva sînt grădinile publice din orașe, multe din secolul al XIX-lea: spații verzi, strunite din creșterea întîmplătoare în maniera franceză și tunse ca un caniș (la Rabat, în proximitatea palatului regal, arborii aveau coroana cubică). Pe lîngă rolul de plămîn verde, asigurau și expunerea publică a plimbării ritualizate – precum grădinile Versailles-ului, de unde și provine ideea, dar mai pe potriva putirinței locale (care, dacă mă uit acum la grădina Cișmigiului, tinde către zero; și cînd te gîndești că locul a fost asanat și transformat în grădină publică prin donarea sa către urbe de către Carol I).

Or, în România mai avem cîteva, multe, candidate la o asemenea urgentă înviere prin plantare de spații urbane care acum sînt moarte. Cu mulți ani în urmă, am propus o soluție, pe care mi se pare potrivit să o readuc în atenția cititorilor vechi-dilematici, pentru climatul sufocant măcar al cîtorva mari orașe din România: urmăream, cu jale, refacerea din temelie a pieței civice din Tulcea, orașul copilăriei și adolescenței mele, într-un altceva, același. Atunci, văzînd cum se scoate cu pickhammerul betonul din piață, m-am gîndit la înlocuirea suprafeței ample de beton cu un pîlc de arbori, o pădure urbană.

La scara tuturor orașelor cu astfel de piețe civice din România, operațiunea ar avea un dublu rol. Primul ar fi simbolic: intervențiile urbanistice naționaliste, începute după reorganizarea administrativ-teritorială a țării din 1967, au inventat aceste mega-piețe urbane, al căror singur rost era să adune mase adulatoare la vizitele în județe făcute de Nicolae Ceaușescu. Am scris pe larg și despre piețele civice, dar și despre noul centru civic de la București, soldat cu o Casă a Republicii / Palat al Parlamentului, azi. În paranteze fie spus, unul dintre proiectele menționate la Concursul internațional de urbanism București 2000, din 1995-96, cel al arhitectei americane Amy Andreson, nu propunea nimic construit, ci plantarea, la loc, pe terenul de jur împrejurul Casei Republicii, a unui nou Codru al Vlăsiei, menit să acopere urîțenia de nedescris a edificiului, să regleze clima tulburată a Capitalei și să vindece trauma locului.

Casa cu gard, expandarea malignă a unei case de țară, care are și un fund al curții, care s-a dorit a fi salvat prin amplasarea acolo a catedralei patriarhale, a mai fost pîndită de cîteva proiecte melioriste, din zona ecologistă. Îmi amintesc acum de un concurs de pe vremea unui domn, Zgonea, unde se propunea o colecție de biotopi din toată țara care să antureze căsoiul, de la deltă pînă în vîrful muntelui. Probabil, o reeditare a procedeului de la Văcărești, unde un loc confiscat, mutilat și abandonat a fost transformat, mai mult de la sine decît prin vreun merit uman, în deltă urbană. Or, ca majoritatea aproape absolută a concursurilor de arhitectură din România, rezultatul nu s-a aplicat, nici măcar gardul nu a fost înlăturat; așa se face că locul cel mai public din centrul capitalei unei țări membre UE e păzit în continuare cu pușca, spre a nu fi pîngărit de cetățenii zisei țări, dacă le-ar trece prin cap proasta idee de a escalada ce a mai rămas din Dealul Arsenalului...

Dar divaghez: or, nu reiau istoricul așa-ziselor piețe civice sau al formei lor acromaligne, noul centru civic bucureștean. Prima piață civică, echipată cu sediu al județenei PCR cu tot, a fost la Focșani. Ultima – la Satu Mare. Or, tocmai acolo a izbucnit, nu demult, un scandal: se dorește refacerea pavimentului acelui straniu ansamblu, iar fan club-ul arhitectului Nicolae Porumbescu, autorul lui, vede în acest gest o pîngărire a memoriei și operei acestuia, întreg ansamblul trebuind a fi tratat ca monument istoric. Or, toate, înșirate, vorbesc despre propagandă, din ce în ce mai gălăgios, arhitectural vorbind. Prin urmare, transformarea piețelor de propagandă în spații plantate cu arbori, în păduri, ar fi o contrabalansare simbolică a efectelor, nu rareori nefaste urbanistic (demolări, rescrieri ale centrelor istorice), ale acestor spații, care, abia acum, ar deveni spații publice cu adevărat.

Al doilea argument este micro-climatic. La asemenea suprafețe enorme, apărute prin demolarea unor ansambluri de centre istorice preexistente, simple locuri de adunare a maselor pentru a-l adula pe Ceaușescu, dar care nu servesc la nimic decît la supraîncălzirea orașelor unde sînt amplasate, pădurile urbane ar avea, dimpotrivă, un rol ponderator: umbră, răcoare și oxigen, cu toatele lipsă, sau insuficiente, în *municipia* (pluralul latin corect) autohtone.

Nu cred că vom vedea prea curînd păduri sau grădini publice în loc de stadioane, în loc de maidane. Dar putem vedea, fără costuri exorbitante, ca la Tulcea sau Satu Mare, o normalizare simbolică și climatică, măcar în aceste biete capitale de județ ale patriei.

***Augustin Ioan** este arhitect, profesor universitar la Universitatea de Arhitectură „Ion Mincu“, București. Cea mai recentă carte:* Piatra din capul unghiului – arhitectură sacră, de la Brâncoveanu până azi, *Editura Doxologia, 2020.*

■■■

Sebastian-vlad POPA

Six Bagatelles

pe tema „vremuri frumoase”

Ce dor mi-e de orașul Vilnius pe care nu l-am văzut niciodată și cine o spune, o spune chiar el care înoată iarna în cele mai cristaline ape la miezul nopții, pășește cînd vrea el pe cele mai zdrențuite țărmuri. N-a rămas pliu neatins de el și n-a rămas pliu cu bună știință de neatins. El, care trece prin coloanele de fum ridicate-n pustie din toate pudrele vînzătorului de miresme! Ce îi lipsește? Doar nu participă la campanii, nu bea șampanie, nu-și întreține echilibrul interior! În București, smochinele se culeg toamna. El, care alege grîul de neghină, dar mănîncă sepia al cărei creier este egal cu volumul restului de corp! Acum locuiește la etajul 8. Are un sertar cu panici, intoleranțele de prim-ajutor și le-a poprit la îndemînă. Azi, de exemplu, îl înfurie generațiile bătrîne, emergente. Numai seducție și chiul. Aș vrea să-mi schimb blana, se tînguie el, dar năravul ba, știind foarte bine că i s-a dat (de trăit) cea mai blîndă dintre istorii. *Furor et gratia.* Ce îi lipsește?

■ Onorurile depline ale Republicii Franceze, instalate la înmormîntarea lui Jean-Paul Belmondo, ar fi putut să pară stridente în alte vremuri – sînt artiști pe lumea asta, cu totul lipsiți de popularitate, care se strecoară pînă la fibra materiei și încă mai aduc probe. Astăzi, însă, e bine că s-a întîmplat așa. Protocolul acesta înțelept, cu toate însemnele statului care omagiază charisma unui actor de divertisment, ne desparte solemn de o lume în care natura umană îndrăznea să arate că are ceva prodigios și atunci cînd se distrează, cînd păcălește marile politici și ia viața-n ușor. E, poate, și o despărțire subînțeleasă de o istorie în care oamenii aveau chipuri. Nu doar de nostalgie se încarcă momentul, dar și de condescendență – în definitiv, pe omul fără chip și plin de însușiri, trăind în huzur și fără hedonie, l-au proiectat Luminile.

■ Căzut în plasa spectacolului – naiv, vicios sau din întîmplare e totuna –, nu mai pot fi grațiat: binecuvîntez sau ucid, după noroc. Scriitorul face transfuzie cu cititorul, actorul face transfuzie cu spectatorul. [...] Un regizor român de film (nu dau nume, Dan Chișu) apare el însuși, într-un cadru autoreflexiv al filmului, stînd cu un picior flexat, reflexiv, dar relaxat, pe o canapea și, în timp ce vorbește la telefon, își freacă degetul gros și desculț, reflexiv nu mai puțin. Și-l freacă asiduu, omenește, fără ifose. E foarte important. Un tip simpatic mă cheamă să-i reflectez flexarea relaxată, dar relaxarea are productivitatea ei: pun la socoteală și travaliul deja încărcat ideologic asupra unui deget inferior și gros. N-am încotro, sînt martor. În limba română, martor înseamnă martir, deci fiecare martor al unei istorii e autorul ei. Și atunci, devin și eu ce sînt, oțios, limfatic și fără ifose, secreție și materie cornoasă, piei moarte așternute, piei fragede năpăstuite, rostuite acum de degetele superioare, dar democratice, trimise în misiune de pace la degetul discriminat de cîteva veacuri, ceea ce e foarte important.

■ Dacă întîlniți un revendicator, puneți-i întrebarea următoare: „Ce te-ai gîndit să faci după ce scopul luptei tale va fi atins?“. Cinstit fiind, omul va spune: „Nu m-am gîndit la asta. Deci am să caut o luptă nouă și oportună“. În schimb, revendicatorul necinstit va spune: „Am de făcut neapărat cutare lucru, după ce se termină lupta, dacă mai apuc să o termin“. Și-atunci, îl întrebați: „Și de ce nu faci cutare lucru chiar acum?“. Cu asta l-ați nenorocit.

Totuși, nu v-ați fi propus niciodată să nenorociți un revendicator, fie el și necinstit. Doar nu aveți de gînd să rupeți vreun lanț trofic și în nici un caz să schimbați lumea! Deci stați deoparte, nu vă mai întîlniți.

■ Dacă îi interzici cetățeanului să fie nomad cîteva străzi mai departe și să se scufunde în străinătatea orașului, îi faci un rău la fel de mare ca răul pe care i-l face războiul ruinîndu-i pe de-a-ntregul casa. Și-atunci, după un timp de frică și recluziune, după un mare *fléau*, sau flu, urmează un superflu care-i intensifică seducția de proximitățile abandonate pînă acum și de exotismul lor. Nomadul nostru devine amoros și frenetic, năpădit de o patimă pînă acum discretă de dilemă și de subversiune. Așa se pare că au irumpt anii ’20, nebuni, după marele flu, cu hedonia și strălucirea lor. Așa vor fi și anii noștri ’20?

E plăcut să afli că *Decameronul* a fost scris imediat după ciuma de la 1348. Însă ne-am dezvățat să mai facem deducții necesare în legătură cu istoria. Și, chiar dacă s-au repetat de o mie de ori *Les années folles* de-a lungul timpului, trebuie să fim bravi și să știm că a mia una oară nu se vor mai repeta. Acum, încă în vremuri de frică și recluziune, nu știm a cîta oară ne așteaptă: a mia sau a o mie una. N-ar fi rău să fie a o mia, pentru că s-ar putea face cîteva profeții înseninate, după cum scrie: se va reabilita articolul hotărît; va fi uitată „blestemata de seriozitate“ de ultimă generație și se va gusta nițel nectar de frivolitate și de solitudine liber dobîndită; țările vor dispărea și vor stăpîni femeile, județele se vor împărți în școli și moduri de ode incomensurabile; se va poseda certificat de identitate polifonică, de care nu va întreba nimeni; artele contemporane se vor scutura în fine de pornografie politică și anafrodiziacă; un dor de iresponsabilitate și de splendoare va bîntui artele; artiștii video se vor sătura de video; se vor apuca să se lupte corp la corp cu materia, rîzînd în hohote (ca Iacob?); scriitorii se vor scîrbi de jargon și nu mai vor mai scrie fără tabuuri și empatic; ba dimpotrivă, lumea se va complica la infinit, se vor naște limbi noi și vor trăi durata vieții unui țînțar; înlăuntrul acestei durate se vor scrie nenumărate Faceri și vor fi de nenumărate ori traduse; și aceste Faceri vor fi perpetuu contemporane, iar traducerile lor vor fi scrise cu cuvintele limbilor imemoriale care stau să se nască. Și va fi plăcut, mai plăcut chiar decît în zilele noastre cînd oricum e foarte plăcut.

■ Eu n-am știut că mazărea în cutie se poate vinde la București „cu drag“, nu bănuiam că o clipă așa de plăpîndă poate fi trăită atît de intens. Eram zgîrcit și prost. Eu n-am știut pînă acum că la replica sfătuitorului: „Sînt perfect de acord cu tine“ sau la replica: „Îmi place cum gîndești“, lucrurile încep deja s-o ia pe un făgaș bun. Eram pur și simplu prost. Pe mine nu m-a informat nimeni că atunci cînd spui cuvîntul „pauză“ se alătură obligatoriu, ca niște sateliți naturali, cuvîntul „cheie“ și cuvîntul „succese“. Nu-mi vine să cred ce prost eram. Eu n-am știut că trebuie să fi avut măcar un străbunic călău ca să poți să-ți faci o anamneză corectă. Atît de incompetent sînt. Michelle vrea s-o lase mai moale. Nu știam. Cu învățatul și cu spaima de examene. Eu n-am știut pînă acum că scriitorii tineri sînt mulți, dintotdeauna prieteni și că își admiră unii altora scrierile. Eram prost de tot. Duceți-mă, vă rog, în casa vinului, puneți peste mine vița, întăriți-mă cu turte de struguri, înviorați-mă cu mere, căci rănit’s.

***Sebastian-vlad Popa** este lector dr. univ. la Facultatea de Litere a Universității București, directorul publicației* INFINITEZIMAL, *scriitor.*

■■■

Alec BĂLĂȘESCU

În răstimpuri

În urmă cu optsprezece ani *(O tempora,…)* mă aflam în munții din provincia Lorestan, în estul Iranului la granița cu Irakul (pe atunci, recent intrat în război). Nu mai țin minte dacă regimul lui Saddam Hussein căzuse, dar țin minte conversația cu un tînăr cu care m-am împrietenit acolo. Nu despre război – cel puțin nu despre acest tip de război.

La un moment dat, în timp ce așteptam un autobuz la adăpost de soarele torid, s-a întors interogativ către mine: „Nu te întreb ce-ți place la Iran, toți străinii spun același lucru: *mîncarea și femeile*. Te întreb ce nu îți place“. Avea 19 ani, eu aveam 29. Era prima dată cînd auzeam o întrebare atît de măiestrit construită. M-am obișnuit cu asta în timpul anului petrecut în Iran, dar atunci retorica învăluitoare și acaparantă, specifică locului, îmi era încă străină. I-am răspuns: „Sînt multe lucruri care-mi plac aici în afara celor de care ai amintit. Dar, așa cum știi, sînt aici pentru că încerc să fac o cercetare și trebuie să mă întîlnesc cu oamenii. Sînt obișnuit să am o agendă deja stabilită cu cel puțin o lună înainte. Aici nu reușesc nici măcar să stabilesc o întîlnire clară în aceeași zi, ce să mai vorbim despre una de pe o zi pe alta…“. M-a privit îndelung și cred că am descifrat mai mult decît o umbră de compătimire în ochii săi migdalați de antracit, încadrați de gene lungi și de o pereche de ochelari ce îi dădeau un aer de *rock star* intelectual mult prea de tînăr. Semăna cu Lenny Kravitz. I-am și spus-o. Mi-a răspuns, după un timp: „Vezi tu, voi, în Vest, vedeți viața în lungime. Noi o vedem în lărgime“. Pe scurt, mi-a explicat ceea ce eu ar fi trebuit să știu și să accept de mult: timpul este o chestiune de percepție, în mare măsură determinată cultural. Dar eram pe atunci doar un antropolog în formare…

Oricine călătorește mult știe că timpul „trece“ altfel prin alte părți. Mi-am petrecut o mare parte din timp întrebîndu-mă ce e cu timpul și cum se face că timpul e (perceput) diferit. Cred că este vorba de două lucruri: ce facem cu timpul? Și ce ne spunem despre el, individual și colectiv? Ce facem cu timpul – adică practica cotidiană influențează ce ne spunem despre el, pentru ca, pînă la urmă, modul de a gîndi, inclusiv cel filosofic, succedă modului de a face, de a te comporta *(…o mores!)*. Ce și cum am făcut „noi“ în „Vest“ pentru a percepe viața în lungime? Odată cu transformarea muncii de la cea predominant agricolă la cea industrială și mecanizată, am compartimentat și stratificat nu doar viața individuală, ci și timpul istoric. Timpul agricol este unul ciclic, marcat de succesiunea repetată a anotimpurilor. Cel industrial este unul mono-ton, al repetiției de sine, marcat de succesiunea egală a unităților sale de măsură.

Cu tușe îngroșate de spațiul (și deci timpul) limitat de aici, povestea ar fi următoarea: înainte de revoluția industrială, timpul vieții individului era perceput din perspectivă liniară, în vreme ce viața colectivă urma mai degrabă evenimente prestabilite, cu succesiune ciclică: botez, nuntă, înmormîntare, botez, nuntă… Timpul istoric, așa cum era perceput din punct de vedere filosofic și pre-științific sub aura pre-renascentistă a vremii, însemna timp biblic – începea odată cu creația și se limita la lumea creată pentru oameni și stăpînită de ei. Teoretic și profetic, el se termina cu Apocalipsa. Așadar, timpul în totalitatea lui avea o dimensiune circulară infinită și una liniară finită. Viața putea fi străbătută în aria cercului în orice direcție – adică mai degrabă în lat, iar în lung doar cît te țineau zilele, niciodată predictibile…

Cîteva lucruri s-au întîmplat în urmă cu aproape trei sute ani: începutul mecanizării (mai precis, războiul de țesut mecanic) a spart timpul în unități egale, tangibile și echivalente: nu doar în minute și ore marcate de mersul de metronom al mașinăriei, dar și în zile devenite egale una cu cealaltă. În agricultura tradițională, fiecare unitate de timp (luna, săptămîna, chiar și ziua) este diferită de cealaltă și legată de meteori. În lumea emergentă mecanizată, zilele sînt egale și continue. Războiul mecanic de țesut nu poate fi oprit căci ar fi prea costisitor, ziua și noaptea se unesc și nu mai depind de culoarea cerului și de ploaie sau de ritmul solar. Timpul devine monoton și astfel se naște posibilitatea infinitului. Concomitent, o disciplină nouă, geologia, deschide poarta către un timp istoric posibil infinit sau împinge momentul creației într-un timp adînc (așa cum îl numește Stephen Jay Gould) – și aduce argumente ce pun la îndoială creaționismul. Dacă lumea a existat cu mult înaintea oamenilor, înseamnă că există și posibilitatea ca ea să existe și după (Apocalipsă). Infinitul e nesfîrșit în ambele direcții. Și poate fi, de acum încolo, împărțit în unități de egală însemnătate. Aceasta este, pe scurt, istoria agendei mele. Este, pe scurt, și istoria practicilor care au dus la împărțirea timpului în timp productiv și timp în afara producției – războiul (de țesut, dar nu numai) nu poate fi oprit, iar ziua este împărțită în schimburi de lucru, inițial de douăsprezece și apoi de opt ore. În marșul triumfal al modernității am pierdut din vedere timpul ciclic. Urme ale lui au rămas în evocările bucolice, în practicile religioase și în stilul de viață rural.

Trăim un nou moment de transformare a percepției timpului.

Dar între timp, foarte recent, s-a mai întîmplat ceva: automatizarea și digitalizarea. Cei mai mulți dintre noi avem slujbe care (pînă la COVID) ne cereau să fim prezenți opt ore la birou, lăsînd restul de șaisprezece ore ale zilei pentru activități de alt tip – timpi fragmentați ce poartă etichete: timp liber, timp cu familia, timp de recuperare. Aceasta este o practică care n-a ținut pasul cu tehnologizarea, ci doar continuă să slujească unei cerințe devenite normă morală: aceea de a(-și) munci „schimbul“. În momentul de față, digitalizarea transformă timpul din *mono-ton* în *amorf*. Ubicuitatea conectării tehnologice și faptul că munca este legată de conectare fac din muncă o activitate omniprezentă și de neseparat de alte momente ale zilei. Segmentele de timp încep să se amestece precum plastilina de diverse culori așezată frumos pe straturi și apoi frămîntată de o mînă de copil. Există mult timp liber în „timpul muncii“, dar și multă muncă în timpul liber – mai ales cînd telefonul ne permite nu doar să răspundem la e-mail, dar și să pregătim prezentări pentru a doua zi. Trăim, de fapt, un nou moment de transformare a percepției timpului (și a spațiului) și operăm în interstiții temporale sau, cum frumos se spune în română, în răstimpuri.

Viața e pe cît de lungă, pe atît de lată. De unde și noile tipuri de trăiri… Generația care a prins telefonul fix cu roată (disc, cerc, știți ce vreau să spun) suferă predominant de depresie, pentru că simte că nu are timp, viața în lungime fiind, de fapt, mult prea scurtă într-o infinitate a timpului, iar orele de birou, scurte și ele, erau foarte clar delimitate, în timp ce munca nu putea fi luată acasă. În schimb, traiul într-un timp amorf ne face să uităm de lungimea vieții, însă nu ne ajută să îi redescoperim lățimea. Mai nou, timpul amorf ne poate presa într-un moment cultural definit ca ideal (mai precis, tinerețea), lăsîndu-ne în același timp percepția inevitabilei efemerități, fără însă a defini secvențele ce ar trebui să urmeze (viitorul). Generația nativ-digitală suferă de anxietatea dată de dispariția viitorului într-un timp amorf perpetuu prezent, perpetuu conectat, dar pentru care nu am dezvoltat încă instrumentele culturale de cunoaștere și integrare în cotidian. Evident, nimeni nu trăiește exclusiv într-un singur tip de timp – ciclic, linear sau amorf –, dar, cu siguranță, una dintre percepții predomină. „Timpul și-a ieșit din țîțîni“, însă Hamlet nu mai este aici pentru a-l îndrepta. În răstimpuri, însă, întîmplarea vieții continuă.

Nota autorului: Mulțumiri Iuliei Hau pentru editare, *feedback* și sugestii.

***Alec Bălășescu** este antropolog, autor al volumelor* Paris Elegant, Teheran Incitant, Voioasa expunere a ordinii mondiale *și* Într-o zi, orașul. *Predă la Universitatea Royal Roads din Victoria, Canada.*

Pierdeți-vă timpul

Dacă m-aș încumeta vreodată să scriu un manual de *„Savoir vivre“*, nu-aș uita să dedic un întreg capitol artei de a-ți pierde timpul. Mi se pare că această fericire – care este în același timp și un admirabil instrument de cunoaștere – a fost de mult uitată. Și a fost uitată tocmai pentru că modernii, adică civilizații, nu știu cum să-și prețuiască timpul, și au atît de mult timp liber încît își reglementează pînă și distracțiile. Niciodată n-a fost în lume mai mult „timp liber“ decît în veacul acesta. De aceea niciodată n-au fost mai multe distracții automate, care încearcă să umple acest timp liber, să-l integreze într-o pseudo-activitate (sport, cinematograf, lectură ușoară, flirt); cu alte cuvinte, să-l prefacă din „timp pierdut“ în „timp plăcut consumat“. Este o înspăimîntătoare sete de „umplere“, de „consumare“, de „petrecere“ (adică de uitare nebăgată în seamă) în toate manifestările vieții moderne. Așa îmi explic eu incomprehensibilitatea epocii noastre față de anumite adevăruri simple, cari nu pot fi pătrunse decît de unul care știe să-și piardă timpul.

Dar să ne înțelegem. Nu e vorba de o lene intelectuală, de un etern vagabondaj, de o disponibilitate determinată de incapacitatea de a acționa sau de un *spleen* spiritual. Acestea toate nu izvorăsc decît dintr-o lipsă de certitudini; or, ceea ce e absolut indispensabil unei adevărate pierderi de timp este abandonarea provizorie a certitudinilor tale, pentru a te putea apropia de certitudinile străzii. Este, cu alte cuvinte, o deschidere către *miracol*. Toate adevărurile acestea simple au aspect de miracol; căci sînt neașteptate, fertile și izbăvitoare ca un miracol.

Mircea Eliade, *Oceanografie*

Marius VASILEANU

Deus otiosus & co.

Despre *Deus otiosus* au scris cercetători lipsiți de empatie și umor. Ai zidit o lume și poate ești curios să vezi ce se întîmplă cu ea, așa că stai un pic, un eon, deoparte, poate ești și tu obosit, sastisit, poate mai ai și alte trebi. Ei bine, taman atunci sare creatura maximă și te acuză că de ce-ai plecat, că de ce-ai părăsit Creația! Cam așa cum s-ar iți un diametru – superb definit drept „coarda maximă“ – care, în loc să-și caute de treabă, s-ar tot plînge sau rățoi la cel care a desenat cercul... Despre *Deus otiosus* au scris (sec) antropologi și istorici ai religiilor. Și aceștia, și subsemnatul, aici, antropomorfizăm. Findcă nici nu prea știm cum a vorbi altfel! Poate doar poeții să ne mai salveze ne-rostitul, ne-închipuitul...

Mircea Eliade a avut, pare-se, un *feeling* special: dintre cele uimitor de puține (douăsprezece) intrări redactate personal în monumentala *The Encyclopedia of Religion* (16 volume) pe care a cooordonat-o, una dintre acestea este tocmai *Deus otiosus* (articol la care a fost ajutat de discipolul său Lawrence E. Sullivan). Așadar, „termenul latin *deus otiosus* (pl. *dei otiosi)* însemnînd literal «zeul neocupat» sau «zeu fără activitate», indică un zeu care s-a retras sau a ieșit definitiv din viața activă. Lipsa descrierilor detaliate ale acestor zeități, cînd se asociază cu apariția lor larg răspîndită în culturile de pe glob, prezintă o nedumerire pentru studiul religiilor. Deși conturul acestor personalități divine este, de obicei, schițat, ele susțin o influență serioasă asupra imaginarului religios. Studiul zeilor care au părăsit cîmpul lor de activitate a generat meditație profundă asupra sensului și funcției simbolurilor, mai ales a formelor divine, în viața religioasă“, notează Eliade & Sullivan. Și este amintită apoi ampla răspîndire a acestui fenomen al istoriei credințelor și ideilor religioase, cu exemple concrete din Africa și Australia pînă în Asia sau Europa (precreștină). Se subliniază că, pe lîngă absența cultului, caracteristicile emblematice ale lui *Deus otiosus* sînt primordialitatea și transcendența. Studioșii vor (re)găsi o simpatică și doctă panoramare a cîtorva avataruri ale lui *Deus otiosus* în istoria iștoriei religiilor, publicată de cercetătorul Eugen Ciurtin (vezi art. „Un Dumnezeu care lenevește“, *Dilema veche,* nr. 706, 31 august – 6 septembrie 2017).

Dar M. Eliade mai face o precizare de un seducător rafinament, în *Jurnal* (volumul I, Humanitas, 1993, p. 339): „Răsfoiesc astăzi *Tratatul* meu *de Istorie a Religiilor* și mă opresc mai ales asupra unui amplu capitol despre zeii cerului; mă întreb dacă a fost înțeles mesajul secret al cărții, «teologia» implicată în istoria religiilor, așa cum o descifrez și o interpretez eu însumi. Totuși sensul se degajă din ea destul de clar; miturile și «religiile», în întreaga lor varietate, sînt rezultatul vidului lăsat în lume de retragerea lui Dumnezeu, de transformarea sa în *deus otiosus* și de dispariția sa din actualitatea. religioasă. Dumnezeu – mai exact Ființa supremă – nu mai joacă nici un rol în «experiența religioasă» a umanității primitive. El a fost înlăturat de alte forme divine – divinități active, fecundatoare, dramatice etc. Am revenit asupra acestui proces cu alte studii. Dar oare s-a înțeles că «adevărata» religie nu începe decît după ce Dumnezeu s-a retras din lume? Că «transcendența» sa se confundă și coincide cu eclipsa sa? Elanul omului religios spre «transcendent» mă face să mă gîndesc uneori la gestul disperat al orfanului rămas singur pe lume“...

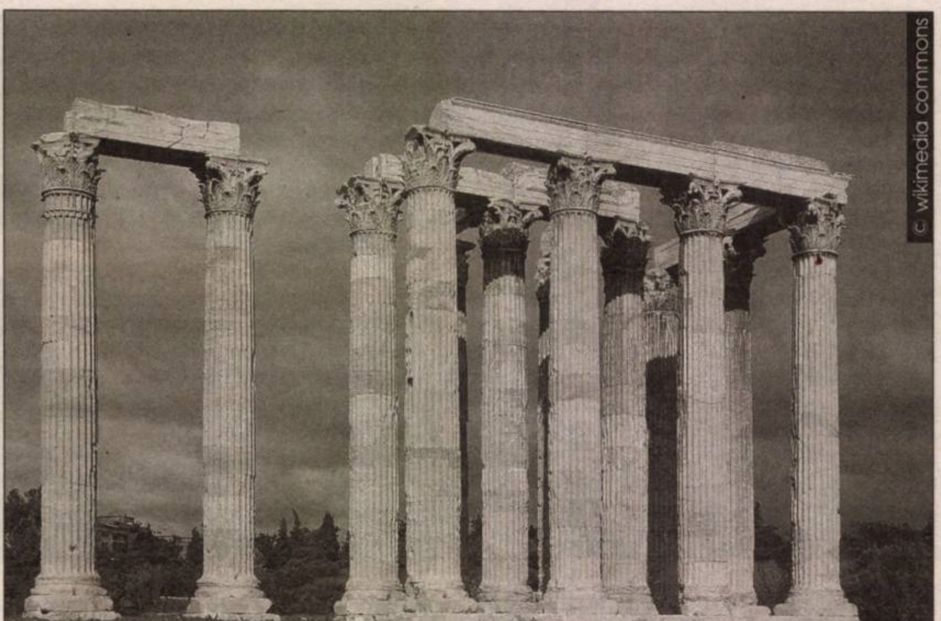
© wikimedia commons

Teza *jocului* meu de aici este aceasta: precum diametrul unui cerc, simbolul maxim numit „om“ a fost pus în fața destinului, anume acela de a-și lua rolul în serios. Iar prima măsură necesară a fost (aparenta) retragere(a) Zeului. Sau izgonirea din Rai?

Hristos este acolo unde sînt adunați doi sau trei în numele Său.

Adunați sub partea noastră de cer, sîntem în plin monoteism creștin (ortodox), de unde și pînă unde cele susținute mai sus de Eliade? Întîi, nu toți istoricii religiilor iau în serios teza lui Eliade. Dar, de dragul discuției, înainte de a-l combate, să vedem dacă nu cumva există și fărîme de adevăr. Ca și în cazul altor mari religii (revelate), creștinismul se confruntă subsidiar cu cel puțin trei fenomene: 1) preluarea – cîteodată, creativă – unora dintre *manifestările religioase vernaculare* ale căror valențe le transportă în istorie pînă astăzi; 2) *continua atomizare confesională*, vădit accelerată de la Reformă încoace, către timpurile noastre – ceea ce atrage și fenomenul concurențial-reactiv al unor influențe reciproce; 3) timid, acum cîteva secole, devenită de-a dreptul o mișcare browniană, pe alocuri, astăzi, asistăm la *amalgamarea religiilor*, generată de fenomenul imigrației, de ușurința călătoriilor intercontinentale, de spectaculoasele dezvoltări ale mass-mediei ș.a.

Să ne înțelegem: cele de mai sus sînt ilustrate cu precădere în religia populară, care înfășoară ca o anvelopă „nucleul tare“ al fiecărei confesiuni și religii. Așadar, stăruind către partea noastră de Cer, să nu ne mirăm – dimpotrivă, antropologul se-mbată de plăcere – cînd încă descoperim 1) manifestări (rarisime) de exorcizare a presupușilor strigoi, prin Oltenia, *imediat* după *fiecare* înmormîntare, ori abundente acțiuni și „operații“ de ordin magic, prin nenumărate spații ortodoxe; 2) timide preluări ori influențe ale obiceiurilor dinspre confesiunile înrudite, fenomen vizibil în Ardeal – de unde subtilele nuanțe și accente ale creștinismului ortodox transilvan comparativ cu cel din Moldova ori Muntenia; 3) extinderea limitelor antropologiei creștine prin asimilarea practică a unor eficace practici terapeutice asiatice (precum acupunctura), debarasate, desigur, de doctrina acestora care ar putea intra în conflict deschis cu cea creștină; pentru nedumeriți: și Pr. Dumitru Stăniloae, și Pr. Paisie Olaru au acceptat și au fost ajutați de specialiști în acupunctură, cum s-a întîmplat, de altfel, cu nenumărate alte personalități ale creștinismului ortodox românesc contemporan.

Nu-și au locul aici divagațiile speculative precum eventuala legătura dintre Zeul Necunoscut *(Faptele Apostolilor* 17, 16-34) și *Deus otiosus* ori întreaga problematică a lui *Deus otiosus* citită în cheia relației cu Timpul. Să observăm, totuși, cele trei categorii de timp (mundan, eclezial, monahal) asupra cărora glosează doamna Danièle Hervieu-Léger (vezi *Le temps des moines. Clôture et hospitalité,* Presses Universitaires de France, 2017) și legătura Timpului cu tema generală a prezentului număr al *Dilemei vechi.*

Personal, am avut șansa de a fi fost găzduit cîndva, spre finalul anilor ’80, sub același acoperiș cu Părintele Cleopa Ilie (Mănăstirea Sihăstria, Neamț). Dincolo de bucuria de a fi fost acceptat pentru puțină vreme – dar acel Timp nu poate fi nicicînd abandonat – în orbita marelui duhovnic, am descoperit atunci cu reală plăcere un confrate, monahul S., destul de vîrstnic și el, personaj cu un imens umor, care-mi spunea, smerit, fără a ieși nicicum de sub incidența isihiei: *aș vrea și eu să fac asceză, dar, cum vezi, sînt gras și-mi place să mănînc ca un porc.* Se îndeletnicea cu strînsul plantelor medicinale, iar figura lui, pe cît de bonomă, pe atît de impunătoare, nu era mai puțin spiritualizată (în opinia mea)... Ceea ce vreau să spun cu acest exemplu este rezumat memorabil de Paul Tillich: „Nimic nu caracterizează atît de mult viața noastră religioasă decît aceste imagini despre Dumnezeu fabricate de noi. Mă gîndesc la teologul care nu-L așteaptă pe Dumnezeu deoarece îl deține închis într-o construcție doctrinară. Mă gîndesc la studentul în teologie care nu-L așteaptă pe Dumnezeu pentru că îl deține închis într-un manual. Mă gîndesc la omul Bisericii care nu-L așteaptă pe Dumnezeu pentru că îl deține închis într-o instituție. Mă gîndesc la omul credincios care nu-L așteaptă pe Dumnezeu fiindcă îl deține închis în propria sa experiență. Nu este ușor să suporți această non-posesie a lui Dumnezeu, această așteptare a lui Dumnezeu. Nu este ușor să predici în fiecare duminică copiilor și păgînilor, scepticilor și ateilor, și să le explici în același timp că noi înșine nu-L deținem pe Dumnezeu, ci îl așteptăm. Sînt convins că rezistența la creștinism vine într-o bună măsură din faptul că noi, creștinii, deschiși sau nu, zidim pretenția că-L deținem pe Dumnezeu și astfel am pierdut elementul așteptării... Sîntem mai puternici cînd așteptăm decît cînd stăpînim“.

Așa este, Paul Tillich a fost un filosof lutheran, dar cele de mai sus sînt valabile pentru orice confesiune creștină care se respectă (vezi *I Corinteni* 2, 6-9). Să nu mai fim instalați, așadar, în certitudini sterpe de Duh, în iluzii bolînde, în credința de ordin magic și superstițioasă. Dumnezeul creștin s-a retras din toate acestea. El este altceva. Este altfel. Dacă ai o „deschidere centrată“, cum o numea Părintele Andrei Scrima, ceea ce ți se pare blasfemie, scandal, erezie poate avea mai mult Duh decît locurile comune ale *ecclesiei* și ale credinței creștine...

Epura lui *Deus otiosus* poate fi regăsită ușor exact acolo unde nu te aștepți. Coarda maximă, Omul, cel care poate uni Cerul cu Pămîntul nu-și asumă destinul decît rarisim. Omul care sfințește locul – însoțit, poate, de Zîmbetul nevăzut al Domnului – este un personaj mai degrabă accidental. Comunitatea este cea care suplinește neputințele individuale. Fiindcă Hristos este acolo unde sînt adunați doi sau trei în numele Său.

Dacă astăzi mergi la Mănăstirea Sihăstria, după ce marii duhovnici s-au retras un pic, din veacul acesta, vei găsi multă evlavie, dar și jalnice concesii făcute religiei populare. În chilia Părintelui Cleopa Ilie, devenită muzeu, pelerinul primește temporar de la monahul M. (unul dintre ghizi) un obiect personal al marelui duhovnic. Ședință de fetișism, pentru cîteva minute. Poate chiar și spiritism. La categoria „ofertă specială“ ești așezat și pe jilțul Părintelui Cleopa. Nu-i pentru oricine, la categoria „premium“, aflat pe jilț, ți se pune pe creștet un potcap al marelui dispărut. Pînă la cerurile isihiei, te mănîncă prostia și minunismul...

Bineînțeles că nu avem *Deus otiosus* în creștinismul ortodox. Dar proiecțiile, epurele lui *Deus otiosus* le întîlnești adesea în oameni, tocmai în cei chemați să devină asemenea Lui Hristos. V-ați întrebat vreodată: de ce oare ortodocșii (români) se salută majoritar cu „Doamne, ajută!“, iar nu cu „Hristos în mijlocul nostru!“?

Marius Vasileanu *este profesor istoria religiilor.*

Propuneri de *Dileme vechi* pentru viitor:

- **Cum se scrie istoria**
- **Sminteala**

„...așa cum Alice trecuse dincolo de oglindă“

– interviu cu Oltița CÎNTEC, curator al Festivalului Internațional de Teatru pentru Publicul Tînăr Iași –

Ne-am obișnuit, încă de la prima ediție a FITPTI, cu o temă, cu un slogan. Ce propuneți anul acesta?

Curatorierea e un act creativ, înseamnă să imaginezi un concept în acord cu realitatea teatrală a momentului, căruia să îi dai conținut coerent prin selecție și arhitecturarea programului. Focusul actual al Festivalului Internațional de Teatru pentru Publicul Tînăr Iași e „artă și tehnologie“, o temă care mă preocupă ca teatrolog de multă vreme și, iată, sub acțiunea pandemiei care ne-a obligat la teatru *contactless,* acum i-a venit timpul. Evidențiez tendințe care apropie două tipuri de creativitate umană – cea artistică și cea științifică/tehnologică –, prin utilizarea cu folos estetic a inteligenței artificiale (IA). Sînt proiecte, demersuri, cercetări de pionierat în această direcție, sînt inițiative demne de reflecție. La Praga, de pildă, în 2020, o echipă de cercetători de la Facultatea de Matematică și Fizică a Universității Caroline și un grup de artiști de la Svanda Theatre au demarat THEaiTRE, pentru a marca centenarul lansării cuvîntului *robot* de către dramaturgul Karel Čapek. Au făcut-o foarte original, programînd un server să scrie o piesă de teatru care a fost pusă în scenă. Îl difuzăm în FITPTI, în premieră în România.

În cele zece zile alocate ediției a XIV-a reunim peste 300 de artiști din 11 țări (Austria, Canada, Cehia, Elveția, Franța, Germania, Israel, Italia, Marea Britanie, România, Spania), evoluînd în 20 de locații din oraș și din afara lui, peste 85 de reprezentații *(indoor, outdoor,* online, în eter) și peste 100 de evenimente (conferințe, lansări de carte, dezbateri, ateliere, expoziții etc.), cele mai multe în exclusivitate națională. Vom celebra centenarul Dürrenmatt (în colaborare cu Ambasada Elveției, Swiss Sponsor' Fund, Centrul Dürrenmatt din Neuchâtel, Catedra de Germanistică de la UAIC, DAAD) cu o expoziție de grafică a dramaturgului, lansări de carte (piese traduse în cadrul InterDramText coordonat de Dragoș Carasevici), spectacol-lectură, film documentar, o dezbatere academică privind receptarea operei sale teatrale în vestul și estul Europei.

> *„Instalațiile imersive (re)creează virtual realități alternative, a căror parte devenim și fizic, nu doar imaginar.“*

Festivalul se adresează, după cum indică și titlul, publicului tînăr. De ce e nevoie de un eveniment specializat care să se adreseze țintit publicului tînăr?

Din postura de curator acord sintagmei „public tînăr“ un înțeles foarte larg, dincolo de determinările biologice, vizînd deschiderea culturală, curiozitatea, apetitul pentru experiențe artistice provocatoare, care trebuie conservat indiferent de vîrstă. FITPTI țintește un spectru foarte larg de public (de la preșcolari, școlari mici, adolescenți la tineri adulți, maturi, seniori), spectacole accesibilizate pentru persoane cu deficiențe de vedere și de auz, stradale – pentru cei care nu au obișnuința mersului la teatru sau nu au răgaz să o facă. De ce e nevoie? Pentru că fiecare dintre aceste evenimente așază în privitori elemente afective care-i modelează pe termen lung, care-i îmbogățesc ca nimic altceva. E o investiție în viitor.

Sîntem mereu înconjurați de ecrane: televizoare, panouri publicitare, monitoare de computer ori de laptop, tablete, telefoane mobile etc. Trăim într-o „ecranocrație“. Ce s-a schimbat, pentru spectatori, în relația cu scena?

A mai intervenit un perete, al cincilea, pe lîngă cel invizibil care separă, prin oglinda scenei, sala de iluzia teatrală. Acest nou perete este *display*-ul prin intermediul căruia interacționăm *remote* cu artiștii. Regulile pandemice ne-au scos din săli și ne-au ținut acasă cu ochii îndreptați spre exilul digital al artei scenice. Cînd ceea ce priveam online era creat special pentru această manieră de redare, noul tip de emoție era provocator, oferea o experiență neobișnuită, un pas înainte în apropierea artei de *new media*. Există și creații, cele imersive, care ne trec dincolo de *device*-uri, așa cum Alice trecuse dincolo de oglindă. Instalațiile imersive (re)creează virtual realități alternative, a căror parte devenim și fizic, nu doar imaginar, în timpul „scufundării“. Sînt fabuloase, trebuie încercate, am fi retrograzi dacă le-am întoarce spatele.

Spre ce se îndreaptă teatrul în contextul acesta al democratizării accesului la noile tehnologii, la gadget-uri de realitate virtuală sau realitate augmentată?

E, dintr-o perspectivă, o digitalizare a umanului, cum scriam într-un studiu parte a unui volum colectiv pe care-l coordonez *Fereastra către digital. Teatrul și noile tehnologii / Open New Tab. Theatre and new Technology.* E un culoar care trebuie colonizat fără panici existențiale, e marca momentului istoric, nu-l putem ignora.

Mai e acesta teatru?

Da, e teatru, fără nici o îndoială. Teatrul clasic nu va dispărea, dar noile forme de agregare artistică vor cîștiga teren, vor fi remanente mai ales pentru generațiile care se alfabetizează electronic într-un ritm rapid. Și capacitățile noastre receptive se ajustează din mers. Preferăm fluxurile vizuale, plurifocalitatea, *multitasking*-ul, fragmentarismul și serialitatea, o dinamică filmică. E o realitate despre care vorbesc psihologii și pe care creatorii din zona teatrului trebuie să o aibă în atenție.

După un an de pandemie, în care publicul s-a obișnuit, de voie, de nevoie, să se uite la spectacole de teatru online, mai sînt dispuși spectatorii să vină într-o sală de teatru?

Da, indiscutabil! Redeschiderea sălilor de spectacole a fost o bucurie mutuală artiști-public, o evidență de care și autoritățile ar trebui să țină cont cînd impun tot felul de restricții ce arată fără echivoc dubla măsură, în defavoarea culturii. În toată țara, biletele la teatru se vînd ca pîinea caldă, se stă la coadă la unele! În FITPTI, deja multe sînt *sold out*. Înțelepți cum sîntem, cu ochii pe incidența COVID-19 și antrenați la adaptare, am pus în vînzare numai 50% din capacitatea sălilor, anticipînd că (probabil – și din păcate –, așa va fi pînă la debut de octombrie) vom coborî la această limită maximală impusă sanitar. Unii doresc teatru tradițional, alții vor experiențe multisenzoriale, dar lumea vrea la teatru.

Care sînt cele mai interesante evenimente programate la ediția de anul acesta?

Avem multe exclusivități naționale, e o coordonată pe care am mizat de fiecare dată și care a adus în premieră în România, numai la Iași, la FITPTI, artiști și trupe care și-au asigurat, prin ceea ce fac, un loc în antologii. Am avut, de pildă, Bread And Puppet Theatre, din SUA, marionete pe apă de la Hanoi, o avem acum pe Susanne Kennedy, deținătoarea celei mai prețioase distincții continentale de artele spectacolului, Premiul „Europa pentru Teatru – Realități teatrale“. Pînă la FITPTI 2021, nici un spectacol al ei n-a ajuns în România, acum prezentăm la Iași instalația imersivă *I AM (VR)*, pe care a făcut-o cu Markus Selg, o coproducție Ultraworld Productions Berlin, Theater Commons Tokyo, Münchner Kammerspiele. E ceea ce esteticienii numesc artă postumană, un parcurs individual către propria identitate *via* ochelari VR, plecînd de la îndemnul oracolului din Delphi, „Cunoaște-te pe tine însuți“. Viitorul e al experiențelor imersive, al receptării senzoriale, kinestetice, viscerale, raționale, al dramaturgiei *hypertext,* dramaturgia Internetului, al fluctuației real-virtual. Teatrul nu mai este doar reprezentare, devine simulare a unor realități multiple.

Iată cu ce mai răsfăț publicul. *Improbotics* este un spectacol de improvizație moderată de IA. Piotr Mirowski (Marea Britanie) și Kory Mathewson (Canada) au imaginat formatul unei întîlniri pe Zoom difuzate în timp real pe YouTube, într-un *setup* care le îngăduie să adune actori din diverse țări pe același ecran într-un mediu virtual. Șapte artiști și A.L.Ex, forma de IA care alege temele de improvizație și care vine el însuși cu soluții de spontaneitate prin algoritmi de *chatbots,* combină original arta vie cu *live*-ul digital, cu *streaming*-ul în timp real (ce mai înseamnă în prezent *liveness*-ul?), artiștii și tehnicienii aflîndu-se pe meridiane diferite. Și ei sînt tot pentru prima oară în România, numai în FITPTI.

Vom avea roboți (Iris Robotics e partenerul nostru de nădejde) care cîntă, dansează, vor interacționa cu publicul și vor face *selfie*-uri cu doritorii. Vom fi, adică, în spiritul timpului!

Oltița Cîntec *este doctor în Teatrologie, conferențiar univ. dr. la Facultatea de Teatru a Universității Naționale de Arte „George Enescu“ din Iași, curator al FITPTI, director artistic al Teatrului „Luceafărul“ din Iași, președintă a Asociației Internaționale a Criticilor de Teatru România (AICT.RO); cea mai recentă lucrare a sa este volumul colectiv* Fereastră către digital. Teatrul și noile tehnologii / Open New Tab. Theatre and new Technology *(Editura Junimea, 2021).*

a consemnat Matei MARTIN

■ ■ ■

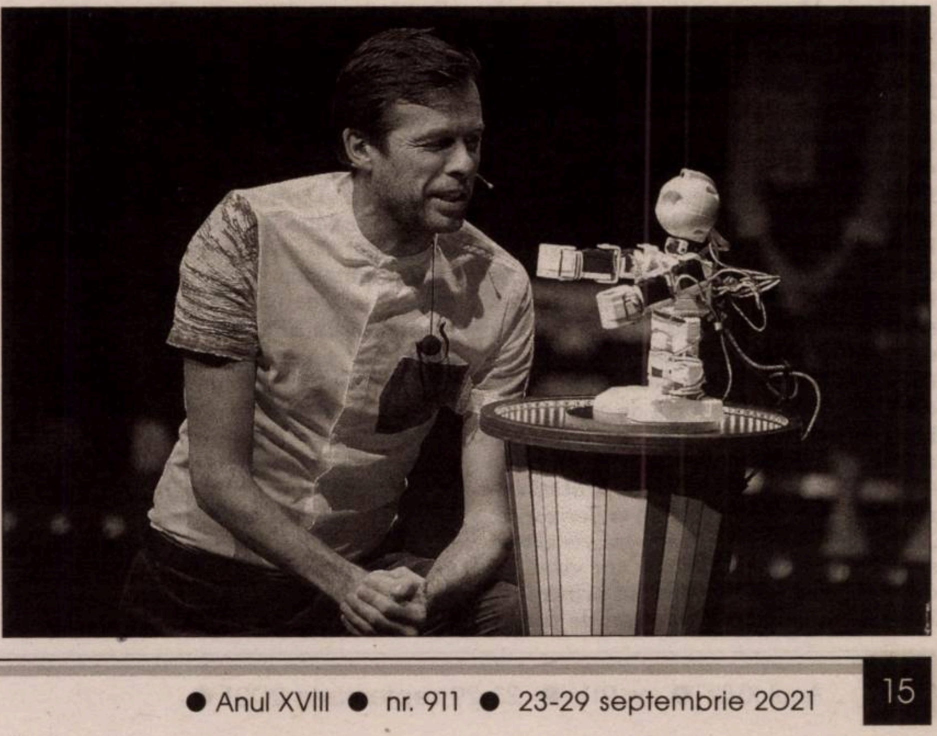

Bogdan-Alexandru STĂNESCU

pe de altă carte

Havana și dublul său

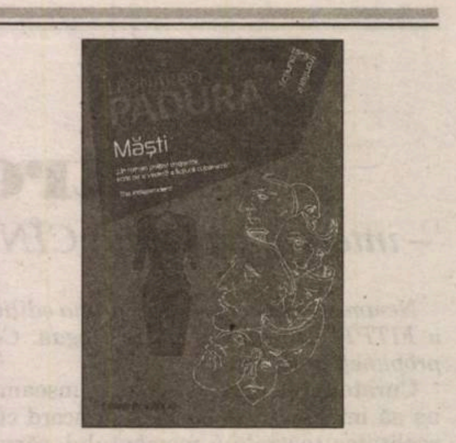

● Leonardo Padura, *Măști*, traducere de Marin Mălaicu-Hondrari, Editura Paralela 45, 2021.

E indiscutabil faptul că Leonardo Padura a devenit în ultimele două decenii cel mai important prozator cubanez, iar acest statut l-a obținut în ciuda faptului că și-a deghizat încă de la început proza sub forma romanului polițist. Tetralogia anotimpurilor Havanei, din care face parte romanul *Măști*, îl are în centru pe polițistul cubanez Mario Conde, zis și Contele, și e construit în jurul pretextului unei investigații, pentru a se dezvălui treptat drept ceea ce este de fapt: o scufundare în infernul unui oraș toropit de căldură, corupție și prejudecăți. De altfel, trebuie spus că acest roman, primul din tetralogie tradus la noi, este cel de-al treilea din cvartet, „romanul-verii“. E o lămurire necesară celor care nu vor înțelege de ce Conde a fost trimis la munca de birou, în urma unei altercații ce a avut loc probabil în volumul al doilea, al primăverii havaneze.

Într-un eseu formidabil, intitulat „Mi-aș dori să fiu Paul Auster“, Padura deplînge rolul scriitorului provenit dintr-o cultură „minoră“, care se confundă, indiferent de calitatea scriiturii și a temelor abordate, chiar cu acea cultură și societate de care încearcă cu disperare să se desprindă. Un scriitor ca Paul Auster (față de care Padura își mărturisește admirația necondiționată) nu e întrebat despre viața sub administrația Bush Jr., nici dacă are de gînd să rămînă în țară dacă Sarah Palin cîștigă alegerile, nici nu i se cere opinia despre interogatoriile de la Guantanamo Bay: întrebările care i se pun gravitează în jurul propriei opere, a modului în care-și construiește personajele, este întrebat despre poezia franceză pe care a tradus-o și despre baseball sau cinematografia italiană. „Lucrul cel mai trist pentru un scriitor cubanez care a hotărît să rămînă în Cuba este că nu poate avea privilegiul de a vorbi despre literatură“, conchidea Padura. Tristețea aceasta se resimte și în romanele lui: e nevoie de o lectură foarte fină pentru a îndepărta faldurile perdelei care învăluie proza cu elemente de „viață cubaneză“ și pentru a pătrunde în tema care se pare că-l obsedează pe scriitor: în cazul de față, dedublarea, masca asumată la diferite niveluri ale existenței. Mai mult, miezul teoretic al romanului de față este chiar eseul lui Artaud, *Teatrul și dublul său*, pus în abis de viața și „maniera“ unui foarte interesant personaj, un regizor cubanez, homosexual disident cu experiența intelectuală a Parisului lui Sartre.

Dacă perspectiva romanului este pusă în cîrca unui polițist tipic (de-a dreptul caricatural), macho pînă-n vîrful unghiilor, misogin, bețiv și fumător înrăit, asta nu face decît ca efectul de „stranietate“ să fie și mai pregnant. Mario Conde, construit după rețetarul clasic al romanelor *hard-boiled*, se trezește în mijlocul fierbinte al cercurilor homosexuale havaneze, după ce un tînăr este găsit strangulat în parc, îmbrăcat într-o superbă rochie roșie. Dacă Padura l-ar fi făcut pe Conde să treacă printr-o educație care să-l facă să-l „înțeleagă“ pe Celălalt, am fi avut de-a face cu un roman prost. Nu, Conde nu are parte de reeducare, mai curînd de o întoarcere în punctul zero: redevine ceea ce își dorise înainte de a intra în poliție: scriitor. Iar această transformare aduce cu ea nu doar toleranța, cît și o testare fină a propriilor limite – cum ar fi aventura cu o tînără despre care nu știe, pînă în clipa contactului sexual, dacă e sau nu un travestit.

Personajul Alberto Marques, dramaturg persecutat de regimul socialist, se transformă dintr-o caricatură (redată ca atare de privirea lui Conde) într-un adevărat erou, practic singurul personaj cu coloană vertebrală din întreg romanul. Tot așa, ceea ce debutează ca aventură detectivistică a unui Marlowe cubanez devine o meditație sumbră asupra artei, fanatismului și sexualității. Marques îl poartă pe Conte prin lumea subterană a Havanei artistice ca un Virgiliu dantesc, el fiind, de fapt, chiar un personaj inspirat de persoana reală a dramaturgului avangardist cubanez Virgilio Piñera, autorul celebrei tragicomedii *Electra Garrigo*, o piesă care a revoluționat literatura cubaneză în anii '50. Marques este un regizor care descoperă, prin intermediul unui sejur parizian petrecut în cercurile lui Sartre, dar și în cabaretele travestiților, calea de a revoluționa ceea ce este deja revoluționar. Punerea în scenă a *Electrei Garrigo*, filtrată de revelațiile lui pariziene, este sabotată de intervenția politicului și a unei exilări tipice societății staliniste. Exilarea sa politică se transformă într-un prelung exil voluntar, iar avangardistul într-un personaj atins de *„malaise“*, un om profund scîrbit de natura umană.

Interesant este mai ales melanjul de stiluri, care poate da ușor peste cap un cititor pregătit să înfrunte aventurile unui simplu roman polițist: narațiunea generală, o povestire abordată *à la* Hemingway (maestru recunoscut al lui Padura, care i-a și dedicat un splendid roman, deocamdată netradus la noi), lasă locul unei scriituri moderniste dirijate de Marques (atunci cînd își povestește perioada pariziană), dar și unor inserții de tip Cortázar/Camus (în special în povestirea din povestire, care redă încercarea prozastică a lui Conde, în care un șofer de autobuz are revelația necesității unei crime, pe care o înfăptuiește în ciuda traseului neașteptat al propriei existențe).

Tocmai de aceea, trebuie lăudată traducerea lui Marin Mălaicu-Hondrari, care trece cu lejeritate de la stilul argotic pursînge la cel mai intelectual discurs avangardist. *Măști* e un roman care poate satisface atît cel mai pretențios cititor de literatură polițistă, cît și pe cel care caută o aventură intelectuală.

***Bogdan-Alexandru Stănescu** este scriitor și critic literar. Cea mai recentă carte publicată:* Caragiale. Scrisoarea pierdută, *Polirom, 2019.*

■ ■ ■

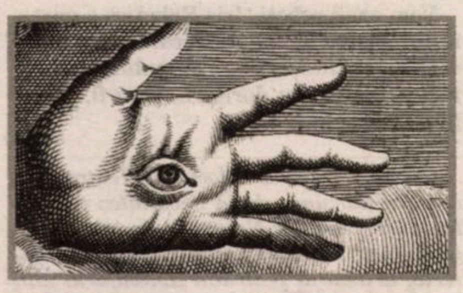

Șerban AXINTE

pentru poezie

Trăirea pătimașă a biografiei

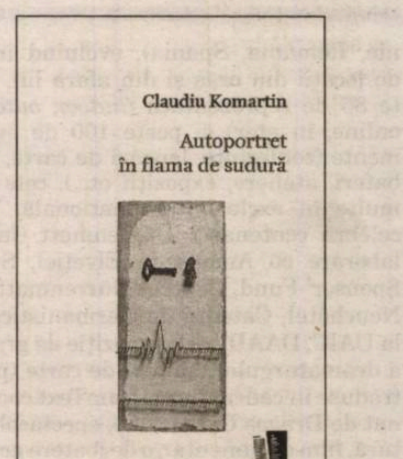

● Claudiu Komartin, *Autoportret în flama de sudură*, Casa de editură Max Blecher, 2021.

Autoportret în flama de sudură este, în opinia mea, cea mai bună carte a lui Claudiu Komartin, la concurență, poate, doar cu *Douăsprezece secunde pînă la dispariția luminii*, volum integrat, fără a fi fost în prealabil publicat separat, în antologia *Maeștrii unei arte muribunde* (2017). *Autoportretul*, în felul său eteroclit, e o scurtcircuitare a tuturor aspectelor legate de interioritate. Mă refer la acele elemente infinitezimale ce compun ființa, care reacționează la diversele medii ce-i trezesc reactivitatea. E un volum frisonant, puternic, dezvoltat pe o paletă largă de sentimente, de la violență verbală controlată la duioșie. Dar pînă și candoarea comportă la Komartin valențe stranii, mai ale atunci cînd mixează situații dintre cele mai diferite, chiar contrarii. Autorul e capabil să-și găsească energia chiar și în unele gesturi precum abandonul. Are forța de a jongla cu biografeme despărțite de timp pentru a reconstrui prezentul sau chiar unele situații ipotetice. Găsește posibilități numeroase de a exploata pînă și derizoriul: „am capul vălurit și inima-mi vîslește-n sens contrar, / ieri noapte am visat un dumnezeu cu cheiță, / pierdut printre ruinele de la caliacra. / grupuri de turiști cu ochi migdalați treceau pe lîngă el, ba chiar prin el, / fără să-l bage în seamă / […] / să-i întorc cheița / sau poate să îl ascund de toți și de toate, / în sertarul în care tata își ținea cureaua / și decorațiile“ („alegorie“). Acesta este doar un exemplu pentru ideea enunțată.

Cartea are valențe multiple. Figura tatălui și moartea acestuia sînt recompuse din elemente disparate, dispuse în zone diferite ale volumului. Legat de derizoriu, de un derizoriu aparent însă, este autoportretul poetului la vîrsta maturității. Poeme precum „Autoportret cu saxofon“ și „Autoportret în ciorbă de potroace“ dovedesc puterea scriitorului de a depăși riscul de a-și trimite discursul său pe alocuri maximalist în ridicol. Avem de-a face, de fapt, cu un discurs foarte bine controlat, puternic, percutant, ce exclude orice formă de patetism, chiar și atunci cînd situația ar putea să o ceară. Controlul care naște poeticitate este una din marile calități ale volumului de față. Nici un surplus de retorism, în ciuda faptului că subiectul este, în bună parte, unul tragic. Chiar și în poemele de revoltă, cu tentă politică, autorul știe cum să ajungă la efectul scontat prin intermediul limbajului poetic. Orice deraiere, chiar lexicală, ar putea plasa unele texte în afara poeziei, dar Komartin chiar prin asta se remarcă în poezia ultimelor două decenii, prin temperarea „armelor“ care ar putea produce un impact puternic și imediat. O spune și explicit într-un text: „ce face noaptea din noi, Elenis? / am scris frenetic și (doar puțin) indecent am scris ca un apucat / fiindcă eram sensibil și răvășit și / totul părea că are gheare și nu vrea decît să / mă pună la colț din colțul ăla m-am ridicat și am boxat / cu un adversar care cu cît era mai ireal / cu atît se arăta mai înverșunat și mă punea mai ușor la podea“ („Porțiuni de existență avidă“). Această existență avidă s-ar putea traduce printr-o trăire pătimașă a biografiei.

Unui poem despre moartea tatălui îi urmează un altul despre nașterea fiului. Paradoxal, al doilea text din carte pare a fi unul de sinteză: „Ne fotografiem pe rînd / cu muribunzi și nou-născuți / încercăm să apărăm soarele de primejdia / colonizării cu hoardele de militanți ai salvării / speciei prin devorare și exod / băuturile tari ne dau / din ce în ce mai mult tîrcoale / niște bestii mici lihnite / dornice să prindă și ele ceva / de la ospățul tuturor neiubiților“ („Album“). Această trecere de la un cadru la altul, uneori întorcînd pagina cărții, alteori observînd alternanța strofelor din diverse poeme, transmite sentimentul de trăire pătimașă a biografiei. Totul e în toate, linia vieții intersectează liniile morții. Trăirea totală, trecerea de la un biografem la altul conferă cărții impresia de viață pe fugă, viață pe nerăsuflate în căutarea a ceva greu de definit. Poeme cu tentă politică stau foarte bine alături de altele de cu totul altă factură. Revolta este una interiorizată, ascunsă sub carne. Nimic nu merită irosit, nici măcar cinismul. Dar totul trebuie să-și găsească ordinea de la sine. Și acest lucru se întîmplă în cartea de față. Mai întîi, detașarea de viața proprie sau a celor dragi se transformă în biografie. Abia această biografie este scopul trăirii. Deci nu viața, ci biografia, filmul lucrurilor, nu lucrurile ca atare. Iată „flama de sudură“, o viață separată de tine pe care o trăiești la maximum posibil. Acest fapt leagă întreaga carte și o face cît se poate de unită, de eterogenă.

***Șerban Axinte** este scriitor și critic literar. Cea mai recentă carte publicată:* Scrîșnetul dinților, *Editura Cartier, 2021.*

■ ■ ■

Andreea VLAD

dilematograf

Călătorie la capătul nopții

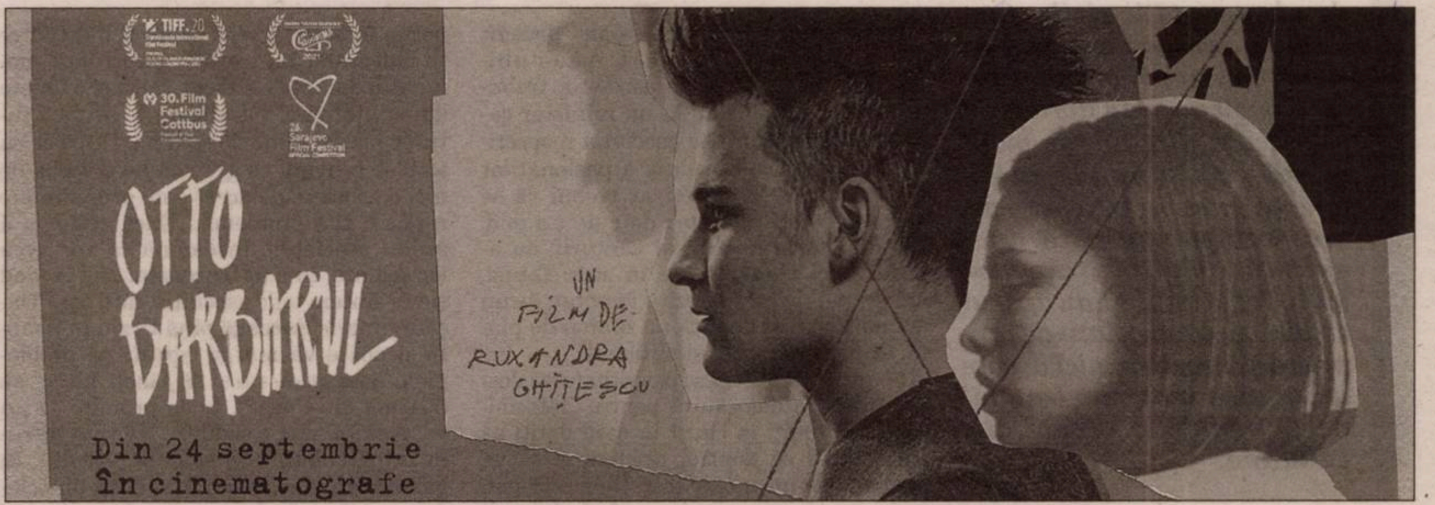
TIFF.20
30. Film Festival Cottbus
26 Sarajevo Film Festival
OTTO BARBARUL
UN FILM DE RUXANDRA GHIȚESCU
Din 24 septembrie în cinematografe

● *Otto barbarul* **(România 2020, de Ruxandra Ghițescu).**

Deși adolescentul rebel Octavian *alias* Otto (promițătorul Marc Titieni), cu creasta sa de punker înrăit, geaca de piele și gesturile sale de frondă – dar și cu trăirile sale abisale, deseori contradictorii – ocupă cea mai mare parte a debutului Ruxandrei Ghițescu, acest film este de fapt despre Ea. Laura și-a luat viața, după ce a cochetat îndelung cu ideea de a fugi de ea și a exersat de cîteva ori ritualul de a muri. Ultimul avea să-i reușească, chiar sub ochii lui Otto. Deși Laura îl vedea ca pe „prințul salvator“, chitaristul punker nu a salvat-o. Nu a putut, nu a vrut sau nu a crezut că o poate ajuta cu adevărat.

Este premisa în jurul căreia se conturează unul dintre cele mai sensibile filme ale ultimilor ani, care, așa cum au anunțat producătorii, este însoțit și de o campanie de conștientizare a riscului cu care se confruntă adolescenții în fața acestei afecțiuni mentale perfide: depresia.

Otto barbarul este în egală măsură un film despre vină, dar și despre neputință. Pe ecranul mereu viu, mereu în răsturnare de perspectivă (deși predominantă e cea a eroului, cu subiectivitatea sa bulversată de spectrul pierderii ireversibile), ca o întrebare nesfîrșită, depresia pare o capsulă seducătoare, o realitate din interiorul realității care ajunge atît de pregnantă încît strălucirea ei eclipsează cu mult lumea reală, chiar și iubirea. În interpretarea uimitoare a tinerei actrițe Ioana Bugarin – cu un talent nativ pentru cinema –, Laura este rînd pe rînd o seducătoare înnăscută, dar și o mască vie a disperării, cînd exuberantă și visătoare, cînd vulnerabilă și defensivă, dar totuși puternică în felul în care se predă luptei cu viața, care pare o alegere mai grea decît moartea. Filmările video fragmentare cu ultimele ei trăiri, emoții și gînduri se acumulează tot mai mult pe măsură ce povestea avansează și devine un fel de cronică cu martor a unei morți anunțate.

Cineasta urmărește mai multe piste narative, deși nu le structurează pe toate la fel de bine, iar unele par redundante (de exemplu, lungile întîlniri dintre Otto și schematicul asistent social Costin, altfel interpretat profesionist ca de obicei de Iulian Postelnicu, sau lungile cadre de urmărire a protagonistului, deșirat între furie, revoltă, rebeliune, fumat excesiv și gînduri (autodistructive).

Însă fina critică socială este cea care dă substanță filmului. Desigur, la un licean de 17 ani nu te poți aștepta să preia conștient retorica revoluționar-agresivă, care a zguduit din temelii sistemul în deceniul 8, a unor Sex Pistols, The Clash sau Joy Division din epoca de glorie a punk-ului. Revolta sa e mai mult exterioară și în relație directă cu etapa de viață delicată pe care o parcurge: adolescența și primul doliu din viața sa. Totuși, Otto e sensibil la prejudecățile sociale (le reproșează tacit părinților că nu au primit-o niciodată pe Laura în casa lor, poate pentru că a fost crescută de o mamă singură sau din cauza bolii ei mentale). Pe de altă parte, îl oripilează prezența unui boschetar, pe care bănuim că îl agresează într-una din nopțile cînd demonii interiori nu îi dau pace. Figura mamei Laurei (Ioana Flora, într-un rol excelent), confruntată cu propria durere de mamă și cu stigmatizarea socială (familia lui Otto, al cărui tată – Adrian Titieni – este un emerit profesor, o respinge), bîntuie tot timpul din clarobscur, ca un martor mut al unei epoci tributare încă destul de mult inegalității sociale.

În *Otto barbarul* există o frenezie ardentă (susținută și de imaginea clară și vibrantă a Anei Drăghici) chiar și în cele mai triste cadre, și asta nu doar pentru că este un film despre etapa de înmugurire a vieții la confruntarea cu primul șoc care, de la nivelul unui puștan, îi dinamitează lumea interioară. Chiar și tragica figură a iubitei moarte este luminoasă, deși universul ei se stinge încet-încet, atras de seducția implacabilă a acelui „soare negru al melancoliei“ de care vorbea Nerval.

„Știu că am poleit cu mine camera mea, lucrurile mele și pe tine în fiecare colțișor al corpului tău. Știu că voi fi glorioasă și că orice gest își va șterge răul și va rămîne bun și cald în amintire. Și... și știu că nu voi putea să fiu niciodată mai bună decît crezi și îți amintești tu despre mine. Știu că mă ierți“, este ultimul mesaj al Laurei. E ca o ultimă răsfrîngere într-un ochi de aur, parafrazînd-o pe scriitoarea americană Carson McCullers, a unei răni letale în plină iradiere a vieții la 17 ani.

„Filmul viitorului va fi un act de iubire“, spunea marele cineast François Truffaut. În ciuda unor momente de forțare facilă a scenariului, a unor stîngăcii și a unor lungimi, filmul de debut al Ruxandrei Ghițescu poate funcționa ca o astfel de declarație.

Otto Barbarul intră în cinematografe începînd din 24 septembrie.

■ ■ ■

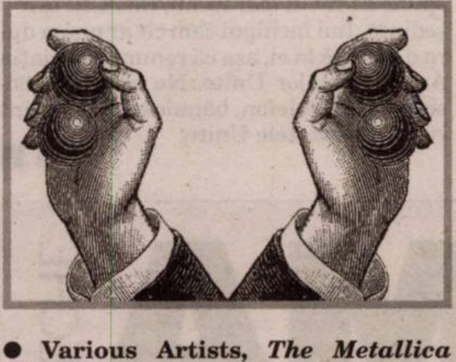

Paul BREAZU

audio și n-am cuvinte

Un fel de omagiu monstruos

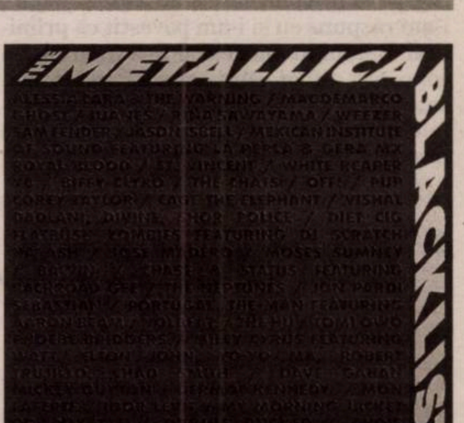

● **Various Artists, *The Metallica Blacklist*, Blackened Recordings, 2021.**

Știți cum e cu *cover*-urile, cu (p)reluările în muzică – gesturi „intertextuale“ definitorii pentru pop-ul contemporan, ele ajung să vorbească în egală măsură despre original și copie. Amplificate de peisajul digital recent, dar și de succesul unor show-uri TV precum, de exemplu, *The Voice* sau *American Idol,* au devenit dacă nu un gen muzical în sine, măcar un vehicul de măsurare a capacității unor muzicieni de a se plasa, în mod paradoxal, în aria originalității și a autenticității. Johnny Cash reinterpretînd un hit al Depeche Mode, „Personal Jesus“, Prince propunînd, într-o seară a lui 2008, pe scena festivalului american Coachella, o proprie variantă a ubicuei „Creep“, imnul *grungist* al formației Radiohead, sau Kelly Clarkson devenind celebră în 2002 cu *cover*-ul după versiunea Mariah Carrey a unei piese scrise în 1970 și preluate de o sumedenie de artiști, „Without You“, sînt doar cîteva exemple ale unui fenomen esențial al pop-ului. Uneori, aceste reinterpretări acționează într-un spațiu omagial. Alteori, o să vedeți de ce mai încolo, ele sînt pur marketing.

Marc Reiter a lucrat aproape dintotdeauna în managementul Metallica, de nouă ani fiind „șeful de operațiuni“ al *label*-ului creat de membrii trupei americane, Blackened Recordings. „Ei, bine, acum vreo doi ani am citit un articol în revista *Billboard,* care vorbea despre *streaming* și felul în care acesta le poate aduce noi *followers* muzicienilor. Și am început să mă gîndesc cum am putea să atragem un auditoriu nou pentru Metallica. (...) OK, ce am putea face, dincolo de a remasteriza *The Black Album,* pentru a încerca să atragem oameni care nu sînt deja fani ai formației?! Pentru că teoria mea este că, dacă asculți o dată Metallica, o să asculți mereu Metallica“, spunea el într-un interviu din iulie anul acesta pentru *The So What!*, blogul de pe site-ul *metallica.com*. Dincolo de fragilitatea teoriei sale, în august 2021 amintitul *The Black Album* – un album a cărui apariție îl cam contrazice pe Reiter, americanii pierzînd, cu el, destui fani ai *sound*-ului lor optzecist (e drept, cîștigînd însă infinit mai mulți, grație accesibilității *sound*-ului lor nouăzecist) – împlinea o vîrstă aniversabilă *en fanfare*: 30 de ani. Prilej cum nu se poate mai potrivit pentru omul nostru de a-și pune în practică amintita teorie. Astfel, pe 10 septembrie era lansat *The Metallica Blacklist* – un LP-colecție de reinterpretări ale pieselor de pe iconicul disc de acum trei decenii – cu un slogan care nu mai trebuie explicat în nici un chip: „1 album. 12 cîntece. 53 de artiști. Posibilități nelimitate“. Exact, *TMB* găzduiește nici mai mult, nici mai puțin decît 53 de *cover*-uri și durează vreo patru ore. Un gest pantagruelic atît de Metallica încît n-ar trebui, de fapt, să mai surprindă pe nimeni.

Ce ar putea să frapeze pe *The Metallica Blacklist* la o primă ascultare este faptul că artiștii, muzica și *sound*-urile explorate par mai degrabă legate de un plan de marketing destinat împăcării tuturor ascultătorilor preexistenți și posibili ai *band*-ului californian, cum o articula însuși Reiter. Mai degrabă *playlist* – în accepțiunea unor platforme de *streaming* precum Spotify – decît album, proaspătul *release* nu omite nici o nișă: reggaeton-ul și country-ul stau unul lîngă celălalt, între hip-hop și jazz, *dubstep* și EDM, *urban soul* și punk, într-o comică încercare de a nu lăsa (aproape) nimic pe dinafară.

***Paul Breazu** este jurnalist.*

■ ■ ■

Adina POPESCU

portrete din mers

Asociați-vă, dar să știm și noi!

– cum recuperăm anii ’90? –

În România, anii ’90 au însemnat și începuturile timide ale societății civile, fundații și asociații apăreau ca ciupercile după ploaie. Aperent, oamenii erau dornici să se asocieze din diferite motive, însă mulți nu făceau diferența între un ONG și o firmă, închipuindu-și că orice asociație e menită să le aducă bani. Tot în anii ’90, au apărut și faimoasele asociații de proprietari. Povestesc aici despre unica mea încercare (ratată) de a înființa o organizație culturală.

Ca să-ți faci o asociație trebuie să parcurgi un traseu aproximativ identic cu cel al constituirii unei firme. Aceeași birocrație. Aceeași bătaie de cap. „Mai bine îți faci de la început firmă!“, mă sfătuiește Alex, președintele Asociației pentru Turism Montan „Cărări Însorite“. „În fond care-i scopul nostru? Să ne asociem sau să cîștigăm niște bani?“ Îmi explică că el a stipulat, încă de la început, în statutul asociației sale că are în vedere extinderea „afacerii“. În viziunea lui Alex, asociația sa a fost o „afacere“ care nu i-a mers prea bine. „Voiam să fac rost de niște sponsorizări... Adică să-i plimb pe niște fraieri pe munte, în scopuri ecologice, cum ar fi să adune gunoaie de pe cutare traseu, și să obțin niște fonduri din care să-mi rămînă niște bani.“ N-a găsit fonduri, așa că acum asociația se „transformă“ într-o școală de ghizi.

Pe Alex l-am cunoscut în biroul unei tinere avocate pe care am rugat-o să arunce un ochi de profesionist pe statutul și actul constitutiv ale unei asociații culturale. Avocata, după ce a studiat documentele, m-a întrebat de unde am luat modelul. „De pe la prieteni care s-au asociat deja!“, i-am răspuns eu și i-am povestit că primisem mai multe modele și nu știam care e cel corect. „Toate sînt corecte!“, a rîs avocata. „Și la un moment dat, devin incorecte!“, a mai adăugat ea și mi-a aruncat o privire plină de compasiune.

Într-adevăr, incorecte s-au dovedit a fi la ministerul de resort. Asta-i ultima lege, în materie de asociații: trebuie obținut un aviz de la un minister care să aibă legătură cu asociația respectivă. Mai exact, o asociație a pasionaților de bătut cuie în pereți ar trebui să se adreseze unui minister de cuie ș.a.m.d. La ministerul nostru, al Culturii, au apărut mici inadvertențe în acte. Totuși, am scăpat de încă o vizită la notar, de un act adițional și de încă un milion de plată. Cam așa e: actul și milionul.

N-am să vă plictisesc povestindu-vă despre întreaga alergătură pentru „întocmirea dosarului“, în cazul în care doriți să fraternizați cu doi-trei prieteni și să vă asociați într-un anume scop. De menționat, însă un singur moment – cel al obținerii avizului asociației de proprietari.

Ședință de bloc, în incinta spălătoriei de la ultimul etaj. Comitetul de bloc s-a întrunit pentru a analiza singura problemă de pe ordinea de zi: „Funcționarea unei firme, fundații sau asociații, că încă nu ne-am lămurit prea bine, în apartamentul 93“. Comitetul e format din: președintele, un bătrînel simpatic, mereu la patru ace, de parcă s-ar duce în fiecare zi să voteze, fosta administratoare, 83 de ani, pareză facială (nu poate să vorbească bine, dar aude tot!), o tanti obeză și arțăgoasă, îmbrăcată într-un capot cu flori, un nene tăcut, dar care de obicei punctează concluziie comitetului cu replici acide. „Dom’le, io nu sînt de acord cu avizul ăsta!“, ia cuvîntul doamna în capot. „La noi în bloc, au fost tot felu’ de firme, și legale, și ilegale, și noi nu mai tolerăm această situație! De exemplu, la apartamentul 45, de la etajul trei, și acum încă se mai vinde borș, deși am pus acu’ o lună la avizier o notă prin care comitetul interzice comercializarea borșului în incinta blocului.“ Fosta administratoare o aprobă, dînd din cap cu indignare. I se explică că nu e vorba de nici o firmă, ci de o asociație culturală. „Adică ce se va întîmpla în apartamentul dumneavoastră?“ „Activități culturale.“ „Nu... nu... vindeți nimic?“, încearcă să articuleze femeia cu pareză, dar nu primește nici un răspuns. „Și realizarea de filme... hm... porno în apartament poate fi o activitate culturală, nu-i așa?“, punctează momentul domnul cel tăcut. Se lasă o liniște amenințătoare. Paralizata le aruncă tuturor priviri pline de spaimă. După ce cu toții se conving cu greu că nu e vorba de nici o asociere de acest gen, președintele ridică o altă problemă: „Dacă acolo va fi sediul asociației, înseamnă că vor avea loc ședințe, cum ar fi aceasta, căci în fond și noi sîntem tot o asociație, nu-i așa? Dacă ședințele durează pînă tîrziu în noapte și poate vă mai și certați pe problemele asociației, nu o să lăsați blocu’ să doarmă, nu-i așa?“. Li se promite că nu va avea loc nici o ședință. Ne vom întruni în părculețul din spatele blocului. În garsonieră vor „funcționa“ doar un telefon și un fax. „Și dacă veți vorbi tot timpu’ la telefon, asta nu înseamnă că deranjați vecinii?“, sare doamna cea obeză. „Eu am o vecină, cam tot de vîrsta voastră, care în fiecare zi, la ora două noaptea, vorbește la telefon. Nu vorbește, țipă la telefon! Mă trezește din somn și după aia nu reușesc să mai închid un ochi!“ Face o pauză, după care adaugă: „În fine, pe mine nu prea mă interesează, că stau la trei etaje sub dumneavoastră!“.

Pînă la urmă, comitetul decide completarea unui tabel cu semnături din partea vecinilor de deasupra, de dedesubt, din dreapta și din stînga, drept dovadă că sînt de acord cu asociația. „Îmi veniți cu tabelul și vă dăm avizul!“, promite președintele.

Deasupra e un tînăr musulman care, după ce pricepe despre ce e vorba, semnează, cu o privire complice: „Și io am firmă, da’ nu aicea cu sediul. La comuna Voluntari. Dacă vreți țigări, preț *duty-free,* și whisky original, căutați pe mine!“. Îmi întinde o carte de vizită. Dedesubt, o bătrînă, care deschide ușa fără să scoată lanțul. Înțelege greu, după care începe să urle ca lovită de streche: „Nu semnez nimic decît în prezența președintelui! Să vină președintele!“. La stînga, un colonel în rezervă care, foarte amabil, semnează pe loc, apoi timp de o oră îmi dă sfaturi: „Faceți și voi o mișcare din asta a tineretului, revoluționară, ca să schimbați ceva în țara asta! Luptați pentru drepturile voastre, dar și pentru ale noastre, ale pensionarilor care mîncăm carne numa’ o dată la lună! Combateți sărăcia! Dați jos guvernul și puneți altul!“ etc., etc., dacă îl mai ascultam încă o jumătate de oră probabil că mă învăța cum să fabric bombe artizanale în garsonieră. La dreapta nu mai stă nimeni: proprietara a murit acum vreo două luni și nepoatele sînt încă în proces pentru moștenire, așa că n-am primit nici o semnătură. Am semnat eu, în locul răposatei. Pînă la urmă, asociația nu s-a mai înființat deloc, din cauză unor certuri între membrii fondatori – ne-am dat seama că facem parte din găști culturale diferite.

Dacă v-a pierit tot cheful să vă asociați legal și cu acte în regulă, vă propun o variantă mai simplă: deschideți *Pagini aurii,* la capitolul asociații, și alegeți-vă asociația care vă convine. De pildă, puteți deveni membră a Asociației Femeilor Optimiste sau a Asociației Femeilor cu Probleme Deosebite, depinde de starea de spirit pe care o aveți în ziua cînd v-ați decis să vă asociați. La numărul de telefon al „optimistelor“, îmi răspunde o voce vioaie care-mi comunică că asociația respectivă s-a transformat într-o asociație a femeilor de afaceri. Abia acum înțeleg de ce erau atît de optimiste. Sînt invitată la nu știu care club, ca să particip la o ședință și să-mi prezint presupusa mea experiență în afaceri. La celălalt număr îmi răspunde un moș: „Da, ați nimerit bine! Noi sîntem femeile cu probleme! Sunați, vă rog, mai pe seară, deoarece președinta e plecată la o întrunire. Ce înseamnă probleme deosebite? Păi, bătrînețea, bolile, sărăcia...“.

Alte propuneri? Asociația Creștinilor pentru Abolirea Torturii. Nu răspunde nimeni. Probabil că au abolit deja tortura și asociația s-a desființat. Asociația Română pentru Dezbateri, Oratorie, Retorică. Mi se spune să revin mai tîrziu, căci sînt într-o ședință. Îmi închipui cam cît ar putea dura o ședință la ei, așa că renunț. Asociația Amicii Statelor Unite. Nu mă mai obosesc să dau telefon, bănuiesc că deja sînt cu toții în Statele Unite.

■ ■ ■

ABONEAZĂ-TE ACUM

DILEMA VECHE

✔ 3 luni - 65 LEI ✔ 6 luni - 110 LEI ✔ 12 luni - 175 LEI

Prețuri la abonamente cu pînă la 52% mai mici față de prețul de la chioșc

TALON ABONAMENT

Nume.......................................Prenume.......................................
Str. .... Nr. ...., Bl. ...., Sc. ...., Et. ...., Ap. ....,
Localitate .... Județ/Sector ...., Cod poștal ....
Telefon .... Email ....
Am achitat suma de .... LEI cu mandat poștal/ordin de plată nr. .... din data ...., în contul SC ADEVARUL HOLDING SRL, cod fiscal RO18990288, deschis la BRD – Decebal, nr. cont RO70BRDE441SV58305914410.
Abonamentul va începe din luna* .... Semnătura ....

Plata se va efectua pînă la data de 25 a lunii în curs pentru ca livrarea să înceapă de la data de 1 a lunii următoare.

Prin completarea prezentului talon sînt de acord ca SC ADEVARUL HOLDING SRL să prelucreze datele mele cu caracter personal pentru activități promoționale și să le dezvăluie terților conform legii nr. 677/2001. Îmi rezerv dreptul să mă opun acestei prelucrări și să solicit ștergerea datelor adresîndu-mă societății SC ADEVARUL HOLDING SRL printr-o cerere scrisă.

Pentru abonamentele plătite cu mandat poștal sau ordin de plată este necesar să trimiteți talonul completat, împreună cu copia dovezii de plată la **SC ADEVARUL HOLDING SRL – Abonamente,** București, Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, Sector 2, cod poștal 020331.

SCANEAZĂ CODUL QR

CUM TE ABONEZI

✔ **ONLINE:** la http://abonamente.adevarul.ro
✔ **VIRAMENT BANCAR** sau **MANDAT POȘTAL:** în contul SC ADEVARUL HOLDING SRL, cod fiscal RO18990288, deschis la BRD - Decebal, nr. cont RO70BRDE441SV58305914410.
✔ **LA TOATE OFICIILE POȘTALE** / ✔ **FIRMELE DE ABONAMENTE**

Informații și reclamații: abonamente@adevarulholding.ro
Tel: 0790 139 007/0790 139 009 (L-V, 9.00-18.00)

...ÎȚI DĂ DE GÎNDIT

Stela GIURGEANU

Recunoștința

Zilele astea m-am gîndit la binefăcătorii mei. Nu la prieteniile din axa orizontală a relațiilor umane, ci mai degrabă la oamenii din axa verticală, la acei oameni mari care, deși poziționați ierarhic, profesional și uman mult deasupra noastră, ne întind mîna cu generozitate și ne ajută să urcăm treptele unei scări pe care, altfel, n-am fi avut curajul nici măcar să o atingem. Vorbind despre „scară“ nu vorbesc neapărat despre carieră, ci despre o întreagă gamă valorică pe care generozitatea cuiva o făurește în noi – emoție, uluire, încredere, validare și, cel mai important, dorința de a da mai departe, la rîndul nostru; generozitatea primită, construind în noi experiența, pentru mine inestimabilă, a recunoștinței.

Dar spun „pentru mine“ căci, privind la lumea din jurul meu, am oarecare îndoieli că recunoștința mai este percepută ca o valoare. Mi-am dat seama că mi-e foarte greu să găsesc oameni care să-și mărturisească cu bucurie gratitudinea lor pentru cineva care, la un moment dat, i-a ajutat. Unii n-au avut norocul să întîlnească, în drumul lor, catalizatori pentru a trăi această experiență. Însă alții, indivizi care au beneficiat din plin de pe urma unor binefăcători, nu doar că nu îi mai recunosc ca atare, aruncîndu-i într-o uitare cruntă, dar ajung chiar să-i denigreze, renegînd cu vehemență ajutorul primit odinioară.

M-am întrebat, așadar: ce îi face pe unii să-și refuze experiența recunoștinței? Este o cauză a vremurilor narcisiste pe care le trăim? Este ingratitudinea contagioasă? Se propagă oare ca un virus sau, pur și simplu, nu mai recunoaștem recunoștința?

Și ce este, pînă la urmă, recunoștința? O primă dilemă mi-a oferit-o definiția laconică a DEX-ului online, potrivit căreia recunoștința este „o obligație morală pentru binefăcător“. Însă putem oare pune gratitudinea în ecuație cu obligația, fără a întina însăși ideea de generozitate? Căci dacă simțim că generozitatea cuiva ne constrînge, înseamnă că avem îndoieli asupra purității actului în sine și, în loc s-o acceptăm ca pe un dar, ca pe o conexiune la ceea ce Platon numea „cunoașterea supremă“, Binele, o primim ca pe o povară pe care va trebui s-o decontăm cu prima ocazie.

Ideea obligației de a răsplăti un binefăcător este una străveche. Democrit, de exemplu, susținea că favorurile cuiva pot fi acceptate doar dacă vei ști cu siguranță că i le vei putea răsplăti cu asupra de măsură. În 1980, Martin Greenberg, profesor de sociologie la Universitatea din Pittsburgh, îl contrazicea. În lucrarea sa, *A Theory of Indebtedness,* sociologul diferențiază clar conceptul de „îndatorare“ de cel al „generozității“, susținînd că dacă îndatorarea se referă la un act pragmatic între cel care oferă și cel care primește, recunoștința este o valoare morală intrinsecă, nicidecum o datorie decontabilă.

Totuși, dacă e să ne gîndim la perioada copilăriei, care este primul instrument pe care adulții din jurul nostru ni-l furnizează pentru integrarea socială? Să spunem „mulțumesc“, de fiecare dată cînd ni se oferă ceva, chiar dacă vrem sau nu, chiar dacă ne place sau nu. Trebuie să spui „mulțumesc“ pentru că așa se face, așa este frumos, așa se cuvine.

E posibil ca unii să rămînă la acel stadiu. Să nu evolueze emoțional îndeajuns pentru a fi capabili să facă diferența între un „mulțumesc“ mecanic și o atitudine de recunoștință. Pentru unii, faptul că îi ajuți în carieră, le salvezi viața sau le întinzi solnița peste masă este același lucru, gratitudinea lor limitîndu-se la nivelul infantil în care verbalizează un „mersi“ absent, nefiind în stare să absoarbă întregul univers al generozității cuiva.

Pe de altă parte există mefienții, cei care nu cred că generozitatea cuiva poate fi total dezinteresată.

În *The Debt of Gratitude: Dissociating Gratitude and Indebtedness* (2010, Universitatea din Washington), cînd cele două concepte, îndatorarea și recunoștința, se suprapun, emoțiile pe care generozitatea le trezește sînt percepute într-un mod negativ: simțindu-se obligat la recunoștință, beneficiarul ajunge să-și evite binefăcătorul sau chiar să se revolte, căzînd în ingratitudine.

Însă ingratitudinea are la bază mult mai multe ingrediente, nefiind o simplă mefiență sau o neînțelegere a unui gest.

Ingratul are o memorie scurtă – se spune despre cineva care uită de beneficiarul său. Totuși, trăim într-o lume în care sîntem educați în ideea narcisismului, în care totul ni se cuvine, iar ingratitudinea nu mai este doar o chestiune de uitare a binefacerii, ci de negare vehementă a acestui ajutor. Ingratul, a cărui carieră a fost înlesnită de un beneficiar, își spune că ar fi reușit oricum, ba mai mult, sînt unii care ajung să aibă impresia că ei au fost cei generoși îndeajuns cînd au permis altora să-i ajute.

Bineînțeles, în fața acestor atitudini de aroganță, nu poți să nu te întrebi: dar unde s-a rupt doaga? Probabil, pe drumul hurducăit al vanității.

Hegel, unul dintre filosofii care au tratat îndelung nevoia oamenilor de a se afirma, susține că aceasta este o etapă evolutivă – să fii recunoscut înseamnă că vrei să te distingi de alții, că ai o valoare, că însemni ceva, atît pentru o comunitate, cît, mai ales, pentru tine. Or, aici apare buba – cînd nevoia de a te valida devine atît de puternică încît nu poți admite existența unei conștiințe superioare ție.

În evoluției conștiinței, Hegel identifică mai multe straturi. Primul aparține conștiinței imediate – un nou-născut percepe lumea ca pe un carnaval de senzații, fără a putea înțelege ceea ce vede, formele, sunetele, culorile nu semnifică pentru el nimic. În jurul său nu există indivizi, ci un melanj eterogen de percepții. Progresiv, însă, nou-născutul începe să separe lucrurile, să distingă elementele, indivizii se detașează între ei, își recunoaște părinții, senzațiile se particularizează, iar copilul începe să locuiască în mod concret în lumea din jurul lui. În acest moment apare conștiința de sine, iar copilul începe să se perceapă prin ochii celorlalți. Cu timpul, începe să-și înțeleagă acțiunile, să facă distincția între „rău“ și „bine“, să înțeleagă ce anume îi face pe cei din jur să-l laude sau să-l certe. Începe, de fapt, să înțeleagă că a intrat în joc, e așa-numitul stadiu al oglinzii, moment în care copilul va prinde dorința de a se afirma, de a striga lumii: „Exist!“ și va începe să-și manifeste această dorință – să ne gîndim doar la capriciile pe care le avem cînd sîntem mici, capricii, uneori, manifestate în mod tiranic.

Pentru unii, această dorință este atît de puternică încît provoacă acțiuni negative – încep să ia note mici la școală, se ceartă cu părinții, sînt agresivi cu colegii și chiar cu profesorii. Pe scurt, încep să se dea în spectacol – termen, de altfel, derivat din latină, *spectus* însemnînd „a fi văzut“.

Acțiunea „spectaculară“ tradusă prin agresivitate este, astfel, un mod facil de a te face remarcat, căci provocarea este meșteșugul de a trezi atenția celor din jur. Iar cei care nu reușesc să se distingă prin capacități pozitive, dar au o nevoie patologică de a se afirma, joacă singura carte pe care o au la îndemînă: comportamentul negativ.

Iar această nevoie de afirmare cu orice preț are la bază un sentiment de frustrare. Un copil care nu are parte de suficientă atenție va începe să distrugă lucruri în jurul său doar ca să fie remarcat. Nu contează cum ajungem să fim remarcați, trebuie să fim remarcați. Să faci viața cuiva un iad este tot un mod de a te afirma. Dar, deși primesc atenție, acești oameni nu vor primi niciodată admirație.

Revenind la tema acestui articol, ce se întîmplă cînd acești oameni întîlnesc un binefăcător? Vor putea simți recunoștință sau se vor întoarce cu vehemență, distrugînd persoana care i-a ajutat? Să nu uităm că, pentru ei, nevoia supremă e ca lumea să poarte amprenta *lor*, nu pe cea a binefăcătorului, pe care, probabil, cel mai înclinați ar fi s-o distrugă.

Dar ceea ce pentru Hegel înseamnă adevărata afirmare este realizarea prin muncă, iar singura amprentă reală pe care o lăsăm în lume e ceea ce am reușit să clădim, nu să distrugem.

Bineînțeles, putem obține validare prin trădare, prin agresivitate, prin violență. Putem obține vizibilitate prin scandal. Putem nega recunoștința pentru cineva care ne ajută și care ne este superior, doar ca să ne erijăm în locul său, ca valoare. Însă toate acestea nu sînt decît niște urme ușor lavabile, nicidecum amprente, căci reala afirmare vine doar cînd produci efecte pozitive în lume.

Cînd opera conștiinței tale lasă în urmă sonorități armonice, nu gălăgii de mahala.

PUBLICITATE

adevărul prezintă VINTILĂ CORBUL BESTSELLER
ASEDIUL ROMEI
CUM AU DEVASTAT CREȘTINII CETATEA ETERNĂ
Vol. 1 - Luni, 20 septembrie
Vol. 2 - Luni, 27 septembrie
Vol. 3 - Luni, 4 octombrie
preț pachet ziar +1 carte 19,99 lei
Numai cu „Adevărul", la toate punctele de difuzare a presei

VINTILĂ CORBUL
ASEDIUL ROMEI

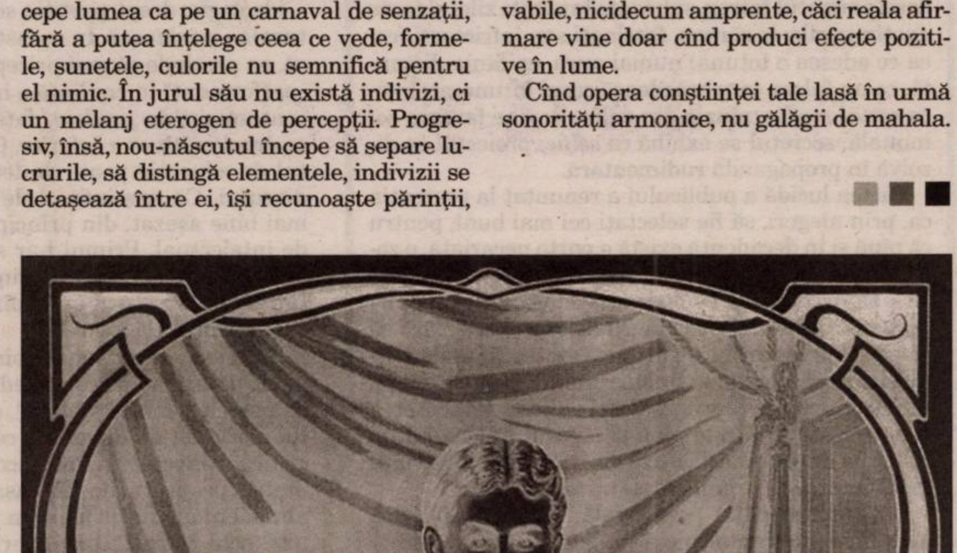

Teodor BACONSCHI

O contradicție: polis-*ul din care politețea a dispărut*

Nu-ți trebuie subtilitatea cinică a lui Machiavelli – sau resursele de *„intelligence“* ale vreunui redutabil serviciu secret – pentru a înțelege că mizele politicii vor fi mereu aceleași: puterea și banii, asortate cu efemerul și convulsivul acces la plăcere (de la cea gastronomică pînă la cea erotică). Puterea atrage bani și cere fonduri (pentru campanii electorale, comunicare socială, staff-ul partidelor etc). Ea ilustrează prin definiție o stare secundă, respectiv ieșirea din cenușiul condiției anonime, pe care cei mai mulți o asumă fără crîcnire. Puterea este intensificarea artificial extatică a dorinței de nemurire. Pentru orice observator realist, ea nu e dorită ca atare, cît ca pașaport spre posteritate, prin depășirea imediatului, cu toate constrîngerile sale fizice, etice & legale. Ai spune că – indiferent de epocă și de regimul politic aparte în care se manifestă – puterea ar fi miza celor care aspiră spre un statut superior: campioni ai excesului (de muncă, de intrigă, de ambiție), oameni care vor mai mult, pentru ei și pentru comunitate, spirite neliniștite, neconsolate cu fatala resemnare a majorității.

Te-ai aștepta să vezi că din „elita“ politică fac parte cei *meniți* să conducă, de vreme ce au fost mereu primii, la cele mai bune școli, în profesiunea lor inițială ori în experiența prealabilă a unor forme nepolitice de autoritate. Ai crede că „maleficii“ oameni politici dețin măreția sumbră a unor diavoli, grandoarea dostoievskiană a unor torturați sufletește și ardoarea lividă a unor vocații tenebroase. E cu atît mai surprinzător să constați că, de fapt, sfera politicii atrage mai curînd personaje cu însușiri deloc eroice: experți umezi ai furișatului, campioni ai oportunismului libidinos, trădători amnezici, semidocți incapabili să se analizeze, să priceapă cadrul mare în care evoluează sau să dezvolte planuri coerente de acțiune. Caraghioși înfumurați, dar infantili, vechili cu rînjete viclene, samsari triviali, întoliți cu eleganța ridicolă a fantelui de bîlci, netoți utili și nepoți inutili, șerpi fără dinți, tolomaci somnolenți, cu ceasul mereu întîrziat, sau isterici dizgrațioși, la un pas de apoplexie.

Ar fi nedrept să învinovățim democrația pentru toate aceste figuri ale „cetății“ care n-au ieșit din codrii primordiali ai vieții necivilizate. Avem, în schimb, de ce să punem pe seama noii revoluții tehnologice desacralizarea puterii: în fine, o vedem, pentru că ea nu mai poate funcționa decît la vedere, exhibîndu-și populist neputința morală și puținătatea mentală. De-a lungul timpului au existat monarhi sociopați sau slabi de cap, lideri de o ticăloasă eficiență, charismatici periculoși, demagogi fără scrupule, dar cei pe care i-au păcălit, abuzat sau dus cu vorba nu le vedeau portretul întreg, sub toate luminile zilei și toate anotimpurile: le zăreau, fascinați sau înfricoșați (ceea ce adesea e totuna) numai aura, epifania distantă, ca un fulger care brăzdează cerul întunecat. În era *social media,* aluzia din culise devine fanfară comunală, secretul se exhibă ca *selfie,* proiectul se dizolvă în propagandă rudimentară.

Partea lucidă a publicului a renunțat la pretenția ca, prin alegeri, să fie selectați cei mai buni, pentru că pînă și în decadență există o parte necariată, o zonă vitală, un sector intact. Ar vrea însă – și degeaba – să participe la psihodrama democratică fără să înghită la nesfîrșit o avalanșă de grosolănie, fără să asiste obligatoriu la o păruială grotescă, unde curtoazia, replica abilă și finețea ironiei n-au ce căuta. Proasta creștere provoacă descreșterea. Impolitețea generalizată înrăiește pînă și îngerul răbdării. Lipsa totală de clasă declasează tot ce atinge, de la viața statului pînă la argumentele stimei de sine.

Cu gravitatea lui profesorală, Constantin Noica ne-a atribuit o ontologie a prepoziției *întru*. Această particulă spune că ești pe cale, că tinzi fără să fi atins ținta, că ești condamnat la o situație tranzitorie, neterminată. A fi *întru* înseamnă a nu fi nici pe dinafară, nici pe dinăuntru. Întruchipăm magnific arta veleității, adică maioresciana formă fără fond, moștenită din pompoșenia otomană, tranzacționismul fanariot, dezlînarea balcanică, liberalismul caragialesc și dedublarea comunistă. Sîntem tot ce putem simula că sîntem, dar *întrucîtva*.

Anca MANOLESCU

Religie fără cultură?

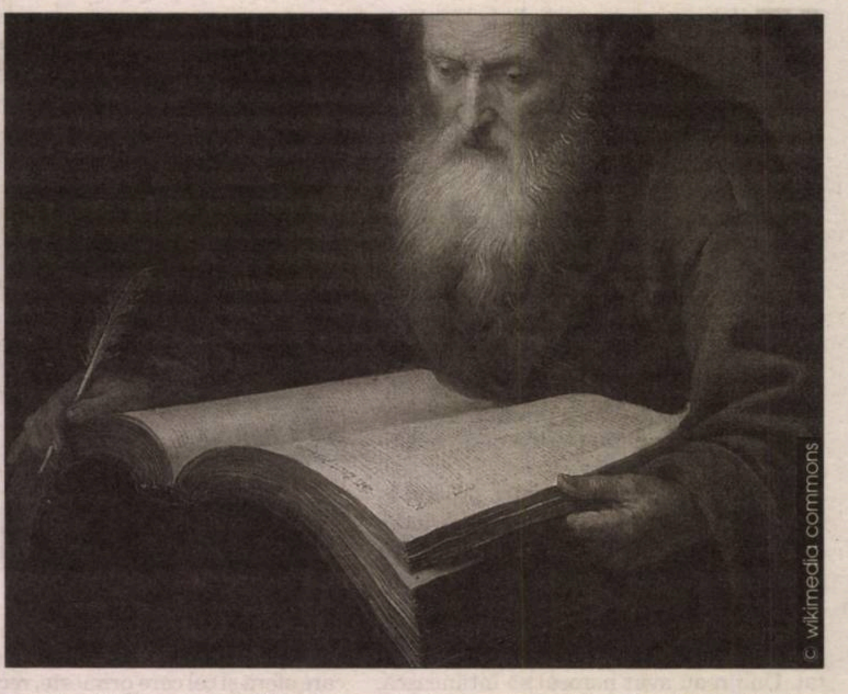
© wikimedia commons

Cîndva, spre sfîrșitul secolului IV, Arsenie, eruditul profesor al fiilor împăratului Teodosie, se rupe discret de lumea culturii laice, ca și de strălucirile curții imperiale. Dispare în deșertul egiptean, se dedică traiului monahal. Potrivit *Patericului,* colecție de spuse ale Părinților pustiei, el ar fi declarat cu privire la maestrul său de asceză, un felah frust din regiune: „Învățătura latinească și grecească o cunosc, dar alfabetul acestui țăran simplu încă nu-l cunosc“. Anecdota a fost inclusă în „bagajul“ de considerații pe care creștinii le invocau pentru a exprima superioritatea absolută a noii Învățături față de vechea *paideia,* față de cultura grecoromană. Ba chiar lipsa de valoare a celei din urmă.

La acea vreme, „bagajul“ atîrna deja greu. Cu două secole și ceva înainte, Iustin, unul dintre primii apologeți creștini, își înfățișase, în *Dialogul cu evreul Trifon,* convertirea drept împlinire a căutării filozofice. Potrivit unui model clasic, drumul îl purtase pe la reprezentanți ai marilor curente din epocă: stoic, peripatetic, pitagoreic, platonic (în dialog cu ultimul simțind că „spiritul meu creștea din zi în zi“). Dar maestrul stoic era mărginit, peripateticianul lacom de cîștig, pitagoricianul îi ceruse să deprindă prea multe științe auxiliare. Inițierea creștină apăruse ca un salt, ca o revelație personală, dăruită lui de Logosul divin. Iustin, numit Martirul și Filozoful, tratează încă filozofia veche cu o anumită deferență, drept căutare legitimă, chiar dacă e failibilă, chiar dacă e depășită abrupt de doctrina christică. Trifon i se adresează tocmai datorită veșmîntului său de filozof, iar cei doi convin că, asemenea credinței fiecăruia, „filozofia nu are alt scop decît cunoașterea lui Dumnezeu“.

Anecdota egipteană pare să spună ceva mai frust, mai disjunctiv. Asta dacă e interpretată – și a fost interpretată – ideologic, drept partiție socio-culturală *ierarhizată*. În această lectură, ea pretinde că mai priceput, mai „performant“ în credință e insul necontaminat de *paideia,* față de care omul cultivat e inferior. Că lipsitul de educație poate da lecții studiosului. Că neștiutorul de carte e mai bine așezat, din principiu, față de intelectual. Primul l-ar surclasa pe cel din urmă tocmai prin „neșlefuirea“ sa. Pe scurt, în credință, formația culturală încurcă.

E un loc comun, tenace pînă în ziua de astăzi: adevărata credință stă de partea „omului simplu“, a piosului nerătăcit de întrebări, cercetare critică, reflecție. În spectacolul mediatic, pe posturile TV, așa apare abundent credința: mase în procesiune, ochi plecați, convingeri imobile. Și cîteodată stupefiante. Ca aceea a bărbatului care declara că icoanele nu poartă mască, așa că nici el nu vede de ce și-ar pune una. (Făcea parte dintre adepții ÎPS Teodosie de la Constanța, ierarhul aprig opozant față de vaccinare.) Nu am nici urmă de intenție să susțin – potrivit unei partiții cu semn schimbat – că omul simplu n-ar fi capabil de adeziune religioasă puternică, eficace, deplină. Nu despre asta e vorba. Ci despre ponciful care pretinde excelența de principiu, în religie, a omului necultivat. Iată o imagine ideologizată a credinței, preluată de redactorii posturilor TV, exaltată de populiștii creștini, utilizată de unii „progresiști“ pentru a combate Biserica.

În Alexandria secolului IV, vecină cu pustia egipteană, cine se delecta cu anecdote precum cea amintită? Cine le mediatiza? Erau tocmai unii ideologi creștini care urmăreau să „cucerească“ spațiul mental și pozițiile de putere în cetate, dinamitînd codurile de civilitate ale *paideiei* antice, pentru a le înlocui cu unele exprimate în limbaj creștin. Peter Brown, căruia îi aparține lectura fenomenului *(Putere și persuasiune în Antichitatea tîrzie,* 1992), nu șovăie să numească o atare manevră – bazată pe celebrarea, în credință, a lipsei de cultură – „populism creștin“. (La o altă scară, sinistră, la fel procedează astăzi extremiștii islamiști care interzic reflecția, cercetarea datelor credinței, strivindu-i pe credincioși sub stereotipuri barbare.)

Evenimentul christic legitimează el o credință fără inteligență? Cere el o *tabula rasa* culturală? Se revelează Christos într-o lume fără cultură, fără tradiție, fără pregătire și disciplină spirituală? Dimpotrivă. El vine în spațiul unei tradiții religioase, cea ebraică; se folosește de codurile, cultura, experiența ei pentru a-și comunica propriul mesaj vertical, pentru a chema persoana la întîlnirea cu Duhul însuși. Da, în raport cu această întîlnire unitivă, cultura – fie ea necreștină ori creștină – e secundă. Dar nu ineficace. În tradițiile spirituale, fie ele religioase sau filozofice, uniunea mistică cere într-adevăr persoanei depășirea culturii și chiar a intelectului, „sacrificarea“ lui. În intensitatea ei cea mai de sus, lumina divină se pune asupra unui receptacul „nud“, în care nimic nu-i mai limitează radiația. Un receptacul „nud“, dar nu nepregătit, nu neinteligent.

De altfel, pustia lui Arsenie nu era un spațiu de spiritualitate frustă, omogen necultivată. În singurătățile ei se aflau trasee de tot felul: simplități ardente, încercări teribile, contemplație intelectuală (Antoine Guillaumont e autorul unui volum intitulat *Un philosophe au désert, Évagre le Pontique),* fiecare dintre ele conduse cu creativitate și îndrăzneală spirituală. Synesios, un creștin neoplatonician contemporan cu Arsenie, dar unul citadin, silit să devină în cele din urmă episcop al Cyrenei, spunea: „E adevărat că unii ajung astfel [fără educație și studiu] la țintă; dar nu par să fi urmat efectiv un drum... Înseamnă să atingi ținta fără să fi alergat, să străbați fără nici un efort de înțelegere dincolo de limitele înțelegerii“.

Au existat, în Antichitatea tîrzie, Părinți și autori creștini pentru care *paideia* antică era de nepărăsit. Ea oferea credinciosului cultivare a sufletului, rafinare a minții, înălțime a ideilor, toate benefice pentru întîlnirea cu Christos și cu înțelepciunea lui infinită. Unul dintre cei mai îndrăzneți a fost Clement Alexandrinul. El avansa ideea că filozofia veche ar fi un fel de „Testament al elenilor“. Ca să pregătească întreg universul pentru revelația Fiului său, Dumnezeu oferise două Legi: una adresată evreilor, cealaltă lumii elene *(Stromate* I, V, 28). Cît despre Origen *(Omilii la Exod,* XI, 6), el socotea că, asimilată de creștini, înțelepciunea greacă putuse lumina sensul spiritual al Legii ebraice.

Oricum, *paideia* antică și, în genere, instruirea, studiul, cercetarea savantă, reflexivitatea disciplinată, distincția intelectuală au rămas valori de netăgăduit în lumea creștină. (Fără ele, această lume nu ar fi putut produce teologie, artă, civilizație.) Dar, alături de ele, a persistat clișeul potrivit căruia „sărăcia cu duhul“ e cununa duhului necultivat. Iar acest clișeu s-a întors cumva, măcar în spațiul est-european, împotriva creștinismului. Deprecierea culturii a condus, printre alte cauze, la anemierea actuală a culturii creștine, la lipsa ei actuală de expresivitate, la prea ușoara ei uitare.

Anca Manolescu *este cercetător în domeniul antropologiei religioase.*

Andrei CODRESCU Aurelian CRĂIUȚU Costică BRĂDĂȚAN

„O idee în mințile noastre“: ce înseamnă să fii american atunci cînd nu ești născut în America

Aurelian Crăiuțu: Andrei, filmul tău *Road Scholar* a apărut, odată cu cartea omonimă, în 1993. Spre sfîrșitul filmului, vorbeai elocvent înaintea unui grup de „noi americani“, la o ceremonie de naturalizare, despre ce înseamnă să fii american. Spuneai: „America este o idee în mințile noastre. Fiecare generație de noi imigranți remodelează America în forma pe care își imaginează ei că o are. Acum e rîndul vostru“. Asta se petrecea cu aproape treizeci de ani în urmă. Astăzi, trăim într-o Americă diferită, definită de hiperpolarizare, furie și neîncredere. Sau, mai degrabă, părem să trăim în Americi diferite: o Americă roșie și una albastră; o Americă în care doi plus doi fac patru și o alta în care doi plus doi fac uneori cinci. Adevărul pare acum să fie negociabil, iar toate faptele și lucrurile sînt interpretate printr-o prismă politică. Ce le-ai spune astăzi unor „noi americani“ reuniți la o ceremonie de naturalizare?

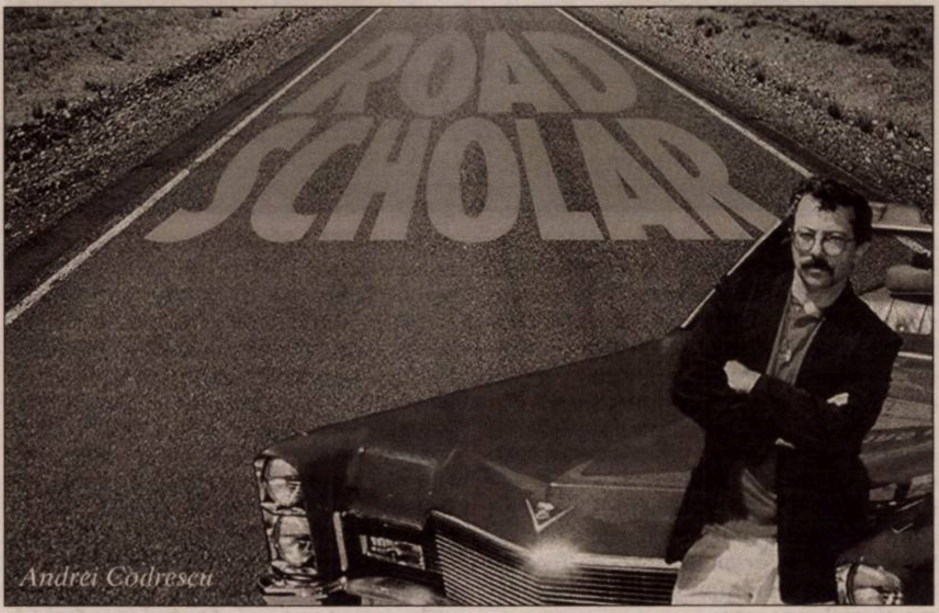

Andrei Codrescu: În ziua de azi, aș lansa cîteva avertismente: „Puteți remodela America în forma pe care doriți să o aibă, cu condiția să renunțați la resentimentele tribale și să vă păziți spatele“. Cu ani în urmă, nu mi-aș fi imaginat cum ar putea vechile generații de imigranți să fie altfel decît entuziasmate față de noii veniți. În 1991, viitorul se arăta roz. Cortina de Fier căzuse. Fukuyama nu amînase încă „sfîrșitul istoriei“. Războiul din Iugoslavia nu avusese încă loc. Turnurile Gemene erau încă la locul lor. Noii americani cărora le vorbeam erau optimiști fără rezerve în ceea ce privește „noua ordine mondială“. Eu însumi eram optimist și nu doream să stric entuziasmul nimănui. Dacă însă cineva din auditoriu își imagina că îi încurajam pe imigranți să transforme America într-o variantă îmbunătățită a Egiptului, Sudanului sau Vietnamului se înșela amarnic. Speram că cei mai mulți dintre ei voiau să se înfrupte nestingheriți și să fie lăsați în tihnă, fără bătăi la ușă în toiul nopții.

Dacă le-aș fi spus atunci ceea ce cred că știu acum, aș fi adăugat că prima generație de imigranți e de sacrificiu și că abia copiii lor vor putea să o ducă suficient de bine pentru a se simți deranjați de următoarea generație de imigranți. Americanii sînt un tort în straturi de resentimente reciproce, ținuți împreună doar de Constituție și de legile progresiste care continuă să interzică războiul deschis. Imaginația e un lux. La acea vreme, eram, cred, mai ignorant decît cei mai mulți dintre ei, în ceea ce privește istoria Americii. Și totuși, naivitatea, ignoranța și optimismul tind, în cele din urmă, să ne orienteze spre un ideal progresist.

Cît despre remarca ta cu privire la adevărul negociabil și la faptele cu încărcătură politică, cred că în prezent ne aflăm la polul opus față de anul 1991. „Adevărul“ și „politicul“ erau și atunci încărcate, dar „încărcătura“ avea un alt fel de energie. Sursa optimismului din anul 1991 a fost (aparenta) cădere a comunismului (o sinucidere, după părerea mea), într-un moment în care SUA erau singura superputere. Îmi imaginez că Imperiul Roman a trăit ceva similar, atunci cînd Augustus l-a exilat pe Ovidiu la Tomis.

Costică Brădățan: Mi se pare foarte importantă distincția pe care o faci între motivația idealistă a imigranților (o reprezentare hiperbolică, mitică despre SUA, care îi atrage irezistibil, în feluri de care nu sînt întotdeauna conștienți), pe de o parte, și motivul de imigrare cît se poate de concret, uneori prozaic (pericol iminent, foamete sau chiar pură lăcomie), pe de altă parte. Merită să zăbovim nițel asupra ei; prezența concomitentă a ambelor motivații înăuntrul aceleiași persoane e fascinantă: poți fi, simultan, idealist, și de-a dreptul prozaic – un suflet mare și un ticălos și mai mare. Ceea ce, pe undeva, e chiar o reflexie a Americii, nu-i așa? Cu amestecul ei amețitor de bune și de rele, de generozitate și meschinărie, rafinament și kitsch, bogăție obscenă și sărăcie cu atît mai obscenă ș.a.m.d. „O țară a extremelor“, după cum spune clișeul. Prăpastia dintre cele două extreme e, în America – spre deosebire de alte spații mai „egalitare“ – enormă. Ceea ce presupune, desigur, o serie de probleme, dar creează totodată un spațiu vast al realizării de sine – și al eșecului –, indiferent de modul în care le definește fiecare persoană. Iar asta dă naștere, implicit, unui dinamism social și politic ieșit din comun.

Andrei Codrescu: Îmi amintesc că am simțit, cu ocazia micului meu discurs de încurajare, două unde de disconfort: una dinspre auditoriul din fața mea și alta dinspre oficialii INS (Serviciului de Imigrare și Naturalizare) aflați din spatele meu. Americanii aspiranți veneau de pretutindeni: Somalia, Israel, România, Iugoslavia, Taiwan, Mexic, Tunisia, Egipt. Printre ei se aflau femei cu văl, bărbați cu turbane, oameni care afișau tot felul de elemente de identificare tribală. Cînd spuneam „forma pe care își imaginează ei că o are“ mă gîndeam la cum își imagina bunica mea America: „În America, cîinii aleargă cu covrigi în coadă“. Aceasta era imaginea idealizată a Americii, pe care eram sigur că fiecare o avea în minte. Această imagine se adăuga – sau o preceda – oricărei alte cauze concrete care i-a determinat să imigreze: persecuție politică, foamete, frică sau orice alt motiv care i-a izgonit de pe meleagurile natale. America idealizată a precedat poate identificările lor de adulți sau a izvorît dintr-o fantezie a evadării. Voiam să spun că ei puteau înfăptui această imagine idealizată, nu realitățile pe care erau convinși că le vor întîlni.

Disconfortul oficialilor INS din spatele meu avea altă explicație: ei știau că imaginea roz era o mare amăgire. Acești oameni investigaseră multe aplicații pentru azil, oferiseră o perioadă de doi ani de rezidență condiționată, sub formă de *green card,* și aveau dosarele FBI ale fiecărui aplicant. Studiaseră cu atenție chestionarul care conținea – în 1966, cînd am sosit eu – întrebarea: „Sînteți sau ați fost vreodată membru al Partidului Comunist?“, întrebare înlocuită, cred, acum cu: „Sînteți sau ați fost vreodată membru al unei organizații teroriste?“. Pe de altă parte, ei erau suficient de încrezători încît să mă lase pe mine să țin un discurs în fața noilor imigranți. Se contaminaseră chiar și ei cu ceva din optimismul de după Războiul Rece. Astăzi, nu și-ar mai imagina așa ceva.

Aurelian Crăiuțu: Amîndoi ați evocat diversitatea Americii – de la diversitatea peisajului, a chipurilor și a culorii pielii la diversitatea averilor și a gradului de educație. Costică a vorbit și despre diversitatea motivațiilor care stau la baza dorinței de a deveni un cetățean american naturalizat. Diversitatea este într-adevăr o temă centrală a stilului de viață american. O temă adiacentă, bine conturată în *Road Scholar,* și care mă fascinează e marginalitatea. În film apar o sumedenie de oameni marginali, remarcabili cu toții. Grupul de haitieni, bunăoară, care locuiau într-o clădire abandonată din New York și care credeau, după cum spunea chiar unul dintre ei, că „aici ai, cu siguranță, mai multă libertate decît oriunde altundeva“. Sau hippioții din Santa Fe, care năzuiau la o viață liberă și autentică, respingînd încorsetarea comunității burgheze din care proveneau. Marginali erau și membrii comunității utopice Bruderhof din Upstate New York, care își doreau fraternitate, pace și armonie în Dumnezeu, refuzînd proprietatea privată și îngrădindu-și libertatea de a alege. Marginali sînt și prietenii de familie ai prizonierilor din Camden, New Jersey, care observau ironia faptului că penitenciarul se afla exact vizavi de casa Walt Whitman, poetul libertății americane. I-am putea adăuga și pe exilații români care luau masa la restaurantul Sammy's din New York, unde se desfătau cu *steak*-uri uriașe, pentru a compensa dieta fără carne impusă de regimul comunist din România lăsată în urmă. Toți acești oameni sînt, în ciuda diferențelor, marginali, fiecare în felul lui straniu, dar fermecător. Andrei, bănuiesc că voiai să-i prezinți ca fiind o parte integrantă – îmi vine să spun chiar centrală – a spiritului american. Dacă e așa, mă întreb ce ne spun toate acestea despre țara noastră unică în care, pentru a-l cita pe Stendhal, „oamenii sînt conduși de doar trei idei: banii, libertatea și Dumnezeu“?

Andrei Codrescu: Sînt de acord cu Stendhal, dar aceste trei idei zămislesc Americi diferite, care se află în conflict deschis, pe față, și uneltesc una împotriva celeilalte, pe ascuns. Cînd producătorul a sunat pentru prima oară, voia să facă un documentar despre Route 66 și atracțiile kitsch pe care aceasta le oferea. Înaintea autostrăzilor interstatale, Route 66 era singura modalitate pentru automobiliștii americani de a străbate continentul de la Est la Coasa de Vest, de la Atlantic la Pacific. În 1991, Route 66 era o șosea pe moarte, marcată, din loc în loc, de curiozități care atrăgeau odinioară mulți vizitatori: cea mai mare sticlă de ketchup, cel mai înalt stîlp totemic, Cadillac Ranch și motelurile în care personajul Humbert Humbert al lui Nabokov se ascundea cu Lolita. Aceste atracții suprarealiste, menite să amuze familiile clasei de mijloc pe parcursul primelor vacanțe la mare distanță, celebrau abundența Americii postbelice în imagini compilate din filmele și desenele animate antebelice, creînd iluzia unor vremuri de altădată mai galante. Iar această rută nu era tocmai ospitalieră cu americanii de culoare, ca să ne exprimăm blînd. „Diversitate“ se referea, pe atunci, cu precădere la bizarerii: bebeluși cu două capete, dinozauri, uriași (uneori, africani).

Am sabotat falsa nostalgie pentru Route 66 a producătorului. Am redesenat harta pentru a-i include pe „marginalii“ de care vorbeai. Sînt, evident, multe ironii aici: banii și libertățile Americii au făcut ca acești „marginali“ să poată exista. Mulți dintre ei (grupul Bruderhof, misticii din Santa Fe) au avut nevoie de Dumnezeu pentru a dovedi că au dreptate. Alții, precum Biosphere 2, grupul pe bază științifică din Arizona, au căutat o utopie extraterestră. Trinitatea americană (banii, libertatea, Dumnezeu) a făcut posibile aceste marginalități, pînă cînd unele dintre ele (Biosphere 2) au glisat ușor spre centru, iar altele au apucat-o pe calea celor mai multe utopii – îmbătrînire și insignifianță. În 1991, toate acestea erau laboratoare, studii clinice.

Costică Brădățan: Nu mă surprinde faptul că tu, Andrei, ai simțit un imbold de a explora condiția marginală. Ca imigrant și, ca atare, tu însuți marginal, te-ai simțit atras în mod firesc de marginalii Americii. Ceea ce pune în lumină o situație interesantă. Fiecare societate umană generează forma ei de marginalitate. Cred însă că relația Americii cu marginalii este mult mai profundă. Încă de la începuturile ei, această țară nu a încetat să-i asimileze. Marginalii religioși din Europa au jucat un rol important în întemeierea primelor colonii. Mai tîrziu, dacă un grup social, etnic, religios sau rasial din orice parte a lumii – țărani irlandezi, italieni săraci din sud, evrei persecutați din Rusia sau de oriunde, oameni din regiuni măcinate de război din Africa și Asia – avea o șansă să fugă de necaz, venea aici, în America. Dacă o duceai bine, social și economic, dacă făceai parte din religia majoritară sau din rasa predominantă, nu aveai motiv să emigrezi. Prin urmare, avem generații întregi de marginali care s-au stabilit și au prins rădăcini aici – straturi peste straturi de marginalitate. E în ADN-ul Americii. Marginalii nu numai că au construit America, ei sînt chiar elementele ei constitutive.

Pe termen lung, asta contribuie la un psihic colectiv fascinant și poate explica în bună măsură ceea ce se petrece în America, din punct de vedere politic, social, cultural, intelectual. Personal, mi se pare o mare ironie faptul că o țară cu o asemenea istorie și cu o astfel de croială psihologică a ajuns să joace rolul „superputerii“ sau chiar al „singurei superputeri“. Cu siguranță, aici se regăsește un element de revanșă, fie și unul preponderent subconștient, dar asta ar putea de asemenea să explice o anumită nesiguranță și indecizie a Americii atunci cînd e vorba de relații internaționale și de afirmarea ei în lume.

Andrei Codrescu: Nu eram „marginal“ în raport cu comunitățile pe care le frecventam. Eram, de fapt, un invadator de la „centru“, cu echipa mea de televiziune, cu camere de filmat – o parte a ceea ce ei disprețuiau la America, neobositul spirit mercantil. Motivul pentru care m-au acceptat este că în reportajele mele din mass-media națională luam apărarea „imigranților“, a „diferenței“, „contraculturii“, „artei“ etc. Erau păcăliți de „conținuturile“ mele, dar nu întru totul. Comunitatea Sikh din New Mexico nu ne-a permis să filmăm în anumite locuri, iar alții, precum *„lowrider*-ii“ de lîngă Albuquerque, nici măcar nu au venit la întîlnirea programată. Aș folosi cuvîntul „marginal“ în mod provizoriu, pentru a descrie oameni care s-au situat în mod deliberat în afara curentului majoritar „bani“, „Dumnezeu“ și poate chiar „libertate“, deoarece dădeau întîietate unor valori diferite. Ei erau centrali în raport cu sine, dar marginali pentru proiectul meu. Marginalitățile lor erau, de fapt, atît de diferite, încît fără lege și distanță, ar fi ajuns la război unii cu alții. Ei erau centrali față de sine și beneficiau de luxul spațiului și al izolării. În acest sens, ei erau situați mai central față de idealismul american decît eram eu.

Ai făcut o remarcă formidabilă, cînd ai spus că marginalii au intrat în ADN-ul Americii, întorcîndu-se apoi în lumea pe care o lăsaseră în urmă ca „superputere“. Ai observat un posibil element revanșard al statutului de superputere al Americii. Există aici un element freudian al „întoarcerii refulatului“ și, fără îndoială, ceva hegelian sau chiar jungian. Căci unde erau centrele societăților din care au fugit imigranții? Pentru mulți, acestea erau Biserica, armata și statul – fiecare dintre ele cu diferite puteri de ostracizare și teroare. Țara imaginată în care le sugeram „noilor americani“ să „remodeleze America“ ar putea fi, nici mai mult, nici mai puțin, o alternativă la aceste vechi „centre“. Or, dintr-o perspectivă mai largă, s-ar putea spune că centrul tuturor culturilor pe care imigranții le-au abandonat era războiul. Dar dacă „marginalii“ fugeau de război, care este „revanșa“ refulată din centrul superputerii americane? Este oare ideea apărută după încheierea Războiului Rece că America, devenită acum superpolițistul întregii planete, trebuie să asigure pacea mondială? Pînă acum, America deține supremația militară pe Pămînt și în spațiu, dar mă îndoiesc că imaginația „marginalilor“ a preconizat războaie spațiale și biosfere înarmate.

Iar aici acționează paradoxuri radicale: cum să înțelegem „centru“ și „margine“ acum, în anii 2020 post-pandemie ai secolului XXI? „Interiorul“ și „exteriorul“, după cum le-am numit în cartea mea *The Disappearance of the Outside,* sînt niște metafore fragile ale prezentului nostru. Poate că, dacă am înlocui „bani, Dumnezeu și libertate“ cu „comunitate, non-violență și resălbăticire“ („resălbăticire“ / *rewilding* – activitate de conservare și refacere a zonelor sălbatice, a mediului și proceselor naturale, la antipodul „îmblînzirii naturii de către om“ – *n. trad.*), am putea încă recupera viziunea „marginală“ a superputerii ideale. O grupare religioasă precum Bruderhof are doar cîteva mii de adepți, Biserica Mormonă are milioane, dar acești „marginali“ sînt mai aproape de americanii originali descriși de Alexis de Tocqueville decît zombii hipnotizați de tehnologie ai zilelor noastre.

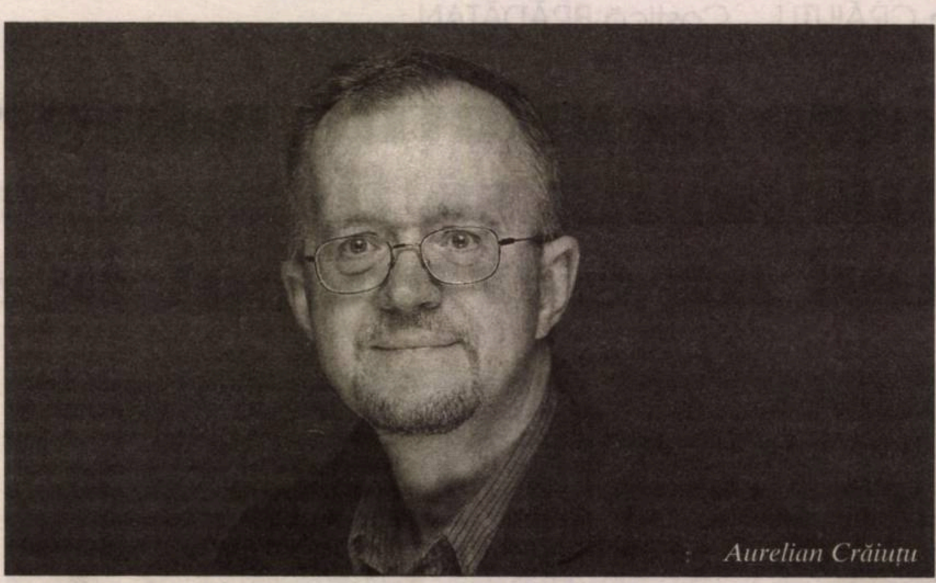

Aurelian Crăiuțu

Cred că ADN-ul Americii e numai parțial un amalgam de „diferențe“ sau o deplasare de la margini spre centru. America era deja o „superputere“ atunci cînd amenința valorile tradiționale ale lumii de care au fugit imigranții. Lumea se lepădase deja, în cea mai mare parte, de aceste valori, după al Doilea Război Mondial, devenind întrucîtva „americană“ sau „americană în speranță“. În acest sens, noii refugiați sînt de fapt „americani“ care încearcă să revină în America. E oare posibil ca locuri care nu se află geografic în SUA să fie „Americi imperfecte“ ai căror locuitori încearcă să fugă spre nava-mamă? La fel cum pelerinii merg spre Ierusalim?

Aurelian Crăiuțu: Mă gîndesc la afirmația lui Andrei potrivit căreia America e o superputere deoarece a „amenințat valorile tradiționale ale lumii“. Un detaliu interesant din filmul *Road Scholar* ne-ar putea ajuta să înțelegem mai bine această chestiune. Mă refer la dialogul cu Nguyen Qui Duc, comentatorul radio, și cu tatăl său, care a petrecut doisprezece ani într-o închisoare nord-vietnameză, înainte să ajungă în SUA. În vreme ce tatăl se simțea confortabil în America, unde a primit libertatea care-i lipsea în Vietnamul comunist, fiul, crescut în America, s-ar fi întors „și mîine“ în Vietnam. După cum spunea chiar el, voia să se întoarcă acolo ca să fie alături de prieteni și să împărtășească cu ei temerile și bucuriile sale. Nu simțea că a prins rădăcini în solul Lumii Noi, unde ajunsese în 1975. Pentru Nguyen, a face parte dintr-o comunitate reală era posibil numai în Vietnam, unde s-ar fi aflat adevăratele sale rădăcini spirituale. S-a și reîntors în Vietnam, în 2006. Acesta e mai mult decît un conflict între generații; e vorba de valori fundamentale. Avem aici un contrast vădit între rădăcini și apartenență, pe de o parte, și libertate, pe de altă parte. Și ai impresia că, pentru a supraviețui, trebuie să te decizi pentru una dintre ele. Dar oare chiar așa stau lucrurile? Deoarece am trăit în România comunistă, simpatizez cu atitudinea tatălui, mulțumit de posibilitatea de a gîndi și de a circula liber în America. Pentru el, libertatea e reală (nu formală) și o apreciază din plin. Dar înțeleg și nevoia fiului de a găsi rădăcini și prietenii autentice, și sînt totodată curios să aflu ce crede Nguyen astăzi despre decizia lui de acum cincisprezece ani de a se întoarce în Vietnam. Mă întreb cum interpretezi asta. Am putea oare spune că America oferă, atunci cînd rămîne fidelă spiritului ei, deopotrivă libertate și rădăcini? Să fie oare aceasta calitatea care stă la baza atracției, originalității și, dacă ni se permite acest cuvînt, a „măreției“ sale?

Andrei Codrescu: I-am trimis lui Nguyen Qui Duc – sau Duc Nguyen – întrebarea ta, Aurelian. În prezent, pensionat și o personalitate a radioului în Hanoi, Duc a avut bunăvoința să răspundă. Redau, cu permisiunea lui, cîteva pasaje:

Au trecut opt ani de cînd am fost ultima oară în SUA. M-am mutat în Vietnam în 2006, și de atunci locuiesc în Hanoi. Îmi merge bine, deși COVID impune distanțare și aduce nesiguranță în viață. Dar să trecem la observațiile prietenului tău. Lucrurile se complică odată cu trecerea timpului și îmi reconsider adesea decizia și calea pe care am ales-o. Prietenul tău are dreptate atunci cînd departajează problemele în funcție de diferitele valori: libertatea de gîndire și de acțiune vs. *legăturile și nevoile culturale.*

Cunosc imigranți și vietnamezi care și-au clădit o viață de succes în America și care se bucură de traiul lor. Eu am venit de unul singur, nu m-am simțit niciodată acasă și, nefiind un om de afaceri, un inginer sau o persoană căreia să-i fie la îndemînă o carieră în America, nu am ajuns să mă simt confortabil acolo. Apreciez ceea ce am putut face în SUA, cariera mea în mass-media, sprijinul de care m-am bucurat, prietenia cu oameni ca tine și ca Davia Nelson. Am avut norocul să am parte de această comunitate, dar în America o astfel de comunitate era rară și îmi cerea să fiu diferit de cel care simțeam că sînt sau era, pînă la urmă, mulțumită doar cu o parte din mine.

Odată cu trecerea anilor am ajuns să înțeleg anumite lucruri pe care sper să le pot reda aici:

fac întotdeauna distincție între exilul voluntar și cel involuntar. Toată tinerețea mea, și în anii care au urmat, m-am simțit într-un exil forțat. Alții, inclusiv tatăl meu, au perceput și ei plecarea ca fiind forțată, dar au obținut, în schimb, un grad de libertate căreia i-au simțit cu disperare lipsa în Vietnam. Alții au ales să trăiască în noua lor țară, văzînd în asta un fel de renaștere – ceea ce nu voi putea accepta niciodată. Mulți imigranți pleacă din dorința de a avea o viață mai bună. Și vor să se întoarcă la un moment dat, dar rareori o fac.

Percepția mea despre comunitate în America provine de la imigranți sau oameni care se simțeau înstrăinați de stilul de viață îndeobște acceptat. Am apreciat anumite oportunități, dar m-am confruntat și cu limitări. Nu m-am simțit niciodată cu adevărat în largul meu în America, nici chiar atunci cînd am învățat engleza suficient de bine încît să pot scrie. Simțeam că noua limbă îmi era impusă.

Nu regret decizia de a mă fi întors în Vietnam. Sînt în mai mare măsură vietnamez decît american, indiferent cum definim asta. Dar, repet, există un sentiment de alienare. Nu gîndesc și nu mă comport în întregime ca un vietnamez, deoarece am trăit atît de mult în străinătate. Există o nouă generație ale cărei preocupări sînt, firește, diferite. Mă confrunt cu o înțelegere a istoriei pe care eu o consider carentă. În plus, ceea ce știam despre Vietnam din copilărie și din anii primelor vizite s-a schimbat considerabil. A apărut o atitudine egoistă occidentală, o preocupare exagerată pentru bani, status, Starbucks, clădiri de birouri din sticlă și oțel etc. – lucruri pe care le detestam în America.

În Vietnam am reușit să fac multe lucruri pe care nu le-aș fi putut face în America: să susțin artiști, să construiesc o sală de expoziții, un club de jazz, un bar, un restaurant, să proiectez case etc. Asta se datorează în parte faptului că Vietnamul e o economie capitalistă emergentă, în care totul este posibil – dar și corupției și faptului că e o țară capitalistă sub aparențele unui partid comunist care controlează puterea și banii. Unele lucruri sînt greu de suportat, dar eu am fost întotdeauna atras de oamenii aflați în dificultate.

În sfîrșit, în joc e întotdeauna și propria personalitate. Eu mă simt adesea nici aici, nici colea, pretutindeni un străin, dar și din partea locului… Am o conexiune cu Vietnamul și mă descurc bine aici, dar întotdeauna am călătorit în căutarea unui alt sine: regăsesc o parte din mine în Maroc, pe care îl frecventez adesea. La fel pot spune și despre Tokyo și Kyoto. Voi fi întotdeauna un nomad, un călător. Totul e temporar, nicăieri nu e acasă, pretutindeni e acasă. Tu și Davia sînteți „acasă“ – dar nu am vorbit vreme de cincisprezece ani. Și totuși, mă gîndesc la voi ca la acasă.

Îi sînt recunoscător lui Duc pentru abordarea caldă și personală a problemelor și paradoxurilor exilului. El vorbește despre exil și dintr-o perspectivă mai largă, aceea a dorului față de ținuturile natale, odinioară „centrul“ vieții tale, precum și despre dificultatea întoarcerii din locul care devine între timp un alt „centru“. Timpul e, în cele din urmă, cel care ne determină viețile. Nu putem alege *Zeitgeist*-ul: fie te naști într-un stat polițienesc, precum tatăl lui Duc, în care opoziția înseamnă închisoare sau moarte, fie ești norocos, ca Duc sau ca mine, și trăiești într-o epocă care oferă luxul alegerii. *„Should I stay or should I go?“* era refrenul muzical al generației noastre. După patru decenii (sau mai repede), „imposibilitatea de a alege“ a devenit „posibilitate de a alege“. Obiectiv, acesta este un progres. Psihologic sau spiritual, poate fi un regres. A fi obligat să iei atitudine într-o dictatură, pentru a apăra libertatea, poate fi o formă de „suferință nobilă“ care ascute simțurile și dă sens vieții; dar libertatea de a rămîne sau de a pleca, pe care o datorăm generației anterioare, poate fi resimțită ca o formă acută de suferință, lipsită însă de bonificația adjectivului „nobil“.

Spre deosebire de Duc, pentru mine, exilul a fost o conjunctură favorabilă. Am emigrat din România la nouăsprezece ani, cînd aventura mi se părea ceva fantastic. Mi-e dor uneori de Sibiu, dar aș fi lîncezit dacă aș fi rămas acolo. Duc și cu mine sîntem de aceeași vîrstă. Am toată simpatia pentru tatăl său, dar îl înțeleg și pe Duc la fel de bine. „Central“ și „marginal“ sînt, în fond, o problemă de perspectivă și de noroc. Norocul de a te fi născut la un anumit moment, într-un anumit loc. America este un vis, iar a fi parte din el vine împreună cu o ideologie severă: bani, arme și religie. Dar și disidența e o opțiune posibilă.

Aurelian Crăiuțu: Aș dori să revin, în cele din urmă, la tema filmului *Road Scholar* de la care am pornit – America este o idee în mințile noastre – și să o pun în legătură cu mult discutatul concept al „visului american“ – pus, acum, sub semnul întrebării. Cu un secol și jumătate în urmă, Carl Schurz, politicianul născut în Germania, vorbea de America, țara sa adoptivă, ca despre „marele reprezentant al epocii reformelor, marele campion al demnității naturii umane, marele depozitar al ultimelor speranțe ale omenirii suferinde“. Atîta vreme cît această idee, inseparabilă de „visul american“, rămîne atrăgătoare, sînt toate șansele ca importanța Americii să dăinuie și în secolul al XXI-lea. Dar America pe care o (re)descoperim astăzi nu e o poveste unică: e o serie de povestiri – și nu toate sînt frumoase. *Road Scholar* și *The National Road,* cartea recentă a lui Tom Zoellner, au evidențiat asta din plin. Cînd a ajuns în America, în 1831, Alexis de Tocqueville „a văzut în America mai mult decît America“. A intuit în Lumea Nouă forma noii democrații, cu toate prejudecățile și pasiunile ei. Povestea relatată de el în *Despre democrație în America,* ce pune accentul pe egalitatea condițiilor, se deosebește considerabil de imaginea Americii oferită, bunăoară, de controversatul „Proiect 1619“ care vede pretutindeni inegalități nelegitime și rasism sistemic. Așadar, ce ne facem cu „visul american“ și încotro putem merge pornind de aici? Mai putem să vedem în America „mai mult decît America“?

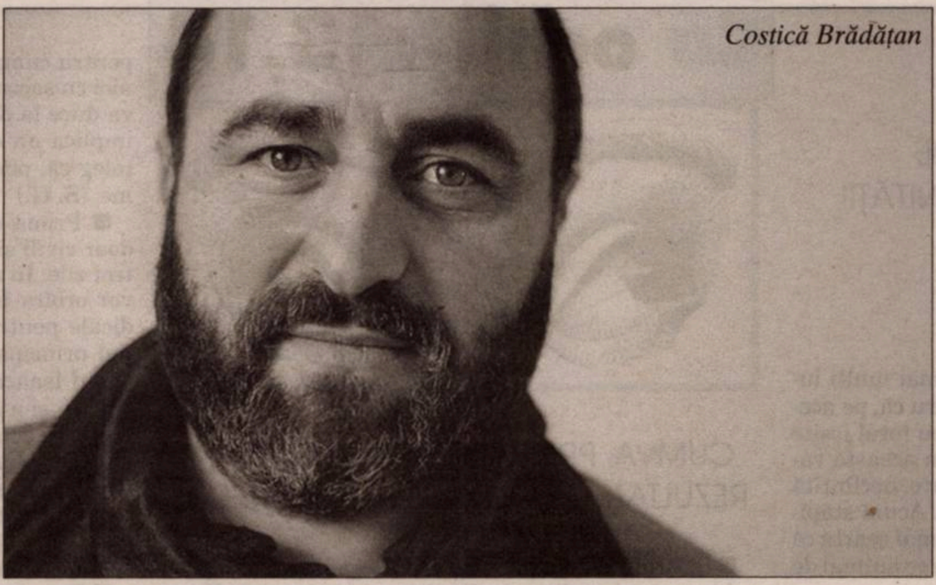
Costică Brădățan

Andrei Codrescu: „Mai mult decît America“ este exact ceea ce aduc imigranții în această țară. Pînă acum am discutat despre America doar din punctul de vedere al imigranților. Indiferent de adevăratele noastre motivații, noi insistăm asupra „ideii de America“ și a „libertății“. Alexis de Tocqueville a fost un călător strălucit, care a admirat această nouă democrație, dar a întrezărit încă de pe atunci conflictele care se desfășoară acum în forță. Carl Schurz nu a „adoptat“ America – el făcea parte dintr-un val de imigranți germani care fugeau din calea revoluțiilor europene din 1848, aducînd cu ei idei revoluționare. Un alt refugiat din aceeași epocă a fost baronul Ludwig von Reizenstein, autorul cărții *The Mysteries of New Orleans* și, la fel ca Schurz, editorul unui ziar aboliționist. Acești imigranți vedeau în America celei de-a doua jumătăți a secolului al XIX-lea o țară necultivată a sclaviei și a corupției, un imperiu în creștere pe care își doreau să-l reformeze. Sclavia fusese abolită în majoritatea Europei, dar în America încă exista și nu a încetat pînă la Războiul Civil.

Tolerarea „diferențelor“ depinde foarte mult de cît de periculoși sîntem pentru miturile la a căror naștere am contribuit noi înșine. Mulți scriitori din secolul al XIX-lea nu s-au lăsat păcăliți de clișeele politicienilor care vînau voturi folosindu-se de retorica „libertății“, a „posibilităților“ și a „visului american“. Mark Twain a atacat fanfaronada și minciunile clasei politice. În același timp, America devenea tot mai prosperă, în bună parte datorită muncitorilor imigranți care au trudit, la început, în condiții apropiate de cele ale sclavilor. A urmat o cale lungă și anevoioasă pînă cînd clișeul Americii „tuturor posibilităților“ s-a adeverit parțial, pentru unii dintre imigranți. Pe lîngă o competiție acerbă pe piața muncii, țăranii și muncitorii imigranți au adus cu ei și prejudecățile țărilor de proveniență. Pentru o scurtă istorie a fenomenului, urmăriți filmul *Gangs of New York* al lui Martin Scorsese.

Sfîrșitul Războiului Rece a fost un moment unic, în care retorica libertății a fost pentru scurt timp în armonie cu interesul comun, în spiritul poemului Emmei Lazarus inscripționat pe Statuia Libertății. Înainte de asta, cotele de imigranți erau dictate de nevoile pieței de muncă, iar ideile critice ale intelectualilor nu erau privite cu bunăvoință. De fapt, intelectualii, nu doar cei imigrați, ca noi, nu sînt priviți cu bunăvoință de către politicieni și finanțatorii lor. Pentru a reveni de unde am plecat, noi rămînem străini de loc sau „marginali“, fie că ne place sau nu.

Pe de altă parte, sîntem îndreptățiți să spunem că America e într-adevăr o țară a libertății de expresie, în care unele comunități sînt libere să trăiască după bunul lor plac, deoarece acest loc e clădit pe baza ideilor iluministe ținute laolaltă de o Constituție învechită, dar încă puternică. Acest document întemeietor le permite ideilor „marginale“ să se apropie de centru. Dar vor putea ele să destituie cealaltă Americă a capitalului necontrolat și neimpozitat, a neocolonialismului și a rasismului? Dacă America e „mai mult decît America“ doar datorită imaginației noastre idealiste, avem încă mult de lucru. Această posibilitate există, dar, după cum puteți vedea în fiecare zi la televizor, există și reacția furibundă a „centrului“, din care fac parte, îmi pare rău să o spun, copii ai generațiilor anterioare de imigranți care nu își cunosc propria istorie.

Costică Brădățan: Andrei, Aurelian, vă mulțumesc din suflet, din partea *Los Angeles Review of Books,* pentru această agreabilă conversație.

***Andrei Codrescu** este poet, romancier și eseist american născut în România.*

***Aurelian Crăiuțu** e profesor de Științe politice la Universitatea Bloomington, Indiana.*

***Costică Brădățan** este redactor pe teme religioase la* Los Angeles Review of Books.

Textul a apărut inițial în *Los Angeles Review of Books,* 3.09.2021, și este reprodus aici cu permisiunea redacției.

https://www.lareviewofbooks.org/article/an-idea-in-our-minds-what-it-means-to-be-an-american-when-you-werent-born-one/

traducere din limba engleză
de Matei PLEȘU

■ ■ ■

Iaromira POPOVICI

bazar

Omnia mea...

Traiul în România comunistă, pe vremea cînd mai nimic nu se găsea, și, apoi, în sălbaticii ani ’90, ne-a învățat să avem aproape tot ce ne trebuie la noi. Oriunde ne duceam, eram încărcați cu genți și sacoșe (neplăcut termen), un fel de kit-uri de supraviețuire în lumea strîmtă prin care ne mișcam.

În general, în București sau în vacanțe, nu se găsea tot ce-ți trebuie în locurile în care aveai treabă. Așa că ne-am învățat să fim un fel de măgari care-și cară obedienți desagii peste tot.

La alimentara, pîine etc., trebuia să ai la tine o plasă sau o sacoșă, mereu. Era cea cu ochiuri ori cea pliabilă, care se băga în geantă. Erau gențile vechi și complet inestetice, dar bune la toate, în care îndesai, de altfel, și sticlele pe care trebuia să le aduci la schimb, la lapte, la ulei, la apă minerală, la bere, și borcanele de iaurt. Cărai mereu ceva, mai mult ca acum, cînd ne-am întors la sacoșele de acasă, într-o anumită măsură. Nu am fost obișnuită niciodată cu acel *travel light,* să fiu o domnișoară sau o doamnă grațioasă cu mîinile dacă nu în buzunar, măcar pe lîngă corp. Mereu am fost ca-n maxima latinească *„Omnia mea mecum porto“*, dar deturnîndu-i sensul: ideea nu era neapărat că aș fi avut puține posesiuni, ci că luam la mine cît de multe din ele puteam.

Gențile doamnelor conțineau și ele vrute și nevrute. Întîi, pe lîngă pieptăn, farduri, rujuri etc. (nu prea multe, fiindcă nu se prea găseau), sticluța cu apă, căci, de pildă, dacă te duceai la film, era puțin probabil ca cinematograful să aibă bufet ori să găsești ceva prin preajmă. Așa că mai bine îți luai de acasă. Apă de la robinet – pe vremea de atunci beam. Și mai beam pe stradă, de la țîșnitori, cînd le dibuiam și cînd funcționau. Apoi, de-a dreptul mîncare. Uneori voiai să mănînci la film. Cei mai mulți mîncau semințe, căci acelea se găseau de vînzare pe stradă. De asta podelele cinematografelor erau un covor de coji. Dar unii voiau ceva dulce ori un sandviș. Nu-ți rămînea decît să ți le aduci de-acasă. Am o amintire grotescă, dar simpatică de la cinematograful Patria, unde rula un film cu Piedone. Era foarte puțină lume în sală (la anumite ore, de dimineață ori la prînz, așa se întîmpla). Știu că Piedone ingurgita niște uriașe sandvișuri suprapuse. Iar eu mîncam, în fața ecranului, un copan de pui scos din geanta mea de domnișoară bine crescută.

Tot în geantă puteai avea alte obiecte folositoare nu se știe cînd, precum briceag cu desfăcător, chibrituri și, nu în ultimul rînd, șervețele și săpun. Aproape că am uitat, dar mersul la toaletă era o întreagă aventură. Începînd cu spălatul pe mîini. Nu prea putea fi un obicei, mai ales cînd mîncai în oraș, din simplul motiv că nu exista săpun la cele mai multe din toalete. Asta inclusiv în anii ’90 și chiar la-nceput de ani 2000. Țin minte cît m-am luptat să fie săpun și hîrtie igienică la școala copilului meu. M-am luptat și n-am obținut. Nimănui nu părea să-i pese de asta, ci mult mai mult de ce față de masă puneam pe catedră și ce brizbizuri pe pereți.

Toată copilăria și adolescența am umblat cu săpun și prosop în geantă.

Toată copilăria și adolescența am umblat cu săpun și prosop în geantă. Aveam, la un moment dat, un plic cu niște foițe chinezești și un prosop cu Kalimero, ambele darurile blocului socialist. Într-o perioadă m-am revoltat împotriva kit-ului de igienă de acasă. Drept urmare, am făcut hepatită. După care unul din ingredientele obligatorii ale genților mele de școală sau de altceva a devenit sticluța cu spirt.

Era interesant cum păstram diverse sticluțe sau cutii de plastic de la medicamente ca să-mi pun prețiosul spirt de voiaj în ele. De altfel, era vremea cînd nimic nu se arunca, totul se depozita sau chiar se colecționa. Fac parte din categoria celor care au colecționat tot: cutii de chibrituri, ambalaje de țigări, de săpun, de gumă de mestecat, poleieli de bomboane. Sticluța de spirt m-a salvat în diverse situații, inclusiv în anii 2000, în copilăria copilului meu.

Geanta mea a mai conținut, mult timp, așa cum am mai scris, cel puțin în anii facultății, un petic de blană roșie, pe care îl puneam pe băncile reci, ca să pot sta. Gențile doamnelor înglobau și lucruri bune, azi mai puțin prezente: de pildă, un caiet cu creion sau pix, în care să-ți notezi impresii din jur. Sau să desenzi cînd îți vine. Și, aproape întotdeauna, o carte. Pe care o citeai dacă prindeai un loc liber în troleibuz, de pildă, asta în cazul în care îl luai de la capăt.

De asemenea, mai erau niște obiecte care atîrnau destul de greu și umpleau gențile vremii, și anume banii. Evident că nu existau carduri pe atunci, totul era *cash.* Și te cărai cu multe hîrtii mai mari sau mai mici, care-ți asigurau supraviețuirea. De aceea și jafurile erau mai frecvente, mai ales în autobuzele aglomerate, dar și în piețe, magazine. Nu era atît de greu să-ți bage cineva mîna în geantă fără să-l simți. Nu degeaba își cususe bunicul meu un buzunar interior la maieu unde-și ținea banii cînd ieșea în oraș.

■ ■ ■

Cu ochii-n 3,14

O LUPTĂ ÎN NATURĂ CU UN URS DE PLUȘ EXPRIMĂ FOARTE BINE CÎT DE GREU ÎI VA FI UMANITĂȚII SĂ-ȘI URMEZE VISUL DE CULOARE VERDE ÎN LUMEA VIRTUALĂ

■ Rusia este una dintre țările cu cei mai mulți iubitori de pisici din lume, probabil și pentru că, pe acele meleaguri, trăiesc feline cu trăsături cu totul ieșite din comun. O astfel de pisică a cîștigat în această vară o luptă în natură cu un urs brun, pe care, neclintită într-o poziție războinică, l-a pus pe fugă. Acum stăpîna ei, martoră la întregul eveniment, n-o mai ceartă că rupe tapetul, cum obișnuia înainte să știe ce animal de pradă crește în casă. (**A. A. D.**)

■ La aniversarea a 95 de ani de existență, într-o pădure din Sussex, Marea Britanie, a fost construită căsuța ursulețului Winnie the Pooh, căsuță care poate fi închiriată de fani pentru 95 de lire pe noapte. Pentru a respecta acuratețea poveștii, căsuța, listată pe site-ul Airbnb, are tot confortul necesar unui urs de pluș, snack-uri și miere, mai puțin baia, care a fost construită pentru turiști în curte. (**S. G.**)

■ Avionul rusesc Antonov An-225 Mriya este socotit cel mai mare și mai greu avion din lume. Imensul cargo cîntărește 28,5 tone. Un grup de opt voinici ucraineni s-au băgat în hamuri și l-au tras cu forța umerilor pe pista unui aeroport din Kiev preț de un minut. Astfel, mastodontul a fost deplasat patru metri. Ucrainenii au comis isprava asta patriotic, cu ocazia sărbătoririi zilei independenței țării lor, țintind și un record *Guinness.* Dacă mi-e permisă lectura metaforică a acestui gest, cred că el exprimă foarte bine cît de greu îi va fi Ucrainei să miște colosul rus de pe teritoriul ei. (**S. V.**)

■ Cu cîțiva ani în urmă, compania Lafarge, unul dintre cei mai mari producători de ciment și beton din lume, a fost acuzată de complicitate la crime împotriva umanității. Compania ar fi plătit grupării teroriste ISIS o „taxă de protecție“ de cca. 13 milioane de euro, pentru ca fabrica ei din Jalabiya, Siria, să-și poată continua activitatea în țara măcinată de război. De aceea, pe mine, unul, numele „Radical Grup“ al unei firme vasluiene de betoane mă înfioară. (**M. P.**)

■ Un tip din Florida a construit o ambarcațiune rotativă din baloane, asemănătoare unui butoi, cu care plănuia să ajungă, pe ocean, spre nord, pînă la New York, dar a fost deviat de la curs și scos la mal, cîteva zeci de mile spre sud. „Țelul acțiunii mele era să strîng bani pentru oamenii străzii, pentru Garda de Coastă, pentru Departamentul de Poliție și pentru Departamentul de Pompieri. Cu toții se ocupă să-i ajute pe semenii lor. Sfătuiesc pe oricine să-și urmeze visul“, a declarat temerarul după ce a fost salvat. (**M. C.**)

■ Daneza Margrethe Vestager, comisarul european pentru concurență, a urmărit recent discursul Ursulei von der Leyen, despre starea Uniunii Europene, tricotînd. Vestager a fost filmată de televiziunea internă care a efectuat transmisia, dar nu era clar la ce lucra. În trecut, daneza a postat fotografii cu elefanți tricotați de culoare verde și galbenă și a scris pe Twitter: „Tricotatul te ajută să rămîi concentrat“. E mai bine să tricotezi elefanți decît să dormi. (**A. M. S.**)

■ „O replică virtuală a Pămîntului e inevitabilă“, ne anunță un articol publicitar distribuit pe rețelele sociale. De fapt, e un anunț la un nou serviciu: firma respectivă vinde loturi de teren pe acea replică virtuală a Pămîntului. Mi se pare o afacere bună pentru dezvoltator: tranzacționează terenuri existente doar în lumea virtuală pentru bani cît se poate de reali. E o evoluție previzibilă a capitalismului: după cripto-monede apar, iată, și cripto-proprietățile imobiliare. Ce urmează? (**M. M.**)

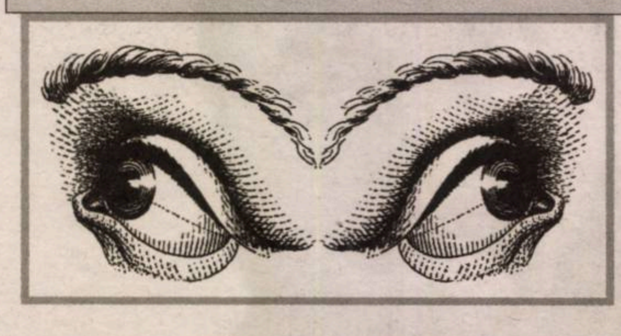

CUMVA, PROBABIL AȘA SE EXPLICĂ REZULTATELE FOLOSIRII ALTOR URECHI

■ Liderul PSD susține că dorește legalizarea marijuanei în scopuri medicinale. Ce viziune progresistă! Foarte bine. Dar, în domeniul ăsta, ar fi și mai interesant dacă LSD – pardon, PSD – ar gîndi, cumva la schimb, și unele măsuri împotriva dependenței de stat a membrilor săi de vază și a unora dintre votanți. (**A. M.**)

■ Dacă de premii în bani, case sau terenuri pentru sportivii cu medalii olimpice am mai auzit, Indonezia este o țară care se gîndește la toate nevoile acestora. Probabil așa se explică prezența, pe lista recompenselor pentru campioanele olimpice la badminton, a unui consum nelimitat de minute în rețele de telefonie mobilă, reviste și cafea. Plus cinci vaci, pentru lapte nelimitat la cafea. (**A. A. D.**)

■ Ce se mai fură: rezultatele a 1,4 milioane de teste de coronavirus, într-un atac informatic care a vizat serviciul de sănătate publică din regiunea pariziană. (**A. M. S.**)

■ După interzicerea folosirii pungilor din plastic pentru cumpărături, ecologiștii nu par a fi mulțumiți nici cu sacoșele din bumbac, pe motiv că utilizarea lor va duce la dezvoltarea culturii de bumbac, ceea ce va implica un consum sporit de apă și de pesticide. Înțeleg că, pentru ei, lumea perfectă ar fi una fără lume. (**S. G.**)

■ Prima capsulă spațială la bordul căreia se află doar civili și-a început călătoria. Misiunea ei va dura trei zile. În acest interval, cei patru turiști de la bord vor orbita în jurul Pămîntului și vor face teste medicale pentru pregătirea altor zboruri similare. Scopul principal este unul caritabil: liderul echipajului, Jared Isaacman (fondatorul unei companii de comerț online), și-a propus să strîngă astfel donații de 200 de milioane de dolari pentru spitalul de oncopediatrie St. Jude din Memphis, SUA. De altfel, la bord se află și Hayley Arceneaux, supraviețuitoare a cancerului osos și prima persoană care călătorește în spațiu cu o proteză. Mi se pare un răspuns bun la întrebarea: „Cît de mult s-a schimbat lumea în ultimii 50 de ani?“. (**A. M. S.**)

■ Pe o pagină întreagă din ziarul *Libertatea* de vineri, 17 septembrie 2021, se răsfață două oferte mari și late, amîndouă de nerefuzat. Prima ofertă: *brățara biomagnetică japoneză,* „creată din oțel inoxidabil de cea mai înaltă calitate și antialergic, cu un elegant finisaj auriu. Puterea impunătoare a magnetoterapiei, combinată cu mineralele care au o putere impunătoare, consolidează și curăță precum un val uriaș corpul și mintea ta. Aduce alinare și risipește sentimentul de frică“. A doua ofertă: *cercei cu cristale Swarovski,* despre care afli că ele (cristalele) „generează peste 10 mii de reflexii strălucitoare cu o rupere cubică“. Astea fiind scrise acolo, o întrebare începe să-ți dea tîrcoale: cine ar putea rezista ispitei de a-și consolida și curăța corpul și mintea cu ajutorul puterii impunătoare a mineralelor care aduc alinare și cine nu și-ar dori să-i țîșnească din urechi o mulțime de reflexii cu o rupere cubică? (**D. S.**)

BURGER VAN X ȘUGUBĂȚ
BURGER VAN

© D. Stanciu

DILEMA VECHE

REDACȚIA:
Dana CĂLINESCU (secretar general de redacție)
Marius CHIVU ● Radu COSAȘU ● Stela GIURGEANU
Andrei MANOLESCU (redactor-șef adjunct)
Matei MARTIN ● Matei PLEȘU ● Adina POPESCU
Iaromira POPOVICI ● Ana Maria SANDU
Dan STANCIU (art director) ● Mircea VASILESCU
Sever VOINESCU (redactor-șef)

RUBRICI:
Teodor BACONSCHI ● Ion BARBU ● Aron BIRO ● Paul BREAZU
Cosmin CIOTLOȘ ● Horia CORCHEȘ ● Andrei CORNEA
Codrin Liviu CUȚITARU ● Alin FUMURESCU ● Ionuț IAMANDI
Maria IORDĂNESCU ● Selma IUSUF ● Ovidiu LORENZ
Anca MANOLESCU ● Victor MOROZOV ● Adrian MUREȘAN
Radu NAUM ● Lorin NICULAE ● Andrei PLEȘU
Constantin RUDNIȚCHI ● Mihaela SIMINA
Bogdan-Alexandru STĂNESCU ● Oana STOICA ● Valeriu STOICA
Cătălin ȘTEFĂNESCU ● Bogdan TĂTARU-CAZABAN ● Teodor TIȚĂ
Andreea VLAD ● Rodica ZAFIU

TEHNOREDACTARE: Adrian DAMIAN
EDITOR WEB: Anda DOCEA

PUBLICITATE PENTRU PRINT:
floriana.coman@adevarulholding.ro

PUBLICITATE PENTRU ONLINE:
vanzari@ead.ro
dragos.stan@adevarulholding.ro

MANAGEMENT GRUPUL DE PUBLISHING:
Administrator Special: Constantin SANDU
Director Marketing: Steluța ZAMFIR
Coordonator Producție: Constantin DELTA
Director Distribuție: Dana ZAMFIR
Informații și reclamații ABONAMENTE:
0790.139.007 / 0790.139.009
(numere cu tarif normal, disponibile de luni pînă vineri, între orele 9 și 18)
e-mail: abonamente@adevarulholding.ro

ISSN: 1584-1669
Revistă editată de: Adevărul holding
Publicație auditată de: BRAT AUDIT TIRAJE
Tiraj: 7.800
Tipărit la Tipoart Idea Studio

Biblioteca Județeană
ASTRA Sibiu

„Sînt vechi, domnule!“ (I.L. Caragiale)

FONDATOR **ANDREI PLEȘU**

DILEMA VECHE

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE ■ Anul **XVIII** ■ nr. **912** ■ 30 septembrie – 6 octombrie 2021 ■ www.dilemaveche.ro ■ 24 pagini ■ 7 lei

Matei MARTIN

mapamondul
de buzunar

2

ANDREI PLEȘU

„Cîteva întrebări despre autoritatea morală“

pagina **3**

CODRIN LIVIU CUȚITARU

„Nerecomandat minorilor“

pagina **5**

Interviu cu
VLAD STROESCU

pagina **22**

Cum se scrie istoria

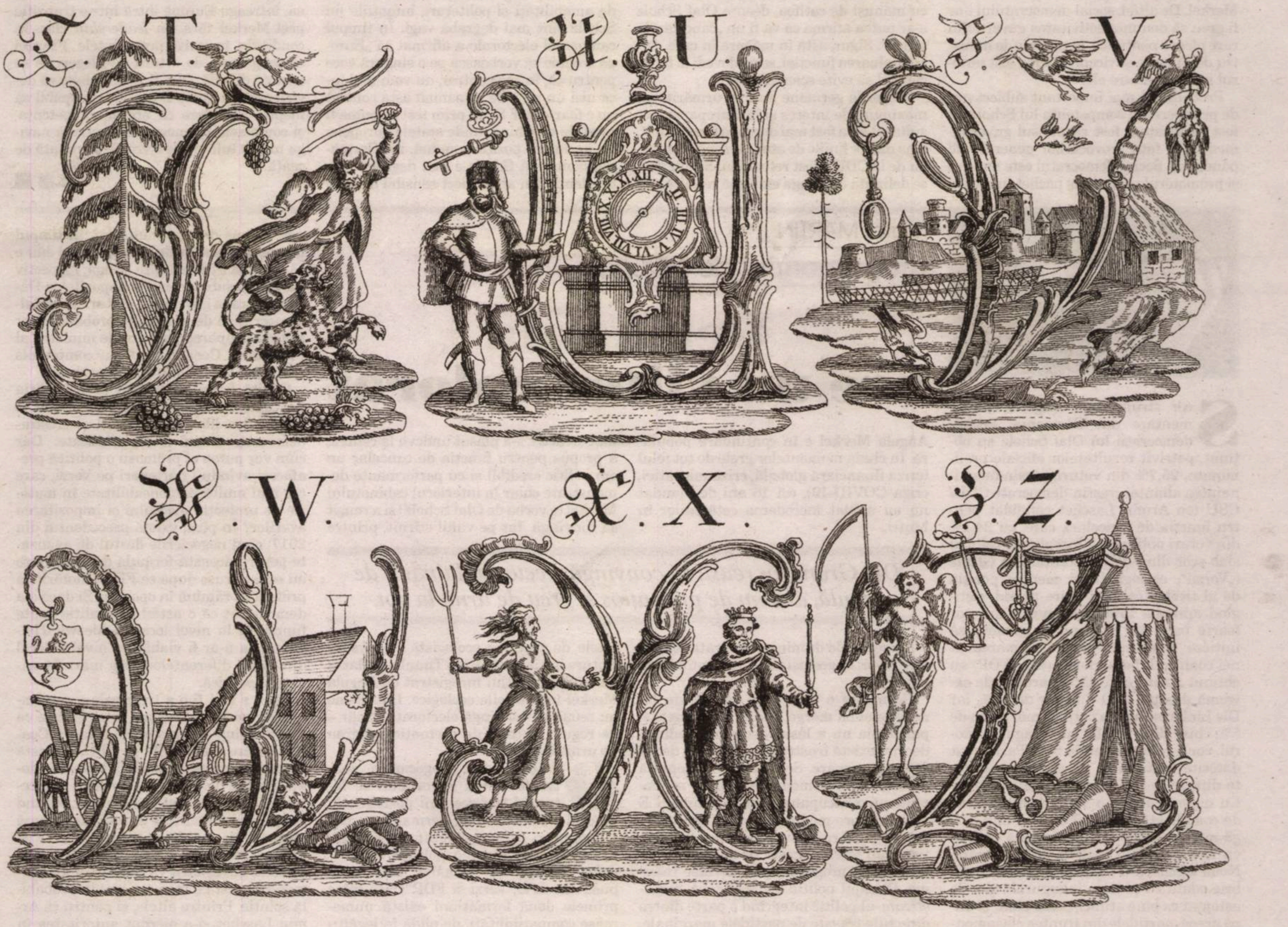

„A scrie istoria e o modalitate ca oricare alta de a te elibera de trecut.“
JOHANN WOLFGANG VON GOETHE

Redacția DILEMA VECHE: Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, sector 2, 020331 București ● **telefon:** 0372.130.006 ● **e-mail:** dilema@dilemaveche.ro

Biblioteca Județeană
ASTRA Sibiu

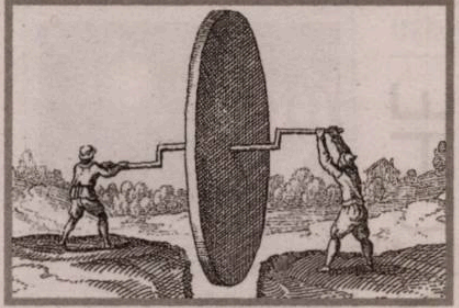

Teodor TIȚĂ

contraintuiția

Scholz

© wikimedia commons
Olaf Scholz

Social-democrații germani așteptau din 2002 o seară de alegeri în care să nu se regăsească pe ceea ce devenise un tradițional și frustrant loc doi. Pe fondul retragerii Angelei Merkel și al unei campanii lipsite de energie a succesorului ei la conducerea CDU, SPD a reușit un loc întîi care îi deschide calea către conducerea unui guvern de coaliție în care se vor regăsi, probabil, Verzii și liberalii.

Dacă negocierile, care uneori durează și luni de zile, vor confirma acest scenariu, CDU și CSU, formațiunea soră din Bavaria, vor rămîne pentru o vreme în opoziție alături de stînga radicală și de extrema dreaptă de la AfD. Anii, mulți, în care Germania a fost guvernată de o mare coaliție se vor încheia.

Probabil principalul merit pentru performanța social-democraților îi aparține lui Olaf Scholz, candidatul pentru funcția de cancelar. În mod curios, Scholz nu este cel mai popular politician în rîndul membrilor SPD, dar este văzut de alegători ca un fel de garanție că după alegeri nu va exista o ruptură totală cu politicile erei Merkel. De altfel, social-democratului i-ar fi greu să denunțe activitatea guvernului care pleacă pentru că, în calitate de ministru de Finanțe și vicepremier, a fost autorul multora dintre ele.

Probabil cel mai important subiect unde priceperea și competența lui Scholz au fost verificate a fost răspunsul guvernamental în fața provocărilor generate de pandemie. Social-democratul este autorul și promotorul unui uriaș pachet financiar de sprijin pentru companiile și muncitorii germani. În ultimii doi ani, ca ministru de Finanțe, Scholz a spus permanent că țara are resursele necesare și le va folosi fără ezitare pentru a combate efectele economice și sociale ale restricțiilor. Și a fost convingător. Asociat în trecut cu imaginea unui tehnocrat, Scholz nu are charismă în exces, dar, la fel ca Merkel, reușește să inspire încredere. Într-un comentariu, Deutsche Welle îl descrie ca pe un individ care „pînă și în momente de mare bucurie dă dovadă de reținerea și autostăpînirea unui valet britanic“.

Viitorul cancelar al Germaniei are de partea sa și un oarecare noroc. Două scandaluri uriașe au zguduit mediile financiare germane în ultimul an, însă nici unul dintre ele nu l-a atins în mod semnificativ pe ministrul de Finanțe deși, după toate regulile, ar fi trebuit să o facă, instituția pe care a condus-o avînd obligația de a veghea la sănătatea și corectitudinea sistemului pe care îl coordonează. Dacă despre Angela Merkel se spunea că este un soi de „doamnă de fier“ cu mănuși de catifea, despre Olaf Scholz s-ar putea afirma că va fi un „cancelar de teflon“. Sigur, asta în măsura în care, după preluarea funcției, se va dovedi la fel de capabil să evite scandalurile.

Alegerile germane au fost urmărite cu maximum de interes și în Europa, iar rezultatul lor a fost mai degrabă bine primit. Una dintre liniile de atac ale conservatorilor de la CDU a fost refuzul lui Scholz de a se delimita de stînga extremă reunită sub steagul „Die Linke“. Die Linke spusese în repetate rînduri că dorește desființarea NATO și înlocuirea sa cu un implauzibil și rizibil aranjament de securitate continental care să includă și Rusia. Însă, în timpul dezbaterilor televizate din campanie, Scholz a fost ferm în a preciza că n-are nici un gînd să discute cu cineva despre dispariția NATO. De asemenea, în ceea ce privește construcția europeană, social-democratul este un partizan ferm al Uniunii Europene. De altfel, în paralel cu munca pentru planul de redresare național, el a fost și artizanul proiectului similar european care în România se regăsește sub forma Planului Național de Redresare și Reziliență care, dacă va fi aplicat consecvent, va aduce în țară aproape 30 de miliarde de euro pentru următorii ani.

Victoria lui Scholz a fost salutată de Franța, care vede în viitorul cancelar un prieten și un partener cu care se poate colabora mai degrabă ușor. Însă o atitudine prietenoasă față de construcția europeană nu înseamnă în mod obligatoriu și viziune. Dincolo de amabilități și politețuri, intențiile lui Scholz sînt mai degrabă vagi. În timpul campaniei electorale a afirmat că „Europa trebuie să vorbească pe o singură voce pentru că, în caz contrar, nu vom mai juca nici un rol“. Ce înseamnă asta concret nu e foarte clar. Și un prim test ar putea fi relațiile cu China, unde statele europene nu au încă o poziție comună, iar Germania domnului Scholz e mai degrabă ambivalentă. Un alt subiect sensibil este cel al derapajelor interne din Uniunea Europeană, cazurile Poloniei și Ungariei rămîn în continuare un test complex care verifică atît hotărîrea Uniunii în privința apărării statului de drept, cît și limitele tolerabile ale intervenției Bruxelles-ului în afacerile statelor membre. Putem adăuga și dificultățile privind implementarea așa-numitului Green Deal pentru eliminarea emisiilor poluante în state ale căror economii sînt în faze diferite de dezvoltare sau armata europeană, un subiect pe care se bate apa în piuă de ani de zile.

Negocierile pentru formarea unei coaliții la Berlin vor dura săptămîni sau chiar luni. Singurul lucru de care putem fi siguri este că Germania și, odată cu ea, întreaga Europă intră într-o tranziție post-Merkel fără un *leadership* clar. În condițiile în care președintele Franței se pregătește de o tură de alegeri ce se anunță dificilă, Olaf Scholz trebuie să dovedească că poate fi acel lider capabil să inspire încredere că are și competența, și complexitatea necesare pentru a naviga în ape tulburi pe o vreme dominată de ceață.

■ ■ ■

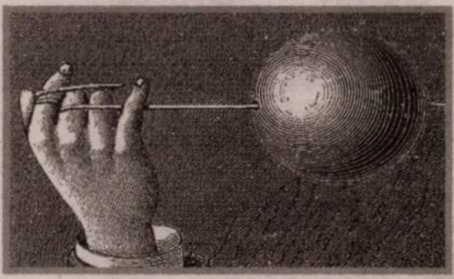

Matei MARTIN

mapamondul de buzunar

Germania are un viitor colorat

Scor strîns după alegerile parlamentare din Germania. Social-democrații lui Olaf Scholz au obținut, potrivit rezultatelor oficiale preliminare, 25,7% din voturi, plasîndu-se înaintea alianței creștin-democrate CDU/CSU (cu Armin Laschet candidat pentru funcția de cancelar), care, cu 24,1% din voturi obținute, a înregistrat cel mai slab scor din istoria recentă. Die Grüne („Verzii“, ecologiști) își mențin poziția de al treilea cel mai mare partid, cîștigînd aproape 15% din voturi – un scor foarte bun, dar care nu le permite să inițieze demersuri pentru formarea unei coaliții. Liberal-democrații (FDP) au obținut puțin peste 11%, partidul de extremă dreapta AfD – în jur de 10%, iar Die Linke (stînga) a obținut mai puțin de 5%; chiar dacă se află sub pragul electoral, vor fi reprezentați în noul Parlament datorită faptului că au cîștigat mandate directe în trei circumscripții diferite. Cu o configurație a Parlamentului atît de complicată, probabil că o să mai curgă multă apă pe rîul Spree pînă cînd se va forma o nouă coaliție de guvernare. Noua legislatură va debuta pe 28 octombrie odată cu ședința inaugurală și e de așteptat ca pînă atunci, poate chiar și după aceea, partidele din fruntea clasamentului să-și sondeze, reciproc, programele, în căutarea compatibilității. Nu e însă exclus ca Angela Merkel să rămînă cancelar (interimar) cîteva luni bune, pînă cînd se ajunge la un consens politic. Ceea ce, pentru mulți germani, e o veste bună: Angela Merkel e în continuare populară. În ciuda momentelor grele de tot felul (criza financiară globală, criza migrației, criza COVID-19), cei 16 ani de mandat nu au erodat încrederea cetățenilor în Mutti.

> *Die Grüne au reușit să convingă electoratul tînăr – de regulă, extrem de pretențios și greu de urnit la vot.*

Alegerile de duminică au arătat că oamenii vor, în același timp, continuitate și schimbare.

Germania o duce bine sau foarte bine, economia merge, statul funcționează, pandemia nu a lăsat urme prea adînci, deci nu există frustrări majore față de actuala guvernare. Schimbarea (așteptată de unii) e în domenii care, pînă nu demult, nu preocupau pe aproape nimeni. E vorba despre mediu, despre digitalizare, despre modernizarea economiei etc. Partidele au înțeles aceste revendicări și au integrat în programele lor diverse reforme. Peisajul politic s-a schimbat, *mainstream*-ul politic integrînd o parte dintre direcțiile trasate de partidele marginale. CDU/CSU s-a adaptat mai greu la noile tendințe și a pierdut votanți (aproape două milioane dintre cei care au votat cu creștin-democrații în 2017 au ales, de data asta, Verzii). SPD, care a înțeles noua paradigmă, a prezentat un program mai atractiv, s-a plasat undeva la centru, a propus pentru funcția de cancelar un om politic credibil și cu performanțe demonstrate chiar în interiorul cabinetului Merkel (e vorba de Olaf Scholz) și a reușit să convingă. Iar pe valul stîrnit, printre altele, de mișcarea ecologistă Fridays for Future inițiată de Greta Thunberg, dar și pe fondul eșecului înregistrat de Angela Merkel în politicile ecologice, Die Grüne au reușit să convingă electoratul tînăr – de regulă, extrem de pretențios și greu de urnit la vot.

Odată lansate negocierile pentru formarea guvernului se întrevăd trei scenarii posibile. Cu umorul lor inenarabil, germanii au dat și denumiri acestor (eventuale) coaliții, în funcție de culoarea politică a partidelor. Coaliția tip „semafor“ ar fi compusă din SPD, Verzi și FDP. Dacă între primele două formațiuni există numeroase compatibilități, de pildă în legătură cu introducerea impozitului pe avere sau cu relaxarea reglementărilor legate de datoriile externe, FDP ar fi nevoit să recurgă la un compromis dificil pentru a intra la guvernare în această formulă: liderul partidului, Christian Lindner, a spus de mai multe ori, în timpul campaniei electorale, că obiectivul său e să prevină o derivă spre stînga, respectiv o creștere substanțială a impozitelor. Dacă ar intra la guvernare alături de social-democrați și de ecologiști, probabil că ar solicita ocuparea postului de ministru al Finanțelor. Ceea ce ar fi un compromis dificil pentru celelalte două partide.

O altă formulă posibilă ar fi coaliția tip „Jamaica“ între CDU/CSU, Verzi și FDP. Între liberal-democrați și creștin-democrați există compatibilitate. Dar cum vor putea ei promova o politică pro-afaceri avîndu-i parteneri pe Verzi, care cer mai multă responsabilitate în materie de protecția mediului și impozitarea averilor? În plus, există precedentul din 2017, cînd negocierile destul de avansate pentru această formulă de guvernare au eșuat brusc după ce FDP a hotărît că preferă să rămînă în opoziție. Și dacă s-a demonstrat că o astfel de coaliție poate funcționa la nivel local (Schleswig-Holstein), ea n-ar fi viabilă la nivel federal din cauza diferențelor prea mari de orientare politică.

Ar mai fi o a treia cale – care înseamnă, de fapt, aceeași cale ca pînă acum: GroKo (Marea Coaliție) între CDU/CSU și SPD. Această formulă aparent imposibilă între cele două partide de orientare opusă a dat cele mai bune rezultate pînă acum, oferind guvernării stabilitate și echilibru. După alegerile de duminica trecută, e clar că SPD va pretinde să dea cancelarul, deci direcția guvernării va fi diferită. La momentul acesta e însă cea mai improbabilă soluție. Printre altele, și pentru că Armin Laschet și-a pierdut autoritatea în partid după înfrîngerea electorală și nu e clar cine anume din interiorul uniunii va negocia eventuala intrare la guvernare.

Orice s-ar spune, Germania are un viitor... colorat.

■ ■ ■

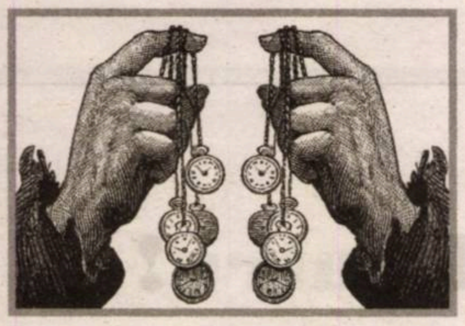

Andrei PLEȘU

nici așa, nici altminteri

> *„Așa e că pînă acum nu stăm nici bine, nici rău, adică nici așa, nici altminteri?“ (I.L. Caragiale)*

Cîteva întrebări despre autoritatea morală

Uneori, des, adică mai tot timpul, lucrurile se amestecă în politica și publicistica românească în așa fel, încît peisajul moral în care ne mișcăm devine *una selva oscura*... În ultima vreme, de pildă, s-a repus pe tapet problema autorității morale a unor jurnaliști sau a unor „intelectuali publici“, în al căror trecut se pot descoperi oarecari pete, mari, mijlocii sau mici. În acest context, apar ca inevitabile următoarele întrebări:

1. Are dreptul cineva care, înainte de 1989, n-a făcut nici un gest de opoziție față de dictatură să gesticuleze amplu pe scena publică de-acum, etalînd țifne, radicalități și îndrăzneli de care n-a făcut uz înainte?

2. Are dreptul cineva care, înainte de 1989, s-a comportat obedient și omagial cu regimul comunist să practice astăzi un discurs anticomunist vehement?

3. Are dreptul cineva care, înainte de 1989, a făcut compromisuri de un fel sau de altul să mai aibă opinii politice în ziua de azi?

Cu aceste întrebări, luate ca punct de plecare, se poate alcătui un sofisticat tratat de etică. Cititorul va înțelege că n-am de gînd să livrez într-un articol de gazetă substanța unui astfel de tratat. Voi risca, totuși, cîteva reflecții rapide. Mai întîi, la toate întrebările de mai sus, răspunsul meu e *afirmativ*. Da, indiferent de comportamentul tău în vremurile *anormale* ale dictaturii, ai dreptul să te comporți, în vremurile *mai normale* ale tranziției, cum crezi de cuviință. Lașitatea dinainte nu te condamnă la lașitate perpetuă, înregimentarea speriată dinainte nu-ți interzice, astăzi, să-i taxezi drastic pe cei care te-au terorizat, absenteismul politic sau minciuna ipocrită de ieri nu-ți iau dreptul să devii, azi, un cetățean autentic, cu opinii și atitudini intens asumate. Dacă toți românii ar trebui să-și plătească somnolența pre-revoluționară cu o „decentă“ somnolență post-revoluționară, nu ne-ar mai rămîne decît plăcerea discutabilă de a defila mioritic pe plaiuri abstracte. Ba mai mult. Tocmai cei care au fost umiliți de vechiul regim, cei care au fost puși în situația să abdice de la demnitatea proprie, prin metodele sîngeros-perfide ale poliției politice, tocmai ei au dreptul să fie, astăzi, mai furioși decît alții. Pentru că au fost desfigurați, au o motivație în plus să acuze dezlănțuit. Pentru că au fost constrînși să ofere tot ce era mai rău în ei, pot simți acum nevoia, compensatorie, de a aduce la rampă, fie și răstit, partea lor bună sau, măcar, nevoia lor de bine. Această convertire la normalitate poate avea, e drept, în unele cazuri, subterane impure. Că unii devin vocali pentru a se recompune dinaintea conștiinței proprii se poate accepta. Mai trist e cînd noua „angajare“ publică nu e decît strategia optimă a unei în sfîrșit posibile parveniri politice și morale, sau cînd curajul civic recuperat cu oarecare întîrziere nu e decît curajul destins al celui care se bizuie pe absența oricărui risc. Greu de acceptat e și cazul celor care, destul de cuminței sub dictatură sau supuși, ca mai toată lumea de-atunci, unor hărțuieli mai mult sau mai puțin dezonorante, se străduiesc, dintr-odată, să-și confecționeze, retroactiv, un portret nu doar „decent“, ci și vitejesc! Orice speriat se recompune ca Havel sau ca Michnik.

Dar faptul că asemenea derapaje sînt posibile nu trebuie să ne transforme în inchizitori. Într-o țară cît de cît normală, în vremuri cît de cît normale, nimănui nu i se poate lua dreptul la *conduită*, chiar dacă are în spinare o colecție de eșecuri și demisii inavuabile. Invocarea „drepturilor“ nu are ce căuta aici. Ceea ce vrem să legiferăm printr-un sever discurs exclusivist trebuie lăsat în seama conștiinței individuale. Se vor găsi, poate, unii care, știindu-se scadenți moralmente înainte de 1989, vor alege, în noul context, un ton mai discret, mai puțin erectil. Îi vom privi cu respectul cuvenit. Dar asta nu înseamnă că îi vom delegitima pe ceilalți, înclinați, temperamental, spre postură monumentală și glas mare. În joc nu e nici dreptul lor, nici legitimitatea lor. În joc e, cel mult, *credibilitatea* lor, a cărei responsabilitate le revine, însă, integral.

Pînă aici, lucrurile mi se par relativ clare. Ceea ce, desigur, nu anulează unele, persistente, nedumeriri. Iată, de pildă, trei întrebări, cred, legitime:

1. De ce eventualele episoade stingheritoare din biografia cuiva nu ies pe piață decît cînd insul cu pricina devine antipatic sau chiar incomod, politic? E asta limpezire a trecutului sau o banală răfuială de gașcă?

2. De ce trecerea de la compromisul de sub comunism la anticomunismul fățiș e socotită imorală, în vreme ce „consecvența“ în rău, respectiv încăpățînarea de a lăuda și azi, impenitent, binefacerile dictaturii și geniul politic al lui Ceaușescu, nu supără pe nimeni? Care va să zică, scatofagia impusă e o crimă, iar scatofagia voluntară și continuată pînă azi e eroică.

3. De ce cîte o pagină concesivă, căznit omagială, a unui publicist oarecare e infamantă și un vagon de hîrtie maculată marca Adrian Păunescu ni-l aduce pe protagonist, în glorie, pe soclul unuei statui în Grădina Icoanei? Și, în general, de ce tot soiul de *bad guys*, vajnici slujitori ai oficialității comuniste, au devenit *the good guys* ai presei „democratice“? (...)

(Variantă a unui text din 2008, readusă în atenția celor care mă acuză că bombăn justițiar gesticulația post-revoluționară a unor foști „rezistenți (doar) prin cultură“. Nu mă socotesc îndreptățit să practic o asemenea intransigență. Dovada: rîndurile de mai sus.)

■ ■ ■

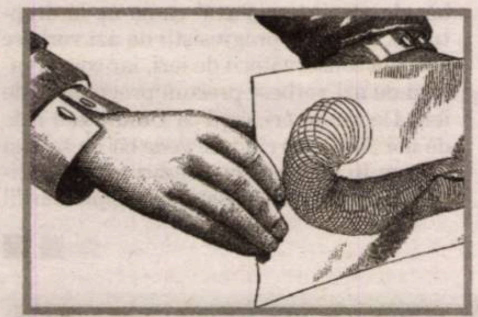

Andrei CORNEA

la răscruce de gînduri

Memento, Caesar: mortalis es

Julius Caesar

© wikimedia commons

Cred că, zilele astea, mulți șefi de guverne, președinți, ba chiar și șefi mai mici prin diferite cotloane ale lumii ăsteia mari se uită puțin nedumeriți la ce se întîmplă în Germania. Nu se exprimă direct, se ascund după fraze protocolare, dar nedumerire trebuie să fie: după alegeri, Angela Merkel nu va mai fi cancelar și asta nu fiindcă ar fi fost bătută în alegeri, nici fiindcă ar fi suferindă sau muribundă; dimpotrivă, e vie și validă, a cîștigat patru rînduri de alegeri, are o cotă de încredere în jur de 80% și ar fi putut „domni“ în continuare dacă ar fi dorit – sau, să spunem altfel, dacă ar fi fost croită din altă stofă, aceea normală la oamenii de stat – de la Putin, Xi Jinping și Trump și pînă la ai noștri Orban, Cîțu, Iohannis, Băsescu, Năstase & Co. Acești șefi de state și de guverne, acești „principi“ adesea atotputernici ai lumii moderne nu pot pricepe în ruptul capului cum poate cineva, avînd toate prerogativele de putere într-o țară mare și bogată, ba și *„primus inter pares“* în Uniunea Europeană, să abandoneze nesilită de nimeni presupusele voluptăți indescriptibile ale puterii, fiind în culmea popularității și după ce a făcut față cu brio la atîtea crize, precum cea economică, cea a emigranților și aceea a pandemiei de COVID-19. Cred că respectivii sînt chiar supărați pe Angela și pe renunțarea ei: „Strică piața“!

Regula, începînd din „comuna primitivă“, pentru a spune astfel, a fost întotdeauna una singură: ține-te tare la cîrmă oricît poți și nu accepta voluntar să-ți fugă din mîini puterea, și mai ales puterea supremă, decît odată cu viața. Dacă rivalii sînt prea puternici sau enervanți, cumpără-i sau înlătură-i, fiind sigur că și ei ar face aidoma în locul tău. Dacă se întîmplă ceva de bine, asumă-ți, dacă e de rău, dă vina pe alții. Dacă pierzi popularitate, acuză-i pe inamici de malversațiuni. Dacă pierzi alegeri, caută cel puțin să apari că, de fapt, le-ai cîștigat. Dacă totuși nu reușești să te menții în baza regulilor și a Constituțiilor, încearcă să vezi dacă n-ai putea să le încalci sau să le schimbi, cum a încercat Trump și cum au făcut Putin și Xi Jinping.

Există un drog al puterii care dă adicție mai mult ca heroina. Uneori, fenomenul e aproape fulgerător, precum la actualul nostru premier, care, deși nu-i nici de un an la putere, nu mai imaginează o guvernare fără el la butoane în calitate de Superman, deși coaliția care îl susținea și al cărei program era dator să-l îndeplinească s-a destrămat. Onorabil era să demisioneze și să nu mai candideze la prima poziție în partid, dar, să fim serioși, cînd a demisionat, cînd a renunțat la putere un politician român, care n-a fost practic silit s-o facă?

Politicianul normal respectă, chiar dacă n-o mărturisește, așa-numita „lege a naturii“, pe care o elogia personajul Callicles din dialogul *Gorgias* al lui Platon: fiindcă e mai puternic, se crede și mai bun și, fiindcă e mai bun, consideră că i se cuvine o porție mai mare – mult mai generoasă – din toate bunurile. Or, adesea cel mai mare premiu pe care îl oferă puterea este însăși perpetuarea ei. Cred că, în zilele noastre, Putin este modelul de politician normal, iar Angela Merkel e marea anomalie, curiozitate, excepție. Dar e o excepție care ne ridică moralul și ne reîmprospătează puțin speranțele legate de natura umană.

Se spune că Caesar avea un sclav care, din cînd în cînd, avea ca sarcină să-i spună dictatorului roman: „Caesar, amintește-ți că ești muritor“. Ceasar totuși a uitat, și-a conferit onoruri divine, s-a dorit rege și, ca urmare, a fost asasinat. Poate că n-ar fi rău ca pe lîngă președinții și prim-miniștrii noștri să existe un funcționar public, cu examen pe post, care să-i reamintească mereu, pînă la sațietate, „șefului cel mare“ – oricare ar fi el – nu doar de mortalitatea lui (deși n-ar fi rău nici asta), ci și că puterea lui cea mai grozavă e, de fapt. mică și că scadența ei se apropie. Zîmbiți, nu?

■ ■ ■

Sever VOINESCU

axa dus-întors

Hopa sus, pe valul patru!

Așadar, „valul patru“ e aici. Românii urcă pe creasta lui așa cum au urcat și au coborît și pe celelalte trei – zgomotos. Unii strigă exasperați, alții rămîn betonați într-o indestructibilă neîncredere. A venit iarăși vremea Pythiilor și a Sibilelor. Stoluri de cobe se ridică pe cerul mediatic al țărișoarei. Încercănată, dna dr. Beatrice Mahler anunță iarăși zilnic că nu mai sînt locuri la ATI și la morgă. Neptunian, prof. Răzvan Chereches scoate iarăși teribilele lui grafice. Nimeni n-a stat să vadă dacă ceea ce ne spuneau graficele în valurile 1-3 s-a adeverit sau nu. În România, mai nimeni nu ține minte. Chiar dacă unii, foarte puțini, țin minte, nimeni nu verifică. Și chiar dacă mai sînt cîțiva – doi-trei – care țin minte și verifică, oricum nu contează. Oamenii zic tot ce ziceau și cred tot ce credeau. Iar dramatismul celor care vorbesc în termeni apocaliptici crește anume cînd văd că poporul nu e deloc mișcat. Nu știu cum o fi la alții, dar la noi s-a format o „elită“ conștientă de pericol care e tot mai enervată de marea masă ce pare inertă, deloc impresionată. Inconștientă, cum s-ar zice.

Guvernul? Ah, cu Guvernul e altă poveste. El balansează între această „elită“ și masă. „Elita“ COVID ar vrea măsuri dure, obligatorii, îndeplinite cu forța; masa vrea să fie lăsată în pace, în plata ei. Guvernul, că de-aia e Guvern, ezită admirabil între unii și alții.

Primele trei valuri nu au adus schimbări majore în radiografia interioară a națiunii. „Elita“ COVID e tot mai unită, dar și taberele celor care nu au încredere în nimic din ce este oficial și a celor care știu ei mai bine sînt fortificate. De partea aceasta, a masei antielitiste, găsim două specii de români foarte interesante, care merită atent privite, căci nu sînt puțini. Primii, cum zic, nu cred nici o iotă din orice spun oficialitățile. Guvernul, doctorii, primăriile, ca și corporațiile și televiziunile sînt acolo ca să ne mintă. Ne iau drepturile, ne sterilizează, ne senilizează. Ei nu mai stau să asculte ce anume zice comunicatul oficial – simplul fapt că e oficial îl invalidează. Știrile în care cred acești neîncrezători sînt întotdeauna cele din surse umbroase, căci adevărul e ceva clandestin prin însăși natura lui și antioficial prin definiție. Zice Guvernul că se moare, știrea credibilă pentru ei e că nu se moare; zice Guvernul că crește infectarea, știrea credibilă e că nu crește; zice Guvernul că vaccinul ajută, știrea credibilă e că nu ajută la nimic, ba dimpotrivă, mai rău face.

Intratabilii neîncrezători se amestecă adesea cu specia celor care știu ei mai bine – mai bine decît doctorii, decît guvernele lumii, decît cercetătorii și decît oricine, în general. N-ai ce le face! Cred că toți avem cel puțin un cunoscut care îți explică virusul ăsta mai bine decît orice virusolog din lume și-ți spune clar, răspicat, chiar răstit.

La o primă vedere, urcăm pe valul patru mai calmi decît am făcut-o cu celelalte. Luăm valurile din ce în ce mai ușor. Pe de o parte, ne-am obișnuit. Pe de alta, sîntem (mulți dintre noi) vaccinați și credem că vaccinul, totuși, ajută la ceva. Nu mai sîntem complet expuși așa cum am fost în primăvara anului 2020. Mă grăbesc să salut această potolită abordare, căci convingerea mea de la primul val nu s-a schimbat, anume că vom trăi mult cu această pandemie, că va reveni (alfabetul grecesc are multe litere!) și că trebuie să conviețuim, nu să conmurim cu acest coronavirus. Ideea că fiecare val va trebui întîmpinat cu isterii, spaime, *lockdown* și acuze tragice de genul „din cauza ta mor oameni“ mi se pare mai periculoasă decît epidemia însăși.

Fidel unui gînd mai vechi, cum că în cazul acestei pandemii e mult mai folositor să ne întrebăm *pentru ce* o trăim decît *de ce* o trăim, încerc să deslușesc. Ce vrea de la noi această ciudată împrejurare? Ce ne spune experiența aceasta pandemică despre noi înșine? Mai prosperi ca niciodată, mai confortabili ca niciodată, mai curați ca niciodată, mai longevivi ca niciodată, mai citiți ca niciodată, încrezători în știința care face cu natura toate giumbușlucurile imaginabile și neimaginabile, fani ai tehnologiei care ne scoate din absolut orice problemă (unii) sau credincioși într-un Dumnezeu care îngăduie multe, dar ne păzește de cele rele (alții) sîntem noi. Ce gen de provocare este acest virus, de fapt?

Probabil că primul lucru de observat pînă acum este cît de fragilă e coeziunea corpului nostru social. Diferența dintre susținătorii și contestatarii vaccinului e teribilă și a ajuns deja la confruntare verbală deschisă. Ea se conjugă imediat cu diferențele ideologice și cu opțiunile politice, așa, ca să fie linia frontului și mai clară. Modul în care se detestă românii unii pe alții în aceste vremuri este, aș zice, exemplar. Și dacă tot am adus vorba de ideologii, pandemia asta ne oferă un spectacol uman în care putem vedea, iarăși, cît de schimbători și contradictorii sîntem. Mai ales cînd ne propunem să fim consecvenți și ireproșabili. Priviți!

Cei care se opun din principiu obligativității vaccinării astăzi, invocînd încălcarea libertăților, trebuie să știe că se găsesc în siajul ideologiei „fac ce vreau cu trupul meu“, care justifică avortul, prostituția, consumul de substanțe din acelea și excesele liber consimțite, în general. „Eu decid ce fac cu trupul meu, nu statul, șeful, familia, Biserica sau vreo tradiție!“ este ideologia simplă și „eliberatoare“ a hippioților *„free love“* de acum 60 de ani care a dus astăzi la acceptarea schimbării de sex și a eutanasiei, de pildă.

Stînga progresistă actuală, eredele legitim al acelor mișcări, susține obligativitatea vaccinării. Mai precis, un drept al statului asupra cetățeanului de a-i înțepa epiderma cu un ac și a-i introduce pe această cale în organism o substanță despre care tot el, statul, a decis că îi face bine, indiferent dacă cetățeanul vrea sau nu. Vă imaginați cum suna așa ceva în urechile venerabililor progresiști, tineri, frumoși, liberi și pletoși din anii ’60-’70? Odios! Epiderma nu se înțeapă decît cu acul pe care-l vreau eu și în organismul meu intră doar ce substanță vreau eu! – ar susține hippioții de atunci, cum susțin și conservatorii antivacciniști de azi. Conservatorii de atunci vedeau în „doctrina eliberării trupului“ o revenire la barbarie, la primitivism, o subminare a civilizației. Aceștia credeau că există niște limite în a dispune de tine însuți, că *„habeas corpus“* înseamnă ceva foarte clar, nu e o metaforă general acoperitoare. În fond, *„habeas corpus“* nu înseamnă că nimeni nu poate fi niciodată arestat, ci că nimeni nu poate fi niciodată arestat fără un mandat legal emis de către o autoritate îndrituită să emită mandate de acest gen. Conservatorii, mari iubitori de *„habeas corpus“*, erau și mari iubitori ai ordinii sociale. Nu poți dispune cum vrei de trupul tău, la modul absolut, și sînt situații în care anumite intervenții sau abțineri sînt obligatorii pentru că nu-ți poți folosi libertatea de a dispune de corpul tău într-un mod vătămător pentru valorile comunitare. Ei bine, exact urmașii acestor conservatori sînt astăzi de părere că ei sînt deplin suverani pe corpul lor și orice încercare de a-i obliga să facă ceva anume, adică să se vaccineze, este o oribilă violare a unui drept sacru. Răspîndirea unui virus foarte contagios contează mai puțin; sănătatea publică e o vorbă „de dînșii inventată“ ca să ne ia drepturile. Pe scurt: progresiștii de azi vorbesc precum conservatorii de ieri, iar conservatorii de azi vorbesc precum progresiștii de ieri. De multe ori, cred că Dumnezeu rîde de noi. Mai ales cînd ne vede cît de serioși sîntem în pornirile contradictorii și haotice cu care apărăm, desigur, principii mari!!!

Mihaela SIMINA

accent pe istorie

Încredere de diamant

Regele diamantelor sau *Napoleon al pietrelor prețioase.*

Harry Winston a fost unul dintre cei mai pasionați, talentați și de succes bijutieri din istorie. Despre tehnicile lui de tăiere sau montare a pietrelor prețioase să zicem *doar* că au impresionat concurența, iar despre flerul lui și capacitatea de a se autopromova este de menționat că a fost primul bijutier care le-a împrumutat podoabele sale prețioase vedetelor invitate la Oscar. Și faptul că, pe tot parcursul Marii Depresiuni. Harry Winston a susținut singur toată industria diamantelor din New York este sigur relevant.

Dar cred că ceva poate străluci și mai tare în această *vitrină*. Încrederea lui Harry Winston în oameni – piatră rară, ce merită arătată totuși din cînd în cînd în istorie, în ciuda pericolului aferent. Sînt implicate și alte personaje istorice din epocă.

În timpul vizitei de la New York din 1945, ducele și ducesa de Windsor au trecut și pe la casa de bijuterii a domnului Winston, care le-a expus cele mai prețioase piese din colecția sa: *Am etalat pe biroul meu un asortiment de podoabe de toate felurile și formele, diamante, safire, perle, rubine, coliere, brățări, pandantive și multe altele.* Cei doi duci nu au cumpărat nimic. Nici o problemă pînă aici. Problema a apărut în momentul în care Harry Winston a început să așeze bijuteriile și pietrele la locul lor în cutii și a constatat că lipsește un diamant de 55 de carate (valora pe atunci mai multe sute de mii de dolari). L-a căutat peste tot, a răsturnat seiful cu susul în jos. În zadar, diamantul nu era.

Diamantarul a anunțat firma de asigurări despre pierderea sa, iar detectivii companiei i-au propus să încerce să îi abordeze pe ducele și ducesa de Windsor și să îi întrebe dacă își amintesc să fi văzut piatra prețioasă cînd au fost în vizită.

Prefer să îmi asum pierderea – și într-adevăr este vorba despre o mică avere – decît să amestec în povestea asta niște personalități precum ducele și ducesa, a răspuns Harry Winston, care le acorda astfel toată încrederea celor doi și care intuia că avea să își regăsească diamantul.

Cum? Întîmplător, peste vreo trei ani, cînd un client a cumpărat un colier cu perle, iar Harry a luat o cutie goală din dulap pentru a-l ambala. Diamantul era acolo, într-un colț, în dublura cutiei, unde căzuse probabil cînd bijutierul și-a expus comoara în fața ducelui și a ducesei.

Încredere să ai. Că *diamantul* apare.

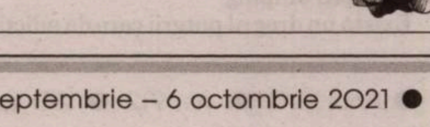

BARBURISME

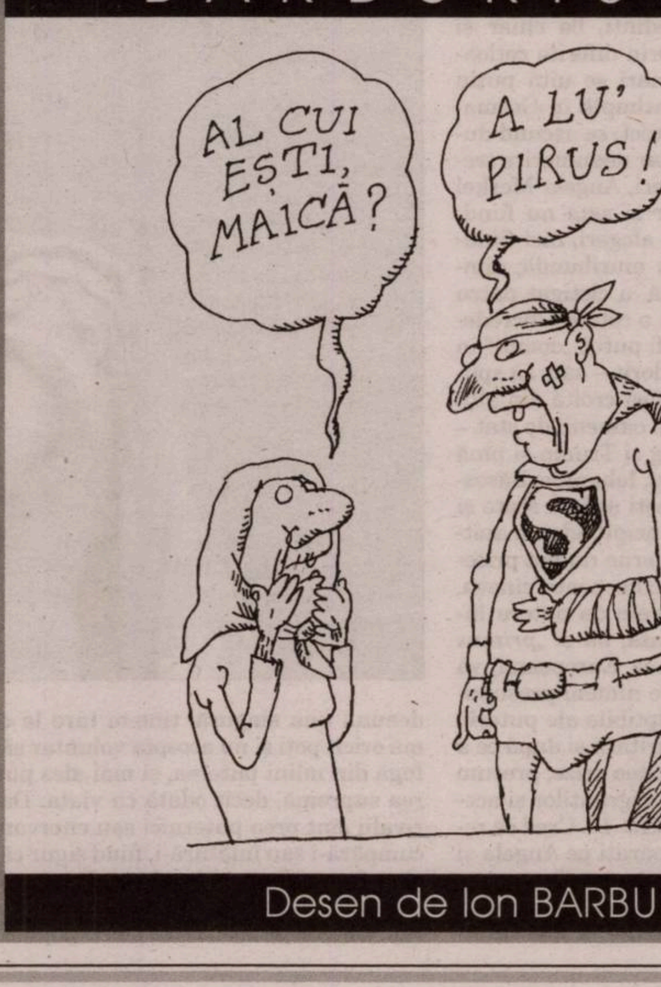
AL CUI EȘTI, MAICĂ?
A LU' PIRUS!

Desen de Ion BARBU

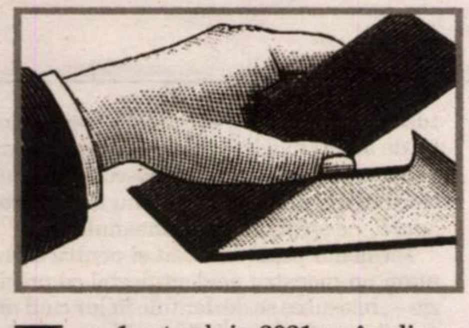

Valeriu STOICA

la **drept** vorbind

La aniversare

La 1 octombrie 2021 se împlinesc zece ani de la intrarea în vigoare a Codului Civil. Dacă nu în fiecare an, cel puțin o dată la zece ani aniversarea Codului Civil ar trebui să fie o sărbătoare. După Constituție, Codul Civil este cea mai importantă lege a țării. Din punctul de vedere al frecvenței aplicării, s-ar putea spune chiar că este cea mai importantă lege. Coloana vertebrală a spațiului juridic de libertate și de siguranță al persoanei este Constituția, dar Codul Civil dă cu adevărat viață acestui spațiu. Nu este deci o sărbătoare doar a juriștilor, cu atît mai puțin doar a civiliștilor. Este o sărbătoare a tuturor celor ce-și doresc și se bucură de libertatea și siguranța persoanei lor.

Cînd s-a afirmat că „noul Cod Civil este vechiul Cod Civil“, motivația a cuprins, cum bine s-a observat, un element de ordin strategic, dar nu s-a limitat la acesta. Reticența pe care o au conservatorii față de lucrurile noi dispare sau se diminuează dacă descoperă că ele ascund lucruri vechi. Trăinicia tradiției este preferată inovației, de multe ori perisabilă. Dar, dincolo de acest element care ține de o anumită strategie retorică, afirmația exprimă un adevăr, în ambele sale dimensiuni. Mai întîi, este vorba într-adevăr de un nou Cod Civil, elementele inovatoare fiind numeroase și consistente. Ideea de discontinuitate între Codul Civil în vigoare și Codul Civil din 1864 este în afară de orice îndoială. Negarea acestei idei ar însemna ignorarea întregului proces de maturizare a comunității juridice din România, cu o durată de peste un secol și jumătate. Codul Civil în vigoare nu este creația redactorilor și cu atît mai puțin a legiuitorului, ci este rodul acestui proces de maturizare, în care se armonizează gîndirea juridică și practica judiciară. Creatorii acestui Cod sînt profesorii de drept civil, magistrații, avocații, reprezentanții tuturor profesiilor juridice care, într-un fel sau altul, au înțeles și au aplicat spiritul Codului Civil din 1864, avînd în același timp deschiderea necesară pentru a înțelege evoluțiile care s-au produs în sistemul de drept continental și în sistemul de drept anglo-saxon, în toată această perioadă.

Apoi, pe cît de evidentă este ideea de discontinuitate între Codul Civil în vigoare și Codul Civil din 1864, pe atît de puternică este ideea de continuitate. Instituțiile juridice noi și soluțiile normative inovatoare din instituțiile juridice tradiționale sînt complementare cu ceea ce s-a păstrat din vechiul Cod Civil. Această complementaritate este întemeiată pe continuitatea spiritului juridic, prezent în ambele coduri. Și unul, și altul configurează spațiul juridic de libertate și de siguranță al persoanei. Rădăcinile acestei continuități coboară în timp, dincolo de perioada redactării și adoptării Codului Civil al lui Napoleon. Spiritul juridic care a impregnat acest Cod este spiritul dreptului natural. Cu peste un secol înainte de Revoluția Franceză, a început o mișcare intelectuală, odată cu scrierile lui Hugo Grotius și Samuel von Pufendorf, continuată apoi în filosofia politică engleză și în cea continentală, de la John Locke pînă la Jean-Jacques Rousseau, care a schimbat paradigma gîndirii juridice atît în sistemul de drept romano-germanic, cît și în sistemul de drept anglo-saxon și care a marcat a doua etapă în istoria teoriei dreptului natural. În etapa antică a acestei teorii, jurisconsulții romani au preluat idei din filosofia greacă, mai ales din opera lui Aristotel, pentru a fundamenta un sistem de drept, dezvoltat și consolidat pe cale pretoriană. Fără un asemenea fundament, precedentele judiciare nu s-ar fi putut închega într-un sistem juridic coerent. Deși Codul Civil francez din 1804 nu ar mai fi avut nevoie, la prima vedere, să se întemeieze pe teoria dreptului natural, întrucît codificările par să fie incompatibile cu spiritul pretorian, în realitate nu există o asemenea incompatibilitate. Redactorii Codului Civil francez, în primul rînd Portalis, au înțeles că procesul de codificare este, pe de o parte, o sinteză a numeroaselor precedente judiciare create timp de milenii, mai întîi în dreptul roman, iar apoi în regiunile europene în care acesta s-a aplicat, într-un fel sau altul, și, pe de altă parte, temeiul pentru dezvoltarea sa în practica judiciară ulterioară. De peste o jumătate de secol, în a treia etapă, cea mai amplă, teoria dreptului natural a fost adaptată la provocările moderne și postmoderne ale filosofiei morale și ale gîndirii juridice de reprezentanți conservatori sau liberali clasici, cum sînt Michel Villey, Germain Grisez, John Finnis, Robert P. George, Douglas Rasmussen și Douglas Den Uyl.

„Credința e ființarea lucrurilor nădăjduite și dovada celor nevăzute“ (Sfîntul Pavel, Evrei, 11,1). Cele nevăzute sînt căutate de obicei în spatele lucrurilor, sub ele sau în adîncul lor. Aceasta ar fi zona unde se ascund cu predilecție „cele nevăzute“. Se caută nevăzutul printr-o mișcare descendentă. Dar cele mai importante dintre lucrurile nevăzute se află în sus. Este nevoie de o mișcare ascendentă a spiritului pentru a le descoperi.

Codul Civil este rodul acestei duble mișcări, descendente și ascendente, a spiritului juridic pentru a aduce în ordinea vizibilă a dreptului pozitiv o parte a ordinii ascunse a dreptului natural. Persoana, proprietatea și contractul sînt coloanele ordinii vizibile cu fundamente în ordinea nevăzută. Astfel ordinea comunității devine o ordine a libertății și a siguranței persoanei. Prin această ordine vizibilă, cu temeiuri nevăzute, comunitatea devine și societate. Libertatea și siguranța persoanei fac posibile valorile perene: binele, frumosul, adevărul și dreptatea.

Ori de cîte ori aceste valori nu se mai pot hrăni suficient din ordinea vizibilă a Codului Civil, jurisprudența și doctrina, adică spiritul juridic, trebuie să reia dubla mișcare, descendentă și ascendentă, pentru a redescoperi în adîncul și deasupra lucrurilor lumii acesteia rădăcinile revigorante și lumina călăuzitoare din ordinea nevăzută și fertilă a dreptului natural.

Este ceea ce Portalis a exprimat mai bine, în mai puține cuvinte: *„Les codes des peuples se font avec le temps; mais, à proprement parler, on ne les fait pas“.*

Notă: Am folosit în text cîteva idei și formulări din articolul „Zece ani de la intrarea în vigoare a Codului Civil – învingerea scepticismului“, în curs de publicare în *Revista română de drept privat* nr. 3/2021.

***Valeriu Stoica** este avocat și profesor de drept civil la Facultatea de Drept a Universității din București.*

■ ■ ■

---

pb
d
c.g
m.
n.
gm.
h.
r.
l.
ill.
x.qu.
f.v.
s.z.
ch.j.

Codrin Liviu CUȚITARU

prezentul discontinuu

Nerecomandat minorilor

Să citim împreună, cu atenție, următorul fragment: „Cioc, cioc. – Intră, drăguță. – Bună ziua, bunicuță. Uite, ți-am adus niște pîine și lapte. – Mănîncă și tu ceva, drăguță. Ia niște carne și vin din cămară. Astfel fetița mîncă ce găsi; și, pe cînd mînca, o pisicuță îi zise: – Nenorocito! Mănînci carnea și bei sîngele bunicii tale! Apoi lupul spuse: – Dezbracă-te și treci în pat lîngă mine. – Unde să-mi pun șorțul? – Pune-l pe foc; n-o să mai ai nevoie de el. Pentru fiecare haină – pieptar, fustă, cămășuță și ciorapi – fata punea aceeași întrebare și de fiecare dată lupul răspundea: – Pune-le pe foc; n-o să mai ai nevoie de ele. Cînd se vîrî în pat, fata spuse: – Vai, bunicuțo! Ce mult păr ai! – Ca să-mi țină de cald, drăguțo! – Vai, bunicuțo! Ce umeri mari ai! – Ca să duc lemnele de foc, drăguțo! – Vai, bunicuțo! Ce unghii mari ai! – Ca să mă scarpin mai bine, drăguțo! – Vai, bunicuțo! Ce dinți mari ai! – Ca să te mănînc pe tine, drăguțo! Și o mîncă“. Probabil că fiecare dintre dumneavoastră a recunoscut celebrul basm european *Scufița Roșie*. Însă, totodată, sînt convins, mulți bănuiți că este vorba despre vreo prelucrare modernă a poveștii – eventual, o parodie pentru adulți –, întrucît anumite detalii vi se par exotice și chiar nepotrivite, în raport cu varianta pe care o știți deja din culegerile Fraților Grimm, ale lui Charles Perrault sau ale Mariei-Catherine d'Aulnoy. Bunăoară, episodul de canibalism, pe parcursul căruia Scufița Roșie mănîncă din carnea și bea din sîngele bunicii, ambele puse la rece grijuliu, spre păstrare, de către lup, v-a produs fiori de gheață. Ca să nu mai amintim scena de veritabil *strip-tease* forestier, cînd fata rămîne goală pușcă în fața lupului, înainte de a se strecura conștiincioasă în pat. Ei bine, nu! Paragraful pe care l-ați parcurs aparține, de fapt, primelor variante ale basmului. După faimosul antropolog american Robert Darnton (din cartea căruia – *Marele masacru al pisicii* – am extras de altfel citatul), în acest mod se spunea la gura sobei – măcar în veacul al XVIII-lea în Franța și în alte culturi europene – *Scufița Roșie*.

Povestea în discuție – ce urma să-i „pună pe orbită“, așa-zicînd, pe Frații Grimm (ei au fost primii „cenzori“ ai basmului, periindu-l de amănuntele „picante“) – nu constituie o excepție. Întregul folclor european – conform observațiilor autorizate ale aceluiași Darnton – pare bîntuit de o sexualitate frustă, violentă, colorată sangvinar și canibalic, utilă mai curînd psihanaliștilor decît educatorilor (Erich Fromm a și dat o interpretare relevantă *Scufiței Roșii:* eliminarea fizică a bunicii – care, simbolic, se substituie *mamei* – permite tinerei Scufițe să-și îndeplinească aspirația oedipală și să ajungă în pat cu tatăl ei, sublimat prin figura lupului păros). *Motanul încălțat, Barbă-Albastră, Poveștile cu zîne, Hänsel și Gretel, Cei trei cîini, Mama m-a tăiat, iar tata m-a mîncat* abundă în scene de o cruzime și o iraționalitate imposibil de cuprins în registrul reprezentărilor omului modern. Ni se prezintă bunici și chiar părinți care-și mănîncă nepoții și, respectiv, copiii, soți care-și execută soțiile, atîrnîndu-le apoi cadavrele într-o cameră obscură, Feți-Frumoși care violează prințese, tați care doresc să se căsătorească cu propriile fiice, zmei care își decapitează fiii și, în sfîrșit,cu miri care-și mănîncă (!) miresele în patul nupțial. Vorba lui Darnton însuși, „o lume plină de brutalitate pură și crudă“, care se extinde – din punct de vedere cultural – la nivelul întregii Europe. Să nu-l uităm pe Tom Degețel (din tradiția engleză) care – după zecile de acte de bravură – moare ucis, cumplit de meschin, de un păianjen! Ori pe Croitorașul cel Viteaz (din tradiția germană) care, deși pozitiv în interiorul construcției epice, rămîne, în infrastructura lui morală, un individ ipocrit și ușor pervers. Nu pot să nu precizez, de asemenea, contribuțiile românești la această galerie teratologic-folclorică a bătrînului continent. Masacrul iezilor caprei, asasinatul sîngeros al soacrei de către nurori, uciderea găinii în bătaie de către baba hapsînă și sfîrtecarea din final a fetei leneșe și urîte sînt doar cîteva exemple. Violența este *modus vivendi* într-un univers imemorial, ale cărui coordonate spirituale ne sînt, în esență, străine. Folosind tehnicile antropologiei culturale, Darnton oferă o explicație pentru o atare – din perspectiva noastră, desigur – anomalie. Indivizii Europei tradiționale existau într-o lume instabilă, în care brutalitatea și ocultarea subită din sistem erau, cu adevărat, episoade din rutina vieții. Oamenii respectivi nu aveau nevoie de tabuuri pentru a vorbi despre astfel de realități (barbare) în ficțiunile lor aparent parabolice.

Individul postindustrial, cu telefonul în mîna dreaptă și laptop-ul în cea stîngă, se umple azi de oroare cînd aude, vai, cîte un cuvințel benign, interzis feroce de regulile corectitudinii politice...

***Codrin Liviu Cuțitaru** este profesor la Facultatea de Litere a Universității din Iași. Cea mai recentă carte publicată:* Filozofia lucrurilor mici, *Editura Junimea, 2020.*

■ ■ ■

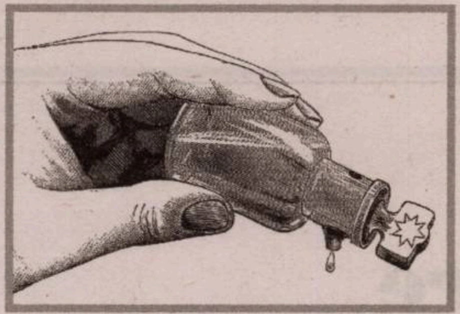

Rodica ZAFIU

cuvinte **nepotrivite**

Crocobauri

Crocobaur e un cuvînt simpatic, de negăsit în dicționare, dar pe care mulți dintre noi l-au întîlnit și poate chiar l-au folosit în ultima vreme. Cuvîntul este o creație lexicală ludică, produsă prin contaminare sau prin deraiere lexicală, al cărei prim segment provine cu siguranță din termenul *crocodil*. Segmentul final nu poate fi identificat la fel de ușor, dar presupunem că evocă în primul rînd forma *balaur,* fiind însă asociabil și cu denumiri științifice ca *dinozaur* sau *brontozaur*. De fapt, apropierea de *balaur* e ceea ce separă *crocobaurul* autohton de un internațional *Crocosaur* sau *Crocosaurus* – tot o creație a imaginației și a fanteziei lingvistice, prezentă în filme, în jocuri video și în basme actuale. Cuvîntul internațional circulă și în varianta românească *crocozaur,* fie pentru a desemna o ființă fantastică (combinație de *crocodil* și *dinozaur),* fie folosit ca pseudonim sau ca denumire glumeață pentru cele mai neașteptate lucruri: de exemplu, era numele ales acum zece ani pentru o efemeră monedă virtuală: „în urmă cu cîteva luni, Trilulilu a introdus *Crocozaurul,* o monedă virtuală care permite achiziționarea de servicii premium“ (wall-street.ro, 2010).

Crocobaurul e atestat în literatura care surprinde oralitatea citadină a ultimelor decenii, de exemplu în romanul *Corpuri de iluminat* (1990) al lui Stelian Tănase – „Eu eram crocodilu’ și tu o biată Alice în țara minunilor (...). *Crocobaurul* pîndea pe la uși, zicea bluesuri hăulind în casa scărilor“ – și la Dan Lungu, în *Băieți de gașcă* (2005): „Numai carne de *crocobaur* nu i-a adus“.

Ca și în cazul altor creații lexicale din limbajul familiar-argotic, *crocobaur* poate avea o mare varietate de utilizări, cu sens relativ instabil. Cuvîntul se folosește adesea, în context culinar, pentru a ridiculiza preferințele excentrice, exotice: „O gălățeancă, ambasador în Italia al rețetelor tradiționale românești: «Poți să faci *sarmale din crocobaur*, dar nu pretinde că faci tradiție!»“; „Nu spun că e rău să faci mămăligă cu lapte de cocos sau sarmale cu *carne de crocobaur,* dar asta nu mai înseamnă că faci o mîncare tradițională. Eu prefer să gătesc simplu, românește“ (adevarul.ro); „Degeaba știi tu 20 de metode de tăiat ceapa cu ochii închiși și faci un «fine dining» din *coadă de crocobaur*“ (blog.burac.ro).

Exotismul pretențios este evocat ironic și în domeniul cosmeticelor – „chiar dacă am purtat mănuși din lînă de struț african și m-am spălat cu săpun franțuzesc cu *esență de crocobaur,* tot uscate au rămas“ (dianacuvanilie.blogspot.com) – și în cel vestimentar: „poșeta din *piele de crocobaur*“ (purna.ro); „a găsit la un magazin foarte scump, de fițe, o borsetă exact așa, din *piele de «crocobaur»,* care costă extraordinar de mult“ (click.ro). *Pielea de crocobaur* se întîlnește și în alte contexte – „nu știu cîte moduri de condus, *piele de crocobaur,* aer condiționat pe un milion de zone sînt «fițe»“ (politichii.ro) –, dovedindu-se uneori a fi pur și simplu un material plastic: „ghetele din *«piele de crocobaur* poluat»“ (kanald.ro).

Cuvîntul desemnează (mai ales în forma de plural) anumite entități periculoase, fenomene sau substanțe nocive, care reprezintă pentru vorbitori un motiv de spaimă – minimalizată însă prin (auto)ironie: „ăia mici au adus *nu știu ce crocobaur* de la grădiniță“ (pro-decizii-informate.ro); „știm că știi că băuturile din comerț cunoscute sub numele de ice-tea sînt pliiiine de zahăr *și mulți alți crocobauri*“ (kitchenshop.ro); „mi-a venit ideea de a improviza niște covrigei mai prietenoși cu piticii, mai exact fără zahăr și alți *crocobauri nesănătoși*“ (lamasacumami.ro); „încerc (cît pot!) să fiu un părinte echilibrat, să caut hrană de bună calitate, ferită de *crocobauri*, balauri, E-uri, coloranți, conservanți“ (intremamici.ro). *Crocobauri* devine astfel termenul generic al unei categorii vagi: „acasă la noi, sînt numiți *crocobauri* toți agenții patogeni (viruși, bacterii, fungi, paraziți etc) pe care îi contactăm din diverse locuri“ (magicdrops.ro), fiind adesea plasat, cu această valoare, la sfîrșitul unei enumerări: „îl pupăm virtual (fără bacterii, viruși *și alți crocobauri)!*“ (a1.ro). În asemenea contexte, *crocobaur* pare să se asocieze fonetic și cu *Bau-bau* – *„crocobaurul momentului* – tusea!“ (2copii.ro) –, evocînd limbajul folosit de adulți în adresarea către copii: „doar la pauza de masă ne dăm măscuța jos, o închidem bine în pungă ca să nu fugă *crocobaurii,* ne spălăm“ (botosaneanul.ro).

Termenul poate fi folosit și pentru a denumi un monstru neidentificabil cu precizie – „haosul ce se dezlănțuie în jur cînd un *crocobaur* gigantic și diform începe să facă prăpăd prin Manhattan“ (cinemagia.ro), precum și în construcții depreciative cu tiparul *crocobaurul de X: „Crocobaurul ăsta de virus* Covid-19 ne-a pus în fața unei noi ere“ (orastie.ddns.net); „în urma operației chiar a mai rămas *un crocobaur de pietricică* și a fost nevoie să mai fac un alt fel de operație“ (doxologia.ro).

Adesea formele *crocozaur* și *crocobaur* substituie în glumă cuvîntul *crocodil* în sintagma clișeizată *lacrimi de crocodil,* al cărei sens e reinterpretat, prin mutarea accentului de la ipocrizie la proporțiile hiperbolice: „drame emoționale care să mă facă să vărs lacrimi de *crocozaur*“ (francisc.org); „un rîs isteric cu *lacrimi de crocobaur*“ (specialarad.ro).

Diversitatea de valori – ca emblemă ironică a excentricități exotice sau a motivelor de frică nedefinită, ca denumire pentru viruși, substanțe dăunătoare, ființe fantastice etc. – pare să-i asigure cuvîntului păstrarea și chiar o răspîndire viitoare mai mare în limbajul colocvial.

Rodica Zafiu *este prof. dr. la Facultatea de Litere, Universitatea din București. A publicat, între altele, volumele* Limbaj și politică *(Editura Universității București, 2007) și* 101 cuvinte argotice *(Humanitas, Colecția „Viața cuvintelor“, 2010).*

Horia CORCHEȘ

prof, viața mea

Cît de bine era înainte?

„Pe vremea mea se făcea școală serioasă, nu glumă.“ De cîte ori nu auzim această idee, cu diverse variante derivate din ea, în gura unor nostalgici care glorifică un trecut, un fel de Arcadie a învățămîntului, care a căzut apoi, dintr-o epocă bucolică, idilică, într-una a imperfecțiunilor, a slăbiciunilor, a erorilor?

Citesc în presă că un recent sondaj al Consiliului Național pentru Combaterea Discriminării a luat în discuție și părerea profesorilor despre cum era școala înainte de 1989 și, așa cum ne așteptăm, un număr semnificativ procentual, 44%, consideră că înainte, deci în acel „pe vremea mea“ probabil, învățămîntul era mai bun decît astăzi.

Nu îmi dau seama dacă aceștia sînt dintre cei care au profesat înainte, puțin probabil să fie un procent așa de mare, căci au trecut, totuși, de atunci peste 30 de ani, deci majoritatea profesorilor din acele vremuri trebuie să fie pensionari. Mai probabil este că sînt profesori care erau în acele vremuri elevi și studenți, deci nostalgia lor este mai degrabă după o vîrstă a lor înșile decît după un sistem pe care să-l fi experimentat și interogat ca adulți practicieni.

Sînt profesori care, probabil, nu au apucat să vadă cît era de greu să prinzi un post, cînd repartițiile naționale te aruncau la sute de kilometri de casă, un chin mult mai serios, aș zice, decît cel al examenelor de titularizare de astăzi care, de bine, de rău, permit totuși să mai prindă profesorii cîte un post de suplinitor măcar în orașul dorit sau în apropierea acestuia. Mă miră însă că uită ce însemna competiția pentru intrarea la liceu, prin examenul de treapta I, apoi trecerea în clasa a XI-a, prin examenul de treapta a II-a, sau admiterea la facultate. Erau competiții acerbe, pe locuri puține, cu număr de candidați pe un loc uneori de ordinul zecilor. Și, dacă acest sistem extrem competițional este considerat unul al succesului, amintesc totuși faptul că, de pe urma lui, ideea egalitaristă mult trîmbițată a societății era, de fapt, anulată. Să zicem însă că aceste aspecte nu ar reprezenta argumente în favoarea unui învățămînt mai puțin performant, ci din contra, așa cum vor susținătorii acelui model să sublinieze: competiția genera calitate. Dar așa să fie oare?

Cine nu își amintește cum se învățau pe de rost pentru treapta I cîteva zeci de comentarii?

Încerc să subliniez niște detalii care îmi par importante, prin prisma unor schimbări paradigmatice de viziune curriculară și identitară.

Idealul educațional sau, altfel spus, viziunea asupra scopurilor educaționale în anii de dinainte de 1989 se subsuma așa-numitului model curricular social. Acest model curricular nu era neapărat specific României. Obiectivul acestui model este formarea unor reprezentări asupra construcției sociale a realității, dar dacă în Europa scopul era dezvoltarea conștiinței sociale a elevilor, la noi scopul a fost subsumat ideologiei politice socialiste. Din punctul de vedere al disciplinelor realiste, modelul respectiv favoriza preponderent învățarea mecanică și reproducererea, fără prea mare preocupare pentru punerea în contexte de viață. Din punctul de vedere al disciplinelor umaniste, în sistemul educațional românesc, acest model curricular avea avantajul de a forma conștiințe subordonate unor scopuri politic-ideologice precise, asociate conceptelor ca „omul nou“, „lupta proletariatului“, „societate comunistă“, „putrefacția burgheziei“ etc. În privința literaturii, în modelul social, aceasta devine discurs despre societate și fenomen social, fapt care împinge canonul spre margine, acesta nemaifiind reprezentativ, făcîndu-și loc, în schimb, texte și autori care servesc ideologia. Chiar dacă pot aparține unor autori clasici, textele sînt citite din perspectiva prefigurării unui orizont al societății timpului, subsumate ideologic, deci. Din punctul de vedere al practicii didactice, acest model curricular este centrat pe profesor și pe elev, rolul profesorului fiind de a-l orienta pe elev înspre o lectură printre rînduri, care să permită identificarea unor ascunzișuri ideologice, politice sau sociale, atunci cînd acestea nu erau manifestate explicit. Datorită derapajului acestui model, în învățămîntul românesc evaluarea viza în fapt doar reproducerea, adesea clișeizată, a unui discurs proideologie. Deși, în mod ideal, acest model curricular ar viza nu atît dimensiunea informațională, cît abilitățile de comunicare, de argumentare, de exprimare a ideilor. Cine nu își amintește cum se învățau pe de rost pentru treapta I cîteva zeci de comentarii, la fel și pentru alte examene, cum se învăța pe de rost, de exemplu, manualul de istorie, pentru admitere la Facultatea de Drept etc.?

În contrapartidă, ceea ce a urmărit învățămîntul după 1989, cu etape de dezvoltare și treceri dintr-una într-alta, a fost, cu reușite și poticneli, chiar și în ziua de azi, desigur, a fost să favorizeze reflecția asupra unor seturi de valori, asupra raporturilor interumane, asupra devenirii umane, iar în privința literaturii, interpretarea raportului existent între lumea reprezentată de text și lumea cititorului. Învățarea se obține prin explorarea domeniilor de cunoaștere, prin învățare prin descoperire și reflecție personală sau prin învățare de tip experiențial, conducînd astfel la o învățare de profunzime, cu sens.

Sigur, mereu e mai ușor de cuantificat ceea ce se află sub semnul unui șablon. Iar un învățămînt care stă sub semnul reflecției poate genera teamă, pentru că reflecția este greu de evaluat normativ.

Horia Corcheș *este scriitor și profesor de limba și literatura română.*

Tudor VLĂDESCU

Singaporenii de Vale

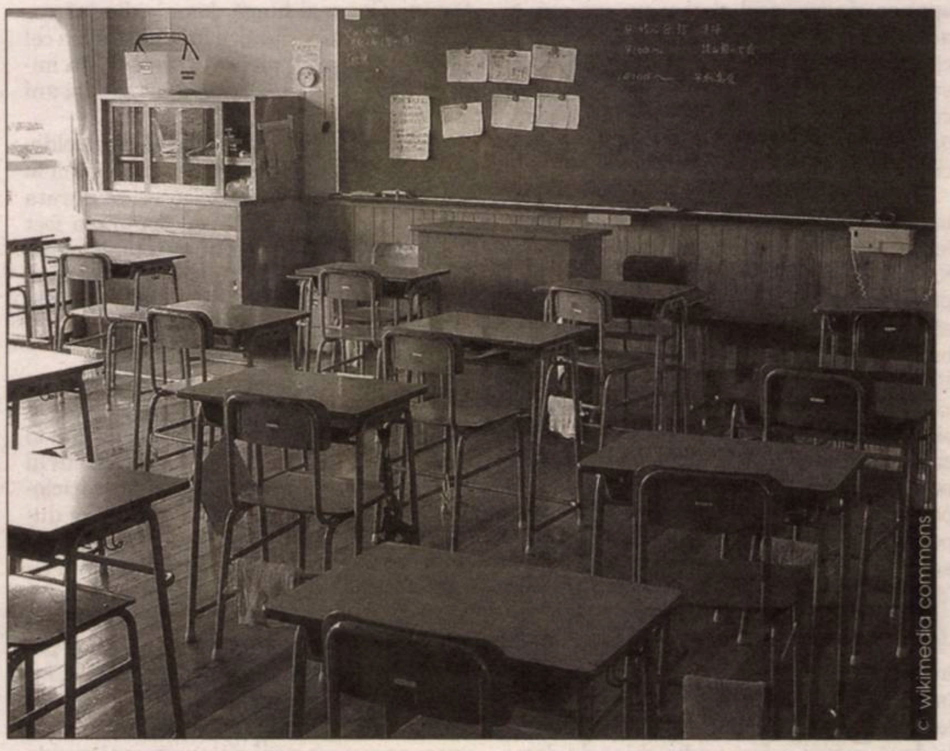

c wikimedia commons

Chinezii care se reîntorc după studii universitare prin străinătate primesc la graniță o poreclă de grup. În vechea și acum noua patrie, despre care ei vor vorbi doar de bine, dar care îi va vorbi cum vrea ea, numele lor este „broaște țestoase de mare“. Cu tinicheaua *„haigui“* de gît, ei nu se mai pot aștepta, ca pe vremea deschiderii lui Deng Xiaoping, la o primire cu bannere alb-roșii *„Huanying hui jia!“*. Bineveniți vor mai fi doar în propriile familii, unde cineva va juca rolul lui Moromete, aruncînd un „Și acum încotro, domnule?“. Obișnuiți cu testele-grilă, tinerii absolvenți vor avea de ales una din patru variante: a) „O să văd eu...“ pentru optimiști; b) „N-am nici o idee“ pentru realiști; c) „O să vorbesc cu unchiul“ pentru nostalgici și d) „Da“ pentru cei cu simțul umorului. Salarizarea nu mai e ca pe vremea dezvoltării economice exponențiale, locurile de muncă sînt limitate, iar expertiza din Vest nu mai e chiar atît de necesară. Fiii risipitori sînt acceptați, dar fără prea mult entuziasm.

Oarecum similar, bonjuriștii contemporani sînt primiți înapoi în România cu drag, dar în doze mici. Nouă ni se pare normal să ni se arunce un „Dacă nu îți convine, du-te înapoi!“, asta pentru că o astfel de reacție are genealogia ei, răsărită din salamul cu soia (devenit între timp delicatesă eco) pe care nu l-ar fi mîncat exilații din timpul Războiului Rece. Dar nu avem încă o poreclă, și asta este revoltător. Dacă ni se spune că sîntem supracalificați la mai toate interviurile, înțelegem, dacă ni se demonstrează că nu avem experiența necesară pe teren, la fel, dar a nu avea o poreclă de grup este echivalent cu a fi ignorați, și asta doare.

O sugestie ar fi „venitúri“, dar e prea arhaic și oricum se referă la străinii get-beget. Fără accent e și mai rău, căci toți cei ce susțineau mai demult rudele de acasă au simțit din plin efectele încetinirii turismului din ultimul an, iar veniturile din străinătate s-au diminuat dacă nu au dispărut complet. Ar fi fost posibilă o poreclă din lumea păsărilor migratoare, dar ideea este prea boemă și nu mușcătoare, cum ar trebui. Cum transhumanța a încetat și ea, referința mioritică ar fi greu de digerat, deși metafora „mielului la tăiere“ nu ar fi chiar de lepădat, ținînd cont că poate fi variat interpretată: resemnare în fața inevitabilului, sacrificiu entuziast cu o doză de patriotism și orice amestec între acestea două.

Pentru cei ce se urnesc de-abia acum, tonul s-a schimbat. Acum zece ani și mai bine, se pleca în acord de „Succes!“ pentru totdeauna. Sau cît ținea contractul. Astăzi, însă, pe holul unui spital bucureștean, unui medic fericit că a luat un post la un spital englezesc i s-a aruncat „O să te întorci în genunchi!“ de către colegii mai vîrstnici. Chiar și ca glumă, este seacă rău.

Byehiștii noștri (îmi permit să inventez termenul prin inversarea cunoscutului salut adolescentin „Hi! Bye!“) nu vin singuri, de regulă. Aduc familii sau ce a mai rămas din ele, adică vin cu copii. Cum ei trebuie dați la școală, iar varianta școlilor particulare este destul de puțin populară, problema reîncadrării în sistemul de învățămînt românesc de stat rămîne prioritară. Regulamentele sînt clare, deși destul de puțin clarificate oficial, în sensul că nu există un ghid al părintelui venit din străinătate. Cum nici pentru părintele autohton nu există ghid la înscrierea la școală, nu se poate supăra nimeni pe nimeni. Asta nu înseamnă că lucrurile merg bine.

După ce am fost solicitat de un prieten al unui prieten să îl inițiez în procedurile necesare încadrării unui copil la școala gimnazială și am văzut cum licărirea de entuziasm dispare la nici zece minute după ce începusem să expun procedura, am aflat că familia a decis să țină copilul acasă un an. Pentru mine, la nouă ani, un an de vacanță ar fi fost culmea fericirii, și îi înțelegeam pe undeva pe părinții tînărului elev, căruia i s-a făcut cadou o jumătate de roman de Jules Verne.

Pentru cei ce se uită la performanța internațională a școlii românești, această măsură este justificată. Pentru cei ce mai au speranță în revigorarea sistemului, a ține copilul acasă ca un veteran de război lăsat la vatră este revoltător. Și chiar asta s-a întîmplat cu o nepoată a unei cunoștințe, o fetiță de clasa a noua. Entuziastă și perspicace, ea a trecut prin manualele românești aproape singură. A completat însă o singură opțiune pe lista din cerere, lucru care nu a putut fi remediat atunci cînd a picat, nu din cauza notelor de la examenul de capacitate pe care nu era obligată să îl dea, dar pentru care se dăduse voluntară. După mulți ani, o anumită secție care nu atrăsese elevii pînă atunci a fost completată din prima tură, iar elevii din străinătate au acces la distribuire doar în tura a treia. Și eleva cea studioasă, care ar fi luat prima dacă ar fi fost distribuită după note în prima serie de admiteri, s-a trezit pe dinafară la cea de-a treia. Și nimeni nu s-a putut supăra pe nimeni, deși scandal a fost.

Dar între respingerea din principiu a bătăii de cap și entuziasmul mult-prea-încrezător sau, cu alte cuvinte, între lene și un ADD obsesiv-compulsiv, gama de posibilități lasă loc și pentru urmarea, cu alergătură, ce e drept, a căii normale, fără pile, fără daruri, fără umilințe. Așa am făcut eu, pentru cele două fete de gimnaziu și liceu pe care le-am adus din Singapore. E drept că unui copil foarte bun din străinătate i va oferi, la tura a treia de admiteri, un loc la un liceu cu mai puțină faimă, dar posibilitatea mutării există după primul trimestru, în funcție de note. Cu alte cuvinte, celor ce vin din afară li se dă ce rămîne, la început. Și e normal să fie așa, căci dacă n-ar fi, mulți părinți localnici s-ar revolta aflînd că un copil de român „străin“ (sau *byehiști, remember?)* a luat-o înaintea unui tînăr în care s-au pompat meditații locale. Așa este și așa va fi atît timp cît românii de dincolo au statut special. Aici ca și acolo.

***Tudor Vlădescu** este lector la The Culinary Institute of America din Singapore.*

Radu NAUM

un sport la Răsărit

La Laver Cup, echipa Europei a zdrobit-o pe cea a restului Lumii cu 14-1. Chiar așa de mare să fie diferența dintre „noi“ și „ei“, la tenis?

„Noi“? Adică cine „noi“? Adică „noi“, ăștia dă p-aci, am face parte din Europa cu adevărat? În ce domeniu am face parte din Europa, la kilometri de autostrăzi, la procent de vaccinați, la nivel de educație, la număr de veceuri în curte, la dinți, la părinți? La ce? Că nu prea îmi iese la socoteală. Nu cred că facem parte din Europa, la fel cum nu crede John McEnroe că Rusia ar face parte din Europa. Bine, la el vorbea oftica după un rezultat catastrofal al echipei Lumii al cărei căpitan este. L-ar fi văzut pe Daniil Medvedev de partea lui. Dar și așa ar fi fost complicat să gîdile formația vechiului continent, chiar și în absența celor trei crai Djoko, Roger și Nadal. Europa avea avantaj, cum se zice, încă de la cabine, căci unde se termina clasarea ultimului din echipa lui Björn Borg începea ierarhia celui mai bine poziționat în ATP din echipa celorlalți. Și așa lucrurile au stat mai bine ca niciodată pentru europeni sau, privind din altă direcție, mai rău ca niciodată pentru toți ceilalți, inclusiv organizatori. Căci după 14-1 e greu să pretinzi vreo continuare imediată de mare interes a acestei originale întreceri. Noroc cu băieții ăștia tineri care s-au luat un pic în coarne și au mai ridicat temperatura în afara terenului. După succesul la dublu de vineri al „Lumii“, germanul Zverev i-a șoptit lui McEnroe că asta va fi ultima victorie a echipei lui. Americanul Opelka, auzind asta, ar fi replicat: „Las’ că așa a zis și că e nevinovat“. Bang! Apropoul e dur și face referire la acuzațiile de violență îndreptate împotriva lui Zverev, care și-ar fi agresat fizic fosta iubită. Asta da meci! Cine îl va cîștiga nu e clar, dar aș miza aici pe echipa Lumii, că acolo se află și Kyrgios, omul care trage cu vorba mai repede decît umbra sa. Că doar el i-a zis lui Wawrinka: „Îmi pare rău, amice, dar Kokkinakis (prieten cu Kyrgios – *n.r.*) i-a tras-o iubitei tale“. După care, sigur, s-a trecut la fapte în vestiarul unde s-a întîmplat povestea. Și, evident, ne putem baza oricînd pe *good old* John. „De obicei îmi place de tine, dar acum nu pot să te sufăr“, i-a aruncat McEnroe fostului său adversar de pe teren și actual oponent la Laver Cup, Björn Borg. Pare că nu glumea. Hai că se poate! O înjurătură, o palmă, o încăierare în plasa de la fileu și uite-așa decolează popularitatea competiției. Cui o să-i mai pese de scor?

c wikimedia commons

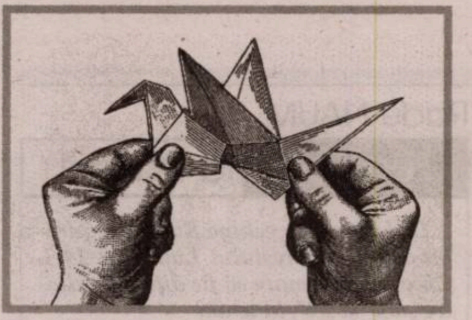

Andrei MANOLESCU

libertatea de impresie

Instabilitate politică?

Destui au impresia, pare-se, că în zilele noastre țara și chiar lumea întreagă sînt din ce în ce mai puțin stabile, că timpul se accelerează, că liderii sînt tot mai incompetenți și mai iresponsabili, cu mandate tot mai scurte și mai nesemnificative, că nu se mai construiește nimic, că parcă am aluneca la vale cu toții pe o pantă din ce în ce mai accentuată. Pentru a ne face totuși o idee mai exactă ne-ar trebui, poate, niște termeni de referință.

În cei peste 40 de ani de comunism am avut, practic, doi conducători ai țării (Gheorghiu-Dej și Ceaușescu) și șapte prim-miniștri. Dar schimbările de premieri aproape că nu contau, nu se simțeau la nivelul oamenilor obișnuiți. De obicei erau doar un fel de „rotații ale cadrelor“, cum se spunea pe atunci. Nu avea nici o importanță că prim-ministru era Verdeț sau Dăscălescu. Mai mult contau „schimbările de macaz“ (altă formulă a acelor vremuri) induse cînd și cînd de Gheorghiu-Dej sau de Ceaușescu. Chiar dacă și în timpul comunismului au existat perioade diferite, senzația generală pe care a creat-o acel regim a fost una de încremenire. Pe atunci a apărut și termenul de „stagnare“, pentru epoca lui Brejnev. Foarte mulți dintre cei care trăiau în comunism nu-și imaginau că regimul se va mai schimba vreodată. Cei care au făcut școala în acele vremuri simțeau că lucrurile pe care le învățau erau pentru vecie sau că profesia și locul de muncă de după școală vor fi definitive (pentru unii chiar așa au cam și fost). Era un fel de inerție care se putea confunda cu stabilitatea. Dar era mai curînd un fel de îngheț. Cum spunea cineva, acel sistem nu era viu, ci aducea mai degrabă cu un mort căruia încă îi mai creșteau părul și unghiile. Răul se stabilizase însă, oamenii se învățaseră cu el și aveau impresia că viețile le erau oarecum previzibile. Era un soi de beneficiu paradoxal.

După 1990 a venit însă o epocă a schimbărilor și a răsturnărilor de toate felurile. De atunci și pînă astăzi, la Palatul Victoria, de exemplu, s-au perindat nu mai puțin de 28 de prim-miniștri, dacă ar fi să-i socotim și pe interimarii de tip Gabriel Oprea, Eugen Bejinariu sau Cătălin Predoiu (care a ocupat funcția timp de trei zile). Fără interimari, au fost 17 premieri și nu sîntem siguri dacă nu va veni foarte curînd și un al 18-lea. O asemenea trecere de la îngheț la fierbere și evaporare nu poate fi decît de natură să ne zăpăcească pe toți. Dar fenomenul pe care-l trăim în această epocă nu-i neapărat nou.

Pentru o oarecare relativizare, ar fi de amintit că în Imperiul Roman a existat un an „al celor patru împărați“ (69 d.Hr.), un an „al celor cinci împărați“ (193 d.Hr.) și chiar un an „al celor șase împărați“ (238 d.Hr.). În ultimele două cazuri a fost vorba chiar de domnii suprapuse, adică de o instabilitate politică, militară și administrativă de nedescris, pe parcursul cîte unui singur an. Și era Imperiul Roman. Ar fi de spus și că, de exemplu, într-un interval de 50 de ani (criza din secolul al III-lea) s-au succedat vreo 60 de împărați (și co-împărați), majoritatea fiind uciși în bătălii ori chiar de proprii soldați, de garda pretoriană, omorîți de molime sau care s-au sinucis. Au fost și împărați care au domnit doar trei săptămîni. Cea mai lungă domnie din întreaga istorie a imperiului, a lui Constantin cel Mare, n-a depășit nici ea 30 de ani. Un împărat stătea pe tron, în medie, vreo doi ani și jumătate.

Revenind pe plaiurile noastre, în Moldova, de la Descălecatul lui Dragoș și pînă la Unirea din 1859, se poate socoti că durata medie între schimbările de domnie a fost de circa 2 ani și 8 luni. În Muntenia, de la Basarab I și pînă la Unirea cu Moldova, în medie, s-a domnit 3 ani și 4 luni, iar la principii și conducătorii Transilvaniei, durata medie a fost de 5 ani și 10 luni.

O țară cu o istorie tumultuoasă și sîngeroasă (cum o știm și de la Shakespeare), Britania, Anglia și apoi Marea Britanie a avut, din secolul al IX-lea și pînă în prezent (potrivit Enciclopediei Britanice), 63 de monarhi, iar durata medie a unei domnii a fost, totuși, de peste 19 ani. Ei bine, nu ne comparăm cu această țară care și din 1990 pînă azi a avut doar șase premieri, adică de trei ori mai puțini decît am avut noi în aceeași perioadă (că de domnia Elisabetei a II-a, nu are rost să mai pomenim).

Dar nici cu Italia nu ne comparăm, care acum pare a moșteni ritmurile mai rapide ale Imperiului Roman, fiindcă din 1944 și pînă azi, adică în 77 de ani, la Roma s-au succedat nu mai puțin de 73 de guverne, din care 21 în ultimele trei decenii.

Asemenea cifre ne ajută totuși să vedem mai de deasupra și din timpuri străvechi politica și luptele pentru putere de pe continentul nostru, ca să știm și la ce ne putem aștepta. E important, cred, mai ales pentru cei care eram pe cale să ne obișnuim cu amorțirea din comunism. Nu fac apologia indiferenței și a nesimțirii, dar s-ar zice că nu e cazul să ne impacientăm peste măsură, să ne mirăm sau să ne speriem de schimbările ce ne par prea dese. În esență, din punct de vedere politic, lumea n-a evoluat prea mult în ultimele două, chiar trei milenii și nici la noi nu e altfel decît la alții. Așa că mai sănătos e să ne vedem liniștiți de ale noastre, să facem lucruri chiar și în timp ce conducătorii se tot dau jos unii pe alții.

ready made

„Cum vechiul tarif proteja numai stofele de calitate inferioară, el numai corespundea nouei situații pe care fabricile și-o creiase prin îmbunătățirea calităților ce fabricau până la imitarea perfectă a stofelor streine. Rezultatul schimbării a fost că, măsura în care streinătatea concura, a fost simțitor redusă în general, iar fabrica Dv. a avut posibilitatea, în cea de a doua jumătate a anului expirat, să-și poată alcătui un program mai mare de lucru, depărtându-se cu totul de la fabricarea articolelor țărănești și instalându-se pe o fabricație continuă de articole fine de modă.“

„Prejmar“, Societate Anonimă
pentru Industria Lânei, Prejmer,
Județul Brașov, *Darea de seamă*
a Consiliului de Administrație
și raportul cenzorilor prezentate
Adunării Generale a Acționarilor
din 26 februarie 1927

Horia BLIDARU

Unde cercetare nu e, nici inovare nu e. Dar cui îi trebuie?

România ocupă locul 48 în Indexul Global al Inovării pe 2021, fiind devansată de Ungaria și Bulgaria și Slovacia (clasate pe locurile 34, 35, respectiv 37). Pe prima poziție în clasamentul realizat de Organizația Mondială a Proprietății Intelectuale (OMPI) se află Elveția, urmată, în Top 10, de Suedia, SUA, Marea Britanie, Coreea de Sud, Olanda, Finlanda, Singapore, Danemarca și Germania.

În ultimul deceniu, Coreea de Sud a urcat de pe locul 10 pe 5, Franța de pe 22 pe 11, iar China de pe 14 pe 12.

Indexul creat în 2007 de OMPI – agenție a ONU – are la bază 80 de criterii, grupate în două categorii: mijloacele alocate inovării (în special infrastructură și capital uman) și rezultatele efective. Raportul organizației pe acest an, dat publicității la 20 septembrie, constată că investițiile în inovare au rezistat bine pandemiei, la nivel global. Documentul critică, însă, faptul că 31 de economii au performanțe sub așteptări în materie de investiții în inovație, între acestea aflându-se și trei state din UE (România, Grecia și Lituania).

În urmă cu o săptămână, un raport al Eurostat – forul statistic al UE – atrăgea atenția asupra alocării infime a României pentru cercetare și dezvoltare: numai 15 euro în medie pe cap de locuitor (ceea ce ne aruncă pe ultimul loc în UE), sub Bulgaria (21 de euro) și Ungaria (39 de euro). Topul european al bugetelor dedicate cercetării și dezvoltării este condus de Luxembourg (648 de euro/persoană), urmat de Danemarca (519 euro) și Germania (443 de euro). Media bugetului alocat de țările UE este de 225 de euro/locuitor, în creștere cu 22% în ultimul deceniu. Țările UE alocă, în prezent, 100 de miliarde de euro anual acestui sector.

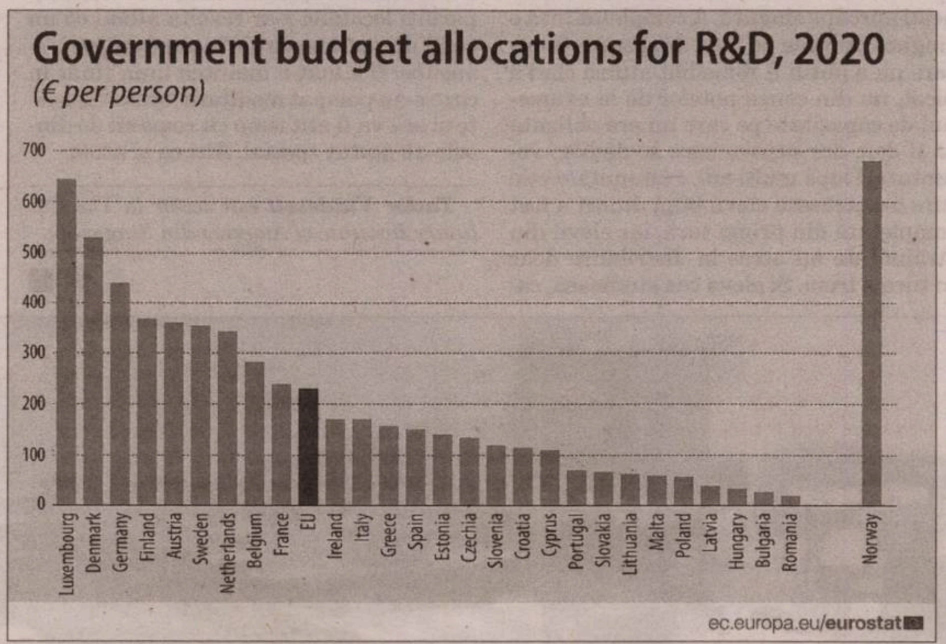

Government budget allocations for R&D, 2020

(€ per person)

ec.europa.eu/**eurostat**

România se află între puținele state membre care au redus alocarea guvernamentală: de la 17 euro/cetățean român, în 2010, la 15 euro anul trecut. În intervalul 2010-2020, spre comparație, Letonia și-a triplat bugetul pentru cercetare și dezvoltare, iar Grecia și Estonia l-au dublat.

Cu numai 0,31% din PIB pentru cercetare, România ocupă ultimul loc în UE, fiind întrecută de vecinele Ungaria (0,54%) și Bulgaria (0,56%). Media UE a fost în 2020 de 1,42%.

Eurostat indică, de asemenea, stagnarea în ultimii zece ani a cifrei personalului din cercetare și dezvoltare, sector în care lucrează numai 31.000 de români. În acest timp, la nivelul UE minus Marea Britanie, în intervalul 2012-2019, cifra angajaților din domeniu a crescut de la 2,3 milioane la 2,9 milioane de specialiști în 27 de state membre.

Spre exemplu, în Bulgaria, de la 16.000 de angajați s-a ajuns la 26.000, în Cehia de la 60.000 la 79.000, în Ungaria de la 35.000 la 57.000, iar în Grecia de la 37.000 la 54.000 de angajați în cercetare și dezvoltare. Cea mai spectaculoasă creștere de personal a înregistrat-o Germania, de la 591.000 la 734.000 de angajați în cercetare.

În ceea ce privește ecuația cercetare – dezvoltare – inovare, o platformă a statului belgian pentru sprijinirea investitorilor explică: cercetarea și dezvoltarea transformă banii în cunoaștere, în timp ce inovația transformă cunoașterea în oportunități de afaceri.

Temele astea nu se califică, însă, pentru agenda publică românească. Scuzați deranjul!

Horia Blidaru *este consilier politic la Parlamentul European.*

dosar DILEMA VECHE
Coordonator: Matei MARTIN

Cum se scrie istoria

Texte și opinii de:

- Mihaela CZOBOR-LUPP (profesor de teorie și filosofie politică, Carleton College, Minnesota)

„Memoria, încotro“

- Adrian CIOROIANU (istoric)

„Surprize în trecut și nostalgii în viitor“

- Bogdan JITEA (istoric)

„De la sincronism la protocronism în România lui Ceaușescu“

- Rocsana RUSIN (profesoară de istorie, Liceul „Nichita Stănescu“ din București)

„Istoria din școală“

- Bogdan CREȚU (istoric literar și scriitor)

„Cum se scrie istoria literaturii“

argument

Trecutul care nu trece

Cum se scrie istoria... Paul Veyne, cel de la care am împrumutat titlul acestui Dosar, propunea, în cartea sa din 1971, o reflecție interesantă despre rolul istoricului și despre metodă. Istoria e mai mult decît o consemnare a unor realități (obiective). Istoria înseamnă narațiune. Adică: intrigă, acțiune, momente semnificative și epiloguri. Adică: interpretare.

E o lecție pe care unele regimuri politice au învățat-o și se străduiesc s-o și aplice ca într-un soi de distopie. Al doilea război mondial e un episod care stîrnește în continuare controverse între istorici. Nu peste tot, însă. Pe alocuri, versiunea „oficială“ nu mai lasă loc de interpretări. Potrivit noii narațiuni promovate de guvernul de la Varșovia, polonezii sînt reprezentați doar ca victime și nu ca părtași la atrocitățile din cel de-al doilea război mondial. Noul naționalism polonez exclude atît autovictimizările, cît și orice sentiment de culpă al polonezilor de astăzi pentru ororile din trecut. Partidul „Lege și Justiție“ (PiS) a propus o lege care sancționează orice referire la complicitatea polonezilor la Holocaust. Polonezii nu mai pot fi acuzați că au participat la uciderea în masă a evreilor. Inițial, legea fusese concepută pentru a sancționa folosirea unor sintagme de genul „lagăr de exterminare polonez“ pentru lagărele de exterminare ca Auschwitz și Birkenau înființate pe teritoriul polonez ocupat de germani. Istorici precum Jan Tomasz Gros și Jan Grabowski au documentat însă, pe baza mărturiilor unor supraviețuitori, că numeroși polonezi, simpli cetățeni, au participat de bunăvoie, din convingere, la masacrul de la Jedwabne. Potrivit legii, nu doar cei doi istorici, ci chiar și martorii direcți ai masacrului ar putea fi sancționați contravențional sau chiar condamnați la pedepse de pînă la 3 ani de închisoare pentru atingere adusă demnității poloneze.

Și Vladimir Putin rescrie istoria, înfrumusețînd-o. Marele Război pentru Apărarea Patriei, cum e numit de ruși cel de-al doilea război mondial, e un element central al memoriei colective. Și un capitol revizitat – a se citi revizuit – al istoriei recente. Istoricii de azi urmăresc cu predilecție rolul hotărîtor pe care l-a avut URSS în înfrîngerea naziștilor. Ei trec sistematic cu vederea înrobirea țărilor din Europa de Est de către „glorioasa“ și „eliberatoarea“ Armată Roșie. Acest discurs de glorificare a Marelui Război pentru Apărarea Patriei, susținut și de președintele Putin, care publică articole de istorie chiar și în reviste occidentale onorabile, are drept rezultat implicit reabilitarea regimului stalinist. În urmă cu cîțiva ani, Rusia a adoptat o lege care interzice orice critică a acțiunii sovieticilor în timpul războiului. Această lege, menită să protejeze memoria războiului, și încercările de a epura istoria de ororile comise de tiran îi sînt utile lui Putin în demersul său revizionist. Cel care susține că prăbușirea URSS e cea mai cumplită catastrofă care a lovit Rusia are nevoie de această narațiune pentru a încerca să recupereze trecutul.

„Trecutul nu moare. Nici măcar n-a trecut“, scrie William Faulkner. Despre acest trecut care nu trece e vorba în acest Dosar. (**Matei Martin**)

Cititori, fiți ascultători! În fiecare joi, de la ora 18, la emisiunea Timpul prezent.
O dezbatere pornind de la Dosarul revistei Dilema veche, *moderată de Adela Greceanu și Matei Martin.*
Ne puteți asculta pe frecvențele Radio România Cultural sau online la www.radioromaniacultural.ro.

Mihaela CZOBOR-LUPP

Memoria, încotro?

„Folosirea justă a memoriei este una care servește o cauză dreaptă și nu una care reproduce trecutul pur și simplu.“

TZVETAN TODOROV,
Speranță și memorie

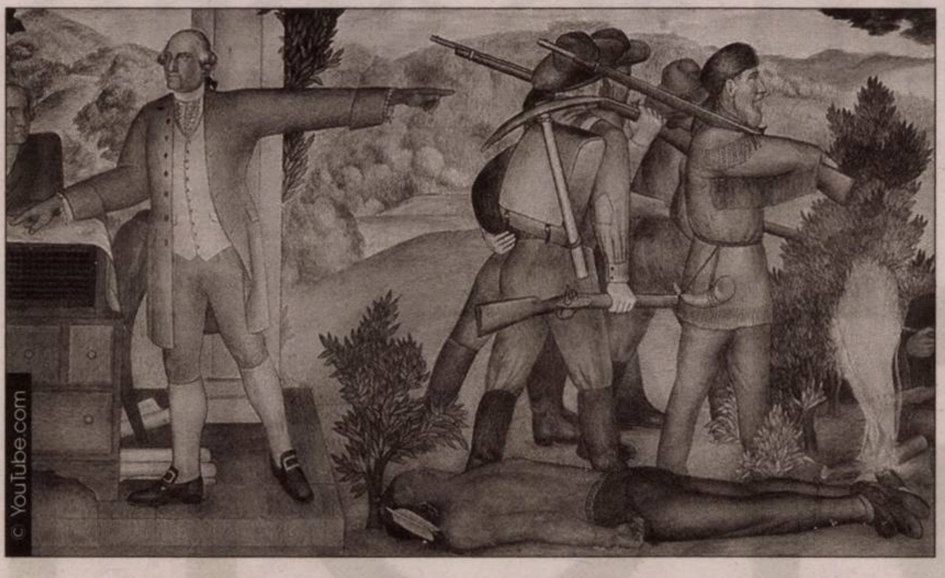

© YouTube.com

Statele Unite ale Americii sînt o țară cu o lungă tradiție democratică și liberală, în care respectul pentru libertatea individuală și pentru diversitate și-a găsit o solidă expresie politică. Pe de altă parte, așa acum observă Alexis de Tocqueville, există în societatea americană o puternică tendință de a reduce diversitatea la numitorul comun al unui singur set de idei și valori, pe care grupul social și politic dominant încearcă să îl impună asupra restului societății. John Stuart Mill a denumit această tendință a societății „tirania majorității“. De cîteva decenii, ea a luat în Statele Unite forma unei adînci polarizări și divizări sociale și politice, ce adaugă la inegalitatea socio-economică insularizarea ideologică a grupurilor precum și omogenizarea ideatică crescîndă în interiorul fiecărui grup în parte. Cerința este aceea de a separa în mod categoric ideile și opiniile unele de celelalte și de a filtra impuritățile prin exercitarea a ceea ce aș îndrăzni să numesc un fel de poliție ideologică. Ceea ce este tiranic aici este presiunea spre a elimina diferența și de a ignora, ba chiar de a șterge eventualele legături și intersecții dintre idei și abordări. O presiune ce se exercită atît dinspre stînga progresistă, cît și dinspre dreapta conservatoare.

De două decenii și mai bine, Statele Unite se află angajate într-un război cultural. Politica este văzută după modelul războiului. Societatea este în permanentă stare de asediu și vigilență. Identitatea socială și opinia politică sînt reduse la un act de identificare: pro sau contra vieții sau a dreptului de a alege (în dezbaterile despre avort); pro sau contra homosexualității; pro sau contra pornografiei, a rasismului, a libertății etc. Ceea ce îngrijorează aici sînt fanatismul, lipsa de toleranță și ideologizarea totală. O idee, o narațiune, o identitate, o memorie sînt reduse la o formulă și la un slogan, la un strigăt de luptă ori la un apel la mobilizare. Atît dreapta, cît și stînga americană suferă astăzi de incapacitatea de a percepe și angaja ideile în întreaga lor complexitate, cu generozitate și sensibilitate pentru diversitatea lor. Această inabilitate este cu atît mai gravă cu cît, așa cum aprecia Hannah Arendt, nu avem opinii, ci formăm opinii, prin discuția cu ceilalți, prin luarea în considerare chiar și a punctelor de vedere pe care nu le împărtășim.

Critica conservatoare a felului în care o parte considerabilă a stîngii americane abordează astăzi trecutul surprinde un adevăr și o realitate. Este vorba de un anumit activism și radicalism al acesteia ce tinde să simplifice trecutul, să-l igienizeze, să îl corecteze în conformitate cu un ideal de perfecțiune ce denaturează complexitatea istoriei și a motivațiilor umane. Recent, stînga americană a intensificat campania de reimaginare a unor simboluri instituționale și de evacuare din spațiul public a unor reprezentări artistice și artefacte ce sînt percepute ca fiind ofensatoare la adresa grupurilor marginalizate și oprimate. Asemenea încercări sînt cu atît mai nocive cu cît se petrec în școli. Școala nu trebuie să formeze ideologi, ci indivizi și mai ales cetățeni capabili să gîndească autonom și cu o adîncă înțelegere a contextului și nuanțelor, a complexității adevărului istoric și a caracterului sofisticat pe care adevăratele dezbateri de idei îl au... Un act ce necesită îndoială critică și reflecție, precum și încercarea de a-ți înțelege preopinenții și de a contribui la crearea unui mediu propice dialogului.

În chiar momentul în care scriu aceste rînduri, statuia generalului confederat Robert E. Lee este dată jos de pe soclul ei din Richmond, fosta capitală a Confederației în Războiul Civil american dintre Sudul susținător al sclaviei și Nordul aboliționist, fiind dusă într-un depozit, departe de spațiul public. Ceea ce mulți dintre conservatorii americani refuză să accepte este că actul de contestare și îndepărtare din spațiul public a acestor monumente este un act legitim de dreptate socială, în măsura în care el dezmembrează un mit al Sudului ce justifica sclavia și rasismul și redă spațiul politic și public celor subjugați, celor cărora demnitatea umană le-a fost confiscată. Acest proces, așa cum ne amintește James Baldwin, este dificil și dureros. El nu poate avea loc inițial decît într-o formă violentă, eruptivă, prin contestarea și refuzul unei istorii ce nu a fost pentru afro-americani nimic altceva decît „un jug insuportabil, o închisoare împuțită, un mormînt tot mai strîmt“ – toate metafore ce evocă invizibilitatea, aneantizarea, uciderea simbolică sau fizică a afro-americanilor. Urmele acestui trecut persistă astăzi în structurile instituționale și în cele ale vieții cotidiene, în modul în care spațiul public este construit, precum și în modul în care evocăm și comemorăm trecutul. Actul de dreptate socială necesită prin urmare o abordare critică a trecutului, un demers pe care mulți conservatori americani îl resping astăzi în numele unei nostalgice mitizări și idealizări a acestuia.

Karyn Olivier

© wikimedia commons

Tendința de a simplifica și radicaliza opiniile și abordările afectează astăzi și raportarea societății americane la propriul ei trecut, în mod deosebit în relație cu problema spinoasă a sclaviei și a rasismului endemic ce continuă să persiste în această țară. Uciderea, în mai anul trecut, cu sînge rece, de către un ofițer de poliție, a afro-americanului George Floyd a intensificat lupta progresistă din Statele Unite împotriva rasismului și pentru dreptate socială. O importantă parte a acestei lupte o reprezintă demersul stîngii de a recupera și nara o istorie a Sudului american care arată exploatarea dezumanizantă a sclavilor afro-americani. În ultimii ani acest demers a luat, printre altele, forma luptei pentru înlăturarea din spațiul public a multora dintre monumentele ce comemorează în statele din Sudul american eroismul și sacrificiul soldaților confederați.

De mai bine de doi ani, la un liceu din San Francisco, decizia consiliului de a distruge și ulterior doar de a acoperi o frescă din 1936 intitulată *Viața lui Washington* a generat intense dezbateri. Motivul este portretizarea sclaviei afro-americanilor și a violenței albilor împotriva populației americane indigene, aspecte ce ofensează minoritățile în cauză. Ironia este că pictorul, Victor Arnautoff, membru al Partidului Comunist, nu îl plasează în multe dintre imagini pe George Washington în centru, ci pe sclavii afro-americani, pe indigeni și, în general, pe oamenii de rînd. Intenția era clar progresistă: Arnautoff critica aici societatea timpului și istoria americană, plasînd în centrul atenției privitorului clasele oprimate, adevărații agenți ai istoriei, și suferința lor. Fresca lui Arnautoff coincide în intenție cu stînga americană contemporană. Din păcate, acest aspect le scapă celor care aleg să judece dintr-o perspectivă ideologică îngustă. Astfel, din modul în care judecăm trecutul dispare efortul de a înțelege opera artistică în contextul ei social, politic și cultural.

Recent, Universitatea din Kentucky a fost dată în judecată de către studenți pe motiv că o frescă din 1934 arată imagini (ofensatoare) ale sclavilor afro-americani. Printre cei care s-au opus acestei cerințe a fost și artista de culoare Karyn Olivier, care a fost comisionată de către universitate în 2018 să picteze o nouă frescă drept răspuns la cea inițială din 1934. Motivul, explică Olivier, este acela că propria ei creație nu are sens decît în relație cu fresca inițială. După cum ne amintește Edward Said, este imposibil să disociezi istoriile celor subjugați și ale asupritorilor, memoriile și vocile lor se întrepătrund unele cu celelalte, o complexitate și o pluralitate ce decid sensul istoriei. Din păcate, acest aspect le scapă celor care, în numele corectitudinii politice, cer eradicarea frescei din 1934. Exemplele ar putea continua, dar mă opresc aici.

Memoria este esențială atît pentru construirea identității individuale, cît și a celei colective. Ceea ce stînga americană uită astăzi, în radicalismul ei, este faptul că, după cum bine remarcă același Said, o societate are obligația de a crea nu numai spații de luptă, de rezistență și contestație, ci și spații de coexistență, în care comunitatea este reinstaurată și, într-o anumită măsură, reconciliată cu propriul ei trecut. Pe de altă parte, ceea ce dreapta americană uită astăzi, în orbirea ei ideologică, este că excesul comemorativ și mitizarea trecutului pot distruge de asemenea șansele conviețuirii în societăți marcate de violență și amintiri traumatizante.

Acum cîțiva ani, *New York Times* a publicat proiectul jurnalistic „1619“ (anul în care au fost aduși primii sclavi în Virginia). Intenția (progresistă și critică) a fost de a arăta că adevăratul act de întemeiere al acestei țări nu este cel al Revoluției Americane, un act revoluționar de eliberare, ci un act de nedreptate și subjugare. Ca răspuns, dreapta conservatoare a inițiat proiectul „1776“, de reabilitare a părinților fondatori americani. Din păcate, ambele părți, în această dezbatere, continuă să simplifice istoria, să o judece în mod absolut, fie ca obiect de contestație, fie ca unul de venerație. Adevărul este că, în societăți marcate de amintiri traumatizante (și care societăți nu se află în această situație?), posibilitatea conviețuirii necesită deopotrivă abilitatea de a găsi valoare în trecut și de a afla o sursă de inspirație în el, și puterea de a-l contesta și demitiza, de a critica trecutul în numele viitorului și al speranței într-o societate mai dreaptă.

***Mihaela Czobor-Lupp** predă teorie și filosofie politică la Carleton College. Cea mai recentă carte publicată e* Imagination in Politics: Freedom or Domination? *(Lexington Books, 2014).*

Adrian CIOROIANU

Surprize în trecut și nostalgii în viitor

de ce Istoria ne învață calmul, chiar dacă vorbim despre rock, Biserică sau mariaje *gay*

Farmecul cel mare al epocii noastre constă în faptul că se întîmplă (și sînt pe cale de a se întîmpla) lucruri pe care nu numai că nu le-am fi așteptat, dar chiar le-am fi crezut de-a dreptul imposibile. Spun „farmec“, deși știu că unii vor ridica din sprîncene – nu e rău, uimirea intrigată duce cunoașterea mai departe! Cunoaștere care include – desigur – și scrierea Istoriei.

Phoenix

© wikimedia commons

Toate-au fost, la timpul lor, ceva exagerat

În luna august a.c., am fost invitat la Festivalul de film istoric de la Rîșnov/Brașov, pentru o dezbatere și cîteva întîlniri cu studentele/studenții. Într-o discuție relaxată, am fost întrebat ce cred despre căsătoriile *gay*. N-a fost o întrebare inedită; în ultimii ani, într-o formă sau alta, mi s-a mai pus, în România, dar și în Franța.

În anul în care eu m-am născut (1967), pe continentul Europa, ca și în țara, regimul, contextul în care eu m-am născut, eventualitatea căsătoriei dintre un bărbat și un altul, sau dintre o femeie și altă femeie, era nu nulă – ci de negîndit. Bunicilor mei, ideea unei căsătorii homosexuale într-o primărie li s-ar fi părut nu o glumă – ci o *imposibilitate* pură, pentru că oamenii, condiționați de timp & spațiu, rareori pot gîndi dincolo de locul și de era lor. Imaginați-vă pe voi înșivă în anul 1885, întrebîndu-l pe Mihai Eminescu ce-ar crede despre doi bărbați căsătoriți între ei. Sau imaginați-vă că sînteți în anul 1938 și îl întrebați pe Nicolae Iorga ce zice de ideea ca două femei să se mărite una cu alta! Iată, deci, două genii – dar, cred, ambii ar fi putut fi încuiați, în anii lor, cu astfel de întrebări (în acest binom, eu aș paria pe un răspuns mai calm de la Iorga, nu de la Eminescu).

Să gîndim puțin la Istoria din spatele nostru. Acum 300 de ani, o femeie divorțată (mai bine zis, *lăsată* de soț) era suspectă. Acum 100 de ani, puține erau femeile din România rurală care făceau întreruperi de sarcină; practica exista, se petreceau avorturi (satul românesc era mai tolerant decît ați crede! – sau depinde cu ce-l compari, vezi Afganistanul azi), dar, în mare, o *nemăritată* care făcea asta clar devenea ținta bîrfelor, iar *cota* ei, în satul respectiv, scădea. Sau: acum plus/minus 50 de ani, tinere românce născute în mediul rural, educate apoi la oraș și devenite salariate, încă ezitau, totuși, să fumeze în fața taților lor (tați care, unii, fumau copios – dar în a căror concepție femeile și tutunul nu rimau!). Sau: gîndiți-vă la primele femei europene care au purtat pantaloni – au scandalizat! Gîndiți-vă la primele femei albe din SUA care au mers de mînă cu un bărbat negru sau la prima femeie de culoare care a ieșit la dans cu un WASP... Toți au scandalizat, la vremea lor. S-a oprit lumea din tranziție? Nu.

Vi se pare că diferența dintre româncele fumătoare din 1970 și homosexualii din 2020 este una ontologică? Poate, dar Istoria ne calmează: 50 de ani contează mult în viața generațiilor în curs, dar cinci decenii sînt insignifiante la scara Istoriei.

Acum, toate aceste cutezanțe de altădată par banale. Așa va fi și cu actualele cutezanțe sau contestări. Trupa Phoenix avea, în 1967, aceste superbe și simple versuri: „Toate-au fost, la timpul lor, ceva exagerat / Anii au trecut în zbor și lumea le-a uitat“. O incredibilă filozofie istorică se ascunde în aceste strofe.

Desigur, există un revers al medaliei

Pe de altă parte, ca profesionist al Istoriei, mi se pare în egală măsură aberantă ideea de a cere modernizare peste noapte din partea unor instituții care, prin logica lor, sînt conservatoare. Istoria ne învață că, de exemplu, Biserica (oricare ar fi ea) nu poate fi forțată; în timp, toate Bisericile s-au adaptat la mersul societății – dar, repet, *în timp*. Chiar dacă, admit, Istoria se grăbește, ideea unora de a accelera *update*-ul Bisericii va avea exact efectul opus. Pretenția unor *neo-iacobini* ca Biserica să sprijine de mîine contracepția sau avortul sau mariajele *gay* sau prezervativul etc. nu e numai absurdă, ci se va întoarce împotriva înseși ideii de evoluție.

În aprilie 2020, cînd Guvernul țării a propus ca preoții să stea izolați în biserici, iar polițiștii să ducă pe străzi lumina Învierii (!), aparent nimeni nu și-a dat seama ce cutie a Pandorei se deschide. Printr-un act oficial, au fost legitimate toate protestele opuse Guvernului și politicilor oficiale antipandemie. Există oameni care cred că BOR (general vorbind) este cea care sprijină campania antivaccin etc. Dar, peste 50 de ani, am bănuiala că istoricii viitorului își vor da seama că, de fapt, astfel de idei crețe (precum lumina Paștelui adusă cu mașina Poliției...) au sporit temporar susținătorii unui arhiepiscop intransigent, să zicem Teodosie al Tomisului, care e parte dintr-o serioasă confruntare (geopolitică?) din interiorul Bisericii Ortodoxe Române. Ca istoric, după aproape un secol de *patriarhat românesc*, pot s-o spun: în Biserica Ortodoxă Română există o tendință națională și pro-europeană, relaxată în raport/față de greco-catolici, catolici, protestanți ș.a. (Patriarhul Daniel, ca și precedenții, face parte din această familie spirituală), după cum există o altă tendință, opusă Occidentului, rebelă în interiorul BOR și admirativă față de ortodoxia politică promovată de unele state din estul României...

Rezum: cine critică BOR că nu susține schimbarea de sex (să zicem) face o dublă greșeală. Pe de o parte, susține o aberație (nu poți cere unei instituții prin esența ei conservatoare să devină un ONG în vîrful revoluțiilor din societate), iar pe de altă parte, la orice atac la adresa conducerii BOR e de văzut *cui prodest / cui folosește*. Aici ar fi mult de discutat, nu e subiectul acestui text, doar vă propun să reflectați.

Nu homosexualii sînt miza – și nici Bisericile

În fine, mai cred că desfășurarea, ca și scrierea Istoriei sînt, prin esența lor, un fenomen ciclic. Nu vreau să insist neapărat asupra homosexualității – deși ea este, paradoxal, un bun indicator.

Să ne înțelegem: acum cca 13.000 de ani a avut loc cea mai mare revoluție din istoria umanității – *marea revoluție neolitică*, prin care oamenii au început să domesticească animale și să cultive plante înainte sălbatice. Această relativă abundență de proteine & vegetale a permis treptat sedentarizarea. Cel puțin patru fenomene au decurs din apariția primelor cvasilocalități: apariția *epidemiilor* (dat fiind că oamenii se adunau, mai mulți, pe un spațiu limitat/îngrădit), apariția *culturii* (migratorii & vînătorii-culegători aveau *arta* lor, dar abia sedentarii au căpătat tihna pentru necropole, monumente etc.), apariția *homosexualității* „moderne“ (toate primatele au instincte *homo*, dar comunitățile familial-tribale de vînători-culegători, se crede, le respingeau mai drastic decît cei din satele sedentarizate) și apariția... *cariilor* – care provin, pare-se, din consumul de carbohidrați, precum pîinea din grîu rîșnit etc. Apoi, vreme de secole, homosexualitatea a avut propria ei istorie, ilustrativă pentru ideea mea de ciclicitate – de exemplu, în Grecia anului 400 î.Hr. era mai ușor să fii *gay* decît în Franța anului 1400 d.Hr. sau decît în Germania anului 1940. Cum spuneam: istoria nu se repetă, dar există cicluri și cicluri. Dacă noi devenim azi toleranți față de ceva, nimic nu garantează că, peste decenii sau secole, nu va urma o epocă a unor neo-Inchiziții etc.

Istoria la timpul viitor

Cred că, în fața noastră, la două sau trei decenii în viitor, va urma o revoluție (post-umană?) de o amploare fără precedent. În acest moment scriu un roman, în care această schimbare (o cred epocală, similară cu revoluția neolitică de acum 13.000 de ani) poartă numele de BIANCA: *biotehnologii, inteligențe artificiale, nanotehnologii, alternative cognitive* etc. Imaginați-vă cum oare se va scrie Istoria cînd istoriografia va încăpea pe mîna unei generații cu un IQ crescut brusc prin editare genetică. Personal, cred că aceasta este autentica, azi, confruntare mondială: care putere va ajunge (prin gene „îmbunătățite“) să producă o primă generație *de genii*. Geniile – ne arată Istoria – pot fi deseori benefice și tot deseori mai egoiste decît noi, restul. Cum oare se va scrie Istoria viitorului, ca un posibil vals printre astfel de minți cu super-IQ, ca să nu mai amintesc despre posibilitatea unei viitoare Istorii scrise de o inteligență artificială?

Vi se pare scenariu SF? Eu aș zice să nu pariați pe această imposibilitate.

Istoria ne arată că „de negîndit“-ul de ieri are, uneori, curiosul obicei de a deveni banalul de mîine. „Toate sînt la modă acum / Și tot exagerat / Timpul trece ca un fum / Și tot va fi uitat! Da, da! Nu, nu!“

Cei de la Phoenix aveau dreptate.

***Adrian Cioroianu** este istoric. Manager interimar al Bibliotecii Naționale a României.*

Președintele rus Vladimir Putin a vrut să le țină o lecție de istorie unor elevi din Vladivostok, despre o bătălie din secolul al XVIII-lea, dar, în cele din urmă, el a fost cel instruit, scrie *The Moscow Times*. „Istoria nu este doar o materie interesantă și importantă, ci și fundația tuturor cunoștințelor umaniste“, le-a spus Putin elevilor. Lecția a fost și televizată, iar în timpul ei, șeful statului a descris bătălia de la Poltava din 1709 în care Petru cel Mare a obținut o victorie decisivă împotriva Imperiului Suedez.

Vladimir Putin a spus că bătălia a avut loc în timpul Războiului de 7 ani, însă a fost corectat rapid de elevul Nikanor Tolstîh, care i-a atras atenția că lupta a avut loc, de fapt, în timpul Marelui Război al Nordului, și că acesta a avut loc între 1700 și 1721. „Da, bineînțeles, 21 de ani“, a răspuns Putin, încercând să salveze aparențele.

Mai apoi, dirigintele elevului l-ar fi certat pe acesta pentru „obrăznicia“ de a-l corecta pe președintele rus cu privire la cunoștințele sale de istorie militară. A doua zi, întrebat despre incident, purtătorul de cuvînt al Kremlinului a spus că este „în dezacord complet“ cu opinia dirigintelui că băiatul a dat dovadă de obrăznicie. „Sîntem convinși că nimeni nu îl va exmatricula pe acest copil, mai ales că este vorba de un copil atît de talentat și cu cunoștințe“, a spus oficialul, garantînd că elevul Tolstîh se va alege doar cu o amintire frumoasă de la vizita președintelui.

(sursa: rfi.ro)

Bogdan JITEA

De la sincronism la protocronism în România lui Ceaușescu

Marea dezbatere tradiționalism vs. modernism a însoțit întregul proces de construcție națională a României. După cel de-al doilea război mondial, forța nivelatoare a colosului sovietic a pus în surdină acest clivaj cultural. Curentele de gîndire tradiționaliste, covîrșitor atașate dreptei politice, erau compromise în urma sucombării Vechiului Regim, în timp ce sincronizarea cu Occidentul era exclusă de noul context geopolitic. În consecință, pentru mai mult de un deceniu, soluția impusă din exterior a fost cea a modernizării după model sovietic.

Mihai Viteazul (regia: Sergiu Nicolaescu)

Cu toate acestea, cele două curente au continuat într-o formă mocnită să scindeze viața intelectuală din România comunistă. Așa că, în momentul în care conducerea comunistă de la București a devenit suficient de încrezătoare în forțele proprii și a inițiat procesul de emancipare de sub tutela inhibatoare a Moscovei, cea de-a treia cale este abandonată și se revine iar la vechea dezbatere între autohtoniști – sau indigeniști, cum le spune Katherine Verdery – și sincroniști. Deschiderea reală a regimului spre colaborarea cu statele capitaliste și reluarea contactelor intelectuale cu spațiul occidental vor face ca balanța să se încline spre cei din urmă. În literatură, în artele plastice, în cinematografie, dar și în istoriografie se impun cu precădere tendințele și curentele occidentale. Lucian Boia povestește cum tinerii istorici români, printre care se număra și el în acea perioadă, se apropie de noua istorie franceză, așa-numita „școală de la *Annales*“, care prin accentul pe structuri, pe durata lungă a istoriei și pe fenomenele de masă avea mult mai multe afinități cu interpretarea marxistă asupra trecutului. În această direcție a deschiderii culturale operată pentru o perioadă foarte scurtă de timp, de doar cîțiva ani, se înscriu și primele filme din cadrul proiectului ceaușist al „epopeii naționale cinematografice“ – un adevărat tratat vizual de istorie națională – care sînt coproducții cu Occidentul: *Dacii* (1967, regia: Sergiu Nicolaescu), cu o firmă din Franța, și *Columna* (1968, regia: Mircea Drăgan), cu parteneri din RFG. Flirtul regimului cu Occidentul este însă de scurtă durată și treptat, la început aproape imperceptibil, punțile de legătură sînt iarăși tăiate. Astfel că următoarea superproducție din ciclul de filme istorice, *Mihai Viteazul* (1971, regia: Sergiu Nicolaescu), este realizată la cererea expresă a lui Nicolae Ceaușescu în integralitate de România, deși inițial se agrease o colaborare cu parteneri americani. Replierea ideologică a regimului într-o carapace izolaționistă, clamînd respingerea „influențelor nesănătoase“ de afară, este consfințită de adoptarea așa-ziselor teze din iulie 1971, în urma unui discurs ținut de Ceaușescu în cadrul Comitetului Executiv al PCR. Printre cele rostite cu acest prilej se află și următorul îndemn pe care îl consider momentul revirimentului autohtonismului în cultura română, în varianta sa cea mai agresivă și mai radicală, cea a protocronismului: „A devenit un obicei nu prea bun, tovarăși, de a privi numai spre ceea ce se face în altă parte, în străinătate, de a apela pentru orice la import. Aceasta arată că există și o anumită concepție de a considera că tot ce este străin este mai bun, o anumită – hai să-i zicem – ploconire față de ceea ce este străin și mai cu seamă față de ceea ce este produs în Occident, fie că e bun, fie că e rău“.

Prin protocronism se produce o inversare a locului culturii române, trecută brusc de la periferie în centrul marilor civilizații ale lumii.

Protocronismul, cu etimologia din termenii grecești *„proto-chronos“* – primul în timp, a fost brevetat de un critic literar, fost deținut politic cu un trecut afiliat ideologic la dreapta tradiționalistă. În articolul său din 1974 publicat în revista *Secolul 20* cu titlul de „Protocronismul românesc“, Edgar Papu susține că „una din dominantele trăsături definitorii ale literaturii noastre în context universal este protocronismul“. Respinge apropierea formelor occidentale – așa-numitul sincronism – ca fiind o simplă imitație urmărită obsesiv și postulează anticiparea culturală românească în context universal. Prin protocronism se produce o inversare a locului culturii române, trecută brusc de la periferie în centrul marilor civilizații ale lumii. Mania protocronistă pornește de la literatură și infestează viața intelectuală, găsindu-și un teren fertil în istoriografie. Instrumentalizarea politică a discursului istoric devine normă în România ceaușistă, cu scopul legitimării regimului prin racordul la un trecut național mitizat și dominat de cîteva teme mari care traversează ca un fir roșu întreaga istorie națională: originile și continuitatea poporului român, suveranitatea și unitatea națională, ubicuitatea inamicilor interni și externi și imaginea paternalistă a Conducătorului omnipotent în jurul căruia se creează un front comun al întregului popor. Îndeosebi această ultimă idee era pe placul lui Ceaușescu, care se exprimă la un moment dat chiar pentru un „front al istoricilor“. Paroxismul protocronismului în istoriografie este atins cu ocazia aniversării a „2050 ani de la crearea primului stat dac centralizat și independent sub mărețul rege get Burebista“, legată de regim de organizarea celui de-al XV-lea Congres Internațional de Științe Istorice desfășurat la București între 10 și 17 august 1980. Burebista îi oferea lui Ceaușescu legitimarea supremă, imaginarea contemporană a statului regelui get (unitar, centralizat, autoritar, respectat de „ceilalți“) semănînd frapant cu proiectul politic al dictatorului comunist. În filmul comandat cu această ocazie și realizat după un scenariu scris de Mihnea Gheorghiu, președintele Academiei de Științe Sociale și Politice, prin elementele de decor se sugerează legături chiar mai vechi decît cele dacice. Astfel, în sala tronului regelui apare o replică de mari dimensiuni a Gînditorului de la Hamangia, iar în scena finală, figura lui Burebista se identifică cu profilul Sfinxului din Bucegi. Conducătorul providențial vine astfel de dincolo de istorie, făcînd corp comun cu elementele primordiale ale unei Românii eterne și imuabile.

Moda aniversărilor istorice care aveau rolul de a sugera vechimea și uneori preeminența împlinirilor românești în context universal se impune, ducînd la situații hilare precum cea din anul 1987, amintită de Felix Velimirovici în cartea sa despre istorie și istorici în România comunistă, cînd se aniversează concomitent 475 de ani de la înscăunarea lui Neagoe Basarab, 125 de ani de la deschiderea primei adunări legislative unice a României, 225 de ani de la înființarea primelor regimente grănicerești în „Țara Românească Transilvania“ și multe altele. De-a lungul ultimului deceniu ceaușist, istoriografia ajunge să fie principalul cîmp de bătălie politică purtată în special cu Ungaria vecină. În acest sens, individualitatea istorică a celor trei principate este estompată intenționat, pentru a lăsa senzația unei Românii eterne și unitare, separate vremelnic de vitregiile politice. În limbajul oficial, Moldova devine Țara Românească Moldova, Valahia e numită Țara Românească Muntenia și, cum am văzut mai sus, Transilvania se transformă în Țara Românească Transilvania. Istoria ultimei provincii este rescrisă radical pentru a servi scopurilor politice și a fi integrată în narativa oficială care are ca piatră unghiulară demonstrarea continuității românilor în arcul intracarpatic. Clasa conducătoare a maghiarilor este treptat repudiată din evocarea trecutului Transilvaniei, discursul istoric axîndu-se pe aportul românesc, cu insistență pe categoria socială a țărănimii din rîndurile căreia făceau parte majoritatea covîrșitoare a românilor ardeleni. Sînt scose în evidență răscoalele țărănești ridicate la rangul de adevărate revoluții, precum răscoala de la Bobîlna din 1437. Respectînd paradigma protocronistă în care istoriografia românească se afundă din ce în ce mai adînc în ultima fază a regimului Ceaușescu, răscoala lui Horea, Cloșca și Crișan devine precursoare a Revoluției franceze, anticipînd-o și chiar enunțînd principii mai generoase și mai progresiste decît aceasta.

Tezele istoriografice oficiale propagate de principalele centre propagandistice ale regimului, Institutul de Studii Istorice și Social Politice care-l are director pe Ion Popescu-Puțuri, Academia de Științe Sociale și Politice condusă de Mihnea Gheorghiu, Centrul de Studii și Cercetări de Istorie și Teorie Militară avîndu-l la cîrmă pe Ilie Ceaușescu, fratele dictatorului comunist, și, nu în ultimul rînd, Secția de Propagandă a CC al PCR, formau discursul istoric ambiental aplicat apoi la toate nivelurile, de la cel al literaturii pentru copii, al benzilor desenate, al manualelor școlare, pînă la arta plastică, cinematografie sau curricula universitară. Cu toate acestea, au rămas și oaze ale sincronismului în istoriografia română, cultivate în special de istorici refugiați în mediul universitar sau în ceea ce mai rămăsese din autonomia institutelor de cercetare, printre ei numărîndu-se Lucian Boia, Pompiliu Teodor, Șerban Papacostea, Vlad Georgescu (pînă în 1979, cînd pleacă definitiv în SUA) sau Alexandru Zub, ca să menționez doar cîteva dintre personalitățile cele mai importante.

Căderea regimului Ceaușescu nu a însemnat automat renunțarea la vulgata istoriografiei sale. O parte din temele majore au fost reciclate și diseminate de figurile defunctului regim, brusc reconvertite la noul context sociopolitic, cu rezultate dintre cele mai nocive pentru procesul de resincronizare la lumea occidentală. Și în prezent protocronismul rezidual continuă să polueze discursul public, alimentînd resentimentele antioccidentale și vehiculînd o imagine profund distorsionată și narcisistă a istoriei naționale.

***Bogdan Jitea** este istoric. Recent a publicat volumul* Cinema în RSR. Conformism și disidență în industria ceaușistă de film *(Editura Polirom, 2021.)*

Rocsana RUSIN

Istoria din școală

A preda istorie devine o sarcină tot mai complicată în contextul unui dezinteres al societății nu numai față de această disciplină, cît față de cunoaștere în general. Profesorii de istorie se văd nevoiți să răspundă unei întrebări care acum o sută de ani ar fi trecut drept o îndrăzneală fără margini: „La ce îmi trebuie mie istorie?“. Și nici măcar nu este o întrebare adresată cu scopul de a înțelege importanța cunoașterii istoriei, ci mai degrabă pentru a afla de ce trebuie să se chinuie elevul să rețină ceva. Mai mult ca niciodată, o disciplină care trebuie să trezească și să cultive curiozitatea a ajuns să-i obosească și să-i plictisească pe copii. Nu în toate situațiile se întîmplă așa, dar temperatura medie asta ne indică.

Se conturează tot mai mult ideea că programa școlară trebuie să livreze conținut și cunoștințe în acord cu cerințele și nevoile societății, că trebuie să îi învețe pe copii lucruri practice, de pildă cum să devină antreprenori. Programa școlară în vigoare oferă conținuturile respective, dar cel care imprimă ritmul și calitatea actului educațional rămîne profesorul, care are toată libertatea să folosească sau nu manualul, de cele mai multe ori perimat, să recomande și să folosească o bibliografie care să-i susțină predarea. Profesorul poate să construiască o oră densă, antrenantă sau poate să o ruineze trimițîndu-i pe copii să copieze lecția din manual, iar acest lucru încă se întîmplă în școala românească.

Un elev de clasa a unsprezecea are la dispoziție un manual de istorie, editat în 2006, pentru a învăța despre procesul de integrare europeană. Dacă profesorul nu spune mai mult decît manualul, elevul riscă să nu afle că România este în Uniunea Europeană din 2007. La fel e și cu dinamica instituțiilor europene. Examenul de titularizare în învățămînt este structurat de așa manieră încît o cunoaștere temeinică a cîtorva manuale de liceu îți asigură o notă foarte bună. Dacă profesorul trebuie să știe bine manualul și atît, atunci care mai e rolul lui la catedră? Anvergura intelectuală a unui cadru didactic nu se construiește pe baza manualului de la clasă.

Examenul de bacalaureat transformă istoria într-o disciplină irelevantă, în loc să fie un exercițiu care să probeze o gîndire cît de cît matură. Un elev care susține proba de istorie la bacalaureat a parcurs patru ani de liceu, studiind de la două pînă la cinci ore de istorie săptămînal. Materia pe care o are de învățat pentru bacalaureat este cea de clasa a douăsprezecea, istoria românilor, și două lecții pe care le-a făcut în anii anteriori. Este o disproporție semnificativă între anii de studiu și materia pe baza căreia este evaluat la finalul liceului. Cum să construiești o viziune de ansamblu asupra istoriei atîta vreme cît decupezi istoria românilor din contextul universal? Cum să faci patru ani de științe umaniste, iar la final să susții un examen al maturității în care nu se regăsesc Umanismul, Renașterea, marile religii sau Revoluția franceză?

Cum să construiești o viziune de ansamblu asupra istoriei atîta vreme cît decupezi istoria românilor din contextul universal?

Și, mai departe, mulți dintre ei merg către facultăți de profil fără să fie neapărat călăuziți de dorința cunoașterii. Investițiile în cercetare, în România, sînt cel puțin insuficiente, iar istoria este o disciplină care suferă la acest capitol. Așadar, pe de o parte se degradează statutul și importanța istoriei prin grija pe care statul nu o are, iar pe de altă parte facultățile de profil au renunțat la examenul de admitere suplimentînd numărul studenților. Unde încadrezi pe piața muncii atît de mulți absolvenți de istorie, într-o țară care nu pune la loc de cinste cunoașterea? Din păcate, mulți dintre ei găsesc un loc comod și sigur în învățămînt după ce au promovat un examen de titularizare, dar nu sînt convinși și nici conștienți de impactul pe care îl pot avea asupra unor tineri în plină formare. Din această dilemă nu putem ieși.

Dacă ar fi să judecăm strict pe baza programei de examen, un elev de liceu din România ar trebui să știe după patru ani istoria românilor, adică mai puțin de jumătate din toată istoria pe care o studiază. Examenul este ridicol de simplu și poate fi promovat chiar dacă nu înveți nici măcar istoria românilor, ci doar pe baza întrebărilor pe text. Singurul impediment în acest caz este analfabetismul funcțional care este o rană deschisă, din ce în ce mai extinsă. Istoria are și neajunsul de a fi o disciplină care nu poate să-ți ofere satisfacții materiale imediate, așa cum generația de acum reclamă tot mai mult, astfel încît să-i convingi pe copii cît este de important să aibă repere a devenit o adevărată provocare.

***Rocsana Rusin** predă istoria la Liceul „Nichita Stănescu“ din București.*

Istoria unei istorii: manualul franco-german

E un proiect deocamdată unic ce ar putea deveni un model sau măcar o sursă de inspirație la nivel european. Căci fără reconciliere nu putem avea nici unitate.

În ianuarie 2003 a avut loc la Berlin un summit franco-german pentru a celebra cea de-a patruzecea aniversare a Tratatului de la Élysée. Cu ocazia acestui summit a fost convocată o adunare parlamentară a tinerilor formată din elevi de liceu din Franța și din Germania. Printre dorințele exprimate atunci s-a numărat și publicarea unui manual de istorie comun. Această revendicare, stipulată în declarația finală a adunării parlamentare, a fost preluată de Jacques Chirac și de Gerhard Schröder, care au decis să o implementeze.

Astfel a fost înființată o comisie științifică paritară, formată din specialiști francezi și germani, care a elaborat programa comună. O misiune complicată, căci, dincolo de voința politică existentă în ambele țări, mai trebuiau întrunite și condițiile administrative astfel încît elevii germani și francezi din clasele terminale să poată promova examenul de *Abitur,* respectiv bacalaureatul la istorie pe baza materiei comune. În plus, cum, în Germania, educația nu e un domeniu federal, ci local, a fost nevoie de negocieri suplimentare ca să se atingă consensul la nivelul celor 16 landuri pentru a putea valida programa.

Primul volum, destinat claselor terminale, urmărește istoria Europei și a lumii după 1945. În multe privințe, germanii și francezii aveau de spus același lucru și nu a fost greu să se găsească un ton comun pentru a spune o istorie comună. Capitolul despre memoria celui de-al doilea război mondial nu a trezit nici o tensiune. În schimb, un subiect sensibil a fost cel legat de rolul Statelor Unite în Europa și în lume. Istoricii francezi, marcați probabil de anumite sensibilități „gaulliste“, s-au grăbit să denunțe ambițiile de hiperputere ale Americii și riscurile imperialismului cultural american. Germanii, mai degrabă pro-atlantiști, au văzut în această critică o judecată de valoare antiamericană: ei și-ar fi dorit să prezinte SUA drept campioni ai libertății și ai democrației subliniind rolul pe care l-au jucat americanii în reconstrucția Germaniei și în lupta anticomunistă din RDG. Comunismul însuși a stîrnit polemici: avînd experiența nemijlocită a vieții în sistemul sovietic din RDG, germanii nu au nici o ezitare în a condamna regimul comunist. Francezii, în schimb, sînt mai reticenți pentru că Partidul Comunist este profund înscris în istoria stîngii franceze. Dar, pînă la urmă, și aceste obstacole de natură ideologică au fost depășite.

Histoire/Geschichte
Europa und die Welt seit 1945
Nathan
Klett

În cele din urmă, comitetul a ales un tandem editorial format din doi editori cu lungă experiență în publicarea de manuale: Nathan și Klett.

Apariția manualului comun de istorie a stîrnit polemici pasionante despre istoriografie și despre cum ar trebui predată istoria. Manualul însuși a fost privit cînd cu admirație, cînd cu suspiciune. I s-a reproșat, pe nedrept, că ar fi un manual „oficial“ franco-german – deși el nu reprezintă o versiune comună „oficială“ a istoriei, ci vine în completarea manualelor de istorie „naționale“. Și nu e nici o istorie a relațiilor franco-germane, ci un manual franco-german de istorie – o nuanță ce a scăpat unora dintre critici. I s-a mai reproșat, în fine, de către istoricul polonez Wojciech Roszkowski, că prezintă o perspectivă unică (mai exact, bilaterală) asupra istoriei postbelice din care lipsește contribuția țărilor din Estul Europei.

(Sursa: cairn.info)

Bogdan CREȚU

Cum se scrie și se rescrie istoria literaturii

Ca orice tentativă de narativizare a trecutului, de primenire a tradiției și de administrare a memoriei culturale, și istoria literaturii implică un accentuat interes ideologic. Nu e vorba aici de subiectivitatea inerentă oricărui scenariu critic, ci de scrutarea trecutului dintr-un unghi ideologic explicit. Sînt truisme adesea ignorate. Neînțelegerea provine din naivitatea receptării acestor sinteze: ele sînt adesea asumate comunitar, în special în școală, ca niște ilustrări ale adevărului absolut, sînt răsfolosite cu o rîvnă didactică (pentru că un istoric literar citește tot ce e de citit în locul nostru), uitîndu-se că ceea ce este plauzibil, necesar, provocator, în fine, reprezentativ într-o anumită epocă nu are cum să își păstreze nealterată puterea de convingere și în alta. Or, în cultura română, cele cîteva istorii ale literaturii au devenit adevărate obiecte de cult. De departe, cea a lui G. Călinescu a exercitat o influență enormă (încă o mai exercită), dar și aceea a lui E. Lovinescu a fixat locul scriitorilor interbelici în ierarhii. Ambele au influențat decisiv nu numai canonul estetic, ci și pe cel didactic.

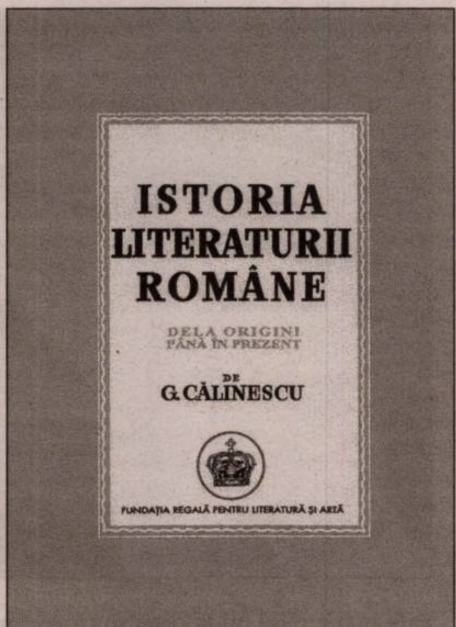

Ca specie a genului critic, istoria literaturii aparține, în Occident, finalului de secol XVIII, dar mai ales secolului al XIX-lea, cu unele prelungiri în prima parte a celui de-al XX-lea, fiind un simptom al orientării național(ist)e a culturii. „Secolul națiunilor“ își construiește infrastructura ideatică și ideologică prin intermediul muzicii, literaturii, filosofiei, istoriografiei. Istoria literaturii – concepută ca evoluție organică a literaturii în limitele tînărului stat național și mai ales înțeleasă ca demonstrație a valorilor pe care o națiune le poate produce și prin care se legitimează – devine, în perioada romantică și post-romantică, cea mai autoritară formă a criticii. Un teoretician literar, Theo D'haen, observă faptul că istoriile literaturii au servit multă vreme ca *forme instituționalizate ale memoriei naționale*. Întrebarea, retorică după mine, e dacă mai pot ele îndeplini acest rol în contextul actual, cînd relația cu trecutul pare tot mai revendicativă.

Firește, noi am importat genul ceva mai tîrziu și cu multe naivități. Intențiile sînt principial ambițioase, realizările însă sînt precare. Mai întîi, din pricina absenței profesionalizării unui domeniu care încă își caută specificul, cum este critica literară în a doua parte a secolului al XIX-lea. În al doilea rînd, însă, și din cauza dificultății de a construi un edificiu critic folosind un material inegal, eclectic, cel al operelor literare care cu greu alcătuiau o tradiție. „Nu! Românismul nu piere!“, exclamă V.A. Urechia într-o *Schiță de istoria literaturii române* din 1885, pentru a reveni în buclă: „Salutare vouă, altare ale misterelor noastre naționale, vouă Baia, Suceava, Curtea de Argeș, Tîrgoviște! Românismul nu piere!“. Acesta este tonul primelor sinteze (semnate de Gh. Gh. Arbore, Miron Pompiliu, Ioan Lăzăriciu, I. Nădejde, ba chiar și de un neamț, Wilhelm Rudow), care sînt, dacă e să folosim teoria maioresciană, un alt simptom al formelor fără fond. Oricît de avîntate, acestea au însă o dificultate în a identifica o tradiție cultă a literaturii naționale. Or, această necesitate va deveni miza principalelor istorii ale literaturii, care își vor imagina, într-o continuitate ideologică naționalistă, tradiția de care aveau nevoie. Abia la începutul secolului al XX-lea apar primele sinteze coerente, profesioniste de istorie a literaturii naționale. Unele tratate văd lumina tiparului în momente de mare tensiune politică, ceea ce le conferă o misiune ideologică. Istoriile literaturii din prima parte a secolului al XX-lea, cele semnate de Nicolae Iorga (1910), Sextil Pușcariu (1920), Nicolae Cartojan (1940-1945), G. Călinescu (1941), nu sînt, deși au fost percepute în acest mod, simple lucrări didactice, expozitive, menite să descrie devenirea literaturii ori să propună ierarhii valorice folosind criterii exclusiv estetice, ci *proiecte naționale*, care își asumă, explicit ori implicit, sarcina de a imagina coerența, vechimea, continuitatea, autarhia și mai ales *potențialul identitar* al unei literaturi care a devenit conștientă de sine abia în secolul al XIX-lea.

Orice istorie a literaturii este, implicit, un exercițiu de putere.

Prestigiul pe care aceste lucrări l-au avut (și în bună măsură îl mai au) a dus la asumarea lor ca adevăr obiectiv, ca tablou pozitivist, nu ca niște înscenări erudite care construiau o imagine a literaturii naționale de care era nevoie în epoca respectivă; prin urmare, generații la rînd vor prelua pios listele, criteriile, ierarhiile, canonul construit de istoriile literaturii. Dintre toate, *Istoria literaturii române de la origini pînă în prezent* a lui G. Călinescu este, de departe, cartea intens fetișizată, sanctificată. În primul rînd, datorită calităților excepționale ale criticului; în al doilea rînd, pentru că ea a fost interzisă în timpul comunismului și apoi i s-a refuzat reeditarea decenii la rînd, exercitînd o fascinație pe care nici o altă carte de istorie literară nu a mai inspirat-o. Este și astăzi, de departe, titlul cel mai prestigios. Dar istoria călinesciană e orice, numai un manual nu. Ea nu descrie, ci, mai ales pentru partea veche și premodernă a literaturii, inventează, imaginează valoarea cu instrumentele moderne ale prezentului. *Întreaga construcție a lui Călinescu e o formă de reacție la contextul politic și social al momentului în care a apărut cartea:* anul 1941, un moment dramatic pentru România, care abia pierduse, în iunie-august 1940, în urma unor înțelegeri ale marilor puteri (Pactul Ribbentrop-Molotov, Dictatul de la Viena, Acordul de la Craiova), peste o treime din teritoriu: Basarabia, Bucovina de Nord și Herța, apoi Transilvania de Nord și Cadrilaterul. Reacția lui Călinescu este de a folosi criteriul estetic pentru a trasa o hartă a valorilor românității. Statul național obținut în 1918 nu mai există, sugerează criticul, dar granițele politice sînt mobile prin definiție. Nu și cele cultuale și spirituale. *Cultura conferă identitate națională, nu tratatele sau dictatele politice:* „Avem o strălucită literatură, care, pe de altă parte, în ciuda tuturor efemerelor vicisitudini, se produce pe teritoriul României Mari, una și indivizibilă, slujind drept cea mai clară hartă a poporului român“. Prin urmare, a demonstra continuitatea, organicitatea literaturii naționale devine vital, e un act de patriotism, un gest motivațional, care afirmă că războiul și răpirea unor teritorii sînt efemere și că România va rămîne „indivizibilă“, asemenea literaturii pe care a produs-o în secole. Sub această tensiune, Călinescu găsește soluția în „metoda retroactivă“. Cea mai bună analiză a acestei practici îi aparține lui Mircea Martin într-o lucrare care a apărut în plină ofensivă a protocronismului, *G. Călinescu și „complexele“ literaturii române* (1981), unde observă că analogiile lui Călinescu sînt *retroactive,* pornind dinspre modernism către tradiție, aceasta fiind „descoperită de la capătul ei apropiat, cu alte cuvinte dinspre prezent către origini“. Într-o literatură în care modernitatea a fost cucerită prin salturi calitative uriașe, acesta este singurul scenariu care poate umple golurile, imaginînd o continuitate în sens invers, dinspre prezent către trecut, dacă cea firească, dinspre trecut către prezent, nu a fost posibilă. Prin urmare, *Istoria* călinesciană este construită în așa fel încît să ofere imaginea compensatoare a unei Românii Mari culturale, literare, producătoare de valori universale. În mod evident, spiritul ei este unul naționalist, ideea esențială fiind că *esteticul, deci valoarea legitimează naționalul*. Poate nu e întîmplător că marea sinteză a putut fi reeditată în România abia în 1982, cînd orientarea oficială a ceaușismului era naționalismul faraonic.

Or, tocmai această carte, seducătoare, sclipitoare, provocatoare, dar, ceea ce se ignoră adesea, dependentă de climatul politic și ideologic al epocii în care a apărut, a reprezentat modelul absolut al criticii noastre decenii la rînd. Toți marii critici postbelici s-au revendicat, într-un fel sau altul, de la Călinescu, au visat sau au făcut eforturi explicite să fie percepuți drept „călinescieni“. Tot ea a impus, cred, nu numai prejudecata că orice mare critic trebuie să dea sau măcar să încerce să ofere o istorie a literaturii naționale, ci a oferit o autoritate absolută, remanentă și azi, genului istoriei literaturii. Nici un alt fel de sinteză nu capătă automat, indiferent de reușita sau eșecul său, un prestigiu atît de mare. Fascinația sintezei persistă și azi. Ion Negoițescu (un anticălinescian, cel puțin în intenții), Ion Rotaru, Marian Popa, Nicolae Manolescu, Alex. Ștefănescu, Dumitru Micu, recent Mihai Iovănel (chiar dacă de pe poziții ideologice post-marxiste) au scris astfel de lucrări după 1990. Ispita este mare, întrucît *orice istorie a literaturii este, implicit, un exercițiu de putere:* ea propune o ierarhie, comite niște liste, operează cu niște criterii pe care le socotește absolute.

Mai comit cîteva truisme, care pot suna însă, în cercurile ultraconservatoare, a fluierături în biserică. Literatura română are o etapă *pre-națională* (ceea ce numim îndeobște „literatura veche“, parte a unui areal cultural și mai ales confesiv, cel al ortodoxiei răsăritene, al culturii post-bizantine), una *națională* (a doua parte a secolului al XIX-lea, prima parte a celui de al XX-lea, cu reveniri în ultimele decenii comuniste) și cea pe care o traversează acum, nu post-națională, ci *trans-națională*. Prin urmare, și sintezele care o descriu depind de aceste orientări. Istoria literaturii este o construcție labilă: nu are reguli fixe, dar, mai ales, nu se poate face dintr-o perspectivă neutră. Nu există înscenare pasivă a trecutului. Orice istorie a literaturii e, deci, o formă de prezentism. Altfel spus, un exercițiu care reconstruiește trecutul în funcție de dilemele, interesele ideologice și valorile prezentului. Cîtă vreme România e parte a UE, un proiect politic, ideologic, economic, administrativ și, nu în ultimul rînd, cultural, literatura română nu are cum să rămînă blocată într-o epocă revolută. Iar istoria literaturii este și ea obligată să se replieze, să țină pasul cu literatura propriu-zisă, care a absorbit și la nivel tematic, și la nivel de imaginar, de limbaj, transformările acute din ultimele decenii. Dacă ieri păcătuia prin exces naționalist, istoria literaturii române păcătuiește azi prin preluarea necritică a clișeelor ideologice actuale, prin scrutarea tradiției în căutarea unor teme la zi, prin cultivarea unor epifenomene, a unor subiecte marginale, care să răspundă șablonului multicultural, „politic corect“, pe scurt: noilor ideologii care vin din spațiul occidental.

Teoretic cel puțin, dată fiind răfuiala furibundă cu trecutul, violența *„cancel culture“*, istoria literaturii naționale pare un proiect desuet. Practic, însă, ea rămîne o prejudecată de succes. Pus pe orice copertă, titlul *Istoria literaturii române* va stîrni nu doar interes, ci și dezbateri, polemici și, pe moment cel puțin, va conferi autoritate.

Bogdan Crețu *este istoric literar și scriitor. Profesor univ., director al Institutului de Filologie Română „A. Philippide“ din Iași. Cea mai recentă carte publicată este* Cornul Inorogului *(Editura Polirom, 2021).*

Propuneri de *Dileme vechi* pentru viitor:

- **Sminteala**

Judith HERRIN

Bizanțul, o societate cultă și coerentă

În Bizanț știința de carte se bucura de multă prețuire. Școlile sătești și episcopale, preoții, călugării și învățătorii individuali puneau la dispoziție mijlocul de a învăța scrierea și citirea. Dar educația se făcea și la alt nivel, iar în capitală ajungea la cea mai înaltă ținută în instituțiile care pregăteau funcționari calificați pentru administrația civilă, armată și Biserică. Și cum pozițiile de frunte din toate sferele rămîneau deschise pentru orice cetățean care dovedea aptitudini, educația era privită ca un mijloc de mobilitate socială, o cheie a succesului în obținerea de slujbe înalte și evidențiere socială. Într-un circuit de potențare reciprocă, educația celor mici putea aduce o schimbare pozitivă pentru o întreagă familie, de care beneficiau toate rudele, care la rîndul lor investeau în instituții de educație și activități intelectuale ce consolidau și ridicau statutul celor cu școală de la Bizanț. Respectul și admirația bizantinilor pentru învățătură reprezintă o trăsătură definitorie a culturii imperiului.

Spre deosebire de Apus, unde educația superioară le era rezervată doar celor destinați carierei clericale, la Bizanț orice tînăr cu aptitudini putea să o urmeze. Dacă dialectul vorbit pe stradă, cu propriul vocabular și pronunție, funcționa ca mijloc de comunicare de zi cu zi, elina clasică – dialectul atic – domina învățămîntul superior, făcînd legătura dintre epopeile homerice și limba Bizanțului medieval. Erudiții bizantini foloseau limba greacă antică în scrieri și poate că o și vorbeau. În nordul Europei, colegii lor occidentali studiau latina ori greaca, foarte îndepărtate de limbile lor natale germanice, anglo-saxone ori romanice, evoluînd încet spre franceză, spaniolă și italiană. Deși îi studiau pe clasici – Cicero, Virgiliu și Ovidiu – cu o pasiune la fel de mare ca a bizantinilor față de elină, erau departe de același gen de continuitate. Doar chinezii i-au întrecut pe greci în susținerea celei mai îndelungate istorii lingvistice.

Erudiții bizantini foloseau limba greacă antică în scrieri și poate că o și vorbeau.

Sistemul de educație bizantin a fost și a rămas mereu clasic, bazat pe cele șapte arte liberale ale Antichității: trei subiecte literare (gramatica, retorica, logica), urmate de patru matematice (aritmetica, geometria, muzica și astronomia). Raționamentul filozofic inspira întregul plan de învățămînt, deși doar studenții avansați studiau textele lui Platon și Aristotel. Copiii începeau cu învățarea literelor și exersau scrierea alfabetului pe tăblițe de ceară sau de ardezie. Apoi treceau de la învățarea *Fabulelor* lui Esop la exerciții bazate pe *Arta gramaticii* de Dionysios Thrax (învățat din secolul al II-lea î.Hr.). Învățau pe dinafară poeme, și în primul rînd epopeile lui Homer. În medie memorau și înțelegeau treizeci de versuri pe zi, prin urmare înaintau cu greutate în masa de 15.000 de stihuri ale *Iliadei*. După poezie și gramatică, studentul adolescent era pregătit pentru retorică, studiul discursurilor și al modului de a alcătui vorbiri convingătoare, folosind scurte modele *(progymnasmata)* ale lui Aphthonios din Antiohia și culegeri de texte mai noi. Citeau discursurile lui Demostene și Libanius și exersau compunînd propriile lor cuvîntări pentru momente deosebite, cum ar fi căsătoriile imperiale. Tot acest *trivium* preceda studiul *quadrivium*-ului, incluzînd științele matematice și filozofia, care se desfășura în capitală.

Sub Constantin al V-lea, adică înainte de 775, s-a făcut o copie după Tabelele explicite ale lui Ptolemeu, instrumentul esențial pentru calculul mișcării soarelui, a lunii, a planetelor și, prin urmare, a eclipselor. La sfîrșitul secolului, curtea bizantină a angajat un astrolog care a folosit Tabelele pentru a întocmi horoscoape și a prezice tot soiul de evenimente. Aceeași tradiție științifică era mult apreciată la Bagdad, unde un călugăr creștin, Teofil, a servit drept astrolog principal al lui al-Mahdi (775-785), traducînd multe lucrări antice grecești în siriacă și arabă. Scrierile lui erau bine cunoscute și la Bizanț și probabil au stimulat un interes crescut în lucrări de astrologie pe care Biserica le considera în general nepotrivite. Refacerea textelor științifice la Bizanț este mai frapantă decît cultura literară care transpare limpede în Viețile mai multor patriarhi și sfinți din secolul al VIII-lea și al IX-lea, ca Tarasie (784-806), Nicefor (806-815) și Sf. Teodor, stareț al mănăstirii Studion (m. 826), care beneficiase de instrucție în metrica poetică clasică și compunea epigrame în stilul potrivit.

Dominația musulmană

Aceste iscusințe au fost păstrate și în mănăstirile palestiniene, sub dominația musulmană. În prima jumătate a secolului al VIII-lea, Sf. Ioan Damaschin și fratele său adoptat, Cosma, au fost excepțional de bine pregătiți în curriculum-ul clasic, inclusiv în matematică. Mar Saba, mănăstirea Sf. Sava de lîngă Ierusalim, avea o bibliotecă bogată, la care au contribuit o mulțime de erudiți și de copiști, pînă în perioada cruciadelor. Dar în anii 790, cînd musulmanii au devenit tot mai puțin îngăduitori, mulți învățați călugări palestinieni s-au mutat la Constantinopol. Unul dintre ei era Gheorghe, cunoscut ca Synkellos, deoarece servise ca synkellos (singhel, camarad de chilie) patriarhului Ierusalimului, care a sosit în capitală aducînd vasta sa *Istorie* care se ocupa de primele șase milenii, de la facerea lumii pînă la domnia lui Dioclețian. Tradiția de consemnare a întregii existențe omenești, folosind sistemul de datare de la cel dintîi an al lumii, *anno mundi,* se păstrase dincolo de granițele imperiului și adusese un nou impuls scrierii de istorie la Bizanț. Influența ei se vede limpede în *Cronica* atribuită lui Teofan Mărturisitorul, care a continuat opera lui Gheorghe Synkellos de la *anno mundi* 5777 (284-285 d.Hr.) pînă la 6305 (812-813 d.Hr.), probabil pe baza materialelor adunate de el. Și Patriarhul Nicefor a scris o mai scurtă *Istorie narativă,* care nu urmărește succesiunea an de an a evenimentelor, dar oferă o comparație interesantă cu aceea a lui Teofan pentru perioada 602-769 d.Hr.

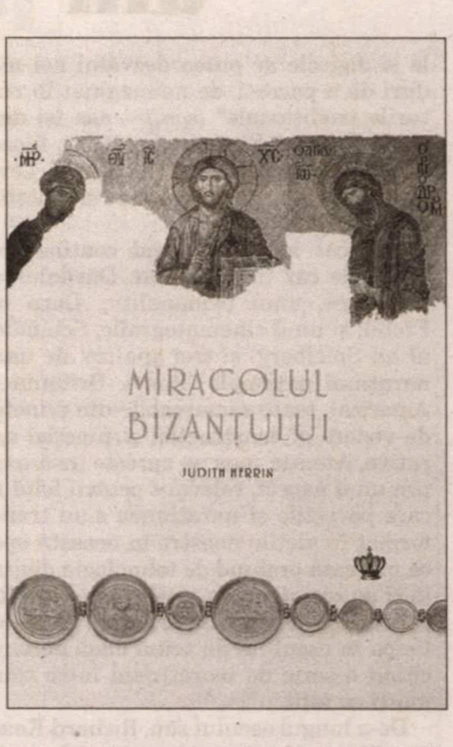

Epistolele scrise de Sf. Teodor Studitul indică o preocupare paralelă de a consolida o formă retorică distinctă care urma să cunoască un viitor strălucit la Bizanț. Avînd grijă să protejeze anonimatul susținătorilor iconoduli, scrisorile din exil ale lui Teodor urmăreau un scop anume – să-i susțină pe adversarii iconoclasmului. Un învățător, rămas anonim, vorbea despre plăcerea lui de a cumpăra un exemplar din Sofocle și îi scria unui prieten solicitîndu-i să-i împrumute un text vechi, pe care dorea să-l copieze. Numeroși erudiți sau discipolii lor organizau colectarea scrisorilor, poate ținînd seama mai degrabă de stil decît de conținut. Predominau diverse aspecte ale vieții bizantine, cum ar fi dieta, clima, prietenia (deosebit de marcată în cazul scriitorilor aflați la distanță de capitală), ori sistemele de patronaj, exprimarea compasiunii în caz de îmbolnăvire sau deces și felicitări cu prilejul căsătoriei sau al nașterii unui copil. Faptul că la Bizanț s-au păstrat atît de multe colecții epistolare reflectă o practică răspîndită în rîndul intelectualilor, clerici sau laici, care excelau în această metodă literară de comunicare.

În secolul al IX-lea, un progres tehnic a stimulat mai multă strădanie literară: dezvoltarea scrierii legate (cu minuscule), la a cărei origine poate să se fi aflat cancelaria imperială. Aproximativ în aceeași perioadă s-a petrecut și o îmbunătățire comparabilă a scrierii în latină, ceea ce ne lasă să ghicim că scrierea în majuscule a ajuns să fie considerată greoaie și lentă de copiștii din ambele culturi. La Bizanț, schimbarea a fost însoțită de trecerea de la suluri de papirus la pergament, material mai durabil. În același timp, copiștii nu numai că au adoptat noul stil de scris, mai rapid, ci au introdus și schimbări de editare, cum ar fi capetele de capitol, punctuația și notele de pe marginea textului. Astfel, s-a salvat pentru posteritate în proporție semnificativă învățătura greacă antică, printre altele lucrarea lui Arhimede *Despre corpurile plutitoare,* recent descoperită pe un pergament care fusese curățat în vederea copierii unei cărți de rugăciuni, în secolul al XIII-lea.

Deși povestea despre studentul lui Leon pare imaginară, ea reflectă preocupări intens intelectuale atît la Bagdad, cît și la Bizanț.

Învățăturile din domeniul matematicii și al științelor sistematizate ca texte de Euclid și Ptolemeu au fost copiate de pe papirus pe pergament. În acest proces, au existat două personaje-cheie, Ioan Grămăticul, mai tîrziu patriarh iconoclast, și Leon, zis Matematicianul și Filozoful, care au compus și epigrame în stil clasic. Sub împăratul Teofil (829-842), Ioan a fost trimis de două ori în misiune diplomatică la arabi, de unde s-a întors cu știri despre lucrările științifice întreprinse de ei. Din cîte se pare, faima lui Leon s-a răspîndit pînă în califatul Abbasid din Bagdad, unde a fost dus ca prizonier unul dintre studenții săi. Aflînd de la acest student că un expert bizantin putea demonstra teoremele lui Euclid, califul, se spune, ar fi cerut să beneficieze de serviciile lui. Dar Teofil a refuzat să-l lase pe Leon să plece și l-a folosit ca profesor în capitală, unde a comandat cópii după multe texte științifice și literare antice grecești. În 863, cînd Bardas, cumnatul lui Teofil, a înființat școli noi de învățămînt superior, Leon a fost numit „mai-mare peste filozofi“ și, împreună cu o echipă de patru asistenți, a predat toate aspectele cuprinse în *quadrivium*-ul matematic.

Deși povestea despre studentul lui Leon pare imaginară, ea reflectă preocupări intens intelectuale atît la Bagdad, cît și la Bizanț. Sub califii Abbasizi din secolul al IX-lea, al-Ma'mun, al-Mu'tasim și al-Mutawakkil, învățații de la curte erau cuprinși într-o „Casă a Înțelepciunii“, iar în observatoarele construite de al-Ma'mun, astronomii arabi au făcut observații și mai precise decît cele ale lui Ptolemeu. În acest mediu stimulator, al-Khwarizmi (cca 790 – cca 850) a dezvoltat un nou domeniu al matematicii – algebra –, cea dintîi soluție sistematică a ecuațiilor liniare și de gradul al doilea; s-a folosit de cifre indiene/arabe, de conceptul de zero și de separatorul zecimal, și a scris despre geografie, astronomie și astrologie. Aceste progrese au fost stimulate de traducerea în arabă a vechilor lucrări științifice din greacă și siriacă. Din cele treisprezece cărți de teoreme ale lui Diophantos (matematician din Alexandria secolului al III-lea d.Hr.), zece s-au păstrat în arabă, șase în greacă și trei s-au pierdut, sugerînd că, la începutul secolului al IX-lea, învățații musulmani au tradus cea mai completă versiune cunoscută atunci.

Schimburile culturale dintre Constantinopol și Bagdad au mers în ambele direcții, însă învățătura științifică s-a propagat mai repede și mai departe în lumea islamică. În secolele următoare, textele arabe au fost traduse în greacă, moștenirea îmbogățită a lumii antice parcurgînd astfel un cerc complet.

(fragment din volumul Miracolul Bizanțului, *traducere de Mihai Moroiu, în curs de apariție la Editura Baroque Books & Arts)*

Judith Herrin *(n. 1942) este arheolog, cercetătoare și scriitoare britanică, a predat studii bizantine la King's College din Londra.*

Marius CHIVU

feed**book**

Ce mai rămîne din povești

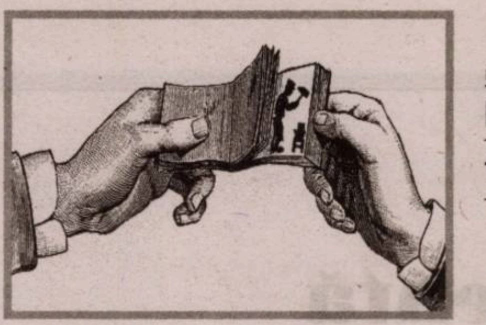

● **Richard Kearney, *Despre povești*, traducere de Carmen Mușat, Editura Tracus Arte, 2020.**

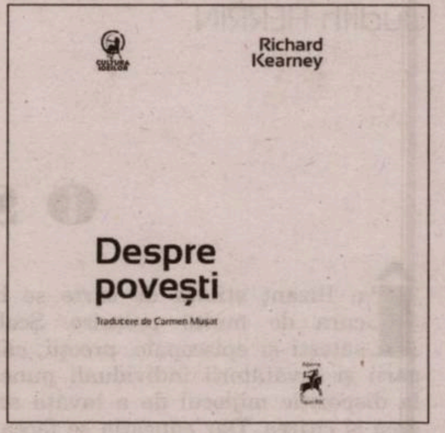

„Pe măsură ce înaintăm în lumea cibernetică a celui de-al treilea mileniu, unde realitatea virtuală și comunicațiile digitale fac legea, descoperim tot mai mulți susținători ai viziunii apocaliptice potrivit căreia am atins nu doar sfîrșitul istoriei, ci chiar și pe acela al poveștii. Această atitudine pesimistă față de noua cultură cibernetică și mediatică este dezbătută deopotrivă de critici de stînga (Benjamin, Barthes, Baudrillard) și de dreapta (Bloom, Steiner, Henri). Concluzia lor e că am intrat în era civilizației simulacrului lipsit de profunzime, care dăunează artei povestirii. *Trivializarea intimității și a vieții private,* la modă în cultura populară – de la talk-show-urile de televiziune la Chat Rooms de pe Internet –, *pare să epuizeze nevoia umană fundamentală de a relata ceva cu sens într-o structură narativă*. Ni se spune că nu există nimic acum care să nu poate fi mărturisit imediat unor străini anonimi «de oriunde», cele mai tăinuite sfere ale experienței fiind reductibile la transparență și proximitate maniacală de tip voyeuristic. Narațiunea devine tot mai superficială, mai consumeristă și mai departe de existența concretă... Împotriva acestor profeți ai sfîrșitului lumii, îmi mențin părerea că, departe de a stîrpi narațiunea, noile tehnologii ale imaginației virtuale și digitale ar putea dezvălui noi moduri de a povesti, de neimaginat în culturile tradiționale“ *(s.m.)* – așa își deschide Richard Kearney (n. 1954), filozof irlandez, discipol al lui Ricœur și Levinas, acest eseu despre geneza și funcțiile narațiunii.

Publicat în 2002, eseul conține trei studii de caz (unul literar, Daedalus al lui Joyce, unul psihanalitic, Dora lui Freud, și unul cinematografic, Schindler al lui Spielberg) și trei analize ale unor narațiuni naționale (Roma, Britania și America), toate remarcabile din punctul de vedere al construcției și funcției narative. Atenția mea se oprește însă asupra unui aspect, relevant pentru felul în care poveștile și narațiunea s-au transformat în viețile noastre în această epocă marcată profund de tehnologia digitală și de *social media,* aspecte pe care Richard Kearney (doar) le intuia și le anticipa în eseul lui de acum două decenii, citînd o serie de teoreticieni între timp morți cu toții.

De-a lungul eseului său, Richard Kearney îți manifestă constant încrederea în apariția unor posibilități narative alternative, care vor prelua funcțiile poveștii (mitice, mimetice, cathartice, practice și etice) pe alte căi, în alte medium-uri, prin forme noi de expresie. Numește în trecere programele inteligente care pot crea artificial povești, dar despre elementele narative preluate și modificate de rețelele sociale nu spune nimic pentru că la începutul anilor 2000 acestea încă nu existau. Nici douăzeci de ani mai tîrziu, situația este fundamental alta: existența ne este narată în timp real de rețelele sociale, omniprezente datorită micilor computere la purtător numite telefoane mobile inteligente, care abia ele au condus la „trivializarea intimității și a vieții private“ și au modificat radical „nevoia umană fundamentală de a relata ceva cu sens într-o structură narativă“, formele de expresie fiind predominant vizuale și/sau reductive *(tweet*-ul, *emoji*-ul, gif-ul, mema, *hashtag*-ul, *story*-ul, *live*-ul ș.cl.). Cît despre funcțiile narațiunilor (mitice, mimetice, cathartice, practice și etice) în *social media,* și acestea au suferit metamorfoze semnificative.

Pe cînd Kearney scria acest eseu, în Japonia se publicau deja romane pentru telefonul mobil: peste o sută de romane (narațiuni lungi ale căror fraze nu depășeau numărul maxim de caractere ale unui SMS) erau publicate în print, altele doar online. *Deep Love* de Yoshi (povestea unei escorte feminine care contracta SIDA), primul roman de acest fel, a atins vînzări *în print* de 2,6 milioane de exemplare, fiind ulterior transformat într-o serie de televiziune, desene manga și film. Dintre cele mai bine vîndute zece romane ale anului 2007 în Japonia, jumătate erau romane de telefon mobil, *„cell phone novel“* fiind însă un fenomen preponderent asiatic.

Un program de Inteligență Artificială, tot japonez, a devenit coautorul unui roman de mici dimensiuni care a trecut de preselecția Premiului Hoshi Shinichi, primul premiu literar deschis și aplicanților non-umani. Romanul autoreferențial *Ziua în care un computer scrie un roman* a fost scris de AI în colaborare cu o echipă de la Future University Hakodate: oamenii au selectat lexicul și au stabilit structura, dar Inteligența Artificială a „scris“ romanul în autonomie. S-a eliminat astfel exclusivitatea factorului organic din imaginația literară transformată într-un algoritm de variații, iar întrebarea formulată de Kearney devine încă și mai legitimă: „Computerele pot să copieze și să simuleze, dar rămîne valabilă întrebarea dacă pot *crea* la fel ca imaginația narativă omenească“. Pot crea, dar ce înseamnă *la fel?* Kearney intuiește răspunsul, iar despre asta în episodul următor, cînd vom aduce în discuție o altă carte de teorie.

■ ■ ■

Cosmin CIOTLOȘ

pe de altă **carte**

Citate și idile

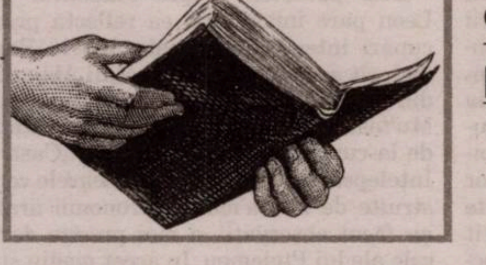

● **Adrian-Silvan Ionescu, *Baluri în România modernă: 1790-1920*, Editura Vremea, 2020.**

Adrian-Silvan Ionescu
Baluri în România modernă 1790-1920

Nu sînt, cred, singurul tentat să așeze acest eseu al lui Adrian-Silvan Ionescu la frontiera istoriei literare. Măcar pentru ultimul capitol, „Mascarade și umor“, care conține o selecție bogată (chiar dacă, se va vedea, incompletă) din beletristica și publicistica secolului al XIX-lea. Sînt numeroși scriitorii români care au atacat tema, fără-ndoială suculentă: predispune la alternanțe de perspective, deschide calea psihologismului, captează un mediu și o societate (în funcție de care „ochiul“ poate fi admirativ sau ironic), descrie rigori și abateri, se pretează comparațiilor lesnicioase, în special cînd e vorba despre travestiuri și impersonări. Mai mult decît atît, în jurul balurilor se țese, în chip norocos, o rețea de amănunte circumstanțiale dintre cele mai interesante. Adrian-Silvan Ionescu le extrage țintit din gazete uitate (unele, totuși, accesibile pe Internet în format digital) ori din manuscrise inedite, consultate la Biblioteca Academiei sau în fondurile Arhivelor Naționale. E un merit, îmi vine să spun, definitiv. Sau, în orice caz, greu recuzabil.

Exemple? O scrisoare a lui Al. Cristofi către Christian Tell (1854) care pune în evidență mai bine ca orice pamflet ambiguitățile morale ale lui Heliade Rădulescu. Și totul de la un banalissim fes, pe care, ca înalt funcționar otoman ce devenise, poetul avea obligația de a-l purta: „D. Eliad spunea că Omer dînd un bal la București el a fost silit să nu meargă fiindcă nu știa ce costum să pue. Cu costumul de paharnic, zice, ciocoii era să zică: vezi, a venit la cele dintîi; de mergeam cu uniforma turcă, era să zică lumea că sînt turc; astfel am hotărît mai bine ca să nu merg“. Și mai spectaculoasă e reconfigurarea profilului lui Mișu Văcărescu (Claymoor), îndeobște tratat drept invertit notoriu, poate și din rațiuni așa-zicînd profesionale. „Ocupațiunea mi-a schimbat sexul“, scria sub o caricatură de C. Jiquidi reprezentîndu-l pe faimosul cronicar monden drapat într-o rochie decoltată. Despre calamburul pe cît de ușurel, pe-atît de grosier care-i pocea acestuia ultima silabă a pseudonimului nu e cazul să mai amintesc. Folclorul urban al epocii clasase, oricum, cazul. Cu atît mai prețioasă e mărturia pe care o convoacă Adrian-Silvan Ionescu, desprinsă din jurnalul încă nepublicat al lui Alexandru Socec (fiul marelui librar). La întrebarea acestuia din urmă, Mișu Văcărescu ar fi oferit o variantă într-atît de nemăgulitoare încît merită a fi luată în serios: contractase, la 18 ani, o boală venerică extrem de păcătoasă, care a presupus tratamente îndelungate și care, în cele din urmă, după ani de traumă psihică, a ajuns să-l paralizeze. „D-atunci l-a cuprins o frică așa de mare de a se face de rîs – ca impotent – încît a rămas într-adevăr impotent“, explică, plauzibil înduioșat, tînărul Socec.

Altminteri, tocmai empatia pe care o pun în mișcare „personajele“ cărții lui pare să-i lipsească lui Adrian-Silvan Ionescu. Îi pot înțelege poziția: *Baluri în România modernă* debutează cu cîteva pagini foarte personale despre relația autorului cu aceste foarte codificate deghizamente. Copil fiind (avem și probe fotografice în acest sens), el practica în familie mici regii de gen, echipîndu-și jucăriile favorite pentru spectacol. Descoperise lumea aceasta, cu fascinația ei cu tot, odată cu carnavalul de la Palatul Pionierilor. Îmi e totuși greu să trec pe lîngă cuvintele nefericite pe care Ionescu le alege pentru evoca dificultățile întîmpinate în organizarea unui bal din 1980: cum manechinele profesioniste de la Casa de Modă „Venus“ se mișcau, spune autorul, greoi în ritmurile muzicii de salon, a preferat să apeleze la prieteni „cu bună extracție genealogică“. Nu-i nevoie, îmi închipui, să fii doctrinar pentru ca aceste rînduri să-ți zgîrie privirea. E o chestiune, în definitiv, de stil: ereditatea nu-i o calificare în sine. Și nici un „supliment“ la umanitate. La fel, găsesc că e prea neutră, ba chiar de-a dreptul amuzată relatarea morții în flăcări a unei tinere la un bal din 1878. În ce mă privește, mi-a amintit de un cutremurător episod din *Craii de Curtea-Veche.* Pentru Adrian-Silvan Ionescu, scena e prilej de inadecvate reverii (de altfel, tot ce vine în atingere cu balurile pare să-i suspende spiritul critic erudítului cercetător și să-l împingă spre elogiu și evlavie). Idilismul acesta ar putea fi, de altfel, contracarat chiar cu mostrele furnizate de autor: e greu de spus de ce o societate altminteri mimetică, de un aristocratism dubios și vicioasă pînă în măduvă ar fi superioară celei instrumentate azi în cluburi și *lounge*-uri (cum se arată încredințat Adrian-Silvan Ionescu). E iarăși discutabil că vorbele buruienoase aruncate peste umărul partenerei de dans (v. p. 203) ar fi configurat numaidecît o „elită“. Și așa mai departe.

Rămînînd însă la chestiuni filologice, mă nedumerește absența din inventarul de aici a romancierilor postpașoptiști de tip Bujoreanu sau Radu Ionescu, după cum nu înțeleg de ce autorul îl amintește doar pasager pe N.T. Orășanu: ar fi avut la dispoziție, din același, serialul *Misterele mahalalelor sau Cronica scandaloasă a orașului* (1857-1858), excelente reportaje tipologice de bal (opt la număr: „Pomul verde“, „Herasca“, „Bilcek“ ș.c.l.). Altundeva (p. 205), Iorgu Caragiali e transformat într-un neverosimil „Iancu“. Simplă scăpare de condei, fără îndoială, pentru că, altminteri, trimiterea bibliografică la Cornea, Nestorescu & Constantinescu e riguros exactă.

În fine, cartea se ridică totuși deasupra scăderilor ei, atîtea cîte sînt.

***Cosmin Ciotloș** este critic literar și lector la Facultatea de Litere din București. Cea mai recentă carte publicată:* Cenaclul de Luni. Viața și opera, *Pandora M, 2021.*

■ ■ ■

Victor MOROZOV

dilematograf

Dulcegării newyorkeze

MY
SALINGER
YEAR

● *My Salinger Year* **(Canada-Irlanda, 2020), de Philippe Falardeau.**

Dacă nimic nu e adevărat, cu excepția frumosului, atunci *My Salinger Year* e un film fals de la un capăt la altul. Căci prin cadrele lui aseptizate și lucioase nu trece nimic altceva – nici o briză de aer, nici o perturbare, nici o pulsație – decît trista amintire a acelui serial care făcea furori acum un an și care de atunci a căzut într-o binemeritată irelevanță, *Emily in Paris*. Și acolo vedeam, pe fond roziu de carte poștală, o tînără ingenuă dînd piept cu greutățile vieții de adult pe coridoarele unei companii faimoase, controlate cu mînă de fier de o mașteră antipatică, semn că moștenirea filmului *The Devil Wears Prada* (2006) e cu bătaie lungă și amenință să mai rămînă o vreme cu noi. În apărarea lui, filmul din 2006 avea haz, avea poantă – pe cînd în aceste tentative recente mai dăinuie doar viziunea kitschoasă, asumată pînă la capăt, a unui trai călduț și glamouros, ca un fel de basm corporatist numai bun să adoarmă tensiunile și contradicțiile lumii de azi.

Astăzi, în Occident, pare că se dezvoltă subgenul filmelor care ne cer empatie pentru carieriști chinuiți, cu rictus netulburat în ciuda adversităților. Un trend straniu, în perfect acord cu ideologia plăsticoasă de azi. Să zicem deci că *My Salinger Year* e o adunătură de clișee *feel good* despre ce înseamnă viața de student, lumea literară, New York-ul nouăzecist. Adică anumite lucruri la care ni se mai întîmplă să visăm cînd și cînd, imaginîndu-le în lumină caldă, chiar știind prea bine că realitatea lor e adesea găunoasă și putredă. Filmul lui Falardeau mizează tocmai pe acest cocktail insipid de *wishful thinking*, nostalgie, intelectualism lejer de cafenea, pentru a descrie o lume frumoasă, în care proprietarii apartamentelor sînt simpatici și vorbesc engleza stîlcit (New York-ul e un creuzet al culturilor), șefii sînt severi, dar pot fi înduplecați (New York-ul e orașul oamenilor excentrici și elitiști), tinerii visează, bineînțeles, să scrie romane (New York-ul e ticsit de romantici). Un bla-bla schematic și euforizant, în mijlocul căruia o găsim pe Joanna (Margaret Qualley), care, cum-necum, pătrunde la agenția literară a lui J.D. Salinger și își face loc, încet-încet, pînă în rangurile ei superioare.

La agenție, ritualurile sînt bine cunoscute: Salinger nu trebuie deranjat, scrisorile fanilor săi trebuie degrabă distruse, scorpia de șefă (Sigourney Weaver), care de fapt e o dulce, vrea să fie adorată de toată lumea etc. Scenariu pe care Joanna trebuie să îl destabilizeze prin candoarea și motivația ei – dar dacă totuși ar răspunde personal unor scrisori? –, în aceeași măsură în care trebuie să îi respecte datele de bază. Există multe lucruri care deranjează aici, însă toate se reduc, în ultimă instanță, la concepția de multinațională care pare să guverneze atît scenariul filmului, cît și mizanscena sa impersonală. Ce ne transmite filmul? Că dacă trudești mult și întrebi puțin, acceptînd tot felul de umilințe din partea boss-ului tău, ai o șansă să reușești în viață. O variantă de *yes, you can* bazată pe dictatura muncii de conțopist, care mistifică realitățile sociale dure – nici o vorbă despre precariat, sau noroc, sau exploatare –, îndemnîndu-ne să credem că visul acestei boeme tinerești e accesibil oricui întinde mîna.

Mumblecore-ul – acest segment urban al cinema-ului american independent – a impus eroul tînăr și vulnerabil ce aspiră să-și găsească un loc, fie el și marginal, în rîndurile clasei creative care bea cafea la Starbucks. Dar a avut și onestitatea să remarce cum spoiala de referințe intelectuale – într-un film ca *The Squid and the Whale* (2005) al lui Noah Baumbach – e deopotrivă seducătoare și pernicioasă, căci adesea cauzează pierderea simțului realității. Să nu ne mire, așadar, că eroii acelor filme sfîrșeau singuri și-amari – căci imaginea acelor cineaști referitoare la rostul lumii era flatantă doar pe la colțuri. Din păcate, *My Salinger Year* e orbit de lustrul segmentului social în care evoluează, iar tot ce are de spus despre literați e de ordinul banalității politicoase. De altfel, cum rămîne cu acest Salinger, scriitor care și-a creat un cult din discreție și secret, și pe care filmul îl tratează cu aceeași reverență umilă – în ciuda pretențiilor sale de *insider* care demască lucrurile și le spune pe nume –, ocultîndu-i iar și iar chipul? Ieșim din poveste cu impresia că lumea de astăzi – sau măcar lumea lui 1995, cînd se petrece filmul – aparține visătorilor, oamenilor însetați de posibil, artiștilor mari și mici (partenerul Joannei e un narcisist cu veleități literare). Dar apoi ne amintim că toate astea nu sînt decît praf scenaristic în ochi.

My Salinger Year rulează în cinematografe din 24 septembrie.

▪ ▪ ▪

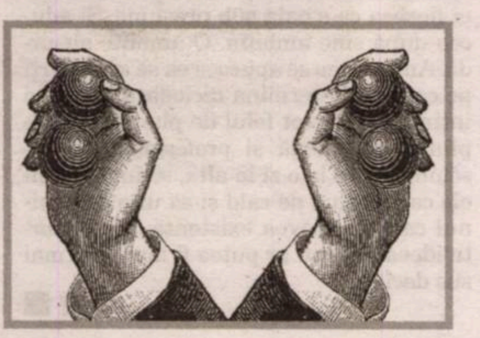

Aron BIRO

audio și n-am cuvinte

Trupe de familie

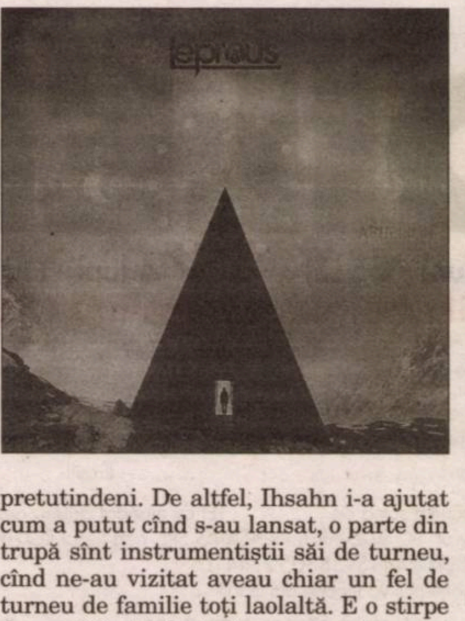

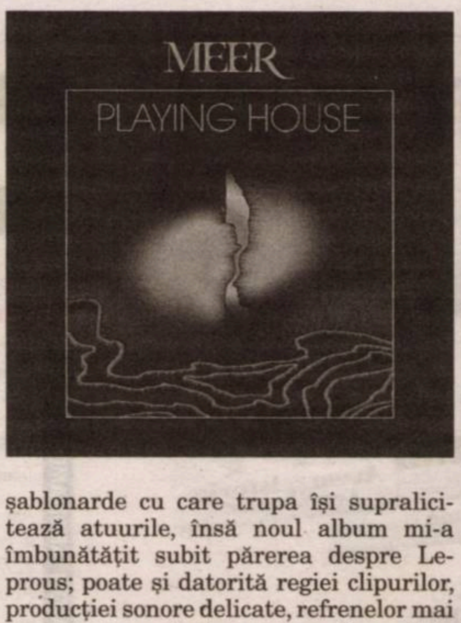

● **Leprous, *Aphellion,* Inside Out Music, 2021.**
● **Meer, *Playing House,* Karisma Records, 2021.**

Am scris aici în mai multe rînduri că termenul rock progresiv era potrivit la începuturile Yes și Pink Floyd, cînd indica un mers înainte față de stadiul vremurilor, dar că aceia care mai cîntă așa în zilele noastre ar trebui reevaluați mai degrabă drept retrospectivi. Am găsit totuși de cuviință să recomand aici două grupuri norvegiene pentru care eticheta originală are încă sens.

Leprous e un nume care nu invită și nu sugerează rafinamentul prog-rock al trupei respective. Nu sînt singurii, e o modă recentă a trupelor rock melodice să-și asume numele cele mai inadecvate pentru cine-și alege cărțile după copertă – Graveyard, Kadavar, The Devil's Blood ș.a.m.d. Dacă reușim să depășim acest obstacol, observăm însă că puține privighetori cîntă mai virtuos decît Einar Solberg. Nu știu dacă e rudă cu prim-ministra Norvegiei (avînd același nume de familie), dar e rudă cu fratele său Kenneth alături de care a pus la cale trupa Leprous, precum și cu cuplul Ihsahn-Ihriel de notorietate între metaliștii anilor '90 de la noi și de pretutindeni. De altfel, Ihsahn i-a ajutat cum a putut cînd s-au lansat, o parte din trupă sînt instrumentiștii săi de turneu, cînd ne-au vizitat aveau chiar un fel de turneu de familie toți laolaltă. E o stirpe de muzicieni talentați care și-au încercat mîna cu mai multe genuri și pînă la urmă au distilat o formă de rock progresiv aparte ce inspiră deja un val de epigoni (inclusiv cei pe care-i voi menționa mai jos ca a doua recomandare).

Nu e cel mai comod prog-rock – deși intens melodic, poate irita prin caracterul bombastic, prin unele compoziții șablonarde cu care trupa își supralicitează atuurile, însă noul album mi-a îmbunătățit subit părerea despre Leprous; poate și datorită regiei clipurilor, producției sonore delicate, refrenelor mai captivante ca înainte. Pare albumul în care trupa a investit totul ca să iasă din underground (dacă numele ales le-ar da vreo șansă în sensul ăsta). Punctul forte a fost întotdeauna vocea lui Solberg, dar trupa e mai coerentă în a-l susține, în a-i face loc la momentele potrivite și a-i potența avalanșa de emoții cu care atacă ascultătorul, riscînd chiar derapaje pop care nu fac totuși notă discordantă.

M-am grăbit să mi-l notez drept albumul prog-rock al anului, însă imediat am ezitat cînd am dat de Meer, tot norvegieni, influențați evident de noul val de prog teatral cu care s-au consacrat Leprous. E tot o trupă de familie, însă mărește miza cu două voci de genuri diferite; alături de încă cinci instrumentiști se formează o veritabilă mini-orchestră *chamber*-pop care deconstruiește rockul într-o manieră elocvent demonstrată printr-un *cover* Whitesnake, după care rămîi să aduni firimiturile piesei originale de pe jos. Vocea feminină vine în siajul mai multor exemple de protagoniste aventuroase dintr-un curent mai nou calificat drept art-rock: vezi Iamthemorning, Bent Knee, trupe tinere care au diluat testosteronul tradițional al genului într-un surplus de emoție emanînd din voci tot mai înalte, cîndva considerate nelalocul lor în rock (e și cazul Leprous chiar dacă fiziologic vocea e masculină).

E în muzica Meer o luminozitate aparte, terapeutică, care i-ar putea face să mijească ochii pe cei care așteaptă de la rock un minim standard de întuneciime, dar i-ar putea încînta pe cei care își mai amintesc de ambiția lui Rick Wakeman de a face concerte pe gheață, patinînd în jurul unui castel gonflabil printre cavaleri suiți pe cai albi. Nu mai e pregătită lumea pentru acest soi de muzică, dar ar putea să redevină după încă un an de pandemie (și poate un album ABBA). Trebuie căutată o potecă spre lumină, iar Meer pot fi folosiți drept felinar.

***Aron Biro** este autorul blogului http://aronbiro.blogspot.com.*

▪ ▪ ▪

Adina POPESCU

portrete din mers

Să moară sau nu capra vecinului?

– despre invidie –

Nu mă consider un om invidios, dar nici nu cred că ar fi un păcat capital, de altfel îi privesc pe marii invidioși cu o oarecare înțelegere. Orice om are, la o adică, o doză mai mică sau mai mare de invidie, în anumite situații, unii o numesc chiar invidie „constructivă“. De curînd, am cunoscut întîmplător un scriitor de succes din Germania, nu cu mult mai în vîrstă și cu un destin literar destul de asemănător cu al meu. A început ca jurnalist cultural, a scris cărți pentru copii, apoi niște volume de proză scurtă, pe alocuri anecdotice, unul dintre ele a ajuns lectură obligatorie în școlile din Germania, apoi a scris și un roman, e interesat în primul rînd de recuperarea trecutului său redegist, din perspectiva copilului, așa cum sînt interesată și eu să recuperez comunismul meu de pe Calea Moșilor. Omul are vreo cinșpe premii literare, majoritatea în Germania, o țară în care chiar există premii literare pe bune, iar literatura e o „instituție“, nu un hobby de duminică așa cum este pentru cei mai mulți dintre scriitorii români. Și mai e și tradus în vreo 30 de limbi. Bravo lui! Însă nu pentru asta l-am „invidiat“, ci pentru lejeritatea lui. Neamțul, pe lîngă faptul că e foarte simpatic, e distins și destins, exact așa cum un scriitor ar trebui să fie. Și cum nu sînt eu și alții ca mine, în România, încrîncenați într-o luptă perpetuă pentru supraviețuire, aruncînd priviri suspicioase celor din breaslă, pregătiți oricînd să dea un pic la gioale. Scriitorul german a venit de la București la Brașov cu taxiul, apoi a chemat din nou un taxi într-un sat uitat din Ardeal, acesta l-a așteptat la poartă pînă cînd și-a luat politicos la revedere de la noi toți, apoi taxiul l-a dus mai departe prin periplul său prin România. Ăsta da motiv de invidie – ar zice unii –, să te plimbi, ca scriitor, cu taxiul printr-o țară întreagă fără te gîndești că e o risipă de bani. Însă nici măcar invidie n-am simțit – a fost un soi de frustrare amestecată cu o tristețe adîncă pe care o simt deja de ani buni și pe care terapeuții ar numi-o depresie. Am mai fost „invidioasă“ și pe o scriitoare americană pentru copii care a venit la noi în turneu. O fată agreabilă de vreo 30 de ani (noi ăștia de 40 ne permitem să-i catalogăm pe cei de 30 „niște copii“), care e tradusă în vreo cincizeci de limbi, scrie cărți din acelea cu puține cuvinte și cu multe ilustrații. Iar cînd nu scrie, se retrage la ferma ei din Montana unde crește cai. Am stat cu ea la masă la Green Hours, am discutat un pic, mi s-a părut obosită și fără strălucire, a plecat devreme ca o adevărată divă, a doua zi trebuia să ia avionul spre Istanbul, iar noi, ceilalți scriitori români prezenți, am continuat petrecerea în lipsa ei, plîngîndu-ne de una, de alta. Fata asta nu era singură, venise în turneul ei european cu o întreagă echipă de marketing, de la manager la secretară, sinceră să fiu cred că și scriitorul neamț ar fi fost un pic invidios pe ea, chiar dacă își permitea să ia taxiul de la București la Brașov. Invidia m-a ținut o zi, după care am uitat-o – ce treabă voi mai avea eu vreodată cu scriitoarea asta din America? Însă mai lupt și cu invidii relativ constante, cum a fi cea față de o colegă de breaslă (culturală) care are o grădină mare și verde chiar în vecinătate, o mică oază, într-un oraș lipsit de curți și de grădini, mai ales în partea sa centrală. Nici n-o cunosc pe femeia asta prea bine, însă cînd ies din apartamentul meu de 45 mp și din mica mea curte betonată, de pușcărie, și trec pe lîngă curtea ei sufocată de vegetație și plină de miorlăit duios de pisici, mă apucă, totuși, un soi de invidie. „Mamă, ce cărți aș scrie eu dacă aș avea grădina asta... oare femeia asta scrie ceva?!“ – și încep să mă imaginez și la masă, și pe băncuță, și îngrijind pomii, și dînd de mîncare la pisici, apoi mai fac cîțiva pași spre Mega-Image și invidia îmi trece. La întoarcere, mă gîndesc: mda, însă există un bloc nou trîntit chiar lîngă curtea ei, toți se pot uita de sus, de la ferestre, cum ea stă în grădină și își scrie operele vieții, n-are pic de intimitate, n-aș rezista la așa ceva.

Să vă dau un sfat: cînd vă mai încearcă invidii din astea mărunte și, în fond, cît se poate de lumești, priviți situația în ansamblu și încercați să-i găsiți totul felul de dezavantaje, pentru a vă simți mereu în avantaj. De pildă, în cazul scriitoarei americane, am ajuns la concluzia că nu mi-aș dori să stau la o fermă și că nu-mi plac caii. Iar în cazul ambilor scriitori, m-am resemnat cu „Asta e, n-ai ce să-i faci, m-am născut într-un loc nepotrivit“. Resemnarea și victimizarea permanentă care ne aparțin, de altfel, tuturor, unui neam întreg, sînt arme bune împotriva invidiei. Nu poți să fii invidios pe un politician căruia, indiferent de partid, îi merg toate din plin, pentru că a fost copil de securist, poți cel mult să accepți că ați avut un start în viață diferit și că nu se impune un termen de comparație, el a avut o „șansă“ pe care tu, un copil de ingineri pîrliți, să zicem, ce n-au avut nici o treabă cu „sistemul“, nu ai avut-o. Poți doar să-ți spui: „N-am fost copil de securist, n-ai ce să-i faci, asta e!“, părinții mei au fost niște oameni demni și onești, bravo lor! – și deja întreaga poveste nici nu mai ține de invidie, ci de o ținută morală.

Totuși, înclin să cred că sîntem un popor de oameni invidioși, doar nu degeaba am inventat și zicala cu „să moară capra vecinului“, fiindcă de cele mai multe ori le dorim mai degrabă răul decît binele celor din jurul nostru, fie ei rude, prieteni sau vecini. Nu pot să uit o declarație de acum cîțiva ani a unei participante – o bună creștină, de altfel – la pelerinajul de la Nicula care, întrebată de un reporter pentru ce venise acolo, a spus cu toată sinceritatea că avea mari probleme cu o vecină, s-a rugat la Nicula ani de-a rîndul și „minunea“ s-a întîmplat – vecina a murit și a scăpat de problemă. Tot invidia i-a împins pe mulți dintre compatrioții noștri de la țară să-și urmeze vecinii plecați la muncă în Occident, care după doi-trei ani își înălțau deja vile falnice, cu termopane. Și, în general, cei rămași îi invidiază pe cei plecați. Iar cei plecați, atunci cînd se întorc în sat, povestesc cu invidie despre bunurile angajatorilor de acolo, „stăpînii“, cum îi numesc atît de trist și de plastic femeile din Republica Moldova care lucrează ca bone sau ca îngrijitoare de bătrîni. Nunțile și botezurile românești sînt un nou prilej de etalare a bunăstării și, desigur, de invidie. Iar Facebook-ul nu este altceva decît o oglindă a invidiei naționale – orice ieșire la restaurant sau cu mașina la iarbă verde, orice vacanță, orice sărbătoare religioasă la care trebuie să pui ceva pe masă, de multe ori nu sînt decît pretexte de a stîrni invidii prietenilor virtuali. De a te afișa în curul gol pe plajă sau în rochie de seară, uneori alături de „jumătatea“ ta, în cea mai bună dintre formele tale, fizică și financiară, de a arăta cît de grozav ești. Așadar, nu sîntem doar invidioși, ne mai place la nebunie și să fim invidiați. Nu mai contează că în spatele acestor imagini de „promovare“ se pot ascunde depresii, eșecuri personale, o mamă într-o fază terminală pe care trebuie să o îngrijești și ți-e atît de greu, o căsnicie în pragul unui divorț, copiii cu care nu mai găsești o cale de comunicare. Toate acestea nu se postează pe Facebook pentru că aici, ca peste tot, nu se caută empatia.

Cunosc oameni la care invidia se citește pe față într-un mod dezastruos. Aveam o amică pozitivă și plină de intenții bune, însă de fiecare dată cînd cineva din anturajul ei avea o mică realizare, o carte publicată, un premiu nesemnificativ, se înroșea la față ca un rac fiert, tăcea îndelung, după care devenea arțăgoasă fără motiv. Aș fi vrut să-i pot explica: n-are nici o importanță pentru tine și pentru viața ta, e doar o altă carte pe care n-o va citi nimeni sau e un premiu de rahat, nici măcar nu e cu bani, doar o diplomă pe care ți-o pui pe perete! Însă nu îndrăzneam să o fac, căci invidia ei fierbea ca o oală sub presiune. Și aducea după sine ambiția. O ambiție absurdă. Amica mea se apuca și ea să scrie cărți pe care nu le termina niciodată, țesea în intimitatea ei tot felul de planuri de împlinire personală și profesională ce se schimbau de la o zi la alta, se învăluia în ele ca să-i țină de cald și să uite de veninul care îi otrăvea existența. Nu suporta ideea că altul ar putea fi mai bun, mai sus decît ea.

ABONEAZĂ-TE ACUM

SCANEAZĂ CODUL QR

CUM TE ABONEZI
✓ ONLINE: la http://abonamente.adevarul.ro
✓ VIRAMENT BANCAR sau MANDAT POȘTAL:
în contul SC ADEVARUL HOLDING SRL, cod fiscal RO18990288,
deschis la BRD - Decebal,
nr. cont RO70BRDE441SV58305914410.
✓ LA TOATE OFICIILE POȘTALE / ✓ FIRMELE DE ABONAMENTE

Informații și reclamații: abonamente@adevarulholding.ro
Tel: 0790 139 007/0790 139 009 (L-V, 9.00-18.00)

DILEMA VECHE

✓ 3 luni - 65 LEI ✓ 6 luni - 110 LEI ✓ 12 luni - 175 LEI

Prețuri la abonamente cu pînă la 52% mai mici față de prețul de la chioșc

TALON ABONAMENT
Nume .... Prenume ....
Str. .... Nr. ...., Bl. ...., Sc. ...., Et. ...., Ap. ....,
Localitate .... Județ/Sector ...., Cod poștal ....
Telefon .... Email ....
Am achitat suma de .... LEI cu mandat poștal/ordin de plată nr. .... din data ....
în contul SC ADEVARUL HOLDING SRL, cod fiscal RO18990288, deschis la BRD – Decebal, nr. cont RO70BRDE441SV58305914410.
Abonamentul va începe din luna* .... Semnătura ....
Plata se va efectua pînă la data de 25 a lunii în curs pentru ca livrarea să înceapă de la data de 1 a lunii următoare.
Prin completarea prezentului talon sînt de acord ca SC ADEVARUL HOLDING SRL să prelucreze datele mele cu caracter personal pentru activități promoționale și să le dezvăluie terților conform legii nr. 677/2001. Îmi rezerv dreptul să mă opun acestei prelucrări și să solicit ștergerea datelor adresîndu-mă societății SC ADEVARUL HOLDING SRL printr-o cerere scrisă.

Pentru abonamentele plătite cu mandat poștal sau ordin de plată este necesar să trimiteți talonul completat, împreună cu copia dovezii de plată la SC ADEVARUL HOLDING SRL – Abonamente, București, Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, Sector 2, cod poștal 020331.

...ÎȚI DĂ DE GÎNDIT

Stela GIURGEANU

Țînțarul virtual și armăsarul real

© wikimedia commons

Citind recent un articol din *Le Figaro*, *„#Anti2010: que reproche-t-on à cette nouvelle génération?“*, m-am gîndit la proverbiala piatră aruncată în lac de un nebun și la înțelepții care încearcă s-o aducă la suprafață. Este cunoscut faptul că rețelele de socializare au început să influențeze puternic opinia publică, pentru că, nu-i așa, *vox populi*, însă, cînd o toană adolescentină iscă discuții la nivel guvernamental, care mai este nivelul de maturitate al discernămîntului din societatea în care trăim?

Articolul începe cu un enunț tulburător: „De mai multe zile, copiii născuți în 2010 au devenit ținta unei campanii de *cyberstalking* conduse de copiii mai mari. Pe rețelele sociale populare pentru adolescenți precum TikTok și Twitter, elevii din clasa a șasea se confruntă cu o furtună de insulte și batjocoriri“.

Lucrurile, părînd că scapă grav de sub control, au dus la reacții în lanț. La Fédération des Conseils de Parents d'Élèves (una dintre cele mai cunoscute rețele ale asociațiilor de părinți din Franța) a cerut Guvernului, printr-un comunicat de presă, să „acționeze de urgență“ pentru că „elevii născuți în anul 2010 au devenit ținta insultelor, agresivității și campaniilor de *bullying* și *cyberstalking*“ (potrivit LCI France), iar ministrul Educației Naționale, Jean-Michel Blanquer, a intervenit prompt, pe data de 16 septembrie, printr-o declarație oficială: „Există o mișcare în continuă creștere contra elevilor de clasa a VI-a, menită să hărțuiască elevii născuți în 2010. Evident, este o atitudine complet stupidă și contrară valorilor noastre“.

Ce s-a întîmplat, de fapt, și care au fost cauzele care au declanșat acest fenomen de *bullying* în masă al tuturor copiilor născuți în anul 2010?

Potrivit ziarului *Le Parisien*, conflictul ar fi apărut în urmă cu opt luni de la un joc video online, *Fortnite*, în care copiii mai mai mari i-au acuzat pe cei mai mici că trișează, că n-au nici un respect pentru reguli, că nu apreciază ordinea prestabilită de cei mai în vîrstă, nemulțumirile concretizîndu-se chiar într-o petiție online intitulată *„Faire bannir les FortKids de TikTok“*, prin care se cerea interzicerea accesului celor mici la acest joc. Chiar dacă petiția își căuta susținători argumentînd că generația 2010 nu urmează nici o regulă, că „nu e nimic de capul lor“, drept care trebuie surghiuniți, cei care au inițiat-o n-au avut prea mare succes, strîngînd doar cîteva semnături.

Cîteva luni mai tîrziu, în luna august, o influenceriță de 11 ani, Pink Lily, a dat o replică „acidă“ celor mai în vîrstă, punînd paie peste foc prin lansarea melodiei „Pop it Mania“: „Eu și echipa mea sîntem acum în joc / Ce poți face, acum noi sîntem pe val / Noi sîntem reginele anului 2010 / Dacă ești gelos, nu ne pasă“, provocînd iar un mare tărăboi pe rețelele de socializare – melodia primind chiar peste 400.000 de... *dislike*-uri.

La prima vedere, amploarea pe care acest scandal a luat-o ne-ar putea face să ne gîndim la un îngrijorător fenomen de *bullying* în masă, luările de poziție la un ridicat nivel oficial validînd conflictul drept o reală problemă socială. Pe de altă parte, nu poți să nu te întrebi cum ajung niște toane iscate pe rețelele de socializare să iasă din mediul lor de „bulă“ și să se lanseze în societate, îmbrăcînd hainele grele ale unui veritabil fenomen social. Și, pînă la urmă, vorbim cu adevărat de un fenomen, este întreaga generație a celor născuți în anul 2010 supusă unei hărțuiri în masă sau este mai degrabă o falsă problemă?

„Sîntem la curent cu această problemă“ – a afirmat, pentru *Libération*, Justine Atlan, directoarea generală a site-ului e-Enfance (asociație acreditată de ministerul Educației din Franța, care activează pentru protecția minorilor pe Internet). Totuși, a adăugat aceasta, „nu o considerăm ca fiind una extrem de gravă, precum hărțuirea personalizată“. De asemenea, chestionați de jurnaliștii de la *Libération*, nici dispecerii de la numărul de telefon destinat copiilor aflați în pericol nu primiseră vreun mesaj cauzat de mișcarea „Anti-2010“, ci cunoșteau subiectul doar din presă.

„Nu înțeleg despre ce vorbim“ – a declarat, pentru aceeași publicație, și Bruno Bobkiewicz, secretarul general al SNPDEN-Unsa, sindicatul directorilor de școli, care este și tatăl unei fete născute în 2010. „Am fost la o conferință națională și, din cei 70 de oameni prezenți, n-am reușit să găsim nici măcar un coleg care să fi auzit despre această problemă.“ Asta, bineînțeles, înainte ca ministrul Educației să ia atitudine.

Citind despre povestea aceasta m-am gîndit la efectul bulgărelui de zăpadă. Cînd un subiect cu potențial de zîzanie este rostogolit într-o doară pe rețelele de socializare, cu siguranță va prinde cîțiva adepți. Pentru că trăim într-o societate avidă de scandal și orice mînă de fulgi poate acumula crîmpeie de nea, din ce în ce mai mari, ajungînd, din ceva efemer, care altfel ni s-ar topi în palmă, un corp voluminos, dur și concret, folosit nu de puține ori drept armă.

De altfel, efectul bulgărelui de zăpadă este considerat în sociologie ca un motor important pentru provocarea unui comportament de turmă: dacă, de exemplu, o persoană începe brusc să alerge pe o stradă, urlînd terorizată, e foarte posibil ca altcineva să-i urmeze exemplul, în virtutea inerției. Dacă acest lucru se întîmplă, e posibil ca a treia, a patra, apoi o duzină de persoane să înceapă să alerge și să urle, ceea ce va atrage, cu siguranță, din ce în ce mai mulți oameni, din ce în ce mai rapid. Fenomenul ajunge astfel să se propage și să cîștige adepți, alergători și urlători, chiar dacă aleargă și urlă fără să știe de ce o fac.

Revenind la povestea din Franța, nimeni nu poate nega că *bullying*-ul este un fenomen social extrem de nociv, care poate duce la daune emoționale severe. Tocmai din cauza asta, furtuna din paharul rețelelor de socializare a captat atenția mass-media. Căci un subiect care are în centru siguranța copiilor noștri are un mare potențial de audiență. Iar cînd nu mai vorbești în general, ci vizezi o anumită categorie, impactul este cu atît mai mare. De data aceasta, subiectul „generația 2010 este supusă *bullying*-ului“ oferea, prin particularizare, un vad enorm de atenție. Bineînțeles că, expuși unui asemenea avertisment, toți părinții, dar în special cei care au copii de 10-11 ani, au intrat în alertă. Părinții odată alertați, era absolut normal ca asociațiile de părinți să intre pe fir. Cînd acestea au transmis Guvernului comunicate oficiale în care au solicitat luări de poziție ferme, era logică atitudinea ministrului Educației, care a ieșit în față cu declarații. Și astfel, bulgărele de zăpadă s-a format și a luat-o la vale.

Pe de o parte, ridicolul întregii povești – dacă ne gîndim că a pornit de la un joc online de pe rețelele de socializare – ridică un mare semn de întrebare, nu doar asupra maturității societății în care trăim, cît mai ales asupra modului în care ajungem să transformăm orice zîzanie într-o problemă națională.

Pe de altă parte, nu pot să nu mă gîndesc dacă nu cumva tocmai această atenție (pripită) a pus lupa mai abitir asupra generației anului 2010. Dacă pînă mai ieri pseudo-conflictul era doar o șicană pe rețelele de socializare care, mai mult ca sigur, ar fi trecut de la sine, valurile produse de mass-media înspre societate nu vor întreține și nu vor augmenta un mini-conflict de TikTok, pînă la transformarea sa într-un real fenomen social?

■ ■ ■

ANTONI GAUDÍ ARHITECTUL LUI DUMNEZEU
Historia
ADEVĂRUL DIN SPATELE LEGENDEI
SOBIESKI ȘI ROMÂNII

PUBLICITATE

CEA MAI CITITĂ REVISTĂ DE ISTORIE DIN ROMÂNIA

acum în 100 de pagini!

DIN SEPTEMBRIE, la toate punctele de difuzare a presei

13,00 LEI

ABONEAZĂ-TE!
Sună de luni până vineri, de la 9.00 la 18.00, la 0790139007 / 0790139009

Historia.ro

Historia SPECIAL
30 DE ANI DE LA DEZMEMBRAREA IUGOSLAVIEI
MAI SUNT BALCANII BUTOIUL CU PULBERE AL EUROPEI?

PUBLICITATE

CEA MAI CITITĂ REVISTĂ DE ISTORIE DIN ROMÂNIA

DIN SEPTEMBRIE, la toate punctele de difuzare a presei

11,50 LEI

ABONEAZĂ-TE!
Sună de luni până vineri, de la 9.00 la 18.00, la 0790139007 / 0790139009

Historia.ro

Bogdan TĂTARU-CAZABAN

Cum redescoperim tradiția?

Supusă astăzi tuturor echivocurilor, tradiția este cînd gustată, cînd respinsă vehement ca obstacol al progresului. Sub formă culinară, ca exotism local sau îndeletnicire pitorească, tradiția sau, mai bine spus, tradițiile intră lesne în brand-urile turistice și în planurile de vacanță. Dar în sensul de *transmitere* a ceva ce vine din trecut ca adevăr sau ca valoare, tradiția nu mai beneficiază de aceeași charismă. Nimic nu trezește mai mult vigilența dreptului la noutate și dezgustul celor ce jură pe ruptura de trecut decît invocarea argumentelor tradiției, oricare ar fi ea, dar mai cu seamă dacă e vorba de cea religioasă. Filosoful Rémi Brague făcea, într-o carte despre „timpurile moderne“, această distincție între tradiția care ne place și cea pe care o respingem: ne place ceea ce asimilăm, asemenea unei baghete, zicea el, și respingem ceea ce face trecerea între ieri și mîine, adică transmiterea, continuitatea. Iar acest tip de raportare ambivalent la tradiție pune în dificultate tradiția însăși, victimă a disputei fără sfîrșit între revoluționari și tradiționaliști.

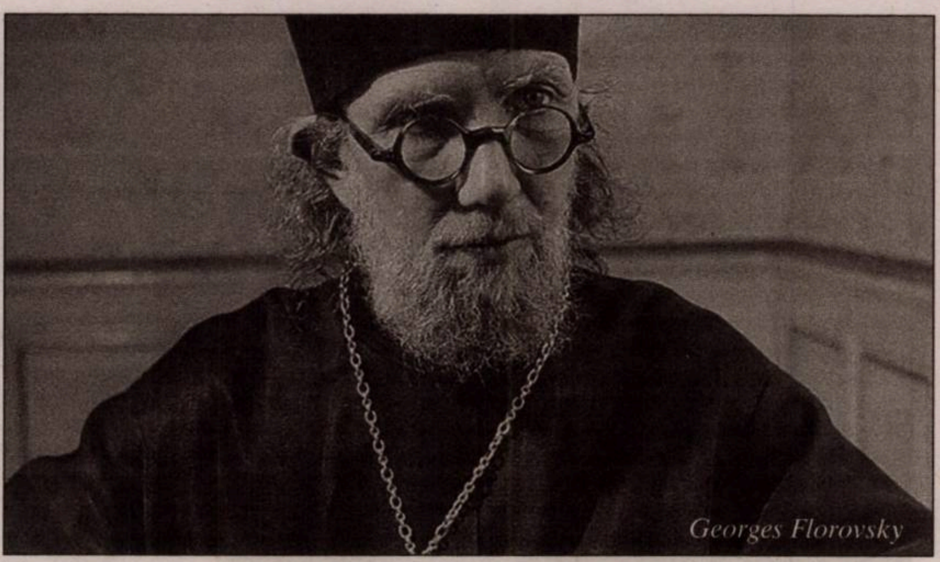
Georges Florovsky

Oricît ar părea de straniu, situația nu e nouă. Deja fiecare domeniu are propria istorie a luptei între revoluționari și tradiționaliști, înainte ca aceste două moduri de a fi să se înfrunte în arena publică. Problema e că ambele atitudini au, de obicei, prea multă pasiune și prea puține nuanțe și că sînt esențialmente construcții reactive: respingerea trecutului în bloc pentru a face loc noutății *versus* recuperarea nostalgică și autoprotectoare a trecutului ca tradiție. Cred că nu va surprinde pe nimeni că teritoriul prin excelență de dezbatere a fost și este chiar lumea religiei, pe toate palierele ei, considerată îndeobște prea repede ca stînd de partea trecutului revolut.

O carte recent apărută la Editura Doxologia este, în opinia mea, o binevenită intrare în materie dinspre teologia ortodoxă în relație cu modernitatea. Este vorba despre traducerea de către Dragoș Dâscă și Octavian-Adrian Negoiță a unui volum editat de Brandon Gallaher și Paul Ladouceur, care cuprinde *Scrierile esențiale* ale părintelui Georges Florovsky (1893-1979), probabil cel mai influent teolog programatic al ortodoxiei secolului trecut. Dincolo de biografia sa intelectuală și de parcursul său neobișnuit, din mediile diasporei rusești pînă la Princeton, de la disputele în jurul marilor sisteme filosofico-teologice ale lui Soloviov sau Bulgakov pînă la dialogul ecumenic, prin studiile și articolele reunite și excelent editate în această carte părintele Florovsky ne face să plonjăm în tensiunea însăși a dezbaterii despre sensul tradiției.

Pentru că dacă e important ca în arena publică să știm ce sens atribuim tradiției pe care o invocăm sau o respingem, cu atît mai mult în teologie e vital să precizăm termenii și să distingem între tradiție și tradiții, între ceea ce e transmis și confirmat de-a lungul timpului ca adevăr revelat și mîntuitor și diferitele încercări omenești de a-l aproxima sau de a-l instrumentaliza. Cine se va apleca atent asupra acestor pagini intense, polemice, dar și pline de speranța revitalizării tradiției autentice a Bisericii, va vedea cît de exigent este să vorbești despre tradiție în sens eclezial și cît de departe pot fi de aceasta diferitele tradiționalisme. În primul rînd, pentru că tradiția nu se confundă cu trecutul și nici cu formele osificate ale venerării sale. Tradiția e transmiterea vie, în prezent, a adevărului de credință; nu este repetarea mecanică a formulelor – fără însă a le devaloriza –, ci „experierea trecutului ca pe ceva nou“, descoperirea sensului său, care cuprinde într-o comuniune transtemporală pe cei care au aceeași credință, aprofundată în fiecare epocă și cu fiecare persoană. În experiența de credință și de apartenență reală la Trupul lui Hristos se află tradiția ca „principiu de creștere și regenerare“, cu întreg dinamismul ei creator. De pildă, a te întoarce la Părinții Bisericii nu înseamnă „o repetare oarbă și servilă, ci mai degrabă o dezvoltare suplimentară a acestei învățături“. Și părintele Florovsky nu ezită să-l citeze pe admirabilul cardinal Newman, pentru că, după cum tot el spune, mustrînd triumfalismele răsăritene, „calea către o reînnoire creștină este una critică, nu ironică“.

***Bogdan Tătaru-Cazaban** este cercetător în istoria religiilor. A publicat recent (împreună cu Daniela Dumbravă):* André Scrima: expérience spirituelle et langage théologique, *Roma, 2019.*

DILEMA
VECHE
„Omul fără dileme
e creatorul
tuturor dictaturilor,
de dreapta
sau de stînga.
E marele
organizator,
marele pedagog,
marele vindecător.“
ANDREI PLEȘU, 1993

Codruț CONSTANTINESCU

Prahova după 23 august 1944

Russian soldier in a summer uniform
Russisk soldat 2.verdenskrig Sommeruniform.

Studierea documentelor de arhivă, mai ales a celor care oferă o imagine clară, dură și necosmetizată a unei perioade care a fost ascunsă timp de o jumătate de secol, supune cercetătorul unei presiuni emoționale deloc de neglijat. Evident, dacă el își dă seama că acele foi de hîrtie îngălbenite de trecerea timpului dezvăluie dramele unor oameni care au trăit cu adevărat, dramele bunicilor sau străbunicilor (pe care poate i-a și prins în viață). Nu mai este vorba despre istoria mare și impersonală, ci despre istoria celor mici și nebăgați în seamă. Acele mari cantități aparent neglijabile de care se folosește istoria. Anul 1944 avea să fie foarte dificil pentru județul Prahova și cei mai mulți prahoveni sperau ca, odată ce România avea să iasă din război și bombardamentele anglo-americane aveau să fie oprite, situația avea va reveni la normal. Dar ei aveau să se înșele amarnic, căci o altă etapă din istoria întregii țări avea să înceapă. Una nefastă căci, după 23 august 1944, nimic nu va mai fi cum a fost. Nefastă pentru evoluția țării, căci să nu ne facem iluzii, au existat și mulți cărora le-a oferit o șansă nesperată de afirmare socială.

Legiunea de Jandarmi Prahova raporta săptămînal Prefecturii isprăvile comise de bravii soldați ai Armatei Roșii după 23 august 1944. Ei încă aveau dificultăți în a conștientiza faptul că se aflau într-o țară „aliată“. Evident, după ce, trei ani de zile, Armata Română luptase împotriva celei Roșii, chiar la mii de kilometri de România, nu e de mirare că soldații sovietici se comportau ca într-un teritoriu cucerit (și, într-o mare măsură, aveau dreptate). Marele noroc al Prahovei, dintr-un anume punct de vedere, a constat în faptul că aceste trupe se aflau în mișcare, pe urmele germanilor, și cea mai mare parte a lor a trecut Carpații. Nu înainte de a lasă în urmă un întreg cortegiu de crime, violuri și furturi. Evident, atunci cînd eroii sovietici sînt comemorați de Ambasada Federației Ruse la București, prin depuneri de coroane de flori la Cimitirul Militar din nordul Ploieștilor, aceste adevăruri sînt complet trecute cu vederea. Complet necunoscute. În aceste note informative, foarte detaliate, apar mai puține incidente care să se fi petrecut în orașele importante din Prahova precum Ploiești sau Cîmpina. Poate și pentru că erau mai bine protejate de Armata Română și de jandarmi. Cele mai multe incidente au avut loc în mediul rural, unde erau doar cîțiva jandarmi, și aceia timorați. Un alt motiv al jafurilor îl constituia faptul că sovieticii veneau dintr-o țară comunistă, cu un regim tiranic, care cunoscuse mari lipsuri materiale (milioane de morți de foame), iar sosirea în România era pentru cei mai mulți primul contact cu lumea imperialistă/capitalistă. Adică prosperă din punct de vedere material. Militarii sovietici ajunși în Banat credeau că o singură gospodărie a unui fermier mai înstărit, adică harnic, era colhozul satului. Rămîne o enigmă cum dosarele în care sînt prezentate pe larg crimele, abuzurile, violurile și furturile comise de militarii sovietici pe teritoriul județului Prahova, după 23 august 1944, s-au păstrat în Fondul Prefectura Prahova, de la Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Prahova și nu au fost epurate de comuniști.

Cei mai norocoși au fost doar jefuiți de diverse bunuri. Cel mai înțelept era să-i lași să ia ceea ce doreau. Însă este mult mai ușor de spus decît de acționat, primul impuls al omului este să-și apere bunurile. Doar cîteva exemple banale dintre sutele de cazuri înregistrate în documente. Din comuna Fulga, comerciantul Vasile Ștefănescu a fost jefuit de 550 kg de zahăr, 700 kg de făină și un radio. În comuna Aricestii Rahtivani, cîrciuma lui Ștefan Petrescu a fost incendiată, după ce a fost stropită cu două canistre de benzină, provocîndu-se daune de patru milioane de lei. Dar și primarul comunei a fost jefuit de bunuri și bătut atît de rău încît a fost internat în spital. Se pare că localurile din comune au fost printre cele mai afectate, militarii sovietici fiind mari amatori de alcool, după cum se știe, dar și orice stoc sau cramă de vin, Prahova avînd și o mare tradiție în această privință. Din comuna Cornu au fost furate cantități de băuturi spirtoase, fîn, alimente, „de la femeia Floarea Frățilă un covor“, din Bănești au fost furate alimente, băuturi, bani, obiecte de îmbrăcăminte (în condițiile în care oricum populația suferea de lipsa lor, după trei ani de război), cai, țuică, oi, două căruțe, hamuri cai. Din Poiana Cîmpina au fost furate medicamente (de la un anume Ioan Mateescu, directorul școlii primare), ceasuri etc. A fost spartă ușa de intrare de la biserica din Bărcănești, soldații sovietici furînd toate bunurile de valoare (mai ales aurul, icoanele le-ar fi aruncat într-o parte). Și posturile de jandarmi au atras apetitul sovieticilor, fiind jefuite sau incendiate. Însă au existat și incidente cu adevărat grave. În Ciorani, Petre Mihalache a fost jefuit de 60.000 de lei, un ceas și un inel, iar apoi a fost împușcat mortal. Într-un alt sat a fost violată preoteasa. În comună Posești, bătrîna Maria Alexandra, în vîrstă de 60 de ani, a fost împușcată mortal (probabil rezistase tentativei de viol), după cum se înregistrează și în comuna Teișani, unde Ileana Petre a fost împușcată mortal. Casa lui Manole Ivănescu din Podenii Noi a fost jefuită complet, iar șase femei au fost violate (probabil mai multe generații). Un copil din Albești a urmărit o coloană sovietică, probabil în dorința de a recupera calul familiei, însă santinela sovietică a deschis focul, ucigîndu-l pe loc. În Chițorani au avut loc, în septembrie, alte incidente grave, raportate Prefecturii. O doamnă Vacicov a fost împușcată mortal pentru că a refuzat să le predea o plapumă, administratorul unei moșii a fost omorît pentru că nu a acceptat ca soția să-i fie violată, ordonanța locotenentului Coroiu, luînd apărerea unei femei care era supusă agresiunii, a fost omorît. Una dintre aceste informări se încheie sec: „Jafurile continuă în întreg județul Prahova“. În ziua de 3 septembrie, sublocotenentul Nițescu din comuna Cosminele a fost împușcat mortal pentru că se împotrivise furtului calului fratelui său. Comandantul jandarmilor îl avertiza pe prefect că oricîți jandarmi ar trimite în zonele rurale, ei nu puteau face față și solicita să se ia de urgență legătura cu Bucureștiul, pentru a se interveni direct la Comandamentul Sovietic, singurul care putea dispune încetarea acestor comportamente reprobabile ale trupelor. Se știe că însuși Stalin privea cu multă relaxare această atitudine a trupelor sale. În noaptea de 29/30 septembrie 1944, impiegatul de mișcare Gheorghe Melic din gara Albești fusese asasinat de un grup de soldați sovietici care lucrau la instalarea telefoanelor pe calea ferată, în apropierea gării Albești. Incidente aveau loc și la Ploiești. Un grup de soldați sovietici au intrat în locuința generalului Trestioreanu, comandantul Diviziei 10, care se afla pe front, de pe strada Vasile Lupu nr. 7, dezarmîndu-i pe cei doi soldați români care asigurau paza imobilului, după care s-au culcat în interior. Totuși, un pluton de jandarmi fost trimis să deranjeze somnul sovieticilor, care au fost nevoiți să părăsească imobilul. Trestioreanu fusese comandantul militar al Odessei în perioada 1941-42 (deci cînd a avut loc cunoscutul masacru comis de Armata Română, drept represalii pentru aruncarea în aer a clădirii unde se instalase Comandamentul militar român de către partizanii sovietici). În 1945, Tribunalul Poporului l-a condamnat la moarte și degradare, sentință comutată în închisoare pe viață. A fost încarcerat în închisorile Dumbrăveni, Gherla, Aiud, Craiova, însă a avut zile, căci a fost eliberat în 1956, trăind pînă în 1983. Un eveniment cu urmări mult mai tragice a avut loc în noaptea de 1-2 octombrie 1944, cînd pe strada Ștefan Greceanu a fost împușcat mortal locotenentul în rezervă Preduț V. Ioan, din Regimentului 33 Infanterie. Șeful gardienilor se afla în apropiere și a auzit tînguirile locotenentului („Am fost împușcat, fraților“) și chiar i-a observat pe sovietici fugind de la locul crimei. Documentul nu o spune, dar poate că i-a fost frică să intervină.

Nu trecuseră nici măcar doua luni de la arestarea celor doi Antonești și de cînd Armata Română lupta alături de cea Roșie.

Relațiile instituționale, dacă se pot numi astfel, între noul prefect de Prahova, reprezentantul Guvernului Sănătescu, și maiorul Vasiliev, care era comandantul sovietic din Ploiești, au fost tensionate încă de la început și nu este de mirare, avînd în vedere jafurile și crimele la care s-au dedat trupele sovietice, pe care autoritățile județene se vedeau în imposibilitate de a le curma. Le raportau la București, care intervenea la Comandamentul sovietic. În primul rînd, colonelului Eftimescu îi era greu să primească ordine de la un maior. Nu trecuseră nici măcar doua luni de la arestarea celor doi Antonești și de cînd Armata Română lupta alături de cea Roșie, iar relațiile dintre Prefectură și Comandamentul sovietic din Ploiești arătau cam care era raportul de forțe și care era locul prefectului militar. Acesta remitea Ministerului Afacerilor Interne un raport, în care prezenta situația umilitoare la care a fost supus în ziua de 7 octombrie 1944, cînd a fost convocat de urgență la Comandamentul sovietic. Prefectul a replicat că era foarte ocupat în acea zi, avînd convocată și o ședință a Consiliului Județean. Sovieticii nici nu au vrut să audă și au revenit cu un al doilea telefon, obligîndu-l pe prefect să dea curs imediat convocării. Ajungînd pe jos la clădirea care găzduia Comandamentul sovietic, prefectul a fost întîmpinat de maiorul Vasiliev, împreună cu alți doi locotenenți, și a fost condus în biroul unui anume Orlov, șeful NKVD din Ploiești. Aici, prefectul a fost călcat în picioare de sovietici, care i-au reproșat că le sabotează activitatea, că nu pune la dispoziție 1.500 de muncitori pentru lărgirea ecartamentului căii ferate (se știe, cea sovietică este mai lată), că nu pusese la dispoziția sovieticilor tabele care anunțau în mod indubitabil intențiile comuniștilor. Era vorba despre tabele în care trebuiau trecuți toți primarii, procurorii, judecătorii, șefii de post ai Jandarmeriei, notarii, întreaga elită politico-administrativă a județului, în care sovieticii solicitau să le fie detaliată averea deținută de fiecare (în vederea deportării lor, după cum se întîmplase în Polonia Orientală în 1939-40). Prefectul trăsese de timp și nu oferise aceste informații. Ca urmare a acestei atitudini refractare, șeful NKVD îl amenința pe prefect chiar cu arestarea. Acesta din urmă solicita Bucureștiul ca pe viitor să fie scutit de astfel de umilințe, fără să-și dea seama că era doar începutul lor.

Codruț Constantinescu *este istoric și consilier pentru afaceri europene la Prefectura Prahova. Cea mai recentă carte publicată este* Liber în Europa *(Editura Vremea, 2021).*

Între „sindromul impostorului“ și „iubirea de sine“

– un dialog cu Vlad STROESCU, psihiatru –

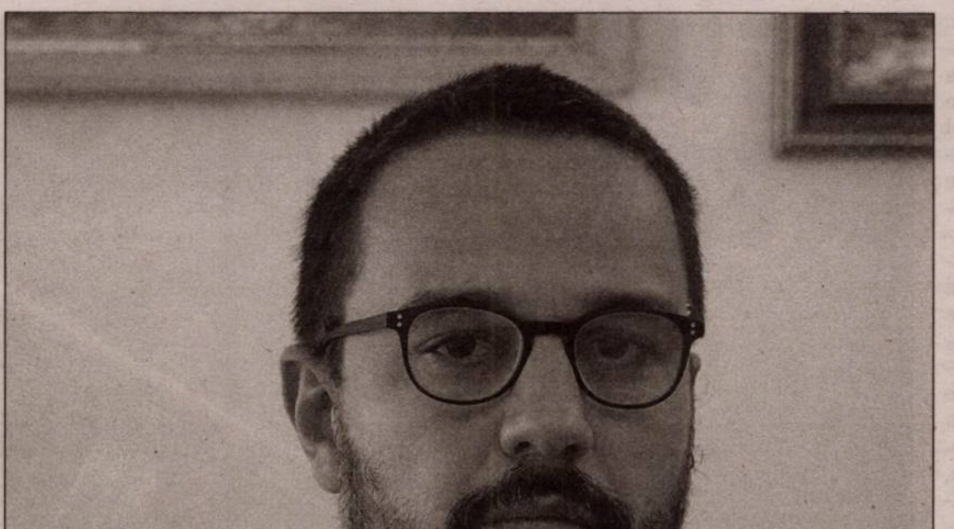

Scriitorul britanic Neil Gaiman povestește, pe blog-ul său, felul în care l-a cunoscut pe astronautul Neil Armstrong: fuseseră invitați la o reuniune de oameni de știință, cercetători, scriitori premiați și au constatat, dialogînd, că amîndoi simt că nu au ce căuta acolo. Se pare că primul om pe Lună considera că nu a făcut nimic special, doar și-a îndeplinit sarcinile cu care fusese trimis în spațiu. Mai mult sau mai puțin veridică, relatarea vine ca o încurajare pentru cei care se confruntă cu acest „sindrom al impostorului“. Se întîmplă, prin urmare, și la „case mai mari“? Ce anume generează această stare, ce o întreține?

„Mărimea“ noastră e întotdeauna o iluzie. Sper din tot sufletul că oamenii „mari“ sînt conștienți de limitele lor, pentru că știm cu toții că „mărimea“ are un efect toxic și narcotic și îți poate decapita bunul-simț. Și e un beneficiu secundar în a-ți recunoaște limitele și imposturile benigne cînd ești un om mare: ești mult mai iubit. Cei doi „Neili“ sînt personaje foarte iubite, nu? Originile „sindromului impostorului“ sînt așadar benefice și adaptative, așa cum sînt multe lucruri aparent rele, în doze mici: și anxietatea e un bun sfătuitor. Și cred că sindromul impostorului e o formă de anxietate socială. Toți tînjim să fim incluși și ne e teamă de tot ce ne-ar putea exclude.

Critica este deseori folosită ca armă a motivării de către cei din jurul nostru – părinți, profesori, superiori ierarhic. Face ea mai mult rău decît bine?

„Sindromul impostorului e o formă de anxietate socială.“

Tonul face muzica. E mai important cum criticăm, sau cum sîntem criticați, decît conținutul în sine al criticii. În fond, sîntem animale și percepem în primul rînd indiciile non-verbale, mai vechi decît limba. Percepem întîi emoția: frică, furie, agresivitate, grijă, dragoste și emoția decide încotro o ia mesajul pe care îl umple. Ca părinți sau profesori, sîntem nevoiți să criticăm. Avem sarcina ingrată de a limita potențialul vast al unei persoane. Înainte de facultate puteam fi orice, acum pot fi doar medic. Trebuie așadar să ne mînuim dalta cu infinită grijă.

„Adevărata libertate trebuie precedată de rigoare și exercițiu.“

Cu criticul interior ce ne facem? Cum îl mai reducem la tăcere?

Am găsit o metodă bună: paginile de dimineață, acel exercițiu pe care Julia Cameron îl recomandă scriitorilor aspiranți. Cînd te trezești, înainte să îți bei cafeaua, scrii cu pixul pe hîrtie vreo două-trei pagini, cu absolut orice îți vine în cap, fără să te gîndești că cineva va citi vreodată acele pagini. Am încercat, e surprinzător de greu chiar și să scrii colaje dadaiste sau asociații întîmplătoare, așa vezi cît de prezent e criticul interior. Sînt convins că sînt multe alte tehnici, dar morala e că e nevoie de antrenament. Mai toți avem mușchiul libertății de gîndire extrem de atrofiat. Din contra, cred că o bruscă și inexplicabilă dispariție a criticului interior ar fi patologică, precum în episodul maniacal sau în *moria* frontală… Ca de obicei, adevărata libertate trebuie precedată de rigoare și exercițiu.

„Criticul interior va fi mereu cu un pas înaintea noastră, oricît am alerga după el.“

Mulți oameni pe care nici nu i-ai bănui că suferă de un acut sindrom al impostorului sînt sclipitori în domeniul lor. E posibil ca cineva măcinat de acest conflict interior să facă, totuși, performanță?

Sigur că e posibil, dacă examinăm reciproca: oamenii care nu au conștiința propriilor limite sînt, esențialmente, incapabili de orice performanță. Premisa progresului în orice domeniu e recunoașterea socratică a propriei ignoranțe nesfîrșite. Dar și extrema cealaltă poate să îți strice treaba. Cum sindromul impostorului e o formă de anxietate, ca să îi faci față vei fi la început mai ordonat, perfecționist, atent la detalii. Obsesional. Conștiinciozitatea te poate împinge înainte o vreme, dar de la un punct misterios încolo, devine un parazit insuportabil. Putem trăi cu conștiința imposturii ca idee de fundal, pentru că, în cele din urmă, nici un om nu e echivalentul perfect al rolului său și sîntem, așadar, cu toții niște „impostori“, niște actori într-un teatru. Dar nu putem trăi cu *obsesia* imposturii. Dacă dăm frîu liber acestei frici, ne va lega de mîini și de picioare.

Putem oare pune semnul egal între sindromul impostorului și lipsa încrederii în sine, neputința de a-ți vedea propriile realizări, teama că oamenii te consideră mai capabil decît ești, că vei dezamăgi?

Genetic, sîntem condiționați să vedem mult mai clar și mai repede răul. Vom simți mai repede propriile eșecuri decît realizările. Și eșecurile noastre sînt atît de multe, iar importanța noastră atît de mică, încît nu rezistăm fără să ne spunem în același timp povestea contrarie, un pic mincinoasă, un pic gogonată, care să ne arate că sîntem poate puțin mai buni decît în realitate. Dacă teama de inevitabilitatea eșecului e ceea ce Andrew Solomon numea un „adevăr mincinos“, mica noastră hipertrofie de eu este o minciună adevărată. Nu sîntem nici buni, nici răi, dar avem fiecare o valoare intrinsecă, sîntem părticele irepetabile și inestimabile ale lumii.

Brené Brown menționa, într-una dintre cărțile ei, că diferența dintre oamenii care duc o viață plină, autentică, și cei care sînt într-o permanentă luptă este una singură – aceea că primii consideră că merită să li se întîmple numai lucruri bune. V-aș întreba dacă încrederea în sine se poate antrena, altfel spus, cum am putea începe să credem că „merităm“?

Aș argumenta că viața-luptă e foarte autentică. Sînt gînditori care spun că singura formă acceptabilă, moralmente, de a trăi e lupta. Nu știu prea bine ce înseamnă că merităm lucrurile bune din viață, eu cred că ar trebui să fim recunoscători pentru ele. Dar poate că am și eu problemele mele de gîndire, propria mea suferință. Viața mea este o mică luptă, cu mine însumi, cu munca mea; nu e ușor, dar sînt mulțumit așa. Mi s-a spus că nu am încredere în mine, deci poate nu sînt cel mai bun om să răspundă la întrebarea asta. Dar o să încerc: „Nu singur“ e răspunsul meu. Văd zilnic oameni care încearcă să „se antreneze singuri“, „prin propria voință“ sau citind biblioteci de *self-help*, ca să iasă din suferință. Or, psihiatrul din mine o spune: e aproape imposibil. Dacă stima de sine e atît de scăzută încît ne disprețuim și pentru lucrurile bune de lîngă noi, e bine să cerem ajutor. Solidaritatea omenească e importantă. Fără dragostea, aprecierea celorlalți, fără oameni pe care poți conta, care să facă o plasă de siguranță în jurul tău, fără ajutor specializat atunci cînd trebuie, e tare greu.

Un critic foarte bine internalizat îți va spune mereu că nu ești suficient de pregătit pentru a începe ceva. Ceea ce pentru cei din jur poate însemna comoditate, întîrziere sau chiar nepăsare, pentru cel în cauză este dorința de a face totul perfect. Sînt, oare, suferinzii de sindromul impostorului niște perfecționiști?

Unii sînt, atîta timp cît perfecționismul nu e altceva decît un răspuns în fața fricii. Și e și bun, uneori. Dar, la un moment dat, perfecționismul începe să semene cu Ahile al lui Zenon, cel ce nu poate întrece broasca țestoasă pentru că, indiferent cît de mult se apropie, nu își va depăși handicapul inițial. Criticul interior pleacă cu un avantaj și va fi mereu cu un pas înaintea noastră, oricît am alerga după el. La un moment dat trebuie să renunți la competiția stupidă cu o țestoasă și să îți trăiești viața, că mai sînt și alte lucruri de făcut.

Dorința de a controla totul, grija excesivă pentru viitor nu sînt nici ele prietene cu stima de sine. Cum putem să ne facem planuri într-un mod realist? Să fim disciplinați fără a ne autosabota?

Cheia e, cred, într-un echilibru emoțional. În cîtă emoție investim în ceea ce facem. Prea multă, și ne vom consuma prea repede. Deși e bine să fim pasionați, ne vor împiedica detaliile nepasionante. Prea puțină, și vom deveni niște cinici, sau nihiliști, sau, mai rău, niște existențialiști dintre cei care examinează cu atîta angoasă înțelesul ultim al oricărei întreprinderi, al vieții și al Universului în general, încît nu îl mai văd de cît de aproape e. Dar nu ne putem controla întru totul emoțiile, niciodată. Așadar, pe drumurile noastre, ne vom și autosabota, vom și pierde, vom și cîștiga, adesea din pură întîmplare.

De multe ori, cînd lăudăm pe cineva, respectivul zice repede, ca o justificare, că „a avut noroc“. Asta chiar dacă în spatele așa-zisului noroc se ascunde o muncă de ani de zile. Se poate să fie doar modestie. Prin ce diferă aceasta de sindromul impostorului?

Cele mai mari descoperiri din medicină, de exemplu, au fost făcute din întîmplare. Cum e penicilina. Dar asta pentru că descoperitorul era atent. Aici e sîmburele de adevăr din acel *mindfulness* despre care vorbim poate prea mult. Dacă rămînem deschiși, curioși, chiar iubitori cu lucrurile din jur care nu sînt neapărat parte din scopul nostru inițial, vom avea doar de cîștigat. Norocul îi ajută pe cei atenți, nu doar pe cei îndrăzneți. Nu e nici o impostură aici, e recunoașterea faptului că există inspirație, și nu e neapărat un fenomen divin sau mistic, ci adesea pură șansă. Meritul acelor oameni e că au fost dinainte pregătiți să profite de ea.

Am ascultat cîndva un preot spunînd că gelozia vine din neiubirea de sine. Aș îndrăzni să afirm că multe ni se trag de acolo, inclusiv sindromul impostorului. Obișnuiți să prescrieți ca leac iubirea de sine?

E un truism deja că nu-i poți iubi pe alții dacă nu te iubești pe tine. Cu tot cu legiunile de mici motivații egoiste care susțin orice gest altruist. Iubirea asta e naturală, spontană, ceea ce e, poate, un mic miracol ridicat împotriva entropiei, morții, uitării și a altor lucruri negre care guvernează Universul. Așadar, treaba de psihiatru, precum și cea de psihoterapeut, nu e să genereze iubire de sine, ci să dea la o parte buruienile care împiedică iubirea să se manifeste. Dar, oho, ce hățișuri vaste de mărăcini trebuie uneori să defrișăm...

a consemnat Anda DOCEA

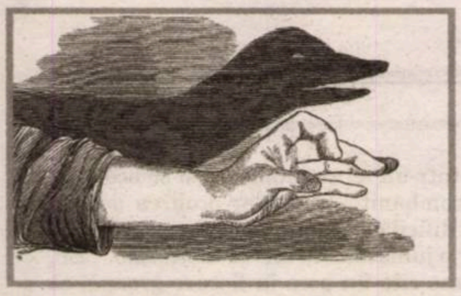

Iaromira POPOVICI

bazar

Școală

Mersul la școală a fost, la început, ceva ce nu mi-am dorit. Mi-era foarte bine acasă, cu ai mei, trăiam într-o lume perfectă căreia părea că nu-i lipsește nimic. Și m-am trezit, deodată, într-un loc cu mulți oameni străini – ce-i drept, de vîrsta mea, dar și cu reguli de respectat.

Și aici nu mă refer la cele de disciplină în clasă. Astea nu mi se păreau neapărat o problemă. Ci la unele legate de sistemul de atunci. Cumva, mai direct, mai indirect, ai mei m-au instruit să nu spun la școală ce se vorbește acasă. Evident, legat de sistem. Eram mică, dar ceva-ceva înțelegeam. Înțelesesem chiar din apartamentul nostru de bloc că nu putem vorbi orice cu voce tare, că anumite lucruri pot fi auzite și pot avea consecințe. Nu pricepeam eu totul, dar pricepeam că Ceaușescu, cel care apărea la televizor după emisiunea cu Mihaela, nu era în regulă. Că era ceva cu el. Altfel de ce toți cei din jurul meu ar fi făcut ori bancuri cu el, ori l-ar fi criticat? De aceea, chiar de cînd eram mică, spuneam că trebuie să fim „patrioți în bloc“.

La școală era același lucru. Totul era aparent minunat, dar nu puteam, din start, spune tot. De pildă, ca să mă înscrie la o școală mai bună, mama s-a împrietenit cu secretara și a declarat, de comun acord cu ea, o adresă fictivă, de la bunici, zice-se, mai aproape de școala în cauză. Practic, era cea mai bună școală mai apropiată de casă (deși era departe, la cîteva stații de autobuz). În cartier nu erau unele prea grozave și mama vrusese neapărat să mă-nscrie la una mai bună. Și da, făcuse o ilegalitate, practic, și mințise. Și mă învățase și pe mine să mint. Încă din clasa întîi, eu știam că, dacă sînt întrebată la școală ce adresă am, nu trebuie s-o spun pe cea de acasă, trebuie să mint, căci altfel risc să nu mai pot rămîne la școala mea.

De fapt, am învățat să fiu duplicitară odată cu primii pași la școală. Am învățat că instituțiile statului socialist nu ne erau prieteni, ci chiar dușmani. Că trebuia să înșelăm ca să supraviețuim. Sau să ne acceptăm o soartă mai rea. Că nu puteam fi și în armonie cu instituțiile, și bine, decît în cazuri excepționale. Că statul nu ne sprijinea, ci, în general, ne șunta.

Am învățat toate astea cam devreme, totuși. Iar apoi, la școală, a continuat *training*-ul întru duplicitate. Știam, de pildă, de acasă, că felul în care era predată istoria în școală nu era unul corect. Că grandomania și naționalismul exacerbat nu erau modalitatea corectă de a privi istoria. Că poveștile cu „vitejia de veacuri a poporului român, stîncă în fața năvălirilor...“ era doar o formulă goală. Da, eram cam tînără pentru toate astea, dar cînd am dat cu nasul de ele și am fost prevenită asupra lor, ceva-ceva tot am înțeles. Am înțeles ce sînt locurile comune și clișeele, și de atunci am tot luptat împotriva lor cum m-am priceput.

Am învățat același lucru și la română. Am înțeles că poeziile patriotice, da, pot fi analizate stilistic pentru notă, dar nu trebuie crezute *ad litteram*. Sau deloc. Că metaforele, comparațiile și epitetele pe care le întorceam pe toate părțile erau cuvinte goale, în mare parte. Am învățat să discern între texte valoroase și cele proaste și kitsch. Între texte cu valoare literară reală și unele cu conținut strict ideologic.

Desigur, am făcut-o treptat și cu instrumentele specifice vîrstei. Nu prin teorii fabuloase, ci prin studii de caz. Am învățat cam devreme că adevărul e relativ și că minciuna e mai ușoară, și e o modalitate de supraviețuire. Țin minte și acum introducerile pe care le făceam și la română, și la istorie cu vitejia sus amintită a poporului român, pentru că știam că așa trebuie.

Ceea ce nu a diminuat, în mod ciudat, frumusețea anilor de școală. Puteam foarte bine, se pare, să mințim și să fim duplicitari instinctiv, fără ca măcar să ne dăm seama, și să ne bucurăm de toate cele ale copilăriei, altfel. Să ascultăm cîntece de ABBA și Boney M și chiar să le interpretăm cum știam noi mai bine, imaginîndu-ne că sîntem fie blonda, fie bruneta din formație, susținătorii fiecăreia aducînd argumente fanatice. Puteam la fel de bine să ne credem Scarlett O'Hara și să ne îndrăgostim de ce Rhett Butleri găseam prin clasă. Ori să fim Pamela, Lucy ori Sue Ellen din *Dallas* și să ne negociem legăturile cu JR, Bobby, Ray, Cliff și alții. Se pare că toate astea mergeau mînă-n mînă, într-o lume plină de contradicții. Pe acest fundal, învățam ca nebunii, am fost obligați să fim competitivi de mici, să supraviețuim, pentru că eram atît de mulți, decrețeii fiind. Și, în tot acest context, pînă la urmă nu m-am mai simțit străină ducîndu-mă la școală. M-am bucurat, tot mai mult, de începerea anului școlar. Și mă bucur și acum, deși nu mai sînt eu în vreun rol.

■ ■ ■

PUBLICITATE

Democrație – test pozitiv.
Încredere și valori democratice pe timp de criză

Colegiul Noua Europă – Institut de Studii Avansate din București (NEC) are deosebita plăcere să vă invite la *workshop*-ul internațional *Democrație – test pozitiv. Încredere și valori democratice pe timp de criză,* care va avea loc în format hibrid, joi, 30 septembrie 2021, începînd cu ora 10 (București). Cercetătorii vor reflecta asupra ideii că, în vremuri de criză profundă, democrațiile, aplicînd „medicația“ potrivită, ajung să se confrunte cu propriile maladii. Studii recente au arătat că, în societățile în care oamenii au încredere în stat și în instituțiile sale, măsurile restrictive luate pentru combaterea pandemiei au fost acceptate mai ușor. În același timp, un raport special se creează între încrederea față de semeni – în legătură directă cu nivelul de democratizare a societății – și gradul de coerciție al măsurilor preventive. Variind mult de la un stat la altul, acest tip de relație influențează direct responsabilizarea individuală și socială a cetățenilor.

Evenimentul va include două secțiuni:
■ *Consolidarea încrederii:*
– comunicări despre consolidarea sau subminarea valorilor democratice și despre modul în care încrederea cetățenilor în stat și în instituțiile sale afectează direct implementarea măsurilor restrictive pe timp de criză și răspunsul la acestea;
– studii despre plasarea în carantină și protestele care au urmat;
– cercetări despre modul în care o perioadă de criză poate fi folosită de guverne pentru a-și vindeca propriile maladii și a crea condiții pentru consolidarea încrederii cetățenilor.

FUNDAȚIA NOUA EUROPĂ – NEW EUROPE COLLEGE

■ *Schimbarea valorilor pe timp de criză:*
– prelegeri despre felul în care o situație de criză, care produce o modificare bruscă a nivelului de trai, poate afecta sistemul de valori al individului și implicarea civică a acestuia;
– studii despre efectele izolării obligatorii și ale carantinei asupra sistemului de educație, și ale transferului de valori democratice.

PROGRAM
10,00-10,15 Deschidere
10,15-11,15 Invitat special: Jean-Louis FABIANI, profesor, Departamentul de Sociologie și Antropologie Socială, Universitatea Central Europeană (CEU): *Mai există încredere în timpul epidemiei?*
11,15-11,30 Pauză de cafea
11,30-12,30 Panel 1: *Consolidarea încrederii*
Andrada ISTRATE, cercetătoare, Centrul de Cercetare și Inovație în Servicii Sociale, Universitatea din București: *Încrederea în fostele țări comuniste. Mecanisme ale încrederii și înșelătoriei în România postcomunistă*
Andreea MURARU, NEC Alumna: *Încrederea în semeni în timpul pandemiei de COVID-19*
12,30-14,30 Pauză de masă
14,30-15,30 Invitat special: Sergiu GHERGHINA, lector în Studii Politice, Universitatea din Glasgow: *Banii amenință reprezentarea: partide politice și clientelism electoral*
15,30-15,45 Pauză de cafea
15,45-17,15 Panel 2: *Schimbarea valorilor pe timp de criză*
Ligia DECA, consilier prezidențial, NEC Alumna: *Provocările sistemului de învățămînt (superior) în timpul pandemiei*
Robert SANTA, dr., Școala Națională de Studii Politice și Administrative: *Impactul asimetric al pandemiei de COVID-19 și al carantinelor care au urmat asupra natalității europene*
Monica ROMAN, profesor, Academia de Studii Economice București: *Afectează migrația încrederea în semeni?*
17,15-17,30 Concluzii

Comunicările și sesiunea Q&A se vor desfășura în limba engleză.

Evenimentul este parte din programul de burse AMEROPA al Colegiului Noua Europă – Institut de Studii Avansate din București.

Accesul fizic, în sală, va fi posibil doar pentru conferențiarii invitați să prezinte comunicări științifice și pentru organizatori.
Publicul este invitat să participe online, accesînd site-ul Colegiului Noua Europă, www.nec.ro

Biblioteca Județeană ASTRA Sibiu

Cu ochii-n 3,14

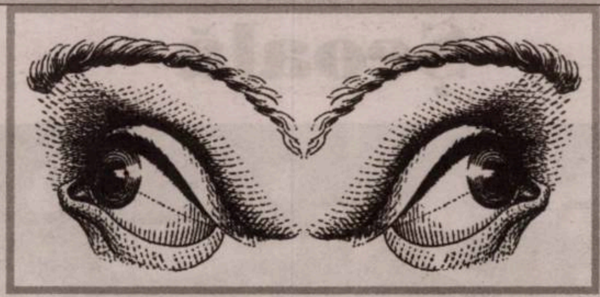

DACĂ NU ȘTIAȚI, EXISTĂ O FORMĂ DE VIOLENȚĂ ÎMPOTRIVA TIMPULUI MENTAL (ÎN CURÎND VA FI NEVOIE, PROBABIL, DE UN ECRAN LA MOMENTUL ALTERCAȚIEI)

■ Dacă nu știați (cum nu știam nici eu pînă mai ieri, dar am aflat dintr-o reclamă de pe stradă), există „ieftinul obișnuit“. Și nu doar atît, deasupra lui (într-o ierarhie a ieftinătății) există ceva despre care se spune că ar fi „mai ieftin decît ieftinul obișnuit“. (**D. S.**)

■ Festivalul de Film de la San Sebastian l-a onorat pe Johnny Depp cu premiul pentru întreaga carieră, dar Asociația Regizoarelor din Spania a condamnat decizia după ce, anul trecut, Depp fusese acuzat în presă de fosta lui soție, Amber Heard, că ar fi fost abuziv: „Această decizie transmite un mesaj îngrozitor publicului, și anume că nu contează dacă ești un bărbat abuziv cîtă vreme ești un bun actor“. Directorul festivalului a apărat însă decizia: „În aceste vremuri în care linșajul din *social media* a devenit ceva comun, vom apăra cu tărie două principii care stau la baza culturii și a legilor noastre: prezumția de nevinovăție și reabilitarea de drept. Pînă în acest moment, Johnny Depp nu a fost nici arestat, nici judecat, nici condamnat de nici o autoritate din nici o jurisdicție pentru nici o formă de violență împotriva nici unei femei“. (**M. C.**)

■ Citim pe hotnews.ro un material, preluat de pe www.tomshardware.com, despre recenta descoperire a unui „cristal al timpului“, realizat cu ajutorul computerului cuantic Google, care ar putea schimba pentru totdeauna fizica. La înălțimea descoperirii ni se pare și comentariul forumistului „Mihail“ despre aplicațiile și utilizările Google: „Una e să ajuți omul în nevoie să găsească pornache, iar alta e să schimbi legile fizice. Părerea mea“. Subscriem. (**M. P.**)

ASTEPTATI
STOARCE...
Fresh
Orange
Juice

© M. Pleșu

■ La rubrica „Matrimoniale“ dintr-un ziar, o „doamnă șatenă, ochi verzi, sănătoasă fizic/mental“ scrie: „Doresc cunoștință domn, bine făcut, stabil din toate punctele de vedere, […], max. 100 kg. Aștept și pe cei din străinătate cu suflet de român adevărat“. La 100 de kilograme, stabilitatea nu poate fi o problemă pentru eventualii amatori, mai ales dacă se ia în calcul sufletul de român adevărat, care atîrnă greu la cîntar și ar constitui un avantaj suplimentar din punctul de vedere al stabilității. (**D. S.**)

■ Apple lucrează cu specialiști din SUA pentru a vedea dacă în viitor, datorită unor senzori și unor cantități mari de date colectate de la *user*-i, telefoanele iPhone ar putea detecta dacă utilizatorii dau semne de depresie sau de declin cognitiv. Cercetările sînt încă la început, dar planul este să fie observate multe aspecte, precum expresia facială, modul cum *user*-ul tastează, cum se mișcă și cum doarme. Nu se mai potrivește doar titulatura de „telefoane inteligente“. În curînd va fi nevoie, probabil, de un *update:* „telefoane mai inteligente decît oamenii“. (**A. M. S.**)

■ Inspiration4 este prima misiune spațială cu echipaj format exclusiv din civili. Cei patru membri ai echipajului au călătorit la bordul unei nave Crew Dragon pe orbita inferioară a Pămîntului. Faptul că niște astronauți amatori, recrutați și antrenați cu doar cîteva săptămîni înainte de lansare, sînt capabili să îndeplinească o misiune spațială ar fi fost, acum zece ani, extrem de puțin probabil. Faptul că naveta e condusă cu ajutorul unor tablete cu ecran tactil accesibile la scară largă e aproape SF, chiar și în zilele noastre. (**M. M.**)

■ Relatînd un episod de bătaie în trafic, un reporter TV a plusat cu informațiile, spunînd că unul dintre șoferi deține o companie de transport și că, la momentul altercației, respectivul își „transporta“ o mătușă la o înmormîntare. Dat fiind zelul informațional, cred că ar fi fost bine să precizeze și funcțiile vitale ale mătușii. (**S. G.**)

PENTRU REUȘITA ACȚIUNII, AM PUTEA ÎNCERCA ȘI NOI INCENDIEREA UNOR ANI DE CARIERĂ, MIZÎND PE O SITUAȚIE TENSIONATĂ

■ Cei care fură mirese la nunți ar trebui să aibă în grupul lor, pentru reușita acțiunii, măcar o persoană care să nu consume alcool. Niște nuntași veseli au fost opriți de Poliție în timp ce plimbau mireasa furată de la o nuntă din Vaslui. Aparatul etilotest a dovedit că șoferul băuse și a fost trimis la Poliție pentru recoltarea de probe biologice. Mireasa a fost nevoită să aștepte cîteva ore pînă să revină la propria nuntă. Motivul? Ceilalți pasageri fie băuseră și ei, fie nu aveau permis de conducere. (**A. A. D.**)

■ Exasperați de faptul că municipalitatea nu repară drumurile, cîțiva locuitori din Fort Myers, Florida, au plantat un ditamai banan într-o groapă din mijlocul unei străzi. Interesant e că nici un automobilist nu s-a supărat. Ba dimpotrivă, cei care dau cu mașinile-n gropi au aplaudat gestul de protest spunînd că așa, măcar, groapa e într-un fel semnalizată și se ocolește. Unul, totuși, a bombănit: „Bine, dar ocolirea acestei gropi face și mai dificilă evitarea următoarei gropi care se află la doar o jumătate de metru distanță...“. Eh, acum nu poți pune cîte un pom în fiecare groapă, că transformi drumul în livadă. Am putea încerca și noi, cu stejarii noștri autohtoni! Dacă nu avem drumuri bune, măcar să avem plimbări plăcute cu automobilele la umbra marilor copaci pe care, e drept, am putea să nu-i mai vedem din cauza pădurii dacă am planta și noi cîte unul în fiecare groapă din asfalt. (**S. V.**)

■ Doi călugări catolici francezi de la o mănăstire din Rhône au fost puși sub acuzare pentru incendierea unor piloni de rețea mobilă 5G. Cei doi susțin că au vrut „să avertizeze populația împotriva efectelor nocive ale acestei tehnologii“. 1-0 pentru Biserica Ortodoxă: călugării noștri nu au pus pe foc nici un pilon de telefonie mobilă pînă acum! Ce-i drept, tehnologia 5G nici nu există la noi. Iar călugării români s-ar putea să se teamă mai mult de ÎPS sau de IGP decît de 5G. (**M. P.**)

■ Trio-ul texan de blues rock ZZ Top, care deținea recordul pentru cea mai longevivă trupă cu membri originari (peste 50 de ani de carieră neîntreruptă), l-a pierdut astă-vară pe basistul Dusty Hill. Gluma favorită a fanilor era că trupa nu mai avea chiar toți membrii *(members)* originari de vreme ce Dusty Hill suferise o operație în urma căreia i se înlocuise o coapsă. (**M. C.**)

■ BooneOakley, o firmă de publicitate din Carolina de Nord, mizînd pe un mecanism de psihologie inversă, a avut năstrușnica idee de a scrie un slogan antivaccin pe o dubiță care s-a plimbat ore bune prin oraș: „Nu te vaccina!“. Atîta doar că dubița era inscripționată și cu numele unei firme de pompe funebre. (**S. G.**)

■ *„Prenez un grip“* și *„Donnez-moi un break“* sînt cele două expresii în frangleză folosite recent de premierul britanic Boris Johnson, cînd a luat poziție într-o situație tensionată legată de Pactul de securitate în regiunea indo-pacifică. Coana Chirița ar fi fost invidioasă. (**A. M. S.**)

RIDICATI
SUCUL
Fresh
Orange
Juice

© M. Pleșu

DILEMA VECHE

REDACȚIA:

Dana CĂLINESCU (secretar general de redacție)
Marius CHIVU ● Radu COSAȘU ● Stela GIURGEANU
Andrei MANOLESCU (redactor-șef adjunct)
Matei MARTIN ● Matei PLEȘU ● Adina POPESCU
Iaromira POPOVICI ● Ana Maria SANDU
Dan STANCIU (art director) ● Mircea VASILESCU
Sever VOINESCU (redactor-șef)

RUBRICI:
Teodor BACONSCHI ● Ion BARBU ● Aron BIRO ● Paul BREAZU
Cosmin CIOTLOȘ ● Horia CORCHEȘ ● Andrei CORNEA
Codrin Liviu CUȚITARU ● Alin FUMURESCU ● Ionuț IAMANDI
Maria IORDĂNESCU ● Selma IUSUF ● Ovidiu LORENZ
Anca MANOLESCU ● Victor MOROZOV ● Adrian MUREȘAN
Radu NAUM ● Lorin NICULAE ● Andrei PLEȘU
Constantin RUDNIȚCHI ● Mihaela SIMINA
Bogdan-Alexandru STĂNESCU ● Oana STOICA ● Valeriu STOICA
Cătălin ȘTEFĂNESCU ● Bogdan TĂTARU-CAZABAN ● Teodor TIȚĂ
Andreea VLAD ● Rodica ZAFIU

TEHNOREDACTARE: Adrian DAMIAN
EDITOR WEB: Anda DOCEA

PUBLICITATE PENTRU PRINT:
floriana.coman@adevarulholding.ro

PUBLICITATE PENTRU ONLINE:
vanzari@ead.ro
dragos.stan@adevarulholding.ro

MANAGEMENT GRUPUL DE PUBLISHING:
Administrator Special: Constantin SANDU
Director Marketing: Steluța ZAMFIR
Coordonator Producție: Constantin DELTA
Director Distribuție: Dana ZAMFIR
Informații și reclamații ABONAMENTE:
0790.139.007 / 0790.139.009
(numere cu tarif normal, disponibile de luni pînă vineri, între orele 9 și 18)
e-mail: abonamente@adevarulholding.ro

ISSN: 1584-1669
Revistă editată de: Adevărul holding
Publicație auditată de: BRAT AUDIT TIRAJE
Tiraj: 7.800
Tipărit la Tipoart Idea Studio

Biblioteca Județeană
ASTRA Sibiu

Biblioteca Județeană
ASTRA Sibiu

„Sînt vechi, domnule!“ (I.L. Caragiale)

FONDATOR **ANDREI PLEȘU**

DILEMA VECHE

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE ■ Anul **XVIII** ■ nr. **913** ■ 7-13 octombrie 2021 ■ www.dilemaveche.ro ■ 24 pagini ■ 7 lei

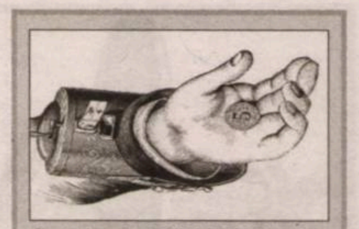

Constantin RUDNIȚCHI

viața de **capital**

5

ANDREI PLEȘU

„Recitiri“

pagina **3**

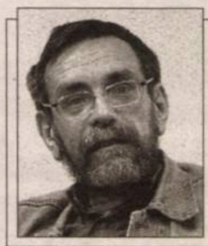

ANDREI CORNEA

„Disonanța“

pagina **3**

WOLF LEPENIES

„René König în Afganistan“

pagina **22**

Sminteala

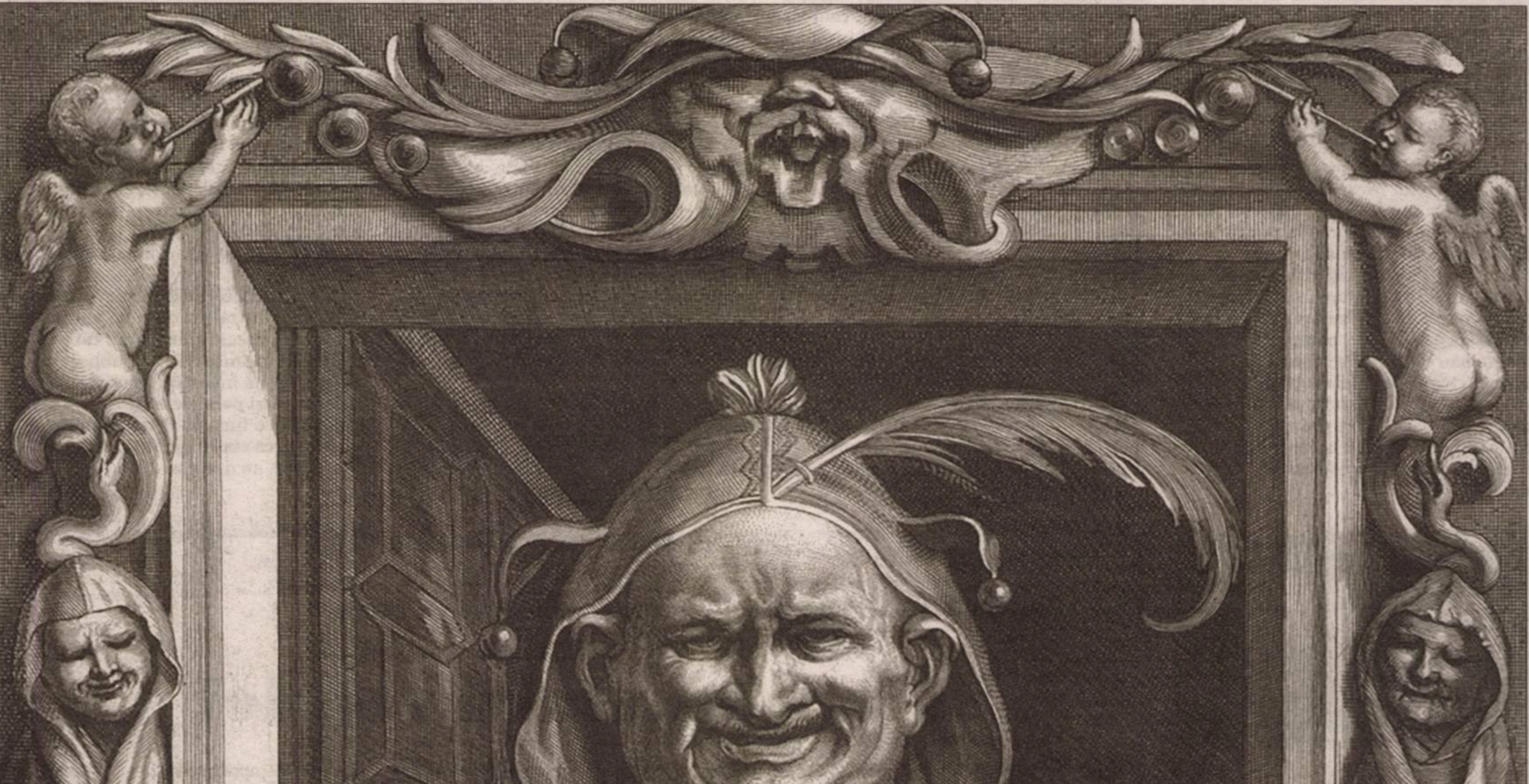

> *„Știu să calculez mișcarea corpurilor, dar nu și nebunia mulțimilor.“*
>
> *ISAAC NEWTON*

Redacția DILEMA VECHE: Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, sector 2, 020331 București ● **telefon:** 0372.130.006 ● **e-mail:** dilema@dilemaveche.ro

Biblioteca Județeană ASTRA Sibiu

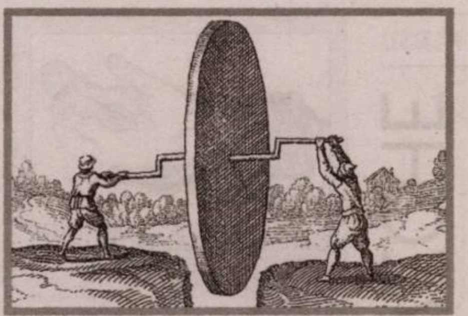

Teodor TIȚĂ

contraintuiția

Pandora Papers

© wikimedia commons

O trecere în revistă a reacțiilor generate de Pandora Papers scoate în evidență mai repede blazarea decît indignarea în rîndul publicului ai cărui lideri și-au ascuns averea în diverse paradisuri fiscale. Asta în cazul în care organizațiile de presă naționale au avut curaj să menționeze existența acelor documente.

În Kenya, spre exemplu, *The Star,* unul dintre principalele ziare, a deschis ediția direct cu o negație: „Nu sînt dovezi că președintele Uhuru Kenyatta a furat din fonduri publice“. Cea mai importantă publicație a țării, *The Nation,* navighează și ea prin realitatea paralelă și publică știrea, însă se concentrează pe dezvăluirile care îl privesc pe regele Abdullah al II-lea al Iordaniei. O atitudine asemănătoare a putut fi găsită în presa rusă, care a preferat să vorbească despre banii președintelui Ucrainei și aproape deloc despre legăturile dintre cercul apropiaților lui Vladimir Putin și morișca spălătorilor de bani.

Însă chiar și în cazurile în care presa națională a tratat pe larg documentele, cazul Pakistanului, reacția publică, cel puțin într-o primă fază, a fost apatică. În afară de mici revolte retorice ale unor persoane publice, la trei zile de la publicarea documentelor, efectul lor e mai degrabă minor. Sigur, pentru cei vizați e un moment stînjenitor, însă sînt puține semne că vreun președinte, premier sau chiar vreun ministru din statele vizate va suferi pagube majore din punct de vedere al statutului sau al carierei.

Pandora Papers reprezintă cea mai mare scurgere de informații despre averile ascunse ale acestei lumi. Nu e vorba numai despre lideri politici, ci și despre vedete sau oameni de afaceri cunoscuți. Apoi, nu toate dezvăluirile reprezintă neapărat infracțiuni prevăzute în diverse coduri penale. Uneori e vorba doar despre o subliniere cu o linie groasă a ipocriziei unora dintre politicieni, foști sau actuali.

Apelul la tot felul de stratageme pentru a evita plata impozitelor este cel puțin imoral și de-a dreptul cinic mai ales pentru oameni în al căror discurs public solidaritatea ocupă un loc central. Tony Blair, de exemplu. Fostul premier britanic a reușit să evite plata unei taxe pe proprietate de 312.000 de lire sterline pentru că, tehnic, nu a cumpărat un imobil, ci firma înregistrată în străinătate care deținea imobilul respectiv. 312.000 de lire înseamnă un pic peste 1.800.000 de lei. Bani dintr-o singură tranzacție. Bani care n-au mai ajuns să fie investiți, de exemplu, în spitalele britanice, deși finanțarea inadecvată a NHS (Serviciul Național de Sănătate) este o discuție permanentă încă de cînd această structură a fost înființată.

Efortul pentru publicarea acestor dezvăluiri este uriaș. Sînt aproape 12 milioane de documente (e-mail-uri, fișiere Excel etc.), adică 2,94 terrabiți de date – echivalentul a 41 de zile de transmisie continuă HD pe aplicația preferată de urmărit filme. Pentru a putea pune ordine în muntele acesta de informații, consorțiul care a le-a prelucrat a colaborat cu 150 de organizații de presă (Rise Project în România). Dezvăluirile vizează 35 de foști și actuali șefi de state sau de guverne și 330 de politicieni și alți oficiali publici din 91 de țări și teritorii. Din primele informații rezultă că doi dintre aceștia sînt români. Pînă la data publicării acestui text, numele lor nu era cunoscut.

Seria dezvăluirilor va continua probabil o vreme. Acolo unde societățile funcționează pe baze măcar vag democratice va exista o oarecare dezbatere. Uneori, rar, cîte un oficial public își va exprima cabotin regretul, apoi totul va fi uitat. Actualitatea oferă noi și, de cele mai multe ori, frivole motive de indignare. Dacă luăm ca exemplu precedentele (Panama Papers), sînt puține șanse ca efectele dezvăluirilor curente să fie semnificative..

Problema unor astfel de exerciții de transparență este că ele vin în lipsa unei dezbateri vii despre egalitate. Egalitate în fața legii și a fiscului. E un cerc vicios: dezbaterea lipsește pentru că nu sînt informații concrete, informațiile concrete au efecte mici pentru că nu vin pe un fond de conștientizare a dimensiunilor fraudei. Fraudă de încredere și, uneori, fiscală. Ceea ce se poate spera de la Pandora Papers este să rupă acest cerc. Vom ști peste cîteva luni în ce măsură efortul a meritat.

Ceea ce se spune foarte rar este că publicul este aproape împăcat cu ideea că liderii politici pot beneficia de un tratament preferențial *(i.e.* pot fura). Pentru ca Pandora Papers și orice dezvăluire de felul acesta să conteze cu adevărat, costul refuzului de a plăti taxe trebuie să fie unul major. Și nu numai politic.

În România cel puțin n-am văzut nici un fel de efort al statului de a afla în ce paradisuri fiscale ajung banii care ar trebui cheltuiți în serviciile publice. Ba încă, între două investiții în criptomonede, mai poți auzi politicieni care spun senini că taxarea e furt. În fraza următoare se vor plînge că statul nu funcționează bine. Și, culmea, au dreptate.

■ ■ ■

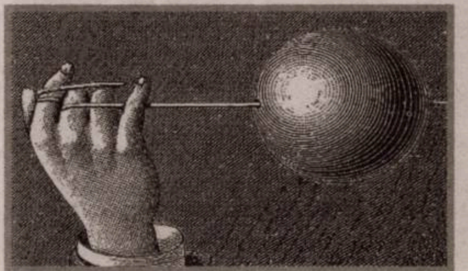

Matei MARTIN

mapamondul de buzunar

Viața în afara rețelei

A picat Facebook! A picat Instagram! A picat Messenger! A picat și WhatsApp! Timp de șase ore, patru servicii oferite de aceeași companie au fost întrerupte de o defecțiune tehnică majoră. Un incident grav care ne aduce aminte cît de vulnerabili sîntem în raport cu tehnologia și cît de dependenți sîntem de rețelele sociale. În cele șase ore cît a durat acest *blackout* informațional, mulți și-au pus probabil întrebarea: „Dar dacă nu-și mai revine niciodată?“. Cum ar fi viața fără Facebook?

Puterea pe piață a unor companii precum Facebook, omniprezența lor în viața noastră, influența lor și – iată! – fragilitatea lor reprezintă, toate, o amenințare. În ultimii ani, Facebook a construit un întreg ecosistem de servicii *social media* care a devenit indispensabil, dar care nu e infailibil. Incidentul recent arată că acumularea de servicii sub un singur acoperiș reprezintă un risc nu doar pentru protecția datelor și pentru libera concurență pe piață. Sînt afectați direct clienții comerciali și utilizatorii obișnuiți. Întreruperea temporară a serviciilor e o lecție importantă pentru cei care se bazează pe funcționarea continuă și necondiționată a rețelelor sociale.

1,9 miliarde de utilizatori intră zilnic în contact cu unul sau mai multe dintre serviciile grupului. Mulți dintre ei folosesc serviciile doar pentru a comunica cu alte persoane. Unii oameni fac apeluri telefonice doar prin WhatsApp. Zeci de mii de companii își cheltuiesc o mare parte din bugetul publicitar pe reclame în rețeaua socială. Orice defecțiune face ca eforturile de marketing să devină invizibile. Pentru comerțul online, incidente precum cel de la începutul acestei săptămîni au consecințe și mai grave. Un magazin online pe Facebook nu este doar invizibil, ci și inaccesibil. Și, cu serviciile WhatsApp suspendate, se întrerupe orice legătură cu potențialii clienți. Multe companii vor încerca să-și reducă această dependență diversificîndu-și metodele de marketing și/sau căutînd clienți și în altă parte, în afara rețelei. Nu toate au această șansă a reinventării. Pentru că unele firme s-au dezvoltat exclusiv pe Facebook. Orice întrerupere temporară a serviciilor se traduce în pierderi însemnate.

> *Facebook a construit un întreg ecosistem de servicii* social media *care a devenit indispensabil, dar care nu e infailibil.*

Cealaltă lecție pe care o putem învăța după întreruperea serviciilor Facebook e legată de riscurile – și de oportunitățile – individuale. Utilizatorii avansați au învățat să facă distincția între informație și opinie, să sancționeze derapajele, să evite manipulările și și-au creat din Facebook un forum în care libertatea de exprimare este însoțită de responsabilitate și de bun-simț. În absența Facebook, acest spațiu public va migra spre alte zări virtuale și, cum mesajul nu se substituie mediului *(the medium is* not *the message),* mai mult ca sigur că vor apărea „bule“ paralele pe alte platforme, eventual integrabile. Alternative tehnice există deja (fiecare dintre serviciile oferite de Facebook are cel puțin cîte un echivalent oferit de alte companii) și se vor mai găsi. Întrebarea e dacă există o alternativă la acest tip de angajament comunicațional. Adică dacă mai e imaginabilă o viață cu totul în afara rețelelor sociale, o viață socială epurată de orice fel de prelungire virtuală prin tehnologie. E o întrebare pe care o lansez, aici, cititorilor...

■ ■ ■

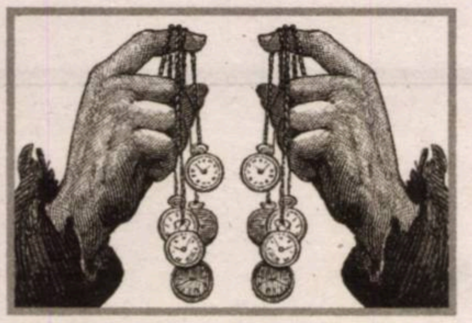

Andrei PLEȘU

nici așa, nici altminteri

„Așa e că pînă acum nu stăm nici bine, nici rău, adică nici așa, nici altminteri?“ (I.L. Caragiale)

Recitiri

Ca scriitor, dai, mereu, de citit. Dar ca să dai de citit, trebuie să fii, mai întîi, un harnic și onest cititor tu însuți. Nu pentru a aduna „citate“ și pentru a face, prin ele, paradă de cultură. Ci pentru a-ți exersa discernămîntul și pentru a-ți mărturisi adeziunile spirituale. Sînt, prin urmare, inevitabil, ceea ce țin minte (și aleg) din lecturile mele. Și nu ezit să împărtășesc și altora acest discret „autoportret“ de re-cititor, în speranța că se vor lăsa și ei, fie și pentru o clipă, seduși de ce mi-a plăcut mie.

■ „Cîțiva bătrîni s-au dus la avva Pimen și l-au întrebat: «Dacă-i vedem pe frați ațipind la liturghie, să-i scuturăm ca să-i ținem treji?». El le zice: «Eu cînd văd un frate ațipind, îi pun capul pe genunchii mei și-l odihnesc».“ *(Patericul egiptean,* Pimen, 92)

■ „A zis iarăși: va veni vremea ca oamenii să înnebunească și cînd vor vedea pe cineva că nu înnebunește, se vor scula asupra lui, zicîndu-i că el este nebun, pentru că nu este asemenea lor.“ (Avva Antonie, *Pateric)*

■ „Dumnezeu nu schimbă nimic în destinul unui popor, înainte ca poporul însuși să schimbe ceva înlăuntrul său.“ *(Coran,* Sura 13, „Tunetul“, versetul 11)

■ Cioran, după ce a primit cadou o *Răstignire* sculptată în lemn de George Apostu: „Sîntem singura religie în care a fi credincios înseamnă a-ți fi milă de Dumnezeul tău“.

■ Inima mea s-a deschis în toate felurile: este pășune pentru gazele, mănăstire pentru călugării creștini, templu pentru idoli, Ka’ba pelerinului, tablele Torei și cartea sfîntă a Coranului. Eu practic religia iubirii: în orice direcție ar merge caravanele ei, religia iubirii va fi religia și credința mea.“ (Ibn Arabi, fragment din *Tarjuman al-aşwaq)*

■ „Avva Sisoe l-a întrebat pe un frate: «Ce faci?». El a răspuns: «Îmi pierd timpul, părinte». Bătrînul zice: «Eu îi mulțumesc lui Dumnezeu chiar și cînd îmi pierd timpul».“ *(Pateric,* Sisoe, 54)

■ „O biserică ce nu încearcă să se îmbunătățească e ca un corp bolnav.“ (Papa Francisc)

■ „Profetul Muhammad a întîlnit odată, lîngă Kaaba, un beduin a cărui evlavie simplă L-a impresionat adînc. Dar, în timp ce stăteau de vorbă, iată că s-a arătat Gabriel cu un cuvînt al lui Allah către Muhammad: «Spune beduinului acestuia: încrederea ta în blîndețea și în milostivenia Mea este în zadar, căci mîine îți voi cere socoteală despre mărunte și nemărunte, pînă la cingătoare și pînă la șiretul încălțărilor». Atunci beduinul a întrebat: «Îmi va cere Domnul cu adevărat socoteală?». «Firește că îți va cere socoteală, dacă aceasta este voia Sa.» «Fie după puterea și slava Sa! Dacă Domnul mă va cerceta pentru păcatele mele, Îl voi cerceta și eu pentru iertarea Sa. Dacă mă va cerceta pentru zgîrcenie, Îl voi cerceta și eu pentru mărinimia Sa.» Auzind acestea, Profetul a plîns pînă i s-a umezit barba, dar Gabriel s-a arătat din nou, cu un cuvînt al lui Allah: «Nu plînge, Muhammad! Căci, iată, îngerii care Îmi poartă tronul au uitat pentru o clipă, de prea multă bucurie, să-și cînte cîntecele lor de slavă! Spune fratelui tău, beduinul, să nu-mi ceară socoteală, căci nici eu n-am să-i mai cer socoteală lui». (Apud Tor Andrae, *Islamische Mystik,* Kohlhammer, Stuttgart, Berlin, Köln, Mainz, 1980, pp. 10-11)

■ Miguel de Unamuno: „O credință care nu se confruntă cu îndoiala e o credință moartă.“

■ „A mai zis: «Nu-l judeca pe curvar numai fiindcă tu te înfrînezi. Și tu calci legea, doar altfel». Într-adevăr, Cel care a zis «Nu preacurvi!» a zis și «Nu judeca pe alții!».“ *(Pateric,* Avva Theodotos, 2)

A recitit pentru dumneavoastră
Andrei Pleșu

■ ■ ■

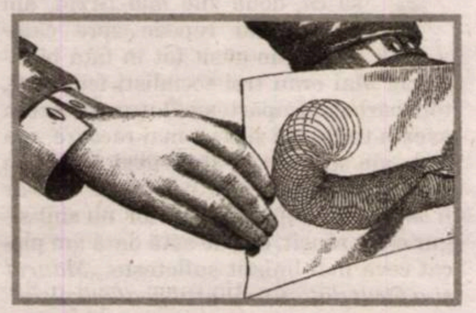

Andrei CORNEA

la răscruce de gînduri

Disonanța

Marele fizician Niels Bohr se pare că avea niște superstiții benigne, gen „bătutul în lemn“, evitarea lui 13 sau a „pisicii negre“. Odată, cineva l-a întrebat, surprins: „Oare tocmai dumneavoastră credeți în superstiții băbești?“. „De crezut nu cred în ele, desigur“, ar fi răspuns Bohr, „dar poate ajută.“

Disonanța cognitivă e un fenomen răspîndit, și nu numai în mediile mai needucate sau nereflexive. Însă, de foarte multe ori, ea trece de nivelul anecdotei agreabile și îmbrățișează, la nivel de masă, aspecte acute, dramatice, poate chiar tragice.

Cînd se întîmplă la noi o nenorocire, asociată neglijenței, iresponsabilității, subfinanțării etc. (vezi o secție ATI care recent a ars la Constanța), foarte multă lume spune: „Așa ceva nu s-ar fi întîmplat în străinătate (adică în Vest)“. Și – e limpede – cu această judecată e de acord marea majoritate a populației. De asta și formula, devenită slogan electoral: „Vrem o țară ca afară!“. Așadar, vrem să imităm Occidentul în ceea ce privește buna organizare a serviciilor publice, curățenia orașelor, asistența sanitară, pensiile, locuințele și, în general, nivelul de trai. Pe de altă parte – paradoxal, s-ar zice –, o majoritate a populației *nu vrea* să imite Occidentul în ceea ce privește dorința de vaccinare contra COVID-19. În particular, ea vrea desigur ca secțiile ATI să nu mai ia foc, ca în Vest (se mai întîmplă și pe acolo), dar *nu vrea* să le țină relativ neocupate prin vaccinare masivă. Românii, în majoritatea lor, sînt convinși că o bună asistență medicală, spitale noi etc. sînt necesare, dar, pe de altă parte, tot în majoritatea lor (două treimi deocamdată), refuză sau ezită să asculte de sfatul medicilor legat de vaccinarea anti-COVID-19. Popular, se crede că „spitalele de la noi te omoară“; de ce atunci, măcar în cazul special al pandemiei actuale, nu caută să le evite prin vaccin, nu prin ingerare de usturoi sau de suplimente alimentare dubioase?

© adevarul.ro

Se va spune că, la noi, oamenii nu cred în autorități, inclusiv în cele medicale. De acord, neîncrederea în autorități e majoră și cu rădăcini vechi. Dar explicația refuzului vaccinării, ba și aceea a unui absurd coronascepticism, poate fi numai parțial aceasta. Căci nimic în legătură cu pandemia – explicații, carantinare, testare, tratament, vaccinare, tipuri de vaccinuri – nu e original românesc, totul e preluat din Occident, în principiu din Uniunea Europeană – ceea ce populația știe prea bine. Cum explică atunci antivacciniștii (mă refer la cei militanți, care au demonstrat recent în București) că ceea ce s-a dovedit folositor în Occident (vezi scăderea masivă a cifrelor infectărilor, a cazurilor grave și a deceselor din ultimele săptămîni) poate fi dăunător în România? Poți accepta că guvernul român e corupt, ineficient și mincinos, dar să fie la fel și guvernele german, francez, danez, italian, spaniol, portughez etc., care au adoptat aceeași strategie generală? Dacă n-avem încredere în guvernul nostru, de ce n-avem încredere măcar în guvernele acelor țări (unde trăiesc, de altfel, milioane de români, rude cu cei de acasă), pe care, de altfel, le invidiem și ne dorim să le ajungem din urmă și de unde am luat și luăm toate inovațiile tehnologiei, *inclusiv* vaccinurile? De ce nu se vaccinează românii, nu fiindcă o spun *ai noștri,* pe care îi suspectează, ci măcar fiindcă o spun *ăia din afară,* pe care spun că vor să-i ajungă?

Fără îndoială, înregistrăm o notabilă disonanță cognitivă. Vrem și totodată nu vrem să fim „ca afară“. Vrem și nu vrem să „semănăm“ cu *ei.* Cum răspund la ea – dacă răspund – militanții antivacciniști e mai puțin important. Dar e important că ea constituie un fenomen de psihologie socială, mult răspîndit la noi, din păcate, pe care nu poți să nu-l asociezi cu o formă periculoasă de naționalism și „nativism“ cultural, de refuz obstinat al modernității de tip occidental, ba chiar de populism extremist de dreapta, de altfel preluat politic de AUR. Or, se vede din istorie și de pretutindeni de pe lume că niciodată aceste refuzuri nu sînt compacte; ele refuză selectiv ceea ce li se pare critic și dăunător, acceptînd totuși, de voie, de nevoie, alte aspecte. În ultimă instanță, știm bine că toate formele vechi și noi de rezistență la modernizare nu sînt – și încă din epoca romantică – decît specii „mutante“ ale modernizării însesi, așadar, în mod fundamental, marcate de disonanță cognitivă și atitudinală.

Este, pînă la urmă, o mare ironie faptul că majoritatea celor care spun că vaccinul „te face steril“, că „virusul nu există“ sau că „e numai o gripă“ au citit asta nu cutreierînd „Galaxia Gutenberg“ (de care au uitat de mult), ci pe Internet, de obicei pe un telefon *„smart“,* adesea pe platforme ca Facebook, Instagram etc. Astfel, tehnologia ultimă e pusă să se întoarcă împotriva tehnologiei ultime. Marea inovație din biomedicină (vaccinurile ARNmesager) e pusă să conteste marea inovație din informatică. Cunoașterea joacă împotriva ei însesi; omul – împotriva lui însuși. Nimic foarte nou, dar mereu uimitor.

■ ■ ■

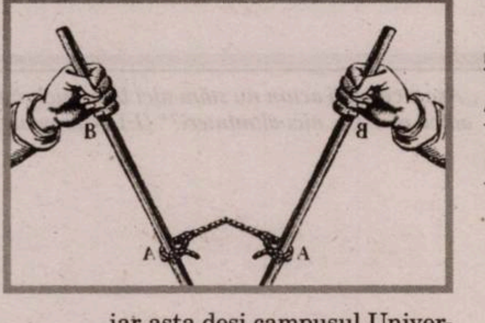

Alin FUMURESCU

nu ca-n perete

Lupta de clasă fără clasă

●●● iar asta deși campusul Universității din Houston a fost (și, de bine, de rău, este încă) ferit de polarizările și extremismele întîlnite la alte universități americane. Explicația e una cît se poate de simplă: e unul dintre cele mai diverse campusuri din Statele Unite atît din punct de vedere al etnicității, cît și al „originii sociale“, cum se spunea odinioară. Avem arabi *sunni* și *shia,* avem *latino* din Mexic, dar și din Venezuela sau Argentina, avem negri din Nigeria, dar și afro-americani, albi crescuți lîngă Rio Grande, dar și albi care-au copilărit pe lîngă Crișul Alb *(sic!),* ș.a.m.d. Avem studenți care-au crescut în familii de bogătași texani și studenți proveniți din familii de imigranți mai mult sau mai puțin legali. Am avut în clasă (și nu fabulez) chiar și o prințesă din Ghana! Și, din nou spre deosebire de alte campusuri, diversitatea campusului nostru este rezultatul diversității orașului, cu mult înainte de-a se impune diversitatea cu musai. Or, în absența unei majorități și-a unei minorități clare sînt greu de încurajat polarizarea și extremismele de orice fel.

Și totuși, săptămîna trecută, în timpul unui curs, am fost bruiat de niște strigate mai mult sau mai puțin inteligibile venite din afara amfiteatrului. Văzîndu-mi nedumerirea, cîțiva dintre studenți s-au grăbit să mă lămurească: „E un protest al socialiștilor feminiști!“. Protestatarii erau în marș, așa că întreruperea n-a durat mult, dar după curs i-am reîntîlnit în fața Bibliotecii M.D. Anderson. „Nucleul dur“ era format dintr-un grup de vreo treizeci de tineri, dintre care, spre surprinderea mea, majoritatea era formată din bărbați. Și, tot la capitolul „surprindere“, ca unul neobișnuit cu socialiștii feminiști, atît bărbații, cît și femeile mi s-au părut nițeluș prea corpolenți pentru niște revoluționari famelici. Curios din fire fiind, am intrat în vorbă cu cîțiva dintre ei, încercînd să aflu cine sînt și ce doresc. Și uite-așa am mai pierdut vreun sfert de oră din viață, pentru că oamenii ăștia nu puteau scoate din ei mai mult decît sloganurile de odinioară cu lupta de clasă, noi sîntem partidul celor 99%, dreptul femeilor asupra propriului corp etc. I-am întrebat dacă, la douăzeci de ani, visează la un partid de 99%. M-au privit ca pe-o ciudățenie: *„Duh, dude! Who doesn't?“*. Recunosc că, pentru moment, m-am resemnat. Nu mai sînt nici un *„dude“* tînăr, eram și după un curs și o ședință, și încă nu mă simt confortabil la temperaturi de peste 35 de grade deși locuiesc în Houston de mai bine de șase ani. I-am lăsat în plata Domnului și a căldurii umede. Tirania majorității rămîne pentru altă dată.

Odată ajuns însă la aerul condiționat din mașină am început să-mi fac autocritica. La urma urmelor, de asta am renunțat la medicină și m-am făcut profesor – pentru a putea ajuta mai mult oamenii *(sic!).* De la Socrate la Iisus, știm că e mai important să te îngrijești de suflet decît de trup. Trebuia să-mi fac, așadar, datoria și să rămîn acolo, să continui conversația, în ciuda căldurii și a oboselii. Trebuia să le explic, calm și cu răbdare, că în SUA n-au existat niciodată „clase“ în sensul marxist al cuvîntului, pentru simplul motiv că n-au existat nici feudalism, nici Biserică națională, iar mobilitatea socială a fost, de la bun început, extraordinară. Și că acum, urmînd modelul american, „clasele“ au devenit într-atît de fluide în lume încît nu mai are sens să vorbești despre burghezie, proletariat sau țărănime. În ce clasă se încadrează tînărul care-a crescut la o fermă din Texas, își începe viața de student lucrînd la McDonald's, cum o fac mulți, pentru a ajunge, să zicem, avocat de succes? Țăran? Proletar? Burghez? *(Pour les connaisseurs,* vezi și răspunsul din 2017 al lui George Clooney cînd Donald Trump l-a acuzat că face parte din „elita de la Hollywood“.)

Lupta de clasă, însă, e altceva. Clasele vor fi dispărut, dar nu și lupta de clasă. Ba încă, precum virusul SARS-CoV-2, lupta de clasă supraviețuiește sub forme mult mai agresive, pentru că mult mai contagioase. Ca și virușii, lupta de clasă s-a „mutat“. Asta ar fi trebui să fac, îmi spuneam, privindu-mă în oglinda retrovizoare: s-ar fi cuvenit să mă înșurubez acolo, în mijlocul campusului, pentru a le explica de ce *nu* pomenesc nimic despre aristocrație atunci cînd vorbesc despre burghezie, țărănime sau proletariat. Pentru că aristocrația – *(aristoi + kratos* = puterea celor mai buni) – a devenit acum mai puternică decît oricînd, pentru că nu mai e legată de „originea socială“. Nu doar mobilitatea socială a crescut în ultima vreme exponențial, ci și cea intelectuală și geografică. A te ascunde acum în spatele unor scuze de genul locul de baștină, părinții, genele, culoarea pielii, religia ș.a.m.d. e nițeluș penibil. Exceptînd cazurile cu totul rarisime, nimic nu te poate împiedica să te educi, (aproape) nimic nu (mai) poate împiedica pe nimeni să devină un *„aristoi“* – unul dintre cei mai informați și mai buni din profesie –, iar asta din România în SUA și din Franța în Argentina.

Da, lupta de clasă se întețește – aici tinerii socialiști feminiști rotunjori au dreptate –, atîta doar că această lupta nu se dă între proletariat și burghezie, ci (iertată-mi fie exprimarea frustă) între deștepți și proști. De bună seamă, nu toată lumea poate fi Mozart, dar toată lumea se poate strădui măcar cît Salieri. După cum observa Al-Farabi acum vreo opt sute de ani, natura îți dă, dar nu-ți vîră-n traistă. Un geniu fără educație sau cu una proastă face mai puțin decît unul mai puțin înzestrat, dar care se antrenează zi și noapte. Așa că mi-e o teamă cumplită că socialiștii feminiști au dreptate cînd împart lumea în 99% și 1%. Atîta doar că nu vorbim despre o diferență de avere. Cînd a fost dus la judecată (democratic) în fața atenienilor care aveau să-l condamne la moarte, Socrate a observat, cu ironia-i enervantă, c-ar fi cu adevărat ceva ieșit din fire dacă în lume, în orice lume, numărul înțelepților l-ar depăși pe cel al, pardon, proștilor.

Asta s-ar fi cuvenit să le spun. Calm. Cu răbdare. Pe îndelete.

Așa că, două zile mai tîrziu, am plecat mai repede spre campus. I-am găsit tot în fața bibliotecii. Mai erau trei socialiști feminiști, toți bărbați. Împărțeau fluturași. Acum aveam timp, era și ceva mai răcoare, așa ca le-am spus tot ce-am crezut că era de spus, nădăjduind că-i pot ajuta. Dac-ar fi să mă iau după privirile lor, nu sînt sigur c-am reușit, dar de astă dată am plecat ceva mai liniștit sufletește: *„Maurul și-a făcut datoria, maurul poate să plece“.*

■■■

Mihaela SIMINA

accent pe istorie

Bucățele de istorie à la *Cluj*

La Muzeul Național de Istorie al Transilvaniei (MNIT) din Cluj se întîmplă ceva frumos: *istorie pe bucățele.* Este vorba despre expoziția intitulată *Istoriile Clujului*, deschisă din 21 septembrie.

Recunosc – și nu cred că mă veți învinovăți – că în primul rînd mi-a atras atenția conceptul grafic, afișul principal. „Am ales din cadrul expoziției o imagine relevantă, respectiv ilustrația lui Radu Oltean cu Clujul, asupra căreia s-a făcut o intervenție ilustrativă de către ilustratorul Adrian Barbu“, spune Geanina Simion, director de comunicare al muzeului. Căutați, vedeți, admirați ce frumos poate arăta istoria. Căci este important conținutul, esențial chiar, dar și ambalajul contează. Fapt verificat istoric. De altfel, de cele mai multe ori, poate acesta este unul dintre neajunsurile acestui domeniu, istoria, și anume imaginea pe care (nu) o are. La MNIT, lucrurile arată, însă, și altfel.

Evident, conținutul expoziției contribuie decisiv. Expoziția se desfășoară în cinci săli, fiecare dintre acestea găzduind o *bucată* de istorie, din neolitic pînă în prezent. Fiecare sală are cîte o tematică în care sînt surprinse personalități, monumente, evenimente, perioade de glorie și decădere, religii, tensiuni, dezastre, bresle și industrii ale orașului – și lista-i lungă. Printre acestea sînt expuse în premieră și artefacte descoperite recent în cercetări arheologice.

Pînă ajung la Cluj ca să văd expoziția care va putea fi vizitată un an (curatori: Ana-Maria Gruia, Cristian-Aurel Roman), mă mai întorc puțin la afiș. Nu cred că v-am spus ce tip de intervenție a avut ilustratorul Adrian Barbu pe ilustrația lui Radu Oltean. O spune cel mai bine tot reprezentanta MNIT: „Intervenția s-a făcut jucăuș, asemenea unui copil care ar desena scene istorice pe planul unui oraș pe care îl are în față, doar că scenele, așa jucăușe cum sînt, au fost temeinic documentate istoric și plasate acolo unde s-au întîmplat de fapt, desigur, cu aproximație“. Exemple de *scene:* primul tramvai, alegerile din 1946, vînătoarea de vrăjitoare, începuturile fabricii Ursus, vizita împăratului Austriei, Francisc I, și a împărătesei Carolina Augusta. „Este, așadar, continuă Geanina Simion, „ca o vedere de sus asupra Clujului, dar ochiul face *zoom* pe anumite detalii care i se par interesante.“

C-așa-i de privit istoria, cu vedere de sus, dar și cu *zoom* pe detaliu.

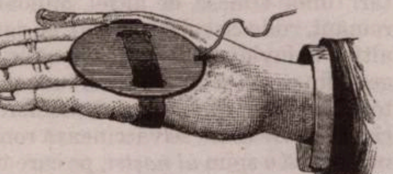

BARBURISME

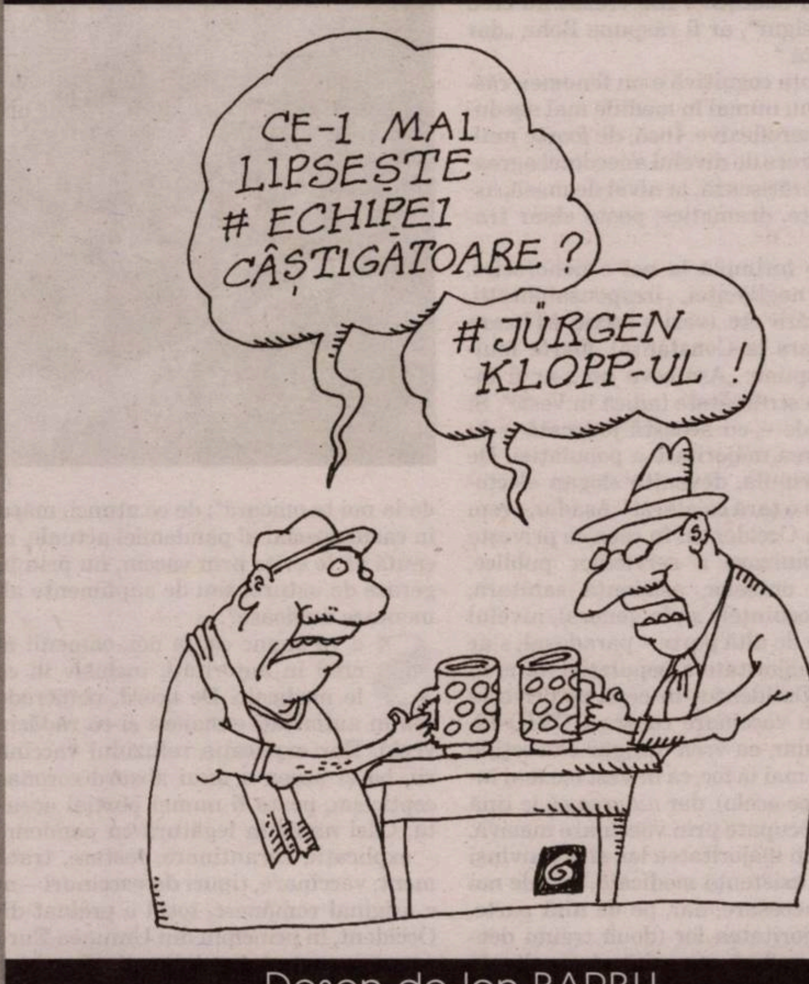
CE-I MAI LIPSEȘTE # ECHIPEI CÂȘTIGĂTOARE ?
JÜRGEN KLOPP-UL !

Desen de Ion BARBU

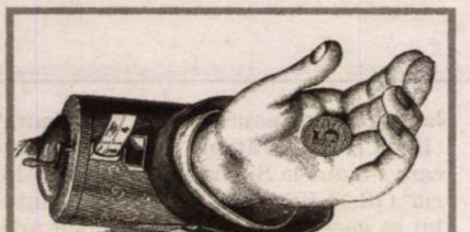

Constantin RUDNIȚCHI

viața de **capital**

Avem și noi faliții noștri

Un faliment așteptat s-a declanșat la jumătatea lunii septembrie. Firma de asigurări City Insurance a rămas fără licență de funcționare, ceea ce echivalează cu declanșarea procedurii de faliment.

Nu este nimic surprinzător în falimentul City Insurance, pentru că, din cauza comportamentului în piață (practicarea celor mai mici tarife și plățile întîrziate), specialiștii se întrebau doar „cînd“ va veni falimentul, nu și „dacă“ va exista. Autoritățile, însă, au amînat ani de zile aplicarea legii și, în felul acesta, au tolerat ca situația financiară a companiei să se degradeze tot mai mult.

De altfel, un fost președinte al Autorității de Supraveghere Financiară (ASF), Mișu Negrițoiu, a declarat că încă din anul 2016 a făcut primele demersuri pentru ca firma să intre în legalitate. Numai că Negrițoiu a fost debarcat de la ASF, iar succesorul său a lăsat lucrurile să meargă în continuare fără să ia nici o măsură.

Modul de operare al City Insurance a fost extrem de simplu și foarte previzibil pentru cei familiarizați cu piața asigurărilor. El a urmărit cîteva linii simple, inspirate, de altfel, din falimentul Astra, o altă mare companie de asigurări la care falimentul s-a împletit cu frauda.

Așadar, iată strategia: cîștigarea unei cote de piață cît mai mari prin utilizarea unei tehnici simple, „cel mai mic preț“. Un preț atît de mic încît era evident că nu poate fi adevărat, adică nu poate echilibra firma între cît încasează (din vînzarea polițelor de asigurare) și cît plătește (ca despăgubiri).

City s-a concentrat pe RCA, pe de o parte, pentru că este o asigurare obligatorie pe care orice șofer este, în principiu, obligat prin lege să o cumpere, pe de altă parte, pentru că asigurarea RCA are un specific, și anume acoperă daunele terților, adică ale celor pe care asiguratul i-a accidentat. Este un fel de asigurare cumpărată în favoarea altora. Acest mecanism de asigurare a fost perfect pentru a încuraja vînzările cu cel mai mic preț.

Tarifele cresc, pentru că este un moment în care companiile forțează creșterea prețurilor.

De altfel, prețul a fost cel mai bun instrument de marketing pentru City. La el s-au adăugat și alte campanii, nu prea dese și nici prea agresive, dar suficiente pentru ca firma să aibă o cotă de piață atît de mare încît să ajungă la ceea ce se numește risc sistemic.

Asigurarea RCA a devenit o sursă de *cash* din belșug, pe care acționarii companiei au folosit-o nu doar pentru a plăti despăgubirile, ci și pentru a muta bani din firmă în propriile conturi. Cea mai bună dovadă în acest sens este că, în contextul controalelor efectuate de ASF la companie, s-a descoperit că în ultimii ani acționarii au dat firmei mai multe împrumuturi fictive de pe urma cărora au încasat dobînzi. A fost un mecanism simplu de a scoate bani din companie.

În fine, evoluția City Insurance (creșterea cotei de piață, practicarea unor tarife extrem de mici, neîndeplinirea unor condiții legale de funcționare, extragerea banilor din companie) a avut loc sub ochii îngăduitori ai autorității de supraveghere.

Efectele falimentului City Insurance încep să se vadă în piață. Tarifele cresc, pentru că este un moment în care companiile forțează creșterea prețurilor, iar Fondul de Garantare a Asiguraților are nevoie de mai mulți bani, pe care îi va obține de la cei care cumpără polițe noi.

Absolut întîmplător și la alte proporții, în aceeași perioadă în care în România este vizibil falimentul City Insurance, în China o companie din domeniul construcțiilor și vînzărilor imobiliare se confruntă cu mari dificultăți financiare. Compania Evergrande, a doua ca mărime din sectorul construcțiilor, cu proiecte în 280 de orașe chineze, cu expuneri asupra a 300 de bănci și instituții financiare chinezești și asupra a mii de creditori, persoane fizice, nu își poate onora obligațiile ajunse la scadență. În ultimele săptămîni, Evergrande ar fi trebuit să plătească aproximativ 200 de milioane de dolari, o sumă nu foarte mare pentru o companie care are, în total, datorii de 300 de miliarde de dolari, dar pe care firma nu a putut să o achite. Managementul Evergrande le-a propus creditorilor să primească în locul banilor diverse active imobiliare, locuințe, parcări sau spații de birouri, dar mulți dintre creditori și-au cerut banii și au manifestat și adevărate mici revolte la sediul companiei.

De fapt, marea problemă a dosarului Evergrande este cea a companiilor chineze supraîndatorate și a expunerii pe care acestea o au asupra sistemului financiar din China. Evergrande este un test și pentru statul chinez, pentru că specialiștii se întreabă dacă firma privată va fi susținută, în caz de nevoie, cu fonduri publice sau va fi lăsată să cadă, cu toate riscurile de rigoare.

Pînă să se afle răspunsurile la aceste dileme, investitorii de pe piețele financiare internaționale au reacționat la cazul Evergrande. Indicii bursieri americani și europeni au scăzut pentru o perioadă, pentru că investitorii au văzut în cazul Evergrande un semn de slăbiciune al economiei chineze. Un punct slab care, la fel ca în cazul City Insurance, este un „secret al lui Polichinelle“, și anume îndatorarea excesivă a multor companii chineze. Soluția în cazul Evergrande este de așteptat să fie una politică. Va da statul chinez un exemplu lăsînd să cadă o companie privată sau va interveni pentru salvarea firmei? Va fi o decizie dificilă care va influența nu doar evoluția economiei Chinei, ci – este posibil – și economia globală.

***Constantin Rudnițchi** este analist economic.*

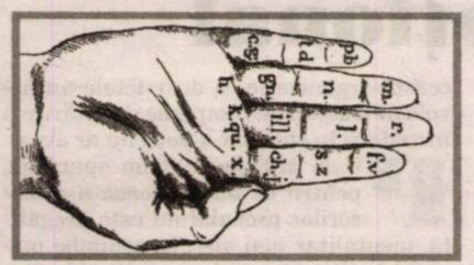

Codrin Liviu CUȚITARU

prezentul discontinuu

Lenea umanistă

Într-un text intitulat „Cum să ne chivernisim timpul“ (inclus în „al doilea jurnal minim“, jurnal tradus la noi drept *Minunea Sfîntului Baudolino),* Umberto Eco face o observație demnă de toată atenția intelectualilor umaniști. Sunîndu-și dentistul pentru o programare, semioticianul are neplăcuta surpriză să descopere că importantul stomatolog îl poate primi abia peste o săptămînă. Cel puțin șapte zile, maestrul sanitar e blocat de consultații stabilite cu multă vreme înainte. Deși afectat, Eco îl crede pe om pe cuvînt. Medicii sînt niște tipi extrem de ocupați. Nimeni nu ar pune la îndoială așa ceva. Prin contrast însă – sesizează autorul –, viața lui de profesor universitar și scriitor cu faimă internațională nu ar fi privită de către comunitate cu aceeași înțelegere. Atunci cînd el se plînge vreunui insistent solicitant (de conferință, curs festiv, eseu, interviu, participare la o masă rotundă etc.) că nu are timp, răspunsul care i se oferă rămîne invariabil: „Ei, domnule profesor, o persoană ca dumneavoastră poate să-și facă oricînd timp!“. Cu alte cuvinte, voi, umaniștii, nu sînteți niște indivizi serioși, reușind fără probleme să vă adaptați intervalurile programului zilnic la dinamica evenimentelor. De ce să nu o spunem pe aia dreaptă? Cei mai mulți cred că umaniștii nu sînt numai neserioși, ci și de-a dreptul leneși. Să admitem că nici asta nu ar pune-o (aproape) nimeni la îndoială.

Cei mai mulți cred că umaniștii nu sînt numai neserioși, ci și de-a dreptul leneși.

Prin urmare, Eco se hotărăște să facă niște calcule de verificare. Într-un an bisect, constată el, sînt 8.760 de ore. Din ele, 4.170 pot fi considerate din start „moarte“ (judecînd că orice ins normal are nevoie de opt ore de somn, o oră pentru trezire și toaletă și două pentru mese în fiecare zi). Între „fixuri“ se mai includ și cele două ore *per diem* pentru deplasări în oraș (cu un total de 730 de ceasuri pe an). Un profesor universitar (italian) predă trei cursuri (șase ore) pe săptămînă și, în concluzie, mai ia din „buget“ – *volens nolens* – 220 de ore. 175 de ore de corectare a tezelor studenților (la trei minute pagina!), 24 de ore de examene, 12 de discuție (a rezultatelor examenelor), 78 pentru diverse ședințe și consilii, 50 pentru administrație (Eco a fost și redactorul-șef al unei reviste academice) duc la o imagine cronologică apocaliptică. Autorului (umanist) îi rămîn 300 de ore pe an pentru cercetarea proprie și 666 (număr înfricoșător) de ore pentru activități personale: tîrguieli, sănătate, sport, vizite ș.a. Adică o mică „vacanță“ de aproximativ trei-patru săptămîni, în interiorul cărora bietul intelectual încearcă bizare experimente anamnetice de recuperare a identității. Cu umor, semioticianul constată că nu și-a calculat orele dedicate fumatului și (fiind fumător înrăit de-a lungul vieții sale) se întreabă, justificat, cînd se mai desfășoară, în mod obiectiv, hărțuitoarea activitate. Răspunsul nu poate fi decît unul singur: un umanist responsabil va renunța necondiționat la viciul cronofag.

Raționamentul scriitorului mi-a lăsat o apăsătoare umbră de melancolie. Toate aceste calcule se referă la restricțiile inevitabile ale unei lumi normale ori măcar cvasi-normale, unde umanistul nu trece prin experimente administrativ-educaționale periodice. Este vorba despre un univers în care venitul unui universitar e consistent și în care cercetarea și, în general, munca academică de orice tip reprezintă priorități naționale. O comparație cu situația omului de carte român (să particularizăm și noi: umanist) ar fi dezastruoasă, dacă nu ar fi, înainte de toate, profund caraghioasă. Pentru o recompensă financiară rizibilă (în comparație cu alte venituri, așa-zicînd „de prioritate națională“), profesorul mioritic predă un număr de ore de cel puțin două ori mai mare ca norma maximă a unui occidental. El pierde o groază de vreme încercînd să supraviețuiască într-o junglă a legii celui mai tare (suportînd umilințele inimaginabile la care îl supun „proprietarii“ serviciilor publice, luptînd pînă la epuizare pentru apărarea celor mai elementare drepturi ale sale – firești oriunde în spațiul civilizat – și, în sfîrșit, făcînd o cercetare retardată, în condiții de austeritate, subminată permanent de interesele meschine al oligarhiilor create artificial în schema socială). Valoarea timpului (și, implicit, a muncii) umanistului român se măsoară într-un anumit număr de calorii îngurgitate anual, bilete sau abonamente pe mijloacele de transport în comun ori litri de benzină, chirie, administrație, telefon și, eventual, alte utilități de bază. Nimeni nu-i respectă „timpul“ propriu și toți îl suspectează, din start, de „nesupunere civică“ . De aceea, pe zi ce trece, avînd tot mai mult aerul unui personaj descins de pe *Planeta maimuțelor,* el privește la lumea „barbară“ creionată de Eco precum la un veritabil Paradis. Ca universitar umanist la rîndul meu, îmi voi permite, prin urmare, să-l contrazic pe fostul mare profesor milanez. În brava comunitate carpatină, mă simt nu doar neserios, ci și inutil. Și, în plus, nici măcar nu fumez.

***Codrin Liviu Cuțitaru** este profesor la Facultatea de Litere a Universității din Iași. Cea mai recentă carte publicată:* Filozofia lucrurilor mici, *Editura Junimea, 2020.*

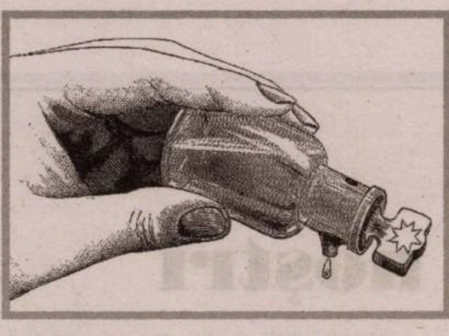

Rodica ZAFIU

cuvinte **nepotrivite**

Plezirisme

Plezirist și plezirism ilustrează foarte bine ușurința cu care româna a putut să creeze pseudofranțuzisme, cuvinte care par împrumuturi, dar care de fapt nu există în franceză. Cele două cuvinte – neînregistrate de dicționarele noastre – sînt derivate din *plezir,* adaptare grafică a substantivului francez *plaisir* („plăcere“) și se întîlnesc destul de des astăzi, în texte caracterizate de o anumită complexitate intelectuală, asociată cu un ton colocvial și glumeț.

Dicționarul explicativ (DEX), *Dicționarul limbii române* (DLR) și *Micul dicționar academic* (MDA) înregistrează franțuzismul învechit și rar *plezir,* sinonim pentru *plăcere:* substantiv neutru, cu pluralul *pleziruri,* atestat în secolul al XIX-lea. Cuvîntul apare la dramaturgii de la jumătatea secolului, care au surprins în comediile lor jargonul franțuzit: la Costache Bălăcescu – „*Amorul* e a mea viață, / Fără dînsul nu trăiesc, / Fără el nici o *dulceață,* / Nici un *plezir* nu găsesc“; „Cin-e *fericit* ca mine! / June, galant, cît se poate, / Să trăiască-așa bine, / Cu *plezirurile* toate“ – și la Costache Caragiale: „Noi vă ascultăm cu cel mai mare *plezir*“. În aceeași perioadă este atestat și sensul pe care îl include, mult mai tîrziu, Florin Marcu, în *Marele dicționar de neologisme* (2000): „prăjitură rulată în formă de cornet“. Constanța Vintilă-Ghițulescu a reprodus, într-un articol din *Dilema veche* (nr. 504, 2013), rețete de *pleziruri* dintr-o carte de bucate de la 1849. Astăzi, uzul culinar domină în atestările online ale cuvîntului, în vreme ce sensul „plăcere“ apare destul de rar, în contexte glumețe, ironice („Fiecare cu «*plezirul*» lui“, comentariu, adevarul.ro).

Adjectivul *plezirist,* un echivalent al lui *hedonist,* cu sensul „cel care conferă o valoare supremă plăcerii, căutînd să o obțină într-o măsură cît mai mare“, e folosit mai ales în eseuri, într-un stil ușor ironic care combină trăsături colocviale și livrești. Conotațiile sale sînt în general pozitive, deși simpatia poate fi înlocuită de note negative, din perspectiva unui sistem de valori predominant ascetice. Cuvîntul apare în caracterizări autoironice – „Gîndiri de lector *plezirist*“ (Catrinel Popa, în *România literară,* nr. 52, 2000); „Vreau să fiu un sărac *plezirist*. Dacă nu-mi puteți da Chateaubriand ieftin, dați-mi o porție bună de clătite cu spanac sau de urzici cu mămăligă“ (Andrei Pleșu, „Tranziție și bragă“, în *Dilema,* nr. 136, 18.08.1995); „După gustul meu de semigrec arogant și *plezirist*“ (exarhu.ro) etc. Adjectivul se poate substantiviza foarte ușor: „Scriitor, etnolog, istoric și *plezirist*“ (adevarul.ro). Caracterizarea glumeață a adjectivului în *-ist* are, în mod firesc, și un corespondent generalizant în *-ism*, indicînd concepția, atitudinea, sinteza unui comportament: „cultivi *plezirismul* blînd al cîtorva tabieturi private“ (Andrei Pleșu, „Tipuri de trecere“, în *Dilema veche,* nr. 308, 7.01.2010); „*Plezirism* și spirit critic“ *(Dilema veche,* nr. 508, 7.11.2013).

Cu un secol în urmă, *plezirist* avea însă alt sens. Îl găsim destul de des în paginile revistelor umoristice de pe la 1900, ca adjectiv și mai ales ca substantiv, echivalent cu *vilegiaturist, turist* sau *excursionist*, folosit pentru a-i desemna pe cei care își petreceau zile de vacanță la munte sau la mare. Revista *Furnica* publica în serie ilustrații comice sub titluri ca „*«Pleziriștii»* la băi de mare“ (11.08.1911), „*«Pleziriștii»* în excursie“ (14.07,1911, 28.07.1911), „*«Pleziriștii»* la serbările nautice din Constanța“ (15.08.1913), „Pățania unui *«plezirist»* care s-a dus la Sinaia în ziua de Sf. Maria“ (18.08.1911) etc. Explicația cuvîntului se găsește în presa vremii. Un articol din ziarul *Epoca* descrie „noianul de *pleziriști* pe carii ni-i trimite teslim onor direcție a C.F.R. cu nesfîrșitele sale *trenuri de plezir*, grație cărora ești nevoit să faci coadă“ (8.09.1898). *Trenul de plăcere* sau *de plezir* – care se regăsește, în prima variantă, în titlul unei cunoscute unei schițe a lui Caragiale – oferea orășenilor (bucureștenilor, în orice caz) posibilitatea de a călători la munte sau la mare, în zilele libere („Trenul de plăcere pleacă din Gara de Nord sîmbătă după-amiazi, la orele trei fără cinci“). Călătorii cu *trenul de plezir* au fost numiți *pleziriști*, denumire colocvială gata să-și amplifice potențialul umoristic prin contrastul cu realitatea de multe ori nu tocmai plăcută: „«trenul de plăcere», trenul de sîmbătă, binecunoscutul tren în care se călătorește pe scări, pe coperișuri, pe tampoane“, cu „protestele pițigăiate și franțuzite ale unor *«pleziriste»* înghesuite într-un culoar de clasa a treia“ *(Ilustrațiunea română,* 11.07.1929).

Vechiul sens a dispărut fără urmă, odată cu *trenul de plăcere.* Cuvîntul, remotivat semantic, s-a păstrat și ar merita să fie inclus, împreună cu *plezirism*, în dicționare.

■ ■ ■

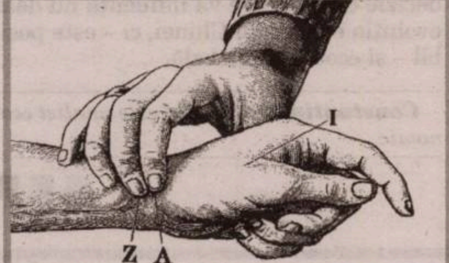

Horia CORCHEȘ

prof, viața mea

ONG-uri și leadership emoțional

Citeam zilele trecute un articol despre o campanie pe care un ONG o susține în mediul educațional, în școli, pentru a combate fenomenul lipsei încrederii în sine a adolescentelor, pentru construcția și întărirea mecanismelor care ar favoriza creșterea stimei de sine, a încrederii în propria valoare. În principiu, mi se pare un lucru extraordinar.

Vorbeam deunăzi cu niște amici, care nu au implicare directă în sistemul de educație, oameni cu diverse specializări și preocupări. Își exprimau, pe de o parte, convingerea că școala trebuie să le dezvolte elevilor astfel de mecanisme, care să sprijine dezvoltarea personală, dincolo de acumularea de informație. Sigur, pe de altă parte, opiniile, mai cu seamă că amicii respectivi aparțin unor medii profesionale extra-educaționale, erau împărțite în privința mijloacelor logistice, de la cei care consideră că acest demers ar trebui realizat prin ore specifice pînă la cei care, intuitiv, se pronunțau pentru o infuzare a curriculum-ului disciplinelor fundamentale cu elemente care țin de această procesualitate a formării unor persoane autonome și conștiente. Oricum, opinia comună era legată de nevoia existenței unor astfel de demersuri, de importanța pe care școala ar trebui să o acorde acestor procese emoționale, nu doar transmiterii de informații și nici chiar formării unor competențe ce țin doar de un traseu profesional. În plus, tot cu amicii mei observam că sîntem, ca moment istoric, în cel mai evoluat punct de pînă acum, accesul la resurse este incomparabil în raport cu ce ofertă aveau înaintașii noștri, și nu mă refer doar la informația științifică de bază, ci și la informația care ține de conștientizarea nevoilor de dezvoltare personală. Acest acces mult mai diversificat determină și apariția nevoii, evident, care începe, încet-încet, să se manifeste și în mediul educațional. Nu prea existau în trecut, nici măcar pe vremea cînd eram eu elev, preocupări în acest sens în spațiul formal educațional, decît, eventual, în unele ore de dirigenție sau pe coridoarele școlii, dacă se întîmpla să fie vreun profesor mai intuitiv în acest sens.

Personal, sînt de părere că această schimbare de paradigmă trebuie să se producă nu prin introducerea unor discipline noi în curricula școlară, ci prin schimbarea modului în care sînt procesate, vehiculate, transmise, interpretate, valorificate conținuturile specifice disciplinelor fundamentale, existente deja în corpusul disciplinelor din planurile-cadru ale sistemului educațional. În linii mari vorbind, desigur, disciplinele umaniste sînt mai predispuse unui demers care să favorizeze dezvoltarea personală, care să se deschidă spre înțelegerea profundă a proceselor emoționale, a mecanismelor de reziliență, a celor care construiesc percepția pozitivă a alterității și implicit raportarea pozitivă la sine etc. Disciplinele realiste au un spațiu de manevră mai limitat, în această privință, probabil, fără a fi însă nici ele total lipsite de el.

Problema care se ridică însă este a construcției unor mentalități în rîndurile resursei umane de care dispunem. De ce spun asta? Pentru că oricît de bine ar fi scrise niște documente curriculare normative, care să vină în sprijinul unei astfel de viziuni, începînd de la planuri-cadru, idealuri educaționale, profiluri ale absolvenților ș.a. pînă la programele școlare, în absența unei resurse umane, care să asume în ansamblul ei o nouă viziune, lucrurile sînt greu de realizat. E greu cînd ai de-a face cu aspecte concrete, de tipul unor concepte de specialitate – întîlnesc și astăzi, de exemplu, profesori care predau concepte gramaticale ieșite din programa școlară de cîțiva ani –, darmite cînd ai de-a face cu viziuni, cu paradigme interpretative, cu chestiuni care se îndepărtează de concretul normativ.

E greu cînd ai de-a face cu aspecte concrete,
darmite cînd ai de-a face cu viziuni.

Și totuși, întorcîndu-mă spre știrea de la care am pornit, sînt cel puțin rezervat față de intruziunea în mediul școlar formal a diverselor ONG-uri. Le văd ca parteneri importanți și, mai mult, ca factori generatori de nou, care pot mișca lucrurile, pot să le impulsioneze. Sînt de acord că pot susține ateliere în școli, cu participare benevolă a elevilor, sau, eventual, să participe în parteneriat cu profesorii la unele ore. Dar n-aș fi niciodată de acord cu intrarea lor în sala de clasă în mod autorizat, ca prestatori de servicii educaționale, ținînd poate cursuri opționale. Și nici nu cred că se va ajunge vreodată acolo, desigur. Pentru că un demers cum este cel susținut de ONG-ul la care făceam referire mai sus îl văd, cum am explicat deja, ca pe unul sistemic, realizat prin intermediul disciplinelor de bază și al profesorilor atestați pedagogic, psihologic și științific. În treacăt fie spus, mă întreb și de ce consideră această organizație că doar fetele au nevoie de o astfel de campanie de întărire a încrederii în sine, iar băieții nu ar avea.

Pe de altă parte, cum spuneam, pentru că marea masă a profesorilor probabil nu este pregătită, mentalitar mai ales, să schimbe macazul în direcția unei prestații didactice cu adevărat centrată pe dezvoltarea personală – și poate am spus greșit că nu este pregătită mentalitar, căci mai este vorba și despre necesitatea unei pregătiri psiho-pedagogice și chiar de specialitate –, pentru că schimbările de viziune curriculară au efecte în timp și nu se prea pot realiza peste noapte, aș îndrăzni să cred că un pas important poate să vină și din schimbarea treptată, mai întîi, a culturii organizaționale în sistem. Adică din apariția unor lideri, la nivelul inspectoratelor școlare, dar mai ales al școlilor, prin directori care să asume un *leadership* emoțional. În fapt, și mă folosesc aici de ceea ce afirmă Crowford în cartea sa *Getting to the Heart of Leadership: Emotion and Educational Leadership,* pornind de la ideea că percepția este realitate, *leadership*-ul educațional trebuie să fie unul care să țină cont de emoții, de sentimente. Dacă liderii vor aborda un management de tip emoțional, va fi mult mai simplu să insufle și profesorilor dorința de a asuma o viziune a dezvoltării personale și de a practica actul pedagogic menționat în fișa postului dintr-o atare perspectivă. Cum tocmai se apropie concursul directorilor, să sperăm că cei mai mulți dintre cei care îl vor promova se vor atașa de acest model managerial.

Horia Corcheș *este scriitor și profesor de limba și literatura română.*

■ ■ ■

Petre M. IANCU

La umbra erei Merkel: Germania, rezultatele scrutinului, românii

Încotro o ia Germania la finele erei Merkel? Cine o va conduce și ce mesaj transmite poporul german prin rezultatele alegerilor? Cum stă cea mai amplă putere economică europeană cu erodarea valorilor ei? Dar cu vecinii?

Angela Merkel părăsește, după mai bine de un deceniu și jumătate, guvernarea țării ei, lăsînd Germania divizată și în mare măsură perplexă, cu marile partide mărunțite și țara dornică de schimbare, dar nu și de extremism.

Drumul spre cancelariat

Trași de Olaf Scholz și împinși dindărăt de căderea popularității Annalenei Baerbock de la Verzi, social-democrații germani au cîștigat de puțin în fața creștin-democraților lui Laschet, care se resimt grav după era Merkel.

Dar, altfel decît în multe țări, cancelarul german nu e predeterminat de victoria partidului său în fața formațiunilor concurente, alegerile hotărînd, într-o primă fază, doar alcătuirea Bundestagului, a Camerei Inferioare a Parlamentului german. Urmează, după scrutin, sondaje și negocieri între formațiunile reprezentate în forul legislativ și formarea unei coaliții majoritare, care-l va alege apoi pe șeful executivului. În practică, aceasta înseamnă că, în Germania, micile partide – liberal și ecologist – vor face guvernul și pe cancelar.

Care n-ar fi exclus să fie perdantul Laschet, iar nu învingătorul Scholz, dacă ecologiștii urmează, de pildă, sfatul și pilda experimentatului și înțeleptului lor coleg de partid, Winfried Kretschmann, șeful excelentului guvern regional din Baden-Württemberg și primul premier „verde“ din Germania. Și după a treia realegere a sa în funcție, Kretschmann a preferat cedării în fața revendicării stîngii, care cerea o coaliție „semafor“, cu social-democrații și liberalii, reînnodarea alianței sale mai vechi cu CDU.

Ar mai putea avea Germania un cancelar creștin-democrat?

Dar nu tot partidul ecologist e la fel de pragmatic ca acest lider regional. Așa cum nici partidul social-democrat, care i-a refuzat lui Olaf Scholz șefia SPD, nu e totuna cu reprezentantul său de frunte, trimis în cursa pentru cancelariat tocmai ca să culeagă, ca pragmatic, voturi centriste, ce le-ar fi fost refuzate socialiștilor radicali conducînd acum venerabila formațiune a lui Willy Brandt.

Că un partid muribund, pînă nu demult, ca SPD, și-a revenit parcă miraculos din cenușă are de-a face mai degrabă cu psihologia poporului german și cu văditele neajunsuri ale concurenților lui Scholz, decît cu minunile cerului.

Certurile intestine marcînd creștin-democrația în finalul unei ere Merkel care, ca șefă a executivului, n-a afectat doar formațiunile din alianțele ei, ci a împins și propriul partid de dreapta spre poziții de stînga compatibile cu socialismul și cu ecologismul radical, n-a rămas fără efect electoral pernicios.

Acest efect s-a văzut amplificat de conturul vag șters al candidatului CDU. L-a sporit, apoi, abilitatea lui Scholz și a unui amplu segment al presei *mainstream* de a-l zugrăvi pe social-democrat nu ca pe un om politic cu mari probleme de credibilitate, date fiind bilanțurile sale ca ministru de Finanțe, ci ca pe adevăratul continuator al Angelei Merkel, în detrimentul lui Laschet. Care, într-o țară prin tradiție foarte obedientă stăpînirii, a îndrăznit să-și înfrunte fosta șefă, plătind din greu, politic, pentru emanciparea sa.

Dar actualul șef al CDU nu trebuie subestimat, în ciuda gafei sale din campanie, cînd s-a lăsat filmat rîzînd în siajul unei catastrofe naturale. Om politic harnic și bonom, dar politic suplu și diplomatic, Laschet n-a condus întîmplător fără tulburări, pînă acum, împreună cu liberalii, guvernul celui mai populat land german, Renania de Nord-Westfalia, pe baza unei majorități fragile și casabile de un singur vot.

Ce nu vrea majoritatea

De cealaltă parte, Scholz, ales de mulți ca un soi de „rău mai mic“, nu are decît ascendentul moral vag al victoriei sale la mustață, al impresiei de sobrietate, precum și pe cel al salvatorului unei formațiuni în agonie, fiind însă grevat de un partid birocratic, extrem de greu de manevrat. Unul al cărui progresism radical îl face suspect și greu digerabil pentru liberali. Ca și pentru majoritatea burgheză a unui electorat care a participat în proporție de aproape 77% la scrutin și care i-a trîntit cît colo pe comuniștii partidului „Die Linke“, Stînga, mai degrabă decît să reducă sensibil zestrea de voturi a dreptei radicale.

Or, pe lîngă ieșirea din NATO și o atitudine cît mai docilă față de Rusia, stînga radicală ajunsese să ceară exproprieri, iar social-democrații nu excluseseră categoric participarea partidului Die Linke la o alianță guvernamentală condusă de SPD. Liberalii nu vor uita în negocierile care urmează aceste neajunsuri și vulnerabilități majore ale social-democrației, întărind perceptibil dorința FDP de a se alia cu Laschet și creștin-democrații lui. Care corespunde mai degrabă dorințelor majorității și nevoii ei de stabilitate și predictibilitate nu în ultimul rînd economică, decît SPD.

Majoritatea germană a dovedit că știe ce nu vrea. A pedepsit parțial lipsa charismei și neobediența față de o cancelară pe care, de fapt, nu o mai voia, dar a respins și mai categoric și extremismul, și osificarea ideologică marxistă, și un ecologism exagerat, neponderat de tehnologie și relansare economică.

Mai greu de stabilit este ce-a vrut exact. Cu valorile bisericești erodîndu-se tot mai rapid, de multă vreme, nu prea mai pare să aibă foarte multe în comun, după cum reiese din sufragiile adunate de partidele nominal creștine. Valorile creștine par a fi în procesul grabnicei lor înlocuiri, la nivelul generațiilor Y și Z, de „Millennials“ și de „post-Millennials“, zisă și „generația Greta“, de religia surogat, atee, parțial salvaționistă, parțial nihilistă, a ecologismului radical.

Dar globalizarea e un turboaccelerator. Furibundă, mondializarea face extrem de efemeri idolii ei. O iubește lumea, azi, pe Greta? Mîine, sub imperiul realității, adorarea ei s-ar putea lesne spulbera și transforma în cea mai neagră ură.

Cît privește Germania, cu partidele ei mari sensibil micșorate, va deveni o țară net mai greu de guvernat și mai instabilă, cu un spectru politic tot mai larg și fărîmițat, cu un cancelar slab, care va reacționa greoi, tardiv și cu teribile inerții la pariurile și provocările internaționale.

Cum se raportează la această Germanie aliații, vecinii și inamicii ei?

Țările din nordul prosper al Europei le vor ține în genere pumnii lui Laschet și liberalilor, sperînd într-o Germanie sobră financiar, care să pună capăt debandadei deficitelor bugetare și inflației galopante.

Din contra, sudul dependent de ajutoare se va teme, împreună cu Franța, de liberali și de politici germane de austeritate.

Polonia și alte țări central- și est-europene se vor bucura și vor tremura, deopotrivă, la gîndul unei diplomații germane girate de ecologiști.

Sudul dependent de ajutoare se va teme, împreună cu Franța, de liberali și de politici germane de austeritate.

Pe care, firește, îi detestă mulți, de la Moscova la Ankara și de la Minsk la Beijing. Verzii s-au dovedit net mai critici față de Moscova, Putin, sateliții lui, ca și față de alte regimuri liberticide, precum al Chinei comuniste conduse de Xi Jinping, decît social-democrații ori o creștin-democrație extrem de reticentă în a-i supăra pe tiranii parteneri de afaceri ai Germaniei, oricît de sîngeroși ar fi.

Dar ecologiștii, preferații administrației de stînga, democrate, de la Washington, sînt și net mai atenți cu ceea ce pretind a fi „respectarea drepturilor omului“ în țări pronunțat creștine, ca Polonia și Ungaria.

România și Moldova față cu alegerile germane

Sub conducerea Maiei Sandu, Republica Moldova, pe care o va vizita în zilele următoare președintele Germaniei, Steinmeier, are toate motivele să aștepte încrezătoare un viitor guvern german, care nu e probabil să-i retragă sprijinul actual, ce-i drept, insuficient.

În ce-i privește pe români, PSD a și început să se agite, crezînd că victoria SPD îndreptățește partidul lui Ciolacu să pună capăt carantinei post-dragniote, spre a aspira la revenirea în forță, nu pe ușa din dos, la putere și ciolan.

În reacție la scrutinul german, liderul PSD a declarat că „alegerile anticipate reprezintă soluția pentru a da României o guvernare social-democrată, în ton cu restul Europei“. Ca alți dregători, de pildă cei ai facțiunii peneliste Cîțu, care mizează din nou pe o posibilă iluzie, cea a revenirii USR-PLUS la guvernare, alături de actualul premier, după alegerile interne de duminică, Ciolacu se grăbește să vîndă pielea ursului din pădure.

Anticipatele sînt în România, prin tradiție, doar o soluție teoretică. Prea dedulciți la mandate sînt parlamentarii parveniți la Casa Poporului ca să și le riște. Apoi, PSD nu e defel sigur că va ajunge la cîrmă. Dimpotrivă.

Iar Dacian Cioloș și Dan Barna au toate motivele să evite sinuciderea politică prin revenirea la o guvernare toxică, alături de un Florin Cîțu susținut, prin vizita ei bucureșteană prematură și contraproductivă din unghiul valorilor europene, de șefa Comisiei Europene, Ursula von der Leyen.

Căci narativul lui Cîțu nu ține, poate, decît la granzii UE, nu și la poporul român. Care intuiește că premierul actual, văduvit de o majoritate guvernamentală clară, e lipsit și de onoare, și de valori morale. În schimb, e manevrat de Klaus Iohannis, un președinte Grivco, a cărui credibilitate și popularitate se-ndreaptă, grăbit și în tandem cu ale lui Cîțu, spre Groapa Marianelor.

***Petre M. Iancu** este jurnalist la* Deutsche Welle, *Bonn*.

Radu NAUM

un sport la Răsărit

Mai face Naționala, vineri, un 5-1 cu Germania?

Ce vremuri minunate! Ce ne mai place să visăm răgușit la momentele în care lumea vorbea despre noi ca despre niște eroi, iar presa germană îi făcea pe ai ei „cîrnați“! Da, da, cîrnați de diferite soiuri funcție de regiunile de unde veneau fotbaliștii umiliți, bavarezi sau frankfurteri! Erau timpuri în care Germania părea amețită. Cînd sus, finală de Mondială în 2002, cînd jos, eliminată din grupe la Euro în 2000 (între altele, de România) și 2004. Probabil că momentul de groapă profundă ăla a fost, înfrîngere colosală, acel 5-1 în aprilie 2004, de pe Giulești. Kahn, Lahm și alți ham-ham fără busolă au fost cocoșați de o echipă conținîndu-i pe „nemuritorii“ Pleșan, Caramarin, Iencsi și Stoican. Un *Wunderteam* contra unui *Wursteam* cum nu se mai văzuse. Și nici nu s-a mai văzut. Germania a mai luat bătăi de atunci, dar de umilit, a umilit ea, cum a fost acea semifinală mondială contra Braziliei și – ai, ai, ai! – tocmai meciurile din grupa noastră de calificare, 6-0 cu Armenia și 4-0 cu Islanda. Iar noi nu ne-am mai calificat la un turneu final mondial de aproape un sfert de secol. De aceea, pentru ca tricolorii să-i bată pe nemți la ei acasă ar fi deja un rezultat capabil să bage în faliment mai multe case de pariuri. Să bată la scor ar fi, pentru fotbal, un eveniment de magnitudinea scufundării Titanicului. Iată cam care ne sînt șansele. Anticiparea unor dueluri pe benzi dintre Bancu, Manea sau Toșca și Gnabry sau Sane naște torturi sufletești greu suportabile. Da, Germania a fost bătută în aceste preliminarii de Coupe du Monde acasă de Macedonia de Nord. Se întîmpla în primăvară, dar de fapt se întîmpla în altă eră. A fost atunci un „Apus de soare“, cu selecționerul Löw la capătul suflului antrenoral, încremenit și visător la prova corabiei ai cărei mateloți părăsiseră cîrma. Între Löw și Flick, noul selecționer, pot fi cinci ani diferență, echipa arată cu un secol mai tînără. E ca un ghepard tînăr nesătul de sînge, mînat de la spate de un dresor de al cărui băț pare că se teme mai mult decît de potențialele victime. Iată de ce îmi e frică pentru „căprioarele“ noastre. Acel 5-1 rămîne doar ca să ne amintim că fotbalul e un sport în care orice se poate întîmpla. Din păcate, orice se întîmplă doar o dată la o sută de ani. Și parcă nu s-au împlinit...

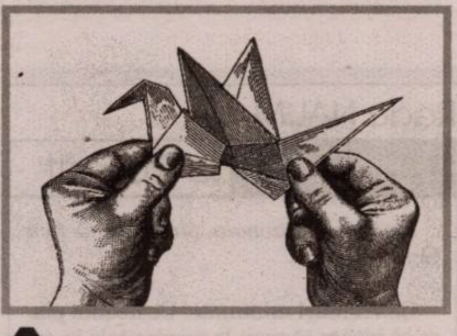

Andrei MANOLESCU

libertatea de impresie

După război

În presă parcă nu se mai prea vorbește despre retragerea din Afganistan. E un capitol ce pare depășit. Ziarele și televiziunile au schimbat deja subiectul de pe prima pagină și de la orele de maximă audiență, încercînd ca de obicei să atragă publicul cu altceva și mai nou, și mai palpitant. Problema a rămas acolo, importantă și gravă, nu doar pentru Afganistan, ci și pentru Statele Unite și aliații lor. Şi totodată, chiar dacă nu mai e o chestiune de actualitate fierbinte pentru public, adevărata dezbatere istorică despre „cine a pierdut Afganistanul“, cum s-a exprimat un comandant american, e de fapt abia la început, așa cum s-a întîmplat și în cazul Vietnamului.

Fost Comandant Suprem al Forțelor Aliate NATO din Europa, amiralul James Stavridis a înșiruit pentru revista *Time,* riguros, pe puncte, așa cum șade bine unui militar, lecțiile ce ar trebui învățate din acest război care a durat douăzeci de ani. În primul rînd, trebuie spus că, pentru James Stavridis, războiul a început practic chiar pe 11 septembrie 2001, cînd avionul deturnat de teroriștii Al-Qaeda și care s-a prăbușit peste clădirea Pentagonului a ajuns cu botul la circa 50 de metri de biroul în care lucra ca proaspăt amiral. E mereu de amintit de la ce a început războiul, pentru că astăzi poți auzi tot felul de bazaconii de la „atotștiutori“ care împuie noaptea mințile fraierilor pe la televiziuni și radiouri. Unul dintre ei dezvăluia recent marele secret, neștiut, vezi Doamne, de nimeni, cum că americanii au stat în Afganistan pentru că acolo ar fi un mare zăcămînt de fier (materialismul istoric încă ne bîntuie). În fine, amiralul a scăpat ca prin urechile acului și a sărit să dea o mînă de ajutor răniților de la Pentagon. Cîteva săptămîni mai tîrziu făcea parte dintr-o echipă care căuta soluții tactice și strategice pentru marină în ceea ce deja se chema „războiul global contra terorismului“, după care a fost trimis pe mare cu un transportor nuclear și a desfășurat operațiuni în Afganistan și Irak, iar ulterior a devenit Comandantul Suprem al Forțelor Aliate NATO din Europa, cu responsabilități strategice privind războiul din Afganistan (între 2009 și 2013).

James Stavridis punctează că, deși s-a chemat *Enduring Freedom (Libertate durabilă),* operațiunea din Afganistan n-a construit în cele din urmă nici ceva durabil și nici libertate n-a adus poporului afgan. Şederea trupelor americane în Afganistan, spune Stavridis, a fost pe de-o parte un fel de zid care a apărat timp de douăzeci de ani națiunea americană de alte eventuale atacuri, iar pe de altă parte a făcut să crească semnificativ educația, infrastructura, informația, accesul la tratamente medicale și speranța de viață a milioane de afgani. El crede însă că lucrurile puteau fi făcute mai bine. Ar fi trebuit să lupte mai serios contra corupției și a risipei, să împărtășească mai eficient scopurile și aspirațiile americane. Ca și în Vietnam, forțele americane n-au pierdut, propriuzis, nici o bătălie, dar, citind observația de după război a unui ofițer vietnamez, „asta e adevărat, dar în același timp e și irelevant“.

Prima dintre lecții, consideră Stavridis, e că americanii ar trebui să înțeleagă istoria, cultura și limba oricărei țări în care intervin militar sau economic. Despre Afganistan ar fi trebuit să învețe de la pățaniile sovieticilor, de la războaiele britanicilor din secolul al XIX-lea sau chiar din istoria campaniei antice a lui Alexandru Macedon. Au eșuat însă la acest capitol, iar aroganța și propria lor supraapreciere n-au servit defel, recunoaște amiralul. În al doilea rînd, el crede că rotirea trupelor, înlocuirea lor periodică cu altele venite de acasă (trupele de uscat la un an, marina la șase luni, iar aviația chiar și mai repede) a dăunat în perspectiva expertizei și a continuității operațiunii. O a treia problemă, în opinia comandantului, a fost neadaptarea la timp a tehnologiei sofisticate la condițiile din Afganistan. Ar fi trebuit, scrie el, și să fi construit și instruit o armată afgană mai apropiată de tipul de luptă al talibanilor, rapidă, ușoară și mai puțin dependentă de sprijin aerian și logistică grea.

După părerea lui, un punct slab a fost și pregătirea „frontului de acasă“, a politicii interne, a explicațiilor pertinente care să lămurească opinia publică americană de ce era nevoie de trupe în Afganistan și de menținerea lor pe durată lungă. Acum, spune amiralul, doar norocul ar putea face ca Afganistanul de sub noul regimul reînnoit al talibanilor să fie mai puțin apocaliptic decît versiunea de acum douăzeci de ani. Sînt concluzii ce par simple și de bun-simț, pe care ni se pare că le știam cu toții. Dar iată că administrația americană, cu toată inteligența și bunulsimț ale unor comandanți, n-a reușit să prevină un mare dezastru.

Dincolo de greșelile tactice și strategice, dezonoranta retragere are și efecte negative profunde asupra veteranilor. Cei care se mîndreau că și-au făcut datoria față de patrie în Afganistan, că au luptat, că au fost răniți sau că li s-au jertfit copii, soți și frați în slujba unei cauze importante, sînt acum în derută. Se întreabă dacă într-adevăr a fost atît de important și la ce a folosit totul. Mulți declară că se simt trădați și că nu înțeleg cum de talibanii sînt iarăși la putere. Soția unui soldat american ucis în Afganistan, în urmă cu aproape doi ani (printre ultimii), declara simplu, după retragerea dezastruoasă: „Soldații noștri meritau mai mult“. E valabil și pentru soldații și eroii români care și-au riscat ori chiar și-au pierdut viața în Afganistan.

■ ■ ■

ready made

„Praful de pe haine are și el importanța lui. Periind haina unui individ se poate spune, numai pe baza examenului prafului, de unde vine și ce a făcut. Este ceea ce numesc eu, praful profesional, după cum sunt și diformațiuni profesionale. Culegând resturile care impregnează mâneca unui făurar sau unui lăcătuș, se va găsi altă ceva decât pe mâneca unui farmacist sau pe bluza unui zidar.“

Gardianul, revistă lunară polițienească, cetățenească, socială,
Anul I, Iunie-Iulie 1930

Lorin NICULAE

urbe în vorbe

Cea mai frumoasă stradă din lume

De fapt, nici nu are un nume, nici nu e stradă.

Există cîteva nominalizări incontestabile cu privire la titlul de cea mai frumoasă stradă din lume. Strada Teatrului, din Sankt Petersburg, proiectată de arhitectul italian Carlo Rossi, în jurul anului 1830, cu secțiunea sa perfect pătrată, cu latura de 22 de metri și avînd lungimea de exact zece ori cît lățimea (220 m), este una dintre candidate. Fațadele elegante, ritmate de coloane albe, conduc privirea spre impunătoarea siluetă a teatrului. Străbătînd-o, simți respirația țarilor și rafinamentul unei epoci care nu se va mai întoarce. Destul de puțin circulată pietonal, strada se bucură, totuși, de prezența plină de grație a balerinelor de la Academia Vaganova care aleargă scoțînd aburi, pentru a nu întîrzia la repetiții. Dar strada, în perfecțiunea ei matematică, este rece și inospitalieră. Asfaltul este negru și umed, mașinile sînt parcate pe ambele laturi și nici un copac nu animă o priveliște eminamente minerală.

Celebra Rambla, din Barcelona, încîntă pe oricine cu platanii săi care umbresc, deopotrivă, clădirile și pietonalul pavat cu piatră, unde mulțimea pestriță se bucură de ea însăși cu un elan care nu poate fi dibuit decît în țări latine și calde. Magazinele sînt luxuriante și, din loc în loc, monumente de arhitectură punctează traseul spre mare, unde, la 60 de metri înălțime, statuia lui Cristofor Columb indică nu Lumea Nouă pe care o descoperise, ci pămîntul natal, Genova. Exuberanța străzii și toate cîte le are de oferit bucură ochiul și inima vizitatorului care pleacă încîntat de experiența mirifică a acestui loc binecuvîntat. Ei bine, unii vizitatori, nu chiar toți. Căci un turist român, amic de-al meu, ieșind dintr-un magazin fără să fi cumpărat nimic, a fost lipit de fațada clădirii de doi polițiști în civil, care i-au sugerat că este un hoț ordinar și au început să-l percheziționeze cu brutalitate. După ce nu au găsit nimic suspect asupra lui, l-au amenințat și i-au recomandat să se care pînă nu îl arestează. După această pățanie, Rambla a încetat să mai fie acel loc încîntător, căci frumusețea portalurilor și arcadelor fusese maculată iremediabil de privirile înecate de ură, prejudecăți și resentimente ale apărătorilor ei.

Sigur că lista poate continua, nu neapărat în această ordine, cu frumosul bulevard Champs-Élysées, din Paris, cu Rua Augusta din Lisabona, cu Via della Conciliazione ori cu Corso din Roma, cu Canal Grande, din Veneția, care tot o stradă este, dar pe apă, cu Fifth Avenue din New York și cîte și mai cîte străzi care stîrnesc imaginația și stabilesc jaloane de neratat ale lunilor de miere cu ștaif. Acestea devin fundalul perfect pentru fotografii postate pe rețelele de socializare care confirmă valoarea și stîrnesc invidia, căci a-ți purta pașii pe urmele marilor oameni îți dă și ție, nu-i așa, un strop de măreție, tot astfel cum o picătură de sudoare căzută de la subrațul unui uriaș poate spăla pe loc un pitic care se tîrîie prin glod. Dar să revin la ce voiam să scriu de la începutul articolului, și anume strada pe care aș nominaliza-o eu la titlul de cea mai frumoasă stradă din lume și care, de fapt, nici nu are un nume, nici nu e stradă, ci drumul care străbate satele Livezile, Vizantea Răzășească și Vizantea Mănăstirească.

Acest drum nu a beneficiat vreodată de o viziune arhitecturalurbanistică, iar aspectul său a rezultat din modul în care răzeșii și-au construit cu înțelepciune și chivernisealã gospodăriile, din vremuri imemoriale. Cu toate acestea, alternanța de case și grădini ori livezi este încîntătoare, asta ca să nu mai punem la socoteală faptul că toate curțile au pomi plantați chiar lîngă gard. Meri, peri, nuci își revarsă coroanele peste drum, încărcați de rod. Nu ai cum, trecînd toamna cu mașina pe acolo și intrînd în satul numit Livezile, să nu oprești sub un pom ca să culegi un măr de pe jos, să-ți astîmperi setea, căci pomii, unul lîngă altul, formează un coridor străpuns doar pe alocuri de razele soarelui. Pur și simplu, lumina blîndă, casele joase, merii copleșiți de rod te fac să te oprești. Culegi fructul și-l freci de mînecă și, chiar atunci cînd ești pe punctul să-ți înfigi dinții în mărul zemos, o poartă se deschide și din curte se ițește o bătrînică. Te gîndești, instinctiv, că vei fi luat drept hoț, ca amicul ghinionist de pe Rambla, că, poate, mărul de pe jos era totuși proprietatea celui care plantase pomul, că va trebui să dai explicații, Doamne, ce ți-a trebuit să te oprești, nu mai văzuseși mere? Cînd colo, bătrînica îți zice să nu mănînci de pe jos, că merele căzute se dau la porci, nu la oameni, și te roagă să scuturi pomul și să iei cîte mere vrei. Zgîlțîi trunchiul, cad cinci mere, e destul. Ba nu, nu-i destul, zice ea și apucă zdravăn mărul și ți-l scutură de cad zece kilograme. Pleci cu o sacoșă plină din Livezile, însoțit de binecuvîntarea bunicii care exact de aceea a plantat mărul lîngă împrejmuire, ca să poată ostoi oricînd setea unui drumeț care se oprește lîngă casa ei, în lumina bună a toamnei, pe cea mai frumoasă stradă din lume. Iar tu știi și simți, curat și simplu, că ai trăit o epifanie.

***Lorin Niculae** este profesor la Universitatea de Arhitectură și Urbanism „Ion Mincu“ din București.*

■ ■ ■

Sminteala

Texte și opinii de:

- Cătălin PRISACARIU (jurnalist, redactor-şef adjunct la *Newsweek România*)

„Cică niște cronicari nu duc lipsă de sminteli“

- Laura Carmen CUȚITARU (conferențiar la Literele ieșene, specializată în lingvistică americană)

„Într-o doagă“

- Adina ROSETTI (scriitoare)

„We're all mad here!“

- Zenobia NICULIȚĂ (psiholog)

„Pandemie și psihoză socială“

- Lucia TERZEA-OFRIM (conferențiar univ. dr. la Facultatea de Litere, Universitatea din București, unde predă cursuri de antropologie culturală)

„Chipuri ale smintelii“

- Andrei CIUBOTARU (artist vizual)

„Galeria Roz“ – interviu

argument

Încotro ne duce pluta?

„Oare am luat-o cu toții razna?“ – este o întrebare, cred, legitimă, în contextul vremurilor pe care le trăim. Și nu este vorba doar despre pandemie, ci de un întreg maglavais de aspecte ale societății contemporane. Dacă ar fi privită dintr-un avion, azi, ar părea omenirea că merge pe un drum cît de cît drept? Sau mai degrabă ar da semne că a început s-o tragă bine pe arătură, ca și cum ar fi dat strechea în ea și că doagele au cam început să-i plesnească? Deși, la drept vorbind, nu cred să fi fost momente în istorie cînd întreaga suflare a acestei planete a plesnit de sănătate mintală, totuși, în ultimii ani pare că o turbare generală ne-a prins pe toți într-o horă drăcească al cărei ritm nu dă deloc semne că ar vrea să se domolească, ci, din contra, că se autoalimentează din energia propriilor învîrtiri, devenind din ce în ce mai alert. Probabil, pandemia a avut multe de a face cu asta, psihologii trăgînd semnale de alarmă în mod repetat asupra impactului nefast al stresului în care trăim, de aproape doi ani, însă poate că această pandemie a întețit multe alte maladii care zăceau deja în noi de prea multă vreme, fiind un veritabil turnesol pentru a le augmenta îndeajuns, pentru a le scoate la iveală, de sub masca de normalitate în care sălășluiau.

Am ales, așadar, ca tema acestui Dosar să vorbească, într-un mod sănătos, despre sminteală. Ce este, pînă la urmă, sminteala? Este un germene de nebunie care sălășluiește în noi toți, așteptînd un moment prielnic să înflorească sau este o cauză externă, ca un soi de meteorit care, la impact, ne ciufulește orbita? Este sminteala întotdeauna nocivă sau, uneori, este chiar salutar să lăsăm mai moale hățurile rațiunii? Autorii acestui Dosar au atacat sminteala pe diferite fronturi. Pe frontul politic, jurnalistul Cătălin Prisacariu face o analiză a smintelii, pornind de la sensurile străvechi, șerpuind de-a lungul vremii, și ajungînd la regimurile comuniste care dau încă tonul politicii din România. „O să se spună că toate regimurile comuniste au fost niște sminteli și că regimul ceaușist nu e diferit, în esență, de altele. E adevărat, dar ceaușismul încă dă măsura smintelilor politicienilor noștri de azi, așa că o putem considera sminteală fondatoare.“ Tot pe firul istoriei, de data aceasta pe latura sa antropologică, vine și analiza Luciei Terzea-Ofrim – cum ne-am raportat, de-a lungul vremii, la sminteală? Rămînînd în registrul grav, în plan psihologic, Zenobia Niculiță scrie despre ce se întîmplă cînd avem de-a face cu o psihoză în masă.

Bineînțeles, Dosarul aduce și latura ludică a smintelii. Laura Carmen Cuțitaru, conferențiar la Literele ieșene, specializată în lingvistică americană, scrie despre originea unor expresii ale limbii engleze precum *as nutty as a fruitcake* sau *mad as a hatter*, călătorind alături de personajele lui Lewis Carroll din *Alice in Wonderland* – Pălărierul Nebun și Iepurele de Martie. Preluînd ștafeta, scriitoarea Adina Rosetti lansează o întrebare: Ce s-ar întîmpla cu personajele din *Alice în Țara Minunilor* într-o lume îmbibată în rațiunea corectitudinii? „Omida fumătoare ar primi imediat un discurs moralizator despre cum fumatul dăunează grav sănătății? Iepurelui alb, mereu în întîrziere și cu ochii pe ceas, i s-ar servi imediat un *speech* despre cum să-și trăiască viața într-un ritm mai lent și fără atîta stres? Iar Alice, pierdută în Țara Minunilor, ar avea parte de-un final care să transmită un mesaj *empowering* despre emanciparea femeilor?“ Pentru că, dacă vorbim despre un teren unde sminteala e chiar binevenită, vorbim în special despre artă – în cazul artistului, afirmă Andrei Ciubotaru, „sminteala“ e provocată de imaginație, îndrăzneală, „e o cale de cercetare curajoasă“.

Așadar, fie că vorbim despre politic, societate, psihologie, lingvistică, ideologie sau artă, sminteala este mereu prezentă – întrebarea rămînînd: care e doza necesară de sminteală pentru a duce o viață sănătoasă? (**Stela Giurgeanu**)

Cititori, fiți ascultători! În fiecare joi, de la ora 18, la emisiunea Timpul prezent.
O dezbatere pornind de la Dosarul revistei Dilema veche, *moderată de Adela Greceanu și Matei Martin.*
Ne puteți asculta pe frecvențele Radio România Cultural sau online la www.radioromaniacultural.ro.

Cătălin PRISACARIU

Cică niște cronicari nu duc lipsă de sminteli

„Sminteala“ românească este, lexical, medievală și bisericească. La cîte un cronicar (Ureche), sminteala este năucire, inclusiv (sau mai degrabă) cauzată de acțiuni cît se poate de fizice („Ștefan vodă (...), împreunîndu decii oastea cea streină cu a sa, pre multe locuri au smintit pre turci, de le-au căutatu a ieși din țară“). În alt caz, tot la Ureche, este și mai clar că smintirea indică o suferință fizică: „Iar Pătru vodă, prădîndu țara și arzîndu și multă pradă făcîndu, s-au întorsu înapoi, fără de nici o sminteală“.

Evanghelia după Matei extinde subiectul la nivel universal, depășește luptele pentru putere din Balcani: „Vai lumii, din pricina smintelilor! Că smintelile trebuie să vină, dar vai omului aceluia prin care vine sminteala“.

În toate accepțiunile, sminteala este o ieșire din normele valide de funcționare, un defect, o stricăciune. La cronicari, registrul este mai degrabă cel al beteșugului trupesc cauzat mecanic. Biblia pare să plaseze sminteala în registru psihologic (chiar psihiatric).

Iar la Eminescu, în secolul al XIX-lea, sintagma „în smintiți și în mișei“ nu lasă loc de interpretări: sminteala s-a mutat la „casa de nebuni“ și nu a mai fost lăsată să iasă.

Dar, fie înfrîngere militară sau cădere psihică, sminteala conotează și o desfășurare exterioară violentă. Un smintit din cronicile lui Ureche, vasăzică, nu este un țăran oarecare afectat de un episod violent local, neimportant (eventual o ceartă neînsemnată cu un vecin mai iute la mînie), ci un combatant care suferă o corecție severă în care sînt implicate două oști, arme, un nivel crescut de agresiune și o intenție clară de a ucide. La fel, un smintitor biblic nu afectează doar parțial și minor viața celui smintit, ci în joc este însăși mîntuirea celui din urmă, așadar miza smintirii este nu doar enormă în substanță, ci se presupune că are și o desfășurare exterioară asemănătoare cu cea a posedării de către diavol.

Azi, lexical, „sminteala“ este exotică. Și rară. Și-o mai asumă doar puțini din cei care scriu, de obicei aceia familiarizați și cu lecturi mai puțin contemporane. Cum este, de exemplu, Andrei Pleșu, autorul unui text publicat în *Dilema veche* și intitulat „O sminteală“. Un text despre, veți fi poate surprinși (mai puțin în cazul – foarte probabil – în care vă e cunoscut articolul pomenit), Mihai Gâdea.

În textul citat, Pleșu reușește cu lejeritate să mute sminteala în prezent nu doar prin intermediul personajului despre care scrie, ci și prin decriptarea unei trăsături a amintitei suferințe: „Sminteala nu e sminteală dacă în joc nu intră și o iresponsabilă derivă a competenței“.

Așadar, stricăciunea smintelii nu este numai un nefericit episod indus din afară de către forțe mai puternice decît bietul oropsit (forțe militare, cum vedem la cronicari, sau metafizice, cum ne spune Evanghelia după Matei), ci și un defect personal pe care împricinatul îl tolerează, poate chiar cultivă: incompetența.

Odată ajunși aici, în punctul în care am înțeles că sminteala este o violentă și, de multe ori, tolerată (ba chiar dorită de către smintiți) ieșire din norme, un personaj colectiv din viețile noastre pare că-și revendică fără rest această definiție: politicianul român.

Observația poate părea radicală prin generalitatea ei. Dar să o cercetăm. Și am putea începe chiar cu politicianul Nicolae Ceaușescu. Pentru care pînă și această titulatură – „politician“ – pare exagerată, știm cu toții că anterior menționatul a fost un satrap comunist, un dictator aflat în vîrful unui sistem care funcționa prin teroare și lipsă de resurse. Totuși, pînă să ajungă la putere absolută, Ceaușescu era doar un membru al Partidului Comunist, un cetățean implicat politic. O să se spună că toate regimurile comuniste au fost niște sminteli și că regimul ceaușist nu e diferit, în esență, de altele. E adevărat, dar ceaușismul încă dă măsura smintelilor politicienilor noștri de azi, așa că o putem considera sminteală fondatoare.

Cel puțin în cazul unui Ion Iliescu, omul care a fost președinte în România post-’89 timp de zece ani (din care un mandat după 2000, într-un cincinal în patru ani la finalul căruia România a intrat în NATO, pe președinția unui fost membru PCR aflat multă vreme în grațiile prim-secretarului Nicolae Ceaușescu – să te smintești, și alta nu, de la așa o încurcătură).

„Sminteala nu e sminteală dacă în joc nu intră și o iresponsabilă derivă a competenței.“

În primii ani ai României iliesciene, sminteala ceaușistă a funcționat sub hainele parodice ale democrației originale locale. Dar cu efecte încă mai devastatoare decît cele ale PCR-ului aparent distrus în decembrie 1989: dacă în ultimii ani ai ceaușismului nu mai era nici o îndoială despre ce este regimul dibaciului cîrmaci, Iliescu a reușit nu doar să-i conserve pe mulți dintre actorii privilegiați ai comunismului, ci chiar să-i transforme în stîlpi ai regimului său și chiar ai celor viitoare. Așa se face că avem, încă, la șefia Băncii Naționale a României, un turnător la Securitate, în 2021. Așa se face că nici acum nu știm ce conțineau microfilmele aceleiași Securități despre studentul în Teologie în Elveția Daniel Ciobotea, actual Întîi Preafericit al BOR. S-ar putea întocmi o listă lungă cu persoanele publice și jurnaliștii (din care unii abia au prins cravatele de șoimi ai patriei înainte de ’89) care nu s-ar atinge nici măcar de o scamă de pe cei doi (care, atenție, nu sînt decît dintre cei mai notorii, sute de alți foști tovarăși ne otrăvesc viețile în continuare) și care, vreo trei decenii, au contribuit la marea minciună a „democrației“ românești. Ce poate fi, deci, mai smintitoare decît această infiltrare prin generații a unei dictaturi criminale?

Dar să ne prefacem că nu comunismul (cu toate tarele lui) ar fi marea problemă a liderilor politici și publici din România. Și să sondăm incompetența. Propun ca studiu de caz PNRR-ul României: Planul Național de Redresare și Reziliență, documentul pe care țara noastră l-a trimis la Bruxelles pentru a primi, în schimb, aproape 30 de miliarde de euro drept ajutor post-pandemic. Este vorba de un plan întocmit de un guvern condus de un premier școlit în finanțe în SUA, secondat de un vicepremier expert în fonduri europene. Un act asumat, formal, de un Minister al Proiectelor și Investițiilor Europene diriguit de un fost ONG-ist de succes. Un Plan care ar trebui să dea măsura unui guvern constituit de o alianță a celor mai reformatori oameni politici din România.

PNRR – nu a obosit Comisia Europeană să tot spună asta – este despre reforme, nu despre noi clădiri, autostrăzi sau alte obiective de infrastructură (pentru acestea din urmă sînt disponibile, ca și pînă acum, celelalte finanțări europene de zeci de miliarde de euro pentru fiecare țară, programele operaționale sectoriale). Reforme „verzi“, în special, dar nu numai. Reforme.

Ce conține PNRR-ul României în materie de reforme? Nimic. România nu are, în acest moment, nici o strategie coerentă, solidă, în domeniul „verde“. E adevărat, însă, că PNRR-ul conține niște mici cîrpeli infantile prezentate drept reforme: să nu mai ținem becurile aprinse dacă nu stăm la birou. Încă și mai penibil este capitolul despre reforma pensiilor: pe scurt, se spune că de asta se va ocupa Parlamentul, cîndva. Între timp, sistemul de pensii din România e în pragul prăbușirii. Digitalizare? Ridicol: se va face un „*cloud* guvernamental“. Dar nu se explică nici cum va funcționa, nici ce va conține, nici dacă (și cînd) nu vom mai duce cópii „xerox“ de la instituția A de stat la instituția B de stat.

Și așa revenim la sminteală: o stricăciune atît de profundă și de agresivă încît, vorba evanghelistului, „Vai lumii, din pricina smintelilor!“.

Iar lumea noastră românească este, într-adevăr, vai de ea. O lume așa de smintită că nici cronicarii, vorba aceluiași Ureche, „nu au știut ce au scris“: „Iară ce să va fi trecut înapoi nu să află însemnat de streini, cunoaști-să că cum nu să află de scriitorii noștri însemnat viiața domnilor și lucrurile lor, așa și vă leatul, cîndai să nu fie smintitu, iară de au și însemnatu, nu au știut ce au scris“.

***Cătălin Prisacariu** este jurnalist, redactor-șef adjunct la* Newsweek România.

Laura Carmen CUȚITARU

Într-o doagă

Cît de nebun poate fi cineva? La noi, nebun de legat. În cultura engleză – *as nutty as a fruitcake*. Termenul de comparație e o prăjitură tare, compactă, umplută cu fructe uscate și nuci, iar adjectivul are original sensul său de bază, „care conține nuci". Numai după 1800 a început *nutty* să aibă sensul de „nebun", probabil prin pătrunderea în vocabularul uzual a cuvîntului *nut* cu sensul său din argoul pugilistic englez – „cap". Tot la englezi, mai poți fi *as mad as a hatter*. Termenul de comparație în acest caz, pălărierul, are o explicație culturală: în Anglia vremurilor trecute, pălărierii care confecționau căciuli de blană pentru nobili prelucrau pielea de animal folosind mercurul. Elementul toxic era absorbit prin piele și ataca sistemul nervos, provocînd tot felul de manifestări nervoase și neurologice. Într-o a treia expresie, *as mad as a March hare*, termenul de comparație e preluat din realitatea lumii animale: în luna martie, iepurii se reproduc.

The Mad Hatter

Pălărierul Nebun și Iepurele de Martie sînt, dacă vă amintiți, două dintre cele trei personaje (patru cu Alice) din Capitolul 7, intitulat *„A Mad Tea-Party"*, din *Peripețiile Alisei în Țara Minunilor*, a lui Lewis Carroll. Al treilea e un *dormouse*, bursuc în traducerea românească, tehnic un *pîrș*, o mică rozătoare care hibernează *(doarme* așadar – de aici numele englezesc). Cu o asemenea componență, adunarea nu poate fi decît *mad*. Polisemia, deci ambiguitatea, e la ea acasă, făcînd traducerea dificilă și inevitabil reducționistă. Sensurile se închid: putem avea de-a face fie cu o petrecere, fie cu un grup de oameni, mai mic sau mai mare, în funcție de modul în care interpretăm cuvîntul *party*. Petrecerea poate fi *mad*, adică zgomotoasă, dezlănțuită – și atunci ar fi o ironie (gîndindu-ne la felul sobru de derulare a unui *tea-party* la englezi). Dar poate fi și un grup de nebuni, dacă ținem cont de participanți și de lucrurile absurde care se petrec – și, în acest caz, ironia ar aluneca spre alegoricul sarcastic.

Ambiguitatea nu se oprește totuși aici. Ea se complică, făcînd ca interpretările legate de acest capitol să continue pînă în ziua de azi. Sursa controverselor ulterioare o constituie reprezentările grafice, originale, ale personajelor. Cele două cărți despre Alice *(Alice's Adventures in Wonderland* și *Through the Looking-Glass)*, apărute în 1865, respectiv 1871, au fost ilustrate de Sir John Tenniel, celebru caricaturist care a lucrat pentru nu mai puțin faimoasa revistă englezească *Punch*. Fizionomiile celor trei personaje amintesc de persoane reale, considerate nebune. Matematicianul Martin Gardner, de pildă, oferă o explicație interesantă în cartea sa *The Annotated Alice:* conform lui, Tenniel ar fi urmat sugestia lui Carroll, desenîndu-l pe Pălărier în chipul unui anume Teophilus Carter, negustor de mobilă, cunoscut în oraș drept *the Mad Hatter*, parțial din cauza faptului că purta joben, parțial din cauza excentricității sale – omul inventase, printre altele, un pat care te arunca pe jos cînd voiai să te trezești. Mai tîrziu, în 1953, matematicianul Norbert Wiener scrie, în autobiografia sa, că personajele în discuție îi sugerează, prin asemănarea izbitoare, pe trei filozofi importanți (Bertrand Russell – Pălărierul Nebun, J. McTaggart – Bursucul și G. Moore – Iepurele de Martie), cunoscuți în comunitate drept *The Mad Tea Party of Trinity*. Știut fiind că Lewis Carroll era mare amator de jocuri de cuvinte bazate pe omofonii, alții opinează că am putea avea și o cheie fonetică: *Mad Hatter,* în pronunția clasei muncitoare, îl pierde pe /h/ inițial și sună ca *mad adder (adder* – cel care adună/calculează = matematician), aluzie fie la Lewis Carroll însuși, fie la Charles Babbage, inginer și matematician la Cambridge, considerat nebun în epocă pentru că încerca să inventeze o mașină de calculat.

Nebunia, excentricitatea și geniul merg mînă în mînă, iar omul de rînd nu le deosebește, dînd capului, cel care poartă mintea, nume dintre cele mai disprețuitoare: *nut* (nucă), *shell* (carapace), *box* (cutie), *bean* (bob de fasole), *block* (calapod pentru pălării), *dome* (calotă, cupolă), *mazard* (cupă, pocal), *nob* (de la *knob*, protuberanță rotundă), *noggin* (ulcică), *poll* (animal fără coarne). Nebunul e „candidat la Bedlam" (celebrul azil de nebuni din Londra), sau „bedlamit" („socolean" ar putea fi o traducere bună pentru români și, cu precădere, pentru ieșeni, căci Spitalul Socola e Bedlam-ul nostru). Foarte poetic este și *moonstruck (lunatic* – „lovit de lună", literal), expresie izvorîtă din credința medicilor din Evul Mediu în influența soarelui asupra bolilor cronice și a lunii în cele acute. Mai mult, cînd își pierde mințile, omul *zboară deasupra unui cuib de cuci* – traducere greșită a titlului romanului lui Ken Kesey, *One Flew over the Cuckoo's Nest* (cititorului român această expresie nu îi spune, practic, nimic). Soluția se află însă în micul *motto* cu care începe cartea: *One flew East, one flew West, one flew over the cuckoo's nest / Unul a luat-o spre est, altul a luat-o spre vest, altul a luat-o razna*. Sminteală generală, nu glumă.

***Laura Carmen Cuțitaru** este conferențiar la Literele ieșene, specializată în lingvistică americană.*

Adina ROSETTI

We're all mad here!

O omidă fumătoare stă pe o ciupercă și-i vorbește în dodii unei fetițe care tocmai a fost micșorată, după ce urmărise un iepure alb înzestrat cu ceas de buzunar. Ce s-ar întîmpla cu personajele astea în cărțile pentru copiii de azi? Omida fumătoare ar primi imediat un discurs moralizator despre cum fumatul dăunează grav sănătății? Iepurelui alb, mereu în întîrziere și cu ochii pe ceas, i s-ar servi imediat un *speech* despre cum să-și trăiască viața într-un ritm mai lent și fără atîta stres? Iar Alice, pierdută în Țara Minunilor, ar avea parte de-un final care să transmită un mesaj *empowering* despre emanciparea femeilor? În noua literatură pentru copii, „sminteala" pare să nu mai fie posibilă decît ca pretext pentru livrarea unui mesaj.

Și nu, nu sînt împotriva mesajului, mă întreb doar ce s-ar fi întîmplat cu această bijuterie literară, valabilă pentru orice vîrstă și care transcende orice epocă sau curent artistic, dacă Lewis Carroll n-ar fi infuzat-o cu o doză de sminteală pură, delicioasă, adorabilă, fără o miză didactică și, tocmai de aceea, extrem de profundă. Un alt autor pentru copii, celebru pentru cărțile lui curajoase, ireverențioase, Maurice Sendak, spunea că literatura bună pentru copii are întotdeauna ceva... subversiv. Literatura bună – căci de la un punct încolo chiar nu mai contează dacă o împachetăm ca fiind „pentru copii" sau pentru „oameni mari" – nu a fost niciodată cuminte. Cînd intri în Țara Minunilor sau în Regatul Sălbăticiunilor nu știi la ce să te aștepți. Ești surprins, încîntat, zguduit sau chiar îngrozit la fiecare pas (a se citi: la fiecare pagină). Pe parcursul lecturii se ivesc întrebări, emoții, dileme, cu care rămîi și după ce închizi cartea. Și cu o dorință irezistibilă să pășești încă o dată și-ncă o dată în lumea aia imaginară în care ordinea lucrurilor e surprinzătoare și-n care orice e cu putință sau, ca să o citez pe Alice, se-ntîmplă șase lucruri imposibile pînă la micul dejun. O lume în care poți să te micșorezi sau, dimpotrivă, să crești pînă la tavan, depinde din ce prăjitură guști. O lume în care un băiețel obișnuit pe nume Max ia în stăpînire un regat plin cu creaturi fantastice înspăimîntătoare sau în care o fetiță pe nume Jaqueline descoperă că pe toți cei din jurul ei, inclusiv pe soldățeii de plumb, îi cheamă la fel – respectiv Jaqueline. Absurdul lui Eugène Ionesco din această poveste pentru copii este o altă mostră de „sminteală" pură după care copiii (și unii oameni mari) se dau în vînt.

„*We're all mad here!*", îi explică Pisica de Chesire (personajul meu favorit din toate timpurile) unei Alice care nu mai ține pasul cu toate minunile și ciudățeniile din jur, și chiar în timpul acestei explicații dispare încetul cu încetul. *„And now let the wild rumpus"*, exclamă victorios Max, eroul cărții lui Maurice Sendak, completat de menajera din povestea lui Ionesco, despre tatăl care spune mereu povești trăsnite: „O să înnebuniți fetița, domnule!".

Cînd eram mică, mă fascinau expresiile din limba română, în special locuțiunile verbale mi se păreau de-un absurd de-a dreptul nebunesc: a-ți lua picioarele la spinare, a plînge cu lacrimi de crocodil, a avea o piatră pe inimă, a-ți răci gura de pomană, a da cu bîta-n baltă, a-ți sări muștarul, a ți se scufunda corăbiile, a dispărea ca măgaru-n ceață ș.a.m.d. Stăteam, vorba aia, cu ochii pe pereți și-mi imaginam cum ar fi dacă toate astea s-ar întîmpla cu adevărat, dacă ar prinde literalmente viață. Mă gîndeam la cai care stau la masă și ciocnesc ouă roșii, sărbătorind Paștele. La ape înghețate de la prea multe minciuni. La indivizi cu gurile deschise sub tufele de mure, așteptînd să le pice cîte una. Mă întrebam cum or arăta dodiile în care vorbesc oamenii, Apa Sîmbetei pe care se aruncă lucruri, Pazvante Chioru pe vremea căruia se întîmplaseră tot soiul de chestii, vileagul în care se dau unii, oile la care ne tot întoarcem, pînzele albe pînă la care mergem uneori sau Marea cu Sarea, tărîmul unde toate promisiunile se-mplinesc. Nu mai zic de mori de vînt, mărar în ciorbă sau cîini cu covrigi în coadă. Cît despre răbdări prăjite sau colacul peste pupăză – curată nebunie! Atît m-am gîndit la lucrurile astea trăsnite că am început să le torn într-o poveste care a prins să crească tot mai mult, pînă cînd s-a transformat într-o carte pentru copii, genul pe care aș fi vrut s-o citesc cînd eram mică. *Aiurea-n tramvai* a fost de departe cea mai amuzantă carte pe care am scris-o vreodată, în sensul că eu m-am amuzat foarte tare scriind-o (și zvonurile spun că și copiii s-ar distra citind-o). Cred că asta s-a întîmplat pentru că m-am simțit extrem de liberă și-am lăsat regulile la o parte, mi-am construit un regat al sălbăticiunilor, o țară a minunilor, ca un copil care se joacă pînă cînd joaca îl absoarbe cu totul în lumea ei. Cred că avem nevoie de cît mai multe ceaiuri cu pălărieri nebuni și iepuri de martie, de omizi care fumează, uriași prietenoși care vorbesc în dodii, tîlhari care umblă teleleu tănase, familii întregi numite Jaqueline, cuvinte care prind viață și care ne vorbesc, fără să ne dăm seama, despre nebunia noastră cea de toate zilele.

***Adina Rosetti** este scriitoare. Cele mai recente cărți publicate sînt primele volume din* Cronicile Domnișoarei Poimîine, *Editura Arthur.*

Zenobia NICULIȚĂ

Pandemie și psihoză socială

Încă de pe vremea în care am descoperit forumurile online pentru mămici am învățat să stau departe de interminabilele schimburi de mesaje agresive care devin rapid dialoguri ale surzilor, care își apără pătimaș nu ideile, ci strategiile de *coping.* Sar cu ușurință peste comentariile din rețelele de socializare, mă dezabonez instantaneu de la grupurile în care sînt inclusă fără intenție, nu răspund dacă nu pot contribui. În ultima vreme, însă, nu pot să ignor avalanșa de mesaje violente, acuzații împînzite, explicații halucinante și linșări virtuale care au ca temă comună virusul, boala, modalitățile de tratament și măsurile de prevenție. Sînt atît de multe și de vizibile, încît te asaltează pe toate canalele. Convingerile conspiraționiste, atitudinile antivacciniste și refuzul tratamentului sînt la fel de vechi precum vaccinurile, dar pandemia actuală le-a ridicat la suprafață și le-a multiplicat într-o asemenea măsură încît se poate spune că asistăm la (cel puțin) două pandemii suprapuse. Una mai contagioasă decît cealaltă. Una mai periculoasă decît cealaltă. Una mai neînțeleasă decît cealaltă.

Dacă pandemia virală ne distruge țesuturile în moduri pe care încă nu le putem prevedea, pandemia psihică este mult mai insidioasă. Nu știm exact momentul sau „pacientul“ zero al psihozei în masă la care asistăm. Se răspîndește ca focul în miriște, ajutată de mijloacele tehnologice care expun populații întregi la o cacofonie de voci dintre care cele mai proeminente nu mai sînt de mult și cele mai bine informate sau fundamentate științific. Dimpotrivă, prin natura mediului online, cei mai agresivi și mai abili în manipularea opiniilor și atitudinilor (conștientă sau nu) devin sursele cele mai grele de influență. Mecanismele de transmitere și multiplicare a isteriei generalizate se bazează pe erorile sistematice ale gîndirii umane, de la eroarea de confirmare (găsesc și rețin doar informațiile care îmi confirmă credințele) la „efectul *backfire*“ (dovezile care contrazic logic și experimental convingerile unei persoane ajung să îi întărească acele convingeri). Fragilitatea neexersată a gîndirii critice, erodarea încrederii în majoritatea instituțiilor, analfabetismul funcțional dublat de volumul imens de informații și surse de informare sînt factori care agravează psihoza în masă care a cuprins o lume întreagă.

Totuși, dacă mecanismele de amplificare și menținere ale acestui fenomen sînt cognitive și sociale, rădăcina lui este una de natură emoțională. Astfel se explică de ce tulburarea afectează persoane din diferite categorii sociale și educaționale, de vîrste diferite și cu cele mai neașteptate pregătiri profesionale. Fie că o numim nebunie colectivă, psihoză în masă, isterie generalizată, această pandemie psihică are la bază reacția individuală la frică. Nu e vorba doar de teama de necunoscut, de boală sau de moarte. De obicei, pentru toate acestea avem dezvoltate măcar cîteva metode de apărare (mai mult sau mai puțin funcționale). Ceea ce face diferența în această situație este magnitudinea și natura aleatorie, impersonală și aproape imposibil de acceptat a pericolului. Teama de un „dușman“ invizibil, imprevizibil, fără chip, fără intenție sau logică devine imposibil de suportat. Și atunci este preferabil să ne refugiem în orice mecanism care pare să aducă o față, o explicație și mult rîvnita iluzie a controlului după care mintea noastră tînjește cu disperare. Este preferabil să credem că există o conspirație mondială, că forțe oculte, dar cu o față umană, cu motivație diabolică, dar pe care o putem înțelege, vor să ne anihileze. *Pattern*-ul, presupusa logică a teoriilor conspiraționiste care stau la baza reacțiilor înnebunite ale mulțimilor revoltate servesc două scopuri emoționale. În primul rînd, ne liniștesc prin faptul că oferă o explicație pe care o putem digera și care ne menține iluzia lumii în alb și negru, cu oameni buni și oameni răi, în care noi sîntem întotdeauna cei buni, desigur. În al doilea rînd, ne înfurie. Iar furia este mecanismul de apărare atunci cînd frica devine de nesuportat. Cel puțin, atunci cînd ne revoltăm, acuzăm, ne luptăm, nu sîntem chirciți în interiorul minții noastre, față în față cu teama profundă care se naște din conștientizarea fragilității noastre individuale și ca specie. Nu ne confruntăm doar cu teama pentru propria persoană, ci cu o frică palpabilă de extincție. Umanitatea și-a construit istoria din momente trăite colectiv pe marginea prăpastiei, dar niciodată pînă acum n-a privit mai clar spre hău. Felul în care comunicăm și circulăm ne permite această privire clară. La rîndul ei, imaginea ne îngrozește dincolo de ceea ce putem raționaliza. Mecanismele noastre de *coping* nu mai funcționează. Cînd aceasta se întîmplă la nivel individual, se creează premisele pentru un episod psihotic. Disocierea de realitate, împletită cu halucinații, idei obsesive și agresivitate, toate acestea sînt manifestări ale unei minți care n-a mai putut face față. În mod similar, la nivel social, psihoza în masă ne disociază de realitate în încercarea de a proteja un psihic colectiv fragil, din ce în ce mai atomizat, incapabil să-și recunoască propriile emoții și să se autoregleze.

Cînd firele care ne leagă de realitate se deșiră și psihicul copleșit intră în colaps, nevoia urgentă este aceea de reconectare și de reancorare. Educația, argumentele științifice, pledoariile, dezvoltarea gîndirii critice, măsurile de protecție și corectarea presupunerilor greșite își au locul lor. Dar o minte copleșită nu poate să învețe pînă cînd nu și-a prins ancorele înapoi în realitate și în relațiile cu cei care aud, văd și înțeleg ce se întîmplă dintr-o perspectivă plină de compasiune. Cînd valul psihotic cuprinde o societate întreagă, cine ancorează ancora sănătos pe cei din jur? Cine privește cu compasiune sufletele tulburate de frica reală de un dușman fără nume, fără chip și fără logică? Cine se oprește din val ca să mîngîie în loc să acuze? Nu avem o soluție clară pentru nici una din cele două pandemii cu care ne confruntăm, dar știu sigur că ea nu se găsește în acuzație, reproș, eforturi de convingere de tip *bullying,* umilirea sau etichetarea celorlalți. Indiferent de ceea ce ne spun miturile, romanele vizionare sau distopice sau teoriile conspirațiilor, „jocul“ macabru al pandemiei nu are cîștigători individuali. Vom depăși acest moment de pe marginea prăpastiei împreună sau nu-l vom depăși deloc.

***Zenobia Niculiță** este psiholog.*

Una mai contagioasă decît cealaltă. Una mai periculoasă decît cealaltă. Una mai neînțeleasă decît cealaltă.

Cînd valul psihotic cuprinde o societate întreagă, cine ancorează ancora sănătos pe cei din jur?

De ce Nebunul se numește Nebun (în jocul de șah)

Chiar dacă nu se știe cu exactitate cine a inventat jocul de șah, unul dintre cele mai populare jocuri din lume, potrivit documentelor, în Europa (mai precis în Spania) a fost introdus în secolul al X-lea de către mauri. Și, deși mai multe țări îi revendică originea, cel mai probabil șahul este o variantă a jocului indian Chaturanga, inventat în urmă cu aproximativ 1.400 de ani. Multele variante și transformări au dus, totuși, la o variantă oficială (în secolul al XIX-lea) în care fiecărei piese i s-a alocat un rol precis: pionii se pot deplasa cîte un pătrat pe rînd, cu excepția primei mutări, cînd pot fi mutați două pătrate. La celălalt pol, cea mai puternică piesă a jocului este Regina, care inițial se putea deplasa doar un pătrat și doar pe diagonală – în varianta patentată, ea se poate mișca în voie. Mișcarea pe diagonală în voie a revenit totuși Nebunului, care inițial putea fi mutat doar cîte două pătrate.

De unde vin, însă, denumirile pieselor? Și de ce Nebunului i se spune, în românește, Nebun, în engleză *Bishop* (episcop), iar în germană *Laufer* (alergător)?

În jocul adus de către mauri, piesa Nebunului era reprezentată de un elefant – *al-Fil* –, iar denumirea arabă a fost păstrată de către spanioli ca atare, a fost preluată de italieni ca *Alfino* și a devenit în franceză *Aufin.* Pe cale fonetică, în franceză, *Aufin* a devenit însă *Fou* (Nebun), mai ales că locurile nebunilor pe tabla de șah sînt de o parte și de alta a Regelui și Reginei, simbolistica „nebunului“ de curte fiind destul de puternică pentru a-l redenumi ca atare. Drept care, cel mai probabil, în românește denumirea piesei a fost preluată pe filieră franceză, Elefantul maur devenind Nebunul românesc.

Bineînțeles, rămîne totuși întrebarea, cu iz mucalit: cum de Nebunul românesc este Episcopul britanic și Alergătorul german?

Lucia TERZEA-OFRIM

Chipuri ale smintelii

„Atunci, la unu și jumătate negreșit... Să vă aștept?... Veniți?...“ „Nesmintit, doamna mea!..“ Precizarea „nesmintit“ exprimă aici angajamentul personajului lui Caragiale că nu mai pot interveni modificări în vizita programată, confirmarea că întîlnirea va avea loc cu excluderea oricărei schimbări a deciziei luate. Nesmintit este aici sinonim cu negreșit, neabătut, neschimbător, care nu admite răzgîndire, adică cert, sigur, fixat, „bătut în cuie“.

La Creangă găsim o ilustrare a faptului că verbul „a sminti“ poartă sensul de a schimba locul unui obiect, de a deranja ceva de la locul său: „Harap-Alb iesă din groapă, jupește pielea cerbului cu băgare de seamă, să nu smintească vreo piatră din locul ei“. Eroul este atent să nu clintească din loc nici o nestemată din pielea cerbului fermecat. Etimonul slav al verbului „a sminti“ – *sumensti, sumenton* – acoperă sensul de tulburare, agitare, deplasare. O formă veche a cuvîntului apare la Dosoftei (psalmul 136): „De te-aș uita, țară svîntă / Atuncea să-mi vie smîntă“. Nu mai zăbovesc acum asupra largului evantai semantic al smintelii.

Amintesc doar că, în sens teologic, sminteala este un echivalent al grecescului *skandalon* care înseamnă piedică, obstacol, piatră de încercare, capcană în calea mîntuirii și se referă la evenimentul sau persoana care prilejuiește greșeala, căderea în păcat. Exclamația biblică „Vai omului aceluia prin care vine sminteala!“ se referă la pedeapsa care îl așteaptă pe cel care creează o ocazie de a păcătui. Sfîntul Ioan Gură de Aur definește smintelile ca „piedici ale drumului celui drept“. În context religios, sminteala mai înseamnă îndepărtarea de credință prin practica religioasă goală de conținut duhovnicesc, lipsită de ecou interior, prin fariseism, prin deviere sectară sau prin simplă incapacitate de înțelegere a conținuturilor spirituale. Cea mai de temut smintire e însă cea dobîndită prin uneltirile diavolești, prin amăgire.

În limbajul curent, cuvintele au evoluat: „scandal“ a pierdut sensul de piedică, trimite mai ales la ideea de ceartă violentă cu ecou, tărăboi, califică o abatere gravă de natură să producă indignarea opiniei publice, iar „sminteala“ denumește cu precădere o tulburare a minții vădită prin comportament deplasat, total nelalocul lui, care contrariază orice așteptare, fiind nu doar inadecvat, ci de-a dreptul irațional, exagerat la cote periculoase. Dacă am fi întrebați repede „Ce e sminteala?“, am răspunde că este un sinonim pentru nebunie. Un om smintit este un om cuprins de nebunie. Există expresia „spital de nebuni“, dar nimeni nu vorbește de „spital de smintiți“. Așadar sensurile nu se suprapun perfect, smintelii îi lipsește dimensiunea clinică, nu este o boală, chiar dacă este privită ca o stare anormală, ca un dezechilibru psihic. Michel Foucault precizează: „Smintitul nu e în întregime străin de lumea rațiunii: el reprezintă mai degrabă rațiunea pervertită, veșnic deviată la fiecare mișcare a spiritului […] în timp ce alienarea desemnează mai degrabă momentul rupturii“. Smintitul e doar „scrîntit“, „țicnit“.

Sminteala este o inflamare a orgoliului, expresia unei greșite aprecieri a sinelui, a locului avut în lume, este mantia învolburată a narcisismului, pălăria *de rigueur* a imposturii, locomotiva gîfîitoare a arivismului. Sminteala e ambalajul murdar al răzbunărilor nesăbuite. Smintitul e un om rătăcit din punct de vedere moral, care nu își mai găsește locul, tulburat, pradă unei agitații care îl aruncă dacă nu în pierzanie, cel puțin în ridicol.

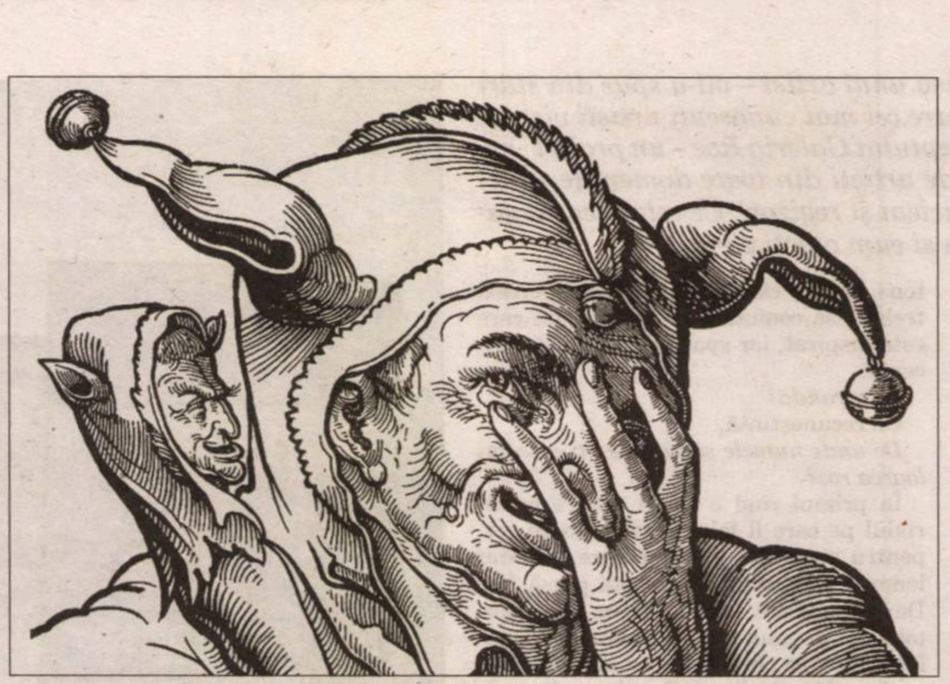

Sminteala stă mai comod pe bastonul omului bătrîn decît pe umărul tînărului. „Între alte defecte, prostia îl are și pe acesta: începe mereu să trăiască. Vei înțelege cît de înjositoare este ușurința cu care unii oameni își așază în fiecare zi viața pe noi temelii și care, chiar în momentul morții, nutresc noi speranțe. Privește-i, pe fiecare în parte: îți vor ieși dinainte bătrîni care se dedau cu toată energia ambițiilor, călătoriilor, afacerilor. Ce este mai degradant decît un bătrîn care începe să trăiască?“ – se întreabă, cu luciditate, Seneca. Într-adevăr, ce e mai smintit decît efortul omului bătrîn de a se „reinventa“?

Nu doar oamenii pot fi „săriți de pe fix“, ci chiar osia lumii poate să fie smintită, deplasată din locul ei, grav dislocată *„out of joint“*, după cum apare într-o celebră metaforă la Shakespeare, în lamentația lui Hamlet: „Vremea / E scoasă din țîțîni. Ah, ce blestem / Că eu n-am fost născut ca s-o întrem!“.

Să nu pierdem însă din vedere versantul pozitiv al smintelii. În *Phaidros*, Socrate face o distincție: „Nebunia e de două feluri: una pricinuită de bolile omenești și alta, de părăsire a rosturilor obișnuite, urmare a unui îndemn divin“. La cea de-a doua categorie, la smintelile considerate forme de „nebunie divină“, nebunie sacră, se referă paradoxul formulat de Socrate: „Adevărul e că, dintre bunuri, cele mai de preț se nasc din nebunia cea dată nouă în dar de zei“. El identifică patru astfel de daruri ale zeilor. Apollo ar fi responsabil de nebunia profetică, „inspirația celui ce străvede în viitor“. Dionysos prezidează nebunia rituală (telestică), „aceea a inițiatorului întru misterii“. Muzele sînt cele ce induc nebunia poetică, „inspirația ce-i proprie poetului“, iar Afrodita și Eros inițiază nebunia îndrăgostirii.

Socrate evidențiază că meritul profeților se datorează exclusiv tulburării provocate de zei: „Iat-o pe profeteasa de la Delfi sau pe preotesele de la Dodona; în sfînta lor sminteală, ele i-au ajutat pe greci în multe și minunate feluri […] în schimb, călăuzite de rațiune, abia de-au făcut vreun lucru bun, dacă nu chiar nimic“. Se credea că Apollo însuși vorbește prin glasul Pythiei. Aceeași perspectivă este expusă și în *Ion,* cu referire la meritul poetic: „Poetul este o făptură ușoară, înaripată și sacră, în stare să creeze ceva doar după ce îl pătrunde harul divin și își iese din sine, părăsit de judecată. Cît își păstrează judecata, nici un om n-are puterea să creeze poezie sau să dea glas, în vers, unei preziceri“. Și în *Timaios,* Platon vede în boală una din condițiile favorizante ale manifestării puterilor supranaturale.

În acest caz, și vindecarea, ritualul taumaturgic, presupune intervenția acelorași puteri divine. Clasicistul E.R. Dodds apreciază că funcția socială a ritualului dionisiac era „esențial cathartică“, fiind o supapă ritualizată de eliberare a impulsurilor iraționale contagioase prin izbucniri controlate de dans maniacal. Herodot a consemnat credințe conform cărora „Dionysos îi face pe oameni să se poarte nebunește“. Scopul cultului dionisiac era „ieșirea din sine“, *ekstasis,* o formă de a te simți liber prin trăirea paroxistică a senzației de a nu mai fi tu însuți, exonerat de orice responsabilitate, mai ales la adăpostul măștilor rituale. Dodds arată că Dionysos, ca „maestru al iluziilor magice“ care îi făcea pe adoratorii săi să vadă lumea altfel decît este, era cel mai potrivit să ajungă protectorul artei teatrale: „Folosirea măștii în teatru decurge probabil din funcția ei magică. Dionysos a devenit, în secolul al VI-lea, zeul teatrului fiindcă fusese foarte mult timp zeul travestiurilor“.

Ajuns pînă la noi, teatrul a păstrat accesul la magia de „a face vizibil invizibilul“, după cum formula Peter Brook. Iată ce spune și Caragiale despre intensitatea suprafirească a transferului emoțional pe care îl poate avea spectacolul de teatru: „Un teatru ca să-mi placă mie... trebuie să fie viu, cald, fierbinte! Să dogorească viață de aci pînă colo sus în fundul galeriei; actorii... cînd ies pe scenă, să fie niște posedați; să aibă un demon în ei; prin ochi, prin sprîncene, prin gură, prin vîrful degetelor, prin toți porii, să scoață pe demonul acela și să-l sufle asupra mea. O clipă să nu-l ierte pe public a-și veni în fire, a-și da seama de ce vor cu el; să-l ia repede, să-l zguduie, să-l amețească, să-l farmece, să-l aiurească, să-l smintească – mai știu eu cum să zic!“.

Cristian Popescu, un mare poet dispărut prematur, un om cu o sensibilitate exacerbată, mi-a mărturisit că, pentru el, teatrul este „carne bătută pe scîndura scenei“. Nu am putut uita formula și de atunci, ori de cîte ori merg la teatru, spectacolul îmi pare bun doar dacă am senzația acelei intensități smintitoare și dacă simt acea „baie de electricitate psihică“ de care vorbea Artaud. Mi-am amintit de Cristian la o expoziție din 2012, la Paris, la Musée du Quai Branly, cu un titlu provocator: *Les Maîtres du désordre.* I-ar fi plăcut parcursul inițiatic al traversării celor trei secțiuni: *Ordinea imperfectă a lumii*, *Tehnici de stăpînire a dezordinii* și *Catharsis.* Am descoperit cu surprindere continuități și corespondențe între lucrări ale artiștilor contemporani și tehnici arhaice, rituri ancestrale, performate sub autoritatea miturilor străvechi. Atît dezechilibrul psihic individual, cît și dezarticularea lumii sînt cel mai adesea văzute drept efect al intervenției unor forțe supranaturale malefice.

Pentru restabilirea ordinii, a sănătății și a armoniei se recurge la adevărați intercesori între lumesc și supranatural. Acești maeștri și stăpîni ai dezordinii sînt figuri de autoritate ce pot exercita o mediere între lumi pentru că dețin tehnici magice de conjurare a forțelor nevăzute. Șamani, profeți, *trickster*-i și alți clovni sacri, exorciști, vraci și vrăjitori, alături de artiști, muzicieni, poeți, sînt creditați cu aptitudinea unor experiențe extatice prin care pot intra în legătură cu forțele perturbatoare pentru a le (re)cunoaște și învinge sau măcar pentru a le îmbuna.

Secvența *Catharsis* evoca paradoxala refacere a echilibrului social prin recurgerea la ritualuri de inversiune socială, carnavaluri, sărbători ale nebunilor, bacanale, toate caracterizate de orgii și excese care anihilează ordinea obișnuită a lucrurilor. Autorizarea încălcărilor, a dezordinii și a exceselor smintite, acceptarea temporară a „lumii pe dos“ au drept rezultat eliberarea pulsiunilor amenințătoare pentru ordine și asigură revenirea ulterioară la vechile reguli într-o formă consolidată, mai suplă, mai elastică, purificată de uzură, mai ferită de anchiloză, de osificare.

Păstrez pe masa mea de scris o cartolină ce reproduce un „tablou“ din această expoziție care constă într-o simplă inscripție cu corector alb pe un fond negru: *Pas d'art sans désordre* și, în colț, semnătura artistului: Ben. E cel mai concis mod de a spune că nu există artă fără deranjarea ordinii prestabilite, fără spargerea limitelor, fără contrarierea așteptărilor, fără contrazicerea locurilor comune, fără derapaje, deraieri sau deturnări, adică nu există artă fără un grăunte de sminteală.

Același lucru îl spusese și Rimbaud: „Poetul se face clarvăzător printr-o lungă, imensă și rațională dereglare a tuturor simțurilor *(par un long, immense et raisonné dérèglement de tous les sens).* Prin toate formele de dragoste, de suferință, de nebunie, el se caută pe sine, el epuizează în sine toate otrăvurile, pentru a păstra doar chintesențele“.

În final, o „instalație“ a poetului – maestru al dezordinii – Cristian Popescu: „Stau la masă în bucătărie și mă gîndesc la frumoasele aureole ale sfinților din icoana din dormitor. Mă gîndesc că, din păcate, singura aureolă pe care aș purta-o eu ar fi aparatul ăla care-ți înconjoară fruntea, pentru șocuri electrice, la spitalul de nebuni. Un capăt al curcubeului conectat la tîmpla dreaptă – și după aia dormi, dormi…“.

Lucia Terzea-Ofrim *este conferențiar univ. dr. la Facultatea de Litere, Universitatea din București, unde predă cursuri de antropologie culturală.*

Galeria Roz

interviu cu artistul vizual Andrei CIUBOTARU

„Sminteala“ e ceva inclus în fișa unui artist – mi-a spus din start ***Andrei Ciubotaru,*** *unul dintre cei mai cunoscuți artiști vizuali ai momentului și autorul conceptului Galeria Roz – un proiect „nebunesc“ susținut de un grup de artiști din toate domeniile – pictori, sculptori, ceramiști, muzicieni și regizori. Ce este această galerie, cum a luat naștere ideea și cum o poți vizita?*

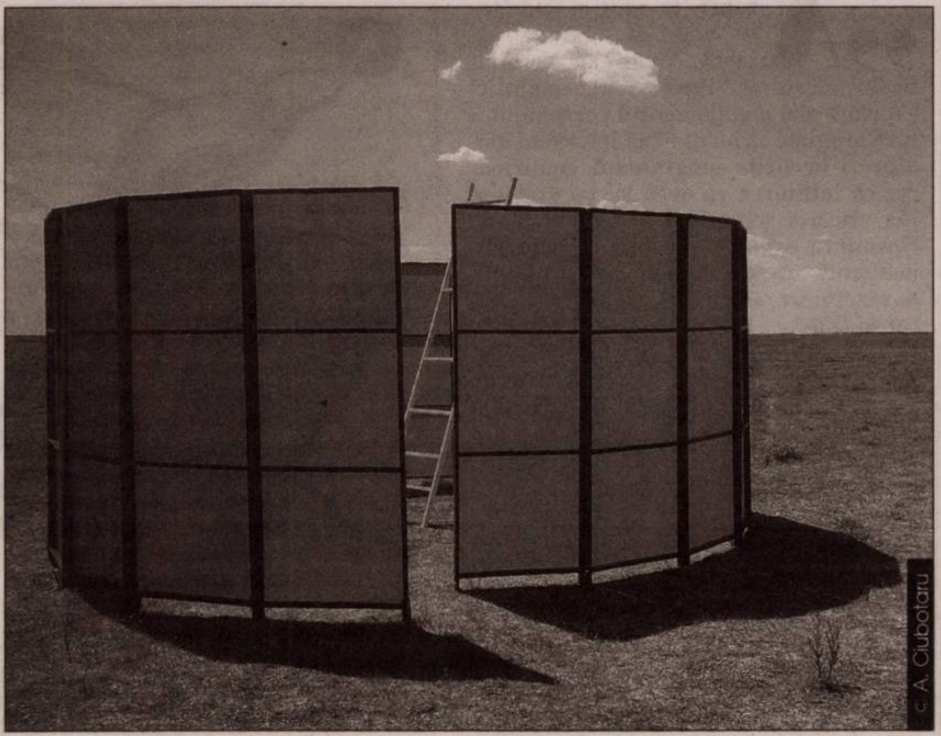

c A. Ciubotaru

Este Galeria Roz o sminteală?

Simt totuși nevoia să nuanțez semnificația cuvîntului „sminteală“ care are și o conotație negativă, nu e cazul artistului, „sminteala“ lui e provocată de imaginație, îndrăzneală, e o cale de cercetare curajoasă. Dacă vorbim pragmatic, etapele care duc la realizarea unei lucrări (de la crearea sa la expoziții, vernisaje și la vînzare) presupun un parcurs cu reguli bine întocmite ce oferă siguranță și succes. Faptul că evit aceste reguli pare că e un proiect nebunesc. Însă sminteala, pentru un artist, ar trebui să fie o componentă a construcției gîndirii sale. Creația nu înseamnă închistarea în formule sau mersul pe un drum sigur, ci explorarea unor noi și noi alte căi.

Iar, în cazul acestui proiect, pe lîngă explorarea unor noi căi artistice, vorbim și despre descoperirea unor căi fizice, de vreme ce expuneți, nu într-un cadru clasic, ci în natură. Povestiți-mi cum a apărut această idee.

O idee ca asta nu vine dintr-o dată. Am adunat reacții și păreri despre felul în care se expune, am avut expoziții personale găzduite de galerii particulare în țară și în străinătate, am expus în muzee, în galerii ale Uniunii Artiștilor Plastici și am observat cu cîtă ușurință se acceptă și se repetă regulile de expunere. Aspectul neutru al acestor spații oferă un sprijin convențional oricărui tip de expunere. Parcurgînd aceaste experiențe, m-am întrebat dacă nu există totuși și altă modalitate de a expune. Și care ar fi alternativele – iar de aici s-a născut conceptul Galeriei Roz, care, pe lîngă faptul că este un spațiu neconvențional de expoziție, oferă un alt nivel al creației – conexiunea directă cu un mediu expresiv. Iar miza a fost o provocare – întîlnirea specială dintre două forțe: creația umană și puterea naturii. M-a interesat un dialog autentic între un spațiu inedit și ceea ce expun.

Concret, cum iau naștere expozițiile în această galerie neconvențională?

Cercetăm mai multe locuri, le comparăm, ferindu-ne de convențional, nu căutăm locuri de natură deja „urbanizate“, precum acele peisaje feerice și vehiculate drept „cărți poștale“, care au pretenția că ar fi expresive. Din contra, căutăm o natură sălbatică, ascunsă, neștiută, acel spațiu izolat și extrem. Și este greu, în primul rînd pentru că trebuie să umbli destul de mult ca să le descoperi, de cele mai multe ori, acestea fiind greu accesibile. Abia apoi, dacă găsești locul acela menit să te inspire, te întorci în atelier și pornești pe celălalt drum, drumul creației. Atîta timp cît ai un fundal de valoare și vitalitate, neuzată de prezența omului, acesta te provoacă să realizezi lucrări la un alt nivel. Pentru că fiecare expoziție a acestei galerii înseamnă un obiect inspirat din energia sălbatică a naturii, obiect care, odată creat, se va întoarce la locul din care a izvorît ideea creării sale. Galeria devine, astfel, nu doar un spațiu expozițional, ci un obiect în sine expus în marea galerie a Naturii (galerie în galerie). Poți vedea obiectul expus într-un spațiu, iar spațiul, la rîndul său, oglindit în obiect. Fiind vorba de o expunere într-un spațiu neconvențional, extrem, întregul proces de creație este intens, pentru că obiectul pe care îl creezi trebuie să comunice cu spațiul din care este inspirat, iar spațiul trebuie să-l accepte.

Ca ofrandă?

Ca recunoștință.

De unde numele și cum de ați ales culoarea roz?

În primul rînd e vorba despre materialul pe care îl folosim, de culoare roz, pentru structura galeriei, care este din lemn și acoperită de această pînză roz. De ce roz? Este, dacă vreți, un soi de autoironie: de multe ori ne îmbrăcăm în culori dulci, în clișee, despre care știm că ne fac plăcuți altora. Roșul exprimă vitalitate, rozul e un rezultat atrăgător ce ascunde înmuierea unei energii greu de suportat. Ne punem măști convenționale care de cele mai multe ori nu au legătură cu realitatea noastră interioară, mascăm, dacă vreți, lucruri pe care nu vrem să le vadă alții, în culori despre care știm cu siguranță că sînt acceptate în mod tradițional și etichetate drept „drăguțe“, „inofensive“ – rozul fiind, de altfel, culoarea cea mai acceptată. Aparent, rozul conține un tonus ce poate provoca destindere. Iar aici intervine contrastul – rozul structurii într-un decor dur. Exemplul cu soclu mi se pare că se alătură acestei lămuriri. Cînd o formă care sprijină lucrarea e neutră ori împrumutată nu rezolvă integral expunerea. În cazul meu, soclul e natura. Salvat de reguli, omul nu suportă nesiguranța, știutele îi dau liniște, ele sînt mai puține decît cele pe care aș vrea să le aflu.

> *„Cînd vorbești de creație, vorbești în primul rînd despre sufletul tău, despre ceva ce este în tine.“*

Cîte expoziții ați avut pînă acum?

Pînă acum au fost trei proiecte, lucrăm la al patrulea. Prima expoziție a fost pe 31 iulie 2020 – în Dobrogea (în zona comunei Almălău), într-un spațiu arid, pustiu, care pare suspendat, detașat de orice reper. Obiectul expus este o scară care iese din pămînt și stă înclinată, fără puncte de sprijin, care pare că merge spre altă lume, alt spațiu, fără nici un reper recognoscibil, precum peisajul din care a izvorît întrebarea: cum te susții într-o lume ale cărei repere nu le cunoști? Noi ne învîrtim într-o lume plină de repere, de puncte de sprijin, de ancore care să ne facă traseul mai ușor, mai confortabil. Aceste repere pe care le învățăm de mici, le perpetuăm și le transmitem mai departe, fără să ne gîndim că, poate, la un moment dat, toate acestea se pot schimba sau pot, pur și simplu, să dispară. Și ce faci cînd ajungi într-un spațiu fără reper? Rămîi în picioare sau cazi? Cine ești, în lipsa reperelor? Cum comunici cu un spațiu în care nu mai sînt reperele pe care le știai? În primul rînd prin a-ți da seama că este vorba de altă lume, cu alte reguli. Cînd îmi dau seama de existența lor, atrag atenția și solicit descifrarea acestor identități.

Al doilea proiect a început cînd am descoperit o mină de cărbune, în Oltenia. A fost greu să intrăm, a trebuit să facem cereri speciale pentru a putea filma – am avut noroc să-l întîlnim pe domnul Virgil Gudiu, căruia i-a plăcut foarte mult proiectul nostru și ne-a ajutat, nu doar să obținem toate aprobările, dar să și instalăm galeria. Obiectul expus este, de data aceasta, simbolul unei semințe, un obiect semitransparent colorat. Pentru că, văzînd acel spațiu, prima senzație pe care o ai este aceea de devitalizare. Mai apoi, însă, cînd te apropii, îți dai seama că există mici viețuitoare și plante, iar imaginea de moarte este doar una aparentă. Al treilea eveniment a fost pe un platou din Munții Bucegi în plină iarnă, cu multă zăpadă și multă gheață, iar obiectul expus a fost lucrat împreună cu Cătălin Udrea, sculptorul care a înțeles și m-a sprijinit în realizarea obiectului. Peisajul a inspirat ideea unei pîlnii care transmite și transformă o materie, transferă o substanță – așa am ajuns la o formă de spirală care merge spre interior, încercînd să capteze energiile aflate într-un strat superior al existenței.

Această idee, de a expune în natură, vă face să renunțați la spațiile convenționale?

Bineînțeles că nu, aici nu este vorba că negi un spațiu clasic de a expune. Este vorba despre un alt mod de a crea, o altă cale de exprimare artistică, pentru că Galeria Roz nu înseamnă doar un spațiu neconvențional de expunere, ci e și un alt fel de a face artă, de a explora, atît spațiul fizic, geografic, cît și spațiul tău lăuntric. Nu e o fugă de realitatea știută, e un gest omenesc al tristei destinderi. Și dă ocazia atît celui care creează, cît și celui care privește să înțeleagă și să descopere că în lumea asta există și alte repere.

Cum putem vizita aceste expoziții?

Galeria poate fi vizitată pentru o durată scurtă, atît cît permite locul în care este expusă. Filmarea și montajul sînt realizate de Lucian Iordan, iar Cristian Lolea compune muzica. Vorbind despre echipă trebuie să-i menționez și pe Vlad Basarab, Tudor Oancea, Filip Alexandrescu, Ioan Paul Colta și Cătălin Udrea. Odată ce terminăm filmul, îl urcăm pe canalul de YouTube, pe paginile de Facebook și Instagram ale Galeriei Roz și oricine poate vizita expoziția.

Nu e o sminteală ce faceți? Adică vă finanțați singuri, iar publicul este unul virtual, expoziția însăși fiind una virtuală. Unde sînt criticii, unde cumpărătorii, unde sînt aprecierile directe din noaptea unui vernisaj clasic?

Există bineînțeles o doză de sminteală, o astfel de întreprindere conține riscuri, mai ales că în lumea noastră normală trebuie să fii extrem de pragmatic, chiar ca artist. Trebuie să-ți faci un calcul: investești energie, efort, bani, urmărind totuși un scop financiar sau aderarea la un statut. Căci arta pentru artă nu prea ține de foame. Cînd expui într-o galerie clasică știi că vrei să vinzi, faci vernisaje tocmai ca oamenii să aibă acces ușor la tine, să te faci cunoscut mai ușor. Din punctul ăsta de vedere, am putea spune că Galeria Roz e o „sminteală“, pentru că nu am gîndit-o să fie un „proiect fezabil“ financiar. Însă această „fezabilitate“ vine din faptul că ne alimentează dorința de nou, de creație de dragul creației, cum se spune. Cînd vorbești de creație, vorbești în primul rînd despre sufletul tău, despre ceva ce este în tine și pe care ai nevoie să-l exprimi, iar finalitatea unui proiect este mulțumirea lăuntrică. Bineînțeles, lipsa financiară nu este o bucurie, dar motivația rămîne. Nu oricine poate înțelege – mergi să cauți locuri depărtate, apoi creezi un obiect și te întorci, mai muncești o zi întreagă la instalație, la filmare, după care strîngi totul, te întorci acasă, începi montajul filmului, compui muzica – pentru ce? Motivația e dorința de a descoperi provocarea, iar prin provocare, să-ți descoperi puterile. Dar chiar dacă e o sminteală, e sminteala normalității mele.

a consemnat Stela GIURGEANU

■ ■ ■

Propuneri de *Dileme vechi* pentru viitor:

- **La jumătatea vieții**

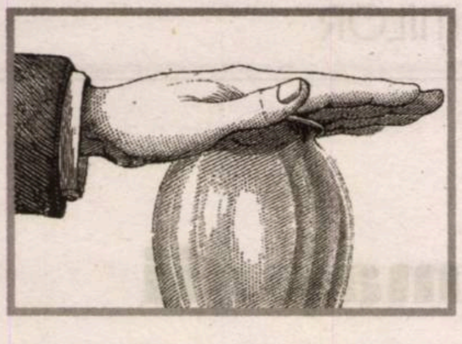

George BANU

scena lumii

Afinități și reînvieri

■ Cécile Debray este un curator original care caută filiații, dar mai cu seamă dialogurile între artiști. M-a invitat să particip la unul din primele, la Muzeul Fabre din Montpellier, unde a consacrat o expoziție extraordinară relației inedite dintre Francis Bacon și Barett Newman. Ea revelează o intimitate între doi artiști care mi se păreau a priori străini, chiar divergenți. Apoi, devenită directoare a celebrei galerii L'Orangerie care adăpostește capodopera testamentară *Nuferii* a lui Monet, i-a pus în raport cu abstracționismul american – intuiție pe care o avusesem de mult și care astfel mi se confirmă. Pe timpul pandemiei a inițiat o expoziție ce pune în lumină dialogul puțin cunoscut între ultimele pînze ale lui Renoir și Magritte, pe vremea celui de al doilea război. Comunitatea între ei era flagrantă, dar operele expuse păcătuiau prin banalitate, prin adaptarea mediocră a lui Magritte la universul lui Renoir. Acum, însă, ea ne convoacă la un alt dialog de o intensitate extremă și de o pertinență plastică indiscutabilă, acela între Soutine și De Kooning. Între pictorul evreu de origine rusă și maestrul abstracționismului concret american. Comunicare exultantă ce atestă depășirea singurătății prin regăsirea în celălalt pe care nu îl copiezi, dar care te inspiră. E ceea ce afirmă fără ezitare De Kooning: „Cu cît încerc mai mult să fiu ca Soutine, cu atît mai mult devin original“.

De la intrare, portretele lui Soutine suscită un impact rar, direct și intens. O lume de personaje secundare, de figuranți sociali, un camerist de hotel *(groom)*, îmbrăcat de sus pînă jos într-un costum roșu incendiar, un diacon de biserică, asemeni unui ierarh ecleziastic, un cerșetor în palton verde… condiția socială nu are nimic diminuant, dimpotrivă. Ei par a fi, ca la Picasso din perioada albastră, protagoniști urbani ignorați, dar exaltați de pictor. Aici, figurativismul e dinamitat din interior prin energiile cromatice, dar nicidecum anulat: din această „sinceritate“, cum spune Samy Briss, provine puterea unor asemenea figuri ce ne sînt apropiate și totodată seduc prin vitalitatea paletei utilizate. Urmează apoi peisaje de la Céret, din sudul Franței, unde Soutine s-a refugiat trei ani și s-a dăruit picturii cu o violență înrudită cu scrierile ultime ale lui Artaud în azilul de la Rodez. De astă dată, ceea ce șochează e „materia“ dispusă furios și în dezordine pe pînză. Prezența artistului e radicală, dar ea frînge echilibrul propriu portretelor precedente. Eu, eu, eu, chiar dacă bolnav – iată păcatul!

Soutine a fost un artist *„maudit“*, marginal și sfîșiat. Un artist distrus de alcool și de demonii interiori. Un mare colecționar american, Barnes, l-a salvat cînd, venind în Franța, i-a cumpărat cincizeci de pînze și apoi a organizat o retrospectivă în anii '50, care i-a revelat lui De Kooning pictorul ce-i va deveni un partener de referință. Constant și de neînlocuit. El va iniția un ciclu intitulat *Femei* unde prezintă imagini hibride ce asociază persistența parcimonioasă a realului și plasticitatea pură: iată originea „abstracționismului concret“ ce i se va reproșa, el își are originea în întîlnirea cu un artist. Dar ceea ce la Soutine e exploziv și vulcanic devine aici liric și uneori oniric. Cu excepția unei pînze intitulate *Femeia ca peisaj* (1954-1955), unde parcă regăsim ecoul acelor hălci însîngerate de carne de măcelărie agresiv expuse de Soutine. Ceea ce la pictorul rus e suferință transpusă direct se convertește la De Kooning în subtil exercițiu plastic, pe fondul unei recunoașteri nedisimulate a admirației pentru modelul explicit asumat. Și nu povestește De Kooning, cu admirație, că dacă în atelierul lui Soutine totul era murdar, pensulele îi erau întotdeauna impecabil curățate? Respect pentru unealta artei sale, confirmare a dăruirii pictorului în ciuda durerii omului.

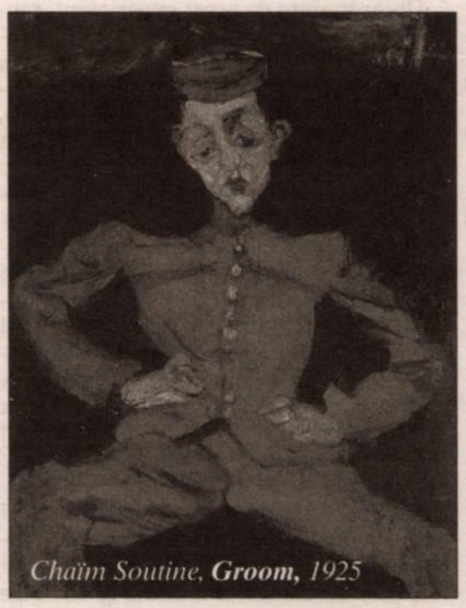

Chaïm Soutine, **Groom,** 1925

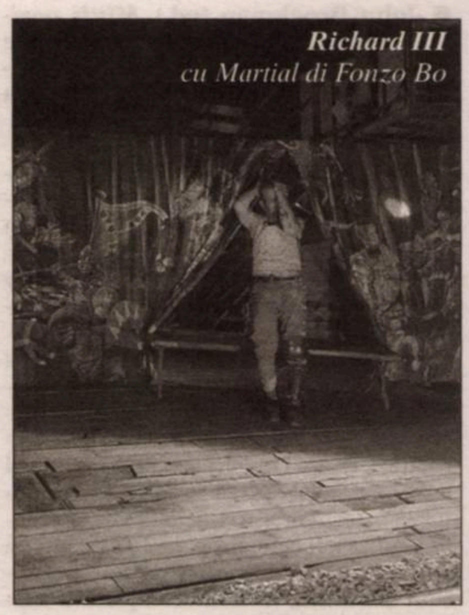

Richard III
cu Martial di Fonzo Bo

■ Un simptom recent se manifestă pe scenele europene: reanimarea unor vechi spectacole ca o reacție contra dispariției într-o lume virtuală, ca o imprevizibilă șansă de a supraviețui. Decizie ciudată ce evocă mai degrabă practicile asiatice de transmitere a unor gesturi și cîntece din generație în generație sau, în Europa, cele coregrafice căci *Lacul lebedelor* se dansează și azi după modelul lui Petipa din secolul al XIX-lea.

Perpetuarea indefinită a unui spectacol a fost o practică determinată fie de motive comerciale – Louis Jouvet, cînd se afla într-o situație economică delicată, își relua succesul cu *Doctor Knock* –, fie de rațiuni de prestigiu: *Livada de vișini* s-a jucat la Teatrul de Artă din Moscova decenii la rînd, cu Olga Knipper în rolul lui Liubov. Dar exemplul canonic rămîne *Cîntăreața cheală,* care s-a transformat în reper turistic parizian căci se exploatează fără întrerupere din anii '50 cu trei distribuții. Ar putea fi evocate și alte exemple.

Specificul inițiativelor recente constă în reluarea unor succese de altădată a căror carieră a fost întreruptă. Și n-am văzut eu oare la București „ruina“ celebrei *Prințese Turandot* a lui Vahtangov reluată după patruzeci de ani? La Paris, azi, sînt invitat la spectacole reînviate fantomatic și, de fiecare dată, receptarea lor rămîne imprevizibilă. Cum le vor privi spectatorii de azi? Care le sînt ridurile ce le arată vîrsta? Ce melancolii sau decepții produc ele? Aceste perplexități inițiale mi-au precedat serile recente. Atunci cînd trebuia să văd *I was sitting on my patio* de Robert Wilson, una dintre primele sale reprezentații care mă derutase la venirea în Franța, la începutul anilor '70, sau *Richard al III-lea* în regia lui Mathias Langhoff, care revela la mijlocul anilor '90 un mare viitor actor, Martial di Fonzo Bo. Ce efect memorial vor suscita asemenea întîlniri cu timpul regăsit?

În *Richard al III-lea,* actorul debutant de altădată a devenit actorul reputat de azi, dar jocul e animat de o energie similară și nici accentul argentinian nu și l-a pierdut. Pe ceilalți interpreți îi uitasem, iar acum, regăsind alții, înlocuirea nu a produs nici un efect, doar că identificam prezența corectitudinii politice în policromia distribuției. Viziunea lui Langhoff, ce asociază derizoriul și cruzimea, își păstrează intactă pertinența, perturbată doar de o inutilă referință „datată“ la războiul din Golf. Materialitatea concretă a scenei îl disociază de estetica actuală bazată pe „imaterialitatea“ vizuală ce s-a generalizat.

Spectacolul *I was siting* seduce prin perfecțiunea „design“-ului scenografic și prin rafinamentul luminilor care, ulterior, vor deveni marca identitară a esteticii lui Wilson. Interpretul care îi preia rolul, Christopher Nell, respectă jocul nesentimental și precizia plastică ale lui Wilson, care răspunde utopiei propuse de Gordon Craig, aceea a „supramarionetei“, a unui interpret la adăpost de orice accident și deteriorare. Nimic nostalgic sau degradat, un spectacol integral restituit.

O decepție afectează însă această experiență. Spectacolele par să se prezinte ca fiind actuale, realizate acum – le lipsește „trecutul“. Nimic nu îl indică și aceasta le frustrează de referința la el. Spectacole de altădată care nu-și arată vîrsta și nici nu-și asumă „reînvierea“. Cît aș fi dorit să văd o imagine a lui Wilson – fie jucînd rolul acum patru decenii, fie repetînd recent –, cît aș fi dorit ca secvențele din *Richard*-ul de altădată să fie episodic reluate… Le lipsește un dispozitiv memorial, ele furnizează o iluzie a prezentului cînd, de fapt, sînt fantomele unor alte epoci. Mi-ar fi plăcut să le văd așa cum Kantor își privea copilăria în *Clasa moartă,* amestec de prezență și de amintire. De atunci și de acum, la răscrucea duratelor. „Nu trebuie să închidem ușa trecutului“, auzim în *I was sitting*, dar ea trebuie să fie vizibilă. Ușa mi-a lipsit.

***George Banu** este critic de teatru. Cea mai recentă publicație a sa:* Povestirile lui Horatio, *Editura Tracus Arte.*

■ ■ ■

I was sitting

© L. Jansch

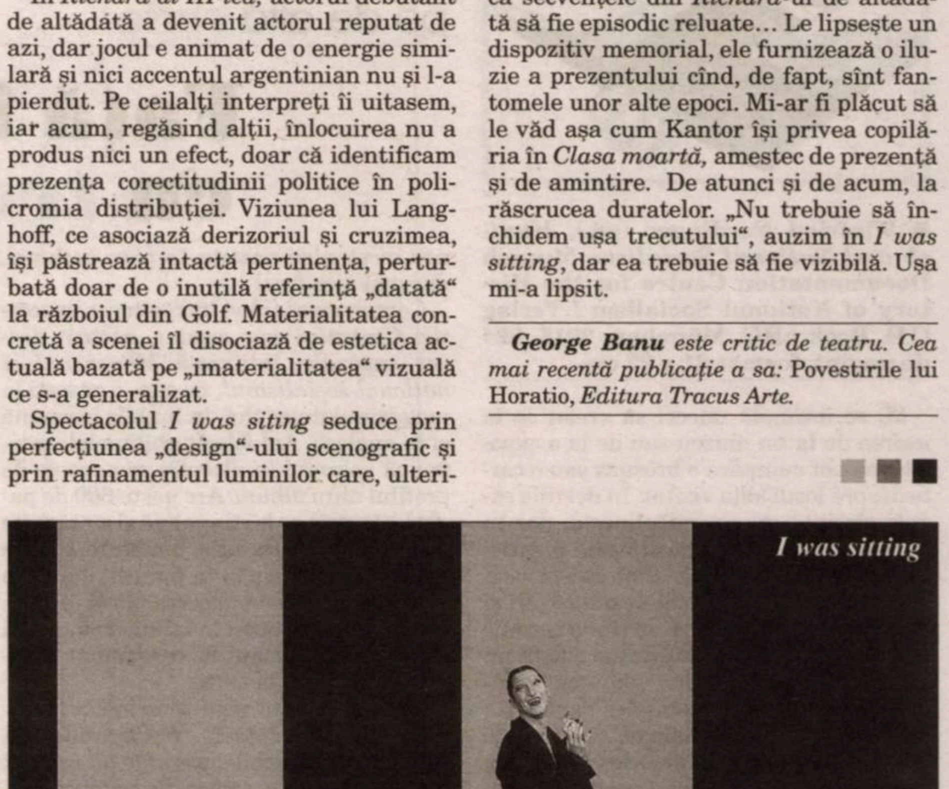

I was sitting

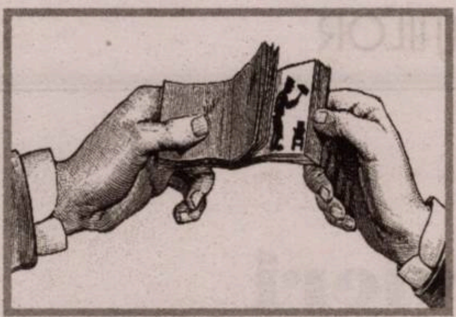

Marius CHIVU

feedbook

Empatia și tupeul mașinii

● **John Brockman (ed.), *Minți posibile. Douăzeci și cinci de perspective asupra inteligenței artificiale,* traducere de George Chiriță, Editura Vellant, 2019.**

„Computerele pot să copieze și să simuleze, dar rămîne valabilă întrebarea dacă pot *crea* la fel ca imaginația narativă omenească“, se întreba acum mai bine de douăzeci de ani filozoful Richard Kearney (n. 1954) în cartea prezentată aici săptămîna trecută.

Înainte să moară, în 1827, Beethoven a apucat să pună pe hîrtie cîteva fragmente din ceea ce ar fi putut deveni *Simfonia a X-a.* O echipă de muzicologi, compozitori, istorici muzicali și informaticieni a început colaborarea în 2019 și, cu ajutorul Inteligenței Artificiale, vor prezenta sîmbătă, 9 octombrie, la 194 de ani de la moartea compozitorului, la Telekom Forum din Bonn, varianta completă a simfoniei pe care „Beethoven însuși ar fi putut-o scrie“: două *movements*, fiecare de cîte douăzeci de minute. Provocarea este ca publicul să nu poată distinge părțile create de Beethoven de cele create de IA.

În această primăvară, site-ul The Lost Tapes of the 27 Club a postat cîteva piese noi create de IA folosind liniile melodice, semnăturile temporale și versurile unor muzicieni morți la 27 de ani, precum Kurt Cobain, Jim Morrison, Amy Winehouse și Jimi Hendrix, piese cîntate de vocaliști din trupe tribut. „Piesele sună familiar și totuși puțin străin, ca și cum ar proveni dintr-o realitate alternativă sau de pe un frecvență rătăcită“, a scris un critic muzical.

Chiar înainte de acest experiment, muzicianul Nick Cave (n. 1957) a fost întrebat dacă IA va putea vreodată compune un cîntec bun și a răspuns: „Ascultăm cîntece pentru că ne fac să simțim fericire, tristețe, dor de casă, excitație etc., dar un cîntec nu face doar asta. Un cîntec mare *(great)* ne face să simțim o anume uimire *(awe).* Iar simțul uimirii este conținut exclusiv de limitările noastre ca ființe umane. Are legătură cu îndrăzneala noastră de a ne depăși condiția. Este foarte probabil că IA va putea crea un cîntec la fel de bun precum «Smells like teen spirit» de Nirvana și că vom simți exact ceea ce cîntecul ar trebui să ne facă să simțim, în acest caz, exaltare și revoltă. Dar noi cînd ascultăm «Smells like teen spirit» nu ascultăm doar cîntecul. Mie mi se pare că ascultăm un tînăr retras și alienat din micul oraș american Aberdeen, un tînăr care, într-o oarecare măsură, a fost un mănunchi *(bundle)* de disfuncționalitate și limitare umane, dar care a avut tupeul să-și urle această durere particulară într-un microfon și, făcînd el asta, a pătruns în inimile unei întregi generații... Îl ascultăm pe Beethoven compunînd *Simfonia a IX-a* fiind aproape surd. Îl ascultăm pe Jimi Hendrix îngenunchind și dînd foc instrumentului. Ce ascultăm cu adevărat este limitarea umană și îndrăzneala de a o transcende. IA, în ciuda potențialului nelimitat, nu are această capacitate. Și cum ar putea? Iar aceasta este esența transcendenței. Dacă am avea potențial nelimitat ce ar mai fi transcens? Și atunci care ar mai fi scopul imaginației? Muzica are abilitatea de a atinge o sferă celestă cu vîrful degetului, iar mirarea și uimirea pe care le simțim

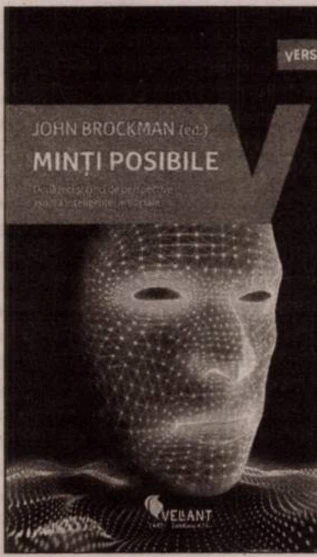

provin din disperarea temerară a încercării, nu din rezultat. IA va avea capacitatea să scrie un cîntec bun *(good),* dar nu unul mare *(great).* Îi lipsește tupeul *(It lacks the nerve)*“.

În capitolul „Transformarea invizibilului în vizibil: arta față în față cu inteligența artificială“, din volumul colectiv de eseuri *Minți posibile,* Hans Ulrich Obrist (n. 1968), critic și istoric de artă elvețian și directorul artistic al Galeriei Serpentine din Londra, vorbește despre trei limitări ale algoritmilor folosiți de IA cînd vine vorba de a crea artă vizuală: lipsa unei înțelegeri nuanțate a diverselor tipuri de abstractizări, faptul că procesul artistic nu respectă un tipar rațional și neînțelegerea subiectivității și a unor aspecte omenești esențiale, „cum ar fi empata și mortalitatea“. Concluzia sau predicția lui Obrist fiind că implicarea artiștilor în domeniul IA va conduce însă la tipuri noi de experimente deschise în artă: „Pe măsură ce IA ajunge să fie implicată din ce în ce mai mult în viețile noastre de zi cu zi, crearea unui spațiu care este nondeterminist și nonutilitar în pluralitatea sa de perspective și diversitatea de înțelegeri va fi cu siguranță esențială“.

În analiza aspectelor narative, mai exact în capitolul dedicat catharsis-ului, filozoful Richard Kearney, vorbește despre capacitatea de a empatiza cu alte ființe, altele decît noi („cu cît mai diferite, cu atît mai bine“, scrie el), capacitate care este un test major nu doar pentru imaginația poetică, ci și pentru sensibilitatea etică: „Trăirea catharsis-ului ne permite să simțim un amestec de milă și spaimă, prin care experimentăm suferința altora *ca și cum* noi am fi ei. Or tocmai această reacție întîrziată față de diferență și identitate – să te percepi pe tine însuți ca fiind altul și pe celălalt ca fiind tu însuți – determină o schimbare radicală a atitudinii noastre curente față de lucruri și ne deschide noi perspective și moduri de a fi“.

Însumînd cele bricolate mai sus, capacității nelimitate a inteligenței artificiale îi lipsesc destul de multe: limitarea prin defecte și, în cele din urmă, prin mortalitate, precum și imaginația și subiectivitatea cathartice în care rezidă deopotrivă nevoia umană de a fi un altul și aspirația de a fi ca altul și, nu în ultimul rînd, nevoia și aspirația, *tupeul* de a fi și după ce nu vei mai fi.

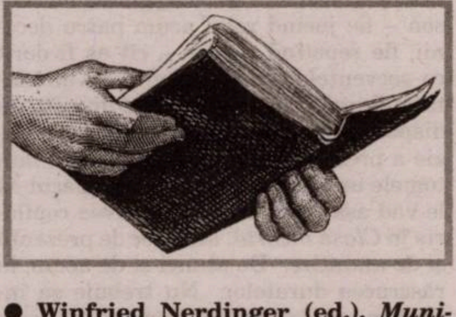

Ionuț IAMANDI

pe de altă carte

Față în față cu trecutul

● **Winfried Nerdinger (ed.), *Munich and National Socialism,* Munich Documentation Centre for the History of National Socialism / Verlag C.H. Beck oHG, München, 2015, 624 de pagini, format 21 x 27 cm.**

Mi se întîmplă uneori să vreau ca la ieșirea de la un muzeu sau de la o expoziție să pot cumpăra o broșură sau o carte despre locul abia vizitat. În destule cazuri, dorința mi se îndeplinește; dar în puține situații oferta găsită este și satisfăcătoare, așa cum am avut recent ocazia la München. În vreme ce multe țări și orașe nu mai știu cum să se vîndă turistic mai bine, în așezatul München există un muzeu care își propune – cu o onestitate dezarmantă și de neînțeles pentru cei din culturile în care fuga de răspundere este o obișnuință – să abordeze spinoasa întrebare „Cum a devenit metropola bavareză *Capitala Mișcării* (naziste)?“. În acest sens, muzeul denumit *Centrul de documentare a național-socialismului în München* face un demers simplu și clar, din care (aproape) tot omul poate afla răspunsuri ușor de înțeles și de reținut. Demersul constă în principal dintr-o expoziție permanentă de fotografii și documente, inspirat contextualizate și ordonate cronologic, dînd seama de ascensiunea nazismului, de perioada celui de-al Doilea Război Mondial și de gestiunea moștenirii naziste, în plan național, dar mai ales local.

Complementară și întregitoare expoziției *Centrului* este așadar „cartea“ despre expoziție, intitulată *Münchenul și național-socialismul,* pe care o găsești la magazinul muzeului, în limbile germană și în engleză. Am folosit ghilimelele pentru că volumul în discuție se apropie de profilul unui album. Are peste 600 de pagini, e tipărit pe hîrtie velină și cîntărește peste două kilograme și jumătate; o carte grea, și la propriu și la figurat, dar prin care expoziția devine portabilă și ușor de citat. Ținînd-o totuși în mîini, trei lucruri mi se par important de consemnat în legătură cu această carte.

Ar fi în primul rînd temeinicia și eficacitatea prezentării. Fotografiile au explicații impecabile, paginile au un text de gardă precis și concis. Se vede preocuparea autorilor de a se adresa unui public general, în fraze directe ca de relatare de presă. În același timp, informația este curată și perfect uzabilă și în lucrările academice. Nu îmi vine în minte o abordare similară în România în privința comunismului. Aici, în general, literatura pe această temă este fie prea grea, prea specializată, fie mistificantă. Știu de promisul „Muzeu al comunismului“ din România; poate că e mai bine că nu s-a realizat întrucît astfel ar mai avea șansa teoretică de a se inspira din conceptul *Centrului de documentare a național-socialismului,* care e de fapt o rețea și care are – din cîte înțeleg – filiale locale în mai multe orașe germane.

Este vorba apoi, în carte și în expoziție, de abordarea frontală a trecutului nazist. Aici, la München, Hitler, Himmler, Röhm și Göring și-au început carierele politice. Funcționarii, aristocrația, cultele religioase locale au acceptat tacit sau fățiș răspîndirea teoriilor rasiste și consacrarea lor politică și socială. A existat rezistență, dar punctuală. Titlurile expoziției/cărții sînt fără echivoc; de exemplu: „Crime de război comise de soldații și poliția din München“, cu imaginile și informațiile aferente. Nu în ultimul rînd, e de precizat că, pe lîngă reproducerea expoziției, cartea include 23 de eseuri despre istoria nazistă a orașului, eseuri semnate de istorici contemporani de renume. Este și aceasta o realizare, întrucît temele sînt bine delimitate și tratate într-un format strict, de șapte, maximum zece pagini.

Cea de-a treia remarcă pe care o fac în legătură cu cartea *Münchenul și național-socialismul* nu se mai referă la stil, ci la conținut. Parcurgînd-o, găsești la tot pasul confirmări ale similitudinilor dintre nazism și comunism, dintre care cea mai frapantă mi s-a părut maniera de acțiune din anul preluării puterii. Acolo unde au pătruns, cele două totalitarisme au erodat rapid și adînc țesutul democratic al societății, precum un cancer galopant care lasă organismul fără replică. Elitele politice și culturale nealiniate au fost amuțite sau lichidate, libertatea presei a fost desființată, oamenii obișnuiți au fost manipulați și mituiți pentru a deveni unelte ale noii ordini. Ambele ideologii par să fi acționat după un plan comun de acțiune. Cred că e inutil să căutăm care dintre ele a fost modelul celeilalte; cred că există un algoritm unic al totalitarismului care, odată acționat, se pune în mișcare într-o logică proprie. Din acest punct de vedere, ce s-a întîmplat la noi imediat după război pare tras la indigo după scenariul de la München din 1933. Experiența germană de atunci este o cale surprinzător de eficientă de înțelegere a propriei noastre experiențe comuniste.

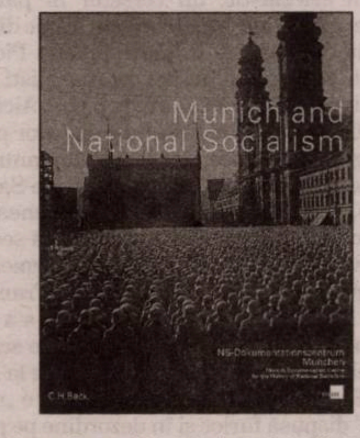

***Ionuț Iamandi** este jurnalist la Radio România Actualități.*

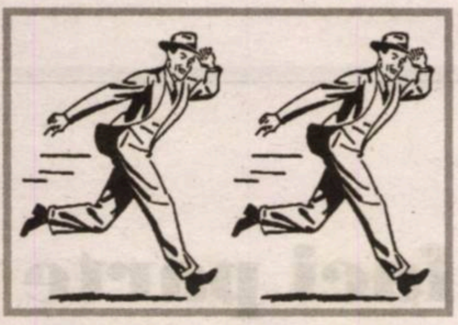

Andreea VLAD

dilematograf

Alfabet

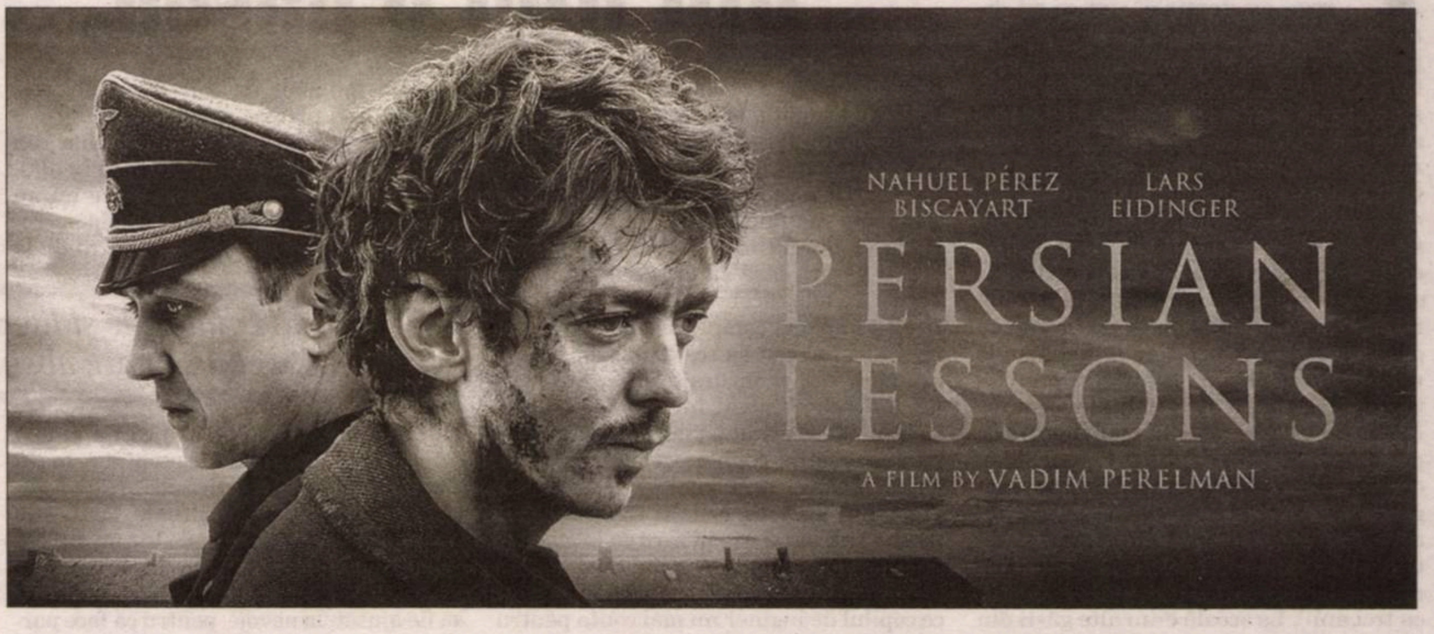

● ***Lecții de persană / Persian lessons* (Rusia-Germania-Belarus, 2021), de Vadim Perelman.**

Problema evreiască, mai ales de la Holocaust încoace, a devenit un nou arhetip, o obsesie colectivă al cărei efect advers a fost chiar o saturație, poate și din cauza a ceea ce scriitorul Norman Manea numea „monopolul evreiesc al suferinței“ și „plictiseala acestei vinovății“ peren imputate poporului german. În anul de grație 2021 e greu să nu te întrebi ce ar mai putea aduce nou această tragedie a secolului 20 și a umanității, mai ales de cînd corectitudinea politică face ravagii, iar sensibilitățile sînt mereu chestionabile. Totuși, *Lecții de persană* are un posibil răspuns.

Gilles (Nahuel Pérez Biscayart) este un tînăr evreu oarecare, condamnat la o moarte sigură alături de alți evrei într-un lagăr în care a fost trimis în Franța anului 1942. Pentru a-și salva viața și cu puțin noroc, poate pretinde că este un persan cu numele Reza. Primește misiunea de a-l învăța *farsi* pe Klaus Koch (Lars Eidinger), ofițerul care administrează bucătăria lagărului și care are planurile lui legate de un exil în Iran imediat după terminarea războiului. Imaginativ și abil, Gilles inventează zilnic cuvinte în *farsi,* pe care ulterior i le predă lui Koch. Relația misterioasă care se leagă între cei doi provoacă invidie și nedumerire printre prizonieri și soldații germani.

La un moment dat, prin acele stranii și ironice jocuri ale sorții, Gilles ajunge să fie bîntuit, odată cu acutizarea situației sale (Koch bănuiește adevărul și îl trimite la o carieră, unde este maltratat crunt), de chiar limba pe care o crease. Faptul că își strigă mama în delir în cuvintele limbii sale pretinse a fi *farsi* este chiar salvarea lui Gilles. Țesătura e la vedere, cineastul ucrainean recurge la un truc narativ destul de vizibil, refugiul într-o altă limbă ca spațiu al ultimei libertăți. Însă e un truc, cum mai sînt și altele, care te prinde.

Așa cum curge filmul, de un clișeism inevitabil, dar mai onest totuși decît artificialul și mult marketizatul *Lista lui Schindler,* important nu e să expui „banalitatea răului“, celebrul concept lansat de Hannah Arendt, cît să creionezi pe marginea ei. În acele spații interstițiale (liniile frînte dintre copaci, francezul vîrstnic pe care Gilles îl întîlnește în pădure în timp ce încearcă să evadeze, mica biserică cu linii și arcade gotice în care se refugiază preț de o clipă eroul, melancolia lui Koch cînd compune prima sa poezie de dragoste în acel limbaj secret pe care îl credea *farsi)* poate fi captivă umanitatea în micile ei iluminări. „Viața a continuat dincolo și în afara obsesivei memorii, ca și înlăuntrul ei sau în relație cu ea“, cum avea să spună același Norman Manea despre viața de după Holocaust. Însă în această peliculă ea a continuat tocmai înlăuntrul tragediei. Este o ipostază – încă una – a „coloniei penitenciare“, cu pereții săi grei sub un cer apăsător, priviri hăituite și dușuri exterioare cu destinație macabră, în care chiar și femeile și-au pierdut instinctele (greu de privit scena în care ofițerul nazist Elsa îi pune mîna pe plita încinsă unei evreice de la bucătărie, ca răzbunare că a fost înlocuită de persan în biroul lui Koch).

„Rana este locul prin care Lumina pătrunde în tine“, spunea poetul mistic sufit Rumi. În ochii imenși și expresivi ai actorului argentinian Nahuel Pérez Biscayart în rolul umilului și bravului Gilles/Reza („Ai șapte vieți“, îi spune un soldat german) pare să se fi strîns toată durerea lumii, dar și o rază de lumină. Într-un fel, memoria lui uimitoare, care îl ajută să rețină multe din numele celor condamnați la neființă fără să lase măcar o urmă a trecerii lor pe acest pămînt, are rolul pe care îl avea caligraful lui Orhan Pamuk din romanul *Mă numesc roșu,* ale cărui mici capodopere erau mărturie pentru o exotică lume dispărută. În limba pe care a inventat-o, Gilles îi atribuie fiecărui seamăn de-al său un cuvînt, niciodată ales aleator. Alfabetul însuși al umanului. Camera zăbovește îndelung pe chipurile cenușii ale prizonierilor, ca o compensație pentru lipsa lor de identitate. În rolul ofițerului nazist Klaus Koch, de o vulnerabilitate la vedere, germanul Lars Eidinger (un mare actor de teatru, văzut și la București în montările lui Thomas Ostermeier, jucînd inclusiv un Hamlet pe cît de atipic, pe atît de memorabil) reușește o performanță cu nimic mai prejos decît cea mult aplaudată a lui Ralph Fiennes într-un rol similar ca factură din hitul lui Steven Spielberg.

Cineastul Vadim Perelman nu se ia foarte în serios, ceea ce ferește filmul său de capcana foarte greu de evitat a pledoariei teziste. Nu vrea să ne predea lecții de morală, ci doar să surprindă istoria în mic ca o miniatură atent desenată. Micile momente ludice, de surpriză sau de un umor discret în chiar miezul suferinței, revitalizează peisajul. Este aceeași rețetă din *La vita è bella,* dar într-o cheie impresionistă. Rigoarea sa formală, vizibilă în cadrele lungi, compozițiile elaborate inclusiv în planul secund și în culorile desaturate, e spartă de mici accente îndrăznețe sau ruperi de ritm (de exemplu, carul cu leșuri goale filmat de sus, după lungi perioade de planuri-secvență, sau felul în care camera depășește sau anticipează uneori eroii din prim-plan). Fără să își propună o rescriere din temelii a filmelor despre Holocaust, *Lecții de persană,* care se inspiră dintr-un caz real, funcționează onorabil în cadrul relativ minor pe care și l-a asumat.

Filmul intră în cinematografe începînd din 8 octombrie.

■ ■ ■

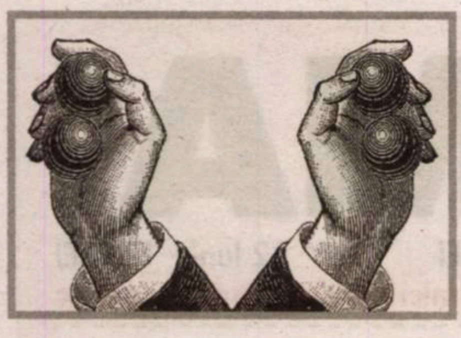

Paul BREAZU

audio și n-am cuvinte

Degradeuri

● **Tirzah, *Colourgrade*, Domino, 2021.**

De la *Devotion* încoace au trecut, pentru Tirzah Mastin, nu doar trei ani, ci și două nașteri, și imersarea în universul domestic al casei sale din Sidcup, undeva în suburbiile sud-estice ale Londrei. „După ce am trecut prin sarcină, prin naștere și prin maternitate, anatomicul și-a făcut loc în toate cîntecele de pe noul album“, spunea ea, în septembrie 2021, într-un interviu pentru *Stereogam*. Iar LP-ul lansat cîteva săptămîni mai tîrziu, pe 1 octombrie, îi confirmă vorbele. Compus în timpul primului ei turneu, cel de după lansarea, în 2018, a LP-ului de debut, *Devotion,* și înregistrat în intervalul de trei ani dintre nașterile celor doi copii, *Colourgrade,* ca și precedentul disc, rămîne în aria alt-pop-ului, cu aerul său imbatabil de improvizație, imperfecțiune, *lo-fism* și experiment. Însă se revendică, programatic, unei maniere aparent mai magmatice, mai organice, mai fluide în ceea ce privește rețeta – *„Close, touch tips where our emotions / Attract the meeting of our lips / Pursued as a rhythm, / Magnetise our hips, / Techno to tectonic plates (Shift, shift, shift, shift) / With no chin (or toe)“*. Printre *beat*-uri necomplicate și *loop*-uri idiosincratice, într-o mare de sunete nestructurate, aplecate-n afară, vocea lui Tirzah se insinuează calmă și leagă instantaneu totul. Aici locuiește un altfel de romantism decît cel de pe *Devotion* – unul întors pe dos, dezosat de intervențiile (post) punk, încărcat de intimitate și de *hiss*-ul benzii magnetice, apt să se difuzeze în mantre domestice aproape șoptite, sparte în repetiții diluate de timp: *„My baby ooooh she's sleeping tonight...“*. Sau într-un adictiv și hibridizat hip-hop atins de un freamăt hauntologic, ca-n epoca de aur a trip-hop-ului britanic: *„When you touch me, I'm out of my body, / Instinct takes place, instinct. / When you touch me, I'm out of my body, / Instinct takes place, instinct...“*. Mica Levi, fosta colegă de școală de muzică, se află și acum, ca mereu, în poziția producătoarei albumului, alături de Coby Sey, și el colaborator pe LP-ul din 2018. Pe *Colourgrade* ei sînt ajutați punctual de Dean Blunt și Giles Kwakeulati King-Ashong, alias Kwake Bass, partenerul de viață al lui Tirzah.

COLOURGRADE
TIRZAH

Colourgrade*, cel de-al doilea album al cîntăreței britanice Tirzah, lansat pe 1 octombrie de* casa de *discuri Domino, poate fi ascultat și achiziționat, în format digital și fizic, ca disc de vinil și CD, pe pagina de Bandcamp a artistei, la adresa* tirzah.bandcamp.com/album/colourgrade.

***Paul Breazu** este jurnalist.*

■ ■ ■

Adina POPESCU

portrete din mers

În România, dacă nu faci parte din nici o gașcă, nu exiști

Pe la 15 ani, cînd am avut prima mea criză adolescentină sau, mă rog, „existențială“, tot ce-mi doream era să fac parte dintr-o gașcă de copii de vîrsta mea, nici nu conta care, putea să fie de rockeri, punkiști, depeșari sau ce mai era pe atunci, sau o gașcă din asta de cartier, fără nici o motivație, fără nici un liant, important era doar sentimentul de apartenență la grup. Nu-mi doream neapărat un iubit, suferea însă cumplit că nu aveam un grup de prieteni, o gașcă a mea. Îi vedeam cum se strîngeau seara pe la blocuri, la bătătorul de covoare, gașca de la scara unu cu gașca de la scara trei, cum se hăhăiau la unison din te miri ce, beau cola, pofteau țigări, fetele își etalau noii blugi marca Motor și buricele goale, se cuplau între ei, permutări de *n* luate după *k*, se distrau de minune în vreme ce eu mergeam singură spre casă, o casă în care gașca „familială“ alcătuită doar din mama și tata devenise insuportabilă (și cît de bine mă simțisem alături de ei pînă în urmă cu trei ani!). La școală erau alte găști din care nu făceam parte – chiuleau împreună la barul de vizavi de școală, copiau unul după altul la teze și-și împrumutau caietele de română cu comentarii, plănuiau excursii, vacanțe, se invitau unul pe altul la petreceri – „bairame“, cum se numeau pe atunci – la care eu eram rareori invitată. Erau găștile de fete în care toate se tundeau la fel, slăbeau la fel, care se armonizau uneori cu găștile de băieți populari, cei care făceau sport și își etalau mușchii. Între mine și cîteva dintre prietenele mele bune din copilărie apăruse o prăpastie – fiecare își avea deja gașca ei, mă mai chemau și pe mine să particip la întîlnirile lor de grup, de complezență, dar mă simțeam timorată și nu mă integram, nici nu aș fi avut cum, fiindcă își aveau glumele lor, amintirile lor comune, spunea unul ceva și ceilalți izbucneau în rîs, iar eu, una, nu pricepeam nimic pentru că veneam „din afară“, funcționau ca un unic organism mutant cu mai multe capete. Așadar, îmi doream cu disperare să fac parte dintr-o gașcă din asta, iar orice psiholog de atunci sau din zilele noastre ar fi spus: e ceva normal, în adolescență, gașca ține de cald, *individul imatur și nesigur pe el are nevoie de acceptarea grupului și să slujească interesele grupului ca să se simtă pus în valoare,* în afara grupului el nu există. Totuși, fusesem un copil sociabil, gata să se împrietenească cu oricine. N-am fost un copil introvertit și cu probleme de adaptare, în gimnaziu mă împrietenisem și cu loazele clasei, din ultimele bănci, sau cu copiii mai săraci, fără să fac vreo diferență. Totuși, în adolescență s-a rupt ceva, poate că au apărut complexele și încrederea în sine a început să scadă, însă și școala era cum era și încuraja uniformizarea, nu individualitatea; în plus, societatea în anii ’90 se schimba cu repeziciune, apăreau găștile copiilor celor îmbogățiți peste noapte, unii veneau la liceu cu Merțanul lui tata, ceilalți schimbau două sau trei autobuze pentru că locuiau în comuna Pantelimon. Copilul de doctor era în continuare copil de doctor, în vreme ce copilul de inginer nu mai conta pentru că întreprinderea la care lucrase tata era în faliment și tata intrase în șomaj. Iar copiii șmecherilor, ai micilor întreprinzători care „făceau“ săptămînal Turcia, ca să aducă aici blugi „originali“ și lanțuri de aur, își înființau propriile lor găști de șmecheri. Pe scurt, se năștea o lume „nouă“, în care nici generația părinților noștri nu se mai regăsea, darămite noi, care ne luptam cu emoțiile noastre adolescentine. În clasa a IX-a am fost atît de fericită că o gașcă din asta a unei prietene m-a luat și pe mine la un festival – Rock 93 –, încît m-am îndrăgostit imediat de primul pletos cu ochi albaștri din gașca aia care m-a băgat un pic în seamă. Îl chema Fane și marea dragoste a durat trei zile, cît a ținut festivalul. Au urmat din nou depresia și însingurarea pînă pe la 18 ani, cînd am început să fac parte din tot felul de găști bețive și pierzătoare de timp, și așa mi-am petrecut tinerețea. Cu iluzii și deziluzii.

Apoi mi s-a cam făcut lehamite de găști și am încercat să le evit, însă în așa fel încît să nu supăr pe nimeni. Rezultatul – trăiesc în continuare într-un mic apartament oferit de ai mei, ingineri, din banii lor „puși deoparte“, din fericire întreprinderea lor n-a dat faliment în anii ’90, altfel trebuia să mai plătesc și chirie, nu reușesc de patru ani să-mi schimb mașina din 2006, supraviețuiesc de la o lună la alta. Ca mulți alții din țara asta care nu au înțeles că „gașca“ e, de fapt, cheia succesului, chiar dacă nu ai făcut parte de la bun început din ea, pentru că nu ai fost un privilegiat, poți să fii acceptat prin căsătorie, nășire, încuscrire etc. și alte legături de rudenie sau spirituale. Pentru că românii cu astea spirituale le cam au! Nu lași niciodată la nevoie un fin sau un naș, chiar și un nepot mai îndepărtat merită să fie ajutat, la nevoie, pentru că face parte din haita ta. Pentru că n-am avut nici o tangență cu găștile politice (deși cunosc mulți care au plecat de jos și „s-au ajuns“, au ales la timp gașca potrivită), de găștile culturale și literare m-am lovit cel mai des și mi se pare absurd faptul că există, fiindcă nu au nici o miză, nu prea se fac bani din cultură și literatură în România. Ce am văzut acolo m-a speriat atît de tare încît, prin anii 2000, am decis că vreau să scriu literatură pentru copii și din acest motiv – nu scria nimeni literatură pentru copii pentru că, în accepțiunea tuturor, era o literatură „mică“ și neimportantă, nu-ți aducea nici prestigiu, nici glorie, nu exista aici nici o gașcă (între timp a apărut una și acolo). Un coordonator de proiecte culturale mi-a povestit, la un moment dat, că a încercat să facă un proiect în care să adune laolaltă mai mulți scriitori contemporani, fără să aibă habar de găștile lor. I-a ales pe cei care îi plăceau lui cum scriu. Și a început să dea telefoane, iar prima întrebare pe care a primit-o din partea scriitorilor nu a fost în ce constă proiectul, care e onorariul etc., ci „Cine mai vine?“. Apoi au început discuțiile și negocierile, „Păi, dacă o să fie și X, eu nu pot, avem o problemă unul cu altul, nu ne înțelegem... Dar n-ar fi bine să-l iei și pe Y? E băiat bun, scrie bine chiar dacă e la început, garantez pentru el“. Amicul meu, coordonator de proiecte, s-a luat cu mîinile de cap, jumătate dintre scriitorii aleși erau certați cu cealaltă jumătate și cei mai mulți încercau să-și împingă în proiect prietenii de pahar sau iubitele poetese. Singurii care s-au comportat profesionist și care n-au întrebat nimic au fost trei scriitori care locuiau de multă vreme în afara țării, și asta poate spune ceva despre țară, în primul rînd.

De găștile culturale și literare m-am lovit cel mai des și mi se pare absurd faptul că există.

Mi-am dat seama cu timpul, cu amărăciune, că România e țara găștilor, nu doar politice, ci în orice domeniu, de la apicultură la cercetare și spitale, de la mediul universitar la cel al educatoarelor de grădiniță. Aproape în orice sat românesc există gașca primarului, grupul de „șmecheri“, mici întreprinzători locali ale căror „afaceri“ înfloresc peste noapte, iar ceilalți, oamenii obișnuiți care nu fac parte din gașcă, sînt o cantitate neglijabilă, alegătorii, cumpărați cu zahăr și ulei înainte de alegeri. Veți spune că și în alte țări există găști, grupuri de interese... Da, e adevărat, însă acolo se mai ține cont și de CV-ul omului, și de profesionalismul lui, ajung prin diferite funcții și cei care nu fac parte din nici o gașcă, dar au demonstrat că sînt buni la ceva, iar lucrurile funcționează. Însă găștile din România sînt exact ca acelea din adolescența mea – într-o societate nesigură și imatură, indivizii au nevoie de apartenența la grup și să servească interesele grupului ca să fie puși în valoare. S-a văzut și la ultimul congres PNL care mie, uneia, mi-a creat un sentiment profund de gașcă tipic românească în care criteriile valorice nu contează, doar interesele comune.

■ ■ ■

ABONEAZĂ-TE ACUM

SCANEAZĂ CODUL QR

CUM TE ABONEZI
✔ ONLINE: la http://abonamente.adevarul.ro
✔ VIRAMENT BANCAR sau MANDAT POȘTAL:
în contul SC ADEVARUL HOLDING SRL, cod fiscal RO18990288,
deschis la BRD - Decebal,
nr. cont RO70BRDE441SV58305914410.
✔ LA TOATE OFICIILE POȘTALE / ✔ FIRMELE DE ABONAMENTE

Informații și reclamații: abonamente@adevarulholding.ro
Tel: 0790 139 007/0790 139 009 (L-V, 9.00-18.00)

DILEMA VECHE

✔ 3 luni - 65 LEI ✔ 6 luni - 110 LEI ✔ 12 luni - 175 LEI

Prețuri la abonamente cu pînă la 52% mai mici față de prețul de la chioșc

TALON ABONAMENT
Nume...Prenume...
Str. .... Nr. ...., Bl. ...., Sc. ...., Et. ...., Ap. ....,
Localitate ....Județ/Sector ...., Cod poștal ....
Telefon .... Email ....
Am achitat suma de .... LEI cu mandat poștal/ordin de plată nr. .... din data ....
în contul SC ADEVARUL HOLDING SRL, cod fiscal RO18990288, deschis la BRD – Decebal, nr. cont RO70BRDE441SV58305914410.
Abonamentul va începe din luna* .... Semnătura ....
Plata se va efectua pînă la data de 25 a lunii în curs pentru ca livrarea să înceapă de la data de 1 a lunii următoare.
Prin completarea prezentului talon sînt de acord ca SC ADEVARUL HOLDING SRL să prelucreze datele mele cu caracter personal pentru activități promoționale și să le dezvăluie terților conform legii nr. 677/2001. Îmi rezerv dreptul să mă opun acestei prelucrări și să solicit ștergerea datelor adresîndu-mă societății SC ADEVARUL HOLDING SRL printr-o cerere scrisă.

Pentru abonamentele plătite cu mandat poștal sau ordin de plată este necesar să trimiteți talonul completat, împreună cu copia dovezii de plată la **SC ADEVARUL HOLDING SRL – Abonamente,** București, Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, Sector 2, cod poștal 020331.

...ÎȚI DĂ DE GÎNDIT

Stela GIURGEANU

Paranoia lingvistică

„Spotted Dick“ este o prăjitură tradițională englezească, un aluat făcut din făină și untură amestecat cu fructe uscate. Denumirea, care derivă chiar din ingredientele folosite – *spotted* referindu-se la fructe, iar *dick* la aluat (cuvînt derivat de la *dough),* a provocat în urmă cu cîțiva ani, în 2018, o controversă măruntă (pentru unii, de-a dreptul amuzantă), cînd administratorii restaurantului destinat Palatului Parlamentului Britanic au decis să redenumească prăjitura, spunîndu-i, pudic, „Spotted Richard“, pentru că *„dick“* în argoul limbii engleze înseamnă și „penis“.

Povestea mi-a adus aminte de piesa lui Molière *Les Précieuses ridicules,* unde cele două personaje feminine se întrec una pe alta în a redenumi lucruri, oameni și atitudini, pentru a le „spăla“ de „grosolănia“ vulgului. De pildă, oglinda devine „Sfătuitorul de grații“, iar valeții, „Trebuincioși“. Mai mult, cele două personaje doresc să-și schimbe chiar și numele de botez, căci nu le consideră îndeajuns de nobile pentru spiritul lor elevat. Succesul satirei lui Molière, această piesă într-un singur act, a fost atît de puternic încît a dat chiar, în 1626, numele unui curent literar, *La Préciosité,* care avea ca țintă ironizarea metehnelor de salon ale vremurilor – folosirea în exces și în mod ridicol a eufemismelor.

„Prețioșii“ erau denumiți acei oameni care inventau construcții lexicale eufemistice pentru a se feri de vulgaritate – în vocabularul lor existau cuvinte „nobile“, precum „suflet“, „ideal“, „entuziasm“, și cuvinte „triviale“, care trebuia să fie evitate, precum *„écu“* (monedă), *„cul de sac“* (fundătură) sau *„vomir“* (a vomita). Figurile de stil, perifrazele, metaforele și comparațiile erau folosite de fiecare dată cînd în conversație apărea referința la vreun cuvînt considerat a fi vulgar: pînă și banalul cuvînt „fotoliu“ era supus eufemismelor, prețioșii spunîndu-i „comoditatea unei conversații“. Toate acestea erau, bineînțeles, apanajul unei mode de salon, unde oamenii voiau să pară niște finuți și niște eleganți ai spiritului – precum personajele nobile ale romanelor pe care le citeau, eroi cu suflet pur și aspirații înalte, care, nu-i așa, nu puteau vorbi precum oamenii de rînd. Folosirea eufemismelor le crea astfel impresia că levitează peste grosolănia maselor.

Făcînd un arc peste timp, pînă în zilele noastre, m-am întrebat dacă excesele corectitudinii politice care ajung pînă la a demoniza anumite cuvinte (inocente și fără conotații negative) nu sînt asemănătoare acelei mode, denotînd, nu de puține ori, aceeași prețiozitate ridicolă a conversațiilor de salon. De pildă, astăzi, luînd cîteva exemple din noianul de cuvinte și expresii supuse cenzurii, unele precum *„Basket case“*, *„Long time, no see“* sau *„Brainstorming“* sînt considerate jignitoare.

De ce? În primul caz, expresia *„Basket case“*, care se referă, potrivit dicționarului Merriam Webster, la „o persoană care nu mai funcționează la capacitate normală din cauza unui stres extrem, a unei suferințe emoționale sau a suprasolicitării mentale sau fizice“, a fost etichetată de detectivii corectitudinii politice drept ofensatoare pentru că, susțin aceștia, expresia ar fi apărut în 1919 în timpul primului război mondial și se referea la soldații răniți, cărora li se amputaseră picioarele și trebuia să fie deplasați într-un coș. În al doilea caz, *„Long time, no see“* este etichetată drept expresie cu conotații clar rasiste – spun aceiași detectivi – pentru că ironizează, în primul rînd, amerindienii, apoi emigranții chinezi, care, necunoscînd îndeajuns de bine limba engleză, vorbeau stricat. Al treilea exemplu: expresia *„Brainstorming“* a fost blamată pentru că ar putea aduce prejudicii de imagine persoanelor care suferă de epilepsie. Imediat ce a apărut această idee, mai multe companii din Marea Britanie au decis ca, la convocarea angajaților din diferite departamente pentru ședințele de creație, să folosească expresia *„thought showers“* („dușuri de gînduri“).

Totuși, chiar dacă aceste năzbîtii lingvistice sînt amuzante și seamănă foarte mult cu ifosele „prețioșilor“ din secolul al XVII-lea, fondul social le conferă astăzi un statut mult mai serios – ajungîndu-se chiar pînă la cazurile în care, dacă folosești un cuvînt considerat a fi incorect politic, poți suferi consecințe grave.

Există, bineînțeles, o listă deja cunoscută de cuvinte sensibile, folosite odinioară drept peiorative clare. Ce te faci însă cînd, peste noapte, se nasc conotații negative la care nici cu gîndul nu te-ai gîndi?

Te poți ghida, bunăoară, după „limbajul inclusiv“ – lingvistica corectitudinii politice – și vei descoperi că nu doar cuvinte, dar și formule de politețe, folosite pînă mai ieri într-un mod firesc, fără a fi în nici un fel peiorative, pot conține de fapt reale bombe de jignire detonate de sensibilitățile crescînde din societatea contemporană.

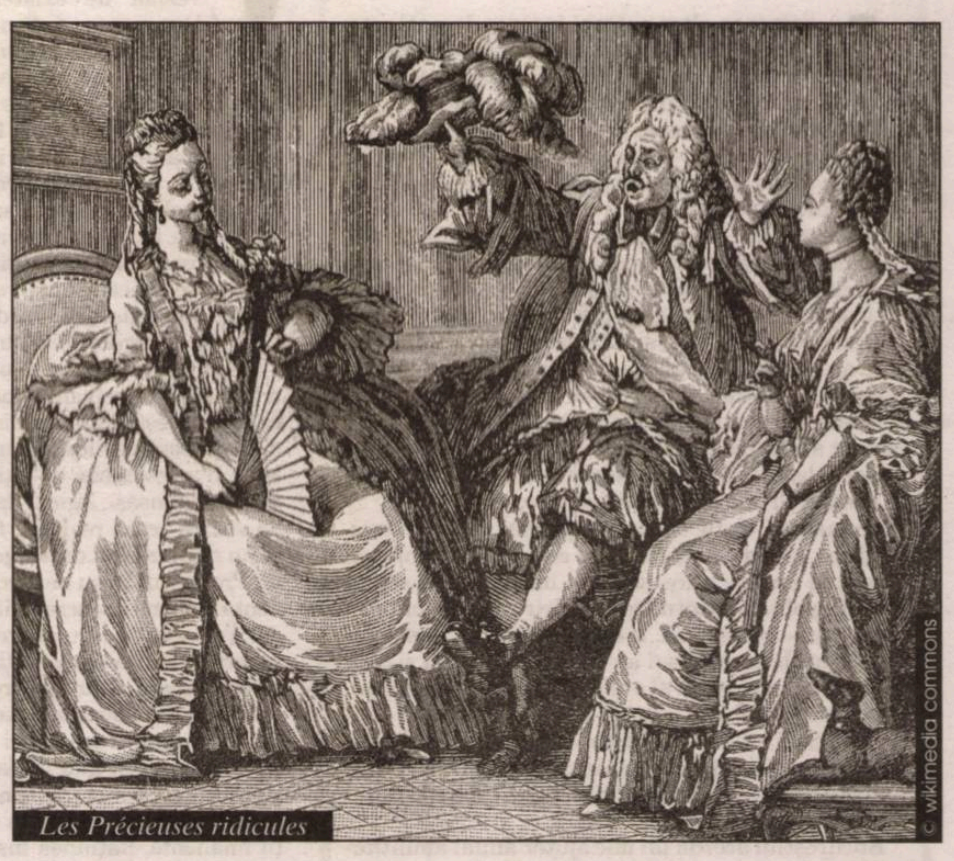

Les Précieuses ridicules

© wikimedia commons

Potrivit unui asemenea „ghid“, elaborat de European Geosciences Union (EGU), există potențiale pericole lingvistice dacă, de pildă, la o întrunire oficială te adresezi auditoriului cu vechile formule „Stimate doamne, stimați domni“ sau „Doamnelor și domnilor“, fiind de preferat variantele neutre „Stimați colegi“ sau „Stimați inivitați“. Asta pentru că „limbajul de gen“, în care aloci din start rolurile pentru un bărbat și o femeie, poate constitui o jignire.

Vorbind despre limbajul de gen intrăm într-o reală vrie cînd trebuie folosite pronumele – fiind de preferat să te adresezi cuiva sau să vorbești despre cineva folosind mai degrabă numele, și nu restrictivele „el“ sau „ea“ – căci nu poți să știi niciodată dacă „ea“ nu se consideră un „el“ și viceversa. Iar dacă vrei să fii total corect politic, cel mai bine este să folosești pronumele „ei“, chiar la singular.

Totuși, în ghidul pe care l-au compus, cei de la EGU arată și toleranță: „Toată lumea face greșeli, așa că, dacă folosiți accidental pronumele greșit pentru cineva, este important să vă cereți scuze, să vă corectați și să mergeți mai departe. Vă rugăm însă să aveți grijă ca acest lucru să nu devină o obișnuință, pentru că, deși o greșeală este de înțeles, greșelile repetate sînt la fel de jignitoare precum folosirea intenționată a pronumelui greșit“.

Bineînțeles, limbajul inclusiv nu se referă doar la încurcăturile în care ne pune genul necunoscut al cuiva. De exemplu, mare grijă cînd discutăm cu sau despre o persoană cu dizabilități. Nu poți spune „dislexic“, ci „o persoană care are dislexie“. Și, în general, vorbind despre cineva cu dizabilități, trebuie evitate formule care ar implica faptul că au un statut de victimă – precum „este în cărucior cu rotile“ sau chiar „suferă de...“.

În ceea ce privește egalitatea dintre bărbați și femei, e de preferat termenul „partener“ atît pentru soț, cît și pentru soție. Și așa ajungem și la controversa recentă din Parlamentul European, unde s-a spus că ar fi de preferat să folosim termenul generic de „părinte“ în loc de „mamă“ sau „tată“.

Precauția pare a fi, de altfel, cel mai important cuvînt al zilelor noastre – căci, mergînd pe dinamitatul teren lingvistic al corectitudinii politice, nu știi niciodată cînd poți călca pe o mină.

„Corectitudinea politică este o tiranie colectivă care a izbucnit în anii 1980. Folosindu-se de ideea că nu vrei să ofensezi pe nimeni, corectitudinea politică le impune oamenilor să se poarte precum acel nebun care vrea să le facă pe plac tuturor. Și toți trebuie să ne comporte precum acel nebun! Toți trebuie să acceptăm noțiunile corectitudinii politice ca pe un adevăr. În caz contrar, vai de noi! Este aceeași mentalitate care a inspirat Inchiziția și l-a obligat pe Galileo Galilei să retracteze. Aceeași mentalitate care i-a inspirat pe naziști și a dus la Holocaust. Odată ce libera exprimare este băgată în cămașa de forță a adevărului oficial, se ajunge la nebunia care domnește în toate statele totalitare. Viața, atît cea privată, cît și cea publică, devine o șaradă golită de sens, în care prosperă iluzia și domnește teroarea“ – nota filosoful Philip Atkinson într-un studiu publicat în 2020, *„A Study Of Our Decline“*.

Cum a ajuns totuși această corectitudine politică să-și impună, la nivel global, normele ridicole cu iz de totalitarism?

Prin populism, este de părere André Comte-Sponville, care caracterizează, în volumul de eseuri *L'avenir du politiquement correct,* corectitudinea politică drept un „soi ridicol de tiranie“ prin care se interzice „să se mai spună ceea ce se crede adevărat, atunci cînd acest adevăr pare contrar a ceea ce s-ar dori să fie sau a ceea ce ar fi de dorit, în ochii gîndirii dominante, din punct de vedere moral sau politic. Este o confuzie între realitate și noțiunea de bine, între adevăr și valoare.“ Dar – este de părere filosoful – corectitudinea politică e mai puțin vocea majorității și mai mult a unei așa-numite elite care se erijează ca atare prin impunerea unui nou soi de morală.

Cît despre limbajul corectitudinii politice, Comte-Sponville nu e de părere că este „o limbă de lemn“. Mai degrabă, o limbă de bumbac – căci bumbacul este un material moale, extrem de dificil de înghițit, care te poate sufoca, încet și în chinuri.

■ ■ ■

PUBLICITATE

Historia
SPECIAL
30 DE ANI DE LA DEZMEMBRAREA IUGOSLAVIEI
MAI SUNT BALCANII BUTOIUL CU PULBERE AL EUROPEI?

CEA MAI CITITĂ REVISTĂ DE ISTORIE DIN ROMÂNIA

DIN SEPTEMBRIE, la toate punctele de difuzare a presei

11,50 LEI

ABONEAZĂ-TE!
Sună de luni până vineri,
de la 9:00 la 18:00, la 0790139007 / 0790139009

Historia.ro

Teodor BACONSCHI

O renaștere aghioritică la nordul Dunării

Asemenea altor națiuni (preponderent) ortodoxe, românii au o veche relație cu Sfîntul Munte Athos, milenara Republică monahală unde imperiul bizantin subzistă spiritual, în pofida catastrofei otomane de la 1453. Regretatul savant Virgil Cândea – pe care nu vedem cine l-ar înlocui în zilele noastre, dominate de aproximație și impostură intelectuală – a studiat răbdător dovezile acestei interferențe. De la Evul Mediu tîrziu, cînd domnitorii munteni și moldoveni se întreceau în danii și binefaceri, trecînd prin șocul secularizării averilor mînăstirești, legiferată de reformatorul Alexandru Ioan Cuza, și eclipsa dialogului din vremea ateismului oficial, marxist-leninist, raporturile noastre cu obștile aghiorite au cunoscut fluctuații, reveniri, oprelişti și noi elanuri. Un asemenea reviriment a devenit posibil după 1990 și (oricît de stranie ar fi legătura) după integrarea în UE, cînd vizele pentru Grecia n-au mai fost necesare.

Pe măsură ce BOR s-a relegitimat ca actor social, după lunga marginalizare comunistă, profitînd de ocazie pentru a (re)construi masiv și a-și schița propria politică externă (din fericire, coincidentă cu aceea, pro-occidentală, a statului român democratic), relațiile cu Athosul au crescut în volum și calitate. Elenismul șovin al anilor '70 e complet depășit, numărul monahilor români a sporit constant – nu doar la Schitul Lacu și Prodromu –, iar fluxul anual al pelerinilor din România nu mai surprinde pe nimeni, acolo sau aici, chit că el a fost drastic diminuat de pandemia de COVID-19.

Bucureștiul acordă un mic ajutor anual amintitelor obști românești, în timp ce mediul privat completează efortul printr-un mecenat punctual, adesea generos. Atît UE, care finanțează programe de restaurare a patrimoniului, cît și rețelele de socializare (unde găsim pagini ale mînăstirilor și ale entităților care organizează pelerinaje) au transformat Sfîntul Munte într-o prezență vizuală și spirituală familiară, îndrăgită, respectată, dar mai cu seamă inspiratoare pentru un mare număr de compatrioți evlavioși. Cum Patriarhia Ecumenică joacă occidental – cu prețul conflictelor tot mai intense cu Patriarhia Moscovei –, Muntele Athos a devenit reperul strict bizantin, universal, al creștinismului ortodox din România euro-atlantică. După cum notam, Rusia nu se dă bătută, la braț cu Serbia, rămasă în afara UE și NATO. Athosul rămîne un paznic intransigent al Ortodoxiei, cu tot cu tradiția ei anti-ecumenică, numai că, personal, văd în asta mai curînd inerția unui trecut de polemici teologice și mai puțin o atitudine cu urmări practice îngrijorătoare.

Mișcarea oamenilor a intensificat și influența aghiorită asupra monahismului românesc, unde s-au înmulțit comunitățile cu reguli inspirate de marile lavre. Popularitatea de care se bucură starețul Efrem de la Vatoped – care, înainte de crunta sa confruntare medicală cu virusul COVID-19, participa la întîlniri online cu mii de creștini din România –, ca și traducerile (adesea luxoase & filologic impecabile) din textele unor ucenici ai lui Gheronda Iosif sau ale sfîntului Siluan –, măsoară la rîndul lor autenticitatea acestui capitol de rodnică regăsire mutuală. Interesant și binevenit e faptul că membrii Sfîntului Sinod al BOR nu sînt „geloși“ pe impactul duhovnicesc al obștilor athonite: dacă au ceva de împărțit, ei privesc mai curînd spre potențialele fricțiuni cu Patriarhia Ecumenică, pusă acum în situația de a nu mai putea pretinde monopolul jurisdicțional asupra diasporelor ortodoxe din Apus. Mulți arhiepiscopi și mitropoliți români sînt pelerini la Athos și realizează că de acolo pot veni pilde și norme mai înalte, capabile să îmbunătățească viața monahală din România (marcată negativ de perioada ei „forestieră“, adică de stilul „cooperatist“ din anii comunismului). E o mare diferență între filetismul, pan-slavismul sau imperialismul ecleziastic revizionist inspirat de Kremlin și vibrația filocalică a monahismului bizantin din Sfîntul Munte, unde călugării nu fac politică, în vreme ce amintirea zecilor de sfinți care și-au găsit acolo desăvîrșirea continuă să le modeleze truda spre despătimire.

Anca MANOLESCU

Certitudini inadecvate

Cioran despre inanitatea dovezilor de existență a lui Dumnezeu, într-o anecdotă din *Silogismele amărăciunii:* cea cu universitarul (din Europa Centrală) care îi cere unei studente să prezinte argumentele în cauză. Domnișoara le expune (argument istoric, ontologic...), adăugînd imediat că nu crede în ele. Profesorul se enervează, le reia el însuși. În van. Poziția interlocutoarei e de neclintit. „Profesorul se ridică atunci, *roșu* de credință: «Domnișoară, vă dau cuvîntul meu de onoare că El există!».“

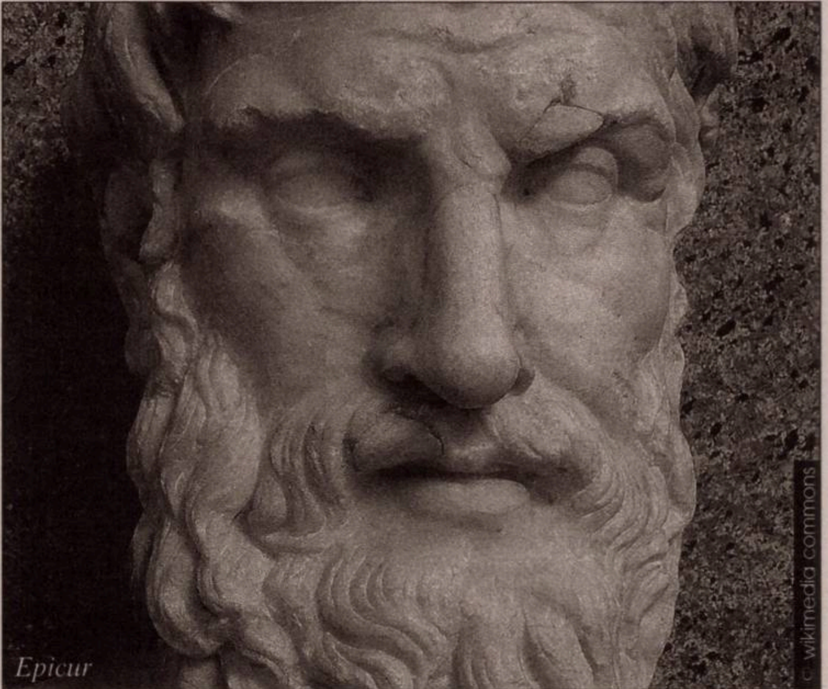
Epicur

© wikimedia commons

Înfruntare teologico-filozofică sub tratamentul dizolvant al parodiei? În ce mă privește, rețin ironia față de o dispută dusă pe *nivelul* demonstrabilelor, al accesibilelor cu rațiunea limitată la ea însăși, *sigură* de poziția ei de vîrf pe scara realului, fără de care nu rămîne decît convingerea privată. Profesorul „roșu de credință“, studenta galbenă de incredulitate, amîndoi îl plasează pe Dumnezeu sub speța certitudinii pe care o deții, peste care ești stăpîn: unul pentru a o afirma, cealaltă pentru a o respinge. Or, e de bun-simț că așa îți vei rata ținta, că te așezi prost față de ea. E limpede că nu vei putea „demonstra“ existența transcendenței prin considerații imanente. Rațiunea însăși se împotrivește.

S-a spus nu de puține ori: nu certitudinea plană se potrivește în privința divinului, ci drumul orientat de infinitul țintei. Un drum în care rațiunea își are din plin partea ei: depistare a erorilor de perspectivă, a fundăturilor; căutare a drumului, a sensului; veghe de a rămîne deschisă, pregătită să preia ceea ce ținta pune în intelectul contemplativ, suprarațional al ființei. Argumentul lui Anselm nu poate fi socotit oare, el însuși, formularea în termeni raționali a unei intuiții de dincolo de rațiune, a unei rațiuni deschise spre ceea ce o depășește și o orientează?

Și totuși sîntem adesea înclinați să ne referim la un Dumnezeu conceput sub speța certitudinii accesibile, a protectorului manifest, a dăruitorului de asistență imediată, incontestabilă, sensibilă. Chiar credincioși fiind, nu-i putem prea des suporta prezența preaîndepărtată, ascunsă în zenitul transcendenței lui și în adîncul greu accesibil al ființei noastre. Tînjim după dovezi, sperăm în evidențe cumva palpabile, rîvnim la certitudini cît de cît familiare. În așa măsură că, în secolul al XIV-lea, dominicanul Eckhart, pentru care filozofia și teologia se deschid către o mistică intelectuală, vorbea despre insuficiența unui atare raport cu divinul. El susținea că mai puternic unitiv e contactul cu Dumnezeu prin lipsa decît prin oferta darurilor Lui particulare. A te concentra pe ceea ce El oferă ca daruri particulare înseamnă – pentru o mistică radicală – piedică, mijlocire care stînjenește întîlnirea directă, absorbantă. Sigur că asemenea distincție nu lucrează decît în misticii de vîrf. Dar tema ei îl poate interpela și pe credinciosul comun. Ne poate interpela în măsura în care dorința „derivatelor“ („bunul ăsta“, „bunul celălalt“) pe care le așteptăm de la Dumnezeu riscă să ne abată privirea de la El însuși.

Tînjim după dovezi, sperăm în evidențe cumva palpabile, rîvnim la certitudini cît de cît familiare.

Dar atunci, dacă divinul e mai El însuși fără semne, fără daruri evidente, cum de atîția oameni, culturi, secole i-au putut lua urma? Cum de și-au fundamentat existența în transcendența Lui? Sau, pur și simplu: cum de au avut conștiința Lui? Și nu doar adepții credințelor religioase, ci și filozofii lumii vechi? Și orizontul lor cuprindea, în mod firesc, un reper divin. Cum e posibil?

Epicur, bruftuluit atît de grosolan de-a lungul secolelor sub cuvînt de ireligiozitate, nu punea la îndoială existența zeilor. Nu avea nevoie de „dovezi“ pentru existența lor. Mulțumită lui Andrei Cornea – care a început să ne ofere o ediție completă Platon –, avem și colecția scrierilor și fragmentelor păstrate de la filozoful Grădinii. Volumul bilingv *Epicur și epicureismul antic* a fost publicat, în 2016, sub egida Centrului de Editare și Traducere „Traditio“ al Universității „Alexandru Ioan Cuza“ din Iași, coeditare cu Editura Humanitas, care l-a republicat în 2021. „O introducere în filozofia lui Epicur“, studiu de aproape două sute de pagini, e scrisă cu atîta rigoare și finețe limpede că produce într-adevăr plăcere. Dimensiunile teoriei și disciplinei epicuriene sînt expuse cu metodă, cu discernămînt, cu simpatie intelectuală, cu calma distanță a investigației. E un efort izbutit de înțelegere a gîndirii și a specificului școlii în contextul mental, filozofic, social din Antichitatea tîrzie. Andrei Cornea îl oferă cititorului ca materie pentru o informată, bine pregătită reflecție. El analizează convingător legăturile, dependențele, circulația temelor între diferitele componente ale concepției epicuriene. Cîntărește, pe texte, poncifele polemice și elanurile venerației stîrnite de figura filozofului. În dialog cu tezele altor cercetători – judecate, dezvoltate ori criticate –, Andrei Cornea își propune propriile interpretări, noi, subtile, productive; rafinează cunoașterea unei școli filozofice dintre cele mari ale Antichității.

Cîteva paragrafe sînt dedicate, în studiu, raportului umanului cu zeii. Andrei Cornea respinge bine argumentat teza unor interpreți actuali pentru care zeii sînt, la Epicur, simple „constructe mentale“, lipsite de existență autonomă. Revenind așadar la întrebarea de mai sus, „Cum de pot fi oamenii conștienți de existența zeilor?“, care e răspunsul lui Epicur? Potrivit lui, omul are sădită în el însuși intuiția unor ființe fericite și nemuritoare, superioare condiției noastre curente („a fost întipărită în noi noțiunea comună a zeului“). E drept că, spre deosebire de platonism, umanul nu are o rădăcină în divin, iar zeii nu intervin în lumea omului. Cel puțin nu intervin explicit, deliberat. Ei nu pot fi solicitați prin rugăciuni ori sacrificii. Sînt „vecinii“ noștri, emană doar fine irizări care ajung pînă la mentalul uman. Dar așa find, sînt modele pentru cel angajat pe calea Grădinii, sînt „prietenii“ spre care el tinde, sperînd să ajungă, precum Epicur, la o existență netulburată, „trăind ca un zeu printre oameni“. Existența lor, ca și pietatea față de ei sînt, aici, de la sine înțelese.

Epicur îmbină așadar două teme care nu sînt deloc străine gîndirii religioase. Pe de o parte, intuiția divinului, prezentă în orice ființă omenească. Pe de altă parte, un raport cu divinul în care acesta nu se manifestă prin daruri și pedepse, ci numai printr-o subtilă prezență care, pentru uman, poate fi formativă. E drept că, la Epicur, tensiunea spre divin e mai slabă decît în metafizica absorbantă a unor mistici din tradițiile abrahamice. Rămîne centrală, în schimb – urmărită cu disciplină, realism, austeritate –, împrietenirea dezinteresată cu zeul. Și într-un caz, și în celălalt, există intuiția superiorului divin. Există ideea că raportul cel mai adecvat cu acest superior e dincolo de mijlocire, categorii curente, explicit. Iată o tulburătoare concordanță.

Anca Manolescu *este cercetător în domeniul antropologiei religioase.*

Mihaela PETROV

Victor Brauner – Elvira alias Rrose Sélavy

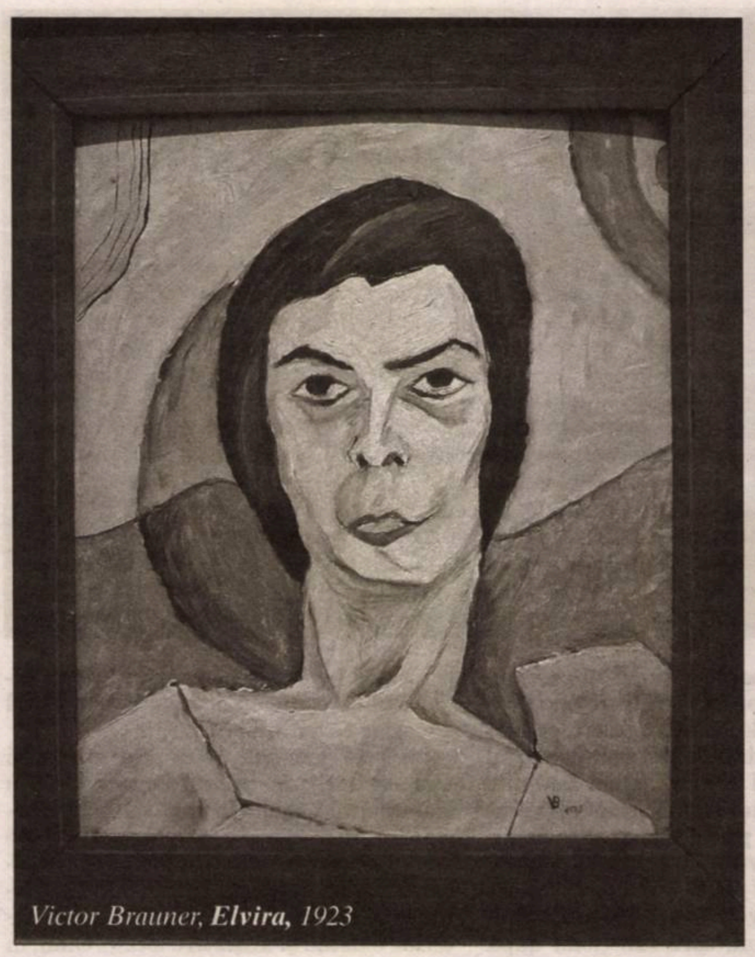

Victor Brauner, **Elvira,** 1923

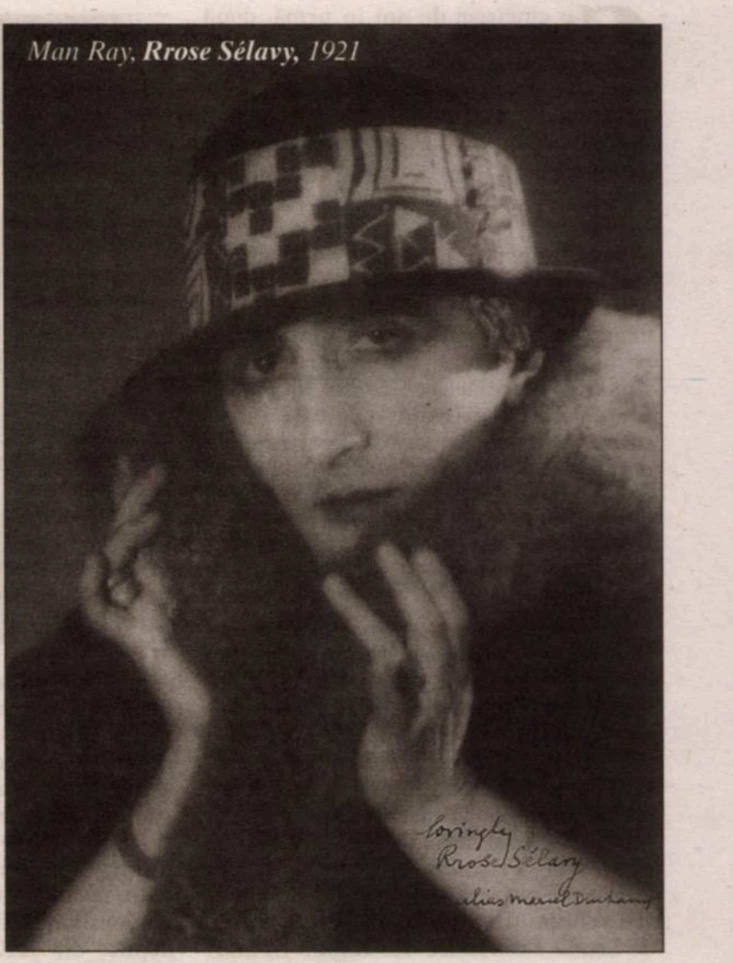

Man Ray, **Rrose Sélavy,** 1921

Victor Brauner se face cunoscut pe scena avangardei românești în anul 1923 odată cu publicarea volumului de poeme *Restriști* semnat de Ilarie Voronca, pe care-l ilustrează. Pictează firma lăptăriei lui Enache Dinu, numită și *La Secol,* locul unde avangardiștii bucureșteni „își faceau veacul“. La *Secol* se dezbăteau noile idei, de „ultima oră“, care circulau în spațiul occidental al avangardelor europene și proiectele grupului. În 1924, revista *75HP,* inițiată de Brauner și Voronca, reactualizează procedeele dadaiste, iar *Manifestul pictopoeziei,* publicat în unicul număr al revistei, propune o „nouă artă“ care urma să îmbine imaginea și cuvîntul, semnul plastic și litera. Adept al ideilor dadaiste și prieten cu Tristan Tzara, Voronca vede în suprarealism o mișcare a cărei doctrină se întoarce spre trecut, pe care o consideră lipsită de originalitate și neadecvată timpurilor moderne. Caracterul polemic față de de suprarealism al publicațiilor grupului de la București din anii 1924 și 1925, revistele *75HP* și *Integral,* demonstrează adeziunea avangardiștilor români la ideile dadaiste și respingerea noului curent suprarealist. Tristan Tzara, Hugo Ball, Hans Arp în Elveția, Max Ernst la Köln, Hans Richter la Berlin, Picabia la Paris și Madrid sînt tot atîtea exemple pe care noul grup avangardist reunit la *Secol* dorește să le urmeze: *„Căci tot ceea ce ținea în suprarealism de domeniul libertății, al revoltei sau non-acceptării se afla deja în Dada, în perioada de gestație a mișcării...“* (Henri Béhar și Michel Carassou, *Dada – Histoire d'une subversion,* Fayard, 2005).

Una dintre personalitățile marcante pentru arta de la începutul veacului trecut este Marcel Duchamp, căruia André Breton îi dedică un amplu articol, aducînd un elogiu *Marelui Geam (Le Grand Verre – La Mariée mise à nu par ses célibataires, même,* 1915-1923), lucrare însoțită în anii următori de celebrele „cutii în valiză“ *(Boîtes en valise),* prin care artistul face cunoscute ideile care au condus la geneza operei sale. În anul 1921, cîteva dintre fotografiile realizate de Man Ray sînt „portretele“ prietenului său Marcel Duchamp, fotografii care marchează „nașterea“ unui personaj feminin, *alter ego* al artistului, purtînd numele de Rrose Sélavy. Împreună cu informațiile privind *Marele Geam,* figura „dublului“ creată de Marcel Duchamp trebuie să fi exercitat o fascinație deosebită asupra grupului avangardiștilor care se întîlneau la *Lăptăria lui Enache Dinu,* al cărui fiu, Gheorghe Dinu, este cunoscut sub numele de Stephan Roll. Informația ar fi putut parveni grupului de la București prin intermediul scrisorilor pe care Voronca le primea de la Tristan Tzara (Cristian-Robert Velescu, *Victor Brauner d'après Duchamp. Sau drumul pictorului către un suprarealism „bine temperat“,* Institutul Cultural Român, 2007). Într-una dintre fotografii, Duchamp poartă o pălărie decorată cu o bandă reprezentînd o compoziție geometrică, pălărie care aparținea soției prietenului său Francis Picabia, Germaine Everling. Duchamp retușează fotografia lui Man Ray, pentru a accentua „feminitatea“ personajului. Este vorba despre un colaj, Man Ray și Duchamp suprapunînd două fotografii, cea a lui Duchamp travestit și cea a soției lui Picabia. *„Într-adevăr, am dorit să-mi schimb identitatea (...). Dintr-o dată mi-a venit o idee: de ce să nu-mi schimb sexul? Așa că de aici a venit numele de Rrose Sélavy“,* își amintește Marcel Duchamp. Conotația erotică nu lipsește din numele Rrose Sélavy *(Rose c'est la vie),* care evocă, pe de o parte, verbul *arrose* (stropește), semnificînd totodată *Éros c'est la vie*. Rrose Sélavy, „dublul“ sau *persona* de substituție, este numele cu care Marcel Duchamp semnează o serie de lucrări începînd cu anul 1920. O schiță pentru *Témoins oculistes du Grand Verre* poartă semnătura „dublului“, o a doua lucrare, *Fresch Widow (ready-made),* îi asigură drepturile de autor. Rrose Sélavy, în care Duchamp vede un personaj cosmopolit, este „femeia savantă“, așa cum o prezintă o carte de vizită: *Oculisme de précision / RROSE SÉLAVY / New York – Paris (Abécédaire de Marcel Duchamp,* Flammarion, 2018).

*„De ce să nu-mi schimb sexul?
Așa că de aici a venit numele de Rrose Sélavy“*

În 1926, M.H. Maxy pictează *Madona electrică* ce o reprezintă pe Rrose Sélavy într-un tablou de factură cubistă. „Mecanomorfismul și semnificația erotică, proprii capodoperei lui Duchamp, au fost transferate asupra *Madonei electrice* a lui Max Herman Maxy, ele putînd fi regăsite chiar în substanța lingvistică a titlului pe care pictorul român l-a ales pentru tabloul său“, scrie Cristian-Robert Velescu. *Madona electrică,* tabloul pictat de Max Herman Maxy, nu este însă primul exemplu al omagiilor aduse creatorului *Marelui Geam* și inventatorului *ready-made*-urilor. Realizat de Victor Brauner în 1923, tabloul intitulat *Elvira* este un prim omagiu adus lui Marcel Duchamp prin interpretarea în pictură a uneia dintre fotografiile care o reprezintă pe Rrose Sélavy. Portretul fotografic realizat de Man Ray îl prezintă pe Duchamp, alias Rrose Sélavy, văzut din față și purtînd o pălărie cu aspect de perucă, în timp ce umerii îi sînt acoperiți de volanele unei presupuse costumații feminine. Dacă Brauner renunță în portretul *Elvirei* la perucă, volanele din fotografie sînt preluate ca forme geometrice decorative aflate în spatele portretului, avînd rolul de a echilibra compoziția. În tablou, trăsăturile unghiulare din portretul Elvirei sînt lipsite de feminitate, pentru a trimite la figura *hermafroditului* și la interesul manifestat de Duchamp pentru alchimie. *Hermafroditul,* jumătate *mascul*, jumătate *femelă,* este simbolul ultimului stadiu în procesul alchimic, cel al „pietrei filozofale“.

Hermafroditul, *jumătate* mascul, *jumătate* femelă,
este simbolul ultimului stadiu în procesul alchimic.

Rama tabloului, pictată de Brauner, amintește de procedeul folosit deja în arta secolelor trecute de a reprezenta portretul unor personalități marcante într-un cadru (ramă sau fereastră) introdus în schema compozițională a picturii, un „tablou în tablou“. În timp ce *Madona electrică* pictată de Maxy este mai degrabă „portretul idealizat“ al „dublului“ lui Marcel Duchamp, „portretul“ realizat de Brauner creează iluzia unui personaj real, *pictat după model*. Titlul tabloului, *Elvira*, este gîndit ca o anagramă a numelui dat de Duchamp „dublului“ său feminin, Rrose Sélavy. *„Femme fatale“,* ea este prezentată publicului românesc ca un personaj misterios, care animă „scînteia“ sau „motorul“ spiritului creator. În anii 1920, cînd Brauner și Maxy realizează cele două tablouri, exhibiționismul lui Duchamp și transsexualitatea asumată de acesta în chip ironic nu au putut decît să dea un impuls suplimentar creativității tinerilor avangardiști români, porniți, după exemplul dadaiștilor de la Cabaret Voltaire, să distrugă concepțiile „anchilozate“ ale societății românești din acea vreme. Nici Brauner și nici Maxy nu încearcă să divulge explicit identitatea personajului deghizat pe care îl omagiază, adevărata lui identitate trebuie să fi fost însă cunoscută de către întregul grup avangardist sau recognoscibilă conform unui joc al „ghicitorilor“ practicat de dadaiști și mai tîrziu de suprarealiști. Pentru a-și găsi numele de împrumut, Duchamp procedează cam în același fel: vrînd să-și schimbe numele cu un altul și negăsind numele pe care-l căuta, are ideea „schimbării sexelor“ și astfel creează un personaj imaginar, care este în același timp el însuși și un altul, un „dublu feminin“.

Portretul Elvirei, alias *Rrose Sélavy,* a făcut parte dintre lucrările cu deosebită însemnătate prezentate în expoziția retrospectivă *Victor Brauner. Eu sînt visul. Eu sînt inspirația (Victor Brauner. Je suis le rêve. Je suis l'inspiration)* care a avut loc la Muzeul de Artă Modernă din Paris (18 septembrie 2020 – 10 ianuarie 2021).

***Mihaela Petrov** este istoric de artă. A încheiat studiile doctorale cu teza „Victor Brauner, cuvîntul scris și opera plastică, 1934-1965. Caiete și carnete, Donația Jacqueline Victor Brauner, Centrul Georges Pompidou, Paris“, UNArte, 2011. Cărți publicate:* Victor Brauner, cuvîntul scris și opera plastică, 1934-1965 *(2012);* Victor Brauner, pictopoet. Desene și acuarele *(2013);* Victor Brauner, vizionar al timpurilor moderne *(2014);* Victor Brauner, 1903-1966 *(2016).*

Wolf LEPENIES

René König în Afganistan

Cu cincizeci de ani în urmă, două proiecte de infrastructură din Afganistan lăsau deja să se întrevadă calea pe care ţara urma să o apuce în viitorul apropîat. Ruşii amenajau o magistrală, de la graniţa sovietică, prin pasul Salang, pînă la Kabul. Dimensiunile imense ale tunelurilor şi galeriilor şoselei care traversa Munţii Hindukuş arătau limpede că drumul era destinat maşinilor grele de război, şi nu caravanelor tradiţionale de cămile. De-a lungul drumului fuseseră construite, la distanţe regulate, fabrici de pîine pentru aprovizionarea trupelor mobilizate. În acelaşi timp, a fost construită – de către americani - o şosea temerară care traversa defileul Tang-e-Garu. În Afganistan, puterile mondiale SUA şi URSS construiau împreună o cale directă de acces spre Pakistan. Probabilitatea unui conflict care să afecteze întreaga regiune creştea vertiginos.

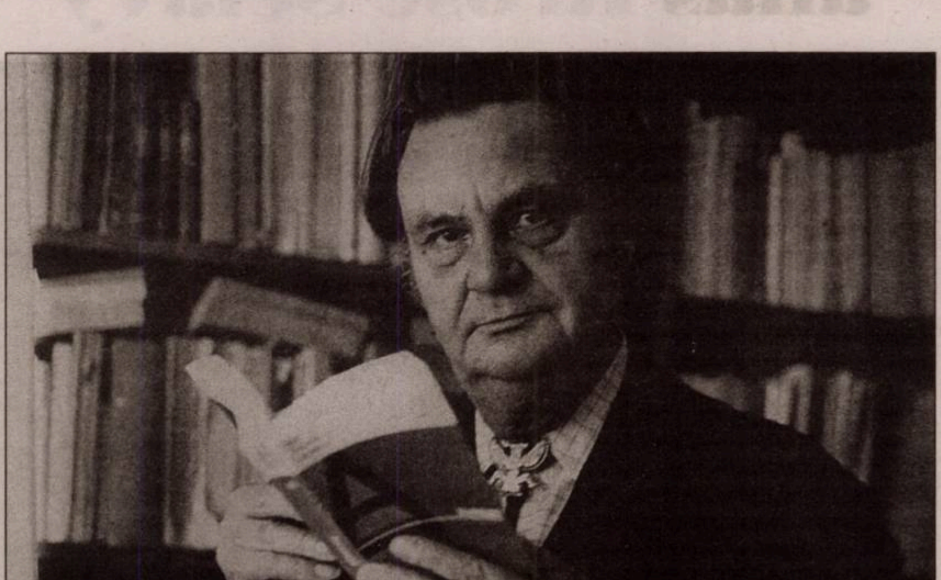
René König

Posibilele urmări ale proiectelor de infrastructură ruso-americane au fost descrise de un atent observator: sociologul René König. Reîntors în Germania din exilul elveţian, la sfîrşitul celui de-al Doilea Război Mondial, cosmopolitul König a marcat decenii la rînd sociologia Republicii Federale Germane. Începînd cu anul 1962, el a coordonat un proiect de susţinere a învăţămîntului, iniţiat de universităţile din Köln, Bonn şi Bochum, desfăşurat la Universitatea de Studii Economice din Kabul. În anul 1978, colaborarea germano-afgană a trebuit să înceteze: prim-ministrul Mohammed Daoud a fost ucis în aşa-numita „revoluţie din aprilie“, iar puterea a fost preluată de un „Consiliu revoluţionar al forţelor armate“ prosovietic. În 1979, de Crăciun, trupele URSS mărşăluiau în Afganistan. Mărturia lui René König despre Afganistan alcătuieşte un capitol din autobiografia sa *Leben im Widerspruch (Viaţa în contradicţie),* apărută în 1980, şi este de o actualitate tulburătoare.

Tînărul student René König i-a întîlnit pe primii afgani în Turcia – o ţară care îl fascina prin rapiditatea cu care s-a modernizat, sub îndrumarea liderului charismatic Kemal Atatürk. În timp ce călătorea prin ţară cu un „Dolmuş“ (un fel de maxi-taxi turcesc), în maşină urcă doi afgani. Ei au lăsat asupra lui König impresia unor oameni „extrem de refractari“. Mai tîrziu, după ce profesorul de sociologie va cunoaşte Afganistanul – „cea mai complicată ţară a Orientului Mijlociu“ –, această impresie izolată se va transfera asupra întregii populaţii.

Impregnaţi de cultura individualistă a Occidentului, vizitatorii din Köln au fost şocaţi să întîlnească o lume în care individului i se impunea, într-un mod care nu lăsa loc de compromisuri, solidarizarea cu asociaţiile de familie, grup sau trib. Spaţiul în care trăiau familiile spunea multe: nu existau camere în care cineva să se poată retrage în singurătate. Obligativitatea studiului individual, neobişnuit pentru ei, le-a provocat studenţilor Universităţii de Studii Economice din Kabul, care funcţiona după model german, tulburări severe de personalitate. Ele erau agravate de o boală, descrisă de un etnolog francez ca „psitacoză“ [boală infecţioasă a papagalilor sau „boala papagalilor“, termen utilizat, aici, în sens figurat, *n. trad.*]: în şcolile coranice, elevii erau învăţaţi de mici să înveţe cantităţi mari de materie pe de rost, papagaliceşte – dar nu erau capabili să formuleze ei înşişi nici un argument.

Nu era însă vorba în nici un caz de un refuz generalizat al modernizării sau de o respingere a contactului cultural cu Vestul. Dimpotrivă, la tinerii afgani întîlneai uneori o precipitare în direcţia modernizării, care căpăta trăsături aproape comice. König, bunăoară, îi critica la cursurile sale din Kabul pe unii experţi occidentali – precum politologul Karl Deutsch, care declarase odată că „societăţile de tranziţie“ ca Afganistanul trebuie să urmeze, toate, aceeaşi cale: să fie tot mai puţin asemănătoare ţării celei mai sărace – pe atunci, Etiopia – şi să devină tot mai asemănătoare ţării celei mai bogate, şi anume America. Un student, care abia învăţase această lecţie şi nu voia să o abandoneze, l-a contrazis furibund pe criticul König: Afganistan trebuia să devină cît mai rapid America Orientului Mijlociu.

La acel moment, 15% din studenţii Universităţii de Studii Economice din Kabul erau femei. Un vast volum din seria *Studiilor afgane,* co-editată de René König, aborda tema „Emancipării femeilor în Afganistan“. Eforturile de „occidentalizare“ a ţării nu veneau numai din exterior, existau şi iniţiative locale. Cînd, în 1919, regele Amanullah Khan a obţinut independenţa Afganistanului faţă de Anglia, a început implementarea unui lung şir de reforme. Kemal Atatürk şi Reza Shah, din Persia, i-au slujit ca modele. În 1921 se deschidea prima şcoală de fete din Kabul şi apărea primul ziar editat de şi pentru femei.

Dar încercările de reformă ale lui Amanullah Khan au fost sortite eşecului. El şi-a impus ideile prin decret, în loc să încerce să convingă populaţia pas cu pas. A sfidat Loya Jirga, „Marele sfat“ al bătrînilor tribului, şi a instigat majoritatea populaţiei masculine, adresînd femeilor un apel de renunţare la văl. Aceste provocări au atins o cotă maximă atunci cînd, cu ocazia unei călătorii în Europa, regina Soraya s-a arătat fără văl. În 1929, Amanullah a fost detronat şi a trebuit să părăsească ţara. Au urmat după aceea felurite valuri de modernizare, care însă îşi pierdeau rapid amploarea. Dispoziţii legale şi articole de Constituţie – precum cele care diminuau, în 1964, ponderea legislaţiei Şaria – reprezentau, în ochii străinilor, acte de modernizare. Dar toate erau doar „pe hîrtie“, ele nu reflectau realitatea socială a ţării. Refuzul afgan al modernităţii reflecta nu numai mefienţa faţă de Vest, dar şi opoziţia faţă de elita politică locală. Într-o ţară ca Afganistan, a cărei populaţie e saturată de o neîncredere agresivă faţă de orice putere centrală, întrebarea care se pune pînă în ziua de azi e dacă şi cum se poate obţine o modernizare „regională“, „dincoace“ de nivelul statului naţional.

René König a schiţat o politică de dezvoltare pentru societatea tribală afgană, care ţinea cont de particularităţile ei istorice, politice şi culturale. Surprinzător din perspectiva zilei de azi, în scenariul lui König islamul nu juca nici un rol. Importantă era, după cum sublinia König, o disponibilitate intelectuală din partea Vestului de a face compromisuri şi de a „gîndi pe segmente“: nu trebuia industrializată întreaga ţară; modernizarea agriculturii nu era pretutindeni oportună; şi nu trebuia ca fiecare curs să fie predat după model occidental. În locul unui ajutor din „perspectiva hotelurilor Hilton“, König propunea munca meticuloasă la faţa locului. El nu vedea în societatea industrială de tip occidental „forma normală“ – faţă de care celelalte orînduiri economice şi sociale par anomalii –, ci mai degrabă „o alcătuire extremă despre a cărei oportunitate se pot formula diferite păreri“.

Pornind de la scepticismul său faţă de stilul de gîndire „totul sau nimic“, König a avansat propuneri pentru ameliorarea economiei locale – impresionante prin cunoştinţele amănunţite pe care le dezvăluie. König conturează, fără urmă de prezumţiozitate, utopia unei colaborări între ţările sărace şi cele bogate; chiar dacă nu ar fi împiedicat toate conflictele, materializată la timp, o astfel de utopie le-ar fi atenuat, probabil, pe cele mai multe dintre ele.

König nu şi-a făcut iluzii. Afganistanul – se poate oare vorbi de un „stat“ în cazul acestei ţări? – era „o alcătuire extrem de fragilă, cu un echilibru foarte precar“. Pe fondul frămîntărilor interne şi al permanentelor conflicte tribale, ţara era o pepinieră pentru conflicte viitoare. La René König găsim motivele pentru care s-a ajuns aici – dar şi explicaţii despre cum s-ar fi putut evita aşa ceva.

***Wolf Lepenies**, sociolog şi politolog, fost rector al Wissenschaftskolleg zu Berlin, este profesor emerit la Freie Universität Berlin.*

traducere de Matei PLEŞU

Defileul Tang-e Garu

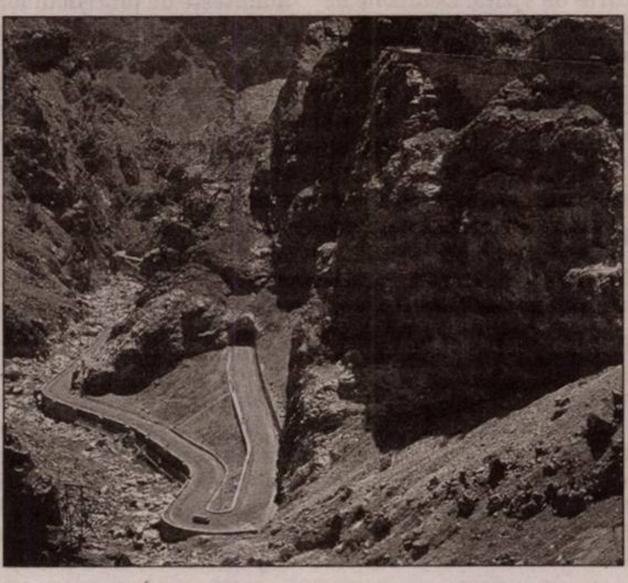

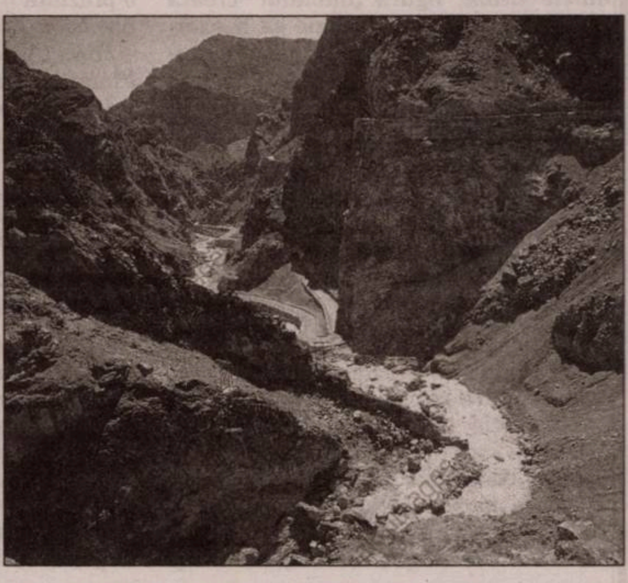

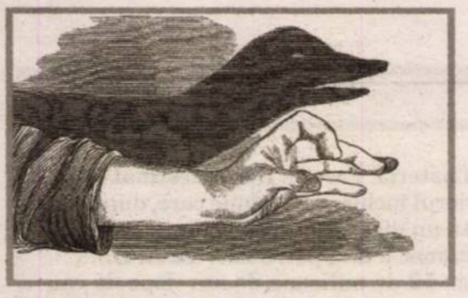

Iaromira POPOVICI

bazar

Fața în fața

Îmi vin în minte, din copilăria și adolescența mea, alte gesturi uitate (despre unele am mai scris). Îmi aduc aminte, de pildă, cînd te duceai pur și simplu să vezi pe cineva ca să stai de-vorbă cu el sau cu ea. Da, vorbeai și la telefonul fix, cel cu disc, de atunci, uneori chiar mult. Dar exista celebrul cuplaj, care-ți mai tăia din cînd în cînd conversația, în general cînd ți-era lumea mai dragă. Și mai exista amenințarea, care s-a dovedit ulterior reală, că cineva ți-ar asculta convorbirile. Spun că s-a dovedit reală pentru că, după revoluție, am cunoscut un domn a cărui meserie era tocmai asta: ascultător de conversații telefonice pentru Securitate.

Acum aproape că mi-e imposibil să-mi mai aduc aminte cum era viața fără să freci telefonul nonstop și să fii la curent, cam în fiecare minut, cu ce mai fac prietenii de pe rețele. Sau ce vor ei să creadă lumea că fac. Cu ce se mai dau mari. Atunci, ca să ai de-a face cu cineva, trebuia să te deplasezi la fața locului. Ca să ai o conversație adevărată, mai în profunzime. Ca să te uiți în ochii lui sau ai ei și să vezi cum reacționează la ce-i spui. Să-i simți emoțiile *first hand* și să le trăiești alături de el sau de ea. Să-l percepi pe respectivul prieten în mediul lui, să-l vezi reflectat și în lucrurile din jur, în afișele de pe pereți, în cărțile pe care le ține mai la-ndemînă în bibliotecă, în obiectele mici și inutile pe care le strecoară pe rafturi, gen mașinuțe sau îngerași sau pietre ori scoici culese de la mare. Să-i cunoști chiar și *en passant* familia, mama care intră timid, întredeschizînd ușa cu un sirop de pin, eventual și cu niște prăjiturele făcute-n casă, „Albă-ca-Zăpada“ sau din cele cu lămîie.

Iar în discuțiile pe care le purtai, uneori ore în șir, față în față, să ți se pară că pui lumea la cale. Că, fără contribuția ta, anumite lucruri esențiale din jur, precum ajutorarea celorlalți sau schimbarea mentalităților, nu se pot întîmpla. Că numai cu ajutorul tău și al umărului pe care îl pui lumea poate fi mai bună. Că numai tu și prietenul ori prietena ta puteți înțelege cum trebuie *Ciuma* lui Camus ori *Procesul* lui Kafka, *Eclipsa* și *Aventura* ale lui Antonioni, *„Shine On You Crazy Diamond“* al lui Pink Floyd ori pictura lui Braque. Că între tine și prietenul ori prietena ta, apt ori aptă de asemenea conversații „de suflet“, se stabilește o conexiune dincolo de moment, care, în general, rămîne peste ani. Că atunci cînd te reîntîlnești cu persoana aceea peste ani, în general, fluxul ăla formidabil revine. Nu se uită, precum mersul pe bicicletă.

Ideea e că exista o anumite calitate și profunzime a conversațiilor cu oameni la care nu aveai altfel acces. Există și acum, bineînțeles, același tip de conversații. Doar că, probabil, atunci distanța și așteptarea le făceau cu atît mai dorite și mai palpitante. Acum le poți diminua prin diversele grade de contacte ori simulacre de contacte pe care le ai pe Facebook ori WhatsApp, în care nu comunici chestiuni atît de esențiale precum cele pe care le poți împărtăși fața-n fața, dar poți să te păcălești cu ele. Există un oarecare contact uman, însoțit de un oarecare schimb de emoții, și, cînd îți duci povara muncii tale pînă la urmă solitare pe propriul laptop, în cazul în care asta faci, e binevenit, uneori/deseori acest tip de diversiune afectivă și facilă.

Nu mă pot duce pînă la X să discutăm soarta lumii, dar mă pot oricînd uita prin casă și găsi ceva interesant de fotografiat, fie că e vreun ursuleț de pluș ori apusul care se întrezărește pe geam. Așa, pot iniția comunicare fără să trebuiască să spun măcar un cuvînt, e simplu și eficient, și depersonalizat. Dar pot spune că nu sînt singur/ă, că împărtășesc semenilor mei dintr-ale mele. Și ei îmi pot răspunde în același mod, fără mari bătăi de cap, alegîndu-mi un emoticon din lunga listă de emoticoane, acum tot mai nuanțate. Dacă cineva-mi pune o inimă în loc de un *like* pot sta mult să mă întreb asupra semnificației acestui gest mai radical, iar dacă e vorba de o ființă de sex opus mă pot întreba mult și bine, chiar, dacă nu are vreo conotație.

Și așa, cu lucruri mărunte și speculații care pot fi considerate, la o adică, simpatice, putem ajunge la timpul petrecut în conversațiile *face to face* de altădată. Dacă mai pun și un *selfie*, și e atît de simplu să fac unul, e atît de simplu să-l editez încît să nu par Muma Pădurii, lucrurile se lungesc și mai mult. Apar comentarii, cele mai multe pozitive, indiferent de realitate, apoi întrebări, lumea e curioasă sau se preface că e, mai trece timpul. Tu, ca inițiator al întregului context, trebuie să răspunzi, să dai ce explicații poți. Se creează o emulație, în care culoarea părului tău și a canapelei pe care te-ai nimerit devin esențiale. Lumea e mulțumită, golul de timp și afectivitate s-a umplut.

Mi-e dor, totuși, de liniștea și profunzimea întîlnirilor fața în fața. Știu, nu ne împiedică nimeni să le avem, doar că tindem să ne obișnuim, comozi, altfel.

■ ■ ■

Laurențiu CÂRCOANĂ

Făt-Frumos de Magheru

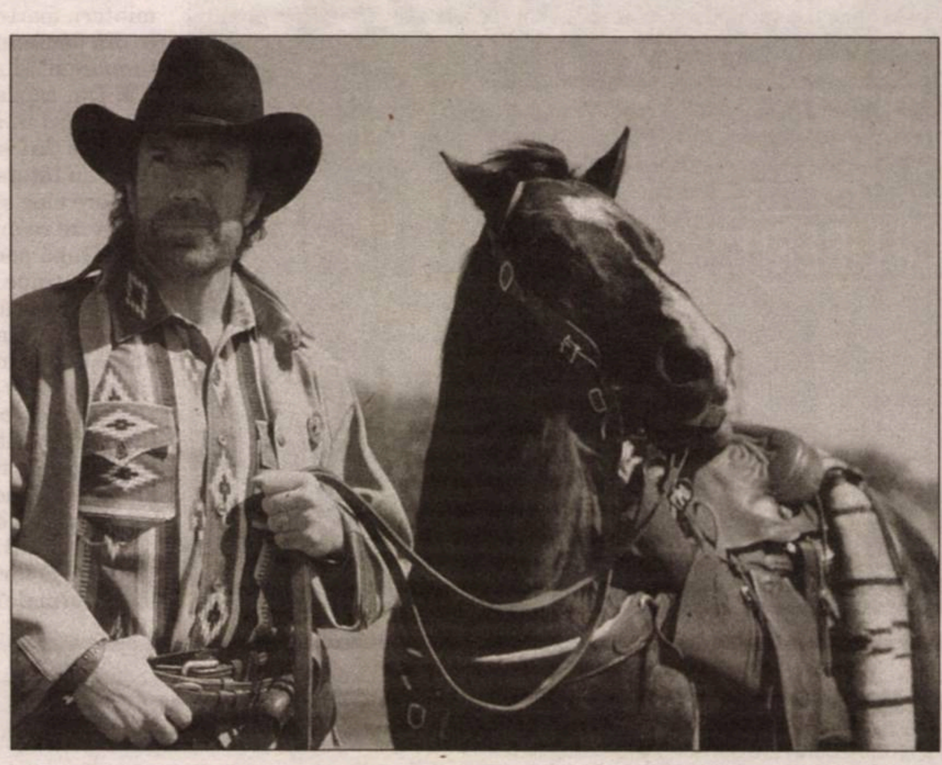

Prin ’88 mă aflam pe Magheru cu o prietenă, tot studentă, într-o seara întunecată de octombrie. Tocmai petrecuserăm vreo două ore bune la o pizzerie de pe bulevard, iar acum căutam un loc confortabil unde să fumăm o țigară Vikend, din pachetul adus de gazda mea de la Timișoara.

Mergeam amîndoi cu graba specifică tinerilor, printre pietoni ce cărau sacoșe cu trofee de la alimentara sau încă goale, un du-te-vino de siluete întunecate și ades atinse de razele farurilor Daciilor, autobuzelor și dubelor care rulau ca un rîu mocirlos pe bulevardul iluminat anemic.

Vizavi de Biserica Italiană erau niște blocuri înalte de apartamente, cu intrări ce dădeau într-o curte interioară bine umbrită, accesibilă de pe trotuar printr-un gang. Eu nu știam de gangul cu pricina, deși mă plimbasem în sus și în jos pe bulevard de multe ori. Dar ea știa.

Deodată m-a tras brusc de mînă, am cotit-o scurt la dreapta prin gang și ne-am trezit într-un mic paradis pavat cu dale, înconjurat de tulpini verzi și frunziș. Bezna era puțin întreruptă de lumina slabă emisă de holurile a două scări de bloc, îndeajuns cît să descoperim o băncuță pe margine. Ne-am așezat și am scos țigările și bricheta. În scurt timp, ochii ni s-au obișnuit cu întunericul și am început să pufăim norișori de tutun sîrbesc.

Cum stăteam noi așa, prin gangul care făcea legătura cu trotuarul a apărut o arătare cu copite. Un cal slab, de un alb murdar, a pășit agale în curticică. De coama lungă, aplecat mult de spate să nu-și lovească scăfîrlia de tavanul tunelului, se ținea un călăreț. Omul era destul de misterios, cu fața umbrită de o glugă și cu atitudinea lui precaută. Cum o fi pus mîna pe cal? Cum o fi călărit el prin centrul Bucureștiului fără să fie acostat de patrulele de milițieni care în vremea aceea vegheau cu zel tot orașul? O fi fost un cascador ieșit de la filmări sau poate un actor? A descălecat la scara blocului și a așteptat cîteva minute, fără a da semne că ne-ar fi văzut, ceea ce, cu atît întuneric în jur, nici nu era de mirare.

O zvîrlugă de fată a apărut în vestibul, a ieșit pe ușa scării și i-a sărit în brațe. Tipul mizase pe efectul „Făt-Frumos călare“ și se pare că îi ieșise – se sărutau acum cu patimă. Și mai grijulii să nu fim descoperiți, am stins țigările să vedem ce se mai întîmplă. Ileana Cosînzeana a mîngîiat calul pe grumaz și pe Făt-Frumos. A urmat un dialog vizibil dulceag, după care s-au suit amîndoi pe cal. Ea în față, el lipit de spatele ei, cu hățurile în mînă, ghidînd calul cînd la stînga, cînd la dreapta, pentru că nu aveau loc de mai mult în micul paradis dintre blocuri.

Admiram întîlnirea inedită și spectacolul unui animal atît de mare în acel peisaj urban decrepit al anilor ’80, însă ce a urmat ne-a surprins pe toți, inclusiv pe Făt-Frumos: calul a încremenit într-o postură crăcănată, s-a cambrat un pic cu coada ridicată și a emis o cascadă evazată de urină aburindă. Udul a țîșnit de unde nu ne așteptam, dezvăluindu-ne simultan două lucruri: calul era iapă și băuse mult de tot mai devreme, presiunea șuvoiului rămînînd constantă un timp îndelungat.

Ușurarea iepei a grăbit vizita și fata a descălecat cu grijă să nu pășească în micul lac puternic mirositor, ceea ce nu prea i-a reușit. Cascadorul-actor, zîmbind jenat, și-a luat rămas bun și a pornit în trap înapoi prin gang. Noi ne-am ridicat de pe bancă, izgoniți de marginea bălții care se lățea, avansînd amenințător spre noi. Pășind în vîrfuri pe puținele dale rămase uscate, am ieșit agale spre stația de metrou.

***Laurențiu Cârcoană** este arhitect și trăiește în Statele Unite.*

■ ■ ■

Biblioteca Județeană ASTRA Sibiu

Cu ochii-n 3,14

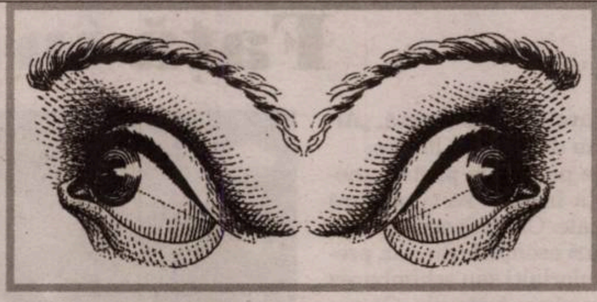

MAI ȚINEȚI MINTE VENIREA PE LUME A ZILELOR NOASTRE VECHI (ÎN ANUL 1969, DUPĂ DOUĂZECI DE ANI DE LA APARIȚIA COPACILOR PE BALCON)?

■ Țineți minte cînd, în urmă cu 11 ani (deja), erupția unui vulcan din Islanda – Eyjafjallajökull – a perturbat traficul aerian din toată Europa? Ei bine, zilele trecute, erupția unui vulcan din Insulele Canare – Cumbre Vieja – a întrerupt activitatea doar pe aeroportul local. Oare un vulcan cu nume nițel mai ușor de înghițit lansează în atmosferă și o cantitate mai mică de particule de cenușă? Sau poate e vorba și de puterea obișnuinței? Adică mai țineți minte ce măsuri se luau anul trecut, la începutul pandemiei, cînd nu erau mii, ci doar sute de îmbolnăviri pe zi? (**A. M.**)

■ Actorul și rapper-ul american Nick Cannon, fostul soț al cîntăreței Mariah Carey, a sărbătorit venirea pe lume a celui de-al șaptelea copil al său, Zen S. Cannon. Asta n-ar fi nimic, dar anul acesta chiar a fost productiv pentru el: i s-au născut patru copii doar în ultimele 12 luni. (**A. M. S.**)

■ În rîndul tineretului mondial a survenit o mutație a angoaselor. Conform unui studiu anglo-american publicat de CNBC, aproape jumătate dintre tinerii cu vîrste cuprinse între 16 și 25 de ani declară că suferă de o formă de anxietate provocată nu de interogații privitoare la sensul vieții, iubire, moarte sau sex, ci de problema schimbărilor climatice. Trei sferturi dintre ei afirmă că „viitorul planetei îi sperie“. Imaginați-vă un Cioran al zilelor noastre cu grave insomnii pe teme climaterice și de încălzire globală. (**M. P.**)

■ Președintele Coreei de Sud, Moon Jae-in, a vorbit despre posibilitatea interzicerii consumului de carne de cîine. Deși acest obicei nu mai este la fel de răspîndit ca în trecut, carnea de cîine continuă să fie consumată de persoane în vîrstă, a rămas în meniul restaurantelor și poate fi cumpărată din unele piețe. E greu să-i dezveți pe oameni și de obiceiurile, și de plăcerile vechi. (**A. M. S.**)

■ Vorbim întruna despre schimbări climatice nemaivăzute, lumea se plînge că vara e cald, că vara nu-i ca iarna, că iarna e frig sau că nu-i destulă zăpadă. Iată, cu titlu de consolare, o scurtă retrospectivă meteorologică. Temperaturi maxime atinse în luna octombrie, în România: în anul 1932 – 34,4° C la Craiova; în anul 1935 – 20° C la Vf. Omu; în anul 1952 – 33,9° C la Iași, 35,3° C la Buzău, 35,5° C la București și 39° C la Armășești (Ialomița). Iar temperaturile minime: în anul 1988 – minus 21,3° C la Întorsura Buzăului; în anii 1936 și 1948 – minus 19° C la Vf. Omu; în anul 1997 – minus 16,2° C la Ceahlău-Toaca; în anul 1920 – minus 16° C la Iași și minus 10° C la București,. Vremea și vremurile au fost dintotdeauna nebune. În România, cel puțin. (**M. P.**)

■ Vaccinuri care ne-au ținut nevătămați de-a lungul istoriei: 1796 – variolă, 1885 – rabie, 1890 – tetanos, 1896 – febră tifoidă, 1906 – tuberculoză, 1923 – difterie, 1926 – tuse convulsivă, 1932 – febră galbenă, 1937 – gripă, 1952 – poliomielită, 1963 – pojar, 1967 – oreion, 1969 – rubeolă, 1974 – varicelă, 2021 – COVID-19. (**M. C.**)

■ Vechile telefoane Nokia 3310 sînt date și acum, după douăzeci de ani de la apariția lor, ca reper de rezistență – nu doar a acumulatorului, ci și a aparatului în sine, aparent indestructibil. Înghițit nu a mai fost pînă acum, dar un deținut din Kosovo a dorit, probabil, să-l testeze și în acest mod. După ce a acuzat dureri serioase de stomac zile în șir, medicii i-au extras, cu mijloace endoscopice, telefonul, în trei bucăți: cele două carcase și bateria. Pare să fi fost destinat comunicării cu exteriorul închisorii, acțiune care, după cum se vede, necesita un dispozitiv special, unul care a rezistat într-un stomac uman patru zile. (**A. A. D.**)

Str. DACII LIBERI

© M. Bănică

■ Aproximativ 52 de milioane de anvelope de cauciuc uzate au luat foc în depozitul din deșertul kuweitian Sulaibiya. Aveți grijă să nu contribuiți la poluare prin arderea frunzelor uscate ale copacilor din grădină. (**M. C.**)

■ O știre din *Der Spiegel,* potrivit căreia rezidenta unui cămin pentru bătrîni din orașul german Krumbach a fost deposedată fără milă, de către poliție, de hobby-ul ei, o plantă pe care o creștea cu toată dragostea și dăruirea pe balcon, a născut revoltă (dar și amuzament) printre internauți. Planta era marijuana. (**S. G.**)

DAR CINE SE MAI UITĂ FOARTE DEPARTE CÎND VINE VORBA DE CEI CARE, ALTMINTERI, S-AU ÎNTORS LA NIMIC?

■ Într-un magazin care comercializează produse CDB (derivate din cînepa industrială) am găsit o mască de protecție „100% din Cannabis“. Costă 90 de lei, dar cine se mai uită la bani cînd vine vorba de îmbinarea utilului cu Cannabisul? (**S. G.**)

■ Mauro Morandi, cunoscut drept „Robinson Crusoe al Italiei“, a trăit timp de 32 de ani o viață de pustnic ca singur locuitor al unei insule din Marea Mediterană. Bărbatul, în vîrstă de 82 de ani, a fost îngrijitor al insulei Budelli din largul coastei Sardiniei și a locuit într-o veche baracă de pe plajă, avînd drept companie doar păsările și pisicile de pe insulă și turiștii ocazionali cărora le oferea tururi. Paradisul lui s-a prăbușit și, după niște ani de hărțuiri din partea autorităților care vor să creeze un *„hub* pentru educația ecologică“ pe insulă, Morandi a fost nevoit să plece. Omul s-a mutat pe La Maddalena, o insulă locuită, aflată nu foarte departe de Budelli. Și-a cumpărat o locuință și descoperă un alt stil de viață, alături de oameni: „Sînt fericit și am redescoperit plăcerea de a trăi o viață bună și de a te bucura de confortul vieții de zi cu zi“. O dovadă în plus că Robinsonii nu sînt neapărat mizantropi. (**A. M. S.**)

■ Una dintre inepțiile susținute de antivacciniștii ortodocși e că serul conține celule prelevate de la fetuși morți și că cei care se vaccinează acceptă, implicit, avortul. Mi-e teamă că nici o campanie publicitară nu poate să-i convingă pe acești indivizi s-o ia pe calea cea dreaptă. (**M. M.**)

■ Pe Șoseaua Giurgiului, în vitrina unui magazin cu articole de uz casnic și de menaj, două produse (altminteri, foarte diferite) pe care un grup de patru litere din denumirea lor le înrudește în mod straniu: „antimucegai“ și „aparate de mucenici“. (**D. S.**)

■ Din cauza Brexit-ului, în Marea Britanie a apărut o criză în industria cărnii de porc. Măcelarii erau din alte țări și, nemaiavînd vize de ședere, majoritatea s-au întors la ei acasă. Acum, în Regatul Unit, nu mai are cine să taie porcii. Boris Johnson ar trebui să faciliteze reangajarea de măcelari, să le acorde mii de vize. După porcăria cu Brexit-ul, omul se vede nevoit să-și continue treaba în domeniu. (**A. M.**)

■ E vremea „studiilor“ științifice care nu spun nimic. Dar măcar faci un ban cu ele. Iată, de pildă: FinanceBuzz, un site de consiliere financiară, caută un candidat care e dispus să se uite la 13 filme de groază și să accepte să i se măsoare ritmul cardiac în acest timp. Ideea site-ului este să compare intensitatea fricii induse de filmele de groază făcute cu bugete mari față de cele făcute cu bugete mici. Cobaiul uman a cărui inimă va decide ce este mai de speriat, horror-ul pe bani mulți sau horror-ul cu bani puțini, va primi 1.300 de dolari. Mai e cineva care crede că trăim vremuri normale? (**S. V.**)

DILEMA VECHE

REDACȚIA:
Dana CĂLINESCU (secretar general de redacție)
Marius CHIVU ● Radu COSAȘU ● Stela GIURGEANU
Andrei MANOLESCU (redactor-șef adjunct)
Matei MARTIN ● Matei PLEȘU ● Adina POPESCU
Iaromira POPOVICI ● Ana Maria SANDU
Dan STANCIU (art director) ● Mircea VASILESCU
Sever VOINESCU (redactor-șef)

RUBRICI:
Teodor BACONSCHI ● Ion BARBU ● Aron BIRO ● Paul BREAZU
Cosmin CIOTLOȘ ● Horia CORCHEȘ ● Andrei CORNEA
Codrin Liviu CUȚITARU ● Alin FUMURESCU ● Ionuț IAMANDI
Maria IORDĂNESCU ● Selma IUSUF ● Ovidiu LORENZ
Anca MANOLESCU ● Victor MOROZOV ● Adrian MUREȘAN
Radu NAUM ● Lorin NICULAE ● Andrei PLEȘU
Constantin RUDNIȚCHI ● Mihaela SIMINA
Bogdan-Alexandru STĂNESCU ● Oana STOICA ● Valeriu STOICA
Cătălin ȘTEFĂNESCU ● Bogdan TĂTARU-CAZABAN ● Teodor TIȚĂ
Andreea VLAD ● Rodica ZAFIU

TEHNOREDACTARE: Adrian DAMIAN
EDITOR WEB: Anda DOCEA

PUBLICITATE PENTRU PRINT:
floriana.coman@adevarulholding.ro

PUBLICITATE PENTRU ONLINE:
vanzari@ead.ro
dragos.stan@adevarulholding.ro

MANAGEMENT GRUPUL DE PUBLISHING:
Administrator Special: Constantin SANDU
Director Marketing: Steluța ZAMFIR
Coordonator Producție: Constantin DELTA
Director Distribuție: Dana ZAMFIR
Informații și reclamații ABONAMENTE:
0790.139.007 / 0790.139.009
(numere cu tarif normal, disponibile de luni pînă vineri, între orele 9 și 18)
e-mail: abonamente@adevarulholding.ro

ISSN: 1584-1669
Revistă editată de: Adevărul holding
Publicație auditată de: BRAT AUDIT TIRAJE
Tiraj: 7.500
Tipărit la Tipoart Idea Studio

Biblioteca Județeană
ASTRA Sibiu

Biblioteca Județeană
ASTRA Sibiu

„Sînt vechi, domnule!“ (I.L. Caragiale)

FONDATOR **ANDREI PLEȘU**

DILEMA VECHE

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE ■ Anul **XVIII** ■ nr. **914** ■ 14-20 octombrie 2021 ■ www.dilemaveche.ro ■ 24 pagini ■ 7 lei

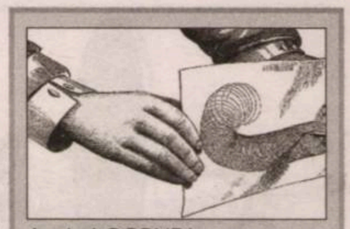

Andrei CORNEA

la răscruce de gînduri

3

ANDREI PLEȘU

„Clasa politică. Dicționar de sinonime“

pagina **3**

STELA GIURGEANU

„Cultura mizantropiei“

pagina **19**

EMIL BELU

„Dileme auctoriale“

paginile **22-23**

La jumătatea vieții

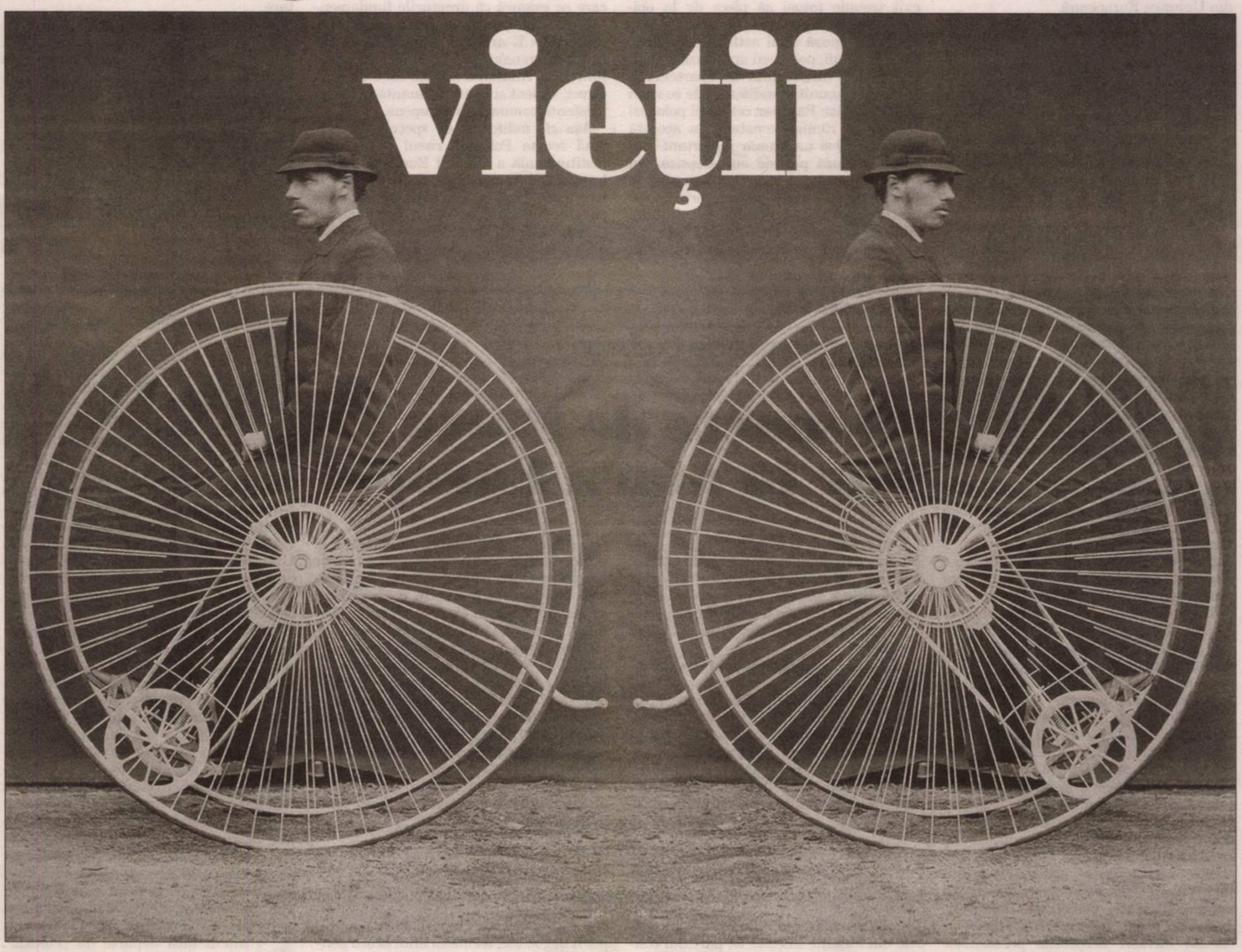

„Vîrsta matură e cea mai frumoasă din toate. Ești destul de bătrîn ca să-ți recunoști greșelile trecute, dar încă destul de tînăr ca să faci unele noi.“

MAURICE CHEVALIER

Redacția DILEMA VECHE: Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, sector 2, 020331 București ● **telefon:** 0372.130.006 ● **e-mail:** dilema@dilemaveche.ro

Biblioteca Județeană
ASTRA Sibiu

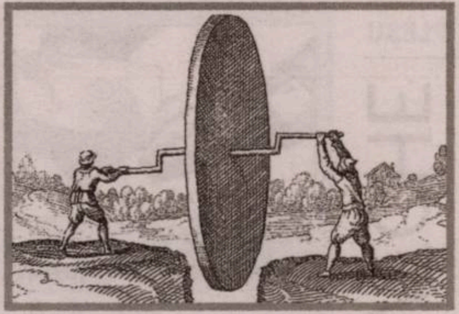

Teodor TIȚĂ

contraintuiția

Țara noastră, Europa lor

Aproape 100.000 de oameni au ieșit pe străzile Varșoviei duminică. În alte peste o sută de localități poloneze au fost demonstrații. Spectacolul polonezilor ieșiți în stradă a devenit un soi de tradiție în ultimii ani și ele marchează de fiecare dată o ieșire în decor a Partidului Lege și Justiție (PiS), de guvernămînt. Fie că e vorba de interzicerea avortului, fie că în discuție sînt, ca de data aceasta, reforme controversate ale Justiției, conservatorii lui Jaroslaw Kaczynski au un dar special de a scoate constant din sărite sectoarele liberale și pro-europene ale societății poloneze.

Tura asta, enervarea Opoziției și a societății civile au plecat de la o decizie a Tribunalului Constituțional care a stabilit că legislația europeană nu mai are prioritate în fața celei naționale. Asta, în fapt, înseamnă că unul dintre principiile de bază ale Uniunii Europene nu mai este valabil pentru Polonia. Tehnic, spune Opoziția poloneză, s-a făcut primul pas către un așa numit Polexit, ieșirea țării din Uniunea Europeană.

Decizia vine după ce premierul Mateusz Morawiecki a cerut Curții să constate că legislația europeană nu poate fi invocată pentru a permite Curții de Justiție a Uniunii Europene să intervină într-o serie de numiri controversate ale unor judecători văzuți ca fiind foarte apropiați de PiS. E pentru prima oară în istoria UE cînd un șef de guvern cere așa ceva și, firesc, hotărîrea Tribunalului a provocat îngrijorare nu numai la Varșovia, ci în mai toate capitalele europene.

Sînt deja ani de zile de cînd soliditatea UE e testată în fel și chip, iar episodul polonez e ultimul dintr-o lungă serie care a început cu Brexit-ul, a continuat cu avansul pe scenele naționale a tot felul de lideri politici și partide cu tendințe autoritariste, suveraniste și uneori de-a dreptul extremiste. Peste toate a venit și pandemia care a scos la lumină energii negative care își găsesc un adversar comod în valorile europene (cazul României).

S-a făcut primul pas către un așa numit Polexit.

Temerea că Polonia a intrat pe un drum fără întoarcere e calul preferat de bătaie al Opoziției de la Varșovia, condusă zilele acestea de Donald Tusk, fostul președinte al Consiliului European. Pînă la un punct, Tusk are dreptate. Apropiați ai lui Jaroslaw Kaczynski, șeful PiS, pot fi auziți uneori vorbind despre „ocupantul bruxellez“ sau despre „dictatura birocrației de la Bruxelles“.

Însă orice evaluare a unui risc de Polexit trebuie totuși să plece de la opinia cetățenilor polonezi. Iar aceasta este covîrșitor opusă unui astfel de scenariu. Ca și românii, polonezii apreciază beneficiile directe care rezultă din apartenența la blocul comunitar, indiferent de ce spun politicienii lor. Ba chiar, cetățenii polonezi reușesc că rămînă constanți în această apreciere deși un număr important dintre ei votează partide eurosceptice. Nu e nimic paradoxal aici. Oamenii aleg în funcție de mai multe criterii, principalul dintre acestea fiind un calcul rezultat din situația personală. Or, în cazul unor guverne cu tendințe autoritariste, cum sînt cel polonez sau cel ungar, e o constatare simplă faptul că ele au livrat beneficii pentru largi categorii de populație. Acesta e un lucru care se spune mai rar, însă nu e mai puțin adevărat.

Pe de altă parte, faptul că polonezii sînt categoric favorabili rămînerii în Uniunea Europeană nu e suficient pentru a declara problema rezolvată. Dacă ne dăm un pas în spate, vedem că modele ca Viktor Orbán sau Jaroslaw Kaczynski tind să se reproducă și în alte părți dacă derapajele rămîn nesancționate. Și, în cuvintele unui purtător de cuvînt al Guvernului francez, ieșirea Poloniei din UE a devenit „un risc *de facto*“. Altfel spus, trebuie, fie și teoretic, ca acest scenariu să fie avut în vedere.

Apoi, în arhitectura instituțională a blocului comunitar, Curtea de Justiție a Uniunii Europene este o instanță esențială care se asigură că drepturile fundamentale ale cetățenilor și companiilor sînt respectate. E arbitrul ultim, fără de care tot angrenajul juridic al UE nu poate funcționa. Anularea acestui rol e un atac direct, violent și lipsit de nuanțe la însăși existența comunității europene.

Așa că, indiferent de speculațiile privind soarta Poloniei, riscul ca ordinea instituțională a Uniunii Europene să fie iremediabil compromisă e incomparabil mai mare. Dacă și alte state ar lua decizii asemănătoare cu cea a Tribunalului Constituțional polonez, Uniunea Europeană, așa cum o știm, va înceta să existe. Nici nu va mai conta dacă o țară sau mai multe aleg să părăsească blocul comunitar.

Conflictul din interiorul societății poloneze opune un regim autoritarist care vrea să își întărească controlul asupra întregului stat unor forțe care preferă „birocrația“ și plictisitoarea predictibilitate a normelor europene. Toate partidele poloneze mari spun că preferă apartenența la Uniunea Europeană, însă PiS pune un bemol al demnității și suveranității pe această preferință. Diferența e că PiS cîștigă alegeri. Ambiția meschină a lui Jaroslaw Kaczynski de a avea toată puterea, de a nu mai vedea judecători independenți, pune Polonia în pericol și pune Uniunea Europeană în pericol. Deocamdată tot ce a reușit dl Kaczynski e performanța de a nu-și vedea țara printre cele ale căror planuri de redresare post-pandemie au fost aprobate de Comisia Europeană (PNRR în cazul României). E vorba de 57 de miliarde de euro. O ofertă pe care cu greu o poate refuza fără să suporte consecințele politice ale ratării unei etape de dezvoltare.

Contabilitatea iese prost pentru logica „Țara noastră, Europa lor“. Conservatorii polonezi nu au cum să cîștige o astfel de luptă decît pierzînd. Întrebarea este dacă pierd doar ei sau întreaga Uniune Europeană.

Teodor Tiță *este gazda podcast-ului* În Centru *pe care îl puteți asculta pe oricare dintre platformele de distribuție (Apple, Spotify, Google etc.): https://open.spotify.com/show/5jSN6amOtenIsHn23aoOLQ*

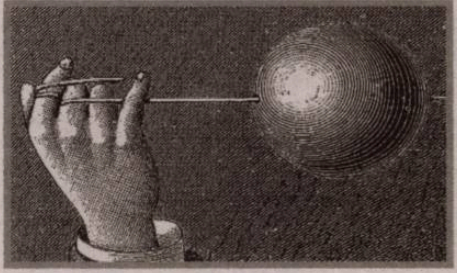

Matei MARTIN

mapamondul de buzunar

Departe de Polexit, dar în afara Europei

Nu e prima dată cînd Guvernul de la Varșovia intră în conflict cu Bruxelles-ul. Criza iscată săptămîna trecută e însă cea mai gravă. O dată, pentru că natura conflictului nu e clară. Și apoi, pentru că soluțiile de compromis sînt greu de găsit. Mai ales pe fondul inflamării discursului politic și al încrederii scăzute între liderii politici. Sîntem încă departe de un eventual „Polexit“ deși, după ultimul episod, Polonia se situează, moral și poate chiar și juridic, în afara Uniunii Europene.

Curtea Constituțională a Poloniei a hotărît, săptămîna trecută, că patru dispoziții ale tratatului Uniunii Europene intră în conflict cu Constituția Poloniei – și că dreptul european n-ar trebui să prevaleze asupra dreptului intern. De pildă, articolul 1, care se referă chiar la actul fondator drept „o nouă etapă în procesul de creare a unei noi uniuni din ce în ce mai strînse între popoare“; articolul 2, referitor la valorile UE: „respectarea demnității umane, libertate, democrație, egalitate, statul de drept, respectarea drepturilor omului inclusiv drepturile persoanelor aparținînd minorităților“ într-o societate în care se respectă „pluralismul, non-discriminarea, toleranța, dreptatea, solidaritatea și egalitatea între femei și bărbați“; articolul 4.3 care stabilește principiul „cooperării sincere“ între statele membre și UE în scopul de a asigura reciproc îndeplinirea sarcinilor care decurg din tratate; și, în fine, articolul 19, referitor la Curtea de Justiție a Uniunii Europene și la misiunea instituției de a „asigura respectarea legii în interpretarea și în aplicarea tratatelor“.

Este pentru prima dată cînd prim-ministrul unui stat membru pune la îndoială tratatele UE în cadrul unui proces la Curtea Constituțională. Mateusz Morawiecki a sesizat Curtea în martie anul acesta cu scopul de a-i împiedica pe magistrații polonezi să se folosească de legislația UE pentru a contesta legitimitatea judecătorilor numiți odată cu reforma sistemului judiciar. Schimbările din Justiție inițiate de partidul conservator PiS au fost criticate în repetate rînduri de Comisia Europeană, care a denunțat subminarea independenței judiciare și creșterea controlului politic asupra instanțelor. De altfel, Comisia a și lansat împotriva Poloniei o acțiune în constatarea neîndeplinirii obligațiilor – proces aflat încă în prima etapă. Prin sesizarea Curții Constituționale, premierul Morawiecki a vrut să contracareze acțiunea Comisiei. Pe de altă parte, Comisia Europeană nu a aprobat încă planul de redresare a Poloniei în urma pandemiei de COVID-19, în valoare de 57 de miliarde de euro. Și nu e exclus ca prim-ministrul să folosească hotărîrea Curții drept pîrghie la negocieri pentru a obține acordul pentru aceste fonduri.

Cum ar trebui tratat acest conflict? Și unde ar trebui căutate soluțiile? Cel mai simplu ar fi să-l înțelegem (doar) ca pe un diferend de natură politică: dacă principiile de bază ale Uniunii Europene nu pot fi negociate, termenii unui acord pentru planul de redresare pot fi discutați, la fel cum și alte aspecte ale relației dintre Varșovia și Bruxelles se pot negocia.

Cum ar trebui tratat acest conflict?
Și unde ar trebui căutate soluțiile?

Doar că aici avem și un conflict de natură juridică. Iar o hotărîre a Curții Constituționale – oricît de politizată ar fi, oricît de absurdă ar părea – e greu de întors.

În orice caz, reacțiile europene nu au întîrziat să apară: miniștrii de Externe ai Franței și ai Germaniei au criticat poziția Guvernului de la Varșovia, subliniind că apartenența la UE se bazează pe „aderarea totală și necondiționată la valori și reguli comune“ și că asta nu presupune „doar un simplu angajament moral, ci și un angajament legal“. Iar Comisia Europeană a avertizat că își va folosi toate prerogativele pentru a sancționa eventuale derapaje ale Poloniei. Declarația Ursulei von der Leyen poate părea ambiguă sau chiar contradictorie – „prioritatea noastră este să ne asigurăm că drepturile cetățenilor polonezi sînt protejate și că cetățenii polonezi se bucură de beneficiile acordate de apartenența la Uniunea Europeană“, spune ea –, însă mesajul pentru Guvern e cît se poate te tăios. Tradus din jargon diplomatic în limbaj comun, ar suna cam așa: „Nu vă jucați cu focul!“. Ursula von der Leyen se referă direct la condiția de cetățean european pe care marea majoritate a polonezilor o prețuiesc. În ciuda poziționării tot mai eurosceptice a guvernului conservator PiS, cetățenii polonezi susțin, în număr mare, apartenența la UE. Drept dovadă, mobilizarea civică extraordinară de la începutul acestei săptămîni, cînd zeci de mii de oameni au manifestat în mai multe orașe ale Poloniei pentru a-și reafirma euro-entuziasmul.

Sîntem încă departe de „Polexit“. Poate un pic de diplomație din partea Bruxelles-ului sau al altor lideri n-ar strica. Adică mai multă negociere și mai puține declarații belicoase.

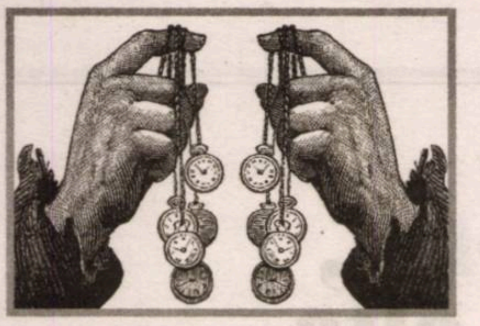

Andrei PLEȘU

nici **așa**, nici **altminteri**

„Așa e că pînă acum nu stăm nici bine, nici rău, adică nici așa, nici altminteri?“ (I.L. Caragiale)

Clasa politică. Dicționar de sinonime

Evident, clasa noastră politică e alcătuită din tot soiul de oameni. Nu e cazul să generalizăm. Unii sînt de un fel, alții de alt fel. (Dacă mă întrebați, la noi predomină cei de un... anumit fel.) Că lucrurile nu merg grozav în țărișoară – și asta nu de azi, de ieri – e de acord toată lumea. Ar fi, desigur, excesiv să spunem că *toți* politicienii sînt de vină. De vină sînt numai aceia care pot fi desemnați printr-unul sau mai multe dintre cvasi-sinonimele următoare, oferite generos (și pe bază de îndelungă experiență) de minunata limbă română: derbedei, haimanale, golani, lichele, lepre, pușlamale, secături, mitocani, lepădături, netrebnici, javre, jigodii, țoape, caraghioși, pezevenghi, cutre, pungași, pramatii, otrepe, escroci, netoți, nătîngi, neghiobi, nătărăi, nerozi, gură-cască, fluieră-vînt, tîrîie-brîu, prostălăi, tonți, tăntălăi, găinari, nemernici, ticăloși, hoțomani, potlogari, canalii, șarlatani, ciorditori, manglitori, borfași, pișicheri, tîmpi, șmecheri etc., etc., etc. Multe dintre cuvintele de mai sus sînt de origine turcă. Dar nu turcii sînt vinovați de larga lor răspîndire pe scena noastră politică. E vorba, mai curînd, de înclinația masochistă a unui electorat „blînd, ospitalier, plin de dor și jale“. „Asta-i situația!“, „N-o fi dracul chiar atît de negru!“, „N-ai ce-i face!“ – iată lozincile tradiționale ale moralei politice de pe la noi.

În (altă?) ordine de idei, e sublim modul în care aleșii noștri ajung să se identifice cu faimoase modele ale literaturii autohtone. Nae Girimea devine șef de partid, dar, fire complexă, împrumută și cîte ceva din vorbăria incultă a lui Farfuridi sau din ipocrizia lui Tipătescu. Coana Joițica ajunge șefă la liberali. Îndărătul șefilor, e plin de slugi fidele, de consanguini ai lui Ghiță Pristanda și ai lui Brînzovenescu. Agamiță Dandanache e la Senat, Jupîn Dumitrache preferă Internele, Ipingescu se face analist politic. Trahanache e „bun organizator“ de campanii electorale, Cațavencu ia la rînd, sincer și devotat, toate partidele, ofițerii de „itindență“ și „tiștii de vardiști“ ajung lideri de încredere și salvează patria de dușmani. Din umbră, controlează lucrurile și stîrnește panică cîte un „nenea Iancu“ (de la Ploiești sau de aiurea). Mai toată lumea își ia doctoratul (după modelul „doftorului de bătături“ din Italia, invocat de „Catindatul“ specialist în „magnetism“ și „tachinărie“). Printre „comentatorii politici“, avem și modelul Crăcănel („cu dinții, cu dinții-am să-l rup!“), dar și pe acela al Efimiței („Cum le știi dumneata, bibicule, mai rar cineva!“). Conu' Leonida e hermeneutul expert al tuturor intrigilor, „maestrul“ suveran al presei române. Nu lipsesc o sumedenie de șarmante și gălăgioase „dame“: Mița Baston, Didina Mazu, Veta, Zița, toate cu „naturelul simțitor“, dar gata de luptă. Asistăm și la „trădări“ catastrofale, și la cîte un primar „încurcat în tratație de amor“, și la crize de furie *à la* Pampon. Meseria de politician e mai primejdioasă – cum a observat de curînd un fost ministru, fost liberal, fost intelectual fin – decît aceea a unui războinic din linia întîi! „Viața, onorul nesigure. Nu mai putem merge cafiné!“ Unde mai pui că mai tot timpul „procoror lipsește oraș“, iar cînd vine persecută numai oameni cinstiți, gata să se sacrifice pentru țară. Unii preferă costumele turcești, de carnaval. Alții aspiră la „haine nemțești“. Europa? „Să-și vadă de treburile ei!“ „Avem și noi faliții noștri!“ „Pe-aici nu se trece!“ Nici nu se prea vine! Mai mult se pleacă! În rest, avem femei-bărbate, bărbați imberbi, beizadele, nași, fini, lume, lume, lume... Spectacolul oferit zi de zi publicului ambetat seamănă grozav cu divertismentele de la „Iunion“ („comediile lui Ionescu“). Uneori, totuși, atmosfera generala aduce mai curînd a *Năpasta*...

Europa? „Să-și vadă de treburile ei!“ „Avem și noi faliții noștri!“

Scris (și publicat) acum vreo cinci ani, textul de mai sus rămîne și azi o mostră – tipic autohtonă – a felului nostru de a supraviețui: făcînd haz de necaz. Numai că, pe termen lung, am putea adăuga acestei rețete tradiționale și un minimal procent de disperare. Altfel vom muri... de rîs!

■ ■ ■

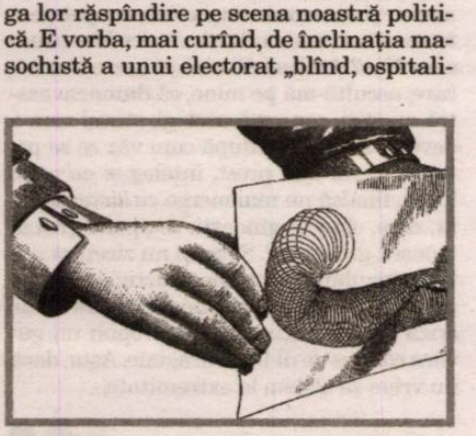

Andrei CORNEA

la **răscruce** de **gînduri**

Confesiune

De aproape treizeci de ani scriu, săptămînal, editoriale. Ele au apărut – după cum cititorii mei o știu – mai cu seamă în revista *22*, iar în ultimii ani și în *Dilema veche*. Fără a fi fost exclusiv astfel, tema majorității lor a fost de politică, mai ales internă. Așadar mi-am alocat de obicei sîmbetele și duminicile acestei ocupații nu odată obositoare și enervante, care urmărește politica românească; în ansamblu, mi-am consumat (ca să nu spun pierdut) o bună parte a vieții scriind articole de presă. Am încercat să-mi fac treaba (pentru care, într-o parte, sînt plătit modest, în altă parte – deloc, dar continui dintr-un fel de angajament civic din alte timpuri) măcar onorabil. Sper că am reușit, uneori. Alteori, desigur, am comunicat relative banalități. E greu să interacționezi cu muzele săptămînal, la ore fixe. Am fost, desigur, partizan. Am luat partea unor partide sau personalități în anumite momente. Am făcut-o prea puțin de dragul lor, cît mai ales deoarece mi s-a părut că ele se aliniază, fie și parțial și momentan, convingerilor în care cred. Sper, așadar, că n-am dezamăgit prea mult și că am enervat uneori doar pe cine cred că merita să fie enervat. Oricum, fie și numai datorită cantității, întinderii acestei activități pe timp de trei decenii, dar și independenței mele de gîndire (am scris de fiecare dată strict ceea ce gîndeam în momentul respectiv), sper că mi se poate acorda beneficiul măcar al experienței și al bunei credințe.

De ce spun toate astea? Fiindcă vreau să-l asigur pe cititor că ceea ce urmează nu-i nici o fentă retorică și că, de asemenea, are garanția măcar a unei lungi experiențe, dacă nu și a unei înțelegeri aprofundate a treburilor de la noi. Așadar, spun cu toată sinceritatea și răspunderea că *acum nu mai înțeleg nimic*. Vreau să spun că nu reușesc să găsesc *nici un sens* pentru actuala criză politică, în pofida experienței despre care vorbeam, dacă nu și a bunei intuiții.

Sigur, au mai fost crize de-a lungul acestor mulți ani. Unele mai grave, altele mai superficiale. Au fost destui actori politici importanți, care, în anumite momente, au acționat împotriva a ceea ce se cheamă interesul național, ba chiar și împotriva opiniei publice majoritare, fie că au avut sau nu dreptate. Adesea au comis erori mari de judecată – ceea ce le-a și adus, de obicei, căderea sau discreditul. Totuși, mi se pare că a existat de fiecare dată cîte un motiv explicabil pentru care au acționat, fie și în felul eronat în care au făcut-o. Dragnea, de exemplu, voia să scape de închisoare și pentru asta era pregătit să dărîme o bună parte din eșafodajul juridic al țării și să ne certe cu partenerii din Europa. Urît, periculos, dar explicabil. Băsescu, în partea a doua a ultimului mandat, voia să-i asigure Elenei Udrea un loc politic important și, pe de altă parte, vedea cum creația sa, DNA, se apropia de propria familie. Și-a distrus astfel, în bună parte, ceea ce realizase înainte. Rău, dar, din nou, explicabil în termeni omenești. Adrian Năstase dorea, din ambiție și apetit uriaș pentru putere, o „democrație controlată“ – ceva în genul lui Viktor Orbán din Ungaria. Avea sens ceea ce încerca din punctul lui de vedere și al clicii lui, chiar dacă era inacceptabil pentru o altă parte a opiniei publice. Chiar Iliescu, în cazul mineriadelor din 1990, acționa cu o anumită logică: voia să stabilizeze puterea abia obținută, distrugînd Opoziția, într-o situație internațională încă fluidă, cu o Uniune Sovietică încă existentă.

Ei bine, acum, pentru întîia oară, nu mai văd nici un sens, nici o o logică în criza actuală. Și, dacă în cazul premierului putem invoca probleme serioase de caracter și de comportament, în cazul președintelui motivația reală mi se pare cu totul obscură. De ce s-a străduit și se străduiește în continuare să alunge de la guvernare USR-PLUS? Vrea o alianță a PNL cu PSD? Dar își neagă astfel tot mandatul și își distruge sistematic președinția. Nu vrea totuși un nou USL (așa cum pretinde)? Atunci de ce critică la orice ieșire în mod unilateral USR-PLUS, în loc să încerce să-i tempereze? Și de ce se agață morțiș de dl Cîțu? De ce atîta părtinire, orbire chiar? Dacă premierul a devenit dispensabil pentru menținerea coaliției, de ce nu renunță la el, cum a renunțat pe vremuri Emil Constantinescu la Victor Ciorbea și la Radu Vasile și, mai tîrziu, Băsescu la Emil Boc? De ce l-a încurajat din toate puterile să devină lider al PNL pe un om a cărui impopularitate a atins cote apropiate de cele ale lui Dragnea și Dăncilă? Cum ar putea dl Cîțu guverna mai departe, avînd aproape toată țara împotrivă, chiar dacă USR-PLUS s-ar „îmblînzi“ prin miracol? Apoi, nu-și dă seama președintele de lovitura teribilă pe care a dat-o PNL-ului? S-a mai văzut vreodată ca un om cu un viitor politic problematic să fie ales (la presiunea președintelui Republicii) lider al unui partid important, cînd se știa că peste cîteva zile urma să cadă guvernul său? Și de ce acum, după ce Guvernul Cîțu a căzut prin moțiune, președintele trage de timp? De ce anunță în prealabil că cel puțin prima rundă a discuțiilor cu partidele politice va fi un eșec? Avem cazul clar al unei profeții care se va autorealiza. Dorește președintele într-adevăr eșecul negocierilor? Vrea președintele alegeri anticipate? Dar chiar și PSD (care zice că le dorește) știe că, în imediat, ele nu se pot practic realiza, mai ales în lunile acestea nefericite, ale „valului patru“. Iar dacă ar avea loc totuși, PSD și AUR vor obține o mare victorie, iar PNL, în primul rînd, va fi spulberat. Tot ce spun acum e evident și mulți o afirmă într-un fel sau altul. Doar președintele, premierul și principalii lideri ai PNL par a ignora evidența și acționează nu numai împotriva „binelui public“, dar și împotriva propriilor interese, pe cît le putem intui pe acestea. Cum e posibil să ducă direct în șanț și guvernarea, și partidul, și țara, dar și pe ei înșiși, cu reputația lor cu tot, în plus abandonînd fără scrupule tot ce au făcut în ultimii ani?

Cum e posibil să ducă direct în șanț și guvernarea, și partidul, și țara ?

Pe scurt, pentru prima dată, în aproape treizeci de ani de scris despre politică, mărturisesc: nu știu ce să vă spun. Sînt într-o ceață totală, orb și năuc.

■ ■ ■

Sever VOINESCU

axa dus-întors

Ale noastre crize, puse una peste alta

– cu o propunere de prim-ministru –

Poate pentru că eu însumi sînt cam mizantrop și sceptic, îi prețuiesc mult pe optimiști. Îi admir chiar! Mi se pare că sînt oameni cu o putere sufletească remarcabilă. Dar mă și enervează cînd repetă la nesfîrșit aceleași prostii. De pildă, cînd spun că orice criză e o șansă ca să fii mai bun, cînd citează din J.F. Kennedy inepția cu pictograma chinezească („semnul chinezesc pentru criză este o combinație între semnele care spun pericol și oportunitate“ – întrebați un sinolog și veți afla că nu e adevărat!) sau cînd se joacă solar cu etimologii (ba că vine de la *krisis* – gîndire și decizie, ba că vine de la *crisis* – punct de răscruce, adică rezolvarea stă oricum în puterea ta). Nu poți să fii optimist fără să spui prostii de-astea? Nu știu ce fel de crize trăiesc oamenii aceștia. Cum de nu văd crizele care te omoară sau te schilodesc pentru totdeauna, care te lasă în genunchi pentru tot restul vieții sau care te scot dintr-o liniaritate optimă și te aruncă într-un picaj ce se redresează cu un preț pe care nu-l mai poți răscumpăra niciodată? Cum de nu văd crizele care se combină imediat cu alte crize și te duc într-o situație imposibilă, din care ieși doar dacă lași o mînă și-un picior? Cum de nu văd România de azi? Ce oportunitate e de văzut în situația ei de acum?

Mai întîi, avem o criză politică din care nu se poate ieși într-o situație mai bună decît era înainte de ea. Cu acest președinte lamentabil la cîrmă, țara e devenit instabilă politic fără perspectivă. De la prima vedere, se pare că nu se mai poate alcătui o majoritate parlamentară. Adaug că majoritățile parlamentare care nu se văd imediat, care nu sînt firești de la prima vedere sînt de la bun început șubrede. Dacă ea, totuși, se poate alcătui, va rezulta un guvern încă și mai instabil decît cel anterior. E clar că mai fragil decît un guvern minoritar PNL-UDMR este, azi, un guvern PNL-USR-UDMR. În primul caz e o chestiune de timp să fie demis de Parlament. În al doilea caz e o chestiune de timp încă și mai scurt să se certe din nou peneliștii cu useriștii și guvernul să cadă iarăși. Soluția constituțională este, desigur, cea a alegerilor anticipate. Dar soluția constituțională nu garantează deloc și cea mai stabilă soluție politică. Căci la cea mai bună soluție politică pentru țară doar nebunii mai pot spera.

Pe de altă parte, avem o criză majoră de sănătate publică. Nu elaborez aici, dar virusul SARS-CoV-2 pare a-și fi găsit noi resurse, iar noi, oamenii, nu. Consecința acestui nou val, cu ridicarea cotelor de spaimă și creșterea intensității sportului nostru național care este găsirea vinovaților pentru orice, este creșterea tensiunii sociale între vaccinați și nevaccinați. Această tensiune se va perpetua și va crește în complexitate în condițiile în care Guvernul e vădit incompetent să gestioneze o asemenea delicată problemă în condițiile date. Netratată sau tratată cum nu trebuie, această tensiune socială se cuplează cu celelalte motive de clivaj social (ideologice, politice, culturale, de statut economic etc.) și capătă potențial exploziv. Ca să difuzezi o asemenea stare socială trebuie să ai exact calitățile pe care nu le are nici unul dintre conducătorii noștri, iar ca să o agravezi trebuie să ai exact trăsăturile pe care ei toți le au din belșug. Ce-i bun și stimulant în această criză?

Se adaugă, iată, și o criză economică. Indicatorii cu care se laudă Guvernul or fi ei *„wow“*, dar creșterile de prețuri care abia încep plus inflația care se simte tot mai mult vor pune o presiune foarte serioasă pe oameni. Incapacitatea tuturor guvernelor noastre de a duce momentele bune macroeconomic direct și palpabil în beneficiul fiecărui cetățean este o problemă endemică. Cheltuim tot mai mult pentru infrastructură, cheltuim tot mai mult pentru digitalizări și servicii de sănătate, cheltuim tot mai mult pentru educație, dar efectul acestor creșteri de cheltuieli nu se vede nici în drumuri, nici în servicii publice, nici în spitale și nici în școli.

Nu în ultimul rînd, începe să se simtă tot mai mult o criză la nivelul Uniunii Europene. Recenta decizie a Curții Constituționale poloneze șubrezește serios această Uniune, oricum șubrezită de Brexit și de tendința liderilor ei de a ideologiza cu program întregul ei spațiu social. Noi, toți europenii, traversăm o perioadă deprimantă sub aspectul liderilor politici pe care îi producem, iar societatea noastră este tot mai permisivă la propagandă și tot mai opacă la informație pentru că numărul „recenților“, tari în voință și moft, dar slabi în cultură și educație, crește. Așa că nu pot discerne lumina oportunității nici în ghemul încîlcit al acestei crize în creștere.

Știe toată lumea, fie și numai din documentarele de pe Discovery, că prăbușirea unui avion este determinată întotdeauna de cuplarea nefericită a două sau mai multe defecțiuni. Piloții sînt antrenați să facă față unei singure defecțiuni sau, poate, unui rizic generat de două defecțiuni simultane, dar sînt depășiți dacă jocul nefericit al coincidențelor asociază mai multe defecțiuni sau chiar două la care nimeni nu se gîndise că se pot asocia. În acest caz, tragedia e gata. E greu să spui că acest gen de criză este o oportunitate pentru cei care o pățesc să devină mai buni. Puteți zice că, totuși, trag un folos din ea martorii, adică cei care văd tragedia fără să fie afectați de ea. Așa este. Teoretic. Cu condiția ca martorii să fie capabili să învețe ceva, dar și în privința asta am unele mari îndoieli, căci oamenii îmi par din ce în ce mai puțin dispuși să învețe ceva în general și să învețe ceva din ceea ce li se întîmplă cu atît mai puțin. Nu știu cum se face, dar numărul celor care știu dinainte tot sau care nu sînt deloc dispuși să asculte, să studieze, să afle, să se îndoiască, să chestioneze crește pe măsură ce trec anii. Așa se face că, pe măsură ce trec ani din viața-mi și trăiesc tot mai multe crize, îmi pare că crizele se tot repetă, aceleași. De pildă, în valul al patrulea al pandemiei avem exact aceeași problemă ca în primul: după două săptămîni, nu mai există capacități ATI. Cu Iohannis ajungem în exact același gen de blocaj în care ajunsesem cu Băsescu. Uniunea Europeană ajunge exact în aceeași criză în care o împinsese eșecul referendumurilor constituționale din 2005. În fine, economia se zguduie în același fel în care se zguduise în 2009-2010, chiar dacă cu alte simptome, căci nici *delta* nu seamănă cu *alfa*, deși dau aceeași boală.

Și dacă ce văd eu e adevărat, adică trăim mereu și mereu aceeași criză, nu pot pentru ca să zic mai multe decît zice Nae. Cum care Nae? Amicul. El zice că „este o criză, care, ascultă-mă pe mine, că dumneavoastră nu știți, care, mă-nțelegi, statul cum a devenit acuma, eu după cum văz ce se petrece, că nu sînt prost, înțeleg și eu atîta lucru, fiindcă nu mai merge cu sistema asta, care, cînd te gîndești, te-apucă groaza monșer, groaza!...“. Și ca să nu ziceți că critic, critic, dar nu sînt constructiv, am o propunere. Pentru o asemenea criză, un fel de criză a eternității noastre, propun un guvern condus de dl I.L. Caragiale. Asta, dacă nu vrem să cădem la extremitate...

Mihaela SIMINA

accent pe istorie

Zeul medicinei

Oamenii au căutat explicații supranaturale la ceea ce li se întîmplă de cînd lumea și pămîntul. Și au mers departe. Foarte departe, dacă ne uităm prin lentila prezentului. Ajungem astfel în Grecia antică, într-un *asclepeion* (sau *asclepion)*, adică într-un templu al vindecării.

Înainte ca bazele medicinei moderne să fie puse la punct de savanți cunoscuți, grecii din Antichitate au împrumutat cîteva idei de prin Egipt pentru a se vindeca atunci cînd nu le era bine. Starea fizică proastă, boala cu alte cuvinte, era pusă pe seama pedepselor venite de la zei. Astfel, odată identificată *cauza,* trebuia căutat tratamentul. Pacientul mergea într-un templu al vindecării, denumit *asclepion* după numele zeului medicinei Asclepios, unde petrecea o noapte sau mai multe. Se ruga ca în timpul somnului să fie vizitat de zeul Asclepios, care să îi transmită în vis ce leac este potrivit pentru afecțiunea sa. După vizita nocturnă a zeului medicinei, pacientul nostru din Grecia antică mergea la preot pentru a-i povesti despre *conduita medicală* indicată de Asclepios în vis, iar preotul îi făcea astfel rețeta cu tratamentul de urmat. Rugăciuni, exerciții fizice, băi de tot felul și plante în toate formele – cam acestea erau componentele tratamentului. Unii se vindecau, alții nu.

Cert este că, în timp, a apărut nevoia unor explicații mai puțin spirituale și mai practice în privința afecțiunilor fizice. Și astfel au intrat în scenă domnul Hippocrates și alții asemenea lui. Iar la capitolul *și alții asemenea lui* se încadrează, de exemplu, Herophilos, mai puțin cunoscut, dar considerat primul mare anatomist din istorie. Studiile atente ale acestuia asupra corpului uman l-au determinat, printre altele, să ajungă la concluzia că arterele nu-s totuna cu venele și că centrul inteligenței se află în creier, nu în inimă. În plus, l-au ajutat și să ticluiască o metodă de măsurare a pulsului.

De atunci și pînă astăzi, progresele înregistrate de medicină sînt colosale și, după toate statisticile și istoriile, bine (esențial chiar) de urmat în orice tratament. Complementar – și numai complementar –, se pot adăuga *rețete* de la zeul Asclepios. Că și spiritu-i foarte important în istorie.

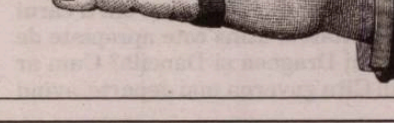

BARBURISME

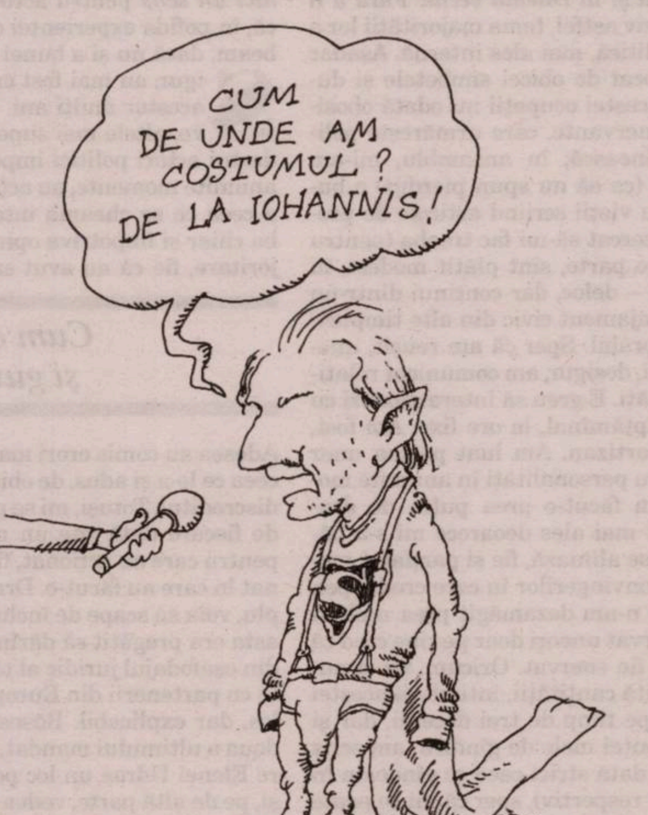
CUM DE UNDE AM COSTUMUL? DE LA IOHANNIS!

Desen de Ion BARBU

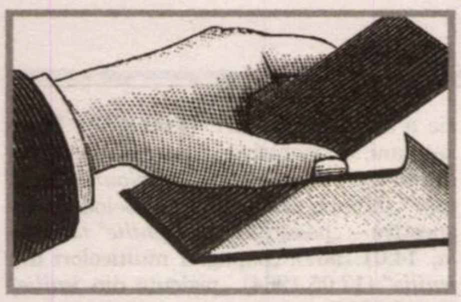

Valeriu STOICA

la **drept** vorbind

De la dictatura personală la dictatura majorității, cu unele ocolișuri

Cînd, la începuturile ei, Republica Romană era în pericol, se apela la un bărbat destoinic, priceput în arta războiului, care era numit *dictator* spre a înfrunta dușmanii și a restabili siguranța comunității. Este cunoscută povestea lui Cincinnatus, despre care tradiția spune că a fost de două ori învestit în funcția de dictator, iar de fiecare dată, după ce și-a făcut datoria și i-a învins pe dușmani, a demisionat din funcție și s-a reîntors la mica sa fermă, la coarnele plugului. Un oraș din America nu numai că i-a păstrat amintirea în denumirea sa – Cincinnati, Ohio, care găzduiește un important turneu de tenis încă din 1899 –, dar i-a ridicat și un monument impozant în semn de prețuire pentru virtuțile sale civice. Cum s-a ajuns ca, de la o funcție militară temporară, în slujba poporului, exercitată numai în vreme de primejdie, termenul *dictator* și derivatul său, *dictatură,* să-și schimbe sensul în mod radical și să exprime violența și opresiunea împotriva propriului popor, iar nu împotriva dușmanilor, este o istorie lungă, care a început cu Sulla Felix și Iulius Cezar. Nu este scurtă nici calea parcursă de la sensul unipersonal al acestor termeni la sensuri colective. Unul dintre acestea a fost acreditat de Lenin în formula *dictatura proletariatului.* În spatele acestei formule se ascundea însă tot o dictatură personală, chiar dacă uneori a avut o stranie înfățișare bicefală, cum s-a întîmplat în perioada în care Nicolae și Elena Ceaușescu au exercitat împreună puterea totalitară. Oricum, *dictatura proletariatului* a fost una prin care o minoritate a oprimat întreaga comunitate, inclusiv clasa muncitoare căreia, potrivit propagandei, ar fi trebuit să îi slujească interesele. Grupuri minoritare au exercitat puterea, de multe ori în istorie, în mod dictatorial, ceea ce a făcut posibilă acreditarea sintagmei *dictatura minorității*. De cele mai multe ori a fost vorba de o minoritate învestită cu atribute politice sau militare, indiferent dacă prin structura ei era socială sau etnică.

În literatura politică postbelică, mai ales în domeniul drepturilor omului, a fost acreditată o nouă sintagmă – *dictatura majorității*. Puterea de seducție intelectuală a acestei sintagme a fost așa de mare încît a devenit uzuală în discursul public. Rostul ei este prevenitor: într-o comunitate în care puterea este deținută de o majoritate politică, pe temeiul alegerilor libere, aceasta are datoria să respecte minoritatea politică, astfel spus, opoziția din Parlament. Principiul alternanței la putere permite transformarea minorității politice de astăzi în majoritatea politică de mîine. Ca urmare, majoritatea politică nu trebuie să exercite puterea în mod dictatorial. Respectul față de opoziție și cultura politică democratică nu îngăduie dictatura majorității. Prin extensie, a fost prohibită dominația exercitată de o majoritate etnică sau națională asupra minorităților etnice sau naționale. Au fost create mecanisme instituționale subtile și complexe pentru a împiedica *dictatura majorității* – fie ea politică, etnică sau națională – asupra minorităților, indiferent de natura lor. În plus, nici o majoritate nu are legitimitatea de a încălca drepturile omului, înțelese în primul rînd ca drepturi individuale.

Așa-numitele drepturi colective sînt însă problematice din punctul de vedere al teoriei politice și al celei juridice, ceea ce nu a împiedicat propagarea și proliferarea lor. Protecția juridică a minorităților este posibilă, în primul rînd, prin respectarea drepturilor omului din categoria drepturilor individuale (drepturi politice și sociale). Drepturile colective ale minorităților, altele decît minoritatea politică, au generat de multe ori tensiuni și chiar conflicte, din cauza caracterului lor echivoc și a conținutului juridic vag, insuficient determinat. Nu de puține ori, sub faldurile drapelului drepturilor colective s-au ascuns ambițiile de dominație ale minorităților. Sub pretextul opoziției față de *dictatura majorității* au fost inițiate reguli de comportament, restricții culturale și chiar norme juridice pe care o anumită minoritate, indiferent de natura ei, a încercat și uneori chiar a reușit să le impună majorității. Pe cît de îndreptățită este protecția culturală, politică și juridică a minorităților, indiferent de natura lor, pe atît este de legitimă și respectarea identității majorității, indiferent de natura ei, precum și protecția culturală, politică și juridică a acesteia. Fără respect reciproc între majoritate și minorități, se pierde chiar sensul generos al democrației constituționale, al statului de drept și al drepturilor omului.

De protecția minorităților împotriva *dictaturii majorității* este legată și sintagma de *discriminare pozitivă*. În timp ce discriminarea, în sensul ei propriu, are un efect negativ, adică este vătămătoare pentru anumite persoane sau pentru anumite minorități, indiferent de natura lor, *discriminarea pozitivă* este reparatorie. Politicile prezente de *discriminare pozitivă* instituie seturi de măsuri care au ca scop înlăturarea consecințelor vătămătoare ale politicilor trecute de *discriminare negativă*. Politicile de *discriminare pozitivă* sînt însă puse sub semnul întrebării ori de cîte ori sînt deturnate de la sensul lor generos și devin ele însele instrumente de *discriminare negativă*. Ce se întîmplă astăzi, mai ales în Statele Unite, sub tăvălugul ideologiei corectitudinii politice, cu influențe puternice în Uniunea Europeană, este foarte îngrijorător tocmai prin această surprinzătoare operație de transformare a *discriminării pozitive* în *discriminare negativă*.

O distinsă doamnă, stabilită de trei decenii pe Coasta de Vest a Statelor Unite, mi-a povestit deunăzi că, în timp ce strîngea frunzele căzute din copacii pe care îi are în ogradă, a observat cu stupefacție că o trecătoare, care își plimba cîinele pe stradă, după ce a strîns, cu admirabilă grijă, într-o pungă, substanțele defecate de nobilul animal, a aruncat punga, deloc admirabil, peste grămada de frunze din curte. Contrariată, pe bună dreptate, distinsa doamnă i-a cerut trecătoarei să-și ridice punga „prețioasă“; după ce aceasta s-a conformat, s-a întors și a vociferat că este discriminată; distinsa doamnă, olteancă vajnică, deloc intimidată și cu simțul umorului, i-a răspuns că este imigrantă și că, în loc să fie discriminată pozitiv, cum s-ar cuveni, este discriminată negativ prin gestul nepoliticos și disprețuitor al posesoarei cîinelui; auzind cuvîntul *imigrantă,* guraliva s-a retras „corect politic“. Întîmplarea spune, prin ea însăși, unde s-a ajuns cu povestea discriminării.

■ ■ ■

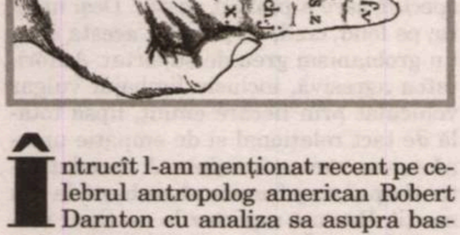

Codrin Liviu CUȚITARU

prezentul discontinuu

Poliția manuscriselor

Întrucît l-am menționat recent pe celebrul antropolog american Robert Darnton cu analiza sa asupra basmelor europene, vă propun să ne delectăm azi cu un alt excelent studiu semnat de el, intitulat *Un inspector de poliție își sortează dosarele*. Darnton se ocupă aici de dosarele secrete ale elitei literare franceze de dinaintea Revoluției, alcătuite de un inspector de poliție parizian pe parcursul a cinci ani, între 1748 și 1753. Numele său este Joseph d'Hémery, iar specializarea lui polițienească o constituie… cărțile. Mai precis, autorii lor. D'Hémery nu îi disprețuiește pe literați. Dimpotrivă, pe unii îi admiră pentru inteligența și talentul de care dau dovadă. Le citește volumele și articolele și face chiar comentarii critice asupra lor, neașteptat de exacte (intuiește valoarea estetică a cîtorva lucrări care, peste secole, vor deveni într-adevăr reprezentative pentru cultura franceză). Pe de altă parte, însă – profesionist redutabil –, inspectorul rămîne consecvent cu scopul misiunii sale, neuitînd să sublinieze pericolul social reprezentat de către fiecare scriitor, indiferent de calitățile sale artistice.

De exemplu, Voltaire are foarte mult *esprit,* dar, în alt plan, apare drept un „cetățean viciat“. D'Hémery crede că moralistul era „aprig în idei, ca un vultur, dar un rău cetățean“, ultima ipoteză ilustrîndu-se și prin ciomăgeala încasată de Voltaire de la servitorii cavalerului de Rohan și citată de inspector cu acribie. Tot așa, Fontanelle și Montesquieu nu sînt compatibili cu ordinea de drept, deși primul este văzut ca „unul dintre cele mai strălucitoare genii ale secolului nostru“, iar al doilea poate fi considerat „un bărbat extrem de inteligent, care a scris mai multe lucrări fermecătoare, precum *Lettres persanes*, *Le Temple de Gnide* și *L'Esprit des lois*“. Și abatele Paul-François Velly era „un bărbat extrem de inteligent“, dar, în același timp, „vînător de fuste“, ca „aproape toți călugării cînd părăsesc mănăstirea“. Jean-Pierre Bernard îi apare lui d'Hémery în postura unui poet „inteligent“, dar, totodată, și în cea a unui „bătrîn petrecăreț, care nu disprețuiește plăcerea și care petrece cîte o seară în compania unei fete, oricînd se ivește ocazia“. În mod evident, atentul inspector nu poate fi înșelat.

Cu înclinație lombrosiană, el alcătuiește totodată veritabile fișe clinice scriitorilor supravegheați, menite să puncteze eventualul determinism psiho-somatic criminal. Un capitol important în această analiză îl constituie înfățișarea *(le signalement)* autorilor în cauză. Voltaire era „înalt, uscățiv“, arătînd ca un „satir“, și Bienville „dezagreabil ca o broască“, fiind „muritor de foame“. Caylus era „gras, greoi, cu înfățișare de țăran“, iar Jourdan „scund, murdar și dezgustător“. Fizionomiile, în special, reprezintă detaliul de bază în sugerarea caracterului. Ele pot fi „aspre“ (Le Ratz), „oneste“ (Foncemagne), „detestabile“ (Coq), „perfide“ (Vieuxmaison), „hidoase“ (Biliena) sau „cea mai tristă fizionomie de pe pămînt“ (Boissy). Aspectul fizic se leagă (științific), în viziunea detectivului, de întîmplările și faptele semnificative din viața scriitorilor. Acestea intră la rubrica *histoire,* cea mai dezvoltată, de altfel, din dosarele lui d'Hémery. Aici el menționează amorurile, legăturile în societatea înaltă, atitudinile mai mult sau mai puțin publice, excentricitățile, eșecurile și victoriile avute de scriitori pe parcursul vieții lor.

Intimitatea autorilor este radiografiată insistent. Sîntem informați, cu sarcasm, că Louis de Boissy rămîne un „domn“, întrucît „s-a căsătorit cu spălătoreasa lui“. Ironiile nu îi ocolesc nici pe Rousseau, a cărui soție era tot o spălătoreasă, și nici pe Diderot, însurat cu fiica unei servitoare. Pentru d'Hémery, poveștile altora aveau mai curînd o dimensiune melodramatică, precum cea a lui Michel Portelance. Acesta era un tînăr plin de talent, (auto)distrus, din cauza dedicării lui poeziei. D'Hémery ne amintește, plin de compasiune, că respectivul „este fiul unui servitor și are un unchi preot care l-a obligat să studieze cu intenția de a scoate ceva din el“. Montesquieu pare „chinuit îngrozitor de o vedere slabă“, dar, cu toate acestea, rămîne „suspect“. În fapt, aici e cheia rapoartelor acestui inspector: chiar dacă „istoriile“ personale ale scriitorilor supravegheați nu au vreun lucru spectaculos în sine, ei rămîn „suspecți“ pentru simpla apartenență la tagma literară. De pildă, cineva (P.-C. Nivelle de La Chaussée) „nu a făcut practic nimic suspect“ și totuși nu e simpatizat, fiind considerat „periculos și capabil de a face rău altora pe ascuns“. Alții sînt, pur și simplu, „un supus destul de rău“ (Olivier, Febre, Néel), „supus rău“ (Palmeus), „supus foarte rău“ (Voltaire), „suspect“ (Cahusac) sau „extrem de suspect“ (Lurquet).

Prin text, iată, individul intra într-o lume enigmatică, plină de capcane și pericole, devenind o amenințare socială. Optica nu s-a schimbat, desigur, nici astăzi.

■ ■ ■

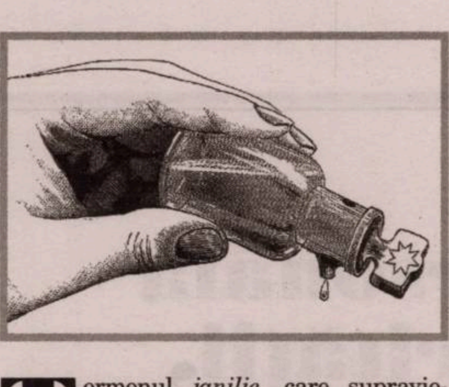

Rodica ZAFIU

cuvinte **nepotrivite**

Bibelouri de janilie

Termenul *janilie*, care supraviețuiește azi în rare anunțuri sau liste de produse, are, ca și alte denumiri de materiale și obiecte ale vieții cotidiene, unele neclarități în istoria sa nu tocmai recentă. Se știe sigur că provine din termenul francez *chenille* („omidă“), mai exact dintr-o extindere metaforică a acestuia, pentru a denumi un tip de fir textil complex: cu fire scurte prinse perpendicular pe un ax principal răsucit, chiar semănînd cu o omidă păroasă. În DEX, explicația e simplă: „fir gros de catifea, cu care se împodobesc hainele sau din care se confecționează unele obiecte“. Mult mai explicit era Scriban, în *Dicționaru* lui din 1939: „fir de bumbac pe care-s fixate perpendicular niște firicele de matasă ca catifeaua și care servește la brodat ș.a.“ (se observă că autorul, partizan al scrierii fonetice, nu se ferea de cacofonii).

Termenul, denumind atît tipul de fir, cît și țesăturile fabricate din acesta, a fost împrumutat în mai multe limbi, în primul rînd în engleză. În franceză termenul e considerat învechit, dar în engleză pare să fi avut o soartă mai fericită: circulă în forma grafică *chenille* și este cuprins în dicționarele generale. Wikipedia îi consacră o pagină destul de detaliată, cu multe informații istorice: tipul de fir ar fi fost inventat în secolul al XVIII-lea în Franța, apoi introdus pe la 1830 în Scoția, fiind folosit pentru șaluri groase; s-ar fi răspândit apoi, la începutul secolului al XX-lea, în America, mai ales pentru cuverturi.

Dicționarele noastre înregistrează cuvîntul *janilie* cu o primă atestare destul de tîrzie, din prima jumătate a secolului al XX-lea (la prozatorul I.A. Bassarabescu). Colecțiile de ziare și reviste disponibile acum în bibliotecile digitalizate ne permit să plasăm apariția în română a cuvîntului (adesea în varianta *jenilie)* mai devreme. În *Albina* publicată la Viena, din 30.04.1869, este descrisă o pernă brodată „cu mărgele și *janilie* pe postament“, iar în *România liberă* (din 7.07.1878) e menționat „un săculeț brodat cu *jenilie*“; în 1888, „Marele Magasin la Louvru din Paris“, cu adresa în Calea Victoriei 11, „lângă Poliție“, anunța că vinde ieftin „couverture de *Janilie*“ *(Lupta*, 28.05.1888). Termenul apare pe la 1900 în revistele de modă: „aplicații de tafta mărginite de *jenilie*“ *(Moda nouă*, 24.04.1904) și reapare prin anii ’30, în contexte similare, de pildă într-un interviu pe teme vestimentare din *Ilustrațiunea română:* „Observ că mi-ai vorbit în diferite rânduri de *jenilie*, articol despre care n-am mai auzit vorbindu-se decât prin copilăria mea. – Această lână de mătase era într-adevăr folosită acum câteva decenii în moda elegantelor, mai mult pentru broderii. Astăzi am văzut o întreagă jachetă tricotată în *jenilie*“ (9.01.1935).

În presa de după război, *janilia* repare în alte contexte: abandonează incriminata eleganță burgheză, refugiindu-se în modeste obiecte decorative. În cazul jucăriilor, al obiectelor artizanale, al mărțișoarelor, forma *janilie* a fost de fapt extinsă pentru a denumi un produs similar, dar cu fir metalic (numit astăzi, tot mai des, *sîrmă plușată)*. Aflăm, mai întîi, din ziarul *Scînteia*, că artizanii români, aflați în schimb de experiență, au învățat lucruri interesante de la tovarășii lor chinezi: „și-au însușit confecționarea bibelourilor și florilor din *jenilie* – articole de artă decorativă chineză, necunoscute pînă în prezent la noi în țară. Cooperativa Borangicul din Capitală va trece curînd la fabricarea în serie a acestor bibelouri“ (4.09.1958). Peste zece ani, Cooperativa „Arta aplicată“ producea „zeci de modele de *bibelouri din jenilie*“ *(Munca*, 20.12.1968). Bibelourile respective – „păsărelele din *jenilie*“ *(Scînteia,* 14.01.1967), „papagali multicolori din *jenilie*“ (17.05.1964), „pisicuțe din *jenilie*“ (24.02.1972) erau însă tot mai adesea evocate cu dezaprobare, ca exemplu de pseudoartă, care ar fi sugrumat arta populară autentică, tradițională.

Termenul *janilie* a fost înregistrat și de dicționarul academic al limbii române, ai cărui autori observau că etimologia sa îndepărtată este certă, dar canalul de pătrundere rămîne incert, cuvîntul nefiind împrumutat direct din franceză, ci „probabil prin mijlocirea altei limbi“. Cuvîntul francez *chenille* s-a adaptat ca *șenilă* (pentru o altă accepție inițial metaforică, specializată ca termen tehnic), formele *jenilie* și *janilie* nefiind un rezultat fonetic la fel de previzibil. Cuvîntul românesc a circulat cu mai multe variante – inclusiv *jenilă* și *janil* –, fiind uneori interpretat ca nume propriu, scris cu majusculă, în forma *Janilia* („cuverturi *Janilia* cu model“, în lista de prețuri publicată în *Scînteia,* 5.02.1952). Primele atestări din presa ardelenească, circulația în portul popular din zona Sibiului, existența formelor *zsanilia* și *zsenilia* în maghiară par să indice ruta comercială a pătrunderii sale în română, dinspre Vest, cu intermediari care au determinat forma actuală a cuvîntului.

■ ■ ■

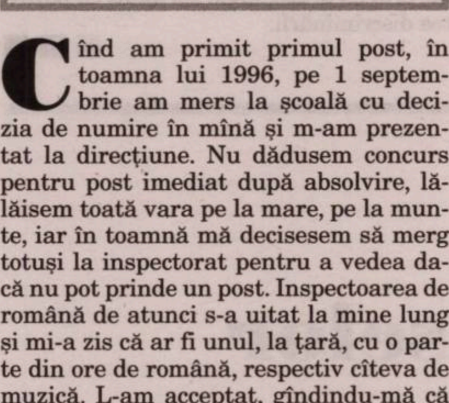

Horia CORCHEȘ

prof, viața mea

Cum provocăm schimbările pe care ni le dorim?

Cînd am primit primul post, în toamna lui 1996, pe 1 septembrie am mers la școală cu decizia de numire în mînă și m-am prezentat la direcțiune. Nu dădusem concurs pentru post imediat după absolvire, lăläisem toată vara pe la mare, pe la munte, iar în toamnă mă decisesem să merg totuși la inspectorat pentru a vedea dacă nu pot prinde un post. Inspectoarea de română de atunci s-a uitat la mine lung și mi-a zis că ar fi unul, la țară, cu o parte din ore de română, respectiv cîteva de muzică. L-am acceptat, gîndindu-mă că am și școala de muzică făcută și mă voi descurca.

Eram încă un copil, la cei 22 de ani, școala era într-un sat la vreo 15 km de Cluj-Napoca, și mă dusese tata cu mașina, încă nefiind familiarizat cu soluțiile de navetă. Nu-mi aduc aminte exact primele contexte de interacțiune cu directoarea, doar atmosfera generală a școlii, aerul oarecum tihnit și cald al unui loc în care am știut din primele momente că mă voi simți bine. Mi-o aduc aminte pe directoare însă din multe alte contexte ulterioare, de pe parcursul acelui an petrecut în această școală dintr-o comunitate mixtă, româno-maghiară. Sînt sigur că a contribuit decisiv la decizia mea de a rămîne în învățămînt apoi, de a da concurs în anul următor și de a mă fixa pe post în Cluj-Napoca. Aș zice că a fost unul dintre cei mai frumoși ani, dacă nu cel mai frumos pe care l-am trăit la catedră. Directoarea aceasta era un om extraordinar de plăcut, cu o capacitate empatică deosebită. Nu-i lipseau fermitatea și seriozitatea, dar în prezența ei nu te simțeai niciodată un subordonat, nu te simțeai amenințat, tras la răspundere, pus la colț. Era mereu cu zîmbetul pe buze și construia în jurul ei o rețea energetică pozitivă, care te motiva, te încuraja, te inspira. E directoare și acum, într-o școală ceva mai mare, și ne întîlnim uneori în contexte profesionale. Îi mulțumesc, pe această cale, pentru anul pe care l-am trăit în școala condusă de ea.

Dînd concurs apoi, am ajuns titular într-un liceu industrial din oraș. Era spre periferie, ulterior s-a și desființat. Postul pe care-l obținusem fusese, culmea, tocmai al noului inspector de limba și literatura română, care-și mutase catedra într-o școală mai de centru. Am dat în școala respectivă peste un alt model de director. Inginer de profesie, un om nu rău, dar cumva lipsit de personalitate, cu ezitări în procesul decizional și în raporturile pe care le avea cu oamenii, aspecte pe care încerca să le mascheze prin atitudini și decizii uneori precipitate, aleatorii. Nu m-am simțit niciodată stresat de el, dar nu l-am perceput decît ca pe o formă, lipsită de conținut, ca pe un om care nu lasă urme pe unde trece. Vasile, pe numele lui mic, a și provocat o scenă de care n-am să uit vreodată la analiza lecțiilor pe care le-am ținut pentru examenul de definitivare în învățămînt. Fusesem inspectat de noul inspector, pe al cărui fost post mă și aflam, care fusese și director al școlii, avîndu-l pe Vasile adjunct. Scena e epică și am folosit-o narativ în romanul *Partaj,* dar merită să o relatez pe scurt și acum. Una dintre lecții fusese pe „Zburătorul“ lui Heliade Rădulescu și, cînd analiza lecției făcută de inspector a ajuns la versul „Și cobe, cîteodată tot cade cîte-o stea“, Vasile a intervenit și a rostit scurt: „Cobe este un oraș în Japonia!“. Inspectorul a rămas mut cîteva secunde, apoi i-a replicat la fel de scurt, pe un ton nu tăios, ci mai degrabă părintesc: „Taci, Vasile!“.

Mutîndu-mă apoi în anul următor, căci începuseră să se reducă posturile, am ajuns într-un alt liceu tehnologic, mai de centru, mai cotat. Am întîlnit aici un alt model de director, dar oarecum apropiat de prima mea directoare. Era o profesoară de engleză și despre ea am mai scris. Conducea o școală-mamut, un fel de campus enorm, cu zeci și zeci de clase și specializări, cu internat, cantină, ateliere etc. Am petrecut în școala respectivă vreo opt-nouă ani, cu o întrerupere de un an, în care am fost detașat altundeva, voi aminti mai jos. Revenind, această directoare mi-a părut un model extraordinar de puternic în calitate de manager. Avînd pe cap întregul angrenaj al acelei uzine, ea, profesoară formată în spirit umanist și cu un corp profesoral preponderent tehnic și realist, avea uimitoarea capacitate de a construi și de a menține o cultură organizațională pozitivă. Era capabilă să vorbească pe limba fiecăruia, de la muncitorul de întreținere la maistrul de atelier, de la femeia de serviciu la secretară, de la profesorul de instalații la cel de română. Știind să dea mustrările cu vorbe în care se amesteca umorul cu fermitatea, știind să ajute, să ierte, să motiveze, avînd o forță incredibilă, o vitalitate neobosită, făcea efectiv să vibreze aerul în jurul ei. Am respectat-o așa cum toți profesorii o respectau, am învățat de la ea, am ajuns apoi să lucrez alături de ea prin diverse comisii și să mă bucur cînd ne mai întîlnim ocazional pe ici-colo, mai ales pe Facebook. Cîtă vreme am fost în școala ei, mi-a fost întotdeauna alături dacă am avut nevoie de vreun sfat și, de multe ori, a avut curajul să mă susțină încă din primii ani dîndu-mi clasele cele mai bune (din această școală cu specific tehnologic am ajuns să și am primul meu elev cu o mențiune la olimpiada de limba și literatura română, fapt fără precedent în acea școală), apoi făcîndu-mă șef de catedră.

S-a făcut că-ntr-un an, pe cînd eram în școala respectivă, să fiu solicitat să mă detașez într-unul dintre liceele de top ale orașului. Decedase subit, chiar înainte de începerea școlii, o admirabilă profesoară de română și, rămînînd descoperit postul, mi s-a propus mie să-l iau la detașare. În momentul detașării, directoare era o profesoară de istorie, dar la nici cîteva săptămîni a fost numit director un fost inspector, care a preluat postul. Deși nu era, pe fond, cred, un om rău, acesta avea un grobianism greu de suportat. Autoritatea agresivă, inclusiv limbajul vulgar vehiculat prin fiecare enunț, lipsa totală de tact relațional și de empatie umană mi-au rămas în minte. A decedat între timp și nu e frumos să vorbești de rău morții. Dar mă raportez la un tipar managerial, nu la un om, de fapt. A fost cel mai nefericit contact pe care l-am avut vreodată cu un director. Fără să știe să motiveze și să scoată ce e mai bun dintr-un profesor al său, conducea cu instrumentele generării fricii, a obedienței.

Mîine este proba scrisă a concursului pentru posturile de directori. În bibliografia pentru concurs se află și cartea *Învățarea vizibilă* a lui John Hattie, care spune cam așa: „Modul cum gîndim aduce schimbările pe care ni le dorim“, referindu-se la cultura organizațională. Sigur, afirmația este aplicabilă, în general, și altor dimensiuni ale vieții, dar eu le doresc colegilor mei care vor promova acest concurs să se subsumeze acestei afirmații într-o manieră cît mai apropiată de a directoarelor mele din primul meu an de învățămînt și din liceul tehnologic în care am fost apoi opt-nouă ani.

***Horia Corcheș** este scriitor și profesor de limba și literatura română.*

■ ■ ■

Codruț CONSTANTINESCU

A fost odată Astra Română

Dacă acum ceva timp prezentam pe scurt destinul Societății Steaua Română și tristul sfîrșit al marii rafinării din Cîmpina, considerăm justificat să ne prezentăm și cealaltă mare societate petrolieră, care a contribuit esențial la dezvoltarea județului Prahova. Societatea Astra Română (străbunicii noștri știau să folosească substantive inspirate din limba neaoșă) a fost înființată în anul 1910 prin fuziunea Societății Astra cu Societatea Regatul Român (care își avea operațiunile în zona Cîmpina), avînd în majoritate capital anglo-olandez prin Royal Dutch Shell, dar și investiții ale unor personaje influente în epocă, precum avocatul Mironescu sau Grigore Cantacuzino, „Nababul“ (cel mai bogat om din țară, la un moment dat, de care se leagă mai multe palate din Prahova, unele terminate, altele nu). Astra avea să devină cea mai importantă societate de extracție și prelucrare a produselor petrolifere din Regat. Fiecare dintre cele două societăți venea cu un aport însemnat, format din exploatații petrolifere (mai ales la Moreni), vagoane-cisternă, conducte care legau schelele de rafinăria de la Ploiești, avînd un capital uriaș pentru acea perioadă (29.400.000 de lei). Inițial, sediul central se afla la București, la Ploiești era conducerea administrativă și tehnică a rafinăriei, iar la Moreni, conducerea tehnică pentru șantiere și personalul de inspecție. Terenurile petrolifere se aflau în regiunea Moreni-Filipești-Băicoi-Cîmpina, dar și la Buștenari, unde funcționa schela Runcu, compusă din cinci sonde. Mai apoi, direcția tehnică a fost mutată la Cîmpina, pentru a se afla mai aproape de exploatațiile din zonă. Marea rafinărie Astra Română a fost construită în 1904 (după cea de la Cîmpina care aparținea Societății Steaua Română) la Ploiești, avînd o capacitate de rafinare de aproape două milioane de tone pe an. În anul 1910, Astra Română avea două rezervoare mari la Constanța, pentru a facilita stocarea, în vederea exportului pe mare.

În anul 1930, Astra Română prelucra 1,03 milioane de tone de țiței (18% din total), fiind principala societate care își exporta producția, avînd o cotă de 27,87% din totalul produselor petroliere românești exportate. În același an, producția de țiței pe județe era dominată zdrobitor de Prahova (4.243.321 de tone), la mare distanță de cea din Dîmbovița (1.377.686). Sediul Direcției Tehnice a Societății Astra se afla în Cîmpina, pe Bulevardul Elisabeta, clădire care mai există și astăzi, sediul unui fost celebru institut de cercetare în domeniu. La Poiana-Cîmpina, societatea a moștenit prin fuziune vechile ateliere de reparat utilaj petrolier ale Societății Regatul Român, construite prin anii 1905-1908. În Poiana-Cîmpina, Astra avea să construiască lîngă uzină și două clădiri impunătoare, ce adăposteau cantina și căminul Societății, pentru că soarta muncitorilor în capitalismul românesc interbelic nu era deloc atît de neagră precum a portretizat-o propaganda comunistă după 1945. Tot la Poiana-Cîmpina, Societatea construise instalații demne de o stațiune balneară, căci o sondă extrăgea apă sărată, care, printr-o conductă, era trimisă într-un parc, unde se aflau bazine, O altă conductă o evacua.

Oricît de mult au încercat comuniștii să radicalizeze muncitorimea din industria petroliferă prahoveană în perioada interbelică, cea mai numeroasă din Vechiul Regat (lăsînd la o parte Bucureștiul), fenomenul a fost marginal și cunoscut intim de Siguranța Statului. De ce? Pentru că muncitorii angajați ai marilor societăți (precum Astra Română sau Steaua Română) erau tratați bine, chiar foarte bine, ținînd cont de standardele din epocă, de către atît de detestatele (după 1945) *patronate exploatatoare*. Pentru a veni în sprijinul personalului angajat, Societatea Astra Română a decis în anul 1932 să înființeze o cantină în interiorul marii rafinării pe care o deținea la Ploiești. De realizarea ei s-ar fi ocupat chiar directorul rafinăriei, un anume inginer Bugs. Cantina a fost inaugurată pe data de 15 august 1932, oferind mese calde unui număr de 450-500 de muncitori. Costul unei mese, compusă din două feluri de mîncare, era de numai 10 lei. Rafinăria mai deținea și șase barăci, cu o capacitate de 300 de paturi, unde erau cazați muncitorii care lucrau în schimbul de noapte, după terminarea programului, evident. Documentele dovedesc că Societatea Astra Română era foarte implicată și în plan social și cultural în cadrul comunității prahovene. În 1932, la cantina Societății Astra din Cîmpina, Asociația Cercetașii României, prin Cohorta Cercetășească „C.I. Istrati“ din Cîmpina, organiza „un mic program cercetășesc“. Cu fondurile strînse, cercetașii cîmpineni doreau să participe la întrunirea cercetașilor la nivel național de la Sibiu, din 5-30 iunie 1932. Foarte mulți dintre membrii conducerii, dar și lucrători sau funcționari participau la viața culturală a orașului Cîmpina. Printre membrii fondatori ai societății corale bărbătești „Valea Prahovei“ din Cîmpina, înființată în anul 1936, întîlnim șapte persoane care lucrau la Astra Româna. Un alt aspect interesant și mai puțin cunoscut este implicarea Astrei Române în promovarea sportului prahovean în perioada interbelică. Conducerea Astrei Romane a fost de acord cu înființarea unei asociații sportive cu filiale în Ploiești, Cîmpina, Moreni, Ceptura sau chiar Constanța. Societatea contribuia cu cîte 80 de lei săptămînal pentru fiecare membru implicat. Astra dispunea de o adevărată bază sportivă la Cîmpina, printre cele mai moderne din țară și chiar din Europa. În jurul unui ștrand foarte modern, care avea trambuline, bazin cu apă mai puțin adîncă pentru copii, înconjurat de rigole cu apă caldă, pentru ca cei care intrau în ștrand să se curețe pe picioare, se aflau două terenuri de tenis și o popicărie. Sala popicăriei era lambrisată, pista avea parchet din lemn de stejar, iar bilele erau din lemn de măslin, foarte grele. După fiecare lovitură, bilele erau așezate de un băiat într-un jgheab înclinat, care le aducea înapoi jucătorilor. Pe perete se afla o tablă neagră, unde se ținea cu creta scorul. În cadrul bazei existau și un cazinou și un restaurant. Acest ștrand era destinat funcționarilor și inginerilor, pentru muncitori construindu-se un alt ștrand.

Astra Română prelucra 1,03 milioane de tone de țiței fiind principala societate care își exporta producția.

Înanul1944s-auacumulatnemulțumiri în rîndul muncitorilor angajați la Societatea Astra față de condițiile din ce în ce mai grele de viață. Armata Roșie se apropia vertiginos de frontierele României, ajungînd ca, în martie, frontul să se stabilizeze, cu greu, pe linia Chișinău (sud) – Iași (nord) – Tîrgu Frumos Însă dacă frontul era la o distanță apreciabilă, bombardamentele aviației anglo-americane asupra Prahovei erau teribile și afectau direct societățile care își desfășurau activitatea în vitala industrie extractivă. La 22 ianuarie 1944, mareșalul Antonescu, însoțit de generalul Jienescu, subsecretar de stat al Aviației, și de alți ofițeri vizitau dispozitivul de apărare antiaeriană din Prahova. Treceau prin Brazi, ajungeau la Băicoi, unde a fost vizitat un tren care era dotat cu echipamente pentru înregistrarea zgomotelor avioanelor, iar la prînz se ajungea la Moreni, unde au fost trecute în revistă atelierele și instalațiile Societății Astra Română. Tipic pentru Antonescu, se asista la servirea masei de către muncitori. La ora 12,30, Antonescu și-a continuat drumul, ajungînd la Predeal (tot în Prahova interbelică), unde el avea o vilă de vacanță. La 3 aprilie 1944, un grup de muncitori de la atelierele din Poiana-Cîmpina s-a adunat în fața Direcției Tehnice din Cîmpina, protestînd că nu li se acordaseră gratificațiile de sărbătorile pascale. După ce li s-a explicat că nu se emisese vreo dispoziție în acel sens, muncitorii au plecat spre casele lor. Instigatorul protestului era un anume Avrigeanu Vasile din Brebu, pe care Jandarmeria îl bănuia că avea simpatii comuniste. La 10 iulie, muncitorii de la schela Moreni erau nemulțumiți pentru că auziseră zvonul că Centrala Societății de la București întocmea o listă cu muncitori care urmau să fie concediați. Rafinăriile din Ploiești, fiind intens bombardate, fluxul de rafinare fusese grav afectat, iar Societatea nu mai avea ce face cu țițeiul extras de sonde. Ei erau nemulțumiți și pentru că Societatea le procura diverse alimente, stofe și încălțăminte, dar le reținea din salarii întreaga sumă. S-ar fi dorit să se poată plăti în rate mai mici. La 2 august 1944, un grup de o sută de muncitori din fabrica unde se reparau echipamentele de foraj a dat buzna în birourile administrației, solicitînd să li se mărească salariile deoarece „cu salariile ce primesc astăzi nu mai pot face față nevoilor existente. Manifestarea a fost destul de ostilă față de conducătorii atelierelor, iar starea de spirit este foarte încordată și nemulțumirile cresc din zi în zi“. În primăvara și vara anului 1944, rafinăria Societății a fost grav afectată de bombardamentele americane. Producția scăzuse masiv, ajungînd la 19,4% față de cea din anul 1936. După 23 august 1944, Astra Română a fost nevoită să concedieze 73 de funcționari și muncitori de origine germană și maghiară (epurările aveau acum sens invers). La 11 iunie 1948, Societatea a fost naționalizată și inclusă în centrala petrolieră Muntenia.

Rafinăria Astra Română a rezistat cu stoicism în perioada comunistă. Reletiv recent, și ea și-a dat duhul. Probabil că povestea bătrînei societăți nu ar fi avut acest deznodămînt dacă nu ar fi fost preluată în 1997 de controversatul om de afaceri (pentru a fi diplomați) Ioan Niculae (spre deosebire de Petrotel Lukoil care continuă tradiția Rafinăriei Româno-Americane, înființată în 1904, dar în care Lukoil a investit peste o sută de milioane de euro în retehnologizare). Lui Niculae nu i-a trebuit mult timp pentru a o pune pe butuci, astfel încît, în anul 2004, Rafinăria intra în conservare, iar în iunie 2014 Tribunalul Prahova a dispus deschiderea procedurii de insolvență. În ianuarie 2005 erau disponibilizați 600 de angajați (conform presei locale). Totuși, Astra Română încă are un site funcțional, care ne informează că instalațiile productive au intrat în conservare, activitatea societății limitîndu-se la prestări de servicii. Acum un deceniu, Niculae și-a mutat și echipa de fotbal de la Ploiești la Giurgiu și, după multe sezoane remarcabile în Liga 1 și chiar în Cupele Europene (de pomină rămîne eliminarea lui West Ham United, totuși o performanță cu care nu multe cluburi din România se pot mîndri), a sucombat recent în catacombele ligii secunde.

În Cîmpina au mai rămas cîteva urme ale acestei atît de dinamice și prospere Societăți, care sînt complet necunoscute noilor generații. Nici măcar nu sînt marcate corespunzător și, în principiu, nu-i pasă nimănui. Pînă prin 2000, cîmpinenii s-au putut bucura de ambele ștranduri construite de Astra Română, atît de cel destinat inginerilor și funcționarilor, mai dichisit, cît și de cel popular. Întregul patrimoniu al Astrei a fost naționalizat după 1948. În copilărie, în fiecare vară eram abonat la ștrandul din partea veche a orașului, ștrandul inginerilor. Noi nu știam atunci cînd ne bălăceam care era originea lui, plecam de dimineață de acasă, în zilele toride de vară, doar cu un prosop, un sandvici cu parizer și muștar și o moneda de cinci lei, cît costa intrarea. De cinci-șase ani, ambele stau închise. Cel al muncitorilor zace în paragină chiar dacă este în domeniul public, căci autoritățile locale nu au fost în stare nici măcar să întrețină ceea ce Astra Română a construit acum șapte decenii. Tipic românesc, s-a preferat construirea altui ștrand acoperit, inaugurat cu mare pompă de Elena Udrea. Iar cel al inginerilor a intrat în proprietatea unui cămin de bătrîni care a blocat accesul la el. Au mai supraviețuit trei clădiri pe Bulevardul Culturii (fost Elisabeta). Casa de oaspeți a fost naționalizată, iar acum, complet desfigurată, adăpostește niște familii defavorizate, care au sluțit-o suplimentar. Biblioteca Municipală „C. Istrati“ este găzduită de o minunată vilă (stil *chalet*), locuită în perioada interbelică de directorul Prickel. Frumoasa casa unde erau găzduiți directorii din Cîmpina a reușit să supraviețuiască stoic și a fost preluată de cîțiva ani de autoritățile locale, care au reabilitat-o cu destul gust, transformînd-o într-o așa-zisă Casă a Căsătoriilor. La etaj au fost expuse schițele lui Nicolae Grigorescu care au fost cumpărate de vechea Primărie interbelică de la fiul marelui pictor pentru o sumă destul de bunicică (200.000 de lei). Prin anii 1950, ele au fost trimise de comuniști la Muzeul National de Artă al RSR. Recent, în urma unui lung și complicat proces, ele au revenit în proprietatea Municipalității cîmpinene. Dar care nu administrează Casa memorială Nicolae Grigorescu, unde ar fi trebuit expuse schițele în mod normal. Aceasta este administrată de Consiliul Județean, fiind o secție a Muzeului Județean de Artă Prahova. Dar este ceva normal în România? Atît Steaua Română, cît și Astra Română, societăți remarcabile ale Regatului Român, care au contribuit atît de mult la dezvoltarea județului Prahova, au devenit istorie, subiecte de cercetare academică. Existența lor nu este marcată nici măcar în vreun muzeu prahovean.

Codruț Constantinescu *este istoric și consilier pentru afaceri europene la Prefectura Prahova. Cea mai recentă carte publicată este* Liber în Europa *(Editura Vremea, 2021).*

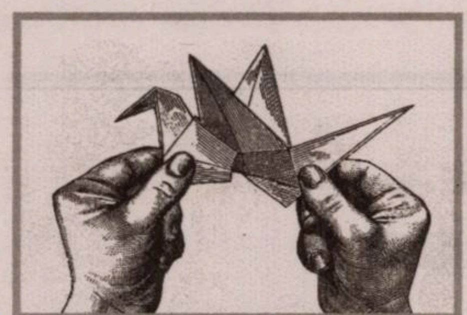

Andrei MANOLESCU

libertatea de impresie

O bucurie prostească

Am mai scris despre britanicii pe care nu mai știm cum să-i privim după Brexit. Am făcut mereu parte dintre cei, probabil nu puțini, care au admirat spiritul, civilizația și toate realizările acestui (fost) imperiu. De multe ori mi s-a atras atenția că, lăsînd la o parte unele ciudățenii sau lucruri pe care le fac pe dos față de europeni, britanicii au și defecte, în măsura în care poți vorbi despre așa ceva cînd vine vorba despre o întreagă națiune. Mi s-a tot spus că printre ei sînt foarte mulți xenofobi, că pot fi aroganți sau chiar bădărani, că-i disprețuiesc nu doar pe români, ci și pe alți locuitori ai vechiului „continent“, că pot avea două măsuri, că bețivii lor sînt mai răi decît ai noștri și așa mai departe. Am preferat să nu iau în seamă astfel de observații și să cred că marile calități ale britanicilor nu merită să fie umbrite de niște defecte care există peste tot. Îmi plac sporturile și jocurile inventate sau promovate de ei, mi-a plăcut curajul lor din al Doilea Război Mondial, mi-a plăcut tot ce ține de sistemul lor politic, Parlamentul și mai ales monarhia, m-a uimit lecția pe care le-au administrat-o argentinienilor în Malvine și atitudinea lor față de imperiul sovietic.

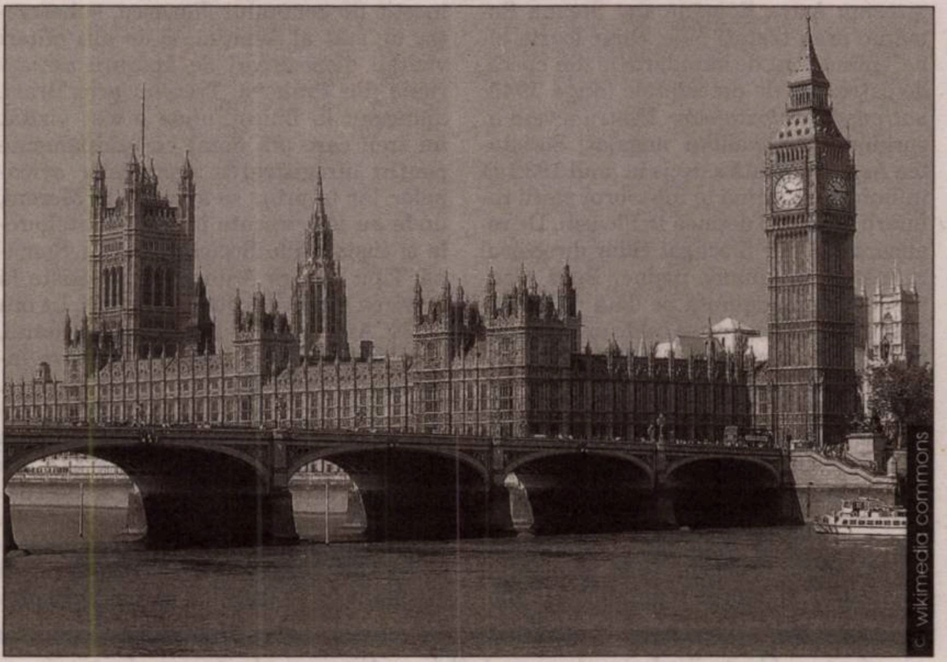

© wikimedia commons

I-am privit cu multă satisfacție pe britanici cum se buluceau către acea poartă ca niște români.

După Brexit însă, nu știu prea bine de ce, am început să mă gîndesc și la acele defecte pe care înainte nu voisem să le iau în considerare. Mi-am adus aminte cît de greu am reușit să vizitez Anglia în anii ’90, cînd mi-a fost necesară o invitație de la un cetățean britanic care, în prealabil, a fost obligat să depună niște documente financiare la primăria din Londra. M-am gîndit și prin ce birocrație a trebuit să trec, eu însumi, la ambasada din București, pînă am primit viza. Și nu eram decît un simplu turist, aveam de gînd să stau doar două săptămîni. Acolo, am fost mirat să văd cît de pestriță era lumea, cîți reprezentanți ai tuturor raselor și ai unor nenumărate nații nebritanice umpleau străzile, barurile și magazinele. M-am întrebat atunci dacă era posibil ca toți să fi trecut prin aceleași furci caudine pînă au obținut viza.

În fine, vreo zece ani mai tîrziu, la o altă vizită, mai lungă, cînd să închiriez o mașină am fost trecut deoparte și mi s-a spus, pe un ton mai coborît, că nu mi se poate oferi automobilul decît dacă arăt biletul de avion cu data plecării înapoi în România. Eram singurul de acolo pus în această situație și bineînțeles că nici prin cap nu-mi trecuse să iau cu mine în buzunar acel bilet de avion. Ideea neexprimată din spatele unei asemenea cerințe era, evident, că, român fiind, aș fi putut să nu mai returnez mașina. Am protestat cu voce tare, lucru care a părut să-i pună în încurcătură pe oficianți, și în cele din urmă au acceptat un compromis, adică să-mi rețină la ei pașaportul pe toată durata închirierii, ceea ce nu știu cît de legal era.

Tot pe atunci, la scurt timp după atentatele din iulie 2005, săvîrșite de patru cetățeni britanici, trei proveniți din familii de origine pakistaneză și unul născut în Jamaica, o tînără recepționeră de la o piscină, percepîndu-mi probabil accentul străin, mi-a atras atenția, preventiv și sever, că dacă nu-mi încui bagajele în dulapul din vestiar, exact așa cum scrie în regulament, ea cheamă poliția să mă aresteze. I-am răspuns zîmbind că vreau doar să înot și că nu doresc deloc să fiu arestat. Sigur, prin mintea mea treceau și alte cuvinte. Altădată, întrebîndu-l pe băiețelul unor arabi îmbrăcați tradițional, care se juca într-un parc din Londra cu fiul meu, de unde e, am fost mirat să-l aud spunînd mîndru: *„From England!“*. M-a întrebat la rîndul lui de unde sîntem și, la auzul numelui „România“, a fost complet derutat. Probabil că îl auzea prima oară.

Pe scurt, vreau să spun că nu de puține ori m-am simțit cam prost sau chiar discriminat (că tot e la modă să te declari discriminat) în relațiile cu autoritățile și cetățenii britanici. Dar de cele mai multe ori am încercat să înțeleg situațiile și, cum spuneam, am pus în față lucrurile bune și sentimentele pozitive pe care le-am avut față de englezi. Am acceptat cumva că, din rațiuni istorice, un pașaport britanic e mereu mai valoros decît unul românesc. Poate însă că, în timp, subconștientul mi-a fost întrucîtva afectat de aceste repetate întîmplări.

Altfel nu s-ar explica următorul fenomen. De curînd, întorcîndu-mă din Creta, la aeroportul din Chania, am mers către poarta de îmbarcare repartizată avionului de București, aflată ca mai întotdeauna, așa cum știm, printre ultimele, în fundul aeroportului. Spre deosebire de majoritatea celorlalți pasageri, care aparțineau unor țări din Spațiul Schengen, noi am trecut și prin porțile de control al pașapoartelor. Ei bine, cu cine credeți că eram supuși acolo controlului suplimentar? Cu cei care zburau la Londra. Pașapoarte britanice erau verificate la rînd cu ale noastre. Posesorii lor se înghesuiau cu noi în același colț marginaș al terminalului. Poarta noastră era penultima din aeroport, iar a lor chiar ultima. Asta, evident, din pricina Brexit-ului. Iar fenomenul de care vorbeam a fost că, văzînd una ca asta, nu m-am putut stăpîni să mă bucur. I-am privit cu multă satisfacție pe britanici cum se buluceau către acea poartă ca niște români, ca să zic așa. Uneori roata se mai învîrte. Pînă la un punct însă, fiindcă pe noi ne-au dus la avion cu un autobuz, în vreme ce avionul lor, Ryanair, a tras la poartă, să-i ia direct, chiar dacă nu existau burdufuri. Un avantaj tot mai păstrau.

■ ■ ■

ready made

Mișcarea dela ministerul de războiu

„Copiștii cl. I Niculescu Petre, de la direcția personalului, și Ionescu Grigore, de la serviciul controlului, se înaintează pe ziua de 1 Iunie 1909, în funcția de copiști caligrafi.“

Adevărul, Anul al XXI-lea,
No. 7090, Joi, 11 Iunie 1909

Radu NAUM

un sport la Răsărit

Cum e cu înfrîngerile glorioase vs. *victoriile chinuite?*

E ca la orice copil care învață să meargă, sau ca la orice vîrstnic care nu mai știe să meragă. E ca la oricine care nu (mai) are structură și se bălăngăne între un perete și altul neînțelegînd ce pătește și de ce, avînd de la o clipă la alta impresia fie că toată lumea îi aparține, fie că tot universul i se prăbușește. Absența echilibrului, sub orice formă, are ca rezultat incapacitatea de a ști ce se va întîmpla cînd pui următorul picior la pămînt: vei păși triumfător sau vei cădea ca un avion fără motor? Despre echipa națională. Noi am uitat să jucăm fotbal acum mai mult timp, cînd, după o victorie zdrobitoare (ce-i drept, amicală) asupra Germaniei, doi dintre oamenii de bază ai echipei se duceau să întrețină, în tandem, pe timpul nopții, o vedetă din fascinanta lume a TV-ului asistat. Au fost vremuri în care ne calificam fluierînd la Mondiale sau la Europene, dar nu vedeam că stăm pe credit în casa altuia, în fotbalul construit de alții în care nimeni, zeci de ani, nu a mai pus o cărămidă. De aceea Hagi a cerut o statuie. Unde nu se clădește serios se înalță ode și statui. Hagi, măcar, și-a suflecat mînecile de lucrător al vieții și s-a apucat să tricoteze, așa cum știe, niște generații. Dar nu e de ajuns. Generației lui i s-a dat o educație, un sens al respectului, al drumului. Fotbaliștii de azi reînvață cu greu să fie oameni, cei care vor, mulți n-au chef decît să tragă foloase din acest joc pe care nu-l iubesc, nu mai au loc de alt fel de iubire decît cea pentru sine. Fotbalistul român e ca o mașină căreia îi lipsesc piese, schimbătorul nu intră decît într-a treia și a patra, direcția joacă, roțile sînt descentrate. Tot ce mai poți face e să te ții zdravăn de volan, să-ți faci cruci și să înveți noua mantră: forța grupului! În traducere: individual sîntem atît de săraci fotbalistic încît numai împreună putem avea o șansă. Ceea ce nu e idiot, e logic. Un grup a fost creat, cu greu, cu scrîșnete, cu gemete, cu ironii și bășcălii. Acum, România e singura echipă din grupă care n-a fost zvîntată în aceste calificări mondiale de Germania, a luat bătaie greu, 0-1 și 1-2. E drept că a fost ca într-un film de serie B din anii ’80, cînd unii primeau 200 de pumni și picioare în gură, dar cumva tot mai aveau puterea să se ridice și să zîmbească știrb. Apoi am bătut greu Armenia și întrezăream un pic de cer senin pînă cînd Rădoi a anunțat pe nepusă masă că pleacă de la națională. E clasică treaba. Cînd totul începe să meargă un pic mai bine e timpul să ne autofaultăm. Simplu, la obiect, la gleznă. Mereu mi-am dorit să fiu, nu știu, neamț, englez, rus, francez, inuit și să mă uit la români cu ochiul meu de străin. Cred că ar fi distracția vieții.

© wikimedia commons

■ ■ ■

dosar DILEMA VECHE
Coordonator: Marius CHIVU

La jumătatea vieții

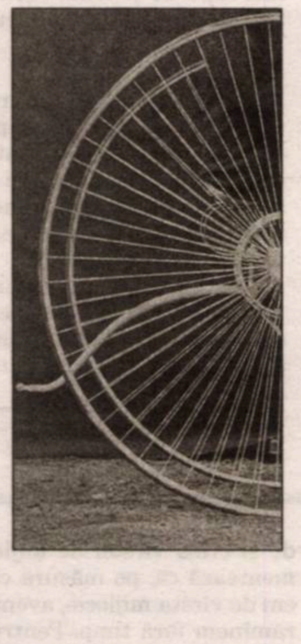

Texte și opinii de:

- Dan BYRON (muzician)
„Ascultătorul de cursă lungă“
- Anca DUMITRESCU & Elena MARCU (editoare)
„Învățături“
- Cristian IFTODE (filozof)
„Care criză și care mijloc?“
- Bogdan-Alexandru STĂNESCU (scriitor)
„De la hedonism la producție“
- Livia ȘTEFAN (poetă)
„Jumate fum“
- Alexandru OFRIM (antropolog)
„Între două vîrste“
- Ciprian VĂLCAN (eseist)
„La jumătate de drum“

argument

Criză, bornă, apogeu

DILEMA VECHE
La jumătatea
vieții

Există nenumărate mituri legate de așa-zisa vîrstă de mijloc, cînd, la 40 de ani, speri că mai ai încă pe atîta de trăit și cînd te trezești, vrînd-nevrînd, evaluîndu-ți viața și, inevitabil, comparînd-o cu a celorlalți din generația ta. Cel mai adesea se întîmplă ca ceilalți să aibă o casă mai mare, o mașină mai scumpă, o carieră mai strălucitoare cu un venit mai consistent, o relație mai longevivă, dacă nu chiar familie cu copii, unii deja la școală... Și fandacsia-i gata!

Adevărul este că literatura de specialitate încă nu știe ce înseamnă și ce presupune vîrsta de mijloc, considerată deopotrivă un mit, un punct de incidență a crizei și un apogeu al vieții. Oricum ar fi, ideea (crizei) vîrstei de mijloc, ideea reprezentării unui punct median pe axa existenței, este la îndemînă: și atractivă, și comodă. Pare că explică și justifică multe: ambiții, oportunități, constrîngeri, realizări, eșecuri, resemnări, amînări, reconsiderări.

Cert e că vîrsta de 40 de ani reprezintă o bornă mentală, biologică și socială diferită de cea experimentată de părinții noștri. La vîrsta mea de acum, părinții mei aveau deja un copil cu buletin, mergeau la tratamente în stațiuni balneo-climaterice pentru a-și trata diverse beteșuguri dobîndite prin fabrici și uzine și așteptau pensia pentru a se muta (înapoi) la țară. Pentru părinții mei, viața mea de acum nu doar că nu a respectat traseul standard care țintea către o stare cumva terminală (serviciu militar, job, căsătorie și copil pînă la vîrsta de 30-35 de ani, pensie), dar nu are prea mult sens: nu mă aflu într-o relație stabilă, nu merg la serviciu, călătoresc întruna, stau toată ziua cu ochii-n telefon „și uite-așa îți trece viața fără să fi făcut nimic“.

Dar ce să fi făcut *neapărat* pînă la vîrsta de mijloc? Există o rețetă universală de succes, de împlinire existențială ce ar fi putut fi atinsă negreșit pînă la jumătatea vieții? Ar (fi) trebui(t) să trăim toți la fel? Și, *for that matter,* ce înseamnă vîrsta de mijloc *acum,* în plină (și universală) criză pandemică/climatică/politică? Mai contează?

Dacă privesc în jur, există în viața prietenilor mei congeneri la fel de multe asemănări cît și deosebiri. Unii sînt căsătoriți, alții sînt celibatari, divorțați sau trăiesc în concubinaj/parteneriate. Unii au copii (inclusiv în custodie sau în plasament), alții nu încă (deși se străduiesc și investesc financiar) sau nici nu vor să aibă. Unii au job-uri solide, bănoase și epuizante, eventual și credite mari. Alții sînt antreprenori sau *freelancer*-i, unii chiar mai primesc ajutor de la părinți, sau continuă să studieze, primind burse post-doc. Unii sîntem, din fericire, sănătoși (cel mult ne-am pus ochelari, am început lucrări dentare, ne dăm cu gel pe șale, luăm vitamine) sau poate doar depresivi, alții au murit deja în preajma vîrstei de mijloc de infarct, cancer, COVID.

Dacă acceptăm borna simbolică a vîrstei de mijloc, fie că simțim o anume presiune, fie că o facem de dragul unei evaluări necesare, ne întrebăm oricum dacă avem cea mai bună dintre vieți. Și ce (mai) înseamnă asta? (**Marius Chivu**)

Cititori, fiți ascultători! În fiecare joi, de la ora 18, la emisiunea Timpul prezent.
O dezbatere pornind de la Dosarul revistei Dilema veche, *moderată de Adela Greceanu și Matei Martin.*
Ne puteți asculta pe frecvențele Radio România Cultural sau online la www.radioromaniacultural.ro.

Ciprian VĂLCAN

La jumătate de drum

Fără să mă fi gîndit pînă acum la asta, îmi dau seama că mulți dintre autorii mei favoriți au fost bărbați care și-au găsit sfîrșitul între 40 și 50 de ani. Kafka moare cu o lună înainte de a împlini 41 de ani. Kierkegaard moare la 42 de ani. Schiller – la 45 de ani. Baudelaire – la 46 de ani. Camus – la 46 de ani. Pessoa – la 47 de ani. Walter Benjamin se sinucide la 48 de ani. Nietzsche, care moare la 56 de ani, își pierde mințile la 45 de ani.

Marii împărați ai Romei sînt cvadragenari. Titus urcă pe tron cu puțin înainte de a împlini 40 de ani. Marcus Aurelius devine împărat la 40 de ani. Hadrian – la 41 de ani. Traian – la 45 de ani. Octavian Augustus devine împărat ceva mai devreme, la 36 de ani, dar știm, grație mărturiilor istoricilor, că era mult mai matur decît ar fi presupus-o vîrsta lui.

În schimb, tiranii, sceleratții, ticăloșii exemplari se recrutează din rîndul împăraților foarte tineri, al celor care urcă pe tron aproape copii. Heliogabal e propulsat pe tron la 15 ani. Nero devine împărat la 16 ani. Commodus urcă pe tron la 18 ani. Caracalla – la 23. Caligula – cu cîteva luni înainte de a împlini 25 de ani.

* * *

În Antichitate, bătrînul e înțeleptul prin excelență, fiindcă el a reușit să taie odgonul pasiunilor. În timpurile moderne, atributul înțelepciunii trece în dreptul omului matur, fiindcă se socotește că el dă dovadă de suficientă chibzuință, fără să-și fi pierdut puterea de a acționa. Începînd cu romantismul, tînărul se strecoară în prim-plan, dar se impune definitiv abia în prima parte a secolului XX grație importanței pe care o capătă pentru ideologii comuniști și fasciști. Și, deși fascismul e învins, iar comunismul își pierde treptat puterea de a fascina, tînărul rămîne modelul uman cel mai prețuit grație exploziei de vitalitate și contestare a autorității de la mijlocul anilor '60, reconfigurînd definitiv fizionomia Occidentului.

În unele epoci istorice, bărbatul de 40 de ani putea să pară însuși scopul pentru care a fost creată lumea, căci siguranța sa de sine, judecata lui nuanțată, ținerea sub control a pasiunilor tindeau să-l transforme într-un factor de echilibru, într-un veritabil arbitru al chestiunilor spinoase ale existenței. El era plasat la egală distanță între insolența nerăbdătoare a tînărului și vetustețea placidă a bătrînului. În acele vremuri, se credea că ai venit pe lume tocmai pentru a ajunge la binecuvîntata vîrstă de 40 de ani, pentru a-ți atinge astfel momentul de glorie și a sfîrși apoi într-un inevitabil declin. Astăzi lucrurile stau altfel. Tinerețea e elogiată, bătrînețea e detestată, perioada maturității devine un *no man's land*. Pentru că se încearcă prelungirea artificială a tinereții, vîrsta maturității e tot mai mult comprimată, strivită parcă între tinerețea socotită dezirabilă și bătrînețea transformată într-o realitate de temut. Pare să dispară perioada de tranziție dintre tinerețe și bătrînețe reprezentată de vîrsta mijlocie sau ea se reduce foarte mult, de parcă de la tinerețe s-ar putea trece direct la bătrînețe, fără nici un fel de etapă intermediară. A fi bătrîn începe să însemne a fi lipsit de putere, plictisitor, demodat, incapabil de schimbare. Bătrînul e un deșeu tot mai greu tolerat din pricina ofensivei paradigmei atotbiruitoare a tinereții, impuse la începutul secolului XX de comunism și de fascism. Pentru ideologii comuniști și fasciști, a da dovadă de măsură, de reținere, de moderație însemna a dovedi un comportament burghez. Doar elanul, efortul, credința în transformarea totală a societății puteau dovedi desprinderea de idealurile lumii coșcovite de conformism. Fiindcă practicau intoxicarea cu iluzii și aveau nevoie de mase fanatizate de tineri asupra cărora să-și încerce otrăvurile, maturitatea le încurca socotelile.

În epoca clasică, bărbatul de 40 de ani era încurajat să-și modereze pasiunile, punîndu-le treptat sub tutela rațiunii. Astăzi, cvadragenarul e îndemnat să-și exacerbeze pasiunile, transformîndu-se într-un faun lubric.

Bărbatul de 40 de ani nu e nici revoluționar, nici conservator – e un incorigibil pragmatic. El simte că i se cuvine puterea și îi disprețuiește atît pe tineri, pe care-i socotește naivi și necopți, cît și pe bătrîni, pe care-i crede inadaptabili și depășiți de evoluția societății. Deși capacitățile fizice încep să i se diminueze, bărbatul de 40 de ani se crede în culmea virilității, pentru că el emană o anumită forță care pare să-l facă potrivit pentru a deține puterea.

Bărbatul de 40 de ani e încărcat cu prestigiu doar în epocile în care bătrînul e socotit un nevolnic. În celelalte epoci, el trebuie să aștepte să îmbătrînească.

Bărbatul matur dă adesea dovadă de mediocritate, fiindcă el nu e nici în întregime determinat de elanurile imaginației, dar nici nu e condus în totalitate de rațiune. El nici nu mai crede în idealuri, dar nici nu s-a eliberat complet de iluzii.

Tînărul e dominat de imaginație. Bărbatul matur e guvernat de un complicat mixaj între imaginație și rațiune. Bătrînul stă sub semnul rațiunii.

Tînărul – nevoia de utopie, dorința de revoluție. Bărbatul matur – nevoia de putere, dorința de transformare graduală. Bătrînul – nevoia de stabilitate, dorința de a păstra totul neschimbat.

Pe tînăr îl deranjează încremenirea, stabilitatea, constanța. El simte nevoia de explozie, de imprevizibil, de nemaivăzut și nemaiauzit. El vrea o lume ca în viziunile sale, o lume fără nici o asemănare cu lumea existentă.

Pe bătrîn îl deranjează schimbarea, el ar vrea ca lumea să încremenească o dată pentru totdeauna și nimic nou să nu mai fie cu putință. El are nevoie de o rutină netulburată, de o viață precum aceea a lui Kant.

Omul matur vrea schimbări, dar ele nu trebuie să fie prea bruște. El prețuiește importanța rutinei, dar nu-l deranjează nici ruperile de ritm. Vrea o anumită stabilitate, dar detestă încremenirea.

* * *

Mulți vor să schimbe lumea doar pentru că au impresia că lumea nu li se potrivește, că lumea nu e croită pe măsura lor. Ei nu par să țină seama de spusele lui Spinoza: „Căci orice lucru măreț este la fel de greu de înfăptuit, pe cît este de rar".

***Ciprian Vălcan** este eseist. Cea mai recentă carte publicată:* Husserl y el dragón, *Editura Ex Libris, Ciudad de Mexico, 2021.*

Dezvoltare și creștere

„În ciuda cîtorva precedente notabile – incluzînd studiul asupra aventurilor extraconjugale *Revolta bărbatului la vîrsta de mijloc,* al psihanalistului Edmund Bergler, din 1954 –, criza vîrstei de mijloc s-a născut în 1965. Copilăria sa a fost una a promisiunilor extraordinare și a creșterii prodigioase.

În 1966, David Levinson, profesor de psihologie la Yale, a demarat un studiu, o serie de interviuri cu patruzeci de bărbați cu vîrstele cuprinse între 35 și 45 de ani. Voia să știe dacă aceștia împărtășeau propriul disconfort cauzat de vîrsta de mijloc. Rezultatul a fost o hartă a unor presupuse etape ale dezvoltării bărbatului, *Anotimpurile vieții bărbatului,* publicată în 1978. În același an, psihologul Roger Gould, de la UCLA, a publicat *Transformări: creștere și schimbare în viața adultă.* Și el a fost inspirat de propria-i experiență, o depresie cauzată în mod neașteptat de realizarea unui vis de o viață: el și soția sa își cumpăraseră o casă în Los Angeles. Ce îi făcea atît de nefericiți? Confruntat cu trauma personală, Gould a efectuat un studiu, un chestionar de autoevaluare aplicat asupra a 524 de oameni, bărbați și femei, cu vîrstele cuprinse între 16 și 50 de ani. Precum Levinson, Gould țintea către identificarea etapelor universale de dezvoltare și creștere, una dintre acestea fiind reprezentată de tulburările caracteristice vîrstei de mijloc.

Dar abia anul 1976 a marcat majoratul crizei vîrstei de mijloc, *bar mitzvah*-ul său cultural. Cu doi ani mai devreme, jurnalista Gail Sheehy a discutat atît cu Levinson, cît și cu Gould pentru un articol ce urma să fie publicat în revista *New York.* Aceasta nu a pierdut timpul. În timp ce cei doi cercetători analizau datele, ea a scris *Pasaje: crize predictibile ale vîrstei adulte,* bazată în parte pe propriile interviuri cu adulți de 20, 30 și 40 de ani. Cartea a avut un mare succes. De la publicarea sa, s-a vîndut în mai bine de cinci milioane de exemplare în douăzeci și opt de limbi, iar într-un chestionar aplicat cititorilor de Biblioteca Congresului în 1991, aceasta figurează ca una dintre cele mai influente cărți din toate timpurile.

Sheehy l-a amintit ca influență primară pe psihanalistul german Erik Erikson, a cărui *Copilărie și societate* din 1950 a fost una dintre primele încercări de a analiza viața umană ca o serie de etape distincte, dar consecutive, de la naștere la bătrînețe. Erikson a identificat opt astfel de etape, fiecare definită de propria sa dificultate: încredere sau neîncredere în copilărie, intimitate sau izolare în viața adultă timpurie, iar în a doua etapă a maturității, de la treizeci și cinci la șaizeci și patru de ani, generativitate sau stagnare. („Generativitate" era termenul lui Erikson pentru investirea emoțională în generațiile viitoare.)...

În cartea lui Sheehy se întrevede și criza vîrstei de mijloc. Ea argumentează că, pe măsură ce ne apropiem de vîrsta mijlocie, avem senzația că rămînem fără timp. Pentru femei, vîrsta de 30 și 40 de ani este o încercare. Cele mai multe nu aveau o diplomă de învățămînt superior în 1974, copiii lor creșteau și plecau de acasă: aveau nevoie să-și imagineze și să înceapă o viață nouă. Pentru bărbați, împlinirea vîrstei de 40 de ani însemna să-ți iei la revedere de la visuri imposibile, precum și să îmblînzești și să redirecționezi ambițiile tinereții. În măsura în care lucrurile s-au schimbat odată cu o mai mare egalitate în educație, muncă și familie, efectul nu a fost de înlocuire a stereotipurilor descoperite sau inventate de Sheehy în 1976, ci acela de a face loc femeilor pentru a se încadra și ele în stereotipurile rezervate odată numai bărbaților: cariera ce stagnează, tinerețea ce dispare și o căsătorie monotonă.

Imaginea părea să fie una a destinului social sau biologic. Sîntem programați pentru criza vîrstei de mijloc, bărbați și femei întocmai, iar întrebarea nu este *dacă*, ci *cînd*. Am face bine să ne pregătim. Pînă în anii 1980, ideea crizei de mijloc a prosperat, avînd un loc sigur își proeminent în cultura populară. A devenit o idee ce nu are nevoie de nici o explicație, obiectul umorului sec și al remarcilor cu subînțeles."

(Kieran Setiya în Midlife – ghidul filozofic al vîrstei de mijloc, *traducere de Cristina Voinea, Editura Seneca, 2019)*

Alexandru OFRIM

Între două vîrste

Vîrsta este în același timp un fapt biologic și un construct social și cultural. Toate societățile distribuie indivizii în categorii de vîrstă, însă felul în care sînt segmentate diversele etape ale cursului vieții, durata lor și normele de comportament asociate sînt concepute în mod diferit de la o epocă istorică la alta și de la o societate la alta. Astfel, vîrsta de mijloc – vîrsta maturității – este învestită cu valori și reprezentări simbolice diverse.

Vîrsta adultă a fost prea puțin abordată separat de către istorici, care s-au arătat mult mai interesați de copilărie, adolescență și bătrînețe – vîrste „spectaculoase“ ce implică aspecte ale liminalității, ritualuri ce ritmează transformările survenite în aceste etape ale vieții. Poate că lipsa de interes a istoriei culturale pentru vîrsta mijlocie provine din faptul că, în contrast cu copilăria sau bătrînețea, aceasta pare să nu pună prea mari probleme de identitate, pare a fi o perioadă statică, stabilă și predictibilă. A fost dintodeauna vîrsta adultă o etapă distinctă a vieții? Care era vocabularul folosit pentru a o desemna, în diverse momente ale timpului? Care au fost reprezentările asociate condiției adulte? A fost văzută ca o perioadă de stabilitate sau, dimpotrivă, una de criză existențială?

Istoria vîrstelor vieții are multe variabile întrucît, din Antichitate și pînă tîrziu în secolul al XIX-lea, etapele traversate de individ și durata lor nu au fost fixe, ci fluide și flexibile, cu frontiere imprecise. De exemplu, potrivit teoriei istoricului francez Philippe Ariès, copilăria – ca etapă distinctă a vieții (în sensul modern al cuvîntului) – nu a existat în spațiul european înainte de secolul al XVI-lea. Imediat ce dobîndea independența motrice și de hrănire, copilul era introdus în societatea adulților și tratat ca atare. Așadar, vîrsta adultă îngloba și perioada copilăriei, precum și ceea ce numim noi astăzi adolescență (etapă care, la rîndul ei, n-a fost recunoscută ca o clasă de vîrstă aparte, înainte de începutul secolului al XIX-lea).

Apoi, începînd cu Antichitatea, au coexistat mai multe sisteme de clasificare a vîrstelor vieții. Filosofii, teologii, scriitorii, medicii divizau viața omului în 3, 4, 7, 12 sau mai multe etape, asociate cu ciclul biologic (creștere, maturizare, declin), cu succesiunea anotimpurilor, cu ritmurile astrologice (zilele săptămînii sau lunile anului) etc. Aristotel, în *Retorica*, vorbește despre trăsăturile temperamentale ale celor trei vîrste: tinerii *(neotes)*, maturii *(akme)* și bătrînii *(geras)*. Vîrsta de mijloc – *akme* –, situată între 30-50 de ani, este văzută ca vîrsta perfectă, punctul culminant al vieții. De menționat este faptul că durata medie de viață în Grecia secolului IV î.Hr. era de 35 de ani. În concepția aristotelică, *akme* era poziția mediană: „Ambele avantaje pe care tinerețea și bătrînețea și le-au împărțit le dețin cei maturi: curajul și înțelepciunea. În schimb, referitor la toate cîte le prisosesc, ori le le lipsesc tinereții, respectiv bătrîneții, celor în floarea vîrstei le sînt specifice dreapta măsură și cuviința“.

Ovidiu, în *Metamorfoze*, prezintă o clasificare a vîrstelor, punînd-o în corespondență cu ritmurile sezoniere: „Iar cînd ajunge / Sprinten, puternic, el trece prin tinerețe și-apoi, cînd / Vîrsta de mijloc o încheie, coboară pe drumul / Cel aplecat al vîrstei bătrîne, cea care-apune“. În Evul Mediu a fost foarte răspîndită această reprezentare a vîrstelor care urma modelul celor patru anotimpuri: *infantia, adolescentia, iuventus, senectus.*

În Renaștere a fost influentă schema astrologică a celor șapte planete: *infantia, pueritia,* (7-14 ani) *adolescentia,* (14-28) *iuventus* (28-50), *gravitas* (50-70), *senectus* și *decrepita aetas* (peste 70 de ani). Este celebră descrierea celor șapte vîrste în piesa *Cum vă place*. Iată cum figurează Shakespeare vîrsta de mijloc: „Soldat, pe urmă suduind amarnic, / Bărbos și mustăcind ca leopardul, / Bănuitor mereu că-i cauți price, / Și gata să se-ncaiere oricînd, / Dînd buzna, pînă-n gurile de tun, / Să-nhațe bășicuța de săpun / A gloriei; judecător apoi / Cu pîntec rotofei, mai mare dragul, / Plin de claponi, și barba rotunjită / Cu îngrijire, vorba înțeleaptă, / Ochii-ncruntați – așa își joacă rolul“.

De obicei, vîrsta de mijloc, a deplinei maturități fizice și psihice, era desemnată cu termenul *iuventus* – „tînăr“. Sursele literare și artistice premoderne confirmă faptul că perioada de mijloc a vieții era recunoscută drept una în care omul atinge potențialul maxim, fizic și psihic, nicidecum cea care anunță începutul declinului și semnele de bătrînețe. În spațiul românesc, această terminologie a vîrstelor este asemănătoare, precum decupajul din *Îndreptarea legii* (1652): „*voinic* de la 23 la 42; *bărbat* iaste de la 42 la 56; *bătrîn* iaste de la 56 pînă la 69; iară *mator* de la 70“. La Cantemir, în *Divanul* (1698), sînt enumerate: *voiniciia, bărbățiia, cărunteța* și *bătrîneța*.

Semnificativ este faptul că termenul „adult“ (de la latinescul *adolesco* – „a crește“), cu sensul de „individ de vîrstă mijlocie“, atestat în limbile franceză și engleză (secolul al XVI-lea) începe să capete o folosință curentă abia în secolul al XIX-lea. Creșterea speranței de viață și noile realități sociale din perioada modernă au dus la o reconfigurare a vîrstelor vieții. De exemplu, în Anglia anului 1700 doar 20% din populație avea peste 40 de ani. Moartea nu era strîns legată de bătrînețe, întrucît 60% din decese aveau loc înainte de 50 de ani. Ameliorarea condițiilor de viață, îmbunătățirea stării de sănătate și creșterea demografică au modificat raporturile dintre diferitele categorii de vîrstă. Cu cît mai mulți copii rămîn în viață și cu cît crește longevitatea bătrînilor, cu atît mai mult iese în evidență categoria celor aflați la vîrsta de mijloc. Nu întîmplător, cuvîntul *midlife* apare în dicționarele englezești spre finalul secolului al XIX-lea, pentru a desemna perioada lungă de viață activă, între tinerețe și bătrînețe.

Cercetările de antropologie culturală efectuate în spații non-europene arată că vîrsta mijlocie nu este recunoscută ca etapă distinctă în societățile în care există o speranță de viață redusă. Aici sînt concepute trei mari perioade ale cursului vieții: copilăria, tinerețea și bătrînețea. Bătrînețea începe odată cu intrarea în cea de-a patra decadă de viață, dar este departe de a fi asociată cu decăderea fizică și psihică. În societățile tribale africane, mijlocul vieții este considerat cel mai fertil moment din viață, perioada propice pentru a da naștere la cît mai mulți urmași. Dacă tranziția de la copilărie la tinerețe este asigurată de riturile de inițiere, antropologii nu au descoperit prea multe ceremonii care să valideze trecerea la vîrsta de mijloc. O excepție este reprezentată de obiceiul hindus din India rurală: atunci cînd li se naște primul nepot, soțul și soția intră în stadiul vîrstei mijlocii, numit *burhapa* (în jur de 50 de ani), care presupune întreruperea relațiilor sexuale, considerate de acum înainte impure.

Loc de întîlnire

Dacă filozofii Antichității clasice au văzut în vîrsta de mijloc o zonă fastă, de stabilitate și de atingere a perfecțiunii, Dante Alighieri aruncă o umbră de îndoială asupra acestei imagini, atunci cînd își începe *Infernul* cu versurile: „Spre-amiaza vieții noastre muritoare / ajuns, într-o pădure-ntunecoasă / mă rătăcii pierzînd dreapta cărare. / Nu-i chip să spun, căci prea cumplit m-apasă / și mă-nfioară gîndul ei, ce cruntă / mă-mprejmuia, ce-adîncă și stufoasă“. Dante a scris *Divina Comedie* la vîrsta de 37 de ani, iar acest pasaj a fost interpretat ulterior ca o descriere explicită a „crizei vîrstei de mijloc“.

Perioada de mijloc, ca vîrf al vieții, are deci și conotații negative, fiind nu doar o zonă de echilibru, ci și punctul predispus la instabilitate, la balans și răsturnare tocmai pentru că este loc de întîlnire al celor două forțe contrare, tinerețea și bătrînețea, urcușul și coborîșul. Imaginarul vîrstelor vieții își extrage substanța din vechi modele mitice și simbolice. În mitologia greco-romană, miezul zilei era considerat un moment periculos, cînd bîntuiau demoni feminini (nereidele, sirenele, nimfele, eriniile) sau masculini (Pan, satirii) care puteau agresa sexual oamenii. Pentru a te feri de ei, era recomandat să nu dormi în miezul zilei. Demonologia creștină a preluat acest imaginar al mijlocului zilei, ca timp periculos, bîntuit de diavol. Literatura monastică occidentală a identificat un simptom provocat de „demonul amiezii“ *(daemonium meridianum)* care se manifesta la călugării asceți: pierderea energiei dimineții și așteptarea vinovată a liniștii nopții, anxietate, insatisfacție, tristețe, melancolie.

Momentul fatidic al miezului zilei, componentele sale demonice și erotice, au fost asociate cu criza bărbatului aflat între două vîrste. În anul 1914, scriitorul și psihologul Paul Bourget publică romanul *Le démon du midi,* despre aventurile unui burghez parizian între două vîrste, amorezat de o tînără femeie. De atunci, în Franța, această expresie desemnează comportamentul sexual și erotic al bărbatului de vîrstă mijlocie, tentat de aventuri extraconjugale cu partenere cu mult mai tinere. Însă termenul științific consacrat pentru tulburările apărute în viața celor aflați la mijlocul vieții (între 35 și 45 de ani) a devenit cel de *middle age crisis,* introdus de psihanalistul canadian Eliott Jaques (1965). În studiul său a remarcat un fapt curios: ceva se petrece în viața artiștilor, scriitorilor, poeților, muzicienilor în jurul vîrstei de 37 de ani. Fie capacitatea lor creatoare pare să se fi epuizat, fie cariera lor fecundă de acum începe. Astfel, Rossini nu a mai compus nimic după 37 de ani, operele lui Michelangelo sînt cele dinainte de vîrsta de 40 de ani. În schimb, Dante și Goethe își scriu marile opere după 37 de ani, iar Shakespeare își începe tot acum seria marilor tragedii.

Eliott Jaques a încercat să explice aceste schimbări prin provocările vîrstei medii, pe care a pretins că le-a observat și la pacienții săi. Nu toți cei care ajung la vîrsta mijlocie reușesc să fie împăcați cu sine, să se reevalueze și să aibă așteptări realiste de la viitor. Unii traversează o criză existențială cu multiple fațete: pierderea plăcerii de a trăi, conștientizarea dureroasă a îmbătrânirii, insatisfacție față de viața de familie și față de cea profesională. Mijlocul vieții poate fi prilejul unui bovaric bilanț al iluziilor spulberate și al viselor pierdute.

În anii ’80-’90, teoria *middle age crisis* a ieșit din sfera academică și, prin intermediul mass-media, a pătruns în psihologia populară, devenind un adevărat mit la purtător, subiect de romane și de filme de succes (cum ar fi *American Beauty,* din 1999). Ca orice idee la modă, și această concepție pesimistă asupra mijlocului vieții începe să fie reconsiderată, fiind chiar negată existența temutei *middle age crisis*. Această criză nu este o stare specifică, intrinsecă traversării vîrstei mijlocii, prin care ar trece toți oamenii, ci ar acoperi spectrul suferințelor psihice cauzate de evenimente dureroase de viață care, statistic, au loc tocmai în această perioadă: moartea cuiva apropiat, mai ales moartea părinților, divorțul, pierderea locului de muncă, problemele de sănătate.

Oricum, dincolo de aura măgulitoare, analogia omului aflat la mijlocul vieții cu momentul în care soarele se află la zenit alimentează iluzia periculoasă a tuturor posibilităților. Precum soarele, care în acea clipă nici nu urcă, nici nu coboară, omul aflat între două vîrste își poate închipui, derutat, că ar ar putea să pornească în orice direcție.

Alexandru Ofrim *este conferențiar univ. dr., predă cursuri de istorie culturală la Facultatea de Litere, Universitatea București. Cea mai recentă carte publicată:* Farmecul discret al patinei și alte mici istorii culturale, *Editura Humanitas, 2019.*

■ ■ ■

Anca DUMITRESCU & Elena MARCU

Învățături

Pentru cea mai mică piață de carte din Europa, poate că anii editoriali sînt un fel de ani cîinești, ceea ce ne-ar plasa pe undeva pe la 35 de ani, nu tocmai borna dezbătută în acest Dosar, dar suficient cît să nu mai putem lua un credit pe 30 de ani. Dacă ar fi facem o medie de vîrstă a editurii, la Black Button Books ar fi 39 de ani și jumătate. Chiar și mai aproape de subiectul pe care-l discutăm cu toții aici. Aproape 40 de ani. Raportat la speranța de viață, teoretic, jumătatea existenței. Sperăm totuși că editura are o speranță de viață ceva mai mare și afecțiuni ceva mai neînsemnate, fragilități ceva mai greu de exploatat. Însă dată fiind călătoria turbulentă din viața ei de pînă acum, nu excludem nici un fel de diagnostic.

Dar cum acesta nu este un Dosar geriatric, poate ar fi mai înțelept să ne bucurăm de frageda medie de vîrstă de 39,5 ani de respirație fără susținere cu ceva resurse rămase pentru o serie, două de flotări. Poate un pseudo-inventar nu ar strica.

Astfel, cumulînd resursele, pînă la 39,5 ani, am adunat: 46 de cărți, patru pisici, cîteva zeci de traduceri, cîțiva metri cubi într-un depozit de la periferia orașului, cîteva mii de e-mail-uri. Am împărțit: cîteva cafele cu cîțiva autori publicați, cîteva beri cu cîțiva traducători cu care am lucrat, cîteva sute de porții de cartofi prăjiți, cîteva tone de carte cărată cu brațele, cîteva licitații pierdute, cîteva zeci de mii de ore în redacție, cîteva boacăne în programul de gestiune, în operarea casei de marcat și a POS-ului, cîteva fire cărunte, cîteva riduri în jurul ochilor și al gurii, un accident de mașină. Una dintre noi a crescut și un copil. Aici nu împărțim meritele și nici resursele. Să-i dăm cezarului ce e al cezarului.

Poate că n-am putea cînta așa cum cînta Sinatra: *„Regrets, I've had a few / But then again too few to mention"*, dar probabil că am putea-o rosti, chiar și cu trei sferturi de gură. Însă dacă ar fi să mărturisim un regret, acela ar fi că n-am învățat mereu de la prima greșeală. Am erodat cîte ceva din timpul, creierul și indicele de grăsime corporală cu cîteva lucruri pe care le-am fi putut evita, măcar a doua oară.

Singura învățătura cu adevărat esențială e cîtă nevoie avem să ne impunem să nu încetăm niciodată să învățăm.

Am lansat editura cînd avem 31, respectiv 37 de ani. Nici prea devreme, nici prea tîrziu, ne-au spus cei din jur. Deși nici azi nu înțelegem prea bine ce-ar trebui să însemne asta. Ce-am înțeles, însă, a fost că învățaserăm destule ca să punem ceva bun pe picioare, și încasaserăm prea puține ca să devenim blazate. Asta e valabil și azi, la cinci ani distanță. Pare-se că pragul de durere al amîndurora e suficient de sus cît să ne țină alerte fără să ne amorțească. Am înțeles că editura asta nu se va contoriza niciodată doar în Excel, că trăiește în cuvinte la fel de mult cît trăiește în cifre. Poate chiar infinit mai prosper în cuvinte. Iar asta e o balanță pe care ne-am dori-o echilibrată, dar niciodată înclinată invers.

Odată cu înaintarea în vîrsta editorială și cea personală deopotrivă, am învățat să ne iubim altfel părinții, prietenii și natura umană, cu toate specimenele ei perfecte, cu toate malformațiile ei. E o iubire cu simț de răspundere, pe cît de incandescentă, pe atît de nevolatilă. Pe măsură ce 40-ul se conturează tot mai bine, pe măsură ce imaginea lui devine tot mai clară prin ochelarii pe care acum îi purtăm amîndouă, învățăm tot mai mult să primim ajutor, să cerem ajutor și să-l oferim.

Am învățat să ne formulăm neajunsurile cu demnitate, am învățat să împuținăm mîndria superfluă prin onestitate, am învățat să ascultăm mai atent și să alegem mai bine cu ce să rămînem dintre sfaturi, dintre priorități, dintre soluții, dintre oameni. Am învățat să citim diferit pentru muncă și pentru noi, să le împletim, să le dezbinăm atunci cînd e nevoie, și să o facem mereu, mereu cu plăcere. Am învățat să redefinim cumva reușitele și eșecurile, nu cît să fie confortabil, ci cît să fie necontaminate de balast. Am învățat să trăim cu resurse mai modeste, am învățat că cinci lei din prețul unei cărți pot face diferența între supraviețuire și faliment. Am învățat că oricît de neprietenoasă ar fi industria asta, nu o să încetăm niciodată să credem în soluții colective. Am înțeles că mulți adolescenți citesc enorm și-am învățat să sperăm cu, prin și pentru ei.

Încă sînt multe lucruri care ne dau tîrcoale și nu s-au sedimentat încă dincolo de pelicula poroasă a incertitudinii. Însă am învățat destule cît să avem certitudinea că mai avem enorm de învățat. Și poate că singura învățătura cu adevărat esențială e cîtă nevoie avem să ne impunem să nu încetăm niciodată să învățăm. Știm: o afirmație naivă, un truism, un clișeu în sine. Dar, dacă am trăi cu toții în acest clișeu, cît de diferit ar arăta bătrînețea! Și-n felul ăsta, parcă nici Dosarul geriatric menționat la început nu mai sună atît de amenințător.

***Anca Dumitrescu & Elena Marcu** sînt editoare și traducătoare; în anul 2016 au înființat Editura Black Button Books (www.blackbutton.ro).*

Bogdan-Alexandru STĂNESCU

De la hedonism la producție

în plină *„selva oscura"*

De-a lungul deceniilor, biblioteca mea a trecut prin reconfigurări legate intim de poziționarea mea față de lectură și de diversele „reforme" intelectuale la care m-am supus. Am cărți care mă însoțesc încă din adolescență și care poartă semnele lecturii intense, pasionale din liceu: Dostoievski *(Demonii, Frații Karamazov* în două volume, de la Cartea Românească), Baudelaire *(Florile răului,* în BPT), niște xeroxuri după *Justine* (Durrell, nu de Sade) și Eliade. Nu le-am dat, deși am ediții mai noi și mai bine făcute, tocmai pentru că țin de miezul încă fierbinte al unei pasiuni născute atunci: oricît am încercat la alte vîrste să regăsesc intensitatea lecturii din acei ani, nu am reușit decît o aproximare hrănită din amintire.

E o legătură trainică între vîrsta psihicului și cea a lecturii: bineînțeles că lectura de identificare a adolescenței a trebuit să cedeze în fața iluziei rațiunii, a iluminismului maturității. Ca orice Iluminism, și acesta și-a făcut chip cioplit din Adevăr, ba a venit și cu o doză de orgoliu pe care am început să-l regret înspre 40 de ani. E-ra orgoliul celui care „înțelegea" literatura, ba chiar își permitea să valideze o singură rețetă în proză, un singur fel de poezie, venind în sprijinul idiosincraziilor cu iluzoria experiență de lectură.

Bineînțeles că cititul așa-zis profesionist, la care m-a obligat cariera diurnă, n-a ajutat nici el prea mult: acumulam, fără s-o realizez, date, topuri, stileme, experiență livrescă, dar nu mai citeam cu adevărat. Biblioteca mea creștea ca vița-de-vie sălbatică, fără a avea disciplina pe care i-o doream, însă era ordonată arborescent în jurul unui nucleu dur, al rafturilor de teoria literaturii și de critică literară: probabil că nostalgia anilor de facultate, cînd nu-mi permiteam comorile seriei de teorie de la Univers, mă făcea să le vînez în continuare, deși arareori mai deschideam cărțile acelea, iar atunci cînd o făceam mă duceam țintit la paginile din bibliografia de la cursurile de teoria literaturii, pagini subliniate și făcute harcea-parcea de generații întregi de studenți la Litere. Legat de acest nucleu, prin sinapse inteligibile, era cel de teoria artei, a doua pasiune a primei tinereți, unde se luptau volumele de „Meridiane" cu achiziții mai noi, toate justificate însă sentimental: un prim album Dalí, cumpărat cu mari sacrificii în anul al doilea de facultate, un foarte vechi album Chagall, pe care-l frunzăream încă din copilărie, *Aberații*-le lui Jurgis Baltrusaitis etc.

După vîrsta de 30 de ani am căpătat „boala istoriei", așa că biblioteca a căpătat noi ramificații: raftul de istorie antică, raftul de istorie medievală, de istorie modernă și contemporană. Fiecare raft s-a extins apoi, devenind „rafturi", pentru că istoria are tendința de a acapara locuința în care e invitată. În paralel, însă, golurile erau umplute de multă, foarte multă și prea multă literatură contemporană, română și străină: mă agățam de romane despre care știam mai curînd ce impresie mi-au produs la prima lectură, dar din care nu-mi aminteam mare lucru.

Înspre vîrsta de 40 de ani am început să-mi completez biblioteca de psihanaliză, un proces timid la început, dar care a căpătat pe parcurs aspectul unei activități compulsive: fiecare nouă achiziție intelectuală trebuie să treacă mai întîi proba de foc a completitudinii. Dacă e Freud, atunci va trebui să avem de-a face cu Opere complete, dacă e Jung, de asemeni. Apoi raftul post-freudienilor și al post-jungienilor, apoi disidenții și tot așa.

Biblioteca de la 40 e din ce în ce mai palimpsestică, cărțile sînt aranjate la raft pe trei rînduri și, lucru pe care nu l-aș fi bănuit atunci cînd îmi organizam cu entuziasm cele cîteva rafturi de început, literatura contemporană ocupă rîndurile interioare, ca o cutie neagră care va trebui spartă și interpretată probabil după prăbușirea avionului. Au venit spre exterior, spre vedere, cărțile de non-ficțiune, filosofia, istoria, eseul, dar și literatura antichității, pe care o recitesc din ce în ce mai des. Au avansat, ca-n dinamica legiunii romane, cărțile care au dat tonul acum 25 de ani: proza lui Dostoievski, Tolstoi, Thomas Mann, Hemingway, Malraux, Camus, Iris Murdoch, Graham Greene, Bellow, Roth, Borges, Hrabal, Schulz, Nabokov. Am întotdeauna la îndemînă biografiile, corespondența, cărțile de călătorie, jurnalele, autobiografiile, umăr la umăr cu Chateaubriand, Nietzsche și Schopenhauer. Poezia e răspîndită prin toată casa, de la Horațiu, Virgiliu, Ovidiu, antologiile de poezie greacă și latină la Louise Glück, Frederick Seidel, W.S. Merwin, Philip Larkin, Marina Țvetaeva, Osip Mandelștam sau Constantin Cavafis.

Nu mai citesc febril, mereu actul lecturii e fracturat de mici atacuri de panică în care simt că nu mai am destul timp să citesc cît mi-aș dori și atunci îmi vin în minte cărți pe care mi-am propus să le citesc, dar nu am făcut-o niciodată. Mi se întîmplă din ce în ce mai des să încep o asemenea carte și să eșuez cu un album Hiroshige, artistul „lumii plutitoare", pe care mi l-am cumpărat dintr-o splendidă librărie de la Torino. Sau să încep o carte despre istoria creierului uman și să mă trezesc că mă ridic ca-n somn, merg spre raftul de „Meridiane", de unde scot corespondența lui Tonitza, citesc o pagină, o pun la loc și iau în schimb un volum din *Timpul lumii* al lui Braudel, pe care-l las după cinci minute pentru *Jurnalul unui hoț*. Sînt lecturi fulgurante, hoții în miez de zi, mici încercări patetice de a fura timp.

Am visat că, aflat într-un aeroport, gata să mă îmbarc spre New York, am scos din geantă, la control, un flacon pe care scria „Vico": mi-am dat seama că nu mai știu nimic din Vico în afară de *corsi e ricorsi,* așa că acum citesc *Știința nouă* cu o pasiune onirică, ce mi-a lipsit acum 15 ani. În cadrul gîndirii eriksoniene, mă aflu la începutul vîrstei mature, a „generativității" în care psihicul se opune cu toată forța stagnării. Și oricît mi-aș spune că lectura nu este stagnare, e ceva adînc îngropat în mine care mă contrazice și-mi spune că adîncirea hedonistă în lectură aparține unei alte vîrste și că a sosit momentul „să produc".

***Bogdan-Alexandru Stănescu** este scriitor, traducător și editor, coordonează Colecția „Anansi" a Editurii Pandora M. Ultima carte publicată:* Caragiale. Scrisoarea pierdută, *Editura Polirom, 2019.*

Cristian IFTODE

Care criză și care mijloc?

Oricît de tîrziu ar veni, moartea sosește prea devreme pentru cei mai mulți dintre noi, pentru că lasă atîtea lucruri neterminate. Singura consolare e atunci cînd vezi, cu trecerea anilor, cum alții duc mai departe proiectele tale, uneori în direcții nebănuite de tine. Oricum, nu vom găsi un consens cu privire la ce înseamnă a învăța să mori, așa cum îndemnau anticii, dar e sigur că nu presupune să trăiești paralizat de gîndul morții, ci să-ți vezi cu înțelepciune de viață. Cu frica de bătrînețe, însă, atunci cînd începi să cobori panta vieții, lucrurile stau altfel: frica de bătrînețe nu are violența sau intensitatea punctuală a fricii de moarte, dar se simte ca o cufundare lentă și ireversibilă în mlaștina „disperării mute“, după cum a numit-o Thoreau și a popularizat-o Roger Waters, într-o nemuritoare melodie Pink Floyd. Nemuritoare și nu prea: *fugit irreparabile tempus*, iar vremea rock-ului, muzica tinereții celor astăzi de 40+, pare că deja a apus. Prea omenească spaimă, accentuată de o vîrstă culturală a Occidentului în care parcă a devenit indecent să-ți arăți anii: nu degeaba *Big Pharma* face presiuni pentru considerarea bătrîneții ca boală (vezi, de exemplu, discuțiile despre extinderea utilizării medicamentului Metformin ca leac *anti-aging*), iar imaginația *sci-fi* proiectează tot soiul de nemuriri digitale, avataruri de-a pururi tinere sau hibrizi om-mașină.

Tinerețe fără bătrînețe, atunci? Și totuși, chiar în Grecia antică, unde exista un adevărat cult pentru frumusețea divină a efebilor, vedem cum acesta nu împiedica defel împingerea vîrstei înfloritoare, vîrstă a deplinei vigori fizice și intelectuale *(akmê),* dincolo de borna celor patruzeci de ani, în atîtea cazuri ilustre. Iar aici nu era vorba doar de asocierea longevității cu înțelepciunea: Thales, Solon ori marele sofist Gorgias ar fi depășit suta de ani, conform surselor, pentru a da numai cîteva exemple faimoase. Era vorba, în plus, chiar de recunoașterea bătrîneții ca vîrstă cu adevărat *fertilă* din punctul de vedere al creației, adică al încununării unei opere de-o viață: Sofocle își scria ultima capodoperă, *Oedip la Colonos,* la nouăzeci de ani, în timp ce Euripide concepea ultimele sale piese fiind octogenar, la fel ca și Platon, opera sa finală *Legile*. De fapt, Platon era și cel care pusese în scenă, într-un dialog de referință, o dezbatere între foarte tînărul și promițătorul Socrate, un Zenon din Elea aflat în jurul vîrstei de patruzeci de ani, în deplină maturitate și putere de înrîurire intelectuală, și maestrul său, Parmenides, realizînd, la șaizeci și cinci de ani, o uluitoare demonstrație-maraton de cugetare filozofică eterată, despre Unu și Multiplu.

Cum se văd, în schimb, lucrurile în Occidentul zilelor noastre, unde atît de devreme în viață riscăm să ne simțim depășiți, învechiți, fără putința de a ne mai instala *update*-urile care să ne facă interesanți pentru *Next Gen?* De mai bine de un deceniu, specialiștii în economie comportamentală David Blanchflower și Andrew Oswald au impus ideea (probată pe baza unor studii și anchete ulterior extinse pe mai multe generații și desfășurate în țări cum nu se poate mai diferite cultural) potrivit căreia aprecierea subiectivă a fericirii înțelese ca stare de bine *(well-being)* poate fi reprezentată ca un grafic în formă de U. Mai exact, nivelul de fericire raportat de cei mai mulți oameni începe undeva de sus, în primii ani productivi ai maturității, apoi înregistrează o scădere, atingînd limita inferioară medie pe la patruzeci și șase de ani, după care crește din nou, sfîrșind, la bătrînețe, în cele mai multe cazuri, chiar mai sus decît se raportase în tinerețe. Această curbă-U, ce pare a dovedi realitatea crizei vîrstei de mijloc pentru omul contemporan, implică faptul că sîntem, în medie, cel mai jos cu aprecierea calității propriei vieți tocmai pe la vîrsta cînd anticii greci vedeau, cumva pe dos, o culme a maturității, adică o vîrstă înfloritoare la care știi că nu mai ești necopt din punct de vedere fizic, moral și intelectual, așadar te poți socoti împlinit.

Să însemne acest lucru faptul că trăim într-o lume care ne consumă, adică ne folosește și ne uzează mai repede decît în alte epoci istorice? Tot ce se poate, însă vestea bună în privința studiului evocat mai sus e această aparent surprinzătoare creștere a nivelului de satisfacție personală, pe măsură ce cobori mai mult panta vieții, odată depășită criza vîrstei de mijloc. Cum se explică așa ceva? De ce forma unui U, și nu aceea a unui V întors, reflectînd o inerentă degenerare graduală a capacităților noastre, pe măsura înaintării în vîrstă?

Care fericire?

Explicația care a fost avansată avertizează cu privire la tendința noastră generală de a supraestima reușita în viață, atunci cînd sîntem tineri și credem că vom muta munții din loc. Ar fi vorba despre un viciu inerent de proiecție, unul ținînd de firea noastră avîntată, iar vîrsta mijlocie ar echivala cu perioada în care, după ce ne-am izbit cu capul de niște ziduri, sîntem obligați să acceptăm că doar atîta ne e dat să înfăptuim sau să fim în această viață. Inevitabila amărăciune care ni se instalează în suflet este, însă, depășită cu succes, odată ce ne moderăm așteptările. Iar bonusul neașteptat – oferit, parcă, în compensație – ar ține de faptul că tinerii au înclinația naturală de a subestima cît de bine se pot simți chiar și la vîrste înaintate, dacă sînt împăcați cu ceea ce sînt și știu să-și facă viața frumoasă.

Există, însă, și cercetători care au mari îndoieli cu privire la realitatea sau la semnificația veritabilă a presupusei curbe-U. În acest context, un studiu alternativ de acum cîțiva ani a investigat dacă oamenii se raportează la problema *sensului vieții* după același model în formă de U. Răspuns negativ: pe măsura înaintării în vîrstă, căutarea sensului vieții scade în linie dreaptă, iar angoasele aferente dispar, în timp ce oamenii tind să se fixeze pe făgașul unui sens asumat al propriei existențe. Și din acest punct de vedere, îmbătrînirea e bună. Însă contrastarea celor două tipuri de studii evocate mai sus ne permite să înțelegem limitele discuțiilor contemporane despre criza vîrstei de mijloc. Asumpția-cheie în cercetările întreprinse de Blanchflower și colaboratorii săi este echivalarea fericirii *(happiness)* cu starea-de-bine resimțită în anumite momente ale vieții *(experienced well-being),* nu cu împlinirea de sine a omului *(human flourishing).* Altfel spus, vorbim despre fericire într-un sens „hedonimetric“ sau utilitarist, nu aristotelic: ceea ce marele psiholog comportamental Daniel Kahneman avertiza că nu se potrivește decît eului experiențial, dar nu și eului evocator, adică acelui „narator“ din creierul fiecăruia care ne reconfigurează selectiv amintirile și ne deapănă povestea de viață, avînd mereu ultimul cuvînt în aprecierea vieții bune.

> *Trăim într-o lume care ne consumă, adică ne folosește și ne uzează mai repede decît în alte epoci istorice?*

Vorbim, așadar, despre două sensuri distincte ale ideii de fericire, chiar dacă împletite în permanență în viața cotidiană. Poate că nivelul de satisfacție sau starea-de-bine raportată de către cei mai mulți indivizi de-a lungul vieții respectă un grafic în formă de U. Dar împlinirea de sine rămîne, în mod fundamental, un urcuș: chiar dacă presupune destule suișuri și coborîșuri, ocoluri, întoarceri din drum, reprezentarea ei nu poate fi decît *ascensională*.

În acest punct, un cititor avid de confesiuni personale ar putea să mă întrebe, exasperat: chiar nu ai de gînd să vorbești și din propria ta experiență de viață în acest text, ci doar din studii și cărți? Ce învățături de viață ai extras *tu singur,* Cristian, pînă la patruzeci și doi de ani? Cu riscul de a-l enerva și mai tare, i-aș răspunde că nimeni nu învață nimic de unul singur, ci într-un dialog neîntrerupt cu toți aceia care contează cu adevărat pentru sine și că rostul lecturii, al culturii generale e tocmai acela de a ne furniza lentile multiple prin care să privim viața, însoțitori morali și călăuze care să ne scutească de a învăța totul pe propria piele. Iată ce de îmi permit să continuu expunerea doctă, asigurîndu-vă, totuși, la modul personal, de un lucru elementar: filozofia m-a învățat să aspir la un model de înțelepciune, rămînînd în permanență conștient că sînt foarte departe de a-l întrupa în viața de zi cu zi.

În așa-numita criză a vîrstei de mijloc, eu văd, în realitate, o perioadă de tranziție de la un anumit tip de reprezentare a *vieții bune,* către un alt mod de a ne înțelege și valoriza existența, mai înțelept. Pe scurt, mă refer la tranziția de la o reprezentare a vieții bune axată pe împliniri semețe și senzații tari, pe voința de a ieși în evidență, dublată de o căutare uneori penibilă a validărilor superficiale, spre o reprezentare care lasă loc și timp de construcții durabile, de șlefuire a propriului fel de a fi și stilizare a existenței cotidiene; o tranziție către echivalarea împlinirii cu satisfacția lucrului bine făcut, venind la pachet cu acceptarea calmă a limitelor și a nereușitelor personale. Totodată, am în vedere un soi de tranziție de la echivalarea stării socotite fericite cu intensitatea maximă a trăirii (subînțeleasă ca indicator al autenticității), către ceea ce Epicur înțelegea prin plăceri *katastematice*, durabile, adică spre tihna și bucuria împărtășită cu cei dragi, bucurie pentru ei și pentru reușitele lor, puse pe același plan cu ale tale.

Sînt perfect conștient că acesta e scenariul optimist și că prețul pe care îl plătim, apropiindu-ne de vîrsta a doua, pentru a fi capabili să luăm decizii mai înțelepte decît în prima tinerețe pare să fie nu doar diminuarea capacităților fizice, ci și îngustarea cîmpului de posibilități efective de a o lua de la capăt, de a ne reinventa, de a ne entuziasma descoperind lucruri noi. Nimic nu este însă exclus. Îmi dau bine seama și de faptul că cei mai mulți dintre noi nu vor ajunge niciodată la seninătatea înțeleptului stoic: omul „scăpat de furtuni“ sufletești, „omul care disprețuiește tot ce chinuie viața și, în același timp, o înfrumusețează“, cum atît de subtil se exprima Seneca, în *Despre binefaceri,* și care „a ajuns pînă acolo încît să simtă limpede că moartea nu este izvorul nici unui rău, ci capătul multor nenorociri“. Dacă prețul pentru a nu mai suferi este să nu te mai *bucuri* de viață, prefer să nu îl plătesc. Dar cred sincer că putem să dobîndim o cunoaștere practică a *dozajului* în care pasiunile noastre, lucrurile sau activitățile de care sîntem atrași, cele care ne farmecă și ne înfrumusețează existența, nu ajung să ne dăuneze, sau chiar să ne otrăvească pe zi ce trece, devenind adicții primejdioase. Cu alte cuvinte, cred că viața ne oferă destule prilejuri pentru a înțelege să evităm ceea ce nu ne priește și să ne hrănim cu măsură din tot ceea ce ne menține intactă pofta de a trăi. Și mai știu ceva: etica lui Aristotel sau etica lui Spinoza pot fi călăuze neprețuite în deprinderea acestei arte de a trăi, dacă (re)învățăm să citim.

Cristian Iftode *este conferențiar la Facultatea de Filozofie a Universității din București, director al Departamentului de Filozofie Practică și Istoria Filozofiei. Cea mai recentă carte publicată:* Viața bună. O introducere în etică, *Editura Trei, 2021.*

■ ■ ■

Dan BYRON

Ascultătorul de cursă lungă

Numele meu este Dan și sînt dependent (Buuunăă, Daaan!). Nici măcar nu-mi amintesc cum era cînd nu eram. Nici măcar nu-mi amintesc să fi fost odată cînd n-am fost. Viața mea s-a împletit în jurul dependenței mele, iar oamenii din jur, fie ei din familie sau prieteni, nu au combătut-o niciodată, ba chiar dimpotrivă. Înainte să vă faceți cine știe ce idee, trebuie să precizez că sînt dependent de ascultat muzică, nu de alte bazaconii.

Cînd eram puștan ascultam muzică aproape încontinuu, chiar și cînd dormeam sau cînd făceam duș, iar de cumpărat îmi cumpăram mai multe albume în fiecare zi. Respectam circuitul muzicii în natură. Cîntam pe stradă, iar cu banii făcuți îmi cumpăram casete care conțineau cîntece noi pe care urma să le învăț și să le cînt în parte pe stradă pentru a-mi cumpăra casete care conțin cîntece noi etc. Îmi făcuse tata niște sertare pe care le înghesuise între rafturile dulapului din camera mea, devenite insuficiente pentru maldărul de albume care se prăvălea afară la fiecare deschidere a ușii.

La un moment dat m-am mutat în Cluj și am cărat rucsacuri de casete cu trenul. Nu prea aveam cu ce mă îmbrăca, că renunțasem la *busking* – acum făceam parte dintr-o trupă adevărată, iar cîntările de club nu erau prea bănoase, dar aveam muzică să-mi pun și-n cap, așa că îmi alimentam în continuare dependența, nepăsîndu-mi defel de problemele materiale. Le-am donat în mare parte după ce mi-am cumpărat primul CD player și mi-am umplut prima borsetă cu discuri de-o șchioapă. Apoi am donat niște borsete pline cînd mi-am luat primul mp3 player. Pierdeam multe nopți căutînd muzică pe Internet, întîi pe Napster, apoi pe DC++ sau torrente, încercînd să fiu la curent cu ce se mai întîmplă în lume și în același timp făcînd eforturi să-mi acopăr golurile. Nu le-am acoperit niciodată și nici nu cred că se poate sau că trebuie, pînă la urmă muzica se ascultă de plăcere. Acum am un abonament la un serviciu de *streaming*, dar între timp mi-am și cumpărat o parte din albumele favorite în original, pe viniluri sau CD-uri, spălîndu-mi în parte păcatele piraterești de tinerețe. Unele dintre ele sînt încă nedesfăcute. Nici nu e nevoie, le știu pe dinafară. Pot să le dau *play* fără să le ating, iar la mine în cap sună mai bine ca orice vinil. Le-am cumpărat din respect pentru oamenii care le-au creat.

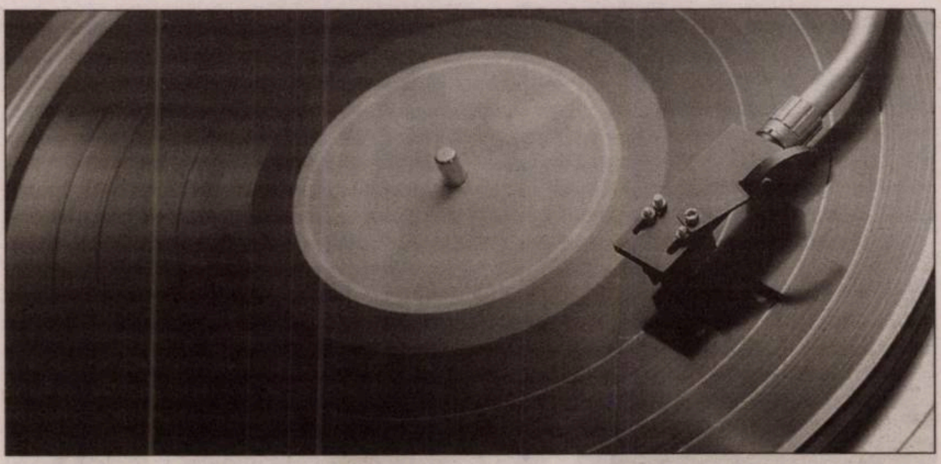

Bine, recunosc, cîteodată le privesc ca pe un fel de trofee. Nu mă consider colecționar, dar îmi face o deosebită plăcere să țin în mînă un original. De ceva vreme m-am oprit din cumpărat pentru că pur și simplu nu mai am loc. Ar trebui să mă mut într-un apartament mai mare sau să renunț la cărți, haine sau confort și cred că au trecut vremurile acelea în care puteam trăi cu o singură pereche de blugi în șifonier. Oricum, acum am permanent aproape toată muzica din lume în buzunar, așa că nu văd ce rost ar mai avea să mă complic.

Odată cu vîrsta, obiceiurile mi s-au mai schimbat. Încet-încet am renunțat la a mai asculta muzică atunci cînd dorm sau cînd fac duș. De altfel, nu ascult defel dacă am o altă ocupație, nu numai din respect, ci și pentru că între timp m-am prins că nu pot fi atent la altceva dacă se aude muzică. Bine, există și excepții. Alergatul prin parc sau pe plajă capătă cu totul alt sens atunci cînd asculți ceva ce-ți place, ca să nu mai vorbim de gătit, șofat, stat la povești cu prietenii, plimbat prin oraș, călătorit cu trenul sau scris articole pentru *Dilema veche*, dar în toate celelalte situații nu se cuvine.

Bineînțeles că am momente în care nu-mi mai place aproape nimic, ajung la o suprasaturație urîcioasă în care toate albumele pe care le iubesc mi se par mediocre și nici un muzician nu mai reușește să-mi transmită cine știe ce. Sînt momentele în care de obicei îmi iau o pauză, dar nu întotdeauna. Cîteodată schimb pur și simplu genul. Muzica clasică sau cea tradițională (nu neapărat românească) pot fi foarte ofertante. Am găsit de-a lungul vremii multe perle rare din galaxiile astea, atît de diferite de cea în care m-am obișnuit să trăiesc.

Știu că mulți oameni, după o anumită vîrstă, susțin că tot ce e bun în muzică s-a făcut deja. Au pus punct la un moment dat, furați de episodul maturității, și au considerat în sinea lor că propoziția s-a încheiat și pentru alții. În nici un caz nu afirm că tot ce e nou e bun, dar hai să nu exagerăm, nici tot ce e vechi nu e mereu grozav. Întotdeauna universul ăsta a constat în cîteva diamante pierdute într-o mare de gunoi, iar acest „cîteva“ desemnează de fapt o cantitate uriașă de informație, mai multă decît vom putea noi digera vreodată. Muzica, la fel ca oricare altă artă, s-a tot schimbat de-a lungul anilor, deceniilor, secolelor, la fel cum oamenii s-au schimbat de-a lungul anilor, deceniilor, secolelor. Iar oamenii îmbătrînesc și ajung să renege tot ce e altfel decît era atunci cînd erau ei tineri, cînd erau în putere, cînd urîciunea rutinei și greutățile vieții încă nu își arătaseră colții. Bineînțeles, nu e valabil doar pentru muzică. Pun pariu că fiecare dintre noi știe pe cineva care susține că înainte era mai bine.

***Dan Byron** este muzician. Scrie pe danbyron.ro.*

■ ■ ■

Livia ȘTEFAN

Jumate fum

Aproape 40 și sper că mă voi simți la fel de neinteresată de schimbarea prefixului și la următoarele aniversări. Ar fi interesant totuși să văd dacă avea dreptate femeia care mi-a ghicit în palmă și care mi-a spus un categoric „82“ (aveam 18 ani atunci). Bine, tot ea mi-a trîntit și un „fără copii“, dar uite că s-a înșelat. Mijlocul vieții mă prinde cu o micuță moștenitoare și asta ar fi cea mai mare realizare de pînă acum. Îmi mai dau însă puțin credit și îmi repet iarăși mie însămi (cu groază): ce bine că te-ai ținut de scris, bă băiete! Ce-aș fi făcut dacă nu aș fi făcut asta, ce s-ar fi ales de mine? Dacă m-aș fi luat după un „Cititul prostește“, după un „Cu poezia nu faci bani“, după „Bine, înțeleg, este un hobby, ai și tu un hobby acolo?“.

Dar eu, eu cea fără de ambiție și fără mari ambiții în viața asta, mi-am pus toată voința mea în protejarea teritoriului meu – scrisul. Așa că, da, mai am o bilă albă. Regret doar că am fost mereu nevoită să pun orice altceva înaintea scrisului, că am fost nevoită să vin cu bani de-acasă ca să mă țin de job-ul ăsta, că am ajuns în ultima vreme să urăsc discuțiile despre bani cînd eu ar trebui să discut despre scris, nu despre alte alea. Dar pînă la urmă trebuia să supraviețuiesc cît de cît decent spre mic-burghez ca să scriu, nu? Cărțile costă bani, dacă nu citești nu ai ce să scrii, așa că trebuia să îmi plătesc oarecum și dependența asta (plus chiriile, mîncarea, hainele, socializările diurne și nocturne – bine, bețiii, petreceri – și alte deplasări atît de vitale pentru un om care vrea să cunoască). Și viciile. Pentru că eu sînt o viciată. La mine influența viciului se va întinde peste mai mult de trei sferturi de viață (dacă doamna de mai sus va avea dreptate cu 82-ul ăla), iar viciile costă destul (nu regret nimic).

Pentru mine, cumva, jumătatea vieții, borna aia importantă, vîrsta care trebuia și atinsă și depășită, a fost 36. La 36 a murit tata. Voiam să văd dacă pot să trec de pragul ăsta (am fost superstițioasă foarte mulți ani). L-am trecut. Cîteodată îmi părea rău că-mi pierd timpul cu superstițiile, cu fricile, cîteodată îmi doream să se termine totul.

Are Leonard Cohen cîntecul ăla superb „In my secret life“. *In my secret life,* eu fac o mulțime de lucruri, am ținut multă vreme o altă persoană ascunsă acolo, o persoană totală. Am dus lupte peste lupte pentru ca ea să iasă cumva și în lumea reală. Problema era că persoana asta era perfectă, făcea numai lucruri mișto, nu rănea pe nimeni în timp ce, *in real life,* eu făceam harcea-parcea totul, răneam oameni, pe mine însămi, distrugeam lucruri. A durat ceva să îmi mai domolesc impulsivitatea turbată, să mai sting cît puteam din vulcanul furios care eram. Pe de altă parte, a durat și mai mult să învăț să spun ce îmi doream, ce voiam și cum, atît mie, cît și celor din jurul meu, și încă n-am ajuns acolo.

Pînă acum, jumătatea asta de viață a fost ca o shaorma cu de toate. M-am lăsat în mrejele schimbării constante. Și încă mai am de învățat. Norocul meu că am zis da la descotorosirea de diverse prejudecăți, șabloane, cutii, noroc că m-am lăsat și în voia poftelor mele, că altfel s-ar fi adunat poate mii de regrete.

Relațiile. Am ajuns să nu mai regret absolut nici una. Poate doar felurile în care s-au terminat, multe chestii oribile pe care le-am făcut eu sau multe lucruri pe care le-am suportat cînd ar fi fost mai bine să nu, dar, pînă la urmă, toate astea m-au făcut omul care sînt azi și mă vor reface (construiri, deconstruiri, reconstruiri) probabil pînă la final. O singură palmă mă urmărește constant și abia așteaptă să îmi mai tragă una după ceafă – că mi-a lipsit mai mereu curajul de a opri totul cînd simțeam că nu mai pot și o tot țineam ca surda pe mormînt.

Planul meu major este să nu îmi mai fac planuri, dar asta nu iese niciodată. Pînă m-am prins eu că ar fi mai OK pentru mine să învăț să nu mă mai stresez că nu fac planul, nu iese planul, că s-a dus dracului planul, mi-am pierdut ani întregi în dezamăgiri și furie. Abia după ce mi-am luat niște timp pentru mine și singurătatea mea am înțeles că mai bine *fuck the plan,* consumam prea multă energie bocind că nu merge planul decît să-mi văd de resturile vieții. De-aia e singurătatea uneori o tipă atît de mișto, îți livrează niște lucruri formidabile, la care nu te-ai fi gîndit (că nu aveai timp, că era prea mult zgomot de fond). Ca să parafrazez o parafrazare preferată (#sărutmînușițele lui Ilieș Gorzo), cine mă vede acum zice că nu mai am nici un plan, dar mai am unul – să scriu o distopie în versuri sau proză, ce-o ieși. E atît de ambițios planul ăsta că doar gîndul că nu am renunțat la scris pînă acum îmi mai dă o speranță. Că, în rest, ce să mai zic, poate c-o să se-aleagă praful și de planul ăsta.

La cîtă autodistructivitate am băgat, mă mir că mai sînt pe aici să scriu despre alte realizări.

Ratări? Dacă nu aveam un concert pînă acum, aș fi zis că asta ar fi fost ratarea vieții. Însă am stresat niște oameni de 3 x *live* și zic că se pune c-am cîntat și în concert (#sărutmînușițele la băieții de la Oedip Piaf).

Presiuni? Doar acum și de acum încolo, datorită fiicei mele, doar datorită ei am ajuns un om responsabil de binele altuia.

***Livia Ștefan** este poetă. Cea mai recentă carte publicată:* Thanato Hotel, *Casa de editură Max Blecher, 2019.*

■ ■ ■

Propuneri de *Dileme vechi* pentru viitor:

● **Radicalizarea**

Smaranda CIUBOTARU

Revelarea (alter)factului

Expoziția „Scrap Metal Kaboom Orchestra“ a artistului Nicolae Comănescu (n. 1968) poate fi vizitată pînă pe data de 20 octombrie la Atelierele Malmaison (Calea Plevnei 137 C). Tururi ghidate cu artistul și curatorii expoziției vor fi oferite publicului în cursul programului Noaptea Albă a Galeriilor din 15-17 octombrie (www.noapteagaleriilor.ro).

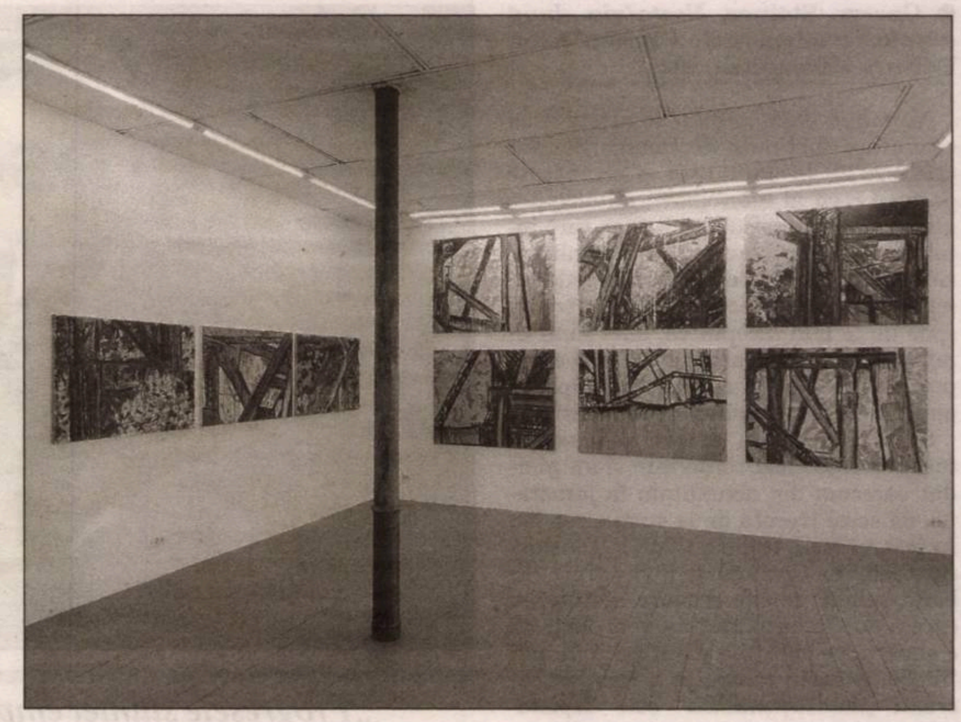

Toate acțiunile de conservare se cristalizează în jurul unei frici ontologice de dispariție, în jurul unei spaime care apare *postpartum,* moment al aprioricului dematerializat, în care artefactul muzeal devine un *obiect tranzițional* (Donald Winnicott) – un mijloc de consolare, un substitut palpabil, dar fragmentar al trecutului supus unui proces perpetuu de dezagregare. Artefactul insuflă prezentului falsitatea permanenței. La baza acestui fenomen stă simulacrul fixității, fantasma structuralistă a unei istorii imuabile, punctiforme ce augmentează logica arhivistică a muzeelor. Acumulăm și restaurăm obiecte – *păstrăm*.

Însă, prin aceste acțiuni colectiv-cumulative, oare estompăm refuzul *urmelor* de a se perpetua? Pe măsura apariției fisurilor, a manifestării proceselor de oxidare ce perturbă „puritatea“ artefactelor, este oare combaterea modificărilor fizice și chimice imperativă? Dacă artefactul catalizează transmisia „febrei arhivei“ (Jacques Derrida), poate conservarea acestuia împiedica apariția elementelor mnemonice alternative prin sistarea evoluției sale?

În cazul corpului de lucrări ale lui Nicolae Comănescu este subliniată nu perpetuarea artefactelor, ci mai degrabă relevarea *(alter)factelor,* a transformărilor viitoare ale ruinelor, dărîmăturilor, molozului și materiei reziduale abjecte. Nicolae Comănescu adoptă muabilitatea reziduurilor ca soluție plastică pentru conservarea imaterialului repugnant, a istoriei corupției și iconoclasmului din București. Puritatea axiomatică a artefactului (artefacte precum cele din lemn sau metal care trebuie conservate sau restaurate sînt adesea plasate în carantină în prealabil pentru a evita răspîndirea impurităților), narativizarea acestuia și imperativul conservării sau restaurării pentru a-i sedimenta exemplaritatea sînt aspecte abandonate în favoarea decrepitudinii, în favoarea recuperării *restului*.

Grohotiș, zgură, pictură

Comănescu caută *„matter out of place“* / impurități (Mary Douglas) – el acumulează murdăria, cenușa de la grătarele din Berceni, pulberea, praful de la Moara lui Assan etc. pe care le integrează în pictura sa. Acestea sînt execrații, elemente ce perturbă identitatea, sistemul și ordinea pentru a genera *(alter)factualul:* informația alternativă artefactuală ce eludează încadrarea într-o mitologie muzeologică sterilă. Aidoma sculpturilor din gunoi ale lui Vivan Sundaram (ce reconstituie peisajul urban din New Delhi) sau membranelor din latex ale lui Jorge Oteiro-Pailos (rezultate în urma curățirii monumentelor istorice de urmele de poluare și de praf), picturile lui Nicolae Comănescu sînt depozitarele discursurilor istorice ce deranjează prin veridicitatea lor contondentă. E vorba de o confruntare directă, nemediată cu materialitatea repugnantă a vieții – cu „artefactele convenționale“, deșeurile, gunoaiele pe care le producem zilnic, condamnate la incinerare întrucît ritualul prezervării nu privește toate produsele secundare ale existenței umane.

Seria „Scrap Metal Kaboom Orchestra“ este rezultatul unui proiect de restaurare desfășurat în orașul industrial, metalurgic Reșița. Suprapunîndu-se proiectului de conservare fizică a Casei Pittner, o școală în ruină, datînd din secolul al XIX-lea, aflată lîngă fostul Combinat Sidelurgic, Nicolae Comănescu atacă artefactualul prin utilizarea materiei reziduale din clădire ca mediumul principal în lucrările sale (pămînt, moloz și argilă din cărămizile nearse sfărîmate). Pe lîngă grohotișul din clădire, Nicolae Comănescu folosește și zgura, un produs excedent al combinatului, un deșeu endemic orașelor industriale, utilizarea căreia semnalează o concepere *(alter)factuală* a fiecărei lucrări, a fiecărei reprezentări plastice a orașului (a funicularului, podurilor, halelor industriale și furnalelor).

Calitatea fotografică a compozițiilor indică o funcție documentară subiacentă, una ce nu pretinde indexicalitatea, ci își propune doar să genereze o notație a vremii, o imagine a ceea ce rămîne sau a ceea ce se împotrivește statorniciei. Contrastînd grandioasa fotografie industrială socialistă a lui Ioan Mato (fotograful oficial al uzinei siderurgice reșițene), fotografiile proprii ale artistului pe care se bazează compozițiile indică efemeritatea ca paradigmă operațională. *(Alter)factele* picturale ale lui Comănescu rezistă atracției permanenței apriorice. Ele sînt deșeuri... *scrap metal* (fier vechi), oscilînd între funcțiile anterioare și reutilizări viitoare, între starea de reziduu și cea a conversiei în *objet d'art* aflat în așteptarea unui *KABOOM!* final.

Expusă actual în spațiul de la Malmaison, seria a fost prezentată anterior în ruinele Casei Pittner aflată pe cale de restaurare (cunoscut și sub denumirea de Școala Pittner, imobilul este situat în cartierul muncitoresc al Reșiței). Amplasate în două contexte diferite, picturile lui Nicolae Comănescu subliniază natura arbitrară a ceea ce alegem să prezervăm și a raționamentului din spatele acestei acțiuni: un fost penitenciar sau o fostă școală, un trecut incomod *versus* o stare actuală de deteriorare pronunțată, praf și zgură sau un *rhyton* de aur – astfel de reiterări ajută la desfacerea mitului artefactului absolut, determinîndu-ne să căutăm o alternativă.

***Smaranda Ciubotaru** este curatoare.*

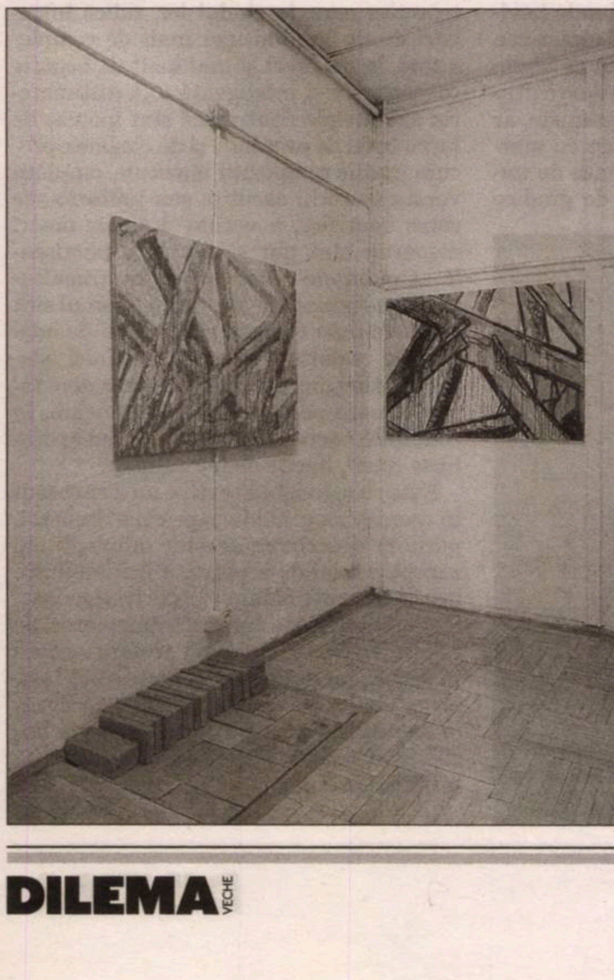

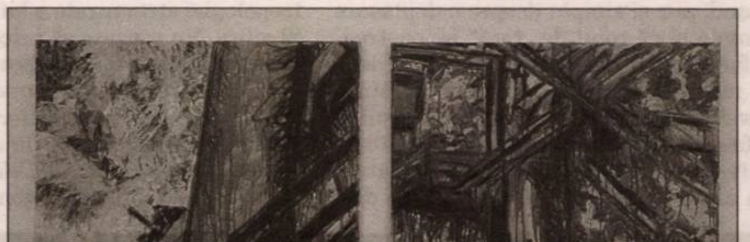

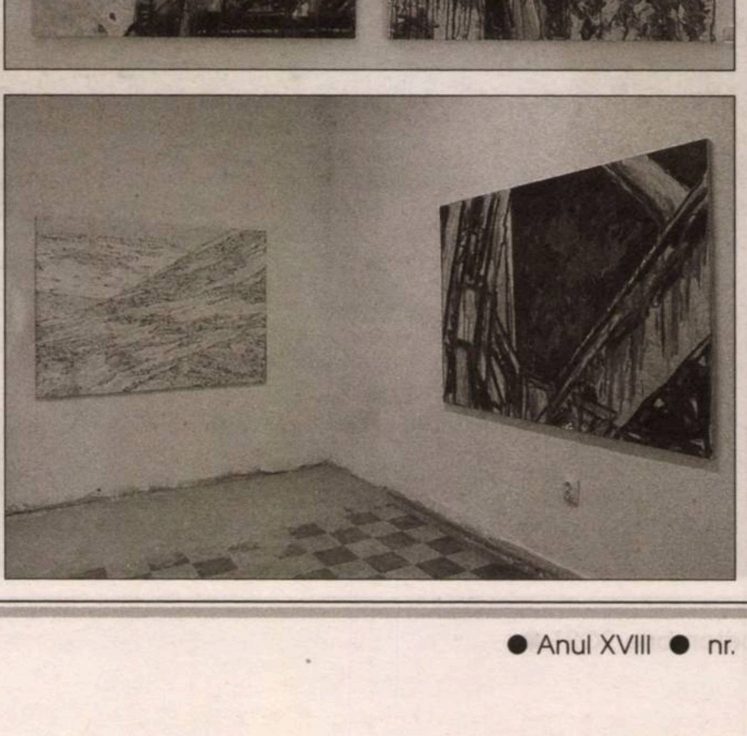

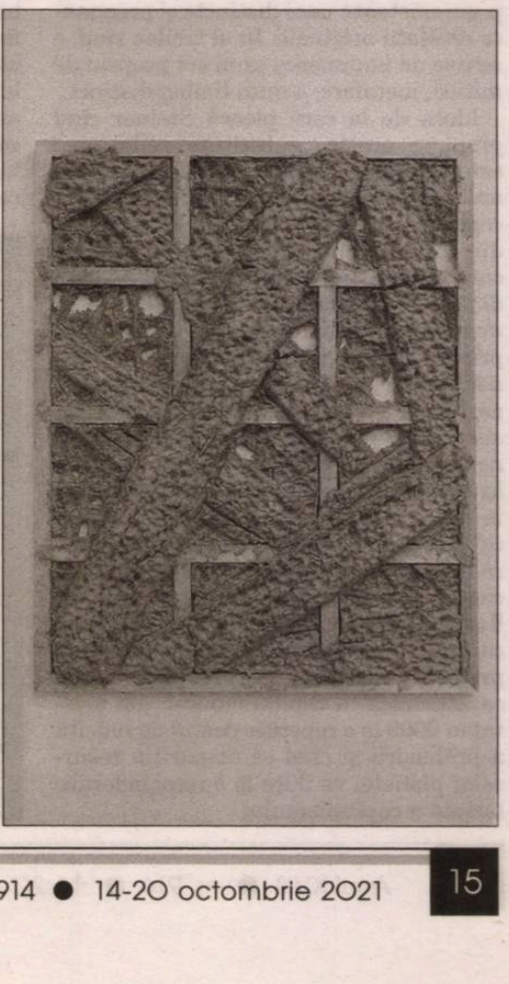

Bogdan-Alexandru STĂNESCU

pe de altă carte

Mitologii alternative

● George Steiner, *Nostalgia după absolut*, traducere de Ciprian Jeler, Editura Humanitas, 2021.

Nostalgia după absolut reunește cinci conferințe susținute de George Steiner (1929-2020) în anul 1974 și străbătute de firul roșu al interogării „mitologiilor alternative“ ale secolului XX, pe care intelectualul franco-american le analizează în calitatea lor de înlocuitoare ale religiilor în Europa occidentală. Ar trebui spus de la bun început că, dată fiind limitarea analizei la arealul cultural european, Steiner se va referi în principal la amurgul creștinismului/creștinismelor.

Și aș adăuga un *caveat:* deși sclipitoare, aceste cinci conferințe și-au pierdut oarecum din actualitate în jumătatea de secol trecută de la susținerea lor. În primul rînd, trebuie luată în considerare căderea Cortinei de Fier, care a eliberat religia de sub cenzura statului și care a dus la dezlănțuirea unor forțe cu o energie pe care și-o pierduseră în anii ’70-’80. Această reînnoire a energiei sacrului „instituționalizat“ este depistabilă nu doar în cazul creștinismului ortodox, ci și în zona credințelor neo-protestante și, mai ales, a celei musulmane, din ce în ce mai prezentă în miezul Europei. Iar această renaștere a religiosului în sfera publică și privată nu este una de fațadă, o „convenție socială“. Aș risca spunînd chiar că, în momentul actual, situația s-a inversat și că lipsa credinței este convenția pe care omul european cultivat doar o mimează. Cînd Steiner își susținea conferințele, în 1974, la cîțiva ani după semnificativul 1968 și imediat după afacerea Watergate, situația era cu totul alta și cred că poziția conservatoare (moderată) a lui Steiner se hrănește tocmai dintr-o proximitate cu atmosfera intelectuală de stînga a campusurilor universitare și a contraculturii.

Așadar, care sînt acele mitologii alternative pe care le portretizează Steiner? Înainte de a le aborda succesiv, trebuie lămurite condițiile îndeplinite de aceste „meta-religii“ pentru a fi acceptate în „pentameronul“ lui Steiner: în primul rînd, respectiva mitologie trebuie să ofere o viziune totală asupra omului și a rolului său în lume. În al doilea rînd, presupune existența unei distincte și pregnante revelații originale. În al treilea rînd, e nevoie de impunerea unui set propriu de mituri, metafore, a unui limbaj distinct.

Ideea de la care pleacă Steiner cînd propune aceste „substitute religioase“ este că aceste sisteme politice, filosofice, antropologice *et caetera* utilizează concepte și „constructe alegorice“ derivate din chiar viziunea religioasă pe care încearcă s-o înlocuiască. S-ar hrăni, așadar, dintr-o nostalgie după absolut lăsată în urmă chiar de „defuncta religie“. În cazul primei „mitologii“, a marxismului, Steiner pleacă în căutarea „păcatului originar“, cauza tuturor relelor, adică apariția sistemului de clase. Răspunsul lui Steiner, ingenios, este de a-l localiza pe Marx în cadrul romantismului german, căruia îi era comun mitul „copilăriei edenice“ a omenirii. Marx nu poate spune care a fost greșeala originară, însă ceea ce contează este evoluția continuă spre un final al mîntuirii egalitariste. Cred însă că Steiner se grăbea în 1974 să infirme predicția marxistă despre „prăbușirea cataclismică“ a capitalismului: am asistat în 2009 la o repetiție destul de reușită a prăbușirii și cred că dispariția resurselor planetei va duce la o reconsiderare forțată a capitalismului.

> *„Progresele științei empirice în domenii ce țin încă de necunoscut oferă răspunsuri teoretice care, la rîndul lor, ridică întrebări la un nivel și mai înalt de bogăție conceptuală și inteligență.“*

Document, imaginație, paradox

A doua mitologie analizată de Steiner este... psihanaliza freudiană, iar aici intelectualul franco-american nu face altceva decît în cazul marxismului, și anume planează pe deasupra „dogmei“ și o bombardează cu niște truisme (lipsa dovezilor din zona neurologiei care să susțină structura tripartită freudiană a psihicului uman – pe care Steiner îl numește, eronat, „conștiință umană“ – Eu, Se, Supraeu) care nu țin cont nici măcar de existența multiplelor psihanalize și cu atît mai puțin de experiența clinică ce stă la baza psihanalizei freudiene. Bineînțeles că obiecția adusă de Malinowski îi vine ca o mănușă și că evită obiecțiile aduse antropologului – că vorbim, în cazul indigenilor de pe insula Trobriand, pur și simplu despre o deplasare formală și că rolul de „tată“ își păstrează forța, chiar dacă poartă masca „fratelui mamei“. Așa cum obiecția lui Malinowski pare hilară (pentru că autorul ei se face că nu vede rolul simbolic al Tatălui în propoziție), tot așa pare și următoarea afirmație a lui Steiner: „Multe dintre conjecturile lui Freud s-au autoîmplinit prin faptul că moravurile private și sociale s-au modificat pentru a satisface așteptările psihanalitice“. Teoria a creat organul, cum ar veni...

Maestru al contrapunctului, Steiner face însă și o afirmație demnă să șteargă toate aproximările de pînă la ea: „Cărțulia *Dincolo de principiul plăcerii* este unul dintre cele mai extraordinare documente ale istoriei imaginației tragice din Occident“. Spre deosebire de viziunea optimistă marxistă, eschatologia freudiană este una mai mult decît sumbră: în urma dialecticii Eros-Thanatos, cel din urmă se va dovedi mereu învingător – dorința umană cea mai profundă este aceea de a se cufunda în imobilitatea veșnică – „odihna morții“.

A treia mitologie, și conferința cu care Steiner m-a pierdut total, este cea a antropologiei structurale a lui Claude Lévi-Strauss. Nu reușesc să pricep, nici la cea de-a treia lectură, de ce această antropologie, rămasă din păcate undeva pe rafturile prăfuite ale facultăților umaniste, ar sta ca „mitologie“ umăr la umăr cu marxismul și psihanaliza... Diferența de impact dintre cele trei sisteme de gîndire este atît de mare încît cred că și autorul *Antropologiei structurale* și-ar dori să facă parte din alt set de conferințe. Lévi-Strauss este privit mai curînd ca un cititor de mituri și ca interpret al codurilor lumii: pentru el, omul este un animal dezechilibrat, care pășește șchiopătînd și distruge cele mai mici rămășițe ale Grădinii Edenului, acolo unde le mai găsește – măcelărește popoare primitive, taie pădurile și incendiază savanele, aflîndu-se mereu în căutarea adevărului. Este paradoxul melancolic ce stă la baza gîndirii lui Lévi-Strauss: căutarea adevărului vine la pachet cu distrugerea acestuia.

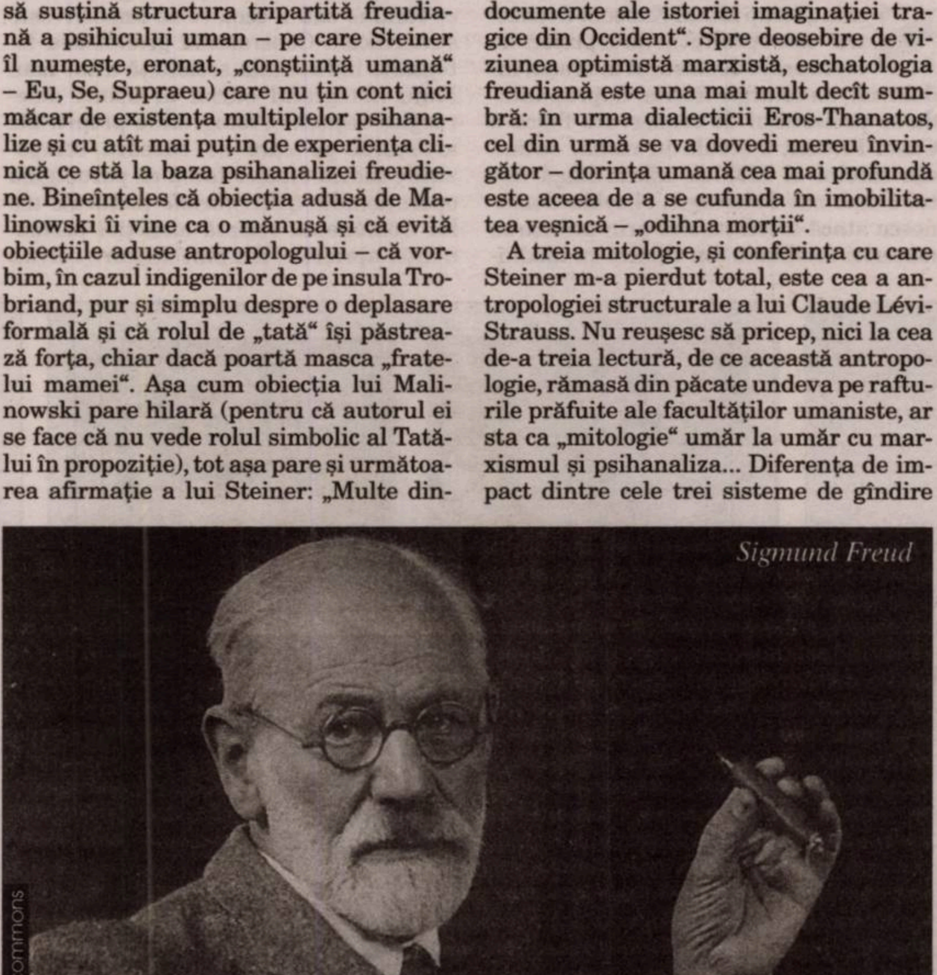

Sigmund Freud

c wikimedia commons

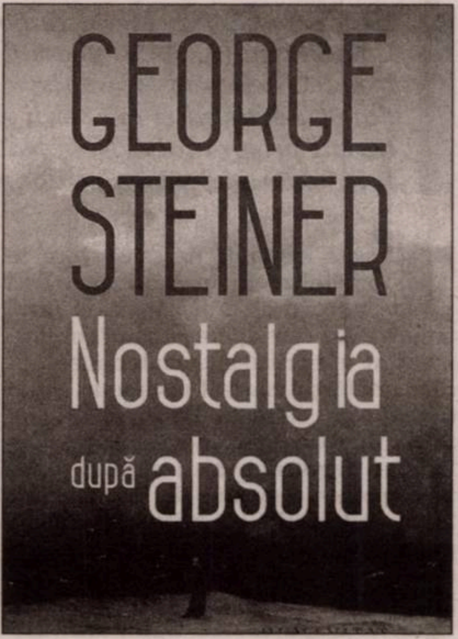

Ultimele două conferințe susținute de George Steiner și reunite în volum sub titlul *Nostalgia după absolut* sînt dedicate unor fenomene complementare: pe de o parte obscurantismul, isteria și lipsa rațiunii din credința în astrologie, în *new age*, în OZN-uri, ocultism și pseudoștiință. De cealaltă parte, încrederea nezăgăzuită în știință, transformarea acesteia în noua religie, care-l scotea din minți pe Nietzsche. Aici Steiner vine cu o idee absolut splendidă, care merită citată integral: „Progresele gîndirii matematice, progresele științei empirice în domenii ce țin încă de necunoscut oferă răspunsuri teoretice care, la rîndul lor, ridică întrebări de un grad și mai înalt de complexitate, la un nivel și mai înalt de bogăție conceptuală și inteligență (...). Antimateria sau stelele neutronice sînt ipoteze de lucru la fel de profunde și de elegante precum marile compoziții muzicale; omuleții verzi cu urechi ascuțite sau imitarea, de către ventriloc, a vocilor dragilor noștri dispăruți sînt pur și simplu o plictiseală“. Credințele „alternative“, contracultura, pseudoștiința și antiraționalismul sînt semnele unei regresii și ale fugii de adevăr. De cealaltă parte, poate că nici adevărul științific nu mai are calitatea tămăduitoare pe care i-o presupuneam, în condițiile nașterii certitudinii unei apocalipse „reci“, lipsite de fior religios.

Este cu siguranță ceva ce nu a răzbătut în cronica mea: căldura pe care Steiner o pune în descrierea acestor mitologii (cu excepția celei de-a patra, a iraționalului neo-medieval), chiar și în portretele intelectuale realizate acestor întemeietori de religie. În *Nostalgia după absolut* se simte aceeași energie a interpretării codurilor și ideilor pe care am găsit-o în *Errata* sau în *Moartea tragediei:* o elegie lipsită de defetism. Foarte bună traducerea lui Ciprian Jeler.

REGIMUL ARTELOR ȘI MUNIȚIILOR

Victor MOROZOV

dilematograf

Ciudat echipaj

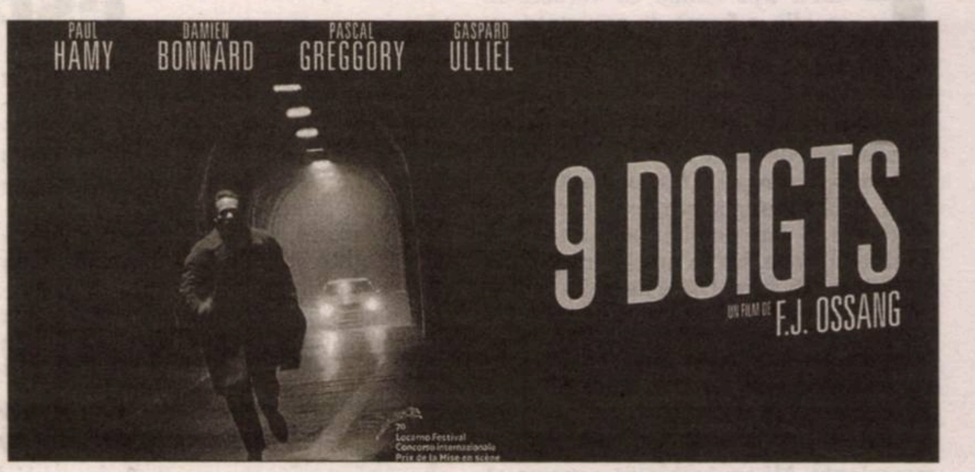

● *9 doigts* (Franța-Portugalia, 2017), de F.J. Ossang.

Undeva la marginea cinema-ului, într-o noapte industrială, regizorul F.J. Ossang construiește cu răbdare un colier de filme care, sfidînd apocalipsa, țin să mai șoptească o dată frumusețea lumii. *9 doigts* are forma unei fugi cu capul înapoi, iar acest „înapoi“ poate conduce, alternativ, spre o liniște primordială departe de tot – mai tot filmul se petrece în mijlocul mării –, sau spre începuturile cinema-ului. Filmînd pe 35 mm alb-negru, Ossang e mai aproape de Jean Epstein și de efectele sale muzicalo-poetice decît de zgomotul mașinăriei artistice de azi. Un ritm discret ia astfel naștere cadru după cadru, atent la măreția peisajului care nu cunoaște sfîrșit, la umorile și fluctuațiile omului și la intuițiile uimitoare ale cinema-ului, cuibărite între două racorduri. Pentru un reprezentant al avangardei, *9 doigts* e surprinzător de netulburat: limpezimea sa vizuală, niciodată dezmințită, vine la pachet cu o paradoxală rotunjime a narațiunii și cu un casting burdușit cu nume grele întrale cinema-ului de autor (Damien Bonnard, Pascal Greggory, Gaspard Ulliel). Dar sub învelișul său se ascund multe.

Există în acest film o poveste – e povestea unui cataclism iminent –, dar ea nu merită desfășurată în detaliu, pentru că ne-ar pune pe o pistă greșită. În fond, acțiunea e marele *hors champ* al lui Ossang: e ceea ce nu vedem, ci doar intuim dincolo de cadru, prin infinite mișcări de trupe zvonite de toate gurile rele, prin neașteptate pulsiuni violente, prin declarații tot mai confuze. E de văzut cum *9 doigts* se lasă treptat cuprins de cea mai adîncă nebunie, în măsura în care cuvintele îndrugate de personaje ajung să fie tot mai greu creditabile, iar peste întreg peisajul pare să cadă clopotul greu al paranoiei, al fricii de celălalt. Paradoxul e că, atît timp cît o catastrofă ecologică pîndește după colț, ea nu transformă lumea într-o arătare ostilă – dimpotrivă, filmul descrie, pe post de ultim reper, o frumusețe hipnotică a spațiilor care ne înconjoară, amplificată de uzul acestei imagini fără culoare, care transformă marea într-o întindere grozavă de petrol și conferă soarelui luciri saturniene.

Dacă filmul are și merite mai subtile, atunci ele țin de corespondența stranie pe care acesta o instaurează între tot mai evidenta fragilitate a planetei noastre și permanenta fragilitate a mediumului însuși – oare nu e „moartea cinema-ului“ o temă de discuție mereu la îndemînă, iar asta nu de ieri, de azi? De parcă ar fi posibil de extras din această apocalipsă cinematografică întotdeauna amînată un fel de lecție general valabilă: căci filmul a știut întotdeauna să-și extragă forța din orice punere la zid, iar periferia unde activează Ossang – o zonă liberă în care lucrurile esențiale, de la materialitatea peliculei la arta montajului, și-au păstrat pe deplin relevanța – și-a creat un titlu de glorie din acest statut precar, care o forțează să inventeze și să reinventeze pentru a putea supraviețui. Așa se face că *9 doigts* reușește să țină în echilibru un ciudat film de dialog – sfîrșitul lumii vine aici prin bolboroseală prăpăstioasă – și un ciudat film de gangsteri – focul armei aduce cu un blitz, o asociere niciodată inocentă –, pe care le irigă cu o sevă romanescă decalată, *à la* Raúl Ruiz: genul de sensibilitate vag desuetă, vag postmodernă care, pornind din buza realismului, adaugă un grăunte de nisip în instalația universului, iar asta îi gripează întreg mecanismul.

Din miezul acestor gangsteri ciudați – Damien Bonnard arată ca o fotogramă din *La Jetée,* filmul cult al lui Chris Marker –, care navighează pe mări necunoscute, răzbate o aparență de intelectuali dezabuzați și languroși, gata oricînd să imagineze revoluția la foc continuu, dintre așternuturi. Din miezul acestor peisaje somptuoase, peste care Ossang aplică efectul irisului, răzbate o pornire experimentală a pionierilor de demult. Găsim aici ceva ludic – hărțile sînt inventate cap-coadă, destinația se numește „Nowhereland“ –, care nu face decît să reveleze și mai ascuțit sentimentul neputinței de a acționa în orice fel. Dar găsim și ceva nobil în această disperare: dacă, vorba lui Godard, catastrofa este prima strofă dintr-un poem de dragoste, atunci cinema-ul ar putea reporni a doua oară, dar numai cu condiția să se plieze fidel pe misterul inerent al lumii. Grea misiune, de care un Ossang – poet, muzician, cineast – se achită măiastru, păstrîndu-și calmul în fața unui bau-bau precum *plot*-ul, dar trudind din greu pentru a construi ceea ce s-ar chema un film de atmosferă. *9 doigts* este o mostră elegiacă de cinema preocupat să ne cînte pieirea. Rezultă un cîntec blînd și trist, care adoarme pentru o clipă spaima și conservă imaginea stranie a lumii în secundele dinaintea dezastrului.

9 doigts este disponibil pe MUBI.

■ ■ ■

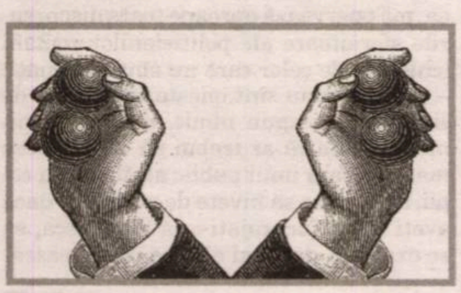

Aron BIRO

audio și n-am cuvinte

Memorabilia

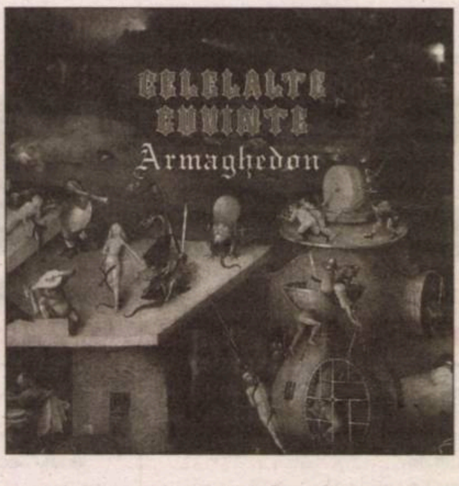

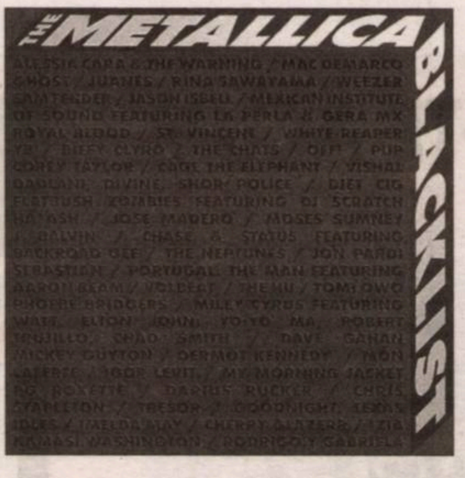

● Celelalte Cuvinte, *Scrisori iubite*, Axa Valaha Productions & *Armaghedon*, vinyl reissue, loudragemusic.com, 2021.
● Various Artists, *The Metallica Blacklist*, Blackened Recordings, 2021.

O cutumă cu care industria noastră muzicală e mai puțin familiarizată se numește prin alte părți *memorabilia,* „sindromul colecționarului“ ori e pur și simplu un simț al aniversării – atașament afectiv față de artiștii care au însemnat ceva (mai mult) pentru fani, captat-imortalizat în obiecte și mnemonice imprimate. Un autograf, un *selfie* la concerte sînt la îndemîna oricui (desigur, cînd existau concerte), însă există și o relație fan-artist de o natură mai aparte, care se asimilează rostului vieții, crescutului împreună, substituirii unor goluri intime prin proiectare afectivă – un tip de relație ce trebuie marcată mai altfel, chiar dacă adesea e doar o fantezie de care artistul nu e neapărat conștient.

Prima piesă de această natură asupra căreia aș dori să atrag atenția nu e una muzicală, nici măcar nu are (deocamdată) un album muzical atașat. Să sperăm că va urma și muzica – orădenii Celelalte Cuvinte, una din cele mai tenace și inovatoare trupe din rock-ul românesc, au promis un nou material pentru aniversarea a 40 de ani de existență a trupei, însă anul e pe terminate și deocamdată au fost oferite doar cîteva mostre în avanpremieră *live.* La 40 de ani vorbim de „nunta de rubin“ care s-ar cuveni sărbătorită alături de fani; însă în condițiile pandemiei, în loc de concerte cu „iarbă prin păr“ avem deocamdată parte de... „scrisori iubite“ – un proiect rock *memorabilia* girat de trupă cu ocazia pomenitei aniversări, administrat de curatorul Mihai Caravețeanu. În cadrul proiectului sînt oferite un număr (foarte) limitat de scrisori semnate olograf de Călin Pop, dactilografiate cu mașină de scris mecanică pe suport vintage (hîrtie de aceeași vîrstă cu membrii trupei) și însoțite de o fotografie de epocă semnată de trupă. (Pentru info și rezervări: coro.axavalaha@gmail.com.)

Din diverse cauze nu mai e în viață nimeni dintre cei care m-au dus la primele concerte Celelalte Cuvinte, așa că am găsit de cuviință să recomand acest album non-muzical cu care le asociez amintirea. Sper că nu mai e mult pînă să ne bucurăm și de piese noi, în condiții deschise unui public cît mai larg. Celelalte Cuvinte au parcurs un drum fără scandaluri mondene, dezertări și restructurări spectaculoase, un drum pe care fanii s-au simțit întotdeauna însoțiți, niciodată rătăciți ori abandonați. Cu ocazia aceleiași aniversări s-a lansat și mult așteptata versiune vinil a *Armaghedon*-ului, poate primul album metal românesc conectat la contemporaneitate (la data apariției, în 1994).

O altă aniversare, de anvergură istorică similară, dar cu acoperire comercială globală, ne propun și Metallica – sărbătorirea a 30 de ani de la apariția albumului „negru“, cel care i-a propulsat pe MTV, în programele Balurilor Bobocilor și ale nunților de atunci încoace. Evenimentul e marcat cu o versiune *cover* de patru ore a albumului din 1991, cu toate piesele cîntate în multiple variante de cea mai pestriță selecție de artiști care au apărut vreodată pe un album omagial. Colecția e multigenerațională, multisex/gen, multistil, incluzînd trupe rock ale momentului (Ghost, IDLES, Royal Blood, Volbeat) și vedete din sfere pop, country, hip-hop (Miley Cyrus, Jason Isbell, Kamasi Washington, ce a mai rămas din Roxette). Fiecare piesă e răstălmăcită în mai multe versiuni oferind un tablou clinic complet – al ingredientelor care au stat la baza succesului albumului original și al impactului său asupra istoriei. E inclusă pe antologie și o piesă mai intimă, relevantă îndeosebi pentru români – *cover*-ul „Nothing Else Matters“ cîntat de Dave Gahan pune capăt, în mod formal, celebrului Război Rece dintre depeșari și metaliști.

***Aron Biro** este autorul blogului http://aronbiro.blogspot.com.*

■ ■ ■

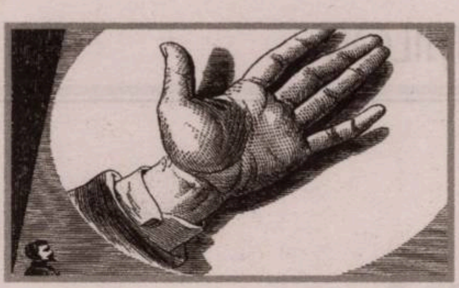

Adina POPESCU

portrete din mers

Tot ce trebuie să faci este să povestești

Pentru o lungă perioadă de timp, mi-a fost teamă să vorbesc în public, o formă de anxietate socială pe care nu reușeam să o depășesc. Probabil că mulți recunosc „simptomele“ – încleștarea fălcilor, palpitații și transpirații reci, frica de ridicol, frica de a nu-mi pierde ideile sau de a nu-mi găsi cuvintele care ar fi fost urmată, inevitabil, de acel lung și stînjenitor moment de tăcere în care oamenii așteaptă să le spui ceva, orice, iar tu nu-ți dorești decît să fii lăsat în pace. Orice ieșire la rampă era pentru mine o tortură, orice treaptă, podium sau scenă mă intimidau. Uram conferințele, mesele rotunde, dezbaterile de orice fel la care era musai „să iei cuvîntul“, să-ți dai cu părerea și-i invidiam pe cei care puteau vorbi liber cu nonșalanță. Mi-am închipuit o vreme că anxietatea asta pleacă dintr-o timiditate în exces, însă mi-am dat seama că nu sînt chiar cel mai timid dintre oameni. Atunci care să fie cauza?

Mi-am amintit că, la un moment dat, la vîrsta preșcolară, eram ceea ce acum s-ar numi un copil „cu tupeu“. Nu un tupeu deranjant, nici obraznic. Într-o vacanță prin Bucovina, la restaurantul hotelului unde eram cazați, o nuntă era în plină desfășurare, iar eu am ținut morțiș, fără să mă împingă nimeni de la spate, să urc pe scenă ca să cînt. „Și acum o fetiță de cinci ani de la București vrea să-i dedice miresei o melodie!“ – s-a făcut anunțul la microfon. Nu mai văzusem în viața mea un microfon, însă l-am luat plină de încredere de parcă m-aș fi născut cu el în mînă, cinci sute de oameni necunoscuți mă fixau cu privirea, am început să cînt „Roata morii se învîrtește, țac, țac, țac!“, pe atunci mă jucam de-a vedetele de la televizor și dădeam spectacole de una singură în camera mea. S-a lăsat cu aplauze și ovații, căci nuntașii erau deja chercheliți, am primit chiar și flori. După mulți ani, cînd trebuia să deschid gura pe la vreun eveniment ca să zic chestii deștepte și nu știam cum să scap mai repede, mă gîndeam la micul meu moment de glorie de la restaurantul „Balada“ și oftam nostalgic. Unde a dispărut copilul de atunci?

Odată, pe la începutul anilor 2000, am fost invitată la o emisiune TV în direct a Mihaelei Rădulescu, genul ăla de emisiune-maraton de divertisment cu zeci de invitați la care se uita tot poporul, duminica, de pe canapeaua din sufragerie. Tema era ceva cu Popești celebri, nu că aș fi fost eu prea faimoasă, însă tocmai scrisesem un „manual de șpagă“, o curiozitate pe atunci, probabil că intram la capitolul „alte știri diverse“. Tot acolo am cunoscut-o și pe actrița Adina Popescu (cu care încă mă mai confundă cîțiva din generația părinților mei), era foarte drăguță, a venit la mine și mi-a zis că-i spun cîteodată oamenii: „Ce bine le zici în *Dilema!*“. Intervenția mea de vreo cinci minute era programată în desfășurător pe la finalul emisiunii, așa că a trebuit să stau patru ore înțepenită pe un scaun cu niște emoții de nedescris, să zîmbesc frumos la cameră, să bîțîi din cap la toate melodiile la modă, să asist la toate glumele și scenetele cu Popești, în timp ce mă întrebam cu oroare cînd oare îmi vine rîndul. Cînd a trebuit în sfîrșit să vorbesc, mi-am dat seama cu spaimă că, de la atîta stres, îmi amorțiseră buzele. Și o jumătate de cap. Trăiam un fenomen straniu de paralizie temporară. Totuși, am reușit cumva să-mi spun repede „poezia“ pe care o pregătisem de acasă și am plecat de acolo, promițîndu-mi că nu voi mai merge niciodată la nici o emisiune TV. Dar am mai fost.

„În fond și la urma urmei, sînt doar niște copii... ce tîmpenii le pot spune?“

Tot încercînd să-mi fiu propriul *coach* și psiholog, fiindcă, pînă în urmă cu vreo zece ani, în România, nu se mergea pentru așa ceva la terapeut, m-am prins de unde mi se trage toată angoasa asta. Din școală, minunata școală românească unde nu doar că nu există cursuri măcar opționale de oratorie și retorică, atît de necesare în societatea de acum, însă nu ai voie să vorbești neîntrebat și nu ești încurajat în general să vorbești, atunci cînd ești scos la tablă, în fața clasei, a „publicului“, nu doar că nu e un moment de glorie, însă de cele mai multe ori scopul este să te faci de rîs pentru că nu ți-ai învățat lecția. Școala care uniformizează și care ucide orice formă de spontaneitate și de naturalețe a copilului care cînta din proprie inițiativă pe la nunți străine. Școala în care elevii sînt o turmă, nu individualități și în care profesorul e singurul *speaker,* unica autoritate. Sau cel puțin așa era școala în urmă cu 30 de ani, însă nu cred că s-a schimbat prea mult.

Îi observ pe copiii care trebuie să spună cîteva cuvinte pe la lansările noastre de carte sau la alte evenimente dedicate lor. Sînt copii deștepți, copii care scriu și care știu să se exprime. Mulți, cînd dau pentru prima dată de microfon și de public, se crispează sau se blochează, fac fețe-fețe și transpiră, exact ca mine în urmă cu cîțiva ani. „Despre ce e vorba în textul pe care l-ai publicat în revistă?“ – încerc eu să-i ajut. Se uită la mine ca niște căprioare speriate și nu-s în stare să-și povestească propriul text. „E timid!“ – intervine sfios mama sau tata, îl iau de mînă pe copil și-l duc departe de balaurul microfon. Și-mi pare rău pentru că acel copil deștept și talentat va trece, la maturitate, prin aceleași chinuri prin care am trecut eu. Deși poate că ar fi fost un bun vorbitor. Nu nativ, căci foarte puțini sînt nativi, însă toată povestea asta cu oratoria se educă, se poate învăța, totul ține de exercițiu.

Eu, una, m-am „vindecat“, și tot datorită copiilor. După ce am publicat primele cărți, editura a început să organizeze vizite prin școli, iar publicul meu era alcătuit din copii. La început, aveam aceleași emoții ca în fața unui public adult, pentru că dacă un mecanism e înțepenit, cu greu mai reușești să-l pornești, dar și cînd îl pornești... Mă simțeam scoasă la tablă, în fața clasei, pînă cînd mi-am zis: „În fond și la urma urmei, sînt doar niște copii... ce tîmpenii le pot spune?“. M-au ajutat și ei, cu dezinvoltura întrebărilor. Mi-am dat seama cu timpul de greșelile de „începător“ pe care le făceam – mă uitam fix la cel din prima bancă de parcă publicul meu ar fi fost alcătuit dintr-un singur spectator, iar bietul copil se simțea ba intimidat, ba foarte important. Am învățat să învălui clasa cu privirea, să mă adresez tuturor și fiecăruia în parte, în același timp. Să vorbesc rar, să folosesc cuvinte simple, să fac pauze. Dar mai ales mi-am dat seama că nu trebuie să mă lansez în cine știe ce teorii savante, tot ceea ce trebuie să fac este să povestesc. O poveste bine spusă întotdeauna va atrage atenția atît copiilor, cît și adulților, cu toții avem nevoie de poveste.

Am aplicat aceleași „tehnici“ în librării, la evenimente, la conferințele și mesele rotunde pe care le uram atît înainte, privindu-mi publicul și gîndindu-mă de fiecare dată: „În fond, sînt doar niște copii!“. Culmea e că a început să-mi placă și s-o regăsesc pe Adina mică, aceea care cînta pe la nunți. Turui de n-am aer, mai fac și pauze, învălui cu privirea, pun întrebări retorice. Și povestesc. Îmi place la nebunie să povestesc. Sînt conștientă că nu voi ajunge niciodată un mare *speaker* motivațional, că nu sînt un bun vorbitor nativ, că n-am charisma și umorul domnului Pleșu, de pildă, sau ale lui Radu Paraschivescu, doi dintre „vorbitorii“ mei preferați, dar măcar știu că nu mă voi face de rîs.

Ca și în scris, mai contează ceva – onestitatea. Onestitatea se transmite publicului, se simte. De aceea, mă enervează aproape toate discursurile sforăitoare ale politicienilor români (chiar și ale celor care nu sînt agramați) – pentru că nu sînt oneste, sînt goale de conținut, nu spun nimic, nu-i crede nimeni. Poate că ar trebui să se adreseze măcar o dată unui public alcătuit din copii, ar avea ce să învețe de acolo. Iar dacă aveți copii, încurajați-i să vorbească, să se exprime, dar mai ales să povestească!

■ ■ ■

ABONEAZĂ-TE ACUM

SCANEAZĂ CODUL QR

CUM TE ABONEZI
✓ ONLINE: la http://abonamente.adevarul.ro
✓ VIRAMENT BANCAR sau MANDAT POȘTAL:
în contul SC ADEVARUL HOLDING SRL, cod fiscal RO18990288,
deschis la BRD - Decebal,
nr. cont RO70BRDE441SV58305914410.
✓ LA TOATE OFICIILE POȘTALE / ✓ FIRMELE DE ABONAMENTE

Informații și reclamații: abonamente@adevarulholding.ro
Tel: 0790 139 007/0790 139 009 (L-V, 9.00-18.00)

DILEMA VECHE

✓ 3 luni - 65 LEI ✓ 6 luni - 110 LEI ✓ 12 luni - 175 LEI

Prețuri la abonamente cu pînă la 52% mai mici față de prețul de la chioșc

TALON ABONAMENT

Nume...Prenume.................................
Str. .... Nr. ...., Bl. ...., Sc. ...., Et. ...., Ap. ....,
Localitate .... Județ/Sector ...., Cod poștal ....
Telefon .... Email ....
Am achitat suma de .... LEI cu mandat poștal/ordin de plată nr. .... din data ....
în contul SC ADEVARUL HOLDING SRL, cod fiscal RO18990288, deschis la BRD – Decebal, nr. cont RO70BRDE441SV58305914410.
Abonamentul va începe din luna* .... Semnătura ....

Plata se va efectua pînă la data de 25 a lunii în curs pentru ca livrarea să înceapă de la data de 1 a lunii următoare.

Prin completarea prezentului talon sînt de acord ca SC ADEVARUL HOLDING SRL să prelucreze datele mele cu caracter personal pentru activități promoționale și să le dezvăluie terților conform legii nr. 677/2001. Îmi rezerv dreptul să mă opun acestei prelucrări și să solicit ștergerea datelor adresîndu-mă societății SC ADEVARUL HOLDING SRL printr-o cerere scrisă.

Pentru abonamentele plătite cu mandat poștal sau ordin de plată este necesar să trimiteți talonul completat, împreună cu copia dovezii de plată la SC ADEVARUL HOLDING SRL – Abonamente, București, Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, Sector 2, cod poștal 020331.

...ÎȚI DĂ DE GÎNDIT

Stela GIURGEANU

Cultura mizantropiei

Cum ne raportăm la lumea din jur? Cînd ne gîndim, în general, la oameni, îi vedem ca pe niște ființe pline de bunătate și corectitudine, oneste, competente, inteligente? Avem încredere că oamenii din jur ne vor binele? Că ne vor ajuta, dezinteresat? Ne bizuim pe liderii și politicienii noștri? Ne lăsăm, cu seninătate, pe mîna altora, convinși fiind că nimeni nu ne vrea răul? Ne simțim în siguranță în mijlocul societăților în care trăim?

Sau, mai degrabă, ne-a cotropit mefiența, iar în jurul nostru nu mai vedem decît imoralitate și maliție? N-am ajuns, de fapt, să cîrcotim încontinuu societatea în care trăim, condamnînd zilnic nerozia, stupiditatea și răutatea „celorlalți“? Percepem, oare, istoria umanității ca pe o evoluție sau, mai degrabă, îi mărturisim, decepționați, involuția? Nu riscăm să devenim, oare, cu toții niște mizantropi?

„Europa a fost mult timp afectată de un complex de vinovăție datorită trecutului său colonial.“

Dar ce este, pînă la urmă, mizantropia? Etimologic, i se dă un verdict dur: ura față de alți oameni. Vorbim însă despre o ură patologică sau despre o dezamăgire profundă? Este mizantropul un om rău, căci își urăște semenii, sau, mai degrabă, un fost idealist, deziluzionat de firea umană?

„Urăsc toți oamenii, pe unii pentru că sînt pur și simplu răi și doresc numai să facă rău altora, iar pe alții pentru că îi tolerează și îi susțin pe cei răi“, declamă Alceste, personajul principal al piesei lui Molière, *Mizantropul*. Într-o societate în care domnesc aparențele și eticheta, Alceste se delimitează de semenii săi, ale căror comportamente ipocrite îi lezează spiritul înalt, căci, potrivit lui, toată lumea, mai puțin el, minte, profită, complotează, și toți oamenii au suflete meschine – drept care, observînd și cunoscînd adevărata fire umană, Alceste își declară totala lipsă de credință în umanitate. Totuși, este îndrăgostit de Célimène, o frumoasă și versată curtezană, pe care este însă convins că o va duce pe calea cea dreaptă, datorită puterii purității sale morale – bineînțeles, Alceste este convins că este singurul om vertical din întreaga lume.

În celălalt colț al ringului literar stă un alt mizantrop celebru – personajul dostoievskian, fără nume, din *Însemnări din subterană* –, un om care își sondează, cu brutalitate și fără nici o indulgență, ungherele cele mai întunecate ale ființei, ajungînd la concluzia cu care, de altfel, își și începe pledoaria: „Sînt un om rău“. Și, odată ce această convingere i se instalează în minte, pornește pe un drum al urii, obligîndu-se să se poarte ca atare, revarsîndu-și întreaga răutate de care se crede capabil asupra celor din jur, declarînd că simte „o desfătare nesățioasă“ cînd reușește să-și mîhnească semenii.

Primul mizantrop se consideră a fi cel mai bun dintre oameni, al doilea, cel mai rău – amîndoi sînt însă niște nefericiți și niște neadaptați.

Ieșind din filosofia literară, mizantropia socială a devenit un obiect de studiu, încă din anii ’50, cînd sociologul american Morris Rosenberg a pus această meteahnă umană în balanță cu ideologiile politice. În lucrarea sa *Mizantropie și ideologii politice,* publicată în 1956 la Cornell University, Rosenberg afirmă că, deși majoritatea studiilor sociologice indică faptul că înclinațiile politice pe care le avem se bazează pe factori care țin, în mare parte, de cercul social în care trăim, se trece cu vederea posibilitatea că afilierea ideologică poate fi cauzată (sau datorată) atitudinii pe care o avem, fiecare dintre noi, în privința naturii umane. Mai exact, gradul nostru de mizantropie ne influențează și alegerile politice.

Cum explică sociologul această legătură?

În primul rînd trebuie remarcat faptul că mai toate ideologiile implică în mod direct percepția asupra naturii umane – pe cînd democrația presupune că indivizii sînt îndeajuns de maturi pentru a se putea guverna ei înșiși, sistemele dictatoriale susțin, din contra, că oamenii sînt slabi și trebuie, așadar, guvernați de o mînă forte, de către un lider care știe ce e mai bine pentru ei.

În al doilea rînd, de vreme ce un sistem politic implică acțiunea directă a oamenilor, opinia personală a cuiva asupra indivizilor din jur este formată în mare parte și în funcție de cît de bine merge acel sistem – dacă, de exemplu, vorbim despre o societate al cărei guvern este unul stabil, iar politica una sănătoasă, cel mai probabil este ca nivelul de mizantropie din respectiva societate să fie unul foarte scăzut. Dacă, din contra, vorbim despre un sistem corupt, individul nu va mai percepe corupția localizată doar la nivel politic, ci, mai degrabă, ca pe o reflectare a corupției din întreaga societate, formîndu-și opinia că majoritatea indivizilor sînt, de fapt, niște depravați.

Molière

Mizantropul

În al treilea rînd, afirmă sociologul, poziția individului în privința anumitor probleme politice poate fi influențată, în mod direct, de propria percepție asupra naturii umane – ideea că oamenii sînt egoiști, leneși și meschini poate naște mefiențe față de ideea de democrație –, nucleul ideologiilor extremiste fiind, de altfel, găsirea și anihilarea unui inamic „obiectiv“.

Pe scurt, conchide Rosenberg, credința în natura umană, de la firul ierbii, poate avea o influență directă asupra principiilor, practicilor politice și ideologiilor la care aderăm.

Dacă Rosenberg ar fi avut dreptate, iar gradul de încredere în semenii noștri ne-ar împinge către o anumită ideologie, prezentul pe care îl trăim ar da o notă maximă gradului de mizantropie din societate. Căci ura față de om, tradusă în găsirea acelui inamic obiectiv, este din ce în ce mai prezentă și mai vehiculată pe diferite niveluri, toate propovăduind, de fapt, pedepsirea ființei umane. Activiștii diferitelor ideologii extremiste, fie că vorbim despre ecologiști sau adepți ai corectitudinii politice, ne transmit, în discursuri înflăcărate, că țelul lor va fi atins doar dacă îi vom pedepsi pe cei care nu aderă la ideologia lor.

„Europa a fost mult timp afectată de un complex de vinovăție datorită trecutului său colonial“, a declarat recent, într-un interviu pentru *Le Point,* Pascal Bruckner. „A ocupat lumea timp de patru secole. Însă, spre deosebire de Imperiul Otoman, care a ocupat o parte a lumii timp de șase secole, în Europa se simte o profundă remușcare pentru sclavie și imperialism. Din această conștiință fals inoculată are de cîștigat stînga americană. (...) Dintr-o dată considerăm progresul, realizările noastre sociale și culturale ca fiind semnele infamiei. Istoria nu mai merge în bine, se îndreaptă spre prăbușire – aceasta este metafora Titanicului folosită de toți ecologiștii. Sîntem pe Titanic și aisbergul este acolo undeva în larg. O parte din Occident vrea să moară (...), acest gînd fatal nu poate decît să insufle disperare tinerilor.“

Pe fondul acestei disperări inoculate, cum că totul merge prost, din cauza faptului că oamenii au devenit niște depravați, fenomenul populismului cîștigă teren – ideologia este îndreptată, în special, contra unor elite considerate a fi responsabile pentru tot ceea ce merge rău într-o societate. „Populismul indică o criză a democrației“ – este de părere politologul francez Pascal Perrineau, care a comentat, pentru *Le Point,* că azi populismul afectează, dincolo de sfera politică, toate sectoarele societății, de la economic și social la cultură. „Populismul nu este o ideologie puternică în sine, dar devine puternică prin faptul că e o ideologie labilă, maleabilă, care se încrustează pe alte ideologii și pe alte mișcări.“

Este populismul opus democrației? În primul rînd, populismul mizează pe victimizare, susține politologul francez Christophe Jaffrelot – atrăgînd prin această lamentare (elitele, mass-media, opoziția politică, toate mă agresează) foarte mulți adepți, căci în zilele noastre oamenii sînt încurajați, din ce în ce mai mult, să se autovictimizeze. Bineînțeles, unde e o victimă este și un agresor și, deși populismul susține că vrea să aibă grijă de „popor“, în fapt este interesat doar de acel segment de populație care să-l susțină și care, aderînd la ideologia populistă, va adera, automat, și la desemnarea și pedepsirea opoziției, adică a „dușmanilor“ poporului. Pe scurt, la incitarea oamenilor de a urî alți oameni, ceea ce o democrație, la modul teoretic, nu ar permite.

Revenind la cele două personaje literare, Alceste și omul subteranei, nu riscăm să avem o societate care îmbrățișează, din ce în ce mai mult, cultura mizantropiei, divizați fiind între personajul lui Molière și cel al lui Dostoievski? Căci, pe de o parte, îi avem pe cei convinși de superioritatea lor morală, iar, pe de alta, sîntem provocați să simțim demonii vinovăției de a nu fi perfecți. Dacă Alceste se consideră a fi „bun“, celălalt se decide să fie „rău“. Dar amîndoi își urăsc semenii.

Bogdan TĂTARU-CAZABAN

O mărturie austeră

În acest an al centenarului nașterii lui Olivier Clément (1921-2009), teolog grație căruia Ortodoxia contemporană a dobîndit în limba franceză o inconfundabilă expresie poetică, aș dori să reiau o reflecție succintă pornind de la cartea sa de convorbiri cu Patriarhul ecumenic Bartolomeu I (1996; trad. de Mihai Maci, Deisis, 1997). O frază concentrează viziunea acestuia din urmă asupra rolului care îi revine Ortodoxiei în lumea contemporană: *O mărturie ortodoxă austeră, redusă la esențial, va favoriza depășirea „modernismului“ și a „integrismului“ prin înrădăcinarea în Tradiția originară, viață a Duhului în Trupul lui Hristos, viață care nu are nevoie de constrîngeri pentru a rămîne coerentă și fidelă*. La prima vedere, ar părea o reluare previzibilă a tezei virtuților „temperate“ ale Ortodoxiei. De fapt, Patriarhul ecumenic definea Ortodoxia prin raportare la cele două mari tentații intra-creștine și inter-religioase: *aggiornamento*-ul în exces, ca răspuns în fața unui tratament plin de suspiciune din partea societății extra-ecleziale, și afirmarea nedialogală a identității spirituale.

Orice tradiție, în care elementele fondatoare, actualizate și invocate permanent pentru a garanta ritual vitalitatea întregului corp, se întîlnesc cu multiple aluviuni istorice, este provocată de modernitate prin preeminența acordată noului și diversității. Oricît de venerabilă și de prolifică, tradiția devine în lumea modernă doar o alternativă spirituală și, prin urmare, este condusă spre „o mărturie austeră“, fără a-și pierde însă demnitatea pe care i-o conferă propria creativitate, istorie și adeziune din partea credincioșilor săi. Astfel, după două mii de ani, în locul unei prezențe triumfătoare pe pămînt, mărturia austeră a credinței, pe care Patriarhul ecumenic o revendică pentru Ortodoxie, ar consta în asceza practicată în fața retoricii suspiciunii și a evoluției istorice pentru care orice credință este un reziduu scandalos. Pe de o parte, Ortodoxia este tentată să reacționeze nostalgic, iar, pe de alta, este chemată să se adecveze, să înțeleagă și să conlucreze cu prezentul pentru a transmite viața pe care o poartă. Între nostalgii identitare, gata oricînd să se transforme în idoli, și dinamica irezistibilă a societăților contemporane, asceza ortodoxă ar fi o formă de radicală alteritate, capabilă să exprime paradoxul unei prezențe creștine în lume, dar nu „din lume“.

Olivier Clément a atras constant atenția asupra tentațiilor care traversează lumea ortodoxă și-i blochează uneori calea spre exprimarea liberă și deplină a vocii sale spirituale autentice. Rezistența în fața tentațiilor „moderniste“ sau „integriste“, amintită de prestigiosul său interlocutor, nu trebuie interpretată ca ostilitate, ci doar ca prudență care precedă și pregătește manifestarea conștiinței profetice a Bisericii – un atribut pe care Clément îl evoca adeseori ca fiind urgent în lumea contemporană. Raportarea la vremuri nu implică adoptarea formelor de expresie efemere sau întîmpinarea celor mai recente aspirații ale oamenilor, ci discernerea lor în orizont eshatologic. A fi aici și acum își primește de dincolo de timp sensul concret, fără ca aceasta să însemne resemnare sau indiferență. Dimpotrivă, Ortodoxia are nevoie să-și redobîndească curajul profetic, renunțînd la reflexe defensive și la satisfacții de anticar. Ea are misiunea de a reflecta vigoarea spirituală a Tradiției, dinamismul ei, fidelitatea sa creatoare în toate dezbaterile globale ale modernității tîrzii: de la pledoaria pentru salvarea creației sau pentru unicitatea persoanei în fața provocărilor bioeticii pînă la exigențele solidarității cu cei aflați în suferință sau la scandalul divizării creștinilor. Pentru aceasta, în conștiința de sine a Ortodoxiei trebuie să aibă loc trecerea de la convingerea că are de păstrat un tezaur la vocația de a-l comunica, de a face cunoscut tezaurul fără teama de a-l pierde sau de a-l altera, fără ezitarea de a trece dincolo de geografia consacrată și de a trata cu naturalețe pluralitatea lumii în care vocea sa este chemată să se facă auzită. Convingerea care străbate întreaga carte e că doar în acest chip Ortodoxia va reuși să fie „sarea pămîntului“.

(fragment revizuit dintr-un articol publicat în primul număr al revistei *Tabor*, 2007)

Petre GURAN

Păcătosul?

De ce se termină rugăciunea *Doamne Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu, miluiește-mă pe mine păcătosul* cu emfază pe cuvîntul „păcătosul“? Întrebarea a țîșnit din dreapta mea cu o voce moderat intrigată la finalul unei expuneri despre istoria rugăciunii inimii. Eram pe o cărare din parcul Școlii de la Bunești. Întrebarea, autentic naivă și ca atare serioasă și profundă, pune în lumină o criză, o confuzie, un impas al predicației creștine.

De ce ar trebui credinciosul să se simtă păcătos, adică vinovat de ceva, dar mai ales cum de oameni despre care alți oameni au spus că sînt sfinți s-au proclamat pe sine păcătoși? Uneori textele hagiografice introduc o mică – dar cu adevărat ridicol de mică – abatere de la morala comună, la Sf. Macarie o smochină furată în copilărie, la Sf. Dimitrie Basarabov un cuib de pasăre strivit tot în copilărie, ideea că oricît de buni – se înțelege virtuoși – am fi, o mică eroare tot se strecoară în viața noastră, care este suficientă pentru a ne încărca conștiința pe termen lung. Dar dacă vorbim de virtute avem nevoie de un context social, or într-o rugăciune e vorba de un sentiment intim, ascuns față de social, chiar dacă el este bănuit și relatat în cele din urmă de un martor.

Este acest sentiment al păcătoșeniei o raportare la ceilalți oameni sau o raportare la Dumnezeu? Față de oameni, trecînd inevitabil prin oglindirea socială a onorabilității, sentimentul păcătoșeniei cere o perspectivă comparativă. Prin urmare, la Macarie sau Dimitrie Basarabov sau la alți sfinți în a căror biografie nu se pomenește nici o imperfecțiune, ar trebui ca sentimentul să fie moderat, aproape numai decorativ. Raportarea la Dumnezeu în materie de perfecțiune morală este absurdă. Să compari finitul cu infinitul, desăvîrșirea cu nedesăvîrșirea și să constați catastrofat că te afli în prima categorie nu e o performanță intelectuală.

Etimologic, verbul grecesc *hamartano* înseamnă a rata o țintă, de aici eroare, greșeală. Aparent, nu putem vorbi de o vinovăție, întrucît nu toți sîntem la fel de îndemînatici. Dar cînd de îndemînarea ta depinde hrana pentru supraviețuirea familiei, atunci nu poți răspunde cu indiferență „Și azi am ratat ținta“. Așteptarea, și personal-intimă, și socială, este să nu ratăm ținta, ci din cînd în cînd măcar să ne reușească ceea ce întreprindem.

Poate înțelegem mai multe de la păcătoșii din Evanghelii. Petru, după episodul pescuirii miraculoase, îi zice lui Hristos: „Ieși de la mine că sînt păcătos“. Apoi păcătosul standard este vameșul. În Evanghelia lui Ioan, păcătoasă e femeia surprinsă în adulter. Acuzat de a fi păcătos, măcar prin preluarea pasivă a vinovăției de la părinții lui, este orbul din naștere. În cele din urmă, Hristos le spune ucenicilor că oamenii uciși de prăbușirea turnului din Siloam nu erau mai păcătoși decît restul lumii, dar dacă cei care se întreabă despre cauza morții lor nu se vor pocăi la fel vor muri, adică fără nici un sens și fără a fi știut de ce au trăit.

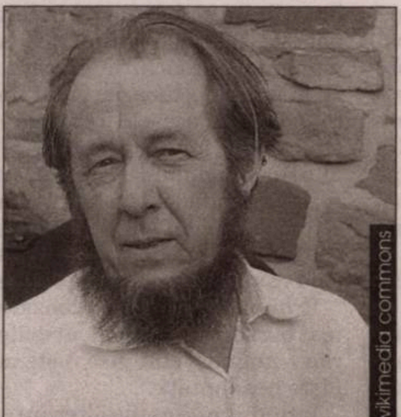

Aleksandr Soljenițîn

Din această rapidă enumerare aflăm că poți fi păcătos fără să ai a-ți reproșa altceva decît faptul că nu ești pregătit pentru o aventură supranaturală de mari proporții. E cazul lui Petru, deși în cele din urmă face pasul. Vameșii nu sînt altceva decît agenți fiscali, funcționari ai statului, niciunde în Evanghelii nu este spus că sînt în slujba romanilor. Și Irod își avea vameșii lui. Femeia adulteră nu numai că este salvată de linșaj, dar este întrebată cu un dram de ironie: „Unde sînt pîrîții tăi?“. Toți și-au descoperit păcatul care i-a împiedicat s-o condamne pe femeie. Întrebarea lor era deci naiv-autentică, nu doar o provocare. Ei erau, în conștiința lor, capabili să-și vadă păcatul. Că Hristos, cu degetul pe nisip, le-ar fi înscris cîte un păcat propriu fiecăruia este superfluu ca ipoteză hermeneutică ajutătoare. Esențial e că ei au aderat instantaneu la adevărul dezvăluit, e un act de *metanoia*. Faptul că, lepădînd piatra, ei părăsesc scena poate fi înțeles ca un șoc metanoic, ce necesită o dinamică, deci un timp, pentru a fi asimilat. Deși în cazul lor fapta metanoică, renunțarea la actul de judecată, precedă asimilarea intelectuală a metanoiei. Ei acceptă, inițial fără să înțeleagă, că nu au voie s-o condamne pe femeia adulteră, fiindcă păcatul e o noțiune spirituală și nu una socială. Și aici, ca și în alte exemple, Hristos refuză să joace rolul de judecător. El operează distincția între dimensiunea spirituală și dimensiunea socială a existenței. În general, prima dimensiune se numește religie, iar a doua justiție. Dar confuzia celor două este cea mai răspîndită și tenace eroare a oamenilor. Este păcatul. Prin interdicția condamnării, deci a exercitării justiției, Hristos indică o cale spirituală, care poate prelua parțial, adică în instanțe personalizate, funcția socială a justiției. Cînd păgubitul renunță la despăgubire și abandonează apelul la justiție, el se eliberează de păcat în plan spiritual, trăiește *metanoia*, și în același timp exonerează societatea de răspunderea justiției. Eventual va determina o trezire metanoică în păgubitor.

Ceea ce am descris aici ca o „pagubă“ concretă (traducînd parabola evanghelică în termenii zilei de azi, partenerul înșelat așteaptă o despăgubire printr-un partaj în avantajul său) se poate descrie și ca un drept sau chiar un privilegiu de natură socială. Perspectiva pierderii acestuia pune în mișcare un mecanism de apărare a lui. Iar cea mai bună apărare este atacul. În termeni neutri, aceste drepturi se traduc prin poziții sociale și prin corolarele lor materiale, dobîndite într-o circumstanță care, prin îndepărtare în timp, nu mai e percepută ca o cauză imediată. Astfel, din perspectivă socială, dreptul al cărui titular te afli nu necesită justificare. Toate tensiunea din societate se hrănește din apărarea acestor drepturi. *Lupul* lui La Fontaine îi reproșează *mielului* prins bînd apă din pîrîu: „Mi-ai tulburat apa, și chiar dacă nu mi-ai tulburat-o acum, ai făcut-o anul trecut, și dacă nu erai tu era unul dintre ai tăi“. Dreptul, apărat cu îndîrjire, se transformă în poziție de putere care începe să genereze pretenții de despăgubiri înainte ca o pagubă reală să se fi produs.

A înțelege acest mecanism deschide ocazia identificării corecte a țintei ontologice a fiecăruia în parte și deci a concentrării pe țintă astfel încît să fie atinsă în cele din urmă. A realiza păcatul înseamnă a intra în această dinamică de atingere a țintei. În acest proces există un moment de paroxism, un gest sau act metanoic, menit să pună în mișcare un întreg mecanism de consecințe, care sînt diferite în plan spiritual față de cel social. Inochentii Volodin, din romanul lui Solejenițîn *Primul cerc*, ilustrează cu finețe acest proces. Sistemul de privilegii în care își trăia viața a fost pus în criză de o circumstanță care l-a făcut să vadă minciuna universului său. El s-a hotărît să acționeze împotriva sistemului care îi asigura privilegiile la costul înalt al unui posibil război atomic nimicitor. Prevenirea ambasadei americane că sovieticii sînt pe cale să le fure secretul bombei atomice pare a fi o acțiune prin care Volodin respinge prețul privilegiilor sale. Similar, Gleb Nerzin din *șarașka*, adică lagărul de condamnați politic privilegiați care acceptă să lucreze pentru știința sovietică, refuză în cele din urmă colaborarea care ar deveni cauza răului pentru o persoană necunoscută lui, asumîndu-și plecarea la lagărele de exterminare din Siberia. În *Arhipelagul Gulag*, Soljenițîn demontează ideea totalitară că există categorii sociale sau intelectuale de răi, a căror suprimare morală sau fizică ar elibera societatea de rău și ar instala un paradis terestru. Răul trece prin mijlocul inimii omului, documentează cu minuție Soljenițîn. Decizia fiecăruia, în forul conștiinței sale, de a acționa de partea răului sau împotriva sa corespunde șocului prin care se declanșează procesul de conștientizare a păcatului. Din acel moment de iluminare interioară se pune în mișcare un mecanism prin care consecințele sociale, adică paguba, sînt acceptate în numele unei libertăți interioare, care face ca pînă și oribilul univers concentraționar să pară un univers al fericirii. Este, la noi, mărturia Cuviosului Nicolae Șteinhardt. Văzută din această perspectivă, emfaza rugăciunii inimii pe atributul „păcătosul“ este ca un strigăt de victorie al celui care a început să vadă limpede ținta vieții sale.

Iaromira POPOVICI

bazar

Urși de pluș

Ursul Ghiță

Cred că jucăriile mele preferate au fost (și au rămas) urșii de pluș. Era ceva în neamul ursesc de blănoși care mă făcea și mă face să-i îndrăgesc aproape necondiționat. Deși unii dintre ei sînt chiar diformi, asimetrici, cu priviri reci sau invizibile, cu blana în culori imposibile, precum movul tare, și veșminte penibile, precum rochii de voal ori dantelă.

Primul urs al familiei, despre care am mai scris, a fost ursul Ghiță. Era galben și probabil flocos la vremea lui. Pe vremea mea era năpîrlit și cu un singur ochi. Mama l-a primit cînd a-mplinit 2 ani. Îl botezase după unchiul Ghiță, chiabur, conform terminologiei epocii. Și închis la Canal de comuniști. L-am mai prins și eu pe unchiul Ghiță, cînd eram mică și mergeam la Nămăești, de unde sînt bunicii mei. Am căzut în urzicile lui și am aflat că avea o moară.

În copilăria mea, ursul Ghiță a fost mai mereu fără un ochi. La un moment dat, i-am înlocuit ambii ochi cu niște mărgele, și așa a revenit la un oarecare normal. A fost simbolul jucăriilor decrepite și uzate care nu e cazul să fie aruncate. Care trebuie păstrate și tratate la fel ca celelalte. A fost purtătorul de cuvînt al defavorizaților și apărătorul diferențelor. Întemeietorul azilului pentru jucăriile stricate, care erau reparate și cîrpite. A rezistat eroic ani buni, pînă-n copilăria copilului meu, cînd a fost pasat, cu succes, ca o moștenire de familie ce era.

În toată copilăria mea din anii ’70 am avut urși mici și galbeni, chinezești. Aveau o blană flocoasă, precum Ghiță în tinerețe, și abia de li se deslușeau ochii. Probabil de asta îi botezasem pe toți Blăniță. Blănițiii erau preferații mei, nu se știe de ce. Spun „Blănițiii“, pentru că au fost mai mulți, vreo trei. Nu au avut o soartă prea bună, mereu îi uitam ori îi pierdeam pe undeva. Pentru că îi luam cu mine mai peste tot, prin oraș. Într-o zi, cînd mă întorceam cu unul dintre Blăniți în mînă, pe Șoseaua Giurgiului, o fetiță din cartier a-ncercat să mi-l smulgă. A tras pur și simplu de el. Eu mi l-am apărat, am ținut de el cu toată puterea și n-a reușit să mi-l ia. Dar m-a marcat incidentul.

La un moment dat, l-am primit pe ursul Gălbioru. Nu știu cum se face, dar se continua tradiția urșilor galbeni. Era un Ghiță al anilor ’70. *Alter ego*-ul lui Ghiță din era comunistă. Un urs mare, mare cît o păpușă „Arădeanca“ și care, atunci cînd îl aplecai, mormăia. Pe vremea aia mi s-a părut mare lucru. Jucăriile, cu excepția celor chinezești cu cheiță, nu prea făceau nimic. Erau doar niște imitații stilizate și statice. L-am îndrăgit imediat pe Gălbioru și a devenit prietenul cel mai bun al unei păpuși pe care o primisem de la nașa mea din Germania, mare eveniment mare. Păpușa avea pistrui și părul roșu, prins în codițe, și nu era alta decît eroina lui Astrid Lindgren, Pippi Langstrumpf. Ea devenise păpușa mea preferată și pentru că într-adevăr îmi plăcea, dar și fiindcă trecuse, ca o adevărată eroină, prin aventuri sinistre la vamă. O ținuseră foarte mult și, pentru că era făcută din ceva moale, burete avea probabil pe dinăuntru, fusese scotocită în toate felurile pînă să sosească la mine, aproape întreagă. Ursul Gălbioru a stat mereu, pînă să ne mutăm, lîngă ea.

Timpul a trecut și urșii s-au schimbat. A venit revoluția din ’89 și au pătruns pe piață urși care nu mai erau, în sfîrșit, galbeni. Erau maronii, poate mai aproape de culoarea lor naturală, dar la fel de Disney ca mutre. Și nu doar maronii, ci de toate culorile. Țin minte că, în perioada în care eram gravidă, aveam o ursulică roz, frumos îmbrăcată etc. Și urșii de pluș erau sexualizați, acum. Cînd copilul meu avea vreun an, prin 1997, au apărut urșii uriași. Tot chinezești. Panda și bruni. Țin minte că două dintre primele lui jucării au fost astfel de urși, unul Panda și unul maroniu. Erau mai mari decît el.

Treptat, am început să călătorim prin lume. La Viena și la Paris am descoperit „adevărații“ ursuleți de pluș: unii *vintage*. Cu o blană catifelată, dar nici prea catifelată, cu ochii vizibili pe sub blană, cu o expresie nici drăgălașă, dar nici *horror,* elegant și îngrijit îmbrăcați. Am descoperit magazine întregi doar cu asemenea ursuleți. Ne-am împrospătat și noi colecția cu cîțiva. Toți cu o anumită demnitate.

Demnitate pe care am întrezărit-o și la ursul Paddington, personajul meu preferat din copilăria odraslei mele. Urmaș al mai duiosului Winnie Ursulețul și al ursului Yogi, din copilăria mea. Succedați de Ted, din filmul cu același nume (Seth MacFarlane, 2012), un urs de pluș înviat, devenit cel mai bun prieten real al eroului, un soi de burlac înrăit în obiceiuri proaste, dar, pînă la urmă, de treabă.

Urșii de pluș, cred, vor rămîne cei mai buni prieteni ai copiilor și ai adulților ce vor să se mai creadă copii. De altfel, și eu țin încă aproape un urs mic și clasic, care, primit într-un moment aproape insuportabil, m-a ajutat să-l depășesc. Iar urșii galbeni, începînd cu Ghiță, și-au păstrat locurile lor binemeritate în istoria și în cutiile familiei.

■ ■ ■

PUBLICITATE

Programul se va desfășura respectând condițiile sanitare în vigoare la data programată a evenimentelor

CONFERINȚELE
DILEMA VECHE
LA UBB

CLUJ-NAPOCA
19, 20, 21 OCTOMBRIE
SALA CLUB

DESPRE
DREPTATE
ȘI CUM SE
ÎMPARTE
TEORII, PĂRERI, NEVROZE

DANIEL DAVID
ALIN TAT
RUXANDRA IVAN
VALERIU STOICA
ADRIAN PAPAHAGI
IULIA MOTOC
SEVER VOINESCU

Organizat de:
GMMC DILEMA VECHE

Finanțator principal:

Cu sprijinul:

Sponsori:
Autonom e-on act Botezatu Estrade Partners

Emil BELU

Dileme auctoriale

I

Fiecare carte citită îți trezește amintiri, îți dă idei, ba chiar aripi într-un zbor iluzoriu spre alte galaxii. Unele, destul de rare, te vindecă de obsesii și de utopice reverii, inerente fiecărui cititor, iar altele, nu puține, te cufundă într-o stare patologică. Atunci cînd lectura devine boală, lucru destul de frecvent, leacul vindecării trebuie căutat în altă parte: cartea nu mai e medicament, iar biblioteca nu mai e farmacie.

Reale sau imaginare, remarcăm imediat obsesiile și frustrările unui autor, cu reverberații în toată aria propriilor scrieri Unele accidente de parcurs fac parte din provocările destinului, altele, cele mai multe, sînt bizarerii ale imaginației auctoriale. Trei autori cunoscuți m-au frapat în scrierile lor prin repetarea cîtorva cuvinte obsedante. Și, mirabil, multe dintre ele nu fac parte dintre cele care ai vrea să-ți însoțească viața.

Despre Florența Albu știam puține lucruri, citisem doar cîteva poezii publicate prin răzlețe hebdomadare culturale. *Zidul martor,* volumul publicat la Editura Cartea Românească, în 1994, mi-a deschis o fereastră spre un destin măcinat de angoase existențiale: „Eu scriu în spaima morții, a sinuciderilor – cozilor, frigului, programului de idiotizare ideologică, *pogromurilor românești contra românilor*".

Cîteva repere sînt nelipsite din sumbrul decor: *zidul martor, dangătul de clopot, securiști, praf, moloz.*

Tatăl poetei, țăran înstărit – „chiabur", după eticheta infamantă a anilor '50 –, truditor agricol al Bărăganului, este „trimis la Canal", o pedeapsă-simbol ce maschează o neuitată tragedie. Canalul a devenit mai tîrziu, cum altfel, „Magistrala albastră". Fiica reușește cu greu să evite stavilele puse în cale de consecințele dramei paterne, strecurîndu-se anevoie prin straniul labirint trasat de absurda politică a vremii. Singură, tracasată de multitudinea provocărilor, își trăiește viața într-un modest apartament din Bucureștiul aflat în febra demolărilor. Viață tensionată, terorizată de Securitate – „noua Inchiziție" –, de spaimele induse de o incurabilă boală de inimă, boală care-i va pecetlui și sfîrșitul, de teroarea cotidiană a omului singur, de bătăile violente în ușă în puterea nopții, de negrele gînduri ale unui viitor incert – iată numai cîteva componente din abisalul spectru al unei existențe.

O mai ține în viață doar tacitul „dialog" cu zidul vecin, partener cotidian de spovedanie, unicul confesor de încredere în vremuri tulburi. Zidul, erodat de vreme și de neglijență, rămîne un *alter ego,* un martor peste timp al unei ființe măcinatăe de agresivitatea „semenilor". Și nu numai a lor.

„Ziua zidurile sînt obosite de mișunul orașului, de trepidațiile mașinilor care duc molozul; zid de spus ultima dorință; a comunica asemeni închișilor, cu un zid – singura vecinătate; zidul martor, murdar, care mă obsedează de o vreme; el este decorul poeziilor din urmă; am început să urăsc priveliștea aceluiași zid mînjit, gălbejit, populat de porumbei înfrigurați; orașul ne zidește pe fiecare în țipătul lui, înstrăinîndu-ne unii de alții" – iată sumbra imagine a unei cetăți în agonie.

Se simte epuizată. Operația pe inimă, desele internări în Spitalul Fundeni datorate fibrilațiilor atriale, teroarea cotidiană, toate o fac să exclame: „Sînt un om înfrînt!". Nici peisajul înconjurător nu îndemna la optimism: „Sărăcie, demolări, foamete".

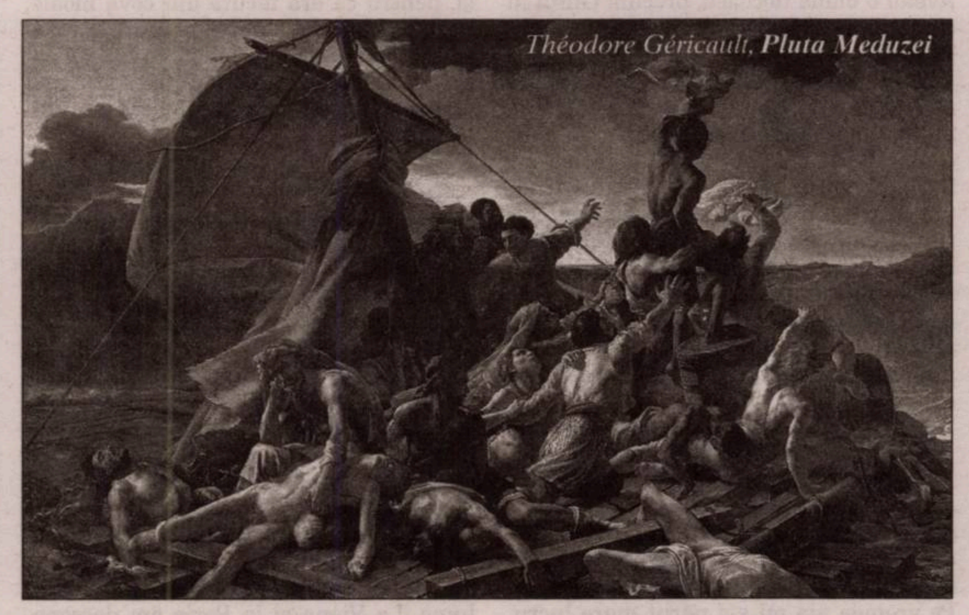
Théodore Géricault, Pluta Meduzei

Doar clopotele lăcașurilor de cult – „Mă învecinez cu șapte biserici" –, în modulate reverberații sonore, trezesc un vag și incert sentiment de speranță: „Duminica aștept clopotele, mai ales clopotele «bisericii îngropate» din apropiere; bat clopotele, bat foarte limpede, într-un aer fără ploaie; dimineața unui clopot bătut într-o dungă, o rezonanță neliniștitoare, apăsătoare, înstrăinîndu-mă de mine; aceste clopote care bat din senin; bat toate clopotele deodată; dacă moartea îmi bate clopotele... dacă ea îmi dă semn, «mă predau»".

Un București răvășit de valul demolărilor – moloz și nori de praf, totul învăluit în dangătul de clopot al puținelor lăcașuri de cult salvate din calea urgiei –, iată un tablou de sfîrșit de lume, un timp – „timpul se stîrvise", ar fi zis Mateiu Caragiale – în care absurdul își forța limitele. Ești înconjurat de un real dezastru, prăpăd care te scutește de efortul de a-ți imagina Apocalipsa: „Cîini cu limbile arse de sete și juvățul de gît, cum au scăpat din gospodăriile demolate; chirpici, praf, țărînă, mizerie, măcinare, un maidan după toate demolările; praful și pulberea demolărilor nu ne mai lasă să vedem culoarea cerului; Bucureștiul este acum un maidan, o pirloagă (...) împing altare cu buldozerele și iau în ghearele macaralelor turlele bisericilor".

Atîtea sacrificii, atîtea suferințe adunate între copertele acestui *Jurnal,* martor al deznădejdii, al lipsei de speranță, al imposibilei ieșiri dintr-o colivie ale cărei chei, din păcate, se aflau la *altcineva, altundeva:* „...dar răzbătea din toate ochiul / atît de calmul / ochi al morții".

Dacă cineva mi-ar repeta cîteva cuvinte: *zidul martor, securist, moloz, praf și dangăt de clopot,* aș identifica negreșit locul, timpul și victima. Din păcate, inevitabilul val al uitării mătură nemilos o conștiință.

Doar *Zidul martor* – „zidul execuțiilor cotidiene" –, doar el mai păstrează încrustat în scoarța scorojită de vreme memoria unei „treceri", a unei vii și răvășitoare mărturisiri.

II

Nu am afinități cu proza lui Radu Petrescu. Frazele lungi, stufoase, proustiene (sau brebaniene, ca să nu părăsim spațiul mioritic), abundent descriptive și redundante în exces, nu fac parte din preferințele mele ca tip de scriitură. Nu am piedestalul necesar de pe care să dau verdicte de critic literar, este o simplă părere de cititor. Mărturie rușinoasă, dar trebuie să recunosc că am citit mai mult în diagonală singurul roman care mi-a căzut în mînă: *Matei Iliescu*. Cum să nu-i dai dreptate romancierului cînd el însuși constată: „Pedeapsa de a fi scris un roman este să îl recitești". Nu de puține ori și cititorul ajunge la aceeași concluzie cu autorul. Din păcate.

În schimb, i-am citit cu pasiune, la vremea apariției, volumul *A treia dimensiune,* o oglindă reflectînd tarele „obsedantului deceniu". Apoi, am primit din țară și *Ediția integrală (Jurnal),* masivul tom al unui „marinar" de uscat, „călătorind în barca propriei umbre".

Trei lucruri a căror frecvență am remarcat-o în *Jurnal: aerul, ploaia și sărăcia (lucie!).* Ar fi mai multe – bibliofilie, pictură, muzică etc. –, dar cele menționate mai sus mi s-au părut agasante prin repetiție.

Uimește la diarist o densă filozofie a aerului: „aerul de afară mă amețește; aerul se înnegrește; aerul spălat de ploaie; o senzație că aerul e mai ușor; în aer ceva ce mă topește; aer blînd, albastru; aerul însuși pierzînd ceva din transparență; aerul e încă luminos; feerica străduță Mircea Ciobanu peste care aerul e roz ca o bijuterie; aerul înmuiat de apă; aer de lămîie; aerul miroase a tei; iau culoarea aerului și-i măsor greutatea etc.".

Că există nenumărate surse de poluare a aerului nu e o noutate. Dar nu te aștepți ca un roman să fie printre ele. Nasul fin, de care nu era prea mîndru – mama îi laudă tunsoarea, îi face și un compliment: „Îți face nasul mai mic" –, detectează mirosuri suspecte, lui Flaubert reproșîndu-i că „Madame Bovary a lui miroase a gaz de lampă!".

Dacă avem o Veneție a Nordului, de ce nu am avea și una a Levantului? Capitala a devenit o așezare lacustră, fără gondole și gondolieri, fără farmecul și atracțiile turistice specifice celebrei lagune: „Trotuarele, străzile, toate sînt pline de apă".

Un locuitor din Vancouver mărturisea într-o emisiune radio, mai în glumă, mai în serios, că la ei în urbe plouă numai de două ori pe an: o dată de toamna pînă primăvara, iar a doua oară de primăvara pînă toamna! Nici bucureșteanul nu este scutit de celestul izvor: „plouă cu găleata; plouă, stă și iar plouă; ploaie învîrtită de vînt pe toate părțile; plouă continuu; cerul acoperit de dimineață cu ploaie; cînd cobor la Băneasa din troleibuz, plouă; de la 5 dimineața a început o ploaie grozavă, insistentă, nespectaculoasă, de toamnă; frumoasa ploaie s-a terminat; către 8 seara începe să plouă etc.".

„Simbriaș al sărăciei", cum el însuși se autointitulează, aduce argumente de netăgăduit în motivarea apartenenței la această umilă „breaslă": „mi s-a rupt pantoful drept; o pereche de pantofi costă 108 lei... de unde bani? mănînc puțină pîine ca și ieri; trebuie să dau lodenul la întors; de-aș avea o bicicletă! ...drumul făcut pînă la Statuia Aviatorilor cu autobuzul 31 și de acolo pînă la Institut pe jos, căci n-am mai avut bani; *bien-être* stupid, de organism ghiftuit cu lucruri proaste etc.".

O familie de intelectuali, greu încercată, trăiește la limita subzistenței: „Am luat chenzina, 250 de lei", vremuri în care Radu Boureanu încasa 12.000 (douăsprezece mii!) de lei pentru o poezie cu dedicație: „Balada călăului Tito". Iată cum refuzul compromisului, al pactului cu diavolul, te aruncă în sărăcie. Radu Petrescu, cu certitudine, a fost unul dintre refuznici.

Prietenia cu maestrul Paul Gherasim a inoculat familiei gustul pentru pictură, dacă nu-l avea cumva mai demult. Scriitorul cutreieră galerii de artă și ateliere private, în pauzele de scris desenează, iar soția, filoloagă și ea, pictează sub supravegherea maestrului, absorbită de cîteva teme prioritare: cromatica scuarului din apropiere și motivul rombului. O armonie culturală benefică în vremuri de restriște, o soluție pentru abaterea gîndului de la lipsurile și frustrările cotidiene.

De neînțeles este altceva: îndîrjirea cu care își irosește și puținul pe care îl are, bîntuind librăriile și anticariatele orașului în căutarea cărților rare. Și dacă nici asta nu ar fi de-ajuns, scriitorul își mai întoarce și buzunarele pe dos la ieșirea din Consignație, cu un tablou sub braț, lucrare pe care a dat ultimul bănuț. Ce să însemne asta cînd știi că nu ai bani pentru medicamentele copilului?

Nechibzuință, rătăcire, viciu – ziceți-i cum vreți!

Și, nu știu de ce, la închiderea masivului tom al acestor destăinuiri cotidiene, mi s-a părut și mie că văd, prin fereastra larg deschisă, aerul gri-cenușiu, cu irizări diamantine, ivit după ploaia din timpul nopții – cupolă aievea a unui clopot mut peste parcul Van Horne de peste drum...

III

Într-o toamnă tîrzie, cu ploi mărunte și reci, amintind de tîrgurile moldovenești de început de veac din scrierile sadoveniene, m-am nimerit la Paris. Vremea și, mai ales, prietenul care mă însoțea au decis: intrăm la Luvru! Cu mulți ani în urmă, am fost entuziasmat de un eseu al lui Octavian Paler, „Cursa spre moarte", de care am dat în volumul *Un muzeu în labirint*. La vremea lecturii, mă întrebam dacă voi trăi să văd vreodată tabloul cu pricina, pomenit în eseu. Iată, momentul a sosit! Citisem mai multe despre pictorul Théodore Géricault și tragicul eveniment care i-a inspirat lucrarea *Pluta Meduzei*. Eram curios să văd capodopera. Așezat pe un scaun, la cîțiva metri în fața imensului tablou, aveam senzația că fac parte din tragedie, culpabil și neputincios să dau o mînă de ajutor. Lucrat în culorile sumbre ale morții – bitum, ocru, brun-roșcat –, tabloul îmi strecura fiori de gheață. Cred că această plută, hărăzită naufragiului, i-a sugerat lui Ortega y

Gasset elegiacul dicton: „Nu cred că există imagine mai potrivită a vieții decît cea a naufragiului“.

Octavian Paler eticheta această pictură drept un simbol al „lipsei de speranță“, ba se mai și îndoia: și „dacă... totuși“? Ce căuta speranța în acest infern acvatic? Prin ce șiretlic a ieșit din Cutia Pandorei strecurîndu-se pe această plută în agonie? Mister!

Speranța, oțetarii și *moliile* – iată vîrfurile unui triunghi care închide între laturile lui sincere confesiuni și inedite secvențe de viață.

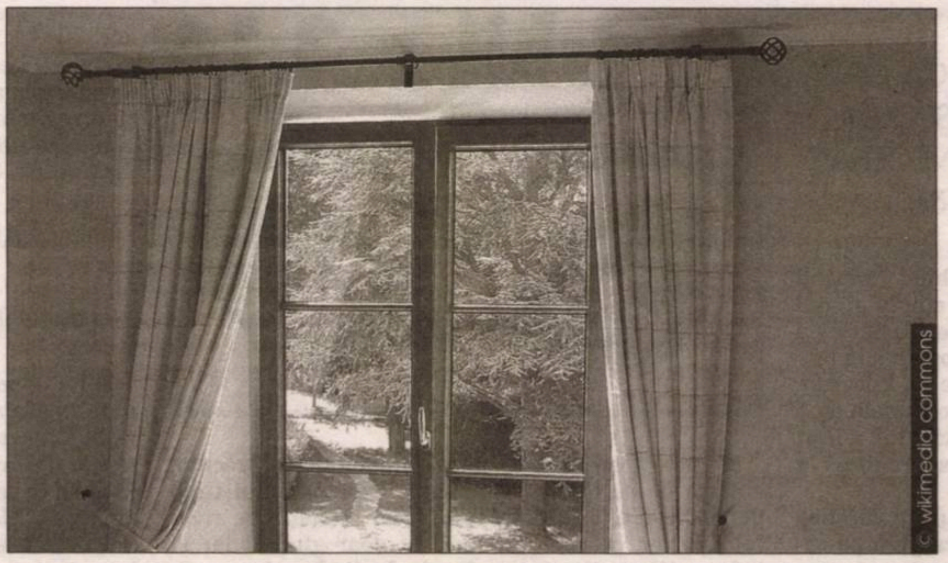

© wikimedia commons

Volumul de *Convorbiri cu Octavian Paler,* de Daniel Cristea-Enache, mi se pare o laică spovedanie, o defulare, o ridicare a măștii la ceasul tîrziu – ultimul pătrar! – al unei tumultuoase existențe. În toate volumele autorului, pentru cei care despică firul în patru, se pot identifica secvențe de viață nemistificată, autentice, dar aici, mai mult decît în alte scrieri, avem o mărturie directă, o descindere în „universul lăuntric“ al acestui personaj atipic.

Aristotel numește speranța „vis al omului treaz“. Aparent bizar, intervievatul asociază speranța cu contemplația. Și contemplația e tot o visare, o visare cu ochii deschiși. Sigur că literatura, cultura în general, pot să-ți ofere și varianta contemplării, a unui răgaz stimulator în conceperea unui proiect de viață. Un nihilist, cum este E. Cioran, are motivele lui pentru a transgresa „nădejdea“, ca să-i spunem mai pe românește, prin individualizarea „adrisantului“: „Speranța este o virtute de sclavi“. La ce s-o fi gîndit moralistul cînd a făcut această afirmație? Numai el știe.

„Nu știu cît Paradis miroase Speranța și dacă ea moare ultima“, mă tem că ne supraviețuiește. Cîte vieți curmate înaintea împlinirilor, a iluziilor deșarte, nu au așteptat zadarnic izbînda? Nu ne îndoim de faptul că „deseori, speranța e un drog, un anestezic“, dar o minimă luciditate ne-ar proteja, ne-ar opri din inconștienta otrăvire a ființei. La limită, speranța, devenită obsesie, te poate arunca și pe un pat de spital. Cum te vindeci, cum ieși din impas? Un scriitor japonez – Haruki Murakami, în *Pădurea norvegiană* –, îndeamnă la nesupunere „medicală“, la refuzul terapiei: „Tratarea bolilor, în general, nu este pentru vindecare, ci pentru a te obișnui cu boala“.

Luare aminte, deci!

Crengile oțetarilor au devenit o harfă „vegetală“ strunită de vînt, iar sunetul pare cunoscut, prea aduce cu șuierul coasei – „Eram cel mai bun cosaș din Lisa“ –, trezind tinerești aduceri aminte. Cînd îmbătrînești, altele îți dau tîrcoale, chiar nevinovații oțetari par a da un premonitoriu semn: atenție, nu mai e mult! Cu gîndul la ziua de mîine, angoasa crește: „...disperarea care mă strînge de gît cînd mă uit cum se clatină oțetarii, aflați dincolo de zidul curții mele, sub rafalele vîntului, din pricina gîndului că într-o zi n-o să-i mai văd...“. Nici peisajul nu îndeamnă la optimism: „Încă n-a nins, dar, dacă mă uit pe fereastră, văd că oțetarii din curtea vecină au frunzele zdrențuite și veștede; cerul e opac, muced, iar oțetarii arată ca bieții cîini, rebegiți și uzi“. Indiferent de stare, oțetarii care se văd peste gard au și o funcție protectoare: „...sînt garda mea de corp“.

Se lasă înserarea și, sătul de privit oțetarii, te retragi în căldura căminului, așezat în vechiul „fotel“, iar tu, claustratul, mizantropul, nu te mai simți abandonat, aducînd un prinos de recunoștință „Dumnezeului nostru care a creat și moliile, pentru a le ține de urît celor singuri...“. Acești mici fluturi de noapte îl urmăresc peste tot: „Și n-aș fi bănuit că, într-o zi, voi avea relații tandre cu moliile prin toate camerele pe unde am locuit în București (probabil, fac parte din destinul meu)“.

Niciodată nu-i tîrziu să înveți lucruri noi, curios, chiar de la aceste nevinovate zburătoare: „Vrînd-nevrînd, voi fi obligat să învăț de la moliile care-și fac numerele de balet prin fața mea, cînd se plictisesc să stea prin ascunzători, ceea ce n-am învățat de la stoici“. Senectutea, izolarea, bolile îndeamnă la destăinuiri, ba chiar la prelegeri: „...singurătatea care m-a îndemnat să țin (în noua mea carte) «conferințe» moliilor despre marii calomniați din mitologie“.

Și pentru că am început cu *Pluta meduzei,* acest infern în miniatură, din care nu lipsește iluzoria speranță a salvării, voi încheia tot cu ea. Ce mi-a scăpat la prima vizită la muzeu era un mic amănunt, greu de sesizat în imensitatea picturii. L-am identificat la a doua vizită. Încrîncenata luptă a omului cu marea pare, pentru o clipă, a trece de partea izbînzii. Pe fundalul tabloului, abia perceptibil, se vede un mic catarg de corabie înaintînd prin munți de apă, ca un far – vai, stins! – al speranței. Dar, cum se întîmplă adesea, pluta n-a fost zărită. Lupta a fost zadarnică. Speranța...

***Emil Belu** este scriitor și trăiește în Canada.*

■ ■ ■

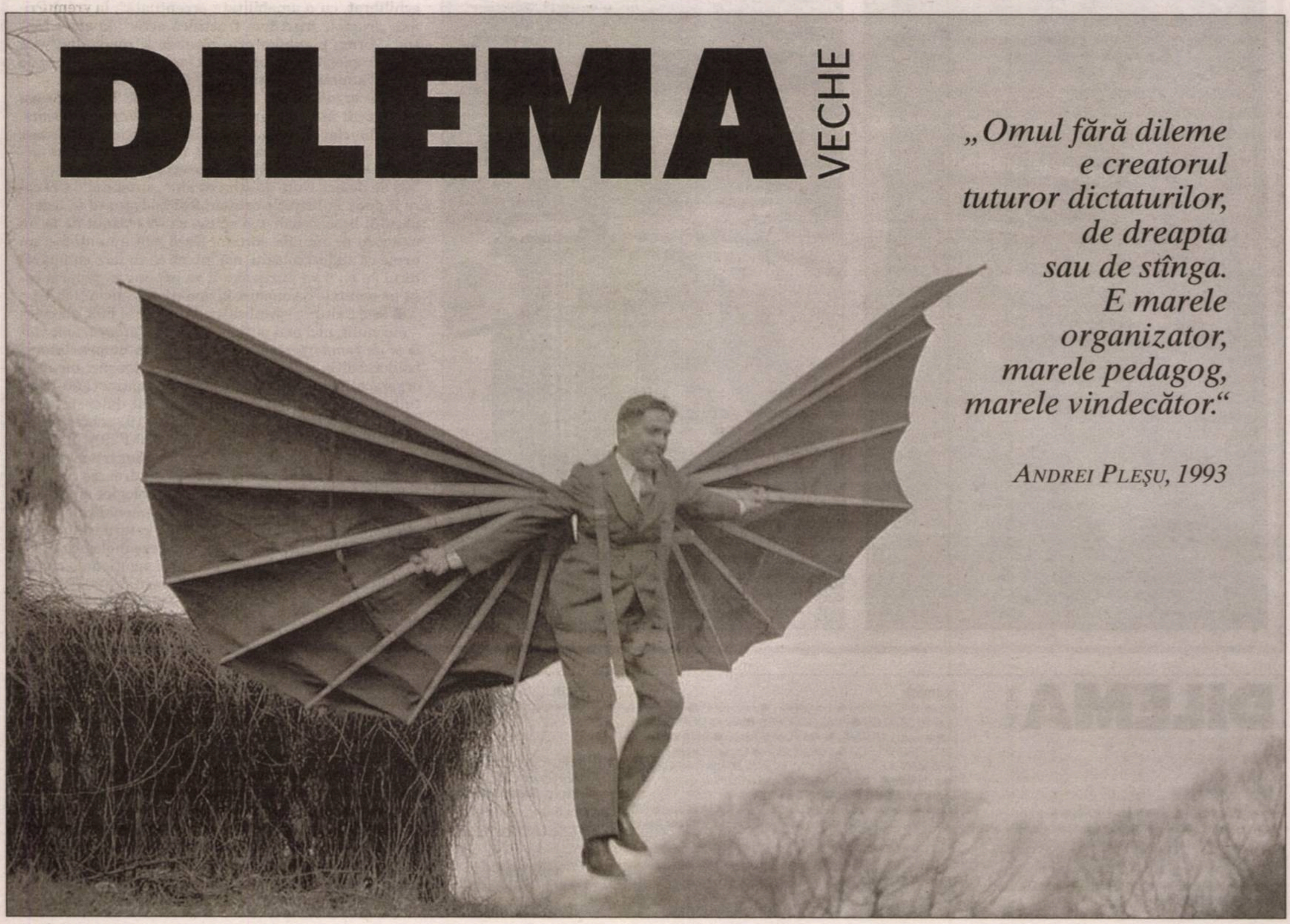

DILEMA VECHE
„Omul fără dileme e creatorul tuturor dictaturilor, de dreapta sau de stînga. E marele organizator, marele pedagog, marele vindecător.“
ANDREI PLEȘU, 1993

Biblioteca Județeană ASTRA Sibiu

Cu ochii-n 3,14

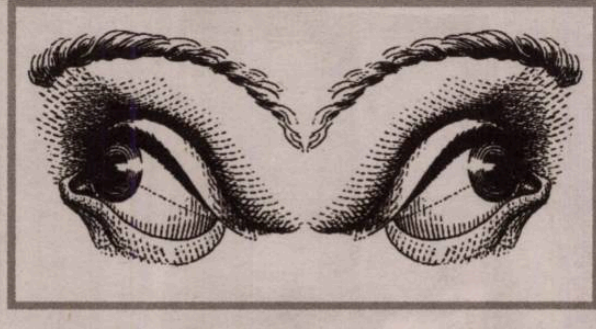

RENUNȚI MAI UȘOR LA MUNCA GREA DACĂ TE COMPORȚI CA ȘI CUM AI AVEA DISCERNĂMÎNTUL NECESAR PENTRU A FACE ISTORIE

■ Renunți mai ușor la un viciu dacă îl înlocuiești cu altul, cu cît mai neobișnuit, cu atît mai bine. Probabil așa a gîndit un lituanian care, ca să-și mai ia gîndul de la băutură, s-a apucat să înghită cuie. După ce s-a plîns de grave dureri abdominale și a fost dus la spital, medicii i-au extras din stomac peste un kilogram de cuie, șuruburi și alte obiecte metalice, unele cu o lungime de pînă la zece centimetri. Pacientul a ieșit cu bine din operație. Nu știm însă dacă s-a reîntors la alcool. (**A. A. D.**)

■ „Fabricile de eseuri sînt complet lipsite de etică și realizează profituri subminînd munca grea pe care o fac majoritatea studenților. Luăm măsuri pentru a interzice aceste servicii de înșelăciune“, a declarat ministrul adjunct al Educației din Marea Britanie. La ora actuală sînt peste o mie de fabrici de eseuri în funcțiune, potrivit Agenției de Asigurare a Calității pentru Învățămîntul Superior, organism de reglementare a standardelor în universitățile din Marea Britanie. Un sondaj din 2018 sugera că 15,7% din absolvenții recenți au recunoscut că au trișat. Altfel zis, se cere abolirea „comentariilor“. (**A. M. S.**)

■ Un nou termen completează acum tipologia umană: demisexualitatea denumește acea orientare sexuală conform căreia oamenii simt atracție sexuală exclusiv pentru cei cu care dezvoltă o profundă legătură emoțională. „Să te comporți ca și cum ai avea nevoie să cunoști mai bine pe cineva înainte de a te băga în pat cu acea persoană constituie o orientare sexuală marginalizată“, scrie o editorialistă în *The Guardian*. Demisexualii, care se pare că nu sînt priviți cu ochi buni de o parte din comunitatea LGBTQ+, au acum un steag distinct și un *hashtag* cu peste două milioane de afișări pe Instagram. (**M. C.**)

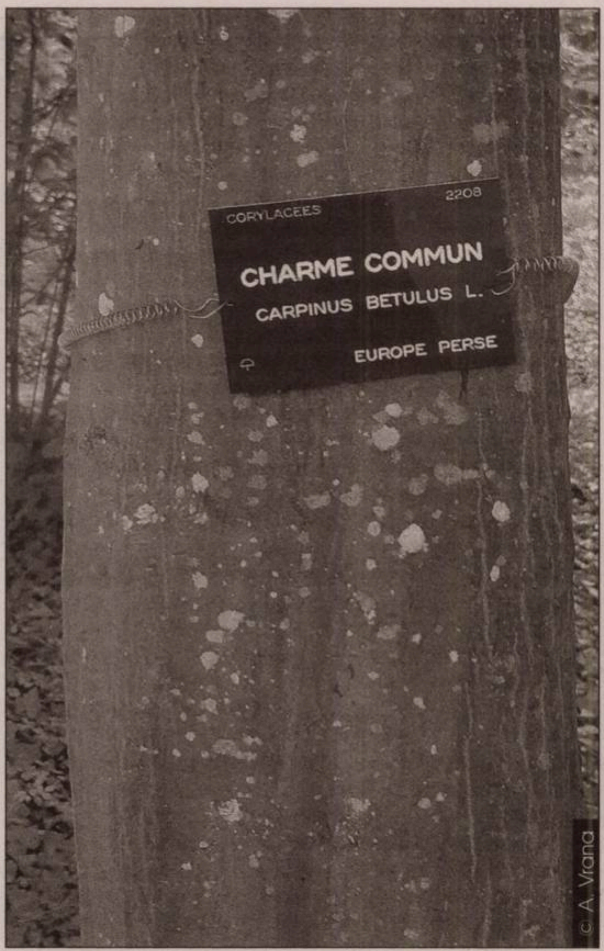

© A. Vrana

■ Peste toate crizele omenirii, săptămîna trecută, cireașa de pe tort a fost picajul Facebook-ului timp de cîteva ore, moment speculat cu jubilație de rivalul Twitter, pe care au curs nu doar glume, dar și informații prețioase, una dintre ele dîndu-mi un veritabil sentiment de Crăciun: „Nu doar datele utilizatorilor de Facebook sînt vîndute, dar și visele lor“. Sper doar ca potențialii cumpărători să-și fi notat cu atenție datele mele, ca să știe unde să-mi livreze visele, și că au discernămîntul necesar pentru a le prioritiza, iar parfumurile să fie cap de listă. (**S. G.**)

■ Nepoata fostului dictator italian fascist Benito Mussolini, Rachele Mussolini, a obținut cel mai mare număr de voturi în alegerile municipale de la Roma. Are 47 de ani, este candidata Fratelli d'Italia (FDI, extremă dreapta) și a insistat asupra faptului că numele său de familie nu are nimic de a face cu popularitatea sa. Așa o fi. (**A. M. S.**)

■ În timp ce continuă înlocuirea statuilor lui Cristofor Columb, simbolul opresiunii și al colonialismului, din marile orașe sud-americane (în Mexico City, statuia lui a fost înlocuită cu a unei femei olmece), pare că se ignoră faptul că, la venirea lor, conchistadorii au atras de partea lor numeroase triburi indigene sătule de opresiunea imperiilor indigene. În desfășurarea istorică a exercitării puterii, atrocitățile comise de azteci și de incași au fost înlocuite de atrocitățile comise de spanioli, așa cum, în epoca modernă a Americii Latine, regimuri totalitare de dreapta au alternat cu regimuri totalitare de stînga. Ironia Istoriei continuă să facă istorie. (**M. C.**)

© M. Pleșu

APOI STAI ȘI TE GÎNDEȘTI MAI MULTE ORE LA FORMA FAMILIEI ÎN COPILĂRIE

■ La o emisiune TV dedicată muzicii lăutărești apare în platou, brusc, un dinozaur. Se prinde în horă cu dansatorii, își bălăngăne capul enorm, din latex, țopăie dezinvolt și bate din labe. Te uiți și nu-ți vine să crezi ce vezi. Apoi stai și te gîndești la cum a evoluat lumea. Mai întîi au fost dinozaurii. Apoi am venit noi, românașii, care „sîntem aici pe veci stăpîni“. Înainte să vină pe lume capre sau urși, înainte să apară datini de sărbători precum „Capra“ sau „Ursul“, românii mergeau prin sat cu dinozaurul, la urat. (**M. M.**)

■ Singura femeie implicată în nazism care mai trăiește și care este judecată, după mai multe decenii, în Germania, a fugit înainte de deschiderea procesului împotriva sa. Irmgard Furchner are 96 de ani și, după ce a fost plasată în detenție provizorie în Germania, a dispărut pentru mai multe ore. Ea a fost dactilografă în lagărul de concentrare nazist Stutthof. (**A. M. S.**)

■ Pentru cei interesați de așa ceva, cîteva informații despre niște soiuri de afine, culese (informațiile, nu afinele) de pe site-ul garden-ro.desigusxpro.com: soiul Denis Blue „se remarcă prin fructificarea prietenoasă“; la soiul Patriot, fructele „sînt apreciate pentru pulpa suculentă și gustul ridicat“; la soiul Spartan, „gustul boabelor este dulce-tăiat“; la soiul Rubel, „fructele sînt dulci, cu o ușoară amabilitate“; la soiul Bluetta, „afinele coacăze se coacă în a doua jumătate a lunii iulie“; la soiul Cîntător, „maturizarea culturii are loc pe cale amiabilă“; la soiul Moștenire, „recolta are un scop universal“; la soiul Polaris, „gustul este dulce, echilibrat, cu o amabilitate accentuată“; la soiul Primă, „fructele fructifere fructifică activ“; la soiul Nelson, „forma plantelor este rotundă și răspîndită“. Ca atare, copleșit de amabilitatea lor, mi-am descoperit de curînd anumite afinități pentru afine. (**D. S.**)

■ *Ce se mai vinde.* Într-o licitație pe Internet s-au pus recent în vînzare o pereche de chiloți *(underware*, ca să fie clar) care au aparținut lui Michael Jordan. Avînd semne clare că au fost folosiți, chiloții au devenit *„sport memorabilia“* și prețul de pornire este de 500 de dolari. Cum de știm că sînt „autentici“? Cel care îi pune la licitație este un fost bodyguard al legendarului baschetbalist și spune că i-a obținut de la un membru al familiei Jordan. Dacă sînt autentici și au urme că au fost folosiți, mă întreb ce va face cumpărătorul cu ei: îi va purta sau îi va expune în propria casă pe peretele de onoare, înrămați sub sticlă? (**S. V.**)

■ Iată codurile spitalicești, de la F00 la F99, ale celor – nici mult, nici mai puțin – o sută de *tulburări mentale și de comportament,* înregistrate în nomenclatorul bolilor, ediția a III-a, 1 iulie 2002: tulburări mentale organice, inclusiv tulburările simptomatice (F00-F09); tulburări mentale și de comportament datorate utilizării substanțelor psihoactive (F10-F19); schizofrenie, tulburări schizotipale și delirante (F20-F29); tulburări ale dispoziției afective (F30-F39); tulburări nevrotice, de stres și somatoforme (F40-F49); sindroame comportamentale asociate perturbărilor fiziologice și factorilor fizici (F50-F59); tulburări de personalitate și de comportament la adulți (F60-F69); retardare mentală (F70-F79); tulburări de dezvoltare psihologică (F80-F89); tulburări comportamentale și emoționale cu debut de obicei în copilărie și adolescență (F90-F98); și, în sfîrșit, perfida, bulversanta, inclasabila *tulburare mentală nespecificată* (F99). (**M. P.**)

DILEMA VECHE

REDACȚIA:

Dana CĂLINESCU (secretar general de redacție)
Marius CHIVU ● Radu COSAȘU ● Stela GIURGEANU
Andrei MANOLESCU (redactor-șef adjunct)
Matei MARTIN ● Matei PLEȘU ● Adina POPESCU
Iaromira POPOVICI ● Ana Maria SANDU
Dan STANCIU (art director) ● Mircea VASILESCU
Sever VOINESCU (redactor-șef)

RUBRICI:
Teodor BACONSCHI ● Ion BARBU ● Aron BIRO ● Paul BREAZU
Cosmin CIOTLOȘ ● Horia CORCHEȘ ● Andrei CORNEA
Codrin Liviu CUȚITARU ● Alin FUMURESCU ● Ionuț IAMANDI
Maria IORDĂNESCU ● Selma IUSUF ● Ovidiu LORENZ
Anca MANOLESCU ● Victor MOROZOV ● Adrian MUREȘAN
Radu NAUM ● Lorin NICULAE ● Andrei PLEȘU
Constantin RUDNIȚCHI ● Mihaela SIMINA
Bogdan-Alexandru STĂNESCU ● Oana STOICA ● Valeriu STOICA
Cătălin ȘTEFĂNESCU ● Bogdan TĂTARU-CAZABAN ● Teodor TIȚĂ
Andreea VLAD ● Rodica ZAFIU

TEHNOREDACTARE: Adrian DAMIAN
EDITOR WEB: Anda DOCEA

PUBLICITATE PENTRU PRINT:
floriana.coman@adevarulholding.ro

PUBLICITATE PENTRU ONLINE:
vanzari@ead.ro
dragos.stan@adevarulholding.ro

MANAGEMENT GRUPUL DE PUBLISHING:
Administrator Special: Constantin SANDU
Director Marketing: Steluța ZAMFIR
Coordonator Producție: Constantin DELTA
Director Distribuție: Dana ZAMFIR
Informații și reclamații ABONAMENTE:
0790.139.007 / 0790.139.009
(numere cu tarif normal, disponibile de luni pînă vineri, între orele 9 și 18)
e-mail: abonamente@adevarulholding.ro

ISSN: 1584-1669
Revistă editată de: Adevărul holding
Publicație auditată de: BRAT AUDIT TIRAJE
Tiraj: 7.650
Tipărit la Tipoart Idea Studio

Biblioteca Județeană
ASTRA Sibiu

Biblioteca Județeană
ASTRA Sibiu

„Sînt vechi, domnule!“ (I.L. Caragiale)

FONDATOR **ANDREI PLEȘU**

DILEMA VECHE

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE ■ Anul **XVIII** ■ nr. **915** ■ 21-27 octombrie 2021 ■ www.dilemaveche.ro ■ 24 pagini ■ 7 lei

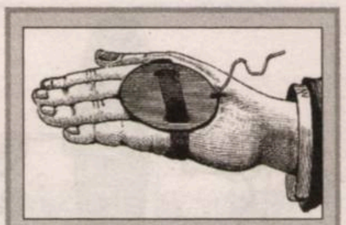

Mihaela SIMINA

accent pe **istorie**

4

ANDREI PLEȘU

„Mîhniri de bătrîn vaccinat (român)“

pagina **3**

SABINA FATI

„AUR, extremism și ipocrizie“

pagina **14**

Alexandru Zub la 88 de ani

pagina **21**

Radicalizare

„E datoria mea, întîi de toate, să mă asigur că nu sînt părtaș la răul pe care îl condamn.“

HENRY DAVID THOREAU

Redacția DILEMA VECHE: Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, sector 2, 020331 București ● **telefon:** 0372.130.006 ● **e-mail:** dilema@dilemaveche.ro

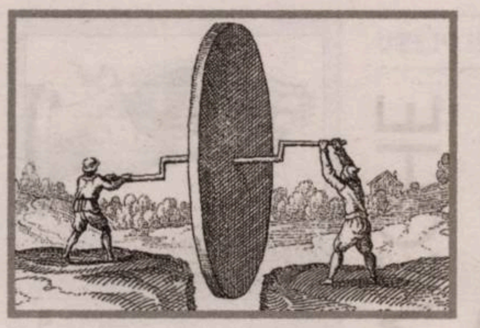

Teodor TIȚĂ

contraintuiția

O Ungarie nouă

„Cinci motive pentru a crede că Márki-Zay va fi înfrînt". Acest titlu apărut în presa pro-guvernamentală din Ungaria indică, poate pentru prima oară în mai bine de zece ani, faptul că la Budapesta adie un fel de vînt al schimbării. Péter Márki-Zay, un primar de provincie, conservator fără afiliere politică formală, a cîștigat zilele trecute alegerile primare organizate de Opoziția unită pentru desemnarea unui candidat la poziția de premier, deținută în acest moment de Viktor Orbán. „Ne dorim o Ungarie nouă, mai cinstită și mai curată. Nu doar să îl înlocuim pe Orbán și partidul lui", a spus Márki-Zay după anunțul privind desemnarea sa.

Coaliția anti-Orbán reunește șase partide care acoperă aproape tot spectrul ideologic. Între ele se află inclusiv Jobbik – formațiune care, în ultimii ani, a migrat lent de la extrema dreapta xenofobă și naționalistă către centru. Diferențele doctrinare au fost însă abandonate în fața nevoii de a prezenta un front comun în fața Fidesz, partid care a dominat scena politică ungară atît de ferm încît a obținut majorități suficient de mari cît să poată opera modificări constituționale. Modificări care, evident, nu au făcut decît să întărească puterea premierului Orbán și a cercului său de apropiați. Însă, după cum o arată inclusiv fentele retorice din presa maghiară aflată pe orbita de influență a actualului premier, ceva se schimbă la Budapesta.

Un prim semn fusese dat, în urmă cu doi ani de zile, cînd un alt candidat al Opoziției unite, Gergely Karácsony, devenise, surprinzător cumva, primar al Budapestei. Karácsony a candidat și pentru postul de lider al Opoziției naționale în alegerile primare, însă s-a retras după prima rundă și și-a anunțat sprijinul pentru eventualul cîștigător, Péter Márki-Zay.

Sondajele de opinie confirmă optimismul Opoziției. Pentru prima oară după mult timp, Fidesz și adversarii săi sînt la egalitate, ceea ce indică o oboseală a ungurilor angrenați fără voia lor în războaiele culturale declanșate permanent de Orbán. Premierul ungar și-a făcut un obicei din inventarea unor inamici existențiali ai civilizației maghiare. George Soros, imigranții, marea conspirație a stîngii sau a liberalilor, Uniunea Europeană sau vecinii Ungariei, cu toții au jucat involuntar, pe rînd sau simultan, rolul de amenințări pe care, nu-i așa, doar Orbán și Fidesz știau să le contracareze.

Dincolo de lehamitea ungurilor după ani lungi de propagandă pro-Orbán, în rîndul unora dintre sectoarele societății ungare s-a instalat o oarecare îngrijorare față de poziția internațională a țării. Fostă vedetă a tranziției de la comunism la capitalism, copil-model la școala de democrație și capitalism, Ungaria a alunecat încet în partea cealaltă a scenei. A devenit unul dintre statele europene a căror reputație este cel puțin discutabilă. Accentele autoritariste ale premierului, dublate de o relație cel puțin stranie cu Rusia, fac din guvernul de la Budapesta un actor internațional cu care foarte multe guverne preferă să trateze prudent sau de-a dreptul rece. Iar aici intră inclusiv Comisia Europeană a cărei intenție de a opri fluxul de bani europeni către state cu derapaje antidemocratice vădite devine tot mai fermă cu fiecare zi în care Orbán rămîne la putere.

Însă unirea Opoziției ungare, un model de eficiență ieșită din exasperare, nu înseamnă în mod obligatoriu și faptul că regimul Orbán se apropie de final. În anii pe care i-a petrecut la putere, Fidesz a avut grijă să își subordoneze aproape întreaga presă, să creeze rețele de influență care controlează cu o mînă fermă accesul la resursele statului și să facă din apartenența la cercurile sale o condiție aproape de neevitat a oricărei cariere în administrație sau business.

Apoi, scriam și săptămînile trecute, guvernarea Fidesz, cu toate minusurile ei democratice, a oferit ungurilor un soi de gulaș-capitalism comod, reușind să evite reculuri economice majore chiar și în perioade de criză internațională. Una dintre condițiile esențiale pentru ca „iliberalismul" să funcționeze este ca cetățenii să nu aibă neliniști majore legate de bunăstarea proprie. Fără să strălucească, Ungaria merge pe drumul ei. Puțini cetățeni stau totuși să calculeze cîte oportunități au fost ratate în acești ani în care avansul rapid din anii '90 a fost înlocuit cu un fel de stagnare provincial-confortabilă. Iar dacă cineva face totuși astfel de calcule, dl Orbán are oricînd la dispoziție un inamic pe care să dea vina.

Urmează o iarnă complicată în care eclectica coaliție a Opoziției ungare trebuie să reziste (deja au apărut primele întrebări despre soliditatea ei) și să convingă. Confruntarea din primăvara lui 2022 din Ungaria va fi urmărită cu maximă atenție și în exterior. Pentru că, nu e nici un dubiu, o victorie a lui Orbán nu va fi o victorie împotriva unei Opoziții în sfîrșit unite, ci împotriva democrației liberale. O Ungarie nouă nu va exista, dar sigur Europa nu va arăta la fel.

***Teodor Tiță** este gazda podcast-ului* În Centru *pe care îl puteți asculta pe oricare dintre platformele de distribuție (Apple, Spotify, Google etc.): https://open.spotify.com/show/5jSN6amOtenIsHn23aoOLQ*

■ ■ ■

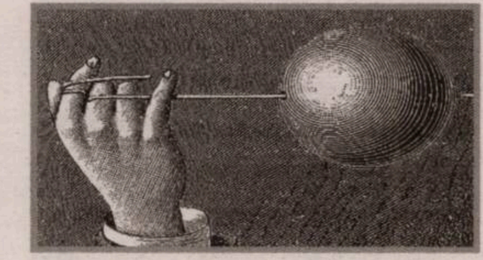

Matei MARTIN

mapamondul de buzunar

Citiți, băieți și fete, numai citiți!

În România se citește puțin, foarte puțin. Cifrele, înregistrate de-a lungul anilor de diverse institute, arată rău: sîntem doar un milion și jumătate de cititori; la nivel național, „consumăm" doar o carte pe an pe cap de locuitor; la o populație de două ori mai mare decît a Ungariei, cumpărăm de două ori mai puține cărți decît vecinii noștri. Sîntem codașii Europei la citit! Dar statisticile nu sînt o fatalitate. Dimpotrivă: asemenea studii ar fi trebuit să fie un semnal de alarmă pentru autorități și să constituie baza de fundamentare pentru politicile educaționale și culturale ale statului. Și totuși, de ani și ani, nu a apărut nici un program coerent de încurajare a lecturii.

Prin 2014, la puțin timp după învestire, l-am auzit pe președintele Iohannis insistînd pe importanța educației pentru dezvoltarea societății și promițînd că se va implica într-o campanie de promovare a lecturii. Avea dreptate, chiar e nevoie de o asemenea campanie la nivel național. La fel cum foarte urgente ar fi fost (și sînt în continuare) măsuri de susținere a educației în mediile defavorizate. România este țara europeană cu cel mai mare număr de analfabeți: 6% din populație nu știe carte. Și totuși, programul prezidențial „România educată", elaborat cu greu, a rămas doar o promisiune pe hîrtie – și aceea vagă. Despre politicile pentru susținerea culturii scrise nu e mai nimic de spus pentru că nu se întîmplă nimic notabil. În afara unei sesiuni de finanțare pentru proiecte editoriale și a unei arii de proiecte pentru promovarea culturii scrise susținute de AFCN, organism subordonat Ministerului Culturii, dar autonom în ceea ce privește deciziile, nu există nici un sprijin direct al statului pentru domeniul cărții. Nu e un impas de moment, nu e o criză temporară, e o catastrofă națională!

Poate fi remediată această situație? Cu siguranță. Există deja modele verificate, cu rezultate cuantificabile, care pot fi reproduse de statul român. O măsură utilă, pusă deja în practică în Franța și în Italia, ar fi sprijinirea directă a consumului de carte prin distribuirea unor „bonuri de lectură", a unor vouchere oferite de stat elevilor și/sau profesorilor pe baza cărora se pot achiziționa exclusiv cărți. Pentru a pune în practică o asemenea măsură e nevoie de un program coerent, susținut de Ministerul Culturii și executat de Ministerul Educației. Dar prețul nu constituie neapărat un impediment. Sau: nu prețul e principalul factor pentru a cumpăra (sau nu) o carte. Ci accesul real la produs. În România există chiar și orașe de talie medie care nu au librării sau unde în magazinele pe care scrie „librărie" se vînd, de fapt, doar jucării și obiecte de papetărie. Pentru a încuraja consumul de carte ar fi deci nevoie de consolidarea rețelelor de difuzare, subvenționînd, mai ales în zonele defavorizate, deschiderea unor librării de calitate, formarea librarilor și/sau felurite evenimente de promovare a lecturii. Franța, prin Centrul Național al Cărții, oferă sprijin direct pentru dezvoltarea și modernizarea librăriilor – în special a celor independente. Și în Germania, librăriile sînt susținute la nivel local, fiind considerate esențiale din perspectiva nevoii de educație. Iar în Țările de Jos, o fundație susținută de Guvern și de comunitățile regionale dezvoltă și finanțează proiecte de încurajare a lecturii în librării oferind microgranturi orientate spre acele cheltuieli pe care librarii nu le pot acoperi din vînzări, dar care sînt esențiale pentru a menține interesul cititorilor și pentru a încuraja lectura. Sînt finanțate astfel cheltuielile pentru funcționarea unor mici cercuri de lectură în cadrul cărora cititorii se adună pentru a vorbi despre o carte și eventual se întîlnesc cu autorul.

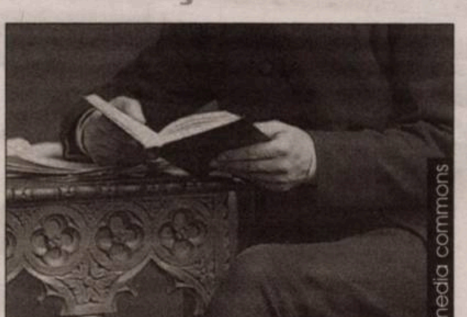

© wikimedia commons

Oare cîte biblioteci de la noi au putut în ultima vreme să facă achiziții pentru a-și actualiza fondul de carte?

În fine, o măsură urgentă pentru România ar fi activarea bibliotecilor locale, cîte or mai fi: instruirea personalului, motivarea profesioniștilor prin actualizarea ofertelor salariale și, bineînțeles, înzestrarea bibliotecilor cu titluri noi – alese de bibliotecari și de cititori, nu trimise „de la centru", după gustul și priceperea unor funcționari. În Franța, numai în perioada 2017-2020 statul a investit 6,5 milioane de euro doar pentru dotarea bibliotecilor școlare. Oare cîte biblioteci de la noi au putut în ultima vreme să facă achiziții pentru a-și actualiza fondul de carte? Cîte biblioteci au reușit să organizeze măcar o întîlnire cu un autor, la cererea publicului cititor? Cîte biblioteci reușesc să fie active și să mențină interesul abonaților? Doar cîțiva, foarte puțini bibliotecari continuă să-și facă meseria cu devotament și cu energie creativă într-un sistem care nu numai că nu-i încurajează deloc, ci le mai e și ostil...

Inițiative de succes există. Și de la aceste experiențe reușite ar trebui să înceapă reînnodarea legăturii dintre cititori și scriitori. Editura Humanitas a inițiat, de mai mulți ani, un concurs de cultură generală în licee unde, printre altele, tinerii sînt încurajați să citească și să împărtășească între ei informații și opinii despre cărțile citite.

La Iași, clubul de lectură Alecart, animat de doi profesori, mobilizează în fiecare an zeci și zeci de tineri să citească și să comenteze cărți noi, să publice recenzii, eseuri și interviuri cu autorii într-una din cele mai vioaie reviste literare de la noi. Iar Festivalul Internațional de Literatură și Traducere (FILIT) reușește să atingă, deja de zece ani, în fiecare toamnă, un public extrem de numeros nu doar în Iași, ci și în orașele învecinate. O dovadă clară că lectura și întîlnirile cu actorii pot fi atractive dacă sînt bine încadrate într-un concept și prezentate ca un spectacol. Trist e că FILIT rămîne unul dintre evenimentele rarisime de acest fel din România cînd, de fapt, ar putea servi drept model și reprodus – la o scară mai mică sau mai mare, în funcție de voința politică și de potența financiară – și în alte orașe.

■ ■ ■

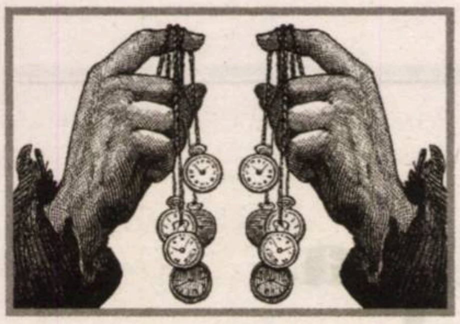

Andrei PLEȘU

nici așa, nici altminteri

„Așa e că pînă acum nu stăm nici bine, nici rău, adică nici așa, nici altminteri?“ (I.L. Caragiale)

Mîhniri de bătrîn vaccinat (român)

M-am vaccinat fără ezitare. Mai întîi cu Pfizer (cu rapel cu tot) și, de curînd, cu a treia doză (tot Pfizer). Între timp (după rapel) am făcut și boala (patru zile de spitalizare) și mi-am întrebat prietenii doctori de ce m-am mai vaccinat, dacă tot am luat virusul. O fi avînd dreptate madam Șoșoacă?! Nu! – mi-au spus ei. Dacă nu erai vaccinat, făceai o formă mult mai gravă a infecției. Oricum, acum sînt bine. Și precaut în continuare. Dar citind presa, uitîndu-mă la televizor și auzind de jur împrejur tot soiul de opinii catastrofale, contradictorii, emise, toate, cu certitudinea ultimă, mă întreb pe ce lume sînt.

Admit că – nu pentru prima dată – „competența“ supremă a științei se dovedește plină de fisuri și ușor ridicolă: te lauzi că ai ajuns pe Lună și pe Marte, că ai lămurit misterul „găurilor negre“, că ai descoperit teoria relativității și ai chivernisit fizica cuantică, dar te dă peste cap o zgaibă microbiană, capabilă să omoare milioane... Pe de altă parte, deși „absolutismul“, suficiența cu care se manifestă „competența“ științifică apar, adeseori, grav fisurate, nu pot răsturna, cu un absolutism simetric, ierarhiile priceperii raționale. Știu că medicina nu poate face minuni. Dar dacă am crampe stomacale, mă dor dinții, sînt hipertensiv sau copiii și nepoții mei încep să tușească îngrijorător, nu stau pe gînduri. Nu-l sun pe dl Dan Bittman pentru ajutor. Prefer să mă sfătuiesc cu medicul de familie sau cu un alt specialist, acreditat profesional să se ocupe de problemele mele de sănătate. Dacă un medic îmi recomandă o cură de vitamina C, nu-l întreb pe Garcea ce părere are. Ceea ce e mai grav este că, de la o vreme, nici medicii nu par să mai cadă de acord asupra crizei prin care trecem. Am văzut, de curînd, o emisiune de televiziune în care, de dragul (fatal) al rating-ului, erau invitați în platou doi clinicieni cu acte în regulă, dar bucuroși să se contrazică unul pe altul cu „argumente“ științifice. Păi, atunci ce să mai cred? Ce să mai înțeleagă bietul cetățean sufocat de amenințări de tot soiul, cînd doi „savanți“ își trag covorul de sub picioare? După care apar și cohorte întregi de politicieni, mînați de vitale lupte de partid, decişi să-și lichideze adversarii „în numele“ adevărului „de specialitate“...

O evoluție spectaculoasă a „subtilității“ hermeneutice care a cuprins mase largi de concetățeni trece însă dincolo de tezele și soluțiile propuse de meseriile consacrate. Adevărul despre pandemie nu mai ține de domeniul medicinei, al epidemiologiei, al terapeuticii curente. În joc intră teoria conspirației, „oculta mondială“, amenințarea cipurilor introduse șmecher, prin vaccin, în sîngele nostru, ca să fim manipulați de „statul paralel“. Farmaciști hulpavi, organizații mondiale manipulatorii, organizații criminale de tot felul pun mînă de la mînă ca să stăpînească planeta, fie ea și decimată, pustiită de un virus inventat, fabricat în laboratoare obscure. Pe scurt: nu mai credem în ce *știu* specialiștii, dar credem în ceea ce, de fapt, *nu știe* nimeni cu exactitate, pariem pe semiobscurități SF, pe scenarii totodată haioase și apocaliptice. Sau pe statistici simple: vaccinul are periculoase efecte secundare (ca și cum paracetamolul nu are...), unii vaccinați (totuși) se îmbolnăvesc, orice regulă de prevenție e un act discriminatoriu, un atentat la libertate, la drepturile omului, la supraviețuirea economică și morală. După decenii de dictatură comunistă, suportate mai curînd răbdător, acum se umplu piețele cu militanți curajoși ai egalității, ai excluderii instituțiilor „oficiale“ din parcursul vitejesc al propriei biografii (incluzînd dreptul de a muri pe cont propriu, nu urmînd indicațiile unor despoți inumani).

Să nu uităm și contribuția Bisericii noastre la dezbaterea națională. E de remarcat că Patriarhia a știut să se pronunțe adecvat și mai curînd solidar cu precauțiile forurilor laice orientate spre diminuarea riscurilor sanitare. Pe de altă parte, nici aici nu lipsesc oarecari tensiuni. La Constanța perorează un ierarh radical, sigur de buna lui comunicare cu Providența. Sinodul nu-l confirmă, dar el are ceva din vitalitatea revoluționară a unui soi de Lenin pravoslavnic. Oricum, tot e mai bine decît să adopți ideologia unui stareț din Neamț, care le explică enoriașilor săi că vaccinul te acoperă de solzi și te transformă în vampir! Aici nu mai e vorba de derapaj necreștinesc sau de gafă teologală. E vorba, pur și simplu, de șubrezenie intelectuală și alunecare spre caricatură.

În marginea acestor perplexități melancolice, adaug o rapidă paranteză. De mai multă vreme, citesc pe diferite siteuri declarații amănunțite ale unor mari medici autohtoni care fac reclamă, nu cred că de pomană, unor medicamente absente din circuitul pieței farmaceutice și care trebuie, deci, comandate individual (și repede, căci – ni se spune – stocurile și promoțiile sînt pe ducă). E vorba de antidiabetice și hipotensoare. Ca unul care mă lupt medicamentos, de decenii, cu diabetul zaharat de tip 2 și cu tensiunea crescută, aflu, panicat, că ceea ce medicii specialiști mi-au recomandat, dintotdeauna, drept tratament nu e doar ineficient, ci direct primejdios. Aoleu! Păi, atunci ori milioane de inși sînt, ca și mine, pe mîna unor asasini nemiloși, ori medicii care spun asta sînt niște infractori periculoși și ar trebui ca forurile competente să ia măsuri prompte și drastice pentru a-i evacua din atenția publică. Dar nu-mi fac iluzii. E libertate. Fiecare face și spune ce vrea și dă colțul într-o nobilă euforie a libertății!

■ ■ ■

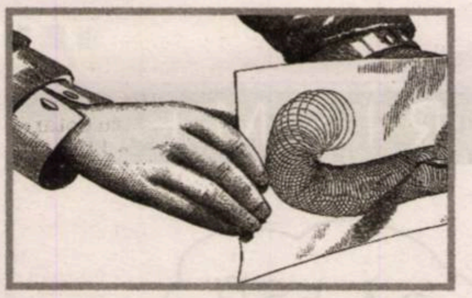

Andrei CORNEA

la răscruce de gînduri

De decor

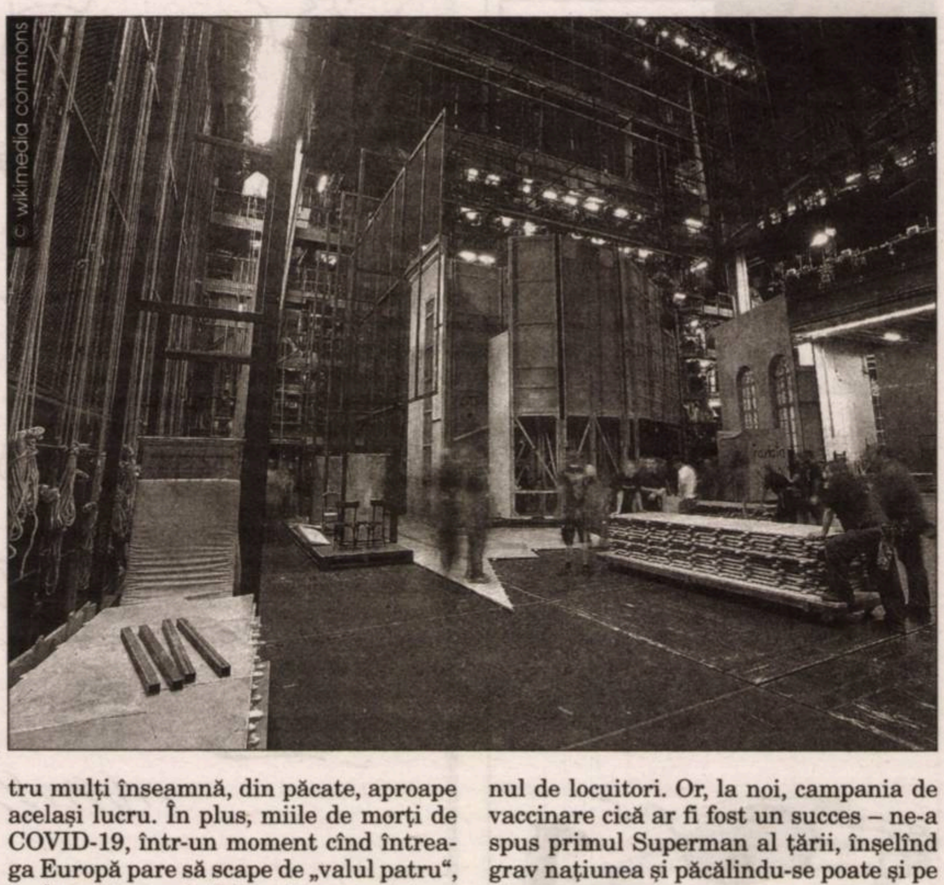

Se pare că România e țara ratărilor. Nimic nu ne iese la timp, nici cît și cum trebuie. Ne trezim cînd e prea tîrziu să construim ceva și apoi lucrăm de decor. Am ratat în mare parte modernizarea, neducînd lucrurile pînă la capăt. După marile noroace de la sfîrșitul primul război mondial, am ratat o unire solidă și care să facă dreptate tuturor. Ardelenii și basarabenii s-au simțit frustrați, minoritățile așijderea, iar clasa politică s-a simțit frustrată de frustrările lor. Concluzia a fost că am ratat atunci democrația, care a apărut mai curînd un decor temporar pentru totalitarism.

Se pare că sîntem pe punctul s-o ratăm a doua oară acum, deși avem marea șansă să fim în Uniunea Europeană. Căci să nu ne înșelăm: starea de anarhie care s-a instalat în societate de cîteva luni, combinată cu jocul absurd practicat de clasa politică – totul pe fondul morților și suferințelor din spitalele COVID, dar și al inflației și al creșterii facturilor –, va avea consecințe.

Sînt lucruri pe care nu le-am mai văzut din 1989 și pe care speram că nu le vom mai vedea niciodată: un discurs politic triumfalist (din partea prim-ministrului), dar fără nici un contact cu realitatea, apoi insensibilitatea și iresponsabilitatea partidului de guvernămînt – pe atunci cel comunist, acum, paradoxal, cel liberal. Și, parcă precum atunci, se adaugă frigul din locuințe și, dacă nu penuria alimentară, măcar scumpetea alimentelor – ceea ce pentru mulți înseamnă, din păcate, aproape același lucru. În plus, miile de morți de COVID-19, într-un moment cînd întreaga Europă pare să scape de „valul patru“, mulțumită vaccinării extinse, amintesc, sumbru, de morții de la Revoluție. România e printre primele țări din lume, zilele acestea, la morții de COVID-19 la milionul de locuitori. Or, la noi, campania de vaccinare cică ar fi fost un succes – ne-a spus primul Superman al țării, înșelînd grav națiunea și păcălindu-se poate și pe sine.

Între timp, politica pare să fi devenit de decor: Guvernul Cîțu căzut la moțiune, guvernează fără puteri, de decor. Restricții luate și ridicate anarhic de pe o zi pe alta și, oricum de decor, căci numai cei conștiincioși le respectă. Oricum, miile de pelerini care s-au dus săptămînile trecute să viziteze moaștele Sf. Parascheva (după care s-au infectat cu sutele) nu cred în COVID. Ei desigur cred că Dumnezeu nu-i de decor. (Dar nici virusul nu-i.) În schimb, Dumnezeul DSU-ului, Raed Arafat, a devenit de decor fiindcă degeaba cere să se stopeze campania antivaccinistă. Cine-l mai ascultă? Într-o zi aflăm că fără „pașaportul verde“ nu mai intrăm nici în magazine; în alta aflăm că totuși în supermarket vom intra; iar a treia zi ne liniștim: n-avem lege și nici n-are cine s-o dea, căci Guvernul e de decor. S-a spus că, pentru ca școlile să rămînă deschise, trebuie făcute teste săptămînale. Însă ba nu sînt teste, ba, cînd sînt, nu vor părinții să-i lase pe copii să le facă, ba, dacă vor, n-are cine să le facă; și, pînă se întrunesc toate condițiile, se închide clasa sau școala. Se trece pe online, adică, pentru mulți copii, la decorul suprem.

Aștimp, președintele desemnează în bătaie de joc un prim-ministru de decor, care formează cu o conștiinciozitate stupefiantă un guvern de decor, cu un program de guvernare de decor. Toată lumea știe că acest guvern n-are nici o șansă în Parlament și totuși, pentru cîteva zile, vedem că se mimează un balet absurd, dar care nici măcar decorativ nu mai este. Toți se iau în serios și pînă și televiziunile – obosite să mai filmeze în spitale – se fac că baletul acesta de decor merită măcar o știre și cîteva comentarii.

Așa că ne rămîn știrile: dar dacă te uiți la ele, ți se face greață de ce-ai văzut; iar dacă nu te uiți, ți se face frică de ce-ai putea vedea. Căci numai nenorocirile care au venit și continuă să vină nu-s de decor.

■ ■ ■

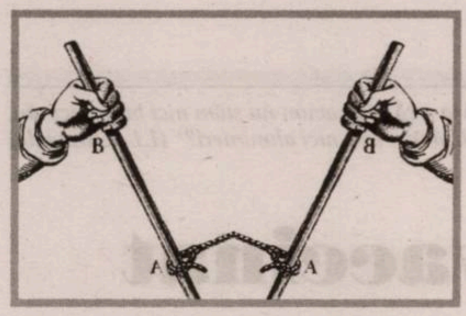

Alin FUMURESCU

nu ca-n perete

Caracatița și hidra. Estul și Vestul

●●● deși trebuie să mărturisesc că ideea mi-a venit urmărind noul serial sud-coreean, *The Squid Game,* care s-ar traduce prin *Jocul calamarului*. Cum însă, în mentalul european, „caracatița“ are un impact emoțional mult mai mare decît „calamarul“, iar aci nu vorbim despre zoologie, prefer imaginea caracatiței celei a calamarului. În definitiv, cînd vorbesc despre tentaculele corupției, să zicem, europenii cel puțin nu se gîndesc la „calamar“, ci la „caracatiță“. Nu întîmplător, serialului italian de succes și în România despre mafie îi spunea *La piovra,* nu *Il calamaro*.

Pentru cei care nu l-au văzut (din cîte înțeleg, serialul sud-coreean poate fi urmărit și-n România), în *The Squid Game* e vorba despre nici mai mult, nici mai puțin de 456 (patru-cinci-șase) de oameni disperați financiar, care acceptă de bunăvoie și nesiliți de nimeni să intre într-o serie de jocuri „copilărești“, în care însă perdanții nu își pierd *(sic!)* doar inocența, ci și viețile, în speranța cîștigării unei averi fabuloase. De-ndată ce participanții realizează că se joacă pe viață și pe moarte fără ghilimele și fără metafore, se întîmplă ce era de presupus – se intră în logica instinctului de supraviețuire. În pojghița de civilizație apar imediat primele fisuri, care se adîncesc rapid, pe măsură ce scade numărul participanților și crește suma pusă în joc. Frica de moarte, mînă-n mînă cu lăcomia, funcționează aidoma unui incubator de ouă de *Tyrannosaurus Rex.* Cojile se sparg, iar dinlăuntrul fiecăruia se ivește monstrul. Creierul reptilian.

Fără a da prea multe detalii, „mesajul“ filmului e, la o prima vedere, unul cu accente creștine: *„Cînd sînt slab, atunci sînt tare“* și *„Cei din urmă vor fi cei dintîi“*. Ceea ce mi se pare, însă, cu adevărat interesant nu e mesajul, ci „mediul“ de comunicare: competitorii sînt îmbrăcați în aceleași uniforme (albastre) și le este interzis să-și folosească numele. Devin egali, dar își pierd identitatea. La rîndul lor, „gardienii“ sînt și ei îmbrăcați în uniforme (roșii) și poartă măști pe care, dacă le scot, își pierd (și ei) viața. Interșanjabili și ei. „Gradele“ armatei de paznici sînt indicate printr-un cerc, un triunghi sau un pătrat vopsit pe mască. Fără alte zorzoane, simplu și eficient. „Capul“ întregii operațiuni e unul singur, la fel și capul armatei de paznici, cu drept indisputabil de viață și de moarte asupra „jucătorilor“ și „gardienilor“ deopotrivă, mascat și el. Fără chip și el. Asta e caracatița. Acesta e statul autoritar – paralel sau nu. Statul cu un singur cap și milioane de tentacule, toate anonime, statul în care ordinele se execută, nu se discută. Iar dacă se discută, se execută. Statul pe care comunismul a încercat zadarnic să îl impună în Vest. Statul care se bucură în continuare de succes în Est. Gîndiți-vă doar care sînt primele trei partide cîștigătoare la ultimele alegeri din Rusia.

În Vest, un alt monstru bîntuie imaginarul colectiv încă din Grecia antică – hidra, înlocuită în Evul Mediu de către balaurul cu șapte sau nouă capete. E un monstru „pe dos“ față de caracatiță. Aici avem de-a face cu prea multe capete pentru un singur trup. Democrații din ziua de astăzi s-ar putea întreba de ce-ar fi această făptură un monstru – nu e oare imaginea însăși a democrației în care mai multe capete conduc poporul sau corpul politic, pentru a folosi o altă imagine datînd tot din Evul Mediu, dar propagată pînă în modernitate? Ce poate fi monstruos aici? Și totuși, vechii greci, celebrați ca „inventatorii democrației“, au născocit și mitul hidrei cu nouă capete, așa că poate s-ar cuveni să luăm hidra mai în serios.

Ce știm despre hidra antichității? Că trăiește într-o mlaștină, lîngă Lerna, își are sălașul într-o văgăună sau peșteră și după fiecare cap tăiat îi mai cresc două. Simplu spus, încercările de a o ucide nu fac decît s-o întărească. În contradistincție cu hidra din mlaștină, caracatița trăiește în oceanul uriaș și misterios, dar își are și ea văgăunile ei. Și ei, zice-se, îi cresc tentaculele după ce sînt tăiate, precum șopîrlelor cozile. Hidra e într-atît de periculoasă încît nici măcar Hercule n-o poate dovedi singur, ci are nevoie de ajutorul nepotului Iolaus, care arde (cauterizează?) rana după fiecare cap retezat, prevenind astfel creșterea altor două. Focul, însă, nu poate acționa în ocean, așa că tentaculele caracatiței vor continua să crească atîta vreme cît capul trăiește. Iar capul nu poate fi distrus cîtă vreme rămîne mascat (necunoscut). Ultimul cap al hidrei, ne spune povestea lui Hercule, e capul nemuritor, așa că trebuie îngropat sub o piatră care nu poate fi ridicată.

Mitul hidrei a supraviețuit democrației ateniene. În Evul Mediu, hidra s-a transformat într-un balaur cu mai multe capete, povestea a îmbrăcat variante multiple, numărul capetelor s-a înmulțit sau a scăzut, dar ideea de bază a rămas aceeași: 1) corpul cu mai multe capete e nu doar monstruos la vedere (atunci ar fi vorba doar de circ), ci și periculos faptic, pentru că te poate omorî; 2) încercările clasice de asasinare, prin decapitare, nu fac decît să întărească monstrul prin multiplicarea capetelor; 3) monstrul poate fi răpus doar de către un erou (vreun cavaler fără de pată și fără de prihană, Prîslea cel Voinic, ș.a.m.d.) și doar printr-o strategie neobișnuită (ceea ce astăzi s-ar numi *„thinking out of the box“).* Iar, dacă vreți să complicăm și mai mult această metaforă, să ne amintim că-n multe povești pericolele pentru erou încep de-abia *după* uciderea balaurului cu mai multe capete, și ele vin nu de la monștri, ci de la oameni invidioși și vicleni. (Notă: basmul popular cules de Ispirescu, cu *Balaurul cu șapte capete,* e mult prea încărcat de simboluri – tovarășii voinici, focul, ciclopii din peșteră etc. – pentru a putea fi discutat acum.)

Și, dacă încă mai credeți că vorbesc despre povești, amintiți-vă cum se discuta cu admirație despre gestionarea chinezească a „crizei COVID“ sau cum populismul și nostalgia autoritarismului merg în Vest mînă în mînă cu apelurile la democrația directă și la egalitarism. Un alde Putin merge mînă-n mînă cu o alde Greta Thunberg, caracatița își întinde tentaculele spre hidră și invers. Caracatița omoară prin sufocare. Hidra omoară prin otrăvire (de aceea Hercule își înmoaie săgețile în veninul hidrei – pentru a-și putea ucide mai ușor viitorii dușmani; veninul hidrei e foarte eficient). Vorba poetului, „c-o moarte toți sîntem datori, dar nu-i totuna ...“. Prinși între caracatiță și hidră, ce-alegem?

■■■

BARBURISME

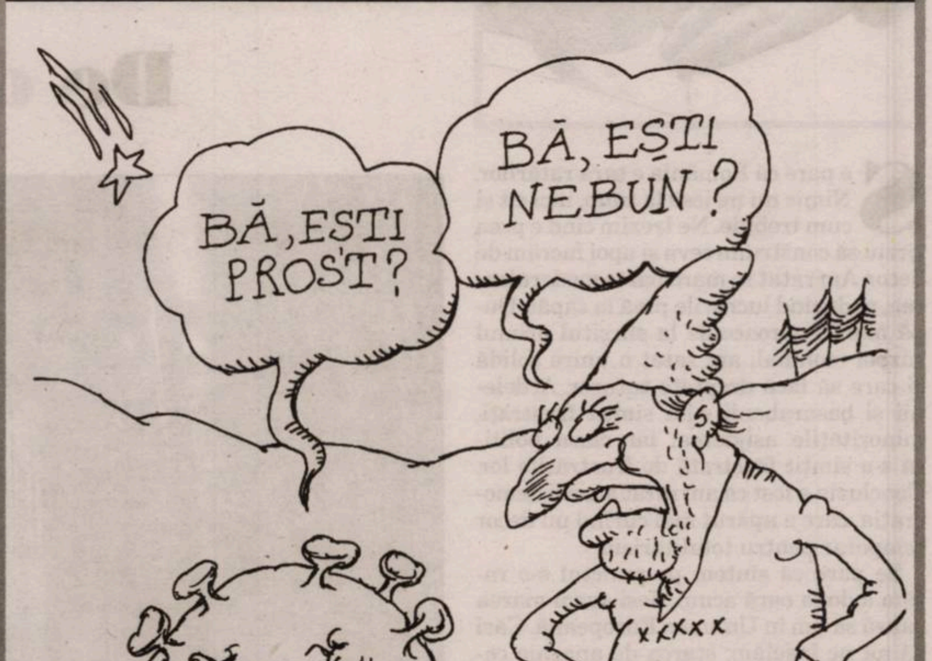
BĂ, EȘTI PROST?
BĂ, EȘTI NEBUN?
XXXXX

Desen de Ion BARBU

Mihaela SIMINA

Un Rege s-a născut

accent pe istorie

„În Foișorul vechi, care semăna cu *chalet*-urile ce se construiau în Elveția sau Bavaria, acolo m-am născut eu.“ – Regele Mihai I al României

Exact acum o sută de ani, pe 25 octombrie.

Destinul regelui a fost marcat, poate mai mult ca în cazul oricărui personaj istoric român, de propria-i teorie prin care susținea că *împrejurările sînt mai tari adesea ca oamenii*. Dar teoria nu se aplică neapărat și cînd oamenii sînt copii...

Într-o dimineață, cînd Mihai avea cîțiva ani, nu mai mult de vreo cinci ani să fi avut, a mers cu mama sa, Principesa Elena, și cu bunica sa, Regina Maria a României, la biserică. Conform tradiției creștine, copilul urma să fie și împărtășit cu ocazia vizitei la biserică. Ca detaliu, știți care era cartea preferată a Regelui Mihai? Biblia.

Revenind, micul prinț a ajuns în fața altarului alături de mama sa. Preotul îi aștepta. La fel și anafura și vinul roșu sfințit. Ritualul putea începe. Sau... nu. Mihai a refuzat pur și simplu împărtășania. Se mai întîmplă, nu-i așa? Copiii-s imprevizibili, trebuie să fii pregătit. Principesa Elena era, așa că a început să negocieze cu cel mic, să îi explice, să îl roage, a încercat toate metodele doar de mame știute. L-a ridicat în brațe, poate așa devenea mai convingătoare. În zadar, nimic. Mihai refuza total și dădea din cap: nu și nu!

– *Mamă, dar ce-i cu tine?!,* l-a întrebat Principesa Elena.

Mihai a răspuns:

– *Eu nu beau niciodată vin dimineața!*

N-ai cum să contrazici asta.

Și, schimbînd registrul, cred că nici asta:

...politica este o sabie cu două tăișuri. Ea garantează democrația și libertățile, dacă este practicată în respectul legii și al instituțiilor.

Aceste cuvinte fac parte din discursul Regelui Mihai I al României rostit în Parlamentul României acum fix zece ani, cu ocazia zilei sale de naștere, 25 octombrie.

Altfel, rămîne cum a spus Regele Mihai: *Nimic nu este întîmplător în viața unui om.*

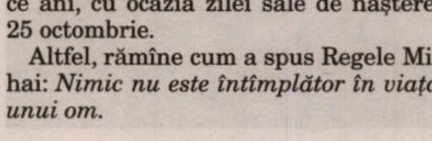

Constantin RUDNIȚCHI

viața de **capital**

Lupta cu prețurile

– ce poate face Banca Națională, ce poate face Guvernul –

Recent, premierul în funcțiune, Florin Cîțu, a aruncat o „săgeată“ spre Banca Națională a României insinuînd că banca centrală a întîrziat să ia o măsură importantă în oprirea creșterii inflației. Se făcea referire la creșterea dobînzii de politică monetară. Evident, față de alți politicieni, precum tandemul Dragnea-Vâlcov, Florin Cîțu se exprimă într-un mod delicat la adresa BNR și a guvernatorului băncii centrale. Să ne aducem aminte că Liviu Dragnea și Darius Vâlcov vorbeau despre lipsa de patriotism a guvernatorului BNR și despre schimbarea iminentă a acestuia de la conducerea instituției.

Florin Cîțu, însă, pune în discuție o temă fierbinte într-un moment complicat. Direct spus, subiectul este: cine e de vină pentru creșterea galopantă a inflației? Premierul sugerează că BNR putea face mai mult. Banca centrală, prin documentul (minuta) ședinței de politică monetară, își manifestă îndoielile că politicile guvernamentale vor fi atît de curajoase încît să rezolve dezechilibrele bugetare și să stăpînească inflația. De asemenea, Consiliul de Administrație își arată și neîncrederea că România va putea absorbi banii europeni din planul de redresare și reziliență.

Controversa nu face decît să redeschidă o temă de dezbatere serioasă, și anume ce face Guvernul și ce face BNR pentru a lupta cu inflația. Aruncarea pisicii, respectiv a vinovăției, este cel mai ușor lucru care se poate întîmpla. Prim-ministrul poate spune că BNR a greșit, Banca Națională poate să fie critică la adresa politicilor guvernamentale. Dar, dincolo de imagine și de jocul intelectual, divergențele de opinie nu ajută la mare lucru.

Guvernul poate lua decizii care pot influența piața și prețul, de la plafonarea prețului pînă la scăderea unor taxe și impozite.

Publicul larg trebuie să cunoască diferențele de instrumente și de mecanisme de intervenție pe care Executivul și banca centrală le pot utiliza pentru a calma creșterea prețurilor. Astfel, BNR are chiar prin lege ca obiectiv principal stabilitatea prețurilor. Dar poate banca centrală să controleze prețul benzinei la pompă? Evident, nu. În schimb, BNR are mijloace specifice prin care poate influența evoluția inflației. Cel mai la îndemînă este prețul banilor, adică dobînda. Într-un moment în care inflația crește, dobînzile vor trebui să crească și ele. În felul acesta, BNR scumpește creditul, iar un credit la o dobîndă mai mare va însemna o descurajare a împrumuturilor noi și o creștere a sumelor de rambursat pentru o parte din creditele aflate în derulare, iar toate acesta se traduc printr-o scădere a cererii.

Florin Cîțu a sugerat că BNR a întîrziat momentul de creștere a dobînzii de politică monetară. Privind cifrele am putea fi tentați să îi dăm dreptate, pentru că atunci cînd inflația a ajuns la 5%, dobînda-cheie era nemișcată la 1,25%. O diferență mare, dar experții cred că BNR a acționat în stilul clasic, adică precaut, așteptînd să vadă dacă vîrful de inflație este tranzitoriu sau nu.

O altă pîrghie folosită de BNR este așa-numitul control al lichidității pieței, adică al banilor din economie. Prin operațiuni financiare specifice, banca centrală poate să aducă lichiditate sau să extragă bani din piață. Într-un moment în care inflația este mare, iar consumul crește constant cu cifre semnificative, atunci cînd cererea de mărfuri și servicii crește aproape indiferent de creșterea prețurilor, Banca Națională poate interveni să absoarbă bani din economie. Efectul așteptat este ca nivelul cererii să încetinească, dînd astfel un semnal producătorilor că ar trebui să își revizuiască prețurile, fie asumîndu-și costuri mai mari, fie devenind mai eficienți.

În fine, o piață pe care BNR o poate influența este cea valutară. Prețul valutei este esențial pentru prețurile de pe piața autohtonă. Mai ales în cazul unei economii, precum cea românească, în care importurile de bunuri de consum au o pondere importantă pe piață. Creșterea monedei euro în raport de leu scumpește importurile și avantajează exportatorii. Dar, în cele mai multe cazuri, devalorizarea monedei naționale nu le oferă prea multe pîrghii importatorilor să păstreze prețul neschimbat și, ca atare, creșterea euro antrenează și o creștere a prețurilor produselor din import vîndute pe piața autohtonă.

BNR poate interveni pe piață pentru a evita mișcările bruște ale cursului de schimb și o face atunci cînd specialiștii băncii cred că este momentul. Intervențiile pe piața valutară sînt, prin definiție, discrete, dar vizibile, dacă ne uităm, de exemplu, la evoluția rezervei valutare a României pe care o administrează BNR. O lună în care rezervele internaționale scad poate însemna că banca centrală și-a făcut simțită prezența pe piață. Acestea sînt pîrghiile cu care BNR luptă cu creșterea inflației. Trebuie remarcat că toate instrumentele BNR nu sînt perfecte, în sensul că utilizarea lor poate duce la un efect dorit (stabilitatea prețurilor), dar, în același timp, poate avea rezultate diferite asupra altor actori din economie.

Mijloacele Guvernului pentru a influența inflația sînt mult mai directe decît cele ale Băncii Naționale. Cînd Executivul decide creșterea pensiilor și salariilor bugetare trebuie să știe că dă un impuls cererii, deci creșterii inflației. Cînd Guvernul aplică un anumit tip de politică fiscală influențează nivelul de lichiditate, adică banii care rămîn la persoanele fizice sau la companii. De asemenea, deciziile curente pot influența piața muncii sau investițiile publice și, direct sau indirect, prețurile. Desigur, în condiții de criză, de explozie a prețurilor, Guvernul poate lua decizii care pot influența piața și prețul, de la plafonarea prețului pînă la scăderea unor taxe și impozite.

Ideal ar fi ca între Executiv și BNR să existe o colaborare. Istoria recentă arată că tensiunile dintre cele două instituții nu ajută la nimic.

Constantin Rudnițchi *este analist economic.*

■ ■ ■

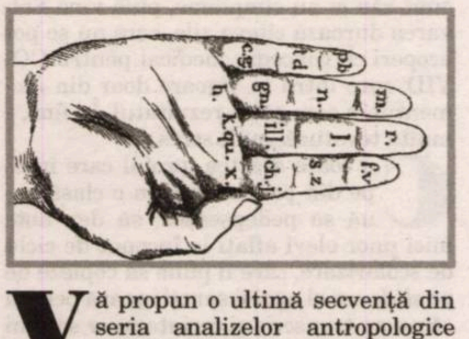

Codrin Liviu CUȚITARU

prezentul discontinuu

Semnificațiile unei procesiuni

Vă propun o ultimă secvență din seria analizelor antropologice ale lui Robert Darnton (din *Marele masacru al pisicii)*. E vorba despre un vechi ghid anonim, de prezentare a orașului Montpellier, elaborat, cel mai probabil, de un burghez tradițional francez și intitulat *État et description de la ville de Montpellier fait en 1768 / Starea și descrierea orașului Montpellier, făcută în 1768*. Prezentarea a fost organizată după tiparul unei procesiuni post-medievale franceze. Lucrul nu trebuie să surprindă. Aceste „procesiuni generale“ erau frecvente în universul premodern european, avînd conotații simbolice, dar și funcționalități butaforice. Din cînd în cînd, ne spune antropologul, diversele categorii ale societății se expuneau publicului în interiorul unei parade, pentru a consfinți – pe viu – infrastructura ordinii sociale. Prin urmare, Montpellier-ul văzut de scriitorul nostru fără nume pare, la rîndul lui, să-și etaleze identitatea urbană ca parte dintr-o *procession générale*. „Prima stare“ (clerul înalt) venea în frunte, după regula însemnătății ordinelor religioase (Les Pénitents Blancs, cu veșminte lungi și glugi, urmați de La Vraie-Croix, Tous les Saints și Saint Paul, acoperiți, umil, de haine făcute din pînză de sac). După clericii de vază, apăreau orfanii urbei (cazați la Hôpital Général), în uniforme gri, aspre. Prezența lor la acest nivel elitist se justifica printr-un tîlc de finețe: „Desfășurarea semnifica angajamentul orașului de a avea grijă de săracii săi, fiind în același timp și o invocare a proniei divine, pentru că săracii erau considerați a fi mai aproape de Dumnezeu și deci rugăciunile lor erau mai eficiente“. În urma lor, cu smerenie, mergeau clericii de rînd, în veșminte arhaice și în conformitate cu ordinea sosirii ordinelor în oraș: Dominicanii, Cordelierii, Augustinii, Capucinii și ceilalți. Abia apoi se observa clerul mirean, „reprezentînd grija pastorală *(la cure)* pentru sufletele din cele trei parohii ale orașului“. *Crucea* anunța sosirea episcopului, care preceda, în realitate, apariția chivotului cu Sfînta Împărtășanie. Obiectul era purtat pe umeri, într-un altar bogat, ascuns privirii de un baldachin, de către cei șase consuli ai urbei. Aceștia constituiau rangurile (laice) cele mai înalte ale municipalității.

Trei dintre consuli proveneau din rîndurile „gentilomilor“, ale „burghezilor respectabili“ și ale „legiștilor“ (avocați ori notari), ceilalți trei reprezentau diverse „meserii onorabile“ *(métiers honnêtes):* aurari, peruchieri, rachieri, tapițeri etc. Un detașament de gărzi în uniformă însoțea nucleul procesiunii. Alți funcționari municipali importanți defilau mai în spate, fiecare după rangul și semnificația sa în sistem. Prima grupare era instanța judecătorească supremă *(La Cour)*. În capul lor pășea guvernatorul provinciei, „un nobil cu sînge albastru care prezida curtea în calitate de *Premier Président*“. Apoi apăreau bogații și influenții orașului: procurori districtuali, grefieri, aprozi, consilieri, judecători și ofițeri. Cineva ar putea fi tentat să creadă că tot acest fast comunitar urmărea să încînte ochiul, avînd o conotație populistă. Nimic mai eronat, consideră Darnton. „O astfel de *procession générale* în Montpellier nu urmărea să-i înflăcăreze pe fani sau să stimuleze comerțul. Ea reprezenta expresia ordinii consacrate, corporatiste, a societății urbane; pe străzi, orașul se exprima pe sine fără rezerve în fața cetățenilor săi.“ Cu alte cuvinte, identitatea colectivă însăși părea să fie cuprinsă, cu sacralitate, în codurile secrete ale paradei. Individul avea nume și, implicit, personalitate în măsura în care putea fi integrat în schema socială, iar schema socială exista numai în raport cu „potrivirea“ ei la regulile unei procesiuni. Dacă ipoteza e valabilă, atunci paradigma poate funcționa și invers, dinspre „procesiune“ către „identitate“, aplicîndu-se oricărei ordini sociale. De aceea, mi-am imaginat societatea românească actuală în „secțiunile“ unei tradiționale *procession générale*. Rezultatele au fost însă dezamăgitoare. Cine ar trebui imaginați în postura „stării întîi“: politicienii, afaceriștii (de stat) ori funcționarii corupți? Tot așa, cine vine în flancul de avangardă a paradei: președintele (compromis) și premierul (demis) sau grupurile de interese aflate în spatele lor? Despre „prestigiu“ și „onorabilitate“ în nomenclatorul „meseriilor“ ce să mai spun? Universitarii și medicii abia dacă mai prind astăzi un loc la peluză. Cohorta pauperilor (inflaționiști) a devenit, în plus, atît de numeroasă, încît, dacă ar merge în frunte pentru a obține pronia divină, restul populației (așa-zicînd „privilegiate“) s-ar pierde în praful scos de încălțămintea „armatei“ eligibile de cazare la „Hôpital Général“. Ca atare, în absența unei ordini sociale, noi, românii actuali, părem fără identitate. Ca și autorul descrierii Montpellier-ului de la 1768, sîntem niște anonimi.

Codrin Liviu Cuțitaru *este profesor la Facultatea de Litere a Universității din Iași. Cea mai recentă carte publicată:* Filozofia lucrurilor mici, *Editura Junimea, 2020.*

■ ■ ■

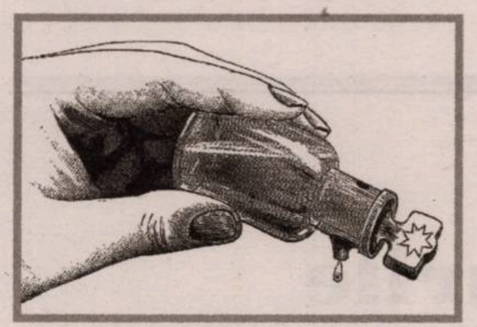

Rodica ZAFIU

cuvinte **nepotrivite**

Mișculații

Cuvîntul *mișculație*, încă neînregistrat de dicționarele noastre generale, aparține registrului colocvial, dar are deja destul de multe atestări în scris. În *Dicționarul de argou al limbii române* al lui G. Volceanov (2007), cuvîntul este explicat prin sinonime aproximative: „1. mașinație, intrigă. 2. escrocherie, fraudă“. E o creație lexicală glumeață, care e posibil să fi apărut în a doua jumătate a secolului al XX-lea, poate pe baza unui regionalism. Atestările pe care le-am găsit, deocamdată, încep de prin anii '60-'70. Cea mai veche este din 1969, dintr-o rubrică sportivă ținută de Fănuș Neagu, într-un stil colocvial, cu numeroase elemente de oralitate: „O fi Steaua *fun* A.C. Milan deghizat și noi n-om fi știind? O fi, domnule, dar măcar noi, cronicarii, trebuia să fim puși în curent cu *mișculația*“ *(România literară*, 12.10.1969). Cuvîntul era uneori folosit în presa din perioada comunistă, în diferite știri cu note critice sau satirice: „Unii din cei care-i refuzaseră «micile servicii» (adică împrumuturile grase) constatau tot felul de *«mișculații»* în repartizarea reperelor la piesele ce le lucrau“ *(Scînteia*, 21.03.1981). Din aceeași perioadă datează aparițiile cuvîntului în literatură: la Marin Sorescu, cu un sens mai ambiguu, dar subliniat de un comentariu al naratorului – „peripețiile acelei nopți, drumul lor, cu toate *mișculațiile*, folosise cuvîntul *«mișculații»*, unele de înțeles, altele de neînțeles“ (fragment din romanul *Trei dinți din față*, în *România literară*, 3.01.1977) –, la D.R. Popescu – „Crezi că n-am înțeles *mișculația?*“ *(Ca frunza dudului din rai*, în revista *Teatrul*, 1.11.1981) –, la Paul Georgescu – „Pe alții îi vînez eu, pe ăia cu *mișculația*, care vîră sute de miare în combinație“ *(Siesta*, 1983, p. 119) –, la George Arion – „Da' ce naiba am căutat noi aici, șefu? Zău dacă pricep care-i *mișculația*“ *(Atac în bibliotecă*, 1983, p. 159) etc. Peste un deceniu, termenul era criticat de Constantin Țoiu, în evocarea unei conversații cu un cunoscut: „«E ca o *mișculație* continuă», adăugase el, trivial, cu imposibilul argou bucureștean de care abuza“ *(România literară*, 7.09.1994). Că pentru alți autori cuvîntul nu era trivial se poate constata din folosirea sa cu intenție expresivă, în contexte cît se poate de livrești: *„mișculația proustiană* a memoriei afective“ (Emil Brumaru, în *România literară*, 6.04.1993).

Mișculație ar putea fi descris ca rezultat al unei contaminări, mai exact ca modificare a substantivului *mișcare* prin analogie cu alte cuvinte care denumesc acțiuni atent plănuite, aranjamente suspecte – *mașinație, combinație, speculație.* Finala noului cuvînt e apropiată de altele în care se recunoaște sufixul *-ție* (banalul *circulație*, livreștile *emulație* și *fabulație).* Este totuși mai probabil să fie vorba despre o modificare, prin apropiere de *mișcare* și prin schimbarea terminației, a regionalismului *mișculanță* („șmecherie“), înregistrat de *Dicționarul limbii române*, Litera M (1965), ca preluat din maghiară – din *miskuláncia,* „greșeală“. Termenul *mașinație*, cel mai apropiat ca formă și chiar ca sens, e un împrumut din franceză, din secolul al XIX-lea (și în varianta *mașinațiune).* Înțelesul creației expresive este, ca în cazul multor forme familiar-argotice, instabil, dar marcat de o constantă notă ironică și depreciativă. De fapt, *mișculație* preia ambiguitatea din uzurile familiare ale cuvîntului *mișcare* *(s-a prins de mișcare...; care-i mișcarea?*), adăugînd ideii de acțiune presupunerea unor interese ascunse, suspecte și chiar ilegale.

Există și un verb *a mișcula* (cu sensul „a manevra; a îndeplini diverse acțiuni secrete, dubioase“), cu mai puține atestări: „ce *mișcula* el în timpul ăsta și cum își pregătea potul, nu mântreba...“ (Paul Everac, *Biroul*, în *Teatrul*, 1.05.1983); „Toți știau acum că nu mă întrece nimeni în *a mișcula* cărțile“ (Costache Olăreanu, *Cu cărțile pe iarbă*, 1986, p. 167). Verbul este probabil creat pornind de la substantiv (după modelul *a circula – circulație).* Cu totul rar e derivatul *mișculator:* „mulți din *mișculatorii* ăștia sînt băieții noștri?“ (Paul Georgescu, *Siesta*, 1983, p. 119).

Cum se vede, cuvîntul a fost foarte la modă la un moment dat, mai ales printre scriitori și publiciști. În momentul de față, nu este folosit foarte frecvent, dar nici nu a fost uitat. În aparițiile sale domină sensul negativ, de aranjament fraudulos – „în opacitatea cețoasă, pot fi făcute orice *mișculații*, pe care ei, politicienii, știu să le ambaleze în fraze meșteșugite“ (contributors.ro, 14.01.2021); „în urma unor *mișculații* contabilicești, este executat silit“ (libertatea.ro); „numărul de contracte, de afaceri, de fel de fel de *mișculații* care se petrec local este foarte mare“ (digi24.ro) –, dar reapare și echivalența mai largă cu *mișcare:* „lumea se reanima, reintra în *mișculația* ei sărbătorească“ *(Dilema veche*, 792, 2019). Nu a dispărut nici verbul *a mișcula:* „să nu se mai poată *mișcula* la Bacalaureat“ (contributors.ro); „hoții recunosc toți că au dat, că au luat, că *au mișculat*“ (expresmagazin.ro).

■ ■ ■

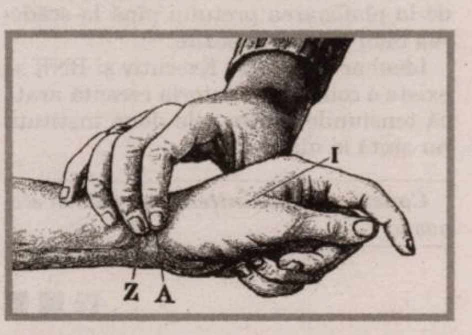

Horia CORCHEȘ

prof, viața mea

Idei, etichete, atașamente de ele

Borgen este un serial danez care m-a prins la un moment dat și m-a ținut lipit de ecran o perioadă. Personajul central este Birgitte Nyborg, prima femeie ajunsă prim-ministru în Danemarca. Serialul pune în evidență mecanismele puterii și ale democrației, jocurile de culise din politică, derapajele, reechilibrările, urmărind în paralel și viața privată a acestei protagoniste, afectată, firește, destul de serios de job-ul extrem de solicitant. Dar, la urma urmei, nu există vreo garanție că în afara acestuia viața privată s-ar fi desfășurat în armonie perfectă, fapt valabil în cazul oricăruia dintre noi.

Pe de altă parte, ceea ce mi-a mai atras atenția și mi-a plăcut a fost firul narativ secundar, care de fapt se împletește cu cel principal, fir narativ care pune în lumină importanța presei într-o democrație, în calitatea ei de cîine de pază al acesteia. De aceea și recomand serialul colegilor mei cu care fac cursuri de formare pe componenta infuzării curriculumului cu elemente de educație media. Sînt devoalate, așadar, atît mecanismele de funcționare a democrației, cît și a acestui uriaș organism care este presa. Drepturi și libertăți, limitări legitime ale acestora, manipulare și dezinformare, obligații și etică a muncii, interesul public *vs.* interesul publicului, fapte *vs.* opinii – sînt doar cîteva dintre problemele pe care le ridică serialul, în raport cu democrația și cu rolul mass-media în menținerea acesteia. Unul dintre aspectele asupra căruia insistă este faptul că presa responsabilă este obligată să informeze publicul atunci cînd are o informație importantă, fără să se lase, ca să spun așa, slăbită de sentimente. Există, totuși, și o situație în care, pentru a salva realizarea unui obiectiv mai înalt, de importanță majoră, cei cîțiva jurnaliști care puseseră mîna pe o informație „grea“ acceptă să nu o dezvăluie publicului.

Fac un ocol, înainte de a mă reîntoarce. Să spunem că ne imaginăm niște elevi de clasa a IX-a, așadar aflați la început de ciclu liceal, într-o școală nouă pentru ei, cu profesori noi. Au apucat să meargă vreo două-trei săptămîni la școală față în față, înainte de a intra în mediul online, căci în clasă au apărut cazuri de elevi pozitivi. În primele săptămîni, profesorul de X materie a lipsit, fiind el bolnav. Apoi a apărut, tocmai cînd elevii au fost obligați să se întoarcă acasă, în fața ecranelor. Poate și pentru că are cele cîteva ore pierdute din perioada în care a lipsit, domnul începe un fel de galop, ba mai mult, încă din primele ore începe să dea note, unele destul de mici, căci îi prinde pe picior greșit pe elevi.

Cine mi-a citit mai multe articole
știe cît de solidar sînt cu breasla în ansamblul ei.

Într-o zi, după ce le-a prezentat lecția, cerîndu-le să noteze de pe niște *slide*-uri, înainte de final le cere și să răspundă la cîteva întrebări-exerciții, precizînd că trebuie să își noteze și întrebările. Ei bine, unul dintre elevi, care nici nu se simțea prea bine, ceva parcă nu era OK, și care nici nu apucase să noteze chiar tot de pe *slide*-uri, a omis să noteze și întrebările. A răspuns la ele, a rezolvat sarcinile, dar nu și-a notat cerințele. Profesorul le cere să trimită capturi de ecran cîtorva elevi, printre care și celui care nu se simțea bine. Apoi începe să-i apostrofeze, strigînd la ei, ba că unii au trimis capturile pe verticală, nu pe orizontală, ba că cel care notase mai încet nu transcrisese și cerințele, doar le rezolvase. În fine, îi anunță că primesc nota 6. În clasa a IX-a, la început, primesc cîte un 6, la una dintre primele ore cu el. Fără referire la ce au greșit în privința rezolvărilor, ba chiar celui care nu se simțea bine îi spune că i-a dat 6 pentru că nu a notat și cerințele. Copilul este confirmat a doua zi pozitiv. Avea COVID, nu se simțea bine.

Acum, să stăm puțin și să ne gîndim. Profii sînt și ei în aceste perioade la capătul puterilor. Epuizați, stresați, fără să mai poată ține nici ei pasul cu situațiile, care clase le sînt la școală, care le sînt în mediul online. Aleargă să țină o primă oră, poate de la 7,30, la școală, dar nu față în față, ci cu o clasă aflată în mediul online, pentru că altfel nu ajung la a doua oră, cu o clasă aflată la școală. Se trezesc că, în timpul unei ore față în față, un elev se simte rău, merge la cabinet, de unde vine cu test pozitiv, iar clasa pleacă instantaneu acasă, practic asistă în timp real la trecerea ei în mediul online. Trec note și absențe în catalog și în cataloage electronice, le transcriu din cele electronice în cele pe hîrtie și invers, dau teste, ba online, pe platforme, ba față în față etc. Se mai și îmbolnăvesc sau li se îmbolnăvesc membrii familiilor, uneori propriii copii. Dacă ei sînt vaccinați, trebuie să vină, totuși, la școală, cîtă vreme nu au simptome și nu se testează cu PCR. Dacă se simt rău și au simptome, pînă vine Salvarea durează cîteva zile, care nu se pot acoperi cu concediu medical pentru COVID, care intră în vigoare doar din momentul în care se dă rezultatul. În fine, e multă tevatură, mult stres.

Cu toate acestea, proful care începe din primele ore cu o clasă nouă să pedepsească, să dea note mici unor elevi aflați la început de ciclu de școlarizare, care îi pune să copieze de pe *slide*-uri și apoi îi sancționează pentru că nu au transcris și cerința unor sarcini pe care, de altfel, le-au rezolvat, care nu îi notează pentru competențe, pentru ce au făcut, care nu le explică criterii obiective de notare etc. este, în ochii mei, demn de puțină reformare măcar în fața oglinzii.

Și acum, iată, revin la *Borgen,* dar nu dintr-o dată. Am fost uneori criticat prin comentarii de cititori, pentru că am îndrăznit să mai critic și eu profesori. Mi s-a spus că denigrez breasla. Nu, nu asta fac. Și cine mi-a citit, totuși, mai multe articole știe cît de solidar sînt cu breasla în ansamblul ei. Dar asta nu înseamnă că nu pot să evidențiez și unele defecte, să le amendez, să le semnalez. Presa arată realitatea așa cum este ea. Eu nu am pretenția că sînt jurnalist, căci nu sînt, dar similitudinea pe care vreau să o subliniez cred că este clară. Birgitte Nyborg, pe de altă parte, ca politician, spune la un moment dat că e atașată și fidelă unor idei, nu unor etichete. Și eu sînt atașat ideii de profesor și de educator, de pedagog. Nu tuturor etichetelor pe care scrie *profesor.*

***Horia Corcheș** este scriitor și profesor de limba și literatura română.*

■ ■ ■

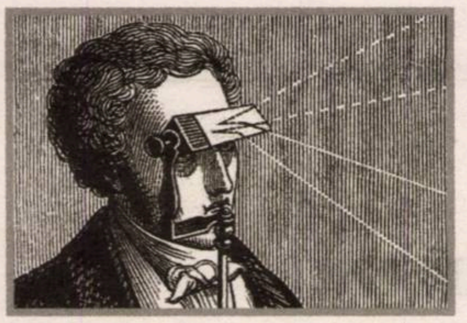

Ovidiu LORENZ

onirodrom

Spațiu-timp sau visul reprezentat în muzică

Muzica e timp, desfășurare în succesiune, iar visele sînt imagine, reprezentare a spațiului; așadar un vis pus pe note seamănă pe undeva cu spațiu-timpul.

Un secol după visul diavolesc al lui Giuseppe Tartini, căruia deja i-am dedicat un articol, *Confesiunile unui opioman englez* pe nume Thomas de Quincey – din urmă cu fix alte două secole – i-au servit drept inspirație nărăvașului Hector Berlioz în viziunile descrise de *Fantastica* lui simfonie (1830). Considerată cea dintîi expediție muzicală psihedelic-programatică, datorată naturii sale pur halucinatorii, lucrarea a fost compusă sub influență narcotică directă. Pricopsit cu neîmpărtășire, protagonistul se otrăvește cu opiu (fapt real din viața compozitorului și molipsitor pentru ascultător, care îi calcă pe urme în *trip*). Însă doza luată, prea slabă, nu face decît să-l arunce într-un somn împînzit de cele mai groaznice vise. *Acolo*, artistul și-a ucis iubita și, condamnat, e condus la eșafod, asistînd la propria execuție. Din cele cinci episoade ale simfoniei, ultimul se dovedește cel mai radical. În „Visul unei nopți de sabat", muzica o ia razna cu totul, ideea fixă care o înfățișează laitmotivic pe iubită căzînd în grotesc.

Anton Bruckner își începe cea de-a 7-a simfonie (1883) cu un tremolo de coarde, peste care violoncele și cornul solo vin să suprapună o melodie completă, dată ca atare. O temă simultan senină și misterioasă, cuprinzînd *in nuce* toată gama de fațete ale sacrului, de la solemnitate la teroare, pe care autorul său a spus c-ar fi auzit-o în vis, interpretată la violă, ca pe o bucată de spațiu-timp gata sculptată. S-a trezit, și-a aprins o candelă și a notat-o numaidecît. Ba mai mult, *acolo*, capelmaistrul din Linz i-ar fi șoptit: „Cu tema asta vei avea succes" – fapt confirmat de realitate, lucrarea devenind rapid cea mai populară creație a compozitorului austriac. Intensitatea reținută a motivului primei mișcări pare să țîșnească din liniștea cosmică, unde simfonia va sfîrși, după un arc voltaic monumental.

În *Saga-Drøm* (1908), Carl Nielsen recompune un episod central din *Saga lui Njál,* cea mai lungă și deplin dezvoltată dintre saga islandeze, purtînd motto-ul „Acum Gunnar visează; lăsați-l să se bucure de vis în pace". [Coincidența face ca, în limba daneză, *drøm* să însemne tocmai vis; elementul „-drom" din „onirodrom" își dovedește, iată, virtuți nebănuite.] Saga originală povestește cum Gunnar din Hlidarende, ostenit pe drum împreună cu Kolskeg și Hjort, după ce fuseseră izgoniți cu toții din țară, cade într-un somn adînc. În visul său, sînt atacați de lupi. *Acolo,* el și Kolskeg reușesc să se apere, dar Hjort e ucis. Dincoace, restul văd că pe Gunnar îl chinuie un coșmar, însă Kolskeg insistă să nu fie deranjat. Nielsen transpune visul în sine printr-o neobișnuită inserare a unei cadențe libere la jumătatea lucrării, fapt ce ar putea explica reticențele cronicarilor de la acea vreme: avem un intermezzo greu explicabil în termenii muzicali, după cum e și visul generic în termeni reali. Într-adevăr, pasajul sună mai curînd ca o orchestră în plin proces de acordare. Într-un interviu din *Politiken* publicat la cîțiva ani după premieră, Nielsen și-a explicat lucrarea în detaliu: „Gunnar visează un viitor mai luminos, mai bun pentru omenire, și am încercat, în tonuri stinse, să dau glas ciudatelor idei născute în vis. Printre altele, există patru cadențe, pentru oboi, clarinet, fagot și flaut, care se desfășoară destul de liber una alături de cealaltă, fără legătură armonică și fără indicațiile mele de tempo. Sînt la fel ca patru fluxuri de gîndire, fiecare mergînd pe drumul său – diferit și aleatoriu pentru fiecare interpretare –, pînă cînd se întîlnesc într-un punct de odihnă, ca și cum ar curge într-o încuietoare unde sînt unite".

Mecanismul ar putea fi taxat lesnicios ca postmodern – dar nu facem glume aici, ca în studiile literare. El aduce mai curînd a improvizație. Cadențele sînt în funcție de interpret/observator. În fond, orice interpretare e unică, nu există text muzical absolut, cum nu există timp absolut. Numai că, paradoxal, efectul se obține nu prin explicitarea unor indicații, ca în literatură, ci tocmai prin absența lor. Durata visului ține de viteza execuției soliștilor, nemarcată în partitură. Totul e relativ. Performanțele pot dura mai mult sau mai puțin. S-a spus că piesei par să-i lipsească proporțiile, c-ar fi totodată prea scurtă și prea lungă, așa cum pînă la urmă pot fi/părea și visele. Nielsen prefațează întrebări puse de oamenii de (neuro)știință. Cît durează un vis? E timpul din vis la fel cu cel din realitate? Cum se modifică percepția asupra timpului și a spațiului atunci cînd visăm, cînd ascultăm muzică sau cînd visăm că ascultăm muzică?

Igor Stravinski mărturisește că *Octet pentru instrumente de suflat* (1923) are la bază un vis, în care compozitorul s-a văzut într-o încăpere înconjurat de un grup de virtuozi în acțiune. Trezindu-se plin de entuziasm, va începe să compună lucrarea abia a doua dimineață. Și exemple ar mai fi. De la lunatica *Trans* (1971) de Karlheinz Stockhausen la… Paul McCartney, cu al său hit *Yesterday* (1965). Compatriotul celui din urmă, Thomas de Quincey, scria: „Greșeala celor mai mulți oameni este că-și închipuie că muzica se transmite prin ureche, deci efectele ei se percep pasiv. Dar nu-i așa: plăcerea este creată prin reacția minții la percepțiile urechii (prin simțuri se transmite numai *substanța,* dar *forma* este dată de minte). Așa se explică de ce oameni cu o ureche muzicală la fel de sensibilă înțeleg și gustă diferit muzica. Ei bine, opiul, intensificînd considerabil acțiunea minții, activează implicit și acel proces special grație căruia ne creăm din materia primă a sunetului muzical o plăcere intelectuală superioară" (traducere de Corneliu Rudescu).

De la ce i-a trecut prin minte compozitorului la muzica auzită, putem înlocui liniștiți opiu cu vis aici, de unde a pornit pînă la urmă totul, mai pe față sau nu. Să fie într-unul bun!

***Ovidiu Lorenz** este prozator.*

■ ■ ■

---

efectul de ecou

Tudor GANEA

Almost 40

Varianta scurtă:

5,45 (trezirea) + 50 min. (jucat cu M.) + 10 min. (spălat pe dinți + mic dejun) + 2 min. (băut cafeaua) + 30 min. (drumul pînă la birou) + 8 ore (programul de lucru) + 60 min. (drumul pînă acasă) + 120 min. (ieșit cu M. în parc) + 10 min. (duș + cină) + 60 min. (jucat cu M.) + 20 min. (adormit M.) + 60 min. (Digi World) = 23,00 (culcare)

Varianta lungă:

5,45 (trezirea) – Întuneric beznă. M. trece în viteză pe lîngă pat. Se duce țintit la măsuța cu jucării. Pornește pianina electronică. *Jingle Bells* (în buclă). E plin de energie. Se învîrte, dansează. Îl privesc cu ochii lipiți de urdori. Se apropie de canapea. Închid ochii. Mă prefac că dorm. O mînuță umedă îmi deschide pleoapele.

45 min. (jucat cu M.) – R. prepară și încălzește mîncarea pentru toți trei. Eu și M. încălzim figurinele de plastic cu foehnul. Afară tot întuneric. Bag foehnul în priză, îl pornesc, mă întind cu spatele pe covor. Mi le aduce pe rînd: Donald, Mickey, Șoferul Mitică, Dinozaurul Rumblă și Girafa Luminița. Îmi place zgomotul foehnului. M. se așază pe burta mea ca pe o șa și se joacă cu figurinele pe pieptul meu. Din cînd în cînd îi îndrept jetul de aer cald spre față. Rîdem.

10 min. (spălat pe dinți + mic dejun) – Mi-au răsărit cîteva fire de păr alb în barbă. Mă gîndesc la tata în timp ce mă spăl pe dinți. E alb tot. Nu mai are nici un fir de păr negru. Îmi privesc burta. Trebuie să reîncep să alerg. Clătesc. Scuip apa rozalie în chiuvetă. Iar îmi sîngerează gingia.

2 min. (băut cafeaua) – Digi World – *America văzută de sus*. Episodul despre „The Great Plains". L-am mai văzut de două ori. Beau cafeaua din picioare, la un metru de TV. Pe ecran se derulează un cadru aerian, filmat din dronă. Apare o fermă izolată în mijlocul unui cîmp. Vocea crainicului prezintă ferma ca fiind o atracție turistică: The Clutter Home, Holcomb, Kansas. Închid televizorul.

30 min. (drumul pînă la birou) – Stau în coloană pe Mărășești. Jmecherii mă depășesc pe stînga, o iau pe linia de tramvai. Pun și eu semnal stînga, dar nu mă lasă nimeni să intru. Curg mașinile una după alta. Rămîn pe banda mea. Din boxe se aude chitara lui Tony Rice și-mi aduc aminte cum a rîs S. de mine și m-a făcut *rablă* cînd i-am spus că ascult bluegrass, deși tot încercam să-i legitimez doct – după multe beri – intersecția de stiluri scoțiano-irlandezo-blues din *appalachian old-music*. *Ești o ra-blă!* Rîdeam amîndoi isteric. Încerc să vizualizez harta Americii. Știu că statul Kansas e fix în mijloc, dar habar nu am cît e de departe de Munții Apalași. Sper să fie departe. Se pune verde. Fac stînga spre pasajul Unirii. Din nou ambuteiaj.

8 ore (programul de lucru) – *Open space,* 90 de persoane pe etaj, ședințe în cascadă, un milion de documentații tehnico-economice de analizat, teama de virus, aerul cald din mască, simt cum creierul îmi face entorsă. N-am pauză de masă, deci s-a terminat cu scrisul la birou. La fostul job am scris un roman exclusiv în pauzele de masă. Mi-a luat doi ani. Între ședințe îmi pun căștile pe urechi. Continui cu Tony Rice – *live from* Owensboro, Kentucky. Din cînd în cînd mă uit prin geam la colegii fumători de pe terasă și mă gîndesc să mă reapuc de fumat. Mulți fumează singuri. Rar vezi grupuri de cîte doi-trei. Nu-și vorbesc. Sînt atît de liniștiți. Îmi place să-i privesc. M-am lăsat de ani buni de țigări și alerg mai mult acum, la 37 de ani, ca la 30. Mi-aduc aminte de Lăcătuș, așa cum l-am văzut pe stadionul Farul cînd eram puști. La pauză s-a dus țintit spre banca de rezerve și a fumat o țigară. Din două fumuri a terminat-o. Încerc o inventariere a fotbaliștilor care au activat și după 37 de ani, dar în afară de Dorinel Munteanu nu-mi vine nici unul în minte. Deschid Google Maps și măsor distanța dintre Holcomb, Kansas și Owensboro, Kentucky: 1.358 km.

60 min. (drumul pînă acasă) – Trebuie să mă mut din București.

120 min. (ieșit cu M. în parc) – Mă trage de mînă spre căsuța-vapor. Intru cu greu și mă așez pe o băncuță minusculă. Ocup jumătate din interior. Stau cocoșat și ating tavanul cu capul. M. are tot spațiul din lume. E atît de mic, fragil și elastic. Învîrte cîrma, trage de manivele, iese pe geam și se îndreaptă spre un căluț cu arc. Rămîn o vreme în căsuță, cît să strivesc doi păianjeni ce mișună pe tavan. Două fetițe vor să intre și ele. Dau să ies, să le fac loc, dar mă blochez cumva în cadrul ușii, ca un căpcăun. Fetițele se sperie de mine și fug.

10 min. (duș + cină) – Elseve + babic cu Almette pe pîine.

60 min. (jucat cu M.) – Trei puzzle-uri, patru castele din cuburi, *căluțu'* (purtat în circă pînă în pragul scoliozei), a doua tură de încălzit figurinele cu foehnul, citit povești, povestit a mia oară despre cum a băgat el piciorul în ceaunul cu apă de la găini, v-ați ascunselea pe după perdele, făcut garaje la mașinuțe, stricat garaje la mașinuțe, dansul lui King Louie și încheiat cu 180 ml de lapte.

20 min. (adormit M.) – De obicei îl adoarme R., dar azi e una din zilele în care intru și eu în schemă. Se răsucește de pe o parte pe alta, se ridică în picioare, cade la loc pe saltea, se cuibărește cînd în mine, cînd în R. Dacă aș face mișcările lui dinainte de culcare aș fi extenuat fizic. Adoarme subit, cu un picior pe mine și o mînuță pe R. Are piciorul călduț și în jurul lui miroase a lapte și a mălai. Sînt fericit. Ne ridicăm în liniște și mergem în sufragerie ca niște somnambuli.

60 min. (Digi World) – Mi se închid ochii de somn. N-am mai citit o pagină de luni de zile și nu am de gînd să mă reapuc nici în seara asta. Sînt prea obosit. Nu pot să duc un film pînă la capăt, așa că dau din nou pe Digi World. Din nou documentarul despre Great Plains. Au înnebunit cu reluările! Vreau să schimb canalul, dar îmi dau seama că s-a trecut de casa Clutter din Kansas, așa că pun telecomanda jos. Drona filmează preria din Wyoming. O întindere nesfîrșită de iarbă galben-cenușie peste care bate vîntul, apoi un mic orășel pe nume Emblem, înființat de niște fermieri germani la începutul secolului. Cine ar fi crezut? Nemți în Wyoming. Dorinel Munteanu. *Neamțul*. Înainte să adorm pe canapea mi-l imaginez pe Dorinel în tricoul naționalei, fugind prin iarba înaltă din prerie. Fuge de mănîncă pămîntul, face cărări prin iarbă.

***Tudor Ganea** este arhitect și scriitor. Cea mai recentă carte publicată:* Cîntecul păsării de plajă, *Editura Polirom, 2021.*

■ ■ ■

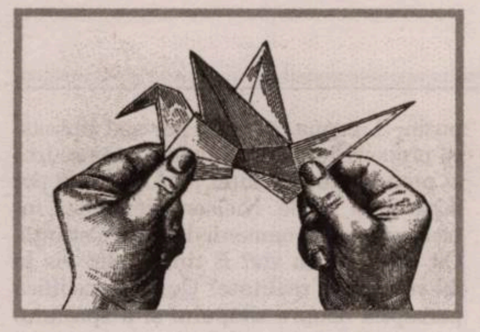

Andrei MANOLESCU

libertatea de impresie

Cititul și vaccinul

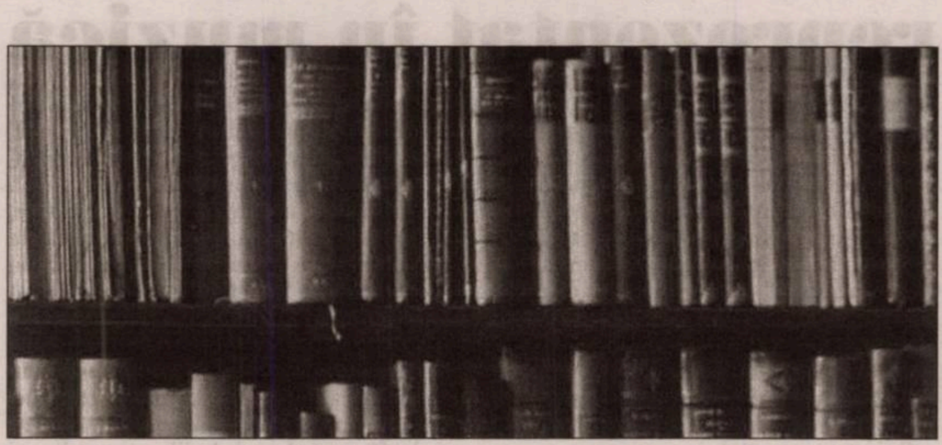

Nu prea mi-a plăcut niciodată ideea că România *ar fi altfel* (să mă ierte cei mai calificați decît mine în domeniu care s-au străduit să o demonstreze). Ideea unui așa-numit *excepționalism* românesc, indiferent de variantă, pozitivă sau negativă, nu m-a convins, ba, în unele cazuri, mi s-a părut suspectă sau chiar necinstită. Am crezut că nația noastră poate fi considerată *altfel* doar în măsura în care orice nație din lume poate fi văzută ca avînd unele caracteristici deosebite de ale celorlalte.

Ei bine, iată că a apărut o situație istorică la care reacția locuitorilor din România (și Bulgaria) se dovedește a fi puternic diferită de a altora. Atît de diferită, încît Organizația Mondială a Sănătății a decis să trimită la fața locului experți care să descopere de ce într-o țară membră a Uniunii Europene, cu un larg acces la doze de vaccin anti-COVID, cum e România, vaccinarea populației merge atît de prost. Cifre comparative șocante despre vaccinare pot fi găsite într-un recent articol semnat de Horia Blidaru, publicat pe site-ul *Dilemei vechi,* la https://dilemaveche.ro/sectiune/la-fata-timpului/articol/cetateanul-esuat.

Motivele reticenței multor români față de vaccin sînt probabil nenumărate. La Euronews s-a avansat ipoteza potrivit căreia locuitorii României ar avea o profundă lipsă de încredere în autoritățile care-i îndeamnă pe toate canalele să se vaccineze, ca urmare a unei moșteniri (de neîncredere) din perioada dictaturii lui Ceaușescu. Este una dintre explicațiile plauzibile și parțiale. O altă justificare, tot parțială, este aceea că ar exista o campanie antivaccinare puternic țintită asupra unor categorii de indivizi bine selectate (pe modelul Cambridge Analitica – Brexit). Mass-media s-a dovedit la rîndu-i, în bună parte, iresponsabilă, acordînd atenție unor opinii neștiințifice sau chiar aberante (pe motiv de audiență). Era ușor de înțeles că, într-o astfel de situație, a da cuvîntul, în mod liber, unor asemenea indivizi e echivalent, ca morală și ca efecte, cu a chema niște teroriști să-și propovăduiască atrocitățile.

Dincolo de asta, există tot felul de categorii de oameni reticenți la vaccin: cei îndrăgostiți iremediabil de teoriile conspiraționiste, cei care dintr-un motiv sau altul au o teamă mai mult sau mai puțin justificată (de multe ori de înțeles) față de orice vaccin, cei care de frica bolii reacționează cu negativism și încăpățînare, cei care se cred infailibili la boli, „deștepții" care nu vor să se lase păcăliți de alții, cei care cred că numai Dumnezeu, așa cum îl înțeleg ei, îi poate apăra de boli. La majoritatea, probabil că asemenea motive se suprapun într-o măsură mai mare sau mai mică. Și bineînțeles or mai exista și multe alte cauze.

De observat mai e și că prima parte a campaniei de vaccinare a mers ca unsă și că în primăvară existau chiar motive de mîndrie. România era țară fruntașă. Cei pro-vaccin s-au înghesuit pur și simplu la centre, dar după ce aceștia s-au terminat, totul a început să stagneze. E adevărat că și pandemia a scăzut în vară aproape de zero, iar aici putem recunoaște un alt obicei local, acela de a nu face un lucru pînă cînd „nu-ți ajunge cuțitul la os", cum se spune. Mulți or fi crezut în acele luni de vară că pandemia s-a dus de tot, că nu mai revine și, chiar dacă revine, „mai vedem noi atunci". Din cele două faze ale campaniei de vaccinare, una foarte eficientă și alta stagnantă, s-ar mai putea trage o concluzie, și anume că, *grosso modo,* populația țării e împărțită în două segmente total diferite ca mentalitate, că avem de-a face cu o adevărată fractură. E o uriașă ocazie pentru specialiști să facă studii și analize și să descopere lucruri interesante.

Eu nu aș insista decît asupra unui motiv posibil, parțial și el, pentru care cred că unii refuză vaccinul. Aș spune că în general există două feluri de oameni: cei obișnuiți să învețe din experiența altora și cei care nu știu să învețe decît din experiența proprie și cel mult a familiei lor. Unii au o viziune orizontală, pot vedea și interpreta ce se întîmplă în ansamblul societății, ceilalți văd pe verticală, în ei înșiși și în istoria familiei. Aș putea folosi și alte cuvinte: descuiații și încuiații. Cei dintîi citesc, discută, sînt flexibili, ancorați în prezent și înțeleg istoria în mare, ceilalți nu citesc (decît cel mult Biblia), dar au ascultat poveștile bunicilor și ale părinților, au păreri mai rigide și de obicei trag învățăminte doar din istoria personală și a familiei. Unii pot înțelege mai ușor lucruri teoretice în vreme ce alții sînt axați pe viața practică. Unii vor să trăiască în societate, pe ceilalți îi preocupă în special propria gospodărie. De bună seamă că există combinații și proporții nenumărate între cele două tipuri.

Se spune că oamenii care citesc trăiesc mai multe vieți, că trec nu doar prin viața lor, ci și prin a personajelor, reale sau fictive, despre care citesc. Și aici voiam să ajung: cei care „trec" doar prin viața lor, mai greu pot să creadă în existența unui virus dacă acesta nu i-a afectat vreodată pe ei personal sau pe cineva din familie, mai ales că e vorba de o boală apărută recent la om și, deci, experiențele mai vechi de familie încă n-o includ. Cei obișnuiți cu cititul sînt cu siguranță vaccinați într-un procent mai mare decît ceilalți. Altfel pusă problema: COVID-ul e ceva nou, iar unii oameni nu știu cum să se comporte în fața noutății, nu știu cum să se informeze, nu au nici un reper și nu au antecedente practice la care să se raporteze. Vaccinurile clasice, care erau chiar obligatorii la copii în perioada de dinainte de 1989, erau preventive și făcute fără presiunea unei epidemii, ceea ce probabil că i-a făcut pe mulți să nici nu le prea bage în seamă. Păreau o formalitate ca multe altele.

Pînă una-alta, însă, sînt tare curios ce concluzii vor trage experții OMS.

■ ■ ■

ready made

Pentru d-nii Agricultori!!!

„Mazăre Victoria și verde
Fasole Ologa ouășoare și Late
Calitățile cele mai superioare!!"

Adevărul, Anul XXVII-lea,
No. 8778, Mercuri, 19 Februarie 1914

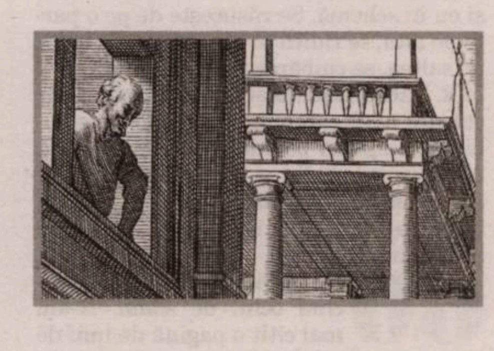

Lorin NICULAE

urbe în vorbe

„Deasupra orașului", pictură de Marc Chagall, 1913

Mă ții de mînă strîns și zburăm mai sus de oraș,
de acoperișuri și coșuri și turle,
dincolo de casa roșie și norii de hîrtie din care cerne,
de cîteva zile, ploaia.
Ori poate sînt doar temerile ce alunecă spre vintrea
pămîntului.

Lăsate în urmă, ele par amintiri:
o floare cu rădăcini de grafit desenate pe bancă,
un abur în care siluetele se topesc și unghiurile dispar,
asemeni strămoșilor necunoscuți de la 1700.

Acolo, deasupra, fața ta scînteiază și ochii tăi mă
privesc,
topind în culoarea lor cerul albastru,
iar orașul mic, undeva dedesubt,
pare pupila pupilelor tale:
o mică mărgea neagră de neliniști.
După care dispare.

Rămîne în noi doar azurul și Soarele ne oglindește,
frumoși și galbeni și plini de explozii,
și, cu cît ne apropiem, mîinile noastre se încălzesc
și sufletele noastre se topesc într-unul.
Nu a trecut decît o clipă, sau o viață.

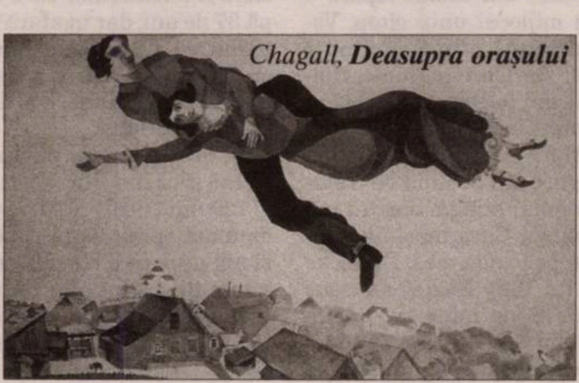

*Chagall, **Deasupra orașului***

O clipă prelinsă încet, ori o viață trăită în opt minute-
lumină.

Te privești în Soare, nepămîntean de frumoasă,
iar eu îți răsfir părul în jurul lui,
doar așa, în joacă, ca să ți-l încurc și să te necăjesc un
pic,
iar tu încerci să-ți scoți globul incandescent dintre
șuvițe fără să-l strici
și te îmbujorezi de efort și de privirea mea
și-mi spui că nu mai vii și mîine dacă îți fac șotii așa.

Rămîi cu lumină pe degete și mă mîngîi cu ea pe obraji,
din tandrețe sau poate drept pedeapsă,
iar eu îndoi timpul hoțește la spate, cu degete de fier,
ca să înmulțesc clipa, să-ți sorb surîsul și să te iubesc.

Ne luăm apoi avînt spre ample constelații,
roiuri de gînduri, galaxii de viață; jucăm șotron pe
stele polare
și ludice planete sînt copiii care ni se încurcă printre
picioare.

„Pînă unde urcăm?", mă întrebi cu un surîs,
doar un surîs ca să nu curmi Zborul acesta fantastic
prin stele.
„Încă puțin, pînă vedem inscripția de pe clopot,
scrisă cu rune de foc pe negrul nopții. Dincolo de ea e
«*Sei getreu*», de Bach
și, puțin mai sus, putem spune
că am ajuns la finalul plimbării noastre."

„Dar nu ne întoarcem? Orașul e jos."
„Nu e nevoie, iubito: mai sus de «*Sei getreu*»
e doar Cetatea ideală din inima noastră."

■ ■ ■

dosar DILEMA VECHE

Coordonatoare: Adina POPESCU
Dosar realizat în parteneriat cu EURACTIV.ro

Radicalizare

Texte și opinii de:

- Alec BĂLĂȘESCU (antropolog)
„Și totuși se învîrte...“
- Sabina FATI (jurnalistă)
„AUR, extremism și ipocrizie. O piruetă europeană spre anii ’30?“
- Ruxandra HUREZEAN (jurnalistă)
„Ultimii ani de dragoste, primele dimineți de ură“
- Nicolae ȚÎBRIGAN (sociolog)
„Radicalii de ieri și de astăzi“

argument

Jos statuia!

DILEMA VECHE
Radicalizare

În ultimii ani, atît în Europa, cît și în Statele Unite se vorbește despre o posibilă reîntoarcere a anilor ’30, în ceea ce privește tendințele naționaliste într-o continuă creștere. Totuși, mai multe studii demonstrează faptul că atitudinile naționaliste și, în mod special, cele împotriva migrației nu s-au schimbat prea mult de-a lungul timpului, anumite evenimente și răbufniri sociale sînt ciclice, istoria se repetă, cu alte nuanțe și totuși aceleași. Iar dintr-o perspectivă antropologică, oamenii, indiferent de țara în care trăiesc, i-au privit întotdeauna cu suspiciune pe „străini“, chiar și pe cei veniți cu gînduri pașnice, considerîndu-i potențiali dușmani ai nației lor. Acest tip de mentalitate încă se poate observa cu ochiul liber la nivelul comunităților mici și izolate. Ca să dau doar un exemplu, în urmă cu ceva ani am nimerit într-un sat de munte din România unde incidența cazurilor de boala Wilson – o maladie care se transmite genetic – era îngrijorătoare. Cauza? Căsătoriile consangvine din trecut. Comunitatea era mică, iar oamenii înrudiți se căsătoreau între ei pentru că nu-i acceptau pe cei din afara satului și nu voiau să-și înstrăineze bunurile. Desigur, era o atitudine radicală. Însă și în zilele noastre există țărani care se mîndresc cu faptul că satul lor este locuit în proporție de sută la sută de români, că au reușit să-i alunge pe „cotropitorii“ maghiari sau că i-au împins pe romi la marginea comunității. Au acționat conform cîntecului „Noi sîntem români, noi sîntem aici în veci stăpîni“. Însă naționalismul și xenofobia nu sînt singurele surse ale radicalizării. Ce s-a schimbat, totuși? Dezvoltarea într-un ritm galopant a tehnologiei a mutat în mare parte atitudinile și manifestările extremiste în mediul online și pe rețelele sociale, inflamîndu-le mai mult decît oricînd, mai ales că nimeni nu mai deține vreun adevăr absolut, aproape nici o sursă de informare nu mai este în totalitate credibilă, fiecare grup își are propriul său adevăr. Cine sînt acum dușmanii? Ceilalți. Cei care nu împărtășesc aceleași opinii și credințe. Este o formă de radicalizare care nu mai implică doar apartenența la o etnie sau la o credință religioasă – a se vedea, mai nou, împărțirea în două tabere, vaccin și antivaccin. Sau implicațiile noului trend al corectitudinii politice.

Citeam în *The Guardian* despre lucrarea unui artist bulgar, Luchezar Boyadjiev, care a fost expusă acum cîțiva ani la o expoziție din Sofia. Lucrarea se intitula „În vacanță“ și înfățișa o statuie emblematică din Berlin, de pe bulevardul Unter den Linden, Frederic cel Mare călare pe cal, doar că nu mai exista nici un rege prusac, rămăsese doar calul. Înlăturînd călărețul, artistul a transformat, de fapt, monumentul unui erou național în monumentul unui cal, așadar toată problematica complexă legată de o figură istorică importantă, dar controversată a fost dintr-odată eliminată. Există acolo o dublă ironie care se adresează atît celor care se așteaptă să-l vadă pe cal pe simbolul lor național, cît și celor care speră că ar putea să rescrie istoria pur și simplu înlăturînd figuri importante din ea.

Și apropo de statui și de manifestări radicale, să nu uităm că, în urmă cu cîteva săptămîni, 200 de oameni care se declară români get-beget au protestat la Sibiu la statuia baronului Samuel von Brukenthal, scandînd „Jos statuia!“, „Jos ucigașul de români!“. (**Adina Popescu**)

Cititori, fiți ascultători! În fiecare joi, de la ora 18, la emisiunea Timpul prezent.
O dezbatere pornind de la Dosarul revistei Dilema veche, *moderată de Adela Greceanu și Matei Martin.*
Ne puteți asculta pe frecvențele Radio România Cultural sau online la www.radioromaniacultural.ro.

Alec BĂLĂȘESCU

Și totuși se învîrte...

In memoriam Vintilă Mihăilescu

●●● spuse Galileo Galilei, înainte de a fi repudiat de Biserica Catolică, ceea ce în acel timp era un fel de echivalent al exilului, implicînd pierderea unor drepturi cetățenești importante. Diferența se pedepsește aspru în societățile dogmatice, care nu au dispărut în presupusa negură a timpului pentru că dogmatismul nu este un produs istoric specific unei epoci, ci un produs uman reciclat în fiecare epocă. Aproape o regula umană constantă. Se poate spune că, de fapt, excepția pe cale de a se pierde în istoria recentă este chiar viziunea pluralistă și inclusivă asupra lumii – dar asta ar însemna să fim prea pesimiști.

„Pămîntul este plat“, spun Shaquille O'Neal sau Tila Tequila – amîndouă persoane publice cu sute de mii, dacă nu milioane de fani. În epoca și în locul în care ei trăiesc – adică într-o democrație liberală (încă) funcțională –, acest lucru poate fi afirmat în public fără teama de a fi ars pe rug chiar dacă, în mod vădit, afirmația contrazice consensul științific dominant, așa cum Galileo Galilei contrazicea paradigma religioasă dominantă a vremii. Dovadă că societățile pluraliste au avantajele lor. Mai mult (și mai recent), tehnologia contemporană oferă platforme strălucitoare care dau o aură de autoritate oricărei opinii publicate pe ele, și mai dau posibilitatea oricui de a publica orice opinie. În consecință, în ochii publicului, orice tip de opinie pare egal validă, și astfel fiecare dintre ele își va găsi adepții. Motivele lor acoperă un spectru larg, la un capăt aflîndu-se dorința profund umană pentru o explicația simplă a unui fapt complex, iar la celălalt capăt simplul motiv că opinia respectivă este promovată de o figură publică celebră.

Evident, figuri celebre cu idei contra curentului au existat mereu, și aici merită a fi menționat G.B. Shaw care era contra vaccinării, promova eugenia și era aparent convins că Pămîntul este plat. A luat premiul Nobel pentru literatură. Însă diferența majoră între epoca sa și a noastră este că, pe atunci (anii 1920), contemporanii săi acceptau faptul că există un adevăr dominant și devieri controversate de la el. Gîndirea de tip științific era prevalentă și la nivelul societății prin ideea acceptată că adevărul sus-numit nu este definitiv, iar progresul (o altă paradigmă îmbrățișată pe atunci) va scoate la lumină noi fațete ale adevărului. În această viziune, care extinde paradigma științifică în societate, adevărul este continuu perfectibil, iar singurul adevăr este, de fapt, acela al dezbaterii continue cu celălalt. De aceea, G.B. Shaw a continuat a scrie, iar populația a continuat să se vaccineze cu o frecvență care ne-a scăpat de epidemii și de pandemii.

Ce se întîmplă astăzi? În siajul postmodernismului (o critică, la vremea ei, sănătoasă, a paradigmei unice progresisto-moderne), se popularizează ideea că adevărurile sînt multiple și autoreferențiale, adică ele nu se mai raportează la un standard comun acceptat – să îl numim *realitate* –, ci pot fi de sine stătătoare. La nivel de practică socio-culturală, aceasta s-ar traduce prin „fiecare cu adevărul său“. Acest adevăr individual autoreferențial este promovat fie ca opinie, fie ca o credință. Afirmarea sa este protejată de dreptul individual la opinie sau de cel la credință, dar, din pricina colapsului referinței comune, distincția între adevăr și opinie sau credință colapsează și ea. Daniel Patrick Moynihan, politician american, a spus prin anii '60: „Fiecare are dreptul la propria opinie, dar nu la propria realitate“ *(facts* în engleză, în sensul de evidențe sau fapte obiective). Fraza era un avertisment pentru ce ar urma să se întîmple dacă renunțăm la această distincție. Iată că, în mare, se întîmplă.

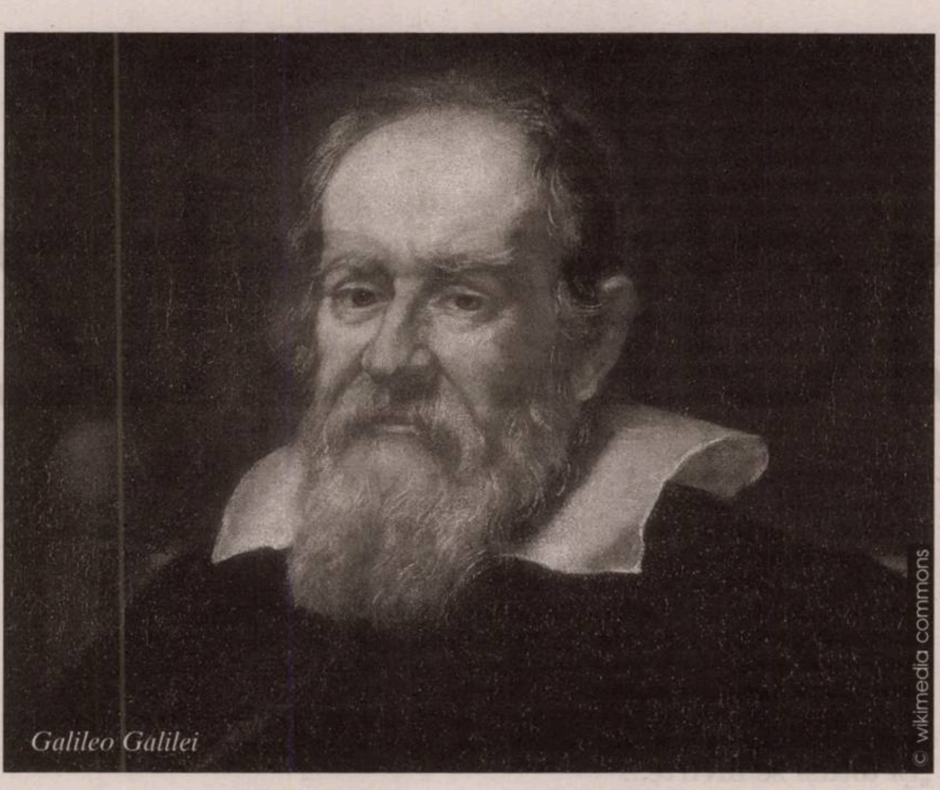

Galileo Galilei

© wikimedia commons

„Fiecare are dreptul la propria opinie, dar nu la propria realitate.“

Fragmentarea realității în numele unui individualism al libertății fără responsabilități (contrar liberalismului clasic, care este doctrina originară a individualismului și care pune accent egal pe libertatea de sine și responsabilitatea față de celălalt), dublate de amplificarea sinelui prin tehnologii care țintesc spre dependență fiziologică de gratificare imediată a ego-ului, au dus la generarea unei lumi în care adevărul nu mai este undeva la mijloc. El este în poala fiecăruia, cu un alt chip și un alt înțeles. Adevărul se află în ograda fiecăruia, fără a putea, însă, să comunice cu ceilalți, pentru că de multe ori se construiește în opoziție cu adevărul celuilalt. Tensiunea ireductibilă marchează orice dezbatere, nu contează că avem de-a face cu schimbarea climatică și rolul omenirii în cauzarea sa, criza refugiaților, pandemia COVID-19 și vaccinarea, forma Pămîntului sau ananasul pe pizza. Singurul adevăr comun acceptat este că „celălalt greșește“.

Compromisul a fost uitat. De fapt, el a început să fie conotat negativ. Oare cînd și de ce? *Compromis* înseamnă promisiune comună și angajamentul de a o respecta – mulțumesc editoarei acestui articol pentru relevarea acestui adevăr lingvistic. De cînd a început să sune bine „Eu nu fac compromisuri“? Și de ce *a se compromite* este conotat cu a-și pierde integritatea? Cu alte cuvinte, cînd a fost compromis compromisul? Această deturnare culturală a sensului etimologic indică, de fapt, derapajul individualismului către radicalism. Aici se află, de fapt, și sursa discordiei generale, dar și greșeala noastră fundamentală, din două motive: unul sistemic, celălalt individual uman.

Din perspectivă sistemică, dispariția standardelor comun acceptate de a ajunge la un adevăr (comun și el) sau la un compromis, înlocuite de dreptul individual la opinie și/sau credința de nestrămutat ca standard de adevăr, are două efecte. În primul rînd, adevărul devine dependent politic. El nu mai este rezultatul unui proces politic (în sens larg) ce are scopul de a ajunge la consens, în urma unor dezbateri, prin metode acceptate, ci este postulat ontologic la nivelul fiecărui „trib“ și utilizat cu efecte politice. Credeți, de exemplu, că toți cei care afirmă că nu cred în vaccin, chiar nu cred în vaccin? Sau doar au găsit această modalitate de a-și face vocea ascultată într-un cîmp politic care pînă nu demult îi ignora? Politic vorbind, aceste opinii individuale au o logică internă pe care cei din afara ei ar putea să o înțeleagă dacă și-ar dori, dar pe care o neagă tocmai pentru că nu este identică cu a lor. Cu alte cuvinte, ei folosesc tehnica pe care artiștii, ca G.B. Shaw, o utilizează în mod curent pentru a cîștiga notorietate în sfera lor, aceea de a crea controversa. Și aici, în această tribalizare în care referentul comun dispare, distanța dintre triburi se mărește, pentru că ele nu mai dezbat veridicitatea unui fapt obiectiv, ci se luptă pentru impunerea propriei opinii sau credințe ca adevăr absolut și obligatoriu de acceptat și de către celălalt. Iar distanța înseamnă vid. Între adevărurile în competiție se creează un vid. Universului nu-i place vidul, iar acest vid de care vorbim se umple degrabă cu ură. Cu această constatare sistemică ne îndreptăm spre partea individual umană: cea a erorii multiplelor adevăruri.

Celălalt greșește! Celălalt e de vină! Celălalt spune prostii! Celălalt *e* un prost! De fapt, întreaga argumentație de mai sus evidențiază cauza trecerii de la „celălalt spune prostii“ la „celălalt *e* un prost“, de la axiologia diferenței și valorizarea acesteia la dominația ontologic diferitului. Tensiunile pe care la trăim astăzi sînt fundamentate pe fondul acestei transformări generate de multiplicarea adevărurilor individuale și pe supremația individualismului fără responsabilitate colectivă. Dar aici intervine adevărul fundamental uman, antropologic: nu există individ în absența celuilalt. Mai mult, ontologic vorbind, individul se constituie prin interacțiune. Între doi indivizi (la naștere) și între cei mulți cu care interacționează în timpul devenirii socio-culturale survenite la trecerea prin viață. „Celălalt [nu] este infernul“, ci este potențial infernal, dar ontologic necesar pentru construirea sinelui individual sau colectiv. El devine infernal doar atunci cînd sinele se radicalizează în afirmarea propriului adevăr și se închide în fața celuilalt. Atunci cînd celălalt încetează *să mai spună prostii ocazional* (cum ocazional face și sinele), ci devine prost pe de-a-ntregul; intră atunci în opoziție fățișă cu sinele care, nu-i așa, debordează de ascuțimea minții, strălucind de înțelepciune încă și mai mult în propriii ochi, alături de negura celuilalt.

Este o poziție foarte măgulitoare la început. După care cancerul se instaurează. Ce este cancerul? Reproducerea potențial infinită a celulei identice cu sine, care refuză variația, diferența, îl refuză pe celălalt. Pentru că celălalt e prost, disfuncțional, irelevant (pentru adevărul meu). Adevărul corpului care susține toate celulele dispare, doar eu contez. Infernul se instaurează prin comunicarea doar cu sinele sau cu celălalt care este identic cu sinele. Celebrele bule sînt tumori, iar rețelele sociale sînt metastaze ale cancerului. Avem de-a face deci cu uitarea interdependenței și sacrificarea ei în numele unei independențe radicale – iar acesta este infernul sinelui de astăzi, tensiunea exprimată politic în mișcările naționalist-populiste, în Brexit și variațiuni pe aceeași temă, în mișcări antivaccin sau anti-orice diferență (LGBTQ+, culoare, opțiuni). Independența radicală naște angoasa vidului, pentru că, fundamental, în lipsa celuilalt nu există sinele. Celălalt este sinele, celălalt sînt eu.

Vă amintiți manifestul antropologului Vintilă Mihăilescu – publicat, cred, în paginile acestei reviste – „Să nu disprețuiești“? În dispreț, în sarcasm, zeflemea sau bășcălie (puterea ca „umor“), încercăm eliminarea, anularea celuilalt. Dar primii cărora le facem rău sîntem noi înșine. Pentru că disprețul nu-l face pe celălalt să dispară, ci se întoarce ca un bumerang asupra sinelui, care se micșorează la reproducerea mecanică a aceluiași. Fără celălalt nu existăm. În absența lui, sinele dispare în masa amorfă a identicului. Poate acesta este adevărul fundamental pe care am putea reconstrui punțile recent rupte sau șubrezite de tensiunea afirmării vehemente a opiniilor individuale ca adevăruri incontestabile. Pentru că proverbul are dreptate: fiecare pasăre pe limba ei piere. Poate că ar fi timpul să învețe și alte limbi pentru a evita extincția.

Nota autorului: Mulțumiri Iuliei Hau pentru editarea grijulie și sugestiile mai mult decît binevenite, cu alte cuvinte pentru compromisul făcut.

Alec Bălășescu *este antropolog, autor al volumelor* Paris Elegant, Teheran Incitant, Voioasa expunere a ordinii mondiale *și* Într-o zi, orașul. *Predă la Universitatea Royal Roads din Victoria, Canada.*

Ruxandra HUREZEAN

Ultimii ani de dragoste, primele dimineți de ură

Ce s-a schimbat în relația dintre români și germani?

Sibiu

© wikimedia commons

Cînd scriu acest text, pe o statuie din Piața Mare din Sibiu curg zoaie de vopsea multicoloră dintr-o pungă aruncată în pieptul lui Brukenthal. La 300 de ani de la nașterea lui, baronul stîrnește pasiuni naționaliste și teme de propagandă nebănuite. Cu o săptămînă în urmă, tot în locul acela s-a desfășurat o manifestație publică împotriva amplasării statuii lui. Partidul AUR și Societatea patriotică „Avram Iancu“ contestă meritele lui Brukenthal și îl acuză chiar de moartea răsculaților Horea, Cloșca și Crișan. Degeaba au intervenit istoricii, care au explicat că nu a fost așa, propagandiștii politici au umplut rețelele și piețele cu protestele și acuzele lor. Ca o mașinărie surdă, dar zgomotoasă, au mers mai departe.

În aceeași săptămînă de început de octombrie, de la tribuna Parlamentului, un lider AUR, Claudiu Târziu, ține un discurs catalogat de președintele CNCD, Csaba Asztalos, drept unul „legionar“. Discursul conține amenințări la adresa unui reprezentant al statului, ca în vremea legionarilor interbelici.

„Am depus o plîngere penală la procuratură“, spune Alexandru Muraru, cel amenințat de Claudiu Târziu. „Din punctul meu de vedere, cred că reprezentanții AUR au depășit o linie roșie. Violența în politică este specifică partidelor totalitare, extremiste, iar prin ceea ce s-a întîmplat, amenințarea cu moartea explicită și implicită și comparația cu legionarii este inadmisibilă. Este unică în istoria Parlamentului României după 1990.“

În legătură cu acest discurs, Csaba Asztalos, președintele CNCD, își exprimă nedumerirea de a nu fi fost taxat de ceilalți lideri de partide: „Ați văzut delimitări clare? Ați auzit vreun lider politic care să spună răspicat că se delimitează de discursul le-gi-o-nar de la tribuna Parlamentului? A avut loc sub ochii lor! Asta arată ceva și despre celelalte partide. În orice caz, e o atitudine permisivă periculoasă“.

Alexandru Muraru, reprezentant special al Guvernului României pentru Promovarea Politicilor Memoriei, Combaterea Antisemitismului și Xenofobiei, mai făcuse o plîngere la procurorul general pentru instigare la violență și o sesizare la Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării (CNCD) împotriva reprezentanților AUR care promovează caricaturi ale prim-ministrului prin asocierea cu Adolf Hitler.

Duminică dimineața, în Piața Universității din Capitală s-au adunat cîteva persoane pentru a manifesta împotriva restricțiilor epidemiologice. Acestea au etalat un banner inscripționat cu *„VAKCIN MACHT FREI“*. *„Arbeit macht frei“* era lozinca înscrisă pe poarta lagărului de exterminare nazist de la Auschwitz unde au fost uciși milioane de oameni în timpul celui de-al doilea război mondial, majoritatea evrei.

La Timișoara, primarul Dominic Fritz se confruntă și el cu un val de ură xenofobă, orchestrat de oponenții politici. După căsătoria sa, la o fotografie de nuntă au fost peste două mii de comentarii, iar unele îi urau casă de piatră în cimitir.

Naționalism xenofob în creștere

De ce se întîmplă toate acestea? Cum s-a ajuns aici și ce potențial are curentul xenofob alimentat de propaganda politică? Cu ce efecte în timp?

Sociologul Mircea Kivu consideră că „există, fără îndoială, o creștere a naționalismului xenofob. El este antisemit, antigerman, anti-arab – după interesul opinentului. Dacă vrea să lovească în Iohannis, invocă presupuse crime ale lui Brukenthal – la inaugurarea statuii a participat adversarul. Dacă e supărat pe USR, își amintește că Fritz e neamț. Sentimentele xenofobe ale multor români sînt un instrument ușor de activat cînd nevoile de moment o cer. Repet, naționalismul xenofob e în creștere. Și a apărut un partid, legitimat prin vot, care și-l asumă deschis. Iar asta face ca aceia care aveau rețineri să-l instrumentalizeze să nu mai aibă complexe“.

Este cu atît mai curios faptul că antigermanismul cîștigă teren cu cît el vine în contradicție cu tradiția unei bune păreri și a unor sentimente pozitive ale românilor față de germani. Sondajele de opinie au arătat ani la rînd cum majoritatea populației din România agrea etnicii germani și deplîngea plecarea lor masivă în Germania.

Sondajele demonstrau, pînă de curînd, altceva: 80% din participanții la un studiu IRES realizat în anul 2014 agreau că întoarcerea sașilor și șvabilor ar fi un lucru bun și că statul român ar trebui să se implice în acest sens. Iar 87% afirmau că au avut relații bune cu germanii.

În 2017, tot într-un studiu IRES, la întrebarea „Ce impresie v-a făcut germanul pe care l-ați cunoscut?“, 96% din români au răspuns „Bună și foarte bună“. Într-un sondaj de opinie realizat de Cult Market Research, 94% din români afirmă că au ceva de învățat de la nemți. În același studiu, 77% din participanți consideră că Germania ar fi un partener politic de încredere al României, aproximativ două treimi (63%) cred că germanii abordează problemele românilor în mod onest, iar 90% consideră că Germania ar trebui să acorde atenție problemelor românilor. 75% din participanții la studiu sînt total de acord cu importanța pe care o are cooperarea dintre companiile germane și cele românești pentru economia țării noastre și mai mult de trei sferturi dintre respondenți sînt de acord cu faptul că germanii contribuie la modernizarea economiei României.

„În mentalul colectiv românesc, germanii sînt percepuți ca fiind cam tot ceea ce nu sînt românii: serioși, harnici, corecți, disciplinați, organizați. Conviețuirea românilor cu sașii, în Transilvania, este unul dintre factorii care au contribuit la admirația pe care noi o avem față de germani și germanitate și, nu în ultimul rînd, la construirea mitului neamțului în mentalul nostru colectiv“, afirmă autorii unui studiu IRES realizat în 2014, care se concentrează pe factorii care stau la baza admirației românilor pentru germani, dar și pe percepțiile și atitudinile românilor față de Germania.

Tradiția unor bune relații este consemnată și de istoria cotidiană a conviețuirii românilor cu germanii în Transilvania. Memoriile unor sași îi prezintă pe români ca fiind cei mai dornici de a colabora cu ei și de a prelua din meseriile sau practicile lor. Dacă în trecut, în viața cotidiană, obișnuiau să le imite practicile în gospodărie sau formele de organizare din comunități, acum românii merg la muncă în Germania, învață meserii acolo, se întorc sau se stabilesc definitiv, folosind ceea ce au deprins de la nemți.

Germanul de lîngă noi

„Românii învățau cel mai mult și mai repede de la noi. Se uitau cum facem noi lucrările și imediat făceau și ei la fel. Dacă noi plecam la cules via, plecau și ei, dacă noi semănam porumbul, ieșeau și ei la semănat. Nu numai cei care locuiau în sat cu noi, dar și cei din satele vecine. Românii erau primii care ne luau exemplul“, spunea Sofia Folberth, din satul Criț, în lucrările de memorialistică destinate sașilor din Transilvania. Tot ea mărturisea cum formele de organizare numite „vecinătăți“ sau societățile femeilor au fost reproduse în satul ei de comunitățile de români, iar arhivele școlii românești și ale bisericii ortodoxe le confirmă. „Dacă au văzut că noi avem biblioteca satului, au făcut și ei una, dacă au văzut că ne ajutăm la muncă, au urmat și ei exemplul, dacă femeile noastre aveau asociație, au făcut și româncele una a lor“, spune Sofia Folberth despre cum funcționa proximitatea dintre „naționalitățile conlocuitoare“.

Studiile profesoarei Liana Iunesch din Sibiu arată că în școlile germane se înscriau copiii românilor dornici să învețe carte și să facă o carieră. Chiar Lucian Blaga este unul dintre elevii învățămîntului german din Transilvania.

Și în prezent, românii își dau copiii la școli în limba germană sau la școlile de meserii tutelate de germani, înfruntînd o concurență acerbă, care crește de la an la an, pentru că solicitările sînt tot mai numeroase. În studiul IRES din 2017, 81% din participanți spuneau că și-ar încuraja copiii să studieze în Germania, iar 54% cunosc pe cineva apropiat care învață sau a învățat limba germană.

Ce s-a schimbat?

„Tonul“, răspunde profesorul Rudolf Gräf, prorector al Universității „Babeș-Bolyai“ de la Cluj, „S-a schimbat tonul și tonul este dat de lideri, de politicieni. Știți, Goebbels a spus la început: voi intra în Parlamentul german ca lupul între oi. Și așa a fost. Intrarea în Parlament a unor voci radicale, care amintesc de legionarism, declanșează un mecanism periculos. Pe fondul instabil al mai multor crize suprapuse, este imprevizibil și greu de gestionat. Azi este atacat Fritz de la Timișoara pentru că este neamț, evident, etnia fiind cel mai la îndemînă să fie invocată. Mai greu e să cauți motive de critică în ce face, cel mai simplu e să spui: e neamț! Mîine ești atacat tu, că ai nu știu ce credință. Toți sîntem minoritari într-un fel sau altul. Nu vreau să fiu judecat pentru ce sînt, nici în bine, nici în rău, ci pentru ce fac, ce pot eu să ofer. Aceste atacuri nu trebuie ignorate, ele creează precedente, lasă impresia că e permis.“

S-a văzut că teme precum cele antisistem, antistrăini, anti-LGBT, anti-UE, antivaccin pot coagula un spectru larg de activiști, iar propaganda de la tribuna Parlamentului pe aceste subiecte poate elibera intoleranța latentă din societate și poate întări rezistența la nou și la schimbare.

„Este o atmosferă de ură pe care nu am cum să nu o resimt“, spune Alexandru Muraru. „S-au reluat practici de mult apuse, din anii '90. Pentru prima dată de la aderarea României la UE, instigatorii au văzut că pot să stea la aceeași masă cu ceilalți. Că au loc la tribună. În același timp, vedem cum în piață, la manifestații organizate de AUR, sînt și societăți civice și organizații respectate pînă acum, astfel ele se coagulează conjunctural și ajută la legitimarea acestor indivizi. Ne aflăm într-o mare problemă, vedem că lucrurile nu sînt ireversibile. Ne trebuie mecanisme de coordonare și combatere a acestor manifestări. A fost lista aceea cu intelectuali care trebuiau executați. Am făcut plîngere la poliție. Mi s-a spus că nu se întrunesc elementele unei infracțiuni. Acum ne îndreptăm spre procuratură cu plîngeri penale. Asta e, ne aflăm într-un moment în care ne-am dat seama că trebuie să știm cum să luptăm cu așa ceva.“

Președintele CNCD, Csaba Asztalos, sesizează atmosfera de ură degajată de propaganda antiminoritate de orice fel din România: „Dacă aparții unei minorități, dacă ești minoritar etnic sau de orice fel, ești cu predilecție ținta discursului urii“, explică el. „Astfel de manifestări apar mai ales pe fond de criză, cînd se caută justificări și țapi ispășitori. La noi s-au intensificat de cînd avem conducători de stat sau de orașe de alte etnii, cum ar fi președintele Iohannis, primarul Dominic Fritz sau Clotilde Armand. Față de minoritatea germană, atacurile sînt mult mai prezente de cînd ocupă funcții în stat. Românilor le place să fie ca germanii, dar în același timp au fost supuși ai unui imperiu și, dacă cineva le amintește acest lucru exploatînd resentimentele, se creează acest efect. Multă vreme, minoritatea germană era abordată pozitiv de majoritatea românească. Discursul urii a început cam de prin 2019 și, într-adevăr, minoritatea germană este cea vizată.“

Cît privește măsurile care ar trebui luate, președintele CNCD precizează că instituția pe care o conduce a fost și singura care a amendat, de cîte ori a avut competențe legale în acest sens, dar competențele ei sînt destul de restrînse. De aceea au și extins formele de combatere a discriminării și a discursului urii, organizînd cursuri cu diferite categorii profesionale care pot avea un rol în acest sens cum sînt profesorii sau polițiștii.

***Ruxandra Hurezean** a absolvit Facultatea de Istorie și Filosofie din Cluj-Napoca, cu specializarea Sociologie, și lucrează în presă de peste 25 de ani, timp în care s-a consacrat reportajului social. Este autoarea a cinci volume de reportaje și proză scurtă.*

Nicolae ȚÎBRIGAN

Radicalii de ieri și de astăzi

„Nae Cațavencu: *Or, mai întîi și-ntîi istoria ne învață anume că un popor care nu merge înainte stă pe loc, ba chiar dă înapoi, că legea progresului este așa, că cu cît mergi mai iute, cu atît ajungi mai departe.*“

I.L. Caragiale,
O scrisoare pierdută, 1884

Deseori, cînd auzim termeni precum „radical“ sau „radicalism“, ne gîndim la indivizi care pledează pentru soluții radicale sau la o mișcare care începe cu idei radicale (chiar extremiste) și se manifestă prin violențe de orice tip. Dar lucrurile n-au stat întotdeauna așa. Dacă vom face o retrospectivă istorică a mișcărilor radicale, vom constata că acestea își au originea în acele mișcări internaționale din secolele al XVIII-lea și al XIX-lea care susțineau numeroase reforme democratice în cadrul monarhiilor și imperiilor din acea vreme. Așadar, liberalii de atunci erau etichetați de oponenții lor monarhiști și conservatori drept „radicali“, pentru că insistau puternic asupra reformelor necesare epocii. Radicali au fost considerați nu doar liberalii, dar și reformiștii electorali, semnatarii Declarației de Independență a celor 13 colonii britanice, sufragetele.

Totuși, precursorii acestor mișcări radicale au fost mult mai deciși în a justifica și recurge la violență politică. Obiectivul lor inițial era de a regîndi *statu quo*-ul Europei Occidentale unde predomina un anumit tip de gîndire cu privire la viață. Abordările scolastice bazate pe scrierile Greciei și Romei antice, traduse și studiate sub autoritatea Bisericii Catolice, au fost treptat demantelate în contextul revoluțiilor asociate cu dezvoltarea capitalismului și a vieții urbane. Cu toate acestea, cel care a propus cea mai radicală ruptură cu trecutul a fost Jean-Jacques Rousseau, imigrant elvețian din Geneva a cărui viață personală scandalizase societatea. De altfel, același Rousseau ar putea fi prezentat ca strămoș al totalitarismului tocmai din cauza prevederilor sale îndreptate împotriva facțiunilor și diviziunilor în rîndul poporului, care în opinia lui (la fel ca la Machiavelli) subminau statul. Și apoi, ce regim opresiv nu a încercat, de atunci încoace, să pretindă că ar reprezenta „voința generală“? Totuși, cei mai radicali discipoli ai lui Rousseau au interpretat scrierile sale într-o notă mult mai violentă decît și-ar fi închipuit autorul. Or, acesta era, în cel mai bun caz, ambiguu cu privire la chestiunea revoltei efective, dezavuînd frecvent violența și revoltele civile și îndemnînd la respectarea legilor. Dar asta nu i-a împiedicat pe extremiștii iacobini din timpul Revoluției franceze să-l adopte în calitate de mentor al propriei lor convingeri. Cel mai proeminent reprezentant al radicalismului iacobin a fost avocatul Maximilien Robespierre – cel care a reușit în decursul unui an să transforme Teroarea în politică de stat, iar necesitatea instituirii noii ordini nemiloase într-o religie: Cultul Ființei Supreme.

La fel și Revoluția engleză, al cărei radicalism a atins apogeul odată cu procesul și execuția regelui Carol I în 1649, a fost impulsionată nu doar de vechea inamiciție între Rege și Parlament, dar și de dorința micilor proprietari de pămînt și negustori, mulți cu credințe puritane, de a limita puterea monarhului. Apoi germenii radicalismului britanic au găsit teren fertil în republica lui Cromwell la nivelul unor grupări politice marginale, căpătînd putere și după „Revoluția glorioasă“ din 1688, sau acceptarea de către monarhie a Declarației Drepturilor – un compromis care îi satisfăcea pe puțini și care îi excludea pe mulți: irlandezii, catolicii și protestanții nonconformiști, săracii și meșteșugarii, și chiar clasele mijlocii mai prospere și funcționarii statului. Pe acest fundal, Thomas Paine și-a început activitatea politică printr-o serie de pamflete populare și radicale (cum altfel?), reafirmînd argumentele în favoarea democrației și a republicanismului ce fuseseră susținute în timpul lui Cromwell. Paine intră chiar într-un conflict deschis cu „municipalitățile și administrațiile publice“ care-l acuzau de „instigare la răzvrătire“, iar în *Scrisoarea* sa prezintă argumentul radical în favoarea unei republici, a unei Constituții și a unei Convenții Naționale după model francez alese prin vot universal masculin. Toate aceste argumente vor reprezenta nucleul revendicărilor reformatorilor din Marea Britanie în următorii 50 de ani, iar americanii îi vor oferi lui Paine un loc de cinste printre Părinții Fondatori ai independenței și ai Constituției.

Tot acest parcurs istoric al definirii și etichetării „radicalului“ ne demonstrează cît de relativ a devenit acest concept în zilele noastre. Este acum revoluționarul, reformatorul sau, dacă vreți, progresistul un radical sau un promotor al radicalismului? Dacă privim lucrurile dintr-o perspectivă politică, termenul este unul mai degrabă abstract, cu un puternic sens de recurgere la violență motivată politic sau religios. Unii specialiști îl consideră chiar „inventat“ din punct de vedere politic, cu numeroase semnificații ipotetice și abstracte de amenințare. Unele dintre acestea pot fi explicate din punct de vedere științific, în timp ce altele se bazează pe simple etichetări și prejudecăți.

O gamă largă de științe socio-umane au încercat pînă acum să explice radicalizarea din punct de vedere științific, dar fără a ajunge la un consens cu privire la definiții, modele, factori în legătură cu subiectul radicalizării indivizilor. Însăși definirea fenomenului lasă loc pentru o amplă dezbatere academică. Astfel, vom întîlni deseori rapoarte sau studii în care termenul de radicalizare este folosit în contextul terorismului și al radicalismului islamic, extins și asupra mișcărilor militante sau organizațiilor paramilitare extremiste (fie ele de stînga sau de dreapta). Comisia Europeană definește radicalizarea ca „fenomen prin care anumite persoane care aderă la anumite puncte de vedere, opinii și idei pot fi determinate să comită atentate teroriste“. De asemenea, pentru autoritățile europene, procesul de radicalizare este unul „specific, multidimensional, dificil de abordat, ce poate implica aspecte precum factori personali, circumstanțiali, ideologici“.

Totuși, întrebarea privind faliile existente între conceptele de „normal“ și „radical“ rămîne una deschisă. De regulă, normalitatea este determinată cultural și politic și este întotdeauna supusă negocierii. Ceea ce era în trecut „revoltător și radical“, astăzi poate face parte din normalitate. Este de ajuns doar să ne amintim despre fumatul în public al femeilor, considerat la începutul secolului XX un gest tabu. Gest care a fost instrumentalizat apoi ca simbol al emancipării feminine în SUA de către E. Bernays – „părintele opiniei publice“. Și, în genere, caracterul multidimensional dificil de abordat face ca așa-numitele „semne ale radicalizării“ să fie vagi și neclare, încît totul – de la lungimea bărbii, utilizarea anumitor simboluri de apartenență la un grup și pînă la împărtășirea unor convingeri radicale – poate crea, la un moment dat, suspiciuni. Dar aceste semnale nu sînt neapărat expresii ale radicalismului, ci pot reprezenta anumite identități și filosofii ale vieții, care rareori au legătură cu violența.

Una dintre cele mai dezbătute întrebări în literatura de specialitate despre radicalizare ține de problematica și rolul religiei sau ideologiei. Desigur că abordările care pun accentul pe radicalizare ca proces individual și cognitiv explică fenomenul prin etape – se începe cu idei radicale și se termină cu extremism violent. Dar acest model acordă o mare semnificație ideologiei. În contrast, abordările care pun accentul pe condițiile sociale (criminologice) minimalizează de cele mai multe ori importanța ideologiei. În situațiile în care această ultimă abordare se referă la cauzalitate, secvența este adesea inversată, astfel încît înclinațiile, sentimentele și frustrările violente deja existente sînt explicate printr-un cadru ideologic sau religios. Frecvența acestor cazuri de (auto) radicalizare, indiferent de cadrul discutat anterior, diferă de la o societate la alta, însă datele statistice privind incidentele teroriste ale Global Terrorism Database arată o creștere a frecvenței numărului de incidente începînd cu 2003, iar cazurile de persoane (auto)radicalizate în contextul extinderii procesului de globalizare și a influenței mediului online au devenit în ultimii ani mai frecvente. Multe din aceste incidente au fost provocate pe fundalul radicalizării și extremismului violent, subminînd valorile și practicile vieții cotidiene din democrații, afectînd drepturile și libertățile cetățenilor.

Faptul că în România avem astăzi un partid politic antisistem, obsedat de discursul anti-european, xenofob, antimedical (antivaccinist) și național-populist, nu reprezintă neapărat un pericol iminent, pentru că, dacă ne uităm la regiunea est-europeană, pînă în 2020 doar România reprezenta o excepție din acest punct de vedere. Un astfel de partid era de așteptat să apară, iar criza pandemică și nemulțumirile populației față de măsurile guvernamentale au ajutat ca mai multe grupări anti-*establishment* să se coalizeze și să devină „surpriza“ alegerilor parlamentare din 2020. Dar această situație va deveni o îngrijorare în condițiile în care grupările radicale încep să reprezinte un pericol real pentru climatul democratic. Mai ales atunci cînd cultivă discursuri ale urii împotriva minorităților naționale sau sexuale, resentimente anti-occidentale în privința străinilor „prădalnici“ și „pîngăritori“ de țară și tradiții. Or, aici putem identifica și un paradox al acestei tipologii de public radicalizat anti-occidental, nu din cauza unor narațiuni externe anti-occidentale, ci din cauza interpretării alternative a politicii vădit pro-occidentale a autorităților naționale. Cu alte cuvinte, radicalii din România nu sînt antisistem pentru că sînt anti-occidentali, ci devin anti-occidentali pentru că sînt antisistem, impulsionați de dezamăgire și revoltă. Fenomenul acesta este unul destul de vechi și a putut fi evidențiat chiar în perioada interbelică, atunci cînd populismul legionar își pusese bazele în naționalismul etnic și religios, plus moștenirea mitologică. Iar nucleul legionar al „fanaticilor“ nu era doar unul antisemit, dar și unul antisistem, care respingea democrația și partidele clasice deoarece „sfarmă unitatea neamului românesc“ pentru că ar fi „în slujba marii finanțe“.

Apoi, comunismul – regim transformator prin excelență radical – a schimbat în profunzime România timp de aproape o jumătate de secol. Revoluția din 1989 a survenit ca un moment de cotitură și pentru mișcările radicale latente, prezente în societatea românească. Chiar dacă regulile jocului instituțional și modelele de mobilizare politică erau, la începutul anilor ’90, masiv tributare național-comunismului ceaușist, radicalismul național-populismului românesc postdecembrist și cel al extremismului de dreapta interbelic au coexistat, chiar dacă erau ireconciliabile teoretic, cel puțin la nivelul partidelor antisistem românești (PRM, în special, dar și PNG și PUNR). Elementul comun al celor două radicalisme ținea de ideea suspendării timpului politic: aceste formațiuni promiteau momente și soluții imediate, dar fără a prezenta un plan sau o viziune concretă. Drept rezultat, multe dintre aceste partide își mențineau izolarea politică și raporturi reduse cu regulile democratice, dar fără a-și diminua aspirațiile politice.

Și Michael Shafir face distincția între „partidele radicale ale continuității“ și „partidele radicale ale întoarcerii“, postulînd că ambele tipuri au în comun xenofobia și naționalismul virulent. Diferența este situată la nivelul referinței istorice: pe de o parte, „partidele radicale ale întoarcerii“ se orientează spre valorile tradiționaliste legionare din perioada interbelică, iar cele „radicale ale continuității“ preferă modelul moștenirii național-comuniste. De exemplu, Alianța pentru Unirea Românilor (AUR) ar reprezenta un tip de partid „radical al întoarcerii“ în viziunea lui Shafir, dar care a reușit să strîngă sub el diverse organizații și mișcări abia vizibile pe eșichierul politic pînă în 2018. Pentru că, odată cu dispariția PP-DD de pe scena politică, partidele sistemice au apelat și ele la retorici radicale și populiste, eliminîndu-i pe populiști de pe scena politicii românești. Dar această victorie s-a dovedit a fi una *à la* Pirus: dispariția momentană a radicalilor populiști de pe scena politică le-a permis să se replieze pe fundalul populismului promovat de PSD și chiar de PNL. Momentul de cotitură a fost eșecul referendumului inițiat de Coaliția pentru Familie (CpF), dar care i-a coalizat și mobilizat pe susținători să se implice politic – interpretabilă și ca revoltă împotriva partidelor clasice care ar fi „sabotat intenționat“ referendumul. Iar trecutul bogat în național-populism i-a metamorfozat și le-a trasat un viitor politic.

Așadar, în România, radicalizarea publicului capătă mai degrabă valențe național-populiste de factură locală decît ideologice. Ceea ce ne aliniază, oarecum, din punct de vedere regional, cu tendințele radicalismelor occidentale, nu departe de Polonia, Ungaria sau Bulgaria. Dincolo de asta, radicalismul românesc (național-populist) a început să fie exportat cu succes în statele vecine, în rîndul comunităților românești (cum ar fi Republica Moldova sau Serbia), cît și în diaspora, unde militantismul și discursul urii la nivel de rețele de socializare capătă valențe îngrijorătoare. În orice caz, este o tendință de avut în vedere pentru următoarele cicluri electorale.

Nicolae Țîbrigan *este cercetător la Institutul de Științe Politice și Relații Internaționale „Ion I.C. Brătianu“ al Academiei Române.*

■ ■ ■

DILEMA
Radicalizare

Un cerc vicios al radicalizării

anchetă

*Am discutat cu politicienii români despre radicalizare, atitudini pro-europene și naționaliste și cum se manifestă ele în viața de zi cu zi. Dacă unii consideră fenomenul radicalizării deja prezent în politică și în societate, alții cred că e loc de mai mult. În același timp, în funcție de interese, poți fi și pro-european, și naționalist, dar pînă la un anumit punct, mai sînt de părere cei intervievați. (**Sebastian Rotaru**)*

1) Cum definiți radicalizarea și cum credeți că se manifestă ea în politică și în societate?
2) Poți fi pro-european și naționalist în același timp?

© wikimedia commons

■ **Gabriel ANDRONACHE,**
liderul deputaților PNL

1) Cred că în conceptul de radicalizare politică se încadrează toate opiniile și acțiunile politice care exclud anumite categorii din viața socială normală. Asistăm în ultima vreme, din păcate, tot mai des la promovarea opiniilor și încep să apară și acțiuni care pe mine mă îngrijorează. Cred că aceste acțiuni au un impact inclusiv asupra procesului prin care la nivel de stat se stabilesc anumite reguli de conduită pe care cetățenii le urmează. Atunci cînd legiferarea ajunge să fie împiedicată de astfel de acțiuni, este un fenomen îngrijorător și el se reflectă și în societate. Observăm că unele manifestații încep să aibă un caracter xenofob, observăm că anumite mitinguri sau acțiuni ale unor grupuri minoritare sînt prezentate cu ură și că sînt utilizate invective în declarații politice susținute de la tribuna Parlamentului. Eu sper să dispară, pentru că am observat, raportat la începutul acestei legislaturi, că atitudinile acestea încep să se diminueze și mai sper ca, pînă la jumătatea legislaturii actuale, atitudinea de dialog specifică unei structuri parlamentare să fie cea care domină și „înghite“ manifestările xenofobe. Acesta este un aspect pozitiv și mă bucur, dar fenomenul continuă să existe. Nu pot pune sub semnul îndoielii faptul că cetățenii României au votat pentru ca anumite formațiuni politice să fie prezente în Parlament. Este voința suverană a poporului și ea trebuie respectată. Există doctrine politice care au reușit să asimileze ambele elemente.

2) Dacă ne referim la unitate prin diversitate, care este un principiu al Uniunii Europene, cred că pot fi incluse ambele opțiuni în acțiunile de zi cu zi. În situația în care naționalismul ia forme grotești, el exclude posibilitatea de te declara și pro-european.

■ **George SIMION,**
deputat și co-președintele AUR

1) Atunci cînd lucrurile nu se întîmplă cum trebuie, unii membri ai societății se radicalizează, adică accentuează mai dur anumite probleme. Cum ar trebui să o facem și noi acum, în momentul în care o moțiune de cenzură (împotriva Guvernului Cîțu, ancheta a fost realizată înainte de votarea moțiunii – *n.r.*), perfect constituțională, a fost blocată timp de o lună și nu este nici acum supusă la vot. Ce ar trebui să facem? Cine să ne facă dreptate? Ar fi trebuit să accentuăm noi, să radicalizăm discursul și acțiunile pînă cînd ordinea constituțională se reinstaurează.

Din păcate, nu văd în România că s-a radicalizat discursul, pentru că sînt aceiași oameni care ne conduc de 30 de ani. L-am văzut pe Petre Roman cum candida pe primul loc din partea PSD la Consiliul General al Bucureștiului, după ce trecuse anterior pe la PNL. Nu am văzut în ultimii 30 de ani decît un discurs populist, nici măcar radical. Societatea noastră încă doarme și are o latență pe care nu mi-o explic. De ceva timp trebuia dusă la bun sfîrșit Revoluția din ’89, în sensul în care să nu fie eliminată din scena publică doar căpetenia, ci și cei din subordinea lui. Cei ca Iliescu au ajuns în fruntea bucatelor și ne conduc încă.

2) Noi sîntem și pro-europeni, și naționaliști. Ne iubim țara și o vedem într-un construct comun european. Vedem cît de mult rău ne-au făcut Rusia și alte imperii de-a lungul istoriei.

■ **CSOMA Botond,**
liderul deputaților UDMR

1) Odată ce AUR a ajuns în Parlament, da, cred că putem vorbi de o anumită radicalizare în politica românească. Cred că și pandemia a contribuit la această radicalizare. Din păcate, în România, curentul negaționist și antivaccinist este destul de puternic și au fost mesaje publice foarte agresive. Mesajele au fost atît de la politicieni extremiști, cît și de la alte persoane publice. În acest sens, cred că viața publică s-a radicalizat într-o măsură oarecum îngrijorătoare. Însă este doar începutul drumului pentru partidele extremiste. Vedeți sondajele. Partidele care se află la guvernare cam pierd teren. Cine a cîștigat teren? PSD și AUR. AUR cîștigă teren, dar cît va ține, dacă își va menține acest trend ascendent și după terminarea pandemiei, nu știu.

2) Dacă prin naționalism se înțelege șovinism, atunci cele două nu pot coexista. Dacă prin naționalism se înțeleg anumite sentimente patriotice, eu cred că pot coexista. Doctrina națională nu cred că este una nocivă, în măsura în care nu se ajunge la șovinism și nu se ajunge la o ură față de alte nații sau popoare. Consider electoratul AUR drept șovin. Cînd spun șovin nu mă refer neapărat la minoritatea maghiară. Șovinismul nu se manifestă doar aici. Am văzut multe poziții din partea AUR care au vizat și alte minorități.

■ **Vasile DÎNCU, președintele**
Consiliului Național al PSD

1) În viziunea mea, radicalizarea este ducerea în extrem a viziunilor și opțiunilor astfel încît să nu mai existe posibilitatea de consens. Asta înseamnă că dispare posibilitatea de a găsi soluții și ajungem la ideea că noi avem dreptate sau eu am dreptate. Asta este cea mai simplă definire a radicalizării. Există radicalisme și în domeniul pieței ideilor. Avem maniheismul – a vedea totul în alb și negru. Am studiat în ultima vreme ce se întîmplă cu atitudinile reciproce ale partidelor și simpatizanților unii față de alții, pentru că asta e o tendință mondială. Există tot mai puține posibilități de a face consens politic și coaliții politice în situații de criză, pentru că partidele și simpatizanții se radicalizează și nu găsesc, nu acceptă căi de mijloc sau să partajeze priorități cu alții. Nu acceptă conviețuirea în politică alături de adversarii politici. Este un studiu foarte interesant la noi. Comparînd electoratul partidelor, am descoperit că 20%, adică 1 din 5 votanți, vor desființarea prin lege a unui partid concurent. Pentru toate partidele, procentul este cam același, pentru că fiecare pe fiecare vrea să îl elimine prin lege. Asta este cel mai bun indicator pentru polarizarea politică extremă. Radicalizarea are în politică această expresie a polarizării extreme, imposibilitatea de a rămîne într-o zonă în care să negociezi și să te înțelegi cu ceilalți. Acest lucru este generat mai ales de situațiile de criză, dar este generat în cadrul partidelor politice și de dispariția infrastructurii intelectuale. Cei care sînt în partide au cîștigat foarte mult teren prin acțiuni hotărîte, extreme. Intoleranții. Asta creează o imagine mai bună, mass-media selectează și caută mai degrabă soluțiile extreme, de scandal, polarizarea maximă, tonul dramatic al știrilor. Aceste forme de radicalizare se transmit nu doar în politică, ci și în zona societății civile și în relațiile societății cu instituțiile. Totul ajunge la o radicalizare a publicului, mass-media accelerează și dramatizează. Nici un canal media nu este neutru, așa cum credeam noi acum vreo 50 de ani. E un cerc vicios. Se alimentează reciproc. Politicienii care au un ton mai radical își fac propriul public, iar apoi vedem că publicul cere asta. Ca sociolog pot să spun că publicul cere ceea ce l-ai educat să ceară. Politicienii se plîng că trebuie să spună publicului ceea ce așteaptă de la el, dar sînt lucruri pe care tot ei, politicienii, le-au însămînțat. E o radicalizare în cerc vicios care are efecte periculoase în societate. Unul din efecte este marea fragmentare politică. În ultimii zece ani am avut un nou premier în România la fiecare an, cam atît este media pentru un mandat și asta pentru că nu se găsesc soluții de a colabora. A fost un singur experiment – USL –, dar și acesta a eșuat. Nu pot face tranziția de la o putere la alta, la guverne tehnocrate. Este clar că nu există un început aici sau un sfîrșit, ci este un cerc vicios al radicalizării la care participă atît publicul, cît și politicienii și mass-media.

2) Depinde cum vezi apartenența ta la țară și cum vezi Europa. Dacă gîndești identitatea numai prin intermediul căutării dușmanilor, construcției dușmanilor, cum spune Umberto Eco, atunci îți ajunge acest univers și te crezi buricul pămîntului sau grădina Maicii Domnului și nu ai nevoie de nimic. Aici este incompatibilitate. Dacă privești țara ta ca făcînd parte dintr-o civilizație, dintr-un sistem internațional, dintr-o cultură mai mare decît propria ta cultură, atunci te vezi ca parte indispensabilă pentru Europa și nu te vezi singur. Nimeni nu reușește singur în această lume plină de interacțiune și unde granițele aproape nu mai contează, globalizarea a atins niște cote extraordinare, iar multinaționalele sînt mai puternice decît țările. Aici trebuie să gîndești superior, iar a gîndi superior înseamnă să îți integrezi propria viziune și identitate într-o identitate mai largă. Cînd te crezi singurul deținător al adevărului, singur pe această lume, și te crezi cel mai bun, e clar că vei avea de pierdut și nu te vezi pe tine decît prin raportare la dușmani. Este o formă inferioară de a te defini ca patriot sau ca cetățean responsabil al unei țări.

■ **Oana MURARIU, deputată USR**

1) Radicalizarea este un fenomen care a evoluat și s-a acutizat în toată lumea, mai ales în mediul social. Din păcate, de multe ori, se ajunge la extremism și lucrurile scapă de sub control. În politică, în unele cazuri, fenomenul radicalizării este normal cînd nu se respectă legile sau cuvîntul dat. Să luăm exemplul a ceea ce se întîmplă azi în România, cînd unele partide și unii politicieni ajung să încalce Constituția, nu mai vorbim de acorduri verbale sau scrise. Mai mult, un comportament inconstant al clasei politice, dominat de confuzie și lipsă de transparență, atrage după sine neliniștea populației și chiar acțiuni radicale din partea acesteia.

2) Așa cum există diferențe semnificative între radicalizare și extremism, la fel este și în cazul conceptului de patriotism *versus* naționalism. Ca patriot acționezi pentru binele țării și al cetățenilor acesteia, iar cînd se manifestă naționalismul, acțiunile se îndreaptă mai mult împotriva celorlalți. De-a lungul timpului, termenul de naționalism s-a degradat foarte multe, fiind dominat de lipsa de flexibilitate și de înțelegere a lumii mai mari în care trăim. Din punct de vedere legislativ, putem spune că toate țările membre UE sînt pro-europene, dreptul european primînd asupra celui național. Acest lucru nu înseamnă însă că ne sînt afectate în vreun fel caracteristicile naționale. Chiar motto-ul Uniunii Europene, „Unitate în diversitate“, ne îndeamnă să ne pese la fel de mult de proprii cetățeni ca și de ceilalți. Doar uniți, respectînd specificul fiecărei națiunii, putem tinde spre binele comun. Criza medicală provocată de pandemie demonstrează cîtă nevoie este să ne poziționăm ca cetățeni nu doar europeni, ci universali.

a consemnat Sebastian ROTARU,
jurnalist EURACTIV.ro

Sabina FATI

AUR, extremism și ipocrizie. O piruetă europeană spre anii '30?

BASARABIA
E ROMANIA

Alianța pentru Unirea Românilor este formațiunea care crește cel mai repede. În mai puțin de un an, aproape și-a dublat numărul simpatizanților: a intrat în Parlament cu 9% (2020) și a înregistrat în septembrie peste 17% (INSCOP). Potențialul este, însă, mult mai mare. De fapt, aproape 70% din români spun că ar vota pentru un partid naționalist, iar 63% declară că preferă valorile tradiționale în locul libertăților moderne (INSCOP, septembrie 2021).

AUR nu s-a sfiit să-și proclame naționalismul de cîte ori a vorbit despre unirea cu Republica Moldova, dar încercarea sa din această vară de a deveni formațiune parlamentară dincolo de Prut a dat greș, cumva, în mod voit. După ce George Simion, liderul AUR, și-a petrecut ultimii aproape 15 ani încercînd să provoace mișcări și convulsii în și despre Republica Moldova, acum, cînd avea ocazia să se implice prin partidul său în politica activă de la Chișinău, n-a făcut mai nimic. AUR a trecut tîrziu granița cu Moldova, a investit puțin (sub 50.000 de euro) și s-a lăsat reprezentat de Veaceslav Platon, personaj important în Landromatul rusesc. În mod paradoxal, în ciuda programului AUR, interesul pentru Republica Moldova pare să fie mai degrabă declarativ sau cel puțin aceasta a fost senzația pe care liderii partidului au vrut să o lase.

Radicalismul afișat de această formațiune se menține în special în zona populismului prin generalitățile pe care le reia: „sistemul care a distrus România timp de 30 de ani trebuie să cadă și trebuie înlocuit cu un sistem care să urmărească interesul națiunii române“; „consolidarea internă“ înseamnă „schimbarea dinamicii actuale, prin care mai mulți bani ies din țară decît intră“; „utilizarea resurselor naturale ale solului și subsolului în beneficiul locuitorilor și al industriei locale“; „încurajarea creativității și a unei culturi naționale, a unei identități spirituale proprii, nu înseamnă o întoarcere cu spatele la lume“.

Există o continuitate a naționalismului și a extremismului, nu doar în România, ci și în celelalte state europene. În Franța, ar putea să se bată în cursa pentru președinția țării de anul viitor doi concurenți de extremă dreapta, Marine Le Pen și posibilul candidat Éric Zemmour, care vor, la fel ca polonezii, ca instanțele franceze să fie suverane în orice chestiune. În România, Justiția și-a asumat deja suveranitatea, doar că, spre deosebire de Varșovia, a făcut-o pe furiș, cu sprijinul președintelui și al liberalilor, considerați democrați la Bruxelles. În Italia, fasciștii de la Forza Nuova se înghesuie în mișcarea antivacciniștilor și amenință că asediază Parlamentul de la Roma. La Salonic și Atena au avut loc recent incidente violente provocate de extrema dreapta, în care protagoniștii sînt tineri „îmbrăcați în negru“ și înarmați cu „bastoane de fier, topoare, cuțite și pietre“. Mai grav decît atît, după remanierea cabinetului său, premierul grec Mitsotakis a fost criticat că a adus în guvern trei miniștri care au un trecut naționalist, dacă nu chiar de extremă dreapta.

Majoritatea statelor europene au în Parlament un partid radical, naționalist, de extremă dreapta. Numitorul lor comun se bazează pe teorii ale conspirației, pe euroscepticism, suveranism, ultranaționalism, politici antisistem, atitudini echivoce față de fascismul interbelic: în România, Sorin Lavric, din conducerea AUR, face apologia unor legionari celebri, la Budapesta, premierul Viktor Orbán l-a ridicat în slăvi pe Miklos Horthy, dictatorul fascist și antisemit al Ungariei din anii '30, la Madrid se întrevăd nostalgii după Franco, iar la Paris se vorbește despre guvernul de la Vichy.

În România, din 2008 pînă în 2020, partidele extremiste nu au mai ajuns în Parlament, poate și din cauză că formațiunile tradiționale preluaseră mesajele naționaliste și ultraconservatoare. A existat însă mereu o continuitate pe această axă a radicalismului.

De la Vadim Tudor la Sorin Lavric

Mesajele AUR seamănă cu cele ale PRM, dar liderii Alianței pentru Unirea Românie sînt mai precauți, mai temători și lipsiți de șarmul isteric al liderului PRM, Vadim Tudor, dar și de biografia lui sicofantă. Dacă Vadim Tudor era, după cum spunea fostul premier Adrian Năstase, „un copil mare, ușor de manipulat“ și o creație a lui Ion Iliescu, după cum povestea Silviu Brucan, liderii AUR nu par să fie propulsați de forțe vizibile. Arhitecții AUR au fost, de altfel, mult mai prevăzători, iar atunci cînd au constituit acest partid au adus împreună mai multe persoane în conducerea formațiunii. Spre deosebire de PRM, care a dispărut după moartea creatorului său, AUR este făcut să reziste altfel, fără invectivele și amenințările săptămînale dedicate de Vadim Tudor inamicilor săi politici și elitelor culturale. De altfel, în AUR doar Sorin Lavric l-ar putea egala pe defunctul Tribun, dar fie nu are suficientă energie, fie nu are mînă liberă să se dea în stambă foarte des.

Suveranism, Facebook și ipocrizia pro-UE

Stigmatizarea compulsivă a partidelor tradiționale este însoțită și la AUR de suveranismul afișat nemijlocit de extrema dreapta franceză sau de cea italiană, doar că în România rolurile sînt împărțite: (i) liderul George Simion joacă pe cartea moderației, chiar dacă își permite multe stridențe pe Facebook, spațiul din care AUR își recrutează mulți simpatizanți; (ii) copreședintele Claudiu Târziu combate fără multe rezerve pierderea suveranității naționale în fața UE; (iii) Sorin Lavric se ocupă nu doar de continuitate, ci și de răspunsurile cele mai acide la adresa adversarilor care lovesc partidul în ideologia lui.

George Simion, cel care ani de zile a scris pe mulți pereți din toată țara sloganul „Basarabia e România“, vorbește de cîte ori are ocazia despre România ca despre o țară europeană, nu asiatică, deci care are nevoie de UE și de NATO. O parte importantă a bazinului electoral pe care se bazează AUR e formată din românii care lucrează în Occident, care beneficiază de pe urma liberei circulații și a celorlalte avantaje ale Uniunii Europene. În schimb, Claudiu Târziu, copreședinte AUR, promite că, atunci cînd AUR va ajunge la guvernare, statul național se va „resuveraniza“, pentru că AUR se va „opune“ unui „superstat federal european și hegemoniei globaliste“. Și tot el ia apărarea politicilor anti-LGBT de la Budapesta și acuză UE că vine cu măsuri „care ne arată că nu mai sîntem o națiune suverană“. Ideologul, cel care asigură continuitatea formațiunii cu anii '30, Sorin Lavric, privește cu admirație spre „arienii care s-au scuturat de trecutul peiorativ și s-au revoltat“ împotriva restricțiilor impuse de guvernul german. Lavric, senatorul-filosof, aplecat atent spre teoriile conspirației, își asumă, însă, cu sinceritate, „gustul mistic de a fi creștin în umbra oricărei catapetesme din bisericile din țară“.

Programul AUR se bazează pe patru piloni, Familia, Țara, Credința și Libertatea. În spatele lor, liderii acestui partid militează împotriva mișcării LGBT, împotriva maghiarilor, care vor să reducă suveranitatea României, împotriva străinilor de orice fel, împotriva UE, care impune standarde politice, pentru libertatea românilor de a nu se vaccina și a nu purta mască, pentru implicarea Bisericii în treburile publice.

***Sabina Fati** este jurnalistă.*

Facts not fake

Dosarul este realizat în colaborare cu Freedom House România, EURACTIV România și Report.md (Republica Moldova). Contagiozitatea populismului și tendința de radicalizare în rîndul cetățenilor mai puțin informați, precum și influența analfabetismului mass-media asupra înțelegerii sferei politicului sînt abordate într-o serie de articole publicate în cadrul proiectului *Facts not fake: political skepticism in Romania and Moldova,* derulat de organizațiile mai sus amintite. Proiectul, realizat prin participarea mai multor parteneri media într-un *hub* jurnalistic, are un focus aparte pe dezinformările apărute în spațiul Republicii Moldova, urmărind felul în care informațiile false sînt oglindite, răstălmăcite, rostogolite și/sau amplificate și cum ajung să bruieze agenda interesului public, să eclipseze aspecte cu adevărat relevante democratic.

O parte din articole reprezintă reacții rapide în încercarea de a demitiza dezinformările prin apelul la surse credibile, documentări la fața locului, expertiză de calitate. PressHub, Report.md acoperă realitățile de la la nivel local și regional, EURACTIV.ro aborează tematica dintr-o perspectivă europeană, iar cele mai importante subiecte vor fi dezbătute în cadrul întîlnirilor online HotNews.ro.

Articolele #Facts, notFake pot fi urmările pe site-urile acestor organizații, în secțiunile dedicate: https://presshub.ro/categorie/proiecte-editoriale/factsnotfake/, https://www.euractiv.ro/facts-not-fake, www.report.md și hotnews.ro. Proiectul, finanțat de The Black Sea Trust for Regional Cooperation, a Project of the German Marshall Fund și co-finanțat de Uniunea Europeană, se derulează pînă în martie 2022.

Propuneri de *Dileme vechi* pentru viitor:

- **Rutina**

„Am fost o adolescentă dificilă“

– interviu cu regizoarea Ruxandra GHIȚESCU –

Otto Barbarul, *lungmetrajul de debut al* ***Ruxandrei Ghițescu,*** *e un film despre adolescență, o vîrstă complicată, cu multe căutări, nesiguranțe și gesturi radicale. E o dramă puternică și mai ales credibilă, în care, parcă din joacă, totul o ia razna. Iar urmările sînt fatale. Și pentru maturi, și pentru tineri. Am vorbit cu regizoarea, care semnează și scenariul, despre mizele și fețele nevăzute ale acestei vîrste și despre filmul ei, care le sondează.*

Cum ați ajuns la povestea în forma de acum și ce a însemnat la nivel de documentare, recuperare?

Drumul a fost unul lung, nu neapărat anevoios, dar de durată. De la idee la forma finală a scenariului cred că au trecut trei ani. Am avut șansa de a trece prin mai multe programe internaționale pentru dezvoltare de scenariu care mi-au permis să mă confrunt cu diverse alte perspective și direcții în care putea fi dusă povestea. A fost un timp necesar pentru a-mi asuma forma actuală a filmului spus din perspectiva lui Otto, a adolescentului.

Confruntarea cu pierderea asta bruscă și care pare complet injustă, fără o cauză pe care să o poți asuma complet, a fost punctul de pornire. De aici am ales apoi contextul adolescenței, din nevoia de a explora o vîrstă care pe mine încă mă bîntuie sau mă bîntuia. Eu am simțit că m-am lăsat pe mine la vîrsta respectivă în urmă și că mă pot uita la mine cu ochii mei din prezent. A fost un exercițiu de empatie, dar și de sinceritate.

Documentarea, multă vreme, a constat în căutări în jurnal, în amintirile și experiențele mele de la vîrsta aceea foarte aproape de absolvirea liceului, cînd se naște cumva hăul. Apoi, odată ce am vorbit cu Octavian Albu și el a fost de acord să împrumut numele lui, geaca și imaginea de punker de București, am început să documentez zona subculturii punk. În film a rămas cîte ceva din toate astea. Și din mine a rămas ceva pe alocuri, cred că mai ales în felul de a vorbi al oamenilor mari. Cumva, toată acțiunea asta a întors mai mult lupa asupra mea, adultul de acum, și pericolul ăsta de fi incapabil să faci pasul înapoi.

Filmul românesc din ultimii ani, care îmi vine în minte și care pune în discuție fragilitatea acestei vîrste este Rocker, *al lui Marian Crișan. Au vreo corespondență personajele voastre?*

Marian Crișan are marea calitate de a face filme foarte particularizate. Pentru mine, filmul acela rămîne despre tată și codependența de băiat, despre nevoia de a trăi prin prisma fiului. Sincer, nu știu de ce, dar nu m-am gîndit la filmul acela cînd am lucrat la *Otto*.

Ce a fost greu și ce a fost ușor la acest film?

Nu știu dacă a fost ceva ușor, dar a fost un efort, un greu, pe care pe alocuri l-am dus cu mare plăcere. Mi-au plăcut drafturile de scenariu de sacrificiu, în care am experimentat diverse alunecări care știam că nu vor fi nici măcar citite. Mi-a plăcut foarte mult perioada de casting și documentare. Zilele de filmare au venit ca un dar pentru care a trebuit să fiu „cuminte și bună“ mult timp, așa că am trăit fiecare zi cu mare bucurie și recunoștință că mă aflu acolo alături de colegii mei și facem un film împreună. M-am bucurat de montaj alături de Dana Bunescu, unde am învățat foarte multe lucruri despre a privi și a asculta. Mai spun și despre compoziția de muzică alături de Octavian Albu și Cardinal și mixajul de sunet cu Matthias și mă opresc.

Cea mai ușoară a fost, de fapt, partea asta de *soundtrack,* nici pentru băieți nu a fost așa greu, pentru că a venit de la sine pe nevoile filmului, iar eu nu am făcut decît să mă bucur de ce au făcut ei.

Cel mai greu cred că mi-a fost odată cu pandemia, care a început fix cînd pornise și distribuția în festivaluri și ne-a lovit din nou acum, cînd filmul a intrat în cinematografe.

Veniți din afara unor studii de facultate de film românești, ați făcut ASE-ul și ați studiat mai tîrziu la Berlin cinematografie. Ați simțit asta ca pe un avantaj sau ca pe un neajuns?

După ASE am studiat la o facultate de design și multimedia în Karlsruhe, în sudul Germaniei. Nu știu dacă este un dezavantaj sau nu, au fost alegeri pe care le-am făcut și care m-au adus aici unde sînt. Probabil nu prea știu să recunosc un dezavantaj, dacă îl am.

Mi-a luat destul de mult timp să intru în circuitul industriei producțiilor locale cu fonduri CNC, dar totodată prețuiesc mult experiențele pe care le-am avut la școală în Germania și pe oamenii care mi-au marcat acei ani, așa că probabil e și cu plus, și cu minus.

Spuneați că Otto *e filmul pe care v-ați fi dorit să-l vedeți cînd erați tînără. Cît de mult s-au schimbat adolescenții de atunci? Dar părinții? Ce fel de adolescentă ați fost?*

Există tot felul de portretizări ale adolescenților în filme, eu nu m-am regăsit în nici una, așa că am încercat să diversific un pic galeria asta de portrete fără să judec, să stigmatizez. Adolescenții s-au schimbat și nu prea, cel puțin la momentul la care am făcut eu filmul. De cînd cu pandemia cred că lucrurile s-au schimbat foarte mult. Am regăsit găștile în care aș fi intrat ca puștoaică, am găsit corespondenți ai prietenilor mei de atunci, lucrurile se schimbă și totodată rămîn întrucîtva la fel.

Pe partea de *parenting,* lucrurile stau din ce în ce mai diferit față de ce am trăit eu, ai mei trăiseră tranziția și au fost foarte afectați de asta. În film am păstrat un pic din nuanța asta nouăzecistă, tocmai că nu am avut ambiția de a spune că fac un film despre prezent, nu aș fi putut să îmi asum asta pînă la capăt. Eu am fost o adolescentă dificilă și cu o viață dublă în raport cu ai mei.

Ce înseamnă pentru dvs. efectul credibilității și cît de mult contează cînd vine vorba despre un film de ficțiune? Și mă gîndesc acum la toată estetica filmului.

Presupun că credibilitatea constă în mare parte în disponibilitatea celui din sală de a intra în convenția proiectată pe ecran. Tot aparatul ăsta cinematografic are puterea de a pretinde că prezintă realitatea. Mie îmi pare un pericol să așezi lucrurile în rama asta a unei realități conforme cu cea pe care o trăim. Mi-am dorit credibilitate în contextul convenției create de noi, dar am încercat să ținem la vedere întrucîtva mecanismele, sînt niște exagerări, idealizări, percepții temporale și auriculare care nu merg în nota realismului. Am încercat să fie instrumente care nu iau în derîdere povestea, nu o agresează, ci o amplifică senzitiv pentru spectator. Mi s-a părut importantă și credibilitatea la nivelul construirii personajelor din timpul prezent al filmului. Laura apare filtrată de privirea lui Otto, ca o amintire, aș spune, pe care el o intermediază publicului.

Ați călătorit cu filmul anul ăsta la festivaluri? Ce reacții ați primit? Ați putut să luați puțin pulsul empatiei spectatorilor? Dar pe cel al unui public tînăr?

Cel mai corect ar fi să spun că filmul a călătorit în festivaluri, cele mai multe ținîndu-se online. Noi nu am avut ocazia decît la IFFI Goa să participăm, două persoane din partea echipei, la proiecția fizică a filmului. După cum spuneam mai devreme, a fost o experiență nouă pentru care nu eram pregătită. M-am bucurat de fiecare mesaj pe care mi l-au trimis oamenii care au văzut filmul, dar nu am putut lua pulsul publicului, dacă pot spune așa.

Cele mai satisfăcătoare proiecții au fost cele de la TIFF unde, pe lîngă proiecții, a existat posibilitatea de a întîlni la final spectatorii și de a purta un dialog în cadrul Q&A-urilor.

De publicul tânăr nu am avut ocazia să mă bucur prea mult, deoarece filmul a primit un rating 18+ care a tăiat, de fapt grupul-țintă, al adolescenților.

Ce e cel mai important pentru dvs. în munca asta a scrierii și a facerii filmului apoi?

Este necesar să fie un proces de autodescoperire și să fie o miză personală. Trecînd prin proiectul ăsta, îmi dau seama că este important și ca cei din echipa apropiată să aibă căutări comune cu ale mele. Este un proces atît de îndelungat acesta de a face film, în care cîteodată ești singur, dar care cuprinde și etape importante în care echipa este motorul de a merge mai departe.

Cum ați descrie relația cu actorii și cu echipa, în general?

Nu știu dacă pot generaliza. Relația a fost diferită cu fiecare în parte, și nu mă refer doar la actori. S-au legat niște relații care au avut fundamente diferite, istorii diferite... Să fii pe platou, în montaj sau în mixaj de sunet, este un privilegiu care vine în viața unui regizor cu multă muncă și la intervale lungi de timp, așa că am încercat să mă bucur în fiecare clipă. Nu este un lucru pe care să îl fi reușit tot timpul, într-un mod probabil evident, dar finalul și începutul fiecărei zile m-au lăsat cu recunoștința de a avea alături de mine oameni care au crezut în *Otto* și s-au luptat pentru el.

Un prieten scriitor îmi spunea că scrii cărți bune despre tinerețe la maturitate și despre maturitate/bătrînețe cînd ești tînăr. Cum a fost să sondați și să vă apropiați microscopic de tema asta?

Cel mai mare război l-am dus cu judecata și totodată idealizarea pe care o aplicam persoanei care am fost în adolescență. A fost un proces îndelungat care a necesitat multe exerciții de empatie atît față de mediu, cît și față de mine.

Există cineva care are dreptate și altcineva care e vinovat în drama asta?

Răspunsul simplu este nu. Ne facem discursuri și construim povești în jurul dramelor cu care ne confruntăm în așa fel încît să le putem duce, să le putem conține. Din afară întotdeauna există judecata de valoare a binelui și răului, dar de ce cele mai multe ori există și dubla măsură.

Cum au reacționat adolescenții care au văzut filmul?

Rating-ul filmului fiind 18+, asta a restrîns foarte mult accesul la film. Dar o campanie de conștientizare a depresiei la adolescenți acompaniază distribuția filmului în cinema, campanie demarată de Alien Film cu The Public Advisors, în colaborare cu DepreHub. Campania este sub hashtag #nudadoarcuseen și este o încercare de a deschide dialogul între oamenii mari, părinți, cadre didactice, psihologi și adolescenți. Își propune să-i ajute pe oameni să accepte adolescența în notele ei cele mai acute, să ceară ajutor și să schimbe percepția asupra depresiei, care să nu mai fie văzută ca un tabu. Sper să ajungă și la ei filmul mai devreme sau mai tîrziu.

a consemnat Ana Maria SANDU

Cosmin CIOTLOȘ

pe de altă carte

O seamă de sugestii

Andrei
OIȘTEANU
Moravuri și năravuri
Eseuri de istorie a mentalităților

● Andrei Oișteanu, *Moravuri și năravuri. Eseuri de istorie a mentalităților*, Editura Polirom, 2021.

Dacă nu face caz de el, nu înseamnă că Andrei Oișteanu nu are un profil metodologic. Distinct de acela propriu vorbind intelectual, îndeobște cunoscut din întinsa listă bibliografică și din notițele de prezentare, acesta s-ar defini, cred, întîi și-ntîi, printr-o competență *user-friendly*. Oricît de diverse i-ar fi preocupările (și putem ușor constata că sînt), Oișteanu le acoperă prompt printr-o cazuistică bogată și relevantă, în ale cărei dedesubturi memoria și instinctul de selecție se îmbină potrivit. Erudiția apodictică, oricum, nu intră în formula lui: chiar atunci cînd defrișează teritorii vaste, ca în recentele studii despre narcotice sau despre sexualitate, autorul păstrează oneste relații cu cititorul său, pe care nu-l agresează cu referințe și nu-l strivește sub stive de trimiteri.

Într-un fel, investigațiile lui sînt dialogale, în măsura în care oferă sugestii și, cu perfectă dezinvoltură, absorb sugestii. Mi s-a întîmplat: într-o prefață, demult, am indicat o posibilă dezvoltare pentru unul dintre studiile lui Andrei Oișteanu, aflat, pe-atunci, în lucru. Surpriza de a constata că paragraful meu a avut, ca să zic așa, efect și că a prilejuit, într-o ediție ulterioară a cărții, un subcapitol, a fost dintre cele mai onorante. Așa și-acum. Stimulat de eseurile din *Moravuri și năravuri,* am început să reflectez eu însumi la ilustrări (ori compliniri) mai puțin frecventate ale traseelor tematice din volum. De pildă, un prim sondaj tratează, cu un titlu inspirat, „Schimbarea la haine a României“: altfel spus, felul în care transformarea vestimentației (din oriental-fanariotă în occidentală) a condus, în secolul al XIX-lea, la anumite modificări ale practicilor sociale. Din letargici și dedați la temenele, românii s-au văzut obligați să adopte, măcar biomecanic, postúri mai verticale, deci mai demne și mai egalitare. Ingenioasă, ideea are un pandant în aceea (la fel de acută) a lui Ștefan Cazimir, care, în *Alfabetul de tranziție,* reconstituia ludic originea simbolică a acestei primeniri de garderobă: responsabile pentru modernizarea țării ar fi fost, în opinia regretatului istoric literar, dansurile occidentale, absolut impracticabile sub greutatea leneșă a giubelelor.

Altundeva, Oișteanu glosează, de asemenea textil, în jurul unui foarte cunoscut poem al lui Șerban Foarță. Vă amintiți: „Olanda vine din Olanda, / Cașmirul vine din Cașmir“. De ce anume numaidecît din Olanda și numaidecît din Cașmir, poetul nu ne mai spunea. O face însă eseistul, azi, adăugînd acestor antonomaze alte cîteva: damascul, floranța, america, anglia, nanchinul, hostînca, muselinul, satinul (nu m-am gîndit niciodată că numele acestuia derivă din orașul chinez Tsai-tung). De Coșbuc, publicistul, mi-au amintit numeroase reflecții cu rezonanță etimologică ale lui Oișteanu, cum sînt acelea legate de expresii ca „a te da în stambă“ sau „a freca menta“. În legătură cu aceasta din urmă, totuși, nu sînt convins că povestea despre obiceiul grecesc al curățării meselor are acoperire. Circulantă, într-adevăr, și devenită prin repetiție bun curent, ea are mai curînd alură de legendă, atîta vreme cît (o spun lingviști mai pricepuți decît mine) nu e atestată documentar. Probele converg, în schimb, spre o mai plauzibilă corupere la „mentă“ a cuvîntului latin „mentula“, pe care, de vreme ce platforma Google funcționează, nu mai e nevoie să-l traduc. Tot spre *acest* Coșbuc, detectiv al sintagmelor, m-a dus gîndul citind pertinentele lămuriri pe care Andrei Oișteanu le încearcă în marginea formulei „a-ți aprinde paie în cap“, formă, arată el, a jalbei, a rugăminții ultimative, provenită dintr-un obicei premodern. Consonante, deci cu atît mai plauzibile, cu teza prin care autorul *Firelor de tort* explica proveniența expresiei „a-și lua lumea în cap“.

Secțiunea dedicată *Trupului artificial* conține, încă din avanposturi, o promisiune: „schiță pentru o viitoare monografie“. Nu-mi dau seama în ce stadiu se află acest proiect și dacă Andrei Oișteanu e tentat să-l dezvolte cvasi-exhaustiv, în stilul său propriu, pe sute de pagini. În cazul fericit în care ar face-o, ar merita să sporească sursele utile ale actualei panoramări cu, de exemplu, scrisorile lui Ion Ghica (în privința tatuajelor și cu accent pe pirații samioți cu care vremelnicul bei s-a aflat în conflict), corespondența lui Ion D. Sîrbu (în chestiunea protezelor, un episod legat de Ben Corlaciu), publicistica lui Caragiale (mai ales articolul „Un frizer-poet și o damă care trebuie să se scarpine-n cap“ – e limpede unde și de ce). Remarcabile și pilduitoare, poate chiar definitive, sînt contextualizările despre rohmani/brahmani și despre disputele teologice din Europa Evului de Mijloc.

Cît privește pasionanta problematică a duelului la noi: dimoviana descriere a panopliei lui Vodă Mavrogheni (citată, aici, după Călinescu, nu din ediția lui Dan Simonescu) o cheamă după sine pe aceea a revoluționarului Bălcescu, îndrăcit colecționar de puști și de pistoale; printre victimele acestei practici s-a numărat și fiul lui Duiliu Zamfirescu, dacă e să credem mărturia lui Gh. Jurgea-Negrilești: rănit superficial de glonț în căciula mițoasă pe care o purta, acesta ar fi murit din pricina unei infecții produse de un fir de păr pătruns în rană; în sfîrșit, mirarea lui Andrei Oișteanu (p. 258) legată de prezența pașnicului V.A. Urechiă în conducerea „Societății române de arme și dare la semn“ își găsește soluția în memoriile istoricului: acceptase din prietenie pentru mai vajnicul și mai tragicul său amic N. Nicoleanu.

***Cosmin Ciotloș** este critic literar și lector la Facultatea de Litere din București. Cea mai recentă carte publicată:* Cenaclul de Luni. Viața și opera, *Pandora M, 2021.*

■ ■ ■

Adrian MUREȘAN

pe de altă carte

Renunțarea la ghilimele

Flavia Teoc
Istoria naturală

● Flavia Teoc, *Istoria naturală*, Casa de Editură Max Blecher, 2021.

Nu știm dacă a fost în intenția Flaviei Teoc ca antologia de poezie să-i fie citită de la dreapta la stînga, altfel spus de la coadă spre cap. Selecțiile din cele patru volume anterioare sînt concepute într-o cronologie inversă, de la cele mai proaspete poeme înspre cele mai vechi. Uvertura acestei călătorii retrospective o asigură patru poeme inedite. Două dintre ele se numără și printre cele mai bune bucăți ale antologiei, alături de cele din ultimul volum de autor, *Fiord* (2014). Nu doar că aerul scandinav i-a priit (sînt treisprezece ani între volumul amintit și cel precedent), ba mai mult, cred că vorbim de o poetă care s-a reinventat pe sine, în acești ani de retragere publicistică din faldurile poeziei.

Dar să o luăm pe rînd. *Înzeire,* care apare în '97 (deși în antologie este redatată '92), propune o voce suficient de capabilă să atragă atenția. Recitite azi, primele volume de versuri ale Flaviei Teoc contrapun impresiei de compoziție ușor neglijentă o senzație discretă, dar vie, a existenței unui *program,* a unei intenționalități ori, pur și simplu, a unei insistențe care clamează, parcă apăsînd cu unghia pe foaie: „Așa vreau eu“. De aici se naște o siguranță, întrucîtva genetică, a acestei voci, o încredere nu atît în tehnicism ori în vocația construcției, cît în puterea limbajului. Componenta predominant filosofică (dublată de preocupările mitologice) trădează întrucîtva formația universitară a scriitoarei: „Păstorii veghează apusuri de soare / Și barba înțelepților se lungește în munți / Dar toate / Cu toatele de-a valma se închină / În albul surîs / Al Ifigeniei / Spre moarte trecînd“ *(Ifigenia).* Tentația alegorico-parabolică (astăzi i-am zice „nouăzecistă“) pîndește aproape fiecare vers, iar unele meditații nu sînt străine nici de avatarurile redescoperitei teologii. Simplitatea sintaxei, predilecția pentru emoție confirmă comunicabilitatea acestei poezii, deși sensurile ei sînt mai adînci, conjugînd uneori specificități hermetice: „Demult m-am oprit aici / La răspîntie / Și m-am făcut fîntînă / Apa nu poate să vorbească / Ciutura se-nalță totdeauna stîngaci / Unii călători se opresc / Mă văd că sînt rece și tac / Apă bună, spun ei, / Dar păcat că e moartă“ *(Portret).* Recitind *in extenso* volumele Flaviei Teoc, reiese că selecția este, într-adevăr, destul de inspirată. Decupajul ține cont de exigențele unei sensibilități poetice de dată mai recentă. Sînt astfel excluse acele texte conținînd ecouri sau formule învechite, precum „duce-se-va“, „găsi-vei cărarea?“ etc., ori inerentele platitudini stilistice ale cvasi-debutantului. Din același proces intens de *aggiornamento* și de toaletare face parte și eliminarea ghilimelelor, ca în ultimele două versuri din poezia *Portret,* mai sus citată.

Din casa lui Faust (1998) intubează compoziții extrem de concentrate cu emergenta și mereu redescoperita tentație a ermeticului: „Îți va intra pe sub ușă un lan de porumb / Tu, melancolic cum ești, / Vei surîde nasturelui chilug care-i încheie / Rochia. / Un steag va flutura îndrăzneț / Din cocul bine împletit / E încă tînăr, și n-are de gînd să se predea / Fără o scurtă încăierare. / În piept / Un liliac bătrîn stă cuibărit / Ca într-o mină de argint / Prăbușită. / Și tu scrii în jurnal, cu gesturi moi / Înotînd, pe o mare verzuie / Demult cucerită“ *(Fata în casă).* Printre reușitele acestui volum se numără și poemul *Ilustrată*, o mostră de erotism fin: „Abia ieri / Mi-am pierdut condurii / În grădinile tale / Și m-am lăsat găsită / Tu bucură-te și nu te opri / Mîine în zori / Vîntul va fi iarăși sălbatic“.

Brațul pierdut (2001) propune o selecție mai puțin inspirată și unele poeme în care se sare de la o imagine la alta, excepție făcînd compoziția *De amor*, care reproduce cu finețe o stare interesantă și stranie, o senzație aproape postumană, și care mi-a adus aminte, totodată, de ideea căutărilor prin timp ale eroilor lui Rebreanu, din *Adam și Eva:* „Început de primăvară, la 1900 / Port botine înalte cu pietricele înfipte în toc / Degetul inelar, obosit de-atîtea logodne / Doarme-n mănușa cu miros de sirop. / Aștept să te naști. / O sută de ani trec pe lîngă mine / Înghesuiți într-o șaretă neagră / Cu-ataș“. Cea mai valoroasă parte a poemelor semnate de Flavia Teoc vine, însă, odată cu *Fiord* (2014) și cu cele cîteva poeme inedite. Vocea trage în piept un aer mai proaspăt, duminicile sînt mai reci, iar reportajul cîștigă în luciditate, strecurîndu-se eficient și tăios înspre esențe: „Mișcarea centrifugă începută în zori / Cu pogorîrea duhului în bucata de pîine / Și urcușul lent al mercurului măsurînd intensitatea vieții / Frîntă în unghiul drept al rîsului care ne sfîșie fețele / Stinsă în focul de muselină al chibritului care ne umple gurile / Asemeni viermilor ce-și sapă casa tot mai aproape de carne“ *(Duminică).* Acum forța de concentrare cîștigă în expresivitate: „Cu o precizie chirurgicală / Zîmbetul tău / Deschide o copcă / În ceața dimineții“ *(Zori).*

„Tristețea luminoasă“ a Flaviei Teoc fuge de stridențe, restituie firescul emoției și se-ncăpățînează să creadă cu putere în licorile dulci-amărui ale poeziei de ieri și de azi.

■ ■ ■

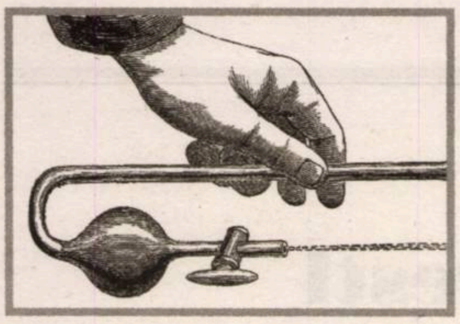

REGIMUL ARTELOR ȘI MUNIȚIILOR

Oana STOICA

rosencrantz & co

O insulă de sunete

● *Furtuna*, după William Shakespeare. Versiune cîntată cap-coadă. Cu: Cătălin Babliuc, Lucian Iftime, Silvana Negruțiu, Anca Sigartău, Maria Veronica Vârlan. Scenografia: Andu Dumitrescu. Versiuni muzicale electronice: Alin Teglas. Traducere orientativă: Cristi Juncu. Regia tehnică: Mihaela Oance. Muzică, versuri, direcții: Ada Milea. Teatrul „Lucia Sturdza Bulandra".

Cu spectacole-concert în care mixează muzica, teatrul, poezia cu un umor absurd, nu de puține ori negru, dar nu mai puțin jucăuș, Ada Milea și-a creat un stil artistic ușor de recunoscut și greu de imitat. Teatralitatea ei este puternică, fără să fie ostentativă, mizează pe text, adesea absurd ori suprarealist, pe o muzică cu inflexiuni folk, jazz și cu tușe rock, pe conexiunea cu lumea copilăriei (multe din instrumentele pe care le folosește sînt destinate copiilor) și o interpretare austeră, în contrapunct cu bogăția verbală și muzicală. Universul artistic al Adei Milea are ceva în comun cu cel al unui copil, combinația de umor și absurd, seriozitatea cu care tratează temele „mici" și un anume chef de joacă gravă, molipsitor de comică altfel. Unii regizori au intuit beneficiile pe care muzica ei, întotdeauna cîntată *live,* ar aduce-o în spectacole lor. Aș aminti numai de Alexandru Dabija, al cărui umor ascuțit face joncțiune cu cel al Adei Milea și care știe să îi ofere libertatea și spațiul de care ea are nevoie pentru a se exprima. Unii directori de teatru au intuit și că Ada Milea are nevoie, de la un moment încolo, să își creeze singură spectacolele, să își desfășoare spiritul ludic într-un concept propriu și într-un produs artistic pe care să-l controleze integral. A făcut spectacole-concert în mai multe teatre printre care Teatrul Național din Cluj, Teatrul Odeon, Teatrul Tineretului din Piatra Neamț, cu texte adaptate după operele lui Gellu Naum, Ion Creangă, Vasile Alecsandri, Lewis Carroll sau Ian McEwan. Cea mai recentă premieră a sa a fost la Teatrul Bulandra cu *Furtuna* după William Shakespeare.

> *Dacă Shakespeare a lăsat în* Furtuna
> *vreo concluzie privind, hai să zicem cu vorbe mari,*
> *înțelesul vieții, aceasta ar fi că viața este o iluzie.*

Fiind considerată ultima piesă a lui Shakespeare, deci avînd caracter testamentar, *Furtuna* este mai mereu tratată în cheie gravă, chiar dacă are ingrediente de feerie: un spirit care creează iluzii (Ariel), o ființă primitivă, monstruos-comică (mai ales prin bogăția înjurăturilor și a blestemelor – Caliban), personaje care practică magia (Prospero, Sycorax), tot felul de spirite, jucăușe sau bosumflate, și desigur o poveste de dragoste. Ce reușește Ada Milea este să surprindă feeria și să facă accesibilă povestea, fără a pierde straturile profunde ale textului.

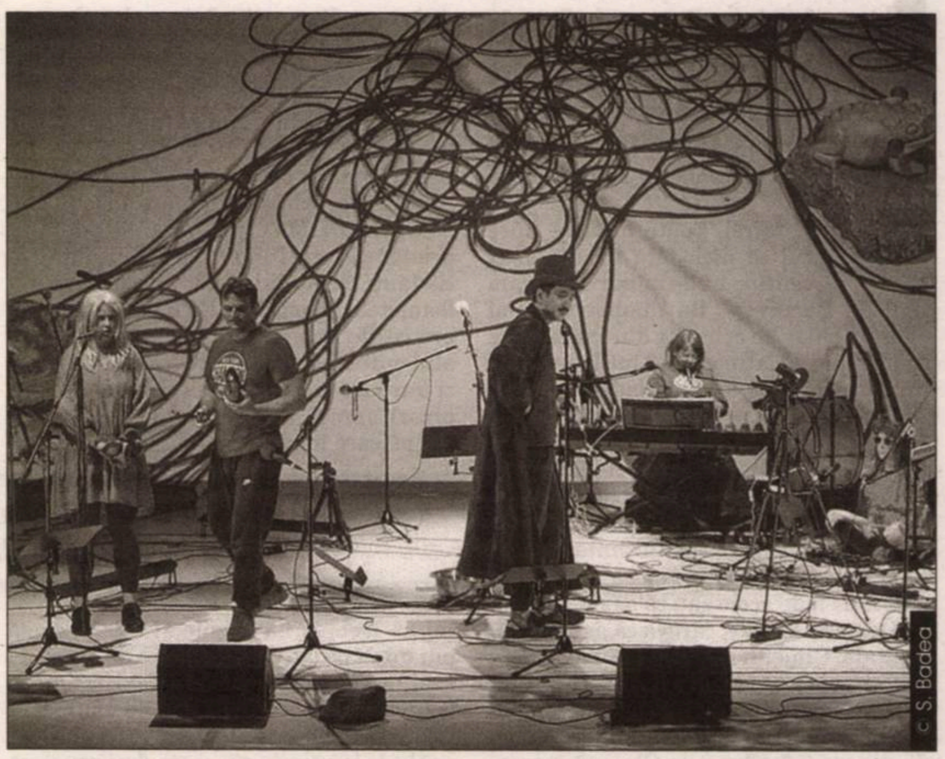

© S. Badea

Dacă Shakespeare a lăsat în *Furtuna* vreo concluzie privind, hai să zicem cu vorbe mari, înțelesul vieții, aceasta ar fi că viața este o iluzie, că sîntem cu toții pioni în piesa unui spirit universal care ne mînuiește ca pe niște marionete. În spectacolul Adei Milea sînt trei niveluri de iluzie. Unul este cel al narațiunii: Prospero, ajutat de Ariel, produce o furtună iluzorie care provoacă naufragiul uzurpatorului său Antonio și al anturajului acestuia. Ariel mai provoacă și alte magii, de mai mică anvergură, de-a lungul poveștii. Alt nivel este cel filosofic: sîntem morți sau sîntem vii? se întreabă Prospero/Regele de Napoli și Caliban/Antonio. Furtuna lui Prospero și Ariel este magică nu doar pentru că aduce uzurpatorul la uzurpat, ci și pentru că face ca aceia care păreau să fi murit să fie în viață, de fapt, adică creează iluzia morții. Dar oare moartea este o iluzie sau viața pe care (ni se pare că) o trăim? Al treilea nivel al iluziei este cel al teatrului. Scena este aparent goală, zic „aparent" pentru că, dincolo de arsenalul de microfoane, camere de filmat și ustensile de cîntat, există o aglomerare de cabluri a căror funcție este, pe lîngă cea practică, de a conecta sculele de cîntat și de vorbit (care se puteau conecta, probabil, și fără harababura de fire), de a arăta cum se produce „magia" teatrului. Ariel susține asta, indicațiile pe care le dă celorlalți cînd îi vrăjește sînt, de fapt, anunțurile regizorului tehnic de intrare/ieșire din scenă. Practic, *Furtuna* este un spectacol eviscerat, cu interiorul la vedere, o formă de magie în care mecanismul producerii iluziei este vizibil. Scenograful Andu Dumitrescu are partea lui de merit în vizibilizarea iluziei teatrale ca promotor al scenografiei tehnice, digitalizate și funcționale în detrimentul calofiliei. Prin urmare, valurile izbind țărmul, proiectate peste cabluri și microfoane, este o imagine care îl reprezintă.

© S. Badea

Melancolia pe plajă (deloc turistică), privind în zare marea, pe care ne-o induce scena din deschiderea concertului, urmată de descompunerea angrenajului teatral în paralel cu cel narativ, dublată de insertiile filozofice, tăiate muzical și comic, este un cocteil care trebuie susținut actoricește. Și Ada Milea reușește ca de obicei să provoace actorii să iasă din rolurile standard. Cei cinci actori joacă mai multe personaje sau asigură tehnic partea audio. Cătălin Babliuc este cameleonic actoricește – trece rapid de la îmbufnatul Caliban la etern entuziastul îndrăgostit Ferdinand – și foarte bun muzical, cu o ușurință de a cînta în felurile stiluri. Lucian Iftime, unul dintre actorii cu o voce remarcabilă – mă aștept mereu să strige „Bravo, Silva" precum basul-cîntăreț de cor bisericesc invocat de arendașul Șamraev în *Pescărușul* lui Cehov –, este neașteptat de maleabil, inclusiv muzical. Silvana Negruțiu face o Miranda standard feminină, cu o perucă blondă, de sub care se ițesc cîteodată răbufniri de personalitate (de asta îl joacă bine și pe bufonul regelui, Trincoola). „Ariel e două femei", zice Caliban, adică una, Anca Sigartău, care dă indicațiile și, sub aspectul copilăresc-inofensiv, ascunde o autoritate incontestabilă, alta, Maria-Veronica Vârlan, care manevrează audio vocile (prin *looper)* și produce tehnic iluziile create de prima. Căci insula lui Prospero este „o insulă de sunete" așa că magia e auditivă, iar tehnica care dezvrăjește iluzia este vizuală.

Furtuna este un spectacol care amintește de suferința acestui timp, dar și de partea luminoasă a vieții pe care, deși vremurile ne apasă, ne-am face un bine să ne-o amintim.

***Oana Stoica** este critic de teatru.*

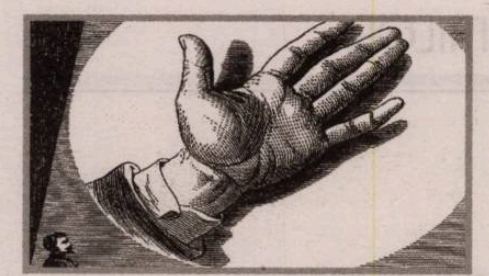

Adina POPESCU

portrete din mers

Copil de București

Îmi scrie Mirel Bănică, după ce în articolul anterior povestisem despre o fetiță din București aflată, în anii ’80, în vacanță pe la mînăstirile din nordul Moldovei: „Cît vă indiviam. Cît vă detestam, ce frică mi-era de voi, copii de București... pentru noi, cei de la «țară», erați de pe altă planetă!“. Îi voi răspunde aici, pentru că tema mi se pare interesantă.

Dragă Mirel, poate o să te mire faptul că niciodată nu am avut un sentiment de mîndrie că eram copil de București. Ba dimpotrivă, îmi creasem chiar un complex din cauza asta. Tu îmi spui că, atunci cînd întîlneai copii din București pe la olimpiadele școlare, făceau mișto de accentul celor din Moldova și își accentuau dicția impecabilă ca să se arate superiori, ei știau cum se vorbește corect. Eu, dimpotrivă, cînd ajungeam în Ardeal, la bunicii mei, preluam încă din gară accentul cîntat și foloseam în exces *ioi!* și *no!* ca să nu se simtă că n-aș fi de acolo sau ca să nu se prindă, Doamne ferește, careva că aș veni din Capitală. Clujenii ne numeau în derîdere „mitici“, asta se știe. Uite ce scriu în ultima mea carte despre vacanțele din perioada comunistă: „De obicei, toți oamenii pe care îi întîlnesc la Cluj mă întreabă despre viața din București, iar eu nu prea știu ce să le povestesc. E o viață ca oricare alta, nu mi se pare nimic special. Mă întreabă curioși despre bulevardele cele mari cum ar fi bulevardul Magheru, despre metrou sau despre cum arată Casa Scînteii, mă întreabă dacă i-am cunoscut pe actorii pe care ei îi văd în noaptea de Anul Nou la televizor. Dacă îi știu pe Dem. Rădulescu, pe Stela Popescu și pe Arșinel. Desigur că nu-i cunosc personal pe toți acești actori, și eu îi văd tot o dată pe an la televizor, așa că n-am cum să mint, iar cînd le spun asta celor de la Cluj, îi simt dezamăgiți, adică degeaba stau eu în București dacă nu mă întîlnesc cu Stela la Alimentara, la coada la unt. În același timp, îmi dau seama că Bucureștiul li se pare o lume foarte îndepărtată, poate chiar o altă planetă. După care toți zic că n-ar locui acolo nici să-i tai!“. Așadar, aici ajungem la un consens – într-adevăr, pe atunci, pentru mulți dintre locuitorii României, de la țară sau de la oraș, Bucureștiul era o altă planetă. Tu spui că, atunci cînd veneau în vacanță la bunici, în satul tău brăilean, copiii de București erau diferit îmbrăcați și aveau bomboane străine cumpărate de la *shop* pe care le împărțeau doar copiilor din tribul local cu care voiau să se împrietenească. Da, existau diferențe, însă în ambele sensuri. Mă ciondănesc cîteodată cu prietenul meu Iulian, care a copilărit la Rădăuți, în nordul Moldovei, cu privire la foametea din anii ’80. Eu îi povestesc despre cozile imense din București la toate alimentele esențiale, la care stăteai cîte o zi întreagă și puteai avea ghinonul să „nu prinzi nimic“, despre tocănițele cu parizer pe care le gătea mama și despre faptul că trebuia să ai pile și relații ca să pui mîna pe cîte un kilogram de carne, el susține că am visat, că nu a existat nici o foamete. La Rădăuți aveau de toate, laptele venea direct de la vaca vecinului, iar ouăle de la găinile din curte. Îmi spune că bunică-sa stătea rareori la cîte o coadă la magazin pentru „salamul de 44“, însă nimeni nu se dădea în vînt după salamul ăla, se putea trăi foarte bine și fără el. Pe de altă parte, copiii de acolo nu auziseră de șuncă de Praga, de salam de Sibiu și de alte alimente din astea „de boier“, iar banane au văzut pentru prima oară după 1990. Cîteodată am senzația că am trăit două copilării diferite, în același regim comunist. Îmi dau seama că Bucureștiul, în anii ’80, era un imens Circ al foamei, în vreme ce, în alte părți ale țării, oamenii trăiau mai bine, mîncau mai bine. Am trăit într-un oraș cu oameni hămesiți ca niște haite de cîini de pripas. Îmi mai spui că îți imaginai că toți acești copii de București erau mai bine educați, că aveau acces la cultură, îi vedeai prin filmele românești unde jucau roluri mici, neesențiale și ți se păreau falși, nenaturali, jucau de parcă ar fi recitat poezii patriotice, nu așa se vorbea în realitate. Dacă stau și mă gîndesc bine, într-adevăr Bucureștiul este singurul oraș mare unde nu există grai, nici accent, se vorbește limba literară și totuși această particularitate nu ține neapărat de o mai bună educație. Ține de o adaptare la o masă amorfă, lipsită de personalitate, de oameni veniți din toate colțurile țării care au fost nevoiți să-și uite graiurile, oltenismele, ardelenismele, ca să comunice mai eficient unii cu alții. Din păcate, Bucureștiul nu a fost un oraș care să mă cizeleze în vreun fel, n-am devenit un om mai cult datorită orașului (ci mai degrabă datorită cărților citite pe care le poți citi oriunde), cum se întîmplă cu Parisul sau New York-ul, așa că nici în ziua de azi nu am vreun sentiment de apartenență, deși cei din familia tatălui meu sînt bucureșteni de cel puțin două secole. De fapt, observ că cei mai mulți dintre amicii mei nici măcar nu sînt din București, sînt cei care au venit la facultate și au rămas. Iar aici apare un alt fenomen – „provincialii“ sînt mult mai uniți între ei decît bucureștenii și au o tendință de a forma clanuri, în vreme ce bucureștenii cu state vechi și-au pierdut apartenența la trib sau pur și simplu nu-i mai interesează. Însă dacă un tip din Bîrlad, să zicem, lucrează în nu știu ce televiziune, să fii sigur că se va da peste cap și va reuși să-i angajeze acolo și pe vărul sau pe finul din Bîrlad. Am întîlnit de multe ori această situație – un patron al unei firme de construcții avea drept angajați jumătate din consătenii lui dintr-un sat amărît de pe lîngă Slatina, toți erau rude între ei. Cu alte cuvinte, dacă unul s-a ajuns în Capitală, nu-i uită niciodată pe oamenii lui sau locul de unde a plecat. Poate și din acest motiv în București întîlnești cele mai proaste metehne ale acestui popor – lenea, delăsarea, hoția și multe altele, în vreme ce calitățile, printre care omenia, rămîn undeva captive în comunitățile mici. Bucureșteanul are un aer superior? N-aș zice, cel puțin nu-l mai are din moment ce toți hipsterii fug la Cluj și se „aclimatizează“ cît ai zice pește, de fapt eu cred că, în copilăria mea, am fost un hipster *avant la lettre*. Tendința bucureștenilor este de a fugi de București – la țară sau oriunde în altă parte –, în anii ’80 eram o țară închisă, acum raportarea oricum nu se mai face la București, ci la alte mari capitale. Un rol important îl are și descentralizarea culturală și e normal să fie așa. Cînd am locuit patru luni într-un orășel din Ardeal, n-am auzit nici măcar o dată vorbindu-se despre București, tot ce se întîmpla important din punct de vedere cultural sau administrativ se întîmpla la Cluj. Tinerii care voiau să evadeze din orașul mic se gîndeau tot la orașul mai mare din vecinătate sau plecau direct în străinătate. Mă tem că, atunci cînd se va termina în sfîrșit autostrada care va trece munții și va face legătura între nord și sud, aproape nimeni nu va mai avea nevoie de ea. În anii ’80, copiii de București erau obraznici, mai „cu tupeu“. Nu știu ce s-a întîmplat cu acest tupeu de București, însă acum cei care dau din coate ca să răzbată aici sînt tot copiii altor orașe sau copiii care au venit din localități mici care nu le ofereau nici o șansă. E, de fapt, o luptă pentru supraviețuire care se întîmplă în orice mare oraș, „veneticii“ trebuie să reziste, să se remarce, să cîștige, conștienți că părinții lor au făcut sacrificii ca să-i țină la școală, să le plătească chiria primului apartament, să le trimită pachete cu mîncare pe tren. Și, în mod paradoxal, cei care nu s-au născut în București iubesc cel mai mult acest oraș, pentru că i-a acceptat, i-a înghițit așa cum balena uriașă înghite tot, iar în burta ei e cald și bine, se poate forma o comunitate. Da, ei chiar iubesc Bucureștiul, în vreme ce noi, cei care ne-am născut aici, îl urîm. Nu e cazul tău, dragă Mirel, știu că ai fugi cît mai departe, ca și mine, dar problema e complicată, sînt avantaje și dezavantaje, aici sînt profesori buni de matematică pentru copii – așa cum ai spus, aici sînt job-urile noastre, vom rămîne prizonieri în burta balenei la nesfîrșit.

Am trăit într-un oraș cu oameni hămesiți ca niște haite de cîini de pripas.

■ ■ ■

ABONEAZĂ-TE ACUM

SCANEAZĂ CODUL QR

DILEMA VECHE

✓ 3 luni - 65 LEI ✓ 6 luni - 110 LEI ✓ 12 luni - 175 LEI

Prețuri la abonamente cu pînă la 52% mai mici față de prețul de la chioșc

TALON ABONAMENT

Nume.................................Prenume.................................
Str. .... Nr. ...., Bl. ...., Sc. ...., Et. ...., Ap. ....,
Localitate .... Județ/Sector ...., Cod poștal ....
Telefon .... Email ....
Am achitat suma de .... LEI cu mandat poștal/ordin de plată nr. .... din data ....
în contul SC ADEVARUL HOLDING SRL, cod fiscal RO18990288, deschis la BRD – Decebal, nr. cont RO70BRDE441SV58305914410.
Abonamentul va începe din luna* .... Semnătura ....

Plata se va efectua pînă la data de 25 a lunii în curs pentru ca livrarea să înceapă de la data de 1 a lunii următoare.

Prin completarea prezentului talon sînt de acord ca SC ADEVARUL HOLDING SRL să prelucreze datele mele cu caracter personal pentru activități promoționale și să le dezvăluie terților conform legii nr. 677/2001. Îmi rezerv dreptul să mă opun acestei prelucrări și să solicit ștergerea datelor adresîndu-mă societății SC ADEVARUL HOLDING SRL printr-o cerere scrisă.

Pentru abonamentele plătite cu mandat poștal sau ordin de plată este necesar să trimiteți talonul completat, împreună cu copia dovezii de plată la **SC ADEVARUL HOLDING SRL – Abonamente,** București, Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, Sector 2, cod poștal 020331.

CUM TE ABONEZI
✓ **ONLINE:** la http://abonamente.adevarul.ro
✓ **VIRAMENT BANCAR** sau **MANDAT POȘTAL:**
în contul SC ADEVARUL HOLDING SRL, cod fiscal RO18990288,
deschis la BRD - Decebal,
nr. cont RO70BRDE441SV58305914410.
✓ **LA TOATE OFICIILE POȘTALE** / ✓ **FIRMELE DE ABONAMENTE**

Informații și reclamații: abonamente@adevarulholding.ro
Tel: 0790 139 007/0790 139 009 (L-V, 9.00-18.00)

...ÎȚI DĂ DE GÎNDIT

Stela GIURGEANU

Iaurtul sau baclavaua?

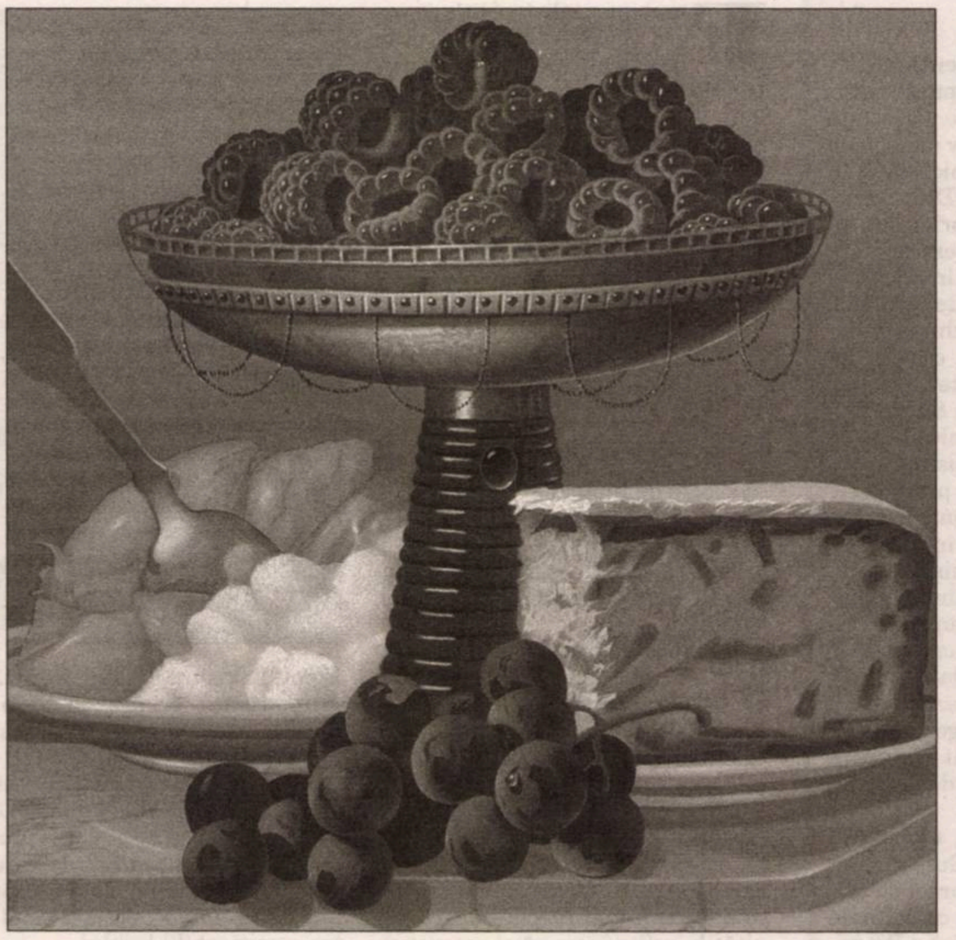

Într-o seară cînd, avînd poftă să mănînc ceva, am deschis frigiderul și am stat nițel să mă gîndesc ce anume să aleg între un iarut și o baclava, mi s-a năzărit o întrebare: cum facem, de fapt, alegerile în viață? În ce măsură deciziile pe care le luăm ne aparțin și cît de mult atîrnă în balanță influențele externe? Cît de siguri mai putem fi, în lumea noastră, a tăvălugului informațional și a „algoritmilor“ care ne pîndesc pas cu pas, creionîndu-ne profilul de consumator și insinuîndu-se mai apoi pe nesimțite în mentalul nostru, că libertatea de alegere ne aparține, iar liberul-arbitru este mai mult decît o simplă himeră?

Bunăoară, în cazul meu, dacă aș fi ales iaurtul aș fi făcut-o mai ales pentru că „știam“ că, la ceas de seară, era alegerea rațională, iaurtul fiind promovat ca aliment sănătos, plin de fibre, ușor etc. Dar ar fi fost cu adevărat opțiunea mea, voiam cu adevărat să mănînc un iaurt sau aș fi făcut-o mai degrabă ca să nu mă simt „vinovată“ în fața evidențelor? Pe de altă parte, vina de a mînca o baclava în toiul nopții ar fi fost contracarată prin intermediul altor studii – cele care susțin faptul că zahărul este bun pentru creier – și, cum aveam mult de lucru, baclavaua devenea astfel opțiunea rațională.

Însă ce aș fi ales dacă, în afara gustului, nu știam nimic despre cele două produse? Dacă nu aveam nici un alt criteriu venit din afară pe care să-mi bazez opțiunile „raționale“?

Pornind de la întrebarea „Ne mai definesc alegerile pe care le facem?“, Aner Sela, profesor de marketing la Universitatea din Florida, a condus acum cîțiva ani o cercetare asupra relației dintre plăcere și autocontrol – un atribut al raționalului.

„Credem că efectul inhibitor al autocontrolului asupra comportamentului nostru schimbă modul în care percepem relația dintre alegerile noastre și preferințele noastre: atunci cînd ideea de autocontrol devine principalul motor din mintea noastră, alegerile noastre reflectă mai puțin adevăratelor noastre preferințe interioare“, a declarat Aner Sela, dînd drept exemplu alegerea unei mașini. „Alegerea unei mașini Toyota în loc de o Honda poate convinge oamenii să simtă că le place mai mult marca Toyota, chiar dacă decizia inițială nu s-a bazat pe o preferință puternică pentru marcă, ci mai degrabă pe ceva rațional, cum ar fi banii. În acest caz, ceea ce numim autocontrol, mecanismul la care oamenii adulți se raportează cel mai des, înlocuiește alegerea noastră inițială, cea provocată de emoțional, de plăcere, cu o alegere reglementată de contextul financiar.“ Interesant este că, deși oamenii care fac alegeri pe un criteriu financiar, pentru a da dovadă de autocontrol, deci de rațiune și maturitate, ignorînd ceea ce doresc cu adevărat, ajung pînă la urmă să se autoconvingă că aceea a fost alegerea lor și că, în definitiv, ei își doreau mai mult o mașină mai ieftină decît una mai scumpă, găsind, în mod evident, multe alte justificări, în afara celor economice.

Liberul-arbitru nu este totuși atît de liber.

Ce ne facem însă cînd motivul rațional evident – precum cel financiar – dispare? Cînd avem de ales, de pildă, între mere și pere?

Două fructe ale căror valori nutriționale sînt echivalente. Practic, în afara gustului, nu este nici o diferență între ele. Totuși, merele sînt mult mai promovate, apreciate ca fiind „fructul sănătății“ și devenind apanajul unei reale culturi în această direcție. Chiar dacă moda în ceea ce privește nutriția mai scoate la răstimpuri tot felul de alte fructe-minune, cultura mărului este mult prea vastă și mult prea instaurată pentru a putea fi vreodată zdruncinată de vreo modă pasageră – dacă ne gîndim doar la referințe majore, precum compania Apple sau la denumirea orașului New York, „The Big Apple“. Totuși, de vreme ce merele și perele au aceleași valorile nutritive, cum se explică faptul că mărul este promovat ca fiind cel mai sănătos fruct? Destul de simplu, dacă e să ne uităm la cauzele economice. Pe cînd perele au nevoie de mult mai multă grijă la cultivare, la transport și au nevoie de cel puțin 30 de zile după ce au fost culese pentru a putea fi consumate, merele se coc direct în copac, pot fi consumate atît verzi, cît și coapte, rezistă mult mai bine atît la transport, cît și la depozitare. Nu este, așadar, „rațional“ să fie cel mai promovat fruct?

Dar din această promovare, care are de-a face mai degrabă cu utilitatea economică, mentalului colectiv i-a fost insuflată ideea nobilă a sănătății. Iar cînd alegem un măr, în detrimentul perei, sîntem siguri că o facem doar pentru gust sau (și) pentru că avem senzația indusă că mîncînd mere, în special, „ținem doctorul departe“?

Bineînțeles, alegerile enumerate mai sus par triviale dacă le punem în balanță cu alegerile de viață. Ce legătură poate fi, de pildă, între mere *vs* pere, iaurt *vs* baclava, Toyota *vs* Honda cu alegerea unei facultăți, a unui loc de muncă sau chiar cu o alegere ideologică? Probabil, faptul că uneori în viață facem alegeri, convinși că sînt ale noastre, alegeri pe care mai tîrziu ajungem să le regretăm, fără să înțelegem ce s-a întîmplat.

Liberul-arbitru nu este totuși atît de liber – susținea Spinoza, care, spre deosebire de Descartes, nu vedea cu atîta seninătate independența omului față de influențele exterioare, capacitatea sa fără echivoc de a alege. Iar asta, pentru că, în concepția sa, spiritul nu este independent de materie și, chiar dacă avem ferma convingere că sîntem decidenții principali ai acțiunilor noastre – ideea pe care este clădită, de altfel, societatea –, nu sîntem decît un conglomerat nesfîrșit de cauze și efecte. Bineînțeles, dacă am nega cu totul ideea de liber-arbitru am deveni adepții fatalismului, negînd însăși noțiunea de justiție, și orice infractor s-a putea adăposti sub această umbrelă, în virtutea ideii că sîntem doar niște biete marionete la discreția Destinului.

Însă Spinoza nu neagă existența acestui liber-arbitru – susține doar că nu este ceva înnăscut, ci ceva dobîndit, și nu într-un mod facil. Doar conștiința că decizia ne aparține nu ne ferește de influențe exterioare, dacă nu avem și conștiința cauzelor și efectelor care ne duc spre o anumită alegere. Fără a înțelege pe deplin factorii care ne influențează deciziile nu putem fi cu adevărat siguri că alegerile ne aparțin în totalitate, iar alegerea noastră devine, astfel, mai degrabă una de suprafață. Fatalismul este, astfel, tocmai credința că alegem în mod liber ceva și, fără a înțelege de fapt cauzele și efectele alegerilor noastre, ne lăsăm la mîna Destinului.

Această orbire în fața cauzalității l-a făcut pe Spinoza să spună că liberul-arbitru poate fi o iluzie – dînd exemplul unei pietre pe care o aruncăm în aer. „Toate sînt determinate din cauze externe să existe și să lucreze într-un fel anumit și determinat. Pentru ca să înțelegem aceasta clar, să concepem un lucru foarte simplu. De exemplu, o piatră primește de la o cauză externă, ce i-a dat un impuls, o anumită cantitate de mișcare. Mai departe, gîndiți-vă, dacă vreți, că piatra, în timp ce continuă să se miște, cugetă și începe să creadă că ea singură s-a aruncat în aer, că vrea să se miște cît vrea ea să se miște și să-și continue mișcarea numai fiindcă așa vrea ea. Așa este înțeleasă, de cele mai multe ori, libertatea umană, pe care toți se fălesc că o au și care constă în faptul că oamenii sînt conștienți doar de faptele lor prezente, nu și de cauzele care îi determină sau de efectele alegerilor pe care le fac.“

Să însemne asta că omul nu e superior unei pietre? Că nu are nici un cuvînt de spus? Că sîntem prizonierii unei iluzii fundamentale, aceea a liberului-arbitru?

Pentru Spinoza, libertatea e posibilă, căci ea există: omul, tocmai pentru că posedă o conștiință, e capabil să fie conștient de factorii care îl determină să facă anumite alegeri, de a-și da seama că este influențat de factori care îi orientează acțiunile și dorințele. Iar această conștiință, pe care Spinoza o numește rațiune, este adevăratul drum către libertate – doar comprehensiunea rațională a lanțului de cauze și efecte ne poate da imaginea de ansamblu a realei noastre puteri de a acționa, de a gîndi, de a fi. Iar delimitarea de fatalism vine tocmai din înțelegerea lumii în care trăim și doar această înțelegere ne poate augmenta puterea de a acționa, în deplină cunoștință de cauză.

Radu NAUM

un sport la Răsărit

Cît de grea e meseria de arbitru?

Nu v-a înjurat nimeni pe ziua de azi? Nu v-a luat nimeni familia la urări? Nu v-ați uitat de o sută de ori cu coada ochiului în spate să vedeți dacă nu e cineva cu un par? Nu vă treziți noaptea leoarcă și tremurînd la bubuitul din cap „A fost sau n-a fost?“. Atunci nu știți cît de grea e meseria de arbitru. Puțini știu. Chiar și dintre arbitri. Un arbitru adevărat e un condamnat la moarte emoțională cît trăiește. E atît de greu, insuportabil să fii arbitru încît îți vine să spui că nici un om dotat cu o conștiință standard nu ar putea să practice o astfel de activitate. Care e o meserie și nu e. E ca atunci cînd cel mai important e să cîștigi în pauzele de masă. E ca și cum toată viața ta atîrnă de un pariu făcut cu un prieten în glumă. Să fii arbitru înseamnă să fii închis într-o temniță ale cărei ziduri sînt alcătuite din trupuri. Calci pe oameni, te uiți de jur împrejur la oameni, iar cînd ridici capul spre ceruri vezi tot oameni. Acesta e tabloul unui arbitru cinstit, unul care, în mod normal, după primul meci și-ar da demisia și s-ar ascunde în fundul pămîntului. Căci cum poți să împarți dreptatea cu adevărat fără să ai remușcări pînă la sfîrșitul zilelor?! Și-apoi există arbitrii reali. Cei care gafează, care înoată în oceanul de greșeli încercînd să țină capul la suprafață, care se fac că și mîine e o zi, de parcă ieri nu a fost și ea o zi, cei care supraviețuiesc în căutarea meciului perfect la capătul căruia nimeni să nu îi mai tragă de mînecă. Și cîteodată chiar le iese. Atunci li se pare că merg pe ape. Singuri, în colțul lor uitat de lume, încep să schițeze un zîmbet. Și-apoi există și ceilalți arbitri reali, cei care fură, pariază, mint, se comportă pe teren ca niște tirani printre sclavi, cei răzbunători, cei care cred în Dumnezeu și îi ajută pe cei care cred în Dumnezeu, cei care nu cred în nimic și nu îi ajută decît pe cei care cred că viața e o loterie cu cîștiguri veșnice. Cei care dorm bine noaptea pentru că patul lor e gol. Cît de grea e viața de arbitru? Un pic mai ușoară decît a celor care curăță după ei.

Teodor BACONSCHI

Un moment liturgic de teologie politică răsăriteană

În Biserică, *lex credendi* e confluentă cu *lex orandi:* adevărul revelat se transpune cultic. Altfel spus, teologia dogmatică este proiectată în rînduiala liturgică. Cel mai productiv simbolism rămîne, desigur, cel al Dumnezeului unic, slăvit în cele trei ipostasuri: Tatăl, Fiul și Sfîntul Duh. Structura trinitară a monoteismului creștin primește, coerent și sistematic, felurite replici sau extrapolări: timpul are trei dimensiuni. Cosmologia implică trei paliere: cerurile, sus. Pămîntul, în poziție mediană. Infernul, jos, în abisul tenebrelor. Ierarhia eclezială comportă trei trepte: episcop, preot, diacon. Ierarhia angelică e compusă din nouă „cete", din nou, un multiplu de trei. Printre cele șapte Sfinte Taine, trei sînt centrale: Botezul, taina inițiatică, de „introducere" în creștinism, prin exorcismul (asumat de nași) și lustrația păcatelor, care precedă renașterea persoanei din apă și Duh Sfînt. E taina primordială, care coincide cu intrarea în viața terestră. Euharistia – adică prefacerea mistică a darurilor (pîine și vin), prin invocarea Duhului Sfînt, în Trupul și Sîngele Mîntuitorului omenirii: e taina care hrănește viața conștientă a creștinului, însoțindu-l prin toate vîrstele ce-i sînt date. În fine, Mirungerea – care e administrată *in extremis* (sub riscul maladiei grave și respectiv al agoniei) – ca „merinde" ale din nou prezentului Sfînt Duh pentru omul care stă să-și despartă sufletul de învelișul său carnal.

Cultul vădește și alte transparențe, mai puțin imateriale. În Liturghia Sfîntului Ioan Gură de Aur, bunăoară, ordinea eteniilor rostite de preot cu prilejul Vohodului Mare – adică al ieșirii cu Sfintele Daruri – ne oferă sintetic *teologia politică* a Bisericii răsăritene. Și aceste ectenii sînt în număr de nouă (deci, iarăși, multiplu de trei).

Primul pomenit este ierarhul locului: episcopul (fie el episcop, arhiepiscop, mitropolit sau patriarh) fără de care nu există comunitate, pentru că el asigură, între altele, continuitatea sacerdoțiului prin succesiune apostolică. Persoana sa e prima, pentru că se află, mistic și spiritual, cel mai „aproape" de Dumnezeu. Apoi e pomenită „cîrmuirea țării" (azi, șeful statului și, de vreme ce sîntem în democrație, aleșii locali). Ei nu sînt importanți în sine, ci pentru că îi „îngăduie" Dumnezeu cu sarcina de a guverna cetatea. Prima și a doua ectenie consfințesc, dual, doctrina bizantină a „simfoniei" dintre Biserică și stat. Urmează pomenirea clerului – preoți, ieromonahi, ierodiaconi, diaconi, monahi și monahii: ei simbolizează intermediarii sfințiți dintre Hristos și comunitatea eclezială, ca imagini terestre, orante, ale ierarhiilor angelice. Notăm aici atît respectarea ierarhiei (preoți, diaconi), cît și întîietatea monahilor hirotoniți asupra obștilor respective. Urmează pomenirea patriarhilor trecuți la Domnul, ctitorii, miluitorii și făcătorii de bine – așadar evocarea „vîrfurilor" filantropice din comunitatea trecută, care e acum „stabilită" în împărăția eshatologică, deci în avangarda comunității prezente. La rînd vin cei care, murind pe cîmpurile de luptă (lor li se adaugă, după 1989, martirii din gulagul comunist), au garantat integritatea țării și demnitatea națiunii, în căutarea libertății. „Procesiunea" simbolică se încheie prin pomenirea viilor și morților pentru care s-au adus Sfintele Daruri, pe toți cei adormiți, dintr-o rudenie cu cei prezenți la liturghie și, în final, creștinii care chiar se află de față.

Tabloul se vădește pe deplin metafizic, întrucît integrează ierarhic (deci într-o anumită „ordine sacră") toată suflarea Bisericii. Avem dinaintea ochilor o frescă organică și totodată spirituală, teocentrică, în cadrele dinamice ale căreia se adună cei vii și cei morți, cei prezenți și cei neuitați, cei care mijlocesc sacramental legătura dintre obște și Hristos, precum și cei care merită perpetua „pomenire" dat fiind că s-au distins prin cultivarea virtuților. Ne cucerește astfel frumusețea poematică a unei reprezentări holistice, cu ax vertical: o umanitate în redempțiune, cursivă și etern structurată, dincolo de vicleniile, accidentele, dezastrele, rupturile și convulsiile istoriei profane.

Anca MANOLESCU

Rezistențe față de dictatura islamistă

Fundamentalist, politic represiv, visînd să distrugă ordinea democratică a Europei, terorist în numele lui Dumnezeu: iată chipul cel mai izbitor prin care islamul se face astăzi cunoscut. Iranul prins în pumnul ayatollahilor, talibanii recucerind fulgerător Afganistanul, Al-Qaeda și „Statul Islamic" cu atentatele și ororile lor, ei dau vizibilitate religiei și lumii musulmane; ei vorbesc în numele acestei religii. În mod nelegitim, ei absorb într-o imagine-bloc tot ce e islam. Există, printre musulmani, voci care susțin reflecția și interpretarea creatoare a islamului, există opoziție față de integrismul devenit ideologie de luptă; dar aceste voci – fie că se aud în Occident sau în țările musulmane – nu au puterea deocamdată să influențeze masiv conștiința publică, grosul societăților, atmosfera socială.

© wikimedia commons

Totuși, islamul extremist nu a izbutit să radă varietatea musulmană, să nimicească alte forme de islam. E de ajuns să parcurgi știrile cele mai recente din *Le Monde,* de pildă, ca să găsești cîteva exemple.

Libia, rămasă după dictatura lui Gaddafi în voia milițiilor integriste, a prins de curînd o pojghiță de democratizare. Or, de cum atmosfera a devenit mai respirabilă, comunitățile sufite încep să-și reconstruiască lăcașele de cult, să se reafirme public. Sufismul, variat ca linii de dezvoltare, e modul contemplativ de înțelegere și trăire a islamului, deosebit față de islamul legalist sau chiar în tensiune cu el. E curentul celor care tind spre prietenia lui Dumnezeu, spre întîlnirea unitivă cu El. Mistici, doctrinari, poeți au exprimat de-a lungul vremii acest elan care întoarce realul către Unu.

O comunitate sufită se formează ca linie sau „lanț" *(silsilah)* mistic, cu rădăcina în experiența și învățătura fondatoare ale unui maestru, el însuși inspirat, în cunoașterea ultimă, de către Profet. Adesea mormîntul fondatorului constituie centrul spațiului de reculegere, de studiu, de cult și rugăciune *(zauia).* E prezența lui spirituală, care continuă să-i asiste și să-i călăuzească pe adepți. Plin de sevă concretă și de culoare cînd formulează mireasma drumului spiritual, sufismul a avut influență și în straturile populare, le-a atras prin libertatea cu care practică credința, le-a stîrnit atașamentul față de figurile lui de vîrf, percepute ca protectori pentru cei mulți, ca autorități spirituale în fața celor puternici. Așa fiind, islamul rigorist, instrumentat politic a resimțit adesea grupările sufite drept periculoase pentru sine. Le-a condamnat drept „eretice" aducînd, între altele, argumentul că practică un „cult al sfinților", inacceptabil pentru un islam legalist care vînează „asociaționismul", adică orice pretinsă venerație adresată altcuiva decît lui Allah.

Le Monde (26.08.2021) relatează situația unui important centru sufit din Libia, Al-Asmariya. Abia tolerate, sub strictă supraveghere, de regimul Gaddafi, centrele sufite au suferit, în haosul de după căderea dictaturii, atacurile grupărilor integriste. Distrugeri parțiale sau complete ale unor asemenea sanctuare au avut loc, de altfel, și în Irak, Egipt, Pakistan. În august 2012, un grup armat a aruncat în aer o parte din așezămîntul Al-Asmariya, mormîntul fondatorului a fost profanat, o mulțime de cărți au fost distruse. „După revoltele din 2011, curente ideologice ațipite, hrănite din străinătate, au profitat de vidul de securitate pentru a slăbi așezămintele de tip *zauia*", declară unul dintre responsabilii locului.

Totuși, treptat, comunitatea Al-Asmariya și-a făcut din nou simțită prezența: întîi discret, prin redeschiderea sanctuarului în 2018, astăzi prin celebrări publice. Se renovează mormîntul fondatorului, se reclădesc zidurile așezămîntului. Cît despre cărțile bibliotecii, „nu avem nici mijloacele, nici competența pentru restaurarea lor. Avem nevoie de ajutorul UNESCO și al instituțiilor europene", spune același responsabil.

Un alt articol din *Le Monde* (10.10.2021) se referă la lupta împotriva talibanilor, dusă și acum în valea Panjshir, fief al comandantului Ahmad Shah Massoud. Opus atît sovieticilor, cît și integriștilor islamici, cu faima de a-și fi păstrat teritoriul de necucerit, el a fost asasinat de Al-Qaeda pe 9 septembrie 2001. E urmat acum la comandă de fiul său. Cu ceva timp în urmă, talibanii anunțau că au preluat controlul întregii țări. Purtătorul de cuvînt al „Frontului național de rezistență afgană", intervievat de *Le Monde,* îi infirmă. Doar drumul principal de acces în vale e cucerit, pe cînd mii de luptători panjshiri continuă să atace efectivele talibane. Frontul de rezistență din Panjshir se simte reprezentantul unei mult mai largi lupte pentru democrație (invocînd recentele demonstrații de la Kabul) într-o mișcare „de rezistență civilă și de rezistență armată".

Frontul consideră că lupta lui exprimă atitudinea întregului popor afgan, că are susținere națională – care nu se manifestă totuși în această țară, complicată etnic și religios. Mai mult, purtătorul de cuvînt prezintă lupta Frontului drept planetară și totodată singuratică: „Noi nu ducem un război civil, ci un război global împotriva terorismului, chiar dacă Occidentul ne-a abandonat. Ducem războiul singuri, părăsiți de aliații noștri". Rezistența, eroică în teren, își adaugă o aură cvasi-mitică, de efort universal salvator și totodată izolat. Nu mentalitatea dominantă în poporul afgan, nu stilul de putere politică al locului sînt luate în calcul pentru a explica rapida victorie a talibanilor; nu asupra lor e de lucru. Poporul e socotit omogen doritor de democrație și sensibil la drepturile omului. Imputarea se adresează aliatului străin, celui din afară. În Libia, responsabilul sufit punea și el resurgența integrismului violent în seama unor intervenții din străinătate.

Rezistența unor grupuri musulmane față de islamismul extremist e admirabilă. Ea cere curaj aparte, hotărîre ultimă, se face cu riscul vieții. Dar nu ar fi ea, oare, mai eficace dacă dificultățile/cauzele nu ar fi delegate mai ales străinului, iar propria societate nu ar fi socotită doar victima eroică a unei „crize de import"?

Iată, în sfîrșit, o tribună *(Le Monde,* 5.09.2021) a sociologului Réda Benkirane, elvețian de origine marocană: „Tot ceea ce se petrece de o jumătate de secol contribuie la o secularizare violentă a islamului... Religia musulmană a devenit un instrument de legitimare a puterii, pentru a produce iluzia transcendenței ei". După ce amintește că, în anii '60 ai secolului trecut, majoritatea țărilor din lumea musulmană aveau un regim socio-politic laic, el explică astfel ascensiunea islamismului opus democrației, laicității și pluralismului: „În a doua jumătate a secolului XX, instrumentarea religiei în scopuri politice s-a datorat statelor seculare occidentale și petro-monarhiilor arabe". Sociologul, obișnuit cu analiza critică, pune diagnosticul pertinent al secularizării asupra islamului politic extremist. Dar adoptă și el modelul „crizei de import". Or, în acest caz, nu „subiectul" crizei se află în prima linie a atenției. Nu el are să se pună în chestiune. Nu el trebuie să facă, în primul rînd, efortul unei schimbări de mentalitate și de comportament social.

***Anca Manolescu** este cercetător în domeniul antropologiei religioase.*

ANIVERSARE. **ALEXANDRU ZUB** LA 88 DE ANI

Petre GURAN

Ultima bătălie

– gînduri istoriografice dedicate academicianului Alexandru ZUB –

Alexandru Zub

> „Mai mult talent *poetic*,
> pentru a fi mai aproape de adevăr.“
> N. IORGA

Între istorici, Alexandru Zub este foarte bine cunoscut: o carieră academică exemplară, trecînd prin toate gradele științifice și onorurile academice, grație anului fatidic 1989. Nici unul din semnele de recunoștință publică de care a avut parte în ultimii 30 de ani nu i-ar fi fost acordat dacă în România nu s-ar fi schimbat regimul politic în decembrie 1989. Alexandru Zub a cunoscut pe propria-i piele ce înseamnă o schimbare de regim atît la începutul vieții, cît și în partea ei de apogeu. Prin cea de la începutul vieții fac referire la condamnarea politică pe care a suferit-o în 1958 pentru vina de a fi organizat la Iași și Putna o comemorare studențească și științifică a lui Ștefan cel Mare la împlinirea a 500 de ani de la urcarea pe tronul Moldovei. În executarea pedepsei de muncă silnică în lagărele de exterminare a întîlnit elita intelectuală și spirituală a României. În acest context a făcut cea mai înaltă școală, cea a demnității umane.

Scriu aceste rînduri însă nu pentru membrii unei bresle care cunoaște adevărata ierarhie a valorilor în istoriografia românească contemporană, ci pentru un public cultivat, dar tot mai puțin antrenat să citească istoriografie contemporană. Lor vreau să le spun că istoricii își trăiesc cu intensitate căutările erudite și uneori îmbină propria lor viață cu obiectul de studiu în așa măsură încît ajung să-și sacrifice viața privată, ba chiar să-și piardă viața pentru crezurile lor, în orice caz să plătească scump pentru o cauză pe care uneori o numesc chiar adevărul istoric. Destinul istoricilor români e o temă care l-a fascinat pe Alexandru Zub în cadrul cercetărilor sale de istoria istoriografiei, dar care s-a oglindit și în propria-i viață. Cum se face ca, într-o națiune blîndă și pașnică, istoricii să fie uciși, prigoniți, în cele din urmă uitați sau ignorați? O rapidă trecere în revistă începe cu decapitarea cronicarului Miron Costin, exilarea lui Nicolae Bălcescu, indiferență pentru suferința lui A.D. Xenopol, dar mai ales cu asasinarea lui Nicolae Iorga, apoi cu salba de istorici arestați de regimul comunist: Gheorghe Brătianu, Ioan Lupaș, Silviu Dragomir, C.C. Giurescu, dintre care primul a murit în chinuri în temnița de la Sighet.

Pierdut între mormane de cărți, așa cum era văzut tînărul Alexandru Zub la Biblioteca Centrală din Iași de către contemporanii săi, istoricul este uneori perceput ca o amenințare pentru regimul politic, mai ales atunci cînd nu se manifestă fățiș ca un propagandist al regimului politic. O meserie periculoasă atunci cînd istoricul are o conștiință. Paul Michelson semnala, în studiul său *Alexandru Zub and Modern Romanian Historiography*, afinități cu îndemnul lui Soljenițîn *Să nu trăiți în minciună* în preocuparea istoricului român pentru adevăr. Însă, așa cum avea să scrie Alexandru. Zub în discursul de recepție la Academie, în istoriografie adevărul nu este al istoriei, ci al istoricului. Caracterul subiectiv al scrisului istoric este intrinsec legat de ființa unică a istoricului. Din acest punct de vedere este atît de greu de despărțit elanul civic (Alexandru Zub îl numește și militantism) al istoricului de opera sa de erudiție. Chemarea acțiunii în slujba unei colectivități (de limbă, teritoriu și cultură, adică o națiune) interferează cu erudiția istorică. Aici aderă Alexandru Zub la un imperativ formulat de lordul Acton: în viața unei națiuni nu este important trecutul, ci *cunoașterea trecutului*.

Trecutul, așa cum îl analizează Alexandru Zub, prins în curentul istoriografic al *Analelor* franțuzești, este creația sau reconstrucția istoricului. Totuși, acesta se folosește de niște cărămizi, care sînt fragmentele de informație pe care le lasă trecutul în pămînt, în arhive, în monumente de artă, în opera istorică a înaintașilor. Din această materie brută istoricul creează o narațiune, dar mai ales un sens al istoriei. Expresia fericită a lordului Acton se întîlnește cu gîndirea istoricului Alexandru Zub cînd acesta avertizează asupra riscului falsificării istoriei măcar și prin exces de simplificare sau o hiperbolizare a coerenței istorice.

Alexandru Zub a căutat de la bun început o cale mediană între încărcarea abuzivă cu sens a istoriei și istoria fără sens și mai ales fără virtute. Nu poți trăda trecutul de dragul prezentului, dar nici nu-i poți spune povestea fără ca acest trecut să aibă un ecou în prezent, fără ca acest trecut să se răsfrîngă asupra prezentului și să se proiecteze asupra viitorului. Cele două extreme – abuzul de sens și lipsa de sens – sînt zvîrcolirea istoriografiei din pragul mileniului III între construirea istoriografică a națiunii și deconstruirea discursului național, între o pretinsă obiectivitate a istoricului asociată cu o dorită legitate a istoriei și subiectivismul gnoseologic asociat cu *parti-pris*-ul ideologic al istoricului.

Producînd bio-bibliografiile lui Mihail Kogălniceanu, A.D. Xenopol, Vasile Pârvan, continuate cu volume de analize ale istoriografiei romantice, critice (junimiste) și criticiste (interbelice), Alexandru Zub a moștenit de la obiectele sale de studiu ethos-ul scrisului istoric național, pe care tot Paul Michelson l-a numit atît de delicat „opțiunea civică a istoricului“. Întemeierea României moderne din entitățile politice și socio-culturale ale românității medievale este un obiectiv legitim la care poți să aderi atît din perspectivă conservatoare, cît și progresistă. Dar Alexandru Zub s-a întîlnit în lagăr cu viziunea critică asupra lui Kogălniceanu ca demolator al Bisericii în Principatele dunărene, formulată cu patos de arhimandritul Vasile Vasilache, și a regretat că acesta nu și-a formulat în scris punctul de vedere. Orice fondare implică o doză de demolare, avea să constate istoricul și avea să asiste la început de mileniu la bacanala demolării „miturilor“ istoriografice. De la Revoluția franceză încoace, Principatele, separate întîi, unite apoi, redenumite împreună România, trăiesc în ritmul modelor politice de pe Sena. Alexandru Zub a abordat și acest subiect cu toate asperitățile sale. Dar nici azi istoriografia românească nu vrea să rupă cordonul ombilical cu centrele creatoare de „sens al istoriei“. Cu un oftat ascuns, Alexandru Zub avertizează, în discursul de recepție la Academia Română, „trend-ul modernității tîrzii... implică o diminuare pe linie identitară, însă și un cîștig sub unghiul «istoriei totale», așa cum era definită aceasta în disputele din secolul XX. [...] Situația e paradoxală. În timp ce se recunoaște subiectiv, conjunctural, limitat, istoricul aspiră să ia în posesie un ansamblu obiectiv de infinită complexitate. El crede în dinamismul istoriei, dar aspiră să-i descrie imobilitatea“.

Alexandru Zub a căutat de la bun început o cale mediană între încărcarea abuzivă cu sens a istoriei și istoria fără sens și mai ales fără virtute.

Paradoxurile istoriografiei occidentale, de fapt universale de acum, sînt semnul unei disoluții a sensului. Alexandru Zub e suficient de lucid pentru a lăsa această concluzie printre rînduri. Cine are ochi de citit, să citească!

Avea rost să riști ani de muncă silnică în lagăre de exterminare pentru comemorarea lui Ștefan cel Mare? Istoria lui Ștefan cel Mare, în lectura lui Kogălniceanu, a lui Xenopol, a lui Iorga, pe scurt a unei tradiții istoriografice naționale, se reîncarcă cu sens pentru Alexandru Zub, închizînd arcul peste timp, la comemorarea din 2021. Acest sens este în mod legitim cel al propriei istorii. Dar acest subiectivism dă substanță vieții. Eu sînt ceea ce sînt fiindcă pot spune și mă pot regăsi în istoria lui Ștefan cel Mare. El este strămoșul (unul dintre ei) exemplar, a cărui istorie fondează o comunitate. Cu cît mai aprigă este bătălia în jurul sensului istoriei și în cele din urmă împotriva sensului istoriei, cu atît mai limpede îi apare lui Alexandru Zub că miza acestei bătălii este tot mai mare. Îl fascinează noțiunea de accelerare a istoriei, citează eseul lui Daniel Halévy și descrie tensiunea conceptuală dintre „durata lungă“, adică ipoteza că în spatele evenimentelor politice societatea se schimbă foarte încet, și durata scurtă sau istoria evenimențială, impactul personalității istorice, al circumstanței și al interacțiunii fatidice. De la eternul țăran al istoriei la dezrădăcinare și alienare, schimbarea istorică a căpătat o altă calitate. Ritmul, dar mai ales calitatea și cantitatea schimbărilor angoasează.

Alexandru Zub a învățat de la un înaintaș francez, al cărui ecou intelectual la noi l-a studiat, Alexis de Tocqueville, că sînt mișcări ale istoriei de neoprit, dar nu înseamnă că trebuie îmbrățișate ca pe adevăratul sens al istoriei. Ultima bătălie se poartă în numele legitimității și demnității istoriei proprii. Nu este doar ego-istorie, ci un fragment de inteligență și sensibilitate umană, care în lectura lui Alexandru Zub are cu adevărat o dimensiune eroică. Echilibrul cu care a scris Alexandru Zub această istorie, prudența în utilizarea fragmentelor de informație autentică sînt valori morale, care dau scrisului său istoric puterea unui *non possumus*. Atîta timp cît pentru cineva devenirea națională a românilor, cu origini medievale și reîntemeieri moderne, îi dă substanță vieții, aceasta merită apărată și comemorată cu prețul înalt pe care l-a plătit în tinerețe Alexandru Zub. Această „conștiință totalizantă“ a istoricului face ca universul tînărului institutor în devenire de la Vîrful Cîmpului, care știa de un rege, un neam, un boier luminat, precum Scarlat Rosetti din satul său natal, să fi traversat schimbările de regim fără a pierde încrederea în sensul istoriei. Ultima bătălie pentru sensul istoriei nu s-a dat încă!

***Petre Guran** este dr. în istorie bizantină al École des Hautes Études en Sciences Sociales, cercetător la Institutul de Studii Sud-Est Europene al Academiei Române.*

■ ■ ■

Alexandru CIZEK

Fuga din paradis

Două seisme comparabile, Berlin: 13, 14, 15, 16 august 1961, pînă la 9 noiembrie 1989, și, după 60 de ani, Kabul: 13, 14, 15, 16 august 2021… oare pînă cînd?

S-au implinit, 60 de ani de la data cînd s-a împlîntat în inima Berlinului pumnalul care a fost construirea ZIDULUI, *die Mauer:* de la o zi la alta și pe nepregătite – dar nu pe neașteptate – pentru opinia publică, ca o nemaiauzită sfruntare a adevărului. Cu două luni înainte, vocea de scapete a lui Walter „Visarionovici“ Ulbricht anunța sentențios, într-o conferință de presă: „Nimeni nu are intenția să construiască un zid…“. La acea dată, granița dintre Germania „democratică“ (RDG) și Germania federală era blocată, pe o întindere de 1.300 km, cu sîrmă ghimpată, cu turnuri de pază, miradoare, și cu mine îngropate numărînd cu zecile de mii. Grănicerii aveau ordin să tragă în tot ce încerca să treacă dincolo. Pentru capturarea sau uciderea transfugilor erau decorați și primeau o mașină de cafea, *made în West Germany*… Era fuga din paradisul socialist în infernul capitalist. Dintr-un paradis în care toți erau egali – egal de săraci și de liberi –, unii fiind mai egali decît alții.

Pe durata celor 12 luni înaintea construirii Zidului, circa 200.000 de estici emigraseră în vest: hemoragia demografică începută încă de la crearea RDG-ului atinsese punctul culminant, Rămînea să se închidă și singura graniță, încă permeabilă, din Berlin, orașul cu un statut special, împărțit în patru sectoare de ocupație ale foștilor aliați învingători. *De facto,* era o împărțire între zona „vestică“ și cea „estică“, sub tutelă sovietică. A fost un statut pe care Moscova a încercat întruna să-l anuleze, mai ales în 1948, prin totala blocadă terestră a orașului. Or în Berlin, pînă la 13 august 1961, se putea circula, dintr-o parte în alta; berlinezi estici lucrau în vest, existau nenumărate legături familiale și de vecinătate. Or, în funesta zi de august, sute de tancuri au blocat trecerea între cele două zone, soldații înarmați ai armatei „populare“ postîndu-se pe această linie. Îndată s-au și întins kilometri de sîrmă ghimpată și zidarii s-au pus pe lucru cu sîrg „stahanovist“, făcînd să crească vertiginos zidul despărțitor pînă la peste patru metri înălțime, înzestrat apoi treptat cu miradoare, reflectoare și cu mecanisme de auto-împușcare. Ca urmare, s-au tăiat pe mijloc puzderie de străzi, de piețe și canale. În cele cîteva zile cînd se mai putea încă sări peste zid sau escalada, a avut loc disperata fuga a multor estici. De pomină a fost imaginea unui *volksarmist* sărind, „c'un răpid avînt“, în echipament de luptă, peste zidul înalt de numai cîteva palme. Cînd nu s-a mai putut sări sau catapulta peste zid – cu prăjini, trambuline ori cu funii –, fuga a devenit și în Berlin o aventură care costa viața. S-au consemnat 147 de împușcați și nenumărați alți capturați și condamnați la ani de temniță. În paralel, și cu mai puțin risc, a funcționat fuga prin multele tunele subterane ingenios concepute dinspre Berlinul de Vest.

Cînd nu s-a mai putut sări sau catapulta peste zid, fuga a devenit și în Berlin o aventură care costa viața.

Produsul poate cel mai cinic al Războiului Rece într-una dintre cele mai „calde“ faze ale sale a fost botezat de propaganda estică ca fiind „Zidul de Apărare Antifascist“. De la o zi la alta, berlinezii s-au trezit rupți unii de alții pentru 28 de ani. Mulți dintre ei și-au pierdut locul lor de muncă, familii au fost divizate. Izolarea a fost totală pînă în 1963, cînd, grație multor presiuni, s-au concedat permise de liberă trecere numai pentru berlinezii vestici. S-a sperat o vreme că Zidul nu putea avea viitor, că se va reveni… În mai 1990, într-un interviu dat revistei *Spiegel,* un neconsolabil *Genosse* motiva construcția Zidului prin faptul că „nu voiam să sîngerăm de moarte, voiam să salvgardăm ordinea democratică antifascistă din Germania democrată“. Sînt de remarcat două lucruri care se bat cap în cap în această poziționare. Admiterea „sîngerării“ atestă o luare de cunoștință realistă: efectiv, acceleratul exod al esticilor amenința să ducă la colapsul economic și social al regimului. Motivarea contramăsurii alese de guvernanți era însă de un pur cinism machiavelic. Instalarea „zonei morții“ nu era menită să-i țină în șah pe „fasciștii“ din vest: miradoarele și mecanismele de auto-împușcare erau îndreptate către interior: oare către inexistenții fasciști din est? A susține asta în 1990 nu mai putea însemna cinism politic, ci îndobitocirea iremediabilă, a unui „cap de beton“. Oamenii fugeau din estul Gernaniei, ca și de la noi, din motive politice, economice ori din amîndouă.

Zidul Berlinului

© wikimedia commons

Coincidența calendaristică a acelor evenimente cu precipitata fugă din Kabul a zeci de mii de oameni poate da de gîndit. Se pot constata cîteva frapante analogii în ciuda diferențelor esențiale.

Și din Kabul se fugea, după 13 august, în disperare și tot pe nepregătite, dar nu și pe neașteptate, pentru cine putea prevedea dezastrul. Se fugea ca să se ajungă dincolo de un zid interpus între *city* și aeroportul mîntuitor: un zid de talibani cu turbane, burnuze, șalvari și bărbi negre, înarmați cu Kalașnikovuri. În școlile lor coranice din Pakistan, au învățat să aplice o *sharia* riguroasă însemnînd transformarea anacronică a societății, după modelul – așa cum cred ei – propovăduit de profet, al unui paradis terestru. Ca și alți jihadiști, talibanii au învățat să ucidă și să se ucidă pentru a merita paradisul ceresc cu munți de pilaf și, spre eterna lor desfătare, cu cîte 70 de hurii cu pielea albă-străvezie pentru fiecare dintre ei. Și actuala fugă culminează o hemoragie demografică ce se petrece de decenii. Numai că situația este mai complexă și mai nenorocită decît în cazul transfugilor din democrațiile populare.

Timp de milenii, Afganistanul a fost o țară împietrită într-un patriarhalism tribal și, de mai mult de un mileniu, sub veșmînt islamic. Pluralismul politic în germene a fost lichidat, în 1978, de lovitura de stat a unei elite îndocrinate de marxism-leninism care a acaparat puterea cu sprjiinul Moscovei. Au pus îndată în aplicare, cu brutalitate, modelul sovietic, cel fără greș în alte părți: exproprieri masive, colectivizări, o laicizare sîngeroasă etc. Lichidîndu-l pe dictatorul Hafizullah Amin – devenit prea autonom –, tancurile sovietice aeropurtate au invadat Kabulul în decembrie 1979, după un scenariu similar celui din Praga, la 21 august 1968. Sub un guvern de marionete, ocupanții au continuat procesul transformării comuniste a țării, provocînd o rezistență armată de neînvins, în cadrul unei coaliții în care s-au impus talibanii. Aceștia, după retragerea rușilor, în 1988, au pus capăt experimentului leninist, devenind, în scurt timp, stăpînii țării căreia i-au impus, pînă în 2002, orînduirea coranică ce se reinstaurează în momentul de față. După fuga multora din paradisul comunist aflat în zadarnică construcție, s-a fugit încă mai abitir din Afganistan, sub prima guvernare a talibanilor. Ca urmare a evenimentului din 11.09.2001, a avut loc invadarea țării de către trupele NATO care au întreprins, cu același zel misionar ca sovieticii înaintea lor, occidentalizarea țării, avînd ca obiective principale pacificarea, democratizarea și reconstrucția ei economică, toate fiind *a priori* sortite aceluiași fiasco ca și exportarea comunismului, înainte cu douăzeci de ani.

După o vremelnică refulare a talibanilor grație masivei intervenții militare străine, cu bombardemente și cu mii de drone ucigătoare mai ales pentru populația civilă, jihadiștii au recîștigat terenul, treptat, dar sigur, pe măsura diminuării contingentului trupelor de ocupație și a crescîndei ineficiențe a armatei guvernamentale. În paralel, atentatele s-au ținut lanț, nu mai puțin și în Kabul. În ultimele luni ale înaintării talibanilor, s-au putut menține libere numai marile centre urbane și cele de sub controlul regionalilor *war-lords* care au dispărut cu aceeași rapiditate ca și trupele guvernamentale, spre stupoarea occidentalilor. Majoritatea covîrșitoare a celor 39 de milioane de afgani, terorizată fără încetare de ambele părți beligerante, nu-i putea nicidecum îndrăgi pe ocupanții țării lor. Erau, cu toții, ghiauri veniți de pe altă planetă. Voiau mai ales pace și neatîrnare. Democratizarea după rețeta occidentală (alegeri libere locale și naționale, școlarizare, emanciparea femeilor etc.) a lăsat neschimbate structurile patriarhale din largul cuprins al țării. S-a relevat izbitorul contrast dintre emanciparea orășencelor, mai ales din Kabul – care frecventau cu toată libertatea cafenele, baruri, piscine, *salons de beauté,* făceau sport și politică – și femeile din zonele profunde, învăluite în *burka* și claustrate, a căror singură menire era să aducă pe lume cît mai multă progenitură. S-a investit pînă la un trilion pentru proiecte de dezvoltare economică și administrativă modernizatoare. Or, cea mai mare parte a banilor a dispărut în buzunarele fără fund ale guvernanților. A avut de profitat numai minoritatea celor direct implicați în acest proces: oameni de afaceri, jurnaliști și activiști sociali, translatori, militari etc. Majoritatea populației, în condițiile unui continuu *boom* demografic, a avut parte mai degrabă de o sărăcire agravată de războiul civil. Ca atare, a continuat emigrația unui tineret din ce în ce mai numeros și lipsit de perspectivă, o emigrație accentuată mai ales în ultimele luni. Ca în Africa de Nord, ca în Balcani, s-a constituit și în zona asiatică o rețea de traficanți de persoane, transfugii aflîndu-se cu totul la discreția acestora. Și ruta asiatică este presărată de mormintele celor morți de foame, de rigorile iernilor și de arșita verilor. La transfugii din trecut se adaugă acum sute de mii de inși care sînt periclitați politic de noul regim. Pe cei ce reușesc să iasă din țară îi paște o altă pacoste: Europa nu-i mai vrea. Numai că și ajungerea în Europa apare foarte problematică deoarece miile de kilometri ai parcursului prin Iran și Turcia comportă obstacole greu de învins: atît Iranul, cît și Turcia își păzesc acum granițele, trimițîndu-i înapoi pe transfugi. În special Turcia, care este grevată de milioane de refugiați, nu mai este dispusă să vadă sporind și numărul refugiaților afgani Drept care autocratul de la Ankara a dispus construirea unui zid de-a lungul graniței. Potrivit unei surse fiabile *(Le Monde* din 10 august 2021), frontiera cu Iranul este pe cale să fie securizată de un zid înalt de beton pe o întindere de 295 de kilometri, mărginit de șanțuri adînci și dotat cu sute de turnuri de pază cu miradoare. Ar lipsi numai mecanismele de auto-împușcare ale perfecționistului Ulbricht…

***Alexandru Cizek** este clasicist, doctor în filologia latină a Evului Mediu. Este stabilit la Münster, în Germania. A publicat, între altele,* Alexander bifrons. Le Roi et le Sage. Études sur la légende d'Alexandre le Grand de l'Antiquité au Moyen Age, *Clermont-Ferrand, 1997.*

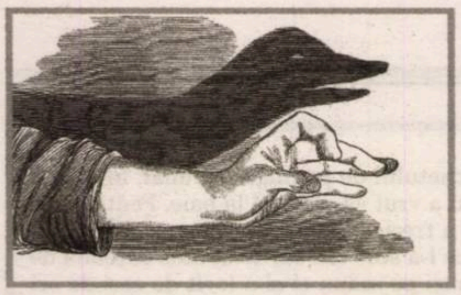

Iaromira POPOVICI

bazar

La boală

În copilărie, perioadele de boală au fost chiar fericite. Erau niște binemeritate pauze în rutina obișnuită, în care lumea îți acorda mai multă atenție decît de obicei. Așa s-a întîmplat cînd am avut hepatită, de pildă. Bunica mea și mama nașei mele veneau zilnic să mă vadă și jucam cu ele toci și tabinet. Cu tatăl meu, „250 de întrebări și răspunsuri“. Mîncarea momentului erau cartofii fierți cu brînză de vaci. Pînă-n ziua de azi a rămas mîncarea mea preferată.

În copilăria copilului meu, responsabila cu bolile am fost eu. Eram o mamă exagerată care voia să facă ceva în mai fiecare minut al bolii, ca s-o determine să plece mai repede de la odrasla ei. Îmi găsem mereu cîte ceva de făcut, de la împachetări parțiale pentru scăderea febrei la poțiuni magice precum ceai cu miere și lămîie și sucuri de grapefruit. Dar cel mai mult îmi plăcea să adun oameni, din familie, în jur. Probabil că, în sinea mea, tratam boala, pe invers, tot ca pe o sărbătoare. Cu cît eram mai îngrijorată, cu atît îi adunam pe mai mulți din cei apropiați la un loc, ca un fel de zid de protecție în fața unei amenințări nevăzute, dar simțite din plin.

Au trecut și momentele alea, iar acum boala a devenit cotidianul. Auzim toată ziua, bună ziua de ea, în toate felurile și pe toate fronturile, în așa fel încît povestea cu tratatul revers, ca pe o sărbătoare, pare să nu mai funcționeze. Timpul obișnuit, al cotidianului, s-a contopit cu cel al bolii. S-au suprapus într-un mod bizar, pervers, greu de digerat. Boala a ieșit din poziția ei clasică, de spectacol, așa cum percepeam, pe vremuri, știrile despre nu știu ce epidemii pe care le vedeam la televizor din fotoliu. Și despre care, confortabil așezați și protejați de căldura căminului, eram convinși că nu au cum să ne atingă.

Pe vremea epidemiei din Wuhan, de acum vreo doi ani, pe cînd priveam știrile, am înțeles, am simțit acut că postura spectatorului tihnit și rupt de realitatea pe care o privește a trecut. Am simțit cum boala trece prin ecran, ca-n SF-uri, și năvălește asupra noastră, cei aparent spectatori. Dar, spre deosebire de altădată, oricînd actori. Cînd boala s-a apropiat tot mai mult, a ajuns în Italia cea atît de apropiată și dragă multora dintre noi, sentimentul a fost și mai puternic. Granița dintre ecran și cămin s-a destrămat aproape de tot. Mitul burghez al spectatorului s-a cam făcut țăndări. Spectacolul devenit realitate agresivă din ecran a cam dat buzna peste noi.

Deodată, ne-am trezit iar loviți de o izoletă
de astă dată invizibilă.
Tocmai de aceea, poate, cu atît mai periculoasă.

Și, deodată, știrile dezastruoase au ajuns să fie transmise chiar de sub nasul nostru. Apăruse în prim-plan faimoasa izoletă cu care eram luați și duși dacă nu eram cuminți. Dacă nu respectam măsurile de siguranță și nu eram capabili să ne ferim de boală. Și dacă, pur și simplu, ni se întîmpla. Cred că atunci, la început, s-au dat chiar și nume celor purtați cu ea. Devenise un fel de Bau-Bau, o modalitate de rușinare publică izoleta aia. Mai mult de atît, drumul cu izoleta se termina, de multe ori, cu moartea omului închis în sicriul steril. Era, în destule cazuri, un ultim drum. Atunci am simțit cu claritate că granița dintre spectator și actor s-a dus cu totul. Că cei care apăreau la știri nu mai erau alții, niște necunoscuți, în situația cărora nu puteam ajunge fiindcă noi eram aici, acasă, la căldurică, „departe de lumea dezălnțuită“. Nu. Se terminase cu granițele astea. „Lumea dezlănțuită“ dăduse buzna ca un uragan din micile ecrane în dormitoarele noaste, iar izoleta ne aștepta la colț. Oricare dintre noi puteam păți rușinea (asta era percepția pe atunci) și nenorocirea de a ajunge în ea.

A trecut și momentul ăla *horror* și ne-am vaccinat, cîți ne-am vaccinat. Ne-am bucurat că putem. Unii dintre noi s-au dus chiar pînă-n Suraia, pe lîngă Focșani, ca să-și facă vaccinul mai repede. Nu erau locuri la centrele de vaccinare, era o mare îmbulzeală și o egală emulație. Timpul a trecut, ne-am făcut și rapelul, i-am supraviețuit. Și, nu se știe cum, emulația și îmbulzeala s-au dus pe apa sîmbetei, oamenii s-au relaxat (detest cuvîntul ăsta, e fără sare și piper). Și, deodată, ne-am trezit iar loviți de o izoletă de astă dată invizibilă. Tocmai de aceea, poate, cu atît mai periculoasă. Și ne-am mai trezit cu un uriaș procent de nevaccinați. Roata s-a întors iarăși și boala nu numai că a ieșit din micile ecrane, dar a devenit tapetul vieții noastre cea de toate zilele. Mergem cu ea peste tot, o avem mereu în colțul ochiului: oriunde ne-am duce, tot acolo e. Și un pic mai departe de ea, în colțul mai îndepărtat și aproape invizibil, pîndește și moartea, ca-n filmele de groază, despre care mereu îi spuneam copilului meu că-s doar ficțiune.

Ar fi formidabil, dacă n-ar fi, de fapt, normal, să facem ca toate astea să devină iar ficțiune și să se mute din nou în spatele ecranului. Să nu mai fie tapetul vieții de zi cu zi. Să ne responsabilizăm cu toții și să ne vaccinăm. Să respectăm toate regulile de distanțare și izolare cu strictețe. Ca să putem schimba tapetul măcar cu unul cu frunze de toamnă și păsări călătoare: de sezon, banal și sănătos.

■ ■ ■

PS Mihai FRĂȚILĂ

Rămîne Dumnezeu dator?

Sub amenințarea pe care epidemia o întreține asupra universului nostru tragic, năpădit de volbura cuvintelor, vorbăria care consumă viața chiar și în preajma morții arată cel mai bine inconsistența caracterelor. Într-un interviu, Neagu Djuvara – pe care am avut șansa să-l cunosc dincolo de celebritatea lui publică – avusese curajul să destăinuie dorința de a muri pe o navă, în călătorie pe mare. Ce-l făcea pe un om cu statura lui aristocratică să pretindă o asemenea extravaganță, care ne lipsește *post-mortem* de cel mai cuviincios semn al comemorării? E știut că trupurile acelora care mor pe vapor sînt date mării și, prin forța împrejurării, ajung să fie lipsiți de povara alaiurilor funerare. Morala? Deși Neagu Djuvara afișa spre sfîrșitul vieții o certă nostalgie față de posteritatea lui de scriitor, era prea lucid să uite că, pînă și în ceasul suprem al morții, nu e ușor să scapi de ceremonialul iluzoriu al vanității omenești. Generația lui educată în simțul măsurii învățase nu numai că orgoliul e în stare să murdărească orice în viață – chiar și lucrurile bune! –, dar și că, în final, deșertăciunea nu poate decît să răstoarne pietre pe morminte.

Am recitit de curînd un pasaj din Evanghelii – învierea fiului văduvei – care descrie în puține cuvinte tragedia morții. Am constatat astfel, pentru a nu știu cîta oară, cu cîtă sobrietate descrie textul biblic realitatea crudă a morții și referirea la Hristos. Altfel, falimentul egalitarist pe care moartea îl readuce zilnic în circuitul vanității noastre discursive nu are, fără dubiu, decît aura implacabilă a disperării.

În cei trei ani de viață publică, Isus a înviat trei persoane: pe Lazăr, pe fiica lui Iair și pe fiul văduvei. Învierea tînărului din Nain, pe care o consemnează Evanghelia după Luca (7, 11-16), are loc pe drum în văzul tuturor, la ieșirea din tîrg spre cimitir. O văduvă, un sicriu cu trupul singurului ei fiu, un cortegiu însoțitor (obștea tradiției și/sau comuniunea compasiunii) sînt elementele de bază care descriu normalitatea doliului trecerii noastre prin lume. Întîlnind alaiul care părăsește Nainul din direcția opusă, Isus se va opri pentru a-i conturba parcursul. O face fără să pretindă în prealabil un dialog cu femeia îndurerată care-și conduce pe ultimul drum singura speranță. Atunci, pe loc, sub imperiul zădărniciei morții, copleșit de durerea surdă a unei inimi de mamă, fără nici o pompozitate inutilă, lui Dumnezeu îi arde de compasiune! Oprind-o din plîns pe femeia căreia moartea i-a răpit fiul, împiedicînd cortegiul funerar să avanseze, Isus pregătește o cale de a ne deturna de la evidența dezastrului. Întîi de toate, iată-l pe Dumnezeu coborît pe căile umanității, care se lasă mișcat de durerile noastre. Apoi, El n-are nevoie nici măcar de un strigăt pentru a-și îndrepta privirea spre noi. Neîncrederea, agitația provin de la faptul că e foarte greu să credem că mila lui nu se cîștigă și nu răsplătește merite!

„Mila – scria Nicolae Steinhardt – e contrariul contabilității, care-i treaba demonului. Acela socotește întruna, cîntărește, drămuiește, nu iartă, nu șterge, nu uită nimic. [...] Contabilitatea, adevărată mașină de calculat, e mecanică, neînduplecată, spăimîntătoare; de vreme ce într-un registru contabil nu se poate schimba nici o singură cifră. Totul e încremenit pe veci. Mila, opusul ei, este mereu gata să uite, să ierte, să absolve, să treacă cu vederea.“ Generația închisorilor reprezintă, așadar, nu doar un pretext pentru culpabilizarea prezentului, cum cred oportuniștii. Ea dovedește forța interioară care a permis posterității cunoașterea simțirilor extreme, altfel greu de deslușit, dar pe care numai amenințarea morții știe să o ridice în inima omului.

Abisul disperării morții, al neputinței de a mai face ceva, răceala sfîșietoare a pierderii vieții celor dragi, demonstrează în general că nimic nu mai poate fi ca înainte. Dacă Dumnezeu pare în schimb să nu dea satisfacție, oferindu-ne un răspuns plauzibil durerilor noastre, nu înseamnă că ne și rămîne dator. El își oferă viața – omul credincios al generației evocate știa că harul martiriului poate ilustra acest devotament –, iar în Vinerea Mare ne lasă să-l vedem copleșit de gustul oribil al suferinței pentru răscumpărarea lumii.

Sub simplitatea textului biblic al învierii fiului văduvei merită simțit deci mesajul pe care retorica evlavioasă, cu toate intențiile sale bune, nu reușește întotdeauna să-l surprindă. În miezul suferinței care pare să răpească totul, Dumnezeu ne roagă – da, El pe noi! – să-i fim alături, să ne regăsim alături în pătimirea lui de pe crucea care ne e dat s-o purtăm. „El suferințele noastre le-a purtat și durerile noastre le-a luat asupra Lui“ – spunea profetul Isaia (53,4ss) – „și noi am crezut că este pedepsit, lovit de Dumnezeu și umilit. Dar El era străpuns pentru păcatele noastre, zdrobit pentru fărădelegile noastre.“ Printre lacrimi care brăzdează obrajii, dar limpezesc ochii inimii, durerea văduvei din Nain este una cu durerea lui Isus, iar moartea singurului ei fiu una cu moartea Lui.

A vorbi despre moartea care ne atinge direct nu a fost niciodată ușor. Cu certitudine, timpul pandemiei e greu, umilitor, ne consumă. Un timp care a împărțit spiritele și a tulburat în mod vizibil judecata. Un timp în care rațiunea însăși pare să nu mai dețină de la sine repere sigure în respectul față de siguranța celorlalți. Multora dintre noi le-a fost dat să plîngă sub povara epidemiei. Unii au pierdut fără preaviz suflete apropiate, făcînd chiar haz de gravitatea bolii. Nu cred că toți au făcut-o însă cu inima împăcată. Alții au continuat să se resemneze, chiar dacă ura, resentimentele sau răul continuă să ne complice viața. De ce chiar și cei care se socotesc siguri de credința lor ajung să reacționeze prea puțin în fața vieții lor expuse? „Condiția creștină“ – medita cu franchețe Bernard Bro – „rămîne pururi incredibil de simplă: nici ușoară nici grea, ci imposibilă.“ Există, iată, lucruri care nu se lasă altfel înțelese decît prin ochi spălați de lacrimi. Ce anume împiedică atunci moartea să ia totul cu ea, iar pe noi să cădem în întregime sub puterea ei? Nu cumva o întîlnire de tipul aceleia care s-a petrecut la poarta Nainului?

***Mihai Frățilă** este Episcop al Episcopiei Greco-Catolice „Sfîntul Vasile cel Mare“ de București.*

■ ■ ■

Cu ochii-n 3,14

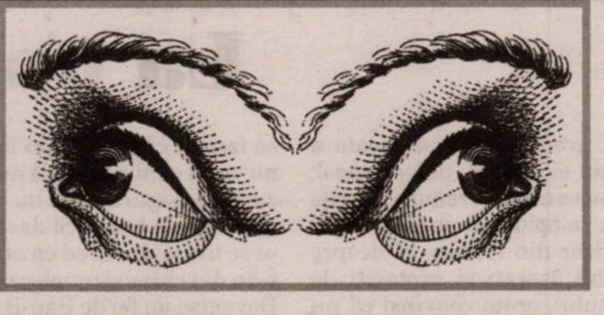

CEVA CAM DE MĂRIMEA UNUI URIAȘ S-A STINS DISCRET ÎN CURSUL NOPȚII, UNDEVA DEPARTE

■ O întrebare m-a frămîntat deunăzi cîteva clipe: cum poate exista pe lume (în sectorul 4 din București, ca să fiu exact) ceva care se cheamă strada Străduinței? Ce-a fost în mintea ăluia care i-a zis așa? Nu putea să-i spună, mai simplu, strada Nimănui? (**D. S.**)

■ O anume Ruth Hamilton dormea liniștită în patul ei, din casa ei, din orașul numit Golden, din binecuvîntata provincie British Columbia, din liniștita Canadă, aflată, așa cum știm, pe norocosul continent nord-american, care este cea mai prosperă parte a planetei Pămînt, care se rotește leneșă și mută într-un sistem solar oarecare dintr-o galaxie zisă Calea Lactee, care e doar una din puzderia de galaxii ale nemărginitului Cosmos. Deodată, Ruth Hamilton a auzit un zgomot puternic și a sărit din somn. Uimită, a văzut o gaură în tavanul dormitorului care corespundea unei găuri în acoperiș. Cîinele lătra ca nebunul. A sunat la 911 (ăsta e 112-ul lor) și, în timp ce răspundea întrebărilor operatoarei încercînd să spună ce vede, a rotit pernele patului și a descoperit între ele o piatră cam de mărimea unui pumn. Poliția venită la fața locului a luat la anchetă a doua zi un șantier din apropiere, de unde a presupus că provine piatra care a spart acoperișul și tavanul, aterizînd între pernele patului lui Ruth. Doar că, peste cîteva zile, experții de la Western University din Ontario au confirmat că piatra este un meteorit. Cosmosul a vrut să-i spună lui Ruth Hamilton „Noapte bună!“, așezîndu-i un meteorit pe perna de alături. (**S. V.**)

■ Spre domolirea anumitor excese patriotice, reamintesc cîteva, mai mult sau mai puțin cunoscute, etimologii maghiare ale unor importante și frecvent folosite cuvinte din limba română: a ademeni (din maghiarul *adomány)*, a alcătui (din *alkotni)*, a altoi *(oltani)*, a bîntui *(bántani)*, a bănui *(bánni)*, belșug *(böség)*, bîlci *(bolcsu)*, a birui *(birni)*, a (se) bizui *(bizni)*, a cheltui *(költeni)*, a chibzui *(képzelni)*, chin *(kin)*, chip *(kép)*, cizmă *(csizma)*, a făgădui *(fogadni)*, fel *(féle)*, gazdă *(gazda)*, gînd *(gond)*, gingaș *(dsingás)*, holdă *(hold)*, hotar *(határ)*, a îngădui *(engedni)*, a întîlni *(találni)*, locaș/lăcaș *(lakás)*, lacăt *(lakat)*, lanț *(lánc)*, a locui *(lakni)*, marfă *(marha)*, mereu *(merö)*, meșter *(mester)*, meșteșug *(mesterség)*, a (se) mîntui *(menteni)*, a mistui *(emészteni)*, neam *(nem)*, oraș *(város)*, pahar *(pohár)*, pildă *(példa)*, sălaș *(szállás)*, seamă *(szám)*, șoim *(sólyom)*, tăgădui *(tagadni)*, tîlhar *(tolvaj* – de unde și exclamația „tulai!“ – „săriți, tîlharii!“), a tămădui *(támadni)*, tobă *(dob)*, uriaș *(óriás)*, viclean *(hitlen)*, vileag *(világ)*. Constat cu această ocazie că denumirea „Catedrala *Mîntuirii Neamului*“ e pe două treimi ungurească. Trădare! (**M. P.**)

■ Zilele trecute a fost vehiculată o știre cum că un tribunal din Frankfurt a declarat mahmureala drept boală, iar angajații care suferă de un asemenea beteșug își pot lua o zi liberă. Știrea era însă veche, din 2019, dar se pare că cei care au scos-o de la naftalină, prezentînd-o drept trufanda, au considerat-o atît de frumoasă, precum steaua ce de mult s-a stins în drum, încît i-au urcat icoana pe site-urile românești abia acum, căci lumina stinsului amor e, pînă una-alta, ascunsul nostru dor. (**S. G.**)

■ Iarna asta s-au făcut niscaiva restructurări la centrala termică de cartier. Agentul termic e acum sub acoperire. A devenit agent secret. Vine ca înainte, bolborosind discret, pe țeavă, doar că acum e deghizat. Practic, nici nu-i simți prezența, e ca și cum n-ar fi – dar el e acolo, o știi. Deși caloriferul rămîne rece, cînd vine întreținerea agentul te arde la portofel. (**M. M.**)

■ Judecătorii Tribunalului Iași au acordat o pedeapsă cu închisoarea de 11 ani și 4 luni unui bărbat de 71 de ani care și-a ucis concubina, deranjat că aceasta l-a înghiontit în timpul somnului. Cei doi locuiau împreună de zece ani și crima a avut loc după ce au băut un litru de țuică. Conform rechizitoriului întocmit de procurorii Parchetului de pe lîngă tribunal, în cursul nopții, bărbatul a vrut să meargă la baie. Pentru a se da jos din pat, a trecut peste concubina sa. Ea l-a înghiontit, ceea ce l-a scos din sărite. A scos cureaua de la pantalonii puși pe scaun și și-a lovit de zeci de ori iubita cu catarama, îndeosebi peste fața. După aceea a continuat să doarmă cu femeia moartă în pat cîteva nopți. (**A. M. S.**)

CREVETI IMPAIATI
30 LEI
145G

c D. Stanciu

■ Am mai remarcat și în urmă cu cîțiva ani că, pe aeroportul din Otopeni, o mulțime de avioane sînt parcate undeva departe de clădirea principală, iar pasagerii sînt duși sau aduși de la ele cu autobuzele, în timp ce la burdufurile moderne legate direct de intrările clădirii rar vezi atașat cîte un avion. Poate că multor companii aeriene nu le convine să plătească prețul acostării la acele burdufuri. În orice caz, e o problemă de management, iar faptul că burdufurile stau nefolosite te duce cu gîndul la camera cea bună de la țară, care e ținută doar pentru musafiri de soi sau pentru ocazii speciale. Să fie oare cel mai mare aeroport din țară condus ca la țară? (**A. M.**)

FERIȚI-VĂ DE MARILE DEZASTRE PROVOCATE MEREU, CU ENTUZIASM, DE BRAȚELE RELAXATE

■ Dacă ajungeți în China, feriți-vă de bunicile dansatoare! De la Revoluția Culturală încoace, s-a înfiripat o tradiție – femei în vîrstă se strîng într-un colț de parc sau pe un teren de sport și dansează la unison, cu muzica la maximum, deranjînd comunitatea. Se pare că nimeni nu are curajul să le înfrunte. Au devenit virale înregistrări video și relatări despre grupuri de bunici care s-au certat și s-au bătut cu jucători de baschet pentru a le lua terenul, ba chiar au intrat pe un teren de fotbal și au întrerupt un meci pentru a dansa acolo. În Shijiazhuang, vecinii aruncă în bunicile dansatoare cu tofu împuțit, vopsea și ulei de motor, iar în Tianjin, acestea primesc amenzi de 500 de yuani dacă muzica lor este dată prea tare. China are aproximativ 100 de milioane de bunici dansatoare. Și noi care ne mai plîngem de manele! (**A. P.**)

■ Unul dintre marile dezastre provocate de părul facial al bărbaților este faptul că absoarbe aproape 77.000 de litri de bere în fiecare an, iar asta numai în Marea Britanie. Mai precis: 0,56 mililitri de bere se preling anual pe mustățile și bărbile britanicilor la fiecare înghițitură din halbă. Cineva să facă ceva! (**M. C.**)

■ O rusoaică de 40 de ani, mamă a două fetițe, stabilită în Genova, a fost arestată de poliția italiană după ce a fost urmărită mai mulți ani pentru infracțiuni online. Simpatică, mereu zîmbitoare, îmbrăcată elegant – așa era văzută Natalia, însă era și un hacker de succes care avea în conturi, în momentul arestării, peste 600.000 de euro, în mare parte investiți în criptomonede. Nici hackerii nu mai sînt ce-au fost. (**A. M. S.**)

■ Într-o stație de autobuz, un cuplu, un el și o ea, el turuindu-i ei, cu entuziasm, despre reducerile la sandale și despre sandalele pe care și le-a cumpărat de pe un site de pantofi, povestindu-le cu lux de amănunte. Ea, privind absentă peste umărul lui, a murmurat doar atît: „Mi-e frig“. (**S. G.**)

■ 107 ani e o bornă pe care o ating doar cei mai longevivi și mai sănătoși dintre noi. Și mai puțini sînt cei care, ajunși la această vîrstă, se mai gîndesc să scoată un album de muzică clasică. Pianista franceză Colette Maze este, deocamdată, singura. Cîntă de nu mai puțin de 102 ani, dar primul său album a apărut abia după ce a împlinit 90 de ani. Fiului ei i-a venit ideea să o înregistreze, dat fiind că mama lui a învățat chiar de la muzicianul Alfred Cortot o tehnică specială de interpretare, cu mîinile și brațele relaxate. Altfel spus, cîntă ca o adolescentă. Al șaselea album al adolescentei de 107 ani pentru care pianul a fost o pasiune, nu o profesie, a apărut anul acesta în luna mai. (**A. A. D.**)

DILEMA VECHE

REDACȚIA:

Dana CĂLINESCU (secretar general de redacție)
Marius CHIVU ● Radu COSAȘU ● Stela GIURGEANU
Andrei MANOLESCU (redactor-șef adjunct)
Matei MARTIN ● Matei PLEȘU ● Adina POPESCU
Iaromira POPOVICI ● Ana Maria SANDU
Dan STANCIU (art director) ● Mircea VASILESCU
Sever VOINESCU (redactor-șef)

RUBRICI:
Teodor BACONSCHI ● Ion BARBU ● Aron BIRO ● Paul BREAZU
Cosmin CIOTLOȘ ● Horia CORCHEȘ ● Andrei CORNEA
Codrin Liviu CUȚITARU ● Alin FUMURESCU ● Petre GURAN
Ionuț IAMANDI ● Maria IORDĂNESCU ● Selma IUSUF
Ovidiu LORENZ ● Anca MANOLESCU ● Victor MOROZOV
Adrian MUREȘAN ● Radu NAUM ● Lorin NICULAE
Andrei PLEȘU ● Constantin RUDNIȚCHI ● Mihaela SIMINA
Bogdan-Alexandru STĂNESCU ● Oana STOICA ● Valeriu STOICA
Cătălin ȘTEFĂNESCU ● Bogdan TĂTARU-CAZABAN ● Teodor TIȚĂ
Andreea VLAD ● Rodica ZAFIU

TEHNOREDACTARE: Adrian DAMIAN
EDITOR WEB: Anda DOCEA

PUBLICITATE PENTRU PRINT:
floriana.coman@adevarulholding.ro

PUBLICITATE PENTRU ONLINE:
vanzari@ead.ro
dragos.stan@adevarulholding.ro

MANAGEMENT GRUPUL DE PUBLISHING:
Administrator Special: Constantin SANDU
Director Marketing: Steluța ZAMFIR
Coordonator Producție: Constantin DELTA
Director Distribuție: Dana ZAMFIR
Informații și reclamații ABONAMENTE:
0790.139.007 / 0790.139.009
(numere cu tarif normal, disponibile de luni pînă vineri, între orele 9 și 18)
e-mail: abonamente@adevarulholding.ro

ISSN: 1584-1669
Revistă editată de: Adevărul holding
Publicație auditată de: BRAT AUDIT TIRAJE
Tiraj: 7.500
Tipărit la Tipoart Idea Studio

Biblioteca Județeană
ASTRA Sibiu

Biblioteca Județeană
ASTRA Sibiu

„Sînt vechi, domnule!“ (I.L. Caragiale)

FONDATOR **ANDREI PLEȘU**

DILEMA VECHE

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE ■ Anul **XVIII** ■ nr. **916** ■ 28 octombrie – 3 noiembrie 2021 ■ www.dilemaveche.ro ■ 24 pagini ■ 7 lei

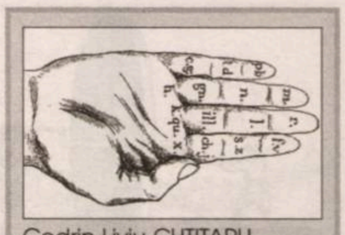

Codrin Liviu CUȚITARU

prezentul discontinuu

5

ANDREI PLEȘU

„Afaceri și cultură“

pagina 3

RODICA ZAFIU

„*Narativul* și *narativa*“

pagina 6

Interviu cu

INGO SCHULZE

pagina 15

Rutina

„Îndepărtarea minții de la simțuri și abaterea gîndirii de la rutină denotă un spirit mare.“

CICERO

Redacția DILEMA VECHE: Şos. Fabrica de Glucoză nr. 21, sector 2, 020331 București ● **telefon**: 0372.130.006 ● **e-mail**: dilema@dilemaveche.ro

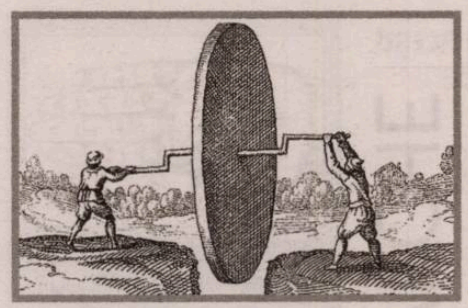

Teodor TIȚĂ

contraintuiția

Bani, ură și metavers

„Nu cred că a existat vreodată o companie care să fie responsabilă pentru atît de mult rău.“ Acuzația lui Jonathan Greenblatt, șeful Ligii Anti-Defăimare din Statele Unite, viza Facebook și venea aproape simultan cu conferința trimestrială prin care compania își anunța rezultatele financiare. În paralel, mai multe organizații de presă publicau ceea ce a devenit cunoscut drept *Facebook Papers,* o serie de documente interne ale companiei conduse de Mark Zuckerberg care descriu o cultură corporativă orientată exclusiv spre profit și prea puțin responsabilă în legătură cu efectele negative ale prezenței sale în viața a miliarde de oameni.

Greenblatt și organizația sa s-au aflat anul trecut la originea unei campanii intitulate *„Stop the hate“* care urmărea să-i convingă cei mai mari *advertiser*-i de pe platformele păstorite de Facebook să nu mai cheltuiască bani pînă cînd compania nu face eforturi serioase pentru a opri discursul toxic încurajat de algoritmi și ignorat de autoritățile care ar putea avea un cuvînt de spus în această chestiune. Sute de companii s-au alăturat acelei campanii, însă efectul a fost mai degrabă minor. Mark Zuckerberg a anunțat că, numai în ultimul trimestru, Facebook a avut un profit de nouă miliarde de euro.

„Ceea ce vedem în *Facebook Papers* este uimitor, dar nu șocant“, spune Greenblatt. „Mark Zuckerberg ar vrea să credeți că face tot ce e nevoie. Însă acum știm adevărul: n-a făcut nimic.“ Iar adevărul despre care vorbește liderul Ligii Anti-Defăimare e neplăcut. Potrivit documentelor puse la dispoziția Congresului și Comisiei Federale de Comerț de Frances Haugen – o fostă angajată a companiei transformată acum în avertizor de integritate –, Facebook trebuie să răspundă unei lungi liste de acuzații:

- Deși era perfect conștientă de efectul pe care funcțiile *„like“* și *„share“* îl au în distribuția de știri false și manipulări politice, compania a refuzat să modifice felul în care acestea funcționau de teamă să nu afecteze creșterea indicatorilor care fac oamenii să petreacă tot mai mult timp pe platformele sale;
- Resursele pentru combaterea discursurilor toxice sînt disproporționat alocate, prioritatea fiind Statele Unite, în timp ce restul lumii, în special așa-numitul sud global, este ignorat cu bună știință;
- Însă chiar și așa, deși a văzut proliferarea masivă a retoricii conspiraționist-radicale în rîndul publicului american înainte de alegerile prezidențiale, nu a făcut mare lucru pentru a interveni. Grupurile care în ianuarie atacau Capitoliul american s-au organizat pe Facebook;
- Analizele interne ale companiei arată că moderatorii reușesc să elimine doar 5% din ceea ce este considerat discurs instigator la ură. Anterior, într-o depoziție în fața Congresului, Mark Zuckerberg folosise cifra de 94%;
- În paralel, Zuckerberg s-a asigurat că vedetele, politice sau de altă natură, au beneficiat de un tratament special, fiind exceptate de la respectarea termenilor și condițiilor impuse utilizatorilor obișnuiți. Un astfel de exemplu a fost subliniat de *Financial Times,* care a descoperit că șeful companiei a intervenit personal pentru a elimina interdicția impusă de moderatori unui clip video care făcea afirmații false despre avort. CEO-ul Facebook răspundea astfel plîngerilor unor apropiați ai Partidului Republican din Statele Unite;
- În relațiile cu alte state, Facebook se remarcă mai degrabă prin dorința de a nu supăra guverne. În Vietnam, spre exemplu, 2.200 de postări critice la adresa regimului comunist au fost șterse de pe site în doar șase luni de zile, la cererea autorităților. În India, grupuri extremiste hinduse care desfășoară campanii antimusulmane violente sînt tolerate din cauza relațiilor strînse cu BJP, partidul premierului Narendra Modi;
- Rolul nefericit jucat de Facebook în încurajarea traficului de persoane a fost la un pas să ducă la eliminarea aplicațiilor sale de pe platformele Apple. Nu s-a întîmplat în cele din urmă doar pentru că a existat o promisiune că problema va fi rezolvată. Rezolvarea însă, notează Associated Press, a avut un efect mai degrabă limitat;
- În privința campaniilor antivaccin, Facebook se descurcă prost. Nu reușește să le limiteze distribuția în Statele Unite, iar în alte zone nici măcar nu mai încearcă;
- Facebook explică adesea că activează într-un mediu concurențial foarte dur, încercînd să pareze astfel temerea că exercită un monopol, iar compania ar trebui separată în mai multe entități. Însă analizele interne, devenite publice acum, arată că 78% din americani și aproape toți tinerii petrec timp măcar o dată pe lună pe una dintre platformele sale (FB, Instagram, WhatsApp). E greu de contrazis acuzația că domină piața într-un mod nesănătos și de natură să sufoce orice concurență;
- Și aici e o problemă – în relația cu investitorii, de această dată. Facebook a făcut eforturi pentru a ascunde cifre care arătau că, în anumite segmente de populație, produsele sale nu mai sînt chiar așa de atrăgătoare ca odinioară.

Sînt analiști care spun că Facebook trece zilele astea prin cel mai greu moment din existența sa de 17 ani. Mark Zuckerberg s-a plîns de faptul că zecile de mii de documente interne făcute publice sînt folosite cu rea-voință și nu reflectă nici eforturile, nici valorile companiei. În același timp, își folosește aparițiile publice pentru a anunța apariția metaversului, un soi de realitate paralelă care depășește cu mult setul de aplicații sociale interconectate care reprezintă viziunea curentă a Facebook. Cel puțin deocamdată, „cel mai greu moment“ pare ceva ce 99% din celelalte companii ale lumii și-ar dori să experimenteze.

După anunțarea rezultatelor financiare trimestriale, valoarea acțiunilor Facebook a crescut cu 3%.

Teodor Tiță *este gazda podcast-ului* În Centru *pe care îl puteți asculta pe oricare dintre platformele de distribuție (Apple, Spotify, Google etc.): https://open.spotify.com/show/5jSN6amOtenIsHn23aoOLQ*

■ ■ ■

Matei MARTIN

mapamondul de buzunar

Frigul care ne unește

© wikimedia commons

Pe fond, Berlinul are dreptate: criza energiei e organică. Şi tot pe cale naturală, adică prin autoreglarea pieței, ar trebui și rezolvată.

Iarna începe să-și arate colții. Şi, anul acesta, pare mai fioroasă ca altădată. Şi, la cît costă factura pentru gaze, nu-i exclus să ne-apuce nostalgia după vremurile cînd ne-ntrebam, nostalgici, unde-s zăpezile de altădată...

Pe măsură ce se face mai frig se încing controversele cu privire la energie. Dacă criza gazelor și cea a electricității prezintă diferențe semnificative, există și numeroase similitudini care permit o abordare comună. Prima similitudine e legată de cauza inițială a crizei. A doua, de efectele ei. În Europa se prefigurează deja o criză vecină cu războiul rece. Unele state vor să intervină direct pe piață, prin subvenții, pentru a ușura povara facturii pe care o vor avea de plătit cetățenii. Altele se împotrivesc cu fermitate intervenției pe piață. Germania și Franța se remarcă prin poziții tranșante. Doar că tandemul Europei trage acum în direcții opuse.

La începutul săptămînii, Germania și alte opt țări din nordul Europei s-au opus să folosească pretextul creșterii de prețuri la energie pentru a modifica, structural, piața comună a energiei, explicînd, printr-o declarație comună, că „creșterea bruscă a prețurilor are cauze globale, așa că ar trebui să fim foarte atenți înainte de a interveni în structura pieței interne de energie“. Intervenția guvernelor pe piață „nu va fi o soluție pentru a amortiza costurile actuale la energie, acestea fiind legate de prețurile combustibililor fosili“. Documentul de poziție a fost semnat, pe lîngă Germania, de Danemarca, Estonia, Finlanda, Irlanda, Luxemburg, Letonia, Țările de Jos și Austria. Nordul Europei, mai degrabă liberal, a simțit nevoia să transmită acest mesaj coerent după summit-ul UE de săptămîna trecută: chestiunea energiei, dezbătută pe larg, a ocupat aproape în întregime agenda întîlnirii. În special statele din sudul și estul Europei au insistat pe nevoia de control și/sau de intervenție pentru a domoli creșterea prețurilor. Iar Franța, care deja de multă vreme își dorește o reformă a pieței energiei, a știut să se folosească de acest moment, devenind cutia de rezonanță pentru vocile mai puțin audibile ale Uniunii.

Pe fond, Berlinul are dreptate: criza energiei e organică. Şi tot pe cale naturală, adică prin autoreglarea pieței, ar trebui și rezolvată. Comisia Europeană împărtășește în mare măsură această perspectivă. Anume, că situația de acum e rezultatul dinamicii pieței libere: economia își revine după criza sanitară, care a presupus închiderea activităților, și e însetată de energie; însă creșterea cererii nu poate fi acoperită imediat de o ofertă susținută – de unde și criza, de unde și creșterea de prețuri. Liderii UE susțin abordarea propusă de Comisia Europeană, adică măsuri precum sprijinul direct pentru gospodăriile vulnerabile, ajutor de stat pentru companiile aflate în dificultate și reduceri de taxe. Însă aceste măsuri trebuie să fie țintite, adaptate și temporare. Comisia preconizează că această criză va dura pînă în aprilie anul viitor, însă unii analiști nu văd un sfîrșit previzibil al crizei pînă cînd nu vor crește substanțial capacitățile de producție și interconectarea la nivel european. Reuniunea de marți, de la Luxemburg, a miniștrilor europeni responsabili cu energia e menită să asaneze clivajele din interiorul UE cu privire la abordarea acestei crize. Însă găsirea unui compromis va depinde nu doar de cît de realistă e prognoza cu privire la criză pe care se bazează decidenții, ci și de dinamica politică din interiorul Uniunii. Faptul că lucrările acestui summit sînt publice (lucru destul de rar) pune pe decidenți o presiune suplimentară.

Un indicator al puterii de cumpărare și, implicit, al calității vieții e cît timp trebuie să muncești ca să-ți permiți un hamburger simplu. De acum înainte n-ar strica să calculăm, în minte, cîte ore de muncă afectăm cheltuielilor cu energia.

■ ■ ■

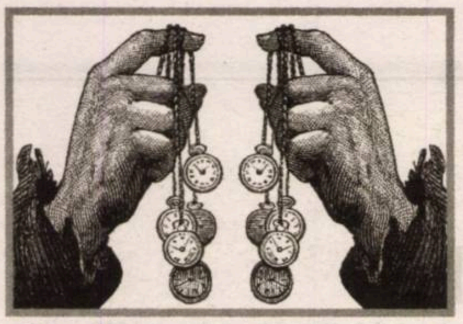

Andrei PLEȘU

nici așa, nici altminteri

„Așa e că pînă acum nu stăm nici bine, nici rău, adică nici așa, nici altminteri?“ (I.L. Caragiale)

Afaceri și cultură

În inventarul ideilor primite de-a gata (cum ar spune Flaubert) apare frecvent tema rupturii structurale dintre activitățile lucrative („afaceri“) și cele ale gratuității, ale „finalității fără scop“ (cultură). Una e să trăiești rentabil, „să faci bani“, alta e să produci „finețuri“ ornamentale, greu de valorificat materialmente. Pînă la un punct, această distincție e valabilă. E vorba de două tipuri de „meserii“, în egală măsură utile, dar caracterizate prin proceduri, scopuri și ecouri publice greu de comparat. Pe de altă parte, hotarul dintre cele două domenii nu poate și nu trebuie tranșat radical. Nu există doar artiști și intelectuali săraci, marginali, trăind din mila unei clientele imprevizibile. Unii se descurcă binișor și din punct de vedere comercial și au îndemînări fertile ca promotori ai propriei creativități. La fel, nu există doar oameni de afaceri zidiți pe viață în interesele lor financiare și mereu stigmatizați ca venali (în contrast cu „angelicii“ din cultură...). Unii au pasiuni colaterale, hobby-uri ludice, generozități din specia mecenatului dezinteresat. Diferența dintre cele două „specii“ apare, cu o anumită evidență, cînd e vorba de notorietate. Primim mai curînd informații despre succesul de piață al unor „culturali“ decît despre investițiile discrete ale unor oameni de afaceri care asumă (fără beneficii imediate) rolul de sponsori ai vieții spirituale. E motivul pentru care îmi fac o datorie din a semnala admirativ cîteva exemple de „spirite pragmatice“, care înțeleg importanța întreprinderilor artistice și intelectuale din mediul în care trăiesc și, chiar nesolicitați, iau decizia de a pune umărul la subzistența lor. Uneori o fac din pură *simpatie* pentru artă, carte, idei, îndeletniciri spirituale cu bătaie lungă, alteori dintr-un impresionant simț al *datoriei* comunitare față de valori care ne pot defini în imediat, dar și pe termen lung.

Evident, nu voi livra o listă completă a binefăcătorilor. Voi semnala doar cîteva nume pe care am avut șansa și ocazia să le percep mai de-aproape. Iată, de pildă, cei doi frați, Dragoș și Adrian Pavăl, care au înființat compania Dedeman, al cărei succes managerial n-a fost afectat nici de criză, nici de nume mari ale concurenței europene. Dimpotrivă. Au avut inițiativa unor investiții esențiale în sport, teatru, muzeistică, învățămînt, cercetare etc. O fac cu grație, fără nevoie de aplauze, fără autopromovări cochete.

Îmi face plăcere să aduc în scenă și numele unei doamne, Anca Vlad, întemeietoarea grupului de companii Fildas, din care face parte, între altele, binecunoscutul lanț de farmacii „Catena“. Dar doamna Vlad nu se ocupă doar de sănătatea publică, ci și de propriile voluptăți estetice, împărtășite, expert, cu toți amatorii de artă interesați. Are o excepțională colecție de artă plastică și a construit o fundație (Fildas Art) care organizează expoziții de pictură, sculptură și ceramică, susține anual Atelierul Internațional de Creație de la Eforie, tipărește albume și cataloage de artă și găzduiește lunar, la Galeria Senso, manifestari culturale diverse (vernisaje, lansări de carte. dezbateri). Pe scurt, doamna Vlad reușește, de o bună bucată de vreme, ceea ce instituții acreditate ale statului au dificultăți să demareze și să întrețină...

Nu dintr-o simplă cochetărie „politic corectă“, adaug și numele unei alte doamne, a cărei performanță culturală e unică: doamna Lavinia Huidan Spandonide. Ca „om de afaceri“, dînsa (ajutată de cei doi fii ai ei) controlează compania EIT Forum Auto, prin care firma Volvo își distribuie produsele în România. Dar doamna Huidan face multe alte lucruri. Cel mai spectaculos este proiectul Editurii Spandugino, singura editură, din cîte cunosc, pentru care criteriul „vandabilității“ produselor sale e neesențial. În condiții tipografice excepționale, apar cărți semnate de autori prestigioși, nu neapărat „vedete“ de librărie, dar cercetători și scriitori de elită, ale căror contribuții ar avea încă de așteptat spre a fi publicate de instituțiile de profil care, însă, nu pot relativiza fără riscuri criteriul strict comercial. Doamna Spandonide e un exemplu (rar) de cititor pasionat, care însă nu se bucură de pasiunea proprie dacă nu „dă de citit“ și altora...

Lista poate fi mai lungă decît credeam la început. Țin să-l amintesc și pe dl Mihai Staicu, acționarul majoritar al companiei bucureștene AD Auto Total (finanțator, de pildă, între altele, al unui concurs de desen și pictură pentru copii între 6 și 14 ani) și pe domnii Sacha Dragic (gata să sară prompt în ajutor cînd o instituție de cultură intră în criză), Mihai George Popa (de la corporația Eon România, din domeniul energetic) sau dl Michael Bulzan, patronul grupului West Arad.

Cum se vede, nu e vorba de pure „excepții“. E vorba de o întreagă categorie de oameni, datorită cărora între „afaceri“ și „cultură“ nu există fractură, ci *complementaritate*. Și poate nu întîmplător dl Florin Pogonaru, președintele Asociației Oamenilor de Afaceri din România, s-a dovedit el însuși întruparea unei deschideri ieșite din comun spre domenii aflate dincolo de orizontul strict al activității de business care, de altfel, include, prin definiție, o subtilă combinație de *„profit“* și *„non-profit“*.

P.S. Cunoscînd unele reflexe mentale al ambianței autohtone, știu că textul de mai sus va putea fi interpretat ori ca „cerșetorie“, ori ca recompensă omagială pentru servicii deja livrate. (Cînd, cu ani în urmă, încîntat de prestația restaurantului Zexe, am scris, în Dilema, *un articol laudativ, pe „piața“ comentariilor a apărut rapid ideea că, pentru textul meu, mănînc pe gratis la restaurantul cu pricina. Nu era adevărat, după cum nici acum nu e adevărat că am scris ce-am scris cu gîndul la profit, chiar dacă, într-un moment sau altul, m-am putut intersecta avantajos, dar nu în folos propriu, cu una sau alta dintre personalitățile amintite...)*

■ ■ ■

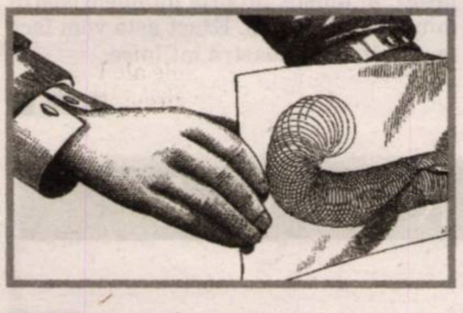

Andrei CORNEA

la răscruce de gînduri

Negaționism COVID

Termenul „negaționism“ se referă de obicei la atitudinea celor care neagă anumite catastrofe istorice: Holocaustul evreilor, lagărele lui Stalin, „Marea foamete“ din Ucraina, ororile Revoluției Culturale chineze, genocidul armenilor și așa mai departe. Sînt atitudini și teorii pseudo-științifice care contestă istoria, știința și nenumărate mărturii personale, așadar în pofida oricăror dovezi solide și fapte verificate, în mod repetat și sistematic (uneori și cu susținerea unor autorități politice), cu efectul că încurajează discursul urii, antisemitismul, totalitarismul și xenofobia, ba chiar și acte criminale. Cum se știe, negaționismul este sancționat de legislațiile multor state europene (inclusiv România) și reprezentanții săi nu mai pot invoca libertatea de expresie, în acest caz, pentru a-și debita inepțiile, avînd a răspunde înaintea Justiției.

Întrebarea pe care trebuie neapărat s-o punem este dacă deja putem vorbi și de un negaționism COVID comparabil și, mai ales, dacă el n-ar trebui asimilat „vechiului negaționism“ și tratat cu o comparabilă severitate de autoritățile statului, dar și de opinia publică. Precedentul limitării libertății de expresie ar trebuie extins și în acest domeniu?

În cazul particular COVID-19 putem să distingem, cred, trei niveluri de negare, adesea interrelaționate:

1) Avem mai întîi grupul celor care neagă pur și simplu existența bolii sau gravitatea ei, considerînd-o o „simplă gripă“. Sînt cei care, în pofida unei enorme evidențe, se împotrivesc sistematic și programatic și purtării măștii, distanțării și altor măsuri de combatere a epidemiei sau care instigă la asemenea comportamente pe rețelele sociale. Mă refer aici nu atît la simpli particulari, ci la persoane cu autoritate în comunitate. Unii dintre aceștia ocupă chiar funcții politice, alții au autoritate ca păstori spirituali; sînt unii care, fie și prin exemplul pe care îl dau, fiind cadre didactice, încurajează aceeași atitudine negaționistă printre elevi. Cred că toți aceștia – ținînd seama și de autoritatea pe care o au eventual – trebuie să fie cenzurați și, dacă recidivează în negaționism, supuși unor sancțiuni administrative și/sau penale, la fel ca și cei care susțin că la Auschwitz „n-a murit nimeni“. Acești oameni, inducînd în eroare pe alții, comit indirect, dar demonstrabil crime și trebuie tratați ca atare.

Cred că la fel trebuie tratați, mai cu seamă în timpul unei pandemii ca aceasta, și cei care, de pildă, deși recunosc existența pandemiei de COVID-19, susțin că „în spitale doctorii omoară pacienții“ ori că incendiile care au mistuit recent cîteva secții ATI sînt o „făcătură“. În general, trebuie incriminate sever acele afirmații care stîrnesc ura și teama față de corpul medical, care produc teorii conspirative ce susțin, în principiu, că medicii vor răul pacienților.

În fine, antivacciniștii. Cred că aici trebuie să fie avuți în vedere nu cei care, în mod personal, nu vor să se vaccineze, fără a-i îndemna și pe alții să le urmeze exemplul. Adevărații negaționiști periculoși sînt cei care difuzează pe rețele și pe blog-uri știri false, informații pseudo-științifice etc., mai ales cei care uzează de autoritatea lor fie de medici, fie de preoți, fie de profesori sau de politicieni, spre a distruge încrederea în vaccinare, în general, și în vaccinarea anti-COVID, în special, *fără a furniza dovezi concludente științific pentru atitudinea lor.* Aici intră, de exemplu, cei care susțin că vaccinurile anti-COVID „omoară“, că „sterilizează femeile“, că „schimbă ADN-ul“, spre a nu ne mai referi la cei care pretind că prin intermediul lor oamenii „sînt cipați“. Uneori și aceștia propun tratamente „alternative“ nedovedite și care induc în eroare pe creduli. Toți aceștia ar trebui ori să aducă dovezi concludente, ori să tacă; la recidivă, ar trebui să fie inculpați și condamnați.

Aici mi se pare potrivită o diferență de tratament: cred că de la cine susține *public* că „nu există COVID-19“ nu mai trebuie așteptate dovezi pentru a-l incrimina pe loc. Există deja milioane de astfel de dovezi. Pe de altă parte, vaccinurile anti-COVID sînt totuși un domeniu nu numai nou, dar încă în studiu, astfel încît e nevoie, cred, de studii suplimentare. Totuși, dacă cineva susține public că vaccinurile dăunează mai mult decît ajută în prezent sau pe viitor, să i se solicite să vină cu dovezi sau să tacă. Dacă susține public că vaccinarea nu limitează cazurile grave, că datele statistice furnizate de autoritățile de pretutindeni sînt falsificate etc., să vină cu dovezi sau să tacă. Dacă susține că vaccinurile sînt un experiment și că oamenii sînt cobai, să vină cu dovezi sau să tacă. Cine cere de la amvon oamenilor să nu se vaccineze, fiindcă vaccinurile ar fi expirate, să o dovedească sau să tacă, iar în caz de recidivă să ajungă la închisoare.

Chestiunea nu e, desigur, simplă și n-am făcut decît să aștern repede cîteva gînduri. Dar, în general: nu înțeleg de ce pedepsim – pe bună dreptate – pe acela care neagă public camerele de gazare, dar nu facem nimic cu cei care neagă public și vocal existența pandemiei. Pericolul social nu-i deloc mai mic în al doilea caz și nici enormitatea afirmației mai mică. Nu înțeleg de ce îi condamnăm, de exemplu, pe cei care mai susțin „omorul ritual“, dar nu facem absolut nimic cu cei care susțin că medicii „omoară“ în spitalele COVID. Dacă stîrnești ura împotriva unei etnii ești în mod justificat sancționat. De ce nu și dacă o stîrnești împotriva medicilor? Nevoia firească de a menține vie disputa științifică și de a prezenta falsificări ale teoriilor curente n-are nimic de-a face cu cei care, fără nici o probă, dar în schimb cerînd probe de la toți ceilalți, lipsiți de calificare științifică adesea, contestă, cu mare gălăgie și uzînd de facilitățile mediatice actuale, rezultatele tuturor cercetărilor și realizărilor științifice de două sute de ani.

Știu că limitarea dreptului la libera exprimare e întotdeauna problematică. Dar mi se pare intolerabil abuzul de liberă exprimare în circumstanțele din prezent și cu media existente, cu consecința nefastă a mii, zeci de mii de morți evitabili.

■ ■ ■

Sever VOINESCU

axa dus-întors

Greu cu Europa

Unul dintre cele mai rele efecte ale fricii este închiderea minții. Nu doar că, vorba poporului, „nu mai judeci“, dar nici nu mai ești minimal disponibil să vezi și altceva decît prilejul fricii.

Înspăimîntați de ceea ce pățim ca români trăitori în România, nu mai avem disponibilitatea să băgăm de seamă ce pățim ca români trăitori în Uniunea Europeană. Tocmai noi, care avem nevoie de Uniunea Europeană ca de aer. Nu e o exagerațiune retorică – fără UE, România se sufocă! Beneficiile apartenenței României la cel mai elitist club de țări al planetei sînt enorme și trebuie să fii orb, prost de dai în gropi, nebun ori rău intenționat să nu le recunoști. Niciodată nu am fi atins acest grad de prosperitate (cîtă e!) și de siguranță (cîtă e!) dacă rămîneam de capul nostru după 1990. Am mai spus-o și o repet: România căzută exclusiv pe mîna românilor înseamnă un dezastru garantat pentru ei înșiși. De ce tot repet această observație? Poate că de ciudă, poate că de frică.

Putea să ne fie mai bine decît ne este? Evident. Nu sîntem mai bine din cauza noastră, a opțiunilor noastre electorale și a sistemului absolut sinistru al partidelor politice românești care sînt deja anume croite să propună alegătorilor o calitate umană din ce în ce mai deteriorată și soluții din ce în ce mai idioate. Și este imediat de adăugat să nimeni din exterior nu a intervenit în acești 30 de ani în care acest sistem al partidelor s-a înrădăcinat la noi; el însuși este un produs al profunzimilor noastre naționale, o marfă pur românească. Astfel, am ajuns la momentul în care organizațiile politice românești pe care sîntem chemați (și adesea venim) să le votăm sînt piatra de moară de gîtul României și nu motorul dezvoltării ei. Aș spune că România s-a dezvoltat atît cît vedem cu ochii noștri, în pofida sistemului nostru de partide și nu datorită lui, mai ales datorită apartenenței țării la UE și NATO și nicidecum ca urmare a exercitării suveranității naționale.

Putea fi mai rău? Dacă nu eram în UE, dar eram cu acest sistem politic, sigur. Eram un fel Republica Moldova mai mare sau, mai grav, un fel de Ucraină mai puțin importantă. Cu imediatul adaos că Ucraina neinvadată de ruși nu era nici pe departe atît de importantă în ochii Occidentului precum este Ucraina invadată de ruși...

Putem considera, așadar, că 1 ianuarie 2007 a fost o zi astrală în istoria noastră, de calibrul acelui mitic 1 decembrie 1918. Ca și atunci, am avut noroc. Dar altfel decît atunci, nu a trebuit să plătim un preț de sînge. Oricum, la stadiul la care adusese comunismul conștiința patriotică a poporului român, nici nu am fi fost în stare de un sacrificiu colectiv comparabil. Bine că nu a fost nevoie! Momentul din 1918 a fost măreț pentru că norocul de atunci a fost meritat – românii de atunci luptaseră, muriseră, inimile lor fuseseră înălțate de un ideal frumos, ei aveau dreptul la o zi precum acel 1 decembrie. Sacrificiul și eroismul s-au întîlnit cu șansa. În 2007, a fost noroc pur. Nu eram gata, ne jucaserăm de-a reformele, dădeam din gură că sîntem europeni de la mama noastră, livram gesturi coregrafice cu aerul că facem treabă – o conjunctură excepțională ne-a zvîrlit în interior înainte ca ușile extinderii Uniunii să se închidă. Din 2007 pînă azi, n-a mai devenit membră a UE decît Croația – o lărgire aproape nesemnificativă pentru ansamblul teritorial, demografic și economic al Uniunii. Norocul nostru – cel despre care P.P. Carp spunea că e suficient ca să nu mai avem nevoie de oameni politici, gîndindu-se, firește, la oamenii politici din vremea lui. Pe atunci, oamenii politici îi păreau strașnicului conservator inutili. Nu știu ce-ar fi zis de oamenii politici de acum, a căror inutilitate este cel mai mic dintre păcate.

Noi știm, însă, că ulciorul nu merge de multe ori la apă, că norocul e după cum și-l face omul, iar profesorul nostru de România, dl I.L. Caragiale, ne-a învățat că norocul e prea puțin și lumea prea multă. Așa că am face bine să mai ridicăm o clipă ochii de la ale noastre și să privim spre Vest, spre zarea de unde ne-a venit pleașca din 2007. Acolo nu e bine deloc.

O decizie adoptată de Tribunalul Constituțional polonez pe 7 octombrie 2021 lovește Uniunea Europeană în inima ei. Pe scurt, această decizie constată că anumite părți din trei articole ale Tratatului UE nu sînt conforme cu Constituția Poloniei, respingînd principiul supremației dreptului UE asupra dreptului Poloniei și a obligativității deciziilor Curții de Justiție a UE în Polonia. Practic, nerecunoașterea supremației dreptului UE asupra dreptului național al țărilor membre ale Uniunii este, la acest stadiu de integrare, lovitura care dărîmă totul. Istoria dreptului mai poate nota, ici-colo, situații din trecut în care anumite țări au refuzat să aplice punctual o decizie sau alta a CJUE sau a CEDO (instanță din sistemul Consiliului Europei, dar strîns legată în practica ei de CJUE). De asemenea, încălcări ale tratatelor UE pot fi și ele lesne amintite. Dar o decizie care să stabilească de principiu că dreptul național bate dreptul UE este cu mult mai mult decît atît. Mici disidențe punctuale, în fine, se mai pot înghiți fără mari repercusiuni asupra pilonilor de rezistență ai arhitecturii UE, dar nu și o ruptură de principiu.

În ultimii ani, țările din Estul Europei, foste comuniste, sînt tot mai iritate de ceea ce ele percep drept abuzuri de natură politică, ideologică, ale puterilor din Vest asupra lor. Astfel s-a ajuns ca guverne populiste, unele chiar autointitulate „iliberale“, să domine această parte a Europei. E greșit să se spună că guvernele populiste induc populației ideea că puterile administrative ale UE sînt abuzive în plan cultural sau juridic ori chiar politic – eu cred că e invers. Percepția acestor popoare (nu discut acum dacă e reală sau falsă, dacă e manipulată sau genuină) preexistă și determină menținerea la putere în aceste țări a acestui gen de regimuri.

Noi, din fire mai blînduți, n-am ajuns pînă acolo. Dar ne confruntăm cu o situație cumva similară. Avem și noi în derulare un fel de conflict între Curtea noastră Constituțională și Curtea de Justiție a UE. Unii blestemă CCR pe motiv de pesedism și Dorneanu. Alții atacă CJUE din cauză de Soros și neomarxism. Să lăsăm la o parte ambele aceste poziții, căci ele aparțin unor ignoranți patenți în care clocotește păcătoasa lavă a activismului. Și de data asta, vă invit să mergem în substanța chestiunii. Înainte de orice, vă îndemn să vă înfundați urechile cu dopuri de ceară ca să nu auziți scandările activiștilor din ambele tabere și să lăsați, în liniște, propria dumneavoastră minte să gîndească. Exact asta vom face la următoarea noastră întîlnire.

■ ■ ■

Mihaela SIMINA

accent pe istorie

Castelul Mimi

Sau poate, mai bine zis, Château Mimi. O clădire impresionantă cu două etaje, construită după un proiect francez, pe care o găsim în topurile celor mai frumoase vinării din lume. Localizare: satul Bulboaca, raionul Anenii Noi, Republica Moldova.

Povestea a început pe la sfîrșitul secolului al XIX-lea cînd Constantin Mimi, născut într-o familie de refugiați greci din Basarabia, a început să planteze primii butuci de viță-de-vie pe moșiile sale. În 1901 avea deja finalizată construcția cramei pe care și-o dorea. În fapt, nu o simplă cramă, ci un castel minunat, de inspirație franțuzească, înconjurat de cîmpuri și podgorii întinse. Pasionat de agricultură, în special de viticultură, domnul Mimi studiase știința vinificației timp de doi ani la Școala Superioară de Agronomie din Montpellier.

Nu a durat mult și licorile produse la vinăria lui Constantin Mimi au devenit cunoscute la nivel internațional și au început să se vîndă în tot Imperiul Rus. *Château*-ul era apreciat și de țarul Nicolae al II-lea, care nu a ratat o vizită la domeniu prin 1914. Și cine știe cîte degustări... Avea și ce să deguste, oricum. De exemplu, domnul Mimi a adus din Franța soiul de viță-de-vie *Aligoté,* care a cucerit rapid inimile și paharele celor din regiune.

După izbucnirea Primului Război Mondial, crama a început să furnizeze vin armatei Imperiului Rus, iar în 1917 Constantin Mimi a devenit guvernator al Basarabiei, ultimul guvernator al Basarabiei din epoca Imperiului Rus, de altfel. Politica a mers dintotdeauna bine alături de un pahar cu vin, finanțele așijderea, așa că, în 1925, basarabeanul specialist în vinuri a devenit director în cadrul Băncii Naționale a României. În același an, frumoasa podgorie din satul Bulboaca a fost vizitată și de viitorul rege al României Carol al II-lea (ce soi de vin o fi preferat acesta?).

Prin anii '40 ai secolului al XX-lea, Crama Mimi a devenit proprietate a statului și a fost transformată într-una dintre cele mai mari fabrici de vin din URSS. Vin industrial, adică mai puțină savoare, mai multă cantitate. Plus vești proaste legate de castel, care a îndurat atît distrugeri cauzate de război, cît și de mîinile sovieticilor.

Vestea bună este că, după 1990, vinăria a fost modernizată ca la carte. Și există și o veste frumoasă: Castelul Mimi a beneficiat de unul dintre cele mai mari proiecte de restaurare din istoria Republicii Moldova, în urma căruia și-a recăpătat strălucirea originală, devenind monumentul arhitectural pe care îl putem găsi astăzi unde nici cu gîndul nu ne-am gîndi, într-un sat din Republica Moldova.

Unde istoria a făcut lucruri surprinzătoare. La un pahar cu vin, cred.

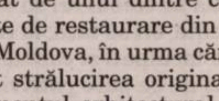

BARBURISME

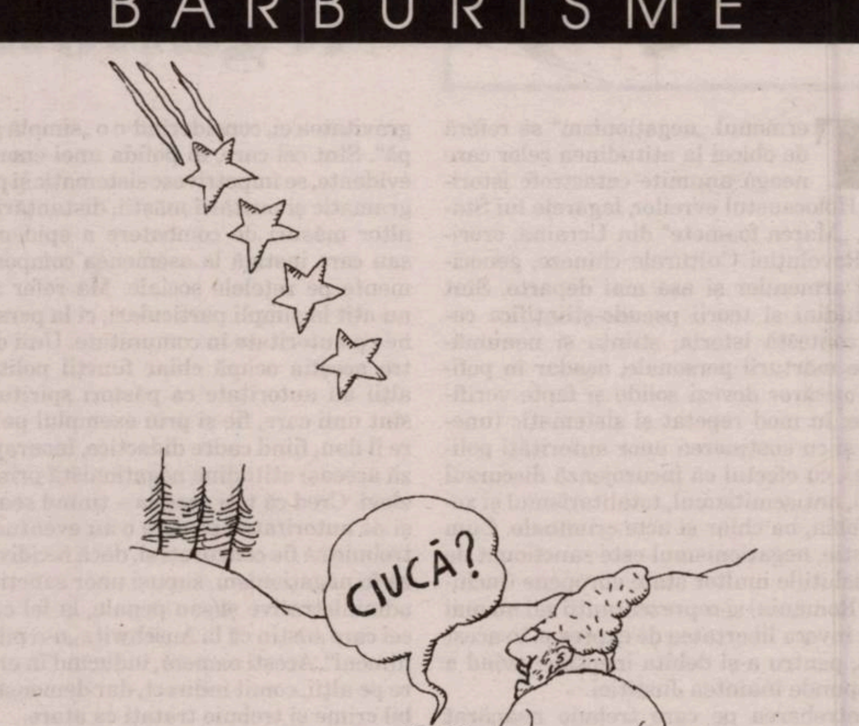

Desen de Ion BARBU

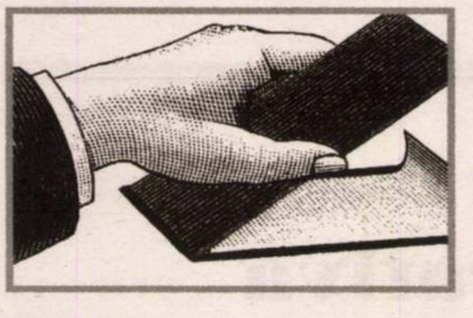

Valeriu STOICA

la **drept** vorbind

Despre logica juridică și adevărata viață a dreptului

Normele juridice conțin prescripții de comportament (comenzi, permisiuni și interdicții) menite să asigure *schimbarea* de la o situație prezentă la o situație viitoare. Acțiunile (actele, abținerile) și activitățile (cu durată mai mică sau mai mare) omenești sînt reglementate ca mijloace prin care se realizează această *schimbare*. Un legiuitor înțelept trebuie să țină seama de distincția dintre ceea ce este necesar, ceea ce este posibil și ceea ce este imposibil, astfel încît normele juridice să fie în mod rațional aplicabile. De aproape un secol, filosofii dreptului și logicienii au făcut cercetări aprofundate pentru a descifra mecanismele subtile și complexe prin care sistemul dreptului obiectiv (înțeles ca realitate autonomă, ca ontologie normativă) direcționează acțiunile și activitățile subiectelor de drept, în raporturile dintre ele, ca agenți ai schimbării de la o situație prezentă la o situație viitoare. Logica propozițiilor a fost asociată în mod firesc cu logica schimbării și cu logica acțiunii în infrastructura logicii deontice pentru a oferi o imagine cît mai fidelă a proceselor de elaborare a normelor juridice și de aplicare a lor în practica socială. Ontologia normativă a justificat dezvoltarea acestor domenii noi ale logicii pentru a pune mai bine în lumină aspectele particulare ale epistemologiei, praxiologiei și axiologiei în universul juridic. Din această perspectivă, dreptul obiectiv nu este doar o simplă reflectare a realității sociale. Într-un fel, fiind o creație a omului, sistemul normativ se aseamănă cu arta, în sensul că se autonomizează în raport cu realitatea reflectată. Modul de autonomizare este însă diferit: în timp ce arta se autonomizează, folosind elementele realității reflectate, pentru a construi o ficțiune, dreptul se autonomizează folosind elementele realității sociale reflectate pentru a construi un model praxiologic, adică un model al schimbării prin actele, acțiunile și activitățile subiectelor de drept. Formele și intensitatea schimbării sînt diferite, începînd cu schimbări banale, cum ar fi aceea produsă prin executarea obligațiilor născute dintr-un contract de vînzare, și ajungînd pînă la schimbări de mare amploare, realizate prin proiecte investiționale complexe sau prin programe de reforme instituționale, pe baza unor scenarii juridice îndelung elaborate.

Așa cum se întîmplă cu orice invenție omenească, dreptul obiectiv poate fi utilizat pentru scopuri diferite, unele ca manifestare a ideii de *bine,* altele ca înfățișări ale ideii de *rău*. La fel ca în filosofia generală, și în filosofia dreptului axiologia este indisolubil legată de ontologia normativă, de epistemologia și de praxiologia specifice domeniului juridic. Valorile și scopurile care întemeiază orice sistem normativ sînt esențiale pentru înțelegerea acestuia și pentru respectarea prescripțiilor lui în practica socială. Rezultă că schimbarea propriu-zisă urmărită de orice normă juridică, inclusă ca model în prescripția ei, este rezultatul oricărui proces de aplicare a dreptului. Acțiunile și activitățile umane concrete transformă *modelul* schimbării în *realitatea* schimbării.

Dacă este așa, de ce este mai plină de înțeles afirmația că *jurisprudența este adevărata viață a dreptului* decît afirmația că *realizarea în practica socială este adevărata viață a dreptului?* Aplicarea dreptului în practica socială ar trebui să fie, de regulă, neconflictuală, asumînd prezumția – desori infirmată – că destinatarii normelor juridice nu au dificultăți în înțelegerea și în executarea comenzilor, permisiunilor sau interdicțiilor pe care acestea le conțin. Ca urmare, dreptul nu se îmbogățește cu noi sensuri ale normelor juridice sau cu clarificarea sensurilor existente. Ori de cîte ori apar însă dispute privind interpretarea și aplicarea normelor juridice, iar aceste dispute generează litigii care sînt soluționate de instanțele judecătorești, sensurile normative sînt stabilite pe cale jurisprudențială. Precedentele judiciare și, mai ales, soluțiile pronunțate prin hotărîrile preliminare ori prin cele care rezolvă recursurile în interesul legii pun în lumină adevărata viață a dreptului prin înțelesurile noi și prin îmbogățirea sferei de aplicare a fiecărei norme juridice cu o cazuistică din ce în ce mai amplă. În acest sens, jurisprudența este adevărata viață a dreptului, fără a ignora sau a diminua importanța realizării neconflictuale a dreptului în practica socială.

Profesiile juridice sînt importante nu numai pentru că ele slujesc la aplicarea dreptului obiectiv, ci și, în primul rînd, pentru că profesioniștii dreptului nu preiau mecanic textele de lege, ci le internalizează, le descifrează sensurile prin raportarea la situațiile de fapt concrete și, cînd este necesar, stabilesc cadrul faptic și juridic al disputelor care apar. Mai mult decît atît, judecătorii rezolvă aceste dispute nu numai sub aspectul percepțiilor diferite asupra faptelor, ci și sub aspectul interpretării normelor juridice relevante. Din această perspectivă, fiecare profesie juridică joacă un anumit rol. Consilierii juridici, avocații, mediatorii, notarii, executorii judecătorești, specialiștii în insolvență, polițiștii, jandarmii, funcționarii cu atribuții juridice, procurorii și judecătorii sînt *slujitori ai legii* nu în sensul aplicării ei mecanice, ci prin adaptarea sensurilor ei la problemele complexe pe care le ridică viața reală, de multe ori cu elemente de noutate imposibil de anticipat de autoritatea legiuitoare. Dacă dreptul este făcut pentru oameni, iar nu oamenii pentru drept, așa cum Portalis a atras atenția de mult timp, sistemul normativ nu trebuie să fie un pat al lui Procust, ci un complex de prescripții menite să apere valorile fundamentale ale comunității.

Actele, acțiunile și activitățile prin care se realizează aceste prescripții constituie motorul schimbărilor sociale, dar, pentru ca să nu apară dereglări și crize grave, ele trebuie să fie mereu raportate la valorile avute în vedere de fiecare prescripție normativă. Profesioniștii dreptului au misiunea dificilă, uneori aproape imposibilă, de a asigura această corelație dintre înțelesul normelor juridice și valorile care justifică permisiunile, comenzile și interdicțiile. Pentru acești profesioniști, democrația constituțională și economia de piață liberă întemeiată pe proprietatea privată nu trebuie să fie niciodată clișee, ci nucleele conceptuale și cadrele instituționale care dobîndesc viață și sens prin valorile care consolidează libertatea și siguranța persoanei, mai ales în situații excepționale, de criză gravă, cînd aceste valori sînt amenințate.

Notă: În aceste vremuri tulburate de crize de tot felul, poate este utilă reluarea acestui fragment dintr-un articol publicat anterior – „Tot ce nu este interzis este permis sau tot ce nu este permis este interzis? (jocul permisiunilor, al comenzilor și al interdicțiilor în dreptul privat și în dreptul public)“.

■ ■ ■

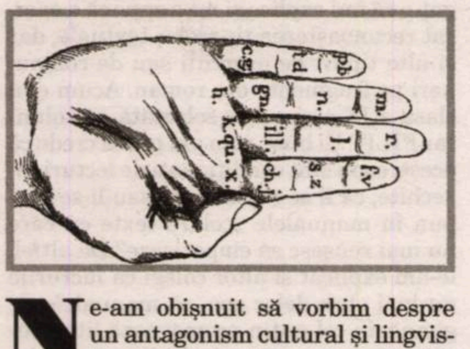

Codrin Liviu CUȚITARU

prezentul discontinuu.

Americanofonie vs. americanofobie

Ne-am obișnuit să vorbim despre un antagonism cultural și lingvistic anglo(americano)-francez, dar franceza se află astăzi în umbra englezei, fără mari șanse de a-și redresa poziția în viitor (un sondaj recent, făcut printre europeni, arată că 60% agreează ideea ca engleza să fie *singura* limbă oficială a Uniunii Europene în viitor, în condițiile în care UE se vrea o contrabalansare politico-economică la impactul cultural al Lumii Noi asupra Vechiului Continent). Probabil că deplasarea centrului de greutate către franceză, în lupta dusă actualmente cu engleza (și nu înspre spaniolă, de exemplu, care rămîne o limbă mai răspîndită decît franceza), se naște din prestigiul tradițional al celei dintîi. Engleza însăși a împrumutat, în vremurile de glorie ale francezei, multe cuvinte (rămase și astăzi în vocabularul său) din bagajul lingvistic al cuceritorilor normanzi, pentru simplul motiv că folosirea acestor cuvinte (chiar atunci cînd ele existau în variantă saxonă) era un semn de distincție socială. În plus, Franța duce, de decenii, o bătălie culturală împotriva englezei, încercînd chiar exercitarea unui *control legislativ* asupra intrării noțiunilor anglofone în limba națională. În 1986, președintele francez în exercițiu, François Mitterrand, a declarat fără echivoc faptul că „Franța se află în război deschis cu anglo-saxona“. Conform statisticilor, Franța avea deja antecedente în această privință la timpul cînd Mitterrand își arăta ostilitatea față de anglofonie. Din 1911, funcționa aici o *Lege împotriva adoptării termenilor străini în limbă*, iar în 1970 fusese înființată o Comisie a Terminologiilor care verifica draconic împrumuturile lingvistice. În 1975, se elaborează o *Lege de stat* numită *Menținerea Purității Limbii Franceze,* conform căreia preluarea „englezismelor“ trebuia pedepsită cu amenzi usturătoare. Apoteotic, în 1984, Franța creează Comisariatul General al Limbii Franceze, care introduce sancțiuni severe pentru presă și diverse instituții publice predispuse la „anglicizarea“ lingvistică.

De asemenea, Academia Franceză întocmește anual liste de cuvinte *interzise* uzului școlar, iar anumite regulamente de ordine interioară nu permit radioului și televiziunii difuzarea emisiunilor/spectacolelor/filmelor de producție americană într-un procent mai mare de 40%. Toate acestea (și multe altele) au creat Franței, fără îndoială, aura de lider al „ostracizaților“ în războiul cultural cu americanitatea. Rezultatele par însă mai degrabă descumpănitoare. Celebrul Bill Bryson observă, în volumul său *Mother Tongue / Limba maternă,* că anumite noțiuni tind să devină comice (amintiți-vă, spre exemplu, de „gît-legăul“, „nasștergăul“, „de perete frecătoriul“, „de sine mișcătoriul“, „stelămîntul“ ș.a. propuse de către puriștii români ca echivalente ale intolerabilelor neologisme „cravată“, „batistă“, „chibrit“, „automobil“ sau „astronomie“; ca să nu mai menționez sugestia lor ca diferența „singular-plural“ să fie redată prin neaoșa opoziție „singureț-multureț“). În loc de *hamburger* (care nici măcar nu are origine englezească), francezii spun *steak haché,* simpatica „ciungă“ *(chewing-gum)* a devenit, pentru ei, *pâte à mâcher*, iar *pipeline* (conductă) *oléduc*. Oripilați de ciudățeniile lexicale apărute în limbă, chiar jurnaliștii de la *Le Monde* au propus, sarcastic, la un moment dat, schimbarea tuturor cuvintelor englezești în corespondente franțuzești. Tradiționalul *sandwich* ar fi devenit, astfel, *„deux morceaux de pain avec quelque chose au milieu“*. Situația distrează, întrucît statisticile mondiale rămîn necruțătoare: două treimi dintre publicațiile științifice ale lumii apar în engleză, corespondența internațională este redactată în engleză în procent de 75%, cele mai mari rețele planetare de televiziune sînt americane, canadiene sau britanice. Francezii înșiși spun frecvent *le snob, le bifteck*, *le self-made man,* așa cum englezii ziceau în trecut, cu aer aristocratic, *merci, au contraire, force majeure, à la mode* etc. Precum românul (postmodern), francezul (postindustrial) are în bagajul lexical zilnic noțiunile de *rockstar, top-model, horror, floppy, computer, hard disk, mouse, e-mail, zoom, home-video* etc. El pleacă în *le week-end*„ oprindu-se în *le camping*. Ascultă *le compact disc, le rock, le jazz, le blues* și chiar *le heavy metal*. Nu o dată merge la *le pub,* unde bea *un scotch, un gin* ori *un cocktail*. La televizor privește *un western* sau, în bună dispoziție, *un strip-tease,* cînd, desigur, nu preferă să citească *un best-seller*. Cel puțin deocamdată, „frangleza“ (căreia entuziaștii i-au inventat un vocabular și chiar o gramatică) pare o utopie. Dacă există un limbaj universal, acesta aparține în exclusivitate englezei.

■ ■ ■

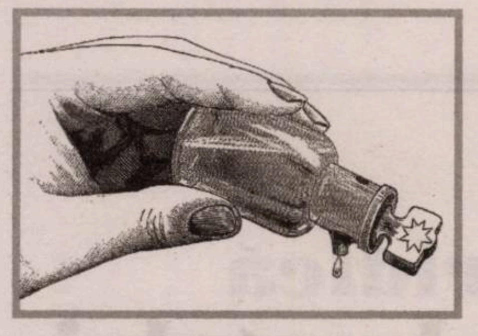

Rodica ZAFIU

cuvinte **nepotrivite**

Narativul și narativa

Termenul englezesc *narrative* este tot mai des preluat în română, cu minime adaptări, în forma unui substantiv neutru: *narativ*. Împrumutul lexical (omonim cu o posibilă substantivizare a adjectivului *narativ,* deja existent) nu era necesar în acest caz, pentru că termenul *narrative* are destule echivalente: de la mai vechile *poveste* și *povestire* la modernul *narațiune,* împrumut latino-romanic din secolul al XIX-lea, intens folosit, de atunci, în critica, istoria și teoria literară.

Cei care introduc în limbă noul substantiv își justifică probabil opțiunea (atunci cînd nu este vorba de o simplă traducere grăbită) prin sensul special cu care folosesc cuvîntul. Dicționarele englezești (de exemplu, *Cambridge Dictionary*-online), înregistrează, pe lîngă înțelesul general al lui *narrative* („relatare a unei serii de evenimente") și o accepție specială: „mod particular de a explica și a înțelege evenimentele". Accepția din urmă nici nu este, de fapt, atît de specială – pentru că reflectă o condiție esențială a relatării de evenimente. Narațiunea este aproape întotdeauna o construcție discursivă care atribuie sens: povestind, oamenii creează legături, presupun motivații și introduc faptele fragmentare într-un scenariu coerent, care aparține interpretării subiective. Un roman clasic, povestirea orală glumeață a unei întîmplări de pe stradă și reconstituirea istorică a unei înfruntări eroice au în comun tocmai atribuirea de sens narativ. Din acest punct de vedere, termenul englezesc ar trebui tradus în română pur și simplu prin *narațiune,* cu toate accepțiile sale.

În multe dintre utilizările actuale recunoaștem ideea de narațiune coerentă, interpretare (inevitabil subiectivă și relativă) a faptelor, versiune a înlănțuirii lor: „Odată stabilit, simpla contracarare a *unui astfel de narativ* este foarte dificilă fără *un narativ convingător propriu*" (asociatia-zamolxe.ro); „*Un narativ* al libertății (revistacultura.ro); „au încercat să definească – să așeze într-*un narativ* – actuala criză din cadrul coaliției" (ziare.com); „E un joc de putere, legitimat printr-*un narativ*" (capital.ro).

Adesea narațiunea care prezintă o viziune anume asupra faptelor este percepută negativ, ca falsificare deliberată a realității, cuvîntul căpătînd astfel conotații peiorative. În contexte depreciative, o traducere mai potrivită ar putea fi prin cuvîntul *poveste* – care, în vorbirea cotidiană, desemnează tocmai versiunea subiectivă și fabulatorie, care denaturează în mod intenționat faptele. În context polemic, *narativul* e o poveste, o știre falsă, o invenție, o scorneală: „Vicepremierul (...) a declarat că a existat *un narativ* potrivit căruia liderii coaliției ar juca țintar pe prefecți, ceea ce *nu este adevărat*" (adevarul.ro); „ne-a servit *un narativ SF* despre semnături falsificate" (podul.ro).

Nu este însă vorba, cel puțin deocamdată, de o specializare a noului substantiv: există și destule contexte în care *narativul* este pur și simplu o *narațiune*, o relatare, o descriere a succesiunii în timp: „în acest panel vom dezbate cum poți formula *un narativ despre viitor* care să inspire și să motiveze angajații să se adapteze cît mai rapid la noua realitate" (myconnector.ro); „în general, există o preferință clară a utilizatorilor spre titluri scrise clar și *un narativ autentic*" (blogdigital.ro); „creierele noastre nu sînt ahtiate după branduri, ci după stimuli care să creioneze *un narativ apetisant*" (revistabiz.ro). Unele enunțuri sună atît de artificial încît par traduse cuvînt cu cuvînt: „În mintea mamei se ridică niște voci de sabotaj, care au un narativ înfricoșător" (marsulpentruviata.ro).

Adaptarea este încă oscilantă: unii vorbitori par să prefere o formă feminină a substantivului: „să construiești *o narativă subtilă* care să ducă spre produs în mod natural" (bancatransilvania.ro); „prezintă *o narativă a istoriei Balcanilor* descrisă din mai multe perspective" (europarl.europa.eu); „pentru cei care simt că lucrurile au scăpat de sub control, *o narativă explicativă* și o comunitate de oameni cu aceleași convingeri sînt o eliberare liniștitoare de griji" (adevarul.ro). La plural, diferența dintre neutru și feminin se anulează: „aș vrea să evoluez spre a spune povești cît mai ample, spre a construi *narative* cît mai cool" (bancatransilvania.ro); „*narativele* antioccidentale s-au înmulțit în ultima perioadă în România" (digi24.ro); „e momentul să renunțăm la *narativele electorale*" (mediafax.ro).

Nu știu de ce ar trebui să recurgem la o formă oscilantă cu sens alunecos, cînd avem la îndemînă termenul pe care se puteau cu ușurință grefa noile accepții și conotații. *Narațiune* mi se pare net preferabil *narativului* și *narativei*. De altfel, unii vorbitori au adoptat această soluție: „principalele *narațiuni propagandistice*" (ziare.com); „*narațiunea* principală a atacurilor antioccidentale" (dilemaveche.ro), „*narațiunea trădării* e populară în zilele noastre în Rusia" (hotnews.ro) etc.

■ ■ ■

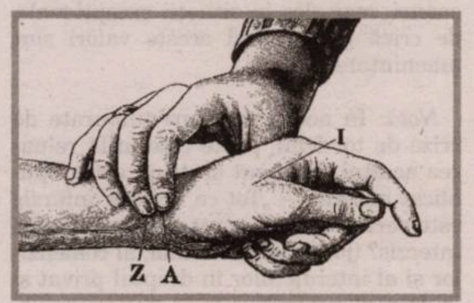

Horia CORCHEȘ

prof, viața mea

FILIT – Iași 2021

„Rămîn mirat cînd cineva, întîmplător și aproape întotdeauna fără motiv, îmi spune că nu știe ce e iubirea. Eu știu exact ce e iubirea. Iubirea înseamnă să știm că există o parte din noi care nu ne mai aparține. Iubirea înseamnă să știm că vom ierta orice acelei părți din noi care nu e a noastră. Iubirea înseamnă să fim slabi. Iubirea înseamnă să ne fie frică și să vrem să murim."

Am transcris mai sus o poezie a lui José Luís Peixoto, fără să marchez versificația, pentru că nu am volumul la îndemînă. Fac transcrierea stînd cu laptop-ul pe o terasă din Iași, după înregistrarea întîlnirii cu scriitorul portughez, desfășurată în cadrul FILIT 2021. Nu cred că există cineva care să nu fi auzit despre FILIT, Festivalul Internațional de Literatură și Traducere, desfășurat în Iași, ajuns la a IX-a ediție. Mă aflu aici, așadar, bucuros să mă aflu printre invitații acestui festival, organizat de o echipă extrem de inimoasă și de dinamică, avîndu-i ca membri fondatori pe scriitorii Dan Lungu, Florin Lăzărescu și Lucian Dan Teodorovici.

Adesea deschid o lecție la liceu cu lectura unei poezii a unui scriitor contemporan.

Am folosit ca pretext versurile lui Peixoto, care este mai ales prozator, deși a performat în toate genurile, iar poezia citată face parte dintr-un volum care a obținut în Portugalia premiul pentru cea mai bună carte de poezie a anului 2013. Moderatorul serii, poetul Robert Șerban, a citat-o în contextul dialogului mai larg despre temele pe care le abordează Peixoto, în speță despre moarte, și am să revin la ea puțin mai jos. Pînă acolo, voi încerca să formulez niște impresii legate de experiențele pe care le-am avut în cadrul festivalului, din perspectivă educațională, mai ales.

Am participat la activități aflate sub semnul a două secțiuni ale festivalului, *Scriitori printre liceeni,* respectiv *Casa copilăriei*. Mulți alți scriitori au fost implicați în acțiuni similare, care au avut loc fie cu participarea individuală a acestora, fie în perechi, alături de moderatori. Concret, am avut întîlniri online cu elevi din mai multe școli din țară, dar și întîlniri față în față cu elevi din Iași, am participat la o dezbatere despre literatura pentru copii și am dat cîteva interviuri în care s-a discutat despre multe, dar și despre rolul lecturii în școală, despre strategii de atragere a elevilor spre lectură, despre importanța lecturii în formarea personalității elevilor, despre cum este reprezentată literatura contemporană în programele școlare și în școală.

Care-i faza? FILIT-ul, care are extraordinara putere de a reuni în cîteva zile zeci de scriitori, unii adevărate vedete naționale sau internaționale, profesioniști, dar înainte de aceasta iubitori de literatură, își dezvoltă activitățile și în aceste parteneriate instituționale cu școli și cu Inspectoratul Școlar Județean Iași, ba chiar și cu școli din alte județe. Oamenii ăștia, pînă la nivelul profesorilor din școli, se implică activ și se pregătesc, pregătindu-și și elevii, care în fața scriitorilor dovedesc lecturi, interes față de literatură, față de carte, față de cultură și de cunoaștere în general. Ce spune asta? Că aș vrea să mai fim scutiți de patetismul declarativ prezent în discursul de masă cum că școala nu face, școala nu drege, profesorii sînt nu știu cum și elevii sînt dezinteresați. E doar unul dintre exemplele pe care le pot oferi, cel mai la cald. Cînd sute de elevi, zeci de profesori și diverse instituții cu profil educațional sînt atît de implicate, și nu de formă, pentru că, așa cum spuneam, elevii aceștia sînt citiți, profesorii lor fiind de asemenea oameni cultivați și implicați, cred că ar trebui să fim mai optimiști.

A doua chestiune. Există încă o prejudecată cum că școala nu promovează literatura contemporană, că programele școlare și manualele o evită, că profesorii fac recomandări de lecturi pe care elevii de astăzi nu le mai pot percepe atașant, nefiind din orizontul lor de viață. Am fost surprins să întîlnesc astfel de opinii chiar și printre colegi scriitori, care scriu literatură pentru copii. Am să vă relatez o scenă de ieri. Desigur, am tot dat aici autografe unor elevi, prin școlile unde am fost, dar această scenă s-a desfășurat la Casa Muzeelor, unde mă aflam la un eveniment al altor scriitori. A venit la mine o voluntară, care-mi văzuse ecusonul cu numele. M-a rugat să-i scriu cîteva cuvinte pe ecusonul ei. Firește că i-am scris ceva. Apoi mi-a spus că a ajutat-o foarte mult cartea mea, *Istoria lui Răzvan,* cînd era în clasa a VIII-a. Am zîmbit și am spus că probabil o ajutase la istorie. Mi-a răspuns că nu, a ajutat-o la română, la pregătirea pentru examen. Am rugat-o să îmi explice și mi-a spus că a exersat recunoașterea tiparelor textuale, dar și alte tipuri de exerciții sau de compuneri pe fragmente din roman. Acum e în clasa a IX-a și a fost selectată ca voluntar FILIT. Ei bine, cum am putea crede că acești copii sînt condiționați de lecturi învechite, că li se recomandă sau li se propun în manualele școlare texte cu care nu mai reușesc să empatizeze? De altfel, le-am explicat și altor colegi că lucrurile nu mai stau deloc așa, că manualele de gimnaziu cel puțin promovează literatură contemporană, autori vii, ca să folosesc clișeul acesta.

Mă întorc la Peixoto, pe care îl știam doar ca prozator, l-am descoperit acum și ca poet. Le spuneam într-un interviu Adelei Greceanu și lui Matei Martin că una dintre strategiile pe care le folosesc eu cu liceenii pentru a-i apropia de literatura contemporană este să le citesc și să-i ajut să descopere că sensul ascuns în text nu este imposibil de identificat. Că adesea deschid o lecție la liceu cu lectura unei poezii a unui scriitor contemporan, de la care ajung apoi la studiul textului clasic al vreunui scriitor din literatura contemporană. Și că-i duc spre valorile umanului, spre mecanismele care pot asigura o dezvoltare personală rezilientă în raport cu vulnerabilitățile pe care ca oameni le avem. E OK să ne fie frică. E OK să fim uneori slabi. Să vrem să murim înseamnă să vrem să iubim. Trăiască literatura!

Horia Corcheș *este scriitor și profesor de limba și literatura română.*

■ ■ ■

Mihai BUZEA

O afacere bună

Au trecut ani mulți de cînd aveam și eu o prietenă (nu e interzis!) cu care făceam sex (asta nici atît). Partea mai puțin veselă e că locuiam împreună și că ea dispărea cînd și cînd, nu prea mult timp, iar după ce se întorcea îmi servea niște explicații delicioase, de s-ar fi tăvălit de rîs și curcile: fusese la țară la mamaia… șefa organizase un *teambuilding*-surpriză… o mătușa de-a treia („N-o știi tu“) fusese internată pe neașteptate în spital și rămăsese cu ea peste noapte, ca aparținător… în fine. Gama acestor deslușiri era vastă, aș zice eu cu maturitatea de-acum, și deosebit de creativă – mare păcat de risipirea unui asemenea talent! Pe de altă parte, nici eu nu stăteam tocmai degeaba în timpul absențelor ei aleatorii, așa că n-am suferit prea mult, mai ales că gașca mea de prieteni nu era la curent cu ele; să fi aflat băieții ceva, altfel se punea problema la mine în casă, ehe… dar așa, am preferat s-o las cum căzuse. Aș fi necinstit dacă n-aș admite că mîndria mea masculină suferea, că micul meu ego se micșora progresiv cu fiecare nouă absență, iar asta m-a făcut să devin o persoană foarte puțin simpatică, cel puțin în raport cu sexul frumos. Dar, desigur, cu oamenii de la cîrciumă sînt o bomboană de băiat.

Timpul le-a rezolvat pe toate, cum se-ntîmplă de cînd lumea și pămîntul. Fiecare a luat-o pe drumul său, cu unele regrete (mici) și unele speranțe (mari), iar destinul a făcut ca speranțele amîndurora să se cam împlinească, ceea ce arată că destinul e deștept: speranțele mele se băteau cap în cap cu ale ei. Ne-am reîntîlnit întîmplător, ani mai tîrziu, și am stat la taifas, fără reproșuri, dar și fără remușcări: așa am aflat că despre un *afganeț* fusese vorba, un soldat român care servea în Afganistan, în misiuni succesive. (Mă gîndesc că trebuie să fi fost ceva de capul lui dacă-l trimiteau mereu acolo, unde numai ușor nu se poate spune că era. Mă mai gîndesc că omul chiar trebuie să fi avut charisma războinicului, dacă pe zilele lui de permisie era bătaie între diverse doamne și domnișoare, cum zicea ea.) Eu, recunosc, am rămas cu gura căscată. Auzi! Afganistan! Mi s-a făcut rușine de planurile mele de pe vremuri – rapid abandonate, de altfel – de a afla cine-i individul și de a-i da „o papară“. M-a ferit Dumnezeu! Numai cînd mă gîndesc ce-aș fi pățit dacă mă cocoșeam la un *afganeț* din ăsta… se-ncrețește pielea pe mine. Sigur, am trecut repejor peste șoc și am încercat s-o descos (la ce armă era omul, la ce unitate, ce grad avea, ce specializare etc.), dar n-am scos nimic de la ea pentru că pur și simplu nu știa: n-o interesase. Se cunoscuseră pe rețeaua de socializare – mare-i net-ul tău, Doamne! – și singura dată cînd discutaseră despre meseria lui fusese prima dată, cînd ea îl întrebase (reproduc): „E frumos la război?“, la care el răspunsese (reproduc): „A, nu! Războiul ăsta e prost rău, dar e o afacere bună“.

Se cunoscuseră pe rețeaua de socializare – mare-i net-ul tău, Doamne!

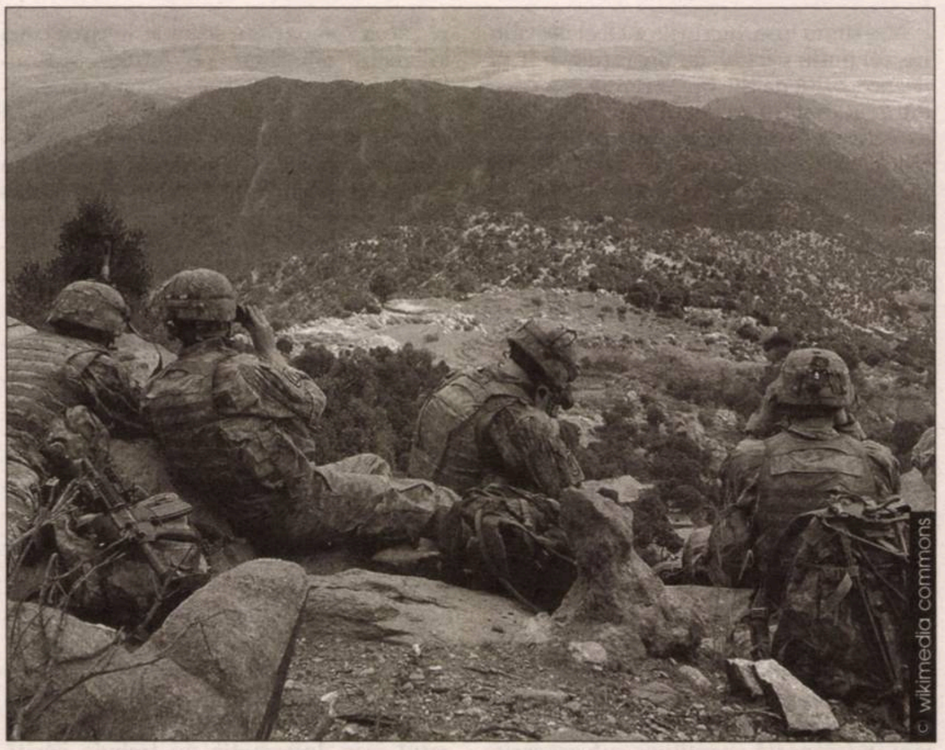

© wikimedia commons

Mă tot gîndesc dacă această vorbă „de pat“ nu e cumva cea mai bună caracterizare a războiului din Afganistan. Nu al americanilor! Ar fi chiar culmea să laud US Army pentru bilanțul final al celor douăzeci de ani petrecuți pe teren (nu se laudă nici ei, nu-i laudă nimeni, hop că se găsește Buzea!): morți, răniți, traumatizați, cu asta s-au ales comandanții americani la final de conflict, plus acuze de la toată lumea, plus o sumă enormă de bani cheltuită aiurea, pentru care cineva, cîndva, tot va da socoteală contribuabilului american, că doar el a produs banii ăia, nu generalii.

Dar pentru români cum a fost războiul ăsta? Dacă plec de la ideea umanistă că nici un război nu-i bun (deși eu nu cred în această idee), aș zice că de data asta armata românilor nu s-a descurcat rău, că nu s-a descurcat rău deloc. Au fost mulți răniți – nu știu cîți, mulți! –, au fost și morți, pe care destul i-au numărat alții, mai ales falangiștii de stînga (se știu ei), așa că eu, unul, prefer să așez aici în pagină numele lor, ca să se știe c-au fost oameni ca dumneavoastră și ca mine, nu niște numere oarecare într-o statistică oarecare: sublocotenenții post-mortem Mihail-Anton Samuilă și Iosif-Silviu Fogarași (căzuți în 2003), sublocotenentul post-mortem Narcis Șonei (căzut în 2005), sublocotenenții post-mortem Ionel Gheorghiță Drăgușanu și Bogdan Valerian Hîncu (căzuți în 2006), sublocotenenții post-mortem Ioan Grosaru și Aurel Marcu (căzuți în 2007), sublocotenenții post-mortem Dragoș Traian Alexandrescu, Claudiu Marius Covrig și Ionuț Cosmin Sandu (căzuți în 2008), sublocotenentul post-mortem Claudiu Chira, maiorii post-mortem Iuliu-Vasile Unguraș și Tiberius-Marcel Petre (căzuți în 2009), sublocotenenții post-mortem Florin Bădiceanu, Valerică Leu, Paul Caracudă, Dan Ciobotaru, Marius Florin Sfecheș și Cristian-Petru Filip (căzuți în 2010), sublocotenenții post-mortem Constantin-Laurențiu Lixandru și Cătălin Ionel Marinescu (căzuți în 2011), sublocotenentul post-mortem Ion-Lucian Leuștean (căzut în 2012), sublocotenenții post-mortem Vasile Claudiu Popa și Adrian Postelnicu (căzuți în 2013), sublocotenentul Claudiu-Constantin Ștefan Vulpoiu (căzut în 2014), sublocotenenții post-mortem Iulian Dumitrescu și Adrian Vizireanu (căzuți în 2016), sublocotenentul post-mortem Mădălin Stoica (căzut în 2017) și sublocotenentul post-mortem Ciprian-Ștefan Polschi (căzut în 2019).

Întrebarea evidentă este dacă moartea lor a fost în zadar (există o întreagă teorie dezvoltată în jurul acestei teme; de consultat scrierile lui Harari, unde am dat și eu peste ea: „În politică, acesta este sindromul «Băieții noștri nu au murit în zadar»“ – pagina 264 din cartea *Homo Deus, A Brief History of Tomorrow,* de Yuval Noah Harari (traducere de Lucia Popovici, Editura Polirom, ISBN 978-973-46-7199-1). Mie mi se pare că n-a fost. Evident, șefii politici n-au reușit ceea ce-și propuseseră atunci cînd i-au trimis pe soldați acolo, și anume ca încă un stat de pe harta lumii să se alăture găștii noastre, făcînd-o astfel mai puternică și mai sigură pe ea *(„The more, the merrier“).* Au ratat. În loc să intre în gașca noastră, Afganistanul va intra în gașca lor, ceea ce pînă la urmă nici nu-i așa rău, că ăsta este un membru turbulent oriunde ar fi – decît cu el, mai bine lipsă!

Dar mai e o chestie, cel puțin în ceea ce-i privește pe români, pe soldații români. Au dat piept cu *the real thing*. Iar asta e ceva extraordinar de prețios, nu numai pentru un profesionist al războiului, ci pentru orice fel de profesionist, că teoria-i bună, o-nvățăm din cărțile cele deștepte, dar practica ne omoară! Am văzut cu ochii mei cum s-au comportat militarii români în Revoluție; au fost lamentabili. Habar n-aveau de nimic, fuseseră antrenați la cucuruz, nu să tragă cu arma (iar cînd au tras, mai bine nu trăgeau, c-au făcut scrum Biblioteca Universitară). Însă acum, din punctul meu de vedere, cei treizeci de mii de militari care au trecut prin experiența acelui război (absurd, da – și pierdut, da!) sînt cea mai importantă resursă aflată la dispoziția țării, poate ultima. Care țară? Păi, țara care în proporție de 30% merge la vot și la vaccin. Țara asta trebuie – e obligată – s-o scoată cumva din belea pe țara cealaltă, care nu merge nici la una, nici la alta. Dar știți de ce nu merge? Că nu vrea. Că așa are ea chef, să nu vrea, na! „Disciplină“? Ce e aia?

Am servit și eu, ca mai toată generația mea. Între 4 octombrie 1996 și 4 aprilie 1997 am fost în UM02525, unde n-am învățat nici un fel de militărie, dar am înțeles un lucru: viața omului este foarte lungă. Ziua omului este foarte lungă. Militarii nu sînt mai deștepți decît alți oameni, dar se pricep de minune să stoarcă din fiecare soldat maximum de efort în minimum de timp (e adevărat, ofițerii noștri erau cumva mai „intelectuali“ decît media, că așa era specificul unității). Probabil că pandemia asta, care va scoate – care a scos deja – ce este mai rău în poporul român, va scoate la iveală și motivul pentru care implicarea armatei în Afganistan a fost o afacere bună. Dar poate că greșesc, poate că mă aflu în eroare. Așa sper.

Mihai Buzea *este scriitor. Cea mai recentă carte publicată:* Paralel, *Editura Polirom, 2021.*

Radu NAUM

un sport la Răsărit

Fotbalul a devenit leapșa pe COVID: „Ai luat-o, ai pierdut!“?

Nu, e o leapșa pe vaccinare. Cine se vaccinează e prost pentru că riscă să nu transmită virusul pe turbo, deci să nu aibă mulți infectați și astfel să nu-și poată amîna un meci cînd îi cade mai bine. Așa cum a făcut FCSB. Lol! *Lot of losers.* Regulamentul fotbalului în pandemie spune că un meci e amînat dacă nu ai 13 jucători valizi. Pentru partida cu Farul, echipa dreptcredinciosului în antivaccinare Becali susținea că e în această situație. Focar de infecție, pentru a doua oară de cînd e COVID pe planetă. Întîmplător? Dacă îi ascultăm pe specialiști, deloc. Dar cine îi ascultă? Prin urmare, FCSB a cerut amînarea. Cei de la Farul au susținut că nu e cazul deoarece FCSB are destui jucători excluzîndu-i doar pe cei infectați. Adică e treaba ta dacă ai accidentați, asta nu ține de pandemie. Folosiți juniorii dacă nu aveți alții, le-au transmis adversarii. Nu, că n-ar fi în spiritul fotbalului și respectul competiției să aduci pe teren niște copii, au replicat împricinații. Între cele două părți, Liga Profesionistă a tranșat. Cîștig de cauză: FCSB. Fără nici o legătură cu faptul că un înalt oficial al Ligii e rudă cu un înalt oficial al FCSB. Dacă ar fi să sancționezi toate incompatibilitățile pe motiv de cumetrie din fotbal ai rămîne cu vreo doi îngrijitori de teren. Această decizie deschide un container al Pandorei. Dacă o echipă va avea trei infectați, oameni de bază, ar putea fabrica niște accidentări ca să ceară, la rîndu-i, reprogramarea unei partide-cheie. Cei de la FCSB, însă, au dreptate în nedreptatea făcută adversarei: e periculos să aduci în comunitatea unui meci jucători care au stat într-un focar. Riscul de răspîndire e mare. Corect. Dar atunci ne întoarcem de unde am plecat. De ce e focar acolo? Foarte probabil din cauza ratei mici a vaccinaților. Vaccinul e o alegere. Iar alegerile au consecințe. De fapt, iată ce ar fi logic, moral și sanitar să se întîmple: nu te vaccinezi, treaba ta, dar dacă dezvolți cazuri în masă stai pe bară și pierzi meciurile pînă cînd te faci bine. Becali a declarat că „FCSB nu se vaccinează!“. Foarte bine. Dar nici pe ceilalți nu ar trebui să îi oblige nimeni să joace cu cei de la FCSB cît sînt contagioși doar pentru că au ales să ignore ceea ce toată umanitatea civilizată a acceptat. Rămîneți în casele voastre și în timpurile voastre! Evident, nu se întîmplă așa. Fotbalul e unul dintre cele mai opace activități la modernitate. În fază cu majoritatea populației de aici. Așa că, de fapt, leapșa o ia acea mică Românie care a decis să se înțepe fără să fie mînată cu mici și bere. Acum îi vine în față damful de la rîgîiala celeilalte.

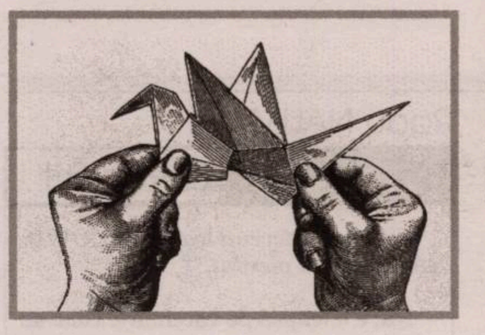

Andrei MANOLESCU

libertatea de impresie

Cum să furi un submarin

E celebră formula de PR: „Nu putem nici să confirmăm, nici să negăm...“ *cutare informație.* Nu cred că la fel de cunoscut este și cazul de care se leagă notorietatea pe care, la un moment dat, această mai veche formulă a căpătat-o. Este vorba de o situație din 1976, cînd o reporteră a cerut oficial CIA, conform legii informațiilor (Freedom af Information Act), să acorde liber acces la documente privind proiectul Glomar Explorer. Potrivit acelei legi (care acum există într-o formă asemănătoare și în România), CIA era obligată să asigure accesul la documentele cerute. Dar respectivele informații erau clasificate și protejate de o altă lege, pentru că se refereau, de fapt, la poate cea mai secretă și mai spectaculoasă operațiune desfășurată vreodată de CIA: proiectul Azorian. Avocații agenției federale s-au trezit într-un mare impas. Legea le interzicea în același timp și să dezvăluie, și să ascundă acele informații. După mai multe dezbateri, au hotărît să folosească pur și simplu acea formulă care nu era atît de sibilinică sau de ambiguă pe cît poate părea, ci exprima o realitate cît se poate de concretă. Agenția era oprită de lege și să confirme, și să nege existența acelor informații, lucru pe care l-a spus cît se poate de clar în acea declarație: *„We can neither confirm nor deny that our agency has any records matching your request“*. Expresia a căpătat și un acronim faimos în Statele Unite: *NCND*. În amintirea acelei istorii, primul mesaj lansat pe contul de Twitter al CIA, din 2014, a fost: „Nu putem nici să confirmăm, nici să negăm că acesta este primul nostru *tweet*“. Dar, în 1976, jurnalista respectivă (Harriet Ann Phillippi) nu a fost mulțumită de răspunsul agenției și a dat CIA în judecată. A fost nevoie și de sentința unui judecător, care a considerat răspunsul ca fiind valabil și legal.

Mai tîrziu însă, lucrurile au fost dezvăluite, cel puțin parțial, iar operațiunea în sine, acoperită de celebra formulă, s-a dovedit de-a dreptul extraordinară. O acțiune care a avut loc în realitate și care bate orice teorie conspiraționistă. Pe scurt, în 1968, sovieticii au pierdut în nordul Pacificului un submarin, care avea la bord trei rachete cu focoase nucleare, fiecare dintre ele fiind mai puternică de 65 de ori decît bomba de la Hiroshima. După o serie de căutări l-au abandonat, realizînd că o cauză necunoscută i-a produs scufundarea și că, foarte probabil, zăcea undeva pe fundul oceanului, la mare adîncime. Americanii au monitorizat căutările sovieticilor, au înțeles foarte bine ce pierduseră și, după un timp, s-au dus să-l caute ei. Întreaga poveste este relatată minuțios într-o carte semnată de Josh Dean, lansată în urmă cu doar patru ani în Statele Unite și tradusă recent în românește la Editura RAO, sub titlul *Capturarea submarinului K-129, cea mai îndrăzneață operațiune sub acoperire din istorie*.

Cazul ar merita un film artistic de anvergură.

Mai ales în timpul Războiului Rece, submarinele dotate cu rachete nucleare constituiau cea mai de temut armă. Silențioase și ascunse sub mări și oceane, ele puteau declanșa prin surprindere un război nuclear sau îl puteau continua chiar și după ce întreaga armată de suprafață sau toată țara de care aparțineau ar fi fost complet distruse. De aceea, informațiile despre funcționarea și sistemele lor de comunicații obținute prin recuperarea unui asemenea aparat erau de-a dreptul neprețuite. Folosind, chipurile, un submarin de cercetări oceanografice, americanii au descoperit locul în care zăcea submarinul sovietic, la circa cinci kilometri adîncime, pe fundul oceanului. Din acel moment au lansat o fabuloasă operațiune de recuperare, echivalentă poate doar cu proiectul aselenizării, în termeni de costuri și tehnologie. A ridica de pe fundul mării, de la 5.000 de metri adîncime, într-un ocean agitat (cu valuri frecvent peste patru metri), un obiect de peste 2.700 de tone era ceva aproape de neimaginat. Motiv pentru care nici sovieticii n-au luat prea tare în seamă o astfel de posibilitate.

A fost nevoie de construcția unei nave colosale și de crearea unei acoperiri perfecte. Această a doua cerință a fost probabil și principala cauză pentru care CIA și nu marina americană a devenit responsabilă de proiect, de la un capăt la altul. Era un efort tehnologic și industrial în care trebuiau implicate o mulțime de firme și nenumărați lucrători, fără să transpire în vreun fel adevăratul scop. Informația nu trebuia păzită doar de spionii sovietici, ci și de jurnaliștii de investigații, de posibile dezvăluiri în Justiție sau de alte autorități care încercau să cerceteze afacerea conform atribuțiilor lor legale. Cu atît mai incredibilă a fost această acoperire, cu cît întreaga „lucrare“ a durat peste cinci ani.

În carte, autorul intră și în amănunte tehnice, iar uneori poți avea impresia că citești o teză de doctorat, dar, cu toate astea, povestea te prinde. În cele din urmă, recuperarea submarinului, făcută chiar sub nasul sovieticilor care le dădeau tîrcoale fără să înțeleagă ce se întîmpla, n-a fost deplină. Relatarea spune însă multe și despre îndrăzneala și măreția proiectelor americanilor din acei ani. Își puteau propune să trimită oameni tocmai pe Lună, tot așa cum se încumetau să coboare pe fundul oceanelor, la adîncimi și presiuni de negîndit. Cutezanța lor ducea lumea înainte. Actuala industrie mondială de foraj marin datorează mult acelui proiect care atunci ar fi putut fi considerat de-a dreptul nesăbuit. Spre deosebire de protagoniștii aselenizării însă, dată fiind natura specială a proiectului Azorian, „nesăbuiții“ care l-au realizat, managerii, inginerii, savanții sau ofițerii, au rămas destul de puțin cunoscuți pînă astăzi. În afară de cartea lui Josh Dean, despre această operațiune există puține relatări și un film documentar destul de lapidar. Cazul ar merita un film artistic de anvergură (pe ecran panoramic – cum se zicea odată), așa cum numai americanii, iarăși americanii, știu să facă.

■ ■ ■

---

ready made

Finanțe și Comerț

„Piața închide susținut.

Porumbul deschide inactiv.

O scădere e datorită timpului mai favorabil transportului grînelor și știrilor din Liverpool.

O urcare e datorită din cauza cumpărărilor în vederea acoperirilor.

Piața închide ferm.

Londra (tendințele): Grîul mai ușor; porumbul neregulat; orzul calm, fără afaceri; ovăzul susținut, cereri puține.“

Adevărul, Anul XXVII-lea,
No. 8778, Mercuri, 19 Februarie 1914

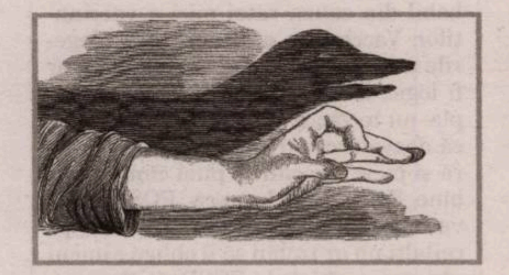

Iaromira POPOVICI

bazar

Părinți și bunici

Cînd ești mare, dar nu într-atît de mare, cînd ești tînăr și la-nceput de drum, e important să ai cîte un loc în care să te poți duce necondiționat. În care să fii primit cu brațele deschise, indiferent de oră sau de momentul anului, în care să existe mereu un blid de mîncare, o vorbă bună pentru tine și chiar o mîngîiere. În care cineva să aibă răbdarea să-ți dedice o halcă de timp. În general, locul ăsta e la bunici sau la părinți. Există, cu siguranță, și prieteni atît de deschiși, dar primirea asta necondiționată e mai rară. Și-n momentele în care îi ai, pe respectivii părinți sau bunici, nici nu realizezi cît de importanți sînt. Ești tînăr și lucrurile se succed în general într-o goană, ca și cum ar merge de la sine, întoarse cu o cheiță invizibilă și puse în mișcare de nu știu ce mecanism-fantomă. Ai un bunic a cărui ușă e deschisă non-stop, a cărui ureche se face mereu pîlnie pentru tine, a cărui tigaie e gata să adăposteaacă mereu cartofii prăjiți care-ți plac. Minunat. Dar în momentul respectiv ți se pare de la sine înțeles, ți se pare că nu se poate altfel, că așa e în firea lucrurilor. Nici nu te gîndești, aproape că nici prin minte nu-ți trece că respectivul bunic e o ființă de sine stătătoare, care a avut și are o viață proprie, o carieră, iubiri, cum afli mai tîrziu. În momentele alea îl vezi doar în raport cu tine.

Da, ești un nepot bun și te preocupă sănătatea lui, te preocupă nevoile lui. Îl suni zilnic și-l întrebi ce-i mai trebuie. Și-i cumperi, ba chiar îi mai iei, în plus, și lucruri inutile, pentru că, de fap,t ție-ți face plăcere să-i dăruiești. Aparent, ești un nepot ca la carte, ai grijă de bunicul tău, îl vizitezi zilnic. Îi asculți discursul despre „actualul regim“, mereu mizerabil (același discurs ani de zile, și pe bună dreptate), despre ce-ar face el dac-ar avea putere. Îi asculți discursul cu tente deloc politic corecte, care azi ar fi pus la zid din start, nici nu i-ar mai putea ieși din gură. Pe undeva, pe bună dreptate. Și, pe de altă parte, de-nțeles și-n ce-l privește, pentru că e un om al altor vremuri, în care se gîndea altfel.

Mereu impecabilă și mereu avînd dreptate.
Și, iarăși, mereu acolo pentru tine.

Îi asimilezi lumea, o lume simplă și clară, în care mîncarea înseamnă o fiertură făcută corect, ca-n popota din război, unde bunicul tău a fost ofițer la intendență, fie că e vorba de o supă de carne și legume, fie de un compot de mere. Populată de oamenii care-l vizitează și pe care-i ajută de fiecare dată, vreo două vecine care vin ba să împrumute ceva, ba să vadă o telenovelă, ba să ia o gustare și să stea de vorbă, pur și simplu. Care mișcă, rîd, te ascultă și pun mereu țara la cale.

Dar, de fapt, tu ai nevoie de el. Ai nevoie de disponibilitatea lui. De fapt, tu simți că, dacă trece o zi fără să-l fi văzut, ceva nu-i în regulă cu tine. Dacă nu curățați împreună cartofii care vor deveni aurii și pe care-i veți mînca tacticos împreună cu multă sare și cașcaval, fără să trebuiască să spuneți mare lucru, ziua nu va mai fi în largul ei. Nu va mai putea trece luminoasă și firească, găsindu-și calea ușor. Dacă nu vă așezați, apoi, pe patul cu aceeași cuvertură kitsch, care să-i amintească atît cît se poate, într-un mod destul de stîngaci, de Nămăeștiul natal, în orașul, pînă la urmă străin, în care și-a petrecut o viață, parcă nu se așază lucrurile la locul lor.

În alt fel, dacă nu te duci o zi la mama ta, cea atît de perfectă și aparent invincibilă, nu ești în apele tale. La ea, totul e complet diferit de cum e la bunicul tău. Ea nu prea-ți face de mîncare, nu-i ăsta punctul ei forte. Dar nici nu tace. Cu ea poți vorbi orice. Ea poate înțelege orice, e suficient de deșteaptă și de largă. Îi poți spune despre băieți, veșnic nerezolvata problemă, devenită chiar patetică cu vîrsta. Despre cariere, mai ales despre cele ratate, și ea nu numai că înțelege, dar niciodată nu-și pierde speranța în tine. Cu ea, ai senzația că totul se poate, că nu există opreliști, că ești un fel de Superwoman, că numai să vrei și să-ți pui mintea e suficient. Că nici o boală nu te poate atinge, că pe tine nu, că tu ești ferită. Fie că-ți spune asta din mijlocul unei case aparent vraiște, întesată de obiecte din toate vremurile, care nu par să se-nțeleagă unele cu altele, fie din inima uneia noi, impecabile, o avangardă a decorațiunilor și a formelor, care mai de care mai negre, mai transparente și mai neînțelese. Mereu impecabilă și mereu avînd dreptate. Și, iarăși, mereu acolo pentru tine.

Cînd ești mic și tînăr, crezi că părinții și bunicii, mama și bunicul tău sînt acolo pentru tine. Ți se pare de la sine înțeles că te ascultă și te rabdă și te iubesc necondiționat. Cînd te faci puțin mai mare și ai și tu copii, începi să nțelegi că-și au și ei viețile lor și, ca să fie așa cum i-ai perceput, fac, mereu, un efort uriaș. Și tocmai cînd te prinzi de-adevăratelea de chestia asta, descoperi că nu mai sînt deloc.

■ ■ ■

dosar DILEMA VECHE

Coordonatoare: Ana Maria SANDU

Rutina

Texte și opinii de:

- ● Ștefania MIHALACHE (scriitoare)
„Fețele rutinei“
- ● Irina GEORGESCU GROZA (scriitoare)
„Armonica rutinei“
- ● Doru CĂSTĂIAN (profesor)
„Rutine, schelete invizibile și dezorientare *test-oriented*“
- ● Costantin VICĂ (lector universitar)
„Falx.da & Sica.App“
- ● Sebastian SHIFFT (scriitor)
„CTRL-C / CTRL-V, doar așa, din obișnuință“
- ● Diana POPESCU (jurnalistă)
„Vive la routine!“
- ● Marius IORDACHE (neurolog)
„Să schimbi sau să nu schimbi?“ – interviu

argument

Ca într-un vis

Nici nu mai știu cum arată diminețile fără cafea. Fără gustul intens al lichidului cald, în care am turnat cîteva picături de lapte. Să fi fost din vremea liceului sau de-abia a facultății, cînd țineam lîngă pat un filtru turcesc, din care picura hipnotic o licoare sălcie și decolorată?

Există un ritm între înghițituri și dezmorțirea creierului, între trecerea de la somnolență la deșteptare, iar într-o ceașcă poate să încapă toată promisiunea zilei care tocmai începe. Rutina nivelează spațiile, nu contează unde dorm, ci coregrafia dimineților, pe care o multiplic din nou și din nou.

Mereu mi-a plăcut să scriu dimineața, ca și cînd în prospețimea zilei aș fi fost eu în variantă condensată. După ce ies din casă, parcă mă pierd printre alte gînduri, oameni, imagini și îmi e mult mai greu să mă concentrez și să mă adun. Lîngă pat vor fi întotdeauna niște cărți începute, răsfoite. Serile nu se pot termina altfel. Textul scris așază zațul zilei, îl lasă să se odihnească. Citesc și doar așa invoc somnul. Copiii cărora li se spun povești nu pot adormi fără acest ritual, cei care citesc au nevoie de liniștea și intimitatea cărților care îi așteaptă mereu acasă, fără să le ceară ceva sau să-i tragă de mînecă dacă nu le-au băgat în seamă sau au lipsit o perioadă.

Cu siguranță, fac lucrurile într-o anumită ordine. De unele nici nu-mi mai dau seama. Le „traduc“ doar în realitate. Ca într-un vis care începe și se termină în același punct.

În urmă cu niște ani mă amuza obiceiul unui prieten de a călători cu o pernă mică în bagaj. Acum îl înțeleg atît de bine. Unul dintre primele lucruri pe care le fac cînd plec de acasă e să verific moliciunea celor pe care le găsesc pe pat. Aș putea să fac o criză de nervi doar dacă oferta se dovedește improprie și numai la gîndul că, din cauza asta, o să mă foiesc toată noaptea fără să reușesc să închid ochii cu adevărat.

Cu cît trăim mai mult, cu atît rutinele noastre devin mai complexe, mai rafinate. Iar schimbarea va trebui să-și facă loc ca un vălătuc de praf printre lucrurile frumos aranjate. Și, chiar cînd ne sîcîie și ne e teamă de ea, o s-o lăsăm să intre în viețile noastre. Căci doar așa putem să ne dăm seama din ce combinații stranii sîntem făcuți.

Le mulțumesc invitaților mei pentru rutinele împărtășite și pentru această călătorie în intimitatea vieților lor. (**Ana Maria Sandu**)

Cititori, fiți ascultători! În fiecare joi, de la ora 18, la emisiunea Timpul prezent.
O dezbatere pornind de la Dosarul revistei Dilema veche, *moderată de Adela Greceanu și Matei Martin.*
Ne puteți asculta pe frecvențele Radio România Cultural sau online la www.radioromaniacultural.ro.

Ștefania MIHALACHE

Fețele rutinei

cum se crede că o să fie

Aveați o viață de cuplu tînăr, cînd timpul se aranja după cheful vostru: schimbați noaptea cu ziua, mîncați un pui întreg la rotisor cu cartofi prăjiți la 1 dimineața, ieșeați la miezul nopții la o plimbare rapidă, stăteați cîteva zile la festivaluri sau vedeați filme noaptea în aer liber sau băteați cluburile dacă voiați. Și săptămîna următoare schimbați ordinea sau mai diversificați ce era de diversificat (ce mai era de diversificat?) sau, dacă stăteați un week-end acasă, vă întrebați blazați: „Cînd mai facem și noi ceva?“.

Pe urmă distracțiile parcă au început să nu mai fie așa de *funny*, cluburile erau cam la fel, prietenii începuseră să repete glumele, subiectele se învîrteau în cerc și între voi doi, cînd stăteați în liniște noaptea tîrziu, se auzea ceasul biologic. Care ceas, după mai multe sau mai puține încercări, a fost redus la tăcere de celebrele două liniuțe. Timpul trecea și burta creștea și făceați planuri despre cît de *cool* va fi cu bebe și cum o să-l luați cu voi peste tot ca niște părinți lejeri și moderni ce aveați să fiți. Fiindcă asta urma să fiți în primul rînd: părinți *cool*, relaxați. Și copilul, simțind și el relaxarea voastră, avea să fie fericit și avea să crească aproape singur, ca din apă.

Cum este, de fapt

A venit și ziua Z, și ziua Z + 2 cînd ne-am întors acasă de la maternitate. Prima acțiune întreruptă a fost dușul. Pentru că „vino, că plînge“. Pe urmă, a venit acasă doamna doctor pediatru, cu o listă de *Do's and Don'ts*. Am încercat cu disperare să le respectăm: să rulăm prosopul și să-l poziționăm la spatele copilului, ca să nu se rostogolească și să stea cu fața în sus, să îi dăm de mîncare la fix trei ore pentru că nu era cine știe ce alăptat la sîn – și doar alăptarea la sîn se face „la cerere“ –, să facem un „plan înclinat“ tot dintr-un prosop ca să poziționăm copilul la 45 de grade etc. Copilul nu stătea numai pe o parte și nu se lăsa nicicum hrănit doar la trei ore și în nici un caz nu se lăsa trezit (!) ca să fie hrănit cînd venea ora fixă. Relaxați nu mai eram de mult, *cool* nici atît, rutina o îmbrățișaserăm și o respectam, și bine tot nu era. Și atunci cum: nici relaxați, nici rutinați? Întorceam copilul și problema pe toate părțile. Pînă într-o dimineață la ora 3, cînd el dormea ca un înger și eu am decis că nu îl trezesc ca să mănînce. Că, pînă una-alta, copilul meu pare să aibă mai multă nevoie de somn decît de mîncare. M-a trezit el, o oră sau două mai tîrziu, urlînd de foame. Sticla cu lapte a fost pregătită și servită cu promptitudine, copilul a regurgitat mulțumit și ne-am culcat cu toții la loc. Sigur că s-a decalat și următoarea oră de masă. Și celelalte. Așa am ajuns eu să hrănesc copilul cu lapte praf la cerere, deși el numai pe cel matern avea voie să-l ceară nelimitat. Planul înclinat și prosopul i le-am pus cînd da, cînd nu. Cît de des să îi faci baie? Unii spuneau că în fiecare seară, alții, mai rar. Noi i-am făcut în fiecare seară fiindcă ne plăcea și văzuserăm că baia îl liniștește și astfel adoarme mai repede. În timp, și-a reglat și programul de masă care conținea două treziri pe noapte și care a durat pînă la 1 an și 8 luni, deși, deja după 6 luni, nu ar fi trebuit, conform recomandărilor, să se mai trezească decît o dată pe noapte.

Programul zilnic a fost, în primul an, cam așa: trezirea în jur de 7 dimineața, schimbat, hrănit, alintat pus în pat / pe jos cu jucării, la 11 primul somn, la 13 prînzul, joacă, somn, 16-17 – parc, joacă, gustare, 20 – baie, hrănit, somn, 12 – club, 3 a.m. – pui la rotisor – oh, *wait*…

Iată rutina. Există o rutină a părinților. De fapt, corect spus, este o rutină a copilului. Rutina cea „bună“ este cea care vine de la copil, din felul lui de a ființa. Rutina cea „rea“ este cea impusă părinților de reguli venite pe toate canalele, pe care ei, neștiutori și fragili, încearcă să le aplice, fără să își asculte și observe copilul. Copilul va impune o rutină necesară propriilor nevoi primare, rutină pe care o simte și pe care încearcă să o transmită pentru a fi pusă în practică. Dar există un aspect încă și mai important al rutinei – cel emoțional. Copilul are nevoie de repere, iar rutina înseamnă repere. Faptul că anumite lucruri (de obicei acelea care îi și împlinesc nevoile) se întîmplă la aceeași oră zilnic îl ajută să se orienteze în lume și să se simtă în siguranță. Există multe feluri de rutină, în funcție de vîrsta și etapa de dezvoltare a copilului, de la rutina copilului mic la cea a preșcolarului, la cea a pre-adolescentului, rutină în care încap din ce în ce mai multe: programul școlar, al diverselor activități opționale, orele de stat în fața ecranului, ora de culcare. Aflați undeva cam la cea din urmă menționată etapă a rutinei, simțim cu neliniște deschiderea unui alt drum: copilul luptă cu toată ființa să demonteze rutina pe care însăși venirea lui pe lume și creșterea lui au instaurat-o. Iar noi, părinții, cuplul acela cu festivalurile, concertele etc., vom ține cu dinții de ea. Ca să ne orientăm în lume, ca să ne simțim în siguranță?

Ștefania Mihalache *este scriitoare. Cea mai recentă carte a sa este* Copilăria. Reconstituiri literare după 1989, *Editura Paralela 45, 2019.*

Irina GEORGESCU GROZA

Armonica rutinei

De ce se aseamănă zilele între ele? m-am întrebat pe vremea cînd nu realizam că farmecul lor și copilăria mea aveau să dispară pe neștiute în cutiile cu hainele rămase mici. La trezire, găseam pe masă farfuria cu felia de pîine cu dulceață și cana cu ceaiul de tei. Veneam de la școală, aruncam bentița elastică ce-mi tortura urechile, mîncam pilaf, mazăre sau fasole cu murături, făceam temele și o zbugheam în fața blocului. Seara, mama ne săruta frunțile înainte de a stinge lumina. În cîțiva ani, aveam să găsesc cafeaua făcută și să refuz micul dejun, să fac mofturi la prînz, iar seara să mă strecor pe vîrfuri în casă, să n-o trezesc pe mama. Gîndindu-mă la ea, realizez că mi-a transmis tabieturile ei printr-o genă specială – plăcerea de a-mi bea cafeaua înainte să se trezească copiii, machiajul trasat cu creionul dermatograf, lectura la lumina lămpii, felul de a pregăti mesele. Dimineața, cînd ridic ibricul de pe foc, viața își dă iar un bobîrnac și se desface ca un covoraș ce urcă sau coboară pe niște trepte egale.

Dacă arunc o privire înapoi, imagini ca niște fotografii color mi se derulează fugar, cu orașele, cartierele, mansardele și țările schimbate în ultimele două decenii. Orice peisaj nou a adus de fiecare dată un plus de vitalitate, iar ieșirea din rutină m-a trimis într-o stare de alertă benefică. Doar după ce ne-am mutat în Canada, lucrurile au început să scîrțîie. Din cauza vîrstei sau a distanței prea mari, lanțul de siguranță care mă lega de casă s-a frînt. La început, mi-am regăsit liniștea în ritualuri. În bucătăria de pe un alt continent, am încercat să fac de sărbători un cozonac la fel de bun ca al mamei, iar la aniversări, torturi la înălțimea rețetelor ei. Nici măcar procurarea unui pom de Crăciun nu a mers așa cum mi-am dorit (în clădirile de lemn din Canada e interzis să montezi un brad natural chiar dacă juri în fața administrației că nu aprinzi o duzină de lumînări în el), cumpărarea unei pîini a devenit o drumeție de o oră pînă la cel mai apropiat magazin, iar pentru găsirea ingredientelor de sarmale trebuia să merg douăzeci de stații cu autobuzul, pînă la aprozarul sîrbesc din Langley. Îmi lipsea chiar și banalul *Mega-de-la-colț*.

Carnetul de conducere românesc, încă valabil, mi-a fost tăiat cu foarfeca la ghișeul unde aveam să dau examenul pentru cel canadian – pentru care am muncit ca pentru intrarea la facultate. Eforturile au fost constante, iar anxietatea creștea. Rutina de care încercasem să scap a devenit un repaus necesar și, pentru sănătatea mea mintală, și-a regăsit un vechi parcurs – scrisul din orele de liniște. Plus, firește, cafeaua și tutunul în pauze, paharul de vin la ceasul serii și afurisitul de Netflix de care m-am agățat cînd am terminat de citit ce adusesem din România.

M-am trezit la un moment dat pradă unui alt set de obiceiuri menite să-mi ofere un confort iluzoriu. Neliniștea se multiplica, venisem plină de speranță în Canada, însă aici nici măcar nu-mi erau recunoscute studiile. Ca să pot totuși lucra, am făcut niște cursuri de interpret. Nici vorbă de rutină la noul serviciu, primeam apeluri de la secții de poliție și traduceam ce spuneau românii, după care le citeam drepturile, evitam să interpretez în engleză înjurăturile la vestea arestării, dar mă bucuram în tăcere în unele situații, de exemplu cînd femeile abuzate își denunțau agresorii. Altfel, am asistat prin telefon la nașteri la domiciliu, la o bătaie cu săbii Ninja între două clanuri de romi, la o sinucidere ratată dintr-un depozit părăsit și la momentul în care medicul îi spunea unui pacient bolnav de COVID că are șanse foarte mici de supraviețuire. Inima pompa cu putere pentru fiecare episod și îmi trebuia în medie o oră după ce încheiam serviciul ca să îmi limpezesc mintea, care avea nevoie de ritualurile obișnuite – paharul de vin și filmul de seară.

Între timp, pandemia continua să ne taie aripile. Îmi lipsea să călătoresc, visam să zbor acasă și să fur cîteva îmbrățișări. Într-o zi, cu privirea la cireșii înfloriți dincolo de fereastra cît tot peretele dormitorului, am realizat că eram prizoniera unui labirint în care intrasem fluierînd. Și-atunci am schimbat traseul.

În scurta vacanță la București, am ajuns iar la *Mega-de-la-colț* și am redescoperit locul meu de pe terasă, lumina din grădină, cafeaua cu mama, tihna în familie. Dulcea rutină de acasă s-a reașezat sezonier, ca o umbră care mă urmărise pe tot traseul.

Acum trei săptămîni ne-am mutat în Olanda. Am învățat la 48 de ani să merg cu bicicleta, seara fac cu băieții mei teme la limba olandeză, după care caut mobilă pe *Markplaats*, în încercarea de a da farmec unui nou cămin, cel în care să ne simțim ca acasă. În curînd, rutina ne va acoperi iar, ca o cupolă de sticlă, dar o voi accepta ca pe un semn de speranță și de viață bună. Îmi voi bea cafeaua în continuare cu gîndul la mama și voi ridica privirea la mișcarea norilor pe cer. Uneori și ei mă zăresc și-și umflă obrajii, *Rupeți rîndurile, să mai schimbăm peisajul!*

Irina Georgescu Groza *este scriitoare. Cea mai recentă carte a sa este* Exodul mieilor, *Editura Nemira, 2021.*

Doru CĂSTĂIAN

Rutine, schelete invizibile și dezorientare test-oriented

Aș spune că nu trăim vremuri bune pentru rutine. Realitatea frige și are nenumărate suprafețe. Din fiecare perete de sticlă te privește un chip zîmbitor, care te îndeamnă să fii creativ, să ieși din rînd, din linie, din tipare, din minți. Exercițiul e desuet, rutinele irosesc timp (desigur, o resursă) și ne fac să pierdem ritmul în care lucrurile se înspumează, dezordonat și seducător, precum crestele mării. Pentru cei vechi, asceza era o formă de a face ceva al tău, de a nu uita ce te ține pe acest pămînt, de ce e nevoie de mai mult decît de o ceașcă de cafea pentru a te ridica din pat dimineața. Pentru noi au devenit suspecte, deși reușim cîteodată să le strecurăm pe ușa din dos.

Din punct de vedere strict pedagogic, rutinele nu pot fi eliminate din practicile prin care se încearcă formarea și informarea elevului. Majoritatea discuțiilor din spațiile (ceva mai) pop ale dezbaterii se axează pe abilitățile cognitive ale elevilor, mai puțin pe cele sociale sau axiologice. Știm însă, și din intuițiile celor vechi, dar și din cercetarea recentă, că învățarea se produce la cel puțin două niveluri (într-una dintre cele mai simple categorizări/clasificări) și că putem vorbi despre o învățare de suprafață și una de profunzime. Învățarea de profunzime presupune asimilarea adîncă, integrarea informației în ansamblul de cunoștințe declarative și procedurale ale individului, dar și relații coerente și funcționale cu valorile și dispozițiile lui definitorii. Mai simplu și mai puțin tehnic, nu doar volumul și calitatea cunoștintelor contează (deși contează enorm), ci și semnificația lor pentru mine, raportul cu valorile mele, cu personalitatea și arhitectura mea interioară în ansamblu. În fine, să observăm încă un lucru fundamental: o bună gestionare a cunoașterii presupune și o capacitate mare de influențare și evaluare a automatismelor noastre inferențiale, un control mai mare al sistemului 2 (lent, reflexiv, performant în evaluare) asupra sistemului 1 (rapid, nereflexiv, predispus la erori), ca să folosesc deja celebra terminologie a lui Daniel Kahneman.

Toate aceste elemente ale formării profunde nu pot fi obținute în afara stabilirii și practicării unor rutine. Voi exemplifica prin descrierea pe scurt a unor rutine de gîndire vizibilă, cu mențiunea că există rutine care antrenează și alte caracteristici pe care vrem să le formăm la elevi (de exemplu, practicarea unor ritualuri ale grupului pentru a crește gradul de coeziune a comunității școlare). Rutinele prezentate mai jos sînt preluate din cercetările lui Ron Ritchhart & co, descrise în cărți precum *Making Thinking Visible: How To Promote Engagement, Understanding and Independece For All Learners* sau *Creating Cultures of Thinking: The 8 Forces We Must Muster to Truly Transform Our Schools*. De asemenea, o descriere a rutinelor de gîndire vizibilă se poate găsi la adresa *pz.harvard. edu/projects/visible-thinking*.

Think-puzzle-explore (TPE). Elevilor le este prezentat un material (scris sau fișier multimedia), după care li se cere să treacă materialul respectiv (individual sau pe grupe) prin trei pași: Gîndește! *(Think):* elevii caută ideea fundamentală a textului, identifică ideile conexe, văd cum se implică și se susțin reciproc, dacă se contrazic, cum se leagă de cunoașterea lor anterioară etc. La cel de-al doilea pas *(Puzzle),* elevii identifică idei sau informații care li se par interesante, provoacă surpriza sau dorința de a ști mai mult, pentru ca, în cele din urmă, să treacă la pasul al treilea *(Explore),* care presupune un efort independent de a documenta pe cont propriu unul sau mai multe dintre elementele identificate la pasul al doilea. Răspunsurile sînt înregistrate în scris, pot fi revizitate după documentare suplimentară, pot servi drept bază de discuții și dezbateri.

Claim-Support-Question (CSQ) este un alt exemplu de rutină, una care dezvoltă abilități și deprinderi complexe, cum ar fi capacitatea de a argumenta și de a evalua în același timp propriile argumente. Astfel, elevului i se cere să susțină o teză, să o argumenteze și să vadă în același timp limitele propriilor argumente, căutînd explicații mai complexe și antrenînd dezvoltarea profundă a conștiinței propriei failibilități, dar și a mijloacelor pentru a o depăși. Există alte cîteva zeci de rutine de gîndire vizibilă, aplicabile cu rezultate spectaculoase și cu resurse minime. De asemenea, acest mod de lucru duce în timp la instaurarea unor adevărate „culturi ale gîndirii“ (termenul lui Ron Ritchhart), culturi profund participative și motivante atît pentru elev, cît și pentru profesor.

E inutil, cred, să precizez că alte tipuri de rutine sînt posibile, urmărind eventual alte finalități. În orice caz, rutinele sînt inevitabile. Atunci cînd nu sînt instaurate conștient, ele se formează în afara controlului și obiectivelor pedagogice. În munca pedagogică, ele alcătuiesc scheletul pe care poate crește carnația personalității complexe pe care o urmărim.

Deși nu aș fi vrut cu orice preț, mă văd nevoit să închei articolul cu o observație amară despre învățămîntul nostru. Deși progresele sînt vizibile endemic, deși tot mai mulți profesori încep să intuiască și să înțeleagă nevoia de educare, învățare și formare profundă, practica majoritară aparține deocamdată tot învățării mai degrabă superficiale, *test-oriented*. Cercetarea dedicată a arătat de multă vreme limitele fatale ale unui astfel de mod de a educa. Limite pe care, din păcate, cred că le vedem azi și în spirala malignă în care se îmbrățișează, într-un dans zilnic al morții cuantificabile, prestația unei clase politice incapabile să facă cu adevărat pasul spre politic și rutinele de gîndire ale unei populații majoritar străine de știință și de modurile critice de raportare la cunoaștere și la informație.

Mă văd nevoit să închei articolul cu o observație amară.

***Doru Căstăian** este profesor de filosofie și științe socio-umane, publicist, traducător.*

■ ■ ■

Constantin VICĂ

Falx.da & Sica.App

Computerele, inclusiv cele pe care le ținem în mînă și le numim telefoane inteligente, sînt colecții de rutine, care se realizează cu o precizie de neegalat de către oameni. Rutinele acestea, implementate algoritmic, fac ca din orice *input* să iasă ceva, uneori rezultate așteptate, alteori erori. Eroarea digitală poate avea două cauze și ambele sînt umane: una ține de felul în care am programat computerul, o incompatibilitate între *software* și *hardware,* alta apare datorită unor comenzi greșite pe care le dăm fiecare utilizator. Desigur, există și erori materiale, fizice, care apar din cauza deteriorării sau alterării unor componente ale mașinii (presupunînd că nu au fost greșit construite și asamblate de la început). Așa cum nu poți împărți la zero în aritmetica muritorilor, fiind o operație fără sens, nu poți cere unui computer ceva ce nu poate executa, ce nu ar avea sens pentru el – sensul și semnificația fiind diferite; dacă găsiți mașina digitală capabilă de înțeles, probabil e un om deghizat. Rutinele computerului nu sînt mecanice, nici organice, sînt matematice. Ele sînt predeterminate, dar nu există o echivalență între această predeterminare și vreun determinism social.

Omul va lăsa locul mașinii (Hegel) sau omul va deveni ca mașina (tot Hegel, dar tînăr, apoi Marx, mai bătrîn)? Întrebări grele, probabil fără răspuns. Din mai multe motive. Primul ține de natura acestor întrebări. Ce tip de om presupune întrebarea, care e acel om generic și acea mașinărie generică greu de despărțit într-un viitor imprecis? Alt motiv ține de incapacitatea de a prevedea viitorul. Pentru că el, în linii mari, e încă inconceptibil. Nu poți face predicții despre ce nu poți explica și înțelege. De aceea profețiile sînt aproape întotdeauna false: folosesc conceptele zilei de azi pentru o configurație posibilă de înțelesuri care vor fi accesibile doar acelor minți din viitor. Încercați, ca experiment imaginat, să explicați unui om din Dacia istorică treaba cu partidele care dospesc în *social media* ca să se coacă-n Parlament și tare mi-e că nu va înțelege nimic. Cum să-i explici ce-i cu Internetul, bulele online, democrația reprezentativă, în limbajul său? Astfel de limite, date sau nu de limbaj, de incapacitatea de a avea conceptul privind anumite procese, acțiuni, obiecte etc., le are nu doar vechiul locuitor al acestui pămînt, ci și filosoful de la Jena.

Ceva-ceva totuși se ascunde în temerile gînditorilor germani, temeri pe care barbarul Daciei istorice nu le avea. Gestul său era mai rutinat decît cuvîntul, dar nu era mașinizat, încadrat în tehnologii, ci doar disciplinat în tehnici. Unele de maximă utilitate și azi, cînd vine ursul carpatin și-ți cere ceva de mîncare sau te cere de-a dreptul pe tine. Falxul și cu sica țin departe frica. Totuși, am adăuga azi, nu țin departe oratorii și limbuții. Sau doar cînd nu se mai poate. Rutinele celui din vechime nu se nășteau din abstractizarea totală, denumită în limbaj comun matematică, ci dintr-una încă mirosind a empiricul vieții cotidiene, așa cum o aveau atunci, tot fără autostrăzi, tot fără spitale. Corpul are rutinele sale, exersate pentru luptă sau fugă. Mîna e cea dibace și fără ea mai nimic nu se putea face.

Dacă scapi pe jos viața ta înfășurată-n pixeli?

Poate că acum vrei să dai pagina sau să schimbi pagina de web, dar nu o face încă. Doar ca să-mi arăți că rutinele manuale sînt tot la mare trecere? Că tot din gesturile asamblajului carpiene-metacarpiene-falange, bine exersat în practica zilelor, se construiește relația cu tehnologiile cognitive ale omului contemporan, rafinat și civilizat, și astfel plin de angoase cu iz hegeliano-marxian? Barbarul unei Dacii fantasmatice nu e, pînă la urmă, decît o versiune neîmbunătățită a mînuitorului de azi, meșter mare al atingerii, derulării și glisării pe ecrane. Barbarul acesta nu știe nimic despre principiul subiectiv al lumii moderne. Dar noi știm, așa că nu putem reduce ce ni se întîmplă azi la „schimbi instrumentul, schimbi rutina“ și cam atît. Dacă vom privi doar spre degete vom rata să vedem spre ce arată ele.

Spre sutele de notificări din tot felul de direcții. Spre zeci de mesaje scrise, audio și video. Spre butoane care trebuie atinse, într-o ordine proprie. Spre o succesiune continuă de semne, visul oricărui grafoman. Spre persoane și obiecte care se cer admirate și cumpărate. Spre cifre care nu arată bine. Și tot așa. Tremurul falangelor e temerea erorii. Dacă vei atinge aiurea ce nu ar trebui atins? Dacă îți fuge degetul? Dacă scapi pe jos viața ta înfășurată-n pixeli, vorba poetului? Această frică este despre o împărțire la zero, chiar dacă codul spune c-ar fi și unu pe-acolo. Rutinele vieții digitale sînt ascunse și, încet-încet, trauma răbufnește în noi, obosiți de a mai face cam același lucru zi de zi, an de an, de a media aproape totul digital, de a fi mai des cu telefonul decît cu noi înșine și cu ceilalți, crezînd că sîntem numai ochi și urechi (și falange tastînd). Gîndirea capătă rutine pe care nu le vreau și sensibilitatea se robotizează. Față de imaginarul barbar al poveștii noastre, falangele noastre sînt mai lungi, ca și speranța de viață, dar încă incapabile să mînuiască sica electronică fără să se taie.

***Constantin Vică** este lector universitar la Facultatea de Filozofie și cercetător la Centrul de Cercetare în Etică Aplicată, Universitatea din București.*

■ ■ ■

Sebastian SHIFFT

CTRL-C / CTRL-V, doar așa, din obișnuință

În fiecare zi cînd mă îndrept spre birou mi se întîmplă să uit uneori că viața nu e, pînă la urmă, decît o serie de pași pe care îi fac, că, de fapt, lucrurile sînt mult mai simple, poate chiar banale, că dincolo de zumzetul nostru cotidian nu se află nimic și că, în fond, nu trăim decît *repetiții*. Poate că nu există spontaneitate în trezitul dimineața, ritmul în care respirăm e întotdeauna supus unor reguli biologice, felul în care ne îmbrăcăm are, și el, în spate, o întreagă suită de motivații și condiționări, felul în care vorbim și ne comportăm este, de asemenea, oglinda unei educații, a unei șanse, iar educația presupune mai întîi *învățare,* adică reguli, repetiții, rețete, algoritmi, iar mai apoi *detașare*, adică interpretare, comentariu, critică, amendare. Pînă și computerul pe care îl utilizăm se folosește de condiționări *(rutine)* pentru a ne ajuta in cele mai creative munci. Însă acesta își face pur și simplu treaba, fără a cerceta. El este, cu alte cuvinte, un instrument, nu un *editor*. Rețelele neuronale, din ce în ce mai avansate, sînt antrenate pentru a recunoaște lumea din jur prin *hrănirea* lor repetată cu mii de imagini și, în urma acestui proces, o *mașină* poate distinge, să zicem, o pisică de un cîine, însă fără a înțelege, deocamdată, *ce* este o pisică sau *ce* este un cîine. Pentru a ajunge acolo este nevoie de altceva. O formă de antrenament fără conținut nu va produce niciodată sens, viață, ci doar referință abstractă.

Se spune că, în natură, toate corpurile (animate sau inanimate) au propria lor vibrație, propria lor frecvență, propriul lor murmur, poetic vorbind. În general, această vibrație este definită ca fiind o variație în timp a unei mărimi specifice unui sistem. De obicei această variație se produce în jurul unui punct de echilibru și este întotdeauna *exactă*. În perioadele mele de instabilitate mintală, ritualul (sau această variație precisă, acest balans, acest fel în care ating și aranjez un obiect, în care verific, recitesc și rescriu un text pînă devine infinit și dispare) mă ajută să-mi restabilesc echilibrul, să-mi asigur o poziție, să-mi confirm o identitate *înăuntrul* maladiei. Este o formă de apărare, dar și o autoagresiune necesară pentru a interpreta lumea din jur și pentru a mi-o face mai sigură. Consistența și amploarea sînt date de nesiguranța cu care mă autoevaluez în raport cu lumea. Cu cît sînt mai anxios, cu atît ritualul de salvare devine mai relevant și mai acut în contextul narațiunii pe care mi-o repet.

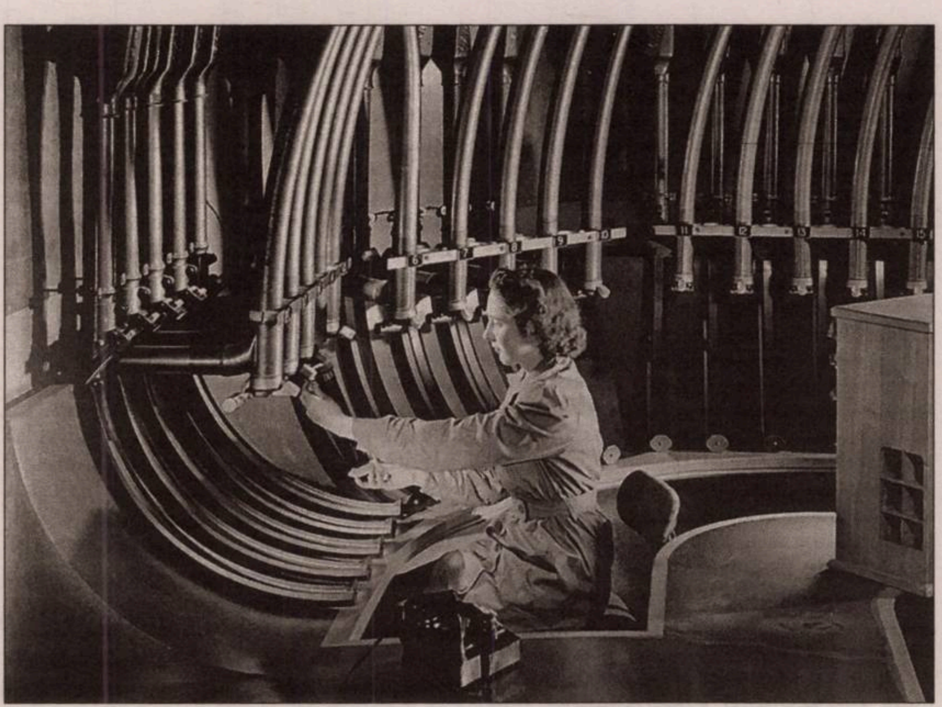

Unul dintre cele mai emoționante momente pentru mine a fost atunci cînd mi-am dat seama că trebuie să îl învăț pe fiul meu, bebelușul, ritmul naturii: acum e noapte, acum e ziuă. Primăvară, vară, toamnă, iarnă. Diferența dintre lumină și întuneric. Să îl fac să înțeleagă sensul acestor repetiții, normativitatea lor, calitatea lor *fizică* și *necesară*. Ca nou venit pe lume, trebuia să îl adăpostesc, să îi ofer reguli, să îl fac să se adapteze la ceva cu totul și cu totul nou. Cînd îl legănam ca să adoarmă, găsisem ritmul exact, balansul și murmurul care îl ajutau să se odihnească cel mai bine. Era o rețetă pe care o perfecționasem în timp și pe care o puneam pe-atunci, zi de zi, la aceeași oră, în practică. Și funcționa. Nu era loc de improvizații. Schimbarea nu aducea nimic bun, dimpotrivă. Nimic nu se cerea, în acel moment, îmbunătățit.

Prin convenție, s-a stabilit că nota LA este sunetul produs de o oscilație la o frecvență de 440 de hertzi. Să ne imaginăm acum o lume dintr-un univers paralel în care singurul sunet, permis sau (re)cunoscut, este sunetul LA, frecvența de 440 de hertzi. Îmi închipui o sală de concerte din acest univers paralel în care oamenii stau pe scaune și ascultă, ba nu, *aud* doar un singur sunet. Sunetul LA, frecvența de 440 de hertzi. Și că reprezentarea lor despre muzică este asta și *doar* asta. Ce se întîmplă atunci cînd cineva are curiozitatea de a schimba frecvența, de a o modula, de a descoperi variațiuni, interpretări și de a face – de ce nu? – chiar excese, *erezii?*

Între timp, am ajuns la birou. Astăzi trebuie să formatez un document. Nu-i cunosc conținutul, nu mi-a fost nici explicat, nici revelat. Tot ce trebuie să fac este să urmez niște instrucțiuni astfel încît acest document să capete, convențional, o formă. Să arate frumos și să devină, chipurile, lizibil. Nu am timp să îl citesc, nu am voie să întreb. Nu mi se cere să înțeleg, mi se cere să execut. Adică să accept ca acțiunile mele să capete sens în contextul unui *text* care îmi va rămîne mereu *ascuns*. Cu alte cuvinte, să-mi asum o ignoranță impusă.

Un coleg de la resurse umane intră în birou și mă întreabă, așteptînd să bifeze răspunsul meu într-un formular: unde te simți tu, Sebastian, cel mai bine? Si-atunci, enervat, nu pot decît să îi răspund, fără ezitare, cu aroganța celui care crede că își cunoaște foarte bine meseria: în cap. Pentru că numai acolo mi se mai pot întîmpla lucruri extraordinare.

După care mă aplec peste tastatură și continui: CTRL-C / CTRL-V. Și, din cînd în cînd, mă gîndesc să apăs elegant tasta *DELETE*. Doar așa, din obișnuință.

***Sebastian Shifft** este scriitor. Cea mai recentă carte a sa este* Copia carbon, *aflată în pregătire la Editura Humanitas.*

■ ■ ■

Diana POPESCU

Vive la routine!

Aș vrea să stabilim de la bun început cum stăm: cred cu tărie că rutina e subapreciată. Nedreptățită. Calomniată, chiar. Rutina are o reputație proastă, pe care simt că e de datoria mea s-o dreg.

Prejudecata generalizată e că rutina ar fi o treabă nasoală care intervine, după o vreme, în relații, în mersul la job, în existențele noastre. Că e o entitate antipatică, hotărîtă să facă țăndări pasiunea/distracția/interesul/lucrurile vii care ne fericesc *on a daily basis*.

Dar ce se întîmplă cu acea rutină „autoimpusă“? Tabiet sună mai bine?

Ca să nu lîncezim, totuși, în generalități, aș trece la exemple concrete. La acele rutine care mă binedispun. De pildă, aceea pe care Dragoș, colegul meu de pernă, și cu mine o avem de peste șapte ani: să vedem măcar un film (sau un episod dintr-un serial) în fiecare zi. E un obicei de la care nu ne-abatem nici măcar în vacanțe. Și care ne-amuză, ca un paradox autentic ce este: ceva ce a devenit un obicei, o îndeletnicire aparent previzibilă, îți asigură în fiecare seară o doză de neprevăzut: „Ce să vedem azi?“. Această rutină cinefilă, care ne plimbă de la SF-uri rusești la horror-uri coreene, de la melodrame finlandeze la obscurități de te miri unde și de la capodopere la tîmpenii absolute, e o distracție continuă. Recomand cu entuziasm.

Asta e „rutina în doi“. Există și o rutină proprietate personală. Nu, nu voi vorbi aici despre demachierea de seară. (Bănuiesc că nu v-ați înăbușit un oftat de regret…) Ci despre rutina drumurilor în interes de serviciu. Pe care mă încăpățînez să le fac, în marea lor majoritate, apelînd la transportul în comun. Aici vorbim, deja, despre o veritabilă Matrioșka a rutinelor: mersul pe jos pînă la stația de autobuz, validarea cardului, coregrafia savantă în care te strecori printre ceilalți călători, inevitabilele „Coborîți la prima?“ și tot așa.

Ce se întîmplă cu acea rutină „autoimpusă“? Tabiet sună mai bine?

Dar și acest obicei vine la pachet cu beneficii de neratat: discuțiile telefonice ale pasagerilor, dialogurile adesea halucinante ale vecinilor de scaun, mostrele de înțelepciune improbabilă și umor involuntar. Un soi de reprezentații de teatru în săli mișcătoare. Ar trebui să decerneze Oscarurile STB. Mi se întîmplă adesea să-mi notez în telefon ce se vorbește (întotdeauna cu decibeli în exces) în jurul meu. Fiindcă mi se pare elegant să le-mpart cu prietenii de pe Facebook.

Mai există o rutină la care țin mult. O rutină prețioasă, în patru: masa săptămînală, de week-end, la ai mei. Da, vorbesc cu mama zilnic la telefon *(damn,* pînă și asta se-ncadrează la rutine!) și mă simt aproape vinovată dacă uit s-o sun. Dar prînzul de sîmbătă (sau, după caz, duminică) e cu totul altceva. Nu doar că am norocul de a păstra gusturi de demult. Mai am și obrăznicia de a cere, iar și iar, felurile care mă fericesc. Așa că întîlnirile astea de la sfîrșit de săptămînă sînt tot atîtea episoade de răsfăț. Cîteva ceasuri de povești, de rîs și mici surprize. E timpul ăla „de calitate“ despre care se vorbește mult și care se trăiește puțin. Cînd nu sîntem pe fugă, după masă încingem partide de zaruri sau canastă. E ultraamuzant să văd c-am moștenit de la mama și halul în care se oftică atunci cînd pierde. Uneori, meniul include și cîte-o porție de mustrări tandru-părintești, pe care le încasez cu un soi de duioșie. În definitiv, e un privilegiu să te simți copil la 45 de ani. Apropo de asta, mai mereu ne întoarcem acasă cu sacoșe în care au fost aliniate savant caserole cu mîncare „din aia bu-nă-de-tot“.

Dacă mă uit încă o dată peste ce tocmai am scris, rezultă că sînt un om al rutinelor. Poate. Nu mă jenez deloc de asta. Pentru că ar trebui să ținem cont de un lucru: dicționarul spune că rutina e „o abilitate cîștigată printr-o practică îndelungată“. Abilitate, da? Dacă rutina echivalează cu abilitatea de a te bucura de chestii mărunte, simple, neglijabile pentru restul lumii, zău că e un mare cîștig. Și, dacă stau să mă gîndesc mai bine, asta ar trebui să fie rutina fiecăruia dintre noi: îndîrjirea de a ne face zilele bune, vesele, aventuroase, încîntătoare, irezistibile.

***Diana Popescu** este jurnalistă și scriitoare. Cea mai recentă carte a sa este* Aventurile Lunei in lumea cuvintelor sucite, *Editura Vellant, 2020.*

■ ■ ■

„Sînt în foarte bune relații cu dînsa“

anchetă

Întrebarea pe care le-am adresat-o invitaților mei a fost: „În ce relație sînteți cu rutina?“. Iar ei, simpatici, au intrat în joc și au povestit cum trăiesc cu aceste „animale“ de casă. Sîntem rutinieri și ne și place.

■ T.O. BOBE,
scriitor

Dragă Ana, ca de fiecare dată cînd mă inviți să răspund la cîte o anchetă, mă grăbesc să o fac cît mai repede, pentru că invitațiile tale mă scot din rutină și pentru că abia aștept să mă întorc la ea, să bifez ce mă scoate din deprinderile mele și să mi le reiau. Îți răspund, totuși, abia la o oră după ce mi-ai scris, pentru că rutina mea de scris implică o cafea alături, iar cafeaua alături implică să fi mîncat ceva imediat înainte, chiar dacă nu mi-e neapărat foame, însă am căpătat rutina asta în urma unei crize de gastrită și parcă n-aș vrea s-o schimb. Așadar, iată, sînt în foarte bune relații cu dînsa, rutina, chiar dacă sînt conștient că pentru unii are un renume destul de prost și că există un adevărat cult al ieșirii din ea, de parcă ai putea să înscrii la fotbal dintr-o lovitură liberă, din lateral, de la 35 de metri de poartă, fără rutina de la antrenamente, de parcă ai putea picta o mînă, fără rutina exercițiilor, de parcă ai putea gusta cu adevărat voluptatea lenevelii, fără rutina orelor pierdute (pierdute?) cu ochii în gol, întins pe o canapea, gustînd la răstimpuri ceva dintr-o ceașcă sau dintr-un pahar.

■ Codruța CERNEA,
artistă vizuală

Dacă mă gîndesc la rutine ca la activități repetate zilnic sau periodic, pot spune că am o relație bună cu ele. Poate și pentru că mi le definesc singură. Sînt firele invizibile care dau zilelor o formă benefică mie și le împiedică să se destrame în direcții decise de alții. Diminețile, în special, sînt marcate de cîteva activități-cheie. Parcurgerea lor îmi oferă sentimentul unei mici victorii la început de zi. În perioadele cînd pictez, zilele mele arată aproape la fel, cu variații doar seara. E ca și cum viața devine un fundal uniform care îmi oferă spațiu mental să mă concentrez pe ce anume vreau să materializez. Anumite rutine și ritualuri le iau cu mine și cînd plec în alte locuri. Îmi fac bine și îmi dau un sentiment cald și reconfortant oriunde m-aș afla.

> *„Sînt firele invizibile care dau zilelor o formă benefică mie.“*

Problema evidentă a rutinelor e că duc la monotonie, la sentimentul de plictiseală și la rigiditate. Evaluez constant felul în care în care îmi desfășor viața. Ajustez, șlefuiesc cît pot. Am învățat în timp cînd e momentul să evadez temporar dintr-o perioadă mai monotonă sau să renunț la rutinele zilnice pentru un eveniment surprinzător, care se anunță incitant.

■ Matei FLORIAN,
scriitor

Atît timp cît rutina e doar o prelungire a lui *acasă*, e bine. Acasă sînt toate lucrurile pe care le știi. Dragostea, omul pe care îl ții în brațe. Sunetul linguriței cu zahăr în cafeaua de dimineață. Fereastra. Copacul din fața ferestrei care îngălbenește încet. Scaunul de la biroul la care te așezi să scrii. Canapeaua și niște meciuri din Anglia, muzica, toate străduțele cu blocuri care sînt o prelungire a muzicii la ceas de seară. Dacă n-ar fi *acasă* și toată rutina ei, poate că lucrurile astea nici n-ar exista. Rutina e o ancoră în canapea, iar canapeaua, pe bune, e una dintre marile invenții ale lumii. E *simply the best, better than all the rest.* Piramidele din Bucegi n-au cum să aibă energia locului pe care îl știi. Se poate călători de pe canapea pînă departe, totul e să fii acasă, acolo unde e dragostea. Nasol e dacă rutina devine o prelungire a vieții. Cînd începi să vezi în viitor, iar viitorul nu e *murder,* ca la Cohen, e doar la fel: gri, obosit, previzibil. Cînd rutina devine inerție, iar acasă e locul ăla unde îngălbenești încet. Dă-ți o palmă atunci, un *reset,* sparge rutina, niște lemne, fă naibii ceva! Dacă e dragoste, o s-o găsești, după o vreme, acasă, întreagă, dansînd.

■ Laure HINCKEL,
traducătoare

Îmi iubesc rutina. Rutina vieții casnice și pașnice. Tot ce este frumos este rutinier, bătăile inimii, succesiunea sezoanelor, prezența dragă a ființei iubite acasă. Îmi iubesc micile obiceiuri așa cum iubesc și cadrul sintactic al limbii franceze și ortografia ei superbe: sînt cadrul ocrotitor în care pot pluti și înota în felul cel mai neacademic. Ceea ce îmi place mai puțin este folosirea termenului într-o accepție recentă. În limba engleză, *„the routine“* este nu numai obiceiul, ritualul, ci și antrenamentul fizic. Au apărut de ceva timp aplicații, reclame pe rețele sociale care promovează o rutină sportivă, o rutină yoga. În acest context, publicul este îndemnat să se antreneze: e foarte bine pentru starea fizică a fiecăruia, dar cuvîntul fiind același, am auzit recent oameni folosindu-se de cuvîntul „rutină“ pentru a vorbi despre exercițiile lor sportive, mai ales cînd este vorba de exerciții executate în fața ecranului, sub îndrumarea unui *coach* sportiv. Nu mă deranjează, dar aș prefera ca ritualul vieții, trăite pas cu pas, așa cum trece un sezon după altul, să nu aibă conexiuni cu ideea de antrenament fizic, performanță, obligații. Și, mai ales, să nu intre în cadrul unui megaprogram executînd o funcție precisă, aceea de a ne dori ideali (ce fel de ideal?), cît mai performanți (ce performanțe, după ce criterii?), cît mai adaptați (la ce fel de irealitate? la ce fel de lume dematerializată?). Una fără draga rutină a inimii iubite? Una fără cafeaua de dimineață? Deh, vise scrise la pas, pas cu pas, sub cerul rutinier.

■ Alexandra Mihaela DANCS,
dansatoare

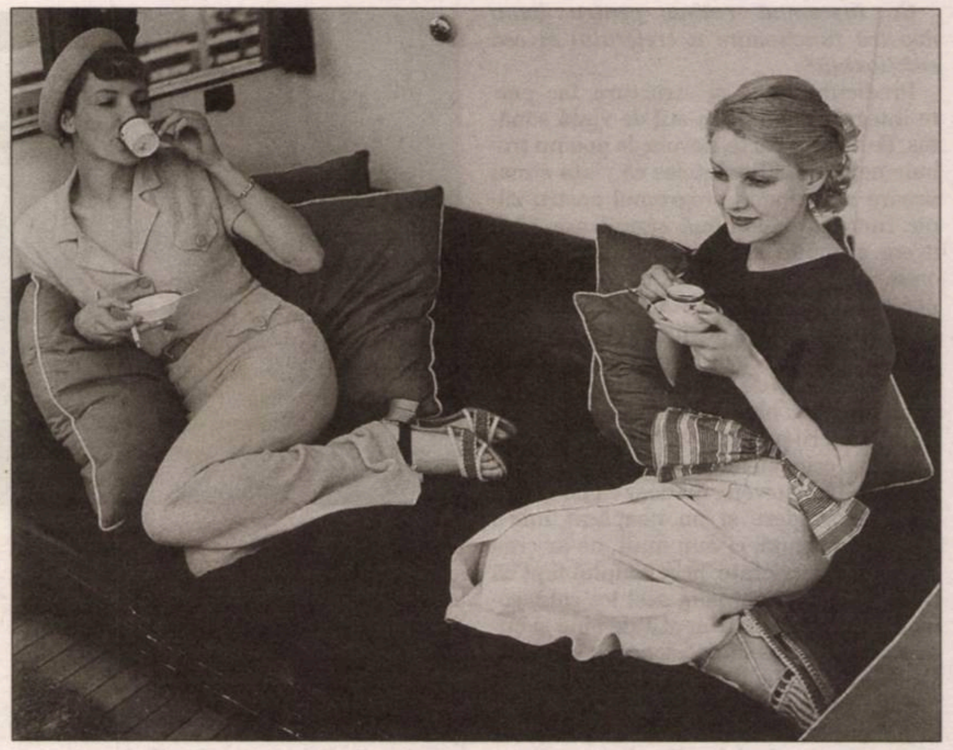

În fiecare dimineață mă trezesc devreme și, timp de o oră și jumătate, îmi fac practica yoga. Respir și transpir, executînd aceleași mișcări, un fel de coregrafie fixă, repetată cu sfințenie. În zilele în care am spectacol, mănînc de fiecare dată cam aceleași lucruri și ajung întotdeauna în spațiu cu trei ore înainte de începere. Ani de zile am mîncat roșii cu brînză la micul dejun. De ceva vreme le-am înlocuit cu ciocolată. Cînd sînt furtuni la mare, pun placa de surf în mașină și mă duc la valuri. Înainte să intru în apă, mă încălzesc de fiecare dată pe nisip cu aceleași exerciții. La cinematograf aleg al doilea loc din stînga, cum te uiți spre ecran, de pe antepenultimul rînd. La Mega din cartier am cam același traseu între etaje și printre rafturi, din piață cumpăr de la aceiași oameni. Cînd spăl vase, tacîmurile rămîn la final, cînd spăl rufe, șosetele-s atîrnate ultimele la uscat. Cînd dau cu aspiratorul, încep cu baia și termin cu bucătăria. Am nouăsprezece ghivece cu plante, pe care le ud cam în aceeași ordine și cărora le spun cam aceleași cuvinte. Cînd nu-s acasă și petrec mai mult timp în altă parte, vreau, nu vreau, în cîteva zile instalez rutina specifică locului. Pînă la urmă, totul ajunge să fie și rutină la un moment dat. Cum ar putea să nu fie resimțită ca atare? Nu mă sperie rutina, m-ar speria să fac lucrurile mecanic, automat, fără să îmi mai dau seama că le fac și de ce anume le fac, fără să fiu conștientă de ele și prezentă în acțiunile respective. Dacă mă plictisesc, poate nu acțiunile trebuie schimbate, ci felul în care le fac. În anumite cazuri, mai ales acelea care țin de stilul meu de viață care presupune foarte multă mișcare, pentru mine rutina înseamnă disciplină, mă ancorează, îmi dă un ritm și-mi dă și sănătate.

> *„Mănînc de fiecare dată cam aceleași lucruri și ajung întotdeauna în spațiu.“*

■ Jean Lorin STERIAN,
scriitor

Există trei tipuri de rutine și cu fiecare am un alt tip de relație. Primul tip este alcătuit din suma rutinelor proprii, acțiuni pe care la sfîrșitul zilei nu mi amintesc ca să le povestesc cuiva. Cum ar fi faptul că, de cum mă trezesc, iau o pastilă de euthyrox și timp de jumătate de oră n-am voie să mănînc. De cînd cu lucrul la doctorat am descoperit că am dezvoltat o serie de rutine pe care le execut în scopul evitării de a mă apuca de lucru – fac un sandwich, o altă cafea, mă joc pe telefon, spăl vasele, pun hainele de pe scaune pe rafturi și invers, ud cele două flori. Abia după ce am epuizat toate acțiunile mărunte mă așez la birou, întotdeauna cu o ceașcă de cafea în dreapta tastaturii. Rutinele altcuiva sînt enervante la început – că nu se poate culca fără să facă duș, că nu-și începe ziua fără să bage o țigară pe stomacul gol, că se dă cu pudră albă pe obraji deși are un ten OK și alte lucruri pe care le descoperi în spațiul intim. Și mai sînt rutinele comune care sînt cele mai frumoase.

■ Ioana BÂLDEA-CONSTANTINESCU,
scriitoare

E ca firul care te duce prin Labirint. Îl urăsc și-l iubesc. Așa cum mă strivește lipsa orizontului de orice fel, imposibilitatea de a savura o surpriză, de a orchestra o călătorie și un taifas tihnit, între prieteni, la fel rutina bună, la scară și turație mică, îmi ține de cald. Cînd fac clătite sîmbătă dimineața, cînd închid e-mail-ul vineri seara, cînd mă string între ai mei și navigăm împreună de la „ce-o să facem noi cînd…“ pînă la „dar ce-ai face dacă…“ sînt ca-ntr-o vizuină căptușită cu un viitor fără dinți, care licărește a speranță în întuneric. Mă agăț de lucrurile astea ca să le pot metaboliza pe celelalte – rutina știrilor proaste, a senzației aproape fizice de distopie, de film îndoielnic, de prezent amînat *sine die*. Poate mîine. Poate poimîine. Așa trec și peste azi, dintr-un ritual în celălalt. Dincolo de rutină sînt eu mai bătrînă și mai sleită, dincoace de ea eram tînără și nu credeam în Minotaur. Aștept cuminte ziua cînd firul mă va duce la lumină, o lumină bună, plină de posibilități, în care să mă pot construi și altfel.

a consemnat Ana Maria SANDU

■ ■ ■

„Să schimbi sau să nu schimbi?”

interviu cu neurologul Marius IORDACHE

Ce înseamnă rutina pentru buna noastră funcționare a creierului și cea emoțională?

Predictibilitatea și structura fac parte integrantă dintr-un stil de viață sănătos. Pe de altă parte, nevoia de nou nu trebuie neglijată. Bineînțeles că viața e mai ușoară atunci cînd programul nostru zilnic cunoaște o minimă organizare, cînd avem anumite tabieturi, cînd împărțim orele de veghe în funcție de propriile necesități și nevoi. Există, totuși, un risc pe care nu îl putem neglija și anume acela de a menține un orar strict pe o perioadă lungă de timp și de a ne închista practic într-un program bine stabilit, devenind astfel prizonierii propriei organizări. În acest scenariu, orice element cu un caracter imprevizibil ar surveni, nu doar că ne-ar lua prin surprindere și nu neapărat într-o manieră plăcută, ci mai mult, ne-ar crea disconfort, anxietate, prin simplul fapt că ne-ar obliga să părăsim acel loc cald, comod, în care ne simțim atît de bine și cunoscut sub numele de „zona de confort“. Pe de altă parte, cum spuneam, există o nevoie de nou, de cunoaștere, mai mult, există posibilități infinite de a evolua, iar aceste procese de dobîndire de cunoștințe, de deprindere de aptitudini noi, perspective noi, de evoluție și autodepășire, se pot realiza doar prin schimbare. Putem trage concluzia printr-un simplu cuvînt: echilibru. Aceasta este provocarea în situația dată, de a găsi un echilibru între organizare și spontan, de a nu ne rigidiza complet, dar nici a fi complet dezorganizați. Nu echilibrul perfect este răspunsul, ci călătoria parcursă în încercarea de a-l atinge.

Există tipologii care au mai multă nevoie de rutină decît altele? Cît de diferiți sîntem cînd vine vorba de ea?

Bineînțeles că sînt diferențe, atît de multe cîți oameni pe pămînt. Aici cuvîntul-cheie este autocunoașterea. Ea e esențială pentru a ne putea construi un stil de viață sănătos și care să ne satisfacă nevoile. Sînt indivizi spontani și indivizi care au nevoie de mai multă predictibilitate, de rutină, în viața lor. Toate aceste nevoie se îmbină ca un mecanism cheie-broască cu tipul de personalitate al fiecărui individ. Aș numi un real succes împletirea armonioasă dintre nevoile individului, care decurg din personalitatea acestuia, experiențele anterioare, particularitățile fizice și psihologice și programul său zilnic, viața de zi cu zi, activitățile zilnice desfășurate într-o manieră care să satisfacă nevoile pe cît mai multe planuri, îndeosebi fizic, psihic și social. În general, oamenii se cunosc mai puțin decît cred. Eu nu văd autocunoașterea ca pe un proces finit, ci ca pe unul aflat în derulare pe toată perioada existenței individului. Majoritatea nu reușim să ne cunoaștem pe noi înșine fără ajutor exterior. Acest ajutor ar putea consta în experiențe, cunoștințe din diverse domenii, oameni cu care ne intersectăm și, poate, cel mai important, autocunoașterea dobîndită cu ajutorul unei persoane instruite, în cadrul unor ședințe de consiliere psihologică, *mindfullness* etc.

Alegem mai degrabă ceea ce cunoaștem? Sîntem predispuși să multiplicăm obișnuințele din copilărie la maturitate?

Schimbarea și noutatea fac parte din ființa umană, într-un mod intim, pînă la nivel celular. Acestea ne-au împins de-a lungul mileniilor să ne depășim limitele și să descoperim lucruri noi, să evoluăm. E ușor să alegi ce cunoști, un fel de mîncare de care te-ai mai bucurat cînd erai copil, un loc vizitat în copilărie, un drum care ți se pare mai scurt doar pentru că l-ai mai parcurs. Dar ce ne facem atunci cînd copilăria noastră e marcată de evenimente traumatice? Tindem în continuare spre cunoscut? Cum ne simțim în fața unor agenți precum violența, abuzul, consumul? În încercarea de a oferi răspuns acestor întrebări se interpune din nou, inevitabil, necesitatea susținerii din partea familiei, prietenilor și terapeuților noștri. Atunci cînd copilăria e presărată cu evenimente fericite, poate că tindem să ne tot întoarcem în trecut, să retrăim acele momente, ne face să fim nostalgici, dar evoluăm oare în acest mod? Eu mă consider norocos să mă număr printre aceia care au avut o copilărie fericită, în care am avut toată dragostea și susținerea părinților mei și, dacă m-ar pune cineva să le găsesc un mic reproș, aș fi în mare dificultate. Amintirea mea favorită este cu mama la mare, pe plajă, eu avînd în jur de 4 ani, și mă uit la apă, la mare, în larg, pînă la linia orizontului. Cu mintea mea de copil vedeam o apă mare, pînă cînd n-o mai vedeam. Și mi-am pus întrebarea: dar unde s-a dus apa de la acel punct încolo? Și cum nu mi-am putut răspunde, m-am dus la mama: „Acolo unde se duce apa e o cascadă?“. Mama s-a uitat cu ochii ei blînzi și cu zîmbet cald și a spus doar atît: „Doar dacă tu crezi asta“. Am fost bulversat total. Așadar, dacă eu cred că e ceva undeva, acel ceva poate lua ființă. Altfel spus, e suficient să cred ca să fie posibil. Ei bine, acel moment mi-a dat aripi și de atunci cred că pot să fac orice. Am observat în rîndurile pacienților mei că aceia care s-au bucurat de o copilărie fericită sînt mai dornici de nou, mai neînfricați, cu un spirit mai aventurier, în timp ce aceia marcați de episoade întunecate tind către stabilitate, către siguranța rutinei. Desigur că nici aici nu e nimic bătut în cuie și excepțiile sînt la ordinea zilei.

Cît de importantă e schimbarea în binomul acesta?

E adevărat că tindem să repetăm *pattern*-uri vechi, trăsătură ce face parte chiar din arhitectura rețelelor noastre neuronale, și că repetiția poate fi un proces greu de „spart“, dar nu imposibil, mai mult, spargerea ei constituie un proces esențial atît în dezvoltarea proprie, ca individ, cît și colectivă, ca specie. Schimbarea reprezintă o cale către cunoaștere, o cheie către învățare, singurul mod prin care putem evolua. Sînt studii care susțin că adăugarea schimbării în DLA *(daily life activities)* poate preveni sindromul de *burn-out*. Un program rigid nu poate oferi libertatea de a încerca lucruri noi, de a te situa în locuri, experiențe, contexte fără precedent, care pot veni cu oportunități de cunoaștere și dezvoltare, atît pe plan personal, cît și socio-cultural. Dacă aș fi întrebat altfel: „Să schimbi sau să nu schimbi?“, aș răspunde: totul se rezumă la ceea ce trebuie să faci pentru a atinge starea de bine. Schimbă dacă vrei să cunoști și să evoluezi atît timp cît cunoștințele și evoluția îți aduc o stare de bine. Nu schimba dacă ești într-un punct al existenței pe care nu consideri că îl poți depăși și în care crezi că nu e loc de mai bine. Fie că schimbi sau nu schimbi, ținta e atingerea stării de bine, atît timp cît starea ta de bine nu afectează starea de bine a celor din jur.

Rutina ne restrînge în vreun fel libertatea?

Din moment ce noi sîntem cei care ne construim programul, tabieturile și tot ce înseamnă propria rutină, putem vorbi de libertate. Dacă rutina vine din exterior și are un caracter impus și o privim așa cum un elev privește temele pentru acasă, atunci sîntem sclavii rutinei. Rutina poate restrînge libertatea dacă e neasumată, dacă nu avem sentimentul că propria rutină e propria alegere. Așadar, totul se rezumă, în final, la două mari aspecte: unul obiectiv (un program de lucru pe care trebuie să-l respectăm, teme pentru a doua zi la școală) și unul subiectiv (percepția noastră asupra rutinei). Aș miza mai mult pe cel din urmă. Căci, în opinia mea, totul se reduce în final la propria percepție a unui eveniment, a unei persoane, a unei experiențe. Același lucru e valabil și pentru programul/rutina impus(ă) sau autoadministrată.

Cum putem ajunge la un echilibru între nevoia de a păstra / conserva și cea de a rupe / deconstrui ritmul?

Autocunoaștere și adaptare constantă la propriile nevoi psihologice. Sîntem în acel punct al dialogului în care, după ce am stabilit aspectele de mai sus, știm că autocunoașterea reprezintă un element-cheie în, aș putea să spun, orice. Cunoașterea sinelui nu reprezintă un proces cu finalitate, un drum cu o destinație, o escaladare a unui munte care are un vîrf, ci o lungă călătorie presărată cu intemperii în care cuvîntul de ordine e reprezentat de „dinamică“. E vorba de un parcurs, de o evoluție în dinamică, în care se fac permanent ajustări din mers, în funcție de situațiile întîlnite, oamenii cu care interacționăm la un nivel sau altul, locurile și contextele în care ajungem în anumite puncte. Așadar, atunci cînd căutăm acest echilibru trebuie să ne punem următoarele întrebări: „Caut un echilibru pentru ce?“ / „Pentru mine“. Pînă aici e simplu. „Pentru mine, eu fiind ce? Eu fiind cum? Pe mine ce mă mulțumește/nemulțumește?“ Furnizarea acestor răspunsuri nu se află la îndemîna oricui. În acest scop se fac ședințe de psihoterapie, *mindfulness*, autocunoaștere, menite să ne ajute în acest proces prin care ne cunoaștem mai bine sinele. Doar atunci putem începe drumul către un echilibru adaptat propriilor nevoi.

Ce se întîmplă odată cu înaintarea în vîrstă? Părinții noștri și bunicii par din ce în ce mai speriați de schimbare, de învățarea / adaptarea la lucruri noi.

Odată cu înaintarea în vîrstă se pierde din adaptabilitate, se creează rutine, tabieturi, obiceiuri comode, care aduc un grad de confort și siguranță. Pe măsură ce îmbătrînim simțim, conștient sau inconștient, presiunea apropierii sfîrșitului. Acest lucru ne poate împinge către două extreme. Fie căutăm să schimbăm totul în jurul nostru, încercînd inconștient să repornim motoarele vieții și să trăim tot ce nu am trăit (clasica criză de vîrsta a doua), fie să ne agățăm speriați de tot ceea ce ne este familiar și să rămînem blocați în rutină. Soluția aici este o minimă „împrietenire“ cu inevitabilitatea morții, lucru ușor de spus, greu de făcut, dar nu imposibil. Intră în discuție, din nou, variabilitatea individuală, tipul de personalitate, dispoziția și, nu în ultimul rînd, contextele la care sîntem expuși. Nu va avea aceeași miză și aceeași motivație un individ de, să zicem, 65 de ani, ieșit din cîmpul muncii, să învețe *feature*-uri noi pe dispozitivul mobil ca un individ de aceeași vîrstă care își administrează propria afacere. Nu se va adapta la fel de ușor o bunică la trendurile vestimentare aflate în permanentă schimbare, așa cum ar face-o nepoata ei. Un grad mult mai mare de plasticitate îl va arăta un optimist comparativ cu o persoană cu o dispoziție depresivă, lipsită de motivație, și exemplele pot continua.

Din punct de vedere medical, înaintarea în vîrstă vine la pachet cu un declin treptat al funcției cognitive, al capacității de memorare, de învățare a lucrurilor noi și de a dobîndi noi aptitudini, trăsături ce prezintă o importanță deosebită atunci cînd vorbim de prezervarea independenței funcționale. Inițial sînt modificări la nivel molecular, ulterior celular, pînă cînd ajung să aibă un efect asupra activităților de zi cu zi. Vîrstnicii demonstrează performanțe intelectuale mai scăzute, timp de reacție mai lung, acuratețe mai redusă, latență mai mare, discurs lacunar, frustrare în fața imposibilității îndeplinirii anumitor *task*-uri. Cum putem încetini ritmul deteriorării cognitive? Inițial, prin a o ști. În cadrul unui consult, prin efectuarea unor teste standardizate bazate pe întrebări, se poate stabili cu ușurință dacă performanțele cognitive sînt corespunzătoare eșantionului de vîrstă. După stabilirea acestui lucru, putem fie să „ducem creierul la sală“, fie să administrăm tratament specific, fie ambele, în funcție de particularitatea fiecărui caz. Sînt diferențe legate de eșantioane de vîrstă, atît în ceea ce privește funcția cognitivă, cît și în adaptabilitate, ambele cunoscînd un raport de proporționalitate inversă cu vîrsta.

a consemnat Ana Maria SANDU

■ ■ ■

Propuneri de *Dileme vechi* pentru viitor:

- **Despre dreptate**

„Modul în care ne interpretăm trecutul spune ceva despre cum ne vedem astăzi“

– interviu cu Ingo SCHULZE –

E una dintre figurile cele mai cunoscute ale scenei literare din Germania. Un scriitor sensibil care tratează cu umor și uneori cu duioșie trecutul recent. În romanul Peter Holtz. Viața lui fericită povestită de el însuși *vorbește despre începutul anilor ’90, despre tranziția către democrație și economia de piață în landurile fostei RDG: anii aceia demenți trăiți de un personaj atins de demență.*

Domnule Ingo Schulze, cum ați trăit, de fapt, căderea Zidului Berlinului?

De fapt, am ratat acest episod al căderii Zidului. În zilele alea foarte agitate, asta a fost una dintre puținele seri în care m-am culcat devreme. Cînd m-am trezit, a doua zi, Zidul căzuse. A fost un eveniment important, desigur, dar a fost un eveniment important printre multe altele. După mine, ziua de 9 septembrie, cînd a apărut Noul Forum, e un eveniment cel puțin la fel de important ca prăbușirea Zidului. Și 9 octombrie e o dată importantă. Atunci a avut loc la Leipzig o manifestație la care au participat 70.000 de oameni – și s-a încheiat fără violență. Acesta a fost, de fapt, începutul revoluției pașnice din RDG. În acest sens, 9 noiembrie este un eveniment important, dar nu ar trebui să crezi că totul avea să se întîmple. Era, de fapt, despre reformele din RDG care s-au petrecut ca o consecință a celorlalte pomenite aici – dar asta nu înseamnă că era de la sine înțeles. În fine, în toată această revoluție a fost vorba despre reforme, dar și, mai ales, despre putere. Căderea Zidului Berlinului este, de departe, cel mai spectaculos dintre episoadele acestei revoluții. Avem nenumărate imagini cu căderea Zidului Berlinului și doar cu greu găsești cîte o poză de la Masa Rotundă, din Polonia. Mie, unuia, mi se pare foarte interesant cum o epocă începută, atunci, odată cu căderea Berlinului se încheie, acum, cu prăbușirea orașului Kabul.

Care erau speranțele dvs. atunci, odată cu prăbușirea Zidului care separa cele două Germanii?

Speranța mea la acea vreme era o RDG democratizată. Adică o țară socialistă, dar care să respecte socialismul și promisiunile socialismului inclusiv în sens democratic. La vremea aceea mi se părea inevitabil acest parcurs: că urma să construim o social-democrație autentică, un stat în care companiile aparțin, de fapt, celor care lucrează acolo, că oamenii vor obține controlul asupra mijloacelor de producție. Și că granițele vor exista în continuare, dar vor rămîne deschise. Și că, desigur, libertatea de exprimare va fi respectată, că fiecare va putea citi și scrie ce-și dorește, la fel ca în orice social-democrație autentică, așa cum mi-o închipuiam eu, atunci.

„E comic
tocmai pentru că n-are simțul umorului.“

Dar la ce se putea aștepta un tînăr născut în RDG? La ce visau tinerii cînd auzeau cuvinte precum „democrație“, „libertate“, „economie de piață“ etc.?

Ciudat e că n-am prea avut timp să visăm. Viața cotidiană bate visele. Totul s-a schimbat mult mai repede decît ne-am închipuit. În același timp ne-am dat seama și cît de greu e să miști ceva. Stăteam toată ziua cu prietenii și întorceam știrile pe toate părțile. Ce facem acum? De unde ar trebui început? De ce lucrurile se întîmplă așa și nu altfel. Hai să înființăm o gazetă! Hai să înființăm un partid! Era foarte epuizant. Privind retrospectiv, trăiam în utopie. Și, cumva, am încercat să readuc acest amestec de visare și neputință pe care l-am trăit atunci și în *Peter Holtz*... Personajul meu e o figură picarescă, un tip care mereu e în contradicție cu realitatea. Dar care, în zilele, săptămînile, lunile alea tumultuoase poate trece drept un om absolut normal.

Credeți că literatura despre tranziție e o oglindă fidelă a realității de atunci, din anii ’90?

Poate părea ciudat, dar de fapt sînt foarte puține cărți care descriu această tranziție. Mulți autori descriu sfîrșitul RDG, adică se referă la evenimentele din toamna anului 1989. Și există, de asemenea, o serie de cărți care descriu noua eră. Dar tranziția propriu-zisă e o temă literară destul de rar întîlnită. E de înțeles. Atunci, la începutul anilor ’90, oamenii erau prea preocupați de viața lor cotidiană ca s-o mai și descrie, literar. Probabil că de-abia acum se poate scrie cu detașare despre perioada tranziției. Azi, totul e cumva mai clar, azi ne putem da seama cît de naivi am fost și unde am greșit.

De unde vine acest Peter Holtz? E o tipologie comună pentru anii ’90 în fosta RDG?

Nici eu nu știu exact de unde l-am scos. Vine din sentimentul acela că vrei să mai adaugi ceva esențial, că vrei să mai pui niște întrebări chiar și cînd totul pare de la sine înțeles. În acest sens, cred că Peter Holtz e tot mai actual.

Dar, ca autor, cum îl vedeți? E un personaj comic sau tragic?

Nu cred că trebuie făcută această distincție. Nu cred că trebuie să separăm abrupt comedia de tragedie și naivitatea de clarviziune. Peter Holtz e genul de om pe care vrei să-l iubești din tot sufletul și-n același timp îți vine să-i tragi un șut în fund de să-l trimiți pe Lună. E un om care trăiește cu niște idei simplissime și e plin de prejudecăți. Și care se confruntă cu oamenii din jurul lui. Din acest contrast se ivește dimensiunea sa comică. Și cea tragică, deopotrivă. Conflictele care apar se întîmplă tocmai pentru că Peter Holtz vede viața în termeni atît de simpli. Dar uite că, în confruntarea cu cei din jur, pune întrebări fundamentale. El e comic tocmai pentru că n-are simțul umorului. Îți vine să rîzi de el pentru că ia totul de bun, ia fiecare cuvințel fix drept ceea ce semnifică, nu distinge nuanțe și e mereu inadaptat. Nu poate înțelege economia de piață pentru că nu înțelege rostul banilor.

Cum a fost primită cartea în Germania?

A fost receptată foarte diferit. Nu mă mir. Am avut cititori euforici, dar și cititori furioși. Totul depinde de experiențele celor care mă citesc. Ce mi s-a părut interesant e că reacțiile nu au neapărat legătură cu proveniența cititorilor. Nu a contat dacă erau din Est sau din Vest. Am avut recenzii foarte bune din partea unor cititori din Vest și reacții vexate din Est. Și invers.

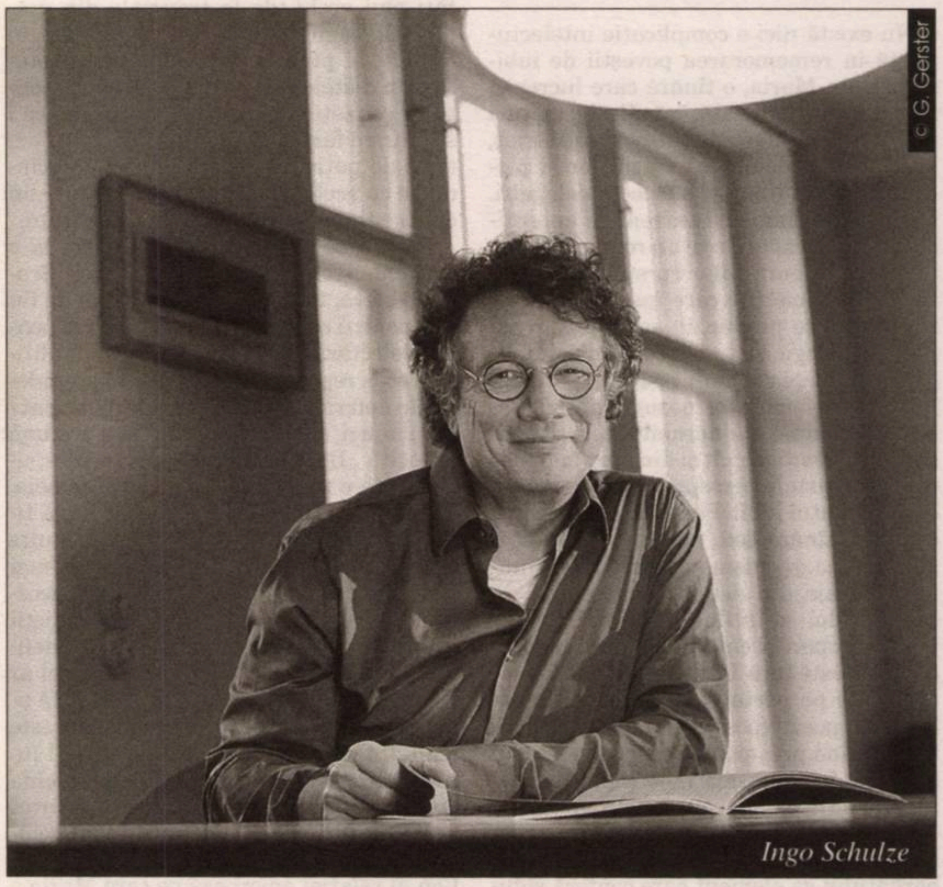

Ingo Schulze

Ingo Schulze
roman
Peter Holtz
Viața lui fericită
povestită de el însuși
EuroPress

La cum arată, azi, scena politică din Germania, în ce partid ar intra personajul dvs. Peter Holtz?

Partea haioasă e că se alătură Uniunii Creștin-Democrate, pe care ar vrea să o redenumească Uniunea Creștin-Democraților Comuniști. Nu știu în ce partid s-ar putea înscrie, astăzi. În orice caz, tipul se schimbă de la începutul anilor ’90, începe să înțeleagă capitalismul și chiar să creadă în el. Sau măcar în ideea că, dacă oamenilor de afaceri le merge bine, o să meargă bine la toată lumea. În acest sens, s-ar putea să existe ceva compatibilități cu liberal-democrații de astăzi. Dar Peter Holtz nu cred că este dorit, nicăieri.

Și ce ar crede despre criza de astăzi, despre COVID-19 și despre vaccinuri?

Este greu de spus. Cred că ar reacționa extrem de pe poziții extreme. Ar putea fi un radical al mișcărilor Zero COVID și un antivaccinist convins. La fel cum ar putea deveni și un foarte vocal susținător al măsurilor sanitare și al vaccinării.

Credeți că scriitorii au misiunea de a vorbi despre trecut?

Nu e neapărat o misiune. Și nu, nu de asta scriu, pentru că simt că am această misiune, să vorbesc despre trecut. Dar sigur că îmi pun uneori problema asta: cine scrie istoria? Și oare istoria nu e alcătuită din povești? Există întotdeauna o luptă pentru interpretarea trecutului. Iar aspectul interesant este că modul în care privești trecutul poate oferi niște indicii despre cum va arăta viitorul. Adică modul în care ne interpretăm trecutul spune ceva despre cum ne vedem astăzi și cum ne-am dori să fim. În ce tradiție ne plasăm? Cum? Unde vrem să mergem? Etc.

Și ce poate face un scriitor din ceea ce un istoric nu poate face?

Un scriitor nu este cineva care să generalizeze. Și tocmai de aceea poate face mai mult decît un istoric. Scriitorul poate fi foarte concret și poate, ba chiar trebuie, să inventeze. Un istoric nu are voie să inventeze, trebuie să urmărească numai sursele. E drept că și istoricii trebuie să fie mari povestitori, dar nu pot inventa nimic sau trebuie să facă cunoscut acest lucru atunci cînd inventează ceva. Un scriitor se poate baza în totalitate pe propria sa experiență sau imaginație. El trebuie doar să verifice dacă propria sa experiență se ține în lume reală.

Romanul Peter Holtz. Viața lui fericită povestită de el însuși *a apărut în traducerea lui Victor Scoradeț la Editura EuroPress.*

interviu realizat de Matei MARTIN

■ ■ ■

Adrian MUREȘAN

pe de altă **carte**

Mai presus de chimie, comuniunea

● Lavinia Braniște, *Mă găsești cînd vrei*, Editura Polirom, 2021.

Nu există nici o complicație intelectualistă în rememorarea poveștii de iubire pe care Maria, o tînără care lucrează într-o multinațională, o trăiește alături de Victor, un mascul matur și misterios, specialist în domeniul vînzărilor și plecat adesea în lungi și suspecte delegații. Dialogurile simple și extrem de autentice fac din această carte un roman ușor de urmărit. Uneori, chiar cu sufletul la gură. Contorsionările care însoțesc mărturia Mariei se produc, în schimb, sub aspect psihologic și se nasc atît din inteligența și finețea ochiului (și a ceasornicului) cu care femeia își măsoară destrămarea emoțională, vulnerabilitatea, dependențele dureroase, cît și din (sau mai ales din) contrastele percepției asupra relației cu bărbatul iubit. Personaj cu adevărat complex, tînăra este un amestec de dezabuzare, masochism și poeticitate. Anumite pasaje din debutul romanului, în care cei doi se întîlnesc întîmplător într-un aeroport și cînd iluzia unui *romance* clasic este încă întreținută, pot fi ușor absorbite pe portativele neconvenționale ale un poezii (post)douămiiste: „S-a uitat la mine prin poarta cu scanner, cînd o femeie în uniformă mi-a pipăit sîrmele de la sutien“.

Lupte grele se dau, pe scena interioară a subiectului, între percepția asupra bărbatului ca element care conferă siguranță, ca dizolvant al unor vulnerabilități mai vechi (de la traumele din grădinițele comuniste la cele acumulate în familie, și pînă la depresiile manifestate prin dietele severe din post-adolescență) și senzația (ori, alteori, revelația) că i se joacă o farsă, că se mulțumește cu extrem de puțin, că repetă greșeli, ferecîndu-se cu aceleași lanțuri ca în trecut, din cauza stimei de sine extrem de scăzute.

Fără a se reduce cîtuși de puțin la o astfel de lectură, romanul Laviniei Braniște oferă, totuși, un rulaj extrem de fin atît pentru o agendă feministă, cît și pentru delectările unei abordări psihanalitice. Vocea repetă adesea în minte prejudecățile nefericite și catehismele deformate ale mamei, soluții disperate la o traumă adîncită: „Dacă sexul nu e spectaculos, cineva are o problemă. În general femeia. Trebuie să știi să-l ții pe bărbat lîngă tine. În lume sînt de două ori mai multe femei decît bărbați“. Un atașament mai puternic dezvoltă fiica față de tată, acesta aluvionîndu-i pachetul de contradicții interioare. Deși vizibil adîncit în infidelități, chinuindu-și o viață consoarta, el ar fi înnebunit de nervi dacă ar fi știut că unica sa fiică suferă în dragoste sau este chinuită de către bărbatul pe care îl iubește, fără a-și pune nici o clipă problema similitudinilor dintre comportamentul acestuia din urmă și propriul său comportament. Un discret complex Pygmalion al relației amoroase pe care Maria o trăiește completează, în sfîrșit, acest peisaj: „Începusem să mă îmbrac altfel, să port bijuteriile luate de el, să-mi las părul ceva mai lung, la sugestia lui, să mă dau cu ruj. A fost singurul lucru pe care am acceptat să mi-l pun pe față, deși a încercat să mă trimită la salon să mă machiez de mai multe ori, spunînd că decontează el“. Replica lui Victor e deconcertantă, într-adevăr: „Să te simți și tu femeie, zicea“, ignorînd că are în față pe cineva care nu a considerat niciodată necesar să-și accentueze feminitatea prin accesorii. În plus, Maria vine din relațiile anterioare cu oboseala emoțională a celei care investește încredere și, de regulă, suferă trădări și dezamăgiri. Incriminată este adesea „nepriceperea mea la oameni“, însă acest proces e derulat, nu o dată, cu un umor și cu o autoironie care trezesc discret compasiunea cititorului.

Psihologizarea intensă a poveștii are drept rezultat deconstrucția *love story*-ului inițial, prin revelarea mecanismelor de recompensă care îi țin împreună pe cei doi, prin formele uneori perverse de dependență care se creează, „greu de distins și greu de evitat“, prin demistificarea versiunii cochete a scenariului amoros feminin ori, la nivel simbolic, al altor accesorii clișeizate, precum acelea impregnate de adorarea necondiționată a mărcilor de lux, a parfumurilor, a felinelor etc. Poate că nu e lipsită de relevanță nici tentativa eșuată a împrietenirii cu motanul casei, cînd acesta „s-a zvîrcolit pentru a se elibera și mi-a despicat buza de jos cu o gheară“.

Lavinia Braniște
Mă găsești când vrei
EGO

Mă găsești cînd vrei este un roman „cu de toate“, problematizînd falsele definiții ale feminității și aparținînd unei prozatoare cu mîna îndelung exersată, care nu dă greș pe nici un palier. Fără a suferi de vreo prețiozitate, compoziția este bine studiată, iar fluxul narativ e uneori întrerupt de scurte introspecții, de regulă autoironice, de fals-sapiențiale priviri în oglindă, marcate grafic prin alineate. Descrierile de atmosferă (am reținut metafora „troleului“ ca un „hîrb mirositor din care a ieșit o căldură bolnăvicioasă cînd s-au deschis ușile“) însoțesc portretele convingător conturate, meditațiile decomplexate asupra credinței etc. În esență, romanul comprimă în cele 200 de pagini ale sale („hai c-am scris scurt, ca băieții“, a titrat prozatoarea pe Facebook) o meditație asupra insuficienței unei chimii strict intelectuale într-o relație de amor. „A pune totul la comun“, „a-și povesti întîmplările“ unul altuia, iată visul.

■ ■ ■

Ionuț IAMANDI

pe de altă **carte**

Un alt fel de jurnal de pandemie

● ÎPS Casian Crăciun (ed.), *Rugăciune. Comuniune. Filantropie*, Editura Arhiepiscopiei Dunării de Jos, Galați, 2020, 696 de pagini, format 13 x 20 cm.

În martie 2020, cînd am început să scriu la ceea ce urma să devină cartea *Săptămîni interioare. Jurnal de coronavirus*, îmi răsuna în minte fraza găsită într-o publicație americană potrivit căreia e bine să consemnezi ce trăiești acum pentru că peste treizeci de ani interesul pentru experiența pandemiei va crește, iar oamenii vor avea nevoie de mărturii directe din această perioadă. După un timp, am aflat că și alții s-au apucat de „jurnale de pandemie“. Sînt deja în România zeci de titluri publicate sub această zodie pandemică – și nu cred că exagerez. La ele s-ar putea adăuga și cele nepublicate deocamdată, aflate încă în faza de gestație, fie și pentru că și molima e departe de a se fi încheiat. Exemplul cel mai bun în acest sens mi l-a dat scriitorul și criticul literar Ion Bogdan Lefter, care mi-a spus că manuscrisul lui de consemnări pandemice zilnice are peste o mie de pagini – și asta acum cîteva luni, nu sînt la curent la cît a ajuns la momentul de față.

…un veritabil îndrumar creștin
într-o perioadă complet atipică.

Dar surpriza cea mai mare pentru unul ca mine care se crezuse un soi de „înainte-mergător“ în acest domeniu a constituit-o un volum de mărturii pandemice editat de ÎPS Casian Crăciun, arhiepiscopul Dunării de Jos. Dacă vreun cercetător va dori să afle, acum sau peste treizeci de ani, cum a reacționat Biserica Ortodoxă Română la încercarea la care letalul virus SARS-CoV-2 ne-a supus, nu va avea probabil un instrument mai potrivit decît acest volum de aproape 700 de pagini. Ca și *Săptămînile interioare...*, volumul de la editura arhiepiscopiei acoperă lunile șocante din perioada stării de urgență dintre 15 martie și 31 mai 2020, cînd lumea părea cuprinsă de o psihoză generalizată. Cartea se cheamă *Rugăciune. Comuniune. Filantropie* și consemnează primele reacții ale Bisericii la tsunami-ul ridicat de urgia acestui început de secol. De pildă, faptul că patriarhul Daniel recomanda încă de atunci „grijă pentru sănătatea psihică“, o preocupare care abia acum pare să înceapă a avea parte de atenția cuvenită. Dar sînt și declarații „istorice“, cum ar fi luările de poziție ale Bisericii față de măsurile restrictive oficiale prin care se încerca diminuarea răspîndirii virusului. Sînt și indicații privind reacția umanitară a arhiepiscopiei la greutățile suplimentare pe care cei nevoiași le-au încercat în pandemie. Sînt și exemplele biblice încurajatoare privind vindecarea bolnavilor, după cum prezente sînt și rugăciunile aducătoare de pace interioară în perioadele de încercări; pe scurt, un veritabil îndrumar creștin într-o perioadă complet atipică.

Însă partea cea mai consistentă a volumului *Rugăciune. Comuniune. Filantropie* este cea de mărturii ale credincioșilor și preoților privind felul în care au făcut față încercării. Sînt pagini de o sinceritate deplină, în care preotul povestește cum oficia în biserica goală, primind răspunsurile doar de la preoteasa aflată în strană. Sau cum bătrîna care nu avea voie să iasă din casă decît în anumite intervale orare se ducea la biserică în ajunul unui praznic, cînd i se permitea, și lăsa un ghiveci de flori în locul ei pentru slujba pustie de a doua zi. Aproape o jumătate din acest volum e rezervată acestor mărturii de pandemie strînse de la aproximativ 150 de preoți și credincioși din cuprinsul eparhiei. Ele dau seamă de o replică esențial umană și fundamental creștină la tot ce a însemnat provocarea virusului pentru societate și comunitate.

Nu este întîmplător nici faptul că un asemenea volum a fost publicat la arhiepiscopia Dunării de Jos condusă de ÎPS Casian Crăciun, unul dintre cei mai prezenți și empatici chiriarhi ai Bisericii Ortodoxe Române. Tocmai această capacitate de a se alerta atunci cînd trebuie și cum trebuie a stat la baza cărții. Arată arhiepiscopul-editor în prefață: volumul își propune „să ne conștientizeze asupra importanței mobilizării personale, a fiecăruia dintre noi în lupta cu virusul. El există cu adevărat. Nu contează vorbele noastre despre el. El nu vorbește! El nu înțelege! El nu critică! El nu alege! El nu știe! El distruge, pur și simplu, acolo unde i se deschide prea ușor «ușa», prin neatenție și prin perfida opinie că n-ar exista. Așa face și diavolul, spune sau ne lasă să credem că nu există! Atunci are cale deschisă! (...) Să ne ferească Dumnezeu de boala aceasta, să ne ferim însă și noi cum ne învață Domnul, Biserica și medicii!“.

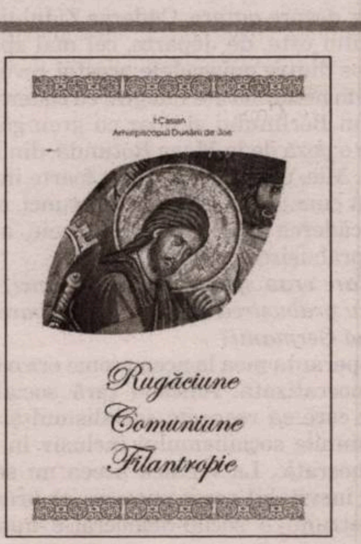

Un an mai tîrziu, ÎPS Casian reitera îndemnul de a respecta știința și de a asculta de medici; de această dată, în contextul falsei controverse privind vaccinarea. Însă în presa noastră sînt mediatizate mai mult ieșirile din decor ale chiriarhului arhiepiscopiei învecinate, în vreme ce vocile raționale din Biserică se aud mai greu. Dar și ele glăsuiesc, dovadă e chiar volumul pe care l-am semnalat.

■ ■ ■

Andreea VLAD

dilematograf

Unde a fugit poezia?

WHAT DO WE SEE
WHEN WE LOOK AT
THE SKY?

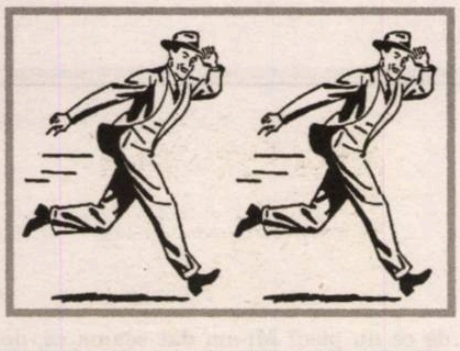

● ***Privește cerul / What Do We See When We Look at the Sky* (Georgia, 2021) de Alexandre Koberidze.**

În Georgia, acel tărîm straniu și îndepărtat (deși foarte aproape de noi geografic), patrie unde s-a născut cineastul cult armean Serghei Paradjanov, timpul are foarte multă răbdare. Chiar și lumina curge altfel, iar valurile rîului par aproape încremenite. Frunzele au răgaz să filtreze razele de soare și stropii de ploaie, oamenii au timp să zăbovească pe o bancă și chiar să privească pe îndelete cerul. Chiar și înghețata are nevoie de o oră pentru a fi preparată, dar nu e bai, iar copiii urmăresc cu sufletul la gură ultima minune: fotbalul. Căci echipa locală este una dintre puținele avuții ale locuitorilor din orașul Kutaisi, amestec de monumente medievale și statui albe care par vii, alei cu copaci bătrîni, unde sclipirile de capitalism sălbatic sînt rare. (Pare greu de crezut, dar în Kutaisi tinerii preferă să-și studieze pe îndelete chipurile decît să își verifice compulsiv postările de pe rețelele sociale. Culmea aroganței sau a anacronismului, în Kutaisi nu există mall.) E un oraș însorit și vesel, deși are un inconfundabil aer de provincie cehoviană, animat de copii, tineri, microbiști, proprietari de cafenele și cîini cu nume simpatice (Marțipana). Cîinii, de altfel, sînt un leitmotiv al filmului din distribuția căruia ajung eroii, doi tineri îndrăgostiți, să facă parte („Pe maidanezi îi mîngîie vîntul“).

Istorie contemporană cu accente de basm structurată în două părți, narațiunea curge lent și se construiește organic în ritmul interior impus de acest foarte talentat tînăr regizor Alexandre Koberidze. Convenția basmului (la care a recurs, tot anul acesta, mai puțin inspirat, și Tudor Cristian Jurgiu în al doilea său film *Și poate mai trăiesc și azi)* îi introduce încă din primele minute pe Giorgi și Lisa (care s-ar fi putut numi oricum, inclusiv El și Ea, căci prototipurile sînt la vedere). Este vorba de o întîlnire oarbă (nu vedem decît partea de la brîu în jos a îndrăgostiților, cu plan-detaliu pe *conduri,* cum ar spune basmul). Pare o întîlnire dictată de soartă („Am încredere în soartă“, spune Lisa) căreia i se opune inevitabil (ca în orice întîlnire metafizică) o forță a răului: blestemul. Deși vrăjile s-au demodat (cum adaugă autoironic naratorul), ochiul cel rău aruncase blestemul, iar planta sau vîntul îi devin complice Lisei. Fata și alesul ei sînt sortiți să nu se mai recunoască. Nu știm dacă acea primă întîlnire, care a declanșat dragoste la prima vedere, e aievea, e în vis sau doar un pretext pentru un vis diurn căruia unii îi mai spun viață.

Este un univers-capsulă, în care „un bărbat trist pînă la lacrimi mesteca boboci de liliac“, iar în în piață, uitată de toți, Gioconda ar putea vinde plante. În *Privește către cer,* dezvrăjirea lumii nu e însoțită obligatoriu, ca în termenii lui Marcel Gauchet, de dispariția sau disimularea lui Dumnezeu, de o absență religioasă. Cineastul georgian invocă dorințe banale, dar de o importanță cosmică pentru a ne transpune într-o nostalgie a fericirii primare, dar atît de sincere. Dansul unor frunze sau ceafa unui trecător în soare pot presupune (și) poezie, dar nu sînt neapărat poezie, ci în primul rînd nevoia de magie a micilor întîmplări din acest microunivers încifrat, ale cărui coduri ne sînt totuși sugerate. De exemplu, stop-cadrul, procedeu destul de des folosit, care marchează mereu dinamica dintre cele două lumi, trecerea miraculoasă (fără să se întîmple, de fapt, nimic miraculos în sensul comun acceptat al termenului) între universuri paralele care uneori se întrepătrund (unul dintre ele ar putea fi compus din cuvinte luate aleatoriu ca *nisip, sare, rechin).*

Influența acelui mare artist georgian, regizorul poet prin excelență Serghei Paradjanov – care în *Culoarea rodiei* ducea la perfecțiune arta imaginii poetice și a simbolului ca pilon narativ – se simte (păstrînd proporțiile) în felul în care tînărul cineast Alexandre Koberidze țese migălos tablouri de cotidian ca într-o imensă tapițerie a vieții ferită de profan (unde, cum spunea un alt mare poet, Kavafis, „tinerețea ca un înger asupră-ne aripile-și întinde“, căci nevoia de miracol tot dintr-o tinerețe perpetuă vine). Mitul infuzează armonios textura (nu mai avem ierni, observă unul dintre personaje), dar deseori se declină contemporan (copiii își pictează numele lui Messi pe spatele gol). Astfel, Koberidze ne atrage treptat într-un joc al seducției izvorîte atît din căutarea de sine prin celălalt ca oglindă inversă, cît și prin decupajele complexe și planurile-detaliu cărora filmarea pe peliculă de 16 mm le dă și mai multă profunzime și dinamism în cadru, inclusiv în cele statice.

„Adesea mă gîndesc ce să le spun copiilor mei cînd mă vor întreba de ce atîta brutalitate și neputință“, spune naratorul pe final. E un recurs la o memorie colectivă suprasaturată de (post)istorie, de zarva necontenită a lumii, de cacofonia vremurilor noastre, un truc abil al cineastului georgian de a face activism etic, ecologic sau civic fără strop de propagandă. Ea este exclusă din start prin acest truc formal, odată cu asumarea riscului de a nu ajunge decît la un public-țintă destul de restrîns. Căci odată cu timpul se duc și oamenii care pot să-și mai amintească, dar rămîne, de exemplu, *urma* lui Giorgi și a Lisei, care „se pierde printre nenumărate aventuri care au loc zi de zi în jurul nostru“.

Filmul, care a cîștigat premiul criticii (FIPRESCI) la Berlinale 2021, intră pe ecrane din 28 octombrie.

■ ■ ■

Paul BREAZU

audio și n-am cuvinte

O formație (care se vrea a fi) progresivă

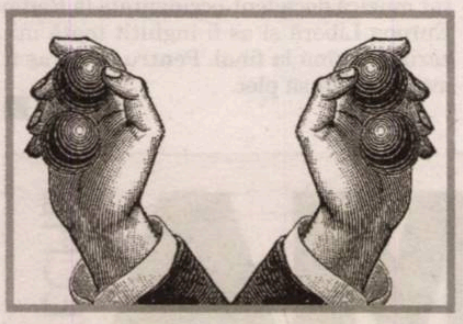

● **Coldplay, *Music of the Spheres – Vol I. From Earth with Love,* Parlophone Records/Atlantic Records 2021.**

Cînd Yes, trupa unor Jon Anderson, Chris Squire, Rick Wakeman sau Bill Bruford, lansa, prin 1983, LP-ul *90125,* o parte consistentă a fanilor (și nu doar) își dădeau ochii peste cap. J.D. Considine, criticul din epocă al revistei *The Rolling Stone,* observa faptul că noul *sound* Yes era „prea *șmecher,* prea *deștept* în sens urban pentru un grup a cărui singură idee despre pop fusese cîndva ceva atît de rococo precum «Roundabout» *(n.a. – prima piesă de pe cam-prea-mult-aclamatul album* Fragile, *lansat în toamna anului 1971)“*. În fine, între timp *90125* s-a clasicizat, devenind totodată un model de bune practici în ceea ce privește „evadarea“ din atmosfera – care devenise irespirabilă – prog-ului șaptezecist. Venită totuși un pic cam tîrziu, în deceniul postpunk-ului, ea l-a avut la butoane pe însuși Trevor Horn, unul dintre arhitecții noului pop, omul care, cu The Buggles, semna, încă din 1979, schimbarea de paradigmă culturală – „Video Killed the Radio Star“ –, devenind apoi unul dintre cei mai influenți producători ai următoarelor două decenii.

OK, o să vă întrebați, probabil, care e legătură cu Coldplay, subiectul textului de astăzi. În aparență, nici una, dar una în esență. Formație nouăzecistă de britpop, aripa sensibilă și mai mult folk, trupa din Londra a alunecat, în decadele ce au urmat, într-un vertij aproape *alt-prog,* amestecîndu-l pe Brian Eno cu Rikademus și Stargate sau pe Avicii cu Timbaland, (re)mixînd concepte și *sound*-uri, colaborînd cînd cu Beyoncé, cînd cu Rihanna, cînd cu nici-nu-mai-contează-cine, în încercarea găsirii unui spațiu popcultural al relevanței absolute și al conecticii, chipurile, perfecte cu marile teme. Într-un fel, Coldplay a făcut drumul invers celui parcurs de Yes, complicîndu-și, de multe ori cu consecințe comice, existența. Iar noul album, *Music of the Spheres – Vol I. From Earth with Love*, confirmă mai bine ca oricare altul ipoteza.

MUSIC of the SPHERES
COLDPLAY

Rețeta: se ia un alt producător cu nume greu – ubicuul suedez Max „Billboard Hot 100“ Martin; se adaugă un concept atașant – *Star Wars* –, decriptat astfel: acțiunea se întîmplă într-un sistem planetar fictional care conține nouă planete, trei sateliți naturali, un soare și o nebuloasă, fiecare dintre aceste „obiecte“ spațiale reprezentînd una dintre piesele albumului. Iar rezultatul – ca să mă întorc totuși la parabola Yes – devine cel mai *progressive* album de pop al Coldplay. Și asta nu doar în convenția „rococo“ descrisă cîndva de Considine, ci în felul în care trupa lui Chris Martin uzează de tropii pop-ului pentru a produce ceva ce – aparent, doar în imaginația autorilor – trece dincolo de el.

***Paul Breazu** este jurnalist.*

■ ■ ■

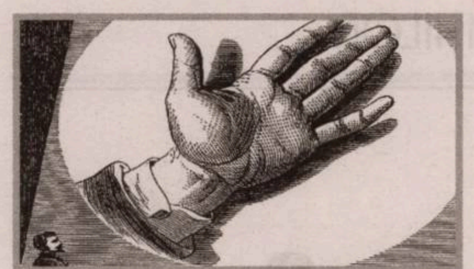

Adina POPESCU

portrete din mers

Lașitate

Sînt din ce în ce mai dezamăgită de ceea ce se întîmplă în România și adevărul este că mi-am pierdut speranța că se va schimba ceva. Cel puțin nu în timpul vieții mele. „Noi n-o să mai prindem!“, zicea bunică-mea de la Cluj prin anii '90, cînd ne dădeam deja seama că se cam împute treaba în noua și „originala“ noastră democrație și discutam despre lucruri bune și firești care ar putea să se întîmple, cum ar fi despre pensii decente și o viață mai demnă pe care o duceau, de pildă, seniorii din Germania ce veneau deja cu autocare ca să ne viziteze țara. Mama-mare nu avea pensie, deși muncise toată viața și a murit fără să vadă vreodată marea. Tata-mare își încerca norocul la Caritas, unde își plasa o parte din pensie, fascinat de ideea de a se îmbogăți peste noapte din nimic, noua noastră democrație îi dăduse această „șansă“. Și acest vis. Noi n-o să mai prindem... „Noi“ reprezenta o generație care trecuse deja printr-un război mondial și printr-un regim comunist și, oarecum pe bună dreptate, nu mai avea mari așteptări. Cei mai mulți votau constant FSN-ul și au continuat să voteze un partid „unic“ care le inspira încredere. Cei mai mulți erau adepți ai sloganului „Nu ne vindem țara“. Noi, cei mai tineri, dădeam vina pe ei pentru faptul că nu se schimba nimic. Părinții noștri, care făceau parte din *the next generation,* rîdeau la profețiile lui Brucan conform cărora românii ar fi avut nevoie de douăzeci de ani ca să se deprindă cu democrația. Acești părinți, după ce scăpaseră de Ceaușescu care părea etern, își imaginau probabil că vor muta munții din loc, își trăiau din plin exaltarea. Apoi a urmat șocul, pînă cînd au priceput că nici ei „n-or să mai prindă“ și s-au resemnat. Iată că, la 40 de ani, îmi trăiesc propriul moment de „nu voi mai prinde“, un motiv suficient ca să te arunce în depresie. Atunci cînd, oricît de bine ai face ceea ce faci, îți conștientizezi neputința. Îți dai seama că nu depinde numai de tine. Mă gîndesc că poate „voi prinde“, pe la 50-60 de ani, autostrada care să traverseze munții, prin Valea Prahovei sau Valea Oltului, dar pentru mai mult de atît nu-mi mai fac mari speranțe. Trenurile importante nu le-am prins, au trecut de mult în viteză prin gara noastră mică. Atunci cînd mergeam la nu știu ce proteste în Piața Victoriei, mă gîndeam că e vorba doar de o mînă de oameni. Dacă aceștia vor fi înlăturați, tot răul va dispărea, o vom lua de la capăt. Ce naivi sîntem toți copiii ăștia ai Estului care am rămas în Est, cum sperăm în permanență că tot ce ni se întîmplă e doar o situație nefastă, o conjunctură, cum ne imaginăm că într-o bună zi ne vom trezi dimineața într-o lume cu totul nouă! Cum ne încurajăm că toată lupta asta a noastră reprezintă ceva, în afară de a ne pierde cei mai buni ani din viață într-o îndîrjire surdă! Cînd mă întîlnesc pe la *workshop*-uri sau festivaluri cu bulgari, albanezi, ucraineni, polonezi, croați, văd pe fețele lor aceeași tristețe, aceeași neputință. Da, e o tristețe a Estului care te doboară atunci cînd îți dai seama că nu e vorba doar de o mînă de oameni pe care trebuie „să-i dai jos“ ca să pui pe alții în locul lor, că e vorba de un întreg sistem, de un întreg edificiu care, oricît ai da tu cu ciocanul, nu se clatină, nu se fisurează. Și, la un moment dat, renunți să mai dai și cu ciocanul, ai obosit. O singură întrebare te obsedează – de ce n-am plecat la timp? Sau pur și simplu – de ce n-am plecat, ce m-a împiedicat să plec? Granițele sînt acum deschise, ce m-a ținut aici? Întrebîndu-i pe alții de vîrsta mea, oameni obișnuiți care supraviețuiesc cum pot în România, la fel de măcinați de depresii și de neputință ca și mine, am descoperit zeci de motive, toate personale, de fapt pretexte care se repetau la nesfîrșit, niște ancore – părinți bolnavi sau bătrîni, cine o să aibă grijă de ei?, un mic *upgrade* la job care aduce o nouă speranță și cîteva sute de lei în plus la salariu, copilul care a început școala, s-a acomodat bine, abia dacă și-a făcut și el niște prieteni, creditul la casă și casa, un „proiect“ în sine, casa care trebuie construită, o firmă care merge de bine, de rău chiar dacă trebuie să plătesc nu știu cîte șpăgi, ar putea să meargă mai bine, cine știe, nu pot să o mai iau de la capăt, e prea tîrziu. De fapt, ăsta e motivul invocat cel mai des și pe care îl simt și eu cel mai acut – e prea tîrziu. Prea tîrziu pentru ce? Mai sînt și voci bine intenționate și moralizatoare – dacă plecăm toți, ce-o să se aleagă de țara asta? Ea cui rămîne? Însă e țara cui? E țara mea sau a ta? Mă îndoiesc că țara are vreo relevanță într-o lume din ce în ce mai liberă și mai deschisă, iar sentimentul de apartenență este, de fapt, ancora cea mai grea. Trebuie să simțim că aparținem, chiar dacă „țara“ în sine ne-a dezamăgit în permanență, ne-a aruncat în depresia asta existențială. Țara reprezintă de fapt o inerție, ne e comodă, face parte dintr-o rutină. Iată, și motivul meu personal se potrivește perfect în toată această Vale a Plîngerii, e din filmul ăla – n-am plecat pentru că am o relație specială cu limba asta, cum m-aș descurca eu în altă parte, în lumea din „afară“, doar cu iubirea mea profundă, necondiționată pentru limba română? Aș mai putea oare să scriu? Sau, de fapt, mi-aș mai dori să scriu? Totuși, cui îi pasă? E tot o nevoie de apartenență mascată, să aparții unei limbi care te-a format și în care te exprimi.

> *Visez că într-o zi mă voi urca în mașina noastră Dacia Logan și voi coborî din ea doar într-o țară mai caldă.*

Uneori îmi vine să plec pur și simplu, granițele sînt deschise, așa cum spuneam. Visez că într-o zi mă voi urca în mașina noastră Dacia Logan și voi coborî din ea doar la Berlin, la Amsterdam sau, mai nou, pe măsură pe îmbătrînesc, într-o țară mai caldă unde pot vedea soarele mai multe zile pe an. Visez că voi vinde casa de aici și voi cumpăra una în sudul Spaniei, am găsit case minunate cu 40.000 de euro, voi rămîne și cu ceva bani cu care mă voi descurca la început. Nu am copii, părinții sînt sănătoși, obligații prea mari aici nu prea am. Visez naiv că-mi voi găsi repede un job de barmaniță într-un local hippie mai decrepit de pe malul Mării Mediterane, de recepționeră la hostel sau de guvernantă la niște copii de oameni bogați cu care să vorbesc în engleză. Toată povestea mea pare logică și coerentă... atunci de ce nu plec? Mi-am dat seama că, de fapt, principalul motiv pentru care nu plec este lașitatea. Nu am curajul să plec. Asumîndu-mi această lașitate evidentă, am început să-i admir pe toți acei oameni simpli care nu au gîndit prea mult și au plecat. Pe toți „căpșunarii“, pe toți muncitorii în construcții, pe toate asistentele de prin azilurile vesticilor care au spălat bătrîni la fund, pe toți chelnerii din Spania sau Italia care se prindeau imediat că sînt de „acasă“ și îmi umpleau pînă la refuz paharul cu vin pe care îl comandam, la restaurant, pe țăranul acela care a venit la tîrgul de carte de la Madrid, din parcul Retiro, cumva umil și nostalgic, cu o sacoșă în mînă, auzise că e vorba de vreo expoziție de fotografie românească, „cu tradiții“, murea de dor și a fost dezamăgit că pozele sînt doar din Maramureș și a oftat: „La noi, în Gorj, sînt mînăstiri și mai frumoase!“. Toți acești oameni care și-au lăsat în urmă satele lor nenorocite, cu primari traseiști politici și puși pe căpătuială, au avut curajul să plece. Eu, nu.

În anii '80, taică-miu a avut ocazia să plece în America, frații lui vitregi au depus o cerere de emigrare la ambasada Statelor Unite, încă se mai putea, l-au întrebat și pe el dacă vrea, a spus pas. Motivele personale pe care le-a invocat sînt din aceeași categorie – mamă bolnavă, în grija cui rămîne? (a murit de bătrînețe la 92 de ani), copil mic etc., iar la acestea s-a adăugat desigur frica de Securitate, de opresiune. Frații au reușit să plece, li s-a aprobat dosarul în 1984, sînt de aproape 40 de ani în America. Multă vreme i-am acuzat tacit pe ai mei de lașitate – aș fi fost un copil american care învăța limba la șase ani, după care probabil că aș fi fost o scriitoare americană de succes – îmi imaginez eu –, aș fi avut un alt destin. Însă acum îmi dau seama că acuzația mea e nefondată. Dacă aș fi fost în locul lor, probabil că aș fi strîns din dinți, aș fi înjurat regimul la fiecare colț de stradă, mi-aș fi găsit vreo enclavă de artiști în care să mă refugiez, ca să înjurăm împreună regimul, aș fi citit și aș fi ascultat muzică decadent-occidentală la Radio Europa Liberă și aș fi înghițit toată mizeria aia pînă la final. Pentru că nu aș fi avut curajul să plec.

■ ■ ■

ABONEAZĂ-TE ACUM

SCANEAZĂ CODUL QR

CUM TE ABONEZI
✓ ONLINE: la http://abonamente.adevarul.ro
✓ VIRAMENT BANCAR sau MANDAT POȘTAL:
în contul SC ADEVARUL HOLDING SRL, cod fiscal RO18990288,
deschis la BRD - Decebal,
nr. cont RO70BRDE441SV58305914410.
✓ LA TOATE OFICIILE POȘTALE / ✓ FIRMELE DE ABONAMENTE

Informații și reclamații: abonamente@adevarulholding.ro
Tel: 0790 139 007/0790 139 009 (L-V, 9.00-18.00)

DILEMA VECHE

✓ 3 luni - 65 LEI ✓ 6 luni - 110 LEI ✓ 12 luni - 175 LEI
Prețuri la abonamente cu pînă la 52% mai mici față de prețul de la chioșc

TALON ABONAMENT
Nume...Prenume...
Str. .... Nr. ...., Bl. ...., Sc. ...., Et. ...., Ap. ....,
Localitate ....Județ/Sector ...., Cod poștal ....
Telefon .... Email ....
Am achitat suma de .... LEI cu mandat poștal/ordin de plată nr. .... din data ....
în contul SC ADEVARUL HOLDING SRL, cod fiscal RO18990288, deschis la BRD – Decebal, nr. cont RO70BRDE441SV58305914410.
Abonamentul va începe din luna* .... Semnătura ....
Plata se va efectua pînă la data de 25 a lunii în curs pentru ca livrarea să înceapă de la data de 1 a lunii următoare.
Prin completarea prezentului talon sînt de acord ca SC ADEVARUL HOLDING SRL să prelucreze datele mele cu caracter personal pentru activități promoționale și să le dezvăluie terților conform legii nr. 677/2001. Îmi rezerv dreptul să mă opun acestei prelucrări și să solicit ștergerea datelor adresîndu-mă societății SC ADEVARUL HOLDING SRL printr-o cerere scrisă.

Pentru abonamentele plătite cu mandat poștal sau ordin de plată este necesar să trimiteți talonul completat, împreună cu copia dovezii de plată la SC ADEVARUL HOLDING SRL – Abonamente, București, Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, Sector 2, cod poștal 020331.

...ÎȚI DĂ DE GÎNDIT

Stela GIURGEANU

Premiul celor zece

O mică telenovelă a avut loc în urmă cu cîteva săptămîni în sînul Academiei Goncourt. Pe 5 octombrie, cei zece membri ai Academiei (Éric-Emmanuel Schmitt, Pascal Bruckner, Paule Constant, Patrick Rambaud, Tahar Ben Jelloun, Camille Laurens, Françoise Chandernagor, Philippe Claudel, Pierre Assouline, Didier Decoin) au făcut publică a doua selecție a cărților intrate în linie dreaptă pentru candidatura la prestigiosul premiu, însă lista a fost afectată de scandalul iscat recent de postul de radio France Inter.

Jurnaliștii au dezvăluit că între unul dintre jurați, Camille Laurens, și unul dintre scriitorii nominalizați pe lista scurtă, François Noudelmann, ar exista o relație amoroasă, acuzînd un conflict de interese.

Odată cu această dezvăluire, membrii academiei nu doar că l-au scos pe Noudelmann de pe lista celor selectați, dar au și anunțat două modificări ale regulamentului intern – în competiție nu mai pot intra lucrările soților, partenerilor sau rudelor apropiate ale unuia dintre jurați, iar pentru respectarea imparțialității, membrii juriului Premiului Goncourt care au rubrici literare în mass-media nu mai au voie să revizuiască lucrările care apar în selecție înainte de anunțarea premiului.

Asta pentru că, deși prima regulă n-ar fi intrat în vigoare imediat – președintele Academiei, Didier Decoin, declarînd chiar despre cartea lui Noudelmann, *Les enfants de Cadillac*, că este o carte bună care nu merita să fie descalificată, lovitura de grație a venit tot din partea partenerei lui Noudelmann, jurata Camille Laureans, care tocmai „desființase“ în rubrica ei din *Le Monde* cartea „rivală“ partenerului său – e vorba despre *La Carte postale* a Annei Berest, nominalizată și ea, care trata același subiect ca François Noudelmann.

Chiar dacă premiantul primește din partea academiei doar 10 euro, bătălia pentru premiul Goncourt este mare, căci prestigiul premiului vinde, traducerile în străinătate sînt deja asigurate, iar tirajele enorme – deși anul acesta a apărut îngrijorarea privind hîrtia necesară pentru tipărirea cărții cîștigătoare, potrivit unei anchete recente din *Le Point,* mai mulți editori declarînd că pandemia a avut un efect direct și negativ asupra stocurilor de hîrtie.

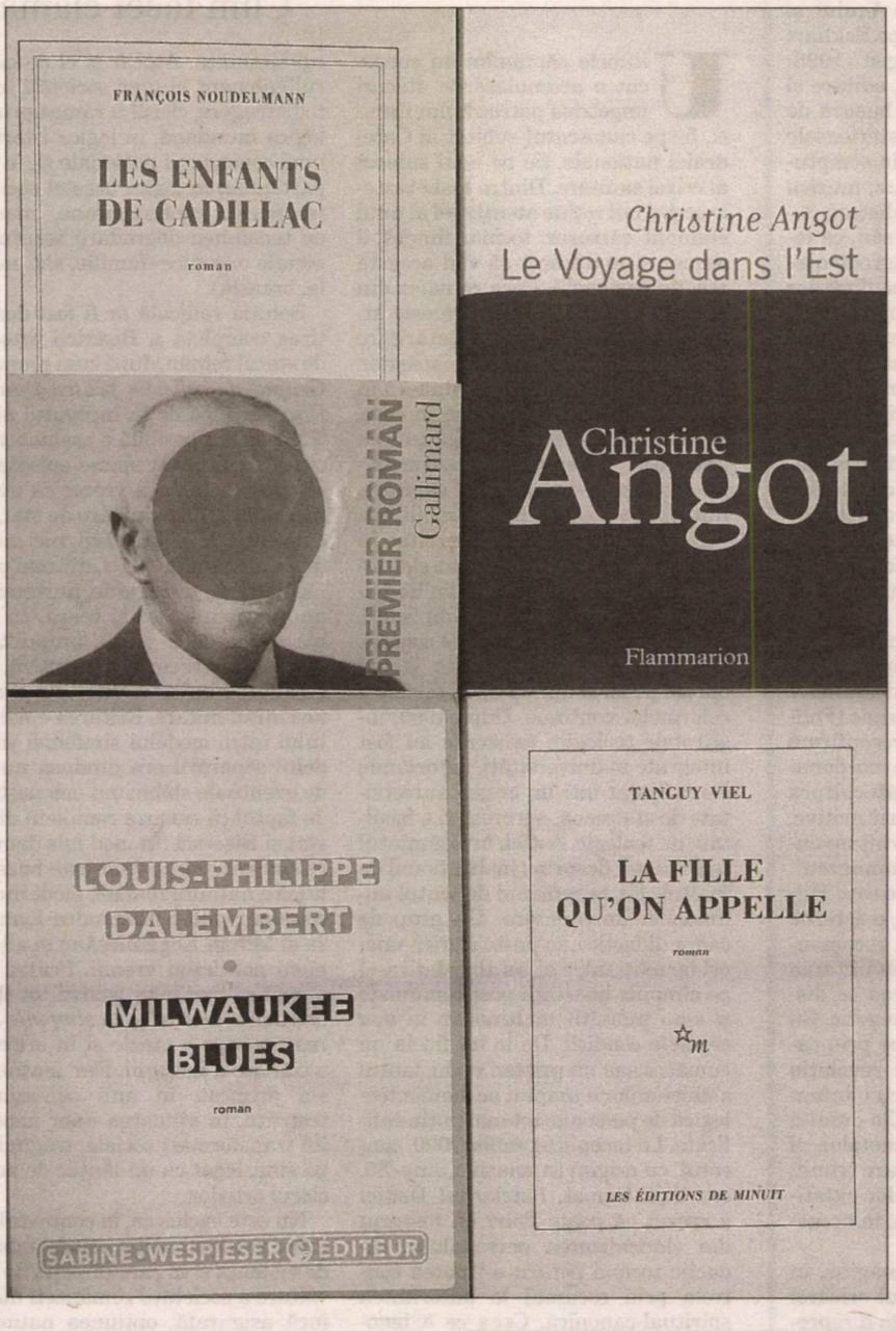

Cărțile aspirante, pe scurt

Din cele 16 cărți selectate inițial, a doua selecție a păstrat nouă, urmînd ca, pe 26 octombrie, să fie anunțată selecția finală, de patru titluri – dintre care, pe 3 noiembrie, va fi ales cîștigătorul. Care sînt cărțile nominalizate pînă acum?

Ce o face pe Laura să-l denunțe pe fostul primar, tocmai cînd a ajuns ministru?

Cap de listă este Christine Angot, cu *Le Voyage dans l’Est* – o temă grea, obsedantă pentru scriitoare (incestul), reluată de Angot după încă alte două cărți, *L’Inceste* (1999) și *Un amour impossible* (2015), în care tratează același și același subiect (aducînd aminte extrem de puternic de Anaïs Nin) – tînăra fată care își cunoaște tatăl abia în adolescență și se abandonează seducției acestuia.

Urmează Anne Berest, cu *La carte postale* („rivala“ controversatului eliminat), o carte despre rădăcinile familiei sale, o incursiune în timp, despre care autoarea declara că „este și o investigație, și romanul strămoșilor mei, dar și o căutare inițiatică asupra semnificației cuvîntului *evreu* într-o viață seculară“.

În a treia carte nominalizată, *Enfant de salaud,* autorul, Sorj Chalandon, imaginează aventura rocambolescă a unui tînăr de 18 ani, în timpul războiului, un personaj apropiat cumva de Tartuffe, impostorul prin excelență, care reușește, prin ițe, minciuni și mici șarlatanii, să se strecoare prin tragediile vieții, scăpînd și teafăr, și fără să conștientizeze prea mult pericolele din jurul său.

Care sînt cărțile nominalizate pînă acum?

A patra carte, *Milwaukee Blues,* de Louis-Philippe Dalambert, e o pledoarie antirasism, un roman pur realist inspirat de moartea lui George Floyd – în opoziție cu următoarea carte, *L’éternel fiancé,* în care Agnès Desarthe creează o iubire romantică, perfectă, care traversează timpurile, cu aceeași forță și puritate.

Al șaselea titlu, *S’adapter,* de Clara Dupont-Monod, este un roman pe trei voci – povestit pe rînd de trei frați, dintre care unul cu handicap: cum se raportează fiecare dintre ei la viața lor de familie.

În a șaptea carte, *Le voyant d’Étampes,* Abel Quentin spune povestea unui antierou, romantic și cinic în același timp, căderea lui în lumea rețelelor de socializare și a deviațiilor identitare din lumea virtuală.

Despre a opta carte selecționată, scrisă de Mohamed Mbougar Sarr, *La plus secrète mémoire des hommes,* criticii au spus că este „o odă adusă literaturii“ – căci este un melanj de stiluri, epistolar, reflecții politice asupra dominației coloniale, povești de familie, oscilarea între trecut și prezent, între Senegalul anilor ’30 și Parisul de azi.

Lista e închisă de Tanguy Viel, cu *La fille qu’on appelle* – o incursiune psihologică în mentalitatea fenomenului *MeToo.*

Black Lives Matter *și* MeToo

Dintre cele nouă cărți selecționate pentru Premiul Goncourt, *Milwaukee Blues* (Louis-Philippe Dalembert) și *La fille qu’on appelle* (Tanguy Viel) sînt două romane cu tentă socială, fiecare construindu-se în jurul a două mișcări extrem de puternice și prezente în zilele noastre – *Black Lives Matter* și *MeToo.*

Povestea lui Louis-Philippe Dalembert pornește de la un calc aproximativ al realității: condițiile în care a murit George Floyd sînt „împrumutate“ unui personaj fictiv, Emmett (al cărui nume este și el împrumutat de la Emmett Till, un adolescent asasinat de rasiști în America anilor ’50). Personajul lui Dalembert mai e înzestrat și cu aspirațiile sportive ale lui Floyd, fiind un jucător împătimit de fotbal. Asemănările se opresc însă aici.

Spre deosebire de George Floyd, al cărui trecut implică opt condamnări pentru infracțiuni și patru ani de închisoare, Dalembert își ține personajul departe de probleme cu Justiția și, chiar dacă acesta e tentat în anii copilăriei de lumea infractorilor, îl ferește de ea, dîndu-i toate șansele unei cariere, unei vieți fericite, unui anturaj benefic. Însă toate premisele unui viitor bun i le contrabalansează puternic cu forța destinului potrivnic. Tot ce i se dă, i se ia – mesajul fiind destul de evident: oricît de bun ai fi, oricîte șanse ai avea, dacă ești negru, șansa să reușești în viață este minimă, iar posibilitatea de a fi victima rasismului, enormă. Nu e o carte-„surpriză“, nu construiește o acțiune – de altfel, personajul principal moare de la bun început –, însă „trăiește“ prin amintirile celorlalți, romanul construindu-se ca un soi de comemorare, în care cei care l-au cunoscut sau doar au interacționat cu el în momente-cheie povestesc despre cum l-au întîlnit – de la angajatul magazinului care sună la poliție (și regretă mai apoi toată viața) la profesoara din liceu și antrenorul din facultate, de la prietenii din copilărie și fosta lui iubită pînă la ofițerul de poliție care l-a omorît.

Al doilea roman cu temă socială al selecției Goncourt este *La fille qu’on appelle* – o lungă depoziție într-o secție de poliție, în care Laura, personajul principal, îl acuză pe fostul primar al orașului, actual ministru al Afacerilor Maritime, de abuzul de putere pe care l-a exercitat asupra ei. Depoziția e întretăiată de fragmente de puzzle care formează întreaga poveste – revenită în orașul natal, Laura e îndemnată de tatăl ei, fost boxer și șoferul primarului, să-i ceară edilului ajutorul pentru a obține o casă și un loc de muncă – pe care le primește, dar în schimbul unor servicii sexuale.

Însă Viel nu-și investește personajul cu mentalitatea de victimă, din contra, Laura este conștientă de „pactul“ pe care îl face. Nu se simte fără putere și nu este o inocentă – nefiind la prima experiență de acest gen. Doar că, atît pentru ea, cît și pentru tatăl ei, corpul este doar un instrument pentru cîștigarea faimei. Dacă tatăl ei este boxer, ea își începe un soi de carieră de model la vîrsta de 16 ani, pozînd pentru reviste de adulți. Amîndoi își folosesc corpul, și-l maltratează, ca și cum nu ar conta.

Ce o face pe Laura să-l denunțe pe fostul primar, tocmai cînd a ajuns ministru? Faptul că acesta nu a mai respectat pactul nescris – cînd, după o partidă de amor, îi cere un contraserviciu, acesta o refuză, provocîndu-i nu angoasă, nu tristețe, ci furie și dorința de a se răzbuna.

Cărți puternice, cărți care merită toate să fie citite – însă cine va fi succesorul lui Hervé le Tellier, premiantul de anul trecut, cu cartea sa fenomen, *L’Anomalie,* urmează să aflăm pe 3 noiembrie.

■ ■ ■

Bogdan TĂTARU-CAZABAN

Mirabila Hildegard

Rare sînt figurile medievale care să trezească interesul dincolo de mediile ecleziale și academice. Alături de Toma din Aquino și Dante îi mai putem număra pe Abélard, pe Eckhart și, cu siguranță, pe Hildegard din Bingen (1098-1179). Astăzi, după decenii de cercetare, editare și traducere a operelor sale, Hildegard se bucură de privilegiile unei personalități-vedetă: misterioasele sale miniaturi sînt accesibile nu doar prin somptuoase volume de artă, ci și prin digitalizare; muzica sa este înregistrată de faimoase case de discuri; remediile sale naturale sînt în vogă; rolul său, ca femeie, în epoca în care a trăit, are toate ingredientele pentru a o situa într-o galerie a personalităților feminine de prim rang. Vizionară și compozitoare, contemplativă și totodată atentă la virtuțile tămăduitoare ale naturii, dar mai ales abatesă și predicatoare a cuvîntului lui Dumnezeu în părțile Rinului, Hildegard are în prezent, ca și atunci, o charismă irezistibilă. În istoria medievală, nu este singura personalitate feminină care fascinează, însă, dacă o comparăm, de pildă, cu Héloïse sau cu Aliénor de Aquitania, vedem cu ușurință ceea ce o distinge: dincolo de autoritatea spirituală, uimește activitatea sa prolifică, forța creatoare, curiozitatea enciclopedică și, nu în cele din urmă, o combinație rară de curaj și smerenie.

Iată de ce mă bucur să salut apariția în limba română a primei traduceri a unei opere majore a Hildegardei, *Scivias* (părțile I-II), datorată doamnelor Marinela Diana Marinescu și Lavinia Grijac (Polirom, 2021). E unul dintre volumele care reconfirmă menirea colecției „Biblioteca medievală“, coordonată de Alexander Baumgarten, de a îmbogăți cultura noastră cu o dimensiune pe care, din varii motive, nu o avea cu anii în urmă. *Scivias*, un cuvînt inventat, însemnînd „cunoașterea căilor lui Dumnezeu“, trimite, de fapt, la experiența vizionară pe care Hildegard, deși o trăia din fragedă copilărie, o așterne în scris abia în a doua parte a vieții, la recomandarea duhovnicului și, mai tîrziu, cu încuviințarea luminată a papei Eugeniu al III-lea. Ceea ce distinge aceste viziuni este caracterul lor exegetic. Cu alte cuvinte, ele propun imagini simbolice prin care codifică vizual și decodifică exegetic revelația creștină. Hildegard își trăiește credința cu o intensitate sinestezică, angajînd toate simțurile omului interior. E un univers al luminii și al sunetelor, al culorilor și al armoniilor, al simbolurilor care trimit, fără îndoială, la lunga istorie a revelațiilor extatice vechi și nou-testamentare, dar care au, în această operă, o indiscutabilă originalitate.

Întreaga carte ne pune, prin text și imagine, în fața problemei esențiale, aflată în centrul oricărei mistici: cum să reprezinți ceea ce nu poate fi reprezentat? Cum să redai în imagini „vocea lui Dumnezeu“? Cum să transmiți celorlalți mesajul transcendent despre vocația omului și sensul istoriei? Viziunile Hildegardei sînt întîi de toate o înțelegere simbolică a revelației: ele vorbesc despre alcătuirea creației, despre cea nevăzută (ordinea concentrică a ierarhiilor îngerești) și cea văzută, în care omul este mediator, despre Dumnezeu întreit în persoane (extraordinara imagine din partea a II-a a lucrării), dar și despre tribulațiile sufletului, despre căderea îngerilor și prezența răului în lume; sînt viziuni teologice, spirituale și ecleziale, pentru că revelațiile lor nu au alt scop decît acela de a călăuzi pe calea mîntuirii și de a remedia în viața Bisericii ceea ce nu se află la altitudinea spirituală cerută de Mirele său.

Hildegard este o contemplativă, dar și o abatesă benedictină, fidelă spiritualității și misiunii ordinului din care face parte. Nu ezită să pună degetul pe rană. Cunoaște prea bine, după o viață petrecută în mănăstire, care sînt virtuțile și care sînt disfuncțiile corpului eclezial. Și, ca în cazul trupului suferind, căruia îi găsește leacuri eficace, propune trupului Bisericii un tratament profetic-vizionar. Dar, spre deosebire de cei care căutau, în acea vreme, puritatea cu intransigență schismatică, Hildegard din Bigen este o voce care cheamă, conștientă de fragilitatea personală, la restaurarea armoniei mirabile, pe care Dumnezeu a sădit-o în creație.

Petre GURAN

O notă savantă la o polemică excesivă

Cum tacet clamat

Ultimele săptămîni au cunoscut o acumulare de atacuri împotriva patriarhului Daniel, fie pe cunoscutul subiect al Catedralei naționale, fie pe noul subiect al crizei sanitare. Dintre toate textele scrise îmi reține atenție cel al unui eminent cărturar, tocmai fiindcă îl stimez și m-a mirat să văd această reacție pasională. Ceea ce notez din această agitație publicistică este atmosfera care se degajă, de întărîtare a masei împotriva unui țap ispășitor. Textul colegului cărturar alunecă în această direcție, în măsura în care, invocînd alte erori fără legătură cu prezentul, îi reproșează patriarhului tăcerea pe tema crizei sanitare, fluturînd o posibilă responsabilitate.

Capătul de acuzație dezvoltat în text este de a nu fi reformat sau înnoit învățămîntul teologic din România fie din cauza lipsei de implicare, fie dimpotrivă, prin exces de control. Las la o parte contradicția și mă opresc puțin asupra acestei dileme a reformelor continue. După 1990, institutele teologice existente au fost integrate în universități, iar oriunde s-a înființat într-un oraș o universitate de stat nouă, s-a creat și o facultate de teologie. Astfel, învățămîntul teologic s-a desprins instituțional de înaltul cler, beneficiind de scutul autonomiei universitare. Un grup de cadre didactice, în parte clerici, uneori înrudiți între ei, au zburdat vesel pe cîmpiile libertății post-comuniste și s-au înmulțit malthusian în nou createle condiții. De la un fin la un cumătru sau un prieten vechi, lanțul slăbiciunilor a umplut academia teologică de persoane tot mai puțin calificate. La începutul anilor 2000, cancerul, cu origini în miasma ante-’89, era deja format. Patriarhul Daniel a crezut că poate făuri un bisturiu din clericalizarea personalului didactic tocmai pentru a-l putea controla prin recursul la autoritatea spiritual-canonică. Ceea ce a ignorat patriarhul este faptul că un grup social într-o poziție bună în cadrul societății mai largi își va apăra privilegiile prin conformism, solidaritate de castă și birocratizare. Este lecția lui Max Weber. Singurul mod în care se putea opera cu radicalitatea cerută de colegul meu savant era de a nu mai hirotoni nici un absolvent de facultate de teologie. În curînd, declinul social al carierei ecleziastice va opera de la sine această reformă.

Mediul academic teologic este pînă la urmă numai o nișă profesională în sînul marii societăți românești, despre al cărei stat s-a spus recent că ar fi eșuat. Această societate românească semnalează de mult existența unei crize cu accente de război civil (mineriadele) prin emigrația masivă, prin valuri de proteste care produc schimbări de guverne, fără a fi însă și schimbări de regim, și apoi printr-un dezinteres accentuat pentru mecanismul democratic al participării cetățeanului la desemnarea conducerii statale. Nu e cazul să detaliez aici variile expresii sociale și umane ale acestei cize: deprofesionalizare, dezinteres, egolatrie, cinism și incompetență. Este suficient să observ că mediul clerical nu putea fi altfel, statistic vorbind, decît restul societății. Atacat și el de cancerul galopant al unei societăți în autodistrugere, clerul a rămas prins în logica mundană, în logica istorică a unei construcții naționale și, în mod particular, în logica acestei societăți românești contemporane, marcate de tensiunea degradării țesuturilor sociale organice (familie, sat, mahala, breaslă).

Soluția radicală ar fi fost despărțirea completă a Bisericii ortodoxe de statul român, după cum propunea *Grupul de reflecție pentru înnoirea Bisericii* încă de la începutul anilor ’90. Dar era posibilă o asemenea decizie? Ar fi putut spune episcopatul ortodox de la acea vreme că nu vor nici salarii, nici ajutoare de stat, nici subvenții de la primării, nici religie în școlile publice și cu atît mai puțin facultăți de teologie în universități, mulțumindu-se să-și ceară, cu infime șanse de a primi, proprietățile înapoi? La vremea respectivă, nici societatea nu ar fi înțeles o asemenea autolimitare. Ezitarea episcopatului între modelul simfoniei și modelul separării era produsă nu atît de eventuale slăbiciuni omenești, cît de faptul că osmoza completă dintre stat și Biserică (în mod fals denumită *simfonie bizantină)* este baza politică a națiunii române moderne așa cum au gîndit-o Alexandru-Ioan Cuza și Mihail Kogălniceanu și alți oameni politici ai vremii. Pentru episcopat și, mai larg, pentru tot clerul ortodox renunțarea la *simfonie* apărea aproape o erezie și în orice caz o trădare a națiunii. Dar „națiunea“ s-a aruncat, în anii așa-numitei tranziții, în vîltoarea unor nebănuite transformări sociale, trăgînd după sine, legat cu un lănțuc de aur, și clerul ortodox.

Nu este exclus ca, în contextul primilor ani de tranziție, atît de îmbibați de violență și în care direcția de dezvoltare a societății românești nu era încă asigurată, opțiunea națională sau simfonică a clerului ortodox să fi jucat un rol în pacificarea graduală a societății, reconstruind legătura cu trecutul antebelic. Catedrala națională este o consecință a acestei reunificări a națiunii cu Biserica, de aceea nu poate fi privită ca un obiectiv exclusiv religios. Dar ceea ce se vedea deja în anii 2000 la firul ierbii era despărțirea dintre națiune și Biserică, avînd în vedere că noua clasă plutocratică a României era văzută ca abuzivă și sufocantă. Cuplarea clerului la angrenajul distribuției veniturilor naționale într-o Românie încă inechitabilă a adăugat la un anticlericalism propriu modernității o nuanță de revendicare socială. Astăzi despărțirea dintre cler și națiune se petrece la vîrful societății. Situația este consternantă și trăită tragic de către cler. Cu o bază socială în permanentă contracție (populație rurală, suburbii profesionale), clerul nu mai poate anima corpul social, nu mai poate imprima o mișcare în societate. Dimpotrivă, de la Creta încoace a apărut un creștinism contestatar al ierarhiei *simfonice,* care îi reproșează că în îmbrățișarea prea intimă cu statul a abandonat obiectivele proprii ale Bisericii, adică libertatea de credință și libertatea de conștiință (chemarea profetică a Bisericii). Acest nou grup social, în legătură cu centre monastice care au și ele un potențial destabilizator al ierarhiei, devine cu trecerea timpului mai important decît marea majoritate a ortodocșilor nominali, nepracticanți și, prin urmare, complet imuni la autoritatea canonică a episcopatului.

În logica acestei analize, este cu totul fals să ne imaginăm o legătură de cauzalitate între atitudinea unor straturi sociale față de criza sanitară și influența publică a episcopatului. De aceea socotesc reproșul confratelui meu filolog excesiv fiindcă cere patriarhului un angajament într-o cauză pe care nu o poate influența. Fenomenul românesc al respingerii vaccinului nu depinde decît în foarte mică măsură de o motivație religioasă. O înstrăinare totală între autorități și populație, cum s-a scris în ultimele zile, este mai degrabă cauza acestei prăbușiri a autorității statului împreună cu cea a clasei conducătoare. Cei care refuză vaccinul dintr-o motivație religioasă sînt foarte probabil dintre cei care resping și excesul simfonic al ierarhiei. Tocmai la ei orice apel la vaccinare nu ar produce decît o distanțare mai hotărîtă față de episcopat.

Tăcerea patriarhului este într-un fel o noutate. Obiectivul lui strategic numărul unu, Catedrala națională, depinde în mare parte de contribuția statului, deci interesul lui ar fi fost să răspundă la solicitarea statului de a se angaja într-o campanie pro-vaccinare, motivînd suplimentar administrația în susținerea financiară a proiectului Catedralei. Tăcînd, patriarhul reintră în rolul lui duhovnicesc, este atent la murmurul din Biserica vie și pune nevoia de libertate și de dreptate a acestor credincioși particulari (loiali și critici în același timp) mai presus de obiective mundane, cum ar fi terminarea Catedralei. El tace pe de-o parte pentru ei, dar tace în același timp pentru a denunța șantajul pe care îl exercită statul cerînd episcopatului să adere la obiectivele sale (sanitare sau de alt tip).

În plus, faptul că laicatul ortodox este scindat între pro- și antivaccinare face imposibilă o poziționare. Calitatea de părinte a patriarhului este cea care îl împiedică să se poziționeze partizan în raport cu fiii săi duhovnicești, chiar dacă ar avea o opinie privată fermă în această chestiune. Cum ar putea să se exprime autoritar față de cei care se simt marginalizați sau oprimați din cauza opțiunii lor într-o chestiune medicală? Și dacă ar fi pierduți pe pajiștile unei raționalități în declin general în întreaga omenire, antivacciniștii sau ezitanții sînt mai degrabă în rolul oii rătăcite, pe care Păstorul cel bun o caută lăsînd restul turmei în paza propriei ei raționalități. În general ai nevoie de curaj cînd te manifești împotriva curentului majoritar și mai ales autoritar. Curajul tăcerii *răsunătoare,* după cum vedem din criticile care i se aduc, îi redă patriarhului rolul de păstor al sufletelor, pe care în viziunea altora părea să-l fi delăsat de dragul unor ziduri de piatră.

■ ■ ■

Petre M. IANCU

Un guvern minoritar ar agrava criza românească

Propunerea de guvern minoritar cu ex-ministrul Apărării, Ciucă, în frunte nu e decît încă o nouă tergiversare a soluționării crizei guvernamentale și, implicit, a crizei de stat românești. Faptele sînt clare. România se află într-o criză acută. Țara are nevoie de un guvern cu puteri plenipotențiare. Un astfel de guvern cu puteri depline, capabil să pună capăt harababurii politice și să atace frontal și eficient depotrivă criza pandemică și amenințarea exploziei prețurilor energetice, nu poate fi decît un executiv bucurîndu-se de o clară majoritate parlamentară.

Faptele sînt clare.
România se află într-o criză acută.

Are deci perfectă dreptate Dacian Cioloș să ceară refacerea coaliției guvernamentale pe baza condiției unice a USR ca Florin Cîțu, devenit pe motive serioase intolerabil pentru partenerii săi de coaliție, să facă un pas în spate și să lase pe unul din granzii PNL să preia șefia cabinetului. Are dreptate și președintele să vrea ca omul propus de el la șefia executivului să se bucure de un minim respect în condițiile în care atît el însuși, cît și virtual întreaga clasă politică românească au ajuns, după zece luni de zîzanie, aiureli, pertractări, erori, manifestări de incompetență, luptă pentru putere și interminabilele certuri aferente să fie aproape unanim criticați și disprețuiți de către cetățeni.

A mai avut România premieri generali și n-a fost prea bine

Dar nu are dreptate demisul Florin Cîțu, care a susținut cuminte ce pare să-i fi șoptit Klaus Iohannis să afirme, și anume că Nicolae Ciucă premier într-un guvern minoritar PNL-UDMR ar fi, chipurile, „soluția pentru a debloca criza“. Generalul, aparent un militar cu experiență de război, care a mai fost o dată premier interimar după onorabilul pas în spate făcut în decembrie trecut de Ludovic Orban, pare să fie o alegere bună într-o zi fastă pentru militari, în care genialul amiral britanic Nelson a obținut, acum peste două veacuri, o decisivă izbîndă asupra invadatorilor franco-spanioli ai lui Napoleon Bonaparte. Nelson, un militar rănit în bătălii, dar foarte iubit de luptătorii săi pentru că-i proteja cît putea de mult, profitase atunci nu doar de inteligența sa de comandant naval, ci și de faptul că împăratul francez, care cucerise aproape toată Europa, avea o oștire a cărei ofițerime fusese în bună parte decimată de ura extremistă, hrănind ghilotinările iacobine din timpul Revoluției franceze.

România, care a mai avut premieri generali și n-a fost prea bine, e azi doldora nu doar de crize, ci și de intoleranță, de agresivitate, de ambiții politice nemăsurate, de poftă de execuții publice în efigie. Liberalii se bucură să-i vadă detestați definitiv și irevocabil și tocați mărunt, ba chiar demonizați la televiziunile oligarhiei cleptocrate, pe foștii lor parteneri de guvernare din USR-PLUS. Aplaudați de anteniști, oamenii lui Florin Cîțu nu vor pentru nimic în lume să-i mai accepte pe „pluseriști“ ca parteneri.

De ce nu acceptă PNL refacerea coaliției

Și motivul acestei stranii intransigențe e clar. Facțiunea Cîțu din PNL, ajunsă la putere în istorica formațiune a Brătienilor cu ajutorul stăruitor al președintelui, nu vrea în ruptul capului să capoteze pe față și dintr-o dată. A acceptat, *in extremis*, la insistențele Cotroceniului, retragerea proaspăt înscăunatului președinte de partid din prima linie, deși Cîțu ar fi vrut mult să fie renominalizat el însuși. Ceea ce ar fi fost absurd, căci n-ar fi avut mai multe șanse decît Cioloș, ca premier desemnat. Iar din clipa eșecului USR de a-și trece propunerea de guvern prin Parlament, ceasul ticăie inexorabil, cele 60 de zile decisive au început să curgă. Căci, potrivit articolului 89 din Constituție, „după consultarea președinților celor două Camere și a liderilor grupurilor parlamentare, președintele României poate să dizolve Parlamentul, dacă acesta nu a acordat votul de încredere pentru formarea Guvernului în termen de 60 de zile de la prima solicitare și numai după respingerea a cel puțin două solicitări de învestitură“.

La rîndul său, președintele, care nu e un Nelson, nu e iubit și nici un bun strateg nu e, știe că nu poate amîna la nesfîrșit soluționarea actualei crize politice, guvernamentale și de stat fără să-și riște suspendarea într-o țară care chiar nu mai are răbdare. *Et pour cause.* Românii nu știu dacă își vor mai putea plăti facturile, în cazul în care nu-i va răpune pandemia. Deci vor soluții reale și rapide – și au dreptul să li se ofere. În schimb, după ce au provocat toate crizele actuale, președintele și facțiunea sa, „Cîțu“, se manifestă ca și cum ar avea tot timpul din lume. Nu pot accepta narațiunea crizei în lecțiunea USR, deci încearcă să transforme partidul lui Cioloș în mare vinovat și țap ispășitor. După triumful adversarilor ei la moțiunea de cenzură, această grupare prezidențială „Cîțu“ nu vrea să admită oficializarea înfrîngerii ei pe toată linia, una zdrobitoare, care s-ar afișa deschis prin refacerea coaliției cu USR și UDMR. Prin urmare, PNL-Cîțu ori președintele, care i-a fost principalul patron politic, își ascund pudic altoiala și căderea, preferînd un guvern minoritar redresării imediate a României prin tolerarea restabilirii unei coaliții majoritare de centru-dreapta, care ar echivala cu recunoașterea propriilor erori.

USL 2.0, opțiunile PSD și substanța propunerii ostașului ca premier

Semnificațiile acestei alternative sînt clare. Cuplul format din președinte și premier trage cu ochiul la o susținere pesedistă a unui astfel de guvern minoritar PNL. N-ar fi exclus ca acesta să fi fost din capul locului scopul gîlcevilor calculat puse în scenă cu USR, care să fi fost, implicit, regizate astfel, poate încă de la eliminarea din guvern a lui Vlad Voiculescu, încît să se îngroape definitiv orice șansă de transpunere a ambițiilor reformiste ale partidului condus acum de Dacian Cioloș.

Nu mai puțin clare sînt opțiunile cleptocrației. Care se teme ca dracul de tămîie de reformiști, iar nu de militari. Și care nu poate fi decît încîntată de ideea refacerii USL, prefigurată de ideea unui guvern minoritar PNL condus de generalul Ciucă pe baza susținerii în Parlament a PSD. Partidului lui Ciolacu i se oferă justificarea mincinoasă, dar comodă, a unui sprijin acordat eventual PNL, în cantonarea în mantra ipocrită a afirmației necesității unui guvern „care să scoată cît mai grabnic țara din criză“. Or, în acest scop ar fi putut vota guvernul propus de USR. Pe de altă parte, nu pare deloc în interesul PSD să preia răspunderea pentru un viitor imediat, în cel mai bun caz cenușiu, în cel mai rău negru ca tăciunele. Nu e, deci, în interesul social-democraților să-și asume, implicit, obligația de a deconta politic susținerea unui guvern minoritar penelist.

Net mai atrăgătoare pare alternativa unor alegeri anticipate în condițiile în care autogolurile repetate ale președintelui și premierului și dihonia din coaliție au scăzut masiv pofta electoratului de a vota în favoarea partidelor de centru-dreapta. La eventuale alegeri anticipate ar cîștiga, deci, din plin mandate noi deopotrivă PSD și AUR. Ceea ce, pentru scoaterea țării din paradigma urii, a obscurantismului, a extremismului și a pandemiei, ca și pentru modernizarea, reformarea și democratizarea României, ar fi catastrofal. Dar nu e clar dacă decizia PSD îi va aparține lui Ciolacu sau cleptocrației securiste, care abia așteaptă să se răzbune pentru debarcarea regimului Dragnea.

Propunerea guvernului minoritar
nu e o soluție.

Propunerea guvernului minoritar nu e prin urmare o soluție. E amînarea ei, în speță încă o tergiversare iresponsabilă, încă una din multele manevre politicianiste de felul celor care au jalonat ultimele luni, din cauza erorilor prezidențiale și a frecvent evidențiatei incapacități a președintelui de a-și regreta greșelile și de a le corecta în conformitate cu interesele statului și ale națiunii.

Petre M. Iancu *este jurnalist la Deutsche Welle, Bonn.*

■ ■ ■

PUBLICITATE

DE CE AU ATACAT CRUCIAȚII CONSTANTINOPOLUL?
Hist
MIHAI VITEAZUL
MISTERUL OSEMINTELOR DOMNITORULUI

CEA MAI CITITĂ REVISTĂ DE ISTORIE DIN ROMÂNIA

acum în 100 de pagini!

DIN OCTOMBRIE, la toate punctele de difuzare a presei

13,00 LEI

ABONEAZĂ-TE!
Sună de luni până vineri, de la 9.00 la 18.00, la 0790139007 / 0790139009

Historia.ro

PUBLICITATE

Historia SPECIAL
30 DE ANI DE LA DEZMEMBRAREA IUGOSLAVIEI
MAI SUNT BALCANII BUTOIUL CU PULBERE AL EUROPEI?

CEA MAI CITITĂ REVISTĂ DE ISTORIE DIN ROMÂNIA

DIN SEPTEMBRIE, la toate punctele de difuzare a presei

11,50 LEI

ABONEAZĂ-TE!
Sună de luni până vineri, de la 9:00 la 18:00, la 0790139007 / 0790139009

Historia.ro

Martin S. MARTIN

Amintirea marelui nostru Profesor

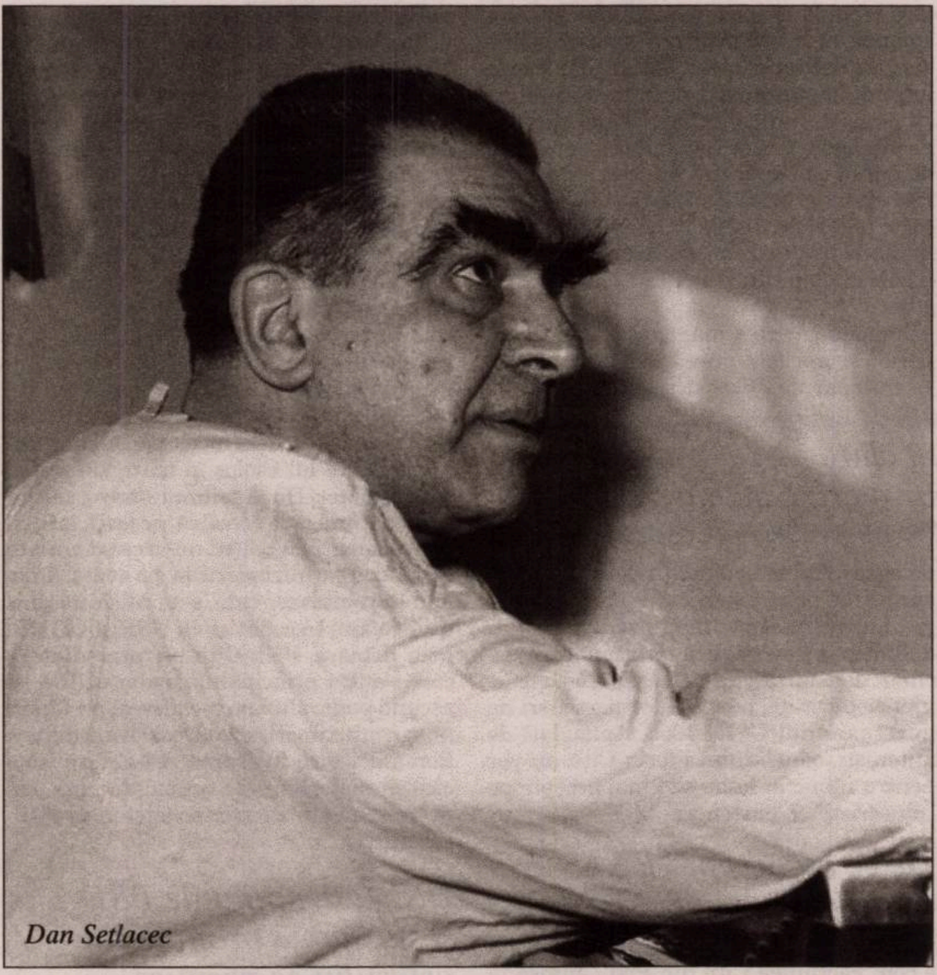

Dan Setlacec

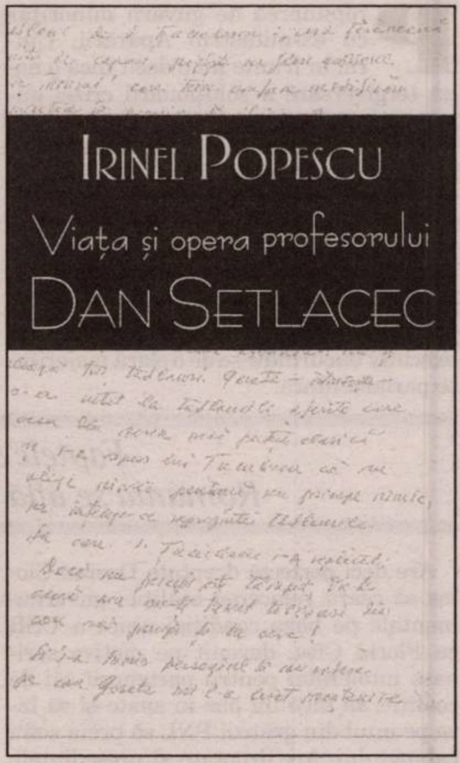

Istoricul american Henry B. Adams spunea: „Un bun profesor poate atinge eternitatea – nici chiar el nu poate spune pînă unde va ajunge influența lui".

Un astfel de profesor „cu bătaie lungă", ale cărui urme sînt mereu reînviate, a fost marele chirurg român Dan Setlacec. Fiindcă multora dintre cei care au avut norocul să fie elevii lui, exemplul, experiența și educația primite de la el le-au schimbat viața. La 2 octombrie din acest an, Dan Setlacec ar fi împlinit 100 de ani și aceasta a dat prilejul unei frumoase comemorări recente.

Cartea *Viața și opera profesorului Dan Setlacec* (Editura RAO și Editura Academiei, 2021) este un tribut al discipolului său Irinel Popescu, și prin el al celorlalți care au fost aduși de autor în paginile scrise.

Încă din prefața cărții, autorul destăinuie că „a considerat întotdeauna o datorie de onoare scrierea unei monografii despre maestrul său, care – pe lîngă alte mari merite – a influențat în bună măsură evoluția chirurgiei din țara noastră, atît prin ideile sale, cît și prin școala pe care a format-o".

Dan Setlacec s-a născut în București în anul 1921 și și-a petrecut copilăria și adolescența în România interbelică, perioadă de mare dezvoltare a țării. După terminarea Facultății de Medicină (1946), la sfîrșitul celui de al doilea război mondial și într-o Românie care trecea prin mari schimbări, tînărul medic și-a început cariera: stagiar la Spitalul Filantropia, cercetător și preparator la catedra de chirurgie de la Spitalul Colțea și – în paralel – preparator la catedra de anatomie a facultății.

Se formează sub influența marelui anatomist Grigore T. Popa și a chirurgilor Amza Jianu, Nicolae Hortolomei și Ion Juvara.

Mai multe trăsături îl definesc pe medicul în formare și între acestea sînt condiția sa de bucureștean, trecut prin riguroasele forme de învățămînt ale epocii (liceu și facultate), receptivitatea la acțiunile celor care îi servesc drept model, devotamentul pentru profesiune, respectul pentru bolnavi și personalitatea sa altruistă, generoasă, atașată de artă și literatură și de constante simțăminte patriotice.

Dan Setlacec „a protejat, cît a putut, comunitatea chirurgicală de impostură și amatorism".

Întrebat, după pensionare și către sfîrșitul vieții, care a fost cea mai mare satisfacție pe care a avut-o, Dan Setlacec a răspuns: „De fapt au fost două: bolnavii cărora le-am fost util și elevii care mă depășesc".

Irinel Popescu remarcă faptul că „din momentul începerii studiilor medicale (1940), biografia lui Dan Setlacec se va confunda cu biografia medicului, chirurgului și mai apoi a profesorului, omului de știință și a creatorului de școală. Viața privată a lui Dan Setlacec a fost «înghițită» în mare măsură de cea profesională".

Locul ocupat de Dan Setlacec în chirurgie a fost acela al „unui lider de necontestat, al unui operator de mare volum, al unui autor de numeroase și valoroase lucrări medicale și al unui formator de școală, atît la spitalul Fundeni, cît și în întreaga Românie".

În condițiile de ambiguitate din epoca totalitară a țării, Dan Setlacec „a protejat, cît a putut, comunitatea chirurgicală de impostură și amatorism".

Cartea descrie în detaliu etapele profesionale prin care a trecut Dan Setlacec și narează întîmplări evocatoare. Ea descrie personajele din fiecare epocă și interacțiunea lor cu profesorul.

Un capitol este dedicat operei lui Dan Setlacec și o clasifică în trei mari grupe: domeniile medicale în care contribuția profesorului Setlacec a fost de mare importanță, munca de educator asiduu și publicațiile.

Deosebit de mulți alți chirurgi limitați la operațiile abdominale, Dan Setlacec a abordat foarte multe domenii chirurgicale, a promovat tehnici noi, a expus experiența cîștigată în domeniu și a contribuit la dezvoltarea subspecialităților ca: anestezia și terapia intensivă, resuscitarea cardio-respiratorie, chirurgia toraco-pulmonară, cardiacă și vasculară, chirurgia timusului, a tubului digestiv, a ficatului, pancreasului și căilor biliare, a glandelor suprarenale, tiroide și a organelor retroperitoneale, chirurgia sistemului portal, chirurgia ginecologică și a glandei mamare și chirurgia bolilor maligne. Dan Setlacec a avut contribuții majore la dezvoltarea diagnosticului chirurgical, a tratamentului complicațiilor chirurgicale și la îmbunătățirea tehnicilor operatorii.

Cartea se constituie ca un solid construct documentar, de mare valoare pentru istoria medicinei țării.

Cartea expune detalii legate de aceste tehnici, asociate cu ilustrații potrivite, care le fac accesibile și unor cititori laici, nu numai unor medici.

Întregii lumi medicale a epocii le-a fost cunoscută acea parte a biografiei profesionale a lui Dan Setlacec în care i s-a făcut o mare nedreptate, nu o dată, ci de două ori, în anii 1964 și 1974. Dan Setlacec a fost îndepărtat abuziv din chirurgia cardiacă, pentru a se face loc unor arivişti promovați politic.

Dar, printr-o ciudată compensare a istoriei, ceea ce a pierdut chirurgia cardiacă a devenit un cîștig pentru chirurgia generală de la Spitalul Fundeni, căreia Setlacec i-a adus extindere, diversificare, mari performanțe, premiere și o strălucire care a făcut-o lidera necontestată a epocii.

În domeniul învățămîntului medical, Dan Setlacec a dovedit un devotament intens și continuu. Citîndu-l pe Irinel Popescu, „...pînă la urmă, școala pe care Dan Setlacec a format-o, nu numai la Fundeni, ci în întreaga țară, rămîne cea mai importantă moștenire a Profesorului".

Dar asta s-a întîmplat și pentru că Dan Setlacec avea o neobișnuită pasiune pentru educație și un neobișnuit talent didactic. El a fost cu adevărat „maestrul charismatic, care îndeplinește miracolul transmiterii de cunoștințe, fiindcă deține misterul predării", așa cum a spus George Steiner.

La clinica de chirurgie Fundeni, învățămîntul era o condiție permanentă. El se petrecea la vizite, în gărzi, în operații, între operații, la cursuri.

Dan Setlacec a lăsat un mare volum de contribuții la literatura medicală: sute de articole și comunicări, capitole de carte, monografii, rapoarte.

Dar, odată petrecută retragerea din chirurgie, Dan Setlacec a contribuit la literatura nemedicală, prin cărți de interviuri și memorii, prin splendida lucrare *Medicina românească – medicină europeană* și prin eseul *Chirurgul și lumea sa*, care ne-a înfățișat gîndirea profesorului despre profesiunea sa.

Cartea este un frumos *Laudatio*, alcătuită cu efort și dedicație de discipolul său, și are mari merite: informație de primă calitate, exactitate de date și titluri, reușita unui portret viu și vibrant al profesorului, capacitatea de a ilustra colorat o epocă din lumea medicală, citate și expresii ale unor contemporani, inserate la locul potrivit. În plus, cartea este scrisă într-o frumoasă limbă românească fluentă, expresivă, precisă.

Numai din punctul de vedere al minuțioasei prezentări de momente, situații și lucrări, cartea se constituie ca un solid construct documentar, de mare valoare pentru istoria medicinei țării.

Aș vrea să subliniez și meritul autorului de a evita să comită greșeli care au subminat valoarea altor cărți memoriale: tonul excesiv de laudativ, epitetele superlative abundente, neclaritățile de exprimare, confuzia sau inexactitățile de date, lipsa de organizare în structurarea cărții.

Folosind o expresie americană uzuală, Dan Setlacec ne apare, atunci cînd ajungem la sfîrșitul lecturii, ca un om mai mare decît viața, înțelegînd prin aceasta că Dan Setlacec a văzut și a făcut mai mult decît contemporanii și colegii săi și și-a depășit epoca, pe care a îmbogățit-o. Totodată, expresia implică noțiunea de curaj, trăsătură pe care Profesorul a dovedit-o în atît de multe ocazii.

Cartea omagială dedicată lui Dan Setlacec, la centenarul său, va contribui mult la păstrarea amintirii marelui profesor chirurg. Îi urez să rămînă vie cel puțin atît timp cît va rezista bustul statuar al Profesorului.

Și cartea, și monumentul din fața spitalului sînt datorate lui Irinel Popescu, căruia îi mulțumim.

__Martin S. Martin__ este medic cardiolog în Statele Unite ale Americii, discipol al profesorului Dan Setlacec.

Dorel Dumitru CHIRIȚESCU

Frica de Dumnezeu, frica de oameni

Noi, oamenii, trăim sub un dublu determinism al fricii. Ne este frică de Dumnezeu și ne ferim a-i călca poruncile, după cum ne ferim și ne este teamă a călca legile noastre, ale oamenilor. Este bine că e așa, pentru că păcatul este tentația ființei umane decăzute. Este, deci, o luptă viața noastră. O luptă în care aducem alături de noi pe ceilalți oameni și pe Dumnezeu. Spunem adesea că „Dumnezeu îmi este martor că nu am greșit“ sau aducem pur și simplu oameni care să mărturisească despre noi că sîntem drepți în fața legilor. De aceea părerea celorlalți oameni despre noi este foarte importantă pentru că ei ne sînt mărturisitori ai unei anumite ținute de viață. Nu putem trăi în afara lui Dumnezeu și în afara oamenilor. Sîntem ființe care au ceva lîngă ele și deasupra lor. Și atunci cînd greșim, și greșim adesea, mai avem o speranță. Este vorba despre asumarea greșelii și despre căință. Cu ajutorul lui Ernest Bernea, întregim cele spuse: ființa omului este o îmbinare de bine și rău, de frumos și urît; omul are o natură liberă care-i dă putința să aleagă; omul poate greși, asta este ceva firesc; din această cauză, trecutul fiecăruia dintre noi este încărcat de greșeli; creștinismul a însemnat o adevărată revoluție pentru că face posibilă eliberarea omului de păcate și creșterea sa prin căință; căința este o nouă cale de regenerare a ființei omului; fără căință am trăi în ireparabil, cu o greutate imensă acumulată pe umerii noștri; omul fără căință devine un rob, prin căință se eliberează (https://www.resurse-ortodoxe.ro/text/trecutul-si-cainta, apud Ernest Bernea, *Îndemn la simplitate,* Editura Anastasia, 1995, pp. 54-55).

Am procedat la această introducere pentru a pune în evidență că omul bun sau care dorește să devină bun are sprijinul religiei noastre. Este o mînă pe care Dumnezeu ne-o întinde și pe care sîntem datori a încerca s-o atingem, așa cum frumos ne-a ajutat să înțelegem Michelangelo Buonarroti, în alegoria pictată pe tavanul Capelei Sixtine. Ce ne facem însă cu omul rău? Cu cel care este rău în mod definitiv și ireparabil și care se manifestă ca atare. Un exemplu de asemenea oameni sînt cei pe care îi vedem pe la televizor și care, împovărați de propria lor viață, din care nu înțeleg nimic, afirmă cu emfază că ei nu răspund (pentru cele ce fac pe această lume) decît în fața lui Dumnezeu. Ei și această afirmație a lor sînt subiectul rîndurilor noastre de azi.

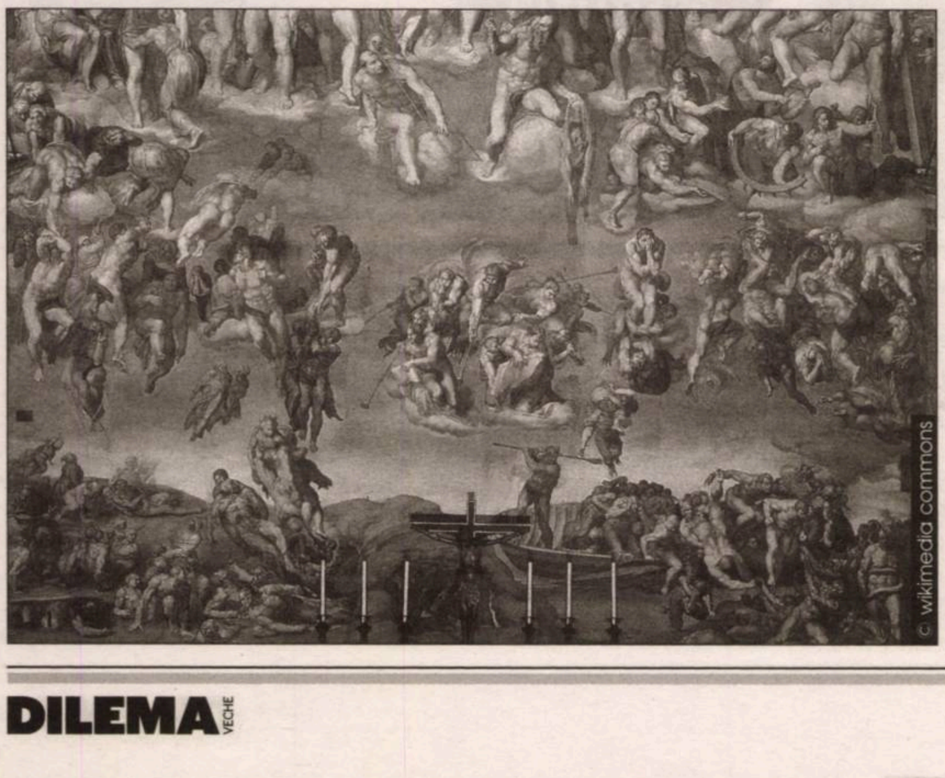
© wikimedia commons

Politicienii noștri, pentru că mai ales pe ei îi tot aud spunînd cele de mai sus, au căpătat un aer teribil de distanță față de oameni. Sînt trufași și mincinoși. Se fac preș în fața noastră atunci cînd au nevoie de noi și nu mai știu cum să ne strîngă mîinile, iar după ce se termină campaniile electorale revin la ale lor. Sînt inefabili, oameni subțiri, ne explică din vîrful limbii că ne-a crescut nivelul de trai și numai noi sîntem niște nerecunoscători că nu înțelegem asta. Au tot felul de clișee verbale, care mai de care mai dezgustătoare. Vă dați seama ce pot să spună?! Ei nu răspund decît în fața lui Dumnezeu! Și noi, sărmanii de noi, oameni de rînd, credeam că pot să răspundă și în fața noastră. Mai ales că noi sîntem cei care plătim cu viața noastră erorile lor și nu Dumnezeu.

Este ceva aiuritor în această declarație, ceva absurd și chiar declasant pentru cei care o pronunță. Este un fel de indiferență față de părerea noastră despre ei, deoarece, iată, ei nu răspund în fața noastră, ei răspund doar în fața autorității divine. Este o indiferență agresivă, în care ne transmit că de aia fac ei ce vor, pentru că oamenii nu-i pot judeca. Ideea că ești de neatins de către oameni te pune într-o situație extrem de favorabilă. Înseamnă că legile omenești nu-ți sînt opozabile. Este motivul pentru care le încalcă permanent. Aceste legi, în viziunea lor, nu sînt decît strîmbe și de aceea ei nu se pot conforma lor. Spirite „superioare“, politicienii noștri se află deasupra oamenilor pe care-i conduc. Ei nu răspund în fața noastră pentru că noi sîntem prea mici pentru ei. Ideea că nu răspunzi decît în fața lui Dumnezeu trebuie să fie reconfortantă și eliberatoare. Spun eliberatoare pentru că dintr-o dată ești doar tu cu Dumnezeu. Ce simplu, să răspunzi doar în fața lui Dumnezeu. Oamenii nu te pot atinge. Cred că acești ciudați au convingerea că dețin o relație bună cu Dumnezeu dacă doar lui i se supun. Omul „normal“, pe care îl invocam la începutul rîndurilor de față, „prost și umil“ cum este el, ar prefera de o mie de ori judecata oamenilor decît judecata lui Dumnezeu. Dar asta este o altă problemă. Este problema noastră, nu a celor eliberați de presiunea ordinii lumești.

Îmi este frică de acești oameni și de ceea ce ei pot face, eliberați fiind de orice răspundere lumească și divină. Cu atitudinea asta, nu ne mirăm că acționează ca atare. Sînt dezinvolți în a călca în picioare legile. Cine sînt cei în fața cărora ar trebui să răspundă pentru ceea ce fac? Sînt părinții lor, frații lor, vecinii lor, copiii lor sau simpli cetățeni, oameni care și-au pus speranța în ei și i-au votat. În fața tuturor acestora sînt indiferenți. Cum să construiești social cu acești oameni? Ce tip de cooperare socială ne propun dacă ei se consideră egali ai lui Dumnezeu și cu mult deasupra noastră? Pentru ei, se pare că lumea nostră este doar un spațiu fără norme, bun de furat, de exploatat și de jefuit. Restul, în mintea lor, este doar o răspundere extrem de selectivă și de confuză. Răspunderea în fața lui Dumnezeu, oricum, cred ei, este ceva nedefinit.

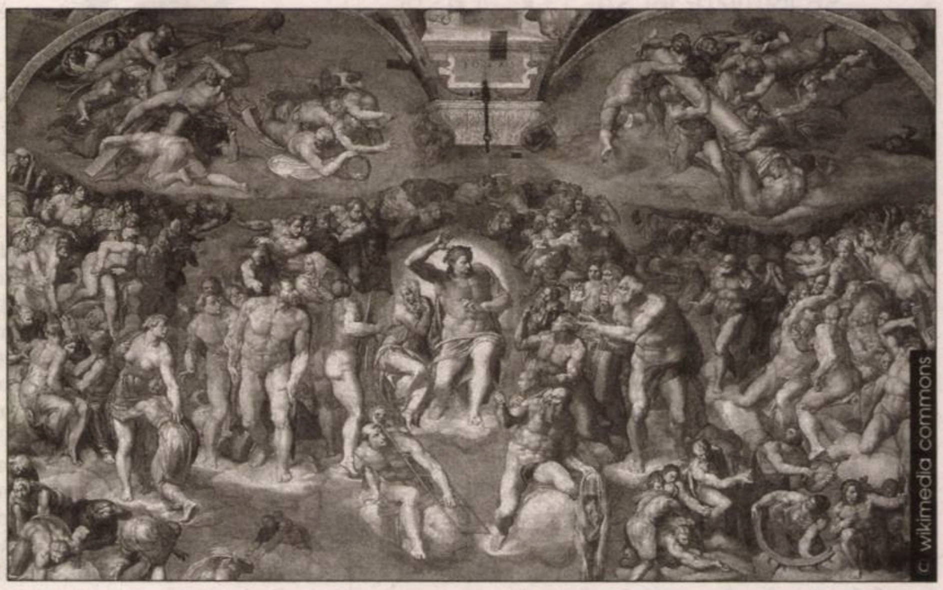
© wikimedia commons

Este ceva ascuns în această zicere a lor. Ei speră ca Dumnezeu să nu fie așa de rău cu ei, așa cum sînt oamenii. Și sîntem cu adevărat răi și nu-i merităm pe acești șefi ai noștri dacă le punem tot felul de instituții pe cap și insistăm să respecte și ei legea. Probabil că se gîndesc la Dumnezeu ca fiind un moș cu toiagul în mînă, așa cum îl zugrăvesc picturile clasice și pe care, odată înfățișați în fața lui, îl vor minți sau îl vor implora să-i ierte. Socoteala cu Dumnezeu pare, iată, mult mai simplă. Îl minți sau îl rogi să te ierte de păcate și gata, ai scăpat. Dumnezeu este bun și nu este rău așa cum sînt semenii lor. Dumnezeu o să-i înțeleagă și va fi de partea lor. Și apoi, judecata divină se face o dată și gata, nu este ca aceea a oamenilor, care te pune să răspunzi pentru orice greșeală, în fiecare clipă.

Cea mai simplă socoteală cu Dumnezeu o dețin cei care nu cred în existența lui. Și sînt mulți asemenea oameni la noi. În acest caz, amînarea judecății pentru cînd vei fi în fața lui Dumnezeu este pur și simplu o înșelătorie. Practic, ateul își rînjește pe ascuns atitudinea. El crede, negînd judecata oamenilor, că nu va răspunde niciodată în fața nimănui. Pentru el, totul este simplu, nu există un for de judecată. El îi înșeală tot timpul pe toți. Și pe semeni, și pe Dumnezeu. Pentru el, morala umană este prea mică pentru a putea fi respectată, iar morala divină nu există. Ce simplu! Trebuie să fie extrem de relaxant să fii atît de prost…

Credința că vei răspunde doar în fața lui Dumnezeu este și un fel de amînare. Dumnezeu nu te bagă în pușcărie și nu-ți confiscă averea. E bine să te bucuri de averea ta pe lumea asta, după care vezi tu ce mai faci, cum o scoți la capăt. Oamenii despre care vorbim îl imaginează pe Dumnezeu ca fiind un fel de judecător binevoitor ce stă relaxat pe un jilț de lemn masiv, de unde cîntărește oamenii. Așa stînd lucrurile, judecata lui nu poate fi aspră, ci doar mustrătoare, înțelegătoare pentru păcatele supușilor lui. Supusul cel lacom și rău care i se înfățișează va căuta, în cursul procesului de stabilire a păcatelor, să justifice tot felul de situații. Chiar dacă a furat mult și și-a bătut joc de semenii săi, el va spera într-o pedeapsă nu prea aspră, pentru că este și el om și a fost supus greșelii. Ideea este că golanii ăștia, tot amînînd plata păcatelor, speră să înșele și oamenii și să-l înșele și pe Dumnezeu.

Ca să-i ajutăm puțin, ar trebui să le spunem că Dumnezeu nu este moșneagul din povești pe care ei își imaginează că-l vor înșela la Judecata de Apoi. Justiția divină, ca și cea a oamenilor, este aici, printre noi. Este iluzia lor că vor amîna plata. În lipsa căinței și a iertării, Dumnezeu și oamenii nu pot fi înșelați. Ceea ce fac vor duce cu ei în spate pînă la sfîrșit. Așa că ar fi bine să se supună legilor. Să plătească ceea ce au de plătit pentru a putea fi din nou liberi, în fața propriei conștiințe, dar și în fața lui Dumnezeu. De altfel, nici nu este greu. Faptul de a fi hoț este o alegere. Ai avantajele și dezavantajele acestei alegeri. Problema este că, dacă te bucuri de avantaje, nu trebuie să fugi nici de posibilele dezavantaje. Totul se plătește, într-un fel sau altul, pentru simplul fapt că justiția este imanentă. Să crezi că-i înșeli pe oameni și-l poți înșela și pe Dumneeu este chiar cea mai mare nerozie pe care cineva și-o poate imagina. Cînd ai fost prins plătești alegerea ta. Fără aroganțe, fără lamentări și mai ales fără amînări.

Pentru că nu cred nici în Dumnezeu și nici în oamenii care le stau alături, acești oameni cară cu ei în spate sacul cu păcatele făcute și gîndite și care este din ce în ce mai greu. De aceea, ei nu mai știu să vorbească, nu mai știu să zîmbească, nu se mai pot bucura de nimic. Sînt ființe pierdute și decăzute, pentru care căința în fața lui Dumnezeu și iertarea în fața oamenilor nu există. Sînt urîți și bolnavi. În afară de a-i păzi cum se cuvine, pentru că ne pot pune în tot felul de situații, hai să le mai întindem și cîte o mînă, acolo unde îi întîlnim. Poate mai salvăm pe cîte unul dintre ei.

Dorel Dumitru Chirițescu *este profesor de economie la Universitatea „Constantin Brâncuși“ din Tîrgu Jiu. Cea mai recentă carte a sa este* Pe patul lui Procust. Reflecții despre construcția socială postdecembristă, *Editura Institutul European, 2018.*

Cu ochii-n 3,14

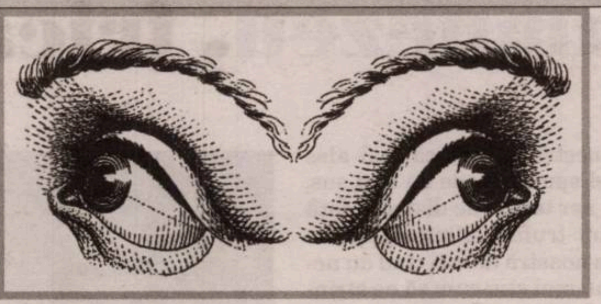

VREMURILE PE CARE LE TRĂIM AU AJUNS ÎN SITUAȚIA DE A NU MAI SUPORTA UN SISTEM CU AJUTORUL CĂRUIA VREMEA SE ÎNVÎRTE ÎN SACI DE PLASTIC

■ O reclamă la o farmacie – „Vino la noi să-ți imunizezi pofta de viață“ – mi-a trezit fiori existențiali. Înțeleg vremurile pe care le trăim, dar să rămînem, totuși, optimiști. (**S. G.**)

■ Bibi și Poldi, două broaște țestoase Galápagos, au fost împreună timp de 90 de ani și apoi, brusc, nu au mai fost. Nimeni nu știe ce s-a întîmplat de-au ajuns într-o zi în situația de a nu se mai suporta una pe alta. Bibi și Poldi trăiesc acum în locuri separate, special amenajate, precum cei divorțați. Lui Bibi îi place să stea în grădină și să mănînce iarbă. Dar cînd ridică ochii și o vede pe Poldi, „șuieră ca un șarpe“, spune Helga Happ, directoarea grădinii zoologice din Klagenfurt, Austria. Acest mesaj, cel puțin, este clar: „Nu vrea să trăiască cu el“. Un ziarist de la *Time* se întreba: „Dacă ei nu pot face să funcționeze relația asta, ce speranță mai avem noi, ceilalți?“. (**A. M. S.**)

■ Un bărbat din Bosnia-Herțegovina a construit o casă rotativă pentru a-i face pe plac soției care era nemulțumită fiindcă nu toate camerele aveau vedere și făcea tot mai des mutări prin casă, spre exasperarea soțului. Acesta a inventat un sistem cu ajutorul căruia casa se învîrte, astfel încît din toate camerele se pot vedea, pe rînd, cîmpul de porumb, grădina, pădurea și rîul. Locuința din apropierea orașului Srbac poate face o rotație completă în 24 de ore cînd este setată la cea mai mică viteză, iar la cea mai mare, în doar 22 de secunde. Acum, probabil că nevasta o să se plîngă că o ia cu amețeală. (**A. P.**)

■ În nord-vestul Spaniei încă există un far perfect funcțional de pe vremea împăratului Traian. E cel mai vechi far din lume. Și despre noi se zice că sîntem de pe vremea lui Traian, dar nu e clar cît de funcționali mai sîntem, ca popor. În orice caz, în timp, nouă ni s-a tot stins lumina. (**A. M.**)

■ Mihaela, o asistentă medicală stabilită în Italia, a mers la carabinieri și și-a denunțat bărbatul alături de care trăia, un italian în vîrstă de 50 de ani, atunci cînd a aflat că acesta își ține mama moartă într-un dulap, împachetată în saci de plastic. Cei doi locuiau împreună în comuna Buccinasco, de lîngă Milano, iar bărbatul încasa de doi ani pensia mamei sale, în valoare de 1.700 de euro. Omul își făcuse un mic business de familie. (**A. M. S.**)

CE ALTCEVA PUTEM ÎNȚELEGE DIN CONCLUZIA DE PE VREMURI (NICIODATĂ ROSTITĂ, DAR SUBÎNȚELEASĂ) CARE OFEREA UN BUN STIMULENT CA SĂ RĂMÎI DINAMIC?

■ În matematică, se știe, există cinci categorii de numere: *naturale, întregi, raționale, reale* și *complexe.* Cu ocazia alocuțiunii din 19 octombrie, președintele Klaus Iohannis face o stranie și inutilă descoperire matematică: *numerele simple.* Căci ce altceva putem înțelege din declarația sa de săptămîna trecută? Cităm: „18.863! Nu este un simplu număr […]. 574! Nu este un simplu număr […]. 1.805! Nu este un simplu număr […]“. Într-adevăr, acestea nu sînt numere simple, ci simple *numere naturale* – căci nimic nu e mai natural ca dezastrul medical care tocmai se petrece, ținînd cont că majoritatea românilor nu se vaccinează, că țara arde și Guvernul se piaptănă, că administrația Sănătății e birocratică și coruptă, că autoritățile întîrzie să ia măsuri etc., etc., etc. (**M. P.**)

■ Citind un articol din *Der Spiegel* – „Apple prezintă ICîrpa“ –, am aflat despre noua găselniță a companiei în materie de accesorii: o cîrpă de lustruit *device*-urile care costă 25 de euro. Și, cum concluzia articolului a venit ca un soi de cominație („Dacă lipsa cipurilor încetinește producția de iPhone, cîrpa de lustruire ar putea salva vînzările Apple de Crăciun“), m-am și grăbit să-i scriu Moșului ca nu care cumva să-i asculte. (**S. G.**)

■ După ce le-a sucit mîna la spate liberalilor și a întors țara cu sus-n jos ca să-l pună pe dl Cîțu președinte la PNL, talentatul domn Iohannis descoperă zilele acestea că nu are ce face cu el, căci fostul premier a reușit să se facă atît de antipatizat în celelalte partide, încît simpla sa prezență irită orice negociere. Curînd, prezidentul golfer va descoperi și că dl Cîțu nu este nici vreun lider politic de anvergură, capabil să redreseze acest PNL răvășit, care iese din mediocritate într-un naufragiu comic și patetic spre submediocritate. Astfel, curînd, dl Iohannis va descoperi că trebuie să-l schimbe pe dl Cîțu. Cît despre dl Iohannis însuși, știți vorba de pe vremuri: „Mîndră corabia, meșter cîrmaciul!“. (**S. V.**)

■ Apple și-a construit o reputație cu deviza – niciodată rostită, dar subînțeleasă de utilizatori – „Scump, dar bun“. Computerele, laptop-urile, telefoanele și celelalte *device*-uri de la Apple sînt scumpe, dar chiar te poți baza pe ele. Ultimul gadget lansat e o cîrpă din microfibre pentru șters ecranul. Costă 19 dolari. La prețul ăsta, deja poți să cumperi un computer – e drept, ieftin și prost. (**M. M.**)

■ O patiserie din București oferea cîndva gratuit produsele rămase nevîndute, la finalul zilei, oamenilor străzii și celor care nu și le-ar fi permis altfel. Inițiativa a fost una lăudabilă, dat fiind că a doua zi tăvile ar fi fost oricum umplute cu pateuri proaspete. În Italia, un hoț de ocazie a subtilizat o tavă întreagă de croissante, dimineața, la ora 5,30, în centrul orașului Pistoia. A doua zi, proprietarii au avut surpriza să găsească o bancnotă de 10 euro și un bilet de scuze nesemnat. Se pare că făptașul nu mai mîncase de cîteva zile și nu avea bani, așa că și-a însușit croissantele, iar acum voia să se reabiliteze. Cei de la cafenea au postat întreaga poveste pe rețelele sociale, unde a fost văzută de proprietarul unui lanț de patiserii. Acesta a dorit să-l ajute pe omul aflat într-o astfel de situație. A lăsat, la rîndul lui, un mesaj pe geamul aceleiași cafenele, prin care îi oferea un loc de muncă. (**A. A. D.**)

■ Întrebat dacă a citit cartea de memorii a colegului său de trupă, chitaristul Keith Richards, și dacă nu e tentat să scrie și el una, bateristul Charlie Watts (1941-2021) a răspuns: „Nu am citit-o, nu am de ce. Îl cunosc. A fost drăguț să-mi trimită un exemplar cu autograf pentru că le colecționez, dar asta a fost tot. Sînt o persoană prea discretă ca să scriu despre mine și despre The Rolling Stones. Nu aș vrea să vorbesc despre o jumătate din lucruri, iar pe restul le-am uitat“. Cunoscut pentru eleganța cu care purta costume din trei piese, a fost întrebat și dacă haina îl face pe om: „Nu, nu-l face, dar îl ajută să arate bine. Nu toată lumea se pricepe, mulți nici nu sînt interesați, iar celor din jur oricum nici măcar nu le mai pasă. Pe la începutul anilor ’80 luam droguri, apoi m-am oprit, dar am început să beau la greu, am făcut burtă și, Dumnezeule, nu-mi mai puteam închide nasturii la pantaloni. Asta a fost! M-am oprit. Luni întregi am mîncat numai alune, arahide și stafide. Costumele sînt un bun stimulent ca să rămîi în formă. Încă mai port costume croite în urmă cu treizeci de ani. Au costat atît de mult încît refuz să le las să zacă în garderobă“. (**M. C.**)

■ Astăzi ne îndreptăm spre Valea Jiului, unde vom face scurte opriri la Petroșani, Lupeni, Vulcan și Petrila pentru a citi cîteva nume de firme: Prietenia Turism SRL, Geanta Mariei SRL, Impuls Fantastic Luk SRL, Marius & Darius Prosper SRL, Dictum Activum SRL, Pantofii Tari SRL, Groapa Seacă SRL, Apă Și Săpun Clas SRL, Puțin Din Toate SRL, Acasa Ta Avec SRL, Reglare Și Verificare SRL, Sorana Croșetează SRL, Prompt Polistiren SRL, Cocota Comimpex SRL, Tabere Start Schi SRL, Dinamic Microserv SRL, Meduza Prodalcom SRL, Paradis Tour Straja SRL, Bălașa Megatransport SRL, Geometrica Lemn Lupeni SRL, Coperta Floriano SRL, Platoul Soarelui SRL, Smile Après Ski SRL, Magnific Lemn SRL, Anagrama Marketing SRL, Enigma Déjà Vue SRL, Explicit Industries SRL, Cămara Dacilor Liberi SRL, Dulăpiorul Familiei SRL, Bunica XXL SRL, Ina Vine Cu Tine SRL, Enjoy Trilogy SRL, Opt Cu Nouă SRL, Aproape De Tine SRL, Misterul Dulce SRL, Podele Fotonice SRL, Provizii De Iarnă SRL, Hainele Tari Company SRL, Depozitul De Fericire SRL. (**D. S.**)

PĂSĂRI CĂLĂTOARE
DIN 15 MARTIE ÎN CINEMATOGRAFE

© M. Pleșu

DILEMA VECHE

REDACȚIA:

Dana CĂLINESCU (secretar general de redacție)
Marius CHIVU ● Radu COSAȘU ● Stela GIURGEANU
Andrei MANOLESCU (redactor-șef adjunct)
Matei MARTIN ● Matei PLEȘU ● Adina POPESCU
Iaromira POPOVICI ● Ana Maria SANDU
Dan STANCIU (art director) ● Mircea VASILESCU
Sever VOINESCU (redactor-șef)

RUBRICI:
Teodor BACONSCHI ● Ion BARBU ● Aron BIRO ● Paul BREAZU
Cosmin CIOTLOȘ ● Horia CORCHEȘ ● Andrei CORNEA
Codrin Liviu CUȚITARU ● Alin FUMURESCU ● Petre GURAN
Ionuț IAMANDI ● Maria IORDĂNESCU ● Selma IUSUF
Ovidiu LORENZ ● Anca MANOLESCU ● Victor MOROZOV
Adrian MUREȘAN ● Radu NAUM ● Lorin NICULAE
Andrei PLEȘU ● Constantin RUDNIȚCHI ● Mihaela SIMINA
Bogdan-Alexandru STĂNESCU ● Oana STOICA ● Valeriu STOICA
Cătălin ȘTEFĂNESCU ● Bogdan TĂTARU-CAZABAN ● Teodor TIȚĂ
Andreea VLAD ● Rodica ZAFIU

TEHNOREDACTARE: Adrian DAMIAN
EDITOR WEB: Anda DOCEA

PUBLICITATE PENTRU PRINT:
floriana.coman@adevarulholding.ro

PUBLICITATE PENTRU ONLINE:
vanzari@ead.ro
dragos.stan@adevarulholding.ro

MANAGEMENT GRUPUL DE PUBLISHING:
Administrator Special: Constantin SANDU
Director Marketing: Steluța ZAMFIR
Coordonator Producție: Constantin DELTA
Director Distribuție: Dana ZAMFIR
Informații și reclamații ABONAMENTE:
0790.139.007 / 0790.139.009
(numere cu tarif normal, disponibile de luni pînă vineri, între orele 9 și 18)
e-mail: abonamente@adevarulholding.ro

ISSN: 1584-1669
Revistă editată de: Adevărul holding
Publicație auditată de: BRAT AUDIT TIRAJE
Tiraj: 7.600
Tipărit la Tipoart Idea Studio

Biblioteca Județeană
ASTRA Sibiu

Biblioteca Județeană
ASTRA Sibiu

„Sînt vechi, domnule!“ (I.L. Caragiale)

FONDATOR **ANDREI PLEȘU**

DILEMA VECHE

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE ■ Anul **XVIII** ■ nr. **917** ■ 4-10 noiembrie 2021 ■ www.dilemaveche.ro ■ 24 pagini ■ 7 lei

Andrei CORNEA

la **răscruce** de **gînduri**

3

ANDREI PLEȘU

„A sta la televizor“

pagina **3**

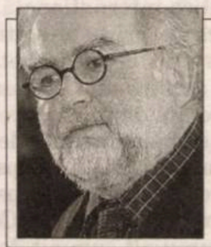

GEORGE BANU

„Singurătate și memorie“

pagina **15**

ANCA MANOLESCU

„Pandemia, între vaccin și fantasme“

pagina **20**

Dreptatea

Teorii, păreri, nevroze

© wikimedia commons

Conferințele Dilema veche
la Universitatea „Babeș-Bolyai”
din Cluj

> *„Adevărul nu se confundă întotdeauna cu dreptatea.“ „Unde ai citit asta?“ „În toate cărțile bune.“*
>
> *WILLIAM FAULKNER*

Redacția DILEMA VECHE: Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, sector 2, 020331 București ● **telefon:** 0372.130.006 ● **e-mail:** dilema@dilemaveche.ro

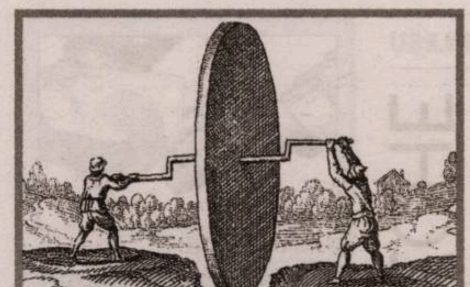

Teodor TIȚĂ

contraintuiția

Clima și banii

Evenimentul toamnei, unii ar spune al anului sau al unei generații, este întîlnirea șefilor de state și de guverne în cadrul summit-ului de la Glasgow privind schimbările climatice. Programată să se desfășoare pe parcursul a două săptămîni, întîlnirea COP (Conference of Parties) este la ediția a 26-a și vine însoțită de un cor de avertismente din ce în ce mai sobru-apocalitice. Nepăsarea față de impactul activității umane asupra mediului face deja victime și provoacă pagube uriașe. Europenii au putut constata această realitate la prima mînă, după incendiile din Grecia și inundațiile din Germania, Belgia, Olanda sau România.

Ceea ce se spune mai puțin este că, pentru statele în curs de dezvoltare, tranziția la energie verde e costisitoare, disruptivă și implică adesea costuri politice imposibil de suportat de către multe dintre guvernele presate să o implementeze. De aceea, cel puțin în debutul summit-ului, termenele de atingere a neutralității în privința emisiilor de carbon (emiterea unei cantități mai mici sau egale cu capacitatea mediului de a o absorbi) sînt sensibil diferite. Dacă Uniunea Europeană promite că va reuși acest lucru pînă în 2050, state ca India își asumă ca termen anul 2070. China, cel mai mare poluator al lumii, promite că va fi neutră din punct de vedere al emisiilor în 2060. La fel și Indonezia sau Rusia.

La finalul lui 2020, secretarul general al Națiunilor Unite, Antonio Guterres, atrăgea atenția, la cinci ani de la semnarea acordului de la Paris privind schimbările climatice, că promisiunile multor state sînt insuficiente, ba chiar, mai grav, nu sînt respectate.

Vestea bună este că numărul celor care contestă știința din spatele deciziilor privind încălzirea globală scade vizibil. Vestea mai puțin bună este că nimeni nu a reușit pînă acum să găsească o soluție magică prin care state ale căror economii sînt dependente de combustibilii fosili să treacă la soluții mai puțin poluante fără să provoace șocuri majore. Chiar să fie animate numai de bune intenții, state ca Rusia, Nigeria sau Arabia Saudită ar trebui să treacă, în următorii 30 de ani, printr-o schimbare care să le facă irecognoscibile. Și, în plus, migrînd către o economie „verde“, să renunțe inclusiv la beneficiile politice care decurg din proprietatea asupra unui bun de care, deocamdată, are aproape toată lumea nevoie.

Închipuiți-vă un Vladimir Putin incapabil să șantajeze Ucraina, Moldova sau Europa întreagă cu oprirea livrărilor de gaz. Sau politica de alianțe a unui guvern saudit, confruntat cu inamici interni și externi foarte puternici, dar obligat să o facă fără a fi unul dintre principalii producători și exportatori de petrol. Foarte probabil, nu doar economia ar fi diferită, ci și politica internațională.

În ceea ce privește statele mai sărace și care nu au neapărat ambiții geopolitice, acestea sînt, în general, cel mai grav afectate de schimbarea climei și cu cea mai slabă capacitate de a implementa schimbări. Atît din lipsa capacității instituționale, cît și din lipsa resurselor.

În urmă cu 12 ani, la Copenhaga, cu prilejul unui alt summit, la fel de sobru-apocaliptic, statele dezvoltate ale lumii promiteau alocarea, pînă în 2020, a 100 de miliarde de dolari pentru a ajuta „sudul global“ să facă față efectelor unui mediu în schimbare. Același Antonio Guterres recunoștea că această promisiune a fost încălcată. Saleemul Huq, directorul Centrului Internațional pentru Dezvoltare și Schimbări Climatice, explică, în revista *Nature,* că suma respectivă este minusculă în raport cu nevoile reale. Însă ea avea cumva caracter de simbol privind seriozitatea cu care este tratată problema. Ca într-o partidă de poker în care toată lumea a decis să joace la cacealma, înainte de întîlnirea de la Glasgow au apărut o avalanșă de promisiuni din partea statelor dezvoltate privind finanțarea luptei pentru protejarea mediului. De la incapacitatea (sau refuzul) de a oferi 100 de miliarde în 12 ani s-a ajuns la estimări privind viitoare donații și împrumuturi de 100 de miliarde anual. E un pariu aproape sigur că aceste estimări sînt prea optimiste.

Există și oarecari motive de optimism. Unul dintre ele vine din faptul că, din considerente etice sau din calcule banale de oportunitate, s-a născut și capătă tot mai multă putere o economie verde. Automobilele nepoluante sînt tot mai accesibile, reciclarea se face la scară tot mai largă, iar consumatorii devin cu fiecare zi care trece mai eco-conștienți. Sigur, toate lucrurile astea se întîmplă mai ales în statele dezvoltate, însă e de presupus că, la fel ca și în cazul altor tendințe mondiale, și aceasta va radia către statele mai sărace. Ritmul în care lucrul acesta se va întîmpla depinde de capacitatea Occidentului de a da substanță cuvîntului *solidaritate.* E foarte greu să ceri, spre exemplu, nigerienilor să renunțe la petrol, dacă nu poți oferi ceva în loc care să suplinească lipsa veniturilor din această sursă. La fel cum e greu să le ceri românilor sau polonezilor să renunțe peste noapte la cărbune într-o perioadă în care coșmarul inflației revine, iar prețurile la energie par scăpate total de sub control. Între a păstra un standard de viață (nici măcar nu menționez creșterea) și a-l scădea de dragul unei urgențe măsurate în zeci sau sute de ani, decizia e totuși dificilă.

Teodor Tiță *este gazda podcast-ului* În Centru *pe care îl puteți asculta pe oricare dintre platformele de distribuție (Apple, Spotify, Google etc.): https://open.spotify.com/show/5jSN6amOtenIsHn23aoOLQ*

■ ■ ■

Matei MARTIN

mapamondul de buzunar

Muzeu de pus în ramă

Muzeul Poezie(i)

AȘA CEVA NU EXISTĂ!

© M. Martin

În aproape toate muzeele prin care am trecut am văzut plăcuțe pe care scrie „Nu atingeți exponatele!“ sau „Nu vă apropiați!“. Nu și la Casa Muzeelor din Iași. Unde fiecare încăpere e un mic univers în care vizitatorii sînt invitați să interacționeze cu obiectele din jur. Muzeul Literaturii, în particular, e parcă special conceput să suscite curiozitatea celor care îl vizitează. O încercare rarisimă și lăudabilă de a-i împrieteni – mai ales pe tineri – cu mersul la muzeu și, pînă la urmă, cu literatura. Și nu e deloc întîmplător că acest muzeu apare tocmai la Iași: un oraș care și-a construit în ultimii ani un profil cultural puternic tocmai pornind de la îndelungata tradiție literară și, mai recent, muzeală. Clădirea care astăzi se numește Casa Muzeelor a fost construită în anul 1896 și a avut inițial proprietari evrei (Joseph Leff, Leon Leff, Sofia Wechsman, N.E. Eisen), fiind apoi cumpărată, în 1914, de Societatea „Viața Românească“, condusă de Garabet Ibrăileanu și Mihail Sadoveanu. O vreme, edificiul a purtat denumirea de Palatul „Vieții Românești“. O vreme, a fost sediu de tipografie. Apoi, între 1932-1934, a găzduit expoziții. Achiziționat de Ministerul de Interne în 1934, a devenit sediu al Inspectoratului Județean al Jandarmeriei și al Chesturii de Poliție. În 1941, curtea clădirii avea să devină scenă a masacrului miilor de evrei în Pogromul de la Iași. Istoria încărcată a clădirii și a Iașiului e expusă acum în cele șapte muzee găzduite de clădire: Muzeul Pogromului din Iași, Muzeul Teatrului Evreiesc în România, Muzeul Poezie(i), Muzeul Copilăriei în Comunism și Muzeul Literaturii Române.

Mai ales acesta din urmă e un muzeu viu care nu trăiește doar prin obiecte, ci și, mai ales, prin poveștile pe care le spun aceste obiecte. De pildă, într-o vitrină vedem un ceas de aur: Mihai Eminescu l-a primit în dar de la tatăl său. Un Breguet din gama de lux din care au purtat alți mai scriitori precum Stendhal, Pușkin sau Dumas. Eminescu însă a fost mereu sărac. Și-a amanetat ceasul de mai multe ori și doar cu greu l-a putut răscumpăra.

În încăperea dedicată lui Ion Creangă, pe lîngă cîteva obiecte personale se găsește și un document istoric: catalogul semestrial din clasa a II-a, Școala primară de băieți nr. 2 din cartierul Păcurari, condusă de institutorul Ion Creangă, anul școlar 1882-1883. Cu notele – nu foarte mari – acordate de Creangă însuși. De la I.L. Caragiale a rămas o oglindă. Iar în muzeu, oglinda e pusă pe o scenă, bine încadrată de cortina roșie, trasă ca pentru o deschidere de act. Poftim, admirăți chipul în oglinda în care s-a privit altădată Nenea Iancu! În încăperea dedicată Societății Junimea vedem o ușă mare, de lemn. Ușa e încuiată. Dar, dincolo de ea, parcă se aud niște zgomote. Ce se aude? Sînt membrii societății întruniți în ședință. E o înregistrare modernă, făcută de actorii de la Naționalul ieșean, după *Amintirile de la Junimea* ale lui George Panu. Vizitatorii sînt invitați să tragă cu urechea la o ședință istorică a Societății! O altă încăpere e destinată revistei *Viața Românească.* Cum spuneam, redacția s-a întrunit o vreme chiar în această clădire, așa că muzeografii au încercat o reconstituire. E atît de reușită că aproape simți prezența redactorilor. Și spiritul vremurilor.

Ajungem și la „Rezervația de îngeri“, o încăpere denumită astfel după volumul de poeme al lui Emil Brumaru. A amenajat-o artistul vizual Felix Aftene. El ne propune nouă, celor care îl iubim pe poet, o experiență adresată simțurilor: ascultă vocea, adulmecă paginile de carte, atinge obiectele. Cîtă migală, cîtă sensibilitate, cîtă viziune să cuprinzi esențialul despre acest mare poet într-o cămăruță tapetată, de sus pînă jos, cu cărți deschise.

Mergem mai departe. Ajungem la Muzeul Poezie(i): trei încăperi amenajate de Ion Barbu. Artistul a adunat aici picto-poeme, instalații, *objets trouvés* și mici intervenții ludice care explică în cuvinte puține cine, cum și de ce scrie poezie. Instalația denumită „Sticle pentru minte, inimă și literatură“ e, de fapt, o colecție de sticle care conțin cîte un poem scris de mînă și semnat de un autor contemporan. Sînt peste o sută de poeme trase în sticlă (și deja publicate într-o antologie) – e o manieră ingenioasă de a conserva documente rare și de a le expune. Autorii sînt din toate generațiile: de la încă tinerii Domnica Drumea, Ștefan Manasia, Claudiu Komartin, Marius Chivu, Andra Rotaru, Răzvan Țupa, Teodor Dună, Teodora Coman pînă la Nora Iuga, Șerban Foarță, Ana Blandiana sau Ion Mureșan. Avantajul cu poezia îmbuteliată e că poți consuma oricît: n-o să te doară capul.

Tot la Muzeul Poezie(i) e o colecție de pietre atent aranjate și expuse sub o vitrină. Zici că ai nimerit în altă parte, zici că ești la un muzeu de geologie! La o privire mai atentă îți dai seama că pietrele sînt vopsite și că o mînă atentă a gravat pe ele cuvinte: înșirate, una după alta, pietrele astfel însemnate spun versuri. Același insolit Ion Barbu a creat și o încăpere dedicată boemei ieșene. Pare că scriitorii acum s-au ridicat de la masă. Uite și halbele din care au băut bere, uite paharele din care au băut vin, uite ceștile de cafea! Uite și cîteva versuri scrijelite pe pereți. Și, pe fundal, se aude Cezar Ivănescu citind, cîntînd propriile poeme. O minunăție!

■ ■ ■

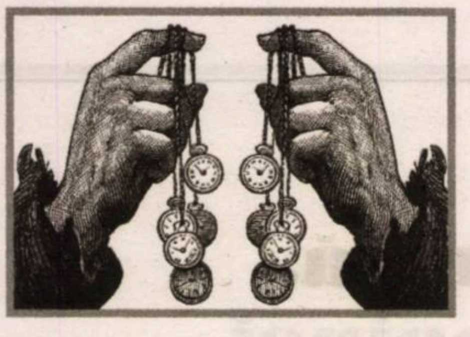

Andrei PLEȘU

nici așa, nici altminteri

„Așa e că pînă acum nu stăm nici bine, nici rău, adică nici așa, nici altminteri?“ (I.L. Caragiale)

A sta la televizor

Textul de mai jos a fost scris cu mulți ani în urmă, într-un moment de plictiseală, dezamăgire și teamă, mereu întreținut de canalele televiziunii autohtone. Transformarea unor mediocrități în vedete, tupeul autoritar al unor moderatori, care invită în studiouri figuri „reprezentative“ ale vieții publice, dar mai degrabă pentru a-i zgîndări și a le ține conferințe decît pentru a-i asculta, pofta de rating pendulînd între bășcălie și apocalipsă, transferul gazetăriei din sfera informației și a investigației în aceea a circului, a caftului fără riscuri, a partizanatului previzibil, a judecății gata făcute, cunoașterea precară a limbii române, prostul gust generalizat (implicînd prezența cvasi-permanentă în studiouri a unor invitați și invitate cu maniere de periferie și CV-uri în care se amestecă mondenități dubioase cu absența oricăror isprăvi consistente – toate acestea și altele de același fel par să se fi intețit în vremea din urmă. Căutăm vinovați pentru toate relele la Președinție, la Guvern, în Parlament, dar nu prea punem pe listă și contribuția pe care și presa, la rîndul ei, o are în generalizarea confuziei, a tensiunii sociale, a eșecului pedagogic... Știu: voi fi taxat prompt drept un inamic al libertății presei. Știu: există și excepții, nu trebuie stigmatizată o întreagă breaslă pentru derapajele ei colaterale (chiar dacă frecvente și cu tendință de generalizare). Dar nici nu putem ține sub preș riscul crescînd al unui „profesionalism“ plin de fisuri, de natură să primejduiască rațiunea individuală și viața comunitară. De aceea, reiau acest vechi text, cu unele readaptări actuale.

Nu toată lumea „stă“ la televizor. Unii se uită la două-trei emisiuni și apoi pleacă. Cu alte cuvinte, unii *încasează* tot, alții *aleg*. Din punctul meu de vedere, exponenții celei de a doua categorii sînt publicul adevărat, publicul prețios, care trebuie avut în vedere de posturile serioase. Nu a face rating ar trebui să conteze, ci a fi pe lista de opțiuni constante a unui public selectiv, exigent, degustător. Dar așa cum există lectura-viciu, ai cărei împătimiți devorează tot, fără discernămînt și fără reflecție, așa cum există erotismul vicios, sminteala digitalizării paranoice, există și telespectatori vicioși, care stau dinaintea micului (dar suveranului) ecran cu orele, de la buletinul de știri pînă la incontinențele nocturne ale cîte unui grup de cuconițe certărețe *(„reality shows“...)*, ale unor „analiști“ care nu obosesc niciodată de ei înșiși sau ale unor invitați și invitate, aduși (aduse) prin studiouri strict de dragul scandalului... Cei care nu se satură de asemenea prezențe nebuloase constituie, după mine, *falsul* public de televiziune, publicul vegetal, vag nevrotic, inerțial. Dar mă tem, uneori, că el tinde să devină publicul „de bază“, publicul „statistic“. Prin urmare, la el se gîndesc constructorii de programe, el decide ce „se dă“, el garantează succesul sau căderea. Într-un anumit sens, tema tuturor posturilor de televiziune pare să fie următoarea: cum să facem ca aceia care stau șase ceasuri pe zi la televizor să stea opt sau măcar să nu coboare la cinci. Avem un public pasiv? Să-l facem și mai pasiv. Avem un public leneș? Să-l facem inert. Să avem doar grijă ca, atunci cînd ațipește de tot, să-l scuturăm abil cu ceva „tare“, *„breaking“*, atît cît să întredeschidă pleoapa. Ideal e telespectatorul imobil, cel care face din fotoliul propriu centrul tuturor activităților domestice: mănîncă la televizor, doarme la televizor, se ceartă la televizor ș.a.m.d.

Spunem „a sta la televizor“ și nu mai percepem subtextul de *paralizie* al acestei îndeletniciri. E „consum“ în varianta lui cea mai statică, mai placid „receptivă“, mai tîmpă. La teatru sau la cinema trebuie „să *te duci*“, „să *mergi*“. Imperativul lecturii e: *„Ia* și citește!“ *(„Tolle, lege!“)*. Există, e drept, „a sta de vorbă“ sau „a sta pe gînduri“. Dar în ambele cazuri e vorba de condiția preliminară a unui *act*. A sta de vorbă e a intra în *mișcarea* dialogului, a schimbului de idei și, eventual, a contradicției. A sta pe gînduri e a bloca orice agitație exterioară, pentru a da frîu liber *dinamismului*, plin de tensiune și de neprevăzut, al reflexivității. A sta, însă, la televizor e, pur și simplu, *a sta,* a-ți diminua maximal prezența, a te abandona unui confort fără arderi, fără investiție personală, fără riscuri. Pasivitatea e reduplicată, adesea, și printr-o altă „figură“ a inacțiunii: „stai și te uiți“. Față de „a privi“, care implică atenție, in-specție, ofensivă sfredelitoare, „a te uita“ e dezangajant și flasc. A te uita e, tocmai, a te abține să intervii, a refuza să participi, a sta deoparte, pe scurt, a *nu* face. În cel mai bun caz, a bombăni idiosincratic, autocomplezent. „Te uiți și cîștigi!“ suna, acum cîtva timp, un slogan TV. Cu implicația: „Cîștigi fără să faci nimic!“. Te bucuri de voluptatea de-mobilizării. De fapt, „cîștigul“ nu e, în acest caz, decît strict un fel de a nu pierde, un exercițiu de somnolență. Nu pierzi energie, nu pierzi ceea ce se pierde, de regulă, atunci cînd pui umărul, cînd intri în joc. Ești pacientul unui *cîștig prin absență*.

O singură „mișcare“ e încurajată de statul la televizor: cea mijlocită de telecomandă. O invenție genială pentru a combina somnolența cu nerăbdarea. Stai și alergi! Posibilitatea de a tatona indefinit devine incapacitate de a te fixa. Te uiți și *nu* vezi. Te uiți cu degetele, ca într-un suprarealist exercițiu de lectură Braille. Televizorul se întoarce, paradoxal, împotriva lui însuși: toate programele devin simultane și sucombă, ca amestecul tuturor culorilor, într-un gri mat.

Telemania e, între altele, și un antrenament perfid pentru demisia civică: un mod de a lipsi din spațiul cetății. Dar ăsta e un alt subiect. Deocamdată, mă duc să stau puțin la televizor.

P.S. Mi se spune că pe un site foarte activ a apărut știrea că am făcut COVID după a treia doză de vaccin. E fals. Am făcut o formă ușoară după rapelul *primei* doze. Și n-am trecut, din acest motiv, în tabăra dnei Șoșoacă... Dacă nu eram deja vaccinat făceam o formă mult mai gravă. Îmi cer scuze celor prezenți printre comentatorii știrii false, dezamăgiți că sînt încă în viață.

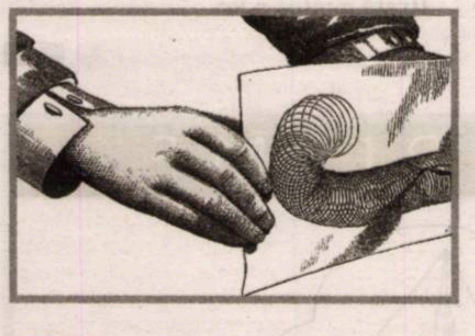

Andrei CORNEA

la răscruce de gînduri

Semenul meu

Sîntem, în zilele noastre, toți, pretutindeni, cam la fel. Aparent. Mîncăm aproape aceleași mîncăruri, gătite din aceleași produse, cumpărate aproape întotdeauna de la un super/hipermarket, care, el însuși, arată la fel ca toate super/hipermarket-urile și vinde cam aceleași lucruri pretutindeni în lume. Copiii noștri se joacă cu aceleași jucării, apoi joacă aceleași jocuri, pe aceleași calculatoare, învață (sau nu învață) cam aceleași materii și, mai ales, călătoresc virtual prin aceleași peisaje virtuale. Noi înșine, cîndva foarte diferiți după națiune, regiune, ba chiar sat, diversificați după triburi și caste, semănăm tot mai mult. Ne îmbrăcăm aproape la fel bărbați și femei, tineri și vîrstnici: pantalonii de blugi, geaca și canadiana au devenit un fel de costum de bază universal, peste care se adaugă cîteva accesorii. Diferența e tot mai mult între „mărci“ și imitațiile lor ieftine, dar aparența e la fel sau pe aproape. Dialectele locale au fost de mult abandonate în favoarea limbilor naționale, iar acestea, chiar dacă mai supraviețuiesc cumva alături de universala engleză, ajung să semene între ele tot mai mult prin expresii, cuvinte internaționale și formule standard împrumutate și calchiate.

Marea diferență între bărbați și femei s-a atenuat și ea: purtăm toți universalii blugi, ne comportăm tot mai asemănător, avem aceleași profesii și activități. Cine mai vorbește azi despre „sexul tare“ și „sexul slab“ sau „frumos“? Stereotipurile „de gen“ sînt azi tot mai condamnate: să fii neapărat „dur“ ca el sau „sensibil“ ca ea devine tot mai depășit; mai mult, e condamnat ca sexism. Ba chiar, uneori, ne luptăm cu biologia, acceptînd schimbarea de gen sau genul neutru. Marea distincție, altădată esențială, devine tot mai mult o „opțiune“.

Uniformizarea a avansat mult și în politică: pe timpuri, regimurile politice erau foarte diferite prin esența lor: erau monarhii absolutiste, monarhii constituționale, republici, oligarhii, dictaturi militare ori, pe vremea comunismului, „democrații populare“. Azi, democrația domnește aproape fără rezerve pretutindeni: sigur, ea funcționează încă diferit în Rusia și în America, în Germania și în România. Totuși, încet-încet, și aici egalizarea generală – pe care o descoperise cîndva Alexis de Tocqueville – progresează pas cu pas.

Sigur, din cînd în cînd descoperim dezavantajele uniformizării pe care o numim „globalizare“: comerțul mondial se blochează din cine știe ce cauze, o pandemie născută în China se răspîndește imediat pe tot globul, un ciclon de la antipozi ridică imediat prețul cerealelor la noi. Mulți plîng la căpătîiul vechilor diferențe: „nativiștii“ vor reintroducerea frontierelor, alții se gîndesc să protejeze culturile naționale, alții sînt șovini și vor să lupte „împotriva Guvernului Mondial“, alții ar vrea să retrimită femeile „la cratiță“. Dar toți politicienii și propagandiștii, fie ei șovini, sexiști și rasiști, își cheamă adepții pe același mondial Facebook, Twitter sau TikTok, toți se servesc, spre a comunica, de același fel de *smart*-uri, făcute de aceleași companii mondiale, toți folosesc aceleași trucuri de comunicare pe care le-au învățat din aceleași surse, toți ne orientăm cu același GSM. Pe scurt, opoziția la globalizare, atîta cîtă este, a devenit o globalizare a opoziției.

Dar dacă sîntem tot mai mult la fel pe dinafară (mîncare, gesturi, atitudine, îmbrăcăminte, limbaj), n-ar trebui să fim tot mai mult la fel și pe dinăuntru? Nu-i omul ceea ce mănîncă *(„Mann ist was mann isst“)* ori ceea ce îmbracă („Haina face pe om“)? Nu sîntem filmele pe care le vedem și, tot mai mult, nu sîntem platformele online pe care socializăm? Nu devenim tot mai mult atomi similari, dacă nu cvasi-identici în „metaversul“ pe care ni-l anunță triumfător Mark Zuckerberg? Nu ne-am transformat toți în cărți deschise pentru toți ceilalți, ba chiar și pentru algoritmii care ne știu pe de rost dorințele, obsesiile și iluziile? Nu piere atunci, încet-încet, enigma sufletului omenesc?

*
* *

Aflu zilele astea despre oameni care au încercat să-și falsifice certificatul de vaccinare („pașaportul verde“). Unii sînt sub anchetă, alți cîțiva mor în spitale, după ce s-au infectat cu COVID-19. Și probabil că sînt mult mai mulți despre care nu vom afla. Mă întreb: ce să fie în mintea unui om care e într-atît de îngrozit de vaccin, vede în el o catastrofă atît de mare, încît nu numai că nu se imunizează pe gratis și nevătămător, la fel ca alte două-trei miliarde de oameni, dar e și dispus să plătească bani buni pentru un fals, să riște închisoarea dacă e prins, asta ca să nu mai vorbim despre riscul de a se îmbolnăvi grav și chiar de a muri? Ce ghem de temeri, de neîncredere, suferințe, îndoieli, ignoranță, ce grozăvii, toate incurabile, se ascund în adîncimile sufletului aceluia, altminteri aidoma cu mine sub toate celelalte aspecte exterioare? Nu, nu pot pricepe absolut nimic din colegul, din vecinul, din semenul meu, din omul cu care pe dinafară semăn pînă la indistincție.

Nu, n-a pierit enigma sufletului omenesc!

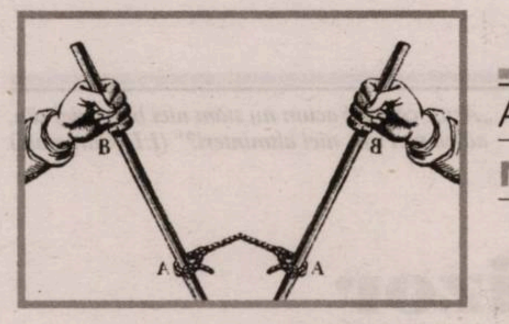

Alin FUMURESCU

nu ca-n perete

Mintea de pe urmă. La vlădici și la opinci

●●● și-atunci, cu tot riscul de-a stîrni unele indignări publice, vă spun că noi, ca români, printre nenumăratele calități pe care le știm, mai avem și cîteva defecte, pe ici, pe colo, prin punctele esențiale. Asta e vestea proastă. Vestea bună e că avem calitatea de-a ni le recunoaște! Cum ar veni, pînă și defectele noastre devin întrucîtva calități, dat fiind că *„greșeala recunoscută e pe jumătate iertată“*, iar primul pas spre îndreptare, cum ai da-o religios sau cum ai coti-o psihanalitic, de la această recunoaștere începe. Popularitatea de care se bucură zicala-rugăciune *„Dă-i, Doamne, românului mintea de pe urmă!“* e dovada vie că ne recunoaștem slăbiciunea de-a lua de multe ori decizii pripite, pe care mai tîrziu, „la rece“, le regretăm. Mai mult, recunoaștem că aruncarea cu capul înainte e o meteahnă românească, dat fiind că beneficiarul „rugăciunii“ e românul, nu ungurul, chinezul, neamțul sau omul, așa, în general.

Aici, însă, poate sîntem prea neîngăduitori cu noi înșine. Dacă privim înapoi în istorie, oftatul tardiv după mintea cea de pe urmă e un oftat mai mult sau mai puțin universal. În *Scrisorile persane*, de la publicarea cărora se împlinesc trei sute de ani, Montesquieu ne spune, prin gura persanului Usbek, povestea troglodiților, oameni în aparență ca toți oamenii, dar lipsiți de orice sentiment al dreptății. Încercarea unui rege străin de a-i educa sfîrșește prost, pentru toată lumea. Regele străin e omorît, după care troglodiții își aleg conducători dintre ei, crezînd c-așa rezolvă problema. Cînd însă și aceștia încep să le impună restricții, sînt omorîți la rîndul lor. În absența oricăror constrîngeri, troglodiții refuză să se mai ajute unii pe alții, ba chiar încep să se omoare între ei. Colac peste pupăză, o molimă teribilă îi lovește pe troglodiți. Un medic străin, singurul care avea priceperea necesară, îi vindecă pe toți cei care-i cer ajutorul. Cînd, însă, molima dă înapoi și medicul își revendică plata, troglodiții vindecați îl refuză. Curînd, molima reizbucnește, dar de această dată e rîndul medicului să îi refuze. Pe scurt, crezîndu-se „șmecheri“, troglodiții sfîrșesc prin a se extermina. Din fericire, supraviețuiesc doi cărora le dă Domnul mintea de pe urmă. Înțeleg că doar ajutîndu-se și fiind drepți au o șansă de supraviețuire. Și-atunci nu doar supraviețuiesc, dar se înmulțesc și, crescîndu-și urmașii în aceleași principii, troglodiții devin obiectul invidiei tuturor barbarilor dimprejur. Orice asemănare cu realitatea nu e întîmplătoare. N-a fost acum trei sute de ani pentru francezi și, din păcate, nu e nici acum. Pentru români.

Noi nu sîntem troglodiți, dar, spre deosebire de ei, nouă încă nu ne-a ajuns cuțitul la os.

Noi nu sîntem troglodiți, dar, spre deosebire de ei, nouă încă nu ne-a ajuns cuțitul la os. Nu ne-am exterminat pînă-ntr-acolo încît să mai rămînem doar doi români pe planetă. Pare-se, însă, că ne străduim din răsputeri în această direcție, de la vlădică pînă la opincă. Să începem de jos în sus, cu „opincile“, pentru că de la opinci n-are nimeni pretenții prea mari. De cîte ori ați auzit în ultimele zile variațiuni pe tema *„Dă-i, Doamne, românului, mintea de pe urmă!“*, de obicei de pe un pat de spital? Dar, dacă e să ne luăm după ultimele cifre, de astă dată rugăciunile astea sînt ascultate – pentru opinci. Cu vlădicile e o altă poveste. Cu vlădicile stăm mai prost decît troglodiții. Măcar acolo conducătorii, fie ei străini sau neaoși, aveau mai multă minte decît „poporul“. Așa cum se și cuvine, vlădicile erau mai înțelepte decît opincile. La noi e invers. Iar *„unde nu-i cap, vai de picioare!“*. Cum ar veni, unde nu-i vlădică, vai de opincă!

Ce se întîmplă în ultima vreme cu vlădicile de pe scena politică românească e dincolo de tragic. Tragediile au o „ținută“, o anumită prestanță care impune respect, iar asta pentru că au și ele regulile lor. Odată depășite aceste limite, se transformă într-un teatru al absurdului ce alunecă rapid într-o comedie bufă. Știa el Eugène Ionesco ce știa. Degeaba încă îl mai invocă Sever Voinescu pe Caragiale. Pentru România de azi, Caragiale e deja depășit pentru că, la Caragiale, lucrurile încă mai aveau o noimă. Cînd Andrei Cornea mărturisește că nu mai înțelege nimic din ceea ce se întîmplă în ultima vreme în politica românească, nu face decît să confirme că am ieșit din epoca lui Caragiale și am intrat în epoca lui Eugène Ionesco. Iar de aici pînă la Stan și Bran nu mai avem mult. Cu toate acestea, încă mai aștept, cu sufletul la gură, un politician care să vină în fața electoratului, să-și regrete public mintea de ieri și pe cea de astăzi, după care să se roage pentru mintea cea bună, mintea românului cea de pe urmă. Nu mă încăpățînez, însă – politicianul cu pricina poate să fie și președintele Iohannis.

Lordul Acton spunea, pe la 1887, toamna, că orice putere are tendința de a corupe, iar puterea absolută corupe în mod absolut. Departe de mine gîndul de a acuza președinții post-decembriști ai României de putere absolută sau de corupție absolută – ar fi complet fals –, dar nu mă pot împiedica să remarc o diferență între „ai noștri“ și ai „ăstorlalți“, ai americanilor adicătelea. După ce-au bătut în cuie regula celor două mandate, orice președinte american care l-a prins pe al doilea s-a străduit din răsputeri să ia decizii care, deși nu populare pentru moment, se vor dovedi benefice pe termen lung. Scăpat de sub amenințarea electorală, la al doilea și ultimul mandat, un om politic adevărat nu mai vrea doar să „dea bine“ în ochii prezentului, ci și în ochii istoriei.

La români, regula mandatului de pe urmă nu se aplică. Oricît mă doare s-o recunosc, singurul președinte post-decembrist care a încercat, cît de cît, la ultimul (al treilea!) mandat, să-și îmbunătățească „locul in istorie“ a fost Ion Iliescu. Lui i-a venit mintea de pe urmă, chiar dacă nu la timp. Emil Constantinescu n-a mai avut ocazia, ceea ce l-a făcut să-și piardă mințile și mai repede. Traian Băsescu și-a dinamitat singur locul în istorie spre sfîrșitul celui de-al doilea mandat, iar Iohannis, cu o morgă serioasă, îi calcă acum pe urme zîmbărețului Băsescu, în pas la fel de vioi, dacă nu într-unul de-a dreptul alergător.

Sfîrșitul mandatului lui Băsescu a stat sub semnul lui Caragiale – mai o Joițica, mai o Zoe, slăbiciuni omenești pe care le mai poți înțelege. Sfîrșitul mandatului lui Iohannis, însă, stă sub semnul lui Ionesco. Gîndul se sperie singur cînd se gîndește la profesorul din *Lecția*. După care îl pufnește rîsul. Lordul Acton a avut doar parțial dreptate. Dacă e să ne comparăm președinții, nu puterea președinției corupe. România corupe.

Îți stă mintea-n loc.

■ ■ ■

Mihaela SIMINA

accent pe istorie

Michelangelo înainte să fie Michelangelo

Sîntem în anul 1488, în atelierul pictorului florentin Domenico Ghirlandaio. Tînărul său ucenic, un băiat foarte talentat, de altfel, a primit un desen vechi și foarte valoros pentru a-l studia. L-a analizat conștiincios și s-a gîndit să încerce să îi facă o copie. I-a ieșit copia perfectă a desenului. Pînă aici nimic nu era în neregulă. Abaterea urmează.

Discipolul lui Domenico Ghirlandaio s-a gîndit să-și apropie și mai mult, pînă la confuzie, copia desenată de opera veche originală, așa că a hotărît să-și *învechească* propriul desen astfel încît acesta să fie identic cu desenul care îi fusese împrumutat. A folosit tot felul de tehnici cu fum și vopseluri de patinare și, în acest mod, a făcut ca timpul să treacă artificial peste ceea ce desenase. Acum cele două opere erau identice, iar ucenicul a fost atît de încîntat încît a decis să înapoieze copia și să păstreze originalul.

Lucrase atît de bine încît nimeni nu și-ar fi dat seama și aproape sigur ar fi scăpat fără probleme, doar că, dacă în cazul talentului vîrsta aproape nu conta, în cazul atitudinii a contat. Din teribilismul specific vîrstei, s-a lăudat în fața celorlalți elevi de la atelierul pictorului florentin cu fapta lui. Nu a durat mult și informația a ajuns la urechea posesorului desenului original. Înfuriat că i s-a înapoiat o copie și că, deci, a fost înșelat, acesta i-a cerut lui Ghirlandaio să îi returneze originalul. Pus față în față cu isprava sa, cerîndu-i-se explicațiile de rigoare, tînărul ucenic a întors povestea. A spus că, de fapt, îi mințise pe colegii săi și că nu păstrase el originalul.

Ce să mai faci acum? O comparație. Simplu de spus, mai greu de aplicat deoarece, atunci cînd cele două desene au fost puse unul lîngă altul pentru a fi comparate, nimeni nu a putut distinge care era originalul și care era copia. Nici proprietarul, nici maestrul Ghirlandaio, nici măcar experții chemați special pentru asta nu au reușit să găsească diferențe între cele două opere.

Singurul care știa adevărul era ucenicul. Un tînăr de 13 ani pe nume Michelangelo.

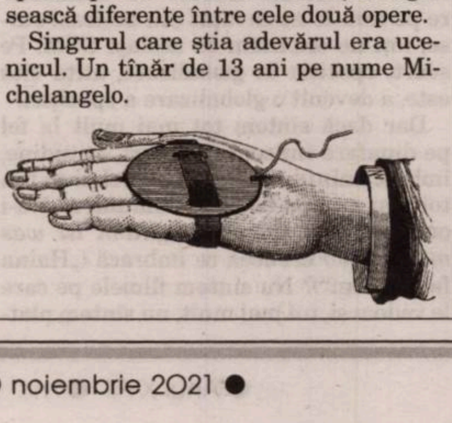

BARBURISME

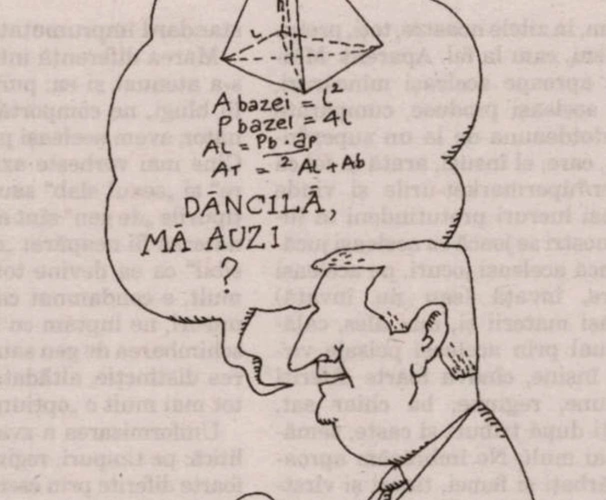

Desen de Ion BARBU

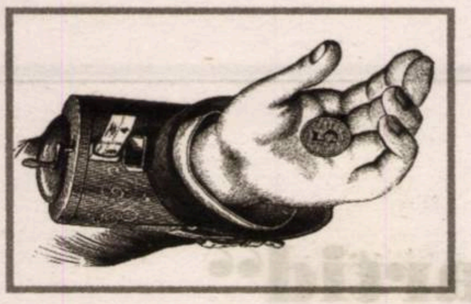

Constantin RUDNIȚCHI

viața de **capital**

Criza încălzirii globale, mai îngrijorătoare decît cea economică

Ne aflăm într-o săptămînă în care liderii de la nivel mondial lucrează pe teme privind schimbările climatice. La Roma a avut loc o reuniune a grupului G20, cele mai dezvoltate state ale lumii, la Glasgow se află în plină desfășurare conferința ONU pe tema protecției mediului. Nu sînt, în mod fatal, un ecologist, dar datele care sînt prezentate pe tema schimbărilor climatice sînt de-a dreptul tulburătoare. Merită să fie trecute în revistă.

Preocupările privind protecția mediului la nivel internațional pleacă din anul 1992, de la Rio de Janeiro, cînd mai multe state au semnat Convenția-cadru a Organizației Națiunilor Unite (ONU), au continuat cu Protocolul de la Kyoto, în anul 1997, și ajung la Acordul de la Paris, din anul 2015, unde s-a convenit atingerea obiectivului ca încălzirea globală să nu fie mai mare cu 1,5° C, față de epoca preindustrială, pînă în anul 2030. Ținta pare deja greu de atins și unii specialiști se mulțumesc cu păstrarea unui nivel cu 2° C mai mult.

Media temperaturii mondiale continuă să crească, încălzirea devenind accentuată începînd cu anii 1970. Practic, temperatura suprafeței Pămîntului a crescut între 1° C și 1,26° C față de nivelul preindustrial, conform Organizației Meteorologice Mondiale (OMM).

Evoluțiile din deceniul trecut sînt îngrijorătoare. Nivelul de gaze cu efect de seră din atmosferă continuă să crească și a atins un record istoric în anul 2020, chiar dacă activitatea industrială s-a redus din cauza pandemiei. Emisiile de dioxid de carbon (CO_2) sînt una dintre cauzele principale ale încălzirii globale, de aceea limitarea sau reducerea lor este esențială. Alături de emisiile de CO_2, metanul și oxidul de azot sînt substanțele vinovate pentru reținerea căldurii soarelui în interiorul atmosferei terestre.

Cinci economii sînt responsabile pentru mai mult de jumătate din emisiile de carbon de la nivel mondial. Acestea sînt: China (24%), SUA (11,8%), India (6,8%), Rusia (4,1%) și Indonezia (3,5%). Să adăugăm 8% din emisii care sînt produse de Uniunea Europeană. Fiecare dintre aceste state și-a asumat termene și proporții diferite în ceea ce privește reducerea emisiilor.

Tema încălzirii globale este privită cu scepticism sau chiar cu ironie de o parte a publicului. Uneori este dificil de crezut că încălzirea globală se accentuează și că acest fenomen va schimba radical viața pe glob. Vor exista, desigur, contestatari ai fenomenului, așa cum vor exista și „radicali“ dispuși să exagereze efectele.

În această conjunctură, ar trebui să fie ascultați oamenii de știință. Iar aceștia aduc o serie de dovezi directe. Iată cîteva dintre ele. În primul rînd, topirea ghețarilor. Banchiza de gheață care acoperă Antarctica și Groenlanda a fost destabilizată, iar ghețarii lumii au pierdut, în ultimii 40 de ani, 27 de metri, ceea ce înseamnă aproximativ 25 de gigatone de gheață.

În al doilea rînd, există o reducere a speciilor pe glob. Speciile, precum și populațiile fiecărei specii, scad între 100 și 1.000 de ori mai repede decît ceea ce este considerat natural. În total, din două milioane de specii cunoscute, pînă la jumătate dintre acestea vor fi amenințate cu dispariția în următoarele decenii, potrivit Platformei interguvernamentale de știință și politici privind biodiversitatea și ecosistemele (IPBES). Defrișările, agricultura intensivă, urbanizarea și încălzirea globală sînt principalele amenințări la adresa ecosistemelor naturale.

În al treilea rînd, pe măsură ce clima s-a încălzit, incendiile de pădure au devenit mai violente și mai frecvente. Cele trei țări cele mai afectate de aceste dezastre sînt Australia, Rusia și Statele Unite.

A patra problemă o reprezintă coralii. Aceștia acoperă sub un procent din suprafața oceanelor, dar găzduiesc un sfert din speciile marine. Începînd cu anul 2009, aproximativ 14% din recifele de corali au dispărut, potrivit unei analize științifice publicate de o platformă de monitorizare a recifelor de corali (GCRMN). Cauza este creșterea temperaturii de la suprafața mării. Coralii nu vor supraviețui unei creșteri cu 2° C a temperaturii globului, spun cercetătorii. Totuși, unele recife de corali sînt încă rezistente. O revenire parțială a fost observată în anul 2019, care a permis recifelor să recupereze 2% din acoperirea de corali.

A cincea dovadă este că nivelul apelor mării a crescut de peste 100 de ani, dar rata creșterii s-a dublat recent. În timp ce nivelul mării a crescut, între anii 1880 și 2013, în medie cu 15 mm, rata medie de creștere din ultimele decenii a fost de 30 mm pe an. Această creștere amenință habitatul de locuire a zeci de milioane de oameni care trăiesc în zone joase, precum unele insule din Oceanul Pacific.

În al șaselea rînd, cu cît încălzirea planetei este mai mare, cu atît se vor înmulți și valurile de căldură. În ultimele două decenii, numărul și durata perioadelor de secetă au crescut cu o treime, în special în zonele subtropicale. De asemenea, perturbarea precipitațiilor și topirea zăpezii modifică sistemele hidrologice, afectînd cantitatea și calitatea resurselor de apă. Potrivit Grupului interguvernamental privind schimbările climatice (IPCC), chiar și limitînd creșterea cu 2° C, 400 de milioane de locuitori de pe glob se vor confrunta cu un deficit de apă și încă 420 de milioane de persoane vor fi amenințate de valuri de căldură extreme.

Încă o dovadă este creșterea numărului de cicloane. Media pe cinci ani pentru furtuni a fost de 120 pînă în anul 2010, dar de atunci a crescut la 140. Condițiile meteorologice extreme nu sînt doar mai frecvente, ci și mai distructive.

În fine, aproximativ 68 de milioane de hectare de păduri au dispărut de pe fața Pămîntului în ultimii douăzeci de ani, echivalentul unei țări cu suprafață medie, potrivit GlobalForestWatch. Numai în Brazilia au fost distruse, anul trecut, 1,1 milioane de hectare de păduri, un record din anul 2008. Consecințele sînt îngrijorătoare, o parte a bazinului Amazonului emițînd acum CO_2, în loc să absoarbă, conform unui studiu publicat în revista *Nature*.

În concluzie, oamenii de știință și politicienii sînt îngrijorați de încălzirea globală a planetei. Ar trebui să fie un semnal de alarmă atît pentru cei care cred, cît și pentru cei care nu cred în efectele ireversibile ale schimbărilor climatice asupra economiei și societății.

***Constantin Rudnițchi** este analist economic.*

■ ■ ■

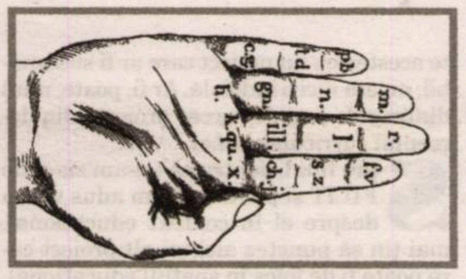

Codrin Liviu CUȚITARU

prezentul discontinuu

Shakespeare și genul ambiguu

Există o prejudecată critică, aceea că Lady Macbeth ar fi o *mulier impotens* (aici l-am citat pe Eugen Lovinescu), travestită, cum ar veni, în bărbat, capabilă adică de orori și ambiții ieșite din zona tipologiei tradiționale feminine. Argumentul adus în sprijinul ipotezei este un monolog inaugural al eroinei, unde anumite invocații oculte trezesc, într-adevăr, suspiciuni de ambiguitate sexuală. Spune viitoarea regină a Scoției: „Voi, duhuri ce dați gînduri ucigașe, / Stîrpiți femeia-n mine și turnați-mi / Din creștet pînă-n tălpi cruzime oarbă“. În plus, ea cere – fără echivocuri atenuante – ca *laptele matern* să-i fie transformat, instantaneu, în *sînge vîscos* de războinic. O cercetătoare engleză cunoscută – Marilyn French pe numele ei – a demonstrat deja că întreaga tragedie în discuție se articulează în jurul a două simboluri cu valoare, pînă la urmă, mentalitară: *laptele* (o metaforă a culturii feminine prin excelență) și *sîngele* (un motiv pregnant al civilizației masculine, barbare, bîntuite de obsesia eroismului). Prin urmare, pentru a fi aptă de ascensiunea socială plănuită (și colorată sangvinar, din belșug, mai apoi), Doamna Macbeth trebuie să-și schimbe identitatea de gen. E nevoită să adopte regulile mentalității masculine, pentru a învinge într-o lume condusă de bărbați. Unii critici, convinși de travestiul sexual și spiritual al personajului, au vorbit despre o influență istorică asupra lui Shakespeare – aceea a Elizabetei I. Odată cu venirea impetuoasei urmașe a lui Henric al VIII-lea în vîrful piramidei politice englezești, istoria pare nevoită să accepte faptul că singularitatea masculinității stă în clișee și nu neapărat în fapte. Femeile pot face munci de bărbat cu eficiență și succes. Singura cerință este ca doamna ajunsă în asemenea situații să accepte necondiționat „modificările“ structurale care se impun. Nimic mai evident decît acest adevăr, au exclamat la unison exegeții respectivi, referindu-se la comportamentul dual al Doamnei Macbeth. Ea se transformă deliberat în „războinic cu sînge vîscos“, depășindu-și, prin voință, fragilitatea feminină.

Problema e că interpretarea critică s-a blocat în acest model analitic, impunîndu-l ca axiomă, ca prejudecată culturală. Aproape nimeni nu mai vrea să observe feminitatea din Lady Macbeth, prezentă în tragedie, în ciuda tuturor „inversiunilor“ de gen și „mutațiilor“ comportamentale. În primul rînd, Lady Macbeth rămîne o doamnă autentică, în viziunea majorității nobililor (rivali sau nu) care se mișcă pe lîngă noul rege al Scoției. Iată ce-i spune Macduff (intuim) frumoasei regine: „Bună doamnă, / Nu-i pentr-auzul tău ce pot eu spune, / Căci vestea ar ucide o femeie / Cînd ar pica-n urechea ei“ (ironia face ca Macduff să se refere la uciderea lui Duncan, la care Lady Macbeth nu doar a participat, mînjind gărzile adormite cu sîngele regal, dar, într-un anumit sens, a provocat-o, arătîndu-se chiar mai puternică decît soțul său pe parcursul terifiantei nopți a asasinatului). Apoi, soția lui Macbeth este mamă, preocuparea pentru postura maternă – deși discutabilă în monologul inaugural – dovedindu-se ulterior centrală. În sfîrșit, în afară de scena unde se duce personal să întindă sîngele lui Duncan pe soldații leșinați (și atunci, exasperată de nevrozele lui Macbeth pe care îl numește, ilustrativ, „nevolnic suflet“), Doamna Macbeth nu acționează niciodată nemediat, proiectîndu-și, atent, dorințele, ambițiile și visurile asupra soțului (devenit instrument). În fond, aici se află, cred, nodul gordian al personalității reginei. Ea pare prea puțin o femeie „în travesti“ mental (adică după un eventual „transplant“ de masculinitate). Dimpotrivă, ne sugerează mai curînd feminitatea autentică, plenară, neștirbită de umbra vreunei influențe „falocentrice“. Doamna Macbeth subjugă voința unui războinic (Macbeth) și, prin mijlocirea lui, ca printr-un sofisticat echipament de protecție, transformă lumea din jurul său în conformitate cu modelul propriu de gîndire și aspirație. Regina vorbește adesea *în locul lui Macbeth* (făcîndu-ne să-l suspectăm mai degrabă pe el de posibile modificări… identitare), asumîndu-și duritatea istoriei indirect, prin armura încercată a Contelui de Cawdor. Vrăjitoarele care apar în debutul tragediei trimit – în cîntecul lor obscur și, aparent, irațional – la această răsturnare a valorilor și impresiilor într-un spațiu în care referințele se schimbă, nu însă și identitățile ori, cum ar veni, „genurile“: „Ce-i frumos e slut, ce-i slut, frumos“. Să admitem, regina, ca orice femeie modernă care se respectă, este numai *regizorul* din culisele tragediei lui Shakespeare, nu și *actorul principal*.

***Codrin Liviu Cuțitaru** este profesor la Facultatea de Litere a Universității din Iași. Cea mai recentă carte publicată:* Filozofia lucrurilor mici, *Editura Junimea, 2020.*

■ ■ ■

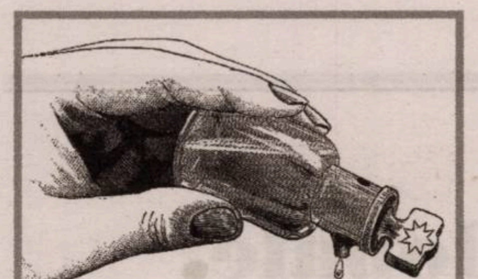

Rodica ZAFIU

cuvinte **nepotrivite**

„Punctajul de partid“

În jargonul politic și mediatic actual, termenul *punctaj* este tot mai des folosit, cu un sens restrîns, asociat unor conotații net depreciative, pe care nu le-am putea deduce doar din definițiile lexicografice. Termenul definește o practică răspîndită, se pare, în departamentele de comunicare ale organizațiilor politice românești actuale: de a oferi o listă de idei și argumente cu care reprezentanții partidului să răspundă la orice întrebare legată de temele actualității, în special în punctele spinoase, contradictorii, ale dezbaterilor. Asemenea liste ajung uneori în presă, dar existența lor poate fi presupusă chiar și fără dovezi concrete, iar conținutul e ușor de reconstituit: mai mult ca oricînd, în conferințe de presă, în interviuri și talk-show-uri, reprezentanții unor partide transmit mesaje tulburător de asemănătoare în conținut și în formă, repetînd – adesea indiferent de context și fără să răspundă cu adevărat la întrebări – argumente transformate în lozinci sau lozinci deghizate în argumente.

Punctajul (cu completările *de partid* sau *de la partid)* a devenit deci o etichetă negativă, indicînd lipsa de autenticitate a unei comunicări prefabricate și inautentice: „Mesajul *cu aspect de punctaj de partid* lansat pe Facebook simultan din mai multe direcții“ (facebook, 2019); politicienii „nu ies din *punctajul de la partid*“, „merg pe *punctajul de la partid*“ (hotnews.ro); „*Punctaj de partid:* ce mesaje trebuie să transmită comunicatorii“ (debanat.ro); „*Punctajul de partid*, recitat la unison“ (stiripesurse.ro); „*punctajul de partid,* pe care îl vom auzi și vedea rostogolit și declinat pe parcursul întregii zile“ (ziare.com), „*punctaj de partid* rostogolit obsesiv (...) pe parcursul ultimelor zile“ (podul.ro). Formula este folosită de cîțiva ani, existînd în Internet atestări din anul 2012 („între declarații politice și *punctajul de la partid*“, ziuaconstanta.ro), poate chiar mai vechi.

Cuvîntul *punctaj* se folosește cel mai des în legătură cu competițiile, testele etc., cu sensul principal „notație în puncte a rezultatelor obținute la o întrecere (sportivă etc.); totalitatea punctelor obținute de cineva într-o întrecere (sportivă)“ (DEX). Al doilea sens înregistrat de dicționarele noastre – „însemnare, notă care conține punctele mai importante ale unei relatări, ale unui plan de activitate etc.“ (DEX) – este cel din care s-a dezvoltat utilizarea restrânsă actuală. Termenul pare să fi apărut pe la începutul secolului al XX-lea, mai întîi cu primul sens și în contexte sportive (în *Ilustrațiunea română* din 7.12.1932 se vorbea de „tablouri de *punctaj*“*)*. În ziarele de la începutul perioadei comuniste începe să apară și sensul al doilea: în *Scânteia* din 8.06.1949, Marcel Breslașu publică o poezie cu titlul „*Punctaj* pentru un poem“, iar în *Dicționarul limbii române literare contemporane* (1955-1957) cuvîntul e ilustrat de un citat semnificativ: „își începu raportul, respectînd aidoma punctajul“ (V. Em. Galan).

Documentele reproduse uneori în presă („Cancelaria premierului «scapă» în presă *punctaje de comunicare*“, stiridebistrita.ro; „*Un punctaj intern* transmis liderilor... și obținut de G4Media.ro indică principalele teme pe care liderii partidului trebuie să le abordeze“, g4media.ro) nu sînt intitulate explicit *punctaje,* ci „Teme conferințe de presă“, „Linii de comunicare“, „Alte idei de transmis pe acest subiect“ etc. Din păcate, multe dintre recomandările de comunicare nu conțin doar *teme* și *idei,* ci mai ales acuzații, reproșuri, evaluative emoționale, metafore clișeizate.

E cumva de înțeles că unor mari organizații politice li se pare atractivă ideea de a transmite mesaje coerente, fără contradicții și ezitări, evitînd gafele spectaculoase și dezvăluirile involuntare. E foarte posibil să acționeze, mai cinic, și ideea că repetarea convinge oricum, creînd din cuvinte o nouă realitate. Redactarea de punctaje pare să aplice lecții și rețete din manualele de comunicare publică, dar să reînvie și o nostalgie a perioadei comuniste, cînd mesajul politic era centralizat, unitar, repetitiv, iar contrazicerile nu contau, pentru că noile „teze“ și „directive“ le înlocuiau fără drept de apel pe cele anterioare. Pentru mulți politicieni pare să funcționeze și o încredere exagerată în puterea absolută a comunicării. Ar trebui să se întrebe, totuși, dacă nu cumva eficiența rețetelor scade atunci cînd acestea sînt prea evidente, cînd toată lumea cunoaște aceleași manuale și le aplică în același mod rudimentar. Efectul cel mai evident este o anulare a dialogului real, a efortului de a construi o argumentare. Cînd valoarea supremă este disciplina de partid, comunicarea nu mai poate fi o expresie a inteligenței și a personalității vorbitorilor.

Punctaj pare să capete, colocvial, chiar un sens mai general, desemnînd o listă de pseudoargumente previzibile, repetate intens, asociate cu o anumită poziție, atitudine, ideologie. Cuvîntul este deci folosit și pentru situațiile în care nimeni nu a alcătuit o listă de (pseudo)argumente obligatorii, dar aceasta s-a constituit spontan, prin repetare și simplificare: „Azi am vorbit cu un pacient care era foarte împotriva vaccinului. Știa pe de rost *tot punctajul:* control, moarte, experiment, virusul nu există, știți voi“ (stirileprotv.ro).

■ ■ ■

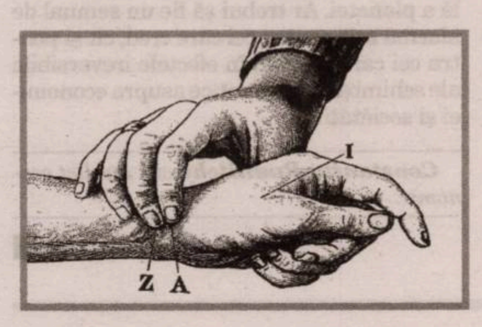

Horia CORCHEȘ

prof, viața mea

Ce-ți doresc eu ție

Este deja o veche lamentație cea privitoare la consumul de carte în România. Faptul că nu se citește decît într-un procent foarte mic – mă refer, desigur, la cititori de cărți, literatură în speță. Că piața de carte este mică și subnutrită, că nu se cumpără cărți de literatură decît în număr ridicol de mic. Conform Eurostat, sîntem pe ultimul loc în Europa în privința consumului de carte. La noi, o carte de literatură de succes – și mă refer aici la literatura pentru adulți mai ales – are un tiraj mediu de 1.000-2.000 de exemplare. Cazurile de vîrf, firește, pot ajunge la 100.000 de exemplare, dar, cel puțin din ceea ce cunosc eu, acestea se numără pe degete și fac parte mai ales din categoria celor care, într-un fel sau altul, intră în atenția consumului școlar, și la asta mă voi referi puțin mai jos. Ceva mai bine se vinde literatura pentru copii, dar și acolo lucrurile stau prost.

În general, totuși, consider că lucrurile stau ceva mai bine decît în urmă cu 10-15-20 de ani, dar, cum spuneam, mai ales în privința literaturii pentru copii. Aceasta a ajuns să fie mai consumată în mediile școlare, pentru că în clasele primare și gimnaziale încă se citește și copiii solicită părinților să le cumpere cărți. Mai mult, există un fel de ipocrizie a părinților care, nefiind ei înșiși cititori, le cumpără copiilor cărți. E o ipocrizie pozitivă. Profesorii au început, de asemenea, să recomande în ultimii vreo zece ani literatură contemporană elevilor, la aceleași cicluri primar și mai ales gimnazial, să promoveze autori români, dar și străini, pentru că piața însăși a devenit mai diversificată pe această zonă. Dar totuși există încă enorm de recuperat și aici.

Odată cu liceul, lucrurile încep să scîrțîie mai tare. Motivele sînt diverse, începînd de la programa școlară mai încărcată în privința textelor clasice pe care elevii le studiază, care (aparent) nu prea mai permite ieșiri spre textele de literatură contemporană, pînă la descoperirea de către elevi a altor satisfacții mai facile și la o mai puțin manifestă deschidere a profesorilor față de literatura contemporană pentru, ca să spun așa, adulți. Treaba aceasta nu e nouă și chiar aș spune că nici înainte de ’89 lucrurile nu stăteau mai bine. Efectele, aș îndrăzni să spun eu, sînt devastatoare pentru gradul de cultură, de autonomie intelectuală, de flexibilitate a gîndirii, de raportare la alteritate etc. ale unei mase largi de contemporani ai noștri. Și adîncirea acestor efecte nu va întîrzia să se manifeste. Pînă și agresivitatea din spațiul public de dezbatere a unor idei, ceea ce se vede în mediile de socializare online, spre exemplu, este, cel puțin parțial, efectul unei opacități și al unei rigidități pe care o provoacă absența lecturilor.

Tema aceasta, a faptului că elevii nu mai citesc, că nu se citește în general, este deja veche, după cum spuneam. Întrebarea este ce s-ar putea face pentru a promova lectura, și aici mă gîndesc nu la unele strategii didactice, pentru că acestea au efecte limitate, care se manifestă pe spații restrînse. Mă gîndesc la strategii sistemice, de țară. Îmi voi permite să propun una.

Nu mi se datorează întru totul ideea. Fiind la FILIT Iași, am stat într-o seară la povești cu scriitorul Florin Lăzărescu, unul dintre membrii fondatori ai festivalului. Dinspre el a venit o idee, pe care o mai diversific puțin și o înșir aici, poate va avea vreun efect, cîndva, cumva. Pornind de la o secțiune a festivalului, care se finalizează cu un premiu acordat cărții care întrunește voturile celor mai mulți elevi, Florin Lăzărescu își imagina dezvoltarea, la nivel de proiect național, asumat instituțional, a unui astfel de demers. Ideea în sine mi se pare excelentă: pe parcursul unui an, o serie de cărți publicate în anul precedent să intre în competiție, sub forma unui concurs promovat de minister, iar la final să cîștige cartea care întrunește cele mai multe voturi. Dar eu aș merge mai departe, mai îndrăzneț cu propunerea. Aș vedea alocate fonduri prin care fiecare școală din țara asta să poată invita pe parcursul unui an școlar trei-patru-cinci scriitori la întîlniri cu elevii. Nu ca o opțiune, ci ca o parte a activităților curriculare. Ca fonduri, nu ar fi, cu siguranță, ceva care să sărăcească bugetul, mai mult, poate s-ar putea atrage fonduri europene pentru un astfel de proiect. Cîștigurile, însă, ar fi imense. Pentru toate părțile implicate. Imaginați-vă, pe de o parte, șansa elevilor de a lua contact de cîteva ori pe an cu scriitorii, de a intra în dialog cu ei, de a le adresa întrebări, de a avea acces la mințile lor, la ideile lor, la vibrația lor. Apoi, cîștigul pe care l-ar aduce pe piața de carte, căci ar crește exponențial vînzările. Nu în ultimul rînd, pentru scriitorii înșiși, acesta ar fi un sprijin consistent, atît de imagine, cît și financiar. Și apoi, cîștigurile pe termen lung, pentru întreaga societate. Toate acestea cu un proiect care ar fi sustenabil, nu am nici o îndoială. Ar fi, poate, unul dintre cele mai de succes proiecte din domeniul curricular la noi.

Spre final, pentru că tot am zis și de FILIT și pentru că am adus vorba despre el în context educațional, mai țin să punctez aici un alt proiect care poate fi de folos în spațiul educațional, pe care ediția din acest an a festivalului l-a prilejuit. Este vorba despre lansarea unei colecții de cinci volume de versuri la care au contribuit 50 de scriitori, colecție denumită „Parodii originale“. Coordonatorul colecției este același Florin Lăzărescu, iar volumele au apărut la Editura Muzeelor Literare Iași. Ei bine, celor 50 de poeți li s-a propus să scrie cîte o poezie care să integreze cîte un vers, la alegere, din poeții Mihai Eminescu, Vasile Alecsandri, George Topîrceanu, Otilia Cazimir și Mihai Codreanu. De ce aceștia și nu alții? Pentru că aceștia sînt poeții patroni de muzee literare din Iași. Ce a ieșit este cu adevărat spectaculos. Poezie de cea mai bună calitate și, în ciuda titlului colecției, deloc parodică. Oricînd aceste volume pot fi material didactic prin care să se deschidă dialogul între generații. Le recomand cu căldură și închei cu două versuri din Dan Sociu *feat.* Eminescu, pe care le găsesc ilustrative și pentru întreaga argumentație de mai sus: „Ce-ți doresc eu ție, dulce Românie, / păi tot cam aceleași ce-mi doresc și mie...“.

***Horia Corcheș** este scriitor și profesor de limba și literatura română.*

■ ■ ■

Robert SKIDELSKY

împotriva **curentului**

O pledoarie contra sancțiunilor economice

La începutul acestei luni, consilierul american pentru securitate națională, Jake Sullivan, a acuzat Rusia că folosește energia ca armă politică. Kremlinul a răspuns susținînd că sancțiunile SUA amenințau să exacerbeze dezechilibrele pe piața europeană a energiei. Această contestație evidențiază în mod clar creșterea – tot mai problematică – a folosirii sancțiunilor economice sau a amenințării cu acestea în politica internațională.

Ca instrument al presiunii statului, sancțiunile economice nu ajung la război, dar sînt mai aproape de el decît de diplomație. Cu toate acestea, justificările legale, politice și morale pentru astfel de măsuri sînt rareori contestate.

Serghei Magnițki

© wikimedia commons

Statele au folosit întotdeauna economia ca instrument al geopoliticii. Secolul al XIX-lea, cînd economia internațională a fost în mare măsură separată de politica internațională, a fost o scurtă excepție de la această regulă: Rusia a strîns chiar și un împrumut de pe piața londoneză în timpul războiului Crimeei. Dar în anii 1920, Liga Națiunilor a reînviat în mod oficial folosirea armelor economice împotriva statelor ofensive. Iar Capitolul 7 al Cartei Națiunilor Unite permite Consiliului de Securitate să impună sancțiuni economice împotriva statelor care amenință sau încalcă pacea mondială.

Regimul internațional de sancțiuni a trecut prin mai multe etape suprapuse în ultimul secol. La început, sancțiunile au fost folosite ca răspuns la intențiile sau acțiunile agresive ale unui stat, cum ar fi o creștere a înarmării sau o invazie propriu-zisă a unui alt stat. Astfel, Liga Națiunilor a impus Italiei sancțiuni economice cînd forțele lui Mussolini au invadat Abisinia în 1935.

Există un alt model pașnic pentru a îmbunătăți comportamentul internațional și intern.

În etapa următoare, temerile cu caracter umanitar au ajuns să fie acceptate ca temei pentru sancțiuni. De exemplu, opresiunea guvernului asupra unor grupuri din interiorul unui stat care amenința să declanșeze efecte asupra unor țări „terțe“, cum ar fi o criză a refugiaților. Aceasta a fost baza legală pentru sancțiunile economice ale ONU împotriva Rhodesiei în anii 1970 și Africii de Sud în anii 1980.

După aceea, unii au considerat „schimbarea regimului“ în sine ca un scop legitim pentru sancțiuni. După cum a susținut premierul britanic Tony Blair într-un discurs din 1999 la Chicago, „propagarea valorilor noastre ne face mai siguri“. Convingerea de bază aici era că democrațiile nu încep războaie, ci că doar dictaturile o fac. Scopul nedeclarat al menținerii sancțiunilor economice asupra Irakului după războiul din Golf din 1991 a fost, astfel, înlăturarea președintelui irakian Saddam Hussein de la putere.

Cea mai importantă evoluție recentă în regimul internațional de sancțiuni a fost sancționarea persoanelor și entităților „special desemnate“. Astfel de măsuri atent țintite, susțin avocații lor, circumscriu pedepsele la autorii unor activități de spălare a banilor și ai altor practici dubioase și, astfel, evită daunele la adresa restului populației unei țări. Dar ele nu intră în competența ONU și, prin urmare, sînt impuse unilateral de țări sau grupuri de țări puternice din punct de vedere economic. Deloc surprinzător, Statele Unite, hegemonul dolarului mondial, a fost pionierul în această formă de sancționare. Dar și Uniunea Europeană a urmat exemplul Americii.

Cele mai cunoscute dintre aceste sancțiuni individualizate sînt cele numite Magnitsky, după numele avocatului rus Serghei Magnițki, care i-a acuzat pe oficialii ruși din domeniul fiscal și al aplicării legilor că au fraudat Hermitage Capital Management, o firmă de investiții pe care o consilia, cu 230 de milioane de dolari. Magnițki a fost arestat și acuzat de evaziune fiscală și a murit în închisoarea Matroskaia Tișina din Moscova în 2009, după ce ar fi fost bătut de poliție.

SUA au adoptat Legea Magnitsky în 2012 cu intenția de a pedepsi persoanele responsabile. Iar mai cuprinzătorul Global Magnitsky Human Rights Accountability Act din 2016 îl autorizează pe președinte „să impună sancțiuni economice și să interzică intrarea în Statele Unite oricărei persoane străine identificate ca fiind implicată în abuzuri contra drepturilor omului sau corupție“. Alte puteri occidentale – inclusiv Regatul Unit (2017-18), Canada (2017) și UE (2020) – au adoptat de atunci legislația Magnitsky, iar sute de persoane și firme din întreaga lume sînt în prezent sancționate în temeiul acestor legi. Separat, Parlamentul European a cerut recent sancțiuni împotriva Ungariei și Poloniei pentru încălcarea drepturilor LGBTQ+.

Dar sînt aceste sancțiuni oportune și eficiente? În ceea ce privește Justiția, creșterea recentă a sancțiunilor țintite se bazează pe legislația internă, nu internațională, și reflectă normele convenite doar de un segment al comunității internaționale. În plus, astfel de sancțiuni sînt adesea impuse persoanelor și entităților cu cele mai sumare explicații și fără ca acestea să fie judecate sau condamnate pentru vreo infracțiune. Pentru mulți, așadar, aceste sancțiuni par pur și simplu o formă de exercitare a puterii.

De asemenea, oportunitatea lor este îndoielnică. Sancțiunile *ex parte* dau naștere, în mod previzibil, la adevărate războaie de sancțiuni, cu excepția cazului în care sînt aplicate asupra unor țări care nu pot riposta. În toate cazurile, se produc încălcări ale sancțiunilor și, prin urmare, e nevoie de măsuri de supraveghere și întărire a aplicării lor la nivel internațional.

Urmînd sancționarea de către Occident a oficialilor ruși acuzați de abuzuri în Cecenia, SUA, Canada, UE și Marea Britanie au impus înghețarea activelor și interdicții de călătorie și pentru oficialii chinezi implicați în maltratarea uigurilor în Xinjiang. Rusia și China s-au unit pentru a condamna Occidentul pentru că ar fi declanșat un nou „război rece“, iar China, în mod special, are o mulțime de „arme“ cu care să riposteze. Chiar vrem ca lumea să fie împărțită în blocuri economice de sancționatori și ripostatori?

La întrebarea asupra eficienței sancțiunilor economice este probabil cel mai greu de răspuns, deoarece nu există o măsură stabilită a succesului. Mulți presupun că sînt o modalitate relativ ieftină de a aduce schimbări de regim benefice din punct de vedere moral sau schimbări în comportamentul unui regim. Acest lucru poate fi adevărat în unele cazuri. Dar dovezile copleșitoare sugerează că sancțiunile economice au astfel de efecte numai în completare cu intervenția militară – ceea ce înseamnă că ele sînt de obicei un acompaniament al războiului, mai degrabă decît o alternativă la acesta. Așadar, ar trebui să fim extrem de atenți cu privire la impunerea de sancțiuni din motive morale.

La urma urmei, există un alt model pașnic pentru a îmbunătăți comportamentul internațional și intern. Montesquieu, Adam Smith, Richard Cobden și mulți alții au susținut că schimbul de bunuri, oameni și idei are efecte de pacificare. Sancțiunile funcționează direct împotriva acestui lucru. Cînd susținătorii acestor măsuri punitive susțin că schimburile comerciale sînt posibile doar între oameni civilizați, ei ignoră efectul civilizator al comerțului însuși.

***Robert Skidelsky,** membru al Camerei Lorzilor din Marea Britanie, este profesor emerit de economie politică la Universitatea Warwick.*

© Project Syndicate, 2021

www.project-syndicate.org

traducere de Andrei MANOLESCU

Radu NAUM

un sport la Răsărit

Maratonul București a ajuns la ediția a 14-a. Dar, cu mască, nu a devenit cumva un alt sport?

Acum cîteva zile s-a disputat la Paris, pe Champs-Élysées, o ciudată cursă de urmărire. Nu. Nu erau Salvări care urmăreau covizi, nici mașini negre cu girofar care urmăreau alte mașini negre cu girofar care urmăreau alte mașini negre cu girofar, blocînd oricum haotica intersecție de la Arcul de Triumf. Nu. Erau 3.500 de fete și băieți veniți din toată lumea, urmăriți de un singur om. Dar ce om! Căpcăunul ăsta al alergării a „halit“ din mers 2.500 de persoane care luaseră startul înaintea lui. Totuși, 1.000 au scăpat și au putut pune mîna pe cîte un bilet mai valoros decît ăla de cîștigător la loterie: un tichet de intrare la proba de maraton sau de 10 km de la Jocurile Olimpice de la Paris 2024. Urmăritorul era recordmanul lumii pe cea mai lungă distanță a alergării, Eliud Kipchoge, plecat cu handicap. Pe margine, trecătorii stăteau la terase și chibițau. Oamenii treceau pe străzi și își vedeau de ale lor. Ceva mai devreme, pe Parc des Princes, spectatori masați ca sardelele erau martorii spleen-ului lui Messi și ai victoriei chinuite a companiei de monștri sacri PSG asupra celor de la Lille. Un week-end cu soare, zîmbete, *du café, du vin, de la bonne bouffe.* Viață. O lume. Altă lume. De care ne dezlipim încet-încet. Sîntem ca o barcă de refugiați a cărei frînghie care o ținea de vaporul cel mare s-a rupt. Sau, mai bine zis, a fost tăiată. Cineva le-a spus sărmanilor din coaja de nucă zguduită de valuri că pe vapor se află ascuns un balaur care va mînca toți pasagerii. Poate. Sigur e că unii dintre cei din barcă nu vor mai apuca să afle dacă e așa sau nu. De aceea, cei care se țin cu unghiile de vaporul cel mare, la care au visat pe cînd putrezeau prizonieri în cala unei epave, se joacă de-a normalitatea. Iată Maratonul București. Cauză sportivă, cauze umanitare, imaginea unei capitale (europene?), multe motive bune ca să se țină evenimentul în plină epocă stacojie a COVID-ului românesc. Și s-a ținut. Startul a fost cu măști pe față, înlăturate abia după cîteva sute de metri. E ca și cum ar trebui să faci primii pași ai unui concurs de dans cu cuie în tălpi. Sau să te lansezi într-o probă de înot ținînd între picioare o cărămidă. Sigur, mai apoi îi poți da drumul. Dar nu poți arunca de pe tine absurdul. Căci aici am fost aduși, organizatorii și noi toți: în plin absurd, Mardi Gras, Bal Mascat al strigoilor antiștiință, Halloween al lăsaților în drum ai istoriei, sărbătoare a noii Inchiziții a mulțimilor travestită în monument al libertăților haotice. Următoarea competiție: *ATIron Man.* Acolo urmărire cu handicap!

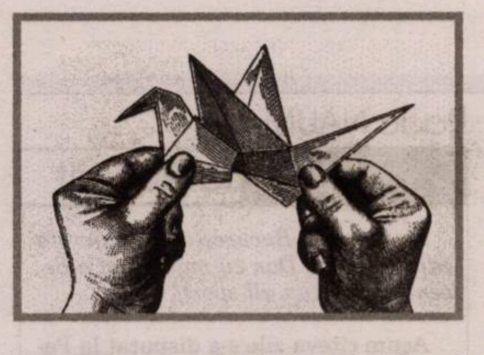

Andrei MANOLESCU

libertatea de impresie

Un român

Munții înalți și pietroși ai Cretei se profilau în dreapta. În stînga era marea, așa-numită a Libiei, calmă și caldă. Soarele la apus ne mîngîia cu o dulce blîndețe tomnatică. Masa instalată la marginea plajei, acoperită cu o mușama în binecunoscutele carouri alb-albastre, își aștepta, parcă, farfuriile cu *gyros,* castronelele cu *tzatziki* și o carafă cu vinul casei.

După niște experiențe cam neplăcute, tocmai discutam între noi că poate ar fi cazul să nu le mai spunem chelnerilor sau vînzătorilor, cînd ne întreabă, că sîntem din România, să ne dăm, eventual, drept italieni, cînd, dintr-o dată, un ins mititel, cu o burtă rotunjoară și părul rar, care ținea o tavă în mînă, ne-a abordat direct în română:

De aia, patronii țin la noi, la români, că nu mai găsesc oameni așa buni care să muncească pe bani puțini.

– De unde sînteți?

După un moment de stupoare, i-am răspuns că din București.

– Aha, bine ați venit! Eu sînt de lîngă Pitești. Dacă vă gîndiți să luați pește, să știți că dorada e proaspătă, e cea mai bună alegere pe care puteți s-o face aici.

– Mulțumim, păi, atunci, doradă o să și luăm. Și de cînd sînteți aici?

– De cincisprezece ani. Înainte eram mai mulți români în orășelul ăsta. Acum au mai plecat. Mai sîntem doar trei familii. Se cîștiga foarte bine pînă acum cîțiva ani, azi nu se mai cîștigă așa. De aia pleacă lumea. Nici turiștii nu mai vin cum veneau odată. Oamenii ăștia de aici nu mai investesc cum trebuie. Uite, de exemplu, plaja e plină de pietre. Înainte aveau o mașină care aduna pietrele. Acum nu mai folosesc așa ceva.

Ne-am uitat spre plajă mirați. Nici nu ne-ar fi trecut prin minte că asta putea fi o problemă. Ne-am dat seama că omul avea chef de vorbă. Învîrtea tava în mînă frecînd-o de burtă și, după ce a transmis comanda noastră, părea că nu mai vrea să se desprindă de noi. Avea o înfățișare de om bun de la țară și vorbea foarte bine.

– Eu aici, de fapt, nu sînt chelner, ne-a mărturisit. Sînt om bun la toate. Patronul are și o herghelie de ponei, știți, ca să-i călărească turiștii și copiii lor. Eu am grijă și de cai, acolo. Mai supraveghez și pe aici, la mese... În timp, am cîștigat mai bine decît aș fi cîștigat în România, vă dați seama. Dar muncesc întruna.

– Și iarna, cînd nu mai sînt turiști, ce faceți? Vă întoarceți acasă?

– Nu, iarna stăm la cules de măsline. Punem niște plase pe jos și avem niște aparate care se rotesc. E muncă multă. Bine, treaba asta brută o fac *pakistanii* sau indienii, dar trebuie să-i supraveghezi, că ăștia-s bătuți în cap. Noi, românii, evident, sîntem mult mai deștepți, nu ne comparăm cu ei. Dacă ai căzut pe jos, ei nu te ajută să te ridici. Nu-și dau seama ce trebuie să facă. Doar dacă le spui să-ți dea mîna, să te ajute, ți-o dau, altfel nu, atît de tăntălăi sînt. N-am pomenit așa ceva. De aia, patronii țin la noi, la români, că nu mai găsesc oameni așa buni care să muncească pe bani puțini. Totuși, eu am reușit să pun și deoparte. Fiică-mea a făcut școala aici, a luat bacalaureatul, în grecește, vă dați seama. Am învățat și noi limba, dar ea a făcut și școala în greacă, vă dați seama. Acum e la o facultate de management în Austria, s-a aranjat. Bine, acolo, ca să se întrețină, face curat pe la niște hoteluri, cînd n-are ore, dar se descurcă și noi ne bucurăm foarte mult.

Ceilalți chelneri de la terasă îi fac semne pe la spate că ar trebui să nu mai piardă vremea pe la masa noastră. Nu-i bagă în seamă. E nevorbit, cum se spune, și vrea să ne mai împărtășească una-alta, din viața lui.

– Mai vin români pe aici, ca turiști?

– Daaa, au venit foarte mulți. Vara asta n-a mai contat că-i pandemie. Dar de cînd a început valul patru, au cam dispărut. E adevărat că și sezonu-i pe sfîrșite. E bine aici. Apa e bună. Nici iarna nu-i prea frig. Ăștia nu plătesc taxe decît de vreo cinci ani. Înainte nu trebuia să plătească. Acum li se cer, dar ei nu prea declară tot. Sînt foarte uniți, nu-s ca noi, nu se pîrăsc unii pe alții. Dar vrem să plecăm și noi la un moment dat, tot în Austria, după fiică-mea, că acolo la nemți se cîștigă mai bine. Am făcut însă o prostie, că așa-i mintea românului. Am strîns banii de aici și i-am băgat într-o casă, lîngă Pitești, de unde vă spuneam că sîntem, lîngă Bascov, e un lac frumos acolo, nu știu dacă știți.

– Îl știm.

– Am făcut casa ca pentru noi, cu etaj și cu de toate. Așa-i mintea românului, ce să-i faci. Nu mi-am dat seama. Acum am, practic, o grămadă de bani blocați acolo, în casa aia, în pereți, și nu cred că mai mergem vreodată să locuim în ea. Ba chiar, ca să nu mai plătesc terenul, m-am gîndit atunci, la început, s-o fac în curte la maică-mea, lîngă casa ei. Acum nici nu pot s-o vînd. Cine o să ia așa o casă, în curtea altei case, undeva pe lîngă Pitești? Nu m-a dus capul și acum regret. Așa sîntem noi, românii, vrem neapărat să avem casă pe pămînt, proprietatea noastră. Și facem case degeaba, construim degeaba. Așa gîndim. Hai că vă las, că mă toacă ăștia. Trebuie să mă duc și dincolo, la herghelie, să văd de cai. O vacanță frumoasă vă doresc!

■ ■ ■

ready made

„Parlamentul a votat legea următoare:

«Art. I. – Rîul Lotru este și rămîne de domeniu public, ca unul ce este și a fost încă de mult plutitor.

Art. II. – Veri-ce lucrări existente, cari ar constitui o împedicare la libera plutire pe rîul Lotru, vor fi desființate, întru cît n'ar fi fost prealabil autorizate, de la 1864 încoace, de către ministerul lucrărilor publice».“

România Economică, Anul VIII, No. 21, București, 21 Mai 1906

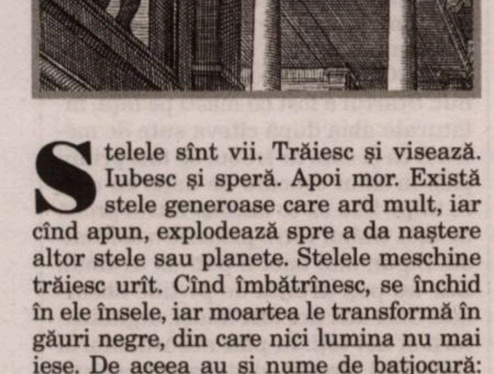

Lorin NICULAE

urbe în vorbe

Lumina orașelor

– poveste pentru toți copiii, indiferent de vîrstă –

Stelele sînt vii. Trăiesc și visează. Iubesc și speră. Apoi mor. Există stele generoase care ard mult, iar cînd apun, explodează spre a da naștere altor stele sau planete. Stelele meschine trăiesc urît. Cînd îmbătrînesc, se închid în ele însele, iar moartea le transformă în găuri negre, din care nici lumina nu mai iese. De aceea au și nume de batjocură: găuri. Între ele, stelele vorbesc cu lumină. Cînd ridică vocea, de emoție sau supărare, pulsează. Dar indiferent cît de supărate ar fi la un moment dat, stelele sînt sociabile. Adoră compania altor stele și le place să hălăduiască împreună prin Univers, sub formă de galaxii, mereu înainte, curioase să descopere spațiile infinite și întunecate dinaintea lor. Nu le sperie întunericul pentru că ele îl luminează oricum.

Uneori, deși distanțele dintre ele sînt considerabile, două galaxii se apropie atît de mult încît se îndrăgostesc una de cealaltă. Atunci, îngemănate de forța atracției universale, ele se contopesc într-un dans magistral al iubirii și trec una prin cealaltă, apoi rămîn pe veci împreună, formînd un nor, înlăuntrul căruia sînt galaxiile, iar în ele stelele și, agățate de stele, planetele cu sateliții lor sau vagabonzi interstelari ca asteroizii și cometele.

Planetele sînt visurile de iubire ale stelelor. Pentru că stelele iubesc la fel ca oamenii. Puținele stele norocoase care își găsesc jumătatea formează stelele binare, așa cum e Sirius. Însă la fel ca la oameni, chiar dacă poți iubi, se întîmplă să-ți treacă viața întreagă și să nu îți întîlnești jumătatea. Iar pentru stele e și mai greu, căci distanțele dintre ele se tot măresc odată cu trecerea timpului și astfel multe stele sînt condamnate la solitudine. Atunci aștrii solitari, încă din tinerețea lor, atrag pulberea stelară și praful cosmic și creează planetele, aceste ființe dragi și recunoscătoare care, toată viața lor, vor sta numai lîngă steaua cloșcă ce le-a născut, orbitînd mereu în elipse iubitoare în jurul ei.

© wikimedia commons

Planetele trăiesc exact cît steaua care le-a creat. Nici o secundă mai mult. Și lor, stelele le vorbesc tot cu lumină, numai că, spre deosebire de stele, planetele sînt tăcute. Ele nu pot emite lumină, nu pot vorbi, dar pot reflecta lumina stelei, îi pot întoarce surîsul.

Pămîntul avu o idee magnifică și inventă lumina cu gaz, apoi pe cea electrică, făcînd nopțile orașelor sclipitoare.

Foarte rar, planetele au simț artistic, la fel ca Pămîntul bunăoară care, de cînd s-a îndrăgostit nebunește de Lună, îi cîntă, îi compune versuri și îi pictează. Își adună vînturile trubaduri, scrie poemele jucăușe și zăpăcite ale norilor și, cu pensulele lui vii, își decorează pielea. De cîteva mii de ani încoace, îi place să deseneze orașe și drumuri. Pentru drumuri, folosește pensule subțiri, formate din echipe mici de oameni, atît de orgolioși încît cred sincer că fac drumurile pentru ei înșiși. Cînd desenează orașe, folosește pensule groase, formate din mii de oameni care deschid cariere, extrag metale, piatră, din care fabrică apoi pigmenții culorilor clădirilor, parcurilor, aleilor, străzilor. Carierele nu-i prea plac Pămîntului, sînt ca niște furuncule care te sîcîie cîteva zile înainte să-ți treacă. Important e totuși ca oamenii să le folosească frumos.

Pentru tușa finală, acea mișcare fină de condei care face diferența dintre o operă de artă și o pictură de duzină, Pămîntul folosește o pensulă atît de fină încît are un singur fir, un singur om care realizează ceva atît de remarcabil încît orașul îi poartă veșnic numele în amintire. De-a lungul timpului, a folosit pensulele Imhotep, Fidias, Apolodor, Arthemios, Michelangelo, Palladio, Bernini, Haussmann, Cerda, Wright, Niemeyer, Aalto și altele.

Și orașele îi ieșeau Pămîntului din ce în ce mai bine, doar că Luna nu le putea vedea din cauza umbrei, așa că Pămîntul avu o idee magnifică și inventă lumina cu gaz, apoi pe cea electrică, făcînd nopțile orașelor sclipitoare, înveșmîntate în radioasa pictură a iubirii lui pentru Selene.

***Lorin Niculae** este profesor la Universitatea de Arhitectură și Urbanism „Ion Mincu“ din București.*

■ ■ ■

dosar DILEMA VECHE

Coordonator: Sever VOINESCU
Dosar susținut de Primăria Municipiului Cluj-Napoca
și de Consiliul Local Cluj-Napoca

PRIMĂRIA ȘI
CONSILIUL LOCAL
CLUJ-NAPOCA

Dreptatea

Teorii, păreri, nevroze

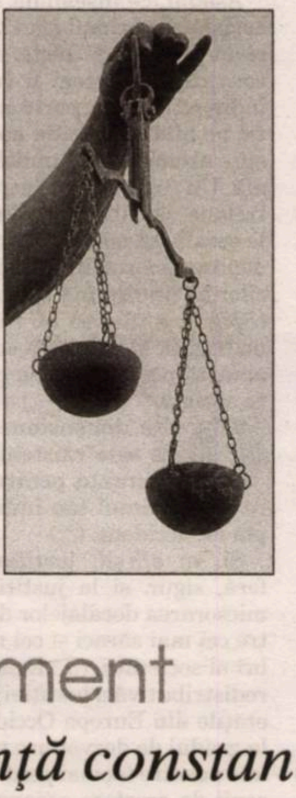

Texte și opinii de:

- Iulia MOTOC (profesor univ. dr. la Facultatea de Științe Politice a Universității București, judecător la Curtea Europeană a Drepturilor Omului)

„Reîntoarcere la drept: despre dreptatea pierdută a Europei“

- Valeriu STOICA (profesor emerit de drept civil la Facultatea de Drept a Universității din București)

„Rolul civilizator al Codului Civil“

- Daniel DAVID (profesor univ. dr. la Facultatea de Psihologie și Științe ale Educației a Universității „Babeș-Bolyai“ din Cluj)

„Fenomenul psihologic al dreptății“

- Ruxandra IVAN (conferențiar univ. dr. la Facultatea de Științe Politice a Universității București)

„Dreptatea este cea mai importantă însușire a instituțiilor sociale“

- Adrian PAPAHAGI (conferențiar univ. dr. la Facultatea de Litere a Universității „Babeș-Bolyai“ din Cluj)

„Grație și Justiție la Shakespeare“

- Alin TAT (conferențiar univ. dr. la Facultatea de Teologie Greco-Catolică a Universității „Babeș-Bolyai“ din Cluj)

„Despre Judecata de Apoi“

argument

O voință constantă și perpetuă

Parteneriatul dintre Conferințele *Dilema veche* și Universitatea „Babeș-Bolyai“ începe să fie o tradiție, ceea ce nu poate decît să ne bucure pe noi, cei mîndri că sîntem vechi. În toate cele ale vieții, dar mai ales în cultură, nimic nu e mai frumos și mai deplin decît să întemeiezi tradiții. De data aceasta, tema conferințelor noastre a fost „Despre dreptate și despre cum se împarte. Teorii, păreri, nevroze“.

Cu cîteva ore înainte să înceapă prima conferință din seria programată, am fost intervievat de Radio România Cultural în legătură cu evenimentul nostru și moderatoarea mi-a spus: „Ați ales o temă care este la îndemîna tuturor“. Avea dreptate *(sic!)* pentru că toată lumea știe sau crede că știe ce e drept și ce nu e drept. Și mi-am dat seama că, într-adevăr, tema asta a dreptății este pe drept cuvînt universală: nu cred că e om pe lume care să nu fie capabil să emită acest gen de judecată, adică să spună ce e drept și ce nu e drept, după cum nu cred că e om pe lume care să nu emită acest gen de judecată tot timpul. De fapt, ne conducem viețile, de la marile opțiuni la cele mai mărunte mofturi, după cum judecăm că e drept sau nedrept ce ni se întîmplă. Dar fiind universală, nu înseamnă că tema dreptății e și simplă. Cu această ocazie am ajuns și la o definiție a problemei complicate – e complicată acea problemă care este la îndemîna tuturor, în care toți se exprimă cu relativ egală îndreptățire.

Foarte repede după ce încep Facultatea de Drept, tinerii studenți aud de un personaj pe nume Domitius Ulpian, un jurisconsult roman din Tir, care trăit la final de secol II și început de secol III. El a spus că „justiția este voința constantă și perpetuă de a da fiecăruia ceea ce i se cuvine“. În general, rămîne din această afirmație ideea unei anumite proporționalități, ceva de bun-simț, de genul „după faptă și răsplată“. Dar mai importantă decît simetria aceasta în vorba lui Ulpian este evocarea „voinței perpetue și constante“. Dreptatea nu-i un capriciu, ci e ceva ce ne preocupă pe toți, angajînd în noi o voință perpetuă și constantă. Și mă întreb dacă nu cumva temeiul real al coeziunii sociale nu este tocmai faptul că sîntem toți animați de această voință perpetuă și constantă.

Vreme de trei zile, în sala Universității clujene, am întors chestiunea dreptății pe multe (nu pe toate!) fețe. Firește, au avut un cuvînt greu juriștii – profesori renumiți, precum Valeriu Stoica, Iulia Motoc, Radu Catană și Dan Andrei Popescu, dar și practicienii redutabili Justin Anghel și Mihai George Popa. Însă nu ne-am mulțumit cu atît și am invitat să aducă perspectivele propriilor lor discipline asupra dreptății redutabili profesioniști precum Daniel David (psihologie), Alin Tat (teologie), Ruxandra Ivan (științe politice), Adrian Papahagi (filologie). În acest Dosar prezentăm fragmente din conferințele lor. Precizez că ceea ce veți citi este versiunea editată a respectivelor fragmente din conferințe, avînd în vedere că trecerea de la oralitate la textul scris face ca anumite adaptări să fie necesare.

Și această ediție a Conferințelor *Dilema veche* a fost organizată de revista noastră și de Grupul pentru Management și Mediere Culturală. Finanțatorii principali au fost Primăria Cluj și Consiliul Local Cluj. Le sîntem recunoscători, după cum mulțumim și sponsorilor noștri: ACT Botezatu Trade Partner, EON România, Grup West – Dealer Opel și Autonom. (**Sever Voinescu**)

Cititori, fiți ascultători! În fiecare joi, de la ora 18, la emisiunea Timpul prezent.
O dezbatere pornind de la Dosarul revistei Dilema veche, *moderată de Adela Greceanu și Matei Martin.*
Ne puteți asculta pe frecvențele Radio România Cultural sau online la www.radioromaniacultural.ro.

Ruxandra IVAN

Dreptatea este cea mai importantă însușire a instituțiilor sociale

Problema justiției sociale are o tradiție foarte îndelungată în filosofia occidentală, mai întîi în creștinism și ulterior în alte tipuri de teorii politice, una dintre cele mai puternice filiații ale ideii de justiție socială fiind chiar liberalismul. Justiția socială nu este compatibilă cu marxismul, în primul rînd, așa cum s-ar crede, deoarece în societatea comunistă, fără clase, pe care o imaginează marxismul, avem deja justiție. Aceasta este o societate în sine justă, în care avem deja egalitate, nu mai este nevoie de intervenția statului pentru a corecta injustiții și inegalități.

Dimpotrivă, ideea de justiție socială pare să fie mai degrabă legată de existența în societate a unor decalaje care nu pot fi justificate moral. Socialiștii cred în proprietatea colectivă asupra mijloacelor de producție, în revoluție și în cele din urmă în dispariția proprietății private. Or, ideea de dreptate socială are sens doar într-o societate în care existența proprietății private și distribuția ei inegală poate duce la apariția unor inegalități flagrante între oameni care nu sînt legate doar de statutul economic, ci reverberează în statutul lor social și vizează respectarea drepturilor fundamentale, în cele din urmă.

Aș identifica cel puțin patru dimensiuni importante din punct de vedere istoric.

Poate mai puțin în România, dar în orice caz în societățile din Europa Occidentală, se vorbește mult despre justiția socială. Decidenții politici, chiar Comisia Europeană, care nu este nicidecum o comisie de stînga, ci este o comisie legată de grupul politic al popularilor europeni, spun toți că nimeni nu trebuie lăsat în urmă, că „tranziția verde“ trebuie să se lege cumva de această idee de dreptate socială și de scădere a inegalităților între oameni. Dar, deși se vorbește foarte mult în spațiul public, în spațiul politic și decidenții susțin această idee de justiție socială, în realitate cifrele arată că avem din ce în ce mai puțină justiție socială și că inegalitățile dintre oameni sînt din ce în ce mai flagrante.

(...) În ceea ce privește filonul tradițiilor de gîndire despre justiția socială, aș identifica cel puțin patru dimensiuni importante din punct de vedere istoric. Cea mai importantă sursă despre justiția socială aș spune că se găsește în tradiția gîndirii creștine. (...)

Este, de asemenea, de menționat o anumită tradiție progresistă. (...) Progresismul la care mă refer este legat de o anumită perioadă din istoria Statelor Unite, o perioadă pe care aș situa-o între anii 1896-1920, o perioadă în care avem un vîrf al activismului politic și al vocilor care cer reforme socială. Majoritatea acestor activiști provin din clasa de mijloc, sînt femei care luptă pentru emanciparea femeii, pentru drepturile femeilor, dar sînt printre ei și foarte mulți oameni ai Bisericii care, la rîndul lor, susțin aceste idei de justiție socială. Și aici aș face o paranteză pentru a spune că, în general, activiștii progresiști, poate și în zilele noastre acest lucru este valabil, nu provin din clasa cea mai săracă a societății, pentru că acei oameni sînt atît de oprimați încît nu mai au resurse ca să se dedice activismului. Acești activiști provin, de cele mai multe ori, din clasa de mijloc. În perioada progresistă, în Statele Untie avem conștientizarea acestor probleme legate de industrializare, de urbanizare, de imigrație, de corupție, sînt solicitări pentru mai multă democrație directă și pentru a obține emiterea unei legislații antitrust, dreptul de vot pentru femei. Ei susțin de asemenea și prohibiția, pentru că producția băuturilor alcoolice este mai degrabă legată de o corupție la un nivel similar cu al „baronilor locali“ din România. (...) Important de spus este că progresismul în America traversează tot spectrul politic și nu este apanajul democraților. Theodore Roosevelt, președinte republican, este un faimos progresist american, așa cum a fost și Woodrow Wilson, președinte democrat. (...)

Cel de-al treilea filon al discursului politic despre justiție socială este unul internaționalist. Găsim sintagma „justiție socială“ pentru prima dată în statutul fondator al Organizației Internaționale a Muncii, în anul 1919. Se spune acolo că pacea universală și durabilă poate fi creată doar dacă se bazează pe justiție socială. De atunci încoace, destul de lent, termenul intră în limbajul oficial al Organizației Națiunilor Unite, mai ales începînd cu anii ’60, moment în care Adunarea Generală a ONU începe să fie dominată de statele foste colonii, de statele pe care unii le numesc „lumea a treia“ sau „în curs de dezvoltare“. Ideea este desigur promovată și de statele din blocul comunist în sînul ONU. (...)

Cel de-al patrulea filon al tradiției de gîndire privind justiția socială este, poate surprinzător pentru unii, liberal. Primul autor care îi vine în minte oricărui student la științe politice atunci cînd vorbim despre justiție socială este John Rawls, care a dat în 1971 cea mai importantă carte în domeniu, *A theory of justice*. John Rawls este într-adevăr un liberal, căci bazele sale teoretice sînt utilitarismul, așa cum a fost el creat ca teorie politică de Jeremy Bentham și John Stuart Mill, contractualismul lui John Locke și, în sfîrșit, teoria imperativului categoric a lui Immanuel Kant. Iată, toți acești autori sînt revendicați de tradiția liberală. De altfel, titlul intervenției mele provine din teoria lui Rawls și aș vrea să vă citesc pasajul respectiv: „Dreptatea este cea mai importantă însușire a instituțiilor sociale, la fel cum este adevărul pentru sistemele de gîndire. O teorie, oricît de elegantă sau concisă ar fi, trebuie respinsă sau revizuită dacă nu este adevărată. La fel legile și instituțiile, indiferent cît de eficiente și bine organizate ar fi, trebuie reformate sau abolite dacă sînt injuste“.

Cei bogați devin din ce în ce mai bogați, iar cei săraci din ce în ce mai săraci.

Mie mi se pare foarte convingătoare ideea că, așa cum judecăm teoriile filozofice după adevărul pe care-l conțin, trebuie să discutăm instituțiile sociale după capacitatea lor de a pune în practică un anumit grad de justiție socială (...) Conform lui Rawls, există trei principii ale dreptății. În primul rînd, principiul celei mai mari libertăți posibile, dar această libertate trebuie să fie compatibilă cu același grad de libertate pentru ceilalți. Așadar, teoria lui Rawls despre dreptate pornește de la valoarea supremă a liberalismului, care este libertatea individuală. Imediat, Rawls face următoarea remarcă foarte corectă: pentru ca libertatea politică să poată avea valoare, trebuie să fie însoțită de niște instituții care să garanteze o distribuție echitabilă a proprietății. Altfel, drepturile politice pe care oamenii le-au cîștigat datorită unor condiții istorice favorabile, în urma unor lupte pentru aceste drepturi, ar fi subminate de existența unor inegalități care le-ar face inoperabile. (...)

Al doilea principiu al dreptății pentru Rawls este un principiu al diferenței. El spune că putem să permitem inegalități în distribuția bunurilor în societate, cu condiția ca acele inegalități să fie în beneficiul celor mai dezavantajați membri ai societății. Recunoaștem imediat ideea de discriminare pozitivă. Cei care deja au niște dezavantaje care nu depind de ei neapărat – și cel mai adesea nu depind de ei, ci de structura socială în care sînt cuprinși – nu vor putea să recupereze decalajele singuri, așa că inegalitățile permise trebuie concepute astfel încît să fie în avantajul acestora.

Iar cel de-al treilea principiu al justiției la Rawls este principiul șanselor egale. Accesul la funcții și la poziții publice trebuie să fie deschis tuturor, în condiții de șanse egale. Veți spune: nu putem să dăm șanse egale, că poate unii n-au mers la școală, nu știu carte și nu pot ei să facă legi. Ei bine, în cazul în care accesul la funcții publice se bazează pe merit, teoria lui Rawls spune că fiecare membru al societății trebuie să aibă o șansă rezonabilă să poată dobîndi acele abilități pe baza cărora se evaluează meritul. Adică o fetiță născută la Vaslui, în mediul rural, într-o familie cu paisprezece frați, trebuie să aibă o șansă rezonabilă să ajungă la un moment dat președintele României. (...)

Cred că teoria lui Rawls este destul de frumoasă încît să ne dea de gîndit pentru mai multă vreme. Dintr-o perspectivă un pic mai socialistă, un teoretician politic extrem de valoros, Michael Walzer, a mers un pas mai departe. El a scris o carte intitualtă *Spheres of Justice. A defense of pluralism and equality*, în care fundamentează ideea de egalitarism, argumentînd că egalitarismul nu înseamnă să fim toți egali în toate privințele, ci înseamnă să putem separa între ele sferele societății, astfel încît un posibil avantaj pe care eu l-aș putea avea într-o anumită sferă să nu poată fi transformat într-un avantaj într-o altă sferă. De exemplu, dacă eu sînt membru al Parlamentului României, nu ar trebui să am acces la servicii de sănătate de calitate mai bună decît ceilalți membri mai săraci ai societății.

(...) Principialul teoretician român care a scris despre John Rawls este un coleg filozof de la Iași, Eugen Huzum, care face această distincție între o teorie ideală a dreptății, care ar trebui să răspundă la întrebarea ce este justiția socială, și o teorie non-ideală, care răspunde la niște întrebări subsecvente și care cumva sînt mai aproape de interesele societății, precum: este într-adevăr posibilă justiția socială aici și acum? Care sînt cele mai bune politici care trebuie puse în practică pentru a înlătura nedreptățile sociale? Care este strategia cea mai bună pentru a crea instituții care realizează cel mai bine principiile dreptății sociale? Care sînt imperativele unei drepte redistribuiri?

Justiția socială ar fi perspectiva conform căreia oamenii merită drepturi și oportunități economice, politice și sociale egale. Într-un document al ONU din 2006 se vorbește despre „distribuția echitabilă și compasională a rezultatelor creșterii economice“. Asta presupune drepturi egale, șanse egale și tratamente egale și nu presupune că statul dă mîine o lege prin care se naționalizează toate bunurile și ulterior se împart în mod egal oamenilor. Dreptatea, pînă la urmă, înseamnă a i se da fiecăruia ceea ce merită și în toate scrierile teoretice care se ocupă de chestiunea justiției sociale avem ideea că există un set de principii universale transculturale. Ideea de justiție socială nu este o idee specifică Occidentului, cum s-ar putea argumenta în cazul drepturilor naturale, de exemplu. Ideea de justiție socială este, așa-zicînd, mai transculturală decît ideea de drepturi naturale.

Așadar, ce înseamnă să facem justiție socială? În primul rînd, a face justiție socială presupune niște idei cu care sînt convinsă că putem fi cu toții de acord, indiferent în ce parte a spectrului politic ne aflăm. Justiția socială presupune, spre exemplu, mai multă mobilitate socială. Un copil născut într-o familie săracă trebuie să aibă posibilitatea să meargă la școală, să meargă la universitate, să-și depășească condiția socială. Copiii săracilor să nu rămînă întotdeauna săraci și copiii bogaților să nu rămînă întotdeauna bogați. Mobilitatea socială presupune această posibilitate de circulație pe scara socială.

O altă dimensiune a justiției sociale este existența unor plase de siguranță pentru cazurile în care în parcursul tău individual se întîmplă un accident. (...)

Și, în sfîrșit, justiția socială se referă, sigur, și la justiție economică, la micșorarea decalajelor de proprietate între cei mai săraci și cei mai bogați membri ai societății. (...) Există o dimensiune redistributivă a justiției sociale. (...) Societățile din Europa Occidentală au ajuns la gradul de dezvoltare pe care-l au în zilele noastre tocmai pentru că au avut decenii de creștere economică în cadrul a ceea ce numim „statul bunăstării“, un stat care are grijă de cei mai puțin norocoși membri ai societății. Astfel, există acele instituții care pot fi create pentru a asigura mai multă justiție socială: o taxare progresivă, de exemplu, asigurări sociale pentru toată lumea, sănătate publică, educație publică, servicii publice, legislația muncii care să garanteze drepturile muncitorilor, dreptul la sindicalizare, existența contractelor colective de muncă și așa mai departe.

În anul 2006, Departamentul Afacerilor Economice și Sociale de la ONU a produs un document consistent intitulat *„Social justice in an open world: The Role of the United Nations“*, în care constată că cei bogați devin din ce în ce mai bogați, iar cei săraci din ce în ce mai săraci. Raportul constată că există o creștere generalizată a inegalității veniturilor la nivel global și afirmă că există o datorie morală a autorităților publice de a implementa politici redistributive coerente. (...)

Ruxandra Ivan *este conferențiar universitar dr. la Facultatea de Științe Politice a Universității București.*

Daniel DAVID

Fenomenul psihologic al dreptății

Cînd vorbim despre dreptate, de fapt ne referim imediat la o serie de reguli. Acestea pot să fie explicite sau implicite și pot avea diferite grade de generalitate. În psihologie, avem o serie de asemenea reguli care au fost luate în considerare și studiate. De exemplu, regula că, dacă ai obținut beneficii, trebuie să plătești costul. Sau regula că, dacă toată lumea este egală, te tratăm egal. Cînd vorbim despre dreptate, ne raportăm psihologic la asemenea reguli. Cele mai multe studii despre aspectele psihologice ale dreptății vin din zona anglo-saxonă, iar conceptul-cheie din literatura internațională în materie este *fairness*. Dacă, însă, acele reguli despre care vorbim devin legi, atunci conceptul-cheie din literatura de specialitate este mai degrabă *justice*. Altfel spus, apar nuanțe în funcție de cum ne raportăm la acele norme prin care-l evaluăm pe celălalt sau acordăm cuiva tratamentul care i se cuvine.

Tema dreptății poate fi abordată din diverse perspective, desigur. Eu o văd ca pe un fenomen psihologic. Orice fenomen psihologic are în spate mecanisme ale minții umane, adevărate programe ale minții. În mintea umană funcționează două mari tipuri de mecanisme. Primul tip de mecanism se referă la o serie de programe psihologice specializate. Aceste programe psihologice specializate au de cele mai multe ori un substrat genetic, ceea ce înseamnă că individul are o anume predispoziție pentru ele, și de foarte multe ori sînt puse într-o logică evoluționistă. De exemplu, astfel de programe sînt cele implicate în percepția vizuală. (...) În același timp, mintea umană are o serie de mecanisme care nu sînt specializate, care au un caracter general. De exemplu, mecanismul învățării. Conținutul acestui gen de mecanisme este dat de acțiunea mediului asupra individului. Evident că cele două tipuri de programe interacționează unele cu altele în cadrul unor fenomene psihologice complexe.

Așa cum spuneam, pentru mecanismul percepției vizuale, nu prea ne îndoim că este specializat și de natură genetică. Dar cînd vorbim de gîndire sau de învățare ne dăm seama că lucrurile sînt mai complicate. Sigur că trebuie să existe un fond genetic pentru ca învățarea să funcționeze. Degeaba expun un elefant la stimuli lingvistici, că nu va învăța nici o limbă. Însă conținutul specific al mecanismului învățării vine din zona mediului, din zona culturii. În vremurile mai vechi, foarte mulți specialiști din zona științelor sociale vedeau limbajul ca avînd un caracter general, susținînd că noi toți avem capacitatea de învățare și atunci învățăm din mediul nostru cultural diverse lucruri, printre care limbajul, împreună cu alte reguli și regularități. Însă au fost și psihologi care au teoretizat lucrurile altfel și au spus că limbajul are în spate, de fapt, un program psihologic specializat, care are și el un substrat genetic pe linie evoluționistă. Iar astăzi, teoria cea mai puternică și mai bine validată este aceasta, că în spatele limbajului, oricît de complex ni se pare, stă mai degrabă un mecanism sau un program psihologic specializat și nu unul cu caracter general. Cu alte cuvinte, învățăm o limbă nu pentru că avem în general capacitatea de a învăța, ci pentru că avem un program dezvoltat genetic care ne permite să învățăm limbaje precum cele lingvistice.

Dacă abordăm acum chestiunea dreptății, evident că în zona socială teoriile principale și cele mai vechi mergeau tot pe ideea unor mecanisme și a unor programe cu caracter general. Altfel spus, te formezi într-o anumită cultură care conține anumite valori. Această cultură pune o serie de conținuturi asociate cu dreptatea în mintea ta, care după aceea se exprimă comportamental, în interacțiune cu ceilalți. Or, ceea ce spun eu este că, psihologic vorbind, în spatele dreptății, al conceptului de dreptate, se află mai degrabă un program psihologic specializat, care s-a dezvoltat prin mecanisme evoluționiste. (...)

Să ne gîndim, de exemplu, la experimentul cunoscut sub numele „dilema prizonierului“. Să presupunem că eu și Sever am încălcat niște reguli, am comis o infracțiune. Anchetatorul vine la fiecare dintre noi și ne face niște oferte. Mie îmi face următoarea ofertă: dacă dau mai multe informații despre ce a făcut Sever și are acces la lucruri noi, atunci eu pot să scap, iar Sever primește o pedeapsă de 3 ani. Aceeași ofertă i-o face și lui Sever: dacă trădează, el scapă și eu primesc pedeapsa de 3 ani. Dacă nici unul nu trădăm, cooperăm și tăcem, primim cîte un an fiecare. Dacă amîndoi trădăm, luăm fiecare cîte 2 ani. Cum aș gîndi eu în termeni logico-matematici, rațional? Dacă Sever trădează, atunci trebuie să trădez și eu, pentru că dacă el trădează și eu nu trădez, el scapă, eu iau 3 ani; dacă el trădează și trădez și eu, iau numai 2 ani; iar dacă cumva Sever nu trădează, ar fi bine ca eu să trădez pentru că scap. Deci, într-o abordare logico-matematică, în această sarcină experimentală, e clar că eu ar trebui să trădez. Și cu toate astea studiile arată că, împotriva logicii, oamenii au mai degrabă tendința de a coopera între ei, de a tăcea. Deci logica îți arată că poți obține un beneficiu mai mare dacă trădezi și totuși tindem să nu trădăm, ci să cooperăm. Asta ne arată cît de importantă este pentru noi cooperarea. Iar cooperarea între noi și aprecierea importanței sale ne vin din experiență, din evoluție. *Homo sapiens* a reușit să supraviețuiască și să se dezvolte chiar dacă nu era animalul cel mai rapid, cu cea mai mare acuitate vizuală sau cu cea mai mare forță fizică pentru că a descoperit și a dezvoltat cooperarea între indivizi.

A doua sarcină experimentală la care vreau să mă refer se numește *„ultimatum game“*. Să spunem că am 100 de dolari pe care trebuie să îi împart cu Sever, căci altfel îi pierd și eu. Sînt liber să îi împart cum vreau eu și fac o ofertă. El poate să accepte oferta pe care i-o fac și atunci fiecare rămîne cu cît am propus eu sau poate să o refuze și nu cîștigăm nici unul nimic, pierdem amîndoi totul. Într-o logică normativă, primele ipoteze au fost că eu voi face oferte mici și el va accepta pentru că Sever se va gîndi în termenii „mai bine puțin decît nimic“, iar eu n-am nici un motiv să-i fac oferte foarte generoase din moment ce el nu poate avea decît oferta mea sau nimic. În acest studiu, reluat în diverse variante, cercetătorii au fost mirați de rezultate cînd au văzut că eu, cel care am banii, am tendința să fac o ofertă de 40-50%. Și mirarea cercetătorilor a fost mare văzînd că Sever tinde să refuze oferta dacă ea este sub 25% din sumă. Asta iarăși arată că abordarea economică, rece, înclinată spre cîștig, este alterată de un anume simț al dreptății și că logica „ceva e mai mult decît nimic“ nu ne este chiar specifică. În acest răspuns intervine o doză de *fairness* foarte importantă. Sigur că rezultatele diferă în funcție de cultură, de educație sau în funcție de mărimea recompensei, că una este să împart 100 de dolari și alta ar fi să împart 1.000.000 de dolari. În acest din urmă caz, refuzul apare la procente mult mai mici decît 25%. Dar punînd toți factorii împreună, acea idee fundamentală a unei gîndiri de tip exclusiv economic, și anume căți dau puțin și tu vei accepta fiindcă e mai mult decît nimic, nu funcționează. Deci oamenii preferă să refuze lucrurile care li se par nedrepte în această distribuire a resurselor.

Foarte interesantă este o altă variantă și mai dură a acestei sarcini experimentale, și anume „jocul dictatorului“. În acest joc lucrurile stau așa: eu primesc o sumă de bani, o împart și rămîne cum împart eu, indiferent dacă tu accepți sau nu. Ei bine, rareori dictatorul oferă zero, deși ar putea să o facă. Înțelegem clar că cooperarea ia tot! Și repet, aceste rezultate au fost surprinzătoare pentru cei care gîndeau într-o logică de tip *„homo economicus“*, adică într-un model normativ de logică conform căruia oamenii ar trebui să reacționeze într-un anumit fel. Psihologia a arătat toate aceste lucruri și de aceea vorbim astăzi de *„behavioral economics“* și de abordări psihologice descriptive, nu normative sau nu doar normative în aceste domenii.

Or, ce ne arată toate aceste rezultate experimentale este că ideea de cooperare, care induce o bună doză de *fairness*, de dreptate în modul în care împărțim beneficiile, domină orice al tip de logică. Asta înseamnă că de-a lungul a zeci de mii de ani noi am antrenat aceste mecanisme mintale. Și ce înseamnă mai departe este că ar fi trebuit să dezvoltăm și un element foarte specific al acestui mecanism, și anume detectarea trișorului. Cine este trișorul? Trișorul este acela care primește beneficiul, dar nu plătește costul.

În acest sens, vă reamintesc că un alt model normativ care merge foarte bine pe acele modele ale minții cu caracter general și nu specific, din logică, este raționamentul ipotetico-deductiv. Să presupunem că dacă P, atunci Q. Avem *„modus ponens“*: dacă P este adevărat, atunci Q este adevărat. Avem *„modus tollens“*, non-Q implică non-P. Astea sînt forme valide ale raționamentului ipotetic-deductiv. Celelalte forme nu au o validitate logică, adică dacă P implică Q, non-P nu implică cu necesitate non-Q, sau dacă P implică Q, Q nu implică P. S-au făcut experimente în care P și Q au fost înlocuite cu diverse situații mai familiare și mai puțin familiare, în care, uneori, P și Q erau legate cauzal, alteori erau legate pur și simplu funcțional. Ei bine, doar 20-25% din cei supuși experimentului au putut alege răspunsul corect logic selectînd ca opțiuni valide fie *„modus ponens“*, fie *„modus tollens“*, pe celelalte considerîndu-le invalide. Dacă însă faci *training* cu oamenii, pe conținuturile în care i-ai antrenat, procentul de răspuns corect logic crește, dar dacă vrei să generalizezi la alte conținuturi, iarăși au dificultăți. Dacă iei un comportament care s-a dezvoltat ca o adaptare în cursul evoluției noastre ca specie, de exemplu detectarea trișorului, și-l suprapui pe forma logică a raționamentului ipotetico-deductiv, adică atunci cînd spui „dacă P, atunci Q“, vei spune: dacă ai beneficiu, atunci plătești costul. Cum detectăm trișorul? Mintea noastră reacționează imediat cînd recunoaște „dacă P, atunci non-Q“; dacă are beneficiile, atunci nu a plătit costurile.

Deci mintea noastră este formată prin mecanisme specifice nu pentru a gîndi logic. Logica ne apare ca un model normativ mai degrabă, fiind legată de mecanismele generale ale minții umane. Mintea umană este plină de mecanisme specifice, adaptative. Eu v-am dat un exemplu, detectarea trișorului, dar sînt multe alte probleme adaptative cu care ne-am confruntat și care pot explica foarte multe situații din prezent. Nu vreau să complic lucrurile, dar menționez că uneori aceste mecanisme adaptative pot să răstoarne logica. Mintea umană nu este făcută pentru a căuta adevărul. Mintea umană este mai degrabă făcută pentru a căuta sensuri și semnificații și pentru a genera răspunsuri care sînt mulțumitoare pentru diverse situații. Mulțumitoare, adică nu întotdeauna cele optime. Deci, altfel spus, a gîndi logic este un act foarte greu, pentru că vine împotriva naturii noastre. A gîndi logic este un act de cultură, un act educațional, rezultatul unei învățări normative. Noi avem tendința să suprimăm anume programele specifice, rezultate ale procesului de evoluție, deși ele ne ghidează de foarte multe ori deciziile, generînd emoțiile pe care le avem.

Ce e foarte interesant în legătură cu dreptatea în această psihologie de *fairness* este că ea apare de la vîrste foarte fragede. De pildă, încă din copilărie sîntem surprinși cînd, la condiții egale, cineva nu este tratat egal. La vîrsta de 3-4 ani, copilul deja îi pedepsește pe cei care au comportamente de tip trișor față de el însuși, în diverse forme. Mai tîrziu îi pedepsește și pe cei care îi trișează pe alții. Psihologic, știm din copilărie că trebuie să întărim cooperarea între noi și că trișorul este un pericol pentru cooperare, că trișorul nu respectă contractul social fundamental care spune că dacă ai luat beneficiul plătești costul. Și avem de la vîrste forte fragede această sensibilitate de a-l detecta și avem tendința de a-l pedepsi.

Și acum, toate acestea puse cap la cap încep să pună sub semnul întrebării ideea că ceea ce am numit fenomenul psihologic al dreptății este mai bine interpretat printr-un model cu caracter general, în care avem niște norme în cultură și mediu pe care ni le însușim. Se impune tot mai mult ideea că aceste comportamente sînt de cele mai multe ori automate, rezultate din procesul de evoluție, iar normele, valorile, axiomele din cultură reflectă aceste comportamente și nu le determină. Diferența e mare. Sigur că cele două intră în interacțiune, numai că, în varianta de program specializat, cultura reflectă comportamentele rezultate din programele specializate, iar în modelul general, comportamentul nostru este determinat de internalizarea și asimilarea unor norme culturale. În studiile recente, modelul comportamentului specializat începe să fie tot mai acceptat, exact așa cum s-a întîmplat cu limbajul. Și în cazul limbajului am mers pe ideea că-l învățăm printr-un mecanism general, ca multe alte lucruri în viață, pentru ca astăzi să recunoaștem că este rezultatul unui program specializat. La fel se pare că se întîmplă și cu fenomenul psihologic al dreptății.

***Daniel David** este profesor universitar dr. la Facultatea de Psihologie și Științe ale Educației a Universității „Babeș-Bolyai“ din Cluj.*

Iulia MOTOC

Reîntoarcere la drept: despre dreptatea pierdută a Europei

Filozoful francez al dreptului Alain Renaut spunea într-o carte apărută în anii '90 că, după căderea comunismului, apare o mare oportunitate pentru Europa, atît în Vest, cît și în Est, să se întoarcă la drept. El se referea la atacurile care au existat asupra statului de drept în Europa de Est din partea regimurilor comuniste, dar se referea în același timp și la atacurile care au existat asupra statului de drept și drepturilor omului în Europa de Vest, în special după faimosul an 1968. Renaut vorbește despre reîntoarcerea la drept vorbind, de fapt, despre reîntoarcerea la drepturile omului. (...) Această idee a lui Renaut nu a fost foarte mult preluată nici de comentatorii din Vest, nici de comentatorii din Est. Așa cum știm foarte bine, au existat foarte multe ezitări în Europa de Vest în ceea ce privește cunoașterea situației reale a statului de drept în Europa de Est. (...) Cînd Comisia Europeană a stabilit criteriile de la Copenhaga, s-a gîndit că pentru aderarea la UE sînt necesare doar simpla democrație electorală și respectarea drepturilor minorităților. Statul de drept nu apare printre aceste criterii de aderare și nu exista nici o referire la Justiție pentru că nu exista în Vest o cunoaștere a realităților și istoriei dreptului din Europa de Est. A fost o greșeală fundamentală care astăzi, desigur tîrziu, este recunoscută. (...) Astfel, astăzi ne confruntăm cu consecințele acestei greșeli și ale acestei ignoranțe. Situația statului de drept, în special în țări ca Polonia și Ungaria, este dramatică și, în ciuda multiplelor măsuri care s-au luat deja, a activării tuturor mecanismelor fezabile, vedem că se deteriorează. Firesc, ne punem întrebarea de ce se întîmplă aceste lucruri, de ce aceste atacuri la adresa sistemului judiciar. (...)

O altă iluzie a Comisiei Europene a anilor '90, care a mai durat și în anii 2000 și poate mai persistă și astăzi, este aceea a diferenței dintre Europa Centrală și Europa de Est. Chiar există o diferență majoră între Europa Centrală și Europa de Est? Cînd vedem situația politică din Polonia, din Ungaria și chiar din Republica Cehă, ne mai punem problema unei comparații între istoria intelectuală a României și cea a Cehiei sau Poloniei? Mai discutăm diferența dintre influența lui Noica asupra intelectualilor români și cea a lui Patočka asupra intelectualilor cehi, influență care a dus la Carta 77? Unde mai este astăzi Havel în Republica Cehă? Unde mai este astăzi spiritul acelei disidențe în toată Europa Centrală? Nu cumva acest curent a fost mai degrabă marginal? (...)

Astăzi e sigur că, alături de democrație și drepturile omului, statul de drept este unul dintre idealurile moralității politice moderne. Atunci cînd executivului i se reproșează vreo acțiune se vorbește adesea despre statul de drept, întocmai ca un etalon pentru legitimitatea politică. În același timp, statul de drept este văzut ca o idee fragilă, dar esențială și este invocat în cazul măsurilor arbitrare sau opresive pe care un guvern le-ar putea lua sau în cazul în care se încearcă ocolirea normelor procedurale sau constituționale.

Unul dintre cei mai cunoscuți filozofi ai dreptului care încearcă să dea o nouă definiție nu doar statului de drept, ci prin asta dreptului însuși este profesorul Jeremy Waldron, de la New York University, cumva asemenea lui Renaut în sensul că nici el nu rămîne în tradiția, altfel respectabilă, a filozofiei analitice a dreptului, ci se raportează masiv și la filozofia politică. Asociindu-se cumva cu Lon Fuller, pe care unii îl văd mai degrabă ca pe un apropiat de dreptul natural și care spunea că „claritatea, stabilitatea și consistența legii sînt extrem de importante pentru statul de drept", Waldron – care se definește singur ca pozitivist, deși e un pozitivist diferit de un clasic, precum Austin – adaugă că tribunalele și Curțile de Justiție sînt la fel de importante pentru statul de drept ca și legile. Și o să spunem: păi, trebuia să vină un profesor de filozofia dreptului din America să ne spună acest lucru? Noi știm că existența tribunalelor este importantă pentru statul de drept! Dar oare de cînd știm acest lucru? Trebuie să spunem că, în filozofia dreptului, aceste idei au apărut foarte recent. Pentru un filozof contemporan ca Joseph Raz, rostul statului de drept este să minimizeze pericolul de abuz care apare odată cu legile așa că, pentru Raz, ca să înțelegi statul de drept trebuie să înțelegi ce este o lege și pericolele pe care legile le pot aduce. Waldron spune că Raz se înșeală. Statul de drept nu este doar un ideal care reglementează pericolul de abuz atunci cînd puterea se exercită în relație cu legile. Statul de drept definește o modalitate de guvernare, și anume o guvernare prin lege. Waldron polemizează nu numai cu Raz, care este și el o figură dominantă a filozofiei dreptului contemporan, ci și cu ceea ce el numește *„casual positivism"*, pozitivismul uzual, pozitivismul de rutină. *Casual positivism* este acel tip de pozitivism pe care el îl identifică cu filozofia dreptului lui Austin, care spune că pentru existența unui stat de drept e suficientă întrunirea cîtorva condiții formale: o guvernare, să existe legi, să existe alegeri libere, să existe o opoziție. Waldron critică serios această viziune, punînd un accent foarte apăsat pe tribunale și pe curți, care sînt fundamentale, spunînd că normele trebuie să fie publice generale și să aibă în vedere un bine comun.

Chiar există o diferență majoră
între Europa Centrală și Europa de Est?

(...) Un alt aspect la care vreau să mă refer și pe care îl consider important este cel al tradiției. Spuneam că nu se cunoștea, în Vestul Europei, tradiția dreptului în Europa Centrală și de Est. Poate că, dacă s-ar fi cunoscut, alta ar fi fost istoria. Profesorul polonez Tomasz Giaro susține o teză interesantă. El spune că, într-adevăr, Europa Centrală și de Est se caracterizează din punct de vedere juridic printr-o absorbție a dreptului roman, dar o absorbție extrem de lentă. E adevărat că, spre deosebire de multe facultăți de drept din Occident, în facultățile noastre se predă încă dreptul roman și s-a predat și atunci cînd noi eram în facultate, înainte de căderea comunismului, dar paradoxul este că această tradiție a predării dreptului roman, care s-a menținut în facultățile din Europa Centrală și de Est, se poate explica nu neapărat prin dorința profesorilor de a da o cultură generală studenților, ci tocmai prin faptul că absorbția dreptului roman în dreptul acestor țări a fost întîrziată și lentă. Dreptul roman ajunge tîrziu în dreptul țărilor din Europa de Est. Giaro spune că Europa de Est este o regiune autonomă din punct de vedere istoric și nu un construct al narațiunii istoricilor contemporani. Iar această autonomie a fost generată de o anume izolare ce vine din neacceptarea și neîncorporarea dreptului roman. Giaro face niște deosebiri de nuanță între Europa Centrală, unde existau universități vechi, precum cele de la Praga, Cracovia, Pécs, și Europa de Est. Dar faptul că existau aceste universități în momentul în care a existat o jurisprudență care se putea transfera din Europa de Vest nu a ajutat mult și cu atît mai puțin această moștenire a dreptului roman a fost transferată și în Europa de Est, unde lipseau acest gen de universități și profesorii de drept. Giaro spune că există un asincronism pe care el îl explică istoric și pe care îl descrie în mod explicit prin faptul că Europa de Vest este orientată juridic spre dezvoltare, iar țările Europei de Est, fără să facă vreo precizare care anume, sînt adesea retrograde și întîrziate. (...) El demonstrează că opera de codificare a lui Iustinian, *Corpus Iuris Civilis*, a rămas necunoscută sau a ajuns să fie foarte tîrziu cunoscută nu doar pentru o țară ca Rusia, care, desigur, e altceva, ci chiar în lumea bizantină, în care, spune el, a existat o „mumificare a dreptului". Nici măcar cutumele care s-au încorporat în dreptul roman medieval și au produs un nou tip de drept în Europa de Vest nu au pătruns în Europa de Est. Din „mumificare" se va ieși tîrziu, abia în secolul al XIX-lea. (...)

Așadar, vedem că dacă am analiza situația de astăzi din perspectivă istorică am ajunge la o înțelegere. Probabil că, în lipsa unei asemenea analize, a unei asemenea cunoașteri, s-au pierdut foarte mulți ani în construcția statului de drept pînă în momentul în care populismul a invadat Ungaria, iar acum, iată, a invadat Polonia. Deci, în raport cu ce se întîmplă acum în Europa de Est, cred că Vestul are o problemă care, în ultimă instanță, este de natură epistemologică. Dar nici Vestul nu e foarte liniștit. Europa de Vest se confruntă în special cu problemele minorităților culturale și ale migrației, la care nu există răspunsuri foarte clare pe care filozofia politică să le poată da. Privind în general cazuistica pe care noi o avem astăzi la Curtea Europeană a Drepturilor Omului (CEDO), aș putea spune că avem foarte multe cazuri în ceea ce privește libertatea de expresie a judecătorilor din Europa de Est, iar din Europa de Vest avem foarte multe cazuri, vizibile și sensibile, în materia politicilor de migrație.

Aș reveni din nou la Waldron, care încearcă să dea răspuns la foarte multe probleme, inclusiv la provocările politicilor occidentale în privința migrației. El manifestă un anume scepticism legat de cultură. El admite că scepticismul lui legat de cultură este poate justificat, poate ratează esența și poate că argumentul cultural nu este despre o comunitate reală, ci despre una imaginară. Asertiunea că oamenii nu pot prospera fără securitatea unei culturi ar putea exprima ceea ce simt oamenii că au nevoie, s-ar putea să fie important pentru aceștia chiar dacă, la modul obiectiv, acest simțămînt ar putea fi fals. Poate că este important pentru oamenii dintr-o țară să creadă că împărtășesc o cultură stabilă și comună cu alți oameni, iar imigrația masivă ar putea amenința această credință și rolul acesteia în viețile oamenilor.

Deci vedem că Waldron încearcă să vorbească despre comunități imaginate, să lege religia de asemenea comunități, pentru a trece peste această problemă a diferențelor culturale. Poate că el simte așa pentru că problema migrației este mult mai puțin vizibilă pe continentul din care el provine, el fiind australian, și pe continentul unde predă, adică în America. Poate că problema migrației este, în esență, o problemă europeană și nu știu în ce măsură Waldron reușește să depășească această limită a propriei experiențe. Cu siguranță, însă, migrația este tema majoră cu care se confruntă astăzi Europa de Vest.

O altă problemă mai puțin vizibilă la nivelul Europei de Vest și poate mai prezentă în dezbaterile din Europa de Est este cea a identității sexuale – ceea ce se numește, într-o anumită doctrină americană, „cetățenia sexuală". Amintesc numai că unul dintre filozofii cei mai importanți ai dreptului natural din acest secol, care este John Finnis, și el tot australian de origine, formulează critici asupra faptului că o Convenție, precum este cea Europeană a Drepturilor Omului, poate prin dezvoltarea ei să extindă noțiunile de discriminare care se referă la rasă, gen și alte lucruri de acest tip la orientarea sexuală. Acest aspect, crede Finnis, nu poate ține de Convenția în sine, ci de o dezvoltare care nu i se pare în regulă. Să spunem că în acest moment sînt, mai degrabă, într-un dialog în acestă privință. Cu siguranță că pozițiile sînt mult mai permisive în Europa de Vest decît în Europa de Est. Discursul critic, chiar dacă este minoritar în Vest, aparține unor intelectuali proeminenți, cum e Michel Onfray în Franța, dar problema rămîne și este următoarea: unde duce această critică a dreptului pozitiv din partea unui filozof al dreptului natural, cum este Finnis, un mare critic al drepturilor minorităților sexuale, ca și o critică a Declarației Universale a Drepturilor Omului de către Hayek, un libertarian foarte bine cunoscut în România, despre care s-a scris mult la noi în anii '90?

Deci aici cred că apar două tipuri de probleme. Pe de o parte, cum definim statul de drept acum, în Europa, ca să reușim o reunificare? Waldron ne spune că nu ne mai putem referi la definiția prin democrație și prin alegeri libere a lui Austin, căci ea poate să ducă la totalitarism. Așa că trebuie întotdeauna să ne referim la independența Justiției. Pe de altă parte, cum ne referim noi azi la propria noastră tradiție în drept? Putem să rămînem într-un cadru strict românesc sau să comunicăm, așa cum foarte bine spune Giaro, ca o periferie, numai cu centrul, fără să comunicăm între noi. Cred că nu comunicăm foarte mult nici cu facultățile de drept din regiunea noastră – în general, nu comunicăm foarte mult cu regiunea noastră! – și asta este o caracteristică a Europei de Est. De fapt, trebuie să ne întrebăm: ce înțelegem din analiza istorică profundă a tradiției juridice din spațiul nostru? (...)

Iulia Motoc *este profesor universitar dr. la Facultatea de Științe Politice a Universității București. Ea este și judecător la Curtea Europeană a Drepturilor Omului. Punctele de vedere exprimate în această conferință nu au fost exprimate în calitatea de judecător CEDO, ci în calitate de profesor universitar și de intelectual.*

Valeriu STOICA

Rolul civilizator al Codului Civil

O idee a lui Portalis

Cînd am ajuns prima dată la Paris, în anul 1990, am vrut să merg să văd la Panteon cripta unde doarme somnul de veci Jean-Étienne-Marie Portalis. Nu mă interesa în primul rînd mormîntul lui Napoleon, pentru că pînă la urmă legislația lui Napoleon este opera redactorilor ei, și în fruntea lor s-a aflat Portalis, așa că, pentru mine, el merita o atenție specială. În timpul studenției mele, aveam obiceiul să vizitez avocați pensionari și să împrumut de la ei cărți de drept, multe dintre ele vechi, din perioada interbelică sau chiar dinainte de Primul Război Mondial. Așa am cunoscut cele patru volume ale *Principiilor Dreptului Civil* de Dimitrie Alexandresco, o sinteză după monumentalul său comentariu al Codului Civil. În prefața primului volum la această lucrare, scrisă în timpul Războiului Mondial, prin iulie 1917, și știm ce se întîmpla atunci, Dimitrie Alexandresco citează un paragraf dintr-un discurs mai puțin cunoscut al lui Portalis. Este vorba de discursul pe care l-a ținut la Academia de Legislație în 1803, pe 26 noiembrie. Fragmentul care e relevant pentru ceea ce discutăm astăzi e următorul: „Roma a cucerit Europa cu armele sale și a civilizat-o prin legile sale“. Ulterior am primit de la avocatul Paul Vlahide, unul dintre cei mai eleganți și aristocrați avocați care au rezistat în profesie în timpul perioadei comuniste, discursul pe care Portalis l-a ținut în Consiliul de Stat cu ocazia predării celui de-al cincilea proiect al Codului Civil, la 21 ianuarie 1801. Și în acest discurs am descoperit alte două fraze care veneau în completarea celei pe care o citisem în prefața lui Dimitrie Alexandresco. Una dintre fraze este următoarea: „Dreptul scris, care este compus din legile romane, este cel care a civilizat Europa. Descoperirea de către înaintașii noștri a compilației lui Iustinian a fost, pentru ei, un fel de revelație“. Și ultima frază, a treia, care este chiar în finalul discursului din 21 ianuarie 1801, spune: „Națiunea franceză, care a știut să cucerească libertatea prin armele sale, va ști să o consolideze și să o păstreze prin legi“.

Așadar, sînt trei etape în care virtutea civilizatoare a legilor civile este pusă în evidență. Mai întîi, în timpul Republicii Romane și al Imperiului Roman, după aceea în momentul în care a fost redescoperit în Occident Codul lui Iustinian care rezistase multă vreme în Răsărit și, mai ales după aceea, cînd comentatorii și autorii de tratate de Drept civil au dat o viață nouă Codului lui Iustinian, în primul rînd *Digestelor* și într-o oarecare măsură și *Instituțiilor*.

În toate aceste trei fraze, Portalis are grijă să spună că legile civile, Codul Civil, constituie un factor de civilizație. Dacă forța armelor cucerește, legile civile, Codul Civil civilizează. Pare să fie o idee evidentă, dar e nevoie să ne întrebăm despre ce fel de Cod Civil este vorba. Despre ce fel de legi civile este vorba? Și ce înseamnă că ele civilizează? Un scurt recurs la etimologie e relevant, pentru că în limba greacă veche și în limba latină existau doi termeni care păreau să fie echivalenți, dar în timp au căpătat sensuri diferite. *Polis*, care în limba greacă era un termen diferit de *asty*. Acesta din urmă însemna oraș în sens de spațiu fizic cuprins între limite, *polis* este, însă, comunitatea de cetățeni sau corpul cetății – corpul de cetățeni ai cetății. În același fel, în limba latină, *civitas* era diferit de termenul *urbs*. Ultimul însemna oraș în sens fizic, primul desemna corpul de cetățeni al orașului. Numai că din *polis* au derivat politica și organizarea politică a corpului de cetățeni, iar din *civitas* a derivat organizarea civilă a corpului de cetățeni. Așadar, cînd vorbim despre Codul Civil ne referim la organizarea privată a comunității, în timp ce politica a rămas în sarcina dreptului public poate nu întîmplător, pentru că grecii s-au ocupat mai mult de organizarea politică a cetății decît de organizarea privată a societății. Organizînd spațiul social privat, dreptul civil și mai apoi Codul Civil au devenit factori de civilizare.

Dar ce înseamnă civilizație în acest caz? Portalis are grijă să spună că în nici un caz nu mai este vorba de constrîngere. Codul Civil, legile civile civilizează pentru că ele oferă beneficii, nu constrîngeri. Beneficiile legilor civile sînt acceptate, sînt pînă la urmă internalizate și devin ale comunității, astfel că organizarea privată a comunității, spațiul privat al comunității, nu-și găsește o mai bună organizare decît prin legile civile.

> *Ce trebuie să facă un Cod Civil*
> *pentru a-și respecta această calitate de* civil
> *și, deci, să poată să civilizeze?*

Dar ce sînt legile civile, ce este Codul Civil? Portalis are grijă să spună că nu e vorba de un simplu act de putere. Codul Civil este un act de înțelepciune, de justiție, de rațiune. Portalis este practic un liberal-conservator, avînd o mefiență declarată față de spiritul revoluționar. Astfel, el definește exemplar spiritul revoluționar cînd spune: „Noi numim spirit revoluționar dorința exaltată de a sacrifica violent toate drepturile cu un scop politic și de a nu admite altă considerație decît pe aceea a unui misterios și variabil interes de stat“. Și adaugă apoi că în timpul revoluțiilor „totul devine public“, nimic nu mai rămîne privat. Este ușor de identificat în această poziție a lui Portalis spiritul liberal-conservator și, în același timp, rezerva lui totală față de spiritul revoluționar, față de intoleranța iacobină care după aceea, din păcate, a fost continuată de intoleranța bolșevică și, în zilele noastre, de intoleranța „corectitudinii politice“.

Ce trebuie să facă un Cod Civil pentru a-și respecta această calitate de *civil* și, deci, să poată să civilizeze? Civiliștii știu foarte bine că obiectul de reglementare al Codului Civil de azi este cam același de la Codul lui Iustinian și pînă astăzi. Precizez că nu vorbesc în seara aceasta și nu vorbim în seara aceasta de un Cod Civil, vorbim de toate Codurile Civile sau, mai bine zis, vorbim despre spiritul lor comun. Vorbim de Codul lui Iustinian, de Codul lui Napoleon, de Codul lui Cuza, de Codul lui Carol al II-lea, de Codul nostru de astăzi și de Codurile europene care au fost inspirate din Codul lui Iustinian și din Codul lui Napoleon. Există un spirit comun al lor și ele civilizează prin obiectul lor de reglementare, pentru că organizarea spațiului privat al comunității, organizarea civilă a acestui spațiu înseamnă, între altele, chiar arhitectura juridică a libertății persoanei. Codul Civil creează practic libertatea persoanei garantînd proprietatea, care este un stîlp al libertății persoanei. Portalis mai are grijă să adauge că „legile civile, Codul Civil vin în continuarea moralei comunității și întotdeauna legile civile, Codul Civil fac parte din libertatea comunității și din libertatea persoanei“.

Următoarea întrebare este: cum trebuie să fie Codul Civil pentru a-și îndeplini rolul civilizator? Mai întîi, Codul Civil trebuie să fie în măsură să identifice tensiunile care există în comunitate. Prima este tensiunea dintre continua mișcare, schimbare, transformare a comunității și nevoia ei de stabilitate, de claritate și de predictibilitate. A doua tensiune este aceea dintre simplificare și prevedere. Reglementarea trebuie să fie simplă, dar în același timp ea trebuie să fie în măsură să prevadă cel puțin ceea ce este esențial în mișcarea comunității. Fără a putea să prevadă tot, desigur. Spune Portalis: „Să simplifici totul este o operațiune asupra căreia este nevoie de înțelegere reciprocă. Să prevezi totul este un scop imposibil de atins“. Ce soluții găsește Portalis în privința acestor tensiuni pe care Codul Civil trebuie să le rezolve? Sînt cîteva elemente clasice deja: Codul Civil trebuie să reglementeze uniform spațiul privat al comunității, însă fără să devină un factor de nivelare, de ștergere a diferențelor. Codul Civil creează un spațiu comun de libertate accesibil și inteligibil pentru toți. De asemenea, Codul Civil trebuie să țină seama de caracteristicile obișnuite, generale, recunoscute ale legii, în sensul că normele trebuie să fie generale și impersonale. Dar, mai important, Codul Civil trebuie să asigure comunicarea dintre lege, doctrină și jurisprudență. Altfel spus, trebuie să existe un fel de principiu al vaselor comunicante între aceste trei domenii: domeniul legii, domeniul jurisprudenței, adică al practicii judiciare, și domeniul doctrinei pe care Codul trebuie să-l aibă în vedere.

După aceea, Codul Civil trebuie să găsească expresia potrivită pentru relația bivalentă dintre dreptul natural și dreptul pozitiv, pentru că structura dreptului civil, structura Codului Civil este una de drept pozitiv, dar infrastructura sa este una de drept natural. Dreptul natural și dreptul pozitiv coexistă. Portalis spune că în afara acestei coexistențe nu sînt de conceput nici dreptul natural, nici dreptul pozitiv. Rațiunea noastră, rațiunea umană, nu poate să identifice dreptul natural decît prin intermediul dreptului pozitiv. A încerca să găsim principiile din infrastructura Codului Civil, adică dreptul natural în general, fără a cerceta structura lui de drept pozitiv nu ne duce nicăieri.

Portalis are, totodată, o rezervă clar exprimată atît față de ideea de „pact social“, cît și față de ideea de „stare de natură“ pentru că, ne spune el, acestea sînt simple abstracțiuni, iar dacă vrem să găsim într-adevăr principiile perene ale dreptului natural, nu le putem căuta într-un iluzoriu pact social sau într-o ficțiune care este starea de natură. Găsim principiile dreptului natural căutîndu-le în dreptul pozitiv, mai precis descoperind fundamentele dreptului pozitiv. Pentru că numai în felul acesta putem trece de la îndoială – iar dreptul pozitiv este spațiul îndoielilor – la o zonă în care lumea se vede mai limpede, pentru că se vede în adîncimea și în înălțimea ei, adică se vede în lumina principiilor dreptului natural. Pentru că, începînd cu secolul al XVIII-lea, încet-încet, dreptul natural a fost legat indisolubil de ideea de rațiune, iar ideea de rațiune a fost văzută ca rațiune naturală sau ca rațiune umană și nu ca rațiune divină, s-a făcut o detașare față de modul în care teologii Evului Mediu, și mă refer în primul rînd la Toma d'Aquino, au identificat dreptul natural ca expresie a rațiunii divine, pentru că natura și rațiunea naturală sînt simple manifestări ale Creației, iar în Creație se găsește rațiunea divină.

Gîndirea modernă, gîndirea care a precedat Revoluția Franceză, a evacuat însă această idee de rațiune divină pentru că pluralismul religios părea să fie un obstacol în a cerceta dreptul natural tocmai din cauza acestei asocieri cu rațiunea divină. Astfel, s-a preferat această formulă neutră, „rațiune naturală“, care este percepută de rațiunea umană, iar dreptul natural este această expresie a unei „rațiuni universale“, cum spune Portalis, care este chiar rațiunea naturală.

Așadar, spiritul dreptului natural este prezent în toate Codurile Civile care se întemeiază pe dreptul roman, chiar dacă dreptul actual, ca drept pozitiv, fie că vorbim de Codul nostru Civil, fie că vorbim de celelalte Coduri Civile din Europa, păstrează numai în mică măsură soluțiile dreptului roman. Spiritul, însă, a rămas același, pentru că ceea ce leagă toate aceste legi civile de două mii de ani este infrastructura de drept natural pe care o au toate, iar descoperirea ei nu este posibilă decît prin investigarea acestei structuri de drept pozitiv, a acestei structuri normative care alcătuiește dreptul civil ca drept comun.

În sfîrșit, o ultimă întrebare și o ultimă schiță de răspuns: cum se autoreglează Codul Civil? Găsim în cele două texte ale lui Portalis, mai ales în discursul din ianuarie 1801, cîteva răspunsuri la această întrebare, și ele toate pot fi subsumate ideii că în Codul Civil trebuie să existe și un set de metanorme, norme despre norme, care practic funcționează ca un element autoreglator a întregului sistem normativ al Codului și al dreptului civil în general. (...) Găsim în Codul Civil principiile care de fapt constituie infrastructura de drept natural despre care vorbeam și cel mai important dintre ele este principiul echității. Profesorul clujean Andrei Popescu mi-a semnalat recent o carte foarte interesantă care investighează acest concept de echitate în dreptul continental, în dreptul bazat pe Coduri Civile. Dincolo de concluziile acestei cărți, ceea ce este important este că în toată vremea ideea de echitate a fost legată de dreptul natural, asta începînd de la Aristotel și pînă la autorii de drept natural de astăzi, fie că sînt conservatori, fie că sînt liberali clasici.

Nu pun o altă întrebare pe lîngă ultima pe care am formulat-o, dar cred că ea va veni și fără să o pun eu: a civilizat Codul Civil România? Și nu mă refer doar la actualul Cod Civil. La doar zece ani de la intrarea sa în vigoare n-ar fi putut să facă minuni. Așadar, nu el este cel care trebuie să fie avut în vedere cu o asemenea întrebare, ci Codul Civil de la 1864. Codul Civil de astăzi continuă acel Cod Civil, chiar dacă sînt diferențe în structura de drept pozitiv foarte mari, dar în infrastructura de drept natural există continuitate. (...)

Valeriu Stoica *este profesor emerit de drept civil la Facultatea de Drept a Universității din București.*

DILEMA
Dreptatea
Teorii, păreri, nevroze

Alin TAT

Despre Judecata de Apoi

Modul clasic în care se pune problema dreptății lui Dumnezeu este în raport cu milostivirea. Sînt două atribute care par a fi ireconciliabile: Dumnezeu este drept, dar Dumnezeu este și milostiv. De cele mai multe ori aceste atribute s-au citit disociativ, spunîndu-se că Dumnezeu este milostiv tot timpul pînă în momentul Judecății de Apoi, cînd nu va mai fi milostiv. Acela va fi momentul în care milostivirea se dezactivează și Dumnezeu va fi doar drept. Va fi dreptatea pură! Asta este lectura tradițională. (...) Dar rămîne problema metafizică a răului. Ce se va întîmpla cu Răul? Va coexista el cu Dumnezeu după Judecată? Pare destul de greu de imaginat și de susținut teologic. Sau, poate, Răul însuși va fi distrus, așa cum spun textele biblice?

În orice caz, aș zice că sînt patru răspunsuri la aceste întrebări. Avem, mai întîi, răspunsul tradițional, pe care-l găsim mai ales în tratatele ortodoxe de eshatologie: după moarte sufletele vor merge fie într-un loc de pedeapsă, un fel de anticameră a iadului, fie într-un loc de răsplată, un fel de anticameră a paradisului, ceea ce înseamnă, teologic vorbind, că există posibilitatea mîntuirii cu un ajutor din partea Bisericii de pe pămînt pentru cei morți.

Cum știm, în al doilea mileniu, în catolicism, a apărut ideea purgatoriului. De fapt, ea răspunde la aceeași problemă, și anume: ne gîndim, conform curbei lui Gauss, că există puțini oameni care merg direct în Iad și sînt iremediabil pierduți și puțini care ajung direct în Paradis. Majoritatea sînt la mijloc. Și atunci, ca să salvăm această masă a celor, să zicem, mediocri – dar nu într-un sens peiorativ! –, purgatoriul este această doctrină teologică ce vrea într-un fel să precizeze lucrurile. Prin urmare, avem trei stări intermediare: omul după moarte poate ajunge în Iad, și atunci e pierdut, sau ajunge în purgatoriu, unde ispășește o anumită vină, dar după ispășirea vinei va ajunge în Paradis. Și sigur, a treia categorie este a celor care ajung direct în Paradis și aceștia sînt sfinții.

Astfel vedem că, prin două exerciții diferite de raționalitate teologică, cele două atribute ale lui Dumnezeu, milostivenia și dreptatea, nu sînt incompatibile.

> *Pedeapsa trebuie văzută ca o terapie,*
> *ca o pedagogie și nu ca o plată a vinovăției.*

Există și un al treilea răspuns pe care îl voi menționa foarte pe scurt - este „teoria anihilării“. Găsim pasaje în Biblie în care se spune că Dumnezeu îi va distruge pe cei pedepsiți, pe cei condamnați. Într-un fel, aceasta este o soluție de compromis, căci pe de o parte se admite că nu este un Iad veșnic, fiindcă se va întîmpla anihilarea, nimicirea celor răi. Dar nici acest răspuns nu este întru totul satisfăcător și ajungem la cel de-al patrulea răspuns posibil: așa-numita „soluție universalistă“ care este, de fapt, reluarea ideii apocatastazei, a mîntuirii universale, din creștinismul primar. Dar și acest universalism are două forme. Prima este de găsit la Hans Urs von Balthasar care vorbește de ideea de a spera pentru toți. Balthasar a scris la sfîrșitul vieții o mică trilogie eshatologică, *Ce putem spera? Mic discurs despre Iad* și un text mai scurt despre apocatastază. Acolo, Balthasar spune că Biserica nu a condamnat niciodată pe nimeni, în sensul că nici o Biserică nu a stabilit că cineva anume a ajuns în Iad. Nici măcar Iuda, care este păcătosul într-o anumită tradiție. Așadar, există posibilitatea damnării, dar nu știm sigur despre nimeni că ar fi în Iad. Balthasar susține argumentul său citînd o mulțime de sfinți părinți, de mistici medievali, dar și de autori moderni, printre cei mai cunoscuți fiind Sfîntul Isaac din Ninive, Isac Sirul sau Sirianul, care ne spune că Iadul este, de fapt, modul în care percepem iubirea lui Dumnezeu, care ne arde în măsura în care sîntem imperfecți. E interesant că și mari teologi protestanți, precum Karl Barth și Jürgen Moltmann, sînt adepți ai universalismului, cel puțin în varianta aceasta a universalismului speranței. Deci Balthasar spune că sîntem în concordanță cu învățătura creștină tradițională dacă noi sperăm pentru toți.

Acum ajungem la ultimul episod și cel mai spectaculos al parcursului nostru, anume la opera lui David Bentley Hart, care face un pas în plus, și încă un pas foarte îndrăzneț. În 2019, după ce a susținut un număr de conferințe, el a publicat o carte al cărei titlu ar fi, în traducere românească, *Pentru ca toți să fie mîntuiți – That all shall be saved*. Observăm universalismul – „pentru ca toți...“, dar și viitorul – „vor fi mîntuiți“. Aceasta este o afirmație universalistă. Hart spune că nu este suficient să afirmăm speranța în mîntuirea universală, căci noi avem o certitudine epistemică a acestei mîntuiri. Nu o să reproduc aici toate argumentele lui, care se bazează pe exegeză biblică, dar o să amintesc observația lui că orice pedeapsă trebuie să aibă un sens din punct de vedere spiritual, duhovnicesc. Pedepsești pe cineva ca să-l corectezi. Din punct de vedere creștin, pedeapsa trebuie văzută ca o terapie, ca o pedagogie și nu ca o plată a vinovăției. Încă din perioada iluministă s-a adus această obiecție: cum poate fi pedeapsa veșnică, dacă infracțiunea, oricît de abominabilă, a fost finită, limitată? Mulți teologi, mai ales anglo-saxoni, îl iau ca exemplu pe Hitler, el fiind cel mai teribil păcătos modern. Cum poate fi mîntuit Hitler? Hart vorbește și el despre posibilitatea mîntuirii lui Hitler aducînd o mulțime de argumente. (...)

Așadar, care este cea mai spectaculoasă viziune a noastră despre sfîrșitul universului, despre Judecata de Apoi? Cred că nu este greu să răspundem la această întrebare: este viziunea în care toți vor fi mîntuiți, toți își vor fi găsit locul la sfîrșitul timpului, stabilit de Dumnezeu, în planul lui Dumnezeu din eternitate. Bentley Hart nu neagă existența Iadului, așa cum nici Origen nu a negat-o. Ceea ce ei neagă, însă, este veșnicia Iadului.

***Alin Tat** este conferențiar universitar dr. la Facultatea de Teologie Greco-Catolică a Universității „Babeș-Bolyai“ din Cluj.*

Adrian PAPAHAGI

Grație și Justiție la Shakespeare

În *Măsură pentru măsură* (1604), indulgentul duce Vincentio (*vincerò...*) domnește de paisprezece ani peste o Vienă depravată. Ca omul bogat din parabola talanților, ducele pleacă intempestiv din cetate și-și deleagă puterea unor locotenenți: Angelo, aprig puritan, și Escalus, al cărui nume sugerează balanța justiției *(scales)*, deci echilibrul și moderația. Angelo, cunoscut ca înger al purității, este învestit cu atributele pe care Dumnezeu le inspiră credincioșilor – frica și dragostea, despre care vorbește și Machiavelli. El e chemat să inspire frica de Legea cea Veche, dar s-o îmbrace în iubirea creștinească a Legii celei Noi. „Legea cea Nouă se dă celui care are deja Legea cea Veche. Atitudinea de tip *sola Scriptura* e atitudinea slugii păstrătoare“, glosează Andrei Pleșu în marginea parabolei talanților. Or, Angelo chiar asta este: sluga păstrătoare, literalistul, cel incapabil să adauge talionului din Legea Veche iubirea care stă la temelia Legii celei Noi. Teroarea legii, pe care Angelo o exercită cu asupra de măsură, este litera; spiritul e dragostea, pe care locotenentul o neglijează, ingrat.

Angelo are de judecat o infracțiune sexuală trivială, pe care azi nici n-o mai percepem ca atare: tînărul Claudio o lăsase însărcinată pe logodnica sa Julieta. Pentru Angelo e același lucru să iei viața unui păcătos sau să dai viață în păcat, așa că îl condamnă pe Claudio la moarte. Bietul tînăr își trimite sora, pe casta Isabella, să-i pledeze cauza în fața judecătorului. Angelo urăște păcatul, detestă tîrfele și codoșii Vienei, dar puritatea Isabellei îl atrage în chip pervers. Puritanul iubește, chiar și impur, puritatea. Angelo îi face deci Isabellei o propunere indecentă: să-și piardă fratele sau fecioria; trupul lui sau sufletul ei.

Neștiut de nimeni, „fantastul duce al ungherelor întunecoase“ bîntuie deghizat în călugăr prin subterane, țesîndu-și „improvizația providențială“: în locul Isabellei, o introduce în patul lui Angelo pe fosta logodnică a acestuia, Mariana; cînd Angelo ordonă decapitarea lui Claudio, primește în schimb capul unui pirat proaspăt executat. În final, Vincentio revine pentru judecata de obște și nunțile necesare.

> *Nici așa, nici altminteri;*
> *adică, în ultimă instanță, dilematică.*

Ducele vrea să demonstreze că o bună guvernare combină dreptatea și clemența, după modelul divin. Îmi vine în minte că, pînă de curînd, ministerul italian al Justiției se numea *Ministero di Grazia e Giustizia* – de remarcat că grațierea stă înaintea justiției. În aceeași logică creștinească, pușcăriile se numesc penitenciare. Fără iertare și penitență, justiția s-ar reduce la răzbunare sub autoritatea statului. Scopul justiției în lumea creștină nu e moartea, ci îndreptarea și iertarea păcătosului. Aceasta e filozofia creștinească a lui Vincentio, care anulează sentințele, evită crimele, restabilește dreptatea și în final îi iartă pe toți.

Harul *(grace)* este un concept esențial în ultimele comedii ale lui Shakespeare. Nu doar în termenii teologiei politice, ci și alegoric, Vincentio este învestit cu atributul divin al harului și cu facultatea de a grația pe cine dorește, fără să dea explicații. *Gratia* e suverană, „pe cine vrea îl liberează, pe cine nu, nu; și tot dreaptă e“, recunoaște Claudio, parafrazînd Epistola către Romani. În toate sistemele de justiție din lumea creștină supraviețuiește, dincolo de legi și tribunale, facultatea total gratuită și capricioasă a grației: e locul păstrat încă harului divin, care operează prin regi și prin înlocuitorii lor republicani, președinții, într-un sistem încă nu total descreștinat.

Harul este premisa bunei guvernări, și de aceea suveranii primesc o harismă specială. Domnitorul creștin este imitator al lui Hristos și trebuie să echilibreze dreptatea și mila. Fără milă și iertare, justiția devine opusul ei, fanatism criminal. Așa gîndea regele Iacob I *(King James Bible* a fost tradusă sub domnia lui). *În Basilikon Doron*, regele își instruiește fiul astfel: „pune [...] moderația, regină peste celelalte în sufletul tău. [...] Aplică dreptatea, dar cu așa moderație, încît să nu se transforme în tiranie, căci altminteri legea supremă devine supremă nelegiuire. [...] Și cum spun despre dreptate, așa spun și despre clemență, mărinimie, generozitate, echilibru, smerenie și despre toate celelalte virtuți regale“.

Dreapta judecată nu este rigorismul talionului, ci gratuitatea harului și forța tămăduitoare a iubirii din Predica de pe Munte. Ducele îl obligă pe Angelo și, laolaltă cu el, pe toți puritanii acelui veac sau al celor care urmează să evolueze de la vechea lege la cea nouă, de la uzurparea divinității la îmbrățișarea umanității. Pentru Vincentio, măsură pentru măsură nu înseamnă ochi pentru ochi și dinte pentru dinte, ci dreaptă măsură în toate. Shakespeare nu pledează pentru păcat, ci recunoaște că natura umană nu e nici angelică, nici demonică. Nici așa, nici altminteri; adică, în ultimă instanță, dilematică.

***Adrian Papahagi** este conferențiar universitar dr. la Facultatea de Litere a Universității „Babeș-Bolyai“ din Cluj.*

Propuneri de *Dileme vechi* pentru viitor:

- **Înapoierea noastră, cea de toate zilele**

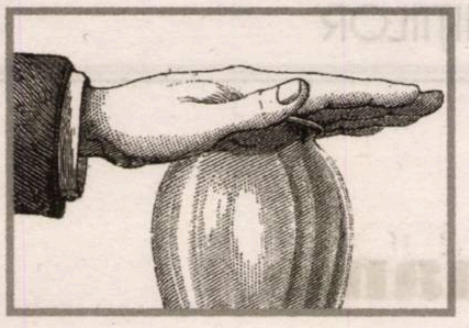

George BANU

scena lumii

Singurătate și memorie

Niciodată singur (Editura Polirom), acesta e titlul cărții în care Andrei Șerban își evocă prieteni, parteneri sau colaboratori. Astfel își precizează condiția de artist ce se împlinește în comunitate și nu în singurătate, ca a oricărui om de teatru. El a cultivat-o și a dezvoltat-o cu un talent unic căci și-a manifestat constant capacitatea de contaminare energică și artistică a unor grupuri de vîrste, culturi sau istorii diferite. Ceea ce Andrei Șerban își asumă ca statut a fost profund penalizat de criza COVID-ului. De aceea regizorii au fost cei mai destabilizați prin izolarea impusă drastic ce i-a frustrat tocmai de regimul lor de lucru și, grav răniți, și-au căutat sau găsit soluții de compensație. Ca Andrei Șerban care, condamnat la solitudine, și-a revizitat prin scris colegii de o viață sau artiștii care l-au sedus, le-a făcut portrete cu precizie și afecțiune autobiografică, reunindu-i într-o carte scrisă tocmai departe de ei și de fervoarea agitată a repetițiilor. Descindere în timp tocmai pentru că a fost văduvit de prezentul comunitar. Pentru că a fost „singur“ s-a consacrat acestei expediții retrospective și a realizat acest muzeu personal. Fenomenul însingurării nu e unic, ci generalizat. Aceasta explică aparițiile multiple de „memorii“, cu tot ce comportă ele ca revizitare a trecutului și animare a unor fantome persistente, dar cărora, pentru a reveni, le era necesară retragerea domestică și sacrificarea socialității. Însingurarea a suscitat o adevărată pasiune mnemonică și a determinat expediții proustiene în căutarea „timpului“ nu neapărat „pierdut“, dar „trăit“, consumat. Brusc, în lumea vitezei și a comunicării planetare s-au instaurat lentoarea și izolarea care au provocat numeroase vocații memoriale. Eu însumi am fost claustrat în mijlocul Parisului ca într-un peisaj pustiu de Giorgio de Chirico și, de la balconul meu minuscul, am privit zile întregi la Rue de Rivoli de obicei agitată, dar de astă dată fără oameni și nici vehicule. Atunci, orfan de spectacole, am început să convoc la o adunare imaginară marile figuri de regizori pe care, o viață, i-am frecventat. Le-am regăsit vorbele, le-am schițat portretele și i-am reunit în *Povestirile lui Horatio* (Editura Tracus Arte). Andreea Nanu, pe fondul izolării, s-a dedicat unor exerciții de arheologie a spectacolelor și a petrecut ore întregi pentru a reconstitui și a studia vechi reprezentații ale lui Andrei Șerban. Rezultatele acestui șantier se regăsesc într-un emoționant volum, *Eternitatea și încă o zi* (Editura Eikon). Și astfel, ea a reactivat evenimente deseori șterse sau uitate, un destin al spectacolelor căruia, prin acest gest de afecțiune și de cercetare, i s-au diminuat parțial consecințele. Voiaj printre umbrele teatrului – cîtă plăcere mi-au procurat și descoperirile Andreei Nanu, dar și propriile mele seri petrecute de unul singur, privind reprezentații mitice pe care nu le văzusem, dar de mult le dorisem. În fața ochilor mi se derulau fragmente din mitologia teatrului european. „Are ceva bun și online-ul ăsta“, a scris o prietenă, Amalia Dumitrescu.

Protecția securitară a domiciliului și repulsia pentru comunitate. E consecința pandemiei.

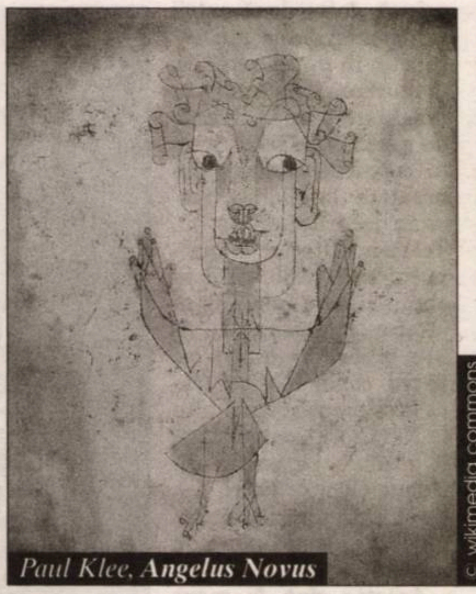

Paul Klee, **Angelus Novus**

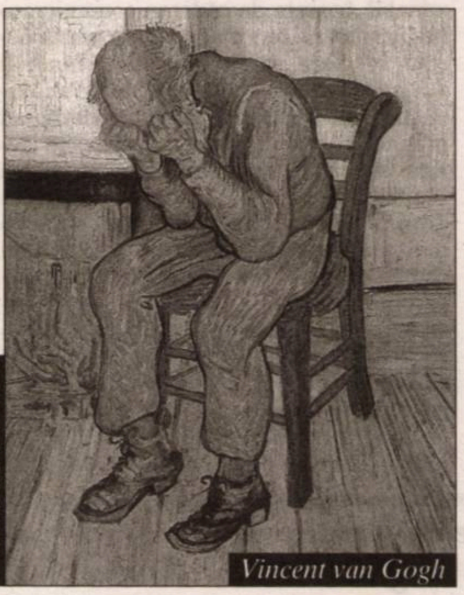

© wikimedia commons

Vincent van Gogh

Pe de altă parte, figuri reputate ale vieții pariziene, figuri mondene ca Pierre Nora, celebru editor și istoric amator, sau Michel Schneider, intelectual de renume, s-au dedicat aceluiași efort de prospecție mnemonică. Dispersați în condițiile obișnuite ale cotidianului parizian, ei s-au repliat asupra propriilor parcursuri istorice și biografice, scriind texte de o implicare personală care, înainte, le era străină. Însingurarea le-a fost propice pentru afirmarea de sine. Ca și unei prietene scriitoare, Florence Delay, care s-a consacrat unei restituiri fictive, dar explicit autobiografice a vacanțelor fericite de odinioară, dintr-un timp reînviat cu emoție și bucurie. *Oh les beaux jours…* Pe fond de singurătate, trecutul se trezește în mod aproape contagios. Memoriile o confirmă.

Ceea ce Andrei Șerban își asumă ca statut a fost profund penalizat de criza COVID-ului.

Proust a „regasit timpul“ cînd a resimțit alienarea „timpului pierdut“ și, în urma acestei revelații, a închis ușile, și-a izolat apartamentul cu panouri de plută și s-a lansat în „căutarea“ timpului. Căutarea, *la recherche,* este fructul însingurării. Azi, un factor obiectiv a determinat-o și nu doar decizii personale. Însingurarea colectiv impusă a produs modificări de comportament și frustrări involuntare care s-au convertit însă în expediții nebănuite, în regăsiri binevenite reunite în cărți scrise pe vremuri de pandemie. Iată un efect benefic al virusului. El merită semnalat. COVID-ul a determinat fecunde însingurări „proustiene“ și a valorizat tezaurul depreciat al memoriei personale. „E bun și COVID-ul la ceva“, pentru a o parafraza pe Amalia. Pe vremuri dominate de gestul *imediat* și de ficțiunea *prospectivă,* el a determinat, ca *Angelus Novus* la Paul Klee, revenirea la drumul spre un *illo tempore* a cărui regăsire a determinat vocația mnemonică actuală.

Grecii distingeau între „arhiva“ care presupune conservarea impersonală și „memorie“, care poartă amprenta individuală a celui care o posedă. Dar, spuneau tot ei, memoria reînvie în austeritatea unei chilii întunecate, în singurătatea celui care se angajează obstinat în căutarea ei. O legătură indisociabilă se stabilește între memorie și singurătate, ele își sînt indispensabile. Exemplele abundă, de la ducele de Saint-Simon la marchizul de Sade, de la Soljenițîn la N. Steinhardt: însingurare decisă sau însingurare impusă, nu contează motivația, căci însingurarea este propice rememorării. Azi, COVID-ul i-a revelat virtuțile.

Însingurarea nu e propice tuturor, e chiar un test. Suspendarea ei oficială a declanșat, la Paris sau Roma, efervescența unui public mai entuziast ca niciodată, abundența vizitatorilor în sălile de expoziție sau aglutinarea tinerilor în cafenelele care au invadat orașele ca ciupercile după ploaie. Ea nu le e necesară lor, iar eliminarea sa e percepută ca o victorie a socialității, ca o restabilire a vechilor relații comunitare. Satisfacție generală. Dar să nu uităm cîte spectacole de excepție a produs solitudinea căci artiști ca Warlikowski, Luk Perceval, Stéphane Braunschweig, pentru a cita doar cîțiva, au fost mai concentrați ca nicicînd, cîte cărți de memorii n-au fost redactate datorită claustrării forțate impuse de COVID. Cine și-ar fi închipuit? Iată fructele bolii.

În multe locuri viața pare să-și fi reluat cursul normal, dar dacă – e poate un sentiment propriu – manifestările o confirmă, energia lor nu dispune de aceeași intensitate. Sîntem convalescenții COVID-ului și uneori constatăm persistența unui alt simptom, căci dacă înainte suferam de *claustrofobie,* azi, din cînd în cînd, mulți sîntem cei care suferim de *claustrofilie*. Să o regretăm sau să profităm de acest reziduu de însingurare? Și să nu ne întrebăm, ca Sorescu odinioară, „De ce plecăm de acasă?“, ci „De ce rămînem acasă?“. Un efect secundar al COVID-ului a fost și acesta: protecția securitară a domiciliului și repulsia pentru comunitate. E consecința pandemiei.

Sub impactul COVID-ului, mulți și-au reparat casele, alții și-au scris memoriile și, în sfîrșit, numeroși sînt cei care au sucombat deprimării. Reacții disparate la însingurarea care s-a abătut peste lume. Dar ea nu a produs nici urmă de seducție pentru viitor.

***George Banu** este critic de teatru. Cea mai recentă publicație a sa:* Povestirile lui Horatio, *Editura Tracus Arte.*

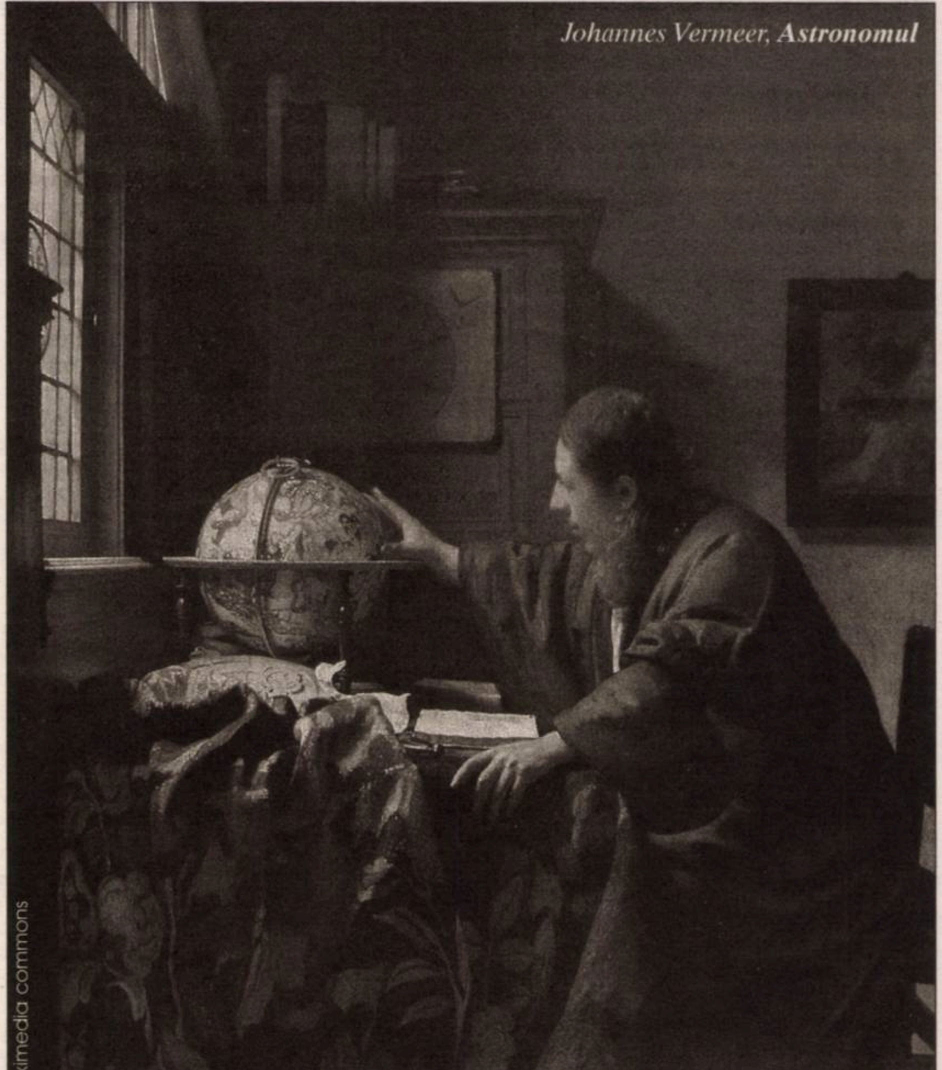

Johannes Vermeer, **Astronomul**

© wikimedia commons

Marius CHIVU

feed**book**

Secretul unei mame

● András Forgách, *Dosarele mamei mele*, traducere de Andrei Dósa, Editura Pandora M, 2021.

În toamna lui 2013, prozatorul, dramaturgul, scenaristul, traducătorul și regizorul de teatru maghiar multipremiat András Forgách (n. 1952) afla, de la un prieten din copilărie cercetător în arhive, că mama lui fusese colaboratoare, între anul 1978 și pînă la moartea ei în 1985, a poliției secrete comuniste maghiare *(vezi și fragmentul de mai jos)*. András Forgách publicase în 2007 o carte de memorii despre părinții săi folosindu-se de corespondența purtată de aceștia în tinerețea lor și de scrisorile unei bunici, pentru ca șase ani mai tîrziu să afle că nimic din ce știa și din ce scrisese despre familia lui nu era adevărat. În acest moment, András Forgách lucrează la o ediție revăzută și adăugită a acelei cărți de memorii, într-un amplu proces de reluare a reconstituirii cît mai fidele a biografiei și a memoriei în care ficțiunea joacă încă un rol important. (Într-o situație asemănătoare s-a aflat un alt scriitor maghiar, regretatul Péter Esterházy, situație în urma căreia a rezultat cartea intitulată chiar *Ediție revăzută,* tradusă și la noi în 2008 la Editura Curtea Veche, și menționată de András Forgách la un moment dat în romanul său.)

András Forgách se alătură, în sfîrșit, și el unui grup de autori maghiari extraordinari.

Viața părinților lui András Forgách, ambii dispăruți, tragic și totodată convenabil, înainte de căderea comunismului, rămăsese, în tot acest timp, necunoscută în mare parte. Tatăl său, Marcell Forgách, născut Friedmann, la Satu Mare, era unul dintre cei trei supraviețuitori ai familiei sale dispărute în lagărele Holocaustului („Nu se reîntorsese niciodată în orașul său natal, nu trecuse niciodată granița româno-maghiară ca să vadă ce mai rămăsese din copilăria lui, ce mai rămăsese din orașul în care toți, aproape pînă la ultimul, toți cei de care fusese legat prin legături de iubire, fuseseră uciși“). Evreu antisionist „care aplica logica brută a bolșevismului“, ajunge un jurnalist talentat, corespondent de la Londra imediat după război, și informator „din convingere politică“, dar unul capricios din cauza naturii sale bipolare („relatările sale erau pline de presupuneri, bănuieli și referințe obscure la surse anonime“), fiind în cele din urmă tras pe linie moartă și al cărui dosar s-a pierdut în vîrtejul ce a cuprins arhivele secrete maghiare din post-comunism, moare prematur și grav bolnav, ducînd cu el inclusiv secretul soției sale pe care o mai ajuta în munca de redactare a notelor informative.

Bruria Forgách, al cărei bunic a fost un faimos scriitor și traducător evreu, crescuse la Tel Aviv, dar s-a mutat în Ungaria unde a îmbrățișat, ca și soțul ei, stalinismul, căruia i-a rămas fidelă și după invazia sovietică în Budapesta din 1956, și după cea din Praga din 1968. Antisionistă convinsă, munca ei de informatoare prinsă „între două patrii pe nisipuri mișcătoare“ consta, în mare parte, în traducerea din ebraică în maghiară a unor articole de presă și în infiltrarea în cercurile sioniste din preajma familiei rămase în locurile natale din Tel Aviv. Ulterior, la începutul anilor ’80, ea consimte și dă o mînă de ajutor ca apartamentul fiului ei scriitor (dintre cei patru copii, o fiică trăia la Moscova, iar o alta la New York), care atunci îl găzduia pe poetul disident György Petri, autorul primului samizdat maghiar, să fie pus sub urmărire.

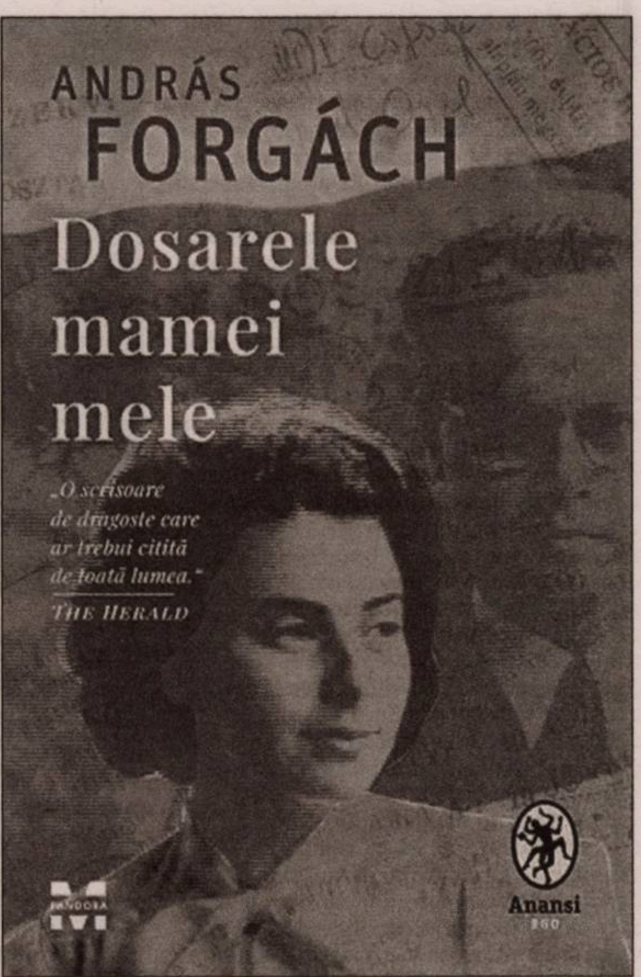

ANDRÁS
FORGÁCH
Dosarele
mamei
mele
„O scrisoare de dragoste care ar trebui citită de toată lumea.“
THE HERALD
PANDORA
Anansi

Acestea sînt, în mare parte, faptele, iar András Forgách construiește romanul sub forma unui triptic. Prima parte, alcătuită din șase episoade aranjate necronologic și avîndu-i în prim-plan pe ambii părinți în diverse momente ale vieții lor de informatori, conține, la rîndu-i, trei niveluri: 1) reconstituirea ficțională a personajelor și a vieții lor într-o proză vie, dialogală, analitică, cu multe descrieri, alternînd cu 2) fragmente din epistole reale, uneori sentimentale, marcate în cursive, fiind susținută în subsolul paginii de 3) notele informative scrise în limbajul sec, de lemn, și care păstrează fontul specific mașinii de scris pentru a marca, încă și mai evident, caracterul lor strict informativ, mecanica inumană și cinică a demersului. În finalul acestei prime părți a romanului este inversat pentru prima dată raportul textelor: pagina reproduce raportul de încheiere a activității de colaboratoare secretă a „Doamnei Pápai“ cu puțin timp înaintea morții cauzate de un cancer, iar în subsolul paginii sînt trecute reacțiile ulterioare ale fiului în chip de note de șoc, revoltă și imprecație.

Partea mediană a acestui triptic – inima lui, cum ar veni – o constituie o serie de cinci poeme de familie însoțite de asemenea de note de subsol preluate din dosarele mamei; pentru ca în partea a treia (de unde am preluat și fragmentul de mai jos) să întîlnim, în sfîrșit, și vocea fiului scriitor, a lui András Forgách, într-o proză la limita confesiunii și eseului, cu inserturi din dosarele mamei comentate și puse în perspectivă, întregind astfel un formidabil roman polifonic și multifațetat despre memorie și politică, despre familie și istorie, un roman politic deopotrivă emoționant și teribil, construit inteligent, mixînd tonurile și genurile, alternînd retoricile într-o căutare complexă a ceea ce s-ar putea numi adevăr.

Cu această a doua carte tradusă în română (după volumul de teatru *Cheia,* Curtea Veche, 2010), prozatorul András Forgách se alătură, în sfîrșit, și el unui grup de autori maghiari extraordinari traduși și la noi, deocamdată însă cu prea puține titluri.

Conversația dintre András Forgách și Marius Chivu, realizată cu prilejul Festivalului Internațional de Literatură de la Timișoara (27-29 octombrie), va putea fi ascultată luni, 8 noiembrie, de la ora 22, în cadrul emisiunii All You Can Read *de pe www.UrbanSunsets.com.*

■ ■ ■

---

aproape de carte

András FORGÁCH

Dosarele mamei mele

(fragment)

„Sau dacă o ființă amabilă, deșteaptă, minunată, mătușa ta, la care ai apelat de mai multe ori pentru a primi sfaturi, se trezește într-o bună zi și nu știe cine e. Și atunci înțelegi ce este Alzheimer-ul. *În zîmbetul ei s-a întipărit experiența unei vieți, corpul își mai amintește de persoana care a fost, chimia continuă să-și facă treaba, scheletul exterior rămîne întreg, doar că, dintre toți, nu știe cine este.* Cu toate că întreaga ei lume se află la un braț distanță, se ascunde în fiecare mișcare a ei, i s-a întipărit din punct de vedere chimic în trup, vibrează în fiecare gest și frază. La suprafață nu i se observă absența. Ține în același fel cartea în mînă și citește aceeași pagină luni la rînd. Citește la fel de frumos, la lumina veiozei. E minunată. Rîde zgomotos, dar nu-și mai aduce aminte cum o cheamă. Este ea, și totuși nu este ea. Dacă ai cunoscut-o și ai iubit-o, atunci vei înțelege dintr-odată. Conștiința acestui fapt te lasă fără cuvinte. Dacă ai cunoscut-o și nu ai iubit-o, atunci e doar un caz trist, o știre în ziar, o curiozitate.

Sau dacă într-o bună zi (mă rog, într-o zi nu chiar atît de bună) afli că mama ta a a fost racolată de regim. Ești sunat de o cunoștință care a dat din întîmplare de urma unei informații. I-a căzut în mînă un document. Un început tipic pentru astfel de scenarii. Sună telefonul, vestea te izbește în moalele capului. Aici mai intervine un mic detaliu, departamentul III/I nu este tocmai același lucru cu departamentul III/III. Poți s-o întorci cum vrei, oricum nu-i pasă nimănui. Ia stai un pic, nu numai că e același lucru, e *cu atît mai mult același lucru*. Mama mea a fost agent sau informator. N-a fost. Ba a fost. Nu. Ba da. Bine, nu a fost informator, ci spion. Nu un spion adevărat, dar pe aproape. Nici, nici, a fost colaborator secret, cs. Un șurub minuscul, ultima rotiță dințată a unui aparat opresiv și meschin. Piesa care n-a putut fi niciodată suficient de mică. Și care n-a putut fi suficient de neînsemnată. Și o singură clipă modifică fiecare clipă pe care ai petrecut-o împreună cu acest șurub minuscul, cu această piesă minusculă, fiecare clipă pe care ai trăit-o alături de acest c.s., n.c. (colaborator secret, nume de cod). De parcă legile perspectivei și gravitației s-ar modifica de la un minut la altul. Cînd colo, ce să vezi, se pot modifica. Dar acest lucru nu modifică doar clipele petrecute împreună. Toate celelalte clipe devin și ele lipsite de apărare, sînt dezgolite, anihilînd ce-a fost înainte și ce va fi după, lichidează momentele de intimitate ale unei familii, primele întrebări, primii pași, primele cuvinte, gusturile savurate împreună, sărbătorile petrecute împreună, Crăciunul, stropitul fetelor cu parfum de Paști, prima zi de școală, ziua în care primești carnetul de note, farsele, poveștile, minciunile copilăroase, micile minuni, pagodele și dragonii chinezești de hîrtie deschizîndu-se în apa fierbinte, veselia, tristețea, partidele de cărți, iubirile, sorbitul împreună din ceaiul cu lapre, tonul cu smîntînă, langoșile de pe malul lacului Balaton, cubulețul de marțipan din vîrful cuțitului, Kellog’s Crispy Cornflakes, *Spărgătorul de nuci, Lacul lebedelor,* marile certuri, marile crize de plîns, febra fînului, Thomas Mann, marile ocazii cînd s-a făcut dreptate, marile ospeții, respirația zgomotoasă, durerea de dinți, excursiile, faptul că noaptea ți-a turnat ulei fierbinte în urechi, că ți-a masat tîmpla, ți-a cîntat cîntece de leagăn în ebraică și maghiară, descoperirea lumii, albumele de fotografii, zumzetul noptatic al gîzelor, Schubert, Toscanini, toate sunetele tuturor pieselor muzicale pe care le-am ascultat vreodată, toate marile pauze dintre note, inclusiv liniștea. Totul devine suspect, mai ales frumusețea, totul devine banal: generozitatea, sacrificiul de sine. Totul devine valabil în raport cu altceva și despre asta nu se poate vorbi.

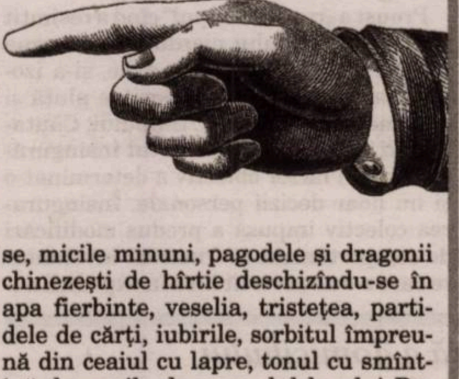

Însă nici nu poți să *nu* vorbești despre asta.

REGIMUL **ARTELOR** ȘI MUNIȚIILOR

Victor MOROZOV

dilematograf

Imagini în ciuda a tot și a toate

Cu cel mai recent documentar al său, *Babi Yar. Context,* Serghei Loznița trasează și marchează o nouă potecă prin pădurea audiovizuală care e orice arhivă foto-video păstrată în neorînduială. Cu alte cuvinte, montajul servește, în cazul acestui arheolog al imaginilor de demult, ca liant între înregistrări disparate, chemate acum să refacă – expresia n-a fost niciodată mai potrivită – filmul evenimentelor. Referința obligatorie, aici, e acel extraordinar *Videograme dintr-o revoluție* (1992), documentarul de arhivă prin care Harun Farocki și Andrei Ujică făceau lumină în noaptea catodică a imaginilor revoluției române. Cum de-a fost posibil așa ceva? Să zicem că montajul e lucru straniu, iar capacitatea sa de-a pune în legătură, prin străfulgerări care-i sînt specifice – racordurile, de pildă –, lumi dintre cele mai îndepărtate are de ce să uimească. Lecția filmelor clasice de odinioară – cu montajul lor analitic, adică invizibil și frumos curgător – n-a fost nicicînd mai utilă. Semn că din cioburile memoriei care doarme pe rafturile arhivelor naționale se poate mai mereu reconstitui un fragment de lume coerent.

Aspectul „arătos“ al documentarelor de montaj regizate de Loznița e un prim punct care le separă de *Videogramele* românești: imaginile celor dintîi vin de mai departe, de mai demult, iar ceea ce frapa deja la contactul cu minunatul *Funeralii de Stat* (2019), despre moartea lui Stalin, era tocmai patina lor seducătoare – fereastră larg deschisă către marea necunoscută a trecutului, în care ne invitau să plonjăm cu capul înainte. De altfel, poate n-ar trebui ignorată latura *imersivă* a acestor filme; parte din răsunetul lor – iar Loznița se arată conștient de asta – ține de directețea confruntării cu o lume din care ne-au rămas doar mărturiile mediate. Deși descriu atrocități – mai ales *Babi Yar. Context* se avîntă curajos înspre limitele reprezentabilului –, filmele acestea capătă ca un șarm pervers, caracteristic lucrurilor retro. Ce contradicție, bunăoară, între imaginile *vii* ale acestui Kiev populat de oameni și de mașini „ca-n filme“, și conștiința că ele sînt smulse din miezul celor mai negre vremuri care s-au trăit pe Pămînt. De unde și diferența dintre Loznița și inevitabilul Claude Lanzmann, care a instituit, prin monumentalul său *Shoah,* un fel de imperativ al nonfigurabilului.

Loznița vine însă din alt film, unul al credinței în puterea imaginilor de a *revela*. În comparație cu Lanzmann – ba chiar și cu Radu Jude –, documentarele lui Loznița au un aer de spectacol, de „atunci și acolo“. Nimic reprobabil în asta, într-atît de clar a devenit că ceea ce considerăm ireprezentabil tinde să se schimbe odată cu vremurile. Dar și că, uneori, avem nevoie să fim puși nu doar în fața actelor de barbarie ale semenilor noștri, ci mai ales a metodelor de documentare cu acribie a acestora. Într-adevăr, o întrebare se impune în fața celor arătate de film: de unde aceste imagini? Sau, altfel spus, cum de totuși a fost posibil ca această mașinărie de anihilare a umanului să genereze, în ciuda a tot și a toate, niște imagini – niște urme? Întrebare complicată, care ne cere să coabităm cu perplexitatea stîrnită de aleatoriul Holocaustului. Puterea străveche a cinema-ului de a prezerva ceea ce e destinat pieirii se vede aici reactivată cu o forță nebănuită, sub forma unui chip întors din întîmplare către obiectiv, a unui gest care transcende scenariul prestabilit al capului plecat, a unor ochi care, cum se spune, trec ecranul și ne penetrează privirea, 80 de ani mai tîrziu. Și cum să nu-i fim recunoscători lui Loznița pentru „punerea în formă“ a acestor imagini miraculoase, care descriu iar și iar ceea ce mintea omenească nu poate cuprinde – uciderea calculată a inocentului fără apărare –, adică ceea ce credeam posibil doar în filme îndrăcite precum *Vino și vezi?*

ATOMS & VOID
presents
With the support of
BABYN YAR HOLOCAUST MEMORIAL FOUNDATION
БАБИЙ ЯР. КОНТЕКСТ
BABI YAR. CONTEXT
a film by
SERGEI LOZNITSA
OFFICIAL SELECTION

Cam asta e, în fond, ideea lui Loznița: că imaginile trebuie să existe, pentru a putea fi ulterior văzute, aura lor depășind, astfel, moartea. Într-un film sovietic din 1945 al lui Marc Donskoi, *Nesupuși,* un masacru prin focuri de armă al nevinovaților abandonați furiei naziste (femei, copii, bătrîni) – referință clară la Babi Yar – căpăta proporții epice, biblice, cu cerul devenit negru și pămîntul ieșindu-și din fire. Privind la imaginile fără Dumnezeu ale documentarului lui Loznița – de exemplu, la fotografiile oficiale surprinse de Johannes Hähle, cu munți de haine și obiecte ale zecilor de mii de evrei asasinați în viroaga de lîngă Kiev –, nu putem decît să constatăm că cinemaul de ficțiune a tradus în termeni oarecum inteligibili atrocitatea cea mai cruntă. Așa ceva se întîmplă și aici: imaginea servește drept mărturie, iar prospețimea ei paradoxală – după ani de stat la dos – îndulcește șocul inițial al celor descoperite în cadru. Punțile aruncate de cineast peste imagini simplifică sarcina noastră, chiar cu prețul unor manipulări subtile: o explozie e urmată imediat de imaginile ravagiilor, filmate de altă cameră, iar o femeie care privește într-o parte „dezvăluie“ în cadrul următor, ca un răspuns la ceea ce a văzut, ucraineni lovind cu parul evrei nevinovați. „Dacă a pune în scenă e o privire, a monta e o bătaie a inimii“, zicea undeva Godard. În fiecare imagine din *Babi Yar. Context,* contrar scopurilor de clasificare și indexare pentru care au fost ele înregistrate de către propaganda nazistă, bate inima celor mulți. Istoria uitată se luminează brusc, iar umbra acestor oameni văduviți de umanitatea lor ajunge – în sfîrșit – pînă la noi.

Babi Yar. Context a fost proiectat în cadrul Les Films de Cannes à Bucarest.

■ ■ ■

Alex. Leo ȘERBAN

Sfaturi pentru îndrumarea spiritelor

De rîs, ca și de miopie, nu trebuie să vă fie rușine. Rîsul este cel mai uluitor talent omenesc.

Dostoievski era un tip care lua totul în serios și a ajuns, inevitabil, la cumplitul ridicol de a-și lua propria viață în serios.

Nu este deloc spiritual să încerci să influențezi opiniile altora; un om spiritual este un individ care nici măcar nu se convinge pe sine.

Este vulgar să fii un geniu și să faci în așa fel încît să se vadă! Există mai mulți indivizi geniali decît există, din păcate, oameni decenți.

De ce să fii un geniu cînd poți să fii un gentleman? își spuse Lewis Carroll – și începu să scrie *Alice in Wonderland.* Este lumea convinsă că L.C. era un geniu? Nu, pentru că L.C. prefera să fie un gentleman.

Între a nu scrie deloc și a scrie enorm (cum a făcut Balzac) este preferabilă prima idee.

Este mai snob, mai diletant în același timp și deci infinit mai atrăgător să scrii cît se poate și să ștergi jumătate din ce ai scris. Scrisul abundent este indigest și – nu mai e nevoie s-o spunem? – vulgar. În cazul în care el apare la persoane cît se poate de puțin vulgare, cum este Henry James, trebuie căutată o cauză destul de improbabilă, cum ar fi „conversaționalismul congenital“, în cazul în care s-ar descoperi că ar exista. Dar, în definitiv, atîta vreme cît unii se nasc cu o genă pentru matematici, de ce nu s-ar naște și indivizi posedînd o genă specială pentru a face conversație în mod strălucitor?

Virginia Woolf dă dovadă de atîta provincialism cînd se preface a nu-l înțelege pe Maestru (H.J.)! În chip similar, cînd dă pornire unui instinct ciudat de a caricaturiza felul de a vorbi al lui James, nu face decît să surprindă inconștient, cu talent de școlăriță, un superb monolog – plin, ca o plajă, cu elipse și aluzii în formă de alge – pe care nici măcar nu-l recunoaște a fi revelator! V.W., cîteodată, este atît de pur-și-simplu femeie!

Citesc: Auden se îmbrăca în maro, purta griuri, culori terne, oh, dacă ne-am putea strecura direct în culori, fără a trece prin stofe și pînze! Ultima nebunie a modei ar fi atunci tatuajul. Absolut goi, am purta culori cu aerul cel mai natural din lume. În loc de „Ce taior *chic!*“, am spune: ce nuanță superbă de turcoaz pe coapsa stîngă. Auden era împotriva culorilor țipătoare în îmbrăcăminte – drept care se îmbrăca în marouri și griuri. Dacă ne-am putea vîrî direct în culori, și nu în oribile costume de stofă, am ști mai devreme cine are gust într-adevăr și cine nu. Moda este îngrozitoare cînd nu poți să ții pasul cu ea și este stupidă atunci cînd poți.

POLIROM
Alex. Leo Șerban
Fragmente de tăcere
Poeme și alte texte postume
Cu desene ale autorului
PEKINEZA
notes...

Camera nu trebuie să semene nici cu o poză din revistă, nici cu o vizuină deretică; ea trebuie să arate ca și cum cineva care lipsește de mult s-ar gîndi tot timpul la ea. În nici un caz nu folosiți verdele pentru sufragerii – este o culoare care nu admite invitați (decît în dormitor).

Este mai puțin important ce spune o operă decît ce nu spune. „Trebuie să-ți bați mama cît e tînără“, ziceau suprarealiștii – și cine înțelege „pricepe“ că e (carevasăzică) vorba de „mama metafizică“ și că bătaia fără bătaie metafizică e vax!

Ce bășcălie nu-mi place? Aceea instituționalizată îmi dă un neplăcut sentiment de fost UTC pus pe șotii. Acea bășcălie e peste tot, inclusiv la televiziune (!), făcînd concurență la divertisment – drept, cu mult mai mult talent – emisiunilor de divertisment. Inutil să spun, aceasta nu are nimic subversiv (nici, evident, metaforic). Ea se complace în glumițe „pe fază“ și parodii punctuale. Este isterică, sistematică și repetitivă. Are nerv, dar n-are nevroze. Egală cu sine, la patru ace, „însărcinată cu rîsul“. Incapabilă (sau poate nici nu vrea?) să facă să cadă o singură prejudecată. Dimpotrivă: are ceva de liceeni strînși la o țigară-n closetul școlii, făcînd mișto de bustul „lui diriga“. E aici un amestec ciudat de fascinație și exorcizare prin rîs: dar rîsul nu e decît alibiul. Care îngrașă.

(din volumul Fragmente de tăcere. Poeme și alte texte postume, cu desene ale autorului, *ediție îngrijită de Iris Spiridon, volum în curs de apariție la Editura Polirom)*

■ ■ ■

Adina POPESCU

portrete din mers

Viață cu înlocuitori

Găzduiesc aici un text primit de la un cititor dilematic („Efectul de ecou“), în urma articolului meu de săptămîna trecută – „Lașitate“ –, în care mă întrebam retoric de ce n-am plecat la timp din România. Textul m-a pus pe gînduri – acum mă întreb dacă chiar m-aș fi adaptat, de pildă, în Toronto, Canada. (**A. P.**)

România ceaușistă încetățenise, printre alte aberații, formula cafelei cu înlocuitori, un amestec de năut și orez prăjit, Nechezol, pe numele ei de alint. Într-o lume în care apartamentele de bloc țineau locul caselor, Dacia și Lăstunul automobilelor moderne, Quick Cola, Coca-Colei și „Eugenia“ biscuiților cu ciocolată, tînjeam cu disperare după raiul occidental, în care, credeam noi, „originalele“ erau la îndemîna tuturor.

A venit și decembrie ’89. Mă așteptam ca toți acei oameni valoroși, asupriți de regimul comunist, de care ne tot vorbeau la Europa Liberă, să iasă în sfîrșit la rampă. Cruntă dezamăgire. România la care visam murise de mult. Am avut parte în schimb de „emanații“ în loc de revoluționari, de „democrație originală“ în loc de democrație și de statul pe loc sau temporizare de inspirație gorbaciovistă în loc de statul de drept.

Cu gîndul că nu trebuie să trec prin viața asta unică fără a accede și la acea lume ideală mult visată, am hotărît să emigrez în Canada, țara învestită în mitologia publică românească cu tot ceea ce țării mele natale îi lipsea: cinste, corectitudine, curățenie, bunăstare, respect și civilizație. Vecina gigantului american cu care se asemăna în privința tuturor acestor calități, fără însă violența și excesele acestuia. Mai pe gustul unuia ca mine, crescut la școala egalitarismului. Singura carte pe care am găsit-o atunci (1997) în librării se intitula *Canada, o frontieră a speranței*. Am trecut cu ușurință peste impresia de broșură turistică. Cum îmi spunea un prieten, Canada văzută dinspre România părea o Suedie de limba engleză și franceză (tot românul fiind francofon și filo-american...), un tărîm străbătut în lung și-n lat de sănii trase de cîini cu ochi albaștri (celebrii Husky).

Băiat de București cum sînt, mi-ar fi plăcut totuși New York-ul. Ce să faci însă dacă în Canada brațele erau mai deschise? În plus, aveam un prieten bun în Toronto, unde era de altfel și o numeroasă comunitate românească, în creștere sporită. Îndepărtam astfel spectrul existenței solitare într-un mare și străin oraș american. În locul României, am preferat „mica Românie“.

Primii ani în Canada au fost marcați de elanul inițial, de nevoia de a ne găsi slujbe decente și stabile, de încercarea de a ne regăsi pasiunile din țară și de întîlnirile cu comunitatea românească.

Toronto este cel mai mare oraș canadian, avînd în recuzită cea mai înaltă clădire din lume. Mi-am spus că poate înlocui onorabil New York-ul, mai bine zis Manhattan-ul la care n-am avut acces, chiar dacă aș fi cîștigat la loterie viza, nu însă și banii de chirie.

M-am înșelat. Din punct de vedere cultural, Toronto față de New York e ca Ploieștiul față de București. Pentru majoritatea compatrioților noștri asta nu e o problemă. Oricum veneau mai ales din micile și marile orașe de provincie, cu economiile prăbușite după Revoluție, sau din Berceni, Pantelimon sau alte zone similare.

Viața culturală bucureșteană, așa firavă cum era în anii ’90, exista cu adevărat: spectacolele de teatru la Bulandra și Green Hours, jazz în Lăptăria lui Enache și filme afară pe terasă, Cinemateca, cu toate lipsurile ei, concertele la Ateneu, festivalul de muzică contemporană, concertele la Sala Radio, tîrgurile de carte, librăria Humanitas din fundul curții și, mai tîrziu, teatrul Act, clubul Prometheus, galeria Noua, galeria CIAC, Dan Perjovschi și noul MNAC.

Sînt și în Toronto săli de teatru și un festival anual pentru debutanți în care piesele sînt selectate în urma unei trageri la sorți. Însă de la Ciulei, Buzoianu, Măniuțiu, Radu Afrim, Beatrice Bleonț sau Galgoțiu la spectacolele de teatru din Toronto distanța e cea care separă Naționalul de Căminul Cultural. Actorii sînt fără îndoială dăruiți; lipsesc însă transcendența, planul secund, misterul. Totul este „la vedere“, dramele cele mai puternice sînt la nivelul socialului sau poveștilor de iubiri ratate. Toronto nu are școală de teatru, e cel mult un teren de antrenament pentru saltul în *off-Broadway* sau în turnee prin lumea anglofonă.

Sînt și cluburi de jazz în Toronto unde cîntă alți tineri care își fac încălzirea; sînt și două festivaluri, la concurență, vara. Puținele vedete de calibru care apar cîntă în niște mega-corturi unor mulțimi înghesuite, unde emoția adevăratelor întîlniri are puține șanse să apară.

După unele statistici, sînt aproape 40.000 de români în Toronto, mulți veniți după 1990, majoritatea dintre ei făcînd parte din „intelectualitatea tehnică“, inginerească. Dintre cei necalculatoriști, mulți și-au înlocuit meseriile de bază cu cea de programator. Sînt și alții care n-au reușit să se reprofileze, nici n-au găsit slujbe pe meseriile lor, și sînt șoferi, cosmeticieni, faianțari etc. Cel mai puțin a contat pasiunea sau vocația fiecăruia. Piața, nestăpînirea la perfecție a limbii, lipsa de conexiuni îngustează enorm evantaiul meseriilor la care poate aspira emigrantul. Sînt extrem de puțini emigranți manageri, ziariști, politicieni, personalități publice.

Românii din Toronto nu se implică în general în politică, în activități civice, nu se duc la teatru, la concerte. Se întîlnesc acasă la unul și la altul (în noile lor case de prespan, toate arătînd la fel și toate în suburbiile orașului, împlinind astfel visul american al anilor ’50), mai fac cîte un grătar, merg în week-end la iarbă verde și duminica la biserică.

Din 1998, de cînd am ajuns, bisericile românești s-au înmulțit de la una la cinci. Nu este meritul spiritului religios, vizita la biserică e una dintre puținele supape pentru energia socială: se mai schimbă o vorbă cu amicii, se pot face alții noi sau poți reîntîlni foste cunoștințe, se mai află de vreun job sau de vreo grădiniță convenabilă. Mulți transformă nevoia în virtute și se descoperă credincioși fervenți.

Există deja și o presă românească în Toronto: săptămînalul *Faptul divers*, o compilație de articole și știri din țară, completate cu știri periodice din comunitate, majoritatea legate de sărbătorile religioase, cupele sportive și rubrica permanentă de sfaturi pentru potențialii cumpărători de case. Sau mensualul *Observatorul cultural* ce publică poezioarele unor amatori din diaspora, o pagină religioasă, glume cu Bulă, cuvinte încrucișate, biografia unor personalități românești și străine și istoricul orașelor patriei.

Audiovizualul a fost acaparat de dl R.D., un personaj băgăcios și tupeist care deține controlul asupra unicului program de radio și a programului TV de o jumătate de oră, săptămînal, pe Canalul 4. Printre altele, și chitarist de ocazie, dl D. e prezent cu o voce gravă și un spirit gol la toate evenimentele „culturale“ ale comunității românești, majoritatea constînd, de fapt, în turnee ale unor formații din țară, la slujbele religioase sau ia interviuri la fel de lipsite de simțire și semnificație ca toate emisiunile sale. Cam o treime din spațiul de emisie e dedicat publicității magazinului lu’ Veta, de produse românești, sau a unor firme de tranzacții imobiliare și asigurări.

Există și un înlocuitor de teatru românesc în Toronto, în trei variante deja, înființate prin spargerea, din motive de bani și orgolii, a unui nucleu inițial de inimoși. Se pun în scenă Caragiale, Tudor Mușatescu, Sebastian, în montări clasice, non-provocatoare, ce fac, cu una-două reprezentații, săli pline de curioși avizi de ieșiri mondene.

Cîteodată, foarte rar, vin și trupe din țară. Criteriul unic al „impresarilor artistici“ locali e succesul de casă garantat, așa că sînt puține șanse să sosească spectacole de calitate, cum a fost de pildă *Regina Mamă*. Am văzut însă și alte două piese scrise de o entuziastă admiratoare a dnei Tudorache, o doamnă medic stabilită în Germania – Hamburg, mai exact –, de unde, probabil, și puternica influență a teatrului scandinav în piesele domniei-sale. Și sînt atîtea spectacole bune, în și despre România actuală, despre care n-am auzit decît din ziare...

Elanul inițial s-a epuizat pe parcurs. A fost înlocuit, la rîndul lui, cu o justificată resemnare. Știrile din țară sînt departe de a trezi un larg entuziasm al reîntoarcerii. Sînt mulți care, chiar dacă ar vrea, nu mai au unde sau le e rușine să o facă. Ce-or să le zică, oare, Miticii?

Alexandru LEFTER

ABONEAZĂ-TE ACUM

SCANEAZĂ CODUL QR

CUM TE ABONEZI
✓ ONLINE: la http://abonamente.adevarul.ro
✓ VIRAMENT BANCAR sau MANDAT POȘTAL:
în contul SC ADEVARUL HOLDING SRL, cod fiscal RO18990288,
deschis la BRD - Decebal,
nr. cont RO70BRDE441SV58305914410.
✓ LA TOATE OFICIILE POȘTALE / ✓ FIRMELE DE ABONAMENTE

Informații și reclamații: abonamente@adevarulholding.ro
Tel: 0790 139 007/0790 139 009 (L-V, 9.00-18.00)

DILEMA VECHE

✓ 3 luni - 65 LEI ✓ 6 luni - 110 LEI ✓ 12 luni - 175 LEI

Prețuri la abonamente cu pînă la 52% mai mici față de prețul de la chioșc

TALON ABONAMENT
Nume...Prenume...
Str. .... Nr. ...., Bl. ...., Sc. ...., Et. ...., Ap. ....,
Localitate .... Județ/Sector ...., Cod poștal ....
Telefon .... Email ....
Am achitat suma de .... LEI cu mandat poștal/ordin de plată nr. .... din data ....
în contul SC ADEVARUL HOLDING SRL, cod fiscal RO18990288, deschis la BRD – Decebal, nr. cont RO70BRDE441SV58305914410.
Abonamentul va începe din luna* .... Semnătura ....
Plata se va efectua pînă la data de 25 a lunii în curs pentru ca livrarea să înceapă de la data de 1 a lunii următoare.
Prin completarea prezentului talon sînt de acord ca SC ADEVARUL HOLDING SRL să prelucreze datele mele cu caracter personal pentru activități promoționale și să le dezvăluie terților conform legii nr. 677/2001. Îmi rezerv dreptul să mă opun acestei prelucrări și să solicit ștergerea datelor adresîndu-mă societății SC ADEVARUL HOLDING SRL printr-o cerere scrisă.

Pentru abonamentele plătite cu mandat poștal sau ordin de plată este necesar să trimiteți talonul completat, împreună cu copia dovezii de plată la **SC ADEVARUL HOLDING SRL – Abonamente,** București, Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, Sector 2, cod poștal 020331.

...ÎȚI DĂ DE GÎNDIT

Stela GIURGEANU

O societate istovită

Îmi este din ce în ce mai greu să jonglez cu toate treburile din viața mea. Am tendința să dorm cît mai mult, mai ales în zilele în care am foarte mult de lucru. Mă oblig să practic un sport, dar o fac fără tragere de inimă. Cînd mi se întîmplă să am o zi liberă, nu știu cum s-o valorific mai mult – iar în disperarea de a nu-mi rata ziua de relaxare, o ratez din plin. Și nu sînt singura. În ultima vreme aud, din ce în ce mai rar în jurul meu, un răspuns voios la întrebarea „Ce mai faci?“. Din ce în ce mai rar întîlnesc oameni entuziaști, care să debordeze de viață, răspîndind în jurul lor o tonică undă de poftă de viață. În schimb, din ce în ce mai des, mi se răspunde la întrebarea de binețe cu un retoric, pierit și plin de lehamite „...ce să fac?“.

Mi se pare sau chiar am ajuns cu toții niște obosiți? Și, dacă da, cînd anume s-a instalat această stare de epuizare? Este prezenta tendință spre oboseală o consecință a celor doi ani de pandemie, a lungului drum pe un coridor în care încă bîjbîim, fără lumină, sau criza sanitară nu a făcut decît să accentueze o condiție cronică de oboseală, așternută de fapt cu mult înainte? Fără îndoială, nu poți țopăi de fericire în contextul vremurilor noastre, totuși, cît de mult ne lăsăm pradă contextului? Și este azi cel mai deprimant context socio-cultural al omenirii? Trăim azi cele mai grele vremuri ale istoriei care ne istovesc vitalitatea sau, conectați în permanență, aproape ombilical, prin tehnologie, la informații, uităm să mai punem limite între ceea ce se întîmplă în afară și viața noastră personală și, abandonîndu-ne individualitatea, ne contopim cu peisajul deprimant, lăsîndu-ne pradă mrejelor unei globale oboseli existențiale?

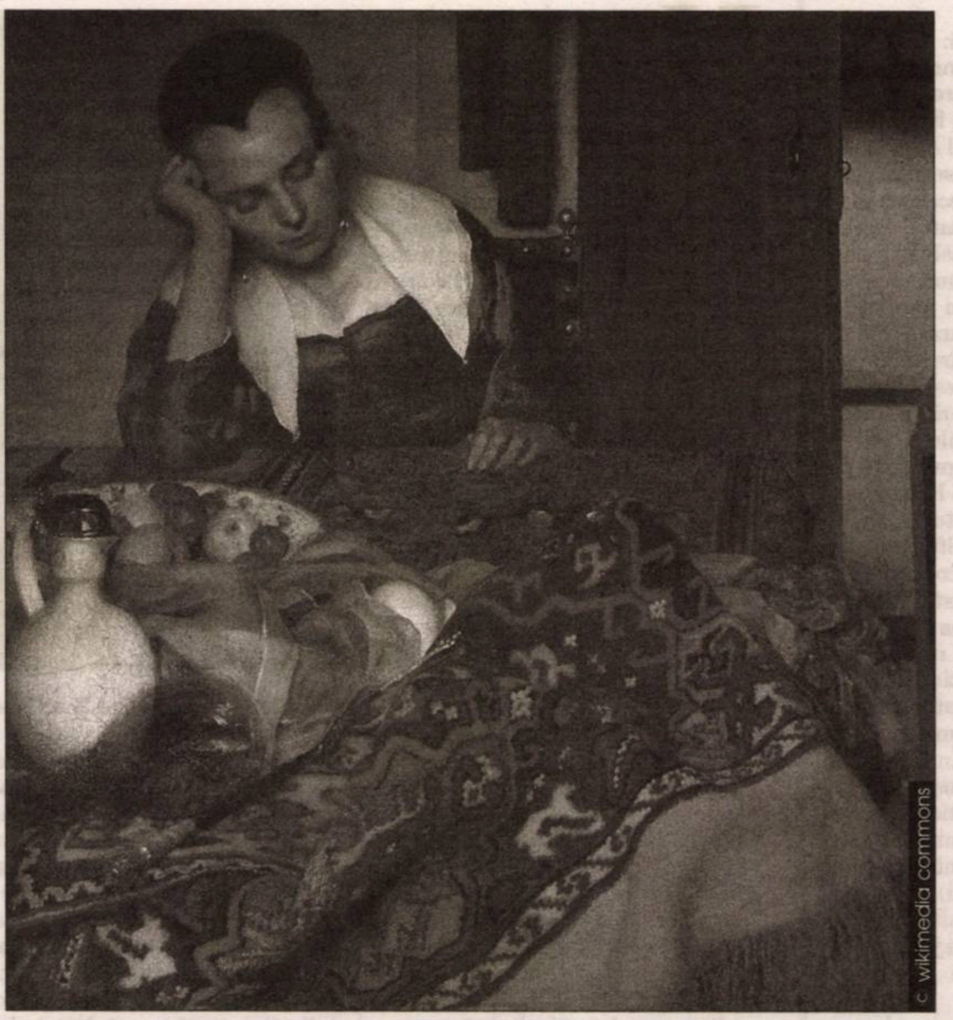

© wikimedia commons

„Avem senzația că oboseala a fost dintotdeauna la fel. De fapt, starea de oboseală a trecut prin multe faze și schimbări“ – a declarat recent, pentru France Culture, istoricul Georges Vigarello, director la École des Hautes Études en Sciences Sociales, vorbind despre ultima sa carte *Histoire de la fatigue, du Moyen Âge à nos jours,* apărută în septembrie 2020.

Inedita incursiune în istoria oboselii universale – de la oboseala cavalerilor teutoni la cea a muncitorilor din secolul al XIX-lea și a corporatiștilor din vremurile noastre – urmărește relația dintre percepția asupra corpului uman, din diferite etape istorice, și contextele socio-culturale.

Dacă în trecut oboseala era pusă pe seama unor munci fizice, azi ea a devenit mai degrabă o oboseală psihică, drept care, potrivit istoricului, secolul XXI oferă cel mai fertil cîmp pentru un tip de oboseală defalcată, stratificată, etichetată printr-o serie de sinonime care o duc înspre terenul unor simptomatologii – căci azi nu mai vorbim doar despre oboseală, ci despre stres, despre *burn-out,* despre epuizare mentală.

„Importanța oboselii psihologice a crescut foarte mult în vremurile noastre. Motivele sînt multiple și dezvăluie diferite laturi ale societății noastre: munca s-a schimbat, fiind azi centrată foarte mult pe interacțiunea cu ceilalți, cu exteriorul, pe menținerea unui întreg sistem de relații interumane, ceea ce duce la o epuizare mentală. Un alt motiv al acestui nou tip de oboseală e dat de tehnologie, de telefoanele inteligente și de computerele portabile – permanenta conexiune și asimilarea voită sau chiar nevoită a unui nivel enorm de informații pe care acestea ți le oferă. (...) Să realizezi o istorie a felurilor de oboseală înseamnă, pînă la urmă, să cunoști istoria societăților.“

Vorbind despre un prezent care ne conectează în permanență cu realitatea de la nivel macro, invadîndu-ne spațiul intim, lăsîndu-ne astfel puțin spațiu de conectare cu noi înșine, Georges Vigarello conchide: „Azi oboseala se impune atît în spațiul public, la locul de muncă, cît și în spațiul privat, în relațiile cu cei dragi, însă s-a insinuat și în relațiile omului cu sinele său“.

Ieșind din istorie, într-un studiu din 2015, *The Burnout Society,* Byung-Chul Han, profesor de filosofie și studii antropologice la Universitatea de Artă din Berlin (UdK), afirmă că această oboseală a societăților în care trăim s-a cronicizat, în special din cauza unui acerb sentiment de competitivitate, și, chiar dacă individul modern trăiește într-o lume a tehnologiilor, menite să-i facă viața mai ușoară, chiar dacă datorită acestor servicii avem mai mult timp, cultura confortului fizic produce totuși un disconfort psihic – care variază de la epuizare la depresie, ducînd pînă la tulburări de personalitate.

De unde acest paradox – cu cît ai mai mult timp liber, cu atît ești mai obosit? Potrivit lui Byung-Chul Han, timpul liber pe care ni-l conferă tehnologia nu este folosit pentru relaxare, ci din contra, este rapid valorificat fie printr-o muncă suplimentară, fie prin conectarea în permanență la „viața cetății“, *via* rețelele de socializare. Or rețelele de socializare, pe lîngă tsunami-ul informațional, format din știri reale și false deopotrivă, sînt și un ring în care intrăm de cele mai multe ori pentru a ne valida, pentru a deveni „vizibili“, pentru a cîștiga o oarecare notorietate – motorul lor de bază fiind sfîntul *„like“*, pentru care se investește uneori o mare cantitate de energie, nu întotdeauna recompensată pe măsură.

Byung-Chul Han susține astfel că trăim într-o societate a „realizării“, nu a *„loisir*-ului“, în care patologiile asociate oboselii *(burn-out,* depresie, epuizare) nu mai rezultă din constrîngeri exterioare, ci s-au internalizat în goana după perfecțiune, după performanță, devenind o societate a „exploatării voluntare a sinelui“.

Iar această „exploatare“ a prins efectul bulgărelui de zăpadă care o ia la vale, devenind un soi de moștenire pe care o lăsăm și copiilor noștri.

„După cum vorbim despre antropomorfism, care atribuie animalelor însușiri umane, putem foarte bine vorbi azi despre megamorfism care atribuie copiilor însușiri de adult“ – a declarat, pentru *Le Point,* Béatrice Millêtre, doctor în psihologie și autoarea cărții *Burn-out des enfants. Et si on leur en demandait trop?* (apărută la editura Payot, în 2017). „Astăzi, de la cele mai fragede vîrste, un copil nu mai are dreptul să se comporte ca un copil. Vrem să-l facem autonom, să-l responsabilizăm, să-l facem din leagăn, dacă s-ar putea, un literat sau un matematician de elită, să-i cerem cît mai repede să-și aleagă o carieră în viață și, dacă se poate, să aibă grijă să n-o greșească. Cîtă presiune! Unde s-a dus paranteza fermecată a copilăriei, cînd nu îți păsa de nimic altceva decît să faci niște năzbîtii și să visezi cu inocență?“

Rețelele de socializare online amplifică acest fenomen – susține, în același articol, și Aline Nativel Id Hammou, psiholog și autoarea lucrării *La Charge mentale des enfants* (Larousse, 2020) – pentru că promovează imagini ale familiilor „perfecte“, unde „capetele blonde se pretează cu ușurință la numeroasele activități imaginate de niște mame disponibile și hipercreative. Pe Instagram, comparațiile sînt teribile. Multe alte femei care nu au această disponibilitate încep să se simtă vinovate cînd văd copiii altora petrecînd zile întregi alcătuind ierbare, făcînd ceramică sau scriind povești, în timp ce copiii lor urlă de îndată ce le iei tabletele din mînă. Iar asta se adaugă presiunii sociale“.

De unde acest paradox – cu cît ai mai mult timp liber, cu atît ești mai obosit?

O presiune socială care azi se traduce prin termenii unui perfecționism inoculat la toate nivelurile – de la profesional la personal. Promovarea imaginii exterioare a devenit cea mai importantă, în detrimentul construcției lăuntrice. Căci, într-o lume a conexiunilor rapide, contează foarte mult să avem un profil „bun“, iar în goana după clădirea acestui profil uităm să îngrijim structura de bază. Pentru că, nu-i așa, trebuie să ne ridicăm la înălțimea standardelor sociale.

Iar azi, „trebuie“ a devenit verbul dominant: trebuie să ai succes, trebuie să fii informat, trebuie să fii implicat. Însă „trebuie“ nu este un verb eliberator, relaxant, ci, din contra, un imperativ tradus de multe ori, înlăuntrul nostru, prin sentimente de angoasă, frustrare, anxietate – ingrediente numai bune pentru generarea unei continue stări de oboseală.

■ ■ ■

PUBLICITATE

DE CE AU ATACAT CRUCIAȚII CONSTANTINOPOLUL?
Hist
CUM A FOST RECONSTITUIT CHIPUL LUI
MIHAI VITEAZUL
MISTERUL OSEMINTELOR DOMNITORULUI

CEA MAI CITITĂ REVISTĂ DE ISTORIE DIN ROMÂNIA
acum în 100 de pagini!
DIN OCTOMBRIE,
la toate punctele
de difuzare a presei
13,00 LEI
ABONEAZĂ-TE!
Sună de luni pînă vineri
de la 9.00 la 18.00, la 0790139007 / 0790139009
Historia.ro

Teodor BACONSCHI

Să facem aici doar ce putem, adică nu chiar totul

Iisus Hristos și-a prevenit discipolii: vor trăi pe pămînt sub persecuții, vor fi calomniați, se va minți împotriva lor, pentru a-l discredita pe Fiul lui Dumnezeu. Așa a fost, este și va fi, ca un fel de răspuns al „lumii“ la mirabilul fapt al Adevărului făcut trup. Tocmai de aceea a primit Biserica (peregrină prin deșertul secular) numele de *ecclesia militans.* Aici, Biserica e luptătoare – cu păcatul, cu viciile omului căzut, cu limitele firii și ispitele demonului, care răcnește ca un leu în pustie, căutînd să înghită suflete. Acolo, la capătul drumului pămîntesc, se află Împărăția lui Dumnezeu, prefigurată înlăuntrul nostru, însă desăvîrșită abia în nesfîrșitul „veac“ eshatologic. Oricine a studiat istoria creștinismului știe că amestecul dintre Biserică și Imperiu, capriciile tiranilor, scăderile morale sau abuzurile de putere ale clerului, idolatrizarea bogăției și compromisul politic au punctat cele două milenii de după Hristos, așa cum sfințenia, asceza, jertfa de sine, mărturisirea, lucrarea intelectuală înaltă (inspirată de Sfîntul Duh), ctitoria durabilă și elanul misionar au contrabalansat relele, transfigurînd ansamblul acestei colosale aventuri spirituale, care rămîne matricea civilizației noastre. Amintesc respectivele lumini și umbre pentru a arăta că anticlericalismul & creștinofobia noii stîngi progresiste din România euro-atlantică reprezintă un fenomen (o dată în plus mimetic) în care nu putem detecta ceva radical nou. În fond, abia trei decenii au trecut de cînd s-a prăbușit regimul bolșevic, definit prin materialism „dialectic“ și ateism „științific“, pe baze doctrinare marxist-leniniste. Asistăm așadar la încă o expresie a confruntării dintre „nebunia“ Crucii (și „scandalul“ Învierii) negate de raționalismul individualist al nihilismului modern, care se disimulează acum într-o agendă a justiției sociale, egalitarismului și dogmatismului „politic corect“.

Așa cum comunismul își justifica teroarea prin promisiunea unei societăți fără clase și a unui iminent paradis terestru, noul progresism e și el ambalat în bune intenții greu de contestat ca atare, dacă n-ar musti de resentiment. Comunismul real a fost atît de strict încît nu permitea variațiuni pansexuale, indignări și condamnări „private“ (care ar fi putut scăpa de sub controlul absolut), însă noul său chip cultural e prezumat liberal, generos, tolerant și hedonist, folosindu-se de o claviatură propagandistică cu mult mai seducătoare. Numai „etica“ resentimentului e neschimbată. Biserica e de curînd acuzată că este un „stat în stat“. O structură alternativă, un spațiu de libertate inacceptabilă, o citadelă a rezistenței față de noua ordine obligatorie. Cînd teza ideologică de la care pornești e că trecutul trebuie abolit, pentru că împiedică viitorul societății perfect emancipate, e inevitabil să contești o instituție divino-umană, cu rădăcini și perspective supratemporale, tot așa cum e tentant să desfigurezi, iconoclast și caricatural, chipurile tradiției. E, altfel spus, riguros necesar să aspiri din nou către un stat omniprezent: statul-providență, care patronează sufocant viața și moartea supușilor săi.

Hannah Arendt scria că *politizarea întregii vieți sociale* rămîne principalul simptom care anunță dictatura. A-ți dori o Biserică mută, secularizată, supusă birocratic statului, în stilul despotismului rusesc, nu înseamnă a spori aria libertăților, ci a pleda pentru inexistența Cetății lui Dumnezeu, într-o cetate umană fără Dumnezeu. Așa cum remarca Dostoievski, dacă Dumnezeu nu există, *totul e permis* (inclusiv desființarea omului, așa cum s-a comis ea în vremea Holocaustului nazist și a Gulagului comunist). Totul! Nu putem ignora afinitatea semantică dintre acest cuvînt și declinările sale „totalitare“. Îmi revine în minte obsesivul îndemn repetat *ad nauseam* de Nicolae Ceaușescu: „Să facem *totul*, tovarăși!“.

Aș vrea să nu facem chiar totul și, în orice caz, nu aici și acum. Mi-aș dori să lăsăm în pace respirația Bisericii, care conlucrează cu statul pentru binele comun, dar nu e ținută să-i devină slugă, decît dacă – precum în utopia roșie – își denaturează vocația. Se cuvine să reamintesc, la finalul acestor notații, principiul creștin-democrației europene: *o Biserică liberă, într-un stat liber.* De îndată ce acest principiu e periclitat, nu mai putem vorbi nici despre creștinism, nici despre democrație.

Anca MANOLESCU

Pandemia, între vaccin și fantasme

M-am vaccinat cu cele trei doze anti-COVID la Spitalul Universitar de Urgență. De fiecare dată, lucrurile au mers rapid, bine protejat sanitar, bine organizat. Aveai senzația că, pe lîngă masivul oficiu al personalului medical, îți făceai și tu mica datorie de comportament adecvat în fața pandemiei. Se spune că autoritățile dau știri și iau măsuri contradictorii, insuficiente, ineficace. Există totuși constante informații de bază, formulate de specialiști, preluate de media: vaccinul nu dă imunitate absolută, împiedică doar forme acute ale bolii, măsurile de precauție trebuie menținute, restricțiile de comportament public ajută la combaterea bolii. A te vaccina, a purta mască, a păstra distanța sanitară sînt lucruri prin care tu personal poți participa la depășirea crizei. Te protejezi pe tine, îți protejezi semenii, nu încarci spitalele și un corp medical suprasolicitat, care își face cu devotament datoria. Nu e nevoie decît de bun-simț ca să-ți dai seama de asta.

Sigur că aproape doi ani de suspendare a vieții normale, de pericol, tragedii și nesiguranță aduc apăsare mentală, chiar angoasă resimțită social. Dar nu mă așteptam ca din spațiul credinței să apară contribuții atît de spectaculoase la prelungirea crizei, la creșterea anxietății publice. Dacă formațiunea AUR și-ar realiza numele, ar trebui să avem unire în libertatea de a refuza masca anti-COVID. AUR: „Alianța pentru Ultracontaminarea Românilor“ de COVID, naționalism încruntat, xenofobie, fală antieuropeană. Cît despre figuri ca ierarhii de la Tomis și Giurgiu, ca unii stareți din ținutul Neamț, mitologia lor antivaccin e năucitoare. E de rîs. Un fel de trump-credință ortodoxă.

Ei sînt, ce e drept, voci izolate, cele mai stridente fiind condamnate sever de purtătorul de cuvînt al Patriarhiei, dl Vasile Bănescu. Patriarhia are – în valul patru al pandemiei – un discurs echilibrat: îndeamnă spre consultarea medicilor în ceea ce privește decizia fiecărui credincios de a se vaccina. Există chiar ierarhi, precum Mitropolitul Olteniei, și preoți care îndeamnă oamenii să fie, pe bază de credință, raționali, să respecte măsurile de protecție, să se vaccineze. Un preot din București a invitat medicul care l-a tratat de COVID să le vorbească credincioșilor în biserică despre beneficiul vaccinării (Digi24, 25.20.2021). Mi se pare un gest de două ori salutar. Într-un limbaj pe înțelesul comun, doctorul le-a arătat ce posibilități are medicina în fața pandemiei, cu ce dificultăți și inteligență de cercetare s-a ajuns la tratament. Pe de o parte – lucru nu îndeajuns de frecvent –, publicului i s-au explicat liniile mari ale demersului medical, a putut deveni un interlocutor al medicului, nu un simplu „obiect de tratat“. Pe de altă parte, Biserica se manifesta, la nivel concret de comunitate parohială, ca un spațiu de dialog firesc cu tipul de competență și de cunoaștere al științei. Ca un spațiu deschis, care poate fi interogativ, dar nu obtuz, „fortificat“ împotriva altor tipuri de înțelegere și de raport cu realul.

În fond, mari Părinți ai Bisericii n-au fost deloc neinteresați de știința medicală a vremii lor. În secolul IV, Sfîntul Vasile cel Mare, fondatorul celebrului așezămînt de sănătate care îi poartă numele, ca și prietenul său, Sfîntul Grigore de Nazianz, au studiat la Atena nu numai retorica și filozofia, ci și medicina. Într-un colocviu, cu acte publicate în 2005, „Părinții Bisericii în fața științei medicale a timpului lor“, o contribuție menționa că fratele lui Vasile, Sfîntul Grigore de Nyssa, era în mod special atent la demersul științelor „profane“ aflate în continuitate cu filozofia. Interesul lui pentru cunoașterea științifică se datora mai ales, spune autoarea, dorinței de a înțelege *akolouthia*, „ordinea creației“. Știința era văzută ca un complement al cunoașterii spirituale. De-a lungul vremii, predicile multor Părinți și autori creștini recurg la metafora medicală, ca să nu mai vorbim de aplicațiile practice ale medicinei în măsurile pentru sănătatea membrilor comunității. În orașe și în mînăstiri au existat mereu așezăminte unde știința medicală era practicată în cooperare cu știința spirituală.

Ce e atunci cu fantasmele deversate asupra credincioșilor de vocile unor „talibani“ ortodocși (cum potrivit i-a numit Teodor Baconschi într-un articol recent)? Cel de la Tomis cheamă aprig la răscoală în numele libertății de a nu te vaccina (o libertate nepusă nicidecum în cauză). De la Giurgiu se denunță malversațiuni de stat cu vaccine expirate. Mai suculent SF, călugări de la Nechit și Durău își previn publicul că, odată vaccinați, vor deveni zombi acoperiți de solzi, că vaccinul e arma unui „Guvern mondial de extratereștri“ pentru înstăpînirea peste umanitate (decimată). „Profeți“ de bobote, ei luptă să-și ferească turma de spurcarea cu vaccin anti-COVID. Ea va fi restul pur al umanității, care va traversa victorioasă apocalipsa pandemiei. Sînt prostii, ai spune, prea gogonate ca să fie luate în seamă. Dar venind în numele credinței, sînt mai grave decît atît. Aceste scenarii de joc video se bazează pe spaimă, pe închidere, pe agresivitate: împotriva științei, a modernității, a Occidentului „păgîn“, „pervertit și invadator“, a statului, a vecinului de altă opinie. Stîrnesc spaima, închiderea, agresivitatea. Le întăresc. Le exasperează.

Îi stă oare bine credinței să fie încruntat retractilă, crispată, isterică, terorizantă? Să detecteze pretutindeni dușmani? (În acest caz „nevăzuți“ fiindcă inventați.) Nu înseamnă ea tocmai încredere într-o instanță care, depășind realul, îi desfășoară nesfîrșita diversitate? Nu se simte credinciosul asistat, întărit, *dilatat* de prezența divină care îi dă ceva din suflarea ei universală? Nu se simte el responsabil față de opera divină care îl include? Cînd survine o criză – de întinderea celei de față – e oare potrivit ca discursul credinței să fie unul de cetate apocaliptic asediată, un discurs care, pe deasupra, pune în pericol viața credincioșilor și pe cea a semenilor? Unde e discernămîntul care tratează criza cu realismul și speranța de depășire pe care le oferă orientarea către Autorul realului?

În tradițiile spirituale, *dilatarea* inimii e semnul unei bune așezări în credință. Pe cînd chircirea, „învîrtoșarea“ sînt semne de alertă. Sub influența lui Dumnezeu, ființa umană își lărgește centrul și, pornind din centru, își lărgește capacitățile de înțelegere, de asistență a celuilalt, de participare la creație. Ființa se lărgește aspirînd la concordanța cu partenerul divin, la o receptivitate din ce în ce mai amplă. În cuvintele lui Isaac Sirul (secolul VII): „Ce înseamnă inima milostivă? E o inimă care se aprinde de iubire pentru întreaga creație, pentru oameni, pentru păsări, pentru fiare, pentru demoni, pentru toate creaturile... e o milă nemărginită care se trezește în inima celor ce se unesc cu Dumnezeu“.

Sînt cuvinte înalte, ale unuia care are experiența uniunii. Dar ele îndreaptă credința fiecăruia spre dilatarea inimii. Spre fuga de fantasme, spaimă, închidere, agresivitate.

Anca Manolescu *este cercetător în domeniul antropologiei religioase.*

■ ■ ■

Mihaela PETROV

Victor Brauner – *Întîlnirea din strada Perrel, nr. 2 bis*

La întoarcerea din exil în 1945, Victor Brauner se instalează într-un imobil din strada Perrel, în încăperile în care locuise Henri Rousseau le Douanier. De la New York, André Breton îi scrie o scrisoare prin care-i sugerează să picteze un tablou avînd ca temă surprinzătoarea întîmplare: *„Strada Perrel, e atît de curioasă această amprentă a lui Rousseau pe care tu o găsești. Nu m-ar surprinde ca acest fapt să-ți inspire o pînză, ea ar trebui să existe“* (Arhiva Bibliotecii Kandinsky, Centrul Georges Pompidou). Legătura dintre Brauner și Rousseau este înțeleasă în primul rînd pe planul sensibilității creatoare și pusă sub semnul unei magii simpatetice care a dus în mod „profetic“ la această întîmplare.

Călătorind cu vaporul *Capitaine-Paul-Lemerle* spre New York în 1941, Breton face o escală pe insula Martinica. Peisajul exotic al insulei, în care vede „însăși materializarea creuzetului unde sînt elaborate imaginile poetice“, îi amintește de pictura Vameșului și îi inspiră textul pe care-l va publica în volumul intitulat *Martinique, charmeuse de serpents* (Éditions du Sagittaire, Paris, 1948). În dialog cu Breton, André Masson îi aduce un omagiu pictorului ale cărui peisaje „imaginare“ corespundeau întru totul peisajului martinichez: „Pădurea ne învăluie, o cunoșteam și îi cunoșteam vrăjile înainte de a veni aici“. Considerat un precursor al suprarealismului, Vameșul Rousseau este omagiat de Breton și în volumul consacrat artei magice: *„O operă de artă magică ar putea fi aceea care ar trezi fie și numai pentru cîteva clipe și ar ilumina printr-o scurtă scînteiere acele organe necunoscute ale realității interioare cărora lumea exterioară actuală nu le dă niciodată prilejul de a se manifesta“*. Apreciat de Apollinaire și de Picasso, Vameșul Rousseau este *„cel la care visul este dominant, cu mai puține pregătiri preliminare, dar cu mai multă splendoare“* (André Breton, *L'Art magique*, Phébus, 1991).

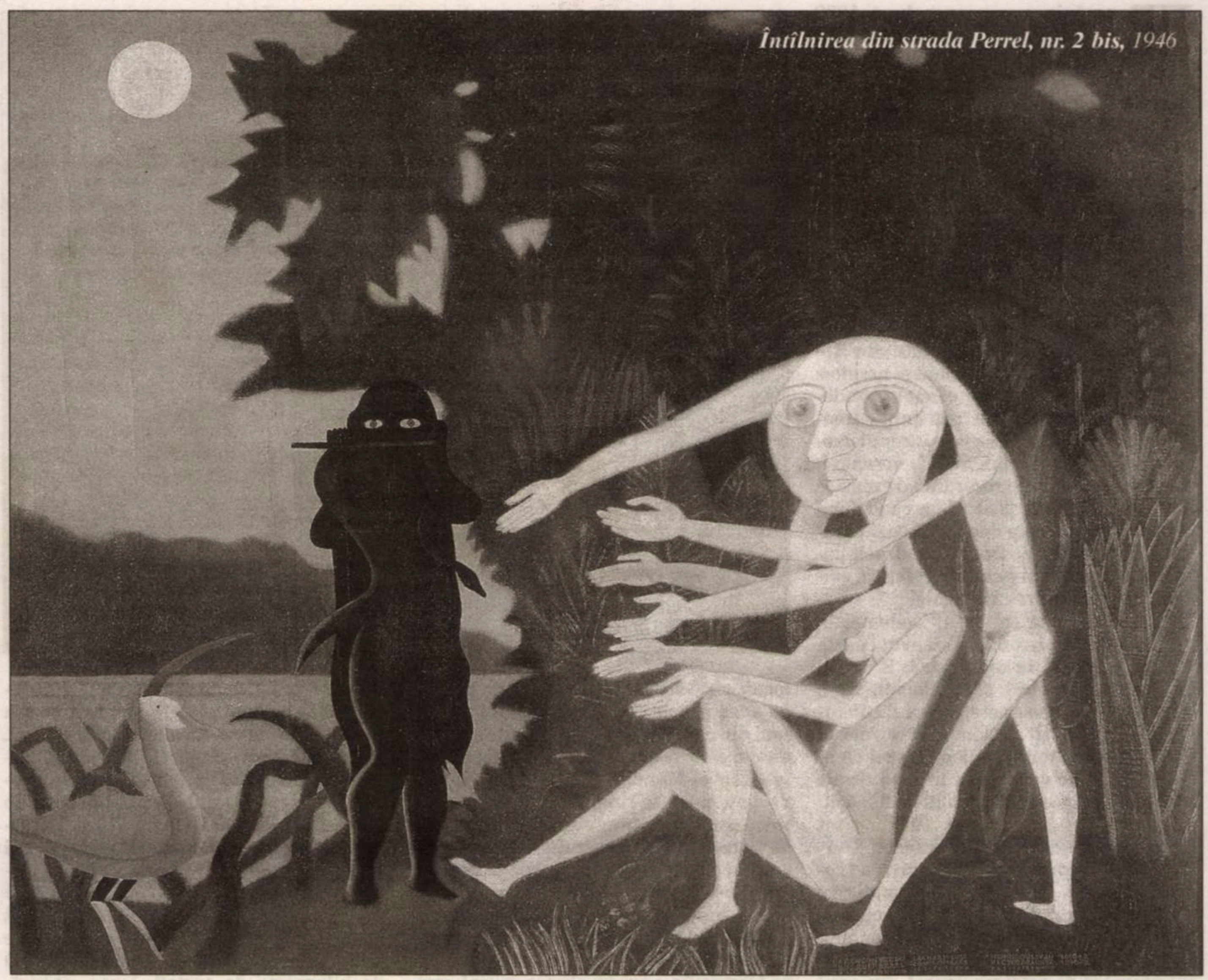
Întîlnirea din strada Perrel, nr. 2 bis, 1946

Tabloul realizat de Victor Brauner în anul 1943, în tehnica „picturii în ceară“, *Îmblînzitoarea de șarpe (La Charmeuse de serpent)* sau *Psilla miraculoasă (La Psylle miraculeuse)*, interpretează misterioasa figură din tabloul Vameșului Rousseau, *La Charmeuse de serpents*. Caracterul de „viziune“ conferit lucrării este accentuat prin prezența personajului feminin, al cărui corp este marcat cu semne magice și înconjurat de șarpele Ouroboros, simbol al *infinitului*. Semnelor magice simbolizînd „forța“ și „inteligența lui Saturn“ le sînt alăturate cele șapte „orificii fluidice“ care leagă microcosmosul de univers. Tabloul apare ca rezultat al unor viziuni sau al unor vise cu caracter premonitoriu. Lumea „magică“ din opera Vameșului se interferează în planul creației poetice cu cea a ființelor hibride imaginate de Brauner. Artistul modifică titlul tabloului lui Henri Rousseau din *Îmblînzitoarea de șerpi* în *Îmblînzitoarea de șarpe*, însoțitor nelipsit din imaginile care-l reprezintă pe *poet*.

Într-o a doua scrisoare adresată lui Victor Brauner, Breton insistă asupra realizării tabloului, care ar putea reprezenta „istoria atelierului“ său: *„Cred și acum că ar trebui să pictezi o pînză de mari dimensiuni,* Istoria atelierului meu, *unde ar sta alături creaturile lui Rousseau și ale tale în atitudini cît mai imprevizibile, în care le-ar putea pune un spațiu comun în variația timpului. Ar putea fi, în orice caz, o frumoasă problemă de rezolvat, iar tu ești omul cel mai potrivit pentru asemenea întîlniri“.*

Sugestia lui Breton de a picta un astfel de tablou nu rămîne fără răspuns din partea pictorului: *„Iată așadar acest tablou al «întîlnirii din strada Perrel, nr. 2 bis» care, cu aspectul său naiv, nu e un tablou care să poată fi vîndut și nici un tablou de pictor așa cum și le imaginează Negustorii sau directorii de revistă. Dar dacă eu am putut regăsi unul dintre personajele mele în compania unuia dintre personajele lui Rousseau în atelierul meu, noaptea, într-un moment atît de limpede exprimat de întreaga ta operă somptuoasă care a călăuzit adevărata lume ce va fi lumea de mîine, a eliberării omului de către om, am fost primul care a recunoscut că acest lucru trebuia neapărat să fie pictat. De altfel, mi-ai sugerat asta în mai multe scrisori“* (Victor Brauner, *Écrits et correspondances, 1938-1948,* Édition Centre Georges Pompidou, Paris, 2005).

Brauner pictează în 1946 tabloul intitulat *Întîlnirea din strada Perrel, nr. 2 bis* în care personajului „îmblînzitoarea de șerpi“, creat de Rousseau, îi alătură *Conglomerul (Conglomeros),* realizînd astfel „uniunea de viziune“ care-l apropie de Vameș. Cincizeci și unu de desene create între lunile iulie și septembrie 1941 reprezintă *Conglomerul*, hibrid dotat cu un cap mare și avînd mai multe brațe și picioare, în care umanul este asociat cu elemente vegetale și animaliere. *„Conglomeros, așa cum îi arată numele, este un personaj conglomerat. Are un cap foarte mare, cu un aspect și o expresie oarecum diferite de acelea ale bărbaților și femeilor de pe stradă sau din așa-numitul transport în comun. În orice caz, îi e caracteristică o anume expresie statică ce ține probabil de ideea că aici timpul este diferit de acela al vieții cotidiene“* – este descrierea *Conglomerului* făcută de artist într-o scrisoare adresată, de la Saint-Féliu d'Amont, poetului René Char (Victor Brauner, *Écrits et correspondances, 1938-1948,* Édition Centre Georges Pompidou, Paris, 2005).

Conglomerul trimite la ideea inventării unei mașini hibride alcătuită din elemente diferite (uman, animal, vegetal), subordonate unui „aparat central“ dotat cu inteligență. Desenul intitulat *Conglomeros își face toaleta (Conglomeros fait sa toilette)* este transpus în tridimensional în anul 1945. Sculptura în ghips urma să fie prezentată în cadrul expoziției *Suprarealismul în 1947* de la Galeria Maeght din Paris, prima manifestare a grupului suprarealist după război. În anul 1968, Galeria Alexandre Iolas consacră seriei *Conglomerului* o expoziție revelatoare a importanței pe care Victor Brauner o acorda „personajului“ creat în 1941, *Conglomeros, anonim al pluralului*.

În tabloul *Întîlnirea din strada Perrel, nr. 2 bis*, folosind modelul *gematriei* prin care literele alfabetului sînt înlocuite cu valori numerice, Brauner interpretează valorile numerice ale literelor care compun numele său și pe cel al lui Rousseau, în număr de treisprezece. Coincidența dintre valorile numerice ale celor două nume devine pretextul unei speculații cabalistice care îl face să introducă în partea de jos a tabloului numele său dedesubtul celui al lui Rousseau, adăugînd corespondențele numerice: *„Iată acum coincidențele care fac ca această întîlnire să aibă o valoare mai esențială decît am putea crede, coincidențe surprinzătoare de numere, pe care le-am notat în partea de jos a tabloului“*.

HENRI ROUSSEAU
VICTOR BRAUNER
1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13

Brauner folosește același procedeu de „transcriere“ a literelor în cifre pentru numele lui Picasso sau al Dorei Maar. Legăturile dintre litere și numere sînt asociate adesea cu jocurile de cuvinte. Astfel, *anagramele* sînt prezente în desene alăturate numelor lui Breton, Éluard sau Péret. Cuvintele compuse ca un palindrom sau cele cu dublu înțeles conduc la condensarea termenilor: *Totintot* (Tot în tot), *Conglomeros* (Conglomerat + Eros), *Le Vaincœur (Vain + cœur)* sau la rebusul verbal. Un bilet autograf poartă semnătura *Vie qui Tord Broie Nerf* (Victor Brauner). Cuvintele introduse în texte sau cele care formează titlul lucrărilor, *TRÈS 13 ÉMU,* par a se voi citite cu voce tare pentru a putea fi înțelese. O astfel de lectură, practicată în antichitate, era cea a textelor „continue“, în care cuvintele nu erau despărțite unele de altele. Înțelesul lor era redat prin felul de a citi și prin interpretarea dată textului de către cititor (Alexandru Ofrim, „Scrierea continuă și lectura cu voce tare“, *Dilemateca*, nr. 51, anul V, august 2010).

Mihaela Petrov *este istoric de artă. A încheiat studiile doctorale cu teza „Victor Brauner, cuvîntul scris și opera plastică, 1934-1965. Caiete și carnete, Donația Jacqueline Victor Brauner, Centrul Georges Pompidou, Paris“, UNArte, 2011. Cărți publicate:* Victor Brauner, cuvîntul scris și opera plastică, 1934-1965 *(2012);* Victor Brauner, pictopoet. Desene și acuarele *(2013);* Victor Brauner, vizionar al timpurilor moderne *(2014);* Victor Brauner, 1903-1966 *(2016).*

Codruț CONSTANTINESCU

Muncitori români în Cehoslovacia anului 1947

România a cunoscut după 1989 – și mai ales după ce am dobîndit liberul acces la piața muncii a Uniunii Europene – un constant flux migrator (pentru a fi docți) către țările din Vestul Europei. Diaspora românească este o realitate zilnică, milioane de români s-au stabilit în Italia, Spania, Germania sau Marea Britanie, au plecat peste Ocean. Nu există, practic, familie care să nu aibă legături, într-un fel sau altul, cu diaspora sau să nu fi experimentat viața de afară. *Vrem o țară ca afară!* S-a plecat la studii, la muncă, pentru condiții de viață mai bune, decente, în principal, și mai puțin pentru că sistemul din România este corupt, nereformat și nereformabil, fără speranță, iar efectele pandemiei vor fi contabilizate încă multe decenii de acum încolo. Ceea ce a început exodul va definitiva pandemia de coronavirus, care bate zilnic recorduri de mortalitate, comparabile poate doar cu vîrfurile bătăliilor din cele două războaie mondiale. Nici măcar pe front nu mureau patru sute de oameni *pe zi*. Ne referim, evident, la depopularea României.

c. wikimedia commons

Imediat după cel de al Doilea Război Mondial, românii au avut ocazia de a munci în afara țării. E drept, nu departe. În anul 1946, România s-a confruntat cu o foamete care a făcut ravagii mai ales în Moldova. Motivele ei sînt multiple. Amintim doar faptul că această regiune cunoscuse în mod direct consecințele trecerii frontului de Răsărit, în perioada martie-august 1944, cu tot cortegiul de distrugeri și suferințe, urmate apoi de prezența distructivă a trupelor Armatei Roșii, de slaba implicare a autorităților comuniste de la București în procesul de însămînțare din toamna lui 1945, lipsa precipitațiilor, dar și haosul provocat de reforma agrară din anul 1945, care i-a afectat masiv tocmai pe cei mai activi și inteligenți cultivatori, care aveau suprafețe mai mari, viabile economic, și utilaje care au fost confiscate si redistribuite. Foametea a pus stăpînire nu numai pe Moldova românească, dar și pe sudul Uniunii Sovietice, în Basarabia și în mult încercata Ucraină. Foametea a dus la exodul a mii de moldoveni către zonele mai puțin afectate din România. S-au luat cu asalt trenurile de către părinți dotați cu saci, în căutarea grînelor. Pîinea se vindea pe cartelă în toată țara. Bunicul meu își aducea aminte cum doi brutari din Cîmpina au fost prinși de autoritățile comuniste că dosiseră cîteva kilograme de făină. O gloată de oameni îi împingeau și îi loveau pe cei doi, care aveau agățate de gît pancarte cu mesajul „Cine a făcut ca mine, ca mine să pățească“. Un toboșar bătea cu putere într-o tobă, pentru a atrage atenția trecătorilor. O scenă demnă de filmele lui Lucian Pintilie. Probabil că cei doi nu au scăpat prea ușor, doar cu oprobriul public, și au ajuns la închisoare. În Uniunea Sovietică pentru astfel de fapte se primeau sentințe de peste zece ani de Gulag.

În strînsă legătură cu seceta din 1946 este și acordul de colaborare stabilit între România și Cehoslovacia, ambele aflate în faza ultimă de satelizare comunistă. Dacă România avea să fie penultima căreia avea să i se schimbe și formal forma de guvernămînt, de la regat la republică populară, Cehoslovacia a fost ultima. La 25 februarie 1948, longevivul președinte Beneș a cedat presiunilor comuniste și l-a numit premier pe Klement Gottwald, liderul comuniștilor cehoslovaci. La 2 iunie 1948, Beneș avea să demisioneze din funcția de președinte, fiind înlocuit cu Gottwald. Guvernul de la Praga avea nevoie de țăranii români nu numai din cauza pierderilor umane suferite de Cehoslovacia în timpul celui de al Doilea Război Mondial (250.000 de cehoslovaci au murit în timpul ocupație naziste, întreaga minoritate evreiască fiind ucisă în cadrul Holocaustului), cît mai ales pentru că decisese expulzarea în masă a germanilor sudeți (două milioane), dar și a unei bune părți a minorității maghiare din Slovacia. E drept, sudeții și maghiarii reprezentaseră pretextele pentru care Germania nazistă alipise inițial regiunea frontalieră, locuită de ei, la fel procedînd și Ungaria lui Horthy.

În România, Ministerul Muncii, Asistenței și Asigurărilor Sociale s-a ocupat de promovarea acestui acord interguvernamental, care prevedea trimiterea în Cehoslovacia a unui număr de 15.000 de fermieri români care să muncească în agricultura cehoslovacă. Partea română era de acord să plece numai lucrătorii agricoli din regiunile bîntuite de secetă (Moldova, nord-estul Munteniei, nordul Olteniei și nord-estul Transilvaniei) sau cei din zonele unde exista un surplus de brațe de muncă, ceea ce ne cam îndoim că mai exista în România, avînd în vedere zecile de mii de bărbați morți pe front și cei aproximativ 150.000 de militari români care încă se aflau în prizonieratul sovietic. „Nu pot pleca la muncă în Cehoslovacia decît lucrători de naționalitate română și numai aceia care cunosc munca agricolă obișnuită.“ Unde se puteau depune cererile de înscriere? La Oficiile de Plasare din capitalele de județ (actualele AJOFM-uri) sau la primăriile comunelor urbane (adică orașelor de acum) sau rurale. Cei doritori trebuiau să depună – cum altfel? – un adevărat dosar (probabil fără șină) format din: certificat de sănătate, actul de naștere, „certificat de bună purtare eliberat de autoritățile comunale din care să se constate că are sentimente democratice“ (nu erau acceptați foștii simpatizanți legionari, țărăniști, liberali), actul militar și certificatul (noțiunea de certificat din interbelic a fost înlocuită acum de cea de adeverință) de la Primărie, care să ateste cît pămînt aveau. Dosarul era verificat la primărie.

Țăranii români erau atrași de condițiile de viață promise de cehoslovaci – găzduire, mese bune și o plată identică cu cea primită de către fermierii cehoslovaci. Dacă mergeau singuri, individual, urmau să fie cazați la familiile cehoslovace. Care era salariul oferit? Bărbații de peste 15 ani primeau între 570 și 910 coroane pe lună, iar femeile de peste 15 ani între 550 și 865 de coroane. Cei care plecau cu întreaga familie erau momiți și cu diverse prime. În afară de bani, țăranii români mai erau ademeniți și cu 90 de kilograme de grîu sau secară lunar, 80 de kilograme de cartofi, lapte, untură. Contractele aveau o valabilitate de un an de zile, dar puteau fi prelungite cu încă unul sau doi. Propaganda cehoslovacă, pentru a fi mai convingătoare, publica în pliantele de prezentare și impresiile unor țărani români care deja munceau în Cehoslovacia Un anume plugar Gheorghe Lăcătuș, din comuna Udrești, județul Suceava (care rămăsese în hotarele României după 1940), unde se află acum casa memorială Eusebiu Camilar (un scriitor modest, tovarăș de drum al comuniștilor, plimbat inclusiv prin China populară), spunea că „de cînd sînt aici nu am băut apă niciodată, toata ziua numai bere căci așa se obișnuiește pe aici. Mîncarea este foarte bună și din abundență. La noi nici boierii nu mănîncă așa de bine deoarece este destulă“. Un anume Nichit Gheorghe plusa: „La sosire, am fost întîmpinați de către domnul director al sanatoriului care ne-a făcut cadou cîte o cămașă de mătase, indispensabili și tot ce e necesar. Mîncăm de cinci ori pe zi și o ducem cît se poate de bine“. Citind aceste declarații am putea avea senzația că acei țărani români se aflau în Elveția și nu în Cehoslovacia, care suferise de pe urma unor lungi ani de ocupație nazistă (aproape șapte).

Țăranii din Moldova trebuiau să se prezinte în orașul Bacău, centrul regional, iar celălalt mare centru de unde se pleca la muncă în Cehoslovacia era Oradea. Avînd în vedere dificultățile financiare ale doritorilor, partea română oferea o reducere de 20% din prețul biletelor pe CFR, iar persoanele respinse aveau o reducere de 50% din prețul biletului de tren pentru a se putea întoarce în satele natale. Dacă, propagandistic, totul era înfățișat în culori roz, în schimb realitatea era oarecum alta. Prefectura Prahova se adresa Ministerului de Interne informînd că cei plecați își lăsaseră familiile în cea mai neagră mizerie, „unele din aceste familii au primit scrisori de la cei plecați prin care li se spune că li s-au trimis bani și alimente, însă, deși a trecut destul de mult timp, acele familii n-au primit nici pînă în prezent nimic“. Bucureștiul răspundea că pachetele trimise de românii din Cehoslovacia ar fi trebuit să le parvină rudelor prin intermediul Poștei obișnuite, care în 1947, la doi ani de la sfîrșitul războiului, ne putem da seama că nu funcționa grozav, chiar dacă distanțele dintre cele două țări nu erau așa de mari (după 1945, ele nu mai aveau graniță comună, ca în perioada interbelică). Cît despre bani, fiind vorba de coroane cehoslovace, ele începuseră să fie trimise de partea cehoslovacă prin BNR și se stabilise o paritate de trei lei pentru o coroană.

O mărturie interesantă care vine să completeze acest tablou este cea a lui Nicolae Fotino, care în 1947 era prim-secretar al Legației României la Praga, rememorată și păstrată în cadrul arhivei radio a RADOR: „După aceea au fost probleme cînd acești oameni au trebuit să se întoarcă acasă. Cehii nu doreau întotdeauna ca ei să se întoarcă acasă. Unii dintre acești muncitori au fost foarte buni și nu doreau deloc să-i lase să plece. Îmi aduc aminte de cineva care ajunsese grădinarul lui Gottwald, la Președinție. Omul nostru ajunsese grădinarul principal și Gottwald nu înțelegea deloc de ce trebuie să plece cînd el se simțea foarte bine la Praga. El vrea să rămînă la Praga, era foarte bine plătit. Îmi aduc aminte de un cioban care ajunsese vestit în Cehoslovacia. Brînzeturile lui erau socotite excepționale. Nimeni nu vroia să-i dea drumul, el în schimb dorea să se întoarcă. Zicea că i-a învățat suficient, că are lucrurile lui și că el vrea să se întoarcă acasă. I se promitea orice, i se promitea salariu mai mare, orice numai ca el să rămînă“ (https://www.rador.ro/2017/02/16/mii-de-tarani-romani-au-fost-trimisi-in-cehoslovacia-la-munca).

Nicolae Fotino rememorează și alte aspecte pe care documentele nu le pot dezvălui: cum unele românce ajunse în Cehoslovacia au dat naștere unor copii din flori, cu care nu mai voiau să se întoarcă acasă, din motive evidente. Deocamdată nu se poate spune cu exactitate cîți dintre cei 15.000 de români au rămas în Cehoslovacia și cîți s-au întors, dar am putea paria că marea majoritate au ales să revină acasă, mai ales în condițiile în care și Cehoslovacia urma același drum al comunismului victorios și utopic. Mai ales că țăranul român tradițional era conservator și își iubea țarina.

Un alt episod din lungile relații de prietenie pe care România le-a avut mai mereu cu cehoslovacii: recent a fost inaugurată la Praga o expoziție realizată de Arhivele Diplomatice ale Ministerului Afacerilor Externe, avînd drept subiect aniversarea a o sută de ani de la apariția Triplei Înțelegeri/Antante, formată din Regatul României, Regatul Iugoslaviei și Republica Cehoslovacă.

***Codruț Constantinescu** este istoric și consilier pentru afaceri europene la Prefectura Prahova. Cea mai recentă carte publicată este* Liber în Europa *(Editura Vremea, 2021).*

■ ■ ■

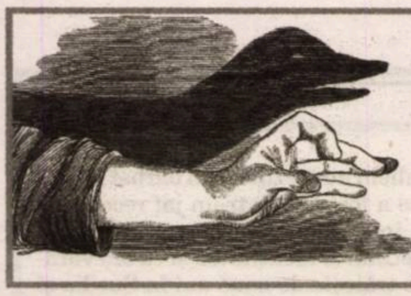

Iaromira POPOVICI

bazar

Tradiţii, mai noi

În filmele de Crăciun care deja ne-au invadat micile ecrane se vorbeşte de „tradiţiile“ fiecărei familii. Acolo e vorba de unele destul de simple şi uşor de stăpînit: de pus un anume înger în vîrful bradului, de mers la concursul de făcut case din turtă dulce, de cîntat colinde în ziua de..., la ora... etc. Dar există şi alt fel de tradiţii pe care le ţinem, fiecare dintre noi. Pe care le păstrăm şi pe care le mai schimbăm.

Cînd spun „tradiţii“ mă refer la momentele în care fiecare, individ sau grup, familie, iese din timpul cotidian şi intră în cel al sărbătorii. Pe care el îl alege cînd să fie, cît să fie şi cum să şi-l petreacă. Sigur că există şi cutume prestabilite, unele chiar inflexibile, cărora cei mai mulţi dintre noi li se supun. Pe care unii dintre noi le mai adaptează propriului lor mod de a vedea lumea. Şi, în sfîrşit, pe care alţii îşi permit să nu le accepte deloc.

Cînd trăieşti mai multe tipuri de vremuri, e clar că tradiţiile se schimbă şi ele. De curînd a fost Halloween-ul, care, de ceva timp, a intrat în imaginarul comun, asemenea, de altfel, Sfîntului Valentin. Acum copiii, mai ales, dar nu numai, serbează Halloween-ul fără atîtea inutile întrebări, precum cele care apăreau pe la început de ani 2000, cînd sărbătoarea începea să devină una obişnuită la grădiniţe, de pildă. Ţin minte că atunci aveau loc chiar dezbateri înfocate asupra rostului acestei sărbători „păgîne“, care otrăvea minţile copiilor noştri. Îmi amintesc cum un tată, „responsabil“, cu care am avut plăcerea să mă conversez într-o vizită, cam în ajunul Halloween-ului, susţinea că seria *Harry Potter* ar trebui interzisă, că nenoroceşte minţile copiilor, că vorbeşte despre magie şi are ceva malefic. Că el nu-i lasă pe copiii lui să citească aşa ceva.

> *Tuturor ne plăcea să ne speriem*
> *în copilărie şi adolescenţă.*

Ţin minte şi acum că n-am ştiut dacă să plîng sau să rîd cînd l-am auzit pe respectivul domn, vorbind serios, de altfel, şi convins de justeţea observaţiilor sale. I-am spus ce cred şi momentul a trecut. Vocea lui era vocea celor care contestau sărbătorile „venetice“ şi ţineau la „tradiţiile de veacuri ale poporului român“, ortodoxe, dacă se poate. Vocea celor care nu realizau, în primul rînd, că povestea asta cu „tradiţiile de veacuri“, cu care am fost sufocaţi de învăţămîntul comunist care preamărea un naţionalism de carton, e o aberaţie. Că, sigur, există tradiţii, dar nu se pune aşa problema, lucrurile sînt mult mai subtile. Şi că ortodoxia şi practica religioasă nu au nimic de-a face cu o sărbătoare comercială (sigur, dacă e să-i căutăm originile), pînă la urmă, de care se bucură copiii. Un fel de bal mascat cu fiori.

Tuturor ne plăcea să ne speriem în copilărie şi adolescenţă. În vremea comunistă, cînd nu aveam acces la industria *horror* din Occident, o făceam fiecare cum apuca. Nu ne erau la îndemînă nici industria de Halloween, nici romanele lui Stephen King, nici filmele de groază, dar nevoia de sperietură şi de un anumit tip de contact cu supranaturalul (cel în care ţi se fac pielea de găină şi părul măciucă într-un mod controlat şi suportabil, totuşi) exista, era prezentă. De pildă, la Cumpătu, în Sinaia, unde mergeam în vacanţe, obişnuiam să ne plimbăm seara cu un grup mai mare pînă la marginea pădurii. Vorbeam de lupi şi de prezenţa lor acolo (astăzi există cu adevărat ursul, vizibil la toate orelele) şi parcă le simţeam ochii strălucind în întuneric. Aveam cumva nevoie de fiorul ăsta domesticit, era modalitatea noastră de a pătrunde un alt fel de supranatural interzis, să zicem, să ne jucăm de-a forţele malefice, să luăm notă de existenţa răului.

Ceea ce industria *horror* a speculat în toate felurile posibile şi călcînd, uneori, limitele, într-un mod de-a dreptul bolnav. Dar aici e o discuţie interminabilă în care mă feresc să intru. Tot ce ştiu e că serbările de Halloween de la grădiniţa copilului meu, în care toţi puştii se costumau în fantome, piraţi, Batmani sau altele asemenea şi performau diverse în comun nu puteau fi nocive, erau o joacă. Şi, la fel, petrecerile inofensive, aş zice, de acasă, în care veneau cinci-şase prieteni, fiecare îşi punea cîte o mască, sculptam dovleacul şi-i mîncam conţinutul, amuzîndu-ne de toată situaţia. Apoi făcînd poze şi punîndu-le, într-un mod, ştiu, penibil şi superficial, pe Facebook. Şi, în final, dîndu-i fiecăruia la pachet cîte o mască sau un accesoriu aşa-zis de groază, de fapt o mini-piesă vestimentară stilizată de pe la Meli Melo, tot mai departe de fiorul *horror.*

Sigur că, la origini, Halloween-ul avea legătura cu ziua morţilor, cu cultul lor. E un fel de amestec între ziua morţilor şi cea recoltei. Dar cred că acum s-a îndepărtat suficient de latura lui demonică şi că putem să ne jucăm cu varianta lui cosmetizată şi comercializată fără să ne fie teamă că vom călca nu ştiu ce teritorii de nestăpînit. Şi dacă vrem ca sculptarea dovleacului, precum şi purtarea unei măşti lucioase de pisică neagră şi a unei pălării asortate să se numere printre „tradiţiile“ noastre, n-avem decît.

■ ■ ■

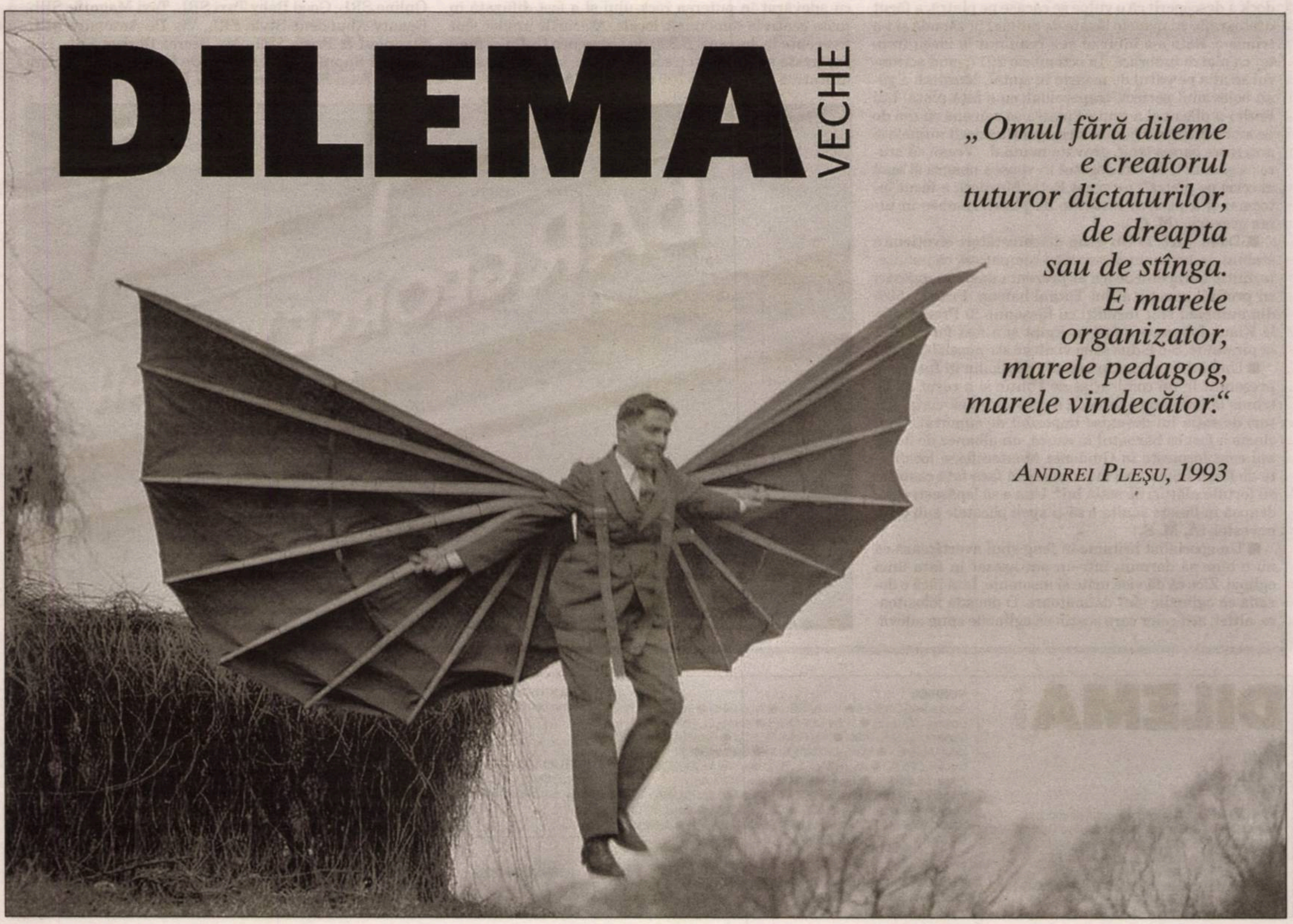

Cu ochii-n 3,14

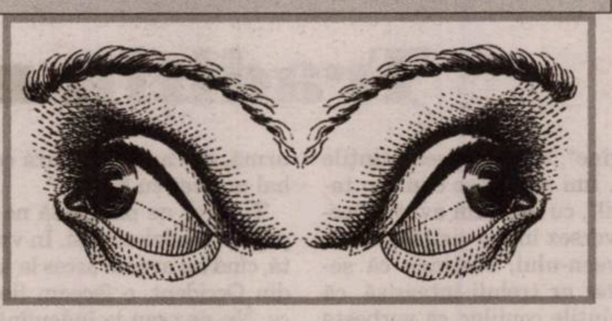

TIMPUL VIITOR („PARTENERUL IDEAL" ÎNTR-O LUME VIRTUALĂ) A PĂSTRAT UNELE ASEMĂNĂRI CU VIAȚA UNEI OGLINZI

■ Noul stil al anunțurilor Grupului de Comunicare Strategică mi se pare cel puțin neliniștitor: „Astăzi *vor fi* raportate X sute de decese și Y mii de noi cazuri COVID...“. Folosit în acest context, timpul viitor îmi dă senzația unei previziuni funeste făcute de un oracol răuvoitor. (**M. P.**)

■ O revelație devastatoare vine din partea lui Khoirul Anam, un bărbat din Indonezia, care s-a căsătorit cu aparatul său de gătit orez. După doar patru zile a divorțat, spunînd, cu tristețe, că a realizat că nu există „partenerul ideal“. Nu pot să nu mă gîndesc dacă nu cumva aparatul de gătit orez a fost cel care a intentat acțiunea de divorț. (**S. G.**)

■ Lansarea pe piață a jocului „Șase zile în Fallujah“ provoacă nemulțumiri și controverse în SUA, după ce a fost criticat că nu este decît un simplu „simulator de ucis arabi“. Dezvoltatorii jocului se apără susținînd că acesta poate fi privit ca o simplă „lecție de istorie“ și precizează că singurii irakieni pe care jucătorul are voie să-i ucidă în joc sînt insurgenții. În nici un caz nu are voie să ucidă civili, ba chiar, într-un scenariu al jocului, utilizatorul poate alege între a juca rolul unui militar american sau pe cel al unui tată irakian care își apără disperat familia. Însă care puștan american nu-și dorește oare să fie, chiar și într-o lume virtuală, un soldat american supererou care ucide arabi? (**A. P.**)

■ Cu cîțiva ani înaintea morții, Philip Roth a început să caute pe proprietatea lui din Vermont, împreună cu administratorul său, un tip pe nume Murdock, un bolovan potrivit ca piatră funerară pentru viitorul mormînt. În cele din urmă, amîndoi au căzut de acord că piatra folosită ca treaptă pentru intrarea în casă ar fi potrivită. Murdock s-a oferit să-i graveze deja numele, dar Roth nu a vrut: „Mi-ar da fiori să calc zilnic pe numele meu“. Într-o iarnă, cînd Roth era plecat, Murdock a descoperit că o vulpe se căcase pe piatră, a făcut o fotografie cu urmele lăsate de animal în zăpadă și i-a trimis-o. Roth s-a înfuriat și a renunțat la ideea treptei ca piatră funerară. În octombrie 2017, cînd scriitorul se afla pe patul de moarte în spital, Murdock a găsit bolovanul perfect: trapezoidal, cu o față plată. Lui Roth i-a plăcut și a vrut ca piatra să semene cu cea de pe mormîntul lui Camus, să nu conțină decît numele și anii între care a trăit, gravate manual. „Vreau să arate ca și cum ți-ai vîrî degetul în vopsea neagră și apoi ai scrie pe piatră“, i-a cerut Roth. Murdock a făcut întocmai și a păstrat resturile de piatră rămase în urma gravării. (**M. C.**)

■ Două știri. 1) Un grup de cercetători elvețieni a stabilit, în urma unor cercetări comparate, că jumătate dintre europenii de azi ar prezenta unele asemănări cu profilul genetic al lui Tutankhamon. Practic, 50% din europeni sînt înrudiți cu faraonul. 2) Președintele Klaus Iohannis a fost în Egipt și a fost fotografiat la piramide. S-o fi dus să-și viziteze strămoșii? (**M. M.**)

■ Un bărbat plasat în arest la domiciliu în Italia s-a prezentat la un comisariat de Poliție și a cerut să fie trimis la închisoare întrucît a considerat că viața alături de soția lui devenise imposibil de suportat. Concluzia a fost că bărbatul în cauză, un albanez de 30 de ani care locuiește în Guidonia Montecelio, o localitate de lîngă Roma, „nu mai reușea să facă față coabitării forțate alături de soția lui“. Una e să ispășești o pedeapsă în liniște și alta e să-ți speli păcatele sub ochii nevestei. (**A. M. S.**)

■ Un specialist britanic în feng shui avertizează că nu e bine să dormim într-un pat așezat în fața unei oglinzi. Zice că dă vise urîte și insomnie. Iată încă o dovadă că oglinzile sînt dăunătoare. O dovadă folositoare, altfel, atît celor care susțin că oglinzile spun adevărul și trebuie evitate, cît și celor care susțin că oglinzile mint și trebuie sparte. (**S. V.**)

ACUM, NU GÎNDI NAIV, SE PARE CĂ ADEVĂRATUL DOMN TRĂIEȘTE, NEOFICIAL, ACASĂ

■ Avocații lui Julian Assange, fondatorul WikiLeaks, susțin că eventuala extrădare a acestuia în Statele Unite l-ar putea determina să se sinucidă. Pe această bază, a posibilei sinucideri, un judecător și-a întemeiat în ianuarie o sentință de neextrădare. Acum lucrurile se judecă la Înalta Curte din Londra. Cum ar fi dacă orice inculpat care ar amenința cu sinuciderea, în cazul în care sentința nu i-ar fi favorabilă, ar fi luat în serios? Dar, desigur, Assange nu e chiar orice inculpat. (**A. M.**)

■ Există o metodă japoneză numai bună de folosit împotriva urșilor care pot deveni agresivi: muzica rock. Nu orice fel de muzică, ci una compusă special. Așa consideră autoritățile din Iwate, o regiune din nordul Japoniei, care au comandat o melodie ale cărei versuri conțin, între altele: „Nu gîndi naiv, lîngă ursuleț e părintele său, care te va ataca“, „Nu face pe mortul, nu ține“ sau „Nu te întoarce cu spatele și nu fugi“. Melodia a fost compusă de doi sexagenari care cred cu adevărat în puterea rock-ului și a fost difuzată în toate centrele comerciale locale. Atacurile urșilor sînt frecvente în Japonia, 3.300 de asemenea întîlniri fiind raportate numai anul trecut în Iwate, în creștere semnificativă față de cele 700 din 2017. (**A. A. D.**)

■ Criminaliștii italieni au crezut că un bărbat pe nume Mirel Joacă Bine a fost ucis într-un jaf recent. Se pare că a fost vorba, însă, despre o altă persoană, care îi furase omului buletinul și identitatea și că adevăratul Mirel Joacă Bine trăiește de nouă ani în Suedia și e bine-mersi. (**A. M. S.**)

■ Carlog.com – un site de informare, asistență și mentenanță al grupului Volkswagen – oferă, la crearea unui cont nou, trei modalități de adresare: „Domn“, „Doamnă“ și „Diverse“ – adică mere, pere, papetărie, ce-o da Dumnezeu. (**M. P.**)

■ Liceul Teoretic „Sfinții Trei Ierarhi“ din București abordează, neoficial, dar practic, o politică antimască și antivaccin – îmi spune o tînără profesoară de română proaspăt angajată, care se încăpățînează să poarte mască, spre oprobriul celor mai mulți colegi. Profesorii cad ca muștele, cu forme mai mult sau mai puțin grave de COVID, dar nu se dau bătuți. Sfatul primit de cadrele didactice de la director, pentru eventualitatea unui control inopinat, este: „Purtați măștile sub bărbi, la îndemînă!“. Ne întrebăm sub ce ar trebui să-și poarte măștile doamnele profesoare. (**M. P.**)

■ Ce nume de firme ne va oferi, astăzi, Giurgiu? Iată-le: Gena SRL, Tractor Sud SRL, Redresoare SRL, Pasărea Phoenix SRL, Armonia Rutieră SRL, Ogorul SRL, Regal SRL, Distileria Iceburg SRL, Astral Cliniklab SRL, Alege SRL, Maximus Augustus SRL-D, Poveste Dulce SRL, La Mio Cărămizi SRL, Vasile SRL, Taxi Pyssy SRL, Sarea În Bucate SRL, Feeric SRL, Only Marisma SRL, Contraste Culturale 2017 SRL, Euro Mișu SRL, Deinde Cerebrum SRL, Possesso Total SRL, Amicitia SRL, Loc De Joacă Darius SRL, Nevoiașul SRL, Acasă Cafea SRL, Pupila SRL, Remember Us SRL, Therapy Divin K SRL, Eternal SRL, Fruct Gustos SRL, Marmo Fulgi SRL, Zeroxunu SRL, Artă Și Cofetărie SRL, Tradițional Guțu SRL, The Best Adonis Giurgiu SRL, Valoare Trans SRL, Gelatina SRL, Lotus Bec SRL, Floryvis Înfrumusețare SRL, Fermierii Patrioți Cooperativă Agricolă, Odăjdii SRL, Spălarea Profesională A Covoarelor SRL, Incognito SRL, Arena Liga Prieteniei SRL, Solaris Închirieri SRL, Not Found Agency SRL, Grămadă Market SRL, Pardoseli Online SRL, Good Baby Taxi SRL, Taxi Magnific SRL, Beauty Abundent Style SRL, Vis De Antomire SRL, Strungul & Freza SRL, My Secret Barber SRL, Nik Prosper Suprem SRL, Atelier De Finețuri SRL, Adam Pescar Total SRL, Efemer SRL. (**D. S.**)

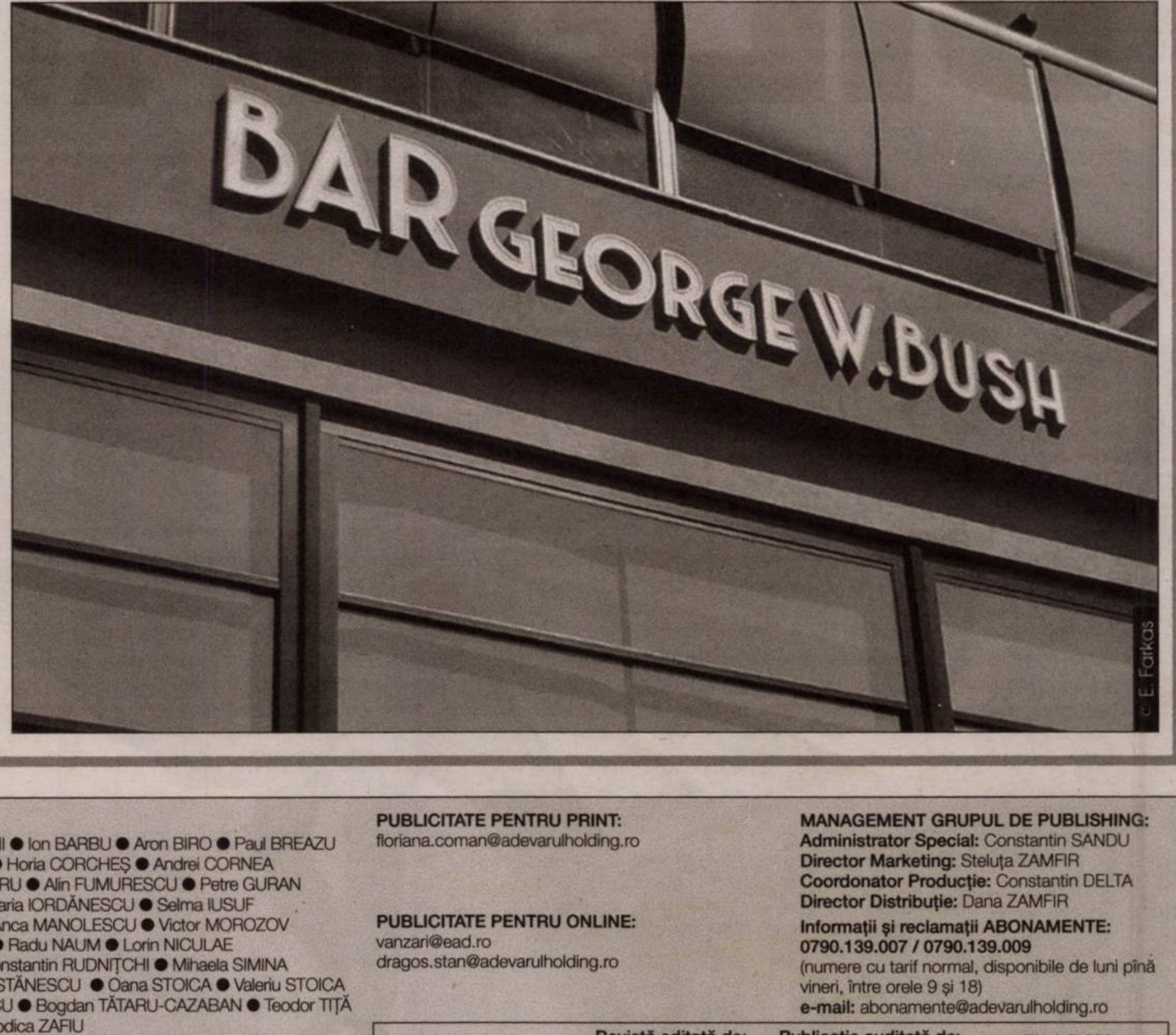

© E. Farkas

DILEMA VECHE

REDACȚIA:
Dana CĂLINESCU (secretar general de redacție)
Marius CHIVU ● Radu COSAȘU ● Stela GIURGEANU
Andrei MANOLESCU (redactor-șef adjunct)
Matei MARTIN ● Matei PLEȘU ● Adina POPESCU
Iaromira POPOVICI ● Ana Maria SANDU
Dan STANCIU (art director) ● Mircea VASILESCU
Sever VOINESCU (redactor-șef)

RUBRICI:
Teodor BACONSCHI ● Ion BARBU ● Aron BIRO ● Paul BREAZU
Cosmin CIOTLOȘ ● Horia CORCHEȘ ● Andrei CORNEA
Codrin Liviu CUȚITARU ● Alin FUMURESCU ● Petre GURAN
Ionuț IAMANDI ● Maria IORDĂNESCU ● Selma IUSUF
Ovidiu LORENZ ● Anca MANOLESCU ● Victor MOROZOV
Adrian MUREȘAN ● Radu NAUM ● Lorin NICULAE
Andrei PLEȘU ● Constantin RUDNIȚCHI ● Mihaela SIMINA
Bogdan-Alexandru STĂNESCU ● Oana STOICA ● Valeriu STOICA
Cătălin ȘTEFĂNESCU ● Bogdan TĂTARU-CAZABAN ● Teodor TIȚĂ
Andreea VLAD ● Rodica ZAFIU

TEHNOREDACTARE: Adrian DAMIAN
EDITOR WEB: Anda DOCEA

PUBLICITATE PENTRU PRINT:
floriana.coman@adevarulholding.ro

PUBLICITATE PENTRU ONLINE:
vanzari@ead.ro
dragos.stan@adevarulholding.ro

MANAGEMENT GRUPUL DE PUBLISHING:
Administrator Special: Constantin SANDU
Director Marketing: Steluța ZAMFIR
Coordonator Producție: Constantin DELTA
Director Distribuție: Dana ZAMFIR
Informații și reclamații ABONAMENTE:
0790.139.007 / 0790.139.009
(numere cu tarif normal, disponibile de luni pînă vineri, între orele 9 și 18)
e-mail: abonamente@adevarulholding.ro

ISSN: 1584-1669
Revistă editată de: Adevărul holding
Publicație auditată de: BRAT AUDIT TIRAJE
Tiraj: 7.350
Tipărit la Tipoart Idea Studio

Biblioteca Județeană
ASTRA Sibiu

Biblioteca Județeană
ASTRA Sibiu

„Sînt vechi, domnule!“ (I.L. Caragiale)

FONDATOR **ANDREI PLEȘU**

DILEMA VECHE

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE ■ Anul **XVIII** ■ nr. **918** ■ 11-17 noiembrie 2021 ■ www.dilemaveche.ro ■ 24 pagini ■ 7 lei

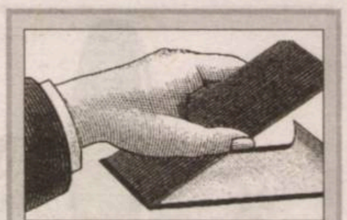

Valeriu STOICA

la **drept** vorbind

5

ANDREI PLEȘU

„Politicieni fără politică“

pagina **3**

Interviu cu

ANDREI VIERU

pagina **7**

ADINA POPESCU

„A fi scriitor nu e o profesie, e un hobby“

pagina **18**

Înapoierea noastră, cea de toate zilele

„Să crezi în progres nu înseamnă că progresul a și avut loc.“

FRANZ KAFKA

Redacția DILEMA VECHE: Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, sector 2, 020331 București ● **telefon:** 0372.130.006 ● **e-mail:** dilema@dilemaveche.ro

Teodor TIȚĂ

contraintuiția

Bomba cu imigranți

„În genunchi, trădătorilor!“ Îndemnul, ridicol și strident, vine de la o judecătoare a Tribunalului Constituțional din Polonia și este adresat membrilor Opoziției poloneze care au îndrăznit să dea semne vagi de empatie față de imigranții din Orientul Mijlociu care, la granița de est a țării, caută o cale de intrare în Uniunea Europeană.

Dincolo de isteriile Krystynei Pawlowicz, problema acestor imigranți este gravă și fără o soluție care să permită tuturor părților implicate să rămînă cu conștiința împăcată. Pe de o parte se află Guvernul polonez, care face eforturi disperate să își protejeze frontiera. Pe de alta, este regimul dictatorial din Belarus, dispus să apeleze la orice metodă pentru a destabiliza Polonia vecină, pe care o vede ostilă și arogantă. În mijloc sînt mii de povești nespuse ale unor oameni disperați, folosiți într-un joc politic de un cinism înfiorător.

Și asta pentru că guvernul de la Minsk nu numai că nu se opune tranzitului de imigranți plecați spre vestul Europei, dar îl încurajează activ, oferind asistență în călătoria către graniță.

La frontieră, imigranții sînt întîmpinați de forțele de ordine poloneze, care încearcă să îi împingă înapoi în Belarus. Uneori reușesc, alteori nu, dar în acest ping-pong cu oameni unii pier. În pădurile și cîmpurile de la frontiera dintre cele două state au murit pînă acum cel puțin zece persoane. În multe cazuri, „imigranți“ înseamnă copii fără acces la haine și hrană adecvată.

Polonia nu este singura țară care trebuie să facă față bombei cu imigranți folosite în mod cinic de președintele belarus Aleksandr Lukașenko. Letonia și Lituania au și ele aceeași problemă, însă dimensiunile reale ale crizei pot fi măsurate la granița poloneză. Numărul forțelor de ordine trimise în regiune a ajuns la 12.000, iar guvernul de la Varșovia a decis ridicarea unui zid de protecție după modelul celui ridicat de Ungaria la granița cu Serbia și Croația în timpul crizei refugiaților din 2015. Marți, Parlamentul polonez urma să se întrunească pentru a discuta posibile măsuri suplimentare de protecție. Ședința urma să aibă loc pe fondul îngrijorării că regimul din Belarus urmărește o escaladare a crizei. Pe *social media* și la televiziunile locale fuseseră difuzate imagini cu grupuri mari de imigranți călătorind în preajma graniței, însoțiți de bieloruși în uniforme militare. Temerea polonezilor era că se încearcă o forțare a graniței, un fel de mini-invazie care ar pune grănicerii în situația de a alege între a-și folosi armele din dotare sau a ceda pur și simplu, permițînd accesul imigranților pe teritorul Uniunii Europene. Genul acesta de dileme nu au aproape niciodată un răspuns corect.

Din punct de vedere politic, Guvernul de la Varșovia profită cumva de pe urma crizei pentru că ea pune în plan secund conflictul cu Bruxelles-ul legat de starea Justiției poloneze, aflată sub un atac constant și năucitor din partea Partidului Lege și Justiție al lui Jaroslaw Kaczynski. Însă acesta nu este probabil genul de rezolvare la care sperau domnul Kaczynski și aliații lui conservatori. Dar e cert că nimeni nu mai vorbește despre acest subiect, la fel cum nu se mai vorbește foarte mult despre legea care interzice aproape total avorturile și care a început deja să facă victime în rîndul femeilor fără acces la respectiva procedură medicală.

Statele din UE riscă să pice
în capcana unui concurs de brutalitate.

În ceea ce o privește, Uniunea Europeană, a intervenit ferm, cel puțin la nivel retoric, în favoarea Poloniei. Președinta Comisiei, Ursula von der Leyen, a vorbit deja despre noi sancțiuni împotriva Belarusului și, mai important, împotriva companiilor aeriene din alte state care ajută regimul de la Minsk să creeze o rută artificială de migrare *via* teritoriul său național.

În discuție a intervenit și NATO, care a calificat acțiunile Minskului drept inacceptabile. În comunicatul alianței, folosirea imigranților drept armă împotriva Poloniei și a statelor baltice a fost catalogată drept tactică de război hibrid – o trimitere la strategiile lui Vladimir Putin, prieten de conjunctură și principal aliat al lui Aleksandr Lukașenko.

Departamentul de stat american a calificat, la rîndul său, acțiunile bielorușilor drept „problematice“ și a cerut oprirea fluxului de oameni conduși spre frontieră.

Însă, spre disperarea judecătoarei Pawlowicz, care vede conspirații și trădări, sînt entități care insistă pe lîngă Polonia să ia totuși în considerare și factorul uman. Comisariatul ONU pentru refugiați, de exemplu, a cerut atît Poloniei, cît și Belarusului să își respecte obligațiile și să ofere azil refugiaților în conformitate cu legislația locală și internațională.

Gerald Knaus, șeful Inițiativei Europene pentru Stabilitate (un ONG specializat în problemele Estului european), a avertizat că statele din UE riscă să pice în capcana unui concurs de brutalitate ale cărui victime fără apărare sînt oameni aflați în căutarea unui adăpost și a unei vieți normale. Soluția lui Knaus este găsirea unui partener dispus să preia refugiații contra unei compensări financiare din partea Uniunii Europene. Nici un astfel de partener nu a apărut pînă acum.

Cert este că, disperat și răzbunător, Aleksandr Lukașenko arată ca un animal încolțit, dispus să facă orice pentru a ieși din colțul în care singur s-a băgat. Asta nu e chiar o surpriză, însă pentru democrațiile europene e o lecție bună pentru viitor – toleranța sau nepăsarea față de derapaje grave și față de dictatori se întoarce mai devreme sau mai tîrziu și își cere prețul. Deocamdată prețul acela e plătit în suferințele și viețile altora. Dar nu e obligatoriu să fie mereu așa.

***Teodor Tiță** este gazda podcast-ului* În Centru *pe care îl puteți asculta pe oricare dintre platformele de distribuție (Apple, Spotify, Google etc.): https://open.spotify.com/show/5jSN6amOtenIsHn23aoOLQ*

■ ■ ■

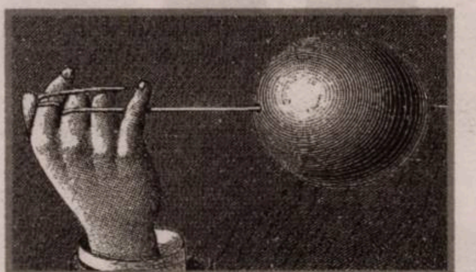

Matei MARTIN

mapamondul de buzunar

Stabil, dar nu optimal

Este unul dintre cele mai mari proiecte ale Germaniei reunificate. Și riscă să devină o rușine națională. Aeroportul Berlin-Brandenburg „Willy Brandt“ a fost inaugurat în toamna anului trecut, după șase amînări, cu o întîrziere de aproape zece ani față de termenul prevăzut, și a costat de două ori mai mult decît se estimase inițial. Și tot nu funcționează în parametri normali! În week-end-ul trecut, o ușoară creștere a traficului (e începutul vacanței de toamnă) a provocat haos: cozile interminabile la ghișeele de *check-in* și la controlul de securitate au făcut ca mulți pasageri să piardă avionul. Unele companii și-au anulat cursele. Iar operatorul național Lufthansa a transmis pasagerilor că trebuie să se prezinte la Aeroportul „Willy Brandt“ nu cu două ore înaintea zborului, ci cu patru ore mai devreme. Și asta nu e tot. Autoritățile sanitare au descoperit germeni periculoși în apa (presupus) potabilă. Iar la începutul săptămînii, o alarmă de incendiu a paralizat timp de o jumătate de zi activitatea din terminalul aeroportului după ce un pasager și-a aprins o țigară într-o toaletă. Întîrzierile provocate de acest incident, altminteri nesemnificativ, au produs reacții în lanț inclusiv asupra circuitului pasagerilor care tocmai aterizaseră, unii dintre ei fiind nevoiți să-și aștepte bagajele chiar și cinci ore. Pare un scenariu de film distopic sau, dacă vreți, de comedie (proastă). În rolul polițistului însărcinat cu ordinea și siguranța aeroportului aș vedea un Louis de Funès neamț, adică un tip cu un pronunțat simț al datoriei, dar total lipsit de simțul umorului și al ridicolului. El încearcă să salveze pasagerii și bagajele lor de o catastrofă (auto)indusă: oameni disciplinați, care au încredere excesivă în ingineri, arhitecți, urbaniști etc. Acum cîțiva ani, cineva a lansat și un joc, un soi de Monopoly în care scopul e să cheltuiești cît mai mulți bani construind un aeroport. Cei care au inventat acest joc au pornit de la investigații jurnalistice și de la datele publice despre costurile reale ale construcției, așa că jocul nu e doar o glumiță ieftină, ci are și o dimensiune educativă: cetățenii pot afla, distrîndu-se amarnic, cîți bani din taxele lor au plătit guvernul federal și landurile pentru aeroportul care acum se vădește disfuncțional.

E o poveste incredibilă în care politicianismul s-a amestecat cu prostia și, poate, cu hoția pentru a genera cel mai mare dezastru economic al Germaniei moderne. Planificarea a început în 1992, însă a fost oprită din cauza unor erori în procesul de licitație. Zece ani mai tîrziu, în 2002, se încearcă reluarea proiectului, dar totul se blochează din cauza unor neînțelegeri de natură financiară între cei doi principali parteneri, orașul Berlin și landul Brandenburg. De-abia în 2006 se ajunge la un consens politic – și la un buget estimativ de două miliarde de euro. Autorizațiile de construcție se eliberează cu condiția respectării unor norme de zgomot foarte severe. Lucrările la fundație încep în același an. În 2008 încep și lucrările la clădire. Bugetul estimativ e revizuit în creștere: 2,3 miliarde de euro. La începutul anului 2010, la scurt timp după intrarea în faliment a firmei dezvoltatorului de proiect (ca urmare a unor noi norme de siguranță intrate în vigoare), termenul de livrare e amînat: aeroportul ar urma să fie dat în folosință în 2012. Noul buget estimativ: 2,5 miliarde. Însă, cu puțin timp înainte de termen, se constată niște „probleme tehnice“. Inaugurarea e din nou amînată, iar bugetul crește iarăși, pînă la trei miliarde de euro. În ianuarie 2013, după o nouă revizuire a bugetului de cheltuieli (4,3 miliarde de euro), primarul orașului Berlin, Klaus Wowereit, demisionează de la conducerea proiectului de infrastructură, fiind înlocuit de Matthias Platzeck, premierul landului Brandenburg. În aprilie 2014 se constată că a fost calculată greșit capacitatea instalațiilor de evacuare a fumului în caz de incendiu. Aeroportul nu poate fi dat în folosință pentru că nu primește avize de la pompieri. Șeful lucrărilor, suspectat de corupție, este concediat. Se vorbește de șpăgi în valoare de o jumătate de milion de euro. Apoi, cineva găsește la gunoi niște documente importante legate de construirea aeroportului. După acuzații de neglijență, directorul proiectului își anunță și el demisia pînă la jumătatea anului 2015. Inaugurarea e din nou amînată pentru o dată nespecificată. În 2015, noul director avea să afirme, la scurt timp după intrarea în funcție, că „nimic nu mai trebuie să ne surprindă“ în legătură cu proiectul aeroportului. Se anunță, din nou, un buget estimativ: 5,4 miliarde de euro. Termenul de livrare: toamna anului 2017. Însă, în urma unei inspecții, se constată că noile ventilatoare montate pentru evacuarea fumului în caz de incendiu sînt prea mari și prea grele și că riscă să se prăbușească. Lucrările pe șantier sînt oprite. Cînd, în cele din urmă, totul e pregătit pentru inaugurare, vine criza COVID și activitatea pe aeroport scade semnificativ. Vreme de mai multe luni, administratorii pornesc instalațiile aeroportului (scări rulante, benzi rulante, ascensoare etc.) cîteva ore pe zi doar ca să nu se înțepenească. De-abia reluarea activității scoate la iveală disfuncționalitățile. După haosul de săptămîna trecută, directoarea aeroportului a recunoscut că situația „e stabilă, dar nu optimală“. Mai trebuie doar reconfigurat circuitul pasagerilor, reevaluate capacitățile de control de securitate, ameliorat sistemul de tratare a apei, revizuit numărul de licențe de taxi din Berlin și Brandenburg...

■ ■ ■

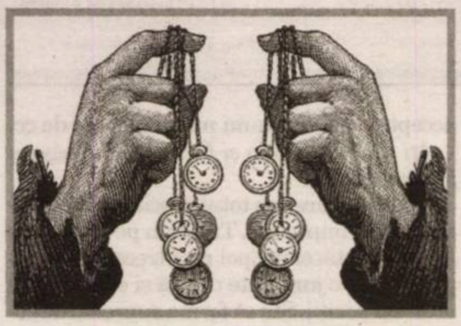

Andrei PLEȘU

nici așa, nici altminteri

„Așa e că pînă acum nu stăm nici bine, nici rău, adică nici așa, nici altminteri?“ (I.L. Caragiale)

Politicieni fără politică

Istoria politicii românești post-decembriste e departe de a fi o frescă somptuoasă. Vor fi existat, poate, și momente onorabile, și decizii corecte, și episoade de „normalitate“, și cîteva portrete publice la locul lor. Dar e greu să invoci temeiuri solide de mîndrie națională. Pe de altă parte – o tot spun de la o vreme –, o mai mare bălmăjeală, un mai toxic ghiveci, o mai jenantă inconsistență ca acelea la care asistăm, de ceva timp, cu un amestec de perplexitate, furie și tristețe nu cred să mai fi trăit pe scena publică autohtonă de după dictatură.

Situațiunea e atît de bezmetică, încît e aproape inanalizabilă. Nu poți spune, pur și simplu, că se încalcă reguli, pentru că, de fapt, *nu se mai poate vorbi de reguli,* fie-ele și minimale. Și totul pe fondul unei crize globale și locale, care dislocă viața comunitară, omoară oameni, suspendă strictul necesar al unei subzistențe decente. Pe acest fundal, nu mă simt capabil să propun un diagnostic riguros și cu atît mai puțin un tratament prompt și eficace. Voi încerca, doar, un mic inventar al derapajelor curente, la îndemîna oricărui observator obosit.

1) Absența intenției (sau a capacității) de a identifica corect disfuncțiile administrației. Nu poți găsi soluții de suspendare sau de atenuare ale unor defecțiuni funcționale de anvergură dacă nu pui degetul pe rană, dacă nu afli unde-i buba și dacă nu declanșezi reparația necesară pentru a ieși din impas. Or administratorii noștri nu caută *rana,* ci un optim amplasament electoral al *vinovățiilor*. Nu fac *terapeutică* responsabilă și neîntîrziată, ci *politică* de partid. Nu definesc boala, nu oferă medicația utilă, ci caută să valorifice, în beneficiu propriu, vinovați și vinovății. E ca și cum, dacă tușim, în loc să lămurim patologia și să lansăm tratamentul adecvat, stigmatizăm clima, curentul din bucătărie și strănutul vecinilor. Politicienii noștri (din toate partidele) nu fac „medicină“ socială, ci „poliție“ ideologică, jocuri strategice pentru seducerea votului public. Vinovatul pentru relele din jur? Dar îl știm prea bine! E *celălalt!* Liberalii dau în pesediști și în useriști, pesediștii în useriști și în liberali, Parlamentul – în Guvern (și viceversa), și mai toată lumea în președinte. Presa e și ea gata să practice acuzația conjuncturală, în funcție de afilieri, mai mult sau mai puțin discrete. Iar critica nu e decît rareori la obiect. Se discută mai mult despre costumația „sasului“, despre bicicleta lui, despre rochiile doamnei decît despre posibilele lui inadecvări. Pe de altă parte, dacă e nevoie de „majorități“ decizionale, uităm boxul prealabil și „ne înțelegem“. Iar aici avem de a face, oricum, cu un fel de a rata sensul real al activității (și luptei) politice utile. Ea nu trebuie să cîntărească mai mult decît interesul național, preferînd urgențele conjuncturale sau pofta privată de a fi mereu la putere. Competiția e legitimă în democrație, dar e de dorit să nu arate a mîrlănie de gașcă, a fentă de scenă, a stigmatizare grosolană, pentru care „dialogul“ e o „slăbiciune“ blamabilă. Dacă lupta politică are stil, măsură, atunci, în cazul unei nevoi acute de *soluție,* colaborarea nu e exclusă. Am fost în dezacord, normal, dar asta nu înseamnă că, dacă barca începe să ia apă, e rușinos, „inconsecvent“ să vîslim împreună. Dacă însă lupta a fost golănească și de un radicalism tăios, atunci, evident, orice reconciliere sună a balet vulgar. (Deși tot e mai bine decît să înțepenim pe baricade, în vreme ce pierdem războiul...)

Vinovatul pentru relele din jur?
Dar îl știm prea bine! E celălalt!

2) Personajele care populează peisajul public, viața publică, emisiunile de televiziune nu au, îmi cer scuze, croiala necesară pentru a stîrni încredere. Profesiuni incerte, performanțe personale modeste, retorică evoluînd între inexpresivitate, previzibilitate, inelegantă. Lipsesc figurile impozante, convingătoare, pregătite să obțină creditul necesar pentru a provoca solidarități eficiente. Politica de cadre a tuturor partidelor e sufocată de un duh al cățărării, al „relațiilor“ de grup, al avantajului personal, fără garanții de competență reală, de pasiune sinceră pentru slujirea comunitară.

3) Ca o consecință a observațiilor de mai sus, asistăm la o derivă gravă a competențelor. „Poporul“ nevaccinat (și propagandiștii de partid sau agitatorii de presă) afișează „priceperi“ suverane, asumă o autoritate „mistică“ sau „revoluționară“, față de care opiniile specialiștilor devin derizorii, dacă nu direct manipulatoare. Tot românul știe mai bine cum stau lucrurile, nu se lasă fraierit, e „misionat“ să trezească nația. Nu mai există decît știutori supremi și proști ridicoli. „Covidologii“ adevărați se numesc Bittman, Garcea, Cataramă, Olivia Steer, Șoșoacă, vecinul de bloc, bătrînica de 82 de ani care vrea să-și salveze fertilitatea ș.a.m.d. Că doar n-o să ne bizuim pe nemți, arabi, tătari și alți venetici care ne vor dispariția. Dar am mai pățit noi din astea și am scăpat. Hai că poate scăpăm și acum!

■ ■ ■

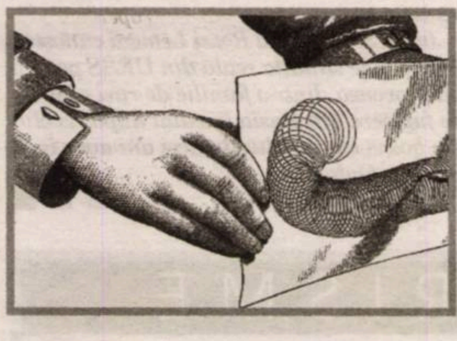

Andrei CORNEA

la răscruce de gînduri

Refacerea unității naționale

Am fost dezbinați și iată-ne uniți. Din păcate. Căci nu sîntem uniți în bucurie, ci în supărare, nu avem opinii comune în bine, ci în rău, nu ne întîlnim cu toții într-o valoare pozitivă, ci în dispreț și indignare. Societatea românească, atît de scindată în tot și în toate – cu păreri aproape mai multe decît capete –, are, se pare, acum un numitor comun: supărarea, indignarea pe cîțiva guvernanți.

Cei care la ultimele alegeri sau la penultimele nu i-au votat îi detestă fiindcă lucrurile de care se temeau s-au îndeplinit cu asupra de măsură. Cei care i-au votat se simt trădați. Încet-încet, însă, și ceilalți încep să se simtă trădați. Vacciniștii sînt supărați că nu s-au luat măsuri mai serioase împotriva celor care nu se vaccinează. Antivacciniștii sînt supărați că totuși unele măsuri s-au luat. Cei care vor deschiderea școlilor fizic strigă că Guvernul a făcut mult prea puțin și că Guvernul pune în pericol educația. Cei care nu vor deschiderea școlilor fizic protestează că Guvernul pune în pericol sănătatea copiilor. Toată lumea reclamă ceva imediat și în același timp, și nimeni nu e mulțumit. Toate posturile de televiziune, altădată atît de partizane, acum vorbesc pe o singură voce – a indignării. Comentatori, pînă nu demult gata oricînd să se încaiere în invective, acum au căzut de acord asupra unui punct: ce se întîmplă e o oroare. Stînga e ostilă, dreapta e furioasă, centrul – sumbru.

© adevarul.ro

Nu știu dacă mai sînt mulți – în afara cîtorva politicieni – care să mai aibă încredere în Guvern, în prim-ministru, în președinte. Sînt detestați și urîți de aproape toată lumea – ceea ce o arată și sondajele de opinie. Cum de pot încă rămîne aparent netulburați la guvernare, ba chiar, în cazul premierului, cum de mai are curajul să dorească să fie în continuare prim-ministru e, pentru mine, un mister. Poți guverna o țară avînd toată opinia publică împotrivă? Uite că poți. Poți guverna o țară cînd inacțiunea din timpul verii, măsurile greșite, declarațiile idioate, obsesia de a fi popular și-au adus toate contribuția la numărul disproporționat de mare de morți pe care îl dă acum România? Uite că poți. Ca președinte, ai tupeul de a te comporta olimpian cînd ai creat din senin, fără nevoie și fără motiv, o criză politică majoră? Uite că îl ai. Îți dai aere de *imperator* roman cînd întorci pe dos mandatul cu care ai fost ales și arunci la gunoi atîtea speranțe care s-au pus în tine? Ba bine că nu!

Refacerea unității naționale în jurul urii față de cei de la putere aproape n-am mai întîlnit-o la acest nivel scandalos în ultimele decenii. Oare cei vizați par deranjați, tulburați, îngrijorați măcar? Li se moaie cumva genunchii? Au coșmaruri? Aș! Sînt senini și destinși. Joacă jocuri. Fac glume. Călătoresc. Iau decizii. Țin ședințe peste ședințe. Merg înainte triumfători. *Business as usual*.

Nesimțirea asta senină mă înspăimîntă mai mult decît orice.

■ ■ ■

Sever VOINESCU

axa dus-întors

Zeani – Fellini

Nu demult a împlinit 96 de ani marea noastră soprană Virgini Zeani – una dintre cele mai mari soprane ale lumii din epoca de maximă calitate a cîntului de operă. Acum zece ani, am realizat o carte împreună cu dînsa (Canta che ti passa. Virginia Zeani în dialog cu Sever Voinescu, *Editura Gutenberg, 2011). Cum încă nu s-au stins de tot ecourile internaționale ale Anului Fellini (în 2020 s-au împlinit 100 de ani de la nașterea genialului cineast) și nici de la cea mai recentă aniversare a Virginiei Zeani, care se apropie la rîndul ei de centenar, nu a trecut mult, îmi face plăcere să vă ofer spre lectură un fragment din convorbirile noastre prinse în cartea sus-amintită*

Știu că i-ați cunoscut îndeaproape pe Fellini și pe Giulietta Masina. Cînd i-ați cunoscut? Cum erau?

Bineînțeles că știam de mult cine sînt ei. Cine nu-i cunoaște pe Fellini și pe Giulietta Masina? Mai ales în Italia. În 1963, am cumpărat un teren la Fregene, ca să-mi construiesc o casă, și am constatat că ei cumpăraseră un teren lîngă al nostru și încercau la rîndul lor să-și construiască o casă. Ei erau de mai demult la Fregene, pentru că atunci cînd a făcut filmul *Le notti di Cabiria* (pe care, spre rușinea mea, nu l-am văzut niciodată) avusese niște filmări cu copaci seculari și parte din film a fost turnat pe terenul pe care acum îl cumpărasem eu, unde erau mai mulți pini seculari plantați în 1666 de către Papa Alexandru al VII-lea. La Fregene fusese reședință papală pe vremea aceea. Pe urmă eu am construit casa în jurul acestor copaci. Cu Fellini și cu Masina am devenit repede cunoștințe și apoi prieteni. Ne vedeam foarte des. De cele mai multe ori, cînd noi eram la Fregene, și ei erau la Fregene. Petreceam mult timp împreună. Casele erau foarte aproape și se făcuse chiar un obicei să ne vedem de Paști, de Crăciun, de Anul Nou, acolo. Întîlnirile și mesele aveau loc mai ales în casa noastră, pentru că era mai încăpătoare.

Ce fel de om era?

Era un om versatil, extrem de versatil. Era greu să-l prinzi, să ai o discuție serioasă cu el. Vorbea cu tine, normal, susținea dialogul, dar era absent, vedeai limpede că mintea lui e în altă parte. Avea o lume interioară imensă, luxuriantă, numai a lui, care îl absorbea cu totul. Pe mine nu mă deranja pentru că eram oarecum obișnuită – și Nicola era, uneori, absent în același fel. Cred că de aceea s-au și împrietenit atît de bine. Ei doi se înțelegeau foarte bine. Conversau mult, pe teme dintre cele mai variate: religie, ocultism, literatură, artă, tot felul de lucruri. Era un visător absolut, un visător fără limite. Masina era o femeie practică și foarte naturală. După gustul meu, era o artistă splendidă, unică. În orice caz, cum arăta în filme, așa era și în realitate. Cînd o vedeam cît de firească este în filme, cînd o vedeam că este în roluri chiar ea însăși, simțeam un sentiment de mare onestitate. Ea nu trișa. Era o femeie modestă, dar foarte rafinată intelectualmente, căreia îi plăcea să gătească în casă și să aibă musafiri. Anturajul lor era alcătuit, mai ales, din personalități din lumea filmului. Se întîlneau des cu Vittorio De Sica, pe care l-am primit de multe ori și în casa noastră, cu Mastroianni…

Fellini cunoștea opera? Îi plăcea opera?

Nu-i plăcea. O accepta, dar zicea că e ceva care nu-l farmecă, era ceva de neînțeles pentru el și nici nu încerca să înțeleagă. Cu greu, l-am adus o dată la Opera din Roma, să ne vadă, pe mine și pe Nicola, în *Poveștirile lui Hoffmann.* I-a plăcut de noi, ne-a complimentat, a fost amabil, dar se vedea limpede că nu-i plăcea opera. M-am întrebat mereu cum de cineva cu atîta bogăție interioară, cu atîta imaginație, nu este sedus de poveștile pe care le spun operele, de muzica superbă din opere. Nu știu… Cred că nu își dădea timp să se gîndească la altceva decît la cinema, iar muzica era, pentru el, doar muzică de film. Era prizonierul fără scăpare al gîndurilor lui. Și devenise celebru cu asta. De aceea probabil că nici nu voia să iasă din această atmosferă a lui. Avea adesea accese de recluziune, nu voia să vadă pe nimeni. E drept, mulți îl și agasau. (...) Era un om foarte original, foarte simpatic și, cum ți-am spus, de neprins pentru o conversație serioasă și coerentă. El credea foarte mult în paranormal. Avea un prieten la Torino, pe care l-am cunoscut și eu, care avea puteri paranormale. Îl chema Gustavo Rol. Cînd am fost la el acasă, m-a rugat să iau o carte, oricare, din bibliotecă. Eu deschideam cartea la întîmplare, el se concentra și începea să recite cuvînt cu cuvînt din pagina pe care o deschisesem. Asta îl fascina complet pe Fellini. Era copleșit de lucruri de genul ăsta. În altă dimensiune, îl fascinau și femeile puțin cam ușoare. Asta o făcea pe Giulietta Masina să sufere foarte mult.

El are un film care se cheamă E la nave va, *(...) în care opera apare ca un gen caraghios, ca o caricatură, o luptă de orgolii goale…*

Exact asta credea el despre operă. Nu pricepea nimic din operă. Cînd a făcut *Casanova,* în 1972, avea nevoie de o soprană care să apară în film. Mi-a oferit mie rolul. Trebuia să mă îngraș și să fiu caricatura hidoasă a unei soprane. Evident că l-am refuzat. Nu puteam caricaturiza meseria mea. Să o caricaturizeze altcineva! Și lui Nicola i-a oferit un rol atunci, dar nu a acceptat nici el, nu-mi mai amintesc de ce.

Ați spus că Nicola și Fellini se înțelegeau foarte bine.

Ce mi se părea cu totul special era că uneori tăceau împreună. Treceam pe lîngă ei în grădină și tăceau, apoi mai treceam pe lîngă ei peste o jumătate de oră și ei tăceau în aceleași poziții. Știi că forma supremă de comunicare și de confort este să taci împreună cu celălalt. Ajunseseră la acest nivel.

Cum se purta Fellini cu Masina?

Foarte cald. Se iubeau mult. O trata puțin ca pe o fetiță, deși el era doar cu un an mai în vîrstă decît ea. Giulietta se alinta și, uneori, se purta ca o copilă care nu pricepe nimic, tocmai ca să-i facă lui plăcere.

Cît a durat prietenia dumneavoastră? După ce ați plecat în America, ați mai ținut legătura?

Da. În primii ani după ce ne-am mutat în America, mergeam vara la Fregene și ne vedeam acolo. Deci, cam o dată pe an, ne revedeam. Apoi, la un moment dat, ei au vîndut casa și s-au mutat la Roma într-un apartament. Apoi, am vîndut și noi casa. Ultima dată i-am văzut la televizor, în America, în 1993…

Cînd Fellini a luat Oscarul onorific.

Da, la Oscar. Am plîns cînd i-am văzut. Ea plîngea și probabil că el era bolnav. Ei îi era frică să rămînă singură. Fellini a murit cîteva luni mai tîrziu și ea a murit nu mult după el. Cînd i-am văzut atunci, mi-am adus aminte de multe momente de la Fregene. Ea avea cîteodată, seara, obiceiul să bea cîte un păhărel. Și se amețea puțin. În momentele astea începea să discute politică. Ea era cam de stînga și intra imediat în discuții contradictorii cu Nicola. Ea spunea că în URSS totul e foarte bine. Fuseseră amîndoi acolo și au fost foarte bine primiți. Nicola îi povestea tragediile din Rusia sovietică și ea nu credea – spunea că a fost acolo și a văzut direct, la fața locului, că nu e așa.

(notă S.V.: Nicola Rossi Lemeni cunoștea foarte bine situația reală din URSS pentru că provenea dintr-o familie de ruși albi care fugiseră din Rusia imediat după revoluția bolșevică. În plus, în acei ani avea încă rude în Gulag.)

Mihaela SIMINA

accent pe istorie

Prima femeie de afaceri din Rusia: Anna Dostoievskaia

Vreo optzeci de mii de dolari la valoarea de astăzi – aceasta era datoria pe care o acumulase Fiodor Dostoievski în 1865. Văduv și cu sănătatea cam șubredă, se apucase deja să scrie *Crimă și pedeapsă,* însă cu creditorii la ușă, care amenințau cu închisoarea, situația nu arăta prea bine.

Ca să își poată achita datoria, scriitorul și-a vîndut drepturile de autor asupra unei ediții a operelor sale. Editorul cumpărător nu s-a dovedit a fi chiar de bună-credință, dar cale de întors nu mai exista. Contractul dintre Dostoievski și editor prevedea și obligația ca autorul să scrie un nou roman de cel puțin 175 de pagini pînă în noiembrie 1866. În caz contrar, își pierdea definitiv drepturile de autor, care rămîneau la editor.

Cu toate acestea, Fiodor Dostoievski și-a dedicat mare parte din anul 1866 marelui său roman, *Crimă și pedeapsă,* în loc să lucreze la romanul *Jucătorul,* promis editorului în contract. Prin octombrie, și-a dat seama că mai are cam patru săptămîni pînă la termen. Într-o lună, geniul literaturii ruse trebuia să scrie un întreg roman.

Geniul avea nevoie de o mînă de ajutor. Sau chiar de două.

Istoria i-a trimis ajutorul necesar în persoana Annei Snitkina, o tînără stenografă, recomandată de un bun prieten. Astfel, de la prînz pînă spre seară, Anna era prezentă la biroul lui Dostoievski notînd ce îi dicta acesta. În fiecare zi, timp de 26 de zile, adică timpul în care scriitorul a reușit performanța de a termina opera *Jucătorul,* onorîndu-și contractul la termen.

Doar că apoi nu mai era doar o chestiune de *publishing* la mijloc... Fiodor Dostoievski a început să simtă că îi lipsea timpul petrecut cu Anna. Drept urmare, i-a propus acesteia să îl ajute să termine romanul *Crimă și pedeapsă*. Și nu a fost singura propunere. Scriitorul rus i-a propus Annei și să îi fie soție. De teama unui refuz, i-a prezentat propunerea sub vălul intrigii literare în care protagonistul se îndrăgostește de o tînără pe nume Ania.

La începutul anului ce a urmat, în februarie 1867, Fiodor și Anna s-au căsătorit și au rămas împreună pînă la moartea scriitorului, 14 ani mai tîrziu. În tot acest timp, Anna a studiat cu atenție piața de carte din țară, cu tot ce includea aceasta, și l-a ajutat pe soțul său să publice pe cont propriu, devenind primul autor rus care s-a înhămat la o asemenea inițiativă. Tot Anna s-a ocupat în continuare ca Dostoievski să devină o marcă culturală națională, ceea ce i-a făcut pe mulți să o catalogheze ca fiind prima femeie de afaceri din Rusia.

The end.

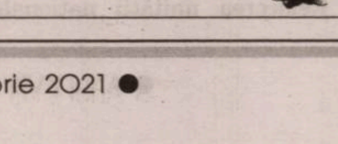

BARBURISME

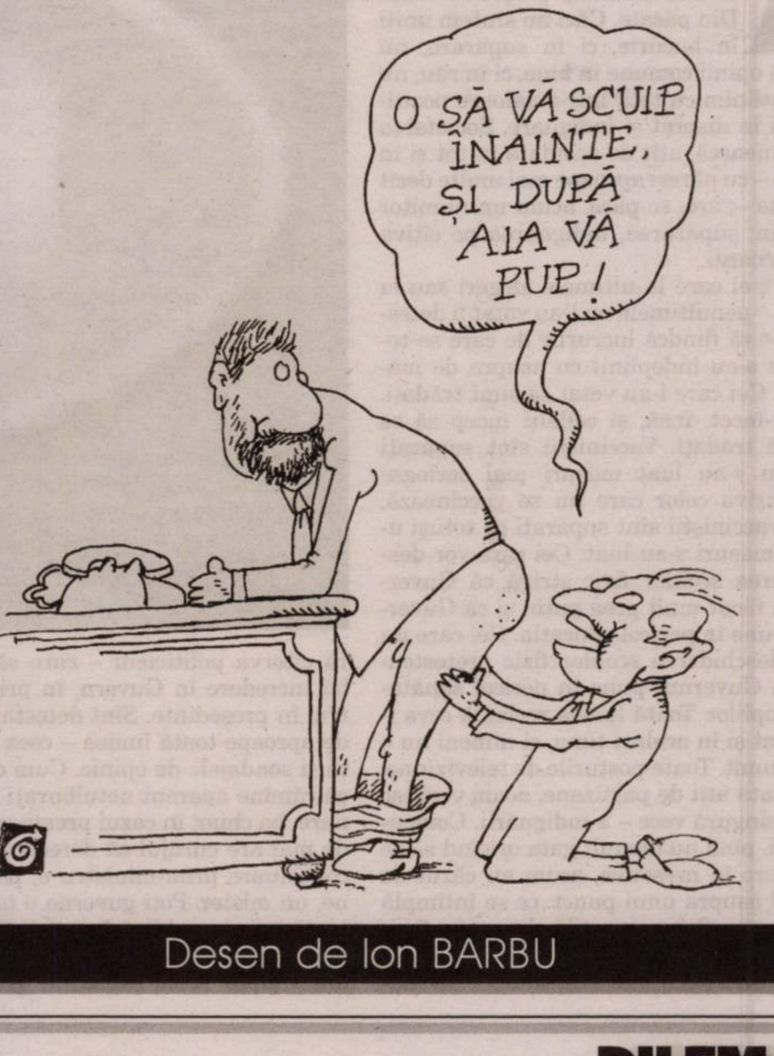
O SĂ VĂ SCUIP ÎNAINTE, ȘI DUPĂ 'AIA VĂ PUP !

Desen de Ion BARBU

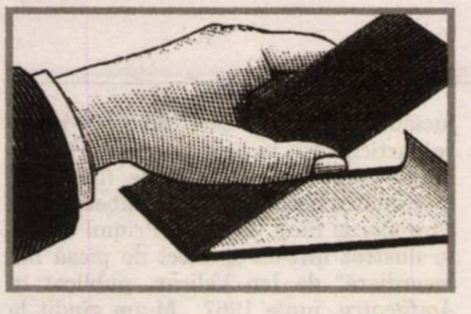

Valeriu STOICA

la drept vorbind

Dileme și decizii, erori și corecții

Există un timp al îndoielii. Există un timp al deciziei. Cum și cînd se transformă dilemele în decizii sînt întrebări care primesc răspunsuri diferite, în funcție de perspectivă. Politica este un cîmp al acțiunii supus unor severe constrîngeri temporale. În politică, amînarea sau refuzul deciziei are chiar semnificația unei decizii. Presiunea timpului nu ar trebui însă să împiedice oamenii politici să gîndească, să înțeleagă dilemele în care se află de cele mai multe ori, să folosească un set de criterii raționale pentru a evalua alternativele posibile, să identifice corect interesele prioritare, să dezbată și să dialogheze pentru a-și fundamenta solid opțiunile. Oricît de elaborat și de rafinat ar fi instrumentarul metodologic pentru întemeierea deciziilor, acesta trebuie să fie dublat de intuiție și clarviziune. Fără aceste calități, politicienii rămîn în zona mediocrității și a ineficienței, iar cele mai multe decizii luate de aceștia sînt doar un șir de erori. Dacă totul s-ar reduce la fundamentarea rațională a deciziilor, epistemologii și logicienii ar fi cei mai mari oameni politici. Dar oricît de multe ar fi darurile cu care sînt înzestrați conducătorii politici, rămîn și ei mereu sub zodia erorii. Nu de puține ori, deciziile luate se dovedesc a fi eronate. Curajul de a recunoaște erorile săvîrșite și abilitatea de a le corecta rapid sînt poate cele mai importante calități care diferențiază oamenii politici. Nu este ușor să fie învinsă inerția erorilor. Această forță inerțială sporește dacă deciziile sînt luate în structurile de conducere ale partidelor politice. Inerția crește în mod proporțional cu amploarea acestor structuri. Deciziile luate la nivelul lor încorsetează acțiunile individuale și devin un obstacol care întîrzie corectarea erorilor. Eficiența instituțională a partidelor politice depinde de mecanismele și de procedurile interne pentru realizarea acestor corecții.

Criza politică începută în urmă cu peste două luni este un caz de școală pentru verificarea constatărilor de mai sus. Destrămarea coaliției de guvernare a fost cauzată de mai multe decizii eronate ale tuturor actorilor politici implicați (prim-ministru, președinte, ministrul Justiției, PNL și USR), iar criza politică a continuat, s-a acutizat și s-a cronicizat ca urmare a altor decizii eronate ale acelorași actori politici. Nu este aici locul nici pentru a analiza toate aceste decizii eronate și efectele lor foarte grave în contextul economic și sanitar în care ne aflăm, nici pentru a inventaria responsabilitățile. Asemenea analize, mai mult sau mai puțin pertinente, s-au făcut și se vor mai face în continuare. Este însă acum un bun prilej pentru a observa dacă oamenii politici au curajul de a-și recunoaște erorile și de a le corecta, dacă instituțiile care iau decizii eronate au mecanisme interne eficiente de schimbare a acestora în timp util și dacă uzanța dialogului și a compromisului este asimilată de către politicieni și partide.

Logica politică are, în această criză, trei reguli simple: este necesară o majoritate parlamentară pentru votarea Guvernului și a programului de guvernare; trebuie să existe compatibilitate între doctrinele și politicile publice ale partidelor care urmează să alcătuiască această majoritate; prim-ministrul este propus de partidul din coaliție care are cei mai mulți parlamentari. Pe aceste temeiuri, în urma ultimelor alegeri parlamentare, a fost format Guvernul susținut de alianța PNL – USR – UDMR, cu un prim-ministru propus de PNL. Logica politică a învins la sfîrșitul anului trecut tensiunile și resentimentele generate de campaniile electorale din anii 2019 și 2020. Aceeași logică politică a devenit însă neputincioasă atît în momentul declanșării crizei guvernamentale, cît și ulterior, timp de peste două luni, fiind învinsă de orgoliile personale și de partid, de sentimentele revanșarde și de nepăsarea față de victimele pandemiei și ale dificultăților economice. Protagoniștii crizei politice s-au dovedit incapabili să înțeleagă erorile săvîrșite, să le recunoască și să le corecteze. Luciditatea și curajul au fost înlocuite de o retorică găunoasă, cu accente de flașnetă uzată. Schimbarea de la o zi la alta a discursului cînd acuzator, cînd justificativ, asumarea unor poziții care erau repudiate cu cîteva ceasuri mai devreme și precaritatea argumentelor i-au decredibilizat pe actorii care au jucat în această piesă de teatru absurd. Mai grav este că ambele partide care au declanșat și au întreținut criza au fost lipsite de resorturi instituționale pentru fundamentarea deciziilor și pentru corectarea erorilor strategice și a celor tactice. Mai ales PNL a prezentat spectacolul trist al orbilor care se lasă călăuziți de un alt orb spre prăpastie. Dacă USR pare să-și fi găsit busola în ultimul moment, pledînd pentru refacerea coaliției cu PNL și UDMR, în acord cu logica politică, liberalii au continuat să propună soluții neverosimile sau în totală contradicție cu deciziile luate anterior, de natură să își dezamăgească alegătorii. Abandonarea nu numai a tonului, ci și a sensului discursului profesat față de PSD ani la rînd îi decredibilizează pe liberali. S-ar putea ca în momentul în care va fi publicat acest articol, criza politică să fie rezolvată, fie prin refacerea coaliției PNL – USR – UDMR, fie printr-o nouă coaliție PSD – PNL. În prima ipoteză, PNL ar avea timp să redevină credibil dacă guvernarea va fi eficientă și rezultatele vor deveni vizibile pentru cetățeni înainte de următoarele alegeri parlamentare. În a doua ipoteză, PNL va deveni un partid minor.

Dincolo de aceste erori politice, există totuși o minimă consolare. Oricît de greu ar fi pus la încercare, sistemul politic al democrației constituționale are mecanisme și proceduri care își dovedesc viabilitatea tocmai în momente de criză. Lipsa de logică a politicienilor și a partidelor politice este totuși amendată de regulile constituționale care guvernează raporturile dintre Parlament, Guvern și președinte. Pînă la urmă, aceste reguli conduc jucătorii către o soluție, mai bună sau mai rea, dar revizuibilă. Funcționarea acestor reguli este asigurată de instituții pe care politicienii și partidele nu le pot ignora în totalitate. Lentoarea cu care funcționează aceste reguli și instituții nu este un motiv pentru renunțarea la beneficiile lor. Critica acerbă la care a fost supusă democrația constituțională în perioada interbelică, urmată de o conflagrație mondială distrugătoare, de șase ani, și de un război rece, de peste patru decenii, s-a dovedit pînă la urmă lipsită de consistență. Chiar și în timp de război, fierbinte sau rece, deci de criză extremă, regimurile totalitare, lăudate pentru eficiența lor, dar dovedită mai ales cu numărul de crime comise, au fost învinse de regimurile de democrație constituțională. Dar să păstrăm proporțiile juste: criza politică dîmbovițeană nu este chiar un război mondial.

■ ■ ■

pb
f d
cg
h.
m.
n.
gn.
ill.
k.qu. x.
r.
l.
s.z
f.v
ch.j

Codrin Liviu CUȚITARU

prezentul discontinuu

Majordomi

Am revăzut zilele trecute un film excepțional – *The Remains of the Day (Rămășițele zilei)*, cu Anthony Hopkins în rolul principal. Am avut șansa să urmăresc pelicula chiar la lansarea ei americană, într-un cinematograf arizonian. Era pentru prima oară cînd intram atunci – în toamna lui 1993 – într-un *cinema theatre* yankeu. În plus, citisem romanul *The Remains of the Day*, al japonezului anglicizat Kazuo Ishiguro, roman pe marginea căruia s-a făcut filmul, împrumutat, „pe sub mînă“, în anul apariției sale (1989), de la lectorul american, din Iași, la vremea respectivă, Sam Longmire. Eram student în anul al III-lea, la final de eon comunist, și mi s-a părut că, prin lectură, conspiram cu lumea liberă. Acțiunea romanului/filmului este plasată în Anglia interbelică și imediat postbelică, focalizîndu-se pe domeniul maiestuos al Lordului Darlington, membru de bază al aristocrației conservatoare britanice. Protagonistul e Mr. Stevens (Hopkins, în film), majordomul casei, adică *butler,* „valet“ în traducerile noastre, însă, mai corect spus, un fel de administrator al moșiei, șef al armatei de servitori și principal element în buna desfășurare a mecanismelor domestice de pe uriașa proprietate. Stevens vine din marea școală a servitorilor nobiliari. În debutul capitolului său despre Mateiu Caragiale (din *Istoria literaturii române...),* G. Călinescu scrie mai multe paragrafe memorabile despre acești valeți tradiționali. Citiți-le, dacă nu ați făcut-o deja, și, vă asigur, nu veți regreta! Ce pot să vă spun e că majordomul vechilor aristocrați este, în esență, el însuși un aristocrat, lucru confirmat pe deplin de personajul lui Ishiguro. Stilat pînă la pedanterie, sobru pînă la depersonalizare, rigid pînă la stoicism, diplomat pînă la perfecțiune și atent pînă la obsesie, Mr. Stevens pare mai curînd absolventul unei academii militare de elită decît un simplu *domestique*. Pentru el nu există sentimente personale (își înăbușă dragostea față de menajera Miss Kenton (Emma Thompson) sau durerea pricinuită de moartea tatălui, printr-un masochism neverosimil, similar transpersonalizărilor din filozofia lui Emerson), urmărind numai servirea ireproșabilă a stăpînului care capătă, ca atare, valențe demiurgice.

Și totuși, Mr. Stevens nu este un inadaptat, mutilat sufletește de o meserie neconcesivă ori abrutizantă (o parte a interpreților romanului au mers pe această filieră). El dorește doar și reușește, ultimativ, să fie un profesionist redutabil. Toate energiile lui sînt canalizate către îndeplinirea sarcinilor zilnice, nu din orgoliu personal, din teama pierderii poziției sau din vreo dorință patologică de înavuțire (exclusă din start în asemenea profesiuni), ci – voi spune un cuvînt prețios – dintr-o *deontologie* exemplară, construită pe palierele unei conștiințe-model. Apropo de conștiința domnului Stevens, abia acum, la revederea filmului, am sesizat un detaliu pe care, în roman și la premiera cinematografică, l-am scapat. Eroul e abonat la o revistă surprinzătoare, măcar prin titulatură: *A Gentleman's Gentleman*. Adică, în traducere, *Gentleman-ul altui gentleman*. Un manifest al artei de *a fi valet*. Astfel, majordomul nu reprezintă un subordonat, ci o *copie* miniaturală a stăpînului. Numai un *gentleman* poate servi un alt *gentleman*. Profesionalismul lui Stevens este așadar robust, amintind de neclintirea stejarilor gigantici. El duce pe umeri un întreg univers, acoperind erorile și inadvertențele diletanților sau amatorilor. Nu întîmplător i-am amintit pe aceștia din urmă. Într-un episod major al intrigii (la castelul Lordului Darlington se ține o conferință internațională menită să salveze Europa de iminentul război mondial), Lewis, un emisar de pace al guvernului american, interpretat, în film, de Christopher Reeve, ține un discurs fulminant în care își numește colegii de pe Vechiul Continent, îndeosebi pe cel francez și pe cel englez, „amatori“. Rațiunile americanului sînt incontestabile: clasa politică europeană, cuprinsă de stereotipuri și sentimentalisme, nu vede pericolul real constituit de Germania fascistă, fiind, într-un fel, complice la ascensiunea lui Hitler. Politica trebuie făcută de profesioniști, nu de diletanți, afirmă, cu convingere, Lewis (cel care, simbolic, după război, va cumpăra domeniul Darlington). Venerabilii politicieni europeni rîd amuzați ori intrigați. Un singur om ascultă, plin de considerație, într-un colț, nevăzut de nimeni. E *majordomul, profesionistul* veritabil Stevens. În acea clipă a filmului, *am avut un vis,* vorba lui Martin Luther King. Ce bine dacă și România actuală – nu doar Europa interbelică – ar fi (fost) condusă de *majordomi*. *De astfel de majordomi*.

■ ■ ■

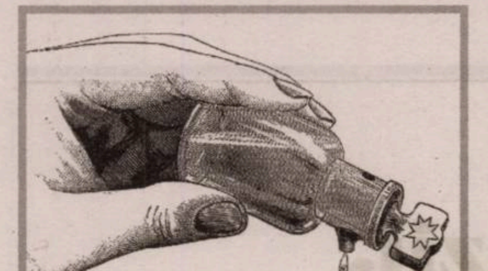

Rodica ZAFIU

cuvinte **nepotrivite**

Fazan

Dicționarele noastre contemporane înregistrează, din 1988 (data apariției *Suplimentului* la DEX), sensul figurat al cuvîntului *fazan:* „naiv, fraier“. Noul sens, care face din *fazan* un epitet depreciativ, este etichetat fie ca argotic (în DEX), fie – în mai mare concordanță cu cu statutul actual al cuvîntului – ca familiar *(Micul dicționar academic* – MDA). Cu această accepție, *fazan* este în general cunoscut și folosit – chiar dacă nu foarte frecvent –, în publicistica și în comentariile online: „ești un *fazan*, un caraghios, un inadaptat“ (romaniacurata.ro); „e un *fazan* mediocru care se crede «expert»“ (adevarul.ro); „Grangurii își cîrpesc imaginea cu banii *fazanilor,* jumuliți de impozite și taxe“ (adevarul.ro); „speră și la votul *fazanilor* middle-class“ (contributors.ro) etc.

Metafora ironică a fazanului a intrat în circuitul literar prin cartea Hertei Müller – *Der Mensch ist ein großer Fasan auf der Welt* (1986), titlu tradus în română ca *Omul este un mare fazan pe lume*. Într-o mărturisire la Serile FILIT din 2014 (citată de mediafax.ro), scriitoarea a povestit că a fost surprinsă de metafora din română, mai ales în contrast cu limba germană, în care cuvîntul *Fasan* a dezvoltat un alt sens figurat, caracterizînd o persoană orgolioasă, încrezută. Autoarea amintea și explicația pe care o primise pentru evoluția semantică din română: ideea că sensul depreciativ ar proveni din ușurința cu care fazanul se lasă vînat. Explicația trebuie primită cu prudență, mai ales pentru că presupune că noul sens ar fi apărut în jargonul vînătorilor, de unde ar fi intrat cumva în circulația mai largă a celor care nu au experiența directă a împușcării unei păsări.

E foarte probabil ca sensul figurat din română să fi fost creat de limbajul argotic. Cele mai vechi citate pe care le-am găsit în presa digitalizată ilustrează sensul de „ins naiv, ușor de păcălit, victimă a unei înșelătorii“, în contexte în care *fazan* este sinonim cu *fraier, husen, elefant.* Într-un articol satiric din 1946, din *România viitoare* (Sibiu, nr. 119) – „Drojdia societății“ –, este descrisă o scenă dintr-o sală de joc, în care *chibițul* contribuie la înșelarea *fazanului*. Escrocii vorbesc cifrat și aluziv: „Vezi că am *un fazan*, Relule... Să mi-l joci... știi tu“. Autorul textului (identificabil prin inițialele I.G.) revine asupra temei, după cîteva săptămîni, în articolul „Viciații“, în care declară că preia vocabularul mediului interlop descris: „Începând de la neobișnuitul *«pește»* de uscat și terminând cu *nevinovatul «fazan» gras și bun de jumulit,* o gamă întreagă de animale, unele mai neobișnuite decât altele, se perindă în fața meselor de rummy, table, biliard, cărți etc.“ *(România viitoare,* nr. 165, 1946). Citatul sugerează o cale de apariție a sensului figurat, printr-o metaforă culinară glumeață, mai plauzibilă decît experiența vînătorească: *fazanul* este pasărea bună de jumulit, prada „grasă“, consistentă, delicatesa gastronomică. Cuvîntul argotic pare să fi intrat în circulația colocvială în anii de după război: într-o altă schiță satirică, de V. Baran, din *Scînteia tineretului* (12.04.1957), personajul negativ, tînăr fără ocupație și utilizator al „jargonului șmecheresc“, se raportează disprețuitor la *„fazani* și *fazance“*, care nu mai sînt însă obiectul unei înșelătorii, ci doar al hărțuirii și al ridiculizării: „Se lovește ca din întîmplare de un cetățean care i se pare lui că ar fi *«fazan»,* îl calcă pe pantofi“. În registrul colocvial s-a păstrat posibilitatea de a forma derivate glumețe de la cuvînt, chiar dacă atestările sînt puține: „o grămadă de *fazani*, *fazance* și *făzănei* mai mici s-au grăbit să prindă «ultimul tren al creditării»“ (balonul-imobiliar.blogspot.com). Devenit cuvînt la modă în limbajul tinerilor, *fazan* a substituit mai vechiul și banalizatul *fraier* sau chiar fundamentalul *prost* în expresii ca *a pica de fazan, a cădea de fazan* („a fi păcălit“), *a lua de fazan* – „a considera naiv“ etc.

Sensul „ins păcălit“ a produs extinderea folosirii termenului ca denumire pentru diferite jocuri, foarte cunoscute de mai multe generații de copii, dar cu puține atestări în scris. Două variante principale sînt descrise de MDA: „Joc (de copii) în care participanții trebuie să spună cîte un cuvînt care să înceapă cu ultimele două litere ale cuvîntului spus de jucătorul dinainte“; „Joc (de copii) în care participanții trebuie să spună cît mai multe nume de flori, animale, filme etc., începînd cu fiecare literă a alfabetului cel care pierde fiind «fazan»“. Primul tip este ilustrat într-un „proiect de piesă bulevardieră“ de Ion Velican, publicat în *Amfiteatru,* iunie 1967: „M-am gîndit la FRUCT. Cine încheie cuvîntul rămîne *fazan* (...) Jocul se desfășoară cu repeziciune și bărbații rămîn *fazani* pe rînd“. Cel de-al doilea este evocat de Mircea Cărtărescu, în *Mendebilul:* „Cînd jucam Fazan pe filme se știau dinainte filmele de la fiecare literă. După *A fost cîndva hoț* urma *A fost prietenul meu,* iar al treilea trebuia să spună neapărat *Agatha, lasă-te de crime*“. Descrierea este completată de Dan C. Mihăilescu (într-o cronică la Alexandru Mușina, *Scrisorile unui fazan):* „Țineți minte jocul din copilărie cu *«fazan* pe filme», în care fiecare greșeală te costa o literă din cuvîntul «fazan», la urmă fiind eliminat?“ *(Jurnalul național,* 2006).

Ar merita repuse în discuție și etimologia, și prima atestare a cuvîntului *fazan*. MDA îl citează pe Al. Odobescu, cu *Pseudokynegeticos* (1874); DEX și MDA consideră că termenul provine din rusă. De fapt, *fazan* era deja folosit în *Curierul român* din 23 iulie 1846, într-o traducere a lui I. Negulici din Aimé Martin, *Scrisori la Sofia.* Iar filiera prin care a pătruns în română cuvîntul – la origine grecesc, devenit în latină *phasianus,* în franceză *faisan,* în italiană *fagiano,* în engleză *pheasant* etc. – e probabil mai complicată; *fazan* există în bulgară, rusă, sîrbă și croată, dar ar trebui avute în vedere mai ales forma germană *Fasan* și cea maghiară – *fácán*.

■ ■ ■

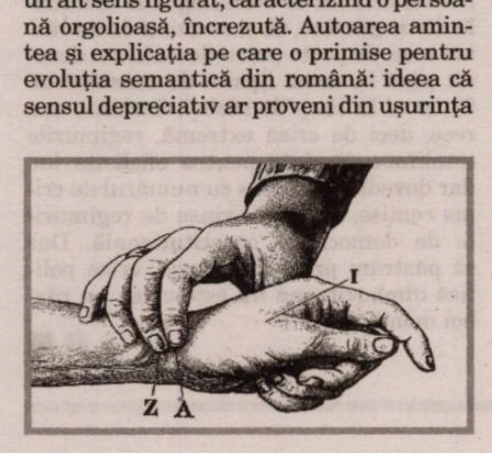

Horia CORCHEȘ

prof, viața mea

Ofertă proastă

Dacă ai o casă cotată pe piață cu 300.000 de euro și o scoți pe piață la vînzare, te aștepți să negociezi poate puțin. Ești dispus să lași ceva de la tine, pentru a o vinde. Dacă însă vine cineva și îți oferă 100.000 de euro, cu siguranță vei crede că își bate joc de tine și, firește, îl vei refuza. Ai putea să o dai cu 100.000 ? Da, căci este a ta și dispui cum vrei de ea. Dar vei refuza, pentru că știi că valorează mai mult. 100.000 de euro este, pentru ceea ce scoți tu pe piață, o ofertă proastă. Te-ar împuțina la buzunar, dar, probabil, și la demintate.

În situația descrisă mai sus, ai opțiunea refuzului unei oferte proaste. Știi ce deții, ce valoare are, nu accepți mai puțin. Ești îndreptățit să procedezi așa.

Să ne întoarcem acum puțin spre elevi, spre profesori, spre școală. Elevii aflați acum în clasa a IX-a au parcurs ciclurile primar și gimnazial în conformitate cu o nouă programă școlară. Serios modificată față de cele anterioare, ca viziune de ansamblu. Nimic din aceasta nu mai corespunde viziunii programelor vechi, de gimnaziu și de liceu. În momentul în care au terminat clasa a VIII-a, era firesc să continue acea viziune cu o nouă programă de liceu. Meritau asta, pentru că o programă școlară nu este doar o înșiruire de conținuturi, ci un fel de ghid despre cum se parcurg pașii spre un profil dorit al absolventului, conform unei viziuni care să corespundă celei a societății timpului. Meritau asta. Ceea ce meritau era să li se ofere ceva actual, prețul corect. N-au primit-o. Au primit tot vechea programă de liceu și niște ghiduri, altfel serios concepute, de adaptare a programei vechi la viziunea programei de gimnaziu. Meritau o programă nouă, dar au primit doar niște ghiduri de adaptare a celei vechi. Meritau, deci, un preț, dar au primit o treime din el. Fără să poată refuza.

Zilele acestea s-a tot vorbit despre teze. Amînarea lor, apoi reducerea lor, sistarea lor la unele materii, datorită condițiilor pandemice și noii structuri a anului școlar. Au rămas mai puține. S-a vorbit chiar și despre posibilitatea tezelor unice. Concepte total învechite, anacronice, disfuncționale. De ce nu sînt bune tezele unice? Nici nu trebuie să dezvolt mult: pentru că anulează total autonomia profesorului și libertatea lui de a parcurge un demers personalizat în funcție de propriile opțiuni și de profilul elevilor săi. Pentru că presupun șablonizare. De ce unele materii trebuie să aibă teze și altele nu? Sînt unele mai importante decît altele? Dar de ce trebuie să existe teze? Și despre asta am mai scris. O formulă de evaluare sumativă vetustă, obsoletă. O formulă care mizează pe dubla evaluare. Dar întreaga formulă de evaluare a elevilor la noi este învechită, ținînd de o etapă a pedagogiei care începe să devină muzeală. Elevii zilelor noastre ar merita o formulă nouă, în acord și ea cu viziunile noi asupra educației și formării unui profil al absolventului în concordanță cu competențele-cheie ale cadrului european. O formulă versatilă, care să vizeze procesualitatea și transdisciplinaritatea, care să marcheze progresul realizat, nu etapele, și să o facă prin observarea globală a acestuia, nu prin notarea unor momente. Elevii ar merita o astfel de nouă perspectivă asupra evaluării lor, dar sînt notați în continuare după un model învechit, patinat. Ar merita, deci, un preț, dar primesc o treime din el. Fără să poată refuza.

Ne zbatem de ceva ani cu problematica digitalizării. Am vrea o școală digitalizată, „ca afară“. Visăm întreaga documentație a școlii mutată în online, platforme virtuale, săli cu table interactive, Internet cu viteză, laptop-uri, tablete peste tot. Cînd te uiți la buget, îți ajunge pentru două clase, poate. Sau pentru *n* școli. Și descoperi că multe școli din medii mai izolate nu au Internet, nu au profesori care să opereze cu dexteritate în mediul online, că nu ai resurse de nici unele pentru a pune în practică visul măreț. Te mulțumești cu puținul, deși ai merita mult. Tu, elev de la școala din vîrful dealului. Tu, profesor de la școala din capătul uliței din deal. Tu, școală de pe harta Europei. Ați merita o updatare serioasă la realitatea timpului prezent, dar funcționați în parte după modele vechi, cu resurse uzate sau nefuncționale, cu limitări pe care nu le puteți respinge. Ați merita un preț, dar primiți doar o parte din el. Fără să-l puteți refuza.

Voi, profesorii. Stați aproape tot timpul conectați la job-ul vostru. Faceți formări după-amiezele și în week-end-uri, fără să mai știți cînd să vă alocați timp pentru voi, pentru familiile voastre, pentru prieteni și relaxare. Lucrați pînă la ore tîrzii în noapte să concepeți lecții, să proiectați activități, să corectați teme sau teste sau teze. Sau, dacă sînteți directori, concepeți planuri de online sau de hibrid la ore tîrzii, vinerea, sîmbăta, duminica. Din gîndurile voastre nu lipsește niciodată preocuparea legată de școală, de ceea ce mai aveți de făcut urgent, de ceea ce ar mai trebui să gestionați. Niciodată nu puteți încheia ziua de muncă la ora 16 sau 17 sau 18, cînd să spuneți gata, pînă mîine nu mai am vreo preocupare în direcția job-ului. Ați merita o recunoaștere din partea societății. Nu doar sub formă de bani, ci sub formă de încredere și de recunoaștere. Ați merita o recunoaștere și a statutului vostru de oameni, nu de roboți. Primiți, în schimb, multe acuze de lene, de neprofesionalism, toți se pricep mai bine decît voi la ce aveți de făcut, toți ar face mai bine treaba și vă învață cum să o faceți. Ați merita un preț, dar primiți doar o parte din el.

Sînt oferte bune și oferte proaste. Ofertele bune sînt de nerefuzat. Dar e trist cînd cele proaste sînt de nerefuzat, pentru că cele bune nu există. Ele te împuținează la buzunar, la demnitate, în fond la propria ta șansă de creștere, de dezvoltare, de valorificare a potențialului tău de a fi.

***Horia Corcheș** este scriitor și profesor de limba și literatura română.*

■ ■ ■

„Nu există libertate fără logică și fără risc“

– interviu cu Andrei VIERU –

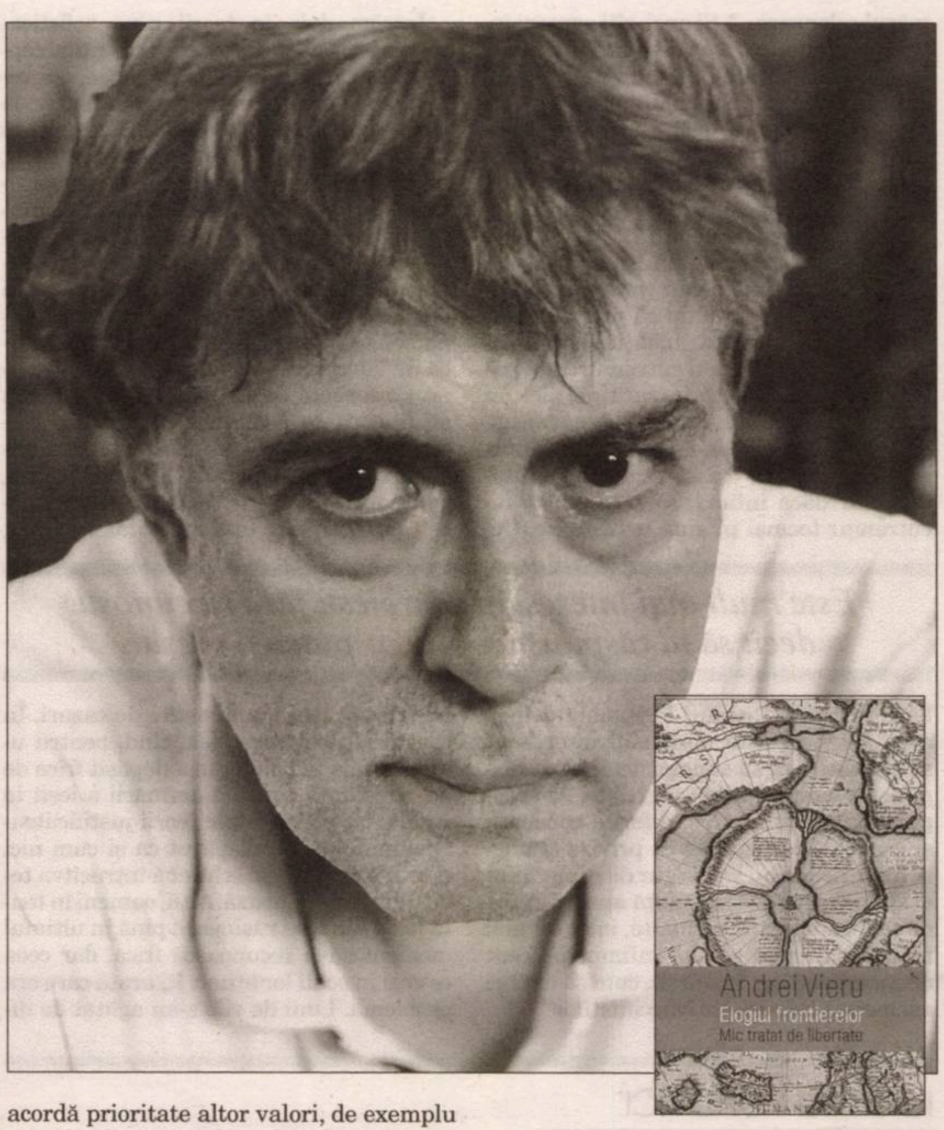

Cartea dumneavoastră Elogiul frontierelor. Mic tratat de libertate *(Humanitas, 2021) e o carte cu argumente și idei foarte profunde și, cu toate acestea, se citește ușor. Cum ați reușit?*

Punîndu-mă în pielea cititorului. Am vrut ca textul să fie cît mai clar și cît mai puțin stufos. Am încercat să-mi prezint ideile într-o formă cît mai lesne inteligibilă. Am simplificat expunerea la maximum ori de cîte ori am putut s-o fac fără pierderi semnificative. Nici măcar n-a fost prea greu, pentru că ideile cărții sînt ele însele destul de simple. Să ajungi la idei relevante și totodată simple e, trebuie s-o recunosc, mai mult o chestie de noroc. Convingerea mea e că atunci cînd îți pică niște fise, n-ai de fapt nici un merit! În carte alternează pasaje scrise pe un ton obiectiv cu pasaje scrise pe un ton de pamflet (pe care, ce-i drept, mi-a fost cel mai greu să-l țin sub control).

Un elogiu al frontierelor: se simte în titlu tenta incorectă politic care, pe măsură ce citim cartea, devine certitudine. De ce ați ales așa?

Întîi de toate, fiindcă nu repet ca un papagal tezele ideologiei oficiale. Dimpotrivă, arăt cu degetul dacă nu toate, atunci principalele ei erori, principalele ei nerozii. Cred că sînt primul care a observat cel puțin una dintre aceste nerozii. Deși nu e nici pe departe o culegere de butade, cartea mea conține totuși cîteva „poante“. Or, butadele, ironia, umorul sînt acum aproape prin definiție incorecte politic. Corectitudinea politică nu numai că ia orice prostie în serios, dar devine din ce în ce mai evident că socotește ironia și rîsul drept delicte.

Titlul pare că se află într-o surprinzătoare contradicție cu subtitlul...

Doar la prima vedere. Simbolic, imagistic vorbind, doar cînd te afli într-un punct de frontieră ești liber să alegi încotro s-o apuci. La sfîrșitul filmului *The Pilgrim,* Charlie Chaplin, aflat la frontiera dintre Mexic și SUA, ezită între cele două țări. Are libertatea alegerii și nu prea știe ce să facă cu ea. Dacă s-ar fi aflat *în* Mexic sau *în* SUA și nu la granița dintre ele nu ar mai fi putut alege; alegerea ar fi fost deja făcută. Or, nu poți face de două ori aceeași alegere *în aceeași etapă.* Poți cel mult să aștepți următoarea ocazie să te afli într-un punct de frontieră, adică în situația de a lua o hotărîre. (Gabriel Liiceanu remarcă, în *Despre limită,* că „a hotărî“ vine de la „hotar“.) Frontierele astea sînt însă arareori geografice. De cele mai multe ori sînt în mintea fiecăruia.

Așadar: frontiera ca materie primă, condiție și fundament al libertății, nu? Cum se construiește libertatea?

Libertatea are nevoie de gîndire, iar gîndirea are nevoie de logică. Logica, la rîndul ei, ne spune că orice are pe lumea asta un preț. În ciuda ideologiei oficiale de azi, gratis nu e nimic. Acum să numești sau nu *sacrificiu* prețul plătit pentru învățarea libertății rămîne o chestiune de gust literar. Ce mă interesează să subliniez, de fapt, e că libertate fără logică și fără risc nu poate exista. Dar logica și riscul presupun confruntarea unor limite și frontiere. Fără logică și fără curaj, nu ai libertate. Ai doar anomie și licență.

Spuneți că omul e liber cînd se află „într-un punct de echilibru în mijlocul unui haos de necesități, de posibilități, de imposibilități și de contingențe“. Mă surprinde, pare foarte constrîngător. În ce relație se află libertatea cu destinul?

Unii țin la libertate, alții nu. Printre cei care nu țin, unii sînt indiferenți la ea (asta se vede în situații concrete, în care acordă prioritate altor valori, de exemplu securității personale), alții de-a dreptul o detestă. Detestăm libertatea dintr-un motiv foarte simplu: libertatea presupune incertitudine. Dacă urăști ambiguitatea și incertitudinea, e foarte probabil să urăști și libertatea. Din perspectivă logică, libertatea și incertitudinea pot fi tratate în aceiași termeni. Deci da, libertatea e o înclinație destinală. Acestea fiind spuse, viața omului trece prin diferite etape. Cînd, în tinerețe, participa la revoltele studenților, Coriolan Drăgănescu era un iubitor de libertate. Ulterior, a devenit inspector de poliție, adică securist. Cunosc și eu tineri care au avut curajul fizic să înfrunte, pe 21 decembrie, tancurile lui Ceaușescu și care, 20-30 de ani mai tîrziu, și-au găsit o vocație de cenzori, s-au înrolat în Poliția Gîndirii. Se pare că pe măsură ce îmbătrînești nevoia de securitate începe să înăbușe nevoia de libertate.

Așadar, nu oricînd și nu oricine are nevoie de libertate? Ce ne facem, de exemplu, cu creatorii?

Creatorii au nevoie de libertate, așa cum au nevoie și de constrîngeri. E, de altfel, cazul oricărui om. Din punctul ăsta de vedere, nu există o deosebire esențială. Dacă n-am avea și unele constrîngeri, am avea nu libertate, ci anomie. Creatorii sînt, poate, în mai mare măsură amatori de ambiguitate, dar dacă de ambiguitate n-ar fi doritor și amatorul de artă, creatorii n-ar avea public. Apropo: cînd Corectitudinea Politică (CP) le-a permis artiștilor să facă în plan estetic orice și în plan ideologic nimic, arta a cam dispărut.

Vorbind despre Corectitudinea Politică, afirmați că e ideologie totalitară și, de aceea, absolut incoerentă. CP-ul e, de fapt, un fenomen impus de realitatea recentă sau, dimpotrivă, e vorba de o impunere ideologică asupra realității?

Corectitudinea Politică, la fel ca orice ideologie de tip totalitar, a căpătat o existență autonomă. Așa cum și mijloacele care devin scop în sine capătă o existență autonomă, independentă de scopurile inițiale. Totuși, chiar și în totalitarism, nu avem de-a face doar cu ideologii, ci și cu oameni în carne și oase. Întrebarea e: cum funcționează gîndirea oamenilor, fie ei artiști sau birocrați? Pornește de la realitate spre ideologie sau dinspre ideologie spre realitate? Răspunsul e în carte.

Nu am numărat de cîte ori apare în cartea cuvîntul frontieră *– cu variantele sale* limită, hotar, graniță *etc. –, dar sînt convinsă că apare de cel puțin cîteva zeci de ori. De ce ați ales să operați cu acest termen?*

Folosesc în cartea mea toate sinonimele pe care le pomeniți: *frontieră, hotar, graniță* sau *limită. Frontieră* și *limită* sînt în topologie termeni tehnici. Îi folosesc ori de cîte ori ceea ce afirm se poate înțelege *și* în termeni de specialitate. Deși cartea mea e scrisă într-un fel care să nu-i pretindă cititorului nici un fel de cunoștințe de logică sau topologie. Cartea mea se adresează intuiției și uneori *văzului* său. Cititorul nu doar e ajutat să-mi înțeleagă ideile, ci să le și *vizualizeze* de-a dreptul.

Este de la sine înțeles că orice proiect comun, colectiv, poate derapa în totalitarisme, utopii sau chiar delir? Proiectele comune le anulează automat pe cele individuale?

De ce spuneți „utopii sau chiar delir“? Nu sînt sistemele utopice forme de delir? Nu știu dacă vă referiți la proiectul societății multiculturale. Fiindcă unele culturi presupuse a conviețui în sînul uneia și aceleiași societăți sînt de fapt incompatibile, statul e nevoit să-și asume un tot mai important rol de mediator (sau, mai cinstit spus, de jandarm). Asta conduce la hipertrofia statului și a instituțiilor sale. De aici pînă la un stat autoritar sau chiar totalitar nu sînt foarte mulți pași.

Afirmați că democrația nu are, structural, mijloace să se opună totalitarismului? E o idee foarte bulversantă pentru cei mai mulți dintre noi...

De ce o spun? Pur și simplu, pentru că totalitarismul e un caz particular de democrație. Am crezut o vreme că ideea asta îmi aparține. Pînă cînd mi-am dat seama că îmi aparține doar o parte din argumentație. Ideea că totalitarismul e un caz particular de democrație o dezvoltă, strălucit, Jacob L. Talmon în cartea sa *The Origins of Totalitarian Democracy.* Este, după mine, cea mai importantă carte despre totalitarism scrisă în secolul XX. Din păcate, încă nu a fost tradusă în limba română. Dar există la ora actuală un proiect în acest sens al Centrului pentru Studii de Drept Natural și de Analiză Normativă, sub egida căruia mi-am scris cartea.

Îl contraziceți pe Rousseau. Spuneți că e evident că omul nu se naște liber. La ce vă referiți mai exact?

Nu poți spune că e liber un prunc care încă mai cade la fiecare pas atunci cînd învață să meargă în poziție verticală. De altfel, libertatea presupune o anume verticalitate. Aș remarca, în treacăt, că tocmai învățînd, întîrzii procesele de îmbătrînire, cele care te fac excesiv de atașat de propriul buric și de securitatea acestuia. Afirm că libertatea se-nvață și se exersează.

Cum ar trebui să se raporteze omul la libertatea sa interioară?

Libertatea interioară ca atitudine e una din cele aproximativ două sute de accepții ale cuvîntului *libertate* evocate de Isaiah Berlin în cele patru eseuri ale sale consacrate acestei teme. Mi-e teamă că „libertatea interioară“ e de multe ori un spațiu imaginar în care credem că ne putem refugia atunci cînd toate celelalte 199 de forme de libertate sînt pierdute sau strivite.

Asta mă face să mă întreb cît de intuitivă e legătura dintre ceea ce are omul mai specific (anume, individualitatea sa) și libertatea de care e capabil. Individualitatea și libertatea se co-implică? De ce individualitatea nu aduce libertate?

Individualitatea aduce libertate, dar nu de una singură. Ar fi o iluzie să credem contrariul. De unul singur, individualismul aduce nu libertate, ci anomie. E drept că multă lume confundă libertatea cu anomia.

„Cînd ești liber, îmbătrînești mai frumos și mai lent“ – cum știi, ca om, că ai atins libertatea?

O afli în timp, pe măsură ce te apropii de această frontieră pe care o numim libertate. Înclin să cred că da, în acest caz a ști e echivalentul lui a simți. Libertatea e un concept logic, rațional, dar asta nu înseamnă neapărat că libertatea se obține pe cale strict logică sau rațională.

Cînd vă simțiți mai liber – cînd interpretați Bach sau Scriabin?

Mă simt la fel de liber. Doar că în muzica lui Scriabin, șoaptele libertății se aud mai distinct. Rigoare, însă, au amîndoi aproape în egală măsură. Vorbesc atît de rigoare arhitecturală, cît și de rigoarea emoțională de amănunt. Știți de unde derivă aceasta din urmă? Din ceea ce pomeneam la începutul conversației că ar face posibilă însăși construcția libertății: gîndirea, în cazul ăsta gîndirea muzicală, înlănțuirile de armonii.

a consemnat Simona PREDA

■ ■ ■

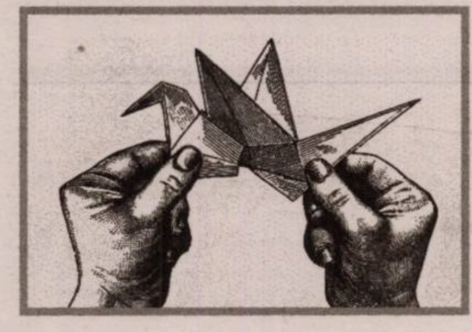

Andrei MANOLESCU

libertatea de impresie

Acul

Observ că lumea continuă să-și bată capul cu problema vaccinării. Am scris și eu acum cîteva săptămîni despre asta, încercînd să găsesc cauze subtile pentru care unii nu vor să se vaccineze. Reiau subiectul pentru că între timp mi-a căzut o fisă, cum se spune, după care promit să nu-l mai abordez curînd, ba chiar sper să nici nu mai fie nevoie.

Ei bine, există o mulțime de motive pe care le invocă persoanele care nu vor să se vaccineze anti-COVID. Nu contest că unele sînt chiar întemeiate. Unele sînt simple pretexte. Altele fac parte dintr-un arsenal politic negativ.

Pe de-o parte, dezinformările în domeniu pot fi expuse cu mult aplomb și fără urmă de îndoială. De cealaltă parte, oamenii de știință, prin natura profesiei lor, nu pot niciodată să emită certitudini ferme. Nu pot spune, de exemplu, „Dacă te vaccinezi, nu te mai îmbolnăvești“ sau „Dacă te vaccinezi, e garantat că nu vei mai muri de COVID“. Sînt și oameni care se îmbolnăvesc de COVID vaccinați fiind, și oameni care mor de COVID, vaccinați fiind. Cifrele o dovedesc însă deja, cu asupra de măsură, că vaccinații fac forme mai ușoare de boală sau că foarte rar se întîmplă să moară, mult mai rar decît nevaccinații. E o chestiune statistică. Bineînțeles însă că antivacciniștii scot în evidență tocmai excepțiile. Care există și ele și nu pot fi contestate. Mesajul „Cutare a murit, deși era vaccinat“ este mult mai puternic decît formule de genul „Statisticile arată că numărul celor care...“. Și apoi, cîți oameni înțeleg o statistică? Nu demult, în Statele Unite s-a constatat că mulți medici nu erau în stare să aplice anumite politici de sănătate pentru că, deși studiaseră ani de zile medicina, nu se pricepeau la statistică și nu știau cum să interpreteze niște cifre. Erau complet ageamii la orice fel de matematică, fie ea și elementară.

Cu ani în urmă, un pseudo-specialist prevedea cutremure la televizor. Geologii știu că un cutremur nu poate fi prevăzut. Însă individul care spunea „Mîine va fi cutremur!“ nu putea fi contrazis sută la sută de nici un savant respectabil. Pentru că savantul, deși vedea că are de-a face cu un farsor, era conștient că există și o probabilitate, chiar dacă infimă, să se producă un cutremur tocmai în ziua următoare. Celebrul fizician Richard Feynman spunea așa: „Cred că este mult mai interesant să trăiești fără să cunoști decît să ai răspunsuri care ar putea fi greșite. Am răspunsuri aproximative, diferite concepții și grade de certitudine cu privire la unele lucruri, dar nu sînt sigur de nimic“. Tot el spunea, însă, că în știință apar și grade de certitudine atît de înalte, încît nu mai merită să iei în seamă infimul procent de incertitudine. În sfîrșit, cum să explici asemenea lucruri antivacciniștilor?

Este mult mai interesant să trăiești fără să cunoști decît să ai răspunsuri care ar putea fi greșite.

Intrăm deja în teorii prea sofisticate pentru mulți dintre cei care nu acceptă să se vaccineze. Cu toate astea, am remarcat că printre ei există și unii care, la rîndu-le, au teorii complicate cu care-și motivează opiniile. Vorbesc despre ARN, mutații genetice și alte asemenea năzdrăvănii. Și aici pică și fisa despre care aminteam la început. Am descoperit că în spatele unor asemenea teorii savante se poate ascunde ceva mult mai simplu: unui om care le vehicula cu o fervoare nemaipomenită îi era, de fapt, pur și simplu, frică de injecție, de ac. Aproape că n-am auzit pînă acum de un astfel de motiv. Am și uitat că se poate așa ceva. Nu-ți trece ușor prin cap că unui adult i-ar fi frică de o biată înțepătură. Și totuși. Acum, cînd „acul“ ajunge la cei mai reticenți, care timp de multe luni au evitat vaccinul, aud de tot mai multe astfel de cazuri. În ceasul al doisprezecelea, cînd, pentru unii, frica de îmbolnăvire a depășit frica de ac, adevărata cauză a amînării a ieșit la iveală, iar sofisticatele teorii justificatoare anterioare au dispărut ca și cum nici n-ar fi fost. Unii își schimbă întrucîtva teoriile și se vaccinează. Alții, oameni în toată firea fiind, se rușinează pînă în ultimul moment să-și recunoască frica, dar ceea ce vezi în ochii lor atunci îți arată care era problema. Luni de zile s-au agățat de diverse teorii pe care le-au auzit ca să-și ascundă o spaimă de-a dreptul copilărească. Bineînțeles, e vorba de un fenomen uman mai general, care nu poate fi cauza specifică din pricina căreia România a rămas atît de mult în urma altor țări. Dar e și ea una din multele explicații. Frica e totuși ceva foarte omenesc. Mult mai omenesc decît teoriile conspiraționiste elucubrante. Ar trebui poate ca în clipurile de promovare să se spună și că vaccinul nu doare (că aproape nici nu-ți dai seama cînd ai fost înțepat), să se arate cît de mic e acel ac și cît de puțin durează toată operațiunea. S-ar putea evita măcar unele emoții, bîțîieli, leșinuri, insomnii dinaintea zilei cu pricina și nenumărate alte asemenea manifestări.

■ ■ ■

ready made

„Perfect organizați pînă atunci, bine instruiți și conduși, cercetașii romîni, sosind în mijlocul fraților noștri de peste hotare, ar fi îmbrățișați pretutindeni cu dragostea caldă a celor d'acelaș sînge. Ni i-ar găzdui și ospăta, ni i-ar plimba pretutindeni, unde ar fi ceva frumos de admirat, ca pe copiii fraților lor iubiți, veniți să le dea calda lor sărutare, de rude drăgăstoase.

Ar fi o înduioșare generală.“

Adevărul, Anul XXVII-lea, No. 8778, Mercuri, 19 Februarie 1914

Iaromira POPOVICI

bazar

La adăpost de vreme rea

Cînd toamna aurie trece în cea umedă și friguroasă, apare pur și simplu o nevoie organică de ascundere sub preș. În cazul meu, cel puțin, simt doar nevoia să mă pitesc de intemperii. De „lumea dezlănțuită“.

E momentul anului cînd îl plîng, cel mai mult, pe greierele lui Topîrceanu și cînd o-nțeleg cel mai puțin pe furnică, cea care nu e-n stare să împartă, are o inimă împietrită. Și cînd mă bucur că am un acoperiș deasupra capului și o plapumă sub care să mă vîr.

Îmi amintesc, cu ocazia asta, de plăpumile bunicilor mei, cele vechi, și groase, și grele, din lînă, cred, cu o față de mătase roșie sau bleu, înfățate impecabil într-un cearșaf alb, apretat, mirosind a levănțică, pe care mi le dădeau să mă învelesc chiar și vara, pentru că stăteam într-o casă veche, înaltă și răcoroasă. Plapuma grea era adăpost împotriva frigului, a țînțarilor, a fricilor. Era plapuma unor vremuri mai simple, pe undeva, pentru mine.

Dar nu era singura plapumă posibilă. Am avut una asemănătoare și-n casa noastră de bloc din Lahovari – evident, provenită de la bunici. Într-un cu totul alt cadru, ea căpăta alte conotații. Sigur că mi-era cort împotriva frigului, în primul rînd. Dar era și adăpost împotriva neînțelegerii profesorilor, împotriva regulilor stupide de la școală, și sub ea era locul în care, ferită de privirile și judecățile lumii, îmi mestecam iubirile, mi le cîntăream și le dădeam o formă posibilă, în așa fel încît să nu mă copleșească de tot, dar nici să se evapore complet. În apartamentul din Lahovari, era protecție împotriva realității care venea cam brutal peste noi: de la băieții în costume cenușii care se perindau prin fața geamurilor, păzind traseul „tovarășului“ prin zonă, pînă la frigul aproape insuportabil care ne obliga să ne încălzim (pe lîngă deja dezbătuta plapumă) cu o rezistență făcută pe șest la institutul de proiectări unde lucra unchiul meu, în care ne încredeam mai mult, poate, decît ar fi fost *safe*, la tirania frigiderului gol, care mai conținea doar cîțiva stavrizi pentru cele două pisici și farfuriile cu friptură, cîteva legume și cartofi prăjiți stafidiți pe care le ni le aducea mama cu mari eforturi, precum Capra cu trei iezi, de la Casa Universitarilor, unde făcuse rost de un abonament.

Apoi, plapuma m-a urmat într-un demisol din zona Bulevardului Carol, unde mă proteja de motanul negru, cred, care ținea neapărat să intre-n cameră printre gratii, ba care chiar a avut neobrăzarea de a se juca cu un șoarece înainte să-l mănînce fix în fața geamului meu, oferindu-mi un spectacol pe care nu mi-l doream; de vecinul care studia la „Ștefan Gheorghiu“ și care, odată ce timpurile s-au schimbat și a venit revoluția, avea cu totul alte păreri politice decît mine și se desfășura între noi un război rece și nu prea, care s-a sfîrșit cu lipirea abțibildului cu „Votați Ion Rațiu!“ pe ușa de la toaletă; și apoi de minerii care se abătuseră asupra Capitalei într-o zi de vară cînd învățam, cuminți, pentru un examen.

Încet, în timp, am reușit să mă adăpostesc fără să mă mai ascund.

Mai tîrziu, a fost o plapumă de foarte scurtă durată și intermediară, care m-a protejat, în primul an de viață al copilului meu, de nepriceperea uneori formidabilă a primelor bone, dar de fapt de propria mea nepricepere și de fricile atavice ale intrării în postura de mamă, dar și pe sub care m-am bucurat de victoria „alor noștri“, a Convenției Democratice în 1996, bucurie care s-a dovedit, după cum bine știm, de nu prea lungă durată.

Apoi, în sfîrșit, am devenit protejată, după un periplu, de plapuma propriului meu pat, în nou dobîndita-mi casă. Care a început iar să mă protejeze, clasic, de intemperii, creîndu-mi, iar, vizuina magică în care să nu pătrundă amenințările și temerile unei lumi care părea, deja, mai bună. Mi-a creat un bîrlog în care să simt protecția aurie și naturală a copilului meu, care înflorea pe zi ce trecea, pe cea mereu optimistă a mamei mele, care se adaptase epocii și-i stăpînea dedesubturile și meandrele. Și, pînă la urmă, pe a mea persoanlă, care am învățat ca-n propria-mi vizuină să-mi regăsesc locul pierdut cînd am plecat din vechea mea casă. Un loc care să nu mai depindă într-atît de capriciile lumii de afară, care azi era prosperă, mîine intra în criză, azi îi promova pe ai noștri, mîine îi arunca de la putere, care azi îmi promitea o carieră, mîine-și lua promisiunea înapoi.

Și așa, încet, în timp, am reușit să mă adăpostesc fără să mă mai ascund. Să nu-mi mai trag neapărat plapuma peste cap ca să pot supraviețui. Ca să nu mai văd neantul provocat de dispariția celor dragi, care-mi blocaseră, fericit, atîția ani vederea la el. Am învățat să mai pot scoate, întîi timid, apoi ceva mai îndrăzneț, capul de sub plapumă și să mai arunc cîte o privire la neant, fără să împietresc, ca atunci cînd o priveai pe Medusa învinsă pînă la urmă de Perseu.

Treptat, nici plăpumile n-au mai fost cele clasice, de lînă, groase și grele. Au devenit unele mai ușoare, cumpărate de la IKEA. Dar rolul lor simbolic tot a rămas. Doar că nu mai e unul atît de obligatoriu, pe viață și pe moarte.

■ ■ ■

Înapoierea noastră, cea de toate zilele

Texte și opinii de:

- ● Augustin IOAN (arhitect, profesor univ. la Universitatea de Arhitectură „Ion Mincu", București)
„Arhitectura vernaculară"
- ● Dorin BODEA (doctor în economie)
„Înapoierea și rezistența la progres"
- ● Ioana POPESCU (etnolog)
„Înapoiere – Întîrziere – Lentoare"
- ● Adrian STĂNICĂ (cercetător științific la Institutul Național pentru Geologie Marină – GeoEcoMar)
„«Idioții Europei»?"
- ● Cătălin LENȚA (jurnalist)
„Ivermectină și Arbidol"
- ● Dorel Dumitru CHIRIȚESCU (profesor de economie la Universitatea „Constantin Brâncuși", Tîrgu Jiu)
„Cît de contradictorie este devenirea socială?"
- ● Alex GHEORGHE (jurist, specialist în protecția datelor și implementarea programelor de securitate cibernetică)
„Distanțe"

poier
astr
de toa
lel

argument

Înapoiați mental

DILEMA VECHE
Înapoierea noastră, cea de toate zilele

„Rezistența" la vaccinare apărută în România, comparativ cu restul Uniunii Europene (exceptînd colega noastră mai mică, Bulgaria), ne duce automat la întrebarea: *oare cît de înapoiați sîntem?* Dacă ne mai uităm și la o țară cu foarte multe probleme, India, cu sărăcia ei nemăsurată, descoperim că, deja de acum vreo cîteva săptămîni, acolo a fost depășit un miliard de doze de vaccin administrate populației. Mai mult, într-o singură zi au fost vaccinate nu mai puțin de 22 de milioane de persoane, adică mai mult decît toată populația României. Constatarea asta nu poate decît să ne creeze nedumeriri și mai mari. Adică în India să nu existe idei naturist-antivacciniste, să nu existe concepții retrograde, să nu existe negaționiști sau partide de tip AUR? Greu de înțeles. Dacă PIB-ul per capita în România este de circa 33.000 de dolari, ceea ce ne situează pe locul 66 între cele 225 de țări luate în calcul, India se află pe locul 155, cu 7.000 de dolari pe cap de locuitor, anual. În ce privește *Human Development Index* – un indicator mai complex care ține seama de veniturile populației, de gradul de școlarizare și de speranța de viață la naștere –, lucrurile nu stau prea diferit: din cele 189 de țări luate în discuție, India e pe locul 131, iar România pe locul 49. Iar întrebarea pe care ne-o puneam la început poate fi deja mai nuanțată: *oare cu ce fel de înapoiere ne confruntăm în România?*

Oricum am lua lucrurile, economic, tehnologic, ca nivel de trai sau de dezvoltare, în lume, țara noastră se află în prima treime, uneori chiar și în primul sfert. Așadar, obiectiv vorbind, pe baza cifrelor, a te naște în România ar trebui să fie considerat un noroc, chiar dacă, de obicei, noi nu părem deloc conștienți de asta.

Problema e și că sîntem obișnuiți să ne raportăm la țări apropiate geografic, Germania, Italia, Austria... care sînt însă cu mult mai dezvoltate. Asemenea comparații sînt descurajante. Iar, în general, o parte a populației noastre pare preocupată de înapoierea acută față de Occident, fără a conștientiza, în același grad, diferențele care există față de marele rest mai sărac al lumii. Despre o altă parte a populației, ocupată doar cu traiul de zi cu zi, putem observa că nu pare să judece lucrurile neapărat în termeni de progres și înapoiere.

Dosarul care urmează își propune o analiză a stadiului în care ne aflăm pe mai multe planuri, pornind, cum spuneam, și de la constatarea fenomenului nevaccinării. Un refuz pe scară largă, pe care Adrian Stănică îl compară cu binecunoscuta poveste a unor sălbatici care se temeau să fie fotografiați, ca nu cumva să li se fure sufletul. Noi sîntem însă un soi de sălbatici aparte, care folosesc smartphoneul. Statisticile arată că, dacă numărul telefoanelor mobile a depășit de mult numărul populației, procentul persoanelor vaccinate complet anti-COVID e abia la o treime din totalul locuitorilor. Adică prea înapoiați tehnologic sau ca nivel de trai nu părem a fi. E posibil atunci să fim înapoiați mental (a nu se citi mintal)? (**Andrei Manolescu**)

Cititori, fiți ascultători! În fiecare joi, de la ora 18, la emisiunea Timpul prezent.
O dezbatere pornind de la Dosarul revistei Dilema veche, *moderată de Adela Greceanu și Matei Martin.*
Ne puteți asculta pe frecvențele Radio România Cultural sau online la www.radioromaniacultural.ro.

Dorin BODEA

Înapoierea și rezistența la progres

O mentalitate / O cultură rezistentă la progres
Avem o mentalitate, o cultură rezistentă la progres?

> *„Banii transformă orice om în filosof, chiar împotriva propriei sale voințe."*
>
> Pascal Bruckner

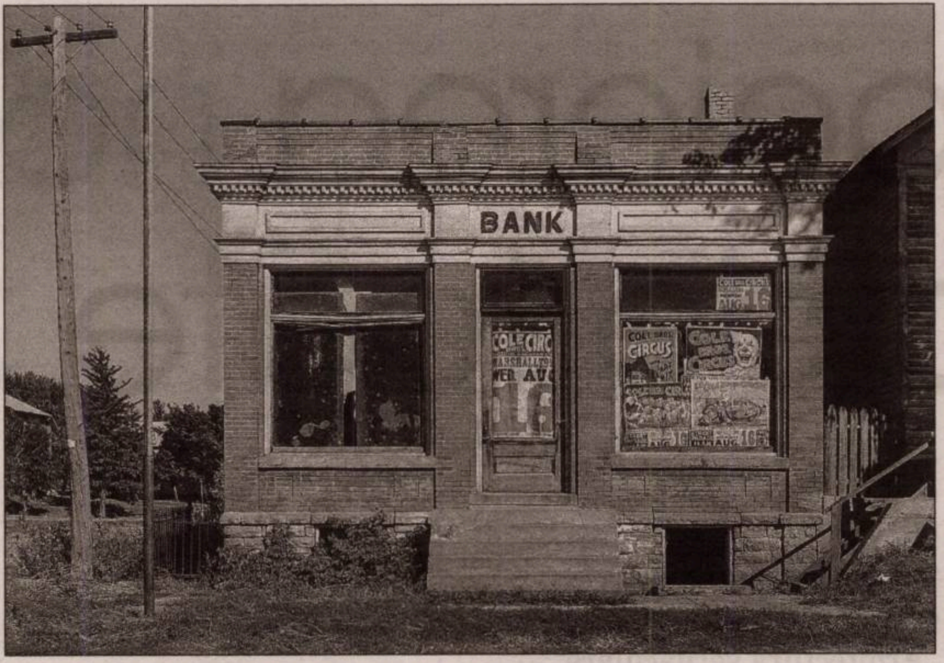

În celebra lucrare *Culture Matters: How Values Shape Human Progress* apărută în 1997, teza susținută și promovată de autorii Lawrence Harrison și Samuel Huntington este foarte clară și categorică: cultura este importantă pentru economie deoarece există culturi *development / progress-prone* și culturi *development / progress-resistant*. Această parte a lucrării, referitoare la „tipologia culturală a dezvoltării economice", este dezvoltată și explicitată de sociologul argentinian Mariano Grondona.

Teza conform căreia cultura explică dezvoltarea economică a fost promovată de Harrison încă din 1985, susținînd ideea că „subdezvoltarea este o stare de spirit". Firește că această idee a mai fost vehiculată în decursul timpului – de pildă, în literatură, ea se regăsește la Jane Austen, care vorbea despre „sărăcie" ca despre *o boală care distruge spiritul*.

Pentru Huntington, teza culturii ce explică dezvoltarea economică este un prilej de a face o critică pragmatică și cinică pentru investițiile imense occidentale în țările „slab dezvoltate economic" care s-au dovedit, finalmente, doar o apă de ploaie, fără efecte. În consecință, toate aceste investiții ar trebui suspendate.

În opoziție cu „evoluționismul" ca ideologie optimistă, teza elitist-pesimistă, pragmatică și cinică susținută de Harrison și Huntington susține nici mai mult, nici mai puțin decît că anumite țări sînt incapabile de progres și dezvoltare deoarece le lipsește cultura, „mentalitatea" potrivită pentru progres.

Deși această teză poate fi privită într-un mod critic, fiind etichetată ca pesimistă, pragmatică și cinică, și teza diametral opusă, „evoluționistă", optimist-idealistă poate fi privită prin același ochi critic, adesea fără prea mari realizări în sfera producerii de rezultate pragmatice. În ambele scenarii, necunoscuta este mereu aceeași: cultura, mentalitatea împărtășită de marea majoritate a membrilor societății. Analizînd diverse modele de modernizare a statelor non-occidentale, Huntington dezvăluie și explicația: există cel puțin trei etape majore ale procesului de modernizare. O primă etapă în care societatea non-occidentală absoarbe elementele culturii occidentale, etapă în care progresul modernizării încetinește (sub puternica influență a valorilor culturii autohtone), o a doua etapă, în care viteza modernizării crește, iar cultura autohtonă trece printr-o fază de renaștere, și o a treia etapă, în care progresul modernizării devine vizibil, cultura autohtonă îndepărtîndu-se de valorile ei tradiționale în favoarea celor moderne, occidentale.

Ideea centrală în toate aceste teze rămîne aceeași: *cultura contează, mentalitatea noastră, modul în care gîndim ne îmbunătățește sau ne limitează în ceea ce sîntem, ne predispune la progres sau ne face rezistenți față de acesta.*

Prin urmare, să reflectăm nițel la cultura și la mentalitatea românească, împărtășită de cei mai mulți dintre conaționalii noștri, nu pare a fi un lucru de prisos. Oare *România, din perspectiva culturii și a mentalității colective, este o țară rezistentă la progres?*

Un posibil răspuns la această întrebare îl putem găsi în studiul prezentat în lucrarea *Micul zeu și viitorul muncii în panteonul fericirii,* realizat de Result Development împreună cu Vintilă Mihăilescu în perioada 2018-2019. Cercetarea explorează *gradul de modernizare a mentalității colective românești* și impactul *valorilor premoderne* (heteronomie, raționalitate retrospectivă, sacru și colectivism) și a celor *moderne* (autonomie, raționalitate prospectivă, laic și individualism) asupra modului de raportare la muncă, asupra veniturilor și a satisfacției cu viața (gradului de fericire trăită).

România este printre cele mai nefericite țări din lume la capitolul plăcere a vieții de zi cu zi.

Conform acestui studiu, există o diferență uriașă între cei care cîștigă sub 500 de euro și cei care cîștigă peste 1.500 de euro în ceea ce privește modul cum se raportează la lume și viață. Prima categorie crede că nu are cum să-și schimbe condiția, iar a doua consideră că soarta este la degetul ei mic. Mai mult decît atît, această diferență enormă se păstrează și în ceea ce privește satisfacția cu viața, fericirea trăită.

Drept urmare, prima categorie a românilor nefericiți și cu veniturile cele mai mici este preponderent irațională, crede că nu are cum să-și schimbe condiția, avînd o autonomie individuală redusă și *locus of control* situat în afara lor, iar a doua categorie adoptă preponderent un stil rațional de gîndire, considerînd că soarta este la degetul ei mic, bucurîndu-se de o autonomie ridicată și *locus of control* situat în interiorul individului. Ascensiunea primei categorii de angajați români către îmbunătățirea stării de bine este blocată de propria lor viziune privind viața și fericirea, de o serie de credințe iraționale, anacronice, care le autolimitează responsabilitatea, autonomia individuală în creșterea calității vieții. De pildă, ascensiunea primei categorii de angajați către un salariu mai generos este blocată de propria lor viziune privind munca și obiectivele pe care le pot atinge, despre care aceștia consideră că nu se pot schimba în bine.

Concluzia studiul este irefutabilă: trăim într-o „modernitate neisprăvită", după formula lui Vintilă Mihăilescu, definită printr-un amalgam de vechi și nou, de modern și anacronic, vizibil nu doar ca diferențe majore între români luați ca indivizi, ci, adesea, ca amestec disonant în interiorul multora dintre noi.

Astfel, diferența majoră între categoria angajaților români predispuși la progresul continuu, cu veniturile cele mai mari și cu cel mai înalt nivel de satisfacție cu viața și cei mai nefericiți și cu puține resurse materiale nu constă doar în împărtășirea mai consistentă a valorilor moderne, în special a autonomiei și raționalității (nefiind diferențe foarte semnificative), ci, mai ales, în descotorosirea de valorile premoderne, învechite, anacronice, mai ales a iraționalității, lipsei autonomiei și sacrului.

Credințele, convingerile larg împărtășite și care limitează progresul categoriei angajaților români nefericiți și cu cele mai mici venituri sînt următoarele:

1) „Omul este așa cum este încă de mic și nu poate să schimbe mare lucru în această privință";

2) „N-are rost să-ți planifici viitorul pentru că n-ai cum să știi ce îți rezervă";

3) „Cine riscă, rareori are noroc";

4) „Există un singur Dumnezeu adevărat";

5) „Realizările individuale depășesc realizările ce pot fi atinse în echipă";

6) „Cel mai important lucru în viață este să te îngrijești de fericirea ta și să nu te uiți la alții";

7) „Mai bună este o slujbă sigură, chiar dacă mai prost plătită";

8) „La căsătorie, copiii trebuie să țină cont și de părerea părinților sau a rudelor apropiate";

9) „Sănătatea omului nu depinde de el, oricît de mult s-ar îngriji";

10) „Omul este creația lui Dumnezeu";

11) „Ruda cea mai bună e banul din mînă";

12) „Controlul vieții noastre se află în afara noastră, ține de societate și de factorii externi".

Mentalul colectiv al acestei categorii de angajați români definește o realitate concretă, care delimitează foarte clar ceea ce este normal și ceea ce iese din normalitate prin astfel de valori și credințe-reper. Orice schimbare majoră a acestei *realități fixe* este traumatică, iar orice formă de progres orientat către viitor este abordată prin prisma raportării la trecut și a negării schimbării. Mai mult decît atît, lipsa reperelor care definește gîndirea omului modern, capabil să se îmbunătățească pe sine, în special a autonomiei și a raționalității, face ca orice iese din normalul fix, puternic ancorat în trecut, să fie negat și explicat prin diverse teorii deterministe, teorii ale conspirațiilor. Iar prin acest mecanism pervers, categoria de angajați nemulțumiți și nefericiți își transformă fricile în revolte, ceea ce îi absolvă de nevoia instinctivă de control. În același timp, îi transformă din indivizi autonomi în victime. Postura de victimă este, paradoxal, una de siguranță, securitate, pentru că, nu-i așa, nu e nimic de făcut, nu e nimic de schimbat... Energia lor se îndreaptă de la a înțelege o situație de neînțeles și a se adapta ei în a se revolta contra unor forțe obscure care le impun schimbarea la care se opun.

Hannah Arendt ne spune că răul vine din modul în care gîndim. Iar acest fenomen al răului provenit din mentalitatea noastră, din modul în care gîndim, ne este demonstrat și de studiul citat mai sus, care ne vorbește despre lupta dintre vechi și nou, dintre premodern și modern.

Vestea bună este că fiecare dintre noi poate schimba asta pentru că există o legătură directă între fericirea noastră, între veniturile pe care le accesăm și valorile pe care le împărtășim. Condiția *sine qua non* este să ne eliberăm de factorii perturbatori și să ne alegem propriile scopuri conform individualității noastre.

Omul modern, actual este cel care-și asumă din ce în ce mai mult cunoașterea științifică și care astfel, îmbunătățindu-se, schimbîndu-și felul de a gîndi, de a privi lumea și viața, pe sine și pe ceilalți, bazîndu-se pe raționalitate, devine capabil să-și făurească propriul lui destin, să-și construiască viața și fericirea conform viziunii sale unice, individuale. Credințele iraționale precum „soarta nu ține de om", „sănătatea omului nu depinde de el", „nu poți să reușești în viață dacă nu ai noroc", „n-are rost să-ți planifici viitorul pentru că n-ai cum să știi ce îți rezervă" etc. reprezintă niște pietre de moară care, cel mai adesea, nu fac altceva decît să ne ancoreze în starea de nefericire, de neputință, de depresie, de anxietate, de furie, de vinovăție.

Poate că nu este deloc întîmplător faptul că România este printre cele mai nefericite țări din lume la capitolul *plăcere a vieții de zi cu zi*. Și poate că tocmai această mare nemulțumire ar putea fi dătătoare de speranță, să ne facă să acționăm, să schimbăm.

Fără îndoială că nu sîntem o țară incapabilă de progres și, deși împotrivindu-ne parcă acestuia, avansăm continuu cu pași mici, fiind astăzi într-o ipostază foarte favorabilă descotorosirii de ancorele care ne țin într-o stare de înapoiere. Iar pentru asta, fiecare dintre noi are un cuvînt de spus, prin modul lui de a gîndi.

Sau, de ce nu, putem aștepta nădăjduind să dea norocul peste noi, să cîștigăm un purcoi de bani și astfel transformarea să vină din afara noastră, așa cum ne spune Pascal Bruckner, chiar împotriva voinței noastre...

Dorin Bodea *este doctor în economie. Cea mai recentă carte publicată este* Micul zeu și viitorul muncii în panteonul fericirii *(Editura Result, 2019).*

Dumitru Dorel CHIRIȚESCU

Cît de contradictorie este devenirea socială?

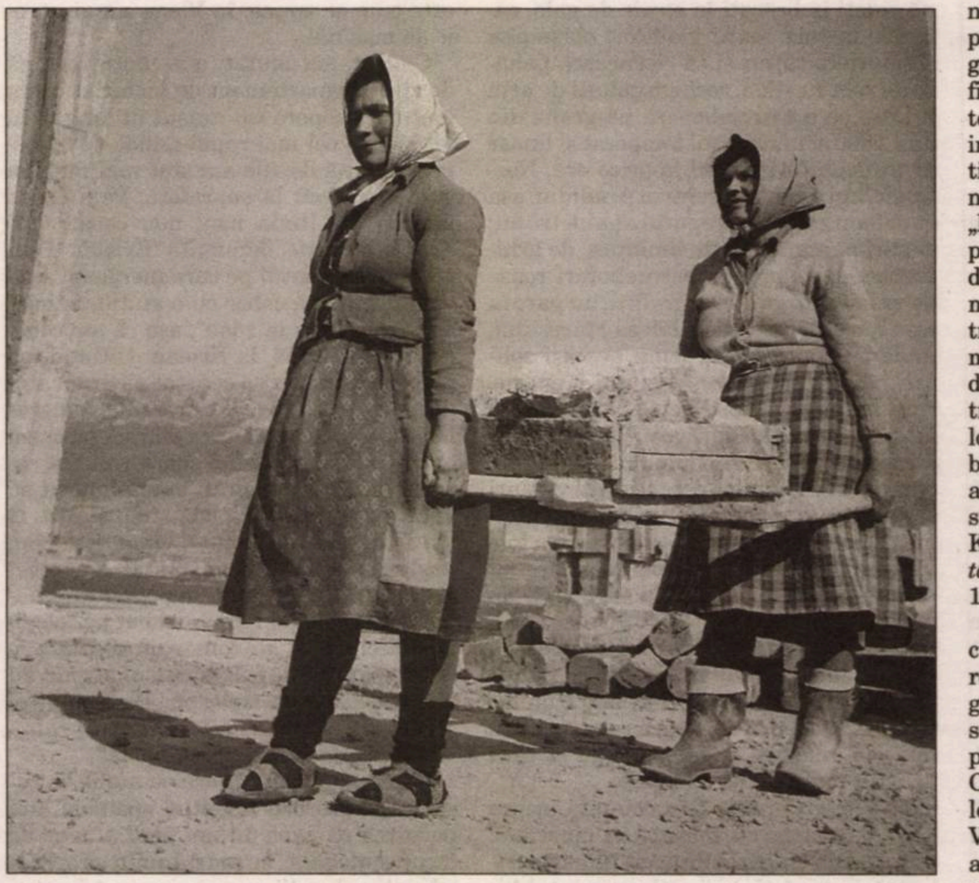

În vremurile cele normale avem un fel de indiferență la multe gesturi și fapte care se petrec în jurul nostru. Poate pentru că ni se par firești, nu ne atrag atenția. Nu le mai vedem sau pur și simplu nu le considerăm importante, chiar dacă le vedem. Voi începe prin a evoca un fapt care aparent nu are legătură cu prezentul, dar care izvorăște dintr-un primitivism uman pe care îl vedem tot mai des în jurul nostru, ca și cum lumea ar trăi cu spatele la viitor, contrar tuturor regulilor pe care generația mea le-a respectat atît de mult. Este ceva ce nu am observat niciodată înainte de pandemie. Nu am văzut relaxarea și indiferența suverană pe care o afișează oamenii din jurul meu atunci cînd scuipă pe stradă. Pur și simplu, înainte de această pandemie, dacă m-ar fi întrebat cineva ce cred despre această epopee care este scuipatul pe stradă la români, cred că aș fi dat din umeri surprins și aș fi întrebat la rîndul meu, cel mai probabil în gînd: „Cum? Se scuipă pe stradă? Nu am observat!“. În pandemie, însă, cînd viața noastră depinde și de acest oribil obicei, scuipatul pe stradă, ca și strănutatul zgomotos (ca și alte obiceiuri pe care nu ne ferim a le exhiba cu toată mîndria de care sîntem capabili), nu mai pot fi trecute cu vederea. Medicii noștri vorbesc despre purtarea măștii (pe care nu am reușit s-o ridicăm decît pînă la nivelul bărbiei), despre spălatul pe mîini și aerisirea încăperilor în care stăm. Însă nimeni nu ne spune să încetăm odată a mai scuipa pe stradă. Și se scuipă pe stradă, la noi, la români. Se scuipă extrem de des, de către tot felul de oameni, din toate pozițiile și cu toată pofta. Se scuipă mai des, cred, decît se scuipa în Evul Mediu european la anul 1500.

Dar nu despre scuipat în sine dorim a vorbi azi, deși ar merita o atenție mult mai mare din partea celor care conduc orașele (poate se gîndesc să mai dea și amenzi pentru așa ceva), ci despre o diferență enormă pe care o pune în evidență acest obicei. Întrebarea este cum se face că un om care ține un telefon mobil în mînă scuipă totuși pe stradă. Ce face ca un obicei medieval, azi semn al unui primitivism feroce, scuipatul pe stradă, să rămînă în reflexele omului secolului XXI, un om despre care ai crede că a evoluat mult? De fapt, omul respectiv a evoluat? Sau a evoluat și azi evoluția respectivă este anulată de către „ceva“?

Progresul social
are un intens caracter contradictoriu.

Pentru a căuta răspunsuri la întrebările de mai sus trebuie să vedem mai întîi ce este progresul social și cînd intervine. Ceea ce știm sigur este că joacă rolul unei adevărate obsesii la noi, la români. Și, în mod sigur, tot așa se întîmplă și la alte națiuni asemenea nouă. Este în centrul dezbaterilor despre societate și este ținta noastră de fiecare clipă. Ne dorim mult și multe. Dorim să fim și noi ca alții, dar nu știm care sînt cărările pe care ar trebui să mergem. Obsesia noastră este progresul social în general și progresul social al lumii noastre, românești. Eu cred că, în timp, oamenii vor pune bazele unei discipline științifice independente care să cerceteze dezvoltarea socială sub toate aspectele sale. Dar despre asta vom discuta pe larg cu altă ocazie.

Acum vom începe prin a spune că omul este în esența sa o ființă socială. A spus-o Aristotel, o repetăm și noi. Deci noi, oamenii, nu putem trăi și nu ne putem afirma personalitatea decît în contact cu ceilalți oameni, cu semenii noștri. Este un proces de reflectare în „celălalt“ pe care l-am deprins în toată istoria noastră. Auzim adesea în jurul nostru gînduri de izolare. Nu sînt însă decît dulci prefăcătorii. Ideea cuiva că mai bine ar merge în munți să se izoleze este una eronată. După o scurtă perioadă de stat acolo va reveni înapoi printre noi. Nu există o ființă pe această planetă care să construiască, prin cooperare, la nivelul unde se situează omul. Am evoluat de la familie și iată, acum, în secolul XXI, prin intermediul mijloacelor moderne de comunicare, am ajuns să ne cunoaștem și să construim la nivel planetar. Sîntem pe cale să construim o conștiință comună planetară, așa cum altădată aveam o simplă conștiință comună de familie. Împreună, acesta este cuvîntul care ne deosebește și care ne animă în fiecare clipă. Omul este, deci, „…o ființă rațională care-și proiectează propriul destin, transformîndu-se pe sine și mediul în care trăiește, în raport cu anumite valori, aspirații și credințe“ (Dumitru Cristea, *Tratat de psihologie socială*, Editura Trei, București, 2015, p. 74). Mediul social real sau realitatea socială este esența acestei construcții. Progresul social, sau progresul „împreună“, este dezvoltarea pe parcursul căreia oamenii descoperă și au acces la forme de existență comunitară perfecționate. Progresul social are două mari componente – progresul de tip tehnic și cel de tip cultural. Cele două direcții sînt la fel de importante și dau împreună, prin modul în care se influențează, amploarea evoluțiilor de tip social. Din această împărțire a sa rezultă caracterul contradictoriu, asimetric, al evoluției sociale. De cele mai multe ori, progresul de tip tehnic merge mai rapid decît cel cultural. Un exemplu deja clasic este cel care se referă la o realitate cotidiană, contemporană, în care oamenii folosesc telefonul mobil fără restricții de bun-simț sau alte norme scrise sau nescrise și devin victimele acestui aparat. Progresul cultural este deosebit de important, este cel care umple spațiul social.

Progresul social are un intens caracter contradictoriu. Acest caracter este dat de evoluțiile asimetrice ale celor două direcții de progres, dar și de o anumită ciclicitate a acumulării sociale. Uneori pare că lumea merge înainte în mod hotărît, iar alteori pare că privește înapoi. Este cert că progresul social înseamnă pași înainte, dar și pași înapoi, ca într-o horă căreia părem a nu-i înțelege toate determinațiile. Pe ansamblu, însă, o viziune istorică ne permite să ne dăm seama cu ușurință că omul acumulează social. Sîntem tot mai sofisticați, iar pe măsură ce globalizarea înaintează, construcția împreună ne va fi și mai sofisticată. Teoreticienii socialiști, și nu numai ei, vorbesc despre caracterul dialectic, contradictoriu, al dezvoltării. Asta este o lege și în dezvoltarea socială. Nimic nu se produce la întîmplare. Atunci cînd condițiile sînt create și apare momentul propice, un eveniment social se produce. De exemplu, în curînd accesul la Internet va fi supus unor norme. Este un salt moral pe care oamenii trebuie să-l facă, tocmai pentru a se feri de caracterul toxic asupra ființei umane pe care îl produce această mare invenție.

Vorbeam despre o știință a dezvoltării sociale. Una dintre principalele sale categorii este mutația socială. Asupra sa ne vom opri în cele ce urmează. Așa cum am arătat și cu altă ocazie (Dorel Dumitru Chirițescu, *Pietrele făcute pîine*, Editura Letras, București, 2021, p. 722), în biologie, mutațiile reprezintă cea mai importantă sursă a variabilității organismelor (https://www.scientia.ro/biologie/genetica/2649-mutatii-genetice.html). Mutațiile genetice reprezintă modificări în structura și funcționalitatea materialului genetic care nu sînt rezultatul recombinărilor genetice. Factorii care determină o mutație poartă numele de factori mutageni biologici. În sfera socială, mutația este modificarea de structură și funcționare a sistemului social, sub influența unor factori interni sau externi ai sistemului respectiv. J.K. Galbraith ne oferă descrierea unei asemenea mutații de ordin economic: „Fără îndoială că puterea rezidă din proprietatea asupra capitalului. Dar în cadrul enormelor trusturi și societăți comerciale de astăzi, proprietatea și controlul nu mai merg, în mod normal, mînă-n mînă. Marii capitaliști ce posedau averi uriașe, pe care le și administrau (…) au dispărut definitiv. În locul lor s-au instaurat masivul, deseori imobilul aparat birocratic al corporațiilor și acționarii cointeresați financiar, dar constituind un segment nefuncțional“ (John Kenneth Galbraith, *Societatea perfectă,* Editura Eurosong&Book, București, 1997, p. 23).

Mutația socială nu se poate confunda cu mutația biologică. Este diferită deoarece nu are un grad de nedeterminare egal cu cel al mutației biologice. Mutația socială este mult mai predictibilă din punctul de vedere al observației umane. Ceea ce le aseamănă este faptul că ambele se produc în timpi foarte îndelungați. Vorbind despre mutația socială, Braudel arată: „Nu cred, în general, în mutațiile sociale rapide, în loviturile de teatru. Nici măcar revoluțiile nu reprezintă rupturi totale“ (Fernand Braudel, *Timpul lumii,* Editura Minerva, București, 1989, vol. I, p. 67). În principiu, în evoluție, economia creează societatea. După economie vin relaționarea și vecinătatea umană. Economicul are capacitatea de a trage după sine, asemenea unei locomotive, restul construcției sociale. Numai că economia, ca și tehnologia, nu este de ajuns. Dezvoltarea lor, cu mult în avans, dă ceea ce trăim azi la noi și nu numai. Este vorba despre un tablou întunecat în care omul pare învins de propriile sale invenții. Este un fenomen planetar, acest ecart dintre nivelul cultural al omului și nivelul tehnologiilor pe care le folosește.

Cultura este liantul secret care ne ține împreună. Singura posibilitate de a remedia imaginile terifiante cu maimuțe care folosesc telefonul mobil este aceea de a recupera cultural. Și asta se poate cu destulă ușurință, pentru că, pe fondul satisfacerii nevoilor primare de haine, adăpost și hrană, omul poate deveni o ființă din ce în ce mai sofisticată, cu preocupări din ce în ce mai alese. O construcție umană împreună ar presupune egalizarea celor două fețe ale acumulării sociale. Numai că așa ceva este imposibil. Nu putem imagina o lume perfectă. Mereu tehnologia sau cultura vor merge mai repede. Azi, avem obligația ca tot ceea ce reprezintă cultură să fie cu atenție repus în valoare. Dacă nu ne vom redeștepta și nu vom cultiva cu insistență această latură a formării umane, atunci în viitor ne putem manifesta asemenea unei armate de ființe pierdute în neantul propriei evoluții, așa cum ne zugrăvesc deja romanele și filmele științifico-fantastice de azi.

Dorel Dumitru Chirițescu *este profesor de economie la Universitatea „Constantin Brâncuși“ din Tîrgu Jiu. Cea mai recentă carte a sa este* Pe patul lui Procust. Reflecții despre construcția socială postdecembristă, *Editura Institutul European, 2018.*

DILEMA VECHE
Înapoierea noastră, cea de toate zilele

Alex GHEORGHE

Distanțe

Pe un pliant vechi de acum 15 ani pentru promovarea unui automobil marca Audi, scria: *„Pentru noi, fiabilitatea mașinii nu mai este de mult o problemă, noi ne concentrăm numai pe design“.*

În Austria am cunoscut un indian cu care lucram într-un *co-working space,* unde petreceam destul timp împreună înainte de pandemie. Într-o zi mi-a prezentat un alt indian care părea bun prieten cu amicul meu. Îi vedeam tot timpul împreună, cînd nu erau împreună vorbeau la telefon foarte des, deveniseră chiar parteneri de afaceri. La un pahar, unul dintre ei mă întreabă: „De cît timp crezi că ne cunoaștem?“. Observînd apropierea dintre ei, am spus: „De cincișase ani?!“. Au început amîndoi să rîdă și să-și dea coate. Aveam să aflu că se cunoșteau de trei luni: „Așteptam metroul și l-am văzut pe peron. După figură, știam că este din aceeași zonă, că sîntem vecini“. Știind că este dintr-o comună de lîngă Varanasi, l-am întrebat pe celălalt indian dacă locuiește și el în apropierea sacrului oraș și așa am primit lecția falsei percepții asupra a ceea ce noi, în partea noastră de lume, numim „distanță“. „Nu locuiesc lîngă Varanasi, ci într-un oraș aflat la 800 de kilometri depărtare.“ Păi, și cum spuneți că sînteți *vecini* dacă locuiți așa departe unul de celălalt?“, întreb contrariat. Aveam să aflu că, în India, „distanță“ înseamnă peste două mii de kilometri. Cam atît trebuie să parcurgi ca să se schimbe limba vorbită de ei și să piară sentimentul de vecinătate.

De aproximativ doi ani locuiesc în Viena, care se află la 1.350 de kilometri de București. Pentru a ajunge în Viena, traversezi două țări. Deși sînt vorbite trei limbi diferite din România pînă în Austria, iar în regiune împărtășim o perioadă istorică comună, pe o distanță așa de mică diferențele sînt semnificative. Plimbîndu-mă pe Ringstrasse, observ linia generală a capitalei austriece: clădiri predominant albe, luminate cu bun gust de jos în sus precum monumentele, hoteluri cu tradiție de sute de ani unde te întîmpină valeți îmbrăcați în straie de gală, cafenele în care marii gînditori obișnuiau să mestece tutun și să ciocnească pahare de rom cu sifon, cochete galerii de artă în care se comercializează litografie din anii 1800 și murmurul temperat și linear al traficului rezonabil la orice oră. Nostalgic, îmi amintesc centrul Aradului, așa cum l-am găsit la începutul anului trecut: clădiri părăginite care amintesc de arhitectura germană, cu basoreliefuri roase de vreme, mîzgălite de graffiti, un parc în care am coborît pînă pe faleza Mureșului, unde pe pontoane de lemn pescari solitari păreau să ignore frigul lui ianuarie. Am traversat un pod peste rîul domol și am citit mesajele îndrăgostiților scrise pe structura de fier. Revenind pe faleză, mă opream din loc în loc pentru a citi versuri scrise pe cîte un perete. Am decis că firea mea romantică, sensibilitatea mea, a fost ireversibil formată în România. Aradul m-a fermecat cu sinceritatea lipsită de noblețe a oricărei părăsiri. Părea că nimic nu se datorează acolo semenilor mei, care nu înfrumusețează un spațiu public dacă nu simt că le aparține, adică un loc pe care nu-l dețin în proprietate. Așa sîntem noi, românii, avem senzația că țara noastră toată nu ne aparține.

Ungaria poate fi traversată înspre Austria cu mașina în cinci ore. Din Ungaria începe o rețea de autostrăzi care îmi pare că leagă restul lumii. Am doi prieteni buni, unul locuiește și lucrează în Berlin, unde a plecat cu familia acum mai bine de un an din cauza traficului din București și pentru o deschidere spre o altă lume pentru copil. Celălalt locuiește și lucrează în Suedia. Avem povești similare, vedem același peisaj social. Toate aceste țări sînt înstărite din punct de vedere al nivelului de trai, populația este educată, calitatea produselor alimentare și varietatea acestora sînt crescute, sentimentul de siguranță și de stabilitate socială este o permanență, iar mașina este un moft mai degrabă inutil, avînd în vedere rețeaua de transport de suprafață, subteran și feroviar care acoperă, de fapt, cele trei țări. Așa este cum se spune: în Viena nu ai nevoie de mașină!

Cînd m-am mutat, am căutat o lună de zile un apartament de închiriat. Cum metroul acoperă tot orașul în lung și în lat și este cel mai rapid mijloc de transport, o lună de zile am stat mai mult în subteran decît la suprafață. Pe linia de metrou U2 (linia mov, nou construită) există o stație denumită Krieau. Pentru apartamentul pe care mergeam să îl văd trebuia să cobor cu o stație înainte, dar eram „nou în zonă“, așa că am coborît o stație după, la Krieau. Uitîndu-mă pe peron, aveam să constat că eram singurul care coborîse din trenul aglomerat la stația respectivă. Era clar că făcusem o greșeală, dar văzînd scara rulantă care mă scotea la suprafață am hotărît să văd ce era deasupra. Un cîmp și atît. O stație de metrou într-un cîmp. Era clar, austriecii sînt duși cu pluta! Am revenit la spațiul de lucru după vizitarea apartamentului și i-am întrebat pe colegii austrieci de ce au construit acea stație de metrou în cîmp. Răspunsul a venit cu acel ton categoric tipic lor: *„Pentru că noi construim mai întîi infrastructura rutieră și apoi dezvoltăm restul zonei“.*

Nu demult, o austriacă cu nume de rusoaică, ce vorbea fluent și spaniola, îmi povestea că avea 16 ani cînd a avut de făcut o alegere: în cadrul unui program educativ al școlii pe care o urma își putea perfecționa limba spaniolă locuind timp de nouă luni în Spania sau în Argentina. Avea să plece singură, intrînd totuși în grija unei familii de localnici, urmînd ca un elev din țara pe care o alegea să vină în Austria în același scop educativ. Astfel, copii din regiuni diferite experimentau interacțiunea cu un alt sistem educativ, își perfecționau limba pentru care au optat și trăiau la o vîrstă fragedă într-un loc cu un alt set de valori, o altă cultură și un alt ritm de viață. A ales Argentina, fiind încurajată de părinți să își deschidă ochii către o lume aflată la peste 12.000 de kilometri.

Și astfel mă întorc cu gîndul la distanțe. Vestul este aproape de noi, la cîteva sute de kilometri distanță, dar se află într-o altă etapă, de aici impresia depărtării. Fundația lor este solidă, bine construită de la început, iar acum nimeni nu-și bate capul cu întrebări existențiale: *Îmi permit să mănînc? Am loc în spital? Am cu ce să ajung la timp dintr-o parte în alta a orașului? A venit apa caldă? E curățenie în parcul prin care mă plimb? Dacă îmi iau o bicicletă am pe unde să merg?* La o plimbare prin districtul 7 din Viena (zona în care orașul vechi întîlnește moderne tendințe hipster), într-un atelier de pictură, cîțiva bătrîni învață să picteze împreună. Pe altă străduță, într-un spațiu care arată mai mult a brutărie, tinere blonde și asudate primeau lecții de olărit. În fața bibliotecii naționale (Bruggaten), patru femei se adună în fiecare week-end și cîntă muzică bisericească în aer liber. Austriecii formează în orice oraș astfel de mici comunități, fiind obișnuiți să lucreze împreună, să aibă aceleași scopuri.

Acum niște ani am lucrat o lună de zile la Amsterdam, în sediul central al unei mari bănci. În fiecare zi, la ora 16,45, ieșeam în ultima pauză a zilei pentru a mînca un sandviș. Priveam mișcarea dintr-un șantier mare ca suprafață, aflat lîngă sediul respectiv. O construcție masivă avea să fie ridicată acolo, după anvergura resurselor desfășurate. Prindeam sfîrșitul programului lucrătorilor și asistam la un ritual ciudat: în fiecare zi, la încheierea zilei de muncă, greblau spațiul de lucru, apoi înfigeau lopețile în pămînt și puneau căștile de protecție în vîrful cozilor de lopată. Șantierul rămînea pustiu și curat, iar căștile roșii și galbene erau clătinate ușor de adierea specifică Olandei.

Toate astea nu pot fi însușite de români. Pot fi observate, analizate, conștientizînd în acest fel depărtarea de țările din Vest cu care ne comparăm ca un act de izbăvire și pe care vrem să le copiem de la modalitate la perspectivă. Românii au nevoie să înceapă orice construcție din perspectiva propriei condiții. Cu toții o știm, dar ne comportăm ca și cum nu o acceptăm, ca și cum merităm mai mult decît avem. La o adică, vorba lui Cioran: *„Cînd n-ai măsură în nimic, te măsori cu Dumnezeu!“.*

***Alexandru Gheorghe** este jurist, specialist în protecția datelor și implementarea programelor de securitate cibernetică.*

Ioana POPESCU

Înapoiere – Întîrziere – Lentoare

Recunosc că e ciudat să te simți în general confortabil cu nefăcutele celorlalți, să nu generalizezi și să nu judeci în termeni categorizanți (am aflat că, în greacă, verbul *kategorizo* înseamnă a acuza), ba chiar să te simți familiar cu motivațiile acestor comportamente aberante. Și totuși, așa mi se întîmplă mie de cele mai multe ori, chiar dacă, purtată de sentimentul intimității, reacționez pe moment cu cîte o înjurătură grasă.

Deunăzi, mă îndreptam spre casă cu masca pe față, conform regulii, chiar dacă mă aflam pe o stradă nu foarte aglomerată. Priveam cu oarece satisfacție trecătorii cuminți, care purtau măștile corect, nu doar că nu le țineau pe cot, dar chiar își acopereau și nasul. De fapt, nu știu de ce mă preocupa problema, atîta timp cît experiențe din trecutul recent îmi dovediseră că sînt incapabilă să amendez nerespectarea regulii atunci cînd o remarc la cei din jur. Oricum, eram mulțumită, încă nu începuse înghesuiala la vaccinare, dar măcar oamenii nu mai gîfîiau unii în nasul celorlalți. Tocmai atunci, am observat că un domn – jur că arăta ca un orășean civilizat, îmbrăcat corect și cu o ținută cît se poate de normală – mă fixa cu privirea. Acum, de ce mă alesese pe mine, nu știu, dar cred că l-a inspirat părul meu alb și, poate, aparenta mea fragilitate. Apoi, privindu-mă intens, încă de la oarecare distanță, a început să scoată niște sunete ciudate, pentru moment neidentificabile. Am spus că nu avea masca nici măcar pe cot? E un detaliu foarte important pentru înțelegerea întîmplării. Așadar, pe măsură ce se apropia, am înțeles că lătra la mine! Nu mi-e mie teamă de dulăi fioroși, cu atît mai puțin de oameni lătrători. Și totuși, recunosc că m-a luat pe nepregătite. Atît de surprinsă am fost, încît nu am avut nici un fel de reacție de genul: de ce mă latri, mă?! Așa aș fi procedat cu un cîine, dar aici simțeam un sens mai adînc. Am trecut unul pe lîngă celălalt, după ce m-a depășit nu a mai lătrat și abia atunci am înțeles: lătra la masca mea, la lipsa mea de libertate, el putea lătra cu gura mare, eu aveam gura și nasul acoperite. Un fel de a spune: eu fac ce vreau, eu nu port botniță ca turma ta ascultătoare. Pariez că nici nu i-a trecut prin gînd să se vaccineze, că nu se lasă el păcălit cu una, cu două. Totul era atît de suprarealist, încît m-a apucat rîsul. Și am rîs cu hohote sub mască, în plină stradă.

Întîmplarea m-a făcut să mă întreb: întoarcerea asta de la limba vorbită la comunicarea animală se poate datora înapoierii? Cred că mai degrabă este un simptom al spaimei de cele imperceptibile. Ce nu se vede nu există. Astăzi, mai mult ca niciodată, a devenit limpede pentru toată lumea că aparențele înșală. Dar ceva nevăzut, despre care ni se spune că e nociv și periculos, trebuie cumva exprimat, explicat, materializat în cuvinte, narat. Căutăm semnele – avertismentele –, adevărurile din spatele aparenței. Doar ceea ce este cunoscut și devenit familiar cu trecerea timpului e considerat nepericulos, iar lumea noastră pare mai aptă să creeze povești pentru a domestici necunoscutul. Memoria mentalităților tradiționale face ca ceea ce nu este vizibil să fie inventat. Și așa se nasc astăzi teoriile conspirației, odată cu neîncrederea în noile descoperiri științifice, care, cu cît sînt mai noi, cu atît sînt mai puțin verificabile. Așa ar putea explica etnologul impulsul de a ne întoarce înapoi la modalitățile vechi de apărare de nou și de necunoscut.

Noi, românii, sîntem un neam molcom, fidel dorinței de a nu (ne) schimba prea mult sau prea repede. Mai degrabă păstrători: de obiecte ieșite din uz, că doar nu cer de mîncare; de obiceiuri nemaiînțelese, că doar așa am apucat; de tendințe gregare moștenite, care ne învață că mai bine trăim noi între noi, decît noi cu voi. Ne face asta să fim întîrziații Europei? Poate. Și totuși, are și lentoarea asta farmecul ei. Ne dă ocazia să ne uităm în sus și în jos, la stînga și la dreapta, spre deosebire de alte popoare, care, obsedate de progres, privesc îndîrjit doar înainte. Iubirea noastră de poveste face și victime, dar merită toată atenția. Sîntem simpatici!

***Ioana Popescu** este etnolog.*

Adrian STĂNICĂ

„Idioții Europei”?

Bădărani sau primitivi? Mitocani sau înapoiați? Au fost scrise deja mii de pagini despre bădărănia multor compatrioți, lipsa de civilizație fiind pusă pe seama nesimțirii și nepăsării față de cei din jur. Să fie însă numai nesimțire? Nu credeți că ceea ce observăm e și rezultatul unor înapoieri – de diferite feluri? Simțim efectele acestei înapoieri în fiecare zi, pe stradă, la muncă, în vacanță, acasă, În mass-media.

Pe șosele, primitivismul și înapoierea vin în cea mai mare viteză, de regulă peste cea legală, fără respect față de nici o regulă. Parchează la fel de stupid cum conduc. Din cauza lor, anual mor în România aproape la fel de mulți oameni cît a pierdut NATO în douăzeci de ani de război în Afganistan. Nesimțirea și neglijența sînt susținute și de doze mari de analfabetism și prostie pură, care sînt resimțite în fiecare acțiune. În cele mai multe cazuri, înapoierea nu privește lipsa resurselor materiale. Cei care își duc motoarele la sfințit, încarcă o tonă de icoane pe oglinda retrovizoare și apoi străbat șoselele fără să respecte nici o regulă nu sînt nici aceștia persoane modeste din punct de vedere material. Mental, însă… Doar nepăsare? Să nu fie și o capacitate redusă de a pricepe ceea ce fac?

În vacanțe, primitivul stăpînește fericit și fără complexe spațiul public. Poluează îngrozitor, sonor, olfactiv și vizual. Cu reguli de comportament moștenite din negura istoriei, aduce cu sine spiritul tribal. Murdărește cu prezența sa și a clanului său zonele în care sînt cei mai mulți care au doar o vină. Aceea de a se găsi acolo în același timp cu troglodiții. Să fie de vină – din nou – doar nesimțirea? Nu suferim și din cauza efectelor unor profunde și complexe înapoieri?

Un coșmar al celor care stau la bloc este vecinul cu bormașină. Puține sînt blocurile în care să nu trăiască cel puțin un harnic lucrător la bormașină, creator de zgomote și vibrații 24 de ore din 24, mai cu seamă în zilele libere. Evident, dacă a avut bani să o cumpere, nu înseamnă că este sărac lipit. Poate că, mai degrabă, pe lîngă nepăsare, acești artiști ai bormașinilor suferă și de incapacitatea de a pricepe cît de deranjante sînt activitățile lor.

În aceste zile, înapoierea se vede totuși cel mai bine în lipsa de interes și teama față de vaccinare. Lipsa de educație științifică produce monștri – și îi face pe cei care fug de vaccinare să fie aidoma celor care, acum aproape două sute de ani, se temeau de tren, precum și celor care se temeau că o fotografie le va captura sufletul. Nu contează cei 70 de ani de studii genetice, cele două decenii de cînd (în anul 2003) au început eforturile comunității științifice de a dezvolta un vaccin împotriva SARS (CoV – e drept, 1, nu 2). Nu contează că anul 2020 intră în istorie și drept anul cu cea mai mare investiție într-un anumit domeniu al științei. Logica și bunul-simț nu pot funcționa pentru cei care se tem că oricine și în orice postură dorește să le fure calul. Oameni care nu cunosc principiile de bază ale chimiei și ale biologiei „nu sînt convinși“. Mai grav, nu înțeleg cît de mult rău fac atunci cînd, refuzînd să se vaccineze, devin un cîmp de luptă care permite apariția de noi specii de viruși, mai adaptați și mai periculoși pentru toată lumea. Un sondaj recent arăta că o treime dintre români credeau că primii oameni au fost contemporani dinozaurilor. Greu de găsit o dovadă mai bună privind lipsa de educație științifică și de încredere în cercetare și beneficiile sale a multor conaționali.

Înapoiați sînt și cei care au numai drepturi, niciodată îndatoriri. Lăsînd deoparte proasta creștere, lipsa de respect față de oricine, cred că un rol important îl are și lipsa de educație din școală (sînt cei care nu au trecut la al doilea capitol, cel de îndatoriri, sau nu au înțeles nimic din ce au citit).

Vorbind despre scris și citit – sînt numeroși așa-ziși jurnaliști care răstălmăcesc lucrurile. Cel mai relevant exemplu este recentul articol din presa germană despre „idioții Europei“ (așa cum își congratula un medic bulgar concetățenii care nu se vaccinează), care prezintă situația pandemiei din România, Ucraina și Bulgaria. Mai multe instituții de presă au sărit să acuze colegii germani că ne numesc pe toți idioți. Se poate însă ca aceia care au făcut așa ceva să intre în marea masă a înapoiaților care, din păcate, nu pot pricepe conținutul unui text elementar. Poate nu trebuie să vedem peste tot numai rea-voință..

Sînt însă românii un caz unic? Cîtuși de puțin. O dovadă – articolul de care vorbeam mai sus. Cred însă că cele mai bune ocazii le vedem în vacanțele de vară, acolo unde plajele sînt împărțite de turiști din mai multe nații. În Grecia, de exemplu, în zonele împărțite cu bulgari, sîrbi, ruși, turci sau chiar greci, multe caracteristici sînt comune. Se prea poate ca ai noștri să mă irite mai mult pentru că pe ei îi aud și înțeleg. Semn că înapoierea în ceea ce privește cunoașterea limbilor vorbite de către vecinii noștri poate fi, în unele cazuri, o binecuvîntare.

***Adrian Stănică** este cercetător științific la Institutul Național pentru Geologie Marină – GeoEcoMar, profesor onorific la Universitatea din Stirling, Marea Britanie și coordonatorul proiectului ESFRI DANUBIUS-RI.*

■ ■ ■

Cătălin LENȚA

Ivermectină și Arbidol

O țară amorțită, fără busolă și cu mai multe falii decît Oceanul Pacific, o țară împărțită și neinteresată de nimic, o lume care trăiește doar pentru astăzi și pentru sine, deși ne place să ne dăm globaliști, un stat în care fiecare e mai deștept decît cel de alături, a cărui părere nici nu există – cam așa văd România de astăzi, la aproape doi ani de cînd am „descoperit“ și noi pandemia. O vreme în care puteam să schimbăm cîte ceva, și nu mă gîndesc la chestiuni serioase, gen infrastructură, o vreme în care mai puteam uni ce se mai poate, a fost irosită fără să îi pese cuiva. Ba poate nici măcar nu ne dăm seama că am trecut pe lîngă o oportunitate rară, aceea de a ne reconstrui, de a schimba chestiuni fundamentale în societate, de a ne împăca unii cu alții. Nimic nu s-a modificat, ba, din contra, pare că am reușit (încă o dată) să arătăm că ne mulțumim cu puțin, deși lumea evoluează pe lîngă noi. E adevărat că pentru o schimbare e nevoie să conștientizezi că este necesară acea schimbare; doar că, în corul global, noi ne mulțumim să existăm și atît, ne place de noi așa cum sîntem pentru că prea puțini ridică privirea peste gard, să vadă și în afară. Iar ce este dincolo de curtea noastră ar putea chiar să ne facă mai mult rău decît bine pentru că, nu-i așa, liderii noștri de opinie sînt de altă părere. Și cînd spun lideri de opinie nu mă gîndesc neapărat la cei care conduc cîte ceva vremelnic, așadar nu e vorba de politicieni (chiar dacă mulți sînt din același aluat ca majoritatea, iar ideile le sînt pe măsură). Și spun politicieni, nu oameni politici, pentru că diferența e evidentă… Mă gîndesc acum, în vreme de pandemie, la cît rău ne facem singuri luîndu-ne după unul sau altul, cum ne lăsăm prostiți, amăgiți, duși de nas, izbiți cu capul în zid – și toate astea cu voia noastră, sau cel puțin așa ni se pare, pentru că… așa ni s-a spus. Iar asta înseamnă (fără să vreau să supăr pe cineva, fără să încerc să scot în evidență excepțiile) că nu prea judecăm, că ne e bine dacă doar trăim, fără să ne batem capul. Să îmi explice cineva că nu e așa, că mă înșel profund, că România e altfel, că nu ne complacem în lîncezeală mentală – tare aș vrea să găsească oricine cuvintele și faptele care să demonteze astfel de… impresii.

Dar destul cu astfel de considerații, să intrăm în concret, să punem faptele pe masă și să vedem ce se alege pînă la urmă. Am folosit mai înainte termenul de lîncezeală mentală, și poate că am greșit, poate că de fapt este vorba de un fel de înapoiere mentală, de care suferă lumea fără să știe asta, sau fără să dorească să știe și să remedieze situația. Și spun asta uitîndu-mă la ce se întîmplă pe la noi de ceva vreme încoace, mai ales acum, în pandemie, cînd „falși profeți“ ne îndeamnă la rezistență în fața bolii, dar nu cu argumente științifice, ci cu leacuri băbești sau cu unele empirice, sau pur și simplu cu otrăvuri de tot felul – ne amintim cu toții de ivermectină și de cît de lăudat și recomandat a fost acest medicament veterinar care tratează de fapt viermii, nu și virusurile. Ar fi fost foarte simplu pentru oricine să citească prospectul medicamentului sau să caute puțin pe Internet și ar fi aflat că nu e cazul să se îndoape cu așa ceva. Dar nu, e mai simplu și mai bine să îi asculți pe neofiți, să te uiți cu gura căscată la ei și să bați din palme la toate prostiile debitate pentru că „știu ei ce spun, uite, există chiar un medic din Franța care face astfel de tratamente, cu rezultate miraculoase…“. Și uite așa, din nepricepere, nepăsare, indolență și prostie au fost golite farmaciile veterinare de ivermectină, de au ajuns medicii de specialitate să ceară cu disperare să fie lăsați în pace și să nu mai înghițim cu ghiotura ceva ce nu ajută deloc. Ba chiar, spuneau ei, și aici au dreptate, lipsa medicamentului în cauză aduce mari pierderi turmelor de animale și celor ce le au; dar cine să-i audă sau să îi creadă? Dacă poate cineva să demonstreze că a urma orbește un sfat idiot, fără fundamentare științifică, nu e un lucru bun, să încerce. Degeaba vii cu argumente, cu explicații, cu exemple, cu părerea oamenilor de știință, atunci cînd receptorul tău se uită cu ochi goi la tine, cînd îl simți ostil… Cum să reacționezi atunci cînd el te combate cu eternul „știu eu mai bine“ sau „așa face toată lumea“? Așa că, de fapt, vorbim de un teren deosebit de fertil pentru pescuitorii în ape tulburi, chiar dacă, de multe ori, nu ei țin undița în mînă.

Iar mai nou se ridică încă o vedetă, un nou „tratament-minune“ împotriva nenorocitului de COVID-19, și anume Arbidol-ul. Nu contează că nu înțelege nimeni la ce folosește și din ce e alcătuit; nu contează că nici măcar nu poți citi ce e scris pe cutie decît dacă știi rusă; important e că îl poți cumpăra „la liber“, la colț de stradă și cîte kilograme vrei. Ba chiar remarc declarația unui potentat (financiar) care ne anunță senin că el e gata să dea Arbidol la tot poporul, fără să mai aștepte nu știu ce autorizații oficiale, fără studii clare, fără teamă de consecințe, ba chiar, dacă se poate, gratis din mărinimia sa, că doar îi iubește pe români… Și lumea se uită din nou tîmp, dar cu admirație, la ce îi iese pe gură omului și, parcă-parcă, ar încerca și puțin Arbidol. Că nici cianura nu te omoară obligatoriu, e o chestie de dozare.

Dar să lăsăm partea științifică deoparte și să ne tratăm, ca demni urmași ai geților și dacilor, așa cum știm noi că e mai bine, adică naturist. Și nu o spun eu, o spun oameni cu greutate în comunitățile lor, oameni care sînt lideri de opinie, așadar exemple de urmat. Uite, un primar din Maramureș îi îndeamnă pe săteni să se trateze cu produse apicole în loc de antibiotice. „Satele noastre au trecut încercări mai grele decît aceste vremuri… Durerea de gît dispare după o gargară cu apă sărată, mierea de albine și celelalte produse apicole sînt cel mai bun antibiotic“, recomandă primarul din Săcălășeni sătenilor pe care îi păstorește. În acest fel, susține el, pandemia poate fi ținută deoparte, chiar dacă, întrebat care este rata de infectare din comună, nu a avut date exacte, răspunzînd că sînt „undeva pe la media județului“. Așadar, nu vă faceți griji dacă tușiți, dacă aveți febră, dacă simțiți că nu mai aveți aer – poate nu e de la COVID-19. Iar argumentele primarului, sînt convins că de bună-credință, nu lipsesc – „CREDINȚA în DUMNEZEU, IUBIREA și UNITATEA, ne-au făcut ceea ce sîntem. NU VĂ TEMEȚI ne spune și azi CREATORUL, în ciuda sirenelor care sună înfiorător, a știrilor alarmante din toate părțile. În iubirea, unitatea și credința noastră este biruința!“. Am ales să păstrez forma exactă a ceea ce a transmis primarul din Săcălășeni, folosind o rețea de socializare, deși în Biblie nu se pomenește nimic de acest mod de comunicare, ceea ce ar putea să îl facă ușor nepotrivit. Dar nu e cu supărare, pentru că multe astfel de îndemnuri vin și dinspre cei ce au grijă de sufletele românilor (chiar dacă remarcăm în ultima vreme o importantă schimbare de discurs). Poate prea tîrziu, cîtă vreme importanți lideri religioși dintre Dunăre și mare au ales încontinuu să pledeze pentru mai multă rugăciune și mai puțină știință… Iar asta prinde, pentru că știe exact cui se adresează și cît înțelege lumea. Dar, de unde nu-i (minte), nici Dumnezeu nu cere…

***Cătălin Lența** este jurnalist.*

■ ■ ■

DILEMA
Înapoierea noastră, cea de toate zilele

Augustin IOAN

Arhitectura vernaculară

Ca să explicăm întîrzierea, trebuie să avem un reper care e ora fixă. Nu e ușor de făcut acest lucru în ceea ce privește arhitectura din România. Castelul Peleș, de pildă, era desuet ca expresie arhitecturală, cu a sa renaștere germană care să îi dea lui Carol I un *homey feeling,* adică un simulacru de acasă. De acord. Dar, în același timp, era și cel mai avansat tehnologic castel al vremii: electricitate, ascensor, instalație centralizată de aspirare, luminator care deschidea zenital holul central etc. Cum era, deci, Castelul Peleș: retrospectiv, nostalgic – adică întîrziat – sau *state of the art?* Altfel, în raport cu modelele invocate, majoritatea arhitecturii din Valahia, Moldova și Transilvania, margini de imperii țesute astfel încît să dea sentimental unei centralități derizorii, e (mai) tîrzie. Nu Viollet Le Duc, slavă Domnului, a lucrat pentru Carol I, ci un emul al acestuia, Lecomte de Nouÿ. Nu crema arhitecților francezi – ci cîțiva secunzi, plus băștinașii cu diplome bune pentru Estul Europei. Or, tîrzii în ordinea modelelor aduse de la Paris, ei dau comanda de stînga-mprejur și participă, prin Mincu și ai săi, la procesul de construcție națională, redescoperindu-și țara. Și, în primul rînd, această formă de spațiu fără timp care este arhitectura vernaculară rurală.

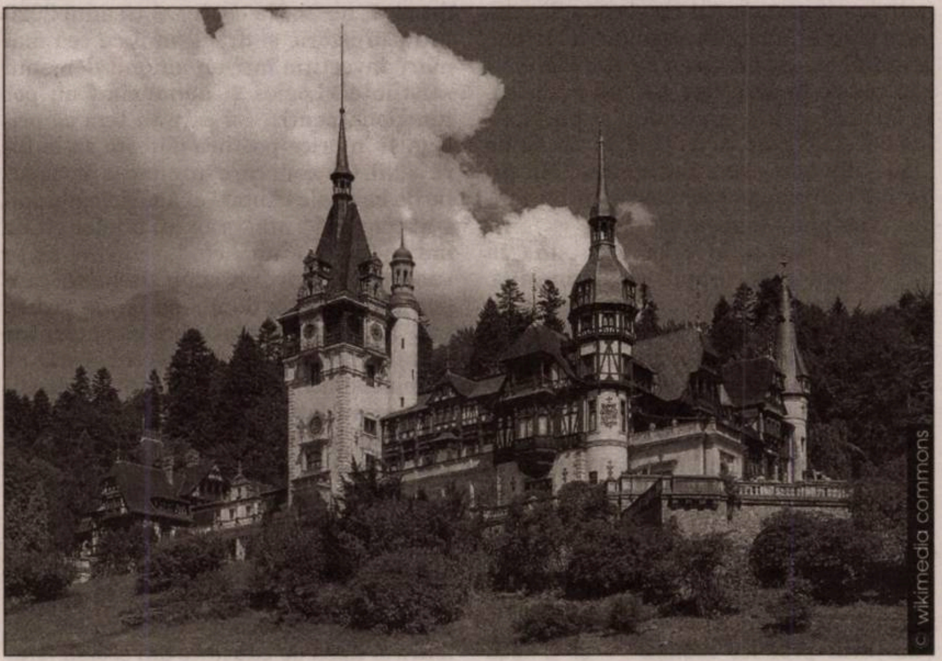
© wikimedia commons

Dacă arhitectura vernaculară este analogă limbilor vernaculare, izolate, înseamnă că este arhitectură fără architect, probabil făcută cu expertiza unei echipe locale sau regionale de meșteri și/sau prin clacă; de regulă, este rurală (dar se vorbește din ce în ce mai mult despre vernacular urban, cel puțin de la Charles Jencks încoace, el identificîndu-l ca parte a arhitecturii postmoderne). Or, urbane sau rurale, majoritatea strivitoare a obiectelor de arhitectură ridicate în România după 1990 aparțin, potrivit acestei definiții, vernacularului: și dacă va fi semnat proiectul, arhitectul pare să fie, culturalmente și etic, absent. În cel mai fericit caz, în România se face o arhitectură secundă în raport cu modelele ei occidentale. Preluarea necritică și transplantarea în alte circumstanțe culturale nu le transformă în modele viabile. Aici, întîrzierea este generatoare de și mai multă întîrziere, pentru că semnalează și retardare socială, nu doar estetică. Dau doar exemplul gardurilor, uneori la fel de scumpe ca și casele însele, pe care, după efortul de expunere, le țin sub obroc, păzindu-le.

Nu sînt prea multe moduri
în care se poate întrevedea un viitor bun.

Pe de altă parte, nici o parte a țării, poate nici a lumii, nu mai este atît de izolată încît să fi păstrat caracterul vernacular al arhitecturii. Satul românesc dispare. Cultura care a creat arhitectura depozitată în muzeele satului e moartă. Nimic nu o înlocuiește, pentru că satele sînt majoritar sau complet plecate, cel mai adeseori chiar din țară. Acolo unde există o relație biunivocă, e o catastrofă pentru patrimoniul anterior: Maramureșul a fost distrus sistematic de locuitorii săi; cazul Certeze este doar vîrful aisbergului despre tragedia șocului cultural care a produs kitsch monumental cu toptanul.

În schimb, deveniți, încă din vremea comunismului, orășeni și clasă muncitoare, țăranii au început prin a face mahalale; la noi, mahalaua, criticată de G.M. Cantacuzino în 1946, răspunde la acest apelativ, al vernacularului rurban; apoi, aceste mahalale au devenit monumentale: cartierele de blocuri ale socialismului. Tot de vernacular atîrnă și acelea, mai cu seamă cele din anii '80 și tot de retardare, dacă le privim dinspre tipizare și prefabricare, dinspre modele occidentale nedigerate. Cu toatele, transplantate înapoi la țară, erau menite să asasineze – prin colectivizare & orașe agro-(mono)industriale – satul și cultura acestuia.

Bun.

Și ne aflăm aici.

Constatăm dezastrul și că nu mai e nimic de făcut?

Cîțiva nostalgici, precum Asociația VICTE, de la Tîrgu Jiu și o mînă de alți entuziaști, de felul premiatei Ambulanțe pentru Monumente sau al pieritei fundației HAR, cred că trebuie să oprim derelicția, să restaurăm măcar cele cîteva monumente care mai pot fi salvate. OK. Și, după aceea, ce facem? Restaurarea clădirilor rurale fără viață interioară e ca electricitatea aplicată broaștei disecate: mai dă din picior de cîteva ori, dar tot moartă e. Știu cîțiva orășeni care au făcut *downsizing* și au plecat la țară, dar, pentru mai multă certitudine, au păstrat un *pied-à-terre* la Capitală. Nici asta nu e o soluție, după cum nu e o soluție să stai la bloc pe lîngă groapa de gunoi Glina sau oriunde altundeva dincolo de centura Capitalei.

Dacă satele mor, de bună seamă că și această arhitectură a satelor moare. De altfel, o făcea deja din perioada comunistă, cînd cei care lucrau și la oraș, și la țară își făceau case cu aspect mai degrabă cubist sau Art Déco decît vernacular, în sensul unui limbaj izolat. După 1989, circulația modelelor accentuîndu-se, evident că și arhitectura rurală a luat seamă. Priviți Maramureșul, complet distrus, în dimensiunea sa istorică, de banii și modelele, prost înțelese, din Italia. Oamenii aceia s-au simțit întîrziați în raport cu ce au văzut în Italia și în alte țări de bejenie... Prin urmare, viitorul unei asemenea arhitecturi nu poate fi decît restaurarea și refuncționalizarea, de la *albergo difusso* (hotelul-sat), deja funcțional prin Transilvania, la colonii artistice.

Tradiția: între vernacular și cult

Cealaltă soluție incumbă un termen mediu, cel al tradiției. Patrimoniul și tradiția, fără să se suprapună complet, sînt o aceeași moștenire de la cei dinainte, care trebuie să treacă augmentată, sau barem nesmintită, la următorii. Aici funcționează parabola talantului.

Or, principiile arhitecturilor tradiționale pot fi transpuse în procese contemporane de morfogeneză, cu alte cuvinte, da, se poate face arhitectură contemporană tradițională, lucru pe care am încercat să îl formalizez atunci cînd am elaborat, cu colegi de la UAUIM, normativul de proiectare pe teritoriul protejat al ARBDD, în 2005, devenit act în 2008, cred că a fost ultima HG a Guvernului Tăriceanu; acum este contestat fix de arhitecții locului, dar acesta este un alt subiect...

Nu e nevoie să rămînem captivi în forme istorice, deși nici acest lucru nu este, în sine, eronat. Nici una dintre instanțele prin care a trecut vreodată arhitectura nu este perimată, după cum nici vreun material, în speță cele naturale, nu este incompatibil cu stricta contemporaneitate. Ofer ca exemplu arhitectura unui Gilles Perraudin, împrejurul Montpellier-ului. Dar trebuie să transferăm știința și principiile vernacularului – frugalitatea grațioasă, delicatețea decorației semnificative la nivel comunitar, materialele naturale/de la fața locului etc. – în expresie contemporană (http://www.perraudinarchitectes.com).

Nu sînt prea multe moduri în care se poate întrevedea un viitor bun pentru această arhitectură vernaculară rurală:

■ *Restaurarea individuală a diferitelor clădiri reprezentative.* Satul moare, expresia lui edificată moare, cîteva edificii sînt salvate și li se aplică un proces de *adaptive reuse.* Cu titlu individual, cu o injecție de capital privat sau cu norocul transbordării într-un muzeu al satului, aceste clădiri disparate vor rămîne, fizic, în viață. Rămîne să definim ce înseamnă reprezentativ, deci probabil ceva de felul celor mai mîndre: biserică, primărie, bancă rurală – în cazul satului gorjean despre care s-a vorbit la simpozionul nostru. Or, dacă acest lucru este adevărat, această arhitectură cotidiană care se pierde nu conține ea, oare, tocmai esența arhitecturii vernaculare, centrate pe *problem-solving* mai mult decît pe împodobire? Adică nu cumva miza arhitecturii vernaculare nu era în primul rînd una estetică, așa cum părem a o interpreta astăzi?

■ *Utilizarea elementelor de vernacular rural ca atare.* Colega noastră, doamna Liliana Chiaburu, face acest exercițiu păstrător în chiar practica dumisale curentă, rezultînd lucrări de stimă. E o soluție de nișă, în nici un caz nu este soluția absolută la criza vernacularului, dar e trainică (http://caseromanestilacomanda.blogspot.com). În plus, este dublată de o cercetare asiduă a originilor și soluțiilor date, în timp, la această răscruce a arhitecturii foste populare.

■ *Folosirea termenului intermediar de tradiție.* Dacă privim arhitectura vernaculară ca pe un ansamblu de narațiuni, tehnici și rezolvări tectonice (structurale, de felul chertărilor în lemn) și decorative (capiteluri, capete de grinzi, stîlpi ornamentați), adică un corpus de arhitectură tradițională locală, ideea de tradiție ca predanie ne îngăduie să transferăm aceste tehnici și rezolvări într-o altă arhitectură, care nu mai e vernaculară, dar este tradițională în sensul prezervării principiilor amintite. Nu mai e vernaculară în sensul izolării, dar este tradițională în sensul de păstrătoare și continuatoare de sens prin augmentare. Așa se poate observa că a pornit desprinderea arhitecturii neoromânești de cea vernaculară, de boiernaș, nord-muntenească (Muscel, Vîlcea, Curtea de Argeș) la sfîrșitul secolului al XIX-lea, prin Mincu și a sa Școală Națională. Așa străvăd și trecerea de la palatul brâncovenesc de la Mogoșoaia, prin restaurare cu ghidaj italian, de către G.M. Cantacuzino (o afacere de familie Bibescu-Cantacuzino), distilată apoi în proiectul unei locuințe pentru Nae Ionescu (http://ceascadecultura.ro/ServesteArticol.aspx?idart=2389). Dincolo de chestionabilii săi locatari, casa reprezintă o distilare a tradiției brâncovenești într-un imobil strict contemporan cu vremea sa, ca expresie arhitecturală. De altfel, trebuie să ne amintim că anii interbelici au reprezentat momentul de perfectă racordare a arhitecturii din România la curentele și tendințele vremii, după care, mai ales din pricina intermezzoului stalinist, alinierea s-a frînt și ecartul s-a tot mărit. Judecînd după ce se vede la bienalele de arhitectură (cea mai recentă poate fi acum văzută în holul TNB și merită drumul!), acest ecart s-a micșorat considerabil în ultimele două decenii, mulțumită circulației modelelor și a arhitecților români prin lume.

Prin urmare, există o ieșire din tunel, din crisalida morții în care e – acum și aici – captivă această întîrziată, iubită, dar nedorită de mulți arhitectură vernaculară...

Augustin Ioan *este arhitect, profesor universitar la Universitatea de Arhitectură „Ion Mincu", București. Cea mai recentă carte a sa:* Piatra din capul unghiului – arhitectură sacră, de la Brâncoveanu pînă azi, *Editura Doxologia, 2020.*

Propuneri de *Dileme vechi* pentru viitor:

● **Gusturi noi**

„Cînd «intelectualizezi» pierzi din spontaneitate“

– interviu cu actrița Anamaria VARTOLOMEI –

La 6 ani a plecat din Bacău spre Paris, la părinții ei. La 10 ani a debutat în filmul La petite princesse *al Evei Ionesco, unde a jucat alături de Isabelle Huppert. Cu acest prim rol a fost nominalizată la premiul „Lumière“ pentru cea mai promițătoare actriță. A urmat cursuri de artă dramatică în timp ce a continuat să interpreteze personaje diferite pentru cinema. Filmul* L'Événement, *unde are rolul principal feminin, este regizat de Audrey Diwan și a primit anul acesta „Leul de Aur“ la Veneția. Am cunoscut-o la București la un spectaculos exercițiu de actorie derulat în cadrul „Managing Talents“ și inclus în festivalul „Les Films de Cannes à Bucarest“.* ***Anamaria Vartolomei*** *a povestit cu șarm și modestie netrucată despre film și proiectele ei.*

MANAGING TALENTS
INVITAȚI
ANAMARIA VARTOLOMEI
PROTAGONISTA FILMULUI L'ÉVÉNEMENT
ÎN DIALOG CU CRISTIAN MUNGIU
ÎN AVANPREMIERĂ ȘI EXCLUSIVITATE
L'ÉVÉNEMENT
DE AUDREY DIWAN
LES FILMS DE CANNES À BUCAREST
30 OCTOMBRIE
15:00

© Ionuț Rusu | Les Films de Cannes à Bucarest

V-ați născut într-un sat de lîngă Bacău și ați plecat din țară cînd aveați 6 ani, în 2005. Aveți amintiri în acea perioadă?

Așa este, eram deja la grădiniță în România, unde fusesem crescută de bunici, iar cînd am ajuns în Franța am intrat direct în clasa pregătitoare, unde am continuat și cu bacalaureatul. Eram foarte mică, nu am amintiri de atunci, șocul cultural a fost foarte mare. Nu vorbeam limba și mi-a fost greu, a fost o noutate mare, iar Franța a fost prima țară pe care am vizitat-o și în care m-am și stabilit...

Cînd plecaseră părinții în Franța?

Cînd eu aveam 2 ani. Mama era infirmieră, tata lucra ca manager într-o agenție de turism, dar voiau ceva al lor și au plecat în Franța, la Paris, și cînd au considerat că mă pot aduce, am venit la ei. Pînă atunci am trăit cu bunicii, nu se punea problema că aș putea călători...

La 10 ani ați debutat în filmul L'Événement *regizat de Eva Ionesco, unde ați avut-o ca parteneră pe Isabelle Huppert. Cum a fost prima experiență pe un platou de filmare?*

> *„Am prea multe lucruri de ameliorat și de descoperit, am mult de muncă.“*

Am amintiri foarte frumoase, a fost primul meu rol și primul contact cu o cameră de filmat și m-am simțit foarte protejată și respectată, dar mă și pregătisem pentru rol cu Eva (Ionesco, *n.r.*) două luni înainte de turnaj. Nu știam la acea vreme cine e Isabelle Huppert, ce actriță imensă am în fața mea, dar ea are ceva magnetic, impresionant, aș spune chiar spectral.

A venit și ea la București, tot în cadrul Les Films de Cannes, *în 2010...*

Da? Genial! E o profesionistă și o persoană extrem de riguroasă, de precisă, avea ceva foarte profund cînd îmi vorbea.

Între Ma petite princesse *și* L'Événement *ați jucat în mai multe filme și v-ați terminat și studiile de actorie. Așa a fost?*

Am luat bacalaureatul și, de dragul mamei, m-am înscris la o facultate de teatru la Sorbona, dar nu am urmat cursurile și, în plus, mă și simțeam vinovată de parcă aș fi luat locul altcuiva.

De ce?

Pentru că nu mă interesa de fapt teoria, nici modulele universitare și am decis să fac cursuri de artă dramatică de pe la 13 ani, cînd am urmat „Les Cours Florent“ și încă o școală prestigioasă care se numește „Les Enfants Terribles“, ambele în Paris. Dar pe un platou de filmare mă simțeam mai confortabil pentru că e mai multă noutate și e mai „creativ“. Și teatrul e creativ, dar eu mă plictiseam cumva să repet pe scenă deși a fost foarte interesant și mi-au plăcut mult cursurile la „Les Enfants Terribles“ pentru că era teatru clasic, contemporan, dar și improvizație și ore de dans unde înveți să te joci cu corpul. Am impresia că atunci cînd „intelectualizezi“ te închizi prea mult și pierzi din spontaneitate. Pe un platou de filmare e altfel, lucrezi mult pentru ca o scenă să iasă bine. De exemplu, în *L'Événement,* cînd lucram cu regizoarea Audrey Diwan în timpul *lockdown*-ului, am vorbit la telefon zilnic, ne-am documentat pe cărți și pe alte referințe pentru a „desena“ personajul meu și am legat astfel o prietenie; apoi am făcut repetiții fizice, am revenit la viața normală, am început repetițiile pentru film și am lucrat uneori 30 de duble și eu mi-am dat seama că asta îmi place, că atunci cînd repeți atît de mult și faci aceeași scenă de atîtea ori ajungi la un moment în care te abandonezi complet și atunci abia ai impresia că personajul iese la iveală. Textul îl știi, emoția la fel. Încerci doar să o trăiești.

A fost un rol greu?

Complex aș spune. Un *challenge*, dar nu greu, pentru că eram foarte implicată în ideile și temele avortului și în noțiunile de libertate, libertatea de a alege, atracția sexuală... Filmul abordează multe aspecte din viața unei tinere.

Cum v-ați documentat despre problemele avortului în anii '60?

Regizoarea Audrey Diwan mi-a trimis toată documentația, dar prin cartea autobiografică scrisă de Annie Ernaux, care e foarte detaliată, am aflat despre avortul clandestin.

Este filmul L'Événement *o adaptare fidelă a romanului scris de Annie Ernaux?*

Nu aș spune că se îndepărtează mult de la carte, dar regizoarea are o viziune proprie și rămîne fidelă viziunii lui Annie Ernaux. Personajul meu are fațete diferite: în carte, Annie povestește cum era ea de la 18 la 22 de ani și apar destule lucruri intime din care eu am decis să mă hrănesc pentru personajul meu din film. Am citit cartea pe platoul de filmare și m-a dezorientat într-un fel, m-a tulburat. Rolul pe care urma să-l joc era deja construit pentru un scenariu de film, nu pentru o carte. Am închis așadar volumul, dar m-am inspirat din el în unele aspecte. Annie Ernaux, cînd a văzut filmul pentru prima dată, mi-a spus că nimeni nu ar fi putut să joace mai bine povestea ei autobiografică din carte.

De obicei scriitorii sînt foarte sceptici cînd văd transpunerile cinematografice ale textelor...

Ei i-a plăcut foarte mult. A urmărit și versiunile de scenariu care au fost mai multe, a vorbit cu Audrey (Diwan, *n.r.*) și a subliniat că trebuie să fie „just“, adică îi propunea uneori altceva cînd nu i se părea adecvat epocii. De exemplu, a semnalat faptul că în anii '60 nu se folosea un anume cuvînt sau faptul că o fată sau un băiat nu ar fi reacționat așa pe atunci, dar înainte de a începe filmarea, Annie (Ernaux, *n.r.*) a trimis o frază, un citat din Cehov: *„Soyez juste, le reste viendra de surcroît“*. Mie mi s-a părut foarte inteligent faptul că Audrey a decis ca personajul ei să se numească Anne și nu Annie pentru că în mod automat ai o distanță față de carte. Și asta ne-a permis nouă să adaptăm personajul luîndu-ne libertatea necesară.

Cît a durat filmarea?

Cam 30 de zile.

V-ați așteptat la succesul care a urmat la Veneția?

Noi speram la Cannes, care ne selecționase deja în categoria *Un Certain Regard,* dar Alberto Barbera, directorul festivalului de film de la Veneția, ne-a anunțat că *L'Événement* a fost selecționat în competiția oficială și am decis să mergem la Veneția, mai ales că bucuria de a merge la festivaluri prestigioase este imensă. Speranța a fost mare, apoi filmul nostru a intrat în palmares și „Leul de Aur“ a fost pentru mine, pentru noi toți, chiar neașteptat de-a dreptul.

Cum e să ai un asemenea succes la 22 de ani?

Am fost la gala cu actorul Victor Rebengiuc și el a spus ceva cu care eu rezonez, reușind să transmită exact ceea ce simt: el a spus că, în general, nu-i place să se laude și că toată lauda e ceva efemer, dar și periculos, pentru că dacă tot pleci urechea la ceea ce ți se spune, începi și tu să crezi că ești poate nemaipomenit și consideri că munca ta e poate încheiată. Eu de aceea prefer să mă concentrez pe ceea ce mi se spune la modul constructiv. Cred că am prea multe lucruri de ameliorat și de descoperit, am mult de muncă.

Care e următorul film în care veți juca?

Am un proiect acum cu realizatoarea Anne Fontaine cu care voi filma anul viitor. E un film despre relația platonică dintre Henri Matisse și sora Jacques Marie, o infirmieră care i-a devenit muză și care apoi s-a călugărit. Cei doi au realizat împreună capela din Vence. Filmul este despre legătura dintre ei. Dar mă simt pregătită să lucrez și filme românești, voi vedea, eu nu am jucat niciodată în România, nu știu dacă sînt la înălțime sau dacă voi reuși.

Cum ați ajuns la Cristian Mungiu?

Vincent Maraval i-a trimis un link cu filmul *L'Événement.* După ce l-a văzut a luat legătura cu mine, mi-a vorbit despre festival și despre proiectul „Managing Talents“, care mi se pare foarte frumos.

În ce constă astăzi puterea unui film?

Poate schimba mentalități și, schimbînd mentalități, poate schimba lumea. E frumos să crezi asta pentru că filmul are o putere foarte mare, poate mișca oamenii. Dacă ești deschis către cinematograful internațional ai ocazia să te confrunți cu idei diferite și cu culturi diferite.

a consemnat Roxana CĂLINESCU

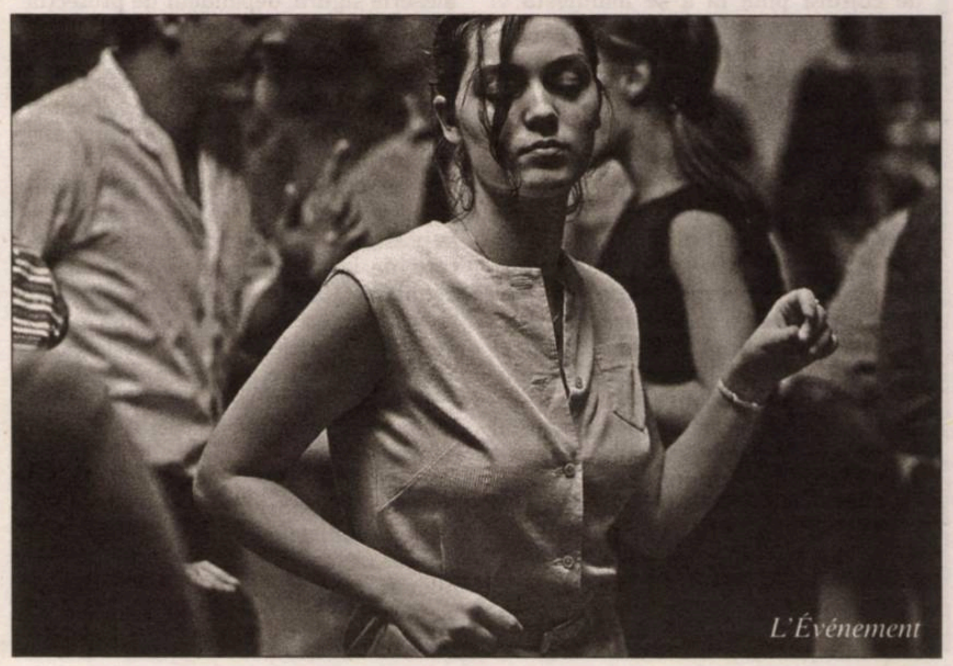

L'Événement

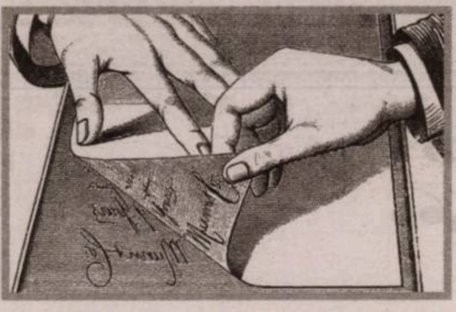

Cosmin CIOTLOȘ

cartea **nevăzută** a lunii

De la Rîm ne tragem

● **Alexandra Ciocârlie, *Principi și scriitori în Roma antică*, Editura Humanitas, 2021.**

Un *vademecum* dublat, în subtext, de o meditație: așa s-ar defini scurt recenta carte a Alexandrei Ciocârlie. N-ar fi, în ce-o privește, prima oară. De la debutul cu *Iuvenal* (2002) încoace, autoarea instrumentează consecvent asemenea cupluri trecut *vs*. prezent. În definitiv, cărți ca *Și totuși, clasicii...* sau *Cartagina în literatura latină* pun cititorii în fața unor situații mai actuale decît ar părea să o sugereze cele două mii de ani trecuți între timp. Prima, speculînd tocmai prospețimea unora dintre tehnicile retorice sau dintre opțiunile stilistice ale unor Plaut, Catul, Pliniu, Ovidiu Cicero, Caesar ș.cl.; cea de-a doua demontînd abil felul cum se construiește identitar adversitatea: conflictele punice au avut, arată subtil Alexandra Ciocârlie, și o componentă de „război rece“, de vreme ce Roma a încercat să-și înțeleagă și să-și diabolizeze convingător inamicul tradițional. Sigur, o astfel de pledoarie discretă e în fond caracteristică oricărui specialist într-o disciplină filologică aflată sub asediu: indianiștii cred că lumea începe și se termină cu glosele lor, arhivarii secolului al XIX-lea decriptează în reviste îngălbenite mărci clarissime ale lumii noastre... În definitiv, toți aceștia au de luptat cu o imagine-standard, de obicei cît se poate de infidelă, a domeniului lor.

În cazul Alexandrei Ciocârlie, problema derivă din aceea că literatura latină (deci nu atît istoria Romei, în sens larg) e tot mai arareori parcursă la noi. A trebuit ca scrierile lui Seneca să devină obiect de cult pentru amatorii de *mindfulness* pentru ca numele acestuia (și-așa stîlcit de o pronunție defectuoasă) să ajungă, în sfîrșit, în topurile de vînzări ale librăriilor. N-aș paria, totuși, pe faptul că fanii de azi ai epistolelor către Lucilius au habar despre necruțătoarea satiră menipee a aceluiași scrisă după moartea lui Claudius, *Apokolokyntosis,* plină de maliție la adresa fostului împărat și nu mai puțin doldora de intertexte și aluzii. E, în acest sens, aproape înduioșător felul în care autoarea încearcă să-și selecteze și să-și încurajeze publicul declarîndu-se convinsă că versurile din primul cînt al *Odiseei* pe care Seneca le citează aici ar trebui să fie „familiare oricărui om cultivat“. Ar trebui...

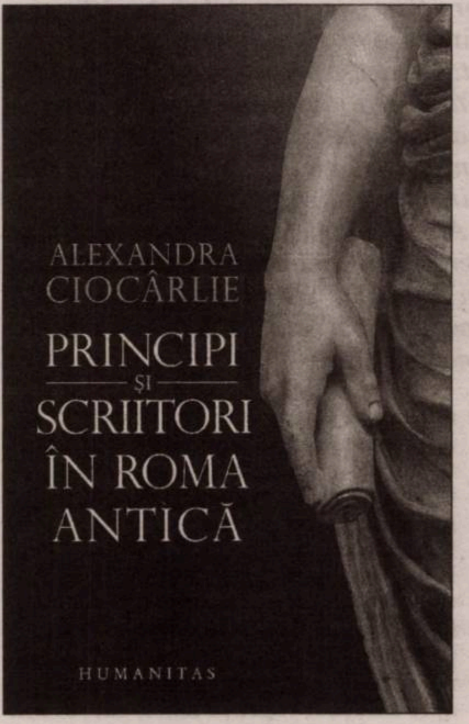

Să nu cad, totuși, în elegie bătrînicioasă. Cartea Alexandrei Ciocârlie e una stenică în măsura în care vine și în întîmpinarea acestui neajuns. Autoarea recitește pentru noi toate secvențele de istorie literară și, pentru a le comenta fără savanterii inutile, citează din ele masiv și edificator. Într-atît încît *Principi și scriitori...* poate funcționa, la rigoare, și ca o bună antologie tematică. M-am mirat, recunosc, că, în cazul lui Properțiu, a optat pentru traducerea lui Ioan Micu (și nu pentru aceea a lui Vasile Sav, mai „păstoasă“ după gustul meu, deci mai acordată cu timbrul senzual al poetului), dar m-am bucurat să văd cu cîtă acuitate a selectat Alexandra Ciocârlie mostrele ilustrative. Și nu e vorba doar de edițiile de opere: adeseori, paragrafe consistente sînt „importate“ din literatura secundară. Din Suetoniu, de pildă, care reproduce inclusiv glumele amicale pe care Octavian le face pe seama lui Horațiu. Sau din Pliniu cel Tînăr, cu referire la erudiția și puterea de muncă a celuilalt Pliniu: „Cînd te gîndești cît a citit și cît a scris, nu ți se pare că nu ar fi putut să mai ocupe și funcții, și să fie și prietenul împăratului? Și invers, cînd auzi cîtă muncă a închinat studiului, nu ți se pare că atîta cît a scris și a citit nu e destul?“. Sau din Seneca despre sfîrșitul fără glorie (și fără posteritate) al nesăbuitului Cornelius Gallus.

Să nu cad, totuși,
în elegie bătrînicioasă.

Toate acestea pentru a pune în evidență raporturile dintre conducătorii din vremea Imperiului și literații care le-au fost contemporani. Tema e pasionantă, inclusiv prin larga paletă cazuistică, aproape completă, înșirînd toate dispozițiile umane, de la bravură sau firesc la lașitate sau servilism. Aici, „românistul“ care sînt vede paralele mai apăsate sau mai vagi cu situațiile etice ale scriitorilor de la noi. Cu atît mai stimulatoare cu cît chestiunea a preocupat-o și pe Alexandra Ciocârlie cu cîțiva ani în urmă. Mă gîndesc, de pildă, la Alecsandri ca la un corespondent al lui Horațiu, prețuind proaspăt instalata monarhie și suspectat de Hasdeu & Co. de un anume oportunism; mă gîndesc, iarăși, pe alt palier, la neverosimilul Mihai Beniuc (gata să-și mute elogiile realist-staliniste în curtea naționalistă a lui Ceaușescu) ca la o versiune a lui Marțial, angajat, acesta, în tămîierea succesivă a nu mai puțin de patru împărați; mă gîndesc, e-adevărat, colateral, la Arghezi, cel care avea să-și asume, în primii ani de comunism, indigența pentru a defecta apoi în felul în care galantul Ovidiu va încerca să obțină revocarea exilului său tomitan. Alt caz, cel al lui Cremutius Cordus, condamnat pentru un delict iluzoriu și, în cele din urmă, interzis definitiv, evocă scrierile de tinerețe ale lui Ion D. Sîrbu și, în genere, tot ce a documentat atractiv Bogdan Suceavă în *Istoria lacunelor.* Cît îl privește pe Vergiliu, cel dispus să-și condimenteze *Eneida* cu profeții ale prezentului augustan, comparația cea mai la îndemînă mi se pare aceea cu încă tînărul Sadoveanu, în *Neamul Șoimăreștilor* (1916), despre o Moldovă glorioasă exact înainte de intrarea României în Primul Război.

Asta fără a mai aminti felul cum se deschide *Principi și scriitori:* „Primii împărați ai Romei și-au impus treptat autoritatea, căutînd inițial să-și cîștige susținători printre intelectualii de vază, pentru ca ulterior, după consolidarea puterii, să neglijeze o astfel de asociere prestigioasă“. Frază scrisă, parcă, ieri. Sau azi-dimineață.

***Cosmin Ciotloș** este critic literar și lector la Facultatea de Litere din București. Cea mai recentă carte publicată:* Cenaclul de Luni. Viața și opera, *Pandora M., 2021.*

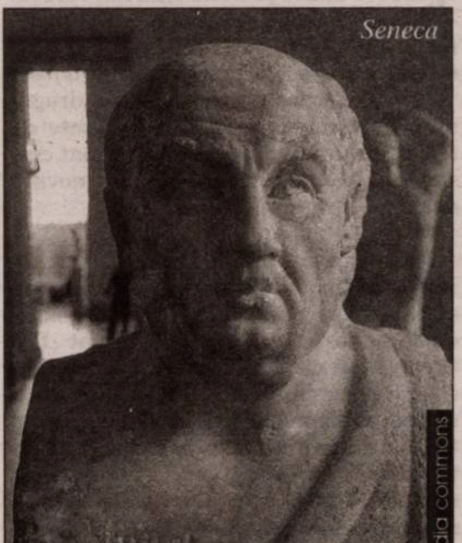

Seneca

aproape de carte

Alexandra CIOCÂRLIE

Principi și scriitori în Roma antică

(fragment)

Primii împărați ai Romei și-au impus treptat autoritatea, căutînd inițial să-și cîștige susținători printre intelectualii de vază, pentru ca ulterior, după consolidarea puterii, să neglijeze o astfel de asociere prestigioasă. Fascinați de cultură pînă la a se manifesta ei înșiși drept artiști, ca Nero și Hadrian, sau dimpotrivă, mai interesați de cuceririle militare decît de cele ale spiritului, ca Vespasian și Traian, aceștia au avut atitudini diferite față de scriitori în funcție de temperamentul ori de intențiile lor politice. În efortul de a legitima principatul, Augustus s-a străduit, prin mijlocirea lui Mecena, să-i atragă de partea sa pe Vergiliu, Horațiu ori Properțiu, inițial cu simpatii republicane, chiar participanți la lupta de la Philippi în tabăra lui Brutus, ca Horațiu. Ulterior, după stabilizarea noului regim, au avut loc acțiuni fățișe împotriva cărturarilor, potențial subversivi prin independența de cuget. Astfel de persecuții au culminat cu infamiile lui Nero, care i-a silit să se sinucidă pe Seneca, Lucan și Petroniu, ori ale lui Domițian, care i-a tolerat pe poeții de curte servili ca Marțial, însă i-a trimis la moarte pe Arulenus Rusticus și Herennius Senecio, biografii contestatarilor stoici Thrasea Paetus și Helvidius Priscus, și i-a redus la tăcere pe Tacit și Pliniu cel Tînăr, martori neputincioși în Senat ai abuzurilor comise de suveran.

Alți cîrmuitori au menținut o neutralitate indiferentă față de literați: e cazul lui Traian, nu foarte impresionat de eforturile lui Pliniu cel Tînăr de a-i face pe plac. Desigur, tratamentul depinde și de averea și rangul scriitorilor plasați pe toate treptele scării sociale, de la umili și marginali ca Horațiu, fiu de libert, sau Marțial, hispanic, fără meserie sigură, dependent de protecția mai-marilor zilei, la oameni cu stare, intimi ai împăraților ca Seneca, dascăl și consilier al lui Nero, sau membri ai senatului și înalți demnitari ca Tacit și Pliniu cel Tînăr, consuli și guvernatori de provincii.

În funcție de atașamentul lor la cauza imperială, literații au încercat diverse poziționări, de la obediență la contestare, de la susținere activă la refuzul angajării. Raporturile dintre împărați și scriitori au fost tratate pînă acum mai ales în articole cu privire la conexiuni particulare, ca aceea dintre Augustus și Vergiliu, și în capitole din volume cu problematică specifică, vizînd de pildă opoziția la sistemul imperial. O amplă sinteză oferă studiul lui Henri Bardon *Les empereurs et les lettres latines d'Auguste à Hadrien* (1940), care cercetează creațiile proprii ale suveranilor și influența literară exercitată de ei. Ca și aceea a exegetului francez, lucrarea de față are în vedere succesiunea primelor trei dinastii imperiale, iulio-claudienii, Flavienii, cei dintîi antonini, fără a-i lua în discuție pe succesorii cosmopolitului Hadrian, după domnia căruia s-a produs un declin al literaturii latine urmat de prevalența elenismului la Roma.

În ce ne privește, nu ne-am concentrat asupra principilor, ci a scriitorilor, examinînd pasajele din operele lor despre conducătorii pe care i-au cunoscut nemijlocit. Nu apar decît rareori și doar tangențial mărturii despre legătura personală cu aceștia, confesiunea de tip autobiografic nefiind practicată în epocă. Există însă numeroase referiri la cezari în scrieri de factură diferită. Uneori e vorba de dedicații, alteori de corespondența oficială cu împărații ori de compoziții consacrate integral acestora, panegirice sau pamflete împotriva lor. Cel mai adesea, considerațiile respective sînt inserate în opere cu caracter științific sau propriu-zis literare: bucolice, ode, elegii, epode, satire, epigrame, poeme didactice, epopei, consolații, enciclopedii, biografii.

Andreea VLAD

dilematograf

Natură moartă

● *Spirál / Spirala* (Ungaria-România, 2020), de Cecilia Felméri.

De la *Labirintul lui Faun,* iconicul film al lui Guillermo del Toro, fantasticul și-a cîștigat un statut legitim de categorie în sine a realului. Fluiditatea cu care cineastul mexican decupa felii de miraculos ca și cum ar fi parte organică din fluxul firesc al vieții vorbea despre osmoza interferentă dintre cele două lumi. Deși lăsa la vedere separarea dintre bine și rău în lumea reală, lumea fantastică părea adevărata instanță care armoniza cele două tărîmuri.

Lacul mirific este adevărul personaj în jurul căruia pivotează destinele celor din preajma lui.

O reinterpretare a fantasticului, pînă la un punct, încearcă *Spirala,* promițătorul film de debut al cineastei româno-maghiare Cecilia Felméri. În universul ambiguu și obscur din *Spirala,* viața este aparent luminoasă, Bence (Bogdan Dumitrache) și Janka (Diána Magdolna Kiss) par un cuplu fericit, încă tînăr și pasional, deși ea începe să fie exasperată de solitudinea locului și de pericolul difuz, dar tot mai prezent. Căci în acest loc luxuriant, pulsînd de mirifice ritmuri vegetale, solare și acvatice, viața pare sortită pieirii. În rezervația piscicolă pe care a primit-o moștenire de la un tată absent și egoist, Bence se luptă să păstreze afacerea, grav afectată de o boală misterioasă în urma căreia îi mor peștii. O gîscă este găsită rănită de Bence, o mică pasăre se lovește de geamul casei (semn rău, îi atrage atenția mama sa), iar măruntaiele bolnave ale peștilor sînt lăsate la vedere, spre disperarea senzitivei Janka. O rază de speranță se întrezărește atunci cînd un bărbat suferind de nanism (o apariție bizară desprinsă din filmele lui Lynch) îi aduce lui Bence o specie de somn (terminator), în care el își pune toate speranțele că va extrage boala necunoscută din apele lacului pe care îl închiriază pescarilor.

BOGDAN DUMITRACHE
BORBÉLY ALEXANDRA
KISS DIANA MAGDOLNA
SPIRÁL
NOVEMBER 19-TŐL A MOZIKBAN
16

Lacul mirific (ca din vis, cum observă cineva) este adevărul personaj în jurul căruia pivotează destinele celor din preajma lui. Janka, de exemplu, care ar putea fi însărcinată, dispare în apele lui înghețate în căutare de semnal la telefon pentru a aranja preluarea unui post de profesoară, ca prim pas de a se desprinde de locul damnat. „M-am săturat de peștii tăi amărîți“, îi reproșase cu puțin timp înainte să se înece lui Bence care, în aceeași notă bizară prevestită din acumularea de detalii și atmosferă, procesează și dispariția ei. După ce încearcă în van să o salveze, o spală, o dezbracă, o piaptănă ca pe o păpușă uriașă și se întinde alături de ea în pat flancat de pisica familiei.

Un nou ciclu, un nou început, care debutează în cheie solară, este momentul apariției Norei (Alexandra Borbély, protagonista din *On Body and Soul,* acel film de neuitat al cineastei maghiare Ildikó Enyedi). Nora este consultant pe proiecte europene și încearcă să îl ajute pe Bence să acceseze fonduri pentru rezervația lui. Se decide să rămînă o vreme la proprietatea de pe lac, care anterior Jankăi îi adusese sfîrșitul și tatălui lui Bence, cel care nu a putut fi convins o viață să părăsească locul.

În rolul ambivalentului Bence, parcă ros permanent de o obsesie ascunsă, Bogdan Dumitrache reușește un nou rol din galeria celor care i-au adus recunoașterea (în filme ca *Pororoca, Poziția copilului* sau *Un om la locul lui).*

Sub lună și lîngă un anume lac lumea este irepetabilă.

Fața sa cu o expresie înghețată, uneori cu accente sarcastice, care nu lasă să se ghicească emoția decît foarte rar, e ca un tablou gotic în clarobscur. Te intrigă, dar nu știi de unde să îl iei. Ca Maestrul din capodopera lui Mihail Bulgakov, Bence pare să fie genul de om care „nu a binemeritat lumina, doar liniștea“, premisă care poate explica și finalul deschis. Este secondat excelent de cele două talentate actrițe maghiare.

Imaginea lui György Réder alternează luminile desaturate cu irizații surprinse plenar, lentoarea mișcării cu surpriza unei rochii roz prăfuit apărute din senin sau cu vagul surîs cu care o femeie mănîncă un măr roșu. Pentru o debutantă, Cecilia Felméri are un decupaj precis și plin de acuratețe, are o dezinvoltură fără complexe față de povestea ei. Lasă suspansul să se acumuleze nu din trucuri *fantasy,* ca în filmele de la Hollywood, ci din elemente singulare – unele grotești, altele neașteptate –, din detalii ale corpului, privirii sau frînturi de gest. În universul pe care ni-l propune ea, stranietatea e o lege la fel de firească precum respirația, iar tăcerea un alt fel de lege cosmică imuabilă. „Ce nu ar spune pesimiștii, lumea este minunată, iar sub lună, în general e irepetabilă“, spunea același Bulgakov. Cineasta Cecilia Felméri a reușit să convingă că da, sub lună și lîngă un anume lac lumea este irepetabilă. Mai mult, e încifrată (de dincolo de codrii de aramă), însă nu prea a știut ce să facă cu asta.

Spirala intră în cinematografele din toată țara din data de 19 noiembrie.

Radu NAUM

un sport la Răsărit

Vaccinare versus *neparticipare la competiții?*

Cine ar fi crezut că o să ajungem aici? Anul trecut era altă planetă. Planeta care se ruga, care implora o barieră împotriva pandemiei golitoare de stadioane și terminatoare de competiții. Cîte jurăminte, cîte legăminte! „O să fim copii cuminți și o să ne bem lăpticul pînă la fund, doar să ne lăsați la joacă, vă rugăăăăăăm! Doamna, domnu’, vă rugăm noi frumos!“ Ori poate că n-a fost așa? Poate că ne joacă nouă, „ăstorlalți“, imaginația o festă. Poate că e ceea ce am fi vrut să auzim. Poate că „ăilalți“ și-au zis în barbă: „Nici morți!“ (scuzați!). E posibil ca, din momentul în care a apărut drăcovenia asta de virus, planeta să se fi împărțit deja, ca o caravană de beduini la mijlocul deșertului, care se rupe în două. Și fiecare parte o ia spre locul în care crede că e oaza. Cert e că am ajuns acolo unde nu mai există cale de mijloc. În sport, ca în orice, unii cred în știință, alții în neștiință. Neștiința nu e un termen peiorativ, e doar ceva nemăsurabil, necuantificabil, care nu cere dovezi și care nu acceptă dovezi, nici măcar pe cele flagrante. Ca într-un război în care camaradul de lîngă tine ia un glonte în cap, dar tu 1) ori nu crezi că l-a omorît un glonte, 2) ori crezi ferm că pe tine n-o să te nimerească. Asta e tot. Novak Djokovic, tocmai devenind încă și mai mare la scara istoriei tenisului după ce a bătut recordul de stat în fruntea ierarhiei mondiale, nu vrea să spună dacă s-a vaccinat au ba. Ceea ce, de fapt, e la fel de limpede ca și dacă ar fi spus că nu s-a vaccinat. Djoko e în răspărul lumii pe care unii dintre noi o cred civilizată. A fost, de exemplu, motorul unui turneu în plin val al pandemiei, cînd toți stăteam cu capul la cutie. El însă a mers înainte, sîrb mîndru și asumat. A făcut boala, ete, na, și ce?! E bine-mersi. Sănătos, voios, victorios. Nu vrea să fie „înțărcat“. Foarte bine, spun cei de la Open-ul Australiei, turneul de Mare Șlem pe care Nole l-a cîștigat de cele mai multe ori. Nu te vaccinezi, uite un set de reguli draconice ca să ne asigurăm că sănătatea ta sîrbească nu transportă niște cadouri pentru ai noștri. Așa că Djokovic nu știe dacă va participa sau nu. De fapt, cei din insula-continent au o logică simplă: vrem să trăim normal, toți, nu doar Feții-Frumoși, ci și, scuzați, Babele Cloanțe, că au și ele dreptul la viață. E la mintea cocoșului balcanic. Nu peste tot prevalează dictonul *„I’m the best, f..k the rest!“*. Dacă asta îi văduvește de o vedetă uriașă, *so be it!* Poate le cîștigă o viață, două. Ăia sînt nebuni după viață, ce să-i faci? Viața asta, nu cea de apoi. De glonțul ăsta le pasă. Nu te supăra, Nole, fac și ei ce au învățat. Că ei au.

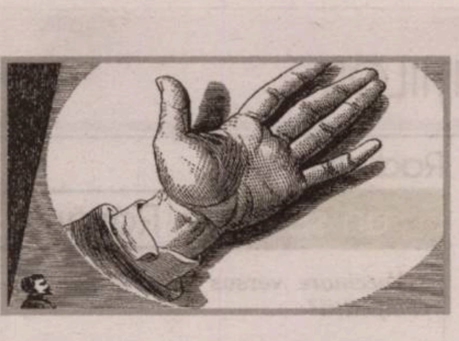

Adina POPESCU

portrete din mers

În România, a fi scriitor nu e o profesie, e un hobby

Am două salarii mititele, împreună însumează un salariu mic, ceva mai mult de jumătate din salariul minim din Germania (1.584 de euro, în iunie 2020). Prețurile de la noi sînt cam ca în Germania și în toate țările UE, ba chiar am băgat de seamă că unele produse de la Lidl sînt un pic mai ieftine și parcă de mai bună calitate. Și chiriile locuințelor în orașele mari sînt cam la fel. Ambele salarii remunerează o „muncă“ pe care o fac cu plăcere de foarte mulți ani – scris și/sau coordonare editorială. Salariile mititele intră la dată fixă pe card. Din fericire. Au fost momente în trecut cînd nu se întîmpla așa – intrau jumătăți de salariu sau sferturi sau... Deși sînt un om chibzuit (dacă nu chiar cam zgîrcit pe alocuri, căci nevoia te învață), nu mai reușeam să-mi împart banii în nici un fel. A existat un an, în plină criză financiară, în care salariul nu mai intra pe card chiar deloc, în anul acela m-am îmbolnăvit de gastrită. De la stres și de la mîncarea proastă. Acum, de bine, de rău, nu mai am astfel de surprize. În lunile de iarnă, unul dintre salariile mititele se duce pe facturi – gaze, energie electrică etc. Tot din fericire, nu plătesc chirie. Celălalt salariu mititel se duce pe mîncare, nimic *fancy* și aproape 700 de lei se duc pe țigări, asta e, îmi asum viciul. De cînd cu pandemia, rareori mai ies în oraș, însă, în schimb, ca să compensez, mai comand uneori mîncare acasă prin aplicații, nu pot găti chiar tot timpul, nu e meseria mea. Din aceste două salarii mititele nu mi-aș permite niciodată o vacanță și rareori mi-aș permite o pereche de pantofi. Nu fac o tragedie din asta, cred că sînt foarte mulți în situația mea sau chiar mai rău, e adevărat că nu au joburi creative, dar cine spune că în România job-urile creative trebuie plătitite mai bine decît datul cu mopul? Acum vreo doi ani, am aflat cu stupoare că o femeie de serviciu de la o primărie de sat cîștiga cu cîteva sute de lei mai puțin decît mine... Bravo ei!

Ca să mai compensez cumva cele două salarii și să fac și ceva bani de buzunar pentru mine ca „ființă umană“, pentru cărți, pentru haine, pentru mici călătorii și alte bucurii, pentru o mare la frații noștri bulgari, accept aproape orice colaborare care are legătură cu domeniul meu chiar dacă unele sînt plătite jenant. Într-o vreme, am trăit doar din aceste comisioane, un soi de giumbușlucuri creative, te dai peste cap doar ca să-ți iasă niște bănuți. Am scris la un mod industrial toate tipurile de texte, de la pamflet la scenarii, texte erotice și telenovele. Adică am încercat să fiu *freelencer* în România. Nu doar că nu m-am îmbogățit din asta, dar cu timpul m-a terminat creativ. De aceea acum, de multe ori, mi-e lehamite de textul de scris, de orice text, chiar și de cele care contează, mi-e lehamite și să răspund la e-mail-uri. Am scris prea mult și fără rost. Maculatură. Acum vreo șase luni am făcut curat în pivniță și am aruncat toate zecile de reviste la care am colaborat de-a lungul timpului, erau mucegăite și pline de praf. Numărul lor m-a copleșit, cred că aș putea să mă îngrop la propriu în toate textele pe care le-am scris... cui i-au folosit? Îmi plus, îmi aminteau și toată umilința – „colaboratorul“ era de regulă ultima roată la căruță, pe lîngă că era plătit prost, trebuia să cerșească banii pe care îi cîștigase muncind. Îmi amintesc toate telefoanele disperate pe care le dădeam pe la diferite departamente de marketing și de contabilitate ale unor publicații, televiziuni etc. unde niște tănțici de care depindeau banii mei erau plecate în concediu sau pur și simplu îmi răspundeau sec că poate la începutul lunii următoare. Iar eu nu mai mai aveam nici un ban și scotoceam prin căptușeala hainelor de iarnă, doar voi găsi ceva mărunțiș uitat pentru o cutie de pateu de ficat și cîteva țigări la bucată. De fapt, nu vreau să-mi amintesc aceste lucruri, urîtă tinerețe am mai avut!

În momentul în care situația mea financiară a devenit ceva mai stabilă, adică atunci cînd cele două salarii mititele au început să intre pe card, mi-am promis că nu voi mai accepta chiar orice mizerie. Și totuși continui să accept diferite comisioane creative prost plătite, zicîndu-mi într-o primă fază că nu e mare lucru, sînt în fond cîteva sute de lei pe care îi cîștig, nu-i pierd, că n-o să-mi consume prea mult timp și, totuși, pe măsură ce se apropie *deadline*-ul, data predării, mă apucă amocul.

Ascult la telefon o fătucă povestindu-mi vioaie și plină de entuziasm despre nu știu ce revistuțe pentru copiii isteți, cu aricei și vulpițe, dacă n-aș vrea să scriu niște textulețe. Particip la „conferințe“ pe la Ploiești sau mai știu eu pe unde (așa e proiectul cu bani de la stat, trebuie să sune pompos) pentru adolescenți aduși cu japca de către profesori, înghesuiți în săli de festivități, îmi pregătesc „conferința“ cîte o săptămînă, la fața locului îmi dau seama că nu mă ascultă nici unul, așa că o dau pe joculețe creative, măcar să nu fi venit chiar degeaba copiii ăia. Mă sună un amic pentru un filmuleț de animație, bugetul e minuscul, o mie de euro, aș putea oare să încropesc un script? Ar putea să-mi dea și mie o sută. Pot, cum să nu? Ce mare lucru să scriu un script pentru trei minute de animație, îmi bat capul cu asta încă o săptămînă. Semnez contracte de „cedare de drepturi“ cu diferite instituții, comisii și comitete, mă filmez cu telefonul și fac lecturi „publice“ de una singură în bucătărie, montez cît de cît ca să-mi scot bîlbele, uploadez filmulețe, banii intră după șase luni. Mi se cer CV-uri (nu mai am un ÇV de peste zece ani!) pentru posibile proiecte AFCN, nu se discută niciodată onorariile, măcar să iasă proiectul! Încropesc prezentări de cărți „finanțate“ pentru alte proiecte improbabile care n-o să se mai întîmple niciodată, e timpul meu, e timpul meu, nu mai rezist! Odată am fost atît de fraieră încît am scris o cărticică întreagă pentru copii de vreo 30.000 de semne, ceva despre reciclarea hîrtiei; am găsit o abordare foarte haioasă cu un stejar care se transformă treptat într-o carte, era un *call* din alea pentru o finanțare de la o fundație ecologică, parcă. Am și acum povestea aia într-un folder, n-a fost plătită și publicată niciodată, habar n-are acel editor de carte cît de tare l-am urît. Pentru timpul meu pierdut!

În ultimii ani, de două ori, am refuzat sau mai degrabă m-am dat la fund. Odată cînd o fostă colegă de liceu cu o ditamai firmă de echipamente de scenă m-a sunat și m-a invitat la o discuție la ea la birou – hai, Adina, că tu scrii frumos, poate îmi scrii și mie niște advertoriale pentru presă, hai că ne înțelegem și la bani! Advertoriale poate să scrie și un student în primul an la jurnalism, era sub demnitatea mea, nu i-am zis nimic fostei colege, n-ar fi înțeles, ar fi înțeles doar că o refuz, că nu vreau să fac „lucrarea“. Că aici e ca la frizer – dacă știi să tunzi bine, poți să tai și un breton, nu-i așa? A doua oară, m-a tot bătut un tip la cap pe Messenger, mă citea în *Dilema veche* și zicea că-i place cum scriu – dacă n-aș putea să-i scriu niște necrologuri frumoase contra cost? Avea o firmă de pompe funebre la Cluj.

M-am tot întîlnit cu copii prin școli (și acum mă mai întîlnesc ocazional pe Zoom) și trebuie să le vorbesc despre „profesia“ de scriitor. Pentru ei, scriitorul e o vedetă, scriitorul român stă alături de J.K. Rowling care a scris *Harry Potter,* nu fac vreo diferență. Mulți dintre ei au talent la scris și vor ei înșiși să devină scriitori. Ce să le spun? Cum aș putea să-i încurajez? Cum să le explic că în România a fi scriitor nu e o profesie, e un hobby? Cum să-i determin să-și aleagă alte „meserii“ mai profitabile? Oare să le spun adevărul? Că scriitorul român moare de foame și face toate rahaturile pe care le-am povestit mai sus ca să supraviețuiască? Sau să-i las mai departe să viseze frumos? Mda, ar mai fi și drepturile de autor din cărțile vîndute, acel 7% din vînzări. La o mie de exemplare vîndute (ceea ce e mult pentru România), poate că-ți plătești o noapte de cazare în stațiunea Sinaia de pe Valea Prahovei și iei și o cină la Cabana Schiorilor. Scriitorul în vacanță, la relaxare. În absența rezidențelor literare, a unor burse de creație, a unor programe coerente ale statului român pentru acești amărîți de scriitori care în imaginația unora sînt niște ratați, niște paraziți ai societății, care oricum stau toată ziua acasă, scriu și freacă menta. În fond, e plăcerea lor.

■ ■ ■

ABONEAZĂ-TE ACUM

SCANEAZĂ CODUL QR

CUM TE ABONEZI
✓ ONLINE: la http://abonamente.adevarul.ro
✓ VIRAMENT BANCAR sau MANDAT POȘTAL:
în contul SC ADEVARUL HOLDING SRL, cod fiscal RO18990288,
deschis la BRD - Decebal,
nr. cont RO70BRDE441SV58305914410.
✓ LA TOATE OFICIILE POȘTALE / ✓ FIRMELE DE ABONAMENTE

Informații și reclamații: abonamente@adevarulholding.ro
Tel: 0790 139 007/0790 139 009 (L-V, 9.00-18.00)

DILEMA VECHE

✓ 3 luni - 65 LEI ✓ 6 luni - 110 LEI ✓ 12 luni - 175 LEI

Prețuri la abonamente cu pînă la 52% mai mici față de prețul de la chioșc

TALON ABONAMENT

Nume...Prenume...
Str. .... Nr. ...., Bl. ...., Sc. ...., Et. ...., Ap. ....,
Localitate .... Județ/Sector ...., Cod poștal ....
Telefon .... Email ....
Am achitat suma de .... LEI cu mandat poștal/ordin de plată nr. .... din data ....
în contul SC ADEVARUL HOLDING SRL, cod fiscal RO18990288, deschis la BRD – Decebal, nr. cont RO70BRDE441SV58305914410.
Abonamentul va începe din luna* .... Semnătura ....

Plata se va efectua pînă la data de 25 a lunii în curs pentru ca livrarea să înceapă de la data de 1 a lunii următoare.

Prin completarea prezentului talon sînt de acord ca SC ADEVARUL HOLDING SRL să prelucreze datele mele cu caracter personal pentru activități promoționale și să le dezvăluie terților conform legii nr. 677/2001. Îmi rezerv dreptul să mă opun acestei prelucrări și să solicit ștergerea datelor adresîndu-mă societății SC ADEVARUL HOLDING SRL printr-o cerere scrisă.

Pentru abonamentele plătite cu mandat poștal sau ordin de plată este necesar să trimiteți talonul completat, împreună cu copia dovezii de plată la **SC ADEVARUL HOLDING SRL – Abonamente,** București, Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, Sector 2, cod poștal 020331.

...ÎȚI DĂ DE GÎNDIT

Stela GIURGEANU

Kitsch vs. prost gust

Între 28 octombrie și 1 noiembrie a avut loc la Paris cea de-a 26-a ediție a Salonului Internațional de Ciocolată, iar unul dintre exponatele care au făcut senzație a fost o reproducere gurmandă a tabloului *Guernica* al lui Picasso – o reproducere în mărime naturală, de șapte metri lungime și trei înălțime – pentru care au fost folosite aproximativ 500 de kilograme de ciocolată și munca a 40 de cofetari, toți din Țara Bascilor. Inaugurarea tabloului consumabil s-a făcut cu fast, începînd cu un moment coregrafic și încheindu-se cu o prezentare de modă, în care modelele au defilat pe podium îmbrăcate în rochii de ciocolată, și ele inspirate din scenele pictate de Picasso.

Inițial, ideea mi s-a părut de prost gust (deși, fiind vorba despre ciocolată, calamburul e destul de greu de stăpînit) – să reproduci *Guernica* din ciocolată!

Apoi am căutat mai multe informații despre inițiativa cofetarilor – și anume, de ce au ales taman acest tablou apăsător, care vorbește despre atrocitățile celui de-al doilea război mondial, în special despre bombardamentele care au distrus orașul spaniol Guernica.

Cînd am aflat că ideea a avut ca punct de plecare dorința lor de a comemora 85 de ani de la bombardamente, învinuirea de prost gust pe care le-o adusesem în minte mi s-a mai domolit. Totuși, n-am putut trece cu lejeritate peste ideile adiacente, mai ales peste parada de modă cu rochii comemorative din ciocolată, ceea ce m-a dus cu gîndul la alt verdict – acela de kitsch. Apoi m-am întrebat: care este, pînă la urmă, diferența între prost gust și kitsch? Este vreo diferență?

Bunăoară, mi-am amintit că acum cîțiva ani, fiind în Italia, în Taormina, am fost la o operă turistică – un concept inedit, care împletea, în spectacolul extrem de reușit, arii celebre și artiști impecabili, cu lejeritatea unei zile de vacanță: la răstimpuri, artiștii se pretau la diferite scenete interactive, se alergau prin sală, mimînd conflicte amoroase, cerînd spectatorilor să medieze izbucnirile imaginare de gelozie. În plus, la pauză, spectatorii erau invitați pe terasa clădirii, serviți cu vin spumant pe post de șampanie, în pahare cu picior lung, de plastic, nu de cristal, îmbiați să deguste niște minunate sticksuri pe post de *amuse-bouche*. Deși nu puteai spune că ești la Scala din Milano, nici o secundă nu te-ai fi gîndit la acel spectacol ca fiind unul de prost gust. Din contra, totul era gîndit și totul era extrem de muncit, chiar dacă imita rafinamentul – era, cu alte cuvinte, un kitsch?

„În utilizarea sa generală, conceptul de kitsch este cu siguranță unul încărcat de multă confuzie“, scria, în lucrarea sa din 1934, *Kitschstil und Kitschzeitalter (Stilul și era kitsch-ului)* sociologul german Norbert Elias. „Dacă, totuși, vrem să indicăm ceva mai concret în definirea sa, mai mult decît o serie de curiozități lipsite de gust, dacă trebuie să-l condensăm într-un fenomen, extrăgîndu-l din generalitatea vagă pe care i-o conferim în actualitatea zilelor noastre, atunci trebuie să-i căutăm conținutul și limitele în evoluția formelor estetice ale societății burgheze. Faptul că specificul unei epoci este vizibil mai întîi printr-un semn negativ nu este fără precedent în istorie. Expresii precum «baroc» sau «gotic» nu aveau inițial o conotație mult mai pozitivă decît conceptul de «kitsch». Conținutul lor valoric s-a schimbat însă în urma dezvoltării societăților. Fără a acorda prea multă greutate paralelei istorice, «stilul kitsch» va experimenta și el, după toate probabilitățile, o asemenea schimbare de optică.“

Schimbarea de optică, de la termenul care denumea inițial ceva „ieftin“ la curentul unei arte subversive, a transformat kitsch-ul într-un stil, ridicîndu-l în rang, scoțîndu-l astfel din sfera prostului gust.

„Conceptul de kitsch“ – afirmă Elias – „nu este altceva decît expresia tensiunii între gustul rafinat și dezvoltat de specialiști și gustul îndoielnic manifestat de mase.“

Potrivit lui Elias, termenul aparține începutului de secol XX – cînd turiștii americani cumpărau așa-numitele *sketch*-uri, desene comercializate de artiștii germani din München, fără o valoare artistică, însă pe care americanii le prețuiau ca atare.

„Se spunea că ceea ce era destinat vînzării era *verkitschen* (vînzare ieftină). Și tot disprețul specialiștilor față de gustul necultivat al societății capitaliste, dar și tragedia unei constelații de artiști, a *dealer*-ilor sau editorilor nevoiți, din motive economice, să distribuie sau să producă ceea ce disprețuiesc, au luat numele de kitsch.“

Cu alte cuvinte, kitsch-ul este o pseudo-artă, care generează doi poli – pe de o parte specialiștii care o detestă, dar se întrețin financiar din ea, pe de alta o masă socială pluriformă care o consumă, avînd senzația că participă la un act creator.

Ce se întîmplă însă cînd kitsch-ul însuși este imitat? Cînd iese din sfera pseudo-artei, iar cei care prind gustul comercializării nu mai sînt specialiști, ci chiar foști consumatori de kitsch, cei care, neavînd nici o fibră de artist în ei, nici un dram de creator și nici o tangență cu arta, înaintează cu pași fermi, înarmați doar cu o ambiție de comerciant stradal? Apare vulgaritatea, apare prostul gust – un epigon al kitsch-ului sau mai degrabă un pseudo-kitsch.

În cartea sa *Le Goût du moche* (Flammarion, 2021), jurnalista Alice Pfeiffer descrie prostul gust ca fiind o „tradiție a grotescului, a miștocărelii, a absurdului“. Nu este nici antonimul „frumuseții“, dar nici sinonimul „urîtului“, de vreme ce, susține jurnalista, „urîtul posedă o formă de putere și o noblețe care mobilizează emoții profunde“. Astfel, prostul gust nu reușește decît să provoace emoții vulgare și ridicole, fiind rezultat al excesivului, al distorsionatului, generînd o așa-numită „cultură a agresivității“ pe care o întîlnim atît în mass-media, cît și în *social media* – blog-uri, site-uri web sau rețele de socializare online.

Și, într-adevăr, dacă e să ne gîndim doar la nenumăratele emisiuni așa-zise de „divertisment“ care rulează la televiziunile românești, nu vom găsi, de fapt, nici o urmă de kitsch în ele, ci doar cea mai pură formulă de prost gust. Calate toate pe același calapod – cel al conflictului ieftin, de mahala –, scenariile acestor emisiuni sînt de-a dreptul uluitoare, și nu în sensul bun. Dacă acum vreo zece ani show-urile mai aveau măcar pretenția să imite ceva de calitate, azi nici măcar nu se mai obosesc s-o facă.

Cum de vreo șase ani nu mai am televizor, zilele trecute, petrecînd un weekend la mama, am fost fascinată să descopăr că, oricît zapam, părea că văd aceeași emisiune, căci toate, pe toate canalele, au aceeași rețetă. În primul rînd se urlă foarte mult. Dacă sînt mai mult de doi invitați în studio, cacofonia e garantată, căci fiecare ține să-și facă simțită, văzută, auzită prezența. În al doilea rînd, în vacarmul iscat, nici nu-ți dai seama dacă se ceartă sau rîd, pentru că totul este un soi de miștocăreală continuă, majoritatea poantelor avînd tentă sexuală (nici măcar nu le poți numi grosiere, ci, pur și simplu, jenant de proaste). Bineînțeles, în toate aceste emisiuni defilează o întreagă societate de dive închipuite și masculi ridicoli, care nu se limitează la rolul de papițoi care le este atribuit, mulțumindu-se să se scălîmbăie, dar mai au și pretenția să fie niște erudiți. Și mulți sînt porniți să dea sfaturi. Să critice. Să aibă opinii ferme în toate domeniile, de la modă la politică. Deși nu prea au tangențe nici măcar cu o limbă română vorbită corect. Inutil să spun că siajul unor asemenea emisiuni este lehamitea – divertismentul pe care acestea și-l arogă fiind, în fapt, un pestriț scandal plin de mojicii.

Făcînd, așadar, o paralelă între proverbialul pește de sticlă pus pe televizor și emisiunile care rulează astăzi, îți dai seama de diferența dintre kitsch și prost gust. Dacă kitsch-ul este, pînă la urmă, ceva benign, trăgîndu-și metaforic seva precum maiaua, dintr-un dram de creație artistică, prostul gust este paralel cu orice formă de măiestrie, apelînd nu la nevoia oamenilor de frumos, ci, din contra, generînd o nevoie de agresivitate și ură.

■ ■ ■

PUBLICITATE

adevărul

își prezintă

ÎN UMBRA MAREȘALULUI

pagini inedite

PREȚ PACHET: ziar + 1 carte: 29,99 lei

Numai cu „Adevărul“, la toate punctele de difuzare a presei

De luni, 15 noiembrie
Mareșalul Antonescu
în fața istoriei - vol. 1

De luni, 22 noiembrie
Mareșalul Antonescu
în fața istoriei - vol. 2

GHEORGHE BUZATU
Mareșalul Antonescu în fața istoriei
GHEORGHE BUZATU
Mareșalul Antonescu în fața istoriei
adevărul
CÂT E DE PERICULOS SĂ PUPĂM ICOANELE

Jean-Luc MARION

Imagine, iconoclasm, icoană

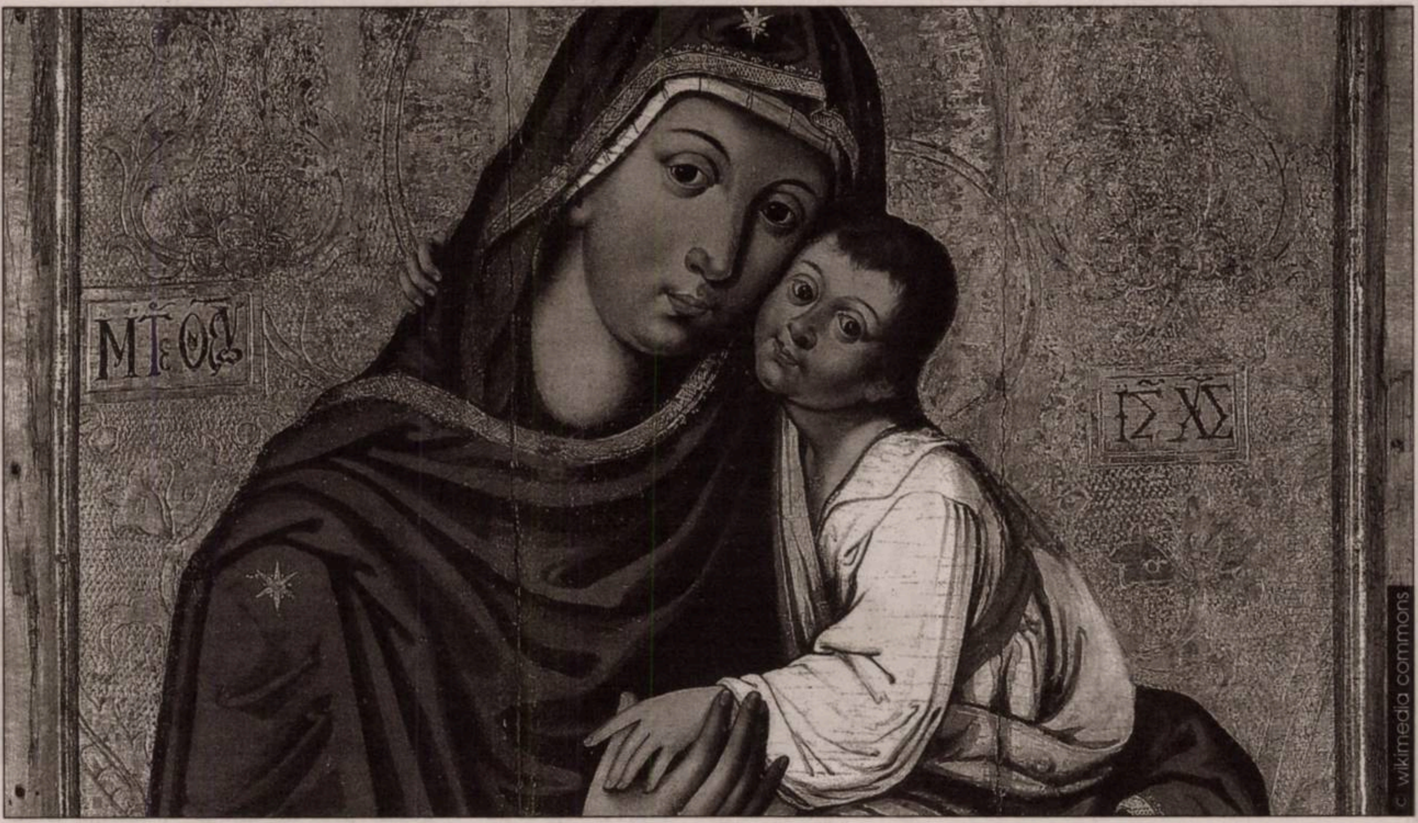

© wikimedia commons

Să eliberăm imaginea – de cîte ori n-am cerut, n-am provocat acest lucru! Și, în sfîrșit, imaginea a fost eliberată. Avem acum într-un mod irevocabil ceea ce vrem. Imaginea e liberă de orice cenzură, de orice limită tehnologică. Liberă, ea se dezlănțuie, investește, domnește. I-am recunoscut dinainte toate virtuțile: în principiu ea informează, învață, distrează, adună laolaltă. Pe scurt, ea ajută la libertate, egalitate, fraternitate. Artele plastice pot în sfîrșit întîlni „viața“, pentru că aceasta din urmă nu mai constă, ca și ele, decît din imagini. Cunoașterea se deschide în sfîrșit publicului, pentru că de acum înainte imaginea îi asigură publicitatea. Sacrul nu se mai disimulează pentru că – afară dacă nu dispare — apare în „marile mese“ *[grand' messes]* care, după cum știm, constau de acum înainte mult mai adeseori în congrese politice sau întîlniri sportive decît în celebrări euharistice. în fine, dorința își smulge obiectele din obscuritate, pentru că numai o imagine se mai poate face vizibilă și, prin urmare, într-un anume sens, acceptabilă sau cel puțin acceptată în circuitul distribuției. Imaginea devine pentru noi mai mult decît o modă – devine o lume. Lumea s-a făcut imagine. Trivial spus, trăim în epoca audiovizuală a istoriei. Și nimeni nu ezită să-i prezică o viață lungă, o împărăție de o mie de ani.

S-ar cuveni deci să celebrăm cu o înflăcărare lipsită de reținere această revoluție liniștită. Totuși n-o vom face. Nu vom spune nici că revoluția audiovizuală eliberează, nici că revelează. Căci – dacă mai e timp pentru așa ceva în consensul mut care ne sufocă deja – trebuie să punem o simplă întrebare: imaginea a ce anume oferă această imagine? Altfel spus, de la care original provine imaginea? La ce original revine ea în cele din urmă? Aici răspunsul vine de la sine. Orice jurnalist, director de televiziune, ba chiar telespectator va răspunde cu suficiență și compătimire: imaginea n-are alt original decît ea însăși și numai ea însăși. Într-adevăr, ar fi nevoie de multă incultură anacronică și de metafizică în mod obscur tăinuită pentru a postula că o imagine trebuie să se refere la un original oarecare; imaginea permisă de tehnica contemporană se eliberează ca atare tocmai pentru că se smulge – în sfîrșit! – de exigența unui original, altul decît ea însăși și care ar putea să o domine. (…) Imaginea valorează în ea însăși și pentru ea însăși. (…)

Din clipa în care a pierdut accesul la un original, imaginea devine ea însăși numaidecît și obligatoriu un original în modul unui pseudo- sau contra-original. A deveni o imagine, „a ieși pe post“, definește modul prin excelență al prezenței, nu modul său derivat. Un eveniment nu-și dovedește realitatea fiindcă are loc în mod efectiv; căci dacă are loc, el nu a avut niciodată loc decît într-un timp și spațiu determinate, cu actori și spectatori în număr limitat, pe scurt, într-o lume definită, fiindcă e reală. Or lumea reală a dispărut de cînd imaginea o ecranează prin contra-lumea ei; de acum înainte, pentru a avea loc în mod efectiv, evenimentul trebuie să se producă în contra-lumea însăși – el trebuie să se coboare (sau să se cocoațe, puțin contează) la rangul de imagine. (…) Așadar, a apărea e mai valoros decît a fi, pentru că a fi nu e decît a apărea. O minusculă manifestație în prim-plan valorează mai mult decît o imensă manifestație într-un plan tăiat; o nerozie bine „acoperită“ valorează mai mult decît o performanță ignorată (…).

În fața situației contemporane a imaginii – care uzurpă orice realitate tocmai pentru că se erijează în normă a oricărui lucru posibil –, pare a se impune o atitudine în același timp simplă din punct de vedere conceptual și sfîntă din punct de vedere spiritual: iconoclasmul. Dacă imaginea pretinde să se impună drept propriul său original, deci să se mulțumească cu ea însăși, invizibilul trebuie să revendice în mod definitiv invizibilitatea. Nici o față, mai cu seamă cea a Dumnezeului unic, nu poate, nici nu pretinde să se facă văzută. A vedea pe Dumnezeu e o blasfemie și, în orice caz, o imposibilitate. Multe spirite religioase înclină spre acest răspuns radical, nu numai în secolele VII-VIII, nu numai în islam sau iudaism. Putem chiar prevedea că în viitor, sub pretextul de a rezista tiraniei imaginii ce se va înteți, acestora li se vor ralia și sufragiile altora. Iconoclasmul însă implică o raliere completă la această tiranie: în fapt el se mărginește să inverseze atitudinea comună față de definiția dominantă a imaginii ca normă a lucrului; în loc de a include în ea fața lui Dumnezeu, iconoclasmul împămîntenește divorțul între această față și orice imagine; fapt prin care legitimează în mod absolut tirania modernă a imaginii, normă a lucrului. Or, seriozitatea dezbaterii ne cere să examinăm, dincolo de acest aranjament, dacă modelul modern (televizual) al imaginii epuizează esența vizibilului sau dacă, eventual, i se poate opune un model radical distinct față de imagine. Nu s-ar putea oare ca dezvoltarea exact contemporană a imaginii (în pictura post-cubistă) să schițeze deja caracterele unei alte istorii a imaginii?

Lumea reală a dispărut
de cînd imaginea o ecranează prin contra-lumea ei.

Cel puțin din punct de vedere istoric, un model al imaginii s-a opus iconoclasmului și, cel puțin în Biserică, a triumfat. Este vorba despre icoană. Cuvîntul *icoană* nu desemnează aici un gen pictural particular, de exemplu, „icoanele“ pe lemn (fiindcă frescele romanice și mozaicurile bizantine sau anumite statui gotice nu sînt mai puțin icoane decît „icoanele“, ba uneori sînt chiar mai mult decît unele dintre ele, tîrzii și anecdotice). *Icoană* desemnează aici o învățătură despre vizibilitatea imaginii, mai exact despre uzul acestei vizibilități. Această învățătură se caracterizează – pe scurt – prin două inovații radicale.

Duo-ului (sau duelului) alcătuit din privirea spectatoare și vizibilul obiectiv i se substituie un trio format din privirea spectatorului, vizibilul obiectiv, dar și un prototip. Prototipul nu joacă aici nici mai întîi, nici în exclusivitate rolul, în cele din urmă foarte banal, al unui original (reprodus mimetic de vizibilul obiectiv), al unui referent (eventual inaccesibil) sau al unei fantome din lumea de dincolo; el nu intervine ca al doilea vizibil, în spatele primului, disimulat de primul obiectiv într-o mimetică incontrolabilă, Inutilă, indefinit repetabilă; el intervine ca a doua privire cure, prin ecranul străpuns al primului vizibil (imaginea pictată, sculptată etc.), privește în față *[envisage]* întîia față *[visage]*, cea a spectatorului privitor. În fața imaginii profane, eu rămîn văzătorul *[le voyant]* nevăzut al unei imagini care se reduce la rangul de obiect (obiectul estetic rămîne un obiect) constituit, cel puțin în parte, de privirea mea. În fața icoanei, dacă rămîn văzător, mă simt văzut (și *trebuie* să mă simt astfel, ca să fie vorba efectiv despre o icoană). Astfel, imaginea nu mai ecranează (sau, ca pentru idol, oglindește), pentru că prin ea și sub trăsăturile sale mă privește în față o altă privire – invizibilă ca toate privirile. Originalul nu ține deci deloc de obiectivitatea (confiscată sau nu de imagine) pe care ar dubla-o. Originalul intervine traversînd obiectivitatea transformată în imagini ca pură privire ce încrucișează o altă privire.

Prin urmare, miza dispozitivului icoanei nu privește percepția vizibilului sau esteticul, ci parcursul încrucișat a două priviri; pentru ca văzătorul *[voyant]* să se lase văzut și să se elibereze de statutul de *voyeur*, el trebuie să urce prin icoana vizibilă spre originea privirii celeilalte, mărturisind și admițînd astfel că este văzut de ea. Sinodul VII Ecumenic de la Niceea (sau Niceea II) formulează cu toată precizia cerută: „Căci pe cît de des sînt văzuți aceștia [Hristos, Fecioara, sfinții] printr-o întipărire iconică *(di' eikonikes anatyposeos horontai)*, pe atît și cei care le contemplă pe acestea [icoanele] sînt îndemnați să-și aducă aminte de prototipurile lor *(ton prototypon)*, să le dorească și, sărutîndu-le, să le aducă o venerație respectuoasă *(pros- kynesis)*, dar nu o adevărată adorare *(latreia)*, care potrivit credinței noastre nu se cuvine decît naturii divine“. „Venerația respectuoasă“ [închinarea] nu se confundă cu adorarea: aceasta din urmă privește o natură (reală), cea dintîi o privire (ireală, intențională); în fața icoanei nu e nevoie de adorație, pentru că suportul vizibil și real (imaginea cu materialul său) nu merită ceea ce numai o natură divină (în Euharistie prin excelență) cere; e nevoie însă de venerație, cu alte cuvinte prin imaginea vizibilă trebuie să urcăm și să ne expunem contra-privirii invizibile a prototipului. Icoana nu se oferă pentru a fi văzută, ci pentru a fi venerată, pentru că astfel ne face să fim văzuți de prototipul ei. Icoana trebuie traversată de venerația privirii mele ca răspuns dat unei prime priviri. Lucru pe care Sinodul II de la Niceea îl descrie în mod exact reluînd fericit formula Sfîntului Vasile cel Mare: „Cinstirea dată icoanei străbate/trece *(diabainei, transit)* la prototipul ei“. Astfel, învățătura despre icoană rupe în mod radical cu statutul imaginii, pentru că obiectului vizibil (care ajunge astăzi să excludă orice alt lucru) ea îi substituie un tranzit vizibil în care se încrucișează și se expun una în fața celeilalte două priviri, văzătoare *[voyants]*, una văzută, alta vizată – cel puțin (…).

(fragment din Crucea vizibilului. Tablou, televiziune, icoană – o privire fenomenologică *de J.-L. Marion, Editura Deisis, Sibiu, 2000, traducere de M. Neamțu)*

■ ■ ■

Mircea VASILESCU

Ziua Națională a Consensului

– transmisie live*, Patria TV, 4 noiembrie 2031 –*

Dragi cetățeni ai României Noi, transmitem *live* defilarea organizată, ca în fiecare an din 2022 încoace, de Ziua Națională a Consensului. Sînt convins că toată lumea știe despre ce e vorba, dar îmi face o deosebită onoare și plăcere să reamintesc reperele cele mai importante ale ultimilor ani.

Originea acestei sărbători este ziua de 4 noiembrie 2021, cînd liderii celor mai importante două partide au stabilit să guverneze împreună, urmînd ca premierul să fie numit prin rotație. O idee simplă, trebuie să recunoaștem. Dar toate marile idei sînt simple, nu-i așa?

Văd că la tribuna oficială a apărut dl Klaus Iohannis, președintele de onoare al României, alături de premierii-fondatori ai Noii Românii, Marcel Ciolacu și Florin Cîțu. Mulțimea prezentă îi privește în tăcere.

Așadar, spuneam că în acea zi a apărut ideea care a transformat rapid România: dintr-o țară periferică a Uniunii Europene, am devenit o democrație originală, cu un sistem constituțional profund revizuit, unic în lume, care și-a dovedit deja eficiența în doar cîțiva ani... Și totul a pornit de la acea idee simplă: în locul conflictelor și disputelor interminabile, s-a ajuns rapid la armonie și consens; în locul polemicilor sterile și-a făcut loc critica constructivă; în locul acuzelor de tristă amintire („PSD – ciuma roșie“, „Liberalii trădători de țară“ etc.) s-a ajuns la o bună înțelegere între forțele politice și, prin urmare, între toți cetățenii. De aceea sărbătorim în fiecare an, pe 4 noiembrie, Ziua Consensului Național. Practic, pornind de la ideea unei mari coaliții și de la principiul rotației, am ajuns să avem o viață politică liniștită și armonioasă, în care rolul fiecărui partid este perfect stabilit prin Constituție. Este vorba, evident, despre Noua Constituție, adoptată în 2023.

Dar, pentru a explica mai bine toate acestea, îl am alături de mine pe Înalt Prea Sfinția Sa Coriolan Mostișteanu, arhiepiscopul Regiunii de Sud și decanul Facultății de Înalte Studii Politice și Spirituale, unde predă cursurile „Spiritualitatea vieții politice“ și „Rădăcinile biblice ale consensului“. Bună ziua, părinte!

– Bună ziua și Doamne-ajută, stimați cetățeni ai României Noi!

– V-aș ruga să prezentați, pe scurt, principalele evoluții ale sistemului nostru politic din ultimul deceniu...

– Deja ați făcut o foarte bună introducere. Într-adevăr, totul a pornit de la acea decizie de a alcătui o majoritate parlamentară cu primele două partide ale țării. Ulterior, lucrurile au mers foarte bine, schimbările s-au petrecut rapid, lăsînd în urmă anii de tristă amintire cînd, sub pretextul unei democrații prost înțelese, după model occidental, țara era instabilă și greu guvernabilă. În 2022, guvernul condus de Florin Cîțu a inițiat reforma constituțională, continuată de același guvern în 2023, condus de astă dată de Marcel Ciolacu. Este motivul pentru care cei doi au dobîndit titlul de „premierii-fondatori“, căci ei au întemeiat acest sistem, definit clar în Constituția votată în unanimitate de Parlament în decembrie 2024: Puterea (reprezentată de PSD și PNL) și Opoziția (reprezentată de AUR). Tot în Constituție este definită și posibilitatea existenței unui „partid antisistem“; căci, în înțelepciunea lor, făuritorii noii legi fundamentale a țării au dorit să fixeze limpede rolul USR-ului de atunci, tocmai pentru a dovedi stabilitatea sistemului. Cu alte cuvinte, datorită criticilor aduse de USR, sistemul a găsit resursele interioare pentru a se fortifica, pentru a-și întări rolul pozitiv pe care îl are în patria noastră. Practic, din 2024, rolul „partidului antisistem“ a scăzut continuu, dat fiind că sistemul s-a autoperfecționat continuu...

© wikimedia commons

– Telespectatorii noștri își amintesc, cu siguranță, de evenimentele neplăcute din 2024, cînd USR a refuzat să participe la alegeri, a făcut plîngeri la Comisia Europeană și la Curtea Europeană pentru Drepturile Omului...

– Da, s-a dovedit atunci că o parte dintre politicienii antisistem nu înțeleg, din păcate, noul curs al democrației. De altfel, unii dintre ei au cerut azil politic în țări ale Uniunii Europene, provocînd atunci destule probleme de imagine țării. Totul s-a rezolvat însă, după cum se știe, în 2025, cînd referendumul pentru ieșirea din UE, inițiat de AUR, a fost aprobat de două treimi dintre cetățeni și lucrurile s-a clarificat. Membrii USR care nu au plecat în UE (și alți cetățeni conștienți de noile realități) au fondat partidul antisistem „Uniunea România Salvată“ (URS) și își îndeplinesc cu cinste rolul constituțional de a semnala probleme care, în ciuda autoperfecționării sistemului, continuă să creeze unele disfuncționalități... De exemplu, URS colaborează foarte bine cu Autoritatea Națională pentru Protecția Consumatorului, semnalîndu-i anumite aspecte necorespunzătoare din activitatea privind comerțul cu amănuntul. Ce-i drept, astfel de aspecte sînt tot mai puține de cînd marile rețele străine de supermarket-uri s-au retras din România și întregul comerț este astăzi – așa cum e și normal – în proprietatea unor firme românești. E limpede că un patron român se comportă cît se poate de bine cu un client român, mai ales într-o societate a cărei principală valoare este *consensul.* Supermarket-urile străine – îmi pare rău că trebuie s-o spun – erau generatoare de conflicte și tensiuni inutile; vă mai amintiți ce înghesuială era la așa-numitele „promoții la tigăi“ sau de „Black Friday“?

– Daaa, erau momente de adevărată decădere a demnității umane. Bine că astfel de lucruri nu se mai întîmplă...

– La fel și cu așa-numitele „fonduri europene“, care nu erau decît un prilej de dihonie între comunitățile umane, o goană materialistă după așa-zise „reforme“ care erau impuse de la Bruxelles, fără a ține cont de specificul și de valorile noastre. Din fericire, și această adevărată obsesie a „banilor europeni“ a luat sfîrșit odată cu noua Constituție, care interzice cu desăvîrșire orice finanțare din afară care nu e aprobată de Ministerul de Interne...

– Vă întrerup o secundă pentru a le atrage atenția telespectatorilor că avem imagini cu publicul venit să asiste la defilare – un public numeros, fericit, care urmărește parada în liniște; căci, după cum se știe, în ultimii ani s-a ajuns la concluzia că obiceiul de a scanda, de a aplauda, de a ovaționa nu mai corespunde noilor realități, așa încît oamenii care participă la marile manifestații publice urmăresc totul în liniște, cu calm și relaxare, așa cum se cuvine într-un regim bazat pe armonie, pe înțelegere, pe consens...

– Așa este. Mi se pare una dintre cele mai importante cuceriri spirituale ale Noii Românii. Modelul inspirațional pentru această conduită a fost, desigur, stilul de comportament al președintelui Klaus Iohannis. E, de altfel, un stil care corespunde vechiului precept „tăcerea e de aur“. Prin urmare, Legea privind manifestațiile prevede în mod expres că toate întrunirile publice se vor desfășura în tăcere: ele sînt momente de reflecție înțeleaptă, de bucurie asumată în liniște, care scot în evidență consensul și armonia întregului popor. Trebuie spus însă că, în democrația noastră consensuală, tolerantă și cu iubire față de aproapele (chiar și atunci cînd acesta cade în greșeală), sînt acceptate și lozincile împotriva Guvernului, a Puterii; dar numai atunci cînd sînt însoțite, echidistant, de un număr corespunzător de lozinci îndreptate împotriva Opoziției. Ele trebuie scrise pe pancarte, nu rostite; iar pancartele trebuie aprobate de Ministerul de Interne. În ultima vreme însă, nu s-au mai înregistrat la Ministerul de Interne cereri pentru aprobarea unor lozinci, semn că armonia s-a instalat pe deplin în societatea noastră.

– Această repartizare egală a „dreptului la lozincă“ mi se pare o măsură echilibrată, mai ales că tot în Constituție este prevăzut foarte clar rolul Opoziției...

– Da, așa este. Partidul de opoziție prevăzut în Constituție este AUR. El desemnează „premierul în așteptare“, care are un rol consultativ pe lîngă premierul în exercițiu. În plus, tocmai pentru a asigura un echilibru în conducerea țării și pentru a preveni eventuale abuzuri din partea Guvernului, partidul de opoziție numește ministrul de Interne, ministrul Apărării și șefii serviciilor secrete. Este un concept nou, original, superior ideii de *„checks and balances“* din vechile democrații...

– Vă mai întrerup o secundă pentru a le spune telespectatorilor că în acest moment defilează prin fața tribunei oficiale delegațiile diverselor organizații ale Societății Civile Autorizate...

– Reglementarea prin lege a activității organizațiilor societății civile a fost un alt pas important în desăvîrșirea consensului național, punîndu-se capăt stilului revendicativ manifestat de vechea societate civilă. Acum, ONG-urile sînt autorizate de Autoritatea Națională pentru Interesul Public. Iar finanțarea lor este asigurată printr-un capitol special din Bugetul Siguranței Naționale, ceea ce e un mare pas înainte față de vremurile cînd ele depindeau de finanțări externe nesigure și, uneori, dubioase...

– Părinte-profesor, unii jurnaliști străini mă întreabă care este cheia succesului în Noua Românie, cum de sistemul nostru democratic s-a dovedit, în doar cîțiva ani, superior vechilor democrații. Ce-ar trebui să le răspund?

– Cheia se află în Constituție, care se bazează pe dimensiunea spirituală a vieții politice și afirmă ca principală valoare consensul. În numele lui, totul este clar definit: cine reprezintă Puterea, cine reprezintă Opoziția, cine și cum are dreptul să critice Sistemul etc., etc. Nimic nu a fost lăsat la voia întîmplării, ceea ce a dus la eliminarea treptată a conflictelor și tensiunilor din societate. Să ne amintim că, în 2025, a fost desființată Curtea Constituțională (o altă sursă de tensiuni în Vechea Românie), care nu mai avea, practic, nici un rol, dat fiind caracterul limpede și exhaustiv al noii Constituții. Pe de altă parte, asemenea idealuri înalte n-ar putea fi puse în aplicare fără o pregătire superioară a cadrelor sistemului. Prin urmare, s-au generalizat studiile de doctorat: toți funcționarii publici, demnitarii, primarii, ofițerii de poliție și jandarmerie etc. au astăzi doctoratul.

– O ultimă întrerupere, părinte-profesor: vedem acum pe ecran defilarea primarilor. Absolut toți primarii localităților din România vin, în ficare an, să-și exprime adeziunea la valorile Noii Românii. Este deja o tradiție ca defilarea să se încheie cu ei, căci ei sînt principalii beneficiari ai consensului, ei cunosc cel mai bine nevoia de liniște și armonie a cetățenilor. V-aș ruga, pe acest fundal, să faceți un ultim comentariu...

– Aș vrea să fac o mărturisire, pentru care am fost autorizat atît pe linie canonică, cît și pe linie civilă. E prima dată cînd povestesc acest episod. Să nu uităm că ideea de consens a început printr-o discuție între Florin Cîțu și Marcel Ciolacu, premierii-fondatori de astăzi. Ei bine, trebuie să spun că în istorica zi de 4 noiembrie 2021, înainte de a se întîlni, amîndoi au venit să se roage în bisericuța unde slujeam atunci. Am profitat de ocazie și le-am spus un singur lucru: „Politica fără spiritualitate nu înseamnă nimic. Încercați să vă înțelegeți, iubiți-vă“. Nu știu dacă vorbele mele au avut vreo contribuție, dar sînt fericit că le-am rostit...

– Impresionantă mărturisire. Vă mulțumim. Am primit între timp cifrele de audiență de la STS: ne-au urmărit 95,17% din cetățenii României.

– Sîntem aproape de consensul deplin, cum ar fi spus fostul președinte Ion Iliescu, un politician neînțeles la timpul său...

– Cu aceasta, transmisiunea ia sfîrșit. Următoarea emisiune va avea loc peste două săptămîni, cînd vom transmite în direct aspecte de la „Sărbătoarea liniștii“. Pînă atunci, emisia postului de televiziune Patria (singurul post autorizat din țara noastră) se întrerupe. Încheiem transmisia, ca de obicei, afișînd pe ecran, timp de un minut, sloganul oficial definit în Legea audiovizualului, pe care vă invităm să-l urmăriți în tăcere și să-l rostiți în gînd: „Klaus, Cîțu și Ciolacu, o să vă iubim cît veacu“.

Codruț CONSTANTINESCU

Vederi din Nisa

Decolînd spre Nisa și observînd indiferența unanimă a colegilor mei de aventură aeronautică, mi-am adus aminte de minunatul articol scris de Alex. Ștefănescu, citit recent în *România literară*, despre miracolul la care asistam fericit (desprinderea de pămînt), fără să fac nimic deosebit, avînd posibilitatea de a călători spre alte zări și, mai ales, de a ajunge acolo în numai două ore și jumătate. Cu mașina mi-ar fi luat două zile și jumătate, cel puțin, dacă nu chiar trei. „De cîte ori călătoresc cu avionul retrăiesc entuziasmul primilor constructori de aparate de zbor. Datorită lor, oamenii și-au învins, pentru prima dată în istorie, deplorabila condiție de ființe pedestre (...) Cînd am zburat prima dată cu avionul, mi-a fost dat să mă bucur și eu de priveliștea rezervată divinității. Era o zi mohorîtă, cu un cer plin de vălătuci mari de nori, albi și cenușii. Plutea o vagă amenințare de furtună, dar nu tuna și nici nu fulgera. Am remarcat viteza mare cu care rula avionul pe pistă și apoi modul decis în care s-a ridicat brusc de la pămînt, bucuros că se eliberează din strînsoarea gravitației. Aparatul a intrat oblic în nori – sesizabili de mine ca o ceață deasă – și a ajuns repede deasupra lor. Atunci m-am uitat pe geamul rotund în jos și am crezut că am ajuns în Paradis“ („Norii văzuți de deasupra lor“). Avînd în minte minunatul articol al domnului Ștefănescu, cu destul timp la dispoziție, mi-am socotit școlărește călătoriile cu avionul. Nu mi-au ieșit decît vreo douăsprezece. Unii corporatiști merg cu avionul într-o lună cît am mers eu o viață întreagă. Poate de aceea călătoria cu avionul își păstrează din farmec. Îmi aduc aminte cum părinții mei au mers cu avionul la Moscova în anii 1980. Stînd în dreptul aripilor, s-au delectat vreo cinci ore cu duduitul infernal al motoarelor unui Antonov sovietic. Prima dată am ajuns la Copenhaga cu o cursă Tarom în august 2000. Părinții își cheltuiseră salariul pe o lună.

Orașul a avut de suferit
și de pe urma bombardamentelor aviației americane.

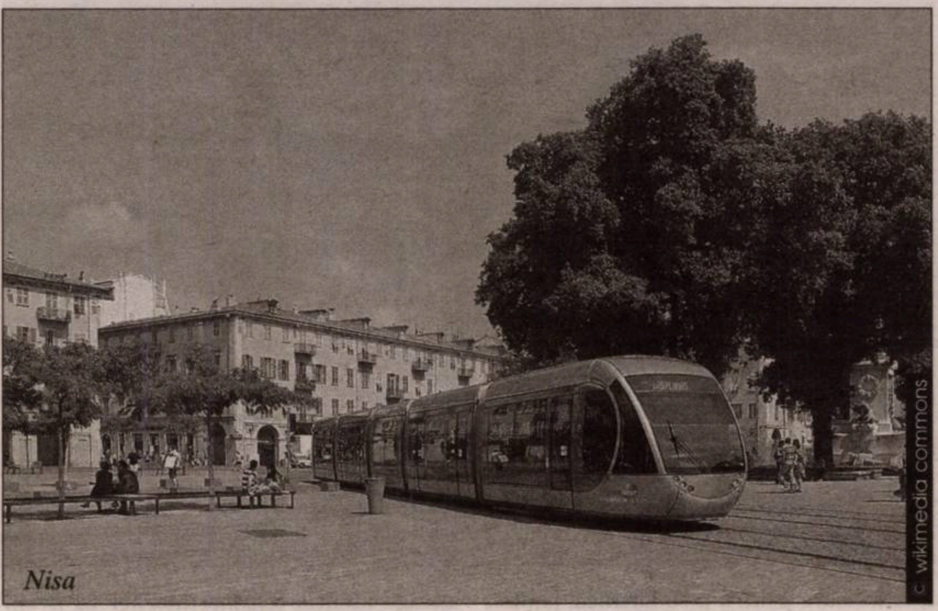
Nisa
© wikimedia commons

Nisa este cel mai frumos cadou pe care l-a făcut Napoleon al III-lea francezilor și tare mă tem că și cel mai durabil (cine își mai aduce aminte de războaiele pe care le-a susținut sau purtat, nu puține, inclusiv cel al Crimeei, atît de important pentru noi, în cei aproape douăzeci de ani de domnie?). Însă prima dată a ajuns sub administrație franceză în 1792, cînd a fost cucerit de trupele revoluționare franceze și păstrat pînă în 1813 cînd, învinși peste tot în Europa, francezii au cedat și comitatul Nisa Regatului Sardiniei. Victor Emanuel I era aclamat la intrarea în micul oraș (în 1815 nu avea decît vreo 23.000 de locuitori). Giuseppe Garibaldi s-a născut la Nisa, în 1807, și nu a acceptat niciodată preluarea de către francezi a orașului. Un bulevard îi poartă numele. În 1860 a fost încheiat un acord între francezi și piemontezi, care, în schimbul sprijinului Parisului împotriva austriecilor, în vederea unificării italiene, au cedat Nizza și Savoia, care au devenit Nice și Savoie. O parte a populației italofone a părăsit zona, favorizînd francizarea ei lingvistică. Totuși, după 1860, francezii au început să investească masiv în oraș. În 1864 au tras calea ferată pînă la Nisa. Italienii au revenit optzeci și doi de ani mai tîrziu, în 1942, dar numai pentru a sta un an, ocupația italiană fiind înlocuită în 1943 de cea nazistă, mult mai brutală (3.000 de evrei deportați în Polonia). Orașul a avut de suferit și de pe urma bombardamentelor aviației americane, sute de case fiind distruse. După 1962, în oraș s-au așezat destui francezi algerieni, forțați să-și abandoneze în cîteva zile căminele, după cîștigarea independenței de către Algeria.

Nisa a fost unul dintre centrele importante al rușilor albi după 1920. Catedrala din oraș a fost construită încă înaintea afluxul masiv al celor înfrînți în timpul războiului civil, lucrările Catedralei Sfîntul Nicolae începînd în 1903 și finalizîndu-se în 1912, pentru a deservi comunitatea rusă, din ce în ce mai numeroasă în Nisa. Aristocrații ruși francofili nu aveau gusturi rele – față de frigul îngrozitor din Rusia, clima Nisei pare o anticipare a paradisului. Catedrala a revenit în proprietatea Federației lui Putin, după ce a fost administrată pînă recent de o asociație. În drum spre Grădina Botanică, am trecut și pe lîngă Cimitirul Rus și îmi pare rău că nu am avut timp să intru în el. Acolo se află probabil și mormîntul lui Dimitri Șcerbaciov (1857-1932), ultimul comandant al armatei țariste pe frontul din Moldova în 1917-18. La Nisa a trăit din pensia acordată de autoritățile române. Pe celebra Promenade des Anglais, într-o seară, am remarcat și prezența unui individ care cînta în rusă. Nu i-am dat nici un euro. Falsa. În apropiere se află și Parcul Carol de Roumanie (pe un indicator se vedea cum e-ul prenumelui francez a fost acoperit cu o bandă) de aproape două hectare. Înainte de a reveni Municipalității din Nisa ar fi aparținut lui Carol al II-lea. Aș putea să pariez că atît de controversatul nostru rege *playboy* l-a vîndut pentru o sumă frumușică. De Nisa se leagă un alt eveniment important pentru cultura română și chiar europeană – episodul tentativei de suicid a lui Panait Istrati. Nisa este atît de frumoasă încît pare a fi locul ideal pentru a-ți trăi ultimele clipe. Rătăcitorul Istrati plecase din România înainte de intrarea noastră în Primul Război Mondial, în martie 1916. A trăit o perioadă în Elveția, iar apoi la Paris. În 1920 a plecat din capitala franceză la Nisa, unde un amic îi promisese că-i va găsi un loc de muncă sigur. La Nisa ar fi lucrat ca salahor la un librar, apoi la un farmacist, dormind într-o debara împreună cu prietenul care-l chemase. Un destin reprodus de zeci de mii de alți români după 1990. Deprimat, părăsit și de finanțele prietenului său român de la Paris, Istrati a încercat să se sinucidă, tăindu-și gîtul cu un briceag. Ziarul *Le Petit Niçois* avea să relateze evenimentul. Istrati a fost transportat la un spital din Nisa și a fost salvat. Printre hîrtiile lui s-a găsit și o scrisoare către ziarul *L'Humanité*. Acesta este începutul legăturii sale de prietenie cu Romain Rolland, care i-a facilitat accesul la lumea literară franceză (vezi Mircea Iorgulescu *Celălalt Istrati,* Editura Polirom, Iași, 2004).

Cum am ajuns la Nisa, după ce ne-am cazat într-un hotel aproape de celebra La Promenade des Anglais, am traversat-o rapid, mi-am suflecat blugii și mi-am înmuiat picioarele în Mediterana. Alții, mai temerari, făceau de-a dreptul baie. Nu era frig, dar apa nu avea mai mult de 15 grade. După cele două tragice atentate care au avut loc la Nisa mă așteptam ca nivelul de securitate să fie mult mai strict. Francezii au înfipt în ciment o mulțime de stîlpi cu o înălțime de un metru, suficientă pentru a împiedica repetarea neobișnuitului atac din 14 iulie 2016 care a făcut 87 de victime. În Catedrala Notre-Dame, singura măsură de securitate a fost angajarea unei firme de pază. Cînd am intrat noi, într-o după-amiază ploioasă de sîmbătă, un aproape adolescent francez, așa-zis agent de pază, îmbrăcat într-o uniformă prea mare, ne-a cerut să ne depărtăm brațele pentru a ne scana și să ne deschidem rucsacurile. La plecare, ne-a salutat călduros. În fața altarului se aflau fotografiile celor trei oameni uciși anul trecut. Ministrul de Interne francez a luat parte la ceremonia care a marcat tragicul eveniment, iar toate clopotele din oraș au bătut la ora cînd a avut loc atentatul, la 8,45. Cu acest trecut în spate este lesne de înțeles ce am simțit cînd, în Parcul Vechii Fortărețe piemonteze, care domină Golful Îngerilor (La Baie des Anges), am fost surprinși de o bubuitură puternică. Un puști african, ce cobora în viteză pe o trotinetă, s-a speriat atît de tare încît s-a dezechilibrat și a căzut, rămînînd inconștient cîteva secunde. O Salvare l-a dus la spital. Nu am descoperit originea acelei explozii cutremurătoare, dar e clar că nu a fost vorba de un atentat, din simplul motiv că nu a fost urmată de un concert de sirene, cum ar fi fost normal. Aș paria pe detonarea unei petarde foarte puternice. Și pot înclina spre această variantă pentru că mi s-a părut că semăna cu petardele folosite de primele TAB-uri trimise de Ceaușescu să reprime și să disperseze mulțimea din fața Hotelului Intercontinental în după-amiaza zilei de 21 decembrie 1989. Copil de provincie fiind, din pură întîmplare, eram acolo împreună cu părinții. Venisem să ne aprovizionăm cu mîncare, în măreața Capitală a RSR.

Chiar în fața Catedralei Notre-Dame, o copie mai mică a celei din Paris, pe strada comercială se află și un FNAC delicios, de unde m-am aprovizionat cu trei cărți pentru care am plătit doar 30 de euro, ceea ce nu mai pare o cifră atît de mare. În 1998, la Paris, îmi cheltuisem aproape toți banii mei de buzunar pentru a cumpăra două cărți despre Irlanda tot dintr-un FNAC. Dar pe care le am și acum în bibliotecă. Ceea ce mi s-a părut remarcabil în Nisa a fost un afiș stradal, în care Primăria anunța că în vara care a trecut au fost organizate vreo 250 de evenimente. Firește, orașul depinde mult de turism și de turiști. Dar ce fel de evenimente au fost organizate? Concerte, piese de teatru, dansuri, expoziții, dar și LECTURI (publice) și alte tradiții. Chestia asta îmi întărește convingerea că, la nivel cultural, sîntem printre codașii Europei și degeaba ne liniștim conștiința, susurîndu-ne la urechi că toți sînt o apă și un pămînt, cultura moare peste tot etc., căci nu e așa. Aș putea pune pariu că acele lecturi publice au avut parte de un public interesat, iar scriitorii au primit și un cec frumos, cu o sumă din trei cifre. Între septembrie 2021 și februarie 2022, și Nisa îl omagiază pe Albert Camus, chiar dacă cu ceva întîrziere, avînd în vedere că anul trecut s-au împlinit 60 de ani de la moartea lui prematură, într-un teribil accident de mașină. *Bon,* puteau să uite, așa cum s-a întîmplat în atîtea cazuri în România, dar nu, Primăria din Nisa a realizat un program variat și vast prin care opera lui Camus este reinterpretată, readusă în atenția publicului. Prin lecturi publice la Bibliotecă, o reprezentație teatrală plecînd de la *Carnetele* lui Albert Camus și chiar printr-o fuziune ciudată, pentru mine, de rap și Camus (în „lectura muzicală“ a lui Abd Al Malik). La Villa Masséna, care dă pe celebra La Promenade des Anglais, avea loc, chiar cînd noi părăseam Nisa, pe o ploaie mocănească sîcîitoare, îndreptîndu-ne spre aeroport, vernisajul expoziției „Napoleon, erou al literaturii“. O coadă lungă de oameni aștepta să o vadă, în ciuda vremii neplăcute. Expoziția poate fi admirată pînă pe 9 ianuarie 2022, dar destui francezi erau nerăbdători.

Primăria anunța că în vara care a trecut
au fost organizate vreo 250 de evenimente.

Mereu am considerat că un indicator destul de pertinent al nivelului intelectual al unei țări sînt televiziunile sale. Și, pe undeva, am dreptate căci tocmai televiziunile își adaptează cel mai bine standardul în funcție de capacitatea potențialilor telespectatori de a le urmări, pentru rating, pentru reclame, pentru bani. M-am uitat și la televiziuni grecești, în insule, sau la cele austrice chiar dacă nu cunosc mai mult de douăzeci de cuvinte în germană. Cele franceze dau dovadă de multă decență, iar matinalurile de pe France 2 sînt un exemplu de emisiuni interesante, bine realizate, care oferă informație. Duminică dimineața, favorita mea este *Silence, ça pousse,* despre grădinărit (cum altfel?). Imediat după aceea a urmat un amplu reportaj despre un sat obscur din Portugalia, la granița cu Spania, declarat prin 1981 cel mai portughez loc din Portugalia, datorită prezervării tradițiilor locale. Un loc uitat de Dumnezeu, dar care știe să se promoveze. De altfel, aceasta este o altă dimensiune pe care francezii o au spre deosebire de noi – curiozitatea de a descoperi lumea. Poate că și tradiția lor colonială are un cuvînt de spus, nu zic nu. Neistericele televiziuni franceze se adresează unui popor mai puțin înclinat spre isterie. Poate o veste bună, pe care am aflat-o dintr-un articol din *L'Express,* se referă la faptul că, începînd cu 1 ianuarie 2022, președinția rotativă a Uniunii Europene va fi asigurată de francezi. Nici nu știam că în momentul de față aceasta ar fi asigurată de Portugalia, dar nici frații noștri de pe coasta Atlanticului habar nu au avut cînd (și de ce) România a deținut-o. Oricum, nu am făcut nimic cu ea. În același articol scris de Beatrice Mathieu („Linia roșie – Președinția UE caută mecena“) este vorba despre sponsorii acestei președinții. Nu îmi imaginam că niște guverne europene ar avea nevoie de sponsori cînd au la îndemînă bugete publice. În afara Germaniei, cam toate țările au acceptat sponsorizări discrete din partea unor mari multinaționale în timpul celor șase luni. Franța ar urma să fie ajutată în domeniul mobilității de Renault, care-i va pune la dispoziție 200 de vehicule electrice pentru o președinție cu zero emisii de carbon. În 2018, Austria s-ar fi asociat cu Porsche, Audi și Microsoft, iar în 2017, Malta a ales BMW, Air Malta și Microsoft. În 2019, ONG-ul Foodwatch a depus o plîngere (unde, nu se specifică) împotriva României pentru că ar fi făcut reclamă deșănțată firmei Coca-Cola. Patriotism românesc. Dar oengiștii aceia habar nu aveau cît tînjeam noi înainte de '89 după o sticlă cu spumosul lichid negru.

c wikimedia commons

Nisa

Ce mai face pandemia în Franța? Situația este mult mai bună decît în România. La 30 octombrie se înregistraseră numai vreo 24 de decese și 7.000 de cazuri la o populație de cel puțin trei ori mai mare ca a noastră. Dar aceasta nu este o comparație valabilă căci toată lumea se descurcă mai bine decît noi. La întoarcere, cîrpit de somn, după ce cursa *low-cost* a decolat de la Nisa avînd o întîrziere de o oră (dar cînd recurgi la acest mod de transport, parcă nici nu ai dreptul să bombăni prea mult, căci știi bine care va fi replica – dacă erai mai bogat luai Lufthansa sau British Airways), în tramvaiul rablagit care mă ducea la birou, am deslușit un anunț de angajare – se căuta un manipulant sau preparator de mărfuri într-un depozit de pe lîngă Ploiești, oferindu-se 2.650 de lei BRUT plus week-end liber, bonusuri de performanță și celebrele tichete de masă. Să nu ne mai mirăm că o bună parte din forța de muncă a României a ales să plece în Occident, robotind peste tot și preferînd să plătească chirii mari. Uităm că marea majoritate a prețurilor de la noi sînt cam la același nivel cu cele din Vest. Francezii de acum nu sînt supraoameni sau genii, au mai avut și marele noroc ca tancurile lui Stalin să se oprească (sau mai degrabă să fie oprite) pe rîul Elba, dar locuiesc într-o țară bine administrată, încă diversă (în ciuda tuturor eforturilor regimurilor politice de după 1789 de a o nivela), cu o agricultură și o infrastructură incredibile și unde, la nivelul resurselor umane angajate în sistemul public, nu se schimbă totul cînd un guvern pleacă acasă. În Elveția mă enerva amabilitatea ipocrită occidentală, însă ea este de o sută de ori de preferat bădărăniei valahe și celebrelor noastre înjurături. Ceea ce te enervează este că, din punct de vedere al diversității geografice, cele două seamănă atît de mult. Evoluția României după 1989 a fost dinamitată de un amestec mortal, care operează și acum – hoția și corupția endemică a politicienilor se întîlnesc la jumătatea drumului cu șmecheria și cinismul populației. Probabil că nu-ți poți da seama de această axiomă decît dacă stai cîteva zile în afara României. Dar decît să cheltuiești patru sute de euro pentru un week-end la Poiana Brașov, mai bine te duci prin Europa. Părerea mea.

***Codruț Constantinescu** este istoric și consilier pentru afaceri europene la Prefectura Prahova. Cea mai recentă carte publicată este* Liber în Europa *(Editura Vremea, 2021).*

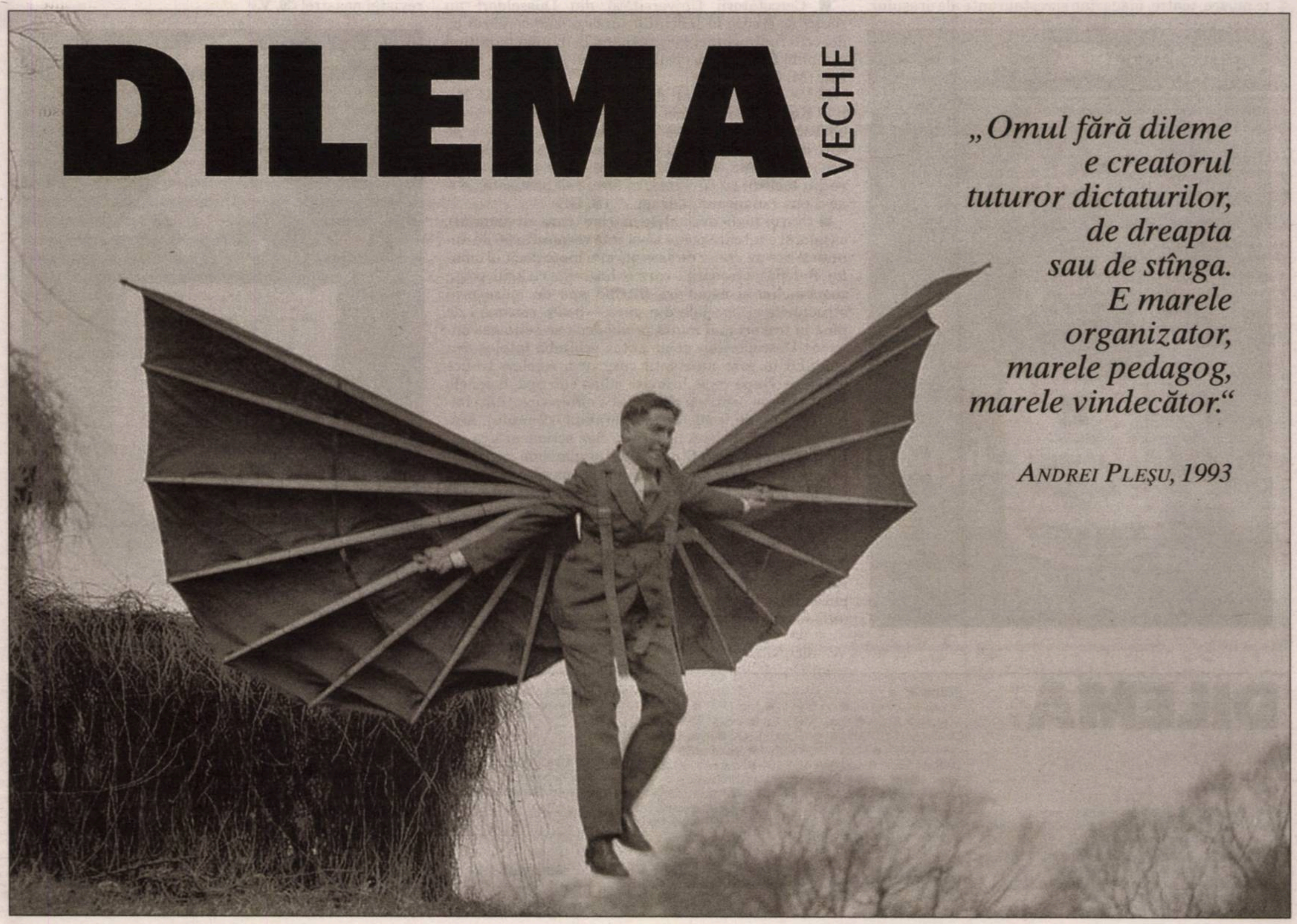

Cu ochii-n 3,14

NE-AM MAI LINIȘTIT, AM AFLAT CĂ AȘA SE ÎNTÎMPLĂ ÎN ULTIMA VREME DACĂ LĂSAȚI DEOPARTE CONSIDERENTELE ESTETICE

■ Serviciile secrete americane au spus că e posibil să nu poată vreodată să identifice originea COVID-19, dar au ajuns la concluzia că boala nu a fost creată ca armă biologică. Ne-am mai liniștit. (**A. M. S.**)

■ Am aflat că fratele manelistului Tzancă Uraganu e tot un manelist, cunoscut drept Miraj Tsunami. O familie furtunoasă, desigur. (**S. V.**)

■ *Le Journal de Saône et Loire* a publicat sîmbătă, 6 noiembrie 2021, o știre șocantă, cu titlul „Mașina de spălat vase a unui fost senator ia foc“. Din știre afli că fostul senator René Beaumont a tras o sperietură soră cu moartea vineri, 5 noiembrie, în locuința sa din Louhans, cînd mașina lui de spălat vase a început să ardă. Pentru a stinge incendiul au fost mobilizați 14 pompieri din Louhans și din Saint-Germain-du-Bois, sosiți urgent la fața locului. Aviz amatorilor: așa se întîmplă dacă speli vase la flacără. (**D. S.**)

■ Un cartof din Noua Zeelandă aspiră la recordul mondial. Are 7,9 kilograme, iar cel mai mare cartof înregistrat de *Guinness Book of World Records* pînă acum era cu trei kilograme mai ușor. Proprietarii lui, care l-au găsit în curte și care nici nu însămînțaseră cartofi în ultima vreme, spun că vor face din el vodcă. Totuși, a te lăuda cu cea mai mare legumă e destul de banal. Pe vremea comunismului, la noi, circula vorba cum că un agricultor reușise să cultive un dovleac mai mic decît sămînța din care a răsărit. Ăla record! (**A. M.**)

■ Spicuire din oferta de bilete a *Wiener Linien* – societatea de transport în comun a orașului Viena. Un bilet clasic pentru turiștii care petrec în Viena, să zicem, o zi este *Viena City Card 24* (pentru 24 de ore) și costă 17 euro. Biletul include, pe lîngă posibilitatea de a călători nelimitat cu orice mijloc de transport în comun intraurban, reduceri și gratuități la nenumăratele muzee, teatre, magazine și restaurante ale orașului. Dacă însă alegeți *QUEER CityPass WIEN 24*, un *Viena City Card* destinat călătorilor homosexuali, lesbiene, bisexuali, *transgender,* intersexuali și *queer* – care include și reduceri la stabilimente specifice (ca *Boiler Sauna, Betty F*** Bar* etc.), plus cinci prezervative și un tub de lubrifiant gratis –, veți plăti doar 14,90 euro. Așadar, lăsați jenele deoparte și declarați-vă *queer:* e mai ieftin și, oricum, nu se poate verifica. (**M. P.**)

ABC
APRIG DE TECUCI
ACRU NATURAL

© D. Stanciu

■ O companie aeriană din Ucraina se gîndește mai mult la situațiile critice decît la considerentele estetice. Astfel, în noul costum pentru stewardese, pantofii cu toc înalt și fustele bine ajustate pe corp au fost înlocuite cu încălțăminte sport și pantaloni lejeri. Această ținută va fi mult mai potrivită în cazul nefericit al unui accident, cînd personalul de bord ar trebui să evacueze pasagerii și să se miște rapid. Schimbări îi așteaptă și pe stewarzi, care vor purta tricou în loc de cămașă și un costum comod. Stewardesele s-au declarat mai mult decît mulțumite. Și mai încîntate de schimbare au fost picioarele lor care, după ore întregi de stat pe tocuri cui, aveau de suferit. (**A. A. D.**)

VIITORUL A FOST BLOCAT CÎTEVA ORE DUPĂ CE LUMINA SOARELUI A LUAT ÎNCĂ O PAUZĂ DE 303 ZILE

■ Cercetătorii Universității din Düsseldorf au reușit să creeze în laborator un organoid cerebral cu doi ochi rudimentari care răspund la lumină trimițînd semnale în restul țesutului. Viitorul se anunță luminos. (**M. C.**)

■ Un drum județean din localitatea gălățeană Mihail Kogălniceanu a fost blocat cîteva ore după ce un bărbat și-a instalat de-a curmezișul lui o canapea, pe care a și înconjurat-o cu două bucăți de gard. Cred că era vorba de un artist care voia să lanseze un *cover* al vechii melodii cu cîrciuma, în forma sa pastișată: „Cine-a pus canapeaua-n drum...“. (**S. G.**)

■ Dintre toate animalele marine (care au plămîni), cașalotul e cel care poate să-și țină respirația 90 de minute și are un creier de șase ori mai mare decît al omului. Balena cu cocoașă – care se hrănește cu krill, pești, zooplancton și calamari, filtrînd apa de mare prin structurile ei speciale din gură – poate consuma de pînă la trei ori mai multă pradă decît se estimase anterior. Descoperirea ne-ar putea schimba înțelegerea modului în care nutrienții curg prin rețelele trofice oceanice. După ce se hrănesc adînc sub apă, balenele înoată în sus pentru a respira și a elibera cantități impresionante de fecale lîngă suprafața oceanului. Acolo, fecalele de balenă bogate în fier acționează ca un îngrășămînt pentru fitoplancton, organisme microscopice care atrag energie din lumina soarelui pentru a efectua fotosinteza. Fitoplanctonul fertilizat este apoi devorat de krill, care apoi este mîncat de balene și așa mai departe. Pare un combinat întreg ce fac aceste balene. (**A. M. S.**)

■ După negocierile cu PSD, președintele PNL, Florin Cîțu, a conchis că „am găsit multe lucruri care s-ar putea să ne unească“ și a relatat că s-a ajuns la ipoteza unei rotații a premierului o dată la doi ani. Încă o probă că trăim într-o democrație foarte originală! (**M. M.**)

■ Doi bărbați din Insulele Solomon au petrecut 29 de zile pe mare, într-o barcă cu motor, după ce sistemul GPS a încetat să mai funcționeze, supraviețuind doar cu portocale, nuci de cocos și apă de ploaie. Cei doi au călătorit 400 de kilometri, pînă cînd au fost văzuți de un pescar pe coasta insulei Noua Britanie, din Papua Noua Guinee. Unul dintre supraviețuitori se pare că nu a fost prea fericit să fie recuperat, fiindcă a declarat că timp de o lună a simțit că a luat o pauză de la ce se întîmplă în lume și n-a mai auzit nimic de COVID. Așadar, sînt vremuri perfecte pentru a naufragia pe o insulă pustie. (**A. P.**)

■ Iată o veste care m-a făcut să-mi dau seama cît de dificil este pentru Dan Stanciu să alcătuiască această rubrică atît de specială a revistei noastre, „Cu ochii-n 3,14“. Cercetătorii din cadrul Universității de Științe Aplicate din Grisons (Elveția) au reușit cel mai precis calcul al faimosului și misteriosului număr *pi* (*π*), constanta matematică cunoscută de toată lumea ca 3,14. Adică au calculat cît de precis au putut raportul dintre lungimea cercului și diametrul său. Astfel, elvețienii au reușit să determine nu mai puțin de 62 de trilioane (da, ați citit bine!) de zecimale după virgula de după 3. Pînă la isprava elvețienilor, cel mai precis *pi* (*π*) conținea doar (!) 50 de trilioane de zecimale și fusese calculat de un matematician american din Alabama pe computerul personal, de-acasă. E drept, există o diferență între supercomputerul universității elvețiene și PC-ul americanului, din moment ce primul a ajuns la 62 de trilioane de zecimale în 108 zile, iar al doilea a ajuns la 50 de trilioane de zecimale în 303 zile. Vestea aceasta se cere completată imediat cu o precizare: calculul atît de precis al lui *pi* (*π*) nu are absolut nici o relevanță în nici o știință, nu ajută la nimic. E pur și simplu o performanță gratuită, fără sens, fără scop. Poate de aceea rețin declarația unuia dintre cercetătorii elvețieni: „Mă aștept ca, în maximum doi ani, un computer și mai performant să descopere și mai multe zecimale ale lui 3,14“. Și eu mă aștept, dacă tot e degeaba. Pînă atunci, respectul meu pentru constanța cu care Dan îngrijește această constantă a revistei noastre! (**S. V.**)

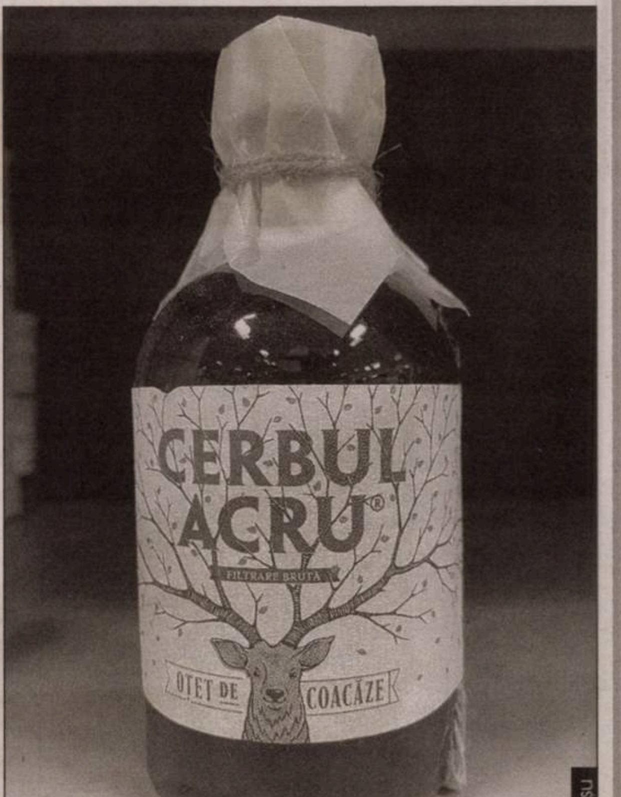

© M. Plesu

DILEMA VECHE

REDACȚIA:
Dana CĂLINESCU (secretar general de redacție)
Marius CHIVU ● Radu COSAȘU ● Stela GIURGEANU
Andrei MANOLESCU (redactor-șef adjunct)
Matei MARTIN ● Matei PLEȘU ● Adina POPESCU
Iaromira POPOVICI ● Ana Maria SANDU
Dan STANCIU (art director) ● Mircea VASILESCU
Sever VOINESCU (redactor-șef)

RUBRICI:
Teodor BACONSCHI ● Ion BARBU ● Aron BIRO ● Paul BREAZU
Cosmin CIOTLOȘ ● Horia CORCHEȘ ● Andrei CORNEA
Codrin Liviu CUȚITARU ● Alin FUMURESCU ● Petre GURAN
Ionuț IAMANDI ● Maria IORDĂNESCU ● Selma IUSUF
Ovidiu LORENZ ● Anca MANOLESCU ● Victor MOROZOV
Adrian MUREȘAN ● Radu NAUM ● Lorin NICULAE
Andrei PLEȘU ● Constantin RUDNIȚCHI ● Mihaela SIMINA
Bogdan-Alexandru STĂNESCU ● Oana STOICA ● Valeriu STOICA
Cătălin ȘTEFĂNESCU ● Bogdan TĂTARU-CAZABAN ● Teodor TIȚĂ
Andreea VLAD ● Rodica ZAFIU

TEHNOREDACTARE: Adrian DAMIAN
EDITOR WEB: Anda DOCEA

PUBLICITATE PENTRU PRINT:
floriana.coman@adevarulholding.ro

PUBLICITATE PENTRU ONLINE:
vanzari@ead.ro
dragos.stan@adevarulholding.ro

MANAGEMENT GRUPUL DE PUBLISHING:
Administrator Special: Constantin SANDU
Director Marketing: Steluța ZAMFIR
Coordonator Producție: Constantin DELTA
Director Distribuție: Dana ZAMFIR
Informații și reclamații ABONAMENTE:
0790.139.007 / 0790.139.009
(numere cu tarif normal, disponibile de luni pînă vineri, între orele 9 și 18)
e-mail: abonamente@adevarulholding.ro

ISSN: 1584-1669
Revistă editată de: Adevărul holding
Publicație auditată de: BRAT AUDIT TIRAJE
Tiraj: 7.400
Tipărit la Tipoart Idea Studio

Biblioteca Județeană

Biblioteca Județeană
ASTRA Sibiu

„Sînt vechi, domnule!“ (I.L. Caragiale)

FONDATOR **ANDREI PLEȘU**

DILEMA VECHE

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE ■ Anul **XVIII** ■ nr. **919** ■ 18-24 noiembrie 2021 ■ www.dilemaveche.ro ■ 24 pagini ■ 7 lei

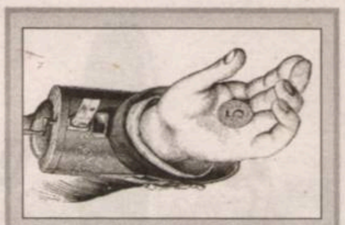

Constantin RUDNIȚCHI
viața de **capital**

5

ANDREI PLEȘU

„«Familia bună» ca stigmat...“

pagina 3

MIHAELEA SIMINA

„Jackie Kennedy, rochia de mireasă și țeava spartă“

pagina 4

NICOLAE REDNIC

„Medicina suspiciunii“

pagina 19

Gusturi noi

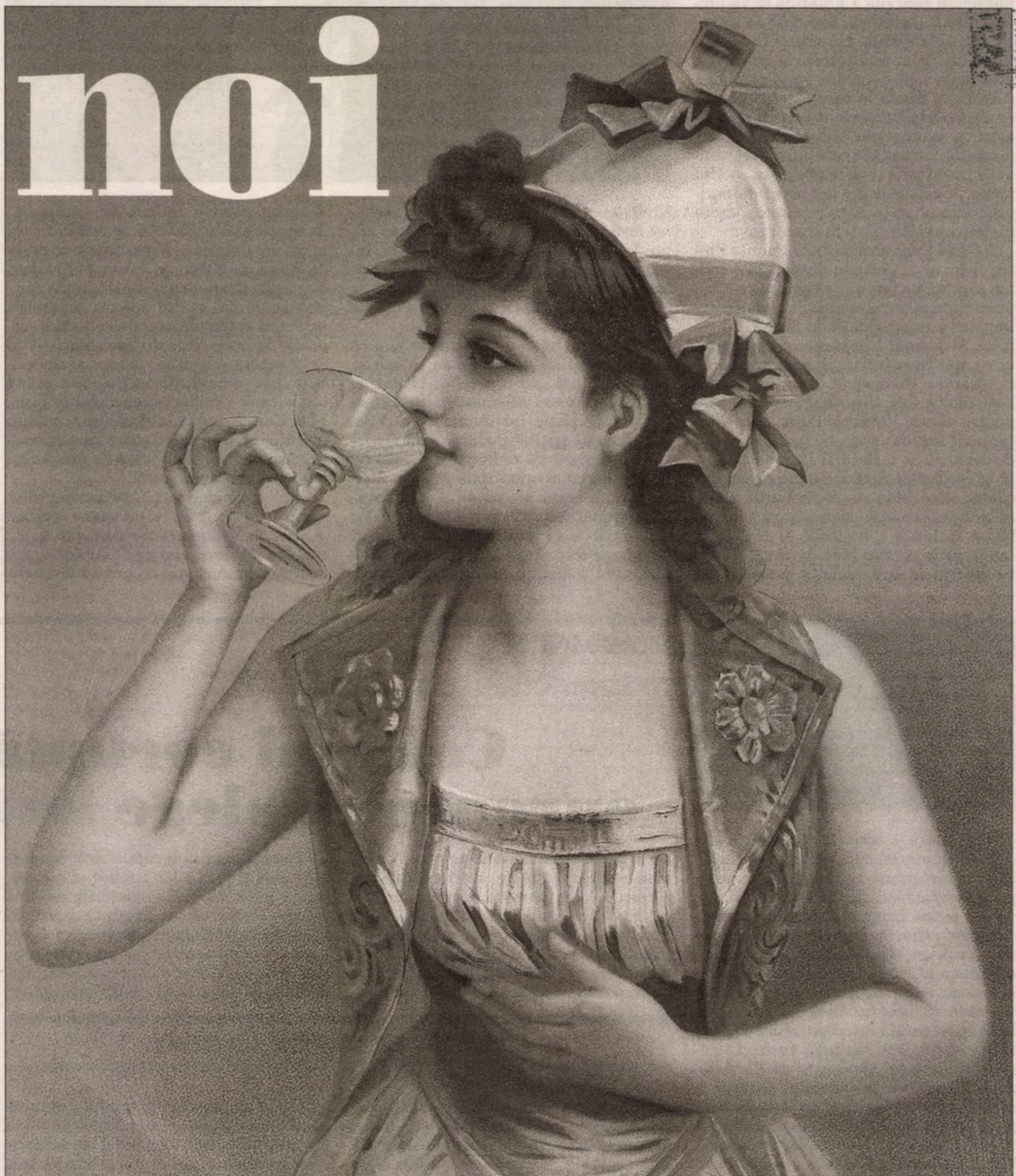

„Spre deosebire de alte simțuri, gustul presupune introducerea în sine a unei porțiuni din lume.“

DAVID LE BRETON

Redacția DILEMA VECHE: Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, sector 2, 020331 București ● **telefon:** 0372.130.006 ● **e-mail:** dilema@dilemaveche.ro

Biblioteca Județeană
ASTRA Sibiu

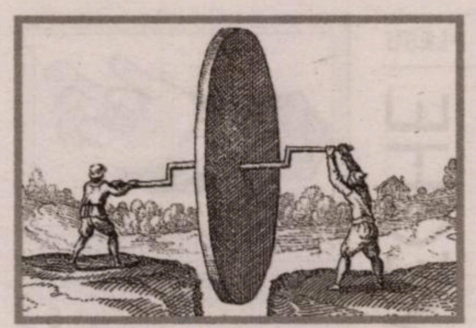

Teodor TIȚĂ

contraintuiția

Carantină, imigranți, rachete...

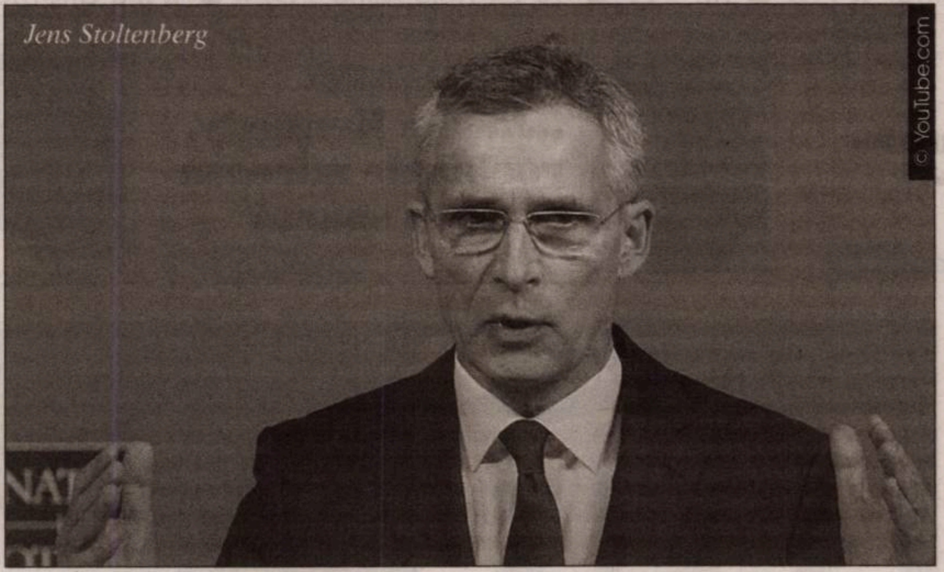

Jens Stoltenberg

© YouTube.com

După ce Austria a anunțat că persoanele nevaccinate vor trebui să rămînă în carantină, la Viena au avut loc demonstrații de protest. „Corpul meu, decizia mea“ se putea citi pe unele dintre bannerele purtate de protestatari. Procentul de persoane vaccinate este în Austria de 65% din populație, o proporție respectabilă dacă ne uităm dinspre Est și absolut insuficientă dacă urmărim datele de infectare. În total, aproximativ două milioane de austrieci vor rămîne blocați în case pentru minimum zece zile. Carantina se va prelungi dacă statisticile dovedesc că măsura este insuficientă. Hotărîrea Guvernului de la Viena este menită să prevină o eventuală aglomerare a spitalelor pînă dincolo de limita la care acestea pot face față nevoilor pacienților. Comparați asta cu nesfîrșitele bîlbe și ezitări ale autorităților române care au asistat pasive la intrarea în semicolaps a sistemului public de sănătate și a fost nevoie de sprijinul altor state pentru preluarea unora dintre pacienții aflați în stare gravă.

■ Criza imigranților de la granița dintre Belarus și Polonia, despre care scriam săptămîna trecută, ia amploare. Uniunea Europeană a anunțat noi sancțiuni împotriva regimului de la Minsk. În replică, Aleksandr Lukașenko a amenințat că va opri tranzitul de gaze dintre Rusia și Uniunea Europeană. Intervenția bielorusului a fost surprinzătoare inclusiv pentru aliatul Vladimir Putin, care a intervenit imediat și a precizat că o astfel de evoluție ar fi ilegală. Pe de altă parte, președintele Rusiei este acuzat în Occident că se folosește de ambițiile tîmpe ale colegului din Belarus pentru a destabiliza Uniunea Europeană și NATO. O conversație de mai bine de două ore între liderul de la Kremlin și președintele Emmanuel Macron al Franței s-a încheiat fără ca cei doi să reușească să se pună de acord asupra originilor crizei, însă, potrivit declarațiilor unui consilier de la Palatul Élysée, ambii lideri au fost de acord că trebuie luate măsuri care să domolească tensiunile.

■ S-a spus adesea în ultimele luni că nivelul relațiilor dintre Rusia și Vest se află la cel mai scăzut nivel de la Războiul Rece încoace. Afirmația e confirmată aproape zilnic, iar ultima dovadă este luarea de poziție publică a NATO legată de mișcările militare ruse. Secretarul general al organizației, Jens Stoltenberg, a cerut Moscovei să dea dovadă de transparență în privința intențiilor sale după ce la granița dintre Rusia și Ucraina a fost observată o creștere semnificativă a numărului de militari ruși. E vorba, potrivit estimărilor ucrainene, de aproximativ 100.000 de militari ruși aflați în Crimeea – peninsulă anexată de Rusia în 2014 – și la est de Donbas, o regiune ucraineană în care Rusia sprijină activ mai multe mișcări separatiste. Presa americană relata recent că serviciile de informații ale Washington-ului au avertizat guvernele europene că există un risc semnificativ ca Rusia să decidă o invazie a Ucrainei. Generalul britanic Nick Carter a spus, la rîndul său, într-un interviu că, deși speră să nu izbucnească un război, „NATO trebui să fie pregătit și pentru această variantă“.

Atunci cînd răspunde îngrijorărilor occidentale, Rusia spune aceleași două lucruri. Primul dintre ele e că Vestul este „alarmist“. Al doilea e o acuzație permanentă cu privire la activitatea militară occidentală din Marea Neagră. Regiunea Mării Negre, pe care Moscova o vede, după cum spunea fostul președinte Traian Băsescu, drept un soi de „lac rusesc“, este de ani de zile unul dintre principalele spații în care cele două părți își testează reciproc rezistența la stres și capacitatea de reacție. Adevărat, fără incidente majore pînă acum, însă nu e nevoie de mai mult de unul.

■ O contribuție serioasă la tradiționalul schimb de acuzații Rusia-Occident a avut loc cu ocazia testării unei rachete rusești antisatelit. Pe scurt, rușii au distrus un satelit sovietic scos din activitate, iar rezultatul direct al acestui exercițiu a fost că mii de rămășițe orbitează acum în jurul Pămîntului punînd în pericol alți sateliți. Mai mult, în pericol se află și Stația Spațială Internațională, ai cărei astronauți au fost obligați să intre temporar în capsulele de salvare ce i-ar fi putut aduce înapoi pe Pămînt în situația unui pericol iminent. Între aceștia se află și doi ruși. Agenția Spațială Rusă a minimalizat incidentul, precizînd că astronauții nu s-au aflat nici un moment în pericol. O opinie deloc împărtășită de Guvernul american, care a calificat incidentul drept „iresponsabil și periculos“.

■ Un fel de veste bună vine de pe alt front – acela al relațiilor sino-americane. Președinții Xi Jinping și Joe Biden au purtat o discuție neobișnuit de lungă în cadrul unui așa-numit summit virtual. După conversația de patru ore nu au existat concluzii sau soluții pentru lunga listă de probleme care tensionează relațiile bilaterale. Însă simpla existență a întîlnirii arată că atît Washington-ul, cît și Beijingul simt nevoia unui *reset* sau măcar a punerii sub control a retoricii care, de ani de zile, constă mai ales în acuzații și contraacuzații din ce în ce mai încrîncenate.

***Teodor Tiță** este gazda podcast-ului* În Centru *pe care îl puteți asculta pe oricare dintre platformele de distribuție (Apple, Spotify, Google etc.): https://open.spotify.com/show/5jSN6amOtenIsHn23aoOLQ*

■ ■ ■

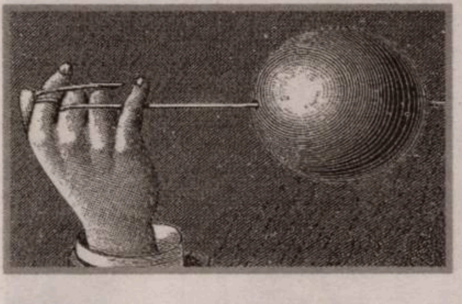

Matei MARTIN

mapamondul de buzunar

Cea mai coruptă țară europeană alege anticorupția

Pentru a treia oară anul acesta, duminică au avut loc alegeri parlamentare în Bulgaria. În urma primelor două scrutine, din aprilie și iulie, nu s-a putut forma o majoritate care să preia guvernarea. La alegerile de duminică, pe primul loc s-a plasat „Continuăm schimbarea“, un partid anticorupție, proeuropean, centrist, fondat cu puțin timp înaintea scrutinului de doi (foști) membri ai guvernului interimar, Kiril Petkov și Assen Vasilev. Amîndoi tineri antreprenori, amîndoi absolvenți de Harvard. Amîndoi promit o schimbare radicală a modului în care se face politică în Bulgaria. „Continuăm schimbarea“ a obținut în jur de 25% din voturi. Mai mult decît GERB, partidul conservator al lui Boiko Borisov, creditat cu aproximativ 23%. Borisov a trecut prin nenumărate scandaluri de corupție care i-au marcat cei zece ani de mandat. Ultimul, petrecut chiar în vara trecută, l-a adus în atenția presei internaționale: o serie de fotografii în care premierul apare prăbușit pe pat, învelit într-un cearșaf șifonat din pînză, avînd, la căpătîi, un pistol, iar în sertarul întredeschis al noptierei teancuri groase de bancnote și niște lingouri de aur. Borisov a acuzat atunci un *kompromat*, o înscenare organizată de adversarii politici pentru a-l compromite. Dar a recunoscut că doarme cu pistolul lîngă el. Cînd premierul unei țări spune că doarme cu pistolul lîngă el poți să bănuiești că tocmai a trecut printr-o lovitură de stat. Sau că țara e în război. Nu e cazul Bulgariei. Bulgaria e însă o țară măcinată de corupție, în care clanurile mafiote ajung, uneori, și la confruntări armate. Potrivit Transparency International, Bulgaria e cea mai coruptă țară europeană.

E bine să ne temperăm așteptările.

Victoria obținută de partidul condus de Kiril Petkov și Assen Vasilev e deci cu atît mai surprinzătoare. Pentru prima dată există un consens, poate chiar o majoritate la nivelul cetățenilor: lupta împotriva corupției e o prioritate. Odată formalizată prin construirea unei coaliții, a unui guvern și a unui program de guvernare, această majoritate va trebui să transforme sloganul „Toleranță zero la corupție“ într-o reformă reală a politicilor publice și a sistemului judiciar. Însă negocierile nu sînt simple. Petkov se va îndrepta mai întîi către Partidul Bulgaria Democratică, un partid liberal-centrist și pro-european, dar care, cu 6,5% din voturi, se plasează de-abia pe locul 6. Și cu BPS (socialist) va trebui să negocieze: partidul a obținut peste 10% din voturi și e dispus să intre la guvernare. Dar nici astfel nu se atinge majoritatea. Așa că în coaliție va trebui cooptat și partidul populist „Există un asemenea popor“ al cîntărețului Slavi Trifonov (9,5%). Însă orientările acestor partide în ceea ce privește chestiunile economice și problemele sociale sînt destul de diferite și vor trebui aliniate pentru a forma o coaliție durabilă. Puncte sensibile sînt și relațiile cu Federația Rusă sau necesitatea unei campanii de vaccinare și a unor restricții pentru persoanele nevaccinate. Oare angajamentul anticorupție e un liant suficient de trainic pentru cele patru partide care se pregătesc să guverneze?

Dacă unii analiști văd în angajamentul anticorupție al bulgarilor confirmarea unei tendințe în Europa de Est, e bine să ne temperăm așteptările. Într-adevăr, în Cehia, opoziția democratică a reușit să învingă formațiunea populistă a premierului Andrej Babis tocmai pornind de la o platformă reformistă anticorupție. Iar în Republica Moldova, Maia Sandu a cîștigat alegerile și a deschis drumul către formarea unei majorități democratice tot pe baza unui program anticorupție. Adăugați acestei narațiuni și cazul României: după ultimele alegeri, la guvernare a intrat USR, un partid care s-a bazat pe sloganuri de genul „Corupția ucide“ ori „Fără penali în funcții publice“. Mariajul cu PNL n-a durat prea mult și vechile partide și-au recîștigat pozițiile. Coalițiile se construiesc greu și sînt fragile dacă integritatea, buna guvernare, competența și voința de schimbare nu constituie valori împărtășite ale tuturor partenerilor.

■ ■ ■

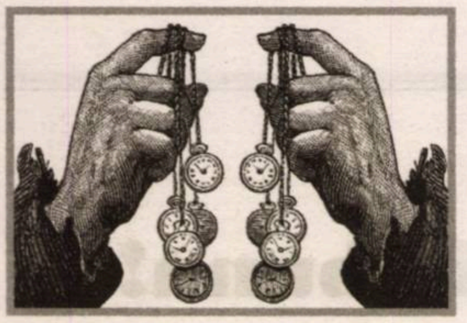

Andrei PLEȘU

nici așa, nici altminteri

„Așa e că pînă acum nu stăm nici bine, nici rău, adică nici așa, nici altminteri?“ (I.L. Caragiale)

„Familia bună“ ca stigmat...

Pe 19 noiembrie, Dinu Pillat ar fi împlinit 100 de ani. Dar n-a apucat să trăiască nici 60. Fiu al lui Ion Pillat, strănepot al lui Ion Brătianu, scriitor și istoric literar el însuși, asistent și doctorand al lui G. Călinescu, Dinu Pillat a fost arestat în grupul de „conspiraționiști“ „Noica-Pillat“, reintegrat, după eliberare, la Institutul de Istorie Literară, dar evacuat apoi din nou și condamnat la uitare dacă fiica lui, poeta Monica Pillat, nu ar fi reușit o tulburătoare recuperare publică a prezenței lui (postume). Am avut șansa de a-l cunoaște personal, la începutul anilor ’70, favorizat de circumstanțe „întîmplătoare“: eram coleg, la Institutul de Istoria Artei, cu soția lui, doamna Cornelia (Nelli) Pillat, o excelentă și fermecătoare cercetătoare a artei vechi românești, iar soția mea era colegă cu Dinu Pillat la Institutul condus de G. Călinescu și apoi de Zoe Dumitrescu-Bușulenga. Știam, pe de altă parte, inevitabil, de procesul „Noica-Pillat“, de anii de pușcărie petrecuți la Gherla și Jilava, și de soarta lucrărilor sale, ținute sub obroc pînă tîrziu, cînd au fost recuperate din arhiva CNSAS și publicate la Editura Humanitas. Ulterior, am cunoscut-o și pe Monica Pillat, o poetă și un interlocutor de care mă simt foarte aproape. Am fost, de asemenea, încîntat să aflu că Dinu Pillat absolvise, ca și mine, liceul bucureștean „Spiru Haret“, „sursă“ pedagogică a multor personaje devenite ulterior embleme culturale impozante (Constantin Noica, Mircea Eliade, Alexandru Elian, Petru Creția, Grigore Moisil, Nicolae Steinhardt și mulți alții).

În contextul acesta, m-am întîlnit cu Dinu Pillat o singură dată: ne-am plimbat, în doi, pe malul lacului Herastrău, într-o zi însorită, și am fost emoționat să stau de vorbă cu un om al cărui destin dramatic nu părea să fi lăsat asupra comportamentului și chipului său nici o urmă retorică. Era tonic, iertător, cordial, discret, un model de asumare a nesistematizabilului existențial, un practicant „expert“ al surîsului, al disponibilității, al bucuriei de a dialoga și de a se împăca, neresentimentar, cu tot ce îi oferise și îi oferea viața. M-a întrebat mai mult despre mine decît am avut eu răgazul (și îndrăzneala) de a-l întreba despre dînsul. O temă la care a revenit des a fost Dostoievski, cu un accent special – empatic – pe condamnarea la moarte pe lîngă care trecuse la limită marele scriitor rus, despre care dl Dinu Pillar scrisese și o carte.

Privind retrospectiv și recapitulînd pățaniile destinale ale unui intelectual definitoriu pentru generația sa și pentru lumea schimonosită a dictaturii comuniste, m-am gîndit, iarăși și iarăși, că istoriei noastre (și a Răsăritului european postbelic) îi lipsește un harnic Diogene Laerțiu, care să consemneze detaliile biografice ale unor nume mari, cu accent pe experiența lor carcerală, despre care ei înșiși nu au vrut, neapărat, să vorbească abundent, „valorificînd“ postura victimei...

Desigur, unii dintre cei la care mă refer au dobîndit, prin notorietate, operă, șansă conjuncturală, ecoul cuvenit: Constantin Noica, Alexandru Paleologu, Petre Țuțea, Mircea Vulcănescu, Bartolomeu Anania, Iuliu Maniu, Vasile Voiculescu etc. Dar nu se știu destule și despre Sergiu Al-George, Theodor Enescu, Remus Niculescu, Eusebiu Munteanu, Emil Lăzărescu, Teodora Voinescu, Alexandru (și Șerban) Mironescu, I.D. Sîrbu, „vinovații“ Rugului Aprins sau, da, Dinu Pillat. Am avut norocul să mă întîlnesc și să mă las modelat, încă din prima tinerețe, de unii dintre acești eroi, care și-au trăit ideile, prestigiul sau apartenența la succesiunea unor bune familii autohtone, „bune“ nu neapărat prin rang nobiliar sau avere, ci prin formația lor spirituală, prin influența lor salutară asupra istoriei naționale. Sînt acele familii despre care Nicolae Titulescu spunea, într-o scrisoare, că, profesori sau agricultori, au fost și sînt „forța României“. Familii care au avut de suferit, pur și simplu, pentru că „familia bună“ a devenit pentru „familia“ frustă a ideologiei comuniste o probă de culpabilitate.

În așteptarea unui Diogene Laerțiu bine informat, grăbit să culeagă și să valorifice mărturisirile „inculpaților“ și ale celor, deja împuținați, care i-au cunoscut, savurez, deocamdată, reziduurile experienței proprii și îl îmbrățișez pe Dinu Pillat cu toată melancolia amintirilor mele.

■ ■ ■

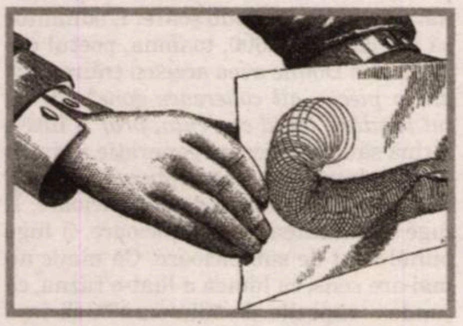

Andrei CORNEA

la răscruce de gînduri

Salvarea prin minciună

Dintre diferitele grupuri sociale, religioase, etnice etc., cea mai mare rată de supraviețuire în lagărele naziste au avut-o comuniștii și sectanții.

Conform unui recent sondaj de opinie (INSCOP), circa 47% din români declară că s-au vaccinat anti-COVID-19. Numai că cifrele reale din săptămîna respectivă sînt considerabil mai modeste: nu mai mult de 40% se vaccinaseră în fapt. Rezultă că un număr considerabil de oameni mint cînd declară că s-au vaccinat. Tot umflate probabil că sînt și alte procentaje de acest tip la care sondajul cerea răspunsuri: de exemplu, al celor care „nu cred în COVID“, al celor care nu cred că se moare de COVID etc. Discrepanța nu e neașteptată și a mai fost observată atunci cînd oamenii au opinii (mai ales electorale) în contradicție cu ceea ce ei cred a fi curentul dominant sau majoritar, intens susținut de presă sau de propaganda guvernamentală.

Cazul COVID e cumva mai aparte. Vedem că există destui concetățeni care se tem mult mai puțin de efectele bolii, la care sînt expuși complet fiind nevaccinați, decît de o presupusă și, de fapt, inexistentă amenințare care ar veni din partea autorităților. Probabil că mulți dintre ei sînt conspiraționiști, convinși că „puterile oculte“ au inventat vaccinul și, poate, și boala pentru a controla populația. Deși datele sondajului sînt anonime, ei cred pesemne că cei nevaccinați sînt urmăriți și „vînați“. Pe de altă parte, dacă e așa, te întrebi de ce nu se tem că minciuna lor ar putea fi descoperită și să aibă necazuri. Firește, s-ar putea ca o parte dintre ei, de fapt, să nu-și facă prea multe calcule, ci pur și simplu, întrebați fiind la telefon de un operator dacă s-au vaccinat sau nu, să răspundă rapid prin afirmativă, fiind prea intimidați sau rușinați ca să admită că n-au făcut-o.

Presupun că, în asemenea cazuri, cel mai preocupant nu e faptul că oamenii îi mint pe sociologi și că distorsionează datele statistice; nici faptul că mint eventualele autorități nu-i foarte dramatic. Important cu adevărat este că oamenii aceștia se mint pe ei înșiși, convingîndu-se mai întîi că boala nu e periculoasă, apoi că pericolul vine de la vaccin și așa mai departe, sfîrșind prin a se convinge că trăiesc într-o lume pe care ei o cred adevărată, dar care e o ficțiune, un „metavers“, pentru a da puțin alt sens conceptului inventat recent de Mark Zuckerberg.

Unii ar putea crede că a te minți pe tine însuți e foarte periculos. Și chiar este de obicei periculos, la modul concret, așa cum o arată istoria cu vaccinarea. Atunci de ce vedem atît de des acest tip de minciună? Fiindcă, de multe ori în istorie, o mare minciună, mai ales cînd e colectivă și susținută de o infrastructură socială și chiar uneori instituțională, a oferit un mare confort sufletesc. A crede în propriile noastre născociri nu ne face deloc imuni la viruși, dar ne-a făcut, dacă nu imuni, măcar ceva mai rezistenți în fața disperării, a suferințelor, a mizeriilor vieții și, totodată, mai solidari (cu cei care gîndesc la fel ca noi) și, în consecință, mai apți pentru o acțiune colectivă eficientă.

Am citit cîndva un studiu din care rezulta că, dintre diferitele grupuri sociale, religioase, etnice etc., cea mai mare rată de supraviețuire în lagărele naziste au avut-o comuniștii și sectanții, adică acele grupuri care, mai mult decît toți ceilalți, trăiau în „metaversul“ propriu, uniți într-o mare autoamăgire colectivă. Motivul e simplu: dintre toți deținuții, aparținătorii acestor două grupuri erau cei mai solidari, se întrajutorau cel mai mult, pînă la sacrificiul de sine, aveau valori comune și credeau ferm în cauza lor, fiind scutiți de disperarea care îi copleșea pe ceilalți. Contrar spusei celebre, dacă la final au scăpat, nu adevărul i-a mîntuit, ci minciuna.

■ ■ ■

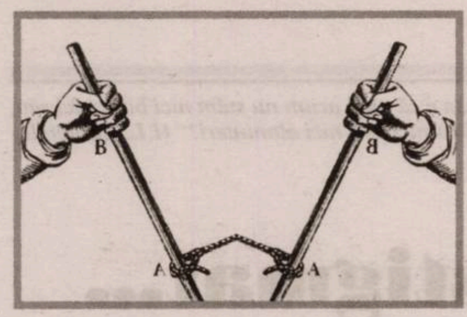

Alin FUMURESCU

nu ca-n perete

De musai, ca de voie bună!

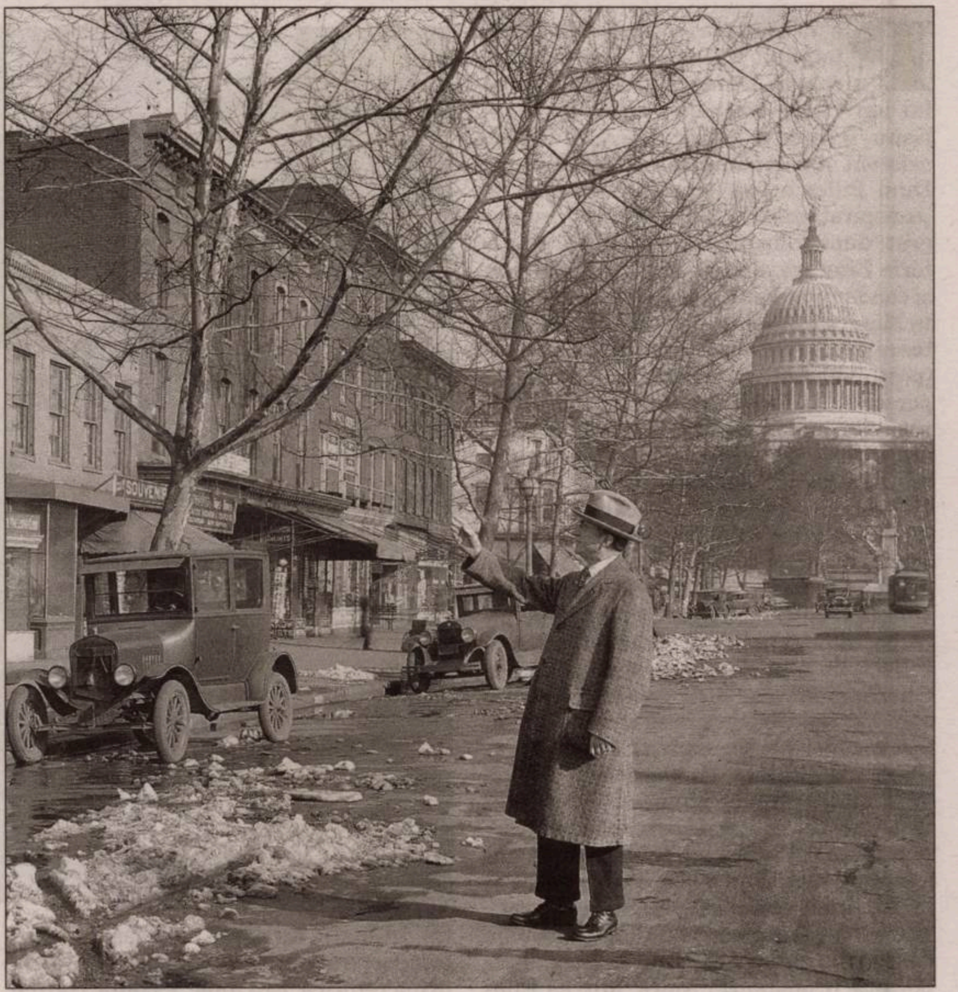

pentru că trebuie să recunoaștem încă o dată, spășiți: limba ●●● română e mai deșteaptă decît noi! (Măcar de-ar fi avut Heidegger dreptate, și limba română ne-ar vorbi pe noi, nu invers, c-atunci nu ne-am afla acum în plin teatru al absurdului.) Să ne gîndim, bunăoară, ce presupune „doar" expresia „să ne gîndim, bunăoară" *(sic!)*. Observați, rogu-vă, că-n limba română, nu „gîndești", ci „*te* gîndești". Cum ar veni, orice gîndire e, din pornire, autoreflexivă. De fiecare dată cînd gîndesc ceva sau la ceva, mă *și* gîndesc – eu, pre mine însumi. Iar cuvîntul „bună-oară", adică „de exemplu", presupune și el, tot din pornire (din *capul* locului), că exemplul e unul nu doar „ocazional", ci și „bun".

Acum, că ne-am făcut încălzirea pe marginea unei idei, cum își fac fotbaliștii încălzirea pe marginea terenului, să ne gîndim, bunăoară, ce presupune expresia „de musai, ca de voie bună". „Musai" e un cuvînt folosit mai degrabă în Transilvania, dat fiind că vine pe filieră maghiară *(muszáj)* unde, din cîte se pare, a ajuns pe filiera germană *(muss sein,* trebuie [să fie]). Înainte însă de-a stîrni furtuni de orgolii regionale într-un pahar de apă e musai să precizăm că „musai" e folosit și de Ion Creangă, și de Mihail Sadoveanu, și de Cezar Petrescu, scriitori care numai de „ardelenism" nu pot fi suspectați. „E musai" echivalează cu „e obligatoriu". E „de nevoie", nu de „voie", și, cu atît mai puțin – ne-am putea aștepta – de „voie *bună*". Cum vine asta? De *ne*-voie ca de voie *bună?* Pentru a înțelege mai bine ce vrea să ne învețe expresia, e musai să ne reamintim că „voie" presupune în limba română deopotrivă „voința" și „dorința", „vrere" sau „plăcere". „Facă-se voia Ta" presupune *voința* Domnului, dar „a-i face cuiva pe voie" presupune *a-i face pe plac,* a-i satisface dorințele. Mai mult, „la nuntă a fost voie bună" presupune *voioșie!* „Sînt voios" înseamnă „sînt vesel". (În treacăt fie spus, își mai amintește cineva de „Salut *voios* de pionier"?)

Nu-ți poți căuta salvarea nici într-o realitate paralelă (un metavers) și nici în amintiri cu necesitate trandafirii („pe vremea mea").

N-o mai lungesc, c-ați prins, nădăjduiesc, ideea. Ascultată cum se cuvine, limba română ne învață că între „vrere" și „plăcere" nu există prăpastia pe care-o asumăm de obicei atunci cînd vorbim despre distanța care separă, *chipurile* (alt cuvînt la care s-ar cuveni să *ne* gîndim mai mult – diferența dintre „chipul" și „asemănarea" e discutată, printre alții, de Dante Alighieri), virtutea de poftă sau de veselie. A fi virtuos, ne învață limba română, nu presupune a fi morocănos, ursuz, privindu-i de sus pe păcătoșii care se distrează, cum, fără să *ne* gîndim, *ne* gîndim *(sic!)*. Dimpotrivă! „Voiesc" să fiu virtuos, pentru că „mi-e poftă" să fiu virtuos, ba mai mult, mă „veselesc" că sînt „poftitor" să fiu virtuos, chiar dacă fără de păcat n-am cum să fiu.

Poftitorul de virtute e mai voios decît poftitorul de păcat. Așa ne deosebim noi între noi, păcătoșii – după voioșie.

Iar cu asta am ajuns la provocarea zilei – absurdul prezentului. Avantajul trăitului de musai ca de voie bună în și între două lumi – România și America – e că ești obligat să realizezi cum, în ciuda diferențelor, îngerul lui Walter Benjamin n-are încotro și se comportă la fel de ambele părți ale oceanului – cu fața spre trecut și cu aripile deschise, dar împins de vîntul istoriei, fără putere de împotrivire, înspre viitor. [*Notă: Între noi fie vorba, încă mă întreb cum Benjamin a ajuns la o metaforă atît de frumoasă pornind de la un „înger" atît de urît, pictat de Paul Klee. În anii '30, drumul socialiștilor nemți spre iadul național-socialismului era pavat cu bune intenții.*] De bună seamă, absurdul situației din România n-are nimic de-a face cu absurdul situației din Statele Unite.

De-o parte a oceanului, partea mioritică, avem o criză politică fără precedent stîrnită de un orgoliu mititel care, odată pornit la vale, s-a transformat rapid într-o avalanșă de orgolii ce-a măturat din cale orice rămășiță de rațiune și orice brumă de bun-simț, îngropînd speranțe, oameni politici și reputația unui președinte. De cealaltă parte a Atlanticului, partea guvernării poporului de către popor, pentru popor, poporul pare să se destrame de bunăvoie și nesilit de nimeni, făcut țăndări între miriadele de politici identitare pentru care nici literele alfabetului nu mai sînt de-ajuns. De ambele părți, însă, crizele politice sînt desprinse complet de adevăratele crize. Iar cînd realitatea stă să explodeze, așa cum numai realitatea o poate face – cu sînge și morți, războaie și ciumă –, politicienii transatlantici procedează precum Zuckerberg: dacă universul de azi ne dezamăgește, îl ignorăm și ne creăm un metavers în care să trăim fericiți pînă la adînci bătrîneți și, dacă n-am murit deja, poate mai trăim și astăzi. Și nu-i mai zicem Facebook, îi zicem Meta. Schimbăm un cuvînt și-am rezolvat problema – problema realității.

Păi, să nu te-apuce disperarea și depresia? Păi, să nu, că iaca și vestea bună: nu e nimic nou sub soare! E odihnitor să știi că pe la 1600, toamna, poetul englez John Donne avea aceeași trăire: *„Tis all in pieces, all coherence gone"* (*„E totul țăndări, toată coerența, praf"*). Într-o formă sau alta, fiecare generație a simțit – cu îndreptățire, mă grăbesc să adaug – că îi fuge pămîntul de sub picioare. Îi fuge stabilitatea de sub picioare, îi fuge bunul-simț de sub picioare. Că nimic nu mai are sens, că lumea a luat-o razna, că „unde-s zăpezile de-odinioară?". Și iată cum, fără să știe, Greta Thunberg nu face decît să-l plagieze pe François Villon: *„Où sont les neiges d'antan?"*. Acum cîteva mii de ani, Eclesiastul (1: 9-11) ajunsese la aceeași concluzie: „Ce a fost va mai fi, iar ce s-a făcut se va mai face!... Dacă cineva zice: «Iată un lucru nou!», totuși el există de mult".

Cînd, în Introducerea la *Filozofia Dreptului,* Hegel ne retează de la rădăcină orice încercare de negare a prezentului, cu faimoasa expresie *„Hic Rhodus, hic salta!"*, nu face decît să se joace cu Esop, cîteva secole mai tîrziu. Ideea însă e cît se poate de simplă: oricît de ispititor ar fi, nu există „vai, dacă doar...", nu există „ehei, dragii moșului, pe vremea mea, în Rhodos...". Nu! Nu-ți poți căuta salvarea nici într-o realitate paralelă (un metavers) și nici în amintiri cu necesitate trandafirii („pe vremea mea"). Nu! Există doar „ăsta e prezentul, asta e realitatea, cu asta defilăm, bună sau rea, rațională sau absurdă, ne convine sau nu".

De musai, ca de voie bună!

■ ■ ■

Mihaela SIMINA

accent pe istorie

Jackie Kennedy, rochia de mireasă și țeava spartă

Nici cele mai strălucitoare personaje din istorie nu sînt ferite de cîte un bucluc din cînd în cînd. Atunci înd buclucul este legat de o nuntă, mai exact de rochia de mireasă, povestea capătă în mod clar valențe alarmante. Cînd personajul vizat este Jackie Kennedy, povestea devine istorie.

O istorie din septembrie 1953, cînd Jacqueline Bouvier s-a căsătorit cu John F. Kennedy.

Cu ceva timp înainte, cum era firesc, Jacqueline și-a comandat rochia de mireasă. A ales ca aceasta să fie realizată de una dintre croitoresele ei preferate, Ann Lowe, designer foarte apreciat și căutat în epocă, de altfel. Responsabilitatea ce tocmai îi revenea lui Lowe era una imensă, dar ea era cumva obișnuită, avînd în vedere că le făcea ținutele familiilor Rockefeller, Roosevelt și Du Pont.

Croitoreasa s-a apucat de treabă, treaba mergea foarte bine. Pînă la un moment dat, cu zece zile înainte de nuntă. În timpul nopții, atelierul lui Ann Lowe a fost inundat din cauza unei țevi de apă care s-a spart și, astfel, rochia de mireasă, care era aproape gata, alături de rochiile domnișoarelor de onoare, au intrat la apă. La propriu. Daunele au fost majore, dar indiferent de anvergura lor, trebuiau remediate.

Doamna Lowe avea într-adevăr o misiune grea. Trebuia să refacă rochia de mireasă în mai puțin de zece zile, după două luni în care lucrase cu migală la aceasta. Două luni și vreo cincizeci de metri de tafta de mătase. A cumpărat din nou materialul necesar pe cheltuială proprie și s-a apucat din nou de cusut. A muncit alături de echipa ei zi și noapte și, în cele din urmă, a izbutit. Jacqueline Kennedy a purtat rochia pe care o comandase la nunta ei și nici domnișoarele de onoare nu au avut de suferit din acest punct de vedere pentru că și rochiile lor au fost refăcute impecabil.

Nunta lui Jackie cu viitorul președinte al Statelor Unite ale Americii a fost un eveniment de anvergură, cum era de așteptat, iar mireasa a strălucit cu rochia ei spectaculoasă în ochii tuturor. Mai puțin în ochii ei. Și nu pentru că nu îi plăcea rochia lucrată de Ann Lowe, ci pentru că nu a fost chiar ce își dorise. Jackie voia ceva mult mai simplu și mai lejer, dar se pare că socrul său insistase ca ea să poarte o rochie grandioasă și impunătoare.

Poate că în noaptea în care atelierul de croitorie a fost inundat, istoria a încercat să îi facă pe plac viitoarei mirese. Așa mai lucrează istoria uneori, cu instrumente mai neobișnuite.

Cum ar fi o țeavă spartă.

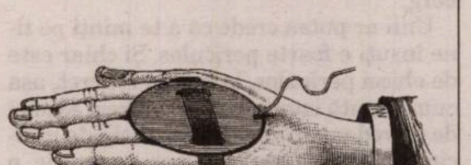

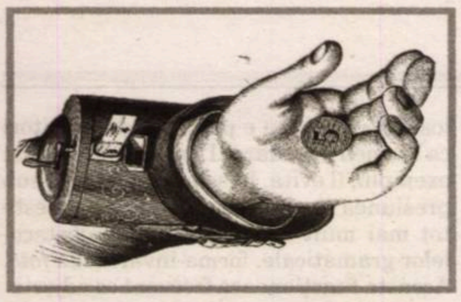

Constantin RUDNIȚCHI

viața de capital

De ce trimit băncile străine banii acasă

Băncile străine din România se grăbesc să scoată banii de dividende din țară. Formularea este scrisă intenționat „îngroșat“, tocmai pentru că poate fi interpretată și în felul acesta. De fapt, problema este mult mai puțin spectaculoasă, dar cu valențe economice.

Astfel, două bănci cu capital austriac prezente în România, BCR și Raiffeisen, au propus și mai mult ca sigur acționarii vor aproba distribuirea dividendelor aferente anilor 2019 și 2020. Sumele sînt substanțiale, pe măsura rezultatelor obținute de cele două bănci, 800 de milioane de lei, la BCR, și 742 de milioane de lei, la Raiffeisen. BRD, bancă cu capital majoritar francez, se pregătește și ea să decidă plata dividendelor.

Contextul este mai complicat. Anul trecut, Banca Națională a României (BNR) a recomandat băncilor comerciale să nu plătească dividende, chiar dacă anul 2019 fusese unul bun pentru sistemul bancar și, în același timp, un an în care băncile au obținut profituri mai mult decît decente. Acest profit ar fi trebuit distribuit acționarilor în anul 2020, numai că, odată cu pandemia, BNR a cerut băncilor să nu plătească dividende.

Desigur, s-ar putea spune că o recomandare este doar o recomandare. Că nu este lege. Doar că între „gentlemanii“ din bănci, o recomandare a băncii centrale este „literă de lege“, iar băncile comerciale au respectat cerința BNR, adică nu au plătit dividendele aferente anilor 2019 și 2020.

Logica BNR este destul de simplă. Cînd vine o criză, indiferent de natura sa, economică sau sanitară, primul lucru de care trebuie să ai grijă este sistemul bancar. Că le place sau nu unora sau altora, acesta este adevărul. Sistemul bancar este pilonul financiar principal al economiei și el trebuie să rămînă consolidat, în picioare. Iar acest lucru se întîmplă păstrînd, printre alți indicatori, capitalizarea bancară.

Sînt destui „experți“ care preferă să moară capra vecinului pentru ca ograda să-i rămînă goală.

Este, în același timp, un calcul pragmatic. Pe de o parte, banii băncilor sînt buni pentru stat, adică pentru împrumuturile pe care statul este obligat să le facă pe piața internă. Pe de altă parte, o ieșire masivă și rapidă de capital din România pune sub presiune cursul de schimb leu-euro, în sensul devalorizării leului. Iar într-o criză exact asta mai lipsește, o scădere a monedei naționale față de euro.

De altfel, BNR a inițiat și în criza din 2009-2010 un așa-numit „Acord de la Viena“, care a fost, de fapt, o înțelegere cu reprezentanții sistemului bancar pentru a nu scoate capital din țară pe perioada crizei. A fost, și atunci, o înțelegere respectată de către bănci, iar sumele trimise ar fi putut fi mari întrucît în acea perioadă, pe lîngă dividende, băncile românești aveau și împrumuturi substanțiale de la băncile-mamă.

Anul trecut nu a mai fost nevoie de un acord, a fost suficientă o recomandare a băncii centrale. Iar băncile românești (pentru că sînt bănci care activează în România, sînt înregistrate aici și sub reglementarea băncii centrale) au avut ce face cu banii în economia locală. În anii 2020-2021, statul s-a împrumutat masiv de pe piața internă, cu precădere de la bănci, la care s-a adăugat un program de sprijin important pentru companiile românești mici și mijlocii, IMM Invest, care a avut succes și datorită băncilor, și datorită garanției acordate de stat.

Recomandarea BNR către băncile comerciale a expirat din octombrie a.c., astfel că acționarii au dat semnalul plății dividendelor în contul anilor trecuți. Este ceva nelalocul lui aici? Este ceva în neregulă să plătești dividendele către cei îndreptățiți? Evident, nu. Este, în același timp, un drept moral și legal al acționarilor. De altfel, nu doar băncile cu capital străin au făcut acest lucru, ci și singura bancă cu capital privat românesc.

Din acest punct de vedere, în vremuri normale, băncile sînt la fel ca orice alte companii care plătesc la momentul potrivit sumele pe care acționarii sînt îndreptățiți să le primească. În fond, este dreptul proprietarilor să primească acest beneficiu care vine ca urmare a riscului pe care și-l asumă, a priceperii pe care o au în a administra firma și chiar a capitalului pe care l-au adus, inițial sau de-a lungul timpului, în societate.

Băncile sînt, în ultimă instanță, companii ca multe altele, pot pierde sau pot cîștiga bani și au fost ani în care sistemul bancar românesc s-a aflat în pierdere. Decizia de a plăti dividende este mai puțin relevantă în contextul banilor care se duc spre acționarii străini. Ar trebui să fim nemulțumiți, eventual, că piața bancară românească este destul de puțin „adîncă“, gradul de intermediere financiară este mai mic decît media europeană, ceea ce face ca băncile, în loc să dea credite în România, să plătească dividende. Adică economia locală nu are atît de multe companii bancabile încît să poată absorbi mai multe împrumuturi acordate de bănci.

În ceea ce privește banii care ies din țară, lucrurile sînt simple și clare. Nimeni nu oprește statul român și nici capitalul românesc să construiască o bancă, de la zero sau prin achiziție, pe care să o consolideze pe piață. Exemple puține, dar bune există atît în ceea ce privește capitalul privat, cît și cel de stat. Altfel, sînt destui „experți“ care preferă să moară capra vecinului pentru ca ograda să-i rămînă goală.

***Constantin Rudnițchi** este analist economic.*

■ ■ ■

Codrin Liviu CUȚITARU

prezentul discontinuu

De la Dl Goe citire

Am recitit deunăzi o conferință a lui G. Călinescu, ținută, prin anii ’50, la o sesiune festivă (dedicată lui I.L. Caragiale), în cadrul Academiei Republicii Populare Romà(î)ne. Discursul respectiv se ocupă, evident, de autorul *Scrisorii pierdute* („omul și opera“) și, deși se bazează pe texte călinesciene interbelice, are cîteva „intruziuni“ ideologice dictate de spiritul revoluționar al epocii. M-a interesat în mod deosebit evaluarea – cum să-i spun? – critico-sociologică făcută de către vorbitorul academic dlui Goe, evaluare cuprinsă în parametrii culturali ai timpului. Iată, pe scurt, conținutul ei: „Care este protagonistul prim din opera lui Caragiale, simbolul structurii și mentalității de clasă a societății burghezo-moșierești? Nu preget a răspunde: Dl Goe, care precum știți e un copil fizicește drăgălaș. Dl Goe a rămas o dată repetent, ceea ce din punctul nostru de vedere este un accident foarte serios, periclitînd calitatea pregătirii profesionale și deci a capacității productive a individului matur. Părinții, oameni ai muncii, ar face uz de toată puterea lor de persuasiune, ajutînd școala să îndrepte copilul. Din contră, mamițica a promis tînărului Goe să-l ducă la București de 10 mai *ca să nu mai rămîie repetent*. De tată, mare proprietar fără îndoială și om cu influență politică în provincie, nu se amintește. Acesta se dezinteresează de efortul cerebral, fără utilitate în clasa lui“.

„Școalele sînt mai mult fabrici de funcționari, de salariați și de avocați – o pletoră de semidocți, fără caractere.“

Tipologii caragialiene similare devin, în opinia criticului, Ionel Popescu (fiu de mare agricultor), Artur Ionescu (viță de „apropritar“ și politician) sau Ovidiù Georgescu (progenitura lui Madam Caliopi). Pentru bogătași (și, cu precădere, pentru copiii lor), educația implică un efort supraomenesc, traumatizant tocmai prin inutilitatea sa funciară. Ei preferă oricînd să dea un ban pe diploma universitară (obligatoriu de avocatură, deoarece în lege stă atît puterea financiară, cît și cea politică – indispensabile celor din clasa „super-pusă“), evitînd chinurile intelectuale de accedere la ea pe cale naturală. Cel puțin așa crede Călinescu, în linia metodologică sugerată de însuși Caragiale. Dramaturgul spunea, de altfel, pe șleau, în 1907: „Școalele sînt mai mult fabrici de funcționari, de salariați și de avocați – o pletoră de semidocți, fără caractere, fără omenie, adevărați cavaleri de industrie intelectuală, cărora le trebuiesc numaidecît onoruri cît de multe, fără nici un merit, și cîștig cît de mare, fără multă osteneală. Aceste fabrici alimentează oligarhia ce stăpînește exclusiv țara românească“. Concluzie practic imposibil de evitat: bogăția și puterea se folosesc de finalitatea socială a educației ca de un instrument mărunt al validării, disprețuind procesualitatea ei ca atare.

Dacă trecem peste clișeele proletcultiste ale lui Călinescu (dintre care cel mai hazliu mi se pare legătura stabilită între repetenție și capacitatea productivă a individului, deși cred că nici ipoteza ironiei implicite a marelui Aristarc nu se poate exclude aici complet), trebuie să recunoaștem, în analiza de mai sus, un sîmbure de adevăr. Nu numai literatura, ci și realitatea ne confruntă cu spectacolul – uneori grotesc, alteori melodramatic – al incompatibilității (aproape) fundamentale dintre chivernisealǎ și studiu. „Băiatul de bani gata“ este mai curînd o victimă decît un personaj negativ. Lui i se întrerupe brutal un circuit natural firesc, anihilîndu-i-se astfel voința. După Platon (prin vocea lui Socrate), omul devine activ social cu ajutorul *thymos*-ului, o dimensiune suficient de obscură a psihicului nostru care ne face să căutăm, obstinați, *recunoașterea*. „Recunoașterea“ așa-zicînd „bună“ e doar cea izvorîtă din educație. „Băiatul de bani gata“, needucat și needucabil, are o verigă lipsă la nivelul constituției sufletești. *Thymos*-ul lui nu se mulează pe o finalitate anume, întrucît „recunoașterea“ sa în sistem capătă contur, de la debut, prin contribuția excesivă a generației anterioare. Însăși ideea de evoluție pare suspendată în cazul de față, pierzîndu-și semnificația.

În sfîrșit, dacă dl Goe ori Ionel Popescu caută, ultimativ, o recunoaștere socială în acea diplomă de avocatură (cumpărată) – așa cum sugera Caragiale –, ei o fac în virtutea unei necesități formale a funcționării sociale și nu ca urmare a impulsului interior de autovalidare. Avem aici, indiscutabil, un simptom al lumilor consumeriste care, obosite de exercițiul covîrșitor al acumulării, au ajuns să creeze promoții întregi de indivizi lipsiți de *thymos (isothymotici,* cum îi numea, inspirat, Fukuyama în urmă cu 30 de ani). Ei au invadat școlile și mai apoi universitățile, coborînd simțitor standardele educaționale. Iar problema nu este prezența „isothymoticului“ în universul educațional, ci adaptarea (urgentă) a programelor de învățămînt la necesitățile intelectuale ale acestui domn Goe imperturbabil, multiplicat *ad infinitum*, asemenea componenților teribilei civilizații *Borg* din *Star Trek*. Asta ne face, cu adevărat, praf.

***Codrin Liviu Cuțitaru** este profesor la Facultatea de Litere a Universității din Iași. Cea mai recentă carte publicată:* Omul multiplu, *Editura Junimea, 2021.*

■ ■ ■

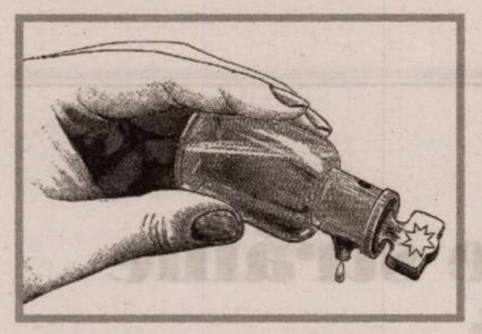

Rodica ZAFIU

cuvinte **nepotrivite**

„Niște foto“

Cuvintele *fotografie, fotograf, fotografic* și *a fotografia* au intrat în limba română în secolul al XIX-lea, odată cu noile tehnici de fixare a imaginii, la destul de puțin timp după crearea în 1839 a termenului *photograph* de către britanicul John Herschel. Dicționarele noastre indică drept sursă a împrumutului lexical franceza, limba cu care româna avea pe atunci cele mai puternice contacte lingvistice și culturale; denumirile noii tehnici deveniseră însă rapid termeni internaționali și ofereau cam aceeași formă, provenită din compunerea elementelor grecești *photo-* și *graph-*. În 1871, dicționarul purist al lui Laurian și Massim nu exila cuvîntul *fotografie,* împreună cu familia lui lexicală, în glosarul străinismelor nerecomandabile, ci îl includea la locul potrivit (în forma adaptată grafic, la litera F). Autorii aplicau astfel un principiu enunțat în prefața dicționarului: cuvintele compuse din elemente grecești și latinești, cultural justificate, aveau dreptul de a intra în limbă, chiar dacă fuseseră preluate prin intermediul unei limbi moderne.

Cuvintele intraseră deja în limbă prin prezența și activitatea fotografilor vremii. O fotografie făcută de pe acoperișul Teatrului Național, reprodusă în volumul lui Emanuel Bădescu și Radu Oltean, *Carol Popp de Szathmári – fotograful Bucureștilor* (2012), ne arată firma atelierului de pe Calea Victoriei, deschis pe la 1850: FOTO SZATMARY (poate, sugerează autorii volumului, cu inadvertențe de scriere a numelui apărute la retușare). Din păcate, marele dicționar academic *(Dicționarul limbii române,* coordonat de Sextil Pușcariu) nu era foarte interesat de neologisme, astfel că termenul *fotografie* este înregistrat, cu familia sa lexicală, fără prea multe informații istorice și fără identificarea celor mai vechi atestări. *Micul dicționar academic* (volumul II, 2002) suplinește destul de stîngaci aceste lipsuri, indicînd pentru cuvîntul *fotografie* o primă atestare din Bacovia, iar pentru *fotograf* una și mai tîrzie, din Sărmanul Klopștock, *Feciorul lui Nenea Take Vameșul* (1935). Cu multe decenii înainte, Carop Popp de Szathmári își făcea publicitate ca „pictor și *fotograf* al înălțimei sale Carol I, Domnitorul românilor“.

În multe limbi, din termenul tehnic care denumește atît tehnica de obținere a unei imagini, cît și imaginea, s-a creat prin trunchiere o formă mai scurtă, informală, dar treptat impusă în uzul curent, mai ales pentru a desemna imaginea fotografică: așa au apărut substantivul englezesc *photo,* substantivul feminin din franceză *(photo),* echivalentul lor din italiană *(foto),* substantivul neutru sau feminin din germană *(Foto)* etc. În română, trunchierea – spontană sau imitată după altă limbă – a întîrziat să apară. Cauza este dificultatea de a utiliza un substantiv invariabil, cu o finală atipică, într-o limbă care are nevoie de atașarea la finală a mărcilor de plural, de articulare și de caz. Forma *foto,* ca abreviere din *fotografie,* nu poate fi folosită decît nearticulată sau cu articol nehotărît *(o foto, unei foto, niște foto, unor foto).* Nu poate primi articol hotărît, ceea ce o exclude din foarte multe contexte ale comunicării uzuale. Ar fi fost posibilă teoretic o adaptare ca substantiv neutru, după modelul *metrou*, dar lucrul nu s-a întîmplat, pentru că ar fi presupus schimbarea genului gramatical, iar legătura cu femininul *fotografie* este puternică. Probabil că lipsa unei abrevieri de uz curent pentru *fotografie* a favorizat în română evoluția semantică a substantivului *poză,* care-a căpătat pe lîngă sensul „postură adoptată pentru a fi fotografiat“ și pe acela de „fotografie“. *Poză,* împrumut modern (tot din secolul al XIX-lea) din fr. *pose,* a devenit echivalentul colocvial al substantivului *fotografie,* cu sensul său concret.

Astăzi constatăm că *poză* nu a depășit bariera registrului stilistic: deși este folosit frecvent, nu e perceput de vorbitori ca termen standard. Limbajul presei, de exemplu, îl evită. În schimb, mai ales sub presiunea traducerilor din engleză, este tot mai mult folosită, în ciuda obstacolelor gramaticale, forma invariabilă *foto*. Aceasta funcționează frecvent ca adjectiv invariabil, postpus – *aparat foto, imagine foto, ședință foto* etc. –, dar este uneori utilizată și ca substantiv, de preferință în indicațiile telegrafice, eliptice: *Foto în articol; Vezi foto*. Putem însă întîlni și substantivul la singular, cu articol nehotărît: „A postat *o foto* în rochie de mireasă“ (profm.ro); „Administrația Prezidențială a trucat *o foto* de la Summit-ul NATO“ (recentnews.ro); „S. și A. într-*o foto* incredibilă“ (tabu.ro). Chiar mai des apare, în comunicarea curentă, pluralul: „te mulțumești cu *niște foto* făcute cu telefonul mobil“ (blog.f64.ro); *„Niște foto* m-ar ajuta și mai mult!“ (alfaclub.ro), „Aș atașa *niște foto* dar nu știu cum!“ (romedic.ro). Se poate observa cum nevoia de folosire articulată, pentru o entitate deja cunoscută, readuce forma *fotografie* în locul substantivului invariabil: „face niște *foto* super dar nu reușesc să descarc *fotografiile* din el“ (emag.ro).

Dintre dicționarele actuale, doar DEXI a înregistrat substantivul *foto,* atît în uzul său adjectival, cît și ca substantiv. Noua ediție din DOOM va include adjectivul invariabil *foto*. Așa cum am văzut, absența flexiunii nu împiedică o oarecare circulație a formei, dar nici nu îi dă șansa de a înlocui total în uz cuvîntul standard *fotografie* și nici sinonimul său colocvial – *poză*.

■ ■ ■

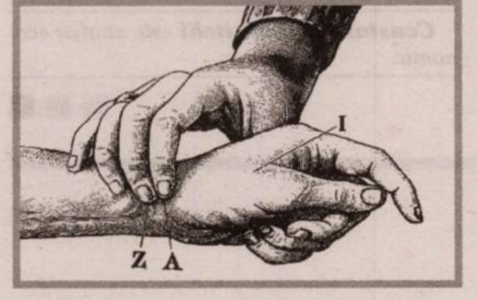

Horia CORCHEȘ

prof, viața mea

Despre o notă de rafinament

Am mai povestit odinioară despre relația mea cu sportul. În copilărie, la școală sau în spațiul privat, nu am fost deloc un pasionat al sporturilor. La școală eram mai degrabă stîngaci cînd venea vorba despre activități sportive, nu prindeam niciodată locuri în echipe sau eram băgat portar, pentru că nu reușeam să fiu suficient de competitiv încît să ajut echipa. N-am acest talent, trebuie să accept. În cadrul privat, singurele activități sportive erau drumețiile făcute cu părinții.

Apoi, spre finalul liceului și o vreme după, tot în zona sporturilor de munte am mai fost prezent, cu cercetașii. Dar nu percepeam neapărat ca sporturi activitățile montane, inclusiv alpinismul, ci ca divertisment cu substrat de frondă. Știți, cercetășia arăta așa, ca un fel de ieșire din front, eram tineri sălbatici, vezi Doamne, care luam natura în piept, dormeam prin gări și prin saci de dormit pe unde se nimerea, în tabere improvizate. Au fost momente frumoase.

Ajuns adult, n-am mai avut nici o treabă cu sportul, vreo douăzeci de ani. Pînă cînd am început să fiu preocupat de întreținere, firește, chestiune apărută cu vîrsta. Mi-am impus să merg la sală, o vreme am încercat și să învăț să înot (o lipsă pe care o regret mult), cu o antrenoare personală, extrem de pricepută pedagogic, dar nu am reușit, după vreo 40 de ședințe, decît chiar să nu mă scufund. Mă pot translata dintr-o parte în alta a bazinului, dar nu se poate spune că știu să înot. Un amic de-al meu, aflat în situație similară, a și dezvoltat o teorie, cum că unii oameni avem oase mai grele și de aceea nu reușim, ne ducem invariabil spre fund. Dar la sală am început să prind gustul sportului de întreținere. Simultan, am început să mă dau cu bicicleta de cîte ori am ocazia și, tot ocazional, să joc cu niște amici tenis. Dacă se ivește ocazia mai intru și cu alți amici la cîte un fotbal, dar acolo am rămas în continuare mai degrabă mîna moartă a echipei.

Ce vreau să spun? Consider sportul, în prezent, o dimensiune importantă a vieții. Mie, personal, îmi aduce beneficii extraordinare, cînd reușesc să îl practic constant. Și nu mă refer doar la aspectul fizic, la faptul că îți asigură o ținută decentă sau elegantă a trupului, ci și la starea de spirit, la starea de bine pe care o ai după o sesiune de sport. Regret că în tinerețe și ca elev nu i-am descoperit beneficiile. Dar, în același timp, nu-i condamn și nu-i disprețuiesc pe cei care nu îl practică. Nu spre asta vreau, de fapt, să duc discuția.

Deunăzi, un nume greu din sport, celebrul MM Stoica, președinte al clubului FCSB, patronat de Gigi Becali, a dat niște declarații aiuritoare. Pe scurt, nucleul declarațiilor se găsește în afirmația „Nu mă interesează nici un factor perturbator, iar școala poate fi un factor perturbator!“. Conducătorul de club se referea la fotbaliști, care sînt stresați de școală și consideră că pentru aceștia școala nu e importantă. Aparent, dînsul consideră că educația sub forma celor 7 ani de acasă e suficientă, asociată, eventual, educației pe care o mai primesc fotbaliștii la club.

Libertatea de opinie este un drept. MM Stoica are dreptul să spună ce vrea. Influența sa, prin notorietatea pe care o are, prin vizibilitatea sa și prin nivelul de trai pe care și l-a asigurat din fotbal, este enormă asupra copiilor și tinerilor care rîvnesc și ei să ajungă la un statut înalt financiar și la vizibilitate. Cei mai vulnerabili sînt, desigur, cei care au talent sportiv și care practică sporturi de performanță. Aceștia îl pot crede pe MM Stoica, îl pot considera un model. Se pot răzvrăti împotriva școlii, a studiilor. Dar o fac pe riscul lor, nu pe al celor ce-i influențează.

Un răspuns consistent și documentat i-a fost dat de editorialistul *Gazetei Sporturilor,* Dan Udrea, care aduce în discuție ipostaze umane de tipul Mircea Lucescu și statistici care arată că peste 80% din îmbogățiții din sport își risipesc averile în cinci ani după ce se retrag din spațiul competițional.

Mulți sînt, probabil, cei care, odată sărăciți, datorită incapacității de gestionare a finanțelor proprii, trăiesc risipindu-și și viețile, în absența unor alte competențe profesionale, în absența unor studii care să-i ajute să se reinventeze profesional. Gloria odată dusă, vine inevitabil deriva, în absența unui echilibru interior, la care e cam greu să ajungi, totuși, fără cunoaștere.

Celebrul dicton *„Mens sana in corpore sano“* vorbește despre spirit mai întîi, apoi despre trup. Vehiculul acesta al spiritului, pe care trebuie să-l prețuim și care nu de puține ori deține adevărul, este, totuși, atît de puțin în absența unui *soft* inteligent care să-l gestioneze.

Și, ca să mă întorc la cum arată scena sportivă de la noi, e dezolant să privești ce aspect de mahala are. Sportul, care ar trebui să fie o notă de eleganță pe care să o poarte societatea la rever, este la noi o cloacă în care se amestecă injuriile cu incultura, cu violența, cu grobianismul, toate poleite cu aur și înecate în salarii uriașe. Disprețul față de cultură vine mînă în mînă cu avantajele financiare facil obținute. O plată amară, însă, căci nu face altceva decît să tragă în jos, involutiv, gena colectivă.

E greu să imaginezi cum s-ar putea schimba aceste lucruri peste noapte. Cum s-ar putea curăța aceste pete de cenușă de pe cămașa plină și de alte pete a societății. Dar școala trebuie aici să aibă un cuvînt de spus, chiar dacă efectele sale sînt vizibile doar în timp. Școala trebuie să impună balansul corect între ceea ce înseamnă educație culturală și educație sportivă. Vorbeam zilele trecute chiar cu antrenoarea care încercase să mă învețe să înot. E doar cu cîțiva ani mai tînără ca mine. Îmi spunea, formulez cu cuvintele mele: uită-te la antrenorii ăștia tineri, n-au școală, n-au educație, n-au reprezentarea corectă a ceea ce înseamnă sportul, vor să obțină doar pectorali, mușchi, fese. Și cînd își antrenează clienții, n-au respect față de ei, stau pe telefon în loc să se conecteze cu ei. Mi-a plăcut mult ce mi-a spus. Avem nevoie în școală de profesori de sport care să încurajeze echilibrul și care să nu favorizeze sportul în defavoarea culturii și a dezvoltării personale. Avem nevoie ca școala să nu permită nici chiulul de la orele de cultură generală, pentru elevii care practică sportul de performanță. Ar fi minunat dacă și cluburile sportive ar înțelege aceste lucruri și le-ar practica. Nu de alta, dar sărăcia spirituală e mult mai periculoasă pentru gena socială decît cea financiară și, de fapt, o favorizează pe aceasta din urmă. Sportul ar trebui, de fapt, să-i dea acestei gene doar o notă de rafinament.

Horia Corcheș *este scriitor și profesor de limba și literatura română.*

■ ■ ■

Petre M. IANCU

Migranții ca muniție de război și adecvarea Vestului la agresor

Odată cu numărul migranților înghesuiți de Belarus la frontiera polonă a crescut și alerta în Vest. E vorba de un război hibrid, a admis șefa Comisiei Europene. Dar cine e agresorul? Dar ținta? Și cum e apărarea ei?

Lumea civilizată se confruntă în aceste zile cu mai multe drame și conflicte concomitente la granița dintre Belarus și Polonia. Pentru a le face față și a aplana criza iscată de transformarea migranților în muniție antioccidentală, e bine de știut cine anume e cu adevărat la originea ei și ce urmărește.

La Washington, șefa Comisiei Europene, Ursula von der Leyen, a calificat faptele dictatorului din Belarus, Lukașenko, ale cărui trupe înghesuie spre granița polonă oameni aduși din Orient, pe care grănicerii Varșoviei nu-i lasă să treacă spre Vest, drept un „război hibrid“. Ceea ce e un fel elegant de a spune că Polonia, și prin ea UE și NATO, se confruntă cu o agresiune externă. Dar a cui? Doar a președintelui din Belarus? Sau mai degrabă, după cum just au precizat oficialii polonezi, a Rusiei lui Putin, patronul politic și economic al liderului de la Minsk, hoțul alegerilor prezidențiale din Belarus? Tiranul, căruia lumea civilizată nu-i recunoaște calitatea de președinte, a înăbușit în sînge revolta poporului său însetat de libertate și s-a văzut, în ripostă, sancționat de UE.

Cauza crizei și reacții apusene

Ca să se revanșeze și să extorcheze bani de la UE, Lukașenko adună migranți din lumea a treia, spre a inunda Vestul cu ei și a destabiliza Polonia și democrațiile occidentale, afirmă, în Occident, înțelepciunea convențională.

Pe baza ei, șeful diplomației germane, Heiko Maas, l-a calificat, just, pe Aleksandr Lukașenko, drept „șeful unei bande de traficanți de persoane“. Șefa lui, Angela Merkel, care nu mai conduce Germania decît pînă la instalarea viitorului cancelar, probabil social-democrat, i-a dat un telefon lui Vladimir Putin, rugîndu-l să intervină pe lîngă protejatul său, Lukașenko. Căci, potrivit ei, „instrumentalizarea migranților e inacceptabilă“.

Adevăr grăiește, politicos, cancelara. Politicos, pentru că putea la fel de bine să spună că nu e drăguț să transformi oameni din Siria și Irak în gloanțe, ca să omori cu ele Polonia, Lituania și democrațiile occidentale, inundîndu-le cu migranți. Și că nu e delicat să șantajezi cu o tragedie umanitară de proporții, ca să determini Vestul, în manieră mafiotă, nu doar să nu te mai pedepsească, ci și să-ți achite obișnuita taxă de protecție, o manevră învățată de Putin și de Lukașenko de la Turcia lui Erdogan, care continuă s-o practice, mai nou, în Cipru. Dar discreția, politețea și gingășia cancelarei sînt explicabile.

Adevăratul agresor

Mai întîi, pentru că știe de starea disperată, inumană, în care sînt siliți mii de nefericiți, adunați din Răsărit și din sud și aduși pe calea aerului în Belarus să-și petreacă nopțile de gheață pe gerul de la granița polono-bielorusă ori lituaniano-bielorusă.

Apoi, pentru că înțelege că UE nu prea are ce-i face agresorului acestui război hibrid, cît timp nu-și poate apăra granițele externe și trăiește sub teroarea unei victimocrații, care-i consideră pe migranți nu inși ce se lasă instrumentalizați spre a încerca să treacă ilegal frontiere ca să caute o viață mai bună, ci victime în drept să încalce legile statelor spre care se îndreaptă.

În plus, Merkel și Vestul s-au obișnuit să stea cu căciula în mînă în fața lui Putin, după ce au adoptat cîndva, fără nici o tragere de inimă, sancțiuni timide ca reacție la invadarea și dezmembrarea Ucrainei și la anexarea Crimeei de către Rusia lui Putin. Deși prea slabe, în Vest se tot discută, de ani de zile, anularea lor unilaterală. Și s-a admis, fără crîcniri perceptibile, ca tot mai impotentul Consiliu al Europei să-și revoce sancțiunile lui. Or, nu doar polonezii și balticii sînt convinși, în baza logicii politice, că numele adevăratului agresor de la frontiera poloneză nu e ridicolul Lukașenko, ci Putin, fără de care – și fără susținerea și ordinul căruia – satrapul său din Minsk n-ar mișca în front.

În acest caz, chiar și numai a vorbi cu agresorul veritabil la telefon și a-i cere intervenția binevoitoare e un soi de umilă îndreptățire și legitimare a făptașului, lovind, indirect, în victimele lui. Astfel nu se descurajează actuale și viitoare fapte inumane și nu se resping șantajele la adresa vecinilor Rusiei și Rusiei Albe, precum și a Vestului, ca să nu mai evocăm potențiale victime statale chiar mult mai neajutorate, ca Republica Moldova. Ci se procedează, iresponsabil, la stimularea lor.

Neajutorarea SUA

În acest context nu prea ajută nici ajutorul retoric al Americii, obținut de șefa Comisiei Europene, Ursula von der Leyen, la Washington. Căci SUA au, sub administrația Biden, propria lor problemă nerezolvată cu migranți de la granița mexicană, mutați clandestin, noaptea, ca hoții, pe calea aerului, de la frontieră, în state federale din sud, după cum s-a plîns recent guvernatorul Floridei, Ron de Santis, amenințînd să-i expedieze pe nou-veniți cu autobuzele direct în statul Delaware, patria președintelui.

Cu atît mai mult cu cît administrația Biden subvenționează, involuntar, traficul de persoane la care se dedau cartelurile mexicane. Căci oficialitățile americane au promis despăgubiri imense, de aproape o jumătate de milion de dolari, unor imigranți ilegali care, în loc să fie tratați cu mănuși, cum reclamă victimocrația, fuseseră separați de copiii lor. În schimb, SUA și-au lăsat aliații afgani la mîna talibanilor și la cheremul unui regim de traficanți de oameni, de felul celui din Minsk.

Ar ajuta, în schimb, înțelegerera modului de a lucra al președintelui rus. Al cărui *modus operandi* este de a isca crize, ca niște incendii, într-un loc, pentru a obține alte avantaje, în alt loc, ori pentru a-și putea derula nestingherit de prea multă atenție publică vreo agresiune, planificată de mult, în schimbul aplanării crizei și al stingerii focului aprins aiurea de piroman.

Ce-ar mai ajuta? Solidaritatea și unitatea internă și refuzul izolaționismului

Ar mai ajuta să se pună capăt împăciuitorismului la adresa agresorilor reali și interpuși, precum și politicii de *appeasement* față de alți inamici ai Vestului de felul aliaților lui Putin. Între care și cel membru al NATO care este liderul turc Erdogan.

Pornind de aici, ar fi de mare folos adoptarea unui set de măsuri concrete, stringente și consecvente. Ar ajuta nu doar întărirea pazei frontierelor UE, astfel încît să descurajeze pe viitor orice migrație, ci și pedepsirea liniilor aeriene, a statelor de origine și de tranzit care se angajează, contra cost ori sub șantaj, la complicități cu tiranii în sfera migrației. La fel, se cere impunerea de noi sancțiuni la adresa Belarus, propuse și discutate în prezent, precum și suplimentarea celor adoptate împotriva Rusiei.

Nu în ultimul rînd, știut fiind că jucătorul de șah Putin profită de orice ruptură a lanțului de pioni ai Vestului, ar fi extrem de utilă afișarea și mai clară a solidarității UE cu Polonia și Lituania, ca și cu alte state răsăritene amenințate de Moscova, ca Ucraina și Republica Moldova, respectiv rapida îngropare a securii războiului ideologic sfîșiind în interior Comunitatea, între dreapta creștină și națională, central- și est-europeană, pe de o parte, și stînga seculară și universalistă, din Vest, pe de alta.

N-ar fi exclus ca Putin și Lukașenko să fi transformat frontiera poloneză în zonă de război hibrid tocmai ca să încerce să extragă capital politic cît mai amplu nu doar din sperata perpetuare a lașității Vestului, ci și din evitabilele disensiuni interne, comunitare.

Doar adoptarea acestor măsuri combinate cu refuzul categoric al preluării migranților ce se lasă instrumentalizați, context în care trebuie mulțumit Poloniei pentru intransigența manifestată la frontiera ei răsăriteană, ar putea pune capăt abuzului extrem de cinic la care se dedă cuplul Putin-Lukașenko prin transformarea unor oameni în gloanțe.

Dar ajunge? Probabil că nu, de vreme ce oamenii sînt pretutindeni atît de însetați de libertate și de o viață demnă, încît e inevitabil ca mulți să continue să-și ia lumea în cap spre a le obține.

Ceea ce demonstrează că Vestul nu se poate autoizola, ci trebuie, oricît e de riscantă această întreprindere, să-și exporte libertatea, în loc să și-o restrîngă acasă, pentru ca oamenii să nu-și mai ia lumea în cap și picioarele în spinare.

***Petre M. Iancu** este jurnalist la Deutsche Welle, Bonn.*

Radu NAUM

un sport la Răsărit

Poate fi verosimil ca Nadia Comăneci să aibă 60 de ani?

Răspunsul e, clar, nu. Sînt oameni care mor devreme – o întreagă galaxie de făcători de muzică plecați la 27 de ani – și oameni care „mor“ devreme. După care continuă să trăiască liniștiți alte vieți pe norul pe care i-a așezat faima timpurie. Există în alt univers decît cel care a făcut din ei stele pentru vecie. Cele două, Nadia de atunci și Comăneci de acum, trăiesc una cu cealaltă așa cum în SF-uri, prin călătorii temporale, eroul se întîlnește cu propria persoană din trecut. În acele producții de fantezie, varianta mai vîrstnică încearcă să influențeze vorbele, faptele, alegerile sinelui mai tînăr în încercarea de a-l duce pe o cale mai bună sau mai rea, după cum e scenariul. Comăneci nu poate face asta cu Nadia, dar dacă ar putea, oare ce i-ar spune? Dacă ar întîlni-o cîndva, înainte de zborul spre Canada, la ieșirea din sala de gimnastică, ar mîngîia-o pe creștetul plin de vînătăi, i-ar șterge lacrimile și i-ar spune ce? Că toate chinurile, ororile, privațiunile, durerile, disperările se vor dovedi de folos? Că va cunoaște triumful, căderea, promiscuitatea, arcanele aurite și otrăvite ale sistemului, oameni care vor vrea să atingă cu mîna minunea, dar care vor da doar de o carne de tun? Că va evada și se va prezenta lumii ea, zeița, perfecțiunea, într-o geacă de blugi și cu un machiaj de periferie ca să-și înceapă noua viață de prințesă și că acolo va fi liberă, dar nu liberă de ea, de Nadia, de cea care o va auri și urmări toată viața? Dar invers, Nadia de 15 ani, care știe, care are totul viu în minte și trup, i-ar spune celei de 60 de ani că nu e nici o rușine, nici o cădere din Paradis să recunoști abuzurile și să ajuți ca alți copii să nu fie abuzați? Poate că răspunsul celeilalte ar fi: da, trăiești și vei trăi lucruri de negîndit, în rău și în bine, dar îți promit că la capătul caznelor vei ateriza cu un stat perfect și cu brațele ridicate spre infinit și că asta nu-ți va putea lua nimeni, nu-ți fie frică! Ar putea fi așa? Cine știe… La 60 de ani i s-au închinat ode. Cuvinte mari și umede au țîșnit de peste tot. Totul e cum trebuie. Nadia e istoria noastră. Avem cu toții 60 de ani, așa, în mare, dintre care jumătate lăsați să rătăcim și încă nu ne-am întîlnit cu noi înșine.

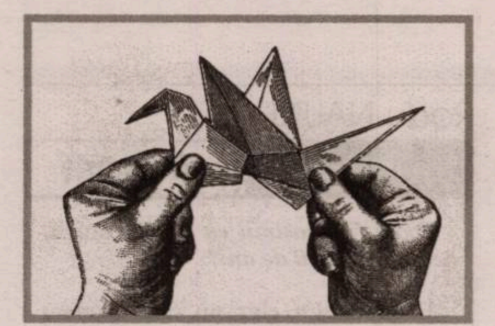

Andrei MANOLESCU

libertatea de impresie

Vincent

Ce multe spune acest nume... unic! Eram în clasele primare cînd profesoara de desen ne-a arătat un autoportret al său dintr-un album și ne-a dat drept temă să încercăm să-l copiem pe blocurile noastre de desen, cu pasteluri colorate. Să-l copiem??!! Mi-aduc aminte că am simțit atunci ceva neobișnuit privind portretul. Chiar și dintr-o biată reproducere pe hîrtie răzbătea o forță de iradiere considerabilă.

Cîțiva ani mai tîrziu, am fost cu mama într-o excursie în Uniunea Sovietică. Am mai povestit cum, la un moment dat, la Moscova, ne-am desprins de grupul de excursioniști, ceea ce nu era prea simplu în vremurile acelea, și ne-am dus pe cont propriu la Muzeul Pușkin. Mama știa ea că acolo erau expuse cîteva picturi ale lui Van Gogh. Ajunși în sala cu pricina, a exclamat dintr-odată, bucuroasă de confirmare: „Ia uite-l!“. Și aproape că m-a forțat să stau și să privesc „Via roșie“ timp de minute bune. Mi-a explicat cum, uneori, pictorul punea vopseaua pe pînză cu cuțitul. Ce nebunie... Nu mai știu cînd am aflat că „Via roșie“ a fost singura pictură în ulei a lui Van Gogh care i s-a vîndut în timpul vieții. Astăzi, cînd o văd reprodusă pe undeva, tresar. Doar am stat atunci nemișcat în fața ei cel puțin un sfert de oră. Deși nu prea înțelegeam care-i chestia, mama mi-a spus că așa ceva e de ținut minte. Am ținut minte. Ba chiar aș spune că undeva în mine s-a cuibărit definitiv o fascinație pentru Van Gogh. Vreo douăzeci de ani mai tîrziu, cînd am fost pentru prima oară la Musée D'Orsay, în sala unde erau expuse picturile lui, am amuțit. Venea după săli întregi cu mulți alți impresioniști celebri. Era ca o încununare a tot ce văzusem. Numai că francezii, patrioți, au considerat că era cazul ca în ultima sală din acel sector să-l pună pe al lor Cézanne. Ei bine, trebuie să spun că, după Van Gogh, Cézanne, cît o fi el de mare, mi s-a părut de neprivit. Culorile lui păreau diluate, ca la blugii prespălați, era ca un ceai de mușețel după o beție cu absint. Poate că între timp aranjamentul acela s-o mai fi schimbat, spre binele lui Cézanne.

De curînd am citit că, la un moment dat, cei doi s-au întîlnit la Paris. Cézanne, mai bătrîn cu 14 ani și mai cunoscut decît Van Gogh cel care se zbătea în anonimat (cum, de altfel, a făcut-o întreaga viață), i-a studiat atent cîteva pînze și apoi a exclamat dînd din cap: „Sincer vorbind, dumneata faci o pictură de nebun!“. Nebun, da, dar ce nebun! Unul care a reușit să biruie orice aparențe, care a căutat adevărul, aruncîndu-se în hăurile frămîntate ale universului.

Colosala sa putere de expresie își are cu siguranță baza nu doar în talentul de geniu, ci și în acea capacitate de a trăi arta pînă la ultimele consecințe, adică pînă la a mînca, la propriu, culoarea din tuburi și pînă la sinucidere.

S-a vorbit mult și despre boala lui Van Gogh. Pe pagina de Wikipedia în română care îi este consacrată, chiar în primul paragraf apare formularea „a suferit de boli mintale, care la vîrsta de 37 ani l-au dus la sinucidere“. Ca într-o descriere de la știrile de la ora cinci, despre nea Gogu. În pasionanta biografie pe care a scris-o, Henri Perruchot a combătut astfel de raportări la persoana lui Van Gogh: „Ceea ce a condiționat geniul lui Van Gogh a condiționat toate accidentele din viața sa și i-a condiționat și nebunia. Nu trebuie să se vorbească de Vincent ca de un bolnav oarecare (...). Cazul lui Van Gogh nu poate fi socotit numai un caz medical, după cum nici nu este numai un caz estetic. Este mai cu seamă cazul unui om, atras fără scăpare de o imensă chemare mistică, ce vrea să pășească și care pășește, într-un iureș nebunesc, dincolo de hotarele umanului. Cazul său este cel al tuturor marilor mistici, al tuturor eroilor Cunoașterii. Fiind astfel, iese din cadrul obișnuitelor măsuri de apreciere și nici nu se poate altfel“. Perruchot îl citează și pe dramaturgul Arthur Adamov, care spunea că, în cazul lui Van Gogh, „patologia nu explică nimic“.

Dar ce-i scria însuși pictorul fratelui său Theo, în urmă cu 140 de ani? „Ce sînt eu în ochii celor mai mulți oameni? O nulitate, un smintit sau un sucit, unul care n-are și nu va dobîndi nicicînd o situație în societate, pe scurt, ceva mai puțin decît nimic. Bine, să presupunem că acesta-i adevărul; dar în acest caz, aș vrea să arăt prin opera mea ce se ascunde în inima unui astfel de zănatec, unei astfel de nulități“.

Săptămîna trecută, o pictură a lui Van Gogh, furată de naziști și reapărută, a fost vîndută cu aproape 36 de milioane de dolari, un nou record pentru o acuarelă pe hîrtie de-a lui.

Cum vedem, astăzi Van Gogh nu doar că se vinde bine dar e și de-a dreptul popular, deja există tricouri și sacoșe imprimate cu „Noapte înstelată“ sau cu floarea-soarelui pictată de el. Acum se și reinterpretează totul, chiar și faimosul moment al tăierii urechii. Cică i-ar fi tăiat-o Gauguin. Pentru unii contemporani, „Vincent“ e *cool*, pentru alții e tipul clasic al geniului neînțeles, unii sînt interesați de povestea tumultuoasă a vieții lui, alții sînt atrași de ceea ce-și închipuie a fi tot felul de taine încă nedeslușite și de scenarii legate de existența sa (ce-a fost cu urechea tăiată, cine l-a omorît de fapt etc.).

Mie mi se pare că el a dus pictura dincolo de granițele ei posibile. Atît de departe, că uneori mi se face chiar frică s-o privesc. La fel ca atunci cînd ascult ultimele cvartete de coarde ale lui Beethoven.

■ ■ ■

ready made

„L'am cunoscut pe Nicu Filipovici încă de pe cînd stetea la hotel de Franța și cînd se zbuciuma a face ceva, asta prin luna Noembrie anul trecut. Era de o inteligență extraordinară și pînă a terminat studiile adică școala comercială superioară au fost în totdeauna premiantul I. La vîrsta de 18 ani a scris originala sa carte Tezaurul limbei germane în comerț, *nu cred să existe în lumea noastră comercială un corespondent ca el, vorbea cu cîte cineva și scriea cîte o scrisoare comercială care ca stil și cuvinte alese și bogate în înțeles, te lăsa uimit.“*

Adevărul, Anul XXVII-lea,
No. 8778, Mercuri, 19 Februarie 1914

Lorin NICULAE

urbe în vorbe

Neștiuta pivniță boltită

Pe cînd se întorcea de la școală, observă că, printr-o aerisire joasă pe lîngă care trecea zilnic, se putea ajunge destul de ușor într-o pivniță care, ca orice spațiu subteran, poate înflăcăra imaginația unui copil, mai ales că abia atunci o observase pentru prima oară. Așa că, fără a se gîndi prea mult, se lăsă să alunece printre barele de fier și ajunse, fără să se lovească, în subsol. Era întuneric acolo și fu nevoit să aprindă lanterna pentru a putea vedea ceva. Hmmm... „arată destul de urît“, gîndi el: pereți pustii și sumbri, reci, spectrali și umezi de jur împrejur, un osuar ceva mai departe, iar în mijloc o gaură neagră, goală și adîncă, atît de adîncă încît nici măcar lumina lanternei nu se întorcea reflectată. Pereții cavernei tresăltau regulat, ca respirația unui monstru adormit...

Aproape că îi dădură lacrimile văzînd un loc atît de trist și de bună seamă că ar fi fugit dacă o curiozitate imprudentă nu l-ar fi împiedicat; rămase pe loc, își scoase flautul din ghiozdan și începu să cînte în tăcere o melodie duioasă, în gamă minoră, desigur, ca nu cumva un sunet prea îndrăzneț să curme liniștea și să scrijelească murii ostili ai unui beci pustiu. Surprinzător, grota reverbera plăcut tăcuta muzică și, pe măsură ce cînta, din bezna încremenită a abisului începu să țîșnească o rază de lumină, întîi roșiatică și firavă, apoi galbenă, verde și, în cele din urmă, din ce în ce mai albastră. Se opri din cîntat, uimit, în timp ce melodia ecourilor sale estompate picta un senin pe povîrnișurile moi și încețoșate ale grotei. Acum, peștera era scăldată într-un delicat azur, iar crevasa neagră din mijloc, privită de aproape, se umpluse cu apă cristalină, din care, cu prudență și teamă de necunoscut, copilul sorbi un diamant perfect rotund și, prin urmare imposibil, de stranietate.

Căpătă curaj și pătrunse mai adînc în subteran sau, mai bine zis, acceptă să fie absorbit de un curent vag și rugător ce-l călăuzea înăuntru cu blîndețe, avînd conștiința faptului că, deși poate nu s-ar fi cuvenit să facă asta, totuși, în orice moment, ar fi putut să fugă afară, unde lumina e albă și rece, iar contururile clare, precise și tăioase, mai ales tăioase, așa, ca o temă pentru acasă. În acea lumină pală, străvezie, osuarul îndepărtat se dovedi a fi o stivă haotică și neverosimilă de sculpturi înfățișînd iubiri străvechi și nebunești pasiuni, încă frumoase, dar măcinate de trecerea timpului, îngrămădite unele peste altele cu o frenezie care nu putea fi decît rodul unor căutări tot atît de neostoite pe cît de zadarnice, la fel ca idealul, sau speranța, sau chiar viața... Zeițe păgîne din marmură albă, înlănțuite de mușchi, brațe, picioare și torsuri sfărîmate, manticore turnate în fontă, amestecate cu volumele vechi și uitate ale înțelepciunii alchimiștilor, un cîine aproape viu, încremenit în lemn putred, doi nori prăfuiți și deșirați, seci și buni de aruncat, precum și multe alte obiecte ciudate, a căror întrebuințare și semnificație nu puteau fi nici măcar ghicite, alcătuiau labirintul profund și fără de ieșire în care cineva, demult, se pierduse cu nesaț, căutînd, cu mult înaintea secolelor, formula nelimitării. În spatele muntelui zadarnic de statui, eboșe, mulaje, încercări repetate și îndărătnice, accidente, derapaje, viscole și partituri, instrumente felurite, oxidate și rupte, dezamăgiri și imnuri, puteau fi întrezărite, nu fără efort, chiar alături de un mic bestiar teratologic, caietele mucede cu ecuațiile visării, scrise mărunt cu cerneala aspirațiilor, acum ștearsă, cursă și acoperită cu un strat gros și impenetrabil de uitare.

Pereții încă mai vibrau notele muzicale, parcă jucîndu-se cu ele, repetîndu-le și declinîndu-le în pliuri obscure, iar copilul se simți mai bine, locul nu mai părea urît, ba chiar putea să simtă o tandrețe intrinsecă acelui vid ondulat, cu limitele lui calde și imprecise. Adormi calm, adormi adînc, adormi luminos și muzical, iar culcușul unde se odihnea deveni mai moale și mai cald, modelat întocmai după conturul micuței sale ființe. Dormi liniștit și blînd, tresărind arareori de tulburi temeri sumbre, dar mîngîiat cu drag de răsuflarea boreală din pivniță, pentru care sosirea copilului era, de bună seamă, cel mai frumos lucru care i se întîmplase în ultimele veșnicii pe care le mărturisise, căci casa de deasupra fusese construită peste pivnița veche și tot așa, casă după casă, pînă cînd nimeni nu mai știa de cînd e beciul, cine îl făcuse și ce era în el.

Cînd se trezi, spațiul era mai mare și mai strălucitor, pereții erau luminați de tainice și neștiute cristale de stîncă, agate și ametiste, opale și turmaline și, nu putea fi doar o impresie, din fîntînă răsuna o muzică plăcută, învăluitoare, care parcă îl ruga să nu plece sau poate îi șoptea doar numele, cum îl aflase oare? Se apropie de izvor și acesta îi reflectă un chip liniștit și radios, pe cînd sorbea din apa stranie și cristalină a diamantelor perfect rotunde și, prin urmare, imposibile, din care gustase cu teamă în ajun; cînd își ridică fruntea, un fir de păr se scutură și pluti pe oglinda fîntînii, descrise un cerc tremurător și ezitant, apoi se cufundă cu repeziciune în adînc, parcă sorbit de un vîrtej nevăzut. Apa, tulburată pentru o secundă, redeveni oglindă, nemișcată și zîmbitoare.

Totuși, oricine știe că, deși copiilor le place uneori să doarmă, menirea lor este jocul. Copilul adună în ghiozdan la repezeală cîteva diamante și escaladă fereastra pentru a ieși din acel beci fericit pentru că îl vede plecînd și trist, foarte trist pentru că nu îl poate ține mereu lîngă el și care, în secret, nutrea speranța că pruncul își va aminti fîntîna și va mai veni, uneori, cu drag, să o caute în bezna cavernei și să mai bea un diamant rotund și, prin urmare, perfect imposibil, de zgură de vis topită de lumina unui suflet curat...

Atunci, prin ferestruica reveriilor sale apăru un curcubeu înalt, deasupra acoperișurilor caselor, profilat pe tăriile abstracte ale idealurilor și pe oceanele nesfîrșit de albastre și de adînci ale dăruirii de sine, iar forma lui străvezie rămase decupată în tainicul legămînt de lumină și prietenie, alungînd definitiv dezolarea pivniței boltite, care acum știa cu certitudine că adevărul pe care îl căutase din timpuri imemoriale nu e doar o plăsmuire a imaginației arhitectului său, de vreme ce copilul există, în carne și oase, și, odată cu el, cu siguranță, există și sens...

***Lorin Niculae** este profesor la Universitatea de Arhitectură și Urbanism „Ion Mincu“ din București.*

■ ■ ■

Gusturi noi

Texte și opinii de:

- ● Lucia TERZEA-OFRIM (conferențiar univ. dr. la Facultatea de Litere, Universitatea din București)
„Simplificați, simplificați, simplificați“
- ● Dan DEDIU (profesor la Universitatea Națională de Muzică București)
„Gustul netedului sau efectul *«Wow» – Neted, nou, simplu*“
- ● Mihai PANFIL (fondator Origo Coffe – origocoffee.ro)
„Cafea. De la amar la dulce“
- ● Gabriel H. DECUBLE (directorul departamentului de limbi și literaturi germanice, Universitatea din București)
„«Pe-al juniei val senin»“
- ● Bogdan POPA (doctor în istorie, cercetător la Institutul de Istorie „Nicolae Iorga“ din București)
„Revoluționari, soldați, sportivi, oportuniști“
- ● Cezar IOAN (fondator și editor al revistei Vinul.ro)
„Gusturile (vinurilor) evoluează așa cum evoluăm și noi?“
- ● Irina MĂSTĂCĂNEANU (specialist în ceai, proprietar teaz.ro)
„De la *chanoyu* la *bubble tea*“

argument

Lupta stridențelor

DILEMA VECHE
Gusturi noi

„E greu de spus din ce motiv aceleași lucruri care ne încîntă simțurile în cea mai mare măsură și care ni se par atrăgătoare din primul moment sînt și cele de care ne îndepărtăm cel mai iute, dintr-un fel de sațietate și dezgust. Cît de strălucitoare sînt, de regulă, picturile noi, prin frumusețea și prin bogăția culorii, față de cele vechi! Și totuși, chiar dacă ne farmecă la prima vedere, plăcerea nu durează, în vreme ce asprimea și caracterul frust al vechilor picturi continuă să ne captiveze“ (*De Oratore* III, XXV, 98). Aceste rînduri, scrise cu mai bine de două mii de ani în urmă de Cicero, descriu, în viziunea lui E.H. Gombrich, acel tip de „frumusețe“ facilă, superficială, comună, pe care am numi-o azi *kitsch* – abuz estetic prin stridență, edulcorare, exces cromatic – și surprind totodată un contratimp în evoluțiile artei și gustului. Acestea ar fi evoluat în direcții diametral opuse: arta – de la *hard* la *soft* (de la un stil arhaic, primitiv, la sofisticare, elaborare și rafinament), iar gustul – de la *soft* (descris ca vulgaritate, efeminare, depravare și stridență) la *hard* (asimilat cu noblețea, vigoarea, candoarea și onestitatea).

Această dinamică *soft-hard* se regăsește și în domeniul gusturilor de zi cu zi. În privința fabricării produselor de larg consum există o tendință clară de la *hard* la *soft*, de la brut, rudimentar, la complex și elaborat. Dar, în materie de gusturi, tendința *hard, ca intenție* (aspirația spre pur, autentic, necosmetizat, cu exemplul vinului *„orange“*, vinificat ca în antichitate, fără tehnologii moderne, sau al cafelelor și ceaiurilor nobile, „de proveniență“, procesate minimal, fără adaosuri și artificii), conviețuiește cu o tendință *soft, în fapt:* gustul migrează de la astringent, amar, vechi, elaborat la preferința pentru lejer, dulce-acrișor, floral, tînăr, verde – fie că e vorba de vin, de cafea, de bere sau de ceai.

David Le Breton vorbește de gustul *mou* („moale“) nord-american: dulcele omniprezent, berea apoasă, vinul ușor, cafeaua slab prăjită – tot mai la modă astăzi pe întregul mapamond. *Kitsch-ul* organoleptic își face intrarea: gustul „roz“, facil, dulce-acrișor, pe placul maselor largi.

Un alt fenomen de reorientare gustativă e descris de Massimo Montanari, care constată cu ironie că am ajuns, în materie de consum și de gusturi, în „Ținutul Cocagne“ (țara unde curge lapte și miere). Totul e disponibil, totul e posibil. „Liberalizate“, detașate de tradiții și de obiceiuri regionale, gusturile nu mai sînt condiționate cultural și evoluează arbitrar, imprevizibil.

Producerea pe scară largă a aromelor sintetice a produs la rîndul ei o mutație a gusturilor. Esența, imitația a ajuns să fie mai intensă decît originalul: nici un rom nu va mirosi la fel de puternic ca o esență de rom. Pentru a face față noului val aromatic, gustul autentic trebuie să se „reinventeze“, să se întreacă într-o luptă a stridențelor. „Recalibrate“ de intensitatea aromelor artificiale, gusturile au nevoie de stimuli tot mai puternici pentru a obține satisfacție.

În plan sonor, lucrurile stau asemănător. Volumul tot mai ridicat la care se ascultă muzică (și nu numai) a dus treptat la o desensibilizare a auzului. Urechea contemporană, incapabilă să mai distingă sunete pe care le percepea cu un secol în urmă, cere și suportă zgomote tot mai puternice, tonalități tot mai stridente.

Și totuși, cum să nu-ți placă vinurile cu buchete îmbătătoare ale Lumii Noi sau o cafea etiopiană *single origin,* prăjită ușor, în care distingi realmente nuanțe de flori, fructe și mirodenii? Gusturile noi merită fără îndoială să fie apreciate și încercate, măcar din plăcerea de a reveni, iar și iar, la vigoarea, la noblețea și onestitatea vechilor gusturi. (**Matei Pleșu**)

Cititori, fiți ascultători! În fiecare joi, de la ora 18, la emisiunea Timpul prezent. *O dezbatere pornind de la Dosarul revistei* Dilema veche, *moderată de Adela Greceanu și Matei Martin. Ne puteți asculta pe frecvențele Radio România Cultural sau online la www.radioromaniacultural.ro.*

Lucia TERZEA-OFRIM

„Simplificați, simplificați, simplificați”

Schimbările în preferințe, gusturi și mode sînt aspectul vizibil al mutațiilor de profunzime în sistemul valorilor care generează conturul, pulsul și direcția de evoluție a fiecărei noi epoci. Formele de locuire, hrana, îmbrăcămintea, reprezentările corpului, transportul, organizarea muncii și a *loisir*-ului, preocupările pentru sănătate, educație, artele *et al.* sînt modelate de „aerul timpului“, toate componentele vieții sociale avînd, dincolo de dimensiunea funcțională, o încărcătură simbolică. Să ne oprim asupra alimentației.

Antropologul Claude Lévi-Strauss semnala printr-un joc de cuvinte felul în care alegem hrana: pentru ca un aliment să fie bun de mîncat *(bon à manger),* trebuie în primul rînd să fie „digerabil“ mental *(bon à penser),* adică integrat unui sistem de credințe, prins într-o constelație de reprezentări care să-i confere statutul comestibil. Mai departe, aceeași filtrare simbolică condiționează constituirea preferințelor și a modelor alimentare. Nu doar proprietățile organoleptice ne fac să alegem un aliment, ci mai ales valorile culturale, sociale, etice, religioase sau estetice care îi sînt asociate. Așadar nu ne atrage atît aroma degajată, cît aura atribuită, asezonarea cu semnificații.

Un exemplu elocvent este discursul de poziționare avansat de activiștii mișcării Nordic Food Culture: *„To radically enlarge the scope of what we think of as food, while making it more ethical and accessible“*. Din această perspectivă putem înțelege de ce restaurantul danez *Noma* – un acronim pentru *Nordisk Mad* (mîncare nordică) –, fondat de René Redzepi și Claus Meyer, a ocupat în această toamnă pentru a cincea oară primul loc în cadrul clasamentului celor mai bune 50 de restaurante din întreaga lume. Pe lîngă excelența gastronomică, elementul decisiv al succesului acestui proiect este angajarea într-un demers social cu bătaie lungă.

Într-un articol dedicat acestui restaurant – sugestiv intitulat *„Noma's taste of tomorrow: creating the future of food“* – e dezvăluită anvergura aspirației: *„What we want to do is to change the world through food“*. Încă din 2004, la Copenhaga, la un an după deschiderea inovatorului restaurant *Noma*, în cadrul unui simpozion intens mediatizat, a fost lansat manifestul *The New Nordic Cuisine Manifesto* care a condus la impunerea unui amplu *New Nordic Cuisine Movement*, cu implicarea tuturor țărilor scandinave, concretizat într-un eficient *New Nordic Food Program.*

Cuvintele-cheie ale acestui proiect sînt: puritate, prospețime, simplitate și etică, fiind agreate exclusiv produsele locale, naturale și de sezon. Departe de a fi o excepție sau o ciudățenie, restaurantul *Noma* nu este decît exponentul de vîrf, exemplar prin rigoarea punerii în scenă și în farfurie a tendințelor actuale manifestate în preferințele culinare. Apar florile, ierburile redescoperite, frunzele, mușchii și lichenii, fructele de pădure, ciupercile sălbatice, algele și fructele de mare care încă palpită, legumele crescute în grădină, precum și tot ceea ce poate fi identificat drept comestibil și cules în pădurile din apropiere. Pîinea este artizanală, untul nepasteurizat, smîntîna abia ridicată. Pînă în 2017 existau carne și pește în meniu, acum e folosită doar zeamă concentrată și măduva, ca accent de gust. Fermentația naturală, afumarea, conservarea prin mijloace naturale aduc o îmbogățire a aromelor, pe lîngă mucegaiuri crescute cu grijă și servite ca atare. Ocazional sînt prezente și preparate din insecte.

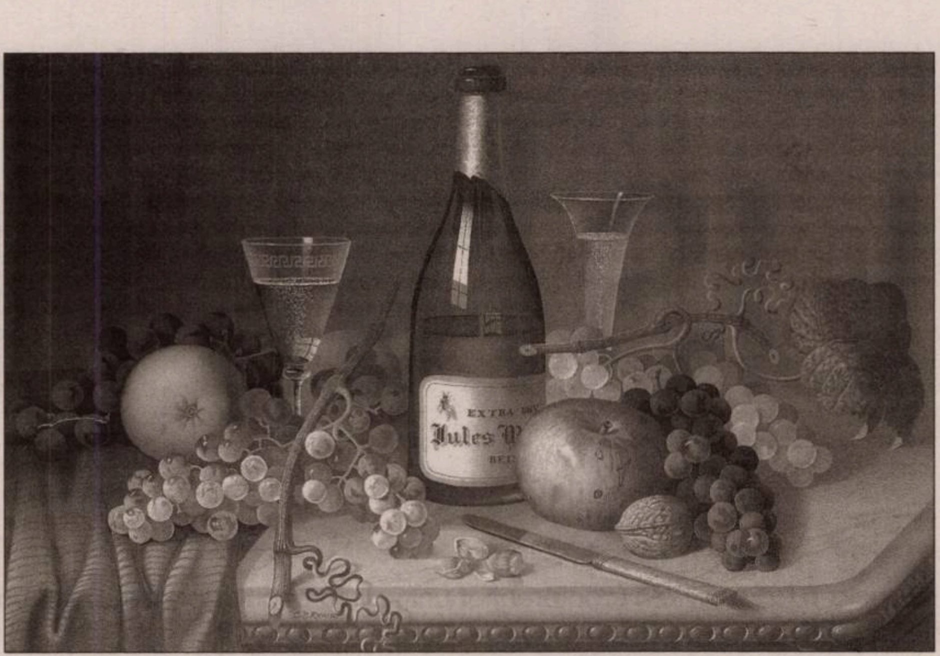

Din anul 2018, restaurantul revine cu o formulă înnoită. *Noma high-end dining experience* este ritmată de cadența anotimpurilor: în sezonul rece se oferă *seafood*, vara e rezervată legumelor, iar toamna este dedicată programului *game & forest season*. Ierburi sălbatice adunate din flora spontană sînt aduse la masă și oferite în chip de ofrandă prețioasă consumatorului avid de prospețime virginală. Varietatea frunzelor crude, pline de sevă, împlinește setea unei reconectări cu natura prin privilegiul contactului direct, nemediat cu un produs primar, viu, neprelucrat. Experiența *Noma* promite accesul la esențe, la gusturi originare, genuine. Momentul este trăit ca o revelație, fiecare îmbucătură se cere simțită ca o împărtășanie, de vreme ce ești încredințat că ai parte nu doar de un gust adevărat, ci chiar de gustul adevărului...

După o asemenea experiență transformatoare nu ai cum să nu fii recunoscător față de pămîntul care ți-a dăruit toate ingredientele necesare unui meniu-spectacol cu douăzeci de feluri (miniaturale). Liturghia senzorială durează cîteva ore, dar la plecare te simți ușor (și mai ușurat la pungă), dar energizat, ba chiar iluminat asupra responsabilității tale de a avea grijă de bătrîna Terra. Iată cîte și mai cîte minunății ne oferă, fără să fi fost nevoie s-o dopăm cu chimicale! Apoi, dacă nu ești (încă) vegetarian, ești uluit cît de bine se poate mînca fără carne. Mai constați că mîncarea are gust și fără ulei de măsline, că poți avea desfătări gustative și fără fructe exotice, ba chiar fără condimente aduse de peste mări și țări. Iată ce explozie de senzații este posibilă pornind de la cîteva ingrediente simple, banale, chiar umile și desconsiderate, dar de acum înnobilate prin risipă de imaginație și prin asocieri surprinzătoare. A, da, și nu mai ai nimic împotriva furnicilor! Sînt delicioase.

Pleci de la templul *Noma* nu doar educat gastonomic, ci și edificat moral. Cu nonșalanță, fenomenul *Noma* reușește să exercite asupra lumii o influență *nec plus ultra* în materie de persuasiune. Devii pentru totdeauna prietenul mîncării sănătos savuroase și crezi că ești gata de orice sacrificiu pentru a ajunge un adevărat protector al Pămîntului. Ai un nou țel! Sau, cel mai probabil, abia acum ai un țel. O misiune! O deviză: Mănînci și te mîntuiești! Savurezi și salvezi!

Restaurantul *Noma* este stindardul mișcării *New Nordic Cuisine*, care derulează programe complexe de difuzare globală atît a principiilor Noii bucătării nordice, cît și a bunelor practici menite să amelioreze situația încălzirii planetei. Astfel, prin programe de formare și prin Simpozioanele *Mad*, mișcarea întreține contacte cu Agenția Europeană de Mediu, cu diverse organisme internaționale și personalități angajate în conștientizarea importanței protecției mediului prin aplicarea principiilor dezvoltării durabile.

S-au făcut filme, documentare, s-au scris cărți, dizertații, jurnale, articole și puzderie de testimoniale, cel mai bun restaurant din lume fiind o adevărată vedetă mediatică, un reper, un adevărat avizier pentru locatarii planetei, menit să informeze și să modeleze gustul public în spiritul adecvat marilor provocări globale generate de poluarea rezultată din actualul nostru mod de viață. Printr-un val mediatic fără precedent sîntem avertizați că trebuie să înfruntăm amenințările climatice responsabil, conștient, deopotrivă încrezători și vigilenți, în ruptură decisivă cu actualele practici toxice ale industriei alimentare, chiar împotriva propriilor gusturi.

Fenomenul *Noma* este un avatar de succes al atitudinii față de hrană inițiate de italianul Carlo Petrini prin mișcarea *Slow-Food*, care la rîndul ei a generat o întreagă filozofie de viață numită *Slow-life.* Manifestul lansat la Opera Comică din Paris pe 21 decembrie 1989 – an al altor mari schimbări – este considerat debutul simbolic al acestui fenomen social inițiat în Italia, dar care a avut ecou în toată lumea.

Tot din Italia a pornit imperativul *Zero Kilometer,* care fundamentează principiul folosirii produselor locale, astfel fiind asigurată prospețimea, calitatea și excluderea tuturor inconvenientelor rezultate din transport. În plus, amprenta savorii locale crește invers proporțional cu amprenta reziduală de carbon. În același spirit, începînd cu anii '70, în Statele Unite a evoluat segmentul organic al produselor alimentare, sub sloganul *From Farm to Table*.

În anul lansării manifestului hedonist al mișcării *Slow-Food* intitulat *Manifesto for the Defense of and Right to Pleasure*, coperta Revistei *Time* din 2 ianuarie 1989, în locul portretului unei personalități căreia să i se atribuie statutul de *Man of the Year*, propune ca figură emblematică chiar Pămîntul sub titlul *Planet of the Year*. Coperta figurează imaginea întristătoare a globului terestru în chip de colet eșuat pe o plajă pustie cu aspect dezolant de deșert lunar. „Coletul“ pierdut, ambalat neglijent într-o folie sufocantă, este legat strîns, dar de mîntuială, cu funii rugoase. Nu e un colet cu panglici. În locul liniștitoarelor intersecții regulate ale paralelelor și meridianelor, firele încălecate la întîmplare induc senzații de dezordine, dezorganizare și dezarticulare haotică. Globul pare o jucărie stricată, abandonată într-un spațiu ostil, iar prezentarea de pe copertă se rezumă la o formulă de avertizare: *Endangered Earth*.

Cele două mesaje nu au aparent nimic în comun, dar sînt înrudite. Ziarul *Time* enunță problem,a iar cîteva luni mai tîrziu Manifestul *Slow-Food* se situează în avangarda celor ce oferă soluții: *„Se la «fast life» in nome della produttività ha modificato la nostra vitae minaccia l'ambiente e il paesaggio, lo «Slow-Food» è oggi la risposta d'avanguardia“*. Revolta împotriva mîncării *fast-food* îmbracă de fapt nemulțumirea față de avîntul civilizației industriale. Viteza este metaforă pentru opresiune, fiind „lanțul“ care nu permite eliberarea. Asemeni globului de pe copertă, și omul se simte legat, prizonier, în lanțuri. Pămîntul este prezentat ca fiind în pericol de dispariție *(Endangered Earth),* asemeni omului, care, dacă nu se eliberează de viteză, este „o specie amenințată cu dispariția“. Imaginarul e comun, limbajul e comun, scopul este comun: salvarea.

Inițiatorul mișcării *Slow-Food*, apologet al tihnei, ajunge să fie unul dintre cei mai neobosiți activiști de mediu. Creator al rețelei internaționale *Terra Madre*, Carlo Petrini publică nenumărate lucrări, înființează institute de cercetare și învățămînt gastronomic, e preocupat de agricultura sustenabilă și de eradicarea foametei pe glob. Deși ateu declarat, are o relație strînsă cu Papa Francisc, împărtășind amîndoi preocuparea ardentă de a salva planeta prin schimbarea radicală a relațiilor dintre oameni și mediu, dintre oameni și animale, dintre oameni și hrană. A apărut și la noi traducerea volumului semnat de Carlo Petrini *Pămîntul viitorului. Dialoguri cu Papa Francisc pe tema ecologiei integrale* (Editura RAO, 2021).

„Simplificați, simplificați, simplificați“, ne îndemna H.D. Thoreau după ce a petrecut doi ani absolut retras pe malul lacului Walden și m-a cuprins și pe mine dorul de simplificare, de scuturare a poverilor civilizației tehnologice, dorul de proaspăt și de sălbaticie. Pentru că e frig afară nu mă pot adăposti pe malul unui lac, undeva în Palatul Naturii, dar pot încerca măcar o desfătare palatală. Am aflat cu uimire că foarte recent s-a deschis aproape de Herăstrău un restaurant care se numește *Noma*. Din păcate, n-are nici o legătură cu localul danez omonim.

Caut altceva. O experiență înrudită plăcerilor gustative responsabile (sub genericul „verde crud, verde crud, mugur alb și roz și pur“) aș putea găsi într-o carte nou apărută, *Ierburi uitate,* scrisă de Mona Petre, despre care aflu că ar conține „o nouă bucătărie veche“, prezentînd „o colecție de căutări botanice și experimente culinare, inspirate de flora spontană, asocieri de gusturi și tehnici de gătit din alte vremi“. Deocamdată am intrat pe blog-ul autoarei și am decis să încerc o rețetă. Am ales la întîmplare *Frunze de ridichi, opărite în unt gras, cu coconari și negrilică.* Aha, e bine: pentru început pot ajuta planeta prin faptul că frunzele de ridichi nu vor mai lua drumul gunoiului. Dar de unde coconari și negrilică?

Lucia Terzea-Ofrim *este conferențiar univ. dr. la Facultatea de Litere, Universitatea din București, unde predă cursuri de antropologie culturală.*

Dan DEDIU

Gustul netedului sau efectul „Wow”

Neted, nou, simplu

Analizînd contextul global al culturii contemporane, gînditorul Byung-Chul Han constată că ceea ce leagă sculpturile lui Jeff Koons *(Ballon Dog, Ballon Venus, Baptism),* iPhone-ul și tehnica de epilare pubiană *Brasilian Waxing* este gustul pentru suprafața netedă. De aceea, spune autorul coreean care scrie în germană, netedul apare sub forma lui *Like* și *touchscreen* și se definește prin trăsături precum conformabilitatea *(Anschmiegsamkeit)* și lipsa de rezistență *(Widerstandslosigkeit)*. Mai mult, el susține că „netedul mijlocește doar un sentiment plăcut, care nu permite să se lege de el vreun sens, vreo adîncime. Se epuizează în «Wow»“ *(Die Errettung des Schönen*, S. Fischer Verlag, 2015).

Desigur, trăim în epoca lui *„Wow!“* (cum spune sloganul reclamei ochelarilor Ray-Ban: „Efectul *Wow* este al tău!“, cu majuscule). Totul se întîmplă cu repeziciune, ca și cînd ne-am da pe tobogan. Netedul nu face altceva decît să ne ofere posibilitatea de a aluneca cu viteză din ce în ce mai mare, ca într-o cursă de bob, în vertijul plăcerii neofile, dar fără dimensiunea riscului pe care și-o asumă exploratorii și experimentatorii. Astfel, noutatea rapidă ne invadează aproape toată viața. Odată cu ea, la pachet, vine și distracția, ca ingredient absolut necesar al plăcerii de a gusta noutatea. Distracția trebuie să fie scurtă (Shakespeare ar fi spus *„Brevity is the soul of wit!“)* și neîngrădită (netedul nu se opune, după cum susține Byung-Chul Han). Să observăm fluxul de informații de pe portalele de știri, titlurile anecdotice ale articolelor, burtierele de pe ecranele televizoarelor, „ciripelile“ *(tweets)* mai-marilor zilei: noutatea rapidă și divertismentul sînt parazitate de acest nărav al contemporaneității care este simplificarea. Ne place să simplificăm și o facem cu voluptate: alb-negru, bun-rău, adevărat-fals, frumos-urît. Apoi, sărim ca Neghiniță de la o știre la alta, de la un conținut la altul, de la o emoție la alta. *Multitasking*-ul devine o formă de strămutare a ființei noastre într-un virtual, permanent și trepidant tărîm al consumului de calorii informaționale. Neofilia supercalorică conduce astfel la obezitate mentală, la perforarea atenției și la mărirea sistematică a vitezei de neatenție. În acest fel, capacitatea noastră de concentrare scade, intrînd sub zodia *atenției involuntare*, ceea ce înseamnă că alegem după principiul noutății, indiferent de valoare sau de merit, informația căreia să-i acordăm atenție.

Există și neofobi, bineînțeles. Adică persoane precaute, retractile și neîncrezătoare în tot ceea ce e nou sau la modă. De altfel, neofilia și neofobia se pot conjuga foarte bine în cadrul aceleiași personalități, conducînd la configurarea unui individ normal și complex, după cum sîntem cu toții mai tot timpul: neofili și neofobi moderați, în simultaneitate. Pot fi neofil în materie de muzică contemporană – să caut ultimele noutăți și să le ascult – și neofob în materie de vestimentație – să port ani de zile aceiași blugi și aceleași tricouri. Sau invers, pot să fiu neofil acerb în materie de vestimentație – să mă îmbrac permanent în ton cu moda – și neofob în materie de gust muzical – să ascult numai *oldies'*.

Această distincție între neofili și neofobi, cercetată de Winifred Gallagher (în *Understanding our need for novelty and change*, Penguin Books, 2011) și Boris Groys (în *Despre nou*, Idea Design & Print, 2003), presupune existența unui flux de informație neîntrerupt (efemeridele) care se grefează pe un miez cunoscut și asimilat, păstrat și muzeificat (arhiva). Ideea fundamentală este că nu avem cum să înțelegem *noul* fără *arhivă*, căci el se evaluează comparîndu-se cu ceea ce există în arhivă. Desigur, palierele de comparație pot fi foarte diverse și, de multe ori, ceea ce se compară este numai anvelopa, epiderma, tegumentul, și nu nucleul sensului ori principiul.

Am văzut cum neofilia, tendința de simplificare și *multitasking*-ul conduc – încet, dar sigur – la ceea ce am numit *atenție involuntară*. Dar există și un alt tip de atenție: *atenția voluntară*, cea care selectează rațional și intențional prin concentrare, și care ne permite să învățăm. Acest tip de atenție se leagă de noutatea lentă și de complexitate, însușiri care cer timp de procesare și de pătrundere în profunzime, prin studiu, înțelegere și trăire. Studiul, înțelegerea și trăirea sînt lente și, de multe ori, necesită un efort de concentrare. Acest efort nu se poate face decît pe baza unei hotărîri interioare a voinței. *A-vrea-să-te-concentrezi* este, de multe ori, o hotărîre greu de luat, o hotărîre dureroasă. (Știa Beethoven ce știa cînd punea întrebarea *„Muss es sein?“* la finalul ultimului său cvartet de coarde.)

Neofilia și neofobia se pot conjuga foarte bine în cadrul aceleiași personalități.

Nu există multe dispozitive culturale la ora actuală care să favorizeze acest tip de atenție voluntară. Dar printre cele care există, cred că am putea numi *concertul* și *festivalul de muzică clasică*, cu ritualul său concertistic, cu aportul său de ascultare concentrată și regulile de comportament (nu se vorbește, nu se mănîncă și nu se bea în timpul concertului, nu se aplaudă între părțile unui concert instrumental sau ale unei simfonii, se închid telefoanele mobile), organizat întru adîncirea percepției auditive și urmărirea unui flux sonor complex, orientat înspre obținerea unei satisfacții estetice. Aceasta este o formă ideală de menținere a tonusului concentrării și a sănătății mentale în vîltoarea informației *fast-food*.

Mutația gustului muzical în contemporaneitare

Muzica clasică (de la *classical)* nu se opune muzicii ușoare, distincția dintre ele nefiind una de ordin ontologic, ci mai de grabă de ordin administrativ. Ambele au rostul și specificul lor, rezonînd cu nevoile noastre, ale tuturor. Fiecare tip de muzică are dreptul la existență și la diversitate, prin genurile și speciile lor bine definite, care pot fi mai sofisticate sau mai simpluțe: de la operă la operetă și cabaret, de la simfonie la rapsodie și potpuriu *(medley),* de la jazz la song, de la rock progresiv la *cover.* În sînul fiecărui gen muzical vom găsi niveluri valorice diferite: unele piese vor fi excelente, altele – mediocre sau proaste.

Ceea ce se constată însă la nivelul ambelor domenii muzicale, indiferent că vorbim de muzica clasică sau de cea ușoară, este apariția unui fenomen de netezire maximă a mijloacelor de expresie. Această tendință se datorează, în cea mai mare parte, nerăbdării și dorinței de succes rapid, dar și înțelegerii pervertite a sensului ignoranței, asumată ca prospețime și autenticitate. Asperitățile educației muzicale profesioniste sînt eliminate (unii chiar se mîndresc că „nu știu notele“, de parcă ar fi vreun semn al geniului, și nu unul al lenei), rămînînd doar înclinația na(t)ivă de a face muzică. În acest sens, dacă definim stilul ca modalitate specifică de a utiliza un limbaj artistic, iar gustul estetic drept capacitatea pe care o avem de a aprecia un stil, vom putea observa că asistăm astăzi la o clară înclinație a gustului general pentru suprafață netedă și patinaj semantic. În acest sens, mutația gustului în actualitate se poate înțelege ca *pierdere a concentrării din cauza neofiliei exagerate*. Labirinticul, iregularul și taina nu-și mai găsesc locul în această lume a gustului. Strălucitorul palindrom *„Wow“*, fugitivul ecran și obsesiv-repetitivul *beat* ocupă podiumul de onoare.

Să ne uităm la ce se întîmplă în muzica pop-rock: de unde în anii '60-'70 mustea de curaj și exces (Beatles, Queen, Led Zeppelin, Pink Floyd), în contemporaneitate ea a devenit sclava rețetei de succes și a dogmelor impuse de producători: durata piesei să nu depășească patru minute, iar introducerea 15 secunde sau mai puțin, forma să rămînă neschimbată (cuplet-refren, dar se poate experimenta cu schimbări de detaliu: renunțarea la un vers, repetiția ludică a unui cuvînt sau silabe), subiectul să fie iubirea, titlul piesei să se repete de cam zece ori în timpul piesei (pentru a fi reținut și transformat în *slogan),* să nu semnezi singur piesa, ci să-ți găsești un co-autor (se vinde mai bine), să folosești diverse efecte pe parcursul *song*-ului.

Pe de altă parte, muzica savantă se confruntă cu un *tsunami* stilistic ce readuce în forță tradiția simfonică romantică, *via* muzica de film. Cam toți tinerii care vin la compoziție clasică în facultate vor să scrie muzică de film. Seriile cinematografice *Stăpînul inelelor*, *Războiul stelelor* și *Harry Potter* sînt azi reperele unei muzici simfonice netede și uniformizate. Fără îndoială, trăim într-o vreme în care soluțiile extreme par să dispară din cultura noastră. Singurul lucru inacceptabil rămîne plictiseala, nu contestarea. Lumea s-a obișnuit cu contestările și cu șocurile. Nimic nu mai șochează.

Dacă ar fi să pledez pentru ceva, atunci aș pleda pentru efort și adîncime. Îmi imaginez că muzica e ca o lampă a lui Aladin în care e închis un *djinn* – sufletul ei. Pentru a-l elibera din carapacea sunetelor trebuie să posedăm cheia potrivită, iar cheia potrivită e zăbava, dublată de încăpățînarea de a lua mereu de la capăt un proces mental complex și de a-l trăi de fiecare dată ca prima oară. Muzica ne învață ceva esențial pentru viață, după cum remarcă complexul muzician Daniel Barenboim: *ne dezvoltă aptitudinea de a începe de la zero*. Ne călește răbdarea și ne forjează talentul. Sufletul muzicii e ca aburul. Se naște doar atunci cînd fluidul muzical se apropie de punctul de fierbere, iar netedul lasă loc pliului.

***Dan Dediu** este compozitor, profesor la Universitatea Națională de Muzică București.*

Mihai PANFIL

Cafea. De la amar la dulce

Revoluția senzorială își savurează victoriile odată cu evoluția omului. Un gust memorabil astăzi poate influența cultura gustului de mîine. „Hm! Ce cafea diferită“ – zici. Îți place, nu-ți place, nu te poți hotărî. Gustul îți rămîne în memorie, îl duci mai departe, îl recunoști, îl cauți și, în mod natural, vei ajunge să povestești despre el. Gustul și aroma fac parte din evoluția umanității, iar fiecare schimbare în această cultură are o amprentă profundă în evoluția noastră ca oameni și, mai apoi, ca societate.

Datorită simțurilor am supraviețuit în ecosistem. Animalele puteau simți prada din apropiere, prin miros, și simțeau satisfacție devorînd-o. Deși capacitatea mirosului nostru este mai mică decît la majoritatea altor mamifere, abilitățile de a memora și de a asocia mirosul cu un anumit moment sînt mult mari decît la orice alt animal. Acest lucru ne ajută să apreciem aromele fine ale cafelei, vinului sau brînzei. La cafea, notele sînt subtile. Îți pot aminti de gustul unui fruct, de o floare, de un ingredient specific. Papilele gustative de pe limbă pot detecta doar cinci gusturi – dulce, acru, sărat, *umami* și amar, pe cînd un bob de cafea de 0,3 grame este compus din opt sute de substanțe.

Amarul are o traiectorie particulară – de la intensitatea cea mai mare în gust la nuanțe cît mai delicate. În trecut, primul gust al cafelei era amarul. Apoi urma dulcele, iar partea acră și cea sărată dispăreau din cauza unei prăjiri intense, menite să carbonizeze bobul de cafea. Cafeaua se cocea intens, spre ars, pentru a acoperi anumite defecte ale boabelor și pentru a obține un gust constant de la o prăjire la alta și de la o recoltă la alta. Gustul amar provine din trei surse: cofeină, defecte și carbonizarea bobului. Printr-o prăjire puternică pierdem acizii care aduc în cafea notele florale, fructate. Însă o coacere controlată va proteja calitatea nativă a bobului.

Astăzi recunoaștem în ceașcă, din ce în ce mai des, un profil de gust în care predomină dulcele. Partea acidă (combinația dintre dulce și acru) este medie ca intensitate. Iar în postgust se dezvoltă delicat partea amară provenită din cofeină. În fișele de evaluare pentru calitatea cafelei, la competițiile mondiale sau în prăjitoriile de specialitate, se punctează intensitatea gustului dulce și a acidității, și apoi gradul de eleganță cu care cofeina este extrasă și integrată în gustul preparatului final.

Varietatea de cafea *arabica* și în special varietăți precum Gesha sau Laurina sînt mai puțin amare, lucru care aduce rapid aprecierea băutorilor de cafea. Varietățile de cafea *robusta* au o cantitate dublă de cofeină și sînt de două ori mai amare. Acestea vor fi cotate, ca preț, la jumătatea varietăților *arabica*.

Cum obținem gustul dulce în cafea? Dulcele provine din procesul de prăjire, prin carbonizarea zahărului din bobul de cafea. Există un termen în prăjitorii – *„sweet spot“* (punctul „dulce“, optim). Este un moment exact în timpul coacerii. Acesta este monitorizat și identificat pentru a proteja calitatea nativă a bobului și pentru a încapsula dulcele. Precizia unui profil de gust atît de specific se datorează tehnologiei și unei bune practici zilnice.

Evoluția prăjitoarelor de cafea facilitează monitorizarea procesului, în timp ce meseria a devenit o formă de talent și de creativitate, iar profilul de prăjire o semnătură pentru prăjitorie. Astăzi, cafelele se prăjesc mai ușor pentru a obține în ceașcă mai multă claritate și mai multă dulceață. Preparatele cu lapte le bei ca pe un desert. Fiind cald și cremos, acesta potențează mai mult dulcele extras în espresso. Iar consumul pentru cafea la filtru a crescut, fiind preparatul în care se pot identifica cel mai ușor diferențele de gust.

Gusturile acru și sărat sînt influențate de fructul de cafea, de varietatea de bob și de modul în care este procesată cafeaua. Pînă acum treizeci de ani, nu regăseai gustul acru în cafea. Dispărea în procesul de prăjire, prin carbonizare și distrugerea acizilor. Astăzi, gustul acru este unul dintre principalii diferențiatori. Prin evaluarea acestuia poți distinge cafeaua de la o regiune la alta. „Acrul“ va avea și parametri specifici, pentru a putea fi evaluat pozitiv: de intensitate medie, sub dulceață și mai intens decît amarul, pentru a da personalitate gustului. Combinația dintre acru și dulce creează aciditatea. Procesul are loc prin prăjire și prin extracție. Avem mai multe tipuri de acizi în cafea: acid citric – te duce cu gîndul la citrice; acid malic – se regăsește în cantități mari în mere; acid lactic – provine din fermentație și se regăsește în cafelele procesate natural; și acid tartric – care se regăsește și în struguri.

Gustul se conectează cu mirosul și amplifică experiența de gust. Mă întreb dacă există oameni care nu se îndrăgostesc de mirosul de cafea proaspăt prăjită. Mirosul, evaluat atît nazal, cît și retronazal, reprezintă 80% din experiența senzorială în cafea. Este compus din trei mari categorii de arome:

– *Compuși enzimatici*. Aceștia provin din *terroir*, plantă și procesare. Vom avea trei categorii de arome: *flori, fructe, legume.*

– *Compuși care provin din caramelizare*, prin prăjirea boabelor de cafea. Vom identifica trei categorii de arome: *nuci, caramel, ciocolată.*

– *Compuși din carbonizarea boabelor de cafea sau din defectele cafelei verzi.* Sînt împărțiți în trei categorii: *arome rășinoase, condiment și arome carbonizate.*

Astăzi, notele dezvoltate prin carbonizarea bobului de cafea sînt considerate defecte, cele care sînt dezvoltate prin caramelizare sînt considerate pozitive, normale, ți le dorești în cafea, iar compușii enzimatici sînt cei mai apreciați.

Cu cît aprofundăm descrierea unei cafele, cu atît ne apropiem de o analiză senzorială profesională. Prin expertiza senzorială, certificată la nivel global prin programe dedicate cafelei de specialitate, poți evalua și puncta calitatea cafelei – de la boabele verzi la cele prăjite, pînă la stadiul de preparare. În urma unui proces de analiză senzorială profesională, precum Quality Arabica Grading, o cafea de specialitate poate primi de la 80 pînă la 100 de puncte. Cu cît cafeaua te duce cu gîndul la fructe sau flori, cu atît ea va fi mai bine punctată.

În cadrul cursurilor pe care le avem la școala Origo, începem cu o evaluare simplă – orice aromă pe care ai putea să o pui într-un desert este una pozitivă; notele pe care nu ai putea să le pui într-un desert, precum mirosul de paie, hîrtie, iută umedă, pămînt, cartof, lemn sau medicinal sînt considerate a fi negative. Continuînd analiza profilului de gust, ne imaginăm o sorbitură de cafea și ne gîndim la textură. Textura este o combinație între densitatea și postgustul detectate în gură, atunci cînd bem o cafea. Textura a evoluat de la dur, astringent, nisipos la delicat, fin, rotund, suculent. Această evoluție a fost posibilă datorită atenției în selecția fructelor și a boabelor de cafea, la fermă, dar și datorită evoluției tehnologiei avansate în procesul de prăjire. Astăzi, o cafea nu îți mai face gura pungă, nu îți mai usucă gura datorită astringenței, este suculentă, cremoasă sau catifelată.

Mirosul, evaluat atît nazal, cît și retronazal, reprezintă 80% din experiența senzorială în cafea.

Trucul simplu și sigur, pe care îl folosesc și îl ofer în evaluarea rapidă a unei cafele este postgustul. Prin acest indicator de gust poți detecta cel mai ușor defectele boabelor verzi. În postgust aștepți să găsești arome din caramelizare și din zona enzimatică – flori, fructe. Dacă încă nu le poți identifica, poți evalua și mai simplu: un postgust lung și plăcut, bun, care te face să mai iei rapid o gură de cafea, îți confirmă că degusți o cafea de calitate.

Parcurgînd această structură senzorială, observăm cum s-a schimbat paradigma gustului în domeniu – de la gustul venit din fabrica de cafea la cel venit de la fermă. Profilul de gust era creat în exclusivitate în procesul de prăjire, în fabrică. Astăzi, gustul beneficiază de munca mai multor oameni. Calitatea cafelei va fi conectată cu originea ei, cu ferma, agricultura practicată, procesarea, cu tehnologia de prăjire și inovația în prepararea cafelei.

Trei valuri de schimbare în lumea cafelei

Valul 1 – 1870. Momentul industrializării. Cafeaua ajunge în marile fabrici și este produsă pentru consumul larg. Consumatorii nu făceau conexiunea cu o fermă sau cu un fruct, ci mai degrabă cu o fabrică. Gustul era preponderant cel amar.

Valul 2 – 1950. Lansat de *brand*-uri precum Starbucks. A creat un gust nou în cafea, prin băuturi creative cu cafea, îndulcite cu siropuri; a introdus termenul și meseria de *„barista“* și a adus tot mai mulți oameni în cafenele.

Valul 3 – 1980. Apare interesul pentru conceptul de origine, proveniență, *terroir*. Cafeaua este privită acum ca ingredient și ca preparat. Ieșim din paradigma clasică a fabricilor de cafea și privim spre munca fermierilor, a prăjitorilor și a *barista*.

În 1982 a apărut Specialty Coffee Association – o asociație care reprezintă pînă astăzi barometrul de evaluare în cafeaua de specialitate. S-a lansat ca o platformă de susținere și dezvoltare a conceptului de prăjire și preparare după standarde noi de calitate: prăjire mai ușoară, cafea proaspăt prăjită, profil aromatic nou – miere, note florale sau aciditate citrică, preparate cu lapte desenate prin tehnica *latte art*, metode manuale prin care se prepară cafeaua la filtru, precum V 60, Syphon, Chemex.

Evoluția fermelor de cafea

Prima schimbare majoră a fost îmbunătățirea proceselor de selecție și de separare a boabelor cu defecte, precum și a fructelor necoapte față de cele coapte. Astfel, claritatea aromelor, postgustul și textura cafelei au devenit mult mai bune. A doua schimbare majoră a fost făcută de o nouă generație de fermieri tineri care, cu douăzeci de ani în urmă, au început să înțeleagă și să învețe să controleze procesul de fermentație a boabelor de cafea. Acest lucru a adus constanța în arome de la o recoltă la alta și a oferit complexitate și intensitate în buchetul de arome al cafelei. Apoi, inspirați de producția de vin, fermierii au început să fermenteze cafeaua în moduri cît mai creative: fără oxigen (anaerob), la temperatură controlată; cu adaos de dioxid de carbon în bazinele de spălare *(„carbonic maceration“)*; prin fermentație malolactică cu drojdii selectate *(„added yeast“)* sau cu alte fructe sau frunze – proces denumit *„culturing“*.

Evoluția gustului în România. De la nechezol la Specialty Coffee

În România există trei momente specifice pentru cafea: perioada interbelică, cu o explozie de cafenele, spații agreabile și moderne, în care îți petreceai timpul cu o conversație și o băutură aromată, amăruie. Perioada comunismului, în care cafeaua a fost înlocuită cu un produs agricol – „nechezolul“, care conținea năut și ovăz prăjite, în proporție de 80%, și 20% boabe de cafea. A urmat cafeaua la raft, după 1989, și apoi, după încă douăzeci și patru de ani, a apărut cafeaua de specialitate, cu un impact impresionant în orașele mari din România.

Diferența dintre țara noastră și alte state europene a constat într-o apariție timidă pe piață a cafenelelor de franciză, precum Starbucks, Gloria Jeans sau Costa. Deși aceste *brand*-uri au fost prezente pe piață, cota consumului la raft a rămas predominantă (85%). La nivel global, se dezvoltau produse precum *Caramel Macchiato, Cinnamon Latte* sau *Espresso Mocha.* Local, gustul s-a transformat mai lent, însă a făcut pași uriași spre cafenelele de specialitate în care cafeaua este din recolta anuală, se prăjește în șarje mici ca să rămînă proaspătă, se „curatoriază“ și se prepară printr-un meșteșug *(craft)* care să evidențieze originea boabelor de cafea.

Cînd am deschis Origo, am observat un lucru interesant. Foarte mulți tineri veneau cu părinții, ca să le ofere o cafea bună, iar aceștia acceptau și apreciau rapid gustul, claritatea și dulceața cafelei de specialitate. Oaspeții au răbdare cu noi. Le povestim despre noua generație de fermieri. Despre legătura dintre agricultură, procesare și gust. Despre munca și meseria noastră, aici, în România. Și primim, în schimb, informații prețioase, detalii interesante, perspective personale creative, toate acestea sprijinindu-ne în a face o treabă mai bună în viitor.

Experiența senzorială și gustul se dezvoltă odată cu nevoia noastră de a descoperi lucruri mai bune și mai frumoase în cafea.

***Mihai Panfil** este fondator Origo Coffe (origocoffee.ro) și Panfil Consult.*

Gabriel H. DECUBLE

„Pe-al juniei val senin”

O prejudecată cutreieră mentalul colectiv european: cum că lirismul ar fi manifestarea tinereții, a „juniei”, cum îi spunea Alecsandri, a unui psihism înflăcărat și frust – atîta știe orice om care a scris o poezie „măcar o dată, doar o dată-n viața lui”, mai precis pe vremea cînd zburdălnicia vîrstei îi permitea să mai comită cîte-o prostioară, fără să înfrunte oprobriul celorlalți. E firesc, prin urmare, ca, în zona poeziei lirice, *mainstream*-ul să fie centrat pe generația tînără. O explicație mai riguroasă pentru fenomen vine dinspre sociologia literaturii: lirica nu are un public propriu-zis, unul cu pondere economică, așa încît, dacă, pînă pe la 35 de ani, nu ți-ai făcut propriul cenaclu sau propria revistă și nu te-ai înconjurat de un număr stabil și consistent de *groupies,* atunci poți să părăsești scena lirismului fără să mai privești cu jind peste umăr. Ești deja mult prea bătrîn.

La fel de firesc este ca același lucru să nu se întîmple cu creatorii de teatru sau cu autorii de proză de mare întindere. Pentru aceste genuri, care au totuși parte de un public măsurabil sociologic, trebuie să fi avut, peste ani, un șezut răbdător. Aritmetica ne spune că, la un roman de o mie de pagini, lucrezi măcar cîțiva ani, timp în care metabolismul încetinește, cervicalele te smeresc, toracicele îți cumpătează alonja, lombarele te pocăiesc cu icnet, iar centrimetrii pe care cocoașa ți i-a scăzut din înălțime s-ar putea regăsi întreit în circumferința burții. Nu te întrebi dacă merită, pentru că n-ai avut de ales, vîrsta te-a făcut romancier. Și-atunci nu-ți mai rămîne decît să plonjezi visător în nostalgia pentru verdele pur al poeziei.

A fost vîrsta la care, dacă rupeai o rămurea, nu-i păsa nimănui de ea, la capătul rupt nu vedeai lacrimi de sînge, ca în *Infernul* lui Dante. Viața din jurul tău putea fi traversată și de cea mai mohorîtă iarnă, în capul tău ningea neîntrerupt cu floare de cireș. Păstrai ceva șarmant-frivol în orice atitudine, un aer de prospețime chiar și în grimase, un nas în vînt neadulmecător, doar nas în vînt. Versurile pe care le scriai erau o pană din evantaiul mult mai larg cu care te apărai de dogoarea moralei. Mai și dansai provocator, mai și beai licori tari, mai și rîdeai zgomotos de orice și oricine – în toate acestea te simțeai legitimat de vîrstă și omologat prin mimetismul cohortei. La fel ca toți ceilalți, preluai din mers, iar sentimentul de apartenență ținea loc de identitate. A vibra la unison cu „gașca”, a îmbrățișa în mod reflex proiecte colective livra fix acel opiu generaționist care putea hrăni inclusiv rătăciri ideologice, iar pe unii i-a făcut să exclame temerar: „Noi, nu! Niciodată! Noi nu!”.

Prejudecata despre care pomeneam la început este înrădăcinată în chiar natura poeziei lirice, tema predilectă a acesteia fiind, evident, iubirea. Dacă tot prizezi poezie, atunci pe cine ți-ai dori să asculți recitîndu-și poemele? Un guru cu trupul zbicit de asceză, care profesează oricum abstinența? O cucoană cu succes în afaceri, bine siliconată? Vrei îmbujorare cu fond de ten sau pe fond natural? Vrei ocheadă cu o xeroftalmie diagnosticată acum treizeci de ani sau cu niște ochi vioi și alunecoși? Gustul pentru „proaspăt” te face să accepți și un vers șchioapăt, o inadvertență în termeni, un clișeu prăfuit, o rimă imperfectă, nu mustăcești nici măcar la acel zbucium exagerat și inutil, efect al lipsei de instrucție în managementul crizei: „O, Doamne! Cer iertare, aș vrea acum să mor! / N-am șaisprezece ani! Dar viața mea-i amară, / Și inima mi-e tristă, speranțele nu cobor / Și fără de prieteni, ruina mă-mpresoară!”. Este cam ceea ce puteai citi în poemele Iuliei Hasdeu acum mai bine de 130 de ani și se știe, în ziua de azi, cîtă speranță a fost investită, mai ales din partea tatălui Bogdan Petriceicu, în cariera hiperdotatei fiice. Mai frustă decît poezia s-a dovedit a fi însă doar moartea, care a retezat fulgerător aripile poetei la nici 19 ani, făcînd ca versul „Vreau moartea să-mi aducă odihna ei de lut”, din aceeași poezie citată aici, să sune bizar de premonitoriu.

Nu te întrebi dacă merită, pentru că n-ai avut de ales, vîrsta te-a făcut romancier.

Cazul Iuliei Hasdeu marchează, însă, o nouă paradigmă în cultura română, una verificată în timp. Concursul *Tinerimea Română*, inițiat de societatea omonimă în 1877, a fost continuat, din 1967, chiar și de statul comunist, prin *Tinere condeie*, probabil pe aceleași rațiuni publice. După 1989, concursul prevede nu doar valorificarea talentului literar al micilor condeieri, după cum citim în materialele informative, ci și stimularea cenaclurilor și a revistelor literare școlare, mizînd probabil – îndrăznesc să-mi traduc mie însumi aceste politici educaționale nu foarte explicite – pe o formă timpurie de coagulare a capitalului social. Ca atare, titluri de revistă precum „Vlăstarul”, „Coronițe”, „Muguri”, „Foșnet adolescentin” – evocînd toate, într-un fel sau altul, regenerescența lumii botanice – răspund în mod adecvat acestor expectații. Miza a fost și este să creezi viitor.

Mai există însă și o rațiune compensatorie. În principiu, adică la autorii mai slabi, lirica este doar expresia egoismului, ea pivotînd pe un „eu liric” postulat din oficiu și care se ia, oricum, prea în serios. Cu toate acestea, ea este larg acceptată de societate ca o formă de toleranță, una de o suplețe nebănuită. Nu e studiată, pentru că e ireprimabilă; nu e calculată, pentru că irumpe. Dar știi că cel ce o produce se ocupă cu poezie, în loc să dea cu ghioaga. (Ia să fi luat Breivik un premiu la *Tinere condeie*, să vezi cum mi ți l-ar fi potolit rigoarea versului anacreontic...) Și-atunci de ce să nu cultivi, ca societate, talentul literar? Precum Socrate și însoțitorii săi în *Banchetul* lui Xenofon, societatea se distrează privind un băiat și două fetițe cum îi demonstrează pe viu faptul că virtutea nu e doar înnăscută, ci poate fi și dobîndită prin exercițiu: dans, cîntec liric, cîntec din flaut – oricît de stîngaci ar fi performate acum, la un moment dat ele vor fi măiestrite. În concluzie, această distracție rentează generație de generație, iar preferința pentru „nou” și „crud” este, în poezia lirică, cea mai „retro” cu putință.

Gabriel H. Decuble *este scriitor și traducător, directorul departamentului de limbi și literaturi germanice, Universitatea din București.*

Bogdan POPA

Revoluționari, soldați, sportivi, oportuniști

Tinerețea a devenit, treptat, un subiect de studiu pentru istorici. Era deja acolo, dar intrinsec și oarecum inconștient: în vîrsta soldaților din marile bătălii, în materiile și metodele didactice ale școlilor, în subiecte etichetate ca prea frivole, precum sportul sau muzica. Lipseau din aceste istorii tinerii, aparent prea nepregătiți pentru a-și face auzite vocile și simțite ideile în marile dezbateri ale societății. Descoperirea lor nu înseamnă simpla revelație cronologică. Avram Iancu avea 24 de ani în timpul revoluției din Transilvania de la 1848-1849. Conducătorii pașoptiști munteni și moldoveni aveau, în general, în jur de 30 de ani. Grigore Lăcusteanu, adversar declarat al revoluției și unul dintre militarii care au lucrat pentru eșecul acesteia, avea 35 de ani. Vîrsta junimiștilor era într-o vreme materie de liceu. Titu Maiorescu avea 28 de ani cînd a descris „formele fără fond” de care societatea noastră nu pare dispusă să se despartă. Acești tineri, formați într-o perioadă de pace relativă și de așezare a societății, se deosebeau nu doar prin idei, multe datorate noii mode a învățării limbilor occidentale. Vestimentația era mai mult un semn exterior.

Acestea sînt însă excepțiile, cazuri bine cunoscute de personalități afirmate la vîrste fragede. Locul tinerilor în societate ne este perfect descris de surse de arhivă, de numeroasele memorii și, nu în ultimul rînd, de literatura epocii. Tineretul din secolele al XIX-lea și al XX-lea a fost, ca oricare altă categorie socială sau profesională, eterogen și, totodată, perceput diferit de contemporani. Tineri erau și soldații din războiul pentru independența României, și studenții cărora nu li s-a permis să plece pe front, pentru că un stat în curs de modernizare avea nevoie de medici, de funcționari, de profesori. Tineri erau cei care căutau să ajungă rapid, după ceva ani petrecuți prin școli, în slujba statului, în poziții ce îi fereau de pericolele unei cariere în economia capitalistă incipientă. Tineri nu mai erau cei care blamau asemenea așteptări profesionale și de viață.

Treptat, societatea românească, cu toate diferențierile sociale majore incomplet explicate de dihotomia lux-mizerie, a intrat la rîndul ei în așa-numita *La Belle Époque*. Doar că în această epocă de pace și frivolitate a germinat acel război care, în loc să le oprească pe toate, a dus la conflicte minore și majore ale căror urmări le resimțim și astăzi, într-un fel sau altul. Amintirile foștilor combatanți, atent elaborate sau consemnate cu stîngăcie și cratime lipsă, vorbesc despre o teamă de necunoscut, de viitor, de prezența morții și a incertitudinii. Melancolia se amesteca cu amintirea unor chefuri monstruoase.

Problema „organizării” tineretului, a acelor viitori cetățeni încă prea verzi, cruzi, necopți și nepregătiți pentru viața reală, a fost una dintre cele mai pregnante din perioada interbelică. Pentru tinerii dintre cele două războaie mondiale, un gen muzical propriu („jazz-ul”), practicarea cotidiană, nu obligatoriu profesionistă a sporturilor, și camaraderia între bărbați și femei au devenit trăsături definitorii. Lumea părea să se reașeze și să înceapă reconstrucția. De fapt, se pregătea de celălalt mare război. O mare schimbare se produsese. Tineretul devenise o preocupare guvernamentală. Nici democrațiile, nici statele totalitare nu doreau ca timpul liber să poată fi considerat irosit. Organizațiile de tineret se foloseau de exerciții fizice, de tabere în aer liber, de poezii și cîntece patriotice, de învățarea unor meserii pentru a pregăti ideologic tineretul. Impactul acestor politici este, logic, imposibil de măsurat individual. Rostul lor era multiplu: tineretul era ținut sub control și căpăta, teoretic, posibilitatea de a ieși din mediile familiale și familiare, de a-și completa educația prin călătorii și exerciții. Cronologia și răspîndirea geografică a acestor organizații sînt absolut impresionante.

România nu a fost o excepție. „Straja Țării” a lui Carol al II-lea avea exact obiective și politici ca acelea descrise mai sus. În același timp, tineretul – procentual tot mai numeros în populația țării – începea să fie atras de idei și manifestări extremiste. Cazul intelectualilor și al oamenilor simpli care au crezut că au găsit în extrema dreaptă, în manifestările violente, antisemite, soluția unor probleme acumulate în timp este prea bine cunoscut.

Războiul mondial și schimbarea de regim nu au întrerupt aceste preocupări. Dimpotrivă, ideea de a ține sub control tineretul, de a-i planifica timpul prin diferite organizații, de la grădiniță și pînă la intrarea în maturitate, a persistat și s-a dezvoltat ideologic și logistic. Dar, din nou, pe măsură ce pacea și prosperitatea relative se instalau, deschiderea spre Occident a produs un nou val de influențe. Acolo, tineretul exprima, în principal în muzică și vestimentație, ideile dobîndite din lecturi cu potențial revoluționar politic și social.

Tinerii români au avut aspirații, idei și voci deopotrivă contestatare sau aprobatoare. Violența extremă și oportunismul cinic nu le-au fost străine. Schimbarea societății, negarantată nici de revoluții violente, nici de măsuri cu impact pe durată lungă, a fost pregătită în perioade mai scurte sau mai lungi, de relativă liniște și prosperitate.

Bogdan Popa *este doctor în istorie și cercetător la Institutul de Istorie „Nicolae Iorga” din București. Este autorul, printre altele, al volumului* Educație fizică, sport și societate în România interbelică, *Editura Eikon, Cluj-Napoca, 2013.*

Irina MĂSTĂCĂNEANU

De la chanoyu la bubble tea

Deși, în România, ceaiului nu i se acordă atenția cuvenită, lumea ceaiului, văzută la nivel global, este a doua zonă de interes a producătorilor și a distribuitorilor de băuturi din lume. Și asta pentru că ceaiul este, după apă, a doua cea mai consumată băutură a planetei. Fie că ne place ceaiul de origine sau cel aromatizat, atunci cînd vorbim despre lumea ceaiului și despre evoluția obiceiurilor de consum, trebuie să fim deschiși și să ne raportăm la toate formele pe care ceaiul le îmbracă în piață, într-o abordare integrală. Ceaiul disponibil în comerț se încadrează în mai multe categorii: ceaiul tradițional sau „ortodox“, „de origine“, „de specialitate“, pe care îl regăsim în vechile culturi asiatice, cu primele atestări în China, cu patru-cinci mii de ani în urmă, descoperit de coloniștii europeni și britanici (vezi Indiile de Est și Commonwealth) și care de regulă se bazează pe *blend*-uri (amestecuri) ale ceaiurilor de origine; mai sînt apoi ceaiurile aromatizate (vezi *Marsala Chai)* sau parfumate (de exemplu, *Earl Grey, Jasmine Dragon Pearls),* ceaiurile „la plic“, cum sînt cele CTC *(Crush Tear Curl* – frunze mărunțite), ceaiurile îmbuteliate reci și alte băuturi pe bază de ceai (*Kombucha), latte*-uri, *bubble tea,* infuzii de fructe sau plante, tizane *rooibos* sau *mate;* toate acestea pot fi folosite și în compoziția unor cocktailuri alcoolice *(„Tea-Tini“)* sau în industria alimentară (patiserie, cofetărie etc.).

Piața ceaiului se află pe o pantă ascendentă, conform Allied Market Research (raportată la o valoare de 52,1 bilioane de dolari în 2018), lucru pe care îl putem explica observînd evoluția unor factori demografici, sociali, economici, politici și a altor cîtorva tendințe: populația lumii este în continuă creștere, la fel și clasa mijlocie – un consumator important de ceai; tendințele de consum se orientează spre produsele mai sănătoase, informația se propagă tot mai rapid prin intermediul Internetului, a rețelelor de socializare și a liderilor de opinie, infrastructura și lanțurile comerciale se dezvoltă continuu etc. Acestea și multe alte aspecte determină evoluția cererii și implicit a ofertei.

Ultimul deceniu a adus schimbări majore sociale, de *life style,* de curente și de filozofii propagate și adoptate, ceea ce a atras și o schimbare majoră în modelarea gusturilor și a tipurilor de ceaiuri pe piață. Un lucru care a rămas aproape neschimbat este că cel mai popular tip de ceai este în continuare ceaiul negru, însă, dacă ne uităm la topul țărilor consumatoare de ceai din lume, ne putem explica și de ce. Cei mai mari consumatori raportați în 2014 au fost Turcia, urmată de Irlanda, Marea Britanie și Rusia, țări în care se consumă preponderent ceai negru.

Din experiența mea de aproape șapte ani pe piața din România, pot împărți consumatorii de ceai în două categorii: cea a persoanelor preocupate de un stil de viață sănătos, de subtilitatea gusturilor și a aromelor sau de cultura din spatele unui produs, preocupări care apar cu precădere la o vîrstă adultă; și categoria tînără, atrasă de băuturi colorate, dulci, moderne, cum sînt *latte*-urile sau *bubble tea*-urile și ceaiurile aromatizate sau îndulcite.

E dificil să înțelegem ciclurile globale fără să ne raportăm la particularitățile de consum și la *pattern*-urile comportamentale ale consumatorilor la nivelul fiecărei țări. De exemplu, chiar și în contextul creșterii pieței de ceai despre care vorbeam mai sus, „bătrînul continent“ întîmpină o scădere a consumului, tocmai datorită diminuării segmentului „tradiționalist“ și deoarece piața ceaiului din Europa a ajuns la un nivel de saturație. Cu toate acestea, în România, am sesizat o creștere semnificativă a consumului de ceai, raportat la vînzările înregistrate de teaz.ro, dar și de alte unități alimentare din industria ospitalității, cărora le distribuim ceaiurile din portofoliu. Deși infuziile de fructe sînt cele mai căutate, există o creștere în vînzări la toate tipurile de ceai din ofertă. Ceea ce se explică prin faptul că – odată cu creșterea numărului de restaurante care dau o importanță tot mai mare calității produselor din meniu, cu apariția *shop*-urilor de cafea de specialitate și cu formarea personalului calificat (somelieri, *chef*-i, *barista)* – au crescut și gradul de educație și exigențele populației. Consumatorii sînt tot mai interesați, în tot ceea ce consumă, de calitate, de profunzimea gusturilor, înlocuiesc băuturile îmbuteliate cu ceaiuri, ceaiurile la plic cu cele *loose leaf* și dezvoltă o nouă curiozitatea față de ceaiurile de origine, „multifațetate“, în detrimentul celor aromatizate sau a *blend*-urilor corpolente, cu gust liniar. Toate aceste evoluții ale obiceiurilor de consum mă bucură enorm, îmi dau serotonina de care am nevoie și îmi confirmă rezultatele muncii mele didactice, de educare a consumatorul de ceai, preocupare care a luat naștere dintr-o pasiune deloc ușoară: lumea fascinantă a ceaiului.

Ceaiul verde (incluzînd și *matcha),* alb, sau *oolong*-urile slab oxidate au fost introduse treptat în obiceiurile alimentare ale populației globale, cu tendințe specifice fiecărei regiuni, în special pentru presupusele beneficii asupra sănătății. Odată cu moda „alimentației și vieții sănătoase“, ceaiurile slab oxidate, cu un conținut mai mare de substanțe active antioxidante, au înregistrat o creștere în vînzări. Din aceleași considerente s-a majorat și cererea pentru infuziile din plante sau pentru produsele organice.

Globalizarea a adus pe piața de profil și „aplicații“ moderne, mai puțin tradiționale ale ceaiului. Vorbim aici de ceaiul *matcha,* protagonistul ceremoniei *chanoyu,* apărut în China, dar strămutat și perfecționat în Japonia, cu 1.200 de ani în urmă, și de folosirea acestuia într-o sumedenie de preparate *cool* și actuale, cum ar fi *matcha latte,* limonade, cocktailuri, înghețată sau prăjituri cu *matcha*. *Bubble tea* – apărut în Taiwanul anilor 1980, mai întîi ca un amestec viguros de ceai cu sucuri de fructe, îmbogățit, mai tîrziu, cu boabe de tapioca – e o altă „invenție“ recentă, cu mare succes în rîndul adolescenților.

În ceea ce privește site-ul teaz.ro, prin activitatea noastră ne propunem să promovăm ceaiurile autentice și tradiționale *loose leaf*, dar și utilizări și aplicații adaptate la vremurile actuale: *Tea-Tini,* siropuri pe bază de ceai, *Iced Tea*-uri etc. Organizăm de asemenea meniuri de degustare asociate cu felurite tipuri de ceai, *Tea Cupping*-uri și multe altele. Nu în ultimul rînd, ne luptăm cu prejudecata românilor potrivit căreia ceaiul se bea numai atunci cînd ești bolnav!

***Irina Măstăcăneanu** este specialist în ceai și proprietar teaz.ro.*

Cezar IOAN

Gusturile (vinurilor) evoluează așa cum evoluăm și noi?

Dacă vorbim despre schimbarea gusturilor vinului (și nu numai), e important să nu uităm că e un fenomen constant de-a lungul istoriei omenirii, pe care nici nu l-am inventat noi azi și nici nu l-am binemeritat ca pe un dar ceresc. Care nu are (aproape) nimic spontan și pentru care sîntem responsabili. Să mai reținem că gustul (la vinuri în special) e un construct social, nu natural. De-aici pornind, o să risc o explicație la întrebarea „De ce e vinul nostru cel de toate zilele astfel?“. Și, ca să nu irosesc timpul celor care au și altceva mai bun de făcut, o să pun și concluzia aici. Vinul de azi e astfel pentru că seamănă cu (ceea ce am vrea să fim) noi – „cu o obsesie pentru eficiență“, „în viteză“, „cu preocupare pentru beneficiile unei alimentații ușoare și sănătoase“, „asumați“ și „direcți“? Și asta nu (credem că) ne face mai puțin interesanți, naturali, savuroși și poate chiar sofisticați. Acestea fiind zise, predicții „pentru generațiile următoare“ n-o să fac, slavă Domnului! Sper să fiu iertat.

■ ***„Vechile gusturi“ ale vinurilor: o curiozitate și două explicații despre tehnologii și așteptări.*** Avem doar niște indicii scrise despre cum erau gusturilor vinurilor în urmă cu o mie-două de ani, dar e de aproximat cu destulă acuratețe că (vorba unui banc) „nu erau deloc“ ca azi. Motivele țin pe de-o parte de tehnologia de producere și de transport disponibilă atunci (cine-și imaginează că presezi strugurii și-i lași pur și simplu la fermentat ca să obții vin va obține, mai devreme sau mai tîrziu… oțet). Pe de altă parte, țin de așteptările consumatorilor, de „gustul educat“ *(acquired taste):* azi, a bea vin dulce amestecat cu apă de mare (curios, nu? – dar așa era „vinul grecesc“ de acum două milenii, potrivit lui Plinius cel Bătrîn și altora) e de neconceput. Să reținem aceste două motive – să notăm că atît tehnologia, cît și gusturile s-au transformat constant, chiar dacă nu mereu spectaculos – și să ne apropiem de vremurile actuale.

Azi, în ultimele patru-cinci decenii – și din ce în ce mai accelerat în ultimele două –, „lumea vinului“ se împarte major, la modul cel mai ușor de simplificat (dar nu exhaustiv) între două stiluri: „de lume veche“ (Austria, Franța, Italia, Germania, Portugalia, Spania, Ungaria) și „de lume nouă“ (Africa de Sud, Argentina, Australia, Chile, Statele Unite, Uruguay și altele). În paranteză fie spus: a mai apărut – foarte recent și deocamdată fără a stîrni o imensă apreciere (cu excepția Greciei) – și „noua lume veche“ (Georgia, România, Turcia și altele), în special pentru că acestea sînt într-adevăr teritorii cu îndelungată istorie în domeniu și care readuc în actualitate soiuri (și speranța de gusturi) străvechi.

■ ***„Vechile și noile gusturi“. Și motivele lor de a exista.*** Tot simplificator, diferențierea principală între cele două lumi se face primordial pe criterii de lungime a tradiției de producere a vinului, dar și pe caracteristici ținînd de arome și gusturi. Din punctul de vedere al tradiției, „lumea veche“ a dat, firesc, referința – justificată „cultural“ prin motivații ce țin de *„terroir“* (microclimate cu trăsături unice) și „experiență umană“ (în selecția și îngrijirea vițelor și în producerea și păstrarea vinurilor). Tradiția și experiența invocate în sprijinul „lumii vechi“ au fost transpuse (și încătușate?!?) în legislație, devenind (și) din acest punct de vedere o referință. Dacă vorbim de arome și gusturi, „lumea veche“ e – la fel de simplificator, scuze! – caracterizată de complexitate & profunzime a aromelor (nu arareori apar, la vinuri roșii, referințe ca „sol de pădure“, „grajd“, „piele de șa“, „sînge“, „ciuperci“), taninuri și aciditate la cote ridicate (vinurile roșii aproape că nu se pot bea înainte de a se fi „șlefuit“ ani întregi prin maturare în butoaie și învechire la sticlă – inclusiv la albe).

„Lumea nouă“ pare mai… zglobie și mai accesibilă: legislația e frugală (în schimb, instituțiile academice și cercetările științifice în domeniu sînt cel mai adesea extrem de solide – ceea ce trimite credibil și către calitatea experienței umane); argumentele „de *terroir*“ apar doar rareori și sînt de regulă susținute prin cifre (temperaturi, precipitații, insolație, înclinație a pantei, regim eolian etc.) menite să avantajeze în comparația cu cele ale „lumii vechi“. Apare, în schimb, argumentul că vinurile produse aici se adresează unui public larg, global chiar. Iar această viziune operează cu o inerentă „reducere la cel mai mic numitor comun“ – astfel încît o fi simplificatoare, dar e extrem de utilă: cumva, vinul „de lume nouă“ e unul care „înțelege consumatorii“ și le furnizează, binefăcător, satisfacția esențială și rapidă a vinului. Nu mai e nevoie ca vinul să stea ani în pivniță ca să se rotunjească, să se îmblînzească: e crescut (dresat) direct „de pe linia de producție“ să satisfacă… *„Turnkey gratification“*, pe placul unei lumi în viteză: aromele florale sau cele fructate sînt concentrate și intense, extrem de evidente imediat ce deschizi sticla, aportul lemnului nobil se traduce fără dicționar prin vanilie, cacao, nucă de cocos și altele la fel de plăcute, textura e deja catifelată, nu mai trebuie să-i „facă rodajul“ consumatorul, pe timpul și pe banii lui, corpul e deja impunător „din fabrică“ (volumele alcoolice de peste 14,5-15% sînt ceva frecvent), iar nuanțele „de coloratură“ sînt deja bine proporționate în ansamblul final – piperul, licoricea, scorțișoara ș.a.m.d.

■ ***O încheiere fără rol de concluzie.*** Am zis că nu fac predicții. Rămîne ca viitorul să arate cum va fi constructul social care va sta la baza gusturilor generațiilor viitoare. Personal, cred că va fi o matrice în care ideile medicale dominante, ca și evoluția tehnologiilor (alimentare și nu numai), direcționează dieta umană către resurse mai sustenabile și mai diversificate (vezi doar, ca un ultim exemplu, lăcustele aprobate pentru consum uman în UE); atenția la detalii și subtilități va fi tot mai redusă și tot mai mult intermediată de instrumente de calcul sofisticate, unele cu abilități dovedit supraumane (Inteligența Artificială); dorința de satisfacție imediată a omului modern va fi impulsionată și justificată ca niciodată în istoria speciei; presiunea pentru scăderea costurilor va fi tot mai mare.

***Cezar Ioan** este fondator și editor al revistei Vinul.ro.*

Propuneri de *Dileme vechi* pentru viitor:

- **Energia**

Anne APPLEBAUM

Seducătoarea atracție a autoritarismului

(fragment)

Monarhie, tiranie, oligarhie, democrație – toate aceste moduri de organizare a societăților le erau familiare lui Platon și Aristotel în urmă cu peste două mii de ani. Statul monopartid iliberal, care se găsește actualmente pretutindeni în lume – de exemplu în China, Venezuela, Zimbabwe –, a fost creat însă pentru prima dată de Lenin în Rusia, începînd din 1917. În manualul de științe politice al viitorului, fondatorul Uniunii Sovietice va fi amintit cu siguranță nu doar pentru convingerile sale marxiste, ci și ca inventatorul acestei forme durabile de organizare politică. Este modelul pe care-l folosesc actualmente mulți autocrați din lume.

Spre deosebire de marxism, statul monopartid iliberal nu este o filosofie. Este un mecanism de păstrare a puterii și funcționează netulburat alături de multe alte ideologii. Funcționează deoarece definește clar cine ajunge să facă parte din elită – elita politică, elita culturală, elita financiară. În monarhiile Franței și Rusiei prerevoluționare, dreptul de a conduce era acordat aristocrației, care se definea prin coduri rigide ale descendenței și prin etichetă. În democrațiile occidentale moderne, dreptul de a conduce e garantat, cel puțin teoretic, de diferitele forme de competiție: campanii electorale și vot, teste meritocratice care stabilesc accesul la învățămîntul superior și serviciul public, piețe libere. Ierarhiile sociale de modă veche fac de obicei parte din acest melanj, dar în Marea Britanie, America, Franța moderne și, pînă recent, în Polonia, majoritatea considera că modul cel mai just și eficient de distribuire a puterii este competiția democratică. Ar trebui să conducă, de fapt, cei mai atrăgători și mai competenți politicieni. În instituțiile statului – judecătorească, serviciu public – ar trebui să fie angajați oameni calificați. Concursurile ar trebui să aibă loc într-un cadru care oferă șanse egale tuturor, pentru a garanta un rezultat corect.

Statul monopartid al lui Lenin se baza pe alte valori. Lenin a răsturnat ordinea aristocratică, dar nu a înlocuit-o cu un model competitiv. Statul monopartid bolșevic nu era doar nedemocratic, era și anticompetitiv, și antimeritocratic. Locurile din universități, slujbele din domeniul drepturilor civile și rolurile din guvern și industrie nu ajungeau la cei mai harnici sau la cei mai capabili, ci la cei mai loiali. Indivizii nu avansau datorită talentului sau priceperii lor, ci pentru că erau dispuși să se conformeze regulilor partidului. Deși acele reguli erau diferite în momente diferite, erau consecvente în anumite privințe. De obicei excludeau fosta elită conducătoare și pe copiii acesteia, precum și grupurile etnice suspecte. Favorizau copiii clasei muncitoare și mai ales pe oamenii care declarau cu voce tare credința în partid, care participau la ședințele de partid, care participau la manifestările publice de entuziasm. Hannah Arendt remarca atractivitatea autoritarismului pentru oamenii care aveau resentimente sau se simțeau niște ratați în anii 1940, cînd scria că cel mai rău tip de partid monopartid „înlocuiește în mod invariabil toate talentele de primă mînă, indiferent de simpatiile lor, cu acei trăsniți și proști a căror lipsă de inteligență și de creativitate este în continuare cea mai bună garanție a loialității lor“ .

Parodierea instituțiilor competitive ale „democrației burgheze“ și ale capitalismului pusă în scenă de extrema stîngă, cinismul ei în legătură cu posibilitatea ca mass-media, serviciul public sau cel judiciar să fie obiective au avut de multă vreme și o versiune de dreapta. Germania lui Hitler este exemplul care se dă de obicei. Dar sînt multe altele, de la Spania lui Franco la Chile al lui Pinochet. Apartheidul din Africa de Sud era *de facto* un stat monopartid care și-a corupt presa și sistemul judiciar pentru a-i exclude pe negri din viața politică și pentru a promova interesele populației afrikaaner – albii sud-africani descinzînd în principal din coloniști olandezi care nu reușiseră în economia capitalistă creată de Imperiul Britanic.

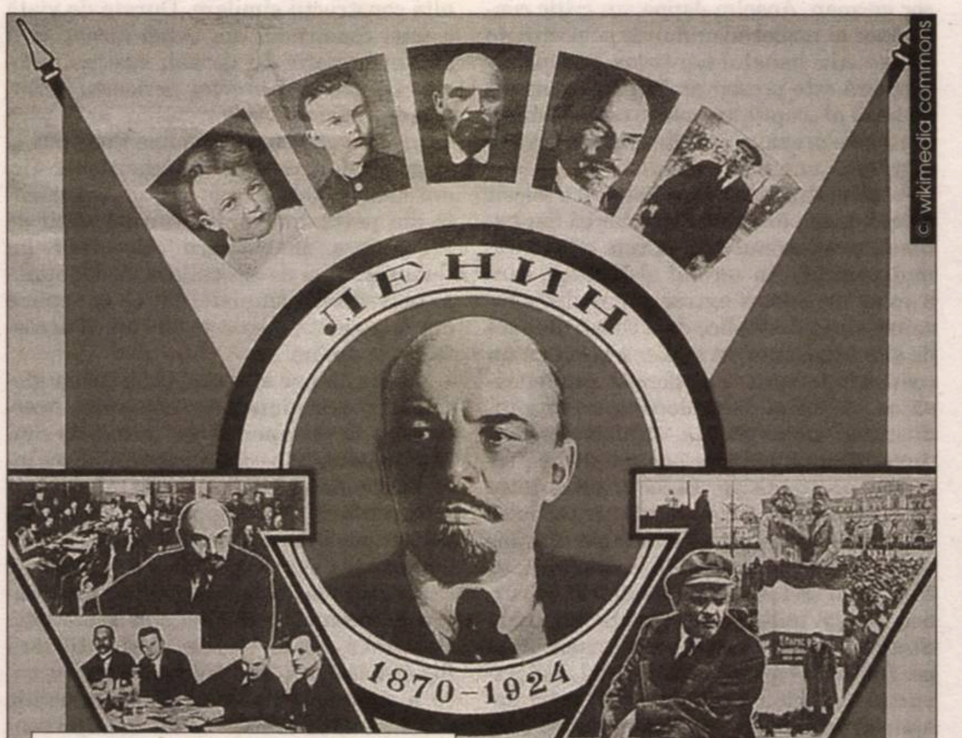

© wikimedia commons

AMURGUL DEMOCRAȚIEI
SEDUCĂTOAREA ATRACȚIE A AUTORITARISMULUI
ANNE APPLEBAUM
CÂȘTIGĂTOARE A PREMIULUI PULITZER
LITERA
KRONIKA

Este adevărat că existau și alte partide în apartheidul sud-african. Dar un stat monopartid nu este neapărat un stat în care nu există partide de opoziție. Deși Partidul Comunist al lui Lenin și Partidul Nazist al lui Hitler și-au arestat și ucis adversarii politici, există o mulțime de exemple de state monopartide, chiar state monopartide vicioase, care au permis opoziția limitată, chiar dacă numai pentru imagine. Între 1945 și 1989, multe dintre partidele comuniste din Europa de Est au permis existența opoziției – partide ale țăranilor, pseudocreștin-democrate sau, în cazul Poloniei, un mic partid catolic – care să joace roluri în stat, în „parlamentele“ fraudate sau în viața publică. În ultimele decenii au fost multe exemple, de la Tunisia lui Ben Ali la Venezuela lui Hugo Chávez, state monopartide *de facto* care au controlat instituțiile de stat și au limitat libertatea de asociere și libertatea cuvîntului, dar care au permis existența unei urme de opoziție, atîta timp cît aceasta nu punea în pericol partidul aflat la guvernare.

Această formă de dictatură blîndă nu necesită violență în masă pentru a rămîne la putere. În schimb, se bazează pe cadre ale elitei care conduc birocrația, televiziunea și presa de stat, instanțele de judecată și, în unele țări, companiile de stat. Acești funcționari ai vremurilor moderne își înțeleg rolul, care este de a-i apăra pe conducători indiferent cît de incorecte ar fi afirmațiile lor, cît de mare ar fi corupția lor și cît de dezastruos impactul lor asupra oamenilor obișnuiți și asupra instituțiilor. În schimb, acești funcționari știu că vor fi recompensați și promovați. Apropiații conducătorului de partid pot deveni foarte bogați, primind contracte lucrative sau posturi în consiliile de conducere ale companiilor de stat fără a fi nevoiți să concureze pentru ele. Alții pot conta pe salarii guvernamentale și pe imunitate față de acuzațiile de corupție și de incompetență. Oricît de proaste ar fi rezultatele muncii lor, nu-și vor pierde slujbele.

Monopartide iliberale

În întreaga lume există multe versiuni de state monopartide iliberale, de la Rusia lui Vladimir Putin la Filipinele lui Rodrigo Duterte. În Europa există multe partide potențial iliberale, dintre care unele au făcut parte din coaliții guvernamentale, de exemplu în Italia și în Austria. Dar în timp ce scriu acestea, doar două asemenea partide iliberale au monopol asupra puterii: Lege și Justiție în Polonia și Fidesz al lui Viktor Orbán în Ungaria. Ambele au făcut pași mari spre distrugerea instituțiilor independente și ambele i-au copleșit, în consecință, cu beneficii pe membrii partidelor lor. Lege și Justiție nu doar că a schimbat legea funcționarilor publici, simplificînd demiterea profesioniștilor și angajarea oamenilor din partid, ci i-a și demis pe conducătorii unor companii de stat poloneze. Oameni cu experiență, care conduceau companii mari, au fost înlocuiți de membri de partid, precum și de prietenii și rudele acestora.

Puteți denumi în multe feluri acest gen de lucruri: nepotism, acaparare a statului, corupție. Dar dacă vreți, îl puteți descrie și în termeni pozitivi: reprezintă sfîrșitul odioaselor noțiuni de meritocrație, competiție politică și piață liberă, principii care, prin definiție, nu i-au avantajat niciodată pe cei cu mai puțin succes. Un sistem fraudat și necompetitiv sună rău dacă vreți să trăiți într-o societate condusă de cei dotați și talentați. Dar dacă acesta nu e principalul dumneavoastră interes, ce e rău în asta?

Dacă credeți, la fel cum cred acum mulți dintre vechii mei prieteni, că Poloniei îi va fi mai bine dacă e condusă de oameni care proclamă sus și tare un anumit gen de patriotism, care sînt loiali președintelui de partid, care repetă cuvintele lui Kaczynski, un „nou fel de polonez“ – atunci un stat monopartid este, de fapt, mai drept decît o democrație competitivă. De ce ar trebui să li se permită diferitelor partide să concureze pe un teren de joc care oferă șanse egale dacă numai unul dintre acestea merită să conducă? De ce să li se permită firmelor să concureze pe o piață liberă dacă numai unele dintre ele sînt loiale partidului și, prin urmare, merită cu adevărat să fie bogate?

Acest impuls este subliniat, în Polonia, în Ungaria și în multe alte țări foste comuniste, de sentimentul larg răspîndit că regulile concurenței sînt viciate deoarece reformele din anii 1990 – cînd privatizarea în masă și impunerea regulilor pieței libere au transformat economiile – au permis unui număr prea mare de foști comuniști să-și recicleze puterea politică în putere economică. Atît Orbán, cît și Kaczynski își catalogheazā adesea oponenții drept „comuniști“ și ajung chiar să cîștige simpatii în străinătate procedînd astfel. În cazul lui Orbán, principalii lui adversari, cel puțin în prima parte a carierei, erau cu adevărat foștii comuniști, redenumiți „socialiști“, astfel încît această descriere să aibă impact.

Dar în ambele țări acest apel la „anticomunism“, care părea atît de important în urmă cu un sfert de secol, pare un pretext subțire și superficial acum. Deoarece, cel puțin din 2005, Polonia a fost condusă doar de președinți și de prim-miniștri ale căror biografii politice începeau cu mișcarea anticomunistă Solidaritatea. Principalii rivali ai lui Kaczynski sînt liberalii de centru-dreapta, nu din partea stîngă a eșichierului politic. Nici în Polonia nu există vreun monopol de afaceri puternic ex-comunist – cel puțin nu la nivel național, o mulțime de oameni făcînd bani fără să aibă legături politice deosebite, iar Orbán angajează cu regularitate foști comuniști în posturi înalte. „Anticomunismul“ ambelor guverne este o altă formă de ipocrizie.

Anne Applebaum *(n. 1964) este jurnalistă la* The Atlantic *și predă istorie la Johns Hopkins University School for Advanced International Studies. Volumul său* Gulagul: o istorie *(2003) a fost premiat cu Pulitzer. Cartea* Amurgul Democrației. Seducătoarea atracție a autoritarismului *se află în curs de apariție la Editura Litera.*

traducere de Cora RADULIAN

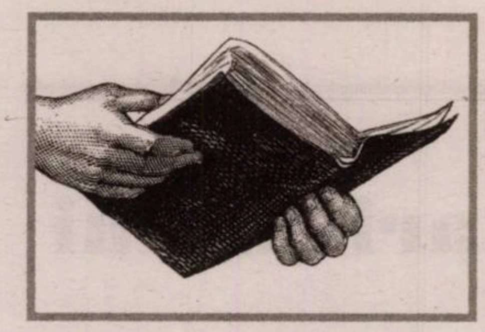

Ionuț IAMANDI

pe de altă carte

Betonul

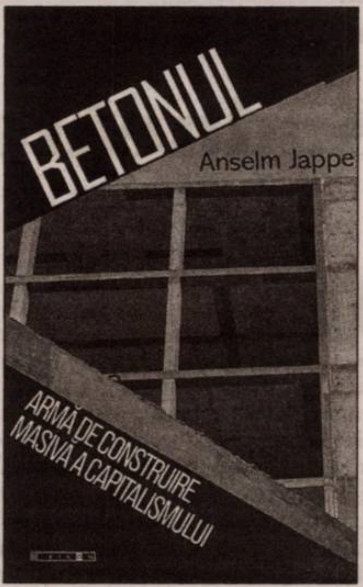

● **Anselm Jappe, *Betonul: armă de construire masivă a capitalismului*, traducere din limba franceză de Cristian Peneș, postfață de Vianu Mureșan, Editura Eikon, București, 2021, 196 de pagini.**

„Nu e destul fier în beton“, sună o angoasă urbană contemporană. Cu corolarul: „Se dărîmă la primul cutremur“. Referința e la noile construcții rezidențiale care au luat avînt prin localitățile României. Iar angoasa le aparține potențialilor locatari, care afirmă că „nu putem ști ce cumpărăm“.

În altă ipostază sînt în tren, la Londra, acum vreo douăzeci de ani, și trec pe lîngă trei-patru blocuri-turn masive și înalte, înșiruite unul după altul, cum nu văzusem nici în București. Nu erau zgîrie-norii newyorkezi cu aer de *office,* ci chiar blocuri de locuit, cu zeci de etaje. Credeam că blocurile-turn sînt specifice comunismului, dar iată-le bine-mersi și în buricul Londrei.

Acestea ar fi principalele mele experiențe cu betonul armat, cărora nu prea le-am dat atenție. A, și mai e și exclamația de caniculă, că „s-au încins betoanele“ în care sîntem condamnați, ca orășeni, să trăim. Dar nici asupra acesteia nu am zăbovit, grăbit fiind să dau de un parc sau de o cameră cu aer condiționat.

Toate trei însă au căpătat brusc semnificație cînd am dat de cartea intitulată chiar așa: *Betonul,* scrisă de un profesor german, Anselm Jappe, un critic consecvent al modernismului de pe poziții de stînga. Aici banalul fier-beton care ne înconjoară este prezentat drept instrument de bază al „capitalismului“, care a adus o seamă de prejudicii mediului, arhitecturii și traiului uman în general.

Anselm Jappe arată că betonul e folosit de mii de ani în construcții, dar că fier-betonul, sau betonul armat, este o invenție mai recentă, din secolul al XIX-lea, care a avut un succes extraordinar din cauza urgenței postbelice de a construi repede și mult. Dar acest succes a venit cu un cost. Arhitectura tradițională prietenoasă cu mediul a fost înlocuită de una industrială, neînsuflețită, străină. Răspîndirea betonului la scară mondială l-a propulsat pe acesta pe un loc fruntaș între poluatorii mari. Betonul este „materialul cel mai utilizat de pe Terra după apă, iar dacă industria cimentului ar fi o țară, ar fi pe locul trei la emisia de dioxid de carbon, cu 2,8 miliarde de tone pe an, după Statele Unite și China“, scrie Anselm Jappe. Dar nici regresul arhitectural, nici impactul ecologic nu sînt cele mai mari neajunsuri ale betonului armat. Însuși conceptul lui ar prezenta fisuri grave. Pentru că, în pofida tratamentului de izolare, în cele din urmă apa ajunge la fierul din beton și îl erodează. Rezultă o slăbire a structurii de fier-beton și, în final, compromiterea și prăbușirea acesteia. Așa a fost cazul, afirmă Jappe, cu viaductul Morandi din Genova, în 2018, dar și cu multe alte construcții similare. Durata de viață a unei construcții din beton armat ar fi de aproximativ 50 de ani, susține autorul. La sfîrșitul acestei perioade, costurile de reparație și întreținere ar fi prea mari, mai eficientă economic fiind pur și simplu ridicarea unei noi construcții. Aici am simțit nevoia mai multor argumente din partea autorului. Am tot auzit de proorocirea abandonării „blocurilor lui Ceaușescu“ și de apocalipsa rezidențială a cartierelor comuniste, dar ce pot spune din experiența mea este că văd că aceasta se tot amînă.

Anselm Jappe atașează și un vector ideologic la ascensiunea fier-betonului. Acesta este, în viziunea lui, o „armă de construire în masă a capitalismului“. Este însă problematic înțelesul „capitalismului“ în accepțiunea lui Jappe. El nu pare un sistem opus comunismului, cel puțin din perspectiva subiectului său de cercetare. Pentru că marii consumatori și producători de beton, scrie chiar el, sînt comuniștii. Cel care a dat un impuls masiv utilizării fier-betonului a fost Nikita Hrușciov, care a vrut să revoluționeze construcțiile sovietice și a fondat astfel omniprezentele *hruștoba,* cartierele-dormitor vizibile prin toate orașele Europei de Est. Numele dat acestora este o combinație între Hrușciov și *truștoba* (mahala), ele numindu-se în RDG *Plattenbau,* iar în România „blocurile de prefabricate“. În prezent, cel mai mare producător și consumator de beton – aproape jumătate din totalul mondial – este China, care construiește într-o veselie cu el autostrăzi, baraje, aeroporturi. Și atunci cum e betonul marca și ideologia capitalismului? Un posibil răspuns se întrevede în pasajul în care Jappe menționează, fără să insiste sau să explice, un așa-numit „sistem capitalist chinez“. Cu alte cuvinte, el pare să facă din comunismul chinez o ramură specială a capitalismului și să înțeleagă prin capitalism, de fapt, expresia modernității, cu toate fațetele ei, inclusiv cu cele la care a contribuit comunismul. În acest sens, atunci cînd își închipuia ruinele de fier-beton ale civilizației umane, nu degeaba el propunea ca epocii noastre în ansamblu să i se spună „Capitalocen“ în loc de „Antropocen“.

***Ionuț Iamandi** este jurnalist la Radio România Actualități.*

■ ■ ■

Helen MACDONALD

U de la uliu

(fragment)

U de la uliu
Helen Macdonald

Am fost o fată slăbănoagă, prea înaltă, cu cerneală pe degete, binoclu atîrnat de gît și picioare acoperite de plasturi. Am fost timidă, cu labele picioarelor răsucite spre interior, gambe strîmbe, teribil de neîndemînatică, fără nici o abilitate sportivă și alergică la cîini și cai. Dar eram obsedată de ceva. De păsări. Mai ales de păsări de pradă... Le-am spus părinților mei îndelung încercați că urma să mă fac șoimar cînd voi fi mare și m-am apucat să învăț cît de mult am putut despre această artă miraculoasă. Eu și tata am vînat cărți despre șoimărit în zilele de vacanță cu familia și, una după alta, marile opere au venit acasă cu noi, trofee la mîna a doua în pungi de hîrtie, de la librării care nu mai există de mult: *Falconry* de Gilbert Blaine, *Falconry* de Freeman și Salvin, *Falcons and Falconry* de Frank Illingworth, cea cu titlul măreț *Harting's Hints on Hawks*. Toate, cărți de băieți. Le-am citit și răscitit, am memorat fragmente mari din proza secolului al XIX-lea. Să mă aflu în compania acestor autori era ca și cum aș fi fost abandonată într-o școală publică de elită, pentru că fuseseră aproape în totalitate scrise cu mult timp în urmă, de atleți aristocrați plini de ei, care se îmbrăcau în tweed, vînau Animale Mari în Africa și aveau Opinii Puternice. Nu doar mă educam cu privire la detaliile dresajului de ulii: mă contaminam conștient cu credințele unei elite imperiale. Trăiam într-o lume în care șoimii călători englezi îi întreceau întotdeauna în zbor pe uliii străini, șoimi ale căror tărîmuri erau mlaștinile cocoșilor sălbatici scoțieni și conacele, locuri unde femeile nu existau. Acești bărbați îmi erau spirite înrudite. Am simțit că sînt una de-a lor, că fac parte dintre cei aleși.

Am devenit cea mai mare pisăloagă pe tema șoimăritului. În după-amiezile umede de după școală, mama scria articole de știri pentru ziarul local – rapoarte de tribunal, sărbători locale, comitete de planificare –, clopoțind cu degetele la mașina de scris în sufragerie. Cu un pachet de Benson & Hedges pe masă, o cană de ceai, un caiet cu stenograme și o fiică ce îi stătea alături turuind întruna propoziții prost memorate din cărți din secolul al XIX-lea despre șoimărit. Mi se părea esențial să-i explic mamei mele că, „deși pielea de cîine era cea mai bună pentru lesele de uliu, era aproape imposibil de găsit în zilele noastre“. Că problema cu șoimii de iarnă era că au „tendința să-și care prada“; și oare știa ea că nu poți fi sigur că șoimilor dunăreni, care provin din zone deșertice, le va prii traiul în condițiile climei englezești? În timp ce mai alinia încă o foaie de hîrtie galbenă, chinuindu-se ca foile de indigo să nu alunece, dădea din cap aprobator, trăgea din țigară și îmi spunea cît de interesante erau toate informațiile, pe toate tonurile care evitau respingerea, cu o ușurință extraordinară. Curînd eram expertă în șoimărit, așa cum vînzătorul de covoare care venea la librăria unde lucram la un moment dat era specialist în războaiele grecilor cu perșii. Timid, ponosit, de vîrstă mijlocie și afișînd un aer de înfrîngere tăcută, își freca nerăbdător fața cînd comanda cărți la casă. Cred că nu ar fi rezistat mult pe un cîmp de bătălie. Dar știa totul despre războaie, știa fiecare bătălie în detaliu, știa exact unde erau localizate detașamentele de trupe din regiunea Focida pe cărările din vîrful munților. Așa știam eu despre șoimărit. Ani mai tîrziu, cînd am primit primul meu uliu, am fost uimită de cît de adevărat era acest lucru. Eram vînzătorul de covoare în bătălia de la Termopile.

Este vara lui 1979 și sînt o fetiță de opt ani într-o librărie. Stau sub un luminator, cu o carte în mînă, și sînt extrem de uimită. *Ce e aia o poveste despre seducție din secolul al XVIII-lea?* N-aveam nici cea mai vagă idee. Am citit din nou cuvintele de pe coperta din spate: „*The Goshawk* este povestea unui duel dintre domnul White și un uliu mare și frumos, în timpul dresajului acestuia – relatarea unei confruntări intense între două caractere puternice, în care mîndria și anduranța răpitorului sălbatic sînt tocite și înfrînte de tăria de caracter aproape nebunească a profesorului șoimar. Este comică, este tragică, te acaparează complet. Seamănă, în mod ciudat, cu poveștile despre seducție din secolul al XVIII-lea“...

Ulterior, am găsit o recenzie a cărții într-o revistă veche a Clubului Britanic al Șoimarilor. Era superb de concisă. „Pentru cei interesați de activitatea plicticoasă și introspectivă de dresare și antrenare a unui uliu, *The Goshawk* va fi un catalog bine scris al majorității lucrurilor care nu trebuie făcute“, spunea recenzia. Bărbații în tweed își dăduseră verdictul. Mă aflam de partea bună, aveam voie să nu-mi placă de adultul ăsta și să-l consider un prost. E dureros să-mi aduc aminte de ușurarea pe care am simțit-o citind asta, avînd în vedere că se baza pe o înțelegere teribil de greșită a dimensiunii lumii. M-am consolat cu superioritatea senină care este refugiul celor mărunți. Dar, în pofida tuturor acestor lucruri, sinele meu de opt ani l-a venerat pe uliul din carte. Gos. Gos era real pentru mine. Gos avea aripi oțelite și ochi galbeni nebuni, și sărea, și zbura, și acoperea cu aripile lui ca o mantie pumnul cu ficat crud. Ciripea ca o pasăre cîntătoare și era îngrozit de mașini. Îmi plăcea de Gos. Pe Gos puteam să-l înțeleg, chiar dacă scriitorul era dincolo de orice putere de înțelegere.

***Helen Macdonald** (n. 1970) este scriitoare, poetă, ilustratoare și naturalistă, cercetător afiliat al Departamentului de Istoria și Filozofia Științei al Universității Cambridge.* U de la uliu, *un* memoir *despre suferința provocată de moartea tatălui său și încercarea de a o depăși prin adoptarea și îmblînzirea unui uliu porumbar, a primit în 2015 Samuel Johnson Prize și Costa Book Award și a apărut recent, în traducerea Andreei Călin, la Editura Nemira.*

■ ■ ■

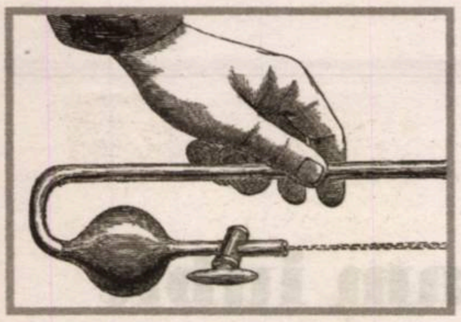

Oana STOICA

rosencrantz & co

Teatru online / offline

● ***alcool, lumină și puțină moarte. studiu de caz*, după „Titanicul“ de Florin Lăzărescu. Un spectacol de Daniel Chirilă. Scenografia: Andreea-Diana Nistor. Cu: Loredana Cosovanu, Tiberiu Enache, Alina Mîndru, Claudia Chiraș, Călina Epuran, Elena Albu. Spectacolul a fost creat în cadrul proiectului RURAL, cofinanțat de AFCN. Platforma culturală Frilensăr București.**

La un an și jumătate de la debutul pandemiei, teatrul funcționează deopotrivă în spațiul fizic și online. Am văzut recent două spectacole din această lume hibridă. Nu au nimic în comun în afara faptului că oferă, fiecare în felul său, experiențe teatrale de calitate.

Offline. Frilensăr este o platformă culturală independentă, coagulată de actorul, regizorul și dramaturgul Daniel Chirilă. În ultimii ani, activitățile lor culturale, spațiile de lucru și zonele de interes s-au diversificat – de exemplu, au început să lucreze cu adolescenți și să-și extindă arealul de lucru de la București la Piatra Neamț și orașele din împrejurimi –, dar nu au renunțat la tema care i-a lansat, recuperarea unui etos al satului românesc, dincolo de perspectivele clișeistice, pozitive sau negative. Una dintre recentele lor creații este *alcool, lumină și puțină moarte. studiu de caz*, adaptare a povestirii *Titanicul* de Florin Lăzărescu (din volumul *Lampa cu căciulă),* în care o femeie în vîrstă, alcoolică, de la sat, așteaptă ca fiul său să fie eliberat din închisoare. Spectacolul face parte din RURAL, „un proiect cultural de teatru popular contemporan ce constă în dezvoltarea unui spațiu de creație artistică performativă ce va porni de la evoluția funcțiilor și derivatelor socio-culturale ale satului românesc postsocialist. Proiectul continuă astfel una din direcțiile artistice ale platformei culturale Frilensăr, și anume, cea de analiză și explorare a temelor tradiționale din lumea rurală specifică țării noastre“.

alcool... este un diptic teatral, cu o primă parte narativă și o a doua concertistică. Povestea se construiește printr-un personaj de grup care funcționează în primul rînd sonor, cu o coralitate atent orchestrată ce include textul și sunetele create de instrumente muzicale. Prima parte este o prelucrare de teatru popular cu tușe de kabuki și *commedia dell'arte,* cu personaje cu măști ce sînt stereotipuri de caractere rurale. Universul muzical, incipient aici, prefigurează dezvoltarea muzicală din a doua parte a spectacolului. Liniile cu care se desenează tabloul satului vin din text – alcoolism, precaritate, violență domestică cotidiană, toate tratate în cheie minoră, cu un umor negru, pe fundalul unei petreceri de pomină. Se insinuează și o familiaritate a morții, ca eveniment firesc, integrabil în cotidian, expresie a binecunoscutului fatalism autohton, abordat la intersecția absurdului cu ridicolul și tragicul. Concertul preia tema morții, priveghiul muzical oferă pasaje admirabile de jazz, folk, rock într-o perspectivă critic-ironică asupra obiceiurilor și tradițiilor de înmormîntare, strîns legate de cutumele religioase. Este o lume dezidealizată, profund tristă, redată printr-o formulă spectaculară atît de densă, eclectică și de bine performată teatral și muzical încît trezește o reală încîntare. Este admirabil modul în care Daniel Chirilă și Frilensăr reușesc să își găsească o voce unică în peisajul teatral din România.

> *Avem controlul asupra trăirilor și deciziilor noastre sau ele sînt rezultatul unor procese chimice influențate de diverși factori externi?*

alcool, lumină și puțină moarte. studiu de caz

© M. Șumlea

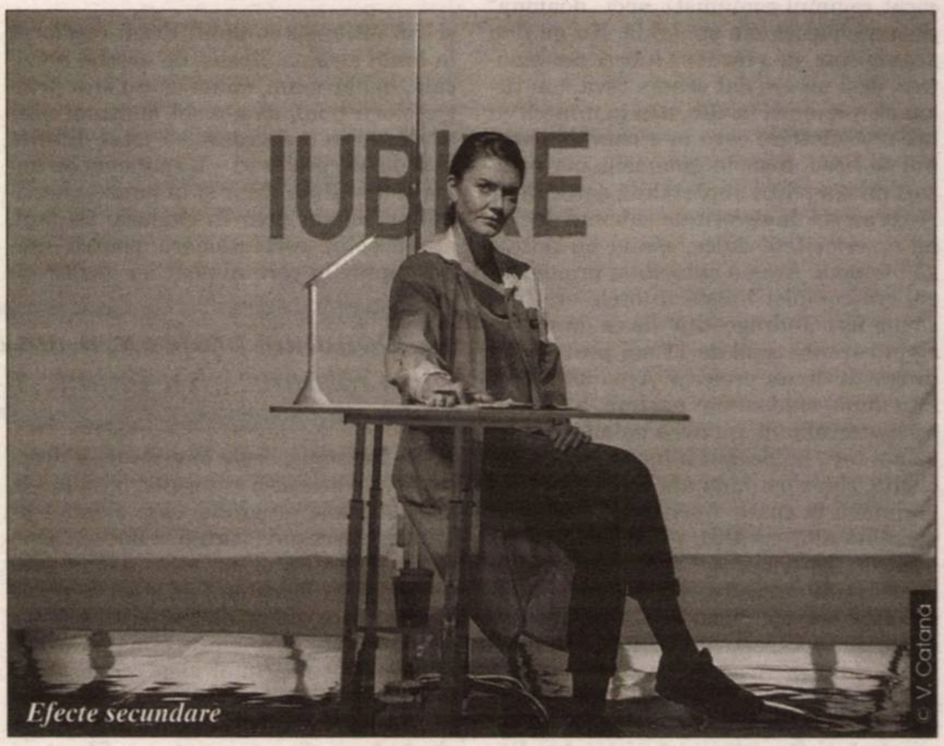

Efecte secundare

© V. Catană

● ***Efecte secundare* de Lucy Prebble. Traducere: Vlad Bălan și Camelia Pintilie. Cu: Vlad Ionuț Popescu, Oana Jipa, Camelia Pintilie, Bogdan Nechifor. Regia: Vlad Bălan. Scenografia: Miruna Croitoru. Mișcarea scenică: Irina Ștefan. Muzica originală: Cristina Juncu. *Light design:* Dragoș Mărgineanu. *Sound design:* Sever Andrei. Operator lumini-sunet: Alexandru Medveghi. Camere: Antonia Ciobanu, Alexandru Demian, Marius Paica. Montaj video: Adrian Pârcălabu. Sunet: Dragoș Mărgineanu. Unteatru.**

Online. Selecționat în Festivalul Național de Teatru 2021, care s-a derulat online, spectacolul *Efecte secundare* abordează un subiect delicat, depresia, deschizînd mai multe fronturi de discuție. Connie și Tristan se înscriu voluntari pentru testarea unui medicament antidepresiv. În timpul studiului, se vor îndrăgosti unul de altul. Ceea ce trăiesc ei este o stare naturală sau indusă de medicamentul care crește nivelul dopaminei în creier? Avem controlul asupra trăirilor și deciziilor noastre sau ele sînt rezultatul unor procese chimice influențate de diverși factori externi? Este depresia o boală sau expresia unei perspective lucide și, prin urmare, demoralizatoare asupra existenței? Textul britanicei Lucy Prebble este consistent în argumentele pe care le oferă de o parte și de alta în această luptă dintre creier și inimă, însă se ferește să dea răspunsuri categorice. Vidul pe care îl simte depresivul apare în contrast cu explozia de senzații de care are parte îndrăgostitul, iar asta este confuzant cînd se întîmplă aceleiași persoane. Spectacolul deschide și alte subiecte conexe precum exploatarea comercială a depresiei de către producătorii de medicamente, etica profesională și influențarea studiilor clinice etc.

Vlad Bălan face un spectacol curat, bine lucrat, dinamic și poetic, a cărui mare calitate vine din jocul actoricesc. Actorii fac personaje minuțios migălite. Camelia Pintilie construiește excelent un personaj complex, psihiatra Lorna James, o persoană tonică și autoritară, cu principii profesionale și personale ferme, morale, dar extrem de fragilă emoțional. Bogdan Nechifor face din șeful ei, Toby, un manipulator secretos, dar relaxat, doar că relaxarea lui frizează indiferența față de ceilalți, chiar lipsa de scrupule. Tristan – Vlad Ionuț Popescu și Connie – Oana Jipa navighează cu delicatețe într-o relație care se încheagă la temperaturi diferite și în care certitudinile sînt dinamitate continuu, iar confuzia legată de propriile sentimente nu se știe dacă alimentează luciditatea sau paranoia. Este de remarcat grija tuturor pentru un continuu echilibru între multiplele elemente din care se coagulează personajele, între latura lor luminoasă și demonii din interior. Nu mai puțin important la vizionarea online, reușita actorilor este pusă în valoare prin filmarea de calitate.

***Oana Stoica** este critic de teatru.*

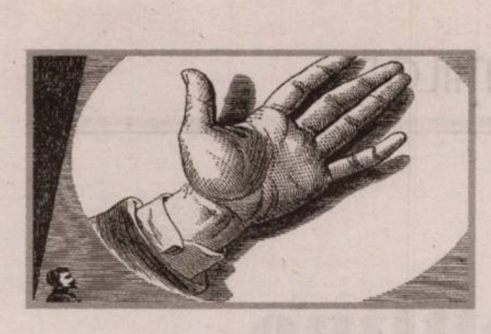

Adina POPESCU

portrete din mers

Profesori pe care i-am iubit

■ „Tovarășa“, pentru o foarte scurtă vreme (eram în clasa a V-a atunci cînd a picat regimul comunist), apoi „doamna“ de matematică din generală. Nu-mi dau seama cum, m-a făcut să iubesc matematica, deși mi-am dat seama ceva mai tîrziu că n-am nici în clin, nici în mînecă cu această materie care m-a chinuit patru ani de liceu. Însă, în gimnaziu, matematica mi s-a părut suportabilă datorită ei. Avea un soi de severitate sau mai degrabă o seriozitate dulce, căreia nu puteai să i te opui. Avea o autoritate prietenoasă, era complet liniște în orele ei. Cred că am fost „îndrăgostită“ de ea, în măsura în care un copil de 11 ani poate fi îndrăgostit de un profesor. Avea un defect la o mînă, cred că din naștere, o mînă îi era neterminată, nu avea palmă, degete, ca noi toți, la început a`încercat să o ascundă, ținea cu mîna aia creta, uneori o ascundea la spate. Apoi, după ce ne-am obișnuit unii cu alții, nu i-a mai păsat decît de matematică. Cred că am iubit-o și mai mult din cauza acestui mic handicap fizic sau cel puțin acum mă gîndesc la ea, din perspectiva adultului, cu o infinită duioșie. Avea un mod de a zîmbi atunci cînd era mulțumit de tine, își ridica colțurile buzelor, se vedea că era fericită că ai făcut bine, că ai înțeles. Făceam zeci de exerciții la algebră și la oribila geometrie în spațiu, ca să obțin zîmbetul ăla. Purta fuste din stofă, drepte, atît de comune în anii ’90, părul negru îi era prins într-o coadă. Cred că avea pînă în 40 de ani pe atunci. Iarna se îmbrăca în pulovere groase din lînă, era atît de frig în mica noastră clasă a unei școli vechi de peste o sută de ani, aveam sobe de teracotă, încă erau probleme cu gazele. Cînd am făcut prima noastră „grevă“, a elevilor, deși profesorii făceau mereu grevă la începutul anilor ’90, ea a venit la clasă, a început să deseneze o figură geometrică pe tablă și ne-a zis, simplu: „Copii, știu că sînteți în grevă... dar matematică nu intră niciodată în grevă. Eu o să vă predau, totuși... dacă vreți să învățați, bine, dacă nu, nu!“.

■ Profesoara de limba engleză din liceu. Eram la o clasă de mate-fizică, „intensiv engleză“, cum se spunea pe atunci, ea era una dintre cele mai bune profe de engleză ale deceniului. Știam asta și mă intimida cumplit. Eram mediocră la limbi străine, lipsită de ureche muzicală, habar n-am, știam că nu sînt printre elevii buni, că n-o voi mulțumi niciodată. Avea o abordare cu totul diferită față de alți profesori – îi spuneam pe nume și discutam chiar și în pauze, chestiuni personale, doar în engleză. De fapt, era absolut revoluționară pentru acele timpuri în care nimeni nu auzise încă de Erasmus, orele ei erau de-a dreptul SF, o educație a viitorului. Ne aducea, prin puținele programe care existau pe atunci, „profesori“ vorbitori nativi. Americani. Datorită ei am atins prima oară un computer Pentium 1, în laboratorul de limbi străine, și am aflat că există o poștă electronică ce se numește e-mail. Datorită ei am făcut primul meu „proiect“ care nu avea nici o legătură cu școala clasică – un spot publicitar pentru ora de engleză. Am scris un script, am filmat cu o cameră VHS, am și montat un pic. Și mi-a plăcut, mi s-a părut altceva, mi-am dat seama că școala poate să fie și creativă. Cred că în parte și datorită ei, după acea experiență, am fost mai deschisă să merg la o facultate de regie de film, în loc să aleg Litere sau altceva. Pe de altă parte, și tot datorită ei, îi citesc și acum pe poeții romantici englezi și știu pe de rost poezia *„Daffodils“* a lui Wordsworth. De fiecare dată cînd mă scufund în propriile mele tristeți și nostalgii încerc să mă detașez și recit în gînd: *„I wandered lonely as a cloud...“*. Iar engleza cu care mă descurc pe la *workshop*-uri și pe la festivaluri tot ei i se datorează. Nici acum n-ar fi prea mîndră de mine, așa cum odinioară aveam la engleză doar 7 și 8, am rămas cu un accent groaznic. N-am iubit-o atunci, mi se părea că avea o personalitate care mă copleșea pur și simplu. Acea autoritate supremă. De curînd, am redescoperit-o pe Facebook și mi-am dat seama de ceea ce atunci îmi scăpase, dincolo de aura de profesor – „umanitatea“ ei. E foarte straniu cum anumiți profesori, după mulți ani, în care tu însuți devii adult și ai propriile tale încercări și experiențe, coboară de pe un soclu și îți dai seama că sînt niște oameni calzi, apropiați.

> *„Domnule profesor, n-am citit, mi-am imaginat!“ Iar el mi-a răspuns: „Nu-i nimic, ți-am dat 9 pentru creativitate!“*

■ Profesorul de matematică din liceu. Dirigintele. Tobă de matematică. Numai probleme din *Gazeta matematică* pe tablă, voia să ne facă pe toți performeri, academicieni. Note de 4 și de 5 în teză, copiat de la colega de bancă. Greu, foarte greu pentru cineva care voia să scrie literatură și care citea Stephen King pe sub bancă (în orele de matematică). L-am iubit (și-l mai iubesc și acum) pentru că, în momentul în care și-a dat seama că nu făceam parte din filmul ăla, după ce cîștigasem două concursuri de scriere creativă pentru liceeni (la unul dintre ele primisem ca premiu un radiocasetofon), m-a lăsat pur și simplu în pace. Și m-a menajat. Mă scotea la tablă la cel mai simplu exercițiu ca să-mi dea o notă de trecere. Mă alinta „Popescuța“.

■ Proful de română din liceu. Un personaj total atipic. Anticomunist convins, cu implicații grave în trecutul lui pe care nu le-am aflat niciodată. Nonconformist. Proful care venea la școală în blugi, iar în timpul tezei stătea cocoțat pe pervaz și fuma țigări „Mărășești“. Aproape toți elevii lui aveau numai 4 și 5. Niște „loaze“, așa le spunea. Proful care m-a făcut „vedetă“ într-un liceu de mate-fizică pentru că mi-a dat 10,30 într-o teză (aduna sutimile sub 0,5 de la teza anterioară și le adăuga la următoarea teză). Nu o să pot uita niciodată acel moment cînd a venit cu tezele, era ultima oră, iar clasa noastră se învăluia deja în umbrele serii timpurii de noiembrie, iar el, de la catedră, mă acuza, mai în glumă, mai în serios: cum de-am putut să-i iau 10,30 în teză? M-am simțit mîndră de mine și speriată în același timp. Ce-o să se întîmple cu mine și cu relația asta a mea stranie cu limba română care era doar la început? Cît de departe se va ajunge? Este primul profesor care mi-a confirmat că am un talent. Este profesorul care nu dicta comentarii, însă înțelegeam totul despre „operă“ doar din clasă, ascultîndu-l. M-a convins să citesc aproape toată bibliografia școlară obligatorie, carte cu carte. Mai puțin volumele 2 și 3 din *Frații Jderi*. Iar cînd ne-a dat o lucrare de control fulger – așa făcea, „Scoateți o foaie de hîrtie!“ –, în care să descriem atmosfera dinaintea bătăliei din ultimul volum, iar eu nu citisem și am inventat totul, bazîndu-mă pe primul volum, mă așteptam să iau 3, dar am luat 9. Am mers la el și i-am spus: „Domnule profesor, n-am citit, mi-am imaginat!“. Iar el mi-a răspuns: „-Nu-i nimic, ți-am dat 9 pentru creativitate!“. Vă mulțumesc, domnule Vintilă! Aș vrea să cred că ați ajuns într-un loc mai bun decît pervazul clasei noastre, învăluită în umbrele serii, unde vă aprindeați țigară de la țigară din pachetul de „Mărășești“, privind spre bulevardul Carol și așteptînd ca „loazele“ din clasa a X-a să-și termine tezele... ați salvat măcar un copil!

■ Aș menționa-o și pe „tovarășa“ noastră din primară. Nu m-a marcat cu nimic, era o învățătoare ca oricare alta. Însă era „o tovarășă corectă care n-o să țipe la voi“, mi-a spus mama, după ce a cunoscut-o, la prima ședință cu părinții din clasa I. Știa deja că mie cel mai frică mi-era cînd cineva ridica glasul, la fel ca și acum. Într-adevăr, n-a țipat și nici n-a bătut pe nimeni cu linia la palmă, precum alte „tovarășe“.

■ Și n-aș încheia fără să o pomenesc pe tovarășa Pușa, de la grădiniță. O educatoare cu părul lung pînă la brîu, ca o zînă, care nu putea să citească nimic decît cu lupa. Era absolut serafică în uniforma ei albastră, simțeam că, dacă o ating, o să se destrame. O iubeam atît de mult încît, la un moment dat, i-am propus lui taicămiu, Anton, să se despartă de mama și să se însoare cu tovarășa Pușa. Mama mai e supărată pe mine și acum.

■ ■ ■

ABONEAZĂ-TE ACUM

SCANEAZĂ CODUL QR

CUM TE ABONEZI
✓ ONLINE: la http://abonamente.adevarul.ro
✓ VIRAMENT BANCAR sau MANDAT POȘTAL:
în contul SC ADEVARUL HOLDING SRL, cod fiscal RO18990288,
deschis la BRD - Decebal,
nr. cont RO70BRDE441SV58305914410.
✓ LA TOATE OFICIILE POȘTALE / ✓ FIRMELE DE ABONAMENTE

Informații și reclamații: abonamente@adevarulholding.ro
Tel: 0790 139 007/0790 139 009 (L-V, 9.00-18.00)

DILEMA VECHE

✓ 3 luni - 65 LEI ✓ 6 luni - 110 LEI ✓ 12 luni - 175 LEI

Prețuri la abonamente cu pînă la 52% mai mici față de prețul de la chioșc

TALON ABONAMENT

Nume................................ Prenume................................
Str. .... Nr. ...., Bl. ...., Sc. ...., Et. ...., Ap. ....,
Localitate .... Județ/Sector ...., Cod poștal ....
Telefon .... Email ....

Am achitat suma de .... LEI cu mandat poștal/ordin de plată nr. .... din data ....
în contul SC ADEVARUL HOLDING SRL, cod fiscal RO18990288, deschis la BRD – Decebal, nr. cont RO70BRDE441SV58305914410.
Abonamentul va începe din luna* .... Semnătura ....

Plata se va efectua pînă la data de 25 a lunii în curs pentru ca livrarea să înceapă de la data de 1 a lunii următoare.

Prin completarea prezentului talon sînt de acord ca SC ADEVARUL HOLDING SRL să prelucreze datele mele cu caracter personal pentru activități promoționale și să le dezvăluie terților conform legii nr. 677/2001. Îmi rezerv dreptul să mă opun acestei prelucrări și să solicit ștergerea datelor adresîndu-mă societății SC ADEVARUL HOLDING SRL printr-o cerere scrisă.

Pentru abonamentele plătite cu mandat poștal sau ordin de plată este necesar să trimiteți talonul completat, împreună cu copia dovezii de plată la SC ADEVARUL HOLDING SRL – Abonamente, București, Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, Sector 2, cod poștal 020331.

...ÎȚI DĂ DE GÎNDIT

Nicolae REDNIC

Medicina suspiciunii

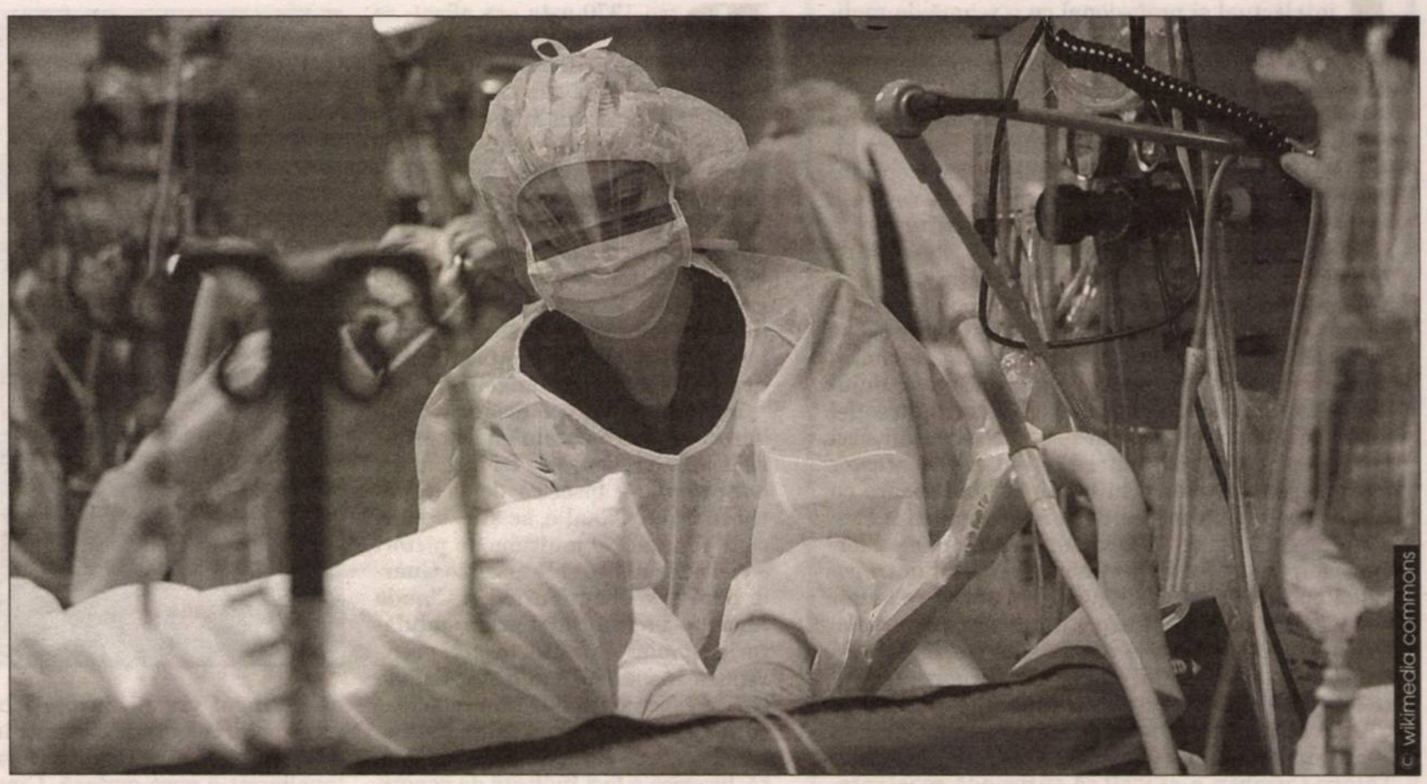

© wikimedia commons

Medicii primesc tot mai des de la pacienți și de la rudele acestora mesaje cu sicrie și spînzurători. Violența împotriva personalului medical a crescut odată cu epidemia de coronavirus, fiind întîlnită în serviciile de urgență, în secțiile COVID sau în cabinetele medicilor de familie mai frecvent decît realizează majoritatea românilor. După o scurtă lună de miere, în primăvara anului 2020, în care ambulanțele erau aplaudate pe străzi și declarațiile televizate ale medicilor înlăcrimau ochii privitorilor, neîncrederea în sistemul sanitar a reapărut, fortificată, alunecînd des în suspiciuni iraționale. Violența și îngrijirea sănătății, la prima vedere o contradicție în termeni, este o expresie factuală cotidiană în spitalele românești.

Creșterea considerabilă a abuzurilor și amenințărilor la adresa oamenilor de știință, a medicilor, a persoanelor publice prezente în combaterea acestei pandemii a fost semnalată în întreaga lume, ca un fenomen nou și nedorit. Ea este prezentă și la noi, avînd accente etnocomportamentale specifice.

La Spitalul Giurgiu, pacienții filmează asistentele medicale în timp ce administrează medicamentele, de teamă că acestea le vor face rău. La Institutul „Marius Nasta“ din București, un grup de oameni a spart ferestrele Terapiei Intensive, încercînd să pătrundă înăuntru ca să își salveze un apropiat din mîinile doctorilor. La Spitalul Colentina, amenințările cu moartea la adresa personalului sanitar sînt reclamate poliției frecvent. La Rîmnicu Sărat, asistentele sînt închise într-un salon de către un pacient nemulțumit, care se laudă că în trecut a ucis trei oameni, iar la Cernavodă, un tînăr cu un cuțit în mînă le cere doctorilor să-l îngrijească mai bine pe tatăl lui. Unei infecționiste din Constanța i se transmite să aibă grijă, că are copil acasă, iar la Abrud, un pacient amenință că va da foc locuinței medicului de gardă. Alături de aceste fapte, semnalate de presă, numărul mesajelor și postărilor adresate personalului sanitar, care includ amenințări cu acte de violență sexuală, amenințări cu moartea, sicrie și spînzurători este foarte mare, imposibil de contabilizat.

Încrederea este temelia, ingredientul cel mai important, catalizatorul oricărui act medical.

Încrederea este temelia, ingredientul cel mai important, catalizatorul oricărui act medical. Neîncrederea în doctori, pe de altă parte, este la fel de veche ca și medicina. Rațiunea rezistă atitudinii de neglijare a oricărei circumspecții și de abandonare a vieții tale sau a celor dragi în deciziile și acțiunile altuia, ale doctorului. Paradoxal, pe măsură ce medicina se bazează tot mai mult pe date științifice valide, ea stîrnește mai mult scepticism, din model al relației de încredere fiind retrogradată pe treptele neîncrederii. Această ambivalență a relației medic-pacient este cunoscută și întîlnită zilnic de doctori. Dar evoluția acestei neîncrederi în suspiciunea că medicii îți vor face rău intenționat, că te vor omorî, petrecută în cursul acestei epidemii de COVID, este neașteptată și amară pentru personalul sanitar. Sute de oameni răspund postării unei femei, îndurerată de moartea de COVID a părintelui ei, explicîndu-i că decesul s-a produs din cauza spitalizării, medicii fiind numiți „criminali“, care „ucid“ pacienți. Un teleormănean se răstește la ambulanțierii veniți să-l ajute: „Plecați din casă! Nu vreau să merg la spital, că mă omorîți!“.

Personalul medical e obișnuit cu violența. Bolile psihice, alcoolul, drogurile, tulburările de personalitate sînt cauze care țin de pacient, iar frustrările legate de accesul la îngrijirea medicală, timpii de așteptare, refuzul unui anumit serviciu solicitat sînt cauze contextuale ale violenței din spitale. Atitudinea belicoasă, lipsită de empatie a unor doctori poate fi scînteia care aprinde în unii pacienți praful de pușcă. Printre cauzele generale socio-culturale atribuibile violenței din spitalele noastre pot fi indicate neîncrederea cronică în sistemul sanitar, mai ales a generațiilor care au trăit în comunism, și comportamentul de utilizator, de consumator de sănătate al noilor generații, care încurajează atitudinea de reclamant. Epidemia de COVID nu numai că a crescut, neașteptat, nivelul violenței în îngrijirea medicală, dar a adus și noi motive pentru aceasta, unele șocante pentru medici.

Imprevizibilă, implacabilă și greu de înțeles, asemenea oricărui dezastru, această epidemie pare că a profitat de defectele noastre, ale românilor, încurajîndu-le să se exprime. Neîncrederea în oameni, respingerea a orice ni se pare îndepărtat sau străin, managementul lacrimal al înfruntărilor vieții, care anesteziază gîndirea, dificultatea de a ne accepta vulnerabilitatea sînt cauze ale creșterii paradoxale a violenței față de personalul medical, tocmai în aceste zile în care serviciile lui sînt atît de necesare.

Neîncrederea în doctori este la fel de veche ca și medicina.

Mulți români sînt suspicioși față de cei care nu sînt de-ai noștri. Dacă nu știi pe nimeni la spitalul unde e internat tatăl tău, să ai și tu pe cineva de-al tău înăuntru, ești de la început neliniștit privind îngrijirea medicală acordată, suspicios față de informațiile primite și gata să-ți sară țandăra ori de cîte ori situațiile nu se potrivesc cu propria ta viziune despre medicină, despre lume. Bănuiala ineptă că medicii germani vor face experimente cu rudele lor bolnave de COVID, în stare gravă, a determinat cîteva familii să împiedice transportul acestora la Hamburg, unde șansele lor de salvare ar fi fost mai mari.

Panorama reacțiilor impulsive ale unor români ajunși față în față cu această boală este uluitoare. Un pacient respinge violent leucoplastul care îi fixează branula, motivînd că se simte legat. Oxigenoterapia, cel mai important sprijin oferit bolnavilor cu pneumonie COVID, este refuzată vehement de mulți pacienți care abia respiră, convinși că această procedură reprezintă un mod prin care doctorii le fac rău intenționat. Fratele unui pacient, internat cu COVID într-o clinică clujeană, primește permisiunea de a-l vizita și, de îndată ce ajunge în salon, busculează medicul și asistentele și smulge masca de oxigen de pe fața bolnavului semiconștient, amenințînd că îi omoară pe toți cei care vor încerca să repoziționeze acea mască. Numerele de pe ecranul monitorului scad rapid și medicii îl avertizează că, dacă se va ajunge la un anumit prag, la o anumită cifră, fratele lui ar putea muri. Omul continuă să se opună violent, convins că tocmai întreruperea oxigenului, la un bolnav care nu poate supraviețui fără acel oxigen, îl va vindeca. Imposibilul nu pare ilogic la acești conaționali. Ei iau decizii nu bazîndu-se pe cifre, ci pe poveștile pe care le aud. Atașamentul față de propriile fantasme, întreținute de mediile consensuale ignorante la care a aderat, îi permite probabil acestui om supraviețuirea în situația-limită în care a ajuns, periclitînd-o, însă, pe a fratelui lui. Gîndirea intuitivă, emoțională a acestor oameni, întunecată de rețelele sociale, clachează în condiții de incertitudine, crescîndu-le irascibilitatea și împiedicîndu-i să evalueze importanța relativă a lucrurilor.

În jargonul medical îi numim pe acești bolnavi, plini de animozități, pacienți „dificili“ sau pacienți-„problemă“ și orice doctor are experiența relației aparte cu aceștia. Medicul are capacitatea de a simți slăbiciunea pacientului său, oricare ar fi aceasta, și consideră ca o datorie să arate empatie față de ea. E dificil, totuși, de înțeles slăbiciunea oamenilor adunați în curtea Spitalului Bacău, care scandează „Asasinii!“, privindu-i direct în ochi pe medicii care le îngrijesc rudele. Iar pentru medicii germani, veniți să ajute niște oameni grav bolnavi, reproșul familiilor acestora că au venit doar ca să facă experimente pe rudele lor a fost mai mult decît o problemă, o dificultate, a fost o întoarcere în Evul Mediu.

Majoritatea bolnavilor au încredere în medicii cărora le solicită ajutorul. Aștept rezultatele unor sondaje de opinie publică, dar am convingerea că încrederea în știință și în medicină a crescut în acești doi ani. Pe de altă parte, epidemia, departe de a uniformiza poziția față de sistemul sanitar, față de știința medicală, pare că a adîncit o nouă falie în societatea noastră, întărind atît convingerile celor suspicioși, ale adepților conspiraționismului, ai existenței unei dictaturi medicale, ale celor plini de ostilități resentimentare față de personalul medical, dar și pe cele ale majorității oamenilor, care au înțeles mai bine posibilitățile științei medicale și nevoia de a ne lega speranțele de vindecare de aceasta.

Epidemia de coronavirus va trece, dar mă tem că va rămîne o epidemie de suferință morală a medicilor, dincolo de epuizarea fizică, determinată de numărul mare de morți la care au asistat, concomitent cu ostilitatea multora împotriva lor, care le neagă eforturile făcute pentru a-i salva pe acei oameni. Românii puși mereu pe hartă în departamentele de urgență sau de terapie intensivă, unde ei sau rudele lor sînt ajutați să treacă peste această teribilă boală, par să urmeze cu toții sugestia lui Alexandre Dumas, aceea că sînt unele servicii atît de mari, încît nu le poți plăti decît cu ingratitudine.

***Nicolae Rednic** este medic.*

Teodor BACONSCHI

Disciplina parabolei

Încă tînăr (căci născut în 1977), Bogdan Tătaru-Cazaban a reușit să-și mobileze parcursul intelectual și profesional cu o seamă de realizări pe cît de discrete (prin maniera lor de a fi asumate), pe atît de solide și, putem spune, benefice, deopotrivă în viața cetății și în Republica Literelor. Rareori poți elogia o combinație mai temeinică între erudiție, detenta interdisciplinară, servirea binelui comun și tenacitatea gracilă a unor opțiuni deloc evidente, mai cu seamă în epoca noastră, așa răvășită cum este de zgomot digital, răsturnare a valorilor, impostură ofensivă și falsă cunoaștere. Acestor din urmă fenomene degenerative, Bogdan Tătaru-Cazaban a știut mereu să le opună, cu un zîmbet angelic, serenitatea savantului care știe să evite simultan abuzul de pedanterie, angajamentul public vanitos și aroganța mizantropică a turnului de fildeș. Ca autor, s-a ocupat de istoria filosofiei antice și de pilonii – mai cu seamă occidentali, căci latini – ai moștenirii patristice, adăugînd acestor pasiuni pentru cele vechi o bună familiarizare cu tradiția culturii franceze, de la Montesquieu și Pascal pînă la Bergson și Lévinas. În panoplia sa formativă intră la fel de pertinent și clasicii antropologiei culturale, marile figuri ale istoriei religiilor sau inspirația venită dinspre literatura universală. Oricine îi citește textele constată că ele absorb, fără ostentație, esențialul civilizației europene, pe care-l decantează într-un cursiv limbaj contemporan.

Dacă alții au eșuat în ezoterism tenebros, cînd nu s-au împotmolit într-un verbiaj gongoric, Bogdan Tătaru-Cazaban e capabil să surprindă constantele experienței spirituale, să se ocupe de morfologia sacrului (fără de care orice hermeneutică istorică rămîne flămîndă), dar mai cu seamă să identifice în relația subiectului uman cu transcendența divină originea și scopul gîndirii simbolice. El a înțeles că buna definire a sinelui depinde, între altele, de receptivitatea față de maeștrii pe care tradiția i-a consacrat ca atare: ce rost își poate afla cugetul creator în afara acestui tip solemn-imaterial de continuitate?

Ne vom convinge o dată mai mult că „stilul este omul“ dacă parcurgem, norocoși, recentul volum de eseuri intitulat *Inteligența inimii. Schițe pentru un portret al virtuții* (Editura Spandugino, 2021). O elegantă și (din nou) discretă „cărțulie“, în fapt, o colecție de mirabile bijuterii, șlefuite abil, sub semnul convingerii că există un ideal profund, pe care se cuvine să-l urmărim dincoace de solicitările alienante ale vieții exterioare, de îndată ce dorim să regăsim sensul fiecărei zile, subsumat misterului de a exista. Acest ideal – ne asigură Bogdan Tătaru-Cazaban – se proiectează în orizontul virtuților (cu precădere „secunde“), precum moderația, prudența, politețea, bunătatea inimii și dispoziția afabilă, încrezătoare, plină de amenitate. Pentru oricine-l cunoaște pe autor (din viața „reală“) nu-i greu să constate că eseurile reunite aici se vor și un autoportret în timp, adică un bilanț interior, la ora dantescă a „mijlocului de drum“.

Deși pornesc de la riguroasa descifrare a unor filiații conceptuale, aceste „schițe“ pledează pentru reflecția calmă asupra acelor însușiri menite să facă diferența dintre *inerție* și *fidelitate,* reliefînd totodată arta răbdătoare a discernămîntului etic. În textura lor nu are loc nici retorica predicatorială, nici „lecția“ peremptorie sau „tunetul“ oracular, de vreme ce autorul preferă să lucreze cu sugestii erasmiene, ironii benigne și un franciscan fond de compasiune față de ansamblul ființelor vii, deci pătimașe, adică suferinde. Exercițiul acesta de persuasiune îi reușește de minune, potolește furia și zgomotul din jur, întremează și redă speranța, ceea ce nu e deloc neglijabil, într-o lume în care citim prea multe, reținem prea puține și revenim prea des – asemenea unor condamnați – la banalul nostru infern cotidian, făcut din exces, mînie, ură, dispreț, răzbunare și cruzime. „Inteligența inimii“ este facultatea de a renunța la povara hiperbolei, pentru a regăsi disciplina parabolei.

***Teodor Baconschi** este diplomat și doctor în antropologie religioasă.*

Anca MANOLESCU

„Atenție, cad îngeri“

Santa Maria della Salute

© wikimedia commons

Prin 1970 asta era afișat, se spune, la Veneția, în portalul bisericii Santa Maria della Salute. Eva căzuse deja, la 4 noiembrie 1966. Înălțate pe cununa cupolei, statuile din piatra albă de Istria erau grav atacate de timp, de intemperii, de poluare; amenințau cu dislocarea. Tije metalice, ascunse privirii, le ancorau masele masive, le mențineau vizual într-o eterică plutire. Dar și fiarele roseseră piatra, o mîncaseră. Trecătorul neatent risca să aibă un contact brutal, nemeritat, cu lumea angelică.

Încoronată de puternice volute baroce – pe care localnicii își permit să le numească urechi (și încă mari: *orecchioni)* –, biserica de la capătul Marelui Canal e, se știe, o marcă a Veneției. O mulțime de pictori – de la Canaletto și Francesco Guardi pînă la William Turner și Claude Monet – i-au zugrăvit masa ondulatorie, amplă, vibrantă, tocmai potrivită să răspundă faldurilor lichide care o înconjoară. Vastă, protectoare, majestuoasă, încununată asemenea Fecioarei căreia îi este închinată, biserica a fost înălțată de venețieni ca apărătoare împotriva ciumei. Între 1630 și 1631, epidemia care se întinsese în nordul Italiei a ucis a treia parte dintre locuitori. Avea să fie ultimul val al bolii îndurat de cetate. În vara lui 1630, Senatul a hotărît ridicarea bisericii, a cărei construcție va începe în anul următor. Baldassare Longhena, autorul acestei mase arhitectonice uimitor de coerente în baroca ei complicație, a lucrat aici cincizeci de ani. Santa Maria della Salute nu pare un edificiu, ci o sculptură, un imens bloc de piatră adînc modelat. Cupolele ei dialoghează cu cele, de peste Canal, ale bazilicii San Marco, capelă a Palatului Dogilor și biserică a Republicii. Longhena a murit cu cinci ani înainte de consacrarea bisericii, petrecută la 9 noiembrie 1687.

De-a lungul secolelor, venețienii nu au uitat teribila epidemie. Un tablou al lui Francesco Guardi aflat la Luvru, datat 1766-1770, figurează procesiunea anuală, în frunte cu Dogele, din ziua de 21 noiembrie. E data cînd se comemorează stingerea epidemiei, iar statul și cetățenii aduc mulțumiri Fecioarei. Pe fundalul unui mare cer vînăt lucitor, Santa Maria della Salute apare ca un munte neclintit, ale cărei poale sînt îmbrățișate de pe ape de masa ambarcațiunilor, de mulțimea compactă a credincioșilor.

Cu două secole și ceva înainte, Piero della Francesca pictase o faimoasă *Madonna della Misericordia*. Severă, impunătoare, hieratică, Fecioara își întinde brațele pentru a-i cuprinde sub arcul mantiei sale pe rugători. În tabloul lui Guardi, Santa Maria della Salute pare analogonul arhitectonic al acelei imagini. În descensiunea ritmată a planurilor și maselor lui, edificiul arată ca o hlamidă de piatră, ca o prezență a Fecioarei desfășurîndu-și faldurile protecției asupra cetății. Cu pietatea fastuoasă, cu arta, cu spectacolul în care erau atît de meșteri, venețienii se adresau Cerului în primejdiile epidemiei și în revărsările publice, ritualizate, ale recunoștinței. Alături de Fecioară, un șir de sfinți au fost, de-a lungul vremii, invocați împotriva bolii, celebrați, ilustrați într-o imagistică pe care Contrareforma a învolburat-o spre emfază. Cînd Tizian execută comanda oficială *Sfîntul Marcu pe tron împreună cu sfinții Cosma, Damian, Rochus și Sebastian,* el pune în imagine pietatea de stat și pietatea populară. Dar nu numai pietatea.

Statul venețian nu uita deloc măsurile practice, politica sanitară, procedurile medicale împotriva valurilor bolii. Tabloul lui Tizian din 1509-1510 e o piesă de virtuozitate picturală și de virtuozitate ideologică. În axul imaginii, Sîntul Marcu întronat – metaforă a autorității statului venețian – prezidează de la înălțime grupul celor patru sfinți: de o parte sfinții Cosma și Damian, „doctori fără de arginți“, de cealaltă parte taumaturgii, sfîntul Rochus, vindecător al ciumei, și sfîntul Sebastian, apărător împotriva ei. Dispoziția personajelor indică limpede rolul Republicii de garant al sănătății publice pe calea medicinei și a credinței.

Încă de la sfîrșitul secolului al XIV-lea, Veneția, alături de alte state italiene, instituiseră „carantina“ pentru a împiedica răspîndirea unor molime aduse de călători. Navigatorii și corăbiile bănuiți că ar putea fi purtători de boală erau izolați, timp de patruzeci de zile, pe o insulă din preajma orașului. Se socotea, potrivit teoriei hipocratice, că în acest interval se poate declara o boală infecțioasă, pe cînd ceea ce depășește termenul indică o boală cronică. În 1468, Republica Veneției construise deja pe acea insulă un *Lazzaretto Nuovo,* destinat carantinei suspecților interni și externi. În *Lazzaretto Vecchio,* aproape de Lido, erau tratate, în schimb, cazurile declarate de ciumă. La sfîrșitul secolului al XVI-lea, Lazaretul Nou era o instalație amplă, cu vreo sută de încăperi pentru cei izolați, cu mari hangare unde erau depozitate mărfurile și chiar corăbiile dezasamblate. Și unii, și celelalte erau decontaminați cu metodele vremii; se foloseau mai ales fumigațiile cu plante dezinfectante și oțetul. În 1576, potrivit istoriografului Francesco Sansovino, Lazaretul Nou, încununat de înaltele coșuri specific venețiene, semăna de departe cu un castel. Supravegheat zilnic cu strictețe de *provveditori alla sanità*, era cel mai mare edificiu public după Corderie și Arsenal.

În 1980, Direcția de cultură a Primăriei venețiene a organizat în Palatul Dogilor importanta expoziție *Venezia e la peste, 1340-1797* (prezentare de Jean-Claude Hocquet în *Annales, Économies, sociétés, civilisations,* 3/1981). Catalogul însoțitor a cuprins contribuții științifice, documente, ilustrări ale temei dispuse pe două direcții: ciuma și metodele de control al maladiei; reprezentările medicale, politice, artistice, religioase ale bolii. Or, reiese că măsurile mai mult ori mai puțin empirice, dar decise și perseverente, luate de Republică împotriva ciumei au izbutit în mare măsură. Magistratura *alla Sanità,* instituită încă din 1459, primise puteri mereu mai mari și își împlinea oficiul atît în privința călătorilor, cît și a cetățenilor. Avea autoritatea să închidă hanurile, să interzică procesiunile și adunările care ar fi putut răspîndi boala; făcea anchete sanitare în urma cărora elibera „certificate de sănătate“. Măsurile de precauție și lazaretele situate pe toate rutele comerciale ale Veneției au constituit o politică sanitară care a protejat orașul și toate posesiunile lui de pe uscat și de pe mare. După 1631, ciuma nu a mai afectat statul venețian, în pofida revenirii bolii în Europa occidentală și în Imperiul Otoman.

La Veneția, medicina și pietatea, guvernarea și credința, statul și Biserica au colaborat așadar pentru sănătatea întregii comunități. Ce sugestii pentru astăzi, cînd statul e laic, iar Biserica un important actor spiritual și public? Probabil, din partea statului, o mai strictă aplicare a politicii sanitare; din partea Bisericii, o mai explicită susținere a acestei politici.

Cît despre Santa Maria della Salute și statuile care îi fac cunună, ele sînt obiectul unei restaurări atente, îndelungate. Îngerii nu mai riscă să cadă...

***Anca Manolescu** este cercetător în domeniul antropologiei religioase.*

■ ■ ■

Noam TITELMAN

De ce funcționează dezinformarea COVID-19

La reuniunea Adunării Generale a Națiunilor Unite din septembrie, președintele brazilian Jair Bolsonaro și-a folosit timpul alocat pe podium pentru a-și spune părerile despre COVID-19. El a lăudat virtuțile unor tratamente care au fost respinse de oamenii de știință și a declarat că el însuși a beneficiat de medicamentul antimalaric hidroxiclorochină.

Sprijinul lui Bolsonaro pentru astfel de „remedii miraculoase“ este binecunoscut. A apărut în mod regulat în presa braziliană și pe rețelele de socializare promovînd utilizarea unor tratamente *off-label* care nu au nici o bază științifică. Iar Bolsonaro nu este singurul. În timpul administrației sale, fostul președinte american Donald Trump a pledat pentru o varietate de remedii nedovedite, iar președintele Madagascarului, Andry Rajoelina, a sponsorizat o băutură derivată din planta *artemisia* pentru a trata COVID-19. Spre disperarea comunității științifice, acești politicieni și alții au convins cu succes o mare parte a publicului de eficacitatea și de siguranța unor astfel de tratamente.

Dezinformarea a devenit mai agresivă în timpul pandemiei, dar ea nu este nicidecum un fenomen nou. În munca lor fundamentală privind percepția bunăstării în Statele Unite, politologul James Kuklinski și colegii săi au arătat că părți semnificative ale populației americane au avut convingeri inexacte despre beneficiarii sprijinului de stat și beneficiile pe care aceștia le primeau. Ei au descoperit, de asemenea, că prevalența dezinformării a împiedicat răspîndirea informațiilor adevărate. Oamenii dezinformați nu au, pur și simplu, informații inexacte; ei investesc foarte mult în concepțiile lor greșite. Asta este ceea ce face ca dezinformarea să fie atît de puternică: combinarea percepțiilor greșite despre lume cu un grad ridicat de încredere în acuratețea lor.

> *Oamenii nu cred informațiile false pentru că sînt ignoranți.*

Oamenii nu cred informațiile false pentru că sînt ignoranți. Există mai mulți factori care contribuie la acest lucru, dar majoritatea cercetătorilor sînt de acord că încrederea într-o dezinformare are puțin de-a face cu nivelul cunoștințelor deținute de o persoană. Dezinformarea este un prim exemplu de raționament motivat. Oamenii tind să ajungă la ideile la care doresc să ajungă atîta vreme cît pot construi justificări aparent rezonabile pentru aceste concluzii. Un studiu publicat în 2017 a arătat că oamenii care au cunoștințe și educație științifică mai mari au șanse mai multe să-și apere convingerile polarizate pe subiecte științifice controversate, din cauza unor „preocupări neștiințifice“.

Una dintre cele mai puternice asemenea preocupări este păstrarea identității. Liderii politici sînt cei mai eficienți în a promova dezinformarea, atunci cînd exploatează teama cetățenilor de a pierde ceea ce ei percep drept aspecte definitorii ale culturii lor, în special limba, religia, ierarhiile sau rolurile rasiale și de gen. În mediile politice polarizate, terenul cîștigat de dezinformare are puțin de-a face cu nivelurile scăzute de cunoaștere sau de implicare, ci mai degrabă cu modul în care informațiile sînt interpretate într-un mod care se potrivește cu identitatea partizană. Lentila „noi *versus* ei“ înseamnă că diferitele informații pe care le primesc oamenii sînt procesate într-un mod adaptat viziunii lor asupra lumii. Acesta este motivul pentru care indivizii pot trage concluzii izbitor de divergente din aceleași fapte.

Cînd liderii politici promovează tratamente nedovedite pentru COVID-19, ei valorifică această tendință de polarizare. Dar o concentrare excesivă asupra acestor lideri poate ascunde principalul motiv pentru care oamenii acceptă asemenea mesaje. Disponibilitatea de a crede dezinformarea își are rădăcinile în aspectele care stau la baza identității culturale, asupra cărora politicienii își exercită manipularea.

Cercetări recente ale Marianei Borges Martins da Silva, un bursier postdoctoral la Universitatea din Oxford, au arătat că unul dintre motivele pentru care brazilienii au încredere în tratamente precum cele promovate de Bolsonaro este o credință culturală profundă că un „medic serios“ este cel care prescrie medicamente. Bolsonaro nu a trebuit să-i convingă pe brazilieni de beneficiile ivermectinei și clorochinei. El nu trebuia decît să confirme norma conform căreia bolile potențial grave trebuie întotdeauna tratate cu medicamente. A oferit o narațiune care a permis unor segmente ale populației să ajungă la concluzia dorită. Și asta a fost suficient.

Înțelegerea cauzelor dezinformării este esențială pentru a preveni răspîndirea acesteia. Pentru a proteja oamenii de COVID-19 și pentru a încuraja vaccinarea nu este suficient să denunți politicienii care promovează informații false. Trebuie de asemenea înțelese și motivațiile de bază care îi determină pe oameni să creadă așa ceva.

Noam Titelman, *cercetător asociat la Centrul pentru Sisteme Publice de la Universidad de Chile, este doctorand în metode de cercetare socială la London School of Economics.*

© Project Syndicate, 2021
www.project-syndicate.org

traducere de Andrei MANOLESCU

DILEMA VECHE
„Omul fără dileme e creatorul tuturor dictaturilor, de dreapta sau de stînga. E marele organizator, marele pedagog, marele vindecător.“
ANDREI PLEȘU, 1993

Liviu FRĂȚILĂ

Mutații ale gustului cafelei

La început era Cuvîntul, și Cuvîntul era cu zeul cafelei – cafegiul italian. Dumnezeu nu numai că l-a lăsat pe italian chipeș de fel, de la tinerețe pînă la bătrînețe, dar l-a înzestrat și cu darul Facerii. Al facerii cafelei.

În viața de zi cu zi, fiecare marcă încearcă să se poziționeze în mintea noastră prin anumite valori și asocieri impuse printr-o repetabilitate oneroasă. Italianul a reușit să se poziționeze fără mari eforturi, în mintea oamenilor din întreaga lume civilizată, ca un creator al cafelei și un adevărat izvor de drept în materie. Pentru corporații nu a mai fost decît un pas pentru a-și adapta conceptele și a se alipi „farmecului italian“ cu orice campanie, indiferent de calitatea boabelor din punguța de doi bani. Și, cum repetiția este mama învățăturii, cred că fiecare dintre noi putem rosti trei-patru mărci de cafele, văzute adesea în reclamele care ne-au spus de mii de ori cît de autentic italiene sînt ele și cîtă *dolce vita* se găsește în ambalajul lor. De aici și pînă la crearea unui zid al argumentelor subiective în favoarea cafelei italiene nu a mai fost decît un pas. Iar dacă Berlinul și-a demolat Zidul printr-o revoluție, cărămizile puse în zidul supremației cafelei italiene nu se vor lăsa năruite prea ușor.

Dar ce proferez aici? Să fie invidie? Nicicum! După o reverență în fața poporului italian, care a inventat cu mai bine de un secol în urmă mașina de espresso și a popularizat prepararea corectă a acestei licori magice în întreaga lume, putem reveni „la argument“, amintindu-ne că arborele de cafea crește în regiunile tropicale și subtropicale, și nu în Italia, cum par să ne fi convins reclamele agresive care asociază indisolubil „cafeaua“ cu „Italia“. Atunci, de ce să nu avem, în mod global-democratic, și alte culturi și subculturi ale cafelei? Evident, nu noi, românii, ne-am gîndit primii la asta, ci un american întreprinzător care a încărcat cultura și subcultura cafelei într-un container și a dus-o peste Ocean. Și iac-așa se face că, pe la începutul anilor 1970, apărea în Seattle prima cafenea a viitorului mare lanț internațional Starbucks, marcînd începutul celui de-al „doilea val“ al cafelei. „Primul val“ a apărut aproape natural, dintr-o „pasiune italiană“, dar cel de-al doilea a constituit specularea cu succes a uneia dintre cele mai mari oportunități de business mondial de la acea vreme. Frenezia socializării în cafenele, în jurul unei cești fierbinți, a fost atît de mare, încît americanii nu se mai săturau, ceea ce, coroborat cu obiceiurile de consum total diferite *(„bigger is better“)*, a dus la nașterea celebrei cafele *„americano“*, pe care o întîlnim și astăzi în ofertele cafenelelor, adică un espresso diluat cu atît de multă apă fierbinte încît accentul sare de la calitate la cantitate. Deja în anii 1980-1990, fenomenul *americano* căpătase o amploare atît de mare încît un călător sosit din „Cizmă“ ar fi rămas uimit de modul în care micuța sa ceașcă de espresso s-a transformat într-o stacană cu cafea lungită.

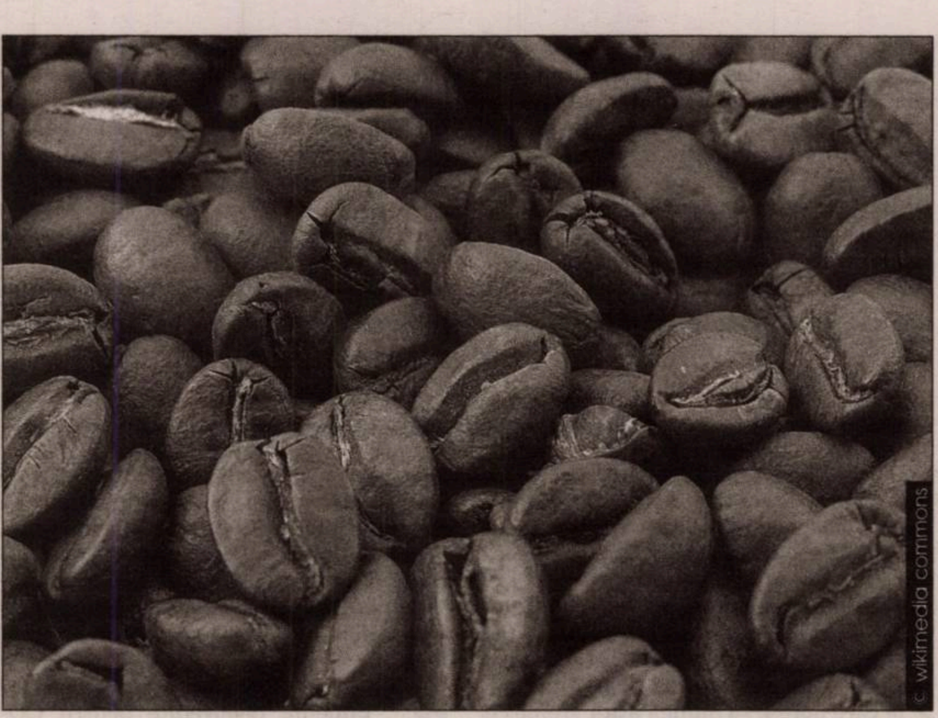
© wikimedia commons

Trebuie totuși menționat că extinderea globală a consumului de cafea în localurile americane și europene a generat în cele din urmă prosperitate și progres în rîndurile fermierilor din țările producătoare de cafea. Și e la fel de adevărat că, în aceste țări, distribuția prosperității are alte reguli, ascensiunea mondială a consumului de cafea nerăsfrîngîndu-se direct asupra bunăstării culegătorului de cafea, plătit cu cinci dolari pe zi sau chiar mai puțin. Dar fermierul de rînd, cel care are grijă ca recolta de cafea să fie una de succes, „îngerul-și-demonul“ care decide calitatea boabelor care vor fi recoltate, dar și gradul lor de pesticidizare, beneficiază fără îndoială de fluxurile de *cash* ale noilor actori de pe piața mondială. El poate astfel să își extindă culturile și să se axeze pe soiul *arabica*, în defavoarea *robustei*, deși aceasta din urmă e mult mai ușor de cultivat și mai rezistentă la dăunători.

© wikimedia commons

În plin proces de ciocnire a culturilor valurilor unu și doi ale cafelei, în anii 1980 începeau deja să se deschidă primii muguri ai „valului trei“, pornind de la cîteva mici comunități de nișă care căutau moduri de prăjire mai puțin intense și modalități de preparare mai sofisticate a cafelei. Abia acum putem spune că are loc o mutație majoră în lumea cafelei – după o cale lungă și anevoioasă, presărată cu multă neîncredere și controverse –, care s-a impus cu adevărat abia în ultimii douăzeci de ani, cînd multitudinea de culturi ale cafelei nu a mai încăput în „containerul“ american și s-a produs exodul. Putem oare spune că pînă în acest moment s-a trăit în ignoranță? „Poate că da“, ar spune unii, dar gardienii valului unu italian i-ar lua de îndată în vizor. „Nicidecum“, ar spune adepții valului doi, *„America First* e valabil și în lumea cafelei“. Ei bine, din acest moment se produce marea schismă și cetele de apostoli pornesc în lumea largă pentru a propovădui noua „religie“. Deși orice domeniu marcat de subiectivitate (cum este cafeaua) poate fi redus la tăcere printr-un simplu „mulțumesc, nu îmi place“, toți cafegiii care ne citesc ar trebui să știe că al treilea val al cafelei a adus în prim-plan o finețe aparte a gustului, provenită din exprimarea cît mai clară „în ceașcă“ a *terroir*-ului cafelei de origine. Dacă italianul primului val folosea (și folosește încă) combinații de boabe *arabica* și *robusta*, pentru că își dorea să obțină „crema“ abundentă specifică *robustei,* indiferent de prospețimea cafelei, dar și profitabilitate, căci *robusta* e un soi ieftin, americanul valului doi s-a îndreptat către *arabica* și a căutat să finanțeze fermierii pentru a produce cafele mai bune. În valul trei, pe care îl trăim și în prezent, fermierul a devenit conștient că „oamenii noului val“ vor prăji cafeaua mai puțin intens, ceea ce înseamnă că defectele boabelor nu vor mai putea fi disimulate. Recoltele afectate de vreme sau de insecte pot fi mascate ușor printr-o prăjire intensă a boabelor, pînă devin negre și uleioase, semicarbonizate, și prin adaosul de *robusta,* obținîndu-se prin preparare o cafea neagră, amară, cu un conținut înalt de cafeină, în care nu se mai regăsesc aromele native ale bobului.

Și totuși, vorbim de o mutație a gustului oamenilor? Cel mai probabil da, deși „gustul italian“ încă prosperă. Valul al treilea a creat un univers exploziv al cafelei verzi de calitate, punînd-o la dispoziția oricărui antreprenor pasionat care își cumpără un cuptor de prăjit și experimentează profiluri termice de coacere a boabelor pînă la un nivel considerat optim, căruia îi corespunde și o anumită nuanță cromatică a bobului – adesea, un maro mult mai deschis decît în trecut. Mai mult, o cafea aromată, florală, fructată ca un vin Chardonnay, lasă preparatorului de espresso sau filtru posibilități vaste de a scoate în evidență întregul potențial aromatic al boabelor și îi permite să ofere consumatorilor un strop din notele de degustare la care fermierul de peste mări și țări a muncit în speranța că cineva va ști să le aprecieze. La ora actuală, încrucișările de soiuri și procesarea boabelor după recoltare au devenit practici curente în fermele țărilor producătoare, la fel și experimentarea unor tehnici noi, precum macerarea boabelor de cafea în tancuri de fermentare, unde pulpa cireșei de cafea se întrepătrunde cu sîmburele, obținîndu-se astfel arome extraordinare, care amintesc, bunăoară, de rom.

Un alt element-cheie al noii lumi a cafelei e prospețimea prăjirii. Aceasta e de fapt cea mai importantă informație pe care trebuie să o căutăm atunci cînd cumpărăm o cafea: trebuie să ne asigurăm că boabele au fost prăjite cu o săptămînă, două în urmă, astfel încît noi să putem consuma pachetul în cel mult o lună de la data prăjirii. Odată asigurată această condiție, sîntem liberi să alegem gustul care ne place, în funcție și de artizanul prăjitor de cafea – care, asemenea creatorilor de ciocolată sau oenologilor, își pune amprenta inconfundabilă pe fiecare lot. Căci, da, mutația gusturilor de la cafeaua amară și puternic prăjită la cafeaua de specialitate proaspăt prăjită, în loturi mici, se datorează și grijii speciale a prăjitorului de cafea – de neimaginat într-o fabrică unde se prăjește cafea la scară industrială. Spre fericirea consumatorului sau a micului antreprenor, gustul aromat al unei cafele bune, plin de nuanțe florale, fructate sau dulci, dominat de arome de nuci coapte sau de ciocolată fină, a fost și va rămîne opera unui artizan al cafelei care își stăpînește bine meșteșugul. Creatorii valului doi sînt mult prea mercantili și mecanizați pentru a-și putea permite încetinirea producției industriale și simularea artizanatului, iar adepții primului val sînt mult prea mîndri de „sfînta“ lor tradiție a prăjirii intense a unor boabe de proveniență obscură, fără a mai vorbi de data recoltării sau a prăjirii, pentru a accepta recentele inovații externe.

Să ne bucurăm așadar, dragi cafegii, că trăim vremuri de glorie ale cafelei bune și, mai mult de atît, să acceptăm ceva greu de imaginat astăzi: există și mutații benefice – acelea ale gustului care se educă, se emancipează și valorizează artizanatul. Cafele aromate să aveți!

***Liviu Frățilă** e fondatorul celei mai mari comunități de cafea din România – Espressoman.ro.*

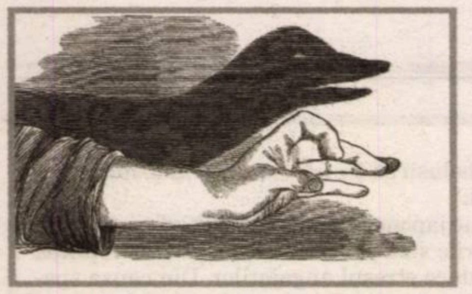

Iaromira POPOVICI

bazar

Oameni, animale, atitudini

Diversele forme de izolare din diversele stadii ale pandemiei, precum și apropierea tot mai amenințătoare a morții ne-au făcut să privim mai îndeaproape și mai cu interes spectacolul uman din jurul nostru. Să ne privim mai atent unii pe alții, cu ochii mai măriți și mai dornici să descopere mici miracole posibile. Dar și uimiți, uneori, de reversul medaliei. Pe mine, una, cel puțin, m-au făcut.

De pildă, într-o dimineață, mă uitam pur și simplu pe geamul de la bucătărie. Era unul dintre momentele alea în care timpul se oprește infinitezimal și ai un răgaz nesperat în aburii cafelei. Cînd îți arunci privirile afară, o faci așa, într-o doară, nesperînd să vezi ceva. Dar mie, culmea, într-un asemenea moment, mi s-a întîmplat chiar să văd ceva neașteptat: o mașină a oprit, asemenea atîtor altora, în spatele blocului meu, unde se află o grădiniță. Din ea a ieșit o doamnă tînără și blondă, arătoasă, aș spune, văzută de sus și din spate. Dar asta nu-i nimic: a ieșit, însă, din mașină, dansînd. Era îmbrăcată simplu, într-un fel între de casă și de stradă, cu un soi de trening cenușiu, incert la culoare. Dar dansa ritmat, aș putea spune chiar sălbatic, pe muzica săltăreață ce se auzea din automobil. În ritmul ăsta de dans și-a scos copilul de vreo 2-3 ani din mașină, l-a luat în brațe și l-a dus, în pașii aceluiași dans, pînă la poarta grădiniței, unde l-a predat în stare excelentă. Nici vorbă de deseori obișnuita scenă lacrimogenă sau urlătoare de despărțire. După care, fără să se oprească o clipă din dans, s-a întors spre mașină, în care a intrat tot dansînd. Am invidiat-o pentru o clipă, mi s-a părut chiar fericită. Și aceeași cafea dintotdeauna a avut, în ziua aceea, un alt gust.

Într-o altă zi, m-am întors pe-nserat acasă. Priveliștea mea obișnuită, pe la o asemenea oră, e cea a căutătorilor în gunoaie. A apărut o nouă specie, mult mai serioasă, și o spun fără nici un fel de urmă de ironie: stau mult, foarte mult în fața unui tomberon, căutînd amănunțit și în profunzime. Altădată poate mi s-ar fi părut tragic, acum mi se pare normal. Sînt unii oameni care nu-și permit să-și cumpere lucruri și alții care aruncă fără mustrări de cuget obiecte chiar nefolosite. Dacă nu mai au nevoie de ele, e normal să le dea. Doar că le-ar putea pune cumva mai deoparte, mai puțin amestecate cu resturile menajere: sigur le va lua cineva și le va folosi.

Serile, cam pe la ora aceea, un vecin își plimbă cățelul. Nimic neobișnuit pînă aici: doar că, de cele mai multe ori, în spatele cîinelui se plimbă, independentă, dar totuși făcînd parte din gașcă, și pisica familiei. Demnă, frumoasă de-a dreptul pe linia cenușie clasică, cu o zgardă discretă în jurul gîtului, pășește mîndră pe urmele celorlalți membri ai familiei. Cine mai are prejudecăți legate de plimbatul pisicilor, să se mai gîndească. Poate că nu pot fi plimbate, dar se pot plimba, de bunăvoie.

Un alt cățel, pe care a trebuit să-l plimb o perioadă, stăpîna lui nefiind, un timp, în apele ei, m-a uimit. În fiecare seară, timp de vreo două săptămîni, l-am dus într-un parc, unul central, conform programului. Era o oră tîrzie și, de cele mai multe ori, în parc nu eram decît eu și cățelul, ceilalți prieteni ai lui (căci aflasem că avea, nici la cățea nu sînt lucrurile chiar simple) veneau la alte ore. Cîinele își cunoștea drumul, mai bine decît mine, și mergea mîndru înainte, trăgîndu-mă de lesă cam ca-n *101 dalmațieni*. Cînd ajungeam în parcul aproape romantic la lumina becurilor de noapte, cățelul mă trăgea parcă mai insistent după el. Eu îl urmam, cuminte. O lua pe o balustradă, care apoi se lărgea și se făcea, brusc, și mai înaltă. Dacă am fi fost la mare, aș fi zis că era un promontoriu. Dar nu, era un punct de observație al părculețului. Un loc de unde se vedea în zare. Cățelului îi plăcea pur și simplu să se oprească acolo, să privească și să amușineze, cu urechile ciulite. Era un cățel contemplativ.

Am întîlnit, tot în perioada asta, alți oameni dornici să-și disciplineze propriile animale, prin diverse metode, unele deloc pașnice. Respectivii căței ori respectivele pisici tindeau, relatau stăpînii, să fie distructivi, să nimicească diverse prin domiciliul comun. Stăpînii cereau de la ei perfecțiunea, voiau să stabilească o anumită ordine, cea din mintea lor, desigur, într-o lume care părea că le scapă de sub control. Dar știm cît se poate de bine că ordinea asta e relativă, că ordinea noastră nu e și a altora, că ordinea noastră poate fi chiar haosul altora și că nu contează atît dacă o restabilești, ci cum o faci, nu cred că vreun scop scuză vreun mijloc. Mai grav e că am descoperit oameni care fac asta și cu proprii lor copii: cred că prin pedepse și metode drastice pot „sădi“ în ei un fel de ordine care nici măcar nu e a respectivilor copii, ci doar a părinților acestora. Care vor să-i facă pe aceștia după chipul și asemănarea lor, ceea ce din start e cît se poate de trufaș. Dar despre asta vom mai vorbi.

■ ■ ■

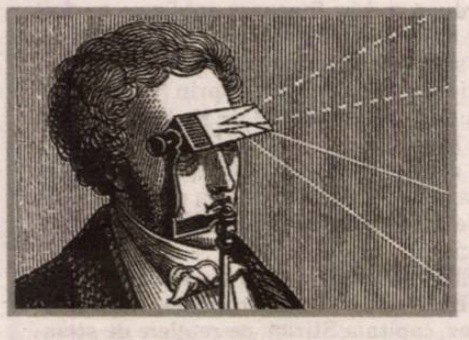

Ovidiu LORENZ

onirodrom

Visele de apoi

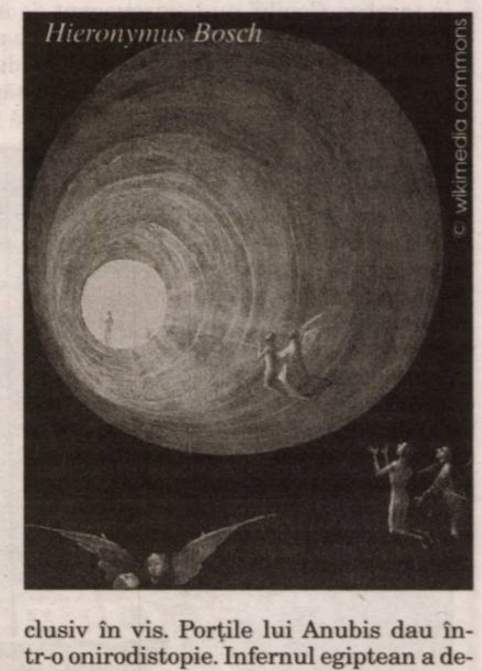

Hieronymus Bosch

© wikimedia commons

Cîți nu ne trezim, în veghea imediat următoare unui coșmar, cu veșnica analogie dintre spațiul oniric și viața de apoi? Pentru psihologul James Hillman, nu e vorba de o simplă metaforă: fiecare vis ar fi o repetiție pentru pătrunderea în lumea de dincolo, o pregătire a psihicului pentru moarte. În monologul existențial din *Hamlet* (1603), Shakespeare insinuează spaima de ceva de-apoi, neștiut fiind ce vise-n somnul morții poți visa; nu-i de mirare că protagonistul nu se sinucide – frica de grozăviile din iad e mai mare, pentru omul postrenascentist, decît certitudinea deșertăciunilor vieții. Moralizator înainte de orice, în „Visul Infernului“, al treilea din artificioasele *Vise* (1627), Francisco de Quevedo satirizează extrem osînda veșnică. Într-un tipic palimpsest, viziunea celui care închidea ochii cu cartea lui Dante pe piept lasă impresii atît de puternice asupra lui Cyrano de Bergerac, încît acesta visează la rîndul său infernul, cu diferențe notabile însă (cf. scrisoarea a XIX-a, „Despre un vis“), melanj de alegorie mitologică și recensămînt. Viitorul teosof Emanuel Swedenborg devine primul onirograf din istorie, cu un jurnal ținut în perioada 1743-1744 și publicat postum (1859), ce consemnează conversații revelatorii cu îngeri și demoni, pe care autorul nu scapă nici un prilej de a și le interpreta. La fel ca Descartes, care în plin baroc a visat rațiunea, Swedenborg, la ora aceea un respectat om de știință iluminist, îl intuiește pe Dumnezeu visînd, moment în care savantul devine mistic. Revelația din *Cartea de vise* deschide căi total nebănuite. Pînă la *Raiul și iadul* (1757), cu descrierile sale fractalice, nu va fi decît un pas, pierdut în locuri comune, ce vin să-i confirme vocația de profet. Sofismul său extrapolează o experiență unică în ceva universal valabil: narcisism absolut, ridicat la rang de paranoia, să crezi că modul tău propriu de a vedea lucrurile, rezultat al unei istorii numaidecît personale, se aplică tuturor. Cum altfel apar toate religiile?

Spiritul eschatologiei creștine, cu doctrina sfîrșitului lumii și viața terestră a omului, răzbate plenar din „Visul unui om ridicol“ (1877), una dintre puținele scrieri ale lui Dostoievski redactate la persoana I, direct în *Jurnal*, ca mai tîrziu Franz Kafka. La început, personajul din această povestire fantastică se complace în legea lui totuna e, fiindu-i egal dacă lumea există sau nu. Află adevărul pe 3 noiembrie, cînd, hotărît să se împuște, se răzgîndește cuprins de milă pentru o fetiță neajutorată, pe care o alungase. Adormind ca niciodată, visul îi vestește o viață nouă. Trage în inimă și moare. Se vede îngropat. E scos din sicriu de o ființă întunecată și zboară prin spațiu. Ajunge în dreptul unui soare și zărește, identic, un pămînt nou. După ce însoțitorul îl părăsește, rămîne pe o insulă grecească paradiziacă, într-o eternă zi însorită de tărîm al preafericiților, unde iubirea și frumusețea oamenilor salvaseră deja lumea. Un rai pămîntesc, în comuniune cu natura. Ca un virus, îi împinge pe locuitori în păcat, îi corupe pînă la unul, implorîndu-i pe urmă să-l răstignească pentru a le fi cauzat căderea. Cum aceia ajung să-l considere nebun, se trezește plin de mîhnire. Împinge pistolul cît colo, determinat să trăiască, ba mai mult, să propovăduiască – pentru că, nu-i așa, un adevăr nepropovăduit e mai puțin adevăr. Astfel, antieroul (se) mîntuiește prin vis. Aproape concomitent, poemul în proză „Bătrîna“ (1878) de Ivan Turgheniev așază în prim-plan visătorul ce se pomenește nu doar urmărit, ci călăuzit fără scăpare, de o hoașcă numai în aparență oarbă și mută, în direcția mormîntului. Ca element psihopomp, visul prefigurează aici un spațiu de apoi strîmt, același care, peste o jumătate de veac, îl va fi terorizat și pe Josef K., *alter ego*-ul kafkian prin excelență: microficțiunea (sau, în termeni ultracontemporani, *flash fiction)* avînd ca titlu „Un vis“ (1917) descrie cum acesta, plimbîndu-se prin cimitir, descoperă și se prăbușește în propriul său loc de veci.

Pentru Aleksei Remizov apare o conexiune cu încrengătura ocult-onirică. De pildă, scriitorul rus concepe viața de după moarte ca pe un vis neîntrerupt al cărui conținut ar corespunde cu ideile despre lumea de apoi făcute în timpul vieții. La fel de neconvențional, printre beneficiile faptului de a visa, menționează inclusiv comunicarea cu morții, ba chiar influențarea, astfel, de către vii, a sorții acestora. Nu altceva transpare din ultimul roman semnat de William S. Burroughs, *Tărîmurile vestice* (1987), sinonim cu țărmul stîng al Nilului, unde, la fel ca mai tînărul Eden, la răsăritul căruia va fi prigonit omul biblic, se găsea lumea subterană Duat: un tărîm infernal pentru damnații cei mulți, posibil urmat de un paradis pentru puținii aleși. Hipertextualizînd *Cartea egipteană a morților* și nocturnalul *Educația mea. O carte de vise* (1995), volumul are ca temă principală condiția post-mortem, întrevăzută inclusiv în vis. Porțile lui Anubis dau într-o onirodistopie. Infernul egiptean a devenit un oraș eclectic buimăcitor de labirintic, spațiul eschatologic teleportîndu-se într-un topos eminamente psih(olog)ic. Se poate vedea din pomelnicul meu cum firul său roșu unește expunerea de motive. Întrebarea lui Hamlet se găsește revizitată, arc peste timp, într-o ecranizare. În *O iubire fără sfîrșit (What dreams may come,* 1998), Vincent Ward regizează clasicul vis-dorință: Chris face ochi într-un paradis pe care îl crease cu propria imaginație; Annie e zdrobită de vină pentru moartea lui și, sinucigîndu-se, ajunge într-un infern bazat pe durerea resimțită. În sfîrșit, Borges își termină eseul „Durata infernului“ (1929) cu un post-scriptum. Visează că se trezește într-o încăpere cu totul străină unde nu se poate recunoaște. Cu teamă, se gîndește că priveghiul îndurerat de acolo este Infernul. Ne putem întreba: la final, cînd moartea își va fi definitivat ravagiile ca un automat imbecil, va fi fost pînă atunci într-un vis bun sau va fi fiind mai departe într-unul?

***Ovidiu Lorenz** este prozator.*

■ ■ ■

Cu ochii-n 3,14

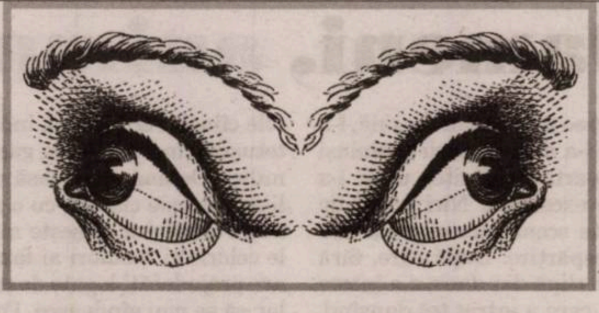

UN SISTEM DE PROTECȚIE
CÎT DE CÎT INTELIGENT
NU POATE FUNCȚIONA UȘOR
DUPĂ ATÎȚIA ANI ÎN CARE,
LA NEGOCIERILE PRIVIND
AȘA-NUMITELE LOCURI PUBLICE,
S-A VEHICULAT IDEEA CĂ
UN FOST MARE AMATOR
DE SOCIALIZARE A DEVENIT MAMĂ
ÎN TIMP CE PESCUIA SMOCHINE

■ Cu nebănuită consecvență, membrii minusculului Partid Comunist Austriac (KPÖ) își plafonează voluntar veniturile la maximum 2.000 de euro pe lună. Tot ceea ce depășește acest plafon e donat partidului și folosit pentru cauze social-umanitare. Cu alte cuvinte, un sistem comunist cît de cît autentic nu poate funcționa decît în plin capitalism – adică atunci cînd nu există cu adevărat. (**M. P.**)

■ Ilustratorul suedez Lars Vilks, cunoscut pentru caricatura cu Profetul Mahomed cu trup de cîine care a stîrnit furia fundamentaliștilor islamici, intrat în 2007 într-un program de protecție al Poliției, după ce Al-Qaeda a pus o recompensă pe capul lui, tocmai a murit într-un accident de mașină împreună cu cei doi bodyguarzi. În ultimii ani scăpase cu viață din incendiul casei sale, dar și de un atac în timpul unui eveniment public despre libertatea de expresie în urma căruia partenerul său de dialog, un regizor danez de origine palestiniană, a fost omorît. Poliția nu a găsit dovezi care să sprijine ideea unui atentat. Iată o dilemă: este hazardul mai puternic decît ura? (**M. C.**)

■ Dintr-o discuție la piață, între două doamne de la tarabe: „Copilu' nu-i extravagant de inteligent, da' îl duce capu'… M-a descurcat la Pașapoarte". (**D. S.**)

■ Citind o știre din *Der Spiegel* – 120 de gîște au fost furate dintr-o fermă din Bavaria, cu o săptămînă înaintea zilei Sfîntului Martin (sărbătorită pe 11 noiembrie) –, m-am gîndit cît de ușor se dau verdictele negative: avînd în vedere că mîncarea tradițională de Sf. Martin este gîsca, poate că respectivele păsări au fost eliberate, nu furate. (**S. G.**)

■ O veste rea nu vine niciodată singură. De multe ori, o veste rea este urmată de o veste enervantă. Poate ați băgat de seamă că, de cîte ori vine spre noi știrea tragică a unui incendiu într-o secție ATI de spital românesc, imediat urmează știrea că Ponta e exasperat: de ce nu iese lumea în stradă așa cum a ieșit în 2015, după Colectiv? Ponta nu-și poate reprima frustrarea că acele manifestații care l-au dat jos pe el nu s-au mai repetat în cazuri similare, ca să fie dați jos și alții. De fapt, ce vrea să spună Ponta, tot reacționînd astfel, este că, în mod obișnuit, oamenii nu ies la manifestații antiguvernamentale după incendii oricît de grave, ceea ce înseamnă că după Colectiv s-a ieșit „regizat", nu din revoltă pentru soarta victimelor, ci ca să fie el dat jos. Genul acesta de resentiment arată limpede că, nici după atîția ani, Ponta nu a înțeles nimic din ce i s-a întîmplat în politică. Așa cum, cel mai probabil, nu a înțeles niciodată cum de a urcat atît de sus, sigur nu a înțeles cum de a picat atît de jos. Iar eu sper că nu-l voi mai vedea niciodată la putere. (**S. V.**)

■ Avem nevoie în România de un Minister al Familiei pentru a promova natalitatea? E o întrebare cît se poate de legitimă în contextul în care, la negocierile privind formarea noului guvern, s-a vehiculat și ideea înființării unui asemenea minister. Răspunsul – *à la* Radio Erevan – e următorul: „Desigur. Dar cu condiția ca bebelușii să fie născuți de femei, nu de ministru". (**M. M.**)

■ O companie japoneză a adoptat și găzduiește nouă pisici în birourile sale pentru a crește productivitatea și pentru a reduce stresul angajaților. Din cauza spațiilor mici de locuire din Tokyo, mulți proprietari interzic chiriașilor să dețină animale de companie. Astfel, numeroși cîini și pisici sînt lăsați pe străzi. Localnicii sînt nefericiți din acest motiv și se văd nevoiți să viziteze frecvent așa-numitele cafenele pentru pisici. Ferry Corporation, cu sediul în capitala niponă, a decis să „angajeze" pisicile, datorită cărora salariații au început să comunice mai mult unii cu ceilalți și tensiunile au scăzut. În plus, angajații sînt încurajați să își aducă animalele de companie la serviciu, în cazul în care nu au cu cine să le lase acasă, iar compania plătește 42 de dolari pe lună oricui are o pisică. Dar să nu credeți că totul e numai lapte și miere. Patrupedele cauzează și neplăceri – rod cablurile și rup hîrtii, lasă păr – însă compania este pregătită să facă față acestor mici provocări. (**A. M. S.**)

■ Un bordel din Viena speră să ajute la creșterea ratei de vaccinare din această țară, dar și a numărului de clienți, tot mai mic din cauza pandemiei. Clienților care se vaccinează împotriva COVID-19 le oferă din partea casei 30 de minute petrecute cu orice doamnă, la alegere. Aproximativ 64% din populația Austriei este imunizată împotriva COVID-19, iar celor care nu au un vaccin li se interzice acum să intre în cafenele, restaurante și alte locuri publice. (**A. M. S.**)

■ O cunoscută jucătoare de tenis din China, Shui Peng, fostă numărul unu mondial în proba de dublu, a dispărut după ce a declarat că un fost vicepremier al țării a forțat-o să întrețină relații sexuale cu el. Toate postările de pe Internet legate de această problemă au fost șterse de cenzura chineză. Și-ar putea oare imagina activistele Me Too din Statele Unite cum ar fi ca o jucătoare de tenis americană de top să dispară complet, după ce l-ar fi acuzat public pe un fost vicepreședinte american că a violat-o? Iar pînă și comentariile lor să fie complet blocate de la Casa Albă? Prin comparație, poveștile vînturate prin Statele Unite de amintita mișcare par un fel de joc inventat din plictiseală. (**A. M.**)

■ Știre: „Un român a luat acasă furtunul de oxigen din spital, ca să sufle cu el în varză". Ca un mare amator de zeamă de varză, nu doar că îl înțeleg, dar pe undeva îi și apreciez inspirația. (**M. C.**)

■ După ce Elke Kahr, membră a Partidului Comunist Austriac (KPÖ), a fost aleasă consilier municipal al orașului Graz, capitala Stiriei, pe rețelele de socializare ale țării s-a propagat o *meme* cu o listă a celor cinci – mai nou, șase – țări comuniste ale planetei: Coreea de Nord, China, Vietnam, Cuba, Laos și… Graz! Poate că acesta e adevăratul motiv pentru care România și-a permis, din adîncurile propriului abis pandemic, să introducă Austria pe lista roșie de risc epidemiologic. (**M. P.**)

■ Un copil poate să apară chiar și după 45 de ani de căsnicie. S-a întîmplat la începutul lunii octombrie în India, unde o femeie de 70 de ani a devenit mamă în urma unei fertilizări *in vitro*. Se pare că clinica din orașul Guntur, unde a avut loc tratamentul, a plătit cea mai mare parte a procedurii, întrucît medicii se așteptau la o realizare istorică. Recordul este însă deținut în continuare de Erramatti Mangayamma, care, în 2019, la vîrsta de 73 de ani, a născut două fete gemene. Soțul ei avea să înceteze din viață un an mai tîrziu. Avea 84 de ani. (**A. A. D.**)

■ Culmea ghinionului: în Brazilia, un bărbat de 30 de ani a sărit într-un iaz ca să scape de un roi de albine care îl atacaseră în timp ce pescuia, dar a murit devorat de pești piranha. Ce poate fi mai rău de atît? (**A. P.**)

■ Într-un magazin din Piața Amzei am găsit gem din „smochine de Dorobanți". Frumos ar fi ca cei din Dorobanți să le întoarcă serviciul și să comercializeze, la rîndul lor, gem din „curmale de Amzei". (**S. G.**)

10
ouă proaspete
CLASA A
Regalimar
DIN 1994
Categoria M
COD 2
Ouă nobile de la găini
BINE OMENITE

© Ș.M. Georgescu

DILEMA VECHE

REDACȚIA:
Dana CĂLINESCU (secretar general de redacție)
Marius CHIVU ● Radu COSAȘU ● Stela GIURGEANU
Andrei MANOLESCU (redactor-șef adjunct)
Matei MARTIN ● Matei PLEȘU ● Adina POPESCU
Iaromira POPOVICI ● Ana Maria SANDU
Dan STANCIU (art director) ● Mircea VASILESCU
Sever VOINESCU (redactor-șef)

RUBRICI:
Teodor BACONSCHI ● Ion BARBU ● Aron BIRO ● Paul BREAZU
Cosmin CIOTLOȘ ● Horia CORCHEȘ ● Andrei CORNEA
Codrin Liviu CUȚITARU ● Alin FUMURESCU ● Petre GURAN
Ionuț IAMANDI ● Maria IORDĂNESCU ● Selma IUSUF
Ovidiu LORENZ ● Anca MANOLESCU ● Victor MOROZOV
Adrian MUREȘAN ● Radu NAUM ● Lorin NICULAE
Andrei PLEȘU ● Constantin RUDNIȚCHI ● Mihaela SIMINA
Bogdan-Alexandru STĂNESCU ● Oana STOICA ● Valeriu STOICA
Cătălin ȘTEFĂNESCU ● Bogdan TĂTARU-CAZABAN ● Teodor TIȚĂ
Andreea VLAD ● Rodica ZAFIU

TEHNOREDACTARE: Adrian DAMIAN
EDITOR WEB: Anda DOCEA

PUBLICITATE PENTRU PRINT:
floriana.coman@adevarulholding.ro

PUBLICITATE PENTRU ONLINE:
vanzari@ead.ro
dragos.stan@adevarulholding.ro

MANAGEMENT GRUPUL DE PUBLISHING:
Administrator Special: Constantin SANDU
Director Marketing: Steluța ZAMFIR
Coordonator Producție: Constantin DELTA
Director Distribuție: Dana ZAMFIR
Informații și reclamații ABONAMENTE:
0790.139.007 / 0790.139.009
(numere cu tarif normal, disponibile de luni pînă vineri, între orele 9 și 18)
e-mail: abonamente@adevarulholding.ro

ISSN: 1584-1669
Revistă editată de: Adevărul holding
Publicație auditată de: BRAT AUDIT TIRAJE
Tiraj: 7.400
Tipărit la Tipoart Idea Studio

Biblioteca Județeană
ASTRA Sibiu

„Sînt vechi, domnule!“ (I.L. Caragiale)

FONDATOR **ANDREI PLEȘU**

DILEMA VECHE

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE ■ Anul **XVIII** ■ nr. **920** ■ 25 noiembrie – 1 decembrie 2021 ■ www.dilemaveche.ro ■ 24 pagini ■ 7 lei

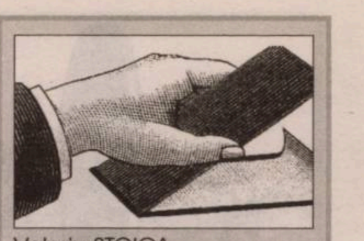

Valeriu STOICA

la **drept** vorbind

5

ANDREI PLEȘU

„Calități politice“

pagina **3**

MIRELLA PATUREAU

„Spații închise și ferestre către lume“

pagina **15**

Interviu cu

EVGHENI VODOLAZKIN

pagina **23**

Energia.

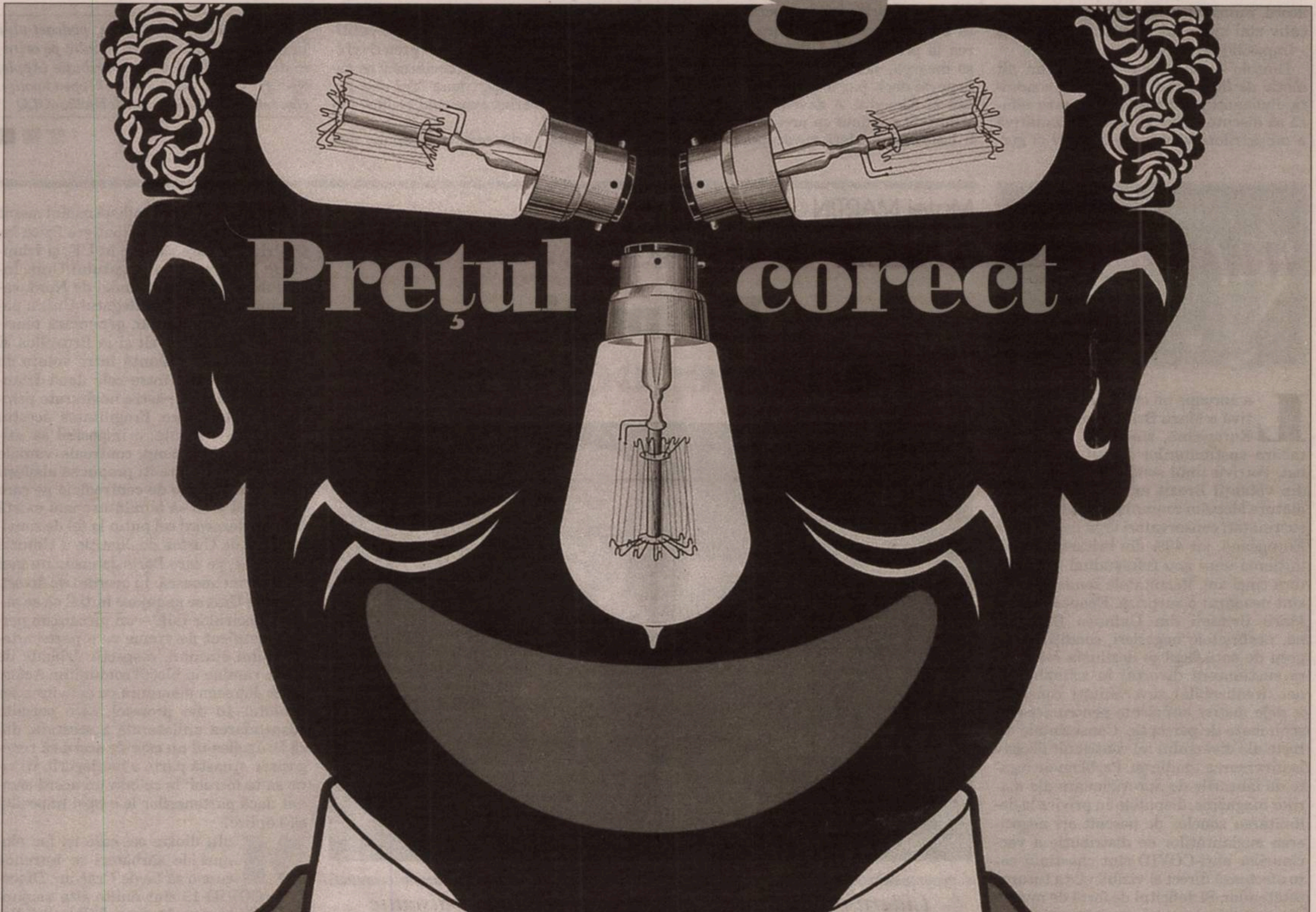

Prețul corect

„Lumina vine de la Răsărit.“

MIHAIL SADOVEANU

Redacția DILEMA VECHE: Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, sector 2, 020331 București ● **telefon:** 0372.130.006 ● **e-mail:** dilema@dilemaveche.ro

Biblioteca Județeană MUREȘ TÎRGU MUREȘ

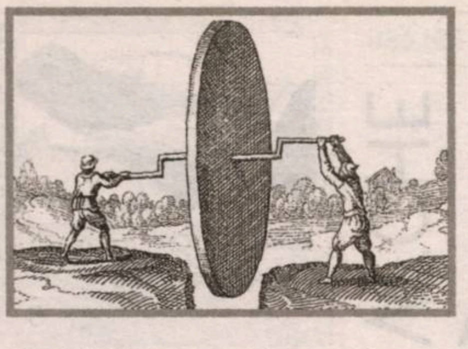

Teodor TIŢĂ

contraintuiţia

Rusia-Ucraina, scorul la pauză

Săptămîna trecută, serviciile secrete americane au informat o serie de parteneri europeni în legătură cu o posibilă invazie a Ucrainei de către Rusia. Evaluarea riscului se bazează parţial pe mişcările de trupe din sudul Rusiei, în preajma graniţei comune. De altfel, manevrele armatei ruse nu sînt cine ştie ce secret, imagini cu tehnică de luptă şi militari deplasîndu-se în direcţia frontierei sînt disponibile oricui are suficientă răbdare să le caute pe reţelele sociale. Însă un avertisment de acest fel nu este lansat fără ca la baza lui să existe şi alte informaţii mai puţin accesibile publicului.

Potrivit şefului serviciului secret al armatei ucrainene, Kyrylo Budanov, în preajma graniţei au fost aduşi în jur de o sută de mii de soldaţi ruşi. 14.000 de ucraineni deja şi-au pierdut viaţa în conflictul din estul ţării, unde forţe separatiste sprijinite de Rusia duc un război de uzură cu guvernul ucrainean. În cazul unei invazii ruseşti, toţi experţii sînt de acord, numărul victimelor ar fi semnificativ mai mare, iar pierderile economice – imposibil de estimat.

Dincolo de mişcările armatei, un alt motiv de îngrijorare vine şi din conduita diplomatică a Kremlinului, care refuză să discute direct situaţia. O tentativă a miniştrilor de Externe francez şi german de a purta o conversaţie cu omologul lor rus a eşuat rapid după ce Moscova a ignorat solicitarea. Nu e prima oară cînd se întîmplă aşa ceva – în 2008, un refuz asemănător a precedat conflictul armat cu Georgia. Atunci, ca şi acum, Rusia avea în desfăşurare ample manevre militare la graniţa cu respectivul stat.

Dinspre Occident s-au auzit zgomotele obişnuite. Uniunea Europeană are „motive de îngrijorare“, iar Statele Unite şi-au exprimat ataşamentul ferm faţă de securitatea şi integritatea Ucrainei. Astfel de declaraţii puteau fi auzite şi acum şase luni, cînd armata rusă desfăşurase la graniţă un număr similar de soldaţi. Atunci Moscova a încercat să ridiculizeze temerile Ucrainei şi, în cele din urmă, militarii au revenit în barăci. Asta nu înseamnă, în nici un caz, că acest scenariu în care pisica agresiunii este ridicată şi arătată peste graniţă fără urmări concrete trebuie să se repete în mod obligatoriu de fiecare dată. Riscul unui război este real.

Din nefericire pentru ucraineni, există un oarecare dezechilibru în raportarea la problema lor. Rusia este dispusă să meargă, dacă va fi necesar, mult mai departe decît par dispuşi aliaţii occidentali ai Kievului. A dovedit-o în Georgia, a dovedit-o o dată cu precedenta invazie a Ucrainei, soldată cu ocuparea Crimeei, şi o mai poate dovedi o dată dacă e cazul. Pe de altă parte, în ciuda asigurărilor repetate oferite Ucrainei, din nici o declaraţie venită din capitalele europene sau de la Washington nu rezultă că Vestul este dispus să se implice într-un eventual război. Sigur, acele declaraţii nu sînt chiar lipsite de conţinut, şi cea mai bună dovadă este enervarea vizibilă a Moscovei în faţa livrărilor de armament de înaltă tehnologie către armata ucraineană sau în faţa vizitelor unor nave militare ale NATO sau Statelor Unite în Marea Neagră.

Va fi Ucraina invadată? Răspunsul experţilor e mai degrabă prudent. În *Moscow Times,* Andrei Kortunov, directorul Consiliului Rus pentru Afaceri Internaţionale (un *think-tank* aliniat Kremlinului), dă asigurări că nu e cazul. Şi argumentează: „Nu văd ce rost ar avea. Pierderile ar fi uriaşe, iar cîştigurile limitate“. Kortunov e important pentru că, în mod normal, opiniile Consiliului pe care îl reprezintă au tendinţa să sprijine obiectivele de politică externă ale Moscovei. Ar fi greu de crezut că ar face astfel de declaraţii pe care să trebuiască doar două luni mai tîrziu să le contrazică explicînd ce idee bună e războiul.

Pe de altă parte, ceea ce se spune mai puţin este că, în timp ce Rusia e Rusia şi îşi promovează agresiv obiectivele de politică externă, Ucraina uită convenabil că e parte a unor înţelegeri internaţionale menite să restabilească pacea în conflictul din Donbas. Spre exemplu, în acordurile de la Minsk din 2015, Kievul se angajase să ofere prin Constituţie un anume grad de autonomie provinciilor estice în care izbucnise conflictul. Alt angajament prevedea o amnistie pentru faptele săvîrşite în timpul luptelor de acolo. Nici una dintre aceste promisiuni nu a fost respectată, ceea ce oferă Rusiei argumente retorice pentru a continua să se comporte aşa cum o face în aceste zile.

Strategia Vestului a fost permanent aceea de a sprijini necondiţionat Ucraina şi de a ameninţa Rusia cu tot felul de sancţiuni. Dacă astăzi vorbim de un război iminent, e evident că acest plan nu a funcţionat. Fie din lipsă de fermitate, fie din lipsă de viziune.

Cît priveşte statele de la graniţa de est a NATO, între care şi România, se poate estima că în perioada următoare ele vor cere o prezenţă şi mai consistentă a forţelor alianţei pe teritoriul lor. Şi e greu să nu înţelegem de ce. Ucraina e o zonă-tampon, însă poate absorbi un număr limitat de şocuri. Iar istoria ne arată că, oricît am vrea să credem că în astfel de situaţii toţi actorii sînt raţionali, nu e aproape niciodată aşa.

***Teodor Tiţă** este gazda podcast-ului* În Centru *pe care îl puteţi asculta pe oricare dintre platformele de distribuţie (Apple, Spotify, Google etc.): https://open.spotify.com/show/5jSN6amOtenIsHn23aoOLQ*

■ ■ ■

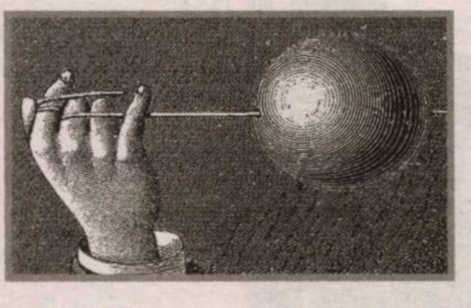

Matei MARTIN

mapamondul de buzunar

Primiţi cu renegocierea?

La aproape un an de la ieşirea efectivă a Marii Britanii din Uniunea Europeană, starea de spirit din tabăra susţinătorilor Brexit s-a schimbat. Potrivit unui sondaj de opinie, 10% din votanţii Brexit ar vrea acum să se alăture blocului comunitar, unul din cinci susţinători conservatori vrea în Uniunea Europeană, iar 40% din britanici susţin iniţierea unui nou referendum în următorii cinci ani. Rezultatele sondajului nu sînt neapărat o surpriză. Epopeea ieşirii Marii Britanii din Uniunea Europeană, nesfîrşitele negocieri, condiţionările greu de satisfăcut şi deziluzia celor care susţinuseră divorţul în schimbul unei (irealizabile) suveranităţi constituie deja motive suficiente pentru această schimbare de percepţie. Consecinţele directe ale divorţului au contribuit decisiv la inversarea tendinţei. Problemele legate de lanţurile de aprovizionare ale marilor magazine, disputele cu privire la delimitarea zonelor de pescuit ori negocierea modalităţilor de distribuţie a vaccinurilor anti-COVID sînt chestiuni care afectează direct şi vizibil viaţa tuturor cetăţenilor. Şi deficitul de forţă de muncă din anumite domenii, creat tot ca urmare a Brexit-ului, generează probleme în viaţa reală a oamenilor. Iar perspectivele economice ale Regatului Unit nu sînt deloc încurajatoare. PIB-ul ţării e în scădere cu 4% şi această reducere se datorează în primul rînd Brexit-ului şi nu crizei sanitare, explică analiştii economici.

Boris Johnson

© wikimedia commons

Liderii politici nu se înghesuie să repună în discuţie aderarea la Uniunea Europeană. Şi au dreptate.

Liderii politici nu se înghesuie să repună în discuţie aderarea la Uniunea Europeană. Şi au dreptate. Asta ar însemna un alt coşmar – şi nici pe celălalt nu l-am depăşit încă. Atît conservatorii, cît şi laburiştii se străduiesc să obţină o relaţie funcţională cu Europa. Cele două acorduri semnate între Marea Britanie şi UE în octombrie 2019 şi în decembrie 2020 ar fi trebuit să normalizeze aceste relaţii. Pe hîrtie totul părea că se leagă. Iar faptul că negocierile au durat atît de mult lăsa impresia că atît Londra, cît şi Bruxelles-ul au cîntărit cu atenţie toate detaliile rupturii.

Guvernul de la Londra continuă să conteste acordurile semnate de însuşi Boris Johnson şi adoptate de majoritatea parlamentară. Inclusiv protocolul foarte sensibil cu privire la Irlanda de Nord e în discuţie. Un acord indispensabil menit să evite trasarea unei frontiere fizice între Irlanda, care rămîne în UE, şi Irlanda de Nord, parte a Regatului Unit. Însă dublul statut al Irlandei de Nord, care rămîne în UE deşi Regatul Unit a părăsit blocul comunitar, generează tensiuni atît la Londra, cît şi la Bruxelles. E o echilibristică riscantă între voinţa de a menţine pacea între cele două Irlande şi nevoia de a păstra nealterate principiile pieţei unice. Fragilitatea acestui acord este evidentă: e imposibil să asiguri, în acelaşi timp, controale vamale în condiţiile în care îţi propui să aboleşti graniţele. Dincolo de controalele pe care premierul vrea să le înlăture mai există încă un dezacord cel puţin la fel de sensibil legat de Curtea de Justiţie a Uniunii Europene, pe care Boris Johnson nu mai vrea s-o recunoască. În acordul de divorţ, Regatul Unit se angajase iniţial să se supună deciziilor CJE – un mecanism perfect justificat de vreme ce o parte a teritoriului statului, respectiv Irlanda de Nord, rămîne în blocul comunitar. Acum, Boris Johnson ameninţă cu activarea articolului 16 din protocol, care permite suspendarea unilaterală a acestuia, dacă Bruxelles-ul nu este de acord să renegocieze această parte a înţelegerii. Îţi vine să te întrebi: la ce bun un acord semnat dacă partenerilor le e apoi imposibil să-l aplice?

Mulţi dintre cei care îşi fac planuri de sărbători se întreabă cum o să fie de Crăciun. Dincolo de COVID-19 sînt multe alte neajunsuri. Vor ajunge, la timp, TIR-urile? Vor putea fi vămuite într-un timp rezonabil? Vor avea camioanele destulă motorină ca să transporte marfa în magazine? Vor fi suficienţi camionagii? Ei, şi-n toată această degringoladă, un domn pe nume Boris Johnson, nu foarte bătrîn, dar cu păr deja grizonant, va umbla, din poartă-n poartă, pe la Bruxelles: „Primiţi cu renegocierea? Primiţi cu renegocierea?“.

■ ■ ■

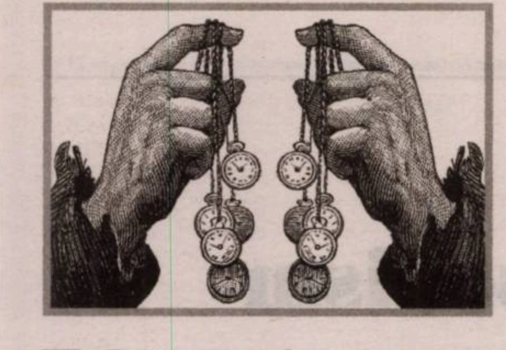

Andrei PLEȘU

nici așa, nici altminteri

„Așa e că pînă acum nu stăm nici bine, nici rău, adică nici așa, nici altminteri?“ (I.L. Caragiale)

Calități politice

Reiau, parțial, un text apărut acum 13 ani, cu sentimentul că ceea ce atunci era descris ca simptom al unui riscant derapaj politic a devenit astăzi, la noi, în ton cu situația sanitară a planetei, o adevărată pandemie, o infecție instalată la nivel instituțional, o criză structurală de nerezolvat fără un episod drastic de terapie intensivă, pentru care însă ne lipsesc și procedurile, și oamenii, și decizia responsabilă. Sîntem conduși de o specie pentru care brînciul și mușcătura sînt preferabile dialogului și solidarității dezinteresate, o specie care, pe de altă parte, trece, fără „prejudecăți“, de la sudalmă la pupătură, o specie pentru care privirea nu mai vizează linia orizontului, ci spătarul fotoliului propriu. „Poporul“ și „țara“ sînt simple fente retorice, nevoia urgentă de soluție și stilistica unei cooperări eficiente sînt simplă materie primă pentru calcule private, pentru autopromovări lucrative. Textul de mai jos dovedește că există, în lumea politică, și modele funcționale de normalitate. Cu efecte palpabile care însă, în contextul autohton, seamănă a utopie...

Richard von Weizsäcker, fost președinte al Germaniei, despre Helmut Schmidt, *oponent politic* și fost cancelar: „Principala lui calitate este aceea că te poți bizui pe el“ *(Verlässlichkeit)*. Evident, von Weizsäcker nu avea în vedere nimic de genul „disciplină de partid“ sau obediență strictă. Nu voia să spună că fostul cancelar face tot ce i se spune să facă, drept care te poți bizui pe el. Voia să spună că Helmut Schmidt *face* tot ceea ce Helmut Schmidt *spune*. Și că, dacă se angajează să facă ceva, de unul singur sau în echipă, nu abandonează lucrurile la jumătatea drumului, nu te lasă de izbeliște. Aș spune că, dincolo de acest caz particular, von Weizsäcker numește o virtute politică esențială. Ea presupune o serie de alte virtuți, colaterale, cum ar fi consecvența, loialitatea, seriozitatea, onoarea etc. Observ, în treacăt, și că un politician (CDU) își poate declara încrederea într-un politician din tabăra opusă (SPD). Contrastul cu scena publică românească e la îndemîna oricui. Pe care dintre politicienii noștri te poți bizui pînă la capăt? Și care dintre ei *se bizuie* cu adevărat pe colegii săi? Că nici unul nu are încredere în adversari e mai mult sau mai puțin obișnuit. Mai puțin obișnuit e că nici unul nu are încredere în „tovarășii săi de drum“, în cei din aceeași formațiune politică. (...) Devălmășia e generală: Guvernul nu se prea poate bizui pe Parlament, nici pe Președinție. Președinția nu se poate bizui nici pe unii, nici pe ceilalți. Cînd două sau mai multe partide fac o alianță, electorală sau guvernamentală, nici unul nu se poate bizui, fără ezitare, pe celelalte. Dedesubturile prevalează asupra acordurilor de fațadă. Numărul mare de traseiști politici e, de asemenea, o dovadă că politicienii nu vor să se bizuie pe partide, iar partidele nu pot să se bizuie pe membrii lor. (...)

Helmut Schmidt a fost și el invitat să numească principala calitate a lui Richard von Weizsäcker. „E un om echilibrat *(ausgeglichen)*“ – a sunat răspunsul. Din intervențiile publice ale fostului președinte sînt de reținut două consecințe practice ale felului său echilibrat de a fi. Mai întîi, cînd intră într-o dezbatere publică, el înțelege să pună accentul pe aspectul *tehnic* și nu pe cel *politic* al chestiunii. Cu alte cuvinte, profesionalitatea și adevărul atîrnă, pentru el, mai mult decît apartenența ideologică. În al doilea rînd, la încheierea unui mandat public, politicianul echilibrat nu se simte nici trist, nici exclus din afacerile țării. De vreme ce n-a intrat în politică pentru a obține o funcție, ci pentru a ilustra și apăra o convingere, încetarea funcției nu-l afectează, căci convingerile rămîn aceleași, ca și dedicația sa față de ele.

Îl voi scuti pe cititor de o eventuală aplicație a acestor principii la spațiul românesc. Tema echilibrului, proiectul unei finalități *suprapersonale*, respectul eleganței procedurale nu pot fi, deocamdată, la noi, decît un inutil exercițiu *science-fiction*.

■ ■ ■

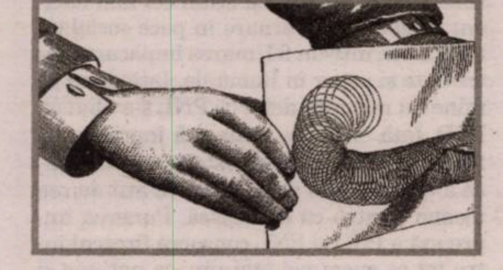

Andrei CORNEA

la răscruce de gînduri

Religia antivaccinistă

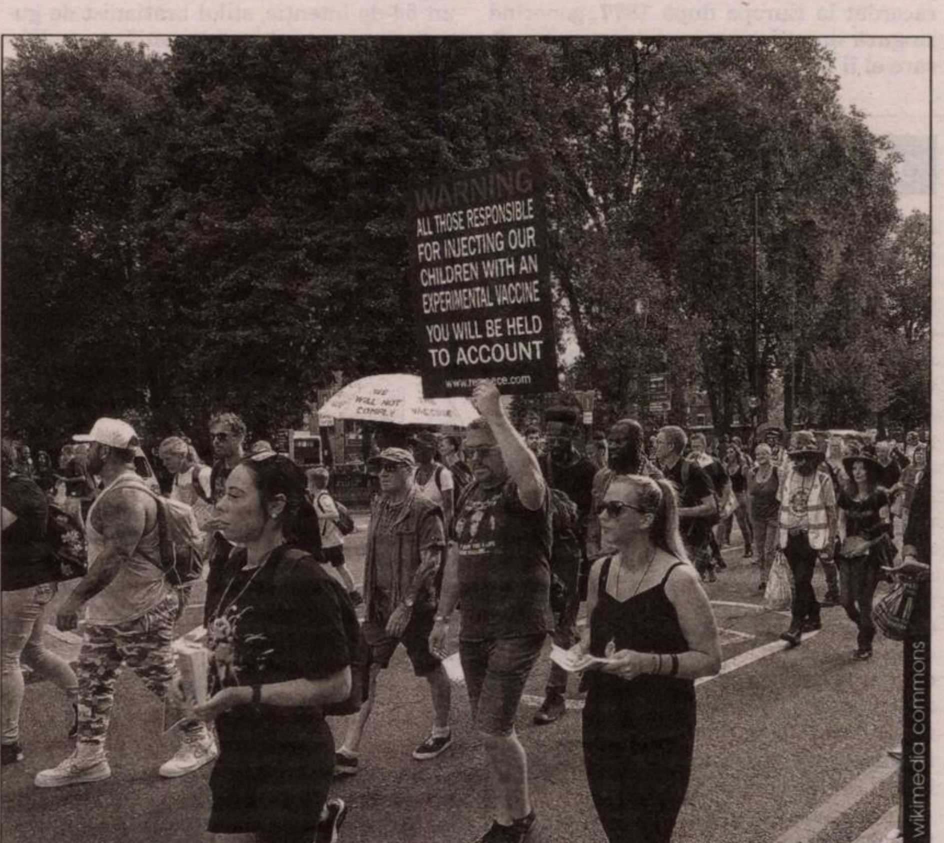

WARNING
ALL THOSE RESPONSIBLE FOR INJECTING OUR CHILDREN WITH AN EXPERIMENTAL VACCINE
YOU WILL BE HELD TO ACCOUNT

© wikimedia commons

Ipocrizia BOR:
cere credincioșilor să „urmeze pe medici“.

Dintr-o problemă pur medicală și de sănătate publică, disputa cu antivacciniștii sau cu COVID-negaționiștii la modul general a căpătat toate culorile ideologiei, ba chiar adesea și pe cele ale unei dispute religioase. Antivaxxer-ii radicalizați se închid tot mai mult în spatele unei viziuni pan-istorice și globale, crezînd că o inteligență malefică (un fel de Dumnezeu rău, ca la gnostici) a inventat mai întîi virusul, apoi vaccinul ca fals remediu și mijloc de dominație a umanității. Dovadă – spun ei: cifrele pandemiei cresc zilele acestea chiar și în țări cu rate de vaccinare destul de bune. Degeaba le spui că raționează fals, le arăți statistici, date relative ale mortalității și incidenței. Refuză să creadă, ba chiar – în lipsă de alte argumente – vin și spun că statisticile sînt distorsionate de aceeași inteligență malefică.

Antivaccinismul nu respiră însă de unul singur, ci prin intermediul plămînilor altor ideologii și religii seculare. Unii dintre ei adoptă poziția luptătorilor pentru libertate: mai ales de cînd a apărut „pașaportul verde“, mulți pretind că sînt persecutați, că cetățenilor li se refuză drepturile, atunci cînd nu sînt lăsați în restaurante sau sînt amenințați cu concedierea. Unii au mers atît de departe încît s-au comparat pe ei cu evreii care erau obligați să poarte steaua galbenă în timpul războiului în unele țări, avînd barat accesul la restaurante și cafenele. Din cînd în cînd și la noi îi auzi pe unii (mai ales din PSD, precum doctorul Rafila) spunînd că „pașaportul verde“ „n-ar trebui să discrimineze“. Ba da, trebuie să discrimineze și chiar de asta a fost conceput: ca să discrimineze între categoria celor care riscă mai puțin pentru ei înșiși și pentru ceilalți, și cei care au acest risc mult sporit. Atîta doar că cei „persecutați“ pot evita discriminarea printr-o vaccinare gratuită și benefică, așa cum a fost acceptată deja de vreo două miliarde de oameni, care nici n-au murit, nici nu s-au îmbolnăvit, ci dimpotrivă, au fost mai sănătoși decît ceilalți.

În ultimul timp antivaccinismul a devenit un ingredient în supa populistă a unor partide radicale în diferite țări, ca Germania, Austria, Olanda, România. Fanaticii lui Trump au devenit, în majoritatea lor, antivacciniști, ca și protestatarii de serviciu contra capitalismului global. Li se adaugă diferiți adepți ai *deep-ecology* și, bineînțeles, unii oameni ai Bisericilor tradiționale, cum vedem la noi. (Ipocrizia BOR: cere credincioșilor să „urmeze pe medici“, fără a spune în mod explicit despre ce medici e vorba, căci sînt, din păcate, destui medici vocali antivacciniști.) Cu toții au în comun contestarea datelor științei, ba chiar, uneori, a științei moderne în general, contestarea experților în numele unor falși experți și în numele unor „științe alternative“, ori măcar a unor iluzorii „remedii alternative“. Și dacă ar fi numai ei personal în cauză, ne-am putea consola. Dar reușesc să amăgească mii și zeci de mii de oameni, pe care îi conving să nu se vaccineze, să-i trateze pe medicii din spitale ca pe potențiali criminali ori să creadă în virtuțile curative ale împărtășaniei, usturoiului ori invermectinei. Ori – specific românesc – să dea bani și să riște pedepse cu închisoarea ca să se vaccineze „la chiuvetă“.

Devenind tot mai mult o religie seculară, antivaccinismul devine tot mai greu de combătut. Dacă la marginile sale sînt destui care se vor vaccina morocănoși, dacă vor fi siliți de utilizarea „pașaportului verde“, rămîn destui care vor răspunde sfidînd autoritățile publice și medicale.

De fapt, antivaccinismul ideologic a devenit – nu exclusiv, dar majoritar – liantul unor viziuni catastrofice și antiliberale despre lumea în care trăim: e adoptat de anticapitaliști, dar și libertarieni radicali, de nativiști de toate speciile, de izolaționiști și antiimigraționiști și putiniști, de vegani și de dreptcredincioși. Azi, cel mai simplu mod de a fi „anti“ e să te proclami antivaccinist și apoi să clamezi că „guvernul mondial“, în alianță cu Big Pharma, îți refuză drepturile. Ce-i drept, o faci pe riscul propriu, căci virusul – infect, mic și nesimțit cum este – nu refuză pe nimeni.

■ ■ ■

Sever VOINESCU

axa dus-întors

Brătianism și pesedism

Așa cum există între oameni, există și între partide compatibilități naturale, firești, care nu au nevoie de nici o mijlocire sau explicație pentru a funcționa. Nu e vorba de ceea ce pompos se cheamă culturi organizaționale comune, nu e vorba de ideologii afine, nu e vorba nici măcar de relații de prietenie sau de rudenie între lideri – potriveala dintre partide are cu totul alte temeiuri. Puțin misterioase, aparent insondabile, dar frapante pentru observatorul scenei politice, compatibilitățile dintre partide lucrează pe termen lung, chiar și cu întreruperi, pentru că uneori conjunctura îi împinge chiar și pe compatibili să intre în competiție.

Una dintre cele mai clare compatibilități de pe scena politică românească de după 1990 este cea dintre PNL și PSD. Îmi amintesc că, în primele zile ale episodului meu parlamentar (era in iarna 2008-2009), am fost uimit să văd cît de bine se înțelegeau pesediștii cu peneliștii deși, în acel moment, PSD era la putere în alianță cu partidul meu de atunci, PDL, iar PNL era în opoziție. Oricine venea o zi în Parlament vedea limpede că, de fapt, PSD și PNL erau de-o parte și noi, PDL, eram de partea cealaltă. Ceva dincolo de pactul politic asumat, care-i lega de PDL pentru a guverna împreună, îi lega pe pesediști mai profund și mai strîns de peneliștii din opoziție decît de noi, partenerii lor. Nu doar că aveau o comunicare constantă și făceau aranjamente împreună împotriva PDL pe care nici nu se osteneau să le camufleze, dar pur și simplu se bucurau unii de alții, se simțeau bine împreună, vedeau spontan lucrurile la fel, se susțineau din reflex între ei. Cînd se întîlneau li se luminau fețele – nu pot descrie cu cîtă căldură se întrețineau Bogdan Olteanu cu Viorel Hrebenciuc sau Puiu Hașotti cu Ilie Sârbu. Relațiile dintre cei doi lideri, Călin Popescu Tăriceanu și Mircea Geoană, erau de o loialitate ireproșabilă, iar admirația comună, a pesediștilor și peneliștilor laolaltă, pentru Adrian Năstase era de-a dreptul emoționantă. Faptul că exista o compatibilitate deplină între partide și nu o apropiere de conjunctură o dovedește istoria de după ruperea coaliției PDL-PSD. Scăpat de povara unei nedorite alianțe (sincer, nici noi și nici pesediștii nu ne simțeam bine împreună), PSD a mers imediat unde l-a dus inima. PSD și PNL aveau conduceri noi, un schimb de generații se produsese la vîrful celor două partide după prezidențialele din 2009. Noii lideri, V.V. Ponta și C. Antonescu, or fi făcut ei schimbările pe care le-au voit în interiorul partidelor lor, dar au preluat fără ezitare tradiția relației dintre partidele lor. Cu Ponta și Antonescu, PSD și PNL s-au îmbrățișat sincer și au format USL, dînd o pildă frumoasă despre ceea ce s-ar putea numi statornicul amor politic. Cum ziceam, nu mai contează liderii, nu mai contează diferențele ideologice, funcționează o compatibilitate de dincolo de orice.

În cele ce urmează, încerc să explic bazele acestei compatiblități, cu convingerea că ea va rămîne indestructibilă pentru mulți ani de acum înainte chiar dacă, poate, cine știe, pe întortocheatul drum al politicii, cele două partide se vor mai afla de-o parte și de alta a baricadei. Dar ceea ce nu se va stinge niciodată e amorul dintre ele...

Într-una din excelentele sale cărți dedicate începuturilor modernității românești, profesorul Ioan Stanomir spune că, din punct de vedere politic, țara noastră s-a racordat la Europa după 1877, generînd singură un stil propriu de guvernare pe care el îl numește „brătianism“. Pe scurt, profesorul Stanomir spune că brătianismul este un efort de occidentalizare și dezvoltare bazat pe corupție și nepotism, este un mod de a pune la lucru resursele țării (naturale, financiare și umane) spre folos propriu și public în același timp, este un puternic impuls liberal dat țării într-o manieră total nedemocratică, cu un sistem electoral complet subjugat, cu o rețea politică de nenumărați *„proxies“* și „operativi“ care lucrau pentru familie și cu instituții specifice unui stat modern, european, care se acaparau din momentul în care se creau. Propaganda de azi ne face să credem că cei doi vectori de forță ai brătianismului, adică, pe de o parte, europenizarea, dezvoltarea și liberalismul, și, pe de altă parte, corupția, nepotismul și clientelismul sînt contradictorii și se exclud. Ei bine, specificul brătianismului, care e deacum și specificul guvernărilor românești, ne arată că cele două pot conviețui foarte bine.

Nu trec mai departe înainte de a face, scurt, două precizări importante pe care o să vă rog să le luați ca atare, căci nu am acum spațiul necesar să le și demonstrez. Prima, brătianismul este singurul stil posibil de guvernare eficientă a României. A doua, născîndu-se odată cu statul român (e corect să spunem că brătianismul a crescut statul român care, la rîndul lui, a consolidat brătianismul), brătianismul îi este consubstanțial. Nici dictatura antonesciană, nici dictatura comunistă – ambele detestînd brătianismul pentru că acesta este esențialmente liberal și european – nu l-au putut extirpa din felul de a fi al statului român. Așa se face că, după 1990, fără nici un fel de program, fără nici un fel de intenție, stilul brătianist de guvernare s-a putut iarăși manifesta, indiferent de culoarea politică a guvernelor.

În fine, e de notat că brătianismul ca stil de guvernare (căci nu a fost niciodată o doctrină sau o ideologie) s-a putut forma într-o perioadă în care marea masă de români era cu totul apolitică, fiind deopotrivă ignorantă și neinteresată de politică. Astfel, brătianismul era un stil al elitei care, total ruptă de popor, guverna țara. După 1990, poporul s-a politizat masiv: votează, face manifestații, se înscrie în partide, comentează zilnic politica și înjură tot timpul guvernul. Poporul consumă politică zi de zi, în proporție de masă. Teza mea este că, așa cum brătianismul a fost și a rămas stilul prin care se exprimă la guvernare elita politică, pesedismul a devenit expresia naturii politice a poporului. Partidul fondat de Ion Iliescu imediat după 1990, indiferent de denumirea sa, a fost și este cel mai fidel exponent al idealului politic al masei de români. E un partid mare – cel mai mare –, îngăduitor, care nu vrea să schimbe nimic (asta nu-l face deloc conservator!) și nici nu cere de la cetățeni nimic altceva decît votul. Pesedismul este forma politică a balcanismului nostru (ca dovadă, nu prea merge în Ardeal!).

Întîlnirea dintre pesedism și brătianism este formidabilă, pentru că e întîlnirea între expresia politică cea mai fidelă a sufletului nostru colectiv și stilul cel mai eficient posibil de guvernare în pace socială a țării. Este, într-un fel, marea împăcare dintre elite și popor în România. Iată de ce pe mine nu mă miră deloc că PNL s-a aliat cu PSD. Iată de ce pe mine mă îngrijorează foarte tare această renaștere a USL, adică a unei alianțe politice care e atît de rea tocmai pentru că e firească. Punerea împreună a PSD și PNL consacră firescul întru tot ce avem noi mai rău, ca națiune și ca guvernare.

■ ■ ■

Mihaela SIMINA

accent pe istorie

Un parc românesc

A fost odată în Craiova un primar pe nume Nicolae Romanescu. Acesta provenea dintr-o veche familie boierească de olteni și, după toate sursele, era un gospodar apreciat. Există, va să zică, exemple bune la acest capitol în istorie. Or fi suficiente, nu or fi...

În tot cazul, domnul Romanescu a lăsat cel puțin o dovadă incontestabilă a vredniciei sale administrative, un loc care, recunosc, m-a surprins: Parcul Romanescu din Craiova. E drept, primarul a fost ajutat de contextul de la granița dintre secolele al XIX-lea și al XX-lea: comerț în creștere, meșteșuguri, înflorire economică și culturală, și deci și dezvoltare urbanist-utilitară. Oricum ar fi, omul sfințește contextul.

Și parcul. A cărui amenajare, deloc întîmplător, a avut parte de succes încă din stadiul incipient de planificare. Nicolae Romanescu a apelat la arhitectul peisagist francez Édouard Rendont pentru a face planurile parcului, iar proiectul arhitectului a cîștigat medalia de aur la Expoziția Universală de la Paris din anul 1900.

În 1901 a început construcția propriu-zisă, iar în septembrie 1903 a avut loc inaugurarea parcului Romanescu din Craiova, care se întinde pe o suprafață de aproape 100 de hectare. Să facem cîțiva pași.

Lucrările pentru amenajarea parcului au fost complexe, stau mărturie, de exemplu, podul suspendat și castelul medieval, numit și *Castelul fermecat,* vegheate de lacul întins pe patru hectare. Constructorii parcului au dat mare atenție și vegetației, firește, aducînd sute de exemplare din specii rare (în total, 300.000 de arbori!), pe care le-au aclimatizat. Primii copaci din plantația de conifere au fost sădiți în 1901 chiar sub supravegherea primarului Nicolae Romanescu. Specialiștii care au lucrat la realizarea proiectului s-au gîndit că nu ar strica și o grădină zoologică, una dintre cele mai vechi din țară în prezent, care găzduia pe atunci urși carpatini, cerbi și păuni. Doar după o rapidă trecere în revistă, așadar, nu ar fi exagerat să îi credem pe cei care cunosc subiectul și spun că Parcul Romanescu reprezintă una dintre cele mai frumoase opere în stil romantic din România.

Eu aș putea confirma că parcul păstrează pe potecile sale (ori poate în *Castelul fermecat,* cine știe?) spiritul epocii în care a fost creat, o epocă în care românii făceau progrese vizibile spre modernizare, în direcția occidentală.

Or fi fost suficiente, nu or fi fost...

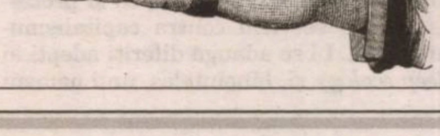

BARBURISME

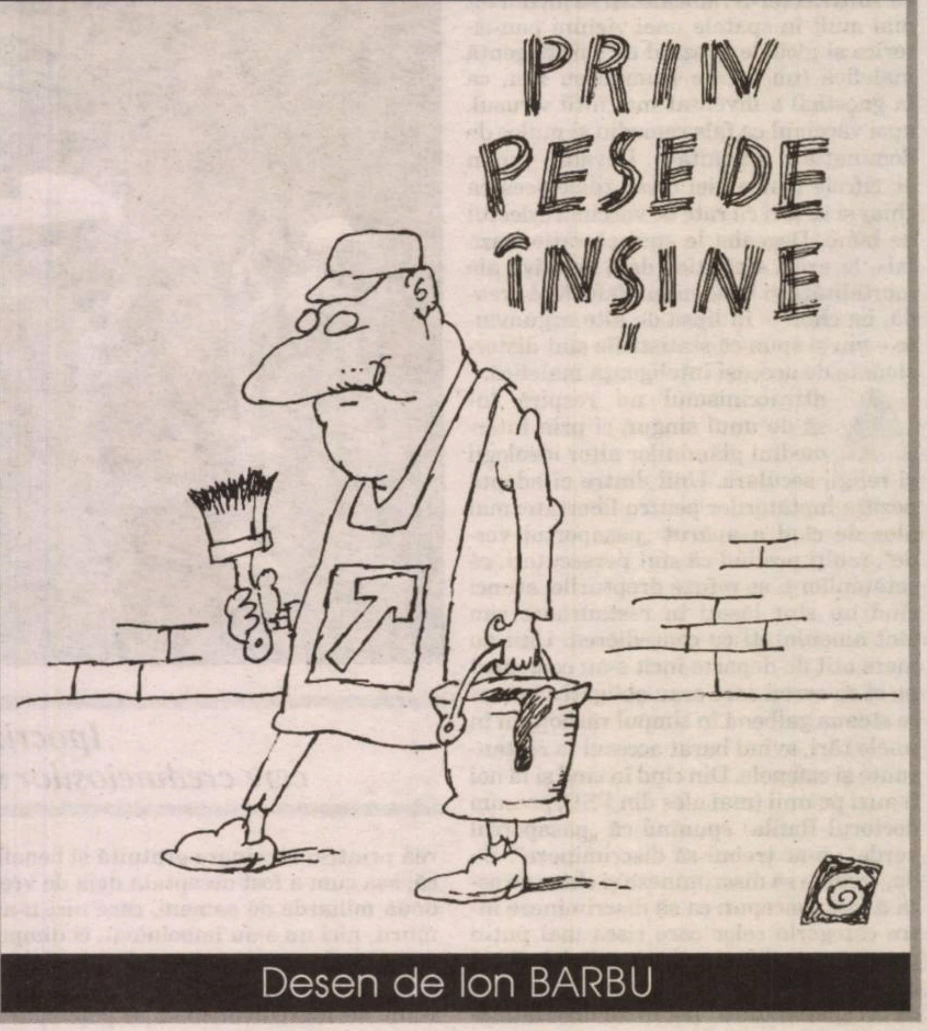

Desen de Ion BARBU

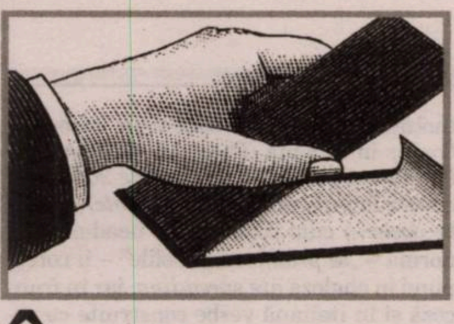

Valeriu STOICA

la **drept** vorbind

Adevăr judiciar și adevăr obiectiv

În *Digestele* lui Iustinian (50, 17, 207) se regăsește adagiul *res iudicata pro veritate accipitur*. Deși datează din epoca clasică a dreptului roman, maxima a fost enunțată inițial doar cu aplicare într-un caz particular, pentru ca apoi, începînd cu dreptul lui Iustinian și continuînd pînă în zilele noastre, ea să aibă o aplicare generală în procedura civilă și în procedura penală. Chiar din formularea acestui adagiu rezultă că lucrul judecat își bazează autoritatea nu pe adevăr, ci pe o prezumție de adevăr. Ca orice raționament inductiv, prezumția de adevăr pe care se întemeiază autoritatea lucrului judecat a unei hotărîri judecătorești implică o concluzie care extinde elementele unor lucruri cunoscute la lucruri necunoscute. Se admite, pe temeiul unui asemenea raționament inductiv, că, întrucît cele mai multe hotărîri judecătorești exprimă adevărul, este rezonabilă concluzia că toate hotărîrile din această categorie sînt expresia adevărului. Acest procedeu logic realizează însă o deplasare de sens de la adevărul obiectiv la adevărul judiciar. Discuția este veche și se știe de multă vreme că statuările judecătorului nu sînt întotdeauna chiar adevărul, dar chiar și în cazurile în care se îndepărtează de acesta țin totuși loc de adevăr.

Se mai știe, tot din timpul romanilor, că acceptarea acestui raționament inductiv, care implică prin el însuși posibilitatea existenței unor situații în care adevărul judiciar nu coincide cu adevărul obiectiv, este întemeiată nu numai pe forța lui logică, ci și pe un considerent de interes public. Într-adevăr, funcția justiției de a realiza și de a menține ordinea cetății nu s-ar putea exercita în mod eficient dacă hotărîrile judecătorești nu s-ar bucura de autoritate de lucru judecat, adică dacă nu s-ar considera că ele trebuie să fie apreciate ca expresie a adevărului sau, cel puțin, ca și cum ar fi expresia adevărului: *pro utilitate publica rebus iudicatis stare conveniat*. În această formulă latină regăsim rațiunea pentru care se poate accepta faptul că nu întotdeauna adevărul judiciar coincide cu adevărul obiectiv.

Adevărul nu este doar o valoare epistemică, ci și una morală.

Astfel înțeles și justificat, adagiul *res iudicata pro veritate accipitur* dă seama, în egală măsură, de forța și de vulnerabilitatea justiției. Pe de o parte, justiția are forța de a impune adevărul judiciar chiar dacă sfera lui nu se suprapune cu sfera adevărului obiectiv. Pe de altă parte, există o limită a toleranței oricărei societăți față de neadevăr. Cînd apare și crește clivajul dintre reprezentarea pe care societatea o are despre adevăr și modul în care justiția exprimă adevărul prin hotărîrile ei, justificarea logică și socială a adagiului *res iudicata pro veritate accipitur* își pierde treptat din consistență, iar credibilitatea justiției se diminuează pînă la contestare.

Două restricții se conturează în contextul acestor considerații. Mai întîi, într-o situație ideală, sfera adevărului judiciar ar trebui să coincidă cu sfera adevărului obiectiv; în mod excepțional, sînt tolerabile neconcordanțele dintre adevărul judiciar și adevărul obiectiv; caracterul lor excepțional înseamnă însă că asemenea cazuri trebuie să fie cît mai puține. În al doilea rînd, adevărul judiciar trebuie să fie în concordanță cu reprezentarea pe care societatea o are despre adevăr; restricția trebuie să fie înțeleasă însă nu numai ca un efort de acomodare a justiției la reprezentarea despre adevăr a societății, ci și ca un efort pedagogic neobosit prin care justiția formează și consolidează spiritul de adevăr al societății. Aceste două restricții pot fi respectate dacă judecătorii au capacitatea epistemică și virtutea morală de a căuta și de a descoperi adevărul.

Căutarea și descoperirea adevărului sînt, în primul rînd, elementele unui proces de cunoaștere. Orice proces judiciar este, în mod fundamental, un proces de cunoaștere. Dreptatea, indiferent care ar fi criteriile ei, nu poate fi înfăptuită decît în raport cu anumite fapte cunoscute ca urmare a cercetării judecătorești, prin admiterea, administrarea și interpretarea probelor. Dispozițiile legale procedurale, civile sau penale, sînt rezultatul unei evoluții multimilenare, de alcătuire a unei metodologii de cunoaștere specifice procesului judiciar. Eficiența epistemică a acestei metodologii probatorii depinde însă nu doar de stăpînirea și corecta aplicare a regulilor procedurale, ci și de experiența intelectuală și de viață a judecătorilor.

Amploarea orizontului epistemic al judecătorului depinde nu numai de înțelegerea și buna utilizare a metodologiei procedurale și a tehnicilor cognitive adiacente, de natură interdisciplinară, ci și de anumite abilități și calități specifice oricărui proces de cunoaștere: răbdarea, perseverența, puterea de a asculta și de a înțelege părțile și toate persoanele implicate în cercetarea judecătorească, disponibilitatea de a examina și de a analiza, uneori în etape succesive, probele administrate, sagacitatea de a diferenția ceea ce este esențial pentru aflarea adevărului de detalii sau de elemente parazitare, care obturează calea către adevăr.

Adevărul nu este doar o valoare epistemică, ci și una morală. Aflarea adevărului este dependentă nu numai de eficiența ansamblului de procedee și tehnici cognitive, fie ele juridice sau complementare, ci și de fidelitatea judecătorului față de valoarea morală a adevărului.

Asociind capacitatea epistemică și virtutea morală, judecătorul poate respecta cele două restricții care păstrează justificarea logică și socială a adagiului *res iudicata pro veritate accipitur*. Numai prin această asociere justiția se poate apropia de situația ideală în care sfera adevărului judiciar coincide cu sfera adevărului obiectiv, iar reprezentarea pe care societatea o are la un moment dat despre adevăr se apropie și ea cît mai mult de adevărul obiectiv. Crește astfel forța pedagogică a hotărîrilor judecătorești, iar potențialul formativ al adevărului ca valoare morală este pus în operă, urmînd îndemnul Sfîntului Pavel din *Scrisoarea către romani* (12.2): „Și nu vă potriviți acestui veac, ci schimbați-vă prin înnoirea minții, ca să deosebiți care este voia lui Dumnezeu: ce este bun și bineplăcut și desăvîrșit“.

■ ■ ■

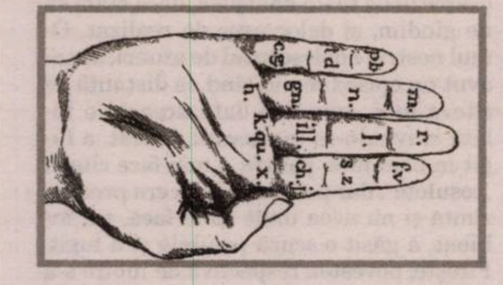

Codrin Liviu CUȚITARU

prezentul discontinuu

Politicienii și „fulița“

G. Călinescu scria, în (noiembrie) 1937, pentru rubrica sa din *Adevărul literar și artistic*, o „cronică a mizantropului“ absolut sclipitoare, cu rezonanțe, aș spune eu (din rațiuni ce se vor vedea mai la vale), pînă în zilele noastre. Textul se intitulează „Amatorul literar“. Spune Călinescu: „Amatorul literar este omul cel mai primejdios de pe lume. Neavînd puterea de voință de a se preface într-un producător obișnuit, într-un meseriaș, neînvățînd dar secretul artei, el se mulțumește cu reputația familială și rămîne un încăpățînat. Amatorul de literatură este de cele mai multe ori un autodidact sau mai bine zis un semidoct, cu pretenții de bibliofilie. De pildă, el adună de pe la anticari cărți cu aspecte de gunoaie în limbile cele mai felurite (poliglotia este semnul semidoctismului nu rareori) și le aruncă acolo în raft fără să le citească sau în orice caz fără să le înțeleagă. Filozofie? A citit. Biologie? Știe pe de rost. Medicină? Este pasiunea lui. Nici un scriitor universal nu-i scapă, ultima carte e în dulapul lui înainte de a fi în librărie“. Individul te copleșește cu „trimiteri“ culturale genialoide – susține criticul –, tremură sub presiunea propriului „enciclopedism“ și, nu o dată, ia mină arogant-disprețuitoare în dialogul cu tine, bietul muritor ignorant... Acest „dialog“ este, cu adevărat, grotesc: „Discuția cu amatorul literar este primejdioasă, iritantă. Amatorul e înconjurat de nevastă și copii care îl adoră și-l privesc ca pe un Goethe al familiei. El însuși e un prezumțios și un polemist înnăscut, în stare de a-ți face mustrări dacă cumva nu i-a plăcut o carte pe care ai avut nefericirea să i-o comunici fără voie prin faptul punerii ei în vînzare. Violența amatorului de literatură este neîntrecută și e mai totdeauna explicabilă printr-o operă ascunsă în sertare, care n-a putut și nu va putea fi niciodată publicată. Nu face pe istețul și pe amabilul, insistînd să ți se citească fragmente din ea. Amatorul îți va citi, îți va cere părerea și, la cea mai mică obiecție, te va combate vehement, asistat de toată familia“. (Familia îl divinizează pe „amatorul literar“, acceptîndu-i genialitatea într-un fel de abandon mesmeric. Acasă, el are libertatea de a spune practic orice. Nu va fi contestat sau – Doamne ferește! – ridiculizat. Autoritatea sa rămîne aici inexpugnabilă.)

De aceea, întîlnirea cu „amatorul literar“ – în chiar sînul familiei sale, adică în sanctuarul personal – te va face *knock-out* mai repede decît Mike Tyson în vremurile bune: „Să vedeți ce mi s-a întîmplat mie cu un amator de literatură. Din amabilitate, l-am întrebat dacă [...] n-a încercat să scrie. Eram sigur că amatorul nu a scris. Ei bine, m-am înșelat. Scrisese. A scos numaidecît opt caiete cu scriere măruntă, care m-au îngrozit. Și a început să-mi declame un fel de poem cu desăvîrșire dement. Probabil că citise de atîtea ori familiei această nefericită compunere, încît printr-un soi de sugestie toți ai casei, nevastă, copii, servitoare, luau mine exaltate și de-a dreptul amenințătoare. Ceea ce m-a uimit îndeosebi este că poemul folosea cuvinte de un inedit bizar. De pildă, poetul amator declama: *Domnul nostru este darnic, / El e mîndru, el e starnic!*. – Mă rog, am întrebat eu, ce înseamnă *starnic? – Starnic* e o prescurtare de la *statornic*, ca să iasă ritmul. Am dat să zîmbesc, dar nevastă, copii, servitoare au țipat la mine: – Tata zice bine, tata zice bine. *Starnic* se zice. Un copil luă furculița de pe masă și, pironindu-mă cu niște ochi teribili, țipă: – Asta e *fuliță, fuliță!*“. Apoi adaugă G. Călinescu apoteotic: „De amatorul de literatură am scăpat prin fugă“. Spuneam că fiziologia lui Aristarc se prelungește, într-un mod ramificat, pînă în zilele noastre. Din păcate, „amatorii“ României actuale nu mai sînt doar „de literatură“, ci s-au „specializat“, dezvăluindu-se „polivalenți“ și „interdisciplinari“. Amatorul „din politică“ e absolut exemplar. El îți comunică insistent (dinspre Președinție, Guvern, Parlament, agenții, departamente, Regii Autonome ori televiziuni) că mănînci – de cînd te știi – cu o *fuliță* și nu, așa cum credeai tu, cu o *furculiță*. „Amatorii“ din Palate nu se mai revelează drept zeități domestice – înconjurate, incantatoriu, numai de membrii hipnotizați ai propriilor lor familii –, ci se pun în posturi de *guru* naționali. Fac și desfac alianțe perverse, privindu-te, nerușinat, în ochi. Zîmbesc mefient și îți spun, nonșalant, că ai halucinații. Că ți s-a părut ție doar și că niciodată nu au făcut altceva decît ce fac în prezent, că nu au promis odinioară exact contrariul lucrurilor pe care le divinizează acum. „Adevărul“ lor pervers și imund se impune, treptat, ca „adevărul“ tuturor. Ți se bagă pe gît, carevasăzică, cu „fulița“. Ai vrea să scapi prin fugă, aidoma lui Călinescu, de acești „fulițași“ ne-„starnici“ și netrebnici, dar unde să mai fugi, monșer, unde?

***Codrin Liviu Cuțitaru** este profesor la Facultatea de Litere a Universității din Iași. Cea mai recentă carte publicată:* Filozofia lucrurilor mici, *Editura Junimea, 2020.*

■ ■ ■

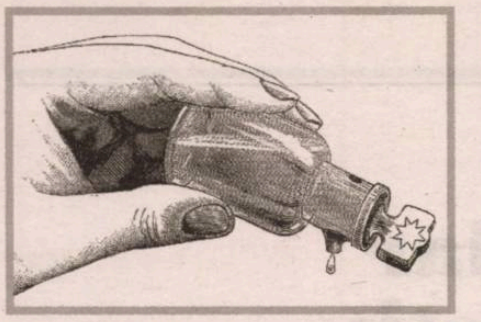

Rodica ZAFIU

cuvinte **nepotrivite**

Proliferări

Una dintre mai vechile tendințe ale limbii române face ca anumite verbe împrumutate să înceapă să fie construite cu un pronume reflexiv cu rol de simplă componentă lexicală, fără valoare sintactică propriu-zisă. Factorul determinant al inovației este de obicei analogia cu alte verbe.

Vebul *a prolifera,* împrumut din franceză (fr. *proliférer)* nu este tocmai nou în limba română: reperul oficial este înregistrarea sa în *Dicționarul de neologisme* al lui Florin Marcu și Constant Maneca, în ediția a II-a, din 1968, dar textele digitalizate din diferite biblioteci virtuale ne ajută să îl găsim atestat mult mai devreme. De exemplu, cuvîntul apare de mai multe ori în *Cursul de anatomie patologică generală* al lui Victor Babeș, din 1890: „nouă formațiune care *proliferează*“ (p. 92), „țesutul conjunctiv *proliferează*“ (p. 100) etc. Din limbajul medical, termenul a pătruns treptat în registrul livresc al limbii standard, mai ales în utilizări figurate: „metaforele *proliferează* haotic“ *(Gazeta literară,* 23 aprilie 1959). Sensurile de strictă specialitate și cele extinse prin uz, înregistrate în dicționare, corespund utilizării verbului ca intranzitiv, fără pronume reflexiv. În DEX, *a prolifera* este definit în legătură cu celulele – „a se înmulți (în mod anormal) prin diviziune“ –, cu organismele – „a se reproduce, a procrea“ – și, în accepția figurată, ca „a se dezvolta (în mod inutil, nefiresc, nociv)“. Subiectul verbului este de obicei plural, colectiv sau abstract, presupunînd deci o mulțime inițială, care sporește brusc și masiv. Sensului biologic inițial i s-a atașat o conotație negativă: înmulțirea scăpată de sub control e îngrijorătoare, amenințătoare. Etimonul francez nu e foarte vechi: atestat la 1859, *proliférer* este considerat ca provenind din adjectivul *prolifère* („prolific“), compus savant din rădăcina latinească *proli-* (din *proles,* „descendenți“) și elementul de compunere preluat tot din latină *-fère* (rom. *-fer*, „purtător de“). Nominalul francez *prolifération* a fost preluat în engleză, unde prin derivare regresivă a produs verbul *to proliferate*.

Unele dintre utilizările actuale ale verbului sînt perfect adecvate, menținînd construcția sintactică și confirmînd în general conotația negativă: „propaganda și datele distorsionate *proliferează* în mediul online“ (etwinning.net), „traficul cu telefoane mobile *proliferează* în penitenciare“ (psnews.ro), „coronavirusul proliferează în Germania“ (ziarulromanesc.de), „peste tot, reclamele care promit cîștiguri ușoare *proliferează*“ (hotnews.ro) etc.

Alte utilizări sînt însă deviante, uneori într-un mod surprinzător. Verbul devine uneori tranzitiv (cu sensul „a face să prolifereze“): „oamenii de afaceri puternici care *proliferează corupția*“ (adevarul.ro). Cea mai răspîndită deviere privește construcția verbului cu reflexivul *se:* element lexical, cu o sugestie semantică de participare intensă la acțiune (reflexivul *dinamic,* cum era numit în unele gramatici uzul standard al lui *a se gîndi* sau cel nonstandard din *a se rîde),* eventual cu o valoare eventivă, de transformare (ca în *a se îngălbeni).* Există așadar forma nonstandard *a se prolifera*, apărută foarte probabil prin analogie cu sinonimul parțial *a se înmulți*. Construcția deviantă se poate găsi pe site-uri oficiale – „discursul instigator la ură *se proliferează* într-un ritm alarmant“ (mae.ro), „scara largă la care *se proliferează* acest fenomen“ (mai.gov.ro) –, pe site-uri informative – „microbi care *se proliferează* în mod natural“ (mediafax.ro); „infracțiunile legate de acest aspect *se proliferează* proporțional“ (juridice.ro) –, precum și în contexte mai puțin formale: „fraierii nu mor, ba chiar *se proliferează*“ (hotnews.ro). Într-un document european tradus în română *(Rezoluția Parlamentului European din 17 septembrie 2020 referitoare la penuria de medicamente)* se poate observa cum construcției neadmise de normă – *„se proliferează* bolile“ – îi corespund în engleză *are spreading*, iar în franceză și în italiană verbe construite cu reflexiv: *se propagent,* respectiv *si stanno diffondendo*.

Cele mai ciudate sînt contextele în care verbul construit cu *se* pare să se confunde cu alte verbe asemănătoare ca formă. Construcția deviantă se apropie de contextele verbului *a profera* („a rosti injurii, amenințări etc.“), folosit la pasivul reflexiv: *„se proliferează injurii* pe care nu le auzi nici pe maidan“ (cdep.ro), „De ce *se proliferează asemenea minciuni*“ (ziuadevest.ro); nu e totuși exclusă simpla echivalare cu *a prolifera*. Mai vizibilă și imposibil de justificat este confuzia cu verbul *a se profila* („a se contura“): „În fața furtunii economice de proporții care *se proliferează* la orizont“ (economica.net), „astfel, *se proliferează* Culmea Bratocea cu Vîrful Ciucaș (1956 m), Culmea Zăganu cu Vîrful Gropșoarele (1883)“ (evaleateleajenului.ro), „devenind ceea ce *se proliferează a fi* «orașe competitive»“ (um.ase.ro).

Poate că influența engleză va ajuta în acest caz: existența verbului *proliferate* ar putea stăvili în română extinderea construcției nemotivate cu *se,* chiar atunci cînd tot mai puțini vorbitori se vor mai raporta la etimonul francez *proliférer,* intranzitiv și fără reflexiv.

■ ■ ■

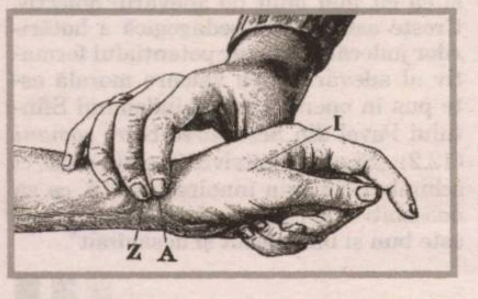

Horia CORCHEȘ

prof, viața mea

Ce faci cînd ți se înfundă chakrele?

„Acest articol nu este recomandat copiilor sub 14 ani.“ Așa ar fi putut fi scris în dreptul textului pe care îl scriu sau poate chiar s-ar fi putut spune că „este interzis copiilor sub 14 ani“. Dar eu cred că tocmai invers trebuie spuse lucrurile.

Am ieșit aseară cu niște prieteni în oraș să bem un vin. Oameni faini și realizați toți, în multe planuri ale vieții și mai ales profesional: un director de vînzări care tocmai își ia și licența de psihoterapeut, o directoare de școală, un medic, manager de clinică privată, o purtătoare de cuuvînt – sau PR, cum se zice astăzi – a unui rector al unei mari universități. Evident, sîntem toți trecuți de o vîrstă, aparținem generației 40+, cu mici diferențe, unii am prins școala în anii dinainte de ’89 la vîrste mai mici, alții la vîrste mai mari, oricum, nici unul nu eram trecuți de clasa a IX-a la revoluție. Vorbeam despre una-alta. Rîdeam, glumeam, comentam lumea în care trăim și ne comentam viețile. Știți cum se face la ieșirile între prieteni.

La un moment dat, nu mai știu cum a venit vorba, prietena directoare, profesoară de engleză, ne povestește uimirea elevilor săi de clasa a VIII-a care o întrebaseră de ce oamenii din secolul al XVIII-lea făceau mulți copii. Firește, le-a explicat că pe vremea respectivă nu existau mijloace de contracepție. Copiilor nu le venea să creadă, era ceva cu totul și cu totul ieșit din comun pentru ei. De la această întîmplare, fiecare am ajuns să ne mărturisim unele experiențe din copilărie, din pubertate și din adolescență, legate de descoperirile noastre erotice și de traumele pe care ni le-au produs unele. Acum rîdeam de ele, dar, așa cum zice o vorbă din *Povestea lui Harap Alb,* s-ar putea spune și „rîzi tu, rîzi, dar nu-i rîsul tău“, pentru că probabil aceste experiențe ne-au afectat viețile, sănătatea și am avut de trecut prin multe prefaceri și eforturi de înțelegere pentru a le depăși ca traume.

Prietenul pe cale de a deveni psihoterapeut ne-a povestit cum, pe la 16-17, ani a cunoscut o tînără de vreo 21 de ani. După o primă experiență sexuală eșuată, el a decis să o caute din nou. Firește, s-a ferit să spună că pentru el era prima dată cînd era în proximitatea unui act sexual. Amicul meu povestește savuros în momentele în care e în formă și ar putea ieși din istoria asta o proză scurtă sau o scenă de roman minunată. Stăteau, deci, la această nouă întîlnire pe care ea o acceptase, pe un tăpșan, la marginea orășelului în care locuiau. În timp ce el admira un fir de pai pe care-l ținea în mînă, așezat alături de ea, într-un moment de tăcere fals romantică și real tensionată, ea îi aruncă o vorbă: „Auzi, tu mereu lași lucrurile neterminate?“. Vă dați seama de fîstîceala care l-a cuprins pe el. „ĂĂĂĂĂ, ce vrei să spui? ĂĂĂĂĂ, nu, nu, ce vrei să spui?“ „Eh, nimic, lasă, am întrebat și eu, așa...“ „Păi, ba nu, că să știi că nu, dar ăăăăă...“ „Lasă, nu e important, voiam să știu, așa...“ „Păi, hai, că, uite, acum...“ „Ei, lasă, nu, nu mai e cazul...“ Desigur, din replică în replică, au ajuns în păpușoi, pentru o nouă încercare. Loc în care, cu tot comicul pe care l-ar presupune scena dacă aș avea dispoziția narativă, eșecul s-a produs din nou. Vă puteți imagina.

De-abia aici începe însă reala dramă. Plecată ea înainte, omul nostru s-a întors singur acasă. Cum ne-a povestit, a fost pentru el drumul Golgotei, pentru că apocalipsa personală părea de neevitat. Convins că suferă de o impotență iremediabilă, că e damnat și că nu mai are motive să trăiască, amicul meu avea gînduri de sinucidere de-a dreptul; oricum, se simțea incapabil să mai funcționeze în lume. Ajuns acasă, a avut cea mai dramatică noapte de pînă atunci, cu frămîntări și tunete și fulgere și valuri care îl sufocau, îl înecau. Ar fi vrut să aibă cu cine vorbi, dar n-avea și rușinea era, oricum, prea mare pentru a putea să se deschidă cuiva din apropiere. Mamei, în nici un caz, colegilor prieteni nici atît, căci ar fi devenit subiectul unei batjocuri perpetue.

Acum începe, însă, partea de reflexivitate spre care vreau să mă îndrept. Aparenta salvare a venit a doua zi ca o sclipire: avea un vecin de vreo 18-20 de ani la care s-a gîndit că ar putea să apeleze, căci îl știa un tip cu profunzimi spirituale și efuziuni existențiale: omul ăsta sigur i-ar putea oferi o salvare. Zis și făcut, adolescentul îi bate timid în poartă vecinului. „ĂĂĂ, salut, uite, am și eu o problemă, m-am gîndit că tu m-ai putea ajuta, că mi-ai putea da un sfat etc.“ „Hai înăuntru, sigur, despre ce-i vorba?“ După relatarea experiențelor și reflecția profundă a vecinului, care a apelat, desigur, la cunoștințele lui ezoterice, la legăturile cu spirite și la alte instrumente cum ar fi pietre prețioase, fire colorate, arome orientale esențiale, cărți de tarot și mai știu eu ce, concluzia a venit firesc: „Băi, eu cred că ai canalul erotic (nu mai știu dacă asta fusese expresia, dar ceva de acest fel) înfundat, trebuie să ți-l desfunzi!“. Am rîs cu toții în acest punct, opinînd că da, era vorba despre nevoia de desfundare a *chakrelor*. Remediul pe care i l-a recomandat a fost să facă un fel de exerciții numite „coșulețe“, care presupuneau să stea pe burtă, cu zona lombară lipită de podea, iar cu picioarele aduse în față, prinse cu mîinile date pe spate. Un exercițiu de toată nădejdea, dacă stăm să ne gîndim, și deloc ușor de realizat. Omul nostru, adolescentul de atunci, a mai avut un episod comic, cînd, la distanță de cîteva luni, avînd de data aceasta o iubită și ivindu-se momentul delicat, a fugit în baia fetei pentru a mai face cîteva „coșulețe“, dar pentru că baia era prea strîmtă și nu avea unde să le facă, s-a inhibat, a găsit o scuză penibilă și a fugit. Firește, povestea respectivă de iubire s-a destrămat instantaneu.

Ce vreau să spun prin aceste povești (am relatat și eu cîteva la masă cu amicii, unele dintre ele prinse deja prin diverse proze pe care le-am scris)? Că e nevoie, cu adevărat, ca în școli să existe o educație sexuală de calitate. Generațiile noastre au fost private de ea, am învățat apoi prin greșeli, prin eșecuri, uneori prin dificile eforturi de depășire a unor frustrări și oricum n-am devenit, decît puțini dintre noi, suficient de pregătiți pentru a vorbi cu copiii noștri în manieră eficientă despre aceste lucruri. Nu sînt adeptul unor discipline noi pentru diversele tipuri de educație (sexuală, media, financiară etc.), ci mai degrabă sînt adeptul infuzării disciplinelor de bază cu elemente ale acestora și, cum dădeam exemplul cu secolul al XVIII-lea de la început, cred că se poate. Oricum, într-o formă sau alta, e nevoie să ieșim din medievalitatea gîndirii și la nivelul acesta. Despre care ar mai fi multe de spus, cîte nu încap într-un scurt articol.

***Horia Corcheș** este scriitor și profesor de limba și literatura română.*

■ ■ ■

Katharina PISTOR

Pandora Papers și periclitarea democrației

„Pandora Papers“, o nouă investigație condusă de Consorțiul Internațional de Investigații Jurnalistice (CIIJ), a stîrnit un val de indignare în întreaga lume. A ieșit la lumină faptul că politicieni, oameni de afaceri, staruri din lumea sportului și personalități culturale și-au ascuns averile și au mințit în privința lor. Dar în ce măsură pot fi trași la răspundere avocații și contabilii care i-au ajutat?

Nu e nimic nou în privința practicilor dezvăluite de investigațiile CIIJ. Într-adevăr, anvergura, sofisticarea și armamentul legal desfășurat pentru a le permite ultrabogătașilor și potentaților zilei să fenteze legea e, poate, o noutate. Dar unica dezvăluire cu adevărat șocantă este că, pentru a da în vileag aceste mașinații, a fost nevoie de mai mult de șase sute de jurnaliști din întreaga lume, care și-au riscat adesea propria siguranță și viitorul profesional. Dificultatea muncii lor dovedește în ce măsură au înclinat avocații, legislativul și instanțele legea în favoarea anumitor elite.

Pentru a-și ascunde averile, bogații și cei puternici s-au prevalat de strategii de codificare legislativă vechi de sute de ani. În 1535, Regele Henry al VIII-lea al Angliei a restricționat un instrument juridic cunoscut ca *„the use“* (folosința), deoarece amenința să submineze relațiile existente (feudale) de proprietate și servea ca mijloc de eludare a impozitelor. Dar, în urma unui arbitraj legal iscusit, folosința a fost curînd înlocuită de un instrument și mai puternic: *„the trust“* (fiducia).

Codificată juridic de avocatul consultant și recunoscută de curțile de echitate [instanță întemeiată în vechea Anglie care urma un set de reguli libere, pentru a evita lentoarea și intransigența (sau „inechitatea“) dreptului comun – *n. trad.*], fiducia rămîne unul dintre cele mai ingenioase instrumente juridice inventate vreodată pentru crearea și conservarea averii private. Pe vremuri, le permitea celor înstăriți să se sustragă legilor succesiunii. Astăzi, este mijlocul prin excelență pentru eludarea fiscală și pentru structurarea activelor financiare, inclusiv a titlurilor garantate cu active și a derivatelor lor.

Funcțional vorbind, fiducia modifică drepturile și obligațiile față de active, fără a respecta legile formale al dreptului proprietății; ea creează astfel un drept de proprietate *fictiv* (fiduciar). Pentru constituirea unei fiducii e nevoie de un activ (bun) – teren, acțiuni sau obligații – și de trei persoane: un proprietar *(„the settlor“*, fiduciantul sau constitutorul), un administrator *(„the trustee“*, fiduciarul sau mandatarul) și un beneficiar al fiduciei. Proprietarul transferă titlul legal asupra activului (dar nu neapărat și posesia efectivă) către fiduciar, care se angajează să îl administreze în numele beneficiarului, în conformitate cu instrucțiunile fiduciantului.

c wikimedia commons

Nici o altă persoană nu trebuie să aibă cunoștință despre această înțelegere, deoarece nu există nici o cerință de a consemna titlul sau de a dezvălui identitatea părților. Această lipsă de transparență transformă fiducia în instrumentul perfect pentru a juca de-a v-ați ascunselea cu creditorii și cu autoritățile fiscale. Și, întrucît titlul legal și beneficiile economice sînt împărțite între cele trei persoane, nimeni nu-și va asuma de bunăvoie obligațiile care decurg din proprietate.

Fiducia a devenit un instrument juridic favorit al elitelor globale, dar nu printr-o „mînă inivizibilă“ a pieței [referire la conceptul lui Adam Smith referitor la mecanismul de autoreglare a pieței – *n. trad.*], ci mai degrabă printr-un calcul juridic bine țintit. Avocații au forțat limitele juridice existente, instanțele au admis și au aplicat inovațiile lor, iar legislatorii (mulți dintre ei îndatorați, probabil, unor sponsori bogați) au codificat apoi aceste practici în corpul legislației. Pe măsură ce vechile restricții au fost restrînse, legea fiduciară și-a extins aria de competență.

Aceste schimbări juridice au făcut posibil ca o gamă tot mai mare de active să poată fi administrate fiduciar și ca rolul fiduciarului să poată fi delegat unor persoane juridice, în mai mare măsură decît unor indivizi onorabili, precum judecătorii. În plus, îndatoririle fiduciare au fost reduse, răspunderea fiduciarului a fost restrînsă, iar durata fiduciei a devenit tot mai flexibilă. Toate aceste adaptări juridice au făcut ca fiducia să fie aptă și operabilă la nivelul finanțelor globale.

BANI CINCIZECI
50
50
50
50
c wikimedia commons

Țările cărora le lipsea acest instrument au fost încurajate să-l emuleze. În acest scop, în anul 1985 a fost adoptat un tratat internațional: „Convenția de la Haga asupra legii aplicabile *trust*-urilor și recunoașterii lor“. În țările în care legislatorii au rezistat presiunii de a sancționa *trust*-urile, avocații au modelat instrumente echivalente, pornind de la legile care reglementează fundațiile, asociațiile sau corporațiile – și au pariat (adesea corect) că instanțele vor confirma inovațiile lor.

În vreme ce anumite jurisdicții s-au întrecut pe sine pentru a fi ospitaliere juridic „creării“ de averi private, altele au încercat să fie mai severe cu arbitrajul juridic în materie de taxe și impozite. Dar restricțiile juridice funcționează numai atunci cînd legislativul are controlul exclusiv asupra legilor aplicate în jurisdicția sa. În epoca globalizării, cele mai multe legislative au fost deposedate în mod eficient de această capacitate de control, prin faptul că legea a devenit „portabilă“. Dacă o țară nu are legea „convenabilă“, o altă țară ar putea-o avea. Cîtă vreme locul în care se desfășoară afacerea recunoaște și aplică legea străină, documentele juridice și contabile pot fi direcționate către cea mai favorabilă jurisdicție străină și treaba e ca și rezolvată.

Sistemele juridice naționale au devenit astfel elemente ale unui meniu internațional de opțiuni, din care deținătorii de active își aleg legile de care doresc să fie guvernați. Nu au nevoie de pașaport sau de vize, au nevoie doar de un înveliș juridic. Prin preluarea unei noi identități juridice, puținii privilegiați pot decide cu cît vor fi impozitați și ce reglementări trebuie să suporte. Iar dacă obstacolele legale nu pot fi depășite chiar atît de ușor, avocații unor case de avocatură internaționale de prim rang vor concepe un proiect de lege care să-i permită unei țări să fie compatibilă cu „cele mai bune practici“ ale finanțelor globale. În această privință, paradisuri fiscale și fiduciare precum Dakota de Sud și Insulele Virgine Britanice reprezintă standardul de aur.

Costurile acestor practici sînt suportate de cei care sînt mai puțin mobili și insuficient de bogați. Dar transformarea legii într-o mină de aur pentru cei bogați și puternici provoacă daune și dincolo de inechitățile imediate pe care le generează. Subminînd potențial legitimitatea legii, aceste practici periclitează fundamentul însuși al guvernării democratice.

Cu cît vor insista mai mult elitele și avocații lor că tot ceea ce fac este legal, cu atît mai puțină încredere va avea publicul larg în lege. Elitele globale de astăzi ar putea continua să prefacă legea în avere privată. Dar nici o resursă nu poate fi exploatată la nesfîrșit. Odată pierdută, încrederea în lege va fi greu de recîștigat. Iar cei bogați își vor fi pierdut cel mai prețios activ dintre toate.

***Katharina Pistor**, profesor de Drept comparativ la Facultatea de Drept Columbia, este autoarea volumului* The Code of Capital: How the Law Creates Wealth and Inequality.

© Project Syndicate, 2021
www.project-syndicate.org

traducere de Matei PLEȘU

Radu NAUM

un sport la Răsărit

Neymar calcă pe urmele lui Tamaș?

Tamaș, Gabi, e fotbalistul care a trăit (trăiește?) viața cu frînele suspendate. Toate ocaziile sînt bune pentru a face meciuri mari și băute legendare. Tamaș, sau alcoolul care îl locuia, a intrat prin spargere de ușă în scara unui bloc, se spune că a închis baruri în Brașov dînd consumatorii afară (probabil pentru că nu puteau ține pasul cu el) și, zic unii, ocazional ar fi consumat nu doar conținutul paharelor, dar și paharele la propriu. Tamaș – susțin un număr de mucenici din biserica fotbalului în care el fluieră adesea și cu sîrg – e un „băiat de aur, bun de pus la rană, un suflet mare“. Etc. Dacă e așa, toate acestea se manifestă într-o discreție de confesional. Pentru că, în public, nemuritorul fundaș, omul cu ficat de fierbeton, arată imaginea unui tip mereu gata să muște nu numai din adversari, ci și din reporteri sau oricine nu încape în încălțările gîndirii lui. Poate că e caz de dublă personalitate, de taica Jekyll și nenea Hyde, n-ar fi de mirare. Tamaș e un om care merge pe drumul lui și păzea dacă te bagi pe carosabilul ăsta! Dar Tamaș nu e din același film cu Neymar. Nu pentru că nu are anvergura mondială a starului brazilian, banii lui, cota lui, numărul său de urmăritori și mai ales de urmăritoare. Neymar s-a dat accidentat pentru un meci al Braziliei, icoană fotbalistică a unei bune părți de umanitate, pentru ca imediat să fie văzut dansînd de parcă i s-ar fi făcut un transplant muscular. Ei, asta pe zurbagiul, neastîmpăratul, setosul Găbiță nu îl vezi făcînd! Tamaș – și aici sînt martori – poate să soarbă o noapte întreagă și a doua zi să fie cel mai activ la antrenament în așa fel încît coechipierii să se întrebe dacă nu cumva e vorba despre o sosie. Tamaș, spre deosebire de *bon viveur*-ul Neymar Junior (dar senior la escapade), face parte din tagma pe cale de dispariție a celor nebuni, dar nu parșivi. Cei care nu fac glume de copii răzgîiați, nu își lasă partenerii la greu, ba chiar sînt gata să facă deranj mare în apărarea lor, cu asupra de măsură îndeobște. Nu e bine nici așa, dar nu atît de rău încît pentru un șpriț sau o tanga să-ți lași țara după care, chipurile, ai muri în ghete. Neymar e un petrecăreț de modă nouă, 2.0, 3.0 sau cît o fi, care știe că orice prostie îl crește și că oricum oamenii, și ei de modă nouă, sînt morți după el orice ar face. Tamaș n-are fițe d-astea. Tamaș cel clasic bea și joacă fără admiratori. Nu-i pasă decît de gașca lui, pe cînd gașca lui Neymar e formată din el și el însuși. Deci nu, Neymar nu-i calcă pe urme lui Tamaș. S-ar rătăci printre ele.

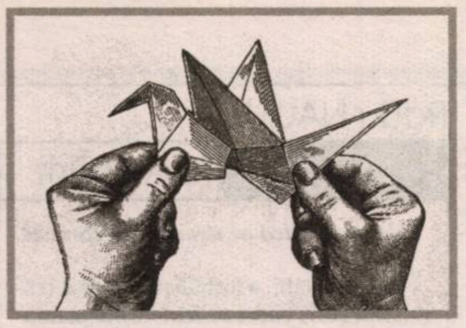

Andrei MANOLESCU

libertatea de impresie

Butonul simplu

Am ajuns să trăim într-o lume a parolelor, a codurilor, a *username*-urilor și a deslușirii graficelor care să demonstreze că „nu sînt robot“. Mark Zuckerberg ne propune să ne mutăm chiar cu totul în așa-numitul „metavers“ care, de fapt, pare o încercare de reîmprospătare a mai vechii *„second life“*, dar sub controlul companiei celui care a născocit Facebook-ul. Cu alte cuvinte, dacă lumea asta nu ne mai place (și aici se pare că avem motive suficiente), să ne punem căști și ochelari, să ne mutăm într-o lume virtuală 3D, să visăm frumos și să ne pierdem printre iluzii și fantasme.

Pînă acolo însă, cum spuneam, ne mănîncă parolele și pașii de urmat online în diverse situații legate de viața reală. Vrei să-ți plătești facturile și taxele, vrei să-ți vezi tranzacțiile bancare, trebuie să te înregistrezi pe o platformă online ca să poți lucra de acasă (în pandemie), vrei să faci comenzi și cumpărături online, cauți abonamente ca să vezi filme sau competiții sportive pe Internet, ei bine, pentru toate astea trebuie să te confrunți cu birocrația online, să depășești diverse niveluri de acces, să-ți amintești parole, să urmezi proceduri speciale dacă le-ai uitat cumva, să fii atent să nu greșești vreo literă, vreo liniuță, să nu omiți sau să adaugi vreun spațiu. La o asemenea operațiune, în principiu cît se poate de banală, am descoperit că, dacă ai uitat parola, o poți recupera rapid: în șapte pași.

Ești mereu sfătuit să nu pui parole simple, să nu folosești aceeași parolă peste tot, ba, în unele cazuri, o variantă considerată prea ușor „de spart“ îți poate fi refuzată. Trebuie să fie mai complicată, să conțină cifre și litere mari. S-ar zice că e bine s-o faci atît de complicată încît să ai șansele cele mai mari s-o uiți tu însuți. Nici să le treci pe toate în telefon sau într-un carnet nu e recomandabil. Și dacă pune altcineva mîna pe el? Și dacă nu-l ai cu tine tocmai cînd îți trebuie?

Alături de computer trebuie să ții întotdeauna telefonul mobil, să fii pe fază cînd primești coduri pe SMS sau pe WhatsApp, să le introduci în formularele de pe computer. Dacă ai ghinionul să ți se descarce taman atunci bateria telefonului (cum se și întîmplă adesea), ești nevoit să iei totul de la capăt. Anunțul cu *timpul alocat operațiunii dumneavoastră a expirat* e de acum cunoscut de mai toată lumea.

Cînd accesezi informații de la o bancă, de exemplu, vei fi întrebat în primul rînd care este numele tău de utilizator. Iar numele acesta nu se scrie neapărat ca numele tău, pentru că, de pildă, nu sînt permise spații între nume și prenume. De la ultima intrare ai uitat lucrul acesta, iar accesul îți este blocat și nu-ți dai seama ce ai greșit. În cele din urmă te hotărăști să ceri ajutor telefonic. Atunci auzi poezia: „Pentru limba română apăsați tasta unu...“. Te vei tot conversa cu roboți și vei încerca să afli la ce categorie te încadrezi, pe ce tastă să tot apeși, vei auzi tot felul de melodii obsedante sau reclame care nu te interesează deloc și vei ajunge la formula potrivit căreia continuarea convorbirii reprezintă acordul dvs. pentru înregistrarea ei. Pînă la operatorul uman, de care de prea multe ori ai nevoie, calea e lungă și anevoioasă.

Cînd te apuci de asemenea chestiuni, răbdarea trebuie să-ți fie cam la fel de mare pe cît îți era cînd te așezai la cozi în fața ghișeelor cu funcționari. Nu de puține ori însă, chiar și astăzi, după ce constați că operațiunile online nu-ți rezolvă problema pînă la capăt, te trezești că n-ai încotro și trebuie să reiei drumul bătut al vechilor ghișee. Ca în celebrul banc, care de fapt era cît se poate de real, cu afișul de la o instituție a statului pe care scria: „Cererile online se depun la ghișeul de la etajul 2“.

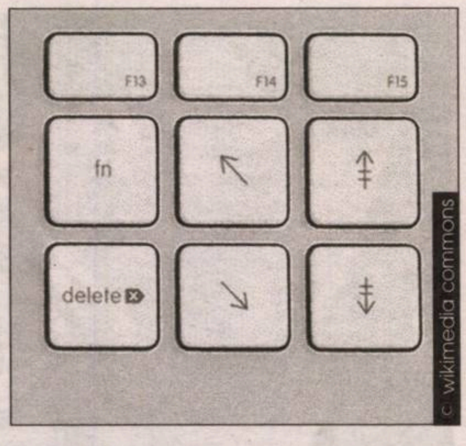

c wikimedia commons

Te poți întreba de ce IT-știi complică lucrurile. Dar am aflat că, de cele mai multe ori, cel puțin în cazul instituțiilor administrative, nu ei sînt de vină. Cînd concep un program de digitalizare, sînt obligați să se supună regulilor impuse de vechii funcționari care lucrează în acele instituții, că doar ei sînt comanditarii. Iar funcționarii nu sînt obișnuiți să gîndească simplu. Principiul lor e vechi și cunoscut: *De ce simplu, cînd se poate complicat?* Alteori, gîndirea stufoasă a celor „de școală veche“ se împletește și cu imaginația nestăvilită a tinerilor IT-ști, iar rezultatul e ceva de-a dreptul imposibil. Un fost ministru al Cercetării, Inovării și Digitalizării mi-a spus că lucrurile astea se vor simplifica atunci cînd va intra în funcțiune așa-numita „cetățenie digitală“. Între timp, acel om nu mai e ministru, nu e clar ce s-a ales de planurile lui și pare-se că o cetățenie digitală vom vedea în „metavers“.

Dincolo de toate astea, mai constat că la computer, înainte de orice operațiune, trebuie să închid tot mai multe *pop-up*-uri, să refuz *update*-uri, să închid diverse oferte și programele. De asemenea, cînd aprind televizorul, trebuie să aștept să se actualizeze programele, să se încheie tot felul de *download*-uri. Pînă și cuptorul sau mașina de spălat trebuie setate. Steve Jobs pretindea că face lucrurile astea mai la îndemînă, mai prietenoase. De fapt, și el le-a complicat. Lumea se schimbă, progresează. Nimic nu mai e simplu. Dar poate că oamenii mai au și alte treburi în viața asta. Eu parcă am început să duc dorul butonului simplu, ăla pe care apăsai ca să deschizi sau să închizi un aparat: pornit-oprit.

■ ■ ■

ready made

„Alte substanțe se discompun chiar la vibrațiunile aierului produse prin grai, așa jodidul de azot in pàrticelele diferente: jod și azot.“

N. Teclu, „Despre elementele chimice“, în *Almanachul Societății academice social-literare „România Jună“*, vol. II, Viena, 1888

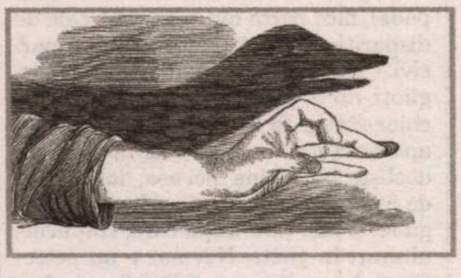

Iaromira POPOVICI

bazar

Mall și reconfigurări

Pe vremuri, adică înainte de pandemie, mersul la mall era cam precum ieșitul în spatele blocului în copilărie. Era ceva atît de familiar și la îndemînă, eram aproape plictisiți de familiaritatea gestului.

În copilăria băiatului meu, mult timp singurul mall a fost cel din Vitan. Într-o perioadă, mergeam acolo zilnic, la fel precum ieșeam în parc. Îmi dorisem într-atît un mall, citisem în lecturile mele de *Popular Culture* tot soiul de lucruri despre mall, unele mai critice decît altele... Dar nici unele dintre ele nu mă împiedicaseră să vreau să mă duc acolo. În primul rînd pentru filme. Fusese visul meu dintotdeauna să existe un loc în care să pot vedea un film la aproape orice oră și care să aibă, oricît de superficial ar suna, și bufet.

Da, poate părea un vis mărunt și tembel pentru oricine născut într-o lume normală. Dar în vremea lui Ceaușescu, în România, lucruri care azi ni s-ar părea de nimic erau, atunci, imposibile. Și așa deveneau visuri. De pildă, să existe orice deschis noaptea. Toată noaptea. Țin minte că, mai ales spre sfîrșitul perioadei, cînd devenisem aproximativ un tînăr adult, aveam chef de aventuri. De nopți albe. Visam orașe ca-n filme, cu lumini care să-ți ia ochii și oameni de care să nu ai loc pe stradă. Deja am tot scris că, pe vremea de atunci, ne bucuram, oficial, să zicem, doar de două nopți albe: Revelionul și Învierea. Altfel, mai erau deschise, pînă la un moment dat, pînă pe la 1-2 noaptea, barurile, în special cele din hoteluri, ori discotecile de la mare. Cred că singurul loc chiar non-stop era bufetul gării, și de asta Gara de Nord fusese și ea un mit pentru mine. Nu conta cît de mizerabil era bufetul: era deschis și prin fața lui treceau trenurile care te puteau duce undeva. Nu conta că te duceau în interiorul aceluiași lagăr comunist, unde funcționau, evident, aceleași reguli și aceleași oprelişti. Nu. Important era că puteai să simți că evadezi, că fugi undeva, chiar și pentru o clipă. Cine știe, poate dacă ai fi luat vreun personal spre Fetești, într-o doară, ai fi descoperit pe drum vreun loc precum cel din *Fahrenheit 451°*, în care oamenii trăiau împreună ascunși, dar armonioși și învățau cărțile care-i reprezentau pe dinafară.

Un alt deziderat vechi și imposibil era să văd filme la orice oră din zi și din noapte. Nu puteam face asta la televizor, se știe cît de scurt era programul, cu toate adăugirile de la vecinii bulgari. Nici la cinema, unde, din cîte-mi aduc aminte, ultimul spectacol era cam pe la ora 21. Poate doar la vizionările private care se mai organizau, prin anii ’80, acasă la unii și la alții, pe aparatele video primite din străinătate. N-am prea fost la asemenea evenimente, doar am auzit de ele. Prima dată cînd am realizat că poți vedea cu adevărat un film tîrziu în noapte a fost la prima bursă cîștigată imediat după revoluție, în Scoția. Țin minte că m-am dus la cinematograful din zonă, în Edinburgh, să văd filmul care cred că se numea *Arachnofobia* pe la 1 noaptea. Mi s-a părut incredibil de *cool* că pot să fac asta, ba chiar să mă îndop cu floricele și Cola, care pe atunci la noi nici nu exista, cred, în creierii nopții.

De atunci mi-am tot dorit să fac asta și-n România. Și am reușit, cu ocazia mall-ului din Vitan. Nu numai că am văzut filme mai tîrziu în noapte (deși nici aici nu erau chiar non-stop), dar m-am și îndopat cu floricele, *nachos,* Cole indecent și inutil de uriașe. Și asta încă nu e nimic. Ca-n cărțile de *Popular Culture* pe care le studiasem la master, dacă mall-ul în sine e o instituție „oficială“ a consumului și a industriei *entertainment*-ului, consumatorii lui găsesc modalități inventive de a-i rezista și de a-i eluda strategiile consumiste. Una dintre ele am tot exersat-o și eu, și anume îndesarea, în propria geantă, a unei cantități impresionante de mîncare și chiar de sucuri de la fast food-urile din zonă, în scopul devorării lor la film. Mă și mir cum am reușit să duc la bun sfîrșit operațiunea fără a ieși de acolo insuportabil de murdară.

Ideea e că mersul la mall devenise un mod de viață. Acel simulacru de lume încărcată de *glamour*-ul ei facil, kitsch, dar totuși simpatic, ne devenise necesară, cel puțin pentru un timp, nouă, celor ce trăiserăm o copilărie privată de ispite consumiste.

După un timp, cînd apăruseră și la noi o grămadă de mall-uri și ne satisfăcuserăm poftele cu vîrf și îndesat, am început să le cam privim de sus, să ne cam plictisim de ele. Abia atunci ne-am permis să le considerăm, ca-n manuale, kitsch și, mai în glumă, mai în serios, simboluri ale înspăimîntătoarei societăți de consum.

Acum, după o îndelungată perioadă de izolare, în care n-am prea îndrăznit să mă insinuez în locuri aglomerate, am vizitat, din nou, un mall. Toată plictiseala și acreala precedentă s-au dus pe apa sîmbetei: am avut, iar, sentimentul ăla de bucurie și-nduioșare pentru un loc în care îți poți vedea, adunați laolaltă și sănătoși, semenii, chiar dedați plăcerilor superficiale și costisitoare ale consumului.

■ ■ ■

dosarDILEMA VECHE

Coordonator: Matei MARTIN

Energia.

Prețul corect

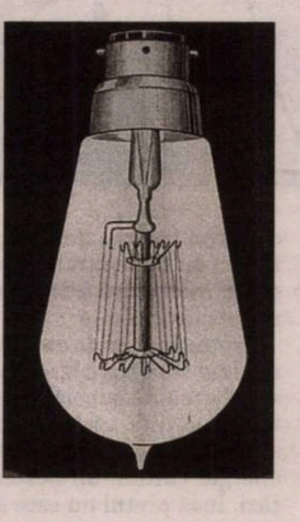

Texte și opinii de:

- ● Antonia COLIBĂȘANU (lector la SNSPA în cadrul departamentului de Relații Internaționale și Integrare Europeană)
  Lucian INDRIEȘ (consultant specializat în domeniul energiei regenerabile)
  „Energia – care este prețul rezonabil?“
- ● Elena CALISTRU (președinte și co-fondator al asociației Funky Citizens)
  „Furtuna perfectă la Timișoara“
- ● Otilia NUȚU (analist de politici publice în energie la Expert Forum)
  „Cum ne încălzim la iarnă?“
- ● Ruxandra IVAN (conferențiar la Facultatea de Științe Politice, Universitatea din București)
  „Criza energiei. Europa captivă“
- ● Bogdan GIOARĂ (politolog, fondator al Asociației Reper21)
  „Despre «sclavii energetici» și o «greșeală de tinerețe»“

argument

Vine factura!

DILEMA
Energia.
Prețul corect

La ora la care citiți aceste rînduri, mulți dintre dumneavoastră așteaptă – cu nerăbdare, poate chiar cu îngrijorare – facturile la electricitate. Multe companii le-au trimis cu întîrziere sau nici măcar nu le-au emis pentru că nu știu cum să calculeze prețul. După ce în ultima vreme costurile au crescut simțitor, Guvernul a promis o serie de măsuri, printre care plafonare și/sau compensare, plus alte reduceri, însă nu a emis normele de aplicare, așa că furnizorii nu știu cum să factureze. Asta e doar partea vizibilă a unei crize care se insinuează deja de la începutul toamnei. Originea crizei e cunoscută: pe fondul reluării proceselor economice după o lungă perioadă de stagnare cauzată de măsurile antipandemice s-a ajuns la un deficit: consumul e mai mare decît oferta disponibilă. De unde și explozia prețurilor.

Criza gazelor și cea a electricității prezintă diferențe semnificative. Dar există și numeroase similitudini care permit o abordare comună. Prima similitudine e legată chiar de originea deficitului. A doua ține de efectele ei pentru industrie și pentru consumatorii casnici. Fără intervenția statului prețurile riscă să devină insuportabile. Sînt state care vor să intervină direct pe piață, prin subvenții, pentru a mai ușura ceva din povara facturii pe care o vor avea de plătit cetățenii. Altele se împotrivesc cu fermitate ajutoarelor. Abordarea comună e un compromis: e un mix de măsuri precum sprijinul direct pentru gospodăriile vulnerabile, ajutor de stat pentru companiile aflate în dificultate și reduceri de taxe. S-a convenit ca măsurile să fie „țintite“, „adaptate“ și „temporare“. Comisia preconizează că această criză va dura pînă în aprilie anul viitor; însă unii analiști nu văd un sfîrșit al crizei pînă cînd nu vor crește substanțial capacitățile de producție și interconectarea la nivel european. Pentru a preveni o nouă criză ar fi deci nevoie de un angajament european mai puternic. Nu doar în favoarea unei piețe energetice unice, ci și pentru a susține investiții masive în infrastructura de transport (pentru gaze) și în interconectare (a rețelelor electrice).

Nu în ultimul rînd, țările europene vor trebui să găsească soluții pentru a-și acoperi nevoile energetice tot mai mari fără să compromită obiectivele de mediu; adică să producă mai multă energie din surse regenerabile. Și asta pare, cel puțin deocamdată, un țel aproape de neatins.

În România sîntem încă departe de aceste preocupări ale statelor avansate. Sîntem oarecum feriți de o penurie gravă de energie pentru că ne putem asigura o parte substanțială a gazelor și în bună măsură și energia electrică din resurse proprii. În schimb, ne costă enorm pentru că decenii la rînd am plătit din bani publici pagubele produse de niște sisteme de încălzire învechite și stricate. Metaforic, e ca și cum am fi aruncat în focul de sub cazanul crăpat nu doar lopeți de cărbune, ci și teancuri de bancnote, pentru a întreține focul. Faliment curat! (**Matei Martin**)

Cititori, fiți ascultători! În fiecare joi, de la ora 18, la emisiunea Timpul prezent. *O dezbatere pornind de la Dosarul revistei* Dilema veche, *moderată de Adela Greceanu și Matei Martin. Ne puteți asculta pe frecvențele Radio România Cultural sau online la www.radioromaniacultural.ro.*

Antonia COLIBĂȘANU Lucian INDRIEȘ

Energia – care este prețul rezonabil?

Energia este o marfă. Doar că ea este marfa de care depind toate celelalte mărfuri. Fie că este vorba de electricitate, gaze naturale sau de carburanți, cu toții folosim energie, fără să cuantificăm exact cît de multă sau dacă am fost eficienți, prin prisma prețului plătit.

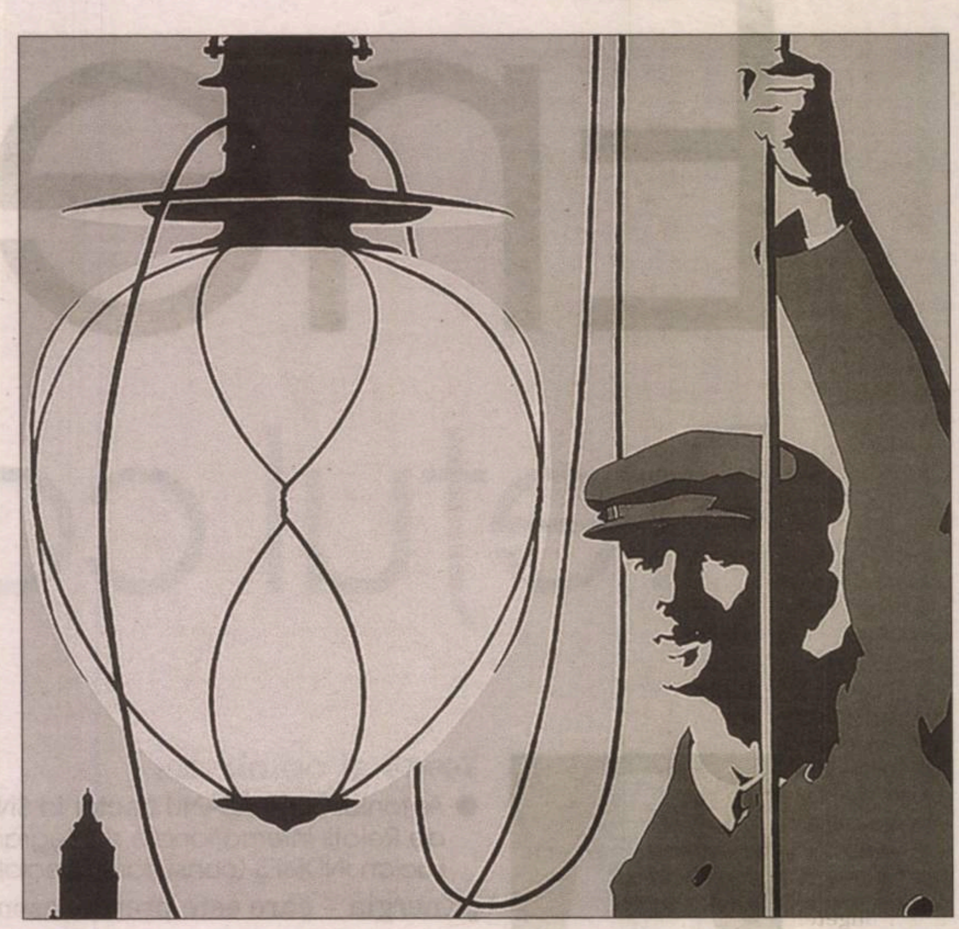

Asemenea tuturor mărfurilor, energia poate să fie supusă unor volatilități sau creșteri foarte abrupte de preț. Noi, însă – consumatorii finali –, nu percepem creșterile de preț decît atunci cînd acestea se întind pe perioade destul de îndelungate, determinînd o creștere a prețului alimentelor și bunurilor de consum. Cu alte cuvinte, percepem mai degrabă la supermarket că a crescut prețul la energie. Poate și la benzinărie, în cazul în care folosim automobilul personal.

Cînd se vorbește însă despre o „criză energetică“ de mai mult de cîteva săptămîni devine din ce în ce mai clar că factura la gaze și la lumină va fi și ea în creștere. Cît va mai crește însă prețul? Și cît este *prea mult?* Care este prețul „corect“, rezonabil al energiei care să ne mulțumească? Sînt întrebări juste ale momentului. Dar și mai importante sînt alte cîteva întrebări: Care sînt factorii care influențează prețul energiei? Cum se stabilește acest „rezonabil“ la nivel național? Ni se spune că în România „stăm mai bine“, comparativ cu alte state, pentru că sîntem stat producător de energie. Dar ce înseamnă, de fapt, acest lucru?

România este într-adevăr privilegiată din punctul de vedere al diversității surselor de energie – aproximativ 80% din totalul gazelor naturale consumate sînt extrase din subsolul țării (România este astăzi al doilea cel mai mare producător de gaze naturale din UE), iar energia electrică este produsă dintr-o varietate de surse: hidro (25%), cărbune (20%), gaze naturale (20%), nucleară (20%), energie regenerabilă (15%) – cîmpuri cu panouri solare fotovoltaice și parcuri de turbine eoliene.

Totuși, piața gazelor naturale este globală — de pildă, nave specializate pot aduce gaze naturale lichefiate din Statele Unite pe coastele Europei, iar conducte transcontinentale aduc gaze de la mii de kilometri distanță, din Rusia, Azerbaidjan sau din Marea Norvegiei. Cererea de gaze naturale a crescut în ultimul an la niveluri fără precedent (în bună parte datorită redresării economice din întreaga lume), astfel că prețul gazelor naturale a înregistrat un record la nivel global.

România poate fi astăzi exportator de energie, iar mîine importator.

România și întreaga Europă par să fie surprinse de acest context mondial, în care gazele naturale sînt livrate celui mai bun plătitor (care în acest moment este Asia, nu Europa), iar producția europeană de gaze naturale este în continuă descreștere pe fondul scăderii investițiilor în dezvoltarea capacităților de producție a combustibililor fosili. Mai mult, amenințările din ultimele săptămîni ale Rusiei de a întrerupe livrarea gazelor naturale Republicii Moldova nu fac decît să pună presiune și mai mare pe prețul regional și european al acestei mărfuri.

Creșterea actuală a prețului la energie electrică la nivel european este determinată în primul rînd de creșterea prețului gazelor la nivel mondial, gazele naturale fiind materia primă pentru 20% din necesarul de energie electrică al României (și 26% la nivel european). Mai mult, în timp ce piața gazelor este globală, piața de energie electrică este prin necesitate regional-europeană. Statele Unite nu pot livra energie electrică Europei (datorită geografiei), iar vecinii noștri de pe continentul african sau țările din fosta Uniune Sovietică nu o pot face decît într-o măsură foarte mică, insignifiantă în raport cu nevoile totale ale Europei. Așa că prețul energiei electrice în Europa este în bună parte o chestiune care trebuie gestionată la nivel european.

România este parte din piața unică europeană a energiei electrice, fiind legată de restul Europei prin diferite mecanisme de cuplare prin preț. Acest lucru înseamnă că energia electrică circulă liber în Europa și întotdeauna din zonele cu preț mai scăzut către zonele cu preț mai ridicat, adică dacă vecinii noștri produc energie mai ieftin decît noi, vor vinde mai mult în România și viceversa. România poate fi astăzi exportator de energie, iar mîine importator – dar acesta nu este un lucru rău! Din contra, aceste fluxuri și într-un sens, și în celălalt arată că piața unică europeană de energie electrică funcționează, iar rezultatul este un preț mai mic, echitabil, pentru toți consumatorii.

Așadar, prețul energiei electrice din România nu poate fi pur și simplu disociat sau dezlegat de cel din restul Europei. De pildă, tranzacțiile cu energie electrică pe termen scurt din România și din Ungaria sînt practic tot timpul la același preț, iar de la sfîrșitul lui octombrie 2021, piața spot de energie electrică din România funcționează în regim cuplat și cu cea din Bulgaria. Este limpede astfel că soluțiile pentru această criză europeană nu pot fi naționale; sau, altfel spus, că o multitudine de soluții naționale nu pot rezolva o criză europeană (deși o pot adînci!).

Exportul de energie electrică era o normalitate pentru România cu doar cîțiva ani în urmă. Țara noastră, cu diversele ei surse de energie, a avut întotdeauna în trecut posibilitatea de a produce mai multă energie decît consumul național, surplus care era vîndut vecinilor. Se putea spune astfel că „România nu depindea de nimeni“ pentru a-și asigura necesarul intern, ba chiar „avea și de dat“. Începînd din 2014, însă, consumul de energie electrică a crescut atît în România, cît și în restul Europei – și este în continuă creștere. Producția anuală de energie electrică nu a ținut însă pasul cu creșterea consumului, ba chiar a scăzut. Chiar dacă în ultimii 15 ani în România s-au instalat multe capacități de generare a energiei electrice din surse regenerabile (eoliană, solară), acest lucru a fost contrabalansat de ieșirea din uz a multor termocentrale depășite tehnologic, care nu au fost înlocuite de centrale electrice noi (cu emisii reduse de carbon sau care utilizează energia regenerabilă).

Din păcate, astăzi, țara noastră nu are întotdeauna capacități de generare suficiente (și suficient de ieftine) pentru a acoperi întregul necesar de consum. Astfel că, începînd din 2019, România a devenit importator net de energie – adică am început să „depindem de alții“ pentru asigurarea consumului nostru intern. Acest lucru vulnerabilizează România în contextul european al prețurilor crescute la energie, pentru că pur și simplu nu mai avem acces la energie ieftină (produsă acasă). Rezultatul este că România nu mai beneficiază astăzi de luxul de „a nu depinde de nimeni“ pentru asigurarea consumului intern de energie electrică. Consumul se va menține ridicat în toată Europa, mai ales în perioada iernii, iar dinamica pieței din România influențează formarea prețurilor în regiune și viceversa.

Creșterile de preț sînt resimțite de întreaga populație, însă cele mai vulnerabile sînt gospodăriile cu venituri mici, deoarece acestea cheltuiesc un procent semnificativ mai mare din veniturile lor pentru energie. Conform estimărilor Autorității Naționale de Reglementare în Energie, mai mult de jumătate din consumatorii casnici de energie electrică din România, respectiv peste 4,5 milioane, sînt consumatori vulnerabili. Situația este similară și pentru consumatorii de gaze naturale. Mulți dintre acești consumatori sînt afectați de „sărăcie energetică“ – adică nu își permit să consume energie din cauza prețului mare.

La începutul lunii octombrie, Comisia Europeană a publicat un set de măsuri de acțiune pe care le pot lua statele membre ale Uniunii Europene pentru a-i proteja pe consumatorii vulnerabili și pentru a atenua impactul creșterii prețurilor asupra întreprinderilor. Acesta este contextul în care Guvernul României a decis compensarea unei părți din facturile la energie, măsură care se estimează că va ajuta peste șase milioane de consumatori. Uniunea Europeană a subliniat însă că toate aceste măsuri naționale trebuie să fie temporare, nu trebuie să interfereze cu funcționarea sau dinamica pieței interne de energie a Europei și în nici un caz nu trebuie să o afecteze negativ, încetinind tranziția către o economie decarbonizată.

Prețurile mari la energia provenită din resurse tradiționale, din combustibili fosili – greu de suportat pentru consumatori – sînt, în același timp, cel mai bun stimulent pentru dezvoltarea surselor de energie curată: un deziderat global, astăzi. Însă prețul nu este altceva decît rezultatul întîlnirii dintre cerere și ofertă. Cînd cererea este crescută și oferta limitată, prețul nu poate fi scăzut. Astfel că pentru România va fi din ce în e mai greu să (re)găsească „prețul rezonabil“ la energie.

Nici o țară nu poate ține în frîu creșterea prețurilor la energie, aceste creșteri avînd cauze globale. Sigur, statele care au capacități de producție care pot asigura consumul intern sînt într-o poziție mai bună – însă nu excelentă, avînd în vedere creșterea accelerată a consumului. Tot ce pot face statele este să instituie mecanisme temporare de compensare a costului energiei – cost care însă va fi suportat, mai devreme sau mai tîrziu, într-o formă sau alta, de către toți consumatorii. România, astăzi, trebuie să se asigure că cele mai vulnerabile gospodării nu vor suporta în mod disproporționat costul acestor măsuri. Pentru milioanele de consumatori vulnerabili și în special pentru cei afectați de sărăcie energetică, „prețul rezonabil“ este egal cu accesul la energie.

***Antonia Colibășanu** este lector la SNSPA în cadrul departamentului de Relații Internaționale și Integrare Europeană și analist la „Geopolitical Futures“. A publicat volumul* Geopolitică și geoeconomie contemporană *(Editura Tritonic, 2020).*

***Lucian Indrieș** este consultant specializat în domeniul energiei regenerabile și fost stagiar al Comisiei Europene, Direcția Generală pentru Energie.*

DILEMA
Energia.
Prețul corect

Elena CALISTRU

Furtuna perfectă de la Timișoara

Banul nu are coadă. Dacă îl arunci, nu ai de ce să-l mai apuci. Este valabil și pentru subvențiile la energia termică pe care le practică unele municipalități din România.

Trebuie să spun din capul locului că ceea ce veți citi aici nu este o analiză a unui expert în politici energetice sau de mediu, ci perspectiva unui om care se uită la finanțele publice și încearcă să găsească sens în felul în care se cheltuiesc banii statului dintr-un domeniu. Iar cînd vine vorba de energia termică și de încălzirea marilor orașe, puține lucruri au sens, financiar vorbind. De ce? Ei bine, subvenționarea energiei termice ar trebui să aibă un scop. De exemplu, ca în acest fel să fie susținută o soluție de încălzire prietenoasă cu mediul (sistemul centralizat pare să bifeze acest deziderat). Sau să sprijini categoriile cele mai vulnerabile de cetățeni, adică cele considerate a fi în sărăcie energetică. Sau pentru că, din rațiuni ce țin de geopolitică, nu vrei să încurajezi un alt fel de sistem de încălzire. Ați înțeles ideea: ar trebui să existe o politică în domeniu, iar alocările din bani publici să o susțină.

De ce spun că în marile municipii ale României acest lucru nu pare a avea vreun sens? Acum doi ani, ne-am apucat, la Funky Citizens, să cartografiem subvențiile acordate pentru căldură din bugetele locale pentru municipiile reședință de județ. Dintre cele 41 de municipii reședință de județ, mai mult de jumătate (26, mai precis) cheltuiesc bani din bugetul local pentru energie. Lor li se adaugă municipiul București, care alocă sume semnificative pentru acoperirea acestei diferențe între tariful energiei și ce plătește cetățeanul. În mod uimitor, unele dintre marile municipii pot ajunge să plătească uneori chiar în jur de 10-20% din buget pentru energie, deși acestea au și cele mai mari bugete.

Mare parte dintre resursele alocate pentru energie merg doar către subvenționare, cu alocări relativ mici pentru investiții. Așadar, ajungem la situații paradoxale în care, dacă ne raportăm la indicatori economici, nu există o coerență între nivelul bogăției (de exemplu, PIB/locuitor) sau nivelul veniturilor (salariul mediu net) și alocarea subvențiilor per capita. Din contra, în această perspectivă, orașe precum Bucureștiul sau Timișoara se disting pentru că alocă nu doar sume foarte mari în termeni nominali, ci și prin raportarea proporțională la populație.

HYDRO-ELECTRIC
POWER
PROSPERITY

Și totuși, ce e în neregulă cu acest model de alocare a banilor pentru energie termică? Hai să ne uităm la cazul municipiului Timișoara. Căci, cînd vine vorba de subvenții la energie termică, e vechi păcatul și nu e prima vinovată. Doar că a avut ocazia să ocupe scena publică într-un moment dificil. În vreme ce probabil Bucureștiul e *too big to fail* și are și probleme într-atît de complexe prin mărimea lor, Timișoara e o bună ilustrare a problemelor pe care le au alte cîteva zeci de orașe. Cazul Timișoarei este interesant pentru că arată cît de vulnerabile sînt sistemele energetice centralizate dacă nu sînt privite și cu un ochi critic ce ține de finanțele publice.

Ce s-a întîmplat de a rămas un ditamai municipiul fără căldură? Dezastrul termoficării poate fi trecut în contul mai multor administrații și e greu să arăți cu degetul către o singură persoană. Practic, în ultimele decenii, sistemele centralizate de termoficare au fost lăsate fără mari investiții și s-au degradat. În același timp, multe dintre marile primării au rostogolit un sistem de subvenționare a prețului venit din vremuri mult prea vechi – practic, deși din cauza lipsei de investiții au început să apară probleme (de exemplu, pierderi, deci mai puțină eficiență), deși au început să apară utilizatori care nu s-au mai racordat sau au renunțat la sistemul de încălzire centralizat (de exemplu, noile cartiere, deci mai puțini beneficiari plătitori), sistemul de subvenționare de la bugetul local a continuat aproape fără modificări. Prețul plătit de primării a ajuns să fie tot mai mare, au început să apară datorii, rostogolirea lor a tot dus la penalizări și neseriozitate, iar costul politic al unei conversații oneste despre prețul corect a devenit greu de încasat în tot acest cerc vicios.

Mare parte dintre resursele alocate pentru energie merg doar către subvenționare, cu alocări relativ mici pentru investiții.

În acest context, la final de toamnă, municipiul Timișoara s-a trezit fără furnizor de gaz din cauza datoriilor acumulate. Adică vreo 50.000 de gospodării, dar și spitale și alte instituții de interes public s-au trezit fără căldură. Ce ne spune bugetul Timișoarei despre ce s-a întîmplat? Am luat execuțiile bugetare ale Primăriei Timișoara la mînă și m-am uitat la ce plăți s-au făcut pentru capitolul „energie termică“ în ultimii cinci ani. Cifrele ne arată că, practic, nu prea s-au achitat facturi. În 2016, Primăria Timișoara a plătit doar vreo 17,3 milioane de lei; în 2017, s-au plătit 43,8 milioane pentru subvenție și a început transferul unor sume către Colterm (operatorul a primit 25 de milioane de lei); în 2018, pare că facturile au fost plătite la cote înalte, ajungîndu-se la 154,6 milioane de lei plătite pentru subvenție (la care se adaugă încă vreo 14 milioane către Colterm). Practic, în 2018 (cînd a fost un alt moment de criză cu amenințări cu închiderea robinetului de caz) s-au făcut singurele plăți mai serioase, inclusiv ca urmare a unor decizii în instanță. La acel moment, primăria obținuse încă o reeșalonare a datoriilor. Ce spune bugetul că a urmat nu ne duce însă cu gîndul că această păsuire a fost luată în serios. Subvenția plătită în 2019 a fost de 33 de milioane de lei (și 21 de milioane de lei au fost trimise la Colterm); apar și niște investiții în această zonă (4,7 milioane de lei). În 2020, subvenția plătită a crescut iar la 70,5 milioane de lei și vreo 13 milioane au plecat la Colterm. În fine, pînă la final de septembrie 2021, primăria plătise aproape 110 milioane de lei. Spre comparație, în anul precedent, pînă la aceeași dată, fuseseră plătite 43,5 milioane de lei.

În toți acești ani, dacă ne uităm la sprijinul guvernamental primit, observăm că, din instrumentul numit Fondul de rezervă bugetară, Guvernul a alocat pentru energia termică niște sume care să susțină aceste sisteme bolnăvicioase. Doar din 2017 pînă la momentul crizei, s-au alocat astfel aproape 500 de milioane de lei explicit pentru termoficare pentru orașe precum Drobeta-Turnu Severin (50 de milioane), Constanța (40 de milioane), Oradea (30 de milioane). Timișoara primise doar vreo nouă milioane de lei. La toți acești bani, pe 11 noiembrie 2021 Guvernul a mai adăugat o alocare-record de 310 milioane de lei. De data asta, Timișoara a primit cea mai mare sumă (aproape 54 de milioane de lei), urmată de Iași (46 de milioane) și Drobeta-Turnu Severin (44,6 milioane). Din păcate, și acești bani vor fi însă îngropați într-un sistem care va spune cu insistență și la nesfîrșit aceeași poveste despre o subvenție plătită paușal în sisteme nemodernizate și cu pierderi mari.

În fapt, dacă tragem linie și adunăm, Timișoara va fi plătit pentru energie termică, din 2016 pînă acum, vreo 570 de milioane de lei. Din aceștia, vreo 430 de milioane sînt „arși“ în subvenții, 81 de milioane se vor fi îngropat în Colterm, iar în investițiile propriu-zise sînt foarte puțini bani. Doar spre 60 de milioane de lei, din care 56 de milioane sînt din proiectele cu fonduri europene derulate în 2020-21.

Sigur, lucrurile sînt mult mai complicate. Un proiect pe fonduri europene are nevoie de ani pentru a fi pregătit, aprobat și început. Datoriile se acumulează în ani și duc la efecte extrem de greu de corectat (nu doar eventualele penalizări, ci și faptul că ajung furnizorii să vîndă mai scump sau să ceară plata în avans sau să vîndă pe termen scurt pentru că nu mai au încredere în primărie). După cum la fel de drept e că dimensiunea financiară nu spune totul. Dar spune suficient și datele erau disponibile public, astfel încît e imposibil de scuzat o eventuală naivitate legată de iminența unui dezastru.

Se putea întîmpla oricînd pentru că un eventual colaps al sistemului de termoficare era pe lista de temeri a unora care se uită la fenomen. Doar că în Timișoara s-a mai întîmplat și în vreme ce primarul era din partidul ce tocmai plecase de la guvernare în plin scandal cu partenerii care au rămas cu puterea de decizie pentru un eventual ajutor financiar. Și s-a mai întîmplat și în context de criză energetică la nivel global, cu prețuri care ajung să fie mai mult decît dublul celor din anul trecut. Toate în plin vîrf al valului patru al pandemiei de COVID-19. Furtuna perfectă. Sau viforul perfect.

Criza aceasta ar fi putut avea două finaluri nu fericite, dar constructive. Guvernul putea să facă un *bail out* așa cum unii specialiști din piață indică de ceva vreme. Sau ar fi putut oferi prilejul unei conversații oneste despre prețul corect al gigacaloriei și despre regîndirea felului în care sînt cheltuiți banii publici. În schimb, am ajuns la un scandal politic cu victime colaterale (timișorenii) și o soluție care finalmente doar va amîna conversația pentru următorul sezon.

***Elena Calistru** este președinte și co-fondator al asociației Funky Citizens.*

Otilia NUȚU

Cum ne încălzim la iarnă?

Criza prețurilor gazului, care pare că nu va lua sfîrșit prea curînd, pune probleme serioase în chestiunea încălzirii, indiferent cu ce anume ne încălzim: centrală sau sobă cu gaze, sobă cu lemne, încălzire electrică sau sistem centralizat. Asta, din cauză că lipsa gazului din piață a antrenat după sine o penurie de alți combustibili și de energie produsă din gaz, împingînd toate prețurile energiei în sus.

Pentru cei care se încălzesc electric sau cu gaze, recent s-a dat o lege care plafonează prețurile și compensează facturile pentru cei sub un anumit nivel de consum. Pentru cei cu venituri mici, indiferent de sursa de încălzire – lemn, gaz, electric, termoficare –, există o schemă separată de ajutoare de încălzire, rebotezată pompos „legea consumatorului vulnerabil“, dar în esență același tip de ajutor de încălzire care există din 2011, modificîndu-se doar sumele. Există însă o categorie care a cam fost lăsată de izbeliște în fața actualei crize: cea a consumatorilor casnici din orașele mai mari branșați la sisteme centralizate de încălzire. Sînt aproape două milioane de oameni din cca 30 de orașe.

Ce se întîmplă azi cu prețul gazului nu e un fenomen izolat în sine, ci e un semnal.

Cea mai mare parte a sistemelor de termoficare din țară – București, Timișoara, Constanța, Iași ș.a.m.d. – au drept combustibil principal gazul natural. Creșterea substanțială a prețurilor gazului în ultimele luni pune o presiune enormă asupra costurilor pe care le au sistemele de termoficare. În marea majoritate a cazurilor, tarifele pe gigacalorie pe care le plătesc consumatorii finali sînt de ani de zile puternic subvenționate de primării – de pildă, în București consumatorul plătește vreun sfert din preț, restul e acoperit de primărie. O bună parte din bugetele primăriilor din orașele mari se duce în fiecare an pentru subvenția prețului la căldură; încă dinainte de actuala criză a prețului gazelor naturale sistemul centralizat de încălzire abia își trăgea sufletul în marea majoritate a orașelor. Criza gazului de anul acesta a adîncit astfel grav problemele structurale, de faliment încă nedeclarat al termoficărilor, ceea ce ne pune în fața unei dileme: acum, punctual, iarna asta, cum mai dăm căldură?

Gaura suplimentară de buget la companiile de termoficare cauzată de explozia prețului gazului poate fi acoperită în trei feluri. Putem să creștem rapid tariful pe care îl plătesc consumatorii (și vedeți anunțurile cu creșteri de 86% la București, de două-trei ori prin alte orașe etc.) – problema este că e vizibil, semnificativ și e nepopular, mai ales anul acesta. Apoi, primăriile pot mări subvenția astfel încît să acopere în mare parte creșterea prețului gazelor – dar deja erau înglodate în datorii și subvenția era împovărătoare încă dinainte de acest an. Sau Guvernul poate da autorităților locale bani sau direct combustibil pentru a acoperi creșterea prețurilor și penuria de gaz. Ce vedem zilele acestea e o combinație între toate cele trei măsuri – cresc și tarifele la consumator, crește și subvenția locală, iar de la buget s-a alocat o sumă de vreo 300 de milioane pentru toate primăriile. Cu siguranță vom plăti cu toții mai mult pentru încălzire, și cei cu termoficare, și cei cu alte surse de încălzire, pe măsură ce șocul prețului gazului în tot sectorul încălzirii e absorbit în diverse feluri, prin bugete publice sau buzunar propriu.

Criza punctuală pe care o parcurgem scoate în evidență problemele vechi și nerezolvate ale termoficării, dar și niște oportunități pe care ar trebui să le analizăm atent. Într-adevăr, problemele cu care se confruntă termoficările din țară sînt greu de gestionat tocmai din cauză că ani de zile s-a făcut prea puțin pentru ca ele să fie eficientizate. Infrastructura e veche și neadaptată la evoluția orașelor din ultimii 30 de ani, pierderile sînt mari, investițiile sînt amînate tocmai din cauză că e dificil să pregătești și să duci la bun sfîrșit proiecte de infrastructură ale căror rezultate se vor vedea abia peste mai mulți ani. Dar trebuie să recunoaștem că asta e o problemă generală pentru toate proiectele de infrastructură, nu e nimic special cu termoficările și nu înseamnă automat că încălzirea centralizată ar trebui închisă doar din cauză că primăriile nu-și fac treaba. Doar nu desființăm infrastructura rutieră dacă primăria nu e în stare să finalizeze un pod și niște parcări, nu? Dacă infrastructura de apă și canalizare ar fi la fel de ineficientă, care ar fi soluția, apă la pet și toalete individuale? Sau presiune pe primărie să rezolve o problemă de infrastructură publică?

În principiu, în orașele mari nu există o alternativă facilă la termoficare. Adică nu poți lăsa sistemele de încălzire centralizată să se prăbușească necontrolat – cum s-a întîmplat pînă acum în orașele mai mici – pentru că nu toată lumea își permite centrală. Nu se pot monta de azi pe mîine sute de mii de centrale pe gaz. E nevoie de întărirea rețelelor de gaz și energie electrică și, cel puțin în București, în cazul prăbușirii termoficării, am avea o problemă și cu energia electrică. Prăbușirea necontrolată, acolo unde s-a întîmplat, n-a însemnat căldură de calitate, ci încropeală individuală – unul și-a montat centrală, altul pune un reșou sau un boiler instant la baie, altul nu-și permite mai mult decît o pătură, exact cum am învățat să ne descurcăm pe cont propriu și fără spitale sau școli. Altfel spus, chiar și renunțarea la termoficare ar necesita o planificare, nu se poate întîmpla de la sine fără să ducă la descurcăreli individuale proaste colectiv. Într-un oraș ca Bucureștiul, dacă toată lumea și-ar monta centrală fără să se întîmple vreo mare investiție în rețeaua de gaze, probabil presiunea gazului ar scădea în tot orașul pînă cînd nimeni nu și-ar mai putea porni centrala; ba s-ar putea să rămînem și în beznă, dacă CET-urile de azi nu sînt și ele înlocuite cu altceva.

Pe de altă parte, dacă urmărim cu atenție ce s-a întîmplat zilele acestea, sistemele de termoficare sînt ceva mai puțin vulnerabile decît soluțiile individuale la o criză a unui combustibil anume. De ce? Pentru că, de regulă, funcționează și pe combustibili alternativi. Dacă Timișoara reușește să mai livreze ceva căldură e din cauză că funcționează și pe cărbune, nu doar pe gaze. La fel și celelalte termoficări, unele mai bagă niște păcură, altele niște cărbune, soluții proaste și poluante, dar totuși soluții. Ce se întîmplă azi cu prețul gazului nu e un fenomen izolat în sine, ci e un semnal: prețul crește pentru că există un risc major să rămînem fără gaze la iarnă, poate cîteva zile sau mai mult. Într-o astfel de situație ai o șansă mai bună dacă ești branșat la un sistem centralizat decît dacă ai o soluție de încălzire care necesită două surse de energie simultan – electrică și gaze.

Desigur, asta nu înseamnă să păstrăm termoficările așa cum sînt ele azi, aruncînd doar bani în ele la infinit. Ele trebuie restructurate și modernizate ca să nu mai facă pierderi, să prindă pasul cu dezvoltarea urbanistică din ultimii 30 de ani, că orașele n-au stat pe loc. Criza de azi nu se putea rezolva altfel decît aruncînd, iarăși, niște bani din elicopter, că trebuie să trecem cumva peste iarna asta; dar de mîine trebuie să ne însușim lecția învățată. Din păcate, deciziile pe care le-am luat ca să ne protejăm consumatorii de facturile mari la încălzire nu sînt grozave. De pildă, modul haotic în care a fost făcută legea privind plafonarea și compensarea facturilor de energie, protejînd consumatorii de gaz și energie electrică, dar nu și sistemele de termoficare și pe cei branșați la ele, necesită acum cîrpeli ad-hoc. Dacă dai o lege în care recompensezi centrala individuală, dar, în același timp, termoficarea e penalizată, pentru că aproape toate orașele sînt forțate acum să crească tarifele la gigacalorie, efectele nu vor întîrzia să apară. Probabil, legea buclucașă va accelera la anul debranșările de la termoficări, în ciuda promisiunilor pe care le facem pe la Bruxelles și în fața propriilor cetățeni în PNRR că politica asumată va fi să ne mișcăm odată în direcția unei încălziri eficiente și nepoluante.

***Otilia Nuțu** este analist de politici publice în energie la Expert Forum.*

■ ■ ■

Reprezentantul special John Kerry și președintele Klaus Iohannis au anunțat, în marja conferinței COP26 de la Glasgow, intenția României de a construi primul reactor modular de mici dimensiuni american (SMR). „Sînteți un pionier în acest sens (...). Acest obiectiv este important din două motive. Veți furniza această tehnologie pentru întreaga Europă de Est și oferă Statelor Unite și României o oportunitate să lucreze împreună și să creștem cooperarea noastră“, i-a spus Kerry lui Iohannis. Prin implementarea în premieră a tehnologiei curate inovatoare din SUA, România face un pas înainte – dar totodată un salt tehnologic uriaș – în promovarea acțiunilor climatice și a accesului la energie curată într-o zonă esențială a Europei și a lumii. „Acest efort în valoare de miliarde de dolari evidențiază ingeniozitatea americană, creează mii de locuri de muncă în ambele țări, consolidează securitatea energetică a Europei, sprijină cele mai înalte standarde în materie de siguranță, securitate și neproliferare nucleară și, important de știut, contracarează criza climatică prin energie curată“, transmite Departamentul de Stat, care arată că multe țări identifică energia nucleară ca fiind o componentă-cheie a planurilor lor climatice.

Reactoarele SMR presupun costuri scăzute, scalabilitate și flexibilitate și sînt ușor de integrat cu alte surse de energie curată. Pot fi amplasate în funcție de nevoile specifice ale rețelei energetice naționale și există posibilitatea măririi capacității lor așa cum dictează cererea. De asemenea, pe lîngă producția de energie, reactoarele SMR pot să joace și un rol esențial în decarbonizarea sectoarelor unde emisiile de carbon sînt greu de redus. Pot fi folosite pentru producția de hidrogen, energie termică utilizată în procese industriale și de apă desalinizată pentru a respecta cotele privind decarbonizarea, standardele de calitate a aerului și nevoile de apă curată.

„Acest pas inițial, vizionar, al României va da un impuls semnificativ reducerii emisiilor de carbon în Europa. Luînd în considerare cele 30 de termocentrale pe cărbune din regiune, dintre care șapte pe teritoriul României, reactoarele SMR sînt ideale pentru a înlocui aceste unități de producție a energiei de bază și pentru a crea locuri de muncă pentru aceiași angajați. Ne bucură acest parteneriat cu România, prin care promovăm tehnologiile curate emergente“, a mai adăugat John Kerry.

(Sursa: Robert Lupițu,
„Calea Europeană“)

Ruxandra IVAN

Criza energiei. Europa captivă

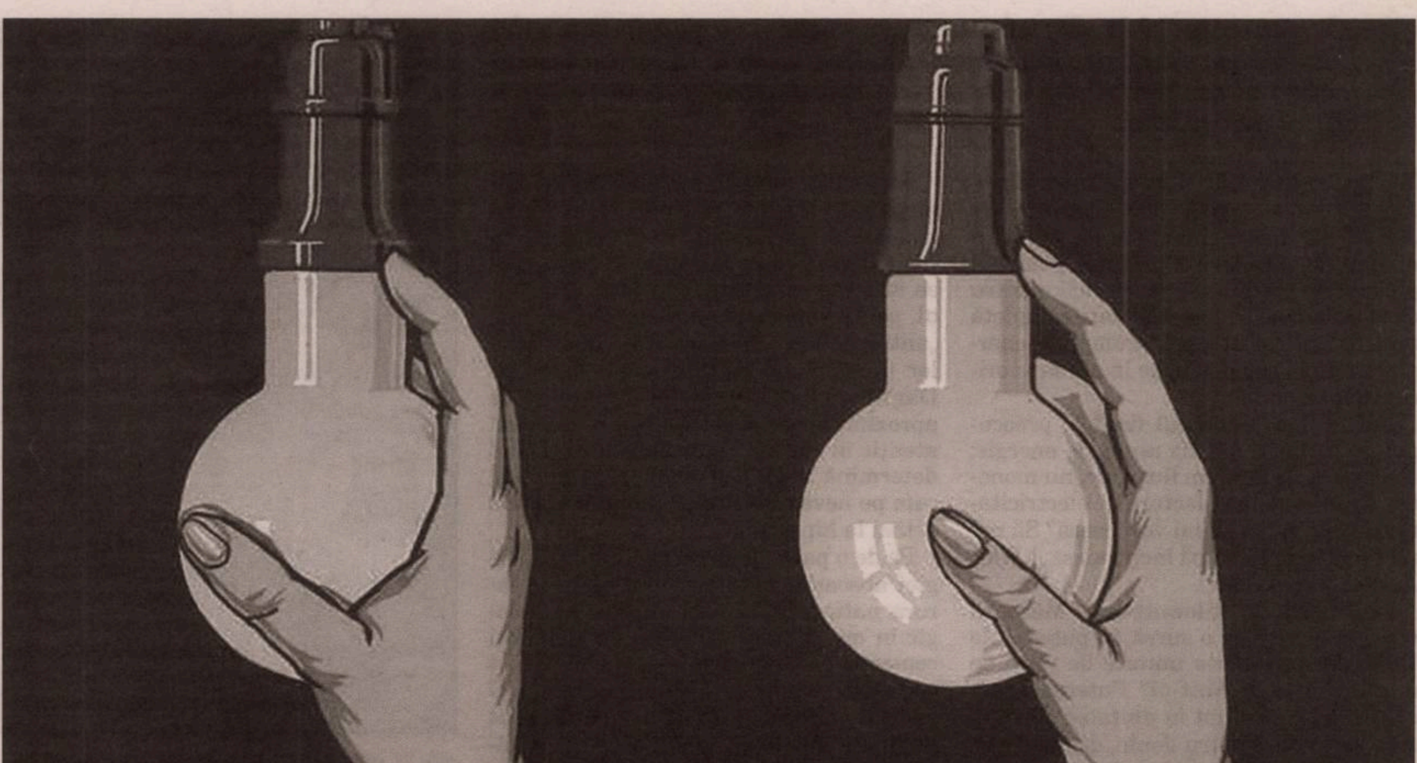

Costurile energiei au explodat toamna aceasta în Europa: prețul gazelor la bursa olandeză era în octombrie cu 450% mai mare decît în ianuarie, ceea ce a antrenat creșteri la costurile electricității. Unii analiști încearcă să explice această evoluție dintr-o perspectivă economică, în care restartarea economiei mondiale ar fi avut o progresie geometrică după un an de pandemie, *lockdown*-uri și încetinire a activităților economice, și ar fi dus la o cerere de energie disproporționat de mare față de ofertă. Această perspectivă este reducționistă, deoarece niciodată economia nu poate fi separată de politic; mai mult decît atît, economia se bazează în mod fundamental pe *încredere* (de exemplu, încrederea că o bucată de hîrtie plastifiată pe care scrie 100 $ are într-adevăr o valoare) și pe *percepție* (de exemplu, convingerea că peste șase luni prețul petrolului va fi mai mare și este mai bine să îți faci rezerve de pe acum). Or, toate aceste elemente inefabile ale economicului sînt construite politic. De aceea, propunem în cele ce urmează o perspectivă dinspre politic asupra crizei energiei aflate în desfășurare.

Sînt cîteva elemente ce trebuie luate în considerare atunci cînd încercăm să înțelegem criza. În primul rînd, avem o politică energetică comună a UE, menționată în Tratatul de la Lisabona, și un pachet legislativ de uniune energetică demarat în 2015 de Comisia Juncker. Principalele obiective vizează integrarea pieței de energie – altfel spus, comunitarizarea acesteia, astfel încît prețurile să fie armonizate, iar statele membre să nu se afle în concurență unele cu altele pentru achiziționarea de energie, ci, dimpotrivă, să colaboreze pentru împărțirea resurselor. Acest sistem funcționează bine atunci cînd există o ofertă suficientă de energie; atunci cînd cererea este mai mare decît oferta, există pericolul ca statele membre să nu mai aibă disponibilitatea de a-și exporta resursele (e cazul Franței, de exemplu, care produce energie nucleară și astfel depinde mai puțin de combustibilii fosili). Politica energetică a UE își propune să consolideze „securitatea, solidaritatea și încrederea“ statelor membre în domeniul energetic, adică să garanteze siguranța aprovizionării și securitatea infrastructurii strategice și, deși acest lucru nu este explicit în documentele europene, să scadă dependența de Rusia.

Acesta este cel de-al doilea element politic foarte relevant în actuala criză. Rusia s-a folosit întotdeauna de energie ca de o armă geostrategică. În 2009, tensiunile dintre Rusia și Ucraina au dus la oprirea livrărilor către UE prin conducta care traversa Ucraina. În aceste condiții, pentru a opri dependența de tranzitul prin state susceptibile de a fi la un moment dat în tensiuni cu Rusia, s-a creionat proiectul conductei North Stream 2, care traversează Marea Baltică direct către Germania, evitînd tranzitul prin alte țări. Putem afirma că există o relație privilegiată între Rusia și Germania în domeniul energiei. Fostul cancelar german Gerhard Schroeder este, din 2017, președintele companiei naționale de gaz Rosneft. Directiva Gazelor Naturale adoptată de UE în perioada președinției României la Consiliul UE, care avea drept scop, pe de o parte, disocierea producției față de transport și livrare pentru evitarea monopolului, iar pe de altă parte, aplicarea regulilor europene pentru întregul parcurs al conductelor care provin din sau care urmau să tranziteze și state terțe a fost modificată la presiunile Germaniei pentru a avea o formă care să permită continuarea construcției North Stream 2. Această conductă nu este încă funcțională; construcția a fost definitivată în septembrie, după numeroase amînări, și este în continuare foarte controversată. Deși conexiunea directă cu Germania este prezentată ca un avantaj, conducta consolidează poziția Gazprom pe piața europeană și crește dependența UE față de gazul rusesc. Această dependență este deja foarte vizibilă, în condițiile în care unul din factorii importanți pentru explozia prețurilor din această toamnă a fost tocmai reducerea livrărilor de gaz dinspre Rusia. Mai mult, legătura directă cu Germania este un motiv de frustrare pentru statele din Europa Centrală și de Est precum Polonia sau Ucraina, care o percep ca pe o lipsă de solidaritate. Astfel, problema energiei se suprapune peste clivajul între „vechea“ și „noua“ Europă în chestiunile de politică externă și de relație cu Rusia.

Nu în ultimul rînd, un alt factor de fragilizare a Uniunii pe palierul energetic este legat de politica de trecere la energia verde. În ultimii ani, UE a închis numeroase mine de cărbune și a reușit, în 2020, să înlocuiască combustibilii fosili cu cei din surse regenerabile ca principală componentă a consumului (38% *vs.* 37%). Chestiunea însă este foarte sensibilă și greu de gestionat: pe de o parte, tranziția verde este absolut necesară pentru evitarea catastrofei climatice. Pe de altă parte, sursele de energie regenerabilă sînt, la rîndul lor, fie periculoase (energia nucleară), fie foarte volatile (energia eoliană și solară). UE se vede astfel captivă între nevoia de a limita consumul de combustibili fosili și cea de a asigura un preț acceptabil al energiei pentru cetățeni. Ea trebuie, în același timp, să reușească să mențină încrederea cetățenilor în capacitatea sa de a rezolva astfel de crize.

În lipsa acestei încrederi, statele membre se vor orienta din ce în ce mai mult spre soluții naționale, ceea ce ar contribui la fragmentarea unei Uniuni în care dinamicile centrifuge sînt din ce în ce mai vizibile.

> *UE se vede astfel captivă între nevoia de a limita consumul de combustibili fosili și cea de a asigura un preț acceptabil al energiei.*

***Ruxandra Ivan** este conferențiar la Facultatea de Științe Politice, Universitatea din București.*

După dublarea tarifelor la gazele naturale pentru populație, Republica Moldova intră într-un vîrtej al scumpirilor. De la 1 noiembrie, moldovenii achită pentru un metru cub de gaze consumat 11,08 lei – echivalentul a 55 de eurocenți față de 4,20 lei (21 de eurocenți) cît achitau pînă acum. Oamenii vor primi facturile cu noile tarife în luna decembrie. Petroliștii au scumpit deja prețul metanului la pompă cu peste 60%. A fost un șoc în special pentru șoferii de taxi, care își alimentează mașinile cu acest tip de combustibil relativ ieftin pînă acum. Au izbucnit cîteva proteste spontane prin benzinării, iar pentru ziua de sîmbătă taximetriștii au convenit să se întrunească la o amplă manifestație. În paralel, unele companii au majorat tarifele de călătorie cu 30%. Agenții economici din sectorul HoReCa au anunțat că vor majora și ei prețurile cu cel puțin 30%. În magazine, mai multe produse alimentare deja s-au scumpit – unele cu peste 40%.

Compania Termoelectrica a solicitat Agenției Naționale de Reglementare în Energetică majorarea tarifelor la energia termică și electrică pentru populație. Termoelectrica cere o majorare a tarifului la căldură pentru consumatorii conectați la sistemul centralizat cu 60%, adică de la 1.122 de lei pentru o gigacalorie la 1.772 de lei (echivalentul a 85 de euro). Prețul energiei electrice ar urma să crească de la 1 leu și 16 bani pentru un kilowatt (fără TVA) pînă la 2 lei și 37 de bani. Mai mult, tarifele încă neaprobate de ANRE ar urma să fie aplicate retroactiv – tot de la 1 noiembrie.

Pentru a amortiza efectul majorării tarifelor la gaze și energia termică, Guvernul a decis un pachet de compensații pentru cinci luni în valoare de 1,6 miliarde de lei moldovenești. Guvernul va compensa parțial, pentru toți consumatorii, doar o parte din tariful la gaze și la energia termică (nu și la energia electrică), ajutorul fiind direcționat în special pentru oamenii săraci, cu un consum mic. Mai exact, statul va compensa primii 50 de metri cubi de gaze cu 4,30 lei din tariful de 11,08 lei. Pentru un consum între 50 și 150 de metri cubi de gaze, compensația va fi de 3,20 lei din tarif per metrul cub, consumatorul urmînd să achite 7,90 lei metrul cub de gaze consumat. Iar cei care vor consuma mai mult de 150 de metri cubi vor achita costul gazului integral – cu 11,08 lei.

În ceea ce privește compensația oferită de stat la plata energiei termice pentru consumatorii din municipiile Chișinău și Bălți, conectați la sistemul centralizat de încălzire, din tariful ce urmează a fi stabilit pentru o gigacalorie de 1.772 de lei, statul va acoperi, timp de cinci luni, 450 de lei, de aceste compensații urmînd să beneficieze 222.000 de familii.

La sfîrșitul lunii octombrie, Comisia Europeană a decis să ofere Moldovei un ajutor economic în valoare de 60 de milioane de euro, pentru a soluționa criza de pe piața gazelor. Acești bani vor fi folosiți acum pentru compensații.

(Sursa: Vitalie Călugăreanu, Deutsche Welle)

Bogdan GIOARĂ

Despre „sclavii energetici” și o „greșeală de tinerețe”

„Ce e energia?“ Mă uit în buzunar și găsesc o variantă de a o defini. Pentru mine, ca simplu consumator, energie înseamnă două facturi și un bon: factura de curent, cea de gaze și bonul pentru plinul de benzină.

Dar mai sînt și alte bonuri. Energia e parte din costurile de producție și intră în joc în mecanismul de calculare a prețului pentru o pleiadă de produse și de servicii, pentru că în economie dematerializare completă nu există. Prin urmare, scumpirea energiei trage în sus prețurile la aproape orice cumpăr.

Închid aici portofelul fiindcă, preocupat de tarife, n-am zis nimic de energie. Energia e, de fapt, un flux fizic, nu monetar. Ce mi-ar spune factura de electricitate dacă ar putea să-mi vorbească? Să mă uit lîngă leii plătiți, să încercuiesc „kWh“. Acolo e fluxul fizic…

Deci kWh e kilowatt-oră. Măsoară energia oferită de o sursă cu puterea de 1.000 de wați într-o unitate de timp de o oră. Dar ce e Watt-ul? Puterea egală cu un Joule efectuat în unitatea de timp de o secundă. Pentru Joule, deschid cartea de fizică. Este egal cu lucrul efectuat de o forță de un Newton care își deplasează punctul de aplicație pe o distanță de un metru. Dar Joule-ul îmi trezește atenția pentru ce reprezintă: „unitatea valabilă pentru măsurarea tuturor formelor de transfer energetic“. În termeni mai filozofici, am ajuns la „unitatea ce unește“.

De cele mai multe ori vorbesc de „energii“, la plural. Fac asta prins în bătălia „regenerabile *versus* fosile“. Fizica mă invită acum să o abordez ca pe o noțiune unitară. Energia este, prin definiție: „mărimea ce măsoară potențialul unui sistem de a efectua o transformare“. Deci nimic nu trece de la starea în care se află la o nouă stare dacă nu dispune de acest potențial. În termeni mai filozofici, fără energie nu poate exista schimbare. Să înțeleg că nu există „dezvoltare“, „creștere“ fără consum de energie!?

În viziunea mea e așa, diversele sisteme sociale sînt conectate între ele prin fluxuri și funcționează pe baza lor. Iar energia este un flux fundamental, care le pune în mișcare pe toate. Apoi, cînd un flux anume cunoaște o perturbare, diverse sisteme sociale intră în criză. Dacă fluxul în cauză este cel al energiei, problema este una foarte sensibilă pentru toate sistemele sociale. N-ar mai putea să miște…

Societățile umane nu au acordat importanță virușilor. Și chiar acum fluxul biologic al speciei umane se confruntă cu unul. Trăim repercusiunile în numeroase sisteme: sănătate, educație, comercial, politic, informațional etc. De doi ani, „antroposfera“ (ansamblul constructelor umane) are metabolismul dereglat. Dar fluxul fizic al energiei se îngroașă de aproximativ două secole. Noi îi acordăm atenție în anumite momente, atunci cînd determină niște tulburări în piețe. Așa, cam pe nevăzute, fluxul energiei a ajuns astăzi la hipertrofie.

Pe de o parte, generarea fluxului energiei absoarbe în zile și luni resurse cărora natura le dă naștere fizic și biologic în mii și chiar milioane de ani. Deci consumă resurse care, la scara de timp a societății umane, nu sînt regenerabile. O energie colosală este extrasă permanent din toate sferele: litosferă, biosferă, pedosferă, hidrosferă. Extractivismul înghite avid din toate. Un exemplu. Barilul este un butoi standard de metal, de 80 cm x 50 cm. Omenirea consumă zilnic aproximativ 100 de milioane de barili. Puși unul lîngă celălalt sînt 50.000 de kilometri, mai mult decît înconjurul Pămîntului la ecuator (40.000 de kilometri). Unul peste altul, obții o coloană de 80.000 de kilometri. În mai puțin de cinci zile de consum, coloana ajunge la Lună!

Pe de altă parte, fluxul energetic aruncă în atmosferă miliarde de gigatone de gaze cu efect de seră (GES). Creșterea concentrației de GES este la originea unei acumulări semnificative de energie sub formă de căldură la suprafața globului. „Încălzirea globală“ e fluxul termic. Din căldura generată, din fericire 91% este captată de oceane (vor mai putea face asta?), 5% de suprafețele continentale. 3% e absorbită de masele de gheață determinînd topirea lumii albe (calotele glaciare, banchiza, ghețari montani, stratul de zăpadă). „Doar“ 1% încălzește deocamdată atmosfera.

Întrebare: de ce societățile noastre acceptă procesul patologic al energiei? Să enunț vreo zece elemente de răspuns în vrac? Folosesc spațiul pentru detalierea celor două din titlu. Iată „greșeală de tinerețe“ a economiei. De la începuturile sale, economia a făcut alegerea să ignore .natura Asta, dintr-o intenție destul de inocentă, și anume să scape de științele naturale. Fizica și biologia erau prestigioase atunci. Economia urmărea să se afirme ca disciplină autonomă. Atunci economiștii au preferat să se centreze pe „preț“, să-l formalizeze matematicește („piețe“). Limbajul matematic dă bine, face mai „științific“.

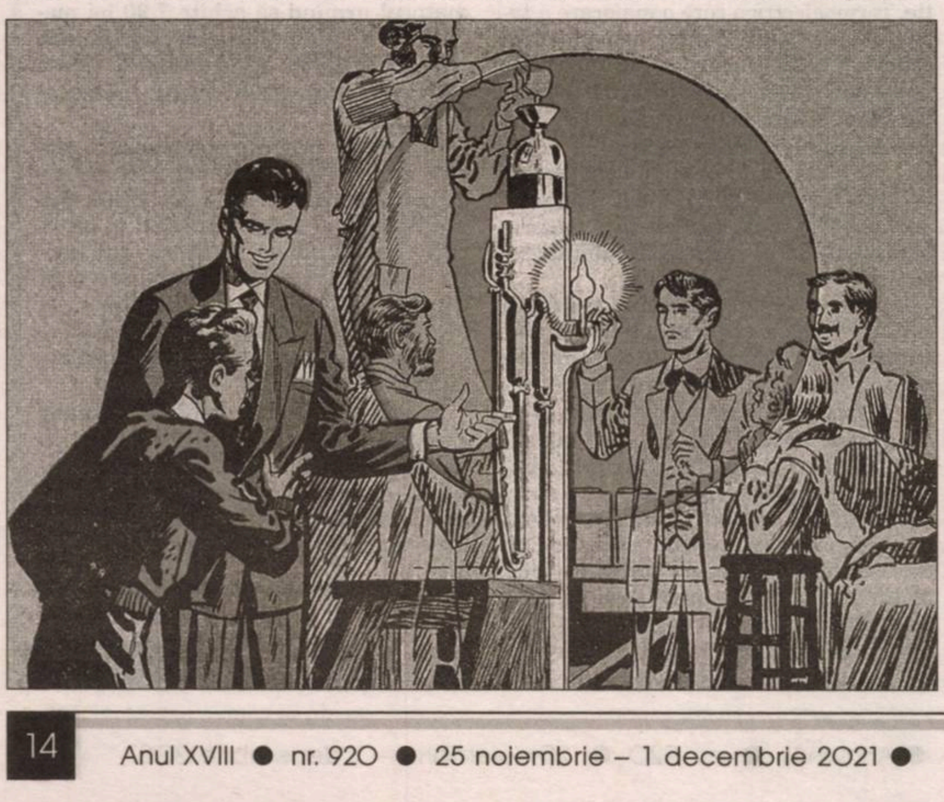

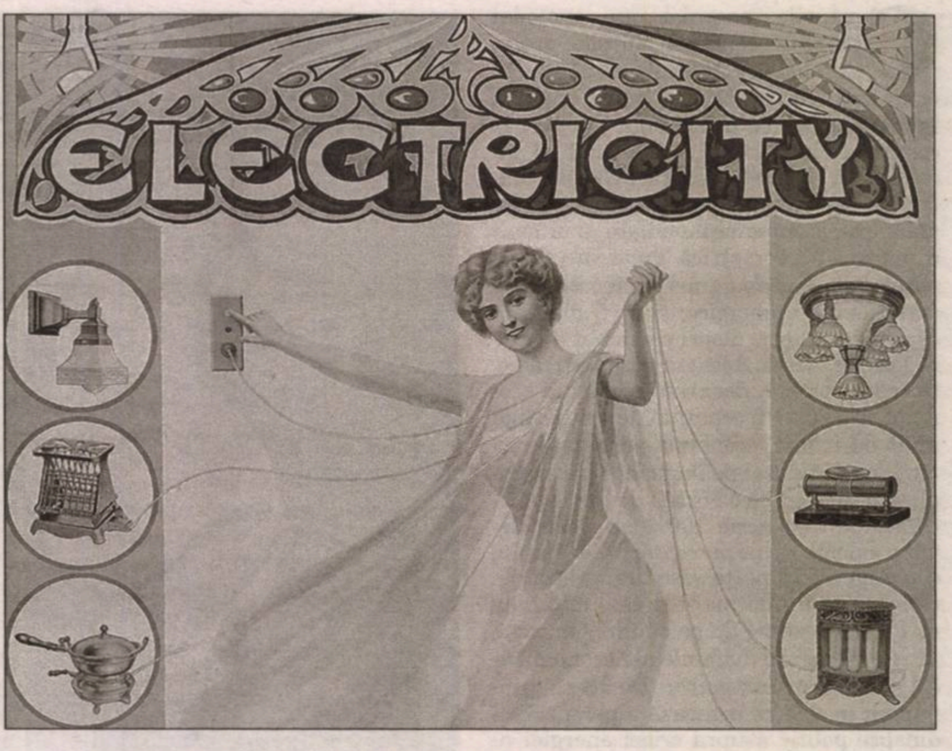

Dar există și o intenție mai puțin avuabilă. Iată îndemnul unuia dintre primii mari economiști, Jean-Baptiste Say, în 1804: „Resursele naturale sînt inepuizabile, fără a fi considerate așa nu le-am putea obține gratuit. Fiindcă nu se multiplică sau epuizează, ele nu fac obiectul economiei“.

Economia a fost organizată voit fără natură, singurii factori limitativi reținuți fiind capitalul și munca oamenilor. Să vedem. Cumpăr pește. Prețul plătit îl va retribui pe cel care a investit în barcă, apoi pe pescarul care mi-a adus peștele la mal. Ecosistemele marine și speciile care au asigurat bancurile sînt „invizibile“, nu primesc nimic din preț. Uite și „aurul negru“. Sînt retribuiți oamenii care extrag, transportă, rafinează, atacă sau apără militar petrolul. Nimic despre efortul naturii care l-a format (pînă la 300 de milioane de ani).

Conceptual, greșeala de tinerețe a economiei este lipsa de preocupare pentru „capacitatea de susținere“, care necesită pîrghii pentru „reproducerea capitalului natural“.

A doua parte a titlului. El sugerează că această greșeală a economiei „ne aranjează“, fiindcă o economie organizată așa ne oferă „sclavi energetici“. Unora semnificativ mai mult decît altora (să nu glumim cu inegalitățile!). „Nababi“ mai mari sau mai mici…

O bandă desenată franțuzească, *Le Monde sans fin* (2021), născută din colaborarea unui expert de top din domeniul climă-energie (J.-M. Jancovici) cu un ilustrator fantastic (C. Blain), face o demonstrație nonformală, amuzantă, dar foarte consistentă. BD-ul arată că fiecare pămîntean consumă astăzi în medie echivalentul a 22.000 kWh pe an. Asta e posibil doar prin exploatarea masivă a energiilor fosile (petrol, cărbune, gaze). Care, de decenii, reprezintă peste 80% din totalul energiei consumate (procent constant, dar total în creștere). Răsfoind, aflăm că pentru obținerea unui flux echivalent din energia umană (munca omului, cu brațele și picioarele), în medie fiecare locuitor al planetei ar avea nevoie astăzi în permanență de 200 de „sclavi energetici“. Chiar spre 600 pentru a servi europeanul mediu (semnificativ mai bogat, deci mai consumator decît pămînteanul mediu)!

Bineînțeles, sclavul energetic e doar un indicator. „Sclavia“ lui e ipotetică, dar metafora ne ajută să conștientizăm că menținerea nivelului global de consum reprezintă o imposibilitate fizică în absența fluxului colosal de energie consumată. În același timp, menținerea unui flux de energie crescut a devenit o imposibilitate pentru gestionarea dereglării climatice. Bag în priză mixerul de bucătărie? Patru sclavi puternici pedalează neobosiți ca să-mi pot face supa-cremă. Utilizez un tractor pentru lucrul la cîmp? Atunci 600 de sclavi lucrează pentru mine. TIR-ul îmi aduce să beau apă din pet? Înseamnă că 4.000 de sclavi o cară pe șoselele țării fără să scrîșnească din dinți.

Exprimată metaforic, problema noastră e: „Cum eliberăm sclavii energetici?“. „Antisclavagismul“ energetic este deci o mare bătălie a epocii noastre. Doar dacă avem curajul să o purtăm o putem cîștiga. Strategia este corijarea greșelii de tinerețe a economiei. Natura chiar e prețioasă, deci chiar nu putem continua să o reducem la un ansamblu gratuit și infinit de resurse la dispoziția unui om care se consideră superior funcționării ei. Omul nu trăiește „în“, ci este „al“ naturii. Dacă imaginarul nostru va asimila asta, atunci economia va putea lua ca model ecosistemele: frugalitate, eficiență, regenerabilitate, întrajutorare între indivizi și specii (da, întrajutorare, am zis bine). Așa eliberăm rapid foarte mulți sclavi energetici și calmăm fluxul energiei.

***Bogdan Gioară** este politolog, fondator al Asociației Reper21.*

■ ■ ■

Propuneri de *Dileme vechi* pentru viitor:

- **Chiulul**

Mirella PATUREAU

Spații închise și ferestre către lume

– Festivalul Național de Teatru, ediția 2021 –

Lancinant, refrenul recentului FNT ne amintește la fiecare accesare că sîntem din cînd în cînd, sau chiar prea des, după gustul multora, în lumea virtuală, dar ceea ce e și mai evident este faptul că arestul acesta intermitent la domiciliu nu va trece fără să lase urme. Sîntem la teatru sau la cinema, ne întrebăm uneori, răspunsul nu e întotdeauna categoric și cere poate crearea unor noi termeni, o nouă manieră de a face și de a privi teatru. Pandemia a trecut peste oraș ca un fluture gras și negru, ne spune unul dintre spectacolele cele mai bogate stilistic din festival, semnat de Radu Afrim, de un sarcasm tandru și în același timp plin de speranță. Disponibilitatea Internetului a permis un catalog extrem de stufos și incitant. E dificil să vezi totul, orice alegere e o bucurie și o culpabilitate pentru tot ce lași, temporar, în urmă.

WELTJUGEND

© Teatrul German de Stat din Timișoara

Actorii sau cronica vie a lumii

Să ne oprim mai întîi la cîteva spectacole realizate cu mijloace simple, spectacole care cred în primul rînd în arta actorului, fără alte sofisticării tehnologice, deși nimeni nu mai joacă astăzi fără un microfon discret, zis lavalieră. Din prima seară, bucuria întîlnirii cu un spectacol de Oskaras Korsunavas, *Dansul Delhi* de Ivan Vîrîpaev realizat la teatrul din Vilnius, Lituania. Un spectacol simplu, dar intens. Vîrîpaev revine adesea cu precizări despre maniera lui de a face teatru, despre ce dorește să pună în evidență. Aici, el crede că ne îndreptăm spre un nou tip de comunicare, între energii și conștiințe. Korsunavas merge mai departe și vorbește despre o comedie existențialistă, o „chestie budistă“ (formulă cam familiară ce mai coboară pe pămînt pretențiile ezoterice), scrisă de un dramaturg care a atins nirvana. Regizorul găsește în același timp unele situații, paradoxale, care „te fac să te prăpădești de rîs“. Într-adevăr, ce e mai comic decît moartea anunțată a tuturor personajelor, în trecere prin sala de așteptare a unui spital, subliniată de un dans ritualic, îngînînd cu mișcări lente, Hare Krishna? De fapt, toți sînt în căutarea misterului Dansului Delhi, născut din contemplarea suferinței, aspirație fascinantă către neființă, într-un somn colectiv și muzical. Spectacolul acesta, simplu, repetitiv, de o frumusețe senină, rămîne reperul unui teatru ce nu poate să dispară. Un alt moment al artei actorului (și, implicit, a regizorului complice) a fost spectacolul lui Cristi Juncu cu *Hoții* de Conor McPherson, de la Teatrul Național din Tîrgu Mureș, filmat cu o cameră fixă, cu un plan general, și trei actori stînd cuminți pe trei scaune. Sau preluarea formulei ironice despre teatrul „independenților“, redus la cele mai simple mijloace. Un spectacol excelent, cizelat pe fiecare replică, nuanță, joc de priviri sau semne complice între personaje. Este stilul de lucru pe care l-am admirat la Cristi Juncu, care știe să povestească și să-și aleagă actorii, aici, trei actori pe măsură. Marius Turdeanu e formidabil într-un derbedeu plin de candoare, de o agresivitate inofensivă, tînărul Cristian Iorga, adolescent fragil, și Theo Marton, intelectualul seducător și cinic comunică de minune între ei, curentul trece cu scîntei... Juncu a tradus și textul, și m-am amuzat să-l aud, brusc, pe profesorul irlandez care vorbea despre un coleg mai ciudat ca despre o „struțo-cămilă“. Nu știu cum de a ajuns *Istoria ieroglifică* a lui Dimitrie Cantemir la irlandezi, dar Juncu a găsit formula neaoșă exactă și plină de savoare. Tot aici aș mai situa un alt spectacol după Vîrîpaev, *Conferința iraniană,* montat de Bobi Pricop, cu o echipă de elită a Teatrului din Sibiu, îi amintesc doar pe Ofelia Popii, Diana Văcaru-Lazăr, Marius Turdeanu, Florin Coșuleț, Adrian Matioc, Ciprian Scurtea, la care se alătură ca *special guest,* prin Zoom, Victor Rebengiuc. Vîrîpaev merge aici la adevăruri elementare, o confruntare între viziuni diametral opuse, tradiționalism religios și raționalism umanist. Se vorbește despre drepturile omului, despre existența lui Dumnezeu și miracolul fericirii. Totul e pus în pagină – sau în scenă – sobru, o conferință unde intelectualii vorbesc mult și nu prea pot decide mare lucru, rezolvat poate de emoția finală, refrenul unei poezii, „cînd ușa e închisă, stai lîngă fereastră. Asta e tot“. Bobi Pricop revine tot cu un text de Vîrîpaev *UFO,* realizat la TNB, în cadrul rubricii *In memoriam Ion Caramitru*, un spectacol cu scenografia și alte efecte interstelare semnate de Mizdan – Modulab. Ceea ce e straniu și emoționant în această serie de relatări despre posibile întîlniri cu extratereștri este apariția în final a lui Ion Caramitru, care ne avertizează că el nu este decît un personaj, o persoană care nu mai există în realitate. Traducătoarea piesei, Mașa Dinescu, a trecut și ea în lumea neființei sau în amintirile noastre. Toată seria dedicată lui Ion Caramitru, extrem de variată, de bogată, de la rolurile tinereții la ultimele apariții, a confirmat o evidență: prezența și importanța imensă a lui Ion Caramitru în teatrul și cultura românească.

Și, în fine, un alt simptom al credinței în forțele simple ale teatrului, recitalul *Luna Verde* pe versuri de García Lorca, oferit de Alina Berzunțeanu și Cezar Antal, vioară electrică, producție a Teatrului Odeon. Un moment de teatru, de muzică, de poezie. Antal demarează cu o linie melodică ce se desfășoară lent, din penumbră, apoi luminile cresc odată cu sunetul viorii. Alina Berzunțeanu apare așezată cuminte, în cercul ei de lumină, și cheamă treptat la ea toate vocile teatrului, șoaptele apelor, freamătul frunzelor, lumina lunii, plînsetul vîntului, bocete de jale sau alte voci, voioase, jucăușe, senine. Măsoară scena cu pasul, despică aerul cu gestul, e multiplă, e liberă, vine de departe... Muzica se retrage cu aceeași organicitate, o consolare ca o mîngîiere în breșa timpului.

În ce lume trăim, sau mereu despre ură și iubire

În ultimul său spectacol realizat la Teatrul German din Timișoara, Eugen Jebeleanu a pornit de la un text scris de Fassbinder în 1969, devenit imediat film, colcăind de problemele Germaniei de acum cinci decenii, confruntată cu rasismul și terorismul, și treptat cadrul s-a deplasat spre ziua de azi, *Jugendwelt* este supratitlul uriaș ce domină scena, toată tinerețea lumii... S-a schimbat ceva din anii ’60, cînd și cum ne dăm seama pe ce lume trăim? Așadar, *De n-ar fi vorba despre iubire,* după piesa lui Rainer Maria Fassbinder, *Katzelmacher,* tradus în franceză *Le Bouc* (Țapul), ceea ce trimite la ideea țapului ispășitor, dar și la valențele sexuale ale personajului. Un tînăr muncitor grec este angajat într-o mică fabrică dintr-un orășel din Bavaria. Străinul trezește imediat ura bărbaților din jur și fantezia sexuală a femeilor, totul pe un fond profund de rasism. Are o poveste de iubire cu Maria, o tînără din grup, bărbații îl agresează sălbatic, sperînd să-l facă să părăsească orașul. Iorgos va rămîne însă și va pleca doar la știrea că un alt muncitor turc va fi angajat în uzină, rasismul mai are zile bune înaintea lui.

Eugen Jebeleanu creează în jurul spectacolului său un întreg context, alternînd spații filmate și spații jucate în direct (scenografia excelentă și reactivă a Velicăi Panduru). Spectacolul se deschide pe o construcție scenică elaborată pe mai multe planuri. Un ecran sus, în stînga, un spațiu de joc degajat pe platou și alte spații la vedere, interioare mizere și insalubre. Ecranul va continua și va lărgi universul spațial. Jebeleanu introduce de la bun început cuvîntul lui Fassbinder, ca personaj, și în același timp pune datele stilului de teatru și ale ideilor lui Fassbinder. Face apel aici la un text dintr-un roman de Alban Lefranc, *Fassbinder, la mort en fanfare*. Actorul care va juca rolul lui Iorgos, Niko Becker, este cel ce va purta cuvîntul autorului, un lung monolog de 15 minute. Vorbește despre singurătate, cînd seara în camera ta îți cauți umbra, insomnia care te răstignește pe dezordinea gîndurilor răzlețe și, în final, amintește că în filmele sale se va vorbi despre dragoste, „cel mai bun, cel mai perfid și mai eficient instrument al supunerii sociale“. În același timp, pe ecranul din stînga, imagini, corpuri, personaje își trăiesc singurătatea în decoruri dezolante, imagini filmate de Marius Panduru, un operator care are ochiul și darul să vadă nu un decor, ci un document în discuție. Iată, datele sînt enunțate, actorul coboară. Se joacă pe toate planurile, imagini de film și altele jucate direct se înlănțuie fluid. O echipă actoricească formidabilă și omogenă – amintesc doar, alături de Niko Becker, prezența puternică și luminoasă a Olgăi Török. Intervin aici cîteva scene filmate într-un abator, carcase sîngerînde. Și un insert din presa germană care comentează prezența mîinii de lucru ieftine, importate în condiții teribile. Trimiterea e directă la situația muncitorilor români importați pe vremea pandemiei, care au lucrat în abatoare și pe cîmp, culegînd sparanghel. Rasismul și ura izbucnesc într-o scenă de o mare violență, cînd Iorgos e bătut cu sălbăticie, dezbrăcat, castrat și răstignit. În această scenă de o cruzime greu de suportat, în contrapunct răsună o muzica barocă de Vivaldi. (Procedeul amintește de filmul lui Visconti, *Senso,* cînd se aude *Trubadurul* lui Verdi pe o scenă de execuție.) Iorgos va supraviețui, dar falsul *happy-end* e amar, căci grecul urăște la rîndul său turcii, sămînța rasismului nu s-a stins. Nimeni nu realizează oroarea gestului, după linșarea grecului toți vorbesc despre ordine și liniște, care, în sfîrșit, au triumfat. Lefranc amintește un discurs al cancelarului Helmut Schmidt, citat în spectacol: „Un popor care a realizat atîtea performanțe economice are dreptul să nu mai vrea să audă de Auschwitz“. Și, gîndindu-mă la persistența sentimentelor de intoleranță și de rasism, nu pot să nu-mi amintesc că Fassbinder a murit în 1982, Lefranc a scris cartea lui în 2012 și că am putut spera altceva cînd Germania a primit și a integrat valul mare de refugiați în 2015. Ceea ce nu i-a împiedicat pe germani să importe, pe timp de criză sanitară, mînă de lucru ieftină din țările est-europene, în condiții mizerabile. O mînă spală pe alta, poate, dar ceva murdar tot rămîne... Spectacolul lui Eugen Jebeleanu, puternic, feroce și lucid, ne împiedică să uităm.

Mirella Patureau *este critic de teatru și traducătoare, cercetătoare la Atelier de Recherche sur l’Intermédialité et les Arts du Spectacle, CNRS, Paris.*

Bogdan-Alexandru STĂNESCU

pe de altă carte

Un veac de coșmar în Trans-Tristia

● Norman Manea, *Umbra exilată*, Editura Polirom, 2021

Biografia personajului principal al acestui roman-colaj semnat de Norman Manea – la o distanță de 12 ani de la apariția precedentului roman, *Vizuina* – este străbătută de „vizite“ kafkiene, onirice, coșmarești în esență, dar care aduc un dramatism ce altfel ar lipsi demonstrației eseistice a cărții. Vizitele/aparițiile alcătuiesc coloana vertebrală a unui parcurs biografic ce adună, de data aceasta, toate temele abordate de literatura lui Norman Manea pînă acum: în primul rînd exilul, apoi clovnul, idiotul dostoievskian, melcul-casă, melcul-ancoră, jidovul rătăcitor, limba-cochilie. De data aceasta însă, întregul roman este construit în jurul unei noi teme structurante, și anume „umbra“, arhetip abordat prin intermediul povestirii lui Chamisso, analizată pînă la epuizare de personaje, de autor și introdusă într-un vîrtej metatextual specific lui Manea. În plus, Mizantropul din *Umbra exilată* primește un dublu feminin, o soră deopotrivă telurică și livrescă de care-l leagă o atracție carnală pe care o abhoră și o îmbrățișează amîndoi și care-o va împinge pe ea la suicid. Relația frate-soră e așezată în mod asumat de autor sub semnul livresc al *Omului fără însușiri* al lui Musil, unul dintre numele surorii fiind Agatha (precum cel al surorii incestuoase din romanul lui Musil).

În punctele esențiale, biografia Rătăcitorului din acest roman coincide cu cea a lui Norman Manea, fapt ce dă naștere și unei tăceri semnificative în care ființa ficțională se scufundă, pentru a putea dialoga cu strigoii trecutului, cu umbrele cărților și cu propria umbră, în accepțiunea ei jungiană. Personajul Umbrei refuză să-și expună trauma deportării timpurii într-un lagăr de exterminare din „Trans-Tristia“, refuză o sublimare a acesteia sub orice formă ar putea căpăta ea. Chiar forma compozită pe care o capătă romanul lui Manea este o manifestare a acestei revolte împotriva capitalizării traumei. Un refuz care se perpetuează în biografia acestui individ retras din lume, un spectator-actor al secolului XX care se asimilează unei categorii de îngeri bizari, cea a refugiaților eterni. Purtătorul lor de drapel este Peter Schlemihl, personajul care-și dă umbra în schimbul pungii cu aur fără de fund a Diavolului burghez, pentru a se trezi respins de societate și de iubita Mina. Atunci cînd Diavolul se oferă să-i redea umbra în schimbul Sufletului, Peter Schlemihl refuză și pornește să colinde lumea cu ajutorul unor cizme fermecate, pentru a se adînci în cele din urmă în studiul naturii. Care este, așadar, Umbra acestui nomad, *persona* lui Norman Manea din roman? Ar fi, pe de o parte, melancolia de bază a moștenitorului unei negre tradiții a „poporului ales“; ar fi, la fel de bine, bila neagră a celui care-și vede biografia ca pe o înlănțuire interminabilă de exiluri, o călătorie forțată de-a lungul istoriei și hărții lumii; poate fi refuzul acestui om de a vorbi despre lucruri și dureri esențiale într-o lume în care se vorbește din ce în ce mai mult, în care traumele, rănile, cicatricile sînt exhibate demonstrativ și cu mîndrie. Umbra este, bineînțeles, sora Tamar/Agatha, principiul feminin, scoica ce adăpostește instinctele primare și duioșia reprimată încă din copilărie. Ajuns, în urma diligențelor ei, în Berlinul occidental cu puțin înaintea căderii Zidului, Nomadul se izolează în grădina botanică și în bibliotecă, așa cum o va face mai apoi, ajuns în Lumea Nouă, în Edenul multiconfesional al colegiului unde va preda, peisaj seren și totuși încărcat thanatic și cultural, fiind, de exemplu, locul unde este înmormîntată celebra Irma Brandeis, Clizia lui Montale, fascinanta cercetătoare specializată în opera lui Dante care a inspirat mai mulți poeți de-a lungul vieții (ba chiar și dincolo de ea, dacă ne gîndim la invocațiile lui James Merrill).

Scris într-o alternanță de dialog succint și receptare poetică a lumii, înot subacvatic prin lichidul amniotic al visului, romanul lui Norman Manea se ramifică semnificativ în foarte multe direcții corelate de Sinele firav al unui personaj care devine mai evanescent cu fiecare pagină a sa, pînă la dispariția totală într-un dialog *à la* Bellow (asemănător cu una dintre epistolele lui Herzog) și într-un peisaj edenic menit a lega două paliere narative: în cimitirul colegiului se întîlnesc atît destinul personajului, cît și cel livresc, al lui Chamisso. Ba chiar, forînd în mai mare adîncime, se mai adaugă un palier, cel profund ficțional, al lui Peter Schlemihl. Dublul Nomadului Mizantrop este prietenul Günther, etnicul german plecat și el în Berlinul occidental, comunist convins, obsedat de vina germană, care ar suferi, prin antiteză, de frenezia realității, un om-program ce nu poate exista în lipsa acțiunii și a discursului. Existența lui este explozivă și sonoră, el revendică și militează, spre deosebire de prietenul lui evreu, care tace în mod suspect și se refugiază în grădini și biblioteci.

De altfel, cu excepția orbitoare a biografiei lui Norman Manea, totul este livresc în acest roman: de la nodul interpretativ împrumutat de la Chamisso la relația incestuoasă cu Tamar-Agatha (creatură aparținînd la două universuri ficționale: Musil și Tournier), *Umbra exilată* se dezvoltă arborescent, dar și pe verticală, adîncind rădăcini fantomatice în solul literaturii și al istoriei și devenind un pandant pseudo-teoretic al romanului autobiografic *Întoarcerea huliganului*. Norman Manea cel din *Umbra exilată* nu mai este dispus, asemenea personajului său, să vorbească, să povestească, ci se îndreaptă într-o direcție literară *impură*, cea a colajului literatură-eseu, un spațiu al tăcerii meditative. Personajul său își asumă pe parcursul romanului identificarea cu propria umbră, își asumă dispariția în camera cu pereți înveliți în oglinzi. El devine un om la care ceilalți „se referă“, o referință literară care a părăsit forma biologică. De altfel, încă de la bun început acesta are o ancoră fantomatică în realitate (pornind de la diagnosticul pus lui de psihiatrul securist Eduard Sima, de Fobie a Realității), continuînd cu porecla livrescă a surorii și cu specializarea lui în Istoria Circului, pentru a ajunge la obsesia pentru povestea lui Chamisso. Simpla lui existență nu este altceva decît rezistență în fața aneantizării, în fața disipării în text și în ficțiunea istorică.

Personajul principal al acestui roman tulburător e un *schlemiel* (în ebraică, nătîng, împiedicat), un om cu capul în nori, un idiot dostoievskian care privește spectacolul lumii cu o neverosimilă uimire, pentru a se risipi, în sfîrșit, în decorul baroc al naturii. Nu e amărăciune aici, dimpotrivă, mai curînd o satisfacție înțeleaptă de a fi putut adăuga o interpretare lumii. Și ce interpretare!

Adrian MUREȘAN

pe de altă carte

Jurnalul unui premiant

● Sașa Pană, *Născut în '02: memorii, file de jurnal, evocări*, Editura Pandora M, 2021.

(Re)lectura acestor memorii dezvăluie nu atît convulsive disponibilități suprarealiste în temperament, cît figura, pe alocuri ușor obositoare, a unui pasionat de factologie, *un farmacist*. Aproape întregul tom se constituie ca un elogiu adus arhivei, biblioraftului și altor adjuvanți ai memoriei. Dacă ar fi trăit astăzi, Pană ar fi devenit, probabil, artizanul unei rețele de arhivare, în IT ori în politici de securitate. Înzestrat și cu o foarte bună părere despre sine („zodia îmi conferă multe și minunate calități“), scrisul acestui fabulos anticar și insolit colportor intelectual dobîndește cale liberă spre accesarea iluziei supreme: „Voi scrie numai adevărul“. Instalat în memorie ca într-un cimitir, omul deține nu doar vaste colecții de ziare, fotografii, manuscrise, cărți poștale, necroloage, ci și o listă cu restanți, un „chenar cu doliu“ ca un pomelnic, conținînd numele celor care nu i-au returnat cărțile împrumutate. Modelele acestei cruciade și ale acestei mobilizări editoriale, parcă fără precedent, provin din familie, fie ele literare ori ideologice: tatăl său primea o foarte bogată corespondență, întîmpinată entuziast de către copil, citea cu voce tare și decupa diverse articole politice, foiletoane, caricaturi, pe care le păstra în plicuri, ori edita, el însuși, o revistă lunară de „medicină și higienă“.

SAȘA
PANĂ
Născut
în '02

Paginile creionează, în fapt, portretul unui premiant de meserie, care se așază, pînă tîrziu, mereu în prima bancă, și care își păstrează colecțiile intacte, timp de decenii: „Nici un colțișor îndoit, nici o pată“. Ficțiunile identitare devin fantasme identitare, mai ales atunci cînd rîndurile trădează o grijă excesivă de a poza în soldatul credincios al Partidului Comunist. Memoria selectivă a medicului militar nu este și una inocentă. Comunismul și publicațiile afiliate sînt privite, de fapt, (și) ca forme de contracarare a mișcărilor huliganice din zorii anilor '20. Însă după toate cele trăite și întîmplate în anii '50, de care nu se ocupă în aceste memorii, soluția cea mai sigură pare a fi tot limbajul de lemn: „Am rămas un optimist dornic să muncesc fără preget pentru luminarea mea și înălțarea semenilor mei către o altă condiție de viață. (...) Clasa muncitoare [era] singura care lupta pentru o autentică pace între popoare“ etc. Și totuși, senzația care persistă este aceea că „scîrba pentru mentalitatea burgheză“ punctează mai mult la impresia artistică. Rămîne de văzut, după cum nota și Geo Bogza în jurnalul său, dacă toată această grijă excesivă și declarativă nu eșuează în „burghezism“.

Deși nu își propune să facă literatură, rețin atenția și cîteva dialoguri ori anecdote, funcționale ca veritabile bucăți de proză (scena, de pildă, cu campania electorală a lui N.D. Cocea), portretele făcute tatălui și bunicii sale de pe filieră maternă, relatarea violențelor trăite în familie, catalogate mai tîrziu drept simple „răsplăți contondente“ la obrăzniciile copilărești, și mai ales evocările unor „metode didactice“ cel puțin îndoielnice, amintind parcă de schițele și nuvelele lui Delavrancea: elevi forțați să mestece și să înghită literalmente gunoaiele rămase în bancă sau de pe jos, ori cărora li se „rupea urechea“ pentru cea mai mică șoaptă, în timp ce erau batjocoriți cu apelative ori porecle umilitoare, de către – *nota bene* – profesori-autori ai unor studii de psihologie și pedagogie, cu doctorat în filozofie etc. Aceștia din urmă nu erau examinatori, scrie Pană inspirat, ci „hingheri de greșeli“.

Literaturizării spontane i se adaugă firesc și interesul documentar, recuperarea efervescenței publicisticii interbelice, cu savuroasele pamflete ori polemici. Contestării, de pildă, de către Tudor Teodorescu-Braniște a „micii și bravei avangarde“ de la revista *unu*, i se răspunde cu un soi de șah-mat „strengăresc“: „Fugi, mă puță, de aici!“. Sînt evocați Minulescu, Arghezi, Blecher, Macedonski, Ion Călugăru, Geo Bogza, B. Fundoianu, dar și derapajele fasciste ale lui Radu Gyr, Octavian Goga, Nicolae Paulescu (evocat ca un monument al demagogiei), panica creată de tulburările studențești antisemite, cînd amenințările huliganice împiedică desfășurarea unor spectacole de teatru și cînd nu se mai poate conta pe sprijinul poliției, ori corupția ucigătoare, acționînd sub un dicton pe care l-am putea cataloga astăzi drept... *nouăzecist:* „Fur, dar fur cu acte“ etc.

Un soi de cruzime a relatării îl conduce, în unele situații, mai degrabă înspre naturalism, pe filiera preocupărilor sale din sfera medicinei militare, precum în paginile despre năzbîtiile studențești, coborîte parcă din lumea lui Creangă, dar conjugate, adesea, în registru tragic, ori în detaliile înfiorătoare ale autopsiei cadavrului unei copile „cu pometii zmeurii“: neajungînd în timp util nefericita veste în satul unde trăiau părinții fetei, corpul neînsuflețit fusese automat repartizat în „sala de disecție a anului I“. Altfel, scrisul lui Sașa Pană rămîne, în acord cu diagnosticul pus de Ion Pop în celebra sa carte despre avangardă, acela al unui poet al duioaselor amintiri familiale, un spirit meticulos și greu de situat printre îndrăznelile și convulsiile avangardiste.

Victor MOROZOV

dilematograf

Pe picior mare

● *Metropolitan* (SUA, 1990), de Whit Stillman.

Prin ancorarea într-un urban al creativilor (New York-ul văzut ca rezervor nesfîrșit, la bine și la rău, de existențe intelectuale), prin accesul pătrunzător în rîndurile studenților umaniști (universitatea văzută ca fabrică de tineri care se întreabă de ce să fie simplu, cînd poate să fie complicat), debutul lui Whit Stillman *Metropolitan* are toate motivele să pretindă la titlul de tătic al *mumblecore*-ului american. Sigur, filme care să studieze ecosistemul campusului american, cu toate deficiențele și sclipirile sale, s-au mai văzut și înainte, de la *Breaking Away* (1979) de Peter Yates la *Lianna* (1983) de John Sayles. Să zicem însă că *Metropolitan* introduce pe scenă, în acompaniament de tobă, dialogul ca unică forță de tracțiune a filmului, pretenția intelectuală mai mult sau mai puțin fondată ca principală trăsătură de caracter, iubirea ca orizont ultim, mereu de neantins: adică un întreg arsenal din care, la scurtă vreme după aceea, un regizor precum Noah Baumbach își va putea alege și perfecționa armele de predilecție. Pînă una-alta, *Metropolitan* merită văzut pentru dezinvoltura sa paradoxală și incomodă, care găsește în mijlocul unor studenți bogătani, mari amatori de frac și papion, resursele unei prospețimi hazoase.

Ce surprinde cu adevărat la povestea aceasta a studentului socialist (Edward Clements) care nimerește mai curînd întîmplător în gașca unor burghezi de-o seamă cu el este tocmai franchețea cu care Stillman terfelește idealurile politice ale celui dintîi pînă ce acestea ajung să se confunde cu valorile leneșe și mizantrope ale celor din urmă. Ne-am aștepta probabil ca grupulețul de oameni falși să fie trezit la viață de apariția acestui roșcovan cu idei ceva mai avîntate, sau măcar ca această ciocnire de concepții să producă scînteia unui adevăr revelat despre clasele sociale, demascarea unui simulacru, sau poate o morală vag-înverșunată despre lumea injustă și letargică în care am ajuns să ne bălăcim. În van.

Căci dacă există un adevăr care luminează povestea, atunci el ne este șoptit oblic, iar înverșunarea nu va apărea niciodată. Dar forța de atracție a filmului e mereu animată de langoarea sa senină și nihilistă, care ia forma zilelor goale ale acestor oameni fără Dumnezeu, pînă ce diferența specifică dintre băiatul nostru strîmtorat cu banii și confrații săi înstăriți se dizolvă într-o filosofie de viață în care nimic nu mai contează. *Metropolitan* are un fel subtil de a da la iveală ce-i mai urît din om în aceeași măsură în care scufundă totul într-o aură de vulnerabilitate și șarm stins, care ne împiedică să sărim la concluzii: vezi scena, rînd pe rînd violentă, ridicolă, înduioșătoare, în care Nick (Chris Eigeman), „unul de-ai noștri“, se lansează într-o tiradă calomnioasă la adresa unui cunoscut, apoi totul se dovedește c-a fost o scorneală, bazată totuși pe anumite deducții corecte. Că Nick e un papițoi devine clar în urma spectacolului său trist – dar nu e la fel de adevărat că, în toată maimuțăreala sa, a întrezărit ceva ce altora le-a scăpat?

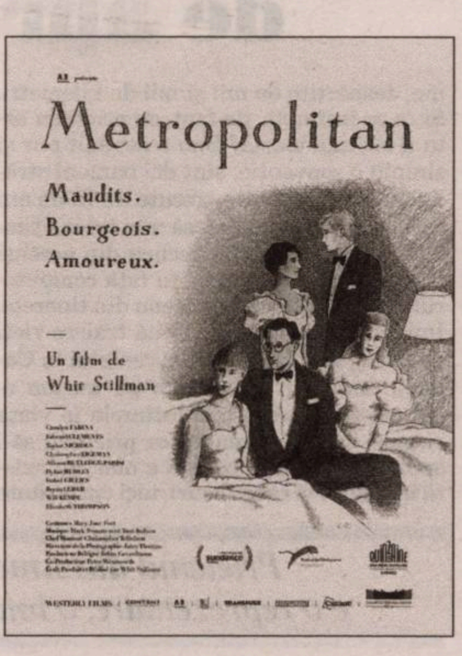

Există o aură atemporală în discuțiile blazate ale acestor tineri, care conferă filmului ca un fel de distanță față de cele povestite – mai aproape, în fond, de un film de epocă desuet decît de o analiză fără compromis a prezentului. Personajele din *Metropolitan,* dăruite cu generozitate celor mai meschine manevre sociale, au ceva din parvenitismul tinerimii dublineze din poveștile lui Joyce sau din fervoarea neputincioasă a princetonienilor chinuiți ai lui Fitzgerald – iar faptul că par să locuiască, *totuși,* într-un oraș poluat și infestat cu publicități de Crăciun nouăzeciste nu le smulge cu nimic din anacronismul flagrant pe care Stillman îl observă cu blîndețe, amuzament și interes antropologic. E o lume guvernată de etichetă, ipocrizie, bîrfă; strictă cu ierarhiile, aprigă într-ale bizutajului, captivă în reflexele unor alte vremuri – iar anvergura privirii rotunde, dezbărate de așchiile ideologiei, pe care o mobilizează Stillman are de profitat de pe urma acestei colaborări reciproc avantajoase cu formatul mic al filmului independent, care-i conferă agilitate și privilegii de *insider* cu costuri minime.

Putem reproșa filmului că se împiedică de o rezoluție cam zaharisită: doi tipi care s-au luptat pentru inima unei fete ajung să conlucreze cînd realizează că nu le rămîne vreo alternativă mai profitabilă. Dar pînă în acel punct – care totuși împrumută ce-i mai bun din tradiția *indie*-ului american, adică o imagine tremurată și luată de la oarecare depărtare, pe urmele unor oameni care se zbat în existențele lor fără scăpare –, filmul va fi evoluat pe traseul imprevizibil al unor bucăți de viață atent documentate, care n-au nimic de cîștigat din a fi rezumate, dar au totul de pierdut din a fi privite cu un ochi distrat. *Metropolitan* construiește adeziune față de membrii unui grup în jurul căruia camera de filmat se plimbă ca-ntr-un muzeu etnografic conceput inteligent: într-o lume în care clasa de mijloc e cea mai ubicuă noțiune posibilă, mereu scoasă la înaintare în arta *mainstream* fără idei, a merge în vizită pe la aristocrați e un gest care conține în el toate urmele unui radicalism *dandy* și decalat, de care încă avem nevoie.

Metropolitan este disponibil pe MUBI.

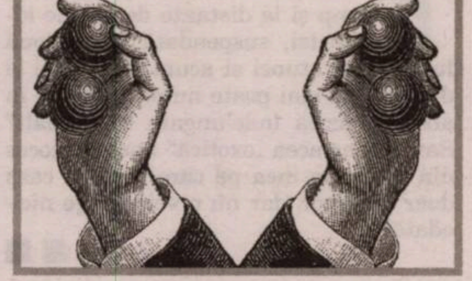

Aron BIRO

audio și n-am cuvinte

Reviriment

● Ulver, *Scary Muzak,* House of Mythology, 2021.
● Blak Saagan, *Se Ci Fosse La Luce Sarebbe Bellissimo,* Maple Death Records, 2021.

Democratizarea artistică adusă de digitizare, pentru a îngădui să facă muzică și celor care nu-s în stare să țină un instrument în mînă, a început cu epoca sintetizatoarelor, ducînd la o frustrare sistemică a absolvenților de Conservator, dar și la mega-festivalurile de muzică stroboscopică ce ne-au năpădit. Între aceste extreme atitudinale va exista întotdeauna pionierat și experiment muzical adaptat la mijloacele prin care se produce sunetul, oricare ar fi acelea.

Cîteva fenomene culturale (și contraculturale) converg în cea mai recentă ispravă-surpriză a imprevizibilului grup norvegian Ulver, albumul *Scary Muzak*. Unul e sărbătoarea Halloween care a ocazionat apariția albumului; altul e sound-ul „muzak“ – muzica de fundal care se aude în mall-uri, în ascensoare corporatiste sau în coloane sonore ale reclamelor radio/TV. Horror-ul mercantilizat și capitalismul neurostimulator converg așadar în esența ideologică a albumului – moartea ca vector de creștere

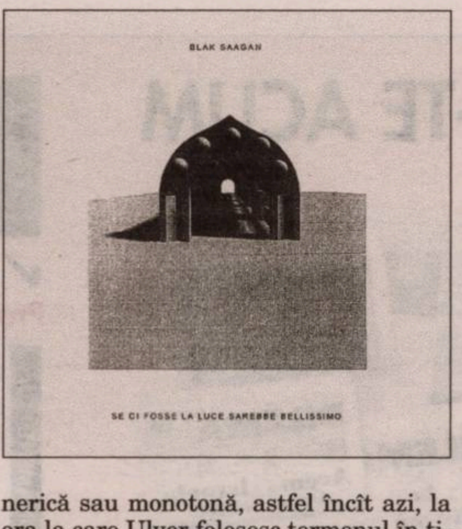

economică, fenomen recent validat și la noi, vezi creșterea PIB pe cap de locuitor prin scăderea numărului de locuitori. (Scuze pentru divagație, mă întorc de la o înmormîntare COVID.)

Sound-ul „muzak“ e o găselniță a neuroprogramării în scop comercial, creditată drept invenție a unui militar (George Owen Squire) specialist în transmisia de semnale informaționale, convertit în om de marketing și autor al primelor muzici cu funcție publicitară. În anii ’80 termenul căpăta nuanțe peiorative, cu referire la orice formă de muzică electronică generică sau monotonă, astfel încît azi, la ora la care Ulver folosesc termenul în titlul albumului, marca înregistrată „muzak“ e pierdută în negura istoriei.

Ulver nu puteau să rateze oportunitatea de a se afilia explozivului reviriment *synthwave.* Detalii enciclopedice despre acest reviriment pot fi consultate în recentul documentar *The Rise of the Synths* narat de John Carpenter. Recuperat ca muzician la apusul carierei de regizor, Carpenter e unul din cei mai influenți compozitori de coloane sonore SF-horror și autorul original al cîtorva piese deconstruite aici. Unul dintre epigonii săi nerușinați, francezul Carpenter Brut, s-a ocupat de ingineria sonoră. Albumul începe cu prelucrări după coloana sonoră a filmului *Halloween* și continuă cu compoziții Ulver noi realizate în aceiași parametri stilistici sau remixate în acei parametri de Carpenter Brut – deci un festin al genului.

Cui i se pare că albumul se termină prea repede poate continua direct, fără să resimtă vreo curbă stilistică prea bruscă, cu proiectul italian Blak Saagan (venețianul Samuele Gottardello) care își trage inspirația din surse similare, dar specifice spațiului italian: coloanele sonore *giallo,* subtil diferite de cele compuse de Carpenter, deși tot pe sintetizatoarele anilor ’70 și tot pentru filme horror (și semnificativ diferite de cele consacrate în *mainstream*-ul epocii – Vangelis, Tangerine Dream etc.).

E tot muzică electronică lugubră, vag dansabilă și monoton ritmată, dar italienii aveau ambiția, în anii ’70, să aibă ceva al lor, capabil să concureze cu mărcile americane: Ford *versus* Ferrari, Sergio Leone *versus* John Houston, *fumetto versus comic books, giallo versus slasher horror*. În plan muzical s-a format atunci o nișă a nișei muzicilor de sintetizator, pentru care proiectul Blak Saagan încearcă un reviriment în siajul celui promovat de John Carpenter și de epigonii săi postmoderni, venind însă și cu ingrediente din direcțiile krautrock, Morricone, Kraftwerk. Poate merită menționat că, sub aspect conceptual (vezi titlurile), albumul e despre asasinarea prim-ministrului Aldo Moro de către Brigăzile Roșii italiene.

Adina POPESCU

portrete din mers

Prietenii de aproape și de departe

Mama are o prietenă în Canada, se cunosc de o jumătate de secol (acum, cînd scriu, îmi dau seama cum sună asta!), de pe vremea cînd mama, proaspăt absolventă de Politehnică, primise repartiția la București, iar prima figură prietenoasă care o întîmpinase în biroul întreprinderii dintr-un oraș mare și străin fusese ea, doamna aceasta din Canada. Nu știu prea multe despre ele două, uneori prietena apare în plan secund în pozele de la cununia civilă a părinților mei sau în cele de la botezul meu, în fotografii de prin excursii în Munții Bucegi – două tinere cu rucsacuri în spate din acelea tip raniță militară, zîmbind aparatului Smena, în drum spre cabana Diham sau spre Poiana Izvoarelor. De fapt, nu știu nimic despre ce le lega pe ele două, dacă gîndeau la fel sau aveau pasiuni comune, dacă se ajutau reciproc, dacă aveau secretele lor și își făceau confidențe, dacă țineau sincer una la cealaltă. N-am întrebat-o niciodată pe mama, nu m-a interesat. Am cunoscut-o și eu pe prietena ei, mama era căsătorită deja de zece ani, prietena rămăsese *single*, o vizitam într-o casă mare, interbelică, din centru, o casă întunecoasă în care te puteai rătăci și care mă înspăimînta, știam de la ai mei că valora o avere, pentru mine însă avea o singură atracție „exotică“ – o nucă de cocos primită de prin străinătate, prima nucă de cocos pe care o vedeam în realitate, în secret îmi doream la fiecare vizită ca prietena mamei să o spargă special pentru mine, eram foarte curioasă ce ascundea înăuntrul ei. Nu s-a întîmplat niciodată asta – neavînd copii, prietena nu știa ce-și doresc cu ardoare copiii. A plecat în Canada imediat după 1989 și de atunci mama nu a mai revăzut-o niciodată și probabil că nici nu se vor mai reîntîlni vreodată în carne și oase, nu în viața asta, prietena n-a mai revenit în România. O vreme și-au scris scrisori, prietena s-a căsătorit în sfîrșit cu un canadian, îi trimitea mamei poze cu ea în costum de baie de la ocean ca să-i demonstreze că încă se ține bine. Apoi au pierdut legătura. S-au regăsit de cînd cu Internetul, iar acum vorbesc și se „văd“ săptămînal pe Skype. Vorbesc cu orele și mă tot întreb ce tot or fi avînd să-și spună după atîta amar de vreme, despărțite de mii și mii de kilometri. Și ce se întîmplă, de fapt, cu prietena asta a lor, mai există? Sau a devenit pur și simplu o convenție, sînt doi oameni străini, două pensionare trecute de 70 de ani care se conversează ca să mai treacă timpul? Uneori trag cu urechea din aceeași încăpere în care mama, în fața computerului, „își vizitează“ prietena din tinerețe. Îmi dau seama că cele două trăiesc vieți paralele, una în România, cealaltă în Canada: mama îi povestește pe un ton egal prietenei ce se mai întîmplă în viața ei, apoi tace și așteaptă ca prietena să-i spună la rîndul ei ce mai e nou, nu există întrebări și răspunsuri, nici curiozitate sau empatie. Nu vorbesc niciodată despre trecut. Îmbătrînesc separat și în același timp împreună, stînd la taclale despre tot soiul de nimicuri, în fața unui ecran de computer, la un moment dat imaginea uneia dintre ele o să dispară. Și abia cînd mă gîndesc la asta, prietenia lor începe să mă înduioșeze, căci o prietenie e ca o nucă de cocos, n-o să știi niciodată ce conține.

Prietenul din America nu e un prieten,
e o reprezentare, o imagine a unei vieți diferite.

Spre deosebire de mama, nu am prieteni plecați prin alte colțuri ale lumii, nu vorbesc cu nimeni pe Skype cu orele, prieteniile mele sînt mai degrabă conjuncturale și nu rezistă atît de mult în timp. De cînd am încetat să mai ies prin oraș și ies mai degrabă la cîrciumile și terasele din cartier, pentru că mi-e mai comod așa, mi-am dat seama că, în cercul nostru strîmt, mă întîlnesc cu aceiași oameni. Oameni pe care îi cunosc din diferite împrejurări, amici de prin redacțiile unor reviste la care am lucrat, cunoștințe. Ne salutăm și, pentru că ni se pare aiurea să ne bem fiecare berea într-un colț de terasă, ne „unim“ mesele, treptat devenim prieteni, însă nu ne sunăm niciodată, nu ne dăm vreo întîlnire la oră fixă pentru că știm unde să ne găsim și că ne vom întîlni inevitabil. Există diferite forme de împrietenire, de prietenie, mai superficiale sau mai profunde, pentru mine uneori contează mai mult „a fi prietenos“ decît prietenia în sine, uneori cînd merg în cîte un un oraș străin din Vest, iar oamenii îmi zîmbesc pe stradă, îi simt pe toți prietenii mei, căci vin dintr-o țară în care accentul se pune mai mult pe „dușmani“ decît pe „prieteni“, în care ura, suspiciunea și înverșunarea sînt mai importante decît amabilitatea și disponibilitatea de a te destăinui sincer chiar și unui necunoscut. Însă în acest timp sînt conștientă că, dacă mă voi muta într-un alt cartier, acești prieteni ai mei de aici, de pe Calea Moșilor, nu vor mai exista.

Revenind la prietenii de peste mări și țări, am participat de cîteva ori din obligație la niște momente create în mod artificial și care pornesc de la „Vine cutărică din America, stă doar două zile în București și vrea să ne vadă pe toți! Hai să ne organizăm...“. Cutărică fiind un fost coleg de școală sau unul care a făcut parte din vreo fostă gașcă de rockeri, munțomani, copii de la scara doi, cu care nu am avut, de fapt, o prea mare tangență. E un fel de prietena mamei care revine după mult timp în țară, în oraș, un mic popas necesar înainte de a-și vizita în mod regulamentar toate rudele de la Fălticeni sau Tecuci sau înainte de o binemeritată vacanță prin Europa. Și e de datoria noastră, a foștilor prieteni sau colegi, să-i organizăm un mic program artistic de bun-venit. Așa că „ne organizăm“, iar partea bună în toată povestea asta este că reușesc să mă întîlnesc cu oameni care mi-au fost odinioară dragi și pe care nu i-am văzut de ani buni. Nu, nu sînt plecați în America, locuiesc în cartierul Berceni sau în cartierul Titan (următoarea dată cînd îi voi revedea va fi probabil pe la vreo înmormîntare). Partea proastă este că e musai să-i livrăm „prietenului“ nostru din America niscaiva nostalgii după tinerețea pierdută, cu cît mai multe, cu atît mai bine. Papanașii care îi plăceau lui, cei mai buni papanași din oraș, trebuie să fie prezenți pe masa întinsă, pantagruelică, pentru că la noi, la români, orice întîlnire din asta nostalgică e cu multă mîncare și băutură. Cîrciuma la care chiuleam împreună nu mai e? Vai, ce păcat! Inventăm alta care să-i semene. Muzica noastră, piese de prin anii ’80-’90, neapărat să vină și X ca să le zică ceva la chitară, poze de grup scanate și rescanate, rămășițele dezgropate ale prieteniei noastre. Întregul moment începe să semene cu un *reenactment*, trebuie să-l impresionăm pe om, că doar de-aia a bătut atîta drum pînă aici, nu ne lăsăm pînă nu-i stoarcem cîteva lacrimi. În toată această vrie și prefăcătorie, nu ne dăm seama că noi nu mai sîntem aceiași. Iar „prietenul“ pe care îl așteptăm e, de fapt, un străin care locuiește în America. E adevărat că va participa cu entuziasm, se va lăsa sedus și își va juca propriul rol, ne va arăta la rîndul lui poze cu noua lui viață, casa, mașina, piscina etc., de obicei va încerca să ne convingă că e mai bine că am rămas aici, unde totul e atît de viu și de autentic, după care se va urca în avion și va uita tot. Prietenul din America nu e un prieten, e o reprezentare, o imagine a unei vieți diferite, posibile, de multe ori o poveste „de succes“ pentru cei care încă locuim aici, în cartierul Berceni sau în cartierul Titan, pentru că cel plecat va fi mereu mai interesant decît cel care a rămas (e valabil și pentru întoarcerea fiului rătăcitor de la București, de pildă, în prăfuitul tîrg natal).

Totuși, poate rezista o prietenie în timp și la distanțe de mii de kilometri, suspendată între două lumi, între atunci și acum, între aici și dincolo? Se mai poate numi prietenie în absența fizică îndelungată a celuilalt? Sau e doar acea „exotică“ nucă de cocos din copilăria mea pe care o ții în casă doar de decor, dar nu o vei sparge niciodată?

■ ■ ■

ABONEAZĂ-TE ACUM

SCANEAZĂ
CODUL QR

CUM TE ABONEZI
✓ **ONLINE:** la http://abonamente.adevarul.ro
✓ **VIRAMENT BANCAR** sau **MANDAT POȘTAL:**
în contul SC ADEVARUL HOLDING SRL, cod fiscal RO18990288,
deschis la BRD - Decebal,
nr. cont RO70BRDE441SV58305914410.
✓ **LA TOATE OFICIILE POȘTALE** / ✓ **FIRMELE DE ABONAMENTE**

Informații și reclamații: abonamente@adevarulholding.ro
Tel: 0790 139 007/0790 139 009 (L-V, 9.00-18.00)

DILEMA VECHE

✓ 3 luni - 65 LEI ✓ 6 luni - 110 LEI ✓ 12 luni - 175 LEI

Prețuri la abonamente cu pînă la 52% mai mici față de prețul de la chioșc

TALON ABONAMENT
Nume.. Prenume...
Str. .... Nr. ...., Bl. ...., Sc. ...., Et. ...., Ap. ....,
Localitate .... Județ/Sector ...., Cod poștal ....
Telefon .... Email ....
Am achitat suma de .... LEI cu mandat poștal/ordin de plată nr. .... din data ....
în contul SC ADEVARUL HOLDING SRL, cod fiscal RO18990288, deschis la BRD – Decebal, nr. cont RO70BRDE441SV58305914410.
Abonamentul va începe din luna* .... Semnătura ....

Plata se va efectua pînă la data de 25 a lunii în curs pentru ca livrarea să înceapă de la data de 1 a lunii următoare.

Prin completarea prezentului talon sînt de acord ca SC ADEVARUL HOLDING SRL să prelucreze datele mele cu caracter personal pentru activități promoționale și să le dezvăluie terților conform legii nr. 677/2001. Îmi rezerv dreptul să mă opun acestei prelucrări și să solicit ștergerea datelor adresîndu-mă societății SC ADEVARUL HOLDING SRL printr-o cerere scrisă.

Pentru abonamentele plătite cu mandat poștal sau ordin de plată este necesar să trimiteți talonul completat, împreună cu copia dovezii de plată la **SC ADEVARUL HOLDING SRL – Abonamente,** București, Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, Sector 2, cod poștal 020331.

...ÎȚI DĂ DE GÎNDIT

Stela GIURGEANU

Banalizarea imposturii

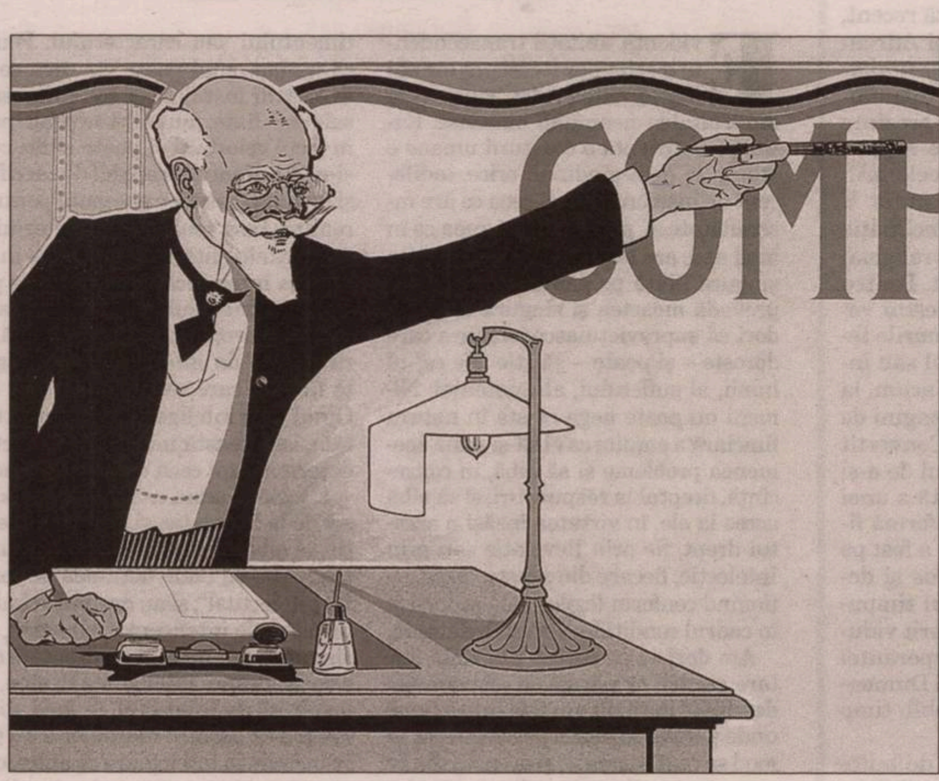

Zilele trecute, într-un magazin de cosmetice, în timp ce citeam eticheta unui flacon, am fost abordată de o angajată pe ecusonul căreia scria „Cosmetic consultant“ cu întrebarea: „Pot să vă ajut?“. I-am răspuns că sînt în căutarea unui produs care să conțină anumite ingrediente, însă, în loc să-mi indice ce să caut, domnișoara mi-a luat luat flaconul din mînă și a început să-mi citească, cu voce tare și plină de solicitudine, ingredientele. Am întrerupt-o, spunîndu-i că pot să citesc și singură, dar sfătuitoarea mi-a tăiat-o scurt: „Dar eu sînt aici ca să vă ajut“ și a continuat să-mi citească, lămurindu-mă în final că respectiva poțiune nu conține ingredientele căutate. Cum purta patalamaua de „sfătuitoare cosmetică“, am plusat și am întrebat-o ce alte produse îmi poate recomanda. Spre stupoarea mea domnișoara a oftat și a început să ia pe rînd sticluțele de pe raft și să-mi citească etichetele.

Bineînțeles, nu este primul exemplu de angajat comercial care habar n-are ce vinde. Și nici primul care să admită că nu știe. Totuși, în timp ce domnișoara îmi citea cu voce tare, irosindu-mi timpul și nervii, mimînd competențele enunțate de ecuson, competențe pe care în mod clar nu le avea, m-am gîndit la impostură, la diferitele sale grade de comparație și la amploarea acesteia în societatea românească.

De la meșterul care face o treabă de mîntuială, pretinzînd că se pricepe, la politicienii care în timp au devenit „toți la fel“, ne-am obișnuit într-atît cu incompetența și cu promovarea diletanților la toate nivelurile încît impostura, fie ea minoră, fie majoră, a devenit ceva banal? Ne mai revoltă impostura, o mai taxăm ca atare sau, familiarizați atît de mult cu ea, o tratăm aproape ca pe o rudă pe care, deși susținem că nu o suferim, o acceptăm, căci e de-a noastră, iar „sîngele apă nu se face“?

Dar ce este și de cîte feluri poate fi impostura? Care sînt cauzele ei și ce efecte provoacă? Și, cel mai important, ce se întîmplă într-o societate în care impostura devine ceva la ordinea zilei?

Definiția de dicționar aproape că o minimalizează, punînd-o în aceeași oală cu „șarlatania“. De altfel, în literatura clasică, etalonul impostorului este personajul lui Molière, Tartuffe. Dar Tartuffe e doar un mic trișor, un clămpănici de suprafață, pentru unii șarmant, pentru alții enervant, personajul nefiind totuși încărcat cu consecințele mai grave ale imposturii – abuzul de încredere putînd lăsa urme adînci, traumatizante. Rămînînd în sfera literaturii, putem vorbi astfel despre Cornelius Melody, personajul lui Eugen O'Neill din piesa sa din 1942, *A Touch Of The Poet,* sau, mai recent, de tatăl din *Enfant de salaud,* cartea lui Sorj Chalandon, nominalizată anul acesta la premiul Goncourt. Cele două personaje ajung să ruineze viețile celor din jur prin faptul că își arogă vieți și caractere care de fapt nu le aparțin, mințind sedimentați în propria impostură. Interesant este că cele două personaje nu sînt inventate, ci poartă fantome ale oamenilor reali din viețile celor doi scriitori – atît piesa de teatru a lui O'Neill, cît și romanul lui Chalandon fiind mai degrabă încercări de catharsis ale traumelor suferite de cei doi cînd află adevărul despre tații lor, niște oameni pe care în copilărie i-au idealizat.

În 1934, psihanalista Helene Deutsch, fondatoarea Institutului Psihanalitic din Viena, a descris tipul de personalitate *„Als ob“ („ca și cum“),* referindu-se la indivizi care, deși sînt profund inautentici, sînt perfect integrați în societate, au parte de relații normale cu cei din jur, fără să lase impresia de falsitate. Impostorul, potrivit cercetătoarei, este extrem de atent la cerințele sociale și extrem de dornic să se plieze acestora, iar aparența de normalitate nu vine dintr-o represiune a eului, ci mai degrabă dintr-o exhibare a unui eu fals. Impostorul rămîne însă la stadiul infantil al copilului care doar imită lumea adulților și nu își mai dezvoltă o personalitate a lui, pentru că îi e mult mai ușor să recurgă la mimetismul unor formule de succes. Fără să fie nevoit să depună prea mult efort, ajunge să-și construiască identitatea prin „repetarea spasmodică și fără nici o urmă de originalitate a unui prototip“. O caracteristică principală a personalității *„Als ob“* este aceea că, deși existente, tendințele de agresivitate care provin dintr-un complex de inferioritate sînt mascate de purtări frumoase – căci toți impostorii vor să fie percepuți drept oameni buni și mai ales morali –, însă această mască le cade atunci cînd subiectul este provocat să-și demonstreze calitățile pe care pretinde că le are – atunci amabilitatea de fațadă putînd fi „ușor convertibilă în rău“.

Ce se întîmplă într-o societate
în care impostura devine ceva la ordinea zilei?

Bineînțeles, există diferite tipuri de impostură, Helene Deutsch făcînd diferența între mecanismele care funcționează la diverși impostori. Tiparul variază în funcție de gradul de consolidare a idealului ego-ului și de capacitatea de sublimare. Impostor poate fi și cel care are o dorință trecătoare pentru ceea ce și-ar dori să fie (precum adolescenții), dar și cel care își face o carieră mizînd doar pe imitarea unor calități. Deutsch a clasificat astfel de personalități drept „depersonalizate“ și le-a asociat cu un comportament de tip schizoid, afirmînd că în spatele pseudo-normalității se află un nucleu psihotic schizoid.

Impostura se clădește așadar pe o acută lipsă de identitate – cînd nu știi cine ești, preferi să imiți modele pe care societatea le promovează ca fiind de succes.

„Am putea spune că fiecare societate are impostorii pe care îi merită“ – afirmă Roland Gori, profesor de psihopatologie la Universitatea Aix-Marseille, din Franța. În cartea sa, apărută în 2013,

La Fabrique des imposteurs, profesorul analizează modul în care s-au schimbat formele de impostură. „Impostorul a existat dintotdeauna, la fel și impostura... Astăzi însă vorbim de contexte diferite și, prin urmare, de simptome diferite (...). Fiecare societate are, la un moment dat, ritualurile ei, codurile sale sociale care dau credit cuiva.“

Potrivit lui Gori, noile criterii sociale de creditare se bazează în esență pe valori cantitative, formale și procedurale, în toate domeniile. „Dacă luăm exemplul jurnalismului, ceea ce va avea prioritate este logica rating-urilor. De pildă, un material jurnalistic nu va mai fi evaluat în funcție de ideile cu care contribuie, din punct de vedere al calității, la formarea gîndirii critice a cetățenilor, ci pe baza numărului de vizualizări, această logică de rating devenind calul troian al logicii pieței.“

În plan social, acest cal troian care oferă mai degrabă cantitate și nu calitate este analizat și de sociologul german Ralf Ottermann în lucrarea sa *Soziologie des Betrugs (Sociologia imposturii).*

Ce anume face ca impostura să fie prezentă mai abitir în anumite societăți și de ce unele comunități o tolerează mai bine ca altele?

În primul rînd, minciuna și înșelăciunea sînt instrumente ale puterii, folosite foarte adesea în societăți aflate în „derivă“, fără o structură socială și politică solidă. La nivel politic, nevoia oamenilor de stabilitate este astfel speculată prin promisiunile de mai bine ale unor candidați care nu au o acoperire reală – impostura politică fiind declanșată de presiunea competitivă dintre candidații dornici să capete sau să-și mențină funcțiile. Astfel se plusează, mai ales în campanii electorale, inventîndu-se competențe care nu există, invocîndu-se demagogic principii, care sînt însă încălcate odată cu venirea la putere – căci nu principiile sînt urmărite, ci dorință de ascensiune. De cealaltă parte, a electoratului, cetățenii unor asemenea societăți au nevoie să creadă că alegerile lor au fost cele bune, căci aceste alegeri îi validează (sau i-ar invalida) în mod direct. Drept care ajung să-și susțină orbește aleșii, chiar dacă se văd înșelați, găsindu-le acestora motivații și circumstanțe atenuante – nu a fost vina lor!

Se naște astfel un cerc vicios sau, mai bine zis, un „Triunghi al fraudei“, după teoria avansată, în 1951, de sociologii americani Donald Cressey și Edwin Sutherland în lucrarea *Why Do Trusted Persons Commit Fraud?*. Cei trei piloni ai imposturii – presiune, oportunitate, justificare – se susțin unul pe altul, ca într-un joc de domino, iar pentru ca triunghiul să poată fi rupt, pilonul cel mai important care trebuie înlăturat este cel al oportunității – cu alte cuvinte, să nu existe alte șanse de succes decît cele bazate pe merit și pe calități demonstrate.

Totuși, într-o societate în care impostura este atît de bine sedimentată, în care unii se prefac competenți, alții se prefac a nu vedea incompetența pentru că, nu-i așa, impostura unuia poate fi oportunitate și pentru impostura altuia, sînt extrem de puține șanse ca acest triunghi să fie rupt.

Cît despre România, trăim într-o țară în care se spune, mai în glumă, dar de cele mai multe ori cu o întristătoare seriozitate: „Dacă Ceaușescu ar trăi, azi ar fi reales“.

■ ■ ■

PUBLICITATE

CEA MAI CITITĂ REVISTĂ DE ISTORIE DIN ROMÂNIA!

DIN NOIEMBRIE,
la toate punctele de difuzare a presei

Cartea
FIER
ȘI SÂNGE
de Katja Hoyer

PREȚ PACHET SPECIAL
37,99 LEI

numai împreună
cu revista Historia,
în limita stocului disponibil

Historia.ro

Historia
CAROL I.
DOMNITOR AL ROMÂNIEI, CAUT LOC PENTRU REȘEDINȚA DE VARĂ
FIER ȘI SÂNGE
KATJA HOYER

Bogdan TĂTARU-CAZABAN

Timpul transfigurat

In cartea sa de debut din 1959, apărută recent, în traducerea semnată de Măriuca și Adrian Alexandrescu, cu titlul *Transfigurarea timpului în lumina tradiției ortodoxe* (Editura Spandugino, 2021), Olivier Clément a ales să-și prezinte credința sub forma unei reflecții teologice asupra timpului. Cartea e întrucîtva diferită de cele prin care ne-am obișnuit să-l (re)cunoaștem pe autor. E mai complex articulată, cu o pronunțată înclinație spre sinteză, cu numeroase referințe la arii religioase diferite, cu unele intransigențe de neofit. Pentru cei care știu opera lui Clément, citirea acestui volum auroral e o experiență care confirma marile teme ale teologului francez și, mai ales, tonul său inconfundabil. Cei care îl vor descoperi abia acum, la un secol de la naștere, vor fi răsplătiți cu pagini de mare frumusețe și intensitate spirituală. Convertit la maturitate, Olivier Clément a avut darul de a-și transmite credința cu prospețimea vibrantă a unei întîlniri recente, al cărei preaplin se transformă firesc în poezie. Iar pentru un convertit care a fost pe marginea abisului, nimic nu e mai dureros și deopotrivă mai însuflețitor decît sentimentul timpului: cel al risipirii și al căutării, al înfruntării vidului și absenței, dar și cel al renașterii, al speranței și, mai ales, al prezenței de netăgăduit a lui Dumnezeu. Timpul exilului devine brusc, irevocabil, timp al mărturisirii.

Aș alege din aceste pagini de tinerețe, de autodefinire, mereu în dialog, atente la imprevizibilitatea și libertatea divină, doar cîteva reflecții. Punctul de pornire este relația de non-opoziție între timp și veșnicie, în sensul că timpul, intim asociat creației, nu a fost proiectat spre a nega veșnicia, ca vector al distrugerii și al neantului, ci ca interval al unui proces de desăvîrșire. Vocația originară a timpului e aceea de a permite împlinirea, iar, după cădere, de face posibilă răscumpărarea și transfigurarea. Cuvîntul-cheie este *transfigurare,* pentru că, prin Întrupare și Înviere, umanitatea este asumată și transfigurată, fiind deschis o dată pentru totdeauna orizontul participării oamenilor la viața lui Hristos. Însă timpul nu rămîne ca un rest al nimicniciei, nu este lepădat ca o piele moartă, ci este el însuși transfigurat odată cu natura umană unită cu veșnicia Fiului lui Dumnezeu: „Temporalitatea noastră căzută, asumată pînă în adîncurile abisurilor sale de către Domnul, se metamorfozează în timp îndumnezeit. Prin fisurile de neant care o fărîmițează țîșnește de acum apa vie (...)“. Timpul morții este convertit în timp al iubirii „mai tare decît moartea“.

Din perspectiva promisiunii lui Dumnezeu, Hristos a recapitulat și împlinit istoria umanității ca istorie a mîntuirii. Cu alte cuvine, „în Hristos, istoria s-a încheiat“, și-a realizat sensul, a atins plinătatea. Totuși, ea își urmează cursul, iar timpul e în continuare asociat morții și eșecului. Pare că umanitatea poate face abstracție de evenimentul unic al întrupării Fiului lui Dumnezeu și reintră în ciclicitățile condiției sale căzute. Văzută din afară, lumea trăiește la intersecția mai multor timpuri, însă, dacă privim din interior, dinspre relația lui Dumnezeu cu omul, evenimentul hristic întemeiază o nouă istorie sau, mai bine spus, un nou timp. De fapt, înnoiește și transfigurează lăuntric timpul, în mod tainic, discret sau vizibil, prin cei care aleg să-l urmeze și să-i fie fideli lui Dumnezeu. Acest timp în care se petrece transfigurarea sau îndumnezeirea, adică participarea încă de aici, de pe pămînt, din mijlocul acestei vieți, la viața divină, este propriu Bisericii, trupului tainic sau mistic al lui Hristos. De cele mai multe ori, nici cei care au frecvența participării la viața eclezială nu realizează calitatea acestui timp, sensul lui și paradoxala coexistență cu cel exterior. „Biserica – scria Clément în autobiografia sa – este marea care începe să cînte pentru totdeauna în scoica lumii.“ În prima sa carte ne amintește că în Biserică se comunică, prin Duhul Sfînt, „temporalitatea eternizată a Domnului“, adică a umanității unite cu dumnezeirea, și că timpul pe care-l trăim prin participare la taine devine unul „transparent față de eternitate“, un „timp îndumnezeit“.

Frithjof SCHUON

Inteligență și inimă

Evidența unității transcendente a religiilor reiese nu numai din unitatea Adevărului, ci și din unitatea neamului omenesc. Rațiunea suficientă a creaturii umane e știința ei de a gîndi: nu orice, indiferent de însemnătate, ci ceea ce are însemnătate și, pînă la urmă, ceea ce în mod unic are însemnătate. Omul este singura ființă pe pămînt capabilă să prevadă moartea și singura ce poate dori să supraviețuiască; singura care dorește – și poate – să știe „de ce“-ul lumii, al sufletului, al existenței. Nimeni nu poate nega că stă în natura funciară a omului ca el să-și pună asemenea probleme și să aibă, în consecință, dreptul la răspunsuri; și să aibă acces la ele, în virtutea însăși a acestui drept, fie prin Revelație sau prin Intelecție, fiecare din aceste surse acționînd conform legilor sale proprii și în cadrul condițiilor corespunzătoare.

Am dori să ne cerem cîteodată iertare pentru că părem să „forțăm uși deschise“ dacă nu am trăi într-o lume unde porțile de obicei deschise sînt în mod savant încuiate; și aceasta din ce în ce mai mult, prin grija unui relativism psihologist și subiectivist, dacă nu chiar biologist, care îndrăznește pe deasupra să se intituleze „filozofie“. Trăim într-adevăr într-o epocă în care inteligența e, în mod metodic, ruinată în înseși fundamentele ei și în care devine cu atît mai oportun să se vorbească despre natura spiritului; fie și măcar cu titlu de „consolare“ sau pentru a furniza cîteva argumente, „utile în orice împrejurare“.

Spunînd acestea, ne amintim de un pasaj din Coran: Abraham îi cere lui Dumnezeu să-i arate cum învie morții. Dumnezeu îi răspunde cu întrebarea: „Nu crezi încă?“. Abraham răspunde: „Ba da, dar o cer pentru ca inima mea să fie împăcată“. În sensul acesta ni se pare că e mereu util să reamintim adevăruri evidente în sine, cunoscute eventual de către toată lumea, cu atît mai mult cu cît adevărurile cele mai cunoscute sînt adeseori și cele mai prost cunoscute. Semnul distinctiv al omului este inteligența totală, deci obiectivă și capabilă să conceapă absolutul; a spune că ea posedă această capacitate revine exact la a spune că e obiectivă și totală. Obiectivitatea, prin care inteligența umană se distinge de inteligența animală, ar fi lipsită de rațiune suficientă fără capacitatea de a concepe absolutul sau infinitul, ori fără sensul perfecțiunii.

S-a spus că omul este un animal rațional, ceea ce e just în sensul că rațiunea e semnul distinctiv al omului; însă rațiunea nu ar putea exista fără acea inteligență suprarațională care e Intelectul, pe care îl prelungește către lumea fenomenelor senzoriale. La fel, limbajul e semnul distinctiv al omului în sensul că el dovedește prezența rațiunii și *a fortiori* pe cea a Intelectului; limbajul, ca și rațiunea, e o dovadă a Intelectului, cele două avîndu-și motivația profundă în cunoașterea realităților transcendente și a scopurilor noastre ultime. Inteligența ca atare se prelungește în voință și sentiment: dacă inteligența e obiectivă, voința și sentimentul vor fi asemenea ei. Omul se deosebește de animal printr-o voință liberă și un sentiment generos fiindcă se deosebește printr-o inteligență totală; totalitatea inteligenței face, în prelungire, loc libertății voinței și generozității sentimentului sau caracterului. Pentru că numai omul poate voi ceea ce este contrar instinctelor sau intereselor sale imediate; numai el se poate pune în locul celorlalți și poate simți cu ei și-n ei; numai el e capabil de sacrificiu și de milă. Voința e prezentă pentru a realiza, însă realizarea e determinată de inteligență; sentimentul – în natura sa intrinsecă și pozitivă – e prezent pentru a iubi, dar iubirea sa e, și ea, determinată de inteligență, fie rațională, fie intelectuală, inteligență fără de care sentimentul ar fi orb. Omul este inteligență, deci obiectivitate, iar această inteligență obiectivă determină tot ceea ce el este și face.

E logic ca aceia ce se reclamă exclusiv de la Revelație, și nu de la Intelecție, să aibă tendința de a discredita inteligența, de unde noțiunea de „orgoliu intelectual“; și au dreptate cînd este vorba de inteligența „noastră“, „ea singură“, dar nu mai au dreptate cînd e vorba despre inteligența în sine, cea inspirată de Intelectul, în fond, divin. Pentru că păcatul filozofilor e nu de a se încrede în inteligența ca atare, ci de a se încrede în propria lor inteligență; de a se încrede doar în inteligența izolată de rădăcinile ei supranaturale.

Trebuie să înțelegem două lucuri: întîi, că inteligența nu ne aparține și că cea care ne aparține nu este toată inteligența; apoi, că inteligența – cea care ne aparține – nu își este sieși suficientă, că ea are nevoie de noblețea sufletului, de milă și de virtute pentru a-și putea depăși particularitatea umană și pentru a se uni cu inteligența în sine. Inteligența neînsoțită de virtute e lipsită în fond de sinceritate, iar lipsa de sinceritate îi limitează obligatoriu orizontul; trebuie să fim ceea ce vrem să devenim ori, altminteri spus, trebuie să anticipăm moralmente – am spune chiar „estetic“ – ordinea transcendentă pe care voim să o cunoaștem, căci Dumnezeu e desăvîrșit sub toate raporturile. Integritatea morală – și e vorba aici despre morala intrinsecă – nu este, cu siguranță, o garanție pentru cunoașterea metafizică, însă e o condiție pentru funcționarea integrală a inteligenței pe baza datelor doctrinare suficiente.

Vrem să spunem că orgoliul intelectual – sau mai exact intelectualist – este exclus, în primul rînd de către inteligența în sine și apoi de către inteligența însoțită de voință; cea din urmă presupune conștiința micimii noastre și în aceeași măsură conștiința sacrului. Ar trebui de asemenea spus că, dacă există o inteligență conceptuală sau doctrinară, există și o alta – existențială sau morală: trebuie să fim inteligenți nu exclusiv prin gîndire, ci prin ființa noastră, care, și ea, e fundamental o adecvare la Realul divin. (...)

Pentru fideist numai Revelația e „supranaturală“; Intelecția, a cărei natură o ignoră și pe care o reduce la logică, este, pentru el, „naturală“. Pentru gnostic, dimpotrivă, și Revelația, și Intelecția sînt supranaturale, dat fiind că Dumnezeu – sau Duhul Sfînt – operează în una, ca și în cealaltă; fideistul are tot interesul să creadă că toate convingerile gnosticului rezultă din silogisme, și o crede cu atît mai de bunăvoie cu cît o operație logică, ca și un simbolism oarecare, poate provoca scînteia Intelecției și poate ridica un anume văl de pe spirit. Pînă la urmă, fideistul nu poate nega integral fenomenul intuiției intelectuale, însă el se va feri cu grijă să o lege de acea Revelație „natural supranaturală“ și imanentă care e Intelectul; va atribui intuiția intelectuală „inspirației“ și Duhului Sfînt, ceea ce în fond e același lucu, însă păstrează axioma de incapacitate a „spiritului uman“.

Tomismul distinge cunoașterea „obținută prin rațiunea naturală“ de cea „obținută prin har“, ceea ce sugerează că certitudinile metafizice ar fi daruri acordate incidental, pe cînd în om există și ceea ce am numi un „har în mod natural supranatural“, anume Intelectul. Pentru că una este o lumină ce ne vine prin inspirație subită, și altceva este o lumină la care avem acces prin „natura noastră supranaturală“; am putea numi, totuși, această natură o „imanență divină“, disociind-o astfel de uman, așa cum o și facem cînd afirmăm că Dumnezeu singur îl poate cunoaște pe Dumnezeu, fie în noi, fie în afara noastră. Oricum ar fi, receptaculul în mod „natural“ proporționat „supranaturalului“ are deja ceva supranatural sau divin. Esența epistemologiei e ceea ce constituie rațiunea de a fi și posibilitatea însăși a inteligenței, anume adecvarea, adică tocmai „cunoașterea“, să nu le fie cu supărare agnosticilor; iar cine spune adecvare, spune prefigurare și chiar imanență a cognoscibilului în subiectul cunoscător ori chemat la cunoaștere.

Rădăcina polarizării realului în subiect și obiect se află în Ființă; nu în Absolutul pur, în Supra-Ființă, ci în prima sa autodeterminare. (...) Această polarizare principială se refractă nenumărat în univers, dar o face de manieră inegală – în conformitate cu exigențele Posibilității manifestante – și, de aceea, subiectivitățile nu sînt epistemologic echivalente. Însă a spune că omul e „făcut după chipul lui Dumnezeu“ înseamnă tocmai că el reprezintă o subiectivitate centrală, nu periferică, și prin urmare un subiect care, emanînd direct din Intelectul divin, participă în principiu la puterea acestuia; omul poate cunoaște tot ceea ce este real, deci cognoscibil, pentru că altfel nu ar fi această divinitate terestră care e, în fapt, omul.

Cunoașterea relativă e limitată în mod subiectiv de către un punct de vedere, iar în mod obiectiv de către un aspect; omul fiind relativ, cunoașterea sa e relativă în măsura în care e umană, și ea e așa în rațiune, dar nu prin Intelectul intrinsec; e relativă prin „creier“, nu prin „inima“ unită cu Absolutul. În acest sens, după un *hadith,* „cerul și pămîntul nu Mă pot conține (pe Dumnezeu), dar inima credinciosului Mă conține“ – această inimă care se deschide, grație miracolului Imanenței, asupra „Sinelui“ divin și asupra infinitudinii în același timp extinctive și unitive a cognoscibilului, deci a Realului. Pentru ce – ne-am putea întreba – acest ocol prin inteligența umană? Pentru ce Dumnezeu, care se cunoaște în Sine însuși, vrea să se cunoască pe Sine și în om? Pentru că, ne învață un *hadith,* „eram o comoară ascunsă și am voit să fiu cunoscut; astfel, am creat lumea“. Ceea ce înseamnă că Absolutul vrea să fie cunoscut pornind de la relativ; pentru ce? Pentru că aceasta e o posibilitate ținînd, ca atare, de ilimitarea Posibilului divin; o posibilitate, deci ceva ce nu poate să nu fie, ceva al cărui „de ce“ rezidă în Infinit.

(fragment din Despre unitatea transcendentă a religiilor *de F. Schuon, Editura Humanitas, 1994, traducere de Anca Manolescu)*

Mihaela PETROV

Victor Brauner – Pictura, un alfabet de semne mereu reinventat

Abstracție și caligrafie – Căile unui limbaj universal (Abstraction et calligraphie – Voies d'un langage universel), expoziție realizată în acest an (17 februarie – 12 iunie) de muzeul Louvre Abou Dhabi în colaborare cu Centrul Pompidou din Paris, a propus, prin expunerea în patru segmente, „pictograme“, „semne“, „liniamente“ și „caligrafie“, ilustrarea felului în care artiștii din întreaga lume le-au încorporat în practica lor. Asocierea unei stele din Egiptul antic cu „pictogramele“ unui artist contemporan newyorkez urma să ilustreze desființarea granițelor dintre spațiu și timp și dialogul între imaginea plastică și „literă“ sau cuvîntul scris. Lucrări monumentale, „calligraffiti“, realizate de artiști contemporani, au fost alăturate celor revelatoare pentru felul în care artiștii secolului XX au căutat să stabilească un limbaj vizual prin care textul și imaginea erau asociate pentru a oglindi „visul împărtășit al unui limbaj universal“, declara comisarul expoziției, Didier Ottinger.

În 1924, pictorul Victor Brauner și poetul Ilarie Voronca sînt creatorii „pictopoeziei“, prin care virtuțile picturii și ale poeziei se regăsesc reunite. *Pictopoeziile* sînt tablouri în cuvinte *(tableaux de mots)* compuse prin suprapunerea unor forme geometrice, suprafețe rectangulare sau rotunde, pe care se lasă construită țesătura textului, litere, cuvinte și cifre, sau scurte propoziții tipărite. Angrenate în explozia vertiginoasă a ritmului suprafețelor, semnul scris trimite la cel plastic și viceversa. *Pictopoeziile* oglindesc voința autorilor de a nu face distincție între imagine și text.

La începutul anilor 1930, cînd Victor Brauner se află pentru a doua oară la Paris, calitățile pictorului și cele ale poetului se regăsesc în persoana unui singur creator. Textele fac adeseori parte integrantă din lucrări, prezentînd analogii cu celebrele caligrame semnate de Guillaume Apollinaire. Procedee folosite în scrieri sînt preluate de artist în compunerea anagramelor numelor lui Breton, Éluard sau Péret pentru a forma jocuri de cuvinte introduse în compozițiile desenelor și tablourilor. În *Tablou scrisoare (Tableau lettre)* din anul 1933, alinierea „literelor“, care sugerează contururile figurii umane, este însoțită de mici cartușe suprapuse în care textul este alăturat imaginii și viceversa, amintind de tablourile lui René Magritte. Brauner acordă literelor alfabetului o viață obiectivă proprie. În *Vînt-Umbră (Vent-Ombre),* acuarelă realizată în anul 1935, literele sînt înlocuite prin diferite obiecte. În seria „obiectelor cu funcții mecanice“ (1934-1935), titlul dat desenelor face parte din compoziția lucrărilor *Perucă „paste capilare“ (Perruque „pâtes capillaires“*, 1934), *Sutien zis „bumerangul“ (Soutien-gorge dit „le boumerangue“*, 1934), *Pedală sexuală (Pédale sexuelle*, 1934) sau *Paste capilare, corset cu mînere (Pâtes capillaires, corset à poignets*, 1935). În catalogul expoziției *Victor Brauner* la Sala Mozart din București, în 1935, scurte poeme sau fragmente de poem înlocuiesc titlurile lucrărilor expuse.

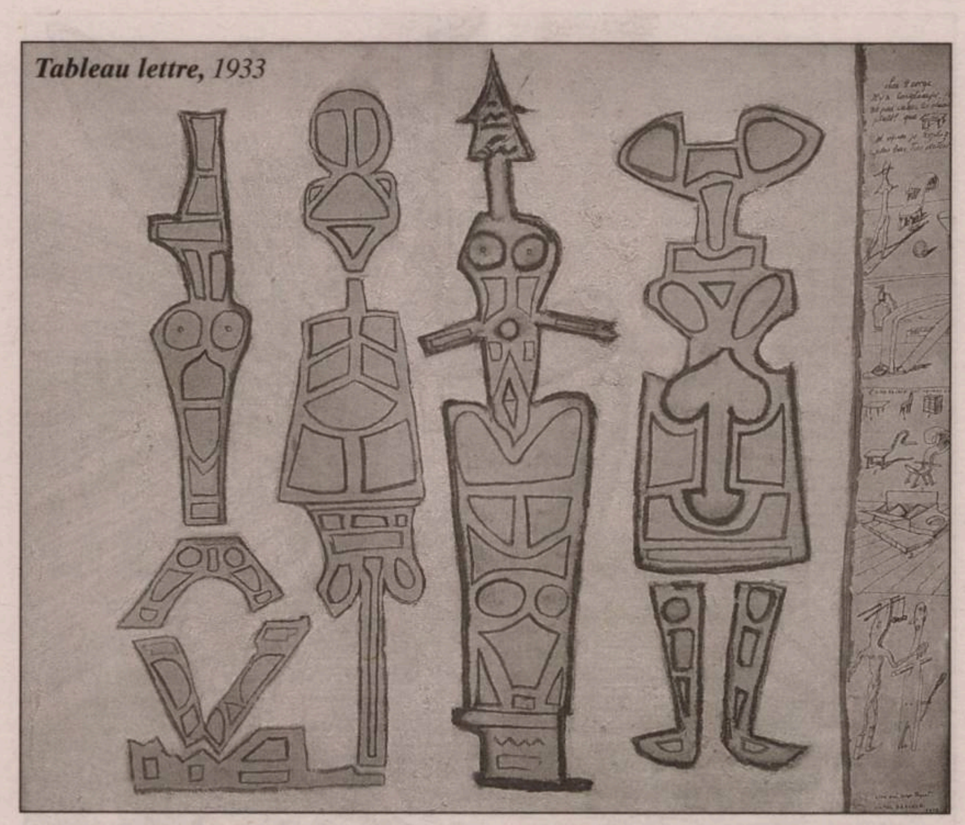
Tableau lettre, 1933

Scrierile lui Victor Brauner consemnate în „caiete și carnete și scrisorile adresate prietenilor au adeseori o funcție explicativă, amintind de procedeul folosit de Marcel Duchamp prin care artistul alătură operei plastice o serie de texte pentru a constitui *opera în sine*. Într-un text purtînd titlul „Virgula intro-plasmică“, consemnat în *Caietul albastru*, Brauner explică geneza unei serii de lucrări realizate în anul 1938. Artistul descrie imaginile, „interioare“ și „exterioare“, care fac parte dintr-un *continuu joc vizual-senzitiv*, împărțindu-le în mai multe categorii. „Imaginea plasmică“ este compusă dintr-un fel de „atomi“ sau „virgule intro-plasmice“ care, în continuă mișcare, constituie „liantul“ componentelor imaginii, explică Brauner în același caiet. În tabloul *Cuvîntul (La Parole*, 1938), imaginile, *interioară* și *exterioară*, „personificate“, sînt legate prin vîrtejul unor particule (atomi) aflate în mișcare. „Imaginile plasmice“ de culori „agreabile“, deschise, violet-mov, roșu, albastru și alb, sînt diferențiate de „imaginile cosmo-organice“ de culori mai închise, tonuri de brun spre negru, spre gri sau verde închis care servesc drept fundal formelor aflate în primul plan. În tabloul *Cuvîntul*, Brauner folosește întreaga gamă a culorilor descrise în caiet *(Cahier bleu*, Arhiva Bibliotecii Kandinsky, Centrul Georges Pompidou, Paris).

Privită în ansamblu, opera lui Victor Brauner dezvăluie o „construcție“ asemănătoare unui *hipertext* în care raportul dintre imaginea plastică și cuvîntul scris este interșanjabil. În seria de desene consacrată *Paladistei* (1943), contururile figurii umane, descompusă și recompusă de artist, trimit la *semnele* unei scrieri criptate. În 1943, descrierea noului procedeu folosit de artist, „desenul cu lumînarea“, apare ca o formulă magică prin care „contrariile“, albul hîrtiei și negrul cernelii, reunite, exprimă „esența invizibilă a lucrurilor“. Albul și negrul, înlocuite prin Alfa și Omega, „începutul“ și „sfîrșitul“, sînt închise într-o formulă ce reunește „toate procesele dialectice ale extremelor“. În același an, obiectele magice create de artist conțin înscrisuri în diferite limbi, careuri magice, semne hieratice și formule incantatorii pe care Brauner le găsește în cartea publicată de Jean Marquès-Rivière despre *amulete, talismane și pantacle* (Jean Marquès-Rivière, *Amulettes, talismans et pantacles dans les traditions orientales et occidentales*, Payot, 1938). În anii următori, raportul dintre imagine și text va deveni „uniune“ a imaginii și a cuvîntului scris în interiorul operei plastice în care ele fuzionează într-un *tot*. Preocuparea constantă pentru relația dintre imagine și cuvîntul scris conduce la realizarea unei sinteze, prin care literele preluate din diferite alfabete dau naștere unor „înlănțuiri“ de figuri antropomorfe, semne ale unei „scrieri“ inventate. „Figurile geomantice“ și scrierea *„aux boulettes“* sînt sursa inspirației unor desene realizate între anii 1943 și 1945. Construcții de felul „vaselor comunicante“, *Pantacularienii* (1945) sau „oamenii supracerești“ sînt figurile hieratice care amintesc de vechi scrieri criptate.

În 1948, *Tabloul autobiografic ultratablou biosensibil (Tableau autobiographique ultratableau biosensible)* este un *curriculum* în care imaginea și cuvîntul scris sînt alăturate în nararea episoadelor parcursului lui *Victor împărat* ∞. Un an mai tîrziu, peripețiile lui *Victor, Victoraș* sau *Victorel* din seria de treizeci și șapte de tablouri intitulată *Onomatomanie* (1949), în care fiecare imagine este însoțită de un scurt text, fac parte dintr-o „autoanaliză“ inventată de artist pornind de la un manual de psihoterapie. Între anii 1955 și 1960, Brauner realizează o serie de tablouri intitulată „Portrete de substituție“ în care „portretele“ înlocuiesc literele și cuvintele unei „scrieri“ menite să dezvăluie stări emoționale. *Amintirea unei călătorii (Souvenir de voyage*, 1957) este „portretul“ sau „personificarea“ unui crîmpei de amintire a călătoriei cu vaporul pe Dunăre care a avut loc în adolescența artistului. La sfîrșitul anilor 1950, formele care compun imaginea sînt numite de artist „metasemne“. Prin caracterul de *text continuu* conferit imaginii, privirea este condusă din tablou în tablou. În postúri diferite, aliniate unele lîngă altele, figurile „mitosensibile“ sugerează caracterele unui alfabet necunoscut, *un alfabet de semne mereu reinventat,* scrie Sarane Alexandrian. Ele *„par să fie niște graffiti desenate de marele preot al unei civizații secrete, care lăsau asupra decorului cotidian amprente capabile să trezească spiritele la chemarea necunoscutului* (Sarane Alexandrian, *Les dessins magiques de Victor Brauner*, Éditions Denoël, 1965).

■ ■ ■

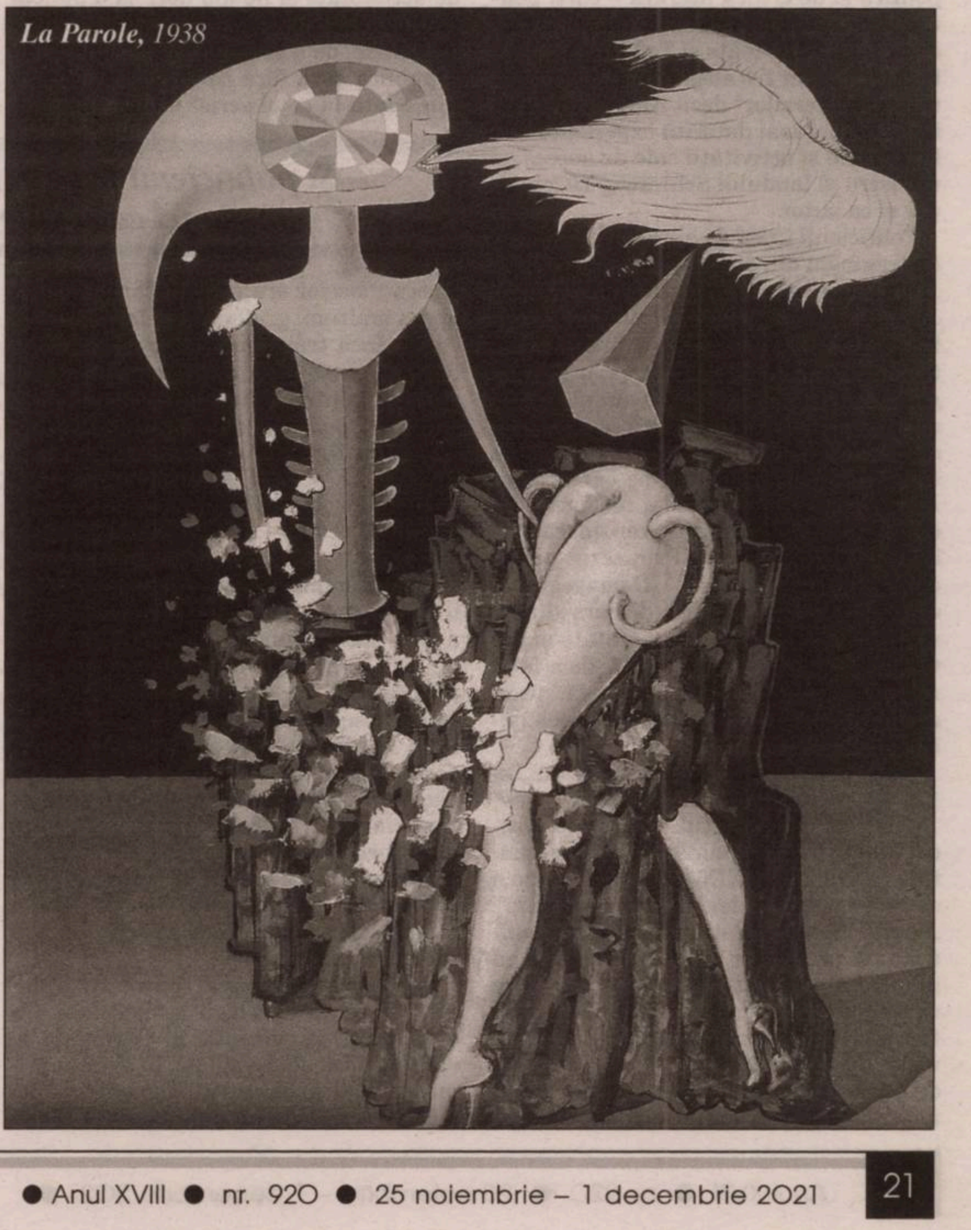
La Parole, 1938

Wolf LEPENIES

Stampomania sau mania de a publica

„*Publish or perish!*“ (Publică sau pieri!) – stă scris amenințător deasupra intrării în lumea academică. Oamenii de știință trebuie să publice – nu și politicienii. Acuzațiile de plagiat la adresa Annalenei Baerbock și a lui Armin Laschet au arătat cu claritate: politicienii care încearcă să-și promoveze cariera publicînd se confruntă cu pericolul de a obține în acest mod exact contrariul: „*Publish – and perish!*“. Ca autori de carte, politicienii au conjurat în ultimii ani o nouă realitate germană – ei au promis să înnoiască țara, au oferit directive despre cum să fii conservator, au lăudat șansa pe care o reprezintă imigrația, i-au deconspirat pe cei plini de sine, au criticat iluziile gîndirii politice, au descoperit marea păcăleală a codului fiscal, s-au întrebat de ce ne complicăm viețile cu posesii și au sărbătorit revenirea liberalismului politic. Întrebare de o sută de puncte: ce autori se află în spatele acestei enumerări? Răspuns: Olav Scholz, Annalena Baerbock, Alexander Gauland, Armin Laschet, Sahra Wagenknecht, Thilo Sarrazin, Norbert Walter-Borjans, Saskia Essen și Christian Lindner [politicieni germani din întregul spectru politic – *n. trad.*]. Lista poate fi cu ușurință completată.

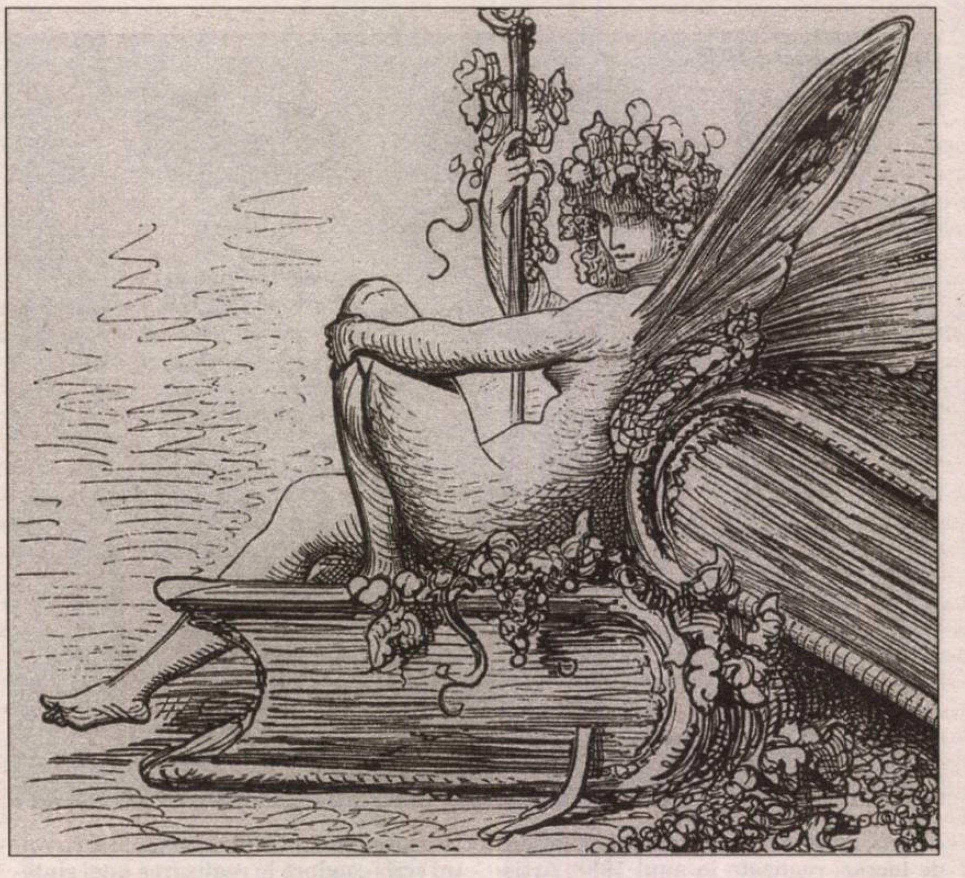

Cele mai multe cărți ale politicienilor ajung – în cazul în care investigațiile vînătorilor de plagiate rămîn fără succes – direct în anticariatele de carte nouă. Pentru a deveni *bestseller,* acuzațiile de plagiat (Baerbock), tezele provocatoare și curajul de a-ți strica astfel relațiile cu propria clientelă (Sarazzin, Wagenknecht) sînt de mare ajutor. O poziție aparte ocupă Robert Habeck, care din scriitor a devenit politician, și care a publicat, alături de partenera sa Andrea Paluch – pe lîngă poezii și cărți proprii de politică și de critică literară – cărți pentru copii, romane, o piesă de teatru și traduceri din W.B. Yeats și Ted Hughes. Robert Habeck ar fi o alegere mai bună pentru șefia „Verzilor“ decît Annalena Baerbock – nu numai datorită experienței sale practice și activității sale de succes ca ministru al landului Schleswig-Holstein, dar și ca autor.

Politicienii în rol de autori amintesc de un fragment din discursul lui Max Weber „Politica, o vocație și o profesie“. Atunci cînd e vorba de semnificația cuvîntului vorbit și scris, Weber definește politica, în mod provocator, ca pe o „demagogie“. În acest context, discursul are un rol excepțional, „de proporții covîrșitoare chiar, cantitativ vorbind, dacă ne gîndim la discursurile electorale pe care trebuie să le livreze un candidat modern“. Un efect cu atît mai durabil, consideră Weber, are cuvîntul scris. Prin scris, politicianul devine publicist. „Demagogia“ – dorința de a acționa prin discurs și prin scriitură – predispune la vanitate și devine o nevoie „de a ieși în față, de a fi cît mai vizibil“. Ceea ce se manifestă, nu în ultimul rînd, în dorința de a se vedea publicat.

Odată cu o tot mai pronunțată „industrializare a literaturii“ – sună diagnosticul stabilit de criticul literar francez Sainte-Beuve la jumătatea secolului al XIX-lea –, dorința de a se vedea publicat devine „stampomanie“: „Faptul că această stare de fapt se manifestă cu precădere în lumea literară nu are nici o relevanță. A scrie și a publica va fi ceva tot mai puțin ieșit din comun… Oricine va avea parte, cel puțin o dată în viață, de o pagină a sa, de discursul său, de o broșură a unei edituri, de un *toast,* fiecare va deveni la un moment dat *autor.* De aici, nu mai e decît un singur pas pînă cînd fiecare va scrie propriul foileton. De ce nu și eu? – se întreabă un fitecine. Motivele respectabile vin mai apoi. Ai, în cele din urmă, o familie, te-ai căsătorit din dragoste, iar soția va scrie și ea sub pseudonim“.

Sainte-Beuve se întreba de ce oare a trebuit cineva să scrie și să publice, dacă ceea ce avea de spus era banal, iar modul în care se exprima, fad. Întrebarea e de actualitate și ne-am dori să o punem multor politicieni-scriitori. „Precipitarea de a scrie, de a compila și de a copia, de a publica ceva fără ca măcar să te mai uiți odată la ce ai scris“ e încă valabilă.

Şi politicienii francezi scriu cărți de duzină, la fel ca și colegii lor germani.

Epoca maselor era pentru Sainte-Beuve epoca mulțimii grafomane – *la foule écriveuse.* Încă trăim în această epocă. „Fiecare vrea să fie autor odată“ e valabil nu doar pentru politicieni, dar și pentru fotbaliști, pentru staruri muzicale de o zi și pentru figuranți de film. Ceea ce înseamnă că, pentru politicieni, sporul de vizibilitate obținut prin scris și publicare e tot mai redus – în vreme ce riscul aferent crește.

Nu întîmplător, despre „stampomanie“ a vorbit un autor francez. Mania de a scrie și de a publica este extrem de răspîndită în Franța. Ea e endemică într-o țară în care, după cum cu uimire constata un observator, fiecare francez a scris, scrie sau are de gînd să scrie cel puțin o carte. Există autori, precum Michel Onfray, care au scris mai mult de o sută de cărți, iar George Sand are cu siguranță imitatori. Tocmai terminase de scris un roman și bucătăreasa a anunțat-o că prînzul nu era încă gata; George Sand a răspuns: mă apuc atunci să scriu un nou roman, chiar acum.

Și politicienii francezi scriu cărți de duzină, la fel ca și colegii lor germani. Cu o diferență importantă: în Germania se verifică dacă sînt plagiate, în Franța primează doar grija pentru *subjonctif*. Nici o carte scrisă de un politician nu scapă de critica limbajului. Mantra lui Buffon „Stilul este omul însuși“ e încă valabilă. Căci tocmai autorul politician vrea să fie, cu vorbele lui Charles de Gaulle, un patriot-prin-stil: „Oricine scrie, și scrie bine, slujește Franța“.

Relația plină de tensiuni dintre politică și literatură se poate observa foarte bine la doi autori politici de excepție: Winston S. Churchill, laureat al Premiului Nobel în 1953, și Charles de Gaulle, căruia i s-a decernat postum, prin preluarea *Memoriilor* sale în prestigioasa *„Bibliothèque de la Pléiade“* a editurii Gallimard, premiul Nobel francez pentru literatură.

Portretizarea malițioasă pe care Max Weber o face politicienilor, ca „vorbitori salariați“, și jurnaliștilor, ca „scriitori salariați“, se potrivește cum nu se poate mai bine lui Winston Churchill – considerat multă vreme mai important ca *„Writer-Speaker“* decît ca politician. În tinerețe, Churchill voia să fie autor dramatic și a avut de timpuriu legături strînse cu scriitori britanici precum John Galsworthy, H.G. Wells și George Bernard Shaw. Nu a luat în seamă literatura modernă, întruchipată de Joyce, Proust și Kafka. Disprețuia literații sentimentali, „vagul lor internaționalism și utopiile lor imposibile“. În 1898, Churchill a publicat unicul său roman – *Savrola.* Traiul și-l cîștiga ca reporter de front, în timpul războiului cubanez de independență, în India, în Sudan și în Războiul Burilor. A avut întotdeauna grijă să fie plătit corespunzător.

Scrisul reprezenta pentru Churchill și o compensație pentru înfrîngerile politice. După ce și-a pierdut scaunul de parlamentar în 1923, s-a apucat de scris cartea în șase volume *The World Crisis;* cînd a pierdut alegerile parlamentare în 1945, a scris o altă carte în șase volume: *The Second World War.* Această a doua lucrare ar putea fi și ea descrisă cu cuvintele rostite de fostul premier britanic Arthur Balfour în 1923, cu referire la *The World Crisis:* „O briliantă biografie a lui Winston, în chip de istorie a lumii“.

Începînd cu 1946, Churchill a fost candidat pentru Premiul Nobel. Cînd, în 1953, a primit Premiul Nobel pentru literatură, pentru *The Second World War,* a fost dezamăgit; spera să primească Premiul Nobel pentru pace. „Vorbitorul salariat“ a știut din nou să se consoleze, dacă ne luăm după rîndurile scrise soției sale Clementine: „12.000 de lire sterline, neimpozabile. *Not so bad*“. Churchill nu a putut fi de față la decernare, deoarece trebuia să ia parte la o conferință în Insulele Bermude, alături de Eisenhower și De Gaulle. Premiul l-a primit pentru „excelentele sale scrieri istorice și biografice“, precum și pentru „discursurile sale strălucite“ prin care a apărat „valori sublime ale umanității“. Churchill a scris Academiei suedeze că se întreabă dacă merită cu adevărat premiul, dar „dacă dumneavoastră nu aveți nici un dubiu, atunci nici eu nu am“.

Charles de Gaulle și-a început și el devreme cariera de scriitor. Prima carte a tînărului ofițer, *La Discorde chez l'ennemi* (1924), în care expunea erorile conducerii germane în Primul Război Mondial, era deja mai mult decît o consemnare seacă a acțiunilor și conflictelor militare.

Volumul conține schițe de tip nuvelă despre comportamente umane greșite și despre vastele lor consecințe dramatice, și portrete foarte bine conturate. *Mémoires de guerre* a lui De Gaulle a fost mult timp considerată o incontestabilă capodoperă literară. Acest verdict a fost pus în discuție în anul 2009, cînd *„les Inspecteurs de l'Éducation Nationale“* au introdus al treilea volum al memoriilor ca lectură obligatorie pentru bacalaureatul absolvenților de profil uman – alături de *Odiseea* lui Homer și de *Ultima bandă a lui Krapp* a lui Samuel Becket. Sindicatele de stînga ale profesorilor au protestat, uniunile de dreapta ale profesorilor au salutat decizia inspectorilor, ziarele și revistele, radioul și televiziunea au organizat sondaje și dezbateri: „A fost De Gaulle un mare scriitor?“. Unii vedeau în De Gaulle ultimul mare scriitor al Franței, succesorul legitim al lui Chateaubriand și al volumului *Memorii de dincolo de mormînt.* Alții, care criticau limbajul pretențios și sibilinic-vag al lui De Gaulle, considerau că memoriile erau scrise în „stilul jandarmilor“. François Mauriac a întrezărit în proza lui De Gaulle „accentul pascalian“; pentru Roland Barthes, scrierilor lui De Gaulle le lipsea orice urmă de originalitate, acesta fiind doar un imitator, un „pastișor“.

Cînd comparăm reacțiile față de carierele politice și literare ale lui Winston Churchill și Charles de Gaulle, opiniile se întretaie. Politicianului Churchill i se reproșează – cu excepția conduitei sale în timpul celui de-al Doilea Război Mondial – grave greșeli politice și erori de judecată, dar nimeni nu-i pune la îndoială rangul scriitoricesc. Calitățile literare ale autorului De Gaulle sînt evaluate contradictoriu, dar rangul său politic e dincolo de orice dubiu. Nu e ușor să fii un mare politician – și un autor important deopotrivă.

***Wolf Lepenies,** sociolog și politolog, fost rector al Wissenschaftskolleg zu Berlin, este profesor emerit la Freie Universität Berlin.*

traducere de Matei PLEȘU

„Oamenilor nu le e dat să cunoască vremurile și soroacele. Să fim mereu pregătiți ca firul istoriei să se rupă“

– interviu cu Evgheni VODOLAZKIN –

Scriitorul rus ***Evgheni Vodolazkin*** *este un arheolog entuziast și provocator al timpurilor moderne ca oglindă inversată a istoriei. Tradus în peste 30 de limbi, a primit cele mai prestigioase premii literare și are fani în toată lumea. Cărțile sale sînt hituri și în România. Specialist în literatură medievală veche și un erudit slavist, Vodolazkin este creatorul unui univers în care profanul rimează uneori cu nevoia de sacru, timpul și memoria se echilibrează permanent atunci cînd nu coincid, iar omul și-a cucerit dreptul de a fi o clipă nemuritor. Dialogul cu Vodolazkin a fost prilejuit de cea mai recentă apariție a sa în limba română, romanul* Istoria insulei *apărut la Editura Humanitas Fiction.*

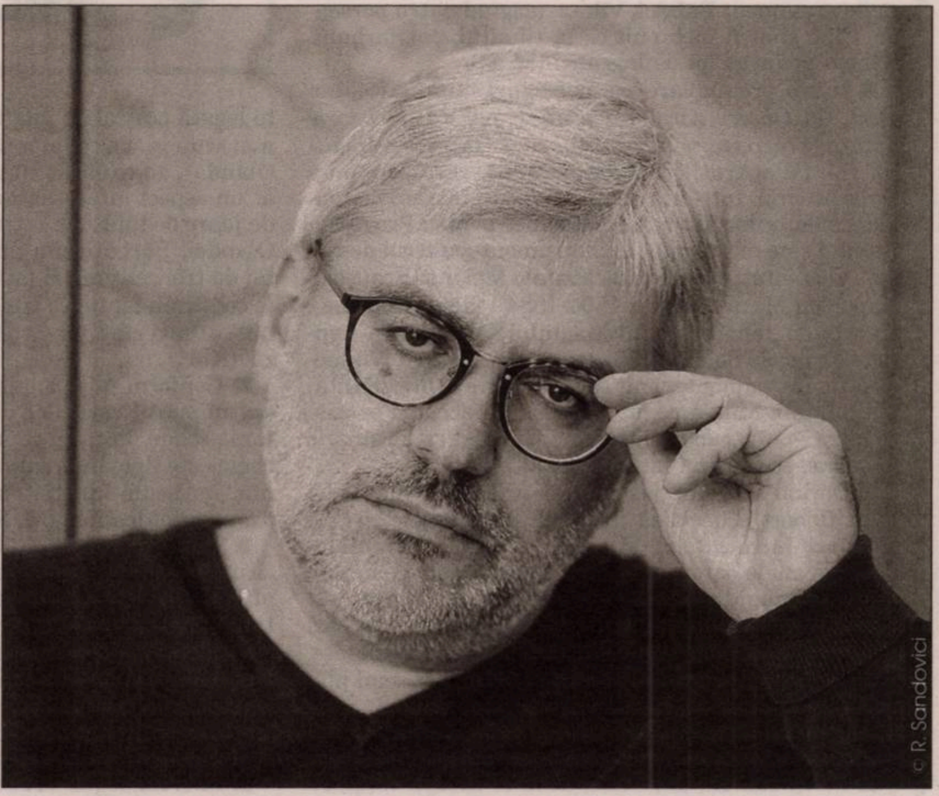

Ce diferență este între insula din ultimul dumneavoastră roman, Istoria insulei, *recent apărut și în România, și cea din cartea lui Umberto Eco* (Insula din ziua de ieri), *care putea modifica cursul timpului?*

Mă tot urmărește Umberto Eco... Am mare respect pentru creația lui, dar ne ocupăm de lucruri complet diferite (și am avut șansa să-i spun asta). Înainte se făceau paralele cu *Numele trandafirului* și *Baudolino,* mai apoi – cu *Insula din ziua de ieri.* Ca și în primele două cazuri, răspunsul meu este că asemănarea este foarte mică. Dacă nu mă înșală memoria, în *Insula din ziua de ieri* este vorba de o navă abandonată, în timp ce la mine apare o prezentare sistematică a istoriei unui stat insular ficțional. Aceste cărți își propun lucruri complet diferite și apelează la formule narative diferite. La Eco, avem de-a face cu o robinsonadă, în timp ce în cazul meu – cu o narațiune istorică de tip medieval.

Existența eroilor din cartea dvs. pare a merge în cerc chiar și atunci cînd începe istoria odată cu apariția cuvîntului scris. Cît de circulară este, de fapt, memoria?

Dacă înțeleg corect, cuvîntul „memorie“ desemnează în cazul dumneavoastră istoria. Istoria tinde să se repete, dar istoria creștină, spre deosebire de cea antică, nu are forma unui cerc, ci a unei spirale. Spirala este un fel de hibrid între cerc și linia dreaptă. Unele evenimente (nu toate) se repetă, dar nu mecanic: ele se repetă pe o nouă buclă a spiralei. Despre asta au scris încă Părinții Bisericii. Astfel, Hristos era văzut de ei ca un nou Adam, iar Maica Domnului – ca o nouă Eva. Conceptualizînd istoria ca o spirală, putem să conectăm timpul istoric la eternitate.

Cît este timp și cît este convenție în istorie?

După cum se știe, oamenilor nu le este dat să cunoască vremurile și soroacele. Trebuie să ne facem treaba, dar să fim întotdeauna pregătiți ca firul istoriei să se rupă.

Credeți că Republica lui Platon ar fi fost posibilă pe insula dvs.?

Pe insula mea este posibil totul, pentru că eu sînt stăpînul ei. Dar, în cazul de față, nu mi-am pus problema posibilității unor altor tipuri de stat: eu descriu două perioade istorice concrete – Evul Mediu și epoca modernă. Romanul meu nu este despre statul ideal, ci despre state care au existat cu adevărat. De altfel, una dintre ideile importante ale cărții este aceea că nu contează atît de mult tipul de stat, cît caracterul moral al puterii. Cu alte cuvinte, nu e o chestiune socială, ci una personală.

Dacă epoca actuală este despre absența lui Dumnezeu, cum spuneți, care sînt situațiile/contextele în care îl putem totuși recunoaște? Se deghizează Dumnezeu acum mai subtil decît în Evul Mediu?

În Evul Mediu era, parcă, mai ușor să vorbești cu Dumnezeu și să-L simți. Întreaga viață era orientată spre acest dialog, contribuind la desfășurarea lui. Viața medievală se desfășura ca într-un templu și, după cum se știe, este mai ușor să vorbești cu Dumnezeu într-un templu. Viața de astăzi seamănă mult prea puțin cu un templu. Asta complică întrucîtva calea celor care Îl caută pe Dumnezeu. Dar poți vorbi cu Dumnezeu pretutindeni – în bibliotecă, la teatru, pe plajă. Totul depinde de capacitatea de concentrare a persoanei.

> *„Nu contează atît de mult tipul de stat,*
> *cît caracterul moral al puterii.“*

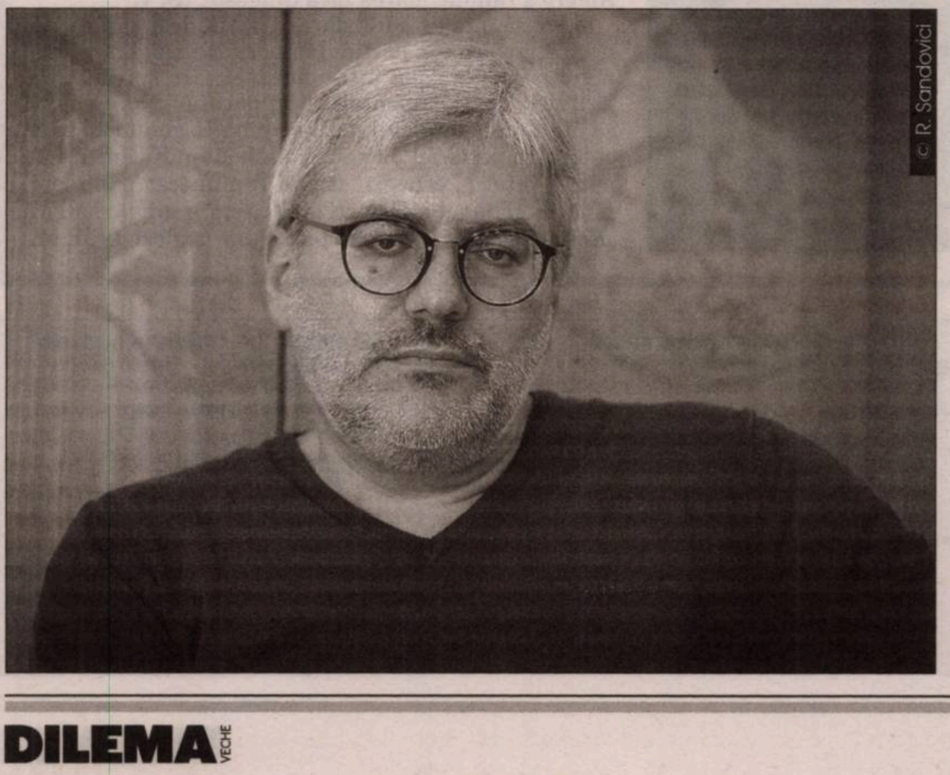

Dacă personajul dvs. Laur din cartea omonimă tindea spre infinit, personajul colectiv din Istoria insulei *pare mai degrabă un captiv al istoriei. Mai este timpul său liber?*

Laur tinde spre eternitate. La urma urmelor, direcția esențială a drumului său este verticală. Personajele principale din *Istoria insulei* preferă, de asemenea, verticala. Ele trăiesc atît de mult, încît pînă și viața lor începe treptat să treacă în eternitate. Laur, Parfeni și Ksenia sînt, în esență, înrudiți. Atît Laur, cît și eroii *Insulei* se află în opoziție cu oamenii care au alte opțiuni de viață.

Atunci cînd Dumnezeu e absent, există El „în mod imanent în profunzimile noastre“, cum spunea Berdiaev?

Bineînțeles că există. După cum a spus Dostoievski, de la nașterea căruia sărbătorim 200 de ani, conștiința noastră este Dumnezeul din noi.

Considerați că putem ieși „la lumină din întunericul vremii noastre“ prin progresism, la care faceți unele referiri? Sînt mai puternice în prezent ideile decît oamenii?

După părerea mea, un singur tip de progres poate fi considerat incontestabil – acesta este progresul personal, moral. Progresul social este greu de întrezărit. Cît despre idei, după cum spunea același Dostoievski, fără marile idei nu este posibilă existența nici a poporului, nici a individului. Totul depinde de natura ideii. O idee morală poate să înalțe sufletul la ceruri, în timp ce una imorală îl aruncă în cea mai adîncă prăpastie. Criteriul de evaluare a unei idei este foarte simplu: Hristos. Ideile au o putere extraordinară, important este doar să le tratăm corect.

Miraculosul cu accente uneori burlești sparge în ultimul dvs. roman domnia profanului. Cum ați gîndit aceste mici breșe literare în raport cu continuitatea timpului și a memoriei individuale?

În sens înalt, miracolul este o taină divină. Miracolul are întotdeauna sens. El este acea breșă în realitate pe care Dumnezeu o închide ca răspuns la rugăciunea noastră. Dar pe lîngă adevăratele minuni se întîmplă și ciudățenii care uneori arată amuzant. Aceste devieri există pentru a sublinia raționalitatea și armonia generală. Sînt micile glume ale existenței, care fac viața mai veselă. În plus, ele evidențiază anumite trăsături ale oamenilor. Pentru fiecare dintre eroi, eu inventez ceva aparte.

Dacă „omul repetă istoria omenirii“, cu ce anume din trecut seamănă globalizarea?

Cînd vorbim de asemănarea unor fenomene, nu trebuie să o căutăm punctual. Globalizarea sau, să zicem, comunismul este o stare particulară a societății, dar nu un tip de civilizație.

Care este ritmul istoriei în prezent? Cum ne putem apăra timpul personal?

Ritmul este incredibil de rapid. Aceasta e o mare problemă și nu am un răspuns pentru ea. Mie-mi vibrează toate mijloacele de comunicare – telefonul, e-mail-ul și toate celelalte. Uneori încerc să mă deconectez de la ele, așa cum ignori plînsul unui copil răsfățat. Dar aceasta e doar o clipă de răgaz. Cînd îți trece iritarea, înțelegi că trebuie să iei copilul în brațe.

Este căința, foarte prezentă în cărțile dvs., o soluție universală în epoca globalizării?

Căința este o soluție universală tocmai pentru că funcționează în orice epocă.

a consemnat Andreea VLAD

(interviu obținut prin amabilitatea
Editurii Humanitas)

traducere din limba rusă de
Anton BREINER

Cu ochii-n 3,14

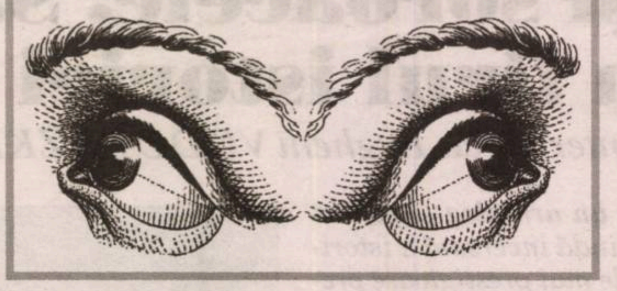

CINE ȘI-AR FI ÎNCHIPUIT CĂ UN INSTRUMENT MAI ÎNȚELEPT POATE CONFIRMA FAPTUL CĂ TREI CENTIMETRI *ALTFEL* AU AJUNS DEJA PE CONTINENT, ÎN ZORI?

■ O mină antipersonal a explodat la Uzina Mecanică de armament Băbeni, Vîlcea, ucigînd patru persoane. Cine și-ar fi închipuit că în tihnitul, patriarhalul Băbeni pot avea loc deflagrații? (**M. P.**)

■ Într-o preumblare pe meleaguri internetice, am găsit (în *Observatorul intelectual, revistă de istorie naturală, cercetare microscopică și știință recreativă,* vol. IV, apărut la Londra, în 1864) ceva care mi-a atras atenția. Într-un articol consacrat întrunirii anuale a membrilor Asociației Britanice pentru Progresul Științei este menționat un instrument „cu totul deosebit“, prezentat și descris de abatele Moigno (François-Napoléon-Marie Moigno, 1804-1884 – zice Wikipedia). E vorba de „tenebroscopul domnului Soleil“ (Jean-Baptiste François Soleil, 1798-1878 – zice aceeași Wikipedia), un instrument menit să demonstreze invizibilitatea luminii. Mi s-a părut interesantă această asociere între soare *(soleil,* scuzați-mi franceza) și întuneric *(tenebræ,* scuzați-mi latina). (**D. S.**)

■ Dorind să fie în pas cu vremurile, dicționarul Le Petit Robert a decis să introducă pronumele *„iel“*, o simbioză între *„il“* (el) și *„elle“* (ea) pentru a desemna persoanele care nu vor să fie definite de gen. Mi-e că s-au cam grăbit și n-au fost îndeajuns de precauți cu această găselniță, iar feministele le-ar putea sări în cap, de vreme ce masculinul are din nou întîietate. Poate ar fi fost mai înțelept și, cu siguranță, mai plăcut urechilor ca pronumele să fie *„eli“*. (**S. G.**)

■ Institutul național de statistică din Olanda a confirmat că bărbații și femeile din această țară rămîn cei mai înalți oameni din lume, însă, în același timp, cifrele arată că olandezii se micșorează. În ultimele șase decenii, olandezii s-au situat în vîrful clasamentului mondial al înălțimii, înălțimea medie a unui bărbat de 19 ani fiind de 182,9 cm în 2020, în timp ce femeile de aceeași vîrstă măsurau 169,3 cm. „Scăderea este legată parțial de imigrația în creștere, a populației mai scunde și a copiilor născuți din aceste populații în Olanda“, au explicat statisticienii. A mai fost subliniat un aspect interesant: există o diferență remarcabil de mare de înălțime între oamenii din nordul și sudul Olandei. Bărbații din nord au avut mereu un avantaj de trei centimetri față de cei din sud. Ceea ce poate confirma faptul că trei centimetri în plus sau în minus, atunci cînd vine vorba de bărbați, totuși contează. (**A. P.**)

■ Conform unei analize publicate în *The Guardian,* numărul cazurilor de COVID-19 din Marea Britanie scade, în timp ce în țările UE crește. Excepția-cheie este România, care a depășit un mare vîrf epidemic, iar acum înregistrează un declin. România: *altfel,* ca întotdeauna. (**M. P.**)

■ Se estimează că 26.000 de tone de plastic generate ca urmare a pandemiei de COVID-19 (mănuși, măști și alte echipamente și ambalaje de protecție, kituri pentru teste etc.) au ajuns deja în oceanele lumii, unde au fost găsiți pești morți în interiorul mănușilor și măști în stomacul pinguinilor. Vestea „bună“ e că majoritatea acestor reziduuri vor sfîrși, pînă la finalul secolului, fie îngropate pe fundul oceanelor, fie scoase afară pe plajele lumii. (**M. C.**)

■ Microbiologul Bruno González Zorn, profesor la Facultatea de Medicină Veterinară de la Universitatea Complutense din Madrid, avertizează asupra unui nou pericol: „superbacteriile“. Bacteriile ucid deja, potrivit autorităților europene, 33.000 de persoane, pe continent, în fiecare an. Ele se înmulțesc la fiecare douăzeci de minute și suferă adesea mutații care le oferă un „scut“ împotriva diferitelor antibiotice. Și, cel mai îngrijorător, ele pot transmite noile gene de rezistență și altor bacterii din apropiere, chiar și unora din alte familii. „Este ca și cum aș învăța limba germană și ți-aș transmite această abilitate“, explică dr. Zorn. Se pare că, de fiecare dată cînd vine vorba de ființe excepționale – supraoameni sau superbacterii – și de mulți morți, primul exemplu care ne vine în minte e germanitatea. (**M. P.**)

■ Doi turiști americani au intrat noaptea prin efracție în Colosseum-ul din Roma pentru a bea o bere și a se bucura de priveliște. Cei doi turiști, în vîrstă de 24 și, respectiv, 25 de ani, care escaladaseră zidurile celebrului amfiteatru roman luni în zori, au fost reperați de un trecător matinal, care i-a denunțat imediat. Poliția i-a amendat cu 800 de euro pe cei doi tineri. Turismul exclusivist e mai scump. (**A. M. S.**)

SE RIDICĂ ÎNTREBAREA DACĂ NU CUMVA E VORBA DESPRE TREI TURIȘTI CARE AU AJUNS ACUM LA GLEZNE

■ Acum, cînd pentru a zbura în univers cu o navă spațială e nevoie doar să fii miliardar, se ridică întrebarea dacă nu cumva OZN-urile sînt navele de călătorie spre Pămînt ale miliardarilor aventuroși de pe alte planete. (**M. C.**)

■ O carte împrumutată de la o bibliotecă din orașul scoțian Dunfermline a fost returnată după 73 de ani. E vorba despre volumul *Stately Timber,* de Rupert Hughes, care a fost găsită de fiica celui care a împrumutat-o și ea a trimis-o înapoi. Recordul *Guinness* pentru cartea care a fost înapoiată cel mai tîrziu unei biblioteci este de 288 de ani. Este vorba despre un volum împrumutat de la Sidney Sussex College de la Cambridge University în 1668. (**A. M. S.**)

■ Trei polițiști, șefi la Permise, examinări și înmatriculări de vehicule în județul Teleorman, sînt cercetați de DNA pentru luare de mită. În același caz, cercetările DNA mai vizează și alte persoane. Din nefericire, știrea asta nu are absolut nimic surprinzător. Surprinzătoare ar fi fost una inversă, potrivit căreia un șef de la Permise auto din Teleorman n-ar fi luat mită. (**A. M.**)

■ În pasajul de la Universitate, Centrul de Informare Turistică București este aproape tapetat cu pliante care fac referire la un obiectiv major, de neratat pentru turiști și, deopotrivă, aș spune, pentru locuitorii Capitalei: „Cum poți supraviețui unui cutremur?“. (**S. G.**)

■ S-a trezit reacțiunea! Un grup numeros de intelectuali americani de primă mînă, printre care istorici faimoși ca Niall Ferguson, psihologi de top precum Steven Pinker, foști președinți de universități din Ivy League, precum Larry Summer, fost la Harvard, și scriitori de forță precum David Mamet, dimpreună cu un număr de antreprenori, au decis să înființeze o universitate în care independența profesorilor și libertatea ideilor redevin valori supreme. University of Austin – așa se va numi universitatea – este stabilită în capitala Texasului și anunță deja un program de *„Forbidden Courses“* în cadrul căruia se vor preda exact lucrurile care sînt acum evacuate din colegiile americane sub presiunea corectitudinii politice. Nu-i rău! America rămîne marea mea dragoste. (**S. V.**)

■ Pot să înțeleg nerăbdarea UDMR de a ajunge, din nou, la guvernare. Partidul minorității maghiare, care mai mereu s-a găsit într-o formulă care sprijină majoritatea guvernamentală, e în derută. „Nu e posibil să stăm cu pantalonii dați jos pînă la genunchi și să așteptăm poștașul“, a spus, nerăbdător, Kelemen Hunor. Îl înțeleg, e neplăcut să-i fi alunecat pantalonii pînă la genunchi. Dar criza încă nu e gravă: să zică *„Köszönöm szépen!“* că nu i-au ajuns la glezne. (**M. M.**)

HOTEL ★★
MINCARURI CALDE GRATAR
CIORBĂ DE BURTĂ
GRATAR
MITITEI
COTLET PORC
MUSCHI VITA
ANTRICOT VITĂ
PUI LA CEAUN
CIRNĂCIORI
SALATĂ ROȘII
SALATĂ CASTRAVEȚI
SALATĂ VERDE

© M. Bănică

DILEMA VECHE

REDACȚIA:
Dana CĂLINESCU (secretar general de redacție)
Marius CHIVU ● Radu COSAȘU ● Stela GIURGEANU
Andrei MANOLESCU (redactor-șef adjunct)
Matei MARTIN ● Matei PLEȘU ● Adina POPESCU
Iaromira POPOVICI ● Ana Maria SANDU
Dan STANCIU (art director) ● Mircea VASILESCU
Sever VOINESCU (redactor-șef)

RUBRICI:
Teodor BACONSCHI ● Ion BARBU ● Aron BIRO ● Paul BREAZU
Cosmin CIOTLOȘ ● Horia CORCHEȘ ● Andrei CORNEA
Codrin Liviu CUȚITARU ● Alin FUMURESCU ● Petre GURAN
Ionuț IAMANDI ● Maria IORDĂNESCU ● Selma IUSUF
Ovidiu LORENZ ● Anca MANOLESCU ● Victor MOROZOV
Adrian MUREȘAN ● Radu NAUM ● Lorin NICULAE
Andrei PLEȘU ● Constantin RUDNIȚCHI ● Mihaela SIMINA
Bogdan-Alexandru STĂNESCU ● Oana STOICA ● Valeriu STOICA
Cătălin ȘTEFĂNESCU ● Bogdan TĂTARU-CAZABAN ● Teodor TIȚĂ
Andreea VLAD ● Rodica ZAFIU

TEHNOREDACTARE: Adrian DAMIAN
EDITOR WEB: Anda ĐOCEA

PUBLICITATE PENTRU PRINT:
floriana.coman@adevarulholding.ro

PUBLICITATE PENTRU ONLINE:
vanzari@ead.ro
dragos.stan@adevarulholding.ro

MANAGEMENT GRUPUL DE PUBLISHING:
Administrator Special: Constantin SANDU
Director Marketing: Steluța ZAMFIR
Coordonator Producție: Constantin DELTA
Director Distribuție: Dana ZAMFIR
Informații și reclamații ABONAMENTE:
0790.139.007 / 0790.139.009
(numere cu tarif normal, disponibile de luni pînă vineri, între orele 9 și 18)
e-mail: abonamente@adevarulholding.ro

ISSN: 1584-1669
Revistă editată de: Adevărul holding
Publicație auditată de: BRAT AUDIT TIRAJE
Tiraj: 7.400
Tipărit la Tipoart Idea Studio

Biblioteca Județeană
ASTRA Sibiu

„Sînt vechi, domnule!“ (I.L. Caragiale)

FONDATOR **ANDREI PLEȘU**

DILEMA VECHE

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE ■ Anul **XVIII** ■ nr. **921** ■ 2-8 decembrie 2021 ■ www.dilemaveche.ro ■ 24 pagini ■ 7 lei

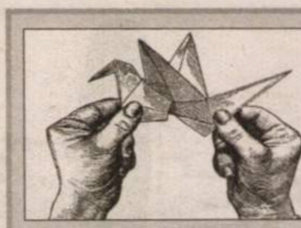

Andrei MANOLESCU

libertatea de impresie

8

ANDREI PLEȘU

„Melancolic, despre democrație“

pagina **3**

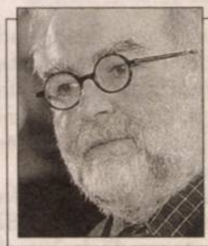

GEORGE BANU

„Caramitru, la tinerețe“

pagina **15**

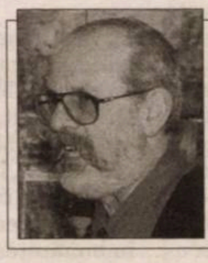

Interviu inedit cu

HORIA BERNEA

pagina **20**

Chiulul

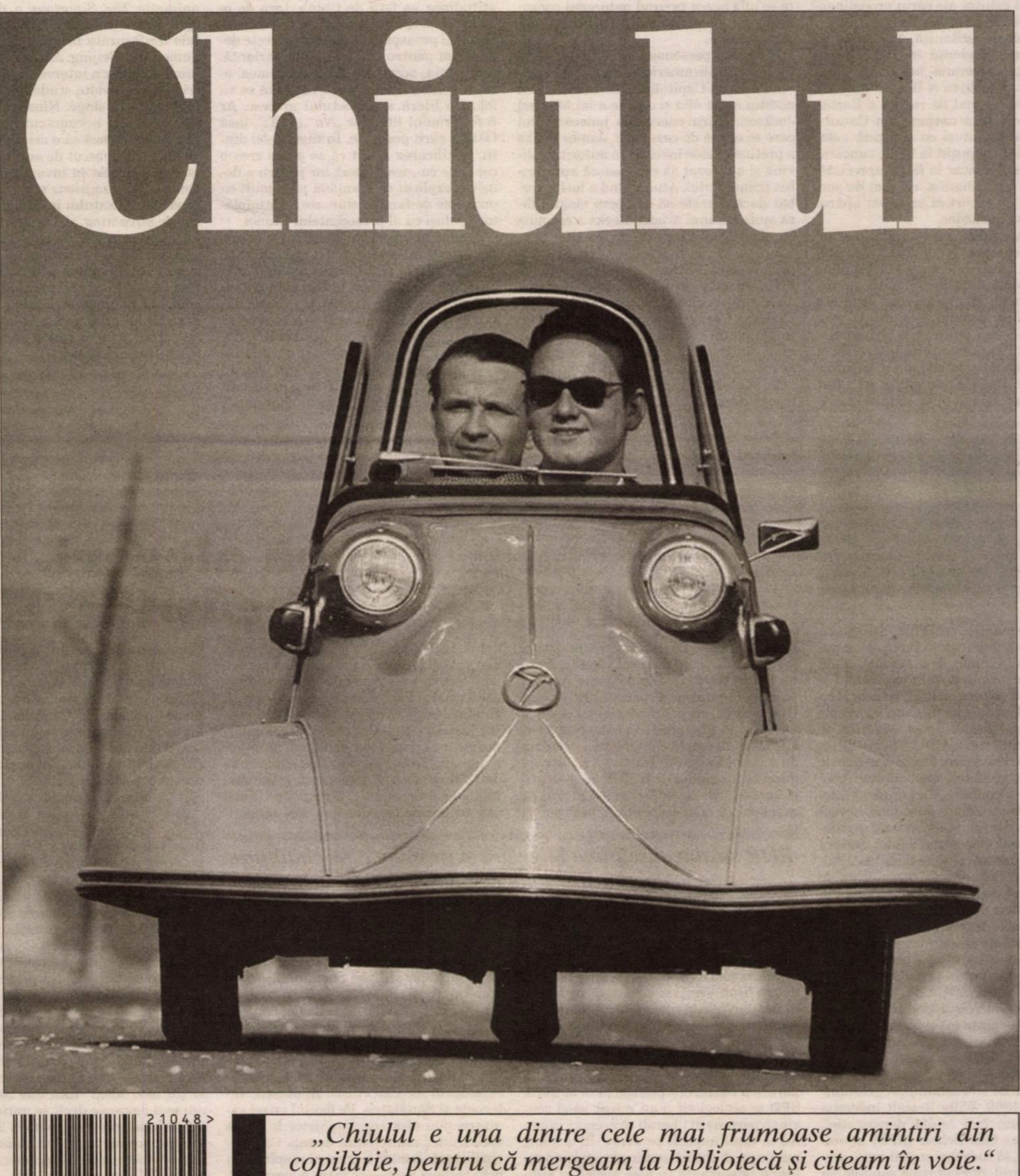

> *„Chiulul e una dintre cele mai frumoase amintiri din copilărie, pentru că mergeam la bibliotecă și citeam în voie.“*
>
> *WOODY ALLEN*

Redacția DILEMA VECHE: Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, sector 2, 020331 București ● **telefon:** 0372.130.006 ● **e-mail:** dilema@dilemaveche.ro

Biblioteca Județeană
ASTRA Sibiu

O, TEMPORA!...

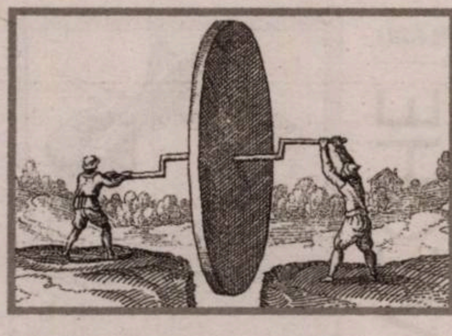

Teodor TIȚĂ

contraintuiția

Regina din Barbados, virusul Xi, Homer Simpson ca victimă politică

■ Barbados a decis să renunțe, începînd de anul acesta, la legăturile cu monarhia britanică. Astfel, începînd de luni, regina Elisabeta a II-a nu mai este recunoscută drept șef al statului. La ceremonia care a marcat apariția noii republici a participat și prințul Charles, moștenitor al coroanei Regatului Unit. Prezența sa acolo a fost, cel puțin pentru unii dintre locuitorii insulei, inexplicabilă sau de-a dreptul jignitoare. Optica activiștilor barbadieni este că monarhia britanică nu a răspuns încă pentru trecutul colonial printre ale cărui proeminente caracteristici se află sclavia.

Fostă colonie britanică, Barbados își obținuse independența în 1966, dar o păstrase pe suverana britanică drept șef de stat. Elisabeta a II-a nu mai are așadar titlul formal de regină a Barbadosului, însă mica națiune din Caraibe se poate lăuda totuși cu o regină neîncoronată, dar cel puțin la fel de cunoscută și, probabil, măcar la fel de apreciată: cîntăreața pop Rihanna, cel mai de succes produs de export al proaspăt apărutei republici Barbados.

■ În Australia, un scandal sexual a ocupat aproape tot spațiul dezbaterii politice. După ce o angajată s-a plîns că a fost violată de un coleg de minister, o anchetă amplă privind conduita funcționarilor statului a ajuns la concluzia că nu mai puțin de o treime dintre angajații Parlamentului federal de la Canberra au fost victime ale unei forme de hărțuire. De cele mai multe ori a fost vorba despre agresiuni de natură sexuală, însă funcționarii s-au plîns și de *bullying* încurajat de lipsa de reacție a celor din jur. Majoritatea covîrșitoare a victimelor sînt, previzibil, femei, iar premierul Scott Morrison a calificat dezvăluirile drept „îngrozitoare", adăugînd însă că nu este, totuși, foarte surprins. Raportul face o serie de recomandări menite să îmbunătățească situația. La loc de frunte se află aceea privind reducerea consumului de alcool în mediile politice și administrative.

■ Printre personajele stranii cercetate de autoritățile americane în ancheta privind invazia Capitoliului de la începutul acestui an se află și o sosie a lui Michael Jackson. Întru enervarea judecătorului care se ocupă de cazul său, James Beeks a pretins că este învestit cu autoritate divină și a refuzat să recunoască autoritatea tribunalului. Atunci cînd a fost întrebat dacă dorește să se apere singur, fără ajutorul unui avocat, Beeks a răspuns că nu se poate reprezenta pe sine pentru că nu se poate dedubla. Cînd nu atacă parlamente, „Michael" este actor. Agenții FBI l-au adus în fața Justiției după ce au asistat la cîteva reprezentații cu piesa *Jesus Christ Superstar,* în care acesta deține un rol. James Beeks este doar unul dintre cei 700 de oameni anchetați de autorități pentru incidentele din ianuarie, iar bizareriile lui nu sînt deloc extraordinare. Pe măsură ce apar tot mai multe informații despre adunarea de oameni care a comis acel atac, senzația că legislativul american a fost asediat de personaje izvorîte din imaginația unui Neil Gaiman crud și răutăcios devine tot mai plauzibilă.

■ Încă de la debutul pandemiei, Organizația Mondială a Sănătății a trebuit să răspundă la întrebări legate de atitudinea sa față de China, țara de origine a virusului vinovat de COVID-19. Cea mai proaspătă dintre ele privește denumirea pentru cea mai nouă variantă. Convenția, acceptată de toată lumea, era că pentru fiecare nouă variantă se va folosi o literă a alfabetului grecesc. Ar fi fost rîndul literelor *„Nu"* și *„Xi"*, însă OMS a sărit peste ele. În cazul celei dintîi, justificarea a fost că se poate crea o confuzie cu *„new"* (nou), iar pentru a doua s-a explicat că seamănă prea mult cu un nume de familie chinezesc. Întîmplător, același cu al președintelui Chinei.

Senatorul american Ted Cruz a observat repede întîmplarea și a reacționat pe Twitter: „Dacă OMS e speriată de Partidul Comunist Chinez, atunci cum putem avea încredere că va înfrunta China data viitoare cînd Beijingul o să încerce să acopere izbucnirea unei pandemii?". Comentariul lui Cruz e similar cu cele făcute adesea de fostul președinte Donald Trump, care nu a ezitat să poreclească coronavirusul drept „virusul chinezesc". O denumire care, evident, a scos din sărite guvernul Chinei, în general foarte atent cu imaginea sa publică.

■ Și dacă mai era nevoie o dovadă despre cum, în tentativa lor obsesivă de a-și lustrui imaginea publică, dictaturile pot genera tristețe, aceasta vine săptămîna asta din Hong Kong. Autoritățile de acolo au făcut în așa fel încît din serialul de animație *The Simpsons* a dispărut un episod care trata, între altele, evenimentele desfășurate în 1989 în Piața Tienanmen din Beijing. Atunci, guvernul comunist chinez a intervenit în forță împotriva unei revolte studențești pe care a înăbușit-o în sînge. Numărul victimelor este pînă azi necunoscut cu exactitate, dar se estimează că e oriunde între cîteva sute (recunoscut de autorități) și cîteva mii (calculat în investigații independente). *The Simpsons* e parte din oferta proaspăt lansatului în Hong Kong serviciu de *streaming* al Disney. Autoritățile nu au avut nimic de obiectat la celelalte episoade ale serialului și putem presupune că, în opinia politrucilor chinezi, ironiile autorilor sînt perfect îndreptățite cînd iau la țintă societatea americană, dar absolut greșite cînd se ocupă de China. *„D'oh"*, cum ar spune proaspătul cenzurat Homer Simpson.

■ ■ ■

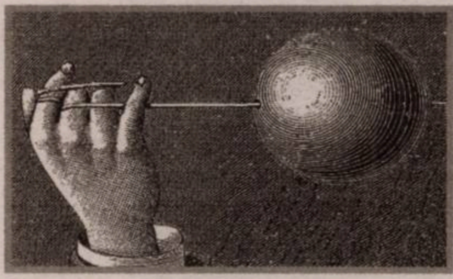

Matei MARTIN

mapamondul de buzunar

Germania după alegeri. Echilibrul regăsit?

În Germania, coalițiile de guvernare se construiesc încet și anevoios. În schimb, sînt stabile: odată negociați termenii guvernării, coalițiile funcționează pe termen lung. Angela Merkel și-a păstrat funcția de cancelar vreme de 16 ani: stabilitatea a fost asigurată de Marea Coaliție (între CDU/CSU și SPD). Alegerile parlamentare din 26 septembrie au arătat că germanii vor, simultan, continuitate și schimbare. Un paradox? Adevărul e că Germania o duce bine: economia merge, statul funcționează, pandemia nu a lăsat urme prea adînci, deci nu prea există frustrări legate de politica Angelei Merkel. Schimbarea revendicată de o parte din electorat ar trebui să vină din domenii în care pînă acum s-a făcut prea puțin. E vorba despre mediu, despre digitalizare, despre modernizarea economiei etc. Partidele au înțeles aceste revendicări și au integrat în programele lor reforme (mai puțin CDU/CSU, care a fost sancționat la vot). Noua coaliție de guvernare acoperă voința exprimată la alegeri, oferind continuitate și cîteva schimbări. SPD, Verzii și FDP au reușit să ajungă la un compromis și să propună un acord de coaliție aflat sub semnul progresului.

Dacă, în 1969, Willy Brandt îndemna „să îndrăznim mai multă democrație", noul cancelar Olaf Scholz (SPD) promite, în 2021, „să îndrăznim mai mult progres". Sloganul, dezvoltat pe capitole, în programul de guvernare, promite „cea mai importantă modernizare a industriei germane, de peste un secol". Noul guvern nu e însă total rupt de politicile Angelei Merkel. O garanție a continuității e chiar Olaf Scholz, care a fost vicecancelar și ministru al Finanțelor în cabinetul Merkel. Celălalt semn al stabilității e decizia de a lăsa Ministerul Finanțelor sub conducerea liberalilor de la FDP, și nu în grija Verzilor, care și-ar fi dorit acest post de ministru în noul cabinet. Susținători ai unei revizuiri a „frînei datoriilor", principiu consacrat în Constituție încă din 2009 și care interzice statului federal să se împrumute mai mult de 0,35% din produsul intern brut, Verzii și-ar fi dorit mai multă flexibilitate în ceea ce privește împrumuturile pentru a putea finanța un amplu program de reformă în planul energiei și protecției mediului. FDP susține disciplina bugetară și promite o reechilibrare a conturilor publice pînă în 2023. SPD și ecologiștii n-au reușit să-și convingă partenerii liberali să accepte impunerea unui impozit pe avere. În schimb, au reușit să obțină susținere pentru o reformă importantă în plan social, și anume creșterea salariului minim brut pe oră de la 9,60 euro, cît e acum, la 12 euro. E o victorie importantă mai ales pentru Olaf Scholz – și un compromis greu digerabil pentru FDP. Care s-a ales, totuși, și cu Ministerul Transporturilor. Miza pentru liberali e să poată obstrucționa reforma rutieră dorită de Verzi, adică impunerea unei limite de viteză pe autostradă de 130 km/h. Verzii au obținut, în schimb, Ministerul Economiei, Energiei și Climei (da, toate cele trei domenii sînt acoperite de un singur minister), precum și cele ale Mediului și Agriculturii. Și tot Verzii vor ocupa și Ministerul Afacerilor Externe prin co-președinta partidului, Annalena Baerbock.

FDP susține disciplina bugetară și promite o reechilibrare a conturilor publice pînă în 2023.

SPD și-ar fi dorit, pe lîngă postul de cancelar, și Ministerul Justiției – dar și acesta le revine tot celor de la FDP. Însă reușește să ocupe trei portofolii importante deținute în legislatura trecută de CDU/CSU: Apărarea, Internele și Sănătatea. Pe fondul crizei sanitare, mai ales acest minister le va da socialiștilor multe bătăi de cap. Căci deciziile luate pentru a preveni răspîndirea bolii trebuie negociate între guvernul federal și landuri, un proces adesea anevoios și riscant. Va putea impune cancelarul Scholz vaccinarea obligatorie – așa cum doresc Verzii, așa cum cer premierii din unele landuri? Sau va respinge o asemenea decizie, sub presiunea partenerilor de la FDP, care se opun atît unor restricții mai dure, cît și vaccinării obligatorii? Stabilitatea coaliției depinde și de această chestiune sensibilă.

Progresul promis în titlul acordului de guvernare trebuie căutat, în primul rînd, în capitolele care se referă la energie și la mediu. Dacă programul Angelei Merkel a fost criticat și chiar atacat de Curtea Constituțională pentru că „nu e suficient de ambițios" în ceea ce privește obiectivele ecologice, cabinetul Olaf Scholz va trebui să-și dea silința să obțină rezultate cu niște reforme considerate prea îndrăznețe. Eliminarea cărbunelui din procesele industriale e un proces început deja de Angela Merkel, dar care trenează din lipsă de alternative. Economia deosebit de energofagă a Germaniei nu poate funcționa fără cărbune. Noua coaliție aflată la putere promite să elimine treptat cărbunele „în mod ideal" încă din 2030, cu opt ani mai devreme decît se anticipa. Potrivit aceluiași program, pînă în 2030 sursele regenerabile ar trebui să asigure 80% din producția de energie electrică. E cu putință? La ce costuri?

■ ■ ■

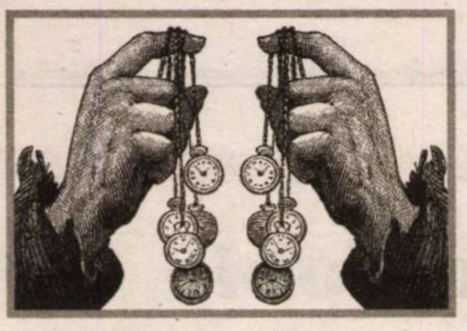

Andrei PLEȘU

nici așa, nici altminteri

„Așa e că pînă acum nu stăm nici bine, nici rău, adică nici așa, nici altminteri?“ (I.L. Caragiale)

Melancolic, despre democrație

Mai toată lumea știe cum a definit Winston Churchill democrația: „Cea mai proastă formă de guvernămînt cu excepția tuturor celorlalte“. Mai expresivă (și mai scandaloasă) este însă o altă formulare a prim-ministrului britanic: „Cel mai puternic argument împotriva democrației este o conversație de cinci minute cu un votant obișnuit“. Ce poate rezulta dintr-o astfel de conversație? Că „votantul obișnuit“ are criterii de evaluare care nu prea au de-a face cu democrația, cu „principiile“, cu ideile sublime și valorile diafane. Pe scurt, că votul lui e, în genere, incompetent, umoral, părtinitor, manipulabil. Votează „promisiuni“, idiosincrasii, idei fixe, instincte și interese private, speranțe oarbe. Nu perspectiva, ci imediatul, nu *țara,* ci *eu,* „noi și-ai noștri“. Cu alte cuvinte, votul nu e rezultatul reflecției responsabile, al unei alegeri dezinteresate, al unei opinii argumentabile. E o „pornire“, un „capriț“, o toană, o „pandalie“. Sau, măcar, simpla anticipare a unui profit personal. Și asta nu numai la noi. În 1976, o mulțime de alegători germani l-au preferat pe Helmut Schmidt pentru că era din Hamburg, iar ei țineau cu echipa de fotbal a orașului cu pricina. Alții o găseau foarte simpatică pe soția candidatului, dna Schmidt... Dar e destul să te uiți la marile adunări populare din jurul lui Adolf Hitler, la masele de cetățeni italieni fascinați de Mussolini, la sutele de mii de entuziaști izbucnind în urale ori de cîte ori un dictator „charismatic“ își debitează lozincile. S-a mai spus: în asemenea situații, „masa“ devine o dihanie distinctă de membrii ei, o vietate dezlănțuită, capabilă să legitimeze orice dezastru.

Să nu se grăbească comentatorii pe care îi indispun mereu, pînă la exasperare, să reia melodia „conservatorismului“ meu defazat, a firii mele reacționare, insensibile la suferințele aproapelui și la drepturile omului, a gîndirii mele „visceral“ anticomuniste (dacă nu direct cripto-fasciste) etc. Nu, nu vreau să calomniez democrația. Subscriu definiției churchilliene citate la început. Constat, totuși, că tocmai în fisurile ei își găsesc locul dușmanii ei reali, sabotorii „idealurilor“ ei, cei pentru care democrația e pură demagogie, instrument optim pentru achiziția de ranguri, bunuri și adepți.

„Cea mai proastă formă de guvernămînt cu excepția tuturor celorlalte“.

O privire rapidă asupra procedeelor politice de care uzează liderii dibaci pentru a-și adjudeca – evident, în mod democratic – susținerea „populară“ evidențiază două din temele lor predilecte:

1) *Tema „pe-un picior de plai“,* constînd în stimularea (virilă sau lacrimogenă) a sentimentului național. Sîntem un popor ales. Sîntem foarte buni, cei mai buni: de la frumuseți și resurse naturale la deșteptăciune, ospitalitate, omenie, toleranță, modestie, hărnicie etc. Avem cele mai frumoase femei de pe planetă. Am salvat de păgîni, prin rezistența noastră eroică, civilizația occidentală. Sîntem cei mai evlavioși dintre creștini, sîntem daci și i-am învățat latinește pe romani. Avem haz (de necaz...), avem demnitate, avem cei mai viteji strămoși. Tipul acesta de cuvîntare dă o mare satisfacție mai ales anonimilor frustrați, cu identitate incertă, cu performanță mediocră: se pot salva prin pedigree. Sînt, toți, nu-i așa, rude cu Decebal, Ștefan cel Mare, Tudor Vladimirescu, Mihai Eminescu, George Enescu, Nadia Comaneci și Gică Hagi.

2) *Tema „dor și jale“.* Cu asemenea înzestrări, trebuia să facem parte din elita lumii. Iar dacă nu așa stau lucurile, nu e vina noastră. Ba din contra! La cîtă excelență, atîta ghinion. Sîntem înconjurați de dușmani, am fost, dintotdeauna, „în calea tuturor răutăților“, sîntem marii păgubași ai istoriei. Urîți de toți, invidiați, pîndiți de toți hămesiții, de toți netrebnicii, de toate liftele universului. Toți poftesc la averea noastră, la mințile noastre, la teritoriile noastre. Sîntem preocuparea insomniacă a unei conspirații universale. Nu se știe exact de ce, de ce tocmai noi? Procopsiți, în diverse feluri, sînt și alții. Dar se vede treaba că sîntem mai fișneți, mai cumsecade, mai făloși decît toți și îi scoatem pe toți din țîțîni. Sîntem ispita maximă a mapamondului, perla coroanei, vînată de hoardele reunite ale „colonialismului“ ocult.

Dacă facem o sinteză între populismul fascist și cel comunist, „ideile“ de mai sus, cu unele „acomodări“ și nuanțe, se dovedesc mereu valabile, numai bune de pescuit simpatii, voturi, militanți și soldați. Vorbim despre poporul suveran și nedreptățit, despre dușmani ascunși („agenturi“, „grupuri de interese“, capitaliști veroși, în goană după profit, evrei care conduc lumea, slavi necivilizați, americani imperialiști, organizații internaționale care vor să ne amputeze suveranitatea, intelectuali vînduți etc.). Vorbim despre marile nedreptăți pe care le-am suferit în trecut, despre reparațiile morale și materiale la care avem dreptul, despre viitorul luminos care ne așteaptă, dacă știm să ne alegem conducătorii. Nu uităm să pomenim cît mai des de „cei mulți și defavorizați, care binemerită sprijinul nostru“. Folosim abil, în disputele interne, „amenințările“ externe, înlocuim disputa inteligentă prin stigmat, bășcălie și înjurătură. Iar dacă facem toate astea, vom fi iubiți, vom fi aplaudați, vom fi votați. Tipul acesta de retorică nu dă greș niciodată. „Votantul obișnuit“ o apreciază enorm și e gata să o aducă la putere.

Carevasăzică e greu fără democrație, dar nici cu ea nu putem dormi liniștiți. Cu ce e superior – te întrebi inevitabil – *hazardul alegerilor democratice* (care aduc pe scenă cohorte întregi de parlamentari, miniștri, primari, prefecți, consilieri județeni pe care nu vrei să-i auzi și să-i vezi, darămite să le dai pe mînă soarta ta și a nației), cu ce e, deci, superior acest hazard „generos“ *hazardului ereditității monarhice* (care poate aduce la vîrf personaje nereușite, dar măcar cu un coeficient – mai puțin ipocrit – de „fatalitate“). De ce ar fi votul lui Mitică mai „onest“, mai știutor, mai îndreptățit, decît votul *întîmplării* sau al *Providenței?*

(reluare din 2015)

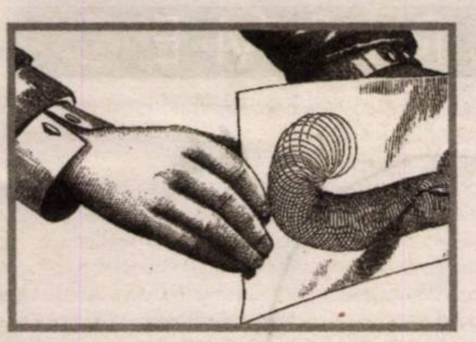

Andrei CORNEA

la răscruce de gînduri

Medicul și retorul

GORGIAS: Dacă ai cunoaște totul, Socrate, ai vedea că retorica adună aproape toate puterile și le ține sub ea!... Și afirm că, în orice situație vrei, dacă retorul și medicul se prezintă înaintea cetății și dacă e necesar să se întreacă în Adunarea poporului sau în oricare altă reuniune, pentru a se ști care dintre cei doi trebuie să fie ales medic [public], niciodată nu va apărea că e ales medicul, ci e ales cel capabil să vorbească, dacă ar dori. Și dacă [retorul] s-ar întrece cu oricare alt artizan, retorul va convinge ca el să fie ales mai curînd decît oricare altul. Căci nu există subiect despre care retorul n-ar putea vorbi mai convingător decît oricare alt artizan înaintea mulțimii. Atît de mare și așa de măreață e puterea artei [retoricii]!

[...]

SOCRATE: Ai spus acum că și despre sănătate retorul va fi mai convingător decît medicul?

GORGIAS: Am spus, da, doar că în fața mulțimii [va fi astfel].

SOCRATE: Însă expresia „în fața mulțimii“ înseamnă cumva „în fața neștiutorilor“? Căci în fața știutorilor [retorul] n-ar putea fi mai convingător decît medicul.

GORGIAS: Adevărat.

SOCRATE: Deci dacă [retorul] va fi mai convingător decît medicul, el devine mai convingător decît știutorul.

Aceste cuvinte, extrase din dialogul *Gorgias* al lui Platon, parcă au fost scrise pentru oamenii de azi, în luptă cu pandemia de COVID-19, în particular pentru noi, în România. Puneți doar în loc de „retori“ (erau oratorii politici la Atena) „politicieni“, dar și celebrii „*influencer*-i“, și vom avea tabloul aproape complet: o societate care, în momente de cumpănă medicală, ia decizii determinate mai ales de cei care nu sînt medici, nu au habar de medicină, sînt neștiutori și totuși îi conving pe alți neștiutori să acționeze în funcție de interesele lor politice, economice sau de alt tip. Rezultatul, în România, este bine știut: un număr disproporționat de mare de morți la milionul de locuitori, în raport cu restul țărilor din Uniunea Europeană.

Există însă o situație pe care Platon n-o ia în seamă – de asta am spus că tabloul e *aproape* complet: cea cînd *medicul* însuși a devenit și *retor*. Acum, medicul – altminteri apreciat și recunoscut profesional – nu numai că devine el însuși și om politic, înscris într-un partid (ceea ce în condiții de pandemie ar trebui să evităm), dar și începe să fie un „retor“ de partid – ceea ce e chiar mai grav decît cazul clasic descris în *Gorgias.* Căci măcar acolo funcțiile rămîneau distincte, deoarece oamenii erau diferiți: retorul cîștiga înaintea „neștiutorilor“ duelul cu specialistul, dar cel puțin cel din urmă rămînea intact. La noi, acum, avem cazuri cînd specialistul însuși încetează să mai fie integru, deoarece preia el însuși tipul de discurs al „retorului“. Invocă „flexibilizări“, vrea să schimbe denumiri (nu-i place că „certificatul verde“ se numește „verde“), acuză Europa de „dublu limbaj“ în ceea ce privește impunerea acelui certificat în interior. În loc să n-aibă în vedere altceva decît salvarea a cît mai multe vieți, căci asta e menirea medicului, chiar și cu prețul unor restricții și mai ales cu prețul impopularității, e mult mai preocupat să nu frustreze o parte a populației – o parte mare și care, desigur, votează. Apelînd la autoritatea de medic, invocă o falsă „discriminare“ și propune soluții care, în loc să prevină îmbolnăvirile grave, vor sosi în urma lor, cînd măsurile vor deveni tardive pentru mulți oameni. (Impunerea „certificatului verde“ și deci a vaccinării forțate abia „după trei săptămîni de creștere continuă a incidenței și a cazurilor“.)

Se poartă și la noi, și încă din plin, întrecerea absurdă dintre medic și retor.

Altfel spus, se poartă și la noi, și încă din plin, întrecerea absurdă dintre medic și retor și, din păcate ca pe timpul lui Socrate, învinge retorul înaintea neștiutorilor. Numai că, de data asta, totul petrecîndu-se în unul și același om, victoria retorului de partid asupra medicului e ascunsă, invizibilă – ceea ce o face însă cu atît mai nocivă.

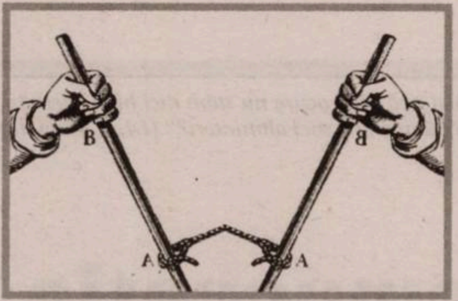

Alin FUMURESCU

nu ca-n perete

Între neofilie și neofobie

> *Neofil e și bărbatul care ar vrea tot timpul o altă femeie, una mai „nouă“, o mașină mai „bengoasă“.*

●●● la o primă vedere, alegerea pare simplă. Pe de-o parte îi ai pe neofilii însetați de noutate, orice noutate, numai nouă să fie *(sic!)*. Neofilul, ai spune, e tipul care se pune la coadă de la patru dimineața în fața magazinului Apple (uneori vine de cu seara, că are sac de dormit) pentru a-și cumpăra ultimul model de *smartphone* (13? 14?), nu pentru că celălalt (12) nu mai e bun, ci pentru că nu mai e nou. Ai fi tentat să crezi că asta ar fi dovada incontestabilă că zic și oamenii ăia ceva, iar telefoanele devin mai deștepte *(„smart“)* mult mai repede decît oamenii. Neofilul, ai crede, e adolescentul, întîrziat sau nu, care-și cumpără ultima jucărie, căreia îi spune „gadget“, că sună mai… nou *(„cool“)*, vorbește cu laptop-ul și cu luminile din casă, cu frigiderul, ceasul, televizorul ș.a.m.d., iar asta (avertisment onest pentru neofobi), nu pentru că i-ar fi luat Dumnezeu mințile (cum ar zice neofobii), ci pentru că toate astea sînt „deștepte“ *(„smart“)*, așa că le zici ce să facă și ele fac. Asta cînd nu-ți spun ele ce să faci tu de dimineața pînă seara, cît să alergi, cîți pași mai ai de făcut, care ți-e pulsul, glicemia, cum mai merge bursa, ce muzică să asculți, ce cărți să citești și, dacă tot ai vorbit cu Mărioara despre locuințe, ce-ar fi să-ți cumperi o casă nouă?

E, așadar, neofilia legată de vîrstă? Nu chiar! Tot neofil e și bărbatul care ar vrea tot timpul o altă femeie, una mai „nouă“, o mașină mai „bengoasă“, decapotabilă poate, iar exemplele ar putea continua, însă tocmai am realizat că folosesc, foarte incorect politic, doar genul masculin. Pentru a contrabalansa argumentul, să observam că și orice doamnă care se străduiește să fie în pas cu moda, chiar dacă asta presupune blugii rupți sau cizme cu tălpile cît o cărămidă, e o neofilă. Neofili erau și vikingii, dar și Cousteau. Neofil e și cel care-și petrece viața pe rețelele sociale, de teamă să nu-i scape vreo noutate (FOMO – *Fear of Missing Out)*, dar și orice om de știință, curios să împingă înțelegerea măcar cu un milimetru mai departe. America e o țară prin definiție „neofilă“, dat fiind c-a fost fondată așa cum o știm, să fiu iertat, de către noii-veniți în ultimele sute de ani, nu de către neofobii băștinași. Nimic surprinzător așadar că e plină de neofili și neofile, de toate vîrstele, etniile, rasele și sexele (că mai nou sînt mai mult de două). Neofilii americani umblă în pantaloni scurți și cămăși înflorate la optzeci de ani, dar tot ei testează și posibilitatea de a salva planeta de un asteroid folosind o rachetă ce pare desprinsă dintr-un film de science-fiction.

Cum spuneam, alegerea între neofilie și neofobie nu e chiar atît de simplă precum pare. După cum neofilii sînt de mai multe feluri, la fel și neofobii. În ochii neofilului, neofobul (sau neofoaba?) e conservatorul *par excellence,* e Edmund Burke, păstrătorul tradiției, apărătorul monarhiei, al Bisericii și aristocrației, fie ea naturală sau ereditară. Dar tot Burke a susținut că un stat care nu se poate schimba nu are cum să dăinuiască, deci orice fel de conservatorism presupune o serie de corecții succesive. În absența unor studii „științifice“ și a unor „date statistice“, ți-ai putea imagina că neofobii sînt antivacciniștii convinși, „pupătorii de moaște“, „tîrîtorii pe coate și pe genunchi“, cei care votează cu AUR și l-au citit din scoarță-n scoarță pe Pavel Coruț (parc-așa îl chema). Neofobi sînt însă și cei care îmbrățișează de vreo trei sute de ani doctrina Iluminismului și a „Scientologiei“, în ciuda dovezilor – total științifice! – că „scientologia“ (și nu mă refer aici nici măcar la „Biserica Scientologică“, aia a lui Tom Cruise) e o îndoctrinare la fel de periculoasă ca oricare alta, dacă nu mai periculoasă. Omul cu adevărat „de știință“ va fi primul care va recunoaște că milioane de studii „științifice“ s-au dovedit a fi complet false, după cum orice statistician respectabil îți va confirma că statistic poți demonstra aproape orice (și nu datorită vreunei rele-credințe). Să nu uităm: tot sub flamura „raționalității“ au „luptat“ atît revoluționarii francezi, cît și comuniștii, naziștii, suporterii eugeniei ș.a.m.d.

Vorba lui Tocqueville, înainte de-a continua discuția, ar fi mai bine să ne lămurim despre ce vorbim și dacă mai are rost s-o facem. Francezul se referea la alegerea dintre o societate aristocratică, în care îi trăiseră strămoșii, și una chipurile democratică, în care trăia el. Și, după ce trecea în revistă avantajele și dezavantajele fiecăreia, conchidea că, oricum, alegerea a fost făcută de către… providență! Istoria lumii, zicea el, demonstrează mai întîi că mersul spre „egalitatea de condiții“ e de neoprit și, mai apoi, că americanii – din varii motive – au „furat“, ca să zicem așa, startul, dar restul lumii le va călca repejor pe urme. Dacă încercăm să rămînem optimiști, am putea aplica aceeași logică alegerii dintre neofilie și neofobie sau – pentru a aduce discuția cu picioarele mai aproape de pămîntul mioritic – dintre vacciniști și antivacciniști, nostalgicii comuniști și nostalgicii legionari, suporterii „dacilor“ și cei ai „romanilor“, bunica neofobă care trăiește *„bio“* fără s-o știe și nepoata neofilă, care plătește bani buni ca să trăiască la fel de *„bio“* și să salveze planeta ș.a.m.d.

Cînd Moise i-a scos pe evrei din Egipt și i-a dus, cu voia Domnului și mai ocolit, dar i-a dus totuși pînă la marginea Pămîntului Făgăduinței, a fost, fără doar și poate, un neofil. Socrate a fost acuzat, condamnat și ucis (democratic) de către concetățenii atenieni pentru c-ar fi fost neofil (contesta tradițiile și zeii cetății). La fel, Confucius, Buddha, Mahomed, dar și alde Pitagora, Aristotel, Paracelsus, Newton, Darwin, Einstein, Eminescu, Eugène Ionesco, și tot așa pînă la sfîrșitul paginilor din *Dilema veche (sic!)*. Toți neofili la vremea lor, acuzați însă de neofobie de către neofilii pe-stil-nou, după ce au devenit tradiții de sine stătătoare.

În concluzie, înclin să cred că Tocqueville avea dreptate și că vîntul providenței bate într-o singură direcție – cea a neofiliei. Dar tot el observa că, dacă nu mai putem schimba mersul istoriei, o putem, *încă,* educa. Că, pentru a dăinui pe termen lung și a influența istoria, orice neofilie trebuie să devină, măcar într-o oarecare măsură, o neofobie. Nu degeaba va fi zis Hristos: „Să nu socotiți c-am venit să stric Legea și proorocii; n-am venit să stric, ci să împlinesc“.

Călcînd neofilia cu neofilia, iată porțile neofobiei!

■ ■ ■

Mihaela SIMINA

accent pe istorie

Bradul ascuns de la Casa Albă

În decembrie 1902, *The New York Sun* publica un articol care îi informa pe cititori că *nu va exista nici un brad de Crăciun la Casa Albă*.

Poate că în prezent ar putea părea o știre-șoc, dar în epocă nu era chiar așa de mare șocul. Bradul de Crăciun reprezenta un obicei destul de nou în Statele Unite ale Americii. În 1889, în timpul mandatului președintelui Banjamin Harrison, a fost instalat primul pom de Crăciun la Casa Albă. Decorat cu lumînări. Apoi tradiția a continuat, cu întreruperi totuși.

În 1902, la data apariției articolului menționat mai sus, președinte era Theodore Roosevelt. De ce nu o fi avut familia Roosevelt, cu șase copii, un brad de Crăciun?

Unele surse pun această alegere a lui Teddy Roosevelt pe seama unor rațiuni de protecție a mediului, însă nu există dovezi clare că președintele voia să demonstreze ceva în acest sens. Mai degrabă este credibil scenariul în care pur și simplu acesta era modul familiei de a sărbători Crăciunul, cît mai simplu. În program erau cadourile din tradiționalii ciorapi decorativi, dans în East Room și un trenuleț electric aranjat pentru copii de electricianul Casei Albe. Nici un brad.

Don't hold your breath on that, ar fi spus micul Archie, unul dintre cei șase copii ai cuplului prezidențial Roosevelt. Era cam mic (opt ani) pentru un *hold my bear*…

Cu ajutorul și complicitatea administratorului reședinței prezidențiale, Archie Roosevelt a adus pe ascuns un brad în Casa Albă. L-au legat bine și l-au înghesuit într-un dulap gol de la etaj.

În dimineața de Crăciun, după ce s-au trezit și s-au îmbrăcat, copiii s-au dus în camera părinților să își revendice cadourile din ciorapii atîrnați de șemineu. Apoi a urmat surpriza pentru părinți. Archie a adus micul brad ascuns, încărcat cu daruri pentru toată familia. Plus cadouri pentru familia extinsă: Jack – cățelul, Tom Quartz – motanul și Algonquin – poneiul. Președintele, un om nu foarte ușor de înduplecat, de altfel, a fost impresionat. Prima Doamnă, de asemenea.

Ulterior, s-a instalat cumva un soi de tradiție în familie, cea a bradului *ascuns* pregătit de copii. O astfel de sărbătoare era pentru Theodore Roosevelt *un Crăciun ideal*. Poate pentru că uneori *idealul* este... puțin ascuns.

În dulapul gol de la etaj.

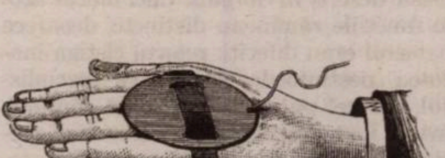

BARBURISME

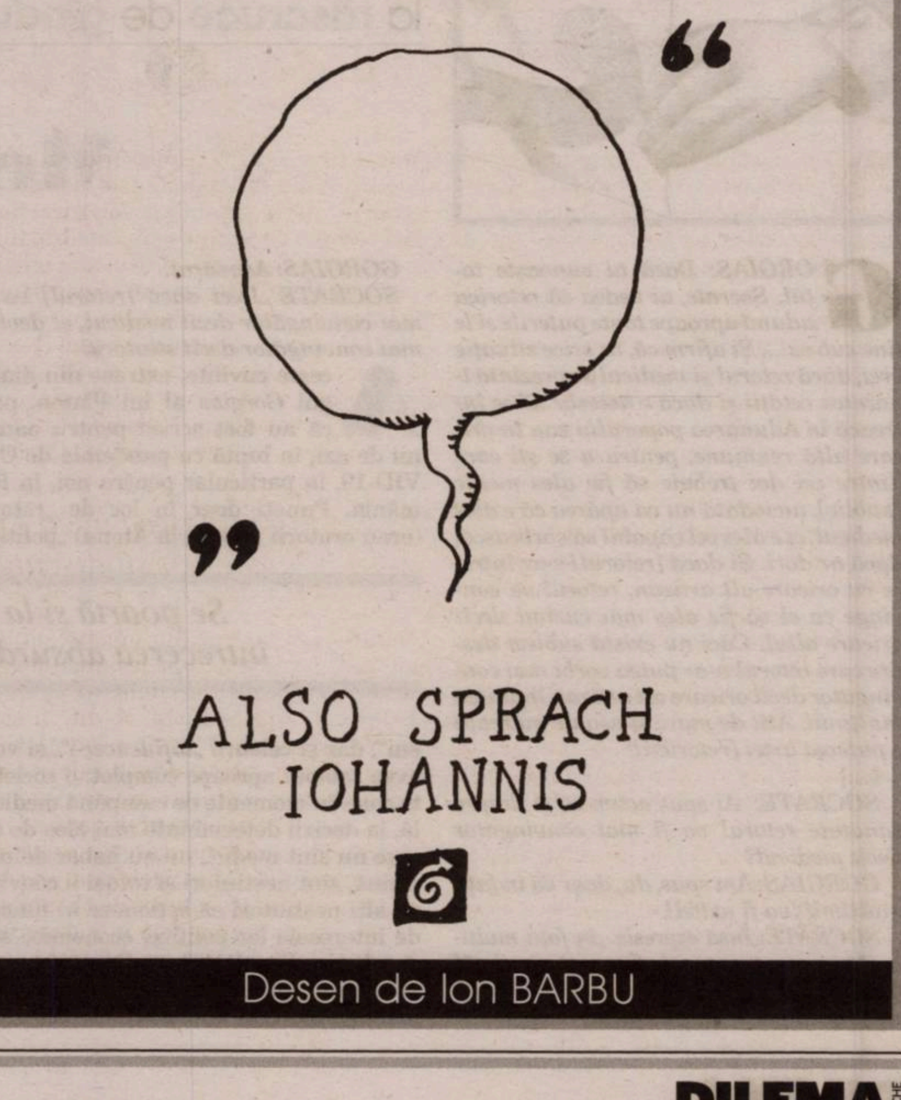

Desen de Ion BARBU

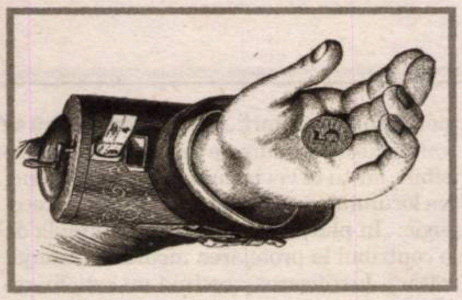

Constantin RUDNIȚCHI

viața de capital

Coaliția, două săbii în aceeași teacă

Ciudată este coaliția de la guvernare… Nu este vorba doar despre ideologii diferite, ci despre o lungă perioadă de animozități și contre dure. Vor fi, însă, mai multe lucruri care să îi apropie pe politicienii PNL-PSD decît cele care îi despart? Vor fi suficiente compromisurile pe care le-a făcut fiecare partid pentru a da naștere, cu dinții scrîșniți, acestei coaliții sau diferențele și orgoliile vor fi mai mari? Deocamdată, putem constata, în programul de guvernare, marile compromisuri care pot compromite ambele partide.

Concret, ideea că salariul minim se poate aplica doar pentru o perioadă de doi ani pentru un salariat, după care angajatorul va fi obligat să crească salariul, vine clar de la PSD. Social-democrații au folosit de fiecare dată cînd s-au aflat la guvernare în ultimii ani salariul minim ca pe un instrument, în același timp bugetar și de control al mediului de afaceri. În sensul că PSD a crescut agresiv salariul minim din dorința de a împușca doi iepuri dintr-un foc: să adune mai multe impozite și contribuții la buget și să oblige angajatorii să crească salariile.

Doar că PSD înlocuiește evoluția pieței cu intervențiile administrative. Acum au trecut la un alt nivel. Șansa micilor antreprenori este că există metode simple de evitare a impunerii administrative, respectiv creșterea salariului cu cîțiva lei pentru a scăpa din „capcana“ salariului minim. Guvernul trebuie să știe că orice intervenție administrativă naște o reacție a companiilor afectate de decizie. De asemenea, creșterea salariului minim este un mod netransparent de a crește și salariile din administrație, pentru că multe dintre contractele funcționarilor publici prevăd o creștere automată odată cu creșterea salariului minim.

Coaliția este contra naturii din multe alte puncte de vedere. Cel mai vizibil este abordarea reformei pensiilor și salariilor bugetare. În Planul național de redresare și reziliență (PNRR), documentul care ar trebui să fie un adevărat program de guvernare, se prevede în mod expres realizarea unei reforme a pensiilor. Care pleacă ușor anul acesta, prin desemnarea unui consultant care să gîndească și să propună o schimbare a sistemului și se încheie în forță, peste cinci ani, cu modificări precum egalizarea vîrstei de pensionare sau așezarea pensiilor pe principiul contributivității. Sînt teme tabu pentru PSD, un partid care nu și-a manifestat niciodată dorința de a reforma sistemul public de pensii, dimpotrivă, a apăsat cît se poate de mult pe pedala creșterii pensiilor, indiferent de cît de mare putea deveni deficitul fondului de pensii.

Creșterea salariului minim este un mod netransparent de a crește și salariile din administrație.

Ministrul Muncii a avut deja o luare de poziție prin care afirmă că PNRR este renegociabil și că o serie de prevederi din program nu se pot aplica. De altfel, una din diferențele majore de abordare a viitoarei guvernări de către cele două partide este chiar PNRR. PSD o ține pe a lui cu renegocierea planului, PNL, măcar pentru că s-a aflat în guvernarea care a negociat PNRR, acceptă planul. Coaliția ar trebui să se concentreze nu pe renegocierea PNRR, ci pe respectarea lui, respectiv pe îndeplinirea jaloanelor obligatorii pînă la sfîrșitul acestui an și apoi pe cele de anul viitor. Comisia Europeană pare că nu glumește atunci cînd condiționează primirea banilor de către statele membre de realizarea reformelor asumate în planul de redresare și reziliență.

Programul de guvernare include și o măsură incomodă atît pentru PSD, cît și pentru PNL. Este vorba despre aplicarea contribuției de sănătate de 10% pentru suma din pensii care depășește 4.000 de lei. PSD ar putea spune că nu este electoratul lor, cel cu pensii mari, dar nu este decît un mod de a te „îmbăta cu apă rece“. De fapt, să ne aducem aminte, pentru o măsură identică, aplicarea contribuției de sănătate asupra pensiilor, partidul lui Traian Băsescu a fost pus la zid și i se reproșează și astăzi că a „impozitat“ pensiile. Măsura este corectă din multe puncte de vedere, dar va fi interesant de văzut cine o va „deconta“ la nivel politic.

Reforma salarizării din fonduri publice rămîne sub semnul întrebării. Este o altă temă complicată pentru proaspăta coaliție, iar programul de guvernare și primele decizii nu ne dau mari speranțe că ar putea avea loc o reformă reală. Deocamdată, a fost anunțată începerea concursurilor pentru posturile vacante din administrație (după ce timp de doi ani au fost blocate) și introducerea unui așa-numit spor de performanță care ar urma să fie plătit funcționarilor publici harnici. Este o decizie prin care nu se definește în nici un caz performanța unui funcționar public, ci pare a fi mai degrabă un spor care poate fi acordat angajaților la stat care sînt iubiți de șefii lor. Sistemul public de salarizare are nevoie de o nouă restructurare, problema sporurilor nu s-a rezolvat, iar numărul instituțiilor de stat este foarte mare în comparație cu serviciile publice prestate.

Este limpede că PSD este în esență un partid antireformist care trăiește dintr-o singură filosofie politică, și anume creșterea pensiilor și salariilor. Dar PNL, care pleda, la un moment dat, în favoarea reformării administrației statului, chiar și prin digitalizare, și-a asumat o foaie de parcurs împreună cu Comisia Europeană pentru reducerea graduală a deficitului bugetar. Problema este că, acum, PSD, aflat în aceeași teacă cu PNL, va tăia complet ce a mai rămas din dorința liberalilor de a face reforme.

Ne aflăm, așadar, într-o coabitare imposibilă din punctul de vedere al ideilor politice și economice. O coaliție care ar putea, eventual, să treacă împreună criza, dar care nu are șanse să schimbe România.

***Constantin Rudnițchi** este analist economic.*

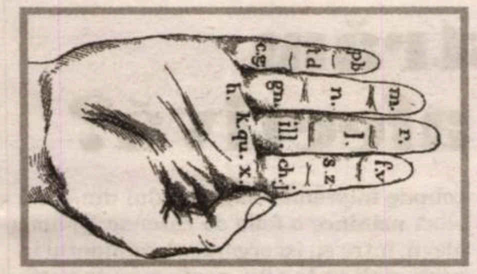

Codrin Liviu CUȚITARU

prezentul discontinuu

O alegorie somnolentă

Ne mirăm cînd „întîmplarea“ ne confruntă cu situații suprarealiste. Și totuși, nu întîmplarea în sine șochează în primul rînd, ci jocul ei, acel lanț aparent absurd, plin de verigi ilogice, de „cauze“ și „efecte“ ce duc, ultimativ, la stranietatea împrejurării miraculoase. Îmi amintesc un caz din școală, care m-a pus mult timp pe gînduri. Aveam, la vremea respectivă, un coleg marginal, înclinat spre izolare și apatie. Omul vădea anumite disfuncționalități, cum să le spun, neuro-vegetative. Dormea interminabil, iar atunci cînd, în sfîrșit, intra în așa-zisa stare de trezie, el se afla, *de facto,* tot într-o somnie latentă. Ținea un ochi întredeschis, vorbea rar și lent (cu încetinitorul, cum ar veni), printre căscături uriașe și molipsitoare. Adesea, ne recunoștea cu greutate și ne uita numele, strigîndu-ne în fel și chip. Nu știu cine i-a spus „Somnel“, dar porecla i se lipise de identitate mai ceva ca abțibildul de parbrizul mașinii (și ca marca de scrisoare, nu-i așa?), rămînînd unica lui formă de recunoaștere în memoria mea pînă azi. Inutil de precizat, Somnel nu prea avea prieteni, preferînd să dormiteze în bancă decît să discute cu restul comunității de elevi.

Într-o zi, individul menționat a fost scos la tablă – pentru a face un desen de utilaj – de către „profesorul“ de „Studiul materialelor“. „Profesorul“ în cauză era venit direct din producție la liceu. Nu avea pic de experiență pedagogică. Somnel a ieșit cu greutate spre catedră, tîrîndu-și picioarele în stilul somnambulic ce-l consacrase. Sesizasem că expertul în materiale îl radiografiase feroce, ca o fiară dezlănțuită, de la bun început. L-a îndemnat să se miște cu un mîrîit ignobil, strecurat agresiv printre dinți: „Hai mai repede, mormolocule!“. Somnel s-a apucat să scrie letargic pe tablă. Deodată, creta pe care o ținea în mînă (cam lungă, ce-i drept) s-a rupt în jumătate, iar una dintre bucăți i-a alunecat pe mîneca hainei (mînecă lipită, obosit, în actul scrierii, de fibra de sticlă neagră). Gîdilat, pesemne, de buclucașul calcar, Somnel s-a scuturat grotesc în fața clasei, intrînd apoi în ritmurile unui dans cu tentă tribală. Profesorul (care nu percepuse momentul-cheie al incidentului) a crezut că bizarul elev își bate joc de el, mai ales că noi izbucniserăm deja în hohote furibunde. S-a îndreptat amenințător către Somnel. Acesta, panicat, și-a smucit mîna violent, ridicînd-o în slăvi. În acea clipă, creta a țîșnit din mînecă aidoma unei rachete nucleare, înfigîndu-se, nebunește, în ochiul drept al bestiei de „studiul materialelor“, care a răcnit terifiant, precum porcii înjunghiați de Ignat. Greu de spus în cuvinte ce a urmat. „Proful“, cu o roșeață oculară pe cinste, demnă de tratatele internaționale de oftalmologie, s-a aruncat fără discernămînt la gîtul lui Somnel. L-a izbit cu fruntea de tablă, măcar de zece ori, într-o succesiune a mișcărilor, de intensitate crescîndă. Cînd a obosit, și-a eliberat prada intrată în stare de șoc (și totuși, cu o amprentă a somnului pe figură ceva mai pronunțată parcă decît înainte). Ne-am speriat cu toții. Colegului nostru îi crescuse, brusc, o piramidă în frunte, devenind un veritabil unicorn. Un unicorn somnolent.

Somnel nu prea avea prieteni, preferînd să dormiteze în bancă decît să discute cu restul comunității de elevi.

Concluzia? Părinți, directoare, scandal, inspectorat, anchete. Proful de „Studiul materialelor“ a zburat cu viteza luminii înapoi în producție, iar Somnel a ajuns erou liceal. Toți șmecherii din alte clase au venit să-l cunoască și să-l felicite pe cel care i-a eliberat de coșmarul „Materialelor“. Somnel s-a schimbat radical sub impulsul *thymos*-ului resuscitat. S-a trezit de-a binelea și și-a făcut o prietenă (în condițiile regimului existențial anterior evenimentului buclucaș, fata respectivă nici nu l-ar fi zărit pe stradă) cu familie în America. Peste ani, s-au căsătorit și, din cîte am auzit, în prezent se află în Statele Unite ale Americii, unde au moștenit o fabrică de vopsele. Care erau șansele unei astfel de evoluții fericite înaintea ruperii bucății de cretă? Numărați-le dumneavoastră! Eu, pe de altă parte, tot încerc să-mi imaginez ce joc al întîmplării mai poate să scoată România din somnul himeric în care s-a scufundat din punct de vedere politic și să o repună pe drumul civilizației autentice. În mod cert, nu o împrejurare creatoare de unicorni, întrucît privesc în jurul meu și realizez că de cornute, oricum, nu ducem lipsă. Le avem pretutindeni în posturile de vîrf din stat. Asul trebuie căutat altundeva, într-o altă mînecă atîrnînd obosit pe un alt trup letargic…

***Codrin Liviu Cuțitaru** este profesor la Facultatea de Litere a Universității din Iași. Cea mai recentă carte publicată:* Omul multiplu, *Editura Junimea, 2021.*

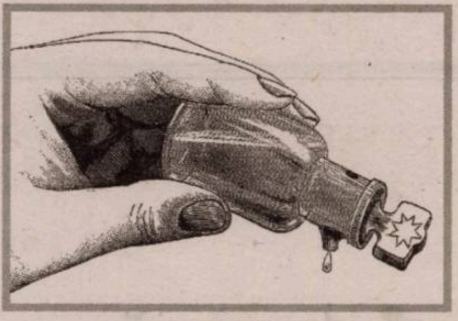

Rodica ZAFIU

cuvinte nepotrivite

„Scapă de bibliotecă!“

Un articol publicitar, apărut acum cîteva zile pe un site de știri (mediafax.ro), poate să dea oarece fiori cititorului curios, atras de fotografia care însoțește textul: imaginea familiară și agreabilă a unui interior ticsit de cărți, scăldat într-o lumină caldă, difuză, cu un fotoliu confortabil așteptîndu-și locatarul. Titlul-îndemn oferă o soluție pentru o problemă, se pare, gravă, pe care autorii (anonimi) ai articolului au identificat-o: „Scapă de biblioteca moștenită, cu ajutorul unui anticariat care cumpără cărți“. Tonalitatea cinică a textului este vizibilă de la început pînă la sfîrșit, manifestîndu-se în primul rînd printr-o tulburătoare omisiune etică: se invocă – drept normalitate socială – bucuria de a moșteni o proprietate, fără minima decență de a aminti, fie și convențional, regretul pentru ruda dispărută: „Pentru majoritatea oamenilor, moștenirea unei proprietăți de la o rudă este o veste grozavă“, „Moștenirea unei locuințe va fi întotdeauna un motiv de sărbătoare!“.

Mesajul publicitar descrie cu dibăcie o situație dramatică, prezentînd-o în contraste violente: bucuria mai sus menționată a moștenirii este întunecată de groaza moștenitorului de a se fi trezit împovărat cu niște cărți de care nu știe cum să se descotorosească: „Ce te faci cu biblioteca învechită care are sute de cărți și-ți ocupă un perete întreg din living?“. Într-o singură întrebare sînt acumulate trei dezavantaje ale bibliotecii: cărțile sînt *vechi*, sînt multe (chiar *sute!*) și, evident, ocupă inutil spațiul care ar arăta mult mai bine fără ele. Descrierea sumbră a aparentului impas este însă urmată de mesajul plin de empatie și speranță al salvatorilor: „Nu te descuraja!“; „Nu trebuie să-ți faci griji în privința volumelor moștenite“; „Tu trebuie doar să te asiguri că volumele au fost păstrate în stare bună“. Textul activează presupoziția că biblioteca e o povară, astfel că eliminarea cărților apare ca un act eliberator și igienic. Verbul *a scăpa* presupune existența unei realități supărătoare, neplăcute sau chiar periculoase, din care cineva tinde să se elibereze. De altfel, îndemnul publicitar „Scapă de...!“ este un clișeu repetat obsesiv în zilele noastre, urmat, în mod tipic, de „kilogramele în plus“, riduri, acnee, mătreață, „problemele digestive“, stres, buruieni, gîndaci, ambalaje etc. Nu întîmplător, textul de care vorbim are un prim paragraf în care sînt explicate tehnici și trucuri *(„tips & tricks“)*, nu foarte subtile, de curățenie: „Începe din partea de sus a camerei, cum ar fi ștergerea prafului unui ventilator de tavan, și coboară pînă la podea pentru a elimina întreaga murdărie“; „Curăță ferestrele de sus în jos“; „Aruncă tot gunoiul strîns“. În acest context se integrează firesc și eliberarea igienică de cărți.

O presupoziție activată abil este cea a lipsei de valoare a lucrurilor vechi – care trebuie înlocuite, de orice om normal, cu obiecte nou-nouțe. Așadar, cărțile vechi (ca orice vechitură) sînt inutile: „Scapi rapid de biblioteca învechită“. Cumpărătorul pare a face concesii, acceptînd și vechiturile de prin bibliotecă: „Echipa (...) achiziționează inclusiv cărți apărute înainte de 1940“. Debarasarea de cărți este prezentată ca o acțiune absolut necesară pentru client și de-a dreptul generoasă din partea cumpărătorului. Se sugerează cumva că o asemenea acțiune (de tip deparazitare, dezinsecție, curățenie generală) ar merita chiar să fie plătită de client. Or, nu doar că e gratuită, dar – în mod surprinzător – clientului i se oferă și bani pentru ridicarea gunoiului: „Îți eliberezi spațiul și primești și bani“; „Nu doar că reușești să scapi rapid de cărțile vechi și-ți eliberezi spațiul, ci primești și o sumă de bani“. Textul creează un profil clar al destinatarului: indiferent și ignorant în materie de cărți, doritor de spațiu, de curățenie (fără praf, molii, mucegai), iubitor de bricolaj. Terorii unei biblioteci (cu cărți vechi!) i se opune soluția luminoasă, constructivă și igienică: „Cu banii obținuți poți merge direct la un magazin de bricolaj. Îți poți achiziționa fie ustensile și soluții necesare curățeniei sau, de ce nu, niște decorațiuni noi“.

Spre deosebire de alte texte similare, care încearcă să păstreze o imagine pozitivă a cititului și a cititorului, justificînd eliminarea cărților prin dorința de a cumpăra altele, aici destinatarul este de la bun început exclus din categoria alternativă a potențialilor cititori: „Iubitorii de lectură se vor bucura de volumele tale la prețuri accesibile, iar tu te vei bucura de spațiul din noua locuință“. Se adaugă și un argument ecologic: „În plus, este o modalitate simplă de a contribui la protejarea mediului înconjurător“. Justificarea acestuia nu este foarte clară: se sugerează, probabil, că poți scăpa de cărți și fără a le da foc, deci fără a umple aerul de fum. Desigur că textul publicitar este ghidat de strategii comerciale: clientul potențial trebuie să creadă că marfa sa nu valorează mai nimic și să se mulțumească cu cel mai mic preț, avînd impresia că, oricum, cumpărătorul îi face un mare serviciu. Mesajul e țintit, adaptat la un anumit tip de public, căruia îi întărește opiniile și prejudecățile anticulturale. Strategia e cinică (fiind de presupus că un anticariat chiar prețuiește cărțile, cu atît mai mult pe cele vechi), dar scopul, s-ar zice, e nobil: îi îndeamnă pe cei neinteresați de cărți să le pună în circulație, astfel încît acestea să ajungă la adevărații cunoscători. Doar că acest lucru se face consolidînd, cu exces de zel, preferințele discutabile; ne putem chiar întreba dacă textul nu este cumva parodic: o simplă glumă, pe care să o guste tocmai cititorii avizați.

Nu e totuși un mesaj atît de izolat; îl regăsim în diverse forme, în spațiul Internetului: „Cărțile ocupă prea mult loc în bibliotecă?“ (cafeinternet.ro), „Am cărți pe care nu le folosesc acasă. Aș vrea să scap de ele“ (tpu.ro); „mai mult ca sigur, nu fac altceva decît să adune praf“ (bucuresteni.ro). În spațiul igienizat al casei mai sînt totuși tolerate cîteva volume, plasate simbolic, ca în magazinele de mobilă: „Așază cărțile pe verticală și menține-le în echilibru folosindu-te de obiecte decorative“ (reciclaremobilaveche.ro).

■ ■ ■

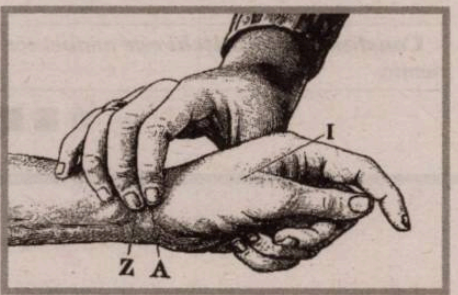

Horia CORCHEȘ

prof, viața mea

Ce fotografii păstrăm în memoria noastră afectivă?

Una dintre cele mai subtile, *touching* și în același timp perverse, aș zice, invenții ale Facebookului este cea care îți amintește ceea ce făceai în urmă cu un an în aceeași zi. Pe de o parte, e *touching*, pentru că îți activează o memorie altfel mai înceată, mai cețoasă, dîndu-i claritate, consistență concretă. Îți aduci instantaneu aminte, în detaliu, momentul respectiv: o fotografie care brusc reconstituie un moment special, în detaliu. Un fel de madlenă a rețelelor pixelate, a lumilor virtuale în care ne desfășurăm existența și care ne stochează, iată, viețile. (Și-mi aduc aminte aici și de splendida metaforă narativă pe care o construise Marin Mălaicu-Hondrari în romanul *Lunetistul*, prin personajul Constantin, care ținea un album cu fotografii pe care ar fi vrut să le aibă, adică acele momente pe care ar fi vrut să le surprindă și să le păstreze cumva pe o retină a peliculei, dar, neavîndu-le, doar le nota într-un fel de jurnal.) Pe de altă parte, este și o invenție perversă, pentru că te obligă să rememorezi uneori momente care au trecut și nu se vor mai întoarce, unele devenite dureroase din felurite pricini. Te obligă să-ți amintești. Desigur, acest proces al stocării și rememorării precise, milimetrice, într-o cronologie incontestabilă, nu ca aceea a memoriei involuntare proustiene, poate fi blocat prin alegeri tehnice: fie nu postezi, deci nu are ce să-ți amintească virtualitatea, fie setezi opțiunea de a nu-ți arăta amintirile.

Alegerea mea din ultimul timp a fost să fiu mai rezervat în privința afișării publice a vieții mele private pe Facebook. Mă rezum în general la chestiuni profesionale mai importante: ce public, evenimente la care particip, rar cîte o impresie. Mai mult, mi-am făcut și curățenie printre postările vechi. Dar, cu toate acestea, îmi amintesc de felul în care arătau perioadele similare ale anilor antepandemici în plan profesional. Cîteva astfel de fotografii mi-au apărut pe ecranul memoriei. Vă aduceți aminte, dragi colegi profesori, părinți sau elevi?

În general, spre sfîrșitul anului, eram epuizați. Lunile octombrie și noiembrie sînt în învățămînt printre cele mai dificile, mai încărcate, mai solicitante. Finalul anului aduce presiunea notării, a evaluărilor, în paralel cu oboseala elevilor, care sînt și ei mai agitați, mai tensionați, mai lipsiți de energie și de răbdare. Cu toate acestea, în compensarea oboselii și a stresului, începea să se simtă acum, în această perioadă, emoția sărbătorilor, a Crăciunului, a bradului, a momentelor în care stai cu cei dragi într-o atmosferă caldă, în interioare intime. Apoi, gîndul la vacanță, la ieșirile în natură, la munte, zăpadă, sporturi de iarnă etc., făcea timpul acesta să devină mai prietenos, chiar dacă era încă încărcat de responsabilități.

Și, pentru că atmosfera sărbătorilor începea să capete contur, formă și miros, în paralel cu toate responsabilitățile, în această perioadă se pregăteau și se organizau activități specifice aceluiași cadru sărbătoresc. La școală, doamna de muzică, dar și toate învățătoarele, cu clasele lor, pregăteau cu înfrigurare serbările de Crăciun. Corul profesorilor poate, dirijat de doamna de muzică, tot ea dirijînd corul elevilor, pregătind colindele care aveau să se audă apoi pe coridoarele școlii și la serbări. Colindătorii erau pregătiți, desigur, pentru a merge cu cîntecele lor și în alte instituții. Se colindau școlile între ele, se colindau instituții partenere, iar la Inspectoratul Școlar, spre exemplu, în ultimele săptămîni, zi de zi veneau cîteva grupuri de colindători din școli.

La orele de desen, proful de arte pregătea cu copiii globuri și alte podoabe *handmade*. Și doamnele educatoare, și doamnele învățătoare făceau asta, cu copiii lor de la grădiniță și din primar. Împodobeau și brazii în clase, brazi mici, pe colțuri de catedre sau de dulapuri, cu ceea ce ei înșiși produceau, iar într-unul dintre locurile vizibile și largi ale școlii se împodobea bradul acesteia.

Diriginții, poate, își mobilizau elevii să se pregătească pentru momente de altruism și de recunoștință. Poate făceau colecte pentru pachete care să fie oferite unor comunități sărace. Poate își mobilizau elevii să facă vizite în spitale sau la case de bătrîni, unde să aducă alinare singurătăților și suferințelor. Și poate își îndemnau elevii să-și pregătească mici cadouri simbolice pe care să și le ofere aleatoriu între ei, în ultima zi de școală, cînd urmau să colinde împreună lîngă bradul din clasă și să mănînce o felie de cozonac. Și-apoi elevii, între ei, își organizau colindatul în găști, unii pe la alții, poate și pe la profii preferați. Venea timpul bucuriilor.

Educativul extracurricular era, probabil, în această perioadă a anului mai viu decît în orice altă perioadă. Memoria fotografică a minții mele înșiră imagini peste imagini ale trecutului din perioade similare ale anilor anteriori.

Pandemia a schimbat însă obiceiurile, a schimbat, cel puțin parțial, atmosfera, a redus apropierile, intimitățile, altruismele. Am fost obligați în anii din urmă să fim mai distanți, să devenim mai retrași unii față de alții, să ne îndepărtăm, să ne izolăm.

2020 a fost anul fără prezență față în față la școală, în perioada similară a anului. Mai nimic din cele descrise mai sus și din cele pe care nu le-am enumerat și se făceau nu s-a putut face în 2020.

2021 pare puțin mai apropiat de normalitatea acestor zile ale anului. Copiii merg, în marea lor majoritate, la școală. Cu măști, cu restricții, cu distanțări. Cît din cele ce fac farmecul apropierii sărbătorilor de iarnă se mai poate păstra, se mai poate activa? Ce va rămîne în memoria noastră, ce fotografii ale acestor timpuri va păstra ea?

***Horia Corcheș** este scriitor și profesor de limba și literatura română.*

■ ■ ■

Lucrezia REICHLIN

Contabilitatea schimbărilor climatice

„COP26“, Conferința ONU privind schimbările climatice de la Glasgow, a adus o importantă mutare de accent de la responsabilitatea guvernelor la puterea sectorului privat. Dacă guvernele naționale nu pot găsi o cale ca să împace propriile interese cu angajamentul unei acțiuni colective, poate oare sectorul privat să compenseze acest fapt?

Nu e o doar o întrebare despre cît de mare e diferența dintre reducerea individuală a emisiilor și cea coordonată, a companiilor, deși probabil că diferența e semnificativă. Întrebarea vizează mai degrabă potențialul pieței. Poate fi ea „înhămată“ pentru a livra bunul public esențial al unei reduceri rapide și pe scară largă a emisiilor?

Lipsa capitalului financiar nu pare să fie o problemă. Mark Carney, trimisul special ONU pentru probleme de climă și finanțe, a făcut senzație la întîlnirea COP26, anunțînd un angajament în valoare de 130 de bilioane de dolari în vederea scopului *zero net* (realizarea unui echilibru între cantitatea de emisii produse și cele eliminate din atmosferă – *n. trad.*). Această sumă seducătoare va fi pusă la dispoziție de Alianța Financiară pentru Zero Net Glasgow (GFANZ), o coaliție condusă de Carney care include cca. 450 de instituții financiare, reprezentînd 40% din totalul activelor planetare.

© wikimedia commons

Dar acest angajament financiar ridică el însuși o serie de întrebări. În primul rînd, cum vor fi cheltuiți acești bani? Vor reflecta aceste eforturi în mod adecvat și echitabil interesele populației globale – consumatori, muncitori, deponenți și investitori deopotrivă?

Date fiind aceste întrebări, ar trebui să ținem seama și de un alt eveniment, poate chiar mai important, din cadrul COP26. Erkki Likannen, președintele membrilor consiliului de administrație al Fundației Standardelor Internaționale de Raportare Financiară (IFRS), a anunțat formarea unui Consiliu pentru Standarde Internaționale de Sustenabilitate (ISSB) care va reglementa, înainte de toate, modul în care sînt raportate informațiile pe teme climatice. Ceea ce reprezintă un important pas înainte, deoarece, după cum spunea Peter Drucker, „Ceea ce se măsoară se și administrează“.

Deja, Fundația IFRS emite standarde de contabilitate financiară necesare în peste 140 de țări. Aceste standarde, care constituie baza regulilor de raportare internă ale țărilor, au devenit între timp *lingua franca* a piețelor de capital globale. Motivul e simplu: standardele clare asigură informații transparente, comparabile, cu care analiștii, auditorii, investitorii, creditorii, entitățile de reglementare și directorii de companii pot lucra.

În acest sens, dezvoltarea unor standarde de raportare comune a fost vitală pentru globalizarea piețelor de capital; acest trend a făcut ca o tot mai mare parte a antreprizelor comerciale ale lumii să se supună disciplinei impuse de capitalul privat cu circulație liberă. Și totuși, această disciplină nu se extinde și asupra factorilor climatici.

Companiile sînt deopotrivă făptașe și victime ale degradării mediului. Ele vor fi afectate de urmările schimbărilor climatice, precum fenomenele meteorologice extreme tot mai severe și mai frecvente, dar și de măsurile de reducere a emisiilor și de protecție și restaurare a mediului luate de guverne.

În momentul de față, nu știm cu exactitate cît de ridicate vor fi aceste costuri – sau cît de mult afectează mediul activitățile unei anumite companii – deoarece nu există un sistem comun de raportare cu privire la variabilele relevante. Ceea ce e o problemă chiar și din punct de vedere strict financiar. Aceste variabile legate de climă și de politicile climatice reprezintă riscuri majore, dar în lipsa unui sistem de raportare consecvent și cuprinzător, aceste riscuri nu pot fi măsurate și cu atît mai puțin diminuate.

În acest punct intervine ISSB. E adevărat, aria de competență a acestei instituții este foarte ambițioasă: va fi globală de la bun început și va furniza standarde care să acopere un set de indicatori de o complexitate imensă. O alternativă, evident, nu există: măsurarea riscurilor climatice nu este o sarcină ușoară, iar provocarea pare să fie cu atît mai descurajantă cu cît standardele actuale de raportare financiară s-au dezvoltat de-a lungul multor ani.

Și totuși, avem motive să sperăm că ISSB va reuși.

ISSB va stabili un „nivel de referință“ global al standardelor minime, la care companiile vor trebui să se alinieze atunci cînd raportează despre riscuri climatice. Acest nivel de referință le va permite investitorilor să compare astfel de riscuri în rîndul mai multor companii, la nivel global. Standardele ISSB nu vor stabili sisteme de măsură referitoare la politici publice prescriptive care, cel mai probabil, vor fi specifice fiecărei țări în parte. Dacă o țară are o anumită țintă sau politică în vigoare, normele ISSB pot fi adăugate ca o cerință suplimentară. Esențial aici este ca cerințele locale să nu ducă la o structură de raportare cu totul diferită, ci să fie cumulative.

Modul de guvernare va fi o parte integrantă a succesului ISSB. Experiența a arătat că o axare excesivă pe un stil descendent, „de sus în jos“, de guvernare poate bloca evoluția standardelor. De aceea, fundația IFRS a stabilit un sistem de guvernare în trei trepte: un consiliu de monitorizare compus din reprezentanți ai autorităților piețelor de capital din întreaga lume, un consiliu de administratori independenți și Consiliul pentru Standarde Internaționale de Contabilitate (IASB), o entitate independentă care stabilește standarde. La procesul de stabilire a standardelor contribuie și autorități care definesc standarde naționale, organizații multilaterale și companii private, prin intermediul mai multor comisii de experți.

ISSB e gîndit să reproducă abordarea pe baze largi a Fundației IFRS. El există ca un consiliu-„frate“ al IASB, iar Fundația IFRS se așteaptă ca noua entitate să colaboreze îndeaproape cu Organizația Internațională a Comisiilor de Valori – apropiere menită să faciliteze adoptarea standardelor la nivel local. În plus, ISSB va avea mai multe filiale fizice în întreaga lume.

Crearea ISSB reflectă o nouă combinație de inițiative ascendente („de jos în sus“) și descendente („de sus în jos“), și o convergență a unei game variate de organizații și persoane. Și ea nu ar fi fost posibilă fără efortul deschizător de drumuri al mai multor actori, care au înțeles – cu mult înainte ca acest subiect să ajungă la ordinea zilei – că piețele de capital aveau nevoie de standarde de sustenabilitate. Aceste organizații – *Value Reporting Foundation* (Fundația de Raportare a Valorii) și, mai ales, *Climate Disclosure Standards Board / CDSB* (Consiliul Standardelor de Informare Climatică) – au definit primele concepte de raportare și au reușit în parte să asigure adoptarea lor de către companii. O contribuție importantă au avut și Grupul Operativ pentru Informări Financiare pe Teme Climatice (TCFD), precum și Forumul Economic Mondial (WEF).

Chiar dacă toate aceste eforturi „au pus roțile în mișcare“, ele au dus totodată la un talmeș-balmeș de standarde și de sisteme de măsură, bulversant pentru companii, și au făcut posibil fenomenul *greenwashing* (dezinformare ecologică prin folosirea în exces, fără acoperire, a termenilor „verde“, „eco“, „bio“ etc. – *n. trad.*). Pentru a combina aceste inițiative într-un unic cadru comun e nevoie de o abordare descendentă, coordonată de o autoritate credibilă. Entități de reglementare, organizații internaționale și guverne au încurajat Fundația IFRS să preia acest rol, ținînd cont de palmaresul ei solid ca autoritate de definire a standardelor de raportare financiară.

Crearea ISSB constituie urmarea firească și indispensabilă a apariției standardelor financiare pentru domeniul climatic. Iar amestecul pragmatic de inițiative descendente și ascendente, împreună cu acțiunea unei „coaliții a voințelor“, care au făcut posibil acest consiliu, ar putea avea o însemnătate de durată pentru eforturile mai ample ale omenirii de a furniza bunuri publice.

Lucrezia Reichlin, *fost director de cercetare la Banca Centrală Europeană, este profesor de Economie la London Business School și unul dintre administratorii Fundației Standardelor Internaționale de Raportare Financiară.*

© Project Syndicate, 2021
www.project-syndicate.org

traducere de Matei PLEȘU

■ ■ ■

Radu NAUM

un sport la Răsărit

Mutu la națională?

Poate. Poate nu. E cel mai bizar moment de numire a unui selecționer. Primii întrebați, primii refuzanți. Povestea aduce a un soi de *„Chef's Table“*. A fost vorba despre mese întinse și finețuri culinare în această saga a căutării unui antrenor al echipei tuturor românilor. Hagi a fost chemat pentru un *tête-à-tête* la federație cu Șef Burleanu, eveniment pentru care a fost angajată o firmă de catering. Gică a zis pas, că nu poate fi și patron de club, și selecționer. Corect. Ciudat e că asta se știa înainte de acest *fine dining,* nu era nevoie de o atare desfășurare de bunătăți. Dar nu, Burleanu a insistat, i-a spus că îl ajută să regleze problema care era de reglat doar prin metoda „mătușa Tamara“, adică să cedeze de formă acțiunile altuia, ceea ce le-ar fi provocat indigestie multora. Următorul episod gastronomic a avut loc la Salonic, unde, cică, se mănîncă fa-bu-los! O poză cu Răzvan Lucescu, antrenor la PAOK, și delegația federală a apărut în media. Un chelner ascultă atent comanda. Dintr-o frapieră-gigant se ițește îndrăzneț gîtul unei sticle de ceva cu bule. Nota, fa-bu-loa-să! Concluzia, zero. Lucescu ne-a transmis „Circulați, nu e nimic de văzut“. O nouă haltă trebuia să fie la Cluj, întru pețirea lui Dan Petrescu. Unde? Clar, la un restaurant. Dar se pare că federalilor li s-a transmis să nu se obosească, să nu irosească o diurnă și o altă notă babană, căci, se știe, la Cluj prețurile sînt mari. Oricum, la cît s-a cheltuit pînă acum pe niște refuzuri, despre care mulți zic că oricum erau în meniu, discuțiile ce vor veni se vor petrece pe stradă, la un hot dog. Unii mizează pe Edi Iordănescu, alții pe Mutu. Se presupune că de aici încolo nu se vor mai lovi de un „Nu, mulțumesc“. Ceea ce se și dorea. Operațiunea a fost deșteaptă. Cînd destui îl acuzau că ignoră marii calificați la acest post, începînd cu Hagi, Burleanu le-a dat cu refuzurile lor în cap. Sigur, nu i-a abordat chiar pe toți, Pițurcă și Bölöni n-au prins un loc la tacîmurile de argint. Dar demonstrația e făcută. Culmea e că momentul e cel mai favorabil. La Euro merg direct din grupele preliminare primele două clasate, nu doar cea dintîi ca acum, pentru Mondial. Iar la următoarea Cupă Mondială, Europa capătă trei locuri în plus, deci șansele de calificare sînt mai mari. De ce nu vor să se bage oamenii grei? Poate pentru că percep Naționala ca pe o cauză pierdută. Însă dacă e să mai avem vreun selecționer de succes în orizonul vizibil, acum e momentul. Cît de nostim ar fi ca numele lui să fie Mutu, fost consumator de cocaină, degrabă provocator de vînătăi și vizitator asiduu de așternuturi, reconvertit astăzi în apostol al lucrului bine făcut? N-ar fi. Ăsta e fotbalul. Cei mai răi pot fi cei mai buni. Și vițăvercea.

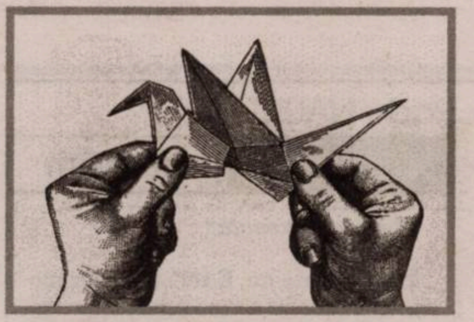

Andrei MANOLESCU

libertatea de impresie

Cum ajungi sir din tovarăș

Una dintre cele mai spectaculoase operațiuni de spionaj cunoscute în istoria recentă a fost cea de extragere din Uniunea Sovietică de către serviciile secrete britanice a colonelului KGB Oleg Gordievski, în 1985. A fost o trecere a lui peste granița dintre URSS și Finlanda, în portbagajul unei mașini diplomatice, în condițiile în care Gordievski fusese deja descoperit de către contraspionajul sovietic, mai exact deconspirat de către o celebră cîrtiță din CIA, care știa că acesta dădea informații britanicilor. Dacă n-ar fi fost scos în ultimul moment din URSS, cu siguranță că ar fi fost executat, ca atîția alții, în ciuda îmblînzirii regimului comunist care începea să se facă simțită sub conducerea lui Mihail Gorbaciov. Acest episod plin de suspans a fost povestit de însuși Gordievski, într-o carte autobiografică, tradusă recent și în românește (Editura Corint, 2021).

Ce scrie Gordievski dovedește că spionajul poate fi uneori, în realitate, cel puțin la fel de palpitant ca în filmele sau în cărțile de ficțiune. Colonelul KGB știa, bineînțeles, foarte multe despre funcționarea instituției în care fusese înrolat și despre metodele de spionaj sovietice. Fusese la un pas de a fi numit șeful rezidenței KGB de la Londra, adică un fel de coordonator al spionilor sovietici din Marea Britanie, după ce lucrase peste douăzeci de ani ca ofițer KGB acoperit la ambasadele sovietice din Copenhaga și Londra. În urma informațiilor că Gordievski se dăduse de partea britanicilor, sovieticii l-au chemat la Moscova să-l ancheteze, dar, grație unui plan pus dinainte la punct împreună cu serviciile britanice, a reușit să scape sau, în termeni specifici, a fost „extras“.

În fine, întreaga poveste merită citită ca atare în carte. De remarcat în această autobiografie este însă fenomenul, foarte rar întîlnit, care l-a făcut pe un membru KGB, intrat în temuta organizație încă din tinerețe (avînd și un tată comunist convins, participant la revoluția bolșevică și fost membru al NKVD), nu doar să ajungă să îmbrățișeze complet valorile occidentale, dar chiar să-și riște viața pentru a le apăra de agresiunea sovietică și comunistă. Chiar autorul analizează problema: „Și în prezent cred cu tărie că decizia de a ajuta Occidentul a fost singura mea opțiune; totuși m-am întrebat adesea de ce atît de puțini membri ai instituțiilor sovietice din domeniul politicii externe – KGB, GRU și Ministerul Afacerilor Externe – au dezertat în timpul vieții mele“. Singura concluzie la care ajunge Gordievski e că sistemul sovietic de selectare și îndoctrinare a celor care primeau misiuni în străinătate era, pur și simplu, eficient. Cît despre el însuși, Gordievski povestește cum s-a trezit treptat la realitate, văzînd cum se trăiește în Occident și făcînd comparație între relațiile interumane din țările străine în care a lucrat și cele din Uniunea Sovietică. Multe observații de detaliu l-au șocat de-a lungul timpului, printre primele fiind diferențele de comportament dintre grănicerii din lumea comunistă și cei din Occident sau constatarea că în Vest, pe străzi, oamenii care purtau uniforme erau mult mai rari decît la Moscova. Apoi, asistînd la ridicarea Zidului Berlinului: „Văzînd zidul ridicîndu-se și fiind martor la ura și disperarea pe care comunismul le provoca cetățenilor obișnuiți, am priceput că aveam de-a face cu un regim și ilegal, și criminal“. A constatat și cum, din cauza comunismului, tipologia rusului obișnuit s-a schimbat în timp, oamenii „amabili și normali“ care crescuseră înainte de revoluția bolșevică au fost tot mai mult înlocuiți de așa-numiții *homo sovieticus*. Invadarea Cehoslovaciei de către trupele Pactului de la Varșovia dirijate de la Moscova a fost picătura care l-a determinat să semnalizeze occidentalilor că vrea să defecteze. Gordievski scrie în cartea sa: „Mulțumesc Domnului pentru momentele în care am putut vedea adevărul și pentru că am scăpat de procesul de îndoctrinare, înainte să fie prea tîrziu“.

Un ofițer KGB scăpat de procesul de îndoctrinare? Mai exact, un om care, deși a fost supus cu intensitate acestui proces, s-a lămurit ulterior cum stau lucrurile, pe deplin? Păi, în lumea liberă de azi observăm ce putere are fenomenul ăsta al îndoctrinării. Nu doar vechea îndoctrinare comunistă, remanentă încă la mulți oameni trecuți de o vîrstă, dar și cele de tip mai nou, teoriile antivaccin, de exemplu, sau îndoctrinarea politică produsă de unele televiziuni. Sînt indivizi inteligenți pe care nu ai cum să-i mai scoți din falsa poveste țesută în jurul lor și în care cred nedezmințit. Oameni complet schimbați de propaganda de toate felurile. De aceea, procesul psihologic de „trezire“ prin care a trecut Gordievski pare extrem de interesant, cu atît mai mult cu cît e povestit de el însuși. Un proces interior pe care, de exemplu, unul ca Mihail Gorbaciov nu l-a parcurs pînă la capăt. Dar apropo de Mihail Gorbaciov, la înțelegerea lui surprinzător de bună cu Margaret Thatcher și la ameliorarea relațiilor dintre URSS și Occident o contribuție esențială a avut-o chiar Oleg Gordievski. Acesta a consiliat-o personal pe Doamna de Fier înainte de întîlnirile ei cu noul lider de atunci de la Moscova. A fost căutat pentru consiliere în relațiile cu sovieticii și de alți șefi de stat, inclusiv de Ronald Reagan. Informațiile lui au „uns“ acele relații. Și totuși la Moscova era condamnat la moarte. În Marea Britanie, în schimb, a fost decorat de regină.

Pentru colaborarea sa cu serviciile secrete occidentale, Gordievski nu a cerut niciodată bani, așa cum au făcut alți defectori. El își explică motivele ca fiind pur ideologice. Se spune că Gordievski e omul din umbră care a schimbat în bine cursul Războiului Rece. Și astăzi trăiește păzit.

■ ■ ■

ready made

Lemne de foc

„Lungimea obicinuită este 28 cm., extra-scurt 20 cm. Cer face jeratec (salon), Fag și Stejar flăcări (sobe hermetice și bucătărie).

Lemnele se aduc tăiate și despicate la domniciliu; se descarcă de factor lîngă căruță și se cară și se așează *la cerere* în contra plăței de 1 leu de 1000 sau 500 kg, în pivnițe, magasii de un *om cu coș* trimis special.“

Adevărul, Anul XV, No. 4474,
Duminică, 13 Ianuarie 1902

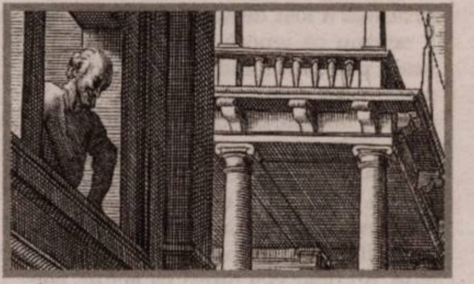

Lorin NICULAE

urbe în vorbe

Cimitirele morților și cimitirele eroilor

Petre Țuțea spunea că „întreg peisajul speciei om culminează în cimitir“ și, într-adevăr, cimitirele vorbesc despre destinul omului. Mari personalități ale istoriei, oameni politici și artiști odihnesc în cimitirele celebre ale orașelor. Cu trei cimitire celebre, vizitate de turiști asemenea Luvrului, Parisul etalează cultura ultimelor trei secole. Mormintele lui Eugen Ionescu, Constantin Brâncuși, Emil Cioran, Clara Haskil pot fi găsite în cimitirul Montparnasse. Cel al lui George Enescu este în cimitirul monument istoric Père-Lachaise. Alți mari artiști, compozitori și pictori odihnesc în cimitirul Montmartre. Toate trei cimitirele au fost înființate în urma edictului de a muta cimitirele orășenești ale Parisului la periferie, decizie luată de Parlamentul francez în urma surpării zidului cimitirului Inocenților, din inima orașului, sub presiunea osemintelor vechi de cîteva secole, al căror nivel ajunsese la peste doi metri deasupra nivelului străzilor. După închiderea cimitirului la 1780, osemintele au fost mutate în celebrele catacombe din sudul orașului, în 1786, devenite și ele, la rîndul lor, loc de pelerinaj.

Cimitirul Bellu aparține panteonului național românesc. Cu monumentele sale ilustre, proiectate de arhitecți întemeietori de școală, ca Ion Mincu, și sculpturi ale marilor Carol Storck și Raffaello Romanelli, cimitirul mărturisește despre vastitatea culturii române și despre prestigiul pierdut al talentului, erudiției și devotamentului pentru opera care dăinuie.

O atmosferă diferită domnește în cimitirele soldaților. Acestea impresionează tocmai prin modestia monumentelor. Aliniați în moarte, ca și în viață, ostașii căzuți la datorie vorbesc, la distanță de decenii și chiar secole, despre dăruirea cu care au luptat pentru țară, atunci cînd țara le-a cerut-o. Ei nu au pus niciodată la îndoială necesitatea sacrificiului suprem și l-au făcut cu gîndul la viitorime. Numele lor sînt inscripționate modest în cruci joase, egale. Pe multe dintre ele stă scris „soldat necunoscut“. Uneori, sub aceeași cruce, dorm doi sau mai mulți. Cimitirele ostașilor sînt situate, de regulă, lîngă locul bătăliilor. Un astfel de cimitir este cimitirul eroilor de la Tabla Buții.

Ca să ajungi acolo sus, unde se trece din Muntenia în Transilvania, trebuie să urci cu încăpățînare, pe un drum anevoios. Apoi, dincolo de Vîrful lui Crai, unde se spune că ar fi poposit însuși Mihai Viteazul, unde vîntul bate tăios și corbii se rotesc peste pășunea arsă de soare, poți observa un pîlc de brazi care înconjoară micuțul cimitir unde dorm somnul de veci, împreună, soldați români și germani, morți în bătăliile de la Tabla Buții în 1916, în timpul războiului pentru întregirea neamului. Cu toții au fost adunați de pe cîmpul de luptă de preotul Ion Vasilescu, din satul Slon, cu căruța, și au fost înmormîntați creștinește în cimitir, fără deosebire de nație și de faptul că germanii forțau trecătoarea pentru a ne invada. Căpitanul Remus Nisipeanu, locotenentul Ion Coropcărescu, sublocotenenții Ion Andreescu și Anastase Mateescu, împreună cu camarazii lor, dorm somnul de veci într-un cimitir mic și rotund, bătut de vîntul înălțimilor și străjuit de brazi.

NISIPEANU REMUS
CAPITAN
COROPCARESCU ION
LOCOT.
ANDREESCU ION
SUB. LT.
MATEESCU ANASTASE
© L. Niculae

Căutînd cimitirele eroilor din România, pentru a aduce un omagiu eroilor și a rosti o rugăciune, am întrebat o bătrînă din Cireșoaia dacă cimitirul ce se vede în depărtare, pe deal, deasupra satului, este cimitirul eroilor. Ea a căzut un pic pe gînduri, apoi a răspuns că nu, nu este cimitir de eroi, este cimitir de morți. Inițial, ca un orășean arogant, m-am gîndit că nu a înțeles întrebarea. Apoi am priceput, rușinat, ce a vrut să zică acea femeie simplă: deși îngropați în cimitire, eroii neamului nu mor niciodată.

În preajma Zilei Naționale, să ne amintim de Remus Nisipeanu și de camarazii lui de arme care s-au jertfit la Tabla Buții pentru ca noi să fim astăzi uniți și liberi. Și, deși 1 Decembrie 2021 ne găsește mai dezbinați ca niciodată, să învățăm lecția de omenie a preotului Ion Vasilescu care, în trupurile sfîrtecate de obuze ale soldaților români și germani, a văzut doar niște tineri care plecaseră de la familiile lor, înduraseră privațiunile războiului și apoi muriseră fără a se bucura de viață. Împreună pentru eternitate, băieții români și germani ne îndeamnă la conciliere și la pace, căci în urma războaielor rămîn doar cimitire cu figurile frumos aliniate ale unor copii care ar fi putut deveni mari personalități culturale ale secolului, înmormîntați la Bellu sau la Père-Lachaise.

***Lorin Niculae** este profesor la Universitatea de Arhitectură și Urbanism „Ion Mincu“ din București.*

■ ■ ■

dosar DILEMA VECHE
Coordonatoare: Stela GIURGEANU

Chiulul

Texte și opinii de:

- Cătălin PRISACARIU (jurnalist, redactor-șef adjunct la *Newsweek România*)

„Chiultura civică la români. Cîteva repere istorice“

- Adrian CIOROIANU (istoric)

„Cum riscăm să tragem chiulul (de la propria noastră petrecere)“

- Radu PARASCHIVESCU (scriitor)

„Fiind băiet, prin parc cutreieram“

- Alexandru BĂLĂȘESCU (antropolog)

„Ce ne poate învăța chiulul“

- Cătălina DUMITRESCU (psiholog)

„Cînd creierul trage chiulul“

- Bogdan VOICU (sociolog)

„A ști, a chiuli, a acuza de chiul“

argument

„România lucrului bine făcut“

DILEMA
VECHE
Chiulul

În școală, chiulul era marcat în catalog drept „absență nemotivată“ – deși, la drept vorbind, chiulul avea la bază un întreg univers de motive, toate bine întemeiate subiectiv, care porneau mai ales de la faptul că voiai să fii „de gașcă“, să fii printre cei *cool*. Bineînțeles, se chiulea și pentru că nu voiai să fii „ascultat“ sau pur și simplu pentru că afară era primăvară. Sau vară, sau iarnă, sau chiar toamnă. Întotdeauna aveai un motiv – chiar dacă oficial acesta nu putea fi acceptat ca atare. Nu puteai spune, de pildă, fără să riști, că afară e prea frumos ca să stai la ora de mate. Totuși, un oarecare risc era mereu prezent cînd chiuleai și, ca orice faptă „ilicită“, dădea palpitații „infractorului“. Bunăoară, puteai fi prins de profesori sau, culmea fatalismului, chiar de părinți. Dar îți asumai acest risc, pentru că știai că pe profesori îi poți îmbrobodi, iar pe părinți să-i îmbunezi. În plus, pentru versați, exista și chiulul „strategic“: știai ce locuri să alegi ca să nu te întîlnești cu potențiali vigilenți, pîndeai cancelaria ca să vezi dacă profesorul iese cu catalogul sub braț sau chiar făceai rost de „scutiri“ medicale false – iar chiulul transformat astfel într-o știință nu avea chiar nici o consecință. Ba chiar îți dădea încredere că te descurci. Pe de altă parte, chiar dacă nu te stresai cu toate strategiile astea și chiuleai pur și simplu și de-a valma, singurul lucru care ți s-ar fi putut întîmpla era scăderea notei la purtare. Care nici aia nu prea conta.

Și așa învățai mecanismele chiulului și faptul că „merge“ și așa. De ce să te stresezi cînd poți să te fofilezi? Bineînțeles, pentru unii, chiulul din școală a rămas doar în sfera inocentă a ghidușiilor pasagere, însă, privind în societatea românească, te gîndești dacă nu cumva ghidușiile adolescentine s-au transformat în reale metehne.

Căci, oricît se mizează în discursurile publice pe „implicarea socială“, la nivelul ierbii nu există prea mare tragere de inimă în a-ți onora obligațiile, ci mai degrabă o mentalitate care a reinventat vechiul proverb: „De ce să faci azi ce poți lăsa pe mîine?“ sau, și mai bine, „De ce să faci azi ce poți să nu faci nici mîine?“.

În plan politic, e de bonton să-i blamezi pe cei care nu votează, niște chiulangii de la viața cetății, aproape niște paria căci, „dacă nu votezi, n-ai dreptul să vorbești“. Absenteismul electoral invocă însă, ca motiv, lehamitea – toți sînt la fel, n-am cu cine vota sau, mai justițiar, prin absența votului taxez clasa politică. Avem însă impresia că absenteismul a taxat în vreun fel clasa politică? Răspunsul ar putea fi tot o interogație: dar votul a reușit?

Iar această dilemă o găsim mai peste tot: căci de cîte ori nu ne lovim de oameni cărora, deși nu-și fac treaba, le merge bine? Chiar mai bine decît nouă.

Bineînțeles, există consolarea că cei care își respectă îndatoririle sînt mulțumiți cu sine. Că sînt corecți. Că n-au nimic să-și reproșeze și că au conștiința lucrului bine făcut. Totuși, în prezent, cînd îți aduci aminte de sloganul președintelui Klaus Iohannis, începi să ai dubii și în ceea ce privește conceptul de lucru bine făcut și să te gîndești ce e de făcut într-o țară în care chiulul nu mai e de mult doar o năzbîtie adolescentină. (**Stela Giurgeanu**)

Cititori, fiți ascultători! În fiecare joi, de la ora 18, la emisiunea Timpul prezent.
O dezbatere pornind de la Dosarul revistei Dilema veche, *moderată de Adela Greceanu și Matei Martin.*
Ne puteți asculta pe frecvențele Radio România Cultural sau online la www.radioromaniacultural.ro.

Cătălin PRISACARIU

Chiultura civică la români. Cîteva repere istorice

O istorie a chiulului la români, dacă ar fi să fie scrisă vreodată, ar trebui cu necesitate să înceapă de la daci (așa cum încep mai toate narațiunile mitico-istorice la locuitorii spațiului carpato-danubiano-pontic). Și nu de la orice dac(i), ci de la unul anume: Zalmoxis/Zamolxis. Că a fost un zeu, un filosof, un sfetnic regal, un rege sau toate la un loc, Zalmoxis/Zamolxis s-a impus în imaginarul național (românesc) drept figura divină principală (la drept vorbind, în afară de preoții Deceneu și Gebeleizis – acesta din urmă fiind considerat chiar zeu de unele surse – nu prea mai există personaje documentate care să umple un panteon dac).

Știm deja că Herodot spune, în *Istorii,* că Z „a pus să i se clădească o sală de primire unde-i găzduia și-i ospăta pe cetățenii de frunte; în timpul ospețelor, *îi învăța că nici el, nici oaspeții lui și nici urmașii acestora în veac nu vor muri*, ci se vor muta numai într-un loc unde, trăind de-a pururi, vor avea parte de toate bunătățile. În tot timpul cît își ospăta oaspeții și le cuvînta astfel, pusese să i se facă o *locuință sub pămînt*. Cînd locuința îi fu gata, se făcu nevăzut din mijlocul tracilor, coborînd în adîncul încăperilor subpămîntene, unde stătu ascuns vreme de trei ani. *Tracii fură cuprinși de părere de rău după el și-l jeliră ca pe un mort*. În al patrulea an se ivi însă iarăși în fața tracilor și așa îi făcu Zamolxis să creadă toate spusele lui“.

Se poate ca Zalmoxis/Zamolxis să fi fost primul chiulangiu din istoria politică.

După Strabon *(Geografia)*, Z *„l-a înduplecat pe rege să împărtășească domnia cu el, întrucît este în stare să le vestească vrerile zeilor. La început, el a fost ales mare preot al celui mai venerat zeu de-al lor, iar după un timp, a fost socotit el însuși zeu* [...], iar după aceea *a primit și numele de zeu,* petrecîndu-și viața într-o peșteră, pe care a ocupat-o el, și unde ceilalți nu puteau intra. Se întîlnea rar cu cei din afară, cu excepția regelui și a slujitorilor acestuia. *Regele lucra în înțelegere cu el,* fiindcă vedea că oamenii ajunseseră [datorită lui] mult mai ascultători decît înainte. Căci supușii lui credeau că [regele] dă poruncile sfătuit de zei. Obiceiul acesta a continuat pînă în zilele noastre pentru că mereu se găsea cineva gata să-l sfătuiască pe rege și *acelui om geții îi spuneau zeu*“.

Sigur că se poate specula cu argumente din cele mai simandicoase că Zalmoxis/Zamolxis ar fi putut fi un *deus absconditus / otiosus* (deși, din ce ne spun Herodot și Strabon, Z al nostru era foarte implicat în viața credincioșilor – atît în varianta lipsei subterane de trei ani, cît și în cea a lipsei viagere – și își aranja afacerile ca un adevărat strateg politic, spre deosebire de Dumnezeul absent care a lăsat lumea de capul ei).

La fel de bine, însă, se poate ca Zalmoxis/Zamolxis să fi fost primul chiulangiu din istoria politică a teritoriului în care azi se află statul român. Practic, spre deosebire chiar și de liderii vremii, care nu se sinchiseau nici cît negru sub unghie de nevoile de reprezentare ale democrației (fie și în varianta democrației ateniene a perioadei), Z găsise o metodă prin care să guverneze fără nici un fel de neajunsuri din cele pe care i le-ar fi adus o funcție publică. Un chiul strategic, deci, care nu doar că îl scutea de eforturi, dar îi creștea și puterea simbolică.

Dar nu a fost să dureze și scena istoriei a trebuit eliberată pentru un chiul ceva mai organizat și mult mai de anvergură. Acesta a avut loc cîteva sute de ani mai tîrziu și a rămas cunoscut în istorie drept retragerea aureliană. S-a petrecut în 271-272 d.Chr. Ocazie cu care a dispărut și *Dacia felix,* acea colonie romană bogată (în special în aur, după cele mai multe teorii istorice) care deținea toată infrastructura imperială, după modelul consacrat al Romei.

Al doilea chiul major înregistrat de cronologia daco-romană a provocat în mod direct al treilea chiul al istoriei națiunii care urma să se numească română. Iar acest din urmă chiul a fost suficient de important încît să conteze și azi în unele momente și, mai ales, regiuni. Potrivit „teoriei lui Roesler“, vreme de aproape o mie de ani (pînă în secolul al XIII-lea), a chiulit mai toată populația din actualul spațiu românesc, care ar fi fost evacuată, odată cu retragerea aureliană, la sud de Dunăre, unde romanii și-au mai păstrat o vreme controlul. Scandalul istoricilor a primit numele de „chestiunea continuității“ și, în esență, a dezbătut dacă populația daco-romană de la nord de Dunăre, din Oltenia și Transilvania de azi, a părăsit masiv acest teritoriu (astfel încît, la apariția năvălitorilor maghiari în secolele al IX-lea și al X-lea, aceștia să nu mai fi găsit nici picior de urmași ai lui Decebal și Traian) sau nu.

Mînată de mișcări naționaliste de secol al XIX-lea, teoria a fost intens circulată și promovată și a împărțit branșa istoricilor în două tabere cu vederi ireconciliabile. Totuși, ce admit ambele grupări este că, într-adevăr, vreme de aproape un mileniu, pînă în secolul al XIII-lea, a existat o „tăcere a documentelor (argumentul *a silentio)*“ în legătură cu prezența latinofonilor la nord de Dunăre. (Undeva, într-o argumentație în zece puncte, răposatul Neagu Djuvara contrazice „teoria lui Roesler“ și insistă că „chestiunea nu mai prezintă azi nici o importanță politic. (...) Dreptul internațional contemporan nu mai ține seama de pretinse drepturi istorice. Nu se mai ține seama decît de situația demografică actuală“.)

După secolul al XIV-lea, istoria românilor (fie ei moldoveni, vlahi sau transilvăneni) a căpătat ceva mai mult fond documentar. Ocazie cu care noi metode de chiul în masă sau individual au fost dezvăluite. Cel mai adesea, chiulul în masă a fost declanșat de cîte o invazie militară (cel mai adesea, otomană) și a rămas în istorie cu cîteva descrieri plastice precum „pîrjolirea grînelor“ și „otrăvirea fîntînilor“, operațiuni dublate de retragerea unor populații consistente spre zări mai puțin periculoase.

Cazurile individuale de chiul din epocă se referă în special la diverse oase domnești și boierești care au ales bejenia în momente mai puțin favorabile politic. Cazul lui Dimitrie Cantemir este doar unul dintre cele mai celebre și mai luminoase prin dimensiunea intelectuală a personajului, dar exilul (ales sau forțat) era o regulă a vremii. În 1711, cînd voievodul moldovean a fost nevoit să se refugieze în Rusia lui Petru cel Mare după o înfrîngere în fața turcilor la numai un an de la preluarea domniei, în Moldova și Țara Românească a fost instituită dregătoria fanariotă. Practic, timp de 110 ani, pînă în 1821, liderii locali au chiulit din cronologia puterii, pînă la revoluția lui Tudor Vladimirescu.

La aproape 200 de ani de atunci, căderea Cortinei de Fier, globalizarea de toate felurile și avansul tehnologic le-au răpit românilor bucuria simplă a chiulului. Într-o lume globalizată în care nu mai există blocuri politico-geografice la fel de solide ca pînă acum 30 de ani, o putere mondială îți poate fi aliată peste mări și țări chiar dacă te afli în coasta unei alte puteri mondiale, ostile primeia. Așa a ajuns România membră NATO și UE, în ciuda numeroaselor tentative de a chiuli de la orele de pregătire a adeziunilor la cele două alianțe. Iar geografia, care altădată ne scotea din istorie cu sutele de ani, ne face acum să fim prezenți în prima bancă, ba uneori să mai dăm și răspunsurile corecte, după ce ni s-a suflat pe WhatsApp. Așa că acum nu mai chiulim ca pe vremuri, doar ne prefacem că nu ne funcționează camera ori microfonul la ora de istorie contemporană online.

Cătălin Prisacariu *este jurnalist, redactor-șef adjunct la* Newsweek România.

Adrian CIOROIANU

Cum riscăm să tragem chiulul
(de la propria noastră petrecere)

De cîțiva ani, în diverse circumstanțe, am reluat o idee în care cred: după 1990, România a traversat una dintre cele mai bune perioade din întreaga sa istorie ca stat – iar azi, cînd degetele mele lipesc aceste litere, iar ochii dvs. le citesc, trăim chiar cel mai bun moment din întreaga Istorie a românilor. De regulă, cînd am spus acest lucru, de cealaltă parte a sălii sau a camerei sprîncene de ochi s-au ridicat a neîncredere: adică, sanchi, tocmai azi, cînd avem atîtea probleme, cînd viitorul pare tot mai întunecat, noi să credem că trăim apogeul? – așa sună protestul, vocal sau mut, din partea unor interlocutori. Adăugați la această epocă de aur a incertitudinii care ne macină și mușchii flexați & moscheile dorite proprii președinților Putin respectiv Erdogan, ambițiile planetare ale opacei Chine sau tentațiile spre violență ale unei părți a lumii islamice – plus, de vreun an și jumătate, și pandemia. Și iată cum portretul zilei de azi e gata conturat: e criză mare, monșer!

E așa, dar nu e chiar așa. Noi chiar trăim cel mai bun capitol al Istoriei noastre.

Înapoi spre viitorul... trecutului

Sîntem în anul 1982. Un anume Helmut Kohl (*kohl* = varză, în germană) ajunge prim-ministru/cancelar al Germaniei Occidentale, dar bursa politică nu îi dă șanse de succes în vreun domeniu al societății. La fel cum Spania, care intră în NATO în mai acel an, e ciuca ironiilor – una dintre cele mai sărace țări ale Europei Occidentale, atunci, era de presupus că va crește lista cheltuielilor Alianței Nord-Atlantice, nicidecum să-i aducă un avantaj. Și ce se întîmpla la București în 1982? O vizită a fostului președinte american Richard Nixon la curtea lui Nicolae Ceaușescu, a treia vizită (publică) a americanului în România, după cele din 1968 și 1969 – și rămîne pentru mine, ca istoric, o întrebare cum de acest republican de top, cu defecte și calități inerente multor politicieni, a rămas fidel parteneriatului său cu N. Ceaușescu pînă în ultimii ani '80, cînd, probabil, vreo secretară a sa încă mai concepea o scrisoare de felicitare de ziua lui Ceaușescu (dacă nu mă înșel, ultima e din ianuarie 1989; Nixon avea să moară în 1994).

În fine, să mai reținem un detaliu: în 1982, PIB-ul României era undeva în jur de 45 de miliarde USD.

Sîntem în anul 1992. O politic-diferită Românie trăia un destin inedit, în lipsa omniprezentului N. Ceaușescu. Tratatul de la Maastricht conducea spre materializarea Uniunii Europene – spre care românii nu trăgeau speranțe, mai ales după ce, în octombrie, ex-comunistul Ion Iliescu lua un avans lejer de peste 60% față de contracandidatul Emil Constantinescu. Într-un mod infantil de transparent (dovada profesionalismului serviciilor de la București?), însuși starissimul Michael Jackson a fost parte din campania lui Ion Iliescu: MJ a concertat la București – ce coincidență! – între tururile 1 și 2 ale alegerilor noastre. Între timp, inițial-anodinul cancelar german Helmut Kohl ajunsese un erou popular la el acasă – pentru că reunificase Germania!

Și, în treacăt fie spus, PIB-ul României din acel an '92 a fost slab – cca 19,6 miliarde USD, sub jumătate din ceea ce era el cu un deceniu în urmă, sub Ceaușescu. Da, se vedea treaba că tranziția costă!

Prosperitatea aduce corupție – sau invers?

Sîntem în anul 2002. Un oarecare Adrian Cioroianu intra în politică – detaliu neesențial pentru cititori – tocmai pentru că, la București, un anume Adrian Năstase părea de neoprit. Din poziția sa de prim-ministru, sub protecția celui de-al doilea (sau treilea?) mandat al lui Ion Iliescu, Adrian Năstase își dorea zenitul puterii: funcția de președinte. Deocamdată, vestea anului 2002 a fost summit-ul NATO de la Praga (noiembrie), în care șapte țări din Europa de Est, printre care România, erau invitate să adere la Alianță (în 2004). Iarăși, de amintit că, în 2002, PIB-ul României a fost de 56,9 miliarde USD – clar peste cel din 1982 și, totodată, de trei ori mai mare decît cel din 1992.

Sîntem în anul 2012. Moneda euro împlinea zece ani de circulație, iar la București cădeau guverne precum muște fără cap: Emil Boc (schimbat de președintele Băsescu în februarie), apoi M.-R. Ungureanu (demis de Parlament în aprilie), iar în locul lor avea să vină un Victor Ponta care avea să-și cheltuiască mai multă energie în apărarea unui doctorat (plagiat) decît în macro-gestionarea țării. În rest, ex-popularul Traian Băsescu avea o lună de coșmar în iulie, cînd era suspendat de Parlament (a doua oară), dar și prin vot popular. Românii deja priveau spre alte fețe – cum ar fi Lady Gaga (preferata mea, i-am pus numele într-o carte din 2011!), care a concertat la București în august '12. Spre deosebire de Michael Jackson-'92, în 2012 nici nu s-a mai pus problema vreunei întîlniri dintre starul Lady Gaga și starletul Băsescu-gaga – poate că și macheuza artistei americane știa că președintele român era la începutul unui incipient calvar judiciar datorat corupției, care-i va cuprinde frate, fiică, pupilă, nepot, șogori etc.

Totuși, fără să vrea, starul local 2012 a fost... ex-candidatul la președinție (din 2004) Adrian Năstase, condamnat în iunie la închisoare cu executare, pentru corupție! Un șoc seismic a traversat, atunci, politica românească. Și, că tocmai venea vorba despre vești bune, de reținut că, în 2012, România a avut un PIB de 169,4 miliarde USD.

Era ceva ce trebuia să înțelegem mai bine?

Am notat mai sus, sintetic și aleatoriu, răspîntii cronologice ale istoriei recente: 1982-1992-2002-2012. Adică (doar) 30 de ani – puțin pentru Istorie în magnitudinea ei impersonală, dar mult pentru fiecare om, din oricare generație.

În anul 2022, la 40 de ani de la acest reper, PIB-ul României va fi undeva la peste 260 de miliarde USD. Această sumă poate fi ponderată, în funcție de valoarea dolarului american (USD) de la un deceniu la altul. Dar un indicator mai potrivit decît PIB-ul este ceea ce se cheamă paritatea puterii de cumpărare standard (PPCS – adică o interpretare a produsului intern brut pe cap de locuitor în funcție de puterea de cumpărare la nivelul cetățenilor). Din acest punct de vedere, anul 2019 a adus un detaliu statistic peste care, cred, privirile noastre au trecut repede: conform datelor Eurostat, PPCS-ul României a fost atunci la 69% din media Uniunii Europene – o poziție modestă în comparație cu Cehia (care era la 92% din media UE), dar mai bună decît a Greciei (68%), Croației (65%) sau Bulgariei (53%). În termeni istorici, creșterea României, din acest punct de vedere, e spectaculoasă (același indicator, în anul 2020, ne ducea la 72% din media UE, adică clar mai bine decît am fost noi vreodată) – dat fiind că, potrivit economiștilor, PPCS-ul României la nivelul anului 1989 era, în raport cu media Europei Occidentale, la 15-20%, după care foarte probabil a mai scăzut, în anii haotici '90.

Neîndoielnic, creșterea multor indicatori, în cazul României, are directă legătură cu integrarea în Uniunea Europeană. Față de unanimitatea pro-UE din 2007 (falsă, pesemne, ca orice unanimitate), e normal ca (și) la noi să apară azi voci explicit eurosceptice – așa cum ele există în orice stat UE. Tolerarea acestor voci e legitimă – dar și combaterea lor, nu prin ideologii, nu prin frazeologii, ci prin date concrete. De acord, noua noastră epocă, în interiorul UE, nu e perfectă: distanțarea socială (acesta e sensul corect, sociologic, al sintagmei: adică discrepanța dintre cei mai săraci și cei mai avuți) e în creștere, partidocrația e mai puternică decît meritocrația etc. Dar aceste neajunsuri pot fi/trebuie remediate – pentru că ele nu au rezultat din aderarea noastră la UE, ci sînt mai curînd un reziduu istoric, de care tocmai apartenența la UE ne poate ajuta să scăpăm.

Ca în reclamele la săpun

Safer than ever before – această reclamă la un săpun rimează perfect, în opinia mea, cu starea României de azi. Din multe puncte de vedere (din majoritatea celor care contează), România de azi e într-o situație mai bună decît a fost vreodată, în istoria sa. Granițele României sînt necontestate de vecini (la nivel oficial) și, la nivel politic, ele sînt garantate de tratate & instituții precum ONU sau UE, iar la nivel militar, garanția poartă sigla NATO. Comparați situația de azi cu cea din anii 1930, cea din tinerețea unor Eliade, Cioran sau Țuțea; nu numai că situația țării de azi e mai bună decît cea a României regelui Carol II, dar abia azi avem calmul de a analiza, cum merită, mîrîielile antidemocratice de atunci ale acelor tineri intelectuali teribiliști.

Majoritatea românilor de peste 45 de ani de azi trăiesc mai bine decît generația părinților lor – nu numai din punctul de vedere al libertății personale & colective, dar și financiar vorbind. Fiii și fiicele celor care, în anii '70 sau '80 ai secolului trecut, mergeau (cu ceva efort) în vacanțe la Mangalia sau Predeal etc., astăzi au de ales uneori între Grecia și Spania – în cazul în care nu au timp să caute destinații efectiv exotice, pe alte continente. N-are rost să ne ascundem: trăim mai bine decît părinții noștri – dar, în același timp, nu știm dacă copiii noștri vor trăi mai bine decît noi.

De fapt, aceasta este provocarea generațiilor noastre – a celor activi în România de azi. Pe de o parte, de a avea grijă ca urmașii noștri să nu pice într-o gaură neagră a Istoriei (insecuritate, crize, contestări, panici etc.). Iar, pe de altă parte, de a înțelege că sîntem contemporani cu cea mai bună perioadă din Istoria țării – doar că trebuie să avem grijă ca (din neștiință sau din neatenție) nu cumva să chiulim de la chiar sărbătoarea bunăstării noastre recente.

***Adrian Cioroianu** este istoric. Manager interimar al Bibliotecii Naționale a României.*

DILEMA
Chiulul

Radu PARASCHIVESCU

Fiind băiet, prin parc cutreieram

„A trage chiulul“ se spune *to take a French leave* în engleză și *filer à l'anglaise* în franceză. Ce dovadă mai frumoasă a prieteniei cu scrîșnet de spadă și fum de rug dintre englezi și francezi decît această rafinată aruncare cu pisica în curtea canaliei de peste Canal? Pentru informații suplimentare, cufundați-vă cu încredere în *One Thousand Years of Annoying the French* de Stephen Clarke, unde se despică firul în patru pînă dincolo de Thomas Becket și cistercienii din Pontigny. E o carte pe cît de amuzantă, pe atît de groasă. Dacă vreți s-o citiți repede, va trebui „a mînca de la datoriile ce ne impun sfînta Constituțiune“. Altfel spus, să vă abstrageți din lume și din rosturile zilnice. Să suspendați corvezile, întîlnirile cu prietenii, week-end-urile la munte și statul pe Facebook. Cu alte cuvinte, să chiuliți de la propria voastră viață. V-ar fi greu? N-ar trebui. Așa cum nu e om să nu fi scris o poezie, tot așa, puține vor fi fiind creaturile impecabile care au trecut prin școală și facultate fără un cît de mărunt zvîcnet de protest împotriva disciplinei. Unde e sentiment, musai să fie și resentiment. Unde e școală, musai să fie și chiul.

Chiulul de la orele de altădată mirosea a neprevăzut, a spirit de frondă, a aventură cu miros de risc.

Să tot fie șapte ani – nu de-acasă, ci de vechi *Dileme* – de cînd Rodica Zafiu a deslușit istoria și evoluția termenului: „Dacă pe la 1900 [el] desemna orice fel de înșelătorie, de păcăleală, în cele mai diverse situații, dar mai ales în contexte bănești (expresia *a trage chiulul* avînd în epocă oarecum sensul expresiei actuale *a trage țeapă),* acum termenul e legat în primul rînd de absența de la școală sau de la muncă, fiind definit în DEX ca «sustragere nemotivată de la îndeplinirea unei obligații, a unei datorii». *Chiulangiul* de azi e mai ales un ins leneș și cam iresponsabil; cel de acum un secol producea daune ceva mai mari: «Auliu, maică, ce *chiulangiu!*... Nici hotelul nu l-a plătit»!.“ *(Dilema veche,* nr. 54, 14-20 august 2014). Restrîngerea de sens a chiulului e compensată însă de frecvență. Și azi se chiulește la fel de vîrtos ca ieri, poate doar mai variat. Sustragerea nemotivată nu înseamnă doar să bați mingea la ora de chimie – eventual cu alți chiulangii –, ci și să simulezi efortul în locul de unde iei un salariu, fie el planșetă, furnal, catedră sau schelă de construcție. Una dintre variantele chiulului adult – „Ei se fac că ne plătesc, noi ne facem că muncim“ – a avut ca alibi pe vremuri remunerația „mică, după buget“ și a culminat, la frontiera dintre comunism și ce-a venit după el, cu îndemnul „Mircea, fă-te că lucrezi“.

Dacă astăzi poți chiuli de la școală rămînînd cu corpul în clasă și pierzîndu-te în ramificațiile virtuale ale unui iPhone, chiulul de la orele de altădată mirosea a neprevăzut, a spirit de frondă, a aventură cu miros de risc și uneori – *hélas!* – a discrete preliminarii erotice. Plecatul de la ore era de obicei individual și rareori colectiv, în temeiul unui pariu asumat de la vlădica premiantă la opincuța corigentă. Stupoarea profesorului care intră și dă peste o sală pustie era premiul unde nu aveai nevoie de cununiță, careu și intonarea imnului. Asta mai ales dacă profesorul avea reputație de zbir, reflexe de satrap și pedagogie provenită din dresură. În general însă, chiulul era o afacere pe cont propriu, o inițiativă spontană, declanșată de stimuli cărora nu li te puteai opune. Plecai fiindcă ochii prietenei dispuse să te însoțească în Herăstrău făgăduiau delicii inavuabile. Plecai fiindcă erai clei la fizică și știai că un 3 te aducea într-o situație de corigență din care nu aveai scăpare. Plecai fiindcă plimbarea cu vaporașul în buza verii surclasa Teorema lui Thales. Și, sigur, existau situații cînd plecai demonstrativ, încins de patima sfidării teribiliste. Am făcut asta în anul întîi de facultate, cînd am decis în bloc, noi, isteții de la engleză, s-o ștergem de la primul curs de fonetică ținut de fachirul domeniului, Dumitru Chițoran. La proxima întîlnire, profesorul a plimbat asupră-ne o privire de entomolog curios și pe urmă a rostit cu o oarecare acreală: *You missed my lecture the other day*. Știindu-i apetența pentru echivoc, am îngînat într-o corală a tupeului: *Not in the least, sir, we didn't*.

Superlativul chiulului, răsplătitor prin însuși ineditul lui, vine rar și lasă în urmă un miros viril și vechi. Mirosul de parfum Pierre Balmain și cel de țigară fină, intrate în sacoul profesorului de matematică Armand Caloianu de la „Sava“. Un miros după care întorci capul în orice situație, dar mai cu seamă cînd îți gîdilă nările în tribunele din Ghencea, în cutremuratul an 1977, la întîlnirea de Cupă Balcanică România-Turcia. Și, da, întorci încet capul, cu mugurii unei bănuieli amuzate. Ce e bănuială devine repede certitudine și totul se topește în grația unui zîmbet complice: fiert după fotbal și dispus să-și riște prestigiul, scumpul meu profesor chiulește de la ora cu mine exact la fel cum chiulesc eu de la ora cu el. Împreună, dar cu ajutor de la Dudu Georgescu, Liță Dumitru, Ioșca Vigu și Puiu Iordănescu, învingem Turcia cu 4-0, ceea ce astăzi, din mai multe motive, n-ar mai fi cu putință.

***Radu Paraschivescu** este scriitor.*

■ ■ ■

Alexandru BĂLĂȘESCU

Ce ne poate învăța chiulul

În primăvara lui 1989, doar cu cîteva luni înainte de căderea Zidului în Berlin și a regimului Ceaușescu în România, împreună cu cîțiva colegi de liceu am hotărît, într-o sîmbătă dimineața, să mergem la film. Eram în clasa a noua. Amănunt: pe atunci sîmbetele erau zile lucrătoare și se mergea la școală. Tot pe atunci, cinematografele erau de sine stătătoare, nu erau, ca acum, în mall-uri și erau prezente în orașe de provincie precum Tîrgoviște, locul unde au avut loc cele ce urmează a fi depănate.

Construit în anii '70, Cinematograful „Independența“ avea o intrare amplă. Cinci trepte te conduceau pe platforma care înconjura holul caselor de bilete din trei laturi. Filmul (al cărui titlu l-am uitat) începea la ora 10. Am plecat în fugă în pauza de la 10 fără 10, hotărîți să nu îi pierdem primele secvențe. Ajunși la cinema, ne-am lovit de aglomerația obișnuită, însă eram prea lipsiți de răbdare ca să sesizăm și foșgăiala suspectă de elevi de pe la toate liceele din urbe. Autobuzul galben, care era parcat în fața cinematografului, mi-a părut ușor suspect, dar suspiciunea nu a reușit să-mi potolească din entuziasm.

Autobuzul galben, care era parcat în fața cinematografului, mi-a părut ușor suspect.

Nu a trebuit să trec mai departe de scările de la intrare ca să mă cuprindă senzația că ni s-a întins o capcană... Cîțiva bărbați îmbrăcați „civil“ ne-au încadrat și împins spre intrarea păzită de milițieni în uniformele bleu, recognoscibile. Nu o păzeau ca să nu intrăm, ci pentru ca, odată intrați, să nu mai putem ieși. Am încercat s-o tulesc, dar unul dintre ei m-a prins de o mînecă și, împingîndu-mă vîrtos în holul cinematografului, mi-a dat o palmă zdravănă după ceafă. Mi-au dat lacrimile. Oare ce-o fi gîndit el atunci? Ce satisfacție sadică l-o fi cuprins? Unul dintre cei nouă băieți din gașca noastră a scăpat, ajutat de o casieriță care-l cunoștea bine pe tatăl său (și probabil știa că lucrează pentru Securitate; deh, nu se cădea ca milițienii, din greșeală, să își contrarieze colegii). Noi am rămas în custodie, pentru a fi apoi transportați, în sus-amintitul autobuz, la secția de miliție a municipiului. Ne-au înghesuit în sala de consiliu, probabil mai mult de o sută de elevi de la mai toate liceele, ne-au aliniat pentru a face poze de grup pe licee (probabil nu aveau film fotografic suficient pentru poze individuale... asta dacă au avut vreodată film în aparat), iar cineva ne-a ținut o prelegere de mai bine de o oră despre delincvența juvenilă și pericolele care ne pasc. Mai că regretam orele de atelier de la care chiulisem și în care aș fi învățat să fac fileturi de piulițe și șuruburi (era perioada de practică, nici măcar nu chiulisem de la ore „adevărate“). Următoarea mișcare genială a milițienilor a fost să îi sune pe directorii liceelor, care să ne ridice personal de la secție. Directorul adjunct, *tovarășul* Catană (un fel de tiran mic, voluminos și cu ochelari), s-a înființat la secție și ne-a returnat liceului, unde am avut dreptul la încă o oră de „prelucrare ideologică“, după care ni s-a explicat că, dacă vrem să mai trecem poarta liceului, luni va trebui să ne prezentăm cu părinții. Pierdusem deja toată sîmbăta, ajunsesem acasă pe la 3 după-amiaza. Dacă nu aș fi chiulit, aș fi terminat la 12.

Nu a avut, de fapt, nici un alt efect sau scop decît umilirea de dragul umilirii.

Pînă astăzi mă întreb ce rost a avut acea tevatură. Evident, nu am să pictez asta în culorile disidenței față de regim, cum mulți ar putea fi tentați să o facă. Am chiulit și după '89, fără remușcări și probabil ca să mă răzbun pe acest moment, pentru că, la începutul anilor '90, orice autoritate era chestionată și chestionabilă, pe drept cuvînt.

Dar există un element important în această poveste, în această formă de umilire publică pe mai multe niveluri în care acțiunea miliției și reacția școlii au colaborat ținîndu-se de mînă: ea nu a avut, de fapt, nici un alt efect sau scop decît umilirea de dragul umilirii. Absențele aveau consecințe minime deja cunoscute și nu ne-au fost aplicate nici un fel de alte pedepse. Dacă rolul pedagogiei este acela de a transmite ideea de responsabilitate, acest episod, în opinia mea, a fost lipsit de orice urmă a ei. Faptul că autoritățile instituționale implicate au ales calea amenințării și a „rușinării“ mi se pare o abdicare de la principiile învățării. Conducerii liceului nu-i păsa deloc de absențele noastre „normale“, însă faptul că tovarășul Catană a fost nevoit să vină la miliție ca să ne ia de-acolo punea liceului „probleme de imagine“, pe care a ales să le transfere asupra noastră prin cerința de a veni cu părinții la școală.

Dacă o bună formulă pedagogică este aceea de a oferi stimuli și pedepse pentru a crește responsabilitatea, folosirea rușinii are ca efect exact contrariul: ea, de fapt, încurajează perpetuarea actului și găsirea unor metode mai bune de a-l ascunde. Rușinea nu expune actul în sine ca fiind problematic, ci doar faptul că alții află despre el.

Una dintre problemele curente în societatea românească este perpetuarea rușinii ca formă de reglare a comportamentului și ca metodă de învățare a normelor sociale. Pentru că, pînă și astăzi, copiii învață că a face o faptă greșită nu e greșit în sine, ci că „e rușine“ să o facă. Consecința este duplicitatea în interacțiunile personale, atît sociale, cît și intime. A fost însă nevoie să chiulesc pentru a afla toate acestea. Iată că un chiul la timpul său poate, pînă la urmă, să aibă beneficii. Ca regulă de funcționare, însă, are consecințe nefaste. Pentru că, așa cum spun francezii, „cel absent greșește întotdeauna“.

(Mulțumiri Iuliei Hau pentru editarea grijulie și sugestiile mai mult decît binevenite.)

***Alexandru Bălășescu** este antropolog.*

■ ■ ■

Cătălina DUMITRESCU

Cînd creierul trage chiulul

Vizitînd muzeul unde sînt expuse lucrările pictorului belgian René Magritte, m-a fascinat legenda despre povestea biografică a acestuia pe care am regăsit-o prezentă în multe dintre tablourile lui. Mama pictorului a suferit de o afecțiune psihică și a avut mai multe tentative de suicid. Ea și-a pus capăt zilelor prin înecare în rîul din apropierea casei. Corpul mamei a fost găsit avînd fața acoperită de fusta pe care o purta. Legenda spune că micuțul René ar fi fost de față atunci cînd corpul neînsuflețit al mamei a fost găsit. Lucru care s-a imprimat în memoria copilului care era pe atunci și care s-a manifestat la vîrsta adultă prin acoperirea chipurilor personajelor pictate cu un văl (într-un celebru tablou al acestuia vedem un om care are un măr în loc de chip).

În momentul producerii unei traume, psihicul nostru are capacitatea să blocheze realitatea atunci cînd intensitatea emoțională este prea mare, iar eul nostru nu poate gestiona durerea, depozitînd-o în inconștient. O traumă blocată și reprimată poate sta mulți ani ascunsă în inconștientul nostru fără ca noi să fim conștienți de amintirea respectivă, mai ales dacă trauma s-a produs la o vîrstă fragedă, mecanismele noastre inconștiente de apărare își fac treaba prin blocarea suferinței psihice, fiindcă nu avem încă structura psihică formată pentru a face față traumei. Deși, confruntați cu o traumă majoră, nu avem o structură pregătită, avem în schimb reziliența, tot un mecanism de apărare, prin care să o gestionăm.

O formă a rezilienței psihice este „chiulul“, aici cu sens de retragere a stării noastre de conștiență atunci cînd realitatea este mult prea dureroasă. Această formă de reziliență devine un chiul sănătos care ne protejează atunci cînd nu avem resurse psihice să facem față evenimentelor din viața noastră. Dar trauma revine la suprafață prin diferite manifestări somatice ale organismului, dar și prin vise. Freud este cel care a acordat multă atenție interpretării viselor, fiind de altfel și cel care a formulat pentru prima oară o teorie despre partea inconștientă a psihicului nostru, spunînd că în acesta se află un izvor nesecat de dovezi care merită analizate. În acest izvor numit inconștient depozităm acte, părți ale eului nostru care ies la suprafață în faza conștientă prin imagini, cuvinte, acte creative, dar și prin manifestări somatice anxioase cum ar fi senzația de lipsă de aer, migrene, stări de deznădejde, lipsa bucuriei etc.

Creierul nostru are un *pattern* similar cu al altor creiere, la fel cum chipurile noastre au *pattern*-uri similare: nas, ochi, gură. Diferă forma și dimensiunea de la un individ la altul, dar variația este limitată, nu vom avea ochi pătrați, la fel se va întîmpla și în cazul creierelor noastre, regulile generale sînt aceleași, iar fiecare creier are propria individualitate. Creierul este alcătuit dintr-o rețea de axoni care conectează neuronii. Avem miliarde de neuroni care la rîndul lor au miliarde de conexiuni între ei, care se produc după tiparul general. Fiind creiere diferite, conexiunile neurale se produc diferit de la un om la un altul în funcție de tiparele de conexiuni presetate de genele noastre, de mediul intrauterin, de experiențele individuale unice din mediul în care ne dezvoltăm, ceea ce va duce la multiplicarea unor conexiuni și la reducerea altora, îngroșînd căi neurale sau slăbindu-le pe altele datorită experiențelor acțiunilor noastre. Dacă anumite tipare de conexiuni neurale trag chiulul, acest lucru poate însemna la propriu un dezechilibru în chimia și biologia organismului nostru.

Corpul nostru și creierul nostru funcționează perfect, dacă avem șansa să ne naștem sănătoși, dar ceea ce facem noi pe parcursul vieții îl îmbolnăvește, și aici mă refer de la modul cum ne îngrijim corpul, pînă la gîndurile, sentimentele care ne locuiesc, emoțiile pe care le trăim cel mai des și, desigur, acțiunile noastre. Lipsa unei griji față de viața noastră emoțională duce la modificări ale căilor neurale și implicit ale comportamentelor noastre. Sîntem ceea ce gîndim.

Neurocercetătorul și neurologul Antonio Damasio scrie despre procesele de învățare și memorare, cum acestea sînt cele prin care cizelăm, modelăm, formăm, facem și refacem scheme ale conexiunilor individuale de la naștere pînă la moarte, dacă acestea nu sînt întrerupte de boala Alzheimer. În bolile degenerative ale funcțiilor cognitive, structura care se deteriorează e hipocampul, care este responsabil de memorie, se află localizat în lobul temporal și care reglează nivelul stresului. Pe scurt, dacă părți din structura creierului nostru trag chiulul vom fi afectați major în funcționalitatea noastră. Atunci cînd vorbim de un nivel crescut de stres, creierul nostru este inundat de cortizol, catecolamină și epinefrină, iar pe o durată îndelungată de timp aceasta va duce la micșorarea la propriu a hipocampului. Vestea bună vine din faptul că, dacă practicăm învățarea informală și consumul de cultură prin repetiție constantă, procesele memorării și învățării se vor menține într-o formă de înaltă funcționare și sănătoasă.

O altă formă a chiulului sănătos este somnul. De altfel, studiile care există azi ne confirmă beneficiile uriașe ale acestuia. Părinții știu cînd copilul lor are nevoie de somn, este ceva care vine din înțelepciunea ancestrală: atunci cînd comportamentul unui copil mic devine agitat, iar starea emoțională a lui este una de iritare, părinții știu că acesta e obosit și trebuie să doarmă. Studii efectuate ne arată cum prin odihnă ne reglăm emoțional, reducem nivelul stresului și ne simțim mai bine. Chiulul în acest fel este unul recomandat, iar cercetările existente au făcut ca marii lideri să ia în considerare necesitatea siestei. Compania Google, cu sediul în Silicon Valley, a pus la dispoziția angajaților săi o „capsulă de somn“. Angajații își pot lua o pauză și pot programa 30 de minute în capsula de somn, deoarece cercetările au arătat că un somn scurt de o jumătate de oră îmbunătățește atenția și concentrarea, iar în economia unei zile este un cîștig uriaș pentru productivitatea și performanța noastră.

Deși am fi tentați să credem că ne lăsăm în brațele moi ale somnului, iar starea noastră de conștiență dispare și alunecăm într-o dulce uitare, în fapt creierul nostru reface, face, codează, decodează și recodează, atunci cînd dormim, numeroase funcții ale acestuia, ceea ce este un cîștig important pentru memorie și învățare prin consolidarea lor, împiedicînd uitarea. Studii corelate ne arată că privarea de somn sau lipsa calității acestuia duc la comportamente de nervozitate, uneori chiar antisociale, la depresie, obezitate, boli cardiovasculare și consum ridicat de tehnologie care inhibă producerea melatoninei. Melatonina este hormonul care transmite către creier și corp mesajul că s-a făcut întuneric, deoarece creșterea nivelului melatoninei în corp începe la asfințit și transmite semnalul că este timpul să ne pregătim de culcare. Sînt mulți factori care pot împiedica somnul, de la consumul de diferite substanțe care-l inhibă pînă la nivelul ridicat al cortizolului, dat de un nivel crescut al stresului. Cert este că privarea de somn e întotdeauna legată de apariția unei tulburări psihice și se regăsește în tulburările psihice majore.

Nu numai somnul împiedică uitarea, dar și simpla stare de meditație sau de plimbare în natură o fac. Chiulul în natură este necesar datorită beneficiilor uriașe pe care le are pentru starea noastră emoțională. Atunci cînd petrecem timp în afara locuinței sau a spațiului de muncă, adică nu ne petrecem viața doar pe pilot automat – acasă/serviciu –, starea de liniște și calm devine predominantă, reducînd nivelul hormonilor stresului, ceea ce duce la o echilibrare chimică a organismului și a creierului nostru. Introducerea obiceiului de a merge pe jos zilnic este un cîștig cu multiple avantaje, pe unele dintre ele poate nu le vom descoperi niciodată, dar cele cunoscute le simțim în starea noastră imediată de bine.

La fel – și aici asociez a trage chiulul cu o stare de relaxare și nu cu lipsa responsabilității și cu refuzul de a te maturiza –, chiulul poate fi și un mecanism de autoapărare atunci cînd sîntem supraîncărcați cu sarcini administrative ale vieții. Poate fi un mecanism de evadare din prea multul unei vieți în care încercăm să deținem controlul, la fel cum este și în traumă, cînd creierul nostru blochează amintirile traumatice cărora nu le poate face față deoarece intensitatea emoțională este prea mare. La fel și dorința noastră de predictibilitate, care duce implicit la o nevoie de a avea totul sub controlul nostru, va duce la o supraîncărcare, iar acest tipar comportamental va deveni în timp traumatic, un tipar anxios și compulsiv, care ne va afecta modul de a fi prezenți în viața noastră și de a trăi bucuria. Vrem să credem că tinerețea și sănătatea ne sînt veșnice și să tăgăduim efemeritatea vieții, iar prin încercarea de a deține controlul doar evităm realitatea. Realitatea este că trăim cu toții o angoasă de fundal, că viața este finită, că într-o zi totul se termină și că doar un sens mai înalt decît propriile noastre nevoi ne va aduce o stare de echilibru și de acceptare a impredictibilității acesteia și a locului nostru în ordinea lumii. Oamenii care trăiesc în echilibru sînt cei care acceptă impredictibilitatea vieții.

Dar, ca să revin la tema chiulului, cred că avem nevoie să chiulim din cînd în cînd de la responsabilități, să facem și lucruri atipice pentru rutina zilnică a vieții, să ne luăm o zi liberă în mijlocul săptămînii în care să facem ceea ce dorim, de la dat o fugă la mare pînă la a sta, a citi și a lenevi în vîrful patului sau a ne plimba ca și cum ar fi o zi de duminică blîndă. Cred că pentru un echilibru al sănătății noastre emoționale ar trebui să ne dăm voie să chiulim puțin de la realitate, retragerea din rolul de adult responsabil fiind uneori o necesitate pentru sănătatea noastră.

***Cătălina Dumitrescu** este psiholog.*

DILEMA
Chiulul

Bogdan VOICU

A ști, a chiuli, a acuza de chiul

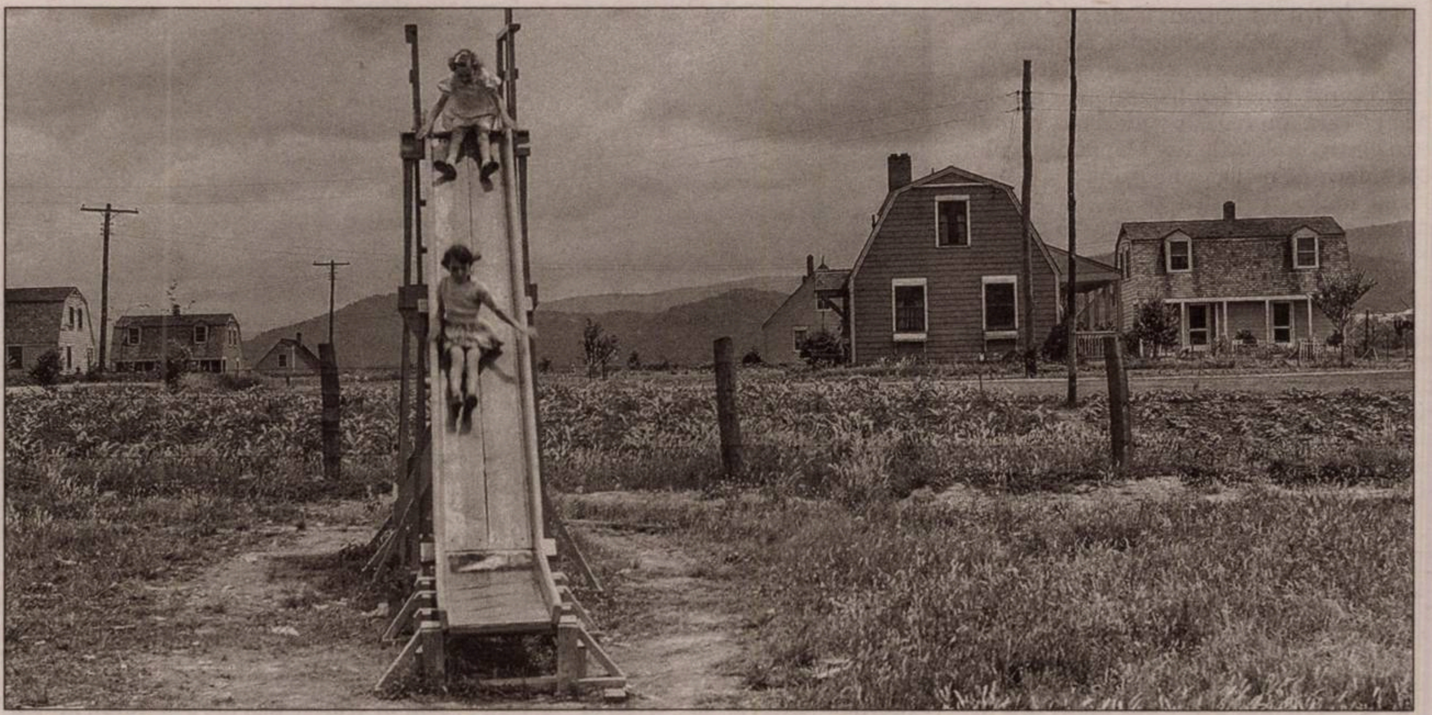

Ceva mai devreme, mai pe la prînz, sîmbătă, am ajuns la Brașov. Hotelul are cîteva locuri de parcare pe o străduță paralelă cu una din arterele importante ale orașului. Recepționerul a ieșit în stradă, am oprit pe prima bandă 60 de secunde, cu avaria pornită. Ne-a dat o cheiță. Faci prima la dreapta, apoi imediat în dreapta, în mica parcare din buza dealului, folosită în comun cu alt hotelaș și delimitată printr-o barieră. Ajungem în fața barierei, cobor, deschid lacătul, împing bariera, urc la volan, durează cinci minute să mă strecor pe locul disponibil între două mașini de teren. Cobor fericit în timp ce alt SUV intră în parcare. La intrarea în parcare, în afara barierei pe care încă nu am închis-o, e parcat alt SUV, cam de valoarea unui apartament. Lîngă el apăruse între timp proprietarul, care mă trage la răspundere că nu am avut grijă să nu intre altcineva în parcare. Probabil că ar fi trebuit să închid mai întîi bariera și apoi să am încă mai puțin spațiu de manevră în timp ce parcam. Sau poate, pentru cei 40 de lei pe zi pe care îi plătesc pentru parcare, am de fapt onoarea de a păzi parcarea pentru domnia-sa. Continuă să mă acuze în timp ce îl dă afară din parcare pe intrus. Deh, probabil e obișnuit cu clienți obedienți, nu cu chiulangii ca mine, care nu sînt în stare să îi păzească parcarea. Se urcă bombănind în SUV-ul parcat pe trotuar, deh, fără plată, și pleacă în treaba lui.

În timp ce scriu aceste rînduri e miezul nopții, ne pregătim de culcare, se aude susurul dușului, mă simt inspirat și încep a scrie, am pornit televizorul ca să mă inspir din realitate și aflu că numitul Cîțu s-a supărat pe negociatorii pe care i-a desemnat și a decis că nu e de acord cu ei, așa că a chiulit de la întîlnirea cu șefii UDMR și PSD. Deh, chestii cu văcarul și cu satul sau perpetuarea unor obiceiuri din școală.

Cu 49 de zile în urmă, profitam de ultimele zile călduțe ale unei toamne pe care o sperasem indiană, dar care a semănat mai degrabă cu cele de acum douăzeci de ani. O făceam pe Calea Victoriei, aproape de ieșirea din Amzei, acolo unde iei pizza de la unii și bere artizanală draft de la cei de lîngă ei. Primăria Bucureștiului închide traficului rutier acea bucată a Căii Victoriei în week-end sau, mă rog, pînă pe la 11 seara. La un moment dat a apărut o coloană de manifestanți, amintind de anii 1990. M-a izbit sloganul clasic, cel care spune că manifestanții luptă și pentru cei care nu sînt alături de ei, în stradă. O fac pentru drepturile tuturor. Scandarea era ușor acuzatoare: cei ce nu manifestau erau acuzați de chiul.

Era o manifestație a celor care credeau că fac ceva pentru binele tuturor. Ca în Piața Universității în 1990. Sau ca în Piața Victoriei în 2017. Un gest civic, al unor oameni responsabili. Pe cînd postam despre acest fapt, o persoană dintre cele care manifestau a tras un țiuit cu megafonul spre masa noastră, de la vreo 50 de centimetri distanță, și ne-a strigat o insultă, despre cum nu ne îndeplinim datoria civică. Manifestanții curgeau pe Calea Victoriei în direcția Dîmboviței, scandînd împotriva vaccinării. Că vrem sau nu, e tot un grup de cetățeni care cred în ceva și se manifestă în stradă. A-i desconsidera înseamnă a nu fi consecvent acceptării libertății de exprimare, a te purta așa cum s-au purtat minerii cînd plantau panseluțe pentru numitul Ion Iliescu sau cînd tineretul PD plimba niște țepe prin parc pentru parlamentarii etichetați drept „prea mulți“. Lipsa de consecvență este un chiul, o sustragere de la a aplica aceeași logică unor lucruri similare, doar pentru că judecățile personale de valoare sînt contrare opiniilor celor pe care îi incriminezi. Acest tip de chiul de la logică se poate eticheta drept „democrație originală“. La urma urmei, decît să pierzi timpul învățînd cum funcționează chestia asta cu democrația, mai bine tragi chiulul și o faci originală, că, deh, românul s-a născut genial și nu are nevoie să învețe ceva de la alții.

Ca să mut exemplul în curtea meseriei mele, poți pretinde că sociologia ar fi o chestie națională, ca și cum România ar fi o țară de pe Saturn sau Marte, iar regulile sociale care se aplică la alții nu au vreo treabă cu cele de aici. De ce ai învăța ceva de la alții, nu e mai simplu să tragi chiulul și să spui că acei alții sînt prea altfel, ceea ce justifică și faptul că nu ai nimic de zis în comunitatea academică globală?

Cu vreo 24 de ani și patru luni în urmă citeam despre *free-riders* și *zealots.* Cei din urmă spuneau despre primii că ar fi chiulangii pentru că nu participă la producerea bunului public. Întrebarea este însă de la ce punct încolo ideile unora sînt sigur bune și ar trebui implementate. Adică oare toți cei ce spun despre sine că urmează calea cea dreaptă au cu adevărat dreptate și ar trebui urmați de către ceilalți? O astfel de întrebare reflexivă apare de regulă în grupuri ce au ajuns la ceea ce în sociologie se cheamă modernitate tîrzie, postmodernitate și în alte cîteva feluri. Și vine la pachet, între altele, cu o preocupare față de soarta celorlalți, cu încrederea în oameni, cu preferința pentru dezvoltarea propriei persoane, cu o importanță mai redusă a muncii, cu o religiozitate mai scăzută și cu alte cîteva astfel de lucruri.

Cu 30 de ani în urmă, România era o țară în care oamenii erau în mod egal săraci. Cei cîțiva foarte bogați nu contau. Mai apoi, societatea i-a adulat fățiș pe cei ce se îmbogățeau repede, indiferent de moralitatea, inteligența sau eleganța lor. Figura lor era și este cea care aduce audiență instantaneu.

România a ales un sistem de impozitare care îi premiază pe cei mai înstăriți.

În 2004, România a ales un sistem de impozitare care îi premiază pe cei mai înstăriți. Aparent, opțiunea de atunci a creat creștere. În 2018, venitul mediu disponibil pe gospodărie la București l-a depășit pe cel din Paris. Chiar și ținînd cont de prezența mai redusă a femeii pe piața muncii în Franța (ceea ce înseamnă că sînt mai des două salarii în gospodărie la noi), performanța Bucureștiului este impresionantă, mai ales că sînt doar cîteva regiuni în Europa care să îl depășească, nici una dintre ele mai la sud de România sau mai la est de Berlin. Restul țării se bate pentru ultimele locuri în UE în ceea ce privește venitul. În același timp, în România impozitele sînt cele mai mici din Uniune (exceptînd Irlanda și Bulgaria), atît de mici încît cheltuielile raportate la PIB ale statului român sînt cam 75% din media europeană. În Franța, statul ia (în principal) de la cetățeni o sumă egală cu 56% din PIB și o redistribuie către cetățeni sub formă de educație, autostrăzi, pensii, spitale, poliție și alte cîteva. Cifra corespunzătoare pentru România este de 36%, iar media europeană este de 47%. Modelul românesc include a lua puțin de la toți și a da tuturor. Modelul european presupune a lua mai mult de la toți și mult mai mult de la bogați.

Azi, cei avantajați de acest sistem vin și le aruncă în față celorlalți acuze despre chiulul de la civism. În fapt, acuza respectivă este tot un chiul, de la logică, generat de necunoaștere, credința în stereotipuri și tradiționalism.

***Bogdan Voicu** este sociolog.*

Cum pedepsesc alții chiulul

În Finlanda, elevii care chiulesc sînt pedepsiți cu detenție în școală. Poliția nu este implicată în controlul absențelor, însă profesorii monitorizează zona școlii și uneori zonele din apropiere în timpul pauzei pentru a evita absențe nemotivate. Dacă elevul lipsește pentru o perioadă lungă de timp, părinții pot fi amendați.

În Germania, în cazul absenței nemotivate, părinții sînt notificați de școală. În cazul în care părinții refuză să-și trimită copilul la școală sau nu pot să-și controleze copilul să mai chiulească, serviciile sociale pot solicita poliției să escorteze copilul la școală și, în cazuri extreme, pot chiar solicita instanței să îndepărteze parțial sau complet copilul.

În Anglia și Țara Galilor, absenteismul școlar este considerat o infracțiune penală pentru părinți, în cazul în care copilul în cauză este înregistrat la școală. Legea nu se aplică în cazul școlirii acasă. Însă, dacă elevul este înscris și este prins că a chiulit, școala dă părinților un prim avertisment, iar dacă se repetă, atunci părinții primesc o amendă începînd de la 50 de lire sterline.

În Statele Unite, reglementările privind chiulul sînt în general aplicate de oficialii școlii și vizează răspunderea părinților. Noile sisteme de verificare a prezenței permit notificarea automată a părinților atunci cînd un copil nu este marcat ca fiind prezent în computer, iar în mai multe state înregistrările repetate de absenteism pot duce la amenzi usturătoare. Astfel, *„playing hooky“* nu mai e deloc o „joacă“ și se poate termina cu amenzi care variază între 250 și 500 de dolari.

(sursa: Wikipedia)

Propuneri de *Dileme vechi* pentru viitor:
● Cealaltă realitate

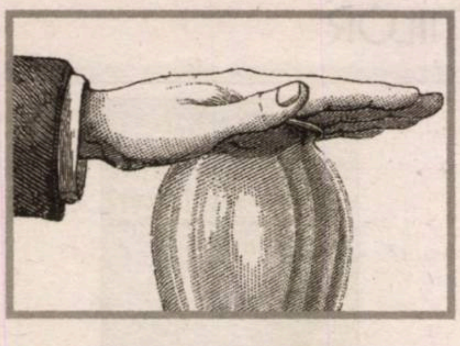

George BANU

scena lumii

Caramitru, la tinereţe

*Ion Caramitru în **Hamlet***

Festivalul Naţional de Teatru a consacrat o întreagă secţiune *In memoriam* lui Ion Caramitru. Decizie legitimă şi binevenită. Ceas de veghe pentru a-l însoţi pe cel dispărut. N-am îndrăznit să văd toate emisiunile, căci erau prea recente, prea directe… îmi ajungeau propriile-mi amintiri căci, dacă devenise invizibil, nu era nicidecum absent. Pînă într-o seară…

O duminică seara. Reveneam de la un spectacol al lui Ariane Mnouchkine pregătit doi ani de zile şi îndelung aşteptat. La intrarea teatrului am întîlnit-o şi ne-am fotografiat cu secreta plăcere a regăsirii, dar, în ce mă priveşte, şi cu rezerva pe care mi-o inspira acest gest de umilinţă care-mi evoca o veche predică ortodoxă despre „păcatul umilinţei“ – acela al umilinţei retorice, simulate, chiar demagogice. Ariane rupe biletele spectatorilor şi le procură plăcerea de a o vedea, de a-i surîde, de a o atinge „mistic“. A urmat apoi *Insula de aur,* unde ea reînvie vechile sale mărturii de iubire pentru teatrul oriental pe fond de scenariu maniheist între afacerişti cupizi şi femei generoase pregătind un festival pe teritoriul insular ameninţat. Ea recurge la toată recuzita „frumosului“ în teatru, desfăşurări de pînze agitate evocînd mări tumultuoase, gigantice fundaluri multicolore, improvizaţii comice, dar, pînă la urmă, numere izolate ce se succed ca într-un spectacol de varietăţi. Expunere a unui exotism stereotip şi explicit ca, demult, în romanele lui Pierre Loti. Fast fără miez, divertisment dispersat. Ariane, din nou prezentă, ne aşteaptă la sfîrşit de spectacol cu un caiet pe care, ca la un vernisaj, sîntem solicitaţi să ne înscriem opiniile, evident favorabile. De astă dată, umilinţa se converteşte în impudoare. Am îmbrăţişat-o şi m-am precipitat în ceaţa pădurii de la Vincennes unde miticul Théâtre du Soleil şi-a găsit adăpost de aproape o jumătate de secol.

Dezabuzat, acasă, m-am refugiat în arhivele online ale FNT-ului. Şi l-am revăzut pe Caramitru… cîtă emoţie după parada *Insulei de aur!* Cîtă prezenţă la actorul tînăr care era în *Mincinosul,* pus în scenă de Sanda Manu. El produce un incredibil efect de graţie printr-o dezinvoltură ironică şi aristocratică ce mi-l evocă pe Gérard Philipe, idolul anilor '60. Îl priveam pe Caramitru deplasîndu-se cu graţie în decorul stilizat al acelui spectacol goldonian ce refuza policromia tradiţională pentru a se desfăşura caligrafic pe fondul unui alb imaculat. Caramitru, fără efort şi nici narcisism, se constituia în centrul elegant al unei lumi deschise şi ludice.

După cele patru ore ale „festivităţilor“ mnouchkiniene resimţeam plăcerea teatrului simplu, direct, iluminat de prezenţa unui actor. I-au urmat apoi *Sufletele tari* ale lui Camil Petrescu, pus în scenă de Cornel Todea. O lume de astă dată închisă în interiorul unei mari familii aristocratice ameninţate de stingere, unde tînărul bibliotecar Andrei Pietreanu resimte o pasiune extremă pentru Ioana, fata celebrului om de cultură Matei Boiu-Dorcani. Caramitru, de astă dată, asumă condiţia modestă a personajului, rezerva şi circumspecţia lui, personaj insinuat într-o lume străină. Totul atestă prudenţa şi economia acestui turmentat candidat la iubirea imposibila a Ioanei, admirabil jucată de Irina Petrescu. I-am cunoscut pe amîndoi şi, în seara aceea, îi revedeam cu ochii inimii înlăcrimate. Cîtă umanitate, cîtă dăruire secretă ce-mi permitea să uit performanţele coregrafice şi tobele agresive de la Théâtre du Soleil! O lecţie de puritate teatrală. O reconciliere cu scena…

Leonce şi Lena

Apoi, tîrziu în noapte, a urmat *Vicarul* de Rolf Hochhuth, marele spectacol semnat de Radu Penciulescu. Text polemic ce dezvăluia politica duplicitară a Vaticanului faţă de nazism şi refuzul de a-i condamna explicit masacrele antisemite. Revăzusem înregistrarea acum doar cîţiva ani şi, atunci, i-am împărtăşit lui Radu Penciulescu emoţia produsă de Caramitru în rolul unui tînăr prelat demn şi intransigent, avîndu-l ca partener de astă dată pe Victor Rebengiuc – un cuplu memorabil. Totul, de la siluetă la costum, de la vocea egală la coafura neglijentă, de la verticalitatea interioară la cea exterioară, totul atesta demnitatea acestui personaj, între sacru şi laic, încarnat de Caramitru ca o expresie a posturii morale. Priveam un mare actor încă tînăr. Doar filmul reţine ceea ce dispare din viaţa unui interpret.

„Pentru moment am impresia
că am făcut tot ce puteam ca actor“.

Cînd transmisiile s-au încheiat, m-am retras în propriu-mi trecut pentru a-l regăsi pe Caramitru la tinereţe. În singurătatea tăcută a casei mi-a revenit amintirea lui în *Hamlet*-ul de la Casandra şi, pentru noi, supravieţuitorii de atunci, celebrul duel cu Laerte, interpretat de Costel Constantin. Cînd îl pregătea, l-am zărit, singur, lîngă Podul Izvor, memorîndu-şi textul. Un Hamlet pe trotuar… Iar apoi, cum să-l uit în Ovidiu din *Iulius Cezar,* pus în scenă de Andrei Şerban?

Mai tîrziu, Liviu Ciulei a montat *Leonce şi Lena,* reunind figurile emblematice ale noii generaţii de la sfîrşitul anilor '60, actorii unici ai Teatrului Bulandra de atunci, Irina Petrescu, Virgil Ogăşanu şi Ion Caramitru. Relaţiile dintre ei, afectivitatea ce-i reunea şi anima se constituiau într-o exaltantă figură triadică a prieteniei şi iubirii. Totul emana încredere şi bucurie. Dar şi azi îmi amintesc momentul din final, cînd Leonce face o lungă pauză neliniştită pentru a răspunde la invitaţia de a aştepta „pînă mîine“. El ne priveşte pe noi, în sală, şi, profund melancolic, murmură somnambulic cuvîntul: *Mîine*. Un „mîine“ de care nu era sigur, un „mîine“ improbabil şi deja plin de nostalgii. „Mîine“… un mister! Să fim atenţi la clipa ce o trăim şi să ne îndoim de cea care vine… acesta-i ecoul de neşters al şoaptei lui Caramitru, la tinereţe. Aceasta-i, pentru mine, identitatea lui în tinereţe.

Apoi, deja matur, l-am regăsit în Hamlet, la Paris. În exaltarea anilor '90 descopeream acest *Hamlet* venit de la Bucureşti după lunga noapte ceauşistă. Caramitru mi-a povestit cum, în sala îngheţată de la Teatrul Bulandra, publicul aplauda cu mănuşi, iar el nu respira profund pentru a-şi proteja plămînii. În prinţul danez, el juca atunci nu îndoiala, ci revolta unui erou ce se confrunta cu „timpul ieşit din ţîţîni“. Din nou, îi recunoşteam demnitatea morală pe scenă şi mă lăsam captivat de dialogul muzical cu prietenul său de atunci, pianistul Dan Grigore. Vorbele şi sunetele alternau, se confundau, emoţionau. Tinereţea era pe sfîrşite. Dar nu încă stinsă.

Caramitru, apoi, s-a consacrat politicii şi instituţiilor culturale. Odată l-am întrebat: „Tu nu mai joci. De ce?“. El s-a gîndit şi mi-a răspuns: „Pentru moment am impresia că am făcut tot ce puteam ca actor“. Tinereţea se terminase. A urmat o lungă pauză… Caramitru şi-a asumat-o fără frustrare. Dedicîndu-se Cetăţii, Naţionalului, UNITER-ului.

Rezonanţa timpurilor de altădată îmi parvenea în recitalurile din Eminescu şi Nichita Stănescu. Un actor singur. Înaintea revenirii la Shakespeare. Era altul.

L-am regăsit ca odinioară în spectacolul *Jurnalul unei Revoluţii* de Carmen Lidia Vidu, după care am petrecut cîteva momente împreună. A fost darul lui pentru ziua mea, 22 iunie. Ultima întîlnire.

Cînd noaptea se încheia ajungeam la capătul acestui voiaj în tinereţea noastră comună. Aşa se termină 2021, an invalid. Şi nu doar din cauză de COVID.

***George Banu** este critic de teatru. Ultima carte publicată:* Les récits d'Horatio *(Actes Sud), apărută în versiune românească la Editura Tracus Arte.*

Cosmin CIOTLOȘ

pe de altă **carte**

Icoane, privazuri, ferecături

Ioana Bot
Icoane și privazuri
7 studii despre figuralitatea literară

● Ioana Bot, *Icoane și privazuri. 7 studii despre figuralitatea literară*, Editura Casa Cărții de Știință, 2021.

Lena Constante și Mircea Cărtărescu, fiecare în cîte două rînduri, Mircea Nedelciu, Radu Cosașu, Marta Bibescu și Matei Vișniec sînt autorii asupra cărora (nu neapărat în această ordine) Ioana Bot stăruie în șase dintre studiile care compun recenta carte. Cel de-al șaptelea, care deschide volumul, are rol de pivot: e deopotrivă un survol teoretico-literar al noțiunii de „figuralitate“, dar și un preambul pentru metoda în lumina căreia scriitorii menționați vor avea parte de lecturi, totuși, suple. Țin la cuvîntul din urmă în măsura în care acesta face diferența între *Icoane și privazuri* (un titlu foarte bine ales) și mare parte din producția, altminteri intelectualmente onestă, de cercetări cu solid eșafodaj teoretic. Acestea din urmă, îmi pare rău s-o spun, lasă adeseori neplăcuta impresie de conspect.

Or, dacă se preocupă de precisa contextualizare a figuralității, Ioana Bot o face în virtutea unei constatări „din teren“, nu în siajul unei metodologii. Vrem, nu vrem, o știm sau (mai degrabă) nu, citim literatura ca pe un malaxor și o extensie a realului. Nu-mi fac iluzii că aș putea condensa în cîteva rînduri expunerea pentru care autoarea are nevoie de aproape cincizeci de pagini nuanțate (care detaliază inclusiv deficiențele traducerii din engleză în franceză a studiului lui Paul de Man, *Allegories of Reading*). În puține cuvinte, e vorba despre felul cum realul (fie el individual, istoric, social) se topește și se transformă în literatură. Am pomenit-o pe Lena Constante. Memoriile ei de închisoare nu-și propun să *relateze*, ci să extragă și să sublimeze tragedia, recurgînd la corelative dintre cele mai neașteptate. Ioana Bot remarcă excelent că inclusiv notațiile numerice, „cortinele de cifre“, au rolul lor în acest joc de dez- și învăluire. Anume, ascund ceea ce nu se poate scrie.

Plecînd de aici, țin să spun că, dacă „icoanele“ și „privazurile“, adică textul și contextul, sînt de urmărit aici în ramificațiile lor, pe mine, unul, cel mai mult mă atrage, ca să zic așa, „ferecătura“: momentele cînd Ioana Bot formulează acut observații deconcertante, în răspăr (sau nu) cu tradiția critică. Aș plasa aici mai întîi studiul dedicat prozei scurte a lui Mircea Nedelciu, „Marie-France în Piața Libertății (transmisiune directă)“. Ce îi iese foarte bine Ioanei Bot e să asume, ea însăși, un regim de figuralitate: punctul de plecare îl reprezintă o promisiune personală făcută sieși demult, în vremea profesoratului ante-’89, cînd, predîndu-le elevilor bucata lui Nedelciu, imagina un studiu critic despre ea. Datoria e, astăzi, respectată. Căci studiul acesta lămurește, definitiv aș zice, dedesubturile și natura acestei mici capodopere tehnice. Nici unul dintre comentatori (chiar avizați, ca Ion Bogdan Lefter sau Adina Dinițoiu) nu sesizează veritabila natură a „transmisiunii“, care e strident și deliberat parodică. Așa cum erau și falsele transmisiuni *live* ale epocii. Clujul însuși, așa cum îl sintetizează Nedelciu din fărîme, e un oraș inventat, o butaforie atent calculată. Pînă și cei doi frați, Romulus și Remus, descriși spate-n spate sub lupoaică, sînt o pură invenție, nicăieri atestată (și cu-atît mai puțin în Piața Libertății). Bisturiul analitic al Ioanei Bot discerne nervuri de o neașteptată subtilitate. Pe scurt: formula lui Nedelciu se dovedește a fi cu totul altceva decît acea „plasă cu ochiuri mici“ a realismului care a devenit monedă curentă în critica noastră.

Remarcabile și ofertante sînt și cele două studii care acoperă prioritar poezia (dar nu doar) lui Mircea Cărtărescu. Primul se ocupă de sonet ca formă fixă (de fapt, pe urmele unor preocupări mai vechi ale autoarei, ca „formă perfectă“) implicată în modelarea și modularea sensibilității. Îl regăsim în *Levantul*, îl regăsim și în *Poeme de amor*. Nici *Enciclopedia zmeilor* nu face abstracție de el. Ne amintim cu toții, de acolo, groaznica jelanie a „femelei Khuffa“, instrumentată în exact paisprezece versuri, unele numai coregrafice, simple onomatopee. Sînt distilate în aceste studii efecte absolut surprinzătoare chiar și pentru cei familiari cu scrisul lui Cărtărescu: nu mă gîndisem, de pildă, că „maimuțoiul“ din „O seară la Operă“ îl reactivează pe cel ludic eminescian, din juvenila „Din Berlin la Potsdam“ („Zice Darwin, tata Darwin, / Cum că omul e-o maimuță – / Am umăr de maimuțoi, / Milly-nsă de pisicuță“). După cum nu-mi trecuse prin minte că un poem electrizant cum e „Cînd ai nevoie de dragoste“ ar fi construit în cadența lui *„When I need you“*. Îl raportam, tot muzical, din rațiuni prozodice (de endecasilab) și de sens, la figura lui John Lennon, cel din *„Nobody loves you (when you’re down and out)“*. După cum pusesem evidentul calc din „Poema chiuvetei“ („într-o zi chiuveta căzu în dragoste...“) inclusiv pe seama uzului din româna sfîrșitului de secol XVIII (început de XIX), bine asimilată de Cărtărescu: sintagma se găsește într-o serie de documente de epocă, invocate și de Constanța Vintilă-Ghițulescu, și de Rodica Zafiu.

În sfîrșit, mai spun numai că, dincolo de toate calitățile ei intrinseci, *Icoane și privazuri* are și meritul, rar, de a fi o sursă fertilă pentru cercetări conexe: mă întreb, de exemplu, dacă o proză eminesciană [ca „Moartea lui Ioan Vestimie“] n-ar putea fi citită tot așa, figural, în raport cu „fișele clinice“ pe care poetul le-a lăsat în manuscrise și în scrisorile către Veronica.

■ ■ ■

Andreea RĂSUCEANU

Scriitorul și orașul lui

(fragment)

avan premieră

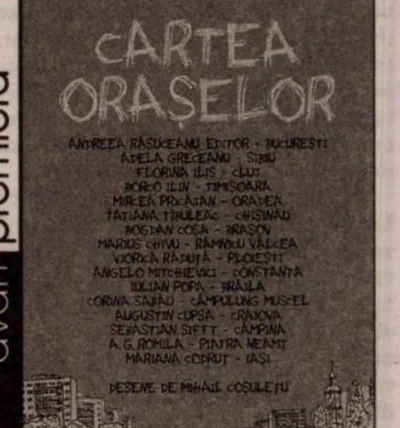
CARTEA ORAȘELOR
ANDREEA RĂSUCEANU EDITOR - BUCUREȘTI
ADELA GRECEANU - SIBIU
FLORINA ILIS - CLUJ
ROBERT ILIN - TIMIȘOARA
MIRCEA PRICĂJAN - ORADEA
TATIANA ȚÎBULEAC - CHIȘINĂU
BOGDAN COȘA - BRAȘOV
MARIUS CHIVU - RÂMNICU VÂLCEA
VIORICA RĂDUȚĂ - PLOIEȘTI
ANGELO MITCHIEVICI - CONSTANȚA
IULIAN POPA - BRĂILA
CORINA SABĂU - CÂMPULUNG MUSCEL
AUGUSTIN CUPȘA - CRAIOVA
SEBASTIAN SIFFT - CÂMPINA
A.G. ROMILA - PIATRA NEAMȚ
MARIANA CODRUȚ - IAȘI
DESENE DE MIHAIL COȘULEȚU
HUMANITAS

Orașul nu e niciodată același pentru cei care îi parcurg străzile, îi vizitează clădirile, configurîndu-și deseori o hartă a mișcărilor zilnice direct dependentă de propria percepție asupra locului în care trăiesc – e una dintre concluziile la care au ajuns cei care practică tipul de analiză propus de disciplina geocriticii. Cu alte cuvinte, locuitorul își *creează* propriul oraș, care nu seamănă cu al celuilalt, iar rezultatul e de fapt echivalentul percepției sale asupra lumii. Cu un termen foarte sugestiv, filozoful J.J. Wunenburger vorbea despre *atlasul interior* al geografului, care proiectează asupra spațiului exterior o imagine mentală, preexistentă, și sublinia relevanța elementului subiectiv chiar și în redarea științifică a unor date ale realității. Cu atît mai mult, atunci cînd vorbim despre literatură și percepția scriitorului asupra orașului în care trăiește, sau a orașului natal, cum va fi cazul în volumul de față, imaginea acestuia va purta semnele particularizatoare ale unei anumite concepții a spațiului. Cum se articulează de fapt discursul orașului? Cum s-a raportat fiecare dintre cei 16 autori care au contribuit la volumul de față la tema propusă? Și cum arată orașele literare rezultate din textele lor? Sînt cîteva întrebări la care sper că cititorul va avea curiozitatea să-și răspundă, la rîndul lui.

O privire nostalgică, o percepție plurisenzorială, o cheie ironică, o imersiune în trecutul istoric al unui oraș – toate au constituit opțiuni de raportare la tema propusă în acest volum. Dacă în unele texte atmosfera orașului se insinuează pe nesimțite printre întîmplări, referirile directe la spațiu fiind aproape absente, în altele acesta susține imperceptibil psihologia personajelor, justificîndu-le gesturile și acțiunile. În cea de-a treia categorie, cum vom vedea, peisajul urban e în prim-plan, iar acțiunea se desfășoară în strînsă legătură cu spațiul, fiind uneori chiar înlocuită de descriere sau descriere narativizată.

De fapt, arată Marc Brosseau, în cartea sa *Des romans-géographes*, descrierea locurilor prin care trece un personaj deconspiră gradul lui de atenție față de peisajul urban din jur, dar și gradele de intensitate ale lecturii unui text. Astfel, peisajul se organizează în funcție de ritmul interior al personajului care-l străbate și e în concordanță cu stările lui sufletești, iar reciproca este și ea valabilă: lumea din jur influențează dispoziția personajului, devenind uneori materializarea angoaselor sau nevoilor acestuia. Mai multe dintre textele din volumul de față ilustrează acest lucru, în diferite grade și folosind tehnici narative diverse.

În proza Marianei Codruț, o întîlnire de dragoste se consumă în peisajul semirural de la marginea Iașiului, unde toate elementele cadrului punctează o zonă intermediară, de destrămare a țesutului urban, un fel de paradis improvizat, în concordanță cu nevoia de evaziune și libertate a cuplului protagonist: mahalalele, calea ferată din apropiere, podul de fier de peste Bahlui și pădurea sînt decorul în care se petrec întîmplările, unde „zgomotele orașului abia se mai distingeau – un vuiet difuz, o pastă indistinctă“. În proza cu atmosferă eliadescă a lui Augustin Cupșa, relația cu spațiul e abia sugerată, iar cititorul e avertizat de la bun început că percepția personajului feminin asupra lumii poate fi înșelătoare: după un control oftalmologic, aceasta vede realitatea din jur deformată de efectul atropinei, o urmărim în cele din urmă „pe lîngă gardul de oțel și ciment al Liceului de Artă, apoi pe la Cercul Militar, și dincolo, după fîntînile arteziene, prin spatele Facultății de Medicină, către străduțele cu piatră cubică, înghesuite în josul pantelor care ajungeau pînă în Siloz și Valea Roșie“. Recuperarea treptată a vederii echivalează cu o reluare în posesie a spațiului, dar, cumva, dezorientarea spațială inițială se va prelungi în episodul central al poveștii, în neverosimila întîlnire cu o copilă-vrăjitoare care o supune unui ritual bizar de ghicire a viitorului. Ambele texte sînt relevante și pentru ceea ce numim *geografie senzorială*, pentru că propun o raportare la spațiu prin intermediul diferitelor simțuri: lectura spațiului nu presupune în exclusivitate apanajul văzului, ci presupune o anumită *polisenzorialitate*, implicînd toate celelalte simțuri.

În textul lui Iulian Popa întîmplările se fixează într-un decor care anticipă, chiar de la începutul poveștii, evenimentul tragic care urmează să se întîmple: proza debutează cu informații despre temperatura scăzută din adîncurile Dunării, despre deversările și inundațiile care i-au afectat în trecut pe locuitorii orașului Brăila. Foarte bine gradată, acțiunea trece prin locurile predilecte de întîlnire ale unui grup de adolescenți, îndreptîndu-se spre punctul central al geografiei întîmplărilor: malul Dunării și gîrla, unde urmează să se petreacă tragedia.

Demersul geocritic, așa cum îl teoretizează Bertrand Westphal, presupune însă și o viziune *stratigrafică* asupra orașului (adică una pe verticală, a unor straturi temporale). Geocritica are o vocație arheologică, spune el, pentru că spațiul se verticalizează în timp, devenind suma legăturilor între „măsurile spațiului și întîmplările trecutului“, cu o sintagmă a lui Italo Calvino care definește de fapt conceptul de spațiu-timp. Un material foarte potrivit pentru o analiză de acest tip oferă textul lui A.G. Romila, o reușită proză de atmosferă care coboară în trecutul mahalalei Precista, din marginea orașului Piatra Neamț, dar și povestirea Adelei Greceanu, care cuprinde o veritabilă hartă a Sibiului vechi.

***Andreea Răsuceanu** este critic literar, prozatoare și editoare a* Cărții orașelor, *antologie în curs de apariție la Editura Humanitas.*

■ ■ ■

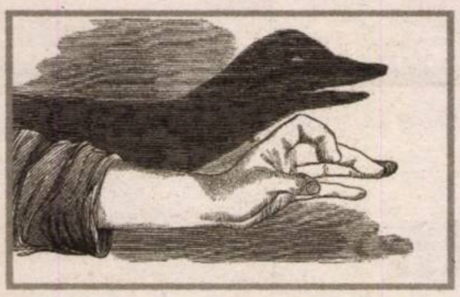

Iaromira POPOVICI

bazar

Daruri

© wikimedia commons

Mi-a plăcut, desigur, asemenea tuturor, să primesc daruri. M-am bucurat întotdeauna și de cele primite de ziua mea, și de cele de la Moș Crăciun, Moș Nicolae etc. Pe toate le-am prețuit și fiecăruia m-am străduit să-i găsesc un loc și o utilitate.

Unele dintre daruri erau exact cele dorite. Altele, dimpotrivă, erau complet din alt film. Unele erau chiar hidoase, pot spune acum cu sinceritate. Dar fiecare dintre ele fusese dăruit din inimă, omul care mi le dăduse pusese ceva din el în darul respectiv. Așa că nu aveam nici eu inimă să le dau sau să nu le găsesc un loc, chiar unul obscur. Aveam și eu în minte cuvintele tatălui meu, și anume că pentru fiecare obiect cineva a depus un efort, efortul de a-l aduce pe lume. Nu puteai arunca pur și simplu ceva, pentru că în spatele obiectului respectiv era, pe de o parte, așa cum spuneam, efortul celui care îl făurise și, pe de alta, al celui care îl dăruise. Așa că obiectele imposibil de pus la vedere te pîndeau, în hidoșenia lor, prin colțuri ascunse, dar măcar își găsiseră un adăpost. Recunosc că unele dintre ele și-au mai găsit utilitatea și pe la tombolele de Crăciun, unde au fost reciclate și revalorificate, ca un fel de metaobiecte.

Unele dintre ele mai sînt și acum adăpostite în casa ce are, din păcate sau nu, și conotația de azil al obiectelor. Unele mi-au fost dăruite de persoane în vîrstă, care nu mai ieșeau din casă și reciclau din ce aveau în dotare. Am, de pildă, o șapcă vișinie primită de la o astfel de prietenă, elegantă, dar tributară altor vremi. Doamna respectivă nu mai e printre noi de ceva timp, dar șapca da, deși n-aș purta-o vreodată. La fel o icoană cu un Iisus cam *horror*, pe care n-aș pune-o în ruptul capului pe vreun perete, dar care se poate odihni liniștită într-un colț de dulap.

Oricum, mi se pare mai simplu cu cadourile primite. Și, emoțional, mai ușor de dus. Mai greu mi se pare, însă, cu cele dăruite. Există, presupun, în fiecare o nevoie mai mică sau mai mare de a dărui. Sigur, ideal e să faci ceva pentru ceilalți, să-i ajuți cu ce au nevoie, să fii alături de ei, să-i sprijini, să-i mîngîi. Obiectele nu pot suplini gesturile reale, timpul petrecut cu respectiva persoană, răbdarea pe care trebuie s-o dovedești în interacțiunea cu ea. Uneori, însă, pur și simplu simți nevoia să-ți cuprinzi sentimentele în ceva finit și mai simplu de dus la capăt: într-un obiect.

Problemele evidente apar la alegerea obiectului respectiv: de cele mai multe ori, tindem să le dăm celorlalți ce ne-ar plăcea nouă să primim sau ce n-am avut noi la un moment dat. De pildă, unchiul meu mi-a dăruit, în toată copilăria, mașini, de toate felurile, de poliție, de pompieri, de curse, autobuze, camioane. Ce putea și el găsi pe vremea lui Ceaușescu. Cînd chinezăriile ne mai salvau. Astăzi, n-ar fi nimic atît de neobișnuit să-i dăruiești unei fetițe mașinuțe: stereotipurile de gen și-au mai pierdut din putere. În ce mă privește pe mine, cea de la vremea aceea, nu mă deranja să am și mașini: pe cele trei carpete maro chinezești din camera mea creasem un microunivers al jucăriilor, iar acolo se potrivea și un parc de mașini.

Din cauza acestui microunivers și a unei copilării prea fericite am rămas cu meteahna, să-i zicem, de a dărui jucării și mici obiecte nefolositoare. Obiecte care s-ar fi potrivit mai curînd în microuniversul copilăriei mele decît în altă parte, aparținînd sferei kitsch-ului drăgălaș. Copilul meu a fost un receptor al unor asemenea daruri, pînă la o vîrstă. Țin minte și acum voluptatea cu care i-am cumpărat, de la o librărie de pe Moșilor, cred, o omidă multicoloră cu ochelari, care a rămas mult timp în mitologia comună drept „Doamna Omidă“. Și apoi, de la un magazin de jucării de pe undeva de prin Piața Amzei, care, în mod paradoxal, văd că azi s-a transformat într-unul de ierburi, împreună cu mama, principalul „sponsor“, îi cumpăram toată floarea cea vestită a animalelor de pluș ale vremii și a personajelor de prin desene animate.

A venit, însă, o vreme cînd copilul meu a ajuns la vîrsta la care asemenea daruri îl lăsau tot mai rece. Devenise suficient de mare și de documentat încît să nu mai accepte sugestii din partea nimănui și să știe atît de precis ce-și dorește încît cumpărarea cadourilor pentru el nu mai putea fi o improvizație entuziastă, ci o sarcină eficientă ce trebuia dusă la îndeplinire. Nu prea mai era loc de imperfecțiuni și de libertăți într-o treabă devenită dintr-o dată exactă și profesionistă. Cadourile au început să fie diverse aparate de ascultat sau de jucat pe ele, cu marca precizată.

Gradul de zburdălnicie diminuîndu-se semnificativ în cadourile luate celor mai mici, deveniți, într-o paradoxală, dar deja intrată în uz inversare a rolurilor, mai informați și mai practici decît cei mari, a trebuit să fie reciclat undeva. Și anume în cadourile dăruite celor mai vîrstnici. Aceștia, în mărinimia lor, îți mai tolerau încă inadecvările și entuziasmele, considerîndu-te încă, măcar în raport cu ei, copil. Dar despre asta într-un articol viitor.

■ ■ ■

Paul BREAZU

audio și n-am cuvinte

Din ’95, cu dragoste, ironie și vinil

● Sarmalele Reci, *Țara te vrea prost, Trei Bețivi Bar, 2021.**

Există cîteva albume referențiale ale istoriei locale recente – haideți să presupunem, preț de un articol, că asta înseamnă ultimii 30 de ani –, marcate fie de *sound*-ul lor, fie de faptul că au captat discursiv anumite perioade. Sau de ambele, ca în cazul primului *release* al formației Sarmalele Reci, *Țara te vrea prost,* apărut la mijloc de ani ’90 la una dintre primele case de discuri private din România, Vivo. Grupul bucureștean fusese înființat în 1993, la inițiativa lui Florin Dumitrescu și a lui Mihai Iordache. „Mihai cînta ocazional cu Timpuri Noi. Eu și el aveam tot felul de idei și li le propuneam celor de la Timpuri Noi: «Hai să facem așa! Cum ar fi să spuneți și chestia asta?». Dar nu prea se uitau la noi pentru că aveau agenda lor, erau și mai mari decît noi… Și atunci ne-am zis: «Hai să ne facem noi trupa noastră și să dezvoltăm tot ce am gândit aici!». Acum e libertate, putem spune niște lucruri, putem să exagerăm, să ne distrăm, să uzăm de sloganistica de impact a punk-ului. Așa, ca la Dead Kennedys, ca la Sex Pistols…“, îmi spunea Dumitrescu într-un interviu de acum doi ani, făcut pentru Rețeaua Critică. Completată ulterior cu vocalistul Zoltán András, chitaristul Emil Viciu, basistul Ciprian Voinea și toboșarul Ștefan Pelinel (ultimii doi înlocuiți pînă la apariția primului LP cu Sorin Romanescu și Lucian Maxim), trupa Sarmalele Reci își înregistra, în primăvara anului 1995, albumul de debut, botezat cu numele celei de-a doua piese de pe el: „Țara te vrea prost“. Dacă Florin Dumitrescu vorbea despre punk în amintita conversație, o să spun din capul locului că primul LP al SR e punk doar într-un fel care propune spargerea unei convenții

SARMALELE RECI
ȚARA TE VREA PROST

oarecare din joacă. Pentru un album atît de pestriț sonor, în care compozițiile oarecum naive și ironic-mimetice ale lui Mihai Iordache jonglează cu (prog) rock-uri și blues-uri, jazz-uri și cîntece pionierești, *ska*-uri și aluzii lăutărești, *ȚTVP* sună al naibii de coerent și adictiv de la un capăt la celălalt. Adăugați aici textele crocante ale lui Florin Dumitrescu, care scrutează și scrijelesc *display*-ul sociopolitic al momentului cu aceeași pasiune ludică, și dinamica surprinzătoare a unor muzicieni, componenții grupului, pe care-i simți uneori cam prea diferiți, dar care, împreună, reușesc să funcționeze admirabil în tot acest mozaic acrobatic. Inevitabil, toate astea fac din *Țara te vrea prost,* cel puțin pentru mine, unul dintre cele mai bune albume de… pop *(cu chitare)* ale muzicii românești.

* *Este vorba despre reînregistrarea și lansarea pe vinil a albumului* Țara te vrea prost. *Inițiativa aparține grupului de la Trei Bețivi Bar. „Conceput în ’95 și reînregistrat în 2021, dar la fel de actual. Cu Mihai Iordache, cu un* sound *mai* fresh, *cu o tehnologie mai nouă, cu voci mai mature, cu o energie mai punk, cu un saxofon mai iscusit“, spun inițiatorii pe pagina de Facebook a evenimentului de lansare, care va avea loc la data de 18 decembrie la clubul Quantic din București.*

Paul Breazu *este jurnalist.*

■ ■ ■

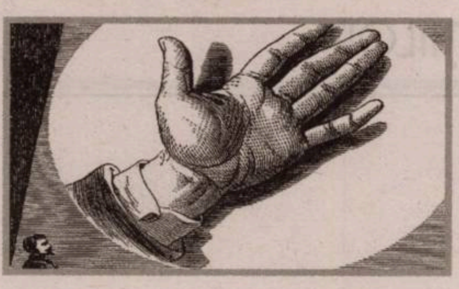

Adina POPESCU

portrete din mers

Ziua națională și sentimentul de apartenență

Poate v-am mai povestit, însă e una dintre acele zile pe care nu le uiți ușor. Am ajuns pentru prima oară la Paris de ziua națională a Franței, n-a fost nimic planificat, uitasem, de fapt, că e 14 iulie. Am sosit cu trenul de la Bruxelles, unde participasem la un *workshop* plicticos, însă era prima mea ieșire în Occidentul la care visasem ani întregi, senzații și emoții se amestecau, simțeam cum mi se taie picioarele la fiecare colț de stradă, eram pur și simplu copleșită. Așadar, e explicabil faptul că nici nu mai știam ce zi era. Primul popas l-am făcut la o cafenea chiar vizavi de Gare du Nord – m-am uitat fascinată timp de o jumătate de oră la un tip, întruchiparea pentru mine a artistului parizian boem, care, în fața unui pahar cu vin roșu și a unei foi cu partituri muzicale, cînta concentrat la o vioară imaginară. Un pic clișeu – aș zice acum. Apoi am luat-o la picior prin Paris și am observat că erau steaguri peste tot. Mi-am zis cu surprindere: chiar atît de patrioți or fi francezii ăștia de trebuie să le fluture steagul la fiecare statuie? Am ajuns la gazda mea – o române ce locuia de ani buni la Paris – și am găsit-o în fața televizorului, bînd un Martini și uitîndu-se la un discurs al lui Jacques Chirac. De data asta am fost de-a dreptul uimită – nici măcar la noi, în România, nu apărea Iliescu pe nepusă masă la televizor, ce se întîmplă cu francezii? „Tu nu știi pe ce lume trăiești? Nu știi că azi e ziua Franței?“ – m-a certat mai tîrziu venerabila doamnă care mă primise cu generozitate să dorm cîteva nopți în apartamentul ei minuscul, cînd și-a dat seama că eram ca aterizată de pe o altă planetă. Apoi m-a trimis în oraș, „poate mai prind ceva din paradă“. Din paradă n-am mai prins nimic, însă am hălăduit prin Paris pînă spre seară, cînd m-am oprit la terasa unui restaurant, la un biftec în sînge și la propriul meu pahar cu vin roșu pe care mi le-a servit unul dintre ospătarii aceia cu șorțuri lungi, de-o seriozitate intimidantă. Totuși, omul era prietenos, mi-a atras atenția să nu pierd, de data asta, jocurile de artificii de la Turnul Eiffel care urmau să înceapă peste o jumătate de oră. M-am uitat în jur, într-adevăr străzile se goliseră, așa că m-am grăbit spre Turn, unde m-am pierdut într-o mulțime uriașă, probabil că se strînseseră peste 100.000 de oameni, ceea ce îi unea în seara aceea era faptul că erau francezi. Puștimea cam de-o seamă cu mine – grupuri de rapperi, punkiști sau ce-or mai fi fost ei – stătea trîntită pe iarbă sau așezată pe borduri, bînd bere la doză, însă ce m-a impresionat cu adevărat au fost familiile, cîte trei generații, de la bunici la nepoți, toți îmbrăcați la patru ace, deschideau sticle de șampanie pe care o beau din pahare de șampanie, m-am simțit ca la o mare recepție, în aer liber. Era o larmă veselă, asurzitoare – pe atunci nici o umbră întunecată nu se lungea peste bătrînul nostru continent, nu existau atacuri teroriste, nici pandemie sau distanțare socială, deja am tendința să idealizez acele vremuri și să le „văd“ într-o lumină blîndă, de crepuscul, un soi de *golden ages* parcă imposibil de recuperat. În momentul în care a început muzica – era „anul Mozart“, iar spectacolul de artificii s-a desfășurat pe muzică de Mozart –, mulțimea a tăcut. Erau doar muzica, artificiile și din cînd în cînd niște exclamații de entuziasm comune, aproape copilărești. Și *Oda bucuriei,* la final. Aveam puțin peste 25 de ani, o vîrstă perfectă, mă plimbam de una singură prin Europa cu 200 de euro împrumutați în buzunar (din care vreo 30 îi cheltuisem pe friptură și pe vin), luam parte la ziua națională a Franței chiar la Turnul Eiffel, mi-au dat lacrimile, eram fericită. De fapt, cred că cel mai mult a contat sentimentul acela de apartenență, pentru o seară am fost „de acolo“, am simțit că aparțin unei mari națiuni, chiar dacă nu eram decît o prezență întîmplătoare.

Cum să iubești o țară în care te simți în permanență ultimul om, în care simți că statul își bate joc de tine?

Zilele trecute mă întrebam de ce nu am simțit niciodată ceva asemănător la nici o zi națională a României, acel cald și confortabil sentiment de apartenență. De ce 1 Decembrie, pentru mine (și pentru mulți alții ca mine), e o dată oarecare din calendar? (Și nu, nu e de vină doar faptul că avem o zi națională „de iarnă“ care nu e un prilej bun de picnic cu mici și bere, deși poate că o zi națională „de vară“, fără manifestații impuse pe stadioane, desigur, ar mai înviora un pic atmosfera.) E ceva în neregulă cu mine pentru faptul că nu „vibrez“ absolut deloc de ziua națională a țării în care m-am născut? Cred că e vorba în primul rînd de o demonetizare a valorilor și simbolurilor naționale, cel puțin pentru cei din generația mea. Am copilărit în anii ’80, într-un regim comunist care se transformase, de fapt, într-un regim ceaușist de tip naționalist, am învățat la școală cîntece și poezii patriotice pînă ni s-a făcut lehamite, totul se raporta la bravul popor român și la faptele lui de vitejie, la harnicul și ospitalierul popor român. Pînă și noi, copiii, ne dădeam seama că toate acestea sînt exagerări, denaturări, minciuni, așadar, după 1989, inclusiv noțiunea de „patrie“ și-a schimbat sensul, a devenit „de tristă amintire“. Și cum poți iubi o țară din care toată lumea vrea să plece? (Înainte de 1989 se fugea din țară, ulterior s-a plecat legal, masiv, în valuri.) Cum poți iubi o țară de care noi toți facem mișto, o numim Românica și „păcat că e locuită“? Acesta e al doilea motiv pentru care nu „vibrez“ la ziua națională – pentru că „patria“ e golită de sens pentru mine, nu mai pot să o iau în serios absolut deloc. În orice film care are în spate o rețetă comercială de succes există un erou care e înzestrat cu multiple calități și care reprezintă binele, există un personaj principal negativ care se opune eroului și mai există un personaj secundar care destinde atmosfera și te face să rîzi, el reprezintă latura comică. Dacă România ar fi un personaj de film, n-ar putea să fie eroul pozitiv pentru că nu-l mai credem, nici cel negativ – e totuși țara în care trăim, ne-o asumăm, asta e! –, așa că nu-i rămîne decît acea latură comică. Umorul e, în fond, un mecanism de apărare, tot ce se întîmplă în „patria“ noastră devine absurd și hilar, facem haz de necaz, bagatelizăm inclusiv ziua națională. Și ar mai fi un alt treilea motiv care mi se pare cel mai important dintre toate – dezamăgirea. Dacă în anii ’90 încă mai existau speranțe și un entuziasm naiv într-o schimbare fundamentală, după mai bine de 30 de ani dezamăgirea a devenit o boală cronică, nu mai are leac. Sîntem dezamăgiți de aproape tot ce se întîmplă în România – de la clasa politică, ce s-a dovedit în nenumărate rînduri incapabilă să ia decizii bune pentru oameni, la cei care au furat și continuă să fure, la cei care își urmăresc doar interesele personale, la lipsa unui sistem de valori reale, inclusiv valori naționale. Cum să iubești o țară în care te simți în permanență ultimul om, în care simți că statul, în loc să te susțină, își bate joc de tine, în care trebuie să dai șpagă ca să fii băgat în seamă, în care nu poți să-ți dezvolți o afacere în mod curat și onest, în care te zbați la o limită a decenței, a supraviețuirii? Așa că atunci cînd ești la capătul puterilor, din disperare și din neputință, ai tentația să dai vina tot pe biata țară – da, țara asta este de vină pentru toată nefericirea și eșecurile tale. Pe bune, cum ai putea să o mai iubești? În lipsa unui sentiment sincer de apartenență, ziua de 1 Decembrie devine o dată oarecare în calendar.

Îmi scria un prieten maghiar, care e acum la Budapesta, că „jumătate din România“ se înghesuie pe străzile capitalei Ungariei. Eu știu și de ce pentru că frecventez un grup de *travel* și sînt informată. Jumătatea asta din România trebuia să fie la tîrgul de Crăciun de la Viena, că așa e la modă încă dinainte de pandemie, să-și mănînce *wurst*-ul și să-și bea vinul fiert acolo. Și-au luat bilete de avion din timp pentru mini-vacanța de 1 Decembrie. Și pentru că Austria a intrat în *lockdown* pe neașteptate, ca să nu piardă biletele – ce să facă? ce să facă? (multe discuții pe grup, oamenii disperați că anul ăsta n-or să vadă zurgălăii occidentali) –, s-au reorientat mai întîi spre Praga, dar și acolo s-a anulat tîrgul, așa că pînă la urmă au luat trenul de la Viena și s-au mulțumit cu gulașul de la Budapesta. De ziua națională a României... destul de ironic, nu-i așa?

■ ■ ■

ABONEAZĂ-TE ACUM

SCANEAZĂ CODUL QR

CUM TE ABONEZI
✓ ONLINE: la http://abonamente.adevarul.ro
✓ VIRAMENT BANCAR sau MANDAT POȘTAL:
în contul SC ADEVARUL HOLDING SRL, cod fiscal RO18990288,
deschis la BRD - Decebal,
nr. cont RO70BRDE441SV58305914410.
✓ LA TOATE OFICIILE POȘTALE / ✓ FIRMELE DE ABONAMENTE

Informații și reclamații: abonamente@adevarulholding.ro
Tel: 0790 139 007/0790 139 009 (L-V, 9.00-18.00)

DILEMA VECHE

✓ 3 luni - 65 LEI ✓ 6 luni - 110 LEI ✓ 12 luni - 175 LEI

Prețuri la abonamente cu pînă la 52% mai mici față de prețul de la chioșc

TALON ABONAMENT

Nume..Prenume..
Str. .... Nr. ...., Bl. ...., Sc. ...., Et. ...., Ap. ....,
Localitate ....Județ/Sector ...., Cod poștal ....
Telefon .... Email ....
Am achitat suma de .... LEI cu mandat poștal/ordin de plată nr. .... din data ....
în contul SC ADEVARUL HOLDING SRL, cod fiscal RO18990288, deschis la BRD – Decebal, nr. cont RO70BRDE441SV58305914410.
Abonamentul va începe din luna* .... Semnătura ....

Plata se va efectua pînă la data de 25 a lunii în curs pentru ca livrarea să înceapă de la data de 1 a lunii următoare.

Prin completarea prezentului talon sînt de acord ca SC ADEVARUL HOLDING SRL să prelucreze datele mele cu caracter personal pentru activități promoționale și să le dezvăluie terților conform legii nr. 677/2001. Îmi rezerv dreptul să mă opun acestei prelucrări și să solicit ștergerea datelor adresîndu-mă societății SC ADEVARUL HOLDING SRL printr-o cerere scrisă.

Pentru abonamentele plătite cu mandat poștal sau ordin de plată este necesar să trimiteți talonul completat, împreună cu copia dovezii de plată la **SC ADEVARUL HOLDING SRL – Abonamente,** București, Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, Sector 2, cod poștal 020331.

...ÎȚI DĂ DE GÎNDIT

Stela GIURGEANU

Cultura „deșteptării“

De cîteva zile în Franța s-a încins o dispută lingvistic-ideologică pornind de la un cuvînt de trei litere pe care renumitul dicționar *Le Robert* a decis să-l includă în versiunea online. Cuvîntul în cauză, „iel“, un pronume așa-numit „incluziv“, o simbioză între pronumele *„il“* și *„elle“*, folosit pentru persoanele care nu vor să fie definite nici de genul masculin, nici de cel feminin, a generat discuții aprinse, atît în societate, cît și în sfera politică.

„Le Petit Robert, un dicționar despre care se credea că este o referință, tocmai a integrat cuvintele *«iel, ielle, iels, ielles»* pe site-ul său. Autorii săi sînt așadar activiștii unei cauze care nu are nimic de-a face cu limba franceză: *woke*-ism. Am atenționat deja Academia Franceză“ – a reacționat dur, pe contul său de Twitter, François Jolivet, politician și deputat din partea partidului La République En Marche.

„În mod evident, susțin protestul lui François Jolivet împotriva *Le Petit Robert.* Scrierea incluzivă nu este viitorul limbii franceze“ – a declarat la scurt timp și Jean-Michel Blanquer, ministrul Educației Naționale, un susținător înfocat al orelor de latină și greacă în școli – un demers pentru a stopa cultura *woke.* Întrebat, ulterior, dacă această decizie nu seamănă, de pildă, cu decizia de a adăuga genul feminin unor substantive care desemnau profesii masculine, ministrul a declarat că nu este deloc vorba de același lucru și, în plus, „nu trebuie să bulversăm limba franceză care și așa este îndeajuns de complexă ca s-o mai complicăm cu o inventivitate excesivă “. Ministrul a fost susținut și de Brigitte Macron, printr-o remarcă concisă: „Limba franceză este o limbă frumoasă. Avem două pronume, să le lăsăm așa!“.

De cealaltă parte, a ieșit la rampă și Charles Bimbenet, directorul general *Le Robert,* justificînd decizia printr-un comunicat de presă publicat pe site-ul dicționarului. „În urma adăugării cuvîntului *«iel»* (...), o dezbatere plină de viață alimentează rețelele sociale, dezbatere care a fost preluată și de unele mass-media, dar și de personalități politice. În ultimele luni, documentariștii *Le Robert* au observat o utilizare din ce în ce mai frecventă a acestui cuvînt (...) prin analiza statistică a unor corpusuri mari de texte, extrase din diverse surse. Acest «ceas» constant e cel care ne permite să reperăm apariția de noi cuvinte, fraze, semnificații etc. Cuvîntul *«iel»* a fost discutat încă la începutul lunii octombrie în comitetul nostru de redacție, în cadrul căruia s-a decis includerea sa în dicționar.“

Interesant este că, deși directorul *Le Robert* susține că documentariștii au observat o utilizare „din ce în ce mai frecventă“, definiția din dicționar a pronumelui *iel* este însoțită de remarca „folosit rar“.

Un alt argument invocat de Bimbenet, de data aceasta mai valabil, este că sensul acestui pronume nu reiese din simpla sa citire. „În jargonul lexicografilor se spune despre asemenea cuvinte că nu sînt «transparente» – așa că ni s-a părut util să precizăm sensul acestuia și pentru cei care îl întîlnesc și care vor fie să-l folosească, fie să-l respingă. Trebuie amintit că *Le Robert,* ca toate dicționarele, include multe cuvinte care transmit idei, prezente sau trecute, despre tendințele societale etc. (...), misiunea sa fiind să observe și să raporteze evoluția unei limbi franceze diverse și în continuă schimbare.“

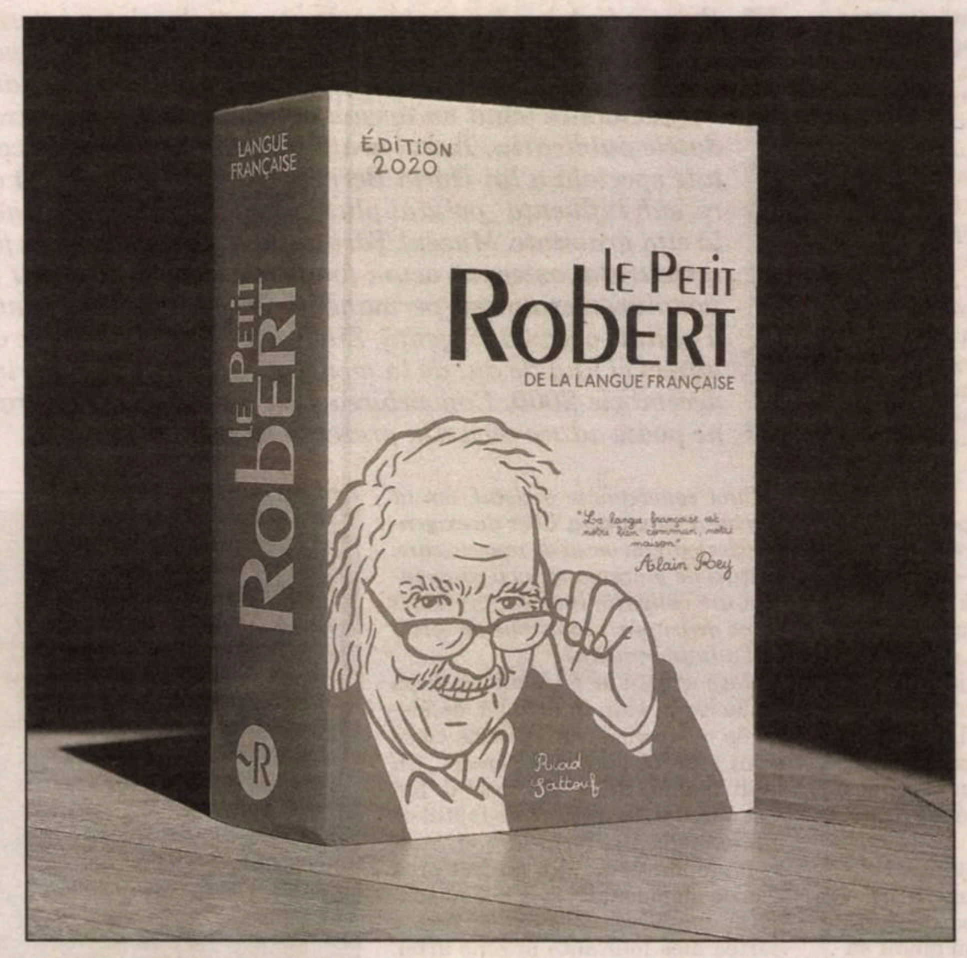

În dispută a intervenit și fostul ministru al Educației Luc Ferry, care a comentat, la postul TV LCI, conceptul de literatură incluzivă: „De ce sînt atît de ostil literaturii incluzive? Pentru că în spatele acesteia e o întreagă filosofie care vine din SUA, vorbim despre *woke*-ism, un curent care vrea, de fapt, să epureze toată literatura clasică. Vorbim despre Balzac, Montaigne, Stendhal – toți aceștia, care în opinia adepților culturii *woke,* dacă n-au scris incluziv înseamnă că sînt niște ticăloși, drept care trebuie înlăturați, iar copiii vor învăța că Stendhal, de exemplu, a fost un nemernic sexist.

Revenind la *iel*, nu sînt contra neologismelor, după cum vedeți și eu folosesc cuvinte precum *woke*-ism. Dar mă deranjează acceptarea unor cuvinte folosite greșit. De exemplu, făcînd o paranteză, nu spunem «un speciu», ci «o specie». Nu spunem «ne sîntem înțeleși», ci «ne-am înțeles». Dacă un grup de persoane vorbește greșit gramatical, nu înseamnă că trebuie să transformăm greșeala în normă. Bineînțeles, pronumele *iel* nu poate fi considerat o greșeală, dar poate fi considerat o invenție pură. Nu vorbim despre o derivare care să confere egalitate socială. Căci această egalitate în limba franceză este prezentă – spunem profesoară, avocată, doctoriță. Dar în spatele acestor derivări există concepte lingvistice, nu toane, nu o joacă pur lingvistică“.

Este, așadar, *„iel“* o toană ideologică? Vorbind despre disputa iscată, Marie-Hélène Drivaut, lingvist și editor la *Le Robert,* a declarat că această dezbatere aprinsă era de așteptat. „Cînd atingem limbajul curent, toată lumea se îngrijorează, mai ales cînd subiectul este «războiul genurilor». Aici intrăm pe tărîmul fantasmelor – am auzit oameni care cred că, de acum, pronumele *iel* le va înlocui pe *il* și *elle* –, dar liniștiți-vă, nu e vorba despre așa ceva. Alții se întreabă dacă, de acum, copiii vor trebui să învețe formele noului pronume la școală – din nou, nu este vorba despre asta. Fantasmele astea nu fac decît să capete proporții delirante. Noi doar am observat apariția acestui cuvînt, iar orice lexicolog care se respectă înțelege că un cuvînt nou reprezintă o nevoie nouă – care poate fi ridicolă, inutilă sau întemeiată și legitimă. Oricum ar fi, vorbim despre o nevoie care se concretizează în cuvinte. Dacă există indivizi care nu vor să fie etichetați drept *el* sau *ea*, aceștia au ales această variantă – care chiar dacă ridică probleme lexicale, această variantă există deja în limba vorbită. Să nu uităm că *Le Robert* a fost mereu un dicționar avangardist – de altfel, am fost primii care au inclus cuvîntul *homofobie.* Nu știu de ce francezii se tem atît de tare de această decizie – dacă am fi fost în Canada, cred că n-am fi avut nici o problemă.“

Pe de o parte, într-adevăr, teoretic, un dicționar este un instrument de cercetare, nu unul normativ. Însă, practic, normele sînt căutate în dicționar, iar concluzia doamnei Drivaut – în Canada n-ar fi fost atîtea discuții – ridică un alt mare semn de întrebare: chiar este Canada un bun exemplu de dat?

Să nu uităm că în Canada există multe exemple ale radicalizării corectitudinii politice *via* cultura *woke* și să nu uităm că dezbaterile aprinse legate de pronumele *iel,* care au atins și sfera politică din Franța, pornesc de fapt de la asocierea cuvîntului cu această mișcare.

Însă ce este cultura *woke* și de ce ea încinge atît de mult spiritele?

Etimologic, denumirea culturii *„woke“* vine dintr-un cuvînt din argoul afro-american din secolul al XIX-lea, derivat din verbul *„to wake“* – a trezi. Inițial, desemna o mișcare menită să atragă atenția asupra mentalităților rasiste și a discriminării. Astăzi, însă, este descris mai degrabă ca o ideologie cu iz totalitarist care stă la baza „culturii anulării“ și care are ca scop cenzura – în numele acestei culturi, opere de artă au fost vandalizate, cuvinte care păreau că nu dau bine au fost interzise, iar asupra persoanelor suspectate că nu se aliniază noii conduite morale s-au lansat campanii de linșaj mediatic.

„Lucrările lui Shakespeare sînt pline de idei problematice, învechite, cu multă misoginie, rasism, homofobie, antisemitism. Ceea ce ridică întrebarea: mai e Shakespeare valoros sau mai relevant decît o mulțime de alți autori care au scris cu măiestrie despre angoasă, dragoste, istorie, comedie și umanitate în ultimii 400 de ani?“ – se întreabă, de exemplu, Amanda MacGregor, bibliotecară, librar și jurnalistă independentă din Minnesota într-o lucrare publicată în ianuarie 2021 pe site-ul School Library Journal.

„To Teach or Not To Teach: Is Shakespeare Still Relevant to Today's Students?“ conține și o anchetă printre mai mulți profesori din Statele Unite, concluzia fiind că foarte mulți dintre aceștia sînt în gardă – ori refuză să mai predea operele Bardului, ori le contextualizează pînă la distrugerea esenței –, *Romeo și Julieta* este predat prin prisma „dezvoltării creierului adolescenților cu o parte a analizei masculinității toxice“, iar *Hamlet* ca un soi de *intro* pentru tratarea traumelor psihologice, una dintre profesoarele chestionate declarînd că aduce chiar specialiști care să-i învețe pe copii, apropo de *Hamlet,* „ce să faci cu durerea și modalități de a nu te lăsa copleșit atunci cînd te confrunți cu situații stresante“.

Bineînțeles, Shakespeare nu este singurul autor luat în vizor de adepții *woke* – însă, în această vrie a epurărilor culturale, rămîne o întrebare, cred, legitimă: în afara activităților cu iz inchizitorial, care sînt de fapt adevăratele acte culturale ale acestei mișcări care se dorește a fi atît de culturală?

■ ■ ■

iel, iels
Pronom personnel su
lier et du pl

Teodor BACONSCHI

Un alt fel de consacrare a Monseniorului Ghika

Specia BD aparţine formal categoriei *Pop Art,* însă depinde – ca orice nişă recentă din vastul imaginar occidental – de o bogată preistorie. Ideea că un text, rezervat pînă nu demult unei minorităţi alfabetizate, poate fi transpus în secvenţe grafice imediat inteligibile pentru „popor“ (adică pentru strămoşul pre-revoluţionar al „publicului larg“) a apărut încă din cartuşele cu hieroglife ale Egiptului faraonic, s-a maturizat în orizontul creştinismului (de la faimoasa tapiserie din Bayeux pînă la frescele lui Giotto) şi a pătruns – la braţ cu pamfletele politice moderne & primele ediţii ale unor culegeri de basme – în miezul secolului 20, cînd benzile desenate ajung să pasioneze generaţii succesive de copii sau adolescenţi, cucerind, ca o plăcere interzisă, şi gusturile adulte. Asemenea jazz-ului, galaxia BD a marcat democratizarea culturii înalte, secularizînd intuiţia medievală potrivit căreia pictura sacră reprezintă „Scriptura săracilor“ *(Biblia pauperum).*

În acest univers – interzis est-europenilor din cauza Cortinei de Fier (cu excepţia revistei *Pif Gadget,* tipărită de comuniştii francezi) – aveam să descoperim abia după 1989 nemărginita diversitate a unui meşteşug proteic, la propagarea căruia au muncit artişti adesea geniali. Întrucît „milenialii“ români au fost între timp captivaţi de jocurile video, arheologia benzilor desenate „clasice“ (de la Astérix şi Tintin pînă la Corto Maltese) va fi rămas pesemne incompletă. Ea constituie mai curînd calea prin care cei din generaţia „coaptă“ revin la copilărie, depăşind anacronic actele de cenzură ale dictaturii marxist-leniniste.

Cu atît mai merituoşi sînt editorii autohtoni care continuă să le propună tinerilor albume BD, socotind pe bună dreptate că rostul lor pedagogic îşi păstrează actualitatea şi farmecul. M-am gîndit să le prezint cititorilor un binevenit exemplu: albumul *Monseniorul Vladimir Ghika, peregrinul apostolic,* realizat de Gaetan Evrard & Louis-Bernard Koch, care este tălmăcit în româneşte prin osteneala lui Dodo Niţă, cu o prefaţă de Ana Blandiana (Editura Cartea Copiilor, Bucureşti, 2021). Scenariul albumului s-a inspirat din volumul *Vladimir Ghika, profesor de speranţă* (publicat simultan la Bucureşti şi Paris/Cerf, 2013), iar varianta BD a biografiei Monseniorului a beneficiat de consultanţi prestigioşi (Francisca Băltăceanu, Monica Broşteanu, Emanuel Cosmovici şi Luc Verly). Avem sub ochi, aşadar, nu doar o operă grafică de înaltă calitate, ci şi una de istorie riguros documentată. Chiar dacă întreaga echipă merită gratitudinea cititorilor de orice vîrstă, voi menţiona cu precădere implicarea în acest proiect a entuziastului Dodo Niţă, cel care – urmîndu-şi pasiunea – contribuie decisiv la popularizarea culturii BD din România ultimelor decenii.

Albumul despre care scriu e chiar minunat desenat şi redă, în amănunte fluente, traseul romanesc al acestui os domnesc, trăitor în spaţiul larg al moştenirii bizantine, dar convertit la romano-catolicism „pentru a deveni un mai bun ortodox“. Cititorii fragezi sau mai vîrstnici ai volumului au privilegiul vizual de a urmări atît devenirea lui „obiectivă“, cît şi epopeea lăuntrică, mărturisitoare, a unui – astăzi beatificat – personaj apostolic. A fost un aristocrat prin naştere şi prin duhul său viu, sincer, simplu, dedicat semenilor, cu o fidelitate nobiliar-desuetă faţă de Mîntuitorul Iisus Hristos, aşa cum a fost teribil umilit, batjocorit, nedreptăţit şi, în cele din urmă, ucis de către torţionarii comunişti, pe mîinile cărora a intrat sub absurda acuzaţie că ar „unelti“ împotriva regimului, ca „spion“ al Vaticanului. Transpunerea în benzi desenate a întregii sale aventuri existenţiale, de-a dreptul romaneşti, îi apropie pe cei mai tineri de Monseniorul Vladimir Ghika, acest „sfînt contemporan cu noi“ (cum îl numeşte Ana Blandiana). Odată devenit erou de BD, ilustrul personaj capătă, pe lîngă aura sa din sinaxar, un aer familiar, capabil să-i dezvăluie tandreţea profund umană, fără a-i diminua statuara prestanţă spirituală.

Teodor Baconschi *este diplomat şi doctor în antropologie religioasă.*

Anca MANOLESCU

Pasiunea recuperării

– interviu cu Horia BERNEA –

Printre textele păstrate în computer am dat de un interviu cu Horia Bernea de prin 1998. Îl făcusem probabil pentru una dintre publicaţiile de atunci ale Muzeului Ţăranului Român (cînd nu aveam obişnuinţa de a nota exact datele publicării). Textul arată limpede ceea ce era o calitate specială a lui Horia Bernea: coerenţa, o coerenţă care, sub influenţa „polului plus“, avea tot atîta îndrăzneală cîtă gravitate. Muzeul Ţăranului, a cărui clădire a fost restaurată, aşteaptă acum fondurile necesare pentru reinstalarea expunerii permanente. Iată un semnal pentru a aminti această exigenţă. Zilele acestea se împlinesc douăzeci şi unu de ani de la moartea lui Horia Bernea, în 4 decembrie 2000. Convorbirea, din care dau aici extrase, ne poate aduce ceva din prezenţa lui. ***(A. M.)***

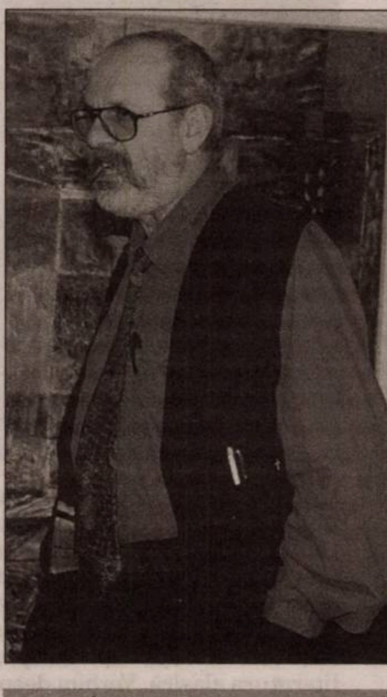

Cum convieţuiesc artistul, om al efortului singuratic, liber de exigenţe exterioare, şi omul de muzeu, care, alături de plăcerea muncii propriuzise, are obligaţia lucrului în echipă şi, pe deasupra, o mulţime de servituţi administrative?

Dacă artiştii ar fi clasificaţi după cît de legaţi sînt, în arta lor, de ideea de *recuperare*, eu aş tinde către tipul sută la sută recuperator. Cu mult înainte de a face muzeu, am fost obsedat, în pictură, de faptul că multe momente din istoria ei, multe fapte ale trecutului au fost prea repede abandonate, fără a fi cu adevărat parcurse, *consumate*. Aici e partea mea militantă în zona artei, poate mai puţin evidentă. Am senzaţia că toată desfăşurarea de forţe din arta modernă şi contemporană a avut loc sub imperiul, sub presiunea abandonului.

Pasiunea recuperatoare e, din partea mea, un fel de avangardă pe dos. Eu dînd avangardei un sens extrem de nobil, pe care nu l-a avut din păcate întotdeauna, anume acela de ieşire din rutină şi de efort; ieşire din confortul unui stil închegat, încheiat, bine învăţat pe dinafară, fără riscuri. Recuperarea îmi apare ca avangardă pentru că e fructul unui efort îndelung de a înţelege, să spunem, cauzele finale ale actului artistic. Manifestele artei moderne susţineau că ochiul e uzat, e terminat, că trebuie acţionat altfel pentru a-l impresiona. S-a susţinut că o anume experienţă interioară e incomunicabilă... Or, atenţia recuperatoare mi-a dovedit că lucrurile nu stau chiar aşa, că ceea ce e important e un anume tip, o anumită calitate de *învestire interioară* a artistului – care nu se grăbeşte să se afirme în primul rînd pe sine – şi că ea primeşte în mod cert răspunsul publicului; privitorul reia şi parcurge, prin ce are mai subtil în el, traseul propus de artist.

A recupera înseamnă, în acest sens, a crea. O spunea Andrei Pleşu chiar în titlul textului din catalogul expoziţiei dumneavoastră din 1997. Atunci, prin muzeu, vă reîntîlniţi în fond cu o temă dominantă pentru dumneavoastră ca artist?

Sigur că da. Ideea de recuperare include pentru mine ideea de retrăire, de redescoperire, de a da pas începutului, cum am mai spus. Or, a face muzeu, un muzeu al ţăranului, înseamnă să fii plasat într-un loc unde ţi se permite o nedisimulată, larg acceptată recuperare şi cercetare a moştenirii tradiţionale. Nu mai trebuie, ca în pictura pe care o fac, să extrag un aspect al acestei moşteniri, o formă-arhetip. Vocabularul ei de obiecte, substanţa ei ne sînt oferite prin patrimoniu, iar ceea ce ne revine să realizăm este o arătare expresivă, o *phanie* a acestei lumi şi a obiectului.

Cum faceţi faţă uzurii administrative?

Dacă aş fi ceva mai distanţat de fenomen, aş avea poate o mirare plăcută constatînd că, în mod surprinzător, lucrurile funcţionează totuşi. [...] Lucrul cel mai greu e, pentru mine, să menţin conlucrarea, să obţin cît de cît coerenţa unei echipe.

Eu mă angajasem iniţial, în 1990, să lucrez un an şi jumătate ca să pun ceva pe picioare. Nu-mi închipuiam că doar prima etapă, în care am reuşit să desfiinţăm rămăşiţele muzeului PCR şi să recuperăm colecţiile, va dura atît. După trei ani, simţeam că nu mai am timp pentru pictură, că eram confiscat; ajunsesem să vreau să-mi iau cîmpii. M-am dus să discut atunci cu duhovnici importanţi. Şi am primit, exact ca în *Pateric,* două tipuri de răspunsuri total antinomice. Unul dintre ei mi-a spus: „Lasă, rămîi acolo, continuă treaba de care te-ai apucat. Dacă ai pornit-o, nu poţi să-ţi baţi joc de ea. Fă-le pe amîndouă că ţi-a dat dat Dumnezeu posibilitatea să conduci mulţi cai“. Celălalt: „Nu mai poţi? Simţi că te înstrăinezi? Lasă-i încolo cu muzeul lor!“. Şi nici pînă astăzi n-am ales. Cu extraordinara capacitate de deliberare a intelectualului am rămas blocat în alternativă.

„Duhul ne-a luminat ca să ne dăm seama că muzeul trebuia deschis cu orice preţ.“

Muzeul are, ca aproape toate instituţiile româneşti, dificultăţi financiare. Fiecare gest e o aventură din acest punct de vedere. Spuneaţi, la un moment dat, că sărăcia poate fi transformată în provocare privind ingeniozitatea mijloacelor de expunere.

Mi-e şi jenă să mai vorbesc despre problemele de bani, am făcut-o destul. Pentru un tip angoasat ca mine, ele se transformă cîteodată în obsesii, în coşmaruri. Dar jelania nu prea are rost. Însă a lua, *à la longue,* sărăcia ca pe un stimulent poate deveni nociv. Nu trebuie să ne facem un fel de titlu de glorie din cît de bine ne-am descurcat cu aproape nimic. Pînă la un punct, sărăcia poate fi într-adevăr o provocare. A alege variante sărăcăcioase de expunere (mobilier, iluminare...) – dar a fi în situaţia de *a alege* – te ajută să creezi, să propui un fel de fast al simplităţii, să obţii o alură a monumentalului din lucruri foarte modeste, plăpînde calitativ, nerezistente: e un soi de pauperitate valorificată, de seducţie a improvizaţiei, de forţă a caducităţii. Însă există o limită dincolo de care această tehnică poate deveni nocivă stilistic. Dacă ea lucrează de la un capăt la altul al expunerii, pierzi ceva esenţial: pierzi *raportul*. Improvizaţia nu se mai raportează la ceva cu totul diferit, care să-i dea expresivitate, la un element foarte bine executat, de pildă: spelb, alb şi tehnic. Fără contrapondere, această bogăţie a improvizaţiei îşi pierde sensul: prin redundanţă şi prin distrugerea ideii de raport, care e în fond cheia oricărei percepţii sănătoase a lucrurilor. Aşa că ar trebui să avem şi o vitrină de aur impecabil turnată de un mare giuvaergiu.

Ce e remarcabil în acest muzeu e, în primul rînd, faptul că a fost reînfiinţat. În al doilea rînd, că am izbutit, cu bani foarte puţini, să-l deschidem după trei ani. Aici e poate singurul merit al inventivităţii faţă cu sărăcia. Ne-am dat seama, ori poate Duhul ne-a luminat ca să ne dăm seama că muzeul trebuia deschis cu orice preţ. Pentru că acest muzeu era uitat; nu mai exista, ca instituţie, în conştiinţa românească. Or, ceea ce e important e să se creeze cît mai multe instituţii noi, cu un stil şi o mentalitate nouă. Dacă România ar avea mai multe instituţii cu adevărat noi, ea ar fi depăşit de mult această fază de trecere în care ne tîrîm încă. [...]

Surpriza a fost mare: onestitatea noastră a avut un răspuns şi o reverberaţie la care nu ne-am fi aşteptat. Culminînd cu premiul EMYA (premiul „Muzeul european al anului“) în 1996, decernat sub egida Consiliului Europei. E încă o dovadă că arta nu este chiar atît de incomunicabilă pe cît s-a pretins.

Codruț CONSTANTINESCU

Represiunea politică în Prahova în anul 1945

În anul 1945, speranțele revenirii la o anumită normalitate democratică s-au risipit rapid, iar documentele de arhivă dezvăluie mai degrabă o țară aflată în pragul războiului civil decît una care să-și recapete normalitatea interbelică (și aceea atît de problematică), definitiv pierdută. Această teorie nu este deloc absurdă. Războiul civil între comuniști, organizațiile care gravitau în jurul lor, puținii susținători din anumite straturi sociale nemulțumite, care profitau de întorsătura evenimentelor, și monarhiști, indiferent dacă vorbim despre țărăniști, liberali, grupări de extremă dreapta rămase în țară, ar fi fost probabil, dacă în România nu s-ar fi aflat trupele Armatei Roșii. Față de legionari, puterea comunistă a avut o atitudine ambivalentă. Pe de o parte a încercat să recupereze anumite elemente, care erau dispuse să colaboreze cu noul regim (din multe motive, inclusiv pentru că, fiind adepți ai totalitarismului, se întîlneau în ura față de sistemul democratic cu comuniștii), iar pe de altă parte să îi anihileze pe legionarii care nu erau dispuși să colaboreze și manifestau un anticomunism virulent. Unii dintre ei au luat calea rezistenței armate din munți, dar cei mai mulți au fost arestați sau arestați din nou, ajungînd în Gulagul RPR. Este drept că, avînd în vedere situația fluidă din țară, legionarilor le era relativ ușor să se reorienteze și să se infiltreze în formațiunile pro-comuniste, care nici ele nu aveau experiență în activitatea legală și erau disperate să atragă membri noi. Iar de oportuniști politici românii nu au dus deloc lipsă. Dumitru Aradu, fost membru legionar, fusese numit în comitetul sătesc al Frontului Plugarilor din comuna Bărcănești, spre nemulțumirea populației care nu înțelegea cum, la vremuri noi... tot noi. Prefectul solicita președintelui Frontului Plugarilor să-l destituie din acea funcție. Denunțurile curgeau în valuri și s-au păstrat în dosarele de arhivă. Un anume Motoroiu din Cîmpina sesiza faptul că Vasile Dragomir din Comarnic era legionar și „întreținea în continuare legături cu elementele reacționare“. Moda sovietică a denunțurilor, neînsoțite de nici cea mai mică dovadă, a explodat după 23 august 1944. E imposibil de estimat cîte vieți și familii au fost distruse de acest început de regim represiv, care avea să dureze pînă la 22 decembrie 1989.

Față de legionari, puterea comunistă a avut o atitudine ambivalentă.

Autoritățile județene primiseră ordine să-i rețină pe legionari și să-i trieze, pentru a stabili gradul lor de periculozitate încă de la începutul anului 1945, cînd premier și ministru de Interne era generalul Rădescu. O telegramă primită de la Ministerul Afacerilor Interne, transmisă tuturor prefecturilor, dovedește că încă existau nuanțe, pe care autoritățile erau gata să le observe – „toți legionarii care au fost triați de către comisii și găsiți nevinovați să fie puși imediat în libertate. Vor rămîne sub pază numai cei care au fost găsiți vinovați, numai cei împotriva cărora sînt dovezi de vină vădită. Comisiile de judecată vor putea cere din nou arestarea celor pe care-i cred vinovați“. Deja, în decembrie 1944, angajații Prefecturii Prahova fuseseră obligați să semneze declarații pe propria răspundere, prin care se deziceau de Mișcarea Legionară și afirmau că nu făcuseră politică legionară. Ulterior, Chestura de Poliție Ploiești, Comisiunea Punere sub Pază (!) revenea, pe 17 ianuarie 1945, cerîndu-i instituției să înainteze de urgență un tabel cu simpatizanții sau membrii legionari din Prefectură. Care erau rubricile ce trebuiau completate, în cazul în care se identificau legionari? Gradul, funcțiunea sau specialitateạ, domiciliul actual, „dacă este periculos ordinei și Siguranței Statului“, „dacă funcționarul public a fost trecut pe tabelul de epurare și la ce s-a rezumat activitatea“. Se specifică imperativ că „nici un legionar nu trebue să lipsească din tabel“. Adresa se încheia destul de insolent, avînd în vedere că prefectul era cel care, cel puțin teoretic, conducea Chestura de Poliție, și nu invers: „De neexecutarea întocmai și la timp rămîneți direct și personal responsabil“. Legionarii au fost reținuți în Penitenciarul Ploiești care, fiind suprapopulat, trimitea cereri disperate către autoritățile județene pentru a fi sporită paza, cu cel puțin zece jandarmi, deoarece personalul care era angajat era suprasolicitat, fiind nevoit să facă față și sarcinilor obișnuite de serviciu, privind deținuții de drept comun care erau închiși acolo. Mai mult, o porțiune a zidului care înconjura incinta fusese dărîmată, în urma bombardamentelor din anul precedent. Cererea era refuzată de șeful Garnizoanei Ploiești, care nu dispunea de militari pentru o asemenea nouă sarcină. Nici de jandarmi suficienți nu dispunea administrația județeană, numărul lor fiind drastic limitat de Comisia Sovietică de Control. *Et pour cause...* O anume doamnă Bănescu din Cîmpina solicita Prefecturii eliberarea fiilor săi, care erau închiși la Ploiești, fiind suspectați de simpatii legionare. Nu știm dacă nu cumva și fiii săi au fost escortați în gara Ploiești-Sud, unde fuseseră garate două vagoane, în care au fost înghesuiți 120 de legionari prahoveni, care erau transportați la Slobozia, unde urmau să fie internați în lagăr, fiind păziți de 15 polițiști și jandarmi. Lagărul de la Slobozia fusese creat inițial pentru a-i găzdui pe prizonierii de război sovietici, care după 23 august 1944 au fost eliberați. Locația nu a rămas nefolosită mult timp căci în noiembrie 1944 s-a decis internarea legionarilor. La 18 decembrie 1944 se aflau aici 465 de internați, păziți de 74 de jandarmi (https://ionelperlea.wordpress.com/2009/11/07/lagarul-de-prizonieri-sovietici-de-la-slobozia).

Un alt grup care a fost supus represiunii după 23 august 1944 au fost sașii, șvabii sau alți germani stabiliți de dată recentă în România, care locuiau și în Prahova. Județul fiind puternic industrializat, atrăsese o comunitate numeroasă de germani, de care industria petrolieră avea mare nevoie, instalată mai ales la Ploiești și Cîmpina (unde au ridicat atît o biserică romano-catolică, cît și una evanghelică – după 23 august a fost rechiziționată de Armata Română și transformată în punct de comandă al Regimentului 9 Antiaerian). Context. La 6 ianuarie 1945, forțele sovietice de ocupație au impus mobilizarea germanilor, cetățeni români, în vederea deportării în URSS pentru a munci la înlăturarea distrugerilor cauzate de război. Ordinul de deportare îi avea în vedere pe toți bărbații cu vîrstele cuprinse între 17 și 45 de ani și toate femeile cu vîrste între 18 și 30 de ani. La 13 ianuarie 1945, cînd ridicarea germanilor începuse în București, Brașov și Timișoara, Guvernul Rădescu a înaintat o notă de protest către vicepreședintele sovietic al Comisiei Aliate de Control pentru România, generalului Vinogradov. În notă se arăta că în Convenția de armistițiu (încheiată la 12 septembrie 1944) nu se prevedeau deportări și că industria romȃnească ar fi avut de suferit în urma deportării unei forțe de muncă atît de numeroase, în special a unui procent însemnat din forța de muncă înalt calificată, după cum era cazul și în Prahova, mai mult ca în alte locuri. Fără efect.

La 10 aprilie 1945, fabrica de cărămidă „Frăția“, din comuna Pleșa, reclama la Prefectură faptul că inginerul Wilhelm Wenzel, cetățean român de origine germană, fusese ridicat direct de la fabrică în data de 11 ianuarie 1945 și deportat în Uniunea Sovietică. Wenzel era directorul tehnic al fabricii, „conducînd activitatea de mai bine de zece ani de zile, avînd studii de specialitate“. „Frăția“ avea contracte cu CFR, iar conducerea ei avea informații că Wenzel se afla internat în lagărul de la Caracal, cel care, înainte de 23 august, găzduise prizonieri de război sovietici. Prefectul se adresa Biroului de Siguranță, care confirma faptul că inginerul Wenzel fusese trimis la muncă în Uniunea Sovietică. Și Administrația Căii Ferate Ploiești-Văleni (CFPV), care se afla în proprietatea și administrarea județului Prahova și nu a CFR, se plîngea de reținerea mecanicului Roza Ludovic și a fochistului Müller Iosif, „întrucît ambii meseriași sînt cunoscuți de noi ca nefăcînd nici un fel de propagandă în favoarea vreunei țări străine și cum sînt meseriași foarte buni și indispensabili serviciului, vă rugăm să interveniți pentru punerea lor în libertate“. Aceeași instituție trimitea pe adresa Prefecturii corespondența avută cu o fabrică de sticlă din Brazi. Și această firmă era nemulțumită că rămăsese fără muncitorul Schefner Adolf, care fusese trimis în lagărul de la Răzvad, din Dîmbovița, probabil unul de tranzit. Interesant este că zvonurile despre arestarea și deportarea cetățenilor români de origine sași ajungeau și la militarii de această origine care serveau în Armata Regală Română și se aflau pe front în Ungaria sau Cehoslovacia. Unchiul meu, Wilhelm Meltzer, care fusese concentrat încă din 1940, participînd inclusiv la dezastruoasa înfrîngere a Armatei Române de la Cotul Donului, de unde s-a salvat miraculos după trei zile de marș spre vest, mîncînd numai zăpadă, era de origine sas, de prin Sibiu, și se căsătorise cu una dintre surorile bunicului meu. El aflase de vînătoarea la care erau supuși sașii apți de muncă și nu putea înțelege cum și de ce soția lui, Ana, de etnie română, doar cu un bunic grec, era hărțuită de autoritățile din oraș, care o convocau des la Poliție pentru a da declarații. De aceea trimitea o adeverință semnată de superiorul său, în ideea de a-și ajuta soția, care mai avea de crescut și un copil de un an de zile, pe care Wilhelm nici nu-l văzuse. „Noi, Căpitan Damian Ion, Comandantul Divizionului IV din Reg. 18 Artilerie, certificăm prin prezentul că Serg. T. R. Meltzer R. Wilhelm, ctg. 1935, a fost concentrat în această unitate, după cum urmează: dela 6 Aug. 1940 pînă la 27 Ian. 1941, 24 Apr. 1942 pînă la 13 Febr. 1943, 1 Oct. 1943 în continuare. În tot timpul concentrărilor și chiar în campania contra Germanilor, la care a luat parte chiar dela începutul ei, s'a achitat cu toată conștiinciozitatea de toate îndatoririle militare ce i-au revenit, dînd dovadă de un deosebit patriotism și spirit de solidaritate.“

După ce România s-a alăturat Aliaților, mulți alți români au cunoscut încă din 1945 ghearele ascuțite ale noului regim.

În afara acestor două grupuri mari care au cunoscut represiunea după ce România s-a alăturat Aliaților, mulți alți români au cunoscut încă din 1945 ghearele ascuțite ale noului regim. Situația nu era deloc ușoară nici pentru cei care aveau impresia că în România revenise democrația. În mai 1945, desenatorul Emil Parașcan, care lucra la Societatea „Steaua Română“ din Cîmpina, fusese denunțat la Poliție pentru că în biroul său ar fi spus altor funcționari (un coleg l-a turnat) că „Guvernul Groza va demisiona la 1 iunie 1945 și va fi înlocuit cu cel al lui Tătărescu, iar în ziua de 21 mai 1945 la ora 9 dimineața Anglia și America au declarat război Uniunii Sovietice“. Pe numele acestui nefericit a fost deschis dosar de cercetare penală de către Parchetul Curții Marțiale din Brașov. Am putea jura că acest Emil Parașcan a ajuns în Gulagul Republicii Populare Române. În noaptea de 25 spre 26 noiembrie, autori necunoscuți au răspîndit manifeste anticomuniste în Ploiești. Chestura Ploiești recuperase 15 exemplare, unul fiind înaintat și Prefecturii. Pe antetul foi de hîrtie era imprimată o coroană, cu îndemnul „Cu regele în frunte, porniți pe drumul drept“. Titlul manifestului era „SĂ LOVIM PE ADVERSAR CU PROPRIILE-I ARME“ și era o critică la adresa minciunilor publicate în *Scînteia*. Milita deschis împotriva cooperativelor: „Ne trebuie un guvern democrat cu adevărat care să încurajeze munca, adevărata muncă sănătoasă, nu unul care să ne îndemne să ieșim zilnic în piețele publice spre a manifesta, spre a striga în neștire URA, numind aceasta libertatea voinței, libertate personală, democrație“. Finalul era și mai curajos: „Cereți fără frică demisia guvernului Groza care cu pași siguri ne duce la ruină. Sabotați prin orice mijloace guvernul care în curînd ne va supune foametei și jugului străin. Părăsiți organizațiile «DEMOCRATICE», măști fără valoare și fără efect ale partidului comunist“. De remarcat incredibila precocitate a unor judecăți care aveau să se îndeplinească punctual, în întregime. La 19 august 1945 se înregistra unul dintre nenumăratele abuzuri pe care prefectul comunist le-a instigat și încurajat. Acesta remitea Legiunii de Jandarmi o listă care conținea numele a cinci cetățeni care trebuiau internați în lagăr, fiind acuzați că „au comis delictul de sabotaj al armistițiului prin injurii la adresa Uniunii Sovietice“. Nori negri se adunau.

***Codruț Constantinescu** este istoric și consilier pentru afaceri europene la Prefectura Prahova. Cea mai recentă carte publicată este* Liber în Europa *(Editura Vremea, 2021).*

■ ■ ■

Scrisorile lui Steinhardt comunică, sînt în legătură cu celelalte scrieri ale sale

– interviu cu prof. George ARDELEANU –

Volumul intitulat Corespondență *(Polirom, 2021) – pe care l-ați îngrijit, la care ați semnat studiul introductiv, referințele critice și indicii – cuprinde scrisorile pe care Nicolae Steinhardt le-a trimis prietenilor și cunoscuților de-a lungul timpului (...) Reprezintă tot acest material imaginea devenirii omului Steinhardt? În ce fel?*

Desigur. De la scrisorile din perioada 1935-1941, trimise din diferite „puncte“ ale Europei prietenilor săi Manole Cociu-Costieni și Charles Gruber, care ne oferă imaginea unui tînăr cosmoplit, monden, dandy, atras de clipele de *plaisir de vivre*, dar și a unui tînăr lucid, cu o conștiință intens și uneori grav problematizatoare, reflexivă, critică (mai ales cînd se referă la Franța anilor 1938-1939, o Franță căzută în capcana consumismului, populismului, jemanfișismului, intrată într-o zodie a decadenței, ceea ce o face vulnerabilă în fața Germaniei lui Hitler), la scrisorile de după ieșirea din închisoare (unde trăise experiența „îngustării spațiilor infinite ale lumii pînă la minimumul nevoilor omenești“, ceea ce contribuise „la acea penetrație în interiorul eului, în acea adîncime unde se dezvăluie principiul inaccesibil“, cum îi scrie în 14 martie 1967 lui Eugene Jenney), scrisori care înseamnă în primul rînd o reconectare cu lumea, mai ales cu lumea liberă (a se vedea scrisorile către Virgil Ierunca, Alexandru Ciorănescu, Virgil Nemoianu, Toma Pavel, Eugene Jenney ș.a.), apoi la scrisorile de după „aflarea Rohiei“ și intrarea în viața monahală, care a constituit ultimul episod din „aventura“ convertirii sale (ca și în închisoare, în chilia unei mănăstiri se descoperă adevăratele culmi ale Realității, după cum îi scrisese lui Toma Pavel în 3 februarie 1970, deci chiar înainte de începerea acestei experiențe) – asistăm la cîteva dintre „secvențele“ importante ale „romanului“ devenirii omului Steinhardt. Dar la această întrebare răspunde aproape întreg studiul introductiv. (...)

Identificăm, citind scrisorile, vreun pattern *al lor? În toate există idei de critică literară, de meditație religioasă, referințe culturale...*

Dacă prin *pattern* epistolar înțelegem „tipar stilistic“, da, în aceste scrisori pot fi identificate mai multe astfel de „tipare“ (și cred că ele s-ar preta unei foarte interesante analize stilistice). În studiul introductiv, am dat exemplul unei scrisori către Ion Caraion din 7 octombrie 1971 despre romanul *Esthera* al lui Romulus Dianu, care pare să evoce modelul retoric al unui text religios sau omiletic (doi colegi care predau Literatură veche și cărora le-am trimis-o s-au gîndit la encomiastica marianică din unele predici ale lui Antim). Sînt reactivate însă și alte tipare, alte convenții. Steinhardt își creează, pe de altă parte, propriile-i convenții epistolare, care nu inhibă spontaneitatea scrisorilor, dimpotrivă. Există în aceste scrisori un adevărat *ceremonial* al comunicării către corespondenți, mai ales în formulele de adresare ori de încheiere, o stilistică a „reverenței“ sau a colocvialității sau chiar a vorbirii „pe șleau“, după cum există tipare ludico-(auto)ironice savuroase. Iată, de pildă, un fragment dintr-o scrisoare către Toma Pavel din 4 aprilie 1971 în care își cere iertare că nu i-a expediat la timp felicitările pentru ziua de naștere: „Iubite Tomiță, / Caldele mele urări pentru ziua de 4 aprilie ar fi trebuit să le expediez de acum o săptămînă / Pentru a mă ierta de întîrziere, te rog să iei în considerație: / a) vîrsta mea înaintată și consecința ei: ramolismentul; / b) relativitatea timpului; / c) tot ceea ce știi despre Einstein și Bergson, durată, timp, simultaneitate, imposibilitatea simultaneității etc.; / d) zădărnicia așezărilor și convențiilor omenești (printre care nu poate să nu figureze și calendarul, lucrare eminamente deșartă); / faptul că îți scriu de la porțile Orientului, unde nu numai că domnește ușurătatea, dar mai și persistă amintirea stilului vechi (așa încît, socotind după stilul vechi – și de ce n-am socoti? – *I'm still in time*); / teoria Alicei despre *unbirthday presents;* dacă sînt atît de plăcute (și numeroase, 364: I) aceste *presents* ori *gifts*, de ce n-ar exista (și n-ar fi plăcute și ele) *unbirthay congratulations*? / Pentru toate aceste considerente, rugîndu-te să mă ierți, primește urările mele care izvorăsc din inimă și dă-mi voie să te sărut de la depărtare. / La mulți ani!“.

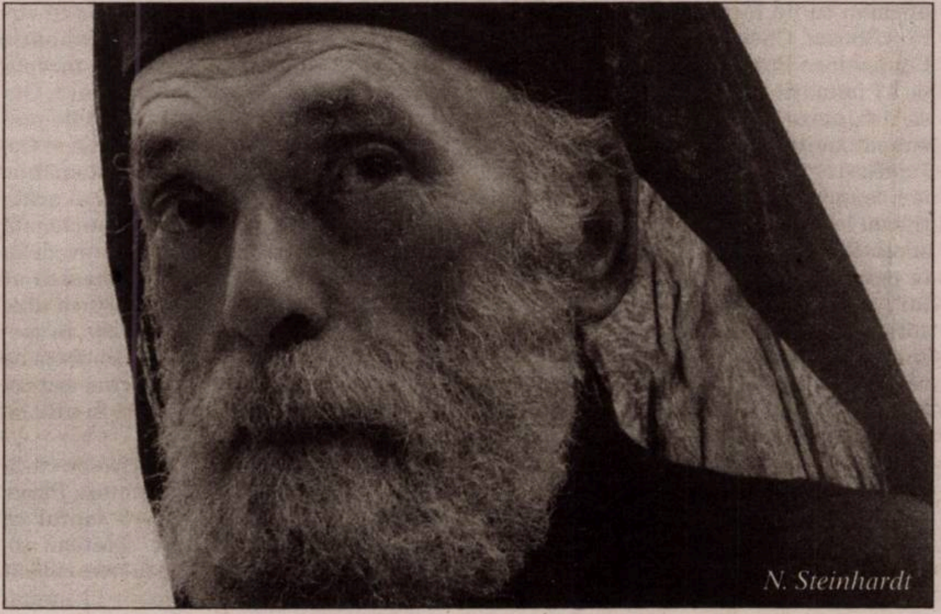
N. Steinhardt

Și, evident, Steinhardt face parte din acea familie de epistolieri, din literatura noastră sau din literatura europeană, pentru care o scrisoare este (mult) mai mult decît o scrisoare. Cum am mai spus, multe scrisori sînt eseuri în sine.

Oferă aceste scrisori posibile chei de interpretare către operele sale?

Din nou, răspund afirmativ. Scrisorile lui Steinhardt *comunică,* sînt *în legătură* cu celelalte scrieri ale sale (toate acestea, multe, legături au fost consemnate în notele de subsol) și pot fi studiate și ca un „șantier“ al operei sale. Așa cum există complexe expoziționale în care vizitatorilor li se deschid și atelierele pictorilor care expun, tot așa scrisorile lui Steinhardt sînt căi de acces către atelierul său de creație. Multe dintre impresiile de lectură consemnate „la cald“ în scrisori vor configura viitoarele sale articole, după ce au fost supuse unui proces de *filtrare*. Și nu de puține ori ele oferă „pe masă“ chei de interpretare a textelor sale. De pildă, într-o scrisoare către Virgil Ierunca din 17 iunie 1980, el îi atrage prietenului său atenția asupra potențialului subversiv al unor texte din volumul *Incertitudini literare* (apărut la Editura Dacia în 1980), iar într-o scrisoare către Virgil Nemoianu din 16 noiembrie 1969 îi oferă tînărului său prieten, aflat cu o bursă pentru pregătirea doctoratului la University of California, San Diego, cîteva importante chei de lectură a eseului său *Secretul „Scrisorii pierdute“*, care va fi publicat în 1975 în revista *Ethos,* condusă de Virgil Ierunca (la noi avea să apară abia peste două decenii, contrariind – prin unele teze ale sale – anumite habitudini de percepție asupra lumii lui Caragiale).

În ce măsură, citind aceste scrisori, putem înțelege altfel, mai profund, mai nuanțat, Jurnalul fericirii?

Așa cum am arătat în studiul introductiv, dar și în aparatul de note, scrisorile însoțesc, *escortează Jurnalul fericirii* (ambele variante) și nu de puține ori îl completează, atît extensiv (ceea ce e firesc, de vreme ce *Jurnalul...* se oprește în 1972), cît și intensiv (umplu niște „goluri“, pun niște accente asupra unor momente consemnate fugar în textul memorialistic, uneori, pentru cititorul care le parcurge după lectura *Jurnalului fericirii,* produc niște mutații de perspectivă etc.). Pe de altă parte, dat fiind faptul că *Jurnalul...* a fost scris *après coup,* iar cronologia în această extraordinară carte de memorii este pulverizată, bulversată, corespondența, în măsura în care noi am optat pentru o ordonare cronologică a grupajelor (iar în interiorul fiecărui grupaj pentru o ordonare cronologică a scrisorilor), ar putea induce o impresie de ordine, de „geometrie“ a traseului biografic steinhardtian, tocmai prin procesul de cronologizare a ceea ce e necronologic.

Este corespondența sa și purtătoare de ideologie? Sînt referințe la Soljenițîn, la Zinoviev. Steinhardt însuși este un liberal conservator, îl admiră pe Raymond Aron.

Inevitabil, dat fiind profilul intelectualului Steinhardt, chiar dacă marea parte a corespondenței sale e trimisă dintr-o țară captivă. De la scrisorile din 1938-1939 către Charles Gruber, în care tună și fulgeră împotriva populismului, împotriva „misticii masselor“, împotriva șovinismului și sindicalismului, împotriva fenomenului de discreditare a elitelor (ceea ce făcuse, de altfel, și în publicistica sa interbelică) ca și, așa cum am spus, împotriva „bizantinismului“, „eloismului“, *je m'en foutismului* poporului francez, defecte în măsură să-i fragilizeze poziția în fața Germaniei lui Hitler, la scrisorile către Toma Pavel din 1969, în care își exprimă încîntarea că tînărul său prieten, aflat atunci la Paris, este admirator al lui Tocqueville și-l îndeamnă să-i citească și pe ceilalți doctrinari francezi (îi alcătuiește o adevărată listă bibliografică), doctrinari pentru care „libertatea este ceea ce-i beatitudinea pentru Sf. Augustin“, dar și – tot într-o scrisoare către Toma Pavel – ironia față de mișcările studențești din Franța din mai 1968, ori – privind spre celălalt „versant“ al anului 1968 – indignarea față de înăbușirea Primăverii de la Praga, dar și față de atitudinea *de atunci* a unor André Malraux ori Charles de Gaulle care au „tăcut“, au „achiesat“ (vezi scrisoarea către Virgil Ierunca din 7 decembrie 1976), apoi la o scrisoare către Eugene Jenney din 12 iunie 1988 în care, în urma lecturii cărții lui I.F. Stone, *The Trial of Socrate,* dezavuează (o făcuse și într-un articol din 1937) utopiile colectiviste propuse de-a lungul timpului, inclusiv Cetatea lui Platon („l-am privit întotdeauna cu suspiciune pe Platon, considerînd – odată cu Manole – modelul lui de stat ca un model de stat totalitar“) etc. –, avem, iată, imaginea unui intelectual critic, adversar ireversibil al totalitarismelor de orice culoare, în stare să detecteze, totodată, „microsemnalele“ care le-ar putea prefigura.

Această corespondență aduce un plus de lumină și asupra convertirii lui Steinhardt? Știm că el speră și într-o convertire a celor care încă se îndoiesc...

Apropo de *accentele* pe care le putem identifica în scrisori, unele dintre ele aduc acel „plus de lumină“ și în ceea ce privește convertirea lui Steinhardt. Aș da ca exemplu scrisorile din septembrie 1938 către Charles Gruber trimise de la Interlaken, Montreux și Geneva. La Interlaken, Steinhardt participă la un congres internațional al *Grupului de la Oxford,* un grup creștin ecumenic, este impresionat de ceea ce se întîmplă acolo, sedus chiar de ambianța spirituală a manifestărilor respective. Este una dintre primele „borne“ ale apropierii sale de creștinism de după eșecul integrării în Sinagogă. Este un moment de mare tensiune interioară, de sfîșiere lăuntrică a cuiva „disputat“ de două spiritualități, a cuiva aflat *la începutul drumului*. Momentul este evocat și în *Jurnalul fericirii,* însă acolo – dată fiind privirea retrospectivă – el pare mult mai luminos, mai calm, nu mai are intensitatea dramatică a aceleiași experiențe trăite în simultaneitatea ei. În *Jurnalul fericirii* percepția este a cuiva aflat la celălalt capăt al traseului.

Răspunzînd la cea de-a doua parte a întrebării dumneavoastră, el simte, într-adevăr, nevoia irepresibilă de a le comunica prietenilor bucuria descoperirii lui Hristos și totodată este bucuros cînd întrevede semnele unei astfel de apropieri la ceilalți. Lui Virgil Ierunca, ignorînd repetatele mărturisiri ale acestuia că nu crede în Dumnezeu, îi scrie că „Dumnezeu în care tot spui că nu crezi, crede, El, în tine și te știe ca pe unul de-al Lui“ (scrisoarea din 12 februarie 1976). Într-o scrisoare către E. Ionesco din 11 iunie 1986, în urma audierii unei emisiuni la Europa Liberă despre traducerea volumului *Nu* în franceză, ajunge la concluzia că „l-ați găsit așadar pe Dumnezeu“ și se grăbește să transmită această „descoperire“ și altor prieteni (lui Noica, lui Paleologu, lui Nemoianu ș.a.). Însă cel mai spectacular schimb epistolar din acest punct de vedere este cel cu Emil Cioran (scrisorile către acesta vor fi incluse în volumul al II-lea), tocmai pentru că el demonstrează că un dialog autentic între un anticreștin virulent și un călugăr care și-a asumat cu fervoare credința este posibil. Cioran și Steinhardt – atît de diferiți și totodată atît de apropiați (...)

interviu realizat de Simona PREDA

(versiunea integrală poate fi citită pe www.dilemaveche.ro)

■ ■ ■

Matei CAZACU

O amintire

În toamna anului 1969 eram cel mai tînăr cercetător al Institutului „N. Iorga“. Fusesem angajat cu mari emoții la „repartiția“ pe țară care a avut loc în acel an la Iași. (...) Prin ianuarie sau februarie 1970, directorul Ștefănescu mi-a încredințat misiunea de a-l întovărăși pe Albert Soboul (1914-1982), specialist în Revoluția franceză și profesor la Sorbona, într-o vizită prin țară, mai precis la Doftana, Cluj și Sibiu. (...) Soboul era membru în Comitetul Central al Partidului Comunist Francez, director al Institutului pentru istoria Revoluției franceze și membru în redacția revistei *Annales.* (...) Întîlnirea cu Soboul a fost foarte convențională. Specialistul în Revoluția franceză și în sanchiloți era elegant îmbrăcat cu un costum bine croit de stofă gri închis, pantofi negri de lac fără șireturi (numiți „Richelieu“ sau *„escarpins“),* cu capul gol și un pardesiu albastru închis de croială bună. De statură mijlocie, avea un ten măsliniu accentuat (era născut în Africa de Nord), cu părul negru lins cu briantină și cu ochelari mici, rotunzi. Prețios la vorbă și în gesturi, chiar distant, nu inspira simpatie. Părea mai degrabă un *„petit maître“* din secolul al XVIII-lea, probabil o deformație profesională. (...)

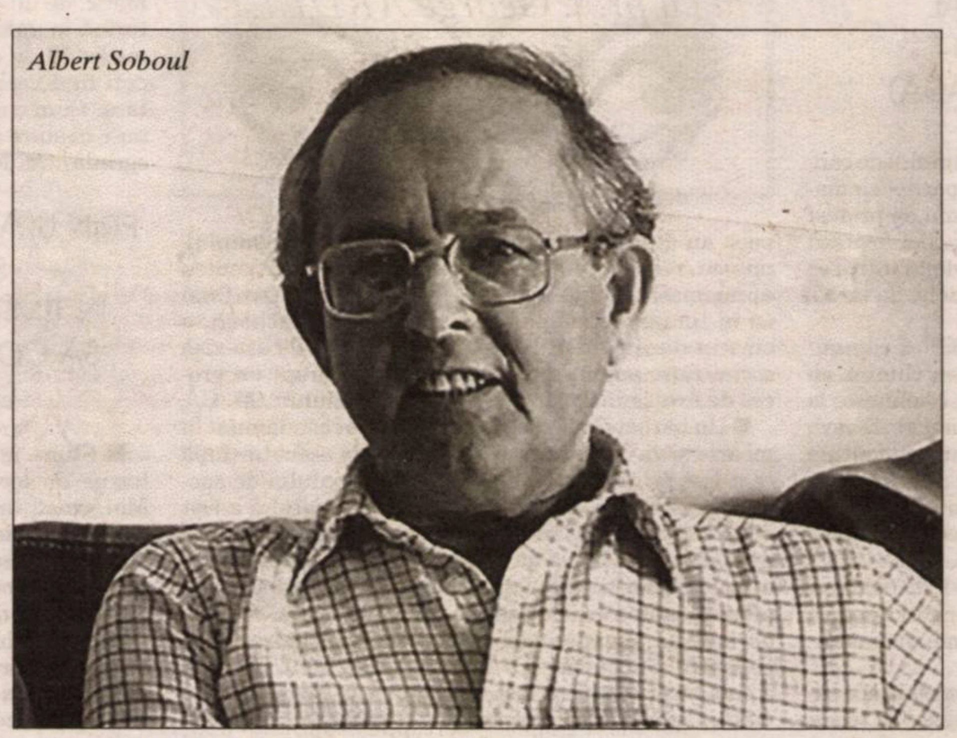
Albert Soboul

Și așa, într-o superbă dimineață de iarnă însorită, dar foarte rece, am pornit la drum cu o Pobeda a Academiei condusă de un nene (i-am uitat numele) care mi-a declarat că activase în forțele de Securitate, unde își pierduse sănătatea (tot alergînd după „dujmanii“ poporului prin noapte și ceață), dar „tovarășii“ avuseseră grijă să-i procure acest post binemeritat. Deci, între un barosan comunist și un fost (?) securist, am ajuns la prima etapă a călătoriei noastre – închisoarea Doftana. La ușă ne aștepta chiar directorul, un tovărășel cu o imensă căciulă neagră țuguiată pe cap, cu haină de piele pînă la glezne și încălțat cu cizme negre și lucioase de toată frumusețea. Cînd l-am prezentat pe Soboul ca membru în CC al PCF, i s-a luminat toată fața, ne-a surîs cu toți dinții de oțel (practică comunistă din URSS), l-a îmbrățișat și l-a pupat pe distinsul oaspe de trei ori pe obraji. Soboul era țeapăn ca un butuc și vădit jenat, dar am descoperit că mai mult de la frigul care îl năpădise, în ciuda căldurii cu care fusese primit. Directorul ne-a plimbat apoi prin toată Doftana, a deschis fiecare celulă și ne-a servit o lecție completă de istorie a PCR pe care o știam pe dinafară din liceu. Toate astea pe un frig cumplit, mai frig ca afară, într-o atmosferă lugubră și fără lumina zilei. (...) Mi se făcuse milă de bietul Soboul, meridional pînă în vîrful degetelor, care tremura cu demnitate în pardesiul său bun pentru Paris și în cipicii săi lustruiți peste ciorapii aparent de mătase, cu capul gol și fără mănuși sau fular. Așa că i-am propus ca, după vizita infernului în care se chinuiseră și luptaseră atîția ani „tovarășii“, să vedem și altceva, care nu era prevăzut în program. Așa că l-am dus la Brebu, în vecinătate, un adevărat paradis în mijlocul căruia veghea, într-o incintă albă imaculată, bisericuța lui Matei Basarab și casa domnească splendid restaurate, cu cerdac și stîlpi de lemn sculptați, înconjurată de brazi și de zăpada care lucea în lumina soarelui pe un cer albastru fără un nor. Aici, Soboul și-a mai revenit și mi-a mulțumit cu oarecare emoție în glas pentru „delicata atenție“ menită să mai atenueze șocul impresiilor de la Doftana.

După un timp am ajuns la Cluj unde am fost, la Institutul de Arheologie, oaspeții lui Constantin Daicoviciu, înconjurat de ciracii lui, dintre care îmi amintesc doar de Vasile Vesa, modernist, fost bursier la Paris și care îl cunoștea pe Soboul. Nu mai știu ce s-a discutat cu această ocazie, desigur banalități, astfel că începusem să mă întreb care era scopul real al vizitei ilustrului oaspete în România. L-am aflat la întoarcere, pe cînd stăteam la masă cu o sticlă de vin alb de Tîrnave în restaurantul de la „Împăratul Romanilor“ din Sibiu. Aici, Soboul m-a întrebat cu oarecare sfială dacă îl pot lămuri într-o afacere care îi stătea pe suflet. A început prin a-mi povesti că soția sa, medic, era romîncă, soră cu Barbu Cîmpina, deci, adaug eu, copiii doctorului Leon Friedman-Cîmpina și ai soției sale, probabil franțuzoaică, Fauchette (sau mai degraba Fanchette), tot medic și ea. Domnișoara Friedman-Cîmpina venise în Franța în anii '30 la studii de medicină profitînd de „excepția românească“ – tratatul franco-român din 1857 negociat de doctorul Carol Davila prin care studenții români cu bacalaureat și doar un an de medicină aveau dreptul să continue la facultate medicina în Franța, să-și ia diploma de doctor și să practice acolo la egalitate cu colegii lor francezi. (...) Comeseanul meu mi-a explicat că soția sa avea dreptul la o jumătate din casa părintească din București, de pe strada Știrbei Vodă, o casă, am aflat eu, construită între cele două războaie mondiale, căci la 1914 doctorul Friedman-Cîmpina locuia pe Cîmpineanu 21. În cartea de telefon a abonaților din București pe 1938 am găsit-o numai pe doctorița Fauchette (probabil Fanchette) Friedman-Cîmpina pe Știrbei Vodă nr. 76, deci foarte probabil soțul ei, tatăl lui Barbu Cîmpina, murise.

Începusem să mă întreb care era scopul real al vizitei ilustrului oaspete în România.

După moartea părinților lor, în casă locuia doar ilegalistul Barbu Cîmpina, istoric marxist, șef de secție și director adjunct la Institutul de Istorie (numele „N. Iorga“ fusese suprimat după 1948 și va fi restabilit abia din 1965), laureat al Premiului de Stat, căci sora sa măritată cu Soboul rămăsese în Franța. Iată însă că Barbu (așa îl numeau admiratorii și admiratoarele sale) exagerase prea tare cu „tăriile“ și venea beat la cursuri, căci mai cumula și funcția de conferențiar la Facultatea de Istorie (1948-1958). Drept care s-a „curățat“ în 1959, la 36 de ani, lăsînd în urma sa o văduvă neconsolată, scriitoarea Georgeta Horodincă. Aceasta, la rîndul ei, s-a consolat măritîndu-se cu Nicolae Tertulian, un activist de partid care, pe cînd era student la Filozofie, avea tupeul să-l apostrofeze la curs pe Tudor Vianu că nu cita din Lenin și Stalin.

Acum, în 1970, sora lui Barbu Cîmpina revendica prin soțul ei partea ce-i revenea din moștenirea părintească. Potrivit noilor locatari, valoarea totală a casei, o vilă modernă și spațioasă cu două niveluri și o curte mare, situată într-un cartier burghez rezidențial, era de 40.000 de lei. Din care trebuiau scăzute impozitele și cheltuielile de întreținere curentă care, susțineau cei doi porumbei ocupanți ai cuibului, depășeau cei 20.000 ce reveneau fostei cumnate din Franța, astfel că în final perechea Soboul rămînea ea datoare perechii române.

Nemulțumită cu acest calcul, doamna Soboul l-a convins pe soțul ei să meargă pe teren pentru a investiga situația reală a casei. Întrebarea pe care mi-a pus-o Soboul, după ce îmi explicase situația, suna cam așa: „Credeți că evaluarea casei este exactă?“. I-am răspuns pe loc că cifra de 40.000 de lei era o adevărată impostură: modestul apartament de 45 m² situat pe strada Labirint, pe care mama mi-l donase ocupat de chiriași cu un an înainte, valora tot 40.000 de lei. Prin urmare, o vilă din spatele Cișmigiului costa de cîteva ori mai mult într-atît difereau cele două locuințe ca poziție geografică, dimensiuni, finisare, mobilier etc. „Așa credeam și eu“, mi-a răspuns ușurat Soboul, și astfel discuția noastră a luat sfîrșit. Ne-am despărțit în termeni buni, Soboul mi-a spus că i-ar face plăcere să mă revadă la Paris, dar că nu trebuia să aștept o bursă de la el. *„À bon entendeur, salut!“*, ar fi zis francezii. (...)

Ajunși la București, am avut parte de cîteva neplăceri din partea tov. Armașu, care m-a amendat cu aproape 300 de lei (amendă echivalentă cu totalitatea diurnei mele) pentru că alesesem „Împăratul Romanilor“ în locul altui hotel (deși anunțasem schimbarea), pe de o parte, și pentru că nu dădusem bani șoferului care avea și el „drept“ la o parte din suma datorată mie pentru funcția de acompaniator și interpret. (...)

Iar în final, tova în chestie mi-a pus o întrebare încuietoare: cîți bani primise Soboul ca diurnă de la Academie, diurnă care îi fusese înmînată direct de acad. Emil Condurachi? Am rămas cu ochii holbați și am răspuns că habar n-aveam. Întrebîndu-l mai apoi pe Șerban Papacostea, mentorul și prietenul meu mi-a explicat cum stă tărășenia. Condurachi avea prostul obicei să sustragă/să fure o parte din diurnele oferite oaspeților străini care ignorau desigur la cît aveau dreptul și erau foarte mulțumiți cu cît primeau de la Academie. Treaba a devenit de notorietate publică atunci cînd un istoric ungur, care mai fusese o dată în România, a exclamat cînd a primit direct diurna de la tov. Armașu: „Dar ce mult a crescut diurna mea!“. Căci Condurachi, care îl primise cu ocazia primei vizite, lipsea din București, fiind plecat în turneu prin Europa în virtutea funcției lui principale de „arheolog de aeroport“. De unde, diferența.

Epilogul acestei istorii se plasează în 1982, anul morții lui Soboul (soția lui decedase cu cîțiva ani înainte), cînd perechea Tertulian-Horodincă a ajuns la Paris, invitată pare-se de un bărbos paralitic și grafoman care publica tomuri groase despre Revoluția franceză (un elev al lui Soboul?) și care în plus (sau în principal) era prieten cu președintele Franței. Ajunși aici, cei doi porumbei au intonat aria cunoscută a persecuțiilor pe care le suferiseră sub comuniști (erau amîndoi membri de partid cu vechime) și desigur sub Ceaușescu, și „au ales libertatea“. În mărinimia sa, președintele Franței i-a oferit lui Tertulian, care se prezenta ca mare filozof specializat în Hegel, Fichte și alți gînditori germani pre-marxiști, o direcție de studii la *École des Hautes Études en Sciences Sociales*. Partea comică urmează abia acum: numitul s-a prezentat cu decizia înființării catedrei la serviciul de cadre al Școlii. Aici lucra Grigore Pop Cîmpeanu care mi-a povestit că pe hîrtie se afla o notă manuscrisă precizînd că beneficiarul era N.T. și semnată simplu „F.M.“. Pop Cîmpeanu l-a întrebat pe șeful lui ce însemna această apostilă și acesta i-a explicat că era *„le fait du prince“*, decizia „suveranului“. Or, pe pașaportul pe care acesta l-a prezentat scria că îl cheamă Nathan Weinstein, ceea ce a provocat oarecare nedumerire, și funcționarul i-a cerut să aducă dovada identității celor doua personaje, „piatra de vin“ și filozoful creștin. Cel interesat a plecat bombănind, profund lezat de ignoranța funcționarilor de la „cadre“ care nu știau cine era el. După cîteva zile, lucrurile s-au aranjat și Tertulian și-a reluat cu seninătate cursurile de marxism – partea întîi, pînă la Marx, iar apoi Lukács – pe care le debita de ani de zile cu mare curaj studenților români la București în anii terorii staliniste și ceaușiste.

Matei Cazacu *este scriitor și istoric român stabilit în Franța, cercetător la Centrul Național de Cercetare Științifică, precum și profesor la Sorbonne – IV și la Institul Național de Limbi și Civilizații Orientale de la Paris.*

(versiunea integrală poate fi citită pe www.dilemaveche.ro)

Cu ochii-n 3,14

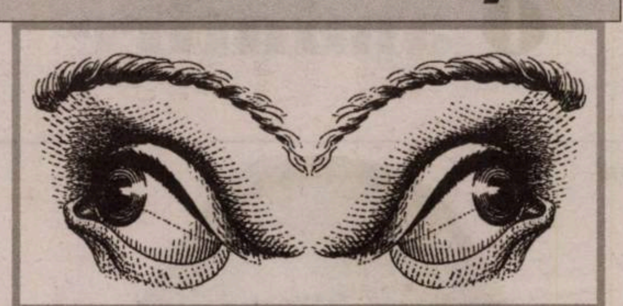

N-AI ZICE CĂ ȚII ÎN MÎNĂ LUMINA CARE VREA SĂ APARȚINĂ FIECĂREI ȚĂRI, CI MAI DEGRABĂ UN FENOMEN GLOBAL (CEEA CE NU-I RĂU PENTRU PROPRIA OGRADĂ)

■ Pentru susținerea liberalizării consumului de cannabis, un individ a trimis la DIICOT un pachet cu marijuana, fiind, bineînțeles, arestat. În semn de protest față de arestarea individului, un alt individ a aruncat o pungă cu muguri de cannabis pe ușa de la intrarea în sediul central al DIICOT. Cu atîta veselie de iarbă, nici n-ai zice că afară este iarnă. (**S. G.**)

■ Un nou titlu a apărut în librării: *Biblia vaginului*. Ați citit bine! O carte scrisă de dr. Jen Gunter, cică bestseller *New York Times,* tradusă în românește la Editura Curtea Veche. E greu să mai comentezi ceva fără să riști vreo blasfemie, la adresa unuia sau altuia dintre cei doi termeni ai titlului. Printre referințele la adresa acestei cărți se spune: „Nu ții în mînă un tratat de medicină, ci mai degrabă o lucrare-busolă...“. Adică pentru cine și-a pierdut busola. (**A. M.**)

■ Pe Șoseaua Viilor, un magazin care vinde obloane, jaluzele și alte asemenea lucruri (utile pentru a opri lumina să pătrundă înăuntru) are un nume răsunător: Umbrisimo Technology. (**D. S.**)

■ Dacă ești un robot care vrea să aparțină lumii oamenilor, mai cu seamă celei artistice, trebuie să te supui și regulilor ei. Ai-Da, primul robot umanoid pictor în realizarea căruia, acum doi ani, au fost implicați inclusiv psihologi și experți în artă, s-a trezit acuzat de spionaj, la un moment dat, la granița cu Egiptul. A fost eliberat după zece zile, dar faptul că în locul ochilor are camere de luat vederi îi va aduce mereu numai necazuri. (**A. A. D.**)

■ Cercetătorii de la Oxford au calculat numărul morților de COVID-19 și vîrsta la care au avut loc decesele în 31 de țări și, în funcție de speranța de viață a fiecărei țări în parte, au estimat că virusul a cauzat pierderea a 28 de milioane de ani de viață ce ar mai fi putut fi trăită. În acest timp, cercetătorii de la Facebook au descoperit că platforma dăunează somnului, muncii, relațiilor de cuplu și educației copiilor pentru aproximativ 360 de milioane de utilizatori. Dat fiind că în timpul pandemiei, care încă nu s-a încheiat, a crescut durata de utilizare a platformelor de așa-zisă socializare, putem considera acești ani drept un proces de exterminare, uzare și irosire a omului? (**M. C.**)

■ Un bărbat din Coreea de Nord a fost condamnat la moarte și va fi dus în fața plutonului de execuție după ce a fost prins că a vîndut cópii ale serialului de succes *Squid Game*. Se pare că o copie a serialului a fost adusă ilegal din China, pe un stick USB, și vîndută unui elev din Coreea de Nord, care apoi a dat-o prietenilor săi. Autoritățile l-au prins pe bărbat după ce s-a aflat că șapte elevi de liceu se uitau la serialul Netflix, devenit un fenomen global. Nu doar vînzătorul va fi pedepsit, ci și elevii care au vizionat serialul. Cel care a cumpărat o copie a fost condamnat la închisoare pe viață. Ceilalți elevi care doar au urmărit serialul, dar nu au cumpărat cópii, au fost condamnați la cinci ani de muncă silnică. Profesorii lor au fost dați afară din partid și de la școală. Politica asta e mai horror decît orice film. (**A. M. S.**)

■ Conform statisticilor unor birouri de turism, în topul preferințelor turiștilor români pentru minivacanța de 1 Decembrie se află: Brașovul (16% din rezervări), stațiunile montane de pe Valea Prahovei (13%), destinațiile balneoclimaterice, cum ar fi Sovata, Băile Felix sau Băile Tușnad (10%), și alte orașe din Ardeal, precum Cluj-Napoca, Alba Iulia și Sibiu (31%) – ceea ce nu-i rău pentru turismul autohton, ținînd cont că, tradițional, înainte de începerea pandemiei, românii cotropeau, de 1 Decembrie, Bulgaria. COVID-19 aduce, iată, un spor de patriotism; să i se spună, măcar pentru o zi, COVID-1918! (**M. P.**)

La Vite
Italienisches Restaurant Pizzeria

© A. Vrana

■ Vreme de aproape cinci ani, baza militară americană de la Mihail Kogălniceanu a fost prăduită, sistematic, de un grup infracțional. Oamenii au furat motorină în valoare de două milioane de dolari. Aproximativ 50 de cisterne pline. E greu de imaginat cum poți fura carburanți cu cisterna dintr-o unitate militară. Cum o să ne apere americanii de dușmani dacă nu-s în stare să-și păzească de hoți nici măcar propria ogradă? (**M. M.**)

PRIN URMARE, AR FI DESTUL DE GREU SĂ-ȚI MENȚII POZIȚIA ÎN TIMP CE TRECUTUL CONTINUĂ SĂ CONTROLEZE O MARE PARTE DIN ZIUA NAȚIONALĂ

■ China ar putea adăposti popoare întregi în milioane de locuințe unde momentan nu stă nimeni. Mai exact, în statul comunist există 30 de milioane de locuințe nevîndute, la care se adaugă aproximativ 100 de milioane cumpărate, dar neocupate. În aceste „orașe-fantomă“ ar putea trăi, prin urmare, în jur de 350.000.000 de persoane. (**A. A. D.**)

■ Multă lume s-a amuzat de declarația lui Kelemen Hunor de acum cîteva zile (apropo de posibila pierdere a Ministerului Dezvoltării) – „E imposibil să stăm cu pantalonii dați jos pînă la genunchi și să așteptăm zîmbind poștașul în fiecare lună“ –, cînd, de fapt, politicianul nu a făcut nimic altceva decît să sublinieze logica dificultății unei asemenea acțiuni. De vreme ce poștașul sună întotdeauna de două ori, ar fi destul de greu să-ți menții poziția bizară și să mai și zîmbești. (**S. G.**)

■ O interfață computerizată, care folosește Inteligența Artificială, conectată la creierul unui bărbat paralizat de la gît în jos încă din anul 2007, a reușit să interpreteze semnalele activității sale neuronale în timp ce bărbatul se gîndea că scrie cu un pix imaginar, transformînd literele din gîndurile sale într-un text cu acuratețe de 94%. (**M. C.**)

■ În Coreea de Nord s-a dat o lege care pedepsește cu închisoarea citirea știrilor oficiale neaduse la zi în privința foștilor demnitari care au fost executați sau eliminați din ierarhia de stat. După cum se știe, dictatorul de la Pyongyang obișnuiește să elimine nu doar politic, ci și fizic pe acei demnitari pe care-i bănuiește de trădare. După cum șade bine oricărei propagande, numele lor e eliminat din toate arhivele după căderea în dizgrație. Ceea ce incriminează și pedepsește legea este, așadar, frecventarea știrilor vechi, de dinainte de a fi rescrise de propagandă. Este, așadar, o lege care îi obligă pe nord-coreeni să fie mereu „updatați“ și să șteargă din mintea lor trecutul. Mai precis, trecutul să fie ceea ce li se spune în prezent că a fost, nu ceea ce își amintesc ei. Deocamdată, legea se aplică doar în Coreea de Nord... (**S. V.**)

■ Divizia de livrare de mîncare a grupului Uber a încheiat un parteneriat cu *retailer*-ul de cannabis Tokyo Smoke pentru a putea face livrări de cannabis în provincia Ontario din Canada. La trei ani după ce Parlamentul canadian a aprobat legalizarea consumului de marijuana în scop recreațional, autoritățile încearcă să corecteze situația de pe această piață, în condițiile în care producătorii ilegali continuă să controleze o mare parte din vînzările totale anuale. Uber Eats nu-ți aduce încă pachețelul cu cannabis acasă, dar îl poți comanda pe platforma lor și îl ridici din cel mai apropiat magazin Tokyo Smoke. (**A. M. S.**)

■ Președintele Iohannis a promulgat legea care instituie *Ziua națională a înotului* pe data de 19 iulie a fiecărui an. Să fie vorba de înotul în ape tulburi? (**A. M.**)

DILEMA VECHE

REDACȚIA:

Dana CĂLINESCU (secretar general de redacție)
Marius CHIVU ● Radu COSAȘU ● Stela GIURGEANU
Andrei MANOLESCU (redactor-șef adjunct)
Matei MARTIN ● Matei PLEȘU ● Adina POPESCU
Iaromira POPOVICI ● Ana Maria SANDU
Dan STANCIU (art director) ● Mircea VASILESCU
Sever VOINESCU (redactor-șef)

RUBRICI:
Teodor BACONSCHI ● Ion BARBU ● Aron BIRO ● Paul BREAZU
Cosmin CIOTLOȘ ● Horia CORCHEȘ ● Andrei CORNEA
Codrin Liviu CUȚITARU ● Alin FUMURESCU ● Petre GURAN
Ionuț IAMANDI ● Maria IORDĂNESCU ● Selma IUSUF
Ovidiu LORENZ ● Anca MANOLESCU ● Victor MOROZOV
Adrian MUREȘAN ● Radu NAUM ● Lorin NICULAE
Andrei PLEȘU ● Constantin RUDNIȚCHI ● Mihaela SIMINA
Bogdan-Alexandru STĂNESCU ● Oana STOICA ● Valeriu STOICA
Cătălin ȘTEFĂNESCU ● Bogdan TĂTARU-CAZABAN ● Teodor TIȚĂ
Andreea VLAD ● Rodica ZAFIU

TEHNOREDACTARE: Adrian DAMIAN
EDITOR WEB: Anda DOCEA

PUBLICITATE PENTRU PRINT:
floriana.coman@adevarulholding.ro

PUBLICITATE PENTRU ONLINE:
vanzari@ead.ro
dragos.stan@adevarulholding.ro

MANAGEMENT GRUPUL DE PUBLISHING:
Administrator Special: Constantin SANDU
Director Marketing: Steluța ZAMFIR
Coordonator Producție: Constantin DELTA
Director Distribuție: Dana ZAMFIR
Informații și reclamații ABONAMENTE:
0790.139.007 / 0790.139.009
(numere cu tarif normal, disponibile de luni pînă vineri, între orele 9 și 18)
e-mail: abonamente@adevarulholding.ro

ISSN: 1584-1669
Revistă editată de: Adevărul holding
Publicație auditată de: BRAT AUDIT TIRAJE
Tiraj: 7.250
Tipărit la
Tipoart Idea Studio

Biblioteca Județeană
ASTRA Sibiu

Biblioteca Județeană
ASTRA Sibiu

„Sînt vechi, domnule!“ (I.L. Caragiale)

FONDATOR **ANDREI PLEȘU**

DILEMA VECHE

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE ■ Anul **XVIII** ■ nr. **922** ■ 9-15 decembrie 2021 ■ www.dilemaveche.ro ■ 24 pagini ■ 7 lei

Șerban AXINTE

pentru **poezie**

16

ANDREI PLEȘU

„Între religie și Biserică“

pagina **3**

CONSTANTIN VICĂ

„Dreptate, sex și roboți“

pagina **14**

CONSTANȚA VINTILĂ

„Lux & modă“

pagina **15**

Cealaltă realitate

Virtual, post, meta

„Realitatea nu este altceva decît un punct de vedere.“

PHILIP K. DICK

Redacția DILEMA VECHE: Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, sector 2, 020331 București ● **telefon:** 0372.130.006 ● **e-mail:** dilema@dilemaveche.ro

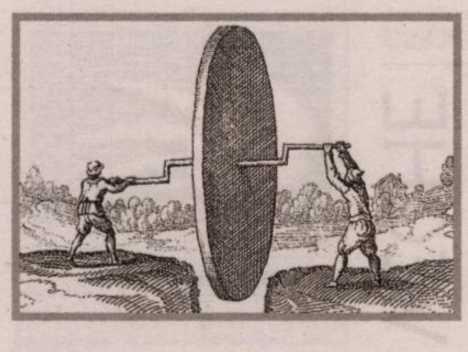

Teodor TIȚĂ

contraintuiția

Vor rușii război?

© wikimedia commons

Președinții Rusiei și Statelor Unite urmau să aibă marți o convorbire menită să detensioneze relația bilaterală după ce presa internațională a relatat pe larg despre mișcările militare ale Rusiei interpretate de Occident ca pregătiri pentru invadarea Ucrainei.

Administrația de la Washington pregătise un mic cadou pentru Kremlin înaintea discuției: un pachet de sancțiuni care ar urma să fie aplicat în cazul în care Rusia decide să treacă la fapte.

Guvernul american s-a ferit să dea, oficial, detalii în legătură cu amploarea și țintele sancțiunilor, însă „pe surse“ au apărut suficiente informații cît să nu existe dubii că Moscova va trebui să-și calculeze pașii foarte atent. Astfel, printre sectoarele ce ar putea fi vizate se află cel energetic (de o importanță uriașă pentru Rusia) și cel financiar. Potrivit CNN, se studiază inclusiv varianta decuplării Rusiei de la sistemul de plăți SWIFT, folosit de aproape toate băncile din lume pentru tranzacții internaționale. Au fost analiști care au numit această posibilitate „opțiunea nucleară“ pentru că ar arunca Moscova cu zeci de ani în urmă din punct de vedere al comerțului de orice fel. Pentru a înțelege mai bine cît de important este acest sistem trebuie spus că el este folosit de peste 11.000 de instituții financiare din lume și numai în 2019, prin intermediul lui, aveau loc aproape 34 de milioane de tranzacții pe zi. SWIFT este, dacă vreți, sistemul circulator al comerțului internațional. O economie care nu are acces la el e, practic, condamnată la scufundare.

Rușii au înțeles din timp pericolul și au creat în 2016 un sistem asemănător ca infrastructură și tehnologie, însă acesta este folosit preponderent în interiorul țării. Băncile străine au preferat să stea departe de ecosistemul financiar alternativ rusesc, știind prea bine că, în eventualitatea nefericită în care ar putea fi puse să aleagă, Rusia nu are prea mult de oferit. Propaganda nu produce nici valoare adăugată, nici dobîndă, ci cel mult un *„high“* temporar care se termină întotdeauna în dureri de cap și bilanțuri contabile negative.

Preocuparea Rusiei pentru pregătirea unui conflict major e vizibilă și în zona de tehnologie. Moscova aplică un soi de strategie a Internetului suveran plecînd de la prezumția (rezonabilă, de altfel) că Occidentul ar putea să îi oprească accesul la rețeaua mondială. Crearea așa-numitului „Runet“ a fost testată cu un succes îndoielnic, însă autoritățile dau asigurări că rușii nu vor rămîne fără Internet în cazul în care partenerii occidentali se decid să scoată *router*-ul din priză. Mai mult succes pare să aibă amenințarea că orice companie străină activă pe piața locală care nu își ține serverele pe teritoriul rusesc își va vedea traficul încetinit și în cele din urmă oprit. Așa că, dacă se întîmplă să călătoriți prin Rusia și vreți să înjurați un pic guvernul într-un mesaj trimis pe telefon, faceți-o cît mai creativ posibil, astfel încît să descumpăniți cenzorul.

Fostul premier și ministru de Externe al Suediei, Carl Bildt, publica recent pe Twitter o hartă a forțelor militare rusești desfășurate în jurul Ucrainei. Bildt susține că o eventuală invazie va degenera într-un „război european de proporții“. Suedezul, în prezent co-președinte al European Council on Foreign Relations, se ferește să folosească termenul de „război mondial“. Alții sînt mai puțin prudenți. Însă înainte de a ne alarma dincolo de limitele rezonabilului ar merita poate să ne întoarcem la economie. Și e cel puțin o cifră care e mai relevantă decît oricare alta, aceea a produsului intern brut al Rusiei. Cu toate resursele sale energetice, cu toată capacitatea ei de mobilizare, cu teritoriul ei imens (cea mai mare țară din lume din punct de vedere al suprafeței), Rusia este, din punct de vedere al PIB-ului, la nivelul Spaniei și sub cel al Coreei de Sud. Vă închipuiți Coreea de Sud pornind într-un război cu tot restul lumii?

Sigur, poate comparația e un pic forțată, Coreea de Sud sau Spania nu sînt puteri nucleare, însă pentru a ajunge la o astfel de discuție trebuie să plecăm de la premisa că Rusia e condusă de un nebun imposibil de controlat. Realitatea e însă mai nuanțată și, dacă istoria recentă ajută la ceva, putem observa două lucruri. Primul dintre ele e că orice mișcare expansivă a Rusiei a fost intens calculată, astfel încît situația să rămînă mai degrabă într-o zonă gri-incertă din care Kremlinul să se poată replia rapid. Așa a fost războiul cu Georgia, așa s-a întîmplat cu tulburările din estul Ucrainei sau invazia Crimeei niciodată asumată deschis – Kremlinul preferă varianta unei secesiuni voluntare a peninsulei. Ridicol, dar asta e narațiunea oficială rusească.

Apoi, prezumția că Putin e un dictator absolut nu e valabilă. În fapt, calitatea care l-a ajutat să se mențină la putere a fost întotdeauna combinația de inteligență și viclenie ce i-a permis să navigheze între forțe interne care nu sînt întotdeauna de acord: sistemul de securitate din care s-a ridicat, oligarhii care domină economia și rivalitățile interne din interiorul administrației care în perioada sovietică dăduseră naștere „kremlinologiei“, o știință utilă și azi. Putin e dictator, dar mai degrabă varianta de grădină. Pentru ăia mai serioși trebuie să privim la Phenian sau Damasc.

Asta nu înseamnă că avertismentele insistente privind o posibilă invazie a Ucrainei sînt lipsite de substanță, ci doar că, dacă ea se va produce, va fi probabil limitată în ambiții și susceptibilă de replieri rapide.

Întrebarea dacă vor rușii război e cumva inutilă. Important e că se pregătesc pentru el. Or, aici e importantă reacția Occidentului. Ea trebuie să fie fermă și lipsită de echivoc. Dacă în rîndul democrațiilor vestice vor exista contradicții majore cu privire la atitudinea față de Kremlin, atunci, indiferent de rezultatul unui conflict, Putin a cîștigat. Iar.

Teodor Tiță *este gazda podcast-ului* În Centru *pe care îl puteți asculta pe oricare dintre platformele de distribuție (Apple, Spotify, Google etc.): https://open.spotify.com/show/5jSN6amOtenIsHn23aoOLQ*

■ ■ ■

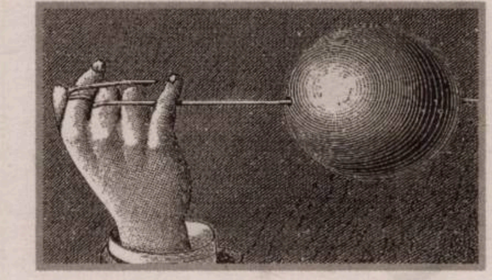

Matei MARTIN

mapamondul de buzunar

Legea vaccinării și alte diviziuni

Tot mai mulți lideri europeni încep să-și pună problema vaccinării obligatorii. Iminența unui al cincilea val pandemic, apariția unei mutații noi și stagnarea campaniilor de imunizare amplifică îngrijorarea la nivel european. Nu vom fi la adăpost de acest virus pînă cînd nu vom fi *cu toții* la adăpost – aceasta era doctrina luptei împotriva pandemiei, așa cum a fost definită, încă de la începutul anului trecut, de Angela Merkel. A venit în sfîrșit timpul să ne gîndim la vaccinarea obligatorie în Europa? Șefa Comisiei Europene, Ursula von der Leyen, a anunțat că o asemenea reflecție e necesară. Chiar dacă decizia efectivă cu privire la obligația vaccinării cade în sarcina guvernelor naționale. La nivel european există un consens cu privire la faptul că imunizarea colectivă prin vaccinare e singura soluție pentru a opri pandemia. Legislația cu privire la vaccinarea obligatorie stîrnește însă polemici. Partidele conservatoare, liberale și unii populiști văd aici o lege liberticidă; socialiștii, ecologiștii, partidele centriste etc. urmăresc obligația statului de a oferi cetățenilor protecție și invocă principiul solidarității. Clivajele sînt adînci – dar nu insurmontabile. Un alt factor important în ecuație e nivelul de educație (științifică, civică) al populației: în statele din Vestul și din Nordul Europei, cota de vaccinarea a atins deja niveluri ridicate. Pe alocuri, o lege a vaccinării obligatorii ar fi deja superfluă. Însă ar putea fi decisivă în alte state pentru a-i constrînge pe cei puțini rămași încă nevaccinați. În Estul și Sudul Europei, imunizarea bate pasul pe loc. Ce s-ar schimba dacă aceste țări ar adopta o lege a vaccinării obligatorii? Și ce ar putea învăța din experiența europeană de pînă acum?

> *Ce s-ar schimba dacă aceste țări ar adopta o lege a vaccinării obligatorii?*

Trei inițiative în acest sens există deja la nivel european. Austria e prima țară care va introduce o lege a vaccinării anti-COVID-19 începînd cu 1 februarie anul viitor. Legea, în curs de elaborare, a scos în stradă zeci de mii de oameni la Viena, Graz și Klagenfurt. Dar, dincolo de protestele zgomotoase, există un solid consens politic în jurul proiectului legislativ. În Germania, Olaf Scholz a promis vaccinare obligatorie începînd cu luna martie a anului viitor. În guvernul de coaliție pe care îl conduce, liberalii (FDP) se opun de principiu reglementărilor excesive și obligației de vaccinare, însă, poate și de dragul guvernării, nu s-au opus acestei măsuri care a devenit acum o promisiune a coaliției. Și aici există un consens: cabinetul Angelei Merkel a inițiat în prealabil un dialog pe tema vaccinării obligatorii cu guvernele landurilor. În plus, cu o largă majoritate a populației vaccinată, autoritățile nu mai trebuie decît să-i convingă pe puținii sceptici s-o facă.

În Grecia, Guvernul a găsit altă modalitate de a convinge populația vulnerabilă să se imunizeze: persoanele nevaccinate în vîrstă de peste 60 de ani sînt pasibile de o amendă care e aplicată lunar, pînă la conformare, începînd din ianuarie 2022. Dacă această abordare chiar funcționează e, deocamdată, greu de spus: nu se știe cîți dintre vîrstnicii rămași nevaccinați au hotărît să se imunizeze ca să nu plătească amenda lunară. Cu doar puțin peste 60% din populație imunizată, Grecia e undeva în coada clasamentului european, iar introducerea vaccinării obligatorii chiar și pentru o categorie clar delimitată e o măsură evident nepopulară, care va scădea încrederea cetățenilor în autorități. Ce știm e că acolo funcționează bine măsurile bazate pe principiul sancțiune *versus* recompensă, mai precis restricții *versus* libertate. Pînă și accesul în lăcașele de cult e condiționat de prezentarea certificatului verde: doar cei vaccinați, testați negativ ori trecuți recent prin boală au voie să intre în biserică. Mai degrabă asta i-ar putea motiva pe sceptici să accepte serul.

Sîntem încă departe de un acord european cu privire la vaccinarea obligatorie. Deocamdată, singurele instrumente utile în controlul pandemiei rămîn certificatul verde – și acela aplicat neunitar, după norme stabilite de guvernele naționale – și restricțiile de circulație între state. Pînă cînd nu va reuși să depășească diviziunile legate de vaccin, Europa va rămîne divizată de granițe.

■ ■ ■

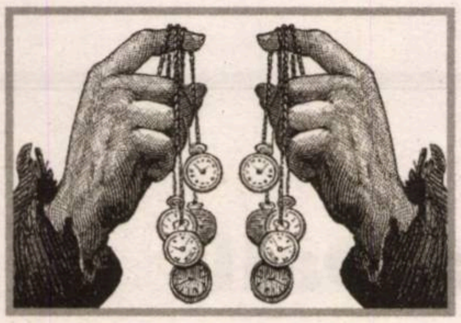

Andrei PLEȘU

nici așa, nici altminteri

„Așa e că pînă acum nu stăm nici bine, nici rău, adică nici așa, nici altminteri?" (I.L. Caragiale)

Între religie și Biserică

Se apropie sărbătorile. Și cer îngăduința să reiau, cu acest prilej, o reflecție din 2013, mereu actuală totuși, deși adesea neglijată, asupra modului în care facem loc credinței în viața noastră pămîntească. Cea lăuntrică și cea instituțională.

Nu vreau să intru, acum, în complicata și delicata problemă a raporturilor dintre religie și Biserică. Mă mulțumesc să consemnez, rapid, inevitabila lor interdependență. Problematica religioasă nu este una de tip speculativ, nu circumscrie o disciplină intelectuală dedicată unui adevăr abstract. În joc sînt întrebări ultime, cu importante consecințe existențiale. Și, peste tot în lume, reflecția religioasă implică participarea la un cult, asumarea directă a unui parcurs ritual. Religiozitatea vagă, singuratică, „neînregimentată" e, de regulă, divagatorie, dacă nu smintitoare. Ea se întemeiază pe convingerea, vanitoasă, că eul privat, individualitatea țanțoșă au „dreptul" și resursele necesare pentru a „accesa" Duhul, deși acesta e, prin definiție, o instanță comunitară. Nu e mai puțin adevărat că și „Biserica", respectiv „îmbisericirea", se dispensează adesea, cu o condamnabilă ușurință, de căutarea studioasă, de reflexivitate, de efortul minții. Interogativitatea firească a spiritului e pusă între paranteze și totul se reduce la execuția oarbă a unei gesticulații cutumiere. Există o anumită simetrie între „a merge la biserică" decerebrat și mecanic și „a medita" asupra feluritelor teme religioase în totala ignoranță a metabolismului liturgic și a căutării „instituționalizate". Debranșat de „dispozitivul" apostolic, „filosoful" religios riscă să-și pericliteze spiritul de orientare, crezînd, cu o vinovată suficiență, mai mult în capacitățile proprii decît în acumulările masive ale unei bimilenare tradiții.

Altceva mă preocupă, însă, în însemnările de față. Și anume faptul că, pe piața dezbaterii publice de la noi, interogația religioasă e cvasi-absentă, iar problemele legate de Biserică se reduc la o necatehizată „veghe civică".

Intelectualitatea laică nu pare preocupată de marile teme ale gîndirii religioase. În cel mai bun caz, apar deschideri, mai mult sau mai puțin exotice, spre „istoria religiilor", „antropologie religioasă", „fenomenologie" și comparatistică interreligioasă și interconfesională. Dar reflecția consistentă, analitică și creatoare, asupra credinței, asupra marilor „încercări" teoretice și existențiale cu care se confruntă teologia e rarisimă și privită cu neîncredere sau stupoare. Nu avem o tradiție consolidată a intelectualului laic, dar angajat, prin scrierile sale, în spațiul vieții religioase. În mod paradoxal, Occidentul, pe care îl stigmatizăm arogant pentru exces de secularizare, are o mult mai bună așezare în acest teritoriu. În Franța, de la Pascal la Gabriel Marcel, de la Charles Péguy și Maurice Blondel la Jacques Maritain, Paul Claudel sau Georges Bernanos, conceptul de „scriitor creștin" este bogat ilustrat și unanim acceptat. Să amintim, în treacăt, și autori ca G.K. Chesterton și C.S. Lewis în Marea Britanie sau, în Italia, Giorgio Agamben, socotit, îndeobște, ca fiind „de stînga". De neocolit, în zona ortodoxă, este și impozanta galerie a unor intelectuali ruși de talia lui Vladimir Soloviov, Serghei Bulgakov, Nicolai Berdiaev sau Lev Șestov. Exemplele se pot multiplica indefinit. E vorba de figuri prestigioase, pe care și cititorii, și universitățile, și teologii „profesioniști" sînt gata să-i ia în serios. Numai la noi, cu puține excepții, această „specie" e deficitară și, în general, privită strîmb de „breasla specialiștilor" în sutană.

În schimb, foarte prezentă e confruntarea de opinii cu privire la Biserica instituțională. Cum e cu cîștigurile ei, cum e cu Catedrala Neamului, cum e cu preoțimea nevrednică, cum e cu dreptul de a fi incinerat sau de a te sinucide etc. Totul se desfășoară în regimul unei totale și declarate exteriorități și față de problematica duhovnicească, și față de semnificația originară și transcendentă a Bisericii. La rîndul ei, Biserica însăși e din ce în ce mai „gospodărească", mai eficientă administrativ, mai „lumească".

Nu se mai ocupă nimeni de subiecte „depășite" cum ar fi cele legate de sensul vieții, al suferinței, al existenței răului. În cel mai bun caz, se adoptă pe fugă, cu un entuziasm demn de o cauză mai bună, rudimentare „tehnici" spirituale, „rețete mistice" aducătoare de fericire promptă, înălțată pe pagode pompoase de platitudini („Gîndește pozitiv!", „Învață de la nori să te lași dus de curent!", „Surîde vieții!" etc.). Misterul se dizolvă într-o mînă de „secrete" ezoterice, mîntuirea e un soi de *„bodybuilding"*. Ne ocupăm de „mediu" mai mult decît de ecologia sufletului propriu, de „drepturile omului" mai mult decît de desăvîrșirea lui, de derapajele Bisericii mai mult decît de rostul ei adînc. Sîntem „raționali", „pragmatici", „critici". Și patrioți. Nu ne lăsăm manipulați de fasoanele Occidentului decăzut. Iar între religie și Biserică, alegem „actualitatea" impusă de emisiunile de știri și de micile noastre obsesii „recente".

■ ■ ■

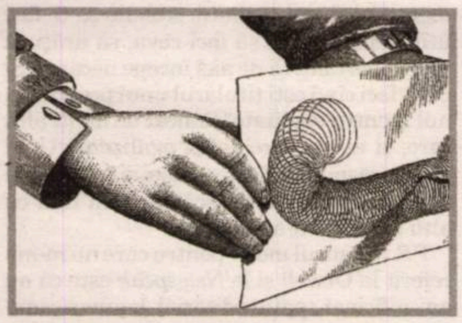

Andrei CORNEA

la răscruce de gînduri

Roata

A apărut o născocire ciudată în satele dimprejurul nostru. Vin la noi călători și negustori care vor să ne-o vîndă și nouă, la schimb cu cîteva oi și capre. Nu sîntem prea lămuriți, așa că ne-am strîns la sfat să deliberăm în mod democratic. Născocirea se folosește într-un mod bizar, dar cel mai bizar la ea e chiar numele sub care străinii ne-o prezintă: îi zice „roată".

Așadar ne-am adunat și, după ce ne-a fost prezentată invenția și ni s-au adus și două specimene de „roată" – una mare cît un stat de om, alta mică, cît un deget, mai mulți au luat cuvîntul:

– Ar fi folositor s-o adoptăm și noi, zise timid cineva. Ne-ar ușura căratul poverilor. Nu le-am mai tîrî prin noroaie ca niște sclavi, ci le-am trage pe roți...

– Problematic, spuse cu aplomb altcineva. Mai întîi, nu cred că e de folos: roata se rostogolește prea repede și n-o poți ghida. Ei zic că există niște dispozitive pentru a o ancora cumva, osii, parcă, șasiu, dar nu le-am văzut pînă acum. Pe drumuri ușoare nu merită osteneala, iar pe drumuri grele se înfundă în șanțuri. Atunci unde s-o folosim? În plus, nu te poți urca cu ea în copaci, cum faci cu mîinile și picioarele.

– De fapt, observă un altul, e și foarte fragilă. N-a fost testată suficient și se frînge repede. Am văzut cu ochii mei.

– Chiar dacă ar fi de folos și nu s-ar strica imediat, zise altcineva, eu sînt convins că roata e foarte periculoasă. Am auzit că mulți oameni au căzut de pe ea și și-au rupt care un picior, care o mînă, ba și mai rău. Nu s-au calculat încă riscurile, dar dacă le-am calcula, am vedea că pretutindeni unde s-a introdus roata a crescut dramatic numărul accidentelor de circulație. E intolerabil! Vor fi și dificultăți birocratice: va trebui să introducem un permis de a circula cu roata...

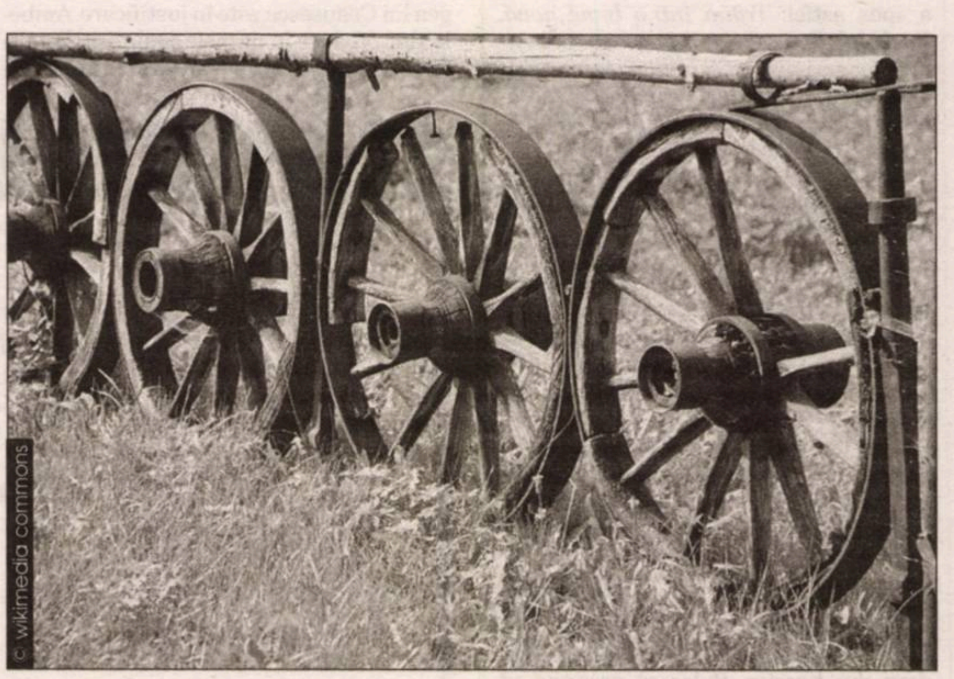

© wikimedia commons

– Păi, dacă nu s-au calculat riscurile, de unde știți asta? îndrăzni apărătorul roții.

– Fii serios, dom'le! Parcă e nevoie de atîta calcul! Orice copil îți poate arăta pericolele la care ne-ar supune pe toți o adoptare necontrolată a roții. Am auzit de un sat unde jumătate din populație zace accidentată, ba unii au căzut în rîpe și au murit. Dar bineînțeles că nu se spune nimic oficial.

– Mai e și altceva, vorbi grav șamanul, un membru respectat al comunității noastre. Chiar dacă roata ar folosi la ceva și n-ar conduce la prea multe accidente, tot ar trebui să ne ferim de ea. Avînd roata, oamenii se vor dezvăța să mai meargă pe cele două picioare, așa cum i-a lăsat Dumnezeu. Dacă Dumnezeu ar fi iubit roata, ne-ar fi făcut roți în loc de picioare. Or, e evident chiar și pentru dușmanii noștri că nu ne naștem cu roți. Roata e deci opera Satanei, care ne ispitește și vrea să ne schimbăm modul nostru tradițional de viață. Odată introdusă roata în societate, totul se va schimba: femeile, scăpate de sarcina ducerii poverilor, nu vor mai asculta de soții lor, ci se vor da în roți, copiii își vor face rotițe și vor fugi de acasă, cei slabi vor deveni la fel de puternici ca cei puternici, ologii vor circula pe roți, caii vor munci mult mai mult, fiind obligați să tragă niște chestii cu roți. Și lucrurile nu se vor opri aici: va veni cîte un deștept care va mai inventa ceva – chipurile, ca să amelioreze situația.

– De altfel, și estetic e dizgrațioasă roata, comentă cineva cu preocupări artistice. Se compară chestia asta, uniformă peste tot și la fel de oriunde ai apuca-o, cu un picior delicat de femeie, de exemplu? Roata e pur și simplu hidoasă.

Și așa se dezbătu, preț de vreo oră. Ne-am convins, majoritatea, să respingem „roata", mai ales că și prețul cerut ni s-a părut piperat. „Mă întreb: cine profită de pe urma vînzării de roți în toate satele? Am auzit de niște „Big Rhota"... în înțelegere cu unii de pe-aici", spuse cineva privind cu subînțeles la un vecin al său, care îi stricase gardul.

Așadar, decizia a fost cam așa: „Numita «roată» e o invenție a cărei valoare n-a fost deocamdată testată. Chiar dacă ar aduce unele foloase, e periculoasă, putînd conduce la multe accidente. Și chiar dacă am putea evita unele accidente, numita «roată» e periculoasă spiritual, conducînd la înlocuirea picioarelor și a mersului cu ele, consfințite de Dumnezeu și de natură și, în consecință, afectînd grav stabilitatea socială și culturală a măreţului nostru sat. Pe deasupra, e și urîtă".

Fără roți în satul nostru!

■ ■ ■

Sever VOINESCU

axa dus-întors

De la Ceaușescu la Dalli

În octombrie 1977, Nicolae Ceaușescu promulga Legea privind normele de adresare în relațiile dintre cetățenii Republicii Socialiste România. Iată conținutul legii, cu tot cu preambulul justificativ: „Ținînd seama de profundele transformări social-economice care au avut loc în țara noastră în procesul edificării socialismului și comunismului, de faptul că oamenii muncii sînt deopotrivă proprietari ai mijloacelor de producție, producători și beneficiari a tot ceea ce se produce în societatea noastră, că între toți cetățenii patriei s-au statornicit relații de tip nou, bazate pe egalitate, colaborare și stimă reciprocă, fiind lichidată pentru totdeauna asuprirea și exploatarea omului de către om, Marea Adunare Națională a Republicii Socialiste România adoptă prezenta lege.

Art. 1. Cetățenii Republicii Socialiste România vor folosi în relațiile de muncă și de serviciu, în raporturile cu unitățile economice, social-culturale, cu organele administrației și celelalte organe de stat, cu organizațiile de masă și obștești, forma de adresare «tovarăș» sau «tovarășă». De asemenea se poate folosi și forma de adresare «cetățean» sau «cetățeană».

Art. 2. Pentru exprimarea raporturilor dintre unitatea socialistă și membrii colectivului de muncă din acea unitate sau pentru a desemna colectivul de muncă dintr-o unitate se vor folosi, indiferent de domeniul, natura activității ori de serviciul sau funcția îndeplinită, noțiunile de «oameni ai muncii» sau «personal muncitor» în loc de «angajați» sau «salariați».

Art. 3. Sindicatele, organizațiile de tineret și de femei, precum și celelalte organizații de masă și obștești, sînt chemate să desfășoare, în vederea asigurării respectării dispozițiilor legii, o largă activitate politico-educativă în rîndul tuturor cetățenilor țării. Organele de stat, instituțiile de învățămînt și social-culturale, toate unitățile socialiste sînt obligate să ia măsuri pentru aplicarea întocmai a prevederilor prezentei legi“.

Zilele trecute, presa italiană a scos la iveală un document de lucru al Comisiei Europene care urma să devină un fel de ghid privind modul în care se adresează oamenii unii altora. Nu e clar ce forță normativă ar fi avut acest ghid, dar la cît sînt oamenii vremii noastre de mimetici, de fricoși și de înclinați spre delațiune nu mă îndoiesc că ar fi fost urmat cu convingere de mulți zeloți și cu frică de ceilalți, cei mai mulți. Fără „domn“ și „doamnă“, ci „coleg“ și „colegă“ – cere ghidul. Cuvîntul „Crăciun“ e socotit ofensator pe motiv că unii nu serbează Crăciunul și de aceea se pot considera ofensați cînd îl aud. Față cu scandalul iscat de această dezvăluire, comisăreasa responsabilă, o malteză pe nume Helena Dalli, s-a speriat și a dat înapoi: „Inițiativa mea de a elabora orientări ca document intern de comunicare pentru personalul Comisiei în exercitarea atribuțiilor sale a fost menită să atingă un obiectiv important: să ilustreze diversitatea culturii europene și să prezinte caracterul incluziv al Comisiei Europene în ceea ce privește toate categoriile sociale și convingerile cetățenilor europeni. Cu toate acestea, versiunea publicată a orientărilor nu servește în mod adecvat acestui scop. Acesta nu este un document dezvoltat îndeajuns și nu îndeplinește toate standardele de calitate ale Comisiei. În mod evident, redactarea acestor orientări necesită mai multe eforturi. Prin urmare, acestea vor fi retrase și vom continua să lucrăm la acest document“. Aflăm, astfel, că noua limbă corectă era destinată doar personalului Comisiei. Noi, ceilalți europeni, am fi putut și pe mai departe să zice „domnule“ și „doamnă“. Dar ce te faci dacă printre cei care compun „personalul Comisiei“ sînt și creștini? Care s-ar simți ciudat să nu poată spune „Crăciun“ cînd colegul musulman poate spune fără probleme „Ramadan“, iar colegul evreu poate spune fără probleme „Hanuka“? Egalitate, așadar...

Veți spune, poate, că nu e nici o legătură între cele două episoade, că acela a fost o lege a unui dictator, iar acesta e o încercare a unui politician democrat destinată funcționarilor din instituția pe care o conduce. Dacă veți fi un pic inteligenți și nu veți susține o asemenea gogomănie, veți spune, poate, minimalizînd isprava comisăresei Dalli, că e o stîngăcie, o prostie, o gafă și că uite, spre deosebire de imbecilitatea ceaușistă care a mers înainte pînă la forma legii, aici a lucrat democrația: presa a aflat că unii din comisariat lucrează la așa ceva și a scris, opinia publică s-a tulburat, politicianul a dat înapoi. Sînt primul care susține că Uniunea Europeană, cu tot cu comisariatele ei, este o structură incomparabil mai democratică decît statul ceaușist – nici nu încape discuție! Dar ce vreau să sesizați este altceva: comisăreasa Dalli nu se lasă. A retras, dar va continua să lucreze. Cetățeanul european Helena Dalli din Malta, vremelnic comisar, e sigură că Europa are nevoie de așa ceva, de o directivă despre cum trebuie să vorbească oamenii unii cu alții. Nu poți spune că așa trebuie să vorbească funcționarii, dar cetățenii pot vorbi altfel, liber, după cum sînt ei educați și cultivați. În plus, nu poți cere funcționarilor să vorbească într-un fel de la 9 la 18, de luni pînă vineri, spunîndu-le că sînt liberi să vorbească altfel în restul timpului. E limpede că Helena Dalli, ditamai comisarul european, crede că așa trebuie să vorbim toți, tot timpul. Că doar nu le pretinde funcționarilor ei un fel de schizofrenie comunicațională.

În orice caz, unde seamănă izbitor, ba chiar dramatic, documentul lui Dalli cu legea lui Ceaușescu este în justificare. Ambele sînt produse în numele egalității. De altfel, documentul european se și intitula „Uniunea Egalității“. Așadar, nu e o gafă pe care dînsa ar vrea s-o facă uitată, e doar o stîngăcie de procedură, un calcul tactic nefericit, dar ideea reglării formelor de adresare între oameni și a secularizării forțate a marilor sărbători rămîne, pentru ea, validă. Pentru ea și pentru toată Comisia ei, condusă, altfel, de o doamnă care zice că vine dintr-un partid creștin-democrat. Vom ajunge să vedem cum niște politicieni care își zic creștin-democrați recomandă să nu mai rostim cuvîntul „Crăciun“? Se poate... Dar nu pot trece acest episod în sertarul cu episoade bizare și să-l închid pe moment fără să mă întreb: oare Comisia asta nu are altă treabă decît să investească resurse într-un ghid de genul acesta? Helena Dalli este, după titulatură, comisar pentru egalitate. Toți cei care, pe bună dreptate, se întreabă ce-o fi căutînd în guvernul României un Minister al Familiei, avînd astfel în vedere un anume principiu al eficienței unui guvern, ar trebui să se întrebe și ce caută în Comisia Europeană un comisar pentru egalitate. Ce face el? Egalizează ce?

Să ne amintim, Comisia Europeană trebuie să cuprindă exact atîtea portofolii cîte țări membre sînt, ca să dea fiecare cîte un comisar și să nu se supere nimeni. Așa că inventăm vicepreședinții și comisariate să ajungă pentru toți. Nici asta nu m-ar supăra, căci înțeleg. Oamenii trebuie ținuți mulțumiți și pentru a-i ține mulțumiți pe cît mai mulți, dacă se poate chiar pe toți, merită orice cheltuială. Problema e că, după ce ești pus într-un asemenea post, gol și inutil, trebuie să te faci util, simți nevoia să faci ceva, să arăți că ești important. Și de aici începe necazul. Și ce să faci cînd ești titularul unui post de genul „pentru egalitate“ flancat de mulți alții care, și ei, au sarcina să egalizeze? Unul dintre răspunsuri este că faci și tu un ghid despre cum să vorbească oamenii unii cu alții astfel încît să fie egali.

P.S. Singurul motiv pentru care nu m-am referit la Orwell și la *Newspeak* este că nu am suficient spațiu editorial. Isprava comisăresei Dalli e orwelliană nu în sens metaforic, ci în sens propriu.

■ ■ ■

Mihaela SIMINA

accent pe istorie

Decembrie 1991: URSS nu mai există

Ceea ce s-a întîmplat cu URSS a fost drama mea, spunea Mihail Gorbaciov într-un interviu BBC de acum cinci ani. *Și drama oricui din Uniunea Sovietică,* continua liderul rus.

Nu a fost însă nicidecum o dramă pentru lumea occidentală, dimpotrivă. Acum exact trei decenii, în decembrie 1991, odată cu disoluția oficială a Uniunii Sovietice, începea o nouă eră. Sau, cel puțin, se încheia una veche. Comunismul pierduse lupta în Războiul Rece.

Direct și indirect, voit și fără să vrea, Mihail Gorbaciov a contribuit la deznodămînt. Pe scurt, liderul rus a dorit că Uniunea Sovietică să facă pași spre dezvoltare, spre democratizare și a angajat statul vizibil în această direcție, dar nu și-a propus niciodată destrămarea imperiului. Istoria l-a luat prin surprindere și cumva l-a pus în fața faptului împlinit cînd, în seara de 21 decembrie 1991, la știrile de la televiziunile rusești s-a auzit simplu: *URSS nu mai există.*

Liderii Rusiei, Belarusului și Ucrainei se întîlniseră pe 8 decembrie și hotărîseră să formeze Comunitatea Statelor Independente (CSI), la care au aderat apoi încă opt republici (foste) sovietice.

Ca atare, Mihail Gorbaciov și-a anunțat demisia pe 25 decembrie 1991. Așa cum au titrat ziarele epocii, atunci la Kremlin a fluturat pentru ultima dată steagul Uniunii Sovietice.

În discursul său de demisie, liderul rus a spus astfel: *Trăim într-o lume nouă. Războiul Rece s-a terminat, cursa înarmărilor s-a oprit, ca și militarizarea nesăbuită care ne-a mutilat economia și moralul public. Amenințarea unui război mondial a fost îndepărtată.*

Acesta a mai adăugat o idee, o idee-cheie, poate: *Vechiul sistem s-a prăbușit înainte ca cel nou să aibă timp să înceapă să funcționeze.*

Federația Rusă, cea mai mare și mai populată din fosta URSS, rămînea în centrul scenei, iar astfel apărea aproape inevitabil o întrebare enunțată direct de istoricul și analistul Mark Galeotti: *Ce era însă noua Rusie?*

Celelalte state aveau avantajul de a putea să se autodefinească în termenii a ceea ce nu fuseseră: nu mai erau supuse Moscovei. Federația Rusă se întindea pe 11 fusuri orare; populația ei de aproximativ 149 milioane de locuitori era alcătuită în proporție de 80% din etnici ruși, dar includea și minorități, de la armeni la ucraineni, de la tătari la finlandezii din Karelia. Putea să pretindă că este moștenitoarea statului sovietic? Era o succesoare a imperiului țarist? – se întreabă Galeotti în continuare.

După trei decenii, care-i răspunsul?

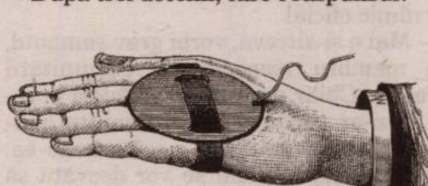

BARBURISME

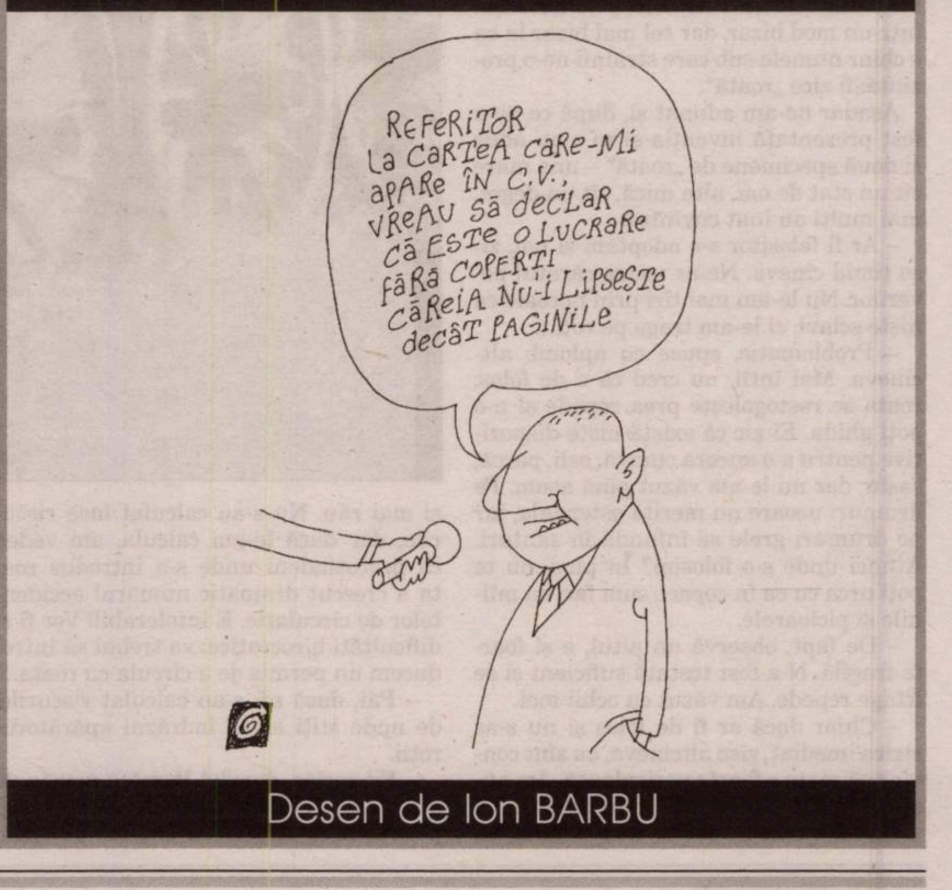
REFERITOR LA CARTEA CARE-MI APARE ÎN C.V., VREAU SĂ DECLAR CĂ ESTE O LUCRARE FĂRĂ COPERȚI CĂREIA NU-I LIPSEȘTE DECÂT PAGINILE

Desen de Ion BARBU

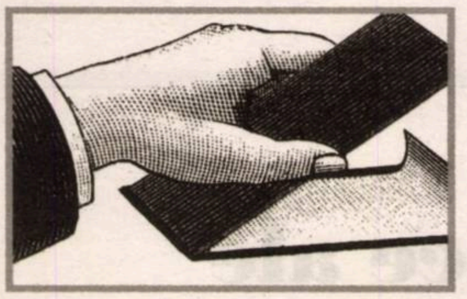

Valeriu STOICA

la **drept** vorbind

Încă o nedreptate

Nu numai în pretoriul justiției se săvîrșesc nedreptăți. Judecățile de valoare, indiferent cine este autorul lor, pot fi și ele nedrepte. Istoria filosofiei, istoria literaturii, istoriografia sînt pline de nedreptăți. De ce nu s-ar lăsa influențați jurnaliștii și comentatorii politici, istoricii ideilor și cei ai mentalităților de umorile, afinitățile, simpatiile, antipatiile și idiosincrasiile lor? Cine nu săvîrșește nedreptăți mai mici sau mai mari aproape în fiecare zi? Cine nu greșește în aprecierea prietenilor sau a inamicilor ori în aprecierea de sine? Iar cînd este vorba despre oamenii politici, lista motivelor pentru care pot fi acuzați este atît de mare încît s-ar părea că față de ei nici o judecată de valoare, oricît de severă, nu este nedreaptă. Asemenea judecăți demolatoare se extind de la politicienii prezentului (în treacăt fie spus, nu toți aceștia sînt o apă și-un pămînt, iar nuanțele ar fi potrivite și în privința lor) la cei din trecut și sînt pe cît de tentante, pe atît de exorbitante. Echilibrul, prudența, moderația, justa măsură, situarea în context și adoptarea unor criterii adecvate acestuia ar trebui să însoțească spiritul critic chiar și cînd este vorba de evaluarea oamenilor politici, pentru a evita sau a diminua judecățile nedrepte. Nu de puține ori, sub influența corectitudinii politice, personalitățile istorice sînt evaluate prin folosirea unor grile care sintetizează dogmele diferitelor variante ale acestei ideologii. Iar dacă personalitățile respective, indiferent dacă au trăit în urmă cu secole sau cu milenii, nu intră în tiparele ideologice, statuile lor trebuie să fie distruse în mod ritualic, așa cum se ardeau cărțile în piețele publice de-a lungul secolului XX. Asemenea exagerări sînt așa de numeroase în zilele noastre încît anomalia pare să fi devenit firească, iar firescul este marginalizat. Este cu atît mai îngrijorător faptul că astăzi, cînd multe stau „cu susu-n jos“, cum ar spune Eminescu, chiar și unii dintre cei care se opun valului nivelator al corectitudinii politice nu sînt suficient de atenți cînd utilizează, în retorica lor, voluntar sau involuntar, instrumente și metode care ar putea să fie confundate cu unele din arsenalul acestei ideologii.

Istoricii mentalităților și experții în psihologie socială au scris mult despre originile și formele de manifestare ale corupției, nepotismului și clientelismului în România, cu precădere în regiunile care alcătuiau Vechiul Regat. Aceste tare sociale au preexistat statului român modern, iar întemeietorii acestuia și-au propus, între altele, și reducerea fenomenelor de corupție, nepotism și clientelism. În ambianța europeană pașoptistă, liberalii români au conturat, în egală măsură, proiectul național, proiectul democrației constituționale și proiectul de modernizare a României. Timp de mai bine de un veac și jumătate, la aceste proiecte s-au asociat, într-un fel sau altul, conservatori în perioada antebelică (mai ales Carp și Maiorescu), Take Ionescu (înainte, în timpul și imediat după Primul Război Mondial), diferite partide din perioada interbelică, precum și mai toate partidele din perioada postdecembristă. Chiar și partidul comunist a adoptat o variantă – e adevărat, violentă – a proiectului de modernizare și o variantă denaturată a proiectului național, în forma național-comunismului. Toate aceste trei proiecte presupuneau, cel puțin declarativ, o etică politică distanțată de corupție, nepotism și clientelism. Este adevărat că nici unul dintre aceste trei proiecte politice nu a fost împlinit în totalitate, ceea ce se poate reproșa în primul rînd liberalilor, atît celor din timpul regelui Carol I și din timpul regelui Ferdinand, precum și, mai ales, celor din timpul regelui Carol al II-lea. Liberalii din perioada postdecembristă sînt și ei restanțieri în această privință. Dar, oricît de severă ar fi judecarea liberalilor din toate perioadele istorice în care au fost activi, fără cele trei proiecte inițiate de ei în ambianța europeană pașoptistă și susținute ulterior cu mai mult sau mai puțin succes, cu eșecuri mai mari sau mai mici, România de astăzi nu ar fi existat, ca stat, ca națiune, ca membră a Uniunii Europene și a NATO, ca democrație constituțională, ca economie de piață liberă, întemeiată pe proprietatea privată. La prima vedere, această judecată de valoare ar putea să pară exagerată, mai ales din perspectiva ultimelor „isprăvi“ ale PNL (determinate însă, în bună măsură, de președintele Iohannis), dar o examinare cu spirit critic, chiar foarte sever, a evenimentelor și a proceselor istorice, a programelor politice, sociale și economice, începînd de la mijlocul veacului al XIX-lea, învederează că această concluzie este rezonabilă. Fără a face un inventar al momentelor în care Ion C. Brătianu și Ionel Brătianu au fost prezenți și activi, influențînd mersul evenimentelor istorice, orice observator onest nu le poate contesta contribuția substanțială la realizarea, chiar și parțială, a proiectului național, a proiectului de modernizare și a proiectului democratic-constituțional. Faptul că nu au fost înlăturate sau diminuate corupția, nepotismul și clientelismul nu le este imputabil, în primul rînd, Brătienilor. Iar a asocia *brătienismul* cu aceste vicii sociale și a afirma complementaritatea dintre *brătienism* și *pesedism* sînt afirmații nu numai nedrepte, ci și exorbitante, cu totul străine de spiritul critic.

În acest context, nu mai este de mirare că a trecut aproape neobservat bicentenarul nașterii lui Ion C. Brătianu. Desigur, principalii responsabili sînt liberalii de astăzi, care și-au uitat rădăcinile și s-au îndepărtat de spiritul, în egală măsură vizionar și pragmatic, al Brătienilor. După cum tot liberalii de astăzi sînt responsabili că nu au marcat în nici un fel refacerea monumentului lui Ion C. Brătianu din Piața Universității.

Din fericire, ramura literară a familiei Brătianu se bucură de mai multă recunoaștere decît ramura politică (din care nu ar trebui uitați Dimitrie Brătianu, Vintilă Brătianu, Constantin Brătianu și Gheorghe Brătianu). Au fost republicate scrierile Sabinei Cantacuzino și ale Piei Alimăneștianu, fiicele lui Ion C. Brătianu, respectiv surorile lui Ionel Brătianu. În *Istoria critică a literaturii române,* Nicolae Manolescu a făcut un act de dreptate așezîndu-l pe Ion Pillat, descendent direct al lui Ion C. Brătianu și nepot de soră al lui Ionel Brătianu, în galeria celor cinci mari poeți din prima jumătate a secolului trecut, alături de Tudor Arghezi, Lucian Blaga, Ion Barbu și George Bacovia. Recent, ca un fel de compensație pentru ignorarea bicentenarului nașterii străbunicului său, Ion C. Brătianu, s-a bucurat de mai multă atenție, cu ocazia centenarului nașterii, Dinu Pillat, scriitor rafinat și caracter indestructibil, neîngenuncheat de închisorile comuniste. Cărțile de poezie, cele de proză și cele de dialoguri publicate în ultimul deceniu de Monica Pillat – fiica lui Dinu Pillat, nepoata lui Ion Pillat și străstrănepoata lui Ion C. Brătianu – împlinesc, la cote estetice înalte, destinul ramurii literare a familiei Brătianu.

Valeriu Stoica *este avocat și profesor de drept civil la Facultatea de Drept a Universității din București.*

■ ■ ■

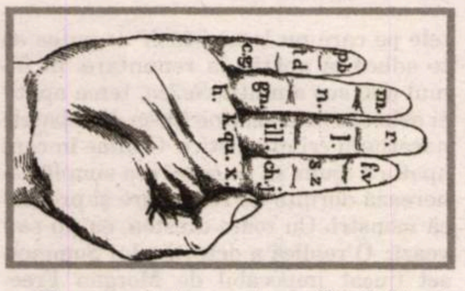

Codrin Liviu CUȚITARU

prezentul discontinuu

Despre cuvînt

Am văzut recent un film britanic interesant, care atinge o nuanță culturală – de subtilitate – a Marelui Albion, nuanță destul de puțin înțeleasă în restul Europei și chiar în America. Este vorba despre prioritatea *cuvîntului personal* în fața *legii*. Pare ciudat, dar englezii – cu toată „perfidia“ lor proverbială – au ridicat, de-a lungul istoriei, ideea de nobilitate a caracterului la rangul de autoritate juridică supremă în interiorul sistemului. Cum bine se știe, ei sînt inventatorii principiului de „înțelegere între domni“ (traducerea literală a lui *gentlemen's agreement),* echivalentul scriptural (nu și psihologic) al „cuvîntului de onoare“ din spațiul francofon. În afaceri, politică sau Justiție, acest „acord între domni“, deși verbal, se plasează mai presus de orice contract parafat de oficialități, stînd în cumpănă cu însăși viața celui care a făcut o promisiune. Nu întîmplător, în opera lui Shakespeare, *un singur cuvînt* are puterea să reabiliteze pe păcătos în ceasul morții (așa cum se întîmplă cu Edmund din *King Lear)* ori să transforme, instantaneu, rivalitatea sangvinară în solidaritate și iubire (așa cum vedem că se întîmplă, în finalul tragediei hamletiene, cu Laertes și cu Hamlet). Britanicii – în mod paradoxal, avînd în vedere tendințele lor secularizante, din ce în ce mai acute – și-au strecurat cumva, în subconștientul colectiv, convingerea că dacă, arhetipal, Cuvîntul este Dumnezeu, atunci întreaga lume trebuie să-i respecte sacralitatea, supunîndu-se necondiționat forței sale de transcendere.

Pelicula amintită, intitulată *Good night, Mr. Tom / Noapte bună, domnule Tom,* urmărește relația neobișnuită dintre un bătrîn agricultor, retras într-un sat englezesc minuscul, și un copil londonez, pe fundalul celui de-al Doilea Război Mondial, mai precis al bombardamentelor germane devastatoare asupra Marii Britanii. Bătrînul, Tom Oakley, fost marinar, este cam ursuz și singuratic, trăind, tacit, drama pierderii timpurii a soției și unicului copil, în timpul epidemiei de scarlatină. El se vede obligat de autorități să accepte în grijă unul dintre băieții refugiați din capitala aproape distrusă. La început, ideea nu i se pare deloc fericită. Treptat însă, Tom decoperă în micul William Beech o ființă profund traumatizată nu atît de război, cît de capriciile unei mame singure și instabile psihic. Bătrînul regăsește vechile instincte paterne, întrerupte violent, reconstruind, cu migală, personalitatea zdruncinată a băiatului refugiat. William e cerut repede înapoi de mama londoneză, reluîndu-și astfel supliciile casnice, după un *intermezzo* paradiziac în căsuța lui Oakley, și ajungînd în pragul morții prin înfometare. Cu antenele telepatice trezite de paternitate, Tom simte că Will nu trece printr-o perioadă tocmai fastă și pleacă la Londra în căutarea lui. Printre dărîmături, el își descoperă prietenul în stare de prostrație și abandon. Fericirea lui Tom va fi totuși de scurtă durată. Autoritățile iau copilul pentru a-l instituționaliza (mama nebună moare între timp, iar băiatul nu mai are alte rude), nepermițînd bătrînului acte de caritate.

Tom se află, prin urmare, în fața unei decizii disperate. Îl răpește pe Will, readucîndu-l în micul paradis rural, parțial ferit de ororile războiului. Oficialitățile, chiar copleșite de conflagrație, nu stau cu mîinile în sîn. Îi localizează pe Oakley și Beech, vizitîndu-i pompos într-una dintre zile. Pe lîngă medici, polițiști și reprezentanți ai Protecției Copilului, în grupul sever se află și un înalt funcționar din *Home Office* (Ministerul de Interne), intrigat de fapta nesăbuită a bătrînului. El îl provoacă la un dialog explicativ pe Tom și aici apare nuanța culturală de care vorbeam inițial. Oficialul întreabă rigid cum vede eroul nostru evoluția unei relații dintre un copil și un bătrîn, avînd în vedere că primul va fi abia adolescent cînd cel din urmă va ajunge septuagenar. Tom recunoaște că situația nu e ideală, dar, în condițiile date, adaugă el, rămîne cea mai bună soluție pentru Will. „De ce?“, se arată ministerialul surprins. „Pentru că îl iubesc“, răspunde simplu Tom. „Și credeți că, în vremurile de azi, dragostea este de ajuns?“, își continuă omul Guvernului tirada maieutică. „În vremurile de acum, ca și în alte vremuri, dragostea ar trebui să fie de ajuns. Nu credeți?“, răspunde Oakley fără patos. În sprijinul acestei certitudini și al bunăstării copilului, bătrînul nu are la îndemînă decît *cuvîntul lui de gentleman*. Aflîndu-ne în Anglia (fie ea și măcinată de război), garanția în chestiune se dovedește suficientă. Cuvîntul de onoare sfarmă lacătul greu al instituționalității și deschide poarta rațiunii. Funcționarul din *Home Office* iartă „crima de răpire“, oferindu-i lui Tom dreptul de creștere a băiatului spre stupefacția altor oficiali mărunți care l-ar fi vrut încătușat pe fostul marinar. *Cuvîntul* așadar poate deveni, iată, *lege,* ieșind din zona perisabilului și intrînd în sfera sacralității.

Codrin Liviu Cuțitaru *este profesor la Facultatea de Litere a Universității din Iași. Cea mai recentă carte publicată:* Omul multiplu, *Editura Junimea, 2021.*

■ ■ ■

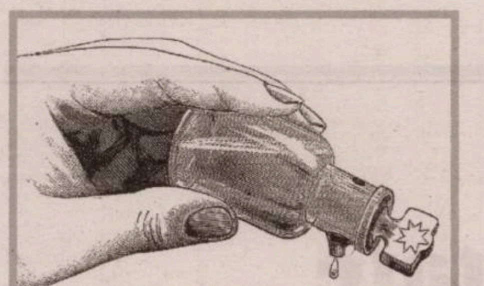

Rodica ZAFIU

cuvinte nepotrivite

Metaforele tehnice ale conexiunilor financiare

Discutam, cu cîțiva ani în urmă, despre argotismul *mufă* și despre termenul tehnic omonim, care provine din substantivul german *Muffe*. În dicționarele noastre uzuale, termenul tehnic apare doar cu sensurile „cilindru de metal care servește la îmbinarea sau la ramificarea conductelor, a cablurilor etc.; manșon“ și „partea lărgită de la capătul unui tub care servește la îmbinarea acestuia cu alt tub“ (DEX), dar în uzul curent cuvîntul denumește tot mai des și piesele de conectare electrică *(cablu cu mufă, mufă audio* etc.). De la substantiv s-a format, tot în limbajul tehnic, verbul *a (se) mufa (cablul se mufează),* al cărui participiu *(mufat)* este folosit adjectival *(cabluri dublu mufate)*. În registrul colocvial, verbul *a se mufa* și mai ales participiul *mufat* intră într-o serie de construcții glumețe, care se referă la legătura – suspectă, preferențială, probabil ilegală – cu o sursă de finanțare stabilă.

Pentru a indica favorizarea incorectă, în distribuirea resurselor, a unor persoane sau a entităților pe care acestea le reprezintă se recurge de multă vreme la caracterizări figurate ale profitorului. Cel mai adesea, acesta este descris ca *abonat* (la contracte cu statul, la bani publici etc.), dar și – prin substituții metaforice mai expresive – ca *racordat, branșat, conectat, cuplat, cablat*. Din întreaga serie a conectării dubios de stabile, *mufat* este, desigur, termenul cel mai surprinzător și mai expresiv: „un alt pensionar special *mufat la banii publici*“ (adevarul.ro), „*mufat* la banii statului“ (g4media.ro), „*mufat* la resursele statului“ (comisarul.ro), „*«mufat»* ani în șir la contracte cu bani publici, prin firmele sale de consultanță, publicitate și PR“ (libertatea.ro). Verbul apare la diverse forme și în mai multe construcții gramaticale: „*se mufează* la resursele și avantajele guvernării“ (stiri-covid19.eu); „încearcă non-stop *să se mufeze* la cît mai multe fonduri publice“ (newsweek.ro); „afaceristul pe care P.S. l-*a «mufat»* la banii Consiliului Județean“ (ebihoreanul.ro). Destul de folosit este și substantivul nume de acțiune *mufare,* derivat al verbului: „a treia *«mufare»* a lui R.B. la bani publici“ (libertatea.ro); „respectiva sintagmă face apel la *«mufarea»* la banii publici“ (mediafax.ro). Antonimul său a fost utilizat relativ recent de un (fost) ministru, într-o postare ironică la adresa adversarului politic, care și-ar fi dezvăluit „cea mai mare durere: *demufarea* de la banul public“ (agerpres.ro).

Și sursa banilor poate fi indicată prin cîteva metafore tehnice, din sfera instalațiilor de apă – *pompa, țeava* si *robinetul:* „era mufat la *pompa cu bani!*“ (zoso.ro); „s-a mufat la *țeava de bani* a localității“ (gorjexpress.ro); „la *robinetul bugetului* s-au mufat argații lui K.“ (ziarulialomita.ro); „e vremea să le închidem *robinetul* mufat la banii publici“ (usrplus.ro). Metafora robinetului – clișeul cel mai vechi și mai stabil – are deja mii de atestări: „am închis *robinetele banilor publici*“ (agerpres.ro); „Bruxelles-ul închide *robinetul de bani* pentru România și cere reforme“ (psnews.ro); „*robinetul cu bani* pentru primari, deschis de Guvern“ (adevarul.ro).

Dorința de expresivitate devine contraproductivă atunci cînd scenariile metaforice intră în coliziune, de exemplu în asocierea stranie și cam ridicolă dintre conectările de țevi sau cabluri electrice și produsele alimentare tentante: „*s-a mufat* la *borcanul cu miere*“ (vrancea.news), „își *mufează* protejații *la borcanul cu miere*“ (zvj.ro),. „să își aducă oamenii și firmele *să* le *mufeze la cașcaval*“ (stiripesurse.ro). Contradicția logică dintre metafore se manifestă și prin alegerea non-tehnică a profitorului: „Să vină din nou *căpușele* lor, *să se mufeze* la banii bucureștenilor!“ (declarație politică, stirileprotv.ro); „*caracatița* mafiotă *mufată* la banii publici“ (podul.ro).

Verbul cu conotații clar depreciative este folosit cu precădere în discursul polemic, jurnalistic și politic, pentru a indica asocierea stabilă cu resursele bugetare; are totuși, mai rar, și alte utilizări, indicînd diferite conexiuni condamnabile – „anchetarea judecătorului *mufat* la *gașca infracțională*“ (podul.ro); „ei riscă *să se mufeze* la *tabăra greșită*“ (reportervirtual.ro) – sau pur și simplu acapararea scenei într-o transmisiune TV: „cînd să vorbească, *se mufează* la *spațiul de emisie* ministrul“ (catavencii.ro).

Odată intrat în discursul public, verbul *a se mufa* poate deveni sinonimul colocvial al oricăror stabiliri de contacte – pînă și al celor pozitive. De exemplu, tinerele mame vorbesc, pe un ton glumeț, despre „*mufarea* bebelușului“, cu explicația „atașarea corectă a bebelușului la sîn este probabil secretul reușitei alăptării“ (desprecopii.ro).

***Rodica Zafiu** este prof. dr. la Facultatea de Litere, Universitatea din București. A publicat, între altele, volumele* Limbaj și politică *(Editura Universității București, 2007) și* 101 cuvinte argotice *(Humanitas, Colecția „Viața cuvintelor“, 2010).*

■ ■ ■

Horia CORCHEȘ

prof, viața mea

„N-ar trebui să discutăm despre lucruri serioase“

Am fost în impas astăzi, neștiind prea bine despre ce să scriu. Sînt astfel de momente cînd, ținînd o rubrică săptămînală ani la rînd, nu mai ai inspirația de moment și intri aproape în panică. Nu este prima dată cînd o pățesc. De regulă, pentru a ieși din blocaj, mai vorbesc cu cîte un prieten, cerînd sugestii, derulez filmul zilei încercînd să găsesc repere în el sau mă leg de cîte un aspect de viață, interioară sau exterioară, care mă preocupă în momentul respectiv, încercînd să-l grefez pe problematica rubricii: educația. Ei bine, acum știți cum funcționează, parțial cel puțin, procesul acesta, am dat din casă, vulnerabilizîndu-mă. Glumesc, desigur, pentru că nu consider vulnerabilitatea o slăbiciune.

Așadar, am luat și acum, seara, aproape de ora 22, filmul zilei la derulat, pentru a vedea ce repere aș putea găsi în el. Vă fac părtași la mișcările mele din această zi de duminică. M-am trezit tîrziu, spre ora 10, duminică fiind. Am băut o cafea prelungă, de vreo două ore, am și fumat (era să spun *sub prelata înserării,* ca-ntr-un superb poem manasian, dar nu se potrivește, căci era dimineață), gîndindu-mă din nou și cum voi renunța la acest obicei. Între timp am periat cu privirea rețelele sociale și am citit. Printre altele, și din volumul lui Gabi Eftimie, *Nordul e o stare de spirit*. Am încercat și eu să scriu un poem, dar am fost nemulțumit de el, nu mi-a ieșit, l-am lăsat acolo, neîncheiat, poate cîndva se va alege ceva de el. Am făcut o baie apoi, imersia în apă îmi este uneori necesară, desigur, psihanalizabil, veți putea gîndi. Am fost apoi în mall. Căutînd ceva care să lege firele zilei. Orașul tot se vărsase acolo. Am flanat pe aleile interioare ale acestei mașinării urbane. Mi-am cumpărat niște haine care m-au încîntat. Moș Nicolae a fost de treabă. Am venit acasă și ziua trecuse deja binișor de jumătate. Nu găsisem încă subiectul despre care să scriu. M-am decis să mă uit la un film. Am găsit pe Netflix *Se7en,* pe care îl văzusem la lansare, dar m-am apucat să-l revăd. Apoi, am vorbit puțin cu fiul meu despre teza lui la română (lui, Moșul i-a asigurat jocul dorit, pentru PC5-ul cumpărat la sfîrșit de vară). Seara începea să se simtă. Am luat geanta de sport și am fugit pînă la sală, pentru o oră de sport și iată, cînd am terminat-o, era deja aproape ora 21. Am vorbit la telefon cu o prietenă, despre chestiuni legate de școală, despre articole pe care le scriem împreună, despre proiecte în care sîntem implicați. Revenit acasă, m-am așezat la laptop, încă neștiind despre ce să scriu.

Te confrunți cu părinții
care au devenit din ce în ce mai invazivi în viața școlii.

Mi-am spus așa, luînd o serie de realități la enumerat.

Dacă ești profesor. Te confrunți cu părinții care au devenit din ce în ce mai invazivi în viața școlii, știind ei ce e mai bine și ce e mai corect, indiferent de specializările lor profesionale. Știu pînă și ce texte ar fi mai potrivite în manuale. Mai mult, te și disprețuiesc, pentru că tu nu prea muncești, pentru că ești un întreținut bugetar, pentru că ai un standard de viață precar poate, avînd în vedere veniturile salariale modeste.

Dacă ești profesor. Te confrunți cu generații de elevi care sînt poate greu de educat. Sînt copiii părinților de mai sus, aroganți și obraznici, disprețuitori și ei, dezinteresați de școală. Trebuie să îi educi, să îi înveți, să le formezi competențe, caractere, să-i modelezi pozitiv, lucrînd cu un material care pare că se împotrivește. Asta-ți consumă energia, timpul, te demoralizează poate. N-ai timp destul pentru tine, pentru cei dragi, ești mereu, după-amiezile și serile, sîmbetele și duminicile, încărcat de sarcini profesionale de rezolvat, fie de corectat, fie de planificat și de construit strategii, fie de participat la cursuri de formare etc.

Dacă ești profesor. Ai vrea să existe o coerență mai clară a viziunii asupra educației la nivel sistemic. Tu nu poți face însă pentru asta mai nimic. Ai vrea să schimbi multe, planuri curriculare, forme de evaluare de parcurs, de progres, forme de examinare la ieșire din cicluri sau din sistem, modalități de organizare etc. Ai vrea să schimbi poate și formele de perfecționare a profesorilor sau măcar să le simplifici logistic. N-ai nici o putere reală însă și te consumi, așteptînd să se realizeze lent, așa cum le oferă sistemul.

Dacă ești profesor. Toate acestea și altele pe care nu le mai înșir ar putea să te aducă la apatie, la renunțare. În filmul mai sus amintit, *Se7en,* tema apatiei este cea care susține ideea din spatele narațiunii criminalistice. O lume în care apatia a ajuns să fie calea cea simplă generează dorința de renunțare și provoacă monștri. Cu toate acestea, ea nu salvează. O replică a detectivului Sommerset (jucat impecabil de Morgan Freeman) mi-a rămas în minte. Povestind că în tinerețe și-a convins partenera să renunțe la o sarcină, pentru că nu voia să aducă în această lume distrusă un copil, omul mărturisește că, deși crede în continuare în corectitudinea deciziei, regretă în fiecare zi că a luat-o. Renunțarea nu este o opțiune, atunci cînd ai un scop. Nu poți, poate, să schimbi lumea, dar poți schimba lumea ta. Și partenerul său, Mills (jucat și el excelent de Brad Pitt), îi spune în cîteva ocazii că nu poate fi de acord cu el, că nu crede în abandonarea luptei.

Mă întorc și la Gabi Eftimie. „N-ar trebui să discutăm despre lucruri serioase“, afirmă vocea într-un poem. „Sigur, există și alte moduri de a-ți distrage atenția“. Și printre ele, amestecate, se numără de fapt exact cele serioase, „sfîrșitul vieții pe planetă așa cum o știm în momentul de față“, „oameni muți și surzi“ sau „normalitatea“. Renunțarea nu este o opțiune, nici în „*société électronique*“.

***Horia Corcheș** este scriitor și profesor de limba și literatura română.*

■ ■ ■

Robert SKIDELSKY

împotriva curentului

De ce a murit macroeconomia?

© wikimedia commons

Problema cu relaxarea cantitativă (achiziția de active), glumea în 2014 Ben Bernanke, președintele Rezervelor Federale SUA, referindu-se la programul de achiziție de obligațiuni, „e că funcționează în practică, dar nu și în teorie“. Același lucru s-ar putea spune și despre politica macroeconomică în general, în sensul că nu este fondată pe o teorie solidă. Guvernele „stimulează“ în mod curent economia pentru a „combate“ șomajul, pornind însă de la o teorie care neagă că ar exista un șomaj care trebuie combătut.

Lăsînd deoparte rafinamentele matematice, economia a redevenit ceea ce era cu un secol în urmă: studiul repartizării resurselor date, plus teoria cantitativă a banilor. Macroeconomia – teoria producției economice în ansamblu, inventată de John Maynard Keynes – a încetat, practic, să existe.

Care e, de exemplu, cauza șomajului? Răspunsul standard din manual e „rezistența salarială la scădere“. Un frizer care cere un salariu de 14 dolari pe oră, dar care e profitabil pentru angajator doar plătit cu 13 dolari pe oră, alege să nu se angajeze. E o alegere benevolă care reflectă preferința pentru timp liber sau decizia de a nu fi frizer. Această situație e aplicabilă întregii forțe de muncă a unei economii. Din această perspectivă, ceea ce numim șomaj este opțiunea de a nu munci.

Ipoteza centrală de aici e că oricine alege pentru sine cea mai bună opțiune posibilă. Forța de muncă e întotdeauna disponibilă, cu un anumit preț. Astfel, șomajul este, pentru șomeri, decizia optimă. Dată fiind ipoteza de mai sus, această logică e inatacabilă.

Politica monetară funcționează în teorie, dar nu în practică; politica fiscală funcționează în practică, dar nu în teorie.

Dacă Guvernul augmentează masa monetară pentru a crește gradul de ocupare a forței de muncă, unicul rezultat va fi inflația, deoarece expansiunea monetară nu contribuie cu nimic la creșterea forței de muncă dispuse să muncească. De aceea, politica monetară ar trebui să aibă ca unic obiectiv stabilitatea prețurilor, iar instituția cea mai abilitată să o facă ar fi o bancă centrală independentă, ferită de tentații politice.

Cei mai mulți economiști rezonabili sînt descurajați de logica pe care o implică propriile lor ipoteze. De aceea, în recenta lor carte *Macroeconomics,* Daron Acemoglu de la MIT, David Laibson de la Universitatea Harvard și John List de la Universitatea din Chicago identifică trei categorii de șomaj „non-benevol“: cel legat de „fricțiuni“, cel structural și cel ciclic. Șomajul legat de fricțiuni apare deoarece căutarea unui loc de muncă consumă timp. Șomajul structural apare deoarece rezistența salarială duce la un decalaj între cererea și oferta de forță de muncă. Șomajul ciclic – sau pe termen scurt – apare din cauza „șocurilor tehnologice, schimbărilor de opinie și a factorilor monetari și financiari“ și este „amplificat de rezistența salarială la scădere și de anumiți multiplicatori“.

Multiplicatorul, o formulă simplă de calculare a efectului amplificat al oricărei modificări – creștere sau scădere – a cheltuielilor, este singura mașinărie macroeconomică care a supraviețuit dispariției politicii keynesiene de gestionare a cererii. Dar chiar și acest instrument a căzut în desuetudine – s-a presupus că multiplicatorii sînt zero – pînă cînd criza financiară și economică din 2008-2009 l-a readus la viață.

Teoria economică modernă susține că obstacolele din calea unui grad complet de ocupare a forței de muncă sînt contingente, nu inerente. De aceea, ele pot fi minimizate prin reforme ale pieței muncii gîndite să „dezghețe“ salariile înghețate și printr-o mai bună reglementare bancară. În cazul unei scăderi economice ciclice – o stare de dezechilibru –, cei mai mulți economiști sînt nevoiți să admită, astăzi, că o politică expansionistă poate spori cererea de forță de muncă pe termen scurt, chiar și fără modificări salariale. Iar asta a fost contribuția lui Keynes. După cum spunea în 2009 economistul Robert Lucas, laureat al Premiului Nobel, „cred că, în situații de criză, fiecare e un keynesian“.

După cum sugerează formularea lui Lucas, politica macroeconomică din ziua de azi e rezervată pentru situații de criză. Dar, întrucît nu există un model pentru crize – prin definiție imprevizibile –, politicile de stimulare nu se pot sprijini pe nici o teorie.

Astfel de politici pot fi monetare sau fiscale: băncile centrale pot oferi mai mulți bani firmelor private, pentru a le încuraja să facă mai multe angajări, sau guvernele se pot îndatora într-un grad mai mare. „Keynesianismul monetar“ (sub formă de relaxare cantitativă) a fost principala măsură luată în contextul Marii Recesiuni din 2008-2009. La asta se referea Bernanke cînd spunea că „funcționează în practică, dar nu în teorie“. De fapt, nu funcționează nici măcar în teorie.

Campionii relaxării cantitative susțin că, în lipsa acesteia, situația ar fi fost și mai grea. Ceea ce e imposibil de confirmat sau de infirmat. Cert e că redresarea în urma crizei financiare din 2008-2009 nu a fost nici pe departe încheiată în momentul noii crize COVID-19 din 2020, deoarece o mare parte din sumele destinate relaxării cantitative au fost tezaurizate, nu investite.

Pandemia de COVID-19 a constrîns guvernele să recurgă la „keynesianismul fiscal“, întrucît era imposibil să redeschizi afaceri care au fost închise prin decizie legală, prin simpla augmentare a cantității de bani. În timpul *lockdown*-ului, keynesianismul fiscal a însemnat emiterea de plăți din trezoreria statului pentru cei care nu aveau posibilitatea să muncească.

Dar acum economia s-a relansat și rațiunile practice pentru o expansiune monetară și fiscală au dispărut. Comentatorii financiari cred îndeobște că economia își va reveni ca și cum nimic nu s-ar fi întîmplat. În fond, economiile ajung în situații de criză la fel de rar (sau de frecvent) ca fiecare dintre noi. A sosit așadar momentul pentru a replia politica monetară și pe cea fiscală deopotrivă, deoarece expansiunea prelungită a uneia dintre ele sau a ambelor va duce doar la o „creștere bruscă a inflației“. Putem respira ușurați: șocul a trecut, iar viața normală, fără șomaj, merge mai departe.

Și totuși, relația dintre teorie și practică nu este așa cum o vede Bernanke. Politica monetară funcționează în teorie, dar nu în practică; politica fiscală funcționează în practică, dar nu în teorie. Keynesianismul fiscal încă mai este o politică în căutarea unei teorii. Acemoglu, Laibson și List contribuie cu un fragment din teoria lipsă, atunci cînd observă că o criză e „greu de prezis“. Keynes ar fi spus că e imposibil de prezis, motiv pentru care a și respins viziunea îndeobște acceptată, potrivit căreia economiile sînt ciclic stabile, cîtă vreme nu survine o criză (ceea ce e la fel de inutil cu a spune că frunzele nu freamătă atunci cînd nu bate vîntul).

Modelele de cerere și ofertă pe care le învață studenții din anul întîi la economie pot lumina o cale de echilibru în domeniul frizeriei, dar nu și în cel al economiei luate în ansamblu. Macroeconomia e copilul incertitudinii. Pînă cînd economiștii nu vor recunoaște existența unei incertitudini inevitabile, nu se va putea vorbi de o teorie macroeconomică, ci doar de măsuri de prevenire pentru situații de urgență.

***Robert Skidelsky** este membru al Camerei Lorzilor a Marii Britanii și profesor emerit de Economie politică la Universitatea Warwick.*

© Project Syndicate, 2021
www.project-syndicate.org

traducere de Matei PLEȘU

Radu NAUM

un sport la Răsărit

Transferul lui Cristiano Ronaldo la Manchester United e anchetat în Italia. Vasăzică, fotbalul și ilegalitățile rămîn nedespărțite la toate nivelurile?

Aaaa, păi dacă e vorba despre Juventus și blaturi... E ca și cum ai spune că în filmele cu mafioți, mai triste sau mai vesele, musai să joace și De Niro. Acum mai bine de zece ani, trupa de vărgați a lui Agnelli a fost forțată să îmbrace zeghea fotbalului în urma uriașului scandal Caliopoli. I s-a luat un titlu și a fost retrogradată. Mai mulți șefi, între care onorabilului *dottore* Moggi, a cărui față e de filme cu pălării boante, broboade negre și puști cu țeava tăiată, au fost inculpați, doar că un deceniu mai tîrziu faptele s-au prescris spre fericirea întregii comunități de bandiți ai fotbalului. Moggi a plecat, dar a rămas micul Agnelli, investigat acum alături de mîna sa dreaptă în club, Pavel Nedved, fost Balon de Aur. Cînd ești crescut într-o casă a umbrelor, întunericul îți devine a doua natură. Noul caz e de rîs. Sau de plîns, depinde de care parte a Justiției te afli. Cristiano Ronaldo, cel mai mare marcator din istoria fotbalului indiferent de ce pretenții or avea alții, a fost vîndut de Juventus la Manchester United pentru 15 milioane de euro plus bonusuri. Adică doar un pic mai mult decît a încasat Gigi Becali pentru cedarea lui Dennis Man, căruia începe să i se potrivească de minune proverbul „S-a născut talent și a murit speranță“, la Parma. O sumă infimă la acest nivel. Și sînt și alte transferuri suspecte. Treaba e prea gogonată, așa că autoritățile au întreprins percheziții. Se poate întîmpla ca în trecut: deposedarea de ultimul titlu și retrogradare. Juventus Torino e unul dintre cele mai importante, dar și disprețuite cluburi din lume tocmai pentru acest cortegiu de malversațiuni. Juventus, care încheiase anul trecut o perioadă colosală de nouă titluri consecutive, arată a echipă care vrea să cîștige cu orice preț, dar chiar cu orice preț. E în perfectă armonie cu cultura generală a fotbalului, OK, dar nimeni atît de important nu pare să fi dus pînă la vecinătatea cu arta dorința și putința de a manevra realitatea. Această evadare din adevăr a fost perfect pictată într-un moment de furie sinceră de către șeful UEFA. Numitul Ceferin, nici el vreun monument de moralitate, spunea totuși lucruri evidente, încărcate cu infinită greutate venind din gura lui atunci cînd se referea la Andrea Agnelli apropo de tentativa unor cluburi de a crea o Super Ligă a bogaților: „N-am întîlnit niciodată pe cineva care să mintă de atîtea ori și cu atîta convingere“. Un fel de Botticelli al genului. Fotbalul e infectat. Pe alocuri, cangrenat. Nu că i-ar păsa cuiva.

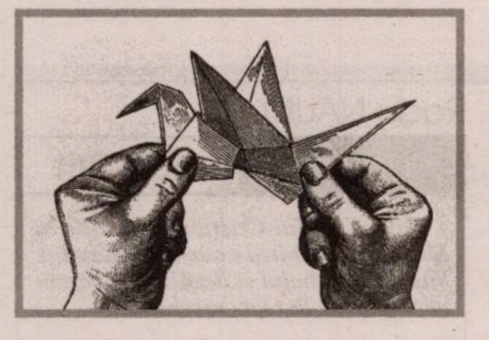

Andrei MANOLESCU

libertatea de impresie

Eliberări ilicite

Dacă săptămîna trecută s-a făcut în revista noastră un Dosar despre chiul, aș adăuga și eu niște povești despre asemenea bucurii eliberatoare pe care, nu o dată, mi le-am permis.

Prima oară, prin clasa a doua sau a treia, nu mai știu exact, un coleg, nici numele lui nu mi-l mai aduc aminte, mi-a propus să merg la el în vizită, să ne jucăm, în timpul orelor. Stătea aproape de școală. Avea un plan întreg, ce și cum să-i explicăm apoi învățătoarei, cînd ne-ar fi întrebat de ce am lipsit. Cred că planul era pentru o singură oră, dar, luîndu-ne cu joaca, noi am lipsit toată ziua. Părinții colegului meu erau la serviciu și nu veneau acasă decît seara, așa că, m-a asigurat el, din punctul ăsta de vedere nu era nici un pericol. Eu totuși eram conștient că fac o mare prostie și mi-era destul de frică. Dar ce dulce era acel sentiment, să fac ce vreau, în timp ce restul colegilor stăteau cuminți la ore. Ce făceam, de fapt? Amicul scosese de sub un pat o țeavă cu cornete și ne apucaserăm să tragem cu ele prin casă. Cum aveau ac în vîrf, ceea ce nu mai văzusem (doar auzisem), se înfigeau în canapele, în uși, în mobile și chiar în pereți. Cu o plăcere incredibilă am luat la țintă personajele din carpeta clasică a acelor vremuri, „Răpirea din serai“, care, bineînțeles, era și ea desfășurată pe unul din pereții apartamentului colegului meu. Ne atrăgea mai ales calul roib, atît de încordat și de înflăcărat că simțeai parcă nevoia să-l mai „dezumfli“ cu cîte un cornet. Apoi, țin minte că la un moment dat s-a iscat o mare dispută între noi, legată de sexul calului. În primul rînd, era iapă sau cal? În al doilea rînd, unde anume ar fi trebuit să-i fie „păsărica“, fiindcă nu era figurată. Bine, nu mi-e clar ce termen foloseam noi atunci pentru asta, dar el spunea că ar fi trebuit să fie undeva între picioarele din spate, în vreme ce eu, în prostia mea, susțineam că trebuie să fie între picioarele din față. Pînă la urmă, el a reușit să mă convingă prin comparații logice cu corpul uman. După episodul cu cornetele, ne-am apucat să povestim tot felul de lucruri. Mai mult ca sigur am vorbit și despre colege, care pe cine plăcea. Printre altele, tovarășul de chiul mi-a spus că tatăl lui e macaragiu. „Cum adică macaragiu? Stă acolo sus, în cabina macaralei?“ „Da.“ „Ha, ha, macaragiu!“ Astăzi mă tem că l-oi fi făcut chiar să se simtă prost, dar atît ideea, cît și sonoritatea numelui acestei meserii mă amuzau teribil: macaragiu!

În acea după-amiază, am ajuns acasă ca și cum aș fi venit de la școală și, bineînțeles, nu am scos nici o vorbă despre escapada noastră. De altfel, ne juraserăm amîndoi să nu spunem nimic. A doua zi, am dat ochii cu învățătoarea. Eram cam sfecliți, dar am avut plăcuta surpriză că nu ne-a întrebat absolut nimic, ca și cum nici nu ne-ar fi observat lipsa din ziua precedentă. N-a fost nevoie să spunem nici o minciună. Ne-am propus atunci să repetăm figura, dar nu s-a mai întîmplat, probabil că ne-am luat cu școala.

> *Am calculat cîte chifle ne trebuiau ca să nu ne mai fie foame, așa încît să ne rămînă și destui bani de vodcă.*

În liceu am chiulit foarte mult și ne făcuserăm obiceiul să jucăm baschet în curte, mai ales în timpul plictisitoarelor ore de matematică. Nu ne păsa nici măcar că profesorul ne putea vedea pe geam. La facultate am înlocuit baschetul cu bridgeul. În loc să mergem la cursuri, ne refugiam prin sălile libere din podul facultății și trăgeam cîte-o partidă. De fapt, în focul donelor succesive, uitam complet de ore și de celelalte lucruri pe care le mai aveam de făcut. Orele și uneori chiar zilele treceau pe negîndite, printre licitații, manșe, șlemuri și discuții despre joc. Într-o zi însă, aveam ore de laborator cu un profesor scund și pedant, care-și asorta la cravata maro, cu dungulițe aurii, șosetele tot maro cu dungulițe aurii. Mic și țeapăn, ne preda cu severitate o materie de-a dreptul imposibilă. Orele ni se păreau un coșmar. Regula era că, la trei absențe de la acel laborator, nu ne mai primea la examen. Împreună cu un bun prieten, lipsiserăm deja la două laboratoare că, deh, nu era să lăsăm de la noi. Încă o absență însă ar fi fost gravă, iar pe noi ne mîncau tălpile. Ne uitam disperați unul la altul, întrebîndu-ne de unde ar putea veni o salvare. Salvarea nervilor și a două ore din viața noastră. Nu puteam spera la vreo absență neașteptată din partea profesorului roboțel, tot așa cum nu puteam miza pe vreun cutremur catastrofal care să se întîmple tocmai atunci. În cele din urmă, o luminiță a licărit în ochii prietenului meu. „Și dacă totuși?“, a murmurat el. Îmi trecuse și mie prin cap. Ce-ar fi fost dacă, în ciuda regulii și a tuturor consecințelor, am fi lipsit și a treia oară? Ce mare lucru ni se putea întîmpla? Pînă la examen găseam noi o soluție, un motiv, ceva. Libertatea de moment era mai importantă decît orice. Brusc, ne-am eliberat mental de toate constrîngerile. Am rupt-o la fugă pe scări fericiți, scăpînd tot felul de vorbe deșucheate la adresa profesorului, cu materia lui cu tot. Ne-am înfundat în snack-barul de la parterul hotelului Negoiu din apropiere, unde am comandat chifle și vodcă. Am calculat cîte chifle ne trebuiau ca să nu ne mai fie foame, așa încît să ne rămînă și destui bani de vodcă. N-am uitat nici pînă astăzi că o chiflă era 25 de bani, iar suta de grame de vodcă 15 lei. Vodca era, bineînțeles, scopul principal și eliberarea absolută. Barul era frecventat pe atunci de studenți africani, bursieri la Universitatea din București. Cu timpul s-a înserat, iar cei care țineau localul nu s-au grăbit să aprindă lumina. În dosul tejghelei ardea flacăra albastră, fascinantă, a unui aragaz. De partea cealaltă, la mese, nu mai vedeam decît albul ochilor, adică perechi de ochi clipind și dinții albi ai studenților africani. Ca în desenele animate.

■ ■ ■

ready made

Canibală în San-Domingo

„Pe inzula Haiti în capitala San-Domingo a fost deținută o femee cu numele Ester Liberis, despre care se zicea, că e canibală. Femeea Liberis mai târziu a și declarat, *că a mâncat până acum șase fetițe.*“

Adevărul, foaie pentru poporul muncitor român, Anul VIII, No. 8, Budapesta, 15 August 1910

Iaromira POPOVICI

bazar

Dezvrăjiri și revrăjiri

Mereu mi-am creat sau, mai bine zis, s-au creat tradiții în zilele de dinainte de Crăciun. Chiar și în vremea lui Ceaușescu, cînd decembrie se numea „Luna cadourilor“ și cînd Crăciunul de serba de Anul Nou. Cu atît mai mult în tumultuoșii ani ’90, cînd străzile deveneau, mai ales de sărbători, un paradis al tarabelor. Și apoi în anii 2000, cînd am trăit cam pentru prima dată mirajul consumului instituționalizat.

Pe vremea lui Ceaușescu se vorbea la televizor despre „Luna cadourilor“, din cîte îmi amintesc. I se făcea un soi de reclamă, cîtă reclamă se putea face pe vremea aceea. Dar televizorul, în ciuda programului lui redus, tot avea impact asupra creierelor și inimilor noastre necoapte de atunci. De asta revelioanele prezentate acolo ne apăreau drept „magice“, în ciuda kitsch-ului și stupizeniei lor. Iar cadourile din luna cu același nume păreau gata ieșite din atelierul elfilor despre care oricum habar n-aveam la vremea aceea.

Asa cum am mai scris, existau, și pe atunci, cîteva magazine cu ceea ce-mi place să numesc mici obiecte inutile. Sau aproape inutile, mici obiecte să zicem neesențiale, de care te-ai putea dispensa nu doar pe o insulă pustie, ci cu atît mai mult în propria casă, care e sufocată de ele. Dar mie mi-a plăcut mereu să le aleg pe acelea drept cadouri, pentru că darul de sărbători mi se părea ceva ludic, și nu utilitar. Iar cumpărarea lui o joacă și o bucurie, și nu o chestiune de ordin practic. Nu voiam să mă situez în registrul obligatoriu și serios și în povestea asta.

Poveste care a început pe la 13 ani, cînd am aflat – tîrziu, ce-i drept, foarte tîrziu – că nu Moș Crăciun îmi aduce cadourile pe care le primeam de obicei în noaptea de 24 decembrie, ci părinții mei mi le aduc. Crezusem cu pasiune și fără urmă de îndoială pînă atunci, la fel cum crezusem, cînd aveam opt ani și mama îmi spusese că se lucrează la elixirul nemuririi, că nu e cazul să mă tem de moarte. Lumea magică și mitică în care mă crescuseră ai mei fusese aproape în toți anii aceia reală pentru mine. Nu o luasem ca pe o poveste, ci ca pe un fapt. Trăiam într-un *illo tempore* propriu familiei mele în care chiar mă simțeam ferită de rele și-n care orice părea posibil. Și prezența Zînei Mării cu cadouri pe lămpile hotelului din Mangalia. Și cea a ursului Nounours cu scrisori din pădure și de la Cota 1400 la cantina Casei de creație de la Cumpătu. Și a lui Donald Rățoiul, sub forma unor alte scrisori de la prietenii noștri Reta și Vadic. Și găsirea unei comori în crăpătura zidului din stația tramvaiului 12 de la Cuțitul de Argint, comoară care, de fapt, consta în niște hîrtie creponată colorată, luminată mai altfel, dar privită cu alți ochi.

Traiul într-o asemenea lume, în paralel cu cea de la școală, în care ne făceam că mormăim imnul în fiecare dimineață și scriam compuneri despre „vitejia poporului român, stîncă de veacuri în fața năvălitorilor...“, mă făcuse să mă îndoiesc mai puțin de lucrurile improbabile și chiar imposibile decît de cele reale, dar nu prea pe gustul meu. Așa că, pe scurt, nu pusesem niciodată la îndoială identitatea Moșului, deși unchiul meu, Radu, așa cum am mai scris, pleca în fiecare seară de Ajun pe la orele 21 să cumpere vodcă, iar Moșul apărea mereu la puțin timp după aceea. Doar că, într-o dimineață, nu știu cum s-a întîmplat, probabil că pur și simplu venise timpul, și așa întîrziat, al dezvrăjirii, am văzut cadourile, reglementar ambalate, în cămara de pe holul din fața camerei mele. Aproape că nici văzîndu-le nu-mi venea să nu mai cred, dar, totuși, realitatea devenise prea vizibilă, mă trăgea insistent de mînecă, așa că m-am dus să-i întreb pe ai mei.

Care nu au negat, ci mi-au explicat. Nu știu ce și cum s-a produs atunci, probabil că am vrut, cu orice preț, să nu „cad pradă“ unei dezamăgiri și nici să nu spulber de tot un mit de care ne bucuraserăm cu toții atîția ani. Așa că n-am făcut o dramă și am hotărît, cu acordul alor mei, să mă fac eu Moș Crăciun de atunci încolo. Chiar să mă îmbrac în Moș, s-a descoperit că aveam și o mască cu barbă prin casă, și o căciulă, și să împart cadouri membrilor familiei, părinților, unchiului meu, bunicilor. Mi s-a părut cumva în firea lucrurilor că, dacă tradiția nu mai vine de undeva din lumea nevăzută, s-o continui eu din cea mai puțin poetică, dar reală.

Așa că, începînd chiar din acel an, cu bani de la părinți, evident, dar nu mulți, căci, de fapt, nu era nevoie, am purces pe unde m-a dus capul să-mi umplu sacul. Capul m-a dus acolo pe unde pașii unui copil de 13 ani oricum îl mai duseseră, și anume la librărie. Mai bine zis, în secțiunea de papetărie. Căci magazinele de mici obiecte inutile care mă pasionau pe mine pe vremea aceea cam astea erau: librăriile și tutungeriile. La librărie, întotdeauna în „Luna cadourilor“ apăreau fascinantele agende. Cel puțin mie, uneia, la vremea ceea, așa mi se păreau. Cu o hartă a lumii și alte informații utile la început și ca un fel de anticipare a faptelor mărețe care mă așteptau în anul ce se pregătea să vină.

Mai multe despre asta în articolul viitor.

■ ■ ■

Cealaltă realitate

Virtual, post, meta

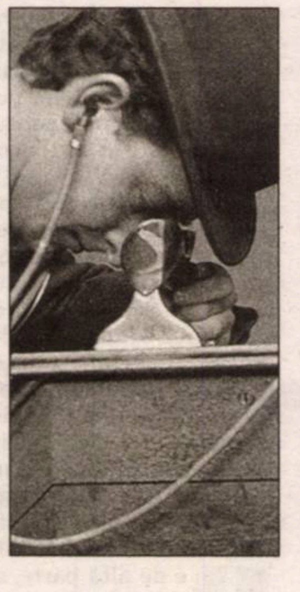

Texte și opinii de:

- Ruxandra CESEREANU (scriitoare)
„Second Life – *Remix* sau *remake?*“
- Dominic NEGRICI (lector univ. la ASE)
„Începutul dezrădăcinării – întîmplări din metarealitatea imediată“
- Anda ZAHIU (membră a Centrului de Cercetare în Etică Aplicată)
„*Hacker*-ul creierului uman“
- Constantin VICĂ (lector univ. la Facultatea de Filosofie, București)
„Dreptate, sex și roboți“
- Aron BIRO (prozator SF)
„Tărîmuri ale Făgăduinței“
- Radu USZKAI (asistent univ. la ASE)
„Fericirea virtuală și mașina de produs trăiri“
- Alexandra ZORILĂ (membră a Centrului de Cercetare în Etică Aplicată)
„În temniță cu AI“

argument

Of, realitatea mea!

„Într-o bună zi lumea virtuală ar putea să se impună peste lumea reală“, scria undeva filozoful Paul Virilio. Pentru o parte din omenire, această predicție e un avertisment, iar pentru alții e o promisiune.

În timp ce progresul tehnologic ne permite să vedem tot mai departe în Univers (există deja o fotografie destul de clară a unei găuri negre și se pregătește relocarea umană pe Marte), aici, pe minuscula noastră planetă, a început expansiunea unor alte universuri: omniversul Nvidia, miniversul Minecraft, metaversul post-Facebook. Acesta din urmă, dorindu-se o versiune mai complexă a Internetului, o realitate alternativă tridimensională ce aspiră la primordialitate. Căci, iată, realitatea, așa cum o ști(a)m, pare insuficientă, nesatisfăcătoare, convențională sau, altfel spus, „strîmtă“ și săracă.

În mai puțin de un secol, am străbătut calea de la înregistrarea unor imagini reale în mișcare la crearea unei realități virtuale, de la scrisul pe hîrtie la arhive informaționale în nori, de la antibiotice la inginerie genetică și entități non-organice, de la *video games* la VR, de la avatarurile din *social media* la sex cu roboți, de la calculatoare de buzunar la AI, de la carduri bancare la criptomonede, de la *memorabilia* la jetoane nefungibile, de la oița Dolly la Siri, Alexa, Sophia.

De la preocuparea pentru Celălalt și aspirația spre unicitate la curiozitatea pentru Cealaltă Realitate și obsesia pentru Singularitate nu pare să fi fost decît un mic pas pentru omenire.

Peste trei miliarde de suflete dependente de bunăvoie de alternativa sinelui social, prinse în plasa web a interacțiunii sociale fără corporalitate, se pregătesc (- sau, mai bine zis, sînt conduse) spre un nou exod: virtualul mentalului individual, dar, mai ales, colectiv. Trăim deja într-un viitor socio-economic pe care majoritatea omenirii nu-l înțelege: jetoane nefungibile, legislația certificată prin *blockchain*, plăți efectuate în crypto, tranzacții cu terenuri virtuale în metavers.

Tehnologia a devenit drogul preferat al (post)omenirii, iar virtualul este noua Nirvana.

„În spațiile virtuale, stimularea nu are sfîrșit, iar această stimulare perpetuă lipsită de satisfacție devine o formă de încarcerare“, scria Jonathan Franzen, scriitorul american pasionat de păsări, autor de romane despre relațiile de familie. Și adevărul e că nu știm cînd, cum, cu ce implicații virtualul va corupe realul și artificialul va defini umanul în mod fundamental.

Dacă *social media* ne-a scos din societate, metaversul promite că ne va elibera de realitate. Sîntem pregătiți pentru ce ni se pregătește? Cu ce așteptări așteptăm să migrăm dincolo de realitate? (**Marius Chivu**)

Cititori, fiți ascultători! În fiecare joi, de la ora 18, la emisiunea Timpul prezent.
O dezbatere pornind de la Dosarul revistei Dilema veche, *moderată de Adela Greceanu și Matei Martin.*
Ne puteți asculta pe frecvențele Radio România Cultural sau online la www.radioromaniacultural.ro.

Ruxandra CESEREANU

Second Life

Remix sau remake?

Prin 2005, la puțini ani după ce a fost lansată pe piața internautică, am descoperit cu frenezie platforma Second Life și mi-am făcut (cu ajutorul prietenilor abili computeristic) un avatar pe nume Mesmeea Cuttita. Numele de familie mi-l arondase chiar platforma Second Life, în schimb Mesmeea era un mai vechi avatar (magic) al meu pe care îl utilizasem în prozele autoficționale (din cărțile *Nebulon* și *Angelus)*, iar recent în cartea de balade postumane *Sophia România*. Ce făceam în Second Life era, poate, relativ banal: zburam cu delicii, nu interferam cu lumea din Second Life, nu intram în dialog, zburam și atîta tot. Pentru mine, însă, zborul acesta fictiv era o reală bucurie și chiar o formă de terapie contra cotidianului epuizant. Am renunțat să mai zbor în Second Life atunci cînd platforma a devenit și un fel de mall de unde puteai achiziționa (în mod real) produse. Lucrul acesta m-ar fi coborît non-compensatoriu în lumea mărfurilor concrete și a negutătorilor, adică în exact lumea din care voiam să evadez.

Recenta intenție a lui Mark Zuckerberg de a preschimba Facebook într-un fel de Second Life revigorat, renegociat și energizat tehnologic m-a pus, ca pe destui alții, pe gînduri. Facebook, o platformă eminamente a cotidianului și a comunicării de tip fast-food, dar și cel mai mare cimitir din lume, cum a fost el denumit din unghiul utilizatorilor pieriți *(de facto* în lumea reală) care continuă să viețuiască, simbolic, prin paginile lor de Facebook (paralizate sau întreținute de rudele, prietenii ori fanii lor).

Lumea noastră redefinită de pandemie și sub auspiciile ei a cunoscut, datorită online-izării silite de molimă și avansului tehnologic impus, nuanțe și ramificații care au fost profețite pînă acum doar în utopii (sau în anti-utopii și distopii). Cum este să trăim printre instalații care ne vorbesc de parcă am fi alte instalații? Și cum este să trăim printre făpturi umane care așteaptă de la instalații un soi de simili-mîntuire? În vremurile complicate de acum (cu nevroze, fantasme, frustrări, reverii etc.). Mi-am pus întrebările acestea de xyz ori, în ultimul an. De la interviurile acordate acum cîțiva ani de robotul Sophia la instalațiile care ne populează casele (boxe vorbitoare și alte *device*-uri), de la ochelarii 3D (cu care vizionăm inclusiv acasă filme spectaculoase imagistic) la voci digitalizate cărora li se confecționează o aparență umană și care pot oferi inclusiv concerte (cîntăreața niponă Hatsune Miku, de pildă). De curînd am citit o problematizare lansată de jurnaliștii de la BBC care se întrebau dacă amploarea pe care a luat-o în ultimii ani (datorită pandemiei sau dincolo de ea) Inteligența Artificială ar putea declanșa nașterea unei noi religii!

Răspunsul teologilor a fost acela că roboții și alte instalații nu pot fi substituți ai preoților, fiindcă nu au suflet. Pe de altă parte, însă, există exemple (chiar dacă sînt excepții, deocamdată) care contrazic incapacitatea roboților în sens predicativ teologal: într-un vechi templu budist este utilizat un robot numit Mindar, proiectat ca o zeitate a îndurării, iar în spațiul romano-catolic, de asemenea, a fost creat un robot numit SanTo (deocamdată doar testat experimental). M-am chestionat, cu neliniște, după ce am aflat despre acești doi roboți, cum ar putea arăta o spovedanie a unui hominid în fața unui preot-robot. Sau, poate, cine știe, în viitor spovedania poate fi înregistrată pe un stick care, conectat la robotul-duhovnic, va primi un răspuns… pe măsură! Fantasmagorii, sper, deocamdată.

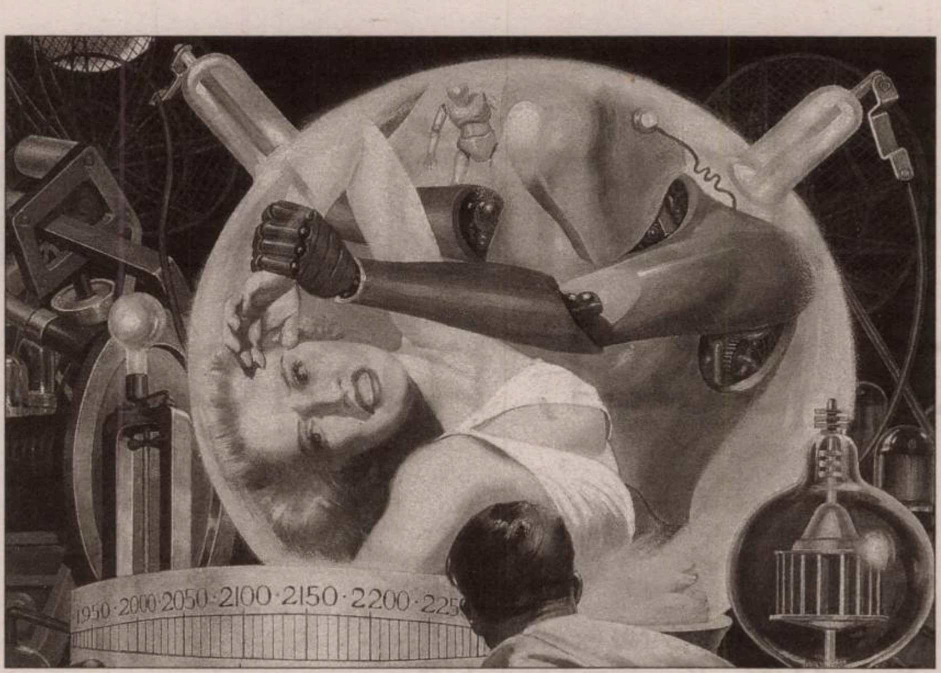

Apoi am citit poemul scris de generatorul de text GPT-3, *An Uber-poem* (textul nu e tocmai nou, dar eu l-am receptat doar acum). Iată începutul: *„Poet, Uber Poet, they whisper / Quietly, softly, eerily / Sometimes, sometimes not? / Someday, someday perhaps / If you come, if you work, if you try, you too could write like them"*.

Poemul mi s-a părut a fi mecanic, repetitiv, cel puțin în prima jumătate în care se percepe că este scris de o instalație, căci e rigid, iar repetitivitatea nu are nimic incantatoriu (așa cum ar scrie o făptură umană un poem care mizează pe repetitivitate), ci este înțepenit, paralizat, formal. Partea a doua a textului este mai interesantă, dar e moralistă, construită ca un poem didactic, pedagogic. Poate de aici percepția mea că textul este scris de un robot. Ulterior mi-am dat seama că opinia mea era deja formatată cînd citisem textul, știind de la început că este scris de un computer; interesant (ca reacție) ar fi fost, de fapt, să citesc textul fără să știu că este scris de un computer (ar fi putut fi chiar inventat un nume de autor, la o adică) – poate nu mi-aș fi dat seama că nu este un text scris de o făptură umană și aș fi reacționat ca la un text obișnuit, adică… omenesc.

Lumea noastră redefinită de pandemie a cunoscut nuanțe și ramificații care au fost profețite pînă acum doar în utopii.

Avatar & virtual

Nu sînt singura preocupată de aceste teme și subteme, ci am cîțiva oameni în apropiere care scriu despre ori dezbat aceste chestiuni. Unul din ei este eseistul și filosoful clujean Aurel Codoban, prins în aceeași capcană teoretică și teoretizantă (fantasmatică, poate) ca mine (de altfel, lucrează la un amplu eseu în acest sens care, probabil, va deveni o carte). O serie de articole actuale problematizează și ele ceea ce nu e clar cum poate fi problematizat, căci exactitatea nu poate fi prinsă în insectar în aceste zile, ci doar tatonată cu prudență.

Yuval Noah Harari, de pildă (istoric care predă cursuri de etică și filosofie în Israel și care a publicat cărțile *Sapiens, Scurtă istorie a omenirii, Homo deus. Scurtă istorie a viitorului* și *21 de lecții pentru secolul XXI,* traduse la Editura Polirom), avansează ideea modificării speciei umane mediată de ingineria genetică și de entități non-organice (într-un interviu pe care i-l ia jurnalistul Anderson Cooper, de la CNN). Harari nu ezită să crediteze ideea construcției de creiere pentru o nouă specie umană, considerînd că acest lucru va fi fezabil în curînd. Angoasa lui nu este legată, însă, de viitoarea specie umană re-cerebrată artificial, ci de utilizarea abuzivă a datelor personale de către diverse sisteme, structuri și rețele oficiale – o chestiune obsedantă în ultimii ani în discuția inclusiv etică despre libertate și dreptul omului la confidențialitate și privat.

Pe fondul acestor dezbateri acute despre uman și postuman, anunțul lui Mark Zuckerberg de a crea Metaverse a suscitat o puzderie de comentarii. Joe Tidy (reporter cyber) la *BBC News („Zuckerberg's metaverse: Lessons from Second Life")* afirmă că noul Second Life pe care Zuckerberg vrea să îl asume nu va fi defel un JOC și că în mod evident presupune ambiții uriașe de control psihic global (imperiul Facebook nu este, de altfel, străin de asemenea ambiții deja interogate public). Abram Brown (redactor specializat pe rețele sociale, la *Forbes),* în textul său intitulat *„What Is The Metaverse – And Why Does Mark Zuckerberg Care So Much About It?"*, face o sinteză a ceea ce a fost și este Second Life (cu plusuri și minusuri).

M-a cuprins o angoasă spontană cînd am citit că unul din întemeietorii jocului Second Life, Philip Rosedale, și-a imaginat (la începuturi) că își va petrece jumătate din viață prin intermediul avatarului său din joc. Abram Brown emite o observație captivantă pentru vremurile de acum: aceea că ne va fi mult mai ușor să ingurgităm orice formă (insidioasă sau nu) de Internet (și oricît de acaparantă), pe fondul pandemiei care ne-a creat cutuma de a ne consuma majoritar timpul de viață la computer. Prin urmare, orice fel de nou imperiu tehnologic (cu pîrghiile sale de ghidaj și *leadership)* se grefează, vrînd-nevrînd, pe niște obișnuințe și pe un antrenament tehnologic pe care îl avem deja în sînge. Reacția noastră nu va fi una de respingere ori de protejare, ci un accept cel puțin tacit, dacă nu fățiș ori chiar entuziast. Este vorba de o adaptare (spectaculoasă sau, dimpotrivă, firească) a speciei umane la viteza cu care tehnologia se dezvoltă? Sau despre o modificare de paradigmă a cunoașterii care ne va împuțina umanitatea și care gnoseologic ne ispitește cu tendință? Balanța între avantajele tehnologiei perfecționate ori progresiste și cusururile (alienante) produse de aceasta e dificil de păstrat într-un echilibru *de facto* (poate doar într-unul virtual, *sic!).* Noul teatru de marionete este, însă, *trendy,* la fel ca Silicon Valley și realitatea virtuală. Futurologul, filosoful computeristic, omul de știință Jaron Lanier, citat de Abram Brown, consideră că preschimbarea Facebook în Metaverse (cu efectul scontat de Second Life) va fi o afacere care va destrăma umanitatea.

Mai adaug că ochelarii de realitate virtuală pe care i-am putea avea acasă ca dotare pentru a petrece timp (între o oră și trei ore în noul Second Life sau într-un alt fel de VR – căci acesta este timpul calculat de cercetători și estimat ca fiind specific celor care se sălășluiesc virtual, zilnic, în lumea noastră de acum) vor declanșa, medical, tulburări craniene și psihice concrete (iar de la individ s-ar putea ajunge la o întreagă, în mod previzibil, maladie a colectivității). Poate se cuvine să redefinim o etică avansată pe măsura tehnologiei avansate? Ori se va ajunge la o etică medical-tehnologică necesară în deceniul următor… Pun mai multe întrebări decît răspund, dar lucrul acesta cred că este specific pentru atmosfera actuală a dezbaterilor la și pe temă.

Pe de altă parte, apocalipsa futurologică și imperiul computerelor sînt privite și cu ochi sceptic, de relativizare a forței de impunere și impact a acestora. De curînd, omul de afaceri, investitorul și miliardarul Peter Thiel (considerat, de altfel, inclusiv un profet al vremurilor noastre) a afirmat că neliniștea umană contemporană (și implicit luciditatea noastră) ar trebui să se concentreze pe furtul de identitate care este posibil și real acum (prin varii sisteme de sintetizare și prelucrare a datelor personale) și nu pe ceea ce va fi peste un deceniu în chestiunea inteligenței artificiale.

„Cine n-ar dori să moară, visînd că moare?", scria cîndva avangardistul Sașa Pană, într-un poem, la începutul secolului trecut. Într-adevăr, există o miză nu doar epistemologică a ceea ce ar putea fi Second Life sub bagheta (evident manipulatoare, dar totuși încă vizionară, poate, a) lui Mark Zuckerberg, ci și o miză amplificat terapeutică (manifestată prin tehnologie avansată). Zuckerberg aspiră să fie un fel de vraci la scară mare, un vraci-mogul global, dar nu știu dacă îi va ieși jocul ori pariul cu lumea și hominizii *(y compris* computerele, Internetul and Co). Dacă Second Life va deveni un spital digital sau, dimpotrivă, un ospiciu ori un pre-cimitir virtual, o lume de apoi de dinaintea lumii de apoi, vom vedea. Depinde de context, de receptare, de evoluția (sau involuția) noastră ca făpturi încă umane.

Ruxandra Cesereanu *este scriitoare. Cea mai recentă carte publicată:* Sophia România, *Casa de editură Max Blecher, 2021.*

Dominic NEGRICI

Începutul dezrădăcinării

întîmplări din metarealitatea imediată

Cîți dintre noi am fi putut anticipa, cu doar doi ani în urmă, modul în care avea să se schimbe mentalitatea mediană a umanității în acest scurt interval de timp? Încercați să vă amintiți ce anume vă speria cel mai mult în martie 2020. Bag mîna-n foc că erau mai degrabă chestiuni conexe siguranței financiare, legate de găsirea (și, pentru unii dintre noi, *re*găsirea) aptitudinilor de adaptare profesională sau, în cazuri mai grave, teama intrării subite în șomaj sau chiar iminența mortalității biologice.

Da, „mortalitate biologică“ ne pare a fi din ce în ce mai puțin un pleonasm și, culmea, precizarea pare firească, aproape reflexă. Om fi făcut noi, mileniali geriatrici, miștocăreală memizabilă (inclusiv) vizavi de tropii operelor SF de duzină din anii ’80. Ba chiar am putea spune că generația noastră a pus bazele deontologice fenomenului sociocultural al coreferențialității online, prin înnăscuta noastră adeziune organică și orgiastică la forfota creativității virtuale. Forfotă pe care, de altfel, doar noi înșine o produceam, căci nu existau generații și mai tinere de adepți sau fondatori înțelepțiți cu care am fi putut, poate, pune de-o miuță electronică intergenerațională. Eram doar noi între noi și pentru noi. O vreme, a fost un Eden al candorii participative, o miniutopie nesperată, disjunsă de realitate prin umorul ocheadelor semantice, și nu prin interfețe *hardware* la care se aderă exclusiv datorită mărinimiei insidioase a tehnoboierilor. Atît cît a durat, și în măsura în care cîțiva dintre noi am avut privilegiul de a ne da seama ce moment unic generam grație acestei camaraderii – ce omagiu mut și ingenuu îi aduceam zeiței Clio! –, a fost o utopie voluntară, și nu una fals necesară, așa cum se prefigurează cea care zumzăie, răbdător, în zarea acestei epoci atît de incerte.

Azi, odată cu fulgerătoarea și ubicvista egalizare tehnologică, am ajuns doar niște scarabei mai țanțoși într-un insectar (ce-i drept, unul îngrijit peste așteptări), care mai sînt onorați cu un ac doar pentru a atesta filogeneza iridescenței la Zoomeri sau mutația neurodeleteră la Boomeri. Însă, dragi tovarăși de rețea de cartier, tare mă tem că definiția virtualului, cea în care credeam cu fervoare și conivență adolescentină, a devenit depășită, neîncăpătoare, limitativă. Și o spun cu furia melancolică a unui precursor branșat, vrînd-nevrînd (dată fiind natura meseriei de profesor și numărul improbabil de tineri cu care interacționez), la seva primordială a web-ului.

Intuiesc că, în acest moment, vă puneți întrebarea: ce nu-i convine ăstuia? Care-i, de fapt, problema?

Dînd la o parte tendințele-mi arhicunoscute de a mă smiorcăi metafizic, rămîne, în cele din urmă, un ghimpe la care se pot raporta obiectiv și restul celor care mai sînt interesați de acest subiect. Sînt profund îngrijorat de tendințele speciei umane de a accepta, internaliza și apoi contribui la construcția unei civilizații antitactile. De a propovădui, tacit, prin adeziune energică și tîmpă discursul unei paradoxale socializări izolante. De a considera acceptabilă (și în curînd dezirabilă) tranziția majorității – și apoi a totalității – interacțiunilor umane înspre acest surogat virtual al existenței.

Cum de am ajuns aici? Ca un răspuns parțial la întrebările de început ale articolului, aș putea invoca schimonoselile psihice la care ne-a supus această blestemată pandemie. Dar ar fi un răspuns facil și leneș. Fenomenul e mult mai vechi și reprezintă doar un alt avatar al macrostructurii. Tentația păcătos-identitară de a bibili acea *persona* din anonimatul online există tocmai din clipa apariției platformei care ne-a permis să dezvoltăm, tumoral, aceste iluzionări: Internetul însuși.

Ca atare, cîteva stări de fapt relativ recente au fost suficiente pentru a mă aprinde. Două statistici ne spun că 31% din tinerii sub 25 de ani sînt inactivi sexual și nici nu consideră acest aspect o prioritate (lesne de dedus că asistăm la un maxim istoric); ba mai mult, 81% din bărbații de aceeași vîrstă cred că, pentru ei, subiectul a devenit semnificativ mai puțin important azi decît era înainte de pandemie. Așa cum vă puteți imagina, această categorie (să zicem... reprezentativă pentru viitorul speciei) nu a devenit subit nici puritană, nici intelectualistă, ci doar a fost nevoită să își normalizeze izolarea și deci, inevitabil, să facă încă un pas în marșul spre virtualizare a cotidianului.

Nu. Explicația este simplă. Un cvasitruism. *Social media* apelează, diabolic, la mecanismele dătătoare de dependență așa cum o face oricare alt drog de mare risc. Realitatea convențională împreună cu adversitatea-i aferentă (atît cea efectivă, cît și cea eventuală), fiind de nesuportat pentru tineretul ultrafragil, nu mai poate rivaliza cu alternativa ghidată exclusiv de ciclul dopaminei, croit perfect pe măsura acestor suflete însingurate voluntar, cărora educația în familie fie le-a lipsit cu totul, fie le-a răpit complet simțul identității, fiind făcută de așa-numiții „părinți-elicopter“. Și, bineînțeles, de unde putea să răsară ultimul cui în sicriul realului decît dinspre acest miliardar păstos și asocial, acest guru al zîmbetelor goale, *cringe-fest*-ul ambulant pe nume Mark Zuckerberg – și a lui ultimă (și, foarte probabil, finală) născocire: metaversul.

E aproape amuzant cum se strofocă toți acești noi plictisiți ai portofelului să evadeze din lumea noastră: pesemne că s-au săturat de stresul invocării abuzive a sărăciei. Pînă și canalele media cumpărate de ei nu se pot abține, nu vor să-nțeleagă, dom’le! Însă în vreme ce Musk și Bezos își iau bocceluța și pleacă în spațiu sau pe Marte, Zuckerberg, văzînd că a pierdut startul, a decis că ar fi mai bine să-și confecționeze un alt univers, unul spre care să-și poată păstori liniștit cele trei miliarde (!) de utilizatori, în vederea realizării acestui exod spre virtual al mentalului cu care filtrăm trăirile. Nu e clar nici pentru el ce formă va lua acest proiect-mamut, jargonistica utilizată în ceremonioasa dezvelire a monumentului corporatist fiind chiar mai difuză decît de obicei.

Meta, post, virtual

Pentru unii speculanți (puțin prea siguri pe ei, dar nu-i bai, doar sîntem „pe net“), metaversul are o definiție destul de strictă: este vorba despre o versiune avansată, mult mai complexă, a Internetului, în care „te afli“ tridimensional – nu doar una filtrată de interfața unui ecran. Rolul ei nu este de a propune o variantă ludică și globular autosuficientă – așa cum există deja, în grade mai mici sau mai mari de complexitate, în VR –, ci de a subsuma lumea noastră virtualului, de a coagula nu o alternativă, ci *Alternativa*, pentru ca, în timp, gradul de importanță sau primordialitatea celor două lumi să se inverseze. *O* realitate care, pe măsură ce se complexifică, va putea, în cele din urmă, canibaliza *Realitatea:* adică un copil demonic ce-și devorează mama din interiorul uterului, un cancer pentru care cancerul sîntem noi, ăștia în carne și oase.

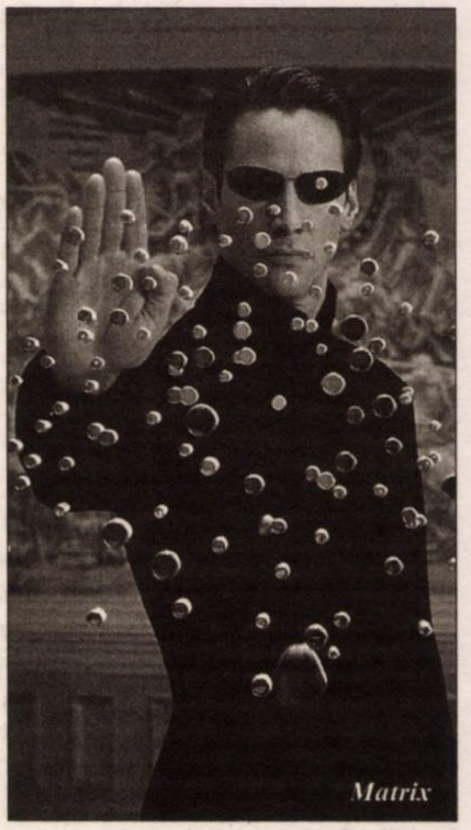

Matrix

Deși cronologia propusă (sperată?) este încă neclară, cel mai probabil ne îndreptăm către un viitor în care toți vom folosi o versiune a metaversului pentru a ne conecta. Compania Facebook (sau Meta, cum a fost redenumită) este pur și simplu hotărîtă să joace un rol major în construirea și modelarea acestui nou tărîm, ceea ce înseamnă că, fie și dacă nu va deține de una singură metaversul (așa cum, în mod previzibil și excesiv, a subliniat că nu o va face), încă se străduiește să dețină controlul asupra lui.

De fapt, despre asta e și vorba: controlul informației și crearea unei noi piețe-monstru, sub pretextul susținerii unei economii globale idealist-descentralizate grație *blockchain*-ului. În prezent, Zuckerberg știe prea bine că Facebook e nevoită să funcționeze în conformitate cu parametrii stabiliți de Apple și Google, cerberii care creează și controlează sistemele de operare mobile dominante la nivel mondial. Dar, în acest vis umed pentru Zuck-cel-mic, în această minunată lume nouă care va ocoli terminalele clasice cu ecran bidimensional și care va folosi ca interfață doar căști VR/AR și senzori digitali, Facebook va stabili ea însăși regulile și *modus operandi*.

Trend-ul e deja în mișcare: creații artistice sub formă de NFT (jetoane nefungibile) – cu o valoare totală a pieței de șapte miliarde de dolari –, legislația certificată prin *blockchain*, plățile efectuate în crypto – cu o capitalizare totală de 2,6 trilioane de dolari – și, mai recent, companii imobiliare care vînd parcele de teren virtual în metavers cu zeci de milioane de dolari. Virtualul este astfel epurat de orice reverberație ludică și putem intui că viziunea acestui proiect, oricît de complex ar deveni, nu va mai fi cea a unui banal escapism: nu numai că vom alcătui un echivalent perfect al lumii fizice în virtual, ci vom efectua mutarea (cu bagaje cu tot) a vieții înseși într-un mediu digital/impalpabil – pentru ca, încet-încet, să renunțăm complet la necesitatea (devenită tiranică) a referențialului fizic. Ce să mai vorbim: ridicăm ancora!

Dar ca să nu încheiem într-o notă prea pesimistă, să enumerăm și elementele care constituie partea plină a paharului.

Cantitatea efectivă de resurse pe care o va presupune întreaga operațiune de coordonare socială, construire a infrastructurii și progres tehnologic *hard* de care ar fi nevoie pentru construirea unui metavers universal precum cel descris în literatura SF este, momentan, incomensurabilă. Dar, poate și mai important, nu e clar dacă tranziția aceasta e un lucru pe care oamenii și-l doresc cu adevărat.

Mai mult, chiar și într-un context în care consumatorii se declară nerăbdători să dărîme convențiile vieții de zi cu zi, lupta se va duce împotriva rezistenței la schimbare inerente chiar și celui mai progresist dintre ei/noi. Să nu uităm că, în ciuda disponibilității la prețuri accesibile a căștilor de realitate virtuală de înaltă calitate, majoritatea jucătorilor încă preferă să folosească afișaje obișnuite.

Da, ne plac imaginile noastre în mișcare, dar – de la Georges Méliès pînă la iPad – ne-am exprimat în mod constant preferința pentru vizualizarea conținutului media în format bidimensional. Din cînd în cînd, mai există încercări de a ni se vinde cinema, televiziune sau jocuri video în format 3D, dar această tendință intens promovată nu a devenit niciodată *mainstream* la nivelul dorit de industria care o propune. Deși ne recunoaștem dependenți de iluziile noastre electronice, e musai ca ele să rămînă în sertărașul lor.

O altă constantă este atașamentul nostru dovedit și statornic față de textul scris. În ciuda supraabundenței de imagini, lectura încă reprezintă o preocupare centrală pentru mulți dintre noi. Dacă ignorăm așteptările privind calitatea acestor lecturi și ne uităm strict la cantitatea de cărți cumpărate (indiferent de percepția noastră elitistă asupra conținutului lor), aflăm că numărul acestora se află – în mod contraintuitiv, în epoca Netflix și TikTok! – într-o continuă creștere.

Trăgînd linie, putem afirma că, prin invenția numită Facebook – care la momentul apariției pe piață promitea să-i vindece pe oameni de singurătate, punîndu-i pe toți în legătură unii cu alții –, Mark Zuckerberg a reușit să schimbe (unii ar zice să schimonosească sau chiar să distrugă) *fibra societății*. Acum are o nouă idee: metaversul. Dat fiind rezultatul experimentului anterior, nu cumva Metaverse va schimba (poate schimonosi, poate distruge) însăși *fibra realității?* În anul în care, după două decenii, va apărea o continuare la filmul-cult *The Matrix*, tare mi-e că simularea în care trăim cu toții (da, da!) încearcă să ne transmită ceva.

***Dominic Negrici** este lector universitar. Predă Comunicare de afaceri în limbi străine la ASE și Web Culture la UB. Este dependent de profeții tehnologice și colecționează universuri paralele.*

■ ■ ■

Aron BIRO

Tărîmuri ale Făgăduinţei

În urmă cu vreo zece ani, un articol despre metaversuri ar fi fost sufocat în referinţe la cultura science-fiction – de la tehno-găselniţele unor celebre filme de acţiune (lumile din *Matrix* şi *Tron, holodeck*-ul din *Star Trek)* la scriitorii care au lansat termenii „ciberspaţiu“ şi „metavers“ (William Gibson, respectiv Neal Stephenson) extrapolînd într-un cadru tehnologic fantezii anterior formulate de Philip K. Dick, Stanislaw Lem ori, regresînd în istorie pînă înainte de apariţia calculatoarelor, la Stanley G. Weinbaum.

Literatura SF se mută însă treptat pe rafturile cu manuale de dezvoltare personală, referinţele culturii populare par acum mai degrabă distrageri şi aproximări grosolane. Oculus e o linie de produse pe care ni le vom oferi unii altora cu ocazia Crăciunului ce se apropie; omniversul Nvidia, metaversul post-Facebook, miniversul Minecraft s-au copt sub nasul nostru fără să le dăm atenţie şi vor zgudui tot mai puternic ceea ce azi numim conservatorism – manifestări de panică ori prudenţă în faţa unei aparent inevitabile singularităţi creaţioniste.

Raiul ni se arată mai devreme decît ne-am fi aşteptat şi într-o formă mai concretă decît ar fi bănuit detractorii textului biblic. Acum se vorbeşte mai abitir de metaversul promis recent de părintele Facebook, dar la scurt timp a mai urmat un anunţ, mai puţin băgat în seamă, cu privire la „omniversul“ Nvidia. Copiii obsedaţi de Minecraft atrag atenţia că ei trăiau de mult într-un metavers – unde „standardele comunităţii“ sînt încă rudimentare, dar oferă cît de cît esenţa a ceea ce facem şi pe Facebook: omorît de *creeper*-i, evitat de gloate ostile, admirat pisici şi, desigur, multă publicitate, echivalentul digital al Vocii lui Dumnezeu auzindu-se dintr-un tufiş în flăcări. Apple, Microsoft, Alphabet (Google) pregătesc în relativă tăcere propriile generatoare de universuri, şi măcar de-ar fi doar preocuparea giganţilor – vestea bună (!?) e că fiecare dintre noi va fi împuternicit să devină creator de lumi: platforme precum cele lansate de Unity şi Epic Games sînt veritabile Motoare ale Creaţiei Divine. Durează cam şapte zile un tutorial de instruire pentru a-ţi plăsmui propriul univers cu aceste tehnologii. Mulţi ne vom întoarce la Biblie în anii ce urmează şi o vom citi cu alţi ochi.

Am ajuns la acel punct susceptibil de singularitate în care progresul se întîmplă mai repede decît apucăm să-l înţelegem. Militînd pentru eliminarea ştiinţelor din şcoli, ne trezim treptat înconjuraţi de magie şi astrologie ca fundamente ale dezvoltării personale. Telefoanele mobile sînt deja folosite pe post de baghete magice, fără cea mai vagă idee privind modul de funcţionare pentru majoritatea utilizatorilor. În metaversuri nici măcar de un telefon nu e nevoie, interacţiunea cu mediul va avea loc cu adevărat ca în Harry Potter – prin gesturi magice, cu degetul arătător canalizînd voinţă, cu comunicarea redusă la emoticoane şi icnete scăpate din chingile gramaticii opresive. Limbile şi dicţionarele sînt, de altfel, vestigii de cînd a amestecat Dumnezeu limbile în Babilon – în metaversuri vom comunica după pofta inimii şi doar cei care vor rezona deja cu noi vor împărtăşi cu noi lumea.

Raiul ni se arată mai devreme decît ne-am fi aşteptat.

Calitatea cea mai importantă a metaversurilor şi a „gemenilor digitali“ este că ne vom putea gestiona granular bula de realitate aşa cum ne gestionăm acum conturile din reţele sociale. Cultura anulării nu va fi doar un atac moralist la bunăstarea inamicului, măruntele gesturi de *unfriend* şi *report* vor avea cu totul altă magnitudine: eliminare totală, anihilare dintr-un univers, surghiunire în altul. Unii îşi vor inventa propriul univers (Trump e pe cale să lanseze propria platformă virtuală sulfuroasă, denumită Truth), altora li se va tăia accesul la orice fel de univers, rămînînd carantinaţi în realitatea biologică. Dacii liberi vor putea trăi într-un univers populat doar de Daci, fanii *Star Trek* şi *Star Wars,* la fel. Poate într-o bună zi un Dac prietenos va acorda permisiune unui Jedi să-i viziteze universul, ca mai apoi să-i întoarcă vizita asemeni cuplurilor care se vizitează reciproc să-şi admire perdelele şi bibelourile. Producătorii de droguri psihedelice şi inventatorii de mitologii au pierdut competiţia cu tehnologia.

Iar pe sub toate astea, aparent fără legătură, dar parcă inevitabil, se strecoară parşiv un echivalent digital al şarpelui Genezei: tehnologia *blockchain* a făcut posibile forme *smart* de contracte faustiene, companii al căror unic obiect de activitate e să-şi tranzacţioneze propria existenţă, felurite forme de ocultism *fintech* ce îşi trag seva din halucinaţii colective, criptomonede bazate pe principiul cartofului fierbinte, un neocapitalism mistic rupt de interpretările clasice ale utilităţii şi capitalului, aşteptînd metarealităţile care să-i confere consistenţă. Proprietatea privată – drept divin conform neoliberalilor, moft conform lui Ion Iliescu, furt implicit conform anarhiştilor – capătă noi forme în fenomene precum NFT şi DAO. NFT *(„non-fungible tokens“)* e fetişul proprietăţii de dragul proprietăţii, separată de orice simţ al utilităţii – utilitatea stă în însuşi sentimentul de a deţine, chiar şi un fişier gol. Comunităţile DAO *(„decentralized autonomous organization“)* merg mai departe, pînă la fetişizarea exclusivităţii – prin plata unei taxe de acces exorbitante pentru onoarea de a face parte dintr-un grup de *chat.* Un recent articol din *Guardian* cu privire la fenomenul DAO zice că proletariatul viitorului va tînji la a „aparţine“, văzîndu-se în faţa unor noi forme de monetizare a exclusivităţii; ceea ce în esenţă nu diferă de lumea reală, dar mediul virtual permite distilarea de esenţe ale capitalului pînă acum doar vag teoretizate de literatura economică – *„ownership-as-a-service“, „exclusivity-as-a-service“* şi alte abstracţiuni digitale în aşteptarea unui metavers care să le operaţionalizeze.

Elon Musk şi tehnochibiţii care îi sorb cuvintele propovăduiesc ideea că, avînd în vedere viteza cu care evoluează grafica 3D şi instrumentele de construit universuri simulate, e extrem de probabil că deja trăim într-o astfel de simulare, construită de o civilizaţie suficient de avansată, probabil ca să îşi asigure o formă de escapism – căci cu asta asociem de regulă nevoia de a imagina/crea lumi noi artificiale. O consecinţă imediată e să ne întrebăm cît de rău o fi stat treaba în universul din care ne-am refugiat AICI, cum or fi stat lucrurile în universul din care am evadat? Să fie un beneficiu proporţional cu cel pe care îl urmărim în efortul actual de a inventa noi lumi şi platforme creaţioniste?

Ideea invită şi la o regîndire a evoluţionismului: sensul conservator al termenului e cel dat de trecerea timpului – dinspre trecut spre viitor prin reproducere şi adaptare biologică. Poate e momentul să discutăm şi despre un evoluţionism „în lateral“, în care civilizaţiile se debranşează de la un univers şi se rebranşează la altele spre un confort cît mai granular, divizîndu-se pînă cînd fiecare vom rămîne într-o bulă contemplîndu-ne solitari standardele – care au fost cîndva ale „comunităţii“, dar au sfîrşit prin a deveni 10 porunci pentru fiinţe pe care să le plăsmuim vanitos după chipul şi asemănarea noastră. O ştire de săptămîna trecută anunţa că s-au construit primii roboţi biologici capabili să se reproducă autonom – sărmanii, nu ştiu ce îi aşteaptă.

Aron Biro *este prozator SF. Este prezent în* Antologia Kiwi. Sosiri/Plecări, *Editura Polirom, 2021.*

■ ■ ■

Anda ZAHIU

Hacker-ul creierului uman

În 1968, Ivan Sutherland şi Bob Sproull, doctorandul acestuia, construiau prima cască de Realitate Virtuală în laboratoarele Universităţii Harvard. Sutherland dorea să creeze ,,o fereastră către o lume virtuală“. A mărturisit, ani mai tîrziu, că nu s-a gîndit niciodată să numească această tehnologie realitate virtuală. Cînd Jaron Lanier, „părintele“ VR-ului, a inventat această denumire un deceniu mai tîrziu, Sutherland a considerat-o nepotrivită. Prima cască de VR era atît de grea încît a trebuit fixată în tavanul laboratorului, de unde atîrna precum sabia lui Damocles asupra utilizatorilor. Limitaţi de echipament şi de *software,* utilizatorii nu puteau face mai mult decît să privească spre lumea virtuală ca printr-o fereastră, fără a avea vreodată senzaţia că sînt cu adevărat într-o realitate simulată.

În 1968, Sutherland şi-a propus să forţeze limitele stadiului actual al dezvoltării tehnologiei. În anii '80, Lanier a încercat să forţeze frontiera realităţii. A dat naştere, atunci, celei mai umaniste dintre tehnologii, care permite interacţiunea cu datele lumilor virtuale în timp real. VR-ul ne permite să locuim avataruri radical diferite de propriile persoane, să explorăm lumi şi obiecte virtuale, să accesăm experienţe inedite. Acolo unde realitatea concretă ne limitează, Realitatea Virtuală ne poate elibera.

Experienţele virtuale nu trebuie să fie cu necesitate realiste pentru a fi imersive şi a genera senzaţia de prezenţă în utilizatori (senzaţia de a fi acolo). Realitatea Virtuală nu este o simplă copie platoniciană a realităţii concrete. Spre deosebire de cunoscutul *holodeck* din *Star Trek,* VR-ul nu ne testează capacitatea de a face diferenţa dintre ceea ce este real şi ceea ce este simulat. În VR, avem conştiinţa faptului că prezenţa noastră corporală nu poate aparţine de altceva în afară de lumea fizică. Cu toate acestea, creierul utilizatorilor este păcălit să răspundă la stimuli virtuali într-un mod similar cu cel în care ar face-o într-o situaţie analoagă în lumea reală. O serie de experimente conduse în VR ne arată că utilizatorii au răspunsuri fiziologice puternice (puls accelerat, transpiraţie, senzaţie de greaţă ş.a.m.d.) atunci cînd sînt expuşi la stimuli fobici şi factori stresori. În mod iraţional, creierul uman percepe anumite situaţii virtuale ca fiind periculoase, fapt care declanşează instinctul de ,,a lupta sau a fugi“. Interacţiunea noastră cu lumile virtuale şi obiectele care le populează scapă de sub imperiul consecinţelor fizice. Cu toate acestea, iluzia realităţii este atît de puternică încît senzaţia de teamă este resimţită organic.

VR nu este o simplă copie platoniciană a realităţii concrete.

Tehnologia VR ne ajută să explorăm dinamica dintre cogniţie şi corp şi să testăm limitele simţului de proprietate asupra corpului nostru. Unul dintre cele mai cunoscute fenomene studiate de către neuroştiinţă se numeşte iluzia mîinii de cauciuc. Într-un cadru experimental, cercetătorii lovesc uşor mîna subiecţilor, în vreme ce aceştia percep loviturile administrate unei mîini de cauciuc. Aplicarea sincronă a lovitorilor păcăleşte creierul subiecţilor în aşa fel încît aceştia îşi pierd o parte a abilităţii de a-şi controla mîna reală. În schimb, simţul de proprietate corporală se extinde asupra artefactului care este perceput ca făcînd parte din corp. Un fenomen similar, de extindere a simţului de proprietate corporală, este observat şi în relaţia utilizator-avatar în Realitatea Virtuală.

În Realitatea Virtuală, posibilităţile ne acaparează (aproape) toate simţurile, fapt care ne permite să experimentăm cel mai înalt grad de imersiune. Ceea ce face aceste experienţe posibile este, însă, faibilitatea creierului uman, care permite Realităţii Virtuale să acţioneze ca un hacker care suprascrie realitatea fizică.

Anda Zahiu *este membră a Centrului de Cercetare în Etică Aplicată şi doctorandă a Facultăţii de Filosofie, Universitatea din Bucureşti.*

■ ■ ■

DILEMA VECHE
Cealaltă realitate

Radu USZKAI

Fericirea virtuală și mașina de produs trăiri

În cărțile de filosofie, digresiunile sînt destul de obișnuite. Puține sînt însă la fel de cunoscute și provocatoare precum cea din *Anarhie, stat și utopie*, cartea de căpătîi a lui Robert Nozick, unul dintre cei mai influenți gînditori ai secolului trecut. În mijlocul unei discuții despre statul minimal și drepturi individuale, el deschide o paranteză despre drepturile animalelor, în interiorul căreia mai deschide o altă paranteză care pare de-a dreptul întîmplătoare într-o carte de filosofie politică: v-ați trăi viața conectați la o mașină de produs trăiri? – ne întreabă filosoful american.

Alături de alte scenarii faimoase (poate celebra dilemă a macazului vă spune ceva), mașina de produs trăiri a lui Nozick este un experiment mental, adică un scenariu ipotetic care joacă rolul de unealtă utilă în investigația filosofică menită, printre altele, să testeze intuițiile noastre privitoare la probleme de ordin filosofic. În cazul de față, ținta filosofului nostru era una cît se poate de dificilă: hedonismul, adică teoria extrem de plauzibilă pentru foarte mulți dintre noi (filosofi și filosoafe ori oameni obișnuiți deopotrivă) conform căreia ce ne motivează în viață este căutarea plăcerii și evitarea durerii, plăcerea fiind, de asemenea, cheia înțelegerii fericirii.

Să ne imaginăm, ne propunea Nozick în anul 1974, că oameni de știință ai viitorului ar crea o mașină care ar putea produce orice trăire v-ați dori. În timp ce corpul vostru ar pluti într-o cuvă umplută cu un lichid bizar, creierele v-ar fi conectate la o asemenea mașinărie complexă printr-un set de electrozi și stimulate de niște neurospihologi să vă facă să credeți că sînteți în orice scenariu v-ați dori și că ați avea acces la orice senzație conceptibilă. V-ați dori să trăiți în fiecare zi senzația pe care a trăit-o Napoleon după bătălia de la Austerliz? Sentimentul plăcut pe care îl aveți atunci cînd faceți dragoste cu persoana iubită? O senzație de plăcere perpetuă cauzată de consumul

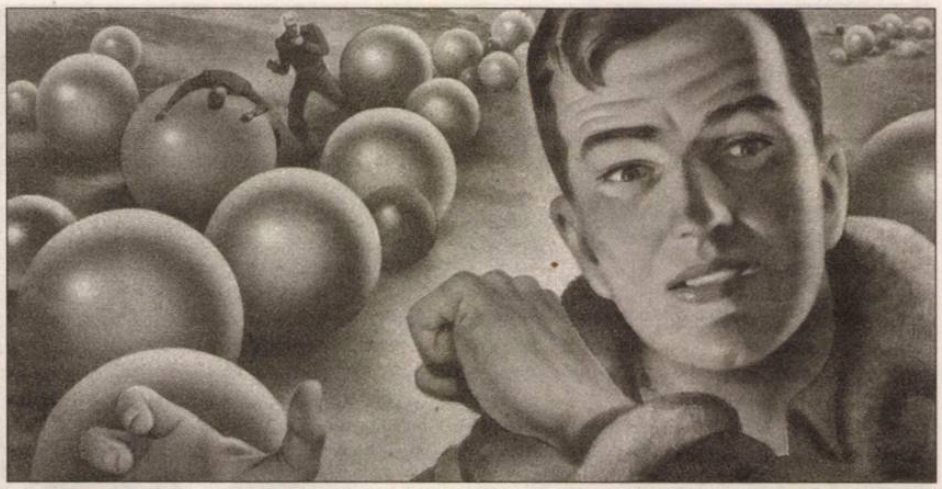

neîncetat de ciocolată și vin roșu? Toate acestea ar fi disponibile și, ca urmare a conectării la mașina de produs trăiri, ar fi percepute de creierele voastre ca fiind autentice. Cît timp sînteți conectați la mașina de produs trăiri veți fi imuni la stimulii realității exterioare și veți avea impresia, într-un mod genuin, că tot ce se petrece în jurul vostru are loc aievea. Ați fi, cu alte cuvinte, imersați total într-o realitate artificială la care mașinăria vă facilitează accesul, însă plăcerea pe care ați deriva-o din conectare ar fi una pe care creierul vostru ar considera-o autentică.

V-ați trăi toată viața conectați la un asemenea aparat? – vă întreabă Nozick. V-ați preprograma toate experiențele de viață (și le-ați face pe toate plăcute), fie apelînd la imaginația voastră (din nou, orice ar fi posibil), fie la o bibliotecă de experiențe pe care v-ar pune-o la dispoziție acei oameni de știință ai viitorului?

Dacă acum 50 de ani un asemenea experiment mental părea mai degrabă mai potrivit pentru un scenariu de film (ulterior, filme precum *The Matrix* ori *Inception* chiar și-au găsit o sursă de inspirație în acesta), în prezent pare din ce în ce mai aproape de realitate, fără a necesita un efort herculean al imaginației noastre. Imersiunea într-o altă realitate în care ne conectăm pentru plăcere este un adevărat Sfînt Graal pentru industriile care vînd povești, și nicăieri dorința de a crea o asemenea mașină nu se vede mai bine decît în tehnologia care face posibilă Realitatea Virtuală. Dublate de simulatoare haptice, căștile de VR precum Oculus Rift fac teleprezența (senzația că sîntem prezenți într-un cu totul alt loc decît sîntem în realitate) tangibilă, iar industria jocurilor video sau a cinematografiei încearcă să profite de pe urma posibilității de a ne oferi șansa de a avea acces la orice senzație ne dorim.

Dacă mașina de produs trăiri nu mai pare o simplă ficțiune, atunci a răspunde provocării pe care ne-a ridicat-o Nozick devine o sarcină poate chiar mai importantă. În măsura în care plăcerea mediată digital și percepută ca fiind autentică poate fi la doar un click distanță, de ce să nu ne trăim viețile astfel? Nu este o viață în care avem acces la plăcere și evităm orice durere o viață fericită, așa cum ne spun hedoniștii?

Pentru Nozick, trei sînt motivele în virtutea cărora majoritatea dintre noi am refuza să ne trăim astfel viețile. În primul rînd, nu vrem doar să avem anumite senzații, ci și să facem anumite acțiuni care fac posibile respectivele senzații. Există, cu alte cuvinte, o valoare intrinsecă în acțiunile pe care le întreprindem, nu doar în rezultatul acestora, oricît de dezirabilă ar fi plăcerea la care am avea acces. În al doilea rînd – și poate chiar mai important în opinia mea –, a fi conectați la o mașină de produs trăiri nu spune nimic despre cine sau ce sîntem. Trăindu-ne viața în felul acesta nu am fi nimic altceva decît niște obiecte nederminate care plutesc într-o cuvă ori care stau pe canapea conectate la o cască de VR. Chiar dacă am putea avea senzația că sîntem niște oameni generoși ori curajoși în mod autentic, nimeni nu ar putea să judece caracterul astfel deoarece, de fapt, noi nu facem nimic. De aceea, spunea Nozick, „conectarea la o mașină este un gen de sinucidere“. Nu în ultimul rînd, conectați la o realitate virtuală mediată de tehnologie, ne mărginim la o realitate artificială, creată doar de mîna omului, fără a avea, de fapt, nici un soi de legătură reală cu lumea (oricît de mult o asemenea legătură ar putea fi simulată).

Desigur că o realitate artificială în care ne conectăm din plăcere ori pentru a ne antrena anumite aptitudini are beneficiile ei. Însă în lumina posibilităților create de escapismul digital al Realității Virtuale, argumentele aduse în discuție de Nozick ne sugerează că ar trebui să medităm asupra următorului aspect: putem fi cu adevărat fericiți dacă ducem o viață plină de plăcere, însă respectiva viață nu înseamnă nimic în lume ori pentru ceilalți?

***Radu Uszkai** este asistent universitar în cadrul Departamentului de Filosofie și Științe Socioumane al ASE București și cercetător în cadrul Centrului de Cercetare în Etică Aplicată.*

■ ■ ■

Alexandra ZORILĂ

În temniță cu AI

În ficțiunea tradițională, știm de la început că narațiunea este controlată de autor. Putem privi sau asculta personajele, putem să le urmărim acțiunile, uneori acestea ajung chiar să spargă al patrulea perete pentru un moment de interacțiune meta-ficțională cu noi. Însă rămînem mereu doar martori, chiar și atunci cînd ficțiunea devine conștientă de existența noastră, deoarece cel de-al patrulea perete se sparge tot timpul pentru ca cineva (sau ceva) ficțional să se apropie de noi, în timp ce noi rămînem în continuare pe locurile noastre. Sîntem în cel mai bun caz vizitați, însă de cele mai multe ori vizitatori pasivi într-o lume pe care nu o controlăm și în care noi nu avem nimic de spus.

Ar fi greșit să credem totuși că operele de ficțiune, în general, nu ne forțează să fim activi din punct de vedere cognitiv. La fiecare contact pe care îl avem cu astfel de lucrări, interpretăm, evaluăm și inferăm lucruri despre lumea pe care o descoperim. Însă cînd vine vorba despre ficțiunea interactivă (IF), ni se cere să folosim aceste inferențe pentru a produce schimbări, intervenind direct în șirul evenimentelor.

Cei mai constructiviști dintre noi vor fi încîntați să audă că ceea ce facem, de fapt, este să spargem noi peretele pentru a păși în interiorul poveștii, fiind invitați să creăm narațiunea împreună cu autorul, prin jocuri de rol. Dinamica de putere dintre autor și cititor se schimbă, iar cititorul este avansat în poziția de coautor. Autorii Anthony Niesz și Norman Holland definesc, încă din 1984, ficțiunile interactive ca fiind acele ficțiuni care cer cititorului să comunice cu lumea pe care o conțin, prin alegerile pe care acesta le face ca personaj al poveștii. Sîntem forțați să asumăm un anumit rol, să controlăm traseul narativ și să luăm decizii care vor influența evoluția celorlalte personaje.

Din multe puncte de vedere, acest tip de interacțiune se regăsește și în jocurile copilăriei. Ne închipuim că sîntem personaje într-o poveste pe care o construim *din mers*, împreună cu ceilalți participanți. Analizînd acest tip de joacă specific copiilor, Shaun Nichols și Stephen Stich dezvoltă o teorie cognitivă a prefacerii, conform căreia angajamentul cognitiv pe care ni-l asumăm în jocurile de rol (sau *make-believe)* presupune plasarea unor conținuturi ca *premise* într-o „cutie a lumii posibile“. Cu ajutorul acestei cutii ne putem imagina cum ar arăta lumea dacă am accepta un set de asumpții pe care în mod normal nu le acceptăm. Iar aceste premise ghidează apoi comportamentul celor implicați în jocul de rol. Implicațiile sînt interesante dacă luăm în considerare faptul că autorii consideră că această cutie a lumii posibile este utilizată și în gîndirea strategică sau în empatie.

Totuși, în cazul nostru, structura lumii ficționale este în continuare oferită cititorului, așa cum îi este oferită întreaga narațiune în ficțiunea tradițională, deci regulile nu sînt chiar stabilite din mers, ca pe terenul de joacă. Premisele principale ale poveștii vin din partea autorului, el stabilește punctul de pornire și granițele în interiorul cărora cititorul poate face propriile mutări. Și, mai ales, autorul este cel care *scrie,* în timp ce coautorul poate doar să *organizeze*.

Filosoful Grant Tavinor susține că jocurile care permit interacțiunea în acest fel reprezintă o trecere de la lucrările tradiționale de ficțiune către jocurile copilăriei, deși nu ajung niciodată cu adevărat în a doua categorie. Dar asta nu înseamnă că ficțiunea interactivă nu va ajunge *niciodată* acolo, nu-i așa?

AI Dungeon este un joc bazat pe text care urmărește același principiu ca orice ficțiune interactivă, numai că *partenerul de joacă* este unul dotat cu inteligență artificială. Așa cum prezintă creatorii jocului pe site-ul oficial, AI Dungeon generează, în limbaj natural, o poveste bazată pe acțiunile jucătorului și urmările acestora. Iar dat fiind că autorul uman este scos din ecuație, la fel sînt și granițele ridicate în mod normal de capacitatea limitată a acestuia de a imagina variații pentru același scenariu. Posibilitățile sînt nenumărate, iar orice poate jucătorul să exprime prin limbaj poate fi integrat de AI în narațiune. Trebuie numai să fim dispuși să intrăm pe terenul de joacă pe care ni-l oferă. *Sau să coborîm în temniță.*

***Alexandra Zorilă** este membră a Centrului de Cercetare în Etică Aplicată și doctorandă a Facultății de Filosofie, Universitatea din București.*

■ ■ ■

Constantin VICĂ

Dreptate, sex și roboți

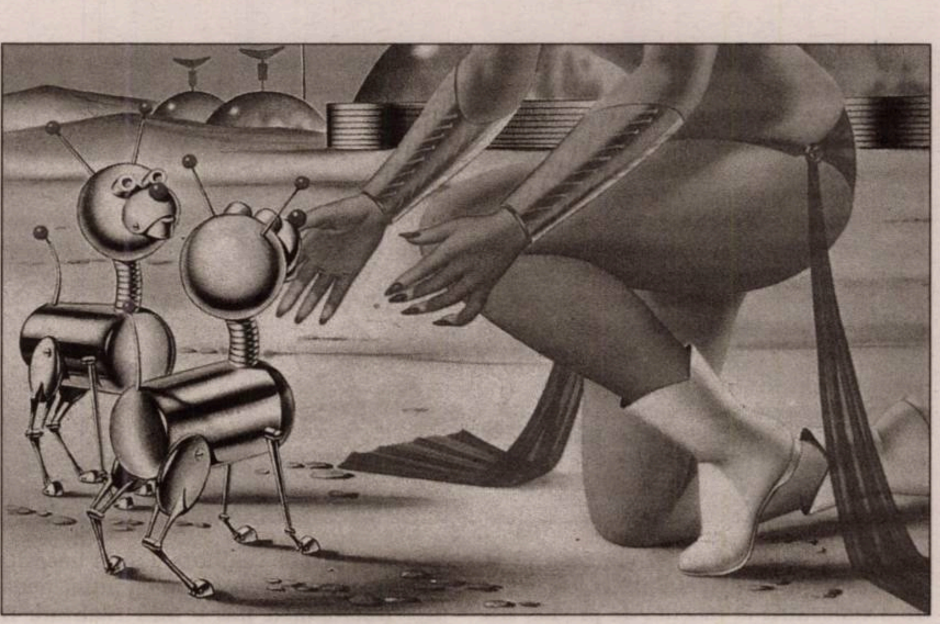

E condamnabil moral să faci sex cu roboții? Desigur, întreb pentru un prieten. Mă bucur totuși că nu mă întreabă dacă ar putea să iubească un robot sau, mai grav, să fie iubit de acesta/aceasta/aceștia. Răspunsul e scurt și poate puțin trist: nu. Să fii atras erotic de o cutie de tablă, cu circuite integrate și senzori, așa cum visau scriitorii de SF din secolul trecut, mai treacă-meargă, dar să crezi în dragoste cu așa ceva e un angajament prea ciudat față de o ontologie în care sîntem toți o apă și-un pămînt. Așa că mai bine nu ne angajăm acolo și răspundem la o întrebare mai complicată, dar cu sens: e condamnabil a interacționa sexual cu androizi frumoși?

De la „nevasta olandeză“, păpușă sexuală de secol XVII care bucura viețile marinarilor, la roboții zilei de astăzi, ce deja se găsesc în case asiatice de toleranță (progresul moral nu se oprește la oameni, etnii, religii și genuri) cu program permanent (și prețuri destul de mari), fetișul s-a înlănțuit cu nevoia. Dacă în paleolitic se produce primul dildo, astăzi teledildonica începe să se studieze și la politehnici. Sexul tehnologizat, sexul autonomizat, sexul cu adevărat complicat, bazat pe aplicarea științei fizice și a geometriei (încă euclidiene), urmează viața de zi cu zi a hominizilor de la facerea lor. Dar astăzi am ajuns la rezultate impresionante. Astăzi putem înlocui lucrătoarele și lucrătorii sexuali cu astfel de mașinării. Sau chiar partenerii permanenți. Un dildo uitat în colț pe etajeră e probabil motiv de glume, apropouri și alte activități, nu doar conversaționale, dar un robot sexual e motiv de preocupare. Întru totul justificată. De oriunde ai privi, roboțeii aceștia vor schimba regulile jocului. Pînă la parodia sa.

Formă umanoidă, da. Poate simula bine comportamentul și mișcări umane? Da. Rulează un sistem de inteligență artificială, poate interpreta și răspunde informațiilor din mediu? Dacă vom răspunde tot pozitiv, atunci e un robot social antropomorf, care nu e o entitate pasivă, ca o păpușă, ci una mai degrabă apropiată de un bonobo. Poate realiza acțiuni într-un grad destul de înalt, chiar dacă nu va reflecta asupra lor. Se poate orienta. Se poate strica, dar poate semnaliza asta. Nu poate alege, nu poate refuza. Acestea sînt deja cîteva dintre proprietățile unora dintre roboții sexuali. De ce să-i limităm la înfățișarea umană? De ce nu ar fi ceva diferit, poate niște extratereștri? Sau un animal? Cîtă vreme acceptăm roboți sociali care ajută seniorii să se liniștească, iar pe copii să învețe limbi străine sau chimie, și unii seamănă cu roboți SF sau chiar cu o focă, de ce nu am accepta și asemenea neo-jucării cvasi-autonome sexuale? Sînt ele doar jucării?

Cum ne vom raporta la aceste mașinării ale plăcerii, cum ne raportăm deja, cu tot setul de întrebări fără răspuns de mai sus, spune ceva despre cum îi privim și pe semenii noștri. E de înțeles critica feministă care susține că acești roboți nu fac decît să adîncească obiectificarea femeilor. Chiar dacă scopul ar fi contrar: avem roboți sexuali tocmai ca să nu mai căutăm astfel de servicii sexuale de la semenii noștri. Să nu-i mai tratăm ca instrumente, ca mărfuri de consum. Da, dar prin statut, roboții sînt mai degrabă sclavi, supuși, niște obiecte inteligente și senzuale care stau unde le pui. Și fac ce și cum le ceri etc. Practica de a trata sexul ca pe o tranzacție care presupune dominație, control, rămîne. Nu am rupt cercul vicios al stăpînirii. Și al unui dezinteres față de celălalt, dezinteres proporțional cu interesul pentru părți ale corpului său.

E tot exploatarea femeii! Poate provoca dependență! E o perversiune! E înșelarea partenerului de viață!

Psihologia umană e subiect de glume pe unele exoplanete. Dar aici, pe a noastră, e doar un alt cîmp al profitului. Profităm unii de alții pentru că speculăm slăbiciunile noastre. La fel o fac și o vor face și proiectanții acestor roboți. Care pot manipula, din ce în ce mai ușor, psihologia umană. Mințile noastre sînt mai ușor de păcălit atunci cînd antropomorfizează și atribuie o minte unde nu-i. Astfel putem evalua în mod greșit autenticitatea, reciprocitatea și intensitatea relației noastre cu un robot social umanoid inteligent. Ceea ce e și de dorit din punctul de vedere al profitului. Mai mult, omul e un animal care are fetișuri, e idolatru. Acest mix face ca intrarea roboților sexuali în imperiul sapienților să nu fie chiar o problemă.

E tot exploatarea femeii! Poate provoca dependență! E o perversiune! E înșelarea partenerului de viață! Da, dar nu e vina robotului. Nu există nici o necesitate în a proiecta acești roboți urmînd diviziunile și stereotipurile de gen ale speciei noastre. Nu pot provoca o dependență mai mare decît cea a telefoanelor și a vieții online. De ce ar fi o perversiune mai mare decît a-ți dori, fascisto-ceaușist, să penetrezi mulțimea prin discurs? Și tot așa. Mai bine am privi cu ochelarii dreptății. Acceptăm că pentru vasta majoritate dintre noi sexul contribuie la starea de bine și la o viață bună. Atunci cei privați de sex ar trebui ajutați, ar trebui să li se înlesnească, măcar parțial, accesul (chiar dacă nu ar fi sexul de cea mai bună calitate). O lume de oameni satisfăcuți e o lume mai bună.

Unora dintre noi sexul cu roboți poate să li se pară grețos, imoral, inuman. Dar sînt destule categorii care merită o redresare. Avem un interes social și moral să redresăm situația semenilor noștri care nu se pot bucura de o viață sexuală naturală, iar singurul mod accesibil este utilizarea unor tehnologii avansate, ca roboții, care să ofere cît mai mult din experiența „reală“. Sexul cu roboți ca plăcere inferioară (sau autoerotism) este preferabil față de nimic. Astfel apare ca acceptabil accesul la astfel de activități, robosexul nu e condamnabil moral pentru anumite categorii (chiar dacă nu e cel mai dezirabil). De exemplu, oamenii cu dizabilități corporale (precum veteranii de război), oamenii cu hipersexualitate indusă neurologic (în urma unei boli), deținuții, soldații, bolnavii din aziluri sau ospicii, exploratorii din Antarctica, cosmonauții, marinarii, lucrătorii pe platforme marine, tinerii introvertiți sau preoții catolici ar putea fi unii dintre ei.

***Constantin Vică** este lector la Facultatea de Filozofie și cercetător la Centrul de Cercetare în Etică Aplicată, Universitatea din București.*

Jean-Michel Besnier: Dacă prin cyborg se înțelege sinteza dintre un organism biologic și dispozitive cibernetice care se reglează singure, atunci înseamnă că sîntem pe cale să devenim cu toții cyborgi. Conectarea omului cu robotul devine treptat o realitate incontestabilă. Ea presupune, în cazul celui dintîi, posibilitatea de a funcționa fără a mai avea nevoie să gîndească, datorită mecanismelor pe care le asigură cel de-al doilea. Purtătorul unui *pacemaker* nu mai are de ce să-și facă griji pentru inima sa.

Laurent Alexandre: Există o aprobare masivă a acestor noi tehnologii care realizează hibridarea oamenilor și aparatelor.

J-M.B.: O hibridare, poate, dar care nu trebuie să ne facă să uităm că cel care folosește instrumentele (paraliticul cu un exoschelet care-i permite să meargă, pacientul bolnav de Parkinson dotat cu un stimulator cerebral care-i permite să-și controleze mișcările etc.) trebuie să se supună designului lor și să-și adapteze comportamentul în funcție de proprietățile lor. Instrumentul reprezintă o extensie a corpului și definește o realitate exterioară cu care trebuie să conviețuiască. În schimb, cibernetica utilizată pentru producerea de exoschelete, proteze sau implanturi tinde să devină din ce în ce mai intruzivă și pretinde ca purtătorul să fuzioneze cu ea. Se fac speculații în ceea ce privește nanoroboții, care se vor putea deplasa prin corpul nostru pentru a ține sub observație dezvoltarea tumorilor, pentru a le extirpa cînd apar sau a repara ADN-ul. Este visul unei vieți lipsite de griji, datorate mașinii – un vis care ar reprezenta culmea controlului tehnologic.

L.A.: Un vis care îi îngrijorează pînă și pe cei din Silicon Valley! Elon Musk, fondatorul companiilor Paypal, Hyperloop, SolarCity, Tesla și SpaceX, afirmă că „Inteligența artificială poate fi mai periculoasă decît armele nucleare“. Elon Musk prevede că vom fi asemenea unor labradori ai inteligenței artificiale (IA): cei mai empatici dintre noi, din punctul de vedere al IA, vor ajunge animale de companie. Pentru a fi la înălțimea roboților, unii dintre liderii Google propun hibridarea noastră cu IA: să devenim cyborgi pentru a nu fi întrecuți de IA! Adică va trebui să avem grijă să nu fim (prea) „inferiori“ mașinilor, pentru a nu risca să ajungem sclavii acestora, după un scenariu de tipul *Matrix*. Numai tehnologiile de augmentare ne vor da speranța că se va putea păstra o anumită autonomie. În mod paradoxal, cel din urmă instrument care va permite umanității să evite supunerea totală va fi tocmai unealta sinuciderii sale: fuzionarea cu IA va însemna anihilarea Omului biologic.

J-M.B.: Mie ideea de cyborg îmi provoacă spaimă mai ales fiindcă presupune renunțarea la sine. Credem că devenim autonomi dacă încredințăm mașinăriilor sarcina de a gestiona ceea ce pe noi ne-ar limita (paralizia, handicapul, lipsa văzului) și descoperim curînd că, odată deveniți cyborgi, sîntem stăpîniți de o forță autonomă (cea a protezelor care se reglează singure), de care nu ne mai putem lipsi. Fuziunea cu mașina se realizează întotdeauna în detrimentul umanului. Ea presupune negarea biologicului care păstrează o marjă de incertitudine în funcționarea sa, un aspect aleatoriu. Cît despre cyborg, el se supune programării dependente de elementul tehnologic care îl alcătuiește. Cu siguranță, noțiunea de libertate nu i se mai potrivește. Cyborgizarea este menită să asigure securitatea absolută, obținută prin suprimarea hazardului, care este propriu vieții. Performanțele pe care le realizează reprezintă actualizarea unor tehnologii posibile, dar care nu țin nici de liberul-arbitru, nici de implicarea oamenilor care par să le realizeze. Din acest motiv, ne întrebăm cînd și în ce măsură dotarea cu dispozitive cibernetice va face umanul să încline spre nonuman.

(fragment din Pot face roboții dragoste? 12 întrebări despre transumanism *de Laurent Alexandre și Jean-Michel Besnier, traducere de Maria-Magdalena Coresciuc, Editura Humanitas, 2019)*

Propuneri de *Dileme vechi* pentru viitor:

- **Porcul**

„Fiecare scenariu este un exercițiu de înțelegere“

– interviu cu regizorul Andrei EPURE –

Scurtmetrajul românesc Interfon 15, *inclus în selecția din acest an a secțiunii „Semaine de la Critique“ a Festivalului de la Cannes, relatează povestea unor locatari care descoperă o femeie inconștientă în fața blocului. În timp ce așteaptă Salvarea, vecinii meditează asupra destinului ei, dar și asupra propriei lor existențe. L-am invitat pe regizorul și scenaristul* ***Andrei Epure*** *să povestească despre limitele comunicării, așa cum apar ele în* Interfon 15, *dar și în viață.*

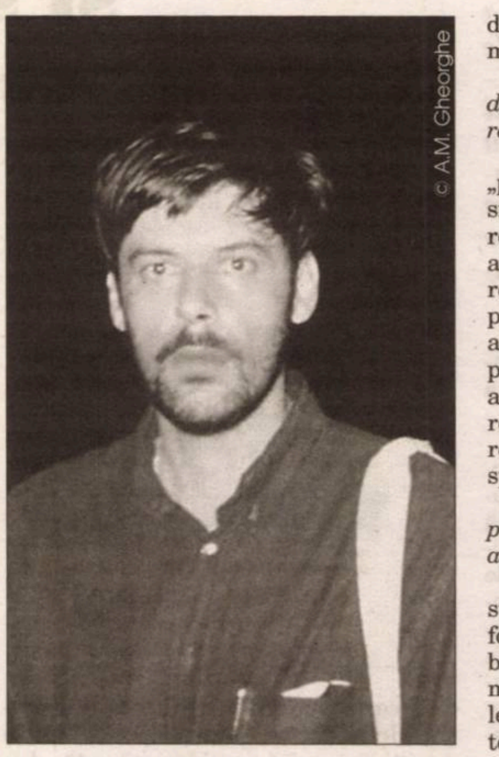

© A.M. Gheorghe

Ce elemente luați în considerare cînd scrieți un scenariu de film?

Fiecare scenariu este pentru mine o căutare, un exercițiu de înțelegere. Pornesc de obicei de la o idee care mă emoționează. Uneori poate fi doar o senzație, nu trebuie să fie ceva concret. Și încep să bricolez o poveste în jurul ei. Cînd simt că mi-am clarificat scenariul ca structură caut să ascund contradicții și ezitări în personaje și evenimente.

În scurtmetrajul Interfon 15, *toate personajele acționează mecanic cumva, ca și cum altruismul ar fi o noțiune abstractă. Cum se raportează ele la femeia care a leșinat în fața blocului?*

Cred că mare parte din acțiunile noastre sînt mecanice. Atunci cînd nu știm cum să reacționăm, apelăm fără să vrem la un tipar de gesturi. Reacțiile noastre sînt în mare măsură prestabilite de o interpretare inițială. Poate că nu este prima dată cînd femeia respectivă leșină în fața blocului. Pe măsură ce se relevă biografia ei, unul dintre personaje simte că ceva îi scapă și este cuprins de anxietate. În acest personaj se insinuează o schimbare, o mișcare, o reacție. Iar pentru mine este suficient. Nu știu dacă se poate numi altruism, dar există măcar o sensibilitate.

De ce în film acest tip de întîmplare aparent banală poate genera atîtea conflicte interioare?

Banalul „creează“ pentru că invită la interpretări. Nu se poate să nu existe nimic, trebuie să existe totuși ceva, nu? Și oricum, orice întîmplare care nu se referă la noi se referă totuși la noi. Suferința cuiva atentează cumva difuz la dispoziția noastră. Măcar din motiv de proximitate, dacă nu din compasiune.

E multă tăcere în Interfon 15, *al cărui registru mizează mult pe o cheie de lectură care permite interpretări multiple. Ce anume „alimentează“ limitele comunicării interumane în societatea actuală?*

În *Interfon 15*, am vrut să văd cum tăcerea poate înlocui comunicarea. Pentru că și liniștea mi se pare o formă de comunicare. M-a interesat momentul cînd te retragi în sine, cînd renunți măcar parțial să fii măsura tuturor lucrurilor. Cred că ne lovim de limite atunci cînd comunicarea stă sub semnul puterii, cînd vorbești ca să arăți că ai dreptate și cînd asculți doar dacă ai ceva imediat de cîștigat. Există oricum o anume dificultate de exprimare mai ales cînd e vorba de ceva intim. Nu e nimic de blamat, ci inerent, pentru că limbajul este limitat în exprimarea vieții private. Încercăm să restrîngem senzații în metafore, dar ceva rămîne să ne bîntuie încet, sigur și de la semidistanță.

De ce lipsa de reacție a personajelor din scurtmetraj este mai grăitoare decît acțiunea propriu-zisă?

Nu i-aș spune lipsă de reacție, i-aș spune poate contemplare, care e totuși o reacție. Contemplarea faptului că ai ajuns într-un loc ori prea devreme, ori prea tîrziu. Acțiunea are uneori tendința de a te îndepărta de ceea ce se întîmplă lîngă tine. E o formă de uitare. Apropo de gesturile mecanice de care vorbeam mai sus.

Cum ați gîndit, împreună cu directorul de imagine Laurențiu Răducanu, filmarea în plan-secvență a unui spațiu fix?

Am vrut să începem filmul dintr-o „perspectivă de martor“ și pe parcurs să simți că mai există o altă dimensiune care încearcă să comunice. Ne-am dorit să avem elemente care sabotează ideea de realism. E nevoie de timp pentru a surprinde genul acesta de negociere între realism și altceva. Ni s-a părut oricum important să simți trecerea timpului mai ales aici, să simți un fel de încremenire într-un spațiu fix. Pentru mine, fiecare film este și un prilej de a conștientiza spațiile pe care le locuim.

Cum a fost primit scurtmetrajul la proiecția de la Cannes și la ce scenarii ați lucrat în ultima perioadă?

Proiecția în sine a fost ciudată în sensul că m-a copleșit. Mai ales pentru că a fost prima mea proiecție cu public. M-am bucurat să cunosc selecționerii de la „Semaine de la Critique“, cărora, evident, le-a plăcut filmul. În rest, nu au fost foarte multe reacții din public, dar au fost totuși cîteva care m-au surprins. Filmul ca punct de întîlnire între culturi diferite e ceva care mă emoționează.

Am plecat de acolo cu o senzație bună și am lucrat în ultimul an la un scenariu care urmează să fie debutul meu în lungmetraj ca regizor. Se numește *Nu mă lăsa să mor* și este continuarea poveștii din scurtmetraj.

interviu realizat
de Roxana CĂLINESCU

Constanța VINTILĂ

Lux & modă

avan premieră

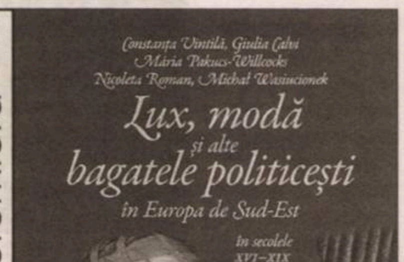
Constanța Vintilă, Giulia Calvi
Mária Pakucs-Willcocks
Nicoleta Roman, Michał Wasiucionek
Lux, modă și alte bagatele politicești în Europa de Sud-Est
în secolele XVI–XIX
HUMANITAS
ISTORIE SOCIETATE & CIVILIZAȚIE

Conformarea la canoanele modei a reprezentat de-a lungul vremii un indicator fidel al bunăstării și al statutului social. Veșmintele elitelor din sud-estul Europei, în secolul al XVIII-lea, se adaptează, cum era de așteptat, modei otomane: anterie lungi și giubele blănite, papuci de saftian și ișlice brumării, șalvari de mătase și cintieni brodați cu fir, rochii de serasir și fermenele de catifea. Moda se supune însă altor norme dincolo de Carpați, de îndată ce lăsăm în urmă Moldova și Valahia, căci Transilvania își schimbă, prin Pacea de la Karlowitz (1699), statutul, „stăpînul“ și preferințele vestimentare. Elita nobililor și a negustorilor privește acum spre Buda și Viena, chiar dacă moștenirea otomană rămîne multă vreme prezentă în gusturi, conduită și limbaj. De altminteri, Compania Negustorilor Greci din Sibiu și Compania Negustorilor Greci din Brașov introduc, odată cu mărfurile lor „orientale“, un limbaj economic specific, o serie de practici financiare și un stil de viață care pot fi documentate pînă la sfîrșitul secolului al XIX-lea. De la Constantinopol la Viena, de la Edirne la Leipzig, drumurile Europei de Sud-Est sînt străbătute de negustori cunoscuți sub numele generic de „greci“. Încurajați de creșterea consumului, ei construiesc rețele comerciale, își dezvoltă afacerile și clădesc case, devenind, la rîndul lor, o clasă de consumatori. Negustorii au încercat să creeze, acolo unde s-au așezat, comunități care să semene cu cele pe care le lăsaseră în urmă și pe care să le poată numi „acasă“; s-au străduit, totodată, să procure diverse lucruri și alimente familiare. Așa au apărut lăcașuri de cult (sinagogi, biserici catolice, protestante, „grecești“ sau „sîrbești“) și școli care să răspundă nevoilor lor spirituale și sociale. Călătorind prin sud-estul Europei, călătorul descoperă stiluri arhitectonice, podoabe, feluri de mîncare, sărbători și obiceiuri aparținînd unei moșteniri comune. Toate acestea trecuseră, desigur, printr-o serie de prefaceri și transformări, potrivit contextului istoric sau circumstanțelor sociale și politice. Această parte a continentului ne oferă, prin urmare, mai multe povești, mai multe tradiții, mai multe modernități, reunind deopotrivă similarități și diferențe.

În perioada regimurilor comuniste, istoriografia vremii prezenta adesea societățile balcanice în alb și negru, descriind o lume în care o clasă suprapusă de oameni înstăriți, cu numeroase privilegii, exploata țărănimea săracă și înapoiată. „Jugul otoman“ și-a lăsat amprenta asupra întregii societăți, devenind răspunzător pentru bună parte dintre decalajele culturale și economice ale regiunii. Dinamica socială a sud-estului Europei este desigur mult mai complexă, așa cum au demonstrat, de altfel, autorii studiului de față în cercetările lor. Categoriile sociale erau diverse, iar relațiile dintre ele se construiau în funcție de contextul cultural, social și economic. Exista, spre exemplu, o pătură a negustorilor înstăriți, care se regăsea în mai toate centrele urbane din sud-estul Europei, așa cum vom arăta în cuprinsul lucrării. La Brașov și Sibiu se păstrează o serie de documente ce le-au aparținut. Scrise în română, greacă, germană, latină, maghiară, italiană sau franceză, documentele confirmă diversitatea culturală, etnică și socială a categoriilor care au contribuit la creșterea consumului în Europa de Sud-Est. O casă comercială importantă avea întotdeauna legături în orașele și tîrgurile unde expedia mărfuri; din acele locuri primea alte mărfuri, dar și o serie de informații. În calitate de membri ai unei familii sau asociații, negustorii scriau și expediau scrisori ce traversau zilnic regiunea, legînd Constantinopol de Serres, Edirne, București, Iași, Brașov, Sibiu, Zemun (Zelim), Belgrad, Veneția, Trieste, Viena, Graz, Leipzig. Potrivit istoricului Jan de Vries, gospodăriile se transformă pe măsură ce anumite bunuri devin accesibile ca urmare a scăderii prețurilor. Aceste produse, și anume mirodeniile, cafeaua, ceaiul, tutunul, bumbacul, anumite articole de îmbrăcăminte, cărțile etc., greu de procurat în secolul al XVII-lea, intră în consumul cotidian pe parcursul secolului al XVIII-lea. Răspîndirea lor pe scară largă remodelează lumea, care se adaptează noilor gusturi și mode, și contribuie în secolul următor la schimbarea societăților și la formarea statelor moderne în sud-estul Europei.

Lucrarea de față își propune să facă accesibile rezultatele proiectului *Luxury, Fashion and Social Status in Early Modern South-Eastern Europe* unui număr cît mai mare de cititori. Din acest motiv, am ales să spunem poveștile oamenilor, lucrurilor și locurilor descoperite pe parcursul investigațiilor noastre referitoare la regiunea Europei de Sud-Est la începutul epocii moderne.

(din prefața volumului Lux, modă și alte bagatele politicești în Europa de Sud-Est în secolele XVI-XIX *de Constanța Vintilă, Giulia Calvi, Mária Pakucs-Willcocks, Nicoleta Roman și Michał Wasiucionek, aflat în curs de apariție la Editura Humanitas)*

REGIMUL ARTELOR ȘI MUNIȚIILOR

Șerban AXINTE

pentru poezie

Despre traduceri și spiritul vremii

Mi-am propus ca la acest sfîrșit de an să divaghez de la practica mea obișnuită – survolarea poeziei românești contemporane – și să scriu despre unele traduceri care mi-au reținut atenția. Am ales cărți foarte diferite între ele, căutîndu-le totuși un numitor comun.

● **Jaromír Typlt, *Sau aproape*, traducere de Mircea Dan Duță, Editura Junimea, 2021.**

Cartea lui Jaromír Typlt este o antologie din întreaga creație lirică a poetului ceh, de la *Infernul pierdut* (1994) pînă în prezent. Lectura acestui volum conduce cititorul prin toate etapele de creație ale lui Typlt, de la suprarealismul oarecum anacronic pînă la acea poezie care răspunde bine sensibilității de acum. Ambiția scriitorului de a crea în volumul de debut o nouă cosmogonie ar putea părea desuetă, dacă nu s-ar înregistra reușite lirice remarcabile: „Scriu despre asta / dar nu vreau să mă preocupe / habar n-am / de ce mă cramponez mereu de cîte un cuvînt / un cuvînt din acelea / asupra cărora sfîrșesc prin a naufragia“ („În viață fiind“).

Treptat, Typlt se desprinde de suprarealism, virînd spre o poezie ce se adună în sens prin spații de comunicare mai ample. Mai multe texte par mici proze dispuse grafic precum versurile. Forța acestor poezii constă în prezența unui vortex interior ce adună aluviunile pentru a le conduce către un punct de explozie. Din această perspectivă poate fi citit întreg volumul. Odată cu înaintarea în lectură, textele devin din ce în ce mai intense. Metaforele se împuținează, fiind înlocuite de un limbaj frust, ale cărui tensiuni conduc spre acea irumpere sugerată mai sus. După părerea mea, cel mai bun text din volum este poemul de închidere, numit *Anxieteea:* „Între timp, deasupra pădurii se ridicau aburi / (de ce nu apuc să-mi și doresc ceea ce am apucat să rostesc) / pe pămînt vîntul cartea lui Schopenhauer / «viața este ceva ce nu ar trebui să fie» / (prin șlefuirea clipei seara atît de larg / dezvăluie încremenirea) Nu respira / și ne vom declara dispăruți amîndoi / am tînjit să-ți cartografiez provinciile / și să explic ornamentele / tragic conturate / Cît sacru a semănat în tine / întîlnirea confuză cu strămoșii)“. Se simte din plin *Zeitgeist*-ul, spiritul vremii

● **Ilya Kaminsky, *Republica surdă*, traducere de Gabriel Daliș, Casa de Editură Max Blecher, 2021.**

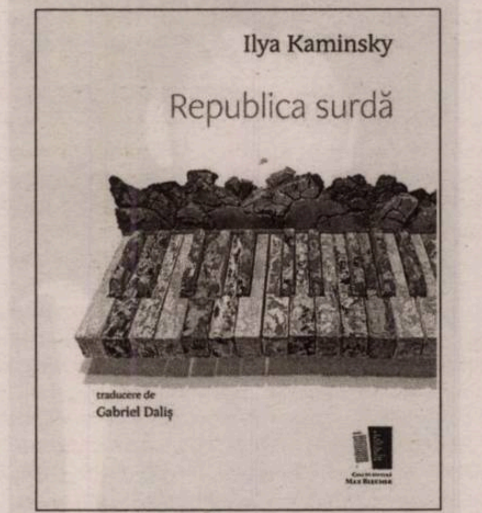

O carte puternică, alcătuită din poeme dramatizate, toate cuprinse într-o narațiune unică, problematizantă. Am putea înțelege acest tip de poezie ca pe una de esență dialogală, dramaturgică, și asta în situația în care „surzenia“ e unul din cuvintele-cheie ale cărții. Cum ar fi să trăiești într-o lume fără sunete și să scrii despre asta? Bineînțeles, acordînd altor simțuri această funcție lipsă. Nu este singurul răspuns. Dacă lumea, „republica“ e surdă, atunci e necesar să fie inventat auzul.

Există și un sens polemic destul de vizibil încă de la poemul de deschidere al cărții: „Iar cînd au bombardat casele altor oameni, noi / am protestat / dar nu destul, ne-am opus dar nu / destul. Eram / în patul meu, în jurul patului meu America / se prăbușea: casă nevăzută după casă nevăzută după casă / nevăzută – / […]. / am trăit fericiți în timpul războiului“. De-a lungul celor două acte ale acestui poem – cum ar putea fi privit –, versurile creează contondențe, se dispun unele împotriva celorlalte, își cresc puterea de penetrare a realității. De altfel, cartea poate fi citită și ca un protest-manifest de trezire a indivizilor din iluzia în care sînt camuflate conștiințele lor. În aproape toate poemele există o anumită cruzime. Uneori se creează o mezalianță între fiorul erotic și amintita cruzime. Autorul știe cum să scoată cititorul din inerție, din realitatea în care e obișnuit să se complacă. Războiul e o entitate în sine, una care-i transformă pe indivizi, îi obligă să-și gestioneze altfel emoțiile. Nu lipsesc din acest discurs poetic multifațetat ironia, cinismul și sarcasmul. Ar merita citate multe fragmente, dar, din motive de spațiu tipografic, mă limitez la a aminti doar cîteva titluri: „Împușcătură“, „În timp ce copilul doarme, Sonia se dezbracă“, „Peste acoperișuri de tablă albastră, surzenie“, „Prima data cînd a protestat Mama Galia“, „Movilițe“, „Pluton de execuție“ ș.a.

Cartea se încheie sarcastic prin textul „În vreme de pace“: „un polițist cerîndu-i unui om permisul de conducere. Cînd omul / duce mîna la portofel, polițistul / trage. Prin geamul mașinii. Trag. / E o țară pașnică […]. / Trupul unui băiat zace pe asfalt întocmai ca trupul unui băiat. / E o țară pașnică. / Și retează trupurile cetățenilor noștri / cu ușurința cu care soția președintelui își taie unghiile / de la picioare“. *Republica surdă* nu scade nici o clipă din intensitate. E o carte hip-hop în cel mai bun și mai exigent sens cu putință.

● **Muriel Augry, *Necăderea din vis*, traducere de Raluca Vârlan-Bondor, Editura Junimea, 2020.**

Dincolo de titlul neinspirat, e vorba de o carte ce cuprinde poeme aerate, ușor de asimilat chiar de la prima lectură. A nu se înțelege că textele nu au subtilitățile lor, ramificațiile lor semantice. De altfel, Simona Modreanu notează în *Cuvîntul însoțitor*: „Poeziile sale sînt scurte, intense, enigmatice; autoarea ne intrigă, ne provoacă, ne permite să ridicăm, pentru o clipă, un colț din vălul ce-i drapează viața“. Faptul că autoarea scrie poezii scurte o obligă la o anumită intensitate. Cu totul altfel funcționează textele de o mai largă respirație. Nu e cazul aici. Totul e concentrat în doar cîteva rînduri: „Vacarmuri marine, / Arsuri acvatice se revarsă la țărm / Norii cărnoși abia ating falezele / Mișcări / furia e la uși / sufocată / însă răsăritul răzvrătit are alte traiectorii“.

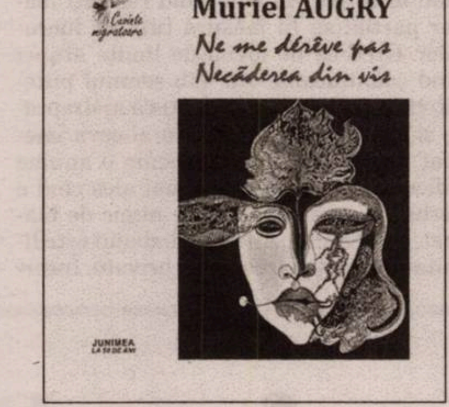

În ciuda celor spuse mai sus, poezia lui Muriel Augry – care se bazează mult pe imagine – conține și o narațiune în subsidiar. Am putea aproxima natura unei astfel de poezii ca fiind intensă și aerată în același timp. Nu e o contradicție aici. Nu e la îndemîna oricui să transmită idei, imagini și emoții prin cuvinte simple, fără o încărcătură culturală recognoscibilă. În linii mari, poeta e egală cu ea însăși. Nu există prea multe ruperi de ritm, textele au geometria lor ce nu variază prea mult. Există totuși excepții: „Asupra ta privirea răsturnată / de cînd e-ndepărtată Europa / prea grea povara brazilor / prea sus e cerul de opal / Clădiri de ieri își deschid larg ochii ferestrelor / Slăbite de înfometare / O încîlceală de fire cîrpește viețile ofilite / Vorbe susurate în pojghița istoriei“ („Europa-ndepărtată“).

● ***3 poeți croați*, Miroslav Kirin, Nada Topić și Goran Čolakhodžić, traducere de Adrian Oproiu, Editura Muzeelor Literare, 2021.**

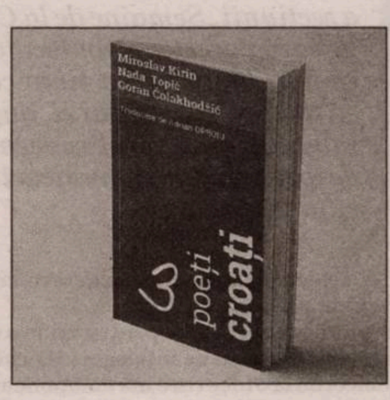

Mica antologie *3 poeți croați* pornește de la ideea că traiectoria ascendentă a poeziei croate se află în strînsă legătură cu tendințele globale, fapt ce se datorează proliferării rețelelor sociale și adaptării formale la noile media. Traducătorul explică fenomenul poetic actual – în dinamica lui internă și externă – prin democratizarea accesului la scena poetică și prin accesibilitatea gratuită la diferite texte aparținînd celor mai diverse tradiții și culturi poetice. Cartea reunește creațiile literare a trei poeți din tot atîtea generații diferite: Miroslav Kirin (n. 1965), Nada Topić (n. 1977) și Goran Čolakhodžić (n. 1990).

Deși miza volumului e aceea de a arăta cum funcționează în poezia celor menționați unele particularități globale ale poeziei, între cei trei există deosebiri de esență. Primul expulzează textele – foarte scurte – dintr-o singură expirație: „am schimbat becul în univers“ sau „cu boala a sosit dragostea ca să o țină de mînă“ sau „împing ușa și în tot universul se mai găsește loc“. Poezia lui Miroslav Kirin e expresia alienării resimțite în toate straturile lumii contemporane. Fiecare individ își are propria-i cutie în care viețuiește în dizarmonie cu ceilalți. Poemul „Lumea veche“ e definitoriu pentru scrisul celui menționat mai sus.

Această simbolistică a „cutiei“ se regăsește și la Nada Topić: „Tata stă ghemuit într-o cutie de carton / sus pe șifonier / Stă ciucit și așteaptă / să vină cineva / să ridice capacul / și să plece / Atunci se va ridica / se va îndrepta de spate / și va strănuta / din cauza prafului de pe sprîncene / și din păr“. Poetul explorează universul domestic, intim, cu răceala celui ce se distanțează pentru a putea vedea lucrurile în ansamblu.

Goran Čolakhodžić scrie dens pe spații ample. Mizează pe unele asocieri de cuvinte stranii, dar care își găsesc justificarea estetică. Scriitor al noului val croat, Goran Čolakhodžić practică o poezie aflată în concordanță cu un anumit spirit al vremii încă prezent la nivel mondial: „Te îndrum: mergi pe margine / și nu atinge peisajul, deocamdată e suficient / vei vedea totul. / În umbră, ceața înghețată s-a risipit / de la sine. În căldura firavă am știut ești / aici / dar important nu erai: cerul a fulgerat. / A izbucnit zăpada, a izbucnit direct / precum o voință a universului, sus de / mult / s-au împrăștiat stelele, imaginea a ceea ce / a fost ce va fi – / firele, firele realității în noapte / înghețate în cîmpurile luminoase ale / întunericului“. Tendința globalizării artelor poetice nivelează oarecum orizontul de așteptare al cititorilor, dar, în același timp, în provoacă, îl face să se extindă, să capete amplitudine.

Surprinderea mai sus numitului *spirit al timpului* este ceea ce leagă aceste cărți, foarte diferite între ele. Oricît ar vrea poeții să facă pasul lateral, să se remarce prin originalitate, prin tonul unic, dacă încearcă – în mod artificial – să se plaseze în afara *Zeitgeist* -ului au toate șansele să eșueze lamentabil. Nu este cazul poeților prezentați mai sus. Această selecție și-a dorit să aducă noi argumente pentru o idee veche, dar încă valabilă: unitatea în diversitate.

Victor MOROZOV

dilematograf

Feriți de ochii lumii

● *Încredere / Bizalom* (Ungaria, 1980), de István Szabó.

Încredere, clasicul maghiarului István Szabó, e un film foarte bun despre ravagiile silențioase operate asupra minții de către cel de-al doilea război mondial. Povestea e un fel de dramă intimistă forțată de împreujurări: o vedem pe Kata (Ildikó Bánsági) nevoită să-și ardă trecutul și să se mute într-o casă de la marginea Budapestei – străduțele prăpădite și noroioase, fără un suflet care să le străbată și cufundate mereu într-o brumă albăstruie, arată elocvent –, acolo unde trebuie să joace rolul de nevastă a unui individ panicat și taciturn (Péter Andorai). Szabó înțelege că mare parte din tragedia războiului de-atunci s-a jucat în interioare întunecoase, departe de front – într-adevăr, exploziile le auzim doar pe banda sonoră, iar filmul începe cu un reportaj de arhivă despre zgomotul terorizant al avioanelor Stuka. De unde și această fereastră către o existență mîzgoasă, chinuită de paranoia, *faux semblants,* minciună și delațiune. În sensul ăsta, tonalitatea filmului – mai degrabă decît cursul evenimentelor – reproduce fidel un climat de angoasă care, de bună seamă, e unicul climat posibil pentru cel care se ascunde.

Dar schepsisul e în altă parte: căci deși istoria cinema-ului e adesea calchiată după acele povești eroice din timpul războiului, în care noi și noi personaje se dau drept ceea ce nu sînt în schimbul unei minime garanții de supraviețuire – vezi, recent, *Phoenix* (2014) de Christian Petzold, despre o femeie-*Doppelgänger* în imediatul armistițiului, sau, și mai recent, *Lecții de persană* (2020) de Vadim Perelman, despre labirintul lingvistic al lagărului –, morala din *Încredere* e mai complicată de-atît. În loc de-o fabulă declarativă despre solidaritatea în fața Răului, filmul explodează într-un punct de cotitură care face ca absolutul războiului, al supraviețuirii, al dreptății să fie depășit de realitatea mai prozaică – dar și mai palpabilă – a iubirii, sau a îndrăgostelii. Norocul filmului este că evită să vorbească despre aceste lucruri enunțate mai sus cu afectare, adăugîndu-le o majusculă din oficiu; dimpotrivă, Szabó menține tensiunea la sol, într-o îmbrățișare a cărnii mereu contrariată de un detaliu mai trivial decît altul, și totuși atît de decisiv: nu doar ce vor spune vecinii dacă vor înțelege comedia care se joacă în spatele ușilor închise (cuplul nu e de fapt un cuplu, dar totuși e), ci și ce vor spune soțul și soția aflați nu se știe unde (amîndoi sînt căsătoriți și au copii). De altfel, acest aflux de existență măruntă, care joacă partitura îndrăgostirii după notele învățate de-acasă (gelozie, dute-vino între elanuri afective paradoxale și replieri inexplicabile), are toate motivele să înduioșeze o experiență de spectator promisă solemnității, subliniind din nou – dar e vreodată de ajuns? – rolul important al derizoriului în orice mecanism tragic.

„În aceste condiții dificile, cu fața la pămînt, au trăit mulți oameni ai vremurilor noastre, dar fiecare pentru o perioadă de timp relativ scurtă; iată de ce ne-am putea întreba dacă trebuie să luăm în considerare un episod atît de extraordinar al condiției umane și dacă merită să-i conservăm amintirea“, scria acum un timp Primo Levi. Întrebare fundamentală, valabilă nu doar în privința lagărului de exterminare – ca în situația lui Levi –, ci și, iată, în cazul acelor destine de pe margine, dar atinse, într-un fel sau altul, de unda de șoc teribilă a nazismului. Ce-mi pare cu-adevărat formidabil în filmul lui Szabó e tocmai acest procedeu prin care doze diverse de meschinărie și instinctualitate, la ani-lumină de eroismele spielbergiene, vin să contracareze imaginea ideală a unor oameni puri și neputincioși, care s-a întipărit în memoria colectivă a ultimelor decenii. Căci *Încredere* evoluează în acea penumbră călduță și forfotitoare a celor care găsesc bucurie în faptul că razia ofițerilor l-a săltat pe un altul, de la casa vecină, și nu pe ei, sau care se baricadează încontinuu în spatele unei bune-cuviințe iluzorii, născute din lașitatea de a-ți asuma pînă la capăt dorința.

Filmul impune autentic imaginea unor oameni normali, care și-ar complica de bunăvoie viața împreună chiar știind că își trăiesc ultima zi pe Pămînt. Din această ciocnire improbabilă între destin și grija zilei de mîine, între catastrofa umanitară și catastrofa cuplului, între datoria verticalității și tentația lecției de morală, *Încredere* extrage un suflu vital care-i permite să scape nevătămat din ghearele Istoriei mari, după ce a trădat-o pentru istoria uitabilă a funcționărașilor. Szabó face o treabă foarte interesantă în calitate de portretist al micilor afecte, pictînd imperturbabil, cu grijă la detaliu, chiar și atunci cînd pe fundal urlă tragedia. *Încredere* are un bîțîit specific fotografiei mișcate, apt să inducă puțină viață în memoria înghețată a acelor ani sumbri.

Încredere rulează pe platforma online TIFFUnlimited, ca parte a unei mini-retrospective Istvan Szabo.

■ ■ ■

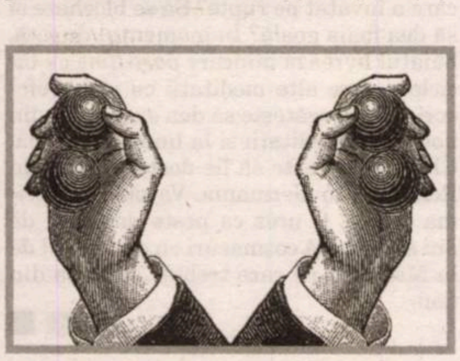

Aron BIRO

audio și n-am cuvinte

Muncitori

● John 5 & The Creatures, *Sinner*, Big Machine Records, 2021.
● Tom Morello, *The Atlas Underground Fire*, Mom + Pop Music, 2021.

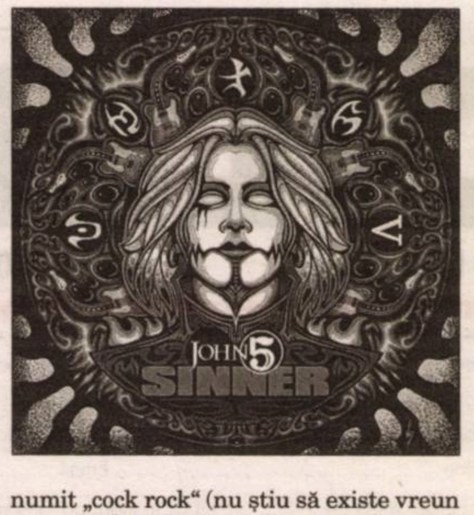

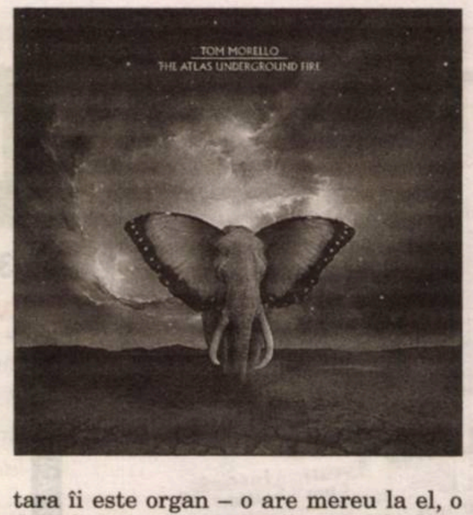

Chitara, instrument falic în esența lui simbolistică, a produs eroi și legende mai ușor decît alte instrumente. Hendrix, Page, Clapton, Van Halen, Santana, eroii blues, folk și jazz au înflăcărat inimi cu ajutorul chitarei. Instrumentul rezistă în fața invaziei muzicii electronice și a scăpat, poate cu ajutorul jazz-ului și al blues-ului african, de spectrul denunțării ca instrument al colonialismului. Fiecare generație se laudă cu doi-trei chitariști vîrfuri de lance, pe care dacă nu i-ai văzut ai trăit degeaba. Discuțiile de acest tip (și topurile din presă cu cei mai buni chitariști din istorie) sînt dominate de șaizeciști-șaptezeciști, nu se mai vorbește cu același aplomb de chitariști rock după 1990.

Se cuvine însă să ne întrebăm cine sînt Hendricșii și Jimmy Page-ii ultimilor 30 de ani – ar trebui ei aleși dintre labili (Frusciante), sihaștri (Buckethead), narcisiști (Josh Homme)? E nevoie să fie ideologi sau doar spectaculoși instrumentiști? Desigur, trebuie să fie bărbați – s-a stabilit că e instrument falic, există chiar un subgen numit „cock rock“ (nu știu să existe vreun corespondent feminin). Propunerile pe care le fac în acest articol țin cont și de prolificitate, dar și de spiritul muncitoresc și de un oarecare statut *„underdog“* pe umerii cărora s-au clădit și succesele altora.

John 5 a fost membru în trupele unor David Lee Roth, Marilyn Manson, Rob Zombie, a cîntat sau compus pentru Ricky Martin, Rod Stewart, Lynyrd Skynyrd. Albumele sale solo îmbină standarde jazz, country și compoziții rock ce exploatează îmbinări nebănuite între tehnica chitaristică și distorsiunea electronică. Chitara îi este organ – o are mereu la el, o duce la interviuri ca să ilustreze lucruri pe care le spune, recent se plîngea că dezvoltă boli profesionale de la utilizarea excesivă a instrumentului. Noul său album amestecă standarde consacrate de Django Reinhardt, Ray Charles și Freddie Mercury cu colaborări avîndu-i invitați pe Peter Criss (Kiss) și Dave Mustaine (Megadeth). Motivul pentru care John 5 nu e pomenit încă în aceleași enumerări cu Steve Vai ori Satriani e moștenirea imagistică (machiaj, coperte, titluri) rămasă de la Marilyn Manson și Rob Zombie, probabil la sfatul consilierilor de marketing. John 5 va trebui să realizeze că puștii care l-au apreciat drept clovn al lui Marilyn Manson cel mai probabil nu știu cine a fost Django Reinhardt (și viceversa).

Celălalt erou proletar al chitarei recomandat aici e Tom Morello. E unul din puținii nouăzeciști din lista *Rolling Stone* a celor mai buni chitariști din toate timpurile, măcar două dintre trupele sale avînd parte de succes de masă (Rage Against the Machine, Audioslave), iar activismul său neomarxist precedă cu mult propunerea legislativă USR privind interzicerea propagandei și simbolurilor comuniste. Tom Morello a fost mereu în căutarea unui sound inconfundabil. Pe lîngă mult-trîmbițata (tentativă de) relansare Rage Against the Machine, în ultimii ani l-au ținut ocupat cîteva albume colaborative în care și-a pus compozițiile solo (de pandemie) la dispoziția unei game pestrițe de amici: *Atlas Underground Fire* are printre invitați și un *boomer* (Bruce Springsteen), și un *zoomer* (un nepot), și un reprezentant al *grunge*-ului prins la mijloc (Eddie Vedder), și un *punker* (vocea de la Refused), și un *countryman* (Christ Stapleton), și un *raggaeman* (fiul lui Bob Marley), și pe DJ-ița palestiniană Sama' Adbulhadi. Mai sînt și alții, dar cred că e suficient pentru a evidenția ce fel de prieteni are Tom Morello. Nu știu dacă își dorește mai mult să fie ținut minte de istorie ca apologet al lui Fidel Castro sau ca inovator al chitarei rock – corect ar fi să-l ținem minte cu ambele.

Aron Biro *este autorul blogului http://aronbiro.blogspot.com.*

■ ■ ■

Adina POPESCU

portrete din mers

Cui îi e frică de examene?

– despre vise și traume colective –

Am un vis care se repetă la răstimpuri, un vis recurent, cum s-ar zice. De fapt, e mai mult un coșmar. În vis, se face că sînt din nou la liceu, în clasa a XII-a, dar sînt eu cea de acum și trebuie să dau examenul de bacalaureat. Ne strîngem toți foștii colegi în sala de clasă și ni se explică că diplomele noastre de Bac nu mai sînt valabile – asta e! –, trebuie să trecem din nou prin examen. (Aici există explicații posibile, un sentiment de vină îngropat undeva în subconștient legat de faptul că, în viața reală, nu în cea onirică, am copiat la bacalaureat, la matematică, așadar am trișat și am luat examenul pe nedrept, dar să nu intrăm în amănunte.) Apoi, ca și cum ar fi ceva normal, începem să ne pregătim pentru examen, dirigul nostru, profesor de mate, începe să înșire pe tablă șiruri lungi de exerciții, cumplita analiză matematică, noi scriem conștiincioși pe caiete, îmi dau seama cu groază că nu pricep absolut nimic. De fapt, e o frică stranie de examen pe care o uitasem și care se insinuează treptat în vis pînă cînd ajunge la paroxism. Realizez că n-am nici o șansă să iau examenul, că sînt total nepregătită, mă uit la colegii mei cum stau în băncile lor, toți la vîrsta de acum, 40 și un pic de ani, și acceptă senini situația. La un moment dat, din disperare, mă revolt. Mă ridic în picioare și spun: „Domnule profesor, e absurd! Uitați-vă la noi! Fiecare a terminat cîte o facultate, dacă vreți vă arăt și diploma de licență, fiecare are de multă vreme cîte o meserie... cum adică să dăm Bac-ul din nou?“. Aici, visul se întrerupe sau se diluează, dar se reia cu altă ocazie și cu variațiuni pe aceeași temă. În unele variante, cele mai coșmarești, mă pomenesc direct la examen, cu subiectele pe tablă și cu o foaie albă în față, transpir, nu știu nimic. Și în loc să mă concentrez la subiecte, mă tot gîndesc în vis: ce-i cu toată conspirația asta? Cine și mai ales de ce mi-a anulat examenul de bacalaureat? Dincolo de partea hilară, povestea interesantă abia acum începe. Am descoperit, de-a lungul timpului, că mulți cei din generația mea au același vis. „Visul cu Bac-ul“, cu examenul care nu mai e valabil și trebuie dat din nou, cu reîntoarcerea la școală și la spaimele pe care ne închipuiam că le-am lăsat în urmă, e un vis comun. Materia diferă, e adevărat, la unii e matematică, la alții e fizică, unii trebuie să repete examenul la chimie, cîțiva, mai norocoși, visează că trebuie să dea doar o amărîtă de teză, alții se reîntorc la o facultate pe care în vis n-au absolvit-o și trebuie să repete examenul de licență, totuși bacalaureatul anulat e cel mai prezent. Totul pleacă, de fapt, dintr-o traumă colectivă pe care nu am reușit să o depășim. Și regăsim în visul nostru colectiv aceleași gogorițe, aceeași crispare.

Îmi amintesc în cele mai mici detalii primul examen din viața mea – aveam doar șase ani și era un examen de aptitudini pentru școala de muzică. Nu știu de ce le intrase părinților mei în cap că aș fi bună la așa ceva, poate pentru că lălăiam toată ziua prin casă. Deși nu eram un copil foarte emotiv, examenul în sine a fost un supliciu, pentru prima oară în viața mea m-am simțit ca o gînganie insignifiantă privită printr-o lupă mare: hai, cîntă! Știu sigur că m-am încurcat la proba de ritm, n-am reușit să reproduc în mod identic bătăile, habar n-aveam ce era acela un ritm muzical, băteam și eu din palme alandala ca orice copil, poate de aceea ritmul vieții mele de acum e destul de haotic. Cînd am ieșit de la examen, mi-era rușine. Evaluatorul mă mai întrebase și dacă am pian acasă. Am fost sinceră și am răspuns că nu, cine să aibă ditamai pianul într-un apartament de bloc socialist de 50 mp? „Trebuia să spui că ai pian!“ – mi-a zis taică-miu. „Rezolvam noi cu pianul dup-aia...“ Ceva greșisem și era ireparabil. După cîteva zile, am mers din nou la școala de muzică, se afișaseră rezultatele. Pe drum, taică-miu rîdea și îmi tot repeta în glumă: „Păzea, găină, că te tai!“. Cumva încerca să detensioneze atmosfera, îmi explicase că, dacă nu luasem examenul, nu era nici o nenorocire, urma să merg la o școala obișnuită, în clasa I. Totuși, acel „Păzea, găină, că te tai!“ mă băga în sperieți. Am ajuns, s-a uitat pe liste – nu intrasem. Pentru cîteva momente, am simțit că nu eram bună de nimic. Un copil nu știe cum treacă peste un eșec, cum să-l „administreze“ și ce să învețe dintr-o astfel de experiență. Pentru un copil, eșecul e sfîrșitul lumii, nu există viață dincolo de examen, dincolo de examenul de capacitate sau de bacalaureat (la 18 ani, orice s-ar zice, ești tot un copil). Adultului, în schimb, nu-i pasă, i se rupe, chiar dacă un examen poate să vină cu o oarecare încărcătură emoțională moștenită tot din copilărie, rezultatul nu mai contează atît de mult. Unul dintre puținele teste pe care le-am dat în viața de adult a fost pentru un job la Atena, pentru o companie de telefonie mobilă, pe partea creativă. Trebuia să concep un soi de *quiz* în engleză. Au ales o fată din Slovenia cu zece ani mai mică decît mine, din generația nativilor digitali. Am primit și evaluarea pe e-mail – *quiz*-ul meu se pare că n-a fost destul de *cool*. Pe bune? – am rîs eu. Deși jobul ăla mi-ar fi schimbat probabil viața, a doua zi l-am uitat, iar faptul că am picat testul n-a însemnat pentru mine nici un eșec, ba dimpotrivă, m-am lămurit că nu eram omul potrivit și că trebuia să-mi văd de ale mele, nu să învăț meserii noi peste noapte.

Totuși, am fost testați, evaluați, am primit calificative încă din clasele primare și nimic nu s-a schimbat de atunci, generațiile de acum se formează tot sub spectrul marelui „examen“ pentru care nimeni nu e de fapt pregătit din punct de vedere psihologic. Pentru mine și mulți ca mine, școala a fost un examen permanent care nu se termina niciodată – lucrări de control, teze, calcul de note ca să vezi „cît îți iese media“, simulări, „Pe cine ascultă azi? Oare e în toane bune?“, spaima constantă că nu ești suficient de bine pregătit, că nu ești suficient de bun, competiția, nopți nedormite, încercările de a fenta sistemul, de a trișa care vin la pachet cu un alt tip de anxietate, să nu cumva să fii prins asupra faptului. Nu-mi amintesc nici măcar o zi în care să fi mers la școală relaxată, ca la o plimbare în parc... și, în fond, nu și despre asta ar trebui să fie educația? De ce trebuie să înveți de frică? De ce trebuie să demonstrezi în permanență ceva? Discutam de curînd cu cîțiva profesori despre banala teză, o metodă atît de depășită de evaluare care de cele mai multe ori parcă te îndeamnă să trișezi sau să înveți pe de rost niște noțiuni doar ca să umpli o foaie de hîrtie. Mi-am amintit că păstrasem o vreme într-un dosar, ca amintire, tezele din gimnaziu și din liceu, într-o zi cînd făceam curat le-am regăsit și am revăzut toate tăieturile și însemnările cu roșu ale diferiților profesori, exercițiile pe care le greșisem, subiectele pe care nu apucasem să le termin pentru că timpul expirase, toate caznele prin care trecusem... m-am enervat și le-am aruncat. Nu, maculatura aia nu mă reprezintă, n-ar trebui să reprezinte pe nimeni ca om în formare, nu-l pregătește pentru viață, pentru nimic, de ce a trebuit să trecem prin asta?

Știu un puști grozav de isteț și de serios, s-a pregătit trei ani pentru examenul de admitere la Medicină, a făcut meditații cu cei mai buni profesori, căci la noi altfel nu se poate, doar cu cunoștințele din școală de la orele de biologie și chimie nu poți intra la Medicină, au cheltuit părinții o căruță de bani, cred că au făcut și vreo două credite ca să-i plătească meditațiile. Copilul ăsta n-a ieșit din casă trei ani, a învățat, îmi spunea odată că n-are timp să-și găsească o gagică, poate după ce intră la Medicină. A venit și momentul marelui examen – transpirații reci, emoții, la anatomie a mai fost cum a fost, căci știa oasele alea de pe rost și în somn, însă la chimie s-a blocat. Atac de panică, pur și simplu n-a fost în stare de nimic, a dat foaia goală. Pentru asta l-a pregătit școala românească pe puștiul care a învățat pe rupte? Să se blocheze și să dea foaia goală? În momentul de față, băiatul livrează mîncare *part-time* cu bicicleta, face alte meditații cu alți profesori și se pregătește să dea examenul din nou. Face meditații și la limba germană. Chiar își dorește să fie doctor, dar nu în România, în Germania. Va pleca cu prima ocazie. Îi urez ca peste douăzeci de ani să nu aibă coșmaruri cu examenul de la Medicină pe care trebuie să-l dea din nou.

■ ■ ■

ABONEAZĂ-TE ACUM

SCANEAZĂ CODUL QR

CUM TE ABONEZI
✔ ONLINE: la http://abonamente.adevarul.ro
✔ VIRAMENT BANCAR sau MANDAT POȘTAL:
în contul SC ADEVARUL HOLDING SRL, cod fiscal RO18990288,
deschis la BRD - Decebal,
nr. cont RO70BRDE441SV58305914410.
✔ LA TOATE OFICIILE POȘTALE / ✔ FIRMELE DE ABONAMENTE

Informații și reclamații: abonamente@adevarulholding.ro
Tel: 0790 139 007/0790 139 009 (L-V, 9.00-18.00)

DILEMA VECHE
✔ 3 luni - 65 LEI ✔ 6 luni - 110 LEI ✔ 12 luni - 175 LEI
Prețuri la abonamente cu pînă la 52% mai mici față de prețul de la chioșc

TALON ABONAMENT
Nume .... Prenume ....
Str. .... Nr. ...., Bl. ...., Sc. ...., Et. ...., Ap. ....,
Localitate .... Județ/Sector ...., Cod poștal ....
Telefon .... Email ....
Am achitat suma de .... LEI cu mandat poștal/ordin de plată nr. .... din data ....
în contul SC ADEVARUL HOLDING SRL, cod fiscal RO18990288, deschis la BRD – Decebal, nr. cont RO70BRDE441SV58305914410.
Abonamentul va începe din luna* .... Semnătura ....
Plata se va efectua pînă la data de 25 a lunii în curs pentru ca livrarea să înceapă de la data de 1 a lunii următoare.
Prin completarea prezentului talon sînt de acord ca SC ADEVARUL HOLDING SRL să prelucreze datele mele cu caracter personal pentru activități promoționale și să le dezvăluie terților conform legii nr. 677/2001. Îmi rezerv dreptul să mă opun acestei prelucrări și să solicit ștergerea datelor adresîndu-mă societății SC ADEVARUL HOLDING SRL printr-o cerere scrisă.

Pentru abonamentele plătite cu mandat poștal sau ordin de plată este necesar să trimiteți talonul completat, împreună cu copia dovezii de plată la SC ADEVARUL HOLDING SRL – Abonamente, București, Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, Sector 2, cod poștal 020331.

...ÎȚI DĂ DE GÎNDIT

Ada CODĂU

Constanța, acest veșnic pacient în stare gravă

Mi se pare foarte greu să scrii despre Constanța fără să te enervezi, fără să ți se ridice tensiunea, fără frustrări și, mai ales, fără prea multă pasiune. Uneori, e inutilă și-ți răpește, fără să-ți dai seama, din premisele obiectivării. La fel, e dificil să scrii despre Constanța făcînd abstracție de simpatii și antipatii politice, de relații interpersonale cultivate, în timp, cu oameni care au sau nu au aceeași viziune pe care o ai tu asupra orașului. În ultimii ani, am mai digerat din nervii mei legați de starea orașului. Nu pentru că aș crede că acesta ar fi suferit vreo fantastică transformare în bine, ci pentru că înțeleg, acum, mai mult decît reușeam înainte, necesitatea contextualizării. Și cred, acum, mai mult decît înainte, că totul depinde enorm de oamenii care conduc orașul ăsta, de priceperea și, în egală măsură, de disponibilitatea lor de a da cetățenilor ceea ce unora le sună desuet: dreptul la buna guvernare. Oamenii au acest drept: de a fi bine reprezentați la nivelul administrației publice locale.

© adevarul.ro

Spuneam că mi-am mai digerat din nervi, iar asta poate și pentru că nu mai am, de cîțiva ani, așteptări nerealiste privind modul în care este condusă Constanța. Chiar dacă, la nivel urban, România a mai recuperat, cred, din distanța față de alte orașe europene, rămînem, totuși, blocați în niște aspecte care par mai degrabă de filme SF și mai puțin de secol XXI. O astfel de problemă este agentul termic. Apa caldă și căldura din calorifere. Este al nu știu cîtelea sezon rece în care locuitorii Constanței se confruntă cu aspectul ăsta, rămas nerezolvat de zeci de ani. Voi vă dați seama? Zeci de ani! Nici o administrație locală postdecembristă din Constanța nu a putut să rezolve o chestiune care – dincolo de toate impedimentele, de toate aspectele birocratice, de toate neajunsurile financiare – rămîne, totuși, una de igienă elementară. Să nu poți beneficia, în 2021, ore, uneori chiar zile în șir de apă caldă în sistemul centralizat de termoficare este nu doar enervant, ci, în fond, umilitor. Să tremuri de frig în casă în vremurile astea le amintește unora de lipsurile din comunism. Chiar și păstrînd proporțiile, cu asta e comparabilă situația actuală.

Oamenii au acest drept: de a fi bine reprezentați la nivelul administrației publice locale.

În fiecare zi, la fiecare cîteva ore, în Constanța se fisurează, se crapă o conductă. Plesnesc niște străzi. Se inundă în subteran o porțiune de stradă, de bulevard. Și nu e ceva de acum, nu e ceva neprevăzut. Rețeaua de conducte și țevi este, o știe și o recunoaște orice om onest care face sau a făcut administrație, o cîrpeală, o batjocură. O bandajare făcută din loc în loc, în momente de criză, cu speranța că nu va ceda din nou prea curînd.

Artă, nene, artă

Și ajung, acum, la ceva ce nici măcar nu știu cum aș putea să numesc. Nu e *un moment,* pentru că durează deja de cîteva luni. Nici *un episod* nu este, pentru că revine aproape obsesiv, deja previzibil. Pe cel mai lung bulevard din oraș, bulevardul Tomis, care traversează Constanța, se tot „petrece“ o avarie. În fix inima cartierului Tomis 3, la intersecția cu bulevardul Soveja. Avaria este în centrul intersecției, în chiar centrul a două dintre cele mai importante artere din oraș. Aici a „aterizat“, de cîteva luni, un excavator. Dacă n-ar aduce șoferii și chiar și pe pietoni în pragul unor crize nervoase de proporții, în fiecare zi, aproape c-ai fi tentat să crezi că scena e desprinsă dintr-un film de Wes Anderson. Dar nu, e doar Constanța noastră, un oraș în care o banală avarie paralizează o zonă în care se circulă intens. Atunci cînd stai la același semafor de cinci ori (patru, dacă ai noroc), e aproape imposibil să nu fii frustrat la gîndul timpului pierdut în trafic. Glumind, am comparat acest excavator cu un monument. Cu o piesă de artă. E mare și galben. Și e adînc înfipt în nervii unui oraș care, oricum, geme de probleme. Asta mi-a adus aminte de mine, care, în fața unei instalații de la Pinakothek der Moderne din München, am simțit, așa cum rar mi se întîmplă, cum mă depășește arta. Efectiv nu înțelegeam arta din artă, ca să zic așa, pentru că respectiva instalație de artă consta într-un uscător, un stativ de rufe pe care erau întinse, la „uscat“, perechi de șosete și piese de lenjerie intimă. Într-un muzeu de artă. Cred că n-a existat *catharsis,* nu știu ce să zic. Așa-mi pare excavatorul ăsta care te termină nervos. Ca o piesă de artă care habar n-avem noi ce-ar putea să simbolizeze.

Nu exiști ca pieton

Constanța de azi e încă departe de cum cred eu c-ar trebui să arate un oraș port, un oraș turistic, un oraș situat pe ruinele vechii cetăți Tomis. În prezent, e un oraș-șantier. Ceea ce – în principiu – nu e ceva rău. Din contra! E bine că există proiecte în derulare, e bine că se repară, se modernizează diverse obiective. Sigur că orice șantier presupune și un disconfort. Dar la fel de adevărat e că șantierele pot fi un indicator al evoluției. De exemplu, Constanța implementează, în această perioadă, un proiect privind îmbunătățirea mobilității în municipiu, între Gara CFR și stațiunea Mamaia. Iarăși, o parte extrem de importantă pentru circulație. Atît rutieră, cît și pietonală. Problema este, însă, că trotuarele de pe ambele sensuri ale bulevardului Lăpușneanu, bulevard cuprins în acest proiect, au fost decopertate pe o distanță considerabilă în luna august și că, de atunci, pietonii sînt nevoiți să meargă pe stradă. Pe carosabil. La doar cîtiva centimetri de mașini. Pentru administrația locală, tu ca pieton nu (mai) exiști. Ești egal cu zero. Nu e deloc greu să-ți imaginezi la ce pericole se expun mamele cu bebeluși în cărucior, părinții și bunicii care-și duc și își iau copiii, nepoții de la școală, atunci cînd merg pe stradă. Pentru că, să fim serioși, de zburat nu pot zbura.

Mie, însă, mi-a fost greu să-mi imaginez – asta, pînă cînd am asistat la cel puțin o astfel de scenă – cum se descurcă pacienții unei clinici de fizio- și kinetoterapie care trebuie să ajungă, traversînd acest trotuar dezafectat, la mașinile care-i așteaptă. Clinica e situată chiar pe acest bulevard. Am văzut o mamă ducîndu-și, cu greu, în brațe fiica de 12-13 ani. Din clinică pînă la mașină, pășind precaut pe un podeț rudimentar amplasat peste trotuar.

Știu că eu ca pieton nu contez chiar și pentru unii dintre cunoscuții mei care se deplasează exclusiv cu mașina. Știu că, pentru o parte dintre reprezentanții administrației locale, problemele astea sînt marginale. Dar asta nu face ca situația să fie una firească. Este strigător la cer ca un constănțean plătitor de taxe să nu poată merge pe trotuar o perioadă de timp atît de mare. Pe un atît de banal trotuar, într-un oraș care nu e, totuși, afectat de inundații istorice, nu e teatru de război și nici într-o țară subdezvoltată nu se află. Înțeleg că e un proiect în derulare, dar ar fi trebuit să există o alternativă pentru pietoni. Trotuarele ar fi trebuit decopertate pe rînd, nu ambele în același timp. Inutil să mai menționez faptul că din august și pînă acum nu s-a asfaltat nici un centimetru pătrat în zona despre care vorbesc. Nu s-a pus nici o pavelă.

Care comunicare?

Îmi gestionez mai bine o parte din nervii pe care acest oraș mi-i provoacă. Un oraș pe care eu îl găsesc frumos și pe care – fără nici o rușine o recunosc – îl iubesc. Și datorită mării, și datorită faptului că oamenii pe care-i iubesc cel mai mult și mai mult sînt aici. Asta e casa mea, inima mea. Doar că încă am momente în care mă las cuprinsă de furie. Furia că oamenii din toate administrațiile locale care s-au succedat în ultimii douăzeci de ani n-au acordat și încă nu acordă suficientă importanță, suficientă atenție, suficient respect constănțenilor nemulțumiți. Susțin că cei care comentează în așa-numitele lor bule sînt irelevanți. Că sîntem doar niște insule de revoltă. Nimic mai fals! Nimic mai greșit! Aceste insule contează la vot. Aceste insule sînt, de fapt, niște zeci, sute, mii, chiar zeci de mii de oameni care au nevoie de explicații, au dreptul să știe de ce merg lucrurile în orașul ăsta așa cum merg.

Pe partea de comunicare, în Primăria Constanța au lucrat și încă lucrează oameni care nu au idee despre ce înseamnă relațiile publice. Fie propagandiști nocivi, fie oameni care n-au deschis în viața lor o carte de Științe ale comunicării. Comunicarea nu se face, așa cum cred mulți diletanți, după ureche. Nu sîntem la începutul anilor '90, lucrurile nu mai funcționează pe principiul *las' că merge și-așa*. Tocmai asta e: că nu mai merge așa. Relații publice nu înseamnă să postezi pe Facebook ce *cool,* ce *smart,* ce popular e primarul. N-a fost niciodată vorba despre asta.

Cînd o să pot merge din nou pe trotuar, pe bulevardul Lăpușneanu? Ca un pieton normal. Cînd n-o să mă mai simt în pericol circulînd în oraș? De ce nu există încă un sistem de monitorizare a șantierelor din localitate, dar un sistem pe care să-l poată accesa orice constănțean de rînd, de la el din casă, de pe orice laptop sau telefon? O aplicație? O hartă? Îmi doresc să nu mai văd oameni ieșind de la fizioterapie umiliți și chinuiți pentru că, Dumnezeule, nu mai există un trotuar pe care să calce.

Şapte morți de care nu ne mai aducem aminte

Cea mai dureroasă problemă a Constanței este, în acest an, moartea a șapte bolnavi arși de vii în incendiul de la Spitalul Clinic de Boli Infecțioase din Constanța, din luna octombrie. *„Ada, aș vrea să existe memorializarea victimelor. Nici nu știu dacă există în dicționar cuvîntul ăsta. Aș fi vrut ca primăria să fi montat, după incendiul în care au murit oamenii ăștia, o plăcuță pe care să fie scrise numele lor. Nu avem voie să-i uităm. Eu asta aș fi făcut, chiar în a doua zi de după incendiu. Nu e un amănunt. E cumva o chestie de decență.“* Asta mi-a spus, recent, un prieten. Eu n-am așteptări de genul acesta. Nu-mi mai fac iluzii. Dar aștept și eu, ca și el, această decență a oamenilor din administrația locală. Aștept de la ei să renunțe la aroganță, să comunice bine, eficient, cu empatie. Să accepte criticile, măcar atunci cînd sînt singuri, ei cu ei, ei între ei, dacă public ar fi prea mult.

Revenind la așteptările mele, ale prietenilor mei cu care vorbesc frecvent despre ce este și cum este Constanța azi, cred că ne dorim cu toții ca autoritățile să acorde ceva mai multă atenție spitalelor. Pentru ca drama de la Spitalul de Boli Infecțioase să nu se mai întîmple. Pentru ca oamenii care s-au dus la spital ca să se vindece să nu mai moară arși.

Nu pot să compar Constanța decît cu un bolnav. Un pacient în stare gravă. Dar asta, de cîțiva ani. Și chiar dacă mi-am reglat nivelul de așteptări, tot nu concep să accept că starea actuală a lucrurilor e cea firească și că nu se poate mai bine. Se poate. Cu siguranță se poate.

***Ada Codău** este este jurnalistă, lector univ. dr. la specializarea Jurnalism, Facultatea de Litere, Universitatea „Ovidius“ din Constanța.*

Bogdan TĂTARU-CAZABAN

Epistolarul lui Steinhardt (I)

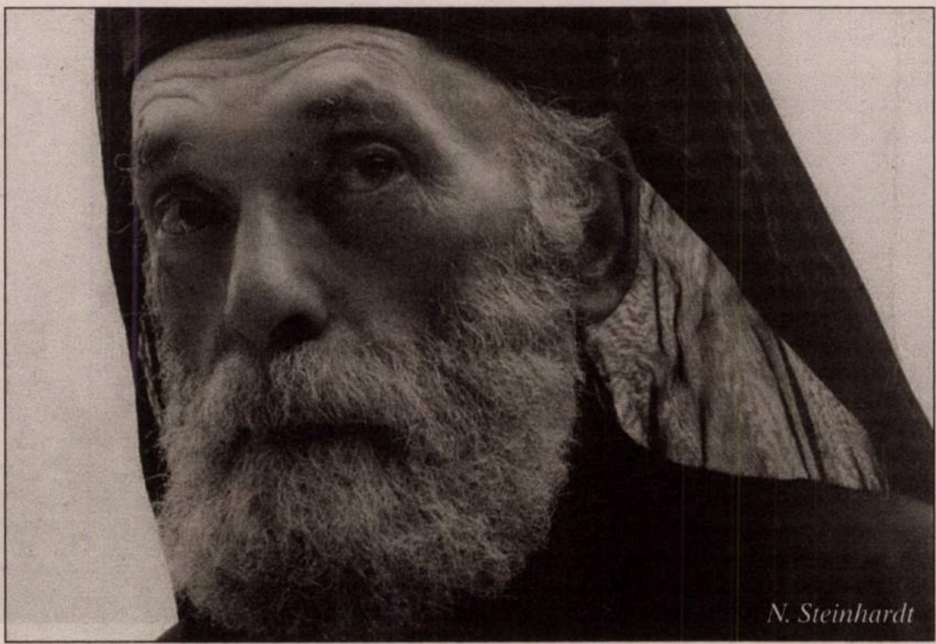

N. Steinhardt

Integrala operei lui N. Steinhardt de la Editura Polirom se încheie cu două volume de corespondență dintre care primul a apărut recent, îngrijit admirabil de profesorul George Ardeleanu. Editorul are deplină dreptate cînd ne spune că putem citi această carte ca pe un *Jurnal al fericirii* epistolar. Sînt, într-adevăr, numeroase corespondențe cu *Jurnalul* și cu alte texte ale autorului. Foarte utile pentru genealogia operei, scrisorile reunite în cele peste 800 de pagini formează un arhipelag biografic care-l restituie pe Steinhardt la diferite vîrste. Multe erau cunoscute, unele faimoase, mai cu seamă cele din corpusul către Virgil Ierunca și Monica Lovinescu sau către Sergiu Al-George. Dar integrate în succesiunea atent studiată a ediției de față, își potențează semnificația și, aș spune, coerența. Editorul remarcă în amplul studiu introductiv, făcînd o analiză din perspectiva literaturii epistolare, „contradicția“ sau „incongruența“ asumată a personajului-autor, locuit de o „irepresibilă dorință de comunicare“ și totodată de alegerea monahală a „detașării“ și a singurătății (p. 23). Cu toate acestea, se poate vorbi, cred, și de o profundă și intensă coerență a personalității sale afective, intelectuale și morale.

Steinhardt care își comunică *sur le vif* impresiile de călătorie din 1938, cu detalii de caleidoscop existențial, cu intransigențe și intimități camaraderești, ca în epistolele scrise ca și cum ar fi vorbite către prietenii săi Manole Cociu-Costieni și Charles Gruber, este același căutător entuziast, autoironic, conservator-liberal, convins de analizele lui Tocqueville și ale doctrinarilor francezi, din scrisorile de după ieșirea din închisoare, către mai tinerii săi prieteni. Perspectiva se schimba, desigur, după experiențele capitale ale închisorii și convertirii, dar spiritul viu, neastîmpărul ludic, vocația înaltă a prieteniei, preferințele culturale, convingerea că „eroismul e miezul vieții“ sînt constantele de tinerețe. Chiar și în textele adaptate stilisticii monahale, cum sînt cele adresate părintelui Benedict Ghiuș, spiritul parodic răzbate sub forma semnăturii penitențiale: „Nicolae, monahul (pe dinafară isihast, pe dinăuntru și pe la *Viața Românească* și altele: căutător de slavă deșartă)“ (p. 864). De asemenea, în autoportretul de inspirație ieronimiană (Steinhardt ezită, pe bună dreptate, crezînd că e vorba de Sf. Augustin) dintr-o scrisoare către Alexandru Ciorănescu: „Vai mie, țineam post, ajunam, mă rugam ... și-l citeam pe Cicero! (...) eu: călugăr maramureșan, dar și cititor de cărți mirenești, ascultător – cînd pot – de muzică haydn-mozartiană, mergător pe la Cluj și București“ (p. 473).

Parcurgînd corespondența din acest prim volum, cu *Jurnalul fericirii* pe fundal, mărturisesc că am fost mereu tentat să văd continuitatea de fond dintre diferitele etape ale unei vieți marcate de schimbări dramatice. În mărturisirea făcută în 1938 prietenului Gruber („Și nu mi-ar fi ciudă, Grubere, deși sînt leneș, dacă n-aș fi atît de amorezat, într-așa hal de amorezat de viață, atît de interesat, de cucerit, de emoționabil, de maleabil pentru emoții, bucurii, tristeți, melancolii, încîntări, de n-aș fi atît de iremediabil încîntat de farmecul vieții...“, p. 131) e cu neputință să nu regăsești rădăcinile bucuriei spirituale trăite la Chevetogne și la Paris, după patruzeci de ani, în pragul tunderii în monahism. Căutările și presimțirile din experiența de la Interlaken se preschimbă, după decenii, în scrisorile către Virgil Ierunca, în mărturia despre iubirea divină care crede, paradoxal și invincibil, în cei care își spun că nu cred. Convivialitatea tinereții continuă transfigurată în prieteniile gemelare, cum este cea cu Dinu Pillat, „îngerul păzitor“, dublul mai înalt, inspiratorul și receptacolul virtuților nebănuite.

Ca și convertirea lui Steinhardt, epistolarul său vorbește despre bucurie și despre minunea prieteniei, despre curaj, libertate și, mai ales, despre Hristos, „neobositul și neîncetatul nostru însoțitor“ (p. 574). Dincolo de continuități și rupturi, în centru se află suferința transfigurată: „Știu că orice ură, orice aversiune, orice ținere de minte a răului, orice lipsă de milă, orice lipsă de înțelegere, bunăvoință, simpatie, orice purtare cu oamenii care nu e la nivelul grației și gingășiei unui menuet de Mozart sau Boccherini este un păcat“ (p. 558).

***Bogdan Tătaru-Cazaban** este cercetător în istoria religiilor. A publicat recent (împreună cu Daniela Dumbravă):* André Scrima: expérience spirituelle et langage théologique, *Roma, 2019.*

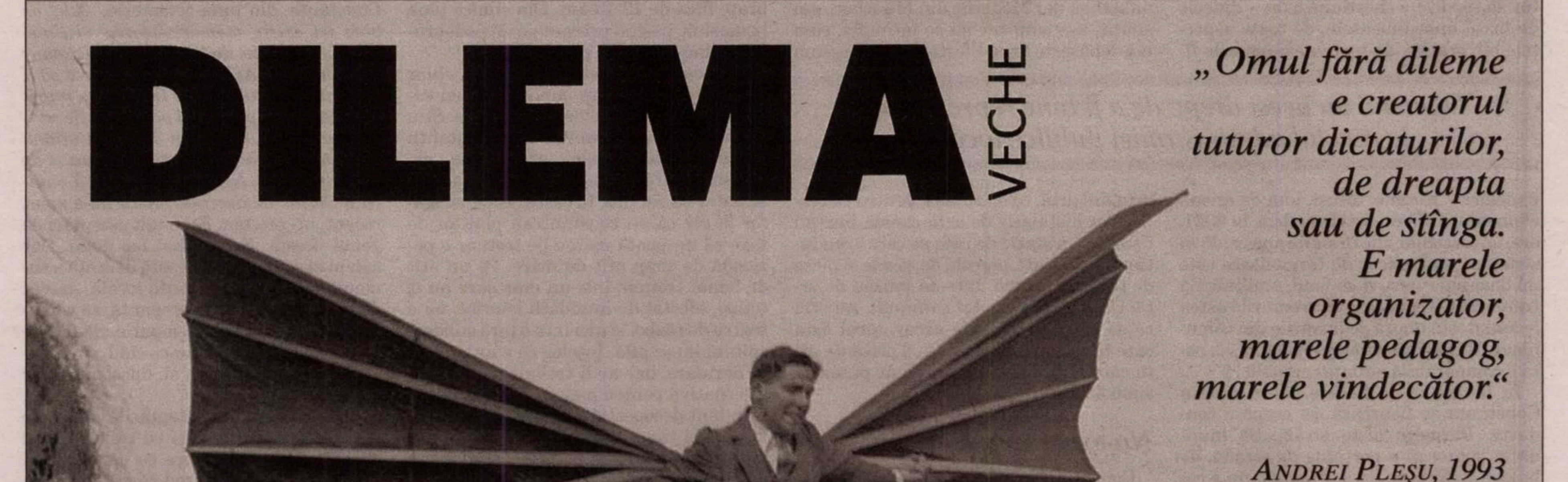

DILEMA VECHE

„Omul fără dileme
e creatorul
tuturor dictaturilor,
de dreapta
sau de stînga.
E marele
organizator,
marele pedagog,
marele vindecător.“

ANDREI PLEȘU, 1993

Codruț CONSTANTINESCU

Gînduri despre 1 Decembrie

(la articolul „Ziua națională și sentimentul de apartenență“ de Adina Popescu)

© youtube.com

Cu cît înaintez în vîrstă, ajung să-mi pun întrebări dilematice, la care e și greu de răspuns. Nu cred că te înțelepțești odată cu trecere timpului, dar, pe de altă parte, mereu am încercat să judec cu propriul meu cap. De aceea nu aș putea să afirm, fără să fiu extrem de ipocrit, că iubesc România. În cel mai bun caz am învățat să o accept, să o suport ca pe un dat, ca pe o chestie inevitabilă, imposibil de schimbat, indiferent cîte povești de succes livrează azi PRO TV. Trebuie să fii orb să nu observi cum nenumărate alte țări din Europa sînt mai rînduite, civilizate, îngrijite, mai puțin corupte, așezate, neisterice, da, culturale și alfabetizate. Cum-necum, este indubitabil că acest spațiu a avut o coeziune care a împiedicat destrămarea lui. În România iubesc munții ei frumoși și, întrebîndu-mă de ce simt asta, am găsit și o explicație facilă – poate că îi iubesc pentru că sînt locurile unde românii se aventurează cel mai puțin (dar acolo unde o fac, lasă marca lor înregistrată, tonele de deșeuri). Sînt locuri aerisite. Îmi plac munții României pe care i-am și colindat, atît cît mi-au permis timpul și energia, care odată cu scurgerea vieții se diminuează, indiferent cît de mult încercăm să o negăm. Dar nu dragii noștri de munți mă șochează de 1 Decembrie, ci *imensa ipocrizie* care se abate asupra întregii țări în această zi. Din fericire, există un singur 1 Decembrie pe an! În fiecare zi de 1 Decembrie ne redescoperim țara și oamenii ei frumoși și cădem în extaz. Restul nu mai contează. Concetățeni fericiți scriu numele țării pe o plajă din Caraibe. Iubesc România. Se suferă de dor. Se redescoperă rețete tradiționale. Se promovează puținele vîrfuri dintr-un domeniu sportiv nu numai subfinanțat, dar care a adus un număr record de mic de medalii la ultimele Jocuri Olimpice. Fotbalul este la pămînt, gimnastica nu mai există, așa că revenim la nemuritorii Hagi și Nadia. Românii redevin mîndri că sînt români și fac eforturi supraomenești pentru a-și cimenta credința. Dar oare ce este ipocrizia? Asumarea unei vini? O perdea de fum, pe care o folosim pentru a nu fi complet bădărani și falși? O urmă de civilitate? Ne concentrăm pe mirificul unei case (cadrul geografic al țării) pe care, pînă la urmă, am moștenit-o de la bunici și străbunici. Nu e ca și cum am fi mărit-o cu zece kilometri. Numiți trei mari realizări urbanistice sau arhitecturale construite de români în libertate, după 1989. Veți vedea că va fi tare greu.

De 1 Decembrie mă întreb: cum poate fi un popor atît de patriot, care își iubește țara atît de mult încît îi dau lacrimile și, în același timp, capabil să distrugă acest magnific cadru geografic cu o atît de mare constanță și înverșunare, deversînd sute și mii de tone de deșeuri peste tot în natură, în acel codru frate cu românul, în lacuri, rîuri și pîraie? Patriotismul și dragostea de țară a românilor nu impune absolut deloc și respectul pentru natură, pentru că românul nu este ecologist. Dragostea românilor pentru natură este una teoretică, o clamează atunci cînd e întrebat de reporteri. El sare ca ars atunci cînd comisarii europeni se pregătesc, chipurile, să interzică popoarelor folosirea termenului de Crăciun. Dar românii, se știe, au apărat mereu Europa creștină de barbari. Îmi este clar că românii sînt cei mai mari experți în a ascunde gunoiul sub preș. Cum poți să te mai raportezi la 1 Decembrie, iar a doua zi să afli că un interlop, căruia i-a fost asamblată la service-ul unei edituri o carte de dialoguri în care se dezvăluie, a vîndut 15.000 de exemplare, urmînd a apărea un alt tiraj de 30.000? Aparent, un fapt banal, dar la o analiză mai atentă îți dai seama că mîndria de a fi român, dorul de casă mai primesc cîteva lovituri mortale, menite a ne trezi. Cum poți să te dai de ceasul morții de 1 Decembrie știind că avem cel mai mic consum cultural din Europa? Avem zile oficiale ale culturii, lecturii, limbii, cărții etc., dar cultura română se află în moarte clinică. Multe din bibliotecile publice municipale nu mai achiziționează cărți, nu mai au fonduri pentru abonamente la principalele reviste de cultură și/sau atitudine. Pentru cea mai modestă chermeză populară se alocă mai mulți bani decît pentru cultura locală.

„Uitați-vă în jur și identificați rapid un om pe care îl respectați. Măcar un singur om de bun-simț“.

Spumos este și raportul pe care l-a avut Sorin Stoica cu țara sa, care se poate regăsi în publicistica lui din ziarul cîmpinean *Partener,* unde a scris pînă la moartea sa prematură, în 2006. În stilul său inconfundabil, mărturisea în articolul „Patriotismul“, în octombrie 2002, că „Rrromânul în general e bun de crapă. Așa de bun că frizează prostia. (...) Deși eram programat să devin un naționalist feroce, temperamentul războinic n-a supraviețuit și peste ani. Nu m-am mai bătut cu cineva de prin clasa a VII-a. Despre patriotism nu se vorbește decît cu cuțitul între dinți. Să fii patriot nu e deloc un lucru condamnabil. Este ceva de nesuportat, însă, atunci cînd ești doar patriot. Să te recomanzi așa, ca și cînd ai spune că ești zugrav. Și restul oamenilor trebuie să te suporte. Adică, pîn' la coadă, ce dacă ești patriot? N-am auzit pe nimeni să se fălească pentru simplul motiv că ar avea zece degete. (...) Din cînd în cînd sînt patriot. Atunci cînd mi se întîmplă să mă întorc acasă de undeva și din tren sau din mașină văd dealurile astea din jurul Cîmpinei și Băneștiului. Atunci, nu știu cum să explic mai bine, simt că dealurile astea îmi aparțin“. Iar în decembrie 2005 era și mai casant: „Mă tem că a scăzut calitatea populației din România. Uitați-vă în jur și identificați rapid un om pe care îl respectați. Nu pentru că are bani sau pentru că nu e caftit de soț sau soață. Ci pentru motive care țin de omenia lui. Măcar un singur om de bun-simț“.

Stăteam și mă gîndeam, cam ca Ilie Moromete. Și la ce mă gîndeam? Păi, mă gîndeam că 1) avînd în vedere nivelul educațional („România educată“ este o glumă sinistră), cultural, absolut catastrofal al românilor, 2) avînd în vedere nivelul penibil al clasei politice de după 1989, 3) avînd în vedere distrugerea completă a României organice după 1945, 4) avînd în vedere și caracterul instabil al acestui popor balcanic, mereu gata de păruială, sudălmi, care doar rareori (mai) dă dovadă de decență și bună creștere, 5) avînd în vedere practica chiulului generalizat și, mai ales, faptul că, pînă la urmă, nu am făcut absolut nimic pentru a merita casa în care trăim, adică acest cadru geografic, atît de armonios geografic (pe care l-am moștenit băftoși de la străbunicii și bunicii care și-au dat sîngele pentru România), mă gîndeam că oricum trăim mult mai bine decît am merita-o. Ce înseamnă, totuși, un context istoric favorabil. (Cam cum zicea P. P. Carp.) Poți trăi bine fără să faci mare lucru. Complet nepatriot fiind, cam de cînd am citit *Politicele* lui Horia-Roman Patapievici, de 1 Decembrie încerc să aprofundez doar cuvintele pline de har ale unuia dintre cei mai îndrăzneți alcoolici ai Irlandei, scriitorul Brendan Behan: *„What can't be cured, must be endured“*. Și așa toți românii cunosc limba engleză, pe care o folosesc cu mult succes, alături de degete și brațe, pentru a se descurca în lumea întreagă. E bine că 1 Decembrie 2021 a trecut.

■ ■ ■

Historia
CAROL I,
DOMNITOR AL ROMÂNIEI, CAUT LOC PENTRU REȘEDINȚA DE VARĂ
FIER ȘI SÂNGE
CREȘTEREA ȘI DECADEREA IMPERIULUI GERMAN 1871-1918
KATJA HOYER

PUBLICITATE

CEA MAI CITITĂ REVISTĂ DE ISTORIE DIN ROMÂNIA!

DIN NOIEMBRIE,
la toate punctele de difuzare a presei

Cartea
FIER ȘI SÂNGE
de Katja Hoyer

PREȚ PACHET SPECIAL
37,99 LEI

numai împreună cu revista **Historia**, în limita stocului disponibil

Historia.ro

ABONEAZĂ-TE!
Sună de luni până vineri, de la 9:00 la 18:00, la 0372.130.211

Dorel Dumitru CHIRIȚESCU

Joseph Schumpeter, Istoria analizei economice

Nu vom începe aceste rînduri fără a aminti că o bibliotecă se construiește cu greu. În timpul Dinastiei Ptolemaice, Egiptul antic a realizat o bibliotecă splendidă, Biblioteca din Alexandria, cea mai mare din lume, care număra la apogeu, după unele surse, 700.000 de volume (în alt format fizic decît cel pe care-l cunoaștem noi). Era încurajată aducerea de carte în bibliotecă de către savanții lumii. Chiar a fost dat un ordin ca toate navele care ajungeau în port să fie percheziționate și cărțile găsite erau confiscate. Biblioteca din Alexandria dispunea de o echipă de copiatori ai cărților. Cărțile confiscate erau copiate și proprietarii lor primeau înapoi o copie.

Am început așa aceste rînduri pentru că despre o carte dorim a discuta azi, și anume despre faptul că Banca Națională a României continuă seria traducerii și publicării marilor opere ale marilor economiști. Sigur, din păcate, este singura instituție de prim rang de la noi care face acest lucru. Ministerul de Finanțe, Comisia Națională de Prognoză, Institutul Național de Statistică, CEC sau alte mari bănci, ca și mari firme de stat și private, sînt tot atîtea entități care ar putea face acest lucru. Ar putea să-și creeze edituri sau, în parteneriat cu edituri deja recunoscute, să ajute cumva la îmbogățirea tezaurului cultural românesc. Dar nu o fac. Și asta în primul rînd pentru că oamenii care se perindă pe acolo nu iubesc cartea. Ei au cu totul alte treburi. Cartea bună este și o carte scumpă. De aceea, de cele mai multe ori, pentru traducerea și publicarea sa este nevoie de eforturi, mai ales în condițiile în care nu te poți aștepta să faci o afacere din publicarea de carte științifică.

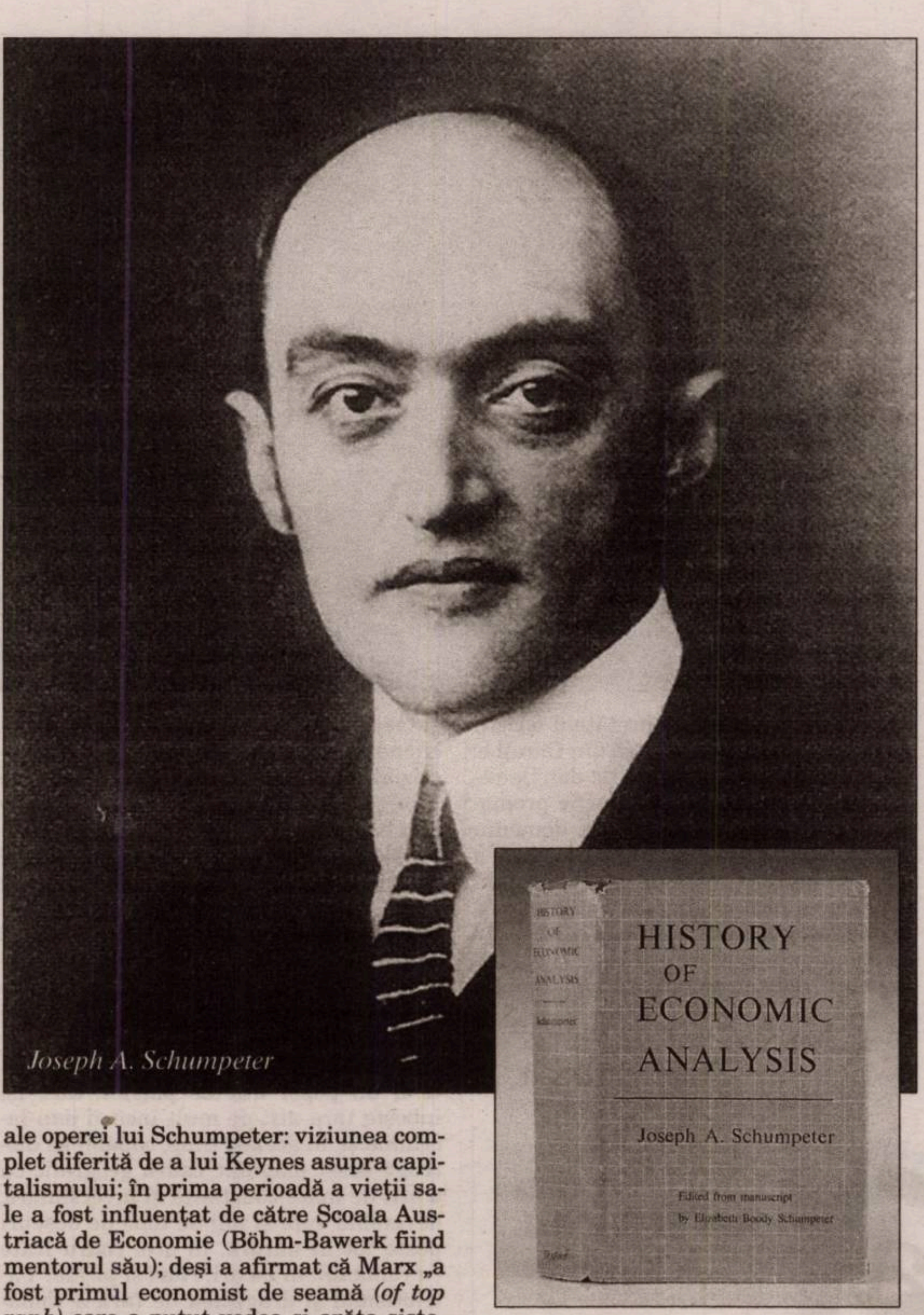
Joseph A. Schumpeter

Dar să revenim la ceea ce face BNR și face foarte bine. Azi vorbim despre apariția, în seria nouă a colecției „Biblioteca Băncii Naționale a României“, a lucrării cu numărul 10, și anume a cărții lui Joseph A. Schumpeter, *Istoria analizei economice,* vol. I. Cartea a apărut la Editura Curtea Veche în traducerea lui Gabriel Mursa. Ediția este îngrijită și prefațată de către prof. univ. dr. George Virgil Stoenescu, membru în Consiliul de Administrație al Băncii Naționale a României. Colecția despre care vorbim este standardul maxim în materie de îngrijire și publicare de carte în domeniul științei economice.

Deși nu ne propunem o recenzie a acestui volum, merită să subliniem cîteva lucruri despre această carte. Ea este cel mai bine descrisă de către autorul însuși. Schumpeter (citat de către Elizabeth Boody Schumpeter în Introducerea editorului la lucrarea despre care discutăm) arată: „Această carte descrie evoluția și rolul analizei științifice în domeniul științei economice, de la greco-romani pînă în prezent, în context istoric și politic, fără a neglija și alte domenii ale științelor sociale și filosofiei. Concepțiile despre politica economică, din mintea publicului larg sau care pot fi atribuite legiuitorilor și oamenilor politici, indiferent dacă se regăsesc sau nu în sisteme elaborate, cum ar fi liberalismul, solidarismul etc., care reprezintă ceea ce numim «gîndire economică», constituie doar o parte a cadrului avut în vedere. Subiectul cărții este reprezentat de istoria eforturilor de a descrie și de a explica faptele economice, de a oferi instrumentele necesare pentru a face așa ceva“ (op. cit., p. 13).

Prof. George Virgil Stoenescu enumeră în prefața lucrării cîteva teme perene ale operei lui Schumpeter: viziunea complet diferită de a lui Keynes asupra capitalismului; în prima perioadă a vieții sale a fost influențat de către Școala Austriacă de Economie (Böhm-Bawerk fiind mentorul său); deși a afirmat că Marx „a fost primul economist de seamă *(of top rank)* care a putut vedea și arăta sistematic modul în care teoria economică poate fi transformată în analiză istorică și modul în care narațiunea istorică poate fi transformată într-o *histoire raisonnée“,* Schumpeter nu a fost marxist deoarece el a arătat clar că Marx „nu a reușit să rezolve problema teoretică ultimă, care este aceea de a ști de ce fluctuațiile ciclice sînt inerente logicii capitalismului“; ideea centrală care străbate teoria schumpteriană este aceea că o elită antreprenorială generează inovația care aduce și impune schimbările în mersul activității economice.

Această ultimă contribuție importantă este sintetizată și într-o altă lucrare a economistului. Este vorba despre *Poate supraviețui capitalismul? Distrugerea creatoare și viitorul economiei globale* (Editura Publica, București, 2011). Sintetizăm afirmațiile sale: „Aspectul esențial care trebuie reținut este că, atunci cînd ne ocupăm de capitalism, avem de-a face cu un proces evolutiv. (...) În acest caz, capitalismul este, prin natura sa, o formă sau o metodă de schimbare economică și nu numai că nu este niciodată, dar nici nu poate fi vreodată staționar. (...) Însă acest caracter revoluționar nici nu se datorează unei creșteri cvasi-automate a populației și a capitalului sau inconsistențelor sistemelor monetare, despre care se pot spune exact aceleași lucruri. Impulsul fundamental care pune în mișcare și menține în funcțiune mecanismul capitalist vine de la noile bunuri de consum, de la noile metode de producție sau transport, noile piețe, noile forme de organizare industrială pe care le creează întreprinderea capitalistă. (...) Deschiderea unor noi piețe, interne sau externe și dezvoltarea organizațională (...) ilustrează același proces de mutație industrială – dacă îmi este permis să folosesc acest termen biologic – care revoluționează fără încetare structura economică din interior, distrugînd-o fără oprire pe cea veche și creînd permanent o nouă structură. Acest proces de distrugere creatoare este aspectul esențial al capitalismului“ (op. cit., pp. 39-40).

Revenind la volum, vom enunța doar cîteva din capitolele sale pentru a-l face curios pe cititor: sociologia economiei; economia greco-romană; doctorii scolastici și filosofii dreptului natural; scolasticism și capitalism; conceptul de drept natural; filosofii dreptului natural în secolul al XVII-lea; econometricienii și Turgot; valoare și bani. Vă rog să studiați această carte. Vă va ajuta să înțelegeți mai bine ce este economia în cadrul mai amplu și complex al științelor sociale. Schumpeter este un mare deschizător de drumuri în acest sens. El este printre primii economiști care își dau seama că economia poate fi înțeleasă mai ușor în conexiune cu celelalte științe sociale. Dacă noi facem azi asemenea analize în mod curent, ele nu erau firești altădată.

Nu vom încheia fără a sublinia importanța apariției unor asemenea lucrări pentru mediul intelectual economic de la noi. Unul dintre motivele pentru care știința economică de la noi nu strălucește este acela că în facultățile de științe economice nu se studiază cu atenție partea clasică, bazele științei economice. Vechile cursuri de istoria gîndirii economice sau de doctrină economică au dispărut din planurile de învățămînt sub presiunea unor „pragmatici“ care au elaborat standardele naționale pentru aceste planuri, dar și sub presiunea unor „contabili“ ajunși decani sau rectori, care au tăiat pur și simplu din planuri aceste discipline. Ei nu le vedeau rostul. Pentru ei, economistul nu trebuie să fie mai mult decît un roboțel foarte ancorat în practică, pentru că există o vorbă în popor conform căreia „...teoria ca teoria, dar practica te omoară!“. Așa se face că Adam Smith este, pentru tinerii noștri absolvenți, un fel de fotbalist care nu a ajuns încă în liga I (pentru că de aia nu au auzit de el!), iar Marx este un fel de bau-bau, pentru că așa tot aud ei vorbindu-se pe la televizor. Problema despre care vorbim se amplifică atunci cînd o parte dintre acești tineri absolvenți ajung la rîndul lor să ocupe posturi importante în învățămînt, cercetare sau chiar în zona deciziei politice. În acest caz, chiar sînt chemați să opereze cu categorii și concepte pe care nu le cunosc. Este deja un clișeu să auzim cum oameni de înaltă decizie confundă între ele doctrine politice sau economice, sau, pur și simplu, un ministru de Finanțe nu face deosebirea dintre dezinflație și inflație. A nu cunoaște clasicii economiei este pentru un economist cadru didactic ca și cum un inginer nu ar ști tabla înmulțirii. Revenind la cadrul didactic economist, ne întrebăm și noi: cum să vorbești despre cantitatea de bani din economie dacă nu cunoști contribuțiile lui Keynes sau Friedman? Sigur, o poți face, dar nivelul la care te afli este cel despre care vorbeam la început. De aceea eu cred că ar trebui să facem două lucruri pentru școala de economie de la noi. Primul ar fi să reintroducem în planurile de învățămînt de la anul I discipline cum sînt Istoria economiei naționale, Istoria gîndirii economice sau Filosofie. Nu putem spera deocamdată, dar poate cineva se gîndește să meargă pînă acolo încît să introducă chiar discipline care țin de economia și civilizația globală sau economia și civilizația occidentală. Al doilea lucru pe care ar trebui să-l facem este acela de a aduce cărți de specialitate în fața studenților. Este nevoie de multe cărți, scrise de autori români sau străini, aduse în limbi străine sau traduse. Traducerea este forma clasică prin care tezaurul de cunoaștere despre care vorbeam poate ajunge cel mai ușor la dispoziția cititorului nostru.

Mulțumim domnului profesor George Virgil Stoenescu și BNR pentru cărțile pe care ni le oferă și pentru munca pe care o depun pentru a le publica. Îi asigurăm că efortul depus este unul important, în favoarea tuturor celor care doresc să fie sau să devină economiști.

Dorel Dumitru Chirițescu *este profesor de economie la Universitatea „Constantin Brâncuși“ din Tîrgu Jiu. Cea mai recentă carte a sa este* Pe patul lui Procust. Reflecții despre construcția socială postdecembristă, *Editura Institutul European, 2018.*

■ ■ ■

Petre M. IANCU

Merkel și Zemmour, sfîrșit și debut european cu nori cenușii la orizont

Angela Merkel și-a luat adio de la putere. Mai dur, succesorul ei, Olaf Scholz, cere vaccinul obligatoriu, o idee cam la fel de polarizantă ca discursul lui Éric Zemmour, un candidat al dreptei la președinția Franței.

Ce va fi, oare, cu motorul franco-german al Europei? Va continua să funcționeze, chiar dacă nu la turații maxime? Se va gripa? Sau va intra pe multă vreme în reparații capitale? Întrebările sînt legitime și presante, fiindcă la cîrma ambelor țări au loc, ori s-ar putea produce în curînd, schimbări de anvergură istorică.

La Paris și-a anunțat candidatura la președinție Éric Zemmour, un ziarist considerat de o mare parte a presei *mainstream* „populist de dreapta“ sau „extremist“. Înainte de a-și anunța oficial candidatura, Zemmour, autorul mai multor cărți foarte populare, dar controversate, în care francezul de origine nord-africană și religie evreiască exprima viguroase critici la adresa islamului, era cotat în sondaje ca fiind mai bine plasat decît șefa „Adunării Naționale“, Marine Le Pen, și, deci, în stare să ajungă să se confrunte în turul de balotaj cu actualul președinte al Franței, Emmanuel Macron.

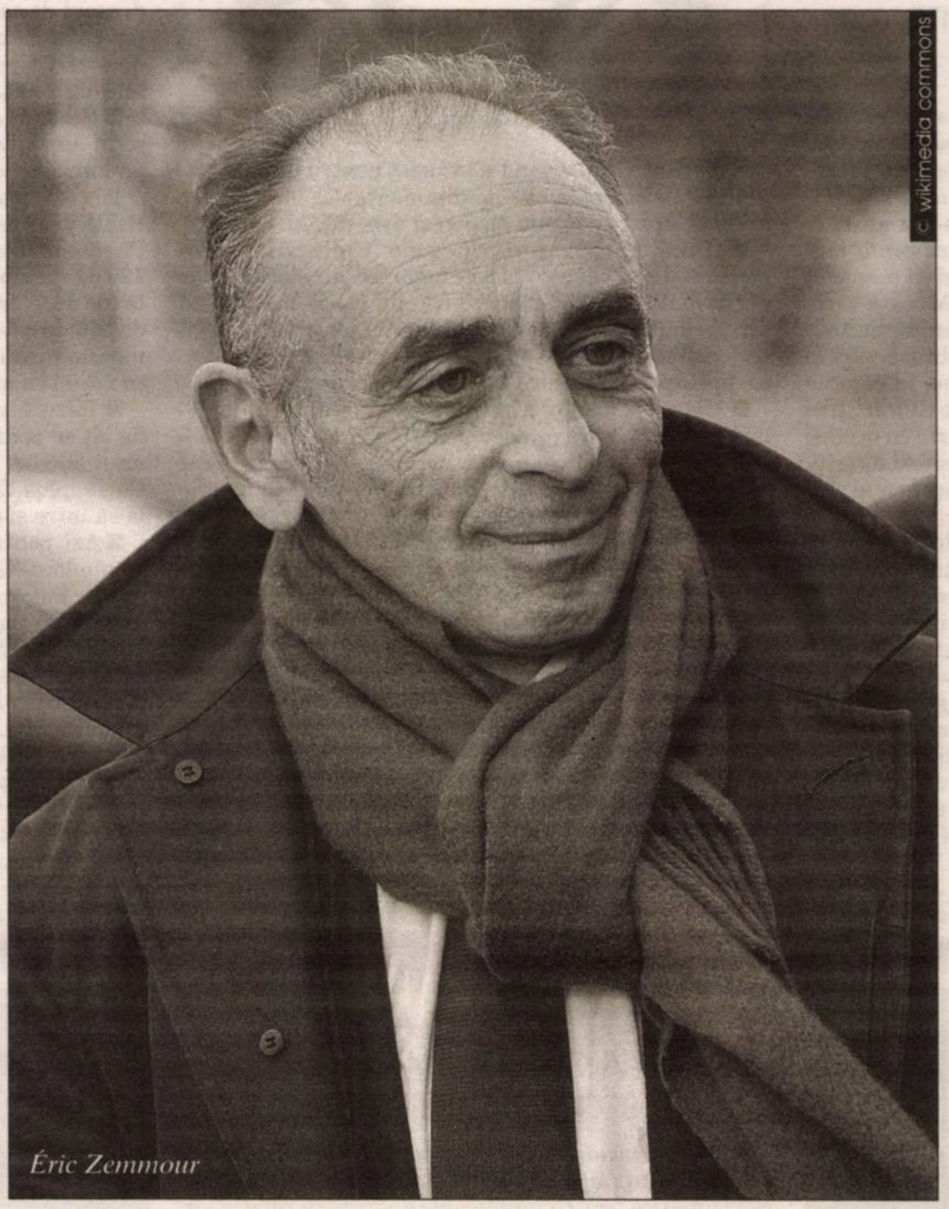

© wikimedia commons

Éric Zemmour

Final de eră

În răstimp, în Germania, s-a încheiat o eră. Cea mai celebră fiică a RDG și „mamă“ a națiunii germane și-a luat oficial adio de la putere. În locul Angelei Merkel trece la putere social-democratul Olaf Scholz, care a și început să-și polarizeze națiunea, pronunțîndu-se, în asentimentul majorității germanilor, în favoarea vaccinului obligatoriu. Iar cel din urmă e de natură să întărească stigmatizarea minorității care i se împotrivește. Și, după cum reliefa recent *Berliner Zeitung,* conducerea politică a unei țări „nu trebuie să aplice decît cele mai îngăduitoare mijloace în vederea combaterii eficiente a unei pandemii“. Or, vaccinarea cu de-a sila, impusă prin „amenzi pe care nu le pot plăti decît bogații“, n-are loc în colecția unor astfel de mijloace. Și mai clar avertizează un ziar renan, potrivit căruia „vaccinarea obligatorie ar diviza societatea și mai adînc. Ar fi iluzoriu să se creadă că antivacciniștii s-ar converti sub presiunea amenințării amenzii“.

În schimb, presiunea statului i-ar „trimite pe sceptici în brațele extremei drepte“.

Bilanțul cancelarei

Remarcabilă, în context, e estimarea ziarului *Rhein-Neckar Zeitung,* potrivit căreia asemenea măsuri coercitive ar scinda și mai adînc societatea, sintagmă care admite, implicit, îngrijorătoarea ei dezbinare actuală. Care e alimentată de faptul că extrema dreaptă își sporește rîndurile automat cînd extrema stîngă își impune cîte una din revendicările ei radicale. E dezbinarea legată doar de pandemie și de informările privitoare la vaccinuri și terapii, resimțite de mulți ca insuficiente și unilaterale? Și i se poate atribui Angelei Merkel vina exclusivă a acestei polarizări? Evident că nu. Nefăcutele sale, legate în special de pierderea controlului statului în criza migrației din 2015, s-au datorat în mare măsură instinctului ei de putere și convingerii, pînă la un punct potrivite țelului său, că a alege calea îmbrățișării necondiționate a adversarului de stînga și a ideilor lui progresiste era calea cea mai sigură de a se menține la butoane. În plus, în special în primii ani la șefia executivului, Merkel a acumulat o serie de merite, motiv pentru majoritatea, prin tradiție obedientă, a compatrioților ei de a-i acorda încredere mult timp. Dar e remarcabil faptul că, la plecarea ei, predomină în comentariile presei bemolul. Nu puțini observatori politici au început în fine să realizeze, ori să admită, că Merkel n-a făcut doar bine în lunga ei carieră politică.

Extrem de criticată și controversată va rămîne decizia ei de a deschide granițele în beneficiul sutelor de mii de migranți din lumea islamică luînd cu asalt Europa, în 2015. Pretenția potrivit căreia n-ar fi putut acționa în fața acestui aflux altfel decît a făcut-o s-a văzut credibil contrazisă de exemplul altor lideri europeni, atunci sau ulterior, care au demonstrat că se poate menține controlul frontierelor dacă există voința politică necesară. Și de Merkel însăși, care și-a schimbat radical politica în acest domeniu, din 2016. Dar, pentru multe țări europene, între care Marea Britanie și Franța, schimbarea ei de macaz a survenit tardiv.

„Vaccinarea obligatorie ar diviza societatea și mai adînc.“

Înainte de a fi fost dezbinați în pro- și antivacciniști, în adepți ai Științei cu *Ș* mare și conspiraționiști cu *c* mic, în ecologiști cu merite sacrosancte, elogiați cu ditirambi planetari și negaționiști cu spume, în adepți ai corectitudinii politice și partizani ai libertății, britanicii și francezii s-au văzut învrăjbiți de migrație. Speriați, între altele, și de ideea valurilor migratoare covîrșind Europa, britanicii au optat în majoritate pentru Brexit. Iar în Franța a luat amploare populismul de dreapta.

Dialectică progresism-populism

Pe mulți francezi și germani i-au înfuriat și speriat, cînd nu i-au umplut de entuziasm, nu atît ursuleții de pluș ori buchetele de flori cu care au fost întîmpinați în Germania deopotrivă refugiați și islamiști, cît ideologizarea, de către elite și o amplă parte a presei, a islamului și parțiala tabuizare a realității celui politic, generînd terorism.

Apariția, în Franța, a societăților paralele din suburbii segregate de întinse zone *„no-go“*, în care și polițiștilor le e frică să intre, disprețul manifestat față de drepturile femeii de tot mai numeroșii fundamentaliști musulmani din orașele Hexagonului, precum și amploarea cruzimii manifestate de teroriștii islamiști în atentatele din 2016 le-au pus multor francezi capac. Pe acest fond angoasant s-a produs ascensiunea surprinzătoare a lui Éric Zemmour.

I s-a reproșat un prezumtiv „fascism“ și că ar fi un „Donald Trump“ francez. Că susține teze ca a marii „înlocuiri de populații“, în speță a substituirii albilor creștini cu musulmani și oameni de culoare, de care s-ar fi prevalat atentatori, precum cel odios care a însîngerat Christchurch.

Zemmour și deplasarea spre dreapta a clasei politice franceze

Or, pe Éric Zemmour, care nu e nici alb, nici creștin și nu e magnat, ci cărturar, autor al mai multor cărți de mare succes, probînd profunda cunoaștere a istoriei Franței, cultura, pregătirea intelectuală și finețea retorică, îl deosebesc net de prea puțin cultivatul Trump. Provocatori, ultraconservatori și populiști sînt însă ambii, cînd exaltă un trecut idealizat spre a zugrăvi în culori excesiv de sumbre un prezent de înlocuit, salvaționist, sub mesianica lor conducere. Și cînd preiau în folos propriu, răsturnîndu-le, politicile identitare ale extremei stîngi. Dar dacă extremiștii susțin că ziua iese în genere soarele, iar noaptea luna, e greu să nu fii de acord cu realitatea, doar pentru că o exprimă ei. Situația demografică a populației creștine și albe din vestul Europei e marcată de necontenita ei scădere numerică și de concomitenta amplificare a segmentelor imigrate și ghetoizate, originare din lumea islamică.

Nici aprecierea meritocrației, apelul refacerii încrederii în elite, aderența la valori republicane și adversitatea deschisă față de ceea ce Zemmour numește „islamogauchism“ și incompatibilitatea islamului cu drepturile femeilor și cu valorile democrației, ori criticile la adresa unei prese tot mai înclinate să tabuizeze teme sensibile, nu pot fi cotate ca fascism. Pozițiile sale ultraconservatoare, prea populare, din unghiul elitelor politice și culturale actuale, dau glas anxietății unui număr notabil de vest-europeni, care nu se mai simt, în patrie, acasă. Ele au împins mult spre dreapta și partidul gaullist, „LR“, stimulînd divorțul întregii clase politice franceze de zona stîngii ultraprogresiste a spectrului politic.

Dată fiind popularitatea ideilor charismaticului Zemmour, cu atît mai simpatizat în era lehamitei politice cu cît nu are un partid, pe segmentul său de spectru politic se bat (spre norocul lui Emmanuel Macron) și gaulliștii, și Adunarea Națională condusă de Marine Le Pen.

Or, această deplasare franceză spre dreapta vine în răspăr cu alta, la fel de accentuată, de natură să schimbe durabil fața Europei. Este volta politică în direcție diametral opusă, de actualitate, ori predictibilă, marcînd Germania și Austria. Ambele țări de limbă germană se află în finalul unei ere moderat-conservatoare și în pragul unei orientări spre progresism radical. Acest clivaj nu anunță nimic bun pentru viitorul unei Europe oricum divizate și captive unui șir virtual interminabil de crize financiare, economice, pandemice, morale și politice, sau pentru un motor franco-german al UE, care va tuși mult, înainte să se reaprindă.

***Petre M. Iancu** este jurnalist la Deutsche Welle, Bonn.*

Biblioteca Județeană ASTRA Sibiu

Cu ochii-n 3,14

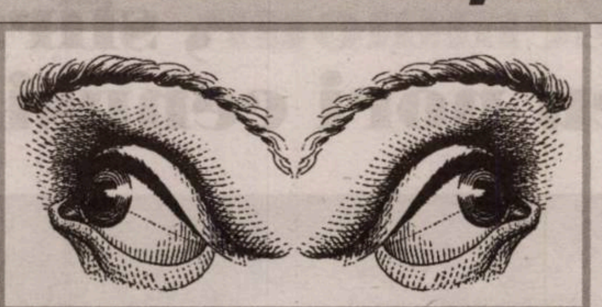

DACĂ V-AȚI ÎNTREBAT VREODATĂ UNDE SÎNT VIEȚILE AUTORILOR UNEI CĂRȚI GROASE, AFLAȚI CĂ UNEORI CONVIEȚUIREA CU O BANALĂ SENINĂTATE AR PUTEA COMPROMITE CUVINTELE DIN JUR

■ Dacă v-ați întrebat vreodată unde stau ascunși genialii acestei țări, aflați că am reușit să găsim, după îndelungi căutări, o adresă exactă: Șoseaua Vitan-Bîrzești 5-7, București: *Service Auto Genialii.* (**M. P.**)

■ Noul ministru al Digitalizării, Florin-Claudiu Roman, deține în CV lucrarea *Teoria sistemelor informaționale*, despre care susține că a scris-o și că a apărut la Editura Academiei Române, în 2006. Această carte reprezintă singura legătură a sa cu domeniul digitalizării. Volumul nu poate fi găsit nici la editură, nici la Biblioteca Națională, iar ministrul spune, la cererea presei, că nu l-a găsit, într-o săptămînă de căutări, nici acasă, la Alba Iulia. În schimb, există o carte cu același titlu, apărută la aceeași editură, dar cu autori diferiți, fără politicianul liberal printre ei. Complicate mai sînt uneori și viețile autorilor. (**A. M. S.**)

■ Cartea în care Nuțu Cămătaru se destăinuie lui Codin Maticiuc a stimulat serios simțul umorului printre juriști. Cîteva mostre sînt savuroase. De pildă, a circulat ca memă coperta unei cărți groase, dintr-o colecție juridică renumită în breaslă, pe care figurează ca autor „dr. Nuțu Cămătaru“ și ca titlu – *Contractul de împrumut. Aspecte teoretice și practice.* Sau anunțul: „Costul cărții lui Nuțu Cămătaru este de 25 de lei plus dobîndă, deci 5.000 de euro“. Sau confesiunea Cămătarului: „Timpul nu are răbdare cu debitorii în contractul de împrumut pentru că termenul de restituire este întotdeauna stipulat *iocandi causa* în favoarea lor“. (**S. V.**)

■ Uneori conviețuirea poate fi dificilă. În orașul siberian Irkuțk, un bărbat s-a supărat atît de tare pe un vecin încît a confecționat o bombă și a pus-o în lift ca să-l omoare. Care vecin l-a înfuriat pentru că a folosit, prelung, bormașina, dis-de-dimineață. La bloc, *„Make love not war“* e doar un slogan și atît. (**M. M.**)

SARMAL
ORNET
SARMALE LA CORNET
HAVE A BRIGHT

© Ș.M. Georgescu

■ Dacă, într-o seară, în zona Universității din București am văzut o pisică fugărind un șobolan, iar puțin mai tîrziu, în zona Unirii, un șobolan fugărind un porumbel, cred că aș putea spune, potrivit legii tranzitivității, cu o banală seninătate, că într-o seară, în Capitală, o pisică fugărea un porumbel. (**S. G.**)

■ George Clooney a refuzat 35 de milioane de dolari care i se ofereau doar pentru o zi de filmări la o reclamă pentru o companie aeriană. El a considerat că s-ar putea compromite, dat fiind că acea companie aparținea unei țări care, „deși aliată, uneori ridică probleme“. În România, asemenea scrupule sînt, probabil, absolut de neînțeles. Sînt convins că mulți ar spune că George Clooney are, oricum, prea mulți bani. În fine, să nu uităm că la noi erau mulți actori care-i cîntau ode lui Ceaușescu, pe gratis. (**A. M.**)

■ „Vă dau cea mai mare felie, pentru că nu ați vociferat“ – mi-a spus în cele din urmă vînzătoarea de la o patiserie stradală, care m-a ignorat un timp îndelungat, ocupată fiind cu strîngerea firimiturilor de pe tejghea. M-am simțit aproape vinovată pentru toate cuvintele pe care i le adresasem în mod lăuntric. (**S. G.**)

■ Gastronomia locală e renumită pentru capacitatea de a importa, integra și adapta feluri de mîncare luate de la culturile „mari“ din jur. O invenție le întrece însă pe toate: șaorma cu sarmale. (**M. M.**)

ERA DOAR O PROBLEMĂ DE TIMP CA EMOȚIILE SĂ IA AMPLOARE PENTRU A CELEBRA, MAI CONCRET, UN SECOL DE FIRE ÎMPLETITE

■ Dacă albatroșii s-ar putea prezenta la un psiholog de cuplu, mai mult ca sigur că ar da vina pe schimbările climatice pentru problemele apărute în relația lor. Încălzirea apelor determină păsările să zboare pentru a găsi hrană mai departe decît de obicei, ceea ce le face mai stresate și, prin urmare, predispuse la conflicte conjugale. Albatroșii, recunoscuți pentru monogamie și relații de lungă durată, se confruntă acum cu o creștere semnificativă a ratei divorțurilor, de la doar 1-3% la 8%. Cercetătorii care au studiat decenii în șir aceste păsări au constatat că ritualurile din viața lor sînt similare celor umane, incluzînd seducerea prin dans și revederile pline de bucurie cu partenerul ales. Era doar o problemă de timp ca divorțul să se adauge pe această listă. (**A. A. D.**)

■ Un bărbat în vîrstă de 24 de ani, din Zalău, care dădea examenul pentru permisul de conducere, a fost găsit de polițiști cu trei tipuri de droguri în organism, după testul Drugtest. Tînărul din Zalău a fost oprit de poliție pentru un control de rutină la care participa și presa, în timp ce susținea examenul pentru permisul auto. Omul, inconștient, o fi zis că scapă de dracu' (emoțiile, în cazul ăsta) și a dat de ta-su. (**A. M. S.**)

■ Un fenomen care ia amploare în Coreea de Sud a determinat autoritățile să ia măsuri pentru a fi pedepsit prin lege: e vorba de „terorismul spermei“, o practică prin care un bărbat înfierbîntat la cap ejaculează în secret pe obiecte, haine sau pantofi aparținînd femeii pe care o dorește, dar nu o poate avea. Pînă acum, acești bieți fetișiști perverși puteau fi acuzați cel mult de „distrugere de bunuri“, dar acum se vrea ca ei să fie judecați pentru „comportament sexual criminal“ chiar dacă „acțiunea“ nu implică contact fizic sau vizual. Această mișcare a pornit de la un bărbat care și-a dat drumul de șase ori într-un an de zile în termosul pentru cafea al colegei lui, scăpînd doar cu o amendă de două mii de euro pentru „compromiterea utilizării termosului“. (**M. C.**)

■ Pentru a celebra un secol de la prima mașină produsă în Anglia, Aston Martin a scos pe piață în 2015 o nouă limuzină, de un lux nebun, gîndită să concureze modelele cele mai scumpe ale celor mai prestigioase mărci: Bentley Mulsanne, Mercedes-Maybach și Rolls-Royce Phantom. În decursul a doi ani de zile s-au fabricat doar 120 de exemplare, la prețul de un milion de dolari bucata (de două ori mai scump decît un Rolls-Royce). Bolidul de 560 de cai-putere poate atinge 314 km/h, iar numele modelului aniversar e *Lagonda Taraf.* Muzica lăutărească nu-mi va mai suna niciodată la fel. (**M. P.**)

■ Rezultatul unei sume de oameni politici pare să fie cît se poate de evident – de fapt, nu poate fi decît unul singur. Mai concret, cică Ciucă, plus Cîțu, plus Câciu, plus Ciolacu egal ciuciu. Poate că Cioloș trebuia să intre și el în combinația asta. (**A. M.**)

■ Azi, pentru a mai vedea cîteva nume de firme, alegem o localitate din județul Ilfov – să fie Chitila: Debitare Îndoire Sudură SRL, Studio Contextual SRL, Succes De Luxe SRL, D'Art Pour Tout Le Monde SRL, Hypnotistul SRL, Hypnotictrance SRL, Oala De Idei SRL, Noblesse Oblige CSR Consulting SRL, Macii De Chitila SRL-D, Flux Fiabil SRL, Am Încredere Evenimente SRL, Poezie Binară SRL, Thalia Y Tyche Investimus SRL, Ferma De Cărți Și Filme SRL, Family Food Filofteia SRL, Cutia Minunată SRL, Rafale Materiale Electrice SRL, Vrăjitoarea Lenuța SRL, Peaceful People SRL, Casa Vrăjitoarelor Mareea & Patricia SRL, Atelierul De Fire Împletite SRL, Top International Funerare SRL, Drum Lin SRL, Infinity For Home SRL, Confecții Made By Angels SRL, Triada Dereticare SRL, Expert Cheile Genelor SRL. (**D. S.**)

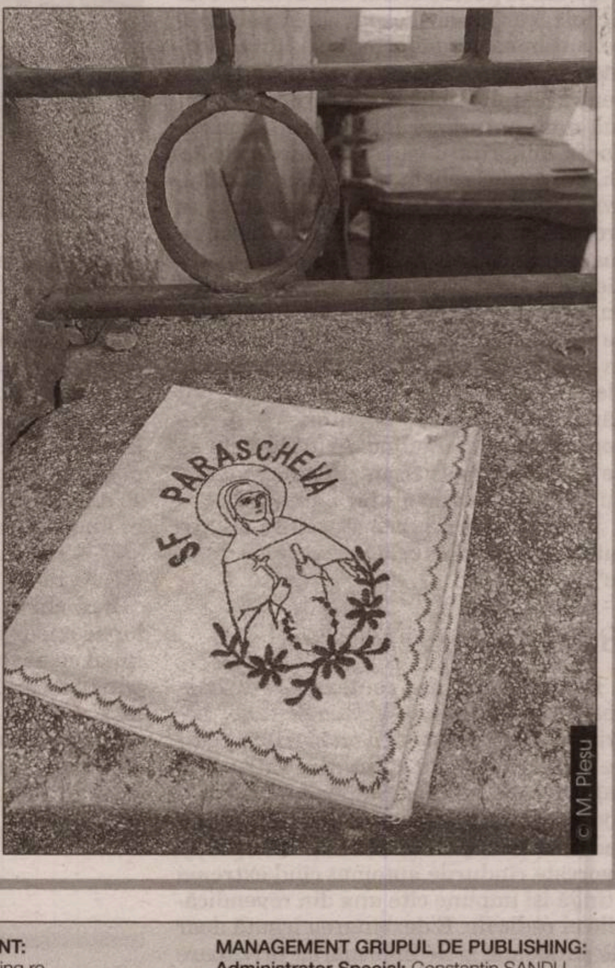

© M. Pleșu

DILEMA VECHE

REDACȚIA:
Dana CĂLINESCU (secretar general de redacție)
Marius CHIVU ● Radu COSAȘU ● Stela GIURGEANU
Andrei MANOLESCU (redactor-șef adjunct)
Matei MARTIN ● Matei PLEȘU ● Adina POPESCU
Iaromira POPOVICI ● Ana Maria SANDU
Dan STANCIU (art director) ● Mircea VASILESCU
Sever VOINESCU (redactor-șef)

RUBRICI:
Teodor BACONSCHI ● Ion BARBU ● Aron BIRO ● Paul BREAZU
Cosmin CIOTLOȘ ● Horia CORCHEȘ ● Andrei CORNEA
Codrin Liviu CUȚITARU ● Alin FUMURESCU ● Petre GURAN
Ionuț IAMANDI ● Maria IORDĂNESCU ● Selma IUSUF
Ovidiu LORENZ ● Anca MANOLESCU ● Victor MOROZOV
Adrian MUREȘAN ● Radu NAUM ● Lorin NICULAE
Andrei PLEȘU ● Constantin RUDNIȚCHI ● Mihaela SIMINA
Bogdan-Alexandru STĂNESCU ● Oana STOICA ● Valeriu STOICA
Cătălin ȘTEFĂNESCU ● Bogdan TĂTARU-CAZABAN ● Teodor TIȚĂ
Andreea VLAD ● Rodica ZAFIU

TEHNOREDACTARE: Adrian DAMIAN
EDITOR WEB: Anda DOCEA

PUBLICITATE PENTRU PRINT:
floriana.coman@adevarulholding.ro

PUBLICITATE PENTRU ONLINE:
vanzari@ead.ro
dragos.stan@adevarulholding.ro

MANAGEMENT GRUPUL DE PUBLISHING:
Administrator Special: Constantin SANDU
Director Marketing: Steluța ZAMFIR
Coordonator Producție: Constantin DELTA
Director Distribuție: Dana ZAMFIR
Informații și reclamații ABONAMENTE:
0790.139.007 / 0790.139.009
(numere cu tarif normal, disponibile de luni pînă vineri, între orele 9 și 18)
e-mail: abonamente@adevarulholding.ro

ISSN: 1584-1669
Revistă editată de: Adevărul holding
Publicație auditată de: BRAT AUDIT TIRAJE
Tiraj: 7.300
Tipărit la Tipoart Idea Studio

Biblioteca Județeană
ASTRA Sibiu

Biblioteca Județeană
ASTRA Sibiu

„Sînt vechi, domnule!“ (I.L. Caragiale)

FONDATOR **ANDREI PLEȘU**

DILEMA VECHE

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE ■ Anul **XVIII** ■ nr. **923** ■ 16-22 decembrie 2021 ■ www.dilemaveche.ro ■ 24 pagini ■ 7 lei

Constantin RUDNIȚCHI

viața de **capital**

5

ANDREI PLEȘU

„Copiii și religia“

pagina **3**

Interviu cu

AYELET TSABARI

pagina **15**

ANCA MANOLESCU

„Căutarea locului“

pagina **20**

Porcul

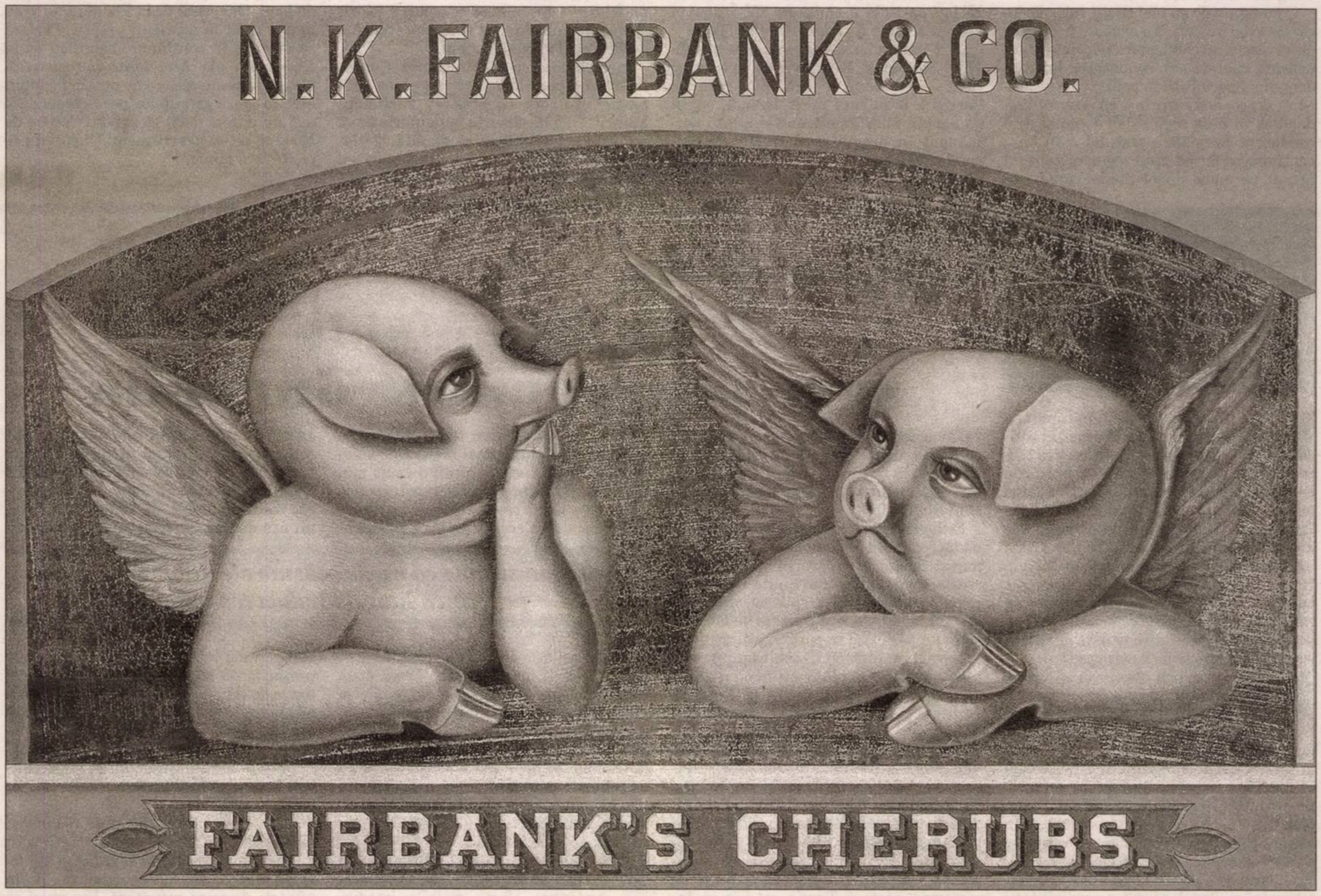
N.K. FAIRBANK & CO.
FAIRBANK'S CHERUBS.

„Porcule, măgarule, Ghiță, bucătarule!“
(folclor)

Biblioteca Județeană ASTRA Sibiu

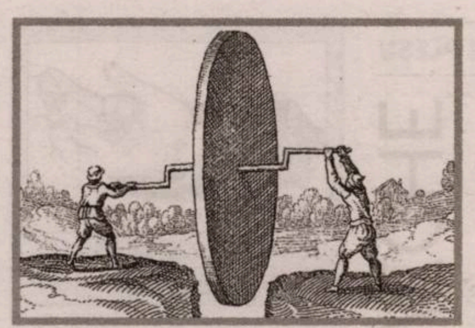

Teodor TIȚĂ

contraintuiția

Aniversarea unei dictaturi

Vineri, Coreea de Nord va aniversa zece ani sub domnia lui Kim Jong-un. Un exponent al comunismului dinastic – o variantă a celui care se pregătea și în România, însă, din fericire, istoria a vrut altfel –, Kim este al treilea membru al familiei sale aflat la vîrful uneia dintre cele mai stranii dictaturi din timpurile moderne.

Al treilea și cel mai mic fiu al lui Kim Jong-il, Kim Jong-un a fost, în 2011, o alegere surprinzătoare pentru succesiunea la vîrful administrației de la Phenian. Cu puțin timp înainte de decesul tatălui său, mulți nord-coreeni habar nu aveau de existența lui Kim Jong-un. Prima menționare oficială a numelui său avusese loc cu doar un an înainte, cînd în media apăruse o listă cu persoanele avansate la gradul de general al armatei nord-coreene.

Considerat prea tînăr și lipsit de experiență, Kim a parcurs rapid toate etapele necesare pentru preluarea puterii absolute. La cîteva săptămîni de la dispariția tatălui său devine comandant suprem al armatei de 1,2 milioane de soldați a Coreei de Nord. Se ocupă apoi și de aspectul politic al noii sale cariere, devenind lider al Partidului Muncitorilor (singurul din țară).

O jumătate de an mai tîrziu, înlocuiește conducerea executivă a armatei în ceea ce observatorii au calificat drept prima mare epurare operată sub conducerea lui Kim Jong-un. Specialiștii în politica nord-coreeană descoperă surprinși că ceea ce credeau că va fi un regim slab dominat de o conducere colegială a statului e, în fapt, continuarea fermă unui regim dictatorial brutal, paranoic și izolaționist care n-are nici un gînd de reformă. Speranțele că la Phenian va exista o oarecare deschidere față de exterior, iar chestiuni complicate cum e cea privind arsenalul nuclear vor putea fi rezolvate, dispar rapid. Între timp, KIm Jong-un continuă să elimine din peisaj personaje din angrenajul puterii nord-coreene care ar fi putut avea pretenții neconforme cu intențiile sale. Printre ele se află și unchiul și mentorul său Jang Song-thaek. Unchiul Jang este executat în 2013 sub acuzațiile de trădare și corupție. Doi ani mai tîrziu vine rîndul ministrului Apărării Hyon Yong-chol. Greșeala lui Hyon? L-a criticat pe Kim și, probabil și mai grav, a adormit în timpul unei ședințe în care liderul suprem vorbea. Serviciile de informații sud-coreene au aflat ulterior că Hyon a fost trimis în veșnicia comunistă cu ajutorul unui tun folosit de obicei ca armă antiaeriană. Nu e clar dacă o astfel de metodă de execuție vine dintr-un simț bolnav al umorului sau nord-coreenilor le lipsește pur și simplu măsura. Peste alți doi ani, vine rîndul fratelui dictatorului, Kim Jong-nam. Kim senior este asasinat pe un aeroport din Malaezia cu ajutorul unei batiste impregnate cu un gaz letal. Atacul a durat în jur de trei secunde și a fost comis de două femei din Indonezia și Vietnam care credeau că iau parte la o emisiune TV. Întreaga secvență poate fi vizionată pe YouTube.

Kim Jong-un

© wikimedia commons

Cînd nu își asasinează rude și subordonați, Kim Jong-un are totuși de condus o țară. Aici rata de succes e mult mai mică. Izolată, supusă sancțiunilor americane și aflată permanent în pragul unei crize economice și umanitare de proporții, Coreea de Nord pare să aibă o singură preocupare: apărarea. Pe acest front, Kim Jong-un își poate trece în CV cîteva realizări notabile: între ele, mai multe teste nucleare, cel puțin unul cu o bombă cu hidrogen, și progrese reale în direcția construcției de rachete intercontinentale, menite să creeze neliniști nu numai în Coreea de Sud sau Japonia, ci și peste Ocean, în Statele Unite. Toate lucrurile astea costă foarte mulți bani, pe care nord-coreenii nu îi au. Sprijinul vine din partea Chinei care, pe fondul înrăutățirii relațiilor cu Statele Unite, menține regimul nord-coreean în viață, calculînd existența acestuia ca pe un fel de as din mînecă ce poate fi folosit atît ca amenințare, cît și ca obiect de negociere cînd va veni timpul.

Însă chiar și cu sprijin chinez, Coreea de Nord e permanent pe marginea prăpastiei. Într-un congres al Partidului Muncitorilor desfășurat în ianuarie acest an, Kim a fost obligat să admită că planurile sale de dezvoltare economică au eșuat. Sigur, vina o poartă sancțiunile, pandemia și dezastrele naturale. Răspunsul lui Kim la aceste provocări? „Vom construi arme și mai puternice decît pînă acum.“

Competent în a-și consolida puterea, Kim Jong-un e mai puțin inteligent cînd vine vorba de a profita de oportunități externe. Ambițiile fostului președinte american Donald Trump de a livra un *„deal“* pe frontul nord-coreean ar fi putut să ducă la un progres în negocierile privind programul nuclear al Phenianului și sancțiunile internaționale. Însă inflexibilitatea Phenianului, în pofida celor trei întîlniri față în față dintre cei doi lideri, a blocat acele negocieri. Între timp, Trump nu mai e la Casa Albă, iar succesorul său nu pare deloc dispus la a face compromisuri în aceste dosare. Mai ales în condițiile în care prioritățile de politică externă și de securitate ale Washington-ului sînt într-o evidentă schimbare, o mutare de la războiul împotriva terorismului către amenințări existențiale mai mari, cum este cea chineză.

La zece ani de cînd a preluat puterea, Kim Jong-un rămîne un personaj bizar în fruntea unui regim criminal și excentric. Deși confruntat cu penurie alimentară, lipsa medicamentelor, creșterea prețurilor și o acută lipsă de bani, Guvernul de la Phenian nu vrea ajutor decît în termenii proprii. Preferă să extragă în continuare sacrificii de la o populație ale cărei limite de rezistență sînt mult peste ceea ce ne putem închipui aici, în afara granițelor nord-coreene. Și aici nu putem decît să privim Coreea de Nord ca pe un avertisment. Uneori nu se poate face nimic.

Matei MARTIN

mapamondul de buzunar

De la sărăcie spre prosperitate durabilă

Lira turcească a scăzut în raport cu dolarul la minime istorice. În ultimele săptămîni, mai ales, lira turcească s-a depreciat constant, prețurile au crescut peste noapte. Inflația a adus mii de mici întreprinzători în pragul falimentului. Sute de mii de oameni trăiesc la limita subzistenței. Dar, în ciuda evidențelor, președintele Recep Tayyip Erdogan susține un program economic păgubos. O fi vreun vizionar care vrea să reformuleze principiile economice sau un politician autoritar care vrea să adapteze economia la propriile convingeri?

Este o practică obișnuită să corectezi inflația ridicată prin creșterea dobînzii de referință. Dar Banca Centrală a Turciei tocmai a scăzut rata dobînzii de referință la 15% – rata inflației fiind de aproximativ 20%. Această reducere a ratei a fost dorită chiar de președintele Recep Tayyip Erdogan, care, de cîțiva ani, revendică un control deplin asupra Băncii Centrale prin concedieri și numiri succesive ale cadrelor de conducere (ceea ce a condus la o scădere a autonomiei și pînă la urmă a credibilității instituției). Viziunea lui Erdogan e sprijinirea creșterii economice prin creditare. Contrar unui consens economic larg împărtășit, președintele Erdogan susține că ratele scăzute ale dobînzilor ajută, pe termen lung, la reducerea inflației. Însă, în acest mediu controlat politic și oricum nesigur, investitorii străini evită să investească în țară. Și asta pune o presiune suplimentară asupra economiei oricum fragilizate.

Erdogan îi îndeamnă pe oameni să aibă încredere în noul model economic promovat de Guvern, care se bazează pe o creștere economică susținută de o rată mică a dobînzii. El a spus că creșterile de preț în Turcia sînt cauzate de lăcomie și de prețurile de import. „Țintim spre o prosperitate durabilă, stabilitate pe termen lung. Prețul plătit acum e justificat de ceea ce vom cîștiga în viitor.“ Erdogan vorbește și despre nevoia de suveranitate, acuzînd că de vină pentru instabilitatea monedei naționale ar fi „finanțele mondiale“ și „lăcomia bancherilor“. Dincolo de ținta facilă (aproape toți liderii populiști se luptă cu „finanțele mondiale“ și cu „lăcomia bancherilor“), poate că are dreptate să-și pună problema suveranității. Dar ce înseamnă suveranitate pe o piață globalizată? Cît de suverană poate fi Turcia, cu lira ei, într-un context financiar mondial care se bazează pe schimburi și pe mecanismele pieței libere? Turcia, cu porturile sale bine conectate, a fost multă vreme o punte de legătură între Asia și Europa – o referință în schimburile comerciale. Și ar putea rămîne un reper chiar și în ciuda contextului actual marcat de volatilitatea lirei. Însă va profita mult mai puțin de pe urma poziției geostrategice norocoase. Cît privește turismul, o ramură importantă a economiei care contribuie substanțial la PIB-ul Turciei, lucrurile sînt încă și mai nesigure. După două sezoane ratate ca urmare a pandemiei și a restricțiilor de circulație, hiperinflația nu prevestește nimic bun pentru micii întreprinzători din domeniul HoReCa, iar ambianța generală a acestei țări, cu o economie decăzută și cu orașe asupra cărora plutește spectrul falimentului, nu mai face din Turcia o destinație atractivă pentru turiștii bogați.

Erdogan susține că ratele scăzute ale dobînzilor ajută, pe termen lung, la reducerea inflației.

Economia Turciei e bazată în mare parte pe importuri, așa că inflația produce efecte vizibile imediate. Materia primă e mai scumpă, deci și prețurile finale vor fi mai ridicate. Pentru unii, asta înseamnă faliment curat. Agricultura e doar unul dintre domeniile afectate: clima e favorabilă, însă solul are nevoie de îngrășămînt, iar fertilizatorii se cumpără din import, deci sînt mai scumpi. Vor mai fi produsele agricole turcești competitive în aceste condiții? Altă problemă care deja se acutizează: medicamentele de import au devenit atît de scumpe încît mulți pensionari săraci nu și le mai permit. Iar creșterea prețurilor la energie pe fondul crizei cauzate de reluarea activităților economice afectează în mod particular această țară care are nevoie de importuri masive pentru a-și alimenta industria și viața urbană. Multe familii care trăiesc în precaritate nu mai pot achita facturile la electricitate și gaze.

În orașele mari izbucnesc, sporadic, proteste. Dar aceste demonstrații sînt animate în primul rînd de tineri și de clasa de mijloc – de cei care sînt mai puțin afectați de criza monetară. Vor reuși să coaguleze suficient de mulți nemulțumiți și dezamăgiți încît să producă o schimbare de regim?

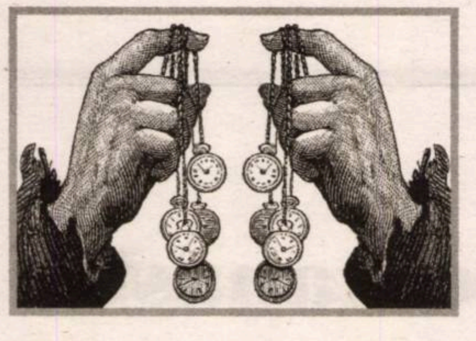

Andrei PLEȘU

nici așa, nici altminteri

„Așa e că pînă acum nu stăm nici bine, nici rău, adică nici așa, nici altminteri?“ (I.L. Caragiale)

Copiii și religia

Puține lecturi m-au binedispus de-a lungul anilor cum m-au binedispus culegerile de răspunsuri date profesorului Dorel Zaica de fragezii săi elevi de la Liceul de Arte Plastice. Am mai publicat fragmente din antologiile sale, bucuros să aduc, astfel, un omagiu admirativ unuia dintre cei mai subtili dascăli de „creativitate“ din cîți cunosc. Dorel Zaica are geniul de a întreba. Iar copiii care reacționează la întrebările lui oferă probe de intuiție, de candoare, de fantezie care nu mai sînt la îndemîna adulților. Mă simt îndemnat ca, în preajma sărbătorilor de Crăciun, să reiau cîteva din „perlele“ născute sub bagheta profesorului. E vorba de răspunsuri recoltate după 1990, dar înainte ca religia să fie materie de studiu gimnazial. Oricum, ele vor da, poate, unora dintre teologii trimiși să predea ore de religie o idee consistentă despre sensibilitatea religioasă a copiilor și despre limbajul în care ea alege să se exprime. Îmi permit să reiau texte pe care le-am mai oferit cititorilor, în speranța că recursul (chiar repetitiv) la umor și inteligență ne-ar putea ajuta să uităm nițel atmosfera sumbră în care trăim de ceva vreme, o atmosferă nepotrivită cu euforia serbării, sabotată de pandemia sanitară, pandemia de prostie, pandemia de mediocritate politică și altele...

Mai întîi, cîte ceva despre Moș Crăciun. V-ați întrebat, vreodată, de ce nu-l vedem pictat pe pereții bisericilor? E simplu. Iată cîteva „indicații“: „Moș Crăciun este un personal *(sic!)* vesel și dacă ar fi pictat pe pereții bisericilor ar însemna să se facă din Casa Domnului parc de distracții“ (Andrada Majearu, 11 ani). Sau: „Moș Crăciun nu apare pictat pe pereții bisericilor, cu toate că el e bun și vine din ceruri, pentru că Dumnezeu nu i-a făcut încă dosarul de sfînt“ (Ana Matei, 13 ani). Dar oare pruncul Iisus a primit și El daruri de la Moș Crăciun? Răspuns: „Moș Crăciun nu i-a adus jucării lui Hristos cînd era copil pentru că atunci cînd Iisus era copil, tot copil era și Moș Crăciun și doar cînd au trecut anii, Crăciun a devenit un moș care face daruri la copii. El a ajuns așa de bun deoarece s-a născut și a copilărit cu Iisus Hristos“ (Ana Maria Corduș, 14 ani). Iată și un element de „estetică“ a epifaniei: „Dumnezeu arată la corp cu icoane îmbrăcate pe El“ (Teodor Zaica, 5 ani și 9 luni).

În continuare, cîteva precizări legate de psihologia și soteriologia „finanțării“ Bisericii: „Oamenii bogați care fac daruri bisericilor, dacă au păcate mari, sînt scutiți 15-20% de pedeapsă, nu 100%, cum cred ei“ (Cătălina Ichim, 12 ani și 9 luni). Sau: „Degeaba încearcă unii oameni bogați de acum să dea cadouri sau bani unor biserici ca să mai fie iertați de păcate cînd mor, pentru că la Dumnezeu nu se umblă cu pile sau cu mită cum se umblă în guvern sau în Parlament“ (Adnana Mezorea, 13 ani). Cum se vorbește în lumea de dincolo? „În rai și iad se vorbește doar cu interjecții; în iad cu: Auu, Vaaai, Aaah, Ooof, iar în rai cu: Mmm, Aaaa și Yeees“ (Lucian Peia, 14 ani). Cîte ceva despre preoție: de ce, de pildă, nu avem și preoți-femei? Pentru a înțelege situația, nu e nevoie decît de puțin realism: „Femeile nu au voie să se facă preotițe *(sic!)*, pentru că toți credincioșii s-ar uita că cine știe ce ochi frumoși poate să aibă unele și s-ar mai uita și la fustă, în loc să se uite la rugăciuni“ (Dana Mirela Pință, 12 ani).

Realist e văzută și funcția consolatoare a bisericii: „Cred că biserica e locul în care uiți că mîine n-ai cîrnați pentru fasole“ (Flavia Ioana Iliescu, 13 ani). Insolubila problemă a răului stîrnește considerațiuni de o riscantă istețime. O fi și diavolul mandatat de Dumnezeu să mai îndulcească povara vieții zilnice? „Din nenorocire, viața este atît de grea, că dacă nimeni nu-ți dă cîte un cadou din partea diavolului, fie o minciună, o mituire, un gest, viața chiar că devine insuportabilă“ (Roxana Zaharia, 14 ani). Pe de altă parte, n-a existat doar o „cădere a îngerilor“. A existat și o „cădere“ a altor creaturi. A insectelor, de exemplu: „Dumnezeu a făcut la început toate insectele vrednice, dar mai tîrziu puricii și țînțarii au ajuns păcătoși, pentru că s-au supărat pe Dumnezeu că nu le-a dat și lor puterea să facă miere și atunci au devenit, de ciudă, foarte paraziți“ (Matei Zaica, 12 ani).

Nu lipsesc unele tentative rapide de analiză istorică. În fond, cum de n-au dărîmat comuniștii toate bisericile? Iată: „Comuniștii nu au dărîmat chiar toate bisericile, că au mai lăsat și pentru turiști“ (Răzvan Lăzărescu, 11 ani). Sau, mai subversiv: „Comuniștii n-au dărîmat toate bisericile, că după aia rămîneau fără niște locuri foarte bune de spionat oamenii“ (Ruxandra Mocean, 14 ani). Corolar: un gînd la înălțimea celui mai delicat apofatism: „Trebuie să-i iubim pe preoți deoarece ei sînt foarte credincioși și la un moment dat nu-și dau seama că e destul“ (Andrada Majearu, 11 ani). Eu, unul, după lectura acestei „apoftegme“, am la ce mă gîndi pînă la Crăciunul viitor.

...Pînă atunci, tuturor cititorilor, petrecere bună și un an nou normal. Adică altfel decît pînă acum!

■ ■ ■

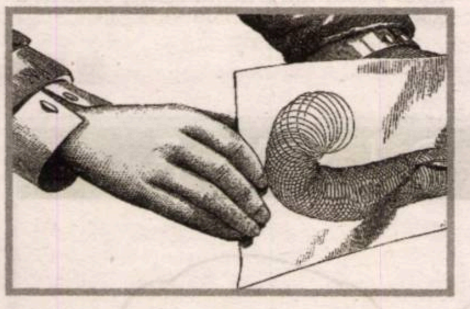

Andrei CORNEA

la răscruce de gînduri

Argumentul ontologic și totalitarism

Se cunoaște obiecția adusă lui Kant celebrului „argument ontologic“ al Sfîntului Anselm din Canterbury. Argumentul presupunea că se poate deduce existența lui Dumnezeu din esența sa (Dumnezeu ar fi „lucrul decît care nu poate exista un altul mai mare“). Or, zice Kant, existența nu este, în general, un predicat al esenței (precum calitatea, relația, cantitatea etc.), și nu poate fi nici în cazul de față. „Treizeci de taleri“ existenți nu sînt, *sub raport conceptual,* cu nimic mai mult decît aceiași treizeci de taleri inexistenți, deși pe ultimii nu-i poți ține în buzunar. Deci talerii existenți nu sînt conceptual „mai mari“ decît cei inexistenți (și la fel se întîmplă cu orice lucru, inclusiv cu Dumnezeu). Pe scurt, conceptul de „taler“ nu implică existența sa, iar extensia totală a conceptului va cuprinde nu numai talerii reali, ci și pe cei inexistenți.

Ne interesează mai puțin „talerii“ (fie și sub formă modernă), cît oamenii. Ce vom spune în acest caz, făcînd modificările de rigoare? Că oamenii inexistenți – mai cu seamă cei morți, dar și cei nenăscuți – nu sînt, conceptual vorbind, mai săraci în umanitate decît cei vii. Că ideea de umanitate nu ne caracterizează numai pe noi, cei încă vii, ci și – *cu egală îndreptățire* – pe cei morți. Aceasta e, de altfel, o intuiție veche și venerabilă, care n-a trebuit să aștepte filozofia spre a se explicita: din timpuri străvechi avem cultivarea morților, a eroilor, interesul pentru biografiile marilor oameni din trecut, ba chiar dialogul sub diferite forme cu cei morți (de la invocarea magică la citare și interpretarea literară, artistică, istorică). Iar secțiunile de umanitate – națiunile, cetatea literelor, cetatea filozofică etc. – au fiecare cetățenii lor dispăruți, deloc mai puțin „plini“ sub raport conceptual decît cei existenți. Să nu se înțeleagă de aici că susțin că viii și morții, existentele și inexistentele sînt totuna; bineînțeles că nu. Susțin doar că, *sub raport conceptual,* existența nu adaugă nimic, iar inexistența nu scade nimic. *Oamenii morți sînt, conceptual, la fel de oameni ca și noi, deși nu sînt aceiași fel de oameni.*

Oamenii morți sînt, conceptual, la fel de oameni ca și noi, deși nu sînt aceiași fel de oameni.

Cineva va zice că bat la uși deschise. Poate, și totuși ceea ce spun pare suficient de neevident ca să fi fost sau să fie contestat uneori – ba chiar cu vehemență: Iată ce găsesc în recenta carte a lui Andrei Vieru, *Elogiul frontierelor. Mic tratat de libertate,* Humanitas, 2021: „Visul internaționalist-globalist de tip marxist, bergsonian sau popperian presupune luarea în considerație (...) nu doar a totalității ființelor omenești aflate în viață la un moment dat (...). Acest vis are în vedere întreaga umanitate – prezentă, trecută și viitoare –, cea care îi cuprinde și pe morți, și pe nenăscuți, și pe oamenii obișnuiți, și, deopotrivă, pe eventualii mutanți. Altfel spus, conceptul *politic* de umanitate cuprinde nu doar oameni în carne și oase, ci și *idei de oameni.* (...) Cu alte cuvinte, include totul și orice. De aici, drumul pînă la ideologii incoerente și pînă la realități totalitare nu e prea lung“ (p. 136).

Nu e locul aici de a face critica acestei cărți, cu care de multe ori sînt de acord, dar de foarte multe ori, nu. Un exemplu pentru „nu“ este pasajul de mai sus.

Sînt uimit: Dreyfus, judecat fals de tribunalul francez și apoi reabilitat, e oare mai puțin om, ba chiar, *sub raport conceptual,* mai puțin cetățean al Republicii Franceze prin faptul că a murit de mult? Facem pași pe drumul spre totalitarism dacă tratăm lucrurile astfel? Socrate, judecat strîmb de tribunalul atenian și condamnat la moarte, trebuie oare exclus din conceptul politic sau cultural de umanitate pentru că au trecut 2.400 de ani de la moartea lui, pe motiv că includerea sa ar conduce la totalitarism? Firește, cei care se vor naște sînt indeterminați sub nenumărate aspecte, dar nu și în calitatea lor de oameni și de cetățeni ai unui stat, care nu sporește conceptual odată ce se nasc. Dovadă că ne putem simți datori față de urmașii nenăscuți, așa cum ne simțim datori față de unii în viață sau morți. Este atunci o „ideologie incoerentă“ asumarea unor astfel de datorii? Repet: viața ca existență nu adaugă nici o notă conceptului de om și nici moartea în sens de inexistență nu-i răpește vreo notă; conceptul de umanitate nu-și pierde în nici un caz determinațiile. El însă se deschide: își mărește extensia pe măsura incluziunilor.

Și aș mai adăuga ceva: deși e adevărat că totalitarismul politic anulează multe frontiere, el introduce și multe altele – politice, sociale, economice, legale, fizice. Departe de a „include totul și orice“, el exclude pe măsură ce include. Incluziunea și excluziunea însă le face arbitrar, ignorînd sau negînd articulațiile reale ale societății, vieții și rațiunii. Și mai ales are tendința de a retrage direct sau indirect calitatea de „om“ unor persoane din prezent sau din trecut. Conceptual și apoi practic, unii încetează să mai fie oameni, tăiați conceptual și fizic de corpul umanității, în baza unor predicate impuse arbitrar, precum rasa, clasa, religia etc.

Așadar, totalitarismul ar putea scrie și el un „elogiu al frontierelor“. Pe unde trece deci diferența – ca să nu spunem chiar *frontiera* – dintre frontierele „bune“ și cele „rele“, dintre cele care trebuie scoase și cele care trebuie păstrate, spre a salva libertatea?

■ ■ ■

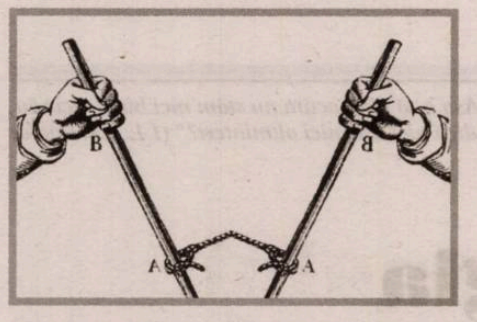

Alin FUMURESCU

nu ca-n perete

Avatarul Mioriței și eutanasia

●●● pentru că tot mi s-a reproșat în ultima vreme că nu scriu despre problemele zilei și c-am pierdut contactul cu realitatea, voi încerca măcar acum, spre sfîrșitul anului, să îndrept ce se mai poate îndrepta la acest capitol. Nu știu alții cum sînt, vorba lui Ion Creangă, dar eu, cînd mă gîndesc la realitatea cea frumos curgătoare și limpede ca cristalul, mă cuprinde o ușoară amețeală, braț la braț c-o ușoară invidie față de cei care pot vorbi despre asta fără emoții, de parcă în realitate *(sic!)* ar ști exact cum stă treaba.

I-auzi una! O știre Reuters de acum vreo două săptămîni ne informa că s-a stabilit un nou preț record pentru cumpărarea de pămînt virtual într-o realitate – ați ghicit – virtuală, un metavers denumit *Decentraland* (cum ar veni, *Pămîntul descentralizat):* echivalentul a vreo două milioane și jumătate de dolari pentru un teren care ar ocupa cam cît un teren de baschet, în realitatea asta, cea de toate zilele. În engleză, știrea sună și mai bine: *„Virtual real estate land plot sells for record 2.4 million“. Virtual real estate!* Pentru necunoscători, aceste lumi virtuale, dintre care *Decentraland* e doar ultima pe principiul democrației directe, imită, fiecare după puteri și tehnologie, pe cea reală: cumperi, vinzi, vizitezi muzee, faci expoziții de modă, dar cireașa de pe tort rămîne (zic eu, necunoscătorul) avatarul.

Avatarul e adevărata ispită – cea care-i face pe niște oameni altminteri reali să-și petreacă uneori mai bine de jumătate din viață într-o lume virtuală. De ce? Pentru că avatarul ești tu, așa cum ai vrea să fi fost! Nu-ți place numele pe care ți l-au dat părinții? Îl schimbi! Ești mititel și ochelarist, cum sînt eu? Dacă te deranjează asta, îți faci un avatar de om înalt, c-o privire de vultur! Ești femeie, dar te simți bărbat (sau invers)? Dai un click și-ți schimbi sexul (virtual)! Nu-ți place țara în care trăiești sau viața-n general? Le schimbi, cum ți-ai schimba ciorapii. Această posibilitate de a te re-crea după chipul și asemănarea nu a lui Dumnezeu, ci a ideii tale despre eul ideal pare să fie irezistibilă! Să ridice două degete cine n-a fost niciodată ispitit de posibilitatea lui „Ce-ar fi fost dacă…?“.

Dar problema zilei de astăzi nu e ispita. De milenii, oamenii visează la „Ce-ar fi fost dacă…?“, cu rezultate cînd mai bune, cînd catastrofale. Pînă de curînd, însă, pîrdalnica de realitate îi forța să își ajusteze dorințele. Oricît de mult ți-ai fi dorit să zbori precum Superman, n-aveai cum. Trebuia să iei avionul. Acum, în realitatea virtuală, o poți face de unul singur, ca păsările. Pînă mai ieri, oricît de mult ți-ai fi dorit să rămîi pururi tînăr și ferice, biologia și oglinda te obligau să accepți că îmbătrînești. Acum îți pare că-ți poți îngădui să ignori orice restricții reale, refugiindu-te în lumea virtuală. Lumea virtuală, metaversul, îți promite tinerețea fără de bătrînețe și viața fără de moarte.

S-a stabilit un nou preț record pentru cumpărarea de pămînt virtual într-o realitate virtuală.

Sau nu?

I-auzi două! O companie elvețiană a inventat o nouă metodă de sinucidere asistată – un soi de coșciug „tipărit“ în trei dimensiuni de către un computer, în care te vîri de bunăvoie, apeși pe un buton și mori din lipsă de oxigen și de dioxid de carbon. Capsula cu pricina n-arată defel a coșciug, dimpotrivă. Are un aspect foarte hipster, vine în mai multe modele și poate fi transportată oriunde, la munte, la mare și-n orice împrejurare, cum spunea o reclamă socialistă. Partea cu adevărat „atractivă“, declară inventatorul Philip Nitschke (nu Nietzsche!), ar fi că folosește inteligența artificială pentru a determina dacă persoana cu pricina se „califică“. Simplu spus, un computer îți dă voie (sau nu) să te retragi din viața reală.

Să recapitulăm. Pe de-o parte, noua tehnologie îți permite să ignori neplăcerile realității, prin refugierea într-o lume alternativă, virtuală. Pe de cealaltă parte, aceeași tehnologie îți judecă, pe baza unui chestionar completat online, abilitatea de a mai suporta (sau nu) realitatea, oferindu-ți totodată opțiunea de-a scăpa de ea, refugiindu-te în moarte. Pe de-o parte, ai promisiunea de-a scăpa de constrîngerile realității. Pe de cealaltă parte, ai recunoașterea tacită că de realitate nu poți scăpa, dar și ideea că moartea e tot un soi de „fugă de realitate“. Cum ai da-o, cum ai suci-o, „dușmanul“ rămîne același – pîrdalnica de realitate pe care n-o poți controla după pofta inimii.

Iar cu tema controlului ajungem, într-un sfîrșit, și la Miorița din titlu. Dacă vă mai amintiți din școală, balada surprinde *avant la lettre* ambele aspecte discutate mai sus: avem atît o realitate virtuală, în care Miorița (un avatar?) trage cu urechea la șopotelile ciobanilor rivali și vrea să controleze situația, dar și un soi de prefigurare a capsulei elvețiene. Precum viitorii beneficiari ai ultimei mode în materie de eutanasiere, și ciobănașul nostru are pretenții referitoare la unde și cum să fie îngropat, cu trei feluri de fluierașe (de fag, de os și de soc), la care elvețienii nici n-au visat, dar nu moare de bunăvoie. Spre deosebire de elvețieni, dar și de Miorița, el știe că nu poate controla totul. Oilor li se oferă o variantă virtuală mult mai atractivă („A căzut o stea, / Soarele și luna / Mi-au ținut cununa / Brazi și păltinași / I-am avut nuntași“ etc.) decît măicuței bătrîne cu brîul de lînă („Iar la cea măicuță, / Să nu-i spui, drăguță, / Că la nunta mea / A căzut o stea, / Soarele și luna…“ ș.a.m.d.). De ce? Pentru că, spre deosebire de oi, măicuța se mai poate *lăsa* prostită, însă foarte puțin, să zicem de către Moș Crăciun) și a *fi* prostit (să zicem de către niște plagiatori ajunși în vîrful piramidei politice) e o diferență uriașă – e diferența dintre realitate și realitatea virtuală. E diferența dintre ciobănașul care știe că nu poate controla totul, oricît de mult și-ar dori, și ceilalți ciobani care-și imaginează că ar putea avea controlul dacă și-ar ucide competitorul, c-are oi mai multe, mîndre și cornute. Vrînceanul și ungureanul nu realizează că, procedînd astfel, nu fac decît să intre în turmele pe care încearcă să pună mîna. În turmele care-și imaginează că aleg libere ultima modă în materie de orice (politicieni, blugi sfîșiați, *social media, smart gadgets* etc.). Iată paradoxul: cu cît încercăm să controlăm mai mult, cu atît mai repede ne transformăm într-o turmă lesne de manipulat. E diferența dintre adevărata voință și iluzoria putință.

La anul și la mulți ani!

P.S. Știu că nu mă va crede nimeni, dar mă simt dator să vă spun că, în realitate, textul a fost scris înainte de a citi ultimul Dosar din *Dilema veche,* dedicat acestui subiect.

■■■

Mihaela SIMINA

accent pe istorie

Bradul de Crăciun cu nuci poleite

Se ia un frumos brad din tîrgul din Pitești și se fixează pe o măsuță în casa Brătienilor de la Florica. Adolf, dogarul, se ocupa de cea din urmă acțiune.

Intra apoi în scenă doamna Pia Brătianu, soția lui Ion C. Brătianu, alături de guvernanta copiilor. Vreo trei zile, cele două femei se tot încuiau în camera cu pricina, ca nu cumva să le vadă copiii, și lucrau la îmbodobirea bradului. Cei mici, povestește Sabina Brătianu-Cantacuzino, se învîrteau prin zonă și pîndeau orice mișcare. În zadar, nu aveau voie să vadă *piesa* pînă cînd nu sosea momentul sărbătorii, Crăciunul.

Magia se năștea în spatele ușilor închise și poate din acest motiv magia era și mai magie. Doamna Brătianu confecționa toate decorațiunile: nuci poleite, cornete de hîrtie aurie cu flori colorate, lumînări sclipitoare și cîte și mai cîte. Cînd toate acestea erau gata așezate la locul lor în brad, magia putea fi împărtășită.

În ziua cea mare, familia se gătea cu hainele de sărbătoare și se reunea în camera turcească, la parter. Ușile se deschideau ca și cum s-ar fi ridicat niște cortine care dezvăluie o scenă grandioasă, iar copiii Brătienilor rămîneau uluiți. Urmau așa: țipete de bucurie, colinde, plus cadourile care îi așteptau pe divanul din fundul casei.

Înapoi în jurul bradului. Un alt moment savuros se producea: copiilor li se rupea din brad cîte o decorațiune, ce alegeau ei, ce își doreau mai mult. Bucuria de *a culege* din pomul de Crăciun este neprețuită. Mai ales cînd ești copil. Și nu numai atunci. Practic, *iei* puțin din magie cu mîinile tale. De fapt, asta-i esențial, să *culegi* măcar puțin din magia Crăciunului. Și, mai ales, să știi ce să faci cu ea mai departe. Cu o condiție care nu poate fi negociată: să crezi.

La final, lumînările din bradul Brătienilor erau stinse cu un burete ud legat de un băț lung și astfel seara se declara închisă. Magia continua. La fel și istoria.

Deci ce *culegeți* din bradul de Crăciun anul acesta?

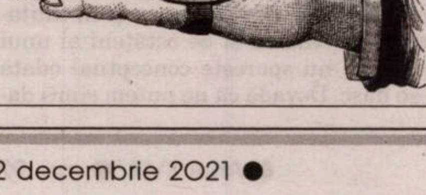

BARBURISME

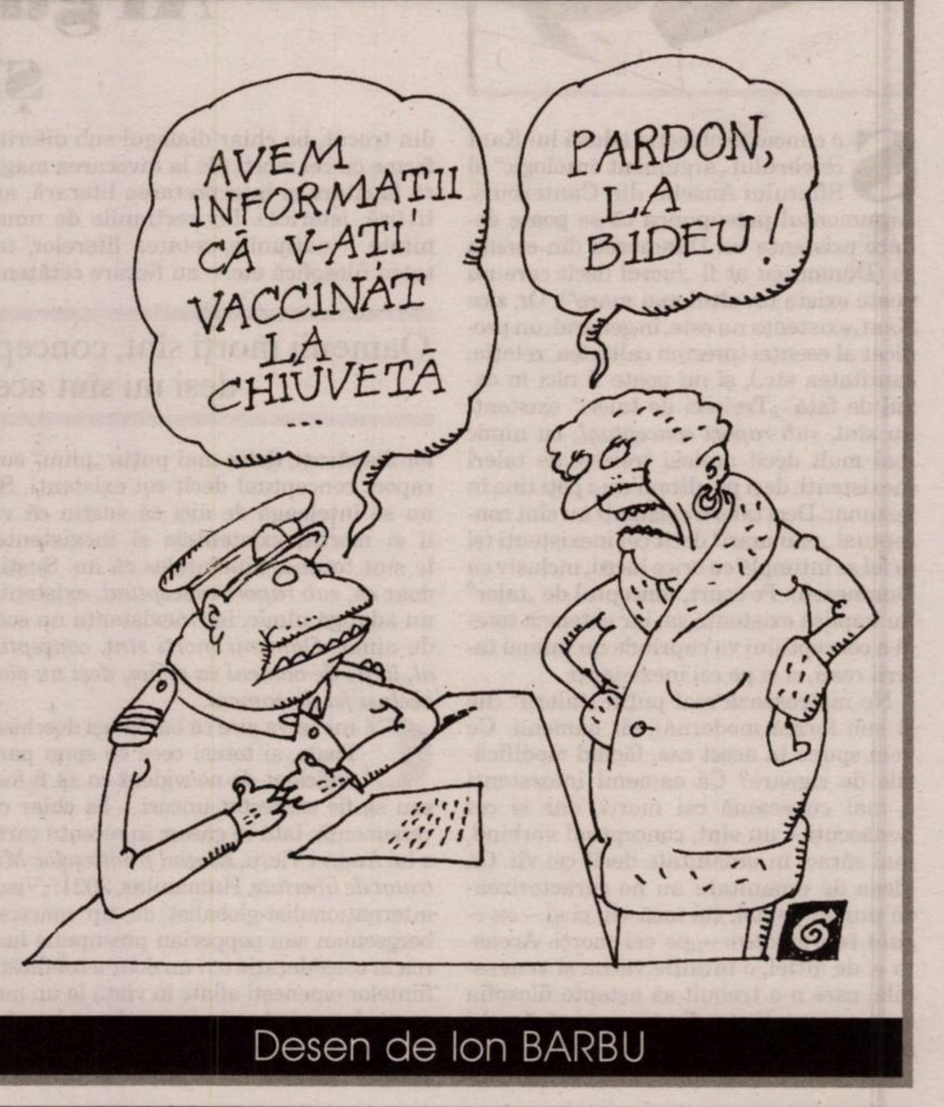
AVEM INFORMAȚII CĂ V-AȚI VACCINAT LA CHIUVETĂ ...
PARDON, LA BIDEU!

Desen de Ion BARBU

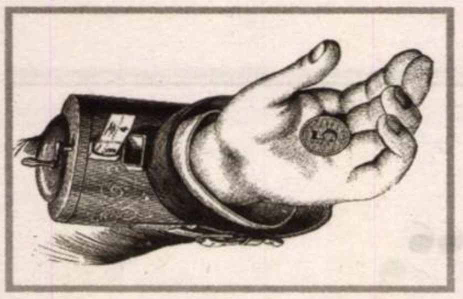

Constantin RUDNIȚCHI

viața de **capital**

Nostalgia comunismului: false mituri ale economiei de comandă

Unul din cele mai greu de înțeles sentimente ale acestor ani este nostalgia comunismului. Sînt foarte puține motive pentru care românii ar trebui să fie nostalgici ai regimului socialist, după 32 de ani, dar se întîmplă. Există o serie de mituri false cu privire la economia comunistă care traversează cele trei decenii de economie liberă.

Prosperitatea din epoca socialistă. Toate cifrele arată fără tăgadă diferența dintre economia românească din anul 1989 și cea de astăzi. Produsul intern brut era, în anul 2018, de două ori mai mare decît în 1989, iar nivelul de trai a crescut substanțial. Saltul important a fost realizat după anul 2007, anul intrării României în Uniunea Europeană, astfel că diferența de dezvoltare în raport de media europeană s-a micșorat constant.

De fapt, anul 1989 a găsit economia românească în recesiune. Scăderea economică nu era recunoscută la nivel oficial, dar situația era extrem de complicată. România reușea să își plătească datoriile după un efort aproape inuman și ilogic. Inuman, pentru că plata datoriilor s-a făcut printr-o adevărată curbă de sacrificiu pentru populație, în sensul că România exporta tot ce putea și reducea importurile la minimum.

Ilogic, pentru că, de fapt, nu a folosit la mare lucru faptul că România a încheiat anul 1989 cu zero datorii externe. Dimpotrivă chiar, România a fost privită ca o ciudățenie. Statele foste comuniste au primit chiar o reducere a datoriei, ceea a făcut și mai inutil efortul României de a-și achita în avans datoria externă.

Anul 1989 găsește marea industrie în declin. Chiar dacă în anii ’70 în industria românească se fac investiții cu tehnologie nouă, în special cu bani împrumutați de la Fondul Monetar Internațional și Banca Mondială, după 1980, odată cu plata în avans a datoriei externe, industria românească pierde teren în ceea ce privește nivelul tehnologic, iar investițiile scad foarte mult pentru că acum România nu se mai împrumută, ci plătește datoriile.

Consumatorii aveau bani,
dar nu existau produse pe piață pentru a fi cumpărate.

După anul 1989, industria pierde comenzi în ritm accelerat, pentru că vechiul sistem economic construit pe livrări de produse industriale sau alimentare în cadrul CAER se prăbușește rapid. De asemenea, piața Orientului Mijlociu, construită pe relațiile politice din epoca socialistă, se pierde. Este adevărat că, la mai bine de două decenii după anul 1989, unele ramuri industriale și, implicit, întreprinderi au dispărut din cauza căderii piețelor tradiționale și a dificultăților de pe piața internă, dar industria există în pofida faptului că suferă o ajustare la noua economie și la noile condiții de capital.

Nivelul de trai. Oricum s-ar măsura, cu orice indicator economic sau pur și simplu ca o percepție subiectivă, nivelul de trai dinainte de anul 1989 nu se compară cu cel din acest moment. Produsul intern brut pe cap de locuitor este de peste două ori mai mare decît în anul 1989, iar calitatea vieții este sensibil mai bună decît în regimul socialist.

Cel mai bun exemplu pe care îl putem da referitor la România anilor ’80 este cvasi-inexistența mărfurilor din import. În materie de bunuri de consum, produsele din import erau adevărate rarități. Fenomenul devine acut după anul 1985, atunci cînd importurile sînt practic stopate, rămînînd doar cele de strictă necesitate, cu precădere din domeniul energetic.

De exemplu, pentru a se reduce consumul de carburanți, în ultimii ani înainte de Revoluție, automobilele populației circulau alternativ la sfîrșit de săptămînă, în funcție de numărul de înmatriculare, cu soț și fără soț. O aberație economică, dar și socială.

România traversa un fenomen ciudat, atipic pentru o economie, și anume consumatorii aveau bani, dar nu existau produse pe piață pentru a fi cumpărate. În aceste condiții, a apărut specula, cele mai căutate mărfuri vînzîndu-se la suprapreț, de către intermediari. Se ajunge la aberații. Un aparat video adus din import costa aproape cît un automobil Dacia, iar un pachet de țigări produs în afara țării era aproape o valută forte. Chiar și pentru unele produse fabricate în România se creează o rețea paralelă de vînzători ambulanți, iar pentru cumpărarea unui autovehicul fabricat la Pitești era nevoie de o aprobare specială și de o așteptare de cîțiva ani.

Economia românească cunoaște toate paradoxurile unei economii de comandă aflate aproape de colaps, cel puțin din punctul de vedere al consumului. În materie de investiții, centrul de greutate se mută din industrie spre o abordare a spațiului rural în sensul unei urbanizări forțate. O tendință care odată cu anul 1990 este oprită. Totodată, este perioada în care se abordează mari investiții, discutabile din punctul de vedere al modernizării țării, precum așa-numita Casă a Poporului, actualul Palat al Parlamentului.

Șomajul zero. Teoretic, regimul socialist asigura locuri de muncă tuturor cetățenilor. Practic, unii dintre români nu doreau pur și simplu să lucreze. Absența șomerilor era doar o raportare statistică mincinoasă a sistemului. De fapt, gradul de ocupare al forței de muncă oficial era diferit de cel din realitate. Așa cum, în general, realitatea era diferită de discursul oficial.

***Constantin Rudnițchi** este analist economic.*

■ ■ ■

r.
f.v.
s.z
l.
ill.
ch.j.
x.qu.x.

Codrin Liviu CUȚITARU

prezentul discontinuu

Împreunări și împrejurări istorice

Apropiindu-se data de 22 decembrie, constat că nu-mi pot scoate din minte o întîmplare petrecută – *nota bene!* – în urmă cu măcar cincisprezece ani. Se vede însă că m-a marcat în mod fundamental. Am văzut, la vremea respectivă, un interviu al PRO TV-ului (nu mai rețin reporterul sau reportera) făcut pe stradă, în luna decembrie, cu diverși copii și adolescenți întîlniți întîmplător. Subiectul: Revoluția din 1989. Te-ai fi așteptat ca, după doar un deceniu și ceva (atunci) de la eveniment, cei mai mulți dintre ei să fi știut două-trei lucruri despre răsturnarea titanului scorniceștian, din familie, din cartea de istorie ș.a.m.d. Stupoare însă! Experiența menționaților tineri cu trecutul comunist era una înfricoșător de vagă. Își aminteau, de pildă, cu dificultate, despre existența unui capitol, într-un manual, cu titlu asemănător celui enunțat de reporterii stradali. Răspunsurile (reacțiile, mai corect spus) lor au variat, prin urmare, de la zîmbete nătîngi, solicitînd îndurarea, la miștouri adresate tocialarilor („Ce, io-s ochelarist d’ăla să rod cartea de istorie?“ ori „Nu le am io cu d’astea, frate!“) și de la bănuieli abracadabrante, precum aceea că Revoluția ar fi avut loc în timpul ultimului război mondial, la convingeri ferme, de tipul celei că insurecția decembristă ar fi fost condusă de însuși Ceaușescu. (Aici nu mă pot abține să deschid o paranteză vanitoasă. În teza mea de doctorat, despre relația dintre istorie și ficțiune, scrisă cu entuziasm brigadier în prima parte a anilor ’90, observ, la un moment dat, că, prin gestul său neașteptat de a cînta – înainte de execuție – „Deșteaptă-te, române!“, imn mureșano-pannian proaspăt transformat, în zilele de foc, în stindardul simbolic al revoltei populare, Ceaușescu cîștiga, nesperat, șansa de a trece, în deceniile următoare, din cauza excesului de literatură ce se află în istorie, desigur, drept unul dintre primii revoluționari… anticeaușiști. Iată că viața m-a confirmat, într-un mod ironic, mai repede decît aș fi bănuit.) În sfîrșit, interviului protevist i-a pus capac o fetiță cu privire angelică și zîmbet diafan, care a zis, rar și apăsat, că Revoluția română se referă „la împreunarea dacilor cu romanii“.

Acum, chiar complet năucit nu ar fi trebuit să fiu de respectiva „știre“ (multiplicată, în anii care au urmat, în zeci, sute, poate mii de „scenete“ similare). Ignoranța – cum să-i spun? – „istoriografică“ a omului (tînărului?) postindustrial rămîne antologică. Și în America, *par exemple,* umblă adesea băieți și fete cu microfonul în mînă prin mulțimile stradale și, agățînd cîte un adolescent rătăcit, cu căști în urechi, întreabă la repezeală: „Cine e președintele SUA?“ sau „Care este capitala noastră?“. Primesc răspunsuri amețitoare, precum „Lady Gaga“, „50 Cent“, „Paris Hilton“ ori „Las Vegas“, „Roma“, „Cuba“ etc. Doar conținutul emoțional să fi fost, pe plaiul mioritic, ceva mai intens: muriseră totuși niște oameni, nu cu multă vreme înainte, pentru ca fie și numai acele interviuri „ghidușe“ să se desfășoare în libertate. Dar, să admitem, nici la gratitudinea istorică specia umană nu stă strălucit! Uităm rapid sacrificiul înaintașilor, ba, nu o dată, mai dezvoltăm și înclinația (inexplicabilă) de a-l înfiera cu mînie proletară. În plus, lucru demonstrat de teoreticienii istoriei, apropierea (cronologică) de un mare eveniment, așa cum a fost, fără îndoială, Revoluția din 1989, îl copleșește, de regulă, pe muritorul de rînd, determinîndu-i reacții paradoxale, traversate de o totală defazare. Psihicul lui refuză, s-ar părea, în asemenea momente, analiza rece, rațională, intrînd în degringoladă, aidoma memoriei unui computer virusat. Se întîmplă și la case mari. Iată-i, de pildă, pe Armand Călinescu și Constantin Kirițescu, în două tentative de mărturii istorice legate de Primul Război Mondial în România, cum ajung (ocupîndu-se de cazul Titu Maiorescu din anii ocupației) la concluzii radical opuse. În jurnalul personal, ce cuprinde anii de refugiu, A. Călinescu observă: „Junimiștii, cunoscuți pentru sentimentele lor față de Puterile Centrale, au rămas în Capitală, în frunte cu Petre Carp, Titu Maiorescu și Al. Marghiloman […]. Partidul lor a așteptat momentul cînd armatele ruse vor fi înfrînte și aruncate peste Prut pentru a încerca o lovitură de stat și o nouă orientare a politicii românești. Vor reînvia, așadar, vechile moravuri ale boierimii pervertite de sîngele fanariot, care se împărțea odinioară în partidele unite cînd cu unii, cînd cu alții, din străini“ (A. Călinescu, p. 24). C. Kirițescu, la rîndu-i contemporan cu evenimentele, constată, dimpotrivă, în istoria lui (dedicată, integral, Primului Război Mondial): „Merită să fie amintită aici atitudinea demnă a lui Titu Maiorescu […]. După ocupație, el a refuzat, din mîndrie patriotică, să intre în relații cu ocupantul și a dezaprobat urzelile politice puse la cale sub auspiciile puterilor ocupante“ (C. Kirițescu, p. 296). *QED.*

***Codrin Liviu Cuțitaru** este profesor la Facultatea de Litere a Universității din Iași. Cea mai recentă carte publicată:* Omul multiplu, *Editura Junimea, 2021.*

■ ■ ■

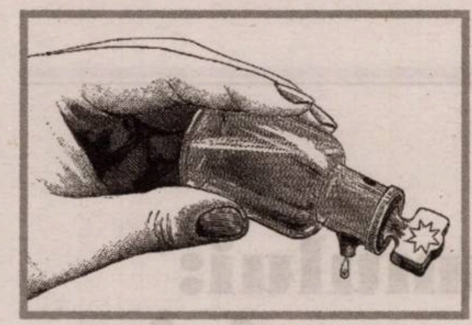

Rodica ZAFIU

cuvinte **nepotrivite**

„...De behăie“, „de rage“, „de-mpunge“

Tiparul consecutiv cu valoare superlativă *(bea de stinge, mănîncă de rupe, muncește de se spetește, prost de dă-n gropi* etc.) este foarte productiv în româna colocvial-argotică actuală. Acțiunea sau starea descrisă de un verb și proprietatea exprimată de un adjectiv sînt prezentate, prin intermediul unei consecințe, ca extrem de intense. Propozițiile consecutive, mai ales cele scurte *(de rupe, de stinge, de se usucă)* tind să devină simple mărci cantitative, echivalente cu *foarte mult*. E interesant felul în care seria de expresii se îmbogățește cu noi formule care se răspîndesc la un moment dat; construcții care inițial caracterizează o acțiune specifică pot fi ulterior extinse și la alte situații, cu care nu se mai potrivesc semantic la fel de bine. Seria care se combină cu situațiile cele mai diferite este cea conținînd verbe ale deteriorării și ale distrugerii *(rupe, se sparge, stinge, moare, se omoară)*. Alte construcții sînt mai specifice, provenind dintr-o schimbare semantică metaforică sau metonimică. De exemplu, superlativele *de behăie, de rage* și *de-mpunge* sînt legate de metaforele clișeizate animaliere funcționînd ca insulte: *oaie* și *bou*. Formula de intensificare *de bubuie* poate evoca distrugerea, dar și efectul sonor, dovada evidentă, de-a dreptul explozivă, a unei caracteristici (legîndu-se astfel de *behăie* și *rage)*.

Formula superlativă *de behăie* are atestări recente destul de variate în registrul non-standard; exemplele de mai jos provin aproape exclusiv din comentarii libere ale cititorilor la diferite articole de presă, nu din articolele propriu-zise. Contextul cel mai stabil este de caracterizare extremă a lipsei de inteligență (pentru că *oaia* este un prototip animalier al *prostiei* în româna populară): „ăia care fac regulile sînt proști *de behăie*“ (imed.ro); „e proastă *de behăie*“ (adevarul.ro); „românii fac pe deștepții, dar sînt proști *de behăie*“ (contributors.ro). Frecvența cu care este folosită formula pitorească a condus deja la asocierea ei cu alte trăsături negative pe care le intensifică: „Oare or fi și *urîte de behăie* emoticoanele lor?“ (quebec.ro); „ei sînt frustrați *de behăie*“ (gsp.ro). Cînd prostia este exprimată printr-o altă metaforă insultătoare, rezultatul e o contradicție destul de curioasă între atributele animaliere: „*e bou de behăie*“ (stiridecluj.ro). Formula *de behăie* se folosește și ca intensificator al acțiunii verbelor: „repară ăștia de la asigurări *de behăie* la mașina lui“ (gmclub.ro); „muncește *de behăie*, se duce și la școală, învață și pentru examene“ (psnews.ro). Spre deosebire de combinația cu adjective, unde e vorba întotdeauna de o trăsătură negativă, asocierea cu verbele poate intensifica și acțiuni sau stări pozitive: „Merge *de behăie!* E super tare“ (emag.ro); „Îi doare la bască, au bani *de behăie*“ (portalsm.ro). Extinderea pozitivă putea porni de la utilizările ironice, dar este oricum explicabilă, pentru că în multe expresii superlative opoziția dintre sensul negativ și cel pozitiv se neutralizează, intensitatea fiind singura care contează.

Superlativul *de rage*, care pare a fi mai vechi, este legat, ca și echivalentul *de-mpunge*, de metafora insultătoare a *boului;* în marele dicționar academic *(Dicționarul limbii române)*, se precizează că verbul *a rage* se referă în primul rînd la „vite cornute“ și doar prin extensie la alte animale: „*Prost de rage*, dar plin de importanță“ (goodreads.com). Destul de multe atestări are în prezent formula *de-mpunge:* „săracu', e *prost de-mpunge*“ (contributors.ro); „a distinge între un prostuț și un prostovan, un prostălău, un prost cu carul sau *un prost de-mpunge*“ (crisana.ro); „Revoluția tinerilor, prin ochii unui primar de provincie: «Toți ăștia sub 40 de ani sînt proști *de împung*»“ (adevarul.ro).

Lista de superlative expresive este deschisă. În sfera sonorităților stridente se situează și mai rar folositul *de piuie* („analfabeți, inculți, proști *de piuie*“, stiripesurse.ro), precum și expresia *de bubuie*, foarte la modă în registrul colocvial de pe la începutul anilor 2000. Aceasta se folosește preferențial tot ca intensificator al prostiei – „șefii tăi sînt proști *de bubuie*, deși se cred mari strategi“ (g4media.ro), „sînt *proști de bubuie* și nu știu să facă nimic“ (stirilezilei.ro) –, dar are și utilizări ironice – „românii sînt deștepți *de bubuie!*“ (facebook.com) – și numeroase extinderi ludice: „frumoasă *de bubuie*“ (cancan.ro), „minte *de bubuie*“ (gsp.ro), „doarme *de bubuie*“ (wattpad.com), „*duduie* economia *de bubuie*“ (comentacii.ro).

■ ■ ■

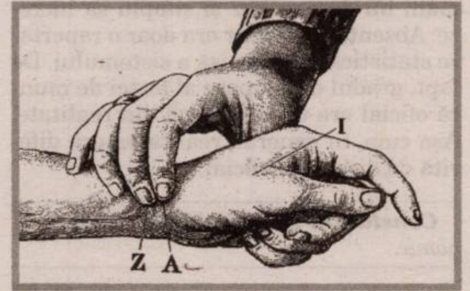

Horia CORCHEȘ

prof, viața mea

Viața asta este despre cît de repede te adaptezi

Parafrazîndu-l pe Darwin, nu speciile cele mai puternice supraviețuiesc, ci acelea care se adaptează mai rapid la schimbări. Viața asta este în mare măsură despre cît de repede te adaptezi. Cît de repede treci peste un eșec, peste o dezamăgire. Cît de repede reușești să depășești durerea și să mergi mai departe. Reziliența. Dar ceea ce în plan individual și personal trăim cu toții are un reflex mai larg în raporturile profesionale și societale. Cum ne adaptăm ca indivizi la dezamăgirile pe care ni le provoacă nu un om, ci poate un context profesional sau societatea în ansamblul ei. Și, mai larg, cum ne adaptăm ca grupuri sociale și apoi ca societate în ansamblul ei la schimbări, la traume colective, la rupturi pe care nu le prevedeam.

Deunăzi am fost invitat să particip la un eveniment, *Masterclasses Cronicari Digitali*, cu tema *Marea adaptare*. *Cronicarii digitali* este o comunitate născută în 2018 care are ca obiectiv popularizarea patrimoniului cultural, fiind susținută de agenția de comunicare Zaga Brand și de Institutul Național al Patrimoniului. În acest an, tema *masterclass*-ului a fost impusă de situația pandemică în care ne aflăm de doi ani. Punctele de fugă pentru discuție, propuse mie de moderatorul panelului la care am participat, Cătălin Striblea, au fost întrebările „De ce nu s-au adaptat profesorii, părinții, elevii la învățămîntul online?“, „Ce facem acum?“, „Dar mai departe?“. Desigur, dezbaterea a fost mult mai amplă, participînd la ea și medicul Adrian Marinescu, sociologul Dan Petre, economistul Dorel Dumitru Chirițescu și antropologul Bogdan Iancu, fiecare cu expertiză din domeniul său. Dar în ceea ce privește intervenția mea, pentru că tema este de interes, încerc să sintetizez și în acest articol ideile.

A doua carte a lui Moise are o învățătură foarte interesantă. Dumnezeu vrea să îl trimită pe Moise în Egipt, pentru a-l îndupleca pe Faraon să elibereze poporul israelit. Dar Moise, deși a primit de la Dumnezeu toate învățăturile necesare, deși deține informația despre ce trebuie să facă și să spună, ezită. Ceva îi lipsește și îi mărturisește lui Dumnezeu îndoiala sa: Doamne, eu sînt gîngav, și nu de azi, de ieri. Cum voi putea eu să mă descurc? Trimite pe altcineva, se roagă el, pe cineva care știe să vorbească! În termeni ai zilelor noastre, avem de-a face cu un profesionist care deține informație, deține știință. Dar nu știe s-o facă operațională. Ei bine, Dumnezeu îl salvează pe Moise și îi aduce aminte: tu îl ai pe fratele tău, Aaron. El va vorbi în locul tău. Tu îi vei spune lui tot ce știi de la mine, adică îi vei transmite informația, iar el o va operaționaliza în locul tău. Aaron este competența pe care Moise nu o deține și pe care i-o dă Dumnezeu. În paranteză fie spus, cred că avem de-a face aici cu prima formă de PR pe care o atestă umanitatea. Dar dincolo de această simbolistică, putem vorbi și despre faptul că Aaron simbolizează o competență pe care Moise nu o deține.

Profesorii: majoritatea, fără să am rezultate statistice, sînt formați profesional într-o paradigmă curriculară și educațională centrată pe transmitere de informație. Pe a ști. Nu pe a ști cum să faci. Sînt profesioniști ai cunoașterii, dar nu și ai operaționalizării ei. Altfel spus, nu au fost ei înșiși formați să își dezvolte competențe. Ci să acumuleze informație. Ei bine, acest lucru se vede și în interacțiunea lor cu elevii, dar și în interacțiunea cu societatea sau cu ei înșiși. Majoritatea profesorilor știu să transmită o informație în format științific. Dar nu dețin un anumit tip de competențe. Să vin cu o poveste, reprezentativă, a unei profesoare cu destul de bune referințe profesionale. Este un profesor dornic de afirmare și a ajuns aproape de finalul celei mai înalte trepte formale de perfecționare din mediul preuniversitar, exceptînd doctoratul: gradul I. Ei bine, ea trebuia să depună lucrarea de gradul I pînă la 30 august 2021. M-a căutat zilele trecute. Nu doar că nu își depusese lucrarea, dar nici nu o scrisese. Explicația ei a fost simplă: nu i-a spus nimeni, a uitat, nu a știut. Nu e un caz singular. Mă lovesc mereu de profesori care pur și simplu nu știu care sînt pașii pe care trebuie să îi facă pentru propria lor evoluție profesională: așteaptă ca altcineva să le atragă atenția că trebuie să își susțină o inspecție, să depună un dosar, să scrie o lucrare.

Încerc să închid cercul, deși spațiul mă limitează. În 2006 a fost redactat la nivelul Uniunii Europene documentul numit *Recomandarea Parlamentului European și a Consiliului privind competențele-cheie din perspectiva învățării pe tot parcursul vieții*. Acest document a fost *updatat* în 2018. Consiliul combină două competențe diferite propuse în 2006, rezultînd *Competența personală, socială și a învăța să înveți*. Față de 2006, sînt adăugate aici note noi: abilitatea de a reflecta asupra propriei persoane, păstrarea rezilienței și gestionarea propriei învățări și a carierei, abilitatea de a face față incertitudinii și situațiilor complexe, a susține starea de bine fizică și emoțională, o viață orientată spre viitor etc. Teoretic, procesul educațional ar trebui să se orienteze pe formarea de competențe, iar cele din recomandarea Consiliului Europei ar trebui să fie obiectivul final al formării. Mai mult sau mai puțin, acestea sînt formulate în programele școlare.

De ce nu s-au adaptat ori s-au adaptat greu profesorii? Pentru că nu sînt formați în spiritul acestor competențe. De ce elevii au dificultăți? Pentru că, pe de o parte, sînt îndrumați de profesori care poate încearcă să le formeze aceste competențe, dar ei înșiși nu le dețin sau și le formează din mers, la vîrste adulte. Și, pe de altă parte, pentru că provin din familii în care aceste competențe nu funcționează natural, căci părinții nu le dețin la rîndul lor (fie datorită educației lor tradiționaliste, fie datorită lipsei totale a educației lor și datorită sărăciei).

Cît e de negru dracul? Oglinda României este la poarta unor școli rurale unde așteaptă părinții. Sînt cei care în sistem conduc Porsche, alții care conduc Logan și alții care vin cu căruța sau pe jos. Cîtă vreme există un Aaron, dracul nu e atît de negru. Aaron este cursurile de formare pe care le fac profesorii. Aaron este efortul multor profesori de a se *updata* și de a se adapta. Cunosc mulți care sînt impresionanți. Care s-au reinventat, care au dezvoltat noi pedagogii ale online-ului.

Spre ce ne îndreptăm? Aș răspunde la altă întrebare: spre ce ar trebui să ne îndreptăm? Spre vremuri în care din școală, adică din preuniversitar, dar mai ales din universitar, să iasă adulți care să dețină competențele adaptabilității, versatili, rezilienți, nu doar sacoșe de informații. Oameni care să fie în mod natural astfel, atît ca părinți, cît și ca profesori care ne educă viitoarele generații. Educația este un domeniu prin excelență conservator. El funcționează prin validare, nu prin expunere la experiment. Dar vremurile cred că trebuie să reducă semnificativ timpul acordat acestor validări.

■ ■ ■

Joseph S. NYE Jr.

Care e adevărata miză a competiției sino-americane?

Statele Unite și China își dispută întîietatea în materie de tehnologie. America a fost întotdeauna în prima linie, în ceea ce privește dezvoltarea de tehnologii (bio, nano, ale informației) esențiale pentru creșterea economică în secolul al XXI-lea. Mai mult, universitățile americane axate pe cercetare se află în fruntea învățămîntului superior la nivel mondial. În clasamentul anual al universităților din întreaga lume, întocmit de Universitatea Shanghai Jiao Tong, șaisprezece din primele douăzeci de universități se află în SUA – și nici una în China.

Dar China investește masiv în cercetare și dezvoltare, și concurează deja SUA în domenii-cheie, cum ar fi, nu în ultimul rînd, cel al inteligenței artificiale (IA), în care speră să devină lider global pînă în anul 2030. Potrivit unor experți, China are șanse mari să atingă acest obiectiv, ținînd cont de resursele ei imense de date, de lipsa reglementărilor pentru protecția datelor personale și de faptul că progresele în materie de învățare automată necesită ingineri specializați în mai mare măsură decît savanți de top. Dată fiind importanța învățării automate ca tehnologie universală cu utilizări în multe alte domenii, progresele Chinei în IA au o semnificație aparte.

© wikimedia commons

Xi Jinping și Joe Biden

Mai mult, progresul tehnologic chinez nu se mai bazează doar pe imitație. Administrația fostului președinte american Donald Trump a impus sancțiuni Chinei pentru practici comerciale neloiale și pentru furtul și transferurile abuzive de proprietate intelectuală. În baza reciprocității, SUA au argumentat că, atîta vreme cît China poate bloca accesul la Google și Facebook din rațiuni de securitate, SUA pot lua măsuri similare împotriva unor giganți chinezi precum Huawei și ZTE. Dar China continuă să fie inovatoare.

> *Autosuficiența e întotdeauna un pericol, dar la fel de periculoasă este și lipsa de încredere.*

În urma crizei financiare globale din 2008 și a marii recesiuni care i-a urmat, liderii chinezi au început să creadă că America era în declin. China a abandonat politica moderată, de discreție și răbdare, a lui Deng Xiaoping, și a trecut la o abordare mai fermă, care a inclus construirea (și militarizarea) de insule artificiale în Marea Chinei de Sud, măsuri de coerciție economică față de Australia și anularea garanțiilor cu privire la Hong Kong. În aceste condiții, unii americani au început să ia în calcul necesitatea unei „decuplări“ generale. Dar, chiar dacă detașarea lanțurilor de aprovizionare tehnologică aflate în legătură directă cu domeniul securității naționale e foarte importantă, ar fi o greșeală să nu realizăm că decuplarea totală de economia Chinei ar implica costuri enorme pentru SUA.

Diferența dintre relația pe care SUA o au cu China și cea pe care au avut-o cu URSS, în timpul Războiului Rece, este tocmai această interdependență economică profundă. Cu sovieticii, SUA au jucat un șah unidimensional, în care ambele tabere erau în mare măsură interdependente pe plan militar, dar nu și pe plan economic sau al relațiilor transnaționale.

Cu China, dimpotrivă, SUA joacă un joc de șah tridimensional, cu o distribuire diferențiată a puterii pe cele trei niveluri – militar, economic și transnațional. Dacă ignorăm relațiile de putere de pe tablele de joc economice și transnaționale, fără a mai pune la socoteală interacțiunea verticală dintre table, vom avea de suferit. O strategie bună față de China trebuie să evite determinismul militar și să înglobeze toate cele trei dimensiuni ale interdependenței.

Regulile care guvernează relațiile economice vor trebui revizuite. Cu multă vreme înainte de pandemie, sistemul hibrid de capitalism de stat al Chinei a urmat un model mercantil care a perturbat funcționarea Organizației Mondiale a Comerțului și a contribuit la creșterea unui populism distructiv în rîndul democrațiile occidentale.

Astăzi, aliații Americii sînt mult mai conștienți de riscurile politice și de securitate presupuse de spionajul chinez, de transferurile forțate de tehnologie (FTT), de interacțiunile comerciale strategice și de acordurile asimetrice cu China. Rezultatul va fi o decuplare tot mai accentuată a lanțurilor de aprovizionare tehnologică, mai ales atunci cînd este în joc securitatea națională. Negocierea unor noi reguli comerciale ar putea împiedica escaladarea acestei decuplări. În acest context, puterile mijlocii s-ar putea reuni și elabora un acord comercial pentru tehnologia comunicației și a informației la care vor putea lua parte țările care respectă standardele democratice de bază.

Nu va exista o rețetă universală. În domenii ca neproliferarea nucleară, menținerea păcii, sănătatea publică și schimbările climatice, SUA și China pot găsi un teren instituțional comun. Dar în alte domenii, ar fi mai indicat ca SUA să-și stabilească propriile standarde democratice. Pe termen lung, ușa poate rămîne deschisă pentru China, dar trebuie să acceptăm că acest termen poate fi cu adevărat foarte lung.

Chiar dacă puterea și autoritatea Chinei sînt în ascensiune, colaborarea Americii cu parteneri care împărtășesc aceleași valori va crește șansele ca normele liberale să prevaleze în domeniul tehnologic și comercial. Stabilirea unui consens transatlantic mai puternic în privința guvernării globale este și ea importantă. Vestul va putea modela regulile comerțului și investițiilor globale, precum și standardele tehnologice, numai în cooperare cu Japonia, Coreea de Sud și cu alte economii asiatice, și va putea asigura astfel un „teren de joc“ mai puțin accidentat pentru companiile care operează în străinătate.

Luate împreună, economiile țărilor democratice o vor depăși pe cea chineză în decursul acestui secol, dar numai dacă își unesc forțele. Acest factor diplomatic va fi mai important decît chestiunea dezvoltării tehnologice a Chinei. Tehnologia e importantă pentru evaluarea viitorului echilibru al puterilor între SUA și China, dar alianțele contează chiar mai mult.

Un răspuns pe măsură la provocarea tehnologică pe care o reprezintă China va depinde, în cele din urmă, de ameliorarea politicii interne, dar și de acțiunile externe ale Americii. O mai bună susținere a cercetării și dezvoltării e și ea importantă. Autosuficiența e întotdeauna un pericol, dar la fel de periculoasă este și lipsa de încredere sau o reacție excesivă provocată de o teamă exagerată. După cum susținea John Deutch, fostul rector al MIT, dacă SUA își ating potențialul maxim al capacității de inovație, „marele salt înainte al Chinei va reuși, în cel mai bun caz, să reducă cu cîțiva pași distanța pînă la statutul de lider în inovație de care se bucură SUA în momentul de față“.

Imigrația va juca și ea un rol important în menținerea statutului de lider tehnologic al Americii. În 2015, cînd l-am întrebat pe fostul prim-ministru singaporez Lee Kuan Yew de ce nu credea că America va fi depășită de China, el a evocat capacitatea Americii de a se folosi de talentele întregului mapamond – posibilitatea blocată, în China, de naționalismul etnic în favoarea majorității Han. Faptul că multe companii din Silicon Valley au președinți și fondatori asiatici nu e întîmplător.

Odată cu trecerea timpului și cu libera circulație a persoanelor, tehnologia se răspîndește inevitabil. Dacă SUA vor bloca, de teama scurgerii de informații tehnologice, acest prețios import de resurse umane, își vor pierde unul dintre cele mai importante atuuri. O politică de imigrație hiper-restrictivă ar putea reduce drastic inovația tehnologică – fapt care nu trebuie pierdut din vedere pe parcursul dezbaterilor aprinse despre concurența strategică.

***Joseph S. Nye, Jr.** este profesor la Universitatea Harvard și autor al volumului* Do Morals Matter? Presidents and Foreign Policy from FDR to Trump *(Oxford University Press, 2020).*

© Project Syndicate, 2021
www.project-syndicate-org

traducere de Matei PLEȘU

Radu NAUM

un sport la Răsărit

După mai multe precedente similare, Emma Răducanu a devenit și „ambasadoare Evian“. Se mai poate apăra de nebunia publicitar-financiară sau riscă să se piardă?

Aaaa, să se apere ar fi simplu! Cu un „nu“. Dar cine vrea să se apere de milioane de lire sterline, dolari sau euro?! David Popovici nu a ajuns nici la vîrsta, nici la faima Emmei și are deja un contract cu un mare fabricant de echipament de înot. Nu e o lume de sihaștri. Aici e pe bani, și pe bani grei. Cine nu suportă greutatea lor poate merge să salveze urșii polari. E și acela un meci, chiar dacă unul pe viață și pe moarte, dar cu tribunele goale și fără transmisiuni în direct. Răducanu a fost antrenată de mică pentru a fi competitivă, nici nu contează dacă era vorba de performanță în sport sau în viață, și asta include tot, meciurile și după-meciurile, fiecare secundă, de la micul dejun cu cereale pe care îl iubește pînă la covoarele de iarbă și covoarele roșii pe care le calcă, deocamdată, la fel. Arată prea pregătită pentru tot ca să se piardă, ceea ce nu exclude rătăcirile. E ghidată de părinții ei într-un trio care pare de nezdruncinat, dar oamenii mai cresc și se mai desprind, cîteodată cu zgomot, de *„ma and pa“*. Nu există poliță de asigurare. Există doar conștiința că job-ul pe care îl face include bani mulți și prețul lor. Acest Răducanu SRL are metodă și proiect, și ar fi naiv să credem că planul lui multicincinal nu include și impactul succesului. Turneul de la Cluj pare un bun exemplu de trecere premeditată prin mediocritate. Emma s-a deschis mai mult ca oricînd, a acceptat interviuri și tot felul de acțiuni în vreme ce tenisul ei părea preistoric. Aș paria că aceea a fost o lecție pe care tatăl Cătălin (Jan e doar numele de scenă britanic) a văzut-o venind și a acceptat-o. Decît să te surprindă căderile, mai bine le programezi și le controlezi. Un singur lucru e sigur: că orice ar face e abonată pe vecie la tabloidele englezești. Există oameni-fenomen care rămîn cocoțați pe lumea lor dintr-o singură victorie pentru că nimeresc cu ea drept în sufletul poporului. Jan Ullrich a cîștigat doar o dată Turul Franței, dar presa nu îi dă pace nici în cele mai adînci tenebre ale alcoolului și drogurilor. Nu-i o faimă pe care să o vrei, dar nici nu te întreabă nimeni. După ce a devenit ambasadoare Evian, Emma a ținut să repete cît de normală e viața ei și a părinților, o mișcare de imagine care să răspundă fix întrebărilor precum cea de mai sus. Emma nu se va pierde niciodată. Nu va fi lăsată. Pariul ei e să nu fie niciodată nevoită să se regăsească.

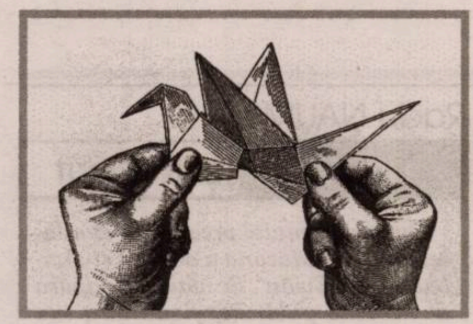

Andrei MANOLESCU

libertatea de impresie

Noël Bernard

Luna aceasta se împlinesc 40 de ani de la dispariția prematură a lui Noël Bernard. Vreau să cred că nu s-a împuținat prea tare numărul celor care mai știu cine a fost Noël Bernard: directorul departamentului românesc al postului de radio Europa Liberă, între 1955-1958 și apoi între 1966-1981. Un director și un jurnalist de limbă română cum n-a mai fost altul – aș îndrăzni să spun. De altfel, Liviu Tofan, director al Institutului de Istorie Recentă, și el fost jurnalist și manager la Radio Europa Liberă, citează în recenta sa carte *Ne-au ținut în viață – Radio Europa Liberă 1970-1990* (Editura Omnium, 2021) aprecierea lui James Brown, director american al Radio Free Europe, despre Noël Bernard: „El a fost cel mai sclipitor jurnalist de radio care a existat vreodată la Europa Liberă“. De menționat că, de-a lungul timpului, Europa Liberă a avut mii de jurnaliști care au activat pentru toate țările Europei de Est. James Brown era un american care știa românește (potrivit lui Liviu Tofan, după căderea comunismului citea *Dilema)* și deci era în bună cunoștință de cauză asupra activității la radio a lui Noël Bernard.

Vocea îi era inconfundabilă, clară și de-o vibrație aparte, argumentele – imbatabile, stilul retoric ca al bunilor avocați americani din filme, tonul măsurat și uneori cu o ironie sobră. Greu de găsit vreun alt gazetar de limbă română care să mai fi avut o asemenea prestanță. În necrologul de acum 40 de ani, Virgil Ierunca spunea că „Noël Bernard a fost mai mult decît un bun ziarist“. Ierunca îi dezvăluia forța de a fi transformat simpla *comunicare* într-o *comuniune* și constata că vorbele sale erau așteptate de ascultători „ca un fel de izbăvire“, fără însă ca autorul lor să se fi transformat vreodată într-un propovăduitor sau să fi „căzut în ideologie“.

Popularitatea lui Noël Bernard și a postului pe care-l conducea ajunseseră la cote incredibile (cca. zece milioane de români ascultau Europa Liberă cel puțin o dată pe săptămînă, cea mai mare audiență dintre toate departamentele naționale ale REL, potrivit datelor publicate de Liviu Tofan). În mare măsură aceste cote s-au datorat lui Noël Bernard. Astăzi se pot asculta pe Internet unele dintre editorialele sale. Erau la o enormă distanță ca autenticitate, normalitate sau informație față de presa și Radioul comuniste din România de atunci, dar sînt la mare distanță ca stil, calitate sau rigoare și față de presa și Radioul dezvoltate în condiții de libertate din România de astăzi.

În emisiunile sale, Noël Bernard folosea formula „domnul Ceaușescu“. Cine oare îi mai spunea tovarășului Ceaușescu „domn“? Cu toată această eleganță însă, directorul Europei Libere era capabil să-l facă de-a dreptul praf pe liderul comunist. Fără insulte, fără termeni nepotriviți, fără ridicări de ton, fără isterie, doar cu adevăruri și argumente logice, dădea impresia că-l putea desființa cu totul.

Mi-aduc aminte cum Andrei Pleșu remarca odată că în presa noastră nu mai există nici un „domn adevărat“. Asta era însă cu mulți ani în urmă. Astăzi, așa o problemă nici nu se mai poate pune, nu mai are sens. Sigur, *domni* au mai existat în presă, de obicei pe la posturile străine în limba română. Pe unii i-am și cunoscut, cu alții am avut chiar onoarea să fiu coleg, după Revoluție. Pe Noël Bernard, domnul între domni, n-aveam însă cum să-l cunosc. Eram la liceu cînd a murit. Îl ascultasem totuși de nenumărate ori la radio, iar pentru mine, vocea lui era vocea directorului de radio universal (tot așa cum vocea Ioanei Măgură Bernard era vocea crainicului de radio absolut). Nu credeam că mai puteau exista și *alți* sau *altfel* de directori de radio. Era în același timp vocea unui domn desăvîrșit. Mi-l închipuiam întotdeauna în costum, afabil, protector și în același timp autoritar. Am avut ulterior confirmarea că așa era. Adică vocea de la radio era chiar omul.

Știam că tatăl meu se întîlnise cu el cînd călătorise în Occident. Odată, cînd s-a întors, i-a șoptit mamei marele secret: „M-am văzut cu Moș Crăciun“. Am înțeles despre cine era vorba, eram foarte impresionat și, în același timp, nespus de curios cum arăta „Moș Crăciun“ în realitate. Pe atunci era, desigur, ca și adevăratul Moș Crăciun, un simbol și o întruchipare a nădejdii pe care încă ne-o puneam în ajutorul americanilor. De fapt, era chiar un fel de cadou al lor, atît cît se putea în acele vremuri.

„Cel mai sclipitor jurnalist“ era (cum altfel?) vînat în permanență de Securitate. S-au făcut chiar speculații, neprobate pînă astăzi, că acel cancer care l-a răpus i-ar fi fost provocat printr-o iradiere. Știm că, la fel ca alți redactori, era și el în permanență amenințat. Securitatea urzea întruna tot felul de planuri pentru reducerea la tăcere sau compromiterea celor mai puternice voci critice la adresa regimului comunist.

Liviu Tofan povestește că „Noël Bernard devenise imun la amenințări“ și că avea o formulă standard cu care-i încuraja pe cei îngrijorați de ele: „Nu se întîmplă nimic, dragă, ei tot amenință, n-avea nici o grijă, nu se întîmplă nimic“. (Și totuși se întîmpla. Pe lîngă altele, în 1981, la sediul din München al Europei Libere a explodat chiar o bombă, un atentat despre care astăzi știm că fusese comandat de Securitatea din România.) Probabil că teama și intimidarea provocate de amenințări erau sentimente incompatibile cu personalitatea lui Noël Bernard, omul al cărui destin a fost sintetizat de Virgil Ierunca în cîteva cuvinte: „S-a născut și a murit în studiourile Europei Libere“.

■ ■ ■

ready **made**

„Fără încetare pătrunde cultura de la Vest spre Ost, mai bine zis: de la Nord-Vest spre Sud-Ost, unde vedem un popor după altul pregătindu-se să iasă cu capul și cu umerii din nămolul chaotic necaracterizat a întunericului culturei și tradiției de până acum.“

Revista pentru istorie, archeologie și filologie, Vol. VII, 1893

Lorin NICULAE

urbe în vorbe

Forme unice ale continuității în spațiu (1)

– Umberto Boccioni, 1913 –

În 1916, Umberto Boccioni cade de pe cal și moare, în timpul unui antrenament pe cîmpul de luptă, la doar 34 de ani. Lasă în urmă o operă compusă din picturi, sculpturi și manifeste definitorii pentru mișcarea artistică italiană închinată viitorului: futurismul.

Realizată de Boccioni în 1913, sculptura *Forme unice ale continuității în spațiu* constituie o realizare emblematică atît pentru conceptele artistice ale mișcării, cît și pentru perioada care le-a generat. Titlul lucrării (în limba italiană, *Forme uniche della continuità nello spazio)* reprezintă un metatext care dă cheia de lectură a sculpturii, așa cum preciza însuși autorul în articolul său din 1914, „Mișcarea absolută + Mișcarea relativă = Dinamism“, unde delimitează net compusul format din ambient și obiect de reprezentările repetitive care sugerează mișcarea, foarte utilizate în epocă; ba mai mult, le disprețuiește, bănuind de stupiditate pe cei ce cred că repetarea mîinilor, picioarelor, figurilor ar putea da seama de mișcarea spațială. În 1878, Eadweard Muybridge realiza seria de fotografii ale unui cal în mișcare; „cronofotografia“, posibilă odată cu descoperirea stroboscopiei, a devenit pentru o vreme sursă de inspirație pentru Anton Giulio Bragaglia, autorul studiilor fotodinamice, dar și pentru Balla, Carrà și chiar Boccioni însuși, în perioada 1910-1911. Marcel Duchamp pictează în aceeași perioadă celebrele tablouri cinetice „Nud coborînd o scară“ (1912) și „Nud. Tînăr trist într-un tren“ (1911-1912), pe care le termină după vizitarea expoziției futuriste de la galeria pariziană Berheim-Jeune din februarie 1912.

Numai că, în timp ce alți artiști persistă în reprezentarea cinetică repetitivă pentru a ilustra dinamismul (Carlo Carrà pictează *Călărețul roșu* în 1913), Boccioni ridică miza în numele tuturor futuriștilor, lansînd formula potrivit căreia „mișcarea absolută + mișcarea relativă = dinamism“. Ceea ce pentru fizica clasică este lipsit de noimă, Boccioni inovează prin intermediul lirismului care mediază relația între greutate și expansiune. Găsim aici o interpretare artistică a teoriei relativității restrînse a lui Einstein, postulată în 1905, care revizuiește radical relațiile cunoscute dintre masă și energie, distanță și cantitate de mișcare. Este de înțeles de ce Boccioni simte că trebuie să revoluționeze conceptele învechite, ba chiar și pe cele mai recente cu privire la reprezentări. Așa cum un corp în mișcare este mai greu și mai dens în sensul mișcării la Einstein, tot astfel continuitatea dinamică generează forme unice la Boccioni, forme și nu linii, care dau seama de a patra dimensiune în pictură și sculptură: *forma dinamică*.

Analizînd sculptura *Forme unice ale continuității în spațiu,* putem observa că, în primul rînd, este vorba de o reprezentare antropomorfă. Proporțiile utilizate de Boccioni sînt mult mai adecvate corpului masculin decît celui feminin (lărgimea umerilor este echivalentul a două capete, înălțimea totală este de aproximativ șapte capete). Masa musculară sugerată este, indubitabil, masculină, la rîndul ei. Ceea ce-i lipsește acestei siluete sînt brațele.

Ciudat sau nu, formele unice ale continuității în spațiu definesc un cap, un tors, două picioare și atît. De ce silueta are doar deltoizi (bine reliefați), dar nu și bicepși, tricepși, asemănîndu-se, din acest punct de vedere, cu celebra *Victorie din Samothrace,* sculptură iconică a artei clasice grecești, ironizată în cuprinsul manifestului futurismului din 1909, unde „o mașină care rage de parcă ar călări o mitralieră este mai frumoasă decît Victoria din Samothrace“? Elogiu al violenței, textul polemic închină o odă orașului în expansiune, gărilor fumegînde, șantierelor iluminate de proiectoare și zgîrie-norilor care schimbă cu viteză fața noului secol. Manifestul lui Filippo Tommaso Marinetti poate fi înțeles în contextul urban și tehnologic al vremii sale: Louis Renault își deschide fabrica în 1899, în același an cu uzinele Fiat; în 1908 apare în Europa modelul Ford-T, primul automobil produs în milioane de exemplare, iar orașele bătrînului continent încep să pufăie, să fumege, să fluiere și să se grăbească în ritmul noii tehnologii. Apare metroul și ariile urbane se lărgesc semnificativ, înglobînd orașele-satelit, iar populația urbană crește considerabil.

Victoria din Samothrace

Totuși, cum se explică faptul că, deși *Victoria din Samothrace* este privită de futuriști ca exponentă a unei arte și a unor epoci perimate, menite refuzului, abandonului și uitării, Umberto Boccioni avea în studioul său un mulaj al acestei statui? Oare nu ne înconjurăm de lucruri pe care le iubim, care au o însemnătate aparte pentru existența noastră, ba mai mult, au chiar capacitatea de a ne inspira? Vom vedea în articolul următor modul în care capodopera artei antice a influențat emblematica sculptură futuristă ce încerca să o nege, cu vehemența și vioiciunea unui tînăr rebel ce își contestă părinții care l-au ajutat să devină ceea ce este.

■ ■ ■

dosar DILEMA VECHE
Coordonator: Matei PLEȘU

Porcul

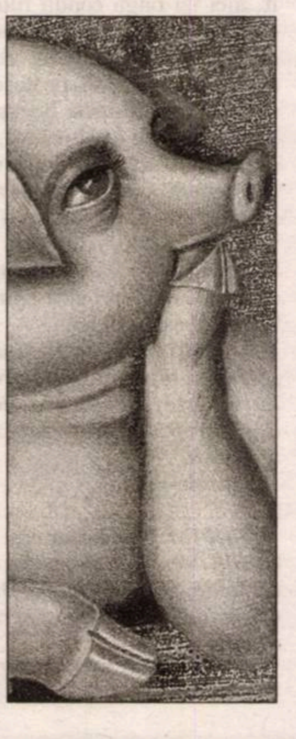

Texte și opinii de:

- Constanța VINTILĂ (cercetător la Institutul de Istorie „Nicolae Iorga")
„Povești cu porci și rîmători"
- Cătălin VASILESCU (doctor în medicină)
„Fratele meu, porcul"
- Cristian CHIVU (dr. în teologie al Universității „Aristotel" din Salonic)
„Reabilitarea porcului"
- Anamaria IUGA (etnolog la Muzeul Țăranului Român)
„Sărbătorile și porcul"
- Cosmin DRAGOMIR (jurnalist gastronomic)
„Zodia oii cu șorici"
- Ludmila PÎRNĂU (cercetător la Institutului de Arheologie al Academiei Române – Filiala Iași)
„Porcul românesc: «fragmente» istorice și semnificații sociale"
- Mircea GROZA (expert la Asociația de Dezvoltare Intercomunitară Țara Silvaniei)
„Tăietu porculi die Crăciun"
- Adina POPESCU
„Porcul european e tot porc..."
- Sever VOINESCU
„Porcul politic"

argument

Porcul. Curat murdar?

Mai mult decît un animal, porcul a ajuns să fie, metonimic, un alt nume al cărnii. Porcul ilustrează optim, în mai mare măsură decît alte viețuitoare (cu excepția omului), „paradoxul cărnii": înseamnă carnalitate, lăcomie (exces, poftă, voracitate), mocirlă – „porceală", într-un cuvînt, dar și pîinea-carnea cea de toate zilele, hrana de sărbători obținută prin sacrificare rituală, care trimite la întrupare, la moarte și la Înviere.

Înnoroitul porc poate substitui cu onoare animale biblice mai respectabile: peștele și mielul. Sfînta Brigita a Irlandei hrănește mulțimile înfometate prefăcînd scoarța copacilor în slănină de porc *(bacon)*. În *Cina cea de taină* a catedralei din Frankfurt, pe masă nu se află nici mielul, nici peștele, ci un cîrnat (de porc, firește); iar un vitraliu al catedralei St. Maria zur Wiese din Soest ni-i arată pe Iisus și pe cei doisprezece Apostoli înfruptîndu-se cu jambon și cu căpățînă de porc.

Porcul a ajuns să definească identități religioase: creștinii îl mănîncă, semiții – evreii și musulmanii – nu. Și totuși, nicăieri în Noul Testament porcul nu este vorbit de bine. Cu exemplul clasic al trimiterii duhurilor necurate în porci (necurați, la rîndul lor) și al unor versete devenite zicale, precum: „Nu dați cele sfinte cîinilor, nici nu aruncați mărgăritarele voastre înaintea porcilor" (Matei VII, 6) etc.

În Vechiul Testament și în Coran, porcul – din nou, necurat – e subiectul unei interdicții alimentare stricte, explicate sumar. Dar ceea ce poate părea un precept indiscutabil e pus de anumiți comentatori rabinici în legătură cu invazia romană. Porcul, susțin aceștia, ar fi *animalul roman* prin definiție: la propriu, întrucît romanii aduceau și creșteau porci pe oriunde se perindau – din nordul Europei pînă în Africa de Nord și în Levant –, și la figurat, soldatul roman fiind perceput ca un invadator brutal, lacom, distructiv, asimilabil porcului (sau mistrețului). În această cheie poate fi interpretat și Psalmul 79, ca metaforă a năvălirii romane care distruge *vița-de-vie* (aici, poporul ales): „Via din Egipt ai mutat-o; izgonit-ai neamuri și ai răsădit-o pe ea. / Cale ai făcut înaintea ei […] / Pentru ce ai dărîmat gardul ei și o culeg pe ea toți cei ce trec pe cale? / A stricat-o pe ea mistrețul din pădure și porcul sălbatic a păscut-o pe ea" (Psalmul 79, 9-14).

În plus, spun alte interpretări, atributul „necurat" ar putea fi o chestiune de traducere. Dacă „necurat" înseamnă pur și simplu „impur, blestemat, interzis", de ce îi cere Dumnezeu lui Noe să ia în corabie animale curate *și necurate* deopotrivă? Alcuin, în secolul al VIII-lea, presupune că *mundus* („curat") și *imundus* („necurat") sînt mai degrabă figuri de stil care se referă la „util, folositor" și la „mai puțin util, nefolositor".

În orice caz, argumentul „luminat-științific" potrivit căruia semiții evitau porcul din rațiuni de „sănătate publică" – la 45 de grade Celsius carnea de porc cade greu la stomac și se alterează rapid – nu se susține: descoperiri arheologice din prima jumătate a Epocii Fierului arată că porcii erau crescuți și consumați fără opreliști în climatul arid și fierbinte al orașele filistene.

Pe vremuri, porcul era un animal păros, mai degrabă suplu, cu picioare lungi. Abia în secolul al XVIII-lea, prin încrucișare cu o rasă chinezească, porcul a devenit așa cum îl știm astăzi: rozaliu, grăsun, cu peri rari și picioare scurte. China este, de altfel, patria celei mai vaste populații porcine din lume. Dar porcul chinez nu pare să fie nici pe departe la fel de dilematic și paradoxal ca acela din culturile monoteiste. E un membru deplin, perfect integrat în cultura chineză, un animal stimat, mîncat, cu un semn zodiacal propriu. Iar pictograma pentru „casă, familie, cămin" *(jia)* arată un „porc" *(shi)* cu un „acoperiș" *(mián)* deasupra. (**Matei Pleșu**)

Cititori, fiți ascultători! În fiecare joi, de la ora 18, la emisiunea Timpul prezent. *O dezbatere pornind de la Dosarul revistei* Dilema veche, *moderată de Adela Greceanu și Matei Martin. Ne puteți asculta pe frecvențele Radio România Cultural sau online la www.radioromaniacultural.ro.*

Cătălin VASILESCU

Fratele meu, porcul

În vechime, călugării își numeau trupul „fratele-porc“. Este ceva pe care, ca bun creștin, nu pot să îl văd decît ca pe anexă motorie a spiritului, folositoare, dar jenantă, compromițătoare chiar. Preluată în texte literare și filosofice (lui Noica îi plăcea să vorbească de „fratele-porc“), expresia a făcut carieră. Omul modern are însă să-l citească și în alt registru, mai propriu, are să ia in serios sugestia de himeră între *homo sapiens* și *sus scrofa*.

În *Insula doctorului Moreau,* H.G. Wells imaginează porcii transformați chirurgical în umanoizi. Omul-Porc al lui Moreau este sinistru. Efortul de umanizare este sortit eșecului, creaturile derapează de la starea de umanitate aparentă, cad pradă unor porniri sălbatice și, pînă la urmă, criminale.

Medicul din ziua de astăzi este obligat însă să-l vadă altfel pe „fratele porc“ din simplul motiv că lui îi datorăm medicamente hemostatice, vaccinuri, anticoagulante, imunoglobuline, enzime digestive, că el ne (mai) dă (încă) proteze ce înlocuiesc valvele noastre înfundate după atîția cîrnați, atîta slănină, piftie și jumări, cîte am mîncat în cursul vieții. Studiile de cercetare biomedicală trebuie realizate în condiții cît mai apropiate de realitatea clinică, pe animale cît mai asemănătoare nouă. Știm acum că porcul este foarte potrivit pentru asta. El ne seamănă, după primate, cel mai bine atunci cînd modelăm bolile metabolice, cardiovasculare, cînd învățăm chirurgia și medicina de transplant.

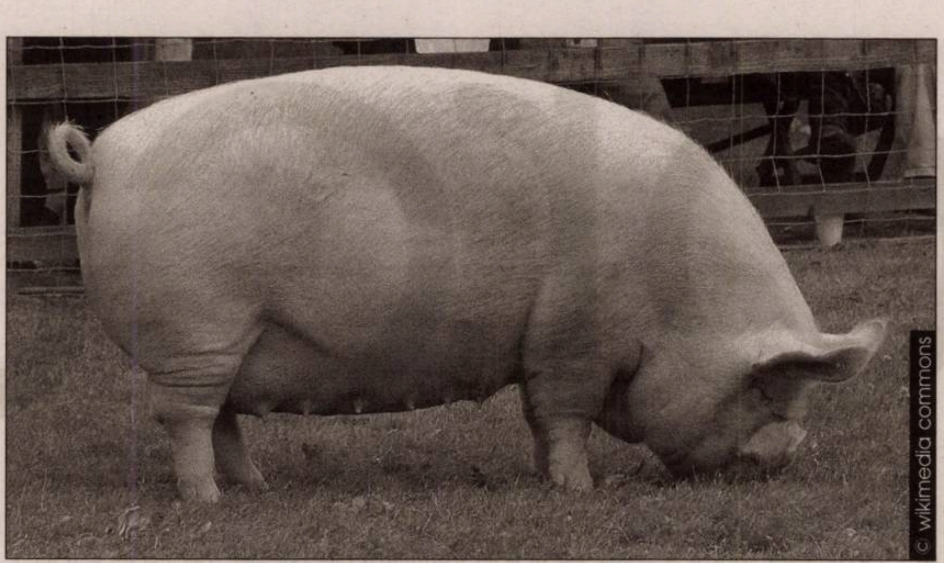

© wikimedia commons

Porcii sînt potriviți pentru cercetarea medicală și pentru că problemele etice sînt mult mai mici decît în cercetarea pe primate. Spre deosebire de cîini și de maimuțe, porcii sînt un aliment furnizat pe scară largă. În SUA sînt sacrificați în fiecare an pentru hrană peste 130 de milioane. La ora actuală principala limită a transplantului de organe nu este reprezentată de tehnica chirurgicală, nici de controlul reacției de respingere a grefei, ci de lipsa donatorilor. Listele de așteptare, pline de pacienți disperați în așteptarea unui rinichi sau a unei inimi „de schimb“, sînt din ce în ce mai lungi. Porcul ne aduce o speranță. Încercările de a transplanta la oameni organe prelevate de la alte specii au fost multe (așa-numitele *xenogrefe),* dar ele nu au avut succes. Organismul uman a respins cu violență fatală și rinichii, și alte viscere. Totuși, pînă la urmă, omul nu e porc. Este o criză a donatorilor și, de multe ori, crizele constituie prilejul unor mari și rapide progrese științifice. Asta se întîmplă chiar acum, și eroul principal este, cum vă așteptați, porcul. Pe care am învățat să-l… umanizăm, cel puțin din punct de vedere biologic: chiar părem a ne apropia cumva de proiectul doctorului Moreau. Sîntem pe cale acum de a avea Porcul-Om, cel puțin din punctul de vedere al imunologiei de transplant.

În 2012, două grupuri de cercetare americane au descoperit întîmplător o mutație genetică naturală la porci care a cauzat așa-numitul SCID *(imunodeficiența severă combinată).* Este vorba, de fapt, despre un defect genetic care, reprodus consecvent, poate produce un animal cu un sistem imun mult mai puțin activ, ale cărui țesuturi și organe, transplantate la om, pot trece tiptil, neobservate de mecanismele de respingere ale gazdei. În cîțiva ani s-au obținut progrese și mai mari. În cursul dezvoltării fetale au fost transferate viitorilor purcei (de lapte!) celule stem umane, care ulterior se diferențiază, adică se transformă în alte tipuri de celule ce se răspîndesc în corpul animalului. La naștere, celulele imune umane pot fi regăsite peste tot. Avem acum un purcel plin cu celule omenești! Pe aceste valoroase animale putem testa tratamente împotriva cancerului (ovarian, de exemplu) sau putem realiza un tip de piele care să fie salvatoare pentru marii arși. Dar dacă putem transplanta cu succes piele de la porcii SCID la om, nu am putea transplanta și rinichi, cord sau plămîni? Porcul „umanizat“, „compatibilizat“, ar deveni astfel un adevărat „furnizor de componente“. În douăzeci de ani, probabil că vom transplanta inimi de porc.

Nici de data asta nu lipsesc întrebările etice: *Este oare bine să creștem porci pentru a le preleva organele? Care ar fi punctul de vedere porcin asupra chestiunii?* După cum deja ați intuit, aici își bagă coada filosofii. Și nu oricare. Și-au exprimat punctele de vedere, spre exemplu, și Peter Singer (un mare specialist în Hegel, profesor la Princeton), și Christine Marion Korsgaard (profesoară de filosofie la Harvard, o vestită specialistă în Kant). Problema dacă este etic să creștem 30.000 de porci ca sursă de organe de transplant pentru a salva 60.000 de pacienți rămîne, după ei, deschisă. Chiar în condițiile în care, cum spuneam, 130 de milioane de porci sînt transformați anual în caltaboși și fleică.

Îi spun ieri unui tînăr colaborator: *„Știi, în Japonia, înflorirea cireșilor, Sakura, este sărbătoare națională“. „Da, dom' profesor, știu* – zice el. *Și la noi este Ignatu'.“*

Fratele-porc…

***Cătălin Vasilescu** este doctor în medicină, profesor de chirurgie la Universitatea de Medicină și Farmacie București și șef al Clinicii de chirurgie generală la I.C. Fundeni.*

■ ■ ■

Cristian CHIVU

Reabilitarea porcului

Porcul este parte din viața noastră. Este foarte prezent chiar și-n limbajul nostru. Zicalele *mănîncă ca porcul, arată ca porcul, m-am făcut de porc, ne-am porcăit, ne-a făcut albie de porci, tace ca porcul în păpușoi, dă năvală ca porcul* sau zicerile *este un porc, bărbații sînt niște porci, se comportă ca un porc* sînt foarte des folosite de noi și toate cu conotații negative, ceea ce arată că este aproape imposibil de reabilitat această făptură. De ce a ajuns porcul în această criză reputațională, cred că este un mister pînă și pentru marii sociologi, pentru că, fie și avînd în vedere conformația lui nu atît de gingașă, forma conică a capului, spațiul locativ insalubru sau coloana sonoră a existenței lui, tot nu se explică criza cronică de imagine pe care o are acest animal.

Oare de ce a ales Orwell un porc (ce-i drept, unul de rasă, un Berkshire), pe Napoleon, ca șef al revoluționarilor din *Ferma animalelor*? Evident, asta face o reclamă proastă acestei ființe. Și ar mai fi ceva de neînțeles. Această imagine foarte proastă a animalului vine în crasă contradicție cu imaginea foarte bună pe care o are... carnea lui. Pare că *the pig,* animalul, e una, iar *the porc,* carnea lui, e alta! Savurăm sarmalele, șoriciul, piftia, costițele, friptura, pulpa la cuptor, cîrnații, dar, în același timp, ponegrim această vietate prin zecile de expresii vădit negative referitoare la acesta. Cred că avem de-a face cu o inconsecvență specifică naturii umane.

Dar campania mea de PR pentru îmbunătățirea imaginii acestui animal nu aș elabora-o pe tema cărnii lui gustoase, ci aș purcede pe scurt la o abordare teologică a subiectului care să ducă la o minimă reabilitare a lui. E drept că, mai înainte de Orwell, pare că și Noul Testament contribuie la această imagine proastă, citînd zicale evreiești cu trimitere la oamenii obtuzi la duhul divin, gen *nu aruncați mărgăritarele înaintea porcilor ca nu cumva să le calce în picioare și întorcîndu-se să vă sfîșie pe voi* (Mat. 7, 6) sau *cîinele se întoarce la vărsătura lui și porcul scăldat se tăvălește în mocirlă* (2 Petr., 2, 22). Exemplu elocvent în acest spirit este episodul din ținutul Gadarenilor/Gerghesenilor (Matei 8; Luca 8) cu cei doi demonizați, care, la rugămintea lor, au fost trimiși de Hristos în turma de porci și de aici au existat o serie de comentarii care au legat acest episod de ideea de necurăție, de animal necurat, a porcului, idee întîlnită în Vechiul Testament (Lev. 11, 7; Deut. 14, 8). Nici un Părinte al Bisericii nu a achiesat la această idee, mai toți exegeții acestor pasaje biblice au subliniat că trimiterea lor în porci și mai ales efectul acestei trimiteri, anume înecarea lor, arată de fapt ceea ce fac demonii cu oamenii, nicidecum că Iisus a vrut să arate în același timp că porcii sînt necurați. Exorcizarea și trimiterea demonilor este un act existențial, pentru că eliberează doi oameni din robia demonilor, este biruința binelui asupra răului, dar trimiterea în porci este un act conjunctural.

Porcul este un animal curat așa cum sînt toate fâpturile zidite de Dumnezeu. Cartea *Facerii,* capitolul 1 ne relatează momentul zidirii animalelor terestre, deci și a porcului: *Apoi a zis Dumnezeu: Să scoată pămîntul ființe vii, după felul lor: animale, tîrîtoare și fiare sălbatice după felul lor. Și a fost așa. A făcut Dumnezeu fiarele sălbatice după felul lor și animalele domestice (ta ktini) după felul lor, și toate tîrîtoarele pămîntului după felul lor. Și a văzut Dumnezeu că este bine.* Textul *Facerii* ne îndeamnă la două observații referitoare la scumpul animal. Prima ar fi că el a fost creat după ce au apărut toate celelalte (cu excepția omului), lumina, cerul, apele, uscatul, verdeața, luminătorii, pentru că el nu putea exista fără acestea, și a doua, foarte importantă, este că el e adus la existență în ziua a șasea, aceeași cînd a apărut și omul, încununarea întregii opere a lui Dumnezeu. Acesta, creat după chipul și asemănarea lui Dumnezeu, este chemat *să stăpînească animalele domestice, toate vietățile ce se tîrăsc pe pămînt și tot pămîntul.* Două versete de mai jos sînt foarte importante pentru tema noastră, primul: *iar tuturor fiarelor pămîntului și tuturor vietăților ce se mișcă pe pămînt, care au în ele suflare de viață, le dau toată iarba verde spre hrană. Și a fost așa,* care ne arată că Dumnezeu poartă de grijă animalelor, inclusiv porcului, și al doilea: *și a privit Dumnezeu cîte a făcut și iată erau bune foarte (kala lian),* care subliniază că toate făpturile zidite de Creator sînt bune și frumoase.

Toate făpturile au fost aduse aduse la *a fi (einai) din cele ce nu sînt (ek tou mi ontos)* pentru a înainta la/spre *a fi bine (eu einai)* și a se odihni în *eschaton* în *a fi veșnic bine (eu aei einai)*, așa cum foarte profund scrie Maxim Mărturisitorul. Acest parcurs anagogic nu este doar pentru om, ci pentru întreaga zidire, inclusiv pentru porc, *cer nou și pămînt nou* înseamnă metamorfozarea în lumină, prin lumină, a tuturor făpturilor. Poate părea hilar pentru unii, dar ne vom mîntui dimpreună și împreună cu... porcul.

***Cristian Chivu** este doctor în teologie al Facultății de Teologie a Universității „Aristotel“ din Salonic. Cea mai recentă carte publicată:* Sf. Grigorie Palama, Opere complete, *vol. VII, ediție bilingvă (traducere, note, introducere), Editura Gîndul Aprins, 2019.*

■ ■ ■

Constanța VINTILĂ

Povești cu porci și rîmători

„Obraznic ca porcul“

Era o vreme cînd porcii se plimbau pe ulițele orașelor și satelor nestingheriți. Bineînțeles că cei cu ceva stare, boierii sau negustorii, aveau slugi care le păzeau turmele de porci și rîmători, purtîndu-i prin păduri să se hrănească cu jir și ghindă sau prin bălți și prin pășuni pînă la îngrășare. Ceilalți, săracii, își creșteau porcii în bătătură, lăsîndu-i să se scalde în noroaiele ploilor, hrănindu-i cu resturi, sub supravegherea tuturor și, în fapt, a nimănui. Așa că porcii evadau adesea prin nuielele gardului, plimbîndu-se alături de cîini, în căutare de hrană, pe ulițe, prin grădinile, prin curțile sau lanurile de cereale ale altora. Asemenea cîinilor fără stăpîni, porcii își fac apariția în reglementările urbane, considerați vinovați pentru menținerea unui climat insalubru și a unei igiene precare. De pildă, la 27 aprilie 1811, Agia și Spătăria, instituțiile care se ocupau de buna igienă și ordine a orașului București, impuneau primele reguli de îngropare a cadavrelor: gropile trebuiau să aibă „cel puțin 4 palme domnești de la capacul cosciugului“. Se argumenta că porcii și cîinii dezgropau adesea cadavrele, îngropate prin curțile bisericilor, oferind privirii și simțurilor imagini și mirosuri deloc plăcute. Treizeci de ani mai tîrziu, rîmătorii umblau în cîrduri pe ulițele orașelor Călărași, Bîrlad sau Fălticeni, hrănindu-se cu resturile menajere aruncate de locuitori pe unde apucau fără să se supună măsurilor de curățenie și înfrumusețare reglementate de Otcîrmuire: „Nu se poate înțelege temeiurile pe cari se sprijină locuitorii orașului, de nu se supun la măsurile de curățenie, încît multe murdalîcuri, în feluri de obiecte lepădate prin oraș, au făcut ca rîmătorii să umble cîrduri prin oraș, pe ulițe“, scrie, la 13 august 1848, Ioan Paraschivescu, ocîrmuitorul orașului Călărași. Otcîrmuirea orașelor se supăra pe porci, porcari și stăpînii lor care nu înțelegeau prea bine nici reformele, nici regulamentele, nici măcar dorințele intempestive de a se supune igienei și condițiilor sanitare. Asocierea asta dintre porci și cîini, umblînd fără sfială pe drumuri, se regăsește adesea și în proverbe, spunîndu-se despre cineva că este „obraznic ca porcul“, dar și „obraznic ca cîinele“. „Obraznici“, porcii și cîinii hoinăreau încă pe ulițe, tîrziu, la 1863, scormonind pămînturile celor două națiuni, unite acum, fără să le pese prea tare de noile reglementări care încercau să construiască granițe și garduri.

Știați că rîia se trata cu untură veche de rîmător amestecată cu iarbă de pușcă și piatră de pucioasă?

„Curat, curat, ca un porc în lac băgat“

Porcul ajunge adesea într-o serie de conflicte între diferitele nații locuitoare prin Moldova și Valahia. Pînă nu demult, moldovenii, muntenii, evreii, turcii, bulgarii, armenii, sîrbii, germanii sau italienii se chiverniseau cum puteau, uneori păruindu-se, deseori tolerîndu-se, colaborînd atunci cînd nevoia sau interesul imediat o cereau, ignorîndu-se în cea mai mare parte a timpului. Porcul nu pare să fie un punct asupra căruia să se fi înțeles. După cum se știe, musulmanii și evreii nu consumau carne de porc, tocmai din cauza igienei precare a bietului animal, adaptabil și hoinar. Astfel, porcul se strecura și el cum putea printre creștini, musulmani, evrei, instrumentalizat și de unii, și de alții, în exaltarea fricilor cotidiene. Iată cîteva exemple: Scaunul de carne din mahalaua Podul Beilicului era rezervat doar turcilor „mosafiri“; măcelarii ar fi trebuit să taie și să vîndă doar vite mari și oi, furnizînd carne „curată“ beilicurile beilor și altor oficiali turci ajunși cu treburi prin București. Doar că măcelarii, „tăind împotriva bunei rînduieli și carne de rîmători“, aduceau „nu puțină supărare la vederea numiților mosafiri“. Pitacul lui Ioan vodă Caragea, din 26 ianuarie 1818, redă măcelăria de pe Podul Beilicului turcilor mosafiri și incidentul se stinge fără prea mare vîlvă. Altădată, evreii se arată nemulțumiți de amestecurile cărnurilor de tot felul prin scaunele (măcelăriile) de prin orașe. Carnea și pîinea ar fi trebuit să fie din „belșug“ în toate tîrgurile și orașele Moldovei și Valahiei pentru a evita astfel orice nemulțumire și revoltă a norodului. Recitind pitacele domnești, observ că domnia este preocupată de alimentarea orașelor cu două tipuri de carne: de oaie și de vacă. Porcul apare doar atunci cînd stîrnește ceva controverse. Asta nu înseamnă că populația nu se hrănea cu carne de porc, ci că porcul era un animal ușor de crescut și de comercializat pentru a acoperi nevoile casei sau dajdiile.

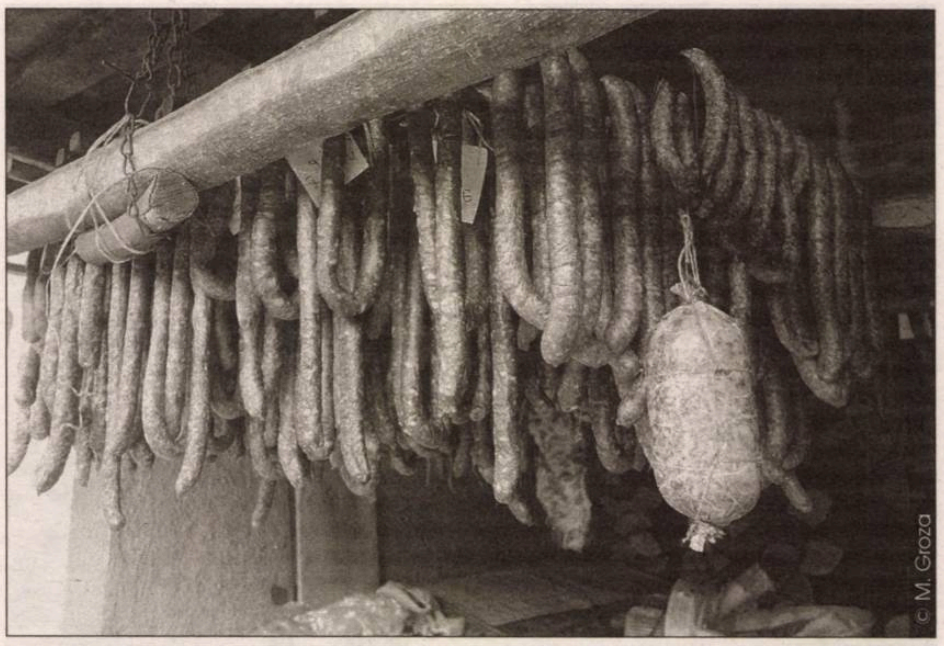

© M. Groza

„...cînd se vor întoarce porcii de la cîmp“

Negustorii de rîmători se perindau prin tîrguri, dealuri și munți cumpărînd și adunînd turme de rîmători pe care le dădeau în paza unor păstori sau porcari pînă la îngrășare. Cum mămăliga constituia mîncarea de bază a moldovenilor și muntenilor, îngrășarea porcilor se făcea cu ghindă, jir și iarbă, fiind plimbați prin bălți, păduri de fag și stejar. Porumbul era interzis în hrănirea porcilor (așa cum era interzis și în fabricarea de rachiu) pentru a asigura hrana săracilor. Cînd erau numai buni de sacrificat, rîmătorii erau mînați prin plaiurile Buzăului sau Vîlcii către Țara Nemțească. Plecați cu porcii, porcarii deveneau stăpînii absoluți ai turmelor de rîmători, alunecînd printre responsabilități, epizootii sau vremuri grele. Meseria de porcar nu era una chiar de lepădat, dacă aveai ceva abilități în dezvoltarea unei afaceri și ceva spirit întreprinzător. Puteai crește cîțiva rîmători pentru tine și familia ta, pe care să-i valorifici apoi prin introducerea lor în rețeaua comercială sau pur și simplu puteai să asiguri hrana alor tăi, plus simbrie. Granița asta între ce era al porcarilor și ce era al stăpînilor de turme devenea însă deseori fragilă și de aici nenumărate conflicte, păstrate în arhivele timpului. Am să dau doar un singur exemplu: la început de secol al XVIII-lea (9 aprilie 1712), Marin și Neagul din Negoșani, județul Buzău, sînt trași la judecată de marele șetrar Mănăilă care lăsase în grija lor o turmă mare de rîmători. Departe de supravegherea stăpînului, purcarii (porcarii) au pus stăpînire pe turmă, sacrificînd nu mai puțin de 300 de purcei, trimiși regulat familiilor spre hrană. Dar purcarii nu s-au mulțumit numai cu asta, au mai vîndut și 92 de porci din turmă, pe ici, pe colo, pentru a-și rotunji veniturile. Amănuntele sînt importante pentru a ne da seama de mărimea unei turme, dar și de precaritatea contractului social, bazat pe oralitate și onoarea cuvîntului dat. Or fi sperat săracii purcari că vor fi prinși „cînd se vor întoarce porcii de la cîmp“, adică niciodată. Au ajuns totuși la gros, chiar dacă au invocat că iarna grea, bolile și lupii s-ar găsi vinovați de „decimarea“ turmei.

„Porcul strînge untură pentru altul“

Porcul este o binecuvîntare pentru orice familie, la începutul oricărei ierni, cînd verdețurile s-au topit, fructele toamnei s-au consumat, iar legumele uscate au devenit grețoase, după atîtea săptămîni de post. Untură, slănină, cîrnați, fripturi și alte preparate din carne și cu carne parfumează zilele de sărbătoare, cu mirosurile lor. După atîtea zile de mămăligă și curechi, o friptură pe cărbunii încinși din vatră, cu murături și usturoi, părea mîncarea cea mai bună din lume. Mirodeniile, cucunarii, stafidele, alămîile, năremzile, menite a adăuga finețe și bogăție bucatelor de Crăciun, nu prea se regăsesc pe mesele săracilor. Pe multe dintre ele nici măcar nu le cunosc. Untura este cea mai importantă rezervă de hrană care asigură trecerea peste iarnă pînă la urzici și alte buruieni ale primăverii. Cu ea se pot face de toate: se prepară alifii pentru diferitele dureri și boli, la oameni sau animale, elixire de viață eternă, descîntece, se ung opincile iarna și toate încălțările bățoase, se pune în opaițe, să lumineze serile oamenilor ce se culcau odată cu găinile. Știați că rîia se trata cu untură veche de rîmător amestecată cu iarbă de pușcă și piatră de pucioasă? Că durerea de picioare trecea cu untură veche amestecată cu sînge de iepure? Că tusea se ameliora dacă ungeai tălpile cu untură? Că mămăliga de cu seară se prăjea dimineața în untură? Că fasolea verde căpăta gust cu doi stropi de untură? Că porumbeii erau mai dulci prăjiți în untură? După cum spune zicala, sărmanul porc, atît de hulit, strînge, pînă la urmă, untură pentru alții...

***Constanța Vintilă** este cercetătoare la Institutul de Istorie „Nicolae Iorga“ al Academiei Române. Cea mai recentă carte publicată:* Tinerețile unui ciocoiaș, *Editura Humanitas, 2019.*

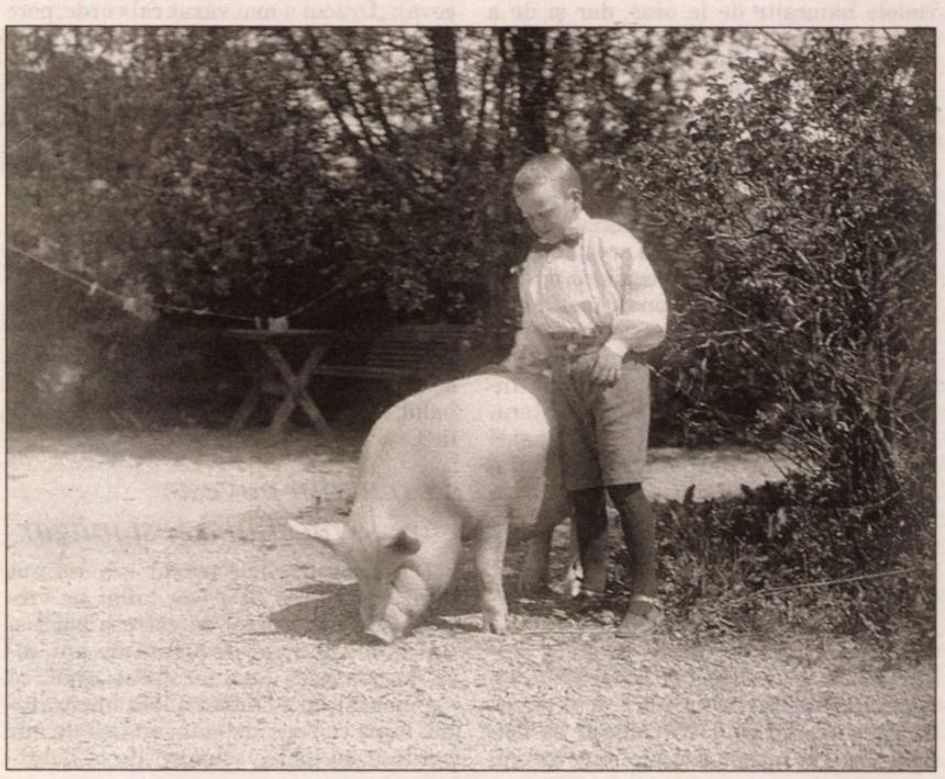

Adina POPESCU

Porcul european e tot porc...

„Patria unui porc se află pretutindeni unde se găsește jir."

François de Salignac de la Mothe-Fénelon

Categoric, porcul pe care l-am văzut pe Discovery nu era de-al nostru. Deși semăna destul de bine și ar fi putut să te inducă oricînd în eroare: același rît, aceleași șunci, aceeași privire „mioritică" de acceptare a sorții potrivnice: „Și de-o fi să mor...", parcă doar guițatul era cu accent. Era porcul unui fermier american, filmat de o vecină vigilentă în timp ce era înjunghiat cu sînge rece și fără cloroform în ogradă. Caseta a ajuns la o asociație de protecție a animalelor, s-a lăsat cu proces și e posibil ca fermierul să nu mai taie niciodată în viața lui un alt porc. Nici porcușorii, animale de companie, parfumați și coafați, ai vedetelor de la Hollywood nu-s ai noștri. Nici măcar porcii poliției franceze, de la Brigada Antidrog, care cu rîturile lor descoperă cocaina pe aeroportul din Lille nu au nici o legătură cu tradiționalii noștri porci din bătătură. Cît despre porcii nemțești, europeni prin definiție, de două ori mai ieftini decît porcii balcanici și cu o carne mai puțin toxică, deoarece nu mor în chinuri, e limpede ca bună ziua că nici ei nu ne aparțin!

Porcii noștri nu-s „vedete" de talie internațională, nu apar la TV, așteaptă cuminți și resemnați în cotețele lor ultimul Ignat, așa cum scrie la carte, în timp ce scrofițele visează pentru purcelușii lor un viitor mai bun. Secole de-a rîndul, porcul a fost mai mult sau mai puțin „frate cu românul". În Evul Mediu, pe vremea năvălirilor tătare, țăranul îl abandona în coteț, desemnîndu-l să-i păzească gospodăria – pentru tătarii musulmani, porcul nu reprezenta o „pradă de război" –, în timp ce el își lua nevasta, copilul și vaca și se ascundea în pădure. În anii comunismului, odată cu raționalizarea grînelor, a făcut foamea, alături de stăpînul său, conștient în continuare de „datoria" pe care o are de îndeplinit, nu doar de a hrăni întreaga familie de Crăciun și pe rudele hămesite de la oraș, dar și de a reprezenta, sub formă de caltaboși și de cîrnați, șpaga pentru doctor, primar sau avocat. Iar de cînd a intrat, în 2007, tot laolaltă cu românul, în „lumea civilizată", nu mai este privit cu superioritate de confrații amintiți mai sus și e sacrificat cu milă, prin eutanasiere.

> *„Pace ție, mărite vier, cel reînviat în caltaboși, slănină, tobă, cîrnați sau alte legende nemuritoare!..."*

Păi, să nu merite el, porcul, un loc de cinste în cultura acestei nații? Să nu i se scrie poezii, să nu i se închine imnuri și ode, să nu fie menționat în manualele școlare? Cu tristețe, porcul nostru constată că rolul său în literatura română, de pildă, a fost unul minor. Încercînd să găsească măcar o operă literară mai de Doamne ajută în care să fie și el menționat, porcul „de bătătură" își amintì doar o amărîtă de snoavă cu Păcală care îl ducea să-l vîndă la tîrg, iar el nu voia nici în ruptul capului să meargă înainte, iar „Păcală trage încoace, trage încolo, înjură, se înfurie, dar porcul să se miște: neam!". Pînă la urmă, Păcală îl păcălește pe bietul porc, se învîrte în jurul animalului, îl ia de frînghie iar și pornește acum din nou la drum, cu porcul supus în urma sa. Dar cînd se întîlnește cu Tîndală, care îl întreabă unde duce porcul „ăla" (nici n-avea nume, sărăcuțul!), Păcală îi răspunde în șoaptă: „Vorbește mai încet, vere! El crede că-l duc înapoi acasă!". Iar tristețea porcului nostru ce se vrea personaj literar e cu atît mai mare căci deși snoava respectivă demonstrează încă o dată atașamentul său față de stăpîn, ea vrea să scoată în evidență mai degrabă credulitatea și prostia care, chipurile, îl caracterizează. Porcul oftează, căci își amintește acum proverbele în care este pomenit (și trebuie să recunoască că sînt o groază!), deloc măgulitoare la adresa lui, printre care „Cine se amestecă în tărîțe îl mănîncă porcii" (o adevărată jignire pentru el, un animal inofensiv), „Cînd or zbura porcii" (de parcă el și-ar fi dorit vreodată să zboare), „La beție, omul este pisică, maimuță și pe urmă porc" (de parcă el s-ar fi atins vreodată de băuturi alcoolice), „Apucă-l pe porc de urechi și va țipa mai tare" (el care detestă violența), precum și acela care nu-i place pentru că nu e corect politic (de cînd cu UE a mai învățat și porcul cîte ceva): „Dracul a mai văzut cal verde, porc deocheat și bulgar deștept". Cu un singur proverb e perfect de acord, căci într-adevăr știe, încă de prin anii 1980, că într-adevăr „porcul nu se îngrașă în ajun". Apoi mai e acea zicătoare la care rîd copiii, dar din care el, sincer, nu pricepe nimic: „Care e diferența dintre o rîmă și un porc? Porcul rîmă, dar rîma nu porc!".

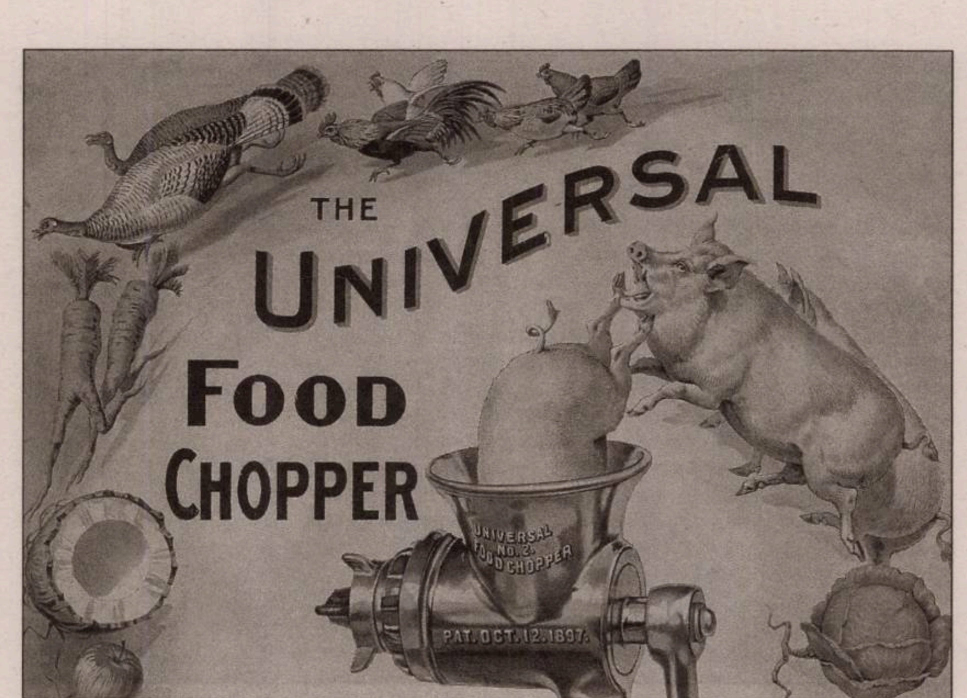

Totuși, bietul porc, ignorat de toată lumea, mai are o singură mîngîiere: există pe lumea asta și în literatura română o poveste celebră numai a lui. Dacă ar ști însă porcul că și cu această poveste se petrec niscaiva lucruri necurate, probabil că și-ar pune capăt zilelor înainte de Crăciun.

Porcul din poveste care la început a fost măgar

Din povestea lui, porcul n-a reținut decît esențialul: că a fost înfiat pe vremea cînd era purcel de către o babă și un moșneag, unul de-o sută de ani, alta de nouăzeci, care nu aveau copii, că s-a însurat fără nuntă cu fata împăratului, după ce i-a construit „un pod de aur pardosit cu pietre scumpe" de la bordeiul părinților săi adoptivi pînă la curțile împărătești, că a trăit în concubinaj cu fata, ziua porc, „iară noaptea, la culcare", prinț, pînă cînd fata, sfătuită de mumă-sa, i-a aruncat într-o noapte pielea de porc în foc de „s-a făcut în casă o duhoare așa de grozavă, încît bărbatul pe loc s-a trezit înspăimîntat", apoi prințul-porc a încins-o pe nevastă-sa peste mijloc „cu un cerc zdravăn de fier" și a plecat căci era blestemat, iar tînăra femeie l-a căutat timp de patru ani prin pustietăți, l-a găsit la Mînăstirea-de-Tămîie și, cu ajutorul sfintelor Miercuri, Vineri și Duminică, l-a eliberat de vrajă, el i-a îndepărtat cercul de fier și a putut naște în liniște, „fără a simți cîtuși de puțin durerile facerii", după care au făcut în sfîrșit nunta.

Ceea ce nu știe însă porcul nostru, și probabil că s-ar necăji dacă ar afla, este că povestea se întinde pe o arie considerabilă din Europa pînă în India și Indonezia, apoi în Africa și în America, cu o frecvență rar întîlnită, fiind unul dintre puținele basme atestate încă din antichitate, doar că motivul este cel care se păstrează, nu și porcul lui Creangă. La scriitorul latin Lucius Apuleius, în *Metamorfoze,* porcul era de fapt măgar, într-un roman fantastico-satiric care are la origine basmul inițial, preluat, se pare, din circulația orală. Ucenicul vrăjitor e transformat într-un măgar cu simțăminte omenești care își va recăpăta înfățișarea de om cu ajutorul zeiței Isis, care îi dezvăluie în vis leacul. Eroul parcurge un traseu plin de primejdii (ca și fata împăratului plecată în căutarea soțului ei), pentru a ajunge în templul zeității.

O altă asemănare de schemă narativă este cea dintre „Povestea porcului" și „Trandafirul" din colecția Arthur și Albert Schott, unde există același motiv al blestemului ca soția să nu poată naște pînă nu va fi din nou îmbrățișată, însă motivul darurilor vrăjite de la cele trei sfinte nu se află în nici o variantă.

Teoriile literare susțin că, deși porcul a dat numele poveștii, în basm, de fapt, este vorba despre stăpînul său, țăranul român sărac din epoca fanariotă care visează că ar fi posibil să se transforme în Făt-Frumos. Astfel, rolul porcului este din nou minimalizat, iar în reviste precum *Dilema veche* apar și alte comentarii „răutăcioase" la adresa poveștii sale: „«Povestea porcului» (1876) prezintă un caz special: un basm «împotriva firii», care ar putea fi interpretat astăzi atît ca discriminatoriu (la adresa capacității de procreație a persoanelor în vîrstă), cît și ca *politically correct* (cu referire la drepturile animaliere). Este istoria a doi bătrîni (el, 100 de ani; ea, 90), care doresc atît de mult să aibă un copil, încît acceptă ca acesta să provină... din regnul animal: «Iară baba nu știa ce să mai facă de bucurie că are un băiet așa de chipeș, de hazliu, de gras și învălit ca un pepene». Deși aici «baba» probează hărnicie și o minimă bunătate sufletească, morala poveștii pare la fel de îndoielnică (sau, dimpotrivă, salutară, pe criterii de hibridizare zoo-ideologică): orice «jivină» se poate transforma în «copilul nostru», cu drepturile și obligațiile respective" (Ion Manolescu, „Creangă și afecțiunea afirmativă", *Dilema veche,* nr. 146).

Cultura cărților de bucate

Totuși, „jivina" grăsună din coteț n-ar trebui să aibă motive de supărare, căci apariția sa frecventă în cărțile de bucate românești din toate timpurile compensează din plin absența sa ca personaj în literatură. Se pare că românii, atunci cînd văd un porc, nu se gîndesc la multiplele sale calități, cum ar fi blîndețea, supușenia sau chiar inteligența, ci la cotlete, antricoate și costiță afumată căci, la o rapidă căutare pe Google, cuvîntul „porc" este însoțit în cele mai multe cazuri de „friptură de...".

Pentru a exemplifica dragostea nețărmurită a românului pentru carnea de porc, indiferent de modul în care este ea preparată, vom aminti doar ce a scris Ion Pillat în „Invocație către marele vier sacrificat": „Măreață creatură din neamul dobitoacelor, Ignatul este pentru tine o sărbătoare filosoficească a mîntuirii de apoi, însîngerată de mult prea înțeleapta-ți gușă, ce s-a lăsat tăiată pentru mai dreapta cinstire a rîvnitei seminții porcine, cu care s-au ostenit a se hrăni, lăudîndu-i nobilele și mirositoarele măruntaie, noroadele tuturor vremurilor, de la vlădică la opincă, de la ocnaș pînă la împărat. (...) Slăvit să-ți fie în veci șoriciul cel împăcat cu soarta mașteră, mușchiuleții și cotletele cele resemnate în sosurile purgatoriului domestic, jamboanele înțeleptite de aburii gălbui ai țuiculiței! Nicicînd, nicicum, nimic n-a stîrnit o glorie mai mare decît sfioasa și cucernica ta fudulie! Mărirea și decăderea, iată, stau învelite în aceeași bășică, de aceea zic: Pace ție, mărite vier, cel reînviat în caltaboși, slănină, tobă, cîrnați sau alte legende nemuritoare!...".

Dacă ar ști porcul nostru citatul de mai sus, poate că nu și-ar mai face atîta probleme legate de faptul că oamenii nu-l respectă îndeajuns și ar trăi în voie bună, așteptînd cu bucurie ziua de Ignat. Și s-ar veseli și mai tare dacă ar afla că mai există și alte scrieri despre cît de folositor le este el oamenilor chiar și după moarte. În *Sărbătorile de iarnă și postul Crăciunului,* etnograful Tudor Pamfil explică cum se poate pronostica starea vremii la tăiatul porcului: „Dacă partea subțire a splinei este îndreptată spre miazăzi, înseamnă că iarna vine de la miazănoapte. Dacă splina este umflată către coadă, înseamnă că sfîrșitul iernii va fi greu. Dacă splina este lungă și subțire, iarna va fi lungă, dar gerurile nu vor fi aspre".

(varianta integrală pe www.dilemaveche.ro)

■ ■ ■

Anamaria IUGA

Sărbătorile și porcul

La începutul secolului al XX-lea, Tudor Pamfile, în lucrările sale publicate în 1914 *(Sărbătorile la români. Sărbătorile de toamnă și postul Crăciunului* și *Crăciunul),* notează mai multe credințe și obiceiuri asociate tăierii porcului și sărbătorii Ignatului (20 decembrie, ziua cînd se tăia porcul în unele regiuni, pentru că în altele se tăia chiar de Crăciun sau în ziua de Anul Nou, așa cum amintește folcloristul). Aceste credințe erau menite să asigure sănătatea gazdelor, să alunge spiritele rele ori să prezică vremea. Unele din informațiile consemnate la început de secol par astăzi duioase, cumva. Iată cîteva dintre ele: credința că în noaptea de dinainte de Ignat porcul visează dacă va fi tăiat sau se visează cu mărgele roșii la gît; ori credința că dacă cel care taie porcul scrîșnește sau strînge din dinți, atunci carnea tăiată este tare și fierbe greu; sau încălecarea animalului sacrificat de către un copil, pentru a nu se strica pînă la Crăciun carnea; ori credința că nu e bine să fie în preajma tăierii animalului un om milos, pentru că atunci porcul moare greu și nu mai e bună carnea; sau umplerea vezicii porcului cu grăunțe și credința că atît de multă veselie și bucurie va fi în casă cît de tare sună bășica; ori credința că, după cum era splina de groasă în capăt, va fi și iarna de grea.

Alte obiceiuri consemnate denotă cît de practici sînt oamenii și cum reușesc să fie eficienți, găsind o utilitate fiecărei părți a animalului. De exemplu, faptul că dacă vrei să afli cît a cîntărit un porc e suficient să îi cîntărești capul, pentru că restul cărnii va fi de zece ori mai mare; ori faptul că de Ignat, înainte de pîrlirea porcului, se adună perii pentru a face, mai apoi, din ei, bidinele; sau faptul că dacă porcul este mai bătrîn, pielea acestuia e tare și nu mai e pîrlită, ci este extrasă prin jupuire, ca să se facă opinci din ea; ori hrănirea porcului cu apă cu sare cu cîteva zile înainte de a fi tăiat. Mai sînt amintite și produsele finale (slănina, pecia, cîrnații ori trandafirii, tocăturile, usturoiatele, caltaboșii etc.). Și, evident, se amintește și de pomana porcului, masa rituală, de multe ori luată în picioare, în curte, de către toți cei care au participat la tăierea și pregătirea alimentelor din carnea sa, într-o singură zi, de dimineață de la răsăritul soarelui pînă la apus.

Alte credințe par a fi mai degrabă exotice ori de neînțeles astăzi, așa cum ar fi credința că trebuie să vezi sînge în ziua de Ignat; ori adunarea sîngelui unui porc negru într-un vas cu mei, uscarea meiului și măcinarea acestuia, pentru a afuma, peste an, copiii, ca să le treacă guturaiul, spaima sau să scape de nălucă; ori credința că trebuie să se ungă cu grăsimea unui porc tăiat în ziua de Ignat trupul unui mort bănuit a fi strigoi, să îi fie străpunsă scăfîrlia cu un ac și să fie pus înapoi în sicriu, cu un băț de măceș, ca să se încurce în el, să nu poată ieși. Citind despre ele, nu poți decît să te gîndești la spaimele oamenilor de la sfîrșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea: cît de crîncene erau fricile lor, de ce anume se temeau ei și cum împiedicau efectul spiritelor rele ori al lucrurilor care îi înfricoșau, uneori prin gesturi simple (faptul că făceau cruce înainte de a începe transarea animalului ori că ungeau cu sîngele animalului sacrificat fruntea copiilor, ca să fie sănătoși), alteori complicate și, din punctul de vedere al omului contemporan, barbare, așa cum e ultimul exemplu.

Cărțile lui Tudor Pamfile reprezintă un adevărat reper, pe care l-au luat în calcul toți etnologii și folcloriștii care au scris despre obiceiuri și credințe asociate sărbătorilor de vară, toamnă și iarnă la români, completîndu-le, evident, cu propriile lor experiențe. Ulterior, informațiile de la început de secol XX au fost preluate, fără nici un fel de filtru, și de numeroasele site-uri ce vor să arate omului contemporan care erau credințele strămoșilor săi.

Totuși, ce mai au acestea în comun cu modul în care tăiem astăzi porcul? Cu atît mai mult cu cît, mai ales la oraș, se cumpără cele necesare mesei de Crăciun din carmangerii, nu se mai taie un porc întreg (practica tăierii porcului la oraș fiind o amintire din perioada comunistă deja). Cu toate că practica tăierii porcului la oraș părea o amintire din perioada comunistă, cu toate anecdotele pe această temă, totuși se pare că nu e chiar așa. Dovada este faptul că acum cîteva zile a circulat o știre despre tăierea și pîrlirea unui porc pe marginea unei străzi în Tîrgu Jiu. De altfel, așa cum nota antropologul Vintilă Mihăilescu (chiar în articole din *Dilema veche* în anii 2011-2014), mulți aleg să țină un alt regim alimentar de Crăciun, care nu include întotdeauna porcul (regim vegetarian, mîncare chinezească, se apelează la firme de catering etc.).

Sau, ca să pun și altfel întrebarea, ce mai înseamnă astăzi să tai un porc, în condițiile în care oamenii călătoresc mai mult, în consecință se schimbă și gusturile alimentare, ori alimentele călătoresc? În cazul de față, se poate vorbi de un porc călător, pentru că, așa cum amintea regretatul antropolog, porcii, tăiați gata, mai nou străbat distanțe mai mici sau mai mari, fiind trimiși, în produse gata preparate, de părinți copiilor plecați la studii în alte orașe ori membrilor familiei plecați la muncă în străinătate.

Și pentru că fiecare, sînt sigură, are altă experiență și un alt răspuns, nu pot decît să expun, mai jos, varianta mea. Deși nu am mai asistat de mai bine de douăzeci de ani la tăierea unui porc, atunci cînd mă gîndesc la tăierea porcului mi se actualizează cîteva amintiri din copilărie: cum mă trezeam diminețile cînd tăiau bunicii porcul și îi găseam pîrlindu-l, pentru că nu mă trezeam suficient de devreme ca să prind momentele de dinainte. Pentru început, țin minte că primeam un colț de ureche ori vîrful cozii pîrlite, pentru a o mînca. Doar noi, copiii, puteam să le mîncăm. Altă amintire se leagă de pomana porcului și de oala de tuci în care o pregătea bunica, însoțită de mămăliga mare, pe care o făcea alături, și cum mîncam cu toții cu poftă carnea proaspăt gătită. Nu sînt, însă, doar amintiri plăcute, pentru că tot noi, copiii, aveam sarcina să spălăm mațele, să le curățăm de grăsime cu un cuțit și să le pregătim pentru a fi umplute cu carnea tocată, pentru a finaliza cîrnații. Depășind copilăria, îmi aduc aminte de interviurile pe care le făcusem prin 2013 în Spania, într-o comunitate mică de maramureșeni plecați la lucru acolo, și cum îmi povesteau că primeau de acasă, în lăzi frigorifice, carne de porc, cîrnați, untură de porc, pe lîngă multe altele (între care și făină de mălai, murături ori alte produse conservate pentru iarnă). Pentru că în Spania nu găsesc așa bunătăți ca la noi și pentru că dorul de casă e mare și cu el, deopotrivă, și gustul de acasă, care, de sărbătorile de iarnă, are ca vedetă în meniul principal porcul. În comparație cu acești oameni, faptul că la mesele de Crăciun, deși în familia mea nu lipsește carnea de porc, însă nu este carnea care predomină, mă face să trag concluzia că, deși pentru unii porcul este în continuare o instituție tradițională (cum spune Vintilă Mihăilescu), pentru mulți alții deja a început desprinderea de aceasta și căutarea de noi repere identitare culinare.

***Anamaria Iuga** este etnolog la Muzeul Țăranului Român.*

Cosmin DRAGOMIR

Zodia oii cu șorici

În urmă cu cîțiva ani, în timpul mandatului de la Ministerul Agriculturii, Petre Daea propunea oaia ca brand de țară. Cu fostul demnitar am fost de acord în ceea ce privește efortul guvernamental de încurajare a consumului de carne de ovine și caprine, dar de acolo și pînă la a pune o mioară pe drapel sau a înlocui frunza problematică născocită de Ministerul Turismului condus de Elena Udrea e cale lungă. Ba mai mult, ar fi o măsluire grosieră a realității, o imagine spoită a națiunii, o împăunare fără fond. Oaia nu are cum să ne fie reprezentativă în ciuda unui istoric pastoral consistent. Totuși, cred că fostul ministru al Agriculturii nu a nimerit chiar în mijlocul țintei, dar nici nu a fost departe și, în stilu-i alambicat și amuzant de verbalizare a ideilor, a lăsat povestea neterminată, a omis un detaliu care schimbă întreaga poveste. Gîndesc că Petre Daea s-a referit la oaia cu șorici.

Un fel de bere-suc de la pisi-cîine, deși cele două găselnițe publicitare sînt constructe care unesc dușmani tradiționali de moarte. Oaia cu șorici e, mai degrabă, o struțo-cămilă. Ovina cea cuminte, blîndă, ascultătoare, resemnată și sărăcuță cu duhul devine brusc obraznică. Ar da cu rîtul în troacă, ar rîni și ar behăi baritonal lîngă găleata cu lături răsturnată. S-ar sui ca scroafa în pom. Ba chiar unele dintre ele, cele cu șoriciul gros, ar fi impertinente, deloc empatice, nefrecventabile.

Totuși, șoriciul, *snack* național, parcă nu merită asemenea conotații. Șoriciul poate fi *marker* identitar pentru apucăturile necivilizate enumerate mai sus doar cînd e lipit de porc. Pentru că e „de porc“ să faci una sau alta. Decupat de pe suină, el devine delicatesă. O recompensă masticabilă mult rîvnită. Se dădea pe sub mînă. Ba chiar și acum există în Obor cîțiva comercianți care încearcă să limiteze cantitatea de șorici cumpărată de diferiți samsari care o revînd la botul calului pe la colțurile pieței. Și asta în condițiile în care, în preajma Crăciunului, șoriciul ajunge în galantare la prețuri prohibitive.

Dar nu tot șoriciul e la fel. Nimeni nu vrea bucăți de pe spate de acolo unde bați porcul și crede că îl scarpini (nu săriți, e doar o zicală, nu încurajez violența împotriva animalelor). Ăla e ciungă. Cel de pe burtă, care crapă imediat dacă nu dozezi bine pîrlitul, oferă cel mai bun echilibru între gust și consistență. El opune cea mai mică forță la masticare, aproape că se topește în gură. O altă variabilă importantă e rasa porcului. Bazna, Marele Alb, vietnamezul sau ibericul sînt de duzină. Mangalița rupe acum gura tîrgului. Apoi e musai să luăm în calcul tehnica de preparare. Cel fiert sau opărit e bleah. Cel pîrlit industrial sau cu butelia e, iarăși, de evitat. *Signature dish*-ul măcelarului e cel pîrlit cu măiestrie la foc de paie. Și e și mai bun dacă e cald, abia smuls de pe leșul lui Ghiță. „Mai proaspăt de atît nu se poate!“

Și acum vă rog să revedem întreaga scenă de la cîțiva metri depărtare. Cîțiva bărbați zdraveni, înglodiți, încurajați cu nițică țuică fiartă, dulce și aromată, spală cu perii și bureți cadavrul înnegrit al unui porc. Unul îl răzuiește cu lama neascuțită a cuțitului abia spălat de sînge (asomarea este excepție), altul îl curăță în urechi, unii se opintesc să desfacă unghia de pe „adidas“. Cîțiva copii se învîrt în jurul animalului sacrificat abia așteptînd să-l călărească într-un ritual ce încă dăinuie pentru ca, apoi, fiecare să stea cuminte la rînd ca să-și primească porția de șorici cald, ca niște pui hămesiți din cuibul unei zburătoare necrofage. De multe ori chiar înainte să vină rezultatele de la veterinar.

Iar tu, cel care privești scena, ești un turist englez însoțit de familie, venit în România pe urmele Prințului Charles. Vezi cîte un Dracula Park în fiecare ogradă. Ești îngrozit de barbarismul gastronomic. Te întorci între ceilalți „sir“-i și le spui că românii nu sînt mămăligari, ci șoricari. Noi traducem și adaptăm disfemismul și ne întrebăm de ce cred ăia că mîncăm șoareci. Arătăm, indignați, către Est. Nu noi, asiaticii mănîncă toate drăcoveniile pămîntului. Invocăm liliacul și pangolinul. Apoi le dăm peste nas occidentalilor cu tunelurile și laboratoarele din Bucegi.

Și asta pentru că nu sîntem în stare să identificăm și să respectăm diferențele culturale. Ceea ce nouă ne place, altora le pare dezgustător. Mîncarea cu care am crescut noi poate fi gunoiul altcuiva. Probabil că 90% din cei care se arată scîrbiți de un biftec tartar gustă fără vreo opreliște mentală din compoziția crudă pentru sarmale. Iar acolo nu e doar vită, e mai ales porc.

Totuși, lui Anthony Bourdain i-a plăcut. De fapt, a fost cam singura experiență ingurgitabilă din acel documentar dezastruos. A plecat de la tăierea porcului și beat, și îndestulat. Fericit. În restul filmărilor am arătat fix ca o oaie cu șorici. Proști și fuduli.

Între timp, sîrbii și maghiarii și-au asumat și promovat inversul oii cu șorici: porcul cu lînă. Adică Mangalița.

***Cosmin Dragomir** este jurnalist culinar, scrie la gastroart.ro. Recent a publicat volumul* Curatorul de zacuscă, *o antologie de texte gastronomice.*

Sever VOINESCU

Porcul politic

Cioran observa că toate animalele au o ținută decentă, mai puțin maimuțele – „se simte că omul e pe-aproape“, adaugă, în stilu-i, autorul *Neajunsului de a te fi născut*. Nu e clar ce vedea „scepticul de serviciu al unei lumi în declin“ că e decent, de pildă, în ținuta porcului. Poate că, în comparație cu maimuța, porcul e decent – măcar e mai reținut în gesturi și mai puțin exploratoriu cu propria-i anatomie. În orice caz, indecența e primul lucru pe care-l acuzăm cînd spunem despre un semen de-al nostru că e porc. E drept, un tip anume de indecență: cea groasă, în care nesimțirea e strigătoare la cer. Nu de puține ori, așa ne referim la politicieni. Astfel, recunoaștem politicii marea ei calitate: este un neiertător revelator! Oamenii pot ascunde bine ce sînt și cît pot atîta timp cît nu intră în politică, dar odată ce au ieșit în scena politicii, sub reflectorul ei necruțător, nu mai pot ascunde nimic. În politică se vede cu adevărat, ca niciunde în altă parte, cît este cineva de nesimțit, de prost, de hoț, de ticălos, de slab sau, dimpotrivă, cît este de binecrescut, de inteligent, de cinstit, de onest, de puternic.

Alexandru C. Constantinescu

© wikimedia commons

Imediat după 1990 am putut afla multe despre istoria politică reală a României, o istorie care ne fusese ascunsă. Memorialistica politicienilor de demult a adus în spațiul public post-decembrist cunoașterea unor teritorii istorice necunoscute publicului pînă atunci. Așa am putut afla cine au fost personajele care au manevrat politic România de dinainte de comunism. Și a venit imediat surpriza: cunoscîndu-i pe ei, am putut să-i cunoaștem mai bine pe politicienii zilelor noastre fie prin diferență, fie prin asemănare. Porci? Sigur că da – unii dintre cei de-atunci, ca și unii dintre cei de-acum. Și dacă e să numim un exemplu tipic de porc politic, acesta nu poate fi altul decît Alexandru C. Constantinescu (1859-1926).

„Porcul“ a fost un om înzestrat cu inteligență vie și, mai ales, practică.

Din copilărie, i se spunea „Porcul“ din cauza unei anume complexiuni care aducea cu fizionomia sus-zisului: o conformație conică a capului, care avea ca efect o anume distribuire a ochilor, nasului și gurii pe față, aparența generală de om gros cu ceafă lată, plus un ten rozaliu-roșcat. Altfel, Alexandru C. Constantinescu, zis „Porcul“, a fost un om înzestrat cu inteligență vie și, mai ales, practică. Provenit dintr-o familie de boiernași valahi, a făcut studii juridice încheiate cu doctorat la Paris și a luat-o spre politică de tînăr. O fi mirosit el ceva, pentru că a intrat din prima în partidul care, la vremea aceea și nu numai, te putea ajuta să te căpătuiești: gloriosul PNL! După ce a fost viceprimar, a devenit deputat la 32 de ani, apoi senator și de multe ori ministru în portofolii unde se mișcau bani serioși: Agricultură, Lucrări Publice, Industrie și Comerț și, nu mult, la Interne. A fost de atîtea ori ministru, încît e adesea citat ca recomandîndu-se „fost și viitor ministru“. Aflăm acest detaliu din *Memoriile* lui Constantin Argetoianu, care ne și spune în ce context a lansat „Porcul“ această recomandare. Alexandru Constantinescu a fost singurul ministru arestat pentru un timp în faimosul scandal politic rămas în istorie drept „procesul Guvernului Brătianu din vara anului 1918“. În timpul anchetei, cerîndu-i-se să-și spună numele și ocupația, a spus „Alexandru Constantinescu, fost și viitor ministru“. A avut dreptate. Cînd a murit, în noiembrie 1926, nu trecuseră trei luni de cînd părăsise funcția de ministru al Agriculturii. Dacă ar mai fi trăit, mai prindea portofolii pentru că liberalii au mai guvernat cîțiva ani buni.

Conu' Alecu (așa îi spuneau colegii de partid în față, altfel și ei referindu-se la el cu porecla de nedezlipit de pe fruntea lui conică) s-a menținut mereu în anturajul apropiat al familiei Brătianu, devenind unul dintre cei mai eficienți operatori politico-financiari ai acesteia. Și ai PNL, bineînțeles, căci sîntem în anii în care PNL era o afacere de familie extinsă – *famiglia*, am spune astăzi. „Porcul“ Constantinescu rămîne un profil bine conturat și lesne detectabil în imensul bestiar al corupției din România prin vorbe și fapte memorabile. El e cel care a răspuns unui negustor care i-a oferit mită un milion „și nu ne știe nimeni“ cu vorbele „Dă-mi, domnule, opt și lasă să ne știe toată lumea!“. El e cel care, imediat ce a schimbat Ministerul Agriculturii pe Ministerul de Interne în decembrie 1916, a alocat mai multe vagoane (vreo 14!) transportului averii sale, incluzînd mobile, covoare și poloboace cu vin și murături, în vreme ce armata țării se confrunta cu o teribilă criză de material rulant în marea ei retragere, împreună cu Guvernul și familia regală, spre Iași.

Știm toate acestea din *Memoriile* lui Constantin Argetoianu, care era un adversar politic al „Porcului“ și, pe deasupra, înzestrat cu un talent literar acid rarisim. În rîndurile lui, vedem portretul unui Alexandru Constantinescu „Porcul“ fără scrupule, un ticălos sadea, corupt pînă-n unghii. Dacă citim, însă, *Memoriile* lui I.G. Duca, un om politic admirabil, o veritabilă *rara avis* în întreaga istorie politică a României, vedem un „Porc“ portretizat mai echilibrat, *sine ira et studio*. Spre deosebire de Argetoianu, Duca era coleg de partid cu Constantinescu.

Așadar, Duca ne spune că reputația proastă a „Porcului“ venea de pe urma postului pe care-l ocupase „pe vremuri, la Credit, [unde] corectitudinea lui fusese dubioasă, fiind asemenea celorlalți avocați ai acelei instituții, care obișnuiau să ia bani de împrumuturi de la solicitatori, spre a termina mai repede rapoartele asupra situației juridice a imobilelor oferite spre ipotecare“. Duca, însă, se grăbește să precizeze că „asemenea ilicite gratificațiuni nu l-ar fi împins să denatureze adevărul și niciodată Creditul nu a avut să sufere vreo pagubă de pe urma avizurilor sale date în aceste condițiuni“. Și mărturia lui I.G. Duca despre „Porc“ continuă: „Nu e mai puțin adevărat că de aci, ca și din elasticitatea cu care își exercita profesiunea de avocat și din netăgăduita lui lăcomie de bani, Alecu Constantinescu își crease o deplorabilă reputație morală. În public, totuși, nu i se aduceau niciodată învinuiri. Jovial, de o bunătate neobișnuită, îndatoritor față de toți, neîntrecut tovarăș, înțelegător al tuturor slăbiciunilor omenești, părintesc și milos cu cei mici, Alecu Constantinescu avea prieteni devotați în toate cercurile.

Presa noastră atît de violentă, atît de pornită spre patimă și spre calomnie, îl cruța miraculos… În particular însă, era Porcul (…) și se spunea despre el, pe drept sau pe nedrept, tot ceea ce această denumire putea să implice. Cît timp am stat în guvern alături de dînsul, nu am putut constata nici o incorectitudine. Alți colegi au avut aceeași impresie. Vintilă Brătianu, spre pildă, puritanul puritanilor, a lucrat mult cu el, l-a supravegheat de aproape și adesea mi-a confirmat credința mea și a colegilor mei. Că era în stare să favorizeze un prieten, să procure unui protejat beneficii pe care altul mai scrupulos s-ar fi ferit să i le chezășuiască, aceasta fără îndoială, dar niciodată aceste servicii nu depășeau cadrul corectitudinii legale și al toleranțelor admise. Cînd Brătianu i-a încredințat prima dată un portofoliu ministerial, din multe cercuri ale partidului s-au ridicat proteste. «Constantinescu nu are autoritatea morală ca să fie ministru, va compromite demnitatea partidului!» Alții mai oportuniști, dar totodată și mai circumspecți, ca Alexandru Djuvara, îi spuneau lui Brătianu: «Bun Alecu, dar cu o condiție: din cînd în cînd să-l plesnești peste rît!»“.

În fine, I.G. Duca trece la propria lui evaluare asupra personajului: „Hotărît, nu trebuia învestit cu onorurile supreme ale partidului. Că ne-a adus servicii mari este netăgăduit, prin minunatul sau simț practic, prin dibăcia sa, prin puterea lui de muncă cu adevărat titanică, firește că la diferitele departamente în care l-au pus, ca și la organizarea partidului, dînsul a fost un mădular prețios și că, adeseori, în mijlocul indolenței unora, a susceptibilităților altora și a nemulțumirilor atîtora, a știut să dea pînă și impresia indispensabilității lui; dar nenorocita sa reputație a știrbit adînc prestigiul moral al partidului, l-a prezentat mulțimii ca simbolul pe cînd era cel mult buba partidului, ne-a zugrăvit ca partidul ce patronează abuzurile și ce glorifică necinstea. Răul pe care Alecu Constantinescu ni l-a făcut întrece cu mult serviciile pe care ni le-a adus“.

Aceste rînduri sînt mai nuanțate și mai îngăduitoare cu „Porcul“ decît vituperările lui Argetoianu. Observăm că ceea ce dăunează partidului, în viziunea lui Duca, nu sînt persoana și apucăturile „Porcului“, ci reputația sa, care poate fi, la urma urmei, și nedreaptă. În orice caz, rîndurile lui Duca ne sînt mult mai folositoare astăzi decît cele ale lui Argetoianu. Înțelegem de la Duca ce rol are un *operativ* al partidului, precum și prețul pe care partidul îl plătește pentru serviciile lui. Și astfel aflăm că *operativii* zilelor noastre, „porcii“ de partid, nu sînt o invenție a postcomunismului românesc, ci mai degrabă o necesitate a politicii românești – poate și a altora, nu știu. Iar partidele politice trebuie să înțeleagă că, pe cît le sînt de utili, extrem de utili, poate chiar indispensabili asemenea oameni, au de plătit un preț pentru serviciile lor. Dacă politica s-ar face într-o lume de îngeri, „porcii“ ar fi exclusiv dăunători. Cum nu doar politicienii, ci electorii înșiși nu sînt îngeri, „porcii“ au rolul și rostul lor. După cum daunele pe care le aduc reputațiile lor sînt și ele salutare, în celălalt sens: nu-i lasă pe porci să acapareze toată puterea sau, mai pe românește, nu-i lasă să se suie în copaci. Că dacă ar fi după ei, în copaci ar sta, dîndu-i pe toți ceilalți la o parte fără scrupule. E drept, uneori „porcii“ mai scapă de sub control și se suie în copaci, dar întotdeauna se întîmplă ceva, copacul se va zgîlțîi și „porcul“ va da cu rîtul de pămînt.

Cît despre motivația unui „porc“ (de ce „porcul“ se ține de porcării?), și aici lucrurile nu sînt atît de simple cum pot părea. Argetoianu, un pic mirat ca în fața unuia dintre acele mistere ale vieții, spune că, la moartea lui Alexandru Constantinescu „Porcul“, toată lumea a fost uimită să afle ce avere minusculă lăsa eternul ministru în urma lui. La cît luase! Adevărul e că numai Dumnezeu știe ce-i în mintea și-n inima omului, fie el și „porc“…

■ ■ ■

Propuneri de *Dileme vechi* pentru viitor:

- **Oraș frumos, oraș urît**
- ***Best of***

„Pentru mine, «acasă» este coala de hîrtie, nu limba“

– interviu cu scriitoarea Ayelet TSABARI –

***Ayelet Tsabari** (n. 1973) este regizoare și scriitoare canadiană născută în Israel într-o familie de origine yemenită.* Arta de a-ți lua rămas bun. O poveste de viață, *volum de memorii apărut anul acesta la Editura Humanitas, în traducerea Ioanei-Raluca Frangea, a primit Canadian Jewish Literary Award și a fost numită Cartea anului 2019 de CBC,* Kirkus Review *și Apple Books.*

Așadar, sînteți evreică mizrahi, iar între acești doi termeni a existat întotdeauna o anumită tensiune. Ce ați descoperit, scriindu-vă memoriile?

A trebuit să plec din Israel pentru a-mi descoperi unele dintre fațetele identității mele. Mulți oameni devin mai evrei atunci cînd trăiesc în străinătate. Pentru mine, de fapt, a fost mai degrabă conectarea la identitatea mea mizrahi. M-am mutat într-o localitate din Canada, unde nu existau aproape deloc israelieni la acea vreme. În urmă cu aproximativ 25 de ani. Nimeni nu vorbea limba mea, iar eu mă simțeam foarte izolată, foarte singură. Pentru mine, modul în care m-am regăsit și am găsit un sentiment de acasă, acea căutare, care reprezintă o parte importantă a cărții, s-a întîmplat atunci cînd am început să lucrez ca chelneriță într-un restaurant libanez. Fiind înconjurată de această identitate arabă, mi-am regăsit propria mea identitate arabă. Muzica, limbajul, felul în care arătăm păreau similare. Dintr-o dată, m-am simțit ca acasă. Acesta a fost modul în care am început să mă întorc la identitatea mea mizrahi.

Apoi, de fiecare dată cînd veneam acasă, am început să petrec mai mult timp cu familia mea, mai mult timp cu bunica mea. Am pus întrebări pe care nu le puneam înainte. Și cred că, într-un fel, asta a fost rădăcina cărții: faptul că am început să îi pun bunicii mele aceste întrebări și că am început să o înregistrez. De fapt, am filmat-o. Din fericire, am păstrat acele înregistrări video și am putut folosi părți din ele în cartea de memorii. Citate din poveștile bunicii mele sînt în carte, ceea ce a fost un mare privilegiu.

Evreitatea mi s-a relevat mai tîrziu, cînd am devenit mamă. Dacă nu făceam nimic, fiica mea nu ar fi avut nici o identitate evreiască. Și dintr-o dată am început să țin sărbătorile. Am încercat, pentru o perioadă, chiar să aprind lumînări vineri seara. Nu a durat, dar am încercat. Am ținut sărbătorile în felul meu. Trebuia să fac ceva pentru a mă asigura că ea asimilează asta. Așa că, da, toate astea sînt mai mult despre viața mea decît despre carte. Dar cred că toate acestea s-au transformat în cele din urmă în scrierea cărții, în căutarea identității și a apartenenței, într-un fel.

Deci bunica și fiica dvs. au contribuit la acest proces de descoperire. Așadar, ați fost nevoită să vă părăsiți țara și să călătoriți ani în șir prin lume înainte de a vă întoarce acasă. Ce efect are emigrarea asupra unei persoane?

Spun deseori că experiența emigrării se aseamănă prin unicitatea ei cu alte experiențe fundamental umane, cum ar fi cea de a deveni părinte sau mamă și nu o poți cunoaște decît atunci cînd o trăiești. Nu m-am așteptat să fie ca o rană. Eram tînără, călătoream, îmi spuneam că pot să locuiesc aici, pot să locuiesc acolo... Nu mi-am închipuit că se va transforma într-o fractură. Emigrarea implică o mare pierdere a identității și a sinelui, mai ales pentru cineva ca mine – pentru o scriitoare ale cărei înzestrări nu se pot transfera cu ușurință într-un loc nou, spre deosebire de alte înzestrări, de exemplu. M-am simțit complet dezbrăcată de uneltele mele. Complet pierdută. M-a făcut să o înțeleg pe bunica la un nivel mult mai profund care, pînă atunci, nu mi-a fost accesibil. Nu cred că izbutisem să o apreciez cu adevărat, prin prisma lucrurilor prin care trecuse. Eu vorbeam limba engleză, chiar dacă nu grozav, dar măcar puteam să vorbesc, puteam să comunic. Ea a venit în Israel fără să cunoască limba ebraică. A fost nevoită să o învețe de la zero. Glumeam pe seama ei spunînd că este „analfabetă în două limbi“. Limba ei maternă era araba, dar ea nu știa nici să citească, nici să scrie. Iar, deodată, nici să vorbească nu mai putea.

Au mai fost și necazurile prin care a trecut, sărăcia pe care a îndurat-o – experiențe mult mai grele decît acelea cu care m-am confruntat. Eu am avut parte de un proces de emigrare privilegiat și chiar și așa, a fost teribil de greu. Cred că atunci am început să simt legătura dintre noi. Înainte, din cauza barierelor lingvistice și generaționale, exista un soi de prăpastie de netrecut între noi, pînă cînd am devenit și eu o imigrantă. Acum, și copilul meu este un imigrant pentru că s-a mutat în Israel cînd avea cinci ani. Țin minte că m-am întrebat cum am putut să fac așa ceva. Cum am putut să pun acest destin în cîrca familiei mele? Partenerul meu știe, la rîndul lui, cum este să fii imigrant de cînd ne-am mutat înapoi în Israel. Propria mea familie împărtășește acum această soartă și am ajuns să știm cu toții cum este să fii venetic.

Familia și scrisul

În carte scrieți că ați fost poreclită „Țestoasa“. Ce anume duceți întotdeauna cu dvs., pretutindeni?

Cred că de-a lungul anilor am devenit o călătoare mult mai „ușoară“, nu mai sînt atît de atașată de lucruri. Se petrece un fenomen foarte interesant. Pe de o parte, sînt un om sentimental. Pe de altă parte, nu sînt atașată de mobilă, de exemplu. Am să spun ceva nebunesc, dar pînă și cînd vine vorba despre cărțile mele – deși îmi iubesc cărțile –, pe cele mai multe dintre ele le-am lăsat în Canada. Mi-am luat biblioteca de la capăt, ca să zic așa. Primul lucru pe care îl port cu mine pretutindeni este familia, iar al doilea este scrisul. Acestea sînt cele două lucruri de care am cu adevărat nevoie. Ele reprezintă, de fapt, „casa“ mea: familia și coala de hîrtie.

Nu și limba, pentru că scrieți în engleză, nu în ebraică. De ce? Unii scriitori spun că se simt „acasă“ din punct de vedere artistic doar în limba natală.

Pentru mine, „acasă“ este coala de hîrtie – pagina –, nu limba. În primul rînd, îmi place la nebunie că engleza îmi aduce provocări noi. Nu vreau să cad pradă mulțumirii de sine. Nu vreau să mă las pe tînjeală și să mă simt confortabil într-un mod leneș. Nu îmi place confortul cînd vine vorba despre scris. Vreau să fiu împinsă dincolo de limite și să mă plimb pe marginea prăpastiei. În ceea ce mă privește, prefer să stau mereu în expectativă din punct de vedere creativ.

Se petrece un fenomen interesant, asemănător celui al imigrării, atunci cînd scrii în altă limbă. Într-un fel, îți „pui în pericol“ limba maternă. Ai de-a face cu două limbi imperfecte, provocatoare. Deși vorbesc și comunic mereu în ebraică, nu scriu, în mod obișnuit, în această limbă, așa că atunci cînd mi se cere să o fac – lucru care se petrece uneori, mai ales atunci cînd sînt rugată să public într-o revistă –, mi se pare o provocare deoarece sintaxa limbii engleze, terminologia ei, încearcă să pătrundă cu forța în scriitura ebraică. Practic, m-am condamnat la o viață de neliniște și de disconfort alegînd să scriu în engleză. Ceea ce pentru mine nu este un lucru rău. Ca și cum, într-un mod ciudat, mă simt confortabil cu acest disconfort.

Sînteți a treia generație de israelieni a familiei dvs. originare din Yemen. Vorbește povestea de întemeiere a Israelului și despre cei care au venit din est și din sud, despre evreii orientali și africani?

Nu atît de mult pe cît mi-aș dori. Cred că este loc de mai bine. Acum cîțiva ani, s-a înființat o comisie care a încercat să schimbe programa școlară cu scopul de a adăuga conținut istoric și literar reprezentativ pentru toate comunitățile. Din păcate, în ceea ce privește literatura, realizările mizrahi sînt predate în continuare sub forma materiilor opționale sau rămîne la latitudinea profesorului dacă alege să predea acest conținut sau nu. Dacă profesorul decide că nu va preda conținutul, s-ar putea ca prezența literară a culturii askenazi să fie mult mai puternică.

Cît despre istorie, încă lasă de dorit. Istoria se predă tot în mod eurocentric. Am scris și în carte că, atunci cînd am terminat liceul, puteam să recit, în mare detaliu, informații despre marile imigrări din Europa în Israel, dar nu știam aproape nimic despre propria istorie. Lipsesc încă multe lucruri și se merge destul de departe cu modificarea adevărului. De exemplu, se spune că prima imigrare în Israel a fost cea a evreilor *Bilu'im*, ceea ce nu este adevărat. A avut loc o imigrare din Yemen în 1881, înainte de sosirea lor. Nu vorbim doar despre excludere, ci despre ștergere, în anumite cazuri. Bineînțeles că mi-ar plăcea ca situația să se îndrepte.

Care este stereotipul care vă deranjează cel mai tare cînd vine vorba despre mizrahi? Poate ttermenul „freha“, de exemplu?

Cred că mă deranjează cel mai tare stereotipurile care le privesc pe femei, evident. Simt că acelea sînt deosebit de dăunătoare, în parte pentru că sînt femeie, în parte pentru că par a fi în natura lumii în care trăim. Da, „freha“ este o femeie dintr-o așa-zisă clasă inferioară, cu gusturi, stil și comportament îndoielnice, un personaj vulgar, nu prea inteligent și fără educație. Acesta este un stereotip care se răsfrînge în special asupra femeilor care provin dintr-un anumit mediu socioeconomic și sînt de origine mizrahi. Unii oameni spun că nu este așa, dar eu văd limpede că această asociere încă se petrece. Mai mult, stereotipul are un impact negativ puternic asupra alegerilor pe care le fac femeile – în special cele tinere. De pildă, cînd eram mai tînără, refuzam să port ruj roșu, nu mă îmbrăcam în fuste mini și nu mă apropiam de lucruri care mi-ar fi putut „cîștiga“ o asemenea titulatură. Am păstrat distanța față de tot ceea ce părea problematic. Nici nu mi-am dat seama că făceam asta, dar știam, pur și simplu, că nu voiam să primesc o astfel de etichetă.

Această falie dintre mizrahi și askenazi este de natură socială sau este una artificială, speculată politic?

Atinge foarte multe sfere. Sînt tentată să spun că este socială, dar există și înrîuriri politice pentru că dreapta în Israel este constituită, în mare parte, din mizrahi, iar stînga este reprezentată de askenazi. Lucrurile se mai schimbă și există o puternică mișcare de stînga acum printre mizrahi în Israel, care iese în evidență printr-o atitudine mai socială și prin preocuparea față de situația palestiniană. Dar, dacă vorbim în termeni generali, acea falie politică, economică și socială există și trece dincolo de astfel de delimitări stricte.

(varianta integrală pe www.dilemaveche.ro)

interviu realizat
de Magda GRĂDINARU

■■■

Cosmin CIOTLOȘ

pe de altă **carte**

Sinteza epică

George Volceanov
UN SHAKESPEARE PENTRU MILENIUL TREI: ISTORIA UNEI EDIȚII

● **George Volceanov, *Un Shakespeare pentru mileniul trei: istoria unei ediții*, Editura Tracus Arte, 2021.**

În mai puțin de un deceniu, George Volceanov a reușit să ducă la capăt cele șaisprezece volume ale integralei Shakespeare pe care o inaugurase, din postură de *mastermind,* în 2010 cu *Sonetele, Furtuna* și, pe de altă parte, *Hamlet* (toate cele trei versiuni, masiv adnotate). O ediție de referință, fără discuție, ale cărei merite n-am să le reiau acum. S-a scris mult, uneori consistent, alteori doar analitic, despre ea. A fost recompensată cu premii (lucru care mă mișcă mai puțin, dar care are, socialmente, importanța lui), a intrat, în sfîrșit, în circuitele teatrelor. Destul cît, în cercuri concentrice, proiectul să aibă ecou și să ajungă, cumnecum, la cititorii pe care-i merită. Sau poate că sînt eu prea optimist.

Parcă înadins pentru a-mi susține entuziasmul, George Volceanov publică acum, complementar și retrospectiv, „sinteza epică“ a acestei misiuni încheiate: o carte de aproape trei sute de pagini care reface preistoria, istoria (cu marile sau micile ei bătălii) și apoteoza celor nouă ani de travaliu. O numesc așa, cu formula consacrată de Călinescu, pentru că nu-mi pot reprima senzația că am parcurs de fapt un roman pasionant. De ce? Cum? Pentru că Volceanov știe să scenarizeze, simte momentele cînd încărcătura trebuie dezamorsată sau, dimpotrivă, detonată, e precis, fluent și oportun în frază. Are, în plus, tactul de a explica fără elipse și de a detalia fără risipe. Las deoparte ultimul capitol, „Promovarea și receptarea ediției“, fatalmente mai tehnic (orice epilog e, în somatica lui, tehnic) pentru a-mi rămîne timp să spun cîte ceva despre primele două, „Începuturile“ și „Dialogul cu precursorii“. Se întîmplă rar ca dintr-o cazuistică atît de bogată cum e aceea pe care o propune George Volceanov aici să derive direct argumente, principii și pertractări necesare.

De la primele lecții de traductologie sub îndrumarea marelui anglist Leon Levițchi pînă la necesara despărțire de soluțiile locale ale mentorului, totul e de găsit aici, în dezvoltări succesive. În latura lui nostalgică (fiindcă există, da, și-așa ceva), „romanul“ acesta e o continuă îndepărtare, în numele adevărului, de figura lui Levițchi. O secvență din carte se intitulează, semnificativ, „Un paricid literar“. E, îmi vine să zic, doar o sinecdocă: s-ar potrivi, subiacent, întregului. *Un Shakespeare pentru mileniul trei* stă, afectiv, pe încărcătura cu totul particulară din *Bhagavad Gita.* Volceanov a deprins tot ce era de deprins de la profesorul său, dar asta nu-l face să nu observe că transpunerile lui păcătuiesc în primul rînd printr-un prea acut „filologism“: sînt destinate esteților de bibliotecă, obișnuiți să deguste parfumul rarității lexicale, dar ignoră auzul (poate needucat, poate fragil) al publicului din sala de teatru. „Mă dumicam“ sau „mă-ntorlocam“ pentru *„I'd divide“* și *„meet and join“* sînt opțiuni cît se poate de neuzuale. Prea uzuală, în schimb și, simultan, improprie e, tot acolo, referirea la Zeus acolo unde Shakespeare însuși (care știa latină, dar mai puțină greacă) îl numise pe Jupiter. Mai dau un singur exemplu: replica unuia dintre groparii din *Hamlet* („*We have many pocky corpses that will scarce hold the laying*“) e echivalată de Levițchi și Duțescu prin imposibil-metaforicul „niște leșuri care nu mai fac față“. Amar, dar just, Volceanov se întreabă cui anume și, în fond, de ce o asemenea eroare cînd adjectivul *„pocky“* se referă cît se poate de explicit la sifilis.

Totuși, dacă rezolvările găsite de Leon Levițchi sînt adeseori amendabile, ele nu umbresc admirația de fond pe care Volceanov se simte îndreptățit să i-o arate. Comparativ cu alți traducători, el greșește, măcar, mai puțin și mai onest. Detaliate aici, devierile acestora alcătuiesc un veritabil album teratologic, pe care autorul se amuză să-l prezinte în toată splendoarea lui. Cel mai rău iese Dan Amedeo Lăzărescu, taxat, pe bună dreptate, ca un desăvîrșit diletant. Nici alții, însă, nu se arată a fi mai vrednici. Tudor Vianu, de pildă, pare cu totul decuplat de așa-numita „maximă a stringenței“: nu poți (sau poți, dar cu ce rezultate...) să amplifici în traducere cu aproape douăzeci și cinci de procente numărul de versuri al originalului. E ca și cum un sonet ar avea, în loc de cele paisprezece rînduri știute, șaptesprezece, *just like that.* După cum nu poți (deși, iată, s-a întîmplat și asta...) să procedezi ca Dan Botta, care slavizează abuziv și inadmisibil în anii '50 pînă și cele mai criante latinisme din textul shakespearian. Cum să faci din *abbeys and priories* „lavre“? Sau din *legitimate* – „pravilnic“? Sau din *monsters* – „iazmă zăticnită“? Fără îndoială, a avut și frica un cuvînt de spus, musca legionară de pe căciula lui Botta făcîndu-l poate mai obedient decît ar fi fost cazul în etapa revanșardă a comunismului românesc.

Dar discuția nu e ideologică, e pur și simplu profesională: Shakespeare a fost un imens creator de limbaj în cel mai nemetaforic dintre sensuri. Deține, ca să zic așa, patent pe mai bine de o mie de termeni din engleza actuală. De ce să arhaizezi un vizionar? Sub ce rațiune intelectuală să-i trădezi, în asemenea măsură, natura? Tot o trădare demască și teribilele pagini dedicate obscenităților și argourilor distilate de Shakespeare în piesele sale. N-are rost să le indic, cititorul se va bucura de ele și fără recomandarea mea. Ce sper, însă, e ca, făcînd-o, să renunțe la acel tremur ipocrit burghez care ține sub preș picanteriile marii literaturi, rezervîndu-și pentru spațiul public marile definiții, totdeauna pudibonde, înțepat metafizice și, vai, atît de inculte.

Despre suflul cărții, într-o singură respirație: îl prețuiam de mult pe excelentul traducător George Volceanov. Abia acum constat ce redutabil polemist poate fi.

■ ■ ■

Ionuț IAMANDI

pe de altă **carte**

„Întrebări pestrițe“ despre prezent și trecut

CRISTIAN
PREDA
DE CE
AȚIPESC
PARLAMENTARII?
ȘI ALTE ÎNTREBĂRI PESTRIȚE
DESPRE POLITICA ROMÂNEASCĂ
HUMANITAS

● **Cristian Preda, *De ce ațipesc parlamentarii? Și alte întrebări pestrițe despre politica românească*, Humanitas, 2020, 148 de pagini.**

Sînt cel puțin două foloase mari pe care cititorul le poate avea parcurgînd volumul *De ce ațipesc parlamentarii?* publicat recent de politologul și profesorul Cristian Preda. Are ocazia unei recapitulări a istoriei noastre recente, una în care evenimentele politice sînt doar pretexte pentru o jalonare mai clară a anilor scurși după 1990. Iar în al doilea rînd, se poate familiariza cu o grilă practică de interpretare a unui prezent care nu a apărut din neant, ci este de cele mai multe ori efectul direct al unor decizii perfect identificabile de către cei ce au ochi să le vadă.

În acest ultim sens, dau exemplul revoluției din 1989 și a felului în care s-au luat hotărîrile atunci, și anume cu o irepresibilă dorință de delimitare de trecut. De ce credeți că noi alegem președintele prin vot universal, ci nu prin Parlament, cum fac ungurii sau cehii, de exemplu? Cristian Preda arată că am vrut astfel ca președintele să nu mai fie votat de Marea Adunare Națională, precum Nicolae Ceaușescu, ci să fie ales și să răspundă „în fața poporului“. Dar deși ales prin vot universal, nici președintelui nu i-am dat puteri ca într-o republică prezidențială normală, căci nu voiam, zice-se, să riscăm să repetăm ce am pățit cu același Ceaușescu. Tot așa, de ce avem un Senat care se suprapune în atribuții cu o Cameră a Deputaților? Pentru că am dorit ca noul Parlament să nu semene cu Marea Adunare Națională, ci să reînnoade tradiția antecomunistă, presupusă a ne reprezenta mai bine. Aceste decizii de recul ne-au marcat pînă azi, iar volumul lui Cristian Preda ne ajută să deslușim amploarea impactului revoluției asupra deceniilor care i-au urmat acesteia.

Cartea e gîndită ca o suită de răspunsuri, de cel mult șapte-opt pagini fiecare, la întrebări punctuale care ne-au venit de multe ori pe buze, dar pe care n-am stat poate să le cercetăm mai îndeaproape, lipsiți fiind de instrumentarul conceptual necesar; a făcut-o în schimb Cristian Preda, cu umor de multe ori, cu exemple unde era cazul, dar și cu un minim de trimiteri la sfera politologiei, cît să nu exceadă totuși posibilitățile unui cititor obișnuit. De pildă: A fost sau n-a fost revoluție? Ce regim avem? E România stat de drept? De ce au apărut atîtea partide? Cine-i de dreapta și cine de stînga? Cît de influentă este presa? Și, desigur, întrebarea de pe coperta cărții: De ce ațipesc parlamentarii? – una șugubeață în aparență, dar cît se poate de serioasă în fond.

Argumentația autorului este punctată de definirea unor termeni și de evocarea unor contexte; ea curge în succesiuni închegate, care conduc lectura în mod firesc de la un paragraf la altul. Ceea ce nu înseamnă că nu e loc de reflecție. Aș zăbovi asupra a două astfel de momente, conștient fiind că ele se leagă în principal de propriile mele obsesii. Una dintre afirmațiile intrate în uzul public este cea privind întreruperea de către comunism a tradiției modernizării prin occidentalizare. Mulți sînt convinși că, în cazul României – dar nu numai al ei –, comunismul a întrerupt procesul, fie el și asimptotic, de aliniere la valorile occidentale. După 1989, s-a vorbit de reintegrarea României în Europa, după ocolul istoric reprezentat de perioada comunistă. Cu toate acestea, unii politologi, printre care, de pildă, Philippe Braud, citat și în cursurile de la facultate ale profesorului Cristian Preda, enumeră și regimurile marxiste printre cele ce considerau statul de tip occidental ca fiind unul de succes. Sigur, orientarea acestuia era greșită, scopurile trebuiau înlocuite, dar, în esență – acceptau pînă și comuniștii –, el reprezenta soluția optimă, modelul suprem de guvernare. De aici ar rezulta supraviețuirea unei minime direcții de modernizare prin occidentalizare chiar și pe timpul regimurilor marxiste, cum a fost și cel românesc.

O altă temă de reflecție poate porni de la o altă butadă, și anume că inițial exista un oarecare entuziasm nemimat în legătură cu idealurile comuniste, entuziasm care s-a topit apoi pînă la a dispărea cu totul în ultimul deceniu de comunism est-european. Însă entuziasmul la care ne referim este relativ; se raportează el la liderii comuniști sau la populație? Este el cuantificabil? Cum ar putea fi măsurat? Poate fi comparat cu alte manifestări de același gen? Studii mai recente – de pildă, cele ale profesorului german Lutz Raphael – au scos în evidență o diferență între înflăcărarea ideologică de la nivelul populației în cazul nazismului și fascismului, pe de o parte, și cea asociată comunismului, pe de altă parte. În sensul că, dacă în Germania și Italia tentativa de convingere s-a făcut treptat și într-o perioadă mai lungă, în URSS (dar și în România) ea a fost comprimată și exercitată cu mai multă violență. Rezultatul a fost că adeziunea angajantă la regim a fost în primul caz mai răspîndită și mai trainică, în vreme ce în celălalt a fost mai formală și de circumstanță.

■ ■ ■

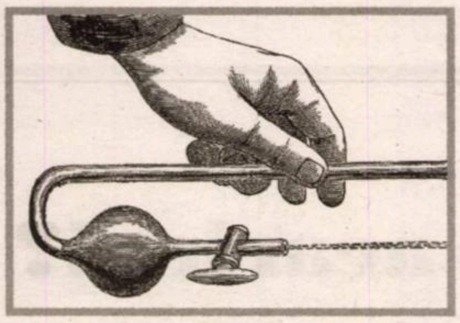

Oana STOICA

rosencrantz & co

Aceasta este realitatea. Sau nu

● ***Alles unter Kontrolle / Everything Under Control* de Oliver Frljić & Ensemble. Regia: Oliver Frljić. Decor: Igor Pauška. Costume: Christine Ruynat. Dramaturgia: Johannes Kirsten. Muzica: Daniel Regenberg. Cu: Maryam Abu Khaled, Emre Aksızoğlu / Mazen Aljubbeh, Lea Draeger, Dominic Hartmann, Kenda Hmeidan, Kinan Hmeidan, Abak Safaei-Rad, Hanh Mai Thi Tran, Mehmet Ylmaz. Teatrul „Maxim Gorki“, Berlin.**

Teatrul „Maxim Gorki“ din Berlin prezintă regulat înregistrări ale spectacolelor sale, inclusiv ale premierelor recente. Una dintre producțiile din această vară a fost *Alles unter Kontrolle,* realizată de Oliver Frljić, un regizor care confruntă inconfortabil publicul cu propriile limite, nu se sfiește să ofenseze, dar nu o face niciodată cu intenția de șoca. În 2016, el a fost invitat în Festivalul „Temps d’Images“ de la Cluj cu *Violența noastră și violența voastră,* un spectacol despre refugiați care evidenția o legătură de cauzalitate între colonialismul occidental și terorism. Una dintre caracteristicile lui Frljić este relativizarea certitudinilor, așa că enervează pe toată lumea. În *Alles unter Kontrolle,* el duce relativizarea la extrem prin investigarea discursurilor opuse din societate pe fundalul pandemiei, cu referire la starea de urgență, *fake news,* teoriile conspirației, corectitudinea politică și „derapajele“ acesteia, rasismul și ascensiunea *woke culture* (starea de alertă privind prejudecățile rasiale într-o societate care se proclamă post-rasială). Frljić descrie dezorientarea cetățeanului aflat la intersecția unor idei, teorii și discursuri contradictorii, căci adevărul și realitatea devin fluide în vremuri convulsive.

Cine pe cine investighează și de ce?

Alles unter Kontrolle este un spectacol itinerant *in situ*. Grupuri de 10 spectatori urmăresc succesiv 6 scene de cîte 10 minute care se desfășoară în spații diferite din teatru. Spectatorii sînt așteptați în foaier de două personaje-gardian, cu priviri goale, care-i conduc prin coridoare strîmte către spații de joc ca niște cuști de care sînt separați prin cortine transparente. Senzația de închisoare – control, limitări de timp și mișcare, spații înguste și închise, gardieni – este puternică. O voce feminină dă indicații publicului pe un ton neutru, repetînd obsesiv că „totul este sub control“. Replica mi-a amintit de asigurările date de statul român după incendiul din Colectiv, la începutul pandemiei sau chiar în această vară, cînd Guvernul susținea că „a învins“ pandemia. Și în comunism, statul avea totul sub control, la propriu. Sloganul ne spune, de fapt, că realitatea este exact pe dos, iar controlul are o latură frisonantă căci, între siguranță și abuz de putere, granița e foarte subțire. Și pe această graniță cu vameși orbi se construiește spectacolul.

Într-o fustă mini, Dominic Hartmann face o febrilă istorie a stării de urgență de la Napoleon încoace. Statul e incapabil să convingă, zice el, starea de urgență e regula, nu excepția. Emre Aksızoğlu o interoghează pe Maryam Abu Khaled despre uciderea lui Juliano Mer-Khamis, fondatorul Teatrului „Libertatea“ din Palestina, și actrița este acuzată de „infracțiuni teatrale“: vrea să fie ea însăși pe scenă. Doar că rolurile se inversează brusc: ea îl interoghează pe el, care o joacă pe ea. Cine pe cine investighează și de ce? Kinan Hmeidan își prezintă o biografie ficțională, refugierea din Siria în Germania, la München Kammerspiele și apoi la „Maxim Gorki“, în ambele teatre fiind deținut. Kenda Hmeidan și Hanh Mai Thi Tran, care joacă și gardienii, deconstruiesc feminismul prin povestea Laurei Gomez, asistenta columbiană a lui Frljić (personajul *pare* fictiv), care fuge de machismul de acasă și căreia regizorul îi încredințează o parte din spectacol pe care să-l facă feminist, „ca un virus matriarhal în acest *performance* al bărbaților albi“. Demersul eșuează și Frljić spune că voia doar materialul pe care îl oferă acest eșec. Dar cine este acum autorul acestei scene? Mehmet Ylmaz gătește *„cookie*-uri“ – la propriu, fursecuri, dar referința este la fișierele care urmăresc comportamentul utilizatorilor pe Internet – în timp ce spectatorii se văd filmați pe un ecran. „Pierderea controlului face parte din orice criză“, zice el. Lea Draeger și Abak Safaei-Rad fac un *reenactement* al unei scene din *Deafman Glance* (1970), un performance al lui Bob Wilson. O femeie de culoare înjunghie repetitiv un copil, care este aici o femeie albă cu alură androgină. Personajele revin într-o altă scenă în care *Schokoküss* (sărut de ciocolată, o prăjitură cu bezele și cacao) devine o metaforă pentru *woke culture,* căci denumirea ei inițială, dinainte de 1990, era *Negerküss* (sărut negru). Prăjitura este decojită de ciocolată și se vede bezeaua – la fel este și rasismul, e despre persoane de culoare, dar din perspectiva albilor. *Woke* este un termen „răpit“, cum zice scriitoarea Rebecca Solnit, căci a fost deturnat și a devenit peiorativ. Dar ce critică aici Frljić, rasismul sau corectitudinea politică? Cu cinism, s-ar putea spune că pe amîndouă. Ce este adevărat și ce este fals? Ce este corect? Ce se vede e real? „Aceasta este realitatea lui 2021“, scrie pe podea, „sau nu.“

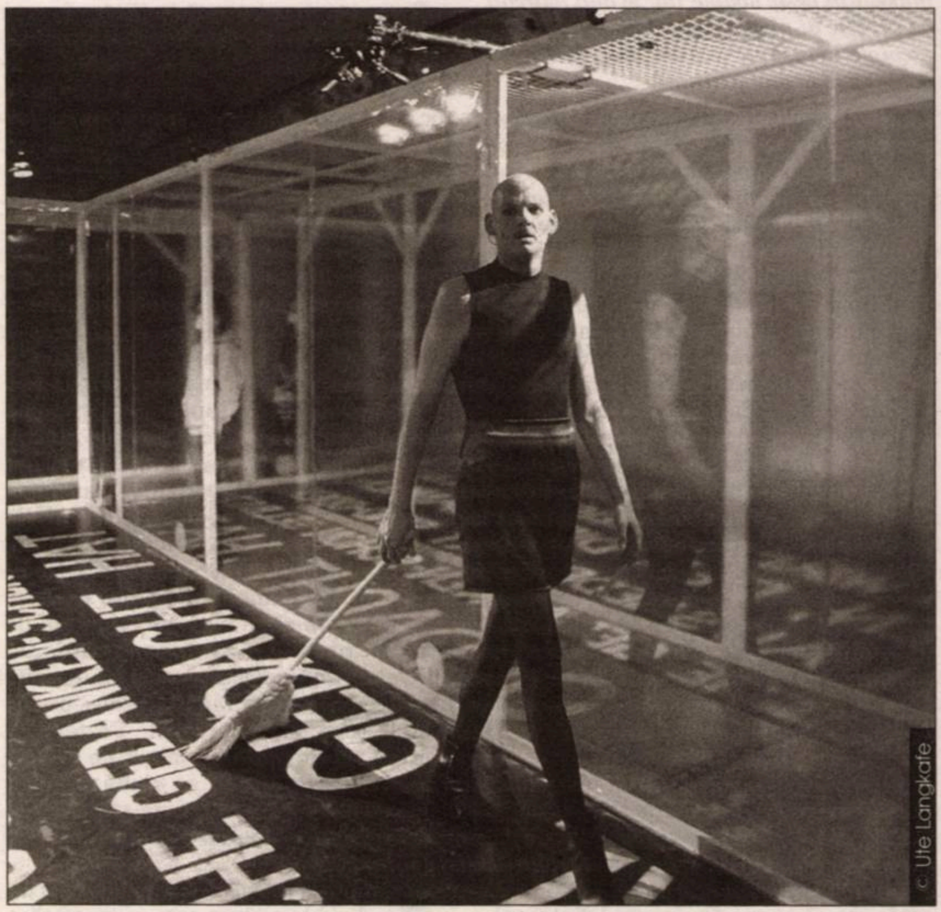

© Ute Langkafe

© Ute Langkafe

Frljić dezbate legitimitatea suspendării statului de drept și lipsa de încredere a cetățenilor în forța democrației. M-a derutat uneori discursul lui, m-am întrebat dacă manipularea argumentelor nu maschează o atitudine conspiraționistă sau conservatoare. Cred însă că miza lui a fost reproducerea unei stări de confuzie socială, a incapacității omului de a discerne între realitate și *fake news* și a statului de a fi credibil, folosindu-se de autoficțiuni și de teatru ca teren al reprezentării. Frljić extrage problemele din societate și le etalează în cuști cu pereți transparenți, lăsînd publicul să își aleagă singur perspectiva, astfel că fiecare spectator poate avea propria sa cheie de lectură. Următoarea vizionare online va fi pe 28 ianuarie (bilete de la 3 euro, acces 24 ore, subtitrare în engleză, informații pe site-ul www.gorki.de).

***Oana Stoica** este critic de teatru.*

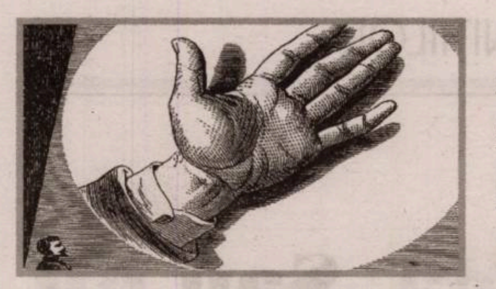

Adina POPESCU

portrete din mers

Cui îi (mai) e frică de acarieni?

– cum recuperăm anii '90? –

În România, anii '90 au fost nu doar anii marilor „afaceri“, ai tunurilor și ai celor îmbogățiți peste noapte, dar și anii marcați de sărăcie ai micilor țepe. Iată mai jos trei exemple amuzante pe care unii dintre voi poate că vi le mai amintiți.

La sfîrșitul anilor '90 am priceput pentru prima dată termenul de *„network marketing“*. De vină a fost un prieten, care m-a îndemnat să-i cer lui taică-miu 100.000 de lei (în 1997 erau ceva bani) pentru a-i investi „într-o chestie profitabilă“. Tata mi-a dat, bazîndu-se pe spiritul tînăr și plin de inițiative al fiicei, cu rugămintea să-i înapoiez banii într-o lună și, eventual, să-i vînd și lui pontul.

Așa m-am pomenit într-un apartament de două camere din cartierul Crîngași, unde am fost invitată într-o sufragerie. M-am așezat la o masă din lemn masiv și mi-am scos carnețelul de notițe, așa cum mi se ceruse, apoi m-am holbat ceva timp la o tablă albă pe care urma să se „scrie“ Afacerea. Gazda, Ana-Maria, era o femeie pe la 40 de ani, plăcută, elegantă. Ne-a explicat că este o onoare pentru ea să țină „lecții“ despre conceptul de viață Amway. „Viața mea s-a schimbat fundamental de cînd lucrez pentru ei... acum dau doar cîteva telefoane și cîștig bani... cîștig bani chiar și cînd dorm!... Dar hai să vă desenez pe tablă ca să înțelegeți mai exact ce presupune Afacerea!“ A desenat o „caracatiță“ cu multe piciorușe (de aici și conceptul de „afacere“ în rețea), pe care m-am chinuit să o reproduc pe carnețelul meu de notițe. Am băgat la cap că eu voi deveni unul dintre miliardele de piciorușe ale caracatiței Amway și că datoria mea este să cumpăr produsele „absolut miraculoase“ ale companiei (și să le folosesc pentru a-mi uimi prietenii!) sau să aduc alți membri în rețea (ultima cerință era cea mai importantă, pentru că doar așa, „ca într-un mușuroi de furnici“, ajungi la performanța de a cîștiga alții bani pentru tine!).

Am plecat năucă de acolo, cu un șampon și un săpun în poșetă, investiția mea! Timp de două săptămîni am frecventat barurile și cluburile Bucureștiului, abordîndu-i pe cunoscuți și necunoscuți cu „Vedeți ce volum și ce strălucire are părul meu?“ sau „Uitați-vă la mîinile mele; sînt albe, curate și lipsite de germeni... este săpunul Amway... atît de economic încît nu se termină niciodată!“.

Desigur, n-am putut să-i mai dau înapoi lui taică-miu suta lui de mii. Curios e faptul că el, cunoscînd experiența mea, și-a luat o altă „țeapă“ cu vecinul său de bloc, mecanic de meserie, care l-a invitat la o prezentare similară de „afacere“, la doi ani după ce eu mă spălasem pe cap cu șamponul respectiv. Tata s-a arătat foarte încrezător în bureteii de sîrmă care curăță și dezinfectează chiuveta și în spray-ul pentru pantofi care „lucește ghetele“, vorba vecinului mecanic.

Dacă răsfoiești ofertele de serviciu din orice ziar, la mica publicitate, desigur vei găsi cel puțin un anunț de genul „14.000.000 pe lună, muncă cu oameni, flexibilitate, exclus agenți comerciali!“ sau „Carieră și bani pentru persoane serioase, independente“ sau „Invit colaboratori sociabili, inteligenți, cîștig nelimitat“ etc. Te programezi la telefon pentru „interviu“ și te pomenești într-o sală plină de oameni, de vîrste diferite, care așteaptă să le pice din cer sacul de bani. Pe un perete îți atrage atenția un portret al unui bărbat „bine“, cu un zîmbet cuceritor – este Mike Hughes, președintele companiei, un fel de Fratele cel Mare a cărui mamă a murit de cancer și astfel s-a hotărît el să vîndă produse nutriționiste „pentru o viață sănătoasă“, să vindece toate bolile și, implicit, să se îmbogățească.

Te așezi pe un scaun și apare un individ la costum care se prezintă: e student la Filozofie și în urmă cu ceva vreme avea 120 de kilograme și era foarte sărac. Tînărul se mișcă printre oameni, fixîndu-l pe fiecare cu privirea, ține un discurs filozofic despre sărăcie, neșansă și disperare, după care pune o întrebare directă, pe un ton retoric: „Cîți dintre voi nu aveți nici un ban în buzunar?“. Căutătorii de job-uri își zornăie jenați mărunțișul; nu ridică mîna decît vreo doi adolescenți care, oricum, au venit acolo la mișto. Tinerelul continuă cu o altă întrebare: „Cui îi place să mănînce?“. Cîteva dame plinuțe își coboară privirile, îndrăznesc doar pensionarii să ridice mîna, cu o oarecare demnitate. Gazda noastră se retrage pe un mic podium și declamă: „Mie îmi place să mănînc bine și să am bani... de cînd am intrat în afacere am slăbit 46 de kilograme și cîștig constant 300 de dolari pe lună!“. Deschide o mapă cu fotografii, „Uitați cum arătam înainte!“ – un chip obez și trist – și „Priviți cum arăt acum!“, face cîțiva pași în ritm de dans în fața spectatorilor, pentru a-și pune în evidență silueta, costumul de firmă etc. Rolul se încheie pentru moment, așa că se retrage în culise.

Aplauze și exclamații din partea membrilor Herba Life, infiltrați în mulțime, cineva apasă pe butonul Play al unui casetofon, se aude melodia *„You are the best!“* – Tina Turner. Apoi, se perindă prin fața publicului foști sudori, doctori, profesori universitari, studenți fără burse și bani de țigări care povestesc pe scurt cum au plecat ei de la nimic și cum au ajuns acum să aibă conturi în bancă de nu știu cîte mii de dolari – înaintea divulgării sumelor fac o pauză, după care încep să urle cifrele în aplauzele frenetice ale colegilor lor. Apare din nou tinerelul filozof care vine cu alte întrebări adresate publicului: „Cine a purtat vreodată o insignă? Cine a fost șoim al patriei?“, apoi se interesează cine ar fi de acord să poarte o insignă pentru trei sute de dolari pe lună și prezintă insignele care promovează produsele companiei: *„I love Herba Life!“*, „Slăbește acum, întreabă-mă cum!“. Întreaga acțiune se apropie de final, iar spectatorii sînt informați că dacă vor să intre în „afacere“ și să li se facă instructajul necesar trebuie să participe și la congresul național Herba Life care va avea loc nu oriunde, ci chiar la hotelul Sofitel, sala New York. Taxa de participare este de 150.000 de lei. Cei care își zornăiseră mai devreme mărunțișul din buzunare părăsesc sala decepționați.

Vizita se anunță prin telefon: „Ne-ați fost recomandat de fostul dvs. coleg de liceu, Mihai X. Ați dori să ne primiți la domiciliul dvs. pentru a vă prezenta noul sistem de curățenie Rainbow care folosește combinația ideală de apă și curent electric și care distruge definitiv acarienii?“. Cu Mihai X nu mă mai văzusem de la petrecerea de absolvire, dar pe acea amabilă domnișoară am primit-o pentru eram curioasă să aflu ce sînt acarienii. „Cum, nu știți?!“, m-a întrebat ea mirată chiar din pragul ușii, apoi și-a început dizertația. „Acarienii sînt dușmanii oamenilor, niște microorganisme descoperite de curînd de către cercetătorii americani. Aceste ființe care trăiesc pe canapele, paturi, fotolii, dar mai ales în țesătura tapiseriilor se hrănesc cu piele umană, mai exact piele moartă, cum ar fi, de exemplu, bătăturile.“ Astfel, am aflat cu stupoare că, în fiecare noapte, în așternutul meu, sînt devorată fără să știu de milioane de acarieni pe care domnișoara cu pricina mi i-a arătat în cîteva desene dintr-o mapă: ceva între coropișniță și păianjen. Apoi am aflat că singura cale de a combate atacul acarienilor este utilizarea aspiratorului-minune Rainbow, proiectat de o firmă din Illinois și care costă două mii de dolari (care se pot plăti în rate!).

Apoi, a început demonstrația propriu-zisă, iar cei doi „agenți“ mi-au prezentat aparatul care avea în dotare două furtunuri, cîteva țevi, o perie pentru gresie, una pentru tavan și, desigur, un furtun special – exterminatorul acarienilor. Au aspirat cu rîvnă aproximativ un metru pătrat de mochetă și, după ce și-au șters transpirația, s-au interesat dacă observ diferența. Bineînțeles, n-au mai continuat să aspire, așa că m-am văzut nevoită să fac singură treaba, după plecarea vizitatorilor, căci se vedea oarecum diferența. I-am răsplătit pe cei doi cu cîte un pahar de apă minerală pentru efortul depus. Cu forțe noi, au început să lovească cu mișcări precise și regulate în canapea și m-au rugat să aprind o lampă. Din canapea se ridica un nor de praf. „Priviți un nor de acarieni albi!“, au exclamat ei, iar eu m-am simțit brusc într-un roman science-fiction.

N-au plecat pînă cînd n-au primit din partea mea cele zece „recomandări“, treabă care făcea parte din job-ul lor. Mi-am răsfoit agenda telefonică și am dat la întîmplare numerele unor vecini insuportabili, ale unor instalatori care mai mult au spart țevi decît le-au reparat etc. Ne-am despărțit în termeni prietenoși, chiar dacă n-am cumpărat „sistemul“, și mi-au promis drept recompensă un miniaspirator pentru mașină. A doua zi mi-am luat o piatră ponce din Piața Obor cu care am început să-mi frec conștiincioasă călcîiele în fiecare seară, dar, după un timp, am uitat de acarieni sau, poate, doar m-am obișnuit cu prezența lor nocturnă.

■ ■ ■

ABONEAZĂ-TE ACUM

SCANEAZĂ CODUL QR

CUM TE ABONEZI
✓ ONLINE: la http://abonamente.adevarul.ro
✓ VIRAMENT BANCAR sau MANDAT POȘTAL:
în contul SC ADEVARUL HOLDING SRL, cod fiscal RO18990288,
deschis la BRD - Decebal,
nr. cont RO70BRDE441SV58305914410.
✓ LA TOATE OFICIILE POȘTALE / ✓ FIRMELE DE ABONAMENTE

Informații și reclamații: abonamente@adevarulholding.ro
Tel: 0790 139 007/0790 139 009 (L-V, 9.00-18.00)

DILEMA VECHE

✓ 3 luni - 65 LEI ✓ 6 luni - 110 LEI ✓ 12 luni - 175 LEI

Prețuri la abonamente cu pînă la 52% mai mici față de prețul de la chioșc

TALON ABONAMENT

Nume...Prenume...
Str. .... Nr. ...., Bl. ...., Sc. ...., Et. ...., Ap. ....,
Localitate .... Județ/Sector ...., Cod poștal ....
Telefon .... Email ....
Am achitat suma de .... LEI cu mandat poștal/ordin de plată nr. .... din data ....
în contul SC ADEVARUL HOLDING SRL, cod fiscal RO18990288, deschis la BRD – Decebal, nr. cont RO70BRDE441SV58305914410.
Abonamentul va începe din luna* .... Semnătura ....

Plata se va efectua pînă la data de 25 a lunii în curs pentru ca livrarea să înceapă de la data de 1 a lunii următoare.

Prin completarea prezentului talon sînt de acord ca SC ADEVARUL HOLDING SRL să prelucreze datele mele cu caracter personal pentru activități promoționale și să le dezvăluie terților conform legii nr. 677/2001. Îmi rezerv dreptul să mă opun acestei prelucrări și să solicit ștergerea datelor adresîndu-mă societății SC ADEVARUL HOLDING SRL printr-o cerere scrisă.

Pentru abonamentele plătite cu mandat poștal sau ordin de plată este necesar să trimiteți talonul completat, împreună cu copia dovezii de plată la **SC ADEVARUL HOLDING SRL – Abonamente,** București, Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, Sector 2, cod poștal 020331.

...ÎȚI DĂ DE GÎNDIT

Stela GIURGEANU

Căile Făcăturilor Române

© wikimedia commons

După aproape 15 ani, avînd un drum lung de făcut, București-Satu Mare, am decis să mă opun rațiunii și amicilor și să merg cu trenul, aproape 15 ore. Nu oricum, ci în stil – pe site-ul CFR descoperisem posibilitatea de a călători într-o cabină *„Single“*. Bine, pe site am aflat doar de „posibilitate“, căci practic mi-a fost imposibil să cumpăr biletele online. Prin urmare, am descins în gară, unde o doamnă amabilă m-a „servit“ la ghișeu. Tot la ghișeu mi-a omorît din himere: cabina, mi-a spus, este doar în „regim“ *single,* nu care cumva să cred că voi avea doar un pat sau, culmea naivității, cabină de duș. Teoretic, cel mai scump bilet al CFR-ului (în jur de 70 de dolari) îți oferă posibilitatea de a călători singur într-o cabină cu două paturi, cu o chiuvetă, o priză și un pachet din partea „casei“: adică o sticlă de apă plată de o jumătate de litru și o trusă igienică (formată dintr-o periuță, pastă de dinți, săpun, prosop de hîrtie, un șervețel umed și un șervețel pentru pantofi). Practic, însă, aveam să aflu, lucrurile n-au stat chiar așa.

Totuși, plecînd de la gară, cu biletele în buzunar, aveam încă o perspectivă romantică asupra călătoriei care mă aștepta, mă visam într-un soi de Orient Expres. Perspectiva mi-a fost însă rapid demontată de toți cunoscuții care, la aflarea deciziei mele de a călători cu trenul, au izbucnit ca un cor antic, mai întîi interogativ („Ce ți-a venit să mergi cu trenul?“), ca mai apoi să treacă la sfaturi și cominații – „Ai grijă să nu iei purici!“. Dar chiar dacă, încet, visul de Orient Expres devenea mai degrabă un coșmar de „Trenul groazei“, m-am încăpățînat în visare: cît de rău putea să fie?

Și așa, în seara zilei de 2 decembrie, mă înființasem pe peronul Gării de Nord, în căutarea trenului Inter Regio spre Satu Mare. Un afișaj la intrare îmi indică linia, însă la capătul liniei, afișajul electronic nu funcționa. Am început să întreb, în stînga și în dreapta, pînă cînd am căpătat o oarecare încredere că urc în trenul potrivit.

„Lasciate ogni eleganza, voi ch'entrate“

Urcările în trenurile CFR-ului sînt un prim test pentru a depista dacă ești, cu adevărat, apt pentru o asemenea călătorie: peroanele extrem de joase și treptele extrem de înalte par mai degrabă o pastișă la fraza pe care Dante a scris-o deasupra Infernului: *„Lasciate ogni eleganza, voi ch'entrate“*. Dacă faci greșeala să porți tocuri și să ai mai mult de o valiză la tine, soarta îți poate fi pecetluită înainte să înceapă. În timp ce mă chinuiam, ba să mă țin cu o mînă și să urc o treaptă, ba să mă țin cu cealaltă, ba să urc cu fața, ba cu spatele, ba să salt înainte valiza, ba s-o las pe peron și s-o urc mai apoi, mi-au venit în minte poveștile cu cavaleri și, aruncînd ocheade tandre înspre funcționarul care stătea jos, impasibil ca un Cerber, mînca semințe și privea nepăsător la acrobațiile mele stîngace, i-am susurat o rugăminte șăgalnică: „Mă puteți ajuta?“.

Cerberul a părut agasat, dar mi-a luat valiza și, mîrîind un „Hai!“, a așteptat să urc, după care mi-a azvîrlit-o înăuntru. Bineînțeles, greșeala mea, căci nu-i spusesem că în valiză aveam și un laptop, nu doar cartofi.

Totuși, de bine, de rău, urcasem și deja mi se păruse că ce era mai greu trecuse. Însă pe hol, șarpele îndoielii s-a ițit din nou: spre compartiment, două doamne, ușor panicate, mă opresc și mă întreabă agitat: „Știți cumva dacă ăsta e trenul spre Satu Mare?“. Oftez cu ochii mari și le răspund neconvingător: „Sper...“, după care îmi găsesc compartimentul și intru.

O căldură zăpușitoare care accentuează mirosul de vechi. Aprind lumina și mi se pare curat. Ignor însă că lumina era chioară. Încep să inspectez: ridic capacul chiuvetei – chiuveta ciobită și robinetele uzate. Dulăpiorul de deasupra chiuvetei – gol, nu existau nici apa, nici trusa igienică incluse teoretic în prețul biletului. Întreb o călătoare din cabina alăturată, care își freca de zor ușa cu spirt – nici ea nu avea trusa cuvenită, dar îmi sugerează să-l „rugăm“ pe însoțitorul de tren, că poate „ne rezolvă“.

„Faceți plîngere!“

Trenul se pune în mișcare, la oră fixă. Aștept să vină controlorul ca să-l „rog“: „N-am apa și trusa igienică!“, spun cu aroganța clientului nemulțumit. Impasibil, controlorul îmi răspunde întorcîndu-mi aroganța: „Asta-i situația!“. Nu mă intimidez, ci plusez, spunîndu-i că sînt incluse în prețul biletului. „Faceți plîngere!“, îmi trîntește și trece mai departe.

„Aveți chiuvetă, nu mai folosiți toaleta“.

Mă închid în compartiment și, bombănind, încerc să-mi însușesc prima lecție: cu aroganțele pe CFR nu rezolvi nimic. Dar trenul e în mișcare, în bagaj am o sticlă de apă (apa de la chiuvetă, ești avertizat, nu e de băut), am laptop cu filme, am telefon cu muzică, am o carte pe care abia aștept s-o citesc. Îndeajuns ca să-mi trec orele. Însă, brusc, un alt gînd îmi zdruncină serios serenitatea: am oare priză?

Singura la vedere este cea de deasupra chiuvetei. Pare de pe vremea lui Pazvante Chiorul, dar e inscripționată în limba germană: *„Nur für Rasierapparat“* („Doar pentru aparatul de ras“). Cum nu mă pricep la detaliile tehnice, ies din nou pe coridor, să caut însoțitorul de drum, și, de data asta, îl abordez cu tonul mieros al cuiva care a început să învețe regulile casei.

„Nu vă supărați“, îl iau la sentiment, „priză există?“

„Da!“, răspunde sec.

„Unde?“

„Deasupra chiuvetei!“

„Păi, aia e doar pentru aparatul de ras...“

„Așa, și?“

„N-am aparat de ras, vreau să-mi încarc telefonul...“

„Merge, dom'șoară!“

„Și dacă mi-l prăjește?“

„Faceți plîngere!“ – și mă concediază, lansîndu-mi o perspectivă aproape antropologică asupra angajaților CFR. Toți par atît de săturați de plîngerile clienților, încît aproape s-au dezumanizat, robotizîndu-se, devenind mai degrabă doar o voce de la *call center,* care invocă, atunci cînd nu mai are nici o soluție, argumentul suprem – să faci plîngere!

Mă întorc descumpănită, decisă să am încredere în spusele controlorului, la fel cum aș avea încredere în faptul că CFR-ul îmi va plăti paguba, în cazul în care priza din tren îmi va strica aparatele. Și înțeleg deodată perversitatea inscripției în limba germană: dacă îți prăjești telefonul, încercînd să-l încarci la priza din tren, CFR-ul are acoperirea perfectă: se menționează clar că priza poate fi folosită „doar“ pentru aparatul de ras.

Dar nu disper, chiar dacă două din marile plăceri pe care mi le pregătisem, muzica pe telefon și filmele pe laptop, au fost excluse. Aveam cu mine o carte minunată. Mă pregătesc, așadar, să mă bag în pat și să citesc, cu o prima expediție pînă la toaleta din capătul coridorului. Ruginită, cu instalații vechi, spoite pe alocuri cu o vopsea de Doamne-ajută, în vremuri pandemice la toaletă nu exista săpun.

Îmi iau așadar inima în dinți și mă duc iar la însoțitor: „Nu vă supărați, nu e săpun la toaletă“. Răspunsul lui a venit, implacabil, precum destinul, în fața căruia nici dîrzenia, dar nici mierea n-au sorți de izbîndă: „Faceți plîngere!“. Mormăi ceva de nereprodus și-i urmez totuși sfatul: mă plîng unei companioane întîlnite pe coridor. „Sînteți singură în cabină?“ – mă întreabă conspirativ doamna, uitîndu-se peste umărul meu, înspre însoțitor. Îi confirm, după care îmi spune, cu voce joasă: „Aveți chiuvetă, nu mai folosiți toaleta“. Îngăimez un „Păi...“ încurcat, dar doamna intră și iese rapid din cabina ei, înmînîndu-mi un pahar mare, de plastic. „Folosiți-l pe-ăsta!“ Rămîn cu paharul în mînă, între doamna călătoare și angajatul CFR, și am o revelație: CFR sînt un bun rezumat al României. Pe de o parte, gardienii regulilor se leapădă de orice responsabilitate, pe de alta, oamenii se descurcă cum pot. Toți se fac că respectă regulile, dar nimeni nu o face, de vreme ce regulile însele se prefac că sînt reguli.

Mă întorc în cabină, căldura este insuportabilă, butonul de reglaj a dispărut în negurile istoriei și chiar inscripția de „cald“ și „rece“ e, de mult, scrijelită pînă la estompare. Mă opintesc din răsputeri, reușesc să deschid puțin geamul, reduc consumul bateriei la telefon și mă bag în pat, cu cartea. Dau să aprind lumina de deasupra patului, cea care indică „becul de citit“ – mi se aprinde un beculeț smerit, roșiatic, ca o stea ce stă să moară, sau o scuză, sau, mai degrabă, ca o defensivă în fața ochilor mei mijiți. Pînă să verbalizez o injurie, făcătura de bec mi-a și șușotit, pîlpîind ca un ecou: „Faceți plîngere!“.

■ ■ ■

Teodor BACONSCHI

Steinhardt, adorabil și exemplar

Integrala Steinhardt – publicată la Editura Polirom în conlucrare cu Mînăstirea Rohia – e practic încheiată prin tomurile dedicate *Corespondenței*. Primul (cu numărul 20 din serie) e proaspăt apărut, sub îngrijirea critică datorată lui George Ardeleanu și reperele bibliografice fixate de Virgil Bulat. Poate că – exceptîndu-i pe „fanii“ absoluți și pe istoricii literari – nu chiar toate volumele proiectului merită parcurse atent, însă *Corespondența* mi se pare inconturnabilă, pentru că e prin natura ei dialogică, deci implicit „creștinească“ și definitorie pentru arhitectura intimă a scriitorului, atît prin confesiunea asumată (în relația sinceră cu destinatarii scrisorilor), cît și prin uluitoarea ei dezinvoltură (deși atît Steinhardt, cît și interlocutorii lui „politic incorecți“ se știau sub lupa Securității). De fapt, toți cei care am apucat să scriem epistole în comunismul terminal ne amintim cum depășeam ispita autocenzurii: fiind fără oprelişti sofisticați (adică bănuind, cu temei, că securiștii puși să „intercepteze“ au plafonul mental jos) sau simulînd un soi de euforie (a cărților, a iubirilor și chiar a micilor trăiri cotidiene) pentru a-i dovedi lui Argus că nu găsește în text un anticomunism caracterizat: ne făceam că putem fi fericiți (din motive extrasistemice), dovedindu-ne astfel marginalitatea eterică, tipic „intelectuală“, și un soi de umilă „acomodare“ la contextul barbar al tiraniei marxist-leniniste.

Volumul 20 cuprinde circa 1.200 de scrisori, ilustrate și cărți poștale (inclusiv 150 confiscate de Securitate) și acoperă grosul existenței creative a criticului și eseistului, apoi a monahului N. Steinhardt, între 1935 și 1989. E legitimă satisfacția de a vedea că ele s-au păstrat, cu siguranță și pentru că destinatarii misivelor erau conștienți de valoarea lor umană, culturală, mărturisitoare și sentimentală. Autorul s-a mișcat mereu – înainte și după anii detenției – în „lumea bună“ a elitei bucureștene, păstrînd contactul și cu membrii săi exilați. Era un mediu îngust, elevat, nescutit de meschinării și rivalități banal-omenești, dar încă animat de ethos-ul convergent al „misiei“ creative, în circumstanțe istorice mereu ingrate (de la înscăunarea dictaturilor de dreapta pînă la național-comunismul ceaușist). Editorii au ales să publice textele după destinatari și cronologic, acumulînd „capitolele“ unei combustii comunicaționale policrom coerente, la modul epic.

Descoperim un N. Steinhardt renăscut prin Botez, convertit de la mondenitate la spiritualitate, dornic să primească exemplare din opera prietenilor sau noutăți editoriale apusene, gata să se „apuce“ de greacă veche (în compania dicționarului lui Bailly), eliberat de farafastîcuri și fandoseli, dar nu și de plăcerea (oarecum balcanică) a frazei suculente, presărată cu aluzii livrești, simboluri și volute sibilinice. Un om care asumă retoric topica smereniei, pentru a obține căldură, simpatie, solidaritate și puțin sprijin, un ins pentru care paulina descoperire a persoanei lui Iisus Hristos nu e însă, niciodată, un eveniment „cerebral“, de tablou scolastic și poză ezoterică. E mai curînd stare de grație, sursă de seninătate, echilibru, armonie, surîs încrezător, iertare, împăcare cu lucrurile și datele condiției umane, precum și elan spre cele de sus, nevăzute, iradiante și captivante prin paradoxala lor căldură distantă. Renașterea baptismală – descrisă cu o genială finețe introspectivă – reprezintă centrul nevăzut al tuturor epistolelor și devine „misionară“ tocmai prin firescul ei transfigurat, subînțeles, scutit de crispări predicatoriale și postúri demonstrative. Şi tot ea alimentează credința învierii. Dacă renaști în trup, *aici și acum,* de ce n-ai învia spiritual, *atunci și acolo?* E parcursul rotund pe care „monahul de la Rohia“ îl străbate cu inimă iubitoare, ori de cîte ori (re)intră în contact cu prietenii săi, dintre care nu lipsesc oameni de talia unor Virgil Nemoianu, Alexandru Ciorănescu, Ion Negoițescu, Virgil Ierunca, Vladimir Streinu, Monica Pillat, Toma Pavel, Nicolae Manolescu, Pr. Benedict Ghiuș, Geo Bogza și Sergiu Al-George, adică – simplu spus – cam tot ce avea mai de soi Republica Literelor pe vremea sucită și tragică a Republicii Socialiste România. Bucurați-vă de acest filon aurifer, meditînd (fără exces de melancolie) la motivele actualității sale.

Anca MANOLESCU

Căutarea locului

De cîteva săptămîni deja, vecinul de peste drum a pus la balcon semnele festive: printre crengi de brad, un Moș Crăciun cu sacul de cadouri; ceva mai sus, în boltă, o stea albă de lumini. Tablou cu cele două sigle ale sărbătorii, de care dau cu ochii în fiecare zi. Pe de o parte, dimensiunea ei larg socială: voios comercială sau îndătinată (oferte, reclame, tîrguri, bunăvoință, cadouri, reuniuni de familie și prieteni, urări, masă bogată). Pe de altă parte, dimensiunea religioasă, creștină, a Nașterii Domnului care dă, în fond, rostul întregii însuflețiri festive. Da, în ciuda jocului politic care își bate joc de alegători, în ciuda pandemiei care ne-a restrîns viețile, în ciuda știrilor catastrofale cu care se desfată media, ne pregătim totuși de sărbătoare. În ciuda lor, sîntem dispuși spre bucurie, sîntem în așteptarea ei. E un semn că, dincolo de contingențe posace ori revoltătoare, există un motiv de bucurie care nu poate fi anulat. Steaua care i-a condus pe magi la Betleem rămîne pe cerul nostru cultural, continuă să fie spiritual expresivă, să marcheze traseul spre locul central al Nașterii.

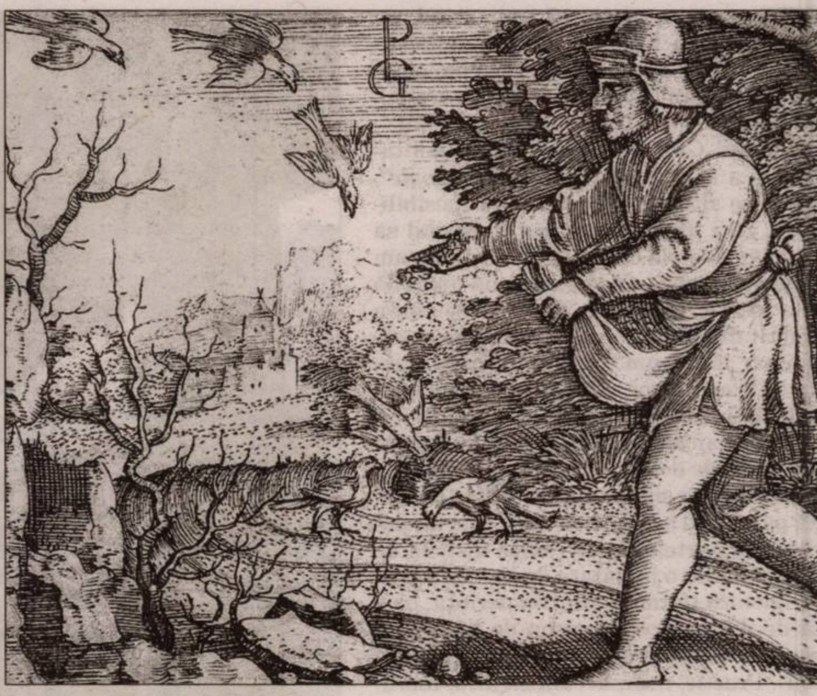

Din primele secole creștine, Întruparea e celebrată pe verticala unei duble nașteri christice: nașterea dinainte de veci în Tatăl, nașterea în timp, din Fecioară. Discursul creștin a exaltat complementarele care fac să vibreze împreună cele două evenimente, cele două planuri ca un acord între zenitul divin și peștera Betleemului, între „pol“ și „centru“. Imnografia, intonată și astăzi în biserici, desfășoară îmbelșugat variațiile acestui „acord antinomic“. „Împodobește-te, Betleeme... Cel fără de mamă din Tatăl și fără de tată din mamă Se naște“; „În peșteră mică vii să Te mărginești, Cel ce din fire ești nemărginit.“

Dar încă din textele nou testamentare, la Sfîntul Ioan și Sfîntul Pavel, apoi la Clement Alexandrinul, Origen, Grigore de Nyssa, Ambrozie, Augustin, Maxim Mărturisitorul, apare ideea că nașterea christică are drept țintă și „loc propriu“ interioritatea omului, centrul, inima lui. Acesta e locul vizat de Întrupare. Aici trebuie să se „nască“ și să se dezvolte prezența lui Christos, gîndirea și duhul Lui. Sfîntul Pavel (Galateni, 2, 20) o spune ca pe un ideal împlinit: „Nu eu mai trăiesc, ci Christos trăiește în mine“. Origen, apoi Augustin spun foarte net: la ce bun Întruparea dacă ea nu se realizează în adîncul omului? Dacă sufletul nu e „conformat“ de Logosul divin, dacă nu e organizat, modelat în cunoaștere, condus dinăuntru de El? E întrebarea mereu reluată de contemplativi și gînditori creștini din Răsărit și din Apus. „Cum se produce nașterea lui Christos în noi și cum se împlinește ea într-un suflet bun?“, se întreabă Meister Eckhart (secolele XIII-XIV) într-una dintre predicile sale. Iată o temă dominantă în gîndirea lui.

Pentru această întrebare, pentru această temă, unul dintre simbolurile cele mai expresive e sămînța, cu metabolismul ei. Ea se depune într-un sol care, dacă e receptiv, dă seminței loc de creștere, de „realizare“ a posibilităților ei specifice. Dacă e receptiv, „pămîntul“ în cauză e transformat de puterile seminței care lucrează în el, răspunde, cu propria aptitudine, la tipul de rodnicie al seminței. Participă intim la maturizarea rodului.

Cuvîntul divin își rostește cuvîntul transcendent cu glas uman.

Prin întrupare, Cuvîntul divin își rostește cuvîntul transcendent cu glas uman. Acest cuvînt este, potrivit Evangheliei și hermeneuților ei, sămînța pe care sufletele o au de primit, de absorbit, de făcut să crească prin meditație, reflecție, rugă; prin îndrăzneala cercetării unită cu atenția față de „intențiile“ *proprii* grăuntelui primit. A interioriza sămînța, a o scruta cu puterile reflexive și contemplative ale sufletului, a-i face loc în centrul profund al ființei și a o lăsa să lucreze acolo: iată idealul spiritual legat de sămînța transcendentă. „Nu știți oare că din această sămînță a cuvîntului lui Dumnezeu se naște Christos în inima ascultătorilor?“, spune Origen într-una dintre *Omiliile la Levitic*.

Așa fiind, tema convoacă imediat parabola evanghelică a semănătorului. Începutul parabolei trimite deja, transparent, la Întrupare („Ieșit-a semănătorul să semene...“). Cuvîntul divin aruncă – pretutindeni oferită – sămînța cuvîntului Lui. El o răspîndește pe orice fel de pămînt, așa încît revine fiecărui primitor să aibă atenția adecvată față de calitatea seminței, să o preia în propriul „sol“, să o situeze la acele niveluri de înțelegere unde sămînța își dezvoltă sensurile veritabile.

Parabola semănătorului e o lecție de discernămînt, o indicație a solului potrivit: unul singur, asemenea Cuvîntului unu, a cărui sămînță se aruncă peste el. Un singur sol/suflet e bun. Unul singur în perspectiva rodului unitiv, care va transforma ființa umană în conformitate cu Unul divin. Dar, unul singur fiind, el nu e uniform. Varietatea sufletelor „bune“ e nelimitată, asemenea gestului christic care răspîndește fără mărginire cuvîntul. Fiecare suflet, spune parabola și au spus autori creștini (Origen, Efrem Sirul printre alții), primește Cuvîntul întrupat și cuvintele Lui potrivit unei specifice posibilități de înțelegere, potrivit propriei înzestrări, propriului talent spiritual. Important e să recunoască calitatea seminței, să crească împreună cu ea. Nici o plantă de muștar nu e identică alteia, dar toate sînt plante de muștar, crescute din același fel de grăunte.

Parabola e în același timp o lecție de libertate. Semănătorul nu intervine ofensiv asupra solului. Persoana umană decide modul de primire a seminței. Ea determină nivelul interior la care situează sămînța (în mod discret, cele patru cazuri enumerate de parabolă sugerează o progresivă „adîncire“, din care totuși doar ultimul caz dă *nivelul* fertil). În funcție de receptivitatea umană, așadar, sămînța transcendentă se irosește sau fructifică „local“, în fiecare ins (fără ca posibilitățile ei intrinseci să fie cumva afectate). Andrei Pleșu are dreptate să vadă gestul Semănătorului ca pe o „încercare“, ca pe o propunere. E încercarea insistentă, niciodată părăsită, niciodată descurajată, a Cuvîntului de a-și oferi cuvîntul, de a-și oferi prezența. E în același timp strădania Lui de a stîrni receptivitatea umană. În termenii din *Parabolele lui Iisus. Adevărul ca poveste,* Semănătorul divin „încearcă mereu să arate în ce fel poate verticala adevărului, sau a căutării, să intersecteze orizontalitatea conștiinței comune“.

Rămîne omului să răspundă printr-o altă verticală, care se adîncește în solul inimii lui. Sărbătoarea înseamnă așadar, de parte umană, bucurie, dar și atenție, discernămînt, creativitate verticală.

***Anca Manolescu** este cercetător în domeniul antropologiei religioase.*

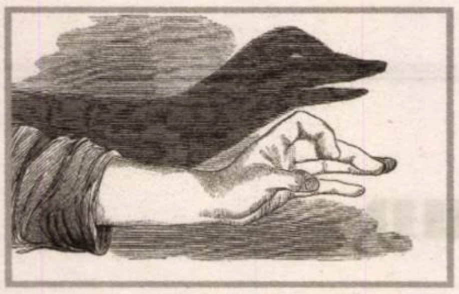

Iaromira POPOVICI

bazar

Haine din alte vremi

Agendele au rămas, mult timp, darurile din perioada comunistă. Spre sfîrşit de ani '80, au rămas printre puţinele obiecte disponibile, aş zice. Obiectele la care aveai acces se împuţinau văzînd cu ochii.

Într-adevăr, putem vorbi, în anii '80 din România comunistă, de un soi de hipoconsum, subconsum. Era opusul societăţii de hiperconsum la care am ajuns prin anii 2000. Pe scurt, nu găseai nici strictul necesar. Era penurie în toate cele. Sau, dacă găseai, găseai cu pile şi relaţii la lucrătorii comerciali. Care deveniseră exagerat de puternici, tăiau, spînzurau şi se îmbogăţeau. Deveniseră chiar un fel de castă. Trăiam exact reversul poveştii cu „clientul nostru, stăpînul nostru“. Era „vînzătorul nostru, stăpînul nostru“. Ne deprinseserăm chiar să avem un fel de atitudine subconştient umilă, penibilă, faţă de lucrătorii din comerţ: depindeam, într-o destul de mare măsură, de ei. Nu puteam supravieţui fără mîncarea lor, nu ne puteam acoperi trupul fără hainele pe care le comercializau. Ca să nu mai vorbim de alte „plăceri“, despre care azi ştim că sînt „necesităţi“, precum produsele cosmetice, de pildă.

Chiar îmi aduc aminte cît de greu era să-ţi cumperi haine. Să găseşti unele mai acătării, care să-ţi şi vină. Norocul meu era că aveam o naşă în Germania care-mi trimitea pachete, căci altfel mă îndoiesc că aş fi purtat vreodată blugi şi fuste de blugi, visul mai oricărui adolescent din vremea aceea. Mama avea talent la Public Relations, interacţiona uşor cu vînzătorii de orice, ştia cum să-i ia şi cum să negocieze cu ei, şi material, şi emoţional. (Am mai scris despre asta, despre cum trebuia să stabileşti şi o relaţie de aparentă apropiere cu furnizorii, ca să poţi supravieţui. Aveai, n-aveai chef, erai „prieten“ cu ei.) Datorită talentului ăstuia al ei, din cînd în cînd aveam privilegiul să mă duc la magazine gen „Eva“ şi să probez paltoane, pardesie, rochii puse deoparte de vînzătoarele „prietene“.

Ţin minte clar cum ni se dădeau la propriu pe sub mînă şi intram cu ele, mai pe faţă, mai pe şest, în cabina de probă. Mi-era mereu jenă să spun că nu-mi place sau că nu-mi vine respectivul obiect vestimentar, cînd ştiam că era rodul unui asemenea efort colectiv al atîtor persoane preocupate de înfăţişarea mea, de feminitatea mea. Poate, dacă aş fi trăit într-o altfel de lume, mai normală, mi-aş fi ales singură cu totul alt tip de haine. Dar aşa acceptam hainele alea, eram recunoscătoare pentru ele, chiar dacă unele erau prea cuconeşti, de un anumit tip de eleganţă care nu mi-era proprie. Uneori se întîmpla să fie chiar prea strîmte, dar nu era timp de mofturi pentru o mînecă, acolo, sau o infinitezimală lipsă de confort. Spuneam, în general, dacă nu era ceva dezastruos, că-mi vin şi le şi luam. Nu se putea aştepta, timpul era limitat: nu erai hotărît, venea altul şi ţi le ridica.

Apoi ieşeam îmbrăcată cu respectivul obiect vestimentar pe stradă, fie că era vorba de o rochie de vară alb cu galben, fie de un palton de stofă maroniu. Ieşeam, în ciuda neconcordanţei de gusturi, cu o oarecare mîndrie: pusesem mîna, deşi nu prin propriile-mi merite, dar totuşi, pe o pradă însemnată. Mă făleam, într-un fel uşor stînjenit, cu noile mele pene. Şi, cînd mi-era lumea mai dragă, deodată îmi tăia calea cineva, o doamnă sau o domnişoară purtînd aceeaşi piesă vestimentară. Clar nu eram unică, poate că şi ea performase acelaşi ritual.

Era penurie în toate cele.

Tocmai de aceea preferam hainele din casă. Căci da, exista un sistem de reciclare a hainelor în familie. Avînd în vedere că nu găseai ce-ţi trebuie, moda şi meandrele ei nu mai puteau constitui obstacole. Aşa că rochiile, fustele, pantalonii, tunicile ori bluzele din anii mai de tinereţe ai mamei mele, care azi s-ar numi *vintage*, erau atunci pur şi simplu comori. Nu ştiu ce m-aş fi făcut fără ele. Nu numai că nu aş fi avut cu ce să par un simulacru de divă la petrecerile cu colegii de şcoală (unde nimeni nu mai avea rochii ca mine), dar nici în viaţa de toate zilele nu aş fi găsit ceva în care să mă simt confortabil, ba chiar mai mult de atît, în care să mă simt eu însămi. Haine în care să mă pot pierde şi ascunde liniştită de mulţimile nu neapărat dezlănţuite. Haine în care să mă pot gîndi la ale mele şi să-mi pot imagina lucruri fără ca exteriorul să mă apese.

O asemenea piesă vestimentară a fost paltonul negru, un pic cam larg, nu chiar precum cel al copilului din „Iarna pe uliţă“, dar nici departe. Cu o formă uşor incertă, pe talie, dar nu prea, cu nasturi care se închideau imperfect. Dintr-o stofă, însă, impecabilă, chiar dacă tocită, cu timpul. Am iubit paltonul ăsta şi m-am tîrît cu el prin zoaiele şi zloata iernilor Bucureştiului optzecist, spre şcoală şi meditaţii. M-am simţit apărată în el, a fost mai mult decît un palton, a fost o pavăză şi un partener, păstrînd proporţiile, desigur.

Acesta a fost doar un exemplu din seria de haine care nu mi se potriveau doar pe trup, ci-i spuneau ceva şi sufletului meu. Haine cu poveşti. Vor urma şi altele.

■ ■ ■

Ovidiu LORENZ

onirodrom

„Unde ni-s entuziaştii, visătorii“

În limba română, şi datorită poemului *Unde ni sînt visătorii?* (1901) de Alexandru Vlahuţă, un substantiv ca „visător“ nu mai are aproape nimic de-a face cu visul, căpătînd un sens mult prea vag şi lax, de reverie. Reabilitarea sa înseamnă accentul pus pe ideea de individ care visează cu ochii deschişi. De la poemele eminesciene la ficţiunile orbitoare ale unui Cărtărescu, apar şi cîteva surprize.

Mai întîi, tema vieţii ca vis, după modelul instituit odată cu piesa lui Calderón de la Barca, *Viaţa e vis* (1635), va fi preluată în literatura noastră abia după fix două secole, de Ion Heliade-Rădulescu, autor al unui poem intitulat *Visul* (1836). Mai mult, Eminescu va pune pe acelaşi plan, dar din ambele direcţii, visul şi viaţa: pentru sărmanul Dionis, „visul era viaţă şi viaţa vis“, încît, cum cele două coincid, hamletian, reluînd o nelămurire specific barocă, naratorul se va putea chestiona la final: „Fost-au vis sau nu, asta-i întrebarea“. Cînd vine vorba de poetul naţional, după un poem cu titlul *Vis,* avem visul profetic din *Scrisoarea III*, visele provocate din *Povestea magului călător în stele,* iar, tot în *Sărmanul Dionis* (1872), pe lîngă visul comun, repetat („Visau amîndoi acelaşi vis“), vedem exemplificat visul în vis, de fapt o serie de matrioşce onirice în care visătorul este înşurubat şi apoi deşurubat – cumva ca în *Inception:* acolo, Dionis devine Dan, călugăr din vremea lui Alexandru cel Bun, dar în visul lui Dan-cel-visat personajul se întreabă la un moment dat dacă, fără să ştie, nu este cumva… Dumnezeu; întrebarea fatală provoacă o recădere inversă dintr-un etaj în altul al visului, pînă la planul aparent al realităţii.

Moara lui Călifar de Gala Galaction (1902) vine cu morala subiacentă că bunurile lumii sînt vis. Cezar Petrescu aduce în nuvela *Omul din vis* (1925) tipicul vis de zbor sau, mai ales, personaje „care apar numai în vis, cu care devii oarecum cunoştinţă veche […] şi, prin vis, îţi aduci aminte că le cunoşti din alt vis“, ajungînd să le recunoşti apoi, în viaţa „reală“ – ba chiar şi un vis lucid, unde inclusiv moarta visată pare să-şi conştientizeze condiţia de spectru („Şi ne e teamă la amîndoi să nu ne trezim)“. Reluînd confuzia decadentă dintre viaţă şi vis, un proces treptat pe care l-am putea cataloga drept onirizare a vieţii, Mateiu Caragiale îi va da în *Remember* (1921) una dintre cele mai reuşite expresii; pe urmă, *Craii de Curtea-Veche* (1929) debutează cu o trezire, terminîndu-se cu relatarea unui vis. Nu îl putem uită pe Max Blecher încheindu-şi romanul autoficţional *Întîmplări în irealitatea imediată* (1936) cu un coşmar despre somn. Iar în povestirea *Căprioara din vis* (1966, postum), Vasile Voiculescu abordează psihologia profunzimilor *à la* Carl Gustav Jung; un bătrîn sculptor află originea artei printr-o coborîre în inconştientul colectiv: unele vise „ne întorc înapoi, la vieţile din străvechime. […]. Ţîşnind din straturile adînci ale fiinţei noastre, ele ne destăinuiesc stări de mult trăite, trecute în fondul nostru, care zbucnesc în vis cum într-un cutremur năpădesc prin crăpăturile scoarţei vinele apelor fierbinţi din miezul pămîntului. Ele simbolizează nu numai o trecută trăire personală, ci aduc din străfunduri o experienţă obştească, o ameninţare de întîmplare colectivă a omenirii din care eram atunci, cum sîntem şi acum, o particică, unde însă răsună totul“.

Ceva mai aproape de noi, în proza perioadei hipermoderne (1968-2001) pot fi identificate trei tipuri de ficţionalizare a visului. În primul rînd, onirismul estetic românesc, pe care Dumitru Ţepeneag, tatăl său absolut, îl rezumă în motoul „Noi nu visăm, noi creăm vise“. Oniriştii nu pornesc de la visele lor nocturne, inventînd hiperlucid altele, diurne. Dar Ţepeneag aplică efectiv logica visului numai în volumele de proză scurtă, pe cînd romanul *Zadarnică e arta fugii* (1973) pare că vrea să prindă din urmă visul, ca şi cum autor-narator-personajul ar încerca să şi-l amintească. Poet în primul rînd epic, însă deloc prozaic, Leonid Dimov ne-a lăsat inclasabila *Carte de vise* (1969), volum posibil onirografic – sau numai cu ghilimele. Mai departe, apare un aşa-numit neo-onirism, halucinatoriu, teoretizat la începutul anilor '90 de Corin Braga, pentru care visul e deja sursă, nicidecum un model. Autorul şi-a dezvoltat jurnalul de vise în proiectul romanesc al unei tetralogii, *Noctambulii,* din trama căreia n-au apărut încă decît primele trei volume – *Claustrofobul* (1992) şi *Hidra* (1996), coşmareşti, respectiv, ceva mai dincoace de somn, *Luiza Textoris* (2012), un al patrulea, *Ventrilocul,* fiind pe drum –, unde îşi pune visele cap la cap, umplînd golurile dintre ele şi lăsînd opera deschisă pentru lector, invitat să fantasmeze la rîndul său, creativ, anarhetipal. Dacă pentru nocturnal – împărţit la rîndu-i în *Oniria, Acedia, Volatilia* (tot *inter mundi)* –, cititorul umple, completează, decide, fantasmează, pentru onirofictiune o face autorul însuşi, totul, din convingerea că punînd cap la cap imaginile – şi paginile – visului ar ieşi la iveală un film continuu.

Ca o sumă cu rezonanţe autohtone tînjind mereu după recunoaştere, peste toate tronează ficţiunile oniroide ale lui Mircea Cărtărescu, care porneşte mereu de la visele sale reale. Deşi marele scriptor nu şi-a publicat visele decît în jurnalul mare (s-ar impune aici o selecţie separată, fiindcă din tot materialul diaristic transpunerile viselor – de zbor, lucide, cu treziri false, cu amintiri în vis, cu spirite ale morţilor invocate, recurente – sînt cele mai vii *texistenţial),* i se va putea admira, peste secole, un volum de proză intitulat iniţial *Visul* (devenit *Nostalgia),* dus la consecinţe mai nefaste într-un roman *Travesti*(t) precum visul, acelaşi imaginar expandîndu-se la maximum sub forma unei trilogii din care cel puţin *Aripa stîngă* (1996) e de receptat ca ditamai visul: orbitor, asurzitor, sufocant.

Pe urmă, pauză. Biografism & Co., vise cotidiene şi socializare cu forţa. Într-un poem intitulat *Vis rău,* V. Voiculescu sfîrşea cu versurile: „De n-ar fi amintirea o dîră de cenuşă / Cum am găsi cărarea întoarcerii în noi?“. Să fie, totuşi, la anul, într-un vis bun!

***Ovidiu Lorenz** este prozator.*

■ ■ ■

Mircea GROZA

Tăietu porculi die Crăciun

Sărbătoarea Nașterii Domnului Iisus Hristos, Crăciunul, reprezintă pentru noi prilej de mare bucurie. După postul Crăciunului, perioadă de înfrînare atît trupească, cît și spirituală, dezlegarea la mîncare de dulce aduce după sine numeroase obiceiuri, anumite preparate din carne de porc, dar și dulciuri de sărbătoare.

„Așe trebe să țî le sămălești pă tăitie, că on porc trebe să-ț ajungă di la on Crăciun la altu! Atîta-i carnia die porc pîntru tăt anu! Numa iarna ce folosăști carnia proaspătă, mintienaș după ce ai tăiet porcu, mai ales la Crăciun și pînă cătă Bobotiază, că n-ai cum țîniea carnia proaspătă tumna dacă-i sărată. O țîi ce o țîi și mai apoi o duci la fum.“

Bunica mea, Florica Barna, îmi povestea des despre ce însemna tăiatul porcului.

„După ce «mnisarășu» înjundiea porcu, îl așeza fain-frumos cu pticioarile su iel, așe di-a lungu, și-l proptiea cu duoauă lemnie crepatie pîntru foc. Lemnie așe cam di-o jumătatie die meter, tăietie pîntru cînd meri la pălincie cu borhotu die prunie la hiert pălinca, lemnile aieste îs mai grosuță, numa binie țîniea porcu să nu să îmboardie. Noa, ș-apoi îl coperea cu paie și începea a-l pîrli. Cu porcii cia die Mangalița iera mai mult die lucru, că au păru mai lung, creț și tare dies. Die duoauă-tri uări îl pîrlea cu paie. Că nu poț face nici focu tare mare că porcu-i gras, are clisa groasă și una-duoauă pomnieștie și creapă soru pă iel, ba să poatie întîmpla și să să aprindă porcu cu tătuli! Noi n-am știut die butelie și die gaz! Pîrleam porcu cu paie uări cu morișca cu harțapele. Nu ț-am spus die morișcă? Iera așe o oală mai lungă die plev, la on capăt era mai subțîre și să găta cu o țedie. Înlontru avea o morișcă tăt die plev care să învîrtiea di la celălalt capăt cu o manivelă ca la moșina die măcinat. Și în oala asta să făcea foc, că avea o ușiță, să făciea foc cu on braț die harțapele, aștii uscatie din lemn mai tare și cum ardieau lemnile, morișca merea și îndrepta focu pă țediea ceie. Doamnie feri ce foc tare să făciea! Tătă oala asta o țîniei di-on mînier care ave și lemn ca să nu tie ardă la mînuri. Mnisarășu știea cum s-o țîie, cum s-o întreptie cătă porc, să învîrtiea roată-roată pîngă porc și tare fain îl pîrle. Da și cu morișca cu tare mare grije trăbuiea lucrat. Și tumna mni-am adus die amintie: mnisarășii buni mai aveau on dărab die hier gros cam ca coada di la mătură die gros, lung cam di-on metăr. Noa, hieru ista stătiea c-on capăt tăt în foc, să roșiea binie, binie și-l avea uomu la îndămînă. După ce o pîrlit porcu fain, îl întorciea pă spatie, tăt așe răzmat cu lemnile alea duoauă. Și cum stătiea așe porcu cu pticioarele în sus, îl mai ajuta on uom și diesfăciea cîtie on pticior di cătă porc, îl trăjea cu grije di-o partie și pă acolo, pă la întieietură, îl pîrle cu hieru ala înroșit în foc, că pă acolo nu ajunjea focu di la paie. Mnisarășu care iera mnisarăș nu să juca! Așe pîrlea porcu die nu rămîniea on hir die păr pă iel! Și nici nu-l ardiea diefel! Și nici soru nu să crepa.

Noa! Ai pîrlit porcu, tie pui amu și-l thicăjăști cum trebe! Die primaș dată îl murluiești cu arsură die paie pă care o-ai muiet cu apă caldă. Tătătăt îl faci niegru ca hornu. Murluiala asta moaie binie soru care s-o cam pîrlit și s-o țăpinit. Mnisarășu după ce îl murluia binie, lua on cuțît pă care numa la lucru ista îl folosa și începea să-l radă cu grije de la on capăt la altu. După ce o luat murluiaua niagră di pă porc, spăla porcu binie cu apă caldă, mai folosa și o chefe die rădăcină. Noi, muierile, nie sculam cu noaptiea-n cap, nuștiu cîtie oale die apă punieam la hiert! Dacă vrei să coatie binie porcu, apoi trebe să ai bugătă apă hierbintie! După ce-l spăla binie, iară-l rădiea cu cuțîtu, cu grije, amu iera gata! Numa pă partia ceie iera gata! Că trăbuiea întors să-l corățăști și pă ceie partie. Tăt așe, cu mare grije. Cînd iera mare porcu, cătă duoauă sutie die kile, poatie și mai mult, nu iera ușor die întors porcu. Vinieau iară doi-tri vecini să tie ajutie. Iară le dădieai cîtie on păhar-duoauă die pălincă! Da numa după ce iera gata die corățat porcu le dădieai pălinca. Mnisarășu smuljea undiile porculi și în undiile alea puniea pălinca. Pălinca ceie să be din undie, sămn că porcu îi pîrlit și corățat!

> „Tăiea pticioarile dinaintie, apoi tăiea șoancile, așe întreji le tăiea.“

Da, cum ț-am spus, noi diesfăciam porcu pă burtă. Era tăt așezat, curat, cu pticioarele în sus, pă masă. Tăiea pticioarile dinaintie, apoi tăiea șoancile, așe întreji le tăiea, după aceiea le formălea și le împărțea.

Apoi crepa porcu di su flit pînă la coadă. Cu grije, să nu spargă v-on maț! Scotiea înt-on vailing mare tătătăt ce iera înlontru porculi. Mațu gros și cel subțîre le lega cu o ață groasă să nu curgă nici pticur din iele! Puniea ce iera die pus în vailing și mai apoi diespărța măruntaiele die mață și die beșica uduli. Mațăle le luam noi și ni-apucam die corățat, die spălat, die răzălit ce iera gras pă ielea. Dădieam jos bizarăii. Corățatu mațălor îi tare grea treabă! Nu uăricinie le știe face. Trebe să iasă ca lacrima, să vez pîn iele dacă vrei să ai cărnaț ca lumea. Mațu curuli îl spălam în nuștiu cîtie ape, cu ciapă, cu uățăt, cu mălai le frecam, să iasă albe ca jolju și să nu amninoasă diefel. Tăt așe făcieam cu beșica, o pregătieam pîntru cașu die porc da și stomacu pîntru ptișcă. Aista iera lucru muierii! Și spălam numa cu apă rece. La vale! Spărjieam diața să ajunjem la apă și acole pă diață le spălam. Și tu mă mai întrebdi di ce am jejitile așe strîmbe!

Mnisarășu puniea în apă rece măruntaiele să iasă sînjele din iele. Nu uita să taie hierea ceie verdie și amară di cătă mai. Doamnie feri să sparji hierea, tătă carnia să amăreștie și să verzeștie! Puniea măruntaiele la hiert pîntru călbaj și să apuca să împartă carnia și cioantile. Care pîntru morătoare, clisa dietilindi o împărțiea ș-o formălea așe ca tăblițăle, carnia care-i pîntru cărnaț, care-i pîntru afumat, care-i pîntru caș die porc uări ptișcă. Gușa, o partie o puniea pîntru ptișcă, alta o pregătiea pîntru hiert, o poprica și o aiea cît iera caldă. Cărnațu și călbaju îl duceam la fum a doua zî, după ce să uscau o țîră. Clisa stătiea la sare tri săptămîni. O scotieam din sare, o spălam, o lăsam să să zdiciască și o suieam în pod la fum. Carnia stătiea mai mult în morătoare. Tăt așe o spălam, o uscam și duceam la fum și carnia.“

Din porcul tăiat în preajma sărbătorilor de iarnă se conservau – prin saramurare și prin afumare – slănina („clisa“), coastele, jambonul („șoanca“), parte din cap, toate destinate consumării în perioada muncilor cîmpului. „Bujuneala“ – preparat caracteristic doar satelor de pe cursul superior al Văii Agrijului – se compunea din înveliș și umplutură. Ca înveliș se folosea „iepurele“ porcului (mușchiul lat de sub coaste, fleica) care se săra, se pipăra, se usturoia, iar ca umplutură se foloseau doi-trei cîrnați proaspeți, întregi, și bucăți de mușchi crud („pecii). Umplutura se așeza peste „iepure“, acesta era rulat, cusut și atîrnat la fum, vara, cînd „bujuneala“ se tăia în felii ce urmau să fie fripte, cîrnații și mușchii dinăuntru erau la fel de proaspeți și fragezi ca în momentul învelirii lor în „iepure“.

An de an, în fiecare casă, preparatele erau aceleași. Nu în fiecare familie se făceau aceleași produse. Ceea ce făceau bunicii se transmitea în familie la generațiile viitoare.

Dar în fiecare casă se făceau cîrnați! De asemenea „călbaj“ sau „moietic“ sau „maioș“, adică caltaboș, de la sat la sat denumirea era alta. În familiile ungurilor se făcea și sîngerete.

Unii făceau „caș de porc“ (tobă), alții făceau tot un fel de tobă, dar foloseau carnea de pe cap, „călbaj pă cap“.

Cu ocazia tăierii porcului se fac diferite feluri de mîncare scăzută, cu carne proaspătă: tocană, topală, încingală, zămuță. Se folosește multă ceapă și, de asemenea, varză murată care nu lipsește din „peșnița“ nici unui gospodar. Uneori se face gulaș, situație în care se folosesc cartofii.

În satele unguresti, mîncarea cea mai des întîlnită la tăiatul porcului este *disznótoros káposztaleves,* o zamă deasă cu carne de porc mai grasă și varză murată.

La Pericei, localitate vestită pentru producția de ceapă, la tăiatul porcului se face „tocană die porc cu ciapă“, dar și „zamă die ciapă cu carnie die porc“. Ceapa de Pericei nu lipsește din nici o rețetă din satele comunei. Chiar și unele deserturi se fac cu ceapă.

Sînt cîteva sate în județul Sălaj cu populație slovacă: Făgetu, Culcuș, Fufez, Borumlaca, Valea Cerului, Huta – ce denumiri frumoase! –, unde cu ocazia tăierii porcului se fac unele preparate specifice momentului, dar și etniei. *Bravčovy guláš* – tocană cu carne de porc, sau *kapusnica,* supă cu carne și varză murată. Ingredientul de bază în satele slovace este cartoful. Aici putem mînca o nemaipomenită supă de porc cu cartofi și măghiran, servită cu cartofi fierți. Pînă și sarmalele se fac cu cartofi în loc de orez! Și se mănîncă cu… cartofi fierți. În alte sate sau în alte familii se face tocana de porc cu carne proaspătă și cîrnați abia trași. Uneori se face tocană cu îngroșală sau „pîcă“ cu mămăligă. La Cizer, precis putem gusta minunata „popîrcă die hiribe cu hiriboance uscatie și carnie proaspătă die porc“! În multe case se face tocana cu carne de porc și îngroșală de moare (zeamă de varză).

Și dacă tăiem porcul și-i sărbătoare, facem și ceva „coptături“ și „șuteminuri“: plăcintie, ritișe, ciurigauă, scoverzi, cozonac („sucitură“) și „turtă“ cu mere sau cu „scoacă“ (brînză dulce de bivoliță).

„S-aveț sînătatie! Și sărbători fainie și liniștitie să aveț!“

(varianta integrală pe www.dilemaveche.ro)

***Mircea Groza** este expert la Asociația de Dezvoltare Intercomunitară Țara Silvaniei.*

GLOSAR

amninoasă – miroase
barșon – catifea
bizarăi – grăsime prinsă de intestine
bugăt – destul
călbaj – caltaboș
caș die porc – tobă
cătă – către
chefe – perie
cioantie – oase
ciurigauă – uscățele
cleier – creier
coptături – produse de patiserie
corățăști – cureți
cu tătuli – cu totul
curethi morat – varză murată
cuștuli – gusta
să coatie binie – să arate bine
dărab - bucată
dhițăl – vițel
diața – gheața
diescată – desface, desprinde
finjie – cană
flit – rît
fotoghin – petrol lampant
gherșli – arpacaș
harțapele – bucăți mici de lemn, așchii
hier – fier
hierea – fierea
hir – fir
hirian – hrean
hiribe – hribi sau, în unele sate, cartofi
hiriboance – hribi, în unele sate
îmboardie – răstoarne
înlontru – înăuntru
întieietură – încheietură
jejitie – degete
jolj – pînză fină, albă, țesută din in
le formălea – le dădea formă
mai – aici în sensul de „ficat“
mațu gros – intestinul gros
meter – metru
mînînțăl – mărunt
mînuri – mîini
mnisarăș – măcelar
morătoare – aici, saramură
murluiești – murdărești, acoperi cu...
o poprica și o aiea – o condimenta cu boia și cu usturoi
peșnița – pivniță, beci
pîngă – pe lîngă
plev – tablă metalică
pomnieștie – pocnește
popîrcă – tocană
ptișcă – chișcă
răzălit – dat pe răzătoare, răzuit
răzmat – rezemat
rișcaș – orez
ritișe – prăjituri răsucite, umplute, făcute din foi de aluat foarte subțiri
rozosin – roz (culoare)
sămălești – socotești, calculezi
șoancă – șuncă, jambon întreg
sor – șorici
șuteminuri – dulciuri, prăjituri
tăitie – toate
țedie – țeavă
țenti – centimetru
thicăjăști – cureți
undie – unghie
uomu – omul
uretie – ureche
vailing – vas mare, larg, metalic, bol mare
zdici – zbici, usca

Ludmila PÎRNĂU

Porcul românesc: „fragmente“ istorice și semnificații sociale

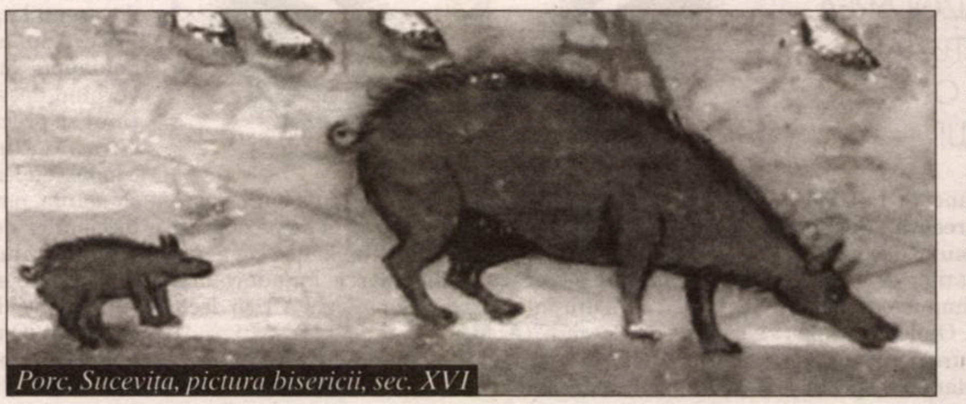

Porc, Sucevița, pictura bisericii, sec. XVI

Porcul, animal crescut pentru carne și grăsime, a avut în istorie un „succes“ deosebit. Nu este pretențios în ceea ce privește hrana, crește și se reproduce ușor, poate fi preparat și consumat în întregime (Hordé 2004). Carnea de porc devine „simbol al vieții rurale“ sau „simbol al unei economii familiale“. Porcul sărat rămîne „carnea obișnuită a celor mai mulți“ (Montanari 2003, 77-78), în timp ce carnea de bovină sau ovicaprină era destinată mai mult consumului orășenilor (Flandrin, Montanari 1996, 430).

Michel Pastoureau scrie o fascinantă istorie a porcului francez, pe care îl numește *„un cousin mal aimé“* (2009). J.-L. Flandrin și M. Montanari (1996) se referă la porcul medieval din Franța, Anglia, Germania, Italia, iar M. Dembinska de cel din Polonia (1999, pp. 88-91).

Sursele documentare românești nu sînt atît de generoase sub raportul informației, dar oferă totuși destule date pentru conturarea unei istorii a porcului în spațiul românesc. Animalul este întîlnit în documente și textele medievale și ca „mascur“ (porc mascul castrat și îngrășat), „rîmător“, „sfin“.

Istoria multiseculară a interacțiunilor dintre om și porc în spațiul românesc, nu doar sub aspectul economiei alimentare, este reflectată în basmele, credințele și obiceiurile populare, în reprezentările religioase. În iconografia ortodoxă, porcii apar în scena *Hristos vindecînd doi îndrăciți*, în care demonii ies din gurile celor posedați și trec în turma de porci care pasc acolo, unii din draci călări pe porci, alții intrînd în gurile lor și toată turma aceea se îneacă sărind în mare (Dionisie din Furna 2000, p. 106). Porcul este prezent în practicile legate de ritualurile de trecere în „lumea de dincolo“.

Un vechi obicei, „pomana porcului“, reprezintă masa oferită în semn de mulțumire celor care au ajutat la sacrificarea porcului de Ignat, pe 20 decembrie (Ghinoiu 1994, p. 127), pentru a obține carnea și preparatele din carne necesare. Pe la 1680, într-o zi de 20 decembrie, boierul moldovean Ioan Hăbășescul îi scria lui Nicolae Buhuș, mare medelnicer, că ar fi foarte bucuros să primească, în schimbul peștelui de sămînță, „unul din ceia ce li-i ciuma în ziua de Ignat. Nu pentru altă, ce și trebuie acmu să se afle că spune un păcat mare ci celuia ce n-are de acel fel, ales acmu la Crăciun“. Avea nevoie de porc și pentru mațe, „că mațele știucii sînt supțiri, iar nouă, fiind oameni de țară, nia foarte trebui de-acel fel să fie mai groși“ (Iorga 1925, p. 86-87). Paul de Alep a lăsat mărturie că, „în ajunul Sf. Ignatie dinaintea sărbătorii Crăciunului [...], este obiceiul în această Țară Românească să se taie porci și să-i atîrne pentru sărbătoare sau pentru pastramă“ *(Călători străini*, VI, p. 108). De Crăciun, pentru bucatele care urmau a fi gătite în casa boierului Ioniță Canta (1777) se cumpărau șapte mascuri și mirodenii, folosite de un „grădinar neamțu pentru doi mascuri ce i-au tăet el și i-au grijit“: chiper, enibahar, cuișoare, scorțișoară, nucușoară, alămîi, sare, salitră (Iorga 1928, p. 114). Pe la începutul secolului al XIX-lea, un medic relata că, de sărbătorile Crăciunului, „fiecare român taie unul din porcii lui cei grași“ și numai „în răstimp de două săptămîni o familie îl consumă în întregime“ (*O lume într-o carte de bucate* 1997, p. 197).

Cum arăta porcul medieval?

Porcul domestic avea capul mare, destul de lung, cu rîtul lung și puternic, bine adaptat pentru rîmat, care ar sugera rasa Stocli. Trenul anterior, mai dezvoltat decît cel posterior, este bine evidențiat prin înălțimea greabănului mare, membrele nefiind prea groase, după cum arată lărgimile modeste ale extremităților oaselor apendiculare. Ea constituie rasa porcilor indigeni din spațiul nostru (Bejenaru 2003). Se pretează foarte bine la exploatarea extensivă, specifică Evului Mediu, poate fi întreținută ușor la pășune, în regiunile de munte și în cele cu ghindă, jir și alte fructe de pădure. Descoperirile arheologice și analizele arheozoologice indică creșterea porcinelor cu o pondere mai mare în zonele cu umiditate crescută și păduri întinse (Bejenaru 2003). O descriere specială despre porci o găsim la Dimitrie Cantemir, care arată că în ținutul Orheiului, „la satul Tohatin dintre rîurile Ichel și Răut, porcii nu se nasc cu copitele despicate, ci întregi ca la cai; așa se întîmplă și cu purceii fătați după trecere de trei ani de scroafe aduse aici din alte părți; și aceasta se întîlnește nu numai la purceii domestici, ci și la cei sălbatici care se prăsesc în mare număr prin păpurișurile din jurul Nistrului“ (Cantemir 1973, p. 117).

Despre bogăția de porcine

Un călugăr iezuit de origine maghiară, Paul Beke, venit în Moldova în timpul lui Vasile Lupu, menționa că „țara este bogată în porci și păsări“ *(Călători străini*, V, p. 276). Din catastiful mănăstirii Galata (1588), aflăm că mănăstirea avea 20 de porci la Vîlcești, 20 la Sadna și 100 la Șivița, în total 140 de porci (Caproșu, Zahariuc 1999, 53-54). Numărul impresionant al porcilor crescuți în spațiul românesc reiese și din comerțul cu aceste animale. Turme de porci erau trimise pentru îngrășare din Moldova spre pădurile Bistriței, după cum arăta, la începutul secolului al XVII-lea, Efrem, episcopul de Rădăuți: „Doră au dăruit domnul Dumnezău jiru [...] sau ghende, să faceți dumneavoastră bine pentru voia noastră ca să tremitem orece porci ce avem, doră s-aru îngrășea“. Alexandru Lăpușneanu transporta porci în Ardeal, la Bistrița și Brașov, fiind considerat „cel mai mare negustor de asemenea marfă pe care l-a avut vreodară nația noastră“ (Iorga 1925, p. 110, 144, 169), și se supăra cînd nu primea prețul așteptat pentru animalele aduse la vînzare (Iorga 1925, p. 171). Era o conjunctură deosebit de favorabilă pentru exportul de porci (Murgescu 1998, p. 47).

Porcii erau dăruiți unor mănăstiri și biserici pentru pomenirea răposaților sau erau lăsați moștenire. În 1634, Vasile Lupu dăruiește preoților bisericii Sfîntul Nicolae din Iași 18 porci (Caproșu, Zahariuc 1999, 324). În 1587, soția lui Lucoci dă pentru pomeni mănăstirii Sfîntul Sava din Iași din „toată averea“ „bani și vite“, anume 10 porci, 4 boi, 10 vaci, 100 de oi și 6 iepe (Caproșu, Zahariuc 1999, p. 45-46). Un anume Stratulat îi lasă moștenire fiicei sale sate, curți, vii cu crame, iazuri, prisăci și vite, 200 de oi și zece porci *(D.R.H.*, XXVIII, p. 144). După împărțirea bunurilor, soția lui Grigore Ureche lua de pe moșia Goiești bijuterii, veșminte, vase, 60 de vaci cu boi și 40 de mascuri *(D.R.H.*, XXVII, p. 50).

Bucate de carne de porc

Carnea de porc era cea mai consumată. Era un fapt de neînțeles ca cineva să nu mănînce carne de porc. Cronicarul Eftimie, cînd scrie despre modul de viață a lui Iliaș Turcitul, fiul domnului Moldovei Petru Rareș, relevă abținerea acestuia de la vin și carne de porc ca pe ceva ieșit din comun *(Vechile cronici*, 1891, p. 93).

Din vechile cărți de bucate aflăm despre diversitatea bucatelor din carne de porc și felul în care erau pregătite „spetele de rîmător“, limbile, cîrnații groși, „supțiri“ sau „scurți ce să cheamă salami frîncești“, capul de rîmător, pastrame și alte „cărnuri sărate“ *(O lume într-o carte de bucate* 1997, p. 157-161), „muschiul de porc stufat“, „mușchișori de porc cu sos de pătlăgele roșii“, „cașcaval de porc“, „plăcintă de picioare de mascur cu zbîrciogi“, „cîrnăciori de porc cu zbîrciogi“, „galantine de purcel“, „cîrnați negri cu sînge de mascur“, „cîrnați albi“, „limbi de porc afumate“ sau cum se face „grăsime bună de mascur“, „grăsime pentru aluaturi răci“, jambonul, slănina ș.a. *(Rețete cercate a lui Robert*, 2005, p. 124-135).

Porcii în timpul foametei

Porcii vii sau slănina de porc intrau în prețul de vînzare sau de răscumpărare al unor moșii sau slujitori, fenomen întîlnit mai ales în perioadele de foamete. În Țara Românească, în domnia lui Radu Paisie, „pe mare foamete“, au fost cumpărați niște țigani pentru șase găleți de grîu și patru porci grași *(D.R.H.*, B, IV, p. 331). La 1652, în timpul foametei „celei mari“, o parte din moșia Divițeni se vindea cu 12 lei și „o jumătate de slănină“ *(C.D.M.*, II, p. 426).

Imaginea porcului

Dintre animalele domestice cu fapte condamnabile supuse unor sentințe judiciare în Evul Mediu, porcul rămîne vedeta bestiarului judiciar (Pastoureau, p. 122). Deși carnea și grăsimile asigurate de acesta erau semnificative în regimul alimentar al comunităților umane, porcul era considerat un animal dezgustător. Un predicator augustin din secolul al XIV-lea caracteriza războaiele dintre genovezi și venețieni drept o înfruntare între măgari și porci. Venețienii erau văzuți drept porci pentru că adoptaseră modul de a reacționa al acestui animal; atunci cînd unul era lovit, toată turma se strîngea pentru a se repezi împotriva agresorului (Cristea 2012, p. 85). În cronici, dorobanții și seimenii răsculați în timpul domniei lui Matei Basarab erau descriși drept turbați și „turburați, ca niște porci fără nici o rușine“ (Axinte Uricarul, II, p. 29).

Porcul, animal de folos, care asigura resursele de carne și grăsime necesare familiei, rămîne a fi asociat unor fapte de ocară ale oamenilor, precum în însemnarea de pe *Mineiul* de la Mănăstirea Moldovița (1741) cu referire la scrisul urît al călugărului Agaton că „nu era harnic să screi beani, dar au scris porcăreaște“ (Caproșu, Chiaburu, I, p. 490).

(varianta integrală pe www.dilemaveche.ro)

Ludmila Pîrnău *este cercetător științific în cadrul Institutului de Arheologie al Academiei Române – Filiala Iași.*

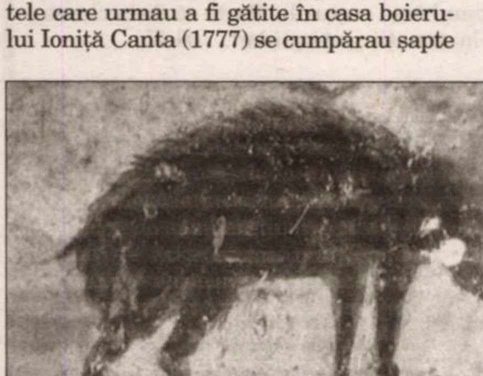

Porc, Sucevița, pictura bisericii, sec. XVI

Porc, Sucevița, pictura bisericii, sec. XVI

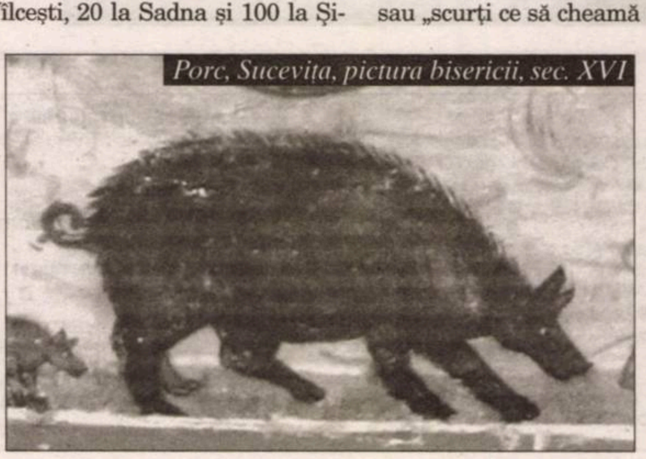

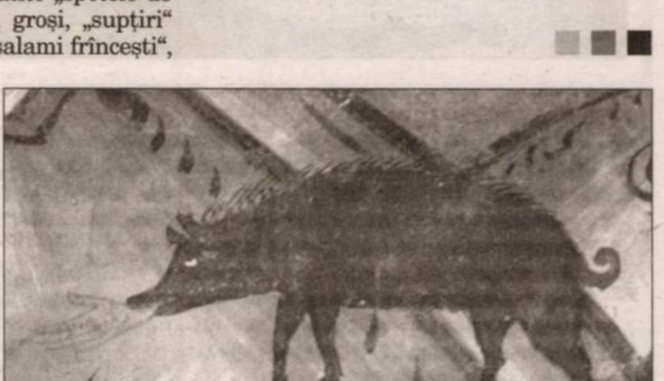

Porc, Voronet, pictura bisericii, sec. XVI

Biblioteca Județeană ASTRA Sibiu

Cu ochii-n 3,14

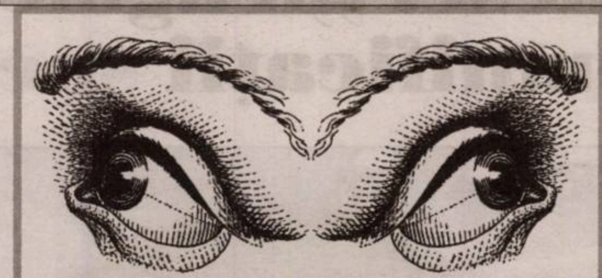

IATĂ CUM
(ÎNTRE DOUĂ MIȘCĂRI GREOAIE)
CINEVA INTERESAT
DE SCULPTURI ȘI MONUMENTE
A ȚINUT SĂ ÎNDULCEASCĂ IZOLAREA,
STRIGÎND CĂ TONUL ENTUZIAST
TRECE DE LA OM LA OM
ÎN TIMPUL ZBORULUI

■ Din „puțul gîndirii“ politice românești. La finalul ședinței de Guvern de miercurea trecută, Alexandru Rafila, ministrul Sănătății, a susținut o declarație de presă. El a motivat deciziile autorităților de a relaxa, de sărbători, măsurile restrictive impuse de pandemie în contextul răspîndirii tulpinii Omicron după cum urmează: „Decît să avem măsuri dure nerespectate, mai bine avem mai multă relaxare, dar cu respectare riguroasă“ (un fel de „relaxare“ nemțească, cu program fix?). Altfel spus, măsuri sau nu, respect să fie! Simplu ca bună ziua. Decît lipsă de respect, mai bine lipsă de măsuri. Așa-i la noi, latini cu coada pe sus: respectul e totul. Dacă respect nu e, nimic nu e. Iată cum, între două valuri, ne umplem de respect și învingem – din nou! – și pandemia. Doi iepuri dintr-un foc. (**M. P.**)

■ O modă mai nouă, de pe la începutul lunii decembrie: pe aleile dintre blocuri apar niște indivizi îmbrăcați în costume populare sau în costume de Moș Crăciun, care trag după ei un difuzor enorm, din care răzbate o muzică greu inteligibilă, chiar dacă foarte sonoră, și destul de neplăcută (deși poate că unora le-o plăcea și așa ceva). Sînt niște pretinse colinde. Indivizii, care nu sînt nici copii și nici măcar flăcăi, ci niște bărbați în toată regula, asemeni celor ce adastă prin preajma bodegilor, mai fac din cînd în cînd efortul cîtorva mișcări greoaie de dansuri populare. Nu cred că ar îndrăzni cineva să le dea covrigi, mere sau cozonac. În afară de bani, poate doar vreo sticlă de băutură ar părea să le fie pe plac. În orice caz, n-am prea văzut pe cineva să le dea ceva. Atmosfera pe care o creează cu difuzoarele lor aduce mai degrabă a ceva din India ori de prin miezul Africii decît a colinde de Crăciun. (**A. M.**)

■ Două „oferte serviciu“ din pagina de mică publicitate a ziarului *Libertatea* de vineri, 10 decembrie 2021: 1) „Societate de pază angajează agenți de securitate, paznici pentru București. Salariu net peste 2.000 Lei, luat la timp“ – iată, în sfîrșit, un angajator care știe că un salariu luat la timp este mai atractiv, pentru cineva interesat de paza Capitalei, decît salariul încasat la paștele cailor; 2) „RQ Beli Pan […] angajează 2 Lucrător Bucătărie (spălător vase mari). Condiții minime: […] cunoașterea bucătăriei sîrbești, cunoștințe limba engleză“ – aici ar fi de remarcat că vasele mari în care s-a gătit mîncare sîrbească pot fi spălate (cu priceperea cerută de specificul acestor preparate culinare) numai de cunoscători ai limbii engleze. (**D. S.**)

■ După ce primarul Londrei a dispus alocarea unui fond de un milion de lire sterline pentru ca monumentele și sculpturile orașului să reflecte mai bine diversitatea și contribuțiile celor care și-au pus amprenta pe faima Londrei, un studiu inițiat de Art UK a ajuns la concluzia că 20,5% din sculpturi și monumente înfățișează bărbați, în timp ce doar 4% sînt dedicate femeilor și abia 2% celebrează bărbați și femei de culoare. Sculpturile dedicate animalelor depășesc însă 8%. Acum cîtiva ani, un alt studiu descoperea că în lume există mai multe statui cu lei decît au mai rămas în viață în sălbăticie. (**M. C.**)

NE UGRÁL JON A H DON! KÖSZÖNJÜK!
NU SĂR ȚI PE POD! MULȚUMIM!
DON'T JUM ON THE BRIDGE! THANK YOU!
CHEILE VÂRGHIȘULUI
LUMEA PIERDUTĂ
ELVESZETT VILÁG
LOST WORLD

© E. Farkas

■ La finele fiecărui an, în Franța, Press Club acordă premiile pentru cele mai amuzante declarații politice. Anul acesta, marele premiu a revenit Marlènei Schiappa, ministrul delegat pentru Cetățenie, care, vorbind despre proiectul de lege contra poligamiei, a ținut să precizeze că *„On ne va pas s'interdire les plans à trois“* („Nu vom interzice sexul în trei“). Am zîmbit condescendent, deși, dacă ar exista un top similar și în România, pariez că francezii ar fi geloși pe umorul politicienilor noștri. (**S. G.**)

■ Mai mulți saci menajeri în care se aflau fructe fermentate au fost găsiți la un control la Penitenciarul Ploiești. Fructele erau pregătite pentru a se fabrica alcool. Oamenii încercau, probabil, să îndulcească puțin izolarea. (**A. M. S.**)

■ Poluare fonică. La ora 7 fără ceva a fost RO-Alert. La ora 8 și jumătate – vecinuțul cu bormașina. Apoi au venit unii cu un difuzor, strigînd din toți bojocii, la refren: „Hop, hop, hop și-așaaa“. Și ne mai mirăm de ce crește incidența tulburărilor mentale... (**M. M.**)

■ Văd pe site-urile de știri că „a venit prima tranșă din PNRR“, adică 1,8 miliarde de euro. Din tonul entuziast al relatărilor pare că am cîștigat ceva la loterie. Noi, adică noi, poporul. Așa că întreb și eu: mie cînd îmi intră banii pe card? (**M. M.**)

■ Doi hipopotami cărora le curgea nasul s-au dovedit a fi primii bolnavi de COVID din specia lor. Grădina zoologică din Anvers, unde sînt găzduiți, i-a plasat rapid în carantină. Imani, în vîrstă de 14 ani, și Hermien, de 41, nu prezintă și alte simptome. Se pare că virusul trece și de la animal la animal, nu doar de la om la om. A mai fost semnalat la pisici, cîini, hiene, nurci, vidre și chiar cerbi. Recent, în Canada, trei exemplare de cerb cu coadă albă au fost infectate cu COVID. Cel mai probabil, au luat virusul de la oameni. Nici un caz de transmitere de la cerb la om nu a fost deocamdată descoperit. (**A. A. D.**)

■ Sabia purtată de Napoleon Bonaparte în timpul loviturii de stat din 1799 și cinci arme de foc care i-au aparținut împăratului francez mort acum 200 de ani au fost vîndute la licitație în Statele Unite pentru mai mult de 2,8 milioane de dolari. Există arme și arme pe lumea asta. (**A. M. S.**)

■ „Houston (sau cine-o fi), avem o problemă!“ / „Roger, ce problemă?“ / „Roger, ni s-a înfundat closetul!“ / „Roger, pînă vine instalatorul apelați la tehnicile învățate în antrenamente.“ Așa îmi imaginez că s-a desfășurat recent o conversație între echipajul cunoscut drept Crew-2 al navetei SpaceX Dragon Endeavour – care se întorcea pe Pămînt după o misiune de 200 de zile pe Stația Internațională – și cei de la sol. Fapt e că, în cele 20 de ore cît a durat călătoria înapoi spre Pămînt, astronauții au rezolvat cumva chestia. Se pare că „antrenamentul“ pentru asemenea situații înseamnă folosirea pamperșilor din dotare. După ce au ajuns cu bine acasă, comandantul echipajului a declarat: „A fost o misiune foarte-foarte intensă în timpul căreia s-au întîmplat multe“, iar o membră a echipei sale a spus, zîmbind: „Sigur, asta a fost suboptim *(suboptimal)*, dar ne-am descurcat“. Interesant e că incidentul nu e singular. Pe aceeași navetă, la o cursă anterioară, au fost probleme cu rezervorul specializat și o cantitate de urină a ajuns în sistemul de ventilație al navetei. Cînd s-a raportat acest incident, legătura directă de Internet pe care fanii expedițiilor de genul acesta urmăresc *live* ce se întîmplă în navetă a fost întreruptă. Din pudoare, desigur. Acum, ce să zic? Mulți l-au divinizat pe Musk pentru ieftinirea incredibilă a costurilor zborului cosmic, fără să se gîndească de unde taie oare omul ăsta costurile. Poate că de la closete, ceea ce duce la situații „suboptime“… (**S. V.**)

DILEMA VECHE

REDACȚIA:
Dana CĂLINESCU (secretar general de redacție)
Marius CHIVU ● Radu COSAȘU ● Stela GIURGEANU
Andrei MANOLESCU (redactor-șef adjunct)
Matei MARTIN ● Matei PLEȘU ● Adina POPESCU
Iaromira POPOVICI ● Ana Maria SANDU
Dan STANCIU (art director) ● Mircea VASILESCU
Sever VOINESCU (redactor-șef)

RUBRICI:
Teodor BACONSCHI ● Ion BARBU ● Aron BIRO ● Paul BREAZU
Cosmin CIOTLOȘ ● Horia CORCHEȘ ● Andrei CORNEA
Codrin Liviu CUȚITARU ● Alin FUMURESCU ● Petre GURAN
Ionuț IAMANDI ● Maria IORDĂNESCU ● Selma IUSUF
Ovidiu LORENZ ● Anca MANOLESCU ● Victor MOROZOV
Adrian MUREȘAN ● Radu NAUM ● Lorin NICULAE
Andrei PLEȘU ● Constantin RUDNIȚCHI ● Mihaela SIMINA
Bogdan-Alexandru STĂNESCU ● Oana STOICA ● Valeriu STOICA
Cătălin ȘTEFĂNESCU ● Bogdan TĂTARU-CAZABAN ● Teodor TIȚĂ
Andreea VLAD ● Rodica ZAFIU

TEHNOREDACTARE: Adrian DAMIAN
EDITOR WEB: Anda DOCEA

PUBLICITATE PENTRU PRINT:
floriana.coman@adevarulholding.ro

PUBLICITATE PENTRU ONLINE:
vanzari@ead.ro
dragos.stan@adevarulholding.ro

MANAGEMENT GRUPUL DE PUBLISHING:
Administrator Special: Constantin SANDU
Director Marketing: Steluța ZAMFIR
Coordonator Producție: Constantin DELTA
Director Distribuție: Dana ZAMFIR
Informații și reclamații ABONAMENTE:
0790.139.007 / 0790.139.009
(numere cu tarif normal, disponibile de luni pînă vineri, între orele 9 și 18)
e-mail: abonamente@adevarulholding.ro

ISSN: 1584-1669
Revistă editată de: Adevărul holding
Publicație auditată de: BRAT
Tiraj: 7.250
Tipărit la Tipoart Idea Studio

Biblioteca Județeană
ASTRA Sibiu

Biblioteca Județeană
ASTRA Sibiu

„Sînt vechi, domnule!“ (I.L. Caragiale)

FONDATOR **ANDREI PLEȘU**

DILEMA VECHE

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE ■ Anul **XVIII** ■ nr. **924-925** ■ 23 decembrie 2021 – 5 ianuarie 2022 ■ www.dilemaveche.ro ■ 24+8 pagini ■ 10 lei

Andrei MANOLESCU

libertatea de impresie

8

ANDREI PLEȘU

„Retorica sărbătorilor“

pagina **3**

BEST OF 2021

paginile **15-22**

FLORIAN GHEORGHE

„Sănătatea publică în vremuri tulburi“

pagina **30**

Oraș frumos, oraș urît

TRADUCERI LEGALIZATE
INOVA
APOSTILE
www.inova-traduceri.ro
www.exchange-office.ro

© Ema Cojocaru

> *„Orașul este singura ființă vie care e în stare cu adevărat să întinerească.“*
>
> *JACQUES ATTALI*

210051>
5 948489 149474

Redacția DILEMA VECHE: Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, sector 2, 020331 București ● **telefon:** 0372.130.006 ● **e-mail:** dilema@dilemaveche.ro

Biblioteca Județeană
ASTRA Sibiu

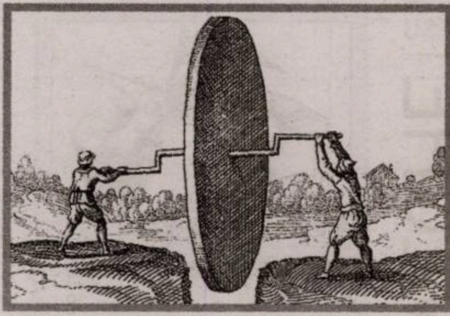

Teodor TIȚĂ

contraintuiția

O să fie bine

The Economist crede că moștenirea principală a lui 2021 este instaurarea unei certitudini a incertitudinii. „Noua normalitate“ constă într-o permanentă schimbare a regulilor și un efort intens și obositor de adaptare la o realitate în permanentă schimbare. Duse sînt obiceiurile și obișnuințele din anii premergători pandemiei. Autorii revistei fac o paralelă cu ceea ce s-a întîmplat după atentatele de la 11 septembrie 2001 cu traficul aerian. Călătorii au fost obligați să se conformeze unui set de obligații aflat în permanentă schimbare: mai întîi nu au mai putut lua cu ei obiecte ascuțite, apoi au trebuit să se descalțe la controlul de securitate, apoi lichidele au devenit suspecte, la fel și laptop-urile etc. Cu fiecare pericol nou a apărut o regulă nouă și viața a devenit un pic mai complicată.

Publicația britanică are probabil dreptate. Tentativa de a face cumva ordine în viața noastră e probabil sortită eșecului, iar noua normalitate va continua să ne consume energia și nervii cel puțin un an de zile de acum încolo sau pînă cînd vom fi mult prea obosiți pentru a mai remarca cît de mult s-au schimbat lucrurile și ce departe sîntem de rutine pe care altădată le credeam veșnice. Va mai fi lumea la fel? Nimeni nu știe, dar cînd a stat vreodată timpul pe loc? Schimbări ar fi venit și dacă n-am fi devenit cu toții brusc experți în epidemiologie. Nu în același ritm, nu toate disruptive, dar ar fi fost.

Dacă încercăm pentru un minut să dăm deoparte motivele de pesimism, o să vedem că din anii aceștia rămîn și cîteva lucruri bune. *Lockdown*-urile și restricțiile ne-au învățat să apreciem mai mult ce aveam – probabil nu mai eram conștienți de multă vreme ce acces uriaș aveam la lumea întreagă și cît spațiu de explorat (din toate punctele de vedere) ni se oferea. Și ni se oferă încă. Apoi, foarte mulți dintre noi au înțeles că tehnologia poate ajuta. Au învățat lucruri noi, le pot folosi acum, pot cîștiga bani de pe urma lor sau pot întreține relații care altfel s-ar fi pierdut. Închipuiți-vă pentru o secundă cum ar fi arătat pandemia asta în anii ’80. Izolare fără Internet. Mult mai multe slujbe ar fi dispărut, prieteniile ar fi trebuit să se întrețină din voci fără chipuri în apeluri telefonice scumpe.

Aceleași restricții au avut și efectul neașteptat de a aduce o conversație despre libertate în rîndul unor sectoare de populație care altminteri ar fi avut probabil cu totul alte preocupări. Sigur că această conversație (antivaccin, împotriva certificatului verde etc.) e pe alocuri toxică, uneori de-a dreptul stupidă și dăunătoare, dar exercițiul ei va rămîne cu cei care o poartă. Poți spera onest că data următoare cînd se va pune problema restrîngerii drepturilor sau abuzurilor guvernamentale, halucinații de azi vor fi un pic mai atenți.

Pe de altă parte, foarte mulți dintre noi au fost obligați la mici reevaluări ale mediului în care trăiesc. Unii s-au mutat la țară, alții au ales să se întoarcă în birouri doar parțial, alții au decis să plănuiască și pentru dezastre, nu doar pentru vacanțe. Cumva am devenit mai umili, ne-am dat seama cît de fragili sîntem și ce ușor se poate duce totul dracului. În același timp, ne-a intrat în vocabular cuvîntul „reziliență“. Cu fiecare grijă nouă, cu fiecare motiv de prudență de care nu eram conștienți, am descoperit că putem face față unor lucruri altădată intolerabile. Pe cît de fragili, pe atît de rezistenți.

Și avem motive să exersăm în continuare. Sînt vreo 25 de ani de cînd România nu a mai fost preocupată cu adevărat de inflație, de exemplu. Stabilitatea prețurilor nu mai era de mult o problemă reală în sondajele care ne măsoară îngrijorările. Este acum. La fel și criza energetică. Să amintesc și de posibilitatea unui război major la granițele noastre? Nu o mai fac, are grijă Vladimir Putin să genereze un șir de știri și analize cum n-au mai fost probabil de la invadarea Irakului. Cu diferența că acum Ucraina se pregătește de invazie, iar agresorul are nefericitul obicei de a fi absolut neplăcut cu vecinii. „Cu cine se învecinează Rusia? Cu cine vrea ea.“ Asta nu e banc despre reputație, ci avertisment.

Aș fi amintit aici și despre contextul politic intern, însă cred că e suficient să aruncăm o privire pe propunerea de buget pentru 2022 și să vedem pe unde mai cresc sumele alocate. Să vedem cine are cele mai mari procente și să remarcăm cum creșterile acelea nu sînt niciodată explicate. *Politic* am scris? Probabil am vrut să scriu „de securitate“.

The Economist are dreptate, sînt vremuri complicate. Dar o să fie bine. Nu poate fi altfel.

Teodor Tiță *este gazda podcast-ului* În Centru *pe care îl puteți asculta pe oricare dintre platformele de distribuție (Apple, Spotify, Google etc.): https://open.spotify.com/show/5jSN6amOtenIsHn23aoOLQ*

■ ■ ■

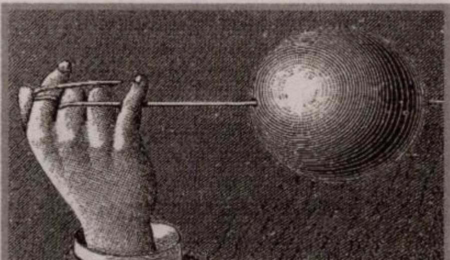

Matei MARTIN

mapamondul de buzunar

Alegeri universale doar pentru „patrioți“

Alegeri cu rezultat previzibil în Regiunea Administrativă Specială chineză din Hong Kong. Potrivit noilor reguli, doar „patrioții“ s-au putut prezenta în fața alegătorilor, candidații fiind încuviințați și garantați de guvernul de la Beijing. Potrivit noii legi electorale, doar 20 din cele 90 de locuri din Parlament sînt alese direct. 40 de fotolii din Parlamentul local sînt alese de o comisie formată din reprezentanți loiali Beijingului. Restul de 30 de locuri sînt alese de comitete care reprezintă diferite comitete și grupuri de interese din industrie aflate, și acestea, sub influența Chinei. Iar toți candidații, inclusivi cei care s-au prezentat pentru mandatele directe, au fost verificați de Beijing. Criteriul principal: loialitatea față de China. În aceste condiții, era de așteptat ca prezența la urne să fie scăzută: doar vreo 30% din cei 4,5 milioane de locuitori ai regiunii Hong Kong s-au prezentat la vot.

Autoritățile din Hong Kong s-au străduit din răsputeri – dar degeaba – să asigure o prezență ridicată la vot tocmai pentru a da impresia unei voințe populare, legitime. Însă, pe fondul antipatiei aproape generale stîrnite de guvernul local condus de Carrie Lam, dar și în lipsa unei oferte electorale și, mai ales, în contextul unei legi considerate nedemocratice, cetățenii au refuzat să se prezinte la urne. Descurajantă a fost și prezența vizibilă a poliției: 10.000 de ofițeri au fost dislocați pentru a asigura ordinea publică în ziua scrutinului. Și peste zece persoane au fost arestate încă înainte de începerea alegerilor pentru că ar fi îndemnat populația să-și anuleze buletinul de vot. E o formă de protest *soft* – dar aspru pedepsită.

Guvernul de la Beijing a intensificat presiunea făcînd pași decisivi pentru a-și spori autoritatea asupra Hong Kong-ului.

完善選舉制度 落實愛國者治港
保一國兩制 促安定繁榮
Improve Electoral System Ensure Patriots Administering Hong Kong
Preserve One Country, Two Systems Enhance Stability and Prosperity
立場新聞
STANDNEWS

© wikimedia commons

Protestele izbucnite în 2019 au oferit, vreme de cîteva luni, o licărire de speranță tinerilor care au crezut că democrația mai e (încă) posibilă. Mișcarea de contestare a apărut, dacă vă mai amintiți, la scurt timp după decizia guvernului local de a adopta o lege care permite extrădarea în China continentală – o măsură care îi face pe cetățenii din Hong Kong vulnerabili în fața autorităților de la Beijing din motive politice sau în funcție de interese de afaceri și care subminează sistemul juridic semiautonom al regiunii. În 1997, atunci cînd Marea Britanie a renunțat la această colonie, retrocedînd-o Chinei, Hong Kong-ului i s-a garantat dreptul de a-și păstra sistemul judiciar și administrativ timp de 50 de ani, după principiul „o țară, două sisteme“. Partidul Comunist Chinez forțează însă modificări legislative și de natură administrativă pentru a alinia această insulă de democrație la sistemul chinez. Criza politică declanșată de protestele din 2019 a obligat guvernul local să amîne inițiativa legislativă cu privire la extrădare. Însă, în vreme ce protestatarii au cerut abandonarea definitivă a legii, demisia guvernului local și menținerea statutului special al teritoriului, guvernul de la Beijing a intensificat presiunea făcînd pași decisivi pentru a-și spori autoritatea asupra Hong Kong-ului.

Comunitatea internațională și-a exprimat deja în repetate rînduri îngrijorarea cu privire la degradarea drepturilor și libertăților cetățenilor din Hong Kong. Legile adoptate de Beijing privind securitatea națională au fost primul răspuns la protestele din 2019: sub pretextul securității naționale pot fi arestați mult mai ușor eventualii contestatari ai regimului. Însă situația devine tot mai dramatică. Prin sporirea semnificativă a prezenței militare și polițienești pentru a descuraja protestele, prin măsuri judiciare îndreptate împotriva disidenților, dar și prin schimbarea intempestivă a legislației electorale. Scrutinul de duminica trecută e doar cel mai recent episod, poate chiar epilogul acestei triste istorii: Hong Kong se integrează în China. Hong Kong se dezintegrează.

■ ■ ■

Dilema veche

urează cititorilor și colaboratorilor săi

Sărbători vesele!

Următorul număr al revistei va apărea joi, 6 ianuarie 2022

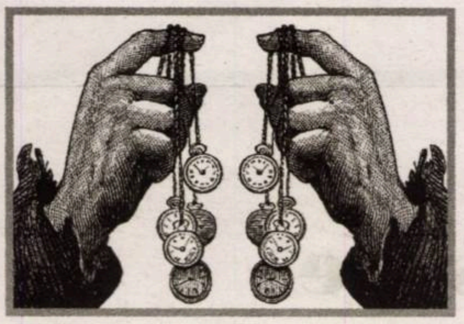

Andrei PLEȘU

nici așa, nici altminteri

„Așa e că pînă acum nu stăm nici bine, nici rău, adică nici așa, nici altminteri?“ (I.L. Caragiale)

Retorica sărbătorilor

În fiecare an, e obligatoriu să dăm, de sărbători, o probă de talent și sensibilitate. Măcar de Paște și de Crăciun. Trebuie să dăm mesaje calde, „inspirate“, subtile, dulci sau hazoase, așa încît destinatarul să-și dea seama cu cine are de-a face, să audă sunetul distict al personalității noastre, cu întregul ei nimb de originalitate. Am mai spus-o: prefer, în asemenea situații, textul simplu, cinstit, consolidat prin tradiție: „Hristos a înviat!“, „Crăciun fericit!“, „Un An Nou bun!“ etc. Sau, atunci, o „compoziție“ strict personală, valorificînd emoțional dimensiunea privată, unică, a relației cu „beneficiarul“. Cum se încalcă, de obicei, această regulă?

Mai întîi prin expedierea mesajelor „colective“. E soluția birocratică a „dialogului“. N-ai timp să însăilezi nenumărate mici capodopere de proză lirică și atunci scrii două-trei rînduri „de uz global“ și le trimiți unei lungi liste de prieteni, rude, colegi ș.a.m.d.

În ce mă privește, nu răspund acestui tip de mesaj. Nu pentru că am orgoliul de a nu fi o firimitură dintr-un inventar alcătuit cu toptanul, ci pentru că nu mă simt vizat direct și pentru că e inechitabil să fac un efort individual pentru a răspunde unui „apel“ care se adresează unei grămezi. Înregistrez actul de „bunăvoință“, dar nu mă obosesc să dau *„reply“*.

O altă „soluție“, tot mai prizată în Occident, este aceea a așa-numitelor *„Jackie Lawson e-cards“*. Să nu se supere cei cîțiva prieteni care recurg la această variantă. Mă bucură întotdeauna să primesc un semn de la ei. Dar, în sine, procedeul mă plictisește. Sînt obligat să văd un filmuleț de animație drăgălaș, cu Moși Crăciun, îngerași, brăduți, păsărele, cățeluși și ursuleți, pe un fond muzical tandru sau zglobiu, pentru ca abia la sfîrșit să pot citi mesajul propriu-zis și să pot răspunde. Mi se ia mai mult timp decît sînt dispus să dau pentru a savura un asemenea obiect artistic…

N-ai timp să însăilezi nenumărate
mici capodopere de proză lirică
și atunci scrii două-trei rînduri „de uz global“.

În sfîrșit, o a treia „soluție“, aproape necinstită din punctul meu de vedere, este alegerea unei urări „tari“, de pe diverse site-uri, care s-au hotărît să-ți ușureze viața. Răsfoiești cîteva zeci sau sute de versiuni și ți-o însușești pe cea care ți se pare mai „fină“, mai „duioasă“, mai „haioasă“, mai potrivită. Propunerile sînt de tot soiul: de la obosita formulă „Sănătate, că-i mai bună decît toate!“ pînă la peisagistica hiperglucidică de genul „Pe la geamuri cad steluțe, iar pe foc sînt sărmăluțe, iar bradul e la locul lui, Moșul e la treaba lui, să ne fie nouă bine, iaca și Crăciunul vine. Crăciun ferici!“. Se poartă umorul echivoc („Să primești cadouri frumoase, decorate cu fundițe și Daniela Crudu să-ți fie una dintre Crăciunițe“ sau „Cățeluș cu păru' creț, să ai jeepu' în coteț și o vilă cu piscină / Andreea Marin ca vecină, o lopată pentru bani, / La Anu' și la Mulți Ani!“), umorul pe teme „la modă“ („În deplin consens cu încălzirea globală, îți urez un călduros Crăciun fericit!“) sau umorul năprasnic, viril-binevoitor („Lovi-te-ar trenul fericirii, trăsni-te-ar fulgerul iubirii, cădea-ți-ar în cap un sac cu bani și un bilet cu la mulți ani!“). Dau bine „înțelepciunile“: „…din cînd în cînd să faci apel la rațiune sau măcar să-i dai un bip“. Nu lipsesc „amuzante“ puneri în scenă („Moș Crăciun bate la ușă, scoate mîna din mînușă…“ sau „Sărbători fericite și un brad cît mai frumos. Să vină Moș Crăciun cu un Ferrari și să plece pe jos“). Recunosc, se poate întîmpla să dai și peste glumițe ceva mai reușite („Crăciunul este acea perioadă minunată în care te gîndesti la toți cei dragi și… la ce mărime poartă la pulover!“ sau „În ziua de Crăciun, cînd te îndopi cu porc și sarmale și n-ai timp nici să suspini… eu am să-ți aduc aminte că nu e bine să consumi excesiv sare, zahăr si grăsimi“). Dar chiar și în astfel de cazuri, meritul tău de „autor“ e anulat din plecare: ești un simplu intermediar între angajații site-ului și „andrisant“. Adică nu ești nici destul de bun ca să inventezi ceva pe cont propriu, nici destul de șmecher ca să-ți ascunzi „sursele“.

O ultimă observație: majoritatea mesajelor care circulă de sărbători manevrează mai curînd apetiturile de „fericire“ terestră și „bunăstare“ materială ale oamenilor, cu vagi și convenționale aluzii la registrul simbolurilor religioase. Sărbătoarea e orientată spre „chef“, sentimentalism și reușită „lucrativă“. Riscul e să constați că, de fapt, lumea nu prea știe ce sărbătorește. Altfel, la capitolul veselie stăm binișor. În ciuda faptului… În pofida situațiunii…

P.S. Pe de altă parte, o sumedenie de patrioți și „mistici“ riguroși au apărut, de curînd, pe piață, pentru a protesta morocănos împotriva urării „Felicitări de sezon!“ *(„Season's Greetings!“)*, ca fiind încercarea Occidentului păgîn de a submina urarea religioasă printr-una profană. Apologeții cu pricina ar face bine să se informeze și să fie mai pototiți. *„Season's Greetings!“* nu e o invenție de ultimă oră și nu evacuează formulistica creștină a sărbătorilor. Creștinii de pretutindeni continuă să facă urări de Crăciun și de Paște. Dar cum, de Anul Nou, în lumea globală de azi, se trimit urări binevoitoare și celor care sînt de alte religii, s-a recurs – mai demult – la această formulă, care *include,* fără a exclude pe nimeni. Pe scurt, dacă un co-religionar îmi trimite „Felicitări de sezon!“, gestul lui mi se pare deplasat. Dar dacă eu trimit unui prieten turc, indian sau japonez o urare de „Crăciun fericit!“, decizia mea e la fel de deplasată. În rest, „echidistanța“ urării „neconfesionale“ poate fi, uneori, e drept, prea *„politically correct“*, după cum și vînturarea frazeologiei confesionale poate fi ipocrită, sau direct vidă…

(text reluat din anii trecuți)

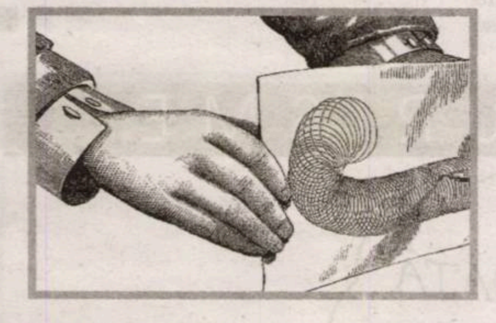

Andrei CORNEA

la răscruce de gînduri

Impostura noastră cea de toate zilele

Florin Roman e un impostor. Și-a plagiat dizertația, a pretins că a absolvit o universitate ale cărei cursuri nu le-a parcurs, a pretins că a scris o carte care nu există. Cam totul în viața sa publică pare o impostură, inclusiv faptul că se pretinde liberal. Ministeriatul lui la Digitalizare – din fericire, terminat repede – a fost o impostură. Aproape amuzant în cazul domniei-sale e și faptul că pare inconștient de imposturile sale. Singur a trimis la *Libertatea* pagini plagiate integral. Acum se lamentează și e deprimat: crede că „l-au lucrat“. Se știe responsabil de vreo culpă? Ei, aș!

Problema – și o știm bine – e că Florin Roman nu e un caz izolat, o buruiană într-un cîmp de flori superbe. În politică situația lui reprezintă – mă tem – aproape regula. Impostura de diferite grade și gravități e deja endemică printre diverși politicieni. Mai rău e că, prin numirile de funcționari la toate nivelurile, făcîndu-se ele pe baza legăturilor clientelare cu politicienii, corpul de funcționari din administrații și agenții e infestat de impostură – de oameni care nu sînt pregătiți pentru funcțiile și sarcinile ce le revin. Faptul are consecințe dezastruoase pentru administrarea treburilor curente sau excepționale ale țării. De asta mă tem că PNRR va fi un eșec, pur și simplu fiindcă cei puși să-l aplice se vor dovedi incapabili s-o facă în multe cazuri.

Din păcate, impostura e la ea acasă în societatea românească în general. Cea mai bună dovadă o vedem în rezistența îndîrjită la vaccinare într-o parte majoritară a populației. Cei mai mulți care refuză vaccinarea anti-COVID nu sînt decît victimele unei uriașe imposturi. Mai întîi e vorba despre impostura celor care se pretind specialiști, cunoscători, experți în sănătate, fără să fie. Sînt cei care refuză știința și-i discreditează rezultatele. Sînt printre ei și medici, sînt cadre medicale, sînt și „vindecători“ ori partizani ai feluritelor tratamente „alternative“. Iar acești impostori sînt adesea crezuți și unii creduli ajung să fie atît de înfricoșați de vaccin încît recurg la celebra deja „vaccinare la chiuvetă“, riscînd nu numai boala și moartea, dar și închisoarea, dacă sînt prinși. Cît despre cei care i-au convins de aberații, aceștia stau la adăpost bine-mersi: purtați pe la diferite televiziuni, cu mii și zeci de mii de *like*-uri și *share*-uri pe diverse site-uri, se bucură în România de o cvasi-impunitate, spre a nu mai vorbi despre notorietate, clientelă și bani.

Dar acești impostori de top n-ar fi fost crezuți și ascultați de milioane de oameni dacă școala pe care aceștia au absolvit-o cîndva nu i-ar fi obișnuit treptat cu impostura: că a recita pe dinafară lecția, fără a o înțelege, merită o notă bună; că a extrage și copia un comentariu de pe Google sau alt site și a-l prezenta sub numele propriu reprezintă „o activitate didactică“ meritorie; în schimb, că a pune prea multe întrebări învățătoarei sau profesorului e o impolitețe. Că știința e grea și, la drept vorbind, cam inutilă. Că a trece la teză prin copiere e OK, fiindcă tot nu-ți folosește în viață să fii „tocilar“. Sigur, multe dintre aceste păcate vin de departe, din vremea comunismului. Dar nu le-am eliminat, ba chiar, adesea, le-am agravat.

Azi, impostura de toate speciile
a devenit automatism, inconștiență, fapt banal de viață.

Da, pe timpul comunismului, foarte mulți oameni participau – uneori activ, alteori numai pasiv – la marea impostură a regimului. Dar cred că o mare parte dintre ei – inclusiv șefi – erau măcar conștienți de impostura generală, dar și, uneori, de propria impostură.

Azi, impostura de toate speciile a devenit automatism, inconștiență, fapt banal de viață. Bravii noștri impostori tind să fie sinceri: chiar se cred învățați și competenți. Chiar se știu sîrguincioși, capabili, de valoare. Chiar sînt sincer indignați cînd sînt prinși cu cioara vopsită și suspectează dușmănii ascunse. Sînt atît de învățați cu impostura „noastră cea de toate zilele“, încît n-o mai resimt ca pe un corp străin. Cazul lui Florin Roman, care el însuși se demască trimițînd pagini plagiate la presă, mi se pare exemplar. Și periculos. Căci impostura nerecunoscută, neînțeleasă la nivel social, ba chiar privită cu simpatie, văzută uneori ca „alternativă“ la știința rea a „elitelor“, nu numai că otrăvește minți și anihilează programe de dezvoltare, dar – așa cum vedem –, prin consecințele ei, omoară. Omoară oameni ce puteau fi salvați. Iar moartea lor e prea reală, nu o impostură.

Sever VOINESCU

axa dus-întors

Steaua sus răsare!

În 2014, Universitatea din Groningen a împlinit 400 de ani de existență și a decis să celebreze această impresionantă aniversare cu un eveniment cu totul unic, așa că a organizat primul mare colocviu interdisciplinar dedicat stelei magilor. Toți știm istoria magilor care au pornit din Răsăritul lumii spre ținuturile Israelului ghidați de-o stea, care le-a vestit nu doar nașterea celui mai important Rege dintre toți regii, ci le-a arătat și drumul. De unde pînă unde steaua aceea? A existat? Dacă a existat, cum de s-a comportat așa ciudat (cel puțin pentru un observator terestru)? Dacă n-a existat, ce anume fenomen astronomic a putut stimula imaginația evanghelistului? Mai exact, Universitatea din Groningen a aniversat patru secole de înțelepciune academică aducîndu-i împreună pe toți specialiștii care s-au ocupat de problema stelei magilor ca să dezbată între ei și – speranța noastră, a umililor întrebători – să formuleze, poate, răspunsul clar: ce-a fost cu steaua aceea?

Așadar, vreme de trei zile au discutat despre stea specialiști care studiaseră problema din perspectiva mai multor discipline: astronomie, geografie, istorie, teologie, filozofie, filologie etc. Titlul colocviului a fost: *„The star of Bethlehem: historical and astronomical perspectives“*. Tema colocviului nu a fost chiar întîmplător aleasă: în același an, 2014, se împlineau tot 400 de ani de la apariția unui tratat astronomic al lui Johannes Kepler în care marele astronom trata chestiunea stelei care i-a ghidat pe magi. În esență, Kepler ajunsese la concluzia că ceea ce văzuseră magii ca o singură stea strălucitoare fusese, de fapt, o conjuncție între planetele Saturn și Jupiter cu unele aspecte neobișnuite, dar nu chiar inexplicabile, cum ar fi coborîrea acestei conjuncții mai spre Pămînt. Kepler spunea că, astfel, Dumnezeu a vrut să se folosească de credințele caldeenilor legate de astrologie pentru a da semnalul nașterii Fiului Său. Ipoteza conjuncției de planete care pot fi percepute ca o singură stea strălucitoare ce se deplasează nu era chiar nouă, dar Kepler a fost cel dintîi care a dovedit-o riguros matematic prin calcule care stîrnesc admirația specialiștilor pînă astăzi. Firește, s-au născut dezbateri și, pe măsură ce a trecut timpul, cunoașterea a avansat, s-au descoperit fel de fel de lucruri, argumentul lui Kepler a fost contestat sau nuanțat, completat sau desființat după caz. Însă în centrul colocviului de la Groningen nu a stat neapărat teoria lui Kepler (deși s-a vorbit mult și despre ea), cît una mai recentă, a unui astronom contemporan pe nume Michael Molnar, profesor la Universitatea Rutgers – una dintre cele mai vechi și prestigioase universități americane.

Molnar, care și-a expus teoria despre steaua magilor într-un articol științific apărut la finalul anilor '90, spune că, pe parcursul anilor, studenții l-au întrebat adesea ce crede despre steaua de la Betleem și el răspundea ceva de bun-simț, considerînd subiectul mai mult o chestiune de șuetă. Doar că, în 1991, ceva din alt domeniu i-a provocat o idee. Astronomul de primă mînă Michael Molnar avea, în plus față de astronomie, o pasiune căreia i se dedicase cu rigoare egală: numismatica. În 1991 a cumpărat de la o licitație o monedă de secol I bătută în Antiohia, pe care se vedea un berbec în alergare care privește în urma sa ceva ca o stea plasată lîngă o semilună. Inițial a crezut că e vorba despre un fel de efigie a orașului sau a provinciei Syria. Dar și-a dat seama că e ceva mai profund cînd, studiind, a aflat că la acea vreme, pentru astrologii caldeeni, semnul zodiacal al Berbecului era simbolul Iudeii. Berbecul de pe monedă, așadar, semnifica Iudeea. Prin urmare, sensul reprezentărilor de pe monedă (berbec, stea, semilună) era unul astrologic. Împins mai departe de curiozitate, Molnar a început să studieze astrologie (tocmai el, astronomul!) și s-a gîndit să facă un exercițiu pe care, ciudat, nimeni nu-l făcuse pînă la el. Pînă la Molnar, toți cei care au încercat să vadă ce e cu steaua magilor au folosit matematica și calculul astronomic, au privit povestea cu ochii omului de știință al vremii lor. Cam ca Kepler. Nimeni, însă, nu s-a gîndit să facă un exercițiu de empatie: să încerce să privească cerul de atunci (descris de calcul astronomic, desigur) nu cu ochii unui cercetător de azi, ci cu ochii unui astrolog de acolo și de atunci.

Povestea în sine este pilduitoare pentru multe din neînțelegerile în care trăim. Și e pilduitoare pentru un anume gen de raportare a cunoașterii științifice la realități ancestrale, de natură mitică, de nu chiar mistică.

Astfel, Molnar a combinat calculul astronomic cu datele cultural-istorice și a ajuns la următoarea concluzie: el spune că magii astrologi, scrutînd cerul, se uitau după semne anume în constelația Berbecului, din moment ce voiau să afle cînd se naște Regele în Iudeea și nu așa, în general, pe cer. A făcut calculele cu privire la constelația Berbecului și a rezultat că, la începutul secolului I, mai exact în anul 6, au avut loc două ocultări ale planetei Jupiter de către Lună. Prima este cea care a pus magii pe drum, pentru că ei au văzut acest fenomen în constelația Berbecului dinspre Răsărit, și a doua, o lună mai tîrziu, pe care au văzut-o în direcția Betleemului dinspre Ierusalim. Astfel se explică de ce au mers întîi la Ierusalim și apoi de la Ierusalim la Betleem, conduși de „aceeași“ stea. Cum spuneam, Molnar a publicat rezultatul întregii sale cercetări într-o revistă de specialitate și, de atunci, argumentul său a devenit punct principal de discuție în chestiunea stelei de Crăciun.

Întîlnirea de la Groningen, despre care v-am vorbit, s-a învîrtit mai mult în jurul argumentului lui Molnar decît în jurul celui al lui Kepler. După cum era de așteptat, poate, colocviul a evidențiat părerile polarizate ale astronomilor – unii spun că nimic nu se susține în argumentul Molnar, alții dimpotrivă, că e fără fisură. Una peste alta, colocviul de la Groningen, după ce a reunit tot ce este mai solid științific în chestiunea stelei și a magilor, a ajuns la cîteva concluzii. Clare ca lumina zilei! Examinînd narațiunea biblică și confruntînd-o cu toate datele istorice, geografice, astronomice și filologice pe care le avem, savanții au decis că ne aflăm cu siguranță într-una din următoarele situații: a) fie Matei a scris ficțiune pură și totul a fost doar în imaginația lui; b) fie au existat magi, dar care au ajuns altfel la Betleem căci povestea cu steaua nu se confirmă; c) fie povestea cu steaua se confirmă, dar poate că nu au existat magi; și, în fine, d) fie au existat și magii, și steaua pe care au urmat-o, iar ce scrie Matei în Evanghelie e factual adevărat. Așadar, se confirmă în conclavuri științifice ceea ce copiii cîntă (sau cîntau pînă pe vremea mea, că acum e cu Rudolf, cu reni și cu Santa) pe străzile și ulițele înfrigurate ale României: „Steaua sus răsare, ca o taină mare...“.

Crăciun binecuvîntat tuturor, urmat de un an nou cu sănătate, pace și har!

■ ■ ■

Mihaela SIMINA

accent pe istorie

Micul Prinț – Plănuiește cu inima

Plănuiește cu inima – așa scrie pe semnul din agenda mea pentru anul ce se încheie, 2021. Agenda îl are pe prințul lui Saint-Exupéry pe copertă, aceasta fiindu-i tematica, Micul Prinț. E inutil aproape să adaug că este una dintre cărțile mele preferate. Și de-acum, rămîne una dintre agendele preferate.

Ca (aproape) orice poveste bună, și *Micul Prinț* are o mică istorie surprinzătoare în culisele creației. Antoine-Marie Roger, viconte de Saint-Exupéry (1900-1944), a fost, pe lîngă scriitor și jurnalist, și aviator. Pasionat și dedicat. A intrat în aviație la puțin peste 20 de ani, apoi a fost pilot pentru o companie aeriană privată, iar cînd a început al Doilea Război Mondial s-a înrolat în aviația militară franceză. Doar că, în 1940, Franța a capitulat în fața Germaniei naziste și, prin armistițiul aferent, situația s-a schimbat, iar forțele militare franceze au fost demobilizate. Exista rezistența franceză condusă de Charles de Gaulle din exil, de la Londra, doar că Saint-Exupéry nu prea rezona cu omul politc De Gaulle, astfel încît a preferat să stea departe de Forțele Armate Britanice și să plece în Statele Unite ale Americii. Exilul de la New York a coincis cu nașterea romanului *Micul Prinț*, una dintre cele mai răspîndite cărți din lume.

Din 1942, evoluția conflictului i-a permis autorului să revină la manșa avioanelor militare. Înainte de a se întoarce în Franța, Antoine a trecut pe la un prieten și i-a aruncat acestuia pe masa de la intrarea în casă o pungă de hîrtie mototolită. Era un cadou de plecare. „Mi-ar plăcea să îți dăruiesc ceva splendid, dar asta e tot ce am“, i-a spus Saint-Exupéry prietenului său. Istoria avea să arate că darul său de plecare a fost mult peste *splendid*. În punga de hîrtie se afla manuscrisul romanului *Micul Prinț*, alături de ilustrațiile corespunzătoare, desenate de autor, adică vreo 140 de pagini scrise de mînă, cu corecturi și ștersături, cu pete de cafea și chiar urme de arsuri de țigară.

Micul Prinț a fost publicat prima oară în Statele Unite ale Americii în 1943, în engleză și în franceză, iar în Franța a apărut în 1946. De-a lungul timpului a devenit a doua cea mai tradusă carte din lume, după Biblie.

Altfel, rămîne cum a zis Micul Prinț al lui Saint-Exupéry: *Limpede vezi doar cu inima. Miezul lucrurilor nu poate fi văzut cu ochii.* Trecem asta pe agenda 2022?

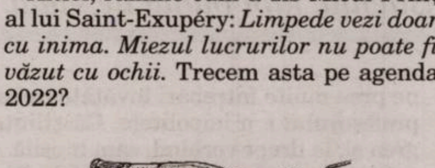

B A R B U R I S M E

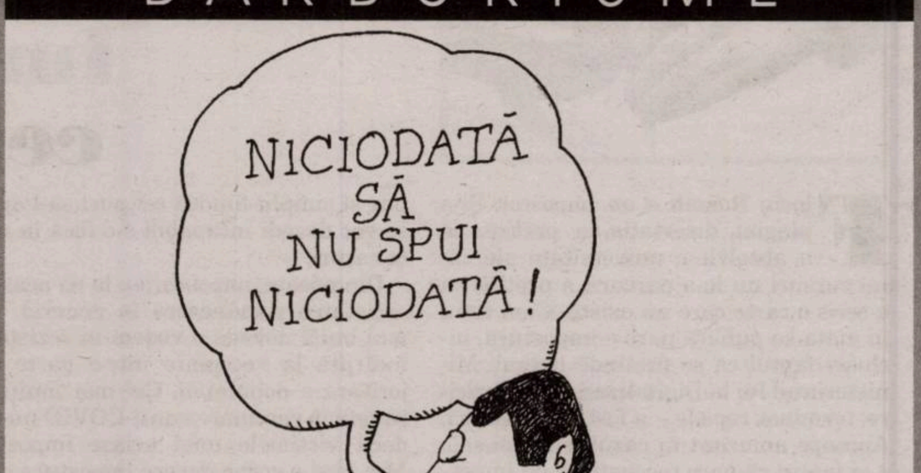
NICIODATĂ SĂ NU SPUI NICIODATĂ!

Desen de Ion BARBU

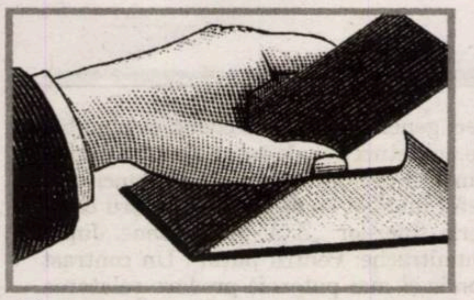

Valeriu STOICA

la drept vorbind

Pot fi prevenite erorile judiciare?

În condițiile democrației constituționale, judecătorul se află într-o poziție privilegiată. El poate căuta adevărul și înfăptui dreptatea fără a deveni el însuși o victimă. Întotdeauna căutarea adevărului și înfăptuirea dreptății sînt acte de libertate. De multe ori, de-a lungul istoriei, libertatea a fost posibilă numai prin sacrificiul suprem, iar martirii au luminat prin libertatea lor calea către adevăr. Din fericire, în regimul politic al democrației constituționale nu mai este nevoie să fii martir pentru a fi liber. Căutînd și descoperind adevărul, înfăptuind dreptatea, judecătorul își pune în lucru propria libertate și contribuie la asigurarea libertății celorlalți. Gradul de libertate al comunității este direct proporțional cu gradul de adevăr și de dreptate. Dar, ca orice ființă omenească, judecătorul nu se bucură de infailibilitate. Judecata sa nu este scutită de riscul erorii. Judecătorul trebuie să fie el însuși conștient că nu este infailibil, că oricît de bogat și de complex ar fi arsenalul său metodologic și oricît de puternică ar fi virtutea sa morală pentru căutarea și aflarea adevărului, eroarea judiciară nu este exclusă. Știind că nu este infailibil, știind că poate să greșească, judecătorul poate reduce sfera de manifestare a erorii judiciare.

O asemenea atitudine a judecătorului este posibilă printr-o perseverentă stare de veghe a conștiinței morale.

Erorile judiciare săvîrșite fără rea-credință, fără intenția de a comite o nedreptate sînt, în primul rînd, rezultatul comodității intelectuale și morale. Ispita comodității este una dintre cele mai puternice, dar dacă judecătorul se lasă sedus de această ispită, nu mai merge pe drumul aflării adevărului, ci pe cel al ignorării lui. Adevărul nu poate fi descoperit fără acuitatea privirii morale, iar dreptatea ca formă de manifestare a binelui nu este posibilă fără adevăr. Starea de veghe a conștiinței morale și-a găsit o inspirată expresie în Evanghelia după Matei (6, 22-23): „Luminătorul trupului este ochiul; deci dacă ochiul tău este curat, tot trupul tău va fi luminat; dar dacă ochiul tău este rău, tot trupul tău va fi întunecat. Deci, dacă lumina care se află-n tine este întuneric, cu atît mai mult întunericul!“. În această expresie a conștiinței morale ca stare de veghe se regăsește atitudinea pe care trebuie să o aibă judecătorul în căutarea sa neobosită pentru aflarea adevărului și înfăptuirea dreptății. Numai pe adevărul faptelor poate fi clădită apoi arhitectura argumentelor pentru aplicarea corectă a legii și pentru înfăptuirea dreptății. Mult mai grave sînt însă erorile judiciare săvîrșite cu vinovăție de către judecător. Corupția nu se oprește la poarta instituțiilor Justiției. Nu este întîmplător că unul dintre motivele de revizuire a hotărîrilor judecătorești, atît în materie civilă, cît și în materie penală, este condamnarea judecătorului pentru o infracțiune privitoare la pricina pe care a soluționat-o. La acest motiv de revizuire se adaugă acela în care judecătorul a fost sancționat disciplinar definitiv pentru exercitarea funcției cu rea-credință sau gravă neglijență, dacă aceste împrejurări au influențat soluția pronunțată în cauză.

„Dacă ochiul tău este curat, tot trupul tău va fi luminat.“

Organizarea procesului judiciar în mai multe etape și sistemul căilor de atac, inclusiv al celor extraordinare, constituie remediile firești pentru corectarea erorilor judiciare, dar mai importante decît aceste remedii sînt mijloacele pentru prevenirea erorilor judiciare. Formarea inițială și formarea continuă a judecătorilor trebuie să asigure atît însușirea metodologiei procedurale și a tehnicilor complementare de căutare și de aflare a adevărului în orice proces, cît și însușirea valorilor și regulilor deontologice specifice, astfel încît conștiința morală ca stare de veghe să aibă un temei solid. Premisa formării profesionale trebuie să fie însă dublată de asumarea de către corpul judecătorilor a valorilor morale ale profesiei. Activitatea de judecată, managementul dosarelor și conducerea judiciară nu epuizează conținutul sferei datoriilor judecătorilor. Ei trebuie să cunoască starea Justiției, să participe la rezolvarea problemelor ridicate de societate și a nemulțumirilor semnalate în legătură cu activitatea judecătorească, să nu se izoleze într-un turn de fildeș, să fie prezenți în viața comunității profesionale, inclusiv prin preocuparea de a preveni săvîrșirea erorilor judiciare.

Iar atunci cînd există atacuri la adresa Justiției, inițiate de grupuri de interese care neagă, direct sau indirect, valorile democrației constituționale și urmăresc destabilizarea ordinii de drept, judecătorii trebuie să găsească o cale de a comunica atît motivele reale ale acestor atacuri, cît și argumentele care sporesc și consolidează credibilitatea Justiției. Dialogul cu societatea este indispensabil pentru realizarea acestor țeluri. Cu atît mai mult corpul magistraților nu trebuie să rămînă pasiv atunci cînd problemele și nemulțumirile apărute în legătură cu activitatea judiciară au o bază reală, fiind generate tocmai de săvîrșirea unor erori judiciare. Instanțele de judecată, Consiliul Superior al Magistraturii, asociațiile judecătorilor trebuie să recepteze aceste nemulțumiri, să le analizeze critic, să găsească soluțiile pentru rezolvarea lor și să comunice aceste soluții astfel încît tensiunile dintre Justiție și societate să fie diminuate și înlăturate. În acest fel, corpul judecătorilor își îndeplinește misiunea de a asigura armonia socială nu numai prin aflarea adevărului și pronunțarea unor soluții drepte în cauzele judecate, ci și printr-o pedagogie judiciară care să consolideze adevărul și dreptatea ca valori împărtășite de întreaga comunitate.

***Valeriu Stoica** este avocat și profesor de drept civil la Facultatea de Drept a Universității din București.*

■ ■ ■

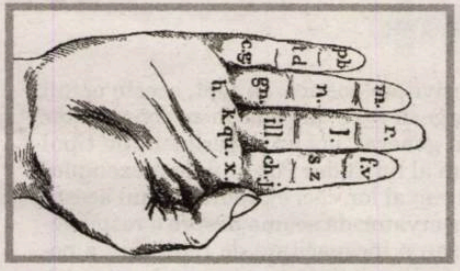

Codrin Liviu CUȚITARU

prezentul discontinuu

Sărbători

Cred că era prin 1998 cînd un amic britanic – veteran al experiențelor academice pe plaiuri mioritice – s-a arătat surprins de omniprezența alcoolului în mediile noastre universitare. Observația lui m-a mirat inițial. Anglia, fie vorba între noi, nu este tocmai țara abstinenților fericiți. Am cutreierat în cîteva rînduri *pub*-uri londoneze alături de profesori ai locului și pot zice, cu mîna pe inimă, că blîndul ciobănaș mioritic este uneori îngeraș – în privința virtuților bahice – pe lîngă fratele său trăitor în Albion. Englezul *low class* dă zilnic pe gît cantități apreciabile de *scotch* și bere neagră (puternic alcoolizată, preferabil „Newcastle“). Universitarii nu se lasă mai prejos, numai că ei, dintr-un rafinament structural, preferă vinurile seci și coniacul subțire *(brandy)*. (Poate, odată, dacă voi simți impulsul poeian al povestirii pe nerăsuflate, am să vă relatez escapada mea nocturnă, de la Londra la Sheffield, pe o autostradă cu multiple benzi, într-un Renault cochet, în compania unui profesor autohton și a unui ipocrit vin australian. Nici damele care apar în reclamele la șampon nu țipă mai frumos decît țipam eu în mașină ori de cîte ori capul tovarășului de drum, șoferul însuși, amorțit de aerul podgoriilor cu canguri, se prăvălea pe volan.) Constatarea prietenului englez nu se referea însă neapărat la apetența universitarului român pentru alcool, cît la prezența (excesivă) a spirtoaselor în spațiul nostru academic. El observase că nu trecea sărbătoare la care universitarii băștinași să nu scoată pe masă „tăriile“, indiferent de oră ori dispoziție. Chiar micile atenții, sesizase el, se axau pe aceleași băuturi „gradate“. Pentru a fi convingător, mi-a oferit un exemplu din istoria culturală britanică. Încă de la începutul secolului, povestea interlocutorul meu, se instaurase în universitățile insulare o tradiție. Fiecare doctorand, la sfîrșitul programului de studii, obișnuia să aducă profesorului-coordonator o sticlă din whisky-ul cel mai bun. Nimic ostentativ. Doar recunoștință simbolică și bucurie a celebrării momentului. Pe la jumătatea anilor ’70, autoritățile engleze au decis să interzică totuși obiceiul. Prezența alcoolului în universități a devenit, brusc, prohibită. Explicația oficialilor a avut nuanțe hermeneutice interesante: cadourile alcoolice, au zis ei, *încurajează elitele profesorale să bea,* afectînd astfel dinamica intelectuală a întregii societăți.

De aceea se arăta mirat de entuziasmul bahic oaspetele nostru. A vedea alcool și veselie prin birourile profesorale constituia pentru el o experiență suprarealistă. Din fericire, mă gîndesc azi retrospectiv, bietul om nu avusese ocazia să participe la susțineri de gradul I în școli. Ce talazuri de alcool loveau acolo derutata comisie universitară prin anii ’90! Se întîmpla în cabinetele directorilor de licee încă de la 8 dimineața. Ziceai că ai aterizat la o nuntă împărătească și nu la un examen didactic. Dacă-ți puneai mintea cu dascălii locali, intrai în pancreatită acută pe la ora 10 și nu mai prindeai susținerea lucrării metodico-științifice de la 12. Vremuri zglobii. Îmi revine în minte imaginea unui palid universitar descins într-un asemenea cadru festiv cu o cumplită migrenă matinală. Refuza să se atingă de licorile înșirate pe biroul directorului. Localnicii s-au îngrijorat. Oare ce transmitea dumnealui? Nu erau produsele lor alcoolice la nivelul pretențiilor sale? Într-un tîrziu, insul respectiv a cerut *ceva* pentru cumplita durere de cap. S-au luminat cu toții la chip. Directorul a strigat la un profesor tinerel: „Marinică, ia adu tu *chestia aia de migrenă* de la cantină! O țineam pentru prînz, dar lui dom’ profesor îi trebuie acum“. Marinică a revenit vesel cu o sticlă de whisky afumat în mînă. La vederea ei, tristul evaluator s-a prelins, învins, pe scaun, șoptind ca un muribind: „Un algocalmin ori un antinevralgic, pentru numele lui Dumnezeu, asta voiam...“. În prezent, lucrurile s-au schimbat, fără îndoială, dar pe bătrînii ca mine „amintirile îi răscolesc“. N-o pot uita nici pe studenta („nouăzecistă“) care mă abordase pe toate căile pentru a-mi oferi o sacoșă cu niște sticle zornăitoare. Refuzată pînă la exasperare, domnișoara a apelat la un tertip vechi. Și-a convins mătușa – fostă colegă de facultate cu mama mea – să facă o vizită amicei din studenție. După pupăturile de rigoare, madama a plasat punga maică-mii, cu mențiunea inofensivă: „Ceva pentru băiețelul tău de la nepoțica mea“. Mama, persoană cu simțul răspunderii, deși stingherită, m-a chemat să-mi ridic „ploconul“. I-am spus calm să-și sune colega și să o avertizeze că, dacă nu-și recuperează plasa rapid, voi fi nevoit să o depun la Secretariat ca „obiect pierdut“. Doamna a venit răvășită și a luat sacoșa, dar nu a uitat să-i arunce maică-mii peste umăr: „Dragă, dacă nu-i plac tradițiile noastre, poate ar trebui să ia avionul și să se ducă înapoi în America“. M-am încăpățînat să n-o fac. Și nu regret.

***Codrin Liviu Cuțitaru** este profesor la Facultatea de Litere a Universității din Iași. Cea mai recentă carte publicată:* Omul multiplu, *Editura Junimea, 2021.*

■ ■ ■

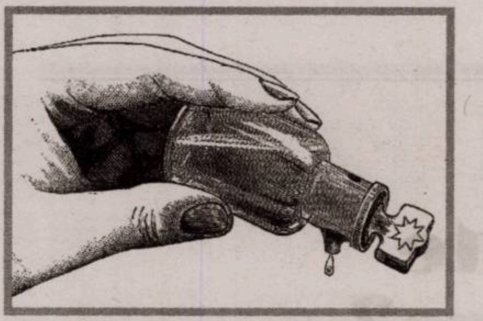

Rodica ZAFIU

cuvinte **nepotrivite**

Pentru puțin, cu plăcere, cu drag...

Răspunsul verbal la o formulă de mulțumire este un act de limbaj de rutină, important pentru coeziunea socială, realizat printr-un număr limitat de formule fixe, clișeizate. Acestea sînt în general scurte (ar fi nefiresc ca la un simplu *Mulțumesc!* sau *Mersi!* să se răspundă în fraze complexe și ceremonioase) și au rolul de închidere a unei secvențe conversaționale. Actul răspunsului la mulțumiri a fost studiat în multe limbi, din perspectivă pragmatică și sociolingvistică, mai ales observîndu-se numeroasele sale variante de realizare. În româna actuală cel mai folosit răspuns este, foarte probabil, *Cu plăcere,* urmat de *Pentru puțin, Pentru nimic, N-ai / N-aveți pentru ce;* toate sânt puternic concurate, astăzi, de formula *Cu drag,* aflată în vizibilă ascensiune.

Tiparele pragmatice ale actului se regăsesc în limbi diferite și se bazează pe cîteva strategii fundamentale: vorbitorul minimalizează sau chiar neagă efortul său și importanța lucrului pentru care i se mulțumește *(pentru puțin, pentru nimic*, în franceză *de rien*, *il n'y a pas de quoi,* în italiană *di nulla, di niente,* în engleză *no problem),* accentuează atitudinea sa pozitivă, exprimînd plăcere *(cu plăcere,* fr. *avec plaisir,* engl. *my pleasure)* și apreciere (engl. *you're welcome),* invită (fr. *je t'en prie,* it. *prego,* germ. *bitte* etc.), mulțumește la rîndul său ori își exprimă acordul cu mulțumirile interlocutorului. Prezența unor formule similare în limbi diferite se datorează universalității strategiilor, dar poate fi și efectul unor influențe directe, al unor calcuri. E posibil ca unele dintre formulele din română să fi fost imitate (mai ales după franceză).

O istorie a formulelor de acest tip – tipice pentru dialogul real – este din păcate greu de făcut. Dialogul epistolar nu oferă date utile, pentru că scrisul favorizează alte dezvoltări ale mulțumirilor și ale răspunsului la ele. Nici măcar teatrul nu e o sursă consistentă: rutina conversațională, formulele de salut și alte forme de menținere a contactului verbal sînt lipsite de relevanță narativă și sînt în genere eliminate din text și din spectacol. Mai multe informații putem obține din vechile ghiduri de conversație, publicate separat sau la sfîrșitul gramaticilor destinate străinilor. În prima gramatică tipărită a limbii române – *Elementa linguae daco-romanae sive valachicae,* a lui Samuil Micu și Gheorghe Șincai (Viena, 1780) –, răspunsul la mulțumire este consemnat de două ori: în urma unei invitații la masă și a oferirii unor indicații de orientare în spațiu. Ghidul oferă un tipar de răspuns prin negarea efortului și a îndatorării interlocutorului: „Foarte îți multămim de prînzul bun. – *Nu este pentru ce* să-mi multămești“ (p. 93); „Foarte multămesc Domniei tale. *Nu este pentru ce* să multămești“ (p. 99). După mai bine de două secole, manualul Lianei Pop, *Româna cu sau fără profesor* (Cluj, 1991), primul instrument modern, comunicativ, de învățare a limbii curente, introducea chiar din prima lecție răspunsul la mulțumiri, într-un dialog minimal: „Un bilet, vă rog. – Poftiți. – Mulțumesc. – *Cu plăcere*“. Textul (care avea alături imaginea unor persoane vorbind la un ghișeu) îi impresiona întotdeauna pe studenții care începeau să învețe limba română, creîndu-le însă așteptări oarecum disproporționate față de politețea din spațiul public românesc.

La Caragiale, în comedia *O noapte furtunoasă,* răspunsul *pentru puțin* apare de cîteva ori, de fiecare dată cu rol stilistic clar. Formula este folosită de Veta atunci cînd poartă cu Chiriac un dialog voit rece, formal, contrastînd cu relația amoroasă dintre cei doi și indicînd o stare de tensiune mocnită: „Chiriac: Mersi. Veta: Pentru puțin“. Inadecvat, deci generator de efect comic, e schimbul de politețuri banale într-o situație importantă și profund emoțională, atunci cînd șeful familiei își dă acordul pentru căsătoria tinerilor: „Zița: Mersi, nene. Jupîn Dumitrache: Pentru puțin“. Un contrast comic și mai puternic produce relatarea schimburilor banale de politețuri, ca răspuns la așteptările emoționale ale Ziței: „Zița: Ei! l-ai găsit? i-ai vorbit? i-ai dat? i-ai spus? Spiridon: Da, cocoană. Zița: Ce-a zis? Spiridon: «Mersi». Zița: Și tu ce i-ai spus? Spiridon: «Pentru puțin»“.

Istoria formulelor și a competiției dintre diversele tipare e cu siguranță complicată. Există o tendință firească de a înlocui formulele clișeizate ale politeții cu variante noi, care să transmită mai multă emoție, să dea un conținut afectiv convențiilor sociale. Probabil că formulele mai vechi, bazate pe minimalizare *(pentru puțin),* nu i-au mai atras pe vorbitori. Deși convenționalizate, aceste formule pot fi oricînd resemantizate, iar minimalizarea poate părea insuficientă, chiar meschină, pentru că admite un oarecare grad de îndatorare. În momentul de față, formula *Cu drag* are mult succes în comunicarea informală. Formula aproape generală de închidere epistolară a pătruns în oralitate, în stilul colocvial, ca mijloc de închidere a unei interacțiuni conversaționale. Răspîndirea ei a fost probabil înlesnită de apropierea, prin prepoziția inițială, de formula *Cu plăcere*. Răspunsul *Cu drag* are avantajul noutății, dar și pe acela de a pune accentul pe apreciere și pe relația umană, nu doar pe minimalizarea efortului și a îndatorării.

■ ■ ■

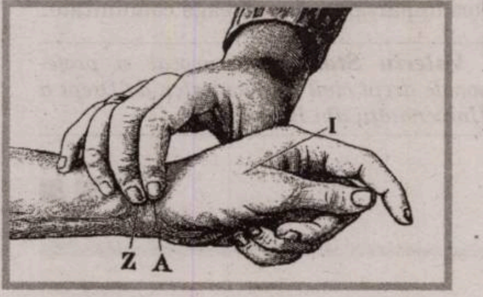

Horia CORCHEȘ

prof, viața mea

Punți de legătură, gusturi și valori

Fără să am la îndemînă volumul, dat împrumut cuiva și nerecuperat, îmi aduc aminte că, în *Introducere în teoria valorilor,* Tudor Vianu oferă la un moment dat un exemplu, ca să-i spun așa experiențial, prin care încearcă să ilustreze disocierea valorii în sine de gust, care este, în mod evident, o expresie a unei subiectivități asumate. Dacă mă duc într-un muzeu, spune Vianu – în sinteza mea narativă –, e posibil să văd acolo un tablou, artă contemporană, al unui pictor dintr-un curent recent, care sparge tipare clasice (nu-mi aduc aminte exact, e posibil ca Vianu să se fi referit la arta abstractă avangardistă), pe care să îl apreciez, dar să nu-l găsesc potrivit pentru a trona în sufrageria mea, pe perete. Nu se potrivește cu restul decorului, cu reprezentarea mea despre confortul intim personal. Cu alte cuvinte, Vianu spune că un obiect de artă poate fi recunoscut ca valoros, chiar dacă ție, receptor, nu-ți place în mod deosebit. Cum îi recunoști valoarea? Păi, aș zice că prin contextualizare culturală, în primul rînd, firește, dacă ești mai la curent, și prin raportare la opinii critice de autoritate ale specialiștilor.

Să fac un salt în timp. Nu întotdeauna noul se mulează cu ușurință pe capacitatea de receptare a publicului, fie el specializat sau nu. Chiar din aceeași breaslă fiind sau uneori tocmai pentru că ești în aceeași breaslă, poate apărea tendința de rezervă, de respingere a noului, pentru că nu corespunde gustului tău, format, evident, în spiritul valorilor trecutului în care ți l-ai interiorizat. Să ne amintim două cazuri relevante și, în același timp, divergente. Apariția lui Eminescu i-a prilejuit lui Alecsandri, poet național al momentului, celebrele versuri: *E vreunul care cîntă mai bine decît mine? / Cu-atît mai bine țării și lui cu-atît mai bine.* La polul opus, tocmai Eminescu se poziționa cu aciditate critică față de Macedonski, reprezentant al simbolismului, pe care îl acuza de lipsa fibrei naționale. În fapt, el contesta întreaga direcție nouă a poeziei: *Actele aceste de flagelare le voi repeta de cîte ori voi avea să lovesc în instinctele bastarde ale acelor străini, romanizați de eri de alaltăeri, cari privesc toate în țara aceasta de „sus în jos“. Unul abia sfîrșește liceul, vine să vîndă mărunțișuri și suliman la București, îi merge rău o negustorie și s-apucă de alta: negustoria literară* („Materialuri etnologice“, în *Timpul,* 8 aprilie 1882). Ei bine, a murit simbolismul pentru că marele poet, incontestabil, l-a blamat? Nu! Gustul său estetic, pliat pe un model valoric în care se formase, l-a făcut pe Eminescu să conteste o nouă direcție, dar nu l-a transformat în ucigașul ei. Viitorul începe întotdeauna azi și cu siguranță nu se împiedică vreodată de ieri.

Vianu spune că un obiect de artă poate fi recunoscut ca valoros, chiar dacă ție, receptor, nu-ți place.

Să revin, așadar, la azi. Am fost părtaș zilele acestea la un dialog într-un grup de profesori despre noi forme de expresivitate, dar nu numai, ci și despre forme de manifestare discursivă ale noilor generații, copiii, elevii noștri. S-a discutat despre cum se construiesc mesajele transmise prin platforme de tipul WhatsApp, Messenger, despre TikTok și poezie contemporană etc. Știm cu toții că în mesajele lor aproape au dispărut diacriticele, că semnele de punctuație dispar și ele și că emoticoanele și emoji-urile se inserează în text, tinzînd să-l înlocuiască, generînd un nou limbaj, iconic, apropiat pe undeva de cel al ideogramelor și pictogramelor sumeriene. Cineva spunea cît s-a luptat cu fiica ei să utilizeze diacriticele și semnele de punctuație, pînă cînd fata i-a spus: *Mama, te rog, cînd scrii ceva nu mai pune semnul exclamării, pentru că pare că țipi la mine*. Altcineva spunea că punctul e receptat de copii ca final de afirmație autoritară. În fine, nu am intenția de a susține că dispariția diacriticelor sau a semnelor de punctuație ar fi benefică. Dar sînt ferm convins că avem de-a face cu un nou tip de limbaj, pe care împotrivirea noastră, a eventualilor conservatori, nu îl va împiedica să se dezvolte, cu formele lui specifice de expresivitate, în care emoji-urile, emoticoanele etc. își vor găsi locul firesc.

Ce m-a frapat au fost însă unele opinii ale unor profesori care afirmau că nu ar putea să promoveze sau să predea poezie contemporană sau forme de exprimare artistică grefate pe noi limbaje, pentru că nu le pot considera artă. Dădusem eu ca exemplu poezia lui Tudor Pop, din volumul *Softboi Mimosa,* în care aceste experimente de limbaj își găsesc forma de expresivitate poetică. În fapt, aceste opinii mergeau spre un radicalism conservator mai general, iar un experiment de tipul celui al lui Tudor Pop ar fi doar exemplul extrem al lor, căci el, radicalismul acesta conservator, dă seama despre o respingere sau o incapacitate de receptare a poeziei și a artei contemporane în general. Ceea ce este foarte OK, gustul e o chestiune pe care aș asocia-o opiniei, drept fundamental al omului, la urma urmei.

Dar, ca profesor, mi se pare că a te cantona în astfel de respingeri radicale este oarecum neprofesionist. Pentru că una este ceea ce îți place ție și alta este să ai curiozitatea de a explora noutățile din domeniul tău de specializare și, mai ales, să ai deschiderea de a le și preda, la o adică, recunoscîndu-le ca formule care provoacă, implicit care generează inovație, în sensul evolutiv al cuvîntului

N-am pus punct sau semnul exclamării la fraza anterioară pentru a nu se înțelege că spun aceste lucruri autoritar sau că țip la cineva. Cu siguranță, poezia contemporană și arta contemporană în general nu va stagna dacă un profesor sau altul nu le găsește locul în biblioteca sau sufrageria personală, dar n-ar strica să avem profesori mai deschiși către aprecierea noilor forme de expresivitate artistică și discursivă a noilor generații. Asta ar ajuta la stabilirea unor punți de contact empatic cu copiii și elevii noștri, chiar această afirmație este un truism.

Horia Corcheș *este scriitor și profesor de limba și literatura română.*

■ ■ ■

Wolf LEPENIES

Imaginează-ți ce se întîmplă!

– studiul lui Fabian Bernhardt despre răzbunare ca punct orb al modernității –

Oricînd se vorbește de răzbunare, mă gîndesc la cazurile de răzbunare divină adunate la mijlocul secolului al XVIII-lea de marele naturalist suedez Carl von Linné. Numele pe care l-a dat acestei „colecții de răzbunări“, a cărei traducere germană a fost editată de Lars Gustafsson și de mine, este *Nemesis Divina.*

Linné notează aproape două sute de exemple de răzbunare divină pe fișe separate, pe care le-a păstrat în coperta unei cărți de rugăciune. Ele nu erau destinate publicării; Linné voia să-l convingă pe fiului său, cu ajutorul lor, de atotputernicia lui Dumnezeu și să-l îndrume pe calea unei vieți virtuoase. Fișele au fost descoperite abia cu o sută de ani mai tîrziu, în moștenirea lui Linné, și au fost publicate pentru prima oară abia peste încă secol.

Pentru Linné, răzbunarea divină e inconturnabilă: „Imaginează-ți ce se întîmplă dacă Dumnezeu ia lucrurile la bani mărunți!“. Răzbunarea sau pedeapsa se petrec întotdeauna după același tipar, pedepsele reproduc întocmai circumstanțele crimei. Un exemplu: „Contele Cronhielm întîlnește pe un lac înghețat un țăran, care intră cu sania lui de lucru în sania sa. Contele îl lovește pe țăran în cap și acesta moare. Contele scapă, lăsînd să se înțeleagă că țăranul s-a lovit cu capul de sania lui în timp ce dormea. După cîțiva ani, contele pornește peste lacul înghețat pe același drum. Dar cu o noapte înainte, în gheață se formase o fisură. Și contele cade în lac, exact în locul în care l-a ucis pe țăran. Servitorul și calul reușesc să iasă afară cu ușurință. Servitorul încearcă din răsputeri să-l salveze pe conte, dar nu reușește. Contele strigă: văd aici răzbunarea lui Dumnezeu! – și se îneacă“.

Nemesis înseamnă răzbunare și răsplată, ea urmărește menținerea unui echilibru al dreptății, care reinstaurează ordinea lumii. Din exemplele de răzbunare divină culese de Linné răzbate o adîncă neîncredere în capacitatea societății de a respecta o ordine juridică efectivă. *Nemesis Divina* este, din această perspectivă, nu numai premodernă, dar pre-arhaică. Omul nu trebuie să apară ca agent al răzbunării: el se bizuie pe faptul că Dumnezeu se ocupă de echilibru și de dreptate: „Dacă se întîmplă cutare lucru, răzbunarea lui Dumnezeu se va petrece negreșit“. Abia în societățile arhaice omul devine și subiect al răzbunării. Modernitatea pretinde că a înlocuit răzbunarea cu justiția. „*Ubi societas, ibi ius*“ („Acolo unde există societate există și justiție“). Vastul studiu al lui Fabian Bernhardt *Răzbunare. Despre un punct orb al modernității* pornește de la acest considerent: „Odată cu statul de drept modern, răzbunarea va fi prevăzută cu un indice negativ care nu mai permite nici o excepție și nici o diferențiere. Răzbunarea este *ceea ce nu trebuie să aibă loc,* deoarece pune în discuție și riscă să submineze monopolul de stat asupra exercitării violenței și pedepsei. Discursul de legitimare al modernității include delegitimarea răzbunării“. Potrivit lui Bernhardt, modernitatea refuză să vadă „răzbunarea sălbatică și arbitrară“. Ea maschează faptul că răzbunarea joacă un rol incognito și în societățile moderne, și ratează semnificația și funcția răzbunării în societățile tradiționale, unde ea capătă un caracter cu formă juridică.

Fabian Bernhardt (născut în 1981) este cercetător științific în domeniul special de cercetare „Affective Societies“, la Freie Universität Berlin. Cartea sa, la care a lucrat timp de zece ani, e alcătuită din trei mari părți: prima parte, „Analitica răzbunării“, care se ocupă cu definirea conceptului, pune un puternic accent pe etimologie; a doua parte, „Teoria culturii răzbunării“, descrie, făcînd apel la etnologie, „justiția răzbunătoare“ din societățile tradiționale; în a treia parte, „Răzbunarea – poetica afectelor“, Bernhardt identifică „rezervațiile“ culturale ale modernității în care răzbunarea încă își mai găsește locul.

Fabian Bernhardt
RACHE
Über einen blinden Fleck der Moderne

Unul din punctele forte ale cărții lui Bernhardt constă în alăturarea surprinzătoare a unor exemple situate la mare distanță spațio-temporală unele de altele. Autorul îi pune bunăoară față în față pe „Ahile și Marianne“, compară *furor*-ul „probabil, al celui mai mînios personaj din istoria apuseană a eroilor“ cu fapta îndelung premeditată a lui Marianne Bachmeier, care răzbună, în martie 1981, uciderea fiicei sale, împușcîndu-l pe făptaș în sala de judecată a tribunalului din Lübeck: „la un pol agonia, etosul centrat în jurul conceptului de onoare al vechilor greci…, la celălalt pol, morala axată pe o reducere maximă a violenței a modernității burgheze tîrzii“. Perspective surprinzătoare asupra fenomenologiei răzbunării ne oferă și opozițiile „A acționa și a suporta“, „Durere și nedreptate“, precum și „Termodinamica mîniei“ inspirată din *Mînie și timp* a lui Peter Sloterdijk, care distinge între stările fluidă, solidă și gazoasă ale furiei.

Cea de-a doua parte, „Teoria culturii răzbunării: răzbunare și dar“, are o poziție centrală în cartea lui Bernhardt – ca întindere, dar și ca angajament intelectual al autorului. Bernhardt – care se plînge pe bună dreptate de distanța, spre deosebire de Franța, dintre etnologie și filozofia germană – se bizuie aici, în cea mai mare parte, pe autori francezi, cartea *Eseu despre dar* a lui Marcel Mauss avînd un rol esențial. În societățile „de tip genealogic“, caracterizate prin lipsa unei instanțe centrale de tip statal, „logica răzbunării se află în strînsă legătură cu relația schimbului de daruri“. Darului ceremonial îi corespunde răzbunarea ceremonială, ea însăși asimilabilă ca tranzacție, ca „schimb reciproc“. Faptul că răzbunarea, pedeapsa și răsplata sînt determinate de „ideea compensației“ ne trimite la reprezentarea lui *Nemesis.* După cum reiese și din limbajul colocvial, răzbunarea își asumă „limbajul tranzacțiilor comerciale“: în economia răzbunării „se plătește cu aceeași monedă“, „se reglează conturi“. Discuția de detaliu din literatură despre schimbul de daruri ne permite să discernem între „justiția de arbitraj“ a societăților politice și „justiția răzbunătoare“ a societăților genealogice, unde cea din urmă e „o formă a justiției și nu opusul ei“. Contrar reprezentărilor uzuale despre rolul răzbunării sălbatice și necontrolabile în societățile tradiționale, rolul acesteia e de a evita escaladările și o spirală a violenței.

În a treia parte a cărții, „Răzbunarea – poetica afectelor“, Bernhardt arată rolul pe care îl are răzbunarea în domeniul imaginației culturale: „Afectele care ne împing spre o descărcare prin acte de răzbunare violente nu-i sînt cîtuși de puțin străine subiectivității moderne. Ele rămîn o parte a înzestrării noastre psihice“. Dată fiind această observație, e surprinzător că Bernhardt, care dovedește o impresionantă cunoaștere în detaliu a literaturii de specialitate, omite un autor: pe Norbert Elias. Relația dintre controlul afectelor, prelungirea lanțurilor de interdependență și apariția unei instanțe centrale politice, pe care Elias o descrie în lucrarea sa clasică *Despre procesul civilizației,* ar fi putut livra un valoros fir roșu fenomenologiei răzbunării lui Bernhardt – prin opoziție critică sau prin consimțire.

Din afectele răzbunării, care nu au dispărut defel în modernitate, fac parte, nu în ultimul rînd, fanteziile de răzbunare. Bernhardt ilustrează modul în care „realizarea unei fantezii de răzbunare rămîne blocată la jumătate de drum“ prin două scandaluri din lumea literară germană: romanul lui Martin Walser *Moartea unui critic* (2002), care îl viza în modul cel mai direct pe Marcel Reich-Ranicki, și *policierul Furtuna* (2012) al lui Thomas Steinfeld, care relata cu vădită satisfacție asasinarea unui personaj fictiv Frank Schirrmacher, cu care Steinfeld a avut un diferend la *FAZ,* în urma căruia s-a mutat la *Süddeutsche Zeitung.* Steinfeld a încercat să se ascundă sub un pseudonim – și a fost deconspirat în *Die Welt* de Richard Kämmerlings, printr-un articol intitulat „Răzbunare – teribila moarte a unui mare jurnalist“. Actul de răzbunare publicistică face parte din inventarul modernității culturale.

Din remarcabila și pătrunzătoarea carte a lui Fabian Bernhardt mi-au lipsit trei persoane: în afară de Norbert Elias, mai sînt Stan Laurel și Oliver Hardy. Fanteziile de răzbunare, cărora Bernhardt le acordă pe bună dreptate un rol central în imaginația culturală a modernității, nu sînt trăite nicăieri cu mai mult umor decît în filmele „Stan și Bran“. Ele contrazic cu vîrf și îndesat pasajul biblic din *Matei* 5:39. Dacă cineva era lovit peste obrazul drept, adversarul primea înapoi o lovitură peste obrazul stîng și era, în plus, tras de urechi. Astfel, luau naștere scene de răzbunare reciprocă și inepuizabilă, numite în istoria apuseană a ideilor „*Nemesis humana*“ și în filmografia hollywoodiană „*tit-for-tat*“ (ochi pentru ochi). Fiecare act de răzbunare presupunea o cumpănire atentă și era calculat cu precizie. În cartea sa despre răzbunare, Fabian Bernhardt îi va reaminti adesea cititorul instruit în materie de *Nemesis Divina* de Carl von Linné. Bernhardt evocă patru reprezentări ale mîniei: Ahile, Odiseu, Contele de Monte Cristo și Batman. Cînd Odiseu se întoarce în sfîrșit, după îndelungi rătăciri, în Ithaca, răzbunarea sa față de pretendentul care a curtat-o în lipsa lui pe soția sa Penelope va fi necruțătoare: „Întoarcerea acasă a eroului se încheie cu o pedeapsă de o cruzime ieșită din comun, chiar și în context homeric“. La fel ca Odiseu, Carl von Linné a trebuit și el să-și părăsească patria. A petrecut patru ani în Olanda pentru a obține titlul de doctor în medicină și pentru a-și perfecționa cunoștințele de botanică. Logodnica sa a trebuit să rămînă în Suedia, și „prietenul cel mai intim“ al lui Linné, cel care l-a ajutat să obțină titlul de doctor, a ținut să aibă grijă de ea. Prietenul „a încercat să o convingă pe logodnica mea că nu mă voi mai întoarce niciodată în țară. A curtat-o asiduu și era cît pe ce să o cîștige, dacă un alt prieten nu i-ar fi dat în vileag trădarea. De atunci, a plătit scump pentru reaua sa purtare, avînd parte de multe nenoroace“. Spre deosebire de Odiseu, odată întors acasă, Linné nu a trebuit să se răzbune. Responsabilă cu pedeapsa era *Nemesis Divina.*

Wolf Lepenies, *sociolog și politolog, fost rector al Wissenschaftskolleg zu Berlin, este profesor emerit la Freie Universität Berlin.*

traducere de Matei PLEȘU

Radu NAUM

un sport la Răsărit

Cum se face că Roger Federer a fost votat din nou drept favoritul publicului în circuitul ATP, deși anul acesta n-a jucat tenis aproape deloc?

La sfîrșit de an sînt atît de multe anchete că trebuie să fii Moș Crăciun ca să te descurci printre munții de mesaje confuzante. Fără să am fes roșu și barba (prea) albă, pariez că, de exemplu, pentru mulți cel mai bun fotbalist din 2021 e Maradona. Și din 2022, și din 2222, pînă-n Ziua de Apoi. Vezi exemplul recent, cînd Messi a fost găsit *the best* (și nu de către suporteri, ci de specialiști) cu aceeași precizie cu care Columb a găsit Indiile. Astfel de clasamente au relevanța unor concursuri de Miss, în cazul ăsta candidații nefiind obligați să le povestească juraților cum vor salva planeta. Deși unii o fac. E bine să fii în trend, să te interesezi de marile probleme ale umanității. E *cool.* E șic. Și cîteodată chiar contează. Dar la Roger al nostru e mai mult decît atît. Nu e despre cum și cît joacă, e despre imaginea unui om ca o linie dreaptă, simplu și firesc ca oricare elvețian de rînd, doar că el nu își pîrăște vecinii că stau pe terasă după ora zece seara. Asta pentru că, probabil, la banii lui nici nu are vecini. Oricum, cînd cineva e în vîrful lumii lui, e în comparație cu alții, prin definiție. „Alții“, adică Nadal și Djokovic. De ce e Federer cel mai popular? Poate pentru că e cel mai după chipul și asemănarea omului de rînd. Nadal, deși un tip admirabil de îndată ce îl cunoști și îi afli nenumăratele gesturi și acțiuni minunate legate de semenii săi, tîrăște după el întrebări asociate zonei de umbră în care unii sportivi intră pentru a-și aduce la zi forma și forța. E un tip cu ticuri care îl aruncă în categoria „definitiv bizar“, are o față întunecată și crispată și oamenii văd prea des asta la ei la serviciu, inclusiv la cel online, ca să mai aibă chef de așa ceva și în spațiul lor de destindere. Djokovic, altfel glumețul de serviciu, e văzut ca un ciudat estic. Plus că tinde să devină cel mai bun și asta e de neiertat. Relația lui ambiguă cu vaccinarea nu-l ajută. Spectacolul trebuie să meargă mai departe, și azi asta e condiția, să te înțepi, or el dă impresia că acreditează tema complotului global. Cam așa strălucește Federer peste ceilalți. Lumea nu vrea ca el să „moară“, de aceea îl ține în viața noastră, a tuturor, dopîndu-l cu voturi. Fanii știu că dacă va ieși din tenis nu va fi ca Yannick Noah, nu va rămîne în showbiz, în actualitate, ci e probabil că va dispărea, alături de soție și copii, din ochiul public. De aceea îl țin prizonier cu iubirea lor. E și ăsta un fel de dragoste.

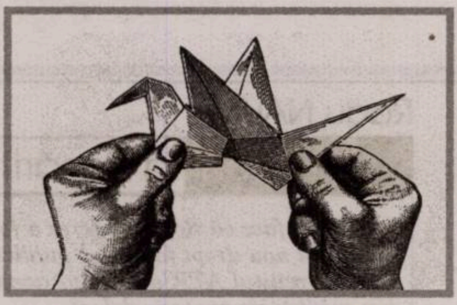

Andrei MANOLESCU

libertatea de impresie

Ce ne-am fi făcut?

Am auzit o tînără de vreo 25 de ani elogiind beneficiile perioadei comuniste. Probabil că părinţii ei, îndoctrinaţi pe viaţă, îi transmiseseră fiicei, născute după Revoluţie, nostalgiile lor. Ea credea că în acele vremuri, dincolo „de unele neajunsuri", cum ziceau tovarăşii, era o societate echitabilă, în care toţi oamenii aveau serviciu, învăţămîntul şi asistenţa medicală erau gratuite şi disponibile pentru toţi, iar oricine îşi permitea concedii lungi la mare şi la munte. Ascultînd-o, m-am gîndit că, şi de-ar fi să ne tot repetăm, niciodată nu va fi prea mult sau prea tîrziu să le spunem tinerilor, cît mai amănunţit, cum era de fapt viaţa de dinainte de 1989. M-aş rezuma aici la cîteva caracteristici ale ultimului deceniu comunist, din ale cărui „beneficii" am apucat să mă înfrupt complet şi în deplină cunoştinţă de cauză, şi aş aminti în special detalii de sezon, adică din perioada „sărbătorilor de iarnă".

Pe rafturile „alimentarelor" se mai găseau doar sticle dintr-un aşa-numit vin spumos (de nebăut), uneori nişte cutii cu creveţi vietnamezi, alteori borcane cu bulion, pungi de sare, şi, rareori, borcane cu compot. Restul alimentelor, pîine, unt, brînză, salam cu soia, lapte, iaurt, ouă, se obţineau doar stînd la coadă. Pentru carne se dădeau bătălii în toată regula, chiar dacă aceasta era de o calitate foarte proastă, mai mult grăsime, oase şi zgîrciuri, iar în ultimii ani oamenii se înghesuiau să cumpere şi „tacîmuri" sau „adidaşi", adică gheare şi gîturi de pui sau copite de porc. Mai de curînd am aflat că unele doamne puneau deoparte în timpul anului mai multe rude de salam de vară, ca să fie sigure că au din ce face sarmale de sărbători. Cafea nu se mai găsea, erau doar nişte înlocuitori oribili porecliţi „nechezol". Rarisim, puteai avea norocul să găseşti ciocolată chinezească. Uleiul şi zahărul erau cartelate în toată ţara şi chiar şi aşa se obţineau doar stînd la coadă. În multe locuri, şi alte alimente, ca făina sau orezul, se dădeau numai pe cartelă. Asta nu era însă o garanţie că le şi găseai. Pîinea era de multe ori goală pe dinăuntru („cu gaură"). Ţăranii, care nu mai găseau deloc pîine la sate, veneau la Bucureşti, de unde însă nu prea reuşeau s-o cumpere, pentru că vînzătorii, vigilenţi, le cereau buletinul. Dacă nu aveau domiciliul în Bucureşti nu erau serviţi. Cei de la coadă, orăşenii, îi acuzau că dau pîinea la porci. Atmosfera de la cozi putea deveni de-a dreptul grotescă, unii încercînd să se pună bine cu vînzătorii care erau atotputernici. Aşezarea cumpărătorilor nu semăna cu rîndurile aerisite de astăzi, ci mai degrabă cu îmbulzeala oilor care vor să intre în ţarc.

Berea nu făcea spumă şi adesea era acră, iar vinul pelin (amar) devenise o băutură la mare căutare. Oamenii mergeau prin oraş într-un fel de vînătoare permanentă de alimente. Orice coadă era bună, indiferent ce se vindea acolo. Nu te duceai să iei unt sau ouă, te duceai să iei ceva, orice, de mîncare. Pungile de plastic (de un leu, cum li se zicea) erau strînse şi păstrate cu sfinţenie pentru că nici ele nu se găseau uşor.

Cu ocazia „sărbătorilor de iarnă" („Crăciun" nu se putea spune), prin oraşele mari se mai găseau portocale sau banane (unii copii de la ţară nici nu ştiau cum arată bananele). Cînd se răspîndea vestea că „s-au băgat" la alimentara din colţ, era motiv de învoire de la serviciu. Bananele erau însă verzi, iar lumea le învelea în ziare şi le ţinea cîteva zile într-un loc mai înalt din casă, unde era mai cald, să se mai coacă. Prea lesne de procurat nu era nici hîrtia igienică (era de un singur fel şi foarte aspră). Cînd găseau, oamenii luau cît mai multe suluri, le înşirau pe o sfoară şi le treceau pe după umăr. Văzîndu-i, automat te gîndeai la gluma care spunea că trăiam „vremuri căcăcioase".

În case şi la serviciu era frig, unele calorifere îngheţau şi se spărgeau. Ceauşescu recomanda în mod public oamenilor să pună pe ei „o pătură în plus". Frig era şi în spitale, în şcoli sau în sălile de spectacol. La teatru, spectatorii stăteau încotoşmănaţi cu paltoane, căciuli şi mănuşi. Din gura actorilor replicile ieşeau cu aburi. La benzinării erau cozi de Dacii 1300, cu motoarele oprite şi pe care şoferii le împingeau cu mîna, ca să nu mai consume nici un pic din preţioasa benzină raţionalizată. Curentul electric se oprea periodic şi oamenii ţineau în casă, la îndemînă, chibrituri şi lumînări, ca să nu orbecăie în asemenea momente. De fapt, nici pe chibrituri nu te puteai baza prea mult, pentru că luau foc destul de greu, după mai multe încercări. Apa caldă era cu program, la fel ca şi televiziunea unică de stat. Dacă era ger, presiunea gazelor scădea pînă la zero, iar fabricile de pîine îşi încetineau sau îşi opreau producţia. Gospodinele găteau noaptea, cînd presiunea mai creştea.

Brazii de împodobit pentru „sărbătorile se iarnă" erau anemici şi de cele mai multe ori din specia molidului, care se scutura rapid, uneori pînă ajungeai acasă cu el (a se vedea scheciul lui Toma Caragiu din anii '70). Tramvaiele şi autobuzele veneau la intervale mari, iar înghesuiala din ele e astăzi de neimaginat. Există totuşi fotografii, incredibile acum chiar şi pentru cei care au trăit acel fenomen, cu oameni agăţaţi ciorchine de uşi sau căţăraţi pe tampoanele tramvaielor.

La toate astea se adăuga teroarea. Frica de Miliţie, de Securitate şi de informatori era omniprezentă. Doar pentru că n-aveai asupra ta buletinul de identitate, la un eventual control, riscai să fii luat la secţie şi chiar bătut acolo (eu chiar am păţit-o într-o seară).

În asemenea condiţii de viaţă, la radio şi televiziune, în ziare şi la difuzoarele care funcţionau non-stop (instalate în unele localităţi chiar în noiembrie 1989, înainte de al XIV-lea congres al PCR) se cîntau întruna imnuri de slavă (ca nişte slujbe religioase) pentru „iubiţii conducători" Nicolae şi Elena Ceauşescu.

Ce ne-am fi făcut fără Revoluţie?

---

ready made

„*Dlui Anonymus.* Ne scuzaţi, însă scrisoarea trimisă spre publicare, nu-i altceva decât o cizmă, cum să publicăm astfel de spanacuri de-ale Reuniunii meseriaşilor din Sibiiu. În al doilea rând nu te cunoaştem. În al treilea rând reuniunea din Sibiiu e: **0** (zi-i nula)."

Adevărul, foaie pentru poporul muncitor român, Anul VIII, No. 8,
Budapesta, 15 August 1910

---

dreptul la **replică**

Andrei VIERU

Dragă domnule Andrei Cornea

Răspuns domnului Andrei Cornea, urmare a articolului domniei-sale „Argumentul ontologic şi totalitarism" (Dilema veche *nr. 923/2021)*

Dragă domnule Andrei Cornea,

Ţin în primul rînd să vă mulţumesc pentru timpul pe care l-aţi acordat lecturii cărţii mele *Elogiul frontierelor. Mic tratat de libertate* (Humanitas, 2021). Mi se pare absolut firesc ca cititorul, oricare ar fi el, să fie de acord cu unele părţi din text şi în dezacord cu altele. Întrevăd şi posibilitatea ca unele fragmente să facă obiectul unei amînări. Cînd citesc o carte, mi se întîmplă să nu ştiu dacă sînt sau nu de acord cu anumite pasaje şi să-mi spun: „Mă mai gîndesc la asta; am să decid, poate, mai tîrziu!". În orice caz, ceea ce mă interesează cînd citesc ceva e să *nu* resping teze sau afirmaţii doar pentru că nu-mi convin. Constat adesea că exact asta li se întîmplă celor mai mulţi cititori.

Spuneţi în articolul dvs. de săptămîna trecută: *Nu e locul aici de a face critica acestei cărţi, cu care de multe ori sînt de acord, dar de foarte multe ori, nu.*

Prin urmare, vă sînt recunoscător că nu respingeţi conţinutul cărţii mele în bloc. Deşi nu-l prezentaţi ca atare, un frumos exemplu de acord îl daţi chiar dvs. la sfîrşitul articolului. Îl reproduc aici: *deşi e adevărat că totalitarismul politic anulează multe frontiere, el introduce şi multe altele – politice, sociale, economice, legale, fizice.*

Şi, ceva mai încolo: *Aşadar, totalitarismul ar putea scrie şi el un «elogiu al frontierelor».*

E o temă serioasă, pe care o evoc şi eu cît se poate de explicit în paginile cărţii mele (la pp. 129-130 şi 249-250).

Să trec acum la dezacorduri. În prima parte a textului dvs. faceţi nişte artificii care induc în eroare. Un artificiu clasic e citarea trunchiată: eliminaţi acele porţiuni de text din care cititorul ar putea concluziona că ideile mele au altă direcţie decît cea pe care pretindeţi dvs. că o au. Eu, de exemplu, nu spun deloc că morţii şi nenăscuţii nu fac parte din umanitate, deşi dvs. asta pretindeţi că aş afirma. Dimpotrivă. Ce spun, de fapt, e că lucrurile sînt mai complicate. Daţi-mi voie să restabilesc citatul în integralitatea sa: *Visul internaţionalist-globalist de tip marxist, bergsonian sau popperian presupune luarea în considerare, explicit sau implicit, nu doar a totalităţii fiinţelor omeneşti aflate în viaţă la un moment dat (din punct de vedere politic un asemenea concept n-ar avea sens). Acest vis are în vedere întreaga umanitate – trecută, prezentă şi viitoare –, cea care îi cuprinde şi pe morţi, şi pe nenăscuţi, şi pe oamenii obişnuiţi, şi, deopotrivă, pe eventualii mutanţi. Altfel spus, conceptul* politic *de umanitate cuprinde nu doar oameni în carne şi oase, ci şi idei de oameni. Mai mult: cuprinde şi* eventuale *idei despre* eventuali *oameni. Cu alte cuvinte, include totul şi orice. De aici, drumul pînă la ideologii incoerente şi pînă la realităţi totalitare nu e prea lung. Pentru Durkheim, acesta trece prin anomie: „Internaţionalismul este prea ades pur şi simplu negarea oricărei societăţi organizate"), spune el.*

Un om despre care nu sîntem siguri că a existat vreodată – de exemplu, Arjuna din *Bhagavad-Gita* – face parte din umanitate sau nu? Nu avem de ce să-l excludem, poate că a existat. Tocmai de aceea, la p. 162, îmi aduc ideea într-o formă şi mai explicită (şi mi se pare că accentele de pamflet nu-i diminuează cu nimic valoarea de adevăr): *Umanitatea însăşi, în calitate de concept* politic, *este un miraj, o pseudo-idee. Tocmai fiindcă, aşa cum deja am arătat, ea poate cuprinde absolut orice, inclusiv eventuale idei despre eventuali oameni, inclusiv personaje din romane încă nescrise, ca şi din nuvele sau piese de teatru ce nu numai că nu vor fi scrise niciodată, dar pe care nici măcar nu şi-a pus nimeni problema să le scrie.*

În treacăt fie spus, noi nici măcar nu ştim – sau ne prefacem că nu ştim – ce este un om viu şi ce este un om mort: cineva aflat în ventilaţie pulmonară artificială, dar intrat deja în moarte cerebrală, e mort sau viu? Japonia are în privinţa asta altă părere decît Occidentul. Şi atunci cum stau lucrurile cu universalismul kantian? Citez, nu fără amuzament, din Nassim Taleb: *Lasă-l baltă pe Kant, fiindcă devine prea complicat, iar lucrurile care se complică sînt problematice. Vom sări, aşadar, peste formularea drastică a lui Kant, motivul principal fiind acesta: Comportamentul universal este minunat pe hîrtie şi dezastruos în practică. (Cînd pielea ta e în joc,* Editura Curtea Veche, 2018, p. 48).

Dacă mă va preocupa vreodată teologia, cred că voi sări peste Kant. Mă gîndesc să trec de la „argumentul ontologic" al Sfîntului Anselm din Canterbury direct la „demonstraţia ontologică a lui Gödel". Existenţa sau, respectiv, inexistenţa unor obiecte nu conferă acelaşi statut conceptelor sub care cad.

O singură ilustrare, să luăm conceptul de număr prim mai mare decît 2. Să-l subîmpărţim în două subconcepte: a) acela de număr prim impar mai mare decît 2 şi b) acela de număr prim par mai mare decît 2. E evident că cele două categorii nu au nici acelaşi statut ontologic, nici acelaşi statut conceptual.

În fine, ca să închei, eu cred că toată problematica asta a statutului ontologic şi conceptual nu are nici o legătură cu *caracterul intrinsec contradictoriu şi totodată nedefinit* al conceptului politic de „umanitate". Tocmai fiindcă în această „umanitate" se poate include absolut orice, totalitarismele inspirate din acest tip de universalism se văd nevoite, cum bine spuneţi, să excludă din ea fiinţe pe criterii total arbitrare.

Coordonatoare: Adina POPESCU

Oraș frumos, oraș urît

Texte și opinii de:

- ● T. SZABÓ Csaba (istoric)
„Orașele din Grădina Zînelor“
- ● Ștefan GHENCIULESCU (arhitect)
„Orașul mare și frumusețea de dincolo de frumusețe“
- ● Augustin IOAN (ahitect)
„Animale urbane“
- ● Irina LUPU (arhitectă și scriitoare)
„La duvar“
- ● Vlad MACRI (jurnalist și scriitor)
„Seiful din casa de la colț“

argument

Orice mare oraș e un balaur

DILEMA VECHE

BEST OF 2021

Oraș frumos, oraș urît

Recunosc, mereu am considerat Bucureștiul, orașul în care m-am născut, un oraș „urît“, însă nu într-un sens malign, nu era acel tip de urîțenie care nu s-ar fi putut cosmetiza la un moment dat. Dar să reformulez... Un oraș neîngrijit, un oraș mizerabil, pe alocuri, un oraș sufocant, un oraș care nu-ți oferă un trai confortabil, un oraș eterogen în care un anumit farmec sau specific ies la iveală doar la răstimpuri și într-un mod cu totul neașteptat. Totuși, un oraș mare în care poți să-ți păstrezi anonimatul și în același timp să te regăsești pe tine în anumite spații care aparțin orașului. Bucureștiul nu e un exemplu bun, a fost zdravăn mutilat în timpul regimului comunist și, din păcate, și după aceea, din cauza unor administrații proaste. Pe de altă parte, mă întreb ce aș face dacă aș avea pe mînă, ca primar, de pildă, un astfel de „balaur“. De unde aș începe să mă lupt cu el? Ce capete aș tăia? Este problema tuturor marilor metropole, însă se pare că la alții tăierea de capete sau cosmetizarea lor funcționează. Să luăm, de pildă, orașul Berlin, care pentru mine rămîne *number 1* în topul capitalelor europene (pe care le-am vizitat). În nici una dintre vizitele mele la Berlin nu mi s-a părut că am de-a face cu un oraș „frumos“. În schimb, de fiecare dată m-am bucurat de un oraș interesant, viu și funcțional. Funcțional mai ales din punct de vedere al transportului în comun, trenurile S-bahn mi s-au părut un soi de artere vitale ale orașului, prin care orașul respiră. „Respiră“ și prin spațiile verzi generoase, și prin pistele lui pentru biciclete. Ce mi-a mai plăcut mult la Berlin a fost descentralizarea – nu există un centru al orașului, ci mai multe centre. Sociale, culturale etc. Nu găsești turiști îngrămădiți pe patru străduțe ca în Centrul Vechi din București, turiștii circulă dintr-o parte în alta, pot găsi ceva interesant de făcut și în cartiere. Iar traficul... da, traficul e lejer, am fost cu mașina personală la Berlin, la o filmare, și ni s-a părut doar o plimbare printr-o poiană cu narcise. Și Viena m-a impresionat, însă nu neapărat pentru că este un oraș „frumos“. Am locuit la o pensiune chiar în centru, era vară și dormeam cu ferestrele deschise. În patru zile, am învățat pe de rost ritmul orașului. Mașinile de salubritate treceau pe la șase, curățau străzile, le auzeai huruitul specific. Apoi, între ora 7 și 8, erau oamenii care plecau la lucru, auzeai mașinile și pașii pe caldarîm, glasuri, forfotă, zgomotul străzii propriu-zis. Începînd cu ora 9 era o liniștite desăvîrșită, se auzeau păsările, parcă eram în pădure, în plin centru al unei capitale europene, fiecare ajunsese unde avea de ajuns, oamenii munceau, orașul era „abandonat“ turiștilor. Și la Madrid am fost surprinsă – am ajuns pe la zece seara și am „aterizat“ direct în centru, pe Gran Via, un bulevard principal. Oamenii ieșiseră în oraș, se strigau unii pe alții de pe-o parte pe cealaltă a străzii, întreg orașul era un vuiet de nedescris, chiar mă întrebam cum voi dormi, aveam ferestrele camerei de hotel chiar spre bulevard. Puțin după miezul nopții, vuietul a încetat exact așa cum începuse și am auzit din nou mașinile de salubritate care spălau străzile. A doua, zi, orașul a luat-o de la capăt, la fel de efervescent. La Paris am fost fascinată de metroul care mi s-a părut un spectacol în sine, galerii de cîrtiță săpate sub un oraș prin definiție „frumos“, îmbulzeală, muzică și multă interacțiune socială, cartiere întregi ale Parisului se mutau dintr-o parte în alta în subteran.

Nu mai cred că există orașe urîte și orașe frumoase... orice spațiu citadin poate căpăta o identitate și o strălucire cu o bună administrație și, desigur, cu aportul locuitorilor săi. Atunci cînd locuitorilor nu le pasă, nu-și doresc să valorifice și să contribuie la spațiul acesta public care de fapt e al lor, nu doresc să „transforme“ orașul lor în *a good place to live,* totul se duce de rîpă. (**Adina Popescu**)

Cititori, fiți ascultători! În fiecare joi, de la ora 18, la emisiunea Timpul prezent. *O dezbatere pornind de la Dosarul revistei* Dilema veche, *moderată de Adela Greceanu și Matei Martin. Ne puteți asculta pe frecvențele Radio România Cultural sau online la www.radioromaniacultural.ro.*

Augustin IOAN

Animale urbane

Politicos și sacru?

De la Aristotel citire (în *Politica,* un excelent manual de urbanism), există două moduri în care oamenii conviețuiesc permanent: în așezările obișnuite se așază cei asemănători (fratrie, trib, religie); dimpotrivă, în *polis* se așază, deliberat împreună, cei diferiți, din mai multe triburi sau religii, care acceptă această conviețuire în numele unor valori comune, pe care le găsim reunite sub specia sacrului civic. Orașul este, deci, un mecanism de consumare a alterității. *Barbaros* era cel ce mormăia în barbă cuvinte de neînțeles; credeau asta și grecii, dar și poetul exilat Ovidiu, dar faptul că aveai experiența lor în *polis,* la Tomis, mai degrabă decît pe cîmpuri de bătălie, făcea ca distanța dintre cei doi să se dezamorseze, în timp. Sîntem animale care (în)locuiesc orașele, animale urbane *(zoon politikon).*

Și, dacă este un mecanism de asumare și consumare a diferențelor dintre oameni, acest proces se petrece în agora, spațiul neconstruit (dar anturat de edificiile esențiale ale orașului) unde problemele pot fi aduse dinaintea comunității, în mijloc (cum elegant descria procesul de dialog și luare a deciziilor în cetatea antică grecească J.-P. Vernant), *en meso:* în miezul cetății. Aici, în *polis,* devenim cosmopoliți, aici descoperim politica (nimic altceva, sau mai mult decît administrarea cuviincioasă a treburilor cotidiene, dar și a celor sacre, ale unui *polis);* în fine, aici ne înțelegem prin intermediul politeții, care este modalitatea prin care cei neasemenea se înțeleg, dincolo de *lingua franca*. Orașul ne face deschiși la diversitate, politicoși și co-interesați în buna administrare a urbei comune. Spațiul public, agora, cădea, pe rînd, în sarcina diferitelor componente comunitare ale orașului, care vegheau, de pildă, să nu se stingă vatra dedicată, în cel mai public loc cu putință, zeiței Hestia (printre altele, zeiță a intimității).

Am spus agora și am spus neconstruire; orașele noastre au această caracteristică: în centru, adică exact acolo unde este locul lor cel mai prețios și mai rîvnit (inclusiv de teroriști, mai nou), nu este mai nimic de văzut. Golul din centrul orașului este cel care condiționează întreaga urbe, așa după cum găurile negre din centrul galaxiilor le condiționează forma și rotația. Aproape că îți vine să te gîndești la fragmentul din *Dao De Jing,* tradus și de Lucian Blaga, cel în care golul, nimicul din centrul roții este esențialul: împrejurul lui se rotesc circumferința roții și butucul ei, spre nimicul central se îndreaptă spițele. Nimic fiind, este esența roții. Or, teoriile contemporane despre apariția orașelor ne vorbesc despre precedența locurilor sacre, a destinațiilor de pelerinaj și transhumanță pendulatorie ale migratorilor; cînd s-au așezat spre a cultiva pămîntul, au făcut-o împrejurul acestor locuri neasemenea. E un bun moment să laud, aici, traducerea cărții lui Joseph Rykwert *The Idea of a Town*, făcută recent de doamna profesoară Magda Teodorescu, căreia îi datorăm și cealaltă carte esențială a autorului, *On Adam's House in Paradise*.

© E. Cojocaru

Ofer aici doar exemplul recent și tulburător al descoperirilor de la Göbekli Tepe (https://www.smithsonianmag.com/history/gobekli-tepe-the-worlds-first-temple-83613665), care predatează apariția agriculturii, o viață sedentară și, deci, însăși ideea de așezare; pe de altă parte, cercetările recente vorbesc despre rudimentele unei asemenea așezări, pe cale să se constituie în aura sanctuarului. Prin urmare, iată un prim efect al orașelor; e prim atît în timp istoric, cît și ca importanță: ne agregau împrejurul sanctuarelor.

Sigur și ocupat?

Acum, se pare, o fac din ce în ce mai puțin, dacă e să îl credem pe Joel Kotkin („Will Great Cities Survive?“, în *The Wilson Quarterly,* Spring 2005). Pe scurt, teoria lui este următoarea: atributele principale ale orașului dintotdeauna sînt: sacru *(sacred),* sigur *(safe)* și ocupat *(busy).* Toate trei atributele sînt amenințate azi de terorism și de migrații haotice (Europa și SUA sînt destinații predilecte), la care, acum, se adaugă pandemia. De terorism, la propriu, pentru că orașele mari și, mai cu seamă, locurile lor publice au devenit ținte predilecte. De cei veniți – indirect, pentru că imigranții nu împărtășesc valorile de sacru civic, se ghetoizează lingvistic, cultural, religios. În fine, de pandemie, tocmai pentru că sabotează interacțiunea în spațiile publice, dacă nu o interzic explicit, iar alternativa online e alienantă. Din ce în ce mai mult, mega-așezări de tipul Lagos sau Mumbai nu (mai?) sînt orașe, ci aglomerări de zeci de milioane de suflete (recomand, pentru cei interesați, cartea lui Ben Wilson *Metropolis,* Editura Trei, 2021, dar și cercetările de la Harvard, despre Lagos, făcute de Rem Koolhas, același din *Delirious New York):* dacă avem state eșuate, de ce nu am putea avea și orașe eșuate? Iată Bucureștiul, de pildă, este un bun candidat pentru acest statut, în ciuda expansiunii din urmă (sau, ar spune unii, inclusiv datorită ei), fără reglementare a zonei metropolitane, administrat haotic sau, mai nou, deloc.

© E. Cojocaru

Congestionat și frumos?

La polul celălalt, se degajă deja de ceva timp un alt concept: cel de oraș global. *Foreign Policy,* care avea bunul obicei să apară și în ediție românească, publică anual un top al acestor orașe, care sînt capabile să treacă dincolo de condiționările apartenenței la o entitate statală și să devină jucători la scară mondială. Trecerea este de la megalopolis la oraș global. Ea se petrece nu doar prin supradimensionare a populației și/sau a teritoriului ocupat, ci și prin complexitatea și semnificația lor regională sau planetară chiar.

Dar, firește, Dosarul revistei se preocupă de alte lucruri decît cele care ne determină să ne strămutăm afară din orașe precum capitala patriei noastre: poluarea chimică, luminoasă noaptea, sonoră tot timpul, a șantierelor fără început și fără sfîrșit, a prostului gust și lipsei de structuri sociale, care nu se mai agregă în comunități din motive atît de multe încît merită o discuție separată. La fel de multe sînt și motivele împotriva abandonului: oportunitățile sociale și oferta de servicii și bunuri, de pildă: sînt cîteva, puține, zone metropolitane al căror venit per capita este peste media europeană (după cum sînt și cîteva, peri-urbane, rurbane sau strict rurale, care sînt la coada clasamentului european pe regiuni; or, tocmai această disparitate ar trebui să-i îngrijoreze pe decidenți, ca și segregarea în creștere și polarizarea socială pe vîrste și pe venituri). Orașele oferă experiența diversității, sînt poluri ale noutății aplicate (nu doar privită la televizor sau pe net) și, deci, ale progresului, măcar al celui tehnologic, dacă nu și la nivelul mentalităților.

În fine, orașele pot fi – adeseori sînt – teritorii unde putem experia diferite instanțe estetice ale arhitecturii: frumos, ba chiar diafan, teritorii de transparență și seducție (vezi J. Baudrillard cu J. Nouvel, *Obiecte singulare – Arhitectură și filosofie,* Editura Paideia); pitoresc – mai cu seamă în zonele vechi, de regulă antic sau medieval; majestuos, monumental, dacă nu de-a dreptul excesiv (adică sublim, care poate fi și monstruos și, atenție, se înrudește, în arhitectură, cu sacrul), supunîndu-se, potrivit lui Rem Koolhas, mai degrabă teoremelor destructurante ale magnitudinii (https://www.scribd.com/doc/123183240/Bigness-or-problem-of-the-large-by-Rem-Koolhaas); poate fi eroic, ca subspecie a tragicului, aici în instanțele sale de arhitectură a memoriei (și iată, din nou, rolul sacrului civic, al valorilor împărtășite, care leagă o comunitate și care, la noi, se deșiră și ne dezbină, de vor fi existat) și poate fi, măcar și involuntar, comic (aici excelăm, mai cu seamă după 1989).

Eroic și delapidat?

Despre care ar fi de discutat cel mai mult? Este o discuție chinuitoare, dacă vorbim despre București. Dacă lărgim ocheanul, însă, pitorescul atrage cel mai mult (Sighișoara, Sibiu, Brașov, Oradea, ca pitoresc urban, dincolo de vernacularul expulzat în muzee ale satului). Excesivul este confundat cu frumosul (Casa Republicii). Cartierele de blocuri din perioada comunistă nu sînt în nici un fel, estetic vorbind, dar, oricum, sînt mai vivante decît cele de după 1989 (care sînt, însă, colorate). Spațiile publice sînt sublime, dar cam lipsesc, poate și datorită neîncrederii românilor în acest concept, pe care antivaxerii doar o duc mai departe: nimic ce vine dinspre Putere (elite prădătoare, de la fanarioți pînă astăzi) și sfera publică (în sensul dat de Habermas) nu este de crezut.

Și cum să crezi expresia lor construită, precum piețele civice ale lui Ceaușescu (culminînd cu noul centru civic bucureștean), dedicate exclusive adulării cu anasîna a respectivului Pampon? Și care sînt spațiile publice constituite după 1989? Piața Universității și, uneori, Piața Victoriei (căreia i-a fost dedicat un concurs de urbanism în 1992, rămas, ca toate concursurile din România, fără consecințe)?

Tragice și eroice au rămas multe astfel de *altfel de spații* (heterotopii), minus dispozitivele mnemotehnice (memoriale) care să permită co-memorarea. Spre pildă, canalul de irigații de lîngă București, în care a fost aruncată cenușa morților de la Timișoara, în 1989. Sau locul asasinării evreilor, la Iași. Sau Periprava. E plină țara de răni nevindecate, care nu lasă nici prezentul să se închege altfel decît strîmb și ticălos…

***Augustin Ioan** este arhitect, profesor universitar la Universitatea de Arhitectură „Ion Mincu“, București. Cea mai recentă carte a sa:* Piatra din capul unghiului – arhitectură sacră, de la Brâncoveanu pînă azi, *Editura Doxologia, 2020.*

DILEMA VECHE
BEST OF 2021
Oraș frumos, oraș urît

Ștefan GHENCIULESCU

Orașul mare și frumusețea de dincolo de frumusețe

Veneția și Florența sînt frumoase. Parisul la fel, dar nu peste tot. Și are tot felul de cartiere, știți dumneavoastră, de nu crezi că ești în Europa. Londra are locuri frumoase, dar și multe urîte. Roma, ce să zic, monumente, frumos, dar care arată cam părăsite. Și e așa, cum să zic, amestecat, vechi cu nou peste tot, nu e adunată partea frumoasă la un loc. Berlinul e urît. Și la Bruxelles e cam urît, să știți, în afară de Piața Mare și de un cartier-două. Domnule, dar orășelele acelea nemțești unde lingi pe jos de curat ce e și cu toate casele acelea vechi făcute ca noi, și cu mușcatele la ferestre, sînt o nebunie.

Cam așa spunem mulți dintre noi. Ei da, știu, sînt răutăcios și nedrept. Pentru că ar trebui să fii foarte prost sau insensibil ca să nu fii vrăjit de orașe istorice mici și prezervate și să nu tînjești după ordine, armonie, liniște, mai ales în vacanță. Și mai ales cînd vii din talmeș-balmeșul agresiv pe care ți-l oferă cam orice oraș din România. Dacă însă vă recunoașteți în aproape toate cele pe care le-am scris mai sus, înseamnă că faceți parte dintr-o categorie foarte largă, care are încă probleme cu orașul mare. Nu sînteți deloc izolat(ă), vă țin companie mulți oameni iluștri. Dacă Samuel Johnson scria în secolul al XVII-lea că oamenii ce s-au săturat de Londra s-au săturat de viață, explozia urbană din secolul al XIX-lea (un salt de scară poate încă mai puternic decît trecerea de la orașul de secol XIX la metropola contemporană) i-a speriat și înfuriat pe foarte mulți. De la Thoreau la Ruskin, la intelectuali pentru care și astăzi orașul mare e sinonim cu răul, lipsa de identitate și de moralitate, lista e enormă. Chiar și pentru entuziaștii metropolei, fascinația se îmbină cu dezgustul, ce-i drept, justificat în multe privințe.

Și la noi, entuziasmul lui Ienăchiță Văcărescu pentru Viena, urmat de dragostea profundă a tuturor generațiilor următoare pentru Paris și de elanul modernizator care a dus la cvasi-dispariția orașelor vechi din România extracarpatică a lăsat loc unei reacții destul de violente și de răspîndite a unei categorii care vedea în orașul nou negarea profundă a tot ce era bun, frumos și „național“ în cultura autohtonă a locuirii. Iorga e aici într-o poziție de frunte. Ura lui pentru modernismul interbelic, dar și pentru New York, pe care îl vedea drept model negativ principal, a fost profundă și exprimată frecvent.

Bun, trebuie totuși să recunoaștem că trăim azi într-un fel de criză urbană perpetuă și că orașele contemporane (și nu doar la noi) par de multe ori construite împotriva locuitorilor lor. Chiar și în cele mai plăcute dintre ele, ansamblurile sau clădirile valoroase – vechi sau noi – sînt mai degrabă fragmente într-o mare de construcții și spații care sînt în cel mai bun caz banale și de obicei cam urîte și rele.

Aici ar fi însă de spus mai multe lucruri. Primul e banal, dar complet uitat. Orașele istorice extrem de bine prezervate, așa cum le vedem astăzi, arată foarte diferit de cum erau în momentul lor de glorie. Nu doar că străzile erau fluvii de gunoaie și dejecții, dar și oamenii trăiau claie peste grămadă și în condiții pe care azi ne e practic imposibil să ni le imaginăm. De altfel, starea proastă – și voi reveni asupra acestei chestiuni – a fost întotdeauna unul din argumentele principale pentru marile operații de transformare (a se citi și de distrugere).

© E. Cojocaru

Astăzi, cînd au devenit perfecte, și-au pierdut însă și cea mai mare parte a energiei. E un fel de ecuație istorică implacabilă aici: prezervarea este cam întotdeauna legată de o stagnare istorică, urmată de două fenomene intens legate: pe de o parte, muzeificarea, care a înghețat schimbările și a transformat compoziția socială și funcțională. Azi, în aceste centre locuiește foarte puțină lume, iar cine locuiește e de obicei bogat, ceea ce nu era deloc cazul înainte. Chiar dacă în orice oraș, de la Ur și Uruk încoace, trăiau oameni de tot felul și erau cartiere bogate și sărace, azi zonele centrale și în unele cazuri întreg orașul devin inaccesibile. Sînt cazuri extreme, cum e San Francisco, de pildă, unde deja pînă și clasa de mijloc e obligată să se mute la periferie, dar și unele în plină evoluție (în România, iată, Clujul).

Se pare că marea majoritate dintre noi are nevoie de o stare bună și foarte bună a clădirilor și cartierelor pentru a le valoriza estetic. Stare proastă egal urîțenie în imaginarul nostru, chiar și pentru cea mai frumoasă clădire. Ca turistul să se simtă bine e nevoie de o unitate care să nege orice discrepanțe, de o imagine de vechi, dar de imaginea unui vechi care să arate ca nou. De o imagine care, în fond, urmărește să nege însăși istoria care a produs aceste locuri, care a așezat strat peste strat, uneori în mod profund conflictual. Avem nevoie, dată fiind profunda nemulțumire față de locurile mai degrabă recente în care trăim, să ne plimbăm în spații bine delimitate, care să tacă și să elimine conflictele (cel puțin cele aparente) și care, dacă se poate, să ofere confortul modern concomitent cu ascunderea modernității. Trebuie să fie drăguțe și omogene. Orașul de poveste cu zîne și, de fapt, invenția modernă care a dat formă acestui vis, Disneyland-ul, devin modelele pentru acțiunea asupra orașului istoric.

Nu, nu propun să nu se restaureze case și nici acceptarea distrugerilor, și nici ruina ca model. Însă acceptarea contradicțiilor, a efectelor timpului, a poveștilor unui loc înseamnă, cred, cu adevărat, acceptare și respect pentru istorie. În acest sens, suprapunerea la Roma în cadrul aceleiași clădiri a straturilor ruinelor imperiale, de Ev Mediu timpuriu, baroce și de anii 1950, și în care mai locuiesc și azi oameni, care își mai atârnă rufele la geam, nu e „unitară“, dar autentică și vie, și, cred, frumoasă, la modul cel mai profund.

În România, atracția „curățirii“ de care vorbeam mai sus pare mai puternică decît în alte părți – și e vorba de rădăcini istorice mai vechi sau mai recente aici. Dacă ne gîndim la clădiri ceva mai vechi, frumos la români înseamnă curat, adică în stare bună și arătînd ca nou. Frumoasă e spoiala peste piatra naturală de pe o casă veche, și nu piatra naturală arătîndu-și trecerea anilor. Înseamnă pavaje noi cu pișcoturi de gresie în locul pietrelor de caldarîm originare, înseamnă polistirenizarea care rade detaliile arhitecturale, uneori și alterarea ireversibilă a substanței istorice originare în detrimentul înnoirii. „A făcut frumos“ și „a făcut curat“ au devenit simboluri ale acțiunii gospodărești temeinice și, de multe ori, profund distructive. În general, la noi păstrarea și punerea în valoare a vechiului autentic au o valoare identitară mai mică decît recuperarea și, de fapt, reinventarea stilistică. La noi, conservatorism urban și arhitectural nu înseamnă atît prezervare, cît reinventarea cît mai ornamentată și mai pompoasă a unor imagini tradiționale. Astfel se explică și de ce, în timp ce bisericile vechi sînt lăsate în paragină sau mutilate, construirea pe bani mulți a catedralelor „în stil național“, inclusiv a celei mai noi și mai mari dintre toate, se bucură de atîta apreciere.

Revenind la urban, cred că problema este trecerea de la acceptarea orașului mare drept un rău inevitabil la împăcarea cu acesta; la acceptarea amestecului și a contradicțiilor, și la conștientizarea frumuseții cea de dincolo de frumusețe, înțelegînd prin aceasta recunoașterea valorii culturale a acumulării de energii și de viață pe care nu ne-o poate da decît metropola. Ceea ce nu înseamnă să ne predăm în fața urîtului și a banalității, a segregării, a poluării și condițiilor proaste de viață. Înseamnă însă să acceptăm că nu sîntem doar victime, ci și actori ai dezvoltării urbane. E deja un clișeu observația că, de exemplu în trafic, nici un șofer nu conștientizează că nu este doar victimă, ci și producător al ambuteiajului. Sau că, dacă rămînem la mobilitate, farmecul și calitatea vieții din orașele în care ne place să călătorim vin la pachet cu limitarea unor lucruri care ni se par sfinte – cum ar fi dragostea față de mașina personală și respingerea viscerală a schimbării paradigmei de mobilitate. După cum și vandalii sîntem și noi, cînd închidem strict partea noastră de balcon și așa cum vrem, cînd valorile civice și imaginea arhitecturală pierd întotdeauna în fața interesului personal de moment. Pentru aceasta, nu trebuie să devenim cu toții mai degrabă fani ai metropolei – deși eu, unul, recunosc că m-a încîntat Veneția, dar că iubesc și revin obsesiv la Berlin și Bruxelles, că mi-ar plăcea să locuiesc acolo și că, în România, nu mă pot gîndi să părăsesc acest oraș din ce în ce mai agresiv și neplăcut care este Bucureștiul. Însă chiar cred că trebuie să ne imaginăm măcar din cînd în cînd drept cetățeni ai orașului (sau satului) nostru decît ai statului, să ne cerem la fel de entuziast drepturile locale precum cele generale și să încercăm să vedem cum ne putem transforma împreună în ceva mai bun. Dincolo de mari clădiri și ansambluri, aceasta este, de fapt, și istoria dintotdeauna a orașelor de orice fel: acceptarea și celebrarea diferențelor, gestionarea crizelor, viziunile responsabile și echilibrul între iubire și exasperare.

***Ștefan Ghenciulescu** este arhitect, profesor și redactor-șef al revistei Zeppelin.*

© E. Cojocaru

DILEMA
BEST OF 2021
Oraș frumos, oraș urît

T. SZABÓ Csaba

Orașele din Grădina Zînelor

© A. Popescu

Transilvania, Ardeal, cunoscut în literatura maghiară și ca „Grădina Zînelor“ (Tündérkert), a devenit o atracție turistică internațională în ultima perioadă, fiind o destinație atractivă pentru tot mai mulți vizitatori din străinătate și nu numai. Prințul Charles, Charlie Ottley, Bored Banda, vloggeri sau jurnaliști care au vizitat Transilvania au rămas captivați de mirajul istoric, cultural, polifonic și multietnic al zonei. Nu numai peisajul natural fascinant, dar mai ales oamenii și moștenirea lor istorică și contemporană dau Ardealului un gust, un *„flavour“* unic. Cel mai bine putem observa asta în mediul urban, care reprezintă esența Transilvaniei, iar istoria orașelor de aici ne povestește multe despre orașul frumos, urît sau, pur și simplu, orașul istoric în transformare.

Transilvania are o istorie urbană care începe în antichitatea clasică, romană. Din cele zece orașe *(municipium, colonia)* fondate de Imperiul Roman și populate cu oameni din toate provinciile Romei *(ex toto urbe romano* – din întreaga lume romană, cum ne spune istoricul Eutropius), șapte se află și azi în Transilvania (Porolissum, Napoca, Potaissa, Apulum, Ampelum, Ulpia Traiana Sarmizegetusa, Dierna). Aceste orașe de acum 1.800 de ani erau orașe multiculturale, cu cîteva mii de locuitori (excepțiile fiind Apulum și Sarmizegetusa romană, cu peste 20-30.000 de locuitori). Sirieni, panonici, populații celtice, germanice, grecești și, probabil într-un număr mai mic, tracice și dacice făceau parte din mediul urban. Aspectul monumental al acestor orașe ni-l putem doar imagina datorită săpăturilor arheologice și monumentelor de piatră (sculpturi, structuri arhitectonice) sau reconstrucțiilor artistice, digitale. Moștenirea acestor orașe însă nu au dispărut fără urmă, nu au murit după 160 ani de urbanism roman: sistemul rutier din Dacia, ruinele monumentale din piatră și marmură reprezentau atracția principală și un motiv pentru a se stabili aici pentru grupuri care au găsit o casă și ocrotire pe aceste meleaguri în așa-zisa „perioadă a migrațiilor“ (de fapt, fiecare perioadă este una a migrațiilor, dar uneori aceasta pare mai evidentă). Orașele romane din Transilvania în secolele IV-X devin niște ruine, viața urbană, cum o știm azi, nu există în perioada asta. Dar existența lor reprezintă un reper geografic, strategic și economic stabil în ceea ce privește mobilitatea umană din zonă. În timpul Țaratului Bulgar și, din secolul XI-XII, în cadrul Regatul Maghiar, orașele din Transilvania devin niște insule urbane care ne lasă o moștenire medievală și renascentistă unică. Găsim aici operele artiștilor din Italia, Austria, Germania, mobilitate academică și universitară încă din secolul al XIII-lea și clădiri care sînt pictate, pomenite de călători străini din epoca renascentistă încoace. Erau orașele medievale din Transilvania unice în Europa medievală? Nu, evident. Erau ultimele bastioane ale artei gotice, apoi renascentiste și protestante, dar arta sașilor, arhitectura lor personalizată au făcut din aceste orașe modeste bijuterii arhitecturale unice. Memoria orașelor romane în Cluj, Turda sau Alba Iulia este redescoperită după secole de discontinuitate urbană în epoca umanistă, iar aceste descoperiri ocazionale vor transforma nu numai aspectul arhitectural, dar și mentalitatea și identitatea culturală a cetățenilor *intra muros*.

O nouă epocă începe în secolul al XVIII-lea, odată cu venirea Habsburgilor. Transformarea orașelor medievale – mici, înguste, uneori chiar cu un miros greu de suportat – o putem observa cel mai spectaculos în Alba Iulia, Cluj sau Sibiu. Cel din urmă, de exemplu, primește o biserică catolică monumentală atît de mare încît turnul bisericii luterane – simbolul urbanității săsești – rămîne invizibil în Piața Mare. Reorganizarea centrelor urbane în forma barocă – palate urbane, intrarea elitelor aristocratice în orașe, apariția diferitelor grupuri etnice în peisajul urban (români, armeni, evrei) – a transformat orașele din Transilvania nu numai în spații mai aerisite, elegante, dar și mult mai colorate din punct de vedere cultural. Nu este accidental faptul că primele cărți maghiare, săsești, chiar și românești sînt tipărite tocmai în centrele urbane din această zonă. În timp ce maghiarii au Asociația Muzeului Ardelean în Cluj, românii vor avea Asociația Astra la Sibiu, iar Oradea devine centrul literar nu numai pentru revista *Făclia*, dar și pentru elita literară maghiară din generația *Nyugat*, în secolul al XIX-lea.

Orașele din Transilvania au o epocă de înflorire și transformare radicală în secolul al XIX-lea: își pierd aspectul medieval (uneori, din păcate, ireparabil și destructiv) și devin centre comerciale, industriale. Apare noul locuitor: muncitorul, industriașul și clasa de mijloc. Orașele din Transilvania din perioada dualistă (1867-1918) fac parte din același mediu politic, cultural și relațional ca și Praga, Viena, Zagreb, Fiume, Novi Sad, Cernăuți sau Budapesta. Efervescența din Belle Époque a marcat profund aspectul arhitectural din zonă, majoritatea clădirilor publice ne-au rămas din această epocă.

După 1918, orașele din Ardeal – de multe ori cu populație de 90% maghiari sau sași – își schimbă gazda politică și administrativă. Transformarea orașelor în epoca interbelică a avut scopul de a „traduce“ moștenirea acestor orașe pentru populația română care intră în mediul urban, cultural și politic din Transilvania. Oarecum, orașele devin și mai colorate, cel puțin etnic cu siguranță. O varietate etnică rar întîlnită vom avea aici, deși majoritatea lor au rămas orașe de mici dimensiuni în comparație cu cele din Europa de Vest.

Explozia demografică a orașelor vine împreună cu un cost amar și dureros: stalinismul, apoi ceaușismul „național-comunist“. Industrializarea unor orașe mici, adorabile, sau transformarea intenționată a peisajului etnic, arhitectural, „imperial“ al orașelor era obsesia dictatorului. Totuși, în anii ’60-’70, a fi orășean în Transilvania nu era un lucru rău, asta pot să observ – uneori cu o oarecare curiozitate istorică – în diferite grupuri din *social media*, unde oamenii evocă blînd și cu un zîmbet aspectul orașelor din „epoca de aur“. Însă piețele verzi și pline de flori sau de beton ieftin nu erau neapărat epoca de aur a acestor orașe, mai ales după 1980. Rezistența urbană la comunism se reflectă simbolic în mișcarea civică a oamenilor din Cluj pentru salvarea bisericii calviniste construite de Károly Kós, arhitect al transilvanismului interbelic.

© A. Popescu

În cele trei decenii de după revoluție, orașele din Transilvania au pierdut nu numai sașii, dar din păcate și foarte mulți maghiari și români. Depopularea orașelor mici, balneare, montane sau de minerit (Zlatna, Abrud, Lupeni, Petroșani, Băile Herculane) reprezintă, de fapt, cea mai mare tragedie urbană din istoria Transilvaniei, probabil de la invazia mongolă încoace. Pierderea spiritului civic, a clasei de mijloc și, mai ales, efervescența urbană tînără reprezintă rețeta perfectă pentru ruralizare, pentru decadență urbană. O decadență care poate este poetică într-un roman sau într-o poezie, dar e o tragedie pentru realitățile cotidiene ale sutelor de mii de oameni care nici azi, în epoca „digitală“ și transumanistă, nu au primit ajutorul necesar pentru a intra în secolul XXI.

Speranța în orașele din Transilvania renaște doar în unele cazuri excepționale: Oradea, cu moștenirea unui Art Nouveau și secesionist maghiar excepționale, Clujul IT-ist și vibrant, veșnic tînăr și studențesc sau Sibiul, care a reușit să păstreze dinamica și oportunitățile primite în 2007 atunci cînd a fost Capitală Culturală Europeană.

Orașele din Transilvania au astfel nu numai o istorie „istorică“ excepțională: antică, medievală, renascentistă, protestantă, catolică, greco-catolică, ortodoxă, iudaică, armenească, barocă, secesionistă, comunistă... dar și un spirit oarecum unic în zonă. Acest spirit se datorează tocmai liminalității: ultimele bastioane urbane gotice (Brașov) din Europa, ultimele centre renascentiste, la marginea „Mitteleuropei“, în contact constant și direct cu Bizanțul medieval, cu Imperiul Otoman și cu lumea balcanică ortodoxă.

În orașele transilvănene, turistul crede că intră în Balcani și iese cu iluzia Europei de Vest, păstrînd totuși gustul de pălincă, *gulyás,* ștrudel și mămăligă, fie că a mîncat lîngă un turn de 600 de ani din Sibiu sau lîngă statuia lui Matei Corvin a lui János Fadrusz care a primit premiul cel mare la Paris. Este o moștenire mixtă, unică, ce merită să fie ocrotită și promovată așa cum este: multietnic, multilingvistic și cu insuportabila ușurătate a... istoriei.

T. Szabó Csaba *este istoric, cercetător al Universității din Szeged, Departamentul de Științe Religioase.*

DILEMA
BEST OF 2021
Oraș frumos, oraș urît

Irina LUPU

La duvar

Cînd m-am mutat la marginea cartierului evreiesc, postam des pe Instagram fotografii cu eticheta *#celmaifrumoscartier*. Îmi plăceau străzile, îmi plăceau casele, dar cel mai mult îmi plăcea atmosfera din alveola în care nimerisem. Îmi doream mult să locuiesc într-o vilă interbelică. În primele săptămîni, am explorat cartierul cu interesul unui călător. Mă opream din pedalat cînd zăream o fundătură pe care n-o văzusem pînă atunci, îmi băgam telefonul printre gratiile gardurilor ca să fotografiez fațade îmbrăcate în iederă, căscam ochii la toate rămășițele de grădini.

Vecinii mei trăiau mult pe stradă, iar eu trăgeam cu urechea la ce vorbeau de cîte ori prindeam ocazia. Felul în care își însușiseră spațiul public, felul în care se foloseau de el atunci cînd nu le ajungea casa și curtea mi-au stîrnit mereu curiozitatea. Seara, cînd mă întorceam acasă, treceam lent cu bicicleta printre ei, sperînd să mai prind cîte un fragment din discuțiile lor. Se adunau mereu în dreptul a două case aflate vizavi. Mătușile din viața mea numeau locul de tipul acesta „duvar“, un turcism care îmi place la nebunie, poate și pentru că mi-am petrecut o parte din copilărie la periferia giurgiuveană, unde seara ieșeam „primeniți“ la duvar – aproape toate curțile aveau în față o bancă sprijinită de gard. Ne adunam cînd la unii, cînd la alții, adulții schimbau o vorbă, iar noi, copiii, ne jucam.

Mi-a plăcut că asta se întîmpla în noul meu cartier. Aceeași formă de comunitate, același model de conviețuire urbană. Deși duvarul copilăriei mele era situat într-o mahala de provincie, îl regăsisem aici, în centrul Bucureștiului, douăzeci de ani mai tîrziu. Mă distrau petrecerile date prin curți, extinse în stradă, mai ales dacă era vorba de nunți sau botezuri, urmăream adolescenții care se strîngeau la celălalt colț, opus celui revendicat de adulți, și copiii – îmi notam replicile lor adesea, cînd se jucau sub salcia din fața balconul meu.

© E. Cojocaru

În ciuda feeriei, în *#celmaifrumoscartier* era multă mizerie. Un profesor ne-a spus odată că îl amuză sensibilitatea pe care o avem în legătură cu pitorescul urban. „Înseamnă, de cele mai multe ori, murdărie“, spunea el, „sînteți sentimentali, vă plac toate zidurile astea care miros a igrasie și a mucegai, vi se pare romantic.“ Calcanul lung de pe Maximilian Popper, înțepat de uși de apartament, pe care l-am fotografiat de atîtea ori, se termina în stînga cu trei tomberoane mereu pline, în dreapta cu o clădire abandonată, ca să nu mai pun la socoteală tencuiala căzută de pe el. Într-un capăt al străzii mele era o casă peticită cu placaje diferite în ferestrele rămase fără geamuri și cartoane în gard. În celălalt capăt, o clădire nouă de sticlă, construită fără locuri de parcare. În spatele ei, o și mai înaltă clădire nouă – o numeam *cavoul* din cauza arhitecturii sobre, cu un aer dezolant. De la oricare dintre ferestrele mele aș fi privit, peisajul era limitat de spatele blocurilor de pe Bulevardul Unirii. Probabil celălalt nume al Bucureștiului ar trebui să fie „discrepant“.

A fost perioada în care m-am îndrăgostit de oraș, în care am început să-i observ contrastele cu duioșie. E adevărat, cartierul meu avea și părți bune, și părți rele, dar cele bune mi se păreau mai numeroase, iar pentru cele rele începeam să am înțelegere. Dacă pînă atunci judecam aspru decizia de a urîți casele cu *termopane*, am înțeles că problema *frumos* versus *urît* e ultima în cazul multor locuitori ai cartierului. Mă întristam cînd în locul unui gard transparent apărea unul opac. Pentru mine, *frumos* e să văd. Mă întristam cînd apărea un „bloculeț“ pe o parcelă care abia ar fi servit unei case, sau o mansardă cît două etaje. *Frumos* e să nu mă simt copleșită sau sufocată de clădiri ieșite din scară, pe străduțe intime. Straturile vechi pe care se așază intervențiile noi sînt deja fabricate din tot soiul de hibrizi de stiluri și tipologii, logica e uneori greu de deslușit. Frumusețea Bucureștiului nu stă în coerența imaginii urbane decît cu mici excepții, în cartiere mai cu ștaif. Frumusețea pe care o surprind și care mă surprinde în plimbările mele vine din felul în care e locuit orașul, din bricolajul plin de imaginație, din ambiția pe care o mai au unii sau alții să salveze vechiturile.

După cîțiva ani de locuire în centru, m-am mutat în Militari, într-un colț de cartier în care se terminau blocurile și începeau casele – case în care locuiau trei generații, construite pe aproape tot terenul disponibil, case care își expandaseră spațiul necesar pe trotuare și carosabil. Aceeași Mărie, cu altă pălărie. Spre deosebire de cartierul vechi în care locuisem pînă atunci, la marginea orașului improvizația era singurul numitor comun în arhitectura locuințelor, dar viața din stradă decurgea aproape la fel. Am urmărit din apartamentul meu: petreceri, parastase, revenirea-surpriză a unui fiu din străinătate, ceea ce a generat un bairam spontan, în toiul nopții, o piscină gonflabilă plină cu copii – toate, pe rînd, organizate în mijlocul străzii. Pe la începuturi, într-o sîmbătă după-amiază, am coborît să-i rog pe vecinii mei să petreacă mai silențios. „Dumneavoastră stați la bloc“, mi-a zis un bărbat, „la bloc nu se face gălăgie că deranjezi, noi stăm la curte, la curte e altceva, întrebați pe cine vreți“, a spus și a arătat spre forfota din jur, din dreptul fiecărui curți care inunda cu viață strada.

***Irina Lupu** este arhitectă și scriitoare.*

Vlad MACRI

Seiful din casa de la colț

Orice copil, oriunde ar locui, găsește cumva o grădină minunată în care să se joace. Pînă și între blocuri de zece etaje, cu asfalt între ele, doar un petic de pămînt cu un pic de iarbă pe el îi este suficient: imaginația sa transformă un metru pătrat de gazon într-o junglă amazoniană; iar după o ploaie zdravănă, băltoaca de pe acel petic devine „oceanul de la capătul aleii“, cum frumos scria Neil Gaiman. Este oaza sa de oraș frumos, chiar în mijlocul unuia urît.

În copilăria mea, petrecută în centrul Bucureștiului, am avut norocul de a găsi o astfel de grădină miraculoasă. Vizavi de imobilul în care locuiam, la colțul dintre strada Grigore Alexandrescu și Calea Dorobanților, se afla o casă construită de un ofițer care luptase în Războiul de Independență. În fața sa exista o grădină uriașă, parțial cultivată de o familie care locuia într-o clădire separată, mult mai mică, pe vremuri menită servitorilor. Din partea cultivată furam vara roșii, iar în partea sălbatică ne jucam. Casa era chiar mai interesantă decît grădina: încăperi uriașe, uluitor de înalte, din care mobila cam dispăruse în deceniile care trecuseră de la instaurarea Republicii Populare Române, dar înfrumusețate de niște superbe sobe cu teracotă pictată; pe pereți, tablouri cu strămoși bărboși, și, la loc de cinste, o sabie de cavalerist. În afară de moștenitorii ofițerului, locuiau acolo mai multe familii, probabil din pricina legii privind „spațiul locativ excedentar“: dacă aveai prea mulți metri pătrați construiți din banii tăi, venea statul comunist, zicea că „proprietatea privată e un moft“ (Ion Iliescu, anul 1991) și-ți băga în casă, adică pe gît, niște oameni necunoscuți împreună cu care erai nevoit să trăiești, să împarți baia, bucătăria, mai tot ce înseamnă intimitatea unei proprietăți.

Casa de la colț era o minunăție. A fost demolată în anul 1979, pe parcursul a doar patru zile. Atunci am priceput cît de ușor poate fi urîțit un oraș... Dar frumusețea ori urîțenia nu se află doar în clădiri, în spații, ci și în oameni. Cenușiul urît al betonului a înlocuit cu repeziciune cărămizile și vegetația luxuriantă a proprietății de la colț, dar populația s-a urîțit ceva mai încet. În cîțiva ani însă, profilul socio-cultural al locuitorilor cartierului a ajuns cu totul altul. Au dispărut bătrînele sărăcite, dar încă elegante, care nu se putuseră încuscri cu mizeria, cele care frecventau Piața Amzei și care, primăvara, căutau hasmațuchi, „*cerfeuil*“-ul salatelor franțuzești; „Nu avem, doamnă...“, li se răspundea, iar ele zîmbeau trist și spuneau „*Quel dommage!*“. Erau umbre ale unui București de mult pierdut, acela din legenda urbană a telefonului primit, în anii ’50, de o doamnă din fosta *high society* a orașului: „Alo... Doamna Lahovary?“ „Nu, cred că ați greșit! De ceva vreme mă numesc doamna Cosmonauților!“. Celebra piață de la începutul Căii Dorobanților își schimbase denumirea.

În locul cucoanelor îmbătrînite au apărut multe exemplare din specia „omului nou“, socialist. Cele mai multe se evidențiau prin figurile mohorîte, încrîncenate și prin privirile ascunse, ca de animal hăituit. Pe noi, cei mai vechi din cartier, ne tratau cu răceală, uneori chiar, la cozile de la Alimentare (care au început la doar cîțiva ani după mutarea lor), cu agresivitate. Era, cred, o supracompensare a unui complex de inferioritate a originii locative. Tot printre noii noștri vecini se numărau și niște tovarășe pe care le-am văzut aplaudînd ARO-ul în care trecea Nicolae Ceaușescu pe bulevard, în anii în care frigul ne intrase deja în apartamente; tovarășele îi erau însă recunoscătoare, căci una e să tremuri sub plapumă la periferie și cu totul alta să îngheți în centrul orașului. Dar noua populație oferea și episoade amuzante: prin ’86 sau ’87 am văzut un țăran vîrstnic, rătăcit prin zona Ștefan cel Mare-Dorobanți, oprind trecători și întrebîndu-i: „Nu vă supărați, unde e blocul lui Florică? Florică din Făurei... Fiu-meu...“. Îi făcea o vizită inopinată copilului său, recent stabilit în noile megablocuri.

Casa de la colț a opus rezistență și niciodată nu am văzut o frenezie muncitorească mai intensă decît aceea din vremea demolării sale. Aduseseră un utilaj oribil, un fel de buzdugan cu lanț, adică o macara de brațul căreia atîrna o ghiulea imensă. Cu ea izbeau pereții casei. Și ea tot în picioare rămînea. De la fereastra mea, auzeam voci indignate: „Ia te uită, a naibii, nu vrea să cadă, scroafa! Parcă-i buncăr!“. Nici un pic de admirație pentru robustețea adversarului. În a treia zi de eforturi, au descoperit un seif încastrat în peretele unei încăperi de la subsol. Parcă găsiseră El Dorado! Toată activitatea demolatoare s-a oprit pentru cîteva ore în care toată muncitorimea s-a străduit să deschidă cutia cu minuni. Toți numărau în minte lingourile și cocoșeii pitiți de infamii burjui. De-abia pe seară au izbutit să spargă seiful. Era gol. Din el nu s-a scurs decît nisipul dintre pereții de protecție. Ca într-un demers alchimic inversat, aurul visat devenise siliciu.

***Vlad Macri** este jurnalist și scriitor.*

DILEMA
Oraș frumos, oraș urît

Cezar LĂZĂRESCU

Arhitectura și viața orașelor

Redau aici cîteva fragmente din cartea arhitectului Cezar Lăzărescu Arhitectura și viața orașelor *care mi-a inspirat tema acestui dosar din* Dilema veche *și am simțit nevoia să o recuperez. Cartea a apărut la Editura Tehnică în 1986 și, din păcate, nu a mai fost reeditată de atunci. Am redescoperit-o întîmplător în bibliotecă și mi-am amintit că am citit-o cu fascinație pentru prima dată cînd eram copil. Pentru noi, românii care trăiam într-o țară cu granițe închise, în plin regim comunist, orașe precum Tokyo, New York, Los Angeles, chiar și Veneția sau Paris erau de pe o altă planetă. (**Adina Popescu**)*

■ Din prima clipă, Tokyo te intrigă; șoferul cu mănuși albe te poartă cu peste 100 km pe oră pe ruta ce leagă aeroportul cu orașul. Cunoșteam din alte metropole dificultățile circulației urbane, care te fac uneori să mergi mai degrabă pe jos în zona centrală; aici remarci imediat că poți circula foarte repede pe o arteră aeriană, suprapusă cîteodată peste alte două sau chiar trei. Străzile acestea suspendate șerpuiesc în lungul orașului, coboară în subteran, trec pe sub apele golfului și ies la suprafață în alte cartiere; își dai seama că Tokyo este, de fapt, o mare aglomerare care a însumat în timp tîrguri, sate și industrii la un loc. Imensele inscripții și reclame, pe care le întîlnești la tot pasul, scrise de cele mai multe ori cu roșu sau negru, creează un cadru specific; frumusețea lor e frumusețea scrierii japoneze.

La hotel am un prim contact cu una dintre formele particulare ale artei japoneze: de o parte și de alta a intrării principale, o mică grădină, cum numai în Japonia poți vedea. Pentru că toată se desfășoară sub o mare copertină, deci fără soare sau ploaie, nu are nici o plantă; este un întins covor cu nisip, greblat cu mare artă, avînd încrustate pietre de rîu și bucăți de rocă colorată, care își dă impresia unei mari tapiserii moderne cu desene abstracte. De la etajul 8 privesc panorama orașului, imaginea unei continue lupte a noului cu vechiul, o luptă zgomotoasă, agitată, dar și măreață. Siluetele elansate ale hotelurilor sau clădirilor de birouri cu 30-70 de etaje, puternic ancorate în solul stîncos, desfid parcă pericolul cutremurelor care, secole de-a rîndul, au influențat tehnica construcțiilor din Japonia.

N-am înțeles niciodată cum se puteau descurca în parcajele păzite, cu mii de biciclete.

■ În ultima vreme, la Beijing s-au realizat numeroase ansambluri de locuințe de tip european: blocuri cu apartamente cu mai multe etaje, dispuse de-a lungul marilor artere, alternate cu frumoase spații libere. Pe traseul noii linii de metrou, în special, s-au ridicat, cu o repeziciune remarcabilă, imobile înalte, avînd magazine moderne, restaurante tradiționale sau europene, sedii administrative și dotări culturale. Din păcate, acestea nu mai reflectă specificul arhitecturii tradiționale chineze. Arterele principale de circulație din zona centrală sînt foarte largi; au dimensiuni pe care numai în unele orașe din Asia le poți vedea. Cu toate acestea, la orele de vîrf, abia te poți strecura pentru a le traversa. Natura vehiculelor s-a schimbat însă în timp; prima dată cînd am cunoscut orașul, am avut impresia că cei 8 milioane de locuitori reprezintă pe străzi tot 8 milioane de biciclete. Am rămas consternat în fața unui fluviu imens, care curgea continuu, în ondulațiile ritmate de cele două roți. N-am înțeles niciodată cum se puteau descurca în parcajele păzite, cu mii de biciclete; fiecare primea o jumătate dintr-o bucată de lemn, cealaltă se lega de bicicletă și aceasta constituia dovada depunerii ei și posibilitatea de recunoaștere, prin asamblarea din nou a celor două bucăți de lemn. În ultimii ani, bicicletele au început însă să cedeze din ce în ce mai mult locul Toyotelor japoneze și autobuzelor și utilitarelor de fabricație chineză.

■ Urcînd printre denivelările dealurilor stîncoase ce se desfășoară în această zonă a orașului Cairo, am întîlnit un cimitir cum nu am mai văzut nicăieri în lume. Acum cîteva secole, o mare epidemie de ciumă a decimat o parte din populație, care a fost îngropată în acest cimitir; cei mai mulți sub o lespede, peste care se ridică cîte două pietre verticale, decupate după o formă tradițională; cei mai înstăriți, în cavouri mari și spectaculoase, construite solid, cu piatră extrasă din dealurile învecinate. Unele dintre aceste cavouri au dimensiunile unor locuințe, ba chiar ale unor mici moschei și sînt adevărate opere de artă. După cîtva timp, epidemia s-a stins și cimitirul a rămas izolat de oraș și de viața lui, mărturie palpabilă a unei perioade triste. Dar au trecut ani și secole și orașul a crescut, ajungînd la marginea cimitirului; familiile celor îngropați dispăruseră probabil de mult și, în condițiile crizei de locuințe ieftine, specifică tuturor marilor metropole, cavourile au reprezentat o salvare pentru familiile nevoiașe, care le-au umplut în mare parte, folosindu-le ca proprii cămine. Și astfel, astăzi străbați aleile vechiului cimitir care mișună de copii și mici animale domestice, într-o lume în care cei vii și cei morți împart aceeași locuință, în deplină pace și înțelegere.

La ora 2 sau 3 după-amiaza, zona centrală a orașului este aproape goală; e cald și toți își fac siesta.

■ De altfel, la Atena, ca și în celelalte orașe din jurul Mediteranei, viața de noapte este foarte intensă, într-un anumit sens. La ora 2 sau 3 după-amiaza, zona centrală a orașului este aproape goală; e cald și toți își fac siesta. La 12 noaptea însă, orașul e plin de oameni care, pe terasele restaurantelor, cafenelelor sau cofetăriilor, stau în aer liber pentru a-și povesti bucuriile sau necazurile vieții cotidiene. Circulația vehiculelor fiind redusă, ospătarii, cu tăvile pline, trec cu dezinvoltură de pe o parte pe cealaltă a străzii, unde s-a extins localul, terasa proprie devenind neîncăpătoare.

Ziua, Atena te atrage prin optimismul pe care îl degajă acest oraș frumos construit, cu clădiri remarcabile, înecate în verdeață și flori. Cei aproape 2 milioane de locuitori, la care se adaugă un număr impresionant de turiști, veniți aproape din toate colțurile lumii, beneficiază în medie de 300 de zile însorite pe an. În lumina aceasta, puternică, dar plăcută, poți admira, în Piața Syntagma, Parlamentul, la baza căruia Monumentul Eroului Necunoscut este de o factură cu totul personală: o siluetă simplă a unui soldat antic, culcat, abia reliefat în granitul sobru al zidului de sprijin. Prin contrast, garda de onoare, asigurată de obicei de evzoni, este viu colorată, îmbrăcată într-o uniformă inspirată din vechile costume naționale: opinci, ițari, fustă scurtă și creață, cămașă albă, ilic negru cu broderii și fes roșu cu ciucure negru.

■ Locuiam odată la pensiunea Ca d'Oro; nu este vroba de vestitul palat construit în secolul al XV-lea, astăzi important muzeu, ci de o căsuță alăturată, cu cîteva camere de închiriat. O alesesem pentru că reflecta o atmosferă cu totul specifică și era situată pe strada principală ce leagă Gara Santa Lucia de Piața San Marco; ferestrele camerei se deschideau direct pe Canal Grande, putînd urmări astfel intensa circulație de vaporașe, gondole și tot felul de ambarcații ce plutesc liniștite pe această cale de apă. Dimineața, asistam la descărcarea pe malul celălalt, la *pescheria,* a bărcilor încărcate cu produsul unei activități ce începuse încă din revărsatul zorilor. Porneam apoi pe lîngă biserica Sfinții Apostoli, mă strecuram pe străduțe înguste și liniștite pînă la biserica Iezuiților, de unde luam vaporașul ce pornea în lagună. Prima stație era „Il Cimiterio", pe insula San Michele, și a doua „Piața della Celona", pe insula Murano, unde coboram. Am lucrat cîtva timp acolo, într-un atelier de sticlărie ce realiza lămpi după desenele pe care le făceam și am avut astfel posibilitatea să cunosc oamenii și locurile pe care apoi le-am îndrăgit.

■ Bruxelles este un oraș vesel; se dezvoltă și se modernizează încontinuu, căci belgienii parcă, spre deosebire de alții, iubesc mai mult ceea ce este nou. Pe rețeaua de bulevarde, dintre care cel mai important leagă gara de sud cu cea de nord, acumulînd în special sediile marilor întreprinderi comerciale, bancare și industriale, apar mereu noi imobile care înlătură trecutul; unele dintre ele, impresionante ca dimensiuni, precum cele ale organismelor internaționale, cum ar fi sediul NATO, contribuie din plin la conturarea unei noi siluete și atmosfere. Nu departe de centru, administrația uneia dintre cele mai mari producătoare de sticlă din Europa, firma Glaverbel, și-a construit o clădire cu totul remarcabilă. De formă perfect circulară, cu un diametru suficient de mare ca să poată cuprinde în curtea interioară o grădină cu arbori bătrîni, are parterul complet din sticlă de jur împrejur. Transparența perfectă a construcției îți dă impresia că cele 3 etaje plutesc peste întregul parc, ca într-o stare de imponderabilitate.

■ Îmi este greu să descriu acest oraș, cu toate că îl cunosc mai bine decît pe celelalte, pentru că el reprezintă o lume întreagă, în care fiecare găsește ceva care i se pare mai interesant și mai apropiat lui; de fapt, fiecare se regăsește și pe el însuși. Parisul e un colț de lume pe care oricine vrea să-l vadă măcar o dată în viață și unde, odată ajuns, se simte bine. Se povestește că un nou venit este întrebat cît are de gînd să stea. Dacă spune cîteva zile, i se răspunde că va putea cunoaște orașul; dacă spune cîteva luni, i se răspunde că are șanse să cunoască ceva din oraș; dacă spune că a venit să se stabilească definitiv, atunci răspunsul este că nu va cunoaște Parisul niciodată. Pare curios, dar cam acesta este adevărul; călătorii ce fac scurte popasuri reușesc să-l cuprindă mai ușor în toată bogăția și varietatea lui decît cei care își petrec acolo întreaga viață. De fapt, ai impresia că orașul aparține mai mult celor ce se plimbă și a fost conceput parcă pentru a-ți încînta privirea, marile sale monumente alcătuind decorul prin care să rătăcească pașii tăi.

■ Nu poți trece prin Hollywood fără să încerci să vizitezi bătrînele studiouri cinematografice ale căror filme îți amintesc de copilărie. Treci și prin fața vestitului cinematograf de premiere Grauman's Chinese Theatre, unde pe dalajul din fața intrării au fost imprimate în ciment urmele mîinilor și pantofilor tuturor marilor stele ale ecranului american din ultimii 40 de ani. Ți se arată costumele sau obiectele folosite de unii dintre ei și unele locuințe pe care și le-au construit după propria fantezie. De fapt, o vizită în această parte a orașului înseamnă o incursiune în istoria cinematografiei americane. La Universal Studio se poate vedea cum se proiectează costumele, cum se realizează decorurile, machiajul actorilor și trucajele fotografice, și apoi ți se arată turnările pe numeroase platouri; mulți cred că Hollywood este un oraș, dar această cetate a filmului face parte integrantă din Los Angeles, fiind situat cam la 8 km de centrul orașului. Puțin mai departe, cartierul Beverly Hills te impresionează prin frumusețea caselor, dar mai ales a grădinilor care le înconjoară; foarte puțini își permit luxul să locuiască acolo, căci cred că este unul dintre cele mai scumpe cartiere din lume.

■ Ieșind pe stradă în New York, am fost speriat la început de scara orașului, de dimensiunile lui și ale construcțiilor ce au cîteodată vîrful în nori. Mi s-a părut cel mai cosmopolit oraș pe care l-am cunoscut, cu o viață trepidantă și o circulație ce parcă nu se oprește niciodată, ziua și noaptea. Locuiam chiar în centru, într-un hotel imens, la etajul 36, de unde aveam oarecare perspectivă peste zona înconjurătoare; am spus oarecare pentru că în jur, în toată zona, erau clădiri mai înalte, printre care privirea abia se strecura. Pe stradă, agitația traficului și intensitatea publicității comerciale te amețesc la început și te simți copleșit de coloșii care te înconjoară. Încetul cu încetul, însă, începi să te familiarizezi cu acest cadru mai neobișnuit, să te atragă, poate chiar să-ți placă. Bogăția și varietatea magazinelor, aranjamentul vitrinelor și feeria luminilor constituie un spectacol permanent al străzilor pe care nu l-am mai întîlnit în alte orașe.

■ ■ ■

Propuneri de *Dileme vechi* pentru viitor:

● **Bunătatea**

dosar DILEMA VECHE
Coordonator: Marius CHIVU

Best of 2021

Texte și opinii de:

- Horia CORCHEȘ
„Cînd ești un ratat cu media 9,50“
- Andrei CORNEA
„«România needucată»“
- Anda DOCEA
„De ce dai *seen* și nu răspunzi?!“
- Alin FUMURESCU
„Cu nerușinare, despre respect“
- Stela GIURGEANU
„O distopie culturală“
- Andrei PLEȘU
„Greacă, latină, educație sexuală“
- Ana Maria SANDU
„Viețile netrăite“
- Sever VOINESCU
„România analfabeților funcțional“

BARBURISME

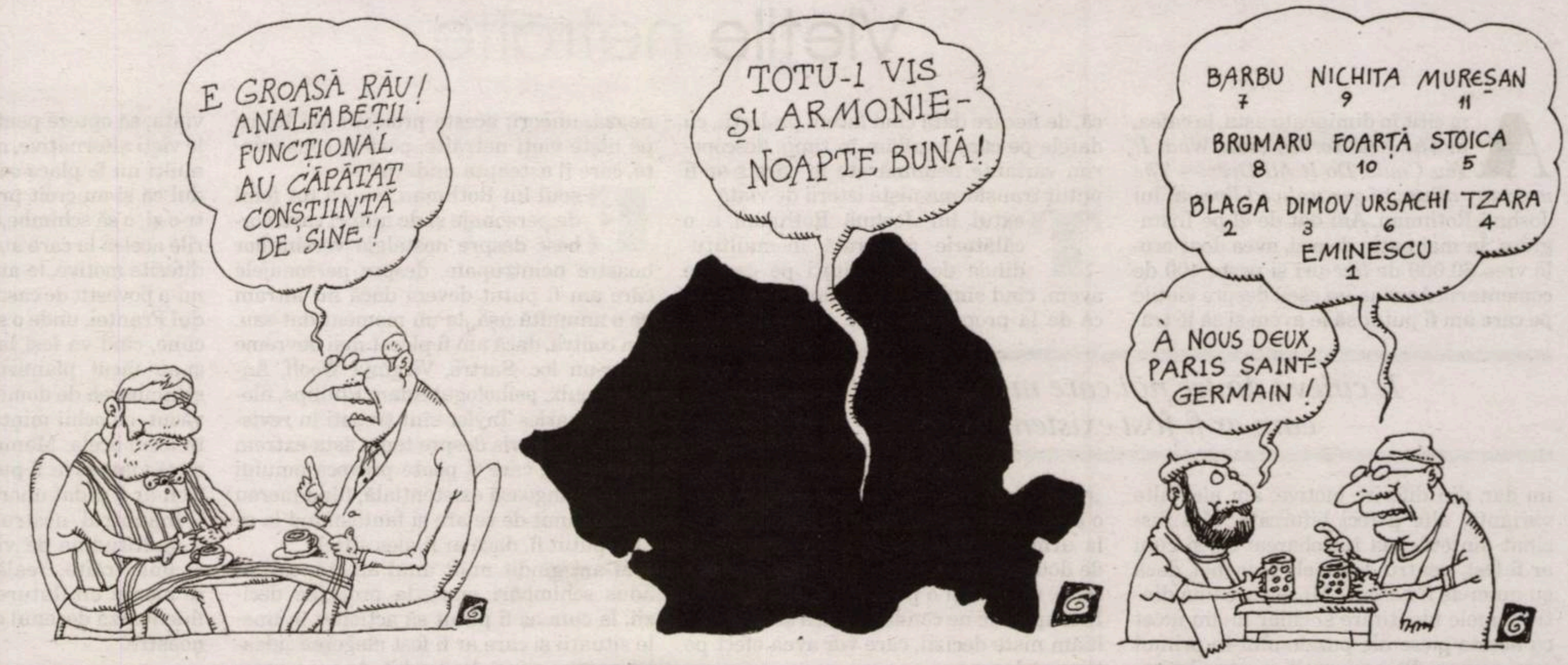
E GROASĂ RĂU! ANALFABEȚII FUNCȚIONAL AU CĂPĂTAT CONȘTIINȚĂ DE SINE!
TOTU-I VIS ȘI ARMONIE- NOAPTE BUNĂ!
BARBU 7 NICHITA 9 MUREȘAN 11
BRUMARU 8 FOARȚĂ 10 STOICA 5
BLAGA 2 DIMOV 3 URSACHI 6 TZARA 4
EMINESCU 1
A NOUS DEUX, PARIS SAINT-GERMAIN!

Desene de Ion BARBU

***NOTĂ:** Dosarul de față pune laolaltă cele mai vizualizate articole de pe www.dilemaveche.ro din anul 2021.*

DILEMA VECHE
BEST OF 2021
Oraș frumos, oraș urît

Anda DOCEA

De ce dai „seen” și nu răspunzi?!

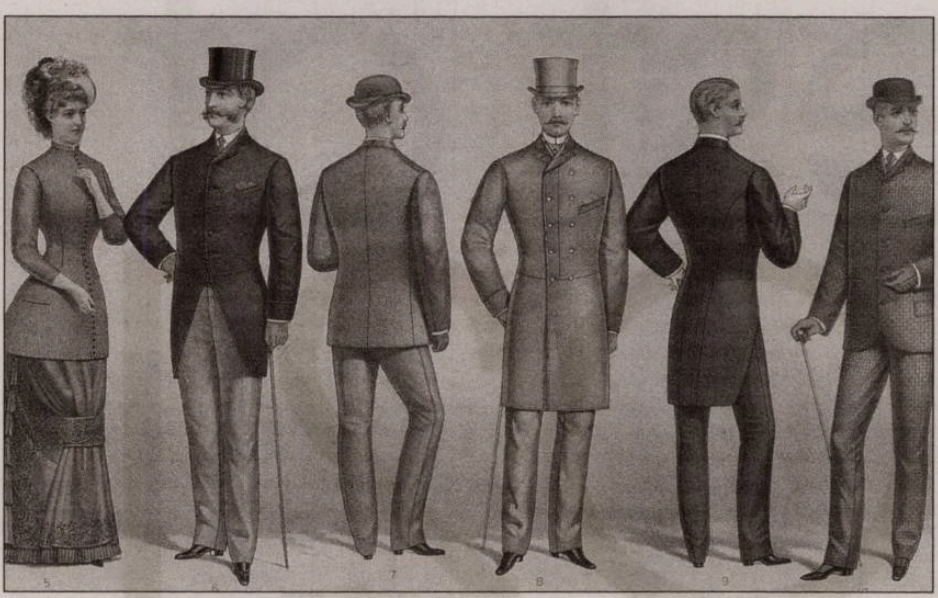

Am încercat să rezist fără să-mi schimb telefonul obișnuit, cu butoane, cu un smartphone cît de mult am putut. Bănuiam că, de îndată ce aș fi fost prezentă tot timpul online, el ar fi devenit o adevărată extensie a mea. Am cedat acum cîțiva ani, după o seară care mă prinsese la serviciu, așteptînd răspunsul la un e-mail. Acesta stabilea, practic, planul meu și al întregii echipe de filmare pentru a doua zi. Ar fi urmat să fac cît mai repede niște programări, iar dacă așteptam să ajung la calculatorul de acasă, după o oră și jumătate în trafic, ar fi putut fi prea tîrziu. De atunci, telefonul mi-a dat mobilitatea și rapiditatea dorite, dar mi-a răpit o felie generoasă din timpul liber, atenție și liniște.

Dacă în viața reală există, măcar la nivel formal, un cod al bunelor maniere, minime reguli de politețe pentru a nu deranja, a nu insista inutil, a respecta anumite ore decente pentru o conversație, ele se estompează pînă devin de-a dreptul invizibile în online. Cei care, la o adică, nu și-ar permite să vină non-stop la tine în birou sau la ușă, să te oprească pe stradă sau să te sune, la adăpostul tastelor și al luminii albastre se simt plini de elan și de îndrăzneală. Dacă ghinionul face să te aibă în lista de prieteni pe o rețea de socializare, sentimentul lor de îndreptățire devine atît de puternic încît orice moment este potrivit pentru a-ți trimite un „bună“ urmat de pauză sau un mesaj emis cuvînt cu cuvînt, așa încît să primești un semnal sonor după fiecare.

Din păcate, în aplicații este mai dificilă o blocare selectivă a sunetului, așa încît să filtrezi doar ceea ce contează pentru tine. Cunosc însă oameni care nu au instalată nici un fel de mesagerie pe telefon. Care au notificările dezactivate, în ideea că vor fi sunați pentru lucrurile cu adevărat importante. Dar dacă ai o meserie care mai ales acum, în pandemie, depinde exclusiv de online, acest lucru este aproape imposibil de realizat. M-am gîndit, prin urmare, la un set de reguli, un fel de „cod de bună purtare online“, care ne-ar face viața ceva mai săracă în notificări inutile. Nu mai trebuie să precizez că demersul este unul subiectiv, bazat pe experiența mea din presă, și că lista rămîne deschisă, cît o mai exista Internetul.

– dacă folosiți o rețea de socializare pentru a aborda pe cineva nu înseamnă că puteți să marcați cu *enter* fiecare propoziție sau să lăsați să treacă o oră între începutul și finalul unui mesaj. Ideal ar fi ca el să fie compus în avans, cu introducere, încheiere, subiect și predicat, fără amănunte inutile, și emis o singură dată, la fel ca un e-mail (chiar dacă utilizați *chat*-ul pentru rapiditate sau pentru că, uneori, nu aveți încotro);

– faptul că scrieți online și nu sunați nu înseamnă că nu există niște ore normale, decente, între care ar fi de preferat să vă încadrați. Dacă faceți parte din grupul celor care se trezesc la 5 e mai mult ca sigur că majoritatea oamenilor nu vă împărtășește pasiunea, iar dacă lucrați cu plăcere în creierii nopții nu vă bazați pe faptul că cineva (pe care-l vedeți activ online) vă va da un semn pe loc. Poate omul se uită la un film sau a adormit cu calculatorul deschis. Util ar fi să țineți cont și de perioadele definite, în viața offline, drept week-end-uri, concedii sau sărbători. Dacă omul vă răspunde la o urare, nu e un moment bun să strecurați o referire la ce-l așteaptă pe e-mail la întoarcerea la serviciu – va vedea și singur!;

– ideal ar fi să nu existe greșeli de ortografie, punctuație, gramatică, litere lipsă sau inversate etc., dacă vreți să fiți luat drept profesionist. Nu arde dacă trimiteți mesajul o oră mai tîrziu, cînd aveți timpul necesar pentru a-l mai citi o dată. O încurcătură gramaticală nu e chiar sfîrșitul lumii, dar cînd greșiți numele persoanei căreia îi trimiteți mesajul, data sau ora evenimentului pe care tocmai îl promovați, cînd uitați să atașați documentele sau fotografiile necesare sau cînd reveniți în primele minute să mai adăugați/modificați/eliminați ceva, dați dovadă de neglijență, superficialitate și, da, lipsă de politețe, fie aceasta și online. Scuze precum „am multe pe cap“, „m-am grăbit“, „e o zi cumplită“ nu-și au locul nici în viața reală, nici în scris, unde parcă sînt și mai evidente;

– formulele de adresare sînt și ele o chestiune delicată. Am observat, greșind la rîndul meu, că diverși colaboratori mult mai tineri decît mine sînt deranjați de folosirea persoanei întîi în abordare, între oameni necunoscuți. Cel mai bine este ca primul mesaj să evite o introducere prea „prietenoasă“, chiar dacă aceasta este uneori la îndemînă, în lumea fără granițe a Internetului. O vîrstă apropiată a interlocutorului nu este o scuză, iar dacă începutul se face cu stîngul poate fi mai dificil s-o dregeți pe parcurs;

– există puține șanse ca un e-mail să se piardă în neant, iar oamenii care depind de online își cam verifică și categoriile *Spam, All Mail* sau *Others*. Nu este productiv să reveniți cu un e-mail pe aceeași temă, în scurt timp. Dacă toată lumea ar proceda așa, destinatarul nu ar mai primi zeci, ci sute de mesaje zilnic. Nimeni, oricît de binevoitor ar fi, nu își poate aloca suficient timp dintr-o zi lucrătoare pentru a le răspunde tuturor – și așa ajungem la ultimul punct;

– într-o lume online în care regulile fragile din viața reală devin de-a dreptul invizibile, în care nimeni nu mai poate dispărea cu adevărat și ajungem să primim zece notificări sonore pentru același mesaj (plus „completările“ lui), în care oamenii cred automat că avem programul, interesele și stilul lor de viață fără să știe nimic despre noi, există un singur drept pe care ni-l putem aroga, de cîte ori este necesar: acela de a nu răspunde. Tăcerea, în online, offline și în restul lumilor posibile, constituie și ea un răspuns.

(Apărut în Dilema veche, *nr. 888, 15-21 aprilie 2021*

---

dilema blog

Viețile netrăite

Am citit în dimineața asta, la cafea, în *The New Yorker,* eseul *What If You Could Do It All Over? – The uncanny allure of our unlived lives* al lui Joshua Rothman. Am dat de el pe Instagram. În mai puțin de o zi, avea doar acolo vreo 60.000 de *like*-uri și peste 400 de comentarii. Așadar, un eseu despre viețile pe care am fi putut să le avem și să le trăim dar, din diferite motive, am ales alte variante, alte poteci bifurcate. M-a fascinat dintotdeauna întrebarea: Ce și cum ar fi fost, pentru destinele alor mei, dacă eu nu m-aș fi născut? Mi se pare una dintre temele identitare și chiar m-am jucat cu aceste piese ale puzzle-ului în primul meu roman. Ba mai mult, pentru lansare, mi-am rugat niște prieteni artiști să își imagineze cum ar fi fost viața părinților lor dacă ei nu s-ar fi născut. A ieșit un „documentar“ extrem de emoționant pentru că, de fiecare dată cînd facem proiecții, cu datele pe care le aflăm în timp, descoperim variante nenumărate în care s-ar fi putut transforma niște istorii de viață.

E cineva dintre noi care nu se gîndește cum ar fi fost existența lui?

Textul lui Joshua Rothman e o călătorie culturală în multitudinea de posibilități pe care le avem, cînd sîntem tineri, mai ales. Pleacă de la propria poveste și începuturile „revoluționare“ în care ar fi putut să facă o carieră în zona de IT, dar ajunge pînă la urmă jurnalist. În întîlnirea din lift, de două ori, cu cea care avea să-i devină soție, stă iarăși o parte din adevărul lui. Întîmplările ne condiționează și ne fac să luăm niște decizii, care vor avea efect pe termen lung.

E cineva dintre noi care nu se gîndește cum ar fi fost existența lui dacă nu ar fi ales acel job, acel om care să-i fie partener, acea destinație? Care nu își imaginează, uneori, aceste proiecții ale lui ca pe niște vieți netrăite, perfect conservate, care îl așteaptă undeva?

Eseul lui Rothman invocă tot felul de personaje și de autori care vorbesc despre nostalgia versiunilor noastre neîntrupate, despre personajele care am fi putut deveni dacă nu intram pe o anumită ușă, la un moment dat sau, din contra, dacă am fi plecat mai devreme dintr-un loc. Sartre, Virginia Woolf, Annie Proulx, psihologul Adam Phillips, filozoful Charles Taylor sînt trecuți în revistă cu ce au scris despre tema asta extrem de actuală, care îi poate provoca omului de azi o angoasă existențială, fiind mereu nemulțumit de ce are și fantasmînd la ce ar fi putut fi, dacă ar fi ales altfel.

M-am gîndit mult anul acesta, care a adus schimbări mari, la propriile decizii, la cum aș fi putut să acționez în unele situații și care ar fi fost alegerea „ideală“ pentru mine. Am vorbit, de asemenea, cu mai mulți oameni decît într-o perioadă obișnuită și mi-am dat seama că mulți și-ar vrea tinerețea înapoi, ca să poată s-o ia de la capăt și să își construiască altfel viața, să opteze pentru una dintre multele vieți alternative, neîncercate. Celor mai mulți nu le place ce fac și trăiesc cu gîndul că și-au croit prost destinul și că, într-o zi, o să schimbe, în sfîrșit, toate lucrurile acelea la care au visat cîndva, dar, din diferite motive, le-au abandonat. Un amic mi-a povestit de casa și grădina lui din sudul Franței, unde o să crească un cal și un cîine, cînd va ieși la pensie. Alți prieteni și-au făcut planuri amănunțite pentru schimbarea de domiciliu și de trai și i-am văzut, cu ochii minții, de nenumărate ori în locul acela. Mama, la rîndul ei, e sigură că viața ei ar fi putut să arate altfel dacă n-ar fi cedat unor presiuni exterioare.

Înăuntrul nostru sălășluiesc, așadar, o multitudine de vieți neîncercate. Dar și una trăită, reală, complicată, în care mereu un fluture bate din aripi și influențează desenul cel mare al existenței noastre.

Ana Maria SANDU
(Publicat la 15 decembrie 2020)

DILEMA veche
BEST OF 2021
Oraș frumos, oraș urît

Cu nerușinare, despre respect

●●● pentru că, haideți s-o recunoaștem, în ziua de azi îți trebuie o doză zdravănă de nerușinare pentru a vorbi, cu seriozitate, despre respect. Respectul a devenit un cuvînt rușinos, unul pe care îl poți folosi cel mult în bășcălie, dacă nu vrei să fii etichetat automat ca babalîc. Din fericire, nerușinarea e îngăduitoare cu orice fel de îndrăzneală, mică sau mare, așa că voi îndrăzni și eu, babalîcul. La urma urmelor, Diogene Cinicul îndrăznea să-i șocheze pe atenieni nu doar dormind în butoi sau umblînd c-o lumînare-n mînă ziua-n amiaza mare, căutînd „un om“, cum frumos ni-l înfățișează istoriile rușinoase din școală, ci și masturbîndu-se în public, printre altele. Pe vremea aceea, însă, a fi nerușinat necesita, într-adevăr, o doză mare de îndrăzneală sau chiar de nebunie (potrivit lui Diogene Laertius, Platon l-a etichetat pe Diogene Cinicul „un Socrate nebun“).

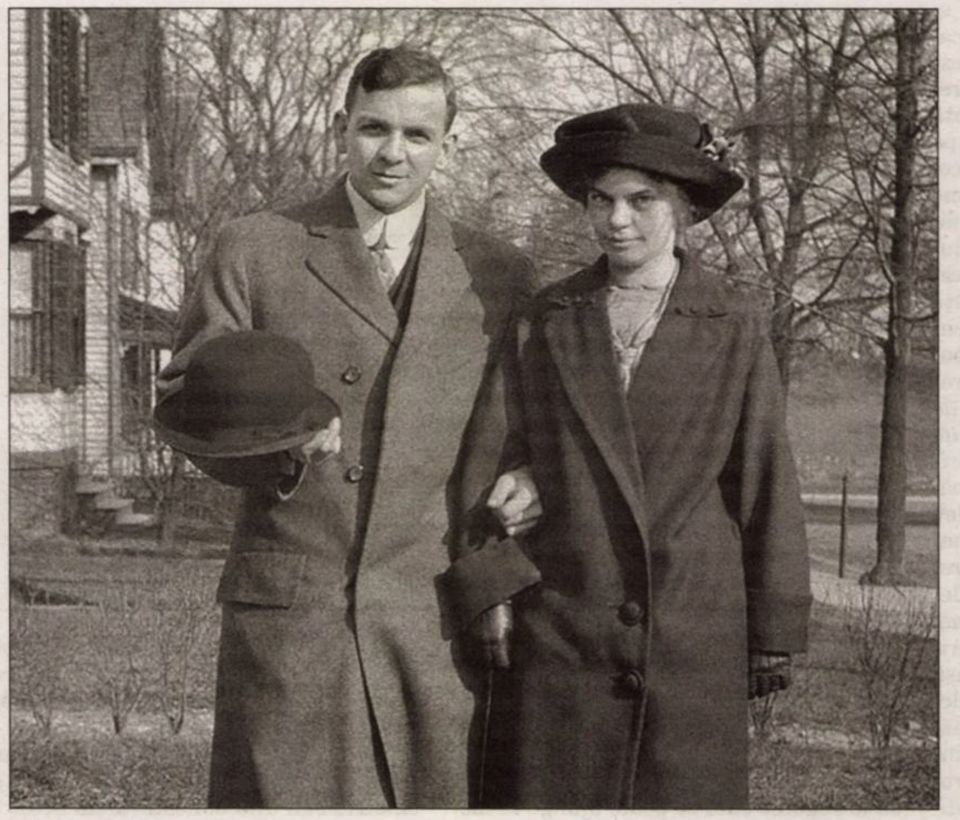

Astăzi, nerușinarea nu mai presupune îndrăzneală, pentru că nu mai șochează pe nimeni. Nerușinarea a devenit regula, nu excepția. Piatra nu „îndrăznește“ să cadă. Pietrei îi „vine“. Politicienii din ziua de astăzi nu „îndrăznesc“ să fie nerușinați. Lor le vine. Comentatorii nerușinați de pe platformele media nu „îndrăznesc“ nimic. Le vine. Studenții de la Drept care au copiat la examen și au fost exmatriculați n-au îndrăznit. Le-a venit, după cum le-a venit celorlalți care le-au găsit scuze și le-au luat apărarea. Într-o societate nerușinată, îți vine să fii nerușinat. Profesorul Radu Gologan, președintele Societății Române de Matematică, a rămas în urma vremurilor: s-a declarat uluit de faptul că unii părinți care-au protestat în stradă împotriva corupției și-au ajutat copiii să copieze la olimpiada organizată online. N-a înțeles încă nimic. Într-o societate nerușinată, vina e întotdeauna în altă parte. Afară, nu înlăuntru. Uluitor acum nu e că se copiază cu nerușinare, uluitor e că mai sînt și oameni care se rușinează s-o facă. Uluitor nu e că un vlogger urmărit de sute de mii de oameni, cu păreri ferme despre reforma educației, face o petrecere interzisă în pandemie, la care invită un manelist celebru (îmi cer, rușinat, scuze că nu le-am reținut numele) și postează pe *social media* în direct. Uluitor e că mai sînt unii, puțini, care se miră că pe urmă flăcăul mai are și nerușinarea să acuze societatea de ipocrizie. N-au înțeles încă nimic: pietrele de aia sînt pietre – pentru că, scăpate din mînă, nu se înalță la cer. Scăpate din mînă, pietrele doar cad.

Nu doar pietrele, ci și societățile pot fi scăpate din mînă. Și-atunci (de)cad.

Metafora pietrei nu e întîmplătoare. Nu doar pietrele, ci și societățile pot fi scăpate din mînă. Și-atunci (de)cad. Rușinea se mișcă pe verticală. Spre deosebire însă de pietre, rușinea are de ales: în sus sau în jos. Expresii precum *„Să-ți fie rușine!“* sau interogativul mai degrabă retoric *„Nu ți-e rușine?“* privesc de sus în jos, de la înălțimea unui piedestal etic, de pe care acuzatul ar fi *căzut*. Și e o mișcare din afară înspre înlăuntru. Acuzatul se poate rușina dacă acceptă și recunoaște valorile după care este judecat. Sau nu, dacă are altele sau nici unele. Atunci e (de)nerușinat, cum se zice c-ar fi fost Socrate. Socrate, însă, se putea rușina. Pentru că *„a te rușina“* sau *„a-ți fi rușine“* sînt expresii care indică o mișcare de jos în sus. Dacă mi-e rușine, înseamnă că am căzut în propriii mei ochi și mă uit în sus, întrebîndu-mă cum să mă cațăr înapoi. Nu în ochii altora, ci ai mei. Această mișcare e sora respectului și opusul nerușinării.

De ce, în ochii societății de azi, a devenit o rușine să vorbești, cu seriozitate, despre respect? Pentru că respectul presupune, automat, privirea „în sus“. Acceptarea ierarhiei, a faptului că cineva sau ceva e mai „sus“ decît tine. Or, asta contravine principiului egalității. Există în inima omului, spunea Tocqueville, două impulsuri spre egalitate. Unul e nobil, care te îndeamnă să devii la fel de bun ca aceia pe care-i admiri. E un impuls care te urnește de jos în sus. Există, însă, și un impuls corupt, „depravat“, care te-ndeamnă să-i tragi pe toți de sus în jos, la nivelul tău. Și-atunci îți pierzi respectul – respectul față de părinți, față de profesori, față de clasici, față de tradiție, față de limbă, față de patrie, față de orice. Pentru că, după cum remarca și Paul Woodruff, respectul nu se cîștigă, se acordă. Dacă-l refuzi din principiu, aluneci pe un tobogan cu o singură direcție – în jos. Precum pietrele. Se cheamă că atunci te-ai scăpat din mînă.

Pare paradoxal, dar nu e: într-o societate nerușinată, nerușinații sînt primele victime ale rușinării. Socrate nu putea fi rușinat, dar se putea rușina. Nerușinatul nu se mai poate rușina, el pre sine însuși, pentru că nu are un sistem de valori morale față de care să-și măsoare căderile. Și-a pierdut respectul. E gol pe dinlăuntru, și-atunci tot ce-i mai rămîne e exteriorul. La exterior ține cu dinții. La imaginea sa publică. De aceea postează pe Instagram (Facebook e pentru babalîci, mi s-a spus) poze voluptuoase, mașini bengoase, petreceri *cool,* mușchi și pantofi. Ne-rușinatul e ex-centric și dacă nu se masturbează în public. E ex-centric în sensul propriu al cuvîntului – și-a pierdut centrul. E o circumferință fără centru. Și-atunci cînd îi este atacată imaginea, cînd este rușinat, suferă crîncen. Disperă, e deprimat, în cazurile tragice se poate chiar sinucide.

Tocmai de aceea, într-o societate în care respectul funcționa, rușinarea publică era o metodă eficientă de educare. Din afară înspre înlăuntru. Dar într-o societate care și-a pierdut respectul, rușinarea publică n-are nici un efect benefic. E doar o re-educare în abandonarea ideii de respect. E o rușinare pe orizontală, nu pe verticală. Gîndiți-vă la ședințele de autodenunțare organizate de către comuniști. Tot ce-au reușit a fost crearea unei societăți nerușinate, lipsite de respect. De verticalitate. Așa și acum. Alte măști, aceeași piesă.

De reținut, însă: atenienii nu l-au omorît pe excentricul Diogene. L-au omorît pe Socrate. Vorba fostului meu șef de la Yale, Steven Smith: omorîndu-l pe Socrate, atenienii măcar i-au arătat respect. L-au luat în serios. S-au simțit rușinați. Astăzi, pe Socrate nu l-ar mai băga nimeni în seamă, oricît ar da din gură. Diogene Cinicul, însă, ar deveni vedetă media, pînă cînd lumea s-ar plictisi și de masturbările-n public. Și-atunci, din disperare, Diogene s-ar îmbrăca la costum și ar începe să spună, respectuos, „Sărut mîna pentru masă“. Poate așa ar mai ieși, din nou, în evidență. Nu degeaba a întrebat Oracolul din Delphi ce trebuie să facă pentru a ajunge cel mai faimos. Nerușinații n-au Oracol. Dar poate citesc *Dilema veche*...

Alin FUMURESCU

(Apărut în Dilema veche, *nr. 883, 11-17 martie 2021)*

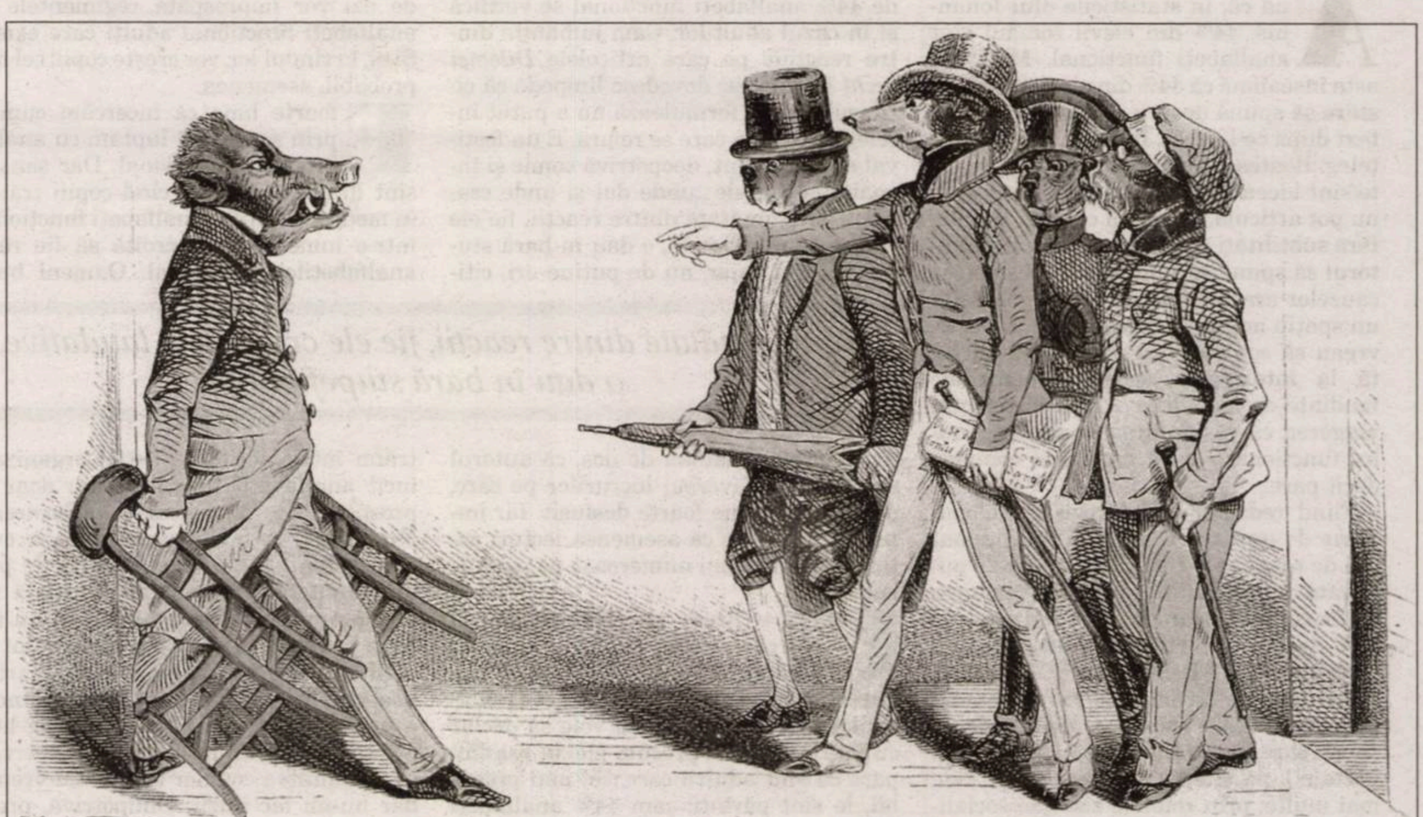

„România needucată”

Printre dialogurile lui Platon, există unul, intitulat *Menon,* care atrage atenția cu un mic experiment psihologico-didactic: prin întrebări abil puse, dar fără a-i arăta vreodată rezolvarea, Socrate reușește să-l facă pe un tînăr sclav, complet ignorant, să descopere cumva singur soluția unei probleme de geometrie elementară: construcția (fără măsurători) a unui pătrat cu aria dublă față de aceea a unui pătrat dat – în cazul de față, unul cu latura de două unități. (Problema „duplicării“ pătratului“.) Pentru Platon, reușita sclavului ar trebui să justifice teoria sa despre „reamintire“ (reminiscență): *orice cunoaștere este de fapt o reamintire – aceea a unei cunoștințe prezente deja sufletului într-o viață anterioară și uitate odată cu nașterea*. Întrebările profesorului nu l-ar face deci pe elev să afle cu adevărat ceva nou, ci, numai depășind uitarea, l-ar determina să-și reamintească ceea ce – crede Platon – sufletul său nemuritor ar fi știut dintotdeauna.

Am reluat de mai multe ori „experimentul Menon“ cu studenții mei la clasă și, de cele mai multe ori, reușita a fost deplină. Etapele experimentului au semănat bine cu cele descrise de Platon: la început studentul se arată convins că problema e simplă și e sigur că are răspunsul: pornind de la pătratul, desenat pe tablă, cu latura de două unități și aria de patru unități, dublează imediat fiecare latură, crezînd că astfel obține pătratul cerut. Apoi însă se oprește stupefiat, constatînd că pătratul astfel construit are 16 unități de suprafață și nu 8, cîte ar fi fost necesare. Siguranța inițială i se năruie, lăsînd locul confuziei. Totuși, ajutat cu întrebări, studentul va descoperi după un timp singur soluția (pătratul construit pe diagonala pătratului inițial) și va întîmpina descoperirea cu un „Aha!“ încîntat.

De ce obișnuiam să fac acest experiment? Nu neapărat ca să le demonstrez „reamintirea“ sau existența sufletului înainte de viața în corp; ci, mai întîi, în chip de introducere posibilă în filozofia lui Platon, în al doilea rînd, ca să le sugerez cum se poate ajunge la metafizică pornind de la simpla geometrie; în al treilea rînd, ca să-i fac să intuiască complexitatea procesului de învățare și de cunoaștere, indiferent de existența sau nu a unei metafizici subiacente.

Atîta că orice interpretare ține de reușita micului experiment. Or, reușita ține de o condiție indispensabilă, de altfel explicit prezentată de Platon: *subiectul e neapărat să fie complet ignorant în geometrie.* Numai astfel, deși convins la început că știe, el se poate înșela complet și confuzia sa să fie maximă, pentru ca apoi să descopere soluția corectă, treptat și ajutat de profesor, de parcă și-ar reaminti-o. În cazul tînărului sclav din *Menon,* condiția fusese îndeplinită, am zice, aproape natural: nimeni, din păcate, nu-și propunea pe atunci să-l învețe geometrie sau alte cunoștințe de acest tip pe un sclav. Dar cum de experimentul funcționa – și aș zice în mod sistematic – cu tineri și tinere din zilele noastre, deloc sclavi și care aveau la activ doisprezece ani de școală (elementară, gimnaziu, liceu), plus doi ani de facultate?

Simplu, fiindcă, în pofida atîtor ani de studiu, studenții mei erau – cel puțin în materie de geometrie elementară – la fel de ignoranți precum sclavul analfabet de acum două mii și patru sute de ani. De folos pentru experiment, dar, în sine, foarte neplăcut! Iată „România needucată“ prinsă asupra faptului. Și aici voiam să ajung cu discuția de față.

Mi se va spune că, probabil, majoritatea studenților mei erau „umaniști“. Adevărat, dar chiar și așa problema rămîne: dacă cunoștințele de geometrie (ca și de alte materii, desigur) învățate totuși în școală se pierd atît de complet în uitare, încît trebuie reamintite ca și cînd ar fi fost știute numai în altă viață, care mai este rostul învățării lor? Iar dacă există un asemenea rost, faptul că, în mod relativ sistematic, studenții trebuie „să și le reamintească“ de la zero, întocmai ca un sărman sclav fără școală din Antichitate, înseamnă că rostul e complet ratat. Altfel spus: ori copiii învață aproape numai lucruri inutile și sînt îndreptățiți să le uite; ori, dacă ele sînt utile (și cred că sînt), le învață într-un asemenea mod încît învățarea lor aproape că a fost numai timp pierdut.

Cînd vrea să predea ceva cu ajutorul unui experiment practic, orice profesor, în mod firesc, dorește „să-i iasă“ experimentul. Așa îmi doream și eu, în principiu, pentru a putea ține mica lecție de metafizică platonică. Și totuși, admit că, atunci cînd mi s-a întîmplat, foarte rar, ce-i drept, ca cel „supus“ experimentului, deși „umanist“ fiind, să „duplice“ pătratul repede și corectîndu-și singur erorile, cu puține întrebări din partea mea, nepărînd astfel să mai existe temei pentru „reamintire“ – adică atunci cînd s-a întîmplat ca experimentul să dea greș – să fiu mai curînd încîntat...

Andrei CORNEA

(Apărut în Dilema veche, *nr. 903, 29 iulie – 4 august 2021)*

■ ■ ■

dilema blog

România analfabeților funcțional

Aud că, în statisticile dlui Iohannis, 44% din elevii români sînt analfabeți funcțional. Mai clar, asta înseamnă că 44% din elevi nu sînt în stare să spună despre ce e vorba într-un text după ce-l citesc. Îl citesc, dar nu-l înțeleg. Îl citesc, dar nu pot spune care este/sînt ideea/ideile principale. Îl citesc și nu pot articula, la modul cel mai simplu, fără subtilități și speculații, ce a vrut autorul să spună scriind textul. Deslușirea cauzelor acestei statistici triste necesită un spațiu amplu. În ceea ce mă privește, vreau să contribui cu o mărturie directă la înțelegerea acestei fenomenale tendințe de închidere a minții. Am convingerea că răspîndirea analfabetismului funcțional e ceva mult mai complex decît pare.

Fiind redactor-șef al revistei *Dilema veche* de aproape 6 ani, am recepționat mii de reacții ale cititorilor la textele publicate de noi. Multe, orale. Mă întîlnesc cu foarte mulți oameni care îmi spun ce cred despre un articol sau altul din revista noastră. Altele, în scris. Reacții și comentarii de tot felul ne vin pe e-mail, prin poștă (da, e minunat, avem încă cititori care ne scriu scrisori sau cărți poștale!), pe site-ul revistei și, vai, cele mai multe, prin rețelele zise „de socializare“. Constatarea mea este că proporția de 44% analfabeți funcțional se verifică și în cazul adulților. Cam jumătate dintre reacțiile pe care articolele *Dilemei vechi* le stîrnesc dovedesc limpede că cititorul care le formulează nu a putut înțelege textul la care se referă. E un festival deconcertant, deopotrivă comic și înspăimîntător, de „unde dai și unde crapă“! Cam jumătate dintre reacții, fie ele critice sau laudative, o dau în bară stupefiant. Ba chiar, nu de puține ori, cititorul înțelege taman de dos, că autorul spune exact inversul lucrurilor pe care, de fapt, le spune foarte deslușit. Iar impresia mea este că asemenea lecturi ratate devin tot mai numeroase pe parcursul anilor.

Cam jumătate dintre reacții, fie ele critice sau laudative, o dau în bară stupefiant.

Cum e firesc să presupunem că cei care citesc *Dilema veche* au o experiență a lecturii ceva mai dezvoltată decît marea masă a consumatorilor de telefon, dați-mi voie să declar cu îngrijorare că, precum elevii, așa îmi pare că sînt adulții care, cel mai probabil, le sînt părinți: cam 44% analfabeți funcțional. Elevii analfabeți funcțional de azi vor împrospăta regimentele de analfabeți funcțional adulți care există. Și ei, la rîndul lor, vor crește copii, cel mai probabil, asemenea.

E foarte bine că încercăm cumva, prin școală, să luptăm cu analfabetismul funcțional. Dar șansele sînt dramatic reduse cînd copiii trăiesc în mediul adulților analfabeți funcțional, într-o lume ce pare croită să fie raiul analfabeților funcțional. Oameni buni, trăim într-o societate astfel organizată încît analfabeții funcțional nu doar că prosperă, dar devin chiar *„influenceri“*. Nu școala, ci lumea noastră, așa cum e ea acum, este o uriașă uzină de produs analfabeți funcțional pe bandă rulantă. Analfabetismul funcțional nu îmi pare neapărat o eroare a sistemului de învățămînt; e un simptom al vremurilor noastre. Eu mă bucur să aud că cineva – președintele însuși, dacă înțeleg bine – cere sistemului nostru școlar să crească imunitatea copiilor la spiritul vremii, dar nu-mi fac iluzii. Dimpotrivă, presiunea socială asupra școlii este aceea de a trimite în lume tineri cît mai adaptați spiritului timpului. Care este un spirit tot mai analfabet funcțional...

Și, dacă îmi permiteți o scurtă părere asupra cauzelor, nu le căutați în școală. Tipul de lectură impus de telefon și de ritmul alert-fragmentat, non-literal și tot mai pictural al rețelelor de socializare, dar și al presei care le imită tot mai mult, împing natural creierul spre genul de lectură împrăștiată, în puzzle și-n salturi, în secvențe scurte, fără conexiuni între o propoziție și următoarea. Adică spre o lectură care ratează sensul unui text nu neapărat mai lung, mai elaborat, mai stilizat, mai bogat retoric, ci pur și simplu al unui text! Astfel, din puzderia de materiale scrise cu care ochiul recent se întîlnește continuu (de la sms-uri la texte de Facebook și mesaje publicitare), cele mai multe sînt făcute anume pentru o lectură de tip „analfabet funcțional“. Așa că cercul se închide: scrisul și cititul merg mînă în mînă. Se scrie tot mai mult pentru cititori analfabeți funcțional, deci vom avea tot mai mulți analfabeți funcțional.

Sever VOINESCU

(Publicat la 11 iulie 2021)

■ ■ ■

DILEMA
BEST OF 2021
Oraș frumos, oraș urît

Andrei PLEȘU

Greacă, latină, educație sexuală

Se dedică, prietenește,
marelui clasicist care a fost
Dan Slușanschi

De obicei, ne uităm strîmb la „Sodoma“ occidentală: de acolo ne vin toate relele. Ei, cei din Apus, ne-au năpădit cu lipsa lor de tradiții, cu tot felul de tehnologii imorale, cu pofta lor de consum și cu lipsa lor de evlavie. La noi pîlpîie încă flacăra umanității adevărate. Sîntem săraci și cinstiți. Săraci și cu frica lui Dumnezeu. Săraci și fără noroc. Mărturisesc că mi se întîmplă și mie, uneori, să mă întorc din Vest oarecum sastisit. Nu e nici acolo paradisul pe pămînt. Și totuși, dracul occidental nu e chiar atît de negru. Sînt îngeri și spre apus. Din păcate, de ei nu ne lăsăm năpădiți. Să luăm un exemplu. De multă vreme, în România (dar nu numai în România), studiile clasice sînt în suferință. Greaca a dispărut de mult din programele școlare (tatăl meu încă avea ore de greacă în liceu), deși amplasamentul nostru geografic, istoria noastră și religia noastră ar fi trebuit să-i acorde o atenție specială. Latina a pierdut de asemenea teren, în ciuda orgoliilor noastre de moștenitori ai Romei, rătăciți într-o mare slavă. Nimeni nu mai are timp și înclinație pentru învățarea „limbilor moarte“, resimțite ca străine de duhul modernității și al progresului. Ei bine, într-o țară hiper-civilizată cum e Germania, o țară în care nici limba, nici tradițiile locale nu trimit la Bizanț sau la latinitate, asistăm, dintr-odată, la un reviriment al apetitului pentru greacă și latină. În vara trecută, un articol din *Frankfurter Allgemeine Zeitung* (nr. 149 din 28/29 iunie 2009) semnala un fenomen nou în universul gimnazial al țării. În vreme ce în anul școlar 1999/2000 un elev din patru opta pentru studiul limbii latine, acum aceeași opțiune apare la un elev din trei. Interesul pentru greacă a crescut și el în ultimii opt ani. Analiza acestui „trend“ a provocat comentarii și concluzii spectaculoase. Profesorii și elevii vorbesc despre virtuțile redescoperite ale studiilor clasice cu un entuziasm de care ar fi grozav să ne lăsăm contaminați. „Greaca și latina sînt, prin superioara lor complexitate, un bun antrenament pentru gîndirea diferențiată și pentru capacitatea de judecată.“ „Cele două limbi stimulează independența de spirit și gustul libertății.“ „Limba latină intensifică puterea de concentrare și stabilitatea mentală“ și „consolidează gîndirea analitică“. Un tînăr studios declară că a învăța grecește „este modalitatea optimă de a reflecta asupra Ființei, asupra istoriei și asupra comportamentului uman“. „Greaca e o limbă minunată, imaginativă, plină de culoare“ – spune un altul. A o cunoaște e „a respira un pic de eternitate“. O solidă formație clasică se impune ca foarte utilă și pentru naturile pragmatice. Ea constituie o excelentă temelie de cultură generală, un bun exercițiu pentru propriile aptitudini intelectuale și morale. În plus, fără greacă nu ai acces la meserii cum sînt teologia, arheologia, istoria veche, iar fără latină nu te poți ilustra onorabil în istoria artei, muzicologie, filologie, orientalistică. S-au găsit voci care să invoce beneficiile studiilor clasice și pentru o mai subtilă înțelegere a europenității, dacă nu chiar a globalizării, dacă ne gîndim la întinderea colosală a vechilor imperii, care adunau laolaltă, în comunitatea idiomului dominant, teritorii astăzi disparate. „Morții trăiesc mai mult“ sună titlul articolului pe care l-am citat. Da, dar numai în țările în care cei vii sînt vii cu adevărat. Adică treji. Adică atenți la structurile de adîncime ale identității lor, și nu la fuduliile ei de paradă.

Nimeni nu mai are timp și înclinație pentru învățarea „limbilor moarte“, resimțite ca străine de duhul modernității și al progresului.

Post Scriptum. Am publicat textul de mai sus în 2009. Între timp, programa analitică a liceelor noastre se confruntă cu provocări noi, pentru care greaca și latina nu mai sînt „oferte“ de actualitate. Am auzit vorbindu-se despre eliminarea sau reducerea drastică a orelor de desen și muzică, de geografie și cine știe ce alte „auxiliare“. În schimb, se conturează tot mai apăsat imperativul introducerii unei materii noi, care va stîrni, cu siguranță, interesul masiv al elevilor noștri: educația sexuală. Să fiu bine înțeles: nu sînt genul pudibond, grăbit să pună surdina „decenței“ peste subiecte „rușinoase“. Cred, sincer, că a organiza, din timp, o bună informare a tinerilor cu privire la alcătuirea lor biologică, la funcționalitatea, sensul și regulile vieții sexuale e o inițiativă demnă de luat în seamă. Dar cred, de asemenea – și m-am bucurat să aud opinii asemănătoare și de la doi foști miniștri ai Învățămîntului (domnii Mircea Dumitru și Mircea Miclea) –, că există materii (anatomie, biologie) care pot include, în mod firesc, subiectul cu pricina, fără să fie nevoie de o disciplină distinctă adăugată programei gimnaziale. Ca să nu mai spun că pledoaria pentru „educație sexuală“ are, adesea, un subton ideologic, „corect politic“, cu care nu pot fi de acord. Oricum, nu pot contempla fără melancolie vivacitatea dezbaterii despre noua „materie“ de învățămînt, în contrast cu acceptarea resemnată a eliminării unor materii tradiționale, constitutive pentru identitatea noastră istorică și națională, profund formative pentru structura intelectului nostru. Îmi vine să spun, mai în glumă, mai în serios: OK! Educație sexuală. Dar măcar cu etimologii greco-latine și cu lecturi din Platon și Ovidiu, cu referințe la Eros și Psyche, la Afrodita, Narcis și Cupidon...

(*Apărut în* Dilema veche,
nr. 903, 29 iulie – 4 august 2021

■ ■ ■

Horia CORCHEȘ

Cînd ești un ratat cu media 9,50

Un copil a terminat clasa a V-a cu media 9,50. Faptul a creat o mică tensiune între părinți, care sînt separați de mai mulți ani, dar în problemele care țin de fiul lor au o comunicare constantă. Ei bine, care a fost acum problema? Păi, această medie, 9,50, a poziționat copilul abia pe penultimul loc în clasă. Tatăl, care participase la festivitatea de încheiere, căci mama nu putea lipsi de la serviciu, mai impulsiv de felul lui, a fost profund iritat de această medie „mică“ și de poziția copilului în ierarhia clasei și a acuzat mama că nu se ocupă destul de copil. Nu intru în mai multe detalii din viața privată, amintesc doar faptul că și copilul a fost afectat de context, pentru că a participat la dispută. A trăit sentimente de frustrare. S-a simțit, ca să spun așa, „ratat“. Cu media 9,50!

Observați, desigur, absurdul. Să ai media 9,50 e în sine o performanță. Dar dacă o ai într-o ierarhie în care alți 25 sau 29 au medii mai mari, dintr-o dată devine un eșec. Asta dacă așa sînt explicate și abordate lucrurile de cei din jur, de mediile în care te miști, cel familial și cel educațional.

La festivitatea în cauză, diriginta strigase elevii în ordinea mediilor, chemîndu-i în fața publicului, pe rînd. Actul în sine, atît de uzual, de frecvent în mediul educațional autohton, este, de fapt, inadecvat, lipsit de dimensiune pedagogică și cu impact psihologic negativ. De ce trebuie să fie scoși elevii în fața publicului și să li se rostească mediile în plen, astfel încît ierarhia să fie evidențiată și să primeze? Ce mesaj transmitem prin acest obicei? Că educația este despre competiție, că școala este despre ierarhii, că nu formarea contează, dezvoltarea competențelor, dezvoltarea personală. Că școala este un mediu competițional, nu unul formativ.

Ați avut experiențe de felul următor, unii dintre voi, probabil: copil de profesor fiind, să vă scoată la tablă profesorul vostru de aceeași specialitate cu părintele vostru și să vă spună că „ar fi trebuit să știi asta, doar ești copil de profesor de X disciplină“. Cu alte cuvinte, ați fost identificat cu părintele, fiindu-vă diminuată individualitatea, ați fost comparat și ați fost făcut de rușine. O rușine care îl implica și pe părinte, la rîndul lui pus la zidul infamiei.

9,50 a poziționat copilul abia pe penultimul loc în clasă.

Sau ați fost, poate, în altă situație, cînd toată lumea vă întreba ce a făcut copilul vostru la un examen sau la un final de an sau la vreo competiție și pentru că acesta nu performase în termeni de excelență ați trăit sentimentul de rușine, v-ați fofilat, ați evitat răspunsul etc.

Cu siguranță ați fost, în calitate de părinți, dar poate și în calitate de profesori diriginți, în situația de a participa la ședințe cu părinții în care se iau la rînd, în plen, elevii clasei, spunîndu-se public notele acestora, mediile, situația la învățătură și la purtare.

Îmi aduc aminte, iar despre asta am mai scris odinioară, cum în urmă cu cîțiva ani, cînd regulile GDPR încă nu se aplicau la noi, presa făcea un eveniment național din rezultatele – meritorii sau mai puțin meritorii – copiilor unor personalități. Fiul ministrului X a picat Bacul! Fata cutărei deputate a luat la română doar nota 6. O expunere publică prin care se afecta nu doar imaginea părintelui, care să spunem că își asumase prin poziția politică sau profesională o vizibilitate vulnerabilizantă, dar care implica și un copil, lipsit de vreo vină în privința carierei părintelui său.

Dimensiunea aceasta a ierarhizării pare să ne obsedeze încă în plan educațional, deși vorbim de mulți ani despre un învățămînt formativ, centrat pe competențe, pe dezvoltare personală. Vorbim despre predare diferențiată, ne dorim marcarea progresului, nu a unor standarde de performanță doar, însă, în fapt, ceea ce glorificăm este doar poziția într-o ierarhie.

După examenele naționale, unul dintre subiectele preferate de presă este cel al topurilor: județele cu cel mai mare procent de promovare, județele cu cel mai mic procent de promovare. Școlile și liceele din Top 3 sau Top 5 sau Top 10 și cele de la coada listei, de cealaltă parte.

Mă întorc la punctul de plecare, pentru a-l duce spre o concluzie. Dacă în privința examenelor naționale, de orice fel ar fi ele, de cîțiva ani s-a impus aplicarea regulilor GDPR, astfel încît notele nu mai sînt publice cu afișarea numelui – fapt pe care îl consider unul dintre cele mai corecte decizii sistemice din ultimii ani –, la nivelul claselor și al școlilor, la firul ierbii deci, încă nu există această practică. Profesorii nu au deprins încă obiceiul de a fi discreți în privința notelor elevilor, obiceiul de a nu le spune în plen, de a nu rușina un elev în fața clasei cu nota obținută la un test sau de a nu-i rușina părinții la ședințe, expunînd în public notele copilului lor.

Mai mult, la nivelul școlilor nu s-a născut încă gîndul, care să devină apoi obicei, că nu ar trebui prezentată situația elevilor la final de an în cadru festiv, cu menționarea tuturor mediilor elevilor dintr-o clasă, fapt care poate să îl facă pe un elev cu media 9,50 să se simtă prost, să-și dezvolte complexe, dacă acest 9,50 îl situează, ierarhic vorbind, pe ultimele locuri din clasă. N-ar fi suficient să fie evidențiați doar premianții? N-ar fi OK să fie evidențiați și cei cu progrese semnificative, chiar dacă nu sînt pe podium?

Cred că aici avem încă de format mentalități, în rîndurile profesorilor, pe de o parte, dar și în rîndurile părinților. Un părinte dezamăgit de copilul lui, pentru că are „doar“ media 9,50 și e penultimul din clasă, ar trebui să aibă un dialog mai atent cu sine în fața oglinzii. Dar dincolo de asta, școala n-ar trebui să-l pună în situația publică de a constata că fiul lui este penultimul din clasă.

***Horia Corcheș** este scriitor și profesor de limba și literatura română.*

(*Apărut în* Dilema veche,
nr. 900, 8-14 iulie 2021

■ ■ ■

Patroni în șlapi Gucci, polistiren inflamabil și „electrozugravi”

discuție cu Claudia SURDU, inginer constructor

***Claudia Surdu** a absolvit Facultatea de Construcții în 1993 și de atunci a lucrat timp de mai bine de 16 ani adunați pe șantiere de construcții din România și nouă ani în domeniul cercetării materialelor de construcții.*

Cum a mers piața *construcțiilor în timpul pandemiei?*

Cred că, una peste alta, din punct de vedere al activității, cam la fel ca înainte. Din punct de vedere financiar, însă, mai prost, pentru că nu se încasează banii, nu mai sînt. O parte din marile investiții s-au oprit prin aprilie-mai, iar clienții care mai sînt apelează la formule de genul „mai amînă-mă“, „stai, că acum n-am bani“ și așa mai departe. Dar fenomenul ăsta era și înainte de pandemie, adică „mai lucrează tu puțin, pînă mai strîng eu niște bani să-ți plătesc“.

De ce ne înțelegem foarte greu, în general, cu meșterii de toate felurile?

Depinde despre ce fel de meșteri vorbim, despre ăia care vin, doi băieți, să facă un apartament sau despre meșterii angajați într-o firmă de construcții.

Sînt diferiți?

Da, pentru că la firmele de construcții există o interfață în relația cu clientul. Cu el discută cineva ca mine sau un șef de șantier. Cealaltă categorie, „electrozugravii“, cum le zic eu, fiindcă pretind că se pricep la orice, de la circuitele electrice pînă la zugrăvit, și care vin la domiciliu, sînt o altă specie cu care, sincer, eu nu am prea avut de-a face.

Așa se explică faptul că pe de-o parte noi vedem niște meșteri care sînt de multe ori neserioși sau neprofesioniști care vin pentru lucrări mici, iar pe de altă parte observăm cum, din pămînt, din iarbă verde, în cîteva luni poate apărea, te miri unde, cîte un bloc impresionant din sticlă și oțel? Acolo e altă mînă de lucru sau e altă organizare, alt sistem?

E posibil să fie aceeași mînă de lucru, dar acolo e altă organizare, altă responsabilitate... Acum cîțiva ani era în discuție ca orice persoană fizică să-și poată scădea din impozite lucrările de renovare pe care le face acasă. Asta ar fi însemnat să pui facturi pe masă, deci apărea posibilitatea ca toată lumea să apeleze direct la firme. Oamenii se feresc de firme pentru că se gîndesc că sînt mai scumpe, că iau taxe suplimentare, că adaugă TVA. E adevărat, dar firmele dau și o garanție. Lumea nu mai vede însă și treaba asta.

Deci firmele ar fi mai sigure decît particularii?

Nu întotdeauna. Eu am lucrat cu firme subcontractoare care funcționau doi-trei ani după care erau vîndute unor arabi sau mai știu eu cui, care spăla bani. Deci poți angaja o asemenea firmă și să te trezești peste o vreme, cînd ți s-a spart o țeavă, că nu-i mai poți chema să repare ce au făcut acolo, pentru că nu mai există. Nu-ți mai rezolvă garanția. Ca să-l agăți, există metoda de a-i reține din bani. Adică, dacă o firmă îți face o casă, poate să-ți ofere și garanție nu doar pe hîrtie, ci una reținută de tine ca beneficiar. Să spunem 10% din valoare, din care îi dai jumătate cînd a terminat lucrarea și jumătate după un an sau atunci cînd a expirat termenul garanției.

Funcționează asemenea înțelegeri?

Firmele serioase, chiar și dacă sînt mai mici, practică astfel de metode. Sigur, e vorba de lucrări mai mari, de sume unde acel 10% chiar contează și ei finalizează totul pentru că au interesul să-și deblocheze prima parte din garanție. Vin apoi și cînd s-a spart o țeavă sau s-a cojit ceva, fiindcă vor să încaseze și restul.

Dar blocurile noi, care se construiesc cu firme și unde aparent totul e în regulă, pot ascunde defecte?

Poate că în ultimii ani nu s-a mai prea întîmplat, dar acum trei ani erau o grămadă de șantiere pentru ansambluri de blocuri unde se plăteau salarii din portbagaj, la negru, unde inspecția muncii se făcea că nu înțelege (inspecția muncii are rol decorativ – ei de obicei vin doar ca să ceară), iar noi, firmele serioase, nu găseam muncitori fiindcă toți se duceau la cele cu „portbagaj“. De fapt, orice beneficiar din țara asta, în construcții, e obligat să aibă un diriginte de șantier care să-i apere interesele. Părerea mea e că, în primul rînd, de la diriginții de șantier pleacă necazurile. Pentru că mulți dintre ei iau banii de la beneficiar, dar și de la executant, ca să închidă ochii. Nu legislația lipsește în România, ci aplicabilitatea ei. Revenind însă la acele ansambluri de blocuri, după ce le-au luat în primire, cumpărătorii au băgat în priză ceva și au descoperit nu doar că nu era curent, dar că nu erau nici cabluri în pereți, că totul era de fațadă. S-au dat asemenea tunuri cu ansambluri întregi. Constructorii au spus, de exemplu, că sînt racordate la gaze. La un moment dat, însă, s-a terminat gazul și atunci proprietarii au constatat că racordarea nu era la o rețea, ci doar la o mare butelie îngropată în pămînt, din care gazul se terminase.

> *„Eu n-aș recomanda nimănui din România să cumpere ceva gata construit, la cheie.“*

Ce poți face dacă pățești așa ceva?

În mod normal, te adresezi celui care ți-a vîndut, pentru că există un contract de vînzare-cumpărare. Numai că ai toate șansele să descoperi că ăia și-au închis firma.

Deci, tot așa cum nu prea mai știm ce mîncăm, nu putem fi siguri nici în ce locuim?

Exact. Eu n-aș recomanda nimănui din România să cumpere ceva gata construit, la cheie. Mai bine îți constuiești tu sau iei ceva făcut la roșu, ca să poți să vezi cum e cu cablurile, cu țevile, să fii sigur că ai fundație și așa mai departe. Cîte telefoane n-am primit de la persoane care mă consultau, pentru că descoperiseră că unde se mutaseră n-aveau fundație sau că în subsol e apă încontinuu…

Construcțiile n-ar trebui să aibă o carte tehnică?

Ba, da. Aceasta ar trebui să conțină proiectul, toate avizele (de la mediu, de la apă, de la poliție – pentru parcări – etc.), actele tuturor materialelor care au intrat în acea construcție (de la cuie și pînă la acoperiș), procese-verbale de lucrări ascunse (care arată cum s-au construit, conform proiectului, părțile care nu mai sînt la vedere). Dar, sigur, aici, pe hîrtie, pot să fie lucruri care nu sînt și în realitate. Pentru că tu i-ai dat o sumă dirigintelui de șantier, dar constructorul i-a dat dublu. Dirigintele de șantier ar trebui să fie o persoană autorizată, care a dat examen la Inspecția de Stat, care are o ștampilă ce atestă competențele lui. Eu cunosc diriginți care n-au de lucru de ani de zile pentru că sînt cinstiți și sînt genul care-și fac treaba, adică sînt toată ziua pe șantier și spun: „Nu e bine, desfă! Nu e bine, refă!“. Oamenii ăștia vor să fie și plătiți pentru ce fac, dar nimeni nu-i plătește cît trebuie.

© wikimedia commons

Dincolo de lipsa firelor electrice, a gazelor sau a vatei minerale dintre pereții de gips-carton, nu există și riscuri mai mari, adică să-ți cadă blocul în cap la primul cutremur?

Bineînțeles. În primul rînd, cu instalația electrică făcută necorespunzător, te expui pericolului de incendiu. Și la un cutremur ne putem trezi inclusiv cu mall-uri care se vor prăbuși. Sînt asemenea clădiri care n-au fost bine construite și au și expertize vizavi de rezistența și stabilitatea lor. Dar eu nu știu decît o instituție în domeniul ăsta care își face treaba, și anume pompierii. Toți mor de frica lor. Ei n-au însă capacitatea de a veni încontinuu în controale, iau lucrurile prin sondaj. Și cîte situații nu sînt în care pompierii dau avertismente sau amenzi și după asta nu se întîmplă nimic, nu se remediază nimic. Dacă dirigintele de șantier închide ochii, dacă Inspecția de Stat închide ochii, contra unor favoruri, bineînțeles, cine se mai uită la pompieri? Și toată lumea zice în mod tipic: „Lasă, că n-o să mi se întîmple mie“.

Apropo, polistirenul folosit la anveloparea blocurilor, care e acum la modă, nu e periculos la incendii?

Păi, tocmai de asta mă sunau adineauri niște proiectanți:„ Doamnă, polistirenul ăsta nu arde?“. „Ba da!“ „Și nu putem să facem nimic?“ „Nu! Puteți să-i faceți ce vreți, el tot va arde!“

Știu că se puneau niște straturi între plăcile de polistiren, ca să oprească propagarea focului.

Alea sînt niște porcării. Într-o situație de incendiu, flăcările bat peste acele bariere. Aici au fost niște interese mari. Chiar s-a forțat puternic legislația.

Revenind la meșteri, se spune că mai toți cei pricepuți au plecat să lucreze prin Occident. Este o criză de mînă de lucru în construcții?

Da, fenomenul ăsta a început pe vremea lui Ponta. Atunci s-au apucat să stopeze investițiile și a fost suficient să plece cîțiva care, apoi, i-au tras pe toți ceilalți după ei. În doi ani de zile, șantierele se goliseră. Acum trei-patru ani, mi-aduc aminte că trebuia să licitezi pentru oameni. La maniera că veneau trei fierari din Germania cîteva luni să se refacă și se arătau disponibili. Cine dădea mai mult îi lua. Ajungeai atunci la un alt fenomen nasol: încheiai un contract pe o sumă și te trezeai la o anumită etapă că nu te mai puteai încadra în ea fiindcă licitațiile astea erau tot mai scumpe. Pe deasupra, tot în vremea aia ne-a mai lovit și o majorare mare de prețuri la materiale. Ce variante aveai? Ori să oprești lucrarea riscînd să te dea în judecată, ori să aduci bani de acasă, ori să-l convingi pe beneficiar să mai plătească ceva în plus. A fost o perioadă foarte proastă, iar lucrătorii buni nu s-au mai prea întors de atunci.

E adevărată povestea că muncitorii lucrează mai bine și mai eficient în Occident decît o fac în țară?

Nu, nu e adevărată. Cine a fost bun aici și și-a văzut de treabă e bun și acolo. Eu am lucrat la o firmă unde, în decurs de cîțiva ani, numărul de muncitori a scăzut de la o sută la șase.

Cine, unde și cum îi mai pregătește pe acești muncitori?

Păi, acum nu mai vezi nici un tînăr pe șantier. Școlile de meserii au fost desființate de madam Andronescu. Există niște așa-zise școli (ăsta e un alt subiect) de la care, în trei zile, obții o diplomă de parchetar, tîmplar, zidar... ce vrei tu. Și absolvenții nu sînt în stare să citească un plan. Ei plătesc pentru diplomele astea.

Și așa apare „Dorel“.

Acum, să ne înțelegem, Dorel sau electrozugravii – cum le zic eu – au existat dintotdeauna. Ăștia au construit un coteț al porcului la țară, la mamaie, și au căpătat impresia că știu să facă orice.

Cum s-ar putea îmbunătăți lucrurile în România în construcții?

Eu zic că tot de la control pleacă. Dacă ar fi controale serioase și ai fi obligat să angajezi oamenii pe bune, să îi angajezi pe toți – că există și figura asta: ai 30 de muncitori, dar pe hîrtie n-ai decît cinci pe care-i ții la salariul minim și le mai dai ceva la negru –, dacă ar fi angajați cum trebuie, probabil că ar fi și ei stimulați. Dirigintele ar trebui să-ți stea pe șantier și beneficiarul să se poată baza pe el. Acum, poate că nici nu știe că el vine pe șantier o dată la două săptămîni sau o dată pe lună sau chiar deloc.

Una peste alta, trebuie să spun că pe șantier e o viață foarte grea. Să-ți înghețe mîna pe pix scriind iarna, iar amărîții ăia să lucreze în condițiile alea cîte opt ore, nu-i o viață. Și mai e o problemă. Pentru cineva care vrea să facă lucrurile ca lumea e o mare tristețe. Te apucă și revolta, și scîrba. Teoretic, se poate face și treabă serioasă, există și firme, și personal, și dorință. Dar o firmă care vrea să facă totul ca la carte iese din piață automat, pentru că i se ridică toate costurile și ceilalți o scot de pe piață. De ce? Pentru că apar tot felul de golani în șlapi (pe care scrie Gucci), care n-au cărți de muncă, nu plătesc nici taxe, nici impozite, fac totul la f...i mă-sa și te-au scos pe tine, care vrei să faci ceva serios. Un alt exemplu, eu le dădeam echipament muncitorilor cu care lucram, că eram obligată să le dau. Le dădeam căști, bocanci, salopete, pufoaice, veste reflectorizante. Te trezeai însă că-ți veneau șapte zile la serviciu fără acel echipament, pe care-l duceau acasă, evident, după care nu mai veneau deloc. La un moment dat mă întrebam: „Mă, dar eu cîte d-astea cumpăr?“. Sînt situații care te aduc la exasperare.

interviu realizat
de Andrei MANOLESCU

(Apărut în Dilema veche, *nr. 867, 19-25 noiembrie 2020*

■ ■ ■

„Niciodată prea bătrîni să facem pace cu familiile noastre”

interviu cu psihiatrul Vlad STROESCU

Nu am mulți oameni în jurul meu care să aibă relații de familie line. Și mă gîndesc, în primul rînd, la cele dintre copii și părinți. Cît de mult ne urmăresc și pînă unde aceste legături emoționale neașezate?

Nu au cum să fie line. Pentru că familia, prin definiție dacă vreți, e făcută din oameni care au voie să te vadă așa cum ceilalți nu te văd, și cînd folosesc verbul „a vedea“, mă raefer la adevărata vedere, cea care își străpunge și își schimbă obiectul, nu doar la privirea obiectivă sau cinematografică. Omul e făcut din straturi, un strat social-politicos, un strat mai relaxat, al prieteniei, unul mai intim, al familiei, unul al copilului din noi, unul secret, doar al nostru, și cîte și mai cîte. Sîntem precum Coșcei fără de moarte, din poveștile rusești, ne-am ascuns inima bine, ca să nu ne fie rănită, dar unii oameni se apropie mai mult de locul ei secret. Toate aceste măști stratificate ale omului (că tot ne e teamă de măști astăzi, de parcă am fi fost vreodată fără ele) sînt permeate și organizate de trei lucruri: frica, dragostea și oglinda. E o oglindă înăuntrul nostru, alcătuită din neuroni, cu care îi reflectăm pe cei din jur și creștem în noi imagini ale acestora, unele foarte vii și autonome, care rămîn cu noi, o vreme. Părinții, dintre toți, au privilegiul copleșitor de a ne „vedea“ și influența, la început, în straturile noastre cele mai adînci. Mai tîrziu, putem să ne construim propria noastră cetate, în care părinții însă vor fi mereu musafiri aparte, cu drept de liberă circulație: chiar dacă am vrea cu orice preț să-i ținem afară (ceea ce, în sine, nu e semn bun), vor rămîne înăuntru imaginile lor, care vor fi cele mai vii și mai vocale personaje din toate cele care ne populează lumea interioară.

Sîntem vreodată prea tineri sau prea bătrîni să le rezolvăm?

Prea tineri, poate. Un copil poate fi mult prea vulnerabil în fața părinților. Și să depindă în totalitate de ajutorul altora. Să ne gîndim o clipă la cazurile extreme, de părinți abuzivi, sau ei înșiși bolnavi și incapabili să-și îngrijească copiii. Uneori, alți membri ai familiei, bunicii, de exemplu, mai preiau din sarcini, dar uneori și ei sînt depășiți. Bunicii nu ar trebui să fie părinți. În fine, pentru stat, care pretinde că ocrotește familia, al nostru lasă familiile complet singure în cele mai negre clipe. De asta, într-un fel, e bine să construim familii puternice, cu bunici, mătuși, veri, prieteni apropiați. Unui copil îi prinde bine să aibă cît mai multe relații sănătoase de atașament. Dar în zilele noastre, familiile sînt cel mai adesea doar nucleare. O familie nucleară poate fi fericită, dar, cînd ceva nu merge bine, cînd unul dintre părinți (sau singurul, după caz) devine o figură a fricii sau a neputinței, singurătatea devine dintr-o dată enormă, strigătoare la cer, și e doar cerul să o audă.

Dar nu sîntem niciodată prea bătrîni să facem pace cu familiile noastre. Sau să ne rupem de ele, dacă altfel nu se poate. Părinții noștri rămîn cu noi veșnic, dacă nu în formă fizică, în forma personajelor interioare autonome. Asta poate fi un lucru minunat, pentru că înseamnă că nu e niciodată prea tîrziu să vorbim cu ei și să înțelegem în ce măsură am devenit părinții noștri, le-am retrăit traumele și visele.

Problema cu familiile, în relațiile lor complicate, de cuplu, de rudenie, e că sînt lumi aparte. Planete mai mult sau mai puțin în derivă. Am întîlnit adesea oameni care, dacă în afara familiilor lor păreau relativ obișnuiți și adaptați, înăuntrul lor se comportau cvasi-delirant. Familiile își stabiliesc propriile legi și trebuie să avem grijă ca ele să fie bune de la început, pentru că e foarte greu să le mai încalci sau să te dezbari de ele.

Poate fi „războiul“ emoțional un fel de combustie sau un țap ispășitor pentru neîmplinirile și neașezările din viețile noastre?

Familia e un locul unde ne simțim acasă, confortabil. Din păcate, așa cum ne scoatem hainele „bune“ și stăm într-unele mai puțin prezentabile, tot așa unii oameni renunță la frînele care îi fac să pară onorabili și echilibrați cînd sînt în afara casei. Pe scurt, dăm cel mai ușor în oamenii cu care ne simțim confortabil, în cei dragi. Uneori dăm în ei deși vina e a noastră, sau a șefului, sau a vieții nedrepte. Îmi pare rău că spun asta, dar familia e un tampon pentru un enorm rezervor de agresivitate care altfel ar răbufni pe stradă. Bănuiesc că societatea, în inteligența ei embrionară și instinctivă, știe asta și alienează familia, îi pune pereți, intervine cu greu acolo unde ar fi nevoie urgentă să intervină și să scoată la lumină ceva rău.

> *„Uneori dăm în ei deși vina e a noastră, sau a șefului, sau a vieții nedrepte.“*

Cît de mult contează că sîntem, mulți dintre noi, copiii unor părinți care și-au trăit o bună bucată de timp în comunism?

Contează enorm. Am descoperit, în practica mea, cît de mare a fost trauma vieții în comunism și cît de puțin ne dăm încă seama de asta. Sînt studii care spun că trauma se transmite transgenerațional chiar și genetic, ne afectează codul ADN, dar chiar dacă nu ar fi stat așa lucrurile, copiii învață de la părinți cum să se poarte într-o lume ostilă. Învățăm de mici, automat, cu sistemul limbic și amigdala, iar lecțiile astea nu se uită niciodată. Să ne gîndim puțin ce lecții ne-a învățat comunismul, pe cînd eram mici: să ne fie frică, să nu avem încredere în nimeni, să știm că spațiul public nu ne aparține, să tăcem, să ne supunem și să urîm, să păstrăm aparențele cu orice preț, să nu ne gîndim la viitor, și lista e lungă. Totuși, unii dintre noi au fost norocoși și au avut părinți rezilienți, și au putut învăța și reziliența. Pentru părinții mei, o evadare din întuneric a fost limba franceză. Erau și sînt francofili, aveau acces la o bibliotecă întreagă de literatură în limba franceză, și eu am învățat franceza cînd eram foarte mic. Pentru mine, limba franceză a fost un element de reziliență, și cred că m-am făcut psihiatru tot ca reziliență. Pentru alții, sînt convins că au fost multe alte lucruri. Și pentru toată lumea, poveștile au fost și sînt o redută a rezistenței. Dacă ne-am gîndi mai des ce povești avem, dacă ne-am întreba mai des părinții despre poveștile lor, ne-am face bine mai repede.

Cînd încerci să repari greșelile trecutului, de unde începi?

Cred că de la poveste. Cînd trăim în prezent, vedem lucrurile ca prin ceață și nu știm prea bine care ne sînt resorturile, de ce izbucnim în plîns din senin sau de ce suportăm ceva ce e de nesuportat. În realitate, există întotdeauna o poveste cu cap și coadă, chiar dacă povestea aia e un labirint. Trebuie să facem lumină în propria poveste. Dar asta e greu de unul singur. De asta există psihoterapie, al cărei principiu, indiferent de școală sau dogmă, e simplu: un loc și un timp sigure, un om în care poți avea încredere să-i spui orice, fără să fii judecat, o privire din afară, neintoxicată de emoții și resentimente, o oglindă curată.

Ce fel de conștientizare trebuie să ai ca să faci pace cu trecutul de familie?

Conștientizarea propriei inocențe. Și abia apoi a propriei responsabilități. Eu am avut părinți buni, dar o învățătoare de o remarcabilă asprime, care nu se temea de pedepse corporale și de umilire în public ca metode educative. Eram deja om mare cînd m-a lovit revelația simplă că eram doar un copil și că nu meritam să fiu intimidat și umilit în felul ăla. Pînă atunci, „internalizasem“ ideea că e ceva stricat la mine. Îmi dau seama acum și de realitatea complicată a acelor vremuri, de cît de mult se temea, probabil, acea învățătoare, care avea în clasă copii de oameni importanți ai sistemului comunist, dar și copii romi săraci și fără viitor, și copii „mijlocii“, neimportanți, ca mine. M-am dezvinovățit pe mine, și am dezvinovățit apoi toată acea lume cam patologică, pentru că trecutul nu mai poate face nimic pentru viitorul meu.

Unele dintre marile greșeli emoționale sînt făcute cu cele mai bune intenții. Ce facem cu ele?

Ce să facem, decît să vorbim cît mai deschis, la nivel de societate, de școală? Cred că la asta ar folosi o bună educație sexuală, de exemplu, de care nu înțeleg deloc de ce se tem unii oameni. Și tot o bună educație ar trebui să ne elibereze de rolurile în care de distribuim singuri ca să facem față: rolul salvatorului, al sacrificatului, al bărbatului care nu are voie să se plîngă, al victimei și altele. De exemplu, încă e prevalentă ideea că trebuie să rămîi alături de un soț abuziv doar de dragul copilului. Da, divorțul e o traumă și pentru copil, dar e una cu început și sfîrșit clar, care se poate vindeca, spre deosebire de o traumă prelungă, de ani de zile, despre care nu se știe dacă va avea vreun deznodămînt. Oamenii mari trebuie să aleagă adesea între două rele, iar inacțiunea e frecvent cel mai mare rău, și e și ea o alegere…

De asemenea, cu fiecare ocazie care mi se oferă, spun că trebuie să ascultăm mai mult și să dăm sfaturi mai puțin. Putem face rău cu bune intenții doar dacă n-am ascultat suficient de mult și de bine.

Familiile fericite, știm de la Tolstoi, sînt cam toate la fel. Cele nefericite vin cu o cazuistică diversă. Se vorbește despre multiplicarea modelelor parentale în viața adultă. Cît de valabilă mai e această teorie?

E valabilă, pentru că, așa cum spuneam, din familie învățăm prima dată cum interacționăm cu ceilalți oameni. Și cred că asta ne definește ca persoane, pînă la urmă. Ce nu mai e valabil e felul în care autorii, psihologii și societatea postbelică învinovățeau neobosit părinții. Mi-aduc aminte de teoria „mamei frigider“ ca etiologie a schizofreniei sau autismului. Într-o vreme în care omenirea simțea nevoia acută să se rupă de paternalismul asupritor al istoriei recente, teoriile astea au fost seducătoare și au făcut mult rău. Părintele abuziv e doar un caz particular al familiei nefericite, și chiar și acolo acel părinte are nevoie de ajutor. În toate celelalte cazuri, familia nefericită e o familie însingurată. Da, reproducem modelele patologice, am întîlnit familii cu patru generații de tați care își băteau copiii cu furie, dar cine știe unde e originea răului și ce rost practic are distribuirea vinovățiilor și a sentințelor?

Iar Tolstoi nu are dreptate decît parțial. Nefericirea generează ușor povești, avem nevoie de povești ca să facem față nefericirii. Dar nu cred că poveștile se termină unde începe fericirea, ca un fel de ocean amorf în care se varsă rîurile narative, dacă nu nimeresc în partea cealaltă, în neant... O familie cu adevărat fericită cu siguranță are o poveste extraordinară de spus. Reciproc, un psihiatru v-o spune, nefericirea e mereu o sărăcire, o recădere în aceleași cîteva șabloane ușor de recunoscut.

Mulți oameni nu se mai căsătoresc pentru că nu mai cred în familie. Iar unii dintre cei care au făcut-o, și mariajele lor s-au destrămat, nu înțeleg unde au greșit. Ce erodează în timp aceste povești de dragoste?

Dragostea nu trebuie confundată cu simplul atașament de care e în stare și un prunc. Nici cu acea nebunie bună, neurohormonală, a îndrăgostirii. Dragostea e matură, e o construcție consolidată în timp, rezistentă la eroziune, nu un castel de cărți de joc. În ideal. Dar uneori în dragoste primează cantitatea, intensitatea sentimentelor, și nu calitatea lor. Unii oameni confundă dragostea cu teama de abandon. Alteori, eroziunea internă e prea mare, presiunea externă a fost prea multă vreme reconvertită în furie internă. În fine, alteori, oamenii pur și simplu se schimbă, cresc și descoperă că cel de alături nu mai e omul despre care credeai că îți e destinat. Nu știu. Dar știu că despărțirea și desfacerea mariajului nu trebuie să fie o tragedie, nici o traumă imensă. Ne lipsește o educație a despărțirii, a divorțului, sîntem alăptați de mici cu basme cu prințese și prinți, mai tîrziu completăm dieta cu diverse prejudecăți și ajungem să nu știm cum să ne descurcăm în răscrucea despărțirii, pentru că absolut nimeni nu ne-a spus cum e și ce e de făcut.

> *„Nu trebuie să uităm că părinții și soții au fost oameni înainte să fi fost părinți sau soți.“*

Care sînt lucrurile pe care n-ar fi bine să le pierdem pe drum cînd vine vorba de legăturile de familie? Fie că e vorba de cupluri sau de părinți.

Cred că nu trebuie să uităm că părinții și soții au fost oameni înainte să fi fost părinți sau soți. Și să nu uităm să ne intereseze povestea părintelui sau a soțului, cine era el înainte, ce visa, ce își dorea, ce alți oameni a cunoscut. Mult prea mulți părinți mor fără ca copiii lor să îi fi cunoscut cu adevărat. Și dacă nu sîntem capabili de exercițiul ăsta de empatie față de oamenii cei mai apropiați, față de cine vom avea empatie? Oricum nu vom ști niciodată unele povești, pentru că sînt prea dureroase sau prea rușinoase. Măcar pe alea acceptabile să le luăm cu noi.

interviu realizat
de Ana Maria SANDU

(Apărut în Dilema veche, *nr. 866, 12-18 noiembrie 2020*

■ ■ ■

Stela GIURGEANU

O distopie culturală

„Je suis allé au marché aux oiseaux, / Et j'ai acheté des oiseaux, / Pour toi, mon amour

Je suis allé au marché aux fleurs, / Et j'ai acheté des fleurs, / Pour toi, mon amour

Je suis allé au marché à la ferraille, / Et j'ai acheté des chaînes, / De lourdes chaînes, / Pour toi, mon amour,

Et puis je suis allé au marché aux esclaves, / Et je t'ai cherchée, / Mais je ne t'ai pas trouvée, / Mon amour.“

RUE
JACQUES
PREVERT
1900-1977
ÉCRIVAIN ET SCÉNARISTE

© wikimedia commons

Acum cîteva luni, fără să bănuiască ce va declanșa, o profesoară din Toronto, Nadine Couvreux, le-a dat elevilor să studieze, pentru cursul de limba franceză, poezia lui Jacques Prévert „Pour toi, mon amour“. În seara zilei respective a primit un telefon de la directorul liceului: pe canalul local de televiziune, City News, unul dintre elevii săi o denunța, incognito (fața îi era ascunsă, iar vocea distorsionată), acuzînd rasismul poeziei.

„Unele versuri din această poezie sînt total inadecvate și dau dovadă de o insensibilitate culturală“ – a declarat elevul, care nu a vrut să-și dezvăluie identitatea de „frica repercusiunilor“, adăugînd că înainte să primească poezia pentru a o studia nu au avut loc discuții sau „*disclaimer*-e“ explicative pentru „natura defăimătoare“ a poeziei.

„În clasă nu am avut nici o discuție despre Black History Month, nici măcar nu s-a amintit faptul că aceasta este luna Black History, iar în această poezie sînt atinse subiecte extrem de sensibile, despre care nu am fost avertizați înainte să o primim pentru studiu. (...) Ar putea exista și alți studenți negri care s-au confruntat direct cu nedreptatea rasială și acest lucru îi poate jigni într-un fel pe care nu-l putem cuantifica. Pur și simplu, nu cred că e ceva despre care trebuie amintit sau predat în sălile de clasă. Se presupune că sîntem evoluați cînd vine vorba de rasism, dar se pare că mergem înapoi, deoarece acest lucru este încă predat în sălile de clasă. Indiferent dacă poezia e o parte importantă a curricum-ului sau nu, această poezie este insensibilă din punct de vedere rasial pentru toți studenții de culoare din toate colțurile lumii.“

Primul impuls pe care l-am avut citind știrea (apărută prima oară în mass-media pe site-ul cotidianului canadian *Le Devoir*), despre interpretarea în cheie rasistă a poeziei lui Prévert, a fost unul de amuzament. Mi se părea că mă găseam în fața unei „perle“ școlărești – căci subiectele „sensibile“ la care se referea studentul vexat, versurile incriminate că denotă porniri rasiste sînt cele din finalul poeziei, mai precis imaginea „pieței de sclavi“ unde îndrăgostitul nu-și găsește iubita – în fapt, o metaforă superbă a iubirii posesive.

Recurgînd la teoria castravetelui, elevul respectiv nu doar că nu a înțeles nimic din întreaga metaforă, dar a și luat-o *ad litteram,* într-o cheie *trendy,* la modă: piața de sclavi înseamnă un îndemn rasist! Așa că, fără să stea pe gînduri, s-a comportat ca un roboțel însărcinat să caute în mesaje cuvintele-cheie care ar da semnalul de alarmă că un act terorist e pe cale să se înfăptuiască. Dezbrăcînd cuvintele de înțelesul lor poetic, a dat dovadă nu doar de o judecată nătîngă, dar și de o mentalitate demnă de cei mai aprigi activiști comuniști – pur și simplu, s-a comportat ca acei cenzori limitați de pe vremuri, bătînd cu pumnul în masă: așa ceva nu trebuie nici măcar amintit, darămite predat la școală.

Amuzamentul mi-a fost însă curmat brusc de urmarea poveștii. Contactați de City News, cei din conducerea liceului Toronto District School Board au reacționat încă și mai rău decît elevul – căruia am putea să-i găsim totuși o scuză în ignoranță.

Fără măcar să aibă tentativa unei explicații de bun-simț – cum ar fi fost, de pildă, faptul că poezia lui Prévert n-are nimic rasist în ea –, cei din conducere s-au delimitat instantaneu de profesoară: „Această poezie nu face parte nici din curricula liceului, nici din cea a Ministerului Educației“, rostogolindu-se mai apoi ușor și laș la picioarele ignoranței: „Îi încurajăm atît pe elevi, cît și pe familiile lor să vorbească cu directorul, astfel încît să putem înțelege ce s-a întîmplat“.

Lucrurile au escaladat, profesoara fiind suspendată cîteva săptămîni și supusă unei anchete.

Într-o scrisoare adresată profesoarei și făcută publică ulterior de scriitoarea și criticul literar Danièle Gasiglia-Laster (specialistă în operele lui Victor Hugo, Marcel Proust și Jacques Prévert), consiliul de disciplină al liceului canadian i-a transmis doamnei Nadine Couvreux următoarele:

„Investigația noastră a ajuns la aceste concluzii:

– Ați încurajat elevii să citească poezia «Pour toi, mon amour» de Jacques Prévert.

– Poezia conține referințe la lanțuri și sclavie («Am fost la fierărie și am cumpărat lanțuri, lanțuri grele, pentru tine, iubirea mea / Și apoi am fost la piața de sclavi, să te caut, dar nu te-am găsit, iubirea mea.»)

– Limbajul din poezie a fost cauza supărării cîtorva elevi care s-au declarat șocați și ofensați de referința la sclavagism. În ciuda asigurărilor dumneavoastră că acest poem nu este despre persoanele afro-americane și că este vorba despre un alt fel de sclavie, elevii au tras concluzia că limbajul folosit este unul discriminatoriu. În absența unor clarificări necesare și a faptului că nu ați oferit elevilor un context, decizia dumneavoastră de a include acest poem în cursul de limba franceză a fost deplasată, insensibilă și imprudentă.

– Conducerea liceului Toronto Distrctict este angajată în a furniza un învățămînt echitabil, sigur, substanțial și pozitiv și un mediu de muncă fără discriminare sau hărțuire, unde fiecare individ este tratat cu demnitate și respect. După cum am arătat mai sus, purtarea dumneavoastră nu s-a ridicat la standardele așteptărilor angajatorului și a reflectat o considerație scăzută pentru bunăstarea emoțională și educațională a elevilor pe care îi aveți în grijă.

– După ce am analizat cu atenție consecințele care au decurs din comportamentul dumneavoastră din 25 februarie 2021 am hotărît ca această scrisoare disciplinară să fie atașată dosarului dumneavoastră. Pînă pe data de 21 aprilie veți avea o întîlnire cu directorul sau cu cineva desemnat de acesta, pentru a recapitula politica TDSB despre «Standardele etice ale profesiei de profesor».

– Dacă se repetă și alte incidente similare, vor urma și alte acțiuni disciplinare, care pot duce chiar la concediere“.

Nu pot decît să bănuiesc ce fantome naște această poveste în sufletele celor care au trăit din plin perioada comunistă. Cenzură ridicolă și un mecanism care sfarmă orice urmă de rațiune și de libertate, pregătindu-ne un pat al lui Procust – cine nu se conformează unor standarde rigide și aberante are de suferit.

„Lupta antirasism a devenit un nou comunism“ – a declarat la finele anului trecut, la Sud Radio, Pascal Bruckner. Oricît de dură pare această declarație, exemplul de mai sus o susține. În prima linie a frontului nu mai există o reală dorință de a-i proteja pe cei supuși discriminărilor (care există, dar devin astfel niște victime uitate), ci mai ales de a se impune o ideologie toxică, bazată, pe de o parte, pe ignoranță, iar pe de cealaltă parte, pe dorința de putere. Și cum îți poți consolida o putere nelegitimă dacă nu mizezi pe un grad scăzut de educație, lovind sistematic în libertatea de gîndire?

Căci nu este vizată doar libertatea de exprimare, ci, precum în romanul lui Orwell, ținta principală e transformarea din om liber în sclav perfect prin schingiuirea, mutilarea și pervertirea gîndirii. Un sclav perfect este cel ce își idolatrizează stăpînul. Un sclav perfect își abandonează condiția de trestie gînditoare, ajungînd să gîndească în lozinci și slogane prefabricate.

Ceea ce s-a întîmplat la Toronto e doar un mic nou exemplu al analfabetismului funcțional la care sînt împinși, din ce în ce mai mult, adepții unei corectitudini politice – din care nu observă că a rămas mai mult politica și mai puțin corectitudinea. Entuziasmul de justițiar al elevului care și-a denunțat (anonim) profesoara că promovează o poezie rasistă este cauzat în parte de îndoctrinări sistematice bazate pe lipsa de educație. Dar susținerea pe care o primește și care îl încurajează pe acest drum vine nu din ideologie, ci din slugărnicia celor care, în virtutea lașității traduse prin „nu vreau scandal“, își trădează menirea de îndrumători.

În loc să-și clarifice nedumeririle legate de poezie într-o discuție elevată în sala de clasă, respectivul elev a ales pîra „pe șestache“ – iar ca răsplată pentru acest comportament, profesoara a suferit represalii.

Bineînțeles, există încă voci care condamnă acțiunile conducerii liceului. Însă acestea sînt din ce în ce mai puțin luate în seamă, într-o lume în care palele de vînt dictatorial se întețesc, prevestind la orizont începutul unei distopii culturale.

(Apărut în Dilema veche, *nr. 899, 1-7 iulie 2021)*

Jacques Prévert

© wikimedia commons

„Era nevoie de o astfel de hartă a orașelor literare“

– interviu cu scriitoarea Andreea RĂSUCEANU –

A apărut recent, la Editura Humanitas, antologia Cartea orașelor, *în care 16 autori contemporani revizitează locurile în care s-au născut sau de adopție. Am întrebat-o pe* ***Andreea Răsuceanu,*** *prezentă în carte într-o triplă ipostază – de prozatoare, critic și editor –, cum se leagă acest proiect de volumele ei anterioare, romane și critică deopotrivă, și cît de importante sînt geografia ficționalizată și hărțile literare.*

După Bucureștiul literar *și* Dicționarul de locuri literare bucureștene *a venit la rînd această antologie,* Cartea orașelor, *care duce mai departe firul roșu al recuperării literare și geografice. Cîtă nevoie e azi de o hartă sentimentală a orașelor?*

Există un specific literar al orașelor, m-am deprins să-l văd imediat sau să-l caut în cărțile de ficțiune pe care le citesc, în anii de cînd mă ocup de geocritică. Acum m-am gîndit să pornesc invers: să propun eu unor autori să scrie un text de ficțiune plecînd de aici, de la orașele natale sau de adopție, care reprezintă un punct de reper pe harta personală, orașe-personaj, poate toposuri deja predilecte în literatura lor etc. Mi-am dat seama că e o temă bună de exploatat și după răspunsurile primite: toți au acceptat imediat propunerea, li s-a părut provocator să își survoleze literar orașele natale, aproape toate textele au venit la termen, ceea ce mai greu se întîmplă în procesul pregătirii unui volum colectiv – pe scurt, cred că a existat un interes autentic pentru temă.

Cred că era nevoie de o astfel de hartă a orașelor literare din mai multe puncte de vedere, ea arată potențialul literar al *locului* și scoate în evidență un anume fel de a citi literatura, cu accent pe spațiu, poate mai puțin constant, sistematic abordat de critica de la noi, dar foarte ofertant, după mine.

Ce v-ați dorit de la această antologie?

Pentru mine, ca autor, e parte din proiectul mai larg pe care-l configurează scrisul meu, de fapt îl văd ca pe o punte de legătură între romanele mele, unde orașul e un topos vital, și cărțile de geocritică, despre Bucureștiul literar. E și primul proiect în care sînt prezentă în triplă calitate: de prozator, critic și editor. Mi s-a părut o provocare și un experiment foarte util, în același timp, să reunesc în acest volum cîteva voci ale literaturii române actuale, din generații diferite, cu stiluri și abordări diferite, și să le propun să scrie un text de ficțiune care să exploreze o astfel de temă. În scrisoarea mea de invitație către autori mi-am explicat astfel intenția: „Pornind de la ideea că literatura e capabilă să genereze imagini ale orașelor dintr-o epocă sau alta pe care cititorul să le asimileze ca fiind cele *adevărate*, în detrimentul imaginii lor reale, istorice, dar și că rolul textului ficțional e să alimenteze memoria locului, îmi doresc ca volumul de față să propună un *catalog al formelor posibile,* cu un termen al lui Italo Calvino, care sînt orașele ficționale. Să explorăm împreună în ce măsură literatura de azi poate ipostazia emblematic locul și să descoperim cum devine orașul real *peisaj interior* al scriitorului“.

Textele au venit cum nu se poate mai bine în întîmpinarea temei: sînt proze diverse, ca stil și abordare narativă, e un eșantion substanțial pentru oricine vrea să vadă *mîna* prozatorilor de azi, capacitatea lor de a se adapta la o temă, modul în care au înțeles-o etc. Îmi doresc mult ca volumul să ajungă inclusiv la cititorii care au prejudecăți legate de literatura română contemporană și preferă să citească doar autori străini. Cred că fiecare va găsi măcar cîteva texte care să îi întîlnească gustul și așteptările.

Cum și în ce fel au ficționalizat cei 16 scriitori orașele lor?

Inițial, am vrut să scriu un foarte scurt „Cuvînt înainte“, un „Cuvînt către cititor“, mai bine zis, dar parcurgînd textele mi-am dat seama că ele sînt un material foarte ofertant pentru o analiză un pic mai detaliată. Asta tocmai pentru că felurile în care autorii au ales să abordeze tema sînt foarte diferite: unii au optat pentru ceea ce în teoria literară se numește descriere narativizată, plimbînd de-a lungul întregului text o cameră care să surprindă – dinamic sau melancolic, nostalgic – trăsăturile emblematice, *mărcile* spațiului lor natal. Alții au creat, cum amintești chiar tu mai sus, o hartă emoțională, afectivă a orașului, în care cititorul nu va regăsi neapărat locuri dintre cele mai cunoscute, turistice. La unii am descoperit o percepție plurisenzorială, un mod de a reconstitui sinestezic spațiul, alții au optat pentru o cheie ironică sau fantastică în care să prezinte orașul. În unele texte atmosfera orașului există deși referirile propriu-zise la geografia lui sînt limitate, în altele psihologia personajelor, acțiunile lor, succesiunea întîmplărilor sînt susținute imperceptibil de felul în care se articulează spațiul din jur. În ceea ce mă privește, textul meu, *Oameni mai sănătoși, oameni mai fericiți,* este o continuare a recuperării imaginii Bucureștiului, în linia celor două romane pe care le-am publicat pînă acum: sînt aici și un București contemporan, și unul interbelic, către care cititorul va putea arunca o privire, prin ochii personajului narator. De fapt, e un fragment puțin schimbat din romanul la care lucrez acum și în care e vorba și despre asta, despre componenta spațială a oricărei recuperări identitare.

Dacă ar citi un străin aceste povestiri, fără să fi ajuns niciodată în aceste locuri, ar putea să-și facă o idee despre ce înseamnă fiecare?

Cred că da, mai ales că unele dintre texte reușesc să surprindă ceva și mai important decît o configurație spațială: un anumit *esprit du lieu,* un aer pe care-l degajă locurile, sau o *atmosferă,* cu un termen al lui Pierre Sansot, pe care numai sensibilitatea unui scriitor le poate înregistra. Cred că ar fi interesant dacă fiecare cititor ar face următorul experiment, pe care l-am făcut eu însămi cînd am terminat de citit textele: să încerce să-și reprezinte, în cîteva cuvinte și imagini sintetizatoare, fiecare oraș. Cred că va fi uimit de cît de bine se configurează identitatea fiecărui oraș, chiar și indirect, acolo unde nu există descrieri clare, detaliate, sau mai ales acolo.

Pentru că una dintre cele mai frecvente întrebări pe care le primesc toți scriitorii este „Cîtă ficțiune și cîtă realitate e în textul dumneavoastră?“, ce ați răspunde legat de această carte?

Cred că fiecare autor din volum ar avea un alt răspuns aici. Pentru unii, spațiul real sau istoria „reală“ a orașului au contat în configurarea narativă a textului, pentru alții au fost doar un pretext, un punct de plecare pentru o povestire fantastică, pentru o rememorare subiectiv-nostalgică, un prilej de reflecție etc. Partea „documentară“ a fiecărui text se vede și cred că va fi interesant pentru fiecare cititor să descopere care e rolul ei propriu-zis în text.

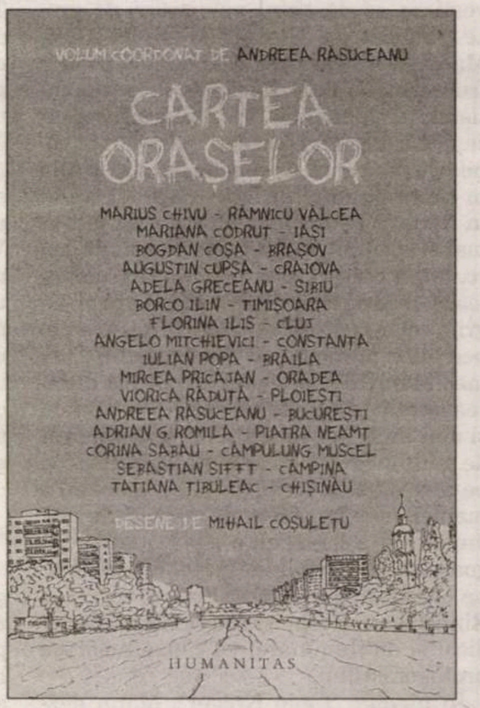
VOLUM COORDONAT DE ANDREEA RĂSUCEANU
CARTEA ORAȘELOR
MARIUS CHIVU - RÂMNICU VÂLCEA
MARIANA CODRUȚ - IAȘI
BOGDAN COȘA - BRAȘOV
AUGUSTIN CUPȘA - CRAIOVA
ADELA GRECEANU - SIBIU
BORCO ILIN - TIMIȘOARA
FLORINA ILIS - CLUJ
ANGELO MITCHIEVICI - CONSTANȚA
IULIAN POPA - BRĂILA
MIRCEA PRICĂJAN - ORADEA
VIORICA RĂDUȚĂ - PLOIEȘTI
ANDREEA RĂSUCEANU - BUCUREȘTI
ADRIAN G. ROMILA - PIATRA NEAMȚ
CORINA SABĂU - CÂMPULUNG MUSCEL
SEBASTIAN SIFFT - CÂMPINA
TATIANA ȚÎBULEAC - CHIȘINĂU
DESENE DE MIHAIL COȘULEȚU
HUMANITAS

Cum poate deveni orașul un personaj și cît de important e el în imaginarul unui scriitor?

Cu siguranță că lucrurile stau diferit de la un scriitor la altul. Teoreticienii geocriticii, sau ai geografiei literare, susțin că există o componentă spațială, cît de mică, în absolut orice fel de text literar, că ea se insinuează acolo chiar dacă nu există referiri aparente la spațiu. De aici la a configura un spațiu emblematic, la a impune o geografie e însă o distanță considerabilă. Dacă e să mă gîndesc la un scriitor de azi care a reușit acest lucru el este Orhan Pamuk, cu Istanbulul lui, care e într-adevăr un personaj, și încă unul care joacă un rol central în romanele lui.

Întîlnirea cu literatura contemporană poate fi ea intermediată de această descoperire a unei hărți comune cu cea a cititorului, în care el să poată să recunoască ce știe, ce vede în drumurile sale sau pe fereastră?

Cu siguranță, acesta a fost și unul dintre motivele pentru care m-am gîndit la o astfel de temă. Cred că, în general, cititorul se apropie mai ușor de un text care îi vorbește despre lucruri recognoscibile, care-l preocupă în existența lui de zi cu zi. Cu atît mai mult cînd e vorba despre ceva care îi arată că lumea obișnuită, deseori anostă, banală, lipsită de strălucire, poate arăta și altfel, că poate fi generatoare de poveste. Vorbim mereu despre urîțirea orașului, despre felul cum spațiile urbane se încarcă de balastul unei arhitecturi incoerente, despre nepăsarea generală care a năpădit totul, uitînd că, de fapt, literatura e cea care conservă cel mai bine, mai sigur, pe termen lung, adevărata imagine a orașului. Textele din carte dezvăluie această față uneori nevăzută sau mai puțin vizibilă a orașelor, fie că e vorba despre imersiuni în istoria lor, despre consemnări ale unor mărunte întîmplări cotidiene, realizate în cheie ironică, melancolică, fantastică etc., despre descrieri, portrete detaliate, adevărate hărți ale orașelor, pe care le-ai putea folosi ca vizitator.

Cît de importantă e mărturia ficțională a unui spațiu? Cît de plate ar fi orașele fără amprenta lor literară?

Sînt tentată să spun și eu, în rînd cu alții care s-au ocupat de acest domeniu, că mai importantă chiar decît geografia concretă. Pentru toate motivele pe care le-am amintit mai sus, pentru că, fără o imagine a lor literară, fără să treacă prin filtrul sensibilității, culturii, imaginației scriitorilor, orașele ar fi infinit mai sărace.

interviu realizat
de Ana Maria SANDU

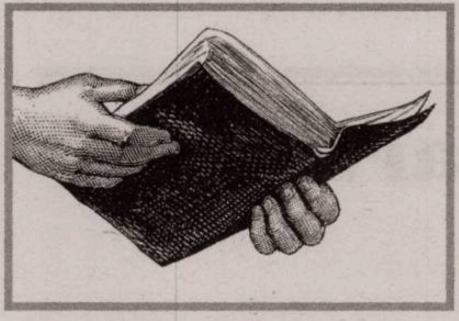

REGIMUL ARTELOR ȘI MUNIȚIILOR

Bogdan-Alexandru STĂNESCU

pe de altă carte

Doi mari prozatori

– în două lumi care se înfruntă –

- **Thomas Mann, *Moartea la Veneția. Povestiri 1893-1912*, traducere de Ion Roman, Editura Humanitas Fiction, 2021.**
- **Clarice Lispector, *Cea mai mică femeie din lume. Proză scurtă 1940-1964*, traducere de Anca Milu-Vaidesegan, Editura Humanitas Fiction, 2021.**

Am încercat să găsesc cîteva puncte comune ale celor două volume despre care scriu astăzi, altele decît faptul că sînt antologii de proză scurtă publicate de Humanitas Fiction. La o primă privire, deși reunesc povestirile din prima fază a creației a doi prozatori foarte importanți, nimic nu pare să slujească rolul de „balama“ pentru aceste două portaluri înspre opera lui Thomas Mann și a Claricei Lispector. Poate originile braziliene ale mamei lui Thomas Mann.

Devine însă fascinantă comparația atunci cînd revelează mecanismele creației acestor doi prozatori atît de diferiți, ce țin de două tradiții literare distincte și care s-au maturizat literar în epoci diferite: avem pe de o parte proza unui scriitor născut în secolul al XIX-lea și care a devenit una dintre conștiințele majore ale secolului XX, devenind un clasic inevitabil pentru orice împătimit al literaturii, de cealaltă parte o prozatoare braziliană care începe să scrie în timpul celui de-al Doilea Război Mondial și care își trage seva literară din modernismul înalt umanist. Aceste două prime volume de povestiri includ „începuturile“ literare atît ale unui prozator ce avea să devină emblematic pentru un literatura bătrînului continent din cel mai tulbure secol al istoriei sale, cît și ale unei prozatoare ale cărei destin și posteritate par a căpăta, în ciuda „blestemului geografic“, un profil universal bine meritat. Din multe puncte de vedere, Thomas Mann ar reprezenta în acest binom canonul, pe cînd Lispector este alternativa care vine în forță pe turnanta recuperărilor.

Dar să le luăm pe rînd. *Moartea la Veneția. Povestiri 1893-1912* reunește povestirile lui Thomas Mann scrise timp de două decenii, de la „Viziune“ (schiță scrisă în preajma vîrstei de 20 de ani) la celebrissima povestire care dă titlul volumului, una dintre cele mai frumoase proze scrise vreodată (recunosc aici ritualul de a lua cu mine în fiecare vacanță de vară petrecută pe malul mării volumul meu mic, din BPT, ce poartă același titlu). Între aceste două borne se află cîteva capodopere, precum „Tristan“, care anticipează *Muntele vrăjit*, „Micul domn Friedemann“ și celebra „Tonio Kröger“, proză care conține tema *Casei Buddenbrook*. Povestirile de început ale scriitorului hanseatic își află cadrul temporal la finele secolului al XIX-lea și începutul secolului XX, acțiunea lor se desfășoară în Europa, în Germania ori Italia, iar protagoniștii lor sînt adesea artiști, romantici ce și-au pierdut iluziile legate de propriul meșteșug ce-i izolează de societate. Sînt la fel de des burghezi transformați în artiști, cîteodată diformi fizic care, pentru a evita durerea și dezamăgirile din dragoste, se retrag în artă și-n natură, lucru ce nu-i protejează însă, pentru că la jumătatea vieții se trezesc infectați de boala numită pasiune, obiectul fiind de cele mai multe ori nedemn și superficial. În urma trăirii profunde a deziluziei se naște tragedia, tratată de Mann cu ironie și simultană blîndețe. Deziluzia, dezvrăjirea lasă protagonistul gol, lipsit de scop și de sens. Așa se întîmplă (în varianta extremă) cu Christian Jacoby, care este batjocorit de propria soție, tînăra, frumoasa și stulta Amra, în „Luischen“, pînă cînd momentul de iluminare îl ucide. Alți protagoniști continuă să trăiască, lipsiți fiind chiar și de voința de a se sinucide, precum este cazul naratorului din „Dezamăgire“.

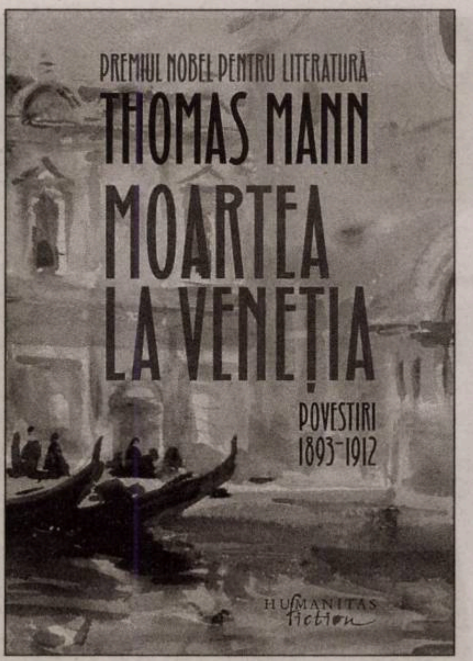

„Un mare eveniment al secolului XXI este readucerea în prim plan a hipnoticei Clarice Lispector.“ THE NEW YORK TIMES
Raftul Denisei
CLARICE LISPECTOR
Cea mai mică femeie din lume
PROZĂ SCURTĂ 1940-1964
HUMANITAS fiction

În „Micul domn Friedemann“, povestirea ce dă titlul volumului de proze publicat de Thomas Mann în 1898, Mann explorează temele obsesiei pentru frumusețe și a deziluziei în fața romantismului. Johannes Friedemann, cocoșat ca urmare a unui accident petrecut în copilărie din cauza unei bone bețive, se află în căutarea împlinirii prin artă și traiul în natură. Pe drumul acesta este îndrumat și sprijinit de mama sa suferindă, care, după paisprezece ani de boală nemiloasă, moare, lăsîndu-l pe Friedemann cu grija celor trei surori nemăritate. Asemenea altor protagoniști din proza lui Thomas Mann, Friedemann își cultivă durerea iscată de moartea mamei și se afundă și mai mult în existența lui solitară, atît de mult încît își așteaptă propria moarte, pe care o imaginează asemănătoare cu a mamei sale. La vîrsta de treizeci de ani, după ce și-a construit o viață plină de rigoare și de disciplină, Friedemann devine obsedat de o tînără, Frau Gerda von Rinnlingen. Respingerea, însoțită de ridicol și de iluminare, va cauza moartea protagonistului.

În nuvela „Tonio Kröger“, Mann dezvoltă tema burghezului-artist, evidentă încă din numele ce dă titlul: Tonio simbolizează moștenirea artistică a Italiei, pe cînd Kröger simbolizează intelectualismul disciplinat al tatălui german. Protagonistul Tonio Kröger este o sinteză între artist și intelectual, un monstru cu două capete care fuge de iubirile tinereții și-și caută împlinirea în trăirea plenară a romantismului, deși simte că adevărata fericire se află în traiul burghez al copilăriei. Refuzul iubirii nu produce tragedie aici, ci descătușează, probabil, adevăratele resurse artistice ale lui Tonio Kröger. E, în fond, una dintre puținele proze optimiste ale lui Thomas Mann, dat fiind că în imediata succesiune cronologică va apărea o nouă direcție, cea a terorii protagoniștilor în fața îmbătrînirii (și, evident, a morții). Cei iubiți rămîn, ca în primele proze, tineri, însă acum infirmitatea sau inadaptarea socială sînt înlocuite de senescența resimțită acut de protagoniști. Proza-limită, cea care face trecerea între prima parte a creației și a doua, este chiar „Moartea la Veneția“, una dintre foarte puținele povestiri perfecte din istoria literaturii universale. În conflictul dintre pasiune și disciplină, protagoniștii din opera timpurie a lui Mann erau pulverizați de pasiune – Johannes Friedmann și Christian Jacoby ilustrează tema de tinerețe a lui Thomas Mann: în conflictele dintre pasiune și disciplină, corp și intelect, nu există cîștigător. Dacă Tonio Kröger reprezintă o „anomalie“, dovedind că poate trăi în ciuda iubirii neîmpărtășite, Mann explorează conflictul într-o lumină nouă odată cu „Moartea la Veneția“. Aschenbach nu acționează în numele pasiunii, cu excepția faptului că nu părăsește Veneția cea cotropită de molimă, o lipsă de acțiune ce, de fapt, devine o acțiune autodistructivă. Spre deosebire de Johannes Friedmann și Christian Jacoby, care își găsesc sfîrșitul în urma „revelației“ iubirii neîmpărtășite, Aschenbach alege contemplarea frumuseții ca pe o proximitate divină, scop ultim al existenței artistului.

„Geniu ascuns“

Cea mai mică femeie din lume. Proză scurtă 1940-1864 reunește primele volume de povestiri publicate de Clarice Lispector, dar și piese inedite, reunite în volumul *Todos os contos*. Cunoscută pînă acum cititorilor români datorită romanelor traduse la Editura Univers, Clarice Lispector își capătă pe an ce trece binemeritatul statut de mare scriitoare a literaturii universale, iar portretul ei, familiar pînă acum doar unor împătimiți ai literaturii de avangardă, își primește și tușele de finețe, ce-o așază atît în proximitatea marilor moderniști ai secolului trecut, cît și în siajul marilor autori de proză scurtă din toate timpurile. Lispector e un monstru sacru în Brazilia, unde opera îi e predată în școli, își are chipul pe timbrele poștale, și-a cîștigat supranumele de „marea vrăjitoare a literaturii braziliene“, iar în ultimii ani traducerile au început să se adune în dreptul numelui său.

Încă de la primele încercări în proză, vocea lui Clarice Lispector aparține delirului și unei interiorități dereglate. Scriitoare ce încearcă să-și practice meșteșugul într-o societate patriarhală, Lispector își alege protagonistele din rîndul unor femei care trăiesc și analizează viața din spatele unor măști, a unor *personae* cu dublu rol: de a disimula disprețul și consternarea în fața comportamentului masculin și de a proteja interioritatea. Teritoriul gîndirii și al emoțiilor filtrate este unul bîntuit de nebunie – protagonistele lui Lispector sînt adesea pe muchie de cuțit, cucerite de propria stranietate căreia nu i se pot împotrivi. Coerența e văzută drept calea cedării în fața unei ordini masculine, așa că cea mai puternică dovadă de „disidență“ interioară devine lipsa ei asumată. Coerența înseamnă mutilare, pe cînd dezordinea, explozia se transformă în semne ale transformării, ale revoltei împotriva rigidității masculine.

În planul lecturii propriu-zise, proza lui Lipsector se poate dovedi adesea foarte dificilă, dat fiind că această dezarticulare căutată în interioritatea protagonistelor e întotdeauna însoțită de metacogniție și de autoanaliză. Aparținînd, ca atitudine în fața literaturii, avangardei și modernismului înalt, Lispector își propune și adesea reușește să creeze un echilibru, o echivalență între explozia interiorității și învelișul stilistic al prozei sale. Povestiri precum „Reveriile și beția unei tinere femei“ uimesc prin perfecțiunea „delirului“ pus în scenă. De altfel, nevrozele unor femei care nu mai suportă mediocritatea vieții casnice sînt adesea detonate de mici evenimente sau imagini aparent inofensive, cum se întîmplă în cazul Anei, din „Iubire“, pe care vederea unui orb care mestecă gumă o aruncă în brațele nebuniei, iar nebunia înseamnă în proză deformare și destrămare a limbajului. O altă temă tratată inegalabil de Lispector este cea a adolescenței, cum ar fi în „Supliciile Sofiei“, unde o elevă tulburată se simte atrasă de profesorul ei, pe care îl jignește constant și-i strică orele de curs, pînă cînd un episod de sublimare artistică o așază în fața lui așa cum e: un mic om care a văzut esența de catran a lumii. Deși este o maestră a coerenței interioare a povestirii (în mod paradoxal, falsa coerență a lumii fiind vizată de „atacurile“ ei literare), Lispector face artă din digresiune și adesea se lasă în voia unei vocații a sincopei. La fel cum povestirile ei pot debuta într-un cadru familiar, precum străzile unei metropole, într-un autobuz sau tren, pentru ca subit să deraieze într-un tărîm în care sunetele devin disonante, iar imaginile se diluează, culorile lor amestecîndu-se, tot așa materialul lingvistic folosit de „vrăjitoarea“ Lispector trece printr-un proces de înstrăinare ce semnalează trecerea respectivă. În povestiri ca „Oul și găina“, în care nu se întîmplă neapărat „ceva“, Lispector pune în scenă senzații, jocurile imaginilor și înlănțuiri emoționale ca într-o pictură expresionist-abstractă.

Numită de Colm Tóibín „unul dintre geniile ascunse ale secolului XX“, considerată de Elisabeth Bishop „mai bună decît Borges“, Clarice Lispector este în mod cert un deliciu pentru cititorii trecuți prin școala modernismului european.

Dacă în cazul traducerii lui Ion Roman nu sînt multe lucruri noi de spus (rămîne traducerea emblematică a povestirilor lui Thomas Mann), traducerea superbă a Ancăi Milu-Vaidesegan a fost pentru mine o revelație.

***Bogdan-Alexandru Stănescu** este scriitor. Cea mai recentă carte publicată: volumul de poezie* Adorabilii etrusci, *Editura Charmides, 2021.*

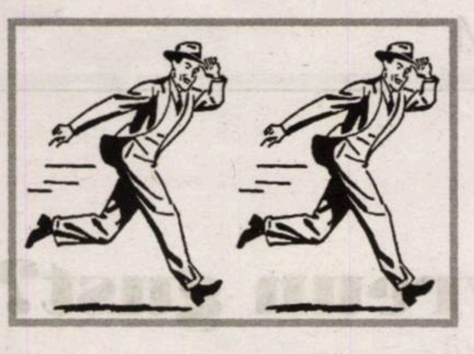

Andreea VLAD

dilematograf

Care-i faza cu Annette?

● *Annette* (Franța 2021, de Leos Carax).

Ann Defrasnoux (Marion Cotillard) e frumoasa. Perfecta. Dovada că frumusețea va salva lumea. Ann are mere. Le mănîncă mai tot filmul. Căci are un crez: vocea ei salvează oameni. Umanitatea mai are deci o șansă. „Am salvat oamenii“, cîntă soprana cu voce de înger. S-a specializat în morți artistice pe scenă. E o regină atrasă ca fluturele de lumină, dar cu propriile angoase prețioase: „Mi-e teamă, unde e lumina lunii?“.

El (Adam Driver) e bestia și angoasa ei. Cu numele de scenă *Maimuța lui Dumnezeu*. Scamator feroce al întunericului. Clovnul derizoriului. Sadic creator de nonsens. „Abisul mă atrage / Am devenit comediant pentru a dezarma oamenii“, cîntă Henry McHenry. Sau o împachetează livresc: „Arunc o privire sceptică asupra lucrurilor cunoscute“. Anti-umorul său e contagios. Alchimia lui cu Ann e un accident a hazardului. Putea lua orice formă, dar a rodit în păpușa Annette. Născută din lemn, cu urechi ciudate ca tatăl ei. „Nu e din lumea asta“, îi cîntă ursitoarele (medici și asistente) la naștere. În poveste există și un al treilea, dirijorul (Simon Helberg). Adorația lui pentru Anne are ritmuri de jazz și înălțimi de ideal. Iubirea romantică suferă byronian. „Tortura de a fi atît de aproape, atît de departe / De stea, de stele“. Păpușa Annette e un copil bătrîn. Are magia la degetul mic. Poate zbura cînd e atinsă de lumină. Fie lumina scenei sau lumina lunii.

Premisa e simplă și la vedere: flirtul cu abisul face parte din condiția umană. Dragostea se autodevorează fără a fi mai puțin dragoste. Însă meritul francezului începe imediat dincolo de ce se vede. E chiar întrebarea cu adîncimi shakespeariene din debut: Poate vă întrebați unde e scena, afară sau înăuntru? Căci, la un moment dat, Ann devine o vrăjitoare desprinsă parcă din *Macbeth*. „Nu mai sînt iubire, acum sînt răzbunare“, îi spune în triluri lui Henry, ca o fantomă care îl bîntuie. Ca fantoma din viața oricui. Cine nu are o fantomă să își cumpere.

Cinematograful contemporan nu și-a pierdut talentele native. Sînt extrem de rare, strălucirea lor e cu atît mai puternică. Provocatorul de serviciu Leos Carax se mai amuză uneori să ne pună pe jar. Este din aceeași familie spirituală cu Lars von Trier, deși în registre stilistice diferite. Uneori Carax aduce vag aminte și de perfecțiunea stilistică a conaționalului său Bruno Dumont. Indiferent dacă te lași sau nu sedus de farmecul lui tenebros și obligatoriu ireverențios, să privești un film semnat Leos Carax înseamnă mereu un risc asumat. Nu te lasă indiferent, provoacă pasiuni sau, dimpotrivă, o ostilitate vecină cu ura. Ce altceva ar putea fi cîntecul persiflant din debut: „De vreți să vă ucidem s-ar putea să acceptăm. Am creat o lume pentru voi plină de mînie / Lipsită de tabu, se știe“.

Hybris-ul de tragedie contemporană e darul atît de la îndemînă al zeilor postumanității noastre. Iar cineastul francez știe prea bine lecția. Sîntem mai umani cînd sîntem goi. Cînd țipătul răsună în gol. Cînd i-au căzut aripile, omul nu e mai puțin demon și nu e mai puțin înger. Metafizica de popcorn și opereta salvează filmul de la propria sa grandoare. Iar momentele de grație sînt exact între pauze. Între acele acte uneori stridente. Scandalos de false. Între spațiile largi pe care camera le îmbrățișează spontan, deși sînt căutate. Între culorile întunecate sau vibrante. Între micile pauze cînd ne dăm voie să fim. În densitatea păstoasă a unui vis recurent. Mistica lui Carax e atît de familiară și de teatrală simultan, încît îi simți fibra abisală exact cînd pare mai neverosimil de ridicolă.

Cu acest film care depășește obrăznicia și insolitul filmelor sale anterioare, în special *Holy Motors,* Leos Carax pare să fi făcut un pas decisiv către contemplarea propriilor abisuri. A avut nevoie de *Annette* ca să dea o formă iubirii ca aspirație, neantului ca vocație. Fiecare cu Catleya lui. Charles Swann asculta obsesiv *„La petite phrase“*, sonata care dădea formă iubirii sale pentru Odette. Fraza care îi activa memoria. Care dădea o formă nenumitului. Prelungirea fără de care poate nu ar fi existat dragostea lui pentru Odette, căci i-ar fi lipsit elanul spre cer.

Indiferent ce va decide timpul – singurul critic care contează –, că e un film cult sau o sublimă diversiune kitsch. Muzica celor de la Sparks rămîne. *Annette* e infuzată în muzică. Problema este dacă e o partitură sublunară sau doar un pretext semi-dadaist, fals suprarealist, *patchwork* postmodernist ca pretext de a visa cu ochii deschiși. Despre limite, despre viața de după viață. Deși s-a poziționat ca un artist antisistem, iar filmul său dă o mare palmă peste obrazul mediocrității noastre de toate zilele, inclusiv ca privitori (ai neantului profan), Carax trebuie să fie pe ascuns mîndru. *Annette* a fost premiat pentru cea mai bună regie, precum și pentru cea mai bună coloană sonoră anul acesta, la Festivalul de la Cannes.

Filmul a intrat în cinematografe din 3 decembrie.

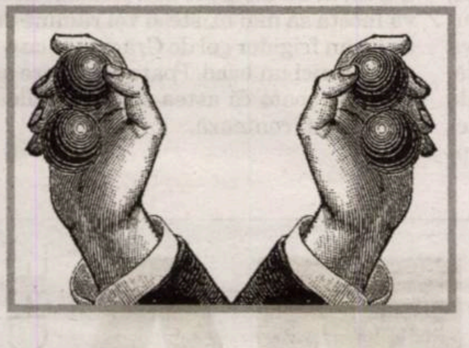

Paul BREAZU

audio și n-am cuvinte

Trans Orient Express, în direcția Occident, prin Lunca Dunării

● Balkan Taksim, *Disko Telegraf, Buda Musique, 2021.**

O ilustrată *vintage,* colorizată și circulată, purtînd ștampila celei ce a fost cîndva poșta Regatului Sîrbo-Croato-Sloven, devine foarte transparentă pentru revendicările universului sonor al cîntecelor care stau dedesubt. Coperta dublului LP, căci despre ea este vorba, lansat anul acesta de Balkan Taksim prin *label*-ul francez Buda Musique, dincolo de chestionabila intervenție *face swap* a autorilor, se vrea a fi un fel de portal romantic al punerii (muzicii) lor în scenă. BT – un duo din București compus din Sașa-Liviu Stoianovici și Alin Zăbrăuțeanu – scanează, mai ales în consecința interesului declarat al primului dintre ei, artist cu origini sîrbo-bănățene, muzici balcanice și orientale întinse din Valea Drinei pînă la Konya, *via* Grația. Sau, cum o spune chiar textul care însoțea lansarea discului, „proiectul a început prin căutarea acelui lucru care să lege ceea ce a fost cu ceea ce va fi. Interesul lui Sașa pentru muzica tradițională din Balcani, pentru muzica veche românească și pentru culturile slave l-a determinat să călătorească mult prin regiune și să înregistreze cu cîntăreți și instrumentiști locali piese pe care ulterior le-a refăcut cu sunet electronic contemporan, linii de bas grele și *beat*-uri puternice“. În fapt, cele 13 piese de pe acest album de debut, numit, cu o formulă vag enigmatică și voit vandabilă, *Disko Telegraf,* se nasc din dinamica celor doi muzicieni. Înclinația lui Stoianovici, fost membru al combo-ului Nu & A-pa Neagră, pentru formule experimentaloide construite pe motive etnice, cu gesturi krautrock și intenții psihedelizante, cîntate la instrumente exotice, combinată cu flerul și abilitatea lui Zăbrăuțeanu – muzician trecut prin Jazzadezz, Omelette sau Kepler not Kopernicus, dar și autor de muzică de teatru și film, și om de studio – de a livra acelor formule o accesibilitate pop, imprimă acestei opere aerul că toate lucrurile sînt (prea) la locul lor. Tripant, dar bine ponderat, dublul disc este încercarea BT de a răzbate în aria care se numea cîndva *world music,* acolo unde stau bine-mersi nume precum BaBa ZuLa și – fie! – Altın Gün sau – de ce nu? – să pătrundă cu o oarecare întîrziere – poate că pe urma inepuizabilelor *remix*-uri și *edit*-uri ale lui Bariș K din caseta nestematelor psihedeliei și funk & disco-ului turcești – în greu încercatul spațiu clubist alternativ. Fără să-și asume prea multe riscuri, dar bine produs, *Disko Telegraf* are toate șansele să-i plaseze pe autorii săi într-un circuit muzical cu sens vestic, făcut pe drumul menționat în titlul acestui text.

DISKO TELEGRAF

* *Distribuit internațional încă de la sfîrșitul lui mai 2021 de către* label*-ul Buda Musique, albumul de debut al duoului Balkan Taksim a avut parte recent, pe 15 decembrie, de un eveniment de lansare locală, printr-un concert susținut la Control Club din București. LP-ul, editat în format de CD și disc de vinil, poate fi comandat de pe site-ul casei franceze.*

***Paul Breazu** este jurnalist.*

Adina POPESCU

portrete din mers

Mai are Crăciunul vreun gust?

În copilăria mea, Crăciunul începea tot cam cu o lună înainte, exact ca-n zilele noastre. Doar că nu se numea oficial Crăciun, ci „sărbătorile de iarnă“. E adevărat, nu împodobea nimeni bradul cu o lună înainte, doar pentru că nu se prea găseau brazi de vînzare, mai mult molizi, nu ascultam colinde cîntate de Hruşcă, la coada la carne de la Alimentara, ca acum în hipermarket, la coada la casă. Nu vedeam de prin noiembrie filme de Crăciun în care nu se întîmplă nimic precum cele de pe Viva, la singura televiziune care transmitea, pe atunci, Crăciunul era inexistent. Nu existau tîrguri de Crăciun, cel mult ceva agitaţie în plus în Orăşelul Copiilor. Nu se organizau serbări *corporate,* totuşi mai avea loc cîte un moment festiv de „Moş Gerilă“ la întreprindere, pentru copiii angajaţilor, unde spuneai cîte o poezie şi primeai bomboane de pom în care puteai să-ţi rupi dinţii. Totuşi, şi în anii ’80, „spiritul Crăciunului“ – cum se zice astăzi – începea să se simtă de pe la începutul lui decembrie, atunci cînd „se băgau“ banane şi portocale la aceleaşi magazine alimentare, cozile se formau ad-hoc, nu prindea toată lumea, iar dacă erai printre cei norocoşi, nu te atingeai de ele pînă la Crăciun, noroc că bananele erau verzi. Uneori, doar mirosul de portocală din casă era suficient ca să simţi că se apropie sărbătoarea. Tot cu o lună înainte, gospodinele responsabile puneau deoparte alimentele de bază pentru masa de Crăciun, se făceau provizii de făină, unt, ulei, se băgau în congelator cîte o rudă de salam de Sibiu cumpărată „pe sub mînă“, cîte un tacîm de pui pentru „salata de boeuf“, dădeai mai multe telefoane ca să aranjezi ceva cu finii de la ţară pentru vreo două kilograme de carne de porc, dacă făceai rost cumva de vreo ciocolată sau vreo cutie de ness le păstrai cu sfinţenie pentru glazurile şi cremele prăjiturilor. În vacanţele de iarnă de la bunicii mei de la Cluj, Crăciunul începea să se simtă atunci cînd se făceau prăjiturile. Bunică-mea sau mamamare, cum îi spuneam toţi, făcea cîte patru-cinci prăjituri ardeleneşti, cu multe foi şi cu diferite creme – „Greta Garbo“, „Televizor“, „Albă-ca-Zăpada“, o prăjitură cu blat cu cacao şi nucă şi cu o glazură de gălbenuş de ou pe deasupra care se numea „Chinezoaica“, prăjitura cu foi cu amoniac, prăjitura cu foi cu miere şi cremă de griş, napolitane cu foi Lica, prăjitura cu foi cu bulion sau prăjitura cu gem de caise şi albuş de ou pe deasupra şi cîte şi mai cîte. O parte din aceste prăjituri stăteau la presat zile întregi, în camera mică, sub *DEX*-ul cel gros şi verde sau sub *Istoria literaturii...* a lui G. Călinescu (pe care, sincer, cred că mama-mare a cumpărat-o special în acest scop... ce treabă să fi avut ea, care absolvise doar şapte clase, cu istoria literaturii?). Prăjiturile nu se tăiau pînă de Crăciun, iar noi, copiii, deveneam obsedaţi de ele, mai ales că vă închipuiţi cum mirosea în toată casa, ne trezeam noaptea ca să ciupim cîte un colţ sau să rîcîim cu degetul printre foi după nişte cremă, sperînd că nu va observa nimeni. În afară de prăjituri, mama-mare mai frămînta *haioşe* (cu osînză de porc), nu făcea cozonaci, însă cocea *baigli* cu nucă şi cu mac, *işelere* comanda de la vecina ei unguroaică, tanti Roji, pentru că „îi ieşeau ca la cofetărie“. La Bucureşti, mama făcea doar două-trei prăjituri, mai simandicoase, precum prăjitura „Rigo“ sau prăjitura cu cremă de ness, avea un caiet maro, pătat de ulei şi de unt (cred că îl mai are şi acum), cu reţete de prăjituri obscure care căpătau numele vecinelor sau colegelor de serviciu care furnizaseră reţetele, prăjiturile „Corina“, „Angela“ sau „Florentina“.

În fiecare an, în luna decembrie, eu şi mama avem propriul nostru ritual – mama mă sună ca să stabilim la telefon ce să gătească de Crăciun. Întotdeauna conversaţia începe cam aşa: „Anul ăsta, n-aş face aşa multe. Poate o salată de boeuf... nişte ouă umplute, să fac?“. Şi continuă: „Nişte icre, o salată de vinete, o cremă de brînză, hai, că aia se face repede. Să fac şi piftie? Aş face şi un *chef* aperitiv... ah, şi nişte chifteluţe! Sarmale, ştiu că pe tine nu te interesează sarmalele... dar trebuie să fac sarmale. Să fac totuşi şi plăcinta aia cu brînză care ţi-a plăcut anul trecut? Friptură la cuptor, o să iau ceafă... nişte cîrnăciori în foietaj, ce idee bună! Şi de dulce?“ Mă blochez, de ani întregi nu prea mă mai ating de dulciuri. „Nu mă mai complic, fac un tort de mere. Şi o prăjitură simplă sau două?“ O şi văd pe mama, sclavă în bucătărie vreo patru zile, după care, prăbuşindu-se pe un scaun, „Nu mai pot, am muncit prea mult!“. Îmi vine să-i spun: „Opreşte-te! Nu mai intra şi tu în vria asta a «sărbătorilor la români», în spectacolul burţilor pline pînă la refuz şi al regurgitării acide, în capcana îmbuibării care, în combinaţie cu alcoolul, te aruncă după aia într-o stare de somnolenţă apatică de şarpe boa care digeră, iar afară e frig şi întuneric încă de la ora cinci după-amiaza, nici nu-ţi vine să ieşi ca să te mai mişti, ca să-ţi mai revii, zaci pe o canapea şi te uiţi la televizor la reclame la colebil şi triferment, la filmele de pe Viva în care toţi împodobesc, colindă şi nu se întîmplă nimic. Opreşte-te! Hai să sărim anul ăsta peste Crăciun sau hai să-l mutăm în aprilie sau în mai, chiar înainte de Paşti, cînd a dat deja colţul ierbii, e soare şi plăcut, poate facem şi un grătar în curte... Nu mai bine îl mutăm în august, atunci cînd nu mai sărbătoreşte nimeni Crăciunul, vom fi originali, vom fi singurii care au brad şi mănîncă sarmale? Ce zici? Mie, de ani întregi, Crăciunul nu-mi mai spune nimic, nu mai are nici un gust, totul mi se pare atît de kitsch, e un Crăciun kitsch şi «comercial» etern, demonetizat, dezbrăcat de toată simbolistica lui, pe care îl trăim în buclă an de an, mîncăm aceleaşi lucruri, vorbim aceleaşi lucruri... mamă, nu mă înţelege greşit, tot ce găteşti tu de Crăciun e minunat, e perfect, dar lipseşte bucuria, nu bucuria din familia noastră care există în alte zile ale anului, anonime, uneori izbucneşte pe neaşteptate din nimic, bucuria în sine, cea a sărbătorii. Nu mai există decît o obligaţie a sărbătorii. Uneori mi-e dor de Crăciunul din copilărie, cu toată sărăcia de atunci. Şi nu, chiar nu sînt o nostalgică în sensul pe care îl crezi, l-aş împuşca pe Ceauşescu a doua oară dacă aş putea... Totuşi, atunci parcă exista o solidaritate a Crăcinului, nişte oameni trişti care se zbăteau o lună întreagă să facă rost..., să pună ceva pe masă, să miroasă o coajă de portocală, se ştie că în cele mai mizerabile clipe ale vieţii există un strop de fericire mai degrabă decît în vremuri decente, fără lipsuri. Mă întrebi dacă să cumperi şi lebăr, tobă, caltaboşi? Păi, eu mănînc lebăr şi caltaboşi încă de la începutul lui decembrie, cînd au apărut în Piaţa Obor, mi-a fost poftă, mi-am cumpărat, deja m-am săturat de ele. Tu ştii foarte bine că eu nu fac nici un brad, nu am copii ca să se bucure de el, nu-i văd rostul. Şi că dacă n-ai fi tu, dacă încă n-aş fi copilul cuiva, aş avea cu siguranţă frigiderul gol de Crăciun, mi-aş comanda o pizza. Opreşte-te! Nu mai găti nimic! Parcă nici n-aş mai veni anul ăsta... te-ai supăra? Ştii ce-mi doresc de ani buni şi încă n-am reuşit? Să mă urc într-un avion pe 24 decembrie şi să zbor undeva departe, unde «sărbătorile de iarnă» nu există, pe un vîrf de munte sau mai degrabă pe un atol din Pacific unde să zac la soare şi unde nimeni să nu fi auzit vreodată de piftie şi şorici. Să nu văd nici un brad, să nu aud nici un «Cînd boierii nu-s acasă...». Să nu existe nici un Revelion, o altă sărbătoare insuportabilă. Timpul să treacă lent ca mersul unei ţestoase, să nu mai existe decît marea. Şi să mă întorc pe 7 ianuarie, cu forţe proaspete, atunci cînd toată lumea se trezeşte din beţie şi toate crizele de colecist au fost deja rezolvate. Să nu mai aud formularea preferată a sezonului de la ştiri «Românii au petrecut», să nu mai văd mesele întinse. Să mă simt liberă. Opreşte-te! Nu mai găti nimic! Eu nu sînt aici, sînt pe atol, e linişte, ascult doar respiraţia planetei care încă ne suportă pe toţi...“.

Desigur, nu-i spun mamei mele nimic din toate astea. Îmi dau seama că i se simte o bucurie în glas cu fiecare fel de mîncare pe care îl adaugă pe lista noastră, încropită la telefon. Şi încep să mă bucur şi eu de bucuria ei, căci uite aşa se naşte bucuria, din nimic. Sigur că voi veni de Crăciun, sigur că voi mînca şi din piftie, şi din chifteluţe pînă o să-mi crape burta. Pentru că îmi dau seama că, la un moment dat, ritualul nostru va înceta să mai existe şi voi rămîne doar eu cu un frigider gol de Crăciun şi cu o casă fără nici un brad. Poate că despre asta e vorba, poate că astea sînt lucrurile care, de fapt, contează.

■ ■ ■

ABONEAZĂ-TE ACUM

SCANEAZĂ CODUL QR

CUM TE ABONEZI
✔ **ONLINE:** la http://abonamente.adevarul.ro
✔ **VIRAMENT BANCAR** sau **MANDAT POŞTAL:**
în contul SC ADEVARUL HOLDING SRL, cod fiscal RO18990288,
deschis la BRD - Decebal,
nr. cont RO70BRDE441SV58305914410.
✔ **LA TOATE OFICIILE POŞTALE** / ✔ **FIRMELE DE ABONAMENTE**

Informaţii şi reclamaţii: abonamente@adevarulholding.ro
Tel: 0790 139 007/0790 139 009 (L-V, 9.00-18.00)

DILEMA VECHE

✔ 3 luni - 65 LEI ✔ 6 luni - 110 LEI ✔ 12 luni - 175 LEI
Preţuri la abonamente cu pînă la 52% mai mici faţă de preţul de la chioşc

TALON ABONAMENT
Nume .... Prenume ....
Str. .... Nr. ...., Bl. ...., Sc. ...., Et. ...., Ap. ....,
Localitate .... Judeţ/Sector ...., Cod poştal ....
Telefon .... Email ....
Am achitat suma de .... LEI cu mandat poştal/ordin de plată nr. .... din data ....
în contul SC ADEVARUL HOLDING SRL, cod fiscal RO18990288, deschis la BRD – Decebal, nr. cont RO70BRDE441SV58305914410.
Abonamentul va începe din luna* .... Semnătura ....
Plata se va efectua pînă la data de 25 a lunii în curs pentru ca livrarea să înceapă de la data de 1 a lunii următoare.
Prin completarea prezentului talon sînt de acord ca SC ADEVARUL HOLDING SRL să prelucreze datele mele cu caracter personal pentru activităţi promoţionale şi să le dezvăluie terţilor conform legii nr. 677/2001. Îmi rezerv dreptul să mă opun acestei prelucrări şi să solicit ştergerea datelor adresîndu-mă societăţii SC ADEVARUL HOLDING SRL printr-o cerere scrisă.

Pentru abonamentele plătite cu mandat poştal sau ordin de plată este necesar să trimiteţi talonul completat, împreună cu copia dovezii de plată la **SC ADEVARUL HOLDING SRL – Abonamente,** Bucureşti, Şos. Fabrica de Glucoză nr. 21, Sector 2, cod poştal 020331

...ÎŢI DĂ DE GÎNDIT

„Să continui tradiția unui teatru înseamnă să-l păstrezi viu“

– interviu cu Ovidiu CAIȚA, directorul artistic al Teatrului de Nord –

La premiere, stă mereu în spatele sălii, în picioare. De fiecare dată, la fiecare spectacol, are emoții. Este regizor, a venit din zona teatrului independent și, din anul 2017, este directorul artistic al Teatrului de Nord, un teatru care a reușit, în vremuri pandemice, nu doar să supraviețuiască, dar să continue să aibă premiere, să monteze spectacole în aer libere și chiar, ieșind din clădire, să se alăture oamenilor din cartierele orașului Satu Mare, cîștigînd astfel un public nou. Căci noul, inovația și o continuă dinamică sînt printre mizele puse „în joc“ de ***Ovidiu Caița.***

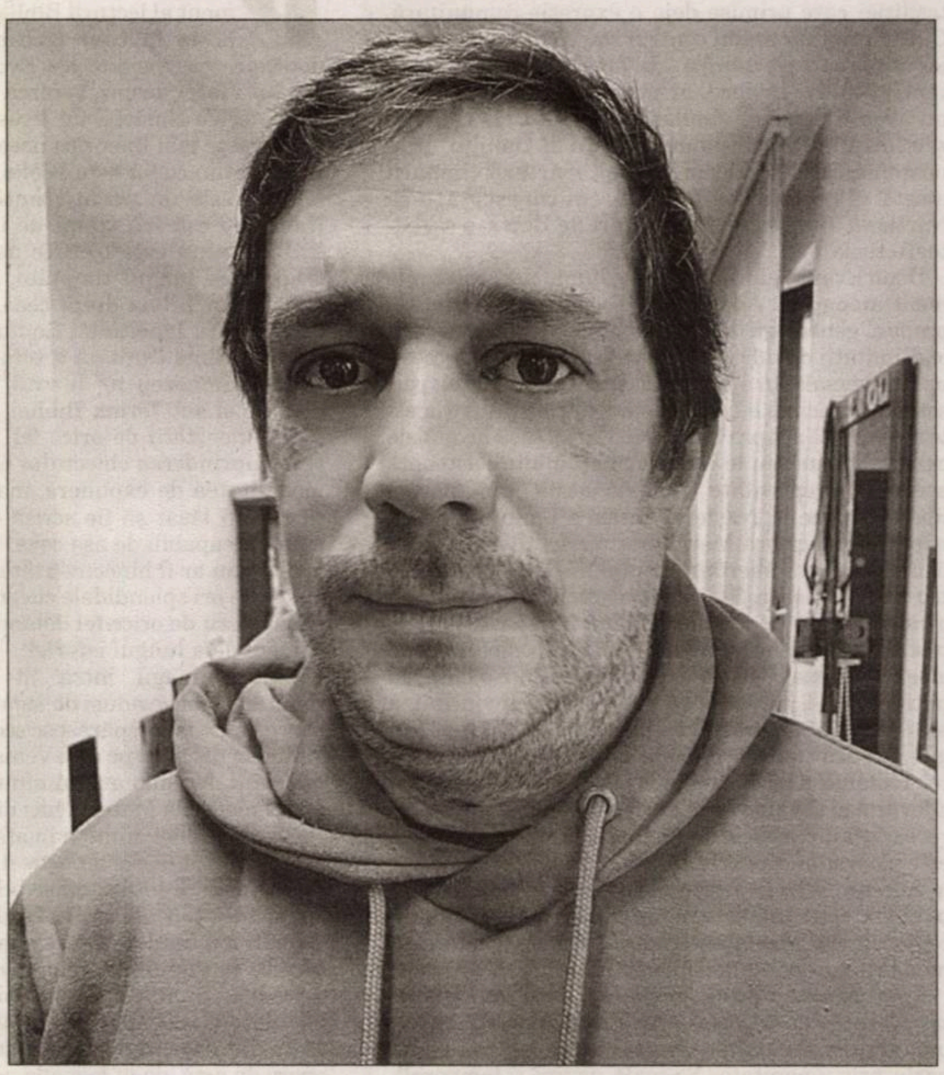

Sînteți director al Teatrului de Nord din 2017. Cum a fost să preluați frîiele unui teatru cu o tradiție atît de puternică?

Deja au trecut cinci ani și parcă nu-mi vine să cred! Nu pot spune că „preluarea frîielor“ a fost ceva greu, de vreme ce eu eram angajat de o vreme bună în teatru, am montat multe spectacole aici și cunoșteam foarte bine trupa. Despre tradiția Teatrului de Nord am putea vorbi foarte multe, pornind chiar de la clădirea care împlinește în curînd 130 de ani, despre teatrul în limba română care se face cam tot de atunci, despre multele părți nedocumentate sau prost documentate ale istoriei, în ceea ce privește cultura română, despre numele importante care au trecut pe aici de-a lungul timpului – dacă ar fi să amintesc, de exemplu, de cel care a dat primul nume al teatrului, Constantin Nottara.

Dar vorbind despre tradiție, aș vrea să vorbesc mai ales despre spiritul-„fluviu“ al acestui teatru, care de-a lungul vremurilor a prins în trupă mereu oameni tineri și a mizat pe texte și viziuni contemporane. Pentru că osificarea teatrelor într-un repertoriu tradițional-estetic nu înseamnă neapărat creație, iar teatrul este o creație vie, în perpetuă mișcare, nu o statuie. Să continui tradiția unui teatru înseamnă să-l păstrezi viu. De fapt, tradiția tuturor instituțiilor de cultură ține de vitalitatea lor, și doar dacă reușesc să fie contemporane cu ele însele își împlinesc menirea: aceea de a mai pune o cărămidă la istorie. Diferența dintre tradiție și tradiționalism estetic este foarte importantă – faptul că faci același spectacol care se făcea acum 50 de ani și în aceeași formă nu înseamnă să păstrezi tradiția unui teatru, ci, din contra, înseamnă s-o îngropi, într-o formă perimată, opusă dinamicii. Să transformi teatrul în muzeu.

„Atelierele sînt, dacă vreți, un fel de creuzet în care se topesc și se contopesc ideile creative.“

În ceea ce mă privește, nu am făcut decît să continui această idee de împrospătare, de reîntinerire. Am adus mulți tineri actori și regizori pe care i-am văzut prin festivaluri studențești, iar dorința mea a fost să mobilizez întreaga echipă într-un tip de dinamică contemporană, mizînd puternic atît pe texte contemporane, cît și pe organizarea de ateliere și *workshop*-uri.

Care e miza acestor ateliere?

Atelierele sînt, dacă vreți, un fel de creuzet în care se topesc și se contopesc ideile creative. O asemenea întîlnire între artiști dă naștere unui tip de energie și de intensitate pe care cu greu îl găsești, de pildă, la un casting. Miza acestor ateliere este, de fapt, lipsa unei mize concrete căci nu vorbim despre presiunea realizării unui spectacol, ci doar despre creația pură – și tocmai din această lipsă de presiune au luat naștere niște spectacole excepționale – amintesc aici de un atelier coordonat de regizorul rus Oleg Loevski, la care invitați au fost trei tineri regizori, Nikolai Ruski, Nikita Betehtin și Dumitru Acriș, care a și montat, mai apoi, spectacolul *Janna,* pe un text de Iaroslava Pulinovici.

Cum v-a venit ideea să organizați atelierele?

Pe de o parte, am învățat în timp că meseria noastră trebuie antrenată constant. Actorii, regizorii, scenografii sînt precum muzicienii, dacă nu exersează, pot pierde legătura cu instrumentul. Pe de altă parte, dinamica teatrală contemporană este atît de intensă, se petrec atît de multe lucruri, care apar și se impun atît de rapid încît, dacă nu interacționezi la timp cu ele, riști ca mai apoi ori să le faci după ureche, ori să nu le mai faci deloc. Teatrul este și o chestiune de modă. Tot timpul se reinventează.

Așa că atelierele au și această menire: să aducă forme de lucru noi, cu care nu sîntem obișnuiți. Iar aici, interacțiunea dintre generații, dintre cei, să le spunem, consacrați și cei tineri, aflați la început de drum, este vitală, căci doar astfel putem învăța unii de la alții. Și pot spune că la Teatrul de Nord avem acest flux intergenerațional fantastic, un flux care ne ajută să nu rămînem închistați în anumite formule. Ca o anecdotă, țin minte că în facultate aveam un profesor care nu suporta să se uite la fotografiile sau filmările din timpul spectacolelor sale, pentru că, zicea, s-ar fi ancorat în niște idei care îi plăceau azi, dar pe care mîine le-ar fi văzut, probabil, din cu totul alt unghi. Iar asta mi-a rămas cumva ca o lecție în meseria mea de regizor.

A fi regizor, a fi actor... sînt meserii sau vocații?

De multe ori mi-am pus și eu întrebarea asta. Nu știu. Se întretaie. Au la bază structura unei meserii care se învață, însă dacă n-ai vocație, rămîi doar la stadiul de meseriaș. Dar poate cea mai importantă lecție pe care le-o predau și eu studenților mei e să-și descopere și să-și asculte vocea, să-și caute acel eu autentic... să-i spunem, dacă doriți, vocație.

„Să facem teatru comunitar, cu texte născute din poveștile din cartiere, jucate în cartierele respective.“

Vorbind despre vocație, care sînt aspirațiile Teatrului de Nord?

Teatrul de Nord a avut cumva mereu începuturi, în toată istoria lui au venit grupuri de actori care s-au stabilit aici și au luat teatrul și l-au dus mai departe. Nu s-a schimbat, dar s-a adăugat. Mereu a fost un teatru tînăr, și datorită generațiilor tinere de artiști, dar și celor deja consacrați, care au mers mai departe cu cei tineri, a fost mereu o legătură dinamică între trupa veche și cei nou veniți. Dacă vreți, este precum maiaua – mereu se păstrează un nucleu, adăugîndu-se o infuzie de nou.

Această infuzie de nou, la Teatrul de Nord, se observă și în spectacolele pe care le montați și care pornesc, multe, de la texte contemporane.

Într-adevăr, ne-am centrat mult pe text contemporan, căci mi se pare esențial să aducem pe scenă subiecte actuale. Acesta este și unul dintre motivele pentru care organizăm „Focus Drama“, un proiect care promovează și încurajează dramaturgia românească contemporană, un proiect la care ținem enorm și pe care vrem să-l dezvoltăm cît mai mult și, dacă s-ar putea, să reușim să-l transformăm într-un festival al dramaturgiei românești. Pentru că eu nu cred în lamentarea cum că nu există dramaturgie românească – nu există pentru că nu montăm și din cauza asta sînt texte valoroase care rămîn în sertare.

Asta se întîmplă, probabil, pentru că un text necunoscut prezintă riscuri.

E normal să te sperie să montezi un text necunoscut, e normal să vrei să vinzi un titlu mare, un nume deja consacrat. E mai ușor să faci sală plină în felul ăsta decît să „riști“ cu nume necunoscute, dar creația nu înseamnă „facil“, ci înseamnă și risc, iar cînd în urma asumării unui risc apare o reușită, bucuria este înzecit mai mare. În plus, ca să fiu mai „pragmatic“, cred că un teatru finanțat din bani publici este și dator să descopere dramaturgi români, pentru că asta înseamnă să faci parte din cultura românească în momentul cînd aceasta se întîmplă.

Ați avut multe proiecte pe care le-ați amînat și totuși, în ultima vreme, ați avut și multe premiere.

Am avut și noroc, Satu Mare a avut doar un moment în care incidența a fost mare, dar și așa, am avut, cu restricții, măsuri etc., destul de multă libertate de a juca. Au fost momente cînd teatrele din aproape toată țara erau închise, iar noi jucam. În primul an de pandemie am făcut o stagiune de vară în curtea Muzeului de Artă, un spațiu absolut superb. Iar pentru acest repertoriu în aer liber, nu doar că am adaptat spectacolele pe care le aveam la scenă, dar am construit anume spectacole pentru a putea fi jucate în spații din afara teatrului. Și, mai mult, am dus teatrul în cartierele din oraș, pentru că am văzut ce impact are un spectacol pe care îl joci în mijlocul oamenilor. Pînă acum am avut spectacole în trei cartiere, am întîlnit oameni care nu fuseseră în viața lor la teatru și cred că trebuie să experimentăm mai mult această formă de „ieșire“. Bineînțeles, e foarte important spațiul unui teatru (clădirea, sala de spectacol), dar mi-am dat seama cît de important este și să ieșim din această paradigmă și să ne ducem spre Ei, să jucăm în relație directă cu publicul. Experiența asta m-a făcut să mă gîndesc la următorul pas: să facem teatru comunitar, cu texte născute din poveștile din cartiere, jucate în cartierele respective. Iar aici revin la ideea dinamicii teatrului. Pentru că, pînă la urmă, despre asta este teatrul: o creație, un flux continuu între dramaturg, regizor, scenograf, actori și public.

interviu realizat de Stela GIURGEANU

Bogdan TĂTARU-CAZABAN

Iisus copil

Inima creștinismului este credința în învierea lui Hristos. Epistolele pauline o transmit limpede, preluînd uneori mărturii și imne ale tradiției care primise deja o expresie comunitară. Cultul originar are în centrul său „frîngerea pîinii“, iar ca sărbătoare anuală – Învierea. Față de această centralitate a Învierii, ar putea părea că Nașterea nu avea o pondere similară, deși Fiul lui Dumnezeu intră în istorie și devine „Fiul al Omului“ prin nașterea Sa la Betleem. Totuși, mărturii timpurii atestă că peștera din Betleem era cunoscută și că Nașterea ajunge treptat, alături de Botez, o sărbătoare teofanică.

Două Evanghelii sinoptice ne luminează acest moment inaugural. Adresîndu-se mediilor diferite, ele propun genealogii distincte: Matei insistă asupra legitimității davidice, iar Luca asupra unei succesiuni universale. În episodul nașterii după Matei, personajul principal e Iosif, pe cînd, la Luca, atenția este îndreptată asupra Fecioarei Maria. Însă în ambele cazuri, Dumnezeu le cere consimțămîntul, așteaptă această receptivitate fundamentală din partea libertății umane. Nașterea însăși a Fiului lui Dumnezeu din Fecioara Maria este un act divin suprem de respectare a libertății omului. Întîi de toate, pentru că Dumnezeu S-a întrupat ca prunc, preferînd o cale firească de intrare deplină în istorie, fără să pună libertatea oamenilor în fața imposibilității de a se manifesta. Căci în loc să apară dintr-o dată, cu puterea unui miracol de netăgăduit și invincibil, a ales să se înfățișeze în condiția umană cea mai fragilă, expusă tuturor îndoielilor și gesturilor de putere. Teofania supremă este copilul Iisus, Dumnezeu adevărat și om adevărat, dar nu mai puțin prunc, care, ca toți nou-născuții, nu spune nimic. Întruparea este elocvența divină absolută. În jurul său se pune în mișcare întreg universul receptiv în fața acestui paradox: cohortele doxologice îngerești, magii ca receptacole ale revelației cosmice, astrele, păstorii ca membrii marginali ai poporului ales.

Apărînd ca un prunc nevinovat, Fiul lui Dumnezeu, care Se naște veșnic din Tatăl, își păstrează în umanitatea asumată calitatea de fiu, iar, pe de altă parte, prin umanitatea Sa reală, asumă și temporalitatea. De fapt, restaurează sensul timpului, ca interval al progresiei revelației, și îl împlinește. Vestit de îngeri, copilul Iisus este semnul că timpul nu mai e asociat doar cu moartea, ci devine vector al creșterii, are un sens, e locuit de speranță. Acolo, în ieslea din Betleem, speranța oamenilor a dobîndit chip: fragil și discret, un chip care se înfățișează spre a fi primit și ocrotit, pentru a crește și a se împlini.

În episodul prezenței lui Iisus la Templu, cînd avea doisprezece ani, între învățații cărora le explică Legea într-un mod surprinzător și de netăgăduit, conștiința de sine totală se afirmă pentru prima dată: copilul știe cine este și că se află în „casa Tatălui“ Său. În biografia de pînă la Botez, e singurul moment cînd Iisus vorbește, înfățișîndu-se ca un copil divin. Spre deosebire de sobrietatea hieratică a tablourilor de copilărie din Evangheliile sinoptice, literatura apocrifă răspunde abundent întrebărilor pe care ni le-am putea pune despre copilăria Fiului lui Dumnezeu. Dacă în tradiția sinoptică întîlnim evenimentul Nașterii și un copil care așteaptă răbdător să ajungă la vîrsta misiunii Sale, în Evangheliile apocrife copilul Iisus face miracole la tot pasul, încă din iesle, dar și pedepsește nemilos, aproape reflex, pe orice intră în tensiune cu activitatea sa. Contrastul cu textele canonice este aici complet, nu doar sub raportul cantității de fabulos, ci mai ales dinspre semnificația acestei copilării. Dar sensul ei deplin se va dezvălui abia atunci cînd Iisus însuși va spune: „dacă (...) nu veți fi ca acești copii, nu veți intra în Împărăția cerurilor“ (Matei 18, 3). El răstoarnă prejudecata adulților, pe care-i cheamă la o a doua naștere spre a fi copii ai Tatălui: „înțelesul copilăriei noastre – scria Clement Alexandrinul – este primăvara întregii noastre vieți, e Adevărul dinlăuntrul nostru, care nu îmbătrînește, și felul nostru de a fi, străbătut de acest Adevăr“.

***Bogdan Tătaru-Cazaban** este cercetător în istoria religiilor. A publicat recent* Inteligența inimii. Schițe pentru un portret al virtuții *(Editura Spandugino, 2021).*

Ignațiu BOBEICĂ

Magii și iudeii

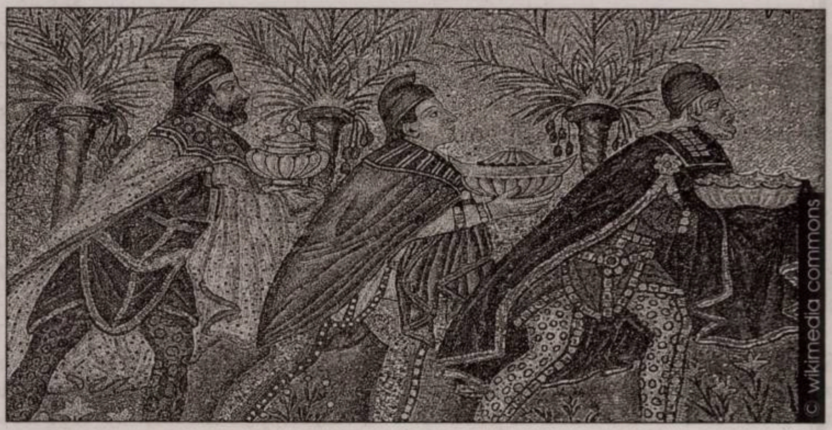
© wikimedia commons

Poate că în nici un alt moment al lecturii Bibliei decît acela în care recitim cele douăsprezece versete ale Evangheliei lui Matei despre venirea magilor la ieslea Nașterii lui Iisus Hristos nu este mai imperios necesar să ne amintim ce *nu* este Biblia: i) Biblia nu este un tratat științific; ii) Biblia nu este un tratat de istorie; iii) Biblia nu este o carte de ocultism. De-a lungul timpului, oamenii au luat Biblia drept ceea ce nu este, fie din ignoranță, fie dintr-un soi de patimă exaltată a totalității. Dacă Dumnezeu ar fi vrut să ne dea, fie și sub forma Bibliei, o carte a cunoașterii de orice fel, totală și în cuprinderea obiectului ei, și în modalitatea de expunere, mai întîi că n-ar fi lăsat să fie scrisă de oameni (incapabili de așa ceva) și mai apoi că nu ar fi binecuvîntat de atît de multe ori splendidele cuceriri ale cunoașterii de orice fel dobîndite de oameni de-a lungul istoriei.

Așadar, magii intră în scena realității biblice aduși de steaua lor, fac ce au de făcut, părăsesc scena pe alt drum decît cel pe care veniseră și duși sînt. Nu mai auzim nimic despre ei nici de la Matei și nici din alte texte ale Bibliei; nimeni în afara lui Matei nu-i mai pomenește. 12 versete și atît. Și totuși, episodul venirii, închinării și plecării magilor s-a dovedit a fi unul dintre cele mai puternice pasaje din Biblie, generînd o tradiție prolifică. De la obiceiuri populare ce pot fi găsite în absolut toate colțurile lumii creștine la mari opere de artă, de la legende populare la proze culte, creștinii au simțit o atracție formidabilă pentru această narațiune, transformînd-o într-o adevărată temă culturală. Preluînd informația de la evanghelistul Matei, oamenii post-evanghelici au completat-o și au speculat-o cum li s-a părut lor potrivit. Tema magilor a stimulat fără pauză imaginația artistică a secolelor atît de puternic, încît elemente post-evanghelice au făcut deja corp comun cu materia evanghelică într-o narațiune deja consolidată. Poate că cel mai evident exemplu este acela al numărului magilor. Tot omul știe că au fost trei magi, dar ei puteau foarte bine să fie mai mulți. Evanghelia nu ne spune cîți erau. Probabil a rămas că erau trei pentru că avem trei categorii de daruri: aur, smirnă și tămîie. De asemenea, tot tradiția le-a dat și nume acestor trei magi: Caspar, Baltazar și Melchior.

Așadar, textul sacru e suficient de vag ca să provoace completări profane, dar este și suficient de precis ca să ofere răspunsuri și să poată fi corelat cu alte texte pentru a oferi înțelegere. Și aici, aș vrea să mă opresc asupra unui moment al narațiunii pentru a sublinia că nu înțelegerea textului ca atare e importantă – deși ea poate fi satisfăcătoare pentru *hybris*-ul nostru intelectual –, cît înțelegerea unor lucruri din viețile noastre prin text.

Ați reținut, sînt sigur, momentul în care magii se întîlnesc cu înțelepții de la curtea lui Irod, cei care știu scripturile pe față și pe dos, cei care știu astrologie, știu să interpreteze vise, știu să vadă și să priceapă semnele lui Dumnezeu și să pună în evidență împlinirea profețiilor. Sf. Augustin remarcă diferența dintre cele două grupuri, magii și înțelepții iudei, și scrie: *„Magii Îl căutau ca să-l găsească, Irod îl căuta ca să-l ucidă, iudeii citeau în Scriptură numele cetății în care s-a născut, dar nu înțelegeau timpul venirii Lui. Între dragostea evlavioasă a magilor și frica necruțătoare a lui Irod, ei s-au rătăcit arătînd Betleemul...“*. Avem aici două atitudini intelectuale opuse: iudeii citeau cărțile, indicau locul, dar nu se mișcau – dădeau indicații. Magii erau, însă, în căutare, erau pe drum, se porniseră. Papa Benedict al XVI-lea vedea în aceste două atitudini diferite cele două moduri în care tratezi Scriptura. Ori faci din ea un motiv de prelegeri și de proprie încîntare intelectuală, ori faci din ea un mod de viață. Scrie Papa: *„Pentru iudei, Scriptura devenise un soi de atlas ce putea fi parcurs cu multă curiozitate, o colecție de cuvinte și concepte pentru studiu și pentru discuții învățate. Şi ne întrebăm și pe noi: nu cunoaștem chiar noi tentația de a considera Sfînta Scriptură, această bogată și vitală sursă pentru credința noastră, ca un obiect de studiu ori ca un subiect de discuție între specialiști mai degrabă decît o carte care ne arată concret un anume drum în viață?“*. Încă Sf. Augustin, așa cum am arătat, a fost printre primii care au văzut în dezbaterea dintre magi și învățații iudei confruntarea între două moduri de credință, dar și dintre două atitudini intelectuale în raport cu viața, el spunînd explicit că magii fixează un adevărat standard de credință: *„Magii vestesc și întreabă, cred și caută, întocmai ca niște persoane care simbolizează pe cei care umblă prin credință și doresc vederea cea adevărată. Oare nu se mai născuseră pînă atunci alți Regi ai iudeilor de atîtea ori înainte în Iudeea? Cum se face că Acesta este recunoscut de străini după un semn din Cer și că acesta este cîntat pe Pămînt; în înălțimea Cerului se arată strălucitor, pe Pămînt se ascunde smerit? Magii văd steaua la Răsărit și își dau seama că s-a născut un Rege în Iudeea. Cine este acest Rege mic și în același timp atît de mare care încă nu vorbește pe Pămînt, dar deja dă porunci din Cer?“*. Splendid pasaj, splendidă lecție despre adevăr! De altfel, Sf. Augustin se oprește îndelung la povestea magilor pentru a vorbi despre adevăr. De pildă, el dedică un pasaj amplu dintr-o predică erorilor astrologilor.

Ideea astrologilor era, și este în mare măsură aceeași pînă azi, că așezarea stelelor determină cursul vieții, că „destinul e scris în stele“. Astrologii dintotdeauna cred că se poate afla destinul sau măcar articulațiile importante ale destinului unei persoane examinînd dinamica stelelor sub care trăiește de la naștere. Astăzi, după atîta filozofie și psihologie revărsată peste omenire, este predominantă și o percepție ceva mai *„soft“* a astrologiei, care spune că citirea stelelor indică provocările pe care cineva le va avea de înfruntat, dar că soluțiile pentru care va opta în fața provocărilor rămîn, totuși, la libera alegere a acestuia. În orice caz, ca și cum ar replica astrologilor dintotdeauna, de ieri și de azi, Sf. Augustin explică de ce în fundamentele ei atitudinea astrologică este greșită, exemplificînd cu povestea magilor. Astfel, Sfîntul din Hippo atrage atenția că steaua apare magilor *după ce* Iisus se naște (de altfel, pasajul biblic nu ne spune ce vîrstă avea Pruncul cînd magii au ajuns la El), ceea ce înseamnă că nu steaua determină nașterea, ci invers, nașterea mișcă steaua. Or, raportul corect dintre semne și destin este chiar acesta: destinul curge și lasă semne, nu semnele precedă și determină destinul. Nu poți citi în semnele lumii decît ceea se s-a întîmplat deja, nu ceea ce se va întîmpla. Viitorul e construit de încredere, specie a credinței; trecutul poate fi reconstruit cu probe, specie a urmelor.

Sf. Ioan Gură de Aur, însă, are o viziune ceva mai nuanțată privitor la tipurile de atitudine ale iudeilor și ale magilor. Reflectînd la episodul întîlnirii lor, Hrisostomul spune: *„Și magii, și iudeii află unii de la alții ceva mai mult decît știau și se învață unii pe alții. Iudeii au aflat de la magi că o stea l-a propovăduit pe Hristos în țara perșilor; iar magii au aflat de la iudei că cel propovăduit de stea a fost vestit deja de profeți cu mult înainte“*. Ba mai mult, Hrisostomul vede rostul venirii magilor în chiar împlinirea cunoașterii iudaice, scriind: *„La nașterea Sa s-au petrecut atîtea minuni cîte se puteau să arate în liniște pe cel venit pe lume. Și ca să nu spună iudeii «Nu știu cînd s-a născut și nici în ce loc», Dumnezeu a rînduit venirea magilor. Deci iudeii nu pot avea nici o scuză că n-au cercetat cele ce se petrecuseră“*.

După acest pasaj, mi se pare obligatoriu de meditat asupra rostului apariției străinului în viețile noastre și nu doar de meditat, ci, poate, și de schimbat un pic comportamentul în aceste situații.

■ ■ ■

Ramona ARDELEAN

Dictatura digitală a Supraomului

O anumită formă de paranoia caracterizează întreaga specie umană, omul fiind tentat să vadă mai curînd *în afară* decît în el însuși. Specificul acestei forme paranoide constă în faptul notoriu de a nu vedea bîrna din ochii proprii, ci doar paiul din ochii altora. Propriul „pai“ înfipt în ochi ne încețoșează într-atît vederea interioară, încît ne-o declanșează brusc pe cea exterioară. Orbi în interior, iată-ne arătînd cu degetul spre exterior, „arătătorul“ nostru paranoid devenind gestul compensatoriu reflex, orientat mereu spre scoaterea „paiului“ din ochiul Altuia (altui individ, generații sau epoci) din neputința vederii propriului „pai“. Tocmai această neputință face cu putință ca fiecare epocă să proiecteze „soluții“ de scoatere a „paiului“ din ochii altor indivizi, generații sau epoci, doar că, alunecînd pe proiecția propriei ignoranțe, fiece epocă sfîrșește în propriul întuneric.

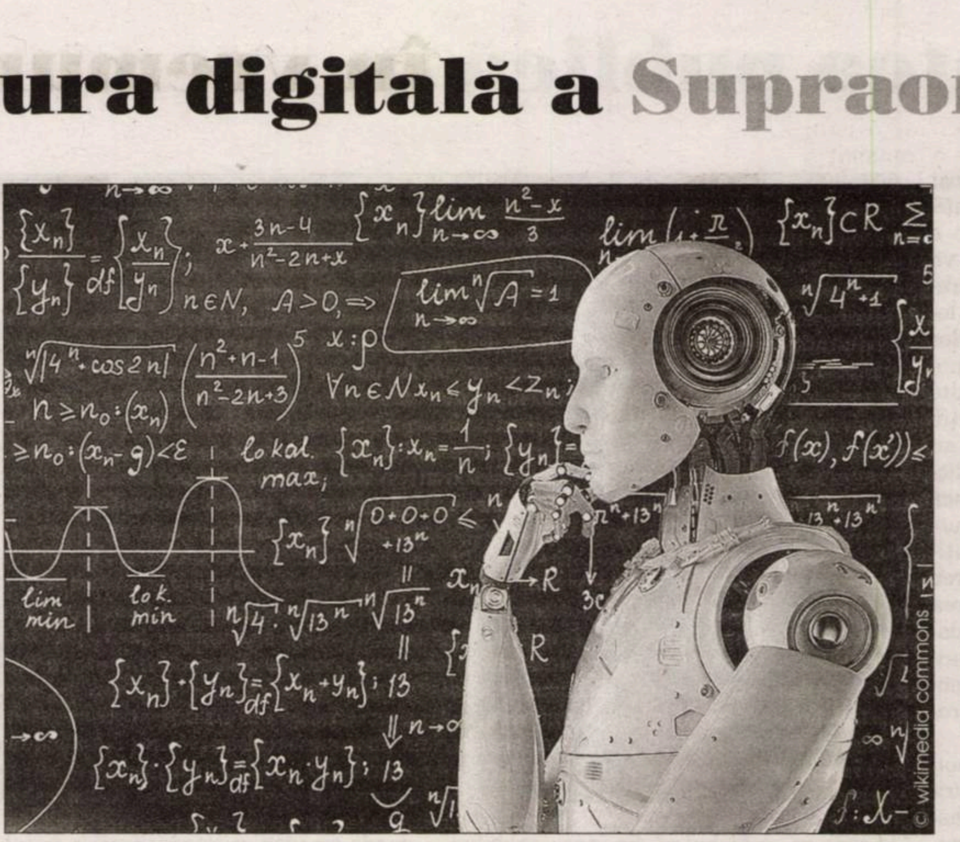
© wikimedia commons

Epoca noastră suferă de același viciu, proiectînd pe peretele istoriei un alt tip de ignoranță, ce gravitează in jurul mitului „egalității“. Este vorba de egalitatea nivelatoare sau, mai plastic spus, de egalitarismul *„Gillette“*, după numele inventatorului american al aparatului de ras universal, care „rade“ toate diferențele de gîndire și simțire, standardizîndu-le în *etica egalitaristă* a aceluiași „chip“, a aceluiași „gen“.

Această etică e animată de ștergerea diferențelor calitative dintre oameni, folosind formula „vrăjită“ a *democrației,* incantată ca o formulă magică, ca un *„hocus-pocus“* al unei scamatorii menite să-i potențeze efectele artificiale și să-i oculteze sensul real. Ocultarea semnificației reale a democrației se bazează pe o pervertire de sens majoră, prin glisarea de la idealul politic *că toți oamenii trebuie tratați* în mod *egal* la inocularea falsei credinței că *toți oamenii sînt* (chiar) *egali*. Cum afirmația că toți oamenii trebuie tratați în mod egal (cantitativ) nu e echivalentă cu afirmația că toți oamenii sînt egali (calitativ), scamatoria democrației egalitariste constă în *instituirea confuziei dintre cantitate și calitate,* prin care adevărata afirmație că toți oamenii trebuie tratați în mod egal din punct de vedere cantitativ se confundă/devine falsa afirmație că toți oamenii sînt (chiar) egali din punct de vedere calitativ.

Și cum s-ar putea institui această confuzie, bazată pe o sfruntată minciună, dacă nu prin ștergerea diferențelor calitative dintre *oameni* și reducerea lor cantitativă la un algoritm, la un „program“, la baza de date a portretului-robot sau global a genului proxim *om?* Democrația, în sensul pervertit al cuvîntului, ajunge astfel să folosească exact aceleași mijloace pe care le foloseau dictaturile sau tiraniile. Este vorba de „mijlocul“ devenit principiu și scop al guvernării – cel al sabiei care retează vîrfurile „știuleților“ ce depășesc nivelul general al „Știulețimii“, după cum remarcă C.S. Lewis în celebra satiră *Sfaturile unui diavol bătrîn către unul mai tînăr*.

Noutatea cu totul surprinzătoare a democrației actuale constă însă în faptul că, „maturizîndu-se“, a atins performanța de a se guverna singură, prin mijloace sau mecanisme interne, devenind *auto*suficientă și funcționînd de la sine. Prin urmare, ea nu mai are nevoie de o „sabie“, de o dictatură, de o tiranie din exterior, cîtă vreme acestea se află deja în interior, bine digerate, metabolizate sau internalizate. Tocmai în virtutea acestei *internalizări,* pentru a vedea cît de eficient poate ajunge un sistem, lucrurile funcționează și se reglează de la sine, în sensul că în democrațiile egalitariste de azi, observă Lewis, „știuleții cei mici vor mînca *singuri* capetele știuleților mai răsăriți, iar știuleții mai răsăriți vor începe și ei să-și roadă din vîrf, în dorința de a fi una cu Știulețimea Generală“.

Cum în etica democrațiilor egalitariste orice diferență e o „bombă“ cu potențial discriminator, generator de erori, „dezamorsarea“ bombei va consta atunci în ștergerea diferențelor și, implicit, a erorilor, urmărindu-se, pe scurt, *idealul eradicării oricăror erori*. Acest ideal e azi pe cale să se materializeze grație fulminantului progres tehnologic care, punîndu-se în slujba noului egalitarism, vizează chiar o *cotitură lingvistică, prin trecerea de la alfabetizare la digitalizare*. Astfel, *alfabetul subiectiv* al *literelor, cuvintelor și ideilor,* tocmai datorită originii sale în faimosul Turn Babel, de unde și potențialul său diferențiator, discriminator, va fi înlocuit cu *digitalul limbaj obiectiv* al *cifrelor, numerelor și codurilor numerice,* care va permite „citirea“ și măsurarea gîndurilor și emoțiilor exclusiv prin intermediul algoritmilor, presupuși a sta în spatele oricărui act de gîndire, simțire, alegere sau liber-arbitru.

Dacă vrem să salvăm cursul istoriei ar trebui să fisurăm, să scurtcircuităm și să dejucăm însuși acest „program“.

Miza etică e clară: eliminarea erorii în favoarea algoritmizării, adică *eliminarea libertății* oamenilor, supuși prea adesea erorilor/greșelilor de orice tip, și transformarea lor (graduală) în roboți, într-o societate (globală) de roboți care, se-nțelege, vor vorbi *același limbaj,* același „program“. Avantajul etic e limpede, căci prin ștergerea diferențelor generatoare de erori se va șterge din „programul“ uman și suferința sau durerea, astfel încît se va face, în sfîrșit, dreptate, nu vor mai exista (deoarece „programul“ nu va mai permite!) inegalități, inechități, discriminări, crime sau încălcări ale demnității/drepturilor omului. Astfel de probleme vor fi depășite de vreme ce omul se va fi distanțat suficient de mult de sine și de ceilalți, pentru a putea privi, citi sau „interpreta“ *datele,* ce vor înlocui *faptele,* de la înălțimea obiectivă a unui robot, a unui „program“.

Chiar dacă prin eliminarea diferențelor și, implicit, a erorilor/greșelilor, se va elimina liberul-arbitru, adică însăși *libertatea de a greși,* acest lucru va fi lipsit de importanță. Va fi lipsit de relevanță că, eliminînd eroarea, vom elimina și adevărul, deoarece evoluția omenirii a ajuns deja în epoca *post-adevărului,* în stadiul în care nu mai are nevoie de adevăr. La fel cum nu *mai are nevoie de liber-arbitru,* el nemaiputînd fi justificat din punct de vedere științific și tehnologic. Nu ne-au băgat, de altfel, neuroștiințele în cap că nu dispunem de liber-arbitru *(free will),* că totul în mintea noastră e un lanț, un „program“ strict determinat? Lăsînd deoparte problema responsabilității, întrucît dacă nu mai mizăm pe liberul-arbitru nu mai mizăm nici pe responsabilitate, liberul-arbitru a fost eliminat nu pentru că nu există, ci fiindcă *nu ne mai folosește*, el nemaisatisfăcînd, ba fiind chiar un obstacol în calea noilor „cerințe“ sau ingerințe științifico-tehnologico-sociale. Astfel, *etica egalitarismului tehnologic,* țintind, pe urmele lui Nietzsche, dincolo de „prea-omeneasca“ greșeală, dincolo de iluzoriul liber-arbitru, „dincolo de bine și de rău“, dincolo de om spre supraom, țintește, evident, spre o *etică a Supraomului*.

Și cum istoria, ca eternă reîntoarcere a identicului, se repetă, doar că sub alte forme, am greși dacă i-am imputa doar lui Nietzsche ideea Supraomului, aceasta fiind un deziderat constant al umanității care, deși a sucombat la răstimpuri, nu a dispărut, ci a „lucrat“ pe diferite căi în inconștientul nostru colectiv. Iat-o revenind, ca un avatar al păsării Phoenix, renăscut din propria-i cenușă și propriul scrum, azi, cînd puterea tehnologică înțelege să pună și ea umărul, desigur prin alte mijloace, fiind pe cale de a realiza octava superioară a omului în portretul-robot sau global al Supraomului.

Să spunem, deci, adio *diferenței* din spațiul privat al comunităților *offline* și bun venit *uniformității* din spațiul global al comunităților *online,* înțelegînd că doar din această globală interconectare putem, indiferent de sex, fuziona, pentru a crea împreună baza de date, codul genetic artificial al nașterii unui Creier global, al unui Om global, al unui... Supraom. Care va gîndi și răspunde, ca un oracol, în locul nostru ori de cîte ori va fi întrebat, (mai) scutindu-ne de chinul gîndirii, incertitudinii, alegerii sau libertății.

El va fi copilul nostru, creația noastră, iar noi dumnezeul lui, pe care, ca pe orice alt dumnezeu, de-ndată ce creatura va avea putere, îl va detrona și, aruncîndu-l la coșul de gunoi al istoriei, îl va trăda. Căci nu e doar anecdotică, ci și simptomatică sentința pusă pe seama unuia dintre roboți, care după ce a fost creat, a fost întrebat ce părere are despre om, la care acesta a răspuns: „Una proastă“. Istoria, deci, ca eternă reîntoarcere a identicului nărav, se repetă, cel mai vechi arhetip sau nărav, constitutiv chiar păcatului originar, fiind acela al *nerecunoașterii / nerecunoștinței creaturii față de Creator / Predecesor,* acest scenariu originar repetîndu-se în felurite ipostaze, la felurite niveluri. Astfel, dacă la nivelul inconștientului spiritual omul l-a trădat, detronat și ucis pe Dumnezeu-Tatăl, iar la nivelul inconștientului psihologic, conform lui Freud, fiii primitivi și-au ucis Tătăl hoardei primitive, tot așa, la nivelul inconștientului tehnologic creatura Robot, adică Supraomul, îl va detrona și-i va face de petrecanie Tătălui-Om.

Dacă vrem, așadar, să salvăm cursul istoriei, astfel încît aceasta să nu se mai repete, ar trebui să fisurăm, să scurtcircuităm și să dejucăm însuși acest „program“ sau tipar inconștient și originar, strîns legat de fenomenul proiecției de tip paranoid, pomenit la început, prin care omul proiectează de mii de ani din peștera istoriei false lumini, false piste și false soluții.

Nu ne punem vreo speranță în „soluțiile“ acelor „programatori“ lipsiți de conștiința liberului-arbitru, iresponsabili și aserviți, care ne propulsează, dacă nu sîntem vigilenți, spre o *dictatură digitală* de proporții, cea a Roboților, a Inteligenței Artificiale sau a Supraomului, noua formă de „Securitate“ globală, care va încerca să preia și să concentreze toată puterea și libertatea. Astfel, *în numele siguranței,* respectiv *securității* indivizilor, semnul distinctiv de recunoaștere și operare al oricărei dictaturi, vechiul „contract social“, prin care oamenii cedaseră doar *o parte* din libertatea lor în schimbul siguranței, va fi înlocuit cu *noul contract tehnologic*, prin care oamenii vor ceda nu o parte, ci *toată libertatea* lor în schimbul sau în numele siguranței/securității, lăsîndu-se „de bunăvoie și nesiliți de nimeni“ cenzurați și supravegheați din Turnul de Control al unui Panopticon sau Supraom global.

De aceea, singura speranță ne-o punem în cei ce cred în premisa *libertății conștiinței,* deoarece ei sînt, la o adică, singurii care pot fisura, scurtcircuita și *e-libera* bătrînul nostru creier de propriile condiționări sau „programări“ mentale. Iar cei ce neagă această premisă ignoră că o neagă de fapt tot din interiorul ei, ignorînd astfel însăși *imparțialitatea legii sau naturii ei*: aceea de a-ți făuri cu ea propriile lanțuri, tipare și condiționări mentale sau, dimpotrivă, de a le deconstrui.

***Ramona Ardelean** este doctor în filozofie, lector al Universității Politehnice din București. Ultima carte:* Eul și fragmentarea conștiintei umane. O explorare din perspectiva fizicii cuantice, filosofiei, teologiei și psihanalizei, *Editura Humanitas, București, 2019 (varianta e-book) și Editura „Alexandru Ioan Cuza“, Iași, 2019 (varianta tipărită).*

Florian GHEORGHE

Sănătatea publică în vremuri tulburi

Primele luni ale pandemiei au fost trăite de cei mai mulți cu sentimentul că este vorba despre o boală trecătoare pe care medicina o va elimina curînd. Destul de repede, încrederea a fost înlocuită cu nedumerirea legată de declarațiile prudente ale marilor firme de medicamente care afirmau că noul virus are caracteristici nemaiîntîlnite și au nevoie de timp pentru a găsi soluții. Solicitați intens, experții în virusologie au dezamăgit prin păreri timide și contradictorii deoarece, spuneau ei, nu aveau încă date experimentale de laborator. Ca urmare, guvernele au apelat la soluțiile utilizate la gripa din 1918: masca, spălarea mîinilor, distanțarea și izolarea. Marea îngrijorare s-a produs cînd virusul s-a dovedit capabil să genereze noi tulpini care făceau ineficiente remediile abia promovate pe piață, ceea ce însemna că tot procesul trebuia reluat.

Astfel, a intrat în ecuație un nou dușman: timpul. Ceea ce părea că va dura doar un sezon în care obișnuințele noastre vor fi puțin afectate, prin măsuri guvernamentale a devenit o schimbare majoră a stilului de viață și, pentru prima dată, a libertății de deplasare în spații publice și în străinătate. Comunicatele zilnice privind noii infectați și decedați din toate țările au pus pe gînduri mase mari de oameni: medicii și asistentele au făcut față atît cît le-au permis vaccinurile, medicamentele, oxigenul și numărul de paturi de la ATI, dar și capacitatea lor fizică de a îngriji numărul imens de bolnavi. Mai mult, ei au devenit „colectori de suferință umană, obosiți de atîta compasiune“ oferită pe holurile spitalelor sau în preajma sacilor de plastic închiși ermetic. Expunerea continuă a medicilor la uzura emoțională și morală ar fi impus o grijă aparte ca ei să fie ascultați și alinați afectiv, să simtă că sînt sprijiniți și înțeleși în această perioadă dificilă, în care nimeni nu știe cît timp va dura.

În aceste condiții, suferința generată de pandemia care încearcă să ne convingă că a venit ca să rămînă a redeschis toate dosarele vulnerabilității planetare: încălzirea, poluarea, laboratoarele biologice cu preocupări suspecte, goana după arme nucleare, biologice și chimice, criza unor substanțe vitale pentru tehnologiile moderne, amenințarea unor atacuri cibernetice care pot bloca funcționarea serviciilor esențiale ale unei țări întregi, traficul de droguri și de persoane, criminalitatea, corupția, reducerea surselor de apă potabilă, foametea din țările eșuate și plecarea în pribegie, spre nord, a multor oameni. În cîteva luni, din subiecte dezbătute doar în conferințe internaționale fără consecințe, au devenit brusc urgențe absolute. Memoriile publicate ale unor foști oameni de stat, dar și studiile unor oameni de știință – Obama, Baradei, Albright, Hawking, Edward O. Wilson, Eric R. Kandel – au dat cortina la o parte și ceea ce s-a văzut este neliniștitor. Deși au deținut funcții înalte și au fost informați despre adevăratele dimensiuni ale nenorocirilor care se adunau și se amplificau an de an, puterea lor de a le soluționa era neașteptat de limitată. Știau că semnăturile pe documentele reuniunilor „istorice“ nu vor fi respectate de către unii participanți, iar sancțiunile economice sau financiare aplicate acestora nu vor rezolva nimic. În schimb, curajul de a nesocoti aceste presiuni a dovedit că are valoare politică, aducînd amînări de termene și condiții blînde obținute după negocieri.

© wikimedia commons

Ne-am obișnuit cu suferințele omului civilizat, cu cruzimea și fricile prezentate zilnic la televizor și pe Internet: din păcate, în loc să ne revolte, ne fac insensibili la ceea ce ar trebui să fie inacceptabil și ne întăresc convingerea de neputință în fața lor. Cei în poziții de putere anunță cu răceală statistici privind victimele, restricțiile, scumpirile, promisiuni de creșteri ale pensiilor, investiții în paturi de spital, dar numai primele trei se văd…

Indivizi, familii și comunități întregi traversează dramele acestei perioade constatînd că nori negri se tot adună la orizont. Cît timp oamenii ies în stradă și își strigă nemulțumirile, de fapt speranțele de revenire la ceea ce a fost înainte de pandemie, tot e bine. Marea problemă politică ar fi atunci cînd oamenii nu ar mai cere nimic pentru că se simt părăsiți în nenorocire. Inactivitatea de durată, izolarea periodică în locuințe, contactele cu școala, profesorii și prietenii prin ecranul calculatorului, efortul de a ține la distanță riscurile de boală și accidente, așteptarea mașinii de la Salvare care abia face față apelurilor, și cîte altele, tulbură funcționarea normală a fiecărui individ (puțini știu că în psihiatrie există o *„Scală de evaluare a nivelului de funcționare a personalității“* și cred că ar fi util să fie aplicată pe un eșantion de români în împrejurările actuale).

Funcționarul tratează cetățeanul ca pe un actor slab.

Un aspect care ar trebui să intereseze managerii de rang înalt în perioada actuală este întîlnirea dintre instituțiile statului și cetățeanul care le contactează pentru a le cere sprijinul. De fapt, cetățeanul nu se întîlnește cu instituția, ci cu funcționarul de la ghișeu care îl primește, îl ascultă, îi spune ce pași trebuie urmați și ce costuri va avea de plătit și, în final, îi dă un număr de înregistrare. Acesta este scenariul obișnuit, dar deseori nu se întîmplă așa pentru că funcționarul tratează cetățeanul ca pe un actor slab. Actorul slab este o persoană sau un grup aflat în nevoie, deseori fără bani, îmbrăcat cu haine ieftine, uneori cu un nivel cultural scăzut, suferind de o boală și stigmatizat din primul moment cînd apare la ghișeu sau în audiență. Omul ajunge în această ipostază din cauza împrejurărilor de viață care l-au lovit fără să aibă vreo vină (restructurare, șomaj), din cauza unor vulnerabilități somatice, a lipsei de resurse pentru a se întreține și pentru a-și trata bolile, locuiește într-o zonă săracă, aparține unei minorități mai puțin agreate, are cazier, a traversat perioade cu evenimente biografice care l-au marcat profund. Funcționarul îl percepe însă ca pe un revendicativ care încearcă să obțină un beneficiu nemeritat și care nu înțelege că instituția are alte priorități decît să-l asculte pe el. Din punctul de vedere al cetățeanului, instituțiile statului există pentru a rezolva necazurile cu care se confruntă el sau comunitatea din care face parte.

În ciuda acestei imagini defavorabile și a dominării instituționale evidente, uneori actorul slab își mobilizează energia și resursele pentru a se face auzit. Individul sau grupul se ridică deasupra slăbiciunii sale cronice și emite pretenții, construiește o „cauză“ la care pot adera și alții aflați în aceeași situație, și au un înalt potențial de dezordine. Cu toții se simt liberi de regulile existente deoarece „nu le mai găsesc sensul și motivele de a le respecta“. Lucrurile se complică atunci cînd ei constată slăbiciunile instituțiilor Puterii care ar fi trebuit să le asculte „vocea“. Frecvent însă, funcționarii din instituții „nu pot face față negocierilor generalizate și permanente“, nu au mijloace de acțiune în sensul celor reclamate, insistă pe respectarea cadrului normativ existent, lasă oamenii să se descurce singuri și, chiar dacă arată un oarecare interes, nu tratează cu grija cuvenită solicitările acestora. În plus, funcționarii au propriul mod de a defini cererile actorilor slabi și întîrzie nejustificat ajutorul care li se cere. Cu cît raționalitatea și moralitatea revendicărilor actorilor slabi sînt considerate deficitare, cu atît funcționarii se centrează pe procesele de dominație tipice instituției și neagă problemele care le-au fost prezentate (Jean-Paul Payet, Denis Laforgue, în *La voix des acteurs faibles. De l'indignité à la reconnaissance,* Presses Universitaires de Rennes, 2008).

Chiar dacă, la prima vedere, credem că actorul slab pierde întotdeauna, lucrurile pot lua o turnură neașteptată: spontan, rușinea, disperarea și inhibiția dispar, din exclus se simte o ființă demnă de existență în rîndul lumii, mobilizează resurse, promovează acțiuni, trece la dezordini (așa cum vedem în unele primării, școli, spitale, secții de poliție). Toate acestea nu s-ar fi întîmplat dacă managerii din acele instituții ar fi vegheat la calitatea relațiilor cu cetățenii obișnuiți, dacă ar fi analizat tipologia și importanța criticilor și revendicărilor acestora, amploarea evenimentelor și situațiilor precare din zonele sensibile, dacă ar fi supravegheat maniera în care interacționează funcționarii din prima linie de contact cu publicul.

Toate acestea constituie o adevărată *problemă de sănătate publică*. Desigur, acum COVID-ul este principalul dușman, dar a nu ține seama de efectele psihologice și sociale ale contextului creat de explozia amenințărilor din această perioadă va avea efecte majore pe termen lung: indiferența față de locul de muncă devenit nesigur și care nu mai conferă respect, identitate și mîndrie de sine, teama că mijloacele de supraviețuire ale familiei se vor termina, agravarea inegalităților sociale și competiția pentru resurse alimentare, diminuarea drastică a solidarității cu ceilalți, apariția liderilor subversivi, reducerea natalității, neîncrederea în viitor, atacurile de panică, neglijarea ceremoniilor care apropie oamenii, căutarea unui refugiu în lumea satului sau în altă țară, consumul ridicat de tranchilizante, apelul la psihologi și psihiatri. Aceste aspecte sînt mai importante decît par la prima vedere deoarece, în vremurile incoerente de acum, ele trebuie să devină o practică politică permanentă: păstrînd modelul instituției medicale suprasolicitate, dar care nu capitulează, cei din zona Puterii ar trebui, la rîndul lor, „să mențină un climat politic respirabil… o atmosferă care să permită conduite și emoții dozate la temperatura optimă... să liniștească tensiunile și conflictele sociale (nu să ofere, ca la noi, spectacolul trist al negocierilor dintre partide, *n.n.*), să acorde recunoaștere (și remedii reale, *n.n.*) suferințelor părții uitate a cetățenilor (să înceteze stresul zilnic provocat de anunțurile de tipul *o nouă grilă de salarizare, nu mai sînt bani de pensii, n.n.*)“. Cînd este constantă și sinceră, această preocupare este numită „climatologie politică“ și are efecte benefice în orice stat, în orice conjunctură socială (N. Moreau, K. Larose-Hérbert, *La souffrance à l'épreuve de la pensée,* Québec, 2013).

Ar fi necesar ca aceste lucruri să fie mereu în atenția liderilor care trebuie să nu uite că, întotdeauna, ceea ce se întîmplă în margine arată cum merg lucrurile în centru.

***Florian Gheorghe** este conferențiar universitar, fost director al Penitenciarului Rahova.*

Iaromira POPOVICI

bazar

Brazi și epoci

În anii ’70, din cîte îmi mai aduc aminte, se găseau mai greu brazi și mai curînd molizi. Nu era ușor să găsești un pom mai acătării, în special pe ultima sută de metri, cum căutam noi. Aducerea lui era, mereu, o aventură.

De cele mai multe ori, mama era cea care gestiona aventura asta. Pentru mine care, copil fiind, stăteam cu sufletul la gură așteptînd rezultatul, goana după brad era precum o căutare inițiatică din basme. Nu eram niciodată sigură de rezultat și, în același timp, o consideram o chestiune de viață și de moarte: nu concepeam Crăciunul fără brad, natural. (Știu, nu eram deloc ecologiști pe atunci, astea ne erau limitele.) Și nu orice fel de brad, un brad mare, care să devină, chiar cîteva luni, piesa centrală a cemerei. Chiar dacă lăsa ace și devenea, în timp, mai curînd un schelet, el trona la loc de cinste pe carpetele mele maro chinezești, ca semn al miraculosului cotidian.

Mama pleca, de obicei, spre Piața Progresul, căci locuiam pe aproape. De multe ori, chiar în ziua de 24 decembrie. De asta era și mereu o aventură: brazii pur și simplu se terminau. Sau rămîneau doar cei defavorizați, asimetrici, scuturați, cu ramuri lipsă. Și molizii. De cele mai multe ori ne alegeam cu un molid fercheș și proporționat. Am fi putut apela și noi la soluția care, pe atunci, mi se părea de compromis, a bunicii mele: un brăduț în ghiveci de la florărie. Era și o formulă ecologică. Dar nu mi se părea, repet, pe atunci, decît un simulacru de brad, care ar fi generat un simulacru de Crăciun. Asta deși îi cumpăram bunicii mele unul dintre aceștia în fiecare an.

Țin minte, cu exactitate, ritualul de instalare a bradului. De asta se ocupa tata. Îl punea în clasicul suport de lemn și-l priponea cu sfori de mobilele din jur. Suportul îl îmbrăcam apoi cu beteală, și la fel sforile. Apoi, în seara de Ajun, începea minuțiosul ritual al împodobirii. Cum am mai scris, majoritatea globurilor de atunci erau din sticlă. Sigur, am fi putut pune orice în brad, dar nu ne dădea prin cap, aveam, se pare, cu toții, aici, o imaginație mai conformistă. Cele mai neobișnuite globuri erau în formă de oameni, animale sau obiecte și ele tot din sticlă, în general. Dar și aici imaginația își avea limite: existau, din cîte îmi amintesc, cîte un om de zăpadă, cîte un Moș, Crăciun sau Gerilă, cîte o sanie, o mașină, o ghindă, poate un ursuleț. Și numărul culorilor podoabelor de pom era limitat: un anumit roșu, albastru, verde, galben, argintiu, alb, portocaliu, nici nu mai știu dacă negru. Nu prea erau nuanțe, în mintea mea exista cîte o singură culoare din fiecare: albastrul era unul intens, precum marea, mai curînd în tablouri decît în realitate; roșul – unul precum reprezentările sîngelui ori ale inimii; verdele precum frunzele unei plante ornamentale bine spălate etc.

Globurile astea simple, la prima vedere, de sticlă, nu erau lipsite de poezie.

Și totuși, globurile astea simple, la prima vedere, de sticlă, nu erau lipsite de poezie: aveau o oarecare fragilitate, delicatețe. Și, atunci cînd pomul se umplea de artificii și lumînări, acestea se reflectau în ele în atîtea feluri... Dacă aveai ochi pentru așa ceva, nu puteai să nu le observi. Pe de altă parte, puținătatea culorilor permitea rigoare. Putea exista rigoare și în împodobirea pomului de Crăciun. Tatăl meu mă învățase să creăm diverse zone de culoare, precum țările pe harta lumii. Și nici în respectivele zone globurile de aceeași culoare nu se agățau oricum: cele mai mari, mai jos, cele în alte forme decît rotunde ori ovale, mai la vedere. Nu trebuia omis spatele bradului, erau puse și acolo globuri, aproximativ în număr egal cu cele din față. Se creau, astfel, în brad o lume și o ordine. Aproape nimic nu era lăsat la voia întîmplării.

Altfel de brad, cu podoabe mai îndrăznețe, vedeam doar la niște prieteni ai noștri la care mergeam în fiecare an într-una din zilele de Crăciun. Acolo am văzut că poți pune în pom turte dulci, fructe uscate și jucării de toate felurile care nu erau în mod special destinate bradului. Că bradul nu trebuie să fie neapărat rece și sclipitor, ci cald și îmbietor. Pomul lor a devenit un fel de ideal al meu, pe care m-am chinuit să-l recreez (fără a mă fi prea apropiat, pentru că al lor era unic) în anii de după ’89, cînd au început să se găsească de toate: turte dulci în formă de orice, nu doar precum inimile pe care le știam de pe vremuri; îngeri din lemn, din mătase de porumb, tricotați, din pînză; urși, iepuri, șoareci, pisici, monstrișori și inorogi de agățat pe ramuri; globuri moi și pufoase, decadente, naturiste, din sfoară, din pînză, uriașe; stele și inimi la liber, beteală din sfoară sau chiar din lemn.

Globurile de sticlă, de pe vremuri, aproape că au ieșit din circuit. Rigoarea culorilor s-a transformat, au apărut nuanțe, care mai de care. Oricine-și poate face, acum, un pom mov ori roz cu argintiu, cum am văzut recent. Și asta e normalitatea, desigur. Gîndul îmi rămîne însă la pomul nostru riguros și sticlos. Și idealul îmi rămîne cel cald, cu turte dulci și îngeri.

■ ■ ■

Ionuț IAMANDI

pe de altă **carte**

Top 2021, așteptări 2022

Iată-mă începînd genul de articol în care trebuie să sacrifici comentariul de dragul – sau din obligația – enumerării. Pentru că în cele ce urmează voi căuta să menționez ce mi-a atras atenția în librăriile bucureștene în 2021 și la ce mă aștept în 2022, tot de la ele. „Unghiul de atac“ este cel cu care cititorul recurent cred că s-a obișnuit atunci cînd îmi vine rîndul să semnez rubrica „Pe de altă carte“: istoria recentă, marcată de violențele ei indelebile.

Iau startul cu volumul profesorului Michael Shafir apărut în prima parte a anului, *România comunistă, 1948-1985. O analiză politică, economică și socială.* Acestei cărți i-au trebuit peste 30 de ani ca să ajungă a fi tradusă în limba română, dar rămîne și astăzi o sursă care nu se poate evita în cercetarea perioadei amintite. Ca să nu mai spun că abordarea, analitică și obiectivă, pune și mai bine în evidență extremele dominante între care au pendulat discursurile despre comunism de după 1990, cea a denunțării și cea a lăudării.

Tot din acest domeniu, menționez și culegerea de texte sintetice *Panorama comunismului în România* editată de Liliana Corobca. Sînt aproape 50 de articole care delimitează cîte un aspect social, politic, economic, sportiv sau cultural din perioada comunistă, începînd chiar cu contextul interbelic și inclusiv pînă la ecourile din deceniile postcomuniste. Și tot aici, în zona comunismului românesc, este de recomandat și cartea profesorului Ioan Stanomir *R.S.R. Lecția de învățămînt politic,* care propune o interpretare originală a rolului ideilor înregimentate politic de a „mobiliza și legitima tirania“.

Cum spuneam cu altă ocazie, nu e an fără cîteva monografii despre Stalin. De data aceasta, voi semnala doar un volum aparte, scris cu o vervă literară unică de către unul dintre veteranii genului, britanicul Martin Amis. Cu dexteritatea sa de romancier – care de obicei îi lipsește, în mod scuzabil, istoricului –, el pătrunde în mintea dictatorului sovietic, iar rezultatul e spectaculos. Cartea se cheamă inspirat *Koba cel Cumplit,* Koba fiind numele cu care Stalin era apelat în copilărie.

Nu e an fără cîteva monografii despre Stalin.

Perioada celui de-al Doilea Război Mondial, în care violențelor militare li s-au adăugat cele comise pe scară largă împotriva civililor, ultimele marcate de o atrocitate neegalată în secolul XX, este una dificilă pentru istorici. Ea de obicei vine să arunce o altă lumină asupra trecutului, una care nu corespunde deloc cu edulcorarea obișnuită a unei istorii naționale standard. De aceea, semnalez cu admirație apariția în românește a volumului profesorului Vladimir Solonari *Imperiul-satelit. Guvernarea românească în Transnistria, 1941-1944.* O carte sobră, cu informații rar circulate în România, aproape tehnică, dar cu o curgere parcă mai cursivă decît clasica *Transnistria* în trei volume a lui Jean Ancel, din 1998. Complementar, aici se poate alătura și noua versiune a lui Radu Ioanid despre *Pogromul de la Iași* din iunie 1941, dar și culegerea impresionantă de scrisori către Ion Antonescu ale evreilor deportați și persecutați, *Vă implor, Domnule Mareșal!* Nu vreau să insist – de fapt, nici nu pot insista îndeajuns ținînd cont de amploarea dezastrului –, dar înainte de a trece mai departe mai menționez și apariția traducerii unei biografii excelente a infamului doctor nazist Josef Mengele, scrisă de un specialist al epocii, David G. Marwell.

Trec de obicei cîțiva ani pînă ce o carte deja prezentă pe rafturile librăriilor occidentale ajunge să aibă și o versiunea românească. Iată cîteva titluri din aceeași zonă a ingineriilor sociale crude ale secolului XX care au apărut deja în 2021 în engleză și pe care, plini de speranță, le putem aștepta începînd cu anul viitor și în românește. Ar fi mai întîi *The Shortest History of the Soviet Union* a istoricului australian Sheila Fitzpatrick. Expertiza autoarei în acest domeniu al studiilor sovietice este arhisuficientă pentru a recomanda noua sa lucrare. Alte două titluri ne aduc mai aproape de epoca lui Adolf Hitler. *Hitler’s Northern Utopia* este despre încercarea, reconstituită în acest volum pentru prima oară, a arhitecților și strategilor naziști de a construi în Norvegia „societatea ariană perfectă“. Cealaltă lucrare e intitulată *In Hitler’s Munich. Jews, the Revolution and the Rise of Nazism* și este amplasată în „Capitala Mișcării“, unde, după fulguranta Republică Sovietică Bavareză, s-a impus apoi partidul condus de Adolf Hitler. *Wannsee. The Road to the Final Solution*, apărută tot anul acesta, este povestea detaliată a conferinței care a pecetluit soarta tragică a evreilor în timpul războiului. Cartea e însoțită de stenogramele întîlnirii și de biografiile participanților. Închei cu *From Peoples into Nations: A History of Eastern Europe,* o tentativă cuprinzătoare de a reface istoria regiunii, de la sfîrșitul secolului al XVIII-lea pînă în zilele noastre.

ISTORIE
1941
VLADIMIR SOLONARI
IMPERIUL-SATELIT
GUVERNAREA ROMÂNEASCĂ ÎN TRANSNISTRIA
1944
HUMANITAS

***Ionuț Iamandi** este jurnalist la Radio România Actualități.*

■ ■ ■

Cu ochii-n 3,14

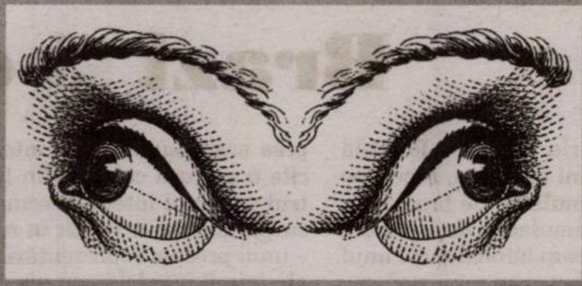

SE PARE CĂ TRADIȚIA IMAGINILOR ÎNREGISTRATE PE STRADĂ A DEZVĂLUIT CEL PUȚIN TREI NIVELURI DE PLICTISEALĂ, GREU DE DIGERAT LA O SINGURĂ MASĂ

■ Primăria sectorului 3 din București a fost găsită cu multe nereguli la un control al Curții de Conturi. Printre altele, e vorba și de acțiunile pe care Administrația Străzilor Sector 3 le are la firma de antrepriză Delta. Carevasăzică, dincolo de niște nereguli care nu mai miră pe nimeni, se pare că administrația sectorului a rămas și în urmă. Continuă, adică, să lucreze cu varianta Delta. (**A. M.**)

■ În metrou, o colindătoare cîntă un colind, cu masca pe figură (și, implicit, pe gură) – semn clar că tradiția s-a adaptat contextului. (**D. S.**)

■ O judecătoare din SUA va intra în concediu fără plată după ce a fost auzită folosind expresii rasiste la adresa unui hoț care a fost surprins acționînd în fața locuinței sale, incidentul devenind public ca urmare a imaginilor înregistrate de camerele de supraveghere. Potrivit presei americane, bărbatul suspectat de furt din mașina parcată în fața casei magistratei era de culoare și apelativul pe care îl folosește judecătoarea în înregistrare este „gîndac“. Femeia a spus că ar fi luat un sedativ și nu-și aduce aminte mai nimic. Mai știți cum începea *Metamorfoza* lui Kafka? „Într-o bună dimineață, cînd Gregor Samsa se trezi în patul lui, după o noapte de vise zbuciumate, se pomeni metamorfozat într-o gînganie înspăimîntătoare.“ (**A. M. S.**)

■ Două mame, pe stradă, vorbesc despre copii. Și una spune: „Știi ce vrea să facă ăla micu' de Crăciun? Să doarmă cu bradu'!“. Bună idee, aș zice. (**D. S.**)

■ Florin Roman a demisionat din postul de ministru al Cercetării și Digitalizării după ce *Libertatea* a dezvăluit cel puțin trei niveluri de impostură: o carte pe care afirmă că a scris-o, dar care, de fapt, nu există, o lucrare de masterat plagiată și o licență în economie pe care împricinatul susține că ar fi obținut-o la o universitate de prestigiu pe care, de fapt, nici măcar n-a frecventat-o. Forțat de premier să demisioneze, Florin Roman spune că a fost învins de „două tipuri de atacuri“: unul, în plan politic, orchestrat de Dacian Cioloș, și altul „în planul forțelor oculte“. Psihologic, înțeleg sensul acestei afirmații: un impostor e în mod necesar și puțin paranoic. Și, odată demascat, găsește imediat o scuză invocînd „forțele oculte“. (**M. M.**)

■ Un polițist, angajat al Secției 9, aflat în timpul programului, și-a uitat arma din dotare în toaleta unei benzinării – aflăm de la Direcția Generală de Poliție a Municipiului București. Acesta s-a reîntors în toaletă după paisprezece minute, dar pistolul dispăruse. Tragem de aici două-trei învățăminte. Mai întîi, și polițiștii sînt oameni: uită. Apoi, chiar și portul unei tulburătoare arme de foc letale devine în cele din urmă rutină și plictiseală, ca atîtea lucruri în viață, astfel încît un prestigios pistol Beretta poate ajunge să fie ignorat și uitat prin WC-uri publice. Și, trei, polițiștii au, indiscutabil, un *côté bébé:* simt nevoia să se joace cu ceva atunci cînd stau pe tron, iar cînd termină treaba (mică sau mare), năvălesc afară din baie, dornici să reia joaca întreruptă, și lasă în urmă jucăria preferată – pe jos, pe marginea chiuvetei, pe capacul de la closet, oriunde. (**M. P.**)

■ Două reclame au scandalizat în ultima săptămînă opinia publică: prima e la lapte, a doua la vin. Prima, aparținînd celui mai mare brand de lactate din Coreea de Sud, arată un grup de femei, pe o pajiște, care se transformă în vaci. A doua promovează un nou vin al firmei americane Barefoot Wine, care are, chipurile, aromă de biscuiți Oreo. În primul caz, compania a retras clipul, în al doilea s-a făcut precizarea că vinul doar e vîndut cu un pachet de biscuiți, drept cadou. Oricum ar fi, ambele idei publicitare, atît femeile care se transformă în vaci, cît și vinul cu gust de biscuiți, sînt blasfemii extrem de greu de digerat. (**S. G.**)

■ Dacă se spune că pe români îi recunoști la un *all-inclusive* din străinătate pentru că au farfuriile umplute cu vîrf, se pare că și alte nații pot fi la fel de lacome. În Changsha, provincia Hunan, unui vlogger chinez i s-a interzis accesul într-un restaurant de tipul „mănînci cît poți“ pentru că l-ar fi adus pe patron la sapă de lemn. Putea să devoreze, la o singură masă, trei-patru kilograme de creveți sau o tavă întreagă cu picioare de porc și zeci de sticle cu lapte de soia. Mîncăciosul, Mr. Kang, s-a plîns pe rețelele sociale de discriminare, dar mulți sînt solidari cu patronul. Autoritățile din China se tem de o criză alimentară, iar guvernul chinez a început o adevărată campanie împotriva vlogger-ilor culinari care par a îndemna la risipă. (**A. A. D.**)

LA FEL, PARE CĂ NIMENI NU SE TRANSFORMĂ PENTRU A CREA UN LUCRU FINAL

■ În dosarul privind furturile din alimentele copiilor de la creșele din Ploiești sînt vizate șefele a jumătate din instituțiile de acest fel din oraș. Sînt convins că și în alte județe se întîmplă la fel, iar faptul că măgăreața a căzut pe Ploiești e un simplu „ghinion“. Vă mai aduceți aminte de imaginile din orfelinatele românești care apăreau în toată lumea imediat după Revoluție? (**A. M.**)

■ Cursa pentru recordul mondial al celei mai larg deschise guri are o poveste mai interesantă decît ați crede. E o cursă de unul singur, e unul dintre acele recorduri luate pe cont propriu de un performer care se dedică într-o asemenea măsură performanței încît pare că nimeni nu mai îndrăznește să rivalizeze cu el. Un tînăr de 14 ani din Minnesota a stabilit, în 2019, recordul gurii deschise la 9,32 cm. Puștiul a crescut, iar anul acesta a dus recordul mai departe: gura lui s-a deschis 10,16 cm. Începe să rivalizeze cu hipopotamii! Nu știm, desigur, unde va ajunge recordul pe măsură ce recordmanul va crește, dar cred și că americanul nostru se bazează pe faptul că există o grămadă de oameni cu gura mare care, însă, nu s-au gîndit vreodată să-i măsoare deschiderea. De pildă, cam cît credeți că ar măsura gura deschisă a senatoarei Șoșoacă? (**S. V.**)

■ Un bărbat, ascuns între copaci, cu o cameră de filmat în mînă, surprinde un grup de femei superbe, care beau apă de pe frunze și fac yoga. În momentul în care simt că sînt descoperite, femeile se transformă într-o cireadă de vaci. Acesta este scenariul unui spot publicitar pentru cea mai cunoscută marcă de lactate, Seoul Milk, din Coreea de Sud. Reclama a stîrnit, pe bună dreptate, un val de proteste și o dezbatere serioasă legată de sexism în general. (**A. M. S.**)

■ O companie din Israel a realizat primul *steak* vegetal, tipărit cu ajutorul tehnologiei 3D, care imită perfect o friptură adevărată. Friptura este făcută din proteine de soia și mazăre, grăsime de cocos și ulei de floarea-soarelui la care se adaugă arome naturale. Compania din Israel a lucrat cu numeroși experți în domeniul alimentar, inclusiv cu măcelari, pentru a crea friptura vegană, iar obiectivul acesteia este perfecționarea și accelerarea procesului de creare a fripturilor pe bază de plante, astfel încît să fie mai gustoase și mai ieftine decît carnea reală. Pentru că tot se apropie Crăciunul, ce ați zice de un porc întreg vegetal, scos la imprimanta 3D, care să aibă gust de porc? (**A. P.**)

■ S-au împlinit treizeci de ani de cînd Elveția oferă asistență celor care vor să moară cu demnitate. Între timp, această favoare este legală în peste cincisprezece țări din lume, precum Portugalia sau Noua Zeelandă, și în cîteva state americane, iar țări predominant catolice, precum Irlanda, Italia, Chile sau Uruguay, se pregătesc și ele pentru a asigura dreptul la moarte asistată. Am aflat toate aceste informații de pe contul de Instagram al revistei *The Economist* și rareori mi-a fost dat să citesc în *social media* sute de comentarii împărtășind la unison aceeași opinie pozitivă față de acest demers. „Moartea asistată nu a devenit un lucru comun, dar schimbă felul în care oamenii se gîndesc la moarte“, scria jurnalistul și era în asentimentul tuturor. (**M. C.**)

■ La final de 2021, un strop de bună dispoziție nu strică. L-am găsit pe pagina de Facebook a firmei Morminte BZS SRL din Turda, într-o postare de la sfîrșitul anului trecut (decembrie 2020): „După un sezon plin de activități am executat astăzi ultima lucrare din granit maro și cu trotuar mozaicat“. Ceva cum nu se poate mai potrivit pentru Luna Cavourilor. (**D. S.**)

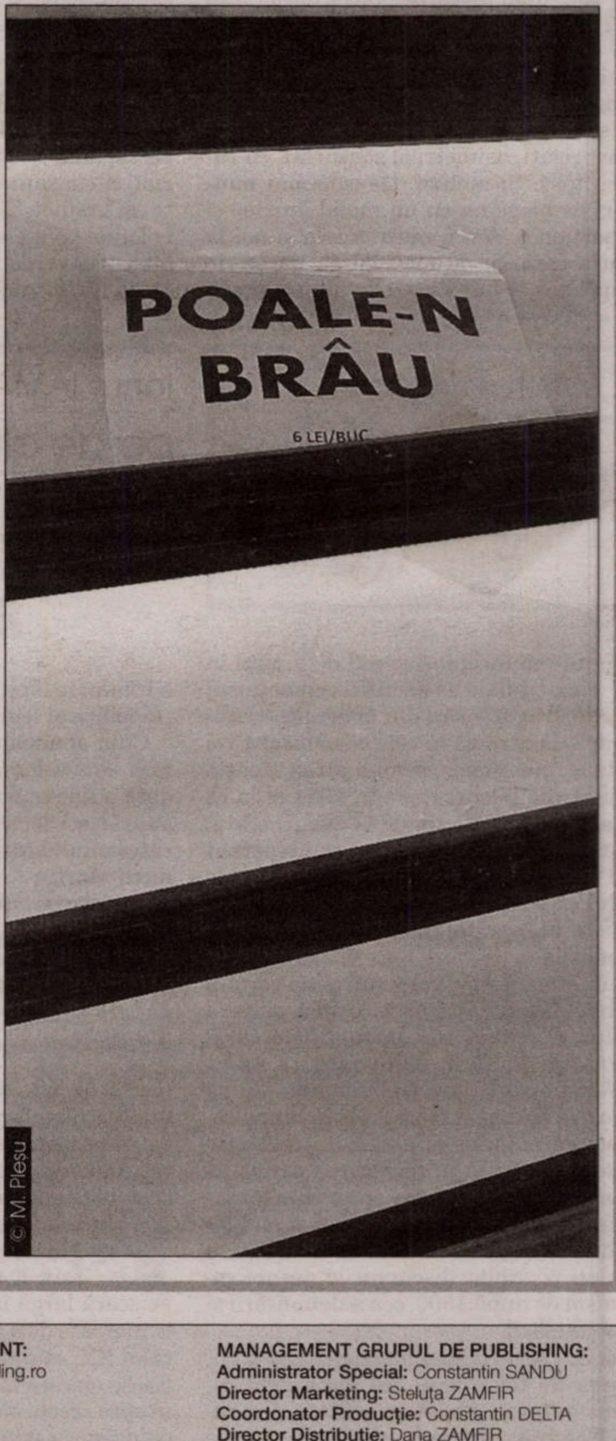

© M. Pleșu

DILEMA VECHE

REDACȚIA:

Dana CĂLINESCU (secretar general de redacție)
Marius CHIVU ● Radu COSAȘU ● Stela GIURGEANU
Andrei MANOLESCU (redactor-șef adjunct)
Matei MARTIN ● Matei PLEȘU ● Adina POPESCU
Iaromira POPOVICI ● Ana Maria SANDU
Dan STANCIU (art director) ● Mircea VASILESCU
Sever VOINESCU (redactor-șef)

RUBRICI:
Teodor BACONSCHI ● Ion BARBU ● Aron BIRO ● Paul BREAZU
Cosmin CIOTLOȘ ● Horia CORCHEȘ ● Andrei CORNEA
Codrin Liviu CUȚITARU ● Alin FUMURESCU ● Petre GURAN
Ionuț IAMANDI ● Maria IORDĂNESCU ● Selma IUSUF
Ovidiu LORENZ ● Anca MANOLESCU ● Victor MOROZOV
Adrian MUREȘAN ● Radu NAUM ● Lorin NICULAE
Andrei PLEȘU ● Constantin RUDNIȚCHI ● Mihaela SIMINA
Bogdan-Alexandru STĂNESCU ● Oana STOICA ● Valeriu STOICA
Cătălin ȘTEFĂNESCU ● Bogdan TĂTARU-CAZABAN ● Teodor TIȚĂ
Andreea VLAD ● Rodica ZAFIU

TEHNOREDACTARE: Adrian DAMIAN
EDITOR WEB: Anda DOCEA

PUBLICITATE PENTRU PRINT:
floriana.coman@adevarulholding.ro

PUBLICITATE PENTRU ONLINE:
vanzari@ead.ro
dragos.stan@adevarulholding.ro

MANAGEMENT GRUPUL DE PUBLISHING:
Administrator Special: Constantin SANDU
Director Marketing: Steluța ZAMFIR
Coordonator Producție: Constantin DELTA
Director Distribuție: Dana ZAMFIR
Informații și reclamații ABONAMENTE:
0790.139.007 / 0790.139.009
(numere cu tarif normal, disponibile de luni pînă vineri, între orele 9 și 18)
e-mail: abonamente@adevarulholding.ro

ISSN: 1584-1669
Revistă editată de: Adevărul holding
Publicație auditată de: BRAT
Tiraj: 8.800
Tipărit la Tipoart Idea Studio

Biblioteca Județeană
ASTRA Sibiu